अनिच्छ (an–iccha) *adj.* [*f.* -ā] **i** free from desires समः सर्वेषु भूतेषु ब्रह्माणमभिवर्तते । नैवेच्छति न चानिच्छो यात्रामात्रव्यवस्थितः MahāBhā. xii. 228. 35; तदेवमक्षयं स्थूलं सूक्ष्मम् … अनिच्छमिच्छारूपं च कातरं वीरविग्रहम् TantrRā. 36.32; इत्थं नियतवृत्तिः स्यादनिच्छोऽप्याश्रयाश्रयः(? आश्रयः श्रियः) । नरो नरेषु देवेषु मुक्तिश्रीसविधागमः YaśasCam. ii. 403. 9; त्वमनिच्छो भवात्मवान् YogVā. iv. 46. 17; जगद्योनेरनिच्छस्य चिदानन्दैकरूपिणः । पुंसोऽस्ति प्रकृतिर्नित्या ŚārṅgaS. i. 5. 55; एकं ध्यानान्निमीलत्यपरमविषहं वीक्षितुं चक्षुरित्थम् । तुल्यानिच्छापि वामा तनुरवतु Subhāṣi. 70; **ii** unwilling, averse अवष्टम्भामि नानिच्छामन्ययोषां बलादिभिः PadmP.(Ra.) 14.365; मन्येऽयैपुत्रया यूयमनिच्छाः (मधु) पायिता इति BṛKathāŚloSaṁ. 13.18; अनिच्छामैच्छदाक्रष्टुं ग्राम्यः कुरुभकश्च ताम् BṛKathāŚloSaṁ. 22.160; क्रोशन्तीं रुदतीं कन्यामनिच्छाम् ManuBh. i. 222. 25 (*on* 3.33); कथं कुलाङ्गनावृत्ते परैः संभाषणं क्षमम् । इत्यनिच्छामपि सतीं प्रेषयामास मन्दधीः BṛKathāMañ. 14. 1. 477.

अनिच्छत् (an–icchat) *adj.* [*f.* -tī, -ntī] **Ai** not desiring, not wishing, not longing **ii** not liking, not finding agreeable **Bi** not willing, reluctant **ii** not willing (to have sexual intercourse) **iii** not willing to approve or to admit **C** not expecting, not intending **Di** not requiring (any item syntactically) **ii** not requiring (special effort) **Ai** not desiring, not wishing, not longing पणिभिरसुरैर्निरूळ्हा गा अन्वेष्टुं सरमां देवशुनीम् -- पणयः … प्रोचुः सा … अनिच्छन्ती प्रत्याचष्टे SarvaAnu. 10. 108; राजनि च प्रेते … । राजपत्न्यो ग्रासाच्छादनं लभेरन् । अनिच्छन्त्यो वा प्रव्रजेरन् VāsiDS. 19. 34; प्रेक्षणानि च कुर्वन्त्यो विवृतं कारयन्ति च । अनिच्छन्त्य इवाङ्गानि हासभावविलासितैः । -- वराङ्गनाः MahāBhā. i. 2040*(2); ते दर्शनमनिच्छन्तो देवाः शक्रपुरोगमाः । दुर्गं चक्रुरिमं देशम् MahāBhā. iii. 109. 12; तस्मिन्ननिच्छति द्रष्टुं संग्रामं श्रोतुमिच्छति । वराणामीश्वरो दाता संजयाय वरं ददौ MahāBhā. vi. 2. 8; पश्य राधेय पृथ्वीशान् … । पार्थेन निहतान् संख्ये … । अनिच्छतः -- द्रोणस्य MahāBhā. vii. 1096*(4); सन्ति पुत्राः सुबहवो दरिद्राणामनिच्छताम् MahāBhā xii. 28. 24; SūktiRa. 35. 38; MahāBhā. xii. 81. 14; अथ राममनिच्छन्तं गमनाय पुरं प्रति । राज्ञो नैयायिकः … वाक्यमब्रवीत् Rāmā. ii. 2235*(1); दोषाः … । धर्माधीना नृणां सर्वे जायन्ते तेऽप्यनिच्छताम् BṛParāSm. 8. 61; सेन्धनः पावको यद्वत् स्फुलिङ्गनिचयं द्विज । अनिच्छतः(? न्तं) प्रेरयति तद्वदेष परः प्रभुः JayāS. 4. 9; 20. 224(? 225); अनिच्छतोऽपि बुद्ध्युत्पत्तेर्नैतद् युक्तम् NyāyBh. 307.7 (*on* iv. 2.39); यो येन वाञ्छति ख्यातिं लोकसंग्रहकामिना । न तस्य निन्दनीयं तच्छ्रुतामप्यनिच्छता JānaHa. 10. 23; अपश्यन् पश्यतीं बुद्धिम् … । निर्यत्नोऽविक्रियोऽनिच्छन्निच्छन्तीं चाप्यलुप्तदृक् NaiṣkaSi. 84. 8; (अकामस्य क्रिया काचिद् दृश्यते नेह) नेह लोके -- क्रिया काचिदनुष्ठेयत्वेनानिच्छतः संभवति ManuBh. i. 55. 15 (*on* 2. 4); ManvaMu. 33. 13 (*on* 2.4); (ईश्वरः) कार्यं व्यापारयति … करोति अनवधारयन्ननिच्छन्नप्रयतमानः … न करोति NyāyKa. 55. 21; दीप्तानलं महाकायं पाययन्त्यञ्जलिं जलम् । … चिकित्सकाः । क्वाथत्यागमनिच्छन्तस्त्वष्टभागावशेषितम् SiddhYo. 1. 80; (विटः) वृत्तिमन्यामनिच्छन् वेश्याजनम् … उपजीवति JayaMa. 58. 22 (*on* 1. 4); 115.6 (*on* 2.3); अध्यापने धनायन्नधिकारी, नाचार्यीबुभूषुः । मैवम् … धनमनिच्छन्नपि वा शिष्योपास्यतामिच्छन्नाचार्यीबुभूषुरेव NayaVi. 22. 5 (*on* i. 1.1); मौनेन भोक्तव्यमगुणत्वमनिच्छता BhaviP. 211A. 28 (i. 140. 33); इन्द्रियार्थान् … अनिच्छन् यः कुर्वन् सिद्धिं योगी स सिध्यति GaṇeP. ii. 142. 3; दीपे यथा विनिद्रस्य ज्वलिते संप्रवर्तते । आलोकोऽनिच्छतोऽप्येवं निर्वाणमनया भवेत् YogVā. ii. 17. 7; फलमनिच्छन् सर्वाः क्रियास्तस्मिन् परमगुरावर्पयति तत् प्रणिधानम् RājMār. 11.4 ; न प्रायश्चित्ताचरणदुःखमेव ब्रह्महत्यादीनां फलम् … । अनिच्छतोऽपि कर्मवशादेव तत्सिद्धेः NyāyVārPari. 376. 2; 78. 10; कर्मवश्यानां ब्रह्मादीनामनिच्छतामपि … जन्मावर्जनीयम् VedāSaṁ. 144.9; बुद्धिमांस्तु कर्तुमीशानोऽप्यनिच्छन्न करोतीति कस्तस्योपालम्भः TarkBhā.(Mo.) 31. 21; यद्यप्याचार्यादिरप्यनिच्छन्तं न शक्नोति प्रवर्तयितुम् तथापि … शिष्यादिकं स्वप्रवर्तनाबलेनेच्छामुत्पाद्य प्रवर्तयतीति सर्वसाक्षिकम् NyāySu.(So.) 29. 33 (*on* i. 2.7); न हि चेतनोऽनिच्छन् क्रियासु स्वतन्त्रो भवति Aparā. 717.10 (*on* 2.114); 843. 3 (*on* 2.270); द्राग् मृते पुरुषे तत्र सुबन्धुर्मुनिसंनिभः । बभूव विषयास्वादमनिच्छन् मनसापि हि PariPar. 9. 12; तथोपाये प्रवृत्तस्त्वं क्रियासमभिहारतः । यथानिच्छन्नुपेयस्य परां श्रियमाशिश्रियः Vītarā. 3.14; TriṣaŚaPuC. ii. 3.397; iv. 5.158; अनिच्छन्तोऽपि दुःखानि यथेहायान्ति देहिनः । सुखान्यपि तथा Pañcā. 163. 15; न तथा ज्ञानं सति कारणे पुरुषेच्छामप्यपेक्षते । अनिच्छतोऽपि अनिष्ट ज्ञानादिदर्शनात् PrakaVi. 2. 13; अनिच्छतीनां निजमानभङ्गं सङ्गं प्रियैः सत्वरमिच्छतीनाम् । अथेङ्गितज्ञस्य मनस्विनीनां दूतीजनस्यावसरो बभूव KīrtiKau. 7. 62; नृपतिः सूरिभ्योऽनिच्छद्भ्योऽपि छालाप्रभृति ग्रामद्वादशकं ददौ PrabaCin. 69 6; PrabhāC. 114. 28; भक्ष्यं पानीयं च … । तदप्यनिच्छन्तीं दृष्ट्वा तां दध्यौ जनता हृदि ViviTīKa. 90.8; प्रतिसर्गदशायामीश्वरस्येव स्वतन्त्रस्याप्यनिच्छतो जगद्व्यापारनिवृत्त्युपपत्तेः ŚatDū. 154.20; नानिच्छन्तो न चेच्छन्तः -- । सुखदुःखे भजन्ति PañcDa. 7. 162; विधिजन्यपुरुषेच्छाप्रयत्ननिरपेक्षमेव सर्वत्र ज्ञानस्य पुष्कलकारणम् । अनिच्छतोऽप्यनिष्टज्ञानदर्शनात् NyāySu. (Ja.) 24A. 9 (*on* i. 1. 1); आश्रमसमुच्चयपक्षाश्रितो द्विजातिर्वनवासमनिच्छन्तीं भार्यां पुत्रेषु समर्प्य DīpKa. 80. 28 (*on* 3. 45); ManvaMu. 228. 24 (*on* 6. 3); 382. 3 (*on* 9. 104); न चानिच्छतोऽपि दुर्गन्धादिज्ञानदर्शनेन ज्ञानस्याविधेयत्वेऽपि निदिध्यासनस्य ज्ञानसंतानत्वेन विधेयत्वम् Nyāyāmṛ. 619A. 2; 624B. 7; तत्रापि च विशेषेण गतिमण्वीमनिच्छतः । भक्तिर्हृतमनःप्राणान् प्रेम्णा तान् कुरुते जनान् BhaktiRaSi. i. 2. 12; लोके मेधादिहेतुभूते वचादिभक्षणे मेधाद्यनिच्छन्तं पुरुषं प्रवर्तयितुम्…तं नियुङ्क्ते MīmāKau. iii(1). 33.8 (*on* i. 2. 10); अनिच्छतान्तःकरणेन निर्गमं विना शिवाराधनमन्यकर्मसु । स राज्यतन्त्रं सकलं च केवलैश्चकार बाह्यैः करणैर्महीपतिः ŚivLī. 5.49; काम्यमनिच्छतो मुमुक्षोर्गुरूपदेशमात्रेण नित्यनैमित्तिकयोरधिकारात् पुरश्चरणमनावश्यकमेव SetuBa. 100. 11; विक्रयादानसंबन्धे क्रीत्वा धनमनिच्छति । -- भुक्त्या चैतान् प्रसाधयेत् ŚukraNī. 4(5). 260; **Aii** not liking, not finding agreeable द्वाभ्यामूर्ध्वं तु मासाभ्यां भर्तारं मामनिच्छतीम् । मम त्वां प्रातराशार्थमारभन्ते महानसे Rāmā. v. 20.9; कामं भार्यायामनिच्छन्त्याम् … संवननकरणम् ArthŚā. ii. 180. 7 (4. 13); सा(संज्ञा) … । सूर्यतापमनिच्छन्ती तेजसस्तस्य बिभ्यती । तपश्चचार MārkP. 77. 23: अनिच्छन्त्यपि मे पूर्वमशून्यं याकरोन्मनः । सैवेयमधुना जीर्णतृणानादरमागता PadmP.(Ra.) 72. 59; (जयचन्द्रा) अनिच्छन्ती नरं चान्यम् … आह मां पुनः BṛKathāK. 33.89; भर्तृद्वेषिणी गुणवन्तमपि भर्तारमनिच्छन्ती विद्विष्टा चेति … द्वे अपि चञ्चले JayaMa. 262.24 (*on* 5.1); (शक्तिः) पतिता सास्य वक्षसि । अप्रियस्य यथा भर्तुरनिच्छन्ती स्वकामिनी YogVā. iii. 50.30; पिङ्गलीभूतलोचनोऽहम् -- पलायमानामिमां विधृत्य संप्रतीह रावणो बलादनिच्छन्तीं सीतामिव प्रवृत्तो व्यापादयितुम् UdaySuKa. 89. 11; **Bi** not willing, reluctant अथ केन प्रयुक्तोऽयं पापं चरति पूरुषः । अनिच्छन्नपि MahāBhā. vi. 25. 36 = BhagGī. 3. 36; प्रेक्ष्य भीष्मः शिखण्डिनम् । अनिच्छन्नपि संक्रुद्धः प्रहसन्निदमब्रवीत् MahāBhā. vi. 104. 40; न च पुत्रकृतां प्रीतिम् … । प्राप्स्यसि त्वं सुदुर्मेधे मम पुत्रमनिच्छती Rāmā. i. 35. 23; दास्यं तु कारयँल्लोभाद् ब्राह्मणः संस्कृतान् द्विजान् । अनिच्छतः प्राभवत्याद् राज्ञा दण्ड्यः शतानि षट् ManuSm. 8. 412; स्त्रियं पुत्रवतीं वन्ध्यां नीरजस्कामनिच्छन्तीम् । न गच्छेत् NāraSm. 184.83; स्वदेशस्थोऽपि वा यस्तु न दद्यात् … । स तत्र कारितां वृद्धिमनिच्छन्नपि चाहरेत् BṛhaspaSm. 104.33; KātySm. 504; Mitā. 162.4 (*on* 2. 38); Aparā. 642.28 (*on* 2. 37); SmṛtiCan. iv. 364. 20; VīraMi. (Vyavahāra.) 232.16; BālamBha. ii. 55. 22 (*on* 2.38); अनिच्छन्नपि चित्तेन … मानवः । स्वकर्मोत्पातवातेन नीयते यत्र तत्फलम् CāṇaRāNīŚā. 6. 22; देहिनः । अनिच्छन्तोऽपि विवशाः कृष्यन्ते कर्मवायुना MahNirvāT. 14.104; सत्यवतीं कन्याम् … । गाधिः -- अतिवृद्धाय ब्राह्मणाय दातुमनिच्छन् … अश्वानां सहस्रं कन्याशुल्कमयाचत ViṣṇuP. iv. 7.14; परिचारकः शूद्रः … । सोऽन्यस्मै दीयमानो नेच्छेदपि । न चानिच्छतस्तस्य स प्रभवति ŚābaBh. 1495. 16 (*on* vi. 7. 6); भीताः पूर्वराजपुरुषाः पौराणामनिच्छतामपि … देशान्तरं व्रजन्ति MudrāRā. 1.20 (106); अपि नाम खलो विधिरनिच्छतोऽपि मे मरणमद्योपपादयेत् Kād. 36. 7; 94.5; अनिच्छन्तमपि बलादारोपयितुमिव सिंहासनं सर्वावयवेषु सर्वलक्षणैर्गृहीतम् … चक्रवर्तिनं हर्षमद्राक्षीत् HarṣaC. 111.3; 166.10; ब्रुवते नास्ति तृष्णा मे -- । अनिच्छतां ततस्तेषां तद् बलेन प्रदीयते PadmP.(Ra.) 105. 129; लोकस्यानिच्छतः पुत्रैः -- अवकाशो न लभ्यते BṛKathāŚloSaṁ. 4. 65; 12. 18; अहं त्वनिच्छते तुभ्यं पित्रा दत्ता बलात् BṛKathāŚloSaṁ. 12. 46;

14. 119; 25. 53; आस्तामिति मयानिच्छन्त्या यावदुच्यते BṛKathāŚloSaṁ. 28.73; गार्हस्थ्यवदेव आश्रमान्तरमपि अनिच्छता प्रतिपत्तव्यम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 729. 10 (*on* iii. 4.19); यः स पाप्मा ··· कोऽसौ। ··· येन प्रयुक्तोऽसभ्यबीभत्सानृताद्यनिच्छन्नपि वदति PṛĀraUBh.(Śaṅ.) 46. 6 (*on* i. 3. 2); तृतीयेऽपि कल्पेऽनिच्छतोऽप्यात्मैव चितिप्रकाश आपद्यते PañcPā. 18.16 (*on* i. 1. 0); यत्तु आतुरस्य यवागूरसकटुकादि तदनिच्छते न देयम् ManuBh. i. 252. 17 (*on* 3. 96); i. 204. 16 (*on* 3. 2); ii. 157.17 (*on* 8. 169); अनिच्छन्तावपि वैश्यशूद्रौ बलादेव तानि कर्माणि कारयितव्यौ ManuBh. ii. 236. 20 (*on* 8. 410); नूनमनिच्छतोऽपि छद्मान्यसत्ये कर्मण्यवतारयन्त्यतिगुरूणि मित्रकार्याणि SubhaDha. 2. 4(1); नियोगः ··· यथा अनिच्छन्तमपि नित्ये कर्मणि निष्फले प्रवर्तयति ĀgaPrā. 37.19; अनिच्छतोऽपि मे दुरात्मनानेन मदनवह्निना दह्यमानमिदमनुचितेनापि विधेनाजीवितस्वामिनीं कर्तुमिच्छति त्वामतर्कितोपायान्तरं हतहृदयम् TilaMañ. 109. 23; ममानिच्छन्त्या एव हि पुत्रेणेयं महति स्वातन्त्र्ये स्थापिता YaśasCam. ii. 86. 4; ii. 306 .7; दिव्यस्त्रियमनिच्छन्तीमपहारादिनेच्छतः। शृङ्गाराभासमप्यस्य किंचित् किंचित् प्रदर्शयेत् DaśRū. 3. 74; SāhiDa. 358.2; तव देहोऽयं कृपणस्य जिजीविषोः। परैत्यनिच्छतो जीर्णः BhāgP. i. 13. 23; आयुषोऽन्ते नरः प्राणैरनिच्छन्नपि मुच्यते AgniP. 203. 1; मत्तोऽनिच्छतोऽपि मित्रीभूतं विश्लेष्य द्विषतः संग्राहयिष्यति JayaMa. 66.12 (*on* 1. 5); अनिच्छतापि त्वया लोकवृत्तमनुसरणीयम् TātpaṬ.(Vā.) 15. 10 (*on* i. 1. 1); अनिच्छन्नपि यस्तत्र प्राणांस्त्यजति मानवः। सोऽपि दुःखविनिर्मुक्तो मुक्तिं प्राप्नोति BrahmP. 177.18; 214. 28; गृहव्यापारदानेषु पतिं गूढं तथा वदेत्। अधिकुर्यादनिच्छन्ती ज्येष्ठैवेनां यथा बलात् BhaviP. 37A.8 (i. 14. 23); सर्वे मामनिच्छन्तमप्युत। राज्येऽभिषेचनं चक्रुः AdhyāRā. iv. 1. 53; vi. 16. 26; vii. 6. 17; एकत्वात् सर्वो वेद्यराशिः तेन क्रोडीकृतः इत्येतदपि अनिच्छता अङ्गीकार्यम् PratyabhiVi. i. 140. 4 (*on* i. 3. 7); कथं नु हठादनिच्छन्त्या अपि परिचुम्बनं विधेयास्मेति यदस्माकं मनोराज्यपदवीमधिशेते तत्त्वायत्नसिद्धम् Loc. 89. 15 (*on* 2.22); बलादनिच्छतोऽप्यग्रजस्य ··· निर्जगाम UdaySuKa. 6. 16; अनिच्छन्ती वृता देव कुरूपेण द्विजन्मना BṛKathāMañ. 15.85; कर्मवश्यस्य तु स्वस्वरूपानभिज्ञस्य कर्मानुगुणफलोपभोगायानिच्छतोऽपि तत्संबन्धो वर्जनीयः BrahmSūBh.(Rā.) 213. 6 (*on* i. 1. 21); अनिच्छन् गलहस्तेन ताभिर्निवासितस्ततः KathāSaSāg. i. 4. 68; ii. 5. 76; vii. 8. 28; ix. 2.174; कनककलशाय स तद् ददौ। तस्मै स्वराज्यं सचिवेष्वनिच्छत्स्वपि भूपतिः KathāSaSāg. xii. 5.174; xiv. 4.168; अर्थविचारस्याध्ययनानन्तर्यसिद्धये तत्कालोपनिपातिस्नानबाधार्थमनिच्छतोऽपि वैधत्वमङ्गीकरणीयमापद्येत NītiMā. 3.15; अनिच्छत्यपि पितरि ··· पुत्राणामिच्छया भवति विभागः Mitā. 221.2 (*on* 2. 114); 227.20 (*on* 2.121); यथानिच्छन्तमपि सुतं माता पयः पाययति Aparā. 587.17 (*on* 1. 348); अनिच्छतोऽपि तस्यर्षेर्नापितः ··· पादनखानदुन्वन्नुदतारयत् PariPar. 1. 185; 1. 365; सुतासंतानसाम्राज्यमनिच्छन्नथ पार्थिवः। दैवं पुरुषकारेण जेतुमासीत् कृतोद्यमः RājTa.(Ka.) 3. 487; हस्तिना ···। अनिच्छन्नपि स स्कन्धप्रदेशमधिरोपितः TriṣaŚaPuC. i. 2.143; सः ···। अनिच्छतोऽपि बीभत्सोर्विद्यास्तास्ताः प्रदत्तवान् PāṇḍaC. 5. 129; 7.379; 10. 380; इति संबोध्य तं गाढमनिच्छन्तमपि स्वयम्। निजसिंहासनाधीनं विधाय PārśvC. 1. 483; 3 144; 7. 179; 7.731; जातशङ्केनानिच्छतापि हि। मया ··· तद् द्रव्यं गोपितं गृहे SamarāSaṁ. 2. 193; 6. 139; 7.91; अनिच्छन्तं बलात् सेनस्तं बालवदसज्जयत् SamarāSaṁ. 7. 228; सुगुरोरनिच्छतोऽपि हि हस्ते मुक्त्वा तिरोदधे च सुरी PrabhāC. 45.16; 83.26; 101. 30; प्रधानपुरुषाः प्रेषिताः। अनिच्छन्नपि तैस्तत्र नीतः (आमराजा) PrabaK. 28. 20; 44. 24; अनिच्छति बलीवर्दे विवाहयिषते बलात् PañcDa. 12. 12; स संमतो मुंमडिः ··· वैरिनरा[धि]पानां। श्रियं पितुश्शासनयंत्रणेन बलादनिछंनपि[Read दनिच्छन्नपि] चान्वमंस्त EI. xiv. 91. 23; पितर्युपरते स राज्यमनिच्छन्नपि मन्त्रिभिरनुनीय राजा कृतः PuruṣPa. 225.1; निरुत्तरीकृत्य ततो हठेनानिच्छन्तमप्येनमतुच्छचित्तम्। हम्मीरदेवं नृपतित्वलक्ष्मीममीमनल्लातुमिलाविलासी HammīMaKā. 8. 55; भूभारमनिच्छन्नपि जस्सकः। ··· अभ्यषिच्यत RājTa.(Jo.) 59; अनिच्छन्तमभूमिज्ञं संयोज्य व्यसने नरम्। अपकर्षन्ति तद्द्रव्यं वेश्याकितवशिल्पिनः। अनिच्छन्तं प्रवृत्त्यनुन्मुखम् DaṇḍaVi. 105.11; अनिच्छता ग्रन्थिबन्धनं कार्यं तत्र गतेनोन्मोचनं कार्यम् PurāPraSaṁ. 99. 33; अनिच्छन्तमपि राजा मां प्रवर्तयति BhāṭṭCin. i. 68.10 (*on* i. 1.4); अनिच्छन्नपि कुमारः पितुर्वाणीममन्यत KathāK. 81. 3; वधूं दिव्यामनिच्छन्तीं हठादाहर्तुमिच्छतः SāhiSā. 6.29; (personified) नृपतिः ··· मत्सरादिवानिच्छतो मोक्तुमाच्छिद्य दक्षिणकरादितरेण पाणिना कृपाणं जग्राह TilaMañ. 53.19; तरङ्गततिभिरुत्सङ्गिता गन्तुमनिच्छतीव दोलायते तवेयं यानपात्री TilaMañ. 282. 11; सरिदन्तरसंगमागसा स्वयमागन्तुमनिच्छतीमयम्। महिषीमुदधेरसंशयं मदनोऽयं नयते तदन्तिकम् Gaṅgāva. 7.16; **Bll** not willing (to have sexual intercourse) यमी मिथुनार्थं यमं प्रोवाच। सः ··· अनिच्छन् प्रत्याचष्टे SarvaAnu. 10.10; MīmāKau. i. 67. 12 (*on* i. 3. 9); उर्वशीमैळः पुरूरवाः कामात् पुनरासाद्यावरोद्धुमैच्छत् सा तमनिच्छन्ती प्रत्याचष्टे SarvaAnu. 10. 95; अनिच्छन्त्या यत् क्रियते ··· बलात्कारकृतं तु तत् BṛhaspaSm. 188. 3; Aparā. 854.7 (*on* 2. 283); SmṛtiCan. iii. 16. 14; iv. 740. 19; VyavaNi. 398. 9; VīraMi. (Vyavahāra.) 397. 19; अनिच्छन्ती तु या भुक्ता गुप्तां तां वासयेद् गृहे BṛhaspaSm. 191. 18; Aparā. 1124. 22 (*on* 3.268); SmṛtiCan. iv. 743. 1; DaṇḍaVi. 174. 19; VyavaNi. 402.6; VyavaMa. 244. 10; मर्मज्ञा ··· सा मामनिच्छन्तं दोषविख्यापनेन दूषयिष्यति KāmSū. 65. 15 (1. 5); उवाच ममता तं तु बृहस्पतिमनिच्छती BrahmāṇḍP. ii. 74. 38; एतत् प्रायश्चित्तं सकामायाश्च योषितोऽप्यनिच्छन्तम् ··· गच्छन्त्याः BālaKrī. ii. 125.12 (*on* 3. 253 (? 259)); कुलस्त्रीभिरनिच्छन्तीभिर्भर्तृमतीभिः संगृह्यमाणस्य प्राणापहरणम् ManuBh. ii. 221. 18 (*on* 8.359); ManvaMu. 353. 13 (*on* 8. 359); (योऽकामां दूषयेत् कन्याम्) अनिच्छन्तीं कुमारीम् ManuBh. ii. 222.28 (*on* 8. 364); ManvaMu. 354. 12 (*on* 8. 364); कामुको न स्त्रियं गच्छेद् यदीच्छन्तीम् (v. l. न स्त्रियं गच्छेदनिच्छन्तीम्) KulārT. 8.110; भुक्ताहं श्रेष्ठिना नूनमनिच्छन्ती हठात् BṛKathāK. 60.117; यत्र ब्रह्मचारिणोऽभिगमनेऽधर्मः ··· व्रतस्थादनिच्छतः स उभयतोऽधर्मः JayaMa. 361.2 (*on* 6. 6); सा गत्वा तत्सखी तस्य पुंसः ···। अनिच्छतोऽपि प्रार्थ्यैवं यत्नात् संकेतकं व्यधात् KathāSaSāg. vi. 4. 75; कन्याम् ··· अनिच्छन्तीमपहरतः प्रथमसाहसो दण्डः Mitā. 312. 30 (*on* 2.288); Aparā. 858. 24 (*on* 2. 288); DīpKa. 72. 27 (*on* 2. 288); BālamBha. ii. 338. 7 (*on* 2. 288); यदि बहव एकामनिच्छन्तीमपि बलात्कारेणाभिगच्छन्ति Mitā. 315. 13 (*on* 2. 291); Aparā. 860. 25 (*on* 2. 291); Subodhi. 107.30 (*on* 2. 292); DīpKa. 73. 3 (*on* 2. 291); VīraMi. (Vyavahāra.) 402. 20; अनिच्छन् दत्तशुल्कोऽपि शुल्कहानिमवाप्नुयात् Mitā. 315. 23 (*on* 2.292); Aparā. 1149. 11 (*on* 3. 288); ManvaVi. 1095.17 (*on* 8.378); सात्मस्त्रीकं हनिष्यन्ति ये नरं येऽपि च स्त्रियम्। रमयिष्यन्त्यनिच्छन्तीं विद्यास्त्यक्ष्यन्ति तान् क्षणात् TriṣaŚaPuC. i. 3.216; यः सहसा बलेन परस्त्रियमनिच्छन्तीमेव गच्छति तस्य सर्वस्वं गृहीत्वा ··· गर्दभेन पुरपरिभ्रामणं दण्डः DaṇḍaVi. 165. 20; राक्षसः ··· रात्रौ त्वां अनिच्छन्तीं सुरतार्थं प्रतिदिनं मारयतु SiṁhāDvā. 109. 12 (30); हठात् कृताया रम्भायाः शापेन हिमवत्तटे। अनिच्छन्त्या बलात्कारो न शक्यो रक्षसां प्रभोः JānaPa. 1. 21; **Bll** not willing to approve or to admit वयमेतदमृष्यन्तः (v. l. दनिच्छन्तः) सर्व एव पुरोत्तमात्। गृहान् विहाय गच्छामः MahāBhā. i. 133.12; स्वकारणसमवायोऽपि चाभूत्वा भवनमनिच्छतो न सिध्यति HetuBiṬ. 60. 6; शब्दार्थमात्ररूपेण यथान्येषां निरूपणम्। तथा च भवतो न स्याद् वाच्यमेतदनिच्छतः ŚlokaVār. 5(2).48 (228. 8); प्रद्वेषाद् वेदपूर्वत्वमनिच्छन्तः कथंचन TantrVā. 169.13 (*on* i. 3. 10); सूत्रकारेण च दशमेऽमावास्यायामुपांशुयाजमनिच्छतैतदेव ··· उपन्यस्तम् TantrVā. 488.7 (*on* ii. 2. 10); विधिं त्वयानिच्छतापि ह्यभ्युपेयार्थवादता BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 45; 126; सर्वथा अनिर्वाच्यमग्रहमनिच्छतां तेषां ग्रहान्मिथश्चान्यत्वासिद्धिः IṣṭaSi. 277.13; संवेदनमनिच्छतामनुसंहारबुद्ध्या स्वरूपाग्रहणात् तदेकत्वाग्रहाद् तदुपाध्येकपदप्रतिभासानुपपत्तिः TattvBi. 51. 1; तिर्यक्प्रचयस्योर्ध्वप्रचयत्वमनिच्छता प्रथममेव प्रदेशमात्रं कालद्रव्यं व्यवस्थापयितव्यम् TattvPradī.(A.) 206. 4 (*on* 2. 52); सृष्टिप्रलयमनिच्छन्तो जैमिनीयाः वेदाध्ययनं प्रत्यस्मादृशगुरुशिष्यपरंपरामविच्छिन्नामनादिमाचक्षते Bhām. 74. 11 (*on* ii. 1. 3); 405.14 (*on* ii. 2. 16); अनुभवसिद्धमनुगतं धर्मिणं दर्शयित्वा तमनिच्छतो वैनाशिकस्य क्षणिकं विज्ञानमात्रं चित्तमिच्छतोऽनिष्टप्रसङ्गमुक्तं स्मारयति TattvVai. 136. 18 (*on* 3.14); अहंप्रत्ययगम्यत्वमात्मनोऽनिच्छन्तः श्रुतिविरोधादेवोपेक्षणीयाः ŚāstrDī. 123. 11 (*on* i. 1. 5); 790. 23 (*on* x. 8. 17); सकललौकिकसुखप्रेमातिशायी निरतिशयोऽयमात्मनि ··· अनतिशयानन्दरूप एवावभासमाने तस्मिन्नवकल्पत इत्यनिच्छताप्यच्छमतिनाभ्युपेतव्यम् PramāMā. 3. 10; अकार्यमपि ईश्वरज्ञानं शरीरमन्तरेणानिच्छन्तः ··· त्रपा विरोधो भयमिति त्रयमपि त्यक्तवन्तः Kiraṇā. 8.5; 232. 8; अर्थापत्तिं प्रमाणान्तरमनिच्छताधीयमर्थापत्तिः ··· प्रमाणीकर्तव्या KhaṇḍanKhā. 743. 13; (नृपतिना) तेन स्वयमयोग्येन योग्यानन्याननिच्छता। कलङ्किता नरेन्द्रश्रीः RājTa.(Ka.) 7.1161; न च प्रत्यक्षेण परचेतोवृत्तीनामधिगमोऽस्ति। चेष्टाविशेषदर्शनात् तदवधिगमे च परोक्षस्य प्रामाण्यमनिच्छतोऽप्यायातम् PramāMī. 8. 9 (*on* i. 1. 11); अनुमानम् अत्र मानमिति चेत्, न, सत्तामनिच्छताम् अप्रसिद्धि(द्ध)विशेष(ण)त्वात् TarkSaṁ.(Ā.) 21. 2; 57. 6; व्यापकान्तरमनिच्छन्तं प्रति तत्साधनेऽपि प्रकृतस्य तादवस्थ्यमेव NyāyKu. 90. 22; पराभिप्रायस्य निश्चये अनुमानप्रमाणमनिच्छतोऽपि तस्य बलादापतितम् SyādvāMañ. 20 (26); चार्वाकवदेव वस्तुतस्तत्र तत्प्रामाण्यमनिच्छतस्ते किमनया··· दुराशया ŚatDū. 88.16; 96. 20; NyāyPari. 36.1; षडपि प्रत्ययाश्चतुरः प्रत्ययान् प्रतीत्योत्पद्यन्त इति चतुरेणानिच्छताप्यच्छमतिना स्वानुभवमनाच्छाद्य परिच्छेत्तव्यम् SarvaDaSaṁ. 2.273; 16.527; भावरूपमज्ञानमनिच्छन्तं प्रति हि तत्र साक्षिप्रत्यक्षं प्रमाणमुपन्यस्तम् NyāySu.(Ja.) 30A. 13 (*on* i. 1. 1); परंपराघटकयोः देहजीवयोरपि तदाश्रयत्वम् अनिच्छतापि स्वीकर्तव्यम् PūrvottaVāNaMā. 108. 11; पार्थसारथेस्त्वेतदनिच्छतः परमापूर्वमपि न सिध्येत् MīmāKau. ii (2). 61. 16 (*on* ii. 1. 6); धात्वर्थस्य क्रियात्वाभावात् प्रत्ययस्य क्रियावाचित्वमनिच्छति

शाब्दिकानाम् ··· आख्यातस्य ··· प्राधान्यमवश्यं स्वीकार्यम् MayūMāli. 265. 14 (*on* iii. 4. 8); **C** not expecting, not intending गवादिभिरनिच्छतामपि व्यापादितानामन्वक्षमाशौचं स्यात् BālaKrī. ii. 9.4 (*on* 3.24); किं यश्चाण्डालादिर्बुद्धिपूर्वमात्मानं घातयति तस्यायं विधिः ··· उत प्रमादहतस्यानिच्छतः ManuBh. i. 462. 24 (*on* 5. 88); समगत च (? समगमच्च) तयोरनिच्छतोरप्यसुखभरे सुलभा तदा प्रमीला PrabhāC. 67.14; स्वभाव एष स्त्रीणामनिच्छन्तीनामपि दर्शनेन रागेण दुष्यन्तीति ManvaVi. 250.11 (*on* 2.213); किमुदासीनस्य बोद्धुः कर्तृत्वमुपलब्धं लोके। येनानिच्छतोऽपि तदीश्वरस्याङ्गीक्रियते NyāySu.(Ja.) 310A.9 (*on* ii. 1.9); कुशीलवाः स्वकौशलबलेनानिच्छतोऽपि पुरुषान् ये वञ्चयन्ति DandaVi. 115. 14; **Di** not requiring (any item syntactically) द्रव्यान्तरमनिच्छन्त्या क्रियया च परिग्रहात्। एकद्रव्याश्रयप्राप्तिरिति नान्योऽन्यसंश्रयम् ŚlokaVār. 7.269 (919.5); **Dii** not requiring (a special effort) अनिच्छतः प्राणो यद् बाह्यं वायुमाचामति ··· स श्वासः ··· । अनिच्छतोऽपि प्राणो यत् कौष्ठ्यं वायुं निश्चारयति ··· स प्रश्वासः TattvVai. 36. 15 (*on* 1.31)

अनिच्छता (anicchatā) *f.* the state of being one not having desire (for sexual intercourse) जटिपिप्पलयोः (मूलेन) ··· लिप्त्वा । वक्षः ··· अनिच्छतां हरति हरिणाक्ष्याः RatiRaha. 14. 49.

अनिच्छत्व (aniccha-tva) *n.* the state of being one not having any desire औदासीन्यादनिच्छत्वान्न भुङ्क्ते न करोति च । समग्रालोककारित्वाद्भुङ्क्ते देवः करोति च YogVā. iv. 57. 4.

अनिच्छन्तिकतामोक्ष (anicchantikatā-mokṣa) *m.* salvation that consists in the state of not being *icchantika* (i.e. destitute of Buddha-nature) तत्रेच्छन्तिकानां पुनर्महामते अनिच्छन्तिकतामोक्षं केन प्रवर्तते LaṅkāSū. 2. 131(1) (28.24) [DBHS.]

अनिच्छपरमेश्वर (aniccha-parameśvara) *m.* illustrious person having no desire यूयमनिच्छपरमेश्वराः कमपि कार्यं मत्साध्यं ममादिशन्तु KumāPraPra. 88.24.

अनिच्छम् (aniccham) *adv.* without involving a special effort, automatically अनिच्छमपि संबन्धो यथा दर्पणबिम्बयोः । तथैवेहात्मजगतोर्भेदाभेदौ व्यवस्थितौ YogVā. iii. 122. 51.

अनिच्छमान (an-icchamāna) *adj.* **i** not desiring कथं ह्यनिच्छमानस्य द्रोणस्य युधि फल्गुनः । भिन्द्यात् सुदुर्भिदं व्यूहं यतमानोऽपि संयुगे MahāBhā. vii. 127.6; त्वं तु शुक्लाभिजातीयः परदोषेण कारितः । अनिच्छमानः कर्मेदं कृत्वा च परितप्यसे MahāBhā. xii. 34.25; **ii** unwilling कदाचिद्देहपाताद्यैः कर्माणि मुनिसत्तम। अनिच्छमानस्य बलाज्जन्तोः संप्रेरयन्ति च JayāS. 16. 138; किं राजहंस्या सह पाणिग्रहणं काकस्य युज्यते इत्याद्यनिच्छमानोऽपि कुष्ठी राज्ञा निजपुत्रीं परिणाय्य विसर्जितः KathāK. 137.2.

अनिच्छा (an-icchā) *f.* **A** lack of desire, absence of desire यस्य चेच्छा तथानिच्छा ज्ञस्य कर्मणि तिष्ठतः । न तस्य लिप्यते प्रज्ञा पद्मपत्रमिवाम्बुभिः MahāU. 5. 173; YogVā. iv. 46. 16; शान्तः ··· जन्मजरामरणादित्रासो वैरस्यवासना विषये । सुखदुःखयोरनिच्छाद्वेषाविति तत्र जायन्ते Kāvyālaṅ.(Ru.) 15. 16; अक्रियैव परा पूजा मौनमेव परो जपः । अचिन्तैव परं ध्यानमनिच्छैव परं फलम् KulārT. 9. 38; विषयनिष्ठा धर्मा विषयिधर्माः । ते चोपलब्ध्यनुपलब्धी इच्छानिच्छे द्वेषाद्वेषौ ··· भेदाभेदावित्येवमादयः TārkiRa. 293. 10; न तावदिच्छानिच्छे तच्छब्दवाच्ये विधिनिषेधावगतेष्टानिष्टफलत्वादेव तत्सिद्धेः NyāySu.(So.) 6. 13 (*on* i. 2. 1); यतोऽनेकविधं प्रारब्धमीक्ष्यते । इच्छानिच्छा परेच्छा च प्रारब्धं त्रिविधं स्मृतम् PañcDa. 7.152; VedāntSā.(Sa.) 34.4; रात्रावुत्सर्गतो निवारकाभावात् पालस्य स्वामिनो वाभीष्टत्वे यावत्सौहित्यमिच्छया पशवश्चरन्ति न तु दिवा तयोरनिच्छायां वा DandaVi. 283. 1; (तवामृतस्यन्दिनि पादपङ्कजे निवेशितात्मा कथमन्यदिच्छति । स्थितेऽरविन्दे मकरन्दनिर्भरे मधुव्रतो नेक्षुरसं समीक्षते) अत्र ··· उपमेयवाक्ये अनिच्छा उपमानवाक्ये अवीक्षेति धर्मभेदः प्रतिभाति Kuval. 51 (11); [Inst.] **i** without desire अभिलाषोपजातं तु सुखं स्वर्गे वदन्ति हि । अनिच्छयापि भो विप्राः सुखं सर्वत्र तत्र वै SkandP. ii(2). 17. 76; अकामस्यापि दीक्षा मे जज्ञे पुण्यप्रसाधिका। अनिच्छयापि संभुक्ता मोदकाः किं न तृप्तये MalliC. 8.343; **ii** unintentionally जातिभ्रंशकरं कर्म कृत्वान्यतममिच्छया। चरेत्सांतपनं कृच्छ्रं प्राजापत्यमनिच्छया ManuSm. 11. 124; ViṣṇuSm. 38. 7; इच्छयैषाममेध्यानि भक्षयित्वा द्विजोत्तमाः । कुर्युः सांतपनं कृच्छ्रं प्राजापत्यमनिच्छया AṅgiSm. 13; अत्रापि संपदतुला हरिपूजाप्रसादतः । अनिच्छया कृतेनापि प्राप्तमेवंविधं मुने BṛNāraP. 18. 126; अतो यद्यसुप्तस्यापि कथंचिदनिच्छया स्वमलासृगवयववत् प्रक्षरति शुक्रं तत्राप्येतदेव प्रायश्चित्तम् ManuBh. i. 170. 19 (*on* 2. 181); अनिच्छया व्रजंस्तत्र तीर्थमर्धफलं भवेत् PadmP. iv. 19.28; अनिच्छयापि दहति स्पृष्टो हुतवहो यथा । तथा दहति गोविन्दनाम व्याजादपीरितम् PadmP. iv. 87. 8; केवलं कर्मणां न्यासं संन्यासं न विदुर्बुधाः । कुर्वन्ननिच्छया कर्म योगी ब्रह्मैव जायते GaṇeP. ii. 141. 6; साप्युत्तमा मता पूजानिच्छया या कृता मम GaṇeP. ii. 144. 11; अनिच्छयैव सुकृतं दुष्कृतं वा पुराकृतैः । कर्मानुबन्धवैचित्रैः जन्तूनां जातु जायते RāmāMañ. 241.23; ब्रह्मचारी स्वप्नादावनिच्छया रेतः सिक्त्वा ··· एतामृचं वारत्रयं पठेत् ManvaMu. 71. 16 (*on* 2.181); **Bi** unwillingness, reluctance, absence of readiness, disinclination, hesitation राक्षसपैशाचयोरनिच्छा तुल्या । राक्षसे हननं, पैशाचे वञ्चनम् ManuBh. 223. 1 (*on* 3.34); बालोऽद्यापि किमेति लक्षितमलंकर्तुं निजैर्भूषणै रामाभिश्चिरमुद्यते हृदि लिहन्निच्छामनिच्छां वहन् । स्निह्यत्तारमथान्यदृष्टिविरहे यः संमुखं वीक्षतो नम्रः स्मेरमुखीभवन्निति वयःसंधिश्रियालिङ्गितः SubhāRaK. 15. 20; हुमित्यनिच्छाभयस्मरणभर्त्सनकोपेषु GaṇRa. 1.6(15); अश्रूणि मुञ्चन्तीं यत्कन्यां गृहादपहरति । अनेन कन्यायामनिच्छोक्ता गान्धर्वाद्विवेकार्थम् ManvaMu. 92. 29 (*on* 3. 33); दास इति । तस्य परतन्त्रतयानिच्छा न युक्ता MayūMāli. 512.10 (*on* vi. 7.5); [Inst.] **Bii** unwillingly, reluctantly अनिच्छया च शृङ्गारे स्त्री जारेण न दुष्यति BrahmVaiP. iv. 61. 53; धर्मार्थं परिचारकत्वेन यजमानमुपस्थितो यः शूद्रः स किं देयो न वा ··· । स्वत्वाभावादनिच्छया परवश्यत्वानभ्युपगमसंभवाच्चादेयः । दासस्तु देय एव ŚāstrDī. 512. 8 (*on* vi. 7. 5); चिरसेवानुरोधेन लोभकृच्छ्रादनिच्छया । अप्रसादेन यद्दत्तं बलादानेन तेन किम् DarpDa. 6. 14; एवं तेऽपि कुतीर्थ्याः प्रागुक्तपक्षत्रयेऽपि वस्तुसिद्धिमनासादयन्तस्त्वदुक्तमेव चतुर्थं भेदाभेदपक्षमनिच्छयापि कक्षीकुर्वाणास्त्वच्छासनमेव प्रतिपद्यन्ताम् SyādvāMañ. 19(70); इष्टतया किमनिष्टतया इच्छया किमनिच्छया युध्यत इति ज्ञापकेङ्गितादिरूपा चेष्टा RājNīRa. 37. 13; **Biii** because of unwillingness to have sexual desire ऋतावुपेयादिति ऋतुगमननियमे कदाचिदृतावनिच्छया अनुपगमनमपि प्राप्नुयात् VidhiRa. 15 (98.22); **C** without approval, without consent [Inst.] क्रमागते गृहक्षेत्रे पितापुत्राः समांशिनः । पैतृके न विभागार्हा सुताः पितुरनिच्छया BṛhaspaSm. 197. 10; ManvaVi. 1173. 16 (*on* 9.116); [Loc.] (विनष्टाद्धि किल बीजादङ्कुर उत्पद्यते) 'विनष्टाद्धि किले'ति । किलकारोऽनिच्छायाम् Bhām. 435.1 (*on* ii. 2. 26); **D** [Loc.] in a sense other than 'to desire' इषोऽनिच्छायाम् CāndraVyā. i. 3. 90 (vṛtti इषेरनिच्छायां युज् भवति । अन्वेषणा, पर्येषणा । अनिच्छायामिति किम् । इष्टिः परीष्टिरिति बहुलाधिकारात्); ŚākaṭāVyā. iv. 4.76; SaraKaṇṭhā.(Gr.) ii. 4.150; SiddhaHe. v. 3. 112.

अनिच्छाङ्गीकार (anicchāṅgīkāra) *m.* acceptance against will काममिति स्वाच्छन्द्येऽनिच्छाङ्गीकारे च । कामं भुङ्क्ष्व । कामं क्षाम्यतु यः क्षमी GaṇRa. 1. 14 (32)

अनिच्छातस् (anicchā-tas) *adv.* **i** in the absence of desire सोऽन्तर्यामी प्रकाशात्मा चिद्रूपस्स प्रतिष्ठितः । त्रितये यस्तथारूपोऽनिच्छात उदितस्सदा JayāS. 4.15; मन्त्रैः ··· दिव्यैः समन्वितं विप्र द्वादशाध्यात्मसंयुतम् । अनिच्छातोऽधिकारीणां तत्प्राप्त्येकफलप्रदम् । ··· स भगवान् देव आद्यं वेदं सनातनम् । उपदिश्य ··· ब्रह्मणे ··· जगाम PāraS. 10. 145; ब्रह्मोपनिषदाख्यं च दिव्यमन्त्रक्रियान्वितम् । विवेकदं परं शास्त्रमनिच्छातोऽपवर्गदम् PāraS. 19. 526; क्रत्वर्थपुरुषार्थयोर्द्वयोरपि साध्यसाधनसंबन्धो वैदिकः किं तु पुरुषार्थे करणमिच्छातो न नियोगतः, क्रत्वर्थे त्वनिच्छातः नियोगतः ṬupṬ. 1. 16 (*on* iv. 1. 2); **ii** without intention, unintentionally अनिच्छातः कृतं पापं वेदाभ्यासेन शुध्यति नश्यति ManvaMu. 458. 18 (*on* 11. 46); 'ब्राह्मणस्य रुजः कृत्वा' इत्यादि जातिभ्रंशकर्मोक्तं तन्मध्यादन्यतमं कर्मविशेषमिच्छातः कृत्वा ··· सांतपनम् ··· कुर्यात् । अनिच्छातः पुनः कृत्वा प्राजापत्यं वक्ष्यमाणं चरेत् ManvaMu. 475. 27 (*on* 11.124)

अनिच्छादिवश (anicchādi-vaśa) *m.* [Inst.] due to a lack of desire etc. न चात्र शक्ये सर्वत्र नियमनं विवक्षितम्, अनिच्छादिवशेन तस्यापि क्वचिदसंभवात् NyāySiA. 208.24.

अनिच्छाद्वेषयुक्ता (an-icchādveṣayuktā) *adj.* (*f.*) not associated with love or hatred (प्रजाः) अनिच्छाद्वेषयुक्तास्ते(? स्ताः) वर्तयन्ति परस्परम् ।··· उत्पद्यन्ते कृते युगे । नित्यप्रहृष्टमनसो महासत्त्वा महाबलाः VāyuP. i. 8. 61; BrahmāṇḍP. i. 7. 55.

अनिच्छाद्वेषसंयुक्ता (an-icchādveṣasaṁyuktā) *adj.* (*f.*) not associated with love or hatred प्रजाः । ··· अनिच्छाद्वेषसंयुक्ता वर्तन्ते तु परस्परम् । तुल्यरूपायुषः सर्वा अधमोत्तमतां विना MārkP. 49. 23.

अनिच्छानिवृत्ति (anicchā-nivṛtti) *f.* abstention (from sex) due to absence of sexual desire अनिच्छानिवृत्तिस्तु नियमविधानादेव Mitā. 26. 19 (*on* 1. 81); ननु योग्यतया संनिहितादेरेवोपदेशादनिच्छानिवृत्तेश्च नियमबलादेव संभवेन नायं दोषः BālamBha. i. 226. 23 (*on* 1.81)

अनिच्छापर्यवसित (anicchā-paryavasita) *adj.* culminating in absence of desire मधुव्रतो नेक्षुरसं समीक्षते । अत्र ··· वीक्षणमात्रस्यावर्जनीयस्य प्रतिषेधानर्हत्वादिच्छापूर्वकवीक्षाप्रतिषेधोऽयमनिच्छापर्यवसित एव Kuval. 51(13)

अनिच्छापूर्वक (anicchāpūrva-ka) *adj.* [*f.* -ikā] preceded by absence of one's own will प्रतस्थे भगवान् ··· । अनिच्छापूर्विकां वृत्तिमास्कन्दन् भानुमानिव MahāP. 25.249; अनिच्छापूर्वकं चास्ति प्रारब्धम् PañcDa. 7.158.

अनिच्छाप्रवृत्त (an-icchāpravṛtta) *adj.* not caused by one's own

will or desire, JainaL.

अनिच्छाफल (anicchā-phala) *n.* result of the absence of desire परिग्रहपरित्यागाविच्छानिच्छाफले स्थिते TantraVā. 716.8 (*on* iii. 1.13)

अनिच्छाभिधान (anicchābhidhāna) *n.* statement of dislike (प्रतिमुखसंधेरङ्गानि ··· अनिष्टवस्तुविक्षेपो विधूतम्) एतद्राज्येऽनिच्छाभिधानाद्विधूतम् PratāYaBhū. 162.1.

अनिच्छामात्रविघ्न (anicchāmātra-vighna) *m.* impediment in the form of mere absence of desire सन्ति चामी सहायाः ··· क्षत्रियाः क्रूरशौर्याः। नियतमपि हि येषामेककालत्रिलोकीकवलविधिरनिच्छामात्रविघ्नादनिघ्नः Kapphiṇā. 4.17.

अनिच्छार्थ (an-icchārtha) *adj.* not having the sense of desiring इषेरनिच्छार्थस्य Vār .2 *on* P. iii. 3.107; इषेरनिच्छार्थस्य युज् वक्तव्यः। अध्येषणा। अन्वेषणा KāśiVṛ. *on* iii. 3.107; PrakriKau. ii. 671.1; 'इषु गतौ' इत्यस्माद् धातोः 'इषेरनिच्छार्थस्य' इति युचि विहिते 'परेर्वा' इति क्तिन्युचोर्विकल्पः स्मर्यते। तेन युज्विधौ पर्येषणेति भवति। क्तिनि तु परीष्टिः Kāśi. i. 201.4 (*on* 3.0); न च जिज्ञासा मीमांसा येन योगानुशासनवदविक्रियेत। नान्तत्वं निपात्य माङ् मान इत्यस्माद् वा मान पूजायामित्यस्माद्वा धातोर्मान् बधेत्यादिना अनिच्छार्थे सनि व्युत्पादितस्य मीमांसाशब्दस्य पूजितविचारवचनत्वात् Bhām. 35.7 (*on* i. 1.0); धातोः कर्मण इत्युत्तरसूत्रे इच्छार्थे सन्विधानादयमनिच्छार्थ इति गम्यते VedāntKa. 26.3 (*on* i. 1.1)

अनिच्छावसन (anicchā-vasana) *n.* stay against will सत्त्वावासाः ··· अनिच्छावसनान्नान्ये AbhidhK. 3.7 (comm. के पुनरन्ये। अपायाः। तेषु हि सत्त्वा अकामकाः कर्मराक्षसैरावास्यन्ते। न त्विच्छया वसन्ति)

अनिच्छाविघातिन् (an-icchāvighātin) *adj.* not destroying or obstructing desire (i. e. wish-fulfilling) अथ पिङ्गलकः ··· अनिच्छाविघाति ··· राजत्वमनुभवन्नास्ते Tantrākhyā. 4.20; Pañcā. 4.33.

अनिच्छाविशेष (anicchā-viśeṣa) *m.* kind of non-intention विवक्षाविवक्षे च वक्तॄणां प्रत्ययविशेषाविच्छानिच्छाविशेषौ वा तेन विवक्षितमविवक्षितमिति द्वयमप्येतद्वक्त्रभावादनुपपन्नम् TantrVā. 715.7 (*on* iii. 1.13)

अनिच्छाविषय (an-icchāviṣaya) *m.* not the object of desire इच्छा(? घ)घटिताज्ञानसामग्री अनिच्छाविषयज्ञानविरोधिनी GuruCandr. i. 362.22.

अनिच्छाविषयत्व (anicchāviṣaya-tva) *n.* the state of not being the object of desire (i.e. happening by itself) तज्ज्ञानागोचरत्वादनिच्छाविषयत्वाच्च तेषां (न) तदधिष्ठानमिति चेन्न NyāyKu. 94.19.

अनिच्छाव्यापार (anicchā-vyāpāra) *m.* act due to lack of sexual desire परगेहेषु वसतिः खिलत्वं च रतौ तदा। पराङ्मुखत्वं शयने दीर्घरोषः प्रिये सदा। दोषारोपोऽपराधश्च निद्राभिमुखता सदा। परेण भाषणं साक्षाद्रतिमध्येऽपसर्पणम्। एते त्वनिच्छाव्यापारा भाषिताः पूर्वसूरिभिः ŚṛṅgāDī. 2.46.

अनिच्छाशम (an-icchāśama) *adj.* which cannot be mitigated at will न शक्यः प्रतिसंहर्तुं शापवह्निः ... अनिच्छाशमाः शापाः BṛKathāŚloSaṁ. 3.56.

अनिच्छासन्नन्त (an-icchāsannanta) *adj.* (verbal base) ending in the suffix *san* denoting a sense other than desiring तेनेच्छासन्नन्तात् सन्न भवति। चिकीर्षितुमिच्छति। अनिच्छासन्नन्ताद्भवति। जुजुगुप्सिषते JaineVyā. 88.18 (*on* ii. 1.5)

अनिच्छासंभव (anicchā-sambhava) *adj.* caused by lack of sexual desire अनिच्छासंभवान्स्त्रीणां भावान्वक्ष्ये यथाक्रमम् ŚṛṅgāDī. 2.44; (an-icchāsambhava) *m.* non-possibility of desire ननु तर्हि शिश्रीपुवद्दासस्याप्यनिच्छासंभवान्न दानं स्यात् MayūMāli. 512.10 (*on* vi. 7.5)

अनिच्छासातत्य (anicchā-sātatya) *n.* continuity of lack of desire (for sexual intercourse) अनिच्छासातत्यान्मणितवचनं नैव वदति ŚṛṅgāDī. 3.8.

अनिच्छासेन (anicchāsena) *m.* name of a person सा ··· असूत सुतद्वयम्। तमिन्दीवरसेनाख्यमनिच्छासेनमप्यसौ। विलोक्य काव्यालंकारा बभूव भृशदुःखिता BṛKathāMañ. 14.431; विदधे च कनीयांसमनिच्छासेनमाख्यया। तज्जनन्या यतो भुक्तं फलं तत्तदनिच्छया KathāSaSāg. vii. 8.73; vii. 8.147.

अनिच्छास्तेय (anicchā-steya) *n.* theft against one's will तस्मिन्देशे प्रतिश्रयं यो यस्य स्तेयमाचरेत्। चौरे गृहीते दासत्वं स हि तस्याश्नुते ततः। इति बुद्ध्यैव सा बालमनिच्छास्तेयकार(? रि)णम्। चकार मायया दासम् KathāKau. 4.117.

अनिच्छाहर (anicchā-hara) *adj.* which removes lack of sexual desire उत्पाद्य(? ट्य) सितबलामूलम्। कन्यापिष्टं भक्ष्ये दत्तमनिच्छाहरं परमम् RatiRaha. 14.48.

अनिच्छु (an-icchu) *adj.* **A i** unwilling, reluctant, not ready धनग्राहिणी प्रेते प्रव्रजिते द्विदश समाः प्रवसिते वा तत्पुत्रपौत्रैर्धनं देयम्। नातः परमनिच्छुभिः ViṣṇuSm. 6.28; विक्रयं चैव दानं च न नेयाः स्युरनिच्छवः। दाराः पुत्राश्च सर्वस्वमात्मनैव तु योजयेत् KātySm. 638; Aparā. 779.19 (*on* 2.175); DīpKa. 61.21 (*on* 2.175); VīraMi.(Saṁskāra.) 227.18; अरमयन् भवनादचिरद्युतेः किल भयादपयातुमनिच्छवः। यदुनरेन्द्रगणं तरुणीगणाः ŚiśuVa. 6.40; 8.19; शीतालुत्वादप्यनिच्छुर्निमङ्क्तुं काचित्तोयं चित्तनाथानुरोधात्। रोधःसीम्नो निम्नगाया जगाहे HarVi. 18.26; ततः सा दृढसंरम्भा शपथैरव्यतिक्रमैः। चिरान्निरुत्तरीकृत्य (मधु) मामनिच्छुमपाययत् BṛKathāŚloSaṁ. 13.7; TilaMañ. 355.10; तत्रापरिवृतं धान्यं विहिंस्युः पशवो यदि। न तत्र प्रणयेद्दण्डं नृपतिः पशुरक्षिणाम्। निवारणेऽनिच्छूनाम् SmṛtiCan. iv. 491.10; अयमामोऽनिच्छुर्बलादपि ··· राज्यमनुमेने PrabhāC. 97.32; अनिच्छुनापि सर्वथा श्रीकर्णेन सा परिणिन्ये KumāPraPra. 38.18; गृहीतं स्त्रीधनं पुनर्दातुमनिच्छुश्चेन्न दद्यात् Subodhi. 21.14 (*on* 2.32); BālamBha. ii. 49.2 (*on* 2.32); **A ii** not desirous, not wishing (for anything), not seeking after प्रार्थ्यमानं फलं ज्ञातं न चानिच्छोर्भविष्यति ŚlokaVār. 5(16). 111 (672.1); अज्ञानहृदयग्रन्थेः विनाशो यद्यशेषतः। अनिच्छोर्विषयं किं नु प्रवृत्तेः कारणं स्वतः ViveCū. 425; साधनानां तु सर्वेषां मुमुक्षा मूलकारणम्। अनिच्छोरप्रवृत्तस्य क्व श्रुतिः क्व नु तत्फलम् SarvaVeSāSaṁ. 227; अनिच्छुर्न करोत्येवमत एवास्ति निर्वृतिः ŚivDṛ. 5.37; ManuBh. i. 53.16 (*on* 2.2); CaturCin. iii(1). 211.11; आयुः श्रीः कीर्तिरैश्वर्यमाशिषः पुरुषस्य याः। भवन्त्येव हि तत्काले यथानिच्छोर्विपर्ययाः BhāgP. vi. 12.13; यत्र तु अनिच्छोरेव क्षेत्रज्ञस्य ··· सांकल्पिकी सृष्टिः तत्र स्फुटः ईश्वरस्यैव व्यापारः PratyabhiVi. i. 421.1 (*on* i. 8.9); तदा तं निर्गतं दृष्ट्वा जन्तवः पापपीडिताः। अत्यन्तं चुक्रुशुर्भीतास्तद्वियोगमनिच्छवः PadmP. iv. 30.36; अनिच्छुरन्नसंग्राहेऽप्यविघ्नं पत्तिसंस्थया। स नन्दथुकृते भूपमकृत्रिममसेवत DvyāśraKā. 13.2; RājTa.(Ka.) 7.625; गिरेरेकत्र कन्दरे। गुरवस्तोयजीवानां विराधनमनिच्छवः। ··· मुनयोऽवसन् PrabhāC. 5.12; एतेनानिच्छवे गर्हितदाने दोष इति सूचितम् VīraMi.(Tīrtha.) 92.12; **B** not wishing (for intercourse) किं च ऋतौ गन्तव्यमेवेति नियमे असंनिहितस्य व्याध्यादिना असमर्थस्यानिच्छोश्चाशक्योऽर्थ उपदिष्टः स्यात् Mitā. 25.31 (*on* 1.81)

अनिच्छुस्त्री (anicchu-strī) *f.* woman not desirous of (intercourse) विद्यादेव्यो यतः सर्वा अनिच्छुस्त्रीव्रतच्छिदः। कुप्यन्ति रावणोऽपीदृक् सीतायां न दधौ हठम् PrabhāC. 24.29.

अनिच्छोत्पादकत्व (anicchotpādaka-tva) *n.* the state of being what causes dislike न च स्तुतिनिन्दयोर्विधिनिषेधोपकारकत्वं संभवति, ताश्च (? तच्च) इच्छानिच्छोत्पादकत्वेन वा स्यात् MīmāKau. iii(1). 6.4 (*on* i. 2.1)

अनिच्प्रत्ययविधान (anicpratyaya-vidhāna) *n.* prescription of the *taddhita* suffix *an* (occurring at the end of a Cpd. and) marked with (the indicatory sound) *c* with *i* (for easy pronunciation) (P. v. 4.124) यत्तु - अनुच्छित्तिधर्मो यस्येत्यर्थो न युक्तः, धर्मादनिच्केवलादित्यनेन केवलोपपद्युक्ताद्धर्मशब्दादनिच्प्रत्ययविधानादिति तन्न GuruCandr. ii. 276.17.

अनिज (a-nija) *adj.* **i** not innate (i. e. caused externally) तस्मै जगादागदवेदसिन्धुप्रवर्तनाद्रिप्रवरोऽत्रिजस्तान्। वातादिभेदात् त्रिविधस्य सम्यङ् निजानिजैकाङ्गजसर्वजस्य (श्वयथोः) CaraS. vi. 12.4 (1941 Ed.); **ii** not one's own (permanently), perishable धवळसरसतीर्थे सैष स[Read सं]न्यासधन्यां परिणतिमनुतिष्ठंनन्दिमांनिष्ठितात्मा[।]व्यसृजदनिजमंगं भंगमंगोद्भवस्य ग्रथितुमिव समूलं भावयन् भावना[भि]: EI. iii. 197.208; *m.* enemy (*lit.* who does not belong to one's side) कालरात्रिर्जवेनास्त्रपर्यस्तकुलपर्वता। वपुषाभ्रंकषेणाथ भीतिदा सुरविद्विषाम्। जानुजेनानुजननी जानानाजजनैजनम्। निजाजिनेनानिजजौ जनानूनानजीजनत् HarVi. 43.111 (comm. अनिजाः शत्रवः)

अनिजक (a-nijaka) *adj.* not one's own अजनि जला पास्यन्तं स्वयशोऽनिजकं महः किलापास्यन्तम्। शत्रुकलापास्यन्तं प्रेक्ष्य नलं सुरततिः Nalo. 1.35 (comm. अनिजकम् अस्वकीयम्)

अनिजन्त (anij-anta) *adj.* ending in the *taddhita*-suffix *-an* (which occurs at the end of a Cpd. and) marked with (the indicatory sound) *c* with *i* (for easy pronunciation) (P. v. 4.124) कृतसम(? मा)सान्तमिति। अनिजन्तमित्यर्थः LaŚabdeŚe. ii. 117.11.

अनिजमन्यु (anija-manyu) *m.* wrath of the enemy नोपमानमथ नाप्युपमेयं भूतभाविभवदाजिभिरापे। यस्य यत्तदुभयं स्वयमासीत्कृत्ययोरनिजमन्युजजन्यम् RāmC. (App. 2.) 40.78.

अनिजागदूक (a-nijāgadūka) *adj.* not talking repeatedly, not talkative अनिजागदूकेष्वपि तापसौघेष्विति वावदूकाः ··· सुभटा ववल्गुः DvyāśraKā. 12.28 (comm. अनिजागदूकेष्वपि रक्षोभयादत्यर्थमवदनशीलेष्वपि)

अनिजादि (an-ijādi) *adj.* excluding verbal bases beginning with the vowels *i*, *u*, *ṛ*, *ḷ* and diphthongs नोऽचोऽन्तरदुर्गः प्राग्वद् णोऽख्या-

भाभूपूञ्कमगमप्यायवेपानिजादीदितो ञिहसादीजुङस् तु वा MugdhaBo. 26.4 (148.3) (comm. न तु ख्यादेर् इजादिवर्जेदितश्च)

अनिज्यमाना (an-ijyamānā) *adj.* (*f.*) not being propitiated with offerings, to whom no offering is being made तस्मान्न दोष आवाहितायामनिज्यमानायाम् ŚābaBh. 1803.2 (*on* x. 1.1)

अनिज्या (an-ijyā) *f.* [P. iii. 3.98] **i** non-sacrifice नाहोमेनानिज्यया वाग्नीनुत्सृजेत् ŚāṅkhāŚS. iii. 21.11; अनिज्यया विवाहैश्च वेदस्योत्सादनेन च। कुलान्यकुलतां यान्ति धर्मस्यातिक्रमेण च MahāBhā. v. 36.25; अनिज्यां च वनस्पतेः प्रसिद्धां तेन दर्शयति MīmāSū. ix. 4.59; ŚābaBh. 1797.9 (*on* ix. 4.59); अनिज्या वा शेषस्य मुख्यदेवतानभीज्यत्वात् MīmāSū. x. 7.46; ŚābaBh. 2046.20 (*on* x. 7.46); **ii** other than a sacrificial act अपि वाङ्गमनिज्याः स्युस्ततो विशिष्टत्वात् MīmāSū. iv. 4.2; या अनिज्यास्ता अङ्गम् ŚābaBh. 1270.8 (*on* iv. 4.2)

अनिज्याशेष (an-ijyāśeṣa) *m.*, *n.* not an auxiliary to the sacrifice तत्र संशयः। किमिज्याशेषेभ्यस्त्रिभ्योऽङ्गेभ्यः स्विष्टकृता यष्टव्यमुतानिज्याशेषेभ्यः ŚābaBh. 2026.27 (*on* x. 7.10); अतो वचनप्रामाण्यादनिज्याशेषैस्त्र्यङ्गैः स्विष्टकृदिज्येतेति ŚābaBh. 2027.19 (*on* x. 7.11); अपि च 'दोः पूर्वार्धस्य गुदं मध्यतः श्रोणिं जघनार्धस्ये'ति वाक्यशेषेऽनिज्याशेषाणां कीर्तनाद्विस्पष्टमनिज्याशेषाणां विधानम् ŚāstrDī. 757.16 (*on* x. 7.3); 758.1 (*on* x. 7.3); आमिक्षा स्विष्टकृतं प्रत्यामनेत् यथानिज्याशेषाणि त्र्यङ्गाणि हृदयादिस्विष्टकृतम् SaṅkarKāBh. 42.8 (*on* i. 4.5); अनिज्याशेषैरङ्गैः स्विष्टकृद्धोमः NyāyMāVi. 586.12 (*on* x.7.3); अन्येषामनिज्याशेषाणामेवावदेयत्वेन संकीर्तनात् BhāṭṭDī. iv. 71.20 (*on* x. 7.3); इह तु त्रित्वविशिष्टाङ्गविधौ अनिज्याशेषैः स्विष्टकृत् अङ्गेषु त्रित्वविधौ तु इज्याशेषैरित्यनुष्ठानभेदेन MayūMāli. 757.16 (*on* x. 7.3); 758.5 (*on* x. 7.3); BhāṭṭCan. 52.22 (*on* xiv. 2.17)

अनिज्याशेषत्व (anijyāśeṣa-tva) *n.* the state of not being an auxiliary to the sacrifice त्र्यङ्गाद्यर्थं प्रत्यभिघारणं न कर्तव्यम् अशेषत्वात्। अशेषत्वं ह्यनिज्याशेषत्वात् SaṅkarKāBh. 88.2 (*on* ii. 2.40); अनिज्याशेषत्वेऽपि आकीर्णकरत्वमात्रेण शकृल्लोहितादिवद्यज्ञदेशविविक्तीकरणार्थं प्रतिपत्त्यपेक्षत्वादित्यर्थः MayūMāli. 758.10 (*on* x. 7.3); 758.15 (*on* x. 7.4)

अनिज्याशेषत्र्यङ्ग (anijyāśeṣa-tryaṅga) *n.* three limbs not auxiliary to the sacrifice अनिज्याशेषत्र्यङ्गैर्यागः स्विष्टकृतमिवेति प्राप्ते BhāṭṭCan. 28.20 (*on* xiii. 4.2)

अनिज्याशेषप्रतिपत्ति (anijyāśeṣa-pratipatti) *f.* disposal of what is not auxiliary to the sacrifice इदानीं नात्र त्र्यङ्गानां स्विष्टकृदर्थतया विधानं, स्विष्टकृदेव तु त्र्यङ्गार्थतया विधीयते, तथा चेज्याशेषप्रतिपत्त्यर्थस्य तस्य तेभ्योऽवच्छिद्यानिज्याशेषप्रतिपत्त्यर्थतया विधानाद्युक्तो बाधः MayūMāli. 758.9 (*on* x. 7.3)

अनिज्याशेषभूत (an-ijyāśeṣabhūta) *adj.* which is not an auxiliary to the sacrificial rite त्र्यङ्गैरनिज्याशेषैर्हृदयादीनामिज्याशेषाणां बाधेऽप्यनिज्याशेषभूताध्यूध्न्या न तेषां बाध इत्युत्थितेः संगतिः MayūMāli. 758.14 (*on* x. 7.4)

अनिज्याशेषविशिष्ट (anijyāśeṣa-viśiṣṭa) *adj.* distinguished by what is not auxiliary to the sacrifice किमनिज्याशेषविशिष्टस्विष्टकृत्प्रतिरूपकं कर्मान्तरं विधीयते उत प्राकृतस्विष्टकृत्येव त्र्यङ्गानां साधनत्वेन विधानम् MayūMāli. 758.3 (*on* x. 7.3)

अनिज्याशेषसंस्कार (anijyāśeṣa-saṁskāra) *m.* refinement of what is not an auxiliary to the sacrifice न हि ··· स्विष्टकृतः अनिज्याशेषसंस्कारार्थत्वेन निराकाङ्क्षस्य इज्याशेषार्थत्वात्कल्पनमिति वक्तुं शक्यम् BhāṭṭDī. iv. 72.15 (*on* x. 7.3)

अनिज्यासुत्या (an-ijyāsutyā) *f.* absence of a Soma-sacrifice together with sacrifical offerings कालो नातीयात् समस्तस्य संवत्सरस्यानिज्यासुत्या BaudhŚS. iii. 364.11.

अनिञ् (an-iñ) *adj.* not ending in the patronymic *taddhita* suffix *-i* marked with the indicatory sound *ñ* इतश्चानिञः P. iv. 1.121; इतोऽनिञः JaineVyā. iii. 1.111; CāndraVyā. ii. 4.52; ŚākaṭāVyā. ii. 4.57; SaraKaṇṭhā.(Gr.) iv. 1.104; SiddhaHe. vi. 1.72.

अनिञ्ज (an-iñja) *adj.* not agitated, steady ध्यानेऽपि तत्राथ ददर्श दोषं मेने परं शान्तमनिञ्जमेव Saund. 17.52; क्षेमाक्षेमेतरत्कर्म कुशलाकुशलेतरत्। पुण्यापुण्यमनिञ्जं च सुखवेद्यादि च त्रयम् AbhidhK. 4.45; *m.* name of a *samādhi* (wherein mind is tranquil), [DBHS.]; *n.* (= *aniñjya*); cf. **अनिञ्जप्राप्त** [DBHS.]

अनिञ्जन (an-iñjana) *adj.* immovable, steady अकल्पं तद् ध्यानमविकल्पमनिञ्जनमपनीतमस्पन्दनं सर्वत्रानुगतं च सर्वत्र चानिश्रितम् LaliVi. 183.26 [DBHS.]; *n.* non-agitation तदपक्षालसाधर्म्यात् न चतुर्थेऽस्त्यनिञ्जनात् AbhidhK. 3.101 (comm. चतुर्थं ध्यानमाध्यात्मिकापक्षालरहितत्वादनिञ्जमुक्तं भगवता। अतोऽत्र बाह्योऽपक्षालो न प्रवर्तत इति नास्त्यत्र संवर्तनी)

अनिञ्जनचित्ता (aniñjana-cittā) *adj.* (*f.*) having immovable or steady or tranquil mind सा सूक्ष्मसमाहितचित्ता अनिञ्जनचित्ता प्रहर्षचित्ता GaṇḍVyū. 214.19 [DBHS.]

अनिञ्जनता (aniñjana-tā) *f.* immovability, non-agitation सर्वोपलम्भसमुद्धतादनिञ्जनतां निष्प्रकम्पतामुपादाय मननाभावोऽमननः AbhisaAlaṅĀ. 288.10.

अनिञ्जप्राप्त (aniñja-prāpta) *adj.* (mind) which has attained immovability or tranquility भगवान् ··· अनन्तनिर्देशप्रतिष्ठानं नाम समाधिं समापन्नोऽभूदनिञ्जमानेन कायेन स्थितोऽनिञ्जप्राप्तेन च चित्तेन SaddhaPuṇ. 2.29 [DBHS.]

अनिञ्जमान (an-iñjamāna) *adj.* not moving, steady भगवान् ··· अनन्तनिर्देशप्रतिष्ठानं नाम समाधिं समापन्नोऽभूदनिञ्जमानेन कायेन स्थितोऽनिञ्जप्राप्तेन च चित्तेन SaddhaPuṇ. 2.29 [DBHS.]

अनिञ्जित (an-iñjita) *adj.* without vacillation एवं स्थितश्चापि हि तान् निरीक्षेदाकाशभूतानिम(? व) सर्वधर्मान्। सदापि आकाशसमानसारकान् अनिञ्जितान् मन्यनवर्जितांश्च SaddhaPuṇ. 169.8 [DBHS.]

अनिञ्ज्य (an-iñjya) *adj.* immobile, immovable एषा धर्माणां धर्मता ··· यादृशा समुदानीयन्ते तादृशाः समुदागच्छन्ति कुशला वाकुशला वा अनिञ्ज्या वा ŚikṣāSa. 237.1; *m.* name of a *samādhi* अनिञ्ज्यो नाम समाधिः MahāVyu. 21.49; *n.* immobility [DBHS.]

अनिञ्ज्यप्राप्त (aniñjya-prāpta) *adj.* (mind) which has attained tranquility, immovability or steadiness भगवान् ·· अनन्तनिर्देशप्रतिष्ठानं नाम समाधिं समापन्नोऽभूदनिञ्जमानेन कायेन स्थितोऽनिञ्ज(v. l. ञ्ज्य, cf. DBHS.)प्राप्तेन च चित्तेन SaddhaPuṇ. 2.29.

अनिञ्ज्यभूत (aniñjya-bhūta) *adj.* which is immovable or tranquil चित्तं पि ते शान्तगतं सुसंस्थितमनिञ्ज्यभूतं सद अप्रकम्प्यम् SaddhaPuṇ. 106.28.

अनिट् (an-iṭ) *adj.* **1** (verbal base) not having *-i* after it or not allowing the augment *-i-* with the indicatory sound *ṭ* to be prefixed to an *ārdhadhātuka* suffix beginning with a consonant other than *y* (such verbal bases have the last vowel marked with an *anudātta* accent) शल इगुपधादनिटः क्सः P. iii. 1.45; सण् अनिटः शिडन्तान्नाम्युपधाददृशः Kātan. iii. 2.25; इगुङः शलोऽनिटोऽदृशः क्सः JaineVyā. ii. 1.40; शल इगुपान्ताददृशोऽनिटः क्सः CāndraVyā. i. 1.65; SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 3.82; SiddhaHe. iii. 4.55; अचस्तास्वत्थल्यनिटो नित्यम् P. vii. 2.61; काद्यजिव्रजियाचिरुचीनामप्रतिषेधो निष्ठायामनिटः कुत्ववचनात् Vār. 1 *on* P. vii. 3.59; एवमप्यस्त्यत्र कश्चिद्विभाषितेट् सोऽनिटां नियामकः स्यात् MahāBh. i. 195.11 (*on* i. 2.7); धातोरनिट इति। कथं पुनर्धातुर्नामानिट् स्यात्। धातुरेवानिट्। कथम्। अनिमित्तं वा इटोऽनिट्। न वा तस्मादिडस्ति सोऽयमनिडिति MahāBh. ii. 50.19 (*on* iii. 1.43); ii. 50.22 (*on* iii. 1.43); सन्यङन्तस्येति चेदशेः सन्यनिटो दीर्घकुत्वप्रसारणषत्वम् MahāBh. iii. 4.11 (*on* vi. 1.1); iii. 14.3 (*on* vi. 1.9); iii. 298.19 (*on* vii. 2.62); iii. 331.18 (*on* vii. 3.59); नाम्यन्तानामनिटाम् Kātan. iii. 5.17; व्यञ्जनान्तानामनिटाम् Kātan. iii. 6.7; iv. 1.14; चजोः कुघिण्ण्ययोस्तेऽनिटः JaineVyā. v. 2.56; ŚākaṭāVyā. iv. 1.171; SiddhaHe. iv. 1.111; तनाद्यनिड्वनां ल्यपि ञमः CāndraVyā. v. 3.35; SaraKaṇṭhā.(Gr.) vi 3.33; अनिट् स्वरान्तो भवति KāśiVṛ. *on* vii. 2.10; अनिडिति बहुव्रीहिः। नास्मादिडस्तीति Nyās. ii. 696.22 (*on* vii. 2.10); कषोऽनिटः SiddhaHe. v. 3.3; अजन्तो यो धातुः तासौ नित्यमनिट् ततः परस्य थल इट् न स्यात् PrakriKau. ii. 81.4; ii. 99.8; अनिटां वनतेस्तनोत्यादेश्चानुनासिकस्य लोपः स्याज्झलादौ क्ङिति PrakriKau. ii. 182.6; ii. 243.2; आदिकर्मणि निष्ठायां शकिरनिड्वा PrakriKau. ii. 563.6; SiddhāKau. 578B.1 (*on* vi. 4.39); (धातवः) सेटो वेटोऽनिटः KośaKaTa. 2.762; **2** (suffix) not containing the augment *-i-* with the indicatory sound *ṭ* to be prefixed (to consonantal *ārdhadhātuka* suffix excluding *y*) स्वपादिहिंसामच्यनिटि P. vi. 1.188; णेरनिटि P. vi. 4.51 = CāndraVyā. v. 3.67 = SaraKaṇṭhā.(Gr.) vi. 3.67 = SiddhaHe. iv. 3.83; न वा सेट्त्वस्याकिदाश्रयत्वादनिटि वा कित्त्वम् Vār. 2 *on* P. i. 2.22; न वा क्सस्य सिजपवादत्वात् तस्य चानिडाश्रयत्वादनिटि प्रसिद्धे क्सविधिः Vār. 4 *on* P. iii. 1.45; बृंहेरच्यनिटि Vār. 2 *on* P. vi. 4.24; बृंहेः स्वरेऽनिटि वा Kātan. iv. 1.68; अनिटीति चोच्यते। इडादावपि दृश्यते MahāBh. i. 52.12 (*on* i. 1.4); च्लेरनिटः क्सः सिद्धो भवति MahāBh. ii. 49.10 (*on* iii. 1.43); ii. 53.15 (*on* iii. 1.45); iii. 113.11 (*on* vi. 1.187); सनि चानिटि Kātan. iii. 5.9; CāndraVyā. vi. 2.23; SaraKaṇṭhā. (Gr.) vii. 2.21; नामिनोऽनिट्

SiddhaHe. iv. 3. 33; व्यञ्जनानामनिटि SiddhaHe. iv.3.45; ह्रस्वाच्चानिटः Kātan. iii. 6.52; धुट् ह्रस्वाल्लुगनिटस्तथोः SiddhaHe. iv. 3.70; Kātan. iii. 7.13; श्नोऽनिट् JaineVyā. ii. 2.89; CāndraVyā. v. 3.98; SaraKanthā.(Gr.) vi. 3.98; नानिटेट् ŚākaṭāVyā. ii. 1.68; SiddhaHe. iii. 1.106; SaraKanthā.(Gr.) ii. 1.142.

अनिट्क (aniṭ-ka) *adj.* **i** (verbal base) not allowing the augment *-i-* अनिट्केषु पुष्येति श्यना निर्देशादयं सेट् SiddhāKau. 372B.6 (*on* iii. 1.38); **ii** not containing the augment *-i-* क्षुब्धादीन्यष्टावनिट्कानि निपात्यन्ते SiddhāKau. 505A.18 (*on* vii. 2.18), cf. **अनिट्**.

अनिट्कारिका (aniṭ-kārikā) *f.* verse listing the verbal bases ending in consonant which do not allow the augment *-i-* ये तथा पठ्यन्ते त एव विस्पष्टार्थमनिट्कारिकासु प्रविभक्ताः प्रदर्श्यन्ते KāśiVṛ. *on* vii. 2.10; काः पुनस्ता अनिट्कारिकाः Nyās. ii. 696.21 (*on* vii. 2.10); SiddhāKau. 406A. 31 (*on* iii. 1.72), cf. **अनिट्**.

अनिट्त्व (aniṭ-tva) *n.* **1** the state of being a verbal base (ending in a consonant) not allowing the augment *-i-* त्विषेर्देवतायामकारश्चोपधाया अनिट्त्वं च Vār. 5 *on* P. iii. 2.135; श्युकोऽनिट्त्वं गकोरितोः Vār. 5 *on* P. iii. 2.139; धातुमेवात्रानिट्त्वेन विशेषयिष्यामः MahāBh. ii. 50.18 (*on* iii. 1.43); किं पुनरिदं त्विषेरेवानिट्त्वम् । नेत्याह MahāBh. ii. 131.8 (*on* iii. 2.135); विचारार्थकविदेरनिट्त्वेऽपि प्रकृते विचारार्थकत्वमसंगतम् GuruCandr. iii. 23.14; Prasā. ii. 238.8; **2** the state of being an *ārdhadhātuka* suffix not containing the augment *-i-* क्सस्य सिजपवादत्वात्तस्य चानिडाश्रयत्वादनिट्त्वं प्रसिद्धम् MahāBh. ii. 53.22 (*on* iii. 1.45)

अनिट्त्वाश्रय (aniṭtvāśraya) *adj.* dependent on being an *ārdhadhātuka*-suffix not containing the augment *-i-* असति च्लिविधाने विकरणेन क्सेनानिट्त्वाश्रयेण भाव्यम् Pradī. iii. 94A. 4 (*on* iii. 1.43)

अनिट्धातु (aniṭ-dhātu) *m.* verbal base not allowing the augment *-i-* इमे हलन्तेष्वनिटः। इत्यनिट्धातुसंग्रहः PrakriKau. ii. 79. 3.

अनिट्प्रकरण (aniṭ-prakaraṇa) *n.* context dealing with a verbal base not allowing the augment अनिट्प्रकरणानुरोधेन यजादिकार्यानुरोधेन च एते वहिप्रभृतयो हलन्ता अपि यथायथं वर्गेषु पूर्वं नोपदिष्टाः DhātuPra. 1.1013 (74. 22)

अनिड (an-iḍa) *adj.* [*f.* -ā] devoid of *iḍā*(-offering) व्यृद्धं वा एतदपशव्यं यत्प्रातःसवनमनिडं हि यदिडामस्मभ्यं संयतमित्याह PañcBr. vi. 9.23; अथान्धीगवम् इळावत्यनुष्टुबसदिति अनिळानुष्टुप् स्याद् यद् एतद् अत्र कुर्युः। अथो पशवो वा इळा JaimiBr. 3.196; त एते अप्रयाजा अननुयाजा अनिळा अनिगदा असामिधेनीकाश्च सर्वे पाकयज्ञा भवन्ति KauṣiGS. i. 6.5; ŚāṅkhāGS. i. 10.5.

अनिडभाव (aniḍ-abhāva) *m.* absence of (the *niṣṭhā*-suffix) which does not take (the augment) *-i-* निष्ठायां सेड्ग्रहणमनिटि प्रतिषेधार्थमिति चेत्तत्सिद्धमनिडभावात् Vār. 1 *on* P. vi. 4.52.

अनिडादि (an-iḍādi) *adj.* not beginning with the augment *-i-* अनिडादावार्धधातुके णेर्लोपो भवति KāśiVṛ. *on* vi. 4.51; PrakriKau. ii. 143.5; SiddhāKau. 365A. 8 (*on* vi. 4.51)

अनिडाश्रय (aniḍ-āśraya) *adj.* dependent on an *ārdhadhātuka*-suffix not containing the augment *-i-* सिजपवादः क्सः स चानिडाश्रयः MahāBh. ii. 53.19 (*on* iii. 1.45)

अनिडाश्रयत्व (aniḍāśraya-tva) *n.* the state of being dependent on an *ārdhadhātuka*-suffix not containing the augment *-i-* न वा क्सस्य सिजपवादत्वात्तस्य चानिडाश्रयत्वादनिटि प्रसिद्धे क्सविधिः Vār. 4 *on* P. iii. 1.45.

अनिड्वचन (aniḍ-vacana) *n.* mention of the word *aniṭ* क्सविधाने चानिड्वचने च्लिसंप्रत्ययार्थः Vār. 2 *on* P. iii. 1.43; अनिड्वचनमविशेषणं च्लेर्नित्यादिष्टत्वात् Vār. 3 *on* P. iii. 1.45; अनिड्वचने हि रभावाप्रसिद्धिरलघुत्वात् Vār. 2 *on* P. vii. 2.20.

[1]**अनिण्** (an-iṇ) (Gr.) sounds other than *iṇ* [*iṇ* = vowels (except *a* or *ā*) and consonants *y*, *r*, *l*, *v* and *h*] उपसर्गात् षत्वे निस उपसंख्यानमनिणन्तत्वात् Vār. 1 *on* P. viii. 3.65; अश्वसनिग्रहणमनिणोऽपि षत्वमस्तीति ज्ञापनार्थम् Prasā. ii. 735. 2.

[2]**अनिण्** (an-iṇ) (Gr.) other than (the second conjugation verbal base) *i-* with the indicatory sound *-ṇ* तथानिणेध्येङ्ग्येङ् ŚākaṭāVyā. i. 1.93; उपसर्गस्यानिणेधेदोति SiddhaHe. i. 2.19.

अनिणन्त (an-iṇanta) *adj.* not ending in *iṇ* sounds इणन्तादिति तत्रानुवर्ततेऽनिणन्तश्चायम् MahāBh. iii. 449.16 (*on* viii. 3.110); यत्सवनादिष्वश्वसनिशब्दं पठति तज्ज्ञापयत्याचार्योऽनिणन्तादपि षत्वं भवति MahāBh. iii. 449.18 (*on* vii. 3.110), cf. [1]**अनिण्**.

अनिणन्तत्व (aniṇanta-tva) *n.* the state of being that which does not end in *iṇ*- sounds उपसर्गात् षत्वे निस उपसंख्यानमनिणन्तत्वात् Vār. 1 *on* P. viii. 3.65; MahāBh. iii. 442.13 (*on* viii. 3.65), cf. [1]**अनिण्**.

[1]**अनित्** (a-nit) (Gr.) not having *n* as an indicatory sound इचापुंसोऽनित्क्याप्यसुपः ŚākaṭāVyā. i. 3.86 (comm. अनितः अनकारानुबन्धकस्य); SiddhaHe. ii. 4.107.

[2]**अनित्** (an-it) (Gr.) other than the vowel *i* पदस्यानिति वा SiddhaHe. vii. 4.12; णिच्यनित् SaraKanthā.(Gr.) i. 2.51.

अनित (an-ita) *n.* non-movement, non-departure, non-deviation तथा हास्य प्रयाजानुयाजेभ्योऽनितं भवति KauṣīBr. 1. 4 (2.24); अथो हास्य पौर्णमासात् तन्त्रादनितं भवति KauṣīBr. 1.4 (3.1) = 8.2 (35.9) = 18.10 (82.2); 1.4 (3.6); 29.3 (139.19); केनैषां स्तोत्रियप्रतिपदोऽनितं भवतीति। स ब्रूयाद् वाग् वा अनुष्टुब् वाच्यु वै सर्वाणि छन्दांसि। यदाग्नेयमैन्द्रं पवमानं तेनैषां स्तोत्रियप्रतिपदोऽनितं भवति JaimiBr. 1.276.

अनित (an-ita) *adj.* [*f.*-ā] **i** who has not attained उपययौ तनुतां मधुखण्डिता हिमकरोदयपाण्डुमुखच्छविः। सदृशमिष्टसमागमनिर्वृतिं वनितयानितया रजनीवधूः RaghuVa. 9.38 (comm. अनितयाप्राप्तया); स विना मानितया जहे भैम्या नलोऽपि नामानितया स्वास्थ्यम् Nalo. 1.28; **ii** who has not reached धृततुषारकणस्य नभस्वतस्तरुलताङ्गुलितर्जनविभ्रमाः। पृथु निरन्तरमिष्टभुजान्तरं वनितयानितया न विषेहिरे ŚiśuVa. 6.60; कृतभावासावनितानिति भुवमैक्षत सुरान् Nalo. 1.49 (comm. भुवम् ··· अनितान् अप्राप्तान्); वनितयानितया रमणं कयाप्यमलया मलयाचलमारुतः। धुतलतातलतामरसोऽधिको न हि मतो हिमतो विषतोऽपि न NemiC. 8.21; [destitute of, MW., APTE, not gone with, unattended, APTE]

अनितत्रियामायाम (anita-triyāmāyāma) *adj.* who has not (allowed the last) watch of the night (*lit.* consisting of three watches) to pass (i. e. before the last watch of the night is over) तत्त्वरया मा यामः प्रणयेर्यदि मानितत्रियामायामः Nalo. 4.16 (comm. अनितोऽप्राप्तः त्रियामाया रात्रेर्यामः प्रहरः येन तादृक् त्वम्)

अनितभा (ánitabhā) *f.* name of a river मा वो रसानितभा कुभा क्रुमुर्मा वः सिन्धुर्नि रीरमत् ṚV. v. 53.9 [*adj.* having no splendour, APTE]

अनितर (an-itara) *adj.* not ordinary अभिजघान दशाननन्दनादनितरानितरान्न(न्स) समीरभूः RāmC. (App. 1) 37.22.

अनितरकेसरिसाधारणत्व (anitarakesarisādhāraṇa-tva) *n.* the state of not being similar to other lions अनितरकेसरिसाधारणत्वं पञ्चाननस्याभिधातुमभिमतम् Ekāva. 6.1(53) (155.14)

अनितरगतिका (anitaragati-kā) *adj.* (*f.*) having no other course left इत्याद्यैर्बाह्यजल्पैरनितरगतिका संविदक्षोभणीया TattvMu. 5.114.

अनितरचेतनप्रेर्यत्व (anitaracetanaprerya-tva) *n.* the state of not being impelled by any other sentient being अनियोज्यत्वमनितरचेतनप्रेर्यत्वम् ŚrutaPra. iA. 4.23 (*on* i. 1.1)

अनितरजनलभ्या (an-itarajanalabhyā) *adj.* (*f.*) not attainable by other persons अनितरजनलभ्यां प्रीतिमासेदुषीभिः सुचिरमनुबभूवे स्वर्गमोक्षातिशायी।··· कुलयुवतिभिरित्थं कोऽपि शृङ्गारभूमा Yādavā. 24.93.

अनितरजनसुलभ (an-itarajanasulabha) *adj.* not easily attainable by other persons आत्मभवैरनितरजनसुलभ(दया)दानविदितैरपि यः। रत्नाकर इव राजति RasāSu. 6.7 (1.36)

अनितरतुलारोहणीया (an-itaratulārohaṇīyā) *adj.* (*f.*) not having any other thing comparable (to it) रामप्रष्ठैरधिवसति सा राजधानी जगाहे लोकाधीशे सह बहुमतैर्लोकपालैरिवान्यैः। आश्चर्याणां प्रकृतिरित्यद्भुतावेशयोग्यामप्रत्यूहामनितरतुलारोहणीयामभिख्याम् Yādavā. 11.77.

अनितरपरता (anitarapara-tā) *f.* the state of not having reference to others योगाद्रुक्ति प्रकृतमखिलं ब्रह्मसंस्थेति शब्दस्तस्मात्सर्वाश्रमिषु भवति ब्रह्मविद्या विमुक्त्यै। मैवं नास्तीतरेषामनितरपरतोपक्रमश्चाश्रमाणां तत्तद्धर्मप्रधानैर्ग्रहणपर इति ब्रह्मसंस्थः परिव्राट् NayaMañ. III. iv. 2.4.

अनितरपादहत (an-itarapādahata) *adj.* untrodden by the feet of anyone else पूतपाणिचरणः शुचिनोच्चैरध्वनानितरपादहतेन। ब्रह्मचारिपरिचारि सुरार्चावेश्म राजऋषिरेष विवेश NaiṣC. 21.21.

अनितरपुरुषसाधारण (an-itarapurṣasādhāraṇa) *adj.* not common to other persons यथा लोके राजाश्रितानां पुरुषाणामनितरपुरुषसाधारणसर्वार्थसिद्धिः BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 333.2 (*on* iii. 3.29)

अनितरफलता (anitaraphala-tā) *f.* the state of having no other fruit सिध्येद्वा विश्ववृत्तेरनितरफलतास्थापनाद्यैरदृष्टं तत्सत्त्व(त्ता)ज्ञप्तिमात्रात् तदुचितनियतानुष्ठितिर्नैव सिध्येत् TattvMu. 5.79.

अनितरभूपायत्त (an-itarabhūpāyatta) *adj.* not subject to the authority of any other king भुवन(भुव)मनितरभूपायत्तमुक्तातपत्रां व्यधुरतिरथशक्तेर्य्यस्य वीरायितानि EI. xviii. 351. 35.

अनितरमनस् (an-itaramanas) *adj.* not having the mind on anyone else अनितरमनसां स्ववल्लभानां नरकजिता निरपायवैभवेन। भवभयविनिवारिणी स्वभक्तिः ललितविहारमुखेन लम्भिताभूत् Yādavā. 24. 23.

अनितरयुवतियोग्य (an-itarayuvatiyogya) *adj.* not common to (*lit.* fit for) any other young woman तदनु जनकदुहितुरनितरयुवतियोग्यं रामस्य रूपरामणीयकं च निरूप्य RāmāCam. 3. 17(1)

अनितरशरण (an-itaraśaraṇa) *adj.* not having any other resort or means व्युत्पत्तिः कार्ये एव प्रथमसमुदिता …। स्याद्वा कार्यैकलक्ष्या प्रथममिह कुतः शब्दशक्तिं नियच्छेत्। तात्पर्यं चान्यथापि ह्यनितरशरणैर्लोकवेदप्रयोगैः TattvMu. 4. 72; अनितरशरणं गोगतसादृश्यबोधमेव वयम्। उपमानं गृह्णीमः MānaMe. 117. 1.

अनितरशरणत्व (anitaraśaraṇa-tva) *n.* the state of not having any other protection अनितरशरणत्वमात्मनस्तद्दृढमुपपादयताथ देवभर्त्रा। प्रतिहतवचनो गुरुः सुराणां प्रकटयितुं धियमात्मनः प्रतस्थे NīlaVi. 62.10

अनितरसाधारण (an-itarasādhāraṇa) *adj.* [*f.* -ā] not common to others, unique, extraordinary (एकवीरादिसंसेव्या) एकः अनितरसाधारणः वीरः LalitāTriBh. 272. 8 (*on* 9); 322. 13 (*on* 40); 347. 15 (*on* 55); अत्रातिशयोक्त्यानितरसाधारणं नृसिंहभूपतिवितरणमिति व्यतिरेको व्यज्यते Ekāva. 3.1 (491) (127.5); एको ह वै नारायण आसीत् … अनितरसाधारणेन नारायणशब्देन निर्देशात् ŚivārkaMaDī. i. 132. 27 (*on* i. 1. 2); सर्वलोकेश्वरत्वं सर्वकामेश्वरत्वं चानितरसाधारणम् ŚivārkaMaDī. i. 250. 32 (*on* i. 1. 21); i. 320.28 (*on* i. 2. 3); i 540. 29 (*on* i. 4.16); अनितरसाधारणया च तया प्रसन्नौ भगवन्तौ संप्रत्यभिलषितान् प्रसादीकृत्यार्पितवन्तौ Jīvān. 159.6; 442. 1; कालत्रयेऽपि पत्यन्तरयोगाभावादनितरसाधारणं पातिव्रत्यम् LalitāSaBh. 60. 33 (*on* 94); अनितरसाधारणगुणशालिनीम् … स्वतनयां लोकोत्तरे पुंसि निवेश्य ĀnandRa. 4. 32 (1); 8.36(6)

अनितरसाध्य (an-itarasādhya) *adj.* not to be accomplished by anyone else अम्बुजेक्षणः … निराशो हालाहलनिग्रहे, निश्चिन्वन्ननितरसाध्यसाधनधौरन्धर्यमन्तकान्तकस्य भाग इति … नारायणीमित्थमस्तावीत् NīlaVi. 93. 8.

अनितरसारसादर (an-itarasārasādara) *adj.* having no respect for the strength of others कुर्वाणः कनकमये मृगे मृगव्यामव्याजं परिचितकूटलक्ष्मभेदः। काठिन्यप्रलघितशैलवालिवक्षोविक्षोभादनितरसारसादरोऽयम् Rāgh. 18. 28.

अनितरसुकर (an-itarasukara) *adj.* not easy to be accomplished by others अनितरसुकरमोक्षप्रदानक्षमत्वं हि नितरामानन्दहेतुर्भवति ŚrutaPra. iB. 229.28 (*on* i. 1. 15)

अनितरसुलभ (an-itarasulabha) *adj.* not easy to be found in others तादृक्त्वेऽपि स्फुरत्तायनितरसुलभं किंचिदन्वीक्ष्य तज्ज्ञैः व्याख्यातं तैजसत्वं विधितदितरयोस्तन्त्रसौकर्यसिद्ध्यै TattvMu. 1. 59; अनुसवनविसृत्वरैरपूर्वैर्वितरणपौरुषशौर्यधैर्यपूर्वैः। अनितरसुलभैर्गुणैर्विभाति क्षितिपतिरेषः ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 10. 6.

अनितरसुशक (an-itarasuśaka) *adj.* not easily possible to be done by others तस्माद् ईशो विरुद्धद्वितयमघटयन् सर्वशक्तिः कथं स्यात् मैवं व्याघातशून्येष्वनितरसुशकेष्वस्य तादृक्त्वसिद्धेः TattvMu. 3. 77.

अनितराकर्णनीय (an-itarākarṇanīya) *adj.* not to be heard by others सखे महोदर, समाकर्ण्यतामयमनितराकर्णनीयो रावणहृदयाभिसंधिः AdbhuDa. 6.21(5)

अनितरेतरकारणा (an-itaretarakāraṇā) *adj.* (*f.*) not functioning as a reciprocal cause द्रव्येष्वनितरेतरकारणाः (बुद्धयः) VaiśeSū. viii. 1. 10.

अनितरेतरसाधनसाध्य (an-itaretarasādhanasādhya) *adj.* not to be achieved by both one and the other means (i. e. to be achieved by a single means) ननु विषया अप्यनितरेतरसाधनसाध्याः NyāyVārPari. 75.7.

अनितरेतरसाधनसाध्यत्व (anitaretarasādhanasādhya-tva) *n.* the state of being that which is to be achieved by a single means इन्द्रियप्रयोजनस्यानितरेतरसाधनसाध्यत्वात्पञ्चैवेन्द्रियाणि NyāyBh. 186. 20 (*on* iii. 1. 56)

अनितरेतरसाध्य (an-itaretarasādhya) *adj.* not to be achieved by both one and the other शिक्षादीनामनितरेतरसाध्यासंकीर्णविविधविध्यपेक्षितवेदोपकारनिर्वर्तकत्वेन तदङ्गता सुसंगता NyāyMañ. i. 378.13.

अनितरेतरसाध्यत्व (anitaretarasādhya-tva) *n.* the state of being that which is not to be accomplished by both one and the other (कर्मेन्द्रियाणाम्) वचनादानविहरणोत्सर्गानन्दात्मकपञ्चविधकार्यसाधनादिन्द्रियत्वं तत्कार्यस्यानितरेतरसाध्यत्वादिति NyāyMañ. ii. 54.17.

[1]**अनिति** (an-iti) *adj.* not having motion, motionless, steady मनुष्येभ्य एव यज्ञं प्राहानितिरसि संधिरसि प्रतिधिरसि GopBr. ii. 2. 13 (178.13)

[2]**अनिति** (an-iti) *Gr.* [Loc.] when not followed by the indeclinable *iti* अनितावध्याये VājaPrāti. 3. 19; अव्यक्तानुकरणाद्व्यजवरार्धादनितौ डाच् P. v. 4. 57; JaineVyā. iv. 2. 61; SaraKaṇṭhā. (Gr.) v. 4. 70; SiddhaHe. vii. 2.145; MugdhaBo. 7.87 (75.21); अनितावनुकरणम् JaineVyā. i. 2.133; न प्लुतोऽनितौ CāndraVyā. v. 1.123; ŚākaṭāVyā. i. 1. 99; i. 4. 79; SaraKaṇṭhā. (Gr.) vi. 1. 140; SiddhaHe. i. 2. 32; अनिताविति वक्तव्ये परग्रहणं तु अनुकरणाकृतावनितिपरत्वविवक्षार्थम् LaŚabdeŚe. ii. 56. 1.

[3]**अनिति** (an-iti) (Gr.) verbal base *an-* अनितेः P. viii. 4.19; णोऽनितेः JaineVyā. v. 4. 104; परेरनितेः ŚākaṭāVyā. iv. 2.242; द्वित्वेऽप्यन्तेऽप्यनितेः परेस्तु वा SiddhaHe. ii. 3.81; PrakriKau. ii. 329.3; ii. 537.8; SiddhāKau. 397B. 13 (*on* viii. 4. 19); 497B. 17 (*on* viii. 4. 20); तपरकरणं किम्। अनितेः क्विपि आनः इत्यादौ लोपाभावाय LaŚabdeŚe. i. 231.9.

अनितिकर्तव्य (an-itikartavya) *adj.* different from the special procedure of performance नाप्यनितिकर्तव्यस्य संस्काररूपत्वासिद्धिः आधानस्य अनितिकर्तव्यस्यैव संस्कारत्वात् VivaPraSaṁ. 205. 3.

अनितिकर्तव्यताक (anitikartavyatā-ka) *adj.* **i** not having connection with the special procedure of performance यदि कचिदनितिकर्तव्यताकस्य विधेः प्रवर्तनशक्तिः कस्मादन्यदपेक्षते TantrVā. 23. 15 (*on* i. 2. 7); **ii** not having any special procedure of performance न चानितिकर्तव्यताकं कर्म प्रयोगयोग्यम् NyāyMañ. i. 135.9.

अनितिकर्तव्यताकत्व (anitikartavyatāka-tva) *n.* the state of not having any special procedure of performance सौर्यादिष्वनाम्नानादनितिकर्तव्यताकत्वे प्राप्ते उच्यते VedāntKa. 106.23 (*on* i. 1.5)

अनितिकर्तव्यतात्मकत्व (anitikartavyatātmaka-tva) *n.* the state of not having the nature of special procedure of performance अक्षराणां च द्रव्यवदनितिकर्तव्यतात्मकत्वात्प्रकरणेनाग्रहणम् TantrVā. 56.21 (*on* i. 2. 40); 854. 15 (*on* iii. 3. 14)

अनितिकर्तव्यतात्व (anitikartavyatā-tva) *n.* the state of not being any special procedure of performance क्रत्वर्थनिषेधानामक्रियात्वेनानितिकर्तव्यतात्वेन तेष्वव्याप्तेः BhāṭṭDī ii. 82. 7 (*on* iv. 1. 2)

अनितिकर्तव्यतारूप (an-itikartavyatārūpa) *adj.* not having the form of a special procedure of performance नन्वनितिकर्तव्यतारूपेऽपि नामतयैव प्रामाण्यमस्त्वित्यत आह MayūMāli. 54.16 (*on* i. 4.1)

अनितिकर्तव्यतारूपत्व (anitikartavyatārūpa-tva) *n.* the state of not having the form of a special procedure of performance नाम्नोऽनितिकर्तव्यतारूपत्वात् ŚāstrDī. 54. 14 (*on* i. 4. 1)

अनितिपर (an-itipara) *adj.* **1** not followed by the indeclinable *iti* अनितिपरो ग्रहोख्ययाज्यापृष्ठ्यहिरण्यवर्णीयेष्वीकारोकारपूर्वो रेफमाकारपूर्वश्च यकारम् (नकार आपद्यते) TaiPrāti. 9. 20; अनुकरणं चानितिपरम् P. i. 4. 62; SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 1. 141; Prasā. i. 517. 8; LaŚabdeŚe. i. 168. 2; इतिः परो यस्मात्तदिदमितिपरं न इतिपरमनितिपरम् MahāBh. i. 343. 17 (*on* i. 4. 62); अनितिपरमनुकरणं क्रियायोगे तिसंज्ञं भवति JaineVyā. 43. 4 (*on* i. 2. 133); अनितिपरस्योञो निपातः Pradī. vii. 168. 14 (*on* viii. 3. 33); **2** which does not follow the indeclinable *iti* इतेः परमितिपरं न इतिपरम् अनितिपरम् MahāBh. i. 343 14 (*on* i. 4.62)

अनितिपरत्व (anitipara-tva) *n.* the state of not being followed by the indeclinable *iti* अनितिपरमिति चात्र बहुव्रीहिः। अनिताविति वक्तव्ये परग्रहणं तु अनुकरणाकृतावनितिपरत्वविवक्षार्थम् LaŚabdeŚe. ii. 56. 1.

अनितिष्ठते (anitiṣṭhate) ? [w. r. for अनिष्ठित] NidāSū. 30. 10 (2. 5) (VIŚVA.)

अनितृत्व (anitṛ-tva) *n.* the state of being one who breathes नेतृत्वादनितृत्वाच्च नित्य इत्यपि पठ्यते (परमात्मा) AhirbuS. 2.31.

अनित्क् (anit-k) (Gr.) the sound '*k*' which is a part of the suffix that does not have '*n*' as the indicatory sound इच्चापुंसोऽनित्क्याप्परे SiddhaHe. ii. 4. 107 (comm. अनितः प्रत्ययस्यावयवे के परे)

अनित्त्व (an-ittva) *n.* [P. i. 3. 2] the state of not being the indicatory sound technically called *it* अनित्त्वाद्वा Vār. 8 *on* P. ii. 4. 85; च्विणोऽनित्त्वात्सिद्धम् MahāBh. ii.52.23 (*on* iii. 1. 44); ii. 183. 7 (*on* iii.

4. 82); ii. 183. 12 (*on* iii. 4. 82)

अनित्थंविद् (an–itthaṁvid) *adj.* not knowing thus, not knowing the procedure इध्मे ह्येवैता आहुतयः प्रतितिष्ठन्ति, ता अनित्थंविदो हूयमाना अग्निरेव संदधाति VādhūŚS. 4. 87(9) (vi. 204.1); गृहस्थानां ये त्वनित्थंविदः केवलेष्टापूर्तदत्तपराः ते धूमादिना चन्द्रं गच्छन्तीति वक्ष्यति ChāndoUBh. 292. 15 (*on* v. 10. 1)

अनित्थंविद्वस् (án–itthaṁvidvas) *adj.* not knowing thus, not knowing the procedure अथो यथा स्तेनस्तस्करः प्रलायमेत्येवं प्रलायमिहीत्यन्यमस्मदिच्छ सा तऽइत्येत्यनित्थंविद्वा॑ऽसमिच्छेत्येतन्नमो देवि निर्ऋते तुभ्यमस्त्विति नमस्कारेणैवैनामपहते ŚatBr. VII. ii. 1.9.

अनित्थम् (an–ittham) *adv.* not thus, not in this manner शृणुत रामकपीश्वरलक्ष्मणाः प्रहरतीन्द्रजिदित्थमरातिषु । इदमनित्थमपोहितुमुद्गता युवतयो बत योधतमा अपि RāmC. (App. I.) 37. 59.

अनित्थंभूत (an–itthambhūta) *adj.* not so circumstanced, not being in this state किं तु दृष्टार्थे व्यवहारे येन केनचित्पात्रेण शुचिनान्येन वा कर्तव्येऽर्थित्वात्प्राप्ते नियमः शास्त्रीयः– इत्थंभूतेन व्यवहर्तव्यं सत्यर्थित्वे नानित्थंभूतेन ManuBh. i. 472.30 (*on* 5.110)

अनित्य (a–nitya) [*f.* -ā] *adj.* **A** not eternal, not lasting, perishable, temporary **Bi** changing, different (from the usual order) **ii** unsteady, fickle **Ci** not definite, approximate **ii** not fixed, variable **Di** unusual **ii** uncertain, unascertainable **E** (Gr.) (rule) which does not invariably apply **F** not obligatory, voluntary, optional, not regular **A** not eternal, not lasting, perishable, temporary (referring to objects, notions etc. which will not stay for a long time, which may stay for a short time or which may stay even for a moment) जानाम्यहं शेवधिरित्यनित्यम् ··· अनित्यैर्द्रव्यैः प्राप्तवानस्मि नित्यम् KāṭhU. 2.10 (Śaṅ. अनित्यैः अध्रुवैः); नित्योऽनित्यानाम् ··· एको बहूनां यो विदधाति कामान् KāṭhU. 5. 13 (Śaṅ. अनित्यानां विनाशिनाम्); नारायणः साकारः ···। साकारः सावयवः ···। तस्मात् साकारमनित्यम् TripāMaNāU. 360.18(2); यथानादिसर्वप्रपञ्चो दृश्यते । नित्योऽनित्यो वेति संशय्यते TripāMaNāU. 363. 8(3); (देहम्) जराशोकसमाविष्टं रोगायतनमातुरम् । रजस्वलमनित्यं च भूतावासमिमं त्यजेत् NāraPaU. 3. 47; ManuSm. 6. 77; ViṣṇuDhaP. ii. 131.44; BṛDharmaP. ii. 7. 29; अनित्यं जगद् यज्जनितम् NirvāU. 346. 20; अनित्या अल्पवीर्यास्ताः सिद्धयः साधनोद्भवाः YogŚiU. 1. 153; आनाय्योऽनित्ये P. iii. 1. 127; PrakriKau. ii. 483.4; SiddhāKau. 486B. 3 (*on* iii. 1. 127); वर्णे चानित्ये P. v. 4. 31; JaineVyā. iv. 2. 37; CāndraVyā. iv. 4.14; आकृतिर्हि नित्या द्रव्यमनित्यम् MahāBh. i. 7. 9 (*on* i. 1.0); अनित्या गुणा अपायिन उपायिनश्च MahāBh. i. 245. 7 (*on* i. 2. 64); योऽनित्येन शरीरेण सतां गेयं यशो ध्रुवम् । नाचिनोति MahāBhā. ii. 225*(5); अनित्यं यौवनं रूपं जीवितम् MahāBhā. iii. 2.45; xi. 2. 15; Hitopa. 4.72; YogVā. i. 28. 10; MohaRāPa. 3.17(7); भावाभावौ वर्तमानावनित्यौ MahāBhā. v. 32. 23; मात्रास्पर्शास्तु कौन्तेय ···। आगमापायिनोऽनित्याः MahāBhā. vi. 24. 14 = BhagGī. 2. 14; GītāBh. (Śaṅ.) 26. 8 (*on* 2.14); YogVā. iv. 59.7; अनित्यमसुखं लोकमिमं प्राप्य भजस्व माम् MahāBhā. vi. 31. 33 = BhagGī. 9.33; MahāBhā. vi. App. I. 3(23); जगत्यनित्ये सततं प्रधावति MahāBhā. vii. 2. 11; vii. 55. 16; xii. 28. 40; अनित्यानीह भाग्यानि MahāBhā. xii. 149. 52; xii. 183.7; xiii. 6. 23; तेष्वनित्यांश्च भावान् भूतात्मानं लक्षयेयं शरीरे MahāBhā. xiv. 28. 3; नित्यो धर्मः सुखदुःखे त्वनित्ये MahāBhā. xviii. 5. 50; अनीत्या [Read अनित्या] वत संस्कारा उत्पादव्ययधर्मिणः EI. iv. 134. 1; प्रियेष्वनित्येषु कुतोऽनुरोधः Saund. 5.43; 9. 16; अरिभूतेष्वनित्येषु ···। कामादिषु जगत् सक्तम् Saund. 12.24; 15.8; 17. 16; अनित्यं तु जगन्मत्वा नात्र मे रमते मनः BuddhaC. 4.85; 11. 9; आम्नायस्य क्रियार्थत्वादानर्थक्यमतदर्थानां तस्मादनित्यमुच्यते MīmāSū. i. 2.1; नित्यत्वाच्चानित्यैर्नास्ति संबन्धः MīmāSū. vi. 7. 5; अनित्याशुचिदुःखानात्मसु (विषयेषु) नित्यशुचिसुखात्मख्यातिरविद्या YogSū. 2.5; सर्वमनित्यमुत्पत्तिविनाशधर्मकत्वात् NyāySū. iv. 1. 25 (NyāyBh. किमनित्यं नाम । यस्य कदाचिद्भावस्तदनित्यम्); सदानित्यं द्रव्यवत् कार्यम् VaiśeSū. i. 1.8; नित्येष्वभावादनित्येषु भावात् कारणे कालाख्या VaiśeSū. ii. 2.9; अनित्यः शब्दः VaiśeSū. ii. 2.32; iv. 1.4; Upask. 196.4 (*on* iv. 1.4); पृथिव्यादिरूपरसगन्धस्पर्शा द्रव्यानित्यत्वादनित्याश्च VaiśeSū. vii. 1. 2; vii. 1. 5; एतदनित्ययोर्व्याख्यातम् VaiśeSū. vii. 2. 8; संयोगः ···। द्रव्याणां द्वन्द्वसर्वैककर्मजोऽनित्य एव च CaraS. i. 26. 30 (1922 Ed.); नित्यं हि द्रव्यमनित्या गुणाः SuśruS. i. 40.3; नित्यानित्यपदार्थतत्त्वविषये नित्यं विचारः सताम् VijñāŚ. 27; अनित्यानि शरीराणि ··· कर्तव्यो धर्मसंग्रहः CāṇaNīDa. 12. 12; यदपि किंचिद् दुःखापेक्षया सुखसंज्ञं तदप्यनित्यम् ViṣṇuSm. 96. 41; हेतुमदनित्यमव्यापि सक्रियमनेकमाश्रितं लिङ्गम् SāṁkhyaKā. 10; SāṁkhyaPraSū. 1. 124; TattvSa.(16) 136. 3; MāṭhVṛ. 18.19 (*on* 10); ये हेतवो ये प्रत्यया रूपस्योत्पादाय तेऽप्यनित्याः AbhidhKoBh. 91. 15 (*on* 2.55); तत्प्रत्ययाधीनत्वादनित्यम् AbhidhKoBh. 400.2 (*on* 7.12); व्याधिं चैकम् ··· अनित्यं च ख्यापयेत् KāmSū. 6. 2 (315. 8) (JayaMa. अनित्यमस्थायिनम्); SamaMā. 5. 69; KandaCū. vi. 2. 5; अनित्याः शत्रवो बाह्याः RaghuVa. 17. 45; पृथिवी द्विविधा । नित्या चानित्या च PadārthaSaṁ. 27.18; 213. 17; 238. 13; (भक्तः) भवं भावयते ···। अनित्यमध्रुवम् JayāS. 5. 13; वक्ष्यामि भूतवर्गमनुत्तमम् ।··· पुरुषाधिष्ठितं नित्यमनित्यमिव च स्थितम् MārkP. 45.31; नाचरेत् कस्यचिद् द्रोहमनित्यं जीवनं यतः BrahmāṇḍP. ii. 53. 47; iii. 3.39; iii. 3.63; यदि नित्यमनित्येन ···। यशः कायेन लभ्येत Hitopa. 1. 35; पाय्य° ··· °प्रणाय्या मान° ··· °अनित्यासंमतिषु JaineVyā. ii. 1.104; ŚākaṭāVyā. iv. 3. 65; JaineVyā. 69. 32 (*on* i. 4.33); अनित्योऽद्रव्यसंयोगः ŚābaBh. 1382.1 (*on* vi. 1. 40); प्रमेये मिथ्याज्ञानमनेकप्रकारकं वर्तते ।··· अनित्ये नित्यमिति NyāyBh. 8. 6 (*on* i. 1. 2); 34.4 (*on* i. 1.22); 57.8 (*on* i. 2.1); न कैश्चि[त्*] स्वल्पाप्व्यापाधा[Read व्याबाधा]-काय्यास्मद्वंग[Read वंश]जैरागामिभद्रनृपतिभिश्चानित्यान्यैश्वर्य्याण्यस्थिर[म्] मानुष्य[म्] साम(मा)न्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्भिः EI. xi. 107. 24; xvii. 110. 5; xix. 126.7; xxi. 118.27; xxii. 120.59; iii. 56.44; मा शोकं कुरुतानित्ये सर्वस्मिन् प्राण(णि)धर्मणि GobhiSm. 3. 39; अनित्यं नाम यस्य नास्त्यत्यन्तं भावः NyāyVār. 284.2 (*on* ii. 2.12-13); 125. 5 (on i. 1.34); 473. 16 (*on* iv. 1.25); न चानित्येष्वभिव्यक्तिर्नियमेन व्यवस्थिता VākyaP. 1. 96; अनित्ये नित्यबुद्धिः, असुखे सुखबुद्धिः ··· इत्युपपन्नाः संसारहेतवो विपरीतग्रहाः Bṛha. 63.4 (*on* i. 1.5); अनित्यः शब्द इति केनचित् प्रतिज्ञातम् KāśiVṛ. *on* viii. 2.94; अपूर्वाख्यश्च धर्मो न व्यज्यते यागकर्मणा ।··· व्यक्तेरनित्यो वा घटादिवत् PadmP. (Ra.) 11.206; 21.149; यत् सत् तत् सर्वमनित्यम् NyāyBi. 3. 9; 3.126; अनित्यं यत्नसंभूतं पौरुषेयं कथं न तत् PramāVār. 1.253; यत् किंचित् कृतकं तत् सर्वमनित्यम् PramāVāSvopVṛ. 64. 23; 44.33; भूषणानां तु विग्रहाः । नित्याः किरीटपूर्वाणामनित्याश्च पृथग्विधाः PāraS. 1.102; 3. 168; 'अनित्ये' कस्मिंश्चित् शब्दादौ 'साध्ये सत्व(त्त्व)म्' HetuBiṬ. 54. 27; 66. 9; 76. 8; सदपि तदनित्यं स्यात् नित्यं वा SphoṭSi. 256. 5; तत्रैष पक्षो व्यसनं ह्यनित्यं क्षमस्तु सन्नभ्युदितो हि यायात् NītiSā. 16.2; अनित्यः कृतकः ŚlokaVār. 5(4).26 (354.3); 5(4). 86 (374. 3); संबन्धदर्शनं चास्य नानित्यस्योपपद्यते ŚlokaVār. 6. 242 (791. 6); 6.272 (798.10); नित्यस्य हि राजशब्दस्य नित्येनैव निमित्तेन भवितव्यं नित्यानित्ययोः संयोगाभावात् TantrVā. 589.21 (*on* ii. 3.3); 81.6 (*on* i. 3.2); 170.9 (*on* i. 3. 10); यदनित्यं तस्य प्रामाण्ये कस्य विप्रतिपत्तिः TātpaṬ.(U.) 38.10 (*on* 2.21); यद्यनित्यमिदं कार्यं कस्मादुत्पद्यते पुनः MṛgendraT. i. 9. 5; अविद्यादिदोषताम् ··· अनित्यं संसाररूपं श्रुतिस्मृतिन्यायप्रसिद्धम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 20. 1 (*on* i. 1.4); कर्तव्येन साध्यश्चेन्मोक्षोऽभ्युपगम्येत, अनित्य एव स्यात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 21.3 (*on* i. 1.4); 36. 3 (*on* i. 1. 4). 268. 15 (*on* i. 4. 22); पूर्वस्मात् कर्मगोचरात् साध्यसाधनलक्षणादनित्याद् विरक्तस्यात्मज्ञानेऽधिकारः KāṭhUBh. 114.6 (*on* 1. 20); उत्पत्तिमतो वस्तुनोऽनित्यस्यानेका विक्रियाः KāṭhUBh. 132. 13 (*on* 2. 18); बाह्यादनित्यात् साध्यसाधनसंबन्धात् ··· प्रत्यगात्मविषया जिज्ञासा प्रवर्तते KenUBh. 28.3 (*on* 1.1); यदारब्धं तदनित्यम् TaiUBh. 189.16 (*on* 1. 1); ŚvetāUBh. 13.2 (*on* 1. 0); अनित्याः कामगुणाः प्रतिक्षणं विनाशान्विताः SanatBh. 199. 5 (*on* 1.13); देहोऽनित्यो ह्यसन्मयः AparoAnu. 21; अनित्यात् सर्वस्माद् विरक्ताय ··· ब्रूयात् UpadeSā. 2.1; नित्योऽनित्यः किमागमः SarvaSiSaṁ. 8. 21; ब्रह्मैव नित्यमन्यत् तु ह्यनित्यम् SarvaVeSāSaṁ. 16; 163; कास्थानित्ये तत्र राज्ये महद्भिः कीर्त्यां(र्त्यै ?) धर्म्मः केवलं पालनीयः EI. vi. 30. 14; xviii. 249. 56; साधनसाध्यत्वादनित्यं कर्मजं सुखम् BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 300; 370; अनित्यमितरत् सर्वं यदविद्याविजृम्भितम् BṛĀraUBhVā. i. 4.1155; iii. 4. 152; (मुक्तिः) स्वर्गादिवदनित्या स्याद्यदि स्यात् कर्मणः फलम् TaiUBhāVā. 8.24(1); न्यायावगतानित्यत्वो (v. l. गतोऽनित्यो) मोक्षः प्रसज्येत PañcPā. 89. 11 (*on* i. 1.4); कार्ये त्वनित्ये कारणमप्यनित्यं स्यात् IṣṭaSi. 49. 4; 58. 5; 186. 8; कर्मादिकारणविनिर्मितमस्य (पुरुषस्य) बाह्यं ज्योतिस्त्वनित्यमनिमित्तकमान्तरं चित् SaṁkṣeŚā. 3.77 (ii. 192.23); (मानवाः) अनित्येऽप्रियसंसारे कथं तिष्ठन्ति निर्भयाः KulārT. 1. 33; ज्ञानं च चित्स्वरूपं चेत् तदनित्यं किमात्मवत् ĪśvaPraSū. i. 2.7; नित्यानित्येऽनित्यनित्याभिमानं भित्त्वा Kapphiṇa. 20. 21; न खल्वनित्यं परोऽक्षं ज्ञानं भवितुमर्हति NyāyMañ. i. 16. 19; ii. 66.15; किमयं शब्दो नित्यः स्यादनित्यो वा NyāySā. 2.1; अथानित्यमिदं ज्ञात्वा सर्वं सांसारिकं सुखम् । ··· श्रेष्ठिपट्टं बबन्ध सः BṛKathāK. 60.34; 81.15; जगदनित्यं सकलमवधार्योपरिलिखितो ग्रामः ··· प्रतिपादितः EI. xix. 243B. 18; अनित्ये कार्ये नित्यख्यातिः YogBh. 61. 12 (*on* 2.5); पापः पततु देहोऽयमनित्यो नश्वरस्तथा BrahmVaiP.

iv. 121.31; कस्यार्थे क्रियते गेहमनित्यं जीवितं यतः SkandP. vi. 271. 335; नित्यं वेदवाक्यमनित्यं सूत्रम् Kāśi. i. 20. 22 (*on* 1.49-50); अनित्यत्वमसत्यत्वं तद्यस्यास्ति तदनित्यमनृतम् Bhām. 52.2 (*on* i. 1.1); 51. 15 (*on* i. 1. 1); अनित्याश्च सुखदुःखादयः TātpaṬ.(Vā.) 146. 12 (*on* i. 1. 4); संसारेऽस्मिन् …। अनित्ये दुःखबहुले …। भ्रमामि सुचिरं कालम् BrahmP. 178.179; त्रिभागं वित्तस्य जीवनाय प्रकल्पयेत्। भागद्वयं च धर्मार्थे अनित्यं जीवनं यतः BhaviP. 241A. 33 (i. 162.27); अनित्यम् …। ईदृक् शरीरं व्यर्थं हि यमुनामज्जनं विना PadmP. i. 29. 21; अनित्यमखिलं दूरतः परिवर्जयेत् ĀdiP. 8. 22; अनित्यश्चासुखो लोकः YogVā. i. 29.7; आगमापायिनोऽनित्या नाश्यत्वेनेश्वरादयः ŚivS. 1.46; पुनरपि अनित्ये ज्ञाने संस्कारः इत्यायातम् PratyabhiVi. i. 100.2 (*on* i. 2.6); अनित्यस्य विग्रहवतः पुरुषस्य सर्वज्ञत्वं प्रतिपादयन्नागमोऽप्यनित्यः NyāyRa. 82. 17 (*on* 2. 119); अनित्यः शब्द इति प्रतिज्ञा ŚāstrDī. 64. 5 (*on* i. 1.5); नित्यः परमाणुरनित्या कार्यरूपा Lakṣaṇā. 3.3; (तेजः) तच्च द्विविधम्। नित्यमनित्यं च Lakṣaṇā. 5.11; जनजीवितेऽस्मिन्सुखान्यनित्यानि सयौवनानि DaśāvaC. 7. 263; अनित्या एव वेदनादयो नित्यस्य वेदितुर्गुणा भवेयुः NyāyMa. 20. 2; अस्य जगतः कर्ता भवन् नित्यो भवेदनित्यो वा TarkBhā.(Mo.) 31. 13; 13. 25; कादिसंज्ञा भवद्रूपा सा शक्तिः … नित्यानित्या तु षोडशे (पटले निरूपिता) TantrRā. 1.12; यन्त्राणि नित्यानित्यायाः समान्येकात्मयोगतः TantrRā. 15. 97; प्रकृतिः …। अकरोद्विश्वमखिलमनित्यं नाटकाकृति ŚārṅgaS. i. 5. 56; सकलमनित्यमध्रुवमसा(? शा)श्वतं दृष्ट्वा EI. ix. 314.22; TārkiRa. 300. 10; पृथिवी नित्या अनित्या SaptaPa. 11(5); 50 (15); तच्च लोकालोकद्वयम् … अनित्यमपि द्रव्यार्थिकनयेन नित्यम् TātpaVṛ. 33.11 (*on* 1. 23); प्राकृतं तदनित्यं हि GopāKeCan. 147.7; MahāVīSt.(H.) 1.5; नित्यश्चानित्यश्चात्मा PramāMī. 5.11 (*on* i. 1. 5); 62. 21 (*on* ii. 1.29); शब्दोऽनित्य इति TattvPradī.(Ci.) 69.4; भावोऽपि द्विविधः, नित्योऽनित्यश्च TattvSaṁkhyā. 26. 3; 46. 3; 47. 3; सत्यमस्य न सन्त्येवावयवाः स्वाभाविकाः यतोऽयं नित्यः ते चानित्यस्यैव भवन्ति CaturCin. iii(1). 165. 2; प्रियसंयोगा अनित्याः SamarāSaṁ. 3. 260; अनित्यो भौतिको देहः PrabhāC. 198. 21; ज्ञानं हि क्षणिकत्वादनित्यम् SyādvāMañ. 8(94); 5(18); NyāySu.(So.) 18. 10 (*on* i. 2. 6); कार्यलक्षणा च अनित्या (पृथिवी) TarkSaṁ.(Ā.) 28.18; उत्तरभावित्वादनित्यस्य च शरीरस्यानुपपत्तेश्च VedāntPāSau. 209. 10 (*on* ii. 2.39); यत् कृतकं तदनित्यमेव TarkBhā.(Ke.) 46. 3; SarvaMaSaṁ. 37. 16; रूपरसगन्धस्पर्शा अनित्याः TarkBhā.(Ke.) 61. 1; सर्वमनित्यं दृष्ट्वा यो भोगानुभवनं करोति स विवेकशून्य एव SamyaKau. 41. 9; 46. 3; RasRaSa. 1. 39; शुद्धिश्चास्य नित्यानित्या वा ŚatDū. 52. 29; 73.13; यथा गन्धवत्त्वात्पृथिवी नित्यानित्या वा NyāyPari. 62.9; 114. 3; तदेतत् शरीरं द्विविधं नित्यमनित्यं चेति NyāySiA. 210. 7; 236. 5; अनित्ये गिरिनदीसमुद्रादौ नित्यत्वभ्रान्तिरेका JīvanVi. 150.17; ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 15. 106; विध्यादिरूपो यः शब्दः सोऽनित्योऽथाविनश्वरः NyāyMāVi. 19.8 (*on* i. 1.6); अनित्य एव वेदः TattvPrakā. 54A. 13 (*on* i. 3. 28); 97B. 2 (*on* ii. 2. 11); तत्कार्यं चानित्यं बोध्यम् VedāntKau. 9. 13 (*on* i. 1. 1); 21. 11 (*on* i. 1.4); (पृथिवी) सा द्विधा नित्यानित्या च TarkKau. 1. 21; SarvaDaKau. 11. 14; BhāṣāPa. 36; TarkSaṁ.(A.) 6. 15; अनित्येषु घटपटादिषु यौगपद्यादिप्रत्ययानां भावात् अन्वयव्यतिरेकाभ्यां कारणं कालः Upask. 112.13 (*on* ii. 2. 9); अनित्ययोरेकत्वैकपृथक्त्वयोः कारणगुणपूर्वकत्वमाह Upask. 318. 2 (*on* vii. 2. 8); स्नेहः …। स च द्विविधः। नित्यः परमाण्वाश्रयः। अनित्यः कार्याश्रयः SarvaDaKau. 31. 8; अनित्याः परमाणवः मूर्तत्वाद् घटवदिति SarvaDaKau. 48. 15; अनित्येन सुखेन कथं ब्रह्मणस्तादात्म्यमिति चेन्मैवम् SarvaDaKau. 126. 7; अनित्यानि शरीराणि SiṁhāDvā. 115. 1; VetāPañ.(Śi.) 29. 5; CitraPaC. 307; तस्माद्देहेष्वनित्येषु कीर्तिमेकामुपार्जयेत् BhojPra. 11. 4; यदि सर्वमनित्यमिदं न भवेदिह जन्मनि कस्य रतिर्न भवेत् RājTa.(Śrī.) i. 7. 137; Subhāṣi. 3314; समवायः। स च … अनित्ययोः (द्रव्ययोः) …अनित्यः TantrRaha. 19. 27; अनित्ये वाङ्मनसे Nyāyāmṛ. 25B. 6; ब्रह्मानन्दोऽप्यनित्यः स्यात् Nyāyāmṛ. 646A. 10; न चैकरूपं सामान्यं क्वचिद्भूयसां क्वचिदल्पीयसां च दर्शनात्। अनित्यं ह्येतत् YuktiSneha. 75. 25 (*on* i. 1. 5); अभ्युदयफलमनित्यम् ŚivārkaMaDī. i. 82. 13 (*on* i. 1. 1); i. 165. 32 (*on* i. 1. 4); अनित्येषु विषयेषु वैराग्यम् ŚivārkaMaDī. ii. 399.31 (*on* iii. 4. 27); यद्रूपादिमत्तदनित्यम् AṇuBh. 132.26 (*on* ii. 2. 15); 89. 16 (*on* i. 3. 28); Tarkāmṛ. 3. 3; न ह्यनित्यं बबरनामानं पुरुषं प्रतिपादयतो वेदस्य स्वार्थे प्रामाण्यं संभवति MīmāKau. iii(1). 14. 15 (*on* i. 2. 6); अत्र नैचाशाखप्रमगन्दादीनामनित्यानां संयोगान्मन्त्रानर्थक्यम् MīmāKau. iii(1). 67.9 (*on* i. 2.41); प्रतिदेशं भिन्ना एव शब्दा अनित्याश्च BhāṭṭDī. i. 10.7 (*on* i. 1. 5); यत् क्रियते व्यावर्तते वा तदनित्यम् SiddhāSi. 13. 18; अहं पुनर्विलक्षणकार्यकर्तॄन् अनित्यान् … अङ्गीकरोमि Vidvanmo. 3.8(10); 3.9(5); पिता जातस्य बालस्य व्यवहारप्रसिद्धये …। अनित्यानि घटादीनि बोधयत्यनुपूर्वशः BṛBrahmaS. i. 1.34; अनित्यं खलु जीवितम् Subhāṣi. 3284; तत्र ध्वनिरनित्यः Prasā. i. 10. 17; आम्नायस्य … तस्मात्क्रियार्थकं सर्वमनित्यमुच्यते MayūMāli. 8. 29 (*on* i. 2. 1); तं विस्मृत्य परेशं वहत्यहंतामनित्येऽस्मिन् (देहे) PraboSu. 27; अनित्यो जीवश्चाक्षुषत्वात् घटवत् YatīndraDī. 21. 9; अनित्येऽस्मिन्भवे शोच्यशोचित्रोरनवस्थता ParamāKā. 24.33 [ParyāRaMā. 1141 gives *vināśin* and *naśvara* as synonyms of *anitya*, and ŚabdaRaSaK. 273. 15 gives *anitya* as the meaning of *naśvara*]; **B I** changing, different (from the usual order) बार्हद्रथन्तरपृष्ठ्यादनित्याभिरनित्योऽयं षडह इति। अषाडहिकीरनित्या इत्याचक्षते NidāSū. 80. 5 (5.1); अत्र खल्वयꣳ सर्वो दशरात्रो नानातन्त्रो भवति। … अनित्यो ह मात्रायामकरिष्यत्, अनित्यो ह्ययं दशरात्रः NidāSū. 154. 19 (9. 2); नित्यास्तु चतुर्थपञ्चमयोर्जगत्योः । याश्चतुर्थे नित्याः सप्तमेऽहनि ताः करिष्यन् भवति। अतो नित्याः करोति । तद्वशेन पञ्चमे कुशलं यदनित्याः NidāSū. 154. 23 (9.2); नित्ये तन्त्रेऽनित्यौ स्तोमौ। तत्र नित्यानित्या अभिरूपाः NidāSū. 154. 26 (9. 2); यदु षष्ठी उभयोरनित्या। उभयꣳ ह्येव तत्रानित्यꣳ स्तोमश्चैव तन्त्रं च NidāSū. 155. 1 (9. 2); **B II** unsteady, fickle अनित्यं किल मर्त्यस्य चित्तं पार्थ चलाचलम् MahāBhā. v. 73. 19; किं तु चित्तं मनुष्याणामनित्यमिति मे मतिः Rāmā. ii. 4. 27; **C I** not definite, approximate मण्डलं चतुरस्रं चिकीर्षन् विष्कम्भमष्टौ भागान् कृत्वा …। अपि वा पञ्चदश भागान् कृत्वा द्वावुद्धरेत्। सैषानित्या चतुरस्रकरणी BaudhŚuS. 1.60 (comm. अनित्या स्थूला); ĀpaŚuS. i. 3.8; **C II** not fixed, variable परिव्राजकः …। अनित्यां वसतिं वसेत् VāsiDS. 10. 12; बहुमुख्यमनित्यं चाधिकरणं स्थापयेत् ArthŚā. i. 164. 7 (2.9); न हि नित्ये संभवत्यनित्यस्योपादानम् … युक्तम् CaturCin. iii(1). 63.10; अनित्या हि स्थितिर्यस्मात्तस्मादतिथिरुच्यते BallāC. 63. 15; **D I** unusual आश्चर्यमनित्ये ṚTPrāti. 205(6) = P. vi. 1. 147; अनित्य इत्येव सिद्धम्। … उच्चता सा चानित्या MahāBh. iii. 96. 5 (*on* vi. 1. 147); यस्मिन् काले…। अद्भुतानामनित्यानां परिसंख्या न विद्यते RāmaMañ. 442. 16; **D II** uncertain, unascertainable असत्यो (v.l. अनित्यो) विक्रमो नृणाम् MahāBhā. iii. 176. 7; अनित्या किल मर्त्यानामर्थसिद्धिः MahāBhā. iv. 19. 3; जयपराजयौ।… अनित्यौ राधेय वासवस्यापि युध्यतः MahāBhā. vii. 123.9; x. 3. 13; असत्यानि (v. l. अनित्यानि) च युद्धानि संशयो मे न रोचते Rāmā. v. 28. 35; अनित्यो विजयो यस्माद् दृश्यते युध्यमानयोः। … तस्माद् युद्धं विवर्जयेत् ManuSm. 7.199; Hitopa. 3. 38; यस्मान्नायं नियमो दृश्यते यो जयति सोऽत्यन्तबलवानवश्यम्, तेन यश्च पराजीयते सोऽत्यन्तं दुर्बलश्चावश्यमित्यनित्यो विजयः ManuBh. ii. 59. 27 (*on* 7. 199); अनित्या कर्मरेखेव भूतानां परिवर्तिनी RāmāMañ. 33. 14; **E** (Gr.) not invariably applicable (i.e. in a case of conflict when two rules, A and B, or the grammatical operations prescribed by these rules, become simultaneously applicable, when the A-rule is no more applicable after the application of the B-rule, or when the A-rule is still applicable after the application of the B-rule which has caused a change in the phonetic form under derivation, then the A-rule is called *anitya*. In both cases it is prevailed over by the B-rule) लुगप्यनित्यः । कथम् । अन्यस्य कृतेऽल्लोपे प्राप्नोत्यन्यस्याकृते शब्दान्तरस्य च प्राप्नुवन् विधिरनित्यो भवति MahāBh. i. 53. 3 (*on* i. 1. 4); शीभावोऽप्यनित्यो न हि कृते लुकि प्राप्नोति। उभयोरनित्ययोः परत्वाच्छीभावः शीभावे कृते लुक् MahāBh. i. 68. 3 (*on* i. 1.11); i. 286. 4 (*on* i. 3. 60); i. 500. 9 (*on* ii. 4.85); वृद्धिरप्यनित्या MahāBh. ii. 28.7 (*on* iii. 1. 21); अनित्य आकारलोपो न हि कृते संप्रसारणे प्राप्नोति MahāBh. ii. 97. 2 (*on* iii. 2.3); ii. 385. 8; (*on* v. 2. 52); द्विर्वचनमप्यनित्यम् MahāBh. iii. 4.6 (*on* vi. 1. 1); अनित्यं दीर्घत्वं न हि कृते द्विर्वचने प्राप्नोति MahāBh. iii. 14. 22 (*on* vi. 1. 9); iii. 61.7 (*on* vi. 1. 85); अनित्यमन्तोदात्तत्वं न हि कृते समासान्ते प्राप्नोति MahāBh. iii. 139. 21 (*on* vi. 2. 197); अकजप्यनित्यः। … उभयोरनित्ययोः परत्वाद्धित्वे कृतेऽकज् भविष्यति MahāBh. iii. 214.5 (*on* vi. 4. 101); iii. 241.15 (*on* vii. 1. 2); अनित्यो लोपो न हि कृतायां वृद्धौ प्राप्नोति MahāBh. iii. 280. 10 (*on* vii. 2.3); iii. 390.24 (*on* viii. 2. 6); शब्दान्तरस्य प्राप्नुवन् विधिरनित्यो भवति VyāḍiPari. 77; ŚākaṭāPari. 54; यस्य च लक्षणान्तरेण निमित्तं विहन्यते न तदनित्यम् JainePari. 79; ŚākaṭāPari. 80; PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. vi. 4. 52; ParibhāŚe. 47; नित्य इति। विघात्यनित्यः Prasā. ii. 429. 8; i. 114.14; व्याकरणे … नित्येनानित्यस्य … बाध उक्तः Nyāyāmṛ. 490B. 7; AdvaiSi. 723.1; स्वरभिन्नस्य प्राप्नुवन् विधिरनित्यो भवति ParibhāŚe. 49; **F** not obligatory, voluntary, optional, not regular (said of the application of a rule or *paribhāṣā* or injunction which is not universal) अनित्योऽयं विधिः MahāBh. iii. 219.7 (*on* vi. 4.120); अनित्यमागमशासनम् VyāḍiPari. 76; अनर्थकं त्वनित्यं स्यात् MīmāSū. vi. 8.29; अनित्यो हि अन्तरायः ŚābaBh. 1274. 21 (*on* iv.

4. 11); नैमित्तिके ह्यनित्ये च नित्ये च युगपद् गते। प्रागनित्यं ततः पश्चान्नित्यनैमित्तिकं चरेत् PāraS. 9. 137; प्रायश्चित्तेष्वनित्येषु ··· । मुख्यकल्पोक्तविधिना कुर्यात् PāraS. 11. 306; स्यात्तावदेष नित्येषु परिहारो नानित्येषु Bhāvanā-Vi. 73.1; कर्माङ्गव्यपाश्रयाणि विज्ञानानि ··· । किं तानि नित्यान्येव स्युः कर्मसु ··· उत अनित्यानि BrahmSūBh.(Śaṅ.) 685. 3 (*on* iii. 3.42); अनित्यमागमशासनमिति । आगमानां शासनं विधानम् । तदनित्यम् Nyās. ii. 615.1 (*on* vii. 1.1); Prasā. i. 749.18; वलेरात्मनेपदमनित्यम् KāvyālaṅSū.(Vā.) v. 2.3; कुर्यादन्यत् अनित्यं ज्योतिष्टोमादि ManuBh. i. 123.1 (*on* 2.87); i. 446.19 (*on* 5. 58); फलचमसस्तु निमित्तसंयोगादाम्नानेनैवानित्यः ŚāstrDī. 311. 1 (*on* iii. 6. 13); न च कार्यवशादेवानित्य एव ग्रह इति युक्तम् TantrRa. 213. 2; समासान्तागमसंज्ञाज्ञापकगणनञ्निर्दिष्टान्यनित्यानि SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 2.101; द्विजानामामश्राद्धं पाकासामर्थ्ये निमित्ते विधीयमानत्वादनित्यम् Aparā. 468.9 (*on* 1. 227); अनित्याश्चैते दोषाः Kāvyānu.(He.) 20. 2; ऋजि भृजी भर्जने ।··· तत्रेन्धिभवतिभ्यां चेति इन्धिग्रहणेनानित्य आमिति ज्ञापितमेतत् DhātuPra. 1. 175 (20.16); पतितादीनां दानमनित्यं तेषामनियतत्वात् SmṛtiCan. ii. 584.9; अनित्या चेयं व्यवस्था SmṛtiCan. iii. 239. 18; v. 310.15; समासान्तो विधिरनित्यः NyāySu.(Ja.) 423A.10 (*on* ii. 2.12); PariVṛ.(Sī.) 117.17; अनित्या चेयं परिभाषा PariVṛ.(Sī.) 23.19; अनित्यः षितां ङीष् PrakriKau. i. 352. 3; i. 598.6; अनित्योऽव्ययानां टिलोपः PrakriKau. i. 804. 4; विभाषाधिकारात् अनित्य एव समासः स्यात् Prasā. i. 498.15; अनित्योऽयं निषेध इति योगविभागाज्ज्ञायते Prasā. ii. 590.13; हठाद् येन नेतुं शक्यते तस्य नौका । एतत् पुनरनित्यं कर्तुरिच्छया CaturDī. 16.11; पूर्वत्रासिद्धीयमद्विर्वचने इति त्वनित्यम् Siddhā-Kau. 393A. 17 (*on* vi. 1.3); 421B. 17 (*on* vii. 1.101); PariVṛ.(Nī.) 8. 1; पुरुषशीर्षाद्युपधानस्येवानित्यस्तत्प्रक्रमः BhāṭṭCan. 12.4 (*on* xiii. 2.7); अकृतव्यूहपरिभाषा त्वनित्या LaŚabdeŚe. i. 62. 8.

अनित्य (a–nitya) *m.* an epithet of Śiva ततः स्तोतुं समारब्धो ब्रह्मा (शंकरम्) ··· नित्याय चैवानित्याय नित्यानित्याय वै नमः BrahmāṇḍP. i. 25. 71.

अनित्य (a–nitya) *n.* bank कूले रोधश्च रुद्र(द्ध ?)श्च तरं तीरं च घट्टकम्। पात्रं शुद्धं विरुद्धं चाप्यनित्यं नन्दिवर्धनम् ParyāŚaRa. 1871.

अनित्यक (anitya–ka) *adj.* i impermanent जलबुद्बुदवत् सर्वं विश्वसंघमनित्यकम् BrahmVaiP. ii. 3.16; ii occasional, not obligatory आज्यलाजपायसैरनित्यकैर्यथार्हकं सहस्रकं च ··· बलिं क्षिपेद् बहिर्दिशासु ĪśānŚiPa. i. 25. 34.

अनित्यकज (anityaka–ja) *adj.* originating from (plants) which are not permanent (i. e. which are seasonal) द्विजकुसुमैर्लभेत कुलपुष्टिमनित्यकजैर्जयेदरीन् ĪśānŚiPa. i. 25.64.

अनित्यकर्मलोप (a–nityakarmalopa) *m.* non-avoidance of obligatory rites (उपासकधर्मान् प्राह) फलं त्यक्त्वा कर्मकरणम्। अनित्यकर्मलोपः ParaśuKS. 1. 23 (39. 3)

अनित्यकामना (anitya–kāmanā) *f.* occasional or non-obligatory desire दर्शपूर्णमासादेर्नित्यस्यानित्यकामनानिमित्तकत्वं न संभवति MayūMāli. 463.5 (*on* vi. 2. 3)

अनित्यकाय (anitya–kāya) *m.* impermanent body (निवासचितिशरीरोपसमाधानेष्वादेश्च कः) शरीरे। अनित्यकायः KāśiVṛ. *on* iii. 3. 41.

अनित्यकारण (anitya–kāraṇa) *n.* cause of what is impermanent नित्यकारणं चानित्यकारणं चैकत्रोपपद्यत इत्युपपत्तिसमः NyāyVār. 549.8 (*on* v.1. 25)

अनित्यकार्यत्व (anityakārya–tva) *n.* the state of being an impermanent effect न च कार्यवशादेवानित्य एव ग्रह इति युक्तम्, निमित्ताभावान्नित्यत्वावगमादनित्यकार्यत्वायोगात् TantrRa. 213.3.

अनित्यक्रिया (anitya–kriyā) *f.* impermanent action न च कृतसंयोगस्य कर्मणोऽवस्थानानुपपत्तिः अनित्यक्रियासु तद्व्यवस्थोपपत्तेः NyāySu.(Ja.) 160B.9 (*on* i. 2. 2); नित्यः शब्दोऽमूर्तत्वादिति । अत्रामूर्तत्वमनित्यक्रियादिसाधारणत्वात् साध्यसंदेहं जनयति BhāṭṭCin. i. 32. 15 (*on* i. 1.4)

अनित्यक्रियाकर्तृ (anityakriyā-kartṛ) *adj.* agent of an action which is impermanent ननु अनित्यक्रियाकर्तृविषय एव तृच्प्रत्ययान्तस्य शब्दस्य प्रयोगो दृष्टः यथा छेत्ता भेत्ता गन्तेति। तथा द्रष्टेत्यत्रापीति चेत् न BṛĀraUBh. 580.1 (*on* iv. 3. 23)

अनित्यगत (anitya–gata) *adj.* pertaining to what is not permanent जलतेजोवायुषु च नित्यगता रूपादयो नित्या अनित्यगताश्चानित्याः TarkKau. 4.25; नित्यगतमेकत्वं नित्यम्। अनित्यगतं त्वनित्यम् SarvaDaKau. 25. 27; TarkSaṁ.(A.) 16.19.

अनित्यगाम्भीर्य (anitya-gāmbhīrya) *adj.* having no fixed depth, of varying depth नदीदुर्गं हि हस्तिस्तम्भसंक्रमसेतुबन्धनौभिः साध्यमनित्यगाम्भीर्यमवस्राव्युदकं च ArthŚā. ii. 305. 2 (7. 10)

अनित्यगुण (anitya-guṇa) *adj.* possessing non-eternal qualities न चानित्यगुणं नित्यं पश्यामः, खस्यापि जन्मश्रुतेः IṣṭaSi. 239. 16; न चानित्यगुणं नित्यं पश्यामो येनानित्या एव वेदनादयो नित्यस्य वेदितुर्गुणा भवेयुः NyāyMa. 20. 1; न चानित्यगुणस्यापि नभसो नित्यतेति सांप्रतम् NyāyMa. 21.1; *m.* impermanent quality ननु आत्मनो विक्रिया गुणा वा ··· कथं सर्वात्मसाधारणाः स्युरिति चेत् — तन्न, नित्यस्यानित्यगुणविक्रियायोगाऽनन्तरमपि निरूपितत्वात् IṣṭaSi. 350. 18; आदिपदेनानित्यगुणक्रियातद्वतां संग्रहः TattvPrakā. 99A.7 (*on* ii. 2. 13)

अनित्यगुणाश्रय (anityaguṇāśraya) *adj.* possessing impermanent qualities as the superstratum न च निरवयवं विक्रियमाणं (द्रव्यम्) दृष्टं क्वचित्, अनित्यगुणाश्रयं वा नित्यम् BṛĀraUBh. 101. 11 (*on* i. 4.7)

अनित्यगुणाश्रयत्व (anityaguṇāśraya-tva) *n.* the state of being a substratum of impermanent qualities अनित्यमाकाशम्, अनित्यगुणाश्रयत्वात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 434. 13 (*on* ii. 3.7); वियदुत्पद्यते भूतत्वाद् विनश्यति चानित्यगुणाश्रयत्वादग्निवत् GoviBh. 144.13 (*on* ii. 3. 6)

अनित्यघट (anitya–ghaṭa) *m.* impermanent jar उत्पत्तिधर्मकं कुम्भाद्यनित्यं दृष्टम्। यद्यनित्यघटसाधर्म्यादनित्यः नित्येनाप्याकाशेन साधर्म्यममूर्तत्वमस्तीति नित्यः (शब्दः) प्राप्त इति NyāyVār. 537. 13 (*on* v. 1.2); NyāyMañ. ii. 182.29; (शब्दः) अनित्यघटवैधर्म्यादमूर्तत्वान्नित्यः प्राप्नोति NyāySā. 18. 7; PrakaVi. 573.7; यद्वा स आत्मा तत् त्वमसीत्यत्र यद्यपि द्वेधा पदच्छेदः संभवति तथापि शब्दो नित्य इत्यत्रानित्यघटदृष्टान्तेनानित्य इति च्छेदवत् अत्रापि भिन्नशकुनिसूत्रादिदृष्टान्तैरतदिति च्छेदः Nyāyāmṛ. 597A. 4.

अनित्यचक्षुष्मत्क्रतु (anitya–cakṣuṣmatkratu) *m.* non-obligatory rite to be performed by one having sight अङ्गानां नित्यवदाम्नातानामनित्यचक्षुष्मत्क्रतुसंबन्धायोगान्नित्येन क्रतुमात्रेणैव संबन्ध इति भावः MayūMāli. 448. 11 (*on* vi. 1.2)

अनित्यचार (anitya–cāra) *m.* irregular approach या स्यादनित्यचारेण रतिः साधर्मसंश्रिता VāsiDS. 12. 23.

अनित्यचित्त (anitya–citta) *adj.* having a fickle mind अनित्यचित्तः पुरुषस्तस्मिन् को जातु विश्वसेत् MahāBhā. xii. 81. 9; SūktiRa. 108.6.

अनित्यज्ञान (anitya–jñāna) *n.* impermanent knowledge न तावत् देहव्यतिरेकेऽनित्यज्ञानसंभवः, तयोः कार्यकारणभावनियमात् ĀtmaTaVi. 845.23; नित्यदृष्टिसंबन्धः कस्योच्यते ···। न तावज्जीवस्य। तस्यानित्यज्ञानाभ्युपगमात् Tattv-Pradī.(Ci.) 23. 9; अनित्यज्ञानबाधानन्तरं क्षित्यादौ ज्ञानजन्यत्वं सिद्धनित्यत्वमादाय सिध्यतीत्याचार्याः TattvCin. ii(1). 683. 8; अनित्यज्ञानमभावत्वानधिकरणस्वविरोधिसमानाधिकरणम् Nyāyāmṛ. 329B. 6; कारणाधीनमतीतानागतविषयत्वमनित्यज्ञानानां संभवति ŚivārkaMaDī. i. 160. 18 (*on* i. 1.3); जडप्रकाशायोगस्योक्तत्वादपि न नित्यस्यानित्यज्ञानसंभवः SāṁkhyaPraBh. 65. 2 (*on* 1.146); *adj.* having impermanent knowledge यदि क्षित्यादि सकर्तृकं, शरीरकर्तृकमेव स्यात्, अनित्यज्ञानकर्तृकमस्मदादिकर्तृकमसर्वज्ञकर्तृकं च स्यात् NyāyKu. 101. 17.

अनित्यज्ञानत्व (anityajñāna–tva) *n.* i the state of having impermanent knowledge अनुत्पन्नस्यापि जीवस्यानित्यज्ञानत्वश्रुतिवशाद् ब्रह्मान्यत्वशङ्कोपपत्तेर्ब्रह्मैक्ययोग्यत्वाय जीवस्येह स्वप्रकाशत्वं समर्थ्यते VedāntKa. 319. 20 (*on* ii. 3. 18); ii the state of being impermanent knowledge अनित्यप्रमात्वम् अनित्यज्ञानत्वावच्छिन्नकार्यत्वप्रतियोगिककारणताभिन्नकारणताप्रतियोगिककार्यतावच्छेदकम् अनित्यज्ञानत्वव्याप्यकार्यतावच्छेदकधर्मत्वात् अप्रमात्ववत् TattvCin. i. 311. 5.

अनित्यज्ञानयोगिन् (anityajñānayog–in) *adj.* having association with impermanent knowledge आत्मान्तराण्यनित्यज्ञानयोगीनि दृष्टानि TātpaṬ.(Vā.) 595.15 (*on* iv. 1.21)

अनित्यज्ञानवत् (anityajñāna–va(n)t) *adj.* possessing impermanent knowledge यदीश्वरः कर्ता स्यात् शरीरी स्यात् अनित्यज्ञानवांश्च भवेत् Kiraṇā. 102.1.

अनित्यज्ञानादि (anitya–jñānādi) *adj.* having non-eternal knowledge etc. उपनेयविशेषयोर्विरोधेन ··· नानुमानं विशेषविरोधादिति। चेत्। न। अनित्यज्ञानादिकर्तृजन्यत्वेन व्याप्त्यग्रहात् TattvCin. ii(2). 39. 1.

अनित्यज्ञानादिमत् (anityajñānādi–ma(n)t) *adj.* possessing non-eternal knowledge etc. यथादर्शनबलप्रवृत्तव्याप्त्यानित्यज्ञानादिमान् कर्तोपनेयः TattvCin. ii(2). 38.8; अनित्यज्ञानादिमान् जीवः TarkKau. 3.25.

अनित्यज्ञानान्तर (anityajñānāntara) *n.* another non-eternal knowledge नित्यसर्वविषयस्य ईश्वरज्ञानस्य कथमिच्छाद्याकारत्वम् इति चेत्, उपाधिविशेषाद्वा, अनित्यज्ञानान्तरसद्भावाद्वा NyāySiA. 244.18.

अनित्यण्यन्त (anityaṇy–anta) *adj.* ending in the non-obligatory

suffix *-i* marked with the *anubandhas* *ṇ* (and *c*) (prescribed for tenth conjugation verbal base) (जगणतुर्जेगणुरिति) ननु च चौरादिकत्वाण् णिचि कृते कास्प्रत्ययादाममन्त्रे लिटीत्वा(?त्या)मा भवितव्यम् । अनित्यण्यन्ताश्चुरादय इत्यदोषः Nyās. ii. 582.2 (*on* vi. 4.120); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. vi. 4.120; चिति स्मृत्यामित्यादीनामिदित्पाठादनित्यण्यन्ताश्चुरादय इति भीमसेनोऽपि ज्ञापयति Prasā. ii. 293.8; ii. 488.13; कृत्, कीर्त्यम् । अनित्यण्यन्ताश्चुरादय इति णिजभावे ण्यत् । णिजन्तात् तु यदेव SiddhāKau. 483B.14 (*on* iii. 1.110)

अनित्यण्यन्तत्व (anityaṇyanta-tva) *n.* the state of being that which ends in non-obligatory suffix *-i* न चात्र तथाविधं किंचिन्निबन्धनमस्ति यतोऽणेरिति हेतुमण्णिच एव ग्रहणमवसीयते चौरादिकानामप्यनित्यण्यन्तत्वात् Nyās. i. 245.16 (*on* i. 3.67), cf. **अनित्यण्यन्त.**

अनित्यतद्ग्रहण (anityatad-grahaṇa) *n.* inclusion of that which is non obligatory नित्यतद्ग्रहणेनोपपत्तावनित्यतद्ग्रहणे मानाभावात् BālamBha. i. 51.4 (*on* 1.14)

अनित्यतस् (anitya-tas) *adv.* **A** with the view that everything is impermanent अनित्यतस्तत्र हि शून्यतश्च निरात्मतो दुःखत एव चापि । मार्गप्रवेकेण स लौकिकेन क्लेशद्रुमं संचलयांचकार Saund. 17.17; यः कश्चिद् भदन्त शारिपुत्र इमं प्रतीत्यसमुत्पादम् ··· अघतः अनित्यतः दुःखतः शून्यतः अनात्मतः समनुपश्यति न स पूर्वान्तं प्रतिसरति ĀryaŚāS. 18.11; **B** because the thing concerned is non-obligatory विदुषैव तु कर्तव्या संप्रतिर्नाविपश्चिता । यतोऽतः सूत्रिता नेयं सूत्रकृद्भिरनित्यतः BṛĀraUBhVā. i. 5.284.

अनित्यता (anitya-tā) *f.* **1** the state of being not eternal or not long lasting, the state of being perishable **2** irregularity, casual nature **3** the state of being unsteady or fickle, the state of being not constant **4** the state of being non-obligatory **5** the state of being unusual **1** the state of being not eternal or not long lasting, the state of being perishable (describing the condition of being that which will not stay for a long time or which will stay for a short time or even for a moment, referring to objects, abstract notions etc.) सः (अर्जुनः) ···। नाशं वृष्णिकलत्राणां प्रभावानामनित्यताम् । दृष्ट्वा निर्वेदमापन्नः MahāBhā. i. 2.227; i. 84.11; MatsyaP. 38.11; अपत्यं नस्त्वमेवैकः कुले महति भारत । अनित्यता च मर्त्यानामतः शोचामि पुत्रक MahāBhā. i. 94.57; सर्वेषां कर्मणां तात फले नित्यमनित्यता MahāBhā. v. 133.23; xi. 8.13; प्रियसुखदुर्लभतामनित्यतां च । तदुभयमुपलक्षयन्निवाहं व्रतमिदमाजगरं शुचिश्चरामि MahāBhā. xii. 172.34; अनित्यतां सर्वगतां विचिन्तयन् विवेश धिष्ण्यं क्षितिपालकात्मजः BuddhaC. 4.102; अनित्यतयोद्विग्नस्तत्याजाप्सरसोऽपि सः Saund. 12.7; तत्र स्वभावः प्रवृत्तेरुपरमो मरणमनित्यता निरोध इत्येकोऽर्थः CaraS. i. 30.25 (1941 Ed.); सर्वं रम्यमनित्यतामुपगते चित्ते न किंचित् पुनः ŚatTrayī. 193; कुरु पुण्यमहोरात्रं स्मर नित्यमनित्यताः ŚatTrayī. 519; ŚārṅgaPa. 734; संसारस्यानित्यतां पश्येत् ViṣṇuSm. 96.25; भगवानाह — अष्टप्रकारा हि महामते सर्वतीर्थकरैरनित्यता कल्प्यते LaṅkāSū. 3.117(4) (83.16); अनित्यता कतमा । निकायसभागे संस्काराणां प्रबन्धविनाशे अनित्यतेति प्रज्ञप्तिः AbhidhSa. 11.10; आयुर्जीवितम् ···। लक्षणानि पुनर्जातिर्जरास्थितिरनित्यता AbhidhK. 2.45; AbhidhKoBh. 79.10 (*on* 2.46); सर्वेषामेव संचिन्त्य संबन्धानामनित्यताम् । किं नु शोचामि तनयम् MārkP. 22.28; कीर्त्यन्ते चात्र ···। असंख्यया च दुःखानि ब्रह्मणश्चाप्यनित्यता BrahmāṇḍP. i. 1.143; iii. 2.58; यस्य नास्त्यत्यन्तं भावः तस्यानित्यस्य यो भावः सानित्यता NyāyVār. 284.3 (*on* ii. 2.12-13); अन्ये पुनर्ब्रुवते विनाशहेतोरस्तित्वमनित्यता NyāyVār. 285.2 (*on* ii. 2.12-13); 474.7 (*on* iv. 1.26); आर्यः ··· अनित्यतया जनितवैराग्यो वा न निराकुर्यादुपसर्पन्तीं राज्यलक्ष्मीम् HarṣaC. 240.6; 215.12; क्रोडीकरोति प्रथमं यदा जातमनित्यता । धात्रीव जननी पश्चात् तदा शोकस्य कः क्रमः Nāgā. 4.8 = Hitopa. 4.67; जरा नाम ··· अनित्यतायाः सखी AvantiKa. 42.7; कृतकत्वस्वभावता अनित्यतया भेदोपगमात् नेष्टैव परैः HetuBiṬ. 58.19; 42.24; देवदत्तादिशब्दे तु संबन्धाद्यत्वदर्शनात् । अर्थस्यानित्यतायां च तादूप्यस्याप्यनित्यता ŚlokaVār. 4.223 (200.3); 2.119 (82.4); 5(2).123 (248.2); 5(3).101 (296.8); 5(15).121 (674.9); अतद्रूपपरावृत्तं वस्तुमात्रमनित्यताम् । तादात्म्यात् साधयत्येषः TattvSaṁ. 67; क्रोडीकृतं जगदनित्यतया हि सर्वम् HarVi. 38.42; नित्यश्चात्मा इष्यते ···। न चास्यानित्यता दृश्यते केनापि IṣṭaSi. 239.18; कपिप्रवीरः।··· लीढामिवोच्छ्वसितवृत्तिमनित्यताभिः ···। तत्रागतः परिगतां रजनीचरीभिः नारीं निरायतविपद्विधुरां ददर्श RāmC. 19.43; 14.17; 31.79; शब्दस्यानित्यतायां न्याय उक्तः NyāyMañ. ii. 67.1; ii. 68.24; वस्तुवृत्तं च नो मुक्तिः क्रियातश्चेदनित्यता TaiUBhāVā. 179.2 (2); बुद्धिजन्मनि पुंसश्च विकृतिर्यद्यनित्यता । अथाविकृतिरेवायं प्रमातेति न युज्यते NaiṣkaSi. 81.5; कामिनामधिकारे तु याथाकाम्यादनित्यता BālaKrī. i. 16.18 (*on* 1.7); अनित्यतां परिप्राप्य शरीरादेर्नराधिपः।···प्रवव्राज BṛKathāK. 51.17; 152.3; ईदृशीमपि भावनामनित्यतां विभावयताम् ··· न जातुचिज्जन्तूनां विरज्यते चित्तम् TilaMañ. 244.19; नाशित्वमनित्यता Kāśi. ii. 141.20 (*on* 5(3).102); क्षयमनित्यतया प्रयान्ति । द्रव्याण्यवश्यम् SubhāRaSaṁ. 81; अनित्यतां ततो मत्वा चञ्चलास्थिरजीवितम् । विनियोगः कृतस्तेन सर्वदा सर्वकर्मसु VarāP. 170.23; NayaVi. 251.6 (*on* i. 1.8); न च कार्यत्वेनानित्यता फलस्य (मोक्षस्य) युक्ता SāṁkhyaTaKau. 79.4 (*on* 2); अनित्यता प्रभावानां कृतकर्मस्य देहिनः।··· तस्मात् सर्वं त्यजेद् बुधः PadmP. ii. 66.201; ii. 66.209; v. 2.33; अहो नु न चलत्येषा पुरुषप्रतिपन्थिनी। अनित्यतेव भावानां भूतानां भवितव्यता RāmāMañ. 33.13; 220.8; अनित्यतेयं यदि नित्यता स्यात् ···। कुलार्थविद्यादिकृतोऽभिमानस्तदैष ते स्यान्न विडम्बनीयः DarpDa. 1.42; 4.62; आसंसारं जगत्यस्मिन्नेका नित्या ह्यनित्यता KathāSaSāg. ii. 5.103; विदितपूर्वैव भवता भावानाम् अनित्यता PraboCan. 5.13(10) (91.6); अस्तु वो विदितैव तावदियमनित्यता जगतः EI. xiv. 194.16; xiv. 198.13; iv. 108.12; xi. 310.25; निरीक्ष्यते भवेऽस्मिन् हि पदार्थानामनित्यता PariPar. 1.409 = TriṣaŚaPuC. ii. 6.208; तृणाय प्रत्युतामंस्त सर्वं जानन्ननित्यताम् TriṣaŚaPuC. ii. 3.119; iii. 1.353; iii. 1.370; यत्प्रातस्तन्न मध्याह्ने यन्मध्याह्ने न तन्निशि । निरीक्ष्यते भवेऽस्मिन् ही पदार्थानामनित्यता YogŚā. 4.57; 4.55; येयमनित्यता शब्दस्योच्यते सा किमनित्या नित्या वेति PramāMī. 62.2 (*on* ii. 1.29); ध्यायन्तः सर्ववस्तूनां ते केवलमनित्यताम् । दीनोद्धारदयादीनि धर्मकर्माणि चक्रिरे PāṇḍuC. 17.227; एवं वार्तयतोः सूर्योऽस्तमापानित्यतां वदन् MalliC. 6.157; एतदुक्तं भवति विश्वं कदाचिद् विलयमुपयास्यतीति । हन्तैवमनित्यतैवोपपादिता स्यात् NyāyKu. 65.17; मदनमवलोक्य निष्फलमनित्यतां बन्धुजीवकुसुमानाम् । वनमुपगम्य भ्रमरः संप्रति जातो जपासक्तः ŚārṅgaPa. 824; Subhāṣi. 726; असारानित्यतया परीक्ष्य वैराग्यं प्राप्नुयात् TattvPrakā. 5B.2 (*on* i. 1.1); अनित्यता जन्ममरणवत्ता NyāySu.(Ja.) 512A.6 (*on* iii. 2.9); कालपरिच्छेदे चानित्यता···अभिप्रेता भवेत् Vāda. 54.1; क्षणिकत्वसाधकानुमानादपि परमाणोरनित्यता Upask. 197.7 (*on* iv. 1.5); स्वर्गापवर्गयोरपि ··· पक्षे नित्यता पक्षे चानित्यता इत्यनवधारणायां प्रवृत्त्यनुपपत्तिः SarvaDaKau. 38.3; या करोषि प्रसङ्गेन दुःखानामप्यनित्यताम् Subhāṣi. 3265; अप्रत्यक्षत्वेन चानित्यत्वसाधने व्योमादेरप्यनित्यता स्यात् YuktiSneha. 147.30 (*on* i. 1.6); लोकन्यायेन जीवप्रकृत्योः ···। अनित्यतायां मोक्षशास्त्रवैफल्यम् AṇuBh. 138.13 (*on* ii. 2.41); 92.25 (*on* i. 3.33); VedāntPari. 61.5; नश्वरता अनित्यता SetuBa. 234.1; (personified) अनित्यते जगन्निन्द्ये वन्दनीयासि संप्रति । या करोषि प्रसङ्गेन दुःखानामप्यनित्यताम् Subhāṣi. 3265; **2** irregularity, casual nature धात्रेयिकाः ···। सुखप्रवेशितामपसारभूमिम् ··· अनित्यतां परिजनस्य वर्णयेयुः KāmSū. 297.21 (5.6) (JayaMa. अनित्यतामिति राजपरिजनो न नित्यं संनिहित इति); धात्रीपरिचारिकामुख्याः।··· निर्वर्णयेयुरेताः परिजनवर्गेष्वनित्यताम् KandaCū. v. 6.11; **3** the state of being unsteady or fickle, the state of being not constant अथाजितजिनः ··· पङ्कजानां वनं महत् । तदेव संकुचद् वीक्ष्य ···। अनित्यतां श्रियो मत्वा निर्वेदं परमं गतः PadmP.(Ra.) 5.67; समुद्रं ददृशुः पुरः।··· पयोभिर्गगनालग्नैः क्षणेन श्वभ्रपातिभिः । संपदामिव सुव्यक्तं दर्शयन्तमनित्यताम् RāmāMañ. 215.4; **4** the state of being non-obligatory कथं गतौ धावितो धावितवानिति । 'यस्य विभाषे'ति निषेधस्यानित्यत्वादिटोऽनित्यता DhātuPra. 1.601 (45.1); मतुब्विधेरेवानित्यतां प्रकल्प्य ··· सृष्टिपदेनैव सृष्टिमन्मन्त्रोपधेयेष्टकाविशेषाणां लक्षणयाभिधानम् MīmāKau. i. 286.6 (*on* i. 4.22); **5** the state of being unusual (आश्चर्यमनित्ये) अनित्यतया विषयभूतया अद्भुतमिह लक्ष्यते तत्राश्चर्यं निपात्यते Prasā. i. 681.5.

अनित्यता (a-nityatā) *adj.* (*f.*) not having certainty विघ्नाघ्राता महोद्योगा फलसिद्धिरनित्यता । विनाशप्रेक्षको लोकः कथमासाद्यते यशः RāmāMañ. 242.17.

अनित्यताकवलित (anityatā-kavalita) *adj.* swallowed by transitoriness गण्यतां स्वदृशैव भूरिविभवा दृष्टाश्च नष्टाश्च ये । तस्मात्सर्वमनित्यताकवलितं ज्ञात्वा शमः स्मर्यताम् CaturSaṁ. 4.16.

अनित्यताकारण (anityatā-kāraṇa) *n.* cause of impermanence न हि आकाशसंबन्धात् परमाणोर्नित्यत्वमनित्यत्वं प्रसज्यत इति । अथ संबन्धमात्रमेवानित्यताकारणं ब्रूयात् NyāyVār. 516.9 (*on* iv. 2.19)

अनित्यताकृतमति (anityatā-kṛtamati) *adj.* who has a firm view of transitoriness अनित्यताकृतमतिः शुष्कमाल्यो न शोचति । नित्यताकृतबुद्धिस्तु भग्नभाण्डोऽपि रोदिति MalliC. 8.239; PārśvC. 2.711.

अनित्यताचिन्तन (anityatā-cintana) *n.* thoughts about impermanence अनित्यताचिन्तनभङ्गभाजां नाङ्गानि केषां शिथिलीभवन्ति DaśāvaC. 7.85; 7.95; नरेन्द्रसूनुः ··· सारथिं प्राह ··· अनित्यताचिन्तनजातखेदः DaśāvaC.

9. 16.

अनित्यताज्ञापकत्व (anityatājñāpaka-tva) *n.* the state of being indicative of non-obligatory character न च कष्टायेत्यस्य 'अकृत्सार्वे' इति दीर्घेणोपपत्तेरनित्यताज्ञापकत्वं कथमिति वाच्यम् LaŚabdeŚe. i. 194. 14.

अनित्यतादिभावज्ञ (anityatādibhāva-jña) *adj.* knowing states such as transitoriness ततः सिंहेन दुःसह्यं भवान् शिरसि ताडितः। अनित्यतादिभावज्ञ इत्याशु ध्यानवान् भवान् MalliC. 7. 962.

अनित्यतादिवत् (anityatādi-vat) *adv.* like non-eternality etc. अत एव स नैवान्यो नानन्यः परतन्त्रतः। अनित्यतादिवद् वाच्यः Triṁśi. 22.

अनित्यतादिसंकीर्तन (anityatādi-saṅkīrtana) *n.* speaking of the transitoriness etc. (of worldly things) स इदमाकर्ण्य वैवर्ण्याक्रान्तवक्त्रः परमुपेतो वैलक्ष्यमारप्स्यतेऽनुनेतुमनित्यतादिसंकीर्तनेनात्रभवन्तं मन्त्रिभिः सह DaśKuC. 100. 14.

अनित्यतादोष (anityatā-doṣa) *m.* defect of non-eternality कं दोषं पश्यता भगवता ··· आत्मा प्रतिक्षिप्तः। सत्कायदृष्टिपरिगृहीतान् पञ्चदोषान् पश्यता विलक्षणतादोषम् अनित्यतादोषम् AbhidhSa. 8. 4; न च कर्मसाध्यत्वे मोक्षस्यानित्यतादोषः NyāyMa. 344.8; वेदस्यापि नानित्यतादोषप्रसङ्गः Mitā. 397.8 (*on* 3.189); जडोऽपि अनित्यतादोषापातात् जडभावेनाङ्गीक्रियमाणोऽपि असौ बोधः Bhāsk. i. 105.10 (*on* i. 2. 8)

अनित्यताधर्मत्व (anityatādharma-tva) *n.* the state of having the property of impermanence अन्यथाभावस्यात्मवत्स्वयंप्रभत्वे प्रागभावजन्मप्रध्वंसभेदाद्यसिद्धेरनित्यताधर्मत्वाद्यसिद्धिः आत्मवदेव IṣṭaSi. 239. 14.

अनित्यताधिकार (anityatādhikāra) *m.* [w. r. for **अनित्यताधिक्कार**], HarṣaC. 214. 9.

अनित्यताधिक्कार (anityatā-dhikkāra) *m.* reproach or slight (on life) due to transience (कवचहरः) अनित्यताधिकारै(धिक्कारै Ed. KANE)-रिवाक्रान्तम् ··· स्कन्धावारमाससाद HarṣaC. 214.9.

अनित्यतानदी (anityatā-nadī) *f.* river of transitoriness अतिद्रुतवाहिनी चानित्यतानदी HarṣaC. 338. 5.

अनित्यतानष्टधृति (anityatānaṣṭa-dhṛti) *adj.* whose courage is lost because of transitoriness क्षणं विचिन्त्येति ययौ पुरीं स्वामनित्यतानष्टधृतिर्दशास्यः DaśāvaC. 7.76.

अनित्यतानित्यता (anityatānityatā) *f.* impermanence originating from impermanence संस्कृतस्य चत्वारि लक्षणानि ··· तेषामपि चत्वार्यनुलक्षणानि भवन्ति। जातिजातिः स्थितिस्थितिः जराजरा अनित्यतानित्यता इति AbhidhKoBh. 76. 11 (*on* 2. 46)

अनित्यतानित्यत्व (anityatā-nityatva) *n.* eternality of impermanence सर्वमनित्यमुत्पत्तिविनाशधर्मकत्वात्। नानित्यतानित्यत्वात् NyāySū. iv. 1. 26 (NyāyBh. यदि तावत्सर्वस्यानित्यता नित्या — तन्नित्यत्वान्न सर्वमनित्यम्। अथानित्या — तस्यामविद्यमानायां सर्वं नित्यमिति)

अनित्यतानिरोध (anityatā-nirodha) *m.* suppression by virtue of transitoriness यो विसंयोग इति विशेषणेनानित्यतानिरोधोऽप्रतिसंख्यानिरोधश्च व्युदस्तौ भवतः Sphuṭā. i. 17. 25 (*on* 1.6); उत्पादग्रहणमनित्यतानिरोधव्युदासार्थम्। अनित्यतानिरोधो हि धर्मस्थितेरत्यन्तविघ्नो न धर्मोत्पादस्य Sphuṭā. i. 19. 16 (*on* 1. 6)

अनित्यतानिष्पत्ति (anityatāniṣpatti) *f.* non-origination of transitoriness नन्वनर्थान्तरहेतुत्वेऽपि भावकालेऽनित्यतानिष्पत्तेस्तुल्यातत्स्वभावता। न वै काचिदन्यानित्यता नाम या पश्चान्निष्पद्येत PramāVāSvopVṛ. 13. 19.

अनित्यतान्धकार (anityatāndhakāra) *adj.* having darkness (in the form) of impermanence अनित्यतान्धकारेऽस्मिन् स्वामिशून्ये महीतले। काव्यदीपं विना कः स्याद्भूतवस्तुप्रकाशकः RājTa.(Śrī.) 1(1). 4.

अनित्यतापत्ति (anityatāpatti) *f.* **i** undesired contingency of non-obligatoriness (कर्मणः) न चानित्यतापत्तिः, एवंविधस्य दोषस्य सर्वदाभावात् ManuBh. i. 129. 20 (*on* 2. 102); **ii** undesired contingency of non-eternality शरीरपरिमाणत्वे तु सावयवतयानित्यतापत्तेश्च NyāyMa. 26.5; नापि नित्यप्रयोगस्यानित्यतापत्तिः VedāntKa. 497.2 (*on* iii. 4.32); (आत्मनः) मध्यमत्वे त्वनित्यतापत्तिः GoviBh. 158. 2 (*on* ii. 3.30)

अनित्यतापरिचय (anityatā-paricaya) *m.* experience of non-eternal character चिन्ता नित्यमनित्यतापरिचये सङ्गेऽपि निःसङ्गता ··· इत्येष मोक्षक्रमः DaśāvaC. 8. 824 = Subhāṣi. 3479.

अनित्यतापरिहार (anityatā-parihāra) *m.* avoidance of non-eternality नित्यसिद्धस्यैव क्रिययाप्यत्वं भवतु अनित्यतापरिहारायेत्याशङ्क्याह PrakaVi. 67. 15.

अनित्यतापसंतप्त (anityatāpa-santapta) *adj.* distressed by afflictions due to what is impermanent मोक्षधर्मार्थकामानां प्रपञ्चो भारते कृतः। अनित्यतापसंतप्ता भवन्ति तस्य मुक्तये BhaviP. 2A. 26 (i. 1. 24)

अनित्यतापात (anityatāpāta) *m.* undesired contingency of non-eternality नीलमित्यादिरसधर्म[दिः सद्धर्मः, नरविषाणमित्यादिरसद्धर्मः, अमूर्तमिति सदसद्धर्मः] इत्यपि न सिध्यति, ज्ञानाभिन्नत्वेन तस्यापि सत्यत्वापातात्, नित्यध्वंसाभिन्नत्वेन ज्ञानस्य चानित्यतापातात् PrakaVi. 539.21.

अनित्यताप्रकाशनरूप (anityatāprakāśana-rūpa) *adj.* having the nature of revealing impermanence (of pleasures) अत्र शृङ्गारे प्रतिकूलस्य शान्तस्यानित्यताप्रकाशनरूपो विभावः KāvyPra. 439. 3 = AlaṅkāŚe. 21. 2(52); Kāvyānu.(He.) 134.9.

अनित्यताप्रतिपादन (anityatā-pratipādana) *n.* explanation of transitoriness शान्तस्यैव लोलं जीवितमित्यनित्यताप्रतिपादनपरिनिर्वाहेण परममौचित्यमुच्चैः कृतम् AuciViCa. 18(11)

अनित्यताप्रसक्ति (anityatā-prasakti) *f.* undesired contingency of impermanence अदृष्टसाध्यत्वे मोक्षस्यानित्यताप्रसक्तिरिति चेद् दानजन्यत्वेऽपि साम्यात् NyāySu.(Ja.) 24A. 12 (*on* i. 1. 1)

अनित्यताप्रसङ्ग (anityatā-prasaṅga) *m.* undesired contingency of non-eternality प्रतिसृष्टि चतुर्लिङ्गन्यायेन तुल्यनामप्रभावव्यापारवस्तूत्पत्तेर्नानित्यताप्रसङ्गः TantrVā. 28.23 (*on* i. 2. 10); न तु शब्दः स्वार्थं परित्यज्यार्थान्तरं वक्तुं समर्थः शब्दार्थसंबन्धस्यानित्यताप्रसङ्गात् Pradī. ii. 427B.22 (*on* ii. 2. 6); GoviBh. 136. 14 (*on* ii. 2.35)

अनित्यताभाव (anityatā-bhāva) *m.* the nature of non-eternality नित्यादनित्यमिति तथाप्युत्तरपदेन भवितव्यम्, नासत्युत्तरपदार्थे तस्यान्यत्वं सिध्यतीति अनित्यताभावाच्च सर्वमनित्यमिति न दोषः NyāyVār. 475.5 (*on* iv. 1. 28)

अनित्यताभावन (anityatā-bhāvana) *n.* contemplation of transitory nature वत्स, भावनामनित्यताभावनमेव तावन्ममतोच्छेदस्य प्रथमोऽभ्युपायः PraboCan. 5. 22(1) (93. 18)

अनित्यताभावना (anityatā-bhāvanā) *f.* thought about transitory nature (of things) (हर्षः) सुतरामनित्यताभावनया दूयमानहृदयः ··· क्षपायां क्षणमिव निद्रामलभत HarṣaC. 254.9.

अनित्यताभास (anityatābhāsa) *m.* manifestation of transitoriness कारणायत्तमिदम् (शिंशपात्वम्) — इत्याभासेऽपि न स्यादनित्यताभासः PratyabhiVi. ii. 181. 7 (*on* ii. 4. 11)

अनित्यताभिधान (anityatābhidhāna) *n.* mention of non-eternality औत्पत्तिकसूत्रे ह्यौत्पत्तिकशब्दः — उत्पत्तौ भव इत्यनया व्युत्पत्त्या शब्दार्थसंबन्धानां त्रयाणामनित्यताभिधानात् ··· गौणो गृहीतः Kāśi. i. 29. 8 (*on* 1. 57-58)

अनित्यताभ्रान्ति (anityatā-bhrānti) *f.* erroneous knowledge of non-eternality वैदिकशब्दानामनित्यार्थपरत्वमाशङ्क्य तत्राप्यापतितामनित्यताभ्रान्तिं निरस्य तत्प्रसङ्गाद्वेदस्य नित्यत्वं द्रढयति VedāntKau. 101.11 (*on* i. 3. 29)

अनित्यतामात्र (anityatā-mātra) *n.* mere non-eternality (प्रपञ्चस्य) उत्पत्तिविनाशयोगादनित्यतामात्रं स्यात् ŚāstrDī. 111. 15 (*on* i. 1. 5)

अनित्यतायोग (anityatā-yoga) *m.* possibility of being non-eternal आद्ये सर्वस्यापि परिणतत्वान्मुक्तोपसृप्याभावप्रसङ्गः, अनित्यतायोगश्च VedāntRaMañ. 1. 4 (64. 17)

अनित्यतारूप (anityatā-rūpa) *adj.* having the nature of transitoriness एवमस्याः प्रवृत्तिः यदि कृतकत्वेन धर्मेण शब्दघटयोरनित्यतारूपधर्मोऽविशेषः स्यात् TārkiRa. 287. 7.

अनित्यतालक्षण (anityatā-lakṣaṇa) *n.* indication of impermanence तद्यदि नोत्पन्नमात्रं विनश्येत्। कंचित्कालमस्यानित्यता न स्यादिति अनैकान्तिकमनित्यतालक्षणं प्रसह्यते MaYānaSū. 150. 18 (18.83)

अनित्यतालक्षणत्व (anityatālakṣaṇa-tva) *n.* the state of having the mark of non-eternality न हि नित्योऽर्थोऽर्थक्रियां क्रमेण प्रवर्तयितुमुत्सहते··· अन्यथा पूर्वक्रियाकरणाविरामप्रसङ्गात्। तत्स्वभावप्रच्यवे च नित्यता प्रयाति। अतादवस्थ्यस्यानित्यतालक्षणत्वात् SyādvāMañ. 26(23)

अनित्यतावादिन् (anityatā-vādin) *m.* one who holds the view of non-eternality अनित्यतावादिभिरपि ध्रुवेत्यस्यान्यथानयने आवश्यके ··· संतानाविच्छेदपरत्वस्यैव युक्तत्वात् AdvaiSi. 536. 6.

अनित्यतावाहिनी (anityatā-vāhinī) *f.* river of transitoriness अतिद्रुतवाहिनी चानित्यतानदी (v. l. °वाहिनी) HarṣaC. 338.5.

अनित्यताविचार (anityatā-vicāra) *m.* enquiry into non-eternality नित्यं शब्दादिकमाशङ्कमानः किमनित्यताविचारं प्रति आहितास्थः HetuBiṬ. 42. 26.

अनित्यताविपर्ययग्राहिन् (anityatāviparyaya-grāhin) *adj.* cognising what is the opposite of non-eternality न च परमाणुषु परमाणुतयैव

सततपरोऽक्षेषु प्रत्यक्षमनित्यताविपर्ययग्राहि प्रवर्तितुं शक्तम् NyāyMañ. ii. 165.9.

अनित्यताविमुक्ति (anityatā–vimukti) *f.* release or freedom from non-eternality सशर्करातिलक्षौद्रघृतेन पायसेन । प्रथमोक्तपीठवर्यकेऽमुं प्रयजेदनित्यताविमुक्त्यै PañcaRā.(Nā.) v. 3.27.

अनित्यताविशिष्ट (anityatā–viśiṣṭa) *adj.* characterised by non-eternality न च तादृशमिथ्यात्वविशिष्टस्यार्थक्रियायां काचित्क्षतिः घटस्येवानित्यताविशिष्टस्य PrakaVi. 429.6.

अनित्यताशनि (anityatāśani) *m.* thunderbolt in the form of transitoriness न सुखं प्रार्थये ··· । नानित्यताशनेस्त्रस्यन् विविक्तं ब्रह्मणः पदम् Kirātā. 11. 66.

अनित्यताशून्य (anityatā–śūnya) *adj.* devoid of non-eternality तत्र वायोः परात्परनित्यत्वं स्वातन्त्र्यलक्षणं परनित्यत्वं देहादेरपि नित्यत्वं च नास्त्येव तथापि सम्यगनित्यताशून्येभ्यो नित्येभ्यो वियदादिभ्यः स्वरूपातिरिक्तज्ञाननित्यत्वाभिप्रायेणातिशयेन नित्यतोच्यते TattvPrakā. 109B. 5 (*on* ii. 3. 8)

अनित्यतासक्ति (anityatā–sakti) *f.* undesired contingency of non-eternality संतानिभ्यश्च संतानोऽभिन्नो भिन्नोऽथवा द्विधा । अभेदेऽनित्यतासक्तिः BṛĀraUBhVā. iv. 3. 634.

अनित्यतासङ्ग (anityatā–saṅga) *m.* association with evanescent nature संस्कृतश्चैकदा शब्दस्तमात्मानं न जातुचित् । जह्यात्यनित्यतासङ्गादुपलभ्येत चेत्सदा TattvSaṁ. 2571.

अनित्यतासमाख्यान (anityatā–samākhyāna) *n.* description of transitoriness शान्तरसे ··· अनित्यतासमाख्यानं विषयादिविडम्बनम् ··· सुभाषितवरस्येति कथितोऽयमनुक्रमः ŚārṅgaPa. 51.

अनित्यतासाधकत्व (anityatāsādhaka–tva) *n.* the state of being that which establishes non-eternality अथ संबन्धमात्रमेवानित्यताकारणं ब्रूयात् तथाप्याकाशग्रहणं व्यर्थं संबन्धमात्रस्यानित्यतासाधकत्वात् NyāyVār. 516.11 (*on* iv. 2. 19)

अनित्यतृप्ता (anitya–tṛptā) *f.* an epithet of Lalitā (*lit.* satisfied with the casual offerings) (ललितायाः) इदानीं नामसहस्रं वक्ष्यामि ··· मूर्तामूर्ता नित्यतृप्ता (v.l. मूर्तामूर्तानित्यतृप्ता Ananthakrishna Sastry's Ed. 1925) LalitāSa. 205 (comm. अनित्यैरेवोपचारैस्तृप्तेति पञ्चाक्षरं नाम भक्तिमात्रप्रियत्वात्)

अनित्यतोच्छित्ति (anityatocchitti) *f.* destruction of transitoriness मृत्युंजयो राजतेऽस्याः सुधाधौतान्भजन्गृहान् । जनस्यानित्यतोच्छित्त्यै श्वेतद्वीपं सृजन्निव RājTa.(Ka.) 8. 2435.

अनित्यत्व (anitya–tva) *n.* **1** non-eternality, impermanence, temporariness **2** uncertainty **3** unsteadiness, fickleness **4** the state of being non-obligatory or not being universally applicable, the state of being optional **5** the state of being not definite or restricted, the state of being approximate **6** the nature of being occasional **1** non-eternality, impermanence, temporariness तयोरनित्यत्वमेव वक्तुमुचितं भवति TripāMaNāU. 360. 19(2); 363. 12(3); पुरुषविद्यानित्यत्वात् कर्मसंपत्तिर्मन्त्रो वेदे Nir. 1.2 (29. 4); निवृत्तिर्नाम लोकानामनित्यत्वं ज्ञात्वा ··· परं ज्योतिस्तत्प्रवेशकमिति विज्ञायते VaikhāDS. i. 9. 15; अनित्यत्वमेवं स्यात् MahāBh. i. 18.14 (*on* i. 1.0); अनित्यत्वात्तु नैवं स्यादर्थाद्धि द्रव्यसंयोगः MīmāSū. vi. 1. 40; विषमेणोपचारेण कर्मभिश्च पुराकृतैः । अनित्यत्वाच्च जन्तूनां जीवितं निधनं व्रजेत् SuśruS. i. 31. 30; कार्यत्वानित्यत्वे कारणवतामेव PadārthaSaṁ. 17. 26; (वर्णानाम्) नित्यत्वेऽविकाराद् अनित्यत्वे चानवस्थानात् NyāySū. ii. 2.50; प्रागुत्पत्तेरभावानित्यत्ववत्स्वाभाविकेऽप्यनित्यत्वम् NyāySū. iv. 1.66; दृष्टान्ते स्पर्शवत्त्वमनित्यत्वं च धर्मौ न साध्यसाधनभूतौ दृश्येते NyāyBh. 61. 3 (*on* i. 2. 5); उक्तं नित्यः शब्दार्थयोः संबन्ध इति। तदनुपपन्नम् । शब्दस्यानित्यत्वात् ŚābaBh. 73. 1 (*on* i. 1. 6); अनित्यत्वेऽपि स्थिरतायोगात्प्रत्यभिज्ञानं सामान्यस्य SāṁkhyaPraSū. 5.91; अथानित्यत्वं किम् उभयान्तावच्छिन्नवस्तुसत्तासंबन्धः NyāyVār. 125. 6 (*on* i. 1. 34); 139. 12 (*on* i. 1. 37); संबन्धिनामनित्यत्वान्न संबन्धेऽस्ति नित्यता PramāVār. 1. 233; (हर्षः) घ्रातमनित्यत्वेन ··· पितरमद्राक्षीत् HarṣaC. 219.2; अनित्यत्वं शरीरादेरभावं शरणस्य च ··· द्वादशैवमनुप्रेक्षाः कर्तव्या हृदये सदा PadmP.(Ra.) 14. 237; ततश्च तादात्म्यविरहात् प्रयत्नानन्तरीयकत्वस्यानित्यत्वेनान्वयो न स्यात् HetuBiṬ. 73. 26; अनित्यत्वेऽस्य यो हेतुस्तयोरेवास्तु BhāvanāVi. 56. 6; अथ भावरूपतद्व्यवच्छेदात्मानो धर्माविरोधिनः – नित्यत्वानित्यत्वमूर्तत्वामूर्तत्वादयः BrahmSi. 52. 20; किं रूपं पुनः शब्दानित्यत्वाभ्यां भिन्नं कृतकत्वम् इत्याह TātpaṬ.(U.) 265.9 (*on* 5(3). 101); 265. 14 (*on* 5(3). 102); तयोः पक्षयोर्मोक्षस्य ध्रुवमनित्यत्वम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 24. 3 (*on* i. 1.4); 24.16 (*on* i. 1. 4); 38. 8 (*on* i. 1. 5); कर्मकार्यस्य चानित्यत्वं प्रसिद्धं लोके TaiUBh. 219. 2 (*on* 1. 11); मोक्षस्य चतुर्विधक्रियान्तर्भावादनित्यत्वं स्यात् ŚvetāUBh. 13.1 (*on* 1.0); परमेश्वराद्विष्णोर्जीवानामुत्पत्तिविनाशवत्त्वेन अनित्यत्वात् LalitāTriBh. 263.15 (*on* 5); कर्मणा साध्यमानस्यानित्यत्वं श्रूयते यतः । कर्मणानेन किम् ··· परमार्थिनः SarvaVeSāSaṁ. 153; प्रयत्नानन्तरीयकत्वे साध्ये हि अनित्यत्वं विपक्षैकदेशो विद्युदादौ अस्ति NyāyBiṬ. 94. 9 (*on* 2.5); 132. 7 (*on* 2.36); पूतिकानां तर्हि शास्त्रलक्षणत्वात् अनित्यत्वात् ··· कार्यापत्तिप्रसङ्गः TantrVā. 1107. 7 (*on* iii. 6. 40); यद्यत्कृतकं तत्तदनित्यत्वेन व्याप्यते ṬupṬ. 188 7 (*on* ix. 1. 11); इकारादेः अनित्यत्वं दधिक्षीरगुडादिवत् ŚlokaVār. 6. 17 (733. 6); SphoṭSi. 258.2; यस्यानित्यत्वं वर्णात्मनः शब्दस्य साधितं नासावर्थप्रतीतिहेतुः NyāyMañ. i. 336.28; नन्वेवं तर्हि न बुद्धेरनित्यत्वं विनाशकारणाभावात् NyāyMañ. ii. 66.25; ii. 180. 9; न च निरूपणाज्ञानमपि दृशः स्वरूपमेव अनित्यत्वात् IṣṭaSi. 8.13; अनित्यत्वस्य धर्मस्य घटादेर्धर्मिणस्तयोः । संयोगः समवायो वा तादात्म्यं वेह संगतिः BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 925; न श्रुतेः ब्रह्मदत्ताभिसंबन्धादनित्यत्वं प्रसज्यते BṛĀraUBhVā. i. 3. 332; न च प्राप्तमनित्यत्वं विद्या वारयितुं क्षमा TaiUBhāVā. 9. 8 (1); 59. 6(2); कृतकत्वस्य नित्यत्वेन संबन्ध एव नास्ति किंत्वनित्यत्वेनैव सहायं प्रतीतसंबन्धनियमः PrakaPañ. 208. 10; प्रध्वंसश्चानित्यत्वम् NyāySā. 22. 13; मूर्तिविशेषविषयाश्च नित्यत्वानित्यत्व° ··· °वितर्काः प्रादुर्भवन्ति ĀtmaSi. 4. 15; 36.23; येषां द्रव्यादीनामुत्पत्तिकारणमस्ति तेषां कार्यत्वमनित्यत्वं च धर्मौ न सर्वेषामित्यर्थः NyāyKa. 18. 2; 18. 5; 32. 14; अनित्यत्वाच्च भावानां न शोकं कर्तुमर्हसि SkandP. iii(3). 10. 63; संसारस्यानित्यत्वं बुध्वा [Read बुद्ध्वा] EI. i. 173.3; अनित्यत्वाच्च सर्वेषां सुखानां मुनिसत्तम (विरज्य संसृतेर्हानौ साधनानि विचिन्तयेत्) PadmP. iv. 82. 3; आयत्या च जयेदाशां सामर्थ्यं सङ्गवर्जनात् । अनित्यत्वेन च स्नेहम् BrahmP. 237.48; ननु प्रधानपुरुषयोरन्तरस्य कृतकत्वादनित्यत्वम् SāṁkhyaTaKau. 387. 1 (*on* 37); 276. 3 (*on* 12); सत्तायाः ··· एकस्मिन्नर्थे समवायः कृतकत्वानित्यत्वयोरिव न विरुद्धः NyāyVārPari. 45. 6; अनित्यत्वं प्रध्वंसाभावः तच्च विनाशाख्यं क्रियासामान्यम् NyāyRa. 569. 17 (*on* 5(13). 13); धर्ममप्यनित्यत्वं विकल्प्य दूषयति NyāyRa. 812.21 (*on* 6. 326); अनित्यत्वेन विशेषणमनर्थकम् NyāyKuA. ii(2). 28.5; i. 103. 5; देवदत्तादिशब्दवदिन्द्राद्यर्थजन्मनः प्राग्विनाशादूर्ध्वं चेन्द्रादिशब्दानां वैदिकानामर्थशून्यत्वमनित्यत्वं वा वेदस्य स्यात् इति चेत् तन्न BrahmSūBh.(Rā.) 315. 21 (*on* i. 3. 27); VedāntSā.(Rā.) 101. 4 (*on* i. 3. 27); VedāntDī. 56. 3 (*on* i. 3. 27); जीवेश्वरयोरप्युत्पत्तिमत्त्वमनित्यत्वं च स्यात् VedāntDī. 7.7 (*on* i. 1.1); (मात्रास्पर्शाः) अनित्याश्चानित्यत्वं च बन्धहेतुपापनाशे सति आगमापायित्वेनापि निवर्तन्ते GītāBh.(Rā.) 71. 6 (*on* 2. 14); देहगतं तु वैषम्यमनित्यत्वं च GītāBh.(Rā.) 105.6 (*on* 2.30); द्रव्यस्यानित्यत्वमुत्पत्तिविनाशयोगित्वम् VedāntSā.(Rā.) 183.7 (*on* ii. 2. 31); अनित्यत्वं च भूत्वा अभावित्वम् इह विवक्षितम् Kiraṇā. 29. 12; कृतकत्वं नित्यविपक्षेणानित्यत्वेन व्याप्तमिति विरुद्धमुच्यते TarkBhā.(Mo.) 13.21; 21. 10; यद्येवमागमानां हि जन्म सिद्धं महेश्वरात् । आदिमत्त्वादनित्यत्वं श्रुतेः स्यादिति केचन ĪśānŚiPa. ii. 1. 62; अनित्यत्वं प्रध्वंसवत्त्वम् SaptaPa. 117(34); भगवतः द्रव्यार्थिकनयेन नित्यत्वेऽपि पर्यायार्थिकनयेनानित्यत्वमुपदिशति TātpaVṛ. 23. 12 (*on* 1. 17); सर्वभावेष्वनित्यत्वे निहितप्रतिमार्गणम् । स्मरणं प्रत्यभिज्ञा च कथं नामोपपद्यते TriṣaŚaPuC. i. 1. 380; ननु कृतकत्वानित्यत्वयोस्तादात्म्ये ··· साध्यस्य सिद्धत्वम् PramāMī. 42. 18 (*on* i. 2. 12); 45.5 (*on* i. 2.12); जीवानामनित्यत्वे कृतनाशाकृताभ्यागमदोषौ प्रसज्येयाताम् NitiMā. 30. 4; नित्यत्वाद्वेदस्य तदुदितानां देवानामनित्यत्वात् ··· शब्दे विरोध इति चेन्न BrahmSūBh.(Ma.) 18A. 6 (*on* i. 3. 28); 29B. 2 (*on* ii. 2.12); अनित्यत्वात्क्रियाणां तु कथमेव स्वरूपता AnuVyā. 11A. 6 (*on* i. 2.2); (वेदानाम्) न चानित्यत्वे श्रुतिर्वेद इत्यादि विशेषशब्द उपपद्यते ViṣṇuTaNi. 3A.6; अनित्यत्वात् सांकेतिकं नामाप्रधानम् Tattvodyo. 4A.11; शब्दोऽनित्य इति शब्दस्यानित्यत्वे वादिना प्रतिपादिते ··· निग्रहस्थानमापद्येत TattvPradī.(Ci.) 69. 4; न हि नित्यत्वानित्यत्वयोरेकत्र निषेधसमुच्चयो दृश्यते TarkSaṁ.(Ā.) 136.9; नैवम् ध्याननिवर्त्यसर्पस्यानित्यत्वमेव ŚrutaPra. iA. 52. 22 (*on* i. 1. 1); ii. 62.16 (*on* i. 3.27); यद्वा विकारो जन्मादिः अनित्यत्वं विनाशः ŚrutaPra. ii. 310. 29 (*on* ii. 2. 33); उपलब्धिविनाशयोगो हि न मिथ्यात्वं साधयति किंत्वनित्यत्वम् VedāntTaSā. 21. 3; न चोक्तलक्षणकार्यत्वाभ्युपगमेऽपि आत्मनोऽनित्यत्वानुषङ्गात्प्रतिसंधानाभावोऽनुपयुज्यते SyādvāMañ. 9(102); 28(25); (बुद्ध्यादयः गुणाः) अनित्यत्वे सत्येवेन्द्रियमात्रग्राह्यत्वाद् रूपवत् TarkBhā.(Ke.) 57.5; (दोषाणाम्) श्रुतिकटुप्रभृतीनां त्वनित्यत्वम् Ekāva. 1. 13 (43. 2); नित्यत्वविपर्ययोऽनित्यत्वं स्यात् VedāntPāSau. 189.6 (*on* ii. 2. 15); षाट्कौशिकस्य शरीरस्यानित्यत्वे SarvaDaSaṁ. 9. 20; NyāySiA. 195. 23; तत्रापि गन्धवत्त्वं नित्यत्वानित्यत्वयोरन्यतरस्य प्रयोजकं न वेत्येव संदेहः NyāyPari. 63. 11; 64. 2; 114. 4; तदिह किं नाम वैषम्यमाश्रित्य वेदाः प्रमाणं बुद्धाद्युपदेशा न प्रमाणमिति निष्कृष्यते । ··· किं वा नित्यत्वानित्यत्वाभ्याम् ŚatDū. 93. 11; तेषां मेरुशिखरेषु लोका वर्तन्ते ते तु तत्तदुपासकानां प्राप्याः सगुणत्वादनित्यत्वाच्च ŚaṅkaVi.(Ā.) 72. 14; 203. 11; तद्वाच्यदेवानां चानित्यत्वेऽप्रामाण्यमेव स्यात् TattvPrakā. 56A.3 (*on* i. 3. 28);

154B. 9 (*on* iii. 2. 15); प्रमेयत्वानित्यत्वयोरप्येवं वक्तुं शक्यत एव NyāySu. (Ja.) 158A. 3 (*on* i. 2. 1); केचित् तुल्यवृत्तयः। यथा कृतकत्वानित्यत्वे गुरुत्वरसवत्त्वे चेत्येवमादयः NyāySu.(Ja.) 260B. 8 (*on* ii. 1. 2); 337A. 12 (*on* ii. 2. 6); कर्मजन्यत्वेन देवादिशरीरस्यानित्यत्वात् VedāntKau. 99. 25 (*on* i. 3. 28); शब्दत्वम् ··· स्वाश्रये शब्दे नित्यत्वाभावमनित्यत्वं साधयेत् TarkKau. 13. 26; 14. 2; यदि तु कार्यत्वानित्यत्वे कारणवतामेव साधर्म्यमुच्यते Upask. 28. 5 (*on* i. 1. 8); न च जलपरमाणौ विरुद्धता द्रव्यत्वस्यानित्यत्वेन विशेषणीयत्वात् Upask. 78. 9 (*on* ii. 1. 7); 87. 9 (*on* ii. 1. 13); अनित्यत्वास्पर्शवत्त्वे सति एकेन्द्रियग्राह्यत्वेन विशेषगुणत्वमेषां साधनीयम् SarvaDaKau. 23. 13; प्रागभावस्य चाभूत्वा भावित्वान्नानित्यत्वम् SarvaDaKau. 45. 2; 43. 24; अस्य पुत्रादिशून्यपर्यन्तस्य जडस्य चैतन्यभास्यत्वेन घटादिवदनित्यत्वात् VedāntSā. (Sa.) 20.6; परमाणोरपि रूपादिमत्त्वाद्विपर्ययः अनित्यत्वमपरमाणुत्वं च AṇuBh. 133. 1 (*on* ii. 2. 15); भावान्यनिवृत्तिमत्त्वं चानित्यत्वम् AdvaiSi. 622. 16; (ब्रह्मणः) धीनाश्यत्वे त्वनित्यत्वमेव स्यान्न मृषात्मता Nyāyāmṛ. 41B. 6 अनित्यज्ञानमभावत्वानधिकरणस्वविरोधिसमानाधिकरणं प्रयत्नान्यत्वे सत्यनित्यत्वे सति सविषयकत्वादनित्येच्छावत् Nyāyāmṛ. 329B. 6; 626A. 8; 640B. 5; अनित्यत्वं विनाशिता SāṁkhyaPraBh. 57. 36 (*on* 1.124); 73. 9 (*on* 1. 161); मायापि ··· तत्तद्देहविशेषवैशिष्ट्येन चानित्येति ··· आवरणस्यानित्यत्वमनिवार्यम् ŚivārkaMaDī. i. 111. 30 (*on* i. 1. 2); i. 462. 14 (*on* i. 3. 27); रूपादिमत्त्वहेतुना नानित्यत्वसावयवत्वे प्रसाध्येते ŚivārkaMaDī. ii. 76. 7 (*on* ii. 2. 14); नित्यत्वप्रामाण्यादेरनित्यत्वाप्र(? प्रा)माण्यादिविरोधित्ववत् ब्रह्मसत्ताया बाध्यत्वविरोधित्वमिष्यते PūrvottaVāNaMā. 365. 4; अनित्यत्वात् पदार्थानां सा प्राप्तिः साधनेरिता BṛBrahmaS. iii. 7. 9; उच्चारणस्य च क्षणिकत्वेनानित्यत्वात्तन्नित्यत्वेन वेदनित्यत्वानुपपत्तेः MīmāKau. i. 3. 8 (*on* i. 3. 1); ध्वंसप्रतियोगिवृत्तित्वविशिष्टसत्तायोगित्वमनित्यत्वम् GuruCandr. iii. 112.19 = LaCandr. 622. 41; शान्तस्य अनित्यत्वेन ज्ञातं जगदालम्बनम् RasGaṅ. 40.16; 27. 11; कृतकत्वं हि नित्यत्वाभावेनानित्यत्वेन व्याप्तम् TarkSaṁ.(A.) 45.20; कचित्तु समव्याप्तिरप्यस्ति यथा कृतकत्वानित्यत्वयोः MānaMe. 26. 4; 29. 11; यद्यसावनित्यः कस्तस्योत्पादको नाशको वा ··· तर्हि तस्याप्यनित्यत्वेऽनवस्थाप्रसङ्गः Vidvanmo. 3.9(6); BhāṭṭCin. i. 18.10 (*on* i. 1. 4); अनित्यत्वेऽनुगतः ककारः इति प्रत्ययो न स्यात् VaiyāBhū. 255. 6 (*on* 68); ध्वनेरनित्यत्वेन कीर्तनजन्यध्वन्यभिव्यङ्ग्यताया वर्णात्मकद्रव्येषु स्वीकारात् ··· कीर्तनेनेष्टं भावयेदित्येवार्थः LalitāSaBh. 10.29 (*on* 20); 34.12 (*on* 62); नन्वेवं शब्दार्थसंबन्धस्यानित्यत्वं स्यात् VaiyāSiMañ. 145. 25; 223.4; **2** uncertainty अन्यत्रापि ··· सहस्राधिके प्राप्त आह। नानित्यत्वात् KātyŚS. xxii. 1. 19; लिङ्गवचनसिद्धिर्गुणस्यानित्यत्वात् Vār. 53 *on* P. i. 2. 64; अन्यत्राभिधेयस्यानित्यत्वाच्छन्दोब्राह्मणानां तद्विषयवचनम् Vār. 1 *on* P. iv. 2. 66; अनित्यत्वादायुषो यथोपपादं वा सेवेत KāmSū. 11. 30 (1. 2) (JayaMa. अनित्यत्वादिति। वर्षशतादर्वाग्विनाशदर्शनात्); YaśasCam. ii. 76. 9; आगतं विग्रहं विद्वानुपायैः प्रशमं नयेत्। विजयस्य ह्यनित्यत्वात् NītiSā. 10. 34½; तेन यजमानो धक्ष्यते। नैतदेवं मरणस्यानित्यत्वात् ṬupṬ. 6. 13 (*on* iv. 1. 9); **3** unsteadiness, fickleness अचिन्त्यत्वाद्धि (v. l. अनित्यत्वाद्धि) चित्तानां मनुष्याणां विशेषतः। चित्तवैकल्यमासाद्य सा सा बुद्धिः प्रजायते MahāBhā. x. 3. 8; सर्वथा सुकरं मित्रं दुष्करं परिपालनम्। अनित्यत्वात्तु चित्तानां प्रीतिरल्पेऽपि भिद्यते Rāmā. iv. 31. 7; **4** the state of being non-obligatory or not being universally applicable, the state of being optional विध्यनित्यत्वमनुपपन्नम् Vār. 6 on P. i. 1. 44; विधेरनित्यत्वं नोपपद्यते MahāBh. i. 103. 4 (*on* i. 1. 44); याज्ञिकाः खल्वपि संज्ञामनारभमाणा विभाषेत्युक्तेऽनित्यत्वमवगच्छन्ति MahāBh. i. 105. 17 (*on* i. 1. 44); अनित्यत्वात्तु नैवं स्यात् MīmāSū. ii. 4. 5; xii. 2. 33; प्रक्रमवादे वा वैमृधस्यानित्यत्वात् पौर्णमासीप्रकरणाच्च अग्रशब्दः पौर्णमास्याम् SaṅkarKā. (Madras Ed.) i. 2. 17 (Bhāṣya अनियतत्वात् वैमृधस्य); (न विभक्तौ तुस्माः।) 'इटोऽत्' इत्यत्र प्रतिषेधो न भवति। अनित्यत्वादस्य प्रतिषेधस्य KāśiVṛ. *on* i. 3. 4; उद्गीथप्रस्तावे पुराकल्पश्रवणादुद्गीथविधिपरमिति चेत् न ··· अभ्यारोहजपस्य चानित्यत्वात् BṛĀraUBh. 37. 5 (*on* i. 3. 1); BṛĀraUBhVā. i. 3.36; धर्मभेदश्चोद्यमानः स्मृत्यन्तरसमाचारस्यानित्यत्वेऽपि द्रष्टव्यः ManuBh. i. 98. 5 (*on* 2. 43); पुनः शूद्रानिवृत्तिरसवर्णानिवृत्तेरनित्यत्वं ज्ञापयति ManuBh. i. 215.2 (*on* 3.14); i. 334. 23 (*on* 4. 13); अनुदात्तनिबन्धनस्यात्मनेपदस्यानित्यत्वं ज्ञापकेन द्रष्टव्यम् KāvyālaṅSū. v. 2.4; षष्ठीसमासप्रतिषेधस्यानित्यत्वम् JayaMa. 3. 5 (*on* 1. 1); समासान्तो 'अ' अत्रानित्यत्वान्न भवति JayaMa. 175. 17 (*on* 2. 9); यस्य विभाषेति निषेधस्यानित्यत्वादिटोऽनित्यता DhātuPra. 1.601 (45. 1); न लुमतेत्यस्यानित्यत्वात् ··· नुम् स्यात् PrakriKau. i. 200. 4; i. 869.2; संज्ञापूर्वकस्यात्मनेपदविधेरनित्यत्वान्न 'विपराभ्यां जेः' इत्यात्मनेपदम् ManvaMu. 81.1 (*on* 2. 232); समासान्तविधेरनित्यत्वात् ··· टच् न Prasā. i. 29. 18; i. 80. 10; i. 113.7; i. 131. 20; i. 233. 17; ii. 21. 21; इण्गताविति धातोर्लेटि गुणाभावः संज्ञापूर्वकविधेरनित्यत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 404. 32 (*on* i. 3. 4); गोरिति छान्दसत्वात्समासान्तविधेरनित्यत्वाद्वा समाधेयम् VīraMi. 245. 17 (*on* 1.170); SiddhāKau. 288A.7 (*on* v. 1. 87); 396A. 15 (*on* iii. 1. 79); नुमभावस्त्वागमशासनस्यानित्यत्वात् PariVṛ.(Sī.) 3.14; 57. 18; 60. 4; पूर्वकालैकेति समासः। अनित्यत्वान्न पूर्वनिपातः LalitāSaBh. 117.11 (*on* 149); 'गतिकारकोपपदानाम्' इत्यस्यानित्यत्वेन सुबुत्पत्त्यनन्तरमेव समासः LaŚabdeŚe. i. 85.5; i. 110. 5; i. 185. 6; i. 358. 23; ii. 394. 3; तस्यानित्यत्वं प्रज्ञादेराकृतिगणत्वं चागतिकगतिः BālamBha. i. 44. 24 (*on* 1. 14); ii. 35. 13 (*on* 2. 25); **5** the state of being not definite or restricted, the state of being approximate अविशेषात् स्तुतिर्व्यर्थेति चेत्। स्यादनित्यत्वात् MīmāSū. iii. 3. 31; आदानेन शेषकर्म स्यात्। नादानस्यानित्यत्वात् MīmāSū. vi. 7. 12; **6** the nature of being occasional अनित्यत्वं च न नित्यत्वाभावमात्रम् किंतु कादाचित्कत्वम् NyāyRa. 248. 15 (*on* 5(2). 123); तस्य चानित्यत्वात् नैमित्तिक एव दधिग्रहो न नित्यः TantrRa. 211. 10; अनित्यत्वं कादाचित्कत्वम् ŚrutaPra. iA. 255. 18 (*on* i. 1. 1); छन्दोगपरिशिष्टवाक्ये चातिथित्वमविवक्षितम्। अतिथेरनित्यत्वात् मनुष्ययज्ञस्य च नित्यत्वात् VīraMi.(Āhnika.) 392. 7.

अनित्यत्वकारणत्व (anityatvakāraṇa-tva) *n.* the state being the cause of impermanence यस्य वस्तुनो यल्लक्षणं तन्निवृत्तिरूपोऽन्यथाभाव एव तदनित्यतानिबन्धनं नान्यथाभावमात्रमिति।··· अनित्यत्वकारणत्वेनोक्तं विशेषिणो लक्षणस्य निवर्तनं चेतने क्वचिदपि न स्यात् NyāySu.(Ja.) 414B.6 (*on* ii. 2. 10)

अनित्यत्वकृत (anityatva-kṛta) *adj.* caused by impermanence कृतकत्वप्रयत्नानन्तरीयकत्वयोश्च दृढप्रतिबन्धत्वान्नावरणादिकृतं शब्दानुपलम्भनमपि त्वनित्यत्वकृतमेव PramāMī. 62. 20 (*on* ii. 1. 29)

अनित्यत्वकृतकत्ववत् (anityatvakṛtakatva-vat) *adv.* like non-eternality and being a product यद्यपि सुखदुःखे भिन्ने तथाप्यनित्यत्वकृतकत्ववत् परस्परानुषक्ते TātpaṬ.(Vā.) 97.9 (*on* i. 1. 1)

अनित्यत्वग्रहण (anityatva-grahaṇa) *n.* cognition of non-eternality अनित्यत्वग्रहणाद् बुद्धेर्बुद्ध्यन्तराद्विनाशः शब्दवत् NyāySū. iii. 2. 24.

अनित्यत्वज्ञान (anityatva-jñāna) *n.* knowledge of non-eternality कृतकत्वं ह्यनित्यत्वेन व्याप्तं शब्दधर्मतयावगम्यमानमनित्यत्वज्ञानं जनयति TātpaṬ. (U.) 319.12 (*on* 5(4).58); न हि शब्दस्यानित्यत्वज्ञानं तन्नित्यत्ववादिनो यथार्थम् TattvPradī.(Ci.) 69. 6.

अनित्यत्वज्ञापक (anityatva-jñāpaka) *adj.* indicative of non-eternality शाखाभङ्गजशब्दानां कारणमनित्यत्वज्ञापकं न प्रतिषिध्यते TātpaṬ. (Vā.) 687.11 (*on* v. 1.28)

अनित्यत्वज्ञापन (anityatva-jñāpana) *n.* indication of or clue to optional status or non-obligatory character काष्ठतृणं तृणकाष्ठमिति यदृच्छया पूर्वनिपातं कुर्वन्ति तत्रापभ्रंशो रक्ष्यो रक्षणीयः। अनित्यत्वज्ञापनं तु न सर्वविषयमिति KāvyālaṅSū. v. 2.21; अनित्यत्वज्ञापने त्वागमशासनस्य 'स्नुक्रमोरनात्मनेपदनिमित्त' इत्यत्र यद्वक्ष्यति ··· तन्न वक्तव्यं भवति Nyās. i. 108.21 (*on* i. 1.57); i. 216. 10 (*on* i. 3. 7); कष्टायेति निर्देशेनानित्यत्वज्ञापनादनुपस्थानादस्याः परिभाषायाः स्यादेवातो लोपः Pradī. v. 309A. 14 (*on* vi. 4. 46); v. 346A.7 (*on* vi. 4. 120); चृती हिंसाग्रन्थयोः।··· यस्य विभाषेत्यनिट्त्वे सिद्धेऽस्येदित्त्वेन तस्यानित्यत्वज्ञापनाद्भावित इति सिद्धम् DhātuPra. 6.44 (108.15); न विभक्तौ इत्यस्यानित्यत्वज्ञापनान्न निषेधः Prasā. ii. 21.21; सेऽसिचि इति वेट्कत्वात्सिद्धे कृन्तत्यादीनामीदित्त्वेनानित्यत्वज्ञापनाद्वा SiddhāKau. 505A. 14 (*on* vi. 4.52)

अनित्यत्वज्ञापनार्थ (anityatvajñāpanārtha) *adj.* meant for the sake of indicating the non-obligatory or optional character सर्वमिदं काण्डं स्वरादावपि पठ्यते। पुनर्वचनमनित्यत्वज्ञापनार्थम् KāśiVṛ. *on* i. 1.41; *on* i. 3. 7; किमर्थं ङित्करणम्। यत्क्रियते अनुदात्तनिमित्तस्यात्मनेपदस्यानित्यत्वज्ञापनार्थम् KāvyālaṅSū. v. 2. 4; अच्प्रकरणे शक्तिलाङ्गुलाङ्कुशेत्यत्र वार्त्तिके घटग्रहणेनैव घटीग्रहणे सिद्धे घटीग्रहणमस्याः परिभाषाया अनित्यत्वज्ञापनार्थम् Pradī. iv. 13A.32 (*on* iv. 1.1); iv. 100B.2 (*on* iv. 1.85); टु ओ स्फूर्जा वज्रनिर्घोषे।··· दीर्घोकारस्योपदेश उपधायां चेत्यस्यानित्यत्वज्ञापनार्थ इति DhātuPra. 1.232 (24.20); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* iii. 2.9; *on* P. i. 3. 12; 'चुटू' 'षः प्रत्ययस्य' इत्येकस्मिन्नेव योगे कार्ये पृथग्योगकरणमस्य विधेरनित्यत्वज्ञापनार्थम् Prasā. i. 126. 7; i. 169. 14; i. 224.15; i. 315.21; i. 472.24; एवं च ङकारोऽनुदात्तेत्त्वनिमित्तस्यात्मनेपदस्यानित्यत्वज्ञापनार्थः Prasā. ii. 208. 9; ii. 513.14; ii. 523. 19; ii. 639. 24; न चाव्ययत्वप्रयुक्तट्युट्युलोरनित्यत्वज्ञापनार्थं तत् LaŚabdeŚe. ii. 264.14.

अनित्यत्वज्ञापनार्थम् (anityatvajñāpanārtham) *adv.* for the sake of indicating the non-obligatory or optional character लाघवार्थमोरोदित(? ति)सूत्रे कार्ये गुणोक्तिः संज्ञापूर्वस्य विधेरनित्यत्वज्ञापनार्थम् Prasā. i. 598. 22;

ii. 329. 15.

अनित्यत्वदर्शन (anityatva–darśana) *n.* observation or experience of impermanence प्रसिद्धमेवानुमानं सर्वस्य कृतकस्यानित्यत्वदर्शनादिति NyāyMañ. ii. 79.16; भवत्यनित्यत्वदर्शनं विषयभोगानां मुमुक्षुत्वे हेतुः PañcPā. 64. 3 (*on* i. 1. 1); परमाणूनां कार्यानुसारेण रूपादिमत्त्वाच्च नित्यत्वविपर्ययोऽनित्यत्वं स्यात्, रूपादिमतां घटादीनामनित्यत्वदर्शनात् VedāntPāSau. 189.6 (*on* ii. 2 15); TattvPrakā. 99B. 13 (*on* ii. 2.15)

अनित्यत्वदोष (anityatva–doṣa) *m.* flaw of non-eternality or impermanence अविद्याकल्पितसंसारित्वनिवर्तनेन नित्यमुक्तात्मस्वरूपसमर्पणान्न मोक्षस्यानित्यत्वदोषः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 23. 19 (*on* i. 1. 4); अनित्यत्वदोषपरिहाराय बन्धमुक्तावस्थाभेदो न कल्प्यते GītāBh.(Śaṅ.) 365. 2 (*on* 13. 2); PrakaPañ. 360. 23.

अनित्यत्वदोषासक्ति (anityatvadoṣāsakti) *f.* undesired contingency of the flaw of non-eternality सर्वापत्तेरनित्यत्वदोषासक्तेर्न तत्तथा। साधनायत्तलब्धात्मा न लोकेऽस्त्यविनश्वरः BṛĀraUBhVā. i. 4.1203.

अनित्यत्वद्वार (anityatva–dvāra) *n.* [Inst.] through non-eternality भाष्यमप्यनित्यत्वद्वारेण (शब्दस्य) कृतकत्वप्रतिज्ञार्थमेवेति NyāyRa. 730. 21 (*on* 6. 8)

अनित्यत्वधर्मन् (anityatva–dharman) *adj.* possessing the property of non-eternality यथा चानित्यत्वधर्मा कृतकस्तथा शब्दात्मकोऽपि Kāśi. iii. 40. 14 (*on* 5(4).54)

अनित्यत्वधर्मवत् (anityatvadharma–va(n)t) *adj.* possessing the property of non-eternality स्थाल्यादिरनित्यत्वधर्मवानिति यावत् TātpaṬ. (Vā.) 294.14 (*on* i. 1. 36)

अनित्यत्वधर्मोत्पत्ति (anityatvadharmotpatti) *f.* origination of the property of non-eternality अनित्यत्वधर्मोत्पत्तेः पूर्वं शब्दो नित्यः स्यात् TārkiRa. 302. 13.

अनित्यत्वनियम (anityatva–niyama) *m.* invariability of non-eternality कः प्रयत्नानन्तरीयकत्वस्यानित्यत्वनियमविरोधः TātpaṬ.(Vā.) 686. 9 (*on* v. 1. 27); सादिपदस्य (देवत्वस्य) चानित्यत्वनियमादित्यत आह। देवानां चेति TattvPrakā. 63A. 13 (*on* i. 3. 43); अन्तवत्त्वं करचरणादिमतश्शरीरस्यानित्यत्वनियमदृष्टेः ŚivārkaMaDī. ii. 108. 31 (*on* ii. 2. 38)

अनित्यत्वनियमसिद्धि (anityatvaniyama–siddhi) *f.* establishment of the invariability of non-eternality न च तस्य नित्यत्वानित्यत्वव्यवस्था, संस्कारत्वात् वेगादिवत् अनित्यत्वनियमसिद्धेः TarkSaṁ.(Ā.) 117. 13.

अनित्यत्वनिर्णय (anityatva–nirṇaya) *m.* ascertainment of non-eternality अनित्यः शब्दः कृतकत्वाद् घटवदिति अनित्यत्वनिर्णयप्रमाणोपन्यासे यदि निर्णायकसद्भावान्निर्णयः स्यात् TārkiRa. 281. 4.

अनित्यत्वनिश्चय (anityatva–niścaya) *m.* ascertainment of non-eternality यदा तु शब्देऽनित्यत्वनिश्चयस्तदा नासाधारणः (हेत्वाभासः) SiddhāMu. 44. 16 (*on* 73)

अनित्यत्वनिष्पत्ति (anityatva–niṣpatti) *f.* emergence of non-eternality गुरुत्वं जलभूम्योः पतनकर्मकारणम्। ··· अस्य चाबादिपरमाणुरूपादिवन्नित्यानित्यत्वनिष्पत्तयः PadārthaSaṁ. 263. 27.

अनित्यत्वपक्ष (anityatva–pakṣa) *m.* view of the non-eternality (of sounds) यद्यनित्यत्वपक्षेऽपि शब्दादर्थोऽवगम्यते। अनादिर्व्यवहारश्च नित्यत्वं किं नु साध्यते ŚlokaVār. 6. 1 (728.6); Śarka. 117. 18; न प्रत्यभिज्ञाया भ्रान्तित्वं युक्तं प्रत्युतानित्यत्वपक्ष एव बहुभिर्युगपच्छ्रवणमेकस्य शब्दस्यानुपपन्नम् NyāyRa. 781. 13 (*on* 6.201); YuktiSneha. 140. 24 (*on* i. 1. 6)

अनित्यत्वपक्षवत् (anityatvapakṣa–vat) *adv.* as in the view of non-eternality (तत्र नित्यत्वपक्षेऽपि कृतनाशाकृतागमौ। फलतस्तुल्यरूपौ चेत्) ततश्चानित्यत्वपक्षवन्नित्यत्वे कृतनाशाकृतागमौ फलतः स्याताम् NyāyRa. 691. 17 (*on* 5(17).12)

अनित्यत्वपरिहार (anityatva–parihāra) *m.* removal of (the possibility of) non-eternality शब्दादर्थस्योत्पत्तिः कथम्। ततश्चार्थशून्यत्वानित्यत्वपरिहारः कथम् ŚrutaPra. ii. 63.16 (*on* i. 3.27); ननु सिद्धान्तेऽप्यात्मनो रूपादिमत्त्वमङ्गीक्रियत एव। रूपादिमतोऽनित्यत्वम् ···। तत्कथमनित्यत्वपरिहार इत्यत आह।··· न च भौतिकं रूपादिकमात्मन्यस्ति। तस्मान्नानित्यताप्रसङ्गः NyāySu. (Ja.) 414B.13 (*on* ii. 2. 10)

अनित्यत्वप्रतिज्ञा (anityatva–pratijñā) *f.* assertion of non-eternality (शब्दस्य) नित्यत्वप्रतिज्ञायां नित्यस्यानित्यत्वप्रतिज्ञायामनित्यस्य सपक्षशब्देनाभिधानात् TattvPradī.(Ci.) 255.11.

अनित्यत्वप्रतिपत्ति (anityatva–pratipatti) *f.* knowledge of impermanence नान्तरीयकं तावत्कृतकत्वं तस्यार्थो धर्मः प्रयोजनं वा।··· अथ प्रयोजनमनित्यत्वप्रतिपत्तिर्हेतुः प्राप्तः NyāyVār. 56.22 (*on* i. 1.5)

अनित्यत्वप्रतिपादक (anityatva–pratipādaka) *adj.* which describes or conveys impermanence अनित्यत्वप्रतिपादकं तावत्प्रत्यक्षमनन्यथासिद्धतया दुःपरिहरम् Kiraṇā. 316. 10.

अनित्यत्वप्रतिबद्ध (anityatva–pratibaddha) *adj.* invariably connected with impermanence प्रयत्नानन्तरीयकत्वमनित्यत्वप्रतिबद्धं न पुनरनित्यत्वं प्रयत्नानन्तरीयकत्वेन (प्रतिबद्धम्) NyāyMañ. ii. 184. 18.

अनित्यत्वप्रतिषेध (anityatva–pratiṣedha) *m.* denial of impermanence शब्द एवानित्य इति त्ववधार्यमाणे घटादावनित्यत्वप्रतिषेधादन्वयशून्यताहेतोः स्यादिति NyāyMañ. ii. 132. 25.

अनित्यत्वप्रत्यय (anityatva–pratyaya) *m.* knowledge of impermanence एकरूपविनाशाख्यक्रियादर्शनेन ह्यत्रानित्यत्वप्रत्ययः न नित्यत्वव्यवच्छेदमात्रेण Śarka. 30. 13.

अनित्यत्वप्रदूषिता (anityatva–pradūṣitā) *adj.* (*f.*) defiled by transitoriness संपन्नरतये रम्याप्यनित्यत्वप्रदूषिता। नेष्टा रसवती स्वादुरपि यद् विषमिश्रिता PārśvC. 6. 1208.

अनित्यत्वप्रयोजक (anityatva–prayojaka) *adj.* which leads to impermanence शब्दस्य सावयवत्वे कथं सावयवत्वमनित्यत्वप्रयोजकम् NyāyPari. 245.4.

अनित्यत्वप्रवेशवैयर्थ्य (anityatvapraveśa–vaiyarthya) *n.* futility of the inclusion of impermanence तत् गुणजन्यतावच्छेदकत्वरूपपरतस्त्वायोग्यं चतुर्विधत्वेन विभज्यमाने प्रमाणे घटकं यत् प्रमात्वं तदभिप्रायकं तत्रैवानित्यत्वप्रवेशवैयर्थ्यस्य संगतत्वात् LaCandr. 311. 42.

अनित्यत्वप्रसक्ति (anityatva–prasakti) *f.* undesired contingency of non-eternality अहिकुण्डलपक्षे जीवस्यारूपस्यानित्यत्वप्रसक्तिः BrahmSūBh. (Bhā.) 170. 22 (*on* iii. 2.29); (आत्मनः) तत्तच्छरीरस्थस्य तत्तत्परिमाणत्वमिति न मन्तव्यम्। विकारित्वादनित्यत्वप्रसक्तेः BrahmSūBh.(Ma.) 31A. 1 (*on* ii. 2.35); TattvPrakā. 104A. 9 (*on* ii. 2. 35)

अनित्यत्वप्रसङ्ग (anityatva–prasaṅga) *m.* undesired contingency of impermanence or non-eternality बन्धहेतुनिवृत्तिस्तु यद्यपि कार्या, कार्यत्वेऽपि च नास्या अनित्यत्वप्रसङ्गः BrahmSi. 78. 9; सावयवमेव ब्रह्माभ्युपगम्येत ···सावयवत्वे चानित्यत्वप्रसङ्गः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 334.1 (*on* ii. 1.26); 836. 18 (*on* iv. 3.14); प्रत्येकं ज्ञानादिभेदः प्रत्युक्तः।··· मोक्षे च विशेषानभ्युपगमात् अभ्युपगमे चानित्यत्वप्रसङ्गात् KenUVāBh. 92. 1 (*on* 3. 1); कामिनः··· ज्ञानकर्तृत्वात् ज्ञप्तिर्ब्रह्मेत्ययुक्तम्, अनित्यत्वप्रसङ्गाच्च TaiUBh. 233.2 (*on* 2.1); विज्ञानसाध्यत्वात् कर्मफलेन तुल्यमेवेत्यनित्यत्वप्रसङ्गः सर्वभावस्य ब्रह्मविद्याफलस्य BṛĀraUBh. 120. 13 (*on* i. 4. 9); 490. 1 (*on* iii. 9. 27); अनित्यत्वप्रसङ्गाच्च न सती संततिर्भवेत् BṛĀraUBhVā. iv. 3.647; न च स्वयंदृष्टेः कदाचिदपि अदृष्टिस्संभवति स्वरूपभूताया दृष्टेरन्यानपेक्षत्वात् अन्यापेक्षत्वे स्वरूपस्यैवान्यापेक्षत्वेन अनित्यत्वप्रसङ्गात् IṣṭaSi. 4.6; 29. 12; न हि कर्मसाध्यो मोक्षः स्वर्गादिवदनित्यत्वप्रसङ्गात् NyāyMañ. ii. 91. 14; ii. 102. 14; (आत्मनः) देहपरिमाणत्वे तु सावयवतया देहवदनित्यत्वप्रसङ्गः Bhām. 7.10 (*on* i. 1.0); 95. 14 (*on* i. 1.4); 460. 7 (*on* ii. 2.34); एकैकस्यात्मनो मुक्तिक्रमेण सर्वेषां विमोक्षादुच्छेदः सर्वेषां संसारस्य क्रमेणेति प्रधानपरिणामक्रमपरिसमाप्तिः। एवं च प्रधानस्याप्यनित्यत्वप्रसङ्गः TattvVai. 215. 15 (*on* 4.33); ब्रह्मणः ···। एकदेशपरिणामे तु सावयवत्वेन घटादिवदनित्यत्वप्रसङ्गः TātpaṬ.(Vā.) 239. 5 (*on* i. 1.22); ईश्वरादीनामनित्यत्वप्रसङ्गाच्च त्रयाणां नामरूपविभागानर्हसूक्ष्मदशापत्तिरेव प्राक् सृष्टेरेकत्वावधारणावसेया VedāntDī. 7. 15 (*on* i. 1. 0); शब्दो न कदाचित् स्वार्थपरित्यागेनार्थान्तरमभिदधाति अनित्यत्वप्रसङ्गात् शब्दार्थसंबन्धस्य Pradī. v. 242A. 23 (*on* vi. 3. 46); i. 97A. 9 (*on* i. 1.0); मध्यमपरिमाणत्वमपि तस्य अनित्यत्वप्रसङ्गात् न — इति चेत्, न TarkSaṁ.(Ā.) 55. 8; तवापि ध्वस्ताविद्यस्वरूपस्य शास्त्रेण संपाद्यत्वादनित्यत्वप्रसङ्गः PrakaVi. 66.21; प्रागसतः पश्चादुत्पन्नस्य वैशद्यस्यानित्यत्वप्रसङ्गः कालात्ययापदिष्टः ŚrutaPra. iB.19. 15 (*on* i. 1.1) SyādvāMañ. 9(121); विलक्षणसुखद्वये इतरसकलव्यावृत्तं सादृश्यमनुभूयते न तु तदुभयमात्रवृत्तिजातिरस्ति तदुभयाभावे जातेरनाश्रयत्वेनानित्यत्वप्रसङ्गात् TattvCin. iii. 35. 3; नियोगसाध्यत्वे मोक्षस्यानित्यत्वप्रसङ्गात् ŚatDū. 59. 4; 197. 6; 216. 10; नापि शब्दावगते ब्रह्मणि स्मृतिसंतानो विधेयः, तद्विधेरदृष्टफलत्वे स्वर्गादिवन्मोक्षस्यापि कर्मजन्यत्वेनानित्यत्वप्रसङ्गात् VivaPraSaṁ. 300.19; TattvPrakā. 116A. 4 (*on* ii. 3. 20); 154A. 12 (*on* iii. 2.14); सततोर्ध्वगमनमलौकिकाकाशे स्थितिर्वा मुक्तिरिति जैनाः। तेषां मते मुक्तेरनित्यत्वप्रसङ्गः SarvaDaKau. 135. 5; ŚivārkaMaDī. i. 82. 21 (*on* i. 1. 1); स्मृतिमूलश्रुतीनाम् अध्ययनविच्छेदे अनित्यत्वप्रसङ्गात् MīmāKau. i. 3. 10 (*on* i. 3.1)

अनित्यत्वप्रसञ्जन (anityatva–prasañjana) *n.* undesired contingency of non-eternality कथं प्रदेशविशेषसंयोगमात्ररूपान्यथात्वेन मुक्तात्मनो-

ऽनित्यत्वप्रसञ्जनम् NyāySu.(Ja.) 415B. 4 (*on* ii. 2.10)

अनित्यत्वप्राप्ति (anityatva-prāpti) *f.* undesired possibility of impermanence (दृशः) अंशाभ्यां चेन्मानावधिभावः, अंशाश्च नास्याः, तन्मानाभावात्, अनित्यत्वप्राप्तेरदृक्त्वप्रसङ्गाच्चान्यथा IṣṭaSi. 6. 19; प्रदीपवदेव सविकारत्वेनानित्यत्वप्राप्तौ कृतप्रणाशाकृताभ्यागमप्रसङ्गात् SarvaDaSaṁ. 4. 28.

अनित्यत्वबोधनार्थ (anityatvabodhanārtha) *adj.* meant for the sake of indicating non-obligatoriness (नित्यं वृद्धशरादिभ्यः) इह मयडिति भाषायामित्यादि चानुवर्तते। आरम्भसामर्थ्यादेवास्य नित्यत्वे सिद्धे नित्यग्रहणं क्वचिदन्यत्रापि नित्यमयड्विधानार्थमित्याशयेनाह — एकाच इति। शरादिषु मृच्छब्दपाठस्त्वस्यानित्यत्वबोधनार्थः LaŚabdeŚe. ii. 21. 812.

अनित्यत्वभ्रान्ति (anityatva-bhrānti) *f.* mistaken notion of non-eternality (देवदत्तादिशब्देऽपि) नित्यैव शक्तिः प्रयोगमात्रमनित्यं तदनित्यतया च शक्तावनित्यत्वभ्रान्तिर्भवति NyāyRa. 674.19 (*on* 5(15). 121)

अनित्यत्वमात्र (anityatva-mātra) *n.* mere non-eternality शब्दस्यानित्यत्वं साध्यम् ··· शब्दस्येति ब्रुवता नानित्यत्वमात्रं साध्यत्वेनाभिज्ञायते न धर्मिमात्रम् NyāyVār. 112.17 (*on* i. 1. 33); अनित्यत्वमात्रानुमेयपक्षे कृतकत्वस्य पक्षधर्मता न स्यात् ··· न हि शब्दानित्यत्वयोः कृतकत्वं धर्मः TātpaṬ.(U.) 312. 14 (*on* 5(4).30); PramāMī. 62.9 (*on* ii. 1. 29); कुत एषा प्रतीतिः, इदानीं श्रुतपूर्वः शब्दो नास्तीति अनुमानादिति चेन्न शब्दस्यैव पक्षीकरणे हेतोरनाश्रयत्वात्। अनित्यमात्रसाधनेऽभावस्य नियतकालत्वासिद्धेः NyāyKuA. i. 92. 4; अन्धकूपपतिता वराटिका तदुद्धरणक्लेशस्य तल्लाभसुखादतिशायित्वात् त्यज्यते ··· तस्मादनित्यस्य हेयत्वं नानित्यत्वमात्रप्रयुक्तम् ŚrutaPra. iA. 71.26 (*on* i. 1.1); NyāyPari. 244. 14; न चेदानीं सगुणं दशान्तरे तु निर्गुणम्। तथात्वेऽपि गुणानामनित्यत्वमात्रापत्त्या त्वदभिमतमिथ्यात्वासिद्धेः Nyāyāmṛ. 490A. 1; AdvaiSi. 720. 16.

अनित्यत्वलक्षण (anityatva-lakṣaṇa) *adj.* characterised by impermanence सर्वस्यानुमेयस्य वस्तुनो धर्मी प्रतिपादकश्च धर्मः प्रसिद्धो भवति यथा शब्दस्यात्मसत्ता प्रसिद्धा कृतकत्वं च। धर्मस्त्वनित्यत्वलक्षणोऽप्रसिद्धः NyāyVār. 54. 2 (*on* i. 1. 5); *n.* non-eternality as the characteristic, cf. **अनित्यत्वलक्षणपूर्वप्रतिज्ञातस्**.

अनित्यत्वलक्षणपूर्वप्रतिज्ञातस् (anityatvalakṣaṇapūrvapratijñā-tas) *adv.* from the earlier assertion regarding non-eternality as the characteristic अनित्यः शब्द ऐन्द्रियकत्वादित्युक्ते तथैव सामान्येन व्यभिचारे चोदिते यदि ब्रूयात् युक्तं सामान्यमैन्द्रियकं नित्यं तद्धि सर्वगतम् असर्वगतस्तु शब्दः इति तदिदं शब्देऽनित्यत्वलक्षणपूर्वप्रतिज्ञातः प्रतिज्ञान्तरमसर्वगतः शब्द इति निग्रहस्थानम् SyādvāMañ. 10(154)

अनित्यत्ववत् (anityatva-vat) *adv.* like non-eternality ऐहिकानां स्रक्चन्दनादिविषयभोगानां कर्मजन्यतया अनित्यत्ववत् आमुष्मिकानामप्यमृतादिविषयभोगानामनित्यतया तेभ्यो नितरां विरतिः VedāntSā.(Sa.) 3.5.

अनित्यत्ववादिन् (anityatvavād-in) *adj.* upholder (of the view) of non-eternality न चानित्यत्ववादिनोऽपि वर्णेषु प्रत्युच्चारणं साक्षाद् भेदाध्यवसानं संमतम् PrakaPañ. 353.15; यदा त्वनित्यादपि शब्दादनित्यत्ववादिनामिवार्थप्रतीतिः सिध्यति ··· तदा किं नित्यत्वसाधनेन NyāyRa. 728. 18 (*on* 6.1); अनित्यत्ववादिशास्त्रसिद्धमित्यर्थः YuktiSneha. 135.24 (*on* i. 1. 6); 133. 22 (*on* i. 1. 6); नास्माभिः प्रत्यभिज्ञा शब्दस्य नित्यत्वे हेतुत्वेनोक्ता येनानैकान्तिकत्वमुच्येत, किं त्वनित्यत्ववादिनं प्रति प्रत्यभिज्ञाप्रत्यक्षविरोधोऽयमुक्तः YuktiSneha. 147.31 (*on* i. 1.6)

अनित्यत्वविनिश्चयार्थम् (anityatvaviniścayārtham) *adv.* for the sake of deciding impermanence तत्रानित्यधर्मानुपलम्भो नित्यत्वविनिश्चयार्थमुपदिष्टः नित्यधर्मानुपलम्भोऽनित्यत्वविनिश्चयार्थमुपदिष्टः NyāyKa. 202. 23.

अनित्यत्वविरोधिन् (anityatva-virodhin) *adj.* which contradicts non-eternality शब्दोद्देशेन ह्यनित्यत्वमुपादीयमानमनित्यत्वविरोधिधर्मान्तरव्यवच्छेदेनैव विशेषणम् TātpaṬ.(U.) 318.22 (*on* 5(4). 55)

अनित्यत्वविलक्षण (anityatva-vilakṣaṇa) *adj.* different from non-eternality यद्यनित्यत्वमेव मिथ्यात्वमुच्यते, तर्हि सिद्धसाधनं मिथ्यात्वानुमानम्। यद्यनित्यत्वविलक्षणं मिथ्यात्वं साध्यते, तर्हि सोपाधिकत्वादिदूषणानि स्युः ŚrutaPra. ii. 244. 20 (*on* ii. 1. 15)

अनित्यत्वविशिष्ट (anityatva-viśiṣṭa) *adj.* characterised by non-eternality शब्दस्यैवानित्यत्वविशिष्टस्य साध्यत्वं युक्तम् NyāyRa. 357.16 (*on* 5(4). 37)

अनित्यत्वविशेषणसार्थक्य (anityatvaviśeṣaṇa-sārthakya) *n.* meaningfulness of the qualification viz. non-eternality उदयनाचार्यैस्तु ··· इत्यादिकं कुसुमाञ्जलिचतुर्थस्तबकान्ते उक्तम्। तत्प्रौढिमात्रम्, उक्तयुक्तेरनित्यत्वविशेषणसार्थक्यात् GuruCandr. i. 162.18.

अनित्यत्वविषया (anityatva-viṣayā) *adj.* (*f.*) pertaining to impermanence परमाणोरनित्यत्वविषया सर्वाप्यनुमितिः अविद्या भ्रमरूपा आभासप्रभवत्वात् Upask. 197. 10 (*on* iv. 1. 5)

अनित्यत्वव्यतिरिक्त (anityatva-vyatirikta) *adj.* different from non-eternality अनित्य एव शब्द इत्यवधारणे वा नानित्यत्वव्यतिरिक्तदविरुद्धकृतकत्वाद्यशेषधर्मान्तरनिषेधस्तत्र विधीयते NyāyMañ. ii. 132.27; परमाणुरनित्यत्वव्यतिरिक्तैतन्निष्ठधर्मान्यधर्मवान् PrakaVi. 515. 18.

अनित्यत्वव्यवहार (anityatva-vyavahāra) *m.* use of or treatment as being non-eternal स्वेच्छया संज्ञाः क्रियन्त इति च। एतदुपदेशरूपसंकेतात्प्राक्, तत्र संज्ञात्वाग्रहेण तासामनित्यत्वव्यवहारः LaŚabdeŚe. i. 42.15; पाणिन्युपदेशादिरूपसंकेतग्राह्यत्वात्तत्संज्ञात्वस्य संज्ञानामनित्यत्वव्यवहारोऽपि VaiyāSiMañ. 95. 4.

अनित्यत्वव्यापक (anityatva-vyāpaka) *adj.* pervasive of non-eternality एवमनित्यत्वव्यापकं कर्मकृतं रूपादिमत्त्वं ब्रह्मणि नास्ति ŚrutaPra. iA. 217. 6 (*on* i. 1. 1); अस्ति ह्यनित्यत्वव्यापकं प्रमेयत्वम् TattvCin. ii(1).318. 1; अनित्यत्वव्यापकमपारमार्थिकत्वम् LaCandr. 404. 36.

अनित्यत्वव्यापकत्व (anityatva-vyāpakatva) *n.* the state of being pervasive of non-eternality अथानित्यत्वव्यापकत्वाद्विकाराणामनित्यत्वनिवृत्तये तद्व्यापकविकाररराहित्यमाह ŚrutaPra. iA. 217. 10 (*on* i. 1. 1); शब्देतरत्वस्य अनित्यत्वव्यापकत्वात् उपाधित्वं स्यात् MānaMe. 30.7.

अनित्यत्वव्यापकत्वाभाव (anityatvavyāpakatvābhāva) *m.* absence of being pervasive of non-eternality सावयवत्वघटत्वादीनां गुणक्रियादावनित्यत्वव्यापकत्वाभावात् MānaMe. 30. 6.

अनित्यत्वव्याप्त (anityatva-vyāpta) *adj.* pervaded by non-eternality यदि चाप्रत्यक्षत्वमनित्यत्वव्याप्तं स्यात्ततो नित्यत्वसंभावनाय प्रत्यक्षत्वमुच्येत NyāyRa. 826. 16 (*on* 6.377); (ब्रह्मणः) तद्रूपस्यानित्यत्वव्याप्तप्राकृतभौतिकरूपविलक्षणत्वेनानित्यत्वाद्यप्रसङ्गात् TattvPrakā. 154B.9 (*on* iii. 2. 15)

अनित्यत्वव्याप्तता (anityatvavyāpta-tā) *f.* the state of being pervaded by non-eternality सामान्यमेवानित्यत्वव्याप्ततयाङ्गीक्रियते NyāySu. (Ja.) 415A. 4 (*on* ii. 2.10)

अनित्यत्वव्याप्ति (anityatva-vyāpti) *f.* invariable concomitance with non-eternality or impermanence नित्यमस्य ज्ञानं नित्या चेच्छा नित्यश्च प्रयत्न इति चेत्, न सर्वज्ञानेच्छाप्रयत्नानामनित्यत्वव्याप्तेः ŚāstrDī. 116.1 (*on* i. 1. 5); सातिशयत्वेऽपि नित्यत्वं चेश्वरादपकृष्टत्व इव मुक्तान्तरेण साम्य इव च ···। अन्यथोत्कर्षस्याप्यनित्यत्वव्याप्त्या ब्रह्मानन्दोऽप्यनित्यः स्यात् Nyāyāmṛ. 646A.9.

अनित्यत्वव्याप्य (anityatva-vyāpya) *adj.* pervaded by non-eternality or impermanence अनित्यत्वव्याप्यकर्मकृतरूपाद्यभावान्नानित्यत्वं ब्रह्मण्यनुमातुं शक्यम् ŚrutaPra. iA. 217.8 (*on* i. 1. 1); नित्येषु चानित्यत्वव्याप्यस्य कार्यत्व ··· [स्यासत्त्वा]दनैकान्तिकत्वमपि नाशङ्कनीयमेव NyāyKu. 91. 9; अनित्यत्वव्याप्यकृतकत्ववांश्चायम् (शब्दः) Upask. 397.5 (*on* ix. 2.2); शब्दो नित्यः कृतकत्वादिति। अत्र कृतकत्वमनित्यत्वव्याप्यं नित्यत्वं बाधते BhāṭṭCin. i. 32. 28 (*on* i. 1.4)

अनित्यत्वशून्या (anityatva-śūnyā) *adj.* (*f.*) devoid of non-eternality अनित्यत्वशून्या।··· कुवृत्तीरपहरतुतरामर्हतां वागसौ वः JinaŚ. 4. 18.

अनित्यत्वश्रुति (anityatva-śruti) *f.* scriptural statement about non-eternality अनित्य एव जीवः। अनित्यत्वश्रुतेः TattvPrakā. 119A.11 (*on* ii. 3. 30); 119B. 5 (*on* ii. 3. 30)

अनित्यत्वसंशय (anityatva-saṁśaya) *m.* doubt regarding non-eternality यथा नित्यः शब्दः अनित्यधर्मानुपलब्धेः अनित्यः शब्दो नित्यधर्मानुपलब्धेरिति शब्दे नित्यानित्यधर्मयोरनुपलम्भान्नित्यानित्यत्वसंशये सति तद्विचारोऽभूत् अन्यतरधर्मग्रहणे तत्त्वनिश्चयाद्विचारस्याप्रवृत्तेः NyāyKa. 202. 20.

अनित्यत्वसंदेह (anityatva-sandeha) *m.* doubt regarding non-eternality 'शब्दोऽनित्यः शब्दत्वात्' इत्यादौ यदा शब्देऽनित्यत्वसंदेहस्तदा सपक्षत्वं घटादीनामेव SiddhāMu. 44. 15 (*on* 73)

अनित्यत्वसमन्वय (anityatva-samanvaya) *m.* invariable connection with non-eternality अनित्यफलदायित्वं ज्ञानहीनस्य कर्मणः। कूटस्थफलदायित्वं विद्येतस्येति चेन्मतम्। नैवमारभ्यमाणस्य ह्यनित्यत्वसमन्वयात् (प्रत्येकस्य वस्तुतः) TaiUBhāVā. 9. 7(1); न चान्यतम एतेषां मोक्षो युक्त्योपपद्यते। उत्पत्त्यादिप्रकाराणामनित्यत्वसमन्वयात् BṛĀraUBhVā. iii. 3. 27.

अनित्यत्वसंभव (anityatva-sambhava) *m.* probability of non-eternality तत्र हि (काठकादिषु) समाख्यानमात्रम्, अत्र तु पारंपर्येणैव सर्वेषामविगीतस्मरणादनित्यत्वसंभवः ŚāstrDī. 39. 18 (*on* i. 3. 7)

अनित्यत्वसहचरित (anityatva-sahacarita) *adj.* co-existent with impermanence यदि घटवदनित्यत्वं शब्दस्येष्यते अनित्यत्वसहचरितं सावयवत्व-

मप्यस्य स्यात् NyāyPari. 244.2.

अनित्यत्वसाधक (anityatva-sādhaka) *adj.* which proves non-eternality एवमनेकान्तो विरुद्धो वायं हेतुरित्युक्त्वाह। अनित्यत्वसाधकप्रमेयत्वहेतुः प्रमेयत्वप्रस्तुतहेत्वन्यान्यानैकान्तिकान्यः प्रमेयत्वादिति NyāyPari. 241.14.

अनित्यत्वसाधकता (anityatvasādhaka-tā) *f.* the state of being what proves non-eternality प्रमेयत्वस्यानित्यत्वेनौत्सर्गिकी व्याप्तिः। अपवादेन त्वाकाशादौ नित्यत्वम्। अपवादाभावाच्छब्दादावनित्यत्वसाधकता (प्रमेयस्य) NyāySu.(Ja.) 158A. 4 (*on* i. 2. 1)

अनित्यत्वसाधकत्व (anityatvasādhaka-tva) *n.* the state of being what proves non eternality न हि शब्देऽविद्यमानत्वेनैव चाक्षुषत्वस्यानित्यत्वसाधकत्वाभावे सिद्धे व्याप्तिचिन्ता क्रियते NyāySu.(Ja.) 28A. 8 (*on* i. 1. 1)

अनित्यत्वसाधन (anityatva-sādhana) *adj.* which proves impermanence कथमनित्यः शब्द इत्यनेनानिश्चितानित्यत्वमात्रविशिष्टः शब्दः कथ्यते प्रयत्नानन्तरीयकत्वादित्यनेनानित्यत्वसाधनधर्ममात्रमभिधीयते PadārthaSaṁ. 251. 13; तत्र चोपलभ्यमानं कृतकत्वमन्यत्र बुद्ध्यादौ संशयहेतुरिति सर्वमनुमानमनित्यत्वसाधनं न स्यात् NyāyVār. 98. 10 (*on* i. 1. 23); प्रयत्नानन्तरीयकत्वात् पूर्वमसतः प्रयत्नानन्तरमुपलभ्यमानत्वादिति हेतुवचनेनानित्यत्वसाधनधर्ममात्रमभिधीयते NyāyKa. 253.24; साधनाव्यापक इत्येतावदुच्यमानेऽनित्यत्वसाधने कृतकत्वे सावयवत्वमुपाधिः स्यात् TārkiRa. 66. 10; *n.* proving of non-eternality (through inference) अनित्यत्वसाधनमाह TātpaṬ.(Vā.) 456.18 (*on* ii. 2. 21); (शब्दस्य) कार्यत्वादनित्यत्वसाधने वेदवादिनं प्रत्यसिद्धिः PrakaVi. 284. 25; 505. 16; सावयवत्वादनित्यत्वसाधने कृतकत्वस्य कृतकत्वादनित्यत्वसाधने सावयवत्वस्य समव्याप्तहेतुप्रयोगे तत्स्वरूपस्य चोपाधित्वव्युदासाय विशेषणत्रयम् NyāyPari. 109. 1; 285. 2; एतेन सावयवत्वादिना भगवल्लोकादेरनित्यत्वसाधनमप्यपास्तम् Nyāyāmṛ. 498B.10; प्रत्यक्षत्वेन हि नित्यत्वं साधयतो घटादिभिर्व्यभिचारः स्यात्, अप्रत्यक्षत्वेन चानित्यत्वसाधने व्योमादेरप्यनित्यता स्यात् YuktiSneha. 147.29 (*on* i. 1.6)

अनित्यत्वसाधनव्यतिरेकित्व (anityatvasādhanavyatireki-tva) *n.* the state of having the absence of that which proves non-eternality कदाचिन्नित्यत्वसाधनव्यतिरेकस्योपाधित्वं कदाचिदनित्यत्वसाधनव्यतिरेकित्वस्येति वस्तुव्यवस्था न स्यात् उपाधेर्नित्यदोषत्वात् TattvCin. ii(1). 400.5.

अनित्यत्वसाध्यधर्म (anityatva-sādhyadharma) *m.* the major term or probandum in the form of non-eternality अनित्यत्वसाध्यधर्मस्वरूपविकल्पनेन शब्दनित्यत्वापादनं नित्यसमः प्रतिषेधः NyāyMañ. ii. 186. 19.

अनित्यत्वसिद्ध (anityatva-siddha) *adj.* established through impermanence अनित्यत्वसिद्धेन द्रव्यपारतन्त्र्येण द्रव्यकर्मभ्यां विवेचयति (गुणम्) TātpaṬ.(Vā.) 217.21 (*on* i. 1. 10)

अनित्यत्वसिद्धि (anityatva-siddhi) *f.* establishment of non-eternality असिद्धे चानित्यत्वे शब्दस्य बलान्नित्यत्वमेव भवति कारणाभावादित्यनित्यत्वसिद्धिकारणस्य प्रयत्नानन्तरीयकत्वस्याभावादित्यर्थः NyāyMañ. ii. 180. 4; SarvaDaSaṁ. 12.178; तस्मात्प्रत्यभिज्ञाबाधेनानित्यत्वसिद्धिः BhāṭṭCin. i. 133. 14 (*on* i. 1.6)

अनित्यत्वस्मारकत्व (anityatvasmāraka-tva) *n.* the state of being that which causes the recollection of non-eternality गन्धवत्त्वस्य नित्यात्मादिव्यावृत्तेः कृतकत्वादिवदनित्यत्वस्मारकत्वमनित्याबादिव्यावृत्तेः निरवयवत्वादिवन्नित्यत्वस्मारकत्वमिति NyāyPari. 63. 1.

अनित्यत्वस्वभाव (anityatva-svabhāva) *adj.* having the nature of impermanence घटादयोऽनित्य(त्व)स्वभावा अपि नाकस्मादनित्या भवन्ति। तथात्वे चोत्पत्त्युत्तरक्षण एव विनाशप्रसङ्गात् NyāySu.(Ja.) 330B. 2 (*on* ii. 2. 2)

अनित्यत्वस्वभावत्व (anityatvasvabhāva-tva) *n.* the state of having the nature of non-eternality (घटादीनाम्) चानित्यत्वस्वभावत्वे द्रव्यत्वव्याघातः TārkiRa. 302. 2.

अनित्यत्वहेतुक (anityatvahetu-ka) *adj.* having non-eternality as the middle term or probans यत्पूर्वं हृदि स्थितमिच्छादीनां पारतन्त्र्ये साध्येऽनित्यत्वहेतुकानुमानं, तदुद्घाटयति TātpaṬ.(Vā.) 218. 9 (*on* i. 1. 10)

अनित्यत्वहेतुत्व (anityatvahetu-tva) *n.* the state of having non-eternality as the probans आत्मनः किं महती विकृतिरनित्यत्वहेतुत्वादनभ्युपगन्तव्या। किं वा विकृतिमात्रम् NyāySu.(Ja.) 416B. 4 (*on* ii. 2.10)

अनित्यत्वाङ्गीकार (anityatvāṅgīkāra) *m.* acceptance of transitoriness न च ... ध्वनीनामपि नित्यत्वं स्यादिति वाच्यम्।... वर्णाभिव्यञ्जकध्वनीनामेवानित्यत्वाङ्गीकारात् BhāṭṭCin. i. 135. 21 (*on* i. 1.6)

अनित्यत्वातिरिक्त (anityatvātirikta) *adj.* different from transitoriness शब्दोऽनित्यत्वातिरिक्तशब्दधर्मातिरिक्तधर्मवान् मेयत्वात् TattvCin. ii(1).331. 3.

अनित्यत्वादि (anityatvādi) *adj.* non-eternality or impermanence etc. अनित्यत्वादयो धर्माः कृतकत्वादयो न हि। ध्वनिनानुगमो नैषाम् ŚlokaVār. 5. 4(30) (355. 5); सोऽन्यदा जातसन्मतिः।... लक्ष्मीतिलकसंज्ञस्य मुनेरानर्च्छ शिष्यताम्।... अनित्यत्वादिभिः कृत्वा चेतनां भावनामयीम् PadmP.(Ra.) 17.159; शब्दस्यात्मभूता अपि कृतकत्वानित्यत्वादयः शब्दग्रहणे न प्रतिभासन्ते TātpaṬ.(U.) 264. 20 (*on* 5(3). 99); 'साध्यधर्मेण' अनित्यत्वादिना 'विशिष्टो धर्मी' शब्दादिः PramāMī. 46. 14 (*on* i. 2.15); अन्येऽप्यनित्यत्वादौ साध्ये कृतकत्वादयो हेतवोऽन्वयव्यतिरेकिणो द्रष्टव्याः TarkBhā.(Ke.) 41. 5; तेषां जडत्वानित्यत्वादिना ब्रह्मणोऽपि दूषणप्रसङ्गात् NyāySu.(Ja.) 180B. 13 (*on* i. 4.2); 424B. 11 (*on* ii. 2.12); रीत्यन्तरेणानित्यत्वादेरेवोक्तत्वात् Vādā. 14. 2; चतुर्विधानां परमाणूनां रूपादिमत्त्वात् ... नित्यत्वादिविपर्ययोऽनित्यत्वादिः प्रसज्येत VedāntKau. 189. 10 (*on* ii. 2. 15); शान्तः (रसः) ...। अनित्यत्वादिनाशेषवस्तुनिःसारता तु या। परमात्मस्वरूपं वा तस्यालम्बनमिष्यते SāhiDa. 192.6; संबन्धस्त्वनित्यत्वसाधनपारतन्त्र्यादिवदवर्जनीयसंनिधिरिति विवरणोक्तं प्रत्युक्तम्।... सुखं मे स्यादिति संबन्ध इवानित्यत्वादौ प्रार्थनाभावात् Nyāyāmṛ. 637A. 6.

अनित्यत्वादिक (anityatvādi-ka) *adj.* transitoriness etc. नानाकारं हि तद्वस्तु केनचिदाकारेण नित्यत्वादिकं केनचिच्चानित्यत्वादिकं बिभ्रन्न विरोत्स्यते ŚāstrDī. 101. 29 (*on* i. 1. 5); अनित्यो घट इत्यादौ अनित्यत्वादिकमिव सत्त्वमपि घटगतमेव Nyāyāmṛ. 82B.6.

अनित्यत्वादिकल्पन (anityatvādi-kalpana) *n.* assumption of non-eternality etc. अनित्यत्वादिकल्पनात्तैर्विवादस्तत्प्रतिक्षेपश्च क्रियत इति चेन्न ŚatDū. 119. 23.

अनित्यत्वादिदर्शन (anityatvādi-darśana) *n.* perception of non-eternality etc. आत्मा ... अनित्यत्वादिदर्शनेनोत्पन्नेहामुत्रार्थभोगविरागः ... वीतशोको भवति ŚvetāUBh. 3.1 (*on* 1.0); 216. 17 (*on* 5.13); चतुर्विधानां परमाणूनां रूपादिमत्त्वात् ... अनित्यत्वादिः प्रसज्येत, रूपादिमतां घटादीनामनित्यत्वादिदर्शनात् VedāntKau. 189.11 (*on* ii. 2.15)

अनित्यत्वादिदोष (anityatvādi-doṣa) *m.* defects such as impermanence etc. यदाशङ्क्यते ... भिन्नायतनानां च शुकादीनामनेकत्वसावयवत्वानित्यत्वादिदोषदर्शनाद् ब्रह्मणोऽपि तद्वत्प्रसङ्ग इति, तदपि परिहृतं भवति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 103.5 (*on* i. 2.7); 416. 4 (*on* ii. 2. 42); ब्रह्मणो नानात्वयोगे दोषो महान्, को दोषः।... नानारूपेण परिणतत्वादनित्यत्वादिदोषः ... प्रसज्येत SanatBh. 206..12 (*on* 1.20); 255.5 (*on* 2.26); वासुदेवा एवैते संकर्षणादयः ... 'निरवद्या' अनित्यत्वादिदोषरहिताः Bhām. 467. 16 (*on* ii. 2.44); विकारावर्तिब्रह्मप्राप्तिश्चेत्, तत्र विकारावर्तीति कोऽर्थः।... किं वा विकारदेशाद् देशान्तरवर्ति।... चरमे स्वतः परिच्छिन्नत्वेनानित्यत्वादिदोषः PrakaVi. 1078. 24; कथं ब्रह्मणो विलक्षणरूपत्वं येनानित्यत्वादिदोषाभावः TattvPrakā. 154B.13 (*on* iii. 2. 16); 155B.9 (*on* iii. 2.18)

अनित्यत्वादिधर्मन् (anityatvādi-dharman) *adj.* [P. iv. 1. 11] possessing the properties of impermanence etc. जातिरप्येवमनित्यत्वादिधर्मा स्यात् ŚāstrDī. 101.28 (*on* i. 1. 5)

अनित्यत्वादिपरिहार (anityatvādi-parihāra) *m.* avoidance (of the possibility) of non-eternality etc. परमाणूनाम् ...। अनित्यत्वादिपरिहाराय रूपादिशून्यत्वाङ्गीकारे कारणगुणपूर्वकत्वासिद्धिः BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 77. 4 (*on* ii. 2.15)

अनित्यत्वादिप्रसक्ति (anityatvādi-prasakti) *f.* undesired contingency of non-eternality etc. त्वंपदार्थस्य च जीवात्मनः ...। अभोक्तृत्वेऽपि नानात्वेनावच्छिन्नत्वाद् अनित्यत्वादिप्रसक्तौ ... तत्पदार्थासंगतिस्तदवस्थैव Bhām. 62. 19 (*on* i. 1.1); परमाणूनाम् ... रूपादिमत्त्वे चानित्यत्वादिप्रसक्तिः VedāntDī. 104. 9 (*on* ii. 2. 16)

अनित्यत्वादिप्रसक्तिवत् (anityatvādiprasakti-vat) *adv.* like the undesired contingency of impermanence etc. ब्रह्मण एव विकारित्वे अनित्यत्वादिप्रसक्तिवत् ब्रह्मण एवाधिष्ठानत्वे बाधकाभावेन द्वितीयस्याधिकरणस्याकल्पनात् AdvaiSi. 573. 11.

अनित्यत्वादिप्राप्ति (anityatvādi-prāpti) *f.* undesired possibility of impermanence etc. ईश्वरप्राप्तिसाधनभक्त्यर्थं तस्याप्राकृतरूपसमर्थनादस्ति शास्त्रादिसंगतिः। अन्यथानित्यत्वादिप्राप्त्या न तत्र भक्तिरुत्पद्यते TattvPrakā. 154A. 9 (*on* iii. 2. 14)

अनित्यत्वादिभय (anityatvādi-bhaya) *n.* fear (of the undesired possibility) of impermanence etc. अनित्यत्वादिभयात् परमाणूनां रूपादिशून्यत्वे कार्यगुणस्य कारणगुणपूर्वकत्वासिद्धिः VedāntSā.(Rā.) 173. 5 (*on* ii. 2. 15); VedāntDī. 104. 8 (*on* ii. 2.16)

अनित्यत्वादिभ्रम (anityatvādi-bhrama) *m.* erroneous cognition of impermanence etc. 'अस्तीत्येवोपलब्धव्यः, अजो नित्यः' इत्यादीनाम-

खण्डार्थत्वेऽपि ··· अनित्यत्वादिभ्रमनिवर्तकत्वसंभवात् GuruCandr. i. 303. 16.

अनित्यत्वादिमत् (anityatvādi-ma(n)t) *adj.* possessing impermanence etc. स्वप्नादिसमेति चानित्यत्वादिमदित्यर्थः GuruCandr. ii. 307.11.

अनित्यत्वादिवाद (anityatvādi-vāda) *m.* view of impermanence etc. (जीवस्य) देहाख्यपिण्डातिरेके सिद्धे अनित्यत्वादिवादस्यायत्नवार्यत्वात् NyāySiA. 211.23.

अनित्यत्वादिविषय (anityatvādi-viṣaya) *adj.* pertaining to impermanence etc. अस्य पुरुषश्रेष्ठस्य संसारसमूहेऽनित्यत्वादिविषयं प्रसंख्यानं धीसंततिरूपावर्तते इत्यन्वयः VedāntKa. 40. 20 (*on* i. 1. 1)

अनित्यत्वादिसर्वदोषप्रसङ्ग (anityatvādisarvadoṣa-prasaṅga) *m.* undesired contingency of all defects like impermanence etc. भवतां पुनर्वेदवादिनां सृष्टिकर्तृत्वे तत्त्वान्तरपरिणाम एवेत्यात्मनोऽनित्यत्वादिसर्वदोषप्रसङ्गः PraśnaUBh. 297. 14 (*on* 6. 3)

अनित्यत्वादिसाध्यान्तर (anityatvādi-sādhyāntara) *n.* other major term or probandum like impermanence etc. एवमनित्यत्वादिसाध्यान्तरेऽप्यूह्यम् NyāyPari. 291. 1.

अनित्यत्वाद्यनर्थापत्ति (anityatvādyanarthāpatti) *f.* contingency of undesirable consequence of impermanence etc. परमाणूनाम् ··· रूपादिशून्यत्वाङ्गीकारे कारणगुणपूर्वकत्वासिद्धिः। तत्सिद्धये पुनरपि रूपादिमत्त्वाङ्गीकारे च अनित्यत्वाद्यनर्थापत्तिः BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 77. 5 (*on* ii. 2. 15)

अनित्यत्वाद्यप्रतीति (anityatvādy-apratīti) *f.* non-cognition of impermanence etc. किं पुनरनेन भेदलक्षणेन सामान्येन स्वलक्षणं समानमिति प्रत्येयम्, अथान्यदेव।··· यदि स्वलक्षणं कथं विकल्पस्य विषयः।··· स्वलक्षणे चानित्यत्वाद्यप्रतीतेरताद्रूप्यम् PramāVāSvopVṛ. 27.10.

अनित्यत्वाद्यप्रसङ्ग (anityatvādy-aprasaṅga) *m.* absence of the undesired possibility of impermanence etc. ब्रह्मणः। न च तर्हि तस्यानित्यत्वमरूपश्रुतिवैयर्थ्यं चेति वाच्यम्। तद्रूपस्य···अनित्यत्वाद्यप्रसङ्गात् TattvPrakā. 154B. 10 (*on* iii. 2. 15)

अनित्यत्वाद्यभाव (anityatvādy-abhāva) *m.* absence of impermanence etc. न विकल्पविषयेष्वर्थेष्वर्थक्रियाकारित्वम्। नापि स्वलक्षणस्यानित्यत्वाद्यभावः PramāVāSvopVṛ. 27. 26.

अनित्यत्वाद्यापत्ति (anityatvādy-āpatti) *f.* undesired contingency of non-eternality or impermanence etc. विपक्षे तु ···। ब्रह्मणो जडत्वानित्यत्वाद्यापत्तिः Nyāyāmṛ. 584A. 7; आत्मनः ··· स्वाभाविकमध्यमपरिमाणे चानित्यत्वाद्यापत्तिः BhedaDhi. 40. 3.

अनित्यत्वाद्यापात (anityatvādy-āpāta) *m.* undesired contingency of impermanence or non-eternality etc. न चात्मनि धर्माभावः ···। न परमार्थतो धर्मा इति चेन्न, नित्यत्वाद्यभावेऽनित्यत्वाद्यापातात् Vādā. 138. 5.

अनित्यत्वाद्यारोप (anityatvādy-āropa) *m.* superimposition of non-eternality etc. विवर्ताधिष्ठानत्वमिहोपादानत्वम्। तच्च निर्गुणेऽप्यविरुद्धं जात्यादावनित्यत्वाद्यारोपोपलब्धेः VedāntKa. 248. 17 (*on* ii. 1.37)

अनित्यत्वाध्यवसाय (anityatvādhyavasāya) *m.* ascertainment of non-eternality न चानित्यगुणस्यापि नभसो नित्यतेति सांप्रतम्, तस्याप्यनुमानागमाभ्यामनित्यत्वाध्यवसायात् NyāyMa. 21. 2.

अनित्यत्वानुपपत्ति (anityatvānupapatti) *f.* untenabilitiy of impermanence यदि तु वक्ता जानाति असौ शब्दोऽमुमर्थं प्रत्याययिष्यतीति, ततो नूनमनेनासौ तत्प्रत्यायनसामर्थ्येन प्रागवधृत इति अनित्यत्वानुपपत्तिरित्याह NyāyRa. 792. 16 (*on* 6. 247); व्यक्तीनां भेदादनित्यत्वानुपपत्तिरेव KhaṇḍanKhā. 1084. 13.

अनित्यत्वानुमा (anityatvānumā) *f.* inference of non-eternality धीत्वादकर्तृत्वबुद्ध्यनित्यत्वानुमयोश्च सामान्यविषयत्वात् बाधः NayaVi. 191. 3 (*on* i. 1.5)

अनित्यत्वानुमान (anityatvānumāna) *n.* inference of non-eternality सत्त्वादिभिरनित्यत्वनान्तरीयककृतकत्वधर्मैरनित्यत्वानुमानं स्यात् TātpaṬ.(Vā.) 188.13 (*on* i. 1. 5); न चाशरीरस्य प्रयत्नः संभवति ··· नित्योऽस्य प्रयत्न इति चेत्, न ··· अनित्यत्वानुमानात् NyāyRa. 661.11 (*on* 5(15). 78); 353.12 (*on* 5(4).22); कार्यत्वेन अनित्यत्वानुमाने ··· असर्वज्ञत्वाद्युपेतकर्तृपूर्वकत्वमुपस्थापयति Kiraṇā. 97. 17; यत्तु — परमाणुमनःसु नित्यम् अणुत्वम् — इति, तत् न, तत्परिमाणस्य मूर्तपरिमाणत्वेन घटपरिमाणवत् अनित्यत्वानुमानात् TarkSaṁ.(Ā.) 66. 6; संशये चानुमानम्, अत्र तु विपर्यय इति चेत्, स कथम्। न तावद् विवक्षितज्ञानविशेषसिद्धौ तस्यानित्यत्वानुमानात् NyāyKu. 90.15; न हि प्रमाणेनागृह्यमाणे धर्मिणि परमाण्वादावनित्यत्वानुमानमिह न संभवति TarkBhā.(Ke.) 92. 6; अनित्यत्वानुमानेन स्वधर्मिसिद्धये परमाणवोऽनुमानसिद्धा अपेक्षणीयाः SarvaDaKau. 48. 15; न चानित्यत्वानुमानेनास्य सत्प्रतिपक्षता YuktiSneha. 146. 3 (*on* i. 1. 6); न च ··· अनित्यत्वानुमानात् कथं नित्यत्वमिति वाच्यम् BhāṭṭCin. i. 14. 10 (*on* i. 1.3)

अनित्यत्वानुषङ्ग (anityatvānuṣaṅga) *m.* close association with non-eternality न चोक्तलक्षणकार्यत्वाभ्युपगमेऽप्यात्मनोऽनित्यत्वानुषङ्गात् प्रतिसंधानाभावोऽनुषज्यते SyādvāMañ. 9(101)

अनित्यत्वान्तरयोग (anityatvāntara-yoga) *m.* association with another non-eternality अनित्यमनित्यत्वान्तरयोगादनित्यं स्वभावतो वा TārkiRa. 301. 18.

अनित्यत्वापत्ति (anityatvāpatti) *f.* undesired contingency of non-eternality or impermanence गोत्वम् ···। न च पिण्डे जायमाने जायते अनित्यत्वापत्तेः TātpaṬ.(Vā.) 400. 21 (*on* ii. 1.36); नेयमादिमत्पुरुषनिमित्ता कठादिसमाख्या ··· अतो नानया शाखानामनित्यत्वापत्तिः NyāyRa. 954.19 (*on* 8. 11); सर्वात्मना प्राक्तनरूपत्यागाद् अनित्यत्वापत्तौ श्रौतनित्यत्वविरोधात् VedāntKa. 227. 9 (*on* i. 4. 23); ज्ञानमप्यात्मनि समवेतं तच्च क्षणिकं ततस्तद्विनाशे आत्मनोऽपि विनाशापत्तेरनित्यत्वापत्तिः SyādvāMañ. 8(170); 16(184); स्वभावभेदादनित्यत्वापत्त्या स्थिरैकरूपताहानिप्रसङ्गः SyādvāMañ. 27(12); न च ··· पुनर्जीवस्यानित्यत्वापत्तिरिति वाच्यम् TattvPrakā. 119B. 6 (*on* ii. 3. 30); 155B. 10 (*on* iii. 2. 18); परमार्थतः ईश्वराज्ञेनाज्ञानकृतजीवत्वानाशात् अनित्यत्वापत्तिर्जीवस्य YuktiSneha. 113. 38 (*on* i. 1. 5); 127.5 (*on* i. 1.5); यदि तु परमाणोः सावयवतायामनित्यत्वापत्त्या ··· सांशत्वं नेष्यते ŚivārkaMaDī. ii. 68.18 (*on* ii. 2. 10); पटे पटत्वम्, इह शुक्लत्वम् इत्यादि प्रतीत्या अयुतसिद्धयोः भेदः, तथा अयं गौः अयं शुक्लः इत्यादिप्रतीत्याभेदस्यापि सिद्धेः। न चैवं व्यक्त्यभेदे जातेरनित्यत्वापत्तेः MīmāKau. i. 146. 18 (*on* i. 3. 33)

अनित्यत्वापात (anityatvāpāta) *m.* undesired contingency of impermanence अन्यः कश्चिदाधारार्थोऽस्तु प्रतीतिसिद्धत्वात् प्रतीतेश्चैवमनन्योपपाद्यत्वात्। मैवम्। तदनित्यं वा स्यात् नित्यं वा। नाद्यः ··· गोत्वादिनित्यत्वन्यायसाम्येऽपि अस्यानित्यत्वे तेषामप्यनित्यत्वापातात् KhaṇḍanKhā. 1109. 18; नात्मा शक्तिमान् निरंशत्वात् ···। विकारित्वे चर्मवदनित्यत्वापाताच्च PrakaVi. 17. 18.

अनित्यत्वापादकत्व (anityatvāpādaka-tva) *n.* the state of being that which leads to non-eternality अभेदपक्षस्यानित्यत्वापादकत्वेन सूत्रे दूरत एव त्यागः Bhāsk. i. 100. 11 (*on* i. 2. 6)

अनित्यत्वाप्रकाशत्वोपपत्ति (anityatvāprakāśatvopapatti) *f.* tenability of non-manifestation of impermanence अनित्यत्वस्य सद्भावेऽपि अवधिद्वयास्वयंप्रकाशत्वादेव अनित्यत्वाप्रकाशत्वोपपत्तेः ŚrutaPra. iA. 138. 20 (*on* i. 1. 1)

अनित्यत्वाप्रसङ्ग (anityatvāprasaṅga) *m.* absence of the undesired possibility of impermanence (जीवस्य) न सूर्यकाद्युपमासंभवो नाप्यनित्यत्वापत्तिः।··· उपाध्यायत्तत्वादिसर्वप्रतिबिम्बधर्मानभ्युपगमेनानित्यत्वाप्रसङ्गात् TattvPrakā. 155B. 12 (*on* iii. 2.18)

अनित्यत्वाबोधकत्व (anityatvābodhaka-tva) *n.* the state of being the non-conveyer of impermanence नैयोगिकस्यानित्यत्वावगमात्। न चैतच्छ्रुतिविरोधेन तस्यानित्यत्वाबोधकत्वम् AdvaiSi. 874.21.

अनित्यत्वाभाव (anityatvābhāva) *m.* absence of non-eternality, absence of temporariness यत्र कृतकत्वं तत्रानित्यत्वम्, अनित्यत्वाभावे कृतकत्वासंभवः NyāyBi. 3. 122; प्रसिद्धे तद्भावे हेतुभावे वा अनित्यत्वाभावे कृतकत्वं न भवति PramāVāSvopVṛ. 11.21; 64.26; यत्र वस्तु साध्यत्वेन प्रतिज्ञायते तत्रावस्तुनो विपक्षत्वादनित्यत्वाभावेन कृतकत्वाभावः शक्यो दर्शयितुम् TātpaṬ.(U.) 223.19 (*on* 5(2). 125); विपरीतव्यतिरेको यथा अनित्यत्वाभावे न भवत्येव कृतकत्वम् PramāMī. 58. 19 (*on* ii. 1. 26); यत्र द्रव्यान्तरसंपर्केण लौहित्यं तथाधीयते यथा यावदाश्रयमवतिष्ठते तत्र अनित्यत्वाभावात् पूर्वेण न प्राप्नोतीत्ययमारम्भः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. v. 4. 32; कर्तव्यैव परमात्मनि भक्तिः, ब्रह्मणो रूपवत्त्वाभावेनानित्यत्वाभावात् TattvPrakā. 154B. 3 (*on* iii. 2. 14); एवम् ··· शब्दे नित्यत्वाभावाभावं (v.l. अनित्यत्वाभावं) नित्यत्वमपि साधयेत् TarkKau. 14. 1.

अनित्यत्वाभावप्रसङ्ग (anityatvābhāva-prasaṅga) *m.* undesired contingency of the absence of non-eternality न तु विनाशावच्छिन्नसत्तायोगः प्रागभावे सत्ताहीनेऽनित्यत्वाभावप्रसङ्गात् TarkBhā.(Ke.) 73. 6.

अनित्यत्वाभिधान (anityatvābhidhāna) *n.* assertion of non-eternality सावयवत्वादनित्यत्वाभिधानेऽप्यवयवजन्यत्वं फलितम् NyāySiA. 231.15; इन्द्रियाणामनित्यत्वमुक्त्वा विशिष्य मनसोऽनित्यत्वाभिधानात् TattvPrakā. 126B.12 (*on* ii. 4. 4); एतेनेति आश्रयानित्यत्वेनानित्यत्वाभिधानेनेत्यर्थः Upask. 282.13 (*on* vii. 1. 3)

अनित्यत्वाभ्युपगम (anityatvābhyupagama) *m.* admission of non-eternality अविरोधाय वा धर्मिणोऽनित्यत्वाभ्युपगमे वैनाशिकपक्षोक्तदोषप्रसङ्गः TātpaṬ.(Vā.) 507. 25 (*on* iii. 1. 5); (प्रकृतेः) हेतुमत्त्वानित्यत्वाभ्युपगमेऽप्य-

नुमानप्रवृत्तिसंभवात् ŚrutaPra. ii. 289. 18 (*on* ii. 2. 10); न चैवं कल्पितस्यानित्यत्वाभ्युपगमविरोधः AdvaiSi. 622. 28.

अनित्यत्वायोग (anityatvāyoga) *m.* non-association with impermanence एक एव समवायः सर्वत्र समवेतबुद्धिप्रवर्तकः ··· नित्यः देशकालादिभेदेऽप्यभिन्नस्य सत्तावदेवानित्यत्वायोगात् Upask. 353. 2 (*on* vii. 2. 28)

अनित्यत्वालोचन (anityatvālocana) *n.* reflection on non-eternality अर्थित्वं तावन्मोक्षविषयं देवादीनामपि संभवति विकारविषयविभूत्यनित्यत्वालोचनादिनिमित्तम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 186. 16 (*on* i. 3.26)

अनित्यत्वावकाश (anityatvāvakāśa) *m.* scope for non-eternality साध्यमनित्यत्वम् अनित्यं नित्यं वा। तत्रानित्यत्वे कदाचित् तदभावाच्छब्दो नित्यः स्यादिति न पश्चादनित्यत्वावकाशः TārkiRa. 301. 6; 303.1.

अनित्यत्वावगति (anityatvāvagati) *f.* knowledge of non-eternality यज्जन्यं तदनित्यमिति प्रमाणेन अनित्यत्वावगतेः ŚaṅkaVi.(Ā.) 131. 18.

अनित्यत्वावगम (anityatvāvagama) *m.* knowledge of non-eternality श्रुत्या नैयोगिकस्यानित्यत्वावगमात् AdvaiSi. 874. 21; VedāntPari. 10.3.

अनित्यत्वावधारण (anityatvāvadhāraṇa) *n.* ascertainment of non-eternality न चैवं दुःखादि अपि नित्यमनुमेयं तस्य अनात्मत्वेन अनित्यत्वावधारणात् TarkSaṁ.(Ā.) 111. 5; कार्यजातस्य कृतकत्वेनानित्यत्वावधारणात् प्रमाणविरुद्धं नित्यत्वाभिधानमसंगतम् YuktiSneha. 114. 34 (*on* i. 1.5)

अनित्यत्वावश्यकत्व (anityatvāvaśyakatva) *n.* necessity of (acceptance of) non-eternality जलीयादित्रुटावपि — °उक्तगौरवापत्तिग्रहणात् अनित्यत्वावश्यकत्वात् GuruCandr. i. 90.18.

अनित्यत्वाविनाभाविन् (anityatvāvinābhāvin) *adj.* invariably connected with non-eternality नो खल्वयं नित्यधर्मान् नित्यत्वाविनाभाविनोऽनित्यधर्मान् वा अनित्यत्वाविनाभाविनः उपलभमानस्तत्र संदिग्धे TātpaṬ.(Vā.) 341. 25.

अनित्यत्वाविशेषित (anityatvāviśeṣita) *adj.* not rendered qualified by impermanence तदुक्तवेदस्य प्रामाण्यं यदुक्तं तत्र अनित्यत्वाविशेषितमेव प्रमात्वमुपयुज्यते GuruCandr. i. 162. 19.

अनित्यत्वाव्यभिचार (anityatvāvyabhicāra) *m.* non-transgression of impermanence अनात्मनश्च अनित्यत्वाव्यभिचारात् आत्मातिरिक्तत्वानित्यत्वयोः व्याघातात् TarkSaṁ.(Ā.) 74. 12.

अनित्यत्वाश्रयण (anityatvāśrayaṇa) *n.* acceptance of non-obligatoriness सर्वत्रानित्यत्वाश्रयणे मानाभावः LaŚabdeŚe. i. 202. 1; वार्णपरिभाषाया अनित्यत्वाश्रयणेनान्तरङ्गत्वात् पूर्वरूपे ततो द्वित्वे उवङ् LaŚabdeŚe. ii. 552. 11.

अनित्यत्वासाधकत्व (anityatvāsādhaka-tva) *n.* the state of being that which does not prove non-eternality साधकत्वमिव नित्यत्वासाधकत्वमपि साधयेदित्यभिमतमनित्यत्वासाधकत्वं विरुणद्धि TārkiRa. 258. 8.

अनित्यत्वासिद्धि (anityatvāsiddhi) *f.* non-establishment of impermanence न च पक्षतावच्छेदकनानात्वे एव दूषणमिति वाच्यम्। एतस्य परिभाषामात्रत्वात् आद्यमध्यमशब्दयोरनित्यत्वासिद्धेः YuktiSneha. 146.27 (*on* i. 1.6)

अनित्यत्वैकनिबन्धन (anityatvaikanibandhana) *adj.* based on impermanence only यदुपलभ्य पुनरनुपलम्भनं तत् घटादिवदनित्यत्वैकनिबन्धनम् Kiraṇā. 316. 6.

अनित्यत्वोक्तप्रमाण (anityatvoktapramāṇa) *n.* aforesaid proof regarding impermanence अनित्यत्वोक्तप्रमाणाविघातात् यानि मया अनित्यत्वे प्रमाणान्युपन्यस्तानि तानि न विहन्यन्ते NyāyVār. 275. 22 (*on* ii. 1. 67)

अनित्यत्वोक्ति (anityatvokti) *f.* statement of non-eternality नैवैत उत्तिष्ठन्तेऽपि कर्हिचिदित्यादिश्रुतेः अनित्यत्वोक्तिविरोध इति चेन्न TattvPrakā. 143B. 5 (*on* iii. 1. 16)

अनित्यत्वोपपत्ति (anityatvopapatti) *f.* tenability of non-eternality प्रतिषेध्ये नित्यमनित्यभावादनित्येऽनित्यत्वोपपत्तेः प्रतिषेधाभावः NyāySū. v. 1. 36.

अनित्यत्वोपयोगिविशेषण (anityatvopayogi-viśeṣaṇa) *n.* qualification which serves (to indicate) impermanence (अनित्ये कार्ये नित्यख्यातिः) अनित्यत्वोपयोगिविशेषणम् — कार्यं इति TattvVai. 61.26 (*on* 2. 5)

अनित्यत्वोपलब्धि (anityatvopalabdhi) *f.* perception of non-eternality करकादिगतानां रूपादीनामनित्यत्वोपलब्धेः TātpaṬ.(Vā.) 595. 21 (*on* iv. 1.21)

अनित्यदत्त (anitya-datta) *m.* a son surrendered by his parents to another for temporary or preliminary adoption [MW., APTE]

अनित्यदत्तक (anitya-dattaka) *m.* a son surrendered by his parents to another for temporary or preliminary adoption [MW., APTE]

अनित्यदत्रिम (anitya-datrima) *m.* a son surrendered by his parents to another for temporary or preliminary adoption [MW., APTE]

अनित्यदर्शन (anitya-darśana) *n.* finding of what is impermanent अनित्यदर्शनाच्च MīmāSū. i. 1.28; *adj.* occasionally visible स्वप्नमेतन्माध्यमिकं ज्योतिरनित्यदर्शनम् Nir. 5. 3 (93.16)

अनित्यदर्शिन् (anityadarś-in) *adj.* who perceives (sound to be) impermanent दैवी वाग् व्यवकीर्णेयमशक्तैरभिधातृभिः। अनित्यदर्शिनां त्वस्मिन् वादे बुद्धिविपर्ययः VākyaP. 1. 156.

अनित्यदेव (anitya-deva) *m.* non-eternal god न तद्युक्तम्। देवानामाद्यन्तवत्त्वे वेदाप्रामाण्याख्यविरोधापातात्। वेदस्य नित्यत्वादनित्यदेवानां तदवाच्यत्वात् TattvPrakā. 54A. 11 (*on* i. 3. 28)

अनित्यदेशकालसंबन्धित्व (anityadeśakālasambandhi-tva) *n.* the state of not being permanently related to place and time अनित्यदेशकालसंबन्धित्वस्य सत्त्वान्न सोऽयं देवदत्त इत्याद्युपमा च Tattvodyo. 3B.8.

अनित्यदेहात्मबुद्धि (anityadehātma-buddhi) *f.* notion that the impermanent body is the soul आत्मा चिद्वित्सुखात्मानुभवपरिचितः सर्वदेहादियन्ता सत्येवं मूढबुद्धिर्भजति ननु जनोऽनित्यदेहात्मबुद्धिम् ŚatŚlo. 4.

अनित्यदोष (anitya-doṣa) *m.* not always a fault, a relative fault (in a literary composition) यद्गुणालंकारव्यतिरिक्तं तच्चारुत्वकारि न भवति। नित्यानित्यदोषा असाधुदुःश्रवादय इव Loc. 5.16 (*on* 1. 1)

अनित्यदोषता (anityadoṣa-tā) *f.* the state of not being always a fault (in a literary composition) ध्वन्यात्मन्येव शृङ्गारेऽङ्गितया व्यङ्ग्ये ते (श्रुतिदुष्टादयः) हेयाः ···। अन्यथा हि तेषामनित्यदोषतैव न स्यात् Dhvanyā. 214. 6 (*on* 2. 11)

अनित्यदोषत्व (anityadoṣa-tva) *n.* I the state of not being always a fault (in a literary composition) तदासाधुत्वादीनां नित्यदोषत्वं कष्टत्वादीनामनित्यदोषत्वमिति विभागकरणमनुपपन्नं स्यात् KāvyPra. 238. 4; Kāvyānu.(He.) 33.24; अन्यथा नित्यदोषानित्यदोषत्वव्यवस्थापि न स्यात् SāhiDa. 10. 1; II the state of not being always a fault (in logical reasoning) अत एवासाधारणप्रकरणसमयोरनित्यदोषत्वम्। अन्यथा सद्धेतौ बाधादिज्ञाने हेत्वाभासाधिक्यापत्तिः TattvCin. ii(1). 798. 3; अन्यथा बाधस्याप्यनित्यदोषत्वापत्तिः SiddhāMu. 41.12 (*on* 71)

अनित्यद्रव्य (anitya-dravya) *n.* impermanent substance अनित्यद्रव्यगुणकर्मसामान्यविशेषाः समवेताः Lakṣaṇā. 1. 9; अनित्यद्रव्येषु तावदाश्रयादिभिरेव विशिष्टबुद्धिरुपपन्नेति ततोऽधिकेषु विशेषेषु प्रमाणाभावः Kiraṇā. 24. 20; नित्यद्रव्येष्वेकत्वं नित्यम्, अनित्यद्रव्येष्ववयवगतैकत्वैर्जन्यम् NyāySiA. 260. 9; गुणाश्च अनित्यद्रव्यगता अनित्या एव NyāySu.(Ja.) 337B. 12 (*on* ii. 2.6); 356B. 5 (*on* ii. 2.6); कालपिण्डसंयोगोऽसमवायी ज्येष्ठत्वकनिष्ठत्वज्ञानं निमित्तं तन्नाशश्च तन्नाशनिमित्तम्। एतेऽनित्यद्रव्य एव TarkKau. 6. 11.

अनित्यद्रव्यत्व (anityadravya-tva) *n.* the state of being an impermanent substance चकाराद्विपर्ययेण विशेषरहितद्रव्यत्वमाश्रितद्रव्यत्वमनित्यद्रव्यत्वं चान्यत्र निरवयवद्रव्येभ्य इति Kiraṇā. 34.13; त्वन्मते गगनस्याप्यनित्यद्रव्यत्वेन स्वत एव अंशसंभवात् Nyāyāmṛ. 351B. 8.

अनित्यद्रव्यवर्जित (anityadravya-varjita) *adj.* devoid of transient objects नानामणिगणोपेतं तत्रास्ते मन्दिरं परम्।··· षडूर्मिरहितं शान्तमनित्यद्रव्यवर्जितम् ĀdiP. 13. 85.

अनित्यद्रव्याश्रित (anityadravyāśrita) *adj.* residing in an impermanent substance अनित्यद्रव्याश्रिता एकत्वादयोऽपि गुणाः किं भेदवन्तः NyāySu.(Ja.) 364A. 6 (*on* ii. 2.6)

अनित्यद्रव्यासमवेत (anityadravyāsamaveta) *adj.* not inherent in a non-eternal substance द्व्यणुकस्य सावयवत्वे सिद्धे द्व्यणुकमनित्यद्रव्यासमवेतं जन्यमहत्त्वानधिकरणद्रव्यत्वात् TattvCin. ii. 333.3.

अनित्यद्वार (anitya-dvāra) *n.* variable way or means न चैवमपि नित्यवच्छ्रुतस्य दानस्यानित्यद्वेष्यभूतऋत्विक्संबन्धो न संभवतीति वाच्यम्। यस्य ऋत्विगन्योऽपि न द्वेष्यः तत्रानित्यद्वारस्यावश्याङ्गीकार्यत्वादिति चेन्न MayūMāli. 669. 18 (*on* x. 2. 16)

अनित्यद्वारत्व (anityadvāra-tva) *n.* the state of being a variable way or means नित्यवदाम्नानात् पयोव्रतादिसंस्कृत एव पुरुषः क्रतोरङ्गं नान्यथेति कल्पनान्मन्त्रयोरपि नित्यविहितयोरनित्यद्वारत्वानुपपत्तेः MayūMāli. 520. 10 (*on* vi. 8.28)

अनित्यद्वाराश्रयण (anityadvārāśrayaṇa) *n.* resorting to the

variable way or means यदप्यनुष्ठानरूपेणानित्यत्वं तद् व्रीहीणामपि तुल्यमेवेति नित्यद्वाराभावादगत्यावघातादीनामनित्यद्वाराश्रयणं युक्तम् ŚāstrDī. 310.14 (*on* iii. 6.13)

अनित्यद्वेष्यभूत (anityadveṣya-bhūta) *adj.* who is not always to be hated नित्यवच्छुतस्य दानस्यानित्यद्वेष्यभूतत्वरविक्रुत्संबन्धो न संभवति MayūMāli. 669.17 (*on* x. 2.16)

अनित्यधन (anitya-dhana) *n.* not long-lasting wealth यत् प्रसह्य हरेदन्यस्तत् प्रयच्छेद्दुपायतः। रक्षेत् स्वदेहं यत्नेन का ह्यनित्यधने दया SūktiRa. 156.50.

अनित्यधर्म (anitya-dharma) *m.* I property of what is not eternal यदि नित्यधर्मः शब्दे गृह्यते न स्यात्प्रकरणम्। यदि वा अनित्यधर्मो गृह्यते एवमपि निवर्तेत प्रकरणम् NyāyBh. 63.7 (*on* i. 2.7); न खल्वयं नित्यधर्मान्नित्यत्वाविनाभाविनोऽनित्यधर्मान् वा अनित्यत्वाविनाभाविन उपलभमानस्तत्र संदिग्धे, तच्च जिज्ञासते TātpaṬ.(Vā.) 341.25 (*on* i. 2.7); II temporary property (सावस्थस्य तूत्पत्तिः। अतः सर्वावस्थस्य द्रव्यस्य सत्त्वात् सत्कार्यवादो न विरुध्यते) अनित्यधर्मोऽवस्था ŚrutaPra. ii. 253.16 (*on* ii. 1.15)

अनित्यधर्मत्व (anityadharma-tva) *n.* I the state of having the property of impermanence सत्यपि चानित्यधर्मत्वे शब्दस्य नानित्यता भविष्यति NyāyRa. 738.15 (*on* 6.35); II the state of being the property of what is impermanent अनित्यधर्मत्वमविशेषणामेव Kiraṇā. 32.9.

अनित्यधर्मरहितत्व (anityadharmarahita-tva) *n.* the state of being devoid of the property of what is not eternal शब्दो नित्योऽनित्यधर्मरहितत्वात् TarkBhā.(Ke.) 46.11; ईश्वरो नित्योऽनित्यधर्मरहितत्वात् YatīndraDī. 22.5.

अनित्यधर्माधान (anityadharmādhāna) *n.* assignment of an impermanent property नित्यस्यानित्यधर्माधानमेवोपकारो न तु नित्यस्वरूपकरणं येन तदनित्यं स्यात् TātpaṬ.(Vā.) 508.8 (*on* iii. 1.5)

अनित्यधर्मानुपलब्धि (anityadharmānupalabdhi) *f.* non-perception of an impermanent property नित्यः शब्दोऽनित्यधर्मानुपलब्धेः NyāyVār. 175.9 (*on* i. 2.48); NyāyMañ. i. 101.21; ii. 159.1; NyāyKa. 202.19; TarkBhā.(Ke.) 91.10; सैव नित्यधर्मानुपलब्धिरनित्यधर्मानुपलब्धिर्वा विचित्राभिसंधितया वादिनां निर्णयायापदिश्यमाना प्रकरणसमो हेत्वाभासः TātpaṬ.(Vā.) 342.1 (*on* i. 2.7)

अनित्यधर्मानुपलम्भ (anityadharmānupalambha) *m.* non-perception of an impermanent property नित्यः शब्दः अनित्यधर्मानुपलम्भेः … तत्रानित्यधर्मानुपलम्भो नित्यत्वविनिश्चयार्थमुपदिष्टः NyāyKa. 202.22.

अनित्यधर्मायोग (anityadharmāyoga) *m.* non-association with an impermanent property न च भावनाविशेषो जात्यादिषु स्वरूपतो द्रव्यादिकमनन्तर्भाव्य संभवति। नित्यत्वेनाव्यापारत्वात्। अनित्यधर्मायोगेनाव्यापारित्वात् Kiraṇā. 29.9.

अनित्यध्वनिकार्यत्व (anityadhvanikārya-tva) *n.* the state of being the product of non-eternal articulatory movements वर्णाः सर्वगतत्वाद्यो न स्वतः क्रमवृत्तयः। अनित्यध्वनिकार्यत्वात् क्रमस्यातो विनाशिता ŚlokaVār. 6.279 (800.6); TattvSaṁ. 2280.

अनित्यनित्यभाव (anityanitya-bhāva) *m.* epithet of Śiva (*lit.* of changeful and eternal nature) नमस्तुभ्यं विरूपाक्ष … अनित्यनित्यभावाय नमो नित्यचरात्मने MatsyaP. 250.36.

अनित्यनित्यरूप (anityanitya-rūpa) *m.* epithet of Brahmadeva (*lit.* of changeful and eternal form) नमो हिरण्यरूपाय ब्रह्मणे … अनित्यनित्यरूपाय SkandP. iv. 2.38.

अनित्यनित्याभिमान (anityanityābhimāna) *m.* strong conviction as non-eternal and eternal (about eternal and non-eternal things respectively) नित्यानित्येऽनित्यनित्याभिमानं भित्त्वा … यात्यात्मीयास्थाम् Kapphiṇā. 20.21.

अनित्यनिरात्मतादिव्यवच्छेद (anityanirātmatādi-vyavaccheda) *m.* exclusion of non-eternality, soullessness etc. तत्र कश्चिद्धेतुरनन्वयो नाम। एकव्यवच्छेदस्य विजातीयसिद्धिनान्तरीयकत्वात्। अनित्यनिरात्मतादिव्यवच्छेदेऽपि तथा स्यात्। न। व्यतिरेकव्यवच्छेदस्य भावरूपत्वात् PramāVāSvopVṛ. 103.25.

अनित्यपक्ष (anitya-pakṣa) *m.* I view that (something) is not eternal नित्यपक्षोऽभिव्यक्तिर्नोत्पाद एवमनित्यपक्षे उत्पादो नाभिव्यक्तिः TātpaṬ.(Vā.) 695.6 (*on* v. 1.39); SyādvāMañ. 26(1); II the class of non-eternal things नित्यत्वानित्यत्ववन्तमप्याकाशमनित्यपक्षे निक्षिप्य … विनायकस्येव वायुदेवतायाः स्वरूपेण नित्यत्वम् NyāySu.(Ja.) 433B.10 (*on* ii. 3.2)

अनित्यपक्षसिद्धि (anityapakṣa-siddhi) *f.* establishment of the view that (sound is) not eternal अनित्यपक्षसिद्धावर्थादापन्नं नित्यपक्षस्य हानिरिति NyāyBh. 322.9 (*on* v. 1.22)

अनित्यपक्षोल्लेख (anityapakṣollekha) *m.* mentioning of the view that (something is) non-eternal अत्र च प्रथममादीपमिति परप्रसिद्धया अनित्यपक्षोल्लेखेऽपि यदुत्तरत्र यथासंख्यपरिहारेण पूर्वतरं नित्यमेवैकमित्युक्तं तदेवं ज्ञापयति SyādvāMañ. 5(93)

अनित्यपतनोच्छ्राया (anityapatanocchrāyā) *adj.* (*f.*) having an ephemeral fall and rise अनित्यपतनोच्छ्राया विचित्रा भाग्यवृत्तयः RājTa.(Ka.) 5.262.

अनित्यपदप्रक्षेप (anityapada-prakṣepa) *m.* insertion of the word *anitya* विशेषगुणवद्व्यापकानित्यत्वसाधनं च प्रतिकल्पं जायमानाकाशभेदैरेव सिद्धसाधनम्, अर्थान्तरं चेश्वरवादिनामीश्वरेण, अनित्यपदप्रक्षेपे च पूर्वोक्त एव दोषः TattvPradī.(Ci.) 383.2.

अनित्यपदार्थ (anitya-padārtha) *m.* impermanent thing निखिलस्यानित्यपदार्थस्य कार्यत्वेनोत्तरभावित्वात् कारणस्य पशुपतेः पूर्ववर्तित्वात् VedāntKau. 209.17 (*on* ii. 2.39)

अनित्यपरिमाण (anitya-parimāṇa) *n.* not a definite or fixed measure अनित्यपरिमाणं संख्याजन्यं परिमाणजन्यं प्रचयजन्यं च SiddhāMu. 62.21 (*on* 110)

अनित्यपरिमाणवत्त्व (anityaparimāṇavat-tva) *n.* the state of not having a definite or fixed measure न च – आकाशकालदिगात्मसु महत्त्वं नित्यं – इति युक्तं, तेषामपि परिच्छिन्नत्वेन घटादिवत् अनित्यपरिमाणवत्त्वानुमानात् TarkSaṁ.(A.) 66.12.

अनित्यपरिसमाप्ति (anitya-parisamāpti) *f.* completion through a non-obligatory rite अश्वमेधावभृथस्नानमङ्गत्वेन परिसमाप्त्यर्थं वा विधीयेत। न च नित्यस्यानित्यपरिसमाप्तिर्युक्ता BālaKrī. ii. 95.10 (*on* 3.243)

अनित्यपरिहार (anitya-parihāra) *m.* avoidance of what is not eternal न च — नित्यानित्यवस्तुविवेकस्य साधनचतुष्टयान्तर्गतस्य ज्ञानं भ्रमः स्यात्, तथा च तेनानित्यपरिहारेण नित्ये प्रवृत्तिर्न स्यादिति वाच्यम् AdvaiSi. 789.17.

अनित्यपारतन्त्र्यादिविशेष (anityapāratantryādi-viśeṣa) *m.* distinctions such as non-eternality, dependence etc. अनित्यपारतन्त्र्यादिविशेषरहितं हरिम् … विचिन्तयेत् BṛBrahmaS. i. 12.17.

अनित्यप्रकाशत्व (anityaprakāśa-tva) *n.* the state of being a possessor of non-eternal illumination नित्यप्रकाशश्चात्मा प्रमातृत्वात्, अप्रमातृत्वव्यापकवद्धं ह्यनित्यप्रकाशत्वं व्यापकविरुद्धप्रमातृत्वभागिन्यात्मनि नात्मानं लभते ĀtmaSi. 58.8.

अनित्यप्रकृतिज्ञान (anityaprakṛti-jñāna) *n.* knowledge of the non-eternal primordial matter अनित्यप्रकृतिज्ञानेन किं फलम्, अथ च तस्याः बहुरूपतोक्तौ … गुणमयी गुणकारणं च सा भवति ŚaṅkaVi.(A.) 136.14.

अनित्यप्रज्ञत्व (anityaprajña-tva) *n.* the state of having an unstable judgement एकस्मिन्नेव पुरुषे सा सा बुद्धिस्तदा तदा। भवत्यनित्यप्रज्ञत्वात् MahāBhā. x. 3.13.

अनित्यप्रतिज्ञाप्रयोजन (anityapratijñā-prayojana) *n.* purpose of assertion (that the tenth conjugation suffix *-i* along with the indicatory sounds *ṇ* and *c* is used) as not obligatory जुघुषुरिति। अनित्यप्रतिज्ञाप्रयोजनम्। असति ह्यनित्यत्वे घोषयांचक्रुरिति Nyās. ii. 713.16 (*on* vii. 2.23); cf. **अनित्यण्यन्त**.

अनित्यप्रतिपत्ति (anitya-pratipatti) *f.* knowledge of what is not eternal अनित्यप्रतिपत्तिर्या अस्मिन्नपि सर्वदा। भङ्गुरे स्वप्नतुल्यो यस्स स्वप्नो जाग्रत्कारणम् JayāS. 14.61.

अनित्यप्रतिपादिनी (anitya-pratipādinī) *adj.* (*f.*) indicating what is non-eternal यदि चापौरुषेय्येषा (समाख्या) नानित्यप्रतिपादिनी ŚlokaVār. 8.11 (954.2)

अनित्यप्रत्यय (anitya-pratyaya) *m.* knowledge of what is not eternal यदि च प्राक्प्रध्वंसाभावावनित्येति मन्यसे अनुत्पन्ने वस्तुनि प्रागभावोऽस्ति ऊर्ध्वं च वस्तुनः प्रध्वंसाभावोऽस्ति इत्यसति प्राक्प्रध्वंसाभावेऽनिमित्ततोऽनित्यप्रत्ययः स्यात् NyāyVār. 283.22 (*on* ii. 2.12)

अनित्यप्रत्यवेक्षा (anitya-pratyavekṣā) *f.* consciousness that all is passing away [MW.]

अनित्यप्रपञ्च (anitya-prapañca) *m.* non-eternal mundane existence न कालत्रयेऽपि सत्त्वं मन्मतेऽप्यनित्यप्रपञ्चे तदभावात् Nyāyāmṛ. 140B.7.

अनित्यप्रमा (anitya-pramā) *f.* changing valid knowledge अनित्यप्रमाप्रमोभय(? अनित्यप्रमा प्रमाप्रमोभय)हेतुभिन्नहेतुजन्या जन्यत्वात् अप्रमावत् TattvCin. i. 297.5; एतेन विमता अनित्यप्रमा स्वभावातिरिक्तस्वविरोधिनिवर्तिका

Nyāyāmṛ. 329A.6.

अनित्यप्रमाण (anitya-pramāṇa) *n.* changing means of valid knowledge अनपेक्षत्वं सर्वथा चेदनित्यप्रमाणेषु नास्ति NyāySu.(Ja.) 254A. 8 (*on* ii. 1.2)

अनित्यप्रमात्व (anityapramā-tva) *n.* the state of being changing valid knowledge अनित्यप्रमात्वम् ... व्यभिचारि TattvCin. i. 297.4.

अनित्यप्रयत्न (anitya-prayatna) *m.* transient effort न ह्यनित्यप्रयत्नोऽपि बुद्ध्या शरीरवत् कारणत्वेनापेक्ष्यते NyāyKuA. ii(2). 40.7; अदृष्टैकनियतप्रयत्नमात्रवानीश्वर इति चेत्, जीवस्यैवानित्यप्रयत्नस्यैव तथाविधनियमोपपत्तेः NyāySiA. 230.13.

अनित्यप्रयत्ननिवृत्ति (anityaprayatna-nivṛtti) *f.* cessation of transient effort अनित्यप्रयत्ननिवृत्तावेव बुद्धिरपि निवर्तेत NyāyKuA. ii(2). 44. 3.

अनित्यप्रयत्नपूर्वकत्व (anityaprayatnapūrvaka-tva) *n.* the state of being preceded by a transient effort अनित्यप्रयत्नपूर्वकत्वप्रयुक्तां व्याप्तिमुपजीवत् कार्यत्वं न बुद्धिमत्पूर्वकत्वेन स्वभावप्रतिबद्धम् NyāyKuA. ii(2). 40. 6.

अनित्यप्रयत्नहेतुकता (anityaprayatnahetuka-tā) *f.* the state of having a transient effort as the cause यदि विवादाध्यासितं बुद्धिमद्धेतुकं अभविष्यत् अनित्यप्रयत्नहेतुकतामापत्स्येत Kiraṇā. 102.5.

अनित्यप्रयत्नहेतुकत्व (anityaprayatnahetuka-tva) *n.* the state of having a transient effort as the cause अनित्यप्रयत्नहेतुकत्वप्रयुक्तं विशिष्टप्रयत्नचिकीर्षाहेतुबुद्धिमत्पूर्वकत्वमिति तन्निवृत्तौ तदेव निवर्तताम् NyāyKuA. ii(2). 44. 12.

अनित्यप्रयत्नाजन्यत्व (anityaprayatnājanya-tva) *n.* the state of not being produced by a transient effort शरीराजन्यत्ववच्चानित्यप्रयत्नाजन्यत्वमिति संक्षेपः NyāyKuA. ii(2). 47. 1.

अनित्यप्राकृतानेकविशेष (anityaprākṛtānekaviśeṣa) *m.* many attributes that are both ordinary (material) and not eternal अनित्यप्राकृतानेकविशेषेण समन्वितम्। सविशेषमिह प्रोक्तं तद् ध्येयं योगवर्तकैः BṛBrahmaS. ii. 2. 80.

अनित्यप्रेमास्पद (anitya-premāspada) *n.* transient as well as an object of love न च भ्रममात्रस्य द्व्याकारतैव नेति वाच्यम् ... अहं सुखादिमान् अनित्यप्रेमास्पदं इत्यादिरूपेण द्व्याकारत्वस्यानुभाविकत्वात् GuruCandr. i. 8. 20.

अनित्यफल (anitya-phala) *adj.* [*f.* -ā] having a transient result 'अहमुक्थमस्मीति विद्यात्' इतिवत् संपन्मात्रमिदमनित्यफलं स्यात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 44. 5 (*on* i. 1. 7); तत्र च मानसी क्रियोपासना विधेयानित्यफला धर्मविशेष एव PañcPā. 59.10 (*on* i. 1. 1); यस्मादेवमनित्यफलमन्यत् तस्मान्नान्यः पन्थाः BrahmSūBh.(Ma.) 22A. 7 (*on* i. 4.21); कर्मस्वनित्यफलेषु विरक्तस्य मुमुक्षोः ... विचार एवाभ्यर्हिते प्रवृत्तिर्युक्ता PrakaVi. 27. 3; यस्मादेवं कर्माद्यनित्यफलं तस्मान्न तन्मोक्षसाधनम् TattvPrakā. 74B. 3 (*on* i. 4.21); काम्यकर्माण्यनित्यफलानि GoviBh. 5. 6 (*on* i. 1. 1); *n.* transient fruit, cf. **अनित्यफलद** etc.

अनित्यफलकत्व (anityaphalaka-tva) *n.* the state of having a transient result 'यथेह कर्मजितो लोकः क्षीयते एवमेवामुत्र पुण्यजितो लोकः क्षीयते' इति कर्मणामनित्यफलकत्वम् VedāntKau. 90. 5 (*on* i. 3. 14)

अनित्यफलचमस (anitya-phalacamasa) *m.* occasional (use of the) cup containing pounded figs विरुद्धं खल्वेतदभिषवेण नित्यं ज्योतिष्टोम उपकुर्यादनित्यफलचमसद्वारम् ŚāstrDī. 311.2 (*on* iii. 6. 13); न खल्वभिषवेन(?ण) नित्यं ज्योतिष्टोमस्योपकुर्यादनित्यफलचमसद्वारेति युज्यते VidhiRa. 29 (151.23); ŚivārkaMaDī. ii. 423. 6 (*on* iv. 1. 1); अनित्यफलचमसस्य द्वारत्वे उद्देश्यत्व एव वा बाधकाभावात् BhāṭṭDī. ii. 33. 19 (*on* iii. 6.13); नित्यधर्मैः क्रतोरुपकर्तव्यमनित्यफलचमसद्वारेत्येवमन्वयासंभवात् MayūMāli. 313. 3 (*on* iii. 6. 16)

अनित्यफलता (anityaphala-tā) *f.* the state of having a transient fruit वेद एव अग्निहोत्रादीनां श्रेयःसाधनानामनित्यफलतां दर्शयति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 7. 2 (*on* i. 1.1)

अनित्यफलत्व (anityaphala-tva) *n.* the state of having a transient fruit न अन्यः वरः तुल्यः सदृशः अस्ति एतस्य कश्चिदपि। अनित्यफलत्वादन्यस्य सर्वस्यैव KāṭhUBh. 115. 16 (*on* 1. 22); श्रुतयश्च कर्मणामनित्यफलत्वेन मोक्षविरोधित्वम् ... दर्शयन्ति BrahmSūBh.(Rā.) 5. 20 (*on* i. 1. 17); ŚrutaPra. iA. 75. 11 (*on* i. 1. 1)

अनित्यफलद (anityaphala-da) *adj.* what yields a transient fruit नित्यफलस्य मोक्षस्य कथमनित्यफलदं कर्म साधनम् ŚrutaPra. iA. 45. 19 (*on* i. 1. 1)

अनित्यफलदत्व (anityaphalada-tva) *n.* the state of being the bestower of a transient fruit धर्मजिज्ञासयैवेष्टसिद्धौ किं ब्रह्मजिज्ञासयेत्यत्र धर्मस्यानित्यफलदत्वान्निरतिशयानन्तानन्दप्राप्तये तज्जिज्ञासा कर्तव्येत्युच्यते VedāntKau. 2.11 (*on* i. 1.1)

अनित्यफलदायित्व (anityaphaladāyi-tva) *n.* the state of being the bestower of a transient fruit अनित्यफलदायित्वं ज्ञानहीनस्य कर्मणः TaiUBhsVā. 9.3(1)

अनित्यफलवत्त्व (anityaphalavat-tva) *n.* the state of having a transient fruit वस्तुविरोधः द्वैतवासनाजनकत्वमनित्यफलवत्त्वं च ŚrutaPra. iA. 46. 8 (*on* i. 1. 1)

अनित्यफलसाधन (anityaphala-sādhana) *n.* means of accomplishing a transient fruit अनित्यफलसाधनाद्यज्ञादेः सर्वस्मादुत्कृष्टत्वं संन्यासस्योक्तम् SanatBh. 213.17 (*on* 1. 20); 222.9 (*on* 1. 26)

अनित्यफलहेयता (anityaphala-heyatā) *f.* abandonability of transient fruits अनित्यफलहेयताज्ञानस्य स्वर्गादिफलजिहासाद्वारेण ब्रह्मविचारोपयोगो वक्तव्यः ŚrutaPra. iA. 72. 17 (*on* i. 1. 1)

अनित्यफलेप्सु (anityaphalepsu) *adj.* desirous of a transient fruit किमनित्यफलेप्सुभिर्भवद्भिः संभाषणमपि नाहं कुर्वे ŚaṅkaVi.(Ā.) 225.6.

अनित्यफलोत्पत्ति (anityaphalotpatti) *f.* production of a transient fruit कर्मभ्योऽपि न मुक्तिः स्यात्कर्मापि न हि वस्तुनुत्। तस्यानित्यफलोत्पत्तौ प्रभविष्णुत्वकारणात् BṛĀraUBhVā. i. 4. 239.

अनित्यबल (anitya-bala) *n.* varying strength महाबलोऽपि रोगाद्यैरबलः क्रियते क्षणात्। इत्यनित्यबले पुंसां युक्तो बलमदो न हि TriṣaŚaPuC. iv. 5. 265.

अनित्यबाधक (anitya-bādhaka) *adj.* which annuls what is impermanent कर्मानित्यं पृथग्रूपं नित्यं चानित्यबाधकम् BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 370.

अनित्यबाह्यविद्वेषिन् (anitya-bāhyavidveṣin) *m.* occasional external enemy अनित्यबाह्यविद्वेषिनिर्जयस्तुतिसंस्तवः। नित्यान्तःस्थारिसंहर्तुस्तस्य प्रत्युत गर्हणा RājTa.(Jo.) 1002.

अनित्यबुद्धि (anitya-buddhi) *f.* notion as impermanent सकलसंपदामाश्रयस्य तस्य चेतसि सर्ववस्तुष्वनित्यबुद्धिरुत्पन्ना SiṁhāDvā. 78. 0(17)

अनित्यभक्ष (anitya-bhakṣa) *m.* non-obligatory eating अनित्यभक्षे नित्यवच्छ्रुतगुणविध्ययोगान्नित्य एव भक्ष एष्टव्यः MayūMāli. 286. 6 (*on* iii. 5. 6)

अनित्यभव (a-nityabhava) *adj.* not invariably present अनित्यभवः प्रायभव इति चेन्मुक्तसंशयेन तुल्यम् Vār. 2 *on* P. iv. 3. 39; MahāBh. ii. 308. 13 (*on* iv. 3. 39); JaineVyā. 197. 22 (*on* iii. 3.28); KāśiVṛ. *on* iv. 3. 39; Nyās. i. 986.5 (*on* iv. 3. 39)

अनित्यभव (anitya-bhava) *m.* non-eternal transmigratory existence कस्यार्थे क्रियते गेहमनित्यभवमध्यगैः SkandP. i(2). 12. 17; अनित्यभवहेतोः कः शास्त्रमुद्रां विलुम्पति PrabhāC. 97. 31.

अनित्यभाव (anitya-bhāva) *m.* non-eternal nature नित्यमनित्यभावादनित्ये नित्यत्वोपपत्तेर्नित्यसमः NyāySū. v.1. 35; अनित्यभावाद्देवानां मन्त्रोत्पत्तिः पुनः पुनः VāyuP. i. 61.75; BrahmāṇḍP. i. 35. 85; योगजधर्मो न क्षीयत इति चेत् न युक्तम्। उत्पत्तिधर्मकस्य सर्वस्यानित्यभावात् NyāyVār. 89. 5 (*on* i. 1. 22)

अनित्यभूतविशेषगुण (anitya-bhūtaviśeṣaguṇa) *m.* non-eternal special quality of a particular element न च श्रोत्रं न नित्यद्रव्यग्राहकम्, अनित्यभूतविशेषगुणग्राहकं वा TattvPradī.(Ci.) 162. 8 (comm. अनित्यो यो भूतविशेषगुणः)

अनित्यभूतसमूह (anityabhūta-samūha) *m.* aggregate of non-eternal elements इत्येवमुक्तस्यानित्यभूतसमूहारब्धं वर्ष्म शरीरमनित्यमस्थिरं यस्य पुनर्मोक्षार्थं भवत्यसौ कृती पण्डितः DīpKa. 85.12 (*on* 3. 107)

अनित्यभोजन (anitya-bhojana) *n.* non-obligatory (ritualistic) eating पूर्वत्रानित्यभोजनार्थभक्तद्रव्यप्रयुक्तस्य होमस्यानित्यत्वमुक्तम् PrakaVi. 886. 21; अनित्यभोजनाश्रितप्राणाग्निहोत्रवत् नित्यकर्माङ्गाश्रितोपास्तीनां नित्यत्वमिति पूर्वपक्षमाह — यथेत्यादिना VedāntKa. 456. 9 (*on* iii. 3. 42)

अनित्यम् (a-nityam) *adv.* not regularly, occasionally अनित्यं हि स्थितो यस्मात्तस्मादतिथिरुच्यते VāsiDS. 8. 7; ManuSm. 3. 102; ViṣṇuSm. 67.34; MārkP. 29. 29; अनित्यमागतो यस्मात्तस्मादतिथिरुच्यते ParāSm. 1. 42; अनित्यं स्थित इत्यत्रार्थेऽतिथिपदं निपात्यते ManvaVi. 341. 1 (*on* 3.102)

अनित्यमति (anitya-mati) *adj.* having unfixed thoughts or opinions तस्मिंस्तस्मिन्निमित्ते हि मतं भवति केशव। प्राप्तकालं मनुष्येण स्वयं

कार्यमरिंदम। अन्यथा चिन्तितो ह्यर्थः पुनर्भवति सोऽन्यथा। अनित्यमतयो लोके नराः पुरुषसत्तम MahāBhā. v. 78. 6.

अनित्यमनोवादिन् (anityamano-vādin) *m.* upholder of the view that the mind is non-eternal अनित्यमनोवादिभिरपि हि 'अन्नमयं हि सौम्य मन' इति श्रुतिराप्यायनपरतयैव योज्या NyāyPari. 16. 6.

अनित्यमात्र (anitya-mātra) *n.* [Loc.] in the sense of any non-eternal thing अनित्यमात्रे चेदानाय्य इति निपात्यते तर्हि घटादिष्वतिप्रसङ्गः। अत आह — दक्षिणाग्नौ Prasā. ii. 483. 20

अनित्यमात्रनिष्ठ (anityamātra-niṣṭha) *adj.* residing only in non-eternal (objects) नित्यानित्यविभागोऽयं पृथिव्याः न प्रकल्पते। अनित्यमात्रनिष्ठं हि पृथिवीत्वं प्रतिष्ठितम् TarkSaṁ.(Ā.) 28. 25.

अनित्यमात्रवृत्ति (anityamātra-vṛtti) *adj.* residing only in non-eternal (objects) पृथिवीत्वम् अनित्यमात्रवृत्ति, पृथिवीमात्रवृत्तित्वात्, घटत्ववत् — इति अनुमानसंभवः स्यात् TarkSaṁ.(Ā.) 28.26.

अनित्यमात्रवृत्तित्व (anityamātravṛtti-tva) *n.* the state of being that which resides only in non-eternal (objects) पृथिवीनिष्ठजातेः अनित्यमात्रवृत्तित्वे पृथिवीत्वन्यूनवृत्तित्वं प्रयोजकमिति चेत्, न, व्यतिरेके दृष्टान्ताभावात् TarkSaṁ.(Ā.) 29.1; 29. 3.

अनित्ययान (anitya-yāna) *n.* occasional marching मृगयायां तु व्यायामः ··· मृगाणां चित्तज्ञानमनित्ययानं चेति ArthŚā. iii. 21. 6 (8. 3)

अनित्ययोग (anitya-yoga) *m.* association with what is non-eternal नेह ध्रुवं किंचन जातु विद्यते अस्मिँल्लोके कर्मणोऽनित्ययोगात् MahāBhā. vii. 2. 6; viii. 26. 47; प्रतिमन्वन्तरं चैषा श्रुतिरन्या विधीयते इत्यादिस्मृतेश्च। तथा — कादाचित्ककथाविशेषसंदृष्टेरनित्ययोगात् तत्पूर्वोत्तरकाल्योस्तदनन्वयापत्तेः NyāyPari. 383. 12; प्रवचननियता काठकाद्या समाख्या, द्रष्टा मन्त्रादिकर्ता, परिहृत इह चानित्ययोगः प्रवाहैः TattvMu. 4. 112.

अनित्ययोगादिदोष (anityayogādi-doṣa) *m.* fault(s) such as association with what is non-eternal तन्नियोगश्च तत्तदृषिकत्वेनानुसंधानादेः कर्मौपयिकत्वात् तेषामपि प्रवाहानादित्वान्नानित्ययोगादिदोषः NyāyPari. 390. 5.

अनित्यरजतप्रमात्व (anityarajatapramā-tva) *n.* the state of being uncertain valid knowledge of silver अनित्यरजतप्रमात्वं रजताप्रमाकारणतावच्छेदकरूपानवच्छिन्नकारणताप्रतियोगिककार्यतावच्छेदकं रजतभ्रमावृत्तिकार्यतावच्छेदकत्वात् घटत्ववत् TattvCin. i. 313.4.

अनित्यरूपत्वविवरण (anityarūpatva-vivaraṇa) *n.* exposition of being that which has an impermanent form 'ब्रह्माह' मित्यनेन परब्रह्मतया नित्यरूपं विवृतम्।··· तदनन्तरमनित्यरूपत्वविवरणम् ŚivārkaMaDī. i. 552. 25 (*on* i. 4. 22)

अनित्यलोक (anitya-loka) *m.* non-eternal world अन्येषामनित्योपासकानामनित्यलोकप्राप्तिः ŚaṅkaVi.(Ā.) 129. 5; अनित्यलोकसंबन्धदेहदेवान्तरस्पृहाम्। भोगमोक्षस्पृहां हित्वा ···। नारायणमृते कर्म न कुर्वन्ति मनागपि BṛBrahmaS. iv. 7. 81.

अनित्यलौकिकवाक्य (anitya-laukikavākya) *n.* non-eternal secular (i. e. non-Vedic) sentence अनित्यशब्दोऽयमनित्यलौकिकवाक्यसादृश्यपरः सन्नप्रामाण्यमाह तस्मादप्रामाण्यमुच्यते MayūMāli. 8.29 (*on* i. 2.1)

अनित्यवत् (anitya-vat) *adv.* **I** as in the case of what is non-eternal घटाभावसामान्यनित्यत्वान्नित्येष्वप्यनित्यवदुपचाराच्च NyāySū. ii. 2. 14; **II** like the non-eternal अत्र नित्यवाक्यार्थप्रतिपत्तावार्षोपाख्यानमनित्यवदाभासमानमुपायत्वं प्रतिपद्यते TantrVā. 64. 20 (*on* i. 2.49); 1123.2 (*on* iii. 6. 43)

अनित्यवर्ण (anitya-varṇa) *m.* **A** non-permanent or non-fast colour रक्तानित्यवर्णयोः कालाच्च ŚākaṭāVyā. iii. 4.112; SiddhaHe. vii. 3.18; अनित्यवर्णे च SaraKaṇṭhā.(Gr.) v. 4.30; **B** non-eternal sound, cf. **अनित्यवर्णातिरिक्त**.

अनित्यवर्णातिरिक्त (anityavarṇātirikta) *adj.* different from non-eternal sound परैस्तु अनित्याच्छब्दात् जगतः प्रभवानुपपत्तेरनित्यवर्णातिरिक्तो नित्यः शब्दस्फोट इति एकदेशिमतेनोपन्यस्य ŚrutaPra. ii. 63. 22 (*on* i. 3. 27)

अनित्यवस्तु (anitya-vastu) *n.* transitory object नित्यानित्यपदार्थविवेकात्पुरुषस्य जायते सद्यः। स्रक्चन्दनवनितादौ सर्वत्रानित्यवस्तुनि विरक्तिः SarvaVeSāSaṁ. 23.

अनित्यवस्तुकृतत्व (anityavastukṛta-tva) *n.* the state of being brought about by a transient object धनसहायमन्त्रौषधितपोयोगकृतं वीर्यं मृत्युं न शक्नोत्यभिभवितुम्, अनित्यवस्तुकृतत्वात् KenUBh. 48.9 (*on* 2.4)

अनित्यवस्तुपरत्व (anityavastupara-tva) *n.* the state of having reference to non-eternal objects पूर्वत्र ब्रह्मक्षत्रशब्दस्य संनिहितमृत्युपदानुसारेणानित्यवस्तुपरत्ववदिहापि VedāntKa. 138. 8 (*on* i. 2.11)

अनित्यवादिन् (anitya-vādin) *adj.* **I** upholder of the view that sounds are impermanent तथा चानित्यवादिनः सर्वे शब्दाः तथा NyāyVār. 275.8 (*on* ii. 1. 67); नास्माभिः प्रत्यभिज्ञानं नित्यसाधनमिष्यते। अनित्यवादिनस्त्वेषा प्रत्यक्षेण विरुद्धता ŚlokaVār. 6. 389 (830. 1); **II** upholder of the view that everything is momentary or transient अनित्यवादी नित्यवादिनं प्रति पुनरेवं प्रमाणयति। सर्वं क्षणिकं सत्त्वात् SyādvāMañ. 26(16)

अनित्यवायुधर्मत्व (anityavāyudharma-tva) *n.* the state of being the non-permanent property of air-waves अनित्यवायुधर्मत्वे शब्दे कथं नित्यता YuktiSneha. 137. 36 (*on* i. 1.6)

अनित्यविग्रहोपाधिक (anityavigrahopādhi-ka) *adj.* having a transient body as an adjunct अनित्यविग्रहोपाधिकानां च 'अनादिनिधनं विष्णु' मिति व्यवहारायोगः VīraMi.(Bhakti.) 170.27.

अनित्यविज्ञान (anitya-vijñāna) *n.* understanding (of words) as not permanent अनित्यविज्ञानं तु तस्मादुपसंख्यानम् Vār. 11 *on* P. i. 1. 56; MahāBh. i. 136.12 (*on* i. 1. 56); *adj.* whose knowledge is transitory अनित्यविज्ञान आत्मा सुखी दुःखी इत्यभ्युपगतो लौकिकैः, अतोऽन्यो नित्यविज्ञानस्वरूपादात्मनः KenUVāBh. 74. 18 (*on* 1. 4); 91.1 (*on* 3.1)

अनित्यवितृष्ण (anitya-vitṛṣṇa) *adj.* free from desire for what is transient वेदमधीत्य तदर्थानापाततोऽधिगम्य तत्त्ववित्प्रसङ्गेन नित्यानित्यविवेकतोऽनित्यवितृष्णो नित्यविशेषावगतये चतुर्लक्षण्यां प्रवर्तते GoviBh. 5. 13 (*on* i. 1. 1)

अनित्यवित्त (anitya-vitta) *adj.* whose wealth is unstable अनित्यचित्तः (v.l. अनित्यवित्तः) पुरुषस्तस्मिन्को जातु विश्वसेत्। तस्मात् प्रधानं यत्कार्यं प्रत्यक्षं तत्समाचरेत् MahāBhā. xii. 81.9.

अनित्यविधि (anitya-vidhi) *m.* injunction of non-obligatory (rites) नित्यानित्यविधेर्विरुद्धमुभयार्थत्वं ततो नित्यता ···। यद्वा कल्प्या NayaMañ. III. iv. 8. 15.

अनित्यविशेष (anitya-viśeṣa) *m.* a kind of unusual happening निपातनाच्च अनित्यविशेषो विस्मयहेतुर्गृह्यते Pradī. v. 142B. 17 (*on* vi. 1. 147)

अनित्यविशेषगुण (anitya-viśeṣaguṇa) *m.* temporary specific quality आत्मा कदाचित् ध्वस्ताशेषविशेषगुणः नित्यत्वे सत्यनित्यविशेषगुणाश्रयत्वात् महाप्रलयावस्थायामाकाशवत् TattvPradī.(Ci.) 360. 13; न च पार्थिवपरमाणुः अग्निसंयोगजविशेषगुणवान्, नित्यत्वे सति अनित्यविशेष(गु)णवत्त्वात्, आत्मवत् TarkSaṁ.(Ā.) 62. 21; अनित्यविशेषगुणसंस्कारादीनामुपाधिवृत्तित्वेनासिद्धिः AdvaiSi. 852. 22.

अनित्यविषय (anitya-viṣaya) *adj.* having reference to a non-eternal object अथात्मशब्दोऽनित्यविषयो वर्णात्मकत्वात् तथापि नित्यशब्देनानैकान्तिकम् NyāyVār. 347. 7 (*on* iii. 1. 1); TātpaṬ.(Vā.) 503. 16 (*on* iii. 1. 1); अनित्यविषयं वरं नचिकेताः न वृणीते मनसापि KāṭhUBh. 120. 9 (*on* 1. 29)

अनित्यविषयकता (anityaviṣayaka-tā) *f.* the state of having reference to a non-eternal object श्रुतौ द्वैतदर्शनस्यानित्यविषयकताप्रतिपादनेन तस्य हेयत्वान्निर्गतं द्वैतं यस्यां सा निर्द्वैता LalitāSaBh. 141. 30 (*on* 182)

अनित्यविषयाव्याप्ति (anityaviṣayāvyāpti) *f.* non-pervasion (i.e. non-inclusion) of non-eternal objects अथ मतं किं विषयसत्त्वं तदानीमभिमतमुत पूर्वमथ पश्चाद्यद्वा सर्वदाथवा यदाकदाचित् ··· न चतुर्थः। अनित्यविषयाव्याप्तेः NyāySu.(Ja.) 248A.9 (*on* ii. 1. 2)

अनित्यवृत्त (anitya-vṛtta) *adj.* having irregular conduct अनित्यचित्तः (v.l. अनित्यवृत्तः) पुरुषस्तस्मिन्को जातु विश्वसेत्। तस्मात्प्रधानं यत्कार्यं प्रत्यक्षं तत्समाचरेत् MahāBhā. xii. 81. 9.

अनित्यवृत्ति (anitya-vṛtti) *adj.* existing in what is non-eternal पृथिवीत्वं नित्यानित्यवृत्ति, कृत्स्नपृथिवीवृत्तित्वात्, सत्तावत् TarkSaṁ.(Ā.) 29. 6; नित्यः शब्दः प्रमेयत्वाद् व्योमवत्। अत्र हि प्रमेयत्वं हेतुः स तु नित्यानित्यवृत्तिः TarkBhā.(Ke.) 46. 6.

अनित्यवृत्तिगुणत्व (anityavṛttiguṇa-tva) *n.* the state of being an attribute which exists in what is non-eternal यथा शर्करारसोऽनित्योऽनित्यवृत्तिगुणत्वात्। स नित्यः रसनेन्द्रियजन्यनिर्विकल्पकविषयत्वात् रसत्ववत् TattvCin. ii(1). 400. 1.

अनित्यवृत्तिता (anityavṛtti-tā) *f.* the state of being that which resides in what is not eternal न च गुणत्वावच्छिन्नकार्यसमवायिकारणतावच्छेदकतया तत्सिद्धिः नित्यानित्यवृत्तितया गुणत्वस्य कार्यतानवच्छेदकत्वात् Upask. 56.13 (*on* i. 2.5)

अनित्यवैशेषिकगुणाश्रयत्व (anityavaiśeṣikaguṇāśraya-tva) *n.* the state of being the substratum of perishable specific qualities आत्मा

कदाचिदखिलविशेषगुणशून्यः अनित्यवैशेषिकगुणाश्रयत्वात् उत्पद्यमानघटप्रलयाकाशवत् NyāySiA. 221. 20.

अनित्यव्यक्तिविशेष (anitya-vyaktiviśeṣa) *m.* particular perishable individual वैदिकशब्दानामनित्यव्यक्तिविशेषवाचित्वशङ्कायाः समाननामरूपत्वादित्यत्रैव निरस्तत्वेनात्र तच्छङ्काया एवानुत्थानात् ŚrutaPra. ii. 655.28 (*on* iv. 4. 22)

अनित्यव्यक्तिशब्दार्थत्व (anityavyaktiśabdārtha-tva) *n.* the state of having the ever-changing individuals as the word-meaning प्रत्युच्चारणमर्थान्यत्वं भवेत्तदानित्यव्यक्तिशब्दार्थत्वप्रसङ्गः TantrVā. 453. 3 (*on* ii. 2. 2)

अनित्यव्यतिरिक्तवस्तु (anityavyatirikta-vastu) *n.* object different from what is perishable इदं तु मूर्तत्वमनित्यव्यतिरिक्तवस्त्वन्तरपरिचयविरहितमपि न प्रयोजकम् NyāyMañ. ii. 164. 8.

अनित्यव्यपदेश्यता (anityavyapadeśya-tā) *f.* the state of being termed as non-eternal यथा कथंचिदिष्टा चेदनित्यव्यपदेश्यता। अनभिव्यक्त्यवस्थातः साभिव्यक्त्यात्मनेष्यते ŚlokaVār. 6. 327 (813. 1); TattvSaṁ. 2316.

अनित्यव्यभिचारिन् (anitya-vyabhicārin) *adj.* deviating from what is non-eternal सत्यमसाधारणो वैधर्म्यहेतुः न पुनर्वैधर्म्यं व्यभिचारि गन्धवत्त्वं च नित्यानित्यव्यभिचारि NyāyVār. 127. 19 (*on* i. 1.35)

अनित्यव्यवहितत्व (anityavyavahita-tva) *n.* the state of being that which closely occurs with the (verbal base) *an-* 'प्राणिति' इत्यत्रैकादेशस्य परादिवत्त्वेनानित्यव्यवहितत्वं रेफस्यास्ति LaŚabdeŚe. ii. 573. 13.

अनित्यव्यावृत्त (anitya-vyāvṛtta) *adj.* not existing in what is non-eternal अपर आहेत्यादिना यावद्द्रव्यभावित्वमित्यनित्यव्यावृत्तं लक्षणान्तरं भाष्ये दर्शितम् LaŚabdeŚe. i. 408. 3.

अनित्यव्यावृत्तत्व (anityavyāvṛtta-tva) *n.* the state of being non-existent in what is non-eternal यदि गन्धवत्त्वमनित्यव्यावृत्तत्वान्नित्यत्वं साधयति नित्यादपि गगनाद् व्यावृत्तेरनित्यत्वमपि साधयेत् न चास्त्युभयोः सिद्धिः NyāyKa. 242.6.

अनित्यव्यावृत्तधर्मवत्त्व (anityavyāvṛttadharmavat-tva) *n.* the state of possessing properties which are not existing in what is impermanent अथ नित्यव्यावृत्तधर्मत्वादनित्यत्वमनित्यव्यावृत्तधर्मवत्त्वाच्च नित्यत्वं पुरस्कृत्य नित्योऽनित्यो वेति संशेरते तदापि हेतुभूतधर्मद्वयनिमित्तोऽयं संशयः NyāyPari. 64.2.

अनित्यशब्द (anitya-śabda) *m.* non-eternal sound ज्वालादिषु च प्रत्यक्षेण क्षयं दृष्ट्वा शब्देऽपि तथा संभावयेत् तथानित्यशब्दसमुदायात्मको वेदः स्यात् ManuBh. ii. 484. 21 (*on* 12.105)

अनित्यशब्दवादिन् (anityaśabda-vādin) *adj.* upholder of the view that sound is non-eternal अनित्यशब्दवादिनामागमनित्यत्वानुपपत्तेः TantrVā. 171. 6 (*on* i. 3. 10); अनित्यशब्दवादिनोऽपि हि अत्यन्तसारूप्यापोहरूपं नित्यमेव वाचकं मन्यन्ते NyāyRa. 820. 11 (*on* 6. 354); अत्रापि नित्यशब्दवादिसंमतः शब्दैकत्वैकान्तोऽनित्यशब्दवाद्यभिमतः शब्दानैकत्वैकान्तश्च प्राग्दर्शितदिशा प्रतिक्षेप्यः SyādvāMañ. 14(162)

अनित्यशब्दाभ्युपगम (anityaśabdābhyupagama) *m.* acceptance of (the view that) sound is non-eternal अनित्यशब्दाभ्युपगमे काष्ठभेद इत्यत्राप्यण्प्रत्ययो वचनादेव कर्तारमाचष्टे Pradī. iii. 272A. 19 (*on* iii. 4. 67)

अनित्यशब्दार्थसंबन्ध (anitya-śabdārthasambandha) *m.* non-permanent connection between the word and (its) meaning तत्र सर्वव्यक्त्यभिधानं तावदयुक्तम् ··· अनित्यशब्दार्थसंबन्धापत्तेः TantrVā. 273.12 (*on* i. 3. 26); तेन च व्यवहाराभावादभिधानानर्थक्यं समुदायिविनाशे च तस्याप्यनित्यत्वादनित्यशब्दार्थसंबन्धप्रसङ्गः TantrVā. 273. 21 (*on* i. 3. 26)

अनित्यशरीर (anitya-śarīra) *adj.* having a perishable body अनित्यशरीरे च न भक्तिरुत्पद्यते TattvPrakā. 154A. 12 (*on* ii. 2. 39); *n.* perishable body अतः सिद्धं नित्यानित्येच्छाभेदात् ईश्वरादेर्नित्यानित्यशरीरादिमत्त्वम् NyāySiA. 236.29.

अनित्यशरीरानर्हत्व (anityaśarīrānarha-tva) *n.* non-appropriateness of a non-eternal body न चानित्यत्वं तच्छरीरस्य संभवति, जगत्कारणस्यानित्यशरीरानर्हत्वात् VedāntKau. 209.16 (*on* ii. 2.39)

अनित्यसंयोग (anitya-saṁyoga) *m.* association with what is non-eternal नित्यस्यानित्यसंत्या(v. l. यो)गाल्लोके तन्मरणं विदुः। न च नित्यस्य जीवस्य विनाशो विद्यते MahāBhā. xiii. App. 15(2281); अनित्यसंयोगान्मन्त्रानर्थक्यम् MīmāSū. i. 2. 31; i. 2. 6; i. 2. 42; ŚābaBh. 112.3 (*on* i. 2.6); सर्वोपाख्यानेष्वन्यपरत्वासंभवात् स्वरूपप्रतिपादनादनित्यसंयोगः TantrVā. 9.21 (*on* i. 2. 6); 33. 22 (*on* i. 2. 18); यत् खलु सूत्रकारेणानित्यसंयोगपरिहारार्थमुक्तम् NyāyRa. 952. 18 (*on* 8. 6); न चानित्यसंयोगेनानित्यसंयोगाभावः साध्यो भवितुमर्हति ··· अनित्यसंयोगप्रसङ्गोऽत्र हेतुर्विवक्षितः NyāySu.(So.) 18.11 (*on* i. 2. 6); 19.11 (*on* i. 2.6); नामरूपयोस्तुल्यत्वादन्यस्य भेदकस्याभावान्नानित्यसंयोगविरोधः AṇuBh. 91. 3 (*on* i. 3. 30); 105.18 (*on* i. 4. 8); इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छदित्यादीनां प्रतीयमानार्थपरत्वे वेदस्यानित्यसंयोगरूपप्रसङ्गः ŚivārkaMaDī. i. 457. 32 (*on* i. 3. 25); स्थानाद्युपाधिकस्य कस्यापि नित्यार्थस्य संभवेन तादर्थ्ये सत्यनित्यसंयोगानवकाशाच्च ··· देवतावादिवेदस्य कथमप्यनित्यसंयोगापरिहारात् SiddhāSi. i. 44. 15; i. 36. 2; MīmāKau. i. 40.22 (*on* i. 3. 7); i. 116. 15 (*on* i. 3. 24); iii(1).14. 15 (*on* i. 2. 6); एतेन स्तेनं मनः ··· इत्यादेः — °अनित्यसंयोगादिदूषणमपास्तम् BhāṭṭCin. ii. 6.13 (*on* i. 2. 1); i. 140. 7 (*on* i. 1.27-32); MayūMāli. 787. 8 (*on* x. 8.14)

अनित्यसंसर्ग (anitya-saṁsarga) *m.* contact with what is perishable or what does not exist अनित्यसंसर्गेण मलिनत्वं तद्विशुद्धिश्च विज्ञानस्येति इयं कल्पना ··· प्रमाणशून्या BṛĀraUBh. 540. 11 (*on* iv. 3. 7)

अनित्यसंसार (anitya-saṁsāra) *m.* impermanent transmigratory existence अनित्यसंसारस्य किंचिदधिष्ठानमस्तीति इयान् विवेको न तु ब्रह्मेति VedāntKa. 41.2 (*on* i. 1.1); अनित्यसंसारात्मना परिणतशक्तेर्वाच्याया वाचकमक्षरं हकारः SetuBa. 234.9.

अनित्यसंस्कार्यसंबन्ध (anityasaṁskārya-sambandha) *m.* connection with what is impermanent as well as fit to be purified निमित्ताभावतो होमो नित्यमङ्ग क्रतोर्भवेत्। नित्यश्चानित्यसंस्कार्यसंबन्धं लभते कथम् ŚāstrDī. 483. 19 (*on* iv. 4. 4)

अनित्यसंत्याग (anitya-santyāga) *m.* abandonment of what is not permanent नित्यस्यानित्यसंत्यागाल्लोके तन्मरणं विदुः। न च नित्यस्य जीवस्य विनाशो विद्यते MahāBhā. xiii. App. 15 (2281)

अनित्यसंनिधि (anitya-sannidhi) *adj.* whose proximity is not permanent नैवं पुरुषस्य कश्चिदपि प्रवर्तनव्यापारोऽस्ति ··· नाप्ययस्कान्तवत् संनिधिमात्रेण प्रवर्तयेत्, संनिधिनित्यत्वेन प्रवृत्तिनित्यत्वप्रसङ्गात्, अयस्कान्तस्य त्वनित्यसंनिधेरस्ति स्वव्यापारः संनिधिः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 358. 14 (*on* ii. 2. 7)

अनित्यसम (anitya-sama) *m.* parity through non-eternality (a kind of fallacious reasoning leading to the contingency of non-eternality of everything) साधर्म्यात्तुल्यधर्मोपपत्तेः सर्वानित्यत्वप्रसङ्गादनित्यसमः NyāySū. v. 1. 32; सर्वभावानां साधर्म्यमिति सर्वस्यानित्यत्वमनिष्टं संपद्यते। सोऽयमनित्यत्वेन प्रत्यवस्थानादनित्यसम इति NyāyBh. 325.26 (*on* v. 1. 32); NyāyMañ. ii. 185.27; साधर्म्यादेर्विपक्षाणां सपक्षत्वप्रसञ्जनम्। साधनप्रतिवन्द्या यत स ह्यनित्यसमोदयः।··· विपक्षस्यापि सपक्षत्वापादानमनित्यसमः TārkiRa. 298. 4.

अनित्यसमा (anitya-samā) *f.* parity through non-eternality (a kind of fallacious reasoning leading to the contingency of non-eternality of all things) अविशेषसमातोऽनित्यसमा न भिद्यते तत्रापि सर्वाविशेष इहापीति NyāyVār. 551. 5 (*on* v. 1. 32); सर्वभावानित्यत्वोपपादनेन प्रत्यवस्थानमनित्यसमा जातिः PramāMī. 62. 6 (*on* ii. 1. 29)

अनित्यसमास (a-nityasamāsa) *m.* non-obligatory compound-formation which has a corresponding uncompounded wordgroup used in the same sense अन्तोदात्तादुत्तरपदादन्यतरस्यामनित्यसमासे P. vi. 1.169.

अनित्यसमासता (anityasamāsa-tā) *f.* the state of being a non-obligatory compound-formation which has a corresponding uncompounded wordgroup used in the same sense नित्याधिकारे यः समासः स नित्यसमासः। नैवं शक्यम्। अव्ययीभावस्य ह्यनित्यसमासता प्रसज्येत MahāBh. i. 418. 12 (*on* ii. 2. 19)

अनित्यसमासत्व (anityasamāsa-tva) *n.* the state of being a non-obligatory compound-formation which has a corresponding uncompounded wordgroup used in the same sense यथात्रोत्तरपदस्यान्तोदात्तत्वं नास्त्येवमनित्यसमासत्वमपि Nyās. ii. 308.13 (*on* vi. 1.169)

अनित्यसंबन्ध (anitya-sambandha) *m.* **i** non-eternal relationship or connection अनित्यसंबन्धज्ञानानन्तशब्दशक्तिव्यक्त्यभिधानपूर्वकैकसत्ताभिधानकल्पनायाश्च केवलव्यक्त्यभिधानपक्षवदनुपपत्तिः TantrVā. 254.3 (*on* i. 3. 26); सापेक्षत्वस्य नित्यसंबन्धयोगित्वविरुद्धेनानित्यसंबन्धयोगित्वेन व्याप्तत्वात् TattvSaṁPañ. 710. 3 (*on* 2653–2655); **ii** relationship or connection with non-eternal things पदार्थानां नित्यत्वान्न वेदस्यानित्यसंबन्धः AṇuBh. 91. 10 (*on* i. 3.30)

अनित्यसंबन्धा (anitya-sambandhā) *adj.* (*f.*) having an unstable relationship पर्यन्तविरसा कष्टा प्रतिक्षणविवर्तिनी।··· अनित्यसंबन्धा हि विलासिनी KathāSaSāg. ix. 2. 287.

अनित्यसंबन्धिन् (anitya-sambandhin) *adj.* impermanent cor-

relative नित्यसंबन्धिनोः संबन्धात्मकत्वं स्वरूपमस्तीति चेत् — अनित्यसंबन्धिनोः संबन्धात्मकत्वं स्वरूपं नास्तीत्यनित्यतैव स्यात् ŚrutaPra. ii. 293.16 (*on* ii. 2.13)

अनित्यसर्वज्ञ (anitya-sarvajña) *adj.* non-eternal omniscient being अनित्यसर्वज्ञमूलकशाब्दग्रहे च नायं दोष इति चेत्। न TattvCin. ii(2). 86. 5.

अनित्यसहकारकोरक (anitya-sahakārakoraka) *m.* temporary (i.e seasonal) mango-blossom जनस्य चेतो भवविकारमुद्धतं समर्पयन्ती ··· मञ्जुभाषिणी पिकी सदानित्यसहकारकोरके NemiNir. 7. 35.

अनित्यसांसारिकफल (anitya-sāṁsārikaphala) *n.* transitory worldly consequence or result नित्यानित्यवस्तुविवेकादनित्यसांसारिकफलभोगविरागो नित्यपुरुषार्थेच्छा च स्यात् ŚrutaPra. iA. 47.30 (*on* i. 1. 1)

अनित्यसाक्षात्कार (anitya-sākṣātkāra) *m.* non-eternal intuitive perception अतीन्द्रियत्वं च यद्यपि न ··· अनित्यसाक्षात्काराविषयत्वं योगजधर्माद्यजन्यसाक्षात्काराविषयत्वं वा TattvCin. ii(2). 118. 4.

अनित्यसातिशयफल (anityasātiśaya-phala) *adj.* bringing about a temporary and superior result दुःखापघातकादुपायात् सोमपानादेरविशुद्धादनित्यसातिशयफलाद्, विपरीतः विशुद्धो हिंसादिसंकराभावाद्, नित्यनिरतिशयफलः (उपायः श्रेयान्) SāṁkhyaTaKau. 79.2 (*on* 2)

अनित्यसाधन (anitya-sādhana) *n.* 1 means of proving what is non-eternal वादिप्रतिवादिनौ तावद् विचारयतः किं नित्यसाधनं बलीयः आहोऽनित्यसाधनमिति NyāyVār. 183. 17 (*on* ii. 1. 1); अनित्यसाधनवादिनं प्रत्युत्तरं दर्शयित्वा नित्यसाधनवादिनं प्रत्याह TātpaṬ.(Vā.) 681. 17 (*on* v.1.16); 2 non-eternal means शेवधिः ··· मया जानतापि नित्यमनित्यसाधनैः न प्राप्यते KāṭhUBh. 128.8 (*on* 2.10)

अनित्यसाधर्म्य (anitya-sādharmya) *n.* sameness with what is non-eternal सामान्यदृष्टान्तयोरैन्द्रियकत्वे समाने नित्यानित्यसाधर्म्यात् संशयसमः NyāySū. v. 1.14; NyāyMañ. ii. 180. 20; अनित्यसाधर्म्यादनित्यत्वोक्तौ नित्यसाधर्म्यान्नित्य इत्यापन्नम् TārkiRa. 285. 18; PramāMī. 61. 12 (*on* ii. 1.29)

अनित्यसापेक्ष (a-nityasāpekṣa) *adj.* (subordinate member of a compound) not requiring invariable syntactic connection with an outside word (समासाः) अनित्यसापेक्षाः यथा 'ऋद्धस्य राज्ञः पुरुषः' इति अत्र सापेक्षस्य 'राजन्' शब्दस्य पुरुषशब्देन समासो न युक्त एव Bhāsk. ii. 206. 11 (*on* ii. 4.20)

अनित्यसुख (anitya-sukha) *n.* transitory happiness यस्त्वनित्यसुखात्मकः शेवधिः, स एवानित्यैर्द्रव्यैः प्राप्यते KāṭhUBh. 128. 6 (*on* 2. 10); बाह्यानित्यसुखासक्तिं हित्वा ··· अन्तरेव प्रकाशते ĀtmaBo. 51; अनित्यसुखलब्धये क्रतुषु कर्मठाः केचन श्रुतेर्वचनमात्रतः पशुवधं सुखं कुर्वते HariVi. 4.64.

अनित्यसुखत्व (anityasukha-tva) *n.* the state of being transitory happiness अनित्यसुखत्वादिरूपेणाज्ञानस्य कदाचित्संपत्त्या तेन रूपेणेव स्वकीयसुखत्वेनापि कदाचित् ज्ञानात्तेन रूपेणेच्छा LaCandr. 888. 30.

अनित्यसोमपा (anitya-somapā) *m.* (pl.) a class of *pitṛs* who are not ancient न च नित्ये संभवत्यनित्यसोमपादानं वैदिके कर्मणि युक्तम् ManuBh. i. 290. 28 (*on* 3. 184)

अनित्यसोमावसेक (anitya-somāvaseka) *m.* occasional sprinkling or smearing of Soma-juice दशापवित्रेण ग्रहं संमार्ष्टीति नित्यवच्छ्रुतस्य संमार्गस्यानित्यसोमावसेकनिर्हरणार्थत्वानुपपत्तेरदृष्टसंस्कारार्थत्वमेव MayūMāli. 95.25 (*on* ii. 1.1)

अनित्यस्मृति (anitya-smṛti) *f.* non-eternal *smṛti*-tradition आगमोऽपि श्रुतिमूलत्वविषयः नित्यो वा स्यात् कृतको वा। नाद्यः, मूलश्रुत्यनुपलम्भात्। नित्यस्यानित्यस्मृतिमूलप्रतिपादनाशक्तेश्च MīmāKau. i. 5. 9 (*on* i. 3. 1)

अनित्यस्वभाव (anitya-svabhāva) *adj.* having a non-eternal nature यः कृतकं स्वभावं जनयति, सोऽनित्यस्वभावं सन्तं जनयतीति प्रमाणं दृष्टान्तेनोपदर्श्यते PramāVāSvopVṛ. 11. 16.

अनित्यस्वरूप (anitya-svarūpa) *adj.* having a non-eternal form or nature अत एव ह्यनित्यस्वरूपस्य मोक्षसाधनस्यानुष्ठानम् ŚatDū. 75.22.

अनित्यस्वरूपत्व (anityasvarūpa-tva) *n.* the state of having an impermanent nature 'सोऽहं नित्यानित्य' इत्यादेरपि तत्र सामान्यतो नित्यानित्यस्वरूपत्वमुक्त्वा 'ब्रह्माह'मित्यनेन परब्रह्मतया नित्यरूपं विवृतम् ŚivārkaMaDī. i. 552.23 (*on* i. 4. 22)

अनित्यहान (anitya-hāna) *n.* abandonment of what is non-eternal नित्यस्यानित्यात्तात्त्विकभेदाभावे ··· नित्यानित्यवस्तुविवेको भ्रमः स्यादिति तेनानित्यहानेन नित्ये प्रवृत्तिरयुक्ता स्यात् Nyāyāmṛ. 546A. 8.

अनित्यहृदया (anitya-hṛdayā) *adj.* (*f.*) having a fickle mind न कुलं न कृतं विद्या न दत्तं नापि संग्रहम्। स्त्रीणां गृह्णाति हृदयमनित्यहृदया हि ताः Rāmā. ii. 901*(6); SūktiRa. 54.8.

अनित्यहेतु (anitya-hetu) *m.* probandum pointing to what is non-eternal अनित्यहेतव इमे किल कथ्यन्ते NyāyMañ. i. 188. 30.

अनित्यहेतुतस् (anityahetu-tas) *adv.* because of having an impermanent cause अनित्यहेतुतोऽनित्यं तेन कर्त्रादि लक्ष्यते। निर्हेतु प्रत्यगज्ञानं लक्ष्यते तेन नित्यवत् BṛĀraUBhVā. i. 4. 670.

अनित्यहेतुता (anityahetu-tā) *f.* the state of not having a fixed cause यदृच्छा[नित्य]हेतुता ParyāRaMā. 1282.

अनित्याकारभावन (anityākāra-bhāvana) *adj.* having the practice of the aspect of impermanence (मनस्कारः) भावनाकारप्रविष्टः ··· तत्र सप्तत्रिंशदाकारभावनः। अशुभाकारभावनो दुःखाकारभावनोऽनित्याकारभावनोऽनात्माकारभावनः स्मृत्युपस्थानेषु MaYānaSū. 57. 14 (11.11)

अनित्यागमन (anityāgamana) *adj.* arriving occasionally (नाधीयीत ···। अतिथिं चाननुज्ञाप्य) अनित्यागमनः शिष्टश्चातिथिः ManuBh. i. 373.3 (*on* 4.122)

अनित्यागमपक्ष (anityāgama-pakṣa) *m.* view that the Veda is non-eternal अनित्यागमपक्षे स्यादन्योऽन्याश्रयदूषणम् आगमस्य प्रमाणत्वमीश्वरोक्त्येश्वरस्ततः। आगमात् सिध्यतीत्येवमन्योऽन्याश्रयदूषणम् SarvaSiSaṁ. 8. 22.

अनित्यात्मन् (anityātman) *adj.* of non-eternal nature स (रसः) द्विविधो नित्यानित्यात्मा। नित्यः परमाणुभूतास्वप्सु। कार्यास्वप्स्वनित्य इति TarkBhā.(Ke.) 68.2.

अनित्यादि (anityādi) *adj.* what is impermanent etc. बाह्यार्थवादिनामप्यनित्यादिषु नित्यादिख्यातयो रजतादिविभ्रान्तयश्चावभासमानरूपसद्भावे नाविद्यात्वमश्नुवीरन् BrahmSi. 9. 18; सामान्यविशेषनित्यानित्यादिष्वनुप(ग?)मस्तत्तल्लक्षणज्ञानान्तरभावी NyāyKu. 154. 9.

अनित्यादिकभावना (anityādika-bhāvanā) *f.* [Jain.] contemplation as tranistory and suchlike वीतरागं मनोऽम्भोजे विदधानः शुभाशयः। श्रावकोऽर्हन्नयोऽस्मार्षीदनित्यदिकभावनाम् MalliC. 5.48.

अनित्यादिदोषदर्शन (anityādidoṣa-darśana) *n.* perception of the defects like impermanence etc. आत्मा ··· अविद्यया ··· नानायोनिषु परिवर्तमानो मुह्यमानः संसरन् कथंचित्पुण्यवशात् ··· अनित्यादिदोषदर्शनेनोत्पन्नेहामुत्रफलभोगविरागः ··· ब्रह्मात्मतत्त्वमवगम्य ··· ब्रह्मरूपोऽवतिष्ठते SanatBh. 174. 6 (*on* 1. 1)

अनित्यादिफलनिःस्पृह (anityādiphala-nisspṛha) *adj.* not desirous of a result which is impermanent etc. साध्यं शिवपदप्राप्तिः साधनं तस्य सेवनम्। साधकस्तत्प्रसादाद्योऽनित्यादिफलनिःस्पृहः ŚivaP. i. 3.18 (3B. 11)

अनित्यादिरूप (anityādi-rūpa) *n.* the nature of being impermanent etc. एवमनित्यादिरूपेण विद्वाननादरादिना अभिहन्ति कामान् SanatBh. 198. 17 (*on* 1. 12)

अनित्याद्यगुणान्वित (anityādya-guṇānvita) *adj.* endowed with qualities such as transient nature तं पराशरभट्टार्यमनैषीदात्मशक्तिकम्। निसर्गतस्त्रिवर्ग(ः)स्यादनित्याद्यगुणान्वितः EI. xiv. 93. 59.

अनित्याधिकार (anityādhikāra) *m.* eligibility for non-essential rites न त्वनित्याधिकारोऽस्ति विधेर्नित्येन संबन्धस्तस्मादवाक्यशेषत्वम् MīmāSū. x. 8. 36.

अनित्यानध्यायत्वसूचन (anityānadhyāyatva-sūcana) *n.* indication of being an occasional intermission of (Vedic) study 'चतुर्दश्यष्टमीपर्वप्रतिपत्स्वेव सर्वदा। दुर्मेधसामनध्यायस्त्वन्तरागमनेषु च' इति हेमाद्रिधृतवचनेन तदितरेषामनित्यानध्यायत्वसूचनादेष्वनध्यायशब्देन न तदतिरिक्तग्रहणम् BālamBha. i. 51. 3 (*on* 1. 14)

अनित्यानुप्रेक्षा (anityānuprekṣā) *f.* [Jain.] contemplation as transitory (यशोर्धमहाराजः) सस्मार संसारसागरोत्तरणपोतपात्रदशा द्वादशाप्यनुप्रेक्षाः। तथा हि ··· इत्थं क्षणक्षयहुताशमुखे पतन्ति वस्तूनि वीक्ष्य परितः सुकृती यतात्मा। तत्कर्म किंचिदनुसर्तुमयं यतेत यस्मिन्नसौ नयनगोचरतां न याति। इत्यनित्यानुप्रेक्षा YaśasCam. i. 259. 5; अथानुत्प्रे(?प्रे)क्षा उच्यन्ते — अन्विति ध्यानस्य पश्चात्प्रेक्षणानि — पर्यालोचनान्यनुप्रेक्षाः ··· तथा — कायः संनिहितापायः, संपदः पदमापदाम्। समागमाः, सापगमाः सर्वमुत्पादि भङ्गुरम्। इत्येवं जीवितादेरनित्यस्यानुप्रेक्षा अनित्यानुप्रेक्षेति SthānṬ. 190B. 10.

अनित्यानुभवत्व (anityānubhava-tva) *n.* the state of being a transitory experience एतेन प्रमा स्वविरोध्यनुभवप्रतिबन्धकजन्या अनित्यानुभवत्वात् अप्रमावत् TattvCin. i. 303.2.

अनित्यानुमान (anityānumāna) *n.* inference (of something) as not eternal तस्याश्च (इच्छायाः) दृष्टयवष्टम्भात् अनित्यत्वमेव युक्तं, विवाद-

स्थलेऽपि — इच्छात्वेन अनित्यानुमानात् TarkSaṁ.(Ā.) 112.6.

अनित्यान्धकादिवंशाश्रय (anityāndhakādivaṁśāśraya) *m.* recourse to impermanent clans such as *andhaka* etc. कथं पुनर्नित्यानां शब्दानामनित्यान्धकादिवंशाश्रयेणान्वाख्यानम् Pradī. iv. 140A.15 (*on* iv. 1.114)

अनित्याबादिव्यावृत्ति (anityābādi-vyāvṛtti) *f.* exclusion from (i. e. non-existence in) impermanent water etc. गन्धवत्त्वस्य··· अनित्याबादिव्यावृत्तेः निरवयवत्वादिवन्नित्यत्वस्मारकत्वम् NyāyPari. 63. 1.

अनित्याभिधायिन् (anityābhidhāyin) *adj.* referring to non-eternal things बर्बरः प्रावाहणिरित्याद्यनित्याभिधायिवेदरूपं दृष्ट्वा ··· पदानामिव शक्या कृतकताध्यवसातुमित्याह अनपेक्षत्वेति NyāyRa. 951. 17 (*on* 8. 2)

अनित्यामित्रा (a-nityāmitrā) *adj.* (*f.*) (land) not having permanent enemies संपन्ना नित्यामित्रा मन्दगुणा वा भूमिरनित्यामित्रेति ArthŚā. ii. 302. 4 (7.10); यस्या हि भूमेर्बहुदुर्गाश्चोरगणैर्म्लेच्छाटवीभिर्वा नित्याविरहिताः प्रत्यन्ताः, सा नित्यामित्रा। विपर्यये त्वनित्यामित्रा ArthŚā. ii. 303.3 (7. 10)

अनित्यार्थ (anityārtha) *m.* **i** the sense 'impermanent' बोधिसत्वानामसदर्थोऽनित्यार्थः। यन्नित्यं नास्ति तदनित्यं तेषां यत्परिकल्पितलक्षणम् MaYānaSū. 149.7 (18. 81); **ii** impermanent object यो ह्यनित्यार्थमेव-(? अनित्यार्थ एव) नित्यवदाम्नायते स विरुध्यते TantrVā. 1122.19 (*on* iii. 6.43); 10. 3 (*on* i. 2. 6); विवेकिनो विरक्तस्य ब्रह्मानित्यत्ववेदिनः। तद्भावेच्छोरनित्यार्थे तत्सामग्र्ये कुतोऽरतिः SarvaVeSāSaṁ. 171; *adj.* referring to an impermanent object यथेतरेषामनित्यसंयोगरहितानामापो वै शान्ता इत्यादीनामेकदेशानामक्रियार्थत्वादप्रामाण्यं तथैतेषामनित्यार्थानामप्यक्रियार्थत्वेनैवाप्रामाण्यसिद्धेर्न इतरेतराश्रयत्वम् NyāySu.(So.) 19. 11 (*on* i. 2. 6)

अनित्यार्थत्वप्रसङ्ग (anityārthatva-prasaṅga) *m.* undesired contingency of having reference to an impermanent object 'इमं मानवमावर्तं नावर्तन्ते', 'तेषु ब्रह्मलोकेषु पराः परावतो वसन्ति। तेषामिह न पुनरावृत्तिः' इति···। इमंशब्देहशब्दौ संनिहितत्वमात्रावलम्बनौ, न तु व्यक्तिविशेषपरौ, श्रुतेरनित्यार्थत्वप्रसङ्गात् ŚrutaPra. ii. 655. 15 (*on* iv. 4.22)

अनित्यार्थत्ववर्जन (anityārthatva-varjana) *n.* rejection of being an impermanent object कथं नित्यानित्यविकल्पेनानित्यार्थत्ववर्जनम् NyāyRa. 955. 7 (*on* 8. 14)

अनित्यार्थपरत्व (anityārthapara-tva) *n.* the state of being what refers to an impermanent object अस्मर्यमाणकर्तृकत्वादिना वेदस्य नित्यत्वेऽपि देवादिविग्रहवाचकानां वैदिकशब्दानामनित्यार्थपरत्वमाशङ्क्य ··· वेदस्य नित्यत्वं द्रढयति VedāntKau. 101.10 (*on* i. 3. 29)

अनित्यार्थप्रतिपादन (anityārtha-pratipādana) *n.* mention of an impermanent object 'किं ते कृण्वन्ति कीकटेषु गावः ··· नैचाशाखं मघवन्रन्धया नः' इत्यादावनित्यार्थप्रतिपादनात् MīmāKau. iii(1). 67.2 (*on* i. 2. 41)

अनित्यार्थसंयोग (anityārtha-saṁyoga) *m.* connection with an impermanent object शब्दे तु वैदिके विरोधः प्रसज्यते। अनित्यार्थसंयोगात्। विग्रहवत्त्वे हि सावयवत्वेनेन्द्रादेरर्थस्यानित्यत्वमनिवार्यम् BrahmSūBh.(Rā.) 315.18 (*on* i. 3.27); वेदे समुदायस्यानित्यत्वेनानित्यार्थसंयोगप्रसङ्गादप्रामाण्यप्रसक्तेर्नेदृशेनापि गौणत्वेन स्तुत्युपपत्तिः MīmāKau. i. 271.2 (*on* i. 4.23)

अनित्यार्थाभिधान (anityārthābhidhāna) *n.* denotation of an impermanent object विग्रहवत्त्वे सत्यनित्यत्वं वेदस्य प्राप्नोत्यनित्यार्थाभिधानात् BrahmSūBh.(Bhā) 63. 25 (*on* i. 3. 29)

अनित्यार्थाभिधायित्व (anityārthābhidhāyi-tva) *n.* the state of being denotative of an impermanent object नित्यमेव निमित्तं वा कठत्वं जातिरस्ति नः। काठकादिप्रवृत्त्यर्थं व्यावृत्तं चरणान्तरात्। अनित्यार्थाभिधायित्वं स्वयमेवैष मुञ्चति ŚlokaVār. 8. 13 (954.6); अनित्यार्थाभिधायित्वे कृत्रिमत्वेन वेदस्याप्रामाण्यापत्तेः NyāySu.(So.) 19. 4 (*on* i. 2.6); अप्रामाण्ये सति यथाश्रुतार्थपरित्यागकारणाभावादनित्यार्थाभिधायित्वमनित्यार्थाभिधायित्वे बर्बरादिवाक्यानां कृतकत्वेनाप्रामाण्यम् NyāySu.(So.) 19. 9 (*on* i. 2. 6).

अनित्यालम्बनत्व (anityālambana-tva) *n.* the state of having an impermanent objective basis अनित्यालम्बनत्वेऽपि स्पष्टाभाः स्युस्ततः परे। आलम्बनार्थसद्भावं व्यर्थं पर्यनुयुञ्जते TattvSaṁ. 279.

अनित्याल्पसुख (anityālpa-sukha) *n.* inconstant and insignificant pleasure अनित्याल्पसुखरूपस्वर्गार्थमायुर्व्ययो न कर्तव्यः Mitā. 29.10 (*on* 1.86); मोक्षमनिच्छतोऽनित्याल्पसुखेऽपीच्छावतः प्रयागमरणं न दोषाय TristhaSe. 52. 8.

अनित्याल्पस्वर्गादिसुख (anityālpa-svargādisukha) *n.* pleasure in heaven etc. which is impermanent and insignificant आत्मज्ञानेन ··· मोक्षमपि साधयितुं शक्नोति तस्मादनित्याल्पस्वर्गादिसुखार्थमायुषः प्राङ् न प्रेयाद् आयुर्व्ययं न कुर्यान्मोक्षार्थीत्यर्थः TristhaSe. 52.6.

अनित्यावयव (anityāvayava) *adj.* (body) having perishable limbs तस्मादनित्यावयवे न त्वं शोचितुमर्हसि SkandP. iii(3). 10. 71.

अनित्यावस्थान (anityāvasthāna) *n.* occasional or unfixed stay अनित्यावस्थानान्न विद्यते द्वितीया तिथिरस्येत्यतिथिरुच्यते ManvaMu. 106. 23 (*on* 3. 102)

अनित्यावस्थान्तरातिरिक्त (anityāvasthāntarātirikta) *adj.* apart from another impermanent condition अनित्यावस्थान्तरातिरिक्तस्य प्रध्वंसस्याभावात् NyāyPari. 246.8.

अनित्याव्यापिता (anityāvyāpi-tā) *f.* the state of being impermanent and non-pervasive अनित्याव्यापितायां च दोषः प्रागेव कीर्तितः PramāVār. 1. 263.

अनित्याशुचिदुःखरूप (anityāśuciduḥkha-rūpa) *adj.* of the nature of impermanence, impurity and misery स ह्यनित्याशुचिदुःखरूपे संसारे नित्यशुचिसुखख्यातिलक्षणेन विपर्यासेन चित्तसत्त्वं मलिनयति Bhām. 46.13 (*on* i. 1. 1)

अनित्याशुचिदुःखरूपता (anityāśuciduḥkharūpa-tā) *f.* the state of having the nature of impermanence, impurity and misery पापनिवृत्तौ ··· प्रत्यक्षोपपत्तिभ्यां संसारस्यानित्याशुचिदुःखरूपतामप्रत्यूहमवबुध्यते Bhām. 46. 16 (*on* i. 1.1); 687.3 (*on* iii. 4. 26)

अनित्याशुचिदुःखात्मक (anityāśuciduḥkhātma-ka) *adj.* having the nature of being impermanent, impure and miserable अस्य पुरुषधौरेयस्य ··· तापत्रयपरीतमात्मानं च जीवलोकं चावलोक्यास्मिन् संसारमण्डलेऽनित्याशुचिदुःखात्मकं प्रसंख्यानमुपावर्तते Bhām. 52.15 (*on* i. 1.1)

अनित्याशुचिदुःखानुविद्धता (anityāśuciduḥkhānuviddha-tā) *f.* the state of being permeated by impermanence, impurity and misery योऽभिध्यायन् अनित्याशुचिदुःखानुविद्धतया चिन्तयन् ··· उत्पतिष्णवो विषयाः तान् निहन्यात् ··· स वै ··· मृत्युरिवात्ति मृत्युम् SanatBh. 198.10 (*on* 1. 12)

अनित्याशुचिदुःखानुविद्धत्व (anityāśuciduḥkhānuviddha-tva) *n.* the state of being permeated by impermanence, impurity and misery पुरुषार्थपर्यवसायित्वाद्वेदस्य तद्व्यतिरिक्तस्य सर्वस्य अनित्याशुचिदुःखानुविद्धत्वेन पुरुषार्थत्वाभावात् ··· वेदानां प्रामाण्यम् SanatBh. 262. 11 (*on* 2.41)

अनित्याश्रय (anityāśraya) *adj.* depending on (what is) impermanent अनित्याश्रयमज्ञानमिति च विप्रतिषिद्धम् IṣṭaSi. 83. 13.

अनित्याश्रयत्व (anityāśraya-tva) *n.* the state of being dependent on an impermanent (object) न चानित्याश्रयत्वाद्युपाधिः, साधनव्यापकत्वात् TarkSaṁ.(Ā.) 66. 6.

अनित्याश्रयाश्रयहेतुजा (anityāśrayāśrayahetu-jā) *adj.* (*f.*) produced by a cause which is abode of (a power) which resides in impermanent things अश्म्यादौ सिद्धा शक्तिर्भावान्तरेष्वपि कार्यकरेष्वनुमानसिद्धा। सा च नित्याश्रया नित्यैव अनित्याश्रयाश्रयहेतुजा (अनित्या) NayaVi. 136. 6 (*on* i. 1.5)

अनित्याश्रयाश्रित (anityāśrayāśrita) *adj.* resting on an impermanent substratum अतीन्द्रियमग्नेः स्वरूपम् ···। तस्य च नित्याश्रयाश्रितस्य नित्यत्वम्, अनित्याश्रयाश्रितस्य तदुत्पत्तिकारणादेवोत्पत्तिः PrakaPañ. 219.15.

अनित्याश्रित (anityāśrita) *adj.* resting on what is impermanent पृथक्त्वम् ··· द्विविधम्। एकपृथक्त्वं द्विपृथक्त्वं च। तत्राद्यं नित्याश्रितं नित्यमनित्याश्रितमनित्यम् TarkBhā.(Ke.) 69. 14; कर्मान्यत्वे सति जातिमात्राश्रया गुणाः रूपरसगन्ध° ··· °धर्माधर्माः। ते चानित्याश्रिता अनित्या एव TattvPrakā. 97B.3 (*on* ii. 2. 11)

अनित्यासर्वविषयबुद्धिमत् (anityāsarvaviṣayabuddhi-ma(n)t) *adj.* possessing knowledge which is impermanent and which does not cover all objects तनुभुवनाद्यभिज्ञः कर्ता नानित्यासर्वविषयबुद्धिमान् तत्कर्तुस्तदुपादानाद्यनभिज्ञत्वप्रसङ्गात् TātpaṬ.(Vā.) 604. 8 (*on* iv. 1. 21)

अनित्येच्छापरिग्रह (anityecchā-parigraha) *m.* assumption (of the body) due to impermanent desire शरीराण्यपि कानिचित् नित्यानामीश्वरस्य च नित्येच्छापरिग्रहात् नित्यानि। कानिचिदनित्येच्छापरिग्रहादनित्यानि NyāySiA. 236.8.

अनित्येच्छावत् (anityecchā-vat) *adv.* like temporary desire अनित्यज्ञानमभावत्वानधिकरणस्वविरोधिसमानाधिकरणं प्रयत्नान्यत्वे सत्यनित्यत्वे सति सविषयकत्वादनित्येच्छावत् Nyāyāmṛ. 329B. 7; AdvaiSi. 567. 8.

अनित्येश्वर (anityeśvara) *m.* non-eternal god काचिच्च ··· श्रुतिः सिद्धस्य ब्रह्मविष्णुहरादेरेवानित्येश्वरस्याभिमानादिमतोऽपि गौणनित्यत्वादिमत्त्वान्नित्यत्वाद्युपासापरेत्यर्थः SāṁkhyaPraBh. 47.9 (*on* 1. 95)

अनित्येश्वरज्ञान (anityeśvarajñāna) *n.* impermanent knowledge belonging to god योगसिद्धसर्वज्ञवादिनां द्वितीययोगप्रत्यक्षादौ केषांचिदीश्वरवादिनामनित्येश्वरज्ञाने च व्यभिचाराच्च NyāyPari. 484. 9.

अनित्यैकग्रह (anityaika-graha) *m.* cognition that things are

transient only अनित्यैकग्रहे रक्ते भिक्षौ कृतजयाग्रहः। क्षूणं तदेव चेद्रागे जयो मोक्षस्ततः कुतः PrabhāC. 95. 31.

अनित्यैकरूप (anityaika–rūpa) *adj.* having a transient nature only अत्र गन्धसंयोगविभागपरत्वापरत्वसुखदुःखद्वेषसंस्कारधर्माधर्मशब्दा अनित्यैकरूपाः SantaPa. 50(15)

अनित्यैकान्तदर्शन (anityaikāntadarśana) *n.* absolute view regarding transience पुण्यपापे बन्धमोक्षौ, नानित्यैकान्तदर्शने Vitarā. 8. 3 (comm. अनित्यैकान्तदर्शने क्षणक्षयिजीवमते)

अनित्यैकान्तवादिन् (anityaikāntavādin) *adj.* who holds the absolute doctrine of transience य एव नित्यवादे नित्यैकान्तवादे दोषा अनित्यैकान्तवादिभिः प्रसञ्जिताः SyādvāMañ. 26(6)

अनित्यैश्वर्य (anityaiśvarya) *n.* not long-lasting glory आगामिभद्रनृपतिभिः ··· विद्युल्लोलान्यनित्यैश्वर्याणि ··· आकलय्य स्वदायनिर्विशेषोऽयमस्मद्दायोऽनुमन्तव्यः EI. x 88.50; xxii. 85.66; vi. 293. 69; xxiii. 222. 62.

अनित्योच्चारण (anityoccāraṇa) *n.* impermanent utterance वर्णानामनित्योच्चारणप्रतिपत्तिक्रमविशिष्टानाम् ··· सांप्रतमपि पुरुषाधीनोत्पत्तिमत्तया सर्गसमयेऽपि श्रुत्या तथात्वस्य प्रतिपादयितुमुचितत्वात् TattvPradī.(Ci.) 159. 8; कालतो देशतश्च क्रमरहिता वर्णाः अनित्योच्चारणप्रतिपत्तिक्रमवन्तश्च SarvaDaKau. 119. 15.

अनित्योत्तरसंस्था (anityottara–saṁsthā) *f.* non-obligatory subsequent essential form of sacrifice यद्यपि ह्यैन्द्राग्नादीनामौपवसथ्य एवोत्पत्तिस्तथापि तेषामनित्योत्तरसंस्थार्थत्वान्नैव शक्तिः TantrVā. 1093. 14 (*on* iii. 6. 20)

अनित्योदय (anityodaya) *adj.* having a temporary rise उत्साहोऽपि च देहगेहविषयो यः सोऽप्यनित्योदयस्तत्त्वालोकविलुप्तचित्ततमसां पुंसां भवेदुत्सवः YaśasCam. ii. 265. 9.

अनित्योपाश्रय (anityopāśraya) *m.* resorting to impermanent (means) अनित्योपाश्रयेणापि नित्यान्वाख्यानं दृश्यते। यथा शकाश्रयणेन कालस्य Pradī. iv. 140A. 18 (*on* iv. 1. 114); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iv. 1. 114.

अनित्योपासक (anityopāsaka) *adj.* who worships what is not eternal अन्येषामनित्योपासकानामनित्यलोकप्राप्तिः ŚaṅkaVi.(Ā.) 129. 5.

अनित्योपासना (anityopāsanā) *f.* worship of what is not eternal अनित्योपासनया मुक्तिप्राप्तिरस्तीति न ह्यनुचितमेव तव रोचते ŚaṅkaVi. (Ā.) 208. 13.

अनित्योल्लसितोत्तार (anityollasitottāra) *adj.* having an occasional rise and fall अनित्योल्लसितोत्तारजलकल्लोलचञ्चलम्। किं न जानासि राजेन्द्र नृणां जीवितविभ्रमम् PadmP. iv. 95. 17.

अनित्वर (an–itvara) *adj.* not passing, long-lasting, imperishable नित्यं युक्तः परिचरेदिच्छन्नायुरनित्वरम् CaraS. i. 17. 119 (1941 Ed.); vi. 1(4). 54 (1941 Ed.); तत्र ··· अनित्वरं यशः RāmC. 5. 28; *m.* an epithet of Jina जित्वरोऽनित्वरो नित्यः शिवः ··· त्वां नाममालया ··· अभिष्टुमहे MahāP. 24. 44.

अनित्संज्ञक (anitsañjña–ka) *adj.* not having the designation *it* (the indicatory sound which is always deleted) इद्ग्रहणं त्वचीत्यत्रानित्संज्ञकेन चटतव इत्यनेन चकारेण संज्ञा मा भूत् Nyās. i. 135. 5 (*on* i. 1. 71)

अनित्संज्ञकत्व (anitsañjñaka–tva) *n.* the state of not having the designation *it* (the indicatory sound) अनित्त्वादिति। अनित्संज्ञकत्वादित्यर्थः Pradī. ii. 575B.28 (*on* ii. 4. 85)

अनित्संज्ञा (an–itsañjñā) *f.* absence of the designation *it* (the indicatory sound) इमामेव परिभाषामवलम्ब्योपयट्काम्यतीत्यत्र काम्यचः ककारस्यानित्संज्ञा PariVṛ (Sī.) 134. 15.

अनिदंरूप (an–idaṁrūpa) *adj.* not having a form (which can be pointed out) as 'this' एकस्य वेदस्य — वेद्यमिदंरूपम् अनिदंरूपम्, वेदनं वेदः SanatBh. 259.11 (*on* 2. 37); न खलु नीलमिदमिति प्रतियन्तस्तदैवानीलमनिदंरूपमपि संवेदनं प्रतीमः ĀtmaSi. 17. 25; अशक्यो ह्यनिदंरूपः स आत्मा बाधवर्जितः PañcDa. 3.33; किं चानिदंरूपे प्रातिभासिके च रूप्ये यदिदंत्वं यच्च व्यावहारिकत्वं भाति तदुभयं न तावत् सत् नाप्यनिर्वाच्यम् Nyāyāmṛ. 420A. 12.

अनिदंरूपत्व (anidaṁrūpa–tva) *n.* the state of not having a form (which can be pointed out) as 'this' प्रमातृप्रमेयनिर्भासरूपत्वादहंप्रत्ययस्य ग्राह्यग्राहकरूप आत्मा तस्मादिदमनिदंरूपः प्रमेयांशस्येदंरूपत्वात्, अनिदंरूपत्वात् प्रमात्रंशस्य PañcPā. 17. 24 (*on* i. 1. 1)

अनिदंविद् (an–idaṁvid) *adj.* 1 who does not know 'this' नेदंविदनिदंविदा समुद्दिशेन्न सह भुञ्जीत न सधमादी स्यात् AitĀ. V. iii. 3. 23; यच्चित्ततोऽदः कृपयानिदंविदां दुरन्तदुःखप्रभवानुदर्शनात् BhāgP. ii. 2. 27; 2 not capable of understanding 'this' नैकपदानि निर्ब्रूयात्। नावैयाकरणाय। नानुपसन्नाय। अनिदंविदे वा Nir. 2. 3 (46.1)

अनिदंवृत्तिप्रकारक (anidaṁvṛttiprakāra–ka) *adj.* qualified by the idea of 'not this' (i. e. not the real thing) विपर्ययस्तु तदभाववति तत्प्रकारकं ज्ञानम्, अनिदंवृत्तिप्रकारकं ज्ञानं, व्यधिकरणप्रकारकं ज्ञानमित्यादि SarvaDaKau. 33. 9.

अनिदंव्यावृत्तिधी (anidaṁvyāvṛtti–dhī) *f.* knowledge of exclusion from what is not 'this' न हि काकोपस्थापितसंस्थानवत्तयाज्ञात एव देवदत्तीयत्वधीवददेवदत्तगृहव्यावृत्तिधीवच्च तत्तोपस्थापितधर्मान्तरवत्तया ज्ञात एवेदंत्वधीः। अनिदंव्यावृत्तिधीर्वा Nyāyāmṛ. 473B. 9.

अनिदंचित् (anidañ–cit) *f.* consciousness in the form of 'not this' तदेवमहङ्कारग्रन्थिरस्मच्छब्दसंशब्दितप्रत्ययश्चासावादर्श इव प्रतिबिम्बस्यानिदंचित्संवलितत्वेन तस्याभिव्यक्तिहेतुत्वात्। अतस्तस्य विषयवद्भवतीत्युपचारेणानिदंचिदात्मधातुरस्मत्प्रत्ययविषय उच्यते PañcPā. 29.6 (*on* i. 1. 1)

अनिदंजन्यत्व (anidañjanya–tva) *n.* the state of not being produced from 'this' नेत्रनिमीलनादयस्तु निद्राया एवानुभावा न त्वस्य (स्वप्नस्य) अनिदंजन्यत्वात् RasGaṅ. 106. 9.

अनिदधत् (a–nidadhat) *adj.* not placing down आचमनमकृत्वा प्रोक्षणपात्रं भूमावनिदधदाचान्तः प्रयतो भवेदित्यर्थः SmṛtiCan. ii. 408. 1.

अनिदनुबन्ध (an–idanubandha) *adj.* (verbal base) not having an indicatory sound *i* अनिदनुबन्धानामगुणेऽनुषङ्गलोपः Kātan. iii. 6. 1.

अनिदंता (anidan–tā) *f.* the state of being what is not 'this' नन्विदंतया चेत्यं भाति, अनिदंतयैव तु चित् IṣṭaSi. 2.10; गृहीतेंऽशे न च भ्रान्तिर्नेदं भात्यनिदंतया IṣṭaSi. 268.22; इदंतयानिदंतया वा तत्रोपलब्धिर्न व्यवतिष्ठते अनुपलब्धिर्वेति NyāyMañ. ii. 119. 16; न चेदंतया निषेधे सत्यनिदंतया च बहिरपि व्यवस्थोपपत्तेः कुतः संविदाकारतेति वाच्यम् SarvaDaSaṁ. 16. 604; इदंताप्रतिषेधोऽनिदंतां गमयेत्स च देशान्तरादिसत्त्वेऽपि स्यात् VedāntKa. 16. 9 (*on* i. 1. 1)

अनिदंत्व (anidan–tva) *n.* the state of being 'not this' यथा इदमिति रजताध्यासकाल एव रजते अनिदंत्वाप्रतीतिः AdvaiSi. 602. 19.

अनिदम् (an–idam) *n.* 1 other than 'this' इत्यभिष्टूय पुरुषं यद्रूपमनिदं यथा। ··· देवाः प्रतिययुर्दिवम् BhāgP. x. 2.42; सर्वथा नेदमनिदमैक्यं चेदुक्तमुत्तरम् ··· किं बहुनोक्तेन। सर्वथा नेदमनिदं भाति अनिदं च नेदम् IṣṭaSi. 269. 18; भवति तद्वैपरीत्येन प्रत्यग्रूपेणानिदंप्रकाशो विषयी तत्कथमेकस्य निरंशस्य विरुद्धांशद्वयसंनिवेशः PañcPā. 17. 10 (*on* i. 1. 1); चैतन्यमात्रमात्मा। तत्रानिदमि चैतन्ये निरुपाधिरहंभ्रमः ŚatDū. 121. 26; किं चैषाप्यन्यथाधीर्यदनिदमिदमित्यत्र भातं ब्रवीषि TattvMu. 4. 29; 2 other than or excluding the sense 'this (is his)' अनिदम्यणपवादे च दित्यदित्यादित्ययमपत्युत्तरपदाञ्ञ्यः SiddhaHe. vi. 1. 15.

अनिदमंश (anidam–aṁśa) *m.* the element 'not this' अस्मत्प्रत्यये योऽनिदमंशश्चिदेकरसः तस्मिंस्तद्बलनिर्भासिततया लक्षणतो युष्मदर्थस्य मनुष्याभिमानस्य संभेद इवावभासः स एव अध्यासः PañcPā. 3. 22 (*on* i. 1. 1); निरञ्जनस्य चैतन्यस्यास्मदर्थेऽनिदमंशस्यानात्मा तदवभास्यत्वेन युष्मदर्थलक्षणापन्नोऽहंकारोऽध्यस्तः PañcPā. 14. 3 (*on* i. 1.1); ĀtmaSi. 31.5; अहं जानामीत्यस्मत्प्रत्यये योऽनिदमंशः ··· स आत्मा BrahmSūBh.(Rā.) 40. 8 (*on* i. 1.1); SarvaMaSaṁ. 2. 20.

अनिदमात्मक (anidamātma–ka) *adj.* having the nature of 'not this' अत एव विषयानुभवनिमित्तोऽनिदमात्मकोऽहंकारो वर्ण्यते PañcPā. 19.8 (*on* i. 1.1)

अनिदमात्मकत्व (anidamātmaka–tva) *n.* the state of having the nature of 'not this' (आत्मा) चैतन्यैकरसोऽनिदमात्मकत्वादविषयः PañcPā. 24. 8 (*on* i. 1. 1); इदमात्मकत्वेन विषयत्वमनिदमात्मकत्वेनास्मदुल्लेखश्चोपपद्यते इत्यर्थः। इदमनिदमात्मकत्वं जीवस्य तद्धर्मान्वयप्रदर्शनेनोपपादयति VedāntKa. 20. 21 (*on* i. 1. 0)

अनिदमिदमात्मन् (anidamidam–ātman) *adj.* having the nature of 'not this' and 'this' तस्य चानिदमिदमात्मनोऽस्मत्प्रत्ययविषयत्वमुपपद्यते Bhām. 22.19 (*on* i. 1. 0)

अनिदमुदयवाच् (anidamudaya–vāc) *f.* eternal Veda (*lit.* speech) whose origin cannot be pointed out as 'this' आदिमगुरुर्विचेयो योगेनानिदमुदयवाचामवधिषु ··· विजयते SiddhāSi. i. 1.8.

अनिदंपर (an–idampara) *adj.* I not referring to 'this' (present matter) अनिदंपरेभ्य आगमेभ्यो लिखितमाचार्येण ManuBh. i. 12. 10 (*on* 1.9); अनिदंपरैः वाक्यैः परमहंसस्य न त्वदिष्टभिदासिद्धिः ŚatDū. 231. 22; II not having reference to any specific thing as 'this' त्वदेकव्यञ्जितैरादौ त्वदन्येष्वनिदंपरैः। निगमैरनिगम्यं त्वां कः परिच्छेत्तुमर्हति Yādavā. 1. 46; III not referring to (i. e. not conveying the primary meaning) 'this' न वदन्त्यनिदंपरेषु सन्तः स्तुतिवाक्येषु यथाश्रुतार्थसिद्धिम् Yādavā. 15.54.

अनिदंपरत्व (anidampara-tva) *n.* the state of not having 'this' as what is intended यदपि – सर्वत्रैवाम्नाये क्वचित् कस्यचिद् भेदस्य विलयः ··· तदप्यसत् अनिदंपरत्वात् BrahmSi. 30.15; न च प्रमाणशुद्धौ तद्दूषणे वा प्रयतामहेऽनिदंपरत्वाच्छास्त्रस्य ManuBh. i. 9.3 (*on* 1.5); i. 418.13 (*on* 5.1)

अनिदंपूर्व (an-idampūrva) *adj.* **A** not (seen) before as 'this' (i. e. new) रे रे श्रेवण कस्त्वायमनिदंपूर्वोऽद्य गर्वो महानुत्तीर्णः किल येन गौतमनदीं प्राप्तोऽसि मृत्योर्मुखम् PratāYaBhū. 232.2 (comm. अनिदंपूर्वः नूतन इत्यर्थः); **BI** beginningless (*lit.* not having anything before this) अनिदंपूर्वनिद्राणामनस्तमयभानुमान्। आपादयसि पुंसां त्वमपुनस्स्वापजागरम् Yādavā. 1.62 (comm. अनादिकालप्रवृत्ता निद्रा संसृतिर्येषाम्); **BII** eternal (*lit.* not having anything before this) तदालोकनलाभेन सामाजिकजनस्तदा। अनिदंपूर्वमाह्लादमपवृक्त इवान्वभूत् Yādavā. 10.29.

अनिदंप्रथम (an-idamprathama) *adj.* [*f.* -ā] not having this as the first (implying the senses beginningless, eternal, continuous and traditional) ईशेशितव्यसंबन्धादनिदंप्रथमादपि। रक्षिष्यत्यनुकूलान्न इति या सुदृढा मतिः। स विश्वासः LakṣmīT. 17.71; अनिदंप्रथमा वर्णाः शोभनाः LakṣmīT. 50.197; अनिदंप्रथमेष्वनादित्वाच्छक्या प्रतिपादयितुमनवस्था प्रमाणेन, न त्विदंप्रथमेष्वादिमत्त्वेन TātpaṬ.(Vā.) 186.13 (*on* i. 1.5); (शब्दस्य) न च नियतदेशकालप्रकृतितयापि कृतकता, नियमासिद्धेर्विभोर्नित्यस्य, प्रकृतिनियमः काल्पनिकोऽनिदंप्रथमे NayaVi. 247.6 (*on* i. 1.8); NyāyRa. 802.16 (*on* 6.289); अनिदंप्रथमसंविभागस्यैव स्वत्वव्यवस्थापकत्वात्। न चैच्छिको विषमविभागोऽनिदंप्रथम एव इच्छया विभजेत् सुतान् इति स्मृतिनिबद्धत्वादिति वाच्यम् SmṛtiCan. iv. 610.11; न खल्वनिदंप्रथमव्यवहारहेतुभावेषु संकेतकरणसंभावनावकाशः NyāyKu. 11.12; अनिदंप्रथमपरात्मेच्छागोचरस्य जीवस्य तदनुरूपमनादिस्वातन्त्र्यम् NyāyKu. 119.6; अनिदंप्रथमाः शब्दाः साधवः परिकीर्तिताः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1.0; प्रणिपतामि भवन्तम् ···। अनुगमादनिदंप्रथमा गिरः किमपि यत्पदमेकमधीयते Yādavā. 3.15; अनिदंप्रथमो हि धार्यतेऽसौ भवता ···। भुवनत्रयरक्षणैकदीक्षाविधिशंसी कटकः पदाम्बुजेन MadhuVi. 8.30; सन्ति चानादौ संसारप्रवाहे लोकप्रमाणसिद्धा ब्राह्मणादिशब्दवाच्या अनिदंप्रथमाः काश्चन स्त्रीपुंव्यक्तयः TantrRaha. 19.17; 24.21.

अनिदंप्रथमतस् (anidamprathama-tas) *adv.* from the time not having 'this' as the first, since time immemorial शाश्वतो धर्मः अनिदंप्रथमतो या व्यवस्था तामनुपालयेत् ManuBh. ii. 78.9 (*on* 8.8); सर्वविशेषणविशिष्टानामनिदंप्रथमतो जाता ये धर्मास्ते जातिजानपदशब्देनोच्यन्ते ManuBh. ii. 90.10 (*on* 8.41)

अनिदंप्रथमता (anidamprathama-tā) *f.* the state of not having this as the first, beginninglessness अनिदंप्रथमता चास्यानादित्वात् संसारस्य शक्यतेऽवगन्तुम् Bṛha. 369.3 (*on* i. 1.24); 284.4 (*on* i. 1.13); अनिदंप्रथमतया च संततेः सर्वेषां तत्संततिपतितत्वात् सिद्धा ब्राह्मणशब्दवाच्यता PrakaPañ. 102.2; न चानिदंप्रथमता तत्परिहारः सर्गादौ तदसंभवात् TātpaṬ.(Vā.) 433.17 (*on* ii. 1.68); कायवाङ्मनसां चेष्टाः ··· समस्तजीवलोकव्यापिन्योऽनिदंप्रथमताप्रवृत्ताः प्रवाहेन वहन्ति AbhinBhā. iii. 83.13 (*on* 20.1); सृष्टिसंहारयोरनिदंप्रथमतां प्रतिपादयितुं सृष्टिक्रममुपक्रम्य संहारप्रक्रमेण प्रतिपादयति Kiraṇā. 89.19; वर्णानामपि व्यवहारादेवानिदंप्रथमतामात्रमस्तु, किं कूटस्थनित्यतया NyāyRa. 803.7 (*on* 6.290); परंपराक्रमेणानिदंप्रथमतयागतः (सदाचारः) VīraMi.(Paribhāṣā.) 56.1.

अनिदंप्रथमत्व (anidamprathama-tva) *n.* the state of not having this as the first, beginninglessness न कूटस्थनित्यतां वाचकस्य ब्रूमः, किं तु व्यवहारादेवास्य नित्यत्वम्, अनिदंप्रथमत्वमिति यावत्, गकारौकारविसर्जनीयानामेतेषामेवेदृशेनैव क्रमेण व्यवहारः प्रयोगोऽनिदंप्रथम इति पदस्यानिदंप्रथमत्वं नित्यत्वं, न वर्णवत् कूटस्थनित्यत्वम् NyāyRa. 802.14 (*on* 6.289); ननु वर्णानामपि व्यवहारादेवानिदंप्रथमत्वरूपनित्यत्वमस्तु YuktiSneha. 149.20 (*on* i. 1.6); पूर्वपूर्वकल्पिताविद्योपहित उत्तरोत्तराविद्याकल्पकः। अनिदंप्रथमत्वाच्च कल्पककल्पनाप्रवाहस्य नानवस्थादोषः SiddhāLeSaṁ. 305.7.

अनिदंप्रथमप्रवृत्त (anidamprathama-pravṛtta) *adj.* commenced from ancient times राज्यम्। तदेतदनिदंप्रथमप्रवृत्तं परिगृह्य ··· चतुर्दश दशरथकथिताः समाः समापयतु भवान् RāmāCam. 2.48(7)

अनिदंप्रथमलोकसिद्ध (anidamprathama-lokasiddha) *adj.* established amongst the people since time immemorial जन्मक्रयसंविभागपरिग्रहाधिगमाद्येवानिदंप्रथमलोकसिद्धं धनार्जनम् SmṛtiCan. iv. 603.2; अनिदंप्रथमलोकसिद्धार्जनमेव स्वत्वापादकम् SmṛtiCan. iv. 603.8.

अनिदंप्रथमोक्ति (anidamprathamokti) *f.* eternal speech आदिमरसावलम्बामनिदंप्रथमोक्तिवल्लरीकलिकाम्। ···अन्तः कलयामि सुन्दरीमनिशम् LalitāStaRa. 169.

अनिदंभावा (an-idambhāvā) *adj.* (*f.*) not having a definite nature as 'this' न हि कश्चिद्घटोऽयमिति जानंस्तदानीमेवाविषयभूतामनिदंभावामनुभूतिमप्यनुभवति BrahmSūBh.(Rā.) 24.11 (*on* i. 1.1) (ŚrutaPra. अनिदंभावाम् अयंशब्दार्थव्यतिरिक्ताम्)

अनिदंमय (an-idammaya) *adj.* not consisting of this (i. e. different from this material creation) मद्भूतो ह्यनिदंमयः। ··· वर्तते योगी LakṣmīT. 40.115.

अनिदर्शन (a-nidarśana) *adj.* **1** not within the purview of perception, not perceptible महद्गतेऽप्रमाणे च विज्ञाने चानिदर्शने। ··· पुनस्तथताकारेण तेषां ज्ञानमतः परम् AbhisaAlaṅ. 4.15; सनिदर्शनविपर्ययेणानिदर्शनं द्रष्टव्यम्। सर्वाण्यनिदर्शनानि यथायोगं वा AbhidhSa. 17.19; यदेतदनयोरन्तयोर्मध्यं तदरूप्यमनिदर्शनम् PrasaPa. 358.11; अनिदर्शनचित्तज्ञानं प्रतिपादयन् ··· आह। सनिदर्शनानि चित्तानि AbhisaAlaṅĀ. 337.1; गम्भीरो गम्भीरावभासः।··· अनिदर्शनः। दुरवगाहः MahāVyu. 144.11; **2** unparallelled जनिरद्य मेऽजनि शुभा। ··· अनिदर्शनेन तव दर्शनेन यन्महती मृडानि मयि योध्यतार्पिता Surath. 14.6.

अनिदर्शन (a-nidarśana) *n.* **1A** absence of perception अक्षयाकारतायां च सरागादौ प्रविस्तृते। महद्गतेऽप्रमाणे च विज्ञाने चानिदर्शने (v. l. चानिदर्शनम्)। ··· पुनस्तथताकारेण तेषां ज्ञानमतः परम् AbhisaAlaṅ. 4.15; कथमनिदर्शनं कत्यनिदर्शनानि किमर्थमनिदर्शनपरीक्षा AbhidhSa. 17.18; **1B** absence of understanding, absence of experience पाकस्याभिनिर्वर्तनं करोतीति यथेति चेत् न, पाकादावनिदर्शनात् BhāvanāVi. 98.1; 116.1; 123.1; **2** not an example विस्मृतत्वाददोषश्चेत् तत एवानिदर्शनम् PramāVār. 3.120; न चान्यासंभवि कार्यं गमकम् ··· अनिदर्शनात् SphoṭSi. 212.1; अनिदर्शनान्यपि केनचित् साधर्म्येण निदर्शनवदाभासन्ते NyāyKa. 247.11; अद्वैततत्त्वब्रह्मसाक्षात्कारवतस्तु ··· न गन्तव्यं न गतिर्न गमयितारः ···। तस्मादनिदर्शनं न्यग्रोधसंयोगविभागाः Bhām. 745.15 (*on* iv. 3.7)

अनिदर्शनत्व (anidarśana-tva) *n.* the state of not having an example अविशेषः प्रत्यभिज्ञानात् सिद्ध इति चेत् न। तस्य व्यभिचारात्, अनिदर्शनत्वाच्च PramāVāSvopVṛ. 85.6.

अनिदर्शनपरीक्षा (anidarśana-parīkṣā) *f.* investigation of absence of perception कथमनिदर्शनम् ··· किमर्थमनिदर्शनपरीक्षा AbhidhSa. 17.18.

अनिदा (a-nidā) *f.* absence of discrimination, JainaL.

अनिदाघदीधिति (anidāgha-dīdhiti) *m.* moon (*lit.* having rays which are not hot) अधिरात्रि यत्र निपतन्नभोलिहां कलधौतधौतशिलवेश्मनां रुचौ। पुनरप्यवापदिव दुग्धवारिधिक्षणगर्भवासमनिदाघदीधितिः ŚiśuVa. 13.51.

अनिदान (a-nidāna) *adj.* **1** not having any cause प्रिये, चारुशीले, मुञ्च मयि मानमनिदानम् GītGo. x. 19.1; KoṭiVi. 71; अनिबन्धनकचबन्धनमनिदानं दानमुत्तरीयस्य। ··· अपहस्तयतीव बाल्यमेतस्याः PadyaVe. 182; **2** not having attachment अनिदाना निदानरहिताः AupaSūṬ. 62.13; **3** which has no diagnosis तत्राल्पबुद्धयो द्विरदमवनिपतितमवेक्ष्य मन्यन्ते ··· विषपरिगत इति केचित्। ग्रहेणायं गृहीत इत्यपरे मूढा मिथ्याज्ञानात्। सनिदानौ हि तौ, अयमनिदानश्चाचिकित्स्यश्च Hastyāyur. 69.23 (1.9); *n.* absence of attachment महाराज कर्तव्यं शृणु ···। अतीतस्य प्रतिक्रान्तिः संविग्नेन च चेतसा। अत्यन्तमनिदानं च SamarāSaṁ. 8.454.

अनिदानतस् (anidāna-tas) *adv.* through true knowledge (*lit.* through absence of false knowledge) राजा मुनीश्वरम्। नत्वापृच्छदथ प्रायश्चित्तं किं स्याद् गुरुर्जगौ। विपक्षासेवनं प्रायश्चित्तं तच्चानिदानतः। मिथ्यात्वयुक्तमज्ञानं निदानमिति कीर्त्यते SamarāSaṁ. 4.469.

अनिदानता (anidāna-tā) *f.* the state of having no attachment राज्यादौ भगवता जिनेन अनिदानता अप्रार्थनमेव प्रशंसिता SthānṬ. 374A. 11.

अनिदानत्व (anidāna-tva) *n.* the state of having no attachment सर्वार्थेषु भगवतानिदानत्वम् एव प्रशस्तम् SthānṬ. 374A. 13.

अनिदानदय (anidāna-daya) *adj.* having unmotivated compassion (हरिम्) अजमव्ययापायमजरम् ··· अनिदानदयम्। अभिवन्द्य कामफलदं धरणेरधिभूः समारभत वर्णयितुम् Acyutarā. 5.30; 5.62.

अनिदानवलक्ष (anidāna-valakṣa) *adj.* naturally whitish (*lit.* whitish without any reason) शुचमिह नोपलभन्ते वपुः स्मरन्तो वलार्दनोपलभं ते। स्थितमनिदानवलक्षे हर्यक्षे चण्डि लूनदानवलक्षे YātrāPra. 8.83.

अनिदानस्मित (anidāna-smita) *adj.* having a smile without cause अनिदानस्मितमाननं तदीयम् Acyutarā. 2.35.

अनिदानहासमयकौमुदी (anidānahāsamaya-kaumudī) *f.* moonlight in the form of a causeless (i. e. natural) smile अनिदानहासमयकौमुदीं दिशन्निववार सोदरतया विधोर्गुणम् Acyutarā. 9.61.

अनिदाय (anidāya) *m.* name of a *mleccha* tribe आदिदायाः (v. l. अनिदायाः) सिरालाश्च स्तूबकाः स्तनपास्तथा। ··· उत्तराश्चापरे म्लेच्छा जनाः

MahāBhā. vi. 10. 63; अनिदायाः शिवाटाश्च …। उत्तराश्चापरे म्लेच्छा जनाः PadmP. i. 6. 59.

अनिदित् (an–idit) *adj.* (verbal base) not having the indicatory sound *i* अनिदितां हल उपधायाः क्ङिति P. vi. 4.24; नान्नलोपोऽनिदिताम् MahāBh. iii. 191.23 (*on* vi. 4.23); हलुङः क्ङित्यनिदितः JaineVyā. iv. 4.23; SaraKaṇṭhā.(Gr.) vi. 3. 20; हलोऽनिदितः क्ङित्युपान्तस्य CāndraVyā. v. 3. 23; ग्रथि कौटिल्ये। … क्रथादेश्चुरादेश्चानिदितः DhātuPra. 1.35 (11.7); उञ्छतीति विवासे स्यादिदितोऽनिदितस्तथोः DaivaVyā. 56; 66; हलन्तानामनिदितामुपधाया नस्य लोपः स्यात् किति ङिति परे PrakriKau. i. 263. 2; त्रयोऽप्यनिदित इति नन्दी SiddhāKau. 375B. 8 (*on* vii. 4. 68); LaŚabdeŚe. i. 348. 17.

अनिदित्त्व (anidit–tva) *n.* the state of being that (verbal base) which does not have the indicatory sound *i* अनिदिताम् इति नलोपो न। ध्वदिति। ध्वंसु अवस्रंसने, क्विप्। अनिदित्त्वान्नलोपः LaŚabdeŚe. i. 348. 17.

अनिदिध्यासित (a–nididhyāsita) *adj.* not repeatedly meditated upon येन मतेन अविज्ञातमनिदिध्यासितं विज्ञातं भवति VedāntKa. 108.15 (*on* i. 1.7)

अनिदेव (a–nideva) *adj.* ? who is not inferior to the gods योऽध्यात्ममुपास्ते स हानिदेवो भवति JaimiBr. 3. 351.

अनिद्ध (an–iddha) *adj.* not kindled दृष्टवानद्भुततरं तस्मिन् सरसि …। अग्नीनामप्रणीतानाम् …। दीप्तिस्तेषाम् …। अनिद्धानामिव सतामिद्धानामिव भास्वताम् MahāBhā. xiii. App. I. 3A (276)

अनिद्धवचन (an–iddhavacana) *adj.* not having a bright or eloquent speech कविकुटुम्बस्य वचांसि विचिनोति यः। अनिद्धवचनस्यापि तस्य वश्या सरस्वती SūktiMu. 4. 110.

अनिद्र (a–nidra) *adj.* [*f.* –ā] **1A** sleepless, awake **B** watchful, vigilant **C** suffering from sleeplessness, insomniac **2** free from nescience or ignorance, not ignorant, wise **3A** not closed, wide open **B** blooming, full–blown **1A** sleepless, awake शकुन्तला चिन्तयन्ती राजानं कार्यगौरवात्। दिवारात्रमनिद्रैव MahāBhā. i. 623* (3); अनिद्रो निःसुखश्चास्मि कुरूणां शमचिन्तया MahāBhā. v. 59.21; अनिद्रः सततं रामः सुप्तोऽपि च नरोत्तमः। सीतेति मधुरां वाणीं व्याहरन् प्रतिबुध्यते Rāmā. v. 34.42; महिषी चाजमीढस्य धूमिनी पुत्रगर्धिनी। … हुताग्न्यनिद्रा ह्यभवत् VāyuP. ii. 37. 207; ब्राह्मे मुहूर्ते त्वनिद्रश्चिन्तयेद्धितमात्मनः VedavyāSm. 3.77; मृत्युदूतः कपोतोऽयमुलूकः कम्पयन् मनः। प्रत्युलूकश्च कुह्वानैरनिद्रौ शून्यमिच्छतः BhāgP. i. 14. 14; कामी कामात्मजः … । त्यक्त्वाहारमनिद्रश्च … । क्षणं तिष्ठति शेते च BrahmVaiP. iv. 114.40; सः … । प्रययौ संस्मरन् भद्रामनिद्रो विद्रुताशयः BṛKathāMañ. iii. 1.252; राजपुत्री त्वनिद्रैव भीता तामनयन्निशाम् KathāSaSāg. iii. 4. 191; v. 2. 72; vi. 1. 33; viii. 3. 173; अनिद्रश्च निशीथेऽत्र ददर्श स तरोरधः। … मातृचक्रं समागतम् KathāSaSāg. ix. 6.76; x. 7. 25; अनिद्रा यच्चान्तः स्वपिति तदहो वेद्म्यभिनवां प्रवृत्तोऽस्यास्सेक्तुं हृदि मनसिजः प्रेमलतिकाम् SūktiMu. 51. 15; अनिद्रो निद्रावान् भवति PūrvottaVāNaMā. 91. 16; **1B** watchful, vigilant राजपुत्रौ यशस्विनौ। अनिद्रौ षडहोरात्रं तपोवनमरक्षताम् Rāmā. i. 29.5; द्वारे च बहवः कल्प्याः परिवारा उदायुधाः। … अनालस्या अनिद्राश्च विधेयाः BrahmāṇḍP. iii. 26.22; स्नात्वा मन्त्रममुं जपेत्। अनिद्रो मन्त्रवित् पश्चात् ŚāraTi. 16.19; तं योगिनमिवानिद्रं ज्ञात्वा च पृथिवीपतिः। … चक्रे शुद्धान्तरक्षकम् PariPar. 2.547; **1C** suffering from sleeplessness, insomniac महिषीणां गुरुतरं गव्याच्छीततरं पयः। स्नेहान्न्यूनमनिद्राय हितम् CaraS. i. 27. 219 (1941 Ed.); i. 21. 61 (1941 Ed.); पीयूषो मोरटं चैव किलाटा विविधाश्च ये। दीप्ताग्नीनामनिद्राणां सर्व एव सुखप्रदाः CaraS. i. 27.235 (1941 Ed.); अनिद्रा निशि ये च स्युर्ये च बाला महाशनाः। …एवंविधान् शिशूनाह लेहयेदिति कश्यपः KāśyaS. 4A. 3; 251B. 16; हितमत्यग्न्यनिद्रेभ्यो गरीयो माहिषं हिमम् (पयः) AṣṭāSaṁ. i. 23. 23 (1. 6); AṣṭāHṛ. i. 5. 23; **2** free from nescience or ignorance, not ignorant, wise अभयं भ्रान्तिरहितमनिद्रमजरामरम्। … नताः स्म तत्पदं विष्णोः ViṣṇuP. i. 14.41; यदा जीवः प्रबुध्यते। अजमनिद्रमस्वप्नमद्वैतं बुध्यते तदा GauḍKā. 1.16; 3.36; 4.81; अनिद्रमव्रणम्। … तमक्षरं खं त्रियुगं व्रजामहे BhāgP. viii. 5. 27] (Bhāvārtha. अनिद्रम् … अज्ञानरहितम्); अनिद्रम् अज्ञानरहितम् VedāntKa. 234.10 (*on* ii. 1. 11); **3A** not closed, wide open स्थलं कुरङ्गीनयनैरनिद्रैरुन्मुक्तमुद्रैर्जलजैर्जलं च। विलोलतारैस्तरलद्विरेफैरुवाह भेदं न मिथस्तदानीम् RāmC. 3.85; **3B** blooming, full-blown पूर्णेन्दुमास्यं विदधुः पुनस्ते (देवाः) पुनर्मुखीचक्रुरनिद्रमब्जम् NaiṣC. 10. 20; क्व नु क्रिया वो द्विजमय्यनिद्रैरितीव माधव्यहसीत् प्रसूनैः DvyāśraKā. 16. 77 [NāmaMāli. 8 gives *kanakācalavāsin*, *khacara* and *nitya* as synonyms of *anidra*]

अनिद्र (anidra) *m.*, *n.* name of an *astra* (अस्त्राणां संहारं व्याजहार) युगंधरस्तथानिद्रो भेत्ता प्रमथनः स्थिरः Rāmā. i. 708*(7); अनिद्रं मकरं चैव भोक्तारं कङ्कणीं तथा। … उपसंहाररूपाणि सर्वाण्यस्त्राण्यमूनि वै। जनयामास देवोऽसौ स्वापराज्ञात् AhirbuS. 30. 37; अनिद्रमस्त्रमुन्निद्रकल्पकं कथयन्ति वै AhirbuS. 40. 58.

अनिद्रक (anidraka) *m.* species of food–grain, *Paspalum scrobiculatum* कोद्रवः कोरदूषश्च कुद्दालो मदनाग्रकः (v. l. कटुलोमा ह्यनिद्रकः) ParyāMu. 19. 10.

अनिद्रचन्द्रानना (anidracandrānanā) *adj.* (*f.*) having a face like the full-moon कीर्तिं मृणालकमनीयभुजामनिद्रचन्द्राननां सितसरोरुहचारुनेत्राम्। — दयितामिव स्वां लब्धुं न कः परमुपक्रममातनोति PrasaRā. 1.6.

अनिद्रचम्पक (anidra–campaka) *n.* full-blown *Michelia campaka* flower यत्संलीनमनिद्रचम्पकदलच्छायाभिरामद्युतावेतस्यां किल मे प्रसूनधनुषो रागेण रक्तं मनः UdaySuKa. 133.28.

अनिद्रता (anidra–tā) *f.* **I** insomnia अनिलो बली। करोति विविधान् व्याधीन् —। खाञ्ज्यपाङ्गुल्यकुब्जत्वं शोषोऽङ्गानामनिद्रता CaraS. vi. 28. 21 (1941 Ed.); RugVi. 22. 7; अतिवान्तस्य लक्ष्माणि …। वातज्वरः शुष्कवमिः तृष्णा शूलो ह्यनिद्रता BhelaS. 243. 11 (8. 1); देहवैवर्ण्यमरतिर्मुखग्लानिरनिद्रता। वातकर्मनिवृत्तिश्चेत्यतीसाराग्रवेदनाः KāśyaS. 34A.8; (शोफः) पच्यमानस्तु विवर्णो बस्तिरिवाततः संरम्भशूलरागदाहोषारुचितृष्णाज्वरारतिस्पर्शासहत्वानिद्रतासमन्वितो विष्यन्दयति AṣṭāSaṁ. i. 184. 17 (1. 38); AṣṭāHṛ. i. 29. 4; **II** sleeplessness द्रष्टुं दिवा हरमुदश्रुतया मृगाक्षीं स्वप्नेऽपि लोचनमनिद्रतया रुरोध BhikṣāKā. 24.13.

अनिद्रताहेतु (anidratā–hetu) *m.* cause of sleeplessness त्रैलोक्येऽनिद्रताहेतोरस्याः कान्ताकृतेः कृते। आश्चर्यं यत्र युध्यन्ते ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः BṛKathāŚloSaṁ. 22. 272.

अनिद्रत्व (anidra–tva) *n.* sleeplessness विद्धः स्मरशरश्रेण्या …। ताम्रे दृशावनिद्रत्वान्निःश्वासाश्चायतायताः SamarāSaṁ. 5. 55.

अनिद्रनलिना (anidra–nalinā) *adj.* (*f.*) having blooming lotuses नलिनीष्वनिद्रनलिनासु निश्वसित्यलिनीषु मञ्जुमणितासु मुह्यति। … स्फुटमत्र तत्रभवतीं विलोकयन् RāmC. 20.48.

अनिद्रनीलनलिन (anidra–nīlanalina) *n.* fully blown blue-lotus इतो विलोक्यतामनिद्रनीलनलिननिलीनोऽयमलिनीनाथः PrasaRā. 6. 4(1)

अनिद्रम् (anidram) *adv.* without sleep जगत् … । अद्रष्टृकं चानुभवमनिद्रं स्वप्नदर्शनम् YogVā. iv. 1. 3; अनिद्रं यच्चान्तः स्वपिति तदहो वेद्म्यभिनवां प्रवृत्तोऽस्याः सेक्तुं हृदि मनसिजः प्रेमलतिकाम् KāvyPra. 598.7.

अनिद्रस्वप्न (anidra–svapna) *m.* dreaming without sleep लोहजङ्घः … । दृष्ट्वा समुद्रपारस्थमात्मानं च सविस्मयः। अनिद्रस्वप्नमिव तत्स समग्रममन्यत KathāSaSāg. ii. 4. 116.

अनिद्रस्वप्नदर्शन (anidra–svapnadarśana) *n.* dreaming without sleep अकर्तृकमरङ्गं च गगने चित्रमुत्थितम्। अद्रष्टृकं स्वानुभवमनिद्रस्वप्नदर्शनम् MahāU. 5. 54.

अनिद्रा (a–nidrā) *f.* **I** absence of sleep उपद्रवाः … हृद्ग्रहो लौल्यमनिद्रा … इति वातजानाम् SuśruS. ii. 6. 13; पीडयति … भ्रमोद्वेष्टनानिद्राङ्गमर्दपरिशोषतोदवदाहस्फोटनवेपनधूमायनसंधिशैथिल्यहृदयद्रवश्लेष्माशयशून्यतादिभिः श्लेष्मा AṣṭāSaṁ. i. 101.21 (1.19); AṣṭāHṛ. i. 11. 6; सहृद्ग्रहं लौल्यमनिद्रया सह। प्रकम्पशूलातिपुरीषबन्धनम्। … सवातमेहेषु भवन्त्युपद्रवाः KalyāKā. 11.24; अनिद्रा मन्दोऽग्निर्नृपसलिलचौरानलभयात् DarpDa. 2.10; Subhāṣi. 491; **II** epithet of Durgā or Śaṅkarī (*lit.* the sleepless one) शिवोमा परमा शक्तिः …। महानिद्रासमुद्भूतिरनिद्रा सत्यदेवता KūrmaP. 124. 12 (1.12)

अनिद्राण (a–nidrāṇa) *adj.* [P. viii. 2.42; SiddhaHe. iv. 2.71] not sleeping, alert अनिद्राणवतः शत्रूननिद्राणोऽत्र वृक्णवान्। वृक्णपापो ध्यातधर्मः … युधिष्ठिरः DvyāśraKā. 9.46; दक्षिणहस्तेन मालां गृहीत्वा … क्रमादङ्गुष्ठाग्रेण मणीन् परिवर्तयन् जृम्भाक्षुताद्यकुर्वन् अनिद्राणः … मूलविद्याम् …जपित्वा उत्तराङ्गमन्त्रान् जपदशमांशमावर्तयेत् NityoNi. 95. 5.

अनिद्राणवत् (a–nidrāṇava(n)t) *adj.* who has not slept अनिद्राणवतः शत्रूननिद्राणोऽत्र वृक्णवान्। … युधिष्ठिरः DvyāśraKā. 9.46.

अनिद्रात्मन् (anidrātman) *adj.* having the nature of being one who has no sleep or nescience निर्व्यापारविभावरीसहचरीं निद्रामनिद्रात्मनः … विष्णोर्लोहितशुक्लकृष्णशबलां विद्यामविद्यातनुम् NyāySiA. 211. 13.

अनिद्रायत् (a–nidrāyat) *adj.* not sleeping मा मृषीष्टेत्यनिद्रायद्गुर्वाशीःष्वपि शात्रवम्।ताननिद्रायमाणान् द्राक्श्रुत्वामृत नु मूर्च्छितम् DvyāśraKā. 7. 23.

अनिद्रायमाण (a–nidrāyamāṇa) *adj.* not sleeping एषोऽस्मि जागर्मि न स्वपिमीति स्वप्नविलक्षणमनिद्रायमाणः प्रत्यक्षमेव जाग्रत्समयं सकलो जनश्चेतयते NyāyMañ. i. 159. 16; DvyāśraKā. 7. 23.

अनिद्रालु (a–nidrālu) *m.* one of the epithets of Arhat (*lit.* not

habitually sleeping) नाम्नामष्टसहस्रेण तोष्टुमोऽभीष्टसिद्धये । … अनिद्रालुरतन्द्रालुर्जागरूकः प्रमामयः MahāP. 25. 207; *adj.* always blooming वसन्ते सन्त्येव प्रतिवनमनिद्रालुसुमनोमनोज्ञप्रारम्भा मधुरमधुसंभारसुहृदः । परोलक्षा वृक्षाः SaduktiKa. 247. 21.

अनिद्रालुचर (anidrālu-cara) *m.* habitually alert spy मृगयाल्वनिद्रालुचरैरतन्द्रालुभिरस्तु नो यैरिदमप्यबोधि DvyāśraKā. 12. 21.

अनिद्रावस्था (anidrāvasthā) *f.* sleepless state कानि च अस्मिन् जाग्रति जागरणमनिद्रावस्थां स्वव्यापारं कुर्वन्ति PraśnaUBh. 269. 3 (*on* 4.1)

अनिद्रित (a-nidrita) *adj.* [*f.* -ā] who has not slept नाभुक्ते मयि भुक्तासि निद्रां नानिद्रिते गता । न सौभाग्यस्य गर्वेण ममाज्ञा लङ्घिता क्वचित् SkandP. vi. 111. 89; स्मरेग मर्मणि क्वापि साविध्यत सुमध्यमा । अनिद्रितापि यत् साभूत् क्षणं मुकुलितेक्षणा NavaSāC. 6.49.

अनिद्रोपविष्ट (anidropaviṣṭa) *adj.* remaining without sleep साप्यनिद्रोपविष्टं तं दृष्ट्वा रूपे निजे स्थिता । वक्तुं प्रचक्रमे जातप्रतिभेदा मनस्विनी KathāSaSāg. xiv. 1. 64.

अनिधन (a-nidhana) *adj.* [*f.* -ā] **1** not having the concluding part (called) *nidhana* तदाहुरपृष्ठं वै वामदेव्यमनिधनं हीति । अनायतनं वा एतत् साम यदनिधनम् PañcBr. v. 2. 4; v. 2.5; गायत्रं निधनवदनिधनमैडम् PañcBr. vii. 3. 5; DrāhyŚS. xxi. 2.28; ईश्वरो ह तु स्वरेण यजमानस्य पशून् निस्वरितोः । यद्यनिधनं कुर्यात् प्राणमपिहन्यात् JaimiBr. 1.140; अध्वर्युः … ग्रहान् जग्राह स्वराण्युद्गाता सामान्यनैडान्यनिधनानि BaudhŚS. ii. 406.5; **2A** endless, permanent अनिधनम् … व्रतमिदमाजगरं शुचिश्चरामि MahāBhā. xii. 172. 25; MahāP. 13.193; अनिधनेन … विगलितो निबिडं वडवाग्निना । … क्वथतीव सरित्पतिः RāghPāṇ.(Dha.) 8.4; द्वावप्युपयोगौ केवलिनः स्वरूपतोऽनिधनौ JñānBiPra. 37. 23; **2B** beyond death (i. e. imperishable) भगवन्तम् … अनिधनम् … नारायणं द्रष्टुमिहागतोऽस्मि BālC. 1. 5(1); ViṣṇuP. iii. 17. 34; मृत्योः … विजज्ञिरे । … एते सर्वे … अनिधनाः स्मृताः BrahmāṇḍP. i. 9.67; शब्दः … वचनैः माम् … अविक्रियम् … अनिधनम् … स्प्रष्टुं नैवार्हति UpadeSā. 107. 115; GītāBh.(Śaṅ.) 540.13 (*on* 18.55); त्वमेव विश्वेश्वरि … । अनादिमध्यानिधना GaṇeP. ii. 95.12; **3** not without money (i. e. to whom some money is provided without stipulation) शुचीनक्रोधनान् भूम्यान् (v. l. शुचीननिधनानन्यान्) शालाग्नौ भावयेत् द्विजान् KūrmaP. 617. 6 (2. 23); शुचीननिधनांस्त्वन्यान् शालाग्नौ हावयेद्द्विजान् … अनिधनानिति होमार्थं प्रवर्तयितुमनिर्दिष्टमनुकल्पितं धनं येषां तान् HārLa. 12. 16; *n.* **A** not the death देवानामायुः स देवानां निधनमनिधनम् … अक्षरं यद् ब्रह्म विभाति BrahmaU. 167. 4; **B** absence of death (i.e. prevention of death) यज्ञेष्वनिधनं चैव सुरैर्यस्य प्रवर्तितम् BrahmāṇḍP. ii. 8. 80; सः … सुरनरमृगाद्यैरनिधनम् । वरं लब्ध्वा दृप्तः Nārāy. vii. 24. 2; नयन्नानिधनम् … निर्धुनीते प्रधनचरनृपानस्य नृत्यन् कृपाणः KhaḍgaŚ. 18; *m.* epithet of Śiva (*lit.* deathless) अनिधन निधनोद्भव शिव … महेश्वर महादेव … इति द्वात्रिंशत् पदानि AgniP. 85. 13; गोप्त्रे वर्णद्वयं पदम् । अनिधनाय पञ्चार्णैः ĪśānŚiPa. i. 31.23 = ii. 6. 92; महेश्वर … निधन अनिधन … अरूपिन् ĪśānŚiPa. ii. 17. 203(2)

अनिधनस्वरत्व (anidhanasvara-tva) *n.* the nature of being a sound which is not a concluding part of a chant प्रतिहारस्य चानुत्सादमनुपायाच्च निधनस्य चानिधनस्वरितत्वात् (v.l. °स्वरत्वात्) निधनमुत्सीदेत् NidāSū. 34. 12 (2.8)

अनिधनस्वरितत्व (anidhanasvarita-tva) *n.* [w. r. for **अनिधनस्वरत्व**] NidāSū. 34. 12 (2. 8)

अनिधान (a-nidhāna) *adj.* [*f.* -ā] **A** not laid down in (a sheath) स ह सोऽनिधानो वज्रो हिनस्ति । अथवा अनिधानो वज्रः JaimiBr. 2. 50; **B** not having a (hidden) treasure सः … विशोकत्वं न मनागपि लब्धवान् । अनिधानां खनन् भूमिं निधानार्थी निधिं यथा YogVā. vi(1). 84.8; *n.* **A** the sense other than keeping something obscure नेरनिधाने P. vi. 2. 192; निधानमप्रकाशता तद्भिन्नमनिधानं प्रकाशनम् ।… अनिधान इति किम् … निदण्डः … निहितदण्ड इत्यर्थः KāśiVṛ. *on* vi. 2. 192 (Varanasi Ed.); SiddhāKau. 656A. 2 (*on* vi. 2. 192); **B** absence of depositing (अनिधायैव तद्द्रव्यमाचान्तः शुचितामियात्) निधानमनिधानं वा कार्यम् SmṛtiCan. ii. 275. 4; VīraMi. (Āhnika.) 119. 12.

अनिधाय (á-nidhāya) *ger.* **1** not having placed down तमनिधायैवाथ जानुदघ्नमुद्गृह्णीयात् MaiS. i. 6. 6 (i. 96. 10); VārāŚS. I. iv. 3. 21; स यदनिधायोल्मुकमथैतत् पितृभ्यो दद्यादसुररक्षसानि हैषामेतद् विमथ्नीरन् ŚatBr. II. iv. 2. 14; ŚatBr.(K.) I. iii. 3. 12; (जुहूम्) अनिधायावदायावदाय ध्रुवामभिघारयति KātyŚS. iii. 3. 12; द्रव्यहस्तश्चेदुच्छिष्टोऽनिधायाचामेत् GautDS. i. 1. 27; उच्छिष्टेन तु संस्पृष्टो द्रव्यहस्तः कथंचन । अनिधायैव तद्द्रव्यमाचान्तः शुचितामियात् ManuSm. 5. 143 = ViṣṇuSm. 23. 55; पक्वान्नेन गृहीतेन मूत्रोच्चारं करोति वै । अनिधायैव तद्द्रव्यम् … अन्नमभ्युक्ष्य अर्कस्याग्नेश्च दर्शयेत् AgniP. 170. 29; SmṛtiCan. ii. 275. 19; VīraMi.(Āhnika.) 120.15; BālamBha. i. 459. 8 (*on* 1.195); यद्यद्द्रव्यं समादाय भवेदुच्छेषणान्वितः । अनिधायैव तद्द्रव्यं भूमौ त्वशुचितामियात् PadmP. i. 52. 33; SmṛtiCan. ii. 275.2; VīraMi.(Āhnika.) 119. 10; **2A** not having installed क्व यास्यति नराधिपः । अनिधाय सुतान् राज्ये, वने MahāBhā. i. 1293*(1); **2B** not having placed on सोम त्वामनिधाय मूर्धनि भवेत् कः कालकूटं गिलन् कण्ठे … मृत्युंजयः AnargharRā. 7.66; **3** not having set aside, not having spared यथाशक्ति … मम कार्यं कृतं त्वया । अनिधाय रणे वीर्यमस्त्राणि … च MahāBhā. v. 187. 7.

अनिधावम् (a-nidhāvam) *ger.* not having moved in the reverse order (अक्षि) त्रिरनिधावं द्विरुत्तरमप्यु पञ्चकृत्व आङ्क्ते BaudhŚS. i. 158.5 = iii. 82. 9.

अनिधावमान (a-nidhāvamāna) *adj.* not moving in the reverse order अञ्जनेनाङ्क्ते । सतूलया शरेषीकया … दक्षिणं पूर्वमनिधावमानः … त्रिर्दक्षिणं द्विरुत्तरम् BhārŚS. x. 4. 13; ĀpaŚS. x. 7. 3; VaikhāŚS. 12. 7.

अनिधावयत् (a-nidhāvayat) *adj.* not causing to move in the reverse order सतूलया शरेषीकया … अनिधावयंस्त्रिरेकैकं दक्षिणं (चक्षुः) पूर्वमाङ्क्ते HirŚS. x. 1. 46 (1030. 26)

अनिधृष्ट (a-nidhṛṣṭa) *adj.* unchecked, unsubdued [MW., APTE.]

अनिध्म (an-idhmá) *adj.* not having any fuel सः … दीदायानिध्मः … अप्सु ṚV. ii. 35.4; TaiS. II. v. 12. 2; MaiS. iv. 12. 4 (iv. 188. 6); यो अनिध्मो दीदयदप्स्वन्तः ṚV. x. 30. 4; AV. xiv. 1. 37; AV.(P.) xviii. 4.6; BṛSarvaAnu. 9.1 (14.1); Nir. 10.19 (179. 14); KauśiSū. 75. 14.

अनिन (an-iná) *adj.* not having a master (as protector) (i. e. unprotected) व्यनिनस्य धनिनः प्रहोषे चिदररुषः । कदा चन प्रजिगतो अदेवयोः ṚV. i. 150.2; सा भावस्था सुयज्ञेऽनिनजनजयनि …। ज्ञाता DevīŚ. 73 (comm. अनीश्वरलोकपरिभवकारिणि) [strengthless, feeble, MW.]

अनिनिचट् (an-inicaṭ) (Gr.) excluding the causative suffix *-i*, aor. pass. suffix *-i*, and I and III per. sg. pf. suffixes marked with the indicatory sound *n*, *c* and *ṭ* respectively कुटादेरनिनिचट्सु Kātan. iii. 5.27 (Vṛtti कुटादेर्गणस्य इन् - इच् - अटो वर्जयित्वान्येषु प्रत्ययेषु गुणो न … अनिनिचट्स्विति किम् । उत्कोटयति । उदकोटि । उच्चुकोट)

अनिन्द (aninda) *m.* (pl.) name of a people [pw.]

अनिन्दक (a-nindaka) *m.* epithet of Śiva (*lit.* who has no reviler) अष्टोत्तरसहस्रं तु नाम्नां शर्वस्य मे शृणु । … सहस्रहस्तो विजयो व्यवसायो ह्यनिन्दितः (v.l. व्यवसायी ह्यनिन्दकः) MahāBhā. xiii. 17.50; *adj.* who does not censure मूर्खं वा पण्डितं वापि … मदाश्रयम् । मोचयामि … नारायणमनिन्दकम् KūrmaP. 514. 12 (2. 11)

अनिन्दत् (a-nindat) *adj.* not blaming, not censuring अन्नमभिपूजितमनिन्दन् भुञ्जीत GautDS. i. 9. 59; अन्नमनिन्दन्नश्नाति VaikhāDS. ii. 14.11; प्रशस्तदेशकालोपकरणयुक्तः … अनिन्द्यमनिन्दन् … हितमन्नमश्नीयात् AṣṭāSaṁ. i. 65. 7 (1. 10); AṣṭāHṛ. i. 8.38; तस्य एवं चिन्तयतो विदुषः कर्मक्षयहेतुः तदेव तपो भवति अनिन्दतः BṛĀraUBh. 717. 11 (*on* v. 11. 1); उपोष्य विधिवन्मन्त्री … तारिकाजपमाचरेत् … अनिन्दन् कामिनीवृत्तम् … पूर्ववज्जपमाचरेत् LakṣmīT. 42.37; PañcaRā.(Nā.) v. 3.6; (भुञ्जीत … अन्नमकुत्सयन्) अकुत्सयन्ननिन्दन् Mitā. 10.24 (*on* 1. 31) = SmṛtiCan. ii. 604.7 = VīraMi. 93. 26 (*on* 1.31); अनिन्दन् दोषाभिधानमकुर्वन् VīraMi.(Saṁskāra.) 848. 7.

अनिन्दन (a-nindana) *n.* absence of censure उपासकधर्माः दर्शनान्तराणामनिन्दनम् NityoNi. 7.22.

अनिन्दयत् (a-nindayat) *adj.* not blaming (अशनं नित्यमद्याच्चैतदकुत्सयन्) अकुत्सयन्ननिन्दयन्नित्यर्थः SmṛtiCan. i. 114.6.

अनिन्दा (á-nindā) *f.* absence of censure निन्दाश्च वा अनिन्दाश्च यच्च हन्तेति नेति च । शरीरम् … अनु प्राविशन् AV. xi. 8.22; AV.(P.) xvi. 87. 2; निन्दा च मेऽनिन्दा च मे तन्मे उभयं व्रतम् ĀpaManPāṭha. ii. 5. 3; KāṭhGS. iv. 1.23; अनिन्दा परकृत्येषु स्वधर्मपरिपालनम् … इति वृत्तं महात्मनाम् NītiSā. 3. 34; अनिन्दया निरीहया द्वन्द्वतितिक्षया च । … भक्त्या ह्यसङ्गः सदसत्यनात्मनि स्यान्निर्गुणे ब्रह्मणि चाञ्जसा रतिः BhāgP. iv. 22.24.

अनिन्दाय (anindāya) *m.* (pl.) name of a barbarian tribe in the north आदिदायाः (v.l. अनिन्दायाः) सिरालाश्च … । उत्तराश्चापरे म्लेच्छा जनाः MahāBhā. vi. 10.62.

अनिन्दित (a-nindita) *adj.* [*f.* -ā] **1** (argument, speech etc.) not objectionable, not erroneous, irrefutable, not rejected, acceptable

2 not evil, not vitiated, auspicious **3** (sentient beings) faultless, blameless, not despicable, irreproachable, virtuous **4** (things) **A** (physically) not defective, flawless, charming, beautiful **B** (morally) not imperfect, not inferior, perfect **5** (action, food etc.) not forbidden, not prohibited, not despised, not disagreeable, permitted **6** (superhuman being) who is beyond censure, pure **1** (argument, speech etc.) not objectionable, not erroneous, irrefutable, not rejected, acceptable न शक्यते मनो जेतुं विना युक्तिमनिन्दिताम् AnnaU. 4.90; MuktiU. 2.43; बुद्धस्य षष्ट्याकारा वाग् निर्दिष्टा। ··· अनिन्दिता यथाप्रतिज्ञत्वात् MaYānaSū. 80.30 (12.9); इदमस्वस्थचित्तानामभिधानमनिन्दितम् Kāvyāda. 3.130; तज्ज्ञानं स च शास्त्रार्थस्तद्वैदग्ध्यमनिन्दितम् YogVā. ii. 2.20; ii. 11.38; रघुनन्दनः। उवाच सीते जानीषे सर्वं वक्तुमनिन्दितम् RāmāMañ. 113.18; **2** not evil, not vitiated, auspicious अनिन्दितायां दिश्येकमूलं पलाशम् — प्रदक्षिणमुदकुम्भेन त्रिः परिषिञ्चन्तं वाचयति ĀśvaGS. i. 22.19; तिथौ शुभायां नक्षत्रे दिशं गत्वा त्वनिन्दिताम् AVPari. 22(1).4; यास्यसि ब्रह्मणः स्थानमनिमित्तमनिन्दितम् MahāBhā. xii. 192.15; सत्यं साक्ष्ये ब्रुवन् साक्षी लोकानाप्नोत्यनिन्दितान् ManuSm. 8.81 (ManuBh. अनिन्दितानगर्हितान्); अनिन्दितोऽनिलः। शस्यते शशिनि रोहिणीयुते BṛSaṁ. 24.12; यो भजते देवीं विधिना साधकोत्तमः। — श्रियमाप्नोत्यनिन्दिताम् ŚāraTi. 8.20; नोद्वेगात् स परित्याज्य आसमाप्तेरनिन्दितात् YogVā. i. 2.13; i. 6.21; अनिन्दितं वो वसु वर्षतु श्रीः ŚrīKaC. 1.32; विजयादशमी तत्र सर्वकार्येष्वनिन्दिता VasiS. 12.62; पितामह समाचक्ष्व हरगीतामन(? नि)न्दिताम् BṛBrahmaS. iii. 9.128; द्वितीयवाशब्दस्य अन्यस्यां वानिन्दितायां दिशि कर्तव्यमित्येवमभिप्रायः VīraMi.(Āhnika.) 331.3; बहिर्ग्रामात् प्राच्यामुदीच्यां वान्यस्यां दिश्यनिन्दितायामनल्पमुदकाशयमेत्य ··· आचामेत् BālamBha. i. 77.10 (*on* 1.22); **3** (sentient beings) faultless, blameless, not despicable, irreproachable, virtuous अनिन्दितो(? ते)नोपामन्त्रितो नोपक्रामेत् GautPiMe. ii. 2.6; ManuBh. i. 288.12 (*on* 3.180); (साक्षिणः) बहवः स्युरनिन्दिताः स्वकर्मसु प्रात्ययिकाः GautDS. ii. 4.2; ii. 3.39; त्रीन् कुमार्यृतूनतीत्य स्वयं युज्येतानिन्दितेन (भर्त्रा) GautDS. ii. 9.20; पञ्च वा स्युस्त्रयो वा स्युरेको वा स्यादनिन्दितः। प्रतिवक्ता तु धर्मस्य BaudhDS. i. 1.9; आश्रमं तस्य (भृगोः) रक्षोऽथ पुलोमाभ्याजगाम ह। तं प्रविश्याश्रमं दृष्ट्वा भृगोर्भार्यामनिन्दिताम्। ··· विचेताः समपद्यत MahāBhā. i. 5.14; अन्यमुत्पादयामास पुत्रं भृगुरनिन्दितम् MahāBhā. i. 60.43; शकुन्तला च पितरं मन्यते मामनिन्दिता MahāBhā. i. 66.15; पर्यपृच्छच्च तां भीमः किमिहेच्छस्यनिन्दिते MahāBhā. iii. 13.88; iii. 122.26; अनिन्दितया मया। — सिद्धिः प्राप्तेयमुत्तमा MahāBhā. v. 111.14; भीष्मद्रोणौ ··· । महेन्द्रविष्णुप्रतिमावनिन्दितौ ···। अवध्यकल्पौ MahāBhā. viii. 26.43; गुणार्णवमनिन्दितम्। तमभ्येत्यात्मजस्तुभ्यमश्वत्थामानमब्रवीत् MahāBhā. ix. 5.16; xi. 13.2; भरतयोषितः।··· न दुःखेषूचिताः पूर्वं दुःखं गाहन्त्यनिन्दिताः। — वसुंधराम् MahāBhā. xi. 16.56; अलभत् कन्यां नारदः ···। धर्मेण धर्मप्रवरः सुकुमारीमनिन्दिताम् MahāBhā. xii. 30.29; वैश्रवणोऽभ्येत्य अष्टावक्रमनिन्दितम्। ···अब्रवीत् MahāBhā. xiii. 20.12; तौ राजपुत्रौ कात्स्न्येन धर्म्यमाख्यानमुत्तमम्। वाचो विधेयं तत् सर्वं कृत्वा काव्यमनिन्दितौ। ··· यथोपदेशं तत्त्वज्ञौ जगतुः Rāmā. i. 4.11; i. 49.6; त्वाम् ··· दृष्ट्वा ···। रतिं स्वकेषु दारेषु नाधिगच्छाम्यनिन्दिते Rāmā. iii. 45.23; तामब्रवीन्महातेजा हनूमान् ··· सीताम् ···। का नु ···। द्रुमस्य शाखामालम्ब्य तिष्ठसि त्वमनिन्दिता Rāmā. v. 31.2; MahāN. 5.54; ऋषिपन्नगकन्याश्च राजर्षितनयाश्च याः। ··· क्रीडन्ति कन्यकाः ··· मुनेस्तपस्विनस्तस्य विघ्नं चक्रुरनिन्दिताः Rāmā. vii. 2.12; AdhyāRā. vii. 1.28; नारदः पर्वतश्चैव ···। गतौ त्रिभुवनं भद्रौ वायुभूतावनिन्दितौ Rāmā. vii. 54.7; अभक्ष्यपरिहारश्च संसर्गश्चाप्यनिन्दितैः। — शौचमित्यभिधीयते AtriS. 35; MāṭhVṛ. 39.14 (*on* 23); BhaviP. 10A.3 (i. 2.160); एतावता नन्वनुमेयशोभि काञ्चीगुणस्थानमनिन्दितायाः KumāSaṁ. 1.37; KāvyālaṅSū. ii. 1.21; SaraKaṇṭhā. 92.16; न निन्दितुमनिन्दिते सुभगतां निजामर्हसि PādaTā. 26.19; रुद्रोऽसौ सतीं भार्यामनिन्दिताम्। उपयेमे ViṣṇuP. i. 8.12; शौरिः ···। प्रहस्य कुब्जां तामाह नैकवक्रामनिन्दिताम् ViṣṇuP. v. 20.12; v. 27.7; स्वभार्यां भगवानत्रिरनसूयाम् — सकामो मनसा भेजे स मुनिस्तामनिन्दिताम् MārkP. 17.2; 77.16; उपयेमे स विश्वात्मा शतरूपामनिन्दिताम् MatsyaP. 3.43; 46.8; सुषुवे सागराद् वेला कन्यामेकामनिन्दिताम् BrahmāṇḍP. i. 13.38; ii. 59.45; ii. 71.59; न वयं निन्दितानिनिन्दितान् वासुरान् विद्मः ŚābaBh. 1722.2 (*on* ix. 2.30); TantrVā. 16.6 (*on* i. 2.7); ततो दाशरथी — शबरीमापतुर्वने। ··· देवगृह्यामनिन्दिताम् Bhaṭṭi. 6.62; पश्याम्यनङ्गजातङ्कलङ्घितां तामनिन्दिताम् Kāvyāda. 3.142; लोकापवादमात्रेण कथं त्यजसि जानकीम्। ··· अनिन्दिताम् PadmP.(Ra.) 97.26; एवं गृहपतिर्दग्धः सर्वं तरति दुष्कृतम्। यश्चैनं दाहयेत् सोऽपि प्रजां प्राप्नोत्यनिन्दिताम् GobhiSm. 3.33; अनिन्दितान् श्राद्धभोजने ··· निमन्त्रयीत BālaKrī. i. 146.14 (*on* 1.222); मा खिदो राजपुत्रीत्थमात्मानं प्रत्यनिन्दिते BhāgP. iii. 24.2; iv. 4.25; यदा न जगृहे राजा भार्यापुत्रावनिन्दितौ BhāgP. ix. 20.20; अपश्यदमलां सीताम् ···। अश्रुपूर्णेक्षणाम् ··· अनिन्दिताम् KūrmaP. 233.18 (1.21); 238.3 (1.22); रैवतः ···। रेवतीं बलदेवाय ददौ ज्ञात्वा ह्यनिन्दिताम् AgniP. 272.16; दृष्ट्वा तालवनं बाला हर्षमापुरनिन्दिताः BrahmVaiP. iv. 22.5; तस्यां विनिर्गतायां तु पुलिन्दिन्यामनिन्दिता (राज्ञी) ··· विवेशान्तःपुरं शुभम् SkandP. ii(1). 6.43; iii(1). 38.10; v(3). 4.34; निर्घृणे तिष्ठ किं मूढे त्यजसे मामनिन्दिते VāmaP. 6.36; 38.3; वैवाहिकेन्दौ कुर्वीत कुम्भकारमृदा शचीम्। ··· गृहे प्रवेशयेत् पुंसां शक्रपत्नीमनिन्दिताम् ViṣṇuDhaP. ii. 87.27; ii. 88.27; दृष्टोऽस्माभिर्महादेवो निन्दितो यस्त्वनिन्दितः LiṅgaP. i. 29.67; सदा हि प्रार्थयामास सत्यभामामनिन्दिताम् BrahmP. 17.2; 6.17; 38.25; 128.4; विपाकं कर्मणां देव वक्तुमर्हस्यनिन्दित BrahmP. 224.41; श्रुतवित्तक्रियादिभिः। लभेतानिन्दितां कन्याम् BhaviP. 24B.18 (i. 6.28); 484A.33 (iii(3). 13.31); 694B.22 (iv. 64.13); कन्या पतिं लब्ध्वा तपस्विनमनिन्दिता। नित्यं पर्यचरत् DevīBhāP. vii. 4.24; अभिषिच्य पुरुं राजा यवीयांसमनिन्दितम्। — ययातिः प्रययौ वनम् SaurP. 31.7; दशमुखो रणे ··· युयोधायुधैः। ··· रघूद्वहमनिन्दितं सपदि संगतो दुर्जयः KalkiP. iii. 3.45; त्वया दशरथेनाहं तपसाराधितः पुरा। मत्पुत्रत्वाभिकाङ्क्षिण्या तथा कृतमनिन्दिते AdhyāRā. i. 3.32; iii. 7.8; vi. 10.41; पूर्वापरसमाधानक्षमबुद्धावनिन्दिते। पृष्टं प्राज्ञेन वक्तव्यम् YogVā. ii. 11.49; iii. 17.50; iii. 82.41; iv. 8.21; दशकण्ठस्य नाम कर्म कुलं वयः। श्रुत्वा ददौ तां विधिना मयः कन्यामनिन्दिताम् RāmāMañ. 423.14; स्वाराज्यं प्राज्यमुत्सृज्य लोके निन्द्यामनिन्दितः। अभिवाञ्छति को नाम भवानिव पिशाचताम् PraboCan. 3.8; ततश्च दिवसैस्तत्र श्लाघनीयमनिन्दिता। ··· पुत्ररत्नमसूत सा KathāSaSāg. ii. 1.68; xii. 14.103; नर्मदेवाभवद्देवी ···। व(ब)भौ मदान्धान्दमयन्त्यनिन्दिता मदालसाभून्न पुनः कथंचन EI. i. 144.22; कुमारम् —। आरोप्य करिणीं यत्नात् ···। आरोपयेत् देशवेश्याः कान्तावृन्दमनिन्दितम् Mānaso. iii. 2.1335; गच्छति मे समयोऽयमनिन्दित GopāKeCan. 84.12; पतत्त्रिणा अनिन्दितेनापि पक्षिणा अवलीढं चञ्च्वास्पृष्टम् ManvaVi. 557.4 (*on* 4.208); **4** (things) **4A** (physically) not defective, flawless, charming, beautiful निध्यन्वाधियाचितावक्रीताधयो नष्टाः सर्वाननिन्दितान् (आहुः) पुरुषापराधेन GautDS. ii. 3.39; ततः केशान् समुत्क्षिप्य वेल्लिताग्राननिन्दितान्। जुगूह दक्षिणे पार्श्वे ··· कृष्णा MahāBhā. iv. 8.1; ताम्रायसी शातकुम्भी शलाका स्यादनिन्दिता SuśruS. vi. 17.85; यदनिन्दितराजमन्दिरं ननु गङ्गा यमुना च सेवते EI. vii. 39.33; अनिन्दिताम्। शिलाम् ··· परीक्षेत विचक्षणः SamarāSū. 35.6; अनिन्दितम्। जघनं सुघनं रम्यं बाणैः कः प्रहरिष्यति KalkiP. iii. 1.26; संततोदयसंध्येव वदनेन्दोरनिन्दिता। तदोष्ठमुद्रा लावण्यसमुद्रस्येव विद्रुमः VikraDeC. 8.67; अनिन्दितां ग्लानिमिवोद्वहन्त्यो वितेनिरे मन्दतरान् प्रचारान्। वर्षानिशीथे ··· शैवलिन्यः Yādavā. 5.75; रहस्थां राहुभीत्येव मूर्तिमिन्दोरनिन्दिताम्। कांचिदेकाकिनीं दृष्ट्वा राजधान्यां स पृष्टवान् RājTa.(Jo.) 525; **4B** (morally) not imperfect, not inferior, perfect सर्वाश्रमाणां प्रथमं गृहस्थत्वमनिन्दितम् AṣṭāSaṁ. i. 207.15 (2.2); स्तनोत्पीडितकं नाम संवाहनमनिन्दितम् BṛKathāŚloSaṁ. 10.148; 14.116; यस्यातिपौरुषनिरस्तमनुष्यभावे लोके स[मु][द्रगत]कीर्तिरनिन्दितैव EI. i. 128.20; जितेन्द्रियत्वं विनयो नयस्तथा। ददाति नैतत् फलमङ्गधारिणां यदत्र सम्यक्त्वमनिन्दितं धृतम् SubhāRaSaṁ. 167; धन्वी तु चलते यत्र स्थिरलक्ष्ये समाहितः। चलाचलं भवेत् तत्र अप्रमेयमनिन्दितम् ŚārṅgaPa. 1810; **5** (action, food etc.) not forbidden, not prohibited, not despised, not disagreeable, permitted कृच्छ्राणां व्रतरूपाणि। श्मश्रुकेशान् वापयेत् — अनिन्दितभोजी सकृद्भैक्षमनिन्दितम् VāsiDS. 24.5; अनिन्द्यमनिन्दन्ननिन्दितम् ··· हितमन्नमश्नीयात् AṣṭāSaṁ. i. 65.7 (1.10); अकुत्सिते (v. l. अनिन्दिते) कर्मणि यः प्रवर्तते निवृत्तरागस्य गृहं तपोवनम् PañcT. 4.14 (382.9); यान्यपि च अन्यानि अनवद्यानि अनिन्दितानि शिष्टाचारलक्षणानि कर्माणि TaiUBh. 217.1 (*on* 1.11); नित्ये नैमित्तिके काम्ये रतः कर्मण्यनिन्दिते। — श्रीगुरुः कथितः KulārT. 13.46; सुगन्धिताप्रधानं च रतमाहुरनिन्दितम् BṛKathāŚloSaṁ. 19.139; प्रतिग्रहो ब्राह्मणानां दृष्टा वृत्तिरनिन्दिता SkandP. vii (1). 255.12; अनुरूपमनिन्दितं च। ··· कार्यं तदेव ViṣṇuDhaP. iii. 37.17; सगरस्तु यथाकालं धात्रीस्तन्यमनिन्दितम्। अपिबत् TriṣaŚaPuC. ii. 3.3; राजा सान्तःपुरो गेहिव्रतं बिभ्रदनिन्दितम् PrabhāC. 207.15; कर्मानिन्दितमस्पृहं च विनयः ··· मनसो गीता गुणा ज्ञानिभिः BhāvPra.(Bhā.) 1(2).7; क्रियाभेदैस्तु सर्वेषां भृतिवृत्तिरनिन्दिता BallāC. 66.3; ŚukraNī. 4(3).18; **6** (superhuman being) who is beyond censure, pure अवद्यभेदि ··· अनिन्दितमङ्घ्रिपद्मम्। ··· अभिनम्य जिनेश्वरस्य KalyāMaSt. 1; यदिदं भाति तद् ब्रह्म शान्तमेकमनिन्दितम् YogVā. iii. 114.49; यावन्मूढा न पश्यन्ति स्वमात्मानमनिन्दितम् YogVā. iv. 43.28 [Lexicons give *anindita* as synonym of *praṇāyya*, *bhadra*, *sādhu* and *saumya* – ParyāRaMā. 1038; TrikāŚe. 1.26]

अनिन्दित (a-nindita) *m.* epithet of Śiva (*lit.* blameless) अष्टोत्तरसहस्रं तु नाम्नां शर्वस्य मे शृणु । ... विजयो व्यवसायो ह्यनिन्दितः MahāBhā. xiii. 17.50; LiṅgaP. i. 65. 75; MahāBhā. xiii. 17. 97; हरस्यामिततेजसः । अष्टोत्तरसहस्रं तु नाम्नां शृणुत ... वंशवादी ह्यनिन्दितः LiṅgaP. i. 65.121; i. 65.124.

अनिन्दितकर्तृकता (aninditakartṛka-tā) *f.* the state of having been constructed by blameless persons अविज्ञाते गाधागाधतया नक्रादिरहिततया च कृत्रिमे[ऽ]निन्दितकर्तृकतया प्रतिष्ठितत्वाप्रतिष्ठितत्वाभ्यां च VīraMi. (Āhnika.) 160. 9; BālamBha. i. 420. 14 (*on* 1. 159)

अनिन्दितगामिनी (aninditagām-inī) *adj.* (*f.*) walking flawlessly एवमुक्त्वा स राजर्षिस्तामनिन्दितगामिनीम् । जग्राह विधिवत्पाणौ (शकुन्तलाम्) MahāBhā. i. 67. 19; तामनिन्दितगामिनीम् । अन्तःपुरं प्रवेश्यैव MahāBhā. i. 683*(1)

अनिन्दितगुण (anindita-guṇa) *adj.* **i** possessing praiseworthy qualities तद्वंशाद् अभवन्ननिन्दितगुणा मुक्तामयाः सद्वताः ...क्षितिभृतः श्रीमद्रपाडादयः [Read श्रीमङ्गपा°(?)] EI. vi. 137.6; **ii** having strong threads, EI. vi. 137.6.

अनिन्दितचेष्टिता (anindita-ceṣṭitā) *adj.* (*f.*) of blameless conduct उवाच हनुमान् वाक्यं तामनिन्दितचेष्टिताम् (तापसीम्) Rāmā. iv. 52.1.

अनिन्दितत्व (anindita-tva) *n.* the state of being irreproachable अनिन्दितत्वादेकीयपक्षस्य विकल्पेन प्रतिष्ठागुणविज्ञानं कुर्यात् BṛĀraUBh. 72. 10 (*on* i. 3. 27); इदं वेदिसंमानवाक्यं यूपैक्यविधिस्तुत्यर्थं अनिन्दितत्वात् MīmāKau. ii. 128. 2 (*on* ii. 4. 26)

अनिन्दितद्विजगृह (aninditadvija-gṛha) *n.* house of a noble twice-born अनिन्दितद्विजगृहे ... भिक्षार्थं पर्यटेद्यतिः BṛNāraP. 25. 57.

अनिन्दितपाक (anindita-pāka) *m.* unobjectionable food, acceptable food परपाकनिवृत्तस्य परपाकरतस्य च । अपचस्य च भुक्त्वान्नं द्विजश्चान्द्रायणं चरेत् । अनिन्दितपाकादपि निवृत्तः Aparā. 1177. 9 (*on* 3.289)

अनिन्दितपौरुष (anindita-pauruṣa) *adj.* of blameless valour सुमतयोऽजितचित्रसुरादयो विनयतः समुपेत्य नरेश्वरम् । वचनमित्थमिदं हितमर्थवज्जगदुरेवमनिन्दितपौरुषम् VarāṅgaC. 20. 21.

अनिन्दितफल (anindita-phala) *adj.* bearing an irreproachable result नन्वनिन्दितफलो मम त्वया निग्रहोऽप्ययमनुग्रहीकृतः RaghuVa. 11.90.

अनिन्दितभाषिणी (aninditabhāṣ-iṇī) *adj.* (*f.*) speaking flawlessly एवमुक्त्वा स राजर्षिस्तामनिन्दितगामिनीम् (v.1. °भाषिणीम्) । जग्राह विधिवत्पाणौ MahāBhā. i. 67.19.

अनिन्दितभोजिन् (aninditabhoj-in) *adj.* eating what is not forbidden कृच्छ्राणां व्रतरूपाणि । ... एकवासोऽनिन्दितभोजी सकृद्भैक्षमिनिन्दितं त्रिषवणम् VāsiDS. 24.5.

अनिन्दितलोचना (anindita-locanā) *adj.* (*f.*) having beautiful eyes इति संचिन्तयन् कामस्तामनिन्दितलोचनाम् । कामातुरोऽसौ संजातः VāmaP. 7. 13.

अनिन्दितवेशभृत् (aninditaveśa-bhṛt) *adj.* wearing a blameless dress (मैथिली) दृश्या मासतमादह्वः प्रागनिन्दितवेशभृत् Bhaṭṭi. 7. 45.

अनिन्दितशिल्प (anindita-śilpa) *n.* unobjectionable craft भक्ताच्छादनादि ... पत्यौ देशान्तरम् ... । अदत्त्वा पुनर्गते सूत्रनिर्माणादिभिरनिन्दितशिल्पैर्जीवेत् (स्त्री) ManvaMu. 377. 6 (*on* 9. 75)

अनिन्दितहस्त (anindita-hasta) *m.* unprohibited hand, right hand स्मृत्यन्तरम् — ‘... स्वहस्तेनापि चाचामेत् सर्वदा शुचिरेव सः’ । न केवलमनिन्दितहस्तेनेत्यपिशब्दार्थः Aparā. 41. 21 (*on* 1. 21)

अनिन्दिता (aninditā) *f.* **A** (Jain.) name of one of the eight Dikkumārīs (residing in the nether-world) अधोलोकवासिन्यः ... । दिक्कुमार्यः समाजग्मुरष्टौ ... अनिन्दिता TriṣaŚaPuC. i. 2.274; ii. 2. 163; MalliC. 4. 63; सुवत्सा वत्समित्रा च पुष्पमाला त्वनिन्दिता । एता मेरुरुचकाधोलोकस्था दिक्कुमारिकाः PārśvC. 5.51; **B** name of a *śakti*-goddess शक्तीः ... अम्बुजाक्षीमनिन्दिताम् ।... पूजयेत् षोडशद्वये TantrRā. 19.13.

अनिन्दितांशु (aninditāṁśu) *adj.* **i** having agreeable rays वल्गद्ध्रुवं विमलधिष्ण्यमनिन्दितांशुसोमाभिरामम् — दक्षाध्वरं हर इवाम्बरमन्वगच्छत् Surath. 7.38; **ii** having flawless stalks, Surath. 7.38.

अनिन्दिताङ्ग (aninditāṅga) *adj.* [*f.* -ī] having irreproachable (i. e. beautiful) limbs अयं च कामो द्रुपदस्य राज्ञो हृदि स्थितो नित्यमनिन्दिताङ्गाः (हे पाण्डुसुताः) MāhāBhā. i. 185.19; तारे विमुञ्च मम वस्त्रमनिन्दिताङ्गि Abhiṣe. 1. 9.

अनिन्दितात्मन् (aninditātman) *adj.* of unblemished self स नन्दिनीस्तन्यमनिन्दितात्मा ... । पपौ वसिष्ठेन कृताभ्यनुज्ञः RaghuVa. 2. 69; 18. 18; श्रुत्वा सुतावाक्यमनिन्दितात्मा नृपांश्च गत्वा नृपतिर्जगाद DevīBhāP. iii. 22.1; अवाप्तबन्धेन लघुत्वमब्धिना वितर्क्य पित्रा सुरराजकुञ्जरः । प्रसूतमात्मानमनिन्दितात्मनो ब्रवीति VikraDeC. 17. 26; तं चाब्रवीन्निजकलत्रमनिन्दितात्मा (स्वप्नम्) ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 2. 54; आ त्वारणा नेयमनिन्दितात्मनाम् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 8. 33; 12. 47.

अनिन्दितामल (aninditāmala) *adj.* praiseworthy as well as pure समाप्नुयुर्योगमिमं महाधियो महर्षयश्चैवमनिन्दितामलाः VāyuP. i. 16.23.

अनिन्दितोदरी (aninditodarī) *adj.* (*f.*) having a beautiful belly अनङ्गसंतापदशामहापथे समुद्यता गन्तुमनिन्दितोदरी । ... सा UdaySuKa. 101. 14.

अनिन्दितोष्ठी (aninditoṣṭhī) *adj.* (*f.*) having charming lips तलोदरीं कश्चिदनिन्दितोष्ठीम् ... । तुल्यां प्रियामप्सरसैक्ष्य मेने युद्धाद्गतिं स्वर्गृहयोः समानाम् Rāvaṇā. 14.28.

[1]**अनिन्दु** (an-indu) *adj.* moonless अनिन्दुः कौमुदीकान्तिः कुतो नौ सुखयत्यलम् SkandP. iv. 11. 101; ध्वान्तैणनाभ्या ... दिशः ... । मन्दाक्षलक्ष्या निशि मामनिन्दौ सेर्ष्या भवायान्त्यभिसारिकाभाः NaiṣC. 22.32; अनिन्दुरपि दीपाली रजनीदीप्रदीपिका । विधवापि तथा नारी राजते पुत्रदीपिका ŚāliC. 1.23; *m., f.* day of the new-moon सप्तम्यनिन्दुनवमीष्वपि संपदिच्छुः स्नायात् कदाचिदपि नामलकैर्मनुष्यः ŚārṅgaPa. 661; दिवोदासीयोऽपि ‘अनिन्दुरिन्दुपूर्णा च हरिवारो बुधाष्टमी । नाधिमासे परित्याज्याः सीमन्तान्नाशने शिशोः’ इति । अनिन्दुः दर्शः NirṇaSi. 9. 8.

[2]**अनिन्दु** (a-nindu) *f.* woman not bearing a dead child, ŚāliC. 1. 23 (comm. न निन्दुर्मृतपुत्रप्रसविनी)

अनिन्दुपर्वन् (anindu-parvan) *n.* day of the new-moon अनिन्दुपर्वण्ययुतं जपित्वा द्वारे निखातं गृहरक्षकं तत् IśānŚiPa. i.33.110.

अनिन्द्य (a-nindyá) *adj.* [*f.* -ā] [AltGr. II. 2. 791] **1** not censurable, beyond censure **2** not despicable, faultless, viceless, virtuous **3** not to be prohibited, not to be forbidden, to be permitted **4A** not liable to faults or short-comings, not defective, beautiful **B** not liable to flaws, not to be abused, not defamable, perfect **5** irrefutable, not objectionable, acceptable **6** not evil, not injurious, auspicious **7** not abhorrent **1** not censurable, beyond censure अधा चिद्धि ष्माश्विनावनिन्द्या पाथो हि ष्मा वृषणावन्तिदेवम् ṚV. i. 180. 7; अन्तर्वाणीषु प्र चरा सु जीवसेऽनिन्द्यो वृजने सोम जागृहि ṚV. ix. 82. 4; और्वं तनूजं वि सृजाम्यनिन्द्य तच्छिन्धि वज्रेण भव त्वमीड्यः ।... शक्र Supārṇādhyāya 27.5; त्वमनिन्द्य गोपते त्रिपुरमथन ... पाहि माम् SkandP. v (1). 32. 81; ये संश्रिता हरिमनन्तमनिन्द्यम् ... ते धर्मराजशरणं न विशन्ति धीराः VāmaP. 94. 30; अजमजरमनाद्यं शाश्वतं ब्रह्म नित्यं शिवममलममोघं वन्द्यमुच्चैरनिन्द्यम् YogVā. iii. 9.76; **2** not despicable, faultless, viceless, virtuous स होवाच । अनिन्द्या वै मावृषत सोऽनिन्द्यैर्वृतो नाशकमपक्रमितुमिति तस्माद्‌ हानिन्द्यस्य वृतो नापक्रामेत् ŚatBr. III. v. 1.17; ŚatBr.(K.) IV. v. 1. 10; GopBr. ii. 6. 14 (266. 14); शुचौ देशे ब्राह्मणाननिन्द्यानयुग्मानुदङ्मुखानुपवेश्य ... तिलोदकं ददाति GobhiGS. iv. 2. 31; तस्माद्राजाचार्यावनिन्द्यौ GautDS. ii. 2. 32; प्रशाधीमं स्वजनं राजपुत्रि इक्ष्वाकुराज्यं सुमहच्चाप्यनिन्द्ये MahāBhā. iii. 190. 80; कथं तु भृत्यैः स विनाकृतो वने वसत्यनिन्द्यो रमते च पाण्डवः MahāBhā. iv. 11.11; ऋश्यरोहीमिवानिन्द्याम् ... । सुदेष्णा पर्यपृच्छत्ताम् MahāBhā. iv. App. I. 6 (33); सतां संमतश्च निवासश्च महात्मनाम् । सत्यवादी ह्यदीनश्च (v. 1. ह्यनिन्द्यश्च) धर्मवित्सुविनिश्चितः MahāBhā. v. 10. 25; तन्माभिनन्द्यं (v.1. तन्मामनिन्द्यं) बीभत्सो किमर्थं नाभिनन्दसे MahāBhā. vii. 168.32; भुजपार्श्वान्तरस्थेन कक्षगेन कृशोदरी । पणवेन सहानिन्द्या सुप्ता मदकृतश्रमा Rāmā. v. 8. 39; अनिन्दितैः स्त्री विवाहैरनिन्द्या भवति प्रजा ManuSm 3.42; ब्राह्मणेषु चरेद्भैक्षमनिन्द्येष्वात्मवृत्तये YājñaSm. 1. 29; SkandP. iv. 36. 16; अर्थैदैरनर्थप्रतिघातिभिश्चानिन्द्यैरिभ्यैरनुबद्धार्थानर्थसंशयान् भूयोभूयः संयोजनम् DaśKuC. 42.19; AṣṭāSaṁ. i. 195. 7 (2. 1); अनिन्द्यः पौलस्त्यो व्रजतु परिवादो मयि पुनः MahāvīC. 5. 28; अनिन्द्यां ते पुरोधाय देवीम् ... आविर्देवता वह्निरासीत् ĀścaCū. 7.19; विद्वांसो ह्यत्र निष्कामाः प्रवृत्तपूर्वा अनिन्द्याश्च लोके ManuBh. i. 52. 30 (*on* 2. 1); वृत्तं तस्मादनिन्द्यस्य नापक्रामेत् BālaKrī. 14. 26 (*on* 1. 7); त्यक्त्वा पद्मामनिन्द्यां मदनशरहतो गोपनारीं सिषेवे SubhāRaSaṁ. 656; सतां विवदमानानां सच्छास्त्रव्यवहारिणाम् । यः समाह्लादकोऽनिन्द्यः स श्रेष्ठस्तं समाश्रयेत् YogVā. vi(2). 97. 21; नैव परपाकरुचिः स्यात् । अनिन्द्येनामन्त्रणं विना Mitā. 38.4 (*on* 1. 112); अनिन्द्यमामन्त्रयितारं वर्जयित्वा परस्यान्नं नाभिलषेत् Aparā. 156. 7 (*on* 1. 112); तेषां ब्राह्मणानाम् अनिन्द्येनामन्त्रणे क्रियमाणे कामम् ... प्रतिश्रवः अभ्युपगमः, कर्तव्यो भवति CaturCin. iii(1). 1159. 11; **3** not to be prohibited, not to be forbidden, to be permitted अनिन्द्यं वै व्रजेद्गेहं निन्द्यं गेहं तु वर्जयेत् NāraPaU. 5. 12; अनिन्द्यं भक्षयेदित्थं वाग्यतोऽन्नमकुत्सयन्

VişņuP. iii. 11. 89; अनिन्द्येषु विवाहेषु पुत्राः संतानवर्धनाः YājñaSm. 1. 90; केशमक्षिकाद्यजुष्टमनिन्द्यमनिन्दन् ··· हितमन्नमश्नीयात् AşţāSaṁ. i. 65. 7 (1. 10); कन्याम् ··· अनघामनिन्द्यामनिन्द्येन विधिनोद्वहेत् AşţāSaṁ. i. 195.7 (2.1); यत्र विधानं पुरुषस्य प्रवर्तमानस्य प्रीत्यतिशयोत्पत्तिप्रयोजनमनिन्द्यम् ManuBh. i. 445.10 (*on* 5. 56); शारदाभ्रचलचंचलमायुः किं ध[नैः] कुरुत धर्म्ममनिंद्य(द्यम्) EI. xxv. 170.20; KathāK. 106.11; तेऽभिगम्या मनुष्याणामनिन्द्ये ये पथि स्थिताः Rāvaņā. 21. 31; यद्यप्यशास्त्रीयतया विभाति तेजस्विनां कर्म तथाप्यनिन्द्यम् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 14.53; **4A** not liable to faults or shortcomings, not defective, beautiful अनेद्यः। <u>अनवद्यः</u> (v. l. अनिन्द्यः) ··· वयुनमिति प्रशस्यस्य [नामानि] Nigh. 3. 8; अनेद्यः। अनिन्द्यः ··· प्रशस्य(स्य) AVPari. 48(1). 62; सांध्यैश्च परिवेषैश्च प्रतिघैः प्रतिसूर्यकैः। जलजैश्चावृतानिन्द्यैः सद्यः संध्या प्रवर्षति AVPari. 65(2). 3; अद्यप्रभृति न केवलमयमनिन्द्यो वन्द्योऽपि प्रकाशितसत्सारः संसारः HarşaC. 319. 11; व्रजति रजनिरेषा तन्मयूखाङ्गरागैः परिमलितमनिन्द्यैरम्बरान्तं वहन्ती ŚiśuVa. 11. 21; अनिन्द्या कुन्दमालिका। सह बालवसन्तेन यदनेन रुमेष्यति BŗKathāŚloSaṁ. 22. 78; साधुः अनिन्द्यः आचारो वाग्व्यवहारादिः कार्यः ManuBh. i. 179.6 (*on* 2. 193); KāvyMī. 18.20; स एव पुरुषार्थः स्याद्यश्चानिन्द्यं न निन्दति GaņeP. ii. 117. 20; शृङ्गारिणीमार्जितदन्तपङ्क्तिकान्त्येव निर्यन्त्रणमुच्छलन्त्या। प्रक्षाल्यमानस्य शनैरवापुरनिन्द्यमिन्दोः किरणाः प्रसादम् VikraDeC. 7.55; यदस्ति किंचित्क्वचिदप्यनिन्द्यमानन्दहेतुर्ज्जगतीह वस्तु EI. i. 360. 60; कमपि विधिवशेन प्राप्य योग्याभिमानं जगदखिलमनिन्द्यं दुर्जनः किं करोति VidaMuMa. 2.38; वक्त्रारविन्दमधुपानपराम् अनिन्द्यां वंशीं कदापि करतो न वियोजयामि GopāKeCan. 84. 7; जहौ ···। अचिन्त्यवृत्तिर्मधुरामनिन्द्याम् Yādavā. 11.11; ŚaṅkaVi.(Ā.) 79. 6; बलानि ··· रेणुभिरन्तरिक्षम्। आच्छादयन्ति स्फुरितायुधानि ब्रध्नस्य रश्मिप्रकरैरनिन्द्यैः VīraBhā. 2. 38; **4B** not liable to flaws, not to be abused, not defamable, perfect अथ पिङ्गलकः ··· अप्रहरणाभरणम् ··· अनिन्द्यम् ··· राजत्वमनुभवन्नास्ते Tantrākhyā. 4. 19; Pañcā. 4. 33; अभ्येत्य चामुमिह पाटलचन्दनार्चा नाकर्षयोऽगमधुरभ्रमणावनिन्द्याम् HarVi. 5. 36; काली ···। लावण्यसौभाग्यगुणैरनिन्द्यैः पुरन्ध्रिचूडामणितामुपेत्य।··· रुरोध ··· धरार्धम् HarVi. 48.87; अनिन्द्यमिदमैश्वर्यं सभार्यासुहृदस्तव BŗKathāŚloSaṁ. 3. 111; 21.70; कलादित्यः ··· स्वीकृत्य ··· उदग्रवेगं स्वीयं सैन्यमनिन्द्यं च सामन्तचक्रम् ··· निर्जगाम UdaySuKa. 6. 18; **5** irrefutable, not objectionable, acceptable कृत्स्नं च वेदाङ्गमनिन्द्यमार्षम् ŖPrāti. 14. 30; नो चेदनिन्द्यमिदमीदृशमेव विश्वं तथ्यं तथागतमतस्य तु कोऽवकाशः ĀtmaTaVi. 529. 4; **6** not evil, not injurious, auspicious नदीतटे समुद्रस्य संगमे वा विशेषतः। अनिन्द्ये दिग्विभागे च ···। भूमिं संशोधयेत् कर्ता AVPari. 21(4). 3; वृषभध्वजाय नमो वानरं ते मुखं रौद्रमनिन्द्यम् AVPari. 40(1). 14; इति वादिन एवास्य होतुराहुतिसाधनम्। अनिन्द्या नन्दिनी नाम धेनुराववृते वनात् RaghuVa. 1. 82; सर्वेण सर्वाश्रय इत्यनिन्द्यमानन्दभाजा जनितं जनेन। यश्च द्वितीयं स्वयमद्वितीयो मुख्यः सतां गौणमवाप नाम ŚiśuVa. App. 4; षड् निन्द्याः (रात्रयः) ···। अष्टावन्या अनिन्द्याः BālaKrī. i. 81.22 (*on* 1. 79); नमस्ते ··· गङ्गे ··· अनिन्द्ये दोषवर्जिते BŗDharmaP. i. 5.68; दुर्गम् ···। किमग्रपुरसंस्थानमनिन्द्यं किं च निन्दितम् SamarāSū. 3.13; 10.109; अनिन्द्यास्वप्यष्टासु यासु कासुचिद् रात्रिषु स्त्रियो वर्जयन् रात्रिद्वये एव च स्त्रियोऽभिगच्छन् ब्रह्मचार्येव भवति VīraMi.(Āhnika.) 559.20; **7** (disease) not abhorrent व्याधिम् ··· ख्यापयेत्।··· अनिन्द्यमजुगुप्सितम् JayaMa. 315.25 (*on* 6. 2)

अनिन्द्य (a-nindya) *m.* **1** an epithet of Jina (*lit.* beyond censure) त्वाम् ···। नाम्नामष्टसहस्रेण तोष्टुमोऽभीष्टसिद्धये। ··· वन्द्योऽनिन्द्योऽभिनन्दनः MahāP. 25. 167; **2** name of a particular hermitage [PW.]; *n.* property etc. obtained by barter याच्ञाद्रव्ये याचितकं नियमात् संभृतेऽपि तु। आपमित्यकमक्लिष्टमनिन्द्यं चापमित्यकम् ParyāŚaRa. 1175.

अनिन्द्यकर्मन् (anindya-karman) *adj.* engaged in unforbidden acts जनैरुपग्राममनिन्द्यकर्मभिः ··· वृताः। भृशं ददर्श ··· स निवेशवीरुधः Kirātā. 4.19; *n.* act not prohibited कुर्यादनिन्द्यकर्माणि नित्यकर्माणि वाचरेत् KulārT. 9.124.

अनिन्द्यकीर्ति (anindya-kīrti) *adj.* whose fame is faultless or unstained त्रेताग्निधूमाग्रमनिन्द्यकीर्तेस्तस्येदम् ···। घ्रात्वा ··· समश्नुते मे लघिमानमात्मा RaghuVa. 13. 37; मुनिस्ताभिः ··· वृतस्स कन्याभिरनिन्द्यकीर्तिः VişņuP. iv. 2.94; सः (रावणः)।··· अनिन्द्यकीर्तिः सुखी बभूव SaurP. 47. 76.

अनिन्द्यकुलोद्भवा (anindyakulodbhavā) *adj.* (*f.*) born of a blameless or noble family माता भविष्यतो राज्ञोर्नन्दानिन्द्यकुलोद्भवा।··· दीप्ताग्नौ गृहे स्वं निरदाहयत् RājTa.(Ka.) 7.1491.

अनिन्द्यकृतामन्त्रण (anindyakŗtāmantraņa) *n.* invitation given by a blameless or noble person अत्र प्रतिप्रसवः 'अनिन्द्यामन्त्रणादृते' अनिन्द्यकृतामन्त्रणं विनेत्यर्थः VīraMi. 203. 8 (*on* 1.112)

अनिन्द्यगन्धबन्धु (anindyagandha-bandhu) *m.* companion of excellent fragrance आघ्राय श्रमजमनिन्द्यगन्धबन्धुं निःश्वासश्वसनमसक्तमङ्गनानाम्। आरण्याः सुमनस ईषिरे न भृङ्गैः ŚiśuVa. 8.10.

अनिन्द्यचरित (anindya-carita) *adj.* of irreproachable conduct or behaviour धीमाननिन्द्यचरितः कुशलो विनीतः।··· सोऽयं भवेदमलसंयमशास्त्रभागी KalyāKā. 1. 21.

अनिन्द्यचरिताकृति (anindya-caritākŗti) *adj.* of praiseworthy character and form होमश्चतुर्भिरथ वेदपुराणविद्भिर्दान्तैरनिन्द्यचरिताकृतिभिर्द्विजेन्द्रैः।··· कार्यः MatsyaP. 83. 25 = PadmP. v. 21.106; BhaviP. 886B. 10 (iv. 195.26) (Wai Ed.)

अनिन्द्यजलशकुन्त (anindya-jalaśakunta) *m.* auspicious aquatic bird अत्रेदमनिन्द्यजलशकुन्तकूजितारावसूचितम् ···सरो दृष्टिगोचरमभूत् UdaySuKa. 143. 27.

अनिन्द्यजानि (anindya-jāni) *adj.* having a beautiful wife (रामेण) अनिन्द्यजानिनारूढो निर्जगाम रथः पुरः JānaHa. 10. 46.

अनिन्द्यतेजस् (anindya-tejas) *m.* the sun (*lit.* having excellent lustre) अथाससादास्तमनिन्द्यतेजाः Subhāşi. 1898.

अनिन्द्यत्व (anindya-tva) *n.* faultlessness, unimpeachability (in litigation) नैवं व्यवहाराख्यनिर्णयवशेन, लेख्यवैगुण्यस्योक्तत्वात् किंतु द्वितीयव्यवहाराख्यनिर्णयात् भोक्तुरनिन्द्यत्वं स्वामिनो निरुत्तरत्वेनास्वामिनो जितत्वात् SmŗtiCan. iii. 156.10.

अनिन्द्यद्युति (anindya-dyuti) *adj.* having unblemished or excellent splendour कायस्थो जयवर्म्मदेवनृपतेरीशस्य वि(वि)[भ्र]त्कलाः साहित्यांबु(बु)धिवं(बं)धुरुद्धततमो रुन्धन्ननिंद्यद्युतिः EI. i. 147. 34; *f.* unblemished or excellent splendour तस्मादस्यामनिन्द्यद्युतिरचितफणी(णा)चक्र[भृ]द्वक्रशल्यः श्रीमान् देवः ··· उल्लभाख्यः EI. vii. 89. 10.

अनिन्द्यपशुबालधि (anindyapaśu-bāladhi) *m.* tail of a cow (*lit.* tail of an excellent animal) (बस्तिनेत्राणि) अनिन्द्यपशुबालधिप्रतिमवर्तुलान्यग्रतः KalyāKā. 8.49.

अनिन्द्यप्रथमवृद्धव्यवहार (anindyaprathamavŗddha-vyavahāra) *m.* linguistic usage of faultless and foremost elderly persons सिद्धार्थानां स्मृतीनां शब्दस्मृतिवदनिन्द्यप्रथमवृद्धव्यवहारमूलत्वसंभवात् किं वेदमूलत्वकल्पनया CaturCin. iii(1). 789. 4; iii(1). 789. 21.

अनिन्द्यबन्दिन् (anindya-bandin) *m.* praiseworthy bard तमनिन्द्यबन्दिन इवेन्द्रसुतम् ··· जगतीरुहोऽवचकरुः कुसुमैः Kirātā. 6.2.

अनिन्द्यबन्दिवत् (anindyabandi-vat) *adv.* like a praiseworthy bard मुररिपुरयं कतमो यमनिन्द्यबन्दिवदभिष्टुषे वृथा ŚiśuVa. 15. 20.

अनिन्द्यब्राह्मादिविवाह (anindya-brāhmādivivāha) *m.* not forbidden (i. e. sanctioned) forms of marriage like *brāhma* etc. अनिन्द्यब्राह्मादिविवाहोढास्वेवैते उत्पन्नाः पुत्राः संतानवृद्ध्या पितृभ्य आनृण्यं कुर्वन्ति BālaKrī. i. 88. 15 (*on* 1. 89)

अनिन्द्यभास् (anindya-bhās) *adj.* having excellent lustre दिने दिने रुद्रनराधिपस्य प्रतापलक्ष्मीरुदयं प्रयाति।··· विवस्वता सार्धमनिन्द्यभासा PratāYaBhū. 401.10.

अनिन्द्यभासा (anindya-bhāsā) *adj.* (*f.*) having excellent brilliance, PratāYaBhū. 401. 10.

अनिन्द्यभुक्ति (anindya-bhukti) *f.* taking inspected (*lit.* noncensurable) food ईर्यासमदाननिसर्गयत्नो वाणीमनोगुप्तिरपि प्रकाशे अनिन्द्यभुक्तिः प्रथमव्रतस्य ता भावनाः पञ्च मुनिप्रणीताः VarāṅgaC. 31.76.

अनिन्द्यभोजन (anindya-bhojana) *n.* food offered by an acceptable person सामान्यतः परान्नभोजनं निषिद्धमेव। तथाप्यनिन्द्यभोजनस्यानिषेधादत्र तस्यापि निषेधार्थमधिकदोषार्थं वेदम् VīraMi. (Tīrtha.) 41.1.

अनिन्द्यमहस् (anindya-mahas) *adj.* of excellent brilliance तस्मादजायत सुधीः स्फुटहेमकान्तिरिन्दोरनिन्द्यमहसो यशसान्निवासः EI. xviii. 132. 8.

अनिन्द्यमानत्व (anindyamāna-tva) *n.* the state of being what is not being forbidden विशुद्धं कर्म वैदिकम् शिष्टैः अनुष्ठीयमानत्वात् अनिन्द्यमानत्वाच्च BrahmSūBh.(Śaṅ.) 557.2 (*on* iii. 1. 25)

अनिन्द्ययोग (anindya-yoga) *m.* auspicious conjunction (of heavenly bodies), auspicious astrological conjunction अनिन्द्ययोगेषु ··· सर्वामरस्थापनमुत्तमं स्यात् VasiS. 40. 5.

अनिन्द्यरसबन्धन (anindyarasa-bandhana) *n.* formation out of pure mercury रसः खलु रसायनं भवति बद्ध एव स्फुटम् ···। ततस्तु ··· अनिन्द्यरसबन्धनं प्रकटमत्र संबध्यते KalyāKā. 24.8.

अनिन्द्यरूपिणी (anindyarūp-iṇī) *adj.* (*f.*) of blameless form (हरिवरवनिताः) प्रियां तव भ्रातुरनिन्द्यरूपिणीमिहानयिष्यन्ति नरेन्द्र जानकीम् Rāmā. iv. 669*(3)

अनिन्द्यलोचना (anindya-locanā) *adj.* (*f.*) having lovely eyes ममानुरूपा त्वमनिन्द्यलोचने MahāBhā. iv. 267*(21)

अनिन्द्यवन्द्य (anindya-vandya) *adj.* adorable by the pious ones नमाम्यहं देवम् ··· जटाधरम् ···। दूरंगमं वेद्यमनिन्द्यवन्द्यम् SkandP. vii(1). 290. 28.

अनिन्द्यवरिताकृति (anindya-varitākṛti) *adj.* [w. r. for **अनिन्द्यचरिताकृति**] BhaviP. 886B.10 (iv. 195.26)

अनिन्द्यवर्णा (anindya-varṇā) *adj.* (*f.*) having an excellent complexion तारा ···। व्यवस्यत प्रायमनिन्द्यवर्णा उपोपवेष्टुं भुवि यत्र वाली Rāmā. iv. 20.25.

अनिन्द्यवर्य (anindya-varya) *adj.* eminent among the unblamable ones बालेति मत्वा भव भूतनाथ व्यामोह[मुह्य]से किं त्वमनिन्द्यवर्य SaurP. 54.5.

अनिन्द्यविधि (anindya-vidhi) *m.* unblamable means मयोचेऽनुद्यमो नायमुपायं चिन्तयत्यलम्। अनिन्द्यविधिना केन प्राप्येयमिति चेतसि SamarāSaṁ. 5. 89.

अनिन्द्यविवाह (anindya-vivāha) *m.* approved (form of) marriage अनिन्द्यविवाहेनोढासु ये पुत्रा जायन्ते ते संतानवर्धनाः VīraMi. 162. 2 (*on* 1. 90)

अनिन्द्यवृत्ति (anindya-vṛtti) *adj.* of blameless conduct मध्यस्थमप्येतदनिन्द्यवृत्तेर्वलित्रयं मां दहतीति चित्रम् JānaHa. 7.9; अमी वयं तावदनिन्द्यवृत्तयो न बन्धकीधाष्टर्यमिदं सहामहे MadaKeC. 93.

अनिन्द्यशासन (anindya-śāsana) *n.* unimpeachable rule गर्ज्जद्गुर्ज्जरमौशौ[Read मौलि]शौर्य्यविलयो लंकारयन्नुद्योग[Read लंकारयन् कारयन्नुद्योगै]स्तदनिन्द्यशासनमतस्सद्विक्रमो विक्रमः EI. xviii. 246.30.

अनिन्द्यशीला (anindya-śīlā) *adj.* (*f.*) of blameless conduct इत्थं विधाय सुरकार्यमनिन्द्यशीला ···। कामेश्वरी ··· बभासे BrahmāṇḍP. iii. 29.145.

अनिन्द्यशौर्यश्री (anindya-śauryaśrī) *adj.* of irreproachable valour and glory स द्यामनिन्द्यशौर्यश्रीरारुरोह RājTa.(Ka.) 1. 87.

अनिन्द्यसर्वाङ्गी (anindyasarvāṅg-ī) *adj.* (*f.*) whose all limbs are blameless अनिन्द्यसर्वाङ्गीमेकामङ्गनामद्राक्षम् TilaMañ. 379.4.

अनिन्द्यसुलक्षणाङ्क (anindyasulakṣaṇāṅka) *adj.* marked with blameless auspicious signs यस्येदृशं वपुरनिन्द्यसुलक्षणाङ्क(? ङ्कं) तस्याधिकं धनमतीव च दीर्घमायुः KalyāKā. 1. 46.

अनिन्द्यसेवा (anindya-sevā) *f.* irreproachable profession यद्राष्ट्रे हृष्टपुष्टाश्च दृश्यन्ते सर्वजातयः। अनिन्द्यसेवासंपन्ना विना मृगयुसौनिकान् SkandP. iv. 43. 64.

अनिन्द्याङ्गी (anindyāṅg-ī) *adj.* (*f.*) of blameless limbs जयद्रथः। विस्मितस्तामनिन्द्याङ्गीं दृष्ट्वा MahāBhā. iii. 248. 11; तिर्यग्योनिगताश्चापि निरीक्षन्ते सविस्मयाः। तव रूपमनिन्द्याङ्गि किं पुनर्मानवा भुवि MahāBhā. iv. 214*(3); xiii. 40. 55.

अनिन्द्याजीवकर्मन् (anindyājīvakarman) *adj.* having unblamable activities for (earning one's own) livelihood अपरोगी च धर्मात्मा दित्सुरव्यसनः शुचिः। अनिन्द्याजीवकर्मा च षड्भिर्दाता प्रशस्यते SkandP. i(2). 4. 64.

अनिन्द्यात्मन् (anindyātman) *adj.* of unblemished mind दृढभक्तिरनिन्द्यात्मा श्रुतवान् ··· सर्वत्र पूजितः MahāBhā. xii. 223. 15.

अनिन्द्यान्वय (anindyānvaya) *m.* unblemished lineage स्नातकतां प्राप्तो द्वितीयाश्रमकाङ्क्षया। प्रतीक्षेत विवाहार्थमनिन्द्यान्वयसंभवाम् VedavyāSm. 2.1; गोपालवर्मणो जाया नन्दानिन्द्यान्वयोद्भवा RājTa.(Ka.) 5. 245.

अनिन्द्यामन्त्रण (anindyāmantraṇa) *n.* invitation (to eat) by an irreproachable person परपाकरुचिर्न स्यादनिन्द्यामन्त्रणादृते YājñaSm. 1.112 = LaghvāśvaSm. 1. 167; कामं प्रतिश्रवस्तेषामनिन्द्यामन्त्रणे कृते। इति देवलस्मरणात्। अनिन्द्यामन्त्रणे कृते तेषां निमन्त्रितानां काममस्त्विति प्रतिश्रवः प्रतिवचनं कर्तव्यम् SmṛtiCan. v. 197. 6; CaturCin. iii(1). 1001. 6; अनिन्द्यामन्त्रणमवश्यमभ्युपगम्यम् CaturCin. iii(1). 1001. 5; VīraMi.(Śrāddha.) 109.23.

अनिन्द्यामन्त्रित (anindyāmantrita) *adj.* invited (to eat) by an irreproachable person अनिन्द्यामन्त्रितः श्राद्धे पित्र्येऽप्याद् गुरुचोदितः VedavyāSm. 1.33; यत्तु यमेनोक्तम् ··· तत् अनिन्द्यामन्त्रितशक्तिविषयमिति पूर्वोक्तेन न विरोधः SmṛtiCan. v. 197. 15; CaturCin. iii(1). 1001. 22.

अनिन्द्र (an-indrá) *adj.* [*f.*-ā́] **A** not having faith in Indra द्रुहो॑ दहा॒मि सं म॒हीर॑नि॒न्द्राः ṚV. i. 133.1; द्रु॒हं जिघां॑सन्ध्व॒रस॑मनि॒न्द्राम् ṚV. iv. 23. 7; किं मा॒म॑नि॒न्द्राः कृ॑णवन्ननु॒क्थाः ṚV. v. 2.3; अ॒नि॒न्द्रं परा॑ — नुनुदे अ॒भि

क्षाम्। इन्द्रः ṚV. vii. 18. 16; दर्शन्न्वत्र शृतपाँ अनिन्द्रान्बाहुक्षदः ṚV. x. 27. 6; किं मा॑ निन्दन्ति॒ शत्र॑वोऽनि॒न्द्राः ṚV. x. 48. 7; **B** not having a master अनिन्द्रमबलं राष्ट्रं दस्यवोऽभिभवन्ति च MahāBhā. xii. 67. 2 (BhārBhāDī. अराजकम्); ViṣṇuDhaP. ii. 2. 3; **C** not having Indra, devoid of Indra विष्णुना च पुरा राम भृगुपत्नी दृढव्रता। अनिन्द्रं लोकमिच्छन्ती काव्यमाता निषूदिता Rāmā. i. 24. 18; एष काव्यो ह्यनिन्द्राय (लोकाय) चरते दारुणं तपः VāyuP. ii. 35. 150 = BrahmāṇḍP. ii. 72. 151; देवी क्रुद्धाब्रवीद्देवाननिन्द्रान् वः करोम्यहम् MatsyaP. 47. 95; *m.* other than Indra एवमिहापि अनिन्द्रे गार्हपत्य इन्द्रशब्दो भविष्यति ŚābaBh. 755.4 (*on* iii. 2.4); कथयानिन्द्राय तथा किं करवाणि कणितुकामः Kāvyālaṅ.(Ra.) 5. 31; अयम्(बालकः) ···। करोतीन्द्रमनिन्द्रं वाशक्तं शक्तं लघुं गुरुम् GaṇeP. ii. 18.29; न चेश्वरपक्षेऽयं विरोधः। योऽसौ विरुद्धोऽविरुद्धो मनुरमनुरवाग्वागिन्द्रोऽनिन्द्रः प्रवृत्तिरप्रवृत्तिः स परः परमात्मेति पैङ्ग्यादिश्रुतेरेव BrahmSūBh.(Ma.) 109A. 3 (*on* ii. 1. 28)

अनिन्द्रक (anindra-ka) *adj.* not having Indra, without Indra अन्यमिन्द्रं करिष्यामि लोको वा स्यादनिन्द्रकः Rāmā. i. 59.22.

अनिन्द्रता (anindra-tā) *f.* the state of not being Indra रथनूपुरधामेशो यथेन्द्रोऽनिन्द्रतां मया। नीतस्तथेममीक्षस्व त्वमनारायणं कृतम् PadmP. (Ra.) 73.122.

अनिन्द्रत्व (anindra-tva) *n.* the state of not having Indra (as the chief) तांस्त्रस्तान्वध्यमानांश्च देवैर्दृष्ट्वासुरांस्तदा। देवी क्रुद्धाब्रवीदेनाननिन्द्रत्वं करोम्यहम् VāyuP. ii. 35. 131; BrahmāṇḍP. ii. 72. 131.

अनिन्द्रदेवत्य (an-indradevatya) *adj.* [AltGr. II. i.107, P. v. 4. 247] not intended for the deity Indra ततश्चानिन्द्रदेवत्यसोमभक्षणे लिङ्गविनियोगासंभवात् MīmāKau. ii. 279. 4 (*on* iii. 2. 27)

अनिन्द्रपीत (an-indrapīta) *adj.* (*savana*) in which there is no drinking (of *soma* offered) to Indra तेष्विन्द्रपीतस्येति मन्त्रोऽनिन्द्रपीतं न शक्नोति वदितुम् ŚābaBh. 787. 5 (*on* iii. 2.28); अनिन्द्रपीतेष्वपि अविकृत एव मन्त्रः प्रयोक्तव्यो नामन्त्रकं भक्षणम् TantrVā. 814. 2 (*on* iii. 2. 44)

अनिन्द्रिय (an-indriya) *adj.* **1A** powerless जहि त्वं काम मम ये सपत्ना अन्धा तमांस्यव पादयैनान्। अनिन्द्रिया [अ]रसास् सन्तु सर्वे यथा न जीवात् कतमश्चनैषाम् AV.(P.) xvi. 76. 9; अनिन्द्रियो वा एषोऽपदेवो भवति यमभिशंसन्ति। इन्द्रियावन्तमेवैनमेतेन सदेवं कुर्वन्ति JaimiBr. 1.96; **1B** devoid of the senses यस्मादनिन्द्रियोऽपि सर्वतः पश्यति ··· स सर्वगः सर्वतस्तिष्ठति NṛsiṁPūTāU. 2. 4; एतद्द्वयशब्दमस्पर्शम् ··· अनिन्द्रियमविषयम् ··· अद्वयं पश्यताहं स सोऽहमिति NṛsiṁhoTāU. 9; नानिन्द्रियमधिष्ठानं संभवति AbhidhKoBh. 21. 6 (*on* 1.30); (जातोऽनिन्द्रियः स ज्ञानं सौख्यं च परिणमते) अनिन्द्रिय इन्द्रियविषयव्यापाररहितः। अनिन्द्रियः सन् किं करोति।··· केवलज्ञानमनन्तसौख्यं च परिणमति TātpaVṛ. 27. 7 (*on* 1. 19); सूक्ष्मश्चानिन्द्रियश्चात्मा ···। नित्यं पश्यन्ति तं सिद्धाः SamarāSaṁ. 3. 228; न ह्यनिन्द्रियाणां सुखदुःखानुभवः संभवति MānaMe. 154.2; विगलदवयवं विकारमात्ररहितमनिन्द्रियमक्रियं पुराणम्। त्वमसि तदिति चेतनामथं मामुपनिषदोऽपि बत प्रमोहयन्ति AmṛUda. 4. 74; ब्रह्म त्वनिन्द्रियं कथं विश्वकार्याय क्षमं स्यात् GoviBh. 108.10 (*on* ii. 1. 30); **2** not within (the range of) sense-perception यथा प्रत्यक्षफलमपि धरणिधरकुहरभुवि धूमदर्शनमनिन्द्रियविभावसुबोधसाधनत्वादनुमानम् NyāyMañ. i. 131. 11; **3** not caused by a sense-organ यत्तु पुनरनावरणमनिन्द्रियं ज्ञानम् TattvPradī.(A.) 54.10 (*on* 1.41); कामाश्चानिन्द्रियाः न स्युः, प्रवर्तन्ते स्वभावतः SamarāSaṁ. 9. 61; *n.* other than a sense-organ श्रुतमनिन्द्रियस्य(मनसः) TattvārthāSū. 2. 22; तामसवृत्तिप्रधाना असुरा असुभिः प्राणैरनिन्द्रियैरगृहीतैस्तेषु तेषु विषयेषु रमन्ते Bhām. 591. 9 (*on* iii. 3. 6); 'सर्वार्थग्रहणं मनः' 'अनिन्द्रियम्' इति 'नोइन्द्रियम्' इति चोच्यते PramāMī. 19.10 (*on* i. 1. 24); किमनिन्द्रियाणि (करणानि) विभवन्ति किंचिदपरोक्षबोधजनने NayaMañ. IV. i. 1. 1; अनिन्द्रियेणापि मनसा षट्त्वसंख्यापूरणाविरोधात् VedāntPari. 39.3; [that which is not the senses, the soul, the reason [MW.], Reason (that which is not the senses) [APTE]; *m.* Siddha, Kevalin, Aparyāpta (*lit.* free from (the limitation of) the senses) सेन्द्रियाः — संसारिणः, अनिन्द्रियाः — सिद्धादयः SthānṬ. 39B.1; अनिन्द्रियाः अपर्याप्तकेवलिसिद्धाः SthānṬ. 92B.2; इन्द्रियसूत्रेऽनिन्द्रियाः — अपर्याप्ताः केवलिनः सिद्धाश्चेति SthānṬ. 355A. 9.

अनिन्द्रियकरणत्व (anindriyakaraṇa-tva) *n.* the state of not having a sense-organ as the means रूपाद्युपलब्धीनामपि वानिन्द्रियकरणत्वप्रसङ्गः NyāyKuA. ii(1). 238. 9; नाप्यभिलापसंसर्गयोग्यप्रतिभासप्रयुक्तमप्रत्यक्षत्वं शाब्दलैङ्गिकविकल्पानामपि त्वनिन्द्रियकरणत्वप्रयुक्तम् Kiraṇā. 279. 15.

अनिन्द्रियकामप्रयोग (anindriyakāma-prayoga) *m.* performance by one who is not desirous of (the power of) the senses अग्निहोत्र-

होमस्यानिन्द्रियकामप्रयोगे साधनभूतदधिप्रयोजकता, इन्द्रियकामप्रयोगे च दध्नेन्द्रिये साध्यमाने द्वारता TristhaSe. 332. 30.

अनिन्द्रियगुण (an–indriyaguṇa) *adj.* devoid of the properties of the senses अनिन्द्रियगुणं जीवमग्राह्यं मांसचक्षुषाम्। सिद्धाः पश्यन्ति PārśvC. 3. 71; अनिन्द्रियगुणो जीवो, भिन्नश्चास्ति शरीरतः SamarāSaṁ. 3. 241; *m.* not a property of the senses, cf. **अनिन्द्रियगुणत्व.**

अनिन्द्रियगुणत्व (anindriyaguṇa–tva) *n.* the state of not being a property of the senses शब्दादीनामनिन्द्रियगुणत्वादुत्तरत्र व्यभिचारः Nyāy-Pari. 24. 10.

अनिन्द्रियगोचर (an–indriyagocara) *adj.* which is not within the purview of the sense-organs बृहत् महच्च तत्प्रकृतं ब्रह्म ···। दिव्यं स्वयंप्रभमनिन्द्रियगोचरम् अत एव न चिन्तयितुं शक्यतेऽस्य रूपम् MuṇḍUBh. 349. 16 (*on* iii. 1.7); (परस्तस्मात्तु भावोऽन्योऽव्यक्तः) अन्यः विलक्षणः। स च अव्यक्तः अनिन्द्रियगोचरः GītāBh.(Śaṅ.) 245. 16 (*on* 8. 20)

अनिन्द्रियगोचरत्व (anindriyagocara–tva) *n.* the state of not being within the purview of the sense-organs अयं त्वात्मा अनिन्द्रियगोचरत्वात् अचिन्त्यः GītāBh.(Śaṅ.) 42.2 (*on* 2. 25); अनद्यतनत्वं त्वकालकलितत्वात्। परोऽक्षत्वं त्वनिन्द्रियगोचरत्वादुपपद्यते SetuBa. 21. 26.

अनिन्द्रियग्राह्य (an–indriyagrāhya) *adj.* not to be grasped by a sense-organ तत् अव्यक्तमनिन्द्रियग्राह्यम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 601. 8 (*on* iii. 2.23); न चानिन्द्रियग्राह्यश्शब्दस्स्यात्, श्रोत्रग्राह्ये शब्दशब्दप्रयोगात् IṣṭaSi. 173. 15; अनिन्द्रियग्राह्यस्य साक्षिप्रत्यक्षस्याप्याकाशस्य जलादौ प्रतिबिम्बोपलम्भात् SiddhāBi. 22.5.

अनिन्द्रियज (an–indriyaja) *adj.* not arisen through the senses न चेदमनिन्द्रियजं (सविकल्पकम्) ज्ञानम्, इन्द्रियाधीनप्रवृत्तित्वात् PrakaPañ. 166. 6; साक्षात्कारिता तु नानिन्द्रियजस्य ज्ञानस्य संभवति Kāśi. i. 123. 20 (*on* 2. 115); नीलाद्यनुभवात्मानोऽप्यविकल्पका अनिन्द्रियजाः प्रसज्येरन् TātpaṬ. (Vā.) 141.15 (*on* i. 1.4); 144. 8 (*on* i. 1. 4); अनिन्द्रियजं तु परोऽक्षम् NyāyVārPari. 615. 5; इन्द्रियजज्ञानस्वसंवेदनस्येन्द्रियप्रत्यक्षे, अनिन्द्रियजसुखादिसंवेदनस्य मनःप्रत्यक्षे ··· अन्तर्भावात् PramāMī. 16. 13 (*on* i. 1. 20); यल्लैङ्गिकं (ज्ञानम्) तदनिन्द्रियजम् Upask. 357. 9 (*on* viii. 1. 2)

अनिन्द्रियजत्व (anindriyaja–tva) *n.* the state of being what does not arise through the sense-organs निर्विकल्पकज्ञानस्यानन्तरं सविकल्पकं सामान्यावभासं ज्ञानमुत्पद्यते, उत न। यदि नोत्पद्यते, ततस्तदभावादेवाप्रत्यक्षत्वम्, किमनिन्द्रियजत्वेन TātpaṬ.(U.) 152. 17 (*on* 4. 126); अस्मिन्नपि लक्षणेऽनुमानादिप्रमितिः स्वात्मनि, प्रमातरि च न प्रत्यक्षा स्यादनिन्द्रियजत्वात् PrakaPañ. 137. 6; न चेन्द्रियार्थसंनिकर्षाभावेऽपि पूर्वापरावस्थापरामर्षा(? र्शा)त्मनो विकल्पस्य भावादनिन्द्रियजत्वम् TātpaṬ.(Vā.) 141.13 (*on* i. 1.4); अनिन्द्रियजत्वे तु मतावपि संस्काराद्येव कारणमस्ति TātpaṬ.(Vā.) 514. 10 (*on* iii. 1. 17); भावना ह्यनुभूतगोचरनियतानुभूतेष्वेव निश्चयरूपां स्मृतिं जनयेत्। न च सात्र प्रमाणं स्मृतित्वादेव, नितरां प्रत्यक्षमनिन्द्रियजत्वात् ŚāstrDī. 19. 23 (*on* i. 1. 2)

अनिन्द्रियजत्वप्रसङ्ग (anindriyajatva–prasaṅga) *m.* undesired contingency of being what does not arise through the sense-organs अन्यथा निर्विकल्पकस्याप्यनिन्द्रियजत्वप्रसङ्गात् ĀtmaTaVi. 417. 12.

अनिन्द्रियजन्यत्व (anindriyajanya–tva) *n.* the state of being what does not arise through the sense-organs शाब्दधियोऽनिन्द्रियजन्यत्वाद् ध्यानादिसहकृतचेतोऽर्पणद्वारा साक्षात्कारहेतुत्वम् VedāntKa. 512. 20 (*on* iv. 1. 1)

अनिन्द्रियतावगम (anindriyatāvagama) *m.* knowledge about (the mind as) being different from a sense-organ 'इन्द्रियेभ्यः परा ह्यर्था अर्थेभ्यश्च परं मन' इत्यादिश्रुत्या मनसोऽनिन्द्रियतावगमात् VedāntPari. 41. 2.

अनिन्द्रियत्व (anindriya–tva) *n.* **A1** the state of not being a sense-organ इन्द्रियार्थसंनिकर्षोत्पन्नमित्येवमादिलक्षणमात्मादिषु सुखादिषु च नास्ति। मनसोऽनिन्द्रियत्वादव्यापकमेतत् प्रत्यक्षलक्षणमिति NyāyVār. 39. 22 (*on* i. 1. 4); न च शब्द एव प्रत्यक्षज्ञानं जनयतीति वक्तुं युक्तम्। तस्यानिन्द्रियत्वात् BrahmSū-Bh.(Rā.) 156. 3 (*on* i. 1. 4); यद्यप्यापाततो मनसोऽनिन्द्रियत्वं प्राप्नोति, तथापि सकलश्रुतिस्मृतिपर्यालोचनया मनसोऽपीन्द्रियत्वमेव PrakaVi. 693. 22; न च अनिन्द्रियत्वेऽप्यालोकादेरपरोऽक्षज्ञानजनकत्वं दृष्टमिति हेतोर्व्यभिचारः ŚrutaPra. iB. 151. 8 (*on* i. 1. 4); वीणाद्यवच्छिन्नस्य नभसः शरीरासंयुक्तत्वेनानिन्द्रियत्वात् TattvCin. i(2). 624.3; मुख्यप्राणो नेन्द्रियमिति चेन्न। तथात्वे चक्षुषोऽनिन्द्रियत्वं किं न स्यात् TattvPrakā. 133A.5 (*on* ii. 4.18); वायुः प्रत्यक्षः महत्त्वानिन्द्रियत्वे सति स्पर्शवत्त्वात् भूतत्वाद्वा घटवत् MānaMe. 158. 4; न च भेदश्रुतेर्मनसोऽनिन्द्रियत्वं शङ्क्यम् GoviBh. 177. 12 (*on* ii. 4. 18); **A11** the state of not being based on the sense-organs अनिन्द्रियत्वपक्षे वासत्प्रत्ययितभाषितम् ŚlokaVār. 2. 106 (77. 5); यदा प्रत्ययितवाक्यस्यानिन्द्रियत्वमनिन्द्रियविषयता भवति, तदा तस्याप्यसत्यत्वं प्राप्नोतीत्यर्थः Kāśi. i. 114.15 (*on* 2. 105½); **B** the state of not having sense-organs कर्तृत्वं ब्रह्मणो न संभवत्यनिन्द्रियत्वात् GoviBh. 108.9 (*on* ii. 1. 31)

अनिन्द्रियत्वप्रसङ्ग (anindriyatva–prasaṅga) *m.* undesired contingency of not being a sense-organ मनसोऽपीन्द्रियेभ्योऽस्ति भेदेन व्यपदेश इत्यनिन्द्रियत्वप्रसङ्गः Bhām. 518. 1 (*on* ii. 4. 17); तस्मिन्नेव वाक्ये मनः सर्वेन्द्रियाणीति भेदव्यपदेशान्मनसोऽप्यनिन्द्रियत्वप्रसङ्गः VedāntKa. 337.7 (*on* ii. 4.17)

अनिन्द्रियत्वसिद्धि (anindriyatva–siddhi) *f.* establishment of not being a sense-organ अतः श्रुत्यविरोधेन मुख्यप्राणस्यानिन्द्रियत्वसिद्धेः Tattv-Prakā. 133B.7 (*on* ii. 4. 20)

अनिन्द्रियत्वोक्तिविरोध (anindriyatvokti–virodha) *m.* contradiction with the statement of not being a sense-organ न मुख्यप्राणस्य चक्षुरादीनां चाविशेषो मन्तव्यो येन तस्य विशिष्यानिन्द्रियत्वोक्तिविरोधः TattvPrakā. 133A.12 (*on* ii. 4. 19)

अनिन्द्रियनिमित्त (an–indriyanimitta) *adj.* not caused by the sense-organs अनिन्द्रियनिमित्ताः स्मृत्यादयः करणान्तरनिमित्ता भवितुमर्हन्ति NyāyBh. 29. 5 (*on* i. 1.16)

अनिन्द्रियप्रत्यासन्न (an–indriyapratyāsanna) *adj.* not closely connected with the sense-organs तस्मिन्ननिन्द्रियप्रत्यासन्ने निरुपधानत्वादात्मनः सुषुप्त्यवस्थायामनुपलम्भः NyāyKuA. i. 153. 3.

अनिन्द्रियप्रत्यासन्नता (anindriyapratyāsanna–tā) *f.* the state of not being connected with the sense-organs ज्ञानमेव कुतो न जायत इति चिन्त्यते पश्चाद्वा कथमुत्पत्स्यत इति चेत् — मनसोऽनिन्द्रियप्रत्यासन्नतयाजननात् NyāyKuA. i. 148. 1.

अनिन्द्रियभाव (anindriya–bhāva) *m.* the nature of being different from a sense-organ तेजोऽन्तरेणानिन्द्रियभावमापन्नेन सूर्यादितेजो विभातीत्यप्रसिद्धम् Bhām. 227. 7 (*on* i. 3.22)

अनिन्द्रिययोगिन् (an–indriyayogin) *adj.* not coming into contact with the senses देशान्तरादिगमपि सत् दोषादिन्द्रिययोगमियादिति चेत् — एवमविद्यादोषोऽपि इन्द्रिययोगीव कुर्यात् रूप्यादि असत् अनिन्द्रिययोग्यपीति इष्यताम् IṣṭaSi. 139. 17.

अनिन्द्रियलिङ्गशब्दकरणत्व (anindriyaliṅgaśabdakaraṇa–tva) *n.* the state of being different from the means of knowledge, viz. a sense-organ, an inferential mark or a verbal testimony न हि तत् (ईश्वररूपम्) प्रत्यक्षमनुमानमागमो वा, अनिन्द्रियलिङ्गशब्दकरणत्वात् NyāyKuA. ii(2). 29. 8.

अनिन्द्रियवाचिन् (anindriya–vācin) *adj.* expressing what is not a sense-organ इह तु अनिन्द्रियवाचिप्राणान्नशब्दसमभिव्याहारात् वाक्यशेषस्येन्द्रियपरत्वे संदेहानपगमात् ŚrutaPra. ii. 124. 27 (*on* i. 4. 12)

अनिन्द्रियविकल (an–indriyavikala) *adj.* not deficient in a sense-organ अन्धोऽहमिति प्रतीतिस्त्वनिन्द्रियविकलानां विद्यमानेऽपि श्रोत्राद्यध्यासेऽज्ञायमानतादात्म्याध्यासोपपादिका SiddhāTa. 5. 13.

अनिन्द्रियविषय (anindriya–viṣaya) *adj.* pertaining to what cannot be perceived by the sense-organs यत्तु लौकिकं वचनं तच्चेत्प्रत्ययितात्पुरुषादिन्द्रियविषयं वावितथमेव तत्। अथाप्रत्ययितादनिन्द्रियविषयं वा तावत्पुरुषबुद्धिप्रभवमप्रमाणम् ŚābaBh. 15.6 (*on* i.1.2); न ह्येतेऽनिन्द्रियविषया अर्थाः ŚābaBh. 857. 8 (*on* iii. 3. 14); यदाप्तवाक्यमपि श्रोतुरनिन्द्रियविषयं प्रमाणत्वेनाभ्युपगतं तदेवाप्रमाणत्वेन प्रत्युदाहरणं स्यात् NyāyRa. 77. 19 (*on* 2. 105)

अनिन्द्रियविषयता (anindriyaviṣaya–tā) *f.* the state of being what pertains to that which cannot be perceived by the sense-organs यदा प्रत्ययितवाक्यस्यानिन्द्रियत्वम् अनिन्द्रियविषयता भवति तदा तस्याप्यसत्यत्वं प्राप्नोतीत्यर्थः Kāśi. i. 114. 15 (*on* 2. 105½).

अनिन्द्रियविषयमात्र (anindriyaviṣaya–mātra) *n.* only what is pertaining to that which is not perceptible न ह्यप्रत्ययितवाक्यमात्रमनिन्द्रियविषयमात्रं वा मिथ्या Kāśi. i. 116. 3 (*on* 2. 107)

अनिन्द्रियविषयोदाहरण (anindriyaviṣayodāharaṇa) *n.* illustration of what pertains to that which is not perceptible 'इन्द्रियविषयं वा' इत्यस्य च यत्प्रत्युदाहरणम् 'अनिन्द्रियविषयं वा' इति तदपि 'तच्चेत्प्रत्ययितात्' इत्यस्य श्रोतुरनिन्द्रियविषयोदाहरणस्य बाधकम् TātpaṬ. (U.) 71. 23 (*on* 2. 106)

अनिन्द्रियव्यवच्छेद (an–indriyavyavaccheda) *m.* lack of delimitation (caused) by the senses जितेन्द्रियो जितश्वासो योऽन्तर्ज्वलति सर्वतः। अनिन्द्रियव्यवच्छेदात् सर्वतः प्रसृतो ज्वलन् AhirbuS. 55. 4.

अनिन्द्रियसंनिकर्षज (an-indriyasannikarṣaja) *adj.* not produced through sense-contact नन्वनिन्द्रियसंनिकर्षजमपि भावनाप्रकर्षजं युक्तं साक्षाद्द्विरूपं मेयप्रत्यक्षम् NayaVi. 76.10 (*on* i. 1. 4)

अनिन्द्रियसंनिकर्षत्व (anindriyasannikarṣa-tva) *n.* the state of not being sense-contact न हि संस्कारः प्रत्यक्षादिष्वन्तर्भवति। अनिन्द्रियसंनिकर्षत्वादज्ञातकरणत्वाच्चेति NyāySu.(Ja.) 277A. 13 (*on* ii. 1. 2)

अनिन्द्रियसंनिकृष्ट (an-indriyasannikṛṣṭa) *adj.* not connected with the senses न पुनरभ्यासतोऽनिन्द्रियसंनिकृष्टमपि च वस्त्वपरोऽक्षं भवति Kāśi. i. 218.20 (*on* 4.29); न च मध्यंदिने समये प्रातःकालिकस्याभावस्यानिन्द्रियसंनिकृष्टस्य संभवति प्रत्यक्षेण ग्रहणम् NyāyRa. 484.7 (5(8). 28)

अनिन्द्रियसंनिकृष्टत्व (anindriyasannikṛṣṭa-tva) *n.* the state of of not being connected with the senses न चेदमुपमानं प्रत्यक्षान्तर्गतम्। अनिन्द्रियसंनिकृष्टत्वान्नगरस्थस्य गोः ŚāstrDī. 75. 6 (*on* i. 1.5)

अनिन्द्रियसौख्ययुक्त (an-indriyasaukhyayukta) *adj.* not associated with sensual pleasure यत्रासतेऽनिन्द्रियसौख्ययुक्ताः सिद्धा विशुद्धा इति शब्दमानाः VarāṅgaC. 10. 4.

अनिन्द्रियस्थित (an-indriyasthita) *adj.* not existing within (the range of) the senses प्रसरन्नायनं तेजो ग्राहकं नानिन्द्रियस्थितम् PrakaPañ. 56.13.

अनिन्द्रियात्मन् (anindriyātman) *adj.* of the nature of one who is not within (the range of) the sense-organs नमस्तेऽतीन्द्रियज्ञानसुखायानिन्द्रियात्मने MahāP. 25. 90.

अनिन्द्रियाधिष्ठानत्व (anindriyādhiṣṭhāna-tva) *n.* the state of not being the substratum of the sense-organs नेदं निरात्मकं जीवच्छरीरम् अनिन्द्रियाधिष्ठानत्वप्रसङ्गात् NyāyVār. 167.2 (*on* i. 2.4)

अनिन्द्रियार्थजत्व (anindriyārthaja-tva) *n.* the state of not being produced by (the contact of) a sense-organ with an object ज्ञानानां परोऽक्षत्वमनिन्द्रियार्थजत्वेन व्याप्तं यथानुमानेऽनिन्द्रियार्थजत्वविरुद्धं चेन्द्रियार्थजत्वं तद्भावभावित्वान्निर्विकल्पकज्ञाने प्रतीयते इति व्यापकविरुद्धोपलब्धिः NyāyKa. 193.8.

अनिन्द्रियार्थसंनिकर्षज (an-indriyārthasannikarṣaja) *adj.* not produced by the contact of a sense-organ with an object आत्मादिषु सुखादिषु च प्रत्यक्षलक्षणं वक्तव्यम्। अनिन्द्रियार्थसंनिकर्षजं हि तत् NyāyBh. 15.6 (*on* i. 1. 4); यस्तु विस्फारिताक्षस्य स्थाणुर्वा पुरुषो वेत्यादिः संपद्यते संशयस्तमनिन्द्रियार्थसंनिकर्षजं को नामाचक्षीत NyāyMañ. i. 84. 25.

अनिन्द्रियार्थसंनिकर्षजत्व (anindriyārthasannikarṣaja-tva) *n.* the state of not being produced by the contact of a sense-organ with an object किं शब्दार्थावभासित्वगर्भीकृतमसदर्थवाचित्वं तदप्रामाण्यकारणमभिमतमुत संकेतस्मृत्यपेक्षोपनतमनिन्द्रियार्थसंनिकर्षजत्वम् NyāyMañ. i. 88.18.

अनिन्द्रियार्थसंनिकर्षपूर्वकत्व (anindriyārthasannikarṣapūrvaka-tva) *n.* the state of not being preceded by the contact of a sense-organ with an object संशयस्यानिन्द्रियार्थसंनिकर्षपूर्वकत्वात्। न हीन्द्रियार्थसंनिकर्षात् संशयज्ञानं भवति NyāyVār. 39.14 (*on* i. 1. 4)

अनिन्द्रियाश्रयत्व (anindriyāśraya-tva) *n.* the state of not being the substratum or abode of sense-organs किमिदं शरीरत्वम् ... साक्षात्प्रयत्नवदधिष्ठेयत्वम् ...। अथेन्द्रियाश्रयत्वम्। ... नार्थाश्रयत्वम्। ... अनिन्द्रियाश्रयत्वादभोगायतनत्वात् स्वव्यापारे तदनपेक्षत्वाच्चेति त्रयमप्यन्यथासिद्धम् NyāyKuA. ii(2). 41. 7.

अनिन्धन (an-indhana) *adj.* **i** having no more fuel, having the fuel exhausted अनिन्धनं ज्योतिरिव प्रशान्तः स ब्रह्मलोकं श्रयते द्विजातिः ViṣṇuP. iii. 9. 33; BrahmP. 222. 56; क्षीणेषु सर्वदोषेषु क्षीणेष्वेवेन्द्रियेषु च। परिनिर्वाति शुद्धात्मा यथा वह्निरनिन्धनः BrahmāṇḍP. ii. 13. 142; अन लस्त्वनिन्धनो यथा प्रशान्तिं परमां तथा व्रजेत् UpadeSā. 461.27; **ii** free from desires (which are the effects of *rajas* and *tamas*) यस्मिन् मनो लब्धपदम् ...। सत्त्वेन वृद्धेन रजस्त-मश्च विधूय निर्वाणमुपैत्यनिन्धनम् BhāgP. xi. 9.12; **iii** having nothing to digest or consume (देहोष्मा) अनिन्धनोऽन्यथा सीदेदत्युदीर्णतयाथवा। धातूनपि पचेदस्य AṣṭāSaṁ. i. 15.13 (1.4); तस्यां ज्योतिरूपैत्यनिन्धनमिदं दोषत्रयं धक्ष्यति ŚāntiŚ. 3.13; **iv** requiring no fuel, produced without fuel वह्निस्थानम् ...। अनिन्धनस्तत्र सदा ज्वालामाली विभावसुः। ज्वलति VāyuP. i. 38.40; तेजोभिश्चाप्यते कश्चित् कश्चिदेवाप्यनिन्धनः MatsyaP. 128. 8; तस्योरुं सहसा भित्त्वा ज्वालामाली ह्यनिन्धनः। ... अग्निः समपद्यत MatsyaP. 175. 49; सौरो वैद्युतश्च जाठरश्चाप्यनिन्धनः BrahmāṇḍP. i. 24. 14; iii. 36. 3; अनिन्धनस्य प्रसभं समन्युः समाददेऽस्त्रं ज्वलनस्य जिष्णुः Kirātā. 16. 49; यज्वनां मन्दिरेषु ... प्रजज्वलुरनिन्धना वैतानवह्नयः HarṣaC. 185. 6; ऊर्ध्वेक्षणानलमनिन्धनमप्यवैमि धत्ते मया युधि हरः स विजीयमानः HarVi. 35. 38; सोऽयं दुर्लभेष्वनुरागः पुंसाम्, अज्वरमस्वास्थ्यम् ... अनिन्धनं ज्वलनम् NalaCam. 1. 62(3); आसादयिष्यसि च सानुशया मदनायत्ततादोषेण सततमनिन्धनेनाग्निना पच्यमाना ... उपजातजराविनाशम् TilaMañ. 285. 4; भास्करदेवः ...स्थलकमलमिव तं बालकमवलोक्य 'अहो महदाश्चर्यम्। यतः कथम् ... अनिन्धनमपि तेजःपुञ्जम् ... मातुरुत्सङ्गगत इव सुखेन समास्ते' ... इत्यभिधाय ... भावपुरमनुससार YaśasCam. ii. 310. 26; तदनिन्धनमस्नेहमदशावर्तिसंभवम्। महाप्रदीपमालोक्य विस्मयं प्राप पार्वती SkandP. i (3B). 20. 28; सुपार्श्वशिखिशैलयोर्मध्ये ... भौमशिलातलम् ... तस्य मध्ये ... वह्निस्थानं स च सर्वकालमनिन्धनः ... संवर्तको ज्वलति VarāP. 80 (354. 19); अनग्निर्ज्वलते यत्र देशे तूर्णमनिन्धनः। यो राजा तस्य देशस्य सदेशः स विनश्यति AdbhuSāg. 416.16; 416.19.

अनिन्धनज्वलन (anindhana-jvalana) *n.* blazing without fuel यदा त्वनिन्धनज्वलनमल्पं भवति तदा राष्ट्रपीडामात्रं फलम् AdbhuSāg. 416. 22.

अनिन्धनधूमराशि (an-indhanadhūmarāśi) *adj.* not having fuel and clouds of smoke यस्योर्ध्वलोचनमनिन्धनधूमराशिरध्यास्त एतदनपेक्षितरेणुलक्ष्मा। अक्षुण्ण एव दहनः HarVi. 8. 11.

अनिन्धनप्रभव (an-indhanaprabhava) *adj.* not arising from fuel अथेन्धनविशेषप्रभवत्वं स्वभाव इति अनिन्धनप्रभवस्य विद्युदादिप्रभवस्य चोर्ध्वज्वलनं न स्यात् NyāyKa. 88.18.

अनिन्धनम् (anindhanam) *adv.* without fuel हृदये त्वनिन्धनमदह्यत विरहाद् वरारोहायास्तस्याः सततम् HarṣaC. 332.7.

अनिन्धनवह्निवत् (anindhanvahni-vat) *adv.* like the fire having its fuel exhausted अभ्यसतश्चित्तम् ... यतेः। अनिशं तस्य निर्वाणं यात्यनिन्धनवह्निवत् BhāgP. vii. 15. 34.

अनिन्धनसमुद्भव (an-indhanasamudbhava) *adj.* not arising from fuel नृपवल्लभा। अन्यदा शयनीये स्वेसुप्ता ... अद्राक्षीत् ... स्वप्नान् ... अनलम् ...। प्रदक्षिणकृतावर्तमनिन्धनसमुद्भवम् PadmP.(Ra.) 3.139.

अनिन्धि (an-indhi) *adj.* [Loc.] when not followed by (the derivatives of) the verbal base *indh-* प्राग्निभ्यामनिन्धौ प्रश्लेषे Vāja-Prāti. 5. 33 (Uvaṭa प्र अग्नि इत्येताभ्यां प्रश्लिष्टसंधाववग्रहो न भवति इन्धि दीप्तौ इत्यमुं धातुं वर्जयित्वा)

अनिपत्य (a-nipatya) *ger.* not having fallen down (from one's own status) अविचार्य बलाबलं द्विषामहमित्येव समुद्धतोऽनयात्। चपलः स्वमतेन संपतन्ननिपत्यात्पमना न बुध्यते NītiSā. 12. 57.

अनिपद्यमान (á-nipadyamāna, AV a-nipádyamāna) *adj.* **A** not lying down (to sleep), untiring, not resting अपश्यं गोपामनिपद्यमानमा च परा च पथिभिश्चरन्तम् ṚV. i. 164. 31 = x. 177.3; MaiS. iv. 9. 6 (iv. 126. 3); VājaS. 37. 17; अपश्यं गोपामनिपद्यमानम् AV. ix. 10.11; AV. (P.) xvi. 68.10; AitBr. 4. 2 (85); TaiĀ. iv. 7. 1 (ii. 439.1); ĀśvaŚS.1. iv. 6.3; Nir. 14.3 (229. 5); अपश्यं गोपामनिपद्यमानमिति। ... एष हीदं सर्वं गोपायत्यथो न निपद्यते ŚatBr. XIV. i. 4.9; JaimiUBr. iii. 37. 2; TaiĀ. v. 6. 4 (ii. 613. 4); अनिपद्यमानमिति न ह्येष कदाचन संविशति AitĀ. II. i. 6. 9; अनिपद्यमानम् उच्चैर्गच्छन्तम् VīraMi.(Rājanīti.) 112.5; यद् वा ... अनिपद्यमानम् अविनाशिनम् VīraMi.(Rājanīti.) 112.10.

अनिपात (a-nipāta) *m.* **1A** other than a *nipāta* (i.e. what shows variation in gender, number and case-ending) निपातश्चानिपातश्चायं तु खल्वन्तराशब्दो दृष्टापचारो निपात एव MahāBh. i. 445. 2 (*on* ii. 3. 4); अनिपातो यस्तृतीयान्तोऽन्तरेणशब्दो यश्च टाबन्तोऽन्तराशब्दस्ताभ्यां योगे द्वितीया न भवति Nyās. i. 402. 2 (*on* ii. 3.4); **1B** other than a *nipāta* (i.e. any preverb) संनिविभ्यः परस्यार्दतेः क्ते नेड्भवति। ... निष्ठायामनिपातेष्वित्यन्ये KātanVṛ. *on* iv. 6.96; **2A** not a fall (i. e. continuance of life), continuity, absence of mishap or death निक्षेपोपनिधी नित्यं न देयौ प्रत्यनन्तरे। नश्यतो विनिपाते तावनिपाते त्वनाशिनौ ManuSm. 8.185; ManvaVi. 993.19 (*on* 8. 185); **2B** not bringing down (the weapon), not striking उद्गूर्यानिपाते प्रथमसाहसो दण्डः BālaKrī. i. 277. 1 (*on* 2.220)

अनिपातगरीयस् (anipāta-garīyas) *adj.* **i** weightier on account of not falling down अनुक्षितफलोदग्रादनिपातगरीयसः। असंकल्पितकल्पद्रोस्त्वत्तः फलमवाप्नुयाम् Vītarā. 13.5 (Avacūrṇi अनिपातेन अभ्रष्टतया ... गरिष्ठात्) = TriṣaŚaPuC. iii. 1. 346; **ii** more valuable due to non-failure, Vītarā. 13. 5 (Vivaraṇa स्वस्वरूपावस्थितादपि गरीयसो गुरुगौरवार्हात्) = TriṣaŚaPuC. iii. 1.346.

अनिपातत्व (anipāta-tva) *n.* the state of being other than a particle or preposition (i. e. the state of being what shows variation in gender, number and case-ending etc.) अनिपातत्वाद् विभक्तिलोपाप्रसक्तेः श्रवणं तस्या भवेत् VaiyāBhū. 210.7 (*on* 44)

अनिपातन (a-nipātana) *n.* not casting (a glance) ततोऽसंभाषणादस्याश्चक्षुषश्चानिपातनात्। चकार परमं दुःखं वायुः PadmP.(Ra.) 16.1.

अनिपातनार्थम् (anipātanārtham) *adv.* for the sake of irregular replacement of *a* तस्मादसावनिपातनार्थं यत् पृथग्योगं करोति ततोऽनुमीयते नायमधुनाप्रत्ययः, तर्हि धुनैव PariVṛ.(Sī.) 111. 12.

अनिपातयत् (a-nipātayat) *adj.* not bringing down, not striking उद्यम्योत्क्षिप्यैव कोपात् ताडनेच्छोस्तदङ्गमनिपातयतोऽस्य पाणिः छेत्तव्यः ManuBh. ii. 194. 16 (*on* 8. 280)

अनिपातित (a-nipātita) *adj.* **i** not struck down, not killed सैन्धवश्चानिपातितः MahāBhā. vii. 116. 29; कुर्वीत निश्चयं दोषं हतस्त्वो ह्यनिपातितः KathāSaSāg. xii. 6. 232; **ii** not bent down, cf. **अनिपातितजानु, अनिपातितजानुक.**

अनिपातितजानु (anipātita-jānu) *adj.* who has not bent down his knee अनिपातितजानोश्च हरन्त्याहुती राक्षसाः AVPari. 28(1). 4.

अनिपातितजानुक (anipātitajānu-ka) *adj.* who has not bent down his knee न रिक्तपाणिर्जुहुयान्नानिपातितजानुकः AVPari. 28(1). 4.

अनिपात्य (a-nipātya) *ger.* not having destroyed or killed इत्युक्तो वसुभूतिस्तैरवादीदेष कः क्रमः। (विप्रम्) अनिपात्य धनादानमस्माकमनयः परः KathāSaSāg. xii. 6. 231.

अनिपात्य (a-nipātya) *adj.* not to be mentioned as an irregular grammatical operation आशित इति क्तः कर्तरि निपात्यते।··· आद्युदात्तत्वमनिपात्यम् MahāBh. iii. 117. 17 (*on* vi. 1.207); iii. 289.21 (*on* vii. 2. 27); दाधर्तीति किं निपात्यते। धारयतेः श्लावभ्यासस्य दीर्घत्वं णिलुक् च। अनिपात्यम् MahāBh. iii. 355.1 (*on* vii. 4.65); iii. 371.7 (*on* viii. 1. 15)

अनिपान (a-nipāna) *n.* absence of provision of water यस्तु परवित्तापत्यकलत्राण्यपहरति स हि कालपाशबद्धो यमपुरुषैरतिभयानकैस्तामिस्रे नरके बलान्निपात्यते अनशनानुदपान (v. l. °नानिपान PW.; pw.)दण्डताडनसंतर्जनादिभिर्यातनाभिर्यात्यमानो जन्तुः ··· एकदैव मूर्च्छामुपयाति BhāgP. v. 26.8.

अनिपिण्डित (a-nipiṇḍita) *adj.* not contracted, not narrowed गुणदोषान् प्रवक्ष्यामि द्वाराणाम् ···। नाल्पं न कुब्जं नाप्यनि(?)पिण्डितं न बहिर्गतम् ··· तत् स्याद् द्वारमृद्धिदम् SamarāSū. 39. 36.

अनिपीड्य (a-nipīḍya) *ger.* **i** not having oppressed शीतलैर्मृदुतरैश्च करैः प्रजानां लोकं निशाकरमणिप्रतिमाभमच्छैः। प्राप्तक्रमं तुहिनरोचिरिवानिपीड्य निष्यन्दयन्नवनितापहरो बभूव UdaySuKa. 25. 2; **ii** not having caused trouble, UdaySuKa. 25. 2.

अनिपुण (a-nipuṇa) *adj.* **i** not skilful, not proficient वयमनिपुणाः कर्णप्रान्ते निवेशयितुं मुखं कृतकमधुरं भर्तुर्भावं न भावयितुं क्षमाः ŚatTrayī. 731 = SaduktiKa. 306. 16; अनिपुणः परिजनोऽयमेवंविधे सेवावकाशे VeṇīSaṁ. 2. 219; यस्तु बुद्ध्याख्यः सारथिः अविज्ञानवान् अनिपुणोऽविवेकी — भवति KāṭhUBh. 140. 15 (*on* 3.5); पुनरुक्तप्रयोगे त्वनिपुणः स्यात् TātpaṬ.(Vā.) 717.12 (*on* v. 2.15); उत्सूत्रत्वे तु सूत्रकृदनिपुणः स्यादिति भाष्यानुमतो व्यत्ययः NayaVi. 85. 6 (*on* i. 1. 5); शास्त्रादिष्वनिपुणः श्रद्धावान् स तु मध्यमः BhaktiRaSi. i. 2.8; **ii** not kind कथम् ···। अनिपुणो मातरि। पूजाप्रयुक्तसाधुनिपुणप्रतिषेधोऽयम् JaineVyā. 72. 24 (*on* i. 4. 51)

अनिपुणत्वापत्ति (anipuṇatvāpatti) *f.* undesired contingency of not being skilful or proficient भाष्यकारस्यानिपुणत्वापत्तेरिमं परिहारं दूषयति NyāySu.(So.) 20. 14 (*on* i. 2.7)

अनिपुणपरित्याग (anipuṇa-parityāga) *m.* abandonment by one who is not proficient अनिपुणपरित्यागस्यानादरणीयत्वात् ··· अवन्ध्यकालो यापनीयः PāñcRāRa. 77. 3.

अनिपुणपुरुष (anipuṇa-puruṣa) *m.* unskilled or unintelligent person विपरीतानुमानादिना तादृशानुमानाद्यप्रामाण्यशङ्कावतामनिपुणपुरुषाणामननुवादिकैवोक्तश्रुतिः GuruCandr. i. 460. 15.

अनिपुणविगुणकरण (anipuṇa-viguṇakaraṇa) *adj.* who is incapable and whose sense-organs are impaired शब्दविषयस्य प्रयत्नस्यैव या निष्पत्तिः तस्यामपराधः सुनिपुणानामप्यविकलकरणानां दृश्यते किमुतानिपुणविगुणकरणानाम् TantrVā. 223. 7 (*on* i. 3. 22)

अनिप्रत्ययान्त (anipratyayānta) *adj.* ending in the *uṇādi* suffix *-ani* अनिप्रत्ययान्त ऊप्रत्ययान्तश्च धातुः स्त्रियां स्यात् Liṅgānu.(Pā.) 99. 9.

अनिबद्ध (á-nibaddha) *adj.* [*f.*-ā] **1** not tied, not bound अनायतो अनिबद्धः कथायं न्यङ्ङुत्तानोऽव पद्यते न ṚV. iv. 14.5; **2A** not entered in a document or in writing ब्राह्मणस्त्वब्राह्मणवचनादनवरोध्योऽनिबद्धश्चेत् GautDS. ii. 4. 4; अनिबद्धैरपि वक्तव्यम् GautDS. ii. 4. 8; यत्रानिबद्धोऽपीक्षेत शृणुयाद्वापि किंचन।···तद् ब्रूयात् ManuSm. 8. 76 (ManuBh. अनिबद्धो लेख्यमनारूढोऽपीत्यर्थः); अनिबद्धोऽनधिकृतः। प्रसङ्गात् तत्रागतः ManvaVi. 921. 6 (*on* 8. 76); VīraMi. (Vyavahāra.) 109. 13; **2B** not specifically stated, not laid down, not mentioned निबद्धा चानिबद्धा च संस्काराचारसंततिः AhirbuS. 12. 13; इदानीम् ··· अनिबद्धेषु चाचारेषु चिन्ता TantrVā. 69.5 (*on* i. 3.1); स्वग्रन्थेष्वनिबद्धोऽपि स्वज्ञातोऽर्थो यदीष्यते। सर्वज्ञाः कवयः सर्वे स्युः TattvSaṁ. 3147 (Pañ. अनिबद्धोऽपि — अनुपदिष्टोऽपि); सपक्षसत्त्वविपक्षव्यावृत्तत्वे अनिबद्धे अपि सामर्थ्यादवसेये SāhiDa. 266. 6; वैदिकमेवाङ्गजातं ग्राह्यं न त्वनिबद्धमप्यवैदिकम् Śivārka-MaDī. i. 510. 10 (*on* i. 4.1); अनिबद्धं धर्मशास्त्राद्यनुक्तं स्वेच्छाकल्पितमर्थं कर्तव्यत्वेन प्रलपतीत्यनिबद्धप्रलापी पुरुषः VīraMi. 874.25 (*on* 3.135); अनिबद्धानां वसन्तोत्सवाद्याचाराणां प्रामाण्यमप्रामाण्यं वेति संदेहे BhāṭṭDī. i. 42. 6 (*on* i. 3. 3); BhāṭṭCin. ii. 24.4 (*on* i. 3. 3); **3A** not composed with a specific form निबद्धं चानिबद्धं च द्विविधं तत् पदं स्मृतम् NāṭyaŚā. 28. 17; 32. 28 (AbhinBhā. अनिबद्धं गद्यम्); पद्यमनेकभेदम्। तदनिबद्धं निबद्धं च KāvyālaṅSū. i. 3. 27; नानिबद्धं चकास्त्येकतेजः KāvyālaṅSū. i. 3. 29 (Vṛtti केचिदनिबद्ध एव पर्यवसितास्तद्दूषणार्थमाह); अधुना गानमुच्यते। निबद्धमनिबद्धं तत् SaṁgīRa. ii. 204. 6 (4. 4); **3B** not metrically composed निबद्धश्चानिबद्धश्च मार्गोऽयम् BṛDeśī. 2.14; मातृका ···। अनिबद्धा निबद्धा च द्विधा सा गद्यपद्यजा SaṁgīRa. ii. 303. 1 (4. 251); ŚabdaRaSaK. 234. 16; **4** unrelated, not connected, irrelevant अनिबद्धं निमित्तेषु निरुपाख्यं फलं यथा। तथा विद्याप्यनाख्येया VākyaP. 2. 236; का चेयम् — यां प्रसादयितुमिदमेतावदनिबद्धमभिहितं त्वया TilaMañ. 286. 12 [AbhidhāRaMā. 1. 139]; **5** not fixed, not regular श्रीलच्छुकेश्वरमहादेवाय ··· उपरिसूचितव्याघ्रपाटकग्रामः — °उचितानुचितनिव(ब)द्धानिव(ब)द्धसमस्तप्रत्यादायसहितः ··· शासनेन दत्तः EI. iii. 266. 12; **6** not restrained, not restricted, not checked न चारके निरोद्धव्यः आर्यः ···। सोऽनिबद्धः प्रमोक्तव्यः ···। अनिबद्धः रक्षकेण असंबद्धः Smṛti-Can. iv. 385.18; VīraMi.(Vyavahāra.) 258. 26; **7** not covered with, not surrounded by अनिबद्धां (यष्टिं) लतादिभिरवेष्टिताम् VīraMi.(Rājanīti.) 421.16; *n.* unconnected composition dealing with several subjects सर्गबन्धोऽभिनेयार्थं तथैवाख्यायिकाकथे। अनिबद्धं च काव्यादि Kāvyālaṅ.(Bh.) 1. 18; अनिबद्धं पुनर्गाथाश्लोकमात्रादि तत् पुनः Kāvyālaṅ.(Bh.) 1. 30; श्रव्यं महाकाव्यमाख्यायिका कथा चम्पूरनिबद्धं च Kāvyānu.(He.) 395.4.

अनिबद्धकल्पना (anibaddha-kalpanā) *f.* irrelevant concept ग्रहणरूपमेव संकलनम्। तथा सति अनैकस्यैकया ग्रह एव प्रसक्तः। न चेष्यते। चक्षुर्व्यापारेण सकलस्य प्रतीत्युपलक्षणात्। तस्मादनर्थममीभिरनिबद्धकल्पनाकलङ्काङ्कितजडजनकल्पितैरित्याह PramāVāBh. 285.29.

अनिबद्धगण (anibaddha-gaṇa) *m.* collection of unconnected verses (dealing with various topics) पञ्चादिभिश्चतुर्दशान्तैः कुलकम्। — एवमनन्तोऽनिबद्धगणः स आदिग्रहणेन गृह्यते Kāvyānu.(He.) 408.20.

अनिबद्धगीतवाद्य (anibaddha-gītavādya) *adj.* not having relevant vocal and instrumental music एतदेव विपर्यस्तं स्वच्छन्दगतिचेष्टितम्। अनिबद्धगीतवाद्यं नाट्यं बाह्यमिति स्मृतम् NāṭyaŚā. 22. 77.

अनिबद्धत्व (anibaddha-tva) *n.* **i** the state of not being used व्युत्पन्नैरनिबद्धत्वमप्रयुक्तत्वमुच्यते AgniP. 346. 5; **ii** the state of not being mentioned सौर्ये चरावपेक्षितः प्रधानविधेः शेषोऽङ्गकलापः स्थालीपाकादिगतो लौकिको ग्रहीतव्यः। कुतः अनिबद्धत्वात् NyāyMāVi. 391. 23 (*on* vii. 4. 2); स्मृतिवदेव वैदिकपरिग्रहादेः प्रामाण्यहेतोरविशेषः तथाप्याचाराणां स्मृतिवदनिबद्धत्वादप्रामाण्यम् MīmāKau. i. 41. 20 (*on* i. 3. 7)

अनिबद्धपद (anibaddha-pada) *adj.* containing words which are not metrically arranged विभक्त्यन्तं पदं ज्ञेयम् ···। अनिबद्धपदं छन्दस्तथा चानियताक्षरम्।··· ज्ञेयं चूर्णपदं बुधैः NāṭyaŚā. 14.40.

अनिबद्धप्रलाप (anibaddha-pralāpa) *m.* incoherent or futile talk अनिबद्धप्रलापादिरुन्मादः AgniP. 338. 34; अनिबद्धप्रलापो मिथ्याभाषणम् ManvaVi. 1481. 2 (*on* 12. 6); अनिबद्धप्रलापो निष्प्रयोजनभाषणम् DīpKa. 87.15 (*on* 3.135)

अनिबद्धप्रलापित्व (anibaddhapralāpi-tva) *n.* the state of being one who talks incoherently अनिबद्धप्रलापित्वमसत्यं चाप्रियं च यत्। परापवादपैशुन्यं चतुर्धा कर्म वाचिकम् SkandP. i(2). 41. 19; BhaviP. 619A. 20 (iv. 5. 5)

अनिबद्धप्रलापिन् (anibaddha-pralāpin) *adj.* who talks incoherently or inconsistently पुरुषोऽनृतवादी च ···। अनिबद्धप्रलापी च मृगपक्षिषु जायते YājñaSm. 3. 135; अनिबद्धप्रलापी पुराणादिविद्यास्थानप्रसिद्धविरुद्धाभिधायी पुरुषः Aparā. 997.25 (*on* 3. 134); अनिबद्धं धर्मशास्त्राद्यनुक्तं स्वेच्छाकल्पितमर्थं कर्तव्यत्वेन प्रलपतीत्यनिबद्धप्रलापी पुरुषः VīraMi. 874.26 (*on* 3. 135)

अनिबद्धभूरिभटवाद (anibaddha-bhūribhaṭavāda) *m.* irrelevant

speech of many warriors अधमास्तु भीतिरयमेव वदन्त्यनिबद्धभूरिभटवादनिभात् RāmC. 26. 89.

अनिबद्धरूपत्व (anibaddharūpa-tva) *n.* the state of not having a precise impression नखकर्माणीत्येतानि नखच्छेद्यानि रूपवन्तीत्यर्थः। अरूपिणां त्वनिबद्धरूपत्वात्तत्स्थानानियमः JayaMa. 121. 22 (*on* 2.4)

अनिबद्धलोक (anibaddha-loka) *m.* uncontrollable people अग्रेसराश्ववारदर्शनक्षुभितैः ... कैश्चिदनिबद्धलोकलुण्ठ्यमानशाकवाटकैरघटितप्रयोजनामवनिपाशां सावज्ञमुपहसद्भिः ... अपश्यम् TilaMañ. 119. 14.

अनिबद्धलौकिकशेषग्रहण (anibaddhalaukikaśeṣa-grahaṇa) *n.* acceptance of the addition of non-Vedic words not mentioned (in a *mantra*) न च शेषस्याद्यसंबन्धेन निराकाङ्क्षस्याप्युत्तरयोस्साकाङ्क्षत्वात्तदन्वयोपपत्तिः, तयोरप्यनिबद्धलौकिकशेषग्रहणेन निराकाङ्क्षयोराद्यमन्त्रमात्रनिबद्धवैदिकशेषग्रहणानुपपत्तेः MīmāKau. iii(2). 130. 9 (*on* ii. 1. 49)

अनिबद्धाक्षर (anibaddhākṣara) *adj.* not having a fixed number of syllables निबद्धं तु पदं ज्ञेयं सतालपतनाक्षरम्। अनिबद्धाक्षराणि स्युर्यान्य(नि) जातिकृतानि तु NāṭyaŚā. 32.32 (*but* AbhinBhā. अनिबद्धान्यर्थशून्यानि यान्यक्षराणि जात्या छन्दोरूपया विहितानि)

अनिबद्ध्य (a-nibaddhya) *ger.* not having mentioned or laid down यथैवान्यानि स्मरणानि निबद्धानि तथैवैतान्यपि निबन्धान्येवाभविष्यन्यतस्तु स्वयमुपलब्धानुरूपमनिबद्ध्य परप्रत्ययेनैव सदाचाराः प्रमाणमित्याहुः TantrVā. 143.14 (*on* i. 3.7); मन्वादिभिस्तु लाघविकैर्यदि नाम स्वरूपेणानिबद्ध्य सामान्यात्मना शिष्टाचारः प्रमाणमित्युक्तम् ŚāstrDī. 31. 12 (*on* i. 3. 4)

अनिबध्नत् (a-nibadhna(n)t) *adj.* not composing सिद्धान्तन्यायं प्रागुक्तमभिप्रेत्य तत्र पृथक्सूत्रमनिबध्नन् प्राणविषयश्रुतिनिर्वाहमेव सूत्रकारो न्यबध्नात् ŚrutaPra. ii. 388. 22 (*on* ii.4.1)

अनिबन्तत्व (anibanta-tva) *n.* the state of being that which does not end in the accusative case-ending इबिति किम्। पुत्र इच्छति। पुत्राय इच्छति। वाक्यात् कस्मान्न भवति। महान्तं पुत्रमिच्छति वाक्यस्यानिबन्तत्वात् JaineVyā. 88. 24 (*on* ii. 1. 6)

अनिबन्ध (a-nibandha) *m.* **1** absence of mention अचमत्कारिता वा स्यादुक्तान्तर्भाव एव च। अलंक्रियाणामन्यासामनिबन्धे निबन्धनम् Vāgbhaṭā. 4.148; **ii** a kind of dance without fixed movements of steps गत्यादिनियमैर्युक्तं बन्धकं नृत्तमुच्यते। अनिबन्धं त्वनियमादथोद्देशक्रमो यथा NṛttaSaṁ. 15.

अनिबन्धक (anibandha-ka) *n.* a kind of dance not having fixed movements of steps तत्र कार्यं द्विधा नृत्तं बन्धकं चानिबन्धकम् NṛttaSaṁ. 13.

अनिबन्धगामित्व (anibandhagāmi-tva) *n.* the state of being one who goes without any restrictions अपुरोगस्य तु यात्रामध्यान्तगोऽनर्थः संशयो वा श्रेयानुपसंप्राप्तुमनिबन्धगामित्वात् ArthŚā. iii. 98. 4 (9. 7)

अनिबन्धन (a-nibandhana) *adj.* [*f.* -ā] **1** not having (physical) support आश्चर्यमाकाशेऽनिबन्धनानि नक्षत्राणि न पतन्ति JaineVyā. 300.15 (*on* iv. 3. 116); **2A** not having any basis or support शब्दानामेव सा शक्तिस्तर्को यः पुरुषाश्रयः। स शब्दानुगतो न्यायोऽनागमेष्वनिबन्धनः VākyaP. 1. 139; अन्वयव्यतिरेकौ वा नैकस्यैकार्थगोचरौ। अभेदव्यवहाराश्च भेदे स्युरनिबन्धनाः PramāVār. 1. 137; नर्त्तकीभ्रूलताभङ्गे बहूनां प्रत्यया इव। अन्यथा प्रतिसंधानं न जायेतानिबन्धनम् TattvSaṁ. 181; 494; अदृष्टान्तःकरणाधिष्ठितत्वगिन्द्रियजा कर्मबुद्धिरनिबन्धना स्यात् NyāyKa. 195.5; सिद्ध्यसिद्ध्योर्विरोधो नो नासिद्धिरनिबन्धना NyāyKuA. ii(2). 34. 1; (शब्दस्यावृत्तिः) न चासावनिबन्धना शक्या कल्पयितुम् Kāvyānu. (He.) 167. 15; यौगपद्यादिबुद्धीनां न च कालनिमित्तता। पर्यायत्वादिदोषाच्च तत्कृष्टि(त्कृप्ति)रनिबन्धना TarkSaṁ.(Ā.) 47. 25; कर्मज्ञानयोर्मोक्षैकफलत्वात् ... तद्विचारे पुरुषार्थाकाङ्क्षी पुरुषस्स्वयमेव प्रवर्तते। ततो नानिबन्धनो विचारः BrahmSūBh.(Śrī.) i. 52. 1 (*on* i. 1.1); **2B** not having (a real object as) the basis न चोर्ध्वमस्ति नास्तीति वचनायानिबन्धनम्। अलं स्यादपदस्थानमेतद्वाचः प्रचक्षते VākyaP. 3(3). 80 (comm. वस्तु ... अनिबन्धनं यतः। वचने निबन्धनमुपलभ्यमानता। सा च ध्वस्तस्य नास्तीति शब्दागोचरमनिबन्धनमसत्त्वमिति पूर्वापरावस्थयोरव्यवहार्यो भावः); **3** not having any motive or reason तमप्रतिसंख्येयमनिबन्धनं प्रेमाणमामनन्ति UttaRāC. 5.16(3); असंविज्ञातपदनिबन्धनं तम इव (v.l. असंविज्ञातमनिबन्धनमन्धतमसमिव Kane's Ed. 1929) प्रविशामि UttaRāC. 7. 2(9); एवं च वेधसो दुष्टत्वस्यानिबन्धनस्यावाच्यस्य यद्वचनं तदपि परिहृतं भवति VyaktiVi. 74. 4; तं हन्तुं ते तु दध्युः किं वधोऽयमनिबन्धनः SamarāSaṁ. 5. 572; **4** not based on the Śruti or Smṛti literature अत्रानिबन्धनाः सदाचारा वसन्तोत्सवादिविषया उदाहरणं प्रमाणमप्रमाणं वेति संदेहः ŚāstrDī. 31.2 (*on* i. 3.4); तृतीयं तु सूत्रम् अनिबन्धनानां सदाचाराणाम् ... प्रामाण्यप्रतिपादनपरम् MīmāKau. i. 41. 14 (*on* i. 3. 7); BhāṭṭCin. ii. 16. 8 (*on* i. 3. 1); **5** not restricted एकत्रैव निबद्धो हि समाम्नायेन वैदिकः। शेषोऽन्यत्र न नेतव्यो लौकिकस्त्वनिबन्धनः (शब्दः) ŚāstrDī. 118.17 (*on* ii. 1. 16)

अनिबन्धन (a-nibandhana) *n.* **1** absence of any fixed rule गोशब्दे ज्ञातसंबन्धे नाश्वशब्दो हि वाचकः। अथान्योऽपि स्वभावेन कश्चिदेवावबोधकः। तत्रानिबन्धने न स्यात्कोऽसाविति विनिश्चयः ŚlokaVār. 6. 245 (792.3); **2A** absence of (intention to) mention कविसमयशब्दश्चायम् ... प्रयुक्तो रूढश्च ... स च त्रिधा स्वर्ग्यो भौमः पातालीयश्च ... भौमः ... चतुर्धा ... सतोऽप्यनिबन्धनात् ...। सतोऽप्यनिबन्धनं तद्यथा — न मालती वसन्ते, न पुष्पफलं चन्दनद्रुमेषु, न फलमशोकेषु KāvyMī. 79. 3; 82. 7; सतोऽपि जातिद्रव्यगुणक्रियादेरनिबन्धनम् Kāvyānu.(He.) 9. 14; अनिबन्धनमर्थानां सतामपि विशेषतः। निबन्धनं पदार्थानामसतामपि तत्त्वतः BhāvPra.(Śā.) 277.21(9); 278. 1(9); 278. 4(9); असतोऽपि निबन्धेन सतामप्यनिबन्धनात्। नियमस्य पुरस्कारात्संप्रदायस्त्रिधा कवेः AlaṅkāŚe. 15.1(? 4); **2B** non-mention उद्गीथाद्युपासनानामपि कल्पसूत्रकारैः क्रतुप्रयोगमध्येऽङ्गान्तरवदनिबन्धनेन ... न क्रत्वर्थत्वम् SetuBa. 200. 8; 200.14; **2C** non-mention in the Śruti or Smṛti literature यदि वसन्तोत्सवादयोऽष्टकादिवद्वेदमूला भवेयुस्ततस्तद्वदेव मन्वादिभिरपि निबध्येरन्। अनिबन्धनात्तु नैषां मूलं केनचिद् दृष्टम् ŚāstrDī. 31. 6 (*on* i. 3. 4); (वसन्तोत्सवाद्याचाराणाम्) धर्मबुद्ध्या वैदिकैरनुष्ठीयमानत्वात् स्मृतिवदेव वैदिकत्वम्। विशेषतोऽनिबन्धनं तु गौरवभीत्या न दोषः BhāṭṭDī. i. 42.12 (*on* i. 3.3); BhāṭṭCin. ii. 24. 9 (*on* i. 3. 4); निर्निबन्धनत्वं प्रातिस्विकरूपेणानिबन्धनमभिमतम् MayūMāli. 31.10 (*on* i. 3. 4); **3** non-connection न हि पुरवर्णनप्रकरणे सकलकलमिति तद्विशेषणपदस्य सुधांशुबिम्बमिवेत्युपमाया अनिबन्धने कलासाकल्यलक्षणार्थान्तरप्रतिभा संभवति CitraMī. 11. 4.

अनिबन्धनकचबन्धन (anibandhana-kacabandhana) *n.* tying of the hair loosely अनिबन्धनकचबन्धनमनिदानं दानमुत्तरीयस्य ... अपहस्तयतीव बाल्यमेतस्याः PadyaVe. 182.

अनिबन्धनता (anibandhana-tā) *f.* the state of not being mentioned in the Śruti or Smṛti literature स्मृतिवत्कर्तृसामान्यात्प्रमाणत्वेन गम्यते। अनिबन्धनतायास्तु भवेदप्यप्रमाणकम् TantrVā. 143. 3 (*on* i. 3. 7)

अनिबन्धनत्व (anibandhana-tva) *n.* the state of not having any basis भेदे च — भावत्वस्य अधिकवृत्तित्वे व्याघातात्, न्यूनवृत्तित्वे च तद्भेदस्य अनिबन्धनत्वात् TarkSaṁ.(Ā.) 17. 27.

अनिबन्धनबन्धुत्व (anibandhanabandhu-tva) *n.* the state of being a friend without any motive तस्माज्जगद्धिताधानदीक्षिताः करुणात्मकाः। अनिबन्धनबन्धुत्वादाहुः सर्वेषु तत्पदम् TattvSaṁ. 3569.

अनिबन्धनबान्धव (anibandhana-bāndhava) *m.* friend without any motive नयति भगवानम्भोजस्यानिबन्धनबान्धवः किमपि मघवप्रासादस्य प्रघाणमुपघ्नताम् NaiṣC. 19. 11.

अनिबन्धनम् (anibandhanam) *adv.* without any reason, unnecessarily कनकाचलकान्तिचौर्यभाजोः कुचयोः कुङ्कुमपङ्कपूजनानि। अनिबन्धनमेव बन्धनं [ते] कृशताभागिनि किन्तु मध्यभागे PadyāTa. 152.

अनिबन्धनीय (a-nibandhanīya) *adj.* which should not be composed अथानिबन्धनीयमाह — अयुक्तं च विरुद्धं च नायकस्य रसस्य वा। वृत्तं यत् तत् परित्याज्यम् NāṭyaDa. 33.16(18)

अनिबन्धेक्षणा (anibandhekṣaṇā) *adj.* (*f.*) whose eyes do not close (completely) नातिकेशाम् ...। नानिबन्धेक्षणां तद्वद् वृत्ताक्षीं नोद्वहेद्बुधः ViṣṇuP. iii. 10. 19.

अनिबर्हण (a-nibarhaṇa) *n.* non-destruction, non-removal तत्र दोषकृतत्वादसंव्यवहारस्य प्रायश्चित्तेन तन्निबर्हणाद् अनिबर्हणे वा तत्करणवैयर्थ्यात्संव्यवहार्या एव Bhām. 695. 8 (*on* iii. 4. 42)

अनिबर्हणीय (a-nibarhaṇīya) *adj.* not fit to be killed अम्लेच्छलोकसहिते सदसीह तस्मात्को ब्रूसयिष्यति शिशूननिबर्हणीयान् DhātuKā. 3.30 (comm. हन्तुमयोग्यान्)

अनिबर्हित (a-nibarhita) *adj.* not destroyed, not exterminated भुवो नाद्यापि भारोऽयं यादवैरनिबर्हितैः। अवतार्य करोम्येतत् ViṣṇuP. v. 37.23; BrahmP. 210. 23.

अनिबाध (a-nibādhá) *m.* freedom from restraint, liberty उरौ महाँ अनिबाधे ववर्धापो अग्निं यशसः सं हि पूर्वीः ṚV. iii. 1. 11; उरौ देवा अनिबाधे स्याम ṚV. v. 42. 17 [*but* MW., Apte *adj.* unobstructed, unlimited]

अनिबिडावयवत्व (anibiḍāvayava-tva) *n.* the state of being one not having compact parts यानि त्वनिबिडावयवत्वमप्रतिघातित्वम् ... इत्यादीनि तमस(? सः) पौद्गलिकत्वनिषेधाय परैः साधनान्युपन्यस्तानि तानि प्रदीपप्रभादृष्टान्तेनैव प्रतिषेध्यानि SyādvāMañ. 5(35); cf. **अनिबिड**.

अनिभृत (a-nibbhṛta) *adj.* [*f.* -ā] **1** unrestrained **2** not concealed, not hidden, visible **3A** not modest, not humble, bold, arrogant **B** not mild, not gentle, strong **4A** not firm, not resolute **B** not placed or pressed firmly **5** tremulous **6** not quiet, not subdued, not inactive **7** not secret, open, public **1** unrestrained कबन्धं मेघम् ।…बन्धिरनिभृतत्वे । कमनिभृतं च Nir. 10.4 (174.2); ताः स्रस्तकाञ्चीगुणविघ्निताश्च सुप्तप्रबुद्धाकुललोचनाश्च । वृत्तान्तविन्यस्तविभूषणाश्च कौतूहलेनानिभृताः परीयुः BuddhaC. 3.14; **2** not concealed, not hidden, visible रुदितम् ·– । हर्षोत्फुल्लकपोलं सानुस्मरणादपाङ्गविसृतास्रम् । रोमाञ्चगात्रमनिभृतमानन्दसमुद्भवं भवति NāṭyaŚā. 7.19; कोपापगमे नार्यास्तमेव हृदयेन भावमजहन्त्याः । सुरतमतिरभसमनिभृतकररुहदशनपदजर्जरं भवति DhūrtaViSaṁ. 20.12; यस्यानिभृतमविषमोरुनितम्बमुद्धृतांशुकमाविद्धमेखलाकलापं वेश्याजघनमभिवाहयतः स्पर्शाः संभवन्ति DhūrtaViSaṁ. 25.7; **3A** not modest, not humble, bold, arrogant दीर्घरोषा ह्यदीना च तदा तु नि (v. l. तथा चानि)भृतोद्धटा । … एवंविधा तु कर्तव्या प्रकृष्टाभिनये बुधैः NāṭyaŚā. 24.114; (KM. Ed. 1943); प्रेङ्खोलत्कुण्डलायाः बलवदनिभृते कन्दुकोन्मादितायाः चञ्चद्बाहुद्वयायाः … ते क्षेममस्तु PadmPrā. 20.7; 26.19; भृगोर्वंशे जातः … यदा भूयो भूयस्तृणवदवधूनोत्यनिभृतः MahāvīC. 3.27 (77.9); रतिकेलिष्वनिभृता गर्विता चेष्टते रहः । द्वितीये यौवने प्रायः BhāvPra.(Śā.) 104.17(5); RasāSu. 40.4 (1.173); **3B** not mild, not gentle, strong मुक्ता विमुक्ता इव तैर्विमुक्ता धारा निपेतुः प्रशशाम रेणुः । गन्धश्चचारानिभृतो धरण्यां विकीर्यमाणो जलदानिलेन JātaMā. 97.4 (15.11); Kirātā. 13.66; (भैमी) असहत ·– । अनिभृतमसहायबाहुदत्तं प्रणयवतः परिरम्भम् Nalābhyu. 6.22; **4A** not firm, not resolute वारिधीनिव युगान्तवायवः क्षोभयन्त्यनिभृता गुरूनपि Kirātā. 13.66 (comm. अनिभृताश्चपलाः); **4B** not placed or pressed firmly चक्रुरेव ललनोरुषु राजीः स्पर्शलोभवशलोलकराणाम् । कामिनामनिभृतान्यपि रम्भास्तम्भकोमलतलेषु नखानि ŚiśuVa. 10.66 (comm. अनर्पितान्यपि नखानि); **5** tremulous असौ संध्याशङ्खध्वनिरनिभृतः खे विचरति MālaMā. 2.219; **6** not quiet, not subdued, not inactive भारक्षमाश्च करिणः सविशेषमेव बद्धास्तथाप्यनिभृता इति दि(? धि)क् चलत्वम् MahāP. 29.147; अनिभृतानि अनुपशान्तानि यानीन्द्रियाणि तान्येव महामकराः AupaSūṬ. 89.14; **7** not secret, open, public निःसापत्न्यं नयन्नानिधनमनिभृतानप्यलं निश्चलत्वम् ·– प्रधनचरनृपान् … कृपाणः KhaḍgaŚ. 18.

अनिभृतकर (anibhṛta-kara) *adj.* having impatient hands नीवीबन्धोच्छ्वसितशिथिलं यत्र यक्षाङ्गनानां वासः कामादनिभृतकरेष्वाक्षिपत्सु प्रियेषु MeghDū. 69 (Malli. चपलहस्तेषु); SaraKaṇṭhā. 332.16.

अनिभृतकोकिलनिःस्वन (anibhṛta-kokilanissvana) *m.* tremulous cooing sound of the cuckoos अनिभृतकोकिलनिःस्वनमुखरितसहकारकाननः पुंसाम् । को हरतितरां हृदयम् (मधुसमयः) VidaMuMa. 1.23.

अनिभृतगति (anibhṛta-gati) *adj.* having unrestrained movement (i. e. moving freely) अनिभृतगतिजलविहगकुलं वहद्भिः …तटाकमण्डलैर्भाव्यमानसस्यपरिकरा … काञ्चीपुरं नाम राजधानी AvantiKa. 5.19.

अनिभृतगर्वितचेष्टा (anibhṛta-garvitaceṣṭā) *adj.* (*f.*) whose proud acts are not secret रतिसंभोगे दक्षा प्रतिपक्षासूयिनी रतिगुणाढ्या । अनिभृतगर्वितचेष्टा नारी ज्ञेया तृतीये तु (यौवनभेदे) NāṭyaŚā. 23.50.

अनिभृतगुरुध्वान (anibhṛtaguru-dhvāna) *m.* loud and great roar नभसि चरतामम्भोदानां निशम्य रवं मनागनिभृतगुरुध्वानैर्यस्य प्रभिन्नमभून्नभः । बत परिणतः कालः कोऽयं करेणुघटाहतक्षितिरुहमटत्कारान्पार्श्वे शृणोति स केशरी SaduktiKa. 252.8.

अनिभृतजटा (anibhṛta-jaṭā) *f.* matted hair that is let loose मुहुर्द्यौर्दौस्थ्यं यात्यनिभृतजटाताडिततटा जगद्रक्षायै त्वं नटसि ननु वामैव विभुता Mahimna. 16.

अनिभृतजलकलकलाराव (anibhṛtajala-kalakalārāva) *adj.* having the murmuring sound of agitated waters वणिजः …। क्रमेण चावजगाहिरे … अनिभृतजलकलकलारावम् ·– महासमुद्रम् JātaMā. 89.4 (14.2(4))

अनिभृतजलकेलि (anibhṛta-jalakeli) *f.* uninhibited or bold water-play अनिभृतजलकेलिपारवश्यादपगतयावकमप्यहो तरुण्याः । पुनरधिकतरामवाप लक्ष्मीमधरदलं सहजेन पाटलिम्ना Nalābhyu. 6.61.

अनिभृतजृम्भारम्भ (anibhṛta-jṛmbhārambha) *m.* act of yawning widely मदमृगमदलेखोल्लासिगण्डस्थलश्रीर्मुहुरनिभृतजृम्भशुम्भद्विलासः । करिपतिरयमन्यामेव देवाद्य कांचिच्छ्रियमवति रणान्ते त्वं यथा जैत्रचापः YaśasCam. i. 496.2 (comm. भवत्येवं जृम्भारम्भेण मुखविकारकरणेन)

अनिभृतत्व (anibhṛta-tva) *n.* the state of not being restrained कबन्धं मेघम् । कवनमुदकं भवति । तदस्मिन्धीयते । उदकमपि कबन्धमुच्यते । बन्धिरनिभृतत्वे । कमनिभृतं च Nir. 10.4 (174.2)

अनिभृतनिजाक्षम् (a-nibhṛtanijākṣam) *adv.* with his wide open eye पुरा योषित्सङ्गादनिभृतनिजाक्षं भगवता विजिग्ये यः कामः …। निरुद्धाक्षः क्षान्त्या तमयमजयत्सङ्गरहितः EI. i. 358.33.

अनिभृतपुलक (anibhṛta-pulaka) *m.* unconcealed or visible horripilation अपराङ्गमधीरलोचनायाः । अनिभृतपुलकश्रमाम्बुलेशं धरणिपतिः ·– निर्विवेश Nalābhyu. 6.18.

अनिभृतभाव (anibhṛta-bhāva) *adj.* having an unsteady or fickle nature तेजस्व्यनिभृतभावः ·– । इच्छायामपि सत्यां स्त्रीणां व्यावृत्तिकारणान्याहुः RatiRaha. 13.21 (comm. चञ्चलभावः)

अनिभृतभ्रूलता (anibhṛta-bhrūlatā) *adj.* (*f.*) having unsteady arched eyebrows (रेवा) यासौ …पश्यन्तीव प्रियमनिभृतभ्रूलता सन्नतभ्रूः BhramDū. 18.

अनिभृतभ्रूलताविभ्रम (anibhṛta-bhrūlatāvibhrama) *m.* bold graceful movements of the arched eyebrows अनिभृतभ्रूलताविभ्रमैः कामकार्मुकबलानीव प्रचलितानि … मन्मथसहस्राण्यद्राक्षीत् Kād. 182.23 (Bālabodhinī अनिभृताः स्फुटाः ये भ्रूलतयोर्विभ्रमाः विलासास्तैः); ध्यायं ध्यायं मुहुरनिभृतभ्रूलताविभ्रमं ते … तव सहचरो दुर्मरो रोरवीति BhramDū. 110.

अनिभृतभ्रूलताविलास (anibhṛta-bhrūlatāvilāsa) *adj.* having bold graceful movements of the arched eyebrows अनिभृतभ्रूलताविलासम् … वदनशतपत्रमुद्वहन्तीम् … कन्यकामद्राक्षम् TilaMañ. 161.2.

अनिभृतभ्रूलतोल्लासिनी (anibhṛtabhrūlatollās-inī) *adj.* (*f.*) having bold graceful movements of the arched eyebrows कुत इयम् … अनिभृतभ्रूलतोल्लासिनी दृष्टिः Kād. 143.21 (Bālabodhinī अनिभृतः प्रकटो भ्रूलताया उल्लासो विभ्रमो विद्यते यस्याः)

अनिभृतम् (a-nibhṛtam) *adv.* **1** without concealment, openly नाथ … क्वान्यत्रोपरि विस्फुरत्यनिभृतं ज्योतिःप्रतापस्तव UdaySuKa. 36.9; निःशङ्कं हर काञ्चनान्यनिभृतं दारान्गुरोः शीलय … मा सत्कवीनां कृथास्तेयम् SaduktiKa. 300.32; **2** loudly एतस्मिन् मदजर्जरैरुपचिते कम्बूरवाडम्बरैः स्तैमित्यं मनसो दिशत्यनिभृतं धारारवे मूर्च्छति SubhāRaK. 10.15; SaduktiKa. 174.8; **3** firmly संरब्धाङ्घ्रिनिवेशनादनिभृतं सर्वंसहाविग्रहे वीतालम्बनमारसातलमधोविभ्रंशिनि स्यन्दने । याते दृक्पथदूरतां मयपुरे देवस्य भूतप्रभोर्द्राग्विश्वंभरबाणमोक्षविषयो यत्नः शिवायास्तु वः SaduktiKa. 12.25.

अनिभृतमधुकरगण (anibhṛta-madhukaragaṇa) *adj.* having an unsteady (i. e. constantly humming) swarm of bees ते ·– अनिभृतमधुकरगणममलनीलसलिलं महत्सरः संनिश्रित्य … विजह्रुः JātaMā. 110.15 (22.17)

अनिभृतमधुकररव (anibhṛta-madhukararava) *m.* loud humming sound of bees शिलातल उपविष्टायाम् ·– अनिभृतमधुकररवेण … परिवर्धितसंतापायाम् ·– कोऽपि खलु पुरुषः … गायन्नतिक्रान्तः Ubhayābhi. 14.1.

अनिभृतमधुरचेष्टिता (anibhṛtamadhura-ceṣṭitā) *adj.* (*f.*) having bold and charming movements अनिभृतमधुरचेष्टितानां गणिकादारिकाणां दृश्यन्ते विलासनिधयो रूपविशेषाः DhūrtaViSaṁ. 7.22.

अनिभृतरभसम् (anibhṛtarabhasam) *adv.* with unconcealed impetuosity श्रुत्वैतत्कर्म भावादनिभृतरभसं स्थाणुनाभ्येत्य दूराच्छ्लिष्टा … गौरी वोऽव्यात् CaṇḍīŚ. 87.

अनिभृतवाहिनी (anibhṛta-vāhinī) *f.* bold or active army अविरतमपरान्तसिन्धुवेलामनुवलमानविलोचनोऽधिशेते । अयमनिभृतवाहिनीविमर्दद्रुतमृगराजशतं प्रसह्यसंज्ञम् RāmC. 6.42.

अनिभृतवेल (anibhṛta-vela) *adj.* shore of which is unsteady अयमनिभृतवेलो रुद्धरोधोऽन्तरालैः अनिलबलविलोलैर्भूरिकल्लोलजालैः । तटवनमभिहन्ति व्यक्तमस्मै प्ररुष्यन् मम किल बहिरस्मान्नास्ति वृत्तिर्मुधेति MahāP. 28.178.

अनिभृतवेलावीचि (anibhṛta-velāvīci) *f.* unsteady waves on the shore प्रियमिव कथयिष्यन्नालिलिङ्ग स्फुरन्तीं भुवमनिभृतवेलावीचिबाहुः पयोधिः Kirātā. 3.60.

अनिभृतवेष (anibhṛta-veṣa) *m.* immodest appearance (प्रहसनम्) अनिभृतवेषपरिच्छदचेष्टितकरणैस्तु संकीर्णम् NāṭyaŚā. 18.105.

अनिभृतशिर (anibhṛta-śira) *adj.* whose veins are not hidden (i. e. are clearly visible) (शङ्खिनी) अनिभृतशिरमङ्गं दीर्घनिम्नं वहन्ती RatiRaha. 1.16 (comm. अनिभृतशिरम् अगूढशिराजालम्)

अनिभृतशिरःसिन्धु (anibhṛta-śirassindhu) *f.* visible Ganges (*lit.* not hidden river on the head) भास्मनं रेणुजालम् । पश्चाल्लोकत्रितयविपदां द्रागिवोत्सारितानां दिक्षु न्यस्यत्यनिभृतशिरःसिन्धुपाथःसनाथम् ŚrīKaC. 5.51 (comm. अनिभृता या शिरःसिन्धुर्गङ्गा)

अनिभृतसंधि (anibhṛta-sandhi) *m.* open pact गुणवतीमादेयां वा भूमिं बलवता क्रयेण याचितः संधिमवस्थाप्य दद्यात् । इत्यनिभृतसंधिः ArthŚā. ii. 312.5

(7.11)

अनिभृतसंभोग (anibhṛta-sambhoga) *m.* unconcealed or open sexual enjoyment अत्रेति प्रयत्नेनानिभृतसंभोगपरिहारः Loc. 21.11 (*on* 1.4)

अनिभृतस्वभावमधुर (anibhṛtasvabhāva-madhura) *adj.* sweet on account of a free or open character तस्या हि ... भावश्चानिभृतस्वभावमधुरः कं नाम नोन्मादयेत PadmPrā. 3.21.

अनिभृताक्षधूर्निस्वन (anibhṛtākṣadhūr-nisvana) *adj.* resounding with the constantly moving or revolving axle-pin रथाः ... मुखरीभवत्स्व-निभृताक्षधूर्निस्वनाः PratāYaBhū. 169.8 (comm. निभृतो निश्चलो न भवतीत्य-निभृतो नित्यप्रवृत्त इत्यर्थः। तथाभूतोऽक्षधूर्निस्वनो येषां ते)

अनिभृताग्र (anibhṛtāgra) *adj.* the tip of which is (clearly) visible वारुनमनिह(v. l. °भृ°)ताग्रं प्रोद्गच्छति तावदेव नक्षत्रम्। अश्विमघामूलाद्यं नवकं नवकं क्रमादृक्षम् Sārā. 51.18.

अनिभृताभिलाष (anibhṛtābhilāṣa) *adj.* having an unconcealed wish अवनिभृतानिभृताभिलाषेण गजपतिना प्रतापरुद्रेणादिष्टोऽस्मि CaitaCa. 2.5(1)

अनिभृतास्र (anibhṛtāsra) *n.* unconcealed tears (रुदितम्) हर्षो-त्फुल्लकपोलं सानुस्मरणादपाङ्गविसृतास्रम् (v. l. सानुस्मरणं च वागनिभृतास्रम्)। रोमाञ्चगात्रमनिभृतमानन्दसमुद्भवं भवति NāṭyaŚā. 7.19.

अनिभृताहंकार (anibhṛtāhaṅkāra) *m.* unconcealed or open pride दृष्ट्वा वानरवाहिनीमनिभृताहंकारहुंकारिणीं शङ्कावान् स विभीषणः क्षणमभूत् MahāN. 6.58 (comm. अनिभृतेन प्रकटितेनेत्यर्थः)

अनिभृष्ट (á-nibhṛṣṭa) *adj.* [*f.*-ā] [AltGr. I.71; DEBRU. p.560] not downfallen, undefeated, unabated, unimpaired, unaffected अस्मद्र्यग्वावृधानः सहोभिरनिभृष्टस्तन्वं वावृधस्व ṚV. x.116.6; ऊर्वोरोजो जङ्घयोर्जवः पादयोः प्रतिष्ठा। अरिष्टानि मे सर्वात्मानिभृष्टः AV. xix. 60.2; अनिभृष्टमसि वाचो बन्धुस्तपोजाः सोमस्य दात्रमसि TaiS. I. viii. 12.1; MaiS. ii. 6.8(ii. 68.11); KāṭhS. 15.6(i. 213.11); VājaS. 10.6; VājaS.(K.)11.4; TaiBr. I. vii. 6.2; ŚatBr. V. iii. 5.16; ŚatBr.(K.) VII. ii. 4.13; BaudhŚS. ii. 98.15; ĀpaŚS. xviii. 13.21; MānŚS. 187.12; VārāŚS. III. iii. 2.28; HirŚS. xiii. 5.20(174.26); एता अनिभृष्टा अपस्युवो वसानः। पस्त्यासु चक्रे वरुणः सधस्थम् TaiS. I. viii. 12.1; BaudhŚS. ii. 99.3; क्षत्रस्य धात्रीरनिभृष्ट-मसीत्यनिभृष्ट° इत्येव राष्ट्रमकस्तपोजा इति MaiS. iv. 4.2(iv. 51.10); अग्निः क्षत्रभृदनिभृष्टमोजः TaiBr. II. iv. 6.12; III. x. 3.1; अनिभृष्टमापसधमादो वारुणी त्रिष्टुप् Sarvānukramasūtra VājaS. App. 10A.22.

अनिभृष्टतविषि (ánibhṛṣṭa-taviṣi) *adj.* [AltGr. I. 1.162; II. 1. 99] having unabated power अनिभृष्टतविषिर्हन्त्योजसा ṚV. ii. 25.4; ऋभु-रनिभृष्टतविषिः ṚV. v. 7.7.

अनिभृष्टतेजस् (anibhṛṣṭa-tejas) *adj.* of unabated brilliance क्षत्र-भृदग्निरनिभृष्टतेजास्सहस्रियो द्योततामिध्यमानः KāṭhS. 18.16 (i. 277.5) = Kapi-KaS. 29.4(132.14)

अनिभ्य (an-ibhya) *adj.* devoid of elephants (अद्रिः) पुष्पोत्करेण पतता दधदाचकास्ति मध्यासितेन न वसन्तमसावनिभ्यः HarVi. 5.107 (comm. नानिभ्यः इभ्य एव। इभाः सन्ति यस्मिन्निति) [not wealthy, MW., APTE]

अनिम् (an-im) (Gr.) **1** (verbal base) which does not allow the augment *im* (i. e. *-i-*) व्रजवदरलजनिमोऽस्विजागुर्ग्निः सौ पे MugdhaBo. 8.47 (86.7); हशषोऽनिमिङ्जुङोऽद्वशः सक्टयां श्लिषः MugdhaBo. 8.78 (91.10); वनतनाद्यनिमां अम्लोपो क(स्य)प्यतिक्यणौ MugdhaBo. 9.7 (104.2); नङजोऽ-निमः MugdhaBo. 26.207 (173.17); 26.213 (174.14); **II** (suffix) not containing the augment *im* (i. e. *-i-*) इगुङ्मेढीस्यनिम्किद्गमस्तु वा MugdhaBo. 8.132 (101.5); पुर्नानिमि MugdhaBo. 19.2 (126.14); cf. **अनिट्**.

अनिमक (animaka) *m.* **1** frog **2** cuckoo **3** bee **4** filament of a lotus **5** name of the tree *madhūka* [APTE based on Vācas.]

अनिमग्न (a-nimagna) *adj.* who or which is not immersed अथ सत्यप्यनिमग्नार्धकायदुःखे इतरस्याभावात्सुखम् BrahmSi. 2.1; अनिमग्नस्यैवेषुरये क्षिप्ते ... अन्यो जविष्ठः ... प्रधावन् गच्छेत् BālaKrī. i. 288.16 (*on* 2.113); अङ्ग-मङ्गमनिमग्ननिरूढप्रासदन्तुरितवृत्ति दधानः। कोऽपि -- कबन्धः ŚrīKaC. 23.43 (comm. अनिमग्ना अब्रुडिताः)

अनिमज्जत् (a-nimajjat) *adj.* not diving or plunging (into water) मत्स्यादान्, अनिमज्जतोऽपि। -- मत्स्यानेव च सर्वशः सर्वप्रकारान् मत्स्यान् वर्जयेत् SmṛtiCan. v. 248.2.

अनिमज्ज्य (a-nimajjya) *ger.* not having taken a dip (in water), without bathing अनिमज्ज्य धनुष्कोटावनुपोष्य दिनत्रयम्। अदत्त्वा कांचनं गां च दरिद्रः स्यान्न संशयः SkandP. iii(1). 30.90.

अनिमद्र (animadra) *m.* (pl.) name of the people inhabiting the northern country or region आत्रेयाश्च भरद्वाजाः पुष्कलाश्च ... औपधाश्चानिम-द्राश्च किरातानां च जातयः -- । एते देशा ह्युदीच्यास्तु MārkP. 57.40.

अनिमन् (animan) = *aṇiman* [MW.]

अनिमन्त्रण (a-nimantraṇa) *n.* absence of invitation ब्राह्मणप्राति-वेश्यानामेतदेवानिमन्त्रणे YājñaSm. 2.263 (Mitā. श्राद्धादिषु विभवे सत्य-निमन्त्रणे एतदेव दशपणात्मकं दण्डनं वेदितव्यम्); अपरेद्युरपरस्मिन्नहनि पूर्वेद्युर-निमन्त्रणे निश्चितपूर्वदिनब्रह्मचर्यस्य निमन्त्रणम् ManvaVi. 393.7 (*on* 3.187); मान्यानां विप्रादीनामनिमन्त्रणे भोजनार्थागमनादर्शनात् ... विष्णुः ... आवाह्यः Nyā-yMāVi. 481.25 (*on* x. 1.1)

अनिमन्त्रणकार्य (animantraṇa-kārya) *n.* religious rite for which no invitation should be extended प्रतिवेशः स्ववेश्मसंनिहितं वेश्म तत्रस्था ये ब्राह्मणास्तानिमन्त्रणकार्येऽपि निमन्त्रयन् दशपणमितमेव दण्डं दाप्यः VīraMi. 715.20 (*on* 2.263)

अनिमन्त्रणतस् (animantraṇa-tas) *adv.* without invitation, in the absence of invitation निमन्त्रितो ब्राह्मणेन भिक्षां कुर्वीत वै यतिः। अनिमन्त्र-णतो वापि गृहस्थैः पूजितो भवेत् BṛDharmaP. ii. 7.27.

अनिमन्त्रयत् (a-nimantrayat) *adj.* not inviting संनिहितान् ब्राह्मणान् भोजनप्रस्तावेऽनिमन्त्रयन् तथैव दश पणान् दाप्यः DīpKa. 70.14 (*on* 2.263)

अनिमन्त्रित (a-nimantrita) *adj.* **A** not invited अनिमन्त्रितो न गच्छेत यज्ञं गच्छेत्तु दर्शकः MahāBhā. xiii. 107.135; नाद्याद् गृध्येन्न पाकान्नं कदाचिदनिमन्त्रितः VedavyāSm. 3.49; यज्ञभूमिमनिमन्त्रितो न गच्छेत् Manu-Bh. i. 352.14 (*on* 4.57); वर्जयेत्। तथैव ब्राह्मणस्यान्नं ब्राह्मणेनानिमन्त्रितः AgniP. 168.7; अनिमन्त्रितानामपि श्राद्धकालागतानां यतीनां श्राद्धभोजित्वमुक्तम् CaturCin. iii(1). 1134.17; वसिष्ठः, नावृतो यज्ञं गच्छेत् ... । नावृतोऽनि-मन्त्रितः VīraMi. (Saṃskāra.) 583(†575).18; **B** for which no invitation is extended नानापदि परस्यान्नमनिमन्त्रितमाहरेत् MahāBhā. xiii. 517* (1); न भुञ्जीत कदाचन ... । तथैव वृषलस्यान्नं ब्राह्मणेनानिमन्त्रितम् ViṣṇuDhaP. ii. 73.15; *n.* absence of invitation अनिमन्त्रिते ह्यनायुष्यं गमनं तत्र भारत MahāBhā. xiii. 107.135.

अनिमन्त्रितचारिका (animantrita-cārikā) *f.* wandering (for food) without being invited अपरेऽपि पश्चानुशंसाः। न गणभोजनं न परंपरभोजनं न कुलेष्वनिमन्त्रितचारिका यावदास्तं चीवरपर्येषणम् GiMs. iii(2). 152.12.

अनिमन्त्रितभोजन (animantrita-bhojana) *n.* eating without being invited खरो वै बहुयाजी स्याच्छ्वानिमन्त्रितभोजनात् SkandP. v(3). 159.14.

अनिमन्त्रितभोजिन् (animantritabhoj-in) *adj.* who takes food without being invited अनिमन्त्रितभोजी वायसः (जायते) ŚaṅkhaLiDS. 377; AtriSm. 4.8.

अनिमन्त्रितविप्र (animantrita-vipra) *m.* Brahmin who is not invited (for a Śrāddha) बृहस्पतिस्तु अनिमन्त्रितविप्रेभ्योऽपि दक्षिणादानमाह SmṛtiCan. v. 395.13.

अनिमन्त्र्य (a-nimantrya) *ger.* not having invited अनिमन्त्र्य द्विजानेवमागतान्भोजयेद्यतीन् ViṣṇuP. iii. 15.12.

अनिमान (a-nimāná) *adj.* immeasurable, unequal स नो महाँ अनि-मानः ... । धिये वाजाय हिन्वतु ṚV. i. 27.11; SV. II. viii(2). 3.2; स नो वक्षदनिमानः सुवह्मेन्द्रो विश्वान्यति दुर्गहाणि ṚV. vi. 22.7; AV. xx. 36.7.

अनिमितविक्रम (animita-vikrama) *adj.* whose valour is immeasurable आनन्त्यादनिमितविक्रमस्य भूम्नः को वीर्याण्यधिगणयेत्सहस्रजिह्वः BhāgP. v. 25.12.

अनिमित्त (a-nimitta) *adj.* [*f.* -ā] **1A I** not having an adequate cause or ground, causeless **II** not having any apparent cause **B** increate, which is beyond cause **2A I** not having any (specific) occasion **II** not having any basis **B I** not having a target **II** not having any motive **III** not having any means **3A** not having any propriety, improper **B I** uncertain **II** unexpected, inexplicable, sudden **4** signless, not having characteristics **5** not adventitious, natural **1A I** not having an adequate cause or ground, causeless कर्मसंन्यासोऽपि द्विविधः निमित्तसंन्यासोऽनिमित्तसंन्यासश्चेति। निमित्तस्त्वातुरः। अनि-मित्तः क्रमसंन्यासः NāraPaU. 5.1(19); अधर्मश्चानुबन्धोऽत्र घोरः प्राणहरो महान्। अनेकशस्त्वनिमित्तं (v. l. अनिष्टश्चानिमित्तश्च and अनिष्टं चानिमित्तं च) अयशस्यं च भारत। तमनर्थं परिहरन्नात्मश्रेयः करिष्यसि MahāBhā. v. 122.11; अथाब्रवी-द्वानरेन्द्रः सुग्रीवः पुत्रमङ्गदम्। नानिमित्तमिदं मन्ये भवितव्यं भयेन तु Rām. vi. 40.4; अनिमित्तं जन्म, अनिमित्तो जन्मोपरमः NyāyBh. 8.10 (*on* i. 1.2); अनि-

मित्ता शरीराद्युत्पत्तिः NyāyBh. 254.4 (*on* iv. 1.22); 254.9 (*on* iv. 1.23); तत् किमिदानीमनिमित्ते ते स्याताम्। नानिमित्ते। किं तर्हि। न बाह्यतत्त्वनिमित्ते PramāVāSvopVṛ. 53.22; निमित्तं न सदा चित्तं संस्पृशत्यध्वसु त्रिषु। अनिमित्तो विपर्यासः कथं तस्य भविष्यति GauḍKā. 4.27; 4.77; न चानिमित्तया युक्तमुत्पत्तुं हीश्वरेच्छया ŚlokaVār. 5(15). 73 (659.1); आकस्मिकत्वमपि शरीरादेः कार्यस्य न युक्तम्, कारणनियमोपलम्भादनिमित्तायाश्च भावोत्पत्तेरनुपपत्तेः NyāyMañ. ii. 74.6; अनिमित्तोऽपवर्गोऽपि शास्त्रं चैवमनर्थकम् BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 399; सतस्तु नानिमित्तोत्पत्तिस्संभवतीति निमित्तं वाच्यम् Kāśi. iii. 117.14 (*on* 5(5). 39); न खल्वनिमित्तं कार्यमुत्पद्यते TattvVai. 9.18 (*on* 1.4); **1Aii** not having any apparent cause अनिमित्ताम् उत्कण्ठामपि जनयति मलयवातोऽयम् Mālavikā. 3.9; जनकात्मजा। अभ्यधादनिमित्तेन व्याप्ता शोकेन लक्ष्मणम् RāmāMañ. 469.19; श्रीबलेन समं जज्ञेऽनिमित्तो विग्रहस्तव SamarāSam. 8.285; **1B** increate, which is beyond cause यास्यसि ब्रह्मणः स्थानमनिमित्तम् MahāBhā. xii. 192.15 (BhārBhāDī. अनिमित्तम् अजन्यं यत्); **2Ai** not having any (specific) occasion यायावरधर्मेणाध्वनि समस्तं होतव्यं तस्यानिमित्तो होमः संवेशनेन वा BaudhŚS. iii. 216.13; **2Aii** not having any basis अनिमित्तैव वा रूढिः सुतरां सविकल्पकम्। प्रत्यक्षं संमतं लोके न तथा निर्विकल्पकम् ŚlokaVār. 4.131 (175.2); अनिमित्तया समाख्ययैवाधिकारविशेषसिद्धेर्न व्यभिचारिदेशनिमित्तत्वमस्याः कल्पयितव्यम् TantrVā. 189.1 (on i. 3. 15); शब्द एव यदा तावदनिमित्तो न वर्तते। बुद्धिर्दुर्ललि(?क्षि)ता तत्र भवेत् त्रिविषया कथम् TantrVā. 321.15 (*on* i. 4.22); **2Bi** not having a target नानिमित्तोऽभवद्बाणो नातिभेत्ता न निष्फलः। तथा विसृजतोर्बाणान्राम-रावणयोर्मृधे Rāmā. vi. 95.24 (Tilaka अनिमित्तः निमित्तं लक्ष्यमप्राप्य वर्तमानः); **2Bii** not having any motive संतुष्टमना महीपतिरनिमित्तं मित्रम् ... तं विग्रेश्वरं सबहुमानं विससर्ज DaśKuC. 32.2; एतावाञ्जीवलोकस्य संस्थाभेदः समाहृतः। धर्मस्य ह्यनिमित्तस्य विपाकः परमेष्ठ्यसौ BhāgP. iii. 10.9; iii. 25.33; अनिमित्तां हरेर्भक्तिं भक्ता वाञ्छन्ति PañcaRā. (Nā.) i. 4.18; ii. 2.3; **2Biii** not having any means मन एवेन्द्रियानपेक्षं बाह्ये प्रवर्तत इत्यभ्युपेयमन्यथा घटमहं जानामीति ज्ञानमनिमित्तं स्यात् TātpaṬ. (Vā.) 145.14 (*on* i. 1.4); **3A** not having any propriety, improper भिक्षणे निमित्तमाचार्यो विवाहो यज्ञो मातापित्रोर्बुभूषा(र्षा)...। तत्र गुणान् समीक्ष्य यथाशक्ति देयम्। इन्द्रियप्रीत्यर्थस्य तु भिक्षणमनिमित्तं न तदाद्रियेत HirŚS. xxvii. 4.3 (174.19) (comm. तद्भिक्षणं नियमेन दानस्य निमित्तं न भवति); ĀpaDS. ii(5). 10.3; **3Bi** uncertain युवैव धर्मशीलः स्यादनिमित्तं हि जीवितम् MahāBhā. xii. 169.15 (BhārBhāDī. अनिमित्तमिति पाठे आयुरियत्तावधारणकारणहीनम्); **3Bii** unexpected, inexplicable, sudden प्रमाणमायुषस्त्वर्थेन्द्रियमनोबुद्धिचेष्टादीनां विकृतिलक्षणैरुपलभ्यतेऽनिमित्तैः CaraS. i. 30.22 (1922 Ed.) (comm. अनिमित्तैराकस्मिकैररिष्टैरित्यर्थः। अनिमित्ता हि विकृतिरर्थेन्द्रियाणामरिष्टम्); क्षणेन हि प्रादुर्भवन्त्यरिष्टानि, अनिमित्तश्चारिष्टप्रादुर्भावः CaraS. ii. 6.19 (1922 Ed.); v. 1.7 (1941 Ed.); व्याधिं चैकमनिमित्तम्...ख्यापयेत् KāmSū. 315.8 (6.2) (JayaMa. अनिमित्तमाकस्मिकम्); प्रासादतोरणाट्टालद्वारप्राकारवेश्मनाम्। अनिमित्तं तु पतनं दृढानां राजमृत्यवे ViṣṇuDhaP. ii. 144.1; व्याधिं कमप्यनित्यं चक्षुरविषयं तथानिमित्तं च। प्रख्यापयेत् KandaCū. vi. 2.5; **4** signless, not having characteristics विविक्तो बुद्धपुण्यौघस्वभावस्मृतिगोचरः। सोपायश्चानिमित्तश्च बुद्धैरभ्यनुमोदितः AbhisaAlaṅ. 2.22; 4.32; निर्वाणं हि दशनिमित्तापगतत्वादनिमित्तम्। तदालम्बनः समाधिरनिमित्तः। पञ्चविषयस्त्रीपुरुषत्रिसंस्कृतलक्षणनिमित्तानि दश AbhidhKoBh. 449.11 (*on* 8.24); अनिमित्ताः सर्वधर्माः MahāVyu. 10.22; तत्र प्रशास्तृशब्दस्य होतर्यत्यन्तमनिमित्तः प्रयोगः TantrVā. 868.18 (*on* iii. 3.14); तयोरासत्तिमाश्रित्य विशेषणविशेष्यता। कल्प्यते तदभावे तु सानिमित्ता न सिध्यति TattvSaṁ. 784; वक्ष्यमाणप्रकारेण तत्प्रतिपत्तौ मूलाभावात्, अनिमित्तायाश्च प्रतीतेरुत्पन्नाया अपि प्रतिभावदप्रामाण्यात् NyāyRa. 846.11 (*on* 7.1); **5** not adventitious, natural कूटस्थबोधप्रत्यक्त्वमनिमित्तं सदात्मनः NaiṣkaSi. 116.3; स्वाभाविकी हि वियदन्वितता घटादेः क्षीरादिवस्तुघटना पुनरन्यहेतुः। एवं धियामपि चिदन्वितताऽनिमित्ता SaṁkṣeŚā. 3.79 (ii. 194.4); तवानिमित्तं वैराग्यं सात्त्विकं स्वविवेकजम् YogVā. ii. 11.22.

अनिमित्त (a-nimitta) *n.* **1** absence of any apparent reason **2** bad or ill omen **3A** not a cause or condition (of grammatical operation) **Bi** not a cause, non-cause **ii** absence of cause **C** not a material cause **4A** not a means (of knowledge) **B** not a means **5** causelessness, means of emptiness, signlessness **6** name of an eye-disease causing loss of sight not produced by a physical cause **1** absence of any apparent reason स्तृहतीं गां नाचक्षीत। संसृष्टां च वत्सेनानिमित्ते HirŚS. xxvi. 8.29 (122.21); ĀpaDS. i(11).31.10; भरतश्चानिमित्तेन बाधन्ते दानवेश्वराः MatsyaP. 148.76; स्यादत्यन्तं क्षवथुः -- सततमनिमित्तैस्तथा रोमहर्षः KalyāKā. 16.88; बिभ्राणमनिमित्तेऽपि रोषारुणमिवाननम् HarVi. 32.49; कथय किंनिमित्तमनिमित्त एवात्मानमुत्सृजता सविधवर्ती कैवर्तजनोऽयमर्णवावर्तमकराणाममीषामामिषत्वेन त्वया प्रकल्पितो वराकः TilaMañ. 319.19; न स्पृशेदनिमित्तेन खानि स्वानि त्वनातुरः SkandP. iv. 38.87; **2** bad or ill omen उभयोः सेनयोस्तत्र दृष्ट्वा च कुरुपाण्डवान्। अनिमित्तान्यथो ब्रूहि कुशलो ह्यसि संजय MahāBhā. vi. 67*(2); प्रादुरासंस्ततो राजन्नानारूपाणि (v. l. अनिमित्तानि) अनेकशः MahāBhā. ix. 10.14; तवापि पापिनः पतनात्स्त्रीवधदर्शनेनातीव पातिता वयम्। अनिमित्तमेतत् Mṛcch. 8.37(8); सव्यं च नेत्रं स्फुरति प्रसह्य ममानिमित्तानि हि खेदयन्ति Mṛcch. 9.10; ममापि नाम दुर्योधनस्यानिमित्तानि हृदयक्षोभमावेदयन्ति VeṇīSaṁ. 2.188; तेनानिमित्तेन तथा न पार्थः -- अनुतेपे Kirātā. 17.40; (लक्ष्मीः) सुजनमनिमित्तमिव न पश्यति Kād. 105.10; अनिमित्तान्यथापश्यन् ... वायवोऽवान् सुदुःसहाः Bhaṭṭi. 17.9; लङ्कां वा प्रतिगच्छामः शृणु कारणमत्र मे। अनिमित्तानि दृश्यन्ते पुनः पुनरिहायने PadmP. (Ra.) 7.42; न तत्र कर्मसिद्धिः स्यादनिमित्तं च लक्षयेत्। एकेनापि प्रहारेण यत्र कीलो विशेन्महीम् SamarāSū. 37.55; गत्यन्तरायसंधायकान्यपत्यानीवानिमित्तान्यविलोकमाना: ... रक्षोभटाः RāmāCam. 6.40(3); अकाले पुष्पिता वृक्षाः फलं चाकालसंभवम्। अनिमित्तानि सर्वाणि दूरमागत्य निर्भरम् BhaviP. 410B. 9 (ii(3).20.108); विन्ध्याटवीमथ प्राप सः ...। तत्रादावनिमित्तानि पश्चात् पथि ददर्श तान् KathāSaSāg. ii. 2.116; अव्यपोह्यानिमित्तं हि कार्यं यत्क्रियते सखि। तदनिष्टाय कल्पेत KathāSaSāg. vi. 6.41; viii. 6.128; विशतोऽश्मक्षतः पादस्तस्यासृग्दक्षिणोऽत्यजत्। मेने तेनानिमित्तेन स मृत्युं समुपस्थितम् RājTa. (Ka.) 7.1643; सुवेगोऽगादनिमित्तान्येतानि प्रविदन्नपि। सद्भृत्याः स्वामिनः क्वापि काण्डवत् प्रस्खलन्ति न TriṢaŚaPuC. i. 5.35; ii. 6.94; अनिमित्तस्य जैनी वाग् नान्यथा भवति ध्रुवम् PrabhāC. 124.27; **3A** not a cause or condition (of grammatical operation) न वा संनिपातलक्षणो विधिरनिमित्तं तद्विघातस्य Vār. 3 *on* P. i. 1.39; MahāBh. i. 53.15 (*on* i. 1.4); iii. 309.12 (*on* vii. 2.101); iii. 387.16 (*on* viii. 2.7); VyāḍiPari. 10; Vyāḍiparibhāṣāpāṭha 12; KātanPari. 33; JainePari. 39; CāndraPari. 13; ŚākaṭāPari. 12; SaraKaṇṭhā. (Gr.) i. 2.82; PariVṛ. (Sī.) 118.20; SiddhāKau. 46B.1 (*on* vii. 1.13); PariVṛ. (Nī.) 34.11; ParibhāŚe. 85; तिसृचतसृत्वं ङीब्विधेरनिमित्तम् MahāBh. i. 98.15 (*on* i. 1.39); ननु तिस्रश्चतस्र इत्यत्र त्रिचतुरोर्विभक्तिसंनिपातेन तिसृचतस्रावुच्येते तत्र संनिपातलक्षणो विधिरनिमित्तं तद् विघातस्येति ङीर्न भविष्यति GaṇRa. 1.42(73); यस्य च पूर्वत्रैवं निमित्तत्वं निषिध्यते तत्सन्नन्तेऽपि अनिमित्तम् Prasā. ii. 131.6; संनिपातो द्वयोः संबन्धः तन्निमित्तो यो विधिः स तयोः संनिपातविघातकविधेरनिमित्तमित्यर्थः PariVṛ. (Nī.) 34.13; ParibhāŚe. 162.14 (*on* 85); स्वसंनिपातविघातकस्य स्वयमनिमित्तमिति परिभाषार्थः LaŚabdeŚe. i. 362.19; i. 194.3; **3Bi** not a cause, non-cause अनिमित्तस्य निमित्तत्वान्नानिमित्ता भावोत्पत्तिः NyāyBh. 254.8 (*on* iv. 1.23); तृणादिविकारो हि यदि रूपादिपरावृत्तिमात्रहेतुः स नूनमौष्ण्यापेक्षेण तेजसा कर्तव्यः। तादृशे च पाकेऽनिमित्तं हिमम् Kiraṇā. 100.20; **3Bii** absence of cause यथा तुल्येऽपि भिन्नत्वे केषुचिद् वृत्त्यपेक्षिता। गोत्वादेरनिमित्तेऽपि तथा बुद्धिर्भविष्यति ŚlokaVār. 5(12).36 (554.6); **3C** not a material cause गेहे जातो गोष्ठे जात इत्यनिमित्तमपि गेहादि व्यपदिश्यते इति चेत्। न। तस्याप्यधिकरणतया निमित्तत्वात् Kiraṇā. 38.20; निमित्तकारणप्रत्यासन्नं कारणमनिमित्तमित्यादिविभागान्तरस्यापि परिभाषितुं शक्यत्वात् NyāySiA. 233.8; **4A** not a means (of knowledge) सत्संप्रयोगे पुरुषस्येन्द्रियाणां बुद्धिजन्म तत्प्रत्यक्षमनिमित्तं विद्यमानोपलम्भनत्वात् MīmāSū. i. 1.4; NayaVi. 169.3 (*on* i. 1.5); भविष्यंश्चैषोऽर्थो न ज्ञानकालेऽस्तीति। सतश्चैतदुपलम्भनं नासतः। अतः प्रत्यक्षमनिमित्तम् ŚābaBh. 22.2 (*on* i. 1.4); चोदनालक्षणोऽर्थो धर्म इति प्रकृतप्रतिज्ञासंगत्यभावादपि तु धर्मं प्रति प्रत्यक्षमनिमित्तमेवंलक्षणकत्वादित्यनुवादत्वं लक्षणस्यापि संभवेत् NyāyMañ i. 93.17; तस्मादनिमित्तं प्रत्यक्षम् ŚāstrDī. 19.25 (*on* i. 1.2); **4B** not a means यत्र च प्रमदानाम् ... श्रोण्य एव विशालस्फाटिकशिलातलचतुरश्रा रागिणां विश्रमकारणमनिमित्तं भवनमणिवेदिकाः HarṣaC. 150.1 (Bālabodhinī न निमित्तम्); **5** causelessness, means of emptiness, signlessness तथता भूतकोटिश्चानिमित्तं परमार्थता। धर्मधातुश्च पर्यायाः शून्यतायाः समासतः MadhyāVi. 1.15; सा पुनरुच्यते शून्यता अनिमित्तम् AbhidhSa. 12.21; किमुपादाय तथता अनिमित्तमुच्यते। सर्वनिमित्तोपशमतामुपादाय AbhidhSa. 13.1; प्रवेशायानिमित्ताय अनाभोगाय संभृतिः। अभिषेकाय निष्ठायै धीराणामुपचीयते MaYānaSū. 140.8 (18.41); 140.11 (18.41); निमित्तनिरोधार्थेनानिमित्तम्, सर्वनिमित्ताभावात् MadhyāViBh. 39.8 (*on* 1.16); सर्वैरेव संस्कृतासंस्कृतनिमित्तैः शून्यता शून्येत्यनिमित्तमुच्यते। ... अनिमित्तमेवानिमित्तः MadhyāViSūṬ. 42.1; त्रीणि विमोक्षमुखानि शून्यतानिमित्ताप्रणिहिताख्यानि विमुक्तये विनयेभ्यो भगवता निर्दिष्टानि PrasaPa. 246.6; शून्यता अनिमित्तमप्रणिहितम् MahāVyu. 73.2; निमित्तनिःसरणमनिमित्तम् MahāVyu. 82.6;

6 name of an eye-disease causing loss of sight (not produced by a physical cause but due to the seeing of gods, sages, *gandharvas* or great serpents) सुरर्षिगन्धर्वमहोरगाणां संदर्शनेनापि ...। हन्येत दृष्टिर्मनुजस्य यस्य स लिङ्गनाशस्त्वनिमित्तसंज्ञः SuśruS. vi. 7.44=RugVi. 59.64.

अनिमित्तक (animitta-ka) *adj.* **1** which does not have any basis, baseless **2** sudden **3** which is beyond cause, increate **4** causeless **5** not having an apparent cause **6** not having a cause or condition (for grammatical operation) **1** which does not have any basis, baseless असत्त्वे सर्वभावानां नित्यत्वं स्यादनाशतः। सर्वसंस्कारनाशित्वप्रत्ययश्चानिमित्तकः TattvSaṁ. 371; **2** sudden नानातिदुःखान्यनिमित्तकानि वातप्रकोपे खलु संभवन्ति KalyāKā. 3.64; **3** which is beyond cause, increate कर्मादिकारणविनिर्मितमस्य वाह्यं ज्योतिस्त्वनित्यमनिमित्तकमान्तरं चित् SaṁkṣeŚā. 3.77 (ii. 192.23); **4** causeless भावहेतुको विनाशः प्रतिसंख्यानिरोध इत्युच्यते। सूक्ष्मः स्वाभाविकोऽनिमित्तको विनाशोऽप्रतिसंख्यानिरोधः BrahmSūBh. (Bhā.) 120.26 (*on* ii. 2.22); **5** not having an apparent cause हस्तद्वयसमुत्सेधो बाष्पो यत्रानिमित्तकः।··· निधिं तत्र खनेन्नृपः Mānaso. ii. 3.340; **6** not having a cause or condition (for grammatical operation) न चायं यङ्लुक् आर्धधातुकं निमित्तीकृत्य। किं तर्हि। अनिमित्तकः। तस्माद् गुणो भवत्येव Prasā. ii. 361.22.

अनिमित्तकत्व (animittaka-tva) *n.* the state of not having a (prompting) cause तत् (अचेतनकार्यकारित्वम्) चेतनप्रेरणं यदि न निमित्तीकुर्यात् व्यापकविरुद्धमनिमित्तकत्वं प्रसज्येत PratyabhiVi. ii. 166.5 (*on* ii. 4.9) (Bhāsk. अनिमित्तकत्वम्-निमित्तरहितत्वम्)

अनिमित्तकार्त्स्न्य (animitta-kārtsnya) *n.* totality not having any basis अनिमित्तकार्त्स्न्येन समुदायप्रतीतेः सर्वेषां वेष्टकानाम् ··· विनियोगः प्रयोगान्तरार्थो भविष्यति SaṅkarKāBh. 63.9 (*on* ii. 1.30)

अनिमित्तकार्योत्पाद (animitta-kāryotpāda) *m.* production of a result without any cause सतामपि प्रतिबन्धात् कारणान्तराभावादन्यतो वा सिद्धेः कार्यानारम्भाविरोधादसतश्च कार्यवेलायां देवैरप्यप्राप्तेरनिमित्तकार्योत्पादप्रसङ्गादित्युक्तं संबन्धनित्यत्वे TantrVā. 962.19 (*on* iii. 4.13)

अनिमित्तकाल (a-nimittakāla) *adj.* not having any (fixed) time as its cause मूत्रम् ··· तद्विपरीतमतिगन्धि ··· अनिमित्तकालमशब्दमप्रशस्तम् KāśyaS. 47B. 30.

अनिमित्तकोप (animitta-kopa) *m.* anger without any cause or reason नाढ्यानामनिमित्तकोपकुटिलालापं मुखं पश्यसि Subhāṣi. 656.

अनिमित्तकोपना (animitta-kopanā) *adj.* (*f.*) who becomes angry without any reason or cause मुञ्च कोपमनिमित्तकोपने KumāSaṁ. 8.51; SaraKaṇṭhā. 683 9; SūktiRa. 182.3.

अनिमित्तचारिन् (animittacār-in) *m.* one of the five types of Bodhisattvas (*lit.* who conducts or performs deeds in the signless) (state) अनिमित्तचारी बोधिसत्वः पुद्गलः कतमः। दूरंगमभूमौ स्थितो यो बोधिसत्वः AbhidhSa. 92.8; आधिमोक्षिक एकश्च शुद्धाध्याशयिकोऽपरः। निमित्ते चानिमित्ते च चार्यप्यनभिसंस्कृते। बोधिसत्वा हि विज्ञेयाः पञ्चैते सर्वभूमिषु। तत्र निमित्तचारी द्वितीयां भूमिमुपादाय यावत् षष्ठ्याम्। अनिमित्तचारी सप्तम्याम् MaYānaSū. 172.6 (19.63); तथागताः ···। प्रज्ञया अनिमित्तचारिणः LaṅkāSū. 1.43 (8.26)

अनिमित्तचित्तवृत्ति (animitta-cittavṛtti) *adj.* having natural feelings अस्मिन् जगति महत्यपि न वेधसा किमपि वस्तु तद् घटितम्। अनिमित्तचित्तवृत्तेर्भवति यतो मातुरुपकारः KaumuMi. 7.6.

अनिमित्तज (animitta-ja) *adj.* [*f.* -ā] **1** arisen without any cause or reason अकस्माच्चैव संघाते दर्शने नखभस्मनाम्। रसान्यत्वे रसानां च दुर्गन्धे वानिमित्तजे AVPari. 70 (6).1; (देवः) उदासीनो गुणाभावादित्युपेक्षानिमित्तजा AhirbuS. 52.21; जाया रक्ष्याश्च नित्यशः। ··· वैषम्यादुपचाराणां विकारैश्चानिमित्तजैः। ··· असंभागे च वाग्दण्डपारुष्यादप्रसङ्गतः। प्रद्वेषो भर्तरि स्त्रीणां प्रकोपश्चापि जायते BhaviP. 29B. 11 (i. 8.63); **2** arising from ill omen त्वत्प्रसादेन तीर्णाः स्मो मृत्युमद्यानिमित्तजम् KathāSaSāg. vi. 6.88.

अनिमित्तजात (animitta-jāta) *n.* multitude of ill omens पपात पश्यन्ननिमित्तजातं स पश्चिमं द्वारमनीकिनीशः RāmC. 32.22.

अनिमित्ततस् (animitta-tas) *adv.* **1A** without any cause or reason प्रासादाद्रिविमानानां प्राकाराणां च कम्पने। गीतवादित्रशब्दाश्च यत्र स्युरनिमित्ततः AVPari. 71 (2).2; न ह्यात्मस्तवसंयुक्तं वक्तव्यमनिमित्ततः MahāBhā. i. 30.3; नैताः शक्या मया द्रष्टुं स्प्रष्टुं वाप्यनिमित्ततः MahāBhā. iii. 213.46; अकस्मादेव कुप्यन्ति प्रसीदन्त्यनिमित्ततः। शीलमेतदसाधूनाम् MahāBhā. v. 36.39; v. 49.10; xii. 34.11; पश्यन् ··· भूतानामुत्पत्तिमनिमित्ततः।···न प्रहृष्ये न च व्यथे MahāBhā. xii. 172.10; अनातुरः स्वानि खानि न स्पृशेदनिमित्ततः ManuSm. 4.144 (ManuBh. कण्डूयनादिनिमित्तं विना, ManvaVi. आचमनादिनिमित्तव्यतिरेकेण); ViṣṇuSm. 71.79; चलिते चित्तमनसि ···। प्रध्यायति प्रस्वपिति रोदिति(ती)हानिमित्ततः BhelaS. 150.7 (6.8); प्रायेण देवाः सर्वे वै विज्ञेया ह्युपपत्तिजाः। ··· केचिदेवानिमित्ततः VāyuP. ii. 8.312; व्रजन्नपि तथात्मानं मन्यतेऽनुगतं परैः। विमना विफलारम्भः संसीदत्यनिमित्ततः YājñaSm. 1.274 (Mitā. विमनाः ··· संसीदत्यनिमित्ततः विना कारणेन, Aparā. दृष्टनिमित्ताभावतः, VīraMi. कारणं विनैव); ViṣṇuDhaP. ii. 105.5; BhaviP. 53A. 21 (i. 23.8); 660A. 33 (iv. 32.5); असति प्राक्प्रध्वंसाभावेऽनिमित्ततोऽनित्यप्रत्ययः स्यात् NyāyVār. 283.22 (*on* ii. 2.12–13); रुदन्तमनिमित्ततः ···। बह्वाशिनं पिशाचेन विजानीयादधिष्ठितम् AṣṭāHṛ. vi. 4.31; यदा ··· परिस्रवन्नित्यरुजोऽनिमित्ततः। स कीटदन्तो मुनिभिः प्रकीर्तितः KalyāKā. 15.51; देहादिष्वभिमानोऽस्य कादाचित्कः सहेतुकः। आगमापायिसाक्षित्वं नित्यमेवानिमित्ततः BṛĀraUBhVā. ii. 1.201; क्षेत्रज्ञेश्वरभेदेन संज्ञा नैवेह विद्यते। तद्धेतौ तमसि ध्वस्ते कुतः संज्ञानिमित्ततः BṛĀraUBhVā. ii. 4.444; नेक्षेतोद्यन्तमादित्यं शशिनं चानिमित्ततः KūrmaP. 559.3 (2.16); PadmP. i. 55.43; यथा मानापमानौ हि प्रयुज्येतानिमित्ततः। तन्निमित्ता जनत्यागे (?जनास्त्यागे) प्रयतन्ते तदाश्रिताः BhaviP. 28B. 15 (i. 8.31); चेष्टाः स्युरङ्गप्रत्यङ्गजनितास्त्वनिमित्ततः BhāvPra. (Śā.) 16.12(1); 242.22(8); **1B** without the instrumental cause अनिमित्ततो भावोत्पत्तिः कण्टकतैक्ष्ण्यादिदर्शनात् NyāySū. iv. 1.22; iv. 1.23; **2** due to uncertainty स्वयंवरः क्षत्रियाणां विवाहः पुरुषर्षभ। स च संशयितः पार्थ स्वभावस्यानिमित्ततः MahāBhā. i. 211.21; **3** suddenly, unexpectedly सुषुप्तिहर्षार्तियुतोऽनिमित्ततः। प्रशाम्यति प्रोन्नमति प्रपीडितः ··· समीरणात् CaraS. vi. 12.10 (1922 Ed.) = RugVi. 36.7.

अनिमित्तता (animitta-tā) *f.* **1A** causelessness बुद्ध्वानिमित्ततां सत्यां हेतुं पृथगनाप्नुवन्। वीतशोकं तथाकाममभयं पदमश्नुते GauḍKā. 4 78; कण्टकादीनां संस्थानविशेषवतां निमित्तादर्शनेनानिमित्ततां मन्वानस्तेनैव दृष्टान्तेन ··· पूर्वपक्षयति TātpaṬ.(Vā.) 605.8 (*on* iv. 1.22); **1B** the state of not being the cause कर्मदेवेश्वरादीनामत एवानिमित्तता TaiUBhāVā. 72.19 (2); उत्पित्सोस्त्वस्य पुरुषार्थस्याव्यक्तस्य स्थितिकारणत्वं युक्तम्। न चैतावता धर्मादीनामनिमित्तता TattvVai. 184.19 (*on* 4.3); **2** the state of not being the means of knowledge प्रत्यक्षं यज्जने सिद्धं तस्यैवंधर्मकत्वतः। विद्यमानोपलम्भत्वं तेन धर्मे निमित्तता (?र्मेऽनिमित्तता) ŚlokaVār. 4.18 (137.10); अदृष्टसंगतित्वेन सर्वेषामनिमित्तता। अन्यः प्रतीतो न ह्यन्यं गमयिष्यत्यसंगतम् ŚlokaVār. 7.4 (847.5); सति संप्रयोगे बुद्धिः प्रत्यक्षम् — इत्यनूद्य वेदार्थबोधं प्रत्यनिमित्तता वर्तमानविषयतयोक्ता NayaVi. 67.5 (*on* i. 1.4); 67.7 (*on* i. 1.4); 67.10 (*on* i. 1.4)

अनिमित्तताप्रतिज्ञा (animittatā-pratijñā) *f.* declaration of not being the cause यद्यौत्पत्तिको नित्यः शब्दः संबन्धश्च, तथापि न चोदनालक्षणो धर्मः — इति वृद्धव्यवहारस्यानिमित्तताप्रतिज्ञेयं वैदिके व्यवहारे Bṛha. 372.9 (*on* i. 1.24)

अनिमित्तताप्राप्ति (animittatā-prāpti) *f.* undesired possibility of causelessness न हि स्वभावः कार्यं वा स्वभावात्कारणादृते। भेदानिमित्तताप्राप्तेस्ते विनास्ति न चानुमा TattvSaṁ. 1478.

अनिमित्तत्व (animitta-tva) *n.* **1** the state of not being a condition or cause (of grammatical operation) **2** the state of not being an occasion **3** unpredictability, uncertainty **4** signlessness (as a way of Śūnyatā) **5** the state of being causeless, causelessness **6** the state of not being the means of knowledge **7** the state of not being the cause **8** the state of not being the ground of the application of a term **9** the state of not being an instrumental cause **10** the state of not being an ill omen **1** the state of not being a condition or cause (of grammatical operation) न वा संनिपातलक्षणस्यानिमित्तत्वात् Vār. 6 *on* P. vii. 3.119; प्राप्तविभाषायां त्वग्रादीनां प्रत्ययोत्पत्तावनिमित्तत्वात्तन्निवृत्तावेव हेतुत्वात् तस्यानुपपदत्वमित्यर्थः Pradī. ii. 442B.16 (*on* ii. 2.20); धिभावस्य स्थानिनो हिशब्दस्यानिमित्तत्वेन समाननिमित्तत्वाभावात् PariVṛ.(Sī.) 9.20; 119.6; ननु व्याकरणे पदानामेव संस्काराद् द्वितीयपदस्यानिमित्तत्वेनासंनिधानादनादिष्टादचः पूर्वत्वासंभवात्···यणादिप्राप्तिरेव नास्ति किं पदान्ते स्थानिवद्भावनिषेधेन Prasā. i. 57.14; i. 77.5; **2** the state of not being an occasion उक्तमनिमित्तत्वम् MīmāSū. vi. 1.49; रुचिरिच्छा सा यदा श्राद्धानुष्ठानविषया भवति तदुपलक्षितोऽपि कालः श्राद्धाङ्गं भवति। अस्यानिमित्तत्वं पूर्वोक्तश्राद्धानिमित्तत्वनिराकरणन्यायेनैव निराकरणीयम् CaturCin. iii(1). 168.4; **3** unpredictability, uncertainty अग्न्याधेये वाविप्रतिषेधात्तानि धारयेन्मरणस्यानिमित्तत्वात् MīmāSū. xi. 3.44; **4** signlessness (as a way of Śūnyatā) अत्रानिमित्तत्वं निमित्तनिरोध उच्यते MadhyāViSūṬ. 39.20 (*on* 1.16).

(MB. 1971); **5** the state of being causeless, causelessness शरीराद्येकदेशं पक्षयसि तथाप्यन्यतरधर्मासिद्धो दृष्टान्तः … अनिमित्तत्वस्य चाभावादिति NyāyVār. 473. 13 (*on* iv. 1. 24); उत्तरस्यानिमित्तत्वादुत्पत्तिर्नोपपद्यते ŚlokaVār. 6. 428 (840. 4); पूर्वक्षणविनाशे च कल्प्यमाने निरन्वये। पश्चात्तस्यानिमित्तत्वादुत्पत्तिर्नोपपद्यते TattvSaṁ. 484; स्वरूपस्यानिमित्तत्वात् सनिमित्ता हि चापरे UpadeSā. 285. 41; अन्यतरेण साध्यधर्मेणानिमित्तत्वाख्येनासिद्धोऽनिमित्तत्वस्यैवासिद्धेः TātpaṬ (Vā.) 606.4 (*on* iv. 1. 24); न च प्रमात्वानधिकरणत्वे सति संस्कारजन्यत्वं तल्लक्षणम् … अन्यत्वस्यानिमित्तत्वादनुभूतित्वसंभवात् TarkSaṁ. (Ā.) 109. 24; **6** the state of not being the means of knowledge प्रत्यक्षमपि धर्मे प्रत्यनिमित्तत्वेनोपन्यस्तं न लक्ष्यत्वेनेति व्याख्यातम् TantrVā. 334. 8 (*on* ii. 1.1); अधिगम्यनिमित्तत्वमेव सर्वेषामनिमित्तत्वे हेतुः TantrRa. 234. 20; ननु लक्षणपक्षे यथा तेषामपि लक्षणं वक्तव्यं तथा किमिति तेषामपि सूत्रेणैवानिमित्तत्वं नोच्यते NyāyRa. 140. 12 (*on* 4.23); 138. 11 (*on* 4. 19); एवं तु प्रमाणान्तराणामनिमित्तत्वे हेत्वनभिधानात् NyāyRa. 164. 7 (*on* 4. 96); अतः सविकल्पकमपि प्रत्यक्षम्, तत्पूर्वकं चानुमानादीति सिद्धं तेषामप्यनिमित्तत्वम् ŚāstrDī. 43. 11 (*on* i. 1.4); **7** the state of not being the cause यावद्दर्शनं व्यवस्था भविष्यतीति चेन्न, निमित्तस्यादर्शनात्, दृष्टस्य चानिमित्तत्वात् NyāyKuA. i. 15. 5; गुणधर्मः … नित्यस्तु सामान्यरूपो न संस्कारशब्दवाच्यो नाप्युपलब्धिफलः, तस्य स्वोपलब्धेरन्यत्रानिमित्तत्वात् NyāyVārPari. 501. 8; तद्भेदस्यानिमित्तत्वात्, तद्भेदात् (तु) भिदा यदि। निमित्तभेदभूयस्त्वात् तद्भूयस्त्वं तदापतेत् TarkSaṁ.(Ā.) 38.24; न च सामान्येन भूतले घटज्ञानमस्त्वितीच्छया आरोप इति वाच्यम्। उपस्थितदेशान्तरं विहायात्रैव तदारोपे तस्या अनिमित्तत्वात् BhedaDhi. 100.1; अविद्यादीनां संघातभावं प्रत्यनिमित्तत्वात् VedāntKau. 194. 4 (*on* ii. 2.19); **8** the state of not being the ground of the application of a term सादृश्यस्यानिमित्तत्वान्निमित्तस्याप्रतीतितः। समयो दुर्ग्रहः पूर्वं शब्देनानुमयापि वा NyāyKuA. ii(1). 198.7; **9** the state of not being an instrumental cause उपादानस्य मृदादेरनिमित्तत्वम् अज्ञत्वात् ŚrutaPra. ii. 165. 26 (*on* i. 4.23); **10** the state of not being an ill omen ग्रासार्थेनानिमित्तत्वादफलं तदित्यर्थः AdbhuSāg. 627. 15.

अनिमित्तत्वकथन (animittatva–kathana) *n.* statement of not being the means of knowledge न हीदं लक्षणं प्रत्यक्षस्य, किन्त्वनिमित्तत्वकथनमात्रम् ŚāstrDī. 36. 1 (*on* i. 1. 4); एतत्सूत्रम् … अनिमित्तत्वकथनपरत्वेन व्याख्यातम् YuktiSneha. 35. 36 (*on* i. 1. 4)

अनिमित्तत्वपर (animittatva–para) *adj.* referring to (perception as) not being the means of knowledge भवदासेनैतत्सूत्रं द्विधा कृत्वा सत्संप्रयोगे इत्येवमादि तत्प्रत्यक्षमित्येवमन्तं प्रत्यक्षलक्षणपरम्, अनिमित्तमित्यादि च तस्य धर्मं प्रत्यनिमित्तत्वपरं व्याख्यातम् NyāyRa. 134. 9 (*on* 4. 1)

अनिमित्तत्वपरत्व (animittatvapara–tva) *n.* the state of having reference to (perception as) not being the means of knowledge केचिदेतत्सूत्रं द्विधा कृत्वा 'सत्संप्रयोगे' इत्यादि 'तत्प्रत्यक्षम्' इत्येवमन्तं प्रत्यक्षलक्षणपरत्वेन व्याचक्षते, 'अनिमित्तं विद्यमानोपलम्भनत्वात्' इतीदं तस्य धर्मं प्रत्यनिमित्तत्वपरत्वेन। भाष्यकारेण तु सकलमेवेदं सूत्रमनिमित्तत्वपरत्वेन व्याख्यातम् TātpaṬ.(U.) 121.11 (*on* 4. 1)

अनिमित्तत्वप्रतिपादन (animittatva–pratipādana) *n.* explanation of not being the means of knowledge योगिप्रत्यक्षस्य तु भवतामसिद्धत्वात्कस्य धर्मं प्रत्यनिमित्तत्वप्रतिपादनम् NyāyMañ. i. 94.26.

अनिमित्तत्वप्रसक्ति (animittatva–prasakti) *f.* undesired contingency of being causeless तयोरधिष्ठानावभासतदवधिकप्रमाणलक्षणप्रसिद्धनिमित्तासंभवादनिमित्तत्वप्रसक्तिर्बाधिका PramāMā. 7. 19.

अनिमित्तत्वप्रसङ्ग (animittatva–prasaṅga) *m.* undesired contingency of being the cause or means तथा कल्पनायां च स्वामिवमनस्यानिमित्तत्वप्रसङ्गः TantrVā. 1013. 26 (*on* iii. 4.41); न चा(नाप्य)विनाभावनिश्चयेनापि गमयन्नपक्षधर्मोऽर्थापत्तिरिति युक्तम् — पक्षधर्मताया अनिमित्तत्वप्रसङ्गात् NyāyKuA. ii(1). 226.6.

अनिमित्तत्वव्याज (animittatva–vyāja) *m.* [Inst.] on the pretext of not being the means (of knowledge) जैमिनीयास्तु धर्मं प्रति अनिमित्तत्वव्याजेन … इत्यनुवादभङ्ग्या प्रत्यक्षलक्षणमाचक्षते PramāMī. 23. 16 (*on* i. 1. 29)

अनिमित्तत्वोपपादन (animittatvopapādana) *n.* explanation of not being the means of knowledge ननु प्रत्यक्षादीनामनिमित्तत्वोपपादनेनार्थाच्चोदनैव धर्मे प्रमाणमित्यवधारणस्य सिद्धत्वात् किमुत्तरसूत्रेणेत्याशङ्क्य … आह YuktiSneha. 43.36 (*on* i. 1. 5)

अनिमित्तदर्शन (animitta–darśana) *n.* sight of an ill omen अन्येऽपि मनःक्षोभजननमनिमित्तदर्शनमपि रुजापक्ष एव व्याचक्षते NāṭaLaRaK. 969.

अनिमित्तदर्शितादर (animitta–darśitādara) *adj.* who has shown respect without any apparent cause अहं तु प्रकृतिमुग्धापि वे(ते)नानिमित्तदर्शितादरेण तस्य क्षितिपसूनोस्तथाविधेन सहसालिङ्गनेन भिन्नहृदया विहस्य चिन्तितवती TilaMañ. 287. 2

अनिमित्तधातु (animitta–dhātu) *m.* sphere of signlessness or causelessness सनिमित्तसंज्ञा कतमा। अव्यवहारकुशलस्यानिमित्तधातुसमापन्नस्य भवाग्रसमापन्नस्य च संज्ञां स्थापयित्वा यावदन्या संज्ञा AbhidhSa. 5. 8.

अनिमित्तनिमित्त (animitta–nimitta) *adj.* having a non-cause (itself) as the cause (i. e. having no cause or interest) पुरुषाः …। येऽनिमित्तनिमित्तेन धर्मेणाराधयन् हरिम् BhāgP. iii. 15. 14; अनिमित्तनिमित्तेन स्वधर्मेणामलात्मना। तीव्रया मयि भक्त्या च श्रुतसंभृतया चिरम् BhāgP. iii. 27. 21.

अनिमित्तनिमित्तत्व (animittanimitta–tva) *n.* the state of having a non-cause as the cause अनिमित्तनिमित्तत्वान्नानिमित्ततः NyāySū. iv. 1. 23.

अनिमित्तनिराकृता (animitta–nirākṛtā) *adj.* (*f.*) repudiated without any cause उपहितस्मृतिरङ्गुलिमुद्रया प्रियतमामनिमित्तनिराकृताम्। अनुशयादनुरोदिमि चोत्सुकः Śāk. 6.9.

अनिमित्तपद (animitta–pada) *n.* sphere of signlessness अनिमित्तपदं ज्ञेयं विकल्पानां च संक्षयः। अभूतपरिकल्पश्च तदप्रणिहितस्य हि MaYānaSū. 95.5 (14. 35)

अनिमित्तपर (animitta–para) *adj.* referring to what is not a means of knowledge नन्वनिमित्तपरेऽपि सूत्रे सति कथमिदं भाष्यम् TātpaṬ.(U.) 124. 19 (*on* 4. 19); 134. 20 (*on* 4.59); ये च लक्षणानुवादेनैवानिमित्तपरं सूत्रमिति मन्यन्ते तन्निरासार्थमनुवादनिराकरणम् NyāyRa. 137.20 (*on* 4. 16)

अनिमित्तपरत्व (animittapara–tva) *n.* the state of having reference to what is not a means of knowledge अभ्युपगम्य लक्षणपरत्वमस्माभिः समर्थितम्, इदानीं प्रकृतमनिमित्तपरत्वमुपसंहरन्नाह TātpaṬ.(U.) 141.11 (*on* 4.85)

अनिमित्तपिशुन (animitta–piśuna) *adj.* **1** backbiter or treacherous without any reason सदानिमित्तपिशुनाः क्रूरा दोषावलोकिनः। राजश्रीरजनीघूकाः खलाः कच्चिन्न ते प्रियाः RāmāMañ. 95.3; **2** indicating ill omen, RāmāMañ. 95.3.

अनिमित्तप्रकथन (animitta–prakathana) *adj.* talking or babbling much without any cause or reason अनिमित्तप्रकथनो बहुभाषी विकारवान्। — उन्मत्तो भवति ह्येवं तस्यैतां कारयेद्गतिम् NāṭyaŚā. 12.124.

अनिमित्तप्रतिपादक (animitta–pratipādaka) *adj.* which explains what is not a means of knowledge नन्वेवमनिमित्तप्रतिपादकमपीदं सूत्रमनर्थकमेव TātpaṬ.(U.) 125. 11 (*on* 4.21); 125.15 (*on* 4.22)

अनिमित्तप्रतिपादकत्व (animittapratipādaka–tva) *n.* the state of being that which explains what is not a means of knowledge अनिमित्तप्रतिपादकत्वेन चैकवाक्यत्वे सति न वाक्यभेदो युक्त इत्याह TātpaṬ.(U.) 123. 13 (*on* 4. 9)

अनिमित्तप्रतिपादन (animitta–pratipādana) *n.* explanation of what is not a means of knowledge अनिमित्तप्रतिपादनपरेऽप्यप्रामाण्यप्रतिपादकहेतुद्वयसिद्ध्यर्थमित्यदोषः TātpaṬ.(U.) 125.9 (*on* 4.21); अनिमित्तप्रतिपादनस्य तु 'चोदनैव धर्मे प्रमाणम्' इत्यनया प्रतिज्ञया सह संबन्धोऽस्तीत्याह — प्रकृतेन चेत्यर्थेन TātpaṬ.(U.) 125. 13 (*on* 4. 22)

अनिमित्तप्रसङ्ग (animitta–prasaṅga) *m.* undesired contingency of being what is not a means of knowledge ततश्च मृगतृष्णादि न प्रत्यक्षं प्रसज्यते। अनिमित्तप्रसङ्गस्तु तस्यापि विनिवार्यते ŚlokaVār. 4. 25 (140. 6)

अनिमित्तप्रहृष्ट (animitta–prahṛṣṭa) *adj.* overjoyed without any reason अनिमित्तप्रहृष्टानामनिमित्तानुतापिनाम्। न क्वापि चलचित्तानां तिरश्चामिव निश्चयः RājTa.(Ka.) 7. 247.

अनिमित्तफल (animitta–phala) *n.* fruit of the ill omen अनिमित्तफलं तावत्प्राप्तमेतेन यत्त्वयम्। उक्त्वाजीव जीवेति तेन रक्ष्याम्यमुं वधात् KathāSaSāg. xviii. 5. 123.

अनिमित्तबन्धु (animitta–bandhu) *m.* friend without any motive एतच्च यद्यपि अनिमित्तबन्धुना … तेन दिव्यपुरुषेण … आभरणमेकं दत्तम्, तथापि त्वदीयमेतत् TilaMañ. 45. 21.

अनिमित्तबलग्लानि (animitta–balaglāni) *adj.* having strength and exhaustion without any reason कालवर्णप्रमाणैर्या विषमं पुष्पमृच्छति। अनिमित्तबलग्लानिर्विकुटा नाम सा स्मृता KāśyaS. 192B. 5.

अनिमित्तभङ्ग (animitta–bhaṅga) *m.* breaking without any cause अनिमित्तभङ्गचलनस्वेदाश्रुनिपातजल्पनाद्यानि। लिङ्गार्चायतनानां नाशाय नरेशदेशानाम् BṛSaṁ. 46.8.

अनिमित्तभङ्गुरता (animittabhaṅgura-tā) *f.* the state of being perishable without any cause विलासानामनिमित्तभङ्गुरताम् ·– भावयन्ती क्षपयामि ··· कालम् TilaMañ. 345. 16.

अनिमित्तभाव (animitta-bhāva) *m.* the state of not being a cause or condition (of a grammatical operation) असति अतोऽमिति लक्षणेऽकारान्तमप्यङ्गं लुको निमित्तमासीत । तदनेन लक्षणेनोपजायमानेनापवादविधानाल्लुक्प्रत्यनिमित्तभावमापद्यते Nyās. ii. 635. 12 (*on* vii. 1. 23)

अनिमित्तभावनाफलत्व (animittabhāvanāphala-tva) *n.* the state of being the result of the causeless or signless practice तदन्यसर्वप्रतिपक्षत्वात् तथतानिमित्तं सूक्ष्ममनिमित्तभावनाफलत्वादधिगमनिमित्तं दूरानुगतं वेदितव्यम् MaYānaSū.(App.) 191. 13.

अनिमित्तभूत (animitta-bhūta) *adj.* who is (i. e. who indicates) an ill omen (हर्षः) अनिमित्तभूतदीर्घाध्वगं कुरङ्गमनामानमायान्तमद्राक्षीत् HarṣaC. 212. 10 (Bālabodhinī अनिमित्तभूतः अपशकुनसूचको दीर्घाध्वगो दीर्घमार्गगामी)

अनिमित्तम् (animittam) *adv.* **1** without any cause or reason स्वरैका(?क)देशं स्वरितस्य चोत्तरं यदा निहन्यादनिमित्तमक्षरम् ṚPrāti. 11. 27; अनिमित्तं सुरश्रेष्ठ सद्यः प्राप्नोति गर्हणाम् MahāBhā. i. 363*; न वै यथापूर्वमिवासि पुत्र चिन्तापरश्चासि विचेतनश्च । दीनोऽतिमात्रं (v. 1. अनिमित्तम्) त्वमिहाद्य किं नु पृच्छामि त्वाम् MahāBhā. iii. 111.22; पश्य दैवोपघाताद्धि भुजवीर्यव्यपाश्रयम् । इमामवस्थां संप्राप्तमनिमित्तमिहाद्य माम् MahāBhā. iii. 176. 28; अनिमित्तम् इन्दुवदने किम् अत्रभवतः पराङ्मुखी भवसि Mālavikā. 1. 18; भङ्गपातवलनान्यनिमित्तं रोदनानि च सुरप्रतिमानाम् । अग्निरूपमनलेन विना वा निश्चलानि च यदा प्रचलन्ति YogYā. 3. 8; तत्किमित्यद्यानिमित्तमन्यथैव संभावयसि MālaMā. 8. 17; अनिमित्तं यद्विहसति निष्कारणमेव यत्सखीं वदति । दयितं विलोक्य तदियं शंसति तदधीनमात्मानम् ŚṛṅgāTi.(Ru.) 1. 109; अनिमित्तं तृणं वापि छेदयेन्न कदाचन KulārT. 5. 46; अनिमित्तं च हसन्ती सादरमाभाषते सखीं किमपि Kāvyālaṅ.(Ru.) 12.34; किमनिमित्तममी निपतन्ति वा सुवपुषो विषमाणि यतस्ततः । न खलु विश्वसिमीक्षितवानपि श्वसिति राजसुतेति सखेऽधुना RāmC. 7.19; दक्षिणचक्षुराश्चर्यदर्शनत्वरयेव सर्वतो विभाव्यमानरम्यरोमोद्भेदमश्वमिव जात्यमनिमित्तमेवारुरोह । हर्षप्रकर्षमन्तरात्मा TilaMañ. 144. 19; 278. 13; अनिमित्तमिदं कस्मात्कुयोनित्वमवाप्तवान् SkandP. ii(7). 8. 5; अनिमित्तमहं तात भावदोषविवर्जितः । शप्तः BhaviP. 126B.29 (i. 73.42); न स्यात्कः पतितेऽनिमित्तमचले संदेहवान् देहवान् KīcaVa. 3. 50; द्राग् धावत्यनिमित्तमेव ··· अयं वर्षद्वये पुञ्चुकः MātaLī. 5.3; द्राङ् माद्यत्यनिमित्तमेव मुदितः शूरोऽतिसर्वंसहो यौधो नाम ··· प्राप्तो दशां पञ्चमीम् MātaLī. 5.15; अनिमित्तमपध्वंसमानम् ·– अमर्त्यबलमप्यालोकयन् ··· वासवः ··· आलोचयामास NīlaVi. 26. 1; अनिमित्तमासनादुत्थायान्यत्र गमनं प्रियप्रारब्धकथामाक्षिप्य सख्या आलपनम् । ··· विभ्रमः NāṭaLaRaK. 2637; **2** without any cause (i. e. which cannot be diagnosed) यस्यानिमित्तं शिरसो रुजश्च भवन्ति SuśruS. vi. 25. 5; RugVi. 60.2; रूपाणि पीतवज्रायाः प्रवक्ष्याम्यत उत्तरम् अजीर्णमरतिर्ग्लानिरनिमित्तं व्यथारुचिः KāśyaS 9B. 15; अनिमित्तमभीक्ष्णं च यस्योद्गारः प्रवर्तते । निद्राजृम्भापरीतस्य छर्दिस्तस्योपजायते KāśyaS. 34A.21; तत्र वातविद्रधिरनिमित्तं पच्यते Hastyāyur. 472. 7 (3. 13); **3** suddenly (वायुः) आवृतो दोषलिङ्गानि सोऽनिमित्तं प्रदर्शयेत् AṣṭāHṛ. iii. 10. 19; RugVi. 33.25.

अनिमित्तमात्र (animitta-mātra) *n.* mere absence of a cause तद्धि इदम् अनिर्वाच्यत्वेन प्रदर्शितं रूप्यादि कार्यत्वात् घटादिवत् कारणम् आकाङ्क्षति, न च तस्य अनिमित्तमात्रात् उपपत्तिः TarkSaṁ.(Ā.) 137.2.

अनिमित्तमैत्री (animitta-maitrī) *f.* friendship without any motive भगवन् अनिमित्तमैत्रीमयचरित्र ··· शंकर AmṛUda. 5. 0(8)

अनिमित्तयोग (animitta-yoga) *m.* causeless or signless effort प्रज्ञा ··· फलभूता तु सर्वाकारवरोपेता सर्वधर्मशून्यताधिगमस्वभावा अनिमित्तयोगेन BodhiCaPañ. 170. 1.

अनिमित्तरुज (animitta-ruja) *adj.* painful without any cause (i. e. having pain the cause of which cannot be diagnosed) कृष्णश्छिद्री चलः स्रावी ससंरम्भो महारुजः । अनिमित्तरुजो वाताद्विज्ञेयः कृमिदन्तकः SuśruS. ii. 16.29; RugVi. 56. 23; शनैः शनैर्घनं शोफं श्लीपदं तत्प्रचक्षते । परिपोट्युतं कृष्णमनिमित्तरुजं खरम् AṣṭāSaṁ. ii. 309. 12 (6.34) = AṣṭāHṛ. vi. 29. 20 (comm. अहेतुपीडम्); श्लीपदं स्यात् ·–। वातजं कृष्णरूक्षं च स्फुटितं तीव्रवेदनम् । अनिमित्तरुजं तस्य बहुशो ज्वर एव च RugVi. 39. 2; BhāvPra.(Bhā.) 8(44(?45)). 3.

अनिमित्तरुदित (animitta-rudita) *n.* weeping without any cause अनिमित्तरुदितहसितोपविष्टगीतप्रधावितोत्क्रुष्टैः । ·– उन्मादं संप्रयुञ्जीत NāṭyaŚā. 7. 123(?133)

अनिमित्तविलम्बिन् (animitta-vilambin) *adj.* delaying without any cause गमितोऽस्माभिरिहैव सोऽवधिः ···। अनिमित्तविलम्बिभिः प्रभौ बत वाच्यं किमिवास्मदादिभिः RāmC. 13.54.

अनिमित्तविहार (animitta-vihāra) *m.* name of the seventh condition of existence (*lit.* signless state) सम्यक्प्रहाणलक्षणम् । प्रभेदेन पुनः । ··· अनिमित्तविहारे च लब्धौ व्याकरणस्य च । सत्त्वानां परिपाके च अभिषेके च धीमताम् MaYānaSū. 141. 21 (18.47); अनिमित्तविहारे सप्तम्यां भूमौ MaYānaSū. 141. 26 (18. 48)

अनिमित्तविहारिन् (animitta-vihārin) *adj.* existing in the signless state शून्यतागोचरः । अनिमित्तविहारी ।·– अभिज्ञाविक्रीडितः ते च बोधिसत्त्वमहासत्त्वाः MahāVyu. 30.14.

अनिमित्तवृष्टि (animitta-vṛṣṭi) *f.* shower of ill omens द्वारं प्रहस्तः प्रपपात पूर्वम् ·–। नाचिन्तयत्तामनिमित्तवृष्टिं हतो जयाशामृगतृष्णिकाभिः RāmC. 27.48.

अनिमित्तशत (animitta-śata) *n.* hundreds of ill omens विदधुरवसरेऽत्र दैत्यचक्रप्रलयपरिस्फुटपैशुनोत्थितानि । ··· भयमनिमित्तशतानि दारुणानि HarVi. 34. 61; इह च सन्त्यनिमित्तशतानि ते कटकसीम्नि ततो लघु गम्यताम् Nārāy. x. 40. 3; व्रजगेहतलेऽप्यनिमित्तशतं समुदीक्ष्य गता यमुनां पशुपाः Nārāy. x. 55. 7.

अनिमित्तसंहत (animitta-saṁhata) *adj.* gathered without any cause काकानां निर्दिशेच्छिशुभिः । अनिमित्तसंहतैर्ग्राममध्यगैः क्षुद्भयं प्रवाशद्भिः BṛSaṁ. 95.8.

अनिमित्तसंहति (animitta-saṁhati) *f.* group of ill omens इति वक्त्यनिमित्तसंहतिर्डमरं घोरमरातिसंभवम् RāmC. 33.29.

अनिमित्तसंज्ञा (animitta-sañjñā) *f.* signless consciousness अनिमित्तसंज्ञा कतमा । या स्थापिता संज्ञा AbhidhSa. 5. 9.

अनिमित्तसंन्यास (animitta-sannyāsa) *m.* name of a type of renunciation (i. e. renunciation in the regular order without any specific reason) कर्मसंन्यासोऽपि द्विविधः निमित्तसंन्यासोऽनिमित्तसंन्यासश्चेति । निमित्तस्त्वातुरः । अनिमित्तः क्रमसंन्यासः ।··· ब्रह्मव्यतिरिक्तं सर्वं नश्वरमिति निश्चित्याथो क्रमेण यः संन्यस्यति स संन्यासोऽनिमित्तसंन्यासः NāraPaU. 5. 1.

अनिमित्तसमाधि (animitta-samādhi) *m.* one of the three types of unions called Animitta (*lit.* signless union) (उपशमः) त्रयाणां समाधीनां त्रिविधो गोचरो ज्ञेयः ।··· तस्याश्रयस्यात्यन्तोपशम आनिमित्तसमाधेः MaYānaSū. 148. 12 (18. 77)

अनिमित्तसंपात (animitta-sampāta) *m.* continuous occurrence of ill omens सोऽयम् (भरतः) ··· कतिपयैरेव दिनैरनिमित्तसंपातेन सातङ्कः साकेतमाससाद RāmāCam. 2.61(6)

अनिमित्तसुन्दर (animitta-sundara) *adj.* naturally charming भद्र ·– अनिमित्तसुन्दरो मैत्रीभावः, सतां लक्षणम् NalaCam. 2. 24(6)

अनिमित्तसुप्रभु (animitta-suprabhu) *m.* master who is kind without any motive निराशिषा निर्निलयेन मेदिनीमिमामटित्वा निभृतेन कुत्रचित् । तव प्रसादादनिमित्तसुप्रभोरिदं मयाप्तं पदमात्मनश्चिरात् RāmC. 5. 58.

अनिमित्तस्थिति (animitta-sthiti) *f.* signless arrest अष्टादशविधो मनस्कारः ।··· पञ्च ··· बलेषु ।··· सप्तसंबोध्यङ्गेषु ।··· अनिमित्तस्थित्याश्रयपरिवृत्त्याकारभावनश्च मार्गाङ्गेषु MaYānaSū. 57. 29 (11. 12)

अनिमित्तस्मित (animitta-smita) *n.* smile without any cause or reason किंचित् त्रपानुविद्धेन पुण्डरीकदलत्विषा । तमानर्चैव राजेन्दुमनिमित्तस्मितेन सा NavaSāC. 6. 45; तस्यावन्ध्यप्रसादत्वं रक्षन्तः पितृमन्त्रिणः । पार्श्वगेभ्यो ददुर्वित्तमनिमित्तस्मितेष्वपि RājTa.(Ka.) 1.78; इष्टवियोगादेरुन्मादोऽनिमित्तस्मितादिकृत् Kāvyānu.(He.) 112.11; 112. 13; BhāvPra.(Śā.) 24.19(1)

अनिमित्तस्मितचन्द्रिका (animittasmita-candrikā) *f.* moon-light in the form of causeless (i. e. naive) smile तस्यानिमित्तस्मितचन्द्रिकाभून्नरेन्द्रनेत्रोत्सववैजयन्ती VikraDeC. 3. 4.

अनिमित्तहत (animitta-hata) *adj.* killed without any reason इयमुन्नतरत्नगोपुरा नगरी नाथ न शोभते तव । अनिमित्तहतर्क्षवानरव्रजबीभत्सतमोपनिर्गमा RāmC. 33. 16.

अनिमित्तहास (animitta-hāsa) *m.* smile without any reason, naive smile आलक्ष्यदन्तमुकुलाननिमित्तहासैः ··· । अङ्काश्रयप्रणयिनस्तनयान् वहन्तो धन्यास्तदङ्गरजसा परुषीभवन्ति Śāk. 7.17; SūktiRa. 74.19; SaraKaṇṭhā. 603. 2; *adj.* having causeless smile, having naive smile अनिमित्तहासैः (v.l. अनिमित्तहासान्) Śāk. 7.17; SaraKaṇṭhā. 603.2.

अनिमित्तागम (animittāgama) *m.* sudden occurrence अनिमित्तागमाद् व्याधेर्गमनादकृतेऽपि च ।·– अपस्मारं वदन्त्यन्ये न दोषजम् SuśruS. vi. 61. 17.

अनिमित्तातिदेश (animittātideśa) *m.* transference done without reason वचनानामनिमित्तातिदेशस्थले विकृतौ प्रकृतिसाम्येन भवितव्यम् MayūMāli. 526.27 (*on* vii. 1.1)

अनिमित्तानुतापिन् (animittānutāpin) *adj.* regretting without any reason अनिमित्तप्रहृष्टानामनिमित्तानुतापिनाम् । न क्वापि चलचित्तानां तिरश्चामिव निश्चयः RājTa.(Ka.) 7.247.

अनिमित्तापवृत्तप्रहर्ष (animittāpavṛtta-praharṣa) *adj.* from where extreme joy has turned away (i.e. disappeared) due to ill omens अप्यनिष्टनिवेदिनां निमित्तानां मच्छरीर एव विपाको भवेत् । किं नु खल्विदमनिमित्तापवृत्तप्रहर्षमरतितमिस्रयावच्छाद्यमानं(? नं) विद्रवतीव हृदयम् JātaMā. 64.22 (9.81)

अनिमित्ताभोगसंज्ञा (animittābhogasañjñā) *f.* consciousness of the impassability due to signlessness द्वाभ्यां संज्ञाभ्यां अविचलनात् । निमित्तसंज्ञया अनिमित्ताभोगसंज्ञया च MaYānaSū. 182.23 (20–21.37)

अनिमित्तोत्कण्ठा (animittotkaṇṭhā) *f.* longing without any cause or reason किमपरमनिमित्तोत्कण्ठया देव दृष्ट्वा नवसुरभिविलासं माति न क्वापि चेतः SrīKaC. 7.46.

अनिमित्तोत्पत्ति (animittotpatti) *f.* origination without any cause or reason अनिमित्तोत्पत्तिसर्वनित्यत्वादिनिराकरणं चात्यन्तानुगुणम् NyāyPari. 25.1.

अनिमित्र (animitra) *m.* name of the youngest son of Vṛṣṇi and father of Śini अनिमित्राच्छिनिर्जज्ञे कनिष्ठाद्वृष्णिनन्दनात् VāyuP. ii. 34.99; cf. **अनमित्र** *m.* **2A**.

अनिमित्रान्वय (animitrānvaya) *m.* dynasty or lineage of Animitra कीर्त्यते … अनिमित्रान्वयश्च BrahmāṇḍP. i. 1.123; cf. **अनमित्रान्वय**.

अनिमित्सत् (a-nimitsat) *adj.* not desirous of throwing or releasing (a weapon) सः … शत्रौ । मोक्षति स्म विमुमुक्षति चोच्चैर्नामुमुक्षदनिमित्सति शस्त्रम् DvyāśraKā. 8.35 (comm. अनिमित्सति कातरत्वेन निमातुं प्रक्षेप्तुमनिच्छति)

अनिमिष् (a-nimiṣ) *m.* [cf. **अनिमिषम्** and **अनिमिषा** ṚV.] **1** god (*lit.* who does not wink) न यत्र कालोऽनिमिषां परः प्रभुः BhāgP. ii. 2.17; यच्च व्रजन्त्यनिमिषामृषभानुवृत्त्या … पुलकीकृताङ्गाः BhāgP. iii. 15.25; नमो ज्योतिर्लोकाय कालायनायानिमिषां पतये BhāgP. v. 23.8; DevīBhāP. viii. 17.28; प्रवाहम् । वीक्षिष्यन्ते क्षणमनिमिषो व्योमभाजः NemiDū. 50; **2** a certain unit of time (*lit.* not measured in terms of winking or moments) संवत्सरोऽस्म्यनिमिषाम् BhāgP. xi. 16.27 (Śakapakṣīya अनिमिषां कालावयवानाम् अनिमिषः कालस्तेनावयवा लक्षिताः; *but* Bhāvārthadīpikā अनिमिषामनिमिषाणामप्रमत्तानाम्)

अनिमिष (a-nimiṣá) *adj.* [*f.* –ā] **1** not winking, watchful, vigilant अस्वप्नजो अनिमिषा अदब्धा उरुशंसा ऋजवे मर्त्याय ṚV. ii. 27.9; संक्रन्दनोऽनिमिष एकवीरः शतं सेना अजयत्साकमिन्द्रः ṚV. x. 103.1 = AV. xix. 13.2 = TaiS. IV. vi. 4.1; MaiS. ii. 10.4 (ii. 135.10); KāṭhS. 18.5 (i. 269.10); VājaS. 17.33 = VājaS.(K.) 18.33; SV. II. ix (3). 1.1; AV. (P.) vii. 4.2; संक्रन्दनेनानिमिषेण जिष्णुना योध्येन धृष्णुना दुश्च्यवनेन । तदिन्द्रेण जयत AV. xix. 13.3; AV. (P.) vii. 4.3; VājaS. 17.34; SV. II. ix (3). 1.2; KāṭhS. 18.5 (i. 269.11); KapiKaS. 28.5 (125.8); अथ दक्षिणतोऽनिमिषा वर्मिण आसते । ते त्वा दक्षिणतो गोपायन्तु PāraGS. ii. 17.14; क्षिणोति देवोऽनिमिषस्तु येषामायुर्वृथावादगतिस्मृतीनाम् BhāgP. iii. 5.14; ग्रहनक्षत्रभादीनाम् । कालेनानिमिषेणायं भ्राम्यतां व्यक्तरंहसा । अवष्टम्भस्थाणुरिव विहितश्चेश्वरेण सः DevīBhāP. viii. 17.5; **2** looking steadily or steadfastly आत्ममांसानि जुह्वन्तौ … । ऊर्ध्वबाहू चानिमिषौ दीर्घकालं धृतव्रतौ MahāBhā. i. 201.8; i. 250*(5); i. App. I. 118(46); iii. App. I. 6(91); ततः सोऽनिमिषो भूत्वा राजानं समुदैक्षत । … विदुरः MahāBhā. xv. 33.24; प्रैक्षतानिमिषो देवीं प्रियामप्रियवादिनीम् Rāma. ii. App. I. 9(81); तस्य (अत्रेः) स्थितस्यानिमिषस्य ह । सोमत्वं तनुरापेदे महाबुद्धस्य भारत HariVaṁ. 20.4; BrahmāṇḍP. ii. 65.4; सः … तपस्तेपे … । स्थाणुभूतो ह्यनिमिषः … अवातिष्ठत निश्चलः MatsyaP. 180.16; यस्य क्रतुषु गीर्वाणैः सदस्या ऋत्विजो जनाः । तुल्यरूपाश्चानिमिषा व्यदृश्यन्त BhāgP. ix. 4.23; शब्दं नानिमिषो जातु करोत्यास्वादयन् रसम् SkandP. ii(6). 4.15; तस्य स्थितस्यानिमिषस्य हि … । कार्तवीर्योऽर्जुनो नृपः । शुश्रूषां विनयं चक्रे BhaviP. 687A. 37 (iv. 58.24); दृष्टो बद्धस्पृहमनिमिषैः खेचराणां कलत्रैः HaṁsSaṁ. 69; **3** not closed, open ददृशुस्ते … नेत्रैरनिमिषैरिव MahāBhā. ii. App. I. 15 (49); (मनुः) नेत्रैरनिमिषैर्दृढम् । सोऽतप्यत तपो घोरम् MahāBhā. iii. 185.5; ततः शूराः समासाद्य समरे ते परस्परम् । नेत्रैरनिमिषैः … अवैक्षन्त MahāBhā. vi. 83.24; vi. 121*; vii. 51.17; श्रुत्वा तु मुनयः सर्वे परं विस्मयमागताः । हर्षविस्मयसंपूर्णैर्नेत्रैरनिमिषैरिव Rāma. i. 206*(3); नेत्रैरनिमिषैरिव । … ददृशुः सर्वे ते वनचारिणः Rāma. iii. 1.13; iii. 52.4; नासाग्रसक्तानिमिषा … शान्ता दृष्टिर्भवेदसौ NāṭyaŚā. 8.55; लोकधातौ … सम्यक्संबुद्धस्य बुद्धक्षेत्रे अनिमिषनेत्रैः प्रेक्षमाणास्ते बोधिसत्वा महासत्वा अनुत्पत्तिकधर्मक्षान्तिं प्रतिलभन्ते LaṅkāSū. 2.163 (44.2); सर्वे तेऽनिमिषैरक्षैस्तमनुद्रुतचेतसः । … विचेलुस्तत्र तत्र ह BhāgP. i. 10.13; इत्येवं दृष्टिसंग्रहः । … ध्यानादनिमिषा शान्ता ह्यधोमार्गविचारिणी ViṣṇuDhaP. iii. 25.10; मुक्तागुणच्छायमिषेण तन्व्याः । रसेन लावण्यमयेन पूर्णे । नाभिह्रदे नाथनिवेशितेन विलोचनेनानिमिषेण जज्ञे AlaṅkāCin. 101.18; दिदृक्षारसेनानिमिषाणि … चिरं चक्षूंषि बिभ्राणाः … अवतस्थिरे तदाभिमुखाः सख्यः NalaCam. 7.35(6); अनिमिषम् … वीक्षितं यत्तदरिविहतये वः शमीशास्यमस्तु JinaŚ. 3.22; काचिच्चानिमिषैर्नेत्रैः पश्यन्ती वदनाम्बुजम् ĀdiP. 13.7; शची सततमनिमिषेण चक्षुषा शक्रमालोकयन्ती तिष्ठति UdaySuKa. 53.16; ये त्वां पश्यन्ति भगवन् नेत्रैरनिमिषैर्मुदा TriṣaŚaPuC. i. 5.376; कस्य कृते कृतपुण्यस्य दृष्टिरियमनिमिषा त्वया ध्रियते ChandaśCū. iv. 5.27; ईक्षस्वानिमिषे दृष्टी चरणावक्षितिस्पृशौ PrabhāC. 119.29; तं ददर्श जनताद्भुतबालम् … लोचनैरनिमिषैरनुवेलम् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 3.81; 10.63; यूनां रूपामृतमनिमिषैर्लोचनैरापिबन्तः । … पीयूषाय प्रतिमुहुरसूयन्ति वृन्दारकौघाः MayūSaṁ. 2.2; किं कण्ठे क्रियतामुतानिमिषया दृष्ट्या चिरं वीक्ष्यताम् Subhāṣi. 1684; अनिमिषम् … । लोचनयुगलम् SundaŚ. 64; अथ पतन्तममुं नृपते रथं तमपि सागरपूरणनि(? निः) स्वनम् । युगपदेव पपुः सुखमीक्षणैरनिमिषैरहिलोकपुरंध्रयः Gaṅgāva. 8.32; **4** which never winks न निमिषतीत्यनिमिषं रूपम् AbhinBhā. ii. 204.15 (*on* 13.35); **5** (*fig.*) not flickering, steady ताः स्त्रियो विविधप्रभाः । ज्वलन्तः काञ्चना दीपाः प्रैक्षन्तानिमिषा इव Rāma. v. 7.64.

अनिमिष (animiṣa) *m.* **1** a kind of demon trying to possess infants आलिखन्ननिमिषः किंवदन्त उपश्रुतिर्हर्यक्षः कुम्भी शत्रुः पात्रपाणिर्नृमणिर्हन्त्रीमुखः सर्षपारुणश्च्यवनो नश्यतादितः स्वाहेति PāraGS. i. 16.23; **2A** fish as an incarnation of Viṣṇu अथाब्रवीदनिमिषस्तानृषीन् … । अहं प्रजापतिर्ब्रह्मा MahāBhā. iii. 185.48; **2B** fish (*lit.* unwinking) अनिमिषान् हन्ति KāśiVṛ. *on* i. 1.68 = PrakiKau. i. 827.2; अनिमिषाः स्थूलं जालं छित्त्वा पुनर्जलम् । प्राप्नुवन्ति BrahmP. 238.12; अनिमिषे विसारी स्यात् GaṇRa. 3.177 (215); 8.455(477); विपत्रं पद्मिन्या मृतमनिमिषैर्यातमलिभिः SūktiMu. 31.7 = ŚārṅgaPa. 981; SūktiMu. 108.1 [Kośas give the following as synonyms of *animiṣa*– *matsya*, AmaK. 2773; AnekāSa. 598; RājNi. 273.6; AnekāK. 915; AnekāNi. 4; ŚabdaRa. (Vā.) 657; AbhidhāMañ. 163.11; *mīna*, AnekāMañ. 195; AbhidhāRaMā. 3.35; RājNi. 273.6; NāmMā. 17; ŚabdaRa.(Vā.) 657; KalpaK. 351.73; *timi*, AbhidhāRaMā. 3.35; RājNi. 273.6; AbhidhāCin. 1344; NāmMā. 17; ParaNā. 1332; *śakalin*, AbhidhāRaMā. 3.35; AbhidhāCin. 1344; *śalkin*, AbhidhāRaMā. 3.35; RājNi. 273.6; AbhidhāCin. 1344; ParaNā. 1332; *kaṇṭakin*, TrikāŚe. i. 10.8; *jaleśaya*, TrikāŚe. i. 10.8; *ātmāśin*, TrikāŚe. i. 10.8; AbhidhāCin. 1344; KośaKaTa. 1.2370; KalpaK. 351.73; *śambara*, TrikāŚe. i. 10.8; ParaNā. 1332; *mūka* TrikāŚe. i. 10.8; *valkava(n)t*, TrikāŚe. i. 10.8; *vaisārin*, RājNi. 273.6; AbhidhāCin. 1344; *pṛthuroman*, RājNi. 273.6; AbhidhāCin. 1343; KalpaK. 351.73; *jhaṣa*, RājNi. 273.6; AbhidhāCin. 1344; ŚabdaRa.(Vā.) 657; AbhidhāMañ. 163.11; KalpaK. 351.73; *aṇḍaja*, RājNi. 273.6; AbhidhāCin. 1343; ŚabdaRa.(Vā.) 657; KalpaK. 351.73; *visāra*, RājNi. 273.6; AbhidhāCin. 1344; ŚabdaRa.(Vā.) 657; *sakulin*, RājNi. 273.6; ŚabdaRa.(Vā.) 657; *pāṭhīna*, RājNi. 273.6; NāmMā. 17; *saṅghacārin*, AbhidhāCin. 1344; *sthirajihva*, AbhidhāCin. 1344; KośaKaTa. 1.2370; *svakulākṣaya*, AbhidhāCin. 1344; *śaṁvara*, AbhidhāCin. 1344; *visārin*, NāmMā. 17; *śapharin*, NāmMā. 17; *pṛthuloman*, ŚabdaRa.(Vā.) 657; *vaisāraga*, AbhidhāMañ. 163.11; *apsucara*, KośaKaTa. 1.2370; *śakula*, KośaKaTa. 1.2370; *gaḍaka*, KośaKaTa. 1.2370; and also give the following as the meanings of *animiṣa*– *jhaṣa*, Vaija. 266.12; *matsya*, AnekāSaṁ. 4.316; ViśvaPra. 173.28; NānārthāSaṁ. iii. 26.7; MediK. 184.49; NānārthaMa. 1863; ŚabdaRa.(Vā.) 4403; ViśvaLoK. 384.33; *pṛthuroman*, NānārthSaṁ. 6.51]; **2C** sign of the zodiac called Pisces षडशीतिमुखं क्रमात् … स्यात् … राशिषु । षड्विंशे धनुषो भागे, द्वाविंशेऽनिमिषस्य च SūrySi. 14.5 (comm. षडशीत्यंशैर्मीनस्य द्वाविंशो भागः); यत्राक्षोऽङ्गरसा ६६ लवा दिनमणेस्तत्रोदयं गच्छतो मेषे वा वृषभेऽपि वाप्यनिमिषे कुम्भे स्थितस्यापि वा । … उत्क्रमजीवयात्र वलनं व्यासार्धतुल्यं कथम् GrahaGa. 125.29 (11.39); (लग्नशस्थनवाशस्थे) अनिमिषे तोया-

तिसारैर्मृतिम् (वदेत्) JātaPā. 5. 115; 9. 121; ग्रहा बभूवुरस्मिंस्तनये समुद्यति [कटकोदिते सुते]। अनिमिषे शशभृद् गुरुभार्गवौ मकरगौ तमसा कलशे कुजः ĀnandRa. 6. 3; **3** name of a son of Garuḍa वातवेगो दिशाचक्षुर्निमेषो निमिष(v. l. ऽनिमिष Calcutta Ed.)स्तथा। त्रिवारः सप्तवारश्च वाल्मीकिर्द्वीपकस्तथा MahāBhā. v. 99. 10; सुपर्णान्गरुडाञ्छृणु।... निमिषोऽनिमिषस्तथा ViṣṇuDhaP. i. 248. 29; **4** an epithet of Śiva (अष्टोत्तरसहस्रं तु नाम्नां शर्वस्य मे शृणु) दशबाहुस्त्वनिमिषो नीलकण्ठ उमापतिः MahāBhā. xiii. 17. 40; LiṅgaP. i. 65. 64; **5** an epithet of Viṣṇu or Keśava निमिषोऽनिमिषः स्रग्वी ...। इतीदम्...केशवस्य...नाम्नां सहस्रम् MahāBhā. xiii. 135. 36; **6** god (*lit.* who never winks) संप्रत्यवन्त्वनिमिषा इह मत्करस्थः क्षुद्र, क्व यास्यसि कुतापस Abhiṣe. 5. 16; अथ दिवमुपनीते रावणे राघवेण प्रथममनिमिषाणामम्बरे डिम्बमासीत् RāmC. (App. I.) 39. 81; पद्मरथो नाम नरपतिः ... निःशेषानिमिषपरिषन्निषेव्यमाणाचरणचातुर्यात् ... सम्यग्दर्शनमणुव्रताश्रयमादाय ... प्रमदनादसुन्दरम् ... समासृजत् YaśasCam. ii. 288. 15; ताभ्यां मिषत्स्वनिमिषेषु निषिध्यमानाः ... हरेः प्रतिहारपाभ्याम्। ऊचुः ... सहसा त उपप्लुताक्षाः BhāgP. iii 15. 31; तव बलिमुद्वहन्ति समदन्त्यजयानिमिषाः BhāgP. x. 87. 28; इत्थं तस्य महीजानेः सर्वत्र शुचिवर्तिनः। उन्मिषन्तोऽप्यनिमिषा मनाक्छिद्रं न लेभिरे SkandP. iv. 43. 65; ततः सा परिषदनिमिषाणामुन्मिषितहर्षा ... दुग्धसागरान्निरगात् RāmaCam. 1. 22 (6); ब्रह्मा ...। तत्राजगामानिमिषैर्वृतः ...। शापं संमोचयामास तयोः क्षिप्तं परस्परम् DevīBhāP. vi. 13. 45; MahāVyu. 245. 253; प्रेंखत्क[ल्लो]ल[मा]लाकलुषमनिमिषेः [read मनिमिषैः]खातमादा [read °दौ] सरस्तत् EI. iv. 43. 94; मान्त्रिकाः ... तत्र रणावनौ।... अनिमिषाः कुसुमानि विचिक्षिपुः TriṣaŚaPuC. i. 5. 575; चक्षुर्मंक्षु पिधीयतामनिमिषाः पांसुः पुरा पूरयत्येवं व्याहरति प्रयाणपटहो यस्य स्वनच्छद्मना EI. ii. 186. 26; निजैः प्रवर्तितस्तत्र पुत्रजन्मोत्सवो मुदा। यदीक्षणादनिमिषा दधुः स्वं नाम सार्थकम् PrabhāC. 3. 24 [Kośas give the following as synonyms of *animiṣa* — *sura*, AmaK. 2773; AnekāSa. 598; AbhidhāRaMā. 1. 4; AnekāMañ. 195; AnekāK. 915; AbhidhāCin. 88; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *āditya*, AbhidhāRaMā. 1. 4; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *tridaśa*, AbhidhāRaMā. 1. 4; AbhidhāCin. 88; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *sumanas*, AbhidhāRaMā. 1. 4; AbhidhāCin. 88; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *svargaukas*, AbhidhāRaMā. 1. 4; *devatā*, AbhidhāRaMā. 1. 4; AbhidhāCin. 88; *gīrvāṇa*, AbhidhāRaMā. 1. 4; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *ṛbhu*, AbhidhāRaMā. 1. 4; AbhidhāCin. 88; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *amara*, AbhidhāRaMā. 1. 4; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *marut*, AbhidhāRaMā. 1. 4; AbhidhāCin. 88; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *vṛndāraka*, AbhidhāRaMā. 1. 4; AbhidhāCin. 88; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *nirjara*, AbhidhāRaMā. 1. 4; AbhidhāCin. 88; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *asvapna*, AbhidhāRaMā. 1. 4; AbhidhāCin. 88; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *vibudha*, AbhidhāRaMā. 1. 4; AbhidhāCin. 88; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *triviṣṭapasad*, AbhidhāRaMā. 1. 4; *lekha*, AbhidhāRaMā. 1. 4; AbhidhāCin. 88; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *suparvan*, AbhidhāRaMā. 1. 4; AbhidhāCin. 88; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *amṛtāśana*, AbhidhāRaMā. 1. 4; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *deva*, AbhidhāRaMā. 1. 4; AbhidhāCin. 88; AnekāNi. 4; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *daivata*, AbhidhāRaMā. 1. 4; AbhidhāCin. 88; *barhirmukha*, AbhidhāCin. 88; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *nākin*, *svāhābhuj*, *svadhābhuj*, *kratubhuj*, *sudhābhuj*, AbhidhāCin. 88; *amartya*, AbhidhāCin. 88; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *āditeya*, AbhidhāCin. 88; ŚabdaRa.(Vā.) 148; *yajñabhuj*, *diviṣad*, *tridiveśvara*, *vaimānika*, *vāyuna*, *khecara*, *asurāhita*, *aditija*, *nilimpa*, *divaukas*, ŚabdaRa.(Vā.) 148; *dānavāri*, ParaNā. 194 and also give the following as the meaning of *animiṣa* — *deva*, NāmaMāli. 6; NānārthāSaṁ. iii. 26. 7; MediK. 184. 49; *amara*, Vaija. 266. 13; ŚabdaRa.(Vā.) 4403; *sura*, AnekāSaṁ. 4. 316; ViśvaPra. 173. 28; NānārthaMa. 1863; ViśvaLoK. 384. 33; *suparvan*, NānārthSaṁ. 6. 51]; **7** name of one of the sixteen minor deities at the door संक्रन्दनश्चानिमिषः शतपर्वा शताननः।... औपदौवारिकं त्वेतद्गणषोडशकं क्रमात् PāraS. 11. 195; **8** time (*lit.* which is not measured in winkings or moments) क्षिणोति देवोऽनिमिषस्तु येषामायुर्वृथावादगतिस्मृतीनाम् BhāgP. iii. 5. 14 (Bhāvārthadīpikā अनिमिषः कालः); अनिमिषाय नमोऽस्तु तस्मै BhāgP. iii. 9. 17 (Bhāvārthadīpikā अनिमिषाय कालाय) = x. 70. 26; दैवेन दुर्वितर्क्येण परेणानिमिषेण च। जातक्षोभाद्भगवतो महानासीद् गुणत्रयात् BhāgP. iii. 20. 12; iii. 25. 38; अनिमिषः — कालः VīraMi.(Bhakti.) 30. 27; **9** name of a Samādhi अनिमिषो नाम समाधिः MahāVyu. 21. 32 [*but* DBHS. w. r. for *aneṣa*]; **10** [Inst.] without winking or blinking ददृशेऽनिमिषेण तैर्दशाशामुखसंपातिवनीयकप्रवेशः।

... जनकानामधिपस्य यज्ञवाटः RāmC. 8. 70.

अनिमिषक्षेत्र (animiṣa-kṣetra) *n.* sacred place of Viṣṇu नैमिषेऽनिमिषक्षेत्रे ऋषयः शौनकादयः। सत्रं स्वर्गाय लोकाय सहस्रसममासत BhāgP. i. 1. 4; नैमिषेऽनिमिषक्षेत्रे तदा किं न स्मृतं त्वया SkandP. i(1). 3. 76.

अनिमिषगण (animiṣa-gaṇa) *m.* host of gods पश्यत्यारादनिमिषगणे पारिजातापहारात् स्रस्ताकल्पामिव यदुपतिस्स्थापयन् स्वर्गलक्ष्मीम्।... रामत्राता खगपतिरथो राजधानीं प्रतस्थे Yādavā. 17. 135.

अनिमिषचक्षुस् (animiṣa-cakṣus) *adj.* having unwinking eyes त्रिदशाः खल्वेतेऽनेकमन्वन्तरायुषोऽनिमिषचक्षुषो नभश्चारिणः कामगास्त्रिनयनचतुर्भुजादयः Kiraṇā. 55. 13.

अनिमिषचर (animiṣa-cara) *adj.* who was formerly a fish तावनिमिषचरौ नारकपर्यायधरौ किलैवमालापं चक्रतुः YaśasCam. ii. 332. 16.

अनिमिषचाप (animiṣa-cāpa) *m.* bow of Śiva गुणमनिमिषचापे कंचिदारोप्य सीताम् ... अग्रहीद्रामभद्रः RāmaCam. 1. 109.

अनिमिषत् (á-nimiṣat) *adj.* **i** vigilant, watchful पायुभिः ...। अदब्धेभिरदृपितेभिरिष्टेऽनिमिषद्भिः परि पाहि नो जाः ṚV. i. 143. 8; नृचक्षसो अनिमिषन्तो अर्हणा बृहद्देवासो अमृतत्वमानशुः ṚV. x. 63. 4; यत्र [सुपर्णाः] सुपतना आदित्यरश्मयः। ... अनिमिषन्तो वेदनेनाभिस्वरन्तीति वा Nir. 3. 12 (66. 1); 3. 12 (66. 8); कृष्टीरनिमिषन्नभिविपश्यतीति Nir. 10. 22 (181. 4); भगवतो विष्णोश्चक्रात् ... अनिमिषतः ... वित्रस्तहृदयः ... पाखण्डदेवताः ... सांकेत्येनाभिधत्ते BhāgP. v. 14. 29; **ii** not closing (the eyes), not winking or blinking गौरन्वमीमेद्वत्सम्। मिषन्तमनिमिषन्तम् Nir. 11. 42 (202. 17); या मे म(? मा)या निमिषतो (v. l. मायानिमिषतो Grube Ed. Lipsiae, 1875) जवीयसी संकल्पज्योतिरनिवर्तमाना। क्षुरपविर् [ब्रह्मन्] क्व नु सा बहहू(भू)व यन्म इन्दुं हरति वैनतेयः Suparṇādhyāya 25. 1; निमिषच्च यन्निमेषादिक्रियावत्, यच्चानिमिषत् च शब्दात् MuṇḍUBh. 333. 16 (*on* ii. 2. 1); (नागस्य) मधुराम्ललवणभोजनाच्छ्रो(त्स्रो)तसा कफपित्तसंभवेन पवनोत्पीडितेनानिमिषतोऽधिकं छाद्यते दृष्टिः Hastyāyur. 146. 27 (1. 18)

अनिमिषत् (animiṣat) *m.* name of a demon trying to possess infants आलिखन्विलिखन्ननिमिषन्किवदन्त उपश्रुतिः। स्वाहा HirGS. ii. 3. 7; ĀgniveGS. ii. 1. 3 (47. 8); JaimiGS. 1. 8 (8. 1)

अनिमिषतरङ्गित (animiṣa-taraṅgita) *adj.* **i** moved (i.e. made happy) by the gods अवशं प्रविश्य रससज्जदनिमिषतरङ्गितात्मनाम्। तत्र सरसि ततिरप्सरसां सलिलं चकार किल कूलमुद्रुजम् ŚrīKaC. 9. 36 (comm. येऽनिमिषा देवास्तैस्तरङ्गित उल्लासितः); **ii** agitated by (the movement of) fish, ŚrīKaC. 9. 36 (comm. अनिमिषैर्मत्स्यैस्तरङ्गितः)

अनिमिषतस् (animiṣa-tas) *adv.* without winking or blinking तानि बलभृच्च बलसाच्च रक्षतोऽप्रमणी अनिमिषतः सत्यम् MantrBr. ii. 4. 3.

अनिमिषता (animiṣa-tā) *f.* the state of being one who does not wink, winkless state एषां त्वदीक्षणरसादनिमेषतैषा स्वाभाविकानिमिषतामिलिता यथाभूत् NaiṣC. 11. 9; जाड्यमप्रतिपत्तिः स्यादिष्टानिष्टश्रुतीक्षणैः। विरहाद्यैश्च तन्मोहात्पूर्वावस्था परापि च। अत्रानिमिषता तूष्णींभावविस्मरणादयः BhaktiRaSi. ii. 4. 47; अनिमिषतया श्रमावर्जितमूर्च्छाः...दिवौकसः सूक्ष्मतरं व्युदपद्यन्त NīlaVi. 45. 3.

अनिमिषत्व (animiṣa-tva) *n.* **A** the state of being one who does not wink, winkless state देवानाम् ... तेषां त्वनिमिषत्वं यत्तन्न कार्यं प्रयोक्तृभिः NāṭyaŚā. 13. 35; देव्या अनिमिषत्वेऽपि प्राणिकर्मवशेन (उन्मेषनिमिषयोः) तयोरुत्पत्तिसंभवात् LalitāSaBh. 82. 30 (*on* 117); **B** the state of being a god (वसुदेवः) अधिजगाम स तन्मयतां क्षणादनिमिषत्वमुत प्रतिसंदधे Yādavā. 3. 27.

अनिमिषत्वपद (animiṣatva-pada) *n.* position of being a god, position of godhood आसीत्परा सपदि तस्य कृतान्तशत्रोरालोकनादनिमिषेति किमत्र चित्रम्। यस्य क्षणस्मरणमात्रवशेन मर्त्या यत्नं विनाप्यनिमिषत्वपदं लभन्ते BhikṣāKā. 12. 13.

अनिमिषदर्शनयोग्य (animiṣadarśana-yogya) *adj.* **A** fit to be seen unwinkingly अनिमिषदर्शनयोग्यो यः सत्यमिहेन्द्रराज इति EI. vii. 38. 21; **B** fit to be seen by the gods, EI. vii. 38. 21.

अनिमिषदर्शनरमणीय (animiṣadarśana-ramaṇīya) *adj.* **A** charming because of the appearance of fish अनिमिषदर्शनरमणीयैराखण्डललोचनैरिव सहस्रसंख्यैरुद्भासिता सरोभिः ... उज्जयिनी नाम नगरी Kād. 50. 22; **B** charming because of unblinking gaze, Kād. 50. 22.

अनिमिषदृश् (animiṣa-dṛś) *f.* unwinking gaze अनिमिषदृशास्वाद्या वाचामगोचरतां गता जयति सुतनोर्लक्ष्मीरस्मिन् क्षणेऽतिविलक्षणा ŚṛṅgāMañ. (A.) 24. 11; *m.* fish (*lit.* having unwinking eyes) फलाशी मूलाशी

सलिलपवनाशी निरशनो जनो रागद्वेषाद्युपहतमनाः स्याद्यदि मुनिः। कपीनां कोलानामनिमिषदृशां किं च फणिनां गिरीणां को भेदः शिव शिव समानव्रतभृताम् Ind. Spr. 4603; *adj.* having unwinking eyes अनिमिषदृशोर्वक्त्रं शश्वद्विलोकयतोर्मिथः ··· भवति पिबतोर्यूनोः प्रेम्णाधरामृतमुत्सवः ŚṛṅgāMañ.(A.) 53. 4.

अनिमिषदृष्टि (animiṣa-dṛṣṭi) *adj.* whose eyes do not wink (i. e. having a fixed gaze) तिष्ठत्यनिमिषदृष्टिर्दीर्घं निःश्वसिति गच्छति ध्यानम्। रोदिति विहारकाले नाट्यमिदं स्यात्तथोन्मादे NāṭyaŚā. 22.186; रेजे जनैः स्नपनसान्द्रतरार्द्रमूर्तिर्देवैरिवानिमिषदृष्टिभिरीक्ष्यमाणः। श्रीसंनिधानरमणीयतरोऽश्व उच्चैरुच्चैःश्रवा जलनिधेरिव जातमात्रः ŚiśuVa. 5. 57; विद्युदादिवदनिमिषदृष्टेर्बुद्धिगतयोरुत्पत्तिविनाशयोरप्रतिभासनात् TātpaṬ.(U.) 133.19 (*on* 4. 55); *m.* god, cf. **अनिमिषदृष्टित्व** B; *f.* unwinking eyes, cf. **अनिमिषदृष्टिसृष्टि.**

अनिमिषदृष्टित्व (animiṣadṛṣṭi-tva) *n.* **A** the state of having unwinking or unblinking eyes, the state of gazing without blinking तन्त्रिविष्टपमाख्यातं तन्वङ्गया यद्वलित्रयम्। येनानिमिषदृष्टित्वं नृणामप्युपजायते SūktiMu. 53.62 = Subhāṣi. 1548; **B** the state of being a god, godhood, SūktiMu. 53.62 = Subhāṣi. 1548.

अनिमिषदृष्टिसृष्टि (animiṣadṛṣṭi-sṛṣṭi) *f.* creation of the unwinking eye(s) (पुरंदरः) सः ··· मण्डलेनेव शशाङ्कस्य महतातपत्रेण सफलयन्ननिमिषदृष्टिसृष्टिमम्भोजसंभवस्य ··· निर्जगाम तारापथे NīlaVi. 11.4.

अनिमिषद्रुमाली (animiṣadrumālī) *f.* row of celestial trees पदावन्योर्वन्ये तव वितरणं वेत्त्य(? त्य)निमिषद्रुमाली त्वल्लीलावनमुपगता नन्दनवनात् JānaCaCā. 86.

अनिमिषनयन (animiṣa-nayana) *adj.* whose eyes are not winking अवतरति च विष्णौ सिद्धदेवासुराणामनिमिषनयनानां विप्रसेदुर्मुखानि PadmP. v. 25. 56; कमलदलविलसदनिमिषनयनम् ··· व्यरुचत् ··· जिनवृषभवपुः MahāP. 23.169; अस्यां चाष्टमभक्तिको ग्रामादिबहिरीषदवनतगात्रोऽनिमिषनयनः ··· प्रलम्बितभुजस्तिष्ठति AupaSūṬ. 59.5; तत्रात्रिस्त्रीणि दिव्यान्यकृत कृतधियामग्रणी[र्वं]त्सराणामव्याक्षेपात्सहस्रान्य(ण्य)निमिषनयनोऽनुत्तराख्यन्तपस्तत् EI. xviii. 131. 7.

अनिमिषनयननिरीक्षण (animiṣanayana-nirīkṣaṇa) *n.* gazing with unwinking eyes अप्रतिपत्तिर्जडता स्यादिष्टानिष्टदर्शनश्रुतिभिः। अनिमिषनयननिरीक्षणतूष्णींभावादयस्तत्र DaśRū. 4. 13 = SāhiDa. 149. 8; जाड्यम्। तत्तूष्णींभावानिमिषनयननिरीक्षणादिभिर्वर्णयेत् Kāvyānu.(He.) 106.6.

अनिमिषनयनभ्रमर (animiṣanayana-bhramara) *adj.* having bees in the form of unwinking eyes जिनमुखशतदलमनिमिषनयनभ्रमरम् ··· पपुः ··· सुरयुवतिदृशः MahāP. 23. 170.

अनिमिषनायक (animiṣa-nāyaka) *m.* leader of gods उरगनरानिमिषनायकानीकानीतमहामहोत्सवप्रसरम् ··· विस्तार्य स विद्याधरः समस्तमपि नगरं क्षोभयामास YaśasCam. ii. 301. 10.

अनिमिषनिकाय (animiṣa-nikāya) *m.* host of gods तदनुचराः ··· तम् ··· अनिमिषनिकायकीर्त्यमानानेकस्तुतिव्यतिकरमितस्ततो महामहोत्सवावतारं च निचाय्य ··· श्रेणिकधरणीश्वरायेदं निवेदयामासुः YaśasCam. ii. 305.20.

अनिमिषनिवास (animiṣa-nivāsa) *m.* abode of gods (i. e. heaven) अनिमिषनिवासान्नरलोकसुखतृष्णावतीर्णामिव सरस्वतीम् ··· याममृतमतिमहादेवीमपश्यम् YaśasCam. ii. 31.3.

अनिमिषनिहिताक्ष (animiṣa-nihitākṣa) *adj.* who has fixed his gaze unwinkingly अनिमिषनिहिताक्षः ··· प्रहरति परम् ··· ताम्रचूडः ŚṛṅgāSar. 135.

अनिमिषपति (animiṣa-pati) *m.* lord of gods, Indra अनिमिषपतेरातन्वानं शरासनमद्भुतम्। ··· तरुणि तरुणं वीक्षस्वारान्मृगं मृगलोचने ĀścaCū. 3. 12.

अनिमिषपरमांशक (animiṣa-paramāṁśaka) *m.* last degree of the sign of the zodiac called Pisces or *mīna* अनिमिषपरमांशके विलग्ने शशितनये गवि पञ्चवर्गलिप्ते। भवति हि परमायुषः प्रमाणं यदि सकलाः सहिताः स्वतुङ्गभेषु Bṛhajjā. 7. 6.

अनिमिषपरिषद् (animiṣa-pariṣad) *f.* assembly of gods रथाङ्गायुधविलोकनाय अम्बरान्तरविनिहितविलोचनाञ्चला निमिषान्तरेण अनिमिषपरिषद् उपनिषदिव विशेषितपुरुषोत्तमोत्कर्षा ··· सागरान्तरे सारसनाभम् ···अद्राक्षीत् Ānand-Ra. 1.13(2)

अनिमिषपुरयोषित् (animiṣapura-yoṣit) *f.* lady from the city of gods, celestial lady अनिमिषपुरयोषिद्दत्तहस्तावलम्बो दिव उपरि विरेजे रक्षसां वाहिनीशः (खरः) Rāgh. 8. 74.

अनिमिषप्रियाजन (animiṣa-priyājana) *m.* beloved ladies of gods रुधिरपटलकर्दमेन दूरं रणभुवि दुर्गमतामुपागतायाम्। गमनमनिमिषप्रियाजनस्य प्रियमकरोदवलम्बनानपेक्षम् (विक्रमः) VikraDeC. 6.73.

अनिमिषप्रेक्षण (animiṣa-prekṣaṇa) *n.* unwinking look or gaze (अद्भुतः) तस्य नयनविस्तारानिमेष(v.l. °मिष)प्रेक्षण° ··· °चेलाङ्गुलिभ्रमणादिभिरनुभावैरभिनयः प्रयोक्तव्यः NāṭyaŚā. 6. 94; 7. 41 (v.l.); Kāvyānu.(He.) 95. 16.

अनिमिषप्रेक्षा (animiṣa-prekṣā) *f.* steady gaze कच्चिन्महामते बुद्धक्षेत्रेऽनिमिषप्रेक्षया धर्मो देश्यते LaṅkāSū. 2. 163 (22) (43.30)

अनिमिषप्रेक्ष्य (animiṣa-prekṣya) *adj.* **i** worthy to be seen without winking तं च नन्दनमिवानिमिषप्रेक्ष्यं प्रेक्षमाणः क्षोणीपतिः परं परबलदुर्जयमेवाजीगणत् AvantiKa. 78. 18; **ii** worthy to be seen by gods, AvantiKa. 78. 18.

अनिमिषभर्तृ (animiṣa-bhartṛ) *m.* lord of gods, Indra प्रणिपतितशिरोभिस्तुष्टुवद्भिश्च पौरैः। धृतमनिमिषभर्तुः केतुमीशः प्रजानाम् अरिनगरनताग्रं कारयेद् द्विड्वधाय BṛSaṁ. 43. 60.

अनिमिषभुवन (animiṣa-bhuvana) *n.* world of gods, heaven अनिमिषभुवने वा व्योम्नि वा भूतले वा समरमुपगतं त्वां वीक्षितुं कः समर्थः RāmāCam. 5. 39.

अनिमिषम् (animiṣám) *adv.* [AltGr. III. 116, 323] **1** continuously or incessantly (*lit.* unwinkingly) नेमा आपो अनिमिषं चरन्तीर्न ये वातस्य प्रमिनन्त्यभ्वम् ṚV. i. 24.6 (Sāy. अनिमिषं सर्वदा); **2** (ánimiṣam) without closing the eyes, without winking जुहुरे वि चितयन्तोऽनिमिषं नृम्णं पान्ति। आ दृळ्हां पुरं विविशुः ṚV. v. 19.2; प्रोरोर्मित्रावरुणा ···। स्पशो दधाथे ओषधीषु विक्ष्वृधग्यतो अनिमिषं रक्षमाणा ṚV. vii. 61. 3; युवतिः ···। यान्तमनिमिषमतृप्तमनाः पतिमीक्षते स्म ŚiśuVa. 15. 94; यस्मात्तेजः प्रपश्यन्ति चक्षुर्भवति दुर्बलम्। तस्मात्तत्तेजसा युक्तं पश्येदनिमिषं क्वचित् SkandP. v(1). 4. 44; **3** (*fig.*) without flickering, steadily अनिमिषमविरामा रागिणां सर्वरात्रं नवनिधुवनलीलाः कौतुकेनातिवीक्ष्य। ··· दैपमर्चिः ŚiśuVa. 11. 18.

अनिमिषयोषित् (animiṣa-yoṣit) *f.* divine lady, celestial lady स भगवान् ··· विहरमाणः ··· अशिशिरकरप्रणामप्रणयिनीनामगमविटपान्तरितवपुषामनिमिषयोषितामलिकतटकुड्मलितहस्तनखशुक्तिभिरिव ··· प्रसूनमञ्जरीभिरुपचितोपरितनविस्तारम् (उद्यानमपश्यत्) YaśasCam. i. 95. 1.

अनिमिषरक्षिता (animiṣa-rakṣitā) *adj.* (*f.*) protected by gods नो चेदशुचिभिः स्पृष्टा स्नानादिपरिवर्जितैः। यास्यत्यदृश्यतामेषा सुधानिमिषरक्षिता SkandP. iv. 50.118.

अनिमिषर्षभ (animiṣarṣabha) *m.* foremost among the gods (i. e. Viṣṇu) इति निगदेनाभिष्टूयमानो भगवाननिमिषर्षभो वर्षधराभिवादिताभिवन्दितचरणः सदयमिदमाह BhāgP. v. 3. 16.

अनिमिषलोचन (animiṣa-locana) *n.* unwinking or steady eye निरीक्षितुं वियति समेत्य कौतुकात् पराक्रमं समरमुखे महीभृताम्। रजस्तताविनिमिषलोचनोत्पलव्यथाकृति त्रिदशगणैः पलाय्यत ŚiśuVa. 17. 62.

अनिमिषलोचनम् (animiṣalocanam) *adv.* with steady gaze पत्रलेखामनिमिषलोचनं सुचिरमालोक्य चन्द्रापीडः ··· कञ्चुकिनं प्रेषयामास Kād. 102.3.

अनिमिषलोचनरमणीय (animiṣalocana-ramaṇīya) *adj.* **i** pleasing on account of fish प्रविश्य च तस्य तरुखण्डस्य मध्यभागे ··· दिव्यमिवानिमिषलोचनरमणीयम् ··· आह्लादनं दृष्टेरच्छोदं नाम सरो दृष्टवान् Kād. 124. 1; **ii** charming with winkless eyes, Kād. 124.1.

अनिमिषविलोकित (animiṣa-vilokita) *n.* unwinking gaze अनिमिषविलोकितेन प्राप्नोति झषी कृतार्थतामेव KuṭṭaMa. 1035.

अनिमिषविलोचना (animiṣa-vilocanā) *adj.* (*f.*) whose eyes are not winking राजा ··· पक्ष्मसंपुटास्पन्दनैरनिमिषविलोचनां देवीमिव विभाव्यमानाम् ··· अभिरामदर्शनवतीं चित्रगतां युवतिमद्राक्षीत् UdaySuKa. 52.21.

अनिमिषविषयसंभूष्णु (animiṣaviṣaya-sambhūṣṇu) *adj.* [P. iii. 2. 139] coming into being (i. e. existing) (only) in the region of gods मुनिः ··· परिषदि ··· तमवनीश्वरम् ··· उदारैरुपचारैरनिमिषविषयसंभूष्णुभिः ··· संभाव्य सुरसेव्यं देशमाविवेश YaśasCam. ii. 295.25.

अनिमिषविष्टप (animiṣa-viṣṭapa) *n.* name of a city (founded by the king Vinami) (*lit.* world of gods) विनमिः पर्यसूत्रयत्। षष्टिं पुराणि सद्योऽपि ··· सगन्धर्वं मुक्तहारं ततोऽनिमिषविष्टपम् TriṣaŚaPuC. i. 3. 203.

अनिमिषशिल्पिन् (animiṣa-śilpin) *m.* Viśvakarman, the architect of gods अयं नलस्त्वनिमिषशिल्पिनः सुतः प्रगल्भते परमिह तस्य बन्धने Rāgh. 16. 36.

अनिमिषसंसद् (animiṣa-saṁsad) *f.* assembly of gods दाक्षायण्यहम् ···। आदेशादनिमिषसंसदस्त्वदीयां कृच्छ्रेषु स्थितिमवगन्तुमागतास्मि Rāgh. 12. 40.

अनिमिषसंघ (animiṣa-saṅgha) *m.* host of gods जगुरनिमिषसंघा

दिक्पुरन्ध्र्यः प्रसेदुस्तुतुषुरखिललोका मङ्गलेनेव पूर्णाः RāghPāṇ.(Ka.) 13.21.

अनिमिषसूत (animiṣa-sūta) *m.* bard of the gods जगुरनिमिषसंघा (v. l. °सूताः) दिक्पुरन्ध्र्यः प्रसेदुस्तुतुषुरखिललोका मङ्गलेनेव पूर्णाः RāghPāṇ.(Ka.) 13. 21.

अनिमिषस्थिति (animiṣa-sthiti) *f.* **i** winkless state यद्येकदापि श्रीमल्लेर्दृशे रूपवैभवम्। तदा भूमिस्थितेनापि प्राप्यतेऽनिमिषस्थितिः MalliC. 5. 16; **ii** status of gods, MalliC. 5.16.

अनिमिषस्वामिन् (animiṣa-svāmin) *m.* Indra, lord of gods यदनीकरजोजालव्याकुलीकृतलोचनः। चक्रन्दानिमिषस्वामी ततः संक्रन्दनः स्मृतः VasaViKā. 4.50.

अनिमिषहास्य (animiṣa-hāsya) *n.* laughter of the fish बालसरस्वतीमानाय्यानिमिषहास्यहेतुमपृच्छत् ŚukSa. 29.8.

अनिमिषहृदयानन्द (animiṣahṛdayānanda) *m.* joy in the hearts of gods उच्चलिता(? त)ध्वनिरनिशं विप्राणामध्वरे चरत्यखिलम्। अनिमिषहृदयानन्दं कुर्वन् सचिवे सुरारिगुरौ VasiS. 11. 23.

अनिमिषा (ánimiṣā) *adv.* [Inst. of *ánimiṣ*, AltGr. III. 116; III. 323; DEBRU. p. 20; GRASSMANN; *but* PW. < *ánimiṣa*] without the closing of the eyes, without winking मित्रः कृष्टीरनिमिषाभि चष्टे ṚV. iii. 59. 1 = TaiS. III. iv. 11. 5 = TaiBr. III. vii. 2. 4; KāṭhS. 23. 12 (ii. 88. 19); 35.19 (iii. 65. 10) = KapiKaS. 48. 17 (307.22) = BhārŚS. ix. 3.8 = ĀpaŚS. ix. 2. 6 = MānŚS. 98.5 = HirŚS. xv. 1. 45 (271. 22); Atharvaprāyaścitta 4.3 (116.6); इमे दिवो अनिमिषा पृथिव्याश्चिकित्वांसो अचेतसं नयन्ति ṚV. vii. 60.7; धाता कृष्टीरनिमिषाभिचष्टे ĀśvaŚS. I. vi. 14.16.

अनिमिषा (animiṣā) *f.* name of a Lokadhātu अनिमिषायां गन्धसुगन्धायां च लोकधातौ समन्तभद्रस्य ... अनिमिषैर्नेत्रैः प्रेक्षमाणास्ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वा अनुत्पत्तिकधर्मक्षान्तिं प्रतिलभन्ते LaṅkāSū. 2. 163(24) (44.1) [DBHS.]

अनिमिषाक्ष (animiṣākṣa) *adj.* [*f.*-ī] **1** whose eyes do not close क्षीणस्यानिमिषाक्षस्य प्रसक्तं सक्तभाषिणः। न सिध्यत्यर्दितं बाढं त्रिवर्षं वेपनस्य च SuśruS. ii. 1.73; RugVi. 22. 47; BhāvPra.(Bhā.) 8. (23 (? 24)). 67; कृच्छ्रसाध्यः स विज्ञेयो याप्यो वाथ हयो भवेत्।... निश्चेष्टोऽनिमिषाक्षश्च वालैर्वा यो न वीज्यते AśvaVai. 64. 6; **2** having steady gaze समायान्तं चन्द्रगुप्तं दृष्ट्वा द्रागनुरागभाक्। रथस्था नन्ददुहिता देवीवानिमिषाक्ष्यभूत् PariPar. 8. 318.

अनिमिषाक्षि (animiṣākṣi) *n.* unwinking eye अनिमिषाक्षिविलोकितविभ्रमां सुरभिमुन्मनसो नवमालिकाम्। सुरवधूमिव वीक्ष्य मनोभुवोऽनवशमा वशमाशु मधौ ययुः HarVi. 3. 32.

अनिमिषाङ्गना (animiṣāṅganā) *f.* celestial woman (अवन्तिजनपदे) विभ्रमोल्लासिभिर्यत्र बल्लवीनां विलोकितैः। हृता न बहु मन्यन्ते द्युसदोऽनिमिषाङ्गनाः YaśasCam. i. 198. 6.

अनिमिषाचार्य (animiṣācārya) *m.* Bṛhaspati, the preceptor of gods [PW., pw., MW., APTE]

अनिमिषात्मता (animiṣātma-tā) *f.* **i** the state of not having the winking (of the eyes) (i. e. the state of being watchful) श्रीकान्तेन समुद्रान्तर्दधतानिमिषात्मताम्। येन स्तेनद्रुहापास्तं निर्वेदत्वं स्वयंभुवि VasaViKā. 4. 30; **ii** the state of having the form of a fish (i. e. the state of having the incarnation of fish), VasaViKā. 4.30.

अनिमिषान्तर (animiṣāntara) *n.* a different kind of fish भाकूटः शैलभेदे स्यात् तथैवानिमिषान्तरे NānārthāSaṁ. ii. 26. 170.

अनिमिषारिवरायुध (animiṣāri-varāyudha) *n.* the most excellent weapon in the form of the ever vigilant wheel (of time) न वा एतद्विष्णुदत्त महदद्भुतं यदसंभ्रमः ... साक्षाद्भगवतानिमिषारिवरायुधेनाप्रमत्तेन तैस्तैर्भावैः परिरक्ष्यमाणानाम् ... भागवतपरमहंसानाम् BhāgP. v. 9. 20.

अनिमिषालय (animiṣālaya) *m.*, *n.* temple (*lit.* abode) of gods दण्डनायकवेलायां प्रभातसमये पुनः। पूजयित्वा रविं भक्त्या व्रजेदनिमिषालयम् BhaviP. 144A. 14 (i. 93. 23)

अनिमिषित (a-nimiṣita) *adj.* not winking सा ... तमुपोषिताभ्यामिवानिमिषिताभ्यां लोचनाभ्यां संपीय ... पुरोहितामात्यजनमुखैराहूय तेभ्यस्तमदर्शयत् DaśKuC. 5. 12.

अनिमिषीभाव (animiṣī-bhāva) *m.* existence devoid of winking (i. e. godhood) ये त्वां पश्यन्ति भगवन् नेत्रैरनिमिषैर्मुदा। परलोकेऽप्यनिमिषीभावस्तेषां न दुर्लभः TriṣaŚaPuC. i. 5. 376.

अनिमिषीभू (animiṣī-bhū-) I. P. to become winkless अयं समागादयमाः समागाज्जना इति स्फारितलोचनाब्जम्। दिशो दशापि प्रविलोकयन्तो यतो भयेनानिमिषीबभूवुः HammīMaKā. 3. 11.

अनिमिषीयक्रतु (animiṣīya-kratu) *m.* sacrifice offered to the gods अन्यत्रानिमिषीयक्रतुसंदर्शनादवियुक्तोऽहमुर्वश्या Vikramo. 5.145 (2) (Bollensen's Ed., Leipzig, 1846)

अनिमिषेक्षण (animiṣekṣaṇa) *adj.* [*f.* -ā] **i** having vigilant eyes रक्षार्थमेवामृतस्य ददर्श भुजगोत्तमौ। सदा संरब्धनयनौ सदा चानिमिषेक्षणौ MahāBhā. i. 29.7; ते च रक्षन्ति तं देशं सर्वे ह्यनिमिषेक्षणाः। ये निष्य(प)न्दा निराहाराः सात्त्विकाश्च वसन्ति ते PāraS. 10. 295; **ii** having fixed gaze, looking incessantly तदद्भुतम् ...। विस्मितः स जनः सर्वो ददर्शानिमिषेक्षणः MahāBhā. xv. 40. 19; स विधूय चितामाशु विधूमोऽग्निरिवोत्थितः (v. l. भूत्वा चानिमिषेक्षणः) Rāmā. iii. 68.4; ततः स्वरोचिः संक्रुद्धश्चण्डास्त्रमतिभैरवम्। दृष्ट्वा निवेश्य तद्रक्षो ददर्शानिमिषेक्षणः MārkP. 63. 34; अघट्टयत्कलमगोपवधूर्न मृगव्रजम्। श्रुततदीरितकोमलगीतकध्वनिमिषेऽनिमिषेक्षणमग्रतः ŚiśuVa. 6. 49; SūktiMu. 62.31; देवीवानिमिषेक्षणा विलिखति क्षोणीम् ... स्वल्पैरेव दिनैरियं वरतनुः केनापि संशिक्षिता ŚṛṅgāTi.(Ru.) 2. 22; दृष्ट्वा स्वपुरतो वेधा नृत्यन्तीं तां तिलोत्तमाम्। ध्यानाद्भृशं परिप्राप्य ददर्शानिमिषेक्षणः BṛKathāK. 99.47; एवमुक्ता मया सा हि मां दृष्ट्वानिमिषेक्षणा। स्मृत्वा तूष्णीं स्थिता VarāP. 2. 67; अहम्। शिलीभूतः स्थितो मूको योगीवानिमिषेक्षणः BṛKathāMañ. 10. 70; नेत्रपेयं वपुस्तस्याः पश्यन्ननिमिषेक्षणः। पप्रच्छ मन्मथाक्रान्तस्तां नामाभिजनश्रियम् BṛKathāMañ. 16.173; वातायनगताश्चान्याः पश्यन्त्योऽनिमिषेक्षणाः। चक्रुः सकौतुकायातविमानस्थाप्सरोभ्रमम् KathāSaSāg. iii. 4.13; **iii** who never closes the eyes पृथिवीं नास्पृशत्पद्भ्यामनिमे(v. l. मि)षेक्षणो बभौ Rāmā. iii. App. I. 12(45); मांसास्थिक्लेदरहिता देवा अनिमिषेक्षणाः।... स्वच्छन्दगतिधारिणः PadmP.(Ra.) 43. 35; *n.* unwinking or fixed gaze बाष्पो जृम्भाभयक्रोधशीतैरनिमिषेक्षणैः। जायते रोगशोकाभ्यां धूमाञ्जनविजृम्भणैः BhāvPra.(Śā.) 14. 22(1)

अनिमिषेक्षणचारुरूपा (animiṣekṣaṇa-cārurūpā) *adj.* (*f.*) having a beautiful appearance because of unwinking gaze रूपं तदेवमतुलं वदनं सुचारु दृष्ट्वाङ्गना निजवपुर्निजकान्तिसह्यम्। हेला निजे वपुषि रूपगणेषु नित्यं कर्तार इत्यनिमिषेक्षणचारुरूपाः ŚivaP. ii(2). 22. 31 (95B. 14)

अनिमिषेक्षणम् (animiṣekṣaṇam) *adv.* with unwinking eyes, with fixed gaze दीर्घं मुहुर्निश्वसिति तिष्ठत्यनिमिषेक्षणम्।... इत्थमुन्मादजा भावाः कथिताः BhāvPra.(Śā.) 90.12(4)

अनिमिषेन्द्र (animiṣendra) *m.* chief of gods सुतौ चानयोराश्चर्यसौन्दर्यपरितोषितानिमिषेन्द्रौ सिंहचन्द्रपूर्णचन्द्रौ नाम YaśasCam. ii. 345. 5.

अनिमिषैकचक्षुस् (animiṣaikacakṣus) *adj.* having one eye open अप्यक्षयं मे यशसो निधानं कच्चिद्ध्रुवो मे कुलहस्तसारः। अपि प्रयास्यामि सुखं परत्र सुप्तोऽपि पुत्रेऽनिमिषैकचक्षुः BuddhaC. 1. 65.

अनिमिषोद्यान (animiṣodyāna) *n.* garden of gods, celestial garden पुनः स्वापतेशदिशि ... ईषदुन्मिषदनिमिषोद्यानप्रसूनोपहारहरिचन्दनामोदसनाथगन्धकुटीसमेतम् ... °यात्राधिकरणं समवशरणं विस्तार्य स विद्याधरः समस्तमपि नगरं क्षोभयामास YaśasCam. ii. 301.9.

अनिमिषोन्मकर (animiṣonmakara) *adj.* having (earrings like) rising and unwinking crocodiles का वात्मवृत्तिरदनाद्धविरङ्ग वाति विष्णोः कलास्यनिमिषोन्मकरौ च कर्णौ।... ते BhāgP. v. 2. 13.

अनिमिषोपभोग (animiṣopabhoga) *m.* **i** enjoyment (i.e. eating) of fish रे रे शिष्ट बकोट नाकतटिनीतीरे तपस्विव्रतं ध्यानेनानिमिषोपभोगमनसा युक्तं करोषीदृशम् SūktiMu. 18.6 = ŚārṅgaPa. 895; **ii** divine or celestial enjoyment, SūktiMu. 18.6 = ŚārṅgaPa. 895.

अनिमीलनकर (a-nimīlanakara) *adj.* which does not cause the closing (of all the eyes) अक्षिद्वयगोपनेन करयोरन्यक्रियास्वक्षमः सुत्रामा नयनानिमीलनकरं कर्म्म स्वकं निन्दति EI. ii. 352. 25.

अनिमीलित (a-nimīlita) *adj.* not closed, open यत् निमीलिते चक्षुषि स्मरत् रूपं पश्यति, तदेव अनिमीलितेऽपि चक्षुषि द्रष्टृ आसीत् BṛĀraUBh. 522. 15 (*on* iv. 3.6)

अनिमीलितदिव्याक्ष (animīlita-divyākṣa) *adj.* whose divine eye is not closed स्वतन्त्रशिवतामेति भुञ्जानो विषयानपि। (योगी) अनिमीलितदिव्याक्षो यावदास्ते मुहूर्तकम् MālinīT. 18. 23.

अनिमीलितनेत्र (animīlita-netra) *adj.* having unclosed eyes अनिमीलितनेत्रोऽसौ तथावस्थितविग्रहः। दधार जीवतो रूपं क्वापि प्रहितचेतसः PadmP.(Ra.) 115. 13; तत्र चित्तं समाधाय प्रोक्तकालं विचक्षणः। अनिमीलितनेत्रस्तु भानुबिम्बं निरीक्षयेत् MālinīT. 22. 8; *n.* unclosed (i.e. open) eye अनिमीलितनेत्राच्छनैः शनैर्भ्रमयन्नेव शलाकामपनयेत् AṣṭāSaṁ. ii. 241. 6 (6.17)

अनिमीलितलोचन (animīlita-locana) *adj.* [*f.*-ā] **i** whose eyes are not closed निमीलयत चक्षूंषि सर्वे वानरपुंगवाः। न हि निष्क्रमितुं शक्यमनिमीलितलोचनैः Rāmā. iv. 52. 8; शयननिक्षिप्तगात्रयष्टिश्च ततः प्रभृति ... अनि-

मीलितलोचना दुःखदुःखेन क्षणदामनैषीत् Kād. 214.10; मुखमपश्यतो वरस्यानिमीलितलोचना कन्या भवति प्रचण्डा NītiVā. 31.16; **ii** in which the eyes are not closed अलक्षितद्विजं किंचित्किंचित्फुल्लकपोलकम्। स्मितं प्रशस्तं सुदृशामनिमीलितलोचनम् SkandP. iv. 37.106.

अनिमीलितविलोचनपक्ष्मबन्धम् (a-nimīlitavilocanapakṣmabandham) *adv.* without closing the eye-lashes आबद्धकङ्कटकपाणिनिरुद्धपार्श्वभागः सुगन्धिवदनानिलपूर्णरन्ध्रः। तेनानिमीलितविलोचनपक्ष्मबन्धमाध्मायि संयुगरसादथ पाञ्चजन्यः HarVi. 49.3.

अनिमीलितशुक्लनिश्चलाक्षी (animīlita-śuklaniścalākṣī) *adj.* (*f.*) whose bright and motionless eyes are not closed अन्याः … अनिमीलितशुक्लनिश्चलाक्ष्यो न विरेजुः शयिता गतासुकल्पाः BuddhaC. 5.60.

अनिमीलितस्मृति (animīlita-smṛti) *adj.* wherein the memory (of past birth) is not obscured अहम् … रत्नचूड इति नागदारकः। उदपादि कण्वमुनिशिष्यशापतः शुकता ममेयमनिमीलितस्मृतिः NavaSāC. 10.46.

अनिमृष्ट (a-nimṛṣṭa) *adj.* not wiped अनिमृष्टं दर्व्युदायुवनमवधाय HirŚS. v. 3.23 (472.15) (comm. अनिमृष्टम् … अनिष्कासितलेपम्), VaikhāŚS. 9.3 (*but* VIŚVA. **अनिभृष्ट**)

अनिमेष (a-nimeṣa) *adj.* [*f.*-ā] **1A** not winking, looking steadily न रु(? रू)क्षवाक् स्यान्न च उत्स्वरं वदेन्न चानिमेषो न च गर्वमाचरेत् MāṇḍūŚi. 12.6; तवापर्णे कर्णेजपनयनपैशुन्यचकिता निलीयन्ते तोये नियतमनिमेषाः शफरिकाः SaundL. 56; **1B** never winking (i. e. divine) वातायनाः किं किममी विमाना जनः समं तेष्विति संशयानः। अबोधि यस्मिन्निमिथुनैस्तु तत्स्थैरेवानिमेषैश्च निमेषिभिश्च HammīMaKā. 11.36; **2** (eyes) not winking, having fixed gaze, having steadfast look सर्वाङ्गसौष्ठवयुतां रूपलावण्यशालिनीम्। पश्यतामनिमेषेण चक्षुषा वनिताम् MahāBhā. iv. 480*(2); नेत्राभ्यामनिमेषाभ्यां तृषिताभ्यां पिबन्निव। उदैक्षत प्रहृष्टात्मा प्रणिपत्य मुहुर्मुहुः PāraS. 10.207; न तथा सार्यपुत्रेण प्रेक्षिता जीर्णकन्यका। नेत्राभ्यामनिमेषाभ्यामार्यपुत्रस्तया यथा BṛKathāŚloSam. 19.58; इत्युदीर्य मघवा विनयर्धिं वर्धयन्नवहितत्वभरेण। चक्षुषां दशशतीमनिमेषां तस्थिवान्मुनिमुखे प्रणिधाय NaiṣC. 5.19; अनिमेषा अपि दृशः समुन्मेषयतां भृशम्। बभूव रभसोत्तालो देवानां तुमुलस्तदा PāṇḍaC. 13.183; पश्यन्नुच्चैःश्रवसमनिमेषेण चक्षुषा, पद्मनाभः … सासूय इव बभूव NīlaVi. 111.1; *m.* **1** non-winking सर्वे भावास्तु देवानां कार्या मानुषसंश्रयाः। तेषां त्वनिमिषत्वं यत्तन्न कार्यं (v. l. अनिमेषस्तु यस्तेषां स न कार्यः) प्रयोक्तृभिः NāṭyaŚā. 13.35; **2** sign of the zodiac called Pisces अनिमेषमेषराशी ह्रस्वौ HorāSā. 1.24; **3** god, divine being (*lit.* who never winks) इन्द्रमेवं समादिश्य भगवान् विश्वभावनः। पश्यतामनिमेषाणां तत्रैवान्तर्दधे हरिः BhāgP. vi. 10.1; तत्र विपश्चिद्भिरप्यनिश्चीयमानजयापजयमनिमेषैरप्यननुसंधीयमानशरसंधानमोक्षमभूदभूतपूर्वं द्वन्द्वयुद्धम् RāmāCam. 3.19(17) [Kośas give the following as the meaning of *animeṣa* — *amara*, Vaija. 266.13; ŚabdaRa.(Vā.) 4403; *sura*, AnekāSaṁ. 4.316 (v. l. PW.); ViśvaLoK. 384.33; ŚabdaRaSaK. 333.11; *suparvan*, NānārthSaṁ. 6.51; *deva*, NānārthāSaṁ. iii. 26.8; MediK. 184.49]; **4** fish, cf. **अनिमेषमण्डल** [Kośas give the following as the meaning of *animeṣa* — *jhaṣa*, Vaija. 266.13; *matsya*, AnekāSaṁ. 4.316 (v. l. PW.); NānārthāSaṁ. iii 26.8; MediK. 184.49; ŚabdaRa. (Vā.) 4403; ViśvaLoK. 384.33; ApūNā. 51A(? 52A). 3; ŚabdaRaSaK. 333.11; *pṛthuroman*, NānārthSaṁ. 6.51 and TrikāŚe. i. 10.8 gives the following as synonyms of *animeṣa* (v. l. according to comm.) — *kaṇṭakin*, *jaleśaya*, *ātmāśin*, *śambara*, *mūka*, *valkava(n)t*]

अनिमेषक (animeṣa-ka) *adj.* who does not wink, having steadfast look अनिमिषो देवे मत्स्ये त्रिस्त्वनिमेषके NānārthāSaṁ. iii. 26.7; अनिमेषो द्वयोर्देवे मत्स्ये त्रिस्त्वनिमेषके NānārthāSaṁ. iii. 26.8.

अनिमेषकम् (animeṣakam) *adv.* unwinkingly, steadfastly त्वन्मुखाम्भोजगलितमाज्ञामृतरसं नृपः। पिपासुस्त्वां जगन्नाथ पश्यत्येषोऽनिमेषकम् SkandP. ii(2). 29.8.

अनिमेषचक्षुस् (animeṣa-cakṣus) *adj.* whose eyes are not winking, having steadfast look अनिमेषचक्षुषि प्रेक्षमाणे पुरुषे तदातनोत्पन्नविनष्टबुद्बुदप्रभृतिष्वतिव्याप्तेः NyāySiA. 209.22.

अनिमेषण (a-nimeṣaṇa) *adj.* [*f.*-ā] not winking, looking steadfastly इति संचिन्तयन्ती सा तमैक्षदनिमेषणा PadmP. iv. 59.43; ते सर्वे हृष्टमनसो राजानो ब्राह्मणादयः। रामं तौ दारकौ दृष्ट्वा विस्मिता ह्यनिमेषणाः AdhyāRā. vii. 7.9.

अनिमेषतस् (animeṣa-tas) *adv.* because of non-winking, due to steadfast look नेत्राणामनिमेषतः परिहृतो दूरेण वृन्दारकैः।… सन्तानो रजसां रणेसुषु [Read रणेषु] जयिनो यस्य द्युमार्गं गतः EI. xvii. 191.13.

अनिमेषता (animeṣa-tā) *f.* **1** the state of being one who never winks, godhood एषां त्वदीक्षणरसादनिमेषतैषा स्वाभाविकानिमिषतामिलिता यथाभूत् NaiṣC. 11.9; देव त्वद्विजये तुरङ्गमखुरव्रातक्षतक्ष्मातलप्रोद्भूते परितः परागपटले दिक्चक्रमाक्रामति।… स्वां निन्दत्यनिमेषतां परिपतद्बाष्पाम्बुधारो हरिः SaduktiKa. 211.30; यत्सुमनस्त्वसाधनसामग्र्यां त्वय्यनिमेषतैव केवलमवशिष्यते RasSa. 47(4); **2** winklessness नृपतेर्ह्यनिमेषतां दृशावतिमात्रं बिभरांबभूवतुः PṛthvīVi. 12.16; (भुवनपालशङ्कयोः) वियति प्रेक्षमाणाभिरप्सरोभिर्मृधं तयोः। बहु मेने स्वकीयानां चक्षुषामनिमेषता KīrtiKau. 5.46; जाड्यमप्रतिपत्तिः स्यादिष्टानिष्टार्थयोः श्रुतेः। दृष्टेर्वा विरहादेश्च क्रियास्तत्रानिमेषता RasāSu. 121.6 (2.63); **3** (*fig.*) the state of having no closure (of the petals) अभितिग्मरश्मि चिरमा विरमादवधानखिन्नमनिमेषतया।… न्यमिमीलदब्जनयनं नलिनी ŚiśuVa. 9.11 (comm. अपक्ष्मपाततया। दलसंकोच एवात्र निमेषः); **4** (*fig.*) the state of being awake अनिमेषता जनानामनिमेषत्वाय भवतु शिवरात्रौ YātrāPra. 9.7.

अनिमेषताकरण (animeṣatā-karaṇa) *n.* **i** effective means of winklessness कथमनिमेषताकरणमन्तरेण सुमनीकरणकर्तृत्वमागमनविलम्बस्य RasSa. 47(3); **ii** act of non-closing, RasSa. 47(3)

अनिमेषतारक (animeṣa-tāraka) *adj.* whose pupil is steadfast (i. e. not closed) अहमनवरतपरिवर्तितकन्धरस्य विसृजतः … मदीक्षणयुगे वारंवारमनिमेषतारकं चक्षुरवनिभृत्कुमारस्य तस्य त्वरावता चित्तेन चिन्तयन्ती स्थित्युपायान् … तां वसन्तसेनां पुनरवोचम् TilaMañ. 282.1.

अनिमेषत्व (animeṣa-tva) *n.* **i** winklessness (कम्पराजचम्पराजौ) कक्ष्याविभक्तवपुषोश्चारीभिश्चरतोस्तयोः। पश्यद्भिस्सौष्ठवं देवैरनिमेषत्वमादृतम् MadhuVi. 4.80; **ii** the state of being a god, godhood अनिमेषता जनानामनिमेषत्वाय भवतु शिवरात्रौ YātrāPra. 9.7.

अनिमेषत्वादि (animeṣatvādi) *adj.* winklessness etc. अत्र प्रियवाक्यश्रवणजनितजाड्यमनिमेषत्वादिना व्यज्यते RasāSu. 121.13 (2.63)

अनिमेषदर्शन (animeṣa-darśana) *n.* unwinking gaze, continuous staring अनिमेषदर्शनसुखरसराशिं मन्थरितपक्ष्मणा चक्षुषा पीतमिव कोमलकपोलपालीप्रतिबिम्बितं वहन्तीभिः … वारविलासिनीभिर्विलुप्यमानसौभाग्यमिव … चक्रवर्तिनं हर्षमद्राक्षीत् HarṣaC. 34.27 (Kane's Ed.); अहर्पतेश्चिरमनिमेषदर्शनक्लमादिव स्रुतघनबाष्पशीकरम्। सरोजिनी रजनिपयःपरिप्लुतं बिभर्त्यसौ विकसितमब्जलोचनम् HarVi. 29.42; वर्तमान एव तत्रानिमेषदर्शनस्य कियान्काल इति चिन्त्यताम् NyāyMañ. ii. 35.6; (सात्त्विका भावाः) अश्रु धूमाञ्जनामर्षहर्षानिमेषदर्शनशोकैः NāṭaLaRaK. 2123.

अनिमेषदर्शनीय (animeṣa-darśanīya) *adj.* **i** worthy to be seen without winking अनुदिनमनिमेषदर्शनीयं जितमधुरप्सरसां ददर्श नृत्यम् Yādavā. 24.45; **ii** worthy to be seen by gods, Yādavā. 24.45.

अनिमेषदृश् (animeṣa-dṛś) *adj.* having unwinking or fixed gaze सुधासारेण लावण्यं विदधेऽस्याः ध्रुवं विधिः। अनिमेषदृशो लोका यदस्यालोकमात्रतः PadyaVe. 189; *m.* god (*lit.* whose eyes never wink), PadyaVe. 189.

अनिमेषदृष्टि (animeṣa-dṛṣṭi) *adj.* having unwinking or fixed gaze अभिशौरि काचिदनिमेषदृष्टिना पुरदेवतेव वपुषा व्यभाव्यत ŚiśuVa. 13.45; अनिमेषदृष्टेर्यदुत्पत्तिविनाशरहितानुवृत्ततत्त्वावसायः, स बाधकः TātpaṬ. (U.) 178.8 (*on* 4.233); अयम् (कालः) अनिमेषदृष्टेर्दर्शनविच्छेदानुपग्रहात् तावानेकः स वर्तमान एव भवतु NyāyMañ. ii. 35.15; ii. 35.19; ii. 35.22; तमीक्षितुं प्रतिमुखमाहतोद्यमा विरोधिनः …। नभोगताः … व्यलोकयन् सुखमनिमेषदृष्टयः RāghPāṇ. (Ka.) 4.34; परा प्रभो रूपमवेक्षमाणा रसातिरेकादनिमेषदृष्टिः। सख्याह्वयन्त्या (? सख्या ह्वयन्त्या) अपि पार्श्वगायाः शुश्राव शब्दं बधिरेव नैव NemiC. 10.16; *m.* god, RāghPāṇ.(Ka.) 4.34 (comm. अनिमेषे लोचने येषां ते देवत्वात् तथाभूताः)

अनिमेषनयन (animeṣa-nayana) *n.* **i** unwinking or fixed gaze कदाचिदम्भोनिधिरिवोच्चैःस्तननाभिरम्याः, कृतानिमेषनयनविभ्रमाः, सकंदर्पाः, सिषेवे वेलाविलासिनीः NalaCam. 1.39(27); **ii** carrying of fish, NalaCam. 1.39(27)

अनिमेषनयनत्व (animeṣanayana-tva) *n.* the state of being one whose eyes do not wink, winklessness स्यात् – रसोऽद्भुतः …। नयनविकासो बाष्पः पुलकः स्वेदोऽनिमेषनयनत्वम् Kāvyālaṁ.(Ru.) 15.10; सुव्यक्तमापदमरत्वमसौ पुरन्ध्रिबिम्बाधरास्पदसुधारसपानसङ्गात्। गाढीभवन्निधुवनोत्सवसंमदेन येनानिमेषनयनत्वमवापि यूना HarVi. 27.106.

अनिमेषनिरीक्षण (animeṣa-nirīkṣaṇa) *n.* unwinking or steadfast look जडता नाम — सर्वकार्याप्रतिपत्तिः।… तामभिनयेदकथनाभिभाषणतूष्णींभावानिमेषनिरीक्षणपरवशत्वादिभिरनुभावैः NāṭyaŚā. 7.100; स्तब्धता जडता मता।… अस्यामपि भवेत् सद्यस्त्वनिमेषनिरीक्षणम् SāhiSā. 5.51.

अनिमेषनिश्चलाङ्गयष्टि (animeṣa-niścalāṅgayaṣṭi) *adj.* unwinking and having motionless slender body प्रयातं च वर्त्मनि विलोकितुं देवमाकुलाभिरनिमेषनिश्चलाङ्गयष्टिभिरारुह्यारुह्य बालिकाभिरवलम्बिताः सशालभञ्जिका इवाभ्राजन्त सौधाग्रवलभीशातकुम्भस्तम्भाः TilaMañ. 389. 23.

अनिमेषनेत्र (animeṣa-netra) *n.* unwinking eye, steadfast look तं दृष्ट्वा परमं रूपं कुमारस्य महात्मनः। उमानिमेषनेत्राभ्यां तमपश्यत भामिनी VarāP. 23. 16; *adj.* having unwinking eyes or steadfast look ततः प्रसन्नांस्त्रिदिवौकसस्तान् आलोकयामास नरेन्द्रकन्या। अस्वेदगात्राननिमेषनेत्रान् Nalābhyu. 5. 42.

अनिमेषपक्ष्मलदृश् (animeṣa-pakṣmaladṛś) *f.* celestial lady (*lit.* having long eyelashes which do not wink) प्रसरच्चमत्कृतिविशेषपोषतः पुटयोर्मनाङ्‍ मुकुलतां विवृण्वती। अनिमेषपक्ष्मलदृशां दृशौ हठात्सनिमेषतामिव हलिप्रियानयत ŚrīKaC. 14. 31 (comm. नाकिस्त्रीणाम्)

अनिमेषपति (animeṣa-pati) *m.* lord of the gods अथ सुमतिरयम् ··· अवलोकयति स्म ··· निरवधिविभूतिमनिमेषपतिम् YātrāPra. 3. 199(25)

अनिमेषपिशुन (animeṣa-piśuna) *adj.* **i** incessantly slanderous दोषालोकननिपुणाः परुषगिरो दुर्जनाश्च घूकाश्च। दर्शनमपि भयजननं येषामनिमेषपिशुनानाम् BṛKathāMañ. i. 1. 3; **ii** incessantly ominous, BṛKathāMañ. i. 1. 3.

अनिमेषप्रष्ठ (animeṣa-praṣṭha) *m.* Indra, leader of the gods उमारमण ···। युद्धे सिद्धानवधिविजयोन्मेष एषोऽनिमेषप्रष्ठस्तिष्ठत्यवनतशिराः सोऽलमुग्र त्वदग्रे ŚrīKaC. 16.28 (comm. अनिमेषाणां देवानां प्रष्ठोऽग्रणीः)

अनिमेषप्रेक्षण (animeṣa-prekṣaṇa) *n.* unwinking or steadfast look अद्भुतो नाम विस्मयस्थायिभावात्मकः।··· तस्य नयनविस्तारानिमेषप्रेक्षण° ··· °चेलाङ्गुलिभ्रमणादिभिरनुभावैरभिनयः प्रयोक्तव्यः NāṭyaŚā. 6.94.

अनिमेषप्रेक्षणतस् (animeṣaprekṣaṇa-tas) *adv.* due to unwinking or steadfast look अनिमेषप्रेक्षणतः शीताद्रोगाद्भवेदास्रम् NāṭyaŚā. 7. 151.

अनिमेषप्रेक्षित (animeṣa-prekṣita) *n.* unwinking or steadfast look तस्य (विस्मयस्य) नयनविस्तारानिमेषप्रेक्षित° ··· °साधुवादादिभिरनुभावैरभिनयः प्रयोक्तव्यः NāṭyaŚā. 7. 41.

अनिमेषभाज् (animeṣa-bhāj) *adj.* having no winking सानन्दलज्जं मुहुरीक्षमाणास्त्रिलोकनाथं ललनाः सुराणाम्। तदायतानामनिमेषभाजां साफल्यमापुर्निजलोचनानाम् NemiC. 6. 22.

अनिमेषभाव (animeṣa-bhāva) *m.* **i** winklessness लावण्यमस्या नियतं सुधैव। यदेतदापीय दृशा प्रपेदे मनुष्यलोकेऽप्यनिमेषभावः RāghPāṇ.(Ka.) 2. 10; **ii** the state of being a god, godhood, RāghPāṇ.(Ka.) 2. 10.

अनिमेषम् (ánimeṣam) *adv.* **1A** with vigilance त्वं नो अग्ने ···। त्राता तोकस्य तनये गवामस्यनिमेषं रक्षमाणस्तव व्रते ṚV. i. 31. 12; VājaS. 34. 13; VājaS.(K.) 33. 7; **1B** without cessation यत्रा सुपर्णा अमृतस्य भागमनिमेषं विदथाभिस्वरन्ति ṚV. i. 164.21; AV. ix. 9.22; AV.(P.) xvi. 67. 12; Nir. 3. 12 (65. 23); **2** without winking, steadfastly त एतेऽनिमेषमन्योऽन्यमीक्षन्ते JaimiBr. 1. 247; तद् यथा पतिं जाया अनिमेषमीक्षेरन्नेवमेवैना एवंविदं दीक्षमाणमीक्षन्ते JaimiBr. 2.52; प्रीत्या भवन्तमनिमेषमवेक्षितुं मे स्नेहान्नवीकृत इवाद्य वयस्यभावः Avimā. 6.1; अनिमेषं पश्यन्ती मत्स्यवधूमनुचकार सा तन्वी KuṭṭaMa. 271; त्वन्मार्गं मम पश्यतोऽनिमेषम्। को मे निकटस्त्वयेक्षितोऽभूद्यत्रासावहमद्य विस्मृतस्ते RāmC. 14. 86; नरपतिमनिमेषं द्रष्टुमाशंसिनीनाम्। सपदि विरचितासीदङ्गनानामपाङ्गैर्दिवि ··· तोरणश्रीः PratāYaBhū. 59.7.

अनिमेषमण्डल (animeṣa-maṇḍala) *n.* **i** multitude of fish स्फुरदनिमेषमण्डलरुचा शनकैरसिकतिलोत्तमावनितयैष गिरिः। कटकसरः श्रिया रुचिरया सुमतस्त्रिदिवभुवेव नाक्षिपति कस्य मनः HarVi. 5.7; **ii** multitude of gods, HarVi. 5. 7.

अनिमेषयत् (a-nimeṣayat) *adj.* causing not to wink कुमाराः ···। ववन्दिरे भूमिपतिं जनानां विलोचनालीमनिमेषयन्तः RāghPāṇ.(Ka.) 1. 71 (comm. निमेषशून्ययत्नाः)

अनिमेषलसद्दृष्टि (animeṣalasad-dṛṣṭi) *f.* winkless and shining gaze बाह्या रतिर्द्विधा ज्ञेया दर्शनात्स्पर्शनात्तदा। अनिमेषलसद्दृष्ट्या दर्शनं दर्शनं स्मृतम् ŚṛṅgāDī. 2. 33.

अनिमेषलोचन (animeṣa-locana) *adj.* [*f.*-ā] **i** having unwinking eyes or steadfast gaze अवनिपतिस्तु ··· ताम् ··· अतिशयरूपाकृतिमनिमेषलोचनो ददर्श Kād. 11. 19; निरवाहयदन्धसंहतिं निमिषात्तामनिमेषलोचना (स्वयंप्रभा) RāmC. 13.76; (अहम्) दृष्टवान् ··· अनिमेषलोचनाभिः ··· अमरलोकादुपागताभिः स्वर्गरमणीभिरिव मणिशिलाशालभञ्जिकाभिरध्यासिताभ्रंकषपुष्परागपाषाणस्तम्भशिखरम् ··· एकं दिव्यमायतनम् TilaMañ. 154.12; **ii** whose eyes never wink स्मरात् परासोरनिमेषलोचनाद् बिभेमि तद्भिन्नमुदाहरेति सा।··· तदास्पदे निदर्शनं नैषधमभ्यषेचयत् NaiṣC. 1. 36 (comm. मृतात् अत एवानिमेषलोचनान्निमेषरहितनेत्रात्)

अनिमेषलोचनचया (animeṣalocana-cayā) *adj.* (*f.*) possessing a multitude of steadfastly looking eyes यमदूरतस्त्रिजगदेककौतुकव्यवहारसर्गविधिनव्यवेधसम्। अलका विमुद्रबहुसौधसौहृदादनिमेषलोचनचयेव वीक्षते ŚrīKaC. 4.60 (comm. नित्योद्घाटितानि ··· राजगृहाणि तत्परिचयादनिमिषनेत्रेवालका वीक्षते)

अनिमेषलोचनता (animeṣalocana-tā) *f.* the state of being one whose eyes do not wink, winklessness अनिमेषलोचनतया रूपालोकनपरैरिव कैश्चिदास्फालितदिव्यन्तर्यैः ··· कृत्रिमसुरसमूहैः परिकरिताम् ··· चिन्तामणिमयीं प्रतिमामपश्यत् TilaMañ. 217. 9; देव ···। साक्षात् तत्र भवन्तमीक्षितवतां कल्याणकाले तदा देवानामनिमेषलोचनतया वृत्तः स किं वर्ण्यते JinaCatur. 24.

अनिमेषलोचनयुग (animeṣalocana-yuga) *n.* pair of unwinking or steadfast eyes ब्रह्माण्डोदरदर्पणे ··· संक्रान्तामनिमेषलोचनयुगेनोत्पश्यतः स्वां तनुम्। शौरेर्मीनतनोः ··· शिरः पातु वः SaduktiKa. 29.11.

अनिमेषवितत (animeṣa-vitata) *adj.* unwinking and hence wide open कस्यानिमेषवितते नयने दिवौकोलोकादृते जगति BhallaŚ. 78; Subhāṣi. 985.

अनिमेषविद्याधरपरिषदवलोकित (animeṣa-vidyādharapariṣadavalokita) *adj.* seen steadfastly by the assembly of Vidhyādharas (गन्धर्वकः) अनिमेषविद्याधरपरिषदवलोकितश्च निश्चलमवस्थाप्य ललाटमङ्घ्रिपीठे ··· दीर्घमनुदीरितध्वनिररोदीत् TilaMañ. 404. 8.

अनिमेषविलोकनीय (animeṣa-vilokanīya) *adj.* **i** fit to be seen without winking दृष्ट्वा भवन्तमनिमेषविलोकनीयं नान्यत्र तोषमुपयाति जनस्य चक्षुः BhaktāSt. 11; **ii** fit to be seen by gods, BhaktāSt. 11.

अनिमेषविलोचन (animeṣa-vilocana) *adj.* having unwinking eyes or steadfast gaze स राजा ···। उदितमदनविस्मयः स्त्रियं तां चिरमनिमेषविलोचनो ददर्श JātaMā. 83.2(13. 9); बहुसंकल्पमनिमेषविलोचनम्। अपश्यदृषिदत्ता माम् BṛKathāŚloSaṁ. 26.7.

अनिमेषवीक्षण (animeṣa-vīkṣaṇa) *n.* unwinking or steadfast gaze आश्लेषोऽधरदानं चुम्बनमनिमेषवीक्षणं सुरतम्। इत्येकैकपणेन क्रीडति मिथुनं जितान्योऽन्यम् SundaŚ. 85.

अनिमेषवृत्ति (animeṣa-vṛtti) *adj.* having unwinking condition शतैस्तमक्ष्णामनिमेषवृत्तिभिर्हरिं विदित्वा हरिभिश्च वाजिभिः। अवोचदेनम् ··· रघुः RaghuVa. 3. 43 (comm. अनिमेषवृत्तिभिर्निमेषव्यापारशून्यैः); राघवौ ···। पथिकैरुपसृत्य मार्गतो ददृशाते कुतुकप्रसारितैः। नयनैरनिमेषवृत्तिभिः Rāgh. 3. 5.

अनिमेषव्रत (animeṣa-vrata) *n.* vow of not winking अनिमेषव्रतदेशिनी दृशोः। तनुते तनुरीश तावकी स्मरणं विस्मरणं च दुःशकम् Yādavā. 9. 62.

अनिमेषस्फुरत्तार (animeṣa-sphurattāra) *adj.* in which the pupil is bright due to non-winking अनिमेषस्फुरत्तारं सर्मं विहसितं विदुः BhāvPra. (Śā.) 120. 1(5)

अनिमेषहसित (animeṣa-hasita) *n.* laughter of the fish राजा च तान्मत्स्यहासकारणमप्राक्षीत्। ततस्तदनिमेषहसितं न कोऽपि विपश्चिद्विवेक्तुं शक्नोति ŚukSa. 17. 37.

अनिमेषह्रेषाघोष (animeṣa-hreṣāghoṣa) *m.* incessant sound of neighing वाजिनामनिमेषह्रेषाघोषमुखरितसविधसौधोत्सङ्गम् ··· लक्ष्मीविलासतामरसं नाम ··· आस्थानमण्डपमास्थाय ··· कार्याण्यपश्यम् YaśasCam. i. 368. 4 (comm. अनिमेषमनवरतं योऽसौ हेषाघोषो हेषाध्वनिः)

अनिमेषा (animeṣā) *f.* name of the tree *Cedrus deodara* or Pinus Devadāru or Deodar अनिमेषा देवदारु ApūNā. 51A(?52A). 3.

अनिमेषाक्ष (animeṣākṣa) *adj.* having unwinking eyes शूलाध्मानानिमेषाक्षः कृच्छ्रगामी च जायते।··· सर्वे पूर्वोदिता ह्येते नैव साध्याः प्रकीर्तिताः AśvaVai. 64. 10; प्रावृषि प्रथमायां च द्रव्यस्यास्य कथापि का। दातारोऽप्यनिमेषाक्षाः PariPar. 12.153.

अनिमेषाक्षता (animeṣākṣa-tā) *f.* the state of having unwinking eyes or steadfast gaze अथ विप्रलम्भतरला पीयूषयाच्ञापदे। मातः पायय वस्तुपालमिति वाक्प्रान्तेऽनिमेषाक्षतां निन्दन्ती हृदि सा त्रपानतमुखी निःश्वस्य मोहं गता VasaViKā. 14. 18.

अनिमेषानोकह (animeṣānokaha) *m.* tree of the gods, divine or celestial tree हतरिपुरनिमेषानोककहो (read °नोकहो) याचकानां होसबि[रु]दरगंडो रायराहत्त (read °हुत्त)मिंडः। महितचरितधन्यो मन्त्रियान्सामुलादिप्रकटितबिदु(रु)दश्रीः पातितारातिलोकः EI. xi. 333. 92; xii. 174.84; xii. 352. 44.

अनिमेषाप्ति (animeṣāpti) *f.* obtainment of non-winking वपु-

भगवतो दिव्यं पश्यन्तोऽनिमिषेक्षणाः। नेत्रयोरनिमेषाप्तौ फलं प्रापुस्तदामराः MahāP. 13.59.

अनिमेषावलोकन (animeṣāvalokana) *n.* unwinking gaze आनन्दाश्रु सरोमाञ्चमनिमेषावलोकनम्। अनिश्चलत्वं मनसो यस्मात्तन्मानसोऽद्भुतः BhāvPra.(Śā.) 65.22(3)

अनिमेषिणी (a-nimeṣiṇī) *adj.* (*f.*) unwinking चला हसितगर्भा च विशत्तारानिमेषिणी। ·· दृष्टिर्हासे प्रकीर्तिता NāṭyaŚā. 8.55(? 58) = BhāvPra.(Śā.) 126.20(5); विकोशितोभयपुटा प्रोत्फुल्ला चानिमेषिणी। अनवस्थिततारा च विकोशा दृष्टिरिष्यते NāṭyaŚā. 8.80 = BhāvPra.(Śā.) 129.17(5); विकोषितोभयपुटफुल्लतारकाममर्षणो दृशमनिमेषिणीं दधौ HarVi. 34.40; महिषाजगवादीनां तुल्यशीलाः स्त्रियः स्मृताः।··· दीर्घगात्री दुराचारा मत्स्यशीलानिमेषिणी BhāvPra.(Śā.) 111.14(5); 128.17(5)

अनिमेषितलोचना (animeṣita-locanā) *adj.* (*f.*) who has not closed her eyes (सः) अपश्यत्तापसीं कांचित् ·· दक्षिणहस्ततः। ज्ञानमुद्रां च बिभ्राणामनिमेषितलोचनाम् PadmP. iv. 72.27.

अनिमेषेक्षण (animeṣekṣaṇa) *adj.* **i** having unwinking or steadfast look वासवः। प्रत्ययं जनयामास जानक्याः संनिधौ ततः। पृथिवीं नास्पृशत्पद्भ्यामनिमेषेक्षणो बभौ Rāmā. iii. App. I. 12(45); **ii** having vigilant look एते ···। अनिमेषेक्षणास्तस्थुः क्षोणीशच्छिद्रकाङ्क्षिणः SkandP. iv. 53.102; *m.* god (कनकपुरी) दृष्टा मया च सा भोगभूमिः सुकृतकर्मणाम्। अनिमेषेक्षणास्वाद्यशोभा शक्रपुरी यथा KathāSaSāg. v. 1.72; *n.* unwinking or steadfast gaze, KathāSaSāg. v. 1.72.

अनिम्न (a-nimna) *adj.* [*f* -ā] **i** having no cavity चतस्रः स्रुचस्तासु द्वे रौहिणहवन्यावनिम्ने। इतरे द्वे सनिम्ने VaikhāŚS. 13.7; अनिम्नयोराग्नीध्र उपस्तीर्णाभिघारितौ रौहिणौ पुरोडाशौ पूर्वाह्ले प्राच्यौ स्रुचौ ·· अन्वासादयति VaikhāŚS. 13.11; **ii** not depressed or sunken भालः शिराविरहितः ··। अनिम्नस्त्र्यङ्गुलो नार्याः सौभाग्यारोग्यकारणम् SkandP. iv. 37.118; सावर्तं चाप्यनिम्नं च विशालं चैव वाजिनाम्। ललाटं पूजितं प्राहुः AśvaVai. 3.16; AśvaŚā. 19.15; अनुत्सन्ना ह्यनिम्नाश्च प्रदेशास्तस्य कीर्तिताः (दन्तिनः) Hastyāyur. 423.4 (3.8); **iii** (land) not low मृदु प्रयान्तीयमनिम्ननिम्नयोः सितांशुका कामपि कान्तिमश्नुते NavaSāC. 4.16.

अनिम्नगण्ड (animna-gaṇḍa) *adj.* whose cheeks are not sunken भोगी त्वनिम्नगण्डः BṛSaṁ. 68.60; अनिम्नगण्ड उन्नतगण्डः VīraMi. (Lakṣaṇa.) 84.19.

[1]**अनिम्नगात्र** (animna-gātra) *adj.* having unsunken or elevated limbs (i.e. surfaces) (राजा) निम्नगात्रमनिम्नगात्रं च ··· विन्ध्यस्कन्धमुल्लङ्घ्य ··· सह्याचलमवततार NalaCam. 6.60(5)

[2]**अनिम्नगात्र** (a-nimnagātra) *adj.* not protecting rivers, NalaCam. 6.60(5)

अनिम्ननिम्नगा (animna-nimnagā) *adj.* (*f.*) (autumn) in which the rivers are not deep अनभ्रा शुभ्रचन्द्रार्का विपङ्कानिम्ननिम्नगा।··· शरदेषा समागता YaśasCam. i. 572.1.

अनिम्नभू (animna-bhū) *f.* not low land हर्षाणामथ शोकानां सर्वेषां प्लावकः समम्। भवद्ध्यानामृतापूरो निम्नानिम्नभुवामिव Stotrā. 3.9.

अनिम्नम् (a-nimnam) *adv.* not downwards, upwards उत्पादिता तदा वम्री ब्रह्मणा परमेष्ठिना। तया भक्षयितुं तत्र धनुषोऽग्रं धरास्थितम्। भक्षितेऽग्रे तदानिम्नं गमिष्यति शरासनम् DevīBhāP. i. 5.17.

अनिम्नोच्च (a-nimnocca) *adj.* neither depressed nor elevated (स्वामिनः ·· पुंश्चिह्नम्) तच्चासिरमनिम्नोच्चमह्रस्वादीर्घमश्लथम्। सरलं मृदु निर्लोम TriṣaŚaPuC. i. 2.700.

अनिम्नोन्नत (a-nimnonnata) *adj.* neither depressed nor elevated (i.e. level or even) सुवर्णं पूर्वं निकष्य पश्चाद् वर्णिकां निकषयेत्। समरागलेखमनिम्नोन्नते देशे निकषितम् (न्याय्यं भवति) ArthŚā. i. 212.6 (2.13); अश्रिहीनं समं कृत्वा ··· अयोमयम्। पिण्डं तु तापयेदग्नौ ···। सममनिम्नोन्नतम् SmṛtiCan. iii. 262.9.

अनिम्नोन्नतपृष्ठ (animnonnata-pṛṣṭha) *adj.* the surface of which is neither depressed nor elevated (अनुगतराजि समम् ··· स्निग्धदर्शनमिति नखगुणाः) सममनिम्नोन्नतपृष्ठम् JayaMa. 118.8 (*on* 2.4)

अनिम्रुक्ति (á-nimrukti) *f.* non-disappearance (i.e. non-escape) यो॓ऽस्मान् द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्मस्तम॒तो मा मौ॒गित्या॒हानि॑म्रुक्त्यै॑ TaiBr. III. ii. 9.4 (Bhaṭṭabhāskara अनिम्रुक्त्यै अनन्तर्धानाय)

अनिम्सन् (anim-san) (Gr.) desiderative suffix *-san* not prefixed by the augment *-i-* मिमीमादारभलभशकपतपदहिंसार्थराधोऽचोऽनिम्सनीस्खिलोपश्च। एषामच इस् स्यात् खिलोपश्चानिमि सनि। स्यादेः सो लोपः। पित्सति MugdhaBo. 19.9 (127.14)

अनियङ्कभीम (aniyaṅkabhīma) *m.* name of a king of the Gaṅga dynasty श्रीमानियङ्कभीमनृपतिर्गङ्गा (Read र्गाङ्गा)न्वयोत्तंसकः ··· स्तुतः पार्थिवैः EI. xi. 150.26; iv. 190.22; स राजा। वृद्धोऽनुजम् ··· राज्येऽभिषिक्तमकरोदनियङ्कभीमम्। स श्रीमानियङ्कभीमनृपतिः साम्राज्यलक्ष्मीपतिः EI. vi. 201.11.

अनियत (a-niyata) *adj.* [*f.*-ā] **1Ai** not fixed, not specified, indefinite, uncertain, unsettled, non-constant, varying, doubtful **ii** (whose material cause is) not fixed **Bi** not restricted, not regulated, not governed by a rule **ii** not regulated (i.e. open to unfixed alternatives which cannot be employed simultaneously) **2** not obligatory, not compulsory, not binding, optional **3** not subject to any limitation or restriction (limitation or restriction by the particle *eva* concerns an item other than an item after which *eva* has been used) **4A** not controlled, not subdued, unrestrained, unchecked **B** not intent on **5A** irregular, unusual, accidental, occasional **B** not fixed (in length), not uniform **6** not necessarily predetermined or pre-destined, unpredictable **7Ai** undetermined (i.e. who will learn the doctrine if one hears it preached, not otherwise) **ii** (whose fruition is) undetermined **iii** (*citta* or *asaṁjñika* i.e. mental factors) undetermined **iv** (offence or fault) undetermined **B** undetermined (i.e. mentally constructed or conceptual) **8A** not invariable, not invariably connected, not invariably found **B** not necessary, not required absolutely **9** irrelevant, incoherent **10** unlimited

1Ai not fixed, not specified, indefinite, uncertain, unsettled, non-constant, varying, doubtful पित्तप्रस्थं कफस्याढकम् ··· मेदः प्रस्थौ द्वावनियतं मूत्रपुरीषमाहारपरिमाणात् GarbhU. 5; निश्रितोऽनियतोऽव्यापी ···। बालाश्रयो मतस्तर्कः MaYānaSū. 5.10 (1.12); 11.23 (3.6); कायस्य त्वनियतो विषयः AbhidhKoBh. 16.3 (*on* 1.23); बिम्बप्रतिसराणां च व्यासश्चानियतः स्मृतः PāraS. 12.134; यत्र यजतिचोदना, अनियतं च कर्तृपरिमाणं तत्राहीन इति निश्चीयते ŚābaBh. 2013.8 (*on* x. 6.61); येषामनियतं कर्म तस्मिन् काले सुदारुणे। कर्म पञ्चविधं तेषां योज्यम् AṣṭāSaṁ. i. 61.19 (1.9); i. 62.8 (1.9); i. 66.11 (1.10); TantrVā. 224.8 (*on* i. 3.22); अनियतानि हि मरणस्य निमित्तानि असंख्यातानि च BṛĀraUBh. 597.10 (*on* iv. 3.36); यत्राप्यनियतो हेतुर्वृश्चिके गोमयादिकः। अभियुक्तास्तदत्रापि विशेषं न न मन्वते NyāyMañ. ii. 41.28; ii. 126.11; गुणप्रधानभावः ···। कर्मस्वनियतो दृष्टो नान्यथा चोपपद्यते BṛĀraUBhVā. i. 4.1484; 'सस्यान्त'ग्रहणेन च सस्योत्पत्तिरेवाभिप्रेता, नियतत्वात् तस्या निमित्तस्योपपत्तिः। क्षयस्त्वनियतः ManuBh. i. 340.10 (*on* 4.26); रजनीति नैव शयितव्यमिह च्छलयोधिनामनियतः समयः RāmC. 26.94; अनियतान् प्रेक्षणकान् रागाद् वस्त्रादिदानलक्षणं प्रथमे वाहि रङ्गमध्ये नागरकेभ्यो लभेरन् JayaMa. 52.11 (*on* 1.4); नियतेऽनियते वा देशे स्पृष्ट्वा दृष्टिमावर्तयेत् JayaMa. 160.18 (*on* 2.8); दृष्टं च खलु नैयोगिकं फलमैहिकमपि, यथा चित्राकारीर्यादिनियोगानामनियतनियतफलानाम् Bhām. 86.6 (*on* i. 1.4); 116.5 (*on* i. 1.4); यदनियतं न तत् परमार्थसत् — यथा रज्ज्वामारोपितं सर्पत्वम् TātpaṬ.(Vā.) 364.17 (*on* ii. 1.16); पुनश्चानियतं युद्धम् ···। अभवत् तुमुलम् GaṇeP. ii. 64.18; किं नियतेनैवाङ्गाङ्गिभावेन प्रयोग उतानियतेन AbhinBhā. i. 7.24 (*on* 1.5); परिमाणं द्विधा — नियतम् अनियतं च ŚṛṅgāPra. 7.3; न च वाच्यं भ्रान्तेरभ्रान्तिप्रतियोगित्वादनियतस्य वस्तुनः क्वचिदपि प्रमाणागोचरत्वात् ··· सर्वमिदमसमञ्जसमिति NyāyVārPari. 570.4; 205.4; तस्मिन्नेव पादे आद्यादिभागानां मध्यादिभागेषु अनियते च स्थाने आवृत्तिरिति प्रभूततमभेदम् (यमकम्) KāvyPra. 504.3. Kāvyānu.(He.) 256.1; उभयोः स्थानयोरेकरूपस्यैवोप(? पा)स्यत्वाद् विध्यैक्यमित्यनियते नामनी इति पूर्वः पक्षः VedāntDī. 176.21 (*on* iii. 3.20); वंशसमाचारोऽप्यनियतश्चेत् तदा 'आत्मनस्तुष्टिरेव च' इति यथारुचि कुर्यात् Mitā. 89.29 (*on* 1.253-254); प्रदत्तः। मत्वा यथादीयमानभागभोगकरप्रवणिकरतुरुष्कदंडकुमरगदिआणकप्रभृतिसमस्ता[न्*]नियतानियतादायानाज्ञा(म्) विधेयीभूय दास्यथ EI. ix. 305.15; xix. 294.17; iv. 114.23; vii. 100.27; x. 99.26; स पृच्छकः पिशाचो वा वक्ता वा नितरां ततः। यो न वेत्ति चतुर्बाहुक्षेत्रस्यानियतां स्थितिम् Līlā. 172; अध्वयोगस्तु पुरुषेच्छानुविधायित्वेन अनियतः ChandaśCū. viii. 17.5; सर्वदिक्ष्वपि संबन्धादविभागः पराणुता। तत्संयोगादनियतात् पदार्थानां जनिर्भवेत् AnuVyā. 25B.1 (*on* ii. 2.6) (NyāySu.(Ja.) उक्तनियमरहितात्); किमवस्थाभेदः कार्यकारणयोरनुगत एव, उतानियतः NyāyKu. 144.14; अस्माकं सर्वथाराध्यो युद्धेष्वनियतो जयः PrabhāC. 199.32; न च भोजनगमनादिवदनियतं यत् किंचित् पूर्ववृत्तमपेक्ष्यायमथशब्दप्रयोगः BrahmSūBh.(Śrī.) i. 23.3 (*on* i. 1.1); कृष्णलव्यवहाराणां गुञ्जानां गुरुत्वमनियतमतो यथोक्तमेव कृष्णलं ग्राह्यम्

DaṇḍaVi. 24.1; अनियतो बाध्यबाधकभावः परेणाप्यङ्गीक्रियते UpaParā. 11.11; 21.11; नियतसामग्रीभूतं किंचिदत्र पूर्ववृत्तं सूत्रकृता विवक्षितम् ··· न तु भोजनाद्यनियतं किंचित् ŚivārkaMaDī. i. 23.22 (*on* i. 1.1); ii. 215.14 (*on* iii. 1.23); अतिथिकुमारादीनां तु भोजने पौर्वापर्यमनियतम् VīraMi. (Āhnika.) 455.23; अनियता ग्रहाग्रता, अनियता च या काचित् प्रतिपत् BhāṭṭDī. iv. 26.18 (*on* x. 5.16); सुखदुःखादिकं पुनः प्रवाहधर्मतया शरीरिणामनियतम् Vidvanmo. 2.32(6); माया शक्तिरित्यादिरनियता संज्ञा SetuBa. 57.28; 315.11; 'एतत् पदममुकवाचकम्' इति शक्तिग्रहस्तु स्वस्वप्रसिद्धिमादाय तत्तत्पुरुषस्यानियतः LaŚabdeŚe. i. 234.4; **1Aii** (whose material cause is) not fixed दर्शाद्यनुष्ठानोपपत्तावपि दैवात् तेषां (पात्राणां) नाशे दर्शाद्यर्थमनियतानामुत्पत्तिः MīmāKau. ii. 210.9 (*on* iii. 1.22); BhāṭṭDī. i. 204.17 (*on* iii. 1.12); **1Bi** not restricted, not regulated, not governed by a rule स्नात्वा व्रजति भुक्त्वा व्रजति पीत्वा व्रजतीति। एवं च कृत्वा प्रयोगोऽनियतो भवति। स्नात्वा भुक्त्वा पीत्वा व्रजति MahāBh. ii. 173.9 (*on* iii. 4.21); पताकाभ्यां तु हस्ताभ्यां संश्लेषादञ्जलिः स्मृतः।··· स्थानान्यस्य पुनस्त्रीणि ···। वक्षःस्थश्चैव मित्राणां स्त्रीणामनियतो भवेत् NāṭyaŚā. 9.130; प्रमाणप्रमेययोः पूर्वापरसहभावेऽनियते यथार्थो दृश्यते तथा विभज्य वचनीयः NyāyBh. 80.15 (*on* ii. 1.11); किमनियतेन क्रमेणाप्ययः, उत उत्पत्तिक्रमेण BrahmSūBh.(Śaṅ.) 442.14 (*on* ii. 3.14); अनियते हि द्वयोरपि प्रयोगेऽयमर्थः स्यात् — सपक्षे योऽस्ति विपक्षे च यो नास्ति स हेतुरिति NyāyBiṬ. 95.5; ये तु रागिणो बहुतरद्रव्यकामाः पूर्वोक्तप्रतिग्रहादिभिरनियतं द्रव्यमार्जयितुं प्रवृत्ताः, तान् प्रत्याह BālaKrī. i. 105.7 (*on* 1.128); ननु सर्गक्रमः किमनियतः TattvVai. 87.20 (*on* 2.19); यद्यदनियतकारणकं कार्यं तत् सर्वमनियतमेव TātpaṬ.(Vā.) 29.17 (*on* i. 1.1); कर्णौ नासिकया तुल्यौ पादौ चानियतौ तयोः BhaviP. 196A.20 (i. 132.8); 187A.27 (i. 125.54); पूर्वपक्षवाद्युत्तरकर्मप्रयुक्तमनियतं विचारमिच्छति TantrRa. 242.1; तथात्वेनानियतायां तु तस्याम् (अर्थप्रतीत्याम्) ··· नार्थेन नियता प्रतीतिः स्यात् NyāyVārPari. 153.3; उत्कर्षापकर्षावगमः पूर्वापरपदार्थनियत एव स्यात्, नानियतः VyaktiVi. 132.13; करकरणचारीमण्डलादि यत् तत्राङ्गोपयोगि तत्स्वरूपेण लयादिव्यवस्थया चानियतमेव Kāvyānu.(He.) 393.10; त्रेधा हि ज्ञानिनो ह वाव भवन्ति विधिनियता अनियताः स्वेच्छानियता इति ··· अनियता हि देवाः BrahmSūBh.(Ma.) 144A.9 (*on* iii. 4.23) (TattvPrakā. अनुष्ठेयानां मध्ये कामचारानुज्ञावन्तः); अङ्गविशेषे निर्वापादौ संशयः किमनियतोऽस्य क्रम उत प्रधानक्रमेण नियत इति VedāntKa. 34.4 (*on* i. 1.1); (वैमृधः) स किं पौर्णमास्या नियतमङ्गम्, उत अनियतम् SaṅkarKāBh. 16.22 (*on* i. 2.13); 124.20 (*on* iii. 1.17); चतुःषष्टिविधं ह्येतदङ्गं प्रोक्तं मनीषिभिः। कुर्यादनियते तस्य संधावपि निवेशनम् SāhiDa. 322.1; द्वन्द्वे च सर्वपदानां प्राधान्यादुपसर्जनाभावादनियते प्राङ्निपाते प्राप्तेऽस्यारम्भः Prasā. i. 623.18; यद्येकः प्रयोगविधिः स्यात् तदा कश्चिदेको वैकल्पिको वानियतः क्रमः स्यात् TristhaSe. 1.26; अपरोक्षप्रमाणस्य तत्साक्षात्कारहेतुता। प्राप्तैव किं त्वनियता VedāntSiSūMañ. 1.6; ईहामृगोऽपि विज्ञेयः चतुरङ्कस्त्रिसन्धिकः। दिव्यावनियतावत्र नायकप्रतिनायकौ SāhiSā. 6.28; **1Bii** not regulated (i. e. open to unfixed alternatives which cannot be employed simultaneously) नियमार्था श्रुतिर्भविष्यति। कोऽयं नियमः। अनियतस्य नियतता ŚābaBh. 1240.11 (*on* iv. 2.24); **2** not obligatory, not compulsory, not binding, optional अश्वतरं साहस्रे सर्ववेदसे च ददाति। अविं ददात्यजां गाम् ··· गर्दभमित्यधिकान्यनियतानि ĀpaŚS. xiii. 5.4; कर्मणाभ्युदयोऽकर्मण्यप्रत्यवायोऽनियतानां तु HirŚS. iii. 1.3 (270.2); अन्नधनदाने त्वत्रानियते HirGS. ii. 15.12; स्त्रीपुंसयोस्तु संबन्धे वरणं प्राग् विधीयते।··· तयोरनियतं प्रोक्तं वरणं दोषदर्शनात् NāraSm. 173.3; SmṛtiCan. i. 218.19; BālamBha. i. 204.11 (*on* 1.65); यस्त्वनियत आहुतिभागो न तमनुध्यायन्तीदं नो भविष्यतीति ŚābaBh. 629.4 (*on* ii. 4.4); 1327.1 (*on* v. 3.21); करणं नाम नियता क्रिया ··· चरणं नाम अनियतमिति विशेषः BṛĀraUBh. 614.2 (*on* iv. 4.5); ऊनद्विवार्षिकादितरपूर्णद्विवर्षो यो मृतोऽसौ श्मशानपर्यन्तं ज्ञातिभिः ··· अनुगन्तव्यः। अस्मादेव वचनादूनद्विवर्षस्यानुगमनमनियतमिति गम्यते Mitā. 323.2 (*on* 3.1); न चात्र फलश्रवणादनियतं भिक्षाचरणमिति वाच्यम् SmṛtiCan. i. 111.11; दर्शादिश्राद्धपाकात् पृथक्पाकेन नित्यश्राद्धं कर्तव्यम् ···। एतच्च श्राद्धान्तरे कृते सत्यनियतम् CaturCin. iii(2). 612.13; वैधमध्ययनं पक्षे प्राप्नोति। अनियते षोडशिग्रह इवानियतेऽध्ययने विध्यभावाल्लोकत एवास्य प्राप्तेः ŚivārkaMaDī. i. 65.26 (*on* i. 1.1); ii. 424.21 (*on* iv. 1.1); यद् वरणं तदनियतमनियामकम् BālamBha. ii. 166.29 (*on* 2.127); **3** not subject to any limitation or restriction (limitation or restriction by the particle *eva* concerns an item other than an item after which *eva* has been used) पुगन्तलघूपधस्यैव सार्वधातुकार्धधातुकयोः सार्वधातुकार्धधातुकयोरेव पुगन्तलघूपधस्येति। एवमप्ययं जुसि गुणोऽनियतः सोऽनन्त्यस्यापि प्राप्नोति MahāBh. i. 46.6 (*on* i. 1.3); प्रत्ययनियमे शेषग्रहणं कर्तव्यं परस्मैपदनियमार्थम्।··· प्रत्यया नियताः प्रकृत्यर्थावनियतौ तत्र परस्मैपदमपि प्राप्नोति। तत्र शेषग्रहणं कर्तव्यं परस्मैपदनियमार्थम्। शेषादेव परस्मैपदं भवति नान्यत् इति MahāBh. i. 275.22 (*on* i. 3.12); i. 276.18 (*on* i. 3.12); अथैतस्मिन्नियमार्थे विज्ञायमाने किमयमुपपदनियमः।··· आहोस्वित् पुरुषनियमः। युष्मद्येव मध्यमः। अस्मद्येवोत्तम इति।··· मध्यमोत्तमौ नियतौ युष्मदस्मदी अनियते MahāBh. i. 351.19 (*on* i. 4.105, 107, 108); i. 463.19 (*on* ii. 3.50); धर्म एव पक्षस्येति पक्षो नियतो धर्मोऽनियतः NyāyVār. 130.7 (*on* i. 1.35); 58.20 (*on* i. 1.5); आत्मनेपदं नियतं परस्मैपदमनियतं तत् सर्वतोऽपि स्यात् Prasā. ii. 9.6; **4A** not controlled, not subdued, unrestrained, unchecked मक्षिकान् मशकान् दंशान् व्याघ्रान् सिंहान् सरीसृपान्। प्राप्नोत्यनियतः MahāBhā. iii. 142.27; अनियतासु वृत्तिषु तद्विषयायां वशीकारसंज्ञायामुपजातायां समर्थं स्यात् तस्य तस्यार्थस्य प्रत्यक्षीकरणाय YogBh. 41.2 (*on* 1.35); अभितैकपटनिवीतानियतस्त्रीपुंसविहितबहुचेष्टम्। नीलाम्बरव्रतमिदं किल कल्पितमासीद् विटैः कैश्चित् NyāyMañ. i. 248.14; स्वात्मनानियतं वस्तु प्रतीपं ह्यात्मनो भवेत् AnuVyā. 11B.6 (*on* i. 2.5); NyāySu.(Ja.) 166B.6 (*on* i. 2.5); अनवस्थिताः अनियताः अनियतवर्गगा नारीः ManvaVi. 1414.7 (*on* 11.138); यत्रैतत् प्रकाश्यं फलं कर्मजन्यत्वेन क्लृप्तं तत्र तत् शक्त्यैव नियतमनियतं वा प्रकाश्यते BhāṭṭDī. ii. 67.22 (*on* iii. 8.6); **4B** not intent on शास्त्रेष्वनियतानां च मूढानामपमृत्यवः JātaPā. 5.39; **5A** irregular, unusual, accidental, occasional मुद्गलं संशितव्रतम्। दुर्वासाः ··· तमथाभ्याजगाम ह। बिभ्रच्चानियतं वेषमुन्मत्त इव MahāBhā. iii. 246.12; पार्श्वशूलं त्वनियतं संकोचायामलक्षणम् CaraS. vi. 8.56 (1941 Ed.); यस्य ह्यनियता प्राप्तिस्तच्छास्त्रेण नियम्यते TantrVā. 193.9 (*on* i. 3.18); 224.5 (*on* i. 3.22); रत्यादयोऽप्यनियते रसे स्युर्व्यभिचारिणः SāhiDa. 163.9; **5B** not fixed (in length), not uniform चतुर्भुजस्यानियतौ हि कर्णौ कथं ततोऽस्मिन्नियतं फलं स्यात् Līlā. 169; **6** not necessarily predetermined or predestined, unpredictable जानास्यनियतामेवं भूतानामागतिं गतिम् Rāmā. iv. 21.5; प्रजाः गुर्वादिभिरभिशप्ता भस्मतामुपयान्ति प्रागेवानेकपुरुषकुलविनाशाय, नियतप्रत्ययोपलम्भादनियताश्चापरे CaraS. iii. 3.23 (1941 Ed.); उन्मादकालोऽनियतश्च यस्य भूतोत्थमुन्मादमुदाहरेत् तम् CaraS. vi. 9.17 (1941 Ed.); RugVi. 20.17; नियतानियतान् कांश्चिदर्थाननियतानपि। करोति चित्तम् YogVā. v. 24.31; तच्च रिष्टं द्विविधं नियतमनियतं च AdbhuSāg. 516.6; 516.18; **7Ai** undetermined (i.e. who will learn the doctrine if one hears it preached, not otherwise) यस्याप्यनियतो राशिः त्वां प्राप्य ···। पूरयिष्यति MaVastuAva. i. 175.15; तथागतः ··· पश्यति स्म ··· त्रीन् सत्त्वराशीनेकं मिथ्यत्वनियतमेकं सम्यक्त्वनियतमेकमनियतम् LaliVi. 25.33(3); यत् खलु पुनरयमनियतो राशिः, तस्मै स चेद् धर्मं देशयिष्यामि आज्ञास्यति। उत न देशयिष्यामि नाज्ञास्यते LaliVi. 25.33(10); **7Aii** (whose fruition is) undetermined नियतानियतं तच्च ··· कर्म AbhidhK. 4.50; AbhidhKoBh. 229.18 (*on* 4.50); कर्माष्टविधम्। दृष्टधर्मवेदनीयं नियतमनियतं च विपाकं प्रति Sphuṭā. iv. 59.24 (*on* 4.50); **7Aiii** (*citta* or *asaṁjñika* i.e. mental factors) undetermined (असंज्ञिसमापत्तिः) न दृष्टधर्मपर्यायवेदनीया नापि अनियता AbhidhKoBh. 69.12 (*on* 2.42); **7Aiv** (offence or fault) undetermined इमौ खलु आयुष्मन्तौ द्वौ अनियतौ धर्मौ PrātiSū. 14.2; MahāVyu. 259.1; **7B** undetermined (i. e. mentally constructed or conceptual) प्रत्यक्षं ज्ञानं प्रतिभासमानम् ··· नियतमर्थक्रियाक्षमे भावरूप एव व्यवस्थितं दर्शयति। तेन नानर्थं नाप्यनियतं दर्शयतीत्याकूतम्।··· अनुमानमपि नानर्थं नाप्यनियतं भावात्मन्यभावात्मनि वा दर्शयतीति प्रकाशितम् DharmoPra. 21.15; **8A** not invariable, not invariably connected, not invariably found समवायोऽपृथग्भावः ···। स नित्यो यत्र हि द्रव्यं न तत्रानियतो गुणः CaraS. i. 1.49 (1922 Ed.); इन्द्रियाणि गन्धरसरूपस्पर्शशब्देषु तत्सामान्येषु नियतानि अन्यत्रानियतानि NyāyVār. 76.1 (*on* i. 1.14); धूमस्य कार्यस्य कारणसंबन्धो नियतः, अग्नेस्त्वनियतः PrakaPañ. 202.15; 208.13; न हि विपक्षसपक्षयोरदर्शनाद् वाविनाभावसिद्धिः। तेनानियतस्यापि तत्र वृत्तेः संभवात् Kāśi. iii. 6.16 (*on* 5(4).3); ii. 107.1 (*on* 5(3).32); अनैकान्तिकमिति। अनियतं, व्याप्तिशून्यमित्यर्थः ŚrutaPra. iA. 142.22 (*on* i. 1.1); ii. 557.22 (*on* iii. 4.36); भावानामेव हेतुत्वम् ···। नो चेत् क्वानियतो हेतुः NyāyKu. 164.19; यद्यपि मातृपदेनैवेश्वरोऽपि लभ्यते। तथापि तस्य नियतं प्रमातृत्वम् अन्येषां तु विपर्ययादिसंभवात् अनियतम् NyāySu.(Ja.) 485A.4 (*on* iii. 2.1); **8B** not necessary, not required absolutely कल्पपादपाः। ··· एते च नियतानर्थान् यच्छन्त्यनियतानपि TriṣaŚaPuC. i. 1.236; अनियता च ज्ञानोत्पत्तिः VedāntKa. 32.9 (*on* i. 1.1); वनवासादूर्ध्वं शान्तस्य ··· व्यपगतभय° ··· °मत्सरकलत्रस्य ··· श्रद्धाद्यनियतं भवति CaturCin. iii(2). 809.6; अनियतस्य चाङ्गत्वायोगात् NyāyPari. 171.7; किं तदन्वयज्ञानं प्रवृत्तौ नियतम् उतानियतम् NyāySu.(Ja.) 51A.12 (*on* i. 1.1); केचिन्निरन्वयोपासकानामिह

शरीरपात एव मुक्तिरित्यर्चिरादिगतिमनियतामाहुः BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 459. 5 (*on* iv. 2.13); ननु देवदत्तादिपदेष्वपि कदाचित् संकेतादर्थप्रतीतिर्दृश्यत इति चेत्, न। अनियतो हि तत्र संकेतः TantrRaha. 25. 21; यावच्छम्भुमहीपतिर्महितधीर्दुर्मन्त्रिदुश्चेष्टितादात्मानं परिपालयेदनियताद् दुर्योगभोगोद्भवात् ParamāKā. 10. 73; **9** irrelevant, incoherent परिसरणमजस्रम् ··· सततमनियतानां च गिरामुत्सर्गः ··· इति वातोन्मादलिङ्गानि भवन्ति CaraS. ii. 7. 7 (1941 Ed.); **10** unlimited किं नु भयानकोऽयं वल्मीकः, कच्छोऽयं सच्छायः, सरित् पुनरनियता AvantiKa. 70. 11; ग्रासाम्बुनोरन्नपानयोरनियतयोर्वृष्टिरासेचनं निदानमात्मनः ŚvetāUBh. 215. 10 (*on* 5. 11); किमन्नमनियतमेव भोक्तव्यम्। नेत्युच्यते BālaKrī. i. 158. 6 (*on* 1. 236); *m.* not a grave accent (i.e. acute accent) उदात्तपूर्वे नियतस्वरोदये परो विलोपोऽनियतो यदावरः ṚPrāti. 11. 26 (Uvaṭa अनियत उदात्तः)

अनियतकथनीय (a-niyatakathanīya) *adj.* not to be described specifically अतिचिरकालप्रार्थितम् अनियतकथनीयमात्मसंवेद्यं सुरतसुखमन्वभूतम् VasaTi. 31. 1.

अनियतकर्तव्य (a-niyatakartavya) *adj.* not to be carried out necessarily उपद्रष्टृवचनादिनाप्यनुष्ठानसंभवे चानियतकर्तव्यो विचारः प्रसज्येत SiddhāSi. i. 50. 8.

अनियतकर्तव्यता (aniyatakartavya-tā) *f.* the state of being that which is not to be performed necessarily नैमित्तिकेऽपि तत्काले कस्यचित्कामनाविरहिणोऽनियतकर्तव्यतापत्तेः TattvCin. iv(2). 245.6.

अनियतकर्तृका (aniyatakartṛ-kā) *adj.* (*f.*) not having a definite agent किं च – प्रयोक्तृधर्मः प्रयुक्तिर्लोडर्थः अनियतकर्तृका तु प्रयुक्तिर्णिजर्थः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1. 26.

अनियतकर्तृप्राप्ति (aniyatakartṛ-prāpti) *f.* undesired possibility of indefinite (number of) agents अनियतकर्तृप्राप्तौ समाख्यया लाघवेनापेक्षितनियममात्रकरणात् BhāṭṭDī. ii. 66.7 (*on* iii. 8. 4)

अनियतकविकन्था (aniyata-kavikanthā) *f.* poetic composition having no fixed subject-matter सत्यपि च पुराणादावुपदेशदायिनि कर्मफलसंबन्धप्रदर्शके तत्रोच्चावचमनियतकविकन्थाप्रायमिह तु किंचित् प्रयोज्यम् AbhinBhā. ii. 407.14 (*on* 18. 2)

अनियतकारणक (aniyatakāraṇa-ka) *adj.* having no specific cause यद्यदनियतकारणकं कार्यं तत्सर्वमनियतमेव यथानियतकालमेघोदयनिबन्धनं वर्षम् TātpaṬ.(Vā.) 29.17 (*on* i. 1. 1); ननु बन्धस्यापि क्षणिकत्वादनियतकारणकोऽभावकारणको वा बन्धोऽस्त्वित्याशयेनापरो नास्तिकः प्रत्यवतिष्ठते SāṁkhyaPraBh. 18. 31 (*on* 1. 34)

अनियतकारणता (aniyatakāraṇa-tā) *f.* the state of being that which has no specific cause किमयमेव व्यवहारो भेदाग्रहादन्यस्त्वभेदग्रहात्। उत सर्वोऽपि भेदग्रहादिति। नाद्यः। अनियतकारणतापातात् NyāySu.(Ja.) 50A. 7 (*on* i. 1.1)

अनियतकारणत्व (aniyatakāraṇa-tva) *n.* the state of being that which has no specific cause पञ्चसु पक्षेषु कोऽभ्युपगम्यते, इति सौहार्देन पृच्छाम इति चेत्, अस्त्वेषामन्यतमः। तर्हि पुनश्शक्त्युत्पादानियतकारणत्वप्रसङ्गपरिहारः NyāySiA. 255.3.

अनियतकार्यकल्पन (aniyatakārya-kalpana) *n.* assumption of the indefinite rite (to be accomplished) प्रयाजानाम् ··· द्रव्याकाङ्क्षाया जौहवस्य कार्याकाङ्क्षायाश्च शान्त्या लिङ्गात्प्रयाजानामनियतद्रव्यकल्पनस्येव जौहवाज्यस्यानियतकार्यकल्पनस्याप्यप्रवृत्तेस्तेन च कार्यनियमेन परिसंख्यापि लभ्यते VidhiRa. 9 (52. 2)

अनियतकाल (aniyata-kāla) *m.* time which is not specified or prescribed, any time तेषामनियतकालप्रवेशस्थाननिर्गमनानि स्थापयेत् ArthŚā. ii. 354. 5 (7.17); (अनुयाजाः) तेषामनियतकाले प्राप्ते विशेषमात्रं विधीयते आग्निमारुतादूर्ध्वमिति ṬupṬ. 324.11 (*on* xii. 2. 32); रहस्याधिकारे वसिष्ठः ··· अनियतकालेऽपि दानं तेनैवोक्तम् Mitā. 512. 15 (*on* 3. 309); अनियतकालभाविनौकागमनसमये वैहारिका विहारद्यूतविच्छेदेनापि नदीं तरन्ति PāñcRāRa. 58. 17; अग्निहोत्रादिप्रयोगपूर्वभावितया अनियतकाले प्रसक्तयोराधानोपनयनयोः वसन्तादिकालकत्वे निमित्ते ब्राह्मणादिकर्तृकत्वं विधीयते MīmāKau. ii. 28. 3 (*on* ii. 3. 4)

अनियतकाल (aniyata-kāla) *adj.* [*f.* -ā] of which the time is not fixed, of which the time is not regulated or restricted अनियतकालं मरणम् ŚābaBh. 2182.18 (*on* xi. 3.36); नैयमिकहोमव्यतिरिक्तमनियतकालम् ··· होमान्तरम् ··· क्रियते TantrVā. 541. 8 (*on* ii. 2. 25); अनियतकाले प्रहरणे प्राप्ते सह प्रहरतीति विधीयते ṬupṬ. 24. 1 (*on* iv. 2. 11); अनियतकालं तु केशवपनं शूद्रस्यार्थप्राप्तं न निवार्यते ManuBh. i. 93.17 (*on* 2. 35); i. 111. 19 (*on* 2. 69); यथान्यानि वैदिकान्यनियतकालानि फलानि एवमेतत् ManuBh. i. 357. 4 (*on* 4. 71); कालविशेषानुपादानादनियतकालं शूद्रोपनयनमस्तु ManuBh. ii. 329. 29 (*on* 10. 4); अनियतकालाः प्रवृत्तयो विप्लवन्ते KāvyMī. 52. 12; तदप्यविज्ञातकालमनियतकालं प्रवेशनं निष्क्रमणं चोपपन्नम् JayaMa. 282.17 (*on* 5. 4); यद्यदनियतकारणकं कार्यं तत्सर्वमनियतमेव यथानियतकालमेघोदयनिबन्धनं वर्षम् TātpaṬ.(Vā.) 29.18 (*on* i. 1.1); शाखां प्रहरतीत्येतावता ह्यनियतकालं प्रहरणं प्राप्नोतीति प्रस्तरकाले प्रहर्तुं सह प्रहरतीति विधीयते TantrRa. 131.16; MayūMāli. 491. 11 (*on* vi. 4.14); प्रत्यक्षानुमानाभ्यां न कर्मणः फलसाधनत्वमवगम्यत इति न तु तावता फलस्यैहिकत्वं हीयते शब्देनैवानियतकालस्यावगतस्य फलस्य चिरवृत्ते कर्मणीहापि संभवात् TantrRa. 190. 6; एतेन दृष्टादृष्टस्वरूपेण कारणकलापेन गर्भस्याङ्गहीनत्वादिविकारो जन्मन आरभ्यानियतकालो दृष्टः Mitā. 391. 18 (*on* 3. 163); इष्टकाकर्म किं नियतकालमाहोस्वित् अनियतकालमिति संदिह्यते SaṅkarKāBh. 69. 6 (*on* ii. 1. 28); प्रयागमुण्डनं नित्यकाम्यम् — एकस्यां यात्रायामेकमेवानियतकालं चेति तत्तु भ्रान्तभाषितम् TristhaSe. 20. 8; (ब्रह्मयज्ञः) सोऽनिर्दिष्टकालोऽपि अनियतकालोऽपि नृयज्ञात् पूर्वमेवेति नियम्यते BālamBha. i. 104.15 (*on* 1.24)

अनियतकालकत्व (aniyatakālaka-tva) *n.* the state of not having any specific time तेन ब्राह्मणादेः कालान्तरनिवृत्तिः, ब्राह्मणाद्यतिरिक्तस्य च शूद्रादेरनियतकालकत्वं सिद्धं भवति MīmāKau. ii. 27.16 (*on* ii. 3. 4)

अनियतकालकर्तव्यत्व (aniyatakālakartavya-tva) *n.* the state of being what can be performed at any time अग्नीनामन्ते प्रतिपत्तिविधानेन तत्साधनस्याधानस्य पात्रवत् साधारणत्वापत्त्या प्रयोगात् बहिरेवानियतकालकर्तव्यत्वप्राप्तेः MīmāKau. ii. 28. 1 (*on* ii. 3. 4)

अनियतकालत्व (aniyatakāla-tva) *n.* the state of being that which has no fixed time यो नाम स्मृतिप्रतिपादितोऽर्थः कर्मफलसंबन्धवदनियतकालत्वान्न ज्ञायते कदा भविष्यतीति सोऽत्यन्तं प्रत्यक्षाद्यविषयत्वात्केवलशास्त्रमूलत्वेन स्थाप्यते TantrVā. 229.25 (*on* i. 3. 25); अपाक्षिकफलत्वाच्च विद्यायाः अनियतकालत्वाच्च मृत्योः दक्षिणायनेऽपि म्रियमाणो विद्वान् प्राप्नोत्येव विद्याफलम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 816. 19 (*on* iv. 2.20); (प्रायश्चित्तम्) अनियतकालत्वात् संवत्सरं द्वौ त्रीन् वा यथार्हं कल्पनीयम् BālaKrī. ii. 123. 27 (*on* 3. 252(?258)); अनियतकालत्वाद्वैदिकानां शुभाशुभफलानां कर्मणामेवमुच्यते ManuBh. i. 387. 3 (*on* 4.172); फलोपभोगस्यानियतकालत्वेऽपि न दोषः ŚrutaPra. ii. 58.26 (*on* i. 3. 25); तदनन्तरमेवानुष्ठेयत्वे जन्मनश्चानियतकालत्वे नियतकालत्वमेवावसीयते CaturCin. iii(1). 325. 8; काम्यं प्रयागमुण्डनमनियतकालत्वात्प्राप्तिदिनाद्दिनान्तरे प्रयागमण्डलाभ्यन्तरे क्वचिच्छुचिस्थले यूपसमीपे वानुष्ठेयम् TristhaSe. 19. 7; परमेश्वरस्य सर्वत्र करुणासाम्येऽपि विचित्रस्वभावानां तदावरणमलशक्तीनां व्रणानामिव पाकस्यानियतकालत्वात् सर्वेषां मुक्तेरयौगपद्यं चोपपद्यते ŚivārkaMaDī. ii. 50.23 (*on* ii. 1. 35); केवललीलया संकल्पस्यानियतकालत्वेन ŚivārkaMaDī. ii. 58.21 (*on* ii. 2. 3); तौ खल्वग्निहोत्रं जुहुयात्स्वर्गकाम इति विहितकाम्याग्निहोत्रप्रयोगस्यानियतकालत्वप्राप्तौ सायंप्रातःकालविशेषनियमार्थौ VidhiRa. 9 (45. 19); मरणस्यानियतकालत्वेन प्रयोगसमाप्तेः कदाप्यसंभवात् MīmāKau. ii. 104. 11 (*on* ii. 4. 2); युक्तं तद्विकाराणामनियतकालत्वम् BhāṭṭDī. ii. 216. 11 (*on* v. 4. 8); मरणस्यानियतकालत्वात् पात्राणां धारणं भवेत् BhāṭṭDī. iv. 189. 18 (*on* xi. 3.13); iv. 188. 16 (*on* xi. 3.13); 'ततः संवत्सरेऽपूर्णे चूडाकर्म विधीयते। द्वितीये वा तृतीये वा कर्तव्यं स्मृतिदर्शनात्'। इति यमोक्तेश्च तस्यानियतकालत्वात् NirṇaSi. 364. 24; MayūMāli. 153. 22 (*on* ii. 2. 11); तस्यानियतकालत्वेन कालविशेषस्योपलक्षयितुमशक्यत्वात् BālamBha. iii. 73.27 (*on* 3.23)

अनियतकालपरिमाणा (aniyata-kālaparimāṇā) *adj.* (*f.*) having uncertain duration of time यदि अनियतकालारम्भत्वेन ··· अनियतकालपरिमाणाः ··· सर्वा अपि ब्रह्मविद्या अविशिष्टमुक्तिफलाः PūrvottaVāNaMā. 247.3.

अनियतकालप्रदेय (aniyatakāla-pradeya) *adj.* to be given at any time कात्यायनाश्वलायनयोस्त्वेतस्मिन् काल इति वचनमनियतकालप्रदेयगवादिसाम्यनिवृत्त्या कालनियमार्थम् CaturCin. iii(1). 1037. 19.

अनियतकालप्रमाणायुस् (aniyatakālapramāṇāyus) *adj.* having life the time-duration of which is uncertain एवं सत्यनियतकालप्रमाणायुषां भगवन्। कथं कालमृत्युरकालमृत्युर्वा भवतीति CaraS. iii. 3.37 (1941 Ed.)

अनियतकालफल (aniyatakāla-phala) *adj.* [*f.* -ā] yielding the result at an uncertain time अनियतकालफला हि नैयोगिक्यः प्रवृत्तयोऽदृष्टार्थाः, दृष्टार्थास्तु रागाद्याक्षिप्ताः स्वाभाविक्यः BrahmSi. 29. 15; फलकालागमे सत्यपि फलोदयासंभवात् अनियतकालफलानामेव प्रतिबन्धककर्मान्तरसंवलनमिति नियन्तुमशक्यत्वात् ŚivārkaMaDī. ii. 69. 15 (*on* ii. 2.11)

अनियतकालमेघोदय (aniyatakāla-meghodaya) *m.* rise of clouds occurring at an unusual time अनियतकालमेघोदयनिबन्धनं वर्षम् TātpaṬ. (Vā.) 29.18 (*on* i. 1. 1)

अनियतकालवस्तु (aniyatakāla-vastu) *n.* entity having no restriction of time (i.e. eternal entity) आगमवाक्यं पुनरनियतकालवस्तुपरिच्छेदकत्वादात्यन्तिकाबाध्यत्वलक्षणमपि सत्यत्वं स्वविषयस्याध्यवस्येत् PramāMā. 12.17; अद्वैतागमस्य त्वबाध्यार्थविषयस्यानियतकालवस्तुपरिच्छेदकत्वादत्यन्ताबाध्यार्थपरिच्छेदकत्वमविरुद्धम् PrakaVi. 429.25.

अनियतकालविपाक (aniyatakāla-vipāka) *adj.* having fruition not at a definite time अनादिकालप्रवृत्ता हि कर्माशया अनियतकालविपाकाः क्रमवता तावद्भोगेन क्षेतुमशक्याः Bhām. 719.21 (*on* iv. 1.13); न ··· अनियतकालविपाकस्य च कर्माशयस्याशेषतो भोगक्षयसंभवः NyāyMa. 306. 9; अनादिभवसंचितानामनन्तानामनियतकालविपाकानां विविधशरीरभोग्यानां कर्मणाम् ··· भोगे ··· कर्मतत्फलप्रवाहयोः कदाप्युपरत्यभावेनानिर्मोक्षापत्त्या मोक्षफलेनापेक्षितत्वाच्च Śivārka-MaDī. ii. 440. 20 (*on* iv. 1.13)

अनियतकालविपाकता (aniyatakālavipāka-tā) *f.* the state of being that which has no fruition at a definite time न चानियतकालविपाकतया कर्मणां युगपदुपभोगविरोधः TattvPradī.(Ci.) 360.2.

अनियतकालविशेष (aniyata-kālaviśeṣa) *adj.* whose particular period of time is not specified अनियतकालविशेषाणां कर्मणां प्रबलकर्मान्तराप्रतिबन्ध एव विपाकः VedāntSā.(Rā.) 171. 5 (*on* ii. 2.11); BrahmSūBh. (Śrī.) ii. 69. 3 (*on* ii. 2.11)

अनियतकालसंसर्गाभाव (aniyatakāla-saṁsargābhāva) *m.* relational absence which has no fixed time (i. e. eternal relational absence) संसर्गाभावः प्राक्ध्वंसात्यन्तभेदेन त्रिधा भिद्यते।··· संबन्धिमात्रे संबन्धिमात्रस्यानियतकालसंसर्गाभावोऽत्यन्ताभावः Kiraṇā. 330.9.

अनियतकालारम्भत्व (aniyatakālārambha-tva) *n.* the state of not having the beginning at a fixed time अनियतकालारम्भत्वेन यावज्जीविकत्वेन च अनियतकालपरिमाणाः ··· सर्वा अपि ब्रह्मविद्या अविशिष्टमुक्तिफलाः PūrvottaVāNaMā. 247. 2.

अनियतकालीनफला (aniyatakālīna-phalā) *adj.* (*f.*) having result not occurring at a definite time अनियतकालीनफला वैधी क्रियेष्यते BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 414.

अनियतकुशपाणि (aniyatakuśa-pāṇi) *adj.* having loose *kuśa* blades in hand (कुशपवित्रपाणिः ··· जपं कुर्यात्) कुशपवित्रपाणिः। वामेऽनियतकुशपाणिर्दक्षिणे पवित्रपाणिरित्यर्थः VīraMi.(Āhnika.) 313. 15.

अनियतकेशवेश (aniyata-keśaveśa) *m.* not a fixed (i. e. varied) hair-dress शूद्रस्य। अनियता वृत्तिः। अनियतकेशवेशाः सर्वेषां मुक्तशिखावर्जम् VasiSm. 2. 26; *adj.* not having a fixed (i. e. having a varied) hair-dress शूद्रस्य। अनियता वृत्तिः। अनियतकेशवेशाः सर्वेषां मुक्तशिखावर्जम् (v. l. अनियतकेशवेशाः सर्वे चामुक्तकेशः(शाः)) VasiSm. 2. 26.

अनियतकोट्युपनिपात (aniyatakoṭy-upanipāta) *m.* occurrence of uncertain alternatives अनियतकोट्युपनिपाते नियतकोटिपरिग्रहस्य यद्यर्थत्वात् Kiraṇā. 260. 12.

अनियतक्रम (aniyata-krama) *adj.* [*f.*-ā] **A** consisting of irregular foot-steps उन्मत्तस्यापि कर्तव्या गतिस्त्वनियतक्रमा NāṭyaŚā. 12.123; **B** having an uncertain sequential order तत्रागमे क्रियमाणे किमनियतक्रमाः सर्वा ऋच आगमयितव्या उत काण्डक्रमेण ŚābaBh. 1295. 15 (*on* v. 1. 13); येषां तावत् कृत्स्नशब्दोऽङ्गपरिग्रहार्थस्तेषामनियतक्रमेऽध्ययने प्राप्ते क्रमो नियम्यते ManuBh. i. 163. 3 (*on* 2.168); न ··· अनियतक्रमाणामपि साहित्यमर्थबुद्ध्युपजनने वर्णानामिति सांप्रतम् TattvVai. 141. 15 (*on* 3.17); TantrRa. 254.11; *m.* unrestricted sequential order संवत्सरादित्ययोर्मध्यप्राप्तौ वायुदेवलोकौ किमनियतक्रमेण निवेशयितव्यौ ŚrutaPra. ii. 614. 31 (*on* iv. 3. 2); PāṇiTa-VāNaMā. 105. 7; अनियतक्रमस्वीकारेणैव एकेन कर्त्रानेककर्मानुष्ठानस्य वाच्यत्वान्नात्र पाठक्रमो नियामकः MayūMāli. 436. 5 (*on* v. 3. 12); BhāṭṭCan. 99. 14 (*on* xvi. 1. 1)

अनियतक्रमक (aniyatakrama-ka) *adj.* devoid of a sequential order आदित इति वचनेनाचारादिभ्यः प्रागुपदेशः शौचस्य नेष्यते किं तर्ह्यनियतक्रमकाः परस्परमेते ManuBh. i. 111. 17 (*on* 2.69); भावद्वयमपि च न युगपद्भावि कार्यकारणरूपं घटपटवत् क्रमभाव्यपि नानियतक्रमकं नीलपीतादिज्ञानवत् Pratya-bhiVi. ii. 188.2 (*on* ii. 4. 14)

अनियतक्रमत्व (aniyatakrama-tva) *n.* **i** the state of not having a fixed word-order येषां च वाक्यमेव समासीभवतीति दर्शनं तेषां वाक्यस्यानियतक्रमत्वात् तद्विकारोऽपि समासोऽनियतक्रमः स्यात् Nyās. i. 396.3 (*on* ii. 2.30); Prasā. i. 471.25; **ii** the state of not having a fixed order अनियतक्रमत्वं सर्गक्रमतुल्यत्वं च पूर्वपक्षीकृत्य प्रलयस्य सर्गप्रतिलोमक्रमत्वं सिद्धान्तितम् ŚrutaPra. ii 351. 23 (*on* ii. 3.17)

अनियतक्रमयौगपद्य (a-niyatakramayaugapadya) *adj.* neither having a fixed order (i.e. having a variable order) nor having simultaneity (i. e. not being connected as a whole but individually, with an action or a thing) समुच्चयः ··· तुल्यबलानामनियतक्रमयौगपद्यानामेव (पदानाम्) Nyās. i. 395. 4 (*on* ii. 2. 29); अनेकेषां साधनानामनियतक्रमयौगपद्यानां तुल्यबलानाम् ··· क्रियया संबन्धो यः स समुच्चयः Prasā. i. 622. 10; अनेकेषामनियतक्रमयौगपद्यानां तुल्यबलानामेकक्रियां द्रव्यं गुणं वा प्रति आत्मरूपभेदेनानेकत्वं समुच्चय इति यावत् Prasā. i. 622.14.

अनियतक्रिय (aniyata-kriya) *adj.* **1** performance of which is not governed (by a rule) यानि तु म्लेच्छादिसमानानि नियतानियतक्रियाण्यर्थसुखसाधनकृषिसेवावाणिज्यादीनि ··· तेषु नैव कस्यचिद्धर्मत्वाशङ्कास्ति TantrVā. 132. 4 (*on* i. 3. 7); **2** whose action is not specified (इह देवदत्त इत्युक्ते कर्ता निर्दिष्टः) कर्ता निर्दिष्ट इति। संबोधनविषयमनियतक्रियं कर्तृमात्रमित्यर्थः Pradī. ii. 45A.11 (*on* i. 2. 45)

अनियतगतिप्रमाणवर्णाकृति (aniyata-gatipramāṇavarṇākṛti) *adj.* whose movement, magnitude, colour and form are irregular ध्रुवकेतुरनियतगतिप्रमाणवर्णाकृतिर्भवति विष्वक् BṛSaṁ. 11. 41.

अनियतगतिसर्ग (aniyata-gatisarga) *adj.* whose movements and dispositions are uncertain रविरहनि रजन्यामिन्दुरेष प्रतापी तदापि न तिमिराणां संततेर्मूलनाशः। अनियतगतिसर्गे वैरिवर्गे प्रयुक्तं किमिव भवतु पुंसस्तुङ्गधाम्नोऽपि धाम YaśasCam. i. 607.3.

अनियतगुण (aniyata-guṇa) *m.* unspecified quality (शस्त्रीश्यामा देवदत्ता इत्यत्र) श्यामाशब्दस्य देवदत्ताभिधाने चरितार्थत्वाच्छस्त्रीगतो गुणो न निर्दिष्टः स्यादित्यनियतगुणनिमित्तसादृश्यप्रतीतिप्रसङ्ग इत्यर्थः Pradī. ii. 396A.24 (*on* ii. 1. 54); *adj.* whose quality is not determined (यद्युत्तरपदार्थप्रधानः अब्राह्मणमानयेत्युक्ते ब्राह्मणमात्रस्यानयनं प्राप्नोति) ब्राह्मणमात्रस्येति इहानियतगुणस्य गुणविशेषप्रतिपादनाय विशेषणं प्रवर्तते न तदुपघाताय Pradī. ii. 423A.34 (*on* ii. 2.6); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. ii. 2. 6.

अनियतगोत्र (aniyata-gotra) *adj.* whose religious lineage is uncertain हीनयानपरित्राणत्वमनियतगोत्राणां महायानैकायनीकरणात् MaYānaSū. 35.5 (9. 8); MahāVyu. 61.4.

अनियतगोत्रक (aniyatagotra-ka) *adj.* whose (religious) lineage is uncertain अनियतगोत्रकः पुनर्महामते त्रिष्वप्येतेषु देश्यमानेषु यत्रानुनीयते तत्रानुयोज्यः स्यात् LaṅkāSū. 2. 127 (28. 11)

अनियतग्रहण (aniyata-grahaṇa) *n.* acceptance of what is not specified लिङ्गानामनुमानविधया निश्चायकत्वं नान्यथा। तच्च न संभवति। वैदिकेऽर्थे व्याप्त्यादिनिश्चायकप्रमाणाभावात् ···। ततश्चाकाङ्क्षाबलादनियतग्रहणं युक्तमिति भावः MayūMāli. 551.10 (*on* viii. 1.1)

अनियतचार (aniyata-cāra) *adj.* having irregular movement (सैंहिकेयः) अनियतचारः खलु चेदुपलब्धिः संख्यया कथं तस्य BṛSaṁ. 5. 5.

अनियतचिकीर्ष (aniyata-cikīrṣa) *adj.* not having a definite desire to act न हि कुर्यां न कुर्यामित्यनियतचिकीर्षः कर्ता किंचित् करोति Kiraṇā. 260. 16.

अनियतचित्त (aniyata-citta) *adj.* having an unrestrained mind तस्यानियतचित्तस्य त्रिंशतं परिवत्सरान्। ··· सैकान् भूभोगो भूपतेरभूत् RājTa.(Ka.) 4. 657.

अनियतचेष्ट (aniyata-ceṣṭa) *adj.* having irregular movements अतिचपला अनियतचेष्टाः ··· बलवन्तश्च कल्लोलास्तरङ्गाः VedāntKa. 384. 7 (*on* iii. 2.31)

अनियतजिज्ञासा (aniyata-jijñāsā) *f.* inquiry into something which is not definite तर्कः ···। अस्य ह्यविज्ञाततत्त्वो विषयः ··· अनियतजिज्ञासाविच्छेदेन नियतजिज्ञासाजननमनुग्रहः Kiraṇā. 260. 7.

अनियतज्ञान (aniyata-jñāna) *n.* uncertain or indefinite knowledge बुद्धीन्द्रियशरीराणां नात्मता सद्भिरिष्यते। स्मृतेरनियतज्ञानात् ŚivaP. vii(1). 5. 44 (507B.4); एकज्ञानात्तत्सदृशं तदधीनं च सर्वमन्यद् ज्ञायत इत्यनियतम्, न हि गोज्ञाने गवयादे राजज्ञाने प्रजादेर्वा नियमेन ज्ञानम्, अनियतज्ञाने च सदृशादेरेव किमित्युपादानम् GuruCandr. ii. 286. 15.

अनियततदुपाय (aniyata-tadupāya) *m.* its means which is not prescribed (by rule) वैदिकेषु यवेषु वैदिकस्यैव तदुपायस्य प्रत्यासन्नतया शीघ्रं बुद्धावारोहात् तद्ग्रहणेन नियमसंभवे लौकिकस्यावहननस्य नखविदलनादेरनियततदुपायस्य ग्रहणायोगात् ŚivārkaMaDī. ii. 424. 10 (*on* iv. 1.1)

अनियतता (aniyata-tā) *f.* the state of not being restricted यथाकथंचिद्दिवसं प्रत्यनियततया ग्राससंख्या (? संख्याया) मासेनैव त्रिंशतैव तिथिभिर्ग्रासानां शतद्वयं चत्वारिंशदधिकमुपयुञ्जीत Aparā. 1244.8 (*on* 3. 324); [Inst.] with

uncertain nature नियतमनियततया गृह्णन्संशयोऽपि विपर्ययः SāmkhyaTaKau. 480. 1 (*on* 64)

अनियततोद (aniyata-toda) *m.* pricking pain at irregular (intervals) स्तम्भशैत्यानियततोद°…° नयनशौक्ल्यादिभिः पित्तम् (वृद्धं सत् पीडयति) AṣṭāSam. i. 101. 19 (1.19)

अनियतत्व (aniyata-tva) *n.* **Ai** the state of being indefinite or uncertain, the state of not being fixed or absolute, the state of being variable मुख्यधारणं वा मरणस्यानियतत्वात् MīmāSū. xi. 3.36; शेषत्वं पुनरनियतत्वाद्यागफलपुरुषेष्वप्यस्त्येव TantrVā. 674. 19 (*on* iii. 1. 6); अनित्यत्वादिति नियतपरिमाणत्वस्यानियतत्वात् TantrVā. 895.12 (*on* iii. 3. 29); गुणानां चोद्भवाभिभवयोरनियतत्वादनियतः संयोगनिमित्तोपरमः BrahmSūBh. (Śaṅ.) 363.12 (*on* ii. 2. 10); केवलदोषनिमित्तत्वात्तु भोजनादिकर्मणोऽनियतत्वं स्यात्, दोषोद्भवाभिभवयोरनियतत्वात् BṛĀraUBh. 43. 9 (*on* i. 3. 1); वर्णधर्मा हि जन्मानन्तरमशक्त्या बाध्यमानास्तस्याश्च प्रतिपुरुषमनियतत्वादवध्यर्थनियतकालापेक्षिणस्तत्परत्वेनोपनयनश्रुतिं परिगृह्णन्ति BālaKrī. i. 35. 22 (*on* 1. 15); यदपि आ ज्योतिषो दर्शनाद् इत्युक्तं तदप्युदयोपलक्षणार्थमेव दर्शनस्यानियतत्वात् BālaKrī. i. 42. 15 (*on* 1. 24); ManuBh. i. 160.29 (*on* 2.165); सोऽत्यल्पत्वात् पुरुषेच्छानुविधायित्वेनानियतत्वाच्च नोक्तः MṛtaSam. 238. 1 (*on* 8. 17 (? 34)); VyaktiVi. 29.6; अदृष्टस्याप्यनियतत्वेन सुखादिव्यवस्थानुपपत्तेः ŚrutaPra. ii. 386. 17 (*on* ii. 3. 52); तथाविधम् अयथार्थत्वं परेण वक्तुम् अयुक्त(? क्तम्) … तत्काले च बाध्यत्वस्य सिद्धत्वात् कालान्तरे तद्भावस्यानियतत्वात् TarkSam.(Ā.) 80.22; भवन्ति हि वक्तारो योगिनः शरीरं प्रति घट इति। संकेतानां पुरुषेच्छाधीनतयानियतत्वात् SyādvāMañ. 14(224); NyāySu.(Ja.) 78A. 1 (*on* i. 1. 1); ManvaMu. 143. 13 (*on* 4.1); अनियतत्वं च पदान्तरप्रक्षेपे तत्प्रतिक्षेपे च वाक्यान्तरपरिणामात् TantrRaha. 35. 3; 34. 30; जाठर एव वैश्वानर इति युक्तम्। बहुश्रुतिलिङ्गविरोधे … तस्यानियतत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 389.25 (*on* i. 2. 27); एतेषां व्यभिचारिभावत्वेनानियतत्वं ज्ञापयितुं पुनः सर्वत्र भगवत्स्फूर्तिमाह AṇuBh. 251.23 (*on* iii. 3. 44); बोधस्य तत्तद्व्युत्पत्त्यनुसारित्वेनानियतत्वात् VaiyāBhū. 84. 10 (*on* 22); अनयापि रीत्यावरणेषु प्रथमत्वादेरनियतत्वद्योतनार्थं मन्वस्रस्यैव प्राथम्ये बहिर्दशारादेर्द्वितीयत्वाद्युपपत्तिरित्याशयेन द्वितीयावरण इत्युक्तिः SetuBa. 92. 14; यथाकथंचित् पारंपर्यस्यानियतत्वात् BālamBha. i. 190.14 (*on* 1.53); **Aii** the state of not being invariably connected तादात्म्येन च शिंशपाया गमकत्वे तादात्म्याविशेषाद्वृक्षत्वस्यापि शिंशपां प्रति गमकत्वप्रसङ्गः। अथानियतत्वादगमकत्वम्, नियततैव तर्हि गमकत्वे हेतुः, न तादात्म्यम् TātpaṬ.(U.) 306. 12 (*on* 5(4).4); 309.20 (*on* 5(4). 13); 326. 13 (*on* 5(4).87); वादो नावलम्ब्यः। बाहुल्यावकाशत्वादनियतत्वाच्च BhaktiSū.(Nā.) 5. 75; अथानियतत्वान्नायं प्रसङ्गः तर्हि नियम एवानुमानाङ्गं न कार्यकारणभावादि NyāyRaMā. 56.19; GītāBh. (Rā.) 174.5 (*on* 3. 8); TarkSam.(Ā.) 77. 23; अनियतत्वमेवानैकान्त्यम् ŚrutaPra. iA. 156.12 (*on* i. 1.1); ii. 540.33 (*on* iii. 4.9); ii. 566.29 (*on* iii. 4.48); तेनाविभागोऽप्यपृथक्सिद्धिरेवेति सिध्यति, न पुनः स्वरूपैक्यम्, तत्र तद्व्यवहारश्चौपचारिकः। अस्तु वा मुख्यः, तथाप्यनियतत्वादन्यथासिद्धः ŚatDū. 245.6; NyāySu.(Ja.) 299A.7 (*on* ii. 1.6); प्रत्यक्षेण यावता(? तां) भावानामुपलम्भः, तावतां नियतमेव रूपमुपलभ्यते।… अतोऽध्यक्षबाधः … तत्रानियतत्वाभावेऽपि प्रमेयत्वसंभवात्। तत्राप्यनियतत्वेऽपसिद्धान्तः SarvaDaKau. 38. 12; धर्मजिज्ञासाया ऊर्ध्वं च तेषु हि सत्स्विति विवेकादिपूर्वभावनियम उक्तः। धर्मजिज्ञासायाः प्रागपीति तस्या अनियतत्वम् SiddhāSi. i. 12. 8; **Aiii** uncertain occurrence or performance, uncertain happening पतितादीनां दानमनित्यं तेषामनियतत्वात् SmṛtiCan. ii. 584. 9; संस्पृशतीत्यत्रापि संस्पर्शयोग्यदेशस्थितता लक्ष्यते भोजनसमये संस्पर्शाभावात्। अन्यदापि स्पर्शस्यानियतत्वान्नियतदोषत्वानुपपत्तेः ManvaVi. 387. 10 (*on* 3.177); अनुयागस्यानियतत्वव्यञ्जनाय भाष्यकाराणां तदनुक्तिः PāñcRāRa. 167. 10; **Bi** the state of not being restricted (पदार्थसंख्यायाः) अनियतत्वेऽपि नायौक्तिकस्य संग्रहोऽन्यथा बालोन्मत्तादिसमत्वम् SāmkhyaPraSū. 1. 26; यथा अदृष्टस्य सर्वात्मसंनिधावुत्पद्यमानस्यानियतत्वम्, एवं प्राणानामपि सर्वात्मनः प्रत्यनियतत्वम् BrahmSūBh. (Śaṅ.) 494. 12 (*on* ii. 4.1); अनुपासकस्यापि प्रणवेन कर्माङ्गभूतेन कर्मणि कर्तृत्वश्रवणादुपासनकर्मस्वनियतत्वं निश्चीयते VedāntPāSau. 337. 8 (*on* iii. 3. 41); **Bii** the state of being limited or regulated (regulation shown by the particle *eva* concerns that item other than the item after which the particle *eva* is used) ईदृशमवधारणमर्धमन्तर्वेद्येव न त्वर्धमेवान्तर्वेदीति तथा सति चार्धान्तरमनियतत्वात्कदाचिदन्तरपि प्राप्नोति TantrVā. 1136.13 (*on* iii. 7.12(? 14)); बहुष्वर्थेषु बहुवचनमेवेत्यर्थनियमेन प्रत्ययस्यानियतत्वादव्ययेभ्यः स्वादयो विद्यन्त एव PariVṛ.(Sī.) 43.20; **C** the state of not being uniform, the state of being that which does not have equal length लम्बयोः कर्णयोर्वैकमनिर्दिश्यापरान् कथम्। पृच्छत्यनियतत्वेऽपि नियतं चापि तत्फलम् Līlā. 171; 179(1); **D** the state of being that which does not last for a long time पण्यानामनियतत्वादस्थिरार्घादीनां पञ्चरात्रे पञ्चरात्रे गते … नृपतिराप्तपुरुषैरर्घव्यवस्थां कुर्यात् ManvaMu. 360.26 (*on* 8.402)

अनियतत्वतस् (aniyatatva-tas) *adv.* because of absence of (marital) bond दाक्षिण्यमानुकूल्यं च धाष्टर्यं चानियतत्वतः। नोचितान्यस्य (उपपतेः) शाठ्यं स्यादन्यचित्तत्वसंभवात् RasāSu. 19. 5 (1.84)

अनियतदण्डापत्ति (aniyatadaṇḍāpatti) *f.* undesired contingency of limitless fine विवादादित्यस्य सांनिध्यात् द्विगुणमित्यत्रान्वयः। तदास्पदद्रव्यादित्यर्थे तस्य नियमेन अनियतदण्डापत्तिः BālamBha. ii. 92. 26 (*on* 2. 81)

अनियतदिक्क (aniyatadik-ka) *adj.* not having a fixed direction शरद्यनियतदिक्को वायुर्यथा उषःसु ववुराकृष्टजडावश्यायशीकराः … अनिलाः KāvyMī. 99.14; Kāvyānu.(He.) 157.21.

अनियतदिक्प्रदेश (aniyata-dikpradeśa) *m.* not a fixed direction and place यदनियतदिक्प्रदेशसंयोगविभागकारणं तद्गमनम् PadārthaSam. 292 6.

अनियतदिक्प्रभव (aniyatadik-prabhava) *adj.* emerging from any quarter ब्रह्मसुतो ब्रह्मदण्डनिभः। अनियतदिक्प्रभवोऽसौ (केतुः) VasiS. 10.13.

अनियतदिक्शब्दाध्याहार (aniyatadikśabdādhyāhāra) *m.* supplying of any directional word (i.e. preceding or following environment) तत्रानियतदिक्शब्दाध्याहारे प्रसक्ते परशब्दस्यैवाध्याहारः इति तस्मादित्यनेन नियम्यते LaŚabdeŚe. i. 62.1.

अनियतदिक्संप्रभव (aniyatadik-samprabhava) *adj.* emerging from indefinite quarter ब्रह्मसुत एक एव। … अनियतदिक्संप्रभवो विज्ञेयो ब्रह्मदण्डाख्यः BṛSam. 11.15.

अनियतदिगागमन (aniyatadig-āgamana) *n.* blowing from an indefinite quarter (i. e. blowing from all directions) दिशोऽपि दुःसहाः। यतः सूक्ष्मजलोद्गारिणो वाता इति मन्दमन्दत्वमेषामनियतदिगागमनं च बहुवचनेन सूचितम् Kāvyānu.(He.) 53.11.

अनियतदिग्देश (aniyata-digdeśa) *m.* **A** not a specific direction and place अनियतदिग्देशपूर्वकत्वात् (अयोनिजम्) VaiśeSū. iv. 2.6; अनियतदिग्देशसंबन्धिषु गजतुरगस्पन्दनेषु परप्रत्यासत्त्युपगृहीतेषु … वर्तमाना बहुत्वसंख्यैव सेनेत्युच्यते NyāyVār. 79. 8 (*on* i.1. 14); **B** not a specific point of direction अस्त्वपरं सामान्यं गमनत्वमनियतदिग्देशसंयोगविभागकारणेषु भ्रमणादिष्वेव वर्तते PadārthaSam. 296. 13; यदवयविनः संस्कारादनियतदिग्देशैः सर्वतोदिक्कैर्विभागसंयोगनिमित्तं कर्म जायते तद्भ्रमणम् NyāyKa. 307. 20; गमनत्वजातेस्त्वनियतदिग्देशसंयोगविभागासमवायिकारणत्वमेव व्यञ्जकम् Upask. 24. 11 (*on* i. 1. 7); *adj.* [*f.* -ā] **A** connected with non-specific direction and place अनियतदिग्देशाः परमाणवो धर्मविशेषजनितकर्माणस्तत्पूर्वकत्वादयोनिजशरीराणाम् Upask. 214. 6 (*on* iv. 2. 6); **B** not having a fixed point of direction स्वयं विद्यमानयोरनियतदिग्देशयोः … युवस्थविरयोः … कालप्रदेशेन … यवीयसि संनिकृष्टा बुद्धिरुत्पद्यते TātpaṬ.(Vā.) 403.25 (*on* ii. 1.39); न च स्मृत्यनन्तरभावित्वादनुमेयप्रतीतिरनियतदिग्देशा स्यात् लिङ्गदर्शनस्य नियामकत्वात् NyāyKa. 206. 14; एते च परत्वापरत्वे अनियतदिग्देशयोरपि पिण्डयोरुत्पद्येते Upask. 343.11 (on vii. 2. 21)

अनियतदिग्देशसंयुक्त (aniyatadigdeśa-samyukta) *adj.* connected with unspecific point of direction वर्तमानकालयोरनियतदिग्देशसंयुक्तयोर्युवस्थविरयोः … एकस्य द्रष्टुर्युवानमवधिं कृत्वा स्थविरे विप्रकृष्टा बुद्धिरुत्पद्यते PadārthaSam. 164.15.

अनियतदिग्भागागमन (aniyatadigbhāgāgamana) *n.* blowing (of wind) from an indefinite point of direction (i. e. blowing from all directions) सूक्ष्मजलकणोद्गारिणो वाता इति मन्दमन्दत्वमेषामनियतदिग्भाग(? गा)गमनं च बहुवचनेन सूचितम् Loc. 61. 18 (*on* 2. 1)

अनियतदिग्व्यवस्थित (aniyatadig-vyavasthita) *adj.* remaining in not a particular direction (i. e. present in any direction) अनियतदिग्व्यवस्थितयोर्युवस्थविरपिण्डयोरयमस्मादल्पतरकालेन संबद्ध इत्यपेक्षाबुद्ध्यानुगृहीतेन कालपिण्डसंयोगेन यून्यपरत्वम् TarkBhā.(Ke.) 71. 4.

अनियतदिनकर्तव्य (a-niyatadinakartavya) *n.* rite(s) other than those to be performed on the (seven) specific or fixed days इति …। नियतसप्तदिनकृत्यम्। अथानियतदिनकर्तव्यानि गयास्थनानातीर्थानि … उच्यन्ते TristhaSe. 368.26.

अनियतदिवसता (aniyatadivasa-tā) *f.* the state of not having a fixed (number of) days सौरचान्द्रयोरनियतदिवसतया कल्पनानुपपत्तेर्नियतदिनसावनमासाश्रयो युज्यते CaturCin. iii(2). 23.21.

अनियतदिवसमास (aniyatadivasa-māsa) *m.* month not having a fixed (number of) days मासमग्निहोत्रं जुहोति … इत्यादिष्वनियतदिवसमास-

परिग्रहानुपपत्तेर्नियतपदेन सावनग्रहणम् CaturCin. iii(2). 21. 3.

अनियतदृष्टफल (a-niyatadṛṣṭaphala) *adj.* not having a definite visible result अनियतदृष्टफले चित्रायागादौ प्रतिनियतजन्मान्तरफले ज्योतिष्टोमादौ च संवादः कथम् NyāyMāVi. 18. 15 (*on* i. 1. 5)

अनियतदेश (aniyata-deśa) *adj.* [*f.* -ā] **1** whose position or placement is not fixed येषामेव प्रत्ययानां देशो नियम्यते त एव नियतदेशाः स्युर्य इदानीमनियतदेशः स कदाचित् पूर्वः कदाचित्परः कदाचिन्मध्ये स्यात् MahāBh. ii. 3.20 (*on* iii. 1.2); (सनादीनाम्) उत्पत्तिस्त्वनियतदेशैव स्यात् प्रथमवाक्ये परिभाषानुपस्थानात् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1. 2; **2** whose *sthānin* or original form has not a fixed (preceding or following) position तस्मादित्युत्तरस्येत्यस्योपस्थानाभावादनियतदेशो लोपः स्यादिति परभूतलोपार्थमेतद्वचनम् Pradī. iii. 10A. 7 (*on* iii. 1. 2); **3** not having a fixed station or location, not restricted to any one place (स्थापयेत्) एतान् गुल्मान् -- प्रत्यहमनियतदेशान् बहून् ManuBh. ii. 56.25 (*on* 7. 190); मनसैव ज्ञानं ब्रह्मज्ञानसाधनमुपनिषद्ग्रन्थमधीयानो ग्रामादिष्वेकत्रानियतदेशां वसतिमवस्थानं वसेत् कुर्यात् (यतिः) Aparā. 955. 26 (*on* 3.57); *m.* indefinite place विष्वग्देशसंयोगहेतुर्गमनम्। विष्वगित्यनियतदेशः SarvaDaKau. 59. 6.

अनियतदेशकालनिमित्तत्व (aniyatadeśakālanimitta-tva) *n.* the state of not having a fixed region, time and cause अयं धर्मः अयमधर्म इति शास्त्रमेव विज्ञाने कारणम्, अतीन्द्रियत्वात्तयोः अनियतदेशकालनिमित्तत्वाच्च BrahmSūBh.(Śaṅ.) 556.12 (*on* iii. 1.25); (कर्मफलानाम्) तत्साधनानां वा पुरुषेच्छानां वा अनियतदेशकालनिमित्तत्वात् ··· फलानां तत्साधनानां च आनन्त्यसिद्धिः BṛĀraUBh. 390.3 (*on* iii. 3. 1)

अनियतदेशकालविपाकत्व (aniyatadeśakālavipāka-tva) *n.* the state of being that which does not have fruition at a specific place and time न च युगपत्कायव्यूहेन भोगसंभवः। अनियतदेशकालविपाकत्वात् TattvPrakā. 203B. 11 (*on* iv. 1.13)

अनियतदेशकालविषय (aniyata-deśakālaviṣaya) *adj.* not having definite place, time and objects तेषामपि हि सत्यसंकल्पानां विचित्राः संकल्पेच्छादय ईश्वरस्येवानियतदेशकालविषयाः NyāyPari. 499. 5.

अनियतदेशता (aniyatadeśa-tā) *f.* the state of not having a specific location येयमागमादनियतदेशतया क्वचिदस्तीति संवित्तिरभूत्सैवेयं गृहाभावे गृहीते बहिरस्तीति संविदधुना संवृत्ता तदतो वैलक्षण्यान्नानुमानमर्थापत्तिः NyāyMañ. i. 35.5.

अनियतदेशत्व (aniyatadeśa-tva) *n.* **1** the state of not having a fixed location पार्थिवमेवेदमारोपितं रूपमित्यपि न समीचीनम्।-- तदेव हि धर्म्यन्तरे समारोप्यते पित्तपीतिमवत्। तत्रैव च नियतदेशेऽनियतदेशत्वम् Kiraṇā. 17. 4; **2** the state of being that (*sthānin* or original form) whose (preceding or following) position is not fixed नन्वनियतदेशत्वेऽपि यदा परभूतलोपस्तदानुबन्धासङ्गस्य चरितार्थत्वात्कथं लिङ्गत्वमिति केचिदाहुः Pradī. iii. 10B. 2 (*on* iii. 1. 2)

अनियतदेशप्रसङ्ग (aniyatadeśa-prasaṅga) *m.* undesired contingency of an unfixed (preceding or following) position प्रत्ययनियमेऽप्यनियतदेशप्रसङ्गे विशिष्टदेशप्रतिपादनमेव देशनियम इत्यभिप्रेत्यैतदुक्तम् Pradī. iii. 8B.11 (*on* iii. 1.2)

अनियतदेशविशेषम् (a-niyatadeśaviśeṣam) *adv.* without having a specific place ऊर्ध्वं चाधश्चाभिमुखं तिर्यग्विष्वगिति क्रमात्। तानि पञ्चापि कर्माणि देशसंयोगहेतवः।··· विष्वगित्यनियतदेशविशेषमित्यर्थः TārkiRa. 158. 6.

अनियतदेशवृत्ति (aniyatadeśa-vṛtti) *adj.* not occupying any particular place तस्य (ईश्वरस्य) प्रतिनियतदेशवर्तित्वे त्रिभुवनगतपदार्थानामनियतदेशवृत्तीनां यथावन्निर्माणानुपपत्तिरिति SyādvāMañ. 6(116)

अनियतदेशसंयोग (aniyatadeśa-saṁyoga) *m.* contact with an unfixed (directional) point गमनत्वजातिमदनियतदेशसंयोगकारणं कर्म गमनम् SaptaPa. 110(32)

अनियतदेशावयव (aniyata-deśāvayava) *adj.* having no resctriction with reference to place and part (of the metrical verse) अनियतदेशावयवं त्व(?तद)परमसंख्यं सदेवास्ति (यमकम्) Kāvyālaṅ.(Ru.) 3. 56; महाकविभिरादृतस्यानियतदेशावयवस्य यमकस्यासंख्यत्वात् (प्रभूततमभेदं यमकम्) Kāvyānu.(He.) 257.21.

अनियतद्रव्यकता (aniyatadravyaka-tā) *f.* the state of not having a specific material एवं तर्ह्यनियतद्रव्यकता पर्यग्निकरणपुरोडाशस्येति प्रयोजनम् TantrVā. 393. 12 (*on* ii. 1.12)

अनियतद्रव्यकत्व (aniyatadravyaka-tva) *n.* the state of not having a specific material (पर्यग्निकरणस्य) एतदेव प्रयोजनमित्याश्रयणीयम्। अनियतद्रव्यकत्वं वा TantrVā. 393. 18 (*on* ii. 1.12)

अनियतद्रव्यकल्पन (aniyatadravya-kalpana) *n.* assumption of unspecific material प्रयाजानां द्रव्याकाङ्क्षाया जौहवस्य कार्याकाङ्क्षायाश्च शान्त्या लिङ्गात्प्रयाजानामनियतद्रव्यकल्पनस्येव जौहवाज्यस्यानियतकार्यकल्पनस्याप्यप्रवृत्तेस्तेन च कार्यनियमेन परिसंख्यापि लभ्यते VidhiRa. 9 (52. 1)

अनियतद्रव्यगुण (a-niyatadravyaguṇa) *adj.* not having a specific substance and quality (क्रयः) यदि ह्यसावनियतद्रव्यगुणः स्यात्ततो यत्किंचिदप्यानीयमानं सहेत TantrVā. 710. 2 (*on* iii. 1. 8)

अनियतद्रव्यदेवता (aniyata-dravyadevatā) *f.* unspecified material and deity अग्निहोत्रं जुहोतीति विधेरनियतद्रव्यदेवताक्षेपं विना -- वाक्यान्तरविधेयद्रव्यदेवताग्राहकत्वम् UpaParā. 33. 20; 33. 23.

अनियतद्रव्यसाध्यता (aniyatadravyasādhya-tā) *f.* the state of being accomplished with any material आनतेरनियतद्रव्यसाध्यतयानत्यर्थत्वे परिमाणनियमोऽनुपपन्नः स्यात् MayūMāli. 664.6 (*on* x. 2. 8)

अनियतद्रव्योपाय (aniyata-dravyopāya) *m.* not a specific means of (earning) money तदार्जितद्रव्यस्य क्रत्वर्थत्वेऽपि भोजनाद्यर्थमनियतद्रव्योपायाक्षेपप्रतिबन्धे प्रमाणाभावान्न सर्वस्य द्रव्यस्य ··· क्रत्वङ्गता BhāṭṭDī. ii. 85.12 (*on* iv. 1. 2)

अनियतनिमित्त (aniyata-nimitta) *adj.* [*f.* -ā] **A** having an occasional or accidental cause अनियतनिमित्तेऽशुचिस्पर्शनादौ स्नानादि तद्विहितम् ManuBh. ii. 380. 12 (*on* 11.43); अत्राप्यनियतनिमित्तनित्यदार्शिकादि प्रथमं कुर्यात् BālamBha. i. 538. 30 (*on* 1.249); **B** having no specific cause न हि स्वतन्त्रमनियतनिमित्तं ज्ञानं प्रमाणं भविष्यति Kāśi. i. 76.13 (*on* 2. 25); अनियतनिमित्ता हि प्रतिपत्तिः प्रतिभा Kāśi. ii. 9. 24 (*on* 5(1). 15); अनियतनिमित्तमप्रमाणमेव वेदार्थज्ञानम् NyāyRa. 499. 9 (*on* 5(10). 3)

अनियतनिमित्तक (aniyatanimitta-ka) *adj.* not having a specific cause शब्दाद्युपायान्तरविरतौ च जायमानमनवद्यं ज्ञानं मानसं प्रत्यक्षं भवति -- अत एव नानियतनिमित्तकं ज्ञानं प्रत्यक्षातिरिक्तस्यार्षनाम्नः प्रत्ययस्याभावात् NyāyMañ. i. 98.33.

अनियतनिमित्तकत्व (aniyatanimittaka-tva) *n.* the state of not having a specific cause अनियतनिमित्तकत्वादौत्प्रेक्षिक एव वाक्यार्थबोध इत्यप्रामाण्यं वेदस्य NyāySu.(Ja.) 86A. 1 (*on* i. 1. 1)

अनियतनिमित्तत्व (aniyatanimitta-tva) *n.* the state of not having a specific cause न हि ब्रह्मात्मैकत्वदर्शनेन सह कर्म स्वप्नेऽपि संपादयितुं शक्यम्, विद्यायाः कालविशेषाभावादनियतनिमित्तत्वाच्च MuṇḍUBh. 304. 10 (*on* i. 1.0); विषमानेकदृष्टान्तोपादानं मरणस्यानियतनिमित्तत्वख्यापनार्थम् BṛĀraUBh. 597.10 (*on* iv. 3. 36)

अनियतनिमित्तभाविनी (aniyatanimittabhāv-inī) *adj.* (*f.*) occurring not due to a specific cause प्रत्यात्मनियताः काश्चित् पुरुषाणां चेतोवृत्तयः अनियतनिमित्तभाविन्यः PramāVāSvopVṛ. 67.25.

अनियतनिमित्तापेक्षत्व (aniyatanimittāpekṣa-tva) *n.* the state of being that which does not require any specific cause द्वयोर्यजमानयोरित्यत्र तथैवोपात्तोद्देश्यत्वेऽपि नैमित्तिकप्रतिपन्नमन्त्रविधानस्यानियतनिमित्तापेक्षत्वात् ··· अनियतं यजमानद्वित्वं निमित्तं वक्तव्यम् ŚivārkaMaDī. i. 254. 22 (*on* i. 1. 21)

अनियतपक्ष (aniyata-pakṣa) *m.* not a specific view भाष्यकारस्त्वनियतपक्षमुपक्रममात्रमुक्तवान् VedāntKa. 317. 7 (*on* ii. 3. 14)

अनियतपदार्थाभ्युपगम (aniyatapadārthābhyupagama) *m.* acceptance of unfixed (number of) categories एतेन सांख्यानाम् अनियतपदार्थाभ्युपगम इति मूढप्रलाप उपेक्षणीयः SāṁkhyaPraBh. 30. 26 (*on* 1. 61)

अनियतपरत्व (aniyata-paratva) *n.* inexact (directional) farness अनियतपरत्वासमवायिसमवायित्वरहितपरत्वासमवायिसमवायिमूर्तत्वरहितः कालः Lakṣaṇā. 7.1; गगनम् अनियतपरत्वासमवायिसमवायित्वरहितमूर्तत्वरहितज्ञानसमवायित्वरहितत्वद्रव्यान्यत् अमूर्तत्वादात्मवत् Lakṣaṇā. 7. 3; अनियतपरत्वासमवायिसमवायिनी मूर्तत्वरहिता दिक् Lakṣaṇā. 7. 6.

अनियतपरधर्म (aniyata-paradharma) *m.* uncertain property of others कालस्य -- अनियतपरधर्मोपनायकत्वकल्पनायां तु काश्मीरकुङ्कुमपङ्करागं कार्णाटकामिनीकुचकलसं प्रत्युपनयेत् Upask. 114. 14 (*on* ii. 2.10)

अनियतपरिमाण (aniyata-parimāṇa) *adj.* **i** having no exact quantitative measure or amount अत्रशिष्टानंशून्भ्यूहेदित्यभ्यूहो योऽनियतपरिमाणस्तदभिप्रायं स्यात् TantrVā. 895.15 (*on* iii. 3.29); **ii** having no fixed size यत्पुनः सर्वत्रैकरूपमनियतपरिमाणं निरवयवावस्थितं तत्रैवं विकल्पयितुमनुचितमेव Śarka. 88. 12; **iii** having no fixed (metrical) extent एतेनैकवाक्यत्वनिर्णयेनानियतपरिमाणस्य यजुषोऽवसानं निश्चेतुं शक्यम् NyāyMāVi. 75. 27 (*on* ii.

1. 14); **iv** of unlimited extent (भगवदाकाराः) अनियतपरिमाणास्त्वाकाशवत्परिच्छेदनिरूप्याः AṇuBh. 70. 19 (*on* i. 2. 28)

अनियतपरिमाणता (aniyataparimāṇa–tā) *f.* the state of being that which has no fixed quantity सुवर्णरजतयोरनियतपरिमाणतया यथाशक्ति विधानम् CaturCin. i. 419. 18.

अनियतपरिमाणत्व (aniyataparimāṇa–tva) *n.* **A** the state of being that which has no fixed quantity यत्पच्यमानानां प्रतिह्सेत पुरीषेण तत्संपूरयेत् अनियतपरिमाणत्वात् पुरीषस्य VaikhāŚS. 18.16; BaudhŚuS. 2.60; ĀpaŚuS. iii. 9. 24; HirŚS. xxv. 3.37 (935.24); **B** the state of not having a definite size अनवधृतस्वरूपश्चैवं सति आत्मा स्यात्, आगच्छतामपगच्छतां च अवयवानामनियतपरिमाणत्वात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 408.7 (*on* ii. 2. 35); अत्र पलसहस्रपरिमितं घृतं घृतकुम्भः प्रसिद्धः कुम्भग्रहणे तस्यानियतपरिमाणत्वादनवस्थितशास्त्रार्थप्रसङ्गात् CaturCin. i. 379. 3; ननु जन्तुशरीरेषु हृदयस्यानियतपरिमाणत्वात्तदपेक्षयापि तथात्वं कथमत्राह मनुष्याधिकारत्वात् VedāntPāSau. 96. 15 (*on* i. 3.25); **C** the state of having an unfixed extent अनियतपरिमाणत्वादायुषश्चतुर्थभागव्यवस्थाविधानमाश्रमिणामनुपपन्नम् ManuBh. i. 327. 5 (*on* 4. 1); ManvaMu. 143. 9 (*on* 4.1); 234. 4 (*on* 6. 33)

अनियतपर्याय (aniyata–paryāya) *adj.* not having a fixed order रूपं दृष्ट्वा गन्धं जिघ्रति घ्रात्वा च गन्धं रूपं पश्यति । तदेवमनियतपर्यायं सर्वविषयग्रहणमेकचेतनाधिकरणमनन्यकर्तृकं प्रतिसंधत्ते NyāyBh. 160.3 (*on* iii. 1. 3)

अनियतपात्रभोजित्व (aniyatapātrabhoji–tva) *n.* the state of being one who takes food in any vessel लोके कस्यचिच्छिष्यस्य कांस्यभोजित्वं नियतमुपाध्यायस्य त्वनियतपात्रभोजित्वम् VedāntKa. 314. 20 (*on* ii. 3. 10)

अनियतपात्रभोजिन् (aniyatapātrabhoj–in) *adj.* who takes food in any vessel अनियतपात्रभोजिनो गुरोर्नियतकांस्यभोजिनः शिष्यस्यानुरोधेन कांस्यपात्रनियमः आद्रियते UpaParā. 24. 1.

अनियतपुंस् (aniyata–puṁs) *adj.* not having a fixed person (as the lover) तत्कालहस्तनिपतितमनियतपुंसां मुदे वित्तम् KuṭṭaMa. 644.

अनियतपुंस्का (aniyatapuṁs–kā) *adj.* (*f.*) who has no fixed person (as the lover) क्षुद्राभ्य इत्युच्यते का क्षुद्रा नाम । अनियतपुंस्काङ्गहीना वा MahāBh. ii. 259. 8 (*on* iv. 1. 131); क्षुद्रा अङ्गहीना अनियतपुंस्का च Cāndra-Vṛ. *on* ii. 4. 63; (क्षुद्राभ्यश्चेवेतिः) अत्र ह्यनियतपुंस्का विकलाङ्गाश्च स्त्रियः क्षुद्राग्रहणेन गृह्यन्ते Nyās. i. 445. 24 (on ii. 4. 8); शीलहीना इति । अनियतपुंस्का दासीप्रभृतयः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iv. 1. 131.

अनियतपुरुषगामिनी (aniyatapuruṣagām–inī) *adj.* (*f.*) (woman) who approaches any man (for sexual pleasure) दुर्वृत्तेत्यादि । अनियतपुरुषगामिनीर्ब्राह्मण्यादिस्त्रियो हत्वा हत्यानुसारेण यथाक्रमं दद्यात् DīpKa. 102. 1 (*on* 3. 268); ब्राह्मणादीनां दुर्वृत्ता अनियतपुरुषगामिनीर्योषाः प्रमाप्य हत्वा VīraMi. 1011. 11 (*on* 3. 268)

अनियतपुरुषपरिग्रह (aniyatapuruṣa-parigraha) *m.* resorting to a man other than the restricted one एकैकस्मिन् पुरुषे नियतानामन्यपुरुषोपभोग उपभोक्तुर्दण्डविधानादनियतपुरुषपरिग्रहो दण्डग्रहणे हेतुरित्युक्तम् Subodhi. 107. 9 (*on* 2. 290)

अनियतपूर्वापरत्व (aniyatapūrvāpara–tva) *n.* the state of being that whose preceding and following (elements) are not fixed न च विभक्तिः पदान्तरम्, स्वातन्त्र्येणानियतपूर्वापरत्वेन चाप्रयुज्यमानत्वात् TantrVā. 737. 17 (*on* iii. 1. 14)

अनियतपौर्वापर्य (aniyata–paurvāparya) *n.* **i** unfixed word-order वाक्ये अनियतपौर्वापर्येण पदानां प्रयोगः, समासे तु नियतपौर्वापर्यः Pradī. ii. 323A.21 (*on* ii. 1.1); **ii** unfixed sequence अथर्वपुराणेतिहासादीनपि तथैव आरभ्यैकैकं समाप्यापरमारभ्य समापयेत् न पुनर्यदृच्छया यं कंचिदेकदेशम् अनियतपौर्वापर्येण यदाकदाचित् पठेत् VīraMi.(Āhnika.) 329. 13.

अनियतप्रकृतिद्रव्य (aniyata–prakṛtidravya) *n.* unfixed substance as a material cause अपि च श्रपणविध्याक्षेपतः प्रकृत्युपादाने प्रसक्ते सत्यनियतप्रकृतिद्रव्योपादानप्राप्तौ 'तस्मिन्सीदामृते प्रतितिष्ठ व्रीहीणां मेधः सुमनस्यमान' इति पुरोडाशप्रतिष्ठापनमन्त्रवर्णादेव छागो वा मन्त्रवर्णादिति न्यायेन व्रीहिजातीयं प्रकृतिद्रव्यमित्ययमर्थो लभ्यते VidhiRa. 9(62.8); चित्रातण्डुलेभ्यो व्रीहिनियमव्यावृत्तावपि तण्डुलानां प्रकृतिद्रव्याकाङ्क्षानपायाद् व्रीहिनीवाराद्यनियतप्रकृतिद्रव्यप्रापकप्रमाणमवश्यंभाविप्रवृत्तिकमिति तत्र नियममात्रपरिसंख्या ŚivārkaMaDī. i. 66. 10 (*on* i. 1. 1)

अनियतप्रक्रम (aniyata–prakrama) *m.* not a fixed number of steps अनियतप्रक्रमेषु शूद्रस्य नियम्यते ŚābaBh. 1378.16 (*on* vi. 1. 31)

अनियतप्रचयवचन (aniyatapracaya–vacana) *adj.* (word) expressive of collection not having fixed contents अनियतप्रचयवचनयोरपि बहुगणशब्दयोरर्थप्रकरणादिना यदा विशिष्टेष्वेव दशादिषु वृत्तिः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. v. 4.73.

अनियतप्रतिपत्तिसाधनत्व (aniyatapratipattisādhana–tva) *n.* the state of not being the means of definite knowledge अनेन व्युत्पन्नाव्युत्पन्नतया परेषामनियतप्रतिपत्तिसाधनत्वात् स्वप्रतिपत्त्यनुसारेण परो बोधयितव्यः TātpaṬ. (Vā.) 299.12 (*on* i. 1. 38)

अनियतप्रतिभास (aniyatapratibhāsa) *adj.* having an indefinite form or appearance (i. e. being mentally constructed) विकल्पविज्ञानं त्वर्थान्नोत्पद्यते । ततः प्रतिभासनियमहेतोरभावादनियतप्रतिभासम् NyāyBiṬ. 49.4 (*on* 1. 5); अनपेक्षं च प्रतिभासनियमहेतोरभावादनियतप्रतिभासम् NyāyBiṬ. 51.3. (*on* 1.5)

अनियतप्रतिभासत्व (aniyatapratibhāsa–tva) *n.* the state of having an indefinite form or appearance (i. e. the state of being mentally constructed) असत्यभिलापसंसर्गे कुतो योग्यतावसितिरिति चेत् । अनियतप्रतिभासत्वात् । अनियतप्रतिभासत्वं च प्रतिभासनियमहेतोरभावात् NyāyBiṬ. 49. 1 (*on* 1.5)

अनियतप्रतियोगिक (aniyatapratiyogi–ka) *adj.* not having a definite correlative expression, not having a definite correlatum राज्ञ इति केवलपदं उच्चार्यमाणे संबन्धित्वमनियतप्रतियोगिकमवगम्यते PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. ii. 3. 50.

अनियतप्रतियोगिन् (aniyata–pratiyogin) *adj.* not having a definite correlative expression, not having a definite correlatum राज्ञ इति केवलेऽपि पदे उच्चार्यमाणे संबन्धित्वमनियतप्रतियोगि राज्ञो गम्यते Pradī. ii. 520A.38 (*on* ii. 3.50)

अनियतप्रदेशवृत्तित्व (aniyatapradeśavṛtti–tva) *n.* the state of being that which does not exist in a definite place or part अहंभावस्य चात्मन्यनियतप्रदेशवृत्तित्वाच्च ŚrutaPra. ii. 367.20 (*on* ii. 3.32)

अनियतप्रमाण (aniyata–pramāṇa) *adj.* not having fixed dimensions एकद्विवृद्धावथ मन्दभद्रौ संकीर्णनागोऽनियतप्रमाणः BṛSaṁ. 67. 4.

अनियतप्रमाणत्व (aniyatapramāṇa–tva) *n.* the state of not having a fixed measure चोदितं तु शूर्पं होमे । तस्मादनियतप्रमाणत्वमिति SaṅkarKāBh. 46. 11 (*on* i. 4. 23)

अनियतप्रमेयविषयत्व (aniyataprameyaviṣaya–tva) *n.* the state of having indefinite number of objects to be measured अनियतप्रमेयविषयत्वात् प्रमाणानामेकेन प्रमेयेण विशेषणे दुःसंबन्धात् Pradī. iv. 318B. 24 (*on* v. 2.37); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. v. 2. 37.

अनियतप्राणभृद्भेद (aniyata–prāṇabhṛdbheda) *m.* limitless variety of living beings तत्सिद्धमेतत् प्रमाणार्थोऽनियतः अनियतप्राणभृद्भेदहेतुकत्वात् TātpaṬ.(Vā.) 29. 17 (*on* i. 1. 1)

अनियतप्रापणीय (aniyata–prāpaṇīya) *adj.* optionally applicable गोशब्दस्यानियतप्रापणीयगवादिसर्वद्रव्यलक्षणा भवेत् PūrvottaVāNaMā. 147. 7.

अनियतप्राप्त (aniyata–prāpta) *adj.* alternatively or optionally applicable तत्रैकः पक्षो नियम्यते, सर्वस्वं देयमिति । स एष न विधिः । प्राप्तत्वात् । अनियतप्राप्तस्तु नियम्यते ŚābaBh. 1499. 3 (*on* vi. 7. 19); वृष्टिकामादिशब्दलक्षिते सौभरे निधनसाधनत्वेनैव अनियतप्राप्ता हीषादयो नियम्यन्ते ŚāstrDī. 158. 16 (*on* ii. 2.13); तत एव पुरोडाशीयद्रव्यवितुषीकरणार्थत्वेनानियतप्राप्तस्यावहननस्य नियमलाभात् VidhiRa. 25(132. 2); 26(137. 22); 'पत्नीसंयाजान्तान्यहानि संतिष्ठन्त' इत्यादावनियतप्राप्तायाः प्राकृताङ्गपरिसंख्याया नियमः VidhiRa. 26(138.6); सामान्यवचनप्राप्तः षोडशिग्रहनियम एव द्विरात्रान्तरेभ्यो व्यावर्तते । न तु प्रकृतेरतिरात्रादनियतप्राप्तः षोडशिग्रहोऽपि ŚivārkaMaDī. ii. 215.20 (*on* iii. 1. 23)

अनियतप्राप्ति (aniyata–prāpti) *f.* optional application वस्तुतस्तु अनियतप्राप्त्याप्येकवाक्यत्वसंभवे हविरुभयत्वादिवद्वाक्यभेदाङ्गीकारस्यायुक्तत्वादस्यार्थवादत्वमेवाङ्गीकृत्य BhāṭṭDī. i. 307.8 (*on* iii. 4. 5); कारकस्य नियतप्राप्तौ विकल्पोऽनियतप्राप्तौ त्वैच्छिकत्वान्नेति विवेकः BhāṭṭDī. iv. 109. 23 (*on* x. 8. 7)

अनियतप्राप्तिकारण (aniyataprāpti–kāraṇa) *n.* cause of uncertain meeting (संरब्धं तोटकं वचः) वासवदत्तासंरब्धवचसा सागरिकासमागमान्तरायभूतेनानियतप्राप्तिकारणं तोटकमुक्तम् Avalo. 19. 7 (*on* 1.40)

अनियतप्राप्तिरहित (aniyataprāpti–rahita) *adj.* devoid of alternative application यत्र त्वनियतप्राप्तिरहितस्य नियतप्रापकतया प्रवृत्तं तर्कितं वा प्रमाणमपेक्ष्य परिसंख्या तत्र···स्वरूपपरिसंख्या VidhiRa. 26(137. 24)

अनियतप्रायवाक्यैकदेश (aniyataprāya–vākyaikadeśa) *m.* rather unspecified part of the sentence क्वचिदनियतप्रायवाक्यैकदेशे कस्मिंश्चिदव्यवधानेऽपि व्यवधानाभावेऽप्येकस्य द्वयोः समुदितयोश्च बहूनाम् — मनोहारिनिबन्धना VakroJī. 82. 1.

अनियतफल (aniyata–phala) *adj.* [*f.* -ā] having uncertain result

त्रिविधं कर्म किंचिदैहिकफलमेव किंचिदनियतफलमेव किंचिदामुष्मिकफलमेव NyāyMañ. i. 251. 30; अद्याकृतायां कारीर्यां न हि देवो न वर्षति । … तस्मात्साप्यनियतफला भवतु NyāyMañ. i. 253. 13; i. 254. 5; अनियतफलं तु चित्रादि कैश्चिदुक्तम् NyāyMañ. ii. 75.8; संनिकृष्टफलाः कृष्यादयः। अनियतफलाश्चाष्टकादयः BālaKrī. i. 19. 22 (*on* 1.7); यज्ञादीन्यनियतफलानि Bhām. 699. 5 (*on* iii. 4. 51); NyāyRa. 218. 8 (*on* 5(2). 3)

अनियतफल (aniyata-phala) *n.* uncertain or irregular fruit or reward इष्टावपि हविर्विकारादि क्रियाफलं सद्यो भवति मृदूनतस्तु पुंसः सेवाफलमनियतफलम् NyāyMañ. i. 251.12.

अनियतफलता (aniyataphala-tā) *f.* the state of having an uncertain result ज्योतिष्टोमस्य फलचोदनादिभिरनियतफलता विहिता। एकस्मिन् प्रयोगे एकफलता केन वार्यते ṬupṬ. 116. 10 (*on* vi. 3.2)

अनियतफलत्व (aniyataphala-tva) *n.* the state of having an uncertain result अनियतफलत्वाच्चित्रादेरिह जन्मनि फलादर्शनेऽपि नानृतत्वम् NyāyMañ. i. 252.24; i. 253.9; i. 254.9; यज्ञादीनां कर्मान्तरप्रतिबध्यप्रतिबन्धाभ्यामनियतफलत्वेन तदपेक्षाणां श्रवणादीनामप्यनियतफलत्वं न्याय्यम् Bhām. 700.3 (*on* iii. 4. 51); न च यात्राया अनियतफलत्वेन पुरुषेण प्रवर्तितव्यमित्यत्र हेतुमाह Aparā. 587.3 (*on* 1.347); चित्रायागवत् श्रवणादीनामनियतफलत्वात् PrakaVi. 34.19; अनियतफलयज्ञादिसापेक्षत्वाच्छ्रवणादेरविधेयस्याप्यनियतफलत्वम् VedāntKa. 506. 13 (*on* iii. 4. 51); VivaPraSaṁ. 111. 4.

अनियतफलदायिन् (aniyataphaladāy-in) *adj.* which yields any kind of result अनियतफलदायिनि तु दैवे हिताभ्यासरतस्यावकाशमेव न लभते व्याधिः AṣṭāSaṁ. i. 115. 16 (1. 22)

अनियतफलभक्ष्यभोज्यपेय (aniyata-phalabhakṣyabhojyapeya) *adj.* in which there is no restriction about fruit, food, eatable (i.e. all kinds of food) and drink अनियतफलभक्ष्यभोज्यपेयं विधिपरिणामविभक्तदेशकालम्।… व्रतमिदमाजगरं शुचिश्चरामि MahāBhā. xii. 172. 27.

अनियतबर्हिस् (aniyata-barhis) *adj.* having any kind of sacrificial grass एककपालविध्यभावे ह्याग्रयणे प्रसूनमप्रसूनं वा बर्हिरनियतमैन्द्राग्नादियागानुसारेण प्राप्नोति ऐन्द्राग्नादिषु प्रसूननियमाश्रवणात्।… प्रसूनबर्हिर्ग्रहणेऽप्यनियतबर्हिषामैन्द्राग्नादीनां विरोधाभावात् VidhiRa. 9(50. 1)

अनियतबहुत्व (aniyata-bahutva) *n.* plurality not restricted to any specific number (संवात एष उच्यते, चत्वारि त्रिवृन्त्यहानीति। पृथक्त्वनिवेशिनी हि चत्वारीति संख्या) बहुवचनादनियतबहुत्वे चत्वारीति नियम्यते ṬupṬ. 175. 7 (*on* viii. 3.4); भूर्यादीनामेवानियतबहुत्ववाचिनां निवृत्तिः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1. 23.

अनियतबहुत्वार्थ (aniyatabahutvārtha) *adj.* expressive of the sense of plurality not restricted to any specific number शतं देयं सहस्रं देयमपरिमितं देयम् … सोऽपरिमितशब्दः किमनियतबहुत्वार्थः उत सहस्राधिकबहुत्वार्थः UpaParā. 22.7.

अनियतबोधत्व (aniyatabodha-tva) *n.* the state of being one who does not have precise knowledge अनुष्ठातार एवादेष्टार इति चेन्न तेषामनियतबोधत्वात् NyāyKuA. ii. 71. 6.

अनियतभासादि (aniyata-bhāsādi) *adj.* having no specific appearance etc. तेजसि रूपं रक्तभास्वरम्, सलिले तु शुक्लमभास्वरम्, पृथिव्यां बहुविधमभास्वरम्। अत्रापि संसर्गादनियतभासादि NyāySiA. 252. 1.

अनियतभिन्नाश्रयदृष्ट (a-niyatabhinnāśrayadṛṣṭa) *adj.* not seen on specific different substrata नियतभिन्नाश्रयदृष्टविशेषणबहुत्वं विशेष्यैक्यविरोधि, अनियतभिन्नाश्रयदृष्टविशेषणबहुत्वं नैक्यविरोधि ŚrutaPra. iB. 113. 11 (*on* i. 1.2)

अनियतभेद (aniyata-bheda) *m.* separation from what is indefinite बुद्धे धर्मेऽवज्ञा कौशीद्यं तुष्टिरल्पमात्रेण। रागे माने चरितं कौकृत्यं चानियतभेदः।… तत्रानियतभेदो बोधिसत्वानामनियतानां महायानाद्भेदः MaYānaSū. 83. 9 (12. 19)

अनियतम् (a-niyatam) *adv.* without any restraint, freely स्त्री मेघकाली … कर्तुं महर्षेः किल चित्तमोहम्। बभ्राम तत्रानियतं न तस्थौ BuddhaC. 13. 49; रविस्तप्स्यति निःशङ्कं वास्यत्यनियतं मरुत् Bhaṭṭi. 16.6 (comm. स्वच्छन्दम्)

अनियतमण्डल (aniyata-maṇḍala) *adj.* whose circle is not fixed (cf. ArthŚā. ii. 233.9 (6. 2)) उदासीनवदनियतमण्डलोऽपरभूपापेक्षया समधिकबलोऽपि कुतश्चित्कारणादन्यस्मिन्नृपतौ विजिगीषु(?ष)माणे यो मध्यस्थभावमवलम्बते स मध्यस्थः NītiVā. 29. 22.

अनियतमतिकृत् (a-niyatamatikṛt) *adj.* not causing cognition of the precise meaning (i.e. not having external correspondence) व्योमाम्भोजादिशब्दोऽप्यनियतमतिकृत् स्यात् पदार्थं त्यजेच्चेत् TattvMu. 4. 25 (*but* comm. अनियतमतिकृत् शब्दात् मुख्यार्थप्रतीतिर्नियता। अमुख्यार्थप्रतीतिस्त्वनियतेति लक्ष्यार्थविषयकबोधकृदित्यर्थः)

अनियतमान (aniyata-māna) *n.* not fixed measure बहिस्स्थानां तु वृत्तानामन्तरालं तु यत् स्मृतम्। तच्चानियतमानेन समानं स्यात् परस्परम् PauṣkS. 7. 37.

अनियतमुक्तिकालत्व (aniyatamuktikāla-tva) *n.* the state of being one whose time of liberation is not fixed (by any rule) सा विद्वद्रूपावस्था यस्य स तदवस्थस्तस्य संपन्नविद्यस्यानियतमुक्तिकालत्वेनावधृते: VedāntKau. 383. 13 (*on* iii. 4.51)

अनियतयोगत्व (aniyatayoga-tva) *n.* the state of being that whose relation is not regulated (by any other word) सा चानियतयोगत्वात् स्थानषष्ठी भविष्यति PadMañ. *on* KāśiVṛ *on* P. i. 1.61; *on* P. i. 1. 67.

अनियतयोगा (aniyata-yogā) *adj.* (*f.*) whose relation is not regulated (by any other word) इह शास्त्रे या षष्ठी अनियतयोगा श्रूयते सा स्थानेयोगैव भवति, नान्ययोगा KāśiVṛ. *on* i. 1.49.

अनियतराशि (aniyata-rāśi) *m.* group of undetermined (human) beings (i.e. those who will learn the doctrine, if they hear it preached, not otherwise) इति हि भिक्षवस्तथागतेऽभिसंबुद्धे … संवर्णितः सम्यक्त्वनियतो राशिः, विवर्णितो मिथ्यात्वनियतो राशिः, परिगृहीतोऽनियतराशिः LaliVi. 22. 1(6); MahāVyu. 95. 13 [cf. **राशि** DBHS.]

अनियतरुदितस्मित (aniyata-ruditasmita) *adj.* having capricious (*lit.* uncertain) crying and smiling अनियतरुदितस्मितम् …। वदनकमलकं शिशोः स्मरामि MālaMā. 10. 9 = UttaRāC. 4.4.

अनियतरूपत्व (aniyatarūpa-tva) *n.* the state of not having a definite form इतरथा तन्मात्रभूतादीनां न्यूनतातिरेको वा श्रूयते भ्रान्तेरनियतरूपत्वात् GoviBh. 82. 3 (*on* i. 4. 26)

अनियतरूपप्राप्ति (aniyatarūpa-prāpti) *f.* undesired contingency of unfixed colour अश्वः श्यावो दक्षिणेति उपहव्यदक्षिणाविधिः … अश्वस्य … अनियतरूपप्राप्तौ श्यावनियमार्थश्च VidhiRa. 9(46. 2)

अनियतरूपिणी (aniyatarūp-iṇī) *adj.* (*f.*) not having a fixed form यदा पुना रविकुलराजकन्यका तदा गता जलनिधिमेव सत्पतिम्। इतीदृशी ह्यनियतरूपिणी शिवा शिवं गता बहुतररूपवल्लभम् BṛDharmaP. i. 52.70.

अनियतलाभ (aniyata-lābha) *m.* gain which cannot be fixed नित्यं शुक्लमाच्छादनम् … सहिरण्यभागमलंकरणमिति कुम्भदासीनां लाभातिशयः।… देशकालविभवसामर्थ्यानुरागलोकप्रवृत्तिवशादनियतलाभादियमवृत्तिः KāmSū. 348.20 (6. 5)

अनियतलिङ्ग (aniyata-liṅga) *adj.* not having a fixed gender अनियतलिङ्गास्तु लिङ्गमात्राधिक्यस्य। तटः। तटी तटम् SiddhāKau. 131A.3 (*on* ii. 3. 46); अंशत्वमात्रविवक्षायामनियतलिङ्गोऽर्धशब्दः LalitāSaBh. 26. 2 (*on* 52); *n.* not fixed gender अर्धं नपुंसकमिति सूत्रे कः पुनः पुंलिङ्ग इति भाष्यस्यानियतलिङ्गपरत्वेनैव कैयटेन व्याख्यानात् वा LalitāSaBh. 26.3 (*on* 52)

अनियतलिङ्गत्व (aniyataliṅga-tva) *n.* the state of not having a fixed gender यदा तु समूहोऽभिधेयस्तदा तस्य वनं सेना संघ इत्यादिवदनियतलिङ्गत्वं प्राप्तमिति वचनम् Pradī. ii. 546B.4 (*on* ii. 4. 30)

अनियतलिङ्गविषय (aniyataliṅga-viṣaya) *adj.* relating to words whose gender is not fixed 'सामान्ये नपुंसकम्' इति अनियतलिङ्गविषयम् LaŚabdeŚe. ii. 84. 10; ii. 91. 14.

अनियतलिङ्गविषयता (aniyataliṅgaviṣaya-tā) *f.* the state of having reference to words not having a fixed gender अव्ययविशेषणानां नपुंसकत्वं भवति इति … अनियतलिङ्गविषयताया उक्तानुशासनस्य भाष्यादिसंमतत्वात् AlaṅkāKau.(Vi.) 73. 10.

अनियतवनितार्थमन्त्रयुद्ध (aniyata-vanitārthamantrayuddha) *adj.* having no fixed rule about women, wealth, counsel and quarrel अनियतवनितार्थमन्त्रयुद्धम् … तदसुरमण्डलमाकुलं बभूव YogVā. v. 37. 18.

अनियतवर्गगा (aniyatavarga-gā) *adj.* (*f.*) (sexually) approaching a male of any class (जिनकार्मुकबस्तावीन् पृथग्दद्याद्विशुद्धये। चतुर्णामपि वर्णानां नारीर्हत्वानवस्थिताः) अनवस्थिताः अनियताः अनियतवर्गगाः नारीः ManvaVi. 1414. 7 (*on* 11. 138)

अनियतवर्णानुपूर्वीक (aniyatavarṇānupūrvī-ka) *adj.* not having a fixed sequence of words (शब्दाः) लौकिका अनियतवर्णानुपूर्वीका गौरश्वः पुरुषो हस्तीत्येवमादयः। वैदिकास्तु नियतानुपूर्वीकाः शन्नो देवीरभिष्टय इत्येवमादयः Nyās. i. 5. 8 (*on* i. 1. 0)

अनियतवादिन् (aniyata-vādin) *adj.* holding the view of non-

restriction (about the members of syllogistic reasoning) (त्रिपञ्चावयवामेव युग्मावयविनीमपि । नियमाद्योऽनुमां ब्रूयात्तं ब्रूयाद्यदि तादृशी) तं ब्रूयाद्यदि परोऽनियतवादीति शेषः NyāySu.(Ja.) 275A.7 (*on* ii. 1. 2)

अनियतवार (aniyata-vāra) *m.* unlimited number of times न चैवं लक्षणशास्त्रवैयर्थ्यम् । अनियतवारविशिष्टतत्त्वसाक्षात्कारावधि योगाभ्यासोपदेशवदिहापि निरुपाधिसंबन्धबोधावधिनियमात् NyāyVāiPari. 702. 5.

अनियतवास (aniyata-vāsa) *m.* not fixed stay, temporary stay 'विहग इव विप्पमुक्क'त्ति मुक्तपरिकरत्वादनियतवासाच्च AupaSūṬ. 67. 4.

अनियतविकल्प (aniyata-vikalpa) *m.* unregulated option, free option अहरहमित्युपनिषदौ रहस्यनामनी उभयत्राप्यनियतविकल्पेन समुच्चयेन वोपसंहार्ये उत यथानिर्देशं व्यवस्थिते ŚivārkaMaDī. ii. 317. 11 (*on* iii. 3.20)

अनियतविजयश्री (aniyata-vijayaśrī) *adj.* in which the glory of victory is not certain अनियतविजयश्रियि प्रवृत्ते चिरमिति तत्र महाहवप्रबन्धे । प्रतिसुभटकपालपाटनाय द्विरदमुदञ्चयति स्म राजसूनुः VikraDeC. 6.81.

अनियतविध्यन्तप्रापक (aniyatavidhyanta-prāpaka) *adj.* which establishes or enjoins optional subsidiary rites नानियतविध्यन्तप्रापकं किंचित् प्रमाणं प्रवर्तते उपकाराकाङ्क्षाविरहात् ŚivārkaMaDī. i. 66. 14 (*on* i. 1.1)

अनियतविपाक (aniyata-vipāka) *adj.* whose (time of) fruition is not fixed (पण्डिताः) श्रद्धामात्रकेणाप्येकान्तिकेनाभिप्रसन्ना अनियतविपाकानां पापानां राशीनभिभूय दैवीं मानुषीं च श्रियमभिभूय निर्वाणपरायणाः संवर्तन्ते AbhidhKoBh. 416.10 (*on* 7. 34); यस्त्वसावेकभविकः कर्माशयः स नियतविपाकश्चानियतविपाकश्च । तत्र ··· अयं नियमो न त्वदृष्टजन्मवेदनीयस्यानियतविपाकस्य YogBh. 71.6 (*on* 2. 13); 73.6 (*on* 2. 13); अनियतविपाकस्य तु दुर्बलत्वमन्यदा सावकाशत्वात् TattvVai. 73. 22 (*on* 2. 13)

अनियतविपाककाल (aniyata-vipākakāla) *adj.* whose time of fruition is not certain प्राचां तु कर्माशयानाम् ··· अनियतविपाककालानां भोगेन क्षपयितुमशक्यत्वादशक्योच्छेदः संसारः स्यात् TattvVai. 68. 20 (*on* 2. 13); सन्नप्यनन्तोऽप्यनियतविपाककालोऽपि प्रसंख्यानदग्धबीजभावो न फलाय कल्पते TattvVai. 68. 26 (*on* 2. 13); SāṁkhyaTaKau. 493.1 (*on* 67); विद्यया ··· निःशेषस्य कर्माशयस्य निवृत्तिरनादिभवपरंपराहितस्यानियतविपाककालस्यासंख्येयत्वात् Bhām. 638.15 (*on* iii. 3. 32); 750. 6 (*on* iv. 3.14)

अनियतविपाककालत्व (aniyatavipākakāla-tva) *n.* the state of being that which has no fixed time of fruition कर्मणामनियतविपाककालत्वाच्च प्रतिसर्गावस्थाया इव मुक्त्यवस्थाया अपि प्रत्युदावृत्तिभयं न व्यावर्तते BrahmSi. 21.19.

अनियतविपाकफल (aniyata-vipākaphala) *adj.* having the result whose (time of) fruition is not certain अयमनियतविपाकफलान्यपि ··· कर्माणि पिण्डीकृत्य ··· युगपदेव भुङ्क्ते TātpaṬ.(Vā.) 71. 24 (*on* i. 1. 2)

अनियतविपाकसमय (aniyata-vipākasamaya) *adj.* whose time of fruition is not certain न्यायमार्गः ··· धर्माधर्मप्रचयमनन्तमप्यनियतविपाकसमयमपि ··· प्रक्षिणोति TātpaṬ.(Vā.) 9.11 (*on* i. 1.1); न हि अनियतविपाकसमयानि कर्माणि NyāyKuA. i. 119. 4; कर्माशयप्रचयोऽनियतविपाकसमयः SāṁkhyaTaKau. 491. 9 (*on* 67)

अनियतविपाकसमयता (aniyatavipākasamaya-tā) *f.* the state of being that whose time of fruition is uncertain ननु भोगेन प्रक्षयोऽनुपपन्न एव, कर्मराशेरनन्ततयानियतविपाकसमयतया च NyāyVārPari. 380.8; 83.11.

अनियतविपाकसमयत्व (aniyatavipākasamaya-tva) *n.* the state of being that whose time of fruition is uncertain कर्मराशेः उपभोगश्चाशक्यः अनियतविपाकसमयत्वात् NyāyVārPari. 81. 5.

अनियतविभक्तिकता (aniyatavibhaktika-tā) *f.* the state of not having a fixed case-termination निष्कौशाम्बिः इत्युदाहरणम् ··· निष्क्रान्ते निष्क्रान्तेनेत्यादिक्रमेण तस्यानियतविभक्तिकतया कौशाम्बीपदस्य तदपेक्षया नियतविभक्तिकत्वादनेनोपसर्जनत्वेन ह्रस्वत्वम् LaŚabdeŚe. i. 528.29.

अनियतविभक्तिकत्व (aniyatavibhaktika-tva) *n.* the state of not having a fixed case-termination चित्रगुः इत्यस्य विग्रहे द्वयोरपि नियतविभक्तिकतया किमपेक्षं गोशब्दस्य नियतविभक्तिकत्वं स्यात् । एकस्यानियतविभक्तिकत्वे हि तदपेक्षमन्यस्य तत्त्वं वाच्यम् LaŚabdeŚe. i. 529.16.

अनियतविभक्तित्व (aniyatavibhakti-tva) *n.* the state of not having a fixed case-termination अन्यथा सभार्यः इत्यत्रोपसर्जनह्रस्वानापत्तिः । सहशब्दस्याव्ययतया विभक्तिमात्राभावेन ··· अनियतविभक्तित्वाभावात् ··· भार्ययेत्यत्राभावेनोपसर्जनत्वानापत्तिः । मम तु समासस्यानियतविभक्तित्वात्तदपेक्षं तत्त्वमस्त्येवेति न दोषः LaŚabdeŚe. i.529.20.

अनियतविरोधपौर्वापर्य (a-niyatavirodhapaurvāparya) *adj.* not involving invariable conflict and sequential relation अपच्छेदन्यायो ह्यनियतविरोधपौर्वापर्यविषयः, उद्गातृप्रतिहर्त्रोरुभयोरपच्छेदनियमो नास्ति । तत्रापि क्रमेणापच्छेदोऽप्यनियतः ŚrutaPra. iA. 195. 26 (*on* i. 1. 1); अनियतविरोधपौर्वापर्यविषयोऽपच्छेदन्यायो नियतविरोधपौर्वापर्येषु न हि प्रवर्तते ŚrutaPra. ii. 381.27 (*on* ii. 3.42); अनियतविरोधपौर्वापर्ये ह्यपच्छेदनयः अन्यतरापच्छेदे बाधकाभावेन प्रामाण्यसिद्धेः ŚatDū. 200.27; अपच्छेदनयात् पूर्वं त्याज्यमिति चेत्, तस्यानियतविरोधपौर्वापर्यविषयत्वात् NyāySiA. 226. 18.

अनियतविरोधपौर्वापर्यता (aniyatavirodhapaurvāparya-tā) *f.* the state of being that which does not involve invariable conflict and sequential relation अनियतविरोधपौर्वापर्यतयान्यतरोदयसंभावनया च प्रयोगान्तरेषु प्रामाण्योपपत्तेः ŚatDū. 97. 30.

अनियतविशेष (aniyata-viśeṣa) *adj.* not having a specific feature इह ··· सामान्यव्याप्तिमात्रेणानुमीयमाने यः कश्चिदग्निरस्ति इतिवदनियतविशेषं यत्किंचित् सादृश्यमस्ति इत्येतावदेव भासते MānaMe. 111. 2.

अनियतविशेषकल्पन (aniyataviśeṣa-kalpana) *n.* assumption of an unspecific feature न च वाक्यशेषस्थक्षौमादिग्रहणेऽपि तत्राप्यनुष्ठानाय विशेषाकाङ्क्षायामनियतविशेषकल्पनमावश्यकमिति वाच्यम् UpaParā. 21. 14.

अनियतविशेषकल्पना (aniyataviśeṣa-kalpanā) *f.* assumption of an unspecific feature अर्थवादान्वयं विना ··· मन्त्रार्पितविशेषग्रहणं तु कथं स्यात् तदन्वयात्प्रागेवानियतविशेषकल्पनया विधिपर्यवसानसंभवात् UpaParā. 33. 13.

अनियतविशेषवाचिन् (a-niyataviśeṣavācin) *adj.* not expressive of any particular number पूर्वसूत्रे संख्याग्रहणमनियतविशेषवाचिभूर्यादिनिवृत्त्यर्थम् Pradī. iv. 411A. 22 (*on* v. 4. 19)

अनियतविशेषविषय (aniyataviśeṣa-viṣaya) *adj.* relating to an object whose specific features are not ascertained अनध्यवसितविशेषे वस्तुन्यनियतविशेषविषयं विज्ञानं संशयः PrakaPañ. 120. 3.

अनियतविशेषालिङ्गित (aniyataviśeṣāliṅgita) *adj.* embraced by non-uniform particulars विशेषश्च तत्र तत्र विभिन्नत्वान्न नियतो निरूपयितुं शक्यत इति अनियतविशेषालिङ्गितयोर्व्याप्तिरिति स्थितिः । ततश्च पर्वतवर्तितया दृष्टो धूमोऽनियतविशेषालिङ्गितमग्निं पर्वतेऽनुमापयति MānaMe. 51. 2.

अनियतविषय (aniyata-viṣaya) *adj.* [*f.*–ā] **1** having no specific objects (belonging to specific periods of time) चक्षुरादीनि पञ्च वर्तमानविषयत्वात् पूर्वमुक्तानि । मनस्त्वनियतविषयम् किंचिद्वर्तमानविषयम्, किंचित् त्र्यध्वानध्वविषयम् AbhidhKoBh. 15. 23 (*on* 1. 23); **2** not restricted to specific objects of passion विदिताखिलतत्त्वा अपि मुनयो नैवेह निन्दिताचरणाः । पशवस्त्वनियतविषया दोषस्तस्मान्न शास्त्रस्य KandaCū. vii. 2. 41; **3** having no specific object नन्वर्थिनोऽपि नानियतविषया प्रवृत्तिः अपि तु निर्ज्ञातश्रेयःसाधनभावेऽर्थे NyāyMañ. i. 331.27; आहवनीयशास्त्रस्य पदशास्त्रेणेव संकोच एव न्याय्यः । न तु प्रत्यक्षबाधकता । अन्यथा नेति नेतीत्यनियतविषयभेदश्रुतिः Nyāyāmṛ. 265A.8.

अनियतविषयता (aniyataviṣaya-tā) *f.* **1** the state of having the object (of ignorance left) unspecified अथ कतिपयविषयं तदपि न अनियतविषयतया तस्य तस्य व्यभिचारदर्शनात् ĪśvaSi.(Yā.) 77. 12; **2** the state of not having a specific sphere or domain भवत्वनियतविषयतेत्याशङ्क्याह — गुणानां हीति Loc. 134. 25 (*on* 3. 6)

अनियतविषयत्व (aniyataviṣaya-tva) *n.* **i** the state of not having a fixed domain or sphere यदि गुणाः संघटना चेत्येकं तत्त्वं संघटनाश्रया वा गुणास्तदा संघटनाया इव गुणानामनियतविषयत्वप्रसङ्गः Dhvanyā. 311. 5 (*on* 3. 6); न चायं राज्ञः स्वदण्डं स्प्रष्टुमीष्टे प्रतिपत्त्या तदाक्षेप इति चेन्न तस्यानियतविषयत्वात् DaṇḍaVi. 55. 11; **ii** the state of not having a fixed object नापि तद्धर्मप्रामाण्यारोपः तस्यानियतविषयत्वे प्रवृत्तिनियमानुपपत्तेः ĀtmaTaVi. 360. 11; विवक्षितपदं तावल्लक्षणे भण्डालेख्यमिव पुरुषेच्छानामनियतविषयत्वात् KhaṇḍanKhā. 528. 10.

अनियतविहार (aniyata-vihāra) *m.* unfixed residence अनियतवृत्तिः अनियतविहार इति योऽर्थः SthānṬ. 423A.3.

अनियतवृक्ष (a-niyatavṛkṣa) *adj.* not having specific trees (as its cause) त्रयः परिधयोऽनियतवृक्षाः सत्वक्काः HirŚS. i. 2. 60 (88.10) (comm. अनियतवृक्षा नानाजातीयो वृक्ष उपादानं येषां ते)

अनियतवृत्त (aniyata-vṛtta) *adj.* whose prior existence is not invariable कर्मफलानित्यत्वमुपश्रुत्य ··· ब्रह्मज्ञानाङ्गकर्मानुष्ठानमपि तथैव संभवतीत्यनियतवृत्तो धर्मविचारो न ब्रह्मजिज्ञासाहेतुः स्यात् SiddhāSi. i. 15. 15.

अनियतवृत्तपरिमाण (aniyata-vṛttaparimāṇa) *n.* not a specific metrical measure यद् ··· मात्रासमादिपादैः कलितम् । अनियतवृत्तपरिमाणसहितं प्रथितम् VṛttaRa. 2. 37.

अनियतवृत्ति (a-niyatavṛtti) *adj.* **1** not having any regular

occupation or means of livelihood नानाजातीया अनियतवृत्तय उत्सेधजीविनः संघा व्राताः MahāBh. ii. 374.20 (*on* v. 2.21); CāndraVṛ. *on* iii. 4.13; Prasā. i. 706. 10; Agnisvāmin *on* LātyāŚS. viii. 5. 1; नानाजातीयानामनियतवृत्तीनां संघः पूगः CāndraVṛ. *on* iv. 3.88; नानाजातीया अनियतवृत्तयोऽर्थकामप्रधानाः संघाः पूगाः KāśiVṛ. *on* v.3. 112 = Prasā. i. 937. 21 = SiddhāKau. 318B. 9 (*on* v. 3. 112); अनियतवृत्तय इति । अनियतक्रियाः Nyās. ii. 64.12 (*on* v. 2. 21); गणो विप्रसमूहः, धर्मार्थकामप्रधानानामनियतवृत्तीनां संघो वा DaṇḍaVi. 16. 7; नानाजातीया अनियतवृत्तयः शरीरायासजीविनः संघा व्रातास्तेषां कर्म व्रातम् Prasā. i. 868. 15; LaŚabdeŚe. ii. 384.2; **2** not having any fixed denotation संख्याशब्दा ह्यनियतवृत्तयो भवन्ति ŚābaBh. 1996.24 (*on* x. 6.23); गोघटादिशब्दवत् संस्थानादिभिरनियतवृत्तेः शरीरशब्दस्य क्वचिद् विशेषे नियामकाभावात् सर्वप्रयोगानुगुणमिदमेव श्रुतिसिद्धं व्यापकं लक्षणम् NyāySiA. 208. 8; *f.* not a fixed residence आचारसंपत्, सा च चतुर्धा तद्यथा संयमध्रुवयोगयुक्तता ··· असंप्रग्रहः ··· अनियतवृत्तिः अनियतविहार इति योऽर्थः वृद्धशीलता SthānṬ. 423A.3.

अनियतवेदनीया (a–niyatavedanīyā) *adj.* (*f.*) not necessarily to be experienced नियतोभयथावेदनीयत्वादिति ।··· उभयथा वेदनीया निरोधसमापत्तिर्नियतानियतवेदनीयेत्यर्थः । नियतवेदनीया अनागामिनः अनियतवेदनीया अर्हत इहैव परिनिर्वाणात् Sphuṭā. ii. 88.5 (*on* 2. 44)

अनियतव्यवधान (aniyata–vyavadhāna) *n.* indefinite intervention न च ··· एकशाखास्थानां पञ्चानामपि मन्त्राणां पाठेन कृप्तक्रमत्वाच्छाखान्तरीयेणाप्यनियतव्यवधाने प्रवृत्तिक्रमबाधापत्तिः BhāṭṭDī. ii. 159. 19 (*on* v. 1.3)

अनियतशयनाशन (a–niyataśayanāśana) *adj.* not having any restriction with regard to sleeping and eating अनियतशयनासनः (v. l. °शनः) ··· व्रतमिदमाजगरं शुचिश्चरामि MahāBhā. xii. 172. 32.

अनियतशयनासन (aniyata–śayanāsana) *adj.* not having any restriction with regard to sleeping and sitting अनियतशयनासनः ··· व्रतमिदमाजगरं शुचिश्चरामि MahāBhā. xii. 172.32.

अनियतशास्त्रार्थतापत्ति (aniyata–śāstrārthatāpatti) *f.* undesired contingency of being non-conclusive meaning of the scripture (उपनयनशब्दस्य) विवक्षाधीनतयानेकत्वसंभवात् अनियतशास्त्रार्थतापत्तेश्च VīraMi. (Saṁskāra.) 334. 14.

अनियतशिरस्क (aniyataśiras–ka) *adj.* not having a fixed number of hoods सुरुङ्गायुक्ते वा कूपे नागमनियतशिरस्कं हिरण्योपहारेण दर्शयेद् (दिदृक्षुभ्यः) नागप्रतिमायामन्तश्छिद्रायाम् ArthŚā. ii. 197. 2(5. 2) (comm. त्रिशीर्षपञ्चशीर्षादिम्)

अनियतशीघ्रप्रतीतिवत् (aniyataśīghrapratīti–vat) *adv.* like quick knowledge which does not arise necessarily प्रसिद्धिबाहुल्येन अपेक्षितत्वेन वा नियतशीघ्रप्रतीतिरपि अनियतशीघ्रप्रतीतिवदेव न वैदिकशब्दार्थग्रहणे प्रयोजिका PūrvottaVāNaMā. 191.11.

अनियतषोडशिग्रहप्रापक (aniyata–ṣoḍaśigrahaprāpaka) *adj.* which enjoins the optional taking of the *ṣoḍaśi*-cup उपकाराकाङ्क्षाविरहात् अनियतषोडशिग्रहप्रापकस्येव नियतविध्यन्तप्रापकस्य कस्यचिच्छास्त्रस्याभावात् ŚivārkaMaDī. i. 66. 15 (*on* i. 1. 1)

अनियतसंस्थानवत्त्व (aniyatasaṁsthānavat–tva) *n.* the state of not having any specific shape इष्टकात्वाविशेषात् प्रयोगप्राशुभावायानियतसंस्थानवत्त्वे तासां प्राप्ते ··· साश्रिका एव भवेयुः BhāṭṭCan. 37.8 (*on* xiv. 1.2)

अनियतसंख्य (aniyata–saṅkhya) *adj.* not having a fixed number दक्षिणा तु संख्याविशिष्टा चोद्यते, न गवादयः । कुतः । संख्याया दाक्षिण्येनानभिसंबन्धे सत्यनियतसंख्यानां गवादीनां दक्षिणासंबन्धेनानर्थक्यमेव संख्यायाः स्यात् ŚābaBh. 1883. 4 (*on* x. 3. 40); अनियमसृष्टौ किं मानमिति चेत् । साक्षी तावत् । लोष्टादिकार्याणामनियतसंख्यैर्विजातीयैर्विसदृशैश्चारम्भदर्शनेनानुमानं च NyāySu.(Ja.) 350B.11 (*on* ii. 2.6); (क्षराक्षरात्मिका) क्षराण्यनियतसंख्यान्यक्षराणि वर्णा आत्मा स्वरूपं यस्याः LalitāSaBh. 154.23 (*on* 197)

अनियतसंख्यत्व (aniyatasaṅkhya–tva) *n.* the state of not having a fixed number न्यूनत्वे त्वङ्गानामेकाङ्क्षतापि स्यात् । तथा च पञ्च संधयो नोपसंह्रियेरन् । आधिक्ये पुनरनियतसंख्यत्वं स्यात् NāṭyaDa. 36. 5(20)

अनियतसंख्यम् (a–niyatasaṅkhyam) *adv.* for indefinite number of times यमः ··· गायत्रीं तु जपेन्नित्यम् ···। बौधायनः — 'शतकृत्वोऽपरिमितकृत्वो वा दशावराम्'। अपरिमितकृत्वः — दशोपरि शतादर्वागनियतसंख्यमित्यर्थः VīraMi. 61.10 (*on* 1.22)

अनियतसंख्याककर्तृकत्व (aniyatasaṅkhyākakartṛka–tva) *n.* the state of having performers of indefinite number द्विरात्रादिष्वहर्गणेषु यजतिचोदनावत्त्वे सत्यनियतसंख्याककर्तृकत्वेन वैदिकानामहीनशब्दप्रयोगात् BhāṭṭDī. iv. 62. 7 (*on* x. 6. 16)

अनियतसंख्याकगृहीत (aniyatasaṅkhyāka–gṛhīta) *adj.* taken for indefinite number of times दर्विहोमेषु चतुर्गृहीतं (आज्यम्) जुहोतीत्यादिनियमानुपलम्भादनियतसंख्याकगृहीते (हविर्द्रव्ये) प्राप्ते प्रथमं गृहीतेनापि होमसंभवात् ··· संख्या नियम्यते BhāṭṭCan. 61. 16 (*on* xiv. 4.6)

अनियतसंख्याकत्व (aniyatasaṅkhyāka–tva) *n.* the state of having an unfixed number स्वर्गकामपदेनानियतसंख्याकत्वेन प्राप्तस्याख्यातेन नियतसंख्याया विशेषणे सति कर्त्रधिकारिणोरैक्यात् ··· विशेषणविशेष्यभावादुपपन्नं सामानाधिकरण्यम् MayūMāli. 462. 4 (*on* vi. 2.2)

अनियतसंख्याकयजमानकत्व (aniyatasaṅkhyākayajamānaka–tva) *n.* the state of having sacrificers whose number is not definite बहुयजमानकत्वं सत्त्रत्वं षडहेनोपासीतेत्यभिप्लवगतषडहेऽतिव्याप्तिवारणाय बहुयजमानकत्वमुपात्तमेवं यजतिचोदनाचोदितत्वे सत्यनियतसंख्याकयजमानकत्वमिति प्रतीयते MayūMāli. 751. 2 (*on* x. 6. 16)

अनियतसंख्यावाचिन् (aniyatasaṅkhyāvāc–in) *adj.* expressive of unspecific number (or quantity) अनियतसंख्यावाचिनां चेद् बहुगणयोरेव इति नियमः LaŚabdeŚe. i. 244. 21.

अनियतसंख्याविमर्श (aniyatasaṅkhyā–vimarśa) *adj.* having consideration of undetermined number द्वौ वा त्रयो वा द्वित्राः वार्थेऽयं समासः । वार्थश्च यदि विकल्पः स्यात्, ततो यदि द्वौ भवतस्तदा बहुवचनं न स्यात् । तस्मात् संशयोऽत्र वार्थः स चानियतसंख्याविमर्शः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. ii. 2.25.

अनियतसंख्याविमर्शिन् (aniyatasaṅkhyā–vimarśin) *adj.* which takes into consideration undetermined number संशयोऽत्र वार्थो न विकल्पः । स चानियतसंख्याविमर्शीति विमर्शविषयबहुत्वसद्भावाद्बहुवचनम् Pradī. ii. 456B. 36 (*on* ii. 2. 25)

अनियतसंख्येयत्व (aniyatasaṅkhyeya–tva) *n.* the state of having indefinite number of items to be counted बहुत्वसंख्यायास्त्वनियतसंख्येयत्वाद् भवति प्रकर्षः बहुतरा इति Pradī. iv. 377B. 31 (*on* v. 3.55)

अनियतसमयसमागत (aniyatasamaya–samāgata) *adj.* which has come down from indefinite period of time अनियतसमयसमागतसकलसैद्धान्तिकसमालम्बनीयसुचरितपरिपाकनिवृत्तप्रतिबन्धपरमपुरुषकटाक्षविशेषसमुन्मिषितसत्त्वसामर्थ्येन ··· °विषयमधुविरक्तस्य ··· भगवदुपासनं हिततमं विहितम् NyāyPari. 512.15.

अनियतसंबद्ध (a–niyatasambaddha) *adj.* not necessarily connected अज्ञनव्यापारोऽनपह्नवीय एवेति सिद्धमेव निषेधस्य व्यङ्ग्यत्वम् ।··· 'कस्स व ण होइ रोसो —' इत्यादावनियतसंबद्धः Kāvyānu.(He.) 35. 14.

अनियतसंबन्ध (aniyata–sambandha) *adj.* [*f.* –ā] **A** not having any necessary relation लक्षणीयस्यार्थस्य···नियतत्वमेव न खलु मुख्येनार्थेनानियतसंबन्धो लक्षयितुं शक्यते । प्रतीयमानस्तु प्रकरणादिविशेषवशेन नियतसंबन्धः अनियतसंबन्धः संबद्धसंबन्धश्च द्योत्यते KāvyPra. 247. 2; Kāvyānu.(He.) 35.3; ध्वननादिपर्यायो व्यापारोऽनपह्नवनीय एव । तत्र ··· 'कस्स व ण होइ रोसो' इत्यादौ अनियतसंबन्धः KāvyPra. 250. 1; **B** whose relation is not regulated by any other (word) शास्त्रे या षष्ठ्यनियतसंबन्धा श्रूयते सा स्थानेयोगैव स्यात् Prasā. i. 44. 8.

अनियतसंबन्धत्व (aniyatasambandha–tva) *n.* **i** the state of not having an invariable connection न चार्थान्तरचोदनेनार्थान्तरस्य लक्षणम् । न हि संबन्धे सत्यपि दण्डशब्दाद् दण्डिनि प्रतिपत्ति । अनियतसंबन्धत्वात् तत्र न PramāVāSvopVṛ 30. 17; **ii** the state of being that whose relation is not regulated by any other (word) यदा शब्दरूपे विधीयेते तदा सर्वस्येति स्थानषष्ठीयं संपद्यते । अनियतसंबन्धत्वात् षष्ठी स्थानेयोगेति न्यायात् Nyās. ii. 885. 19 (*on* viii. 1. 1)

अनियतसंबन्धिविषयत्व (aniyatasambandhiviṣaya–tva) *n.* the state of having reference to an unspecific correlatum वाक्ये हि 'राज्ञः' इति पदम् ··· स्वसंनिहितं योग्यं च पुरुषमपेक्षते ।··· अतो विशेषणविशेष्यभावेन संबन्धोऽनियतसंबन्धिविषयत्वाच्चापेक्षया यो यः संनिहितो योग्यश्च तेन संबध्यते PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. ii. 1.1.

अनियतसंबन्ध्यपेक्षा (aniyatasambandhy–apekṣā) *f.* requirement of any unspecific correlatum वाक्ये हि 'राज्ञः' इति पदमनियतसंबन्ध्यपेक्षयोद्भूतसंबन्धं विशेषणभूतमर्थमाचष्टे PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. ii. 1. 1.

अनियतसहोपलम्भ (aniyata–sahopalambha) *adj.* simultaneous cognition of which is not invariable तदनियतसहोपलम्भा एव भावा भेदेनावसीयमाना भिद्यन्ते नेतरे Kāśi. ii. 107. 8 (*on* 5(3). 32)

अनियतसहोपलम्भत्व (aniyatasahopalambha–tva) *n.* the state of being that whose simultaneous cognition is not invariable सहोपलम्भ-

नियमोऽपि ज्ञानार्थयोरनियमव्याप्तं भेदं व्यापकविरुद्धोपलब्ध्या प्रतिषेधन्न भेदमुपस्थापयति, भिन्नानां घटपटादीनामनियतसहोपलम्भत्वात् ŚāstrDī. 54. 22 (*on* i. 1. 5)

अनियतसामप्राप्ति (aniyatasāma-prāpti) *f.* employment of indefinite number of *sāmans* तत्र तत्र तदुत्तरयोः प्रागवगतं स्तोत्राङ्गत्वं नास्तीति तन्निर्वाहायानियतसामप्राप्त्यभावान्न तत्र सामनियमः VidhiRa. 17 (106. 13)

अनियतस्थान (aniyata-sthāna) *n.* uncertain position (in a quarter of a verse) अनियतस्थाने आवृत्तिर्यथा — कमलिनीमलिनी दयितं विना न सहते सह तेन निषेविताम् Kāvyānu.(He.) 257. 17.

अनियतस्थानिक (aniyatasthāni-ka) *adj.* whose original form or *sthānin* (which is to be replaced later on by a substitute or *ādeśa*) is not fixed न चेह गुणवृद्ध्योर्विधानम् । अतो नात्र व्यापारस्तस्याः । तेन यस्याप्यनियतस्थानिको वृद्धिसंज्ञक आदिभूतस्तस्यापि संज्ञा सिद्धा भवति Nyās. i. 138. 2 (*on* i 1. 73)

अनियतस्वभाव (aniyata-svabhāva) *adj.* [*f.* -ā] of uncertain or changing nature देहोऽयम् ⋯ जातक्षणः क्षणगुणोऽनियतस्वभावः । ⋯ स्वात्मा कथं भवति ViveCū. 157; सामान्येन सर्वेष्वनियतस्वभावेषु जन्तुषु कुतूहलमपि न संभाव्यते TilaMañ. 406.19; शक्तयस्तु पदार्थानां जातिदेशकालावस्थाभेदेनानियतस्वभावाः TattvVai. 170. 18 (*on* 3. 45); सर्वात्मभावः ⋯ । स तु विप्रयोगभावोदये सत्येव सम्यग् ज्ञातो भवति व्यभिचारिभावैः । ते त्वनियतस्वभावा इति ज्ञापयितुं त्रिविधाः AṇuBh. 257.7 (*on* iii. 3. 50)

अनियतस्वर (aniyata-svara) *adj.* whose accent (viz. the acute, the grave or the circumflex) is not fixed (प्रत्ययः) य इदानीमनियतस्वरः सः कदाचिदाद्युदात्तः कदाचिदन्तोदात्तः कदाचिन्मध्योदात्तः कदाचिदनुदात्तः कदाचित् स्वरितः स्यात् MahāBh. ii. 6.12 (*on* iii. 1.3); अनियतस्वरप्रत्ययप्रसङ्गेऽनेकाक्षु च प्रत्ययेषु देशस्यानियमे सति वचनमिदमादेरुदात्तार्थम् KāśiVṛ. *on* iii. 1. 3; अनियतस्वरप्रत्ययप्रसङ्ग इत्यादिना सूत्रारम्भस्य प्रयोजनं दर्शयति। अनियतोऽव्यवस्थितः स्वरो यस्य स तथा Nyās. i. 489. 9 (*on* iii. 1. 3); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1. 3; अनियतस्वरो यः प्रत्ययस्तस्य प्रसङ्गे सति वचनमिदमादेरुदात्तार्थम् Nyās. i. 489.11 (*on* iii. 1.3); नास्मिन् कृते सत्यादेशा भवन्तो यत्र स्वरार्थोऽनुबन्धो न विधीयते ⋯ तत्रानियतस्वराः (आदेशाः) प्राप्नुवन्ति Nyās. ii. 616.17 (*on* vii. 1. 2); *m.* unfixed accent (viz. the acute, the grave or the circumflex), cf. **अनियतस्वरप्रसङ्ग**.

अनियतस्वरत्व (aniyatasvara-tva) *n.* the state of not having a fixed accent तित्स्वरितं एवेत्यादिकं तत्र तत्र नियमस्वरूपमाश्रयणीयं ततश्च प्रत्ययस्यानियतस्वरत्वमेव PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1. 3; cf. **अनियतस्वर**.

अनियतस्वरप्रसङ्ग (aniyatasvara-prasaṅga) *m.* undesired contingency of unfixed accent (viz. the acute, the grave or the circumflex) अनियतस्वरप्रसङ्ग इति क्वचित् पाठः । तत्रानियतशब्दस्य स्वरशब्देन विशेषणसमासं कृत्वा प्रसङ्गशब्देन षष्ठीसमासः । ⋯ अनियतानामुदात्तादीनां स्वराणां प्रसङ्गे सत्यादेरुदात्तार्थं वचनम् Nyās. i. 489. 12 (*on* iii. 1.3); चिदादीनामनियतस्वरप्राप्तावन्तोदात्त एव चिदित्येवं नियमात् तेषामेव नियतस्वरत्वं स्यात् । अन्येषां त्वनियतस्वरप्रसङ्गः Pradī. iii. 13B. 38 (*on* iii. 1. 3); अनियतस्वरप्रसङ्ग इति पाठे त्वनियतस्य स्वरस्य प्रसङ्ग इत्यर्थः । ⋯ तस्माद् ये एकाचः प्रत्ययास्तेष्वनियतस्वरप्रसङ्गे वचनमिदमुदात्तार्थम् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1.3; प्रत्ययः आद्युदात्तः स्यात् । अनियतस्वरप्रसङ्गे अनेकाक्षु च देशस्यानियमे प्राप्ते वचनम् Prasā. ii. 753. 20.

अनियतस्वरप्राप्ति (aniyatasvara-prāpti) *f.* undesired possibility of unfixed accent चिदादीनामनियतस्वरप्राप्तावन्तोदात्त एव चिदित्येवं नियमात् तेषामेव नियतस्वरत्वं स्यात् Pradī. iii. 13B. 36 (*on* iii. 1. 3); ऋग्वेदादिविधेयकर्माङ्गमन्त्राणामनियतस्वरप्राप्तौ स्वरविशेषनियमार्था एते विधयः पर्यवस्यन्ति VidhiRa. 13(92.13)

अनियतस्वरूप (aniyata-svarūpa) *adj.* having no fixed nature शीतं कदाचित् सुखं कदाचित् दुःखम् । तथा उष्णमपि अनियतस्वरूपम् GītāBh. (Śaṅ.) 26. 5 (*on* 2. 14)

अनियतस्वामिक (aniyatasvāmi-ka) *adj.* not having a fixed number of sacrificers द्वादशाहे चास्ति सत्त्रत्वमहीनत्वं चेति धर्मद्वयम् । तत्र ⋯ अनियतस्वामिके यजतिचोदनाचोदिते चाहीनत्वमखण्डोपाधिः BhāṭṭDī. iii. 22. 18 (*on* viii. 2. 5)

अनियतहेतुक (aniyatahetu-ka) *adj.* not having a definite cause स्वाभाविकं नाम किमुच्यते किमहेतुकमविज्ञातहेतुकमनियतहेतुकं वा ⋯ नाप्यनियतहेतुकं कार्यं किंचिदस्ति NyāyMañ. ii. 41. 22.

अनियतहेतुकता (aniyatahetuka-tā) *f.* the state of not having a fixed or definite cause अनुपलब्धावप्युपलब्धिप्रागभावप्रध्वंसाभावविकल्पेनाभावप्रमितेरनियतहेतुकताया दुष्परिहरत्वात् TattvPradī.(Ci.) 130.7.

अनियतहेतुकत्व (aniyatahetuka-tva) *n.* the state of not having a definite cause न च प्रतिबन्धकाभावविशिष्टा सामग्री कारणम्, अभावस्याकारणत्वात् । ⋯ प्राक्प्रध्वंसादिविकल्पेन चानियतहेतुकत्वापातात् NyāyKuA. i. 27. 3; i. 30. 5; प्रमाणार्थः सुखदुःखलक्षणोऽनियतः ⋯ नियमरहितः, अनियतहेतुकत्वात् NyāyVārPari. 205. 5; सत्यज्ञानेऽपि भेदाग्रहादेव व्यवहरतीत्यनियतहेतुकत्वेन युगपत्प्रवृत्तिनिवृत्ती Kiraṇā. 268.16; यदि कार्यस्यानियतहेतुकत्वपरिहाराय भावस्यापि विशिष्टाभावात्मनैकीकरणं साध्यत इति मतम्, हन्त तर्हि क्वचिदप्यनियतहेतुकत्वं न प्रसञ्जनीयम् NyāyKu. 168.11; 162. 19; इतरपदस्य इतरपदार्थसंसर्गज्ञानपरत्वं तात्पर्यम् ⋯ । अत एव शाब्दबोधे नानियतहेतुकत्वम् TattvCin. iv(1). 180.1; NyāySu.(Ja.) 50A. 10 (*on* i. 1. 1)

अनियतांश (aniyatāṁśa) *m.* indefinite or alternative element यत्पक्षे विधिमन्तरेण प्राप्नोति तच्छ्रूयमाणमनियतांशे प्रविशन्नियमोऽभिधीयते ṬupṬ. 27.12 (*on* iv. 2.24)

अनियताकार (aniyatākāra) *adj.* **i** having a limitless form कस्य चान्यत्राभावावसायः। यो नियताकारोऽर्थः तस्य, न तु अनियताकारः NyāyBiṬ. 204.4 (*on* 3.75); **ii** having no fixed nature नासयाप्यन्धजडया क्षयिण्या परिकल्पितः। पेलवोऽनियताकारो गन्धो नाहमचेतनः YogVā. v. 34. 15; *m.* not a definite form (i. e. constructed or conceptual form) नियताकारं च स्वलक्षणमनियताकारश्चास्यां बुद्धौ चकास्ति PrakaPañ. 74. 11.

अनियताकारत्व (aniyatākāra-tva) *n.* **i** the state of not having essential nature, the state of having a conceptualised form नियताकारत्वमेव ह्येकत्वमनियताकारत्वं चानेकता ĀtmaTaVi. 453. 6; **ii** the state of not having a certain nature अनैकान्तिकत्वं चास्तिनास्त्यादिरूपेणानियताकारत्वम् SarvaMaSaṁ. 17.9.

अनियताकारद्वयोल्लेखिन् (aniyatākāradvayollekhin) *adj.* which describes two forms indecisively अनियताकारद्वयोल्लेखी तु संशयो भवति स्थाणुर्वा स्यात्पुरुषो वेति NyāyMañ. i. 84. 31.

अनियताकृति (aniyatākṛti) *adj.* having no prescribed shape यदि पुनरिष्टकाः सन्तो(? त्यो)ऽनियताकृतय उपादीयेरन् चयनार्थो व्याहन्येत SaṅkarKāBh. 68. 9 (*on* ii. 1.47)

अनियताक्षर (aniyatākṣara) *adj.* having no fixed number of syllables अनिबद्धपदं छन्दस्तथा चानियताक्षरम् । अर्थापेक्ष्यक्षरस्यूतं ज्ञेयं चूर्णपदं बुधैः NāṭyaŚā. 14. 40.

अनियताक्षरत्व (aniyatākṣara-tva) *n.* the state of not having a fixed number of syllables यजुषामनियताक्षरत्वादेकेषां छन्दो न विद्यते Śuklayajuḥsarvānukramaṇikā 1. 1.

अनियताक्षरपादावसान (aniyatākṣarapādāvasāna) *adj.* having no fixed number of syllables, feet and end तस्य यजुरेव शिरः। यजुरिति अनियताक्षरपादावसानो मन्त्रविशेषः TaiUBh. 245. 4 (*on* 2. 3); ऋचः नियताक्षरपादावसानाः ⋯ यजूंषि अनियताक्षरपादावसानानि वाक्यरूपाणि MuṇḍUBh. 329. 15 (*on* ii. 1.6)

अनियताक्षरावसान (a-niyatākṣarāvasāna) *adj.* having no definite number of syllables and end अनियताक्षरावसानो मन्त्रः पुरस्कृतगानो यजुः VīraMi. 13. 21 (*on* 1. 3)

अनियताङ्क (aniyatāṅka) *m.* indeterminable digit अनियताङ्कैरतुल्यैश्च विभेदे करणसूत्रम् बृ(वृ)त्तार्धम् Līlā. 272.

अनियताङ्गत्व (aniyatāṅga-tva) *n.* the state of not being a definite subsidiary 'तेनोभौ कुरुत' इति वाक्येनानियताङ्गत्वमपि पूर्वप्रस्तुताप्त्यादिगुणकोद्गीथविद्यामात्रस्योच्यते ŚivārkaMaDī. ii. 358. 28 (*on* iii. 3.41)

अनियताचार (aniyatācāra) *adj.* whose conduct is not regulated by rules जीवन्मुक्त ईश्वरदर्शनाह्लादाब्धिमज्जित अनियताचारः स्वतन्त्रः ⋯ आस्ते PārāSū. 30.22.

अनियताचारम् (a-niyatācāram) *adv.* **i** without observing a fixed code of conduct, capriciously एषा हि पदमेकत्र न निबध्नाति दुर्भगा। दग्धेवानियताचारमितश्चेतश्च धावति YogVā. i. 13.4; **ii** without a fixed movement, with irregular movement, YogVā. i. 13. 4.

अनियतात्मन् (aniyatātman) *adj.* who has not controlled his mind, not self-controlled रजस्वलां प्राप्तवतो नरस्यानियतात्मनः। दृष्ट्यायुस्तेजसां हानिरधर्मश्च ततो भवेत् SuśruS. iv. 24.121; नियतमनियतात्मा रूपमेतद्गृहीत्वा ⋯ अहं जनकनृपसुतां तां हर्तुकामः प्रयामि Prati. 5.7; (अतस्तु विपरीतस्य नृपतेरजितात्मनः। संक्षिप्यते यशो लोके) अत्र हेतुरजितात्मता। यथाशास्त्रमनियतात्मा यः (नृपतिः) ManuBh. ii. 11. 2 (*on* 7.34); यदा द्विपः। भोजनानि निषेवेत रूक्षाण्यजलजानि च। सततं सेवमानस्य द्विपस्यानियतात्मनः।⋯ गुल्मो भवति पित्तजः Hastyāyur. 326. 2 (2. 68); धनलुब्धो ह्यसंतुष्टोऽनियतात्माजितेन्द्रियः। सर्वा एवापदस्तस्य यस्य तुष्टं न मानसम् Ind.Spr. 1291; *m.* [Inst.] with indefinite

character द्वादशाहोऽप्युभयात्मा। तस्योभयविधस्याप्यनियतात्मना सर्वत्र प्रवृत्तिः ŚāstrDī. 564. 10 (*on* viii. 2.5)

अनियतात्माभिमानबुद्धि (aniyatātmābhimānabuddhi) *f.* uncertain notion of erroneous identification as the self सर्वस्य लोकस्य कार्यकरणसंघाते तद्वृत्तिषु च अनियतात्माभिमानबुद्धिः यथाविवेकं जायते BṛĀraUBh. 528.3 (*on* iv. 3.7)

अनियताधार (aniyatādhāra) *adj.* not having a fixed support तस्मादनियताधाराः सप्त सामयिका इमे। सहजा अपि लीयन्ते बलिष्ठेन तिरस्कृताः BhaktiRaSi. ii. 5.36; प्रागत्रानियताधाराः कदाचित् काप्युदित्वराः। गौणा भक्तिरसाः सप्त लेख्या हास्यादयः क्रमात् BhaktiRaSi. iv. 1. 3.

अनियताध्ययन (aniyatādhyayana) *n.* (Vedic) study not in accordance with the stipulated rules इहाप्यनियताध्ययनेन (क्रतुः) विगुणो भवति ṬupṬ. 100.18 (*on* vi. 1.37)

अनियतानुकार (aniyatānukāra) *m.* imitation having varied representation (of worldly sentiments) तस्मादनियतानुकारो नाट्यमित्यपि न भ्रमितव्यम् AbhinBhā. i. 37.8 (*on* 1.107)

अनियतानुपूर्वीकता (aniyatānupūrvika-tā) *f.* the state of not having any fixed sequential order त्रयाणामार्षेयाणामनियतानुपूर्वीकतयोच्चारणम् SaṅkarKāBh. 96. 4 (*on* xv. 4.4)

अनियतानुमानोत्पत्तिकारण (a-niyatānumānotpattikāraṇa) *n.* not the cause of the origination of proper inference वैशेषिकादिसमयसिद्धा अपि कार्यकारणभावादयस्संबन्धप्रकाराः प्रत्युक्ता वेदितव्याः। तेऽपि ह्यनियताननुमानोत्पत्तिकारणम्(?अनियतानुमानोत्पत्तिकारणम्) Kāśi. iii. 8.13 (*on* 5(4). 3½)

अनियतानुष्ठान (aniyatānuṣṭhāna) *n.* varied performance or practice अपरे त्वाहुः ··· सुवर्णशब्दस्य ··· परिमाणार्थतैव न्याय्येति एवं च सत्यनियतानुष्ठानप्रसङ्गभङ्गः CaturCin. i. 453. 19.

अनियतानेककार्यकारित्व (aniyatānekakāryakāri-tva) *n.* the state of being that which causes many varied products or effects इरापदस्थले तु विकारार्थतद्धितेनानियतानेकपदविकारत्वापत्त्या अनियतानेककार्यकारित्वप्रसक्तौ अनुवादबलेन नियममात्रम्, न त्वपूर्वावगतिरिति वैषम्यम् MīmāKau. ii. 29.13 (*on* ii. 3. 4)

अनियतानेककार्यप्राप्ति (aniyatānekakārya-prāpti) *f.* possibility of (the occurrence of) many alternative effects क्वचिदेकस्योपायस्यानियतानेककार्यप्राप्तावेककार्यनियमो यथा 'यद्योन्यां तदुत्तरयोर्गायती'ति VidhiRa. 17(105. 14)

अनियतानेकद्रव्यकत्व (aniyatānekadravyaka-tva) *n.* the state of having many alternative substances अर्थादनियतानेकद्रव्यकत्वे प्राप्ते केवलदधिनियमादेकार्थविधानम् TantrVā. 544. 7 (*on* ii. 2. 25); प्रकृतावर्थादनियतानेकद्रव्यकत्वे प्राप्ते व्रीहिखदिरादिश्रवणं नियमार्थम् ŚāstrDī. 767. 4 (*on* x. 7. 16)

अनियतानेकद्रव्यप्राप्ति (aniyatānekadravya-prāpti) *f.* possibility of (the employment of) many alternative substances अत्र 'समिधो यजती' त्यादिवाक्यैर्द्रव्यविशेषासंयुक्तत्वेनोत्पन्नानां प्रयाजानां साधनत्वेनानियतानेकद्रव्यप्राप्तौ जौहवाज्येनैव प्रयाजाः कर्तव्या इत्युपायनियमः ŚivārkaMaDī. i. 60.11 (*on* i. 1. 1)

अनियतानेकद्रव्याक्षेप (aniyatānekadravyākṣepa) *m.* implication of many alternative substances खदिरविधिरपि नियमविधिरेव। तदभावे — यूपस्य प्रकृत्याकाङ्क्षायामनियतानेकद्रव्याक्षेपस्यानिवार्यत्वात् VidhiRa. 4 (19. 1)

अनियतानेकपदविकारत्व (aniyatānekapadavikāra-tva) *n.* the state of having many alternative modifications of words (e. g. *irā* becomes *āyirā* and *oyirā*) अनुवादतो विशेष्यप्राप्त्यङ्गीकारे विशिष्टविधिमात्रोच्छेदापत्तेः। इरापदस्थले तु विकारार्थतद्धितेनानियतानेकपदविकारत्वापत्त्या अनियतानेककार्यकारित्वप्रसक्तौ अनुवादबलेन नियममात्रम् MīmāKau. ii. 29. 12 (*on* ii. 3. 4)

अनियतानेकर्ग्द्वयप्राप्ति (aniyatānekargdvaya-prāpti) *f.* possibility of (the employment of) many alternative pairs of *ṛks* स्तोत्राङ्गत्वेनावगतस्य साम्नस्तृचगाननिर्वाहाय तत्संस्कार्यत्वेनानियतानेकर्ग्द्वयप्राप्तावुत्तरयोर्नियमः VidhiRa. 17 (106.1)

अनियतानेकसामप्राप्ति (aniyatānekasāma-prāpti) *f.* possibility of (the employment of) various alternative *sāmans* स्तोत्राङ्गत्वेनावगतयोरुत्तरयोः ऋचोः संस्कारकत्वेनानियतानेकसामप्राप्तौ योनिसाम्ना नियमः संभवति VidhiRa. 17 (106. 2)

अनियतानेकार्थ (aniyatānekārtha) *m.* many meanings which are not specific or relevant एकधाधिकरणे वैधपदस्यानियतानेकार्थपरताया निरस्तत्वात् LalitāSaBh. 223.17 (*on* 291)

अनियतानेकोपभोग्या (aniyatānekopabhogyā) *adj.* (*f.*) who is to be enjoyed (sexually) by many without restriction अनियतानेकोपभोग्या सामान्या (नायिका) SaraKaṇṭhā. 688. 8.

अनियतानेकोपाय (aniyatānekopāya) *m.* many alternative means (नियमविधिः) क्वचिदेकस्मिन् कार्येऽनियतानेकोपायप्राप्तावेकोपायनियमः यथा व्रीहीनवहन्तीति VidhiRa. 17 (105. 12); नित्यप्राप्तिश्च तस्य तयोः प्रकरणानुगृहीतमन्त्रलिङ्गकल्प्यविधिलभ्या न तु अनियतानेकोपायकल्पनालभ्या VidhiRa. 26 (136.3)

अनियतायुस् (aniyatāyus) *adj.* whose duration of life is uncertain यदृच्छया समापन्नमुत्तार्य नियतायुषम्। भिषङ्मानी निहन्त्याशु शतान्यनियतायुषाम् CaraS. i. 9. 15 (1922 Ed.); ते घुणाक्षरवत् कंचिदुत्थाप्य नियतायुषम्। घ्नन्ति वैद्याभिमानेन शतान्यनियतायुषाम् RasRaSa. 30.113.

अनियतार्थ (aniyatārtha) *m.* not a specific object न च नियमे संकेतस्य व्यापारः प्राक्संकेतादनियतार्थप्रत्ययोदयप्रसङ्गात् PrakaPañ. 304. 7; विकल्पविज्ञानं विकल्पवासनोत्थापितमनियतार्थग्राहि मानसमात्मीयमुत्प्रेक्षालक्षणं व्यापारं तिरस्कृत्यानुभवप्रभवतयाभिमन्यन्ते प्रतिपत्तारः TātpaṬ.(Vā.) 133. 24 (*on* i. 1.3); अनियतार्थप्रतीतिजनकं च कथं प्रमाणं नाम NyāyVārPari. 153.5.

अनियतालय (aniyatālaya) *adj.* having no fixed abode नानाचीरधरश्चैव रथ्यास्वनियतालयः। उन्मत्तो भवति ह्येवं तस्यैतां कारयेद्गतिम् NāṭyaŚā. 12.127.

अनियतावधि (aniyatāvadhi) *adj.* having no fixed limits अयमगाधगभीरगुरुर्गुणैरुपगतोऽनियतावधिरार्द्रताम्। यतिरिवाखिलसत्त्वहितव्रतो जलनिधिः सकलैरवलोक्यताम् RāghPāṇ.(Dha.) 8.2.

अनियतावधिकत्व (aniyatāvadhika-tva) *n.* the state of not having a fixed limitation (about origination) निरवधित्वे अनियतावधिकत्वे वा कादाचित्कत्वव्याघातात् NyāyKuA. i. 10. 5.

अनियतावधित्व (aniyatāvadhi-tva) *n.* the state of not having fixed limitation (about origination) निरवधित्वे अनियतावधित्वे वा कादाचित्कत्वव्याघातात् नियतावधित्वे हेतुवादाभ्युपगमात् NyāyKuA. i. 12. 6.

अनियतावयव (aniyatāvayava) *adj.* **1** not having a fixed number of syllabic parts (in the metre) अनियतावयवं यमकमेतत् Kāvyānu.(He.) 266. 18; **2** not having fixed members of syllogism दृष्टश्चानियमेन भाष्यादिषु प्रयोगः। क्वचित् पञ्चावयवः। क्वचित् त्र्यवयवः।··· अतोऽप्यनियतावयव एव प्रयोगः NyāyPari. 160. 7.

अनियतावस्थात्मक (aniyatāvasthātma-ka) *adj.* whose nature is not exactly fixed अनियतावस्थात्मकं स्थायिनमुद्दिश्य ··· आस्वादरूपा प्रतिपत्तिरनुकर्त्रालम्बना नाट्यैकगामिनी रसः Loc. 69. 3 (*on* 2. 4)

अनियतावस्थान (aniyatāvasthāna) *adj.* not having fixed camps कुसुमशेखरः ··· अनियतावस्थानहयसप्तिसैन्यसतताशून्यपर्यन्ताम् ··· कांचिनगरीमकरोत् TilaMañ. 82. 20.

अनियताशङ्का (aniyatāśaṅkā) *f.* apprehension of being unruly सः चतुरः सृष्ट्वापि वर्णान् नैव व्यभवत् उग्रत्वात्क्षत्रस्यानियताशङ्कया BṛĀraUBh. 147.16 (*on* i. 4. 14)

अनियताष्टाकपालादिद्रव्य (aniyatāṣṭākapālādidravya) *n.* unfixed offering material (to be cooked) on the eight potsherds etc. तत्र च निर्वापमात्रोद्देशे अग्न्यादिदेवतानामनियताष्टाकपालादिद्रव्यसंबन्धिनिर्वापसंबन्धापत्तेः MīmāKau. iii(2).224.4 (*on* ii. 2.18)

अनियताहार (aniyatāhāra) *adj.* who eats any food अस्पृश्योऽस्तु मलीमसोऽस्त्वनियताहारोऽस्तु ··· काकः ···। भुङ्क्ते भोज्यमुपस्थितं समुपहूयैव स्वयं बान्धवान् AnyāŚ.(Nī.) 82.

अनियति (a-niyati) *f.* **1** uncertainty, doubt यथैवास्य परैरुक्तस्तथैवेनं विवक्षति। इत्येषानियतिस्तत्र संबन्धवदनादिता TattvSaṁ. 2678; **2** absence of obligatoriness, optionality प्रत्यासन्नां वावहन्तिनियततामुत्सृज्य नान्यनिवृत्तिफलकल्पनावसरः। तत्प्रसक्तिद्वारा त्ववहन्तेरनियतिरासीदिति नियमान्तर्गतवार्थान्निवृत्तिर्गम्यते TantrVā. 59.19 (*on* i. 2. 42); **3** absence of invariable connection पूर्वस्मिन्नित्यताद्यैरनियतिविहती TattvMu. 4. 6; **4** absence of definiteness स्याद् वानैकान्त्यमेषामनियतिमविसंवादिबाधश्च सूते TattvMu. 4. 33; तत्तच्छब्दप्रयोगेष्वनियतिरुचितैः संघटेतोपचारैः TattvMu. 5. 73; [Inst.] without any rule or restriction विशेषकार्यजनकं यदि कारणमिष्यते। कुतः समानरूपत्वं कार्याणामपि सर्वशः। अतोऽनियत्या यत् किंचिद्यस्य कस्यापि कारणम्। अदृष्टमपि तस्यैव विशेषापादकं कुतः AnuVyā. 29A. 5 (*on* 2. 2); वेदत्रयोक्तधर्माणामृत्विग्भिः संगतिस्त्रिभिः। अनियत्या नियत्या वा NyāyMāVi. 141. 25 (*on* iii. 3. 6); अनियत्या घटो घटस्यैव नीलो नीलस्यैवेति नियतिं विना NyāySu.(Ja.) 392A.6 (*on* ii. 2. 7)

अनियतिनय (aniyati-naya) *m.* doctrine of options आत्मा हि तावत् ··· एकं द्रव्यम् ··· अनियतिनयेन नियत्यनियमितौष्ण्यपानीयवदनियतस्वभाव-

भासि TattvPradī.(A.) 370. 10 (*on* 3.75)

अनियतिविरह (a–niyativiraha) *m.* absence of the lack of the invariable presence (i. e. invariable presence) भ्रान्तौ रूप्यादिरर्थो विलसति निरधिष्ठान इत्याहुरेके, तत्राधिष्ठानदृष्टेरनियतिविरहात् TattvMu. 4. 29 (Vṛtti अनियतिविरहात् नियमेन स्थितत्वात्)

अनियतिशमन (aniyati–śamana) *n.* cessation of indefiniteness संबन्धे सर्वतुल्ये प्रसजति गुणजात्यादिसंकीर्णभावः, तत्तद्द्वन्द्वस्वभावादनियतिशमने निष्फलान्यस्य क्लृप्तिः TattvMu. 5.127.

अनियतीकृत (a–niyatīkṛta) *adj.* not made fixed, not rendered restricted पूर्वोक्ता अहिंसादयो यमाः … अनवच्छिन्नाः … अनियतीकृताः RājMār. 34. 12.

अनियतेच्छाविच्छेद (aniyatecchā–viccheda) *m.* cessation of indecisive desire कथं हि प्रमाणमप्यनुगृह्णीयात् अनियतेच्छाविच्छेदेनेत्युक्तम् …। अनियतेच्छाविच्छेदे कथं स्मर्यात् Kiraṇā. 260. 15.

अनियतेच्छाविच्छेदकत्व (aniyatecchāvicchedaka–tva) *n.* the state of being the destroyer of the indecisive desire ननु तर्कस्य … कथं प्रमाणानुग्राहकत्वमिति चेत्। मैवम्। अनिष्टापादकत्वेनानियतेच्छाविच्छेदकत्वनियमात् TārkiRa. 204. 2.

अनियतेन्द्रिय (aniyatendriya) *adj.* whose sense-organs are not controlled शुश्रूषुरपि दुर्मेधाः पुरुषोऽनियतेन्द्रियः। नालं वेदयितुं कृत्स्नौ धर्मार्थौ MahāBhā. x. 5. 1; अविदुषोऽनियतेन्द्रियस्य संसारार्हत्वम् … अभिधाय Vedānt-Kau. 116.3 (*on* i. 4.1)

अनियतैकतरगोत्र (aniyataikatara–gotra) *n.* class of people who may not be drawn specifically to any one of the two (alternatives) पुनरपरं महामते पञ्चाभिसमयगोत्राणि।… अनियतैकतरगोत्रम् अगोत्रं च पञ्चमम् LaṅkāSū. 2.127 (27. 19)

अनियतैकतरावलम्बन (aniyataikatarāvalambana) *n.* taking recourse to any one of the two (alternatives) यत्र द्वयोरर्थयोर्विरुद्ध(त्वा)त् समुच्चयाभावेन तुल्यबलवत्त्वाच्च एकस्य बाधासंभवादनियतैकतरावलम्बनेन पाक्षिकत्वं स विकल्पः AlaṅkāRa. 88(2)

अनियतैकत्व (aniyataikatva) *n.* the state of being unspecific (i. e. many) single individuals सेनावनादौ … न तत्र नियता सहस्रसंख्योत्पद्यते अनियतैकत्वालम्बनत्वात् Kiraṇā. 204. 2; यत्रानियतैकत्वज्ञानं तत्र त्रित्वादिभिन्ना बहुत्वसंख्योत्पद्यते SiddhāMu. 62. 7 (*on* 109)

अनियतैकार्थक (aniyataikārtha–ka) *adj.* not having a fixed single purpose एकधाधिकरणे ह्यनियतैकार्थकस्यैव निरासो न पुनर्नियतानेकार्थकस्य Lalitā-SaBh. 223. 20(*on* 291)

अनियतोदक (aniyatodaka) *adj.* not requiring a fixed water-place अनियतोदकं दार्षद्वतवदवभृथादि KātyŚS. xxiv. 7.10 (comm. अनियतोदकोऽवभृथः कार्यः, Vyākhyā अत्रावभृथे उदकनियमो न भवति)

अनियतोद्बोध (aniyatodbodha) *adj.* having no fixed awakening अनियतोद्बोधस्य संस्कारस्य शक्तिं विना नियतोद्बोधे हेत्वभावात् नियता स्मृतिरेव न स्यात् TattvCin. iv(2). 595. 4.

अनियतोद्बोधकत्व (aniyatodbodhaka–tva) *n.* the state of being that which does not rise invariably संस्कारस्यानियतोद्बोधकत्वेऽपि जात्यंशोद्बोधकादेव व्यक्त्यंशोद्बोधनियमकल्पना TattvCin. iv(2). 576. 9.

अनियतोद्बोधहेतु (aniyatodbodhahetu) *adj.* having not fixed cause of awakening संस्कारास्त्वनियतोद्बोधहेतवः PrakaPañ. 361. 7.

अनियतोपक्रम (aniyatopakrama) *adj.* undertaking of which is not fixed or mentioned आश्वलायनानाम् … क्षत्रियवैश्यकर्तृकपादप्रक्षालनेऽनियतोपक्रमं पादप्रक्षालनम् VīraMi.(Āhnika.) 61.9.

अनियतोपसर्पणापसर्पण (aniyatopasarpaṇāpasarpaṇa) *n.* uncertain contact and non-contact, uncertain approach and separation न च … अनियतोपसर्पणापसर्पणकारणप्रयुक्तत्वाच्च संबन्धासंबन्धयोः … अयं विरोधोऽर्थात् सिध्यति ĀtmaTaVi. 160. 10.

अनियतोपादानक्लृप्ति (aniyatopādāna–kḷpti) *f.* assumption of varied material causes अनियतोपादानक्लृप्तेर्गुरुत्वात् NyāySiA. 200. 5.

अनियतोपादानत्व (aniyatopādāna–tva) *n.* the state of not being the fixed material cause अनियतोपादानत्वादिकं तु तत्त्वेष्वेवानियतोपादानत्ववदागमतदाभासयोः प्रामाण्याप्रामाण्याभ्यां निर्वाह्यम् NyāySiA. 250. 18.

अनियतोपादानत्वोपादेयत्व (aniyatopādānatvopādeyatva) *n.* doubtful material causality and producthood वचनेषु च (नित्यानाम्) वर्णानामनियतोपादानत्वोपादेयत्वदर्शनात् NyāySiA. 249.7.

अनियतोपाध्युन्नायिका (aniyatopādhy–unnāyikā) *adj.* (*f.*) leading towards unfixed associative condition अनियतोपाध्युन्नायिका दिक् Upask. 115.9 (*on* ii. 2. 10)

अनियतोपायग्रहण (aniyatopāya–grahaṇa) *n.* acceptance of any means बहुषूपायेषु … प्रमाणानुपन्यासात् विनिगमनाविरहादनियतोपायग्रहणस्यैव युक्तत्वात् MayūMāli. 727. 33 (*on* x. 5. 13)

अनियतोपायरूप (aniyatopāya–rūpa) *adj.* of the nature of an alternative means लोकतः प्राप्तमनियतोपायरूपं विध्यसंस्पर्शात् क्रतोरनङ्गम् PūrvottaVāNaMā. 54. 1.

अनियतोपायाक्षेप (aniyatopāyākṣepa) *m.* inference about an alternative means प्रत्यक्षशास्त्रसिद्धेनैकेनोपायेन नैराकाङ्क्ष्यादनियतोपायाक्षेप एव न प्रवर्तते VidhiRa. 1 (3. 21); ŚivārkaMaDī. i. 52. 29 (*on* i. 1. 1)

अनियतोपायान्वेषण (aniyatopāyānveṣaṇa) *n.* search for an alternative means न च … नीवारपुरोडाशप्रतिष्ठापनेऽप्येवमनियतोपायान्वेषणप्रसङ्गः ŚivārkaMaDī. ii. 424.26 (*on* iv. 1. 1)

[1]**अनियत्त** (a–niyatta) *adj.* not controlled नरनारायणावेतौ …। अनियत्तौ नियन्तारौ MahāBhā. viii. 63. 54.

[2]**अनियत्त** (an–iyatta) *adj.* unlimited व्योम …। अनियत्तमसंकोचमनन्तं व्यवतिष्ठते AhirbuS. 10.16.

अनियत्तता (aniyatta–tā) *f.* the state of having no limitation तन्निर्गतस्तदनु तौलवभूमिपालैरादाय दत्तमनियत्ततया स वित्तम्। आशां कुबेरभरिताम् … प्रायात् Acyutarā. 10. 46.

अनियत्ता (an–iyattā) *f.* [Inst.] without any limitation गणभृतां हृदये प्रमिताक्षरापि बत वाग्भवतः। अनियत्तया प्रतिपफाल ŚrīVīraSta. 13.

अनियद्रूप (an–iyadrūpa) *adj.* not having this much form, having an unlimited form नेति स सत्यनामादिकम् अनी(? नि)यद्रूपमस्ति GoviBh. 207.13 (*on* iii. 2. 22)

अनियन्तव्य (a–niyantavya) *adj.* which cannot be controlled नियन्तव्येत्यनियन्तव्यव्याध्यादिव्यवच्छेदः NyāySiA. 208.26.

अनियन्तृ (a–niyantṛ) *adj.* that which does not pervade (*lit.* control) अनियम्यस्य नायुक्तिर्नानियन्तोपपादकः NyāyKuA. i. 224. 5.

अनियन्तृक (aniyantṛ–ka) *adj.* not having the controller or the driver (as the causative agent) वहेरनियन्तृके। वहेः प्रयोज्ये कर्तरि नियन्तृरहिते द्वितीया न भवति CāndraVyā. ii. 1. 48.

अनियन्तृकता (aniyantṛka–tā) *f.* the state of having no controller or leader नहुषः …। अनियन्तृकताविषादमग्नैरनुमेने कथमप्यमर्त्यलोकैः ŚivLī. 3.15.

अनियन्तृकर्तृक (aniyantṛkartṛ–ka) *adj.* not having the controller (or the driver) as the causative agent वहेरनियन्तृकर्तृकस्य Vār. 6 *on* P. i. 4.52; वहति भारं देवदत्तः। वाहयति भारं देवदत्तेन। अनियन्तृकर्तृकस्येति किमर्थम्। वहन्ति यवान् बलीवर्दाः। वाहयन्ति बलीवर्दान् यवान् MahāBh. i. 337. 21 (*on* i. 4.52); KāśiVṛ. *on* i. 4. 52; SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 1. 46.

अनियन्तृता (aniyantṛ–tā) *f.* the state of not being a controller यदि कुर्यादसत्कालानियतं नियतं परः। तत् स्यादतिप्रसक्तत्वमन्यथा चानियन्तृता KhaṇḍanKhā. 1094.2 (comm. अनियामकत्वम्)

अनियन्त्र (a–niyantra) *adj.* unrestrained पोटारतं खलरतं रतमनियन्त्रं च संप्रोक्तम् KandaCū. ii. 10. 25.

अनियन्त्रण (a–niyantraṇa) *adj.* [*f.* -ā] having no restriction, unchecked, uncontrolled अवज्ञानमप्यनियन्त्रणं प्रणयमुत्प्रेक्षते Kād. 235.7; यदि प्रीतिर्मयि तेऽस्त्यनियन्त्रणा MahāP. 7.183; (अनियन्त्रणसंभाषाः) अनियन्त्रणमनिषिद्धं संभाषणं यासां नायकेन सह JayaMa. 265. 20 (*on* 5. 2); गोप्याङ्गस्यादर्शनेऽनियन्त्रणं निधुवनविलसितम् Kāvyānu.(He.) 35. 17; तत् स्वामिन्ननियन्त्रणं विजयते तेजस्विनां चेष्टितम् AlaṅkāRa. 59(5); छुन्दानकादिदेशस्थग्राम्याणामनियन्त्रणः। लोत्रभूम्यपहारेण तद्देशेशोऽपि सोऽभवत् RājTa.(Śrī.) 4. 373; मूढता मुहुरेतेषामापतत्यनियन्त्रणा YātrāPra. 2. 58; राजदारदर्शनेष्वनियन्त्रणः कृतोऽसि महाराजलङ्केश्वरेण AdbhuDa. 5. 32(6); *n.* absence of restriction उचितसंभाषणोऽनियन्त्रणात् सिद्धः JayaMa. 261. 9 (*on* 5.1); अभिधाया अनियन्त्रणात् द्वावप्यर्कभूपौ वाच्यौ KāvyPra. 611.1; Kāvyānu. (He.) 332.4; योगरूढपदस्य रूढिशक्तेरनियन्त्रणेन … उक्तदोषस्यानुवृत्तेः RasGaṅ. 180. 9.

अनियन्त्रणता (aniyantraṇa–tā) *f.* the state of having no restriction अतिगोष्ठी … पुरुषैः सहानियन्त्रणता।… स्त्रीणां विनाशकारणानि KāmSū. 304. 3 (5.6)

अनियन्त्रणनिर्भरम् (aniyantraṇa–nirbharam) *adv.* in a manner absolutely free from restriction शिशुजनोचिताभिश्च क्रीडाभिरनियन्त्रणनिर्भरम-

पनीतो बालभावः Kād. 177. 12.

अनियन्त्रणसंभाषा (aniyantraṇa–sambhāṣā) *adj.* (*f.*) having no restraint on conversation प्रथमसाहसा अनियन्त्रणसंभाषाश्च स्वयं प्रतार्याः KāmSū. 265. 17 (5. 2)

अनियन्त्रणस्नेह (aniyantraṇa–sneha) *m.* unrestricted devotion अनियन्त्रणस्नेहपरवशानुचरः ··· अयमवनिसुरधुरंधरो मन्दिराय मन्दमन्दमस्पन्दत YātrāPra. 4. 27(1)

अनियन्त्रणा (a–niyantraṇā) *f.* lack of restriction or control पुरुषैः कैश्चिदनियन्त्रणा नियन्त्रणाभावः। ··· (स्त्रीणां) विनाशकारणानि JayaMa. 304. 7 (*on* 5. 6); स्त्रीत्वं क्षीबत्वमेकान्तः पुंसो लाभोऽनियन्त्रणा। यत्र पञ्चाग्नयस्तत्र वार्ता शीलतृणस्य का KathāSaSāg. vii. 2. 87.

अनियन्त्रित (a–niyantrita) *adj.* [*f.* ·ā] **A** not restricted or limited यदि हि न स्यात् कुम्भकृतो 'घटं करवाणि' इति य उत्तरक्रियामपेक्ष्य इच्छाशब्दवाच्यः परामर्शः, एषणीयेन स परामृश्येनानियन्त्रितः PratyabhiVi. i. 237.6 (*on* i. 5.10); यदि यत्र क्वचिदनेकार्थशब्दानां प्रकरणादिनियमाभावाद-नियन्त्रितयोरप्यर्थयोरनुरूपस्वरवशेनैकत्र नियमनं वाच्यम् SāhiDa. 61. 12; द्वितीयार्थ-वाचकतायामनियन्त्रितायामप्युपमादेर्व्यङ्ग्यत्वस्य निष्प्रत्यूहत्वात् RasGaṅ. 532. 12; (प्रवृत्तिः) नियामकान्तराभावादेव प्रथमस्यानियन्त्रितेति भावः MayūMāli. 410.14 (*on* v. 1 5); **B** not controlled ननु पुरुषेच्छा यद्यनियन्त्रिता तदा पुनरपि स एव प्रयत्नः AbhinBhā. iii. 4.15 (*on* 19.5); **Ci** not fastened, cf. **अनियन्त्रितकीलक**; **Cii** untied अह्नाय काचिदनियन्त्रितमेव कृत्वा बन्धश्लथं चिकुरम् BhikṣāKā. 8. 20; **D** unrestrained अन्योऽन्या(न्यं) विस्रम्भे सात्म्यादनियन्त्रितं तत्तु (रतम्) KandaCū. ii. 10.32 [AbhidhāCin. 1466 gives *aniyantrita* as synonymous with *anargala*, *abādha*, *ucchṛṅkhala* and *uddāma*]

अनियन्त्रितकीलक (aniyantrita–kīlaka) *adj.* in which bolt was not fastened, unbolted आवासे कारितेऽत्युच्चैरनियन्त्रितकीलकम्। गवाक्षं कारयित्वा मां भोजनाय न्यमन्त्रयत् SamarāSaṁ. 2. 290.

अनियन्त्रितत्व (aniyantrita–tva) *n.* the state of being unrestrained तोयमत्र सर्वत्र हृदयद्रवात्म — अनियन्त्रितत्वात् ParāTri. 264. 10.

अनियन्त्रितपुरुषेच्छा (aniyantrita–puruṣecchā) *f.* unregulated desire of a person अनियन्त्रितपुरुषेच्छायत्तोऽपि समयः कथं नियतः स्यात् Loc. 160. 23 (*on* 3. 16)

अनियन्त्रितप्रवेश (aniyantrita–praveśa) *adj.* whose entering is not restricted तुमुले चास्मिन् समयेऽनियन्त्रितप्रवेशाः ··· विविशुरन्तर्वंशिकाः पुरुषाः DaśKuC. 35. 3.

अनियन्त्रितसंभाषा (aniyantrita–sambhāṣā) *adj.* (*f.*) whose conversation is not restrained अभि(नि)यन्त्रितसंभाषा याः ···। ताः स्युः स्वतो हि साध्याः KandaCū. v. 2. 4.

अनियम (a–niyama) *m.* **1** absence of rule or regulation prescribed by any authoritative text, absence of restriction or restrictive condition, absence of governing, absence of limitation, non-confinement **2** (Gr.) non-application of the rule or restriction **3** absence of certainty, non-fixity, absence of ascertainment, non-settlement, indefiniteness, unpredictability, confusion **4** absence of distinction **5** absence of invariable connection **6** absence of restraint or control **7** inconsistency **8** absence of compulsion **9** name of one of the six types of *uktis* **10** name of Śiva **1** absence of rule or regulation prescribed by any authoritative text, absence of restriction or restrictive condition, absence of governing, absence of limitation, non-confinement हुत्वा संस्थाजपेनोपस्थाय तीर्थे निष्क्रम्यानियमः ĀśvaŚS. I. i. 11. 14; ऊर्ध्वं प्रथमाया अग्निप्रणयनीयाया औपवसथ्येऽनियमः Āśva-ŚS. I. iv.1.26; सोमेन यक्ष्यमाणस्यर्तावनियमो नक्षत्रे च MānŚS. 28. 19; मन्त्रान्तैः कर्मादिः सांनिपात्योऽभिधानात्। अनियमं वात्स्यः KātyŚS. i. 3. 6; i. 5. 16; अनियमात् सर्वेषु निधनस्थानेष्विति कौत्सः LāṭyāŚS. x. 2.9; एकवन्म-न्त्रानूहेत्। पेश्यः प्रातरित्यनियमः KāṭhGS. v. 12. 3 (comm. अतिदेशेन नियम-प्राप्तस्यानियमः); अनियमो वा कृष्णस्थानासनपन्थभक्षेषु GobhiGS. iii. 2. 28; स्त्रीपुंयोगेऽभिगदतोऽनियममेके GautDS. i. 6. 6; तत्राथात् कर्तृपरिमाणं स्यादनियमोऽ-विशेषात् MīmāSū. iii. 7.21; vi. 7. 23; अनियमोऽन्यत्र MīmāSū. v. 1. 3 (Bh. क्रमस्य नियमो नास्ति); फलार्थित्वाद् वानियमो यथानुपक्रान्ते MīmāSū vi. 2.14; पौर्णमास्यामनियमोऽविशेषात् MīmāSū. vi. 5. 30 (Bh. नात्र कश्चिद् विशेषवचनः शब्द उपादीयते); vi. 8. 30; अनियमो वार्थान्तरत्वादन्यत्वं व्यतिरेक-शब्दभेदाभ्याम् MīmāSū. vi. 8. 36; x. 1.47; x. 3. 46; x. 7. 64; परिमाणं चानियमे न स्यात् MīmāSū. xi. 1.31; xi. 4.4; xii. 4. 33; उपलब्धिवदनियमः BrahmSū. ii. 3. 37; तन्निर्धारणानियमस्तद्दृष्टेः पृथग्घ्यप्रतिबन्धः फलम् BrahmSū. iii. 3. 42 (Śaṅ. यान्येतानि उद्गीथादिकर्मगुणयाथात्म्यनिर्धारणानि ··· नैतानि नित्य-वत् कर्मसु नियम्येरन्); VedāntPāSau. 337.6 (*on* iii. 3. 41); जातिविशेषे चानि-यमात् NyāySū. ii. 1. 57; अनियमे नियमान्नानियमः NyāySū. ii. 2. 55; नियमा-नियमविरोधादनियमे नियमाच्चाप्रतिषेधः NyāySū. ii. 2. 56; नियमानियमौ तु तद्वि-शेषकौ NyāySū. iii. 2. 37; iii. 2. 67; NyāyBh. 235. 12 (*on* iii. 2. 67); अरत्नौ तण्डुलद्रोणः। अर्धाढकं तैलस्य। ··· कङ्कूरस्यानियमः ArthŚā. i. 331. 7(2. 31); (स्वरजातिषु) विकृतास्वनियमः NāṭyaŚā. 28.45(6); आत्मनः सारेण वालंकारं तदीयमात्मीयं वा बिभृयात्। प्रीतिदायेष्वनियमः KāmSū. 248. 13 (4. 2); KandaCū. iv. 2.28; स्वस्थस्य मूढाः कुर्वन्ति वदन्त्यनियमं तु ये। ते तस्य विघ्नकर्तारः पतन्ति नरकेऽशुचौ ParāSm. 6. 58; किमिन्द्रस्य गार्हपत्यस्य वोपस्थानं कर्तव्यमित्यनियम उत गार्हपत्यस्यैव ŚābaBh. 824.1 (*on* iii. 3.14); अनियमे न क्रमः कर्तव्यो यथा पूर्वः पक्षः ŚābaBh. 1288. 9 (*on* v. 1. 1); 1357.20 (*on* vi. 1. 6); 1399. 15 (*on* vi. 2. 19); गवादीनामन्यतमस्य कस्यचिद् द्वादशशतम्। एवमनियमे लाघवं भविष्यति ŚābaBh. 1888. 8 (*on* x. 3. 46); तस्या विदार्याः प्रतिपादमन्त्यस्य समीपे प्रायः भकारो भवति। अत्रानियमः Jānāśra. 5. 61(?62)(2); स्वगुणाविष्क्रियादोषो नात्र भूतार्थशंसिनः। अपि त्वनियमो दृष्टस्तत्राप्यन्यैरुदीरणात् Kāvyāda. 1.25; किं य एव सत्संपन्नः स एव प्रतिबुध्यते, उत स वा अन्यो वा इति चिन्त्यते। तत्र प्राप्तं तावत् -अनियम इति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 576.8 (*on* iii. 2.9): विशेषणाभावादुपसद-नविधेः पूर्वेषामनियमः MuṇḍUBh. 306. 14 (*on* i. 1.3); विद्यमानस्यैवावृत-त्वादनुपलब्धिः इति चेत् न अनियमात् BṛĀraUBh. 17. 17 (*on* i. 2. 1); अनियमे चागतिहिंसाशब्दार्थहसः KātanVṛ. *on* iii. 2.42; कांस्यभोजिन्यायेन वा मुख्योऽप्यनियमं वारयेत् TantrVā. 710.7 (*on* iii. 1.8); अन्यसंविदा चेदन्या-लम्बना धीरनुमेया, अनियमस्स्यात् IṣṭaSi. 290. 10; पूर्वापरान्वयबलेन हि कारणत्व-कार्यत्वसंगतिमिह प्रतियन्ति लोके। नो चेद् भवेदनियमः SaṁkṣeŚā. 1.373 (i. 276. 9); प्रलयक्रमो निरूप्यते। अनियमो नियमकारिणः शास्त्रस्याभावात् Brahm-SūBh.(Bhā.) 133. 9 (*on* ii. 3.14); 222. 9 (*on* iv. 1.5); गुणप्रधानभावा-नियमादन्योऽन्यसंसृष्टः पदार्थसमुदायो वाक्यार्थः NyāyMañ. i. 334. 3; (शूद्रस्तु यस्मिंस्तस्मिन् वा निवसेत्) यस्मिंस्तस्मिन्नित्यनियममाह ManuBh. i. 81. 30 (*on* 2. 24); दृष्टस्यानियमे नियमे चाभेदाददृष्टादेव भेद इत्यलौकिके शब्दः NayaVi. 15. 2 (*on* i. 1. 1); वाक्यान्तरेणानियमात् तदर्थाप्रतिसंधितः Bhām. 149.20 (*on* i. 1.24); 48. 6 (*on* i. 1.1); ऐकात्म्यमेकत्वं प्राणादीनामित्यनियमः स्यात् TātpaṬ. (Vā.) 223.19 (*on* i. 1. 12); 105. 16 (*on* i. 1. 3); प्रयुज्यमानेष्वेव भूतेषु प्रवृत्ति-निवृत्ती स्यातां न सर्वेषु प्रयोजकेष्वपि शरीरादिष्विति। सेयमनियमोपपत्तिः। सार्वत्रिक-त्वमनियमः TātpaṬ.(Vā.) 570. 10 (*on* iii. 2. 39); पूर्वेषां तु मुक्तकादीनां भाषायामनियमः Loc. 141. 23 (*on* 3. 7); न प्रमाणमन्तरेण प्रयोजनमात्रेण क्रम-नियमः संभवतीत्यनियम एव युक्तः TantrRa. 242. 12; क्रतौ चातदर्थस्यानियमान्न नियमार्थतावकल्पते NyāyRaMā. 22. 8; 176. 20; नियामकाभावादनियमे प्रकृतिदर्श-नाद् वाग्नीषोमीयस्य प्राथम्ये प्राप्ते सवनीयस्येत्याह ŚāstrDī. 411.10 (*on* v. 1. 6); आभिमानिके तु प्रतिसंक्रमेऽनियमः NyāyVārPari. 595.2; आत्मनो विभुत्वे नित्यो-पलब्ध्यनुपलब्धिप्रसङ्गः इत्यादिनोपलब्धेरनियमः उक्तः BrahmSūBh.(Rā.) 535. 7 (*on* ii. 3. 36); अनियमेऽपि न चतस्रः कोटयः PramāMā. 5. 30; आकाशस्यैकस्यैव प्रदेशभेदेन घटादिसंयोगाद् घटादौ गच्छति तस्य च प्रदेशभेदस्यानियमः VedāSaṁ. 104. 2; 'यदा वशमुपागतः' इत्यनेन वशोपगमनात् प्रागनियम इति दर्शितम् Mitā. 116.15 (*on* 1. 343); तत्राप्यनियमो दृष्टः प्रबन्धे महतामपि SuvṛTi. 2.5; प्रमीत-पितृक इति वचनाज्जीवत्पितृकस्यानियमो गम्यते Aparā. 418. 11 (*on* 1. 218); कुर्द खुर्द गुर्द क्रीडायामेव। ·· क्रीडायामेवेत्येवकारादन्यत्रार्थनिर्देशेष्वनियमोऽनुमीयते Dhātu-Pra. 1. 23 (10.10); किं हविष्कृदेहीति अध्वर्युरुच्यते, अथ वागेव ··· अथवा अनियमः SaṅkarKāBh. 10.17 (*on* i. 1. 30); 45.20(*on* i. 4.21); 120.17 (*on* iii.1. 6); 125. 12 (*on* iii. 1. 20); अनियमसर्वातिदेशयोश्चाष्टमे निराकृतत्वात् NyāySu.(So.) 35. 30 (*on* i. 2.7); यमके तुल्यरूपत्वस्य नियमनादिहानियमः AlaṅkāRa. 3(1); KhaṇḍanKhā. 317. 7; इदं ज्ञास्यामीत्यनियमः प्रतीयते BrahmSūBh.(Ma.) 37B. 5 (*on* ii. 3.37); सर्वत्रानियमे प्राप्ते क्वचिन्नियमार्थमाह SmṛtiCan. i. 64. 13; ii. 354.1; इतरयोस्तु तत्साहित्यवचनात् तदानन्तर्यं मिथस्त्वनियमः VedāntKa. 33. 24 (*on* i. 1.1); अनियमोऽपि न संभवति, प्रत्येकं स्वविषयनियतत्वात् NyāyKu. 54. 15; (विदुषा ब्राह्मणेन) प्रयत्नतोऽवश्यमध्येतव्यम्। अन्ययोस्त्वनियमः ManvaVi. 78. 12 (*on* 1. 103); पञ्चाप्यवयवाः प्रयोक्तव्या इति नैयायिकाः। ... उदाहरणोपन-यावेवेति तु सौगताः। वयं त्वनियमं ब्रूमः NyāyPari. 159. 13; YatīndraDī. 21. 2; NyāyPari. 345. 8; स्वातन्त्र्यपारतन्त्र्यनिमित्तौ नियमानियमौ TattvPrakā. 121B. 6 (*on* ii. 3. 38); 172A.13 (*on* iii. 3.29); वणिक् शतं प्रति पञ्चकं लाभं गृह्णीयात्। परदेशागते तु दशकं यदि सद्यः क्रयविक्रयो भवेद् विलम्बिते त्वनियमः DīpKa. 69. 13 (*on* 2. 252); पञ्चमं लघु सर्वत्र सप्तमं द्विचतुर्थयोः। गुरु षष्ठं च पादानां शेषेष्वनियमो मतः ChandoMa. 4. 14; जीवन्मुक्तिपुरस्सरमेव परममुक्ति-रित्यनियमात् SarvaDaKau. 135. 18; उठाम् एव कुर्यान् न तु खेलनम्। एतत्तु

प्रवेशे चतूराजीकाले इतरत्र[ापि]ज्ञेयम्। [अन्य]त्र त्वनियमः CaturDī. 22. 4; अनियतस्वरप्रसङ्गे अनेकाक्षु च देशस्यानियमे प्राप्ते वचनम् Prasā. ii. 753.20; समर्थः पदविधिः इति सूत्रेण तावत् पदमात्रसंबन्धिविधौ सामर्थ्यं विधीयत इति निर्विवादम्। … एतस्य परिभाषारूपत्वेन प्रकरणेनानियमात् MīmāKau. iii(1). 51.14 (*on* i. 1. 27); सहत्वविधानाद् वा सर्वेषां यौगपद्यमित्यनियमे प्राप्ते BhāṭṭDī. iii. 215. 12 (*on* x. 2. 4); iv. 257. 11 (*on* xii. 2. 14); इच्छाद्वेषयोरनियम एव स्यात् RasGaṅ. 688. 6; नेयमसंशयमैक्यान्तरचापज्या … अनियमात् SiddhāTaVi. 68. 2; विशेषाभावादनियमं प्रापय्योत्तराग्रन्थे संज्ञारूपेण प्रसिद्धिः VaiyāBhū. 67. 22 (*on* 17); नैव ते साम्यभाजः — कुतः । स्वरूपसाम्येऽपि तद्दृष्टानामनियमात् GoviBh. 169. 2 (*on* ii. 3. 49); 247. 14 (*on* iii. 3.43); उपनीतं विशेषणतयैव भासते, मानसे त्वनियम इति वदन्ति MaṇiKa. 26. 15; उद्गीथभक्तिगानमुद्गातेवेति प्राप्ते श्रौतानेव स कुर्यात् …। आर्थेषु त्वनियमः BhāṭṭCan. 7. 16 (*on* xiii. 1. 14); परिभाषाणामनियमे नियमकारिणीत्वादाह अनिर्धारितेति LaŚabdeŚe. i. 57.12; i. 526.14; ii. 122. 16; ब्राह्मणस्येत्यादि प्रेतविशेषणम्, अनेन शूद्रेऽनियमः सूचितः BālamBha. iii. 10. 12 (*on* 3.3); **2** (Gr.) non-application of the rule or restriction अनेकप्राप्तावेकस्य नियमोऽनियमः शेषेषु Var. 2 *on* P. ii. 2. 34; MahāBh. i. 436. 13 (*on* ii. 2.34); PrakriKau. i. 624. 1; स्त्रियां चानियमः Vār. 4 *on* P. iv. 1.93 (MahāBh. स्त्रियां च युवत्यां नियमो न प्राप्नोति।… नियमाद्धि स्त्री पर्युदस्यते); नियमवचनात् सिद्धमिति चेत् सर्वनामस्थानप्रकरणे नियमवचनादन्यत्रानियमः Vār. 2 *on* P. vi. 4.12-13; किमयं तन्त्रं तरनिर्देश आहोस्विदतन्त्रम्। किं चातः। यदि तन्त्रं द्वयोर्नियमो बहुष्वनियमः MahāBh. i. 435.19 (*on* ii. 2. 34); अजाद्यदन्तं शब्दरूपं द्वन्द्वे समासे पूर्वं प्रयोक्तव्यम्। उष्ट्रखरम् … बहुष्वनियमः । अश्वरथेन्द्राः। इन्द्ररथाश्वाः KāśiVṛ. *on* ii. 2.33; PrakriKau. i. 624.5; धर्मादिष्वनियम इष्यते । अर्थशब्दौ। अर्थधर्मौ PrakriKau. i. 626.5; नलोपे दण्डिशब्दस्य घित्वे पूर्वनिपातापत्तिः। इष्यते त्वनियमः LaŚabdeŚe. i. 310. 5; गुणयोः क्रिययोर्गुणक्रिययोश्चानियम एव LaŚabdeŚe. ii. 40.3; ii. 40. 10; **3** absence of certainty, non-fixity, absence of ascertainment, non-settlement, indefiniteness, unpredictability, confusion अर्थवांस्तु नैकत्वादभ्यासः स्यादनर्थको यथा भोजनमेकस्मिन्नर्थस्यापरिमाणत्वात्प्रधाने च क्रियार्थत्वादनियमः स्यात् MīmāSū. xi. 1. 33; प्रतिषेधः न स्मरणकालानियमात् NyāySū. iii. 2. 30 (NyāyBh. किंचित् क्षिप्रं स्मर्यते किंचित् चिरेण); iii. 2.65; सम्यगसम्यक्च समारब्धं कर्म सिध्यति व्यापद्यते वानियमेन, तुल्यं भवति ज्ञानमज्ञानेन CaraS. i. 15. 4; न चैवमनियमेन धर्मत्वावधारणमुक्तम् TantrVā. 196. 13 (*on* i. 3.18); 666. 20 (*on* iii. 1. 1); किं दीर्घं दीर्घं कालं पूर्वपूर्वसादृश्येनावस्थायोत्तरोत्तरसादृश्यं गच्छन्ति, उताल्पमल्पमिति तत्रानियमः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 553.16 (*on* iii. 1.23); सर्वधर्माणां सर्वधर्मधर्मित्वं सर्ववस्तुधर्माणां च सर्ववस्तुधर्मत्वमित्यनियमो धर्मधर्मिणां स्यात् IṣṭaSi. 102. 3; क्रियासमनन्तरं फलोत्पत्तेरनियममाह ManuBh. ii. 28. 11 (*on* 7. 86); (चित्रसूत्रे) आयामोच्छ्रायमानवर्णनः … प्रत्यङ्गविभागो भवति …। पालिरनियमेन (कर्णस्य लुटिकापालिः) ViṣṇuDhaP. iii. 36. 1; त्रिवृत्शब्दमृषयः स्तोत्रीयानवके प्रयुञ्जते। आर्यास्तु लताविशेषे। सोऽयमनियमो न स्यात्स्वाभाविके संबन्धे TātpaṬ.(Vā.) 420. 15 (*on* ii. 1. 56); NyāySu.(Ja.) 77B. 13 (*on* i. 1.1); TātpaṬ.(Vā.) 513.5 (*on* iii. 1. 15); पदार्थसामर्थ्यादनियमेनानेकवाक्यार्थपरिप्लवे … परस्परसमभिव्याहारादेव विशिष्टवाक्यार्थावगतिसिद्धिः NyāyRaMā. 83. 9; प्रमाणमेव सीमा व्यवहारनियमस्य तदतिक्रमे त्वनियम एव ĀtmaTaVi. 190.2; एव। इति नियमानियमौपम्योत्प्रेक्षासु …। अद्येव (?अद्यैव)। इहेव (? इहैव) GaṇRa. 1. 4(5); स्रष्टुर्दृष्टः स्फुटमिति गतीनामनियमः RājTa.(Ka.) 8. 1275; प्रारब्धकर्माभावे शरीरपातानन्तरमेव मोक्षः। तद्भावे जन्मान्तराणीत्यनियमः BrahmSūBh.(Ma.) 66A. 4 (*on* iii. 4. 51); अहमिदं करिष्ये, इदं नेति संकल्पादिष्वप्येवमनियमः VedāntPāSau. 239. 19 (*on* ii. 3. 51); विशेषकाभावादनियमेन सर्वसंविन्मिथ्यात्वं सर्वसंवित्सत्यत्वं वा प्रसजेत् ŚatDū. 117. 19; 136. 5; सर्वगत्वादनियमो नित्यगत्वादुपद्रवः। अदृष्टानियमे नित्ययत्नोऽत्राजागलस्तनः NyāySiA. 230. 16; मुक्तः स्वसंकल्पादेव शरीरादिकं सृजतीत्यनियमः VedāntKau. 430.5 (*on* iv. 4.13); नवत्वादेरनियमे साधु समर्थितमात्मनस्तीर्थकरत्वम् SarvaDaSaṁ. 4. 20; ब्रह्मणैकीभूतस्योद्धरणासंभवादनियमः NyāySu.(Ja.) 500A. 7 (*on* iii. 2. 6); गुणकर्मणोस्त्वनियमः Upask. 31. 11 (*on* i. 1. 14); मुक्तेर्यत्फलं भक्तिरसानुभवस्तस्यानियमस्तस्य भगवदिच्छाधीनत्वात् AṇuBh. 300.10 (*on* iii. 4.51); किमिहैव जन्मनि चित्रादीनां फलं उतेह वा जन्मान्तरे वेत्यनियमः YuktiSneha. 118.21 (*on* i. 1. 5); 'तेनोभौ कुरुत' इति वाक्येन क्रत्वङ्गाश्रितोपासनानामनियम उच्यते ŚivārkaMaDī. ii. 358. 16 (*on* iii. 3. 41); तत्र हि फलनिरूपकत्वं किं यागस्य, उत सोमादेरित्यनियमे प्राप्ते MīmāKau. iii(2).132. 2 (*on* ii. 1. 49); यदि तु ततःशब्दादानन्तर्यस्यैव प्रतीतिः न तु समानकर्तृकत्वस्यापीति विभाव्यते ततोऽस्त्वनियमः BhāṭṭDī. iii. 228.2 (*on* x. 2.16); iv. 125.1 (*on* x. 8.15); iv. 190. 21 (*on* xi. 3. 13); कदाचिद्गां दोग्धि पयः, कदाचिच्च गोभ्यो दोग्धि पय इत्यत्र नानियमः VyutpaVā. 124. 17; जयस्यानियमादितः। … मारीचो सानुगः प्रेषयिष्यते JānaPa. 1.23; अभितः पदस्योभयत इत्यर्थकस्य देशवादे कतरयोर्दिशोर्ग्रहणम्। अनियमे विकल्पापत्तिः BhāṭṭCan. 6. 6 (*on* xiii. 1. 10); **4** absence of distinction अनियमः सर्वासामविरोधः शब्दानुमानाभ्याम् BrahmSū. iii. 3.31; प्राकृते पुंनपुंसकयोरनियमः Loc. 21.13 (*on* 1. 4); अन्यत्रापि च यत्र वार्तिके प्रामाण्योत्पत्तिज्ञप्त्योरनियमेन साधनदूषणप्रवृत्तिः NyāyKu. 33. 5; **5** absence of invariable connection कथं पुनरन्यविषयं करणम् अन्यविषयां क्रियां करोति । शाल्यादिविषयस्य मुशलादेः करणस्य श्यामाकेऽभिहतिर्भवति। नानियमादिति यद्विषयं करणं तद्विषया क्रियेति न नियमोऽस्ति NyāyVār. 46.15 (*on* i. 1.5); यद्यप्यस्मिन् जन्मनि वृष्ट्यादिसिद्धेरनियमस्तथाप्यनियमादेव नियोगसिद्धिरवश्याश्रयणीया VedāSaṁ. 150. 7; कारणे सति कार्यं भवत्येवेति नियमे सर्वदा कार्यभावान्न कार्यकारणविशेषः। अनियमे कार्यानुत्पत्तिः BrahmSūBh.(Ma.) 30A. 9 (*on* ii. 2. 23); **6** absence of restraint or control गोष्ठी पूरुषसंनिधावनियमो वासो विदेशे तथा। … नाशस्य हेतुः स्त्रियाः Hitopa. 1. 85; RatiRaha. 4. 22; स्वैरिण्याश्चानियमं पश्यन्नपि परीक्षितत्वात्…स्वमातुः नियमं निश्चिनोति Nyāyāmṛ. 138B.7; **7** inconsistency सिद्धान्ताविरुद्धग्रहणेन सिद्धान्तमभ्युपेत्यानियमात् कथाप्रसङ्गोऽपसिद्धान्तः NyāyMañ. ii. 151.2; **8** absence of compulsion तवाद्वैते यत् ज्ञानमुत्पद्यते तत्करणं मया प्रमाणरूपं वक्तव्यमित्यत्र ममानियमात् KhaṇḍanKhā. 142.19; **9** name of one of the six types of *uktis* (*lit.* non-restriction) उक्तिः सा कथ्यते यस्यामर्थः कोऽप्युपपत्तिमान्। … धिनोति हृदयं सताम्। … नियमानियमावपि। … तदीयाः षडर्थोक्तयः AgniP. 341.28; **10** name of Śiva (*lit.* beyond control) अनियमो नियताश्रयः। … एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव हि हरं हरिः ŚivaP. iv. 35.34 (391B. 8); [Abl.] **1** inconsistently सिद्धान्तमभ्युपेत्यानियमात् कथाप्रसङ्गोऽपसिद्धान्तः NyāySū. v. 2.23; **2** without any regulation प्रत्यक्षेणैतदवगम्यते नियमादनियमाच्चार्जितं द्रव्यं पुरुषं प्रीणयतीति ŚābaBh. 1195. 13 (*on* iv. 1. 2); अस्य वक्त्रस्य सर्वेषु पादेषु …। आद्योऽनियमात् लघुर्वा गुरुर्वा भवति Jānāśra. 2.20(2); समय एव संबन्ध इति युक्तम्, तदुक्तं जातिविशेषे चानियमात् NyāyMañ. i. 224. 15; [Loc.] when there is no rule or limitation (applicable or required) होमे …। अजस्यानियमे चेन्द्रोऽधिश्रयणं विवस्वतः। पर्यग्निकरणे चैव उद्वाहे मातरः स्मृताः BhaviP. 375B.23 (ii(2). 15 (?14).17); (अर्थदोषानाह) अविशेषे विशेषश्चानियमे नियमस्तथा SāhiDa. 412.13; [Inst.] **1** alternatively हिंकारादीनामनियमेनाभ्यासेन विकल्पेन च तत्कालमेव प्रयोगः KāmSū. 150. 4 (2.7); न चैवमनियमेन धर्मत्वावधारणमुक्तम् TantrVā. 196.13 (*on* i. 3.18); यः क्षत्रियो बहुविवाहान् कुरुते स कांचिद् गान्धर्वेण विवाहेन परिणयते कांचिद् राक्षसेनेत्येष मिश्रपक्षः।… अनेन चैतज्ज्ञायते। क्षत्रियस्यानयोरेवानियमेन प्रवृत्तिः ManuBh. i. 219.20 (*on* 3.26); एकत्र विधावितरत्र श्रवणस्य गुणार्थत्वाद् वेदद्वयेऽप्यनियमेन विधाने स्वरद्वयस्याप्यनियमः MayūMāli. 235.6 (*on* iii. 3.3); परः पूर्वो वेत्यत्रानियमेनाध्याहारे प्रसक्ते पर एवेति नियमार्थमिदम् LaŚabdeŚe. i. 171. 2; **2** without any restriction तत्र तैः परिक्रीतैः कर्तव्येष्वनियमेन कर्तृपरिमाणं स्यात् ŚābaBh. 1089. 2 (*on* iii. 7. 21); 2098. 1 (*on* xi. 1.1); अनादेशाद् यद् यत् कामयते फलमनियमेन तस्य तस्योपायत्वेन विधीयमानत्वात् सर्वार्थता ṬupṬ. 34.5 (*on* iv. 3. 13); उपसंहार एवान्यनिवृत्तिसाम्यान्नियम इत्युक्तम्। न ह्यत्र प्रकरणादनियमेन प्रैषानुवचनयोरन्यत्र दण्डः प्राप्नोति यतो नियम्येत TantrRa. 141. 17; परिक्रयोपात्तानामृत्विजां पदार्थेष्वनियमेन कर्तृत्वप्राप्तौ आध्वर्यवादिसमाख्यया नियमः क्रियते NyāyRa. 950. 21 (*on* 8. 1); अनियमेनोपादाने च लक्षणानुगमापातात् KhaṇḍanKhā. 512. 10; उक्तौ नियमोऽनियमेन यः। … तच्च स्यात् परिभाषणम् AnekāK. 255; ततस्त्वनियमेनैव खण्डावयविनां भवः। ततश्चानियमेनैव सर्वावयविसंभवः AnuVyā. 24A.11 (*on* 2.2); NyāySu.(Ja.) 337A. 2 (*on* ii. 2. 6); उपासनस्यासकृदावृत्तिः कर्तव्येति प्रागुपपादितमिदानीं तदनुष्ठानमनियमेन कुर्यात्, उतासीन एवेति चिन्त्यते VedāntKau. 389. 11 (*on* iv. 1. 7); न तु सजातीयविजातीयाभ्यामेव उपचयापचयाविति नियमः, पार्थिवादिभिर्दोषाणामनियमेन उपचयापचयदर्शनात् NyāySiA. 199. 10; ब्रह्मणो वेदनेन सर्वरक्षणं वदन्ती श्रुतिरुद्गातृप्रभृतीनां वेदनस्यानियमेनानङ्गतां दर्शयति BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 383.1 (*on* iii. 3.64); प्रत्याहाराननियमेन प्रसक्तान् नियमयति ते चेति Prasā. i. 19.12; i. 504 18; ये त्वविवृद्धस्तोमकाः … तेषु … यत्तदङ्गत्वेनौपदेशिककौत्सादिसामाम्नातं तन्निवेशार्थमनियमेनाप्राकृतसामोद्वापे प्राप्ते MīmāKau. iii(1). 82.19 (*on* i. 2. 44); iii(2). 294. 11 (*on* ii. 2.27); iii(2). 298. 20 (*on* ii. 2. 28); हीषादयः सौभराङ्गभूतास्तद्द्वारेण वृष्टिकामादीनां पुरुषाणामनियमेन शेषभूताः प्राप्ता नियम्यन्ते MayūMāli. 58. 1 (*on* i. 4.2); 137.18 (*on* ii. 2.6); तृतीयेन तु विशेषणेनानियमेन कतिपयदिवसपर्यन्तपाठादेव तादृशफललिप्सा निरस्ता LalitāSaBh. 206.32 (*on* 251); चित्रेष्टौ … एता वै देवताः पुष्टिपतय इति श्रुतं तत्रानियमेन केचित्पुष्टिलिङ्गा उपादेयाः BhāṭṭCan. 61. 12 (*on* xiv. 4.5); गच्छेदनियमेनैव सदैवान्तःपुरं नरः ŚukraNī. 3. 297; **3** without any regulation न च तत्र तन्निबन्धनः कश्चित् स्वभावोऽस्ति …। अनियमेन तर्हि स्यात्। न ह्यनिमित्तं भवत् क्वचिद् भवति क्वचिन्न भवतीति नियममर्हति PramāVāSvopVṛ.

53.26; इतरक्रतुप्रतिघातार्थम् अनियमेनाप्युपात्तं क्षुधं विहन्त्येव ṬupṬ. 2.9 (*on* iv. 1.2); मुद्गराद्दियोगात् पूर्वमपि कपालसंततिजननं तद्योगेऽपि वा सति घटसंततिजननमनियमेन दृश्येत NyāyMañ. i. 57.8; पत्नीत्यत्र क्रत्वर्थेषु यया कयाचिदुपात्तया सिद्धिरनियमेन प्राप्ता ManuBh. i. 216.16 (*on* 3.18); द्रव्यार्जनं क्रत्वर्थमिति कल्प्यते। 'इतरत्र' पुरुषार्थत्वपक्षे क्षुत्प्रतिघातार्थं द्रव्यमनियमेनाप्युपात्तं क्षुधं व्याहन्त्येव TantrRa. 17.10; न च 'ब्रह्मचारी भूत्वा गृही भवेद् गृही भूत्वा वनी भवेद् वनी भूत्वा प्रव्रजेत्' इति नियम्यते। अनियमेनाश्रमान्तरस्वीकारदर्शनात् Aparā. 79.16 (*on* 1.52); अनियमेनोपादाने च लक्षणाननुगमापातात् KhaṇḍanKhā. 512.10; येषां तु मते पञ्चकः प्रातिपदिकार्थस्तत्पक्षे ··· प्रातिपदिकाद् विधीयमानाः स्वादयो निर्दिष्टार्थत्वेनैकत्वादौ स्युः। ततस्त्वनियमेन प्राप्ता अनेन नियम्यन्ते Prasā. i. 122.4; अनियमेन घटादेरपि प्रकारान्तरेणोपस्थितिसंभवात् ··· वृत्त्या शब्दादुपस्थितमेव शाब्दबोधविषय इति कल्पनीयम् VaiyāBhū. 130.12 (*on* 26); **4** without any distinction, indiscriminately, without any specification, at random आकीर्णकरस्य द्रव्यस्यानियमेन प्रतिपादने प्राप्ते यागेन प्रतिपाद्यते ṬupṬ. 9.10 (*on* iv. 1.18); सगुणासु विद्यासु गतिरर्थवती ···। तत्र संशयः — किं यास्वेषा गतिः श्रूयते, तास्वेव नियम्येत, उत अनियमेन सर्वाभिरव ··· विद्याभिरभिसंबध्येत BrahmSūBh.(Śaṅ.) 665.17 (*on* iii. 3.31); सर्वस्य वा एकैकमनियमेन कारणं स्यादिति कार्यकारणनियमो न स्यात् IṣṭaSi. 53.18; अत्र पुराणम् ··· तर्पणं कुर्याद् देवानां तु यदृच्छया।··· यदृच्छयापि अनियमेनेत्यर्थः SmṛtiCan. ii. 288.8; वागादयोऽप्यर्थवादवाक्ये संनिहिताः तेषामनियमेन वादो हविष्कृच्छब्देन SaṅkarKāBh. 11.8 (*on* i. 1.34); मोक्षः···। किमनियमेन सर्वज्ञानिप्राप्य उत केषांचिदस्ति केषांचिन्नेति संदेहः TattvPrakā. 173A.1 (*on* iii. 3.32); एषामत्यन्तमुपादेयानामनियमेन सर्वत्रापि सर्वेषामपि भवितुं युक्तत्वात् SāhiDa. 291.10; नियमे सौर्यादीनामितिकर्तव्यताकाङ्क्षामनियमेन यतः कुतश्चिदितिकर्तव्यताग्रहणप्रसक्तौ ŚivārkaMaDī. i. 66.2 (*on* i. 1.1); यतस्ततः। अनियमेन BālamBha. iii. 118 20 (*on* 3.216); **5** not invariably न च प्रमेयस्य प्रमाणेन व्याप्तिः। सा हि कात्स्न्येंन वा स्यात्, एकदेशेन वा स्यात्।··· न द्वितीयः ···। अनियमेन असिद्धेः, न हि सर्वस्य सर्वदा सर्वथात्र प्रमाणं नास्तीति निश्चयः शक्यते NyāyKuA. i. 159.1; **6** without any obligation श्राद्धेषु नियमेनाधिकारो नास्तीति वक्ष्यते। अनियमेन तु कृपया स्नेहेन वा भवति CaturCin. iii(1). 100.12; **7** not regularly, irregularly पदार्थद्वयसंसर्गस्य शाब्दबोधविषयत्वोपगमे ··· अबाधितयावत्संबन्धभानापत्तिरिति चेद्, न, ··· क्वचित् कस्यचिद् भानं क्वचित् कस्यचिदभानमित्यनियमेन ··· उक्तस्यैव संसर्गभाननियामकत्वात् ŚaktiVā. 39.10.

अनियम (a–niyama) *adj.* **1** not having any restriction about (quality such as coolness and hotness) भूतानां गुणसंख्यानम् ···निशामय।··· वायोरनियमः स्पर्शो वादस्थानं स्वतन्त्रता MahāBhā. xii. 247.6; **2** unregulated, independent बलवन्तो ह्यनियमा नियमा दुर्बलीयसाम् MahāBhā. xiv. 22.23; **3** not having a fixed or respective order नरदिव्यावनियमौ नायकप्रतिनायकौ SāhiDa. 357.16; **4** not obligatory आरब्धस्यापरित्यागवचनं नित्ये विप्रतिषिद्धम्, तस्मादनियमः प्रक्रमः SaṅkarKāBh. 17.8 (*on* i. 2.14)

अनियमकथा (aniyama–kathā) *f.* debate without stipulated conditions अनित्यः शब्द इत्यादिप्रयोगस्तु विपर्यासेऽपि शीघ्रान्वयप्रतिपत्तेरनियमकथायां वादे च सोढव्यः NyāyPari. 196.1.

अनियमकारणत्व (aniyamakāraṇa–tva) *n.* the state of being a cause of non-regulation न च निष्कारणमनियमे कदापि मोक्षाभावप्रसङ्गः। प्रारब्धप्रतिबन्धभावाभावयोरनियमकारणत्वात् TattvPrakā. 197B.13 (*on* iii.4.51)

अनियमकोटि (aniyama–koṭi) *f.* alternative view of non-restriction एवं च संदेह(?हे) अनियमकोटिरपि द्रष्टव्या MayūMāli. 764.13 (*on* x. 7.13)

अनियमगौरव (aniyama–gaurava) *n.* complexity caused by absence of restriction नियमे संभवत्यनियमगौरवमयुक्तम् VidhiRa. 30(171.18)

अनियमग्रह (a–niyamagraha) *m.* non-acceptance of any restriction तस्मिन् काले साधकस्य भोज्येष्वनियमग्रहः ŚivS. 3.54.

अनियमज्ञापन (aniyama–jñāpana) *n.* indication of non-restriction तद्वचनादेव दण्डापूपवद् बालवचनाद्वा कन्यकाप्राप्तौ पुनर्वचनं स्ववासिनीनां तत्रानियमज्ञापनार्थम् BālaKrī. i. 96.3 (*on* 1.104)

अनियमतस् (aniyama–tas) *adv.* because of no fixed rule अनियमतोऽपि प्रपञ्चस्य स्वतोऽध्यासोपपत्तेः ŚatDū. 174.20.

अनियमदर्शन (a–niyamadarśana) *n.* non-observation of invariable concomitance यदुक्तम् — कार्यकरणसंघातसमानजातीयमेव ज्योतिरन्तरमनुमेयम् ··· तदसत्, उपकार्योपकारकभावस्यानियमदर्शनात् BṛĀraUBh. 523.6 (*on* iv. 3.6); प्रथमे द्वयमपि अनैकान्तिकम् अनियमदर्शनात् ĀtmaTaVi. 154.13; 794.7; वस्तुतः परिच्छिन्नानामपि देशकालपरिच्छेदस्य न्यूनाधिकभावेनानियमदर्शनात् BrahmSūBh.(Rā.) 438.9 (*on* ii. 1.15); 'यश्चैतदेवं वेद यश्च न वेद' इत्यनियमदर्शनं किं पुरुषार्थतामवगमयति, नेति ŚrutaPra. ii. 513.11 (*on* iii. 3.41); ii. 535.18 (*on* iii. 3.64)

अनियमदर्शिन् (a–niyamadarśin) *adj.* not admitting restriction अनियमदर्शी खल्वयमृषिर्नियमेन प्रतिषेधं प्रत्याचष्टे। त्रैकाल्ये चायुक्तः प्रतिषेध इति NyāyBh. 83.3 (*on* ii. 1.15)

अनियमन (a–niyamana) *n.* **1** absence of a rule or restriction तस्यापि (योषिद्ग्राहस्यापि) ··· अनेकविधत्वादनियमने किं सर्वे योषिद्ग्राहा ऋणापाकरणेऽधिकारिणः Subodhi. 28.6 (*on* 2.51); तात्पर्यबलादप्रस्तुतोऽप्यर्थोऽभिधयैवावगम्यते, तात्पर्यार्थसत्त्वेन शक्तेरनियमनात् AlaṅkāMañ. 93.23; **2** absence of control प्राणापानानां नियमने जीवनमात्रम्। अनियमन आकुञ्चनादि AṇuBh. 125.21 (*on* ii. 1.20)

अनियमनियमकारिन् (aniyama–niyamakārin) *adj.* which causes restriction in the absence of any restriction किमादित्यादिदृष्टयो ब्रह्मणि कार्याः किंवा ब्रह्मदृष्टिरादित्यादिष्विति। सामानाधिकरण्यस्योभयथोपपत्तेः। तत्रानियमनियमकारिणः शास्त्रस्याभावात् NyāySu.(Ja.) 617A.2 (*on* iv. 1.2)

अनियमनिरास (aniyama–nirāsa) *m.* refutation of non-restriction पञ्चमे तेषु चिरमचिरं वावस्थानमित्यनियमनिरासव्याजेन व्रीह्यादिषु सुखभोगरहितमचिरावस्थानं दृढीकृतम् ŚivārkaMaDī. ii. 224.27 (*on* iii. 2.1)

अनियमन्याय (aniyama–nyāya) *m.* rule about non-restriction नहि एवम् उभयथाभावाभ्युपगमे कश्चिद्दोषोऽस्ति, अनियमन्यायस्य प्रतीकव्यतिरिक्तेष्वप्युपासनेषूपपत्तेः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 842.13 (*on* iv. 3.15)

अनियमपक्ष (aniyama–pakṣa) *m.* alternative view of absence of restriction प्राकृते प्रणयने स्थिते संशयाभावः। अनियमपक्षस्य चानुत्थानम् ṬupṬ. 159.8 (*on* vii. 3.24); अनियमपक्षेऽप्यस्तित्वेऽप्यस्तित्वान्तरमित्यनवस्थानात् Nyāyāmṛ. 564A.12; अत्र भाष्योक्तोऽप्यनियमपक्षो मन्दत्वान्नोक्तः MayūMāli. 428.3 (*on* v. 2.11); 549.5 (*on* vii. 4.2); 605.2 (*on* ix. 2.5); 764.14 (*on* x. 7.13)

अनियमपरिवृत्तित्व (aniyamaparivṛtti–tva) *n.* the state of being an exchange (of limitation) for non-limitation एवं चानियमपरिवृत्तित्वादेरप्यधिकपदत्वादेर्भेदो बोद्धव्यः SāhiDa. 419.14.

अनियमपाठ (a–niyamapāṭha) *m.* absence of uniform textual order तत्र पाठक्रमो नात्राङ्गमत एवानियमपाठात् ManuBh. ii. 297.17 (*on* 9.180)

अनियमपूर्वपक्ष (aniyama–pūrvapakṣa) *m.* prima facie view maintaining non-restriction तत्रानियमपूर्वपक्षं भाष्याद्युक्तमपि दुर्बलत्वादुपेक्ष्य प्रकारान्तरेण पूर्वपक्षमाह MayūMāli. 413.20 (*on* v. 1.9); 553.9 (*on* viii. 1.4)

अनियमप्रकारार्जित (aniyamaprakārārjita) *adj.* obtained by illegal procedure नियमानियमप्रकारार्जितस्यापि (धनस्यापि) क्रतूपयोगयोग्यत्वे प्रसक्ते नियमान्यप्रकारार्जितस्य क्रतूपयोगयोग्यत्वाभावो वचनेनोच्यते CaturCin. iii(1). 535.13.

अनियमप्रतिपादन (aniyama–pratipādana) *n.* conveying of non-restriction उत्तरत्रानियमप्रतिपादनाय प्राप्तिमात्रं क्रियते MayūMāli. 881.23 (*on* xii. 4.11)

अनियमप्रदर्शन (aniyama–pradarśana) *n.* **1** indication of the absence of certainty, indication of doubt केचिदाहुः। अनियमप्रदर्शनार्थमेव प्राथम्यात्पूर्वोपादानम् TantrVā. 757.6 (*on* iii. 1.24); **II** indication of non-restriction (regarding the sequence of cuttings) 'हृदयस्याग्रेऽवद्यति अथ जिह्वाया अथ वक्षस' इत्यथाग्रशब्दाभ्यां क्रमस्य विवक्षितत्वात् न तथेह क्रमो विवक्षितः। श्रुत्या तथैवानियमप्रदर्शनात् Bhām. 48.6 (*on* i. 1.1)

अनियमप्रवृत्ति (aniyama–pravṛtti) *f.* inclination to act without any certainty धनकामाधिकारे च रागात्प्रवृत्तो न नियतं प्रवर्तते। अनियमप्रवृत्तेर्न तद्विध्यानर्थक्यम् BālamBha. ii. 126.29 (*on* 2.113)

अनियमप्रसक्ति (aniyama–prasakti) *f.* **I** undesired contingency of absence of specification or restriction द्वितीयस्यार्धस्य पुनरप्यनियमप्रसक्तौ अर्धं बहिर्वेदीत्यपि विधातव्यम् TantrVā. 1136.2 (*on* iii. 7.14); 487.13 (*on* ii. 2.10); अवयवशः प्रत्यहं दानेऽपि क्रतुदक्षिणाया अन्त एव समाप्तेस्तदुत्तरकालीनस्य प्रासनस्य प्राप्तेर्नानियमप्रसक्तिः BhāṭṭDī. iv. 179.7 (*on* xi. 3.6); यत्र च प्राग्विधेरनियमप्रसक्तिस्तत्र नियमविधिः प्रवर्तते MayūMāli. 361.23 (*on* iv. 1.14); अग्न्यादिदेवतावाचकपर्यायाणामनियमप्रसक्तौ वैधशब्दनियमनस्य न्याय्यत्वेऽपि नियतलब्धशब्दबाधस्यान्याय्यत्वात् BhāṭṭCan. 106.10 (*on* xvi. 1.13); LaŚabdeŚe. i. 47.1; **II** undesired possibility of absence of definite order भूतभाविप्रवृत्तिक्रमाभ्यामनियम-

प्रसक्तौ मुख्यक्रमस्य नियामकत्वमात्रम् BhāṭṭDī. ii. 205. 20 (*on* v. 4. 2)

अनियमप्रसङ्ग (aniyama-prasaṅga) *m.* undesired contingency of absence of rule or restriction, undesired contingency of absence of regulation यत्रानियमप्रसङ्गस्तद्विषयो विज्ञायते ŚābaBh. 2239. 22 (*on* xii. 2. 3); अनियमप्रसङ्गे नियमो विधीयते KāśiVṛ. *on* i. 1. 3; Prasā. i. 30. 22; अनियमप्रसङ्गे नियमोऽनया क्रियते Nyās i. 93. 18 (*on* i. 1. 49); शतस्यानियमप्रसङ्गे दश दशेति विधीयते TantrVā. 1069. 4 (*on* iii. 5. 53); अन्यथा त्वनियमप्रसङ्गादिति चेत् कीदृशं पुनर्जैननं मुख्यसमर्थव्यवहारनिमित्तम् ĀtmaTaVi. 59. 1; नापि विवक्षातो नियमः, अविवक्षादशायामनियमप्रसङ्गात् NyāyKuA. ii(2). 78. 12; व्यभिचारौ ···। नाप्यनिमित्तौ सोपाधेरप्यव्यभिचारे निरुपाधेरपि व्यभिचारेऽनियमप्रसङ्गात् NyāyVārPari. 672. 3; अनियमप्रसङ्गे नियमः क्रियते Pradī. i. 409B. 25 (*on* i. 1. 49); अनियमप्रसङ्गे वाजशब्दस्यैव परनिपात GaṇRa. 2. 83(124); तत्प्रतीतौ सामर्थ्यानुप्रदर्शनेनानियमप्रसङ्गात् KhaṇḍanKhā. 790. 16; अनियमप्रसङ्गे नियमः कर्तव्यः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1. 49; कदाचित् त्रित्वं चतुष्ट्वं चोत्पद्येतेत्यनियमप्रसङ्गः Upask. 322. 10 (*on* vii. 2. 8); अनियमप्रसङ्गे नियमार्थायाः ··· परिभाषाया अनुपस्थानात् PāṇiTaVāNaMā. 69. 22; अनियमप्रसङ्गादाह। कथमिति BālamBha. i. 506. 17 (*on* 1. 227)

अनियमप्रसङ्गाभाव (aniyamaprasaṅgābhāva) *m.* I absence of undesired contingency of non-application of restriction अनन्तरापत्यस्त्रियां गोत्रस्त्रियां चानियमप्रसङ्गाभावात् सामर्थ्यात् पौत्रप्रभृतेरपत्यं स्त्री गृह्यते Pradī. iv. 123B. 27 (*on* iv. 1. 93); II absence of undesired contingency of uncertainty येषामचां लक्षणान्तरेणोदात्तः स्वरितो वा विधीयते, तत्रानियमप्रसङ्गाभावात् तद्व्यतिरिक्तविषयमेवेदं भवति PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. vi. 1. 158.

अनियमप्रसञ्जन (aniyama-prasañjana) *n.* undesired contingency of uncertainty अनियमप्रसञ्जनं शास्त्रसिद्धव्युत्पत्तिशब्दार्थानभिज्ञत्वकृतम् ŚrutaPra. ii. 337. 14 (*on* ii. 2. 42)

अनियमप्राप्त (aniyama-prāpta) *adj.* applicable or possible without any restriction अनियमप्राप्ते पत्नीसंयाजान्ते संस्थात्वमिति नियम्यते VidhiRa. 42(? 43) (215. 9); येषामनियमप्राप्ते वेदान्ताध्ययने प्रवृत्तिः ŚivārkaMaDī. i. 65. 22 (*on* i. 1. 1)

अनियमप्राप्तानुवाद (aniyamaprāptānuvāda) *m.* restatement of what is irregularly applicable आज्यस्येत्यनियमप्राप्तानुवाद इति भावः MayūMāli. 788. 12 (*on* x. 8. 15)

अनियमप्राप्ति (aniyama-prāpti) *f.* I undesired contingency of absence of regulation or restriction or rule सर्वथानेकादृष्टकल्पनापरिहाराद् अनियमप्राप्तौ उच्यते TantrVā. 339. 24 (*on* ii. 1. 1); शुल्वविशेषादनियमप्राप्तौ, आचष्टे BrahmSūBh. (Śaṅ.) 814. 4 (*on* iv. 2. 17); स्त्रियः सेव्या इत्युक्तम्। तत्रानियमप्राप्तावाह BālaKrī. i. 80. 16 (*on* 1. 78); II irregular or uncertain application उपांशुत्वस्यानियमप्राप्तिरिति तद्विषयमेवेदं वचनम् ŚāstrDī. 116. 3 (*on* ii. 1. 13); इच्छाया निरङ्कुशत्वादनियमप्राप्तौ नियमार्थमाह Mitā. 220. 10 (*on* 2. 114); वाक्यानां स्वार्थमात्रावसितत्वान्न क्रमपरतेत्यनियमप्राप्तौ सिद्धान्तः VedāntKa. 33. 4 (*on* i 1. 1); मुख्यत्वाद् बहुत्वाच्च ऐन्द्राग्नादीनां तदनुरोधादनियमप्राप्तौ जघन्यस्यापि द्यावापृथिव्यस्य धर्मः प्रसूननियम आदर्तव्यः UpaParā. 23. 30; VidhiRa. 9 (66. 19); द्रव्यमात्रस्यास्त्यनियमप्राप्तिः MayūMāli. 477. 19 (*on* vi. 3. 13); लौकिकाग्नावरण्योर्वोपावरोहणस्यानियमप्राप्तौ मन्थनविधिवलादेवाधारनियमस्य कल्पयितुं युक्तत्वात् BhāṭṭCan. 87. 6 (*on* xv. 2. 36)

अनियमरूप (aniyama-rūpa) *adj.* having the form of absence of restriction or rule ननु परमतवद्धीनेऽनियमरूपसिद्धान्तम् ··· गृहपतिनियमस्य सिद्धान्तयिष्यमाणत्वात् तत्राप्यनियमरूपपूर्वपक्षं च प्रतिपादयितुमिदं सूत्रमर्थद्वयपरत्वकल्पनागौरवान्नापि सूत्र एवानियमरूपपूर्वपक्षमात्रप्रतिपादनार्थम् MayūMāli. 882. 2 (*on* xii. 4. 12)

अनियमवचन (aniyama-vacana) *n.* statement of indefinite number अस्माद् वानियमवचनादेतद् गम्यते न सोमपादय उद्देश्याः ManuBh. i. 293. 10 (*on* 3. 190)

अनियमवाद (aniyama-vāda) *m.* theory of absence of regulation (regarding the number) परमाणुपुञ्जवादं परिणामवादमनियमवादं चैवशब्देन व्यावर्तयति NyāySu.(Ja.) 336B. 8 (*on* ii. 2. 6)

अनियमवादिन् (aniyamavād-in) *adj.* proclaiming or maintaining absence of regulation अनियमवाद्येकदेशी परिहरति। नोभयथापीति TātpaṬ. (Vā.) 36. 14 (*on* i. 1. 1); 168. 14 (*on* i 1. 5); शरीरेन्द्रियभेदविषयां च श्रुतिमुपलभ्यानियमवादी खलु बादरायणो नियमवादौ पूर्वोन सहते Bhām. 759. 7 (*on* iv. 4. 12); अनियमवादिना द्व्यसंयोगस्यारम्भकत्वं तावदिष्यते NyāySu.(Ja.) 350A. 10 (*on* ii. 2. 6)

अनियमवारण (aniyama-vāraṇa) *n.* avoidance of absence of restriction इच्छाया निरङ्कुशत्वेनानियमवारणाय वचनान्तरालोचनं विना तदर्थानिर्वाहात् VīraMi.(Vyavahāra.) 438. 31.

अनियमव्याप्त (aniyama-vyāpta) *adj.* pervaded by negative invariable concomitance भेदादनियमव्याप्तात् नियमो व्यावर्तमानः ··· अभेदं साधयति PrakaPañ. 175. 2; 140. 4; अनियमव्याप्तो भेदो नार्हति व्यापकविरुद्धोपलब्धौ भवितुम् Kāśi. ii. 107. 2 (*on* 5(3). 32); सहोपलम्भनियमोऽपि ज्ञानार्थयोरनियमव्याप्तं भेदम् ··· प्रतिबध्नन् भेदमुपस्थापयति ŚāstrDī. 54. 22 (*on* i 1. 5)

अनियमव्याप्तत्व (aniyamavyāpta-tva) *n.* the state of being pervaded by negative invariable concomitance सहोपलम्भनियमेन च बुद्धेर्बौद्धश्च भेदो निराक्रियते, भेदस्य नियमव्याप्तत्वात् PrakaPañ. 317. 5.

अनियमव्याप्ति (aniyama-vyāpti) *f.* pervasion by negative invariable concomitance भेदाऽनियमव्याप्त्या व्यावर्तमानो नियमोऽभेदे व्यवतिष्ठते NyāyKa 125.25.

अनियमसंस्थाना (a-niyamasaṃsthānā) *adj.* (*f.*) not having a fixed shape किमनियमसंस्थाना इष्टकाः भवेयुः आहोस्विदभिमत्यः SaṅkarKāBh. 56. 13 (*on* ii. 1. 3)

अनियमसंभव (aniyama-sambhava) *m.* possibility of uncertainty न च पाठतो नियमः। ··· न चाचाराद् व्यवस्था। तत्राप्यनियमसंभवात् AṇuBh. 4. 11 (*on* i. 1. 1)

अनियमसंभावन (aniyama-sambhāvana) *n.* possibility of absence of restriction ननु विद्याद्यभावो मुक्तानां कर्मानियमसंभावनायैव भवति नोपपादनाय TattvPrakā. 172B. 8 (*on* iii. 3. 31)

अनियमसाधन (aniyama-sādhana) *n.* establishment of non-restriction उत्पन्नज्ञानानां मोक्षानियमसाधनादस्ति शास्त्रादिसंगतिः TattvPrakā. 172B. 13 (*on* iii. 3. 32)

अनियमसिद्धि (aniyama-siddhi) *f.* establishment of absence of regulation भर्त्रैव सह सपिण्डनीयेति नियामकेनार्थवत्त्वे सति प्रमीतपितृकः पित्रेति वचनं न नियमपरं शक्यते वक्तुमित्यनियमसिद्धिः Aparā. 541. 17 (*on* 1. 253)

अनियमसूचन (aniyama-sūcana) *n.* indication of absence of regulation आकाङ्क्षायामनाकाङ्क्षायां चेत्यनियमसूचनम् TattvPrakā. 195A. 6 (*on* iii. 4. 43)

अनियमसृष्टि (aniyama-sṛṣṭi) *f.* creation through unfixed number (of atoms) अनियमसृष्टौ किं मानम् ···। लोष्टादिकार्याणामनियतसंख्यैर्विजातीयैः ··· आरम्भदर्शनेनानुमानम् NyāySu.(Ja.) 350B. 11 (*on* ii. 2. 6)

अनियमस्मृति (aniyama-smṛti) *f.* *smṛti*-text conveying absence of restriction 'नानृतं वदेत्' इति श्रुतौ अर्थानृतवच्छन्दानृतस्यापि अपशब्दभाषणरूपस्य निषिद्धत्वोक्तेः ··· अनियमस्मृतिरप्रमाणम् MīmāKau. i. 131. 22 (*on* i. 3.27); अनियमस्मृतेर्बलवत्प्रमाणान्तरविरोधाभावात् ··· सारस्वतीष्टिरपि क्रत्वङ्गभूता MīmāKau. i. 132.7 (*on* i. 3.27)

अनियमात्मक (aniyamātma-ka) *adj.* not having a definite form आह विशाखिलः। ध्रुवायां तूभयस्तालः परैस्त्वनियमात्मकः SaṃgīRa. iii. 281.2 (6.238)

अनियमात्मकत्व (aniyamātmaka-tva) *n.* the state of not having the form of restriction प्रथमपक्षेऽस्यानियमात्मकत्वादनियम इति पक्षं परिगृह्य प्रथमप्रवृत्त्यैव नियमो दर्शितः Kāśi. ii. 29. 25 (*on* 5(2).3)

अनियमानुपपत्ति (aniyamānupapatti) *f.* untenability of absence of regulation नियमसंभवे अनियमानुपपत्तेः UpaParā. 33. 17.

अनियमानुवाद (aniyamānuvāda) *m.* restatement of absence of restriction सर्वेषामप्यङ्गावबद्धोपासनानामनियमानुवादलिङ्गादप्येवमवसीयते ŚivārkaMaDī. ii. 360.11 (*on* iii. 3. 4)

अनियमापत्ति (aniyamāpatti) *f.* undesired contingency of absence of regulation or restriction वेदार्थानुष्ठानम् ··· हि स्वतन्त्रं वा वेदार्थबोधतन्त्रं वा। ··· द्वितीये त्वनियमापत्तिः NyāyKuA. ii(2). 71.7; स्मृतिकाले किं शब्दमात्रदर्शनादर्थः स्मर्यते, किं वा अर्थगोचरशक्तिमच्छब्ददर्शनात् ··· नाद्यः, अनियमापत्तेः VivaPraSaṃ. 37.20; 'रामलक्ष्मणौ' इत्यत्र रामे लक्ष्मणसाहचर्यं रामशब्दस्य। अथ किमिदं परस्परापेक्षित्वं यत्किंचित्कार्ये, सर्वेषु कार्येषु वा। नाद्यः। ··· न द्वितीयः। ··· पक्षद्वयेऽपि रामायोध्ये रघुरामावित्यत्रानियमापत्तेः RasGaṅ. 149. 3; महत्त्वस्यासावधिकत्वेनानियमापत्तिः BālamBha. ii. 103. 11 (*on* 2. 95)

अनियमापादक (aniyamāpādaka) *adj.* leading to the absence of regulation अनियमापादकन्यायस्य संकल्पादिष्वतिदेशार्थमिदं सूत्रम् ŚivārkaMaDī. ii. 161. 34 (*on* ii. 3.51)

अनियमाप्रसङ्ग (aniyamāprasaṅga) *m.* absence of the undesired

contingency of uncertainty 'ग्रहोऽलिटि दीर्घः' इत्यत्रापि इट एव स्थानित्वं वाचः। अनियमाप्रसङ्गान्नियमफलाया अच्परिभाषाया अनुपस्थानात् Pradī. i. 447B. 23 (*on* i. 1. 56)

अनियमाभाव (aniyamābhāva) *m.* absence of non-regulation or uncertainty अचस्तु ग्रहणे यस्याचः स्वरो बलवान् स वर्ज्यत इत्यनियमाभावः Pradī v. 144A. 11 (*on* vi. 1.158); ऋष्यार्यम्लेच्छानामनियमाभावप्रसङ्गात् NyāySu.(Ja.) 77B. 11 (*on* i. 1.1); VaivāBhū. 189. 15 (*on* 36); पूर्वत्रानियमाभावेऽपीह तथाविधिबाधकाभावादनियमोऽस्त्वित्युत्थितेः संगतिः MayūMāli. 368.1 (*on* xii 2. 14)

अनियमाभिधान (aniyamābhidhāna) *n.* statement of non-restriction or non-regulation प्रत्यक्षसूत्रोक्तमेव त्वनियमाभिधानम् TātpaṬ.(U.) 317. 13 (*on* 5(4). 52); कर्मसापेक्षाणां भूतानां शरीरसंसर्गे अनियमाभिधानेन तन्निरपेक्षाणां व्यतिरेकमुखेनानियमः प्रत्युक्तः TātpaṬ.(Vā.) 583.9 (*on* iii. 2. 68); 168. 7 (*on* 1 5); 477.13 (*on* ii 2. 65)

अनियमाभिप्राय (aniyamābhipraya) *m.* intention of non-specification बहुवचनं त्वनियमाभिप्रायेणैकमपि हविर्न नियतम् TantrRa. 97. 4; *adj.* having the intention of non-specification बहुवचनं त्वनियमाभिप्रायम् ŚāstrDī. 362.1 (*on* iv. 1. 14)

अनियमाभ्युपगम (aniyamābhyupagama) *m.* acceptance of absence of restriction अनियमाभ्युपगमेऽपि मनुष्यपुद्गलः कदाचित् क्षणेन हस्ती भूत्वा देवो वा पुनर्मनुष्यो भवेदिति प्राप्नुयात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 384. 8 (*on* ii 2. 19); 666. 9 (*on* iii. 3. 31); न हि यथादृष्टनियमपरित्यागेनानियमाभ्युपगमो युक्तः TantrRa. 258. 16; NyāySiA. 201. 6.

अनियमारम्भ (aniyamārambha) *m.* **i** production without restriction ये पुनर्निर्गन्धान्यारभन्ते न ते गन्धवन्तः। यथा निर्गन्धजलाद्यारम्भकाः परमाणवः।… न च दृष्टान्तासिद्धिरनियमारम्भे सजातीयाभ्यामप्यारम्भाभ्युपगमात् Kiraṇā. 59. 23; **ii** creation without any fixed order न च द्व्यणुकवत् परमाणवोऽपि बहुत्वसंख्यामाश्रित्य महत्कार्यमारप्स्यन्त इति युक्तम्। अनियमारम्भस्य निषिद्धत्वात् Kiraṇā. 65. 21.

अनियमार्जित (aniyamārjita) *adj.* acquired illegally यद्यप्यनियमार्जितं द्रव्यं पुरुषार्थं भवति MayūMāli. 350. 7 (*on* iv. 1.2)

अनियमाश्रयण (aniyamāśrayaṇa) *n.* resorting to non-regulation वरुणादिनिवेशासंभवप्रयुक्तमार्गभेदशङ्कानिरासे सति मार्गैक्यनियमे संभवति अनियमाश्रयणस्य … अयुक्तत्वात् ŚivārkaMaDī. ii. 473.26 (*on* iv. 3.3)

अनियमित (a-niyamita) *adj.* [*f* -ā] **1** not restricted, not regulated, not specific, indefinite अथ प्रतिज्ञैव साध्यनिर्देश इत्यवधार्यते ततः साध्यनिर्देशो नियम्यते प्रतिज्ञां मा त्याक्षीदिति प्रतिज्ञा त्वनियमिता NyāyMañ. ii. 132.16; प्रचारयेन्मन्त्रविदः कार्यद्वारेष्वनेकधा।… अनेकधा अनियमितप्रकारेण प्रचारयेत् RājNīRa. 29. 12; शास्त्रेणानियमितकालपरिपाकत्वाच्छुभाशुभकर्मणां नाधर्मोऽनुष्ठितः तत्काल एव फलति ManvaMu. 176. 10 (*on* 4. 172); **2** not controlled हस्तिस्नानमिव सर्वमनुष्ठानमनियमितेन्द्रियमनोवृत्तीनाम् NītiVā. 1. 24; अनियमितं मनो विकारस्य हेतुः ManvaMu. 54. 9 (*on* 2. 97); यस्यानियमितं कर्म साधुत्वं वचनं त्वपि।… स्वपदाद् द्राग् विनश्यति ŚukraNī. 4(7). 414; **3** not prescribed अनियमिताप्रतिषिद्धमांसभक्षणस्य निवृत्तिर्धर्माय ManvaMu. 204. 1 (*on* 5.53)

अनियमोक्त (aniyamokta) *adj.* stated without any restriction न ह्यनियममात्रेणाङ्गत्वमपैति। अनियमोक्ते ग्रहणाग्रहणरीत्या विकल्पार्थत्वोपपत्तेः ŚivārkaMaDī. ii. 358. 19 (*on* iii 3.41)

अनियमोपमा (aniyamopamā) *f.* simile not having any restriction (about the standard of comparison) पद्मं तावत् तवान्वेति मुखमन्यच्च तादृशम्। अस्ति चेदस्तु तत्कारीत्यसावनियमोपमा Kāvyāda. 2.20; AgniP. 343. 12.

अनियमोपार्जित (aniyamopārjita) *adj.* acquired illegally न चैवं सर्वस्य द्रव्यस्य क्रत्वर्थत्वाज्जीवनं न स्यादिति वाच्यम्। अनियमोपार्जितेन तत्सिद्धेः BālamBha. ii. 125.28 (*on* 2. 113)

अनियम्य (a-niyamya) *ger.* **1** not having restrained or controlled धृतराष्ट्रः …। अनियम्य … पुत्रं कामवशानुगम्। पतितो यशसः MahāBhā. xii. 7.27; आत्मानमनियम्य परो नियन्तुं न शक्यते … राज्ञः ManuBh. ii. 212. 19 (*on* 8.336); **2** not having specified वणिजाम् …। अनियम्यांशकर्तॄणां सर्वेषामेष निर्णयः KātySm. 637; SmṛtiCan. iv. 441.8; VyavaMa. 202. 3; VīraMi.(Vyavahāra.) 305. 23; लाभहान्योस्समयेन प्रतिपुरुषमंशमनियम्य SmṛtiCan. iv. 441. 9; VīraMi.(Vyavahāra.) 305. 24; **3** not having brought under control, not having rendered steady अनियम्य यदा सूतं जारयेत् काञ्जिकाशये। जायते … तदा तस्य गतित्रयम् Rasā. 10. 22.

अनियम्य (a-niyamya) *adj.* **1** not controllable नरनारायणौ … अनियत्तौ (v.l. म्यौ) … अभीतौ MahāBhā. viii. 63.54; यस्य नियम्यमेव न कदाचिदनियम्यम् PūrvottaVāNaMā 198. 10; वन्ध्यत्वमद्यमनियम्यतनूजलाभाद्दुःसाधरोगनयनाद् वरमान्ध्यमेव BhikṣāKā. 21.7; **2** not to be checked (i.e. not to be pervaded) अनियम्यस्य नायुक्तिर्नानियन्तोपपादकः NyāyKuA. ii(1). 224.5; न तावदनियम्यानियामकयोः परस्परमुपपाद्योपपादकभावः Kiraṇā. 324. 11.

अनियम्यत्व (aniyamya-tva) *n.* the state of being uncontrollable स्वतःपुरुषार्थे चेच्छाया अनियम्यत्वात् Nyāyāmṛ. 636A. 7; TristhaSe. 52.9; सुषुप्तिमूर्च्छादिशरीराणां तत्तदभिमानिनं प्रत्यनियम्यत्वेन कल्पादौ परमेश्वरेण सृष्टानाम् … प्राणेन्द्रियादीनाम् … तत्तदभिमानिदेवान् प्रति कालान्तरेषु अनियम्यत्वेन च तेष्वव्याप्त्यापत्तेः PūrvottaVāNaMā. 198.14.

अनियवन्त (aniyavanta) *m.* name of a brother of Mālinī मालिनाये भ्रात अनियवन्ता नाम कुमारो MaVastuAva. i. 313. 1 [DBHS.]

अनियसित (án-iyasita) *adj.* [DEBRU. 570, 575] not relaxed सर्वं वा अन्युदियसितुमिव प्रथमेनेवोद्यत्यादध्यात् … तदेवानियसितम् ŚatBr. II. i. 4. 27.

अनियामक (a-niyāmaka) *adj.* **i** not decisive, not determining, not guiding, not conclusive कामं प्रयाजा अनुमीयेरन्। प्रयाजधर्मा वा। न त्वनुयाजादयः। तस्माल्लिङ्गमनियामकम् ŚābaBh. 1574. 25 (*on* vii. 4. 8); यत् तु विशिष्टं व्रीहित्वादि तत् … अनियामकम् TantrVā. 679. 19 (*on* iii. 1.8); न चैवमपि पाठक्रमेण … अन्यसंबन्धायोगात् वाजिनन्यायेन भेदोपपत्तिः, प्रधानविधेः … निर्वर्त्स्यमानत्वेन पाठस्यानियामकत्वात्। अत एव तादृशस्थलेऽनुष्ठानवेलायामप्यनियामकः पाठः … उपयुज्यते MīmāKau. iii(2). 264. 22 (*on* ii 2. 23); न च प्रथममर्थवादार्थमेवापौरुषेयत्वं व्युत्पाद्य तदुपजीवनेन चोदनाप्रामाण्यस्यापि विचारयितुं शक्यत्वादिदमनियामकमिति वाच्यम् MayūMāli. 3.7 (*on* i. 2.1); **ii** not checking (i. e. not pervading) न ह्यनियम्यस्यानियामकं विना किंचिदनुपपन्नम् NyāyKuA. ii(1). 225. 1; न तावदनियम्यानियामकयोः परस्परमुपपाद्योपपादकभावः Kiraṇā. 324.12.

अनियामकता (aniyāmaka-tā) *f.* the state of not being restrictive यत्रानियतप्राप्तस्यानियामकतया प्रवृत्तं निवृत्तं वा प्रमाणमपेक्ष्य परिसंख्या VidhiRa. 26 (137. 22)

अनियामकत्व (aniyāmaka-tva) *n.* **i** the state of having no controller आदिब्रह्मस्वसंवित् … अनियामकत्वनिर्मलशक्तिः NirvāU. 347. 4; **ii** the state of not being a regulator अग्रहाच्चेदभावधीः सदा स्यात् जिघृक्षादेरनियामकत्वात् IṣṭaSi. 303. 12; धर्माधर्मौ नियामकाविति चेत् न, तयोः सुखदुःखजनकविषयेषु तथात्वेऽपि उपेक्षणीयतृणादिसर्ववस्तुष्वनियामकत्वात् VivaPraSam. 86.14; **iii** the state of not being decisive or not guiding or not conclusive पुरुषमात्रेणैतत् कर्तव्यमित्यापतति। देशसमाख्याया नियतनिमित्तत्वाभावेनानियामकत्वात् ManuBh. ii. 93. 23 (*on* 8. 46); विपर्यये किं बाधकमित्यत आह। अनियतार्थग्राहि यतः। विकल्पगतमर्थाकारं प्रत्यनियामकत्वात् तस्य NyāyVārPari. 577. 2; 115. 8; अप्रकृतिविकृतिभूतस्य दर्विहोमस्याधर्मकत्वं सिध्यति प्रकरणस्यानियामकत्वे …। अपि च प्रकरणस्यानियामकत्वे सर्वे धर्माः सर्वकर्मणां स्युः …। ननु प्रकरणस्यानियामकत्वेऽपि श्रुत्यादिभिः शेषशेषिभावावगमः स्यात् VedāntKa. 442. 26 (*on* iii. 3. 31); भेदे हि सत्यधुनानेनार्थस्य संबन्धित्वं न स्यात्। तादात्म्यस्य नियमहेतोरभावात्। तदुत्पत्तेरनियामकत्वात् SarvaDaSaṁ. 2. 201; न च देवतातद्धितस्य … यागपरत्वोपपत्तिः 'आग्नेयो वै ब्राह्मणो देवतये'त्यादौ अन्यपरत्वस्यापि दर्शनेनास्याः स्मृतेरनियामकत्वात् MīmāKau. i. 249. 11 (*on* i. 4. 14); i. 252. 6 (*on* i 4. 14); ii. 32. 2 (*on* ii 3.4); आनन्तर्यस्य अनियामकत्वात् प्रकरणेन हस्तावनेजनस्य करिष्यमाणसर्वपदार्थाङ्गत्वमेव MīmāKau. ii. 215. 12 (*on* iii. 1. 24); न हि घटघटत्वयोः प्राधान्यनियामकं किंचिदस्ति … स्मृतेरनियामकत्वात्, … प्रतीतेरप्यनियामकत्वाच्च MīmāKau. iii(2).37. 1 (*on* ii. 1.5); iii(2). 69. 15 (*on* ii. 1. 9); iii(2). 264.21 (*on* ii. 2.23); प्रकृतेरपि नैराकाङ्क्ष्यात् तदुत्तराङ्गानां प्रकरणग्राह्यत्वानापत्तिः। प्रकरणस्य युगपत् सर्वाङ्गग्राहित्वेन पाठक्रमस्य दुर्बलस्यानियामकत्वात् BhaṭṭDī. iv. 83.7 (*on* x. 7. 9)

अनियुक्त (a-niyukta) *adj.* [*f.*-ā] **1** not yoked **2** not prescribed **3** not instructed, not commanded, not asked, not ordered, not directed **4A** not permitted, not appointed (to produce a son by levirate) **B** not authorised, not appointed, not entrusted **C** not allowed **5** not invited, not entreated **6** not used **1** not yoked प्रष्टिरिव ह खलु वा एतत् स्तोत्राणां यत् षोडशी। यद् वै प्रष्टिरनियुक्तो वहत्यप वा वै स छिनत्ति निर् वा मार्ष्टि JaimiBr. 1. 201; स्वयूथ्यास्तस्य चैवात्र बहवः संस्तुता हया। नियुक्ताश्चानियुक्ताश्च BṛDe. 4. 28; (नाविनीतैर्व्रजेद् धुर्यैर्न च क्षुद्व्याधिपीडितैः) चग्रहणम्, अनियुक्तैरपि धुरि, केवलैरदान्तैः गमनं नेष्यते ManuBh. i. 355. 14 (*on* 4. 67); **2** not prescribed दक्षिणा

ददाति ।... **अनो रथोऽश्वीवासोऽश्वः पुरुषो हस्ती वानियुक्तानि** HirŚS. x. 4.14 (1081.4) (comm. अनियतानि); अनियुक्तं त्वहतम् DrāhyGS. ii. 5.8 (comm. अनियुक्तमनियतम् ... अहतमेवानियतं सूत्रचर्म मेखलादण्डा नियता एव); **3** not instructed, not commanded, not asked, not ordered, not directed लक्ष्मणो वा महातेजाः ...। अनियुक्तोऽनुयातो यो वनवासाय राघवम् Rāmā. ii. 1950*(4): दण्ड्यः ... पणशतम् ।... अनियुक्तः शपथकारी ViṣṇuSm. 5.118: अनियुक्ते(?क्तः) श्मशानेऽयं संध्याकाले निशाचरेत् (?रान्)। पश्यति स्वयमेवैको द्वौ मासौ तस्य जीवितम् ParaS. 11.52; गुरुणानियुक्तोऽपि कुर्यादध्ययने योगम् ...। न तत्राचार्यनियोगोऽपेक्षितव्यः । एवमाचार्याय हितं यदुदकुम्भाहरणादि ... तदप्यनियुक्तेन कर्तव्यम् ManuBh. i. 178.16 (on 2.191); अनियुक्तोऽपि च ब्रूयाद् यदीच्छेत् स्वामिनो हितम KathāSaSāg. x. 4.111; गुरुगृहे वसन् शिष्य आचार्येणानियुक्तो न स्वान् गुरून् मातृपितृव्यादीनभिवादयेत् ManvaMu 76.1 (on 2.205); VīraMi.(Saṁskāra) 463.2; यत्किल समागम्य देतेयैरादितेयाः साधयन्ति मनीषितम् । तत्र स्वयमनियुक्तैरपि काद्रवेयैर्भ्रातृभिस्तत्साहायकमाचरितव्यम् NīlaVi. 81.11; **4A** not permitted, not appointed (to produce a son by levirate or *niyoga*) अनियुक्तायामुत्पन्न उत्पादयितुः पुत्रो भवति VāsiDS. 17.63; न गच्छेद् गर्भिणीं निन्द्यामनियुक्तां च बन्धुभिः । अनियुक्ता तु या नारी देवराज्जनयेत्सुतम् । जारजातमरिक्थीयं तमाहुर्ब्रह्मवादिनः । तथानियुक्तो यो भार्यां यवीयान् ज्यायसो व्रजेत् (स गुरुतल्पगः) NāraSm 184.84; जाता ये त्वनियुक्तायाम् ...। अरिक्थभाजः सर्वे स्युः NāraSm. 194.19; VīraMi.(Śrāddha.) 21.25; अनियुक्तो भ्रातृजायां गच्छंश्चान्द्रायणं चरेत् YājñaSm. 3.287; BālaKrī. ii. 167.18 (on 3.290); परिवित्तिः परिवेत्ता च संवत्सरं ब्राह्मणगृहेषु भैक्षं चरेयाताम् । ज्येष्ठभार्यामनियुक्तो गच्छंस्तदेव कनिष्ठभार्यां च ŚaṅkhaLiDS. 397; या गुरुभिरनियुक्ता पुत्रार्थिनी पुत्रमुत्पादयेत् ... स तस्यां समुत्पन्नो न रिक्थहरः ManuBh. ii. 286.5 (on 9.143); अनियुक्तात् सुतो यश्च शुक्रतो जायते त्विह । प्रदद्याद् बीजिने पिण्डं क्षेत्रिणे तु ततोऽन्यथा KūrmaP. 615.7 (2.22); अनियुक्तायां परस्त्रियामपरिणेतुस्सकाशादुत्पन्नः सुतो जारजातकः SmṛtiCan. iv. 630.14; **4B** not authorised, not appointed, not entrusted नानियुक्तेन वक्तव्यं व्यवहारे कथंचन । ... अनियुक्तो नियुक्तो वा शास्त्रज्ञो वक्तुमर्हति NāraSm. 40.1; अनियुक्ता हि साचिव्ये यद् वदन्ति मनीषिणः । अनुरागद्रवस्यैताः प्रणयस्यातिभूमयः Tantrākhyā. 22.6; PañcT. 1.64 (83.1): इदं त्वाचक्ष्व केनायं नियुक्तो दुर्गरक्षणे । रक्षतश्चानियुक्तस्य दोषमन्ध न पश्यसि BṛKathāŚloSaṁ. 7.72: ननु चोक्तं समक्षदर्शनादित्यत्र यथाकथंचिदनुभूतवतोऽनियुक्तस्यापि साक्ष्यमस्तीति ManuBh. ii. 108.26 (on 8.76); ŚukraNī. 4(5).196; परार्थमनियुक्तो यो व्यवहारयति ManuBh. ii. 154.12 (on 8.163); ii. 306.22 (on 9.231); कोशवस्त्रान्नताम्बूलगन्धपानौषधादिकम् । तत सर्वमनियुक्तानां दोषवत्त्वाद् विरुध्यते BhaviP. 37B.19 (i. 15.10); ब्राह्मणा अनियुक्ताः सभासदस्तु नियुक्ता इति भेदः Mitā. 126.18 (on 2.2); VyavaMa. 3.14; अनिर्दिष्टो यो भूपेनानियुक्तः सन् Aparā. 803.27 (on 2.201); एक एव गणी गणस्य कार्यमेकस्य वा कार्यमनियुक्तोऽसंबन्धी वा लेखयेत् SmṛtiCan. iii. 86.8; नियोगे नृपोऽधिकारी । तेन नियुक्ता अनियुक्ताश्च Subodhi. 2.19 (on 2.2); अनियुक्तानां नियुक्तापेक्षया न्यूनदण्डः परिकल्पनीयः । ... नियुक्तेषु स्मृत्युल्लङ्घनं नृपाज्ञाभङ्गश्च । अनियुक्तेषु स्मृत्युल्लङ्घनमेव Subodhi. 3.3 (on 2.4); BālamBha. ii. 5.21 (on 2.4); अनियुक्तानां सभासदामनभिधानेऽयथाभिधाने च पापम् DaṇḍaVi. 19.18; 76.2; 300.17; व्यसनी ... बालः ... भीतः ... । एतैर्योजितः कृतः ... अनियुक्तेन कृतश्च व्यवहारो न सिध्यति VīraMi. 449.15 (on 2.32); व्यापृते त्वयि तपसि राज्यमिदं व्याकुलीभवेदिति संरक्ष्यतेऽस्माभिरनियुक्तैरपि साम्प्रमेवानुचिन्त्य भवतः NīlaVi. 70.2; अन्तःपुरं वासगृहं भाण्डागारं महानसम् । प्रविशत्यनियुक्तो यः ...। राज्ञस्समीपे पञ्चाशच्छलान्येतानि सन्ति हि ŚukraNī. 4(5).72; **4C** not allowed नाश्नीयाद् ब्राह्मणो मांसमनियुक्तः कथंचन VedavyāSm. 3.59; **5** not invited, not entreated समोदं भोजयेद् विप्रानेकपङ्क्त्यां तु यो नरः । नियुक्तो ह्यनियुक्तो वा पङ्क्त्या हरति किल्बिषम् BrahmāṇḍP. ii. 15.23: नानियुक्तोऽग्रासनं गच्छेत् ...। अत्रास्यतामिति श्राद्धकर्त्रा न नियुक्तो योऽसावनियुक्तः SmṛtiCan. v. 278.20; अनियुक्ता अपि स्वे स्वे कृत्ये यत्संनिधौ प्रजाः । प्रभुत्वं तदिति प्रोक्तमाज्ञा सैव भयात्मिका BhāvPra.(Śā.) 70.7(3); **6** not used, cf. **अनियुक्तार्थ 1**; *m.* an officer who is not appointed but holds his position by heredity or election तदसौ ... महाषा(सा)मंत(तः) ... जुन्नित(न)गरावस्थितश्रीमदादित्यवर्म्मः [Read श्रीमदादित्यवर्म्मा] .. पौरविस्विल्लश्च म[कू]टनियुक्तानि[यु]क्तप्रधानाप्रधानन[Read प्रधानाप्रधानान्] । समनुवो(बो)धयति EI. xxv. 169.11.

अनियुक्तक (aniyukta-ka) *m.* officer not appointed महाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीमथनदेवः ... । स्वभोगावाप्तवंशपोतकभोगसंव(ब)द्धव्याघ्रपाटकग्रामे समुपागतान् सर्व्वानेव ... नियुक्तकानियुक्तकान् ... यथार्हं मानयति वो(बो)धयति समादिशति च EI. iii. 266.5.

अनियुक्तजन (aniyukta-jana) *m.* person not appointed or not invited तत्समुत्सारणत्रासात् मूकीभावमुपागते । अनियुक्तजने सभः चित्रार्पित इव स्थिते MahāP. 13.184.

अनियुक्तता (aniyukta-tā) *f.* the state of not having (the requirement of) appointment ब्राह्मणानामनियुक्ततया भेदमाह । ब्राह्मणाप्यनियुक्ता इत्यादिना Subodhi. 2.17 (on 2.2)

अनियुक्तत्व (aniyukta-tva) *n.* **I** the state of not having (the requirement of) appointment यद्यप्येषाम् (ब्राह्मणानाम्) ... सर्वेभ्यो न भेदः । तथाप्यनियुक्तत्वेन तेभ्यो भेदो व्यवसेयः । ते हि नियुक्ताः SmṛtiCan. iii. 31.17; **II** the state of not being deputed अनियुक्तासंबद्धकृत इति । अनियुक्तत्वेनासंबद्धः । अनेमितत्वेन प्रकृतव्यवहारसंबन्धरहितः Subodhi. 20.28 (on 2.32); BālamBha. ii. 48.7 (on 2.32)

अनियुक्तप्रभाषिन् (aniyukta-prabhāṣin) *m.* one who talks although not asked to अनियुक्तप्रभाषी च नृपाक्रोशक एव च । ... राज्ञस्समीपे पञ्चाशच्छलान्येतानि सन्ति हि ŚukraNī. 4(5).77.

अनियुक्तब्राह्मणसाहित्य (aniyuktabrāhmaṇa-sāhitya) *n.* togetherness with (i.e. inclusion of) unappointed Brahmins (श्रुताध्ययनसंपन्नाः ... । राज्ञा सभासदः कार्याः) अनियुक्तब्राह्मणसाहित्यस्य प्रागुक्तत्वादतिरिक्तानामपि सभासदां विधानार्थमयं श्लोकः VīraMi. 390.9 (on 2.2)

अनियुक्तापुत्र (aniyuktā-putra) *m.* son born of a woman who is not authorised (to beget a son by levirate) मेधातिथिगोविन्दराजौ तु औरसमनियुक्तापुत्रं च विषयीकृत्येमं श्लोकं व्याचक्षाते । तन्न, अनियुक्तापुत्रस्याक्षेत्रजत्वात् ManvaMu. 394.11 (on 9.162)

अनियुक्तार्थ (aniyuktārtha) *adj.* **I** having (the requirement of) the sense of unused words (i. e. which does not complete its sense without supplying further words) साकाङ्क्षं नाम तारादिमन्द्रान्तमनियुक्तार्थमनिर्यातितवर्णालंकारं कण्ठोरःस्थानगतम् NāṭyaŚā. 17.112; AbhinBhā. ii. 391.17 (on 17.112); **II** meant for the sake of a word whose meaning is 'not appointed' गोतन्तियव इत्येतानि पूर्वपदानि पालशब्द उत्तरपदे आद्युदात्तानि भवन्ति । गोपालः । तन्तिपालः । यवपालः । अनियुक्तार्थ आरम्भः KāśiVṛ. on vi. 2.78; SiddhāKau. 642B.16 (on vi. 2.78)

अनियुक्तार्थक (aniyuktārtha-ka) *adj.* having (the requirement of) the sense of unused words (i.e. which does not complete its sense without supplying further words) अनियुक्तार्थकं वाक्यं साकाङ्क्षमिति संज्ञितम् NāṭyaŚā. 17.111.

अनियुक्तासंबद्धकृत (aniyuktāsambaddha-kṛta) *adj.* performed by a person who is not deputed and hence unconnected अनियुक्तासंबद्धकृतोऽपि व्यवहारो न सिध्यति Mitā. 157.19 (on 2.32); Subodhi. 20.28 (on 2.32)

अनियुक्तासुत (aniyuktā-suta) *m.* son born of a woman who is not authorised (to beget a son by levirate) अनियुक्तासुतश्चैव पुत्रिण्याप्तश्च देवरात । उभौ तौ नार्हतो भागम् ManuSm. 9.143; SmṛtiCan. iv. 630.12; (परदारेषु जायेते द्वौ सुतौ कुण्डगोलकौ) एतावनियुक्तासुताविति केचित । ... 'कथं पुनरनियुक्तासुतयोरब्राह्मण्यम ...' एतन्निर्णेष्यामः । मा भूद् वा नियुक्तानियुक्तासुतयोः कस्यचिदपि ब्राह्मण्यम् ManuBh. i. 282.19 (on 3.164); अनियुक्तासुतादयश्चानेकपुरुषसंसर्गजाः वेश्याजाताश्च ManuBh. i. 461.24 (on 5.88); अनियुक्तासुतस्य त्वभागार्हतैव वक्ष्यते ManuBh. ii. 277.7 (on 9.120); ii. 286.19 (on 9.143); अन्ये तु कुपुत्रान् अनियुक्तासुतान् मन्यन्ते ManuBh. ii. 292.12 (on 9.161); ii. 292.24 (on 9.162)

अनियुज्यमान (a-niyujyamāna) *adj.* **I** not being urged or prompted न च ... विफलानुष्ठाने विधिः पुरुषं नियोक्तुं शक्नोति । न च तेनानियुज्यमानः फलकल्पनानिमित्तं लभते TantrVā. 681.1 (on iii. 1.10); **II** not being employed असमैः समीयमानः समैश्च परिहीयमाणसत्कारः । धुरि चानियुज्यमानश्चिभिरर्थपतिं त्यजति भृत्यः Pañcā. 11.2 [which cannot be employed or used by anybody, pw.]

अनियुञ्जान (a-niyuñjana) *adj.* not urging, not inducing कस्माच्चाध्ययनविधिराचार्यकरणविधिप्रयुक्त्या सिध्यति । कश्चित् क्वचिन्नियुक्त इति हि नियोगस्य स्वरूपम् । तदयं स्वयमनियुञ्जानो नियोगत्वादेव हीयेत Kāśi. i. 41.25 (on 1.88)

अनियोक्तृत्व (aniyoktṛ-tva) *n.* the state of not being a prompter or inducer न च वेदे नियोक्तास्ति अपौरुषेयत्वात् । शब्दस्य चानियोक्तृत्वात् Kāśi. ii. 9.16 (on 5(1).15); YuktiSneha. 47.11 (on i. 1.5)

अनियोक्त्री (a-niyoktrī) *adj.* (*f.*) not applicatory दाराभावाच्चाकृतदारस्येव यावज्जीवश्रुतिरनियोक्त्र्येव BālaKrī. ii. 21.6 (on 3.45)

अनियोग (a-niyoga) *m.* **A** absence of application or use ज्योतिष्टोमस्योक्थानामुत्तरे सौभरनार्मेभे ... उक्थान्त इतराणीति गौतमः... अनियोगमितरेषां धानंजय्यः LāṭyāŚS. viii. 1.9; DrāhyŚS. xxii. 1.9; अर्जकस्य तत्पुत्रादीनां च

यज्ञार्थद्रव्यस्य यज्ञादिष्वनियोगे दोषः Subodhi. 66.15 (*on* 2.135); **B** absence of a specific request or previous announcement यतः कुतश्चाभ्युद्यतं भोक्तव्यम्। नाननियोगपूर्वमिति हारीतः HirSS. xxvi. 5.114 (83.19) (comm. अथ तम्यमिदमाह रिष्यामि तद् भवता ग्राह्यमिति निवेदनं नियोगः न नियोगोऽनियोगः··· अननियोगो नियोगः) = ĀpaDS. i(6). 19.12; अनियोगेन यो दद्याद् ब्राह्मणाय प्रतिग्रहम्। स पूर्वं नरकं याति ब्राह्मणस्तदनन्तरम् LaŚātāSm. 48; **C** improper command or order न नियोज्याश्च वः शिष्या अनियोगे महाभये MahāBhā. xii. 314.44; अनियोगे नियुक्तेन राज्ञा रामं विवासितम्। सभार्यं जनकः श्रुत्वा परितप्स्यति Rāmā. ii. 60.7; **DI** uncertainty एवे चानियोगे Vār. 3 *on* P. vi. 1.94: एवे चानियोगे पररूपं वक्तव्यम्। इह एव इहेव ··· अनियोग इति किमर्थम्। इहैव भव MahāBh. iii. 75.17 (*on* vi. 1.94); JaineVyā. 295.33 (*on* iv. 3.81); CāndraVyā. v. 1.96; KātanVr. *on* i. 2.6; ŚākatāVyā. i. 1.87; SiddhaHe. i. 2.16; SaraKanṭhā.(Gr.) vi. 1.109; MugdhaBo. 2.6 (4.11); **DII** non-injunction न चेदात्मा परं ब्रह्म स्वतः स्यादस्य दुःखिनः। नियोगो वानियोगो वा कं विशेषं करिष्यति TaiUBhāVā. 57.24 2); **E** absence of *niyoga* (practice of begetting a son by levirate) नियोगादनियोगपक्षः श्रेयान् ManvaMu. 375.30 (*on* 9.68); अनियो(?यो)गेऽपि चौर्यरताद्दितगर्भमूलक उत्पन्नो यः स तु गूढजः VīraMi. 596.16 (*on* 2.129)

अनियोगक (aniyoga–ka) *adj.* not expressing what must be done किमनियोगकं वाक्यमस्ति Bṛha. 125.3 (*on* i. 1.5)

अनियोगजन्यत्व (aniyogajanya–tva) *n.* the state of being that which does not originate from injunction अवानियोगजन्यत्वान्नियोज्यस्य विशेषणम्। न युक्तम् NyāyRaMā. 7.17.

अनियोगजात (a–niyogajāta) *adj.* not born of *niyoga* (practice of begetting a son by levirate) अनियोगजाते व्यवस्थामाह नारदः–जाता ये त्वनियुक्तायाम् ··· बीजिनामेव ते सुताः VīraMi.(Śrāddha.) 21.22.

अनियोगनियुक्त (aniyoga–niyukta) *adj.* asked to carry out an improper order अनियोगे नियुक्तेन (v. l. अनियोगनियुक्तेन) राज्ञा रामं विवासितम् Rāmā. ii. 60.7.

अनियोगफलत्व (aniyogaphala–tva) *n.* the state of not being the result of an injunction न च स्वर्गादिवत् स्वाध्यायस्य नियो(?यो)ज्यविशेषणतयान्वयादविरोधः अनियोगफलत्वात् स्वाध्यायग्रहणस्य PrakaPañ. 18.3.

अनियोगस्थान (aniyoga–sthāna) *n.* situation of detachment प्रथमसमागमः खलु कामिनीनामनियोगस्थानम् DhūrtaViSaṁ. 15.12.

अनियोगार्थिनी (a–niyogārthinī) *adj.* (*f.*) (woman) not desiring to beget a son by levirate अपुत्रस्य पत्नी यदि नियोगमङ्गीकुरुते तदैव पतिधनं लभते। अनियोगार्थिन्यां तु तस्याम् ··· भरणमात्रमेव VīraMi. (Vyavahāra.) 495. 16; 496.6.

अनियोगिन् (a–niyogin) *adj.* not attached or clinging to [MW.]

अनियोगोत्पन्न (a–niyogotpanna) *adj.* not born of *niyoga* (practice of begetting a son by levirate) अनियोगोत्पन्नस्यानंशित्वं वक्ष्यति ManvaMu. 385.19 (*on* 9.120)

अनियोगोत्पादित (a–niyogotpādita) *adj.* not procreated through *niyoga* (practice of begetting a son by levirate) भर्तृव्यतिरिक्तेन पुरुषेणोत्पन्ना सा प्रजा तस्याः शास्त्रीया न भवति। न चान्यपत्न्यामुत्पादितोत्पादकस्य प्रजा भवति। एतच्चानियोगोत्पादिता(?त)विषयम् ManvaMu. 227.1 (*on* 5.162)

अनियोजन (a–niyojana) *n.* non-application, non-employment अतो विशेषचिन्तायामशक्येष्वनियोजनात्। शब्दार्थविनियोगाय लिङ्गव्यापारसंभवः Tantr-Vā. 768.20 (*on* iii. 2.2)

अनियोजनीय (a–niyojanīya) *adj.* not fit to be arranged यद् विग्रहे व्यस्तं मन्त्रव्यूहं तदात्मनि। अ(?)थानियोजनीयं च क्षन्तु(?तत) पाणिपूर्वकम् PauṣkS. 27.255

अनियोजित (a–niyojita) *adj.* not appointed, not authorised गच्छन्नपि परां भूमिमपृष्टो ह्यनियोजितः। जात्यन्ध इव मन्येत मर्यादामनुचिन्तयन् MahāBhā. iv. 113*(1)

अनियोज्य (a–niyojya) *ger.* not having ordered (i. e. before ordering) रामः सर्वगुणान्वितः। अनियोज्यैव तं कुच्छ्रे यदि मे मरणं भवेत्। अनुग्रहः परो मे स्यात् Rāmā. ii. 222*(4)

अनियोज्य (a–niyojya) *adj.* [*f.* –ā] [P. vii. 3.68] **A** (act) improper to be performed अनियोज्ये नियोगे मां नियुनक्षि शुभव्रते MahāBhā. i. 72.12 = MatsyaP. 26.12; नानियोज्ये समर्थोऽहं नियोक्तुं भ्रातरं प्रियम् MahāBhā. i. App. I. 55(9); अनियोगनियुक्तेन (v. l. अनियोज्ये नियुक्तेन) त्वया ··· रामः प्रव्राजितो वनम् Rāmā. ii. 1526*(1); **B** not fit to be employed or ordered अप्रमेयोऽनियोज्यश्च···। मोदत्येष सदा भूतैः (मधुसूदनः) HariVaṁ. 97.37; ŚrutaPra. iA.4.22 (*on* i. 1.1); अव ··· त्वम् ··· अनियोज्या DevīŚ. 73; यावज्जीवकर्मानुष्ठाननियमे सति कथं विद्याया मोक्षसाधनत्वम्। ··· अयं नियमो न ··· अनियोज्यस्य ब्रह्मवादिनः ŚvetāUBh. 20.5 (*on* 1.0); यदप्युच्यते अनियोज्या ब्रह्मविदः शास्त्राविषयत्वादुपासनायामाश्रमकर्मणि चानधिकार इति BrahmSūBh.(Bhā.) 220.5 (*on* iv. 1.1); **C** not subject to order, supreme स्वातन्त्र्यमनियोज्यं तु विष्णोः षाड्गुण्यरूपिणः AhirbuS. 8.19; अनियोज्यं ममैश्वर्यमिच्छैव मम कारणम् LakṣmīT. 3.12; **D** not fit to be charged with duty न खलु कार्यमनुष्ठानं विना अवतिष्ठते तदेव नाकर्तृकम्, न चानधिकृतः कर्ता न चानियोज्योऽधिकृतः TattvBi.107.3; अनधिकारिणोऽनुष्ठातृत्वासंभवादनियोज्यस्य चाधिकारासंभवान्नियोज्यं कल्पयति NyāyRaMā. 2.17; एवं परमात्मायत्ते जीवात्मनः कर्तृत्वे जीवात्मा कर्मण्यनियोज्यो भवति GītāBh.(Rā.) 674.1 (*on* 18.14); अथ कार्यनिर्णये अनियोज्यानाह VyavaNi. 16.13; **E** not to be considered as the main rite (i. e. to be considered as an ancillary) गुणप्रधानभावे त्वनियोज्यानां क्रतुप्रयुक्तत्वम् NyāyRaMā. 147.2.

अनियोज्यता (aniyojya–tā) *f.* the state of being that which is not to be charged with duty एवं ब्राह्मणो यजेतेत्यादिश्रुतिरपि ब्राह्मणत्वाश्रयशरीरस्य जडत्वेनानियोज्यतया ··· तत्र प्रमाणम् AdvaiSi. 616.11.

अनियोज्यत्व (aniyojya–tva) *n.* the state of being one who or which is not subject to any injunction योऽर्थोऽभिहितस्तमेव केवलं बुध्येत कार्यमेतदिति न तु ममेदं कार्यमिति ममशब्दाभिधेयस्य संबन्धस्य नियोगेन सहात्मनः कस्यचिदप्यभावात् ततश्चानियोज्यत्वमेव NyāyRaMā. 163.12; साक्षात्कृतात्मतत्त्वस्यानियोज्यत्वात् अनुवर्तयेदिति शासनमशक्यम् ŚrutaPra. ii. 582.11 (*on* iv. 1.12); iA. 4.23 (*on* i. 1.1); कश्चात्र नियोज्यः। न तावद् ब्रह्म त्वन्मते तस्याज्ञत्वात् अनियोज्यत्वात् ŚatDū. 188.14.

अनियोज्यब्रह्मात्मत्व (aniyojyabrahmātma–tva) *n.* identity of Brahman and Ātman which cannot be enjoined (by the scriptures) अथ शास्त्रमेव अनियोज्यब्रह्मात्मत्वमाचक्षीत BrahmSūBh. (Śaṅ.) 595.7 (*on* iii. 2.21); अनियोज्यब्रह्मात्मत्वप्रतिपत्तेः शास्त्रस्याविषयत्वात् BrahmSūBh. (Śaṅ.) 785.9 (*on* iv. 1.12)=792.14 (*on* iv. 1.16)

अनियोज्यविषयत्व (aniyojyaviṣaya–tva) *n.* the state of having reference to those who cannot be subjected to any injunction यथाभूतब्रह्मात्मविषयमपि ज्ञानं न चोदनातन्त्रम्। तद्विषये लिङादयः श्रूयमाणा अपि अनियोज्यविषयत्वात् कुण्ठीभवन्ति BrahmSūBh. (Śaṅ.) 27.1 (*on* i. 1.4)

अनियोज्यस्वभाव (aniyojya–svabhāva) *adj.* whose character is not to be subjected to any injunction ब्रह्मैव अनियोज्यस्वभावं जीवस्य स्वरूपम् BrahmSūBh. (Śaṅ.) 594.9 (*on* iii. 2.21)

अनिर (an–irá) *adj.* **I** sapless, destitute of vigour अनिरेण वचसा फल्ग्वेन प्रतीत्येन कृधुनातृपः सः ṚV. iv. 5.14; **II** bereft of Irā दृष्टं किमपि कौतुकम्। सोचे सखि मयोद्याने रत्या विरहितः स्मरः। रोहिणीरहितश्चन्द्रः कामपाल इवानिरः। ··· श्रीमन्पृथ्वदत्तस्य महाराजस्य नन्दनः। दृष्टः SamarāSaṁ. 2.69.

अनिरत (a–nirata) *adj.* not devoted to यः स्वधर्मेष्वनिरतः सर्वलोकविरोधकृत्। तं रिपुं परमं विद्याच्छास्त्राणामेष निर्णयः BṛNāraP. 8.119.

अनिरन्तरोत्पाद (a–nirantarotpāda) *m.* absence of origination without interruption व्यवधानविप्रकर्षौ हि अनिरन्तरोत्पादो वा स्यादप्राप्तिर्वा स्वरूपयोग्यता वा। तत्रानिरन्तरोत्पादाभावो निरन्तरोत्पादः स्यात् NyāyVārPari. 514.

अनिरन्न (a–niranna) *adj.* who is not without food, who has taken food (निरहः) अनिरन्नस्य वक्ष्यते AṣṭāSaṁ. i. 145.24 (1.28)

अनिरपत्रपा (a–nirapatrapā) *f.* embarassment अयि सकलसमाचारप्रतिष्ठानिष्ठः परमेष्ठी ननु कुलगुरुर्भवतः परकलत्ररतिरपत्रपां (v. l. परकलत्रगात्रनेत्रप्रसक्तिरप्यनिरपत्रपाम) जनयति हि गोत्रजातानाम् RāmāCam. 5.20(5)

अनिरवसित (a–niravasita) *adj.* [*f.* –ā] **A** not expelled from (the Aryan society) शूद्राणामनिरवसितानाम् P.ii. 4.10: कुतोऽनिरवसितानाम्। ··· आर्यनिवासादनिरवसितानाम्। ··· एवमपि य एते महान्तः संस्त्यायास्तेष्वभ्यन्तराश्चण्डाला मृतपाश्च वसन्ति तत्र चण्डालमृतपा इति न सिध्यति MahāBh. i. 475.5 (*on* ii. 4.10); प्रतिषिद्धोऽवरवर्णास्वनिरवसितासु (कामः) KāmSū. 61.20(1.5); **BI** not banished (from Āryāvarta) अनिरवसितानामित्युच्यते कुतोऽनिरवसितानाम्। आर्यावर्तादनिरवसितानाम्। ··· यद्येवं किष्किन्धगन्धिकम् शकयवनम् शौर्यक्रौञ्चमिति न सिध्यति MahāBh. i. 475.2 (*on* ii. 4.10) **BII** not banished (from the performance of ritual) एवं तर्हि याज्ञात्कर्मणोऽनिरवसितानाम् एवमपि तक्षायस्कारम् रजकतन्तुवायमिति न सिध्यति MahāBh. i. 475.7 (*on* ii. 4.10); **BIII** not expelled (i. e. those Śūdras whose touch does not permanently defile a vessel) एवं तर्हि पात्रादनिरवसितानाम्। यैर्भुक्ते पात्रं संस्कारेण शुध्यति तेऽनिरवसिताः MahāBh. i. 475.9 (*on* ii. 2.10); न निरव-

सिताः अनिरवसिताः । अनिरवसितशूद्रवाचिनां शब्दानां द्वन्द्व एकवद् भवति Kāśi-Vṛ. *on* ii. 4.10; तत्रापि यद्यनिरवसिताः । पात्रादबहिष्कृता इत्यर्थः JayaMa. 62.7 (*on* 1.5)

अनिरशिता (á-niraśitā) *adj.* (*f.*) (vessel) not emptied of food अथैनामनिरशितां कुम्भीमभिधाय निदधति ŚatBr. II. v. 3.16; यतरथा कामयेत सोऽस्याऽअनिरशितायै कुम्भ्यै दर्व्योपहन्ति ŚatBr. II. v. 3.17; अस्या अनिरशितायाः कुम्भ्याः पूर्णदर्वमुपहन्ति ŚatBr.(K.) I. v. 2.16.

अनिरस्त (a-nirasta) *adj.* [*f.* -ā] A (articulator) not drawn away (from the correct place of articulation) सर्वे ऊष्माणोऽग्रस्ता अनिरस्ता विवृता वक्तव्याः ChāndoU. ii. 22.5 (Śaṅ. तथा सर्वे ऊष्माणः…अनिरस्ताः बहिरप्रक्षिप्ताः); स एवमुक्तो गोविन्दः प्रत्युवाच … अनम्बूकृतमग्रस्तमनिरस्तमसंकुलम् … राजानं हेतुमद्वाक्यम MahāBhā. v. 89.17 (BhārBhāDī. स्थानभ्रंशरहितम्); B not defeated (*lit.* not driven away) भयान्न शक्तस्त्वां मोक्तुमनिरस्तस्तु संयुगे । राक्षसानां च सर्वेषामात्मनश्च वधेन हि Rāmā. vi. 25.25; अनिरस्तेन वैदेही शक्या मोक्तुं हि संयुगे Rāmā. vi. 1590*; C not discarded not set aside, not rejected न च वाच्यं भेदवासनायामनिरस्तायां वाक्यमविद्यानिवर्तकं ज्ञानं न जनयति BrahmSūBh.(Rā.) 7.15 (*on* i. 1.1); स्मरणाभिमाननिरासाभावत्वे चासंनिकृष्टग्रहणस्य विपरीतपरिच्छिन्नेऽनुमानप्रवृत्तिरनिरस्ता स्यात् NyāyRa. 363.17 (*on* 5(4).57); तेषु ह्यनिरस्तेषु शिष्यास्तेष्वहंप्रत्यये च सामान्यदृष्ट्यो भवेयुरिति NyāyRa. 712.12 (*on* 5(17).92); किं च उपादेयस्य वेदार्थस्योद्देश्येन कार्यरूपेणाग्नेरिव धूमेनाव्याप्तेरकार्येऽपि वेदस्य प्रामाण्यमनिरस्तं स्यात् ŚāstrDī. 17.25 (*on* i. 1.2)

अनिरस्तकर्मन् (anirasta-karman) *adj.* who has not renounced action न चानिरस्तकर्मेदं जानीयादञ्जसा ततः NaiṣkaSi. 203.5.

अनिरस्तदर्प (anirasta-darpa) *adj.* whose pride is not destroyed वे यान्ति हन्त कवयः … द्विरसनैरनिरस्तदर्पाः UdaySuKa. 1.18.

अनिरस्तसत्त्वम् (a-nirastasattvam) *adv.* without removing the (aequatic) beings यो नूनमनिर्मथितसमुद्रमनिरस्तसत्त्वम् … लक्ष्मीं निजस्वामिनः सततमुरःस्थलनिवाससुस्थितामकरोत् UdaySuKa. 24.27.

अनिरस्तैषण (anirastaiṣaṇa) *adj.* who has not discarded desires नाविरक्ताय संसारान्नानिरस्तैषणाय च । न चायमवते देयं वेदान्तार्थप्रवेशनम् NaiṣkaSi. 203.2.

अनिरस्य (a-nirasya) *ger.* A not having removed अनिरस्य तृणं प्रेषितो यजति ĀśvaŚS. I. iv. 7.4; एमा अग्मन् रेवतीर्जीवधन्या इति द्वे सन्नासूत्तरया परिधायोत्तरां द्वार्यामासाद्य राजानमभिमुख उपविशेदनिरस्य तृणम् ĀśvaŚS. I. v. 1.19; पितापुत्रयोर्विरोधे वादे तयोर्विप्रतिपत्तेर्निरासममर्था अपि तामनिरस्य साक्षिणो ये भवन्ति तेषां त्रिपणो दमः Aparā. 823.26 (*on* 2.239); B not having denied अपि दृष्टक्रियाधर्मसामर्थ्यमनिरस्य तु । फलाप्तिकल्पनासिद्धावपन्यायः BṛĀraUBhVā. iii. 8.153; C not having refuted तन्मतमनिरस्य तस्मात् स्वमत आधिक्यमात्रोक्त्या … परंपराज्ञानमार्गोपयोगाङ्गीकारोऽत्र सूच्यते AṇuBh. 272.16 (*on* iii. 4.8)

अनिरस्यमान (a-nirasyamāna) *adj.* not being expelled तमेव कदाचिद्विवृद्धमसम्यगागतमपत्यपथमनुप्राप्तमनिरस्यमानं विगुणापानसंमोहितं गर्भं मूढगर्भमित्याचक्षते SuśruS. ii. 8.3; मैथुनविघाताच्छुक्रमुपस्थितमनिरस्यमानं विमार्गगमनिलो विगृह्य वृषणयोरन्तरे संहरति AṣṭāSam. i. 282.12(3.9)

अनिरा (án-irā) *f.* i lack of vigour, languishing, weakness अश्विना … युयुतमस्मदनिराम् ṚV. vii. 71.2 (but *adj.* APTE, that cannot be propelled or driven along); अपुत्या अस्थुरनिरा अमीवाः ṚV. viii. 48.11; परोगव्यूत्यनिरामप क्षुधमग्ने सेधं रक्षस्विनः ṚV. viii. 60.20; अस्मद्विश्वामनिरामनाहुतिमप … सुव ṚV. x. 37.4; AV.(P.)xvii. 25.7; इरामह प्रशंसत्यनिरामप संधति AV. xx. 135.13. Khil. v. 21.3; ŚāṅkhāŚS. xii. 16.3, ĀśvaGS. ii. 9.4; विश्वाम् अनिराम् अपामीवाम् अनाहुतिम् आमुष्यायणायामुष्याः पुत्राय प्र हिण्म AV. (P.) xvii. 25.8; जहामि सेदिमनिराममीवाम् TaiS. IV. ii. 7.2; MaiS. ii. 7.14 (ii. 95.9). VājaS. 12.105; BaudhŚS. ii. 25.8; व्यस्यन् विश्वा अनिरा अमीवा निषीदन्नो अप दुर्मतिं जहि MaiS. ii. 7.5 (ii. 79.11); VājaS. 11.47; ŚatBr. VI. iv. 4.16; सेदिमनिराममीवाम् ŚatBr. VII. iii. 1.23; ii a terrific form of Agni सदाम्नी सेदिरनिरा । एतास्ते अग्ने घोरास्तनुवः TaiĀ. iv. 23.1 (543.5); VaDuU. 443.20; iii the word *anirā* विश्वा ऊष्मान्तं परिद्विषस्त्वं त्वां यदजयो विराजत्यनिरा अवीवृधन् परिष्ठाः … इत्येतेषु VājaPrāti. 4.27.

अनिराकरण (a-nirākaraṇa) *n.* i not effacing, not forgetting अदितिस्ते कक्षां बध्नातु वेदस्यानुवक्तवै मेधायै श्रद्धाया अनूक्तस्यानिराकरणाय HirGS. i. 4.6; ĀgniveGS. i. 1.2(6.21); अथातोऽधीत्याधीत्यानिराकरणं प्रतीकं मे विचक्षणं जिह्वा मे मधु यद्वचः PāraGS. iii. 15.23; ii absence of refusal, non-rejection अनिराकरणात् कर्तुस्त्यागाङ्गं कर्मणेप्सितम् । प्रेरणानुमतिभ्यां वा लभते संप्रदानताम् VākyaP. 3(7).129; VyaktiVi. 8.12; हविर्ग्रहीतृत्वं च न पुनर्देवतानां स्वीकारः किं तर्हि … संप्रदानतयोद्देशेऽनिराकरणम् ManuBh. ii. 447.4 (*on* 11.241); कथं तर्हि स्मृतेरपीच्छावदनिराकरणम् NyāyRa. 716.11 (*on* 5(17).106); अनिराकरणाद्वा एवमस्तु इति अनुमानाद्वा … न तु निराकुर्वन् संप्रदानं भवतीति श्लोकार्थः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 4.32; तयोर्द्वयोः … एकेन स्रुवेणैकदा कथं होमः … स्रुवान्तरप्रतपनस्य स्रुवान्तरस्य वा अर्थतोऽप्यनिराकरणात् VīraMi (Saṁskāra.) 899.7; iii absence of separation व्यवच्छिन्नाः कथं ज्ञाताः प्राग्वृक्षग्रहणादृते । अनिराकरणे ते [षां संकेते व्यवहारिणाम्] PramāVār. 1.117; यदि तत्प्रतिपत्तिरेव तदभावप्रतिपत्तिरिति नेष्यते तदा 'तस्य' अन्यवस्तुनः स्वरूपपरिच्छेदेन ततोऽन्यस्यातद्रूपस्य 'अव्यवच्छेदे' अनिराकरणे तदभावाप्रतिपत्तौ तत्परिच्छेद एव न स्यात् HetuBiṬ. 189.9; iv non-refutation, non-discarding यत् अर्जुनेन उक्तं कर्मणो ज्यायस्त्वं बुद्धेः तच्च स्थितम्, अनिराकरणात् GītāBh. (Śaṅ.) 83.14 (*on* 3.3); वायुपरमाणुषु च रूपवत्त्वस्य एवमनिराकरणात् TarkSaṁ.(Ā.) 40.1; द्वेषोत्पत्तेः स्तुतिमन्तरेणानिराकरणात् NyāySu (So.) 56.8 (*on* i. 2.7); NyāySu.(Ja.) 100A.1 (*on* i. 1.2); कासौ सद्विविक्तता नाम । किं परजातिविरहः । अब्रह्मत्वं वा … नाद्यः, तेनापि जगति जातेरनिराकरणात् Vāda. 12.6; 56.5; भेदखण्डनयुक्तीनां तत्त्वतो भेदनिवारकत्वेऽपि व्यावहारिकभेदस्यानिराकरणेन स्वाव्याघातकतोपपत्तेः AdvaiSi. 787.21.

अनिराकरणच्छल (anirākaraṇa-cchala) *m.* [Inst.] under the pretext of non-refutation अतितुच्छतया नायं पक्षो निराकरणं प्रयोजयतीति दर्शयति । एष चानिराकरणच्छलेन निराकरणमार्ग एव वार्तिककृता दर्शितः Kāśi. i. 119.14 (*on* 2.112)

अनिराकरणप्रसङ्ग (anirākaraṇa-prasaṅga) *m.* undesired contingency of non-refutation वर्तमानार्थक्रियाकरणकालेऽतीतानागतयोः किमर्थक्रिययोः स्थायिनः सामर्थ्यमस्ति नो वा । आद्ये तयोरनिराकरणप्रसङ्गः SarvaDaSaṁ. 2.63.

अनिराकरणम् (ánirākaraṇam) *adv.* without forgetting धारणं मे अस्त्वनिराकरणं धारयिता भूयासम् TaiĀ. x. 7.1 (797.1); MahānāU. 7.6; NityoNi. 97.29.

अनिराकरणमुख (anirākaraṇa-mukha) *n.* [Inst.] through non-prevention अत्र कयाचित् कान्तस्य प्रस्थानमात्मनोऽनिष्टमप्यनिराकरणमुखेन विधीयते AlaṅkāSa. 120.9.

अनिराकरणात्मक (anirākaraṇātma-ka) *adj.* having the form of one who does not refuse यद्यप्यनिराकरणात्मकसंप्रदानमेव देवतेत्यभ्युपगमः TantrVā. 536.20 (*on* ii. 2.23); यद्यप्यनिराकरणात्मकं संप्रदानं देवता स्यात् Kāśi. i. 184.25 (*on* 2.240); येऽपि संप्रदानद्वैविध्यमभ्युपगम्य … अनिराकरणात्मकसंप्रदानस्य देवतात्वमिच्छन्ति NyāySu.(So.) 832.30 (*on* ii. 2.23)

अनिराकरणीयत्व (anirākaraṇiya-tva) *n.* the state of being that which is not to be denied इदं तु भाष्यं केचित् सर्वज्ञनिराकरणपरं व्याचक्षते, तान्निराकरोति …। किं चानिराकरणीयत्वादपि सर्वज्ञस्य न तन्निराकरणपरं भाष्यम् NyāyRa. 79.19 (*on* 2.111)

अनिराकरिष्णु (a-nirākariṣṇu) *adj.* i who does not forget मेधाव्यहमसान्यनिराकरिष्णुः PāraGS. ii. 4.3; ii who does not refuse कृत्य उक इष्णुच् इत्येवमन्ताश्चार्वादयश्च नञ उत्तरेऽन्तोदात्ता भवन्ति।… अनिराकरिष्णुः KāśiVṛ. *on* vi. 2.160.

अनिराकर्तृ (a-nirākartṛ) *adj.* who does not refuse संप्रदानं त्रिविधम्। अनिराकर्तृ प्रेरकमनुमन्तृ चेति । तत्रानिराकर्तृ यथा। आदित्याय पुष्पं ददाति । नात्रादित्यः प्रार्थयते नानुमन्यते न च निराकरोति Prasā. i. 413.13.

अनिराकर्तृक (anirākartṛ-ka) *adj.* who does not refuse संप्रदानं त्रिधा प्रोक्तं प्रेरकं ब्राह्मणाय गाम् । नरो ददाति नृपतये दासं तदनुमन्तृकम् । अनिराकर्तृकं भर्त्रे दद्यात् पुष्पाणि सज्जनः AgniP. 353.10.

अनिराकर्तृसंप्रदानता (anirākartṛ-sampradānatā) *f.* the status of the *sampradāna-kāraka* for one who does not refuse पशुना रुद्रं यजत इत्यादावपि त्यागविशेषरूपक्रियायां रुद्रादेरनिराकर्तृसंप्रदानतया चतुर्थी स्यात् VyutpaVā. 170.25; शिवायोत्सृजतीत्यादाविव नात्रानिराकर्तृसंप्रदानतास्य नमःपदार्थक्रियात्वाभावात् VyutpaVā. 174.1.

अनिराकर्तृस्वभावत्व (anirākartṛsvabhāva-tva) *n.* the state of not having the nature of warding off देवानामनिराकर्तृस्वभावत्वात् तद्धनस्यान्नभोगे न हानिः SmṛtiCan. iii. 158.18.

अनिराका (anirā-kā) *f.* name of a terrific form of Agni शार्दूलाका चानिराका चामीवा चानाहुतिश्च निर्ऋतिरेतास्ते अग्ने वर्तिमतीस्तन्वः KāṭhakaBrāhmaṇa Saṁkalana 113.3.

अनिराकार (a-nirākāra) *adj.* [*f.* -ā] not formless दहरेऽङ्गुष्ठमात्रं तमुमाकान्तमहर्निशम् । अनिराकारमात्मानं धृत्वा यान्ति परं पदम् SadānaU. 378.14;

अतोऽसिद्धमनिराकाराया बुद्धेरनुपलम्भात संविदेव द्वैतं साधयतीति Kāśi. ii. 106.22 (*on* 5(3). 31)

अनिराकार्य (a-nirākārya) *adj.* I not to be refuted इदानीमनिराकार्यमंशमाह PrakaVi. 393.22; II not to be driven out (अप्रणोद्योऽतिथिः सायम्) अप्रणोद्योऽनिराकार्यः ManvaVi. 342. 27 (*on* 3.105)

अनिराकार्यता (anirākārya-tā) *f.* the state of not being fit to be refuted तदेकस्यैव संबन्धस्यानिराकार्यतयोपन्यस्तत्वादयुक्तमित्याशङ्क्य व्याचष्टे NyāySu.(So.) 43.21 (*on* i. 2.7)

अनिराकार्यत्व (anirākārya-tva) *n.* I the state of not being fit to be considered, the state of being fit to be neglected नापि रूपरसादीनतीतानागतवर्तमानांश्चक्षुरिन्द्रियजनितविज्ञानेन यो गृह्णाति सोऽनेन निषिध्यते अतितुच्छत्वेनानिराकार्यत्वात् TātpaṬ.(U.) 73.18 (*on* 2.112); II the state of not being fit to be refuted परेष्टं वा आत्मभेदं प्रतिक्षणभेदं च वस्तुनो युक्तिभिर्निराकुर्महे ··· न प्रमाणतस्सिद्धं, प्रमाणतस्सिद्धस्य ··· अनिराकार्यत्वात् IṣṭaSi. 143 11 विशेषदर्शनस्य भ्रमनिवृत्तिहेतुत्वे तद्विपर्ययस्य ··· ज्ञानमप्रमेत्यङ्गीकुर्वता प्रमां प्रति दोषाभावस्य हेतुताया अनिराकार्यत्वात् TattvPradī.(Ci.) 115.13; प्रथमतरप्रतीतानन्तर्यव्यवधानादर्थान्तरस्याप्राप्तावनिराकार्यत्वात् SiddhāSi. i. 10. 1

अनिराकुर्वत् (a-nirākurvat) *adj* I not destroying, not sublating अज्ञानमनिराकुर्वज्ज्ञानमेव न सिध्यति PṛĀraUBhVā. iii. 3.69; NaiṣkaSi. 87 10 II not rejecting जैमिनिस्तु ··· फलान्तरादिकमजानन्ननिराकुर्वन् यथाश्रुतमङ्गीकृत्यानधिकारमुक्तवान् NyāySu.(Ja.) 176B.4 (*on* i. 3.8); III not warding off नृपतिश्चौरादीननिराकुर्वन् ··· करं गृह्णाति तस्मै राष्ट्रवासिनो जनाः कुप्यन्ति ManvaMu 411. 3 (*on* 9.254)

अनिराकृत (a-nirākṛta) *adj.* [*f.* –ā] I not denied, not rejected संभवन्त्यस्मिन् क्षेत्रे शालय इति — अनिराकृतमविवक्षितं च बीजजन्म NyāyBh. 68. 17 (*on* i. 2. 13); II (argument, view etc.) not set aside, not refuted अनिराकृतैवेयं युक्तिः Bṛha. 229. 7 (*on* i. 1.5); विषयनानात्वात् प्रतियोग्यनिराकृता। रूपात सालम्बनप्राप्तिः सती केन निवार्यते ŚlokaVār. 5(2). 66(233.4); स्वरूपेणैव स्वयमिष्टोऽनिराकृतः पक्षः NyāyBi. 3.38; अबाधितः प्रमाणेनानिराकृतो विषयः HetuBiṬ. 205. 26; योगिप्रत्यक्षमनिराकृतं स्यात् Kāśi. ii. 21.7 (*on* 5(1). 20) अनिराकृतोंऽशोऽप्रतिषिद्धमनुमतं भवतीत्यनेन न्यायेनाङ्गीकृतः स्यात् NyāySu. (So.) 72. 7 (*on* i. 2. 19); III not conquered द्रुतं द्रुतं वह्निसमागतम् ···। समं समन्तादपगोपुरं पुरं परैः परैरप्यनिराकृतं कृतम् Bhaṭṭi. 10. 11; SaraKaṇṭhā. 199. 20.

अनिराकृततापसंपद् (anirākṛta-tāpasampad) *adj.* I which has not removed excess of anguish, causing excess of anguish अनिराकृततापसंपदं फलहीनां सुमनोभिरुज्झिताम्। खलतां खलतामिवासतीं प्रतिपद्येत कथं बुधो जनः ŚiśuVa. 16.24 (comm. अनिवारिता तापसंपत् तापातिशयो यया ताम्।··· संतापजननैकस्वभावात्); VyaktiVi. 87. 6; II which has not warded off excess of heat, ŚiśuVa. 16.24 (comm. असतश्छायाविरहात्); VyaktiVi. 87.6.

अनिराकृतत्व (anirākṛta-tva) *n.* the state of not being prohibited न च यागस्तुल्या तदाश्रितद्रव्यस्तवनमवकल्पते, यागविधेरनिराकृतत्वात् TantrVā. 298 24 (*on* i 4.5); औदुम्बराधिकरणे हि ऊर्गवरोधापापश्लोकश्रवणाद्यनिराकृतत्वात् साध्यमित्यवधृते NyāySu.(So.) 72.13 (*on* i. 2. 19)

अनिराकृतपक्षवृत्तित्व (anirākṛtapakṣavṛtti-tva) *n.* the state of being that (*hetu*) existing in the subject of inference (*pakṣa*) which is not contradicted अनिराकृतपक्षवृत्तित्वमस्य(हेतोः)नास्ति NyāyMañ. i. 103. 12.

अनिराकृतिन् (a-nirākṛtin) *adj.* who has not forgotten (what one has learnt) एतद्विदं ब्रह्मचारिणमनिराकृतिनं संवत्सरावमं चारयित्वा व्रतमनुयुज्यानुक्रोशिने प्रब्रूयादुत्तरमहः ĀśvaŚS II. ii. 14. 1.

अनिराकृत्य (a-nirākṛtya) *ger.* not having removed, not having set aside त्रयीमार्गस्य सिद्धस्य ये ह्यत्यन्तविरोधिनः। अनिराकृत्य तान् सर्वान् धर्मशुद्धिर्न लभ्यते TantrVā. 115. 18 (*on* i. 3. 4); न हि भिन्नोऽयमित्यभेदबुद्धिमनिराकृत्य भेदबुद्धिः पदार्थमालिङ्गते NaiṣkaSi. 44.5.

अनिराक्रिया (a-nirākriyā) *f.* absence of denial, inclusion यथा महावाक्ये लघूनामनिराक्रिया। तथैव पदवर्णानां नासत्त्वं वाक्यबुद्धिषु ŚlokaVār. 7.142 (886. 1)

अनिरादिष्टधनवत् (anirādiṣṭadhana-vat) *adv.* like one who has not received stipulated money अनिरादिष्टधनवदधमर्णं दर्शयन्न मुच्यते निरादिष्टधनः SmṛtiCan. iv 354.15.

अनिराधान (a-nirādhāna) *n.* KāṭhS 8.10 (i. 94.19) [VIŚVA.]

अनिरास (a-nirāsa) *m.* I absence of swerving from तत्प्रवृत्तावप्यनिरासः संवेत्तृभावात् ŚivSū. 3. 32 (Vārttika तेषां सृष्ट्यादिभावानां प्रवृत्तावपि चिद्विभुः। स्वस्थितिं न जहात्येव सदा संवेत्तृभावतः। अनिरासोऽत्राविलोपः संवेत्तृत्वे विशेषणम्) II absence of refutation absence of removal अन्यथासिद्धविरुद्धानैकान्तिकानध्यवसितकालात्ययापदिष्टप्रकरणसमानामनिरासे हेतोरसाधकत्वप्रसङ्गात TattvPradī.(Ci.) 253.8; प्रथमसूत्रेण तत्रापि संशयस्यानिरासे ··· वेदार्थविचारात्मकस्यारिप्सितशास्त्रस्य सप्रयोजनत्वासिद्धेः ŚivārkaMaDī. i. 94.16 (*on* i. 1.1); कतिभिरक्षरैरेवैकं नामेत्याकाङ्क्षाया अनिरासेनाकाङ्क्षितविधानं ज्यायः LalitāSaBh. 25.17 (*on* 53); साहित्यदर्पणादौ — उपमेयोपमावारणाय एकवाक्यवाच्यत्वमेव निवेशितम्। अन्यथा त्वदुक्तोदाहरणेऽप्यतिव्याप्तेस्ततोऽप्यनिरासात्तदसंगत्यापत्तेः AlaṅkāKau.(Vi.) 19. 3.

अनिरासप्रसङ्ग (anirāsa-prasaṅga) *m.* undesired contingency of non-refutation शब्दोऽभिधेयः प्रमेयत्वाद् घटवदित्यादावशब्दत्वादेः समव्याप्तिकपक्षेतरस्यानिरासप्रसङ्गात् NyāySu.(Ja.) 267B. 12 (*on* ii. 1. 2)

अनिरासा (a-nirāsā) *adj.* (*f.*) which is not discharged दिशत् शुभमिषुस्तामसघ्नानिरासा RāmBāSta. 107 (comm. न विद्यते रामस्य सकाशान्निरासो यस्याः सा अनिरासा)

अनिराहित (á-nirāhita) *adj.* not driven away, not removed द्विभागधनमादाय प्र क्षिणात्यवर्त्या। अग्निः पुत्रस्य ज्येष्ठस्य यः क्रव्यादनिराहितः AV xii. 2. 35; AV.(P.) xvii. 33.6; यत्कृषते यद्वनुते यच्च वस्नेन विन्दते। सर्वं मर्त्यस्य तन्नास्ति क्रव्याच्चेदनिराहितः AV xii. 2.36.

अनिरिकादि (an-irikādi) *adj.* excluding (the word) *irikā* etc. वौषधिवृक्षाद् द्वित्र्यचोऽनिरिकादेः CāndraVyā. vi. 4.105 (Vṛtti ओषधिवृक्षाद् द्वयचस्त्र्यचश्चेरिकादिवर्जिताद्रेफषकारवतः परस्य वननकारस्य णत्वं वा भवति।··· अनिरिकादेरिति किम्। इरिकावनम्। तिमिरवनम्); द्वित्र्यज्भ्योऽनिरिकादिभ्यो वृक्षौषधादिभ्यो वा ŚākaṭāVyā. ii. 2.162 (Vṛtti इरिकादिवर्जितेभ्यः); द्वित्रिस्वरौषधिवृक्षेभ्यो न वानिरिकादिभ्यः SiddhaHe. ii. 3.67.

अनिरिण (an-iriṇa) *adj* not arid, not barren स एतद्देवयजनकल्पं जोषयते ··· अनिरिणमसुषिरम् BaudhŚS. iii. 232. 11; HirŚS. x.1. 3(1011. 26); यद् दृढस्थण्डिलं शुद्धमुच्चतममच्छिद्रमवल्मीकमनिरिणम् ··· देवयजनमित्याचक्षते VaikhāŚS. 12. 4; अवमानं जोषयेत् समं लोमशमनिरिणमशुष्कम् DrāhyGS iv. 2.6; आहिताग्नेश्चेत् पूर्वं जाया म्रियेत तां निर्मन्थ्येन दहेत् सांतपनेन वा श्मशानकृतं स्वकृतमनिरिणम् ··· कृत्वा JaimiGS. 2. 5 (30.8); दहनदेशं जोषयेत् ··· अभङ्गुरमनिरिणमसुषिरं समं वा GautPiMe. i. 2. 6; BhārPiMe. i. 1.2; HirPiMe. i. 1. 1; अथास्यावकाशं जोषयते ··· अनिरिणमसुषिरमभङ्गुरम् BaudhPiMe. i. 6. 1; *n.* not a barren land वनस्यावनं क्षेत्रस्याक्षेत्रमिरिणस्यानिरिणमित्येके HirPiMe. i. 1.1.

अनिरीक्षक (a-nirīkṣaka) *adj.* who does not see or visit वर्णेटो राज्यदायिनः। आरोग्यवार्तयाप्यासीन् मुमूर्षोरनिरीक्षकः RājTa.(Ka.) 6. 94.

अनिरीक्षण (a-nirīkṣaṇa) *n.* I absence of looking at अनिरीक्षणमेव दृष्टिरार्द्रा परिहासालपनानि मौनमेव। अवधीरणमेव चाभियोगो विनिगूढोऽपि हि लक्ष्यतेऽनुरागः Subhāṣi. 2051; II absence of perception नगरे खलु पूर्वं गां पश्यतोऽपि न भासते। तत्स्थं गवयसादृश्यं गवयस्यानिरीक्षणात् MānaMe. 109.4.

अनिरीक्षमाण (a-nirīkṣamāṇa) *adj.* not looking at कथं पुनस्तेषु कटाक्षेणाप्यन्योऽन्यमनीक्षमाणेषु (v. l. अनिरीक्षमाणेषु) अयं संबन्धावगमः PañcPā. 25.11 (*on* i. 1.1); द्यावापृथिव्योरनिरीक्षमाणः संमीलिताक्षो वा ··· गायत्रीम् ··· जपेत् BālamBha. i 333. 13 (*on* 1. 101)

अनिरीक्षित (a-nirīkṣita) *adj.* I not looked at (i. e. not coming under the aspect of) अर्थस्थाने क्रूरः सौम्यैरनिरीक्षितः प्रथमजातम्। सस्यं निहन्ति BṛSaṁ. 40. 9; II not seen अन्यावतारनिकरेष्वनिरीक्षितं ते भूमातिरेकमभिवीक्ष्य तदाघमोक्षे। ब्रह्मा परीक्षितुमनाः स परोऽक्षभावं निन्येऽथ वत्सकगणान् Nārāy. x. 52.1.

अनिरीक्ष्य (a-nirīkṣya) *ger.* not having seen यामिकाः सहसोत्थायानिरीक्ष्यापि च वाडवम्। पदं निरीक्षितुं लग्नाः कृत्वा दीपप्रदीपिकाः RauhiC. 159.

अनिरीक्ष्य (a-nirīkṣya) *adj.* difficult to be seen अमुष्य दुर्गं परिपन्थिवर्गैः पूर्णं पदार्थैरनिरीक्ष(क्ष्य)मासीत् VīraBhā. 5. 133.

अनिरुक्त (á-nirukta) *adj.* [*f.* –ā] 1A not clearly stated or expressed, not specified, not well-defined, indistinct, not mentioned, not indicated प्र वः। वाजा इत्यनिरुक्तां प्राजापत्यामन्वाह TaiS. II. v. 7.3 (Sāy. कस्यापि देवविशेषस्य निरुक्तं नाम विशेषकथनं तत्र नास्ति सेयमनिरुक्ता); KāṭhS. 36.13 (iii. 80.10); 12.9 (i. 172. 3); तूष्णीं चतुर्थं हरत्यनिरुक्तमेवावरुन्धे TaiS. VI. ii. 7. 3; अनिरुक्तो हि संवत्सरः MaiS. i. 10. 5 (i. 145.15); KāṭhS. 35.20 (iii. 67.11); KapiKaS. 48. 18 (309. 1); यदनिरुक्तः प्रातःसवस्तेन सयोनिः MaiS. i. 11.9 (i. 171. 4); KāṭhS. 14.10 (i. 209.1); या आग्नेयीरनिरुक्तास्ताः काश्यः MaiS. iii. 3. 6 (iii. 52. 8); अनिरुक्तो हि प्रजापतिः MaiS. iii. 6.5 (iii. 65.5); KāṭhS. 12. 9 (i. 172.3); AitBr. 29. 4(740);

PañcBr. vii. 8. 3; TaiBr. I. iii. 8.5; ŚatBr. I. i. 1. 13 = I. vi. 1. 20; VIII. ii. 3.11; XIV. i. 2. 18; ŚatBr.(K.) II. i. 1. 10 = VII. ii. 4.24; II. v. 3. 16; JaimiBr. 1.60; 2. 193; 3.3; AitĀ. I. ii. 2. 6; ŚāṅkhāĀ. 2.1 (5. 14); NidāSū. 103.20 (6. 7); अनिरुक्तमिव ह्यन्तरिक्षम् MaiS. iii. 1. 9 (iii. 109. 8); अनिरुक्तमिव हि रेतः MaiS. iv 8. 6 (iv. 113. 20); KāṭhS. 29.4 (ii. 172.17); KapiKaS 45. 5 (272. 4); एतद्वै देवानाँ स्तोत्रमनिरुक्तम् KāṭhS. 9.15 (i. 117.16); उपांश्वन्वाहानिरुक्तो एवा तर्ह्यग्निर्यर्ह्यव्यावृत्तस्तस्मादुपांश्वन्वाह KāṭhS. 20. 5 (ii. 22.18); KapiKaS. 31. 7 (153.20); यान्येव देवानां छन्दांस्यनिरुक्तानि स्वर्ग्याणि तैस्सह स्वर्गं लोकमेति KāṭhS. 21. 2 (ii. 38. 17); KapiKaS. 31. 17 (165.6); विष्णुर्वा एतर्हि यज्ञो यर्ह्यनिरुक्तः KāṭhS. 24. 8 (ii. 99.3); KapiKaS. 38. 1 (204. 17); पराङ् ह्यसौ लोकोऽनिरुक्तः KāṭhS. 26. 1 (ii. 120.3) = 28. 10 (ii. 164. 16) = KapiKaS. 40.4 (226.6) = 45. 1 (266.3); ŚatBr. I. iv. 1. 26; अयाड् प्रिया धामानीत्युपांश्वनिरुक्तं तेनावरुन्धे ··· उच्चैर्निरुक्तं तेनानिरुक्तं च KāṭhS. 32.1 (iii. 19. 21); प्राजापत्योऽनिरुक्तो ग्रहो गृह्यते KāṭhS. 33. 4 (iii. 30. 8); ते एते धाय्ये अनिरुक्ते प्राजापत्ये शस्येते AitBr. 13. 6(367); अनिरुक्ता रौद्री शान्ता AitBr. 13. 10(381); तत् सप्तमस्याह्नो रूपम् ··· यज्जातवद् यदनिरुक्तम् AitBr. 23. 1(601) (Sāy. अस्पष्टदेवताकम्); 23. 2(611); अथैतद्दशमम् ··· अनिरुक्तं प्राजापत्यम् PañcBr. iv 8. 7; गायत्रं गायति ···। अनिरुक्तं गेयम् PañcBr. vii. 1. 8 (Sāy. अव्याकृताक्षरं गेयम्); vii. 8. 3; यदनिरुक्तानि तेन विभवन्ति PañcBr. xvi. 5.20; त्रिवृदग्निष्टोमस्तस्यानिरुक्तं प्रातःसवनम् PañcBr. xvii. 10. 1; अश्वः श्यावो दक्षिणा। स ह्यनिरुक्तः PañcBr. xviii. 1. 21; द्वयं वा अग्ने रूपं निरुक्तं चानिरुक्तं च KauṣīBr. 1.5 (3. 15); अनिरुक्तया (ऋचा) प्रतिपद्यते KauṣīBr. 11.4 (50.8); योऽयमनिरुक्तः प्राणः स सुरूपकृत्नुः KauṣīBr. 16. 4 (71. 2); 22.3 (98. 12); 23. 6 (105.21); अन्यानि प्राजापत्यान्यनिरुक्तानि परोऽक्षवैश्वदेवान्यवधीयन्ते KauṣīBr. 24. 9 (111.4); 25. 15 (119. 22); अनिरुक्ताभिः प्रातःसवने स्तुवते TaiBr. I. iii. 8. 5; कुविदङ्गेत्यनिरुक्तया प्राजापत्यया गृह्णाति TaiBr. I. viii. 5. 5; निरुक्तां चानिरुक्तां च गायति ṢaḍviBr. ii. 1.24; LāṭyāŚS vii. 12.14; अनिरुक्तेन यजुषा गृह्णाति ŚatBr. I. ii. 1. 22; उपांशु देवतां यजत्यनिरुक्तं वाऽउपांशु ŚatBr. I. iii. 5.10; I. iv. 1.21; ŚatBr.(K.) II. iii. 4.17; अनिरुक्तो ह्येष लोकः ŚatBr. I. iv. 1. 26; I. vi. 1.20; अनिरुक्तो वै स्वाहाकारः ŚatBr. II. iii 1.3; ŚatBr.(K.) I. ii. 1. 2; अथैतत्तुरीयं वाचोऽनिरुक्तं यदिदं क्षुद्रं ससरीसृपं वदति ŚatBr. IV. i. 3. 16; ŚatBr.(K.) V. i. 3.11; अयँ ह वाऽअस्यैषोऽनिरुक्त आत्मा यदुक्थ्यः ŚatBr. IV. ii. 3. 1; IV. v. 4. 7; यजूँषि निरुक्तानि सन्त्यनिरुक्तानि तस्मादयमन्तरिक्षलोको निरुक्तः सन्ननिरुक्तः ŚatBr. IV. vi. 7.17; ŚatBr.(K.) VII. i. 1.1; ŚatBr. VI. ii. 2.20; ता एता यजुष्कृतायै करोति। अयजुष्कृतायाऽइतराः ··· अनिरुक्ता इतराः ŚatBr. VI. v. 3. 6; बाह्यानि रूपाणि निरुक्तानि भवन्त्यन्तराण्यनिरुक्तानि ŚatBr. VII. ii. 4.30; VIII. iii. 3. 7; त्रैष्टुभो हि वायुराग्नेय्याग्निकर्म ह्यनिरुक्तयानिरुक्तो हि वायुः ŚatBr. VIII. vii. 3. 12; अनिरुक्ता हि विट् ŚatBr. IX. iv. 3. 10; तावत्तैवास्य तदाप्नोति यदस्य किं चानाप्तमनिरुक्तया ŚatBr. X. i. 3. 11; अनिरुक्तां देवतां निरवोचत् ŚatBr. X. iii. 5.15; प्रजापतिः ··· इममेव दक्षिणं बाहुं वैश्वदेवँ हविरकुरुत ··· तद्वाऽअनिरुक्तं भवति तस्मादनिरुक्तम् ŚatBr. XI. v. 2.2; सर्वं वाऽअनिरुक्तम् ŚatBr. XII. iv. 2.1; ŚatBr.(K.) VII. iii. 4.12; तस्मात्सोऽनिरुक्तोऽनिरुक्तो हि लोकः ŚatBr. XII. ix. 3. 16; तस्यै निरुक्तं चानिरुक्तं च पदे गायति JaimiBr. 1.102 = 1.260; तद् यद् गायत्रीषु स्तुवन्ति तेनाग्नेयम्। ··· यदनिरुक्तं तेन वैश्वदेवम् JaimiBr. 1. 274; 1. 138; 1. 142; देवा वै पवमानाः प्रजाः पृष्ठोक्थानि। तैश्छन्नैः परोक्षमनिरुक्तैः पवमानैरुद्गायेत् JaimiBr. 1. 274; तां (सुब्रह्मण्याम्) ह वा एके यथादेवताम् आह्वयन्ति।··· वैश्वदेवीं वैश्वदेवस्य, अनिरुक्ताम् अनिरुक्तस्य JaimiBr. 2. 80; स सप्तदशोऽनिरुक्तासु भवति JaimiBr. 2.148; प्राजापत्य एष यज्ञः। प्रजापतेरेवाप्त्यै। तस्यानिरुक्तं प्रातःसवनं भवति JaimiBr. 2. 193; ऋतवो वै पृष्ठानि।··· तानेतेनानिरुक्तेन त्रयस्त्रिंशेनात्यनयत् JaimiBr. 2. 350; यथा ह वा इदं विदावन् प्राणावनिरुक्तावेवमेतौ धिष्ण्यौ सन्तावनवगतौ JaimiBr. 3. 116; अनिरुक्तो वै प्रस्तावोऽनिरुक्त ऋतूनां ग्रीष्मः JaimiUBr. i. 35.3; सोऽब्रवीदनिरुक्तं साम्नो वृणे स्वर्ग्यमिति JaimiUBr. i. 52.6; राजनं पृष्ठं भवति ··· तदनिरुक्तासु (ऋक्षु) भवति ŚāṅkhāĀ. 2.1 (5. 14); अनिरुक्तस्त्रयोदशः स्तोभः ChāndoU. i. 13.3; विनर्दि साम्नो वृणे पशव्यमित्यग्नेरुद्गीथः। अनिरुक्तः प्रजापतेः ChāndoU. ii. 22. 1; आग्नेय्यावनिरुक्ते ĀśvaŚS. I. ii. 14. 32; त्रयस्त्रिंशमहरनिरुक्तमुपहव्यक्लृप्तम् ŚāṅkhāŚS. xiii. 16.5; MānŚS. 208. 13; KātyŚS. xxii. 8. 7; अथानिरुक्तं पृष्ठ्यं षडहमुपयन्ति BaudhŚS. ii. 279. 15; अध्वर्युरप उपस्पृश्य ··· अनिरुक्तया प्राजापत्यया प्राण्यापान्य व्यनञ्जुहोति ĀpaŚS. xii. 8. 9; चत्वारस्त्रिवृतोऽग्निष्टोमा रथन्तरसामानः। तेषां प्रथमेनानिरुक्तेन ग्रामकामो यजेत् ĀpaŚS. xxii. 7.2; xxii. 9. 8; xxiii. 4. 2; HirŚS. xvii. 3. 1 (418. 5); अनिरुक्तः स्विष्टकृत् MānŚS. 47. 3; 93.4; MānGS. ii. 4. 9; प्रजापतेरुपहव्योऽनिरुक्तः MānŚS. 199.14; ŚābaBh. 1901.1 (on x. 3. 65); अनिरुक्ता विभक्तयः NidāSū. 78. 11 (4.13); अथापरम् ··· निधनं निराहुः।··· एवमनिरुक्तम् NidāSū. 109.26 (6.11); 118. 13 (7.4); 170.11 (9. 12); इन्द्रंशक्रेति ब्रूयाद् विश्व इति देवाननिरुक्तेषु LāṭyāŚS. i. 4.5 (comm. अनिरुक्तेषु उपहव्यादिषु। आनिरुक्त्यं देवतानामधेयं पारोऽक्ष्यम्); DrāhyŚS. i. 4. 9; अनिरुक्तं परिदानम् ĀśvaGS. i. 22. 24; मन्त्रेषु ह्यनिरुक्तेषु देवतां कर्मतो वदेत् BṛDe. 7. 16; आद्या वैश्वदेव्यनिरुक्ता SarvānukramaSū. 10A. 14; रिफितं च संहितायामनिरुक्तम् VājaPrāti. 4 19; यद् किंचिदत्रमणिनिरुक्त(? त्र अनिरुक्त)मतिप्रकाशं शस्त्रस्य लक्षणमिह ···। विज्ञाय YuktiKa. 176.5; **1B** not pronounced distinctly (particular mode of chanting in which some portion of its *ṛk* or *yonimantra* is replaced by certain monosyllables) cf. **अनिरुक्तगान**; **2** not clearly articulated or uttered (अग्निम्) छन्दोभिरेवैनमुत्तरवेदिमभिप्रहरति मनसान्वाहानिरुक्तमिव MaiS. iii. 2. 5 (iii. 22.16); तं गर्भिण्या वाचा मिथुनया प्रजनयति यन्निरुक्तं चानिरुक्तं च तन्मिथुनं यद्यजुषा च मनसा च तन्मिथुनम् KāṭhS. 6. 5 (i. 54. 2) = KapiKaS. 4. 4 (41.15); तस्यै तदुक्थमनिरुक्तं यच्चतुर्होतारो मनसा प्रस्तौति मनसोद्गायति KāṭhS. 9.15 (i. 117.17); **3** not explained mysterious, vague एतद्वै देवानां ब्रह्मानिरुक्तम् KāṭhS. 9.16 (i. 119.20); स प्रणयति।··· एताभिरनिरुक्ताभिर्व्याहृतिभिः ŚatBr. I. i. 1. 13; योऽयमनिरुक्तः प्राणो मेढ्रं ते शुन्धामीति ··· प्रतिष्ठापयति ŚatBr. III. viii. 2.6; शिरो वै वैश्वानरः ···। एक एष भवति। ···निरुक्त एष भवति। निरुक्तमिव हि शिरोऽनिरुक्ता इतरेऽनिरुक्ता इव हि प्राणास्तिष्ठन्नेतं जुहोति ŚatBr. IX. iii. 1. 9; **4** not describable यदिदं किंच। तत् सृष्ट्वा। तदेवानुप्राविशत्। तदनुप्रविश्य। सच्च त्यच्चाभवत्। निरुक्तं चानिरुक्तं च TaiĀ. viii. 6. 1 (739. 9) = TaiU. 2. 6 (Śaṅ. निरुक्तं नाम निष्कृष्य समानासमानजातीयेभ्यः देशकालविशिष्टतया इदं तदित्युक्तम्, अनिरुक्तं तद्विपरीतम्); यदा ह्येवैष एतस्मिन्नदृश्येऽनात्म्येऽनिरुक्तेऽनिलयनेऽभयं प्रतिष्ठां विन्दते। अथ सोऽभयं गतो भवति TaiĀ. viii. 7. 1 (740.3) = TaiU. 2.7; BrahmSūBh (Ma.) 6B.9 (on i. 1.17); एकस्य हि ब्रह्मणस्तत्त्वान्यत्वाभ्यां सत्त्वासत्त्वाभ्यां चानिरुक्ताविरोधिशक्त्युपग्राह्यस्य ··· बहिस्तत्त्वाः ··· विवर्तन्ते VākyaP. (DCPI. 1966) i. 21. 4; प्राणोऽयमनिरुक्तो हि कस्तं निर्वक्तुमर्हति BṛĀraUBhVā. iii. 6.29; i. 5. 148; अत्यानन्दमयं ब्रह्म त्वनिरुक्तं परं पदम् TaiUBhāVā 131. 9(2); 123. 2(2); अपवर्गः ···। योऽसौ भगवति ··· अनात्म्येऽनिरुक्तेऽनिलयने परमात्मनि ··· अनन्यनिमित्तभक्तियोगलक्षणः BhāgP. v. 19.20; निर्वचनानर्हमनिरुक्तं कपोतरूपादि PrakaVi. 379. 27; 114. 23; अनिरुक्ते इयत्तावत्त्वेनानिष्पन्ने वेदान्तैकवेद्यगुणस्वरूपे VedāntKau. 34.11 (on i. 1. 20); सम्यग् वक्तुमशक्यत्वतोऽनिरुक्तम् ··· निश्चयेनोक्तं न भवतीत्यनिरुक्तम् NyāySu.(Ja.) 204A.5 (on i. 4.6); अनिरुक्ते शब्देनापि ईदृक्तया परिच्छेत्तुमशक्ये ŚivārkaMaDī. ii. 228. 31 (on iii. 2. 4); ईशः स्वयं दुर्वचनत्वादनिरुक्तः LaCandr. 762.34.

अनिरुक्त (anirukta) *n.* name of an Ekāha-sacrifice अनिरुक्तस्य चतुर्विंशेन प्रातःसवनं तृतीयसवनं च ĀśvaŚS. II. iii. 10. 1; सविशालोऽपि वोत्तर एव त्र्यहः प्रतिलोमोऽनुलोमश्चानिरुक्तमहरावृत्तः पृष्ठ्यस्तोमः ĀśvaŚS. II. v. 3. 8; II. v. 3.9.

अनिरुक्तगान (anirukta-gāna) *n.* chant not pronounced distinctly (i. e. chant in which some portion of its *ṛk* or *yonimantra* is replaced by certain monosyllables) अथ गायत्रसाम्नो निरुक्तगाने दोषं संकीर्त्यानिरुक्तगानं विधत्ते Sāy on PañcBr. vii. 1.8 [PW., pw., s. v. **अनिरुक्त**]

अनिरुक्तता (anirukta-tā) *f* the state of not being expressed दृष्टा च (आकृतिः) चित्रगते देवदत्तादौ इयं व्यक्तिभिन्नत्वेन इत्यनिरुक्तता SaṅkarKāBh. 55. 19 (on ii. 1.1)

अनिरुक्तत्व (anirukta-tva) *n.* **i** the state of being that which is indistinct उपांशूच्चारणस्य पार्श्वस्थानामर्थविशेषाप्रत्ययकत्वादनिरुक्तत्वम् Sāy. on ŚatBr. I. iii. 5.10; **ii** the state of being that which is not expressed or described निरुक्तत्वं सुवाच्यत्वम् अनिरुक्तत्वं दुर्वाच्यत्वम् LaCandr. 762. 31.

अनिरुक्तप्रातःसवन (anirukta-prātassavana) *adj.* not having the specified (chanting of the Sāmans of the) morning-pressing अनिरुक्तप्रातःसवनः प्रथमः। ईप्सुयज्ञः KātyŚS. xxii. 5. 7 (comm. अनिरुक्तं प्रातःसवनं यस्यासौ प्रथमः); LāṭyāŚS. i. 4. 6.

अनिरुक्तम् (á-niruktam) *adv.* **i** unexpressedly अनिरुक्तं गेयमेतद्वै गायत्रस्य क्रूरं यन्निरुक्तं यदनिरुक्तं गायति क्रूरमेवास्य परिवृणक्ति PañcBr. vii. 1.8; vii. 9.17; यन्निरुक्तं निधनमुपेयुर्गृहपतिरेवर्ध्नुयात् ··· यदनिरुक्तमुपयन्ति सर्वानेवैतानृद्धौ भूतौ प्रतिष्ठापयति PañcBr. xvii. 1.8; स ऐक्षत यन्निरुक्तमाहरिष्याम्यसुरा मे यज्ञं हनिष्यन्तीति सोऽनिरुक्तमाहरत् PañcBr. xviii. 1.3, **ii** undefinedly, indistinctly अथात्रानिरुक्तं प्रत्याहापरिमितं वाऽअनिरुक्त तदपरिमितमेवास्मिन्नेतत्सर्वं वीर्यं दधाति ŚatBr. V. iv. 4.13; यस्याग्निहोत्री लोहितं दुहीत ··· एनच्छ्रपयित्वा तस्मिंस्तूष्णीं जुहुयादनिरुक्तम् ŚatBr. XII. iv. 2. 1.

अनिरुक्तविशेष (anirukta-viśeṣa) *adj.* having indescribable

special property कोऽसाविति आह त्रयोदशः स्तोभः हुंकारः। अव्यक्तो ह्ययम्, अतोऽनिरुक्तविशेष एवोपास्यः ChāndoUBh. 79.19 (*on* i. 13. 3)

अनिरुक्तश्रुति (anirukta-śruti) *f.* Vedic text (stating *prāṇa* as) undefined प्राणो ह्यविज्ञातः अविज्ञानरूपः हि यस्मात् प्राणः अनिरुक्तश्रुतेः BṛĀra-UBh. 182.9 (*on* i. 5.10)

अनिरुक्तसामन् (ánirukta-sāman) *adj.* having (chanting of) unexpressed *sāmans* विंयोनिर्वै वाजपेयोऽनिरुक्तः सन्प्राजापत्योऽनिरुक्तसामा तेन विंयोनिः KāṭhS 14.10 (i. 209. 1) (MaiS. i. 11. 9 and PañcBr. xviii. 6. 9 read निरुक्तसामन्)

अनिरुक्तसूक्तादि (aniruktasūktādi) *m.* beginning of the hymn having that (i. e. deity) which is not specified तत्रानिरुक्तसूक्तादावृगेका सूर्यमर्चति BṛDe. 8. 15.

अनिरुक्तात्मशक्ति (aniruktātmaśakti) *adj.* whose essential power cannot be described स च विश्वरूपः प्रसीदतामनिरुक्तात्मशक्तिः BhāgP. vi. 4. 28.

अनिरुक्ति (a-nirukti) *f.* absence of explanation or description एवं प्रमितेरनिरुक्तया प्रमाकरणं प्रमाणमित्यप्ययुक्तम् KhaṇḍanKhā. 451. 4; न च विषयत्वस्यानिरुक्तिमात्रेण विषयस्य मिथ्यात्वम्। विषयित्वस्यानिरुक्तावपि विषयीभूतदृग्वत् सत्त्वोपपत्तेः Nyāyāmṛ. 203B. 8; अहं पृथिवी अहमापः … इति व्यपदेश … स्व शरीरे भवतीति चेन्न स्वस्यात्मभिन्नस्यानिरुक्तेः Upask. 177. 10 (*on* iii. 2. 9)

अनिरुक्तितस् (anirukti-tas) *adv.* because of the absence of description or explanation आप्तवाक्यं शब्दप्रमाणमिति नैयायिकानामपि (लक्षणम्) न तद्य(यु ?)क्तमाप्तत्वस्यानिरुक्तितः TattvPradī.(Ci.) 271.16; कश्च संशयः, विशेष्यनेकप्रकारवत्तया धर्म्यवलम्बी प्रत्ययः इति चेत्, मैवम्, प्रकाराणामनेकेषां विरोधस्यानिरुक्तितः TarkSaṁ.(Ā.) 79. 7; अध्यक्षयोग्यस्य सत्त्वस्येहानिरुक्तितः। नाध्यक्षबाधः AdvaiSi 353.4.

अनिरुच्यमान (a-nirucyamāna) *adj.* not being described or explained असंकीर्णघटादिव्यवहारः अनिरुच्यमानोऽपि स तव येन मानेनाप्रातिमासिकः तेनैव मम तात्त्विकोऽस्तु Nyāyāmṛ. 205B. 7.

अनिरुद्ध (a-niruddha) *adj.* [*f.* -ā] **1** not checked, not restrained, not controlled, not obstructed, unimpeded (अप्सु) स्रवन्तीष्वनिरुद्धासु त्रयो वर्णा द्विजातयः। प्रातरुत्थाय कुर्वीरन् देवर्षिपितृतर्पणम् BaudhDS. ii. 3.4 = VīraMi. (Āhnika.) 169. 18; अनिरुद्धो हि लोकेषु महानात्मेति कथ्यते MahāBhā. xii. 327. 26; AdvaiSi. 600.9 (GuruCandr. अनिरुद्धः अविद्याकर्मभिरिहामुत्र संचारित्वेन न निरुद्धः); ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः।… बभूवुः …। यजूंषि दक्षिणाद् वक्त्रादनिरुद्धानि MārkP. 102. 3; अप्रयत्नेन वै तावदनिरुद्धेन चेतसा। सह तेनैव ते निद्रा यावदभ्येति सांप्रतम् PāraS. 7. 439; दलयन् पृतनाः शत्रो रुशाक्रान्तमना मृधे। अवार्यवीर्यातिशयः सोऽनिरुद्धस्तदाभवत् HarVi. 43. 331; अनिरुद्धा हि तत्र सात्त्विकी चित्तवृत्तिः TattvVai. 4.22 (*on* 1. 2); काययोगं स बादरं रुन्ध्यात्। तस्मिन्ननिरुद्धे सति शक्यो रोद्धुं न सूक्ष्मतनुयोगः YogŚā. 11.54; स्मरः स रत्यामनिरुद्धमेव यत् सृजत्ययं सर्गनिसर्ग ईदृशः NaiṣC. 1. 54; सौख्यानामुषयेव भोगकलया पाणौ कृतं प्रौढया … शालिर्मोचयति स्म केशव इव स्वेनानिरुद्धं मनः ŚāliC. 4. 173 [Kośas give *anargala* as the meaning of *aniruddha* — AnekāSaṁ. 4. 149; ViśvaPra. 84. 36; KośaKaTa. 2.6072]; **2** not destroyed यो हि निःस्वभावः सोऽनुत्पन्नो योऽनुत्पन्नः सोऽनिरुद्धः योऽनिरुद्धः स आदिशान्तः MaYānaSū. 68. 2; अजातमनिरुद्धं च तस्मात् सर्वमिदं जगत् BodhiCa. 9.150; पश्य मायाविजृम्भितम्। अजातमनिरुद्धं च यथास्थितमवस्थितम् YogVā. vi(2). 125.14 (comm. अनष्टम्); **3** not covered, unveiled नानिरुद्धो द्रुमगणैर्देवोऽदृश्यत कश्चन MatsyaP. 176. 29; तदेतच्छ्रोतुमिच्छामि नानात्वैकत्वदर्शनम्। द्वन्द्व चैवानिरुद्धं च बुध्यमानं च तत्त्वत BrahmP. 242. 44; **4** uninterrupted, continuous अनिरुद्धो जपोऽस्त्येव सर्वावस्थास्वसौ जपः ŚivDṛ. 7.85; बुद्धिपूर्वं तु यज्ज्ञानं बहिर्विषयसेवितम्। प्रत्यक्षमनिरुद्धं च तज्जागरितमुच्यते ŚārṅgaP. 4402; **5** not imprisoned, not captivated or confined इदानीं यावदनिरुद्धोऽस्मि तावत् क्वापि गत्वा निजप्राणरक्षां करोमि PuruṣPa. 13.28.

अनिरुद्ध (a-niruddha) *m.* **1A** name of an aspect or manifestation of Viṣṇu **B** name of the grandson of Kṛṣṇa, son of Pradyumna, husband of Uṣā **C** one of the four forms (*caturvyūha*) of Viṣṇu **D** name of a hero in Vṛṣṇi-clan **E** name of a king **2** name of a Buddhist monk **3** name of a teacher of Vāstuśāstra **4A** an epithet of the sun **B** epithet of Śiva **5A** name of a minister of Cola king Sundara **B** name of the grandfather of the minister of Cola king Sundara **C** name of a minister of King Someśvaradeva **6** (Tantra) **A** mystic sound *ḥ* **B** mystic sound *ś* **7** name of a Nāga **8** secret emissary, spy **9A** name of the author of Hāralatā **B** name of the author of the Vṛtti on Sāṁkhyasūtras **1A** name of an aspect or manifestation of Viṣṇu नारायणं विष्णुम् … अनिरुद्धम् … नाम्नावाह्य निर्वापं कृत्वा…चरुं जुहुयात् VaikhāGS. 4. 11; अनिरुद्धं हरिं योगी यजेत भवमुक्तये TriBrU. 142; ओं अनिरुद्धाय नमः TripāMaNāU. 378.3(7); कृष्ण …। प्रद्युम्नाच्चानिरुद्धं त्वं यं विदुर्विष्णुमव्ययम् MahāBhā. vi. 61.66; विष्णोर्नामसहस्रं मे शृणु पापभयापहम्।… अनिरुद्धः सुरानन्दो गोविन्दः MahāBhā. xiii. 135. 33 (ViṣṇuSaBh. न केनापि प्रादुर्भावेषु निरुद्धः); xiii. 135.81; अथाग्निं परिसमूह्य … सर्वतः पाकादग्रमुद्धृत्य जुहुयात्। वासुदेवाय संकर्षणाय प्रद्युम्नायानिरुद्धाय पुरुषाय ViṣṇuSm. 67. 2; अनिरुद्धश्च सर्वेषां जीवत्वेन त्वमच्युतः JayāS. 2. 16; नत्वा गदाधरं देवं मन्त्रेणानेन पूजयेत्। ओं नमो वासुदेवाय …। प्रद्युम्नायानिरुद्धाय VāyuP. ii. 49.20; निरोद्धा विद्यते यस्मान्न ते भूतेषु कश्चन। अनिरुद्धस्ततः प्रोक्तः पूर्वमेव महर्षिभिः MatsyaP. 248. 49; समागमः। प्रवर्त्यते भगवता प्रथमे प्रथमे युगे। युगेषु मन्दसंचार इतरेष्वितरेष्वपि। अनन्तचेष्टादध्यक्षादनिरुद्धात् सनातनत् PāraS. 1. 37; 2. 6; फलाम्भसोऽनिरुद्धस्तु भगवान् दैवतम् PāraS 14.295; अभ्यर्चयेद् गन्धपुष्पैः केशवादीन् पृथक् पृथक्।… तत्तन्मूर्तिं पृथग् ध्यात्वा …। प्रद्युम्नो रक्तवर्णः स्यादनिरुद्धो यथोत्पलम् VṛHārīSm. 10. 114; चतुर्भुजोऽनिरुद्धः स्यात् AgniP 49. 13; कृष्णानिरुद्ध कमलाकर कल्मषारे।… इति संततमामनन्ति SkandP iv. 8. 108; iv. 21. 10; iv 61. 224; v(1). 63. 185; अनिरुद्ध नमोऽस्तु ते VāmaP. 87. 14; 93. 78; हरिमाराधयेत सुधीः।… कटिं विश्वभुजे पूज्य अनिरुद्धेत्युरस्तथा VarāP. 42. 2; अजानिरुद्धाच्युत विश्वरूप त्वं पाहि नः सर्वभयादजस्रम् BṛNāraP. 2.11; LiṅgaP. i. 36.12; i. 46.9; ओं नमो वासुदेवाय …। प्रद्युम्नायानिरुद्धाय BrahmP. 59. 34; 49. 4; 61. 39; 178. 165; ब्राह्मणेन शुभा कन्या जगन्नाथाय चार्पिता।… भगवाननिरुद्धः …। दारुब्रह्ममयः साक्षादाह तम् BhaviP. 559A. 27 (iii(4). 9. 40); 445B 33 (iii(2). 18 8); 699A. 30 (iv. 68. 11); PadmP. iv. 78. 24. हरे … पाहि।… अनिरुद्ध BṛDharmaP. i. 41. 95; विष्णुविमाने(ति) देवस्थापनं वक्ष्यामः।…न्यसेत्।… अनिरुद्धं पश्चिमदेशे MānaSā. 19.122; संकर्षणश्च प्रद्युम्नोऽनिरुद्धश्च स्वराधिपाः।… इति विष्णवः ĪśānŚiPa. i. 2. 18; i. 35.157(2); अनिरुद्धः सर्वजीवः …। इत्येतद् वासुदेवस्य विष्णोर्नामसहस्रकम् PañcaRā. (Nā.) iv. 3.26; अनिरुद्धः कामसुतः …। इत्येतत् कथितं विप्र विष्णोर्नामसहस्रकम् SātvaT. 6. 198; संगवः समो विष्णुप्रियो धर्मो विराग इति पञ्च काला अध्यात्मविद्भिरुपदिष्टाः।… तत्र संगवे वैकुण्ठस्य प्रीतिः, समेऽनिरुद्धस्य PāñcRāRa. 132. 14; नामानि तु केशव … अनिरुद्ध … कृष्ण इति VīraMi.(Āhnika.) 98.17; VīraMi.(Pūjā.) 136.25; NirṇaSi. 251.6; अनिरुद्ध पुरुषोत्तमेत्यक्षिणी … स्पृशेत् BālamBha. i. 76. 16 (*on* 1.21); **1B** name of the grandson of Kṛṣṇa, son of Pradyumna, husband of Uṣā (also called as the son of God Love, who was reborn as Pradyumna) कृष्णः … रामानिरुद्धप्रद्युम्नै रुक्मिण्या सहितः GopāloTāU. 15 (596.15); पञ्चमे कल्पतरोर्मूले उषा तत्सहितोऽनिरुद्धोऽपि RādhU. 209. 15(2); अनिरुद्धं च भानुं च परिष्वज्य जनार्दनः MahāBhā. ii. App. I. 1(13); ततोऽनिरुद्धोऽप्यसिचर्मपाणिर्महीमिमां धार्तराष्ट्रैः … निहतैः करोतु कीर्णाम् MahāBhā. iii. 120. 17; प्रद्युम्नस्य सुतो यस्तु …। अनिरुद्धः HariVaṁ. 98 19; 89.9; 108. 26; दुर्गा …। बद्धं बाणपुरे वीरमनिरुद्धं व्यमोक्षयत् HariVaṁ. App. 35(70); LalitāSaBh. 122.17 (*on* 162); प्रद्युम्नः … रुक्मवतीं नामोपयेमे। तस्यामनिरुद्धो जज्ञे ViṣṇuP. iv. 15. 39; v. 28.7; अनिरुद्धः …। उषां बाणस्य तनयामुपयेमे ViṣṇuP. v. 32.7; BrahmP. 205. 7; प्रद्युम्नस्य … वैदर्भ्याम् …। अनिरुद्धो रणेऽरुद्धो जज्ञे MatsyaP. 47.23; AgniP. 275. 7; PadmP. v. 13.165; अनिरुद्धोऽपि न बुद्धो विदग्धविहितासु सुरतगोष्ठीसु KuṭṭaMa. 1013; HarVi. 43. 331; प्रद्युम्नजातोऽपि बाणयुद्धव्यतिकरकारिण्या सदोषया यौवनावस्थया निरुद्धोऽनिरुद्ध इव को नाम न क्लेशमनुभवति NalaCam. 4.16(25); प्रद्युम्नाच्चानिरुद्धोऽभूत् BhāgP. x. 61. 18; x. 90. 36; KūrmaP. 291.14 (1.27); प्रद्युम्नादनिरुद्धोऽभूदुषापतिरुदारधीः AgniP. 12.41; कृष्णपुत्रश्च प्रद्युम्नः …। तत्पुत्रोऽप्यनिरुद्धः BrahmVaiP. iv. 114.1. iv. 13. 134; मानुषं देहमाश्रितः परमेश्वरः। कृतवान् मानुषान् भावान् …। अज्ञत्वं हरणं गेहात् तत् प्रद्युम्नानिरुद्धयोः DevīBhāP. v. 1.19; आनीत उषया सार्धमनिरुद्धः GaṇeP. i. 70.15; अनिरुद्धं विलिखितं प्राद्युम्निं वीक्ष्य लज्जिता।… उषा ŚivaP. ii(5). 52.42 (285A.7); बाणयुद्धे पुरा वृत्ते प्राप्ता द्वारवतीमुखा। अनिरुद्धेन सहिता ललनोद्यानभूमिषु BṛKathāMañ. ix. 1.635; नानिन्ये चानिरुद्धः किमुपायाच्चित्रलेखया KathāSaSāg. vi. 5.10; उषानिरुद्धौ जज्ञाते गिरिजाशंकराविव KathāSaSāg. vi. 5.32; xii. 6.108; चन्द्रसेनां प्रद्युम्नः प्राप वल्लभाम्। यस्यामजीजनत् पुत्रमनिरुद्धं मनोभवम् DaśāvaC. 8.196; NaiṣC. 1.54; ŚāliC. 4. 173; अवहित्थं तदेव स्याद् यत् पाणिर्न निवारितः।… प्रणयक्रोधात् …। स प्रयत्नोऽनिरुद्धस्य दर्शने चित्रलेखिता BhāvPra.(Śā.) 278. 15(9); अभिगतमुषया तदानिरुद्धम् … कलहरुचिः कथयांबभूव योगी Yādavā. 18.135; सोमस्य चानिरुद्धकामवारुणीशेषवाणीद्वारेण TattvPrakā. 208B.6 (*on* iv. 2.6); अनिरुद्धं तं लेभे कार्ष्णिः HariC.(Pa.) 235; तुल्यस्वरूप एवायं प्रोद्यन् यूनोर्द्वयोरपि। उषानिरुद्धयोर्यद्वत् क्वचित् स्वप्नोऽप्यबाधितः UjjvaNīMa. 593. 2; अनिरुद्धो गुण-

निधिरवहद् रोचनां रुक्मिपौत्रीम् Nārāy. x. 82.1; यदपि प्रद्युम्नानिरुद्धार्जुनादीनां मातुलकन्यापरिणयनमत्र प्रमाणम् VīraMi.(Saṁskāra.) 724.11 [Kośas describe Aniruddha as — husband of Uṣā, AmaK. 53; AbhidhāRaMā. 1.34; Vaija. 5.29; AbhidhāCin. 230; DharK. 1296; ŚabdaRa.(Vā.) 74; KośaKaTa. 1.237; 2.6072; KalpaK. 456.44; ŚabdaRaSaK. 160.2; son of Kāma, AbhidhāRaMā. 1.34; AbhidhāCin. 230; KalpaK. 456.44; father of God Brahman, Vaija. 5.29; TrikāŚe. i. 1.40; AbhidhāCin. 230; ŚabdaRa.(Vā.) 74; son of Pradyumna, identified with Ṛśy(ṣy)a-ketu, Vaija. 5.29; ŚabdaRa.(Vā.) 74; KośaKaTa. 1.237; Ṛṣyāṅka, AbhidhāCin. 230; KalpaK. 456.44; Viśvaketu, KośaKaTa. 1.237]; **1C** one of the four forms (*caturvyūha*) of Viṣṇu (often identified with universal ego and connected with mind) एतेनैव च मन्त्रेण चतुर्व्यूहो विभाषितः। त्रिपादित्यनया प्रोक्तमनिरुद्धस्य वैभवम् MudgU 407.14 (1.4); सर्वान् ज्वरान् घ्नन्तु ममानिरुद्धप्रद्युम्नसंकर्षणवासुदेवाः VaDuU. 434.2 KāvyMī. 38.12; अनिरुद्धाय अनामिकाभ्यां हुम् … वासुदेवसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धेभ्यः … फट् ŚukRaU. 258.26 (2.5); अहंकारनामानिरुद्धः SaṅkarU. 218.11; विश्वावासं निर्गुणं वासुदेवं संकर्षणं जीवभूतं वदन्ति। ततः प्रद्युम्नमनिरुद्धं चतुर्थमाज्ञापयत्यात्मयोनिः MahāBhā. xiii. 143.37; वासुदेवं च … संकर्षणम …। प्रद्युम्नं चानिरुद्धं च चतुर्मूर्तिं प्रचक्षते MahāBhā. xiv. App. I. 4 (1663); ओं नमो वासुदेवाय नमस्संकर्षणाय च। प्रद्युम्नाय नमस्तुभ्यमनिरुद्धाय ते नमः ViṣṇuP. v. 18.58; वासुदेवः सनातन। … चतुर्व्यूहं समातेने चत्वारस्ते ततोऽभवन्। वासुदेवो द्वितीयस्तु संकर्षण इति स्मृतः। प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च BrahmāṇḍP. iii. 29.128; मनुमयः पुमान्। चतुर्धा स्वं विभज्य …। स्वे स्वे स्थानेऽनिरुद्धस्य मुखबाह्वादिके मुने। प्रलीयते क्षणेनैव AhirbuS. 4.60; भागवता मन्यते — भगवानेवैको वासुदेवः … परमार्थतत्त्वम्, स चतुर्धात्मानं प्रविभज्य प्रतिष्ठितः — वासुदेवव्यूहरूपेण … अनिरुद्धव्यूहरूपेण च BrahmSūBh.(Śaṅ.) 415.10 (*on* ii. 2.42); संकर्षणात् प्रद्युम्नः सृज्यमानो जायते ततोऽनिरुद्धो नामाहंकारो जायते BrahmSūBh.(Bhā.) 128.24 (*on* ii. 2.41); NyāySu.(Ja.) 427A.11 (*on* ii. 2.12); BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 115.7 (*on* ii. 2.39); ŚivārkaMaDī. ii. 116.20 (*on* ii. 2.41); SiddhāBi. 75 3; PrasthāBhe. 18.11; ŚrīkarBh. 239.21 (*on* ii. 2.42); प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च संकर्षण इतीरितः। भगवान् वासुदेवोऽसौ VṛHārīSm. 6.173; वासुदेवादयः पादा यागपीठस्य निष्ठिताः। …ऐश्वर्यमूर्तिरैशान्यामनिरुद्धो व्यवस्थितः ParaS. 4.31; LakṣmīT. 2.54; ParaS. 2.101; अपि स्विदास्ते भगवान् सुखं वः … अनिरुद्धः। यमामनन्ति स्म ह … मनोमयं सत्त्वतुरीयतत्त्वम् BhāgP. iii. 1.34; i 5.37; x. 16.45; x. 40.21; संकर्षणो वासुदेवः प्रद्युम्नश्च तथा पुनः। अनिरुद्ध इति ख्यातं तन्मूर्तीनां चतुष्टयम् SkandP. ii(1). 35.44; ii(9). 18.10; अनिरुद्धं देवेशं प्रद्युम्नं चाप्यनन्तरम्। ततः संकर्षणं देवं वासुदेवं ततः परम्। … संप्राप्य मुच्यन्ते सर्ववर्तनैः ViṣṇuDhaP. i. 6.44; i. 82.1; ii. 60.11; ii. 176.19; अनिरुद्धं तथा पूज्य पश्चिमे चोत्तरे तथा। पूजयेद् वासुदेवम् VarāP. 99.27; PadmP. v. 31.45; प्रद्युम्नानिरुद्धयोर्मनोऽहंकारलक्षणतया … अपरं संगृहीतम् Bhām. 468.9 (*on* ii. 2.45); प्रद्युम्नो ह्यनिरुद्धश्च मूर्तिभेदास्तु वै प्रभोः LiṅgaP. ii. 48.30; हृदये कृष्णोऽनिरुद्धः सर्वशक्तिसमन्वित इति। एवं चतुर्व्यूहमात्मानं कृत्वा BrahmP. 61.13; वासुदेवोऽनिरुद्धश्च ततस्संकर्षणः परः। प्रद्युम्नश्चेति विख्यातं स्थितिचक्रमनुत्तमम् ŚivaP. vi. 15.24 (490B.4); vii(2). 30.56; (581B.1); वासुदेवसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धानिति यावत्। बाह्यावरणे संपूज्यैवं यथाविधि ĪśānŚiPa. i. 34.9(1); जीवमनोऽहंकारतत्त्वानामधिष्ठातारः संकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धाः BrahmSūBh (Rā.) 506.5 (*on* ii. 2.41); VedāntDī. 114.20 (*on* ii. 2.39); अनिरुद्धं प्रद्युम्नं संकर्षणं वासुदेवम् … तर्पयामि CaturCin iii(1). 956.18 = VīraMi.(Āhnika.) 359.8; आवरणपूजामारभेत्। दिग्दलेषु पूर्वादि ओं वासुदेवाय नमः। एवं संकर्षणाय, प्रद्युम्नाय, अनिरुद्धाय TantrSā.(K.) 116.14; 120.28 वासुदेवात् तु व्यूहोत्पत्तिं निशामय। …प्रद्युम्नादनिरुद्धोऽभूत् BṛBrahmaS. i. 13.107; PrasthāBhe. 8.9; AṇuBh 138.20 (*on* ii. 2.42); व्यूहश्चतुर्धा। वासुदेवसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धभेदात् YatīndraDī. 3.8; 84.9; **1D** name of a hero in Vṛṣṇi-clan ये चान्ये यादवास्तथा। … आशावहोऽनिरुद्धश्च MahāBhā. i. 1818*(2); आगावहोऽनिरुद्धश्च …। एते वै बलवन्तश्च वृष्णिवीराः प्रहारिणः MahāBhā. vii. 10.27; vii. 85.58; साम्बं च निहतं दृष्ट्वा चारुदेष्णं च माधवः। प्रद्युम्नं चानिरुद्धं च ततश्चुक्रोध MahāBhā. xvi. 4.43; संकर्षणो वासुदेवः प्रद्युम्नः शाम्ब एव च। अनिरुद्धश्च पञ्चैते वंशवीराः प्रकीर्तिताः VāyuP. ii. 35.2; BrahmāṇḍP. ii. 72.2; चकार गमने बुद्धियोगं साम्बोऽर्बुदं प्रति। … अनुयातः सुदूरं च …। युयुधानानिरुद्धाभ्याम् SkandP. vi. 213.81; **1E** name of a king कार्तवीर्यानिरुद्धाभ्याम् … पुरा मांसं न भक्षितम् MahāBhā. xiii. 116.66; **2** name of a Buddhist monk संशयं विमतिमध्यमुपेत्य मल्ला दिव्यनयनं अनिरुद्धम्। … परिपृच्छे MaVastuAva. i. 66.4; Saund. 16.87; एकस्मिन् समये भगवान् श्रावस्त्यां विहरति स्म जेतवने … महता भिक्षुसंघेन सार्धम् …। तद्यथा …। आयुष्मता चानिरुद्धेन LaliVi. 1.0(9); SaddhaPuṇ. 1.13; पञ्च महाश्रावकशतानि सर्वाणि … समन्तप्रभासनामधेयानि भविष्यन्ति। तद्यथा गयाकाश्यपः … अनिरुद्धो रेवतः SaddhaPuṇ. 132.24; स्थविरमहाकश्यपानिरुद्धसुभूतिप्रभृतीनां च महाश्रावकाणां रूपाणि Divyāva. 226.27; 113.12; यत्तर्हि स्थविरानिरुद्धेनोक्तम् AbhidhKoBh. 258.14 (*on* 4.94); JātaMā. 115.23 (19.34); अनिरुद्धः। राहुलः। आनन्दः MahāVyu. 47.9; 180.57; **3** name of a teacher of Vāstuśāstra वासुदेवोऽनिरुद्धश्च …। अष्टादशैते विख्याता वास्तुशास्त्रोपदेशकाः MatsyaP. 252.3; **4A** an epithet of the sun अनिरुद्धः प्रथमं व्यक्तीभूतः सनातनः। हिरण्यगर्भो भगवानेष च्छन्दसि पठ्यते SūrySi. 12.14; तमोहन्ता भगवांस्तेजसां निधिः। नाम्नानिरुद्धः कालात्मा सूर्योऽयं सवितेति च SiddhāTaVi 1.10; **4B** an epithet of Śiva आत्मभूरनिरुद्धः …। एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव वृषभध्वजम् LiṅgaP. i. 98.102; SaurP. 41.86; आत्मभूरनिरुद्धः … एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव हि हरं हरिः ŚivaP. iv. 35.76 (392B.8); **5A** name of a minister of Cola king Sundara सुन्दरचोळाख्याम् प्राप्तवान् यश्शुभो[द]या[म]। … अस्त्यनिरुद्धनामा[।*] तस्यावनीशमकुटार्पितपादपत्म[Read द्म]युगमस्य मान्यसचिवः EI. xv. 62.87; **5B** name of the grandfather of the minister of Cola king Sundara मान्यसचिवो महनीयकीर्तेः … आहिताग्निरभूदस्याप्यनिरुद्ध[:*] पितामह[:*] EI. xv. 63.101; **5C** name of a minister of King Someśvaradeva महासन्धिविग्रहिर्[ा*]णकनायकश्रीमहीपतिभट्टश्रीअनिरुद्ध। अनयोः परिज्ञप्त्या [Read परिज्ञप्त्या]। … भट्टपुत्रउदयकरसर्म्मणे [Read शर्मणे] सम्य[ग्*] दत्तोऽस्माभिः EI. xii. 241.14; **6** (Tantra) **6A** mystic sound *ḥ* केशवनारायणमाधवगोविन्दविष्णवः। … प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च स्वराणां मूर्तयः क्रमात् ŚāraTi. 2.47; अर्चयेत्…अः अनिरुद्धं नैर्ऋते AgniP. 201.2 [Tantrābhi. 1 (2.10); 2 (10.18); 5 (36.15); 6 (42.11) give *aḥ* (or *visarga*) as Aniruddha] **6B** mystic sound *ś* शषसहोऽनिरुद्धाद्या विज्ञेयाः LakṣmīT. 19.17; **7** name of a Nāga ये नागाः कश्मीरायां कृतालयाः। … नारायणोऽनिरुद्धश्च वासुदेवः NīlaP. (Ved Kumari's Ed.) 924; **8** secret emissary, spy अनिरुद्धश्चरे AnekāSaṁ. 4.149; ViśvaPra. 84.36; अनिरुद्धो यश्चरो भवेत् DharK. 1296; अनिरुद्धः … प्रणिधौ KośaKaTa. 2.6072; **9A** name of the author of Hāralatā व्याख्या मन्वादिशास्त्राणां समालोच्य विविच्यते। विशुद्धिरनिरुद्धेन HārLa. 1.3; 214.7; VīraMi.(Āhnika.) 288.19; 301.4; VīraMi.(Śrāddha.) 337.23; **9B** name of the author of the Vṛtti on Sāṁkhyasūtras वृत्तिः कृतानिरुद्धेन सांख्यसूत्रस्य SāṁkhyaSūVṛ. coloph.

अनिरुद्ध (**a-niruddha**) *n.* **1** name of a mystic formula ससुहृन्मन्त्रवर्गस्य न्यसेदव्यक्तमन्त्रराट्। … सुहृत्प्रपूर्वमिश्राणामनिरुद्धं हि वाचकम् PauṣkS. 27.216; पक्वमुत्तारयेत् पश्चादनिरुद्धेन देशिकः AgniP. 27.12; **2** name of a mystic circle अनिरुद्धं तु पीताभं वर्तुलं चातिशोभनम् BrahmVaiP. ii. 21.76; **3** non-restraint (पञ्चनामभिः) गुणितैरेव सोद्धातैरनिरुद्धैरथापि वा। …शंकरम्… समर्चयेत् ŚivaP. viiA. 32.46 (539A.4); **4** name of a type of literary composition (वाङ्मयभेदाः) संदानमनिरुद्धं च TrikāŚe. iii. 2.24; KalpaK. 445.60 [MW., APTE rope for fastening cattle]

अनिरुद्धक (**aniruddha-ka**) *m.* **1Ai** one of the four forms (*vyūhas*) of Viṣṇu वासुदेवादिमन्त्राणां पूज्यानां लक्षणं वदे। वासुदेवः संकर्षणः प्रद्यू(? द्यु)म्नश्चानिरुद्धकः AgniP. 25.1; VarāP. 148.14; दिग्दलेष्वर्चयेत्ततः। वासुदेवं संकर्षणं प्रद्युम्नमनिरुद्धकम ŚāraTi. 8.10; 15.29; PañcaRā.(Nā.) iii. 2.19; पूज्या मूर्तयः श्रीधरादयः। … वासुदेवं संकर्षणं प्रद्युम्नमनिरुद्धकम्। दलमूलेषु संपूज्य पत्रमध्येषु संयजेत् ŚāraTi. 8.151; वासुदेवं पूर्वभागे दक्षिणे चानिरुद्धकम्। सौम्ये संकर्षणं चैव प्रद्युम्न पश्चिमे यजेत् ŚivaP. vi. 8.18 (480A.7); बलाधिकः स्यात्प्रद्युम्न ऐश्वर्ये चानिरुद्धकः BṛBrahmaS. i. 13.110; वासुदेवसंकर्षणौ प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः। स्फटिकस्वर्णदूर्वेन्द्रनीलाभा वर्णतो मताः ŚilpaRa. ii. 23.40; **1Aii** one of the epithets of Viṣṇu विश्वकेतुरतो नाम न निरुद्धोऽनिरुद्धकः BhaviP. 587B.19; (iii.4). 20.48); विशोधयन्तु चाङ्गेषु मार्जनाद्विष्णुनामभिः। वासुदेवोऽच्युतोऽनन्तः प्रद्युम्नो ह्यनिरुद्धकः BṛBrahmaS. i. 5.12; **1B** name of a particular *śālagrāma* stone with eleven discus-marks (शालग्रामः) चक्रैः … दशावतारो दशभिर्दशैकेनानिरुद्धकः AgniP. 46.13; **1C** name of the son of Madana (i.e. Kāma) कामः … प्रिया चास्य रतिः पुत्रोऽनिरुद्धकः ParaNā. 116; **2A** the deity or mystic form of the vowels वासुदेवः संकर्षणः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः। … संप्रोक्ताः स्वरदेवताः KulārT. 4.53; कथयाम्यर्णानां मूर्तीः शक्तीः … अनिरुद्धको रतिवि(? रि)माः स्वरोपेताः PañcaRā.(Nā.) iii. 2.4; वासुदेवः संकर्षणः प्रद्युम्नो ह्यनिरुद्धकः। चत्वारः केशवाद्यास्तु द्वादश स्वरमूर्तयः BṛBrahmaS. i. 8.30; **2B** the sound *ḥ* सर्गो विसर्गो बिन्द्वन्तो महासेनानिरुद्धकौ। पूर्णामृता तथानन्ता अः – स्वरस्तु वृषध्वजः Tantrābhi. 8(55.7); cf. **अनिरुद्ध**.

अनिरुद्धकामिनी (**aniruddha-kāminī**) *f.* beloved of Aniruddha बाणपुत्री ह्युषानिरुद्धकामिनी BrahmVaiP. iv. 23.150.

अनिरुद्धकृतबाणकलह (aniruddhakṛta-bāṇakalaha) *m.* I fight with Bāṇa done by Aniruddha रणोत्सवायोभयोरपि रथवरौ … रुद्रजनार्दनाविवानिरुद्धकृतबाणकलहक्षुभितशोणितपुरौ … युद्धरङ्गे चिरं चिक्रीडतुः AvantiKa. 113.3; II (aniruddhakṛtabāṇa-kalaha) fight with arrows discharged continuously, AvantiKa. 113.3.

अनिरुद्धगृहिणी (aniruddha-gṛhiṇī) *f.* wife of Aniruddha (i. e. Uṣā) उषा निष्यव्यायान्ते [निशाया अन्ते] स्यात् उपोढो निकटोढयोः (v. l. उषा बाणदुहिता स्यादनिरुद्धगृहिण्युषा) NānārthSaṁ. 15. 18.

अनिरुद्धग्रहासक्ति (aniruddha-grahāsakti) *adj.* I having a desire for unhindered or close embrace अनिरुद्धग्रहासक्तिः कामोत्साहविवर्धनी। तन्वी चेष्टेव दैत्यारेरुद्धवप्रीतिकाङ्क्षिणी NāṭaLaRaK. 2358; II having a strong desire for embracing Aniruddha, NāṭaLaRaK. 2358.

अनिरुद्धघटनाधिगत (aniruddhaghaṭanādhigata) *adj.* obtained from the union with Aniruddha एषोऽहमद्रितनयामुखपद्मजन्मा प्राप्तः सुरासुरमनोरथदूरवर्ती। स्वप्नेऽनिरुद्धघटनाधिगताभिरूपलक्ष्मीफलामसुरराजसुतां विधाय KāvyPra. 358 2.

अनिरुद्धचम्पू (aniruddha-campū) *f.* title of a work [pw.]

अनिरुद्धचरण (aniruddha-caraṇa) *m.* foot of Aniruddha सर्वौषधैः सर्वगन्धैर्देवदेवस्य चक्रिणः। पादं प्रलेपयेद्विद्वान् … ततोऽनिरुद्धचरणौ कूपाद्भिः क्षालयेत्ततः ViṣṇuDhaP. ii 108. 6.

अनिरुद्धतनु (aniruddha-tanu) *f.* body of Aniruddha ब्रह्मरुद्रेन्द्रवरुणमनुकालयमादयः। चतुर्व्यूहात्मकाः सर्वे ह्यनिरुद्धतनौ स्थिताः।… आस्तेऽनन्तासनो हरिः। अनिरुद्धात्मको देवः BṛBrahmaS. i. 13.179.

अनिरुद्धत्व (aniruddha-tva) *n.* I irresistibility, unobstructedness महत्त्वमनपेक्षत्वं सर्वभावक्रियाविधौ। पुरुषैरविभागो यो महापुरुषतास्य सा। एतदेव च तेजस्तत्सैषा शक्तिरुदीरिता। एतदेवानिरुद्धत्वं भगवत्त्वमपीदृशम् AhirbuS. 53.68; अहं नारायणी नाम भावोऽहं तादृशो हरेः …शक्तितेजःसमुन्मेषे ह्यनिरुद्धः स ईरितः। तेजस्त्वन्यानपेक्षत्वमनिरुद्धत्वमप्युत LakṣmīT. 4. 17; II the state of being Aniruddha (belonging to *caturvyūha*) आवाहनादौ … सर्वत्रात्मानमनिरुद्धत्वेन प्रद्युम्नसंकर्षणवासुदेवरूपेण पितृपितामहप्रपितामहांश्च यथाक्रमेण ध्यात्वा SmṛtiCan. v. 370.12.

अनिरुद्धदर्शनसुखा (aniruddhadarśana-sukhā) *adj.* (*f.*) I having pleasure in seeing Aniruddha (the son of Pradyumna) उषामिवानिरुद्धदर्शनसुखाम् … कन्यकामष्टादशवर्षदेशीयामपश्यत् VāsaDa. 62.4; II (aniruddha-darśana-sukhā) whose pleasure of seeing is not obstructed or prevented, VāsaDa. 62.4 (comm. पक्षे। अनिरुद्धमनिवारितं दर्शनसुखं यस्याः)

अनिरुद्धदेव (aniruddha-deva) *m.* I (icon of) the god Aniruddha अतसीपुष्पसंकाशमिदं मूर्तिगणं स्मृतम्। सहानिरुद्धदेवेन अस्यापि चतुरात्मता PauṣkS. 36. 168, II name of a Brahmin अनिरुद्धदेवशर्म्मणः प्रपौत्राय … आचार्य्यश्रीकुबेरदेवशर्म्मणे पुण्ये अहनि विधिवदुदकपूर्व्वकं भगवन्तं श्रीमन्नारायणभट्टारकमुद्दिश्य … एतत् … ताम्रशासनीकृत्य दत्तमस्माभिः EI. xxi. 218.40.

अनिरुद्धपत्नी (aniruddha-patnī) *f.* wife of Aniruddha (i. e. Uṣā) उषानिरुद्धपत्न्याम् NānārthaMa. 1841.

अनिरुद्धपथ (aniruddha-patha) *n.* 'the unobstructed path', the atmosphere, ether (PW., pw., MW., APTE)

अनिरुद्धपुर (aniruddha-pura) *n.* I name of a city (of the king Vyāghrasena belonging to the family of Traikūṭakas and identified with Śūrpāraka, the modern Sopara) स्वस्ति विजयानिरुद्धपुरात् त्रैकूटकान[ां] मातापितृपादानुद्ध्यातः … श्रीमहाराजव्याघ्रसेनः … समाज्ञापयति EI. xi. 220. 1; II the city of Aniruddha (which is one of the heavenly worlds) अनिरुद्धपुरं पश्चाद् दिव्यरूपा महाबलाः। गच्छन्ति साधकवराः स्तूयमानाः सुरासुरैः BrahmP. 226(?227).44.

अनिरुद्धप्रवाहा (aniruddha-pravāhā) *adj.* (*f.*) whose flow is unobstructed स्रवन्तीष्वनिरुद्धासु त्रयो वर्णा द्विजातयः। प्रातरुत्थाय कुर्वीरन् देवर्षिपितृतर्पणम्।… अनिरुद्धासु अनिरुद्धप्रवाहासु VīraMi.(Āhnika.) 170.2.

अनिरुद्धभट्ट (aniruddha-bhaṭṭa) *m.* name of an author [pw., *nt.*]

अनिरुद्धभार्या (aniruddha-bhāryā) *f.* wife of Aniruddha उखानिरुद्धभार्यायामुखा स्थाल्यामपि स्मृता ViśvaLoK. 43. 2.

अनिरुद्धभाविनी (aniruddha-bhāvinī) *f.* Aniruddha's wife [PW., pw., MW., APTE]

अनिरुद्धभास् (aniruddha-bhās) *adj.* whose lustre is unobstructed भ्राजिष्णवो नभसि मेघकृतान्धकारे स्वल्पप्रभा अपि परैरनिरुद्धभासः। खद्योतकाः SūktiMu. 20. 5.

अनिरुद्धम् (aniruddham) *adv.* unobstructedly, uninterruptedly अज्ञानेन निरुद्धं तदनाद्येव सदात्मनः। तदाविर्भूतये सर्वमनिरुद्धं प्रवर्तते MālinīT. 20.3.

अनिरुद्धमनस्क (aniruddhamanas-ka) *adj.* of unrestrained or uncontrolled mind अनिरुद्धमनस्कः सन् योगश्रद्धां दधाति यः। पद्भ्यां जिगमिषुर्ग्रामं स पङ्गुरिव हस्यते YogŚā. 4.37; 4. 38.

अनिरुद्धमन्त्र (aniruddha-mantra) *m.* sacred formula addressed to Aniruddha पुरानिरुद्धमन्त्रेण सकलीकृत्य विग्रहम्। हृद्यागं विधिवत् कृत्वा मण्डलं निर्वपेद् बहिः JayāS. 31. 31.

अनिरुद्धमय (aniruddha-maya) *adj.* identical with Aniruddha पवित्रीकरणार्थाय वर्षपूजाफलप्रदम्। नारायणमयं सूत्रमनिरुद्धमयं वरम्। धनधान्यायुरारोग्यप्रदं संप्रददामि ते AgniP. 37.10.

अनिरुद्धमूर्ति (aniruddha-mūrti) *f.* I image or idol of Aniruddha द्वे वने स्तः कृष्णवनं भद्रवनं तयोरन्तर्द्वादश वनानि पुण्यानि … तेष्वेव देवास्तिष्ठन्ति … तत्र हि…प्रद्युम्नस्य प्रद्युम्नमूर्तिरनिरुद्धस्यानिरुद्धमूर्तिः GopāloTāU. 1.(13)(596. 6); II manifestation of Aniruddha (viz Hṛṣīkeśa, Padmanābha and Dāmodara) अतोऽनिरुद्धमूर्तीनां त्रितयं चावधारय PauṣkS. 36. 163.

अनिरुद्धरूप (aniruddha-rūpa) *adj.* [*f.* -ā] of the form of Aniruddha वासुदेवसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धरूपो व्यूहः NyāySiA. 237.1; मूर्तीश्चतस्र आदाय उत्पश्यामि वरानने। मूर्तीः कृष्णबलभद्रप्रद्युम्नानिरुद्धरूपाः VīraMi.(Tīrtha.) 502. 24.

अनिरुद्धलक्षण (aniruddha-lakṣaṇa) *n.* characteristic of Aniruddha अथानिरुद्धलक्षणम्।… अनिरुद्धस्तु नीलाभो वर्तुलश्चातिशोभनः VīraMi.(Lakṣaṇa.) 549. 7.

अनिरुद्धवत् (aniruddha-vat) *adv.* I as if unobstructed अत्र लोके विनावेशौ सर्वेशौ हरकेशवौ। निरुद्धोऽहं योगबलान्न केनातोऽनिरुद्धवत् PadmP. ii. 38. 19; II like Aniruddha, PadmP. ii. 38. 19.

अनिरुद्धवश (aniruddha-vaśa) *m.* [Loc.] under the control of Aniruddha जनार्दनः। अनिरुद्धवशे सर्वान् स्थिताँल्लोकानलोकयत् SkandP. ii(7). 20. 47.

अनिरुद्धव्यूह (aniruddha-vyūha) *m.* form or manifestation as Aniruddha (the fourth of the quadruple manifestation of Viṣṇu) भगवानेवैको वासुदेवः … स चतुर्धात्मानं प्रविभज्य प्रतिष्ठितः — वासुदेवव्यूहरूपेण, संकर्षणव्यूहरूपेण, प्रद्युम्नव्यूहरूपेण, अनिरुद्धव्यूहरूपेण च BrahmSūBh.(Śaṅ.) 415. 8 (*on* ii. 2. 42)

अनिरुद्धशरीरग (aniruddhaśarīra-ga) *adj.* clinging to the body of Aniruddha दृष्ट्वैव गरुडमनिरुद्धशरीरगाः। शररूपा महासर्पा वेष्टयित्वा तनुं स्थिताः HariVaṁ. 113. 1.

अनिरुद्धश्वास (aniruddha-śvāsa) *adj.* having unrestrained breath कात्यायनः … जपेदनायतासुर्वा त्रिः सकृद्वाघमर्षणम्।… अनायतासुः अनिरुद्धश्वासः VīraMi.(Āhnika.) 282. 15, cf. **अनायतासु**.

अनिरुद्धसंहिता (aniruddha-saṁhitā) *f.* name of a work [pw., *nt.*]

अनिरुद्धसम (aniruddha-sama) *adj.* similar to Aniruddha सूर्यधर्मौ यथा सोमो मनुर्दक्षो बृहस्पतिः। शची रतिश्चानिरुद्धसमास्तारा च मित्रवत् AnuVyā. 53A. 11 (*on* 3. 3)

अनिरुद्धसमीपतस् (aniruddhasamīpa-tas) *adv.* near or close to (the image of) Aniruddha ततोऽस्त्रं कवचं यजेत्। दक्षिणे बाहुमार्गे तु अनिरुद्धसमीपतः JayāS. 15. 160.

अनिरुद्धसमुद्भव (aniruddha-samudbhava) *adj.* [*f.* -ā] born of Aniruddha संहृत्य लोकान् विश्वात्मा ह्यनिरुद्धसमुद्भवः BṛBrahmaS. ii. 1. 20; सर्वत्र वटरूपेण ह्यनिरुद्धसमुद्भवा। तिष्ठामि दुर्गरूपेण दुर्गमाहं दुरात्मनाम्।… एवमुक्त्वा तु सा देवी तत्रैवान्तरधीयत BṛBrahmaS. ii. 1.88.

अनिरुद्धसरस्वती (aniruddha-sarasvatī) *f.* epithet of a (Tantric) goddess महाकालभैरवोऽस्य ऋषिः। अनुष्टुप् छन्दः … क्रीं कीलकम् अनिरुद्धसरस्वती देवता KāliU. 403. 12; 402.9.

अनिरुद्धसुत (aniruddha-suta) *m.* son of Aniruddha, Vajra अनिरुद्धसुतो नाम्ना पार्थेनामिततेजसा।… (better °तेजसा। इन्द्र°) इन्द्रप्रस्थे समागम्य वज्रो राजा कृतस्ततः DevīBhāP. ii. 8. 11.

अनिरुद्धस्वरूप (aniruddha-svarūpa) *adj.* of the form of (the deity) Aniruddha प्रद्युम्नसंकर्षणकवासुदेवस्वरूपकाः। अनिरुद्धस्वरूपोऽयं तर्पयेत्तान् क्रमात् पुनः BṛBrahmaS. iii. 10. 27.

अनिरुद्धांशज (aniruddhāṁśa-ja) *adj.* born of the aspect of Aniruddha अनिरुद्धांशजो धीमान् पद्मनाभः पुरातनः BṛBrahmaS. ii. 1. 20.

अनिरुद्धांशसंभूत (aniruddhāṁśa-sambhūta) *adj.* originated

from the aspect of Aniruddha अनिरुद्धांशसंभूतं महाविद्यासमुद्भवम्। मिथुनं मानसम् LakṣmīT. 5.11.

अनिरुद्धात्मक (aniruddhātma-ka) *adj.* having the form of Aniruddha एकार्णवजले तस्मिन् वैराजपुरुषः स तु। अनिरुद्धात्मकः शेते नागेन्द्रशयने प्रभुः SkandP. ii(9).25.39; विश्वं जाग्रत्पदेशानं सर्वेन्द्रियसमीरकम्।… अनिरुद्धात्मकं तं च चिन्तयेत् प्रथमाक्षरम् LakṣmīT 24.27; यस्य नाभिसमुद्भूतनालगर्भकृतालयः। क्वासौ स पुरुषः साक्षादनिरुद्धात्मकः परः BṛBrahmaS. ii. 1.53; एते वै द्वादशादित्या ह्यनिरुद्धात्मका मताः BṛBrahmaS. iii. 10.23.

अनिरुद्धात्मज (aniruddhātmaja) *m.* son of Aniruddha द्वारकां तु गतो रेमे उग्रसेनादियादवैः। अनिरुद्धात्मजो वज्रः AgniP. 12.53.

अनिरुद्धात्मन् (aniruddhātman) *m.* [Inst.] (Viṣṇu) in the form of Aniruddha (i.e. by way of being Aniruddha) त्यक्तमुद्रारवच्छास्त्रं प्रद्युम्नेन महात्मना। आदाय विधृतं तद्वै अनिरुद्धात्मना हृदि PauṣkS. 39.30; *adj.* (Viṣṇu) having the form of Aniruddha उपाङ्गं पञ्चमं (मन्त्रम्) विद्धि अनिरुद्धात्मनो विभोः JayāS. 6.197; (परमेश्वरः) स्वयमेवानिरुद्धात्मा योजयेच्छाश्वते पदे (साधकम्) JayāS 31.37.

अनिरुद्धादि (aniruddhādi) *adj.* **A** Aniruddha (a descendant of Kṛṣṇa) etc. प्रद्युम्नसाम्बप्रमुखाः…। अनिरुद्धादयश्चान्ये पृथुर्विपृथुरेव च।… वज्रैस्ते निजघ्नुः परस्परम् ViṣṇuP. v. 37.46; BrahmP. 210.42; प्रद्युम्नस्तनयोऽपि पौत्रनिवहो यस्यानिरुद्धादयः। सोऽयं श्रीपतिः … धत्ते चारुसुदर्शनश्रियम् RasāSu. 3.16(1.18); **B** Aniruddha etc. (as five presiding deities of five elements) (पृथिव्यादिभूतानां देवताः) अनिरुद्धादयः पञ्च सत्यपूर्वाः पुरोदिताः। शक्तित्वेन च वर्तन्ते JayāS. 10.22; **C** (the four *mantras*) beginning with Aniruddha आ पादाज्जानुपर्यन्तमा जानोर्मध्यमस्तकम्। आ वस्तिमूर्ध्नो हृदयमा हृदो मस्तकावधि। अनिरुद्धादयो मन्त्राश्चत्वारो विनिवेश्य च PauṣkS. 27.237

अनिरुद्धादितस् (aniruddhāditas) *ind.* [Vār. 1 *on* P. v. 4.44] beginning with Aniruddha सपिण्डीकरणं कुर्यादनिरुद्धादितः क्रमात्। चतुर्भिर्वासुदेवान्तैर्मन्त्रैर्मन्त्रविदां वर PauṣkS. 27.560.

अनिरुद्धादिनप्तृ (aniruddhādi-naptṛ) *m.* Aniruddha and other grandsons (of Kṛṣṇa) रुद्रताक्ष्योद्धवादीनां प्रीतिः सख्येन मिश्रिता। अनिरुद्धादिनप्तृणामेवं केचिद्बभाषिरे BhaktiRaSi. iii. 4.33.

अनिरुद्धादिभेद (aniruddhādi-bheda) *m.* [Inst.] with the division headed by Aniruddha तथारूपं तु तं ध्यायेच्चतुर्धा भेदभावितम्। बहुभिन्नान्नशक्तिभ्य उत्तरोत्तरतां गताः। अनिरुद्धादिभेदेन वासुदेवावसानतः JayāS. 23.124.

अनिरुद्धादिरूपा (aniruddhādi-rūpā) *adj.* (*f.*) having the forms of Aniruddha and others (i.e. Pradyumna and Saṅkarṣaṇa) एतास्तिस्रो दशास्तिस्रः शक्तीः संप्रीणयन्तिं ताः। अनिरुद्धादिरूपास्ता भोक्तृशक्तीर्विचिन्तयेत् AhirbuS. 51.32.

अनिरुद्धादिवासुदेवावसानक (aniruddhādivāsudevāvasāna-ka) *adj.* (the ten days of funeral rites) which begin with (the *mantra* of) Aniruddha and end with (that of) Vāsudeva (द्वितीयदिनमारभ्य यावद्दशमदिनं कर्तव्यविधिः) आरभ्य शिरसो यावदस्त्रमन्त्रैस्तु नारद। अथोर्ध्वमनिरुद्धादिवासुदेवावसानकम्। दशाहमेवं निर्वर्त्य JayāS. 23.88.

अनिरुद्धादिशक्ति (aniruddhādi-śakti) *f.* the four *śaktis* such as Aniruddha etc. शक्तयः केशवादीनां द्वादशानां पृथक् पृथक्। चतस्रो ह्यनिरुद्धादिशक्तयः समुदाहृताः BṛBrahmaS. i. 9.6.

अनिरुद्धादिसत्यान्त (aniruddhādi-satyānta) *adj.* (the four *mantras*) beginning with (that of) Aniruddha and ending with (that of) Satya (शान्तिहोमविधानम्) अनिरुद्धादिसत्यान्तैर्मन्त्रैः पादादि होमयेत् JayāS. 20.290.

अनिरुद्धाद्य (aniruddhādya) *adj.* **A** (the four deities) beginning with Aniruddha अर्चनीयं सदैव हि। दक्षिणे त्वनिरुद्धाद्यं गरुडासनपश्चिमम् PauṣkS. 33.8; **B** (the sounds *ś*, *ṣ*, *s* and *h* regarded as representing the four *vyūhas*) Aniruddha etc. शषसहोऽनिरुद्धाद्या विज्ञेयास्त्रिदशेश्वर LakṣmīT. 19.17.

अनिरुद्धाद्युपाङ्ग (aniruddhādy-upāṅga) *n.* (five) *upāṅgamantras* Aniruddha etc. पाशं च तत्समीपे तु गदाया निकटेऽङ्कुशम्। अनिरुद्धाद्युपाङ्गानि पत्राग्रेषु तु विन्यसेत् JayāS. 12.92.

अनिरुद्धाधिदैवत (aniruddhādhidaivata) *adj.* having Aniruddha as the presiding deity भवेत् प्रथमरात्रं तु वासुदेवाधिदैवतम्। संकर्षदैवतं विद्धि द्वितीयं तु, तृतीयकम्। प्रद्युम्नदैवतं, चान्यदनिरुद्धाधिदैवतम् PāraS. 17.97.

अनिरुद्धान्त (aniruddhānta) *adj.* **A** (*mantra*) ending with (that of) Aniruddha मन्त्राः … चत्वारश्चानिरुद्धान्ता योक्तव्या वा महामते। प्रणवेन हृदि ब्रह्मन् PauṣkS. 27.239; **B** (the group of five *mantras* corresponding to five elements) ending with (that of) Aniruddha सत्याद्यमनिरुद्धान्तं पवित्रं मन्त्रपञ्चकम्। उपाङ्गसंज्ञं यो वेत्ति स सत्यं वेत्ति नान्यथा JayāS. 6.198; 11 17.

अनिरुद्धान्तिम (aniruddhāntima) *adj.* having Aniruddha as the last one तुर्यादिजाग्रदन्तं यत् प्रोक्तं पदचतुष्टयम्। वासुदेवादिना व्याप्तमनिरुद्धान्तिमेन तु LakṣmīT. 11.9.

अनिरुद्धापहारज (aniruddhāpahāra-ja) *adj.* arising from the carrying away of Aniruddha अत्रान्तरे द्वारकायामनिरुद्धापहारजः। वृष्णीनामभवत् क्षोभः DaśāvaC. 8.297.

अनिरुद्धार्कज (aniruddhārka-ja) *adj.* originating from the unobstructed sun परमायुः शतं तस्य तयाहोरात्रसंख्यया। दैनंदिनसृष्ट्यर्थमनिरुद्धार्कजो विधि। भूस्थितानां च जीवानां न स्थिराम्बरवासिनाम् SiddhāTaVi. 5 10.

अनिरुद्धार्था (aniruddhārthā) *adj.* (*f.*) whose goal is not obstructed स्वात्मनो ह्यनिरुद्धार्था निरुपाधिविभूतिका। सर्वाकाराभिमानेन ममेतिदृढसक्तिना। सर्वाकारममापत्तिरनन्तैवोपजायते ŚivDṛ. 7.67.

अनिरुद्धावसानतस् (aniruddhāvasāna-tas) *ind.* ending with (the *vyūha*) Aniruddha यो वै ब्रह्माधिपत्येन चातुर्व्यूहव्यवस्थितः। वासुदेवादिभेदेन त्वनिरुद्धावसानतः PauṣkS. 10.3.

अनिरुद्धेच्छाप्रसर (aniruddhecchāprasara) *adj.* advance of whose willpower is not obstructed, having free course of willpower आत्मैव सर्वभावेषु स्फुरन्निर्वृतचिद्विभुः। अनिरुद्धेच्छाप्रसरः प्रसरद्दृक्क्रियः शिवः ŚivDṛ. 1.2.

अनिरुद्धोपदेश (aniruddhopadeśa) *m.* teaching or instruction of (the teacher) Aniruddha स राजपुंगवो (बल्लालसेनः) ग्रन्थम्…। अनिरुद्धोपदेशेन प्रणिनाय BallāC. 16.18.

अनिरुध्य (a-nirudhya) *ger* **A** not having checked or restrained (oneself) अथवानुग्रहार्थं च लीलार्थं वा तदा मुनिः। अनिरुध्य विचेष्टेद् यः सोऽप्येवं हि सुखी भवेत् LiṅgaP. i. 9.57; **B** not having restricted व्रीहिभिर्यवैर्वा यष्टव्यमिति विकल्पोपदेशे … वाकारस्य तस्मिन् धर्मिणि सर्वात्मना प्रतिक्षेपो नार्थः। किंतु तस्मिन् धर्मिणि प्रयोगान्तरे तत्प्राप्तिमनिरुध्य तत्तत्प्रयोगे प्रतिक्षेपः ŚivārkaMaDī. i. 107.25 (*on* i. 1.2)

अनिरुध्यमानरूपा (anirudhyamāna-rūpā) *adj.* (*f.*) whose nature is not being controlled यं (श्रीकण्ठं) माया क्वचिदनिरुध्यमानरूपा न स्प्रष्टुं प्रभवति ŚrīKaC. 17.28.

अनिरुप्त (a-nirupta) *adj.* not apportioned, not poured out अनिरुप्तं स्थालीपाकं श्रपयित्वाग्निमुपसमाधाय … प्राजापत्यचैतमग्निमुपतिष्ठेत BaudhŚS. iii. 218.17; iii. 219.8; (हविषि) अनिरुप्तेऽभ्युदिते (चन्द्रमसि) प्राकृतीभ्यो निर्वपेदित्याश्मरथ्यः ĀpaŚS. ix. 4 7; HirŚS xv. 1.77 (277.17); आहवनीयमनिरुप्तेनाज्येन यजमानः प्राच्यां प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठन् यूपशकलेनानक्ति VaikhāŚS. 10.8; MīmāSū. vi. 5 16; न च मुष्टिमात्रेण निरुप्तेन न प्रयोजनम्। न ह्येकस्मिन्ननिरुप्ते चत्वारः संभवन्ति ŚābaBh 1312.2 (*on* v. 2.4); नानिरुप्ते प्रायश्चित्तम् ŚāstrDī. 495.20 (*on* vi. 5.3)

अनिरुप्ताभ्युदित (aniruptābhyudita) *adj.* (moon) arisen when (paddy is) not apportioned or poured out अनिरुप्ताभ्युदिते कतमाभ्यो देवताभ्यो निर्वपेत् BhārŚS. ix. 6.3.

अनिरुप्य (a-nirupya) *ger.* not having apportioned or poured out सोऽह वा एषानुवित्तिर्नामेष्टिर्यद् आग्नावैष्णवः। स यमाग्नावैष्णवमनिरुप्य दीक्षयन्त्यननुवित्तयज्ञमुहैव तं दीक्षयन्ति VādhūŚS. iv. 22.14; स यमाग्नावैष्णवमनिरुप्य दीक्षयन्ति, बहिर्धा तस्य यज्ञाच्छिद्रमन्नाद्यं दधति VādhūŚS. iv. 23.3; नारत्नपाणिर्नास्नातः … नाहुत्वा देवताभ्यो नानिरुप्य पितृभ्यो नादत्त्वा गुरुभ्यः … अन्नमाददीत CaraS. i. 8.20; नानिरू(?रु)प्य देवताभ्यो न पितृभ्यः … हितमन्नमश्नीयात् AṣṭāSaṁ. i. 65.3 (1.10); बहुषु व्रीहिषु निर्वापः प्राप्नोति तावन्मात्रांस्त्वनिरू(?रु)प्यैव व्रीहीन् शक्यते पुरोडाशः संपादयितुम् TantıRa. 305.3.

[1]**अनिरूढ** (a-nirūḍha) *adj.* not purged अनिरूढस्य लक्षणम्। तथैव व्या(व्या)धिरात्मा(ध्मा)नं शूलं विण्मूत्रनिग्रहः BhelaS. 247.4 (8.3)

[2]**अनिरूढ** (a-nirūḍha) *adj.* not established, not settled इह त्वनिरूढो ज्ञानसंस्कारः संस्कार्यस्य कालस्य क्लृप्तमानान्तरलभ्यविनियोगादृते न निर्वहति सक्त्वधिकरणन्यायात् CaturCin. iii(2). 337.2. व्रीहीणां तत्प्रकृतितयान्वये सति निरूढं प्रत्यनिरूढस्य शेषतेति न्यायादवहननादीनां द्वारद्वारिभावेनान्वयः TantrRaba. 64 21.

अनिरूढकार्य (anirūḍha-kārya) *n.* rite which is not settled न च निरूढकार्यं प्रत्यनिरूढकार्यस्य शेषता MayūMāli. 183.26 (*on* iii. 1.1); 183.27 (*on* iii. 1.1)

अनिरूढता (anirūḍha-tā) *f.* the state of being that which is not settled न च निरूढकार्यं प्रत्यनिरूढकार्यस्य शेषता निरूढानिरूढता च शास्त्रयोर्भेदे सत्येव भवति MayūMāli. 183. 26 (*on* iii. 1.1)

अनिरूढत्व (anirūḍha-tva) *n.* the state of not being the conventional sense साध्यत्वं द्वितीयार्थं इति सक्त्वधिकरणे व्यवस्थापितत्वेन वाजपेयाधिकरणोक्तन्यायेनैकस्यां क्रियायां साध्यद्वयासमवायात् काष्ठैस्तण्डुलं पचतीत्यादावपि मत्वर्थलक्षणाया आवश्यकत्वान्निरूढत्वानिरूढत्वे अपि समे VaiyūBhū. 129. 19 (*on* 26)

अनिरूढत्वविशिष्टसामानाधिकरण्य (anirūḍhatvaviśiṣṭa-sāmānādhikaraṇya) *n* coreferentiality qualified by 'not being popularly known' अनिरूढत्वविशिष्टसामानाधिकरण्यरूपस्य पूर्वाधिकरणव्युत्पादितनामधेयत्वहेतोरत्राभावात् MīmāKau. i. 173. 21 (*on* i. 4. 3)

अनिरूढत्वोपपत्ति (anirūḍhatvopapatti) *f.* tenability of not being well-settled अरुणया क्रीणातीत्यादावनिरूढकार्यस्यापि शेषित्वस्वीकाराद्वाक्यभेदमात्रादेव निरूढानिरूढत्वोपपत्त्या तत्र शास्त्रभेदस्याप्रयोजकत्वाच्च MayūMāli 183. 28 (*on* iii. 1. 1)

अनिरूपक (a-nirūpaka) *adj.* who does not explain इह खलु अप्रतिभः कविः अप्रगल्भो विवदिषुः, अ(ति? नि)रूपको व्याचिख्यासुः … इत्यकिंचित्करो वर्गः AvantiKa 73. 9

अनिरूपण (a-nirūpaṇa) *n.* non-determination, non-ascertainment, non-defining, non-investigation, non-comprehension, non-description, non-justification, non-explanation न च प्रत्ययमात्रत्वं किंचिदस्त्यनिरूपणात् ŚlokaVār. 5(2). 47 (228. 6); भावान्तरमभावोऽन्यो न कश्चिदनिरूपणात् ŚlokaVār. 5(2). 118 (245. 8); तदानीं तस्याकृतित अन्यत्वेनानिरूपणात् TantrVā. 259. 4 (*on* i. 3. 26); कारकं नाप्यसिद्धत्वान्नाप्यन्यदनिरूपणात् BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 623; त्रयमेषितव्यं विशेषहेतोरनिरूपणेन SaṁkṣeŚā. 3. 187 (ii. 261. 11); न चैवं ज्ञानेऽप्यभिव्यक्त्यपेक्षा संभवति … रूपान्तरेण ज्ञानस्यानिरूपणात् Kāśi. i. 90.11 (*on* 2. 47); ii. 8. 12 (*on* 5(1). 15); iii. 87.20 (*on* 5(4). 146); संविदस्तत्संबन्धाधीनः स धर्मः इति चेत् कस्तया संबन्धः … न विषयविषयिभावस्तस्यैवानिरूपणात् ĀtmaSi. 59. 22; NyāyKuA. ii(2). 78. 11; NyāyRa. 228.18 (*on* 5(2). 47); 246. 14 (*on* 5(2). 118); कस्तर्हि वाक्यार्थः, न हि बाह्यो वाक्यार्थः, पदार्थेभ्योऽन्यस्य तस्यानिरूपणात् NyāyRa. 939.10 (*on* 7. 330); न च कृतिं प्रति शेषित्वं कृत्युद्देश्यत्वम्, भवत्पक्षे शेषित्वस्यानिरूपणात् BrahmSūBh.(Rā.) 129.10 (*on* i. 1.1); ŚrutaPra. iB. 94. 1 (*on* i. 1. 1); स्वाभावव्यवच्छेदस्य भावरूपपरिच्छेदादन्यत्वेनानिरूपणात् NyāyMa. 41.9; NyāySu.(So.) 10. 34 (*on* i. 2. 2); TattvPradī. (Ci.) 180. 5; 237. 9; सिद्धत्वाद्धेतुफलयोर्गतत्वादनिरूपणात्। अयथार्थेऽपि तद्भावान्नेदं तत्त्वमुपेयते TarkSaṁ.(Ā.) 6. 6; 27. 27; TattvCin. ii(1). 427. 1; ŚatDū. 190.8; स्वकाले यदि बाधः स्यान्नाशस्याप्यनिरूपणम् NyāyPari. 51. 2; स्वरूपहेतू न स्तोऽत्र स्तो वा नैवानिरूपणात् NyāyMāVi. 109. 20 (*on* iii. 1.2); 141. 16 (*on* iii. 3. 6); VivaPraSaṁ. 272. 1; NyāySu.(Ja.) 72B. 8 (*on* i. 1. 1); Vādā. 15.3; Nyāyāmṛ. 189A. 8; AdvaiSi. 334. 6; उपसंहारेण प्राप्तिमनिरूपणे हेतुं चेद् ब्रवीषि तत्र वदामः AṇuBh. 211. 5 (*on* iii. 3. 3); अतिदेशस्यापि अङ्गत्वप्रमाणत्वे इहानिरूपणेऽपि न क्षतिः MīmāKau. ii. 134. 10 (*on* iii. 1. 1)

अनिरूपणासहत्व (anirūpaṇāsahatva) *n.* impossibility of non-justification विशेषणविशेष्यभावस्य द्रव्यादिष्वनन्तर्भावादनिरूपणासहत्वादाश्रयासिद्धिः PrakaVi. 437. 21.

अनिरूपणीयत्व (anirūpaṇīya-tva) *n.* the state of being that which cannot be defined or justified सांकेतिकत्वे … शोध्यशोधकभावाद्यनुपयोगात् अनिरूपणीयत्वमेव स्यात् ParāTri. 125.15.

अनिरूपणीयस्वरूप (anirūpaṇīya-svarūpa) *adj.* having the form which cannot be described किमिदं तिरोधानम्।… अनिरूपणीयस्वरूपमन्यदेव वा किंचिदिति ŚatDū. 144.27.

अनिरूपित (a-nirūpita) *adj.* [*f.* -ā] **1** not seen, not perceived निजौजसोज्जासयितुं जगद् द्रुहामुपाजिहीथा न महीतलं यदि। समाहितैरप्यनिरूपितस्ततः पदं दृशः स्याः कथमीश मादृशाम् ŚiśuVa. 1. 37; **2** not mentioned, not described श्रुतौ पुराणे यासां च चरित्रमनिरूपितम्। तासु को विश्वसेत्प्राज्ञः BrahmVaiP. ii. 16. 47; BhāvanāVi. 25. 1; अर्थभेदाधीननिरूपणो ग्रहणभेदो नार्थभेदमन्तरेण शक्यो निरूपयितुं, न च भेदेनानिरूपितः शक्योऽभिभाव्याभिभावकभावेन प्रत्येतुम् TātpaṬ.(Vā.) 451. 16 (*on* ii. 2.14); मातः …। त्वं वेदैरनिरूपिते कुरु जगत्कल्याणमीशप्रिये GaṇeP. i. 83. 34; स्वरूपं किं न जानासि ब्रह्माद्यैरनिरूपितम्। मयूरेशस्य GaṇeP. ii. 122. 16; प्रवृत्त्या हि प्राजापत्येषु पशुषूपाकरणादीनां प्रकृतावनिरूपित एव क्रमो निरूप्यते TantrRa. 233.19; परमेश्वरः सृज्यमानप्रपञ्चवैचित्र्यहेतुप्राणिकर्मसहकृतोऽपरिमितानिरूपितशक्तिविशेषविशिष्टमायासहितः … निखिलप्रपञ्चम् … करिष्यामीति संकल्पयति VedāntPari. 285. 3; निरूपितेषु यत्किंचिद्विशेषेषु प्रयोजनाभावादप्रवर्तमानो निषेधो वक्ष्यमाणेष्टविषय एव संपद्यते। अनिरूपितेषु तु सुतराम् RasGaṅ. 565. 20; **3** not ascertained, not explained, not justified अनवाप्तविशेषांशं यत्किमप्यनिरूपितम् TattvSaṁ. 931 = ŚlokaVār. 5(13). 49(579.4); पुरुषाधीनविज्ञानस्तेभ्यः प्रागनिरूपितः। यः संज्ञासंज्ञिसंबन्धः स चेष्टश्चेत् ध्रुवं कृतः ŚlokaVār. 5(10). 45(509. 5); उपमानं त्वदृष्टेऽर्थे सदृशे चानिरूपिते नैवेष्टम इति तेनापि न मूलश्रुतिसाधनम् TantrVā. 71.8 (*on* i. 3.9); किं तर्हि संनिहितो विशेषः स एव व्यवहारक्षमः नानिरूपितं द्रव्यमात्रम् TantrVā. 532. 3 (*on* v. 2.23(?22)); न दैव एवेत्यभिप्रायः। किं च दैवस्वरूपमप्यनिरूपितमायुष्मता BālaKrī. i. 195.19 (*on* 1. 344); यत्तु नानिरूपितमदर्शनमभावं निश्चाययति, सुषुप्ते प्रसङ्गादिति Kāśi. iii. 193. 7 (*on* 5(8). 1); संबन्धिद्वयाधारो हि संबन्धो नानिरूपितयोस्तयोः निरूपयितुं शक्यते NyāyRa. 510.16 (*on* 5(10). 1); ŚatDū. 142.4; किं प्रामाण्यमप्रामाण्यं चोभयं स्वत एवावगम्यते, अथवान्यतरदपि स्वभावेनानिरूपितं कारणगुणदोषप्रत्ययाभ्यामवगम्यते ŚāstrDī. 20. 7 (*on* i 1.2): अनिरूपितश्च विशेषो न विधिनान्वेतुं योग्यः ŚāstrDī. 134.8 (*on* ii. 2. 5)

अनिरूपित (a-nirūpita) *n.* absence of mentioning (in verbal agreement) यत्तु प्राग्विवाहाद्दानं तदुपसंवादनवचनमात्रम्। न हि तस्मिन्नक्रियमाणेऽभिप्रेतकालेऽवश्यं विवाहनिर्वृत्तिः। कश्चित्प्रागनिरूपिते न दद्यादपि, इतरो वा कदाचिन्न प्रतिगृह्णीयात् ManuBh. i. 220. 12 (*on* 3. 27)

अनिरूपितकरणत्व (anirūpitakaraṇa-tva) *n.* the state of not having the denotation of Instrumental case-relation यत्तूक्तं भावनाविषयत्वप्रतीतेः करणत्वहानिः, तदनिरूपितकरण(त)त्वस्य (v. l. त्वात्) BhāvanāVi. 132. 3.

अनिरूपितकल्पन (anirūpita-kalpana) *adj.* the procedure of which is not specified अनिरूपितकल्पनं भेषजं कल्कीकुर्यात् AṣṭāSaṁ. ii. 168.18 (5. 8)

अनिरूपितकारित्व (anirūpitakāri-tva) *n.* the state of being one acting without giving proper thought तत्राङ्गुलीविचलनभ्रूशिरोवक्रतादयः। अनिरूपितकारित्वमुन्मादः परिकीर्तितः SāhiSā. 5.34.

अनिरूपितकारिन् (anirūpitakār-in) *adj.* acting without giving proper thought, acting thoughtlessly श्रुत्वा पञ्चत्वमायातां महादेवीं नरेशिना। छिन्नं आम्रवनं रोषादनिरूपितकारिणा BṛKathāK. 102*6.9.

अनिरूपितकार्य (anirūpita-kārya) *n.* action which is not well considered or thought about तदत्र कारणं चिन्त्यं त्वया धीमन्निरंतया। अनिरूपितकार्याणां नेह नामुत्र सिद्धयः MahāP. 34.28; *adj.* who cannot see anything (yet) to be done (i. e. who has fulfilled his mission or work) भस्मसात्कृतविपक्षमुपेतं वीक्ष्य कान्तमनिरूपितकार्यम्। तस्य चेतसि सुखाकृतचेष्टा प्रीतिमाधित परां जिनकान्ता Rāvaṇā. 17.50.

अनिरूपितकाल (anirūpita-kāla) *adj.* the time for which is not fixed or specified अधिक्रियत इत्याधिः स विज्ञेयो द्विलक्षणः। कृतकालोऽपनेयश्च यावद्देयोद्यतस्तथा … यावद्देयमुद्यतो यावद्देयोद्यतः गृहीतधनप्रत्यर्पणावधिरनिरूपितकाल इत्यर्थः Mitā. 173.28 (*on* 2. 57)

अनिरूपितकालत्व (anirūpitakāla-tva) *n.* the state of being that the time of which is not fixed or determined, the state of being of uncertain time जीवनपरिमितस्य कालस्यान्तरा किंचित् कर्मावयवं यदा कदाचिद् कुर्वाणः ततो मरणस्यानिरूपितकालत्वाद्यदि कथं चिदन्त्यायामवस्थायां समापयेत् न च म्रियेत TantrVā. 632. 4 (*on* ii. 4.2)

अनिरूपितगोत्व (anirūpita-gotva) *adj.* the cowness of which is not defined अनिरूपितगोत्वव्यक्तिविशेषसादृश्यमेकस्य गोत्वम् NyāyKu. 155. 12.

अनिरूपिततत्त्व (anirūpita-tattva) *adj.* who has not thought upon or investigated the real nature तेन तद्वचनत्वे हि संदेह उपजायते। अनिरूपिततत्त्वानां यावद्दृष्टानुसारिणाम् TantrVā. 146.3 (*on* i. 3. 8)

अनिरूपितत्व (anirupita-tva) *n.* the state of not being explained or made clear अब्रह्मविद्या वा ब्रह्मविद्या वेति निरूपणमपेक्षितम्। तस्यानिरूपितत्वात् बुभुत्सितापरीक्षणं स्यात् ŚrutaPra. ii. 74. 14 (*on* i. 3. 32)

अनिरूपितनिमित्त (anirūpita-nimitta) *adj.* the cause of which is not defined or specified (यादृच्छिकत्वात्स्वप्नस्य तूष्णीमास्येत पण्डितैः) अनिरूपितनिमित्तं हि स्वप्नसुखं न तदभिसंधाय प्रवृत्तिः संभवति NyāyRa. 220.15 (*on* 5(2). 12)

अनिरूपितनियोगव्यापार (anirūpita-niyogavyāpāra) *adj.* who has not understood or ascertained the operation of *niyoga* (i. e. imposed duty) नञर्थपर्यवसाय्येव हि प्रतिषेधविधिः, न पुनस्तदर्थस्यान्यार्थतामवगमयितुं क्षमः। अत्राह — अनिरूपितनियोगव्यापारस्येदं चोद्यम् Bṛha. 38. 8 (*on* i. 1.2)

अनिरूपितपरावर (anirūpita-parāvara) *adj.* who has not taken into consideration what follows and what precedes (in the text) तदि-

दमनिरूपितपरावरस्य परिचोदितम् SphoṭSi. 15.1 (comm. न निरूपितः परो ग्रन्थ उत्तरो ग्रन्थः, अवरश्चाधस्तनो ग्रन्थो येन)

अनिरूपितपरिमाणपूर्व (anirūpitaparimāṇa-pūrva) *adj.* whose amount (of fee) is not fixed previously अनिरूपितपरिमाणपूर्वे चार्थदाने विहितमध्यापनम् ManuBh. i. 274.25 (*on* 3.146)

अनिरूपितप्रत्यय (anirūpita-pratyaya) *adj.* trustworthiness of which is not proved yet अस्ति नः कुलक्रमागतः शल्यसमुद्धरणप्रथितमहिमा नाम पवित्रो मन्त्रः। परं कदाचिदप्यनिरूपितप्रत्ययः KaumuMi 2. 6(27)

अनिरूपितप्रमाणकत्व (anirūpitapramāṇaka-tva) *n.* the state of being that for which proof cannot be pointed out तथा च प्रयोगः— विवादपदं भेदसंवेदनं न प्रमाणनिबन्धनम् अनिरूपितप्रमाणकत्वात् NyāyMa. 55. 8; न च पराभिमतं कार्यं तत्त्वतोऽस्ति अनिरूपितप्रमाणकत्वात् PrakaVi. 75. 13.

अनिरूपितप्रमाणप्रमेयतत्त्व (anirūpita-pramāṇaprameyatattva) *adj.* who has not ascertained the real nature of the means and object (of valid knowledge) न च लौकिकेन दृष्टान्तेन वैदिकोऽर्थो निरूपयितुं शक्यतेऽनुमानादीनामविषयत्वात्। यदप्युक्तं भेदाभेदयोर्विरोध इति। तदभिधीयते अनिरूपितप्रमाणप्रमेयतत्त्वस्येदं चोद्यम् BrahmSūBh.(Bhā.) 16. 27 (*on* i. 1. 4)

अनिरूपितबल (anirūpita-bala) *adj.* whose strength is not ascertained भुक्तं जीर्णाशनं कामं रात्रावप्यनुवासयेत्। केवलानिलनिपीडितं त्वशुद्धमप्यनिरूपितबलं चाप्यनुवासयेदात्ययित्वाद् व्याधेः AṣṭāSaṁ. i. 148. 1(1.28)

अनिरूपितब्रह्मस्वरूप (anirūpita-brahmasvarūpa) *adj.* who has not ascertained the essential nature of Brahman अनिरूपितब्रह्मस्वरूपस्य ब्रह्मदृष्टिरूपासु तासु चिन्तनानवकाशात् ŚatDū. 74. 25.

अनिरूपितभेद (anirūpita-bheda) *m.* distinction that is not ascertained न चानिरूपितभेदाः संवेद्यभेदमलमुपस्थापयितुम् TātpaṬ.(U.) 245. 8 (*on* 5(3).20)=NyāyRa. 274. 10 (*on* 5(3).20); *adj.* difference amongst which is not taken into consideration एकदेशपरिचिता वृक्षा एवानिरूपितभेदा अपि बहवो वनशब्दवाच्याः SiddhāSi. i. 28. 14.

अनिरूपितमूलाग्र (anirūpita-mūlāgra) *adj.* the beginning and the end of which is not ascertained यानि चान्यानि वाक्यानि ··· अनिरूपितमूलाग्रेषु वा पुराणेषु प्रक्षिप्य पठन्ति पापिष्ठाः, तानि प्रत्यक्षश्रुत्यादिपरिशीलनशालिनीषु गरिष्ठगोष्ठीषु नावकाशं लभन्ते ŚatDū. 240. 11.

अनिरूपितरमणीयत्व (anirūpita-ramaṇīyatva) *n.* beauty which cannot be described अनिरूपितरमणीयत्वव्यावहारिकत्वादिविडम्बनमप्यम्बरकुसुमायते ŚatDū. 142. 15.

अनिरूपितरूप (anirūpita-rūpa) *adj.* [*f.* –ā] whose form or nature is not clearly ascertained नानिरूपितरूपमर्थान्तरं किंचिदपि शक्यमस्तीत्यभ्युपगन्तुम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 119.5 (*on* i. 2.18); इष्यत एव सर्वमनिरूपितरूपमिति चेत् ··· प्रपञ्चस्यानिरूपितरूपत्वासिद्धिः IṣṭaSi. 79.9; अस्तु वा विकल्पप्रत्यक्षयोरनिरूपितरूपः कश्चिदेकः प्रवृत्तिसंवादयोग्यो विषयः तथापि विकल्पः प्रमाणत्वं नातिवर्तते NyāyKa. 191.10; ननु ब्रह्मसंबन्धिनी जिज्ञासेत्युक्ते कर्मानिर्देशादनिरूपितरूपा जिज्ञासा स्यात् VedāntKa. 42.21 (*on* i. 1. 1)

अनिरूपितरूपत्व (anirūpitarūpa-tva) *n.* the state of being that the nature or form of which is not ascertained भ्रान्तिबाधयोः स्वरूपस्य तयोर्निवर्त्यनिवर्तकभावस्य निवृत्तेश्च अनिरूपितरूपत्वात् तदसिद्धौ प्रपञ्चस्यानिरूपितरूपत्वासिद्धिः IṣṭaSi. 79. 11.

अनिरूपितरूपसंपद् (anirūpita-rūpasampad) *adj.* whose richness of nature cannot be ascertained अनिरूपितरूपसंपदस्तमसो वान्यभृतच्छदच्छवेः। तव सर्वगतस्य संप्रति क्षितिपः क्षिप्नुरभीशुमानिव ŚiśuVa. 16.50.

अनिरूपितवस्तुका (anirūpitavastu-kā) *adj.* (*f.*) having an object which is not ascertained सत्कायदृष्टिर्निरूपितवस्तुका वक्तव्या अनिरूपितवस्तुका (वा) वक्तव्या। अनिरूपितवस्तु(का) वक्तव्या रज्ज्वां सर्पबुद्धिवत् AbhichSa. 8. 12.

अनिरूपितवस्त्ववलम्बन (anirūpitavastv-avalambana) *adj.* based on objects not ascertained अनिरूपितवस्त्ववलम्बनानां बुद्धिशब्दान्तरादीनां शुक्तिकारजतबुद्धिशब्दादिवद्भ्रान्तिमूलत्वेन वस्त्वन्तरसद्भावासाधकत्वात् BrahmSūBh.(Rā.) 422. 12 (*on* ii. 1. 15); ŚrutaPra. ii. 245. 22 (*on* ii. 1. 15)

अनिरूपितविशेषणा (anirūpita-viśeṣaṇā) *adj.* (*f.*) in which the attributes are not determined न ह्यनिरूपितविशेषणा विशिष्टबुद्धिराविरस्ति ĀgaPrā. 79. 7.

अनिरूपितविषमसमभूमिभाग (anirūpita-viṣamasamabhūmibhāga) *adj.* who has not paid attention to the uneven and even regions of the ground कृतनिश्चयस्तद्दर्शनाशया पुनरपि प्रतीपमगमम्। अनिरूपितविषमसमभूमिभागश्च गत्वा सत्वरस्तं प्रदेशम् ··· तामन्वेषितवान् TilaMañ. 251. 19.

अनिरूपितशक्ति (anirūpita-śakti) *adj.* who has not ascertained the denotative power (of the words) शास्त्रस्था ह्यनिरूपितशक्तयो न शास्त्रार्थमनुष्ठातुं शक्नुवन्ति Kāśi. iii. 231. 10 (*on* 5(10).26½)

अनिरूपितसंबन्धमात्राश्रयण (anirūpitasambandhamātrāśrayaṇa) *n.* acceptance of mere relation which is not specified भवेदेवमैन्द्रवायवादिषु परिहारो मरुत्वतीयादिषु देवतायामेव च्छविधानादवश्यं देवतासंबन्ध एवाङ्गीकर्तव्यः। तथा चैन्द्रवायवादिष्वपि तथास्तु किमनिरूपितसंबन्धमात्राश्रयणेन ŚāstrDī. 137.7 (*on* ii. 2.6)

अनिरूपितसाधारणधर्मस्वरूप (anirūpita-sādhāraṇadharmasvarūpa) *adj.* who has not ascertained the nature of the common property अप्रतिपन्नसंस्थानस्यानिरूपितसाधारणधर्मस्वरूपस्य च सादृश्यावगमासंभवात् VyakiVi. 127. 26.

अनिरूपितस्थानास्थानप्रवर्तिन् (anirūpita-sthānāsthānapravartin) *adj.* who is active in proper or improper places without any consideration सद्यःप्राणापहारक्षमेणाकालमृत्युनानिरूपितस्थानास्थानप्रवर्तिना ··· स्वयोनिना कामेन ··· देवीशरीरमुपेक्षितम् Kād. 258. 7.

अनिरूपितस्थानास्थानवादिन् (anirūpita-sthānāsthānavādin) *adj.* who utters words at proper or improper places without any consideration येनैवं खलु हतविधात्रा केनाप्युपदर्शितमुखरागः स्वपक्षपातमात्रप्रवृत्तिरनिरूपितस्थानास्थानवादी शुक इव वक्तुमेवं शिक्षितः Kād. 311. 18.

अनिरूपितस्वरूपक (anirūpitasvarūpa-ka) *adj.* whose form is not specified यो विद्यमानं प्रधनमनादिष्टस्वरूपकम्। आकाशभूतमादध्यादादिष्टं नैव तद्भवेत् ···। अनादिष्टस्वरूपकम् अनिरूपितस्वरूपकम् SmṛtiCan. iv. 338. 13.

अनिरूपितहेतुविशेष (anirūpita-hetuviśeṣa) *adj.* specific cause of which is not ascertained असति च संबन्धे वस्त्वन्तरस्य वस्त्वन्तरबोधकत्वासंभवादनिरूपितहेतुविशेषं स्वप्नज्ञानवद्यादृच्छिकं शब्दार्थज्ञानं न प्रमाणं भवितुमर्हति ŚāstrDī. 90.11 (*on* i. 1. 5)

अनिरूपितांश (anirūpitāṁśa) *m.* part which is not described विद्याविषये पूर्वमनिरूपितांशश्च निरूप्यते ŚrutaPra. ii. 570. 17 (*on* iv. 1. 1)

अनिरूपिताकार (a-nirūpitākāra) *adj.* nature of which is not defined शब्दार्थयोस्तु न कश्चिदेवमाकारस्संबन्धस्यावगम्यते। न चानिरूपिताकारस्संबन्धोऽस्ति Kāśi. iii. 127. 18 (*on* 5(5). 72)

अनिरूपिताकारविशेषा (anirūpitākāraviśeṣā) *adj.* (*f.*) whose particular form is not described अत एवोक्तमनाकारामेव बुद्धिमनुमिमीमह इति। अनाकारामनिरूपिताकारविशेषामनिर्दिष्टस्वलक्षणामित्यर्थः PañcPā. 8. 4 (*on* i. 1.1)

अनिरूपिताधिकारिता (anirūpitādhikāri-tā) *f.* the state of being that for which the eligible person is not specified अनिरूपिताधिकारितया प्रतिपत्तृशून्यस्य विधेरनुपपत्तेश्च SiddhāSi. i. 8. 16.

अनिरूपितान्यतररूप (anirūpitānyatararūpa) *adj.* whose one or the other nature is not ascertained त्रेधा खल्वपि वक्तारो निरूपिताप्तभावो निरूपितानाप्तभावोऽनिरूपितोभयरूपश्च ··· अनिरूपितान्यतररूपेऽपि (वक्तरि) शब्दान्निश्चय एव Kāśi. i. 73. 11 (*on* 2. 21)

अनिरूपिताभिधान (anirūpitābhidhāna) *n.* statement of what is not ascertained न चैते (तूष्णींभावादयः) हेत्वाभासोद्भावनस्य पुरस्तात्तनाः तस्मादेतदप्यनिरूपिताभिधानाद्यत्किंचित् TātpaṬ.(Vā.) 707.9 (*on* v. 2. 5)

अनिरूपितावस्थ (anirūpitāvastha) *adj.* whose state is not specified (by sense-perception) तेनावश्यमनिरूपितावस्थ एव वक्तृज्ञाने पुरुषवाक्यमागमरूपेणैवार्थं प्रतिपादयतीत्यङ्गीकर्तव्यम् NyāyRa. 417. 13 (*on* 5(5). 42)

अनिरूपितोभयरूप (anirūpitobhayarūpa) *adj.* whose both forms are not ascertained त्रेधा खल्वपि वक्तारो निरूपिताप्तभावो निरूपितानाप्तभावोऽनिरूपितोभयरूपश्च Kāśi. i. 73. 9 (*on* 2. 21)

अनिरूप्य (a-nirūpya) *adj.* **A1** indescribable कस्य नामानिरूप्योऽसौ न मनो लोभयेन्मृगः Rāmā. iii. 41.27; **A11** not possible to be ascertained, beyond description अनिरूप्यमदृश्यं च ज्ञानभेदं मनः स्मृतम् BrahmVaiP. ii. 25.20; (विश्वम्)अनिरूप्यमभूतार्थं मायया जायते स्फुटम् SkandP. iii(3). 19. 63; अनिरूप्यः कृष्णगुणः PañcaRā.(Nā.) ii. 3. 17; **B** which cannot be explained अनिरूप्यो धर्मविधिविषयः TantrVā. 260. 2 (*on* i. 3. 26); न हि जातिवत् व्यक्तिमन्वयमन्तरेण पदार्थस्वरूपमनिरूप्यम् NyāyRaMā. 100. 15; अनिरूप्या निरूप्या वा यागहोमददातयः NyāyMāVi. 239. 24 (*on* iv. 2. 12)

अनिरूप्य (a-nirūpya) *ger.* **A** not having considered carefully निर्वहणमनिरूप्यैव स्वबलावष्टम्भेन सहसा प्रसह्य यत् क्रियते, तत् साहसम् BālaKrī. i. 206.19 (*on* 2. 12); प्रायः स्वशक्तिमन(नि)रूप्य कृता प्रवृत्तिः शक्तिं निजामपि शरीरभृतां क्षिणोति BhikṣāKā. 4. 24; चैद्याद्यास्तात्कालिकद्वेषमनिरूप्य ··· भगवता मोचिताः NyāySu.(Ja.) 606A.12 (*on* iii. 4.5); **B** having disregarded

कैकेय्यमकार्यकारिका । ननु वेत्यनिरूप्य कैतवं मतिमक्षैकजयेऽकरोत्प्रभुः RāghPāṇ. (Dha.) 4.35 (comm. अनिरूप्य अविचार्य); **C** not having known, RāghPāṇ.(Dha.) 4.35 (comm. अनिरूप्य अपरिज्ञाय); **D** not having described, not having explained विनापि च नियमपदप्रवेशं कार्यगतैकरूप्यमनिरूप्यानिस्तारः KhaṇḍanKhā 591.18; आनन्दात्मकत्वमग्रे निरूपणीयमिति अधुना तदनिरूप्य AṇuBh. 24.23 (*on* i. 1.11); 44.8 (*on* i. 1.23)

अनिरूप्यत्व (anirūpya-tva) *n.* the state of being indescribable or inexplicable आशयस्याप्यन्यत्वानन्यत्वाभ्यामनिरूप्यत्वात् BrahmSūBh. (Śaṅ.) 382.11 (*on* ii. 2.18); अनारोपितं रूपं तर्हि तत्त्वम् — इति चेत्, न, आरोपस्यानिरूप्यत्वादुभयत्राप्यसंभवात् TarkSaṁ.(Ā.) 5.26; तद्भेदेनानिरूप्यत्वात् ज्ञानाकारोऽर्थ इष्यताम् AdvaiSi. 434.23.

अनिरूप्यत्वतस् (anirūpyatva-tas) *adv.* on account of being indescribable जगतोऽसत एवमेव युक्त्या त्वनिरूप्यत्वत एव कल्पितत्वात् । तदधिष्ठितभूतरूपमेष्यम् ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 15.56.

अनिरूप्यमाण (a-nirūpyamāṇa) *adj.* not being described न वाक्यार्थस्यायमेवंविध इत्येवं केनचिद्रूपेणानिरूप्यमाणस्य संभवत्युपसर्गैर्विशेषणम् NyāyRa. 870.21 (*on* 7.89)

अनिरूप्यमाणतदात्वायतिविभाग (anirūpyamāṇa-tadātvāyativibhāga) *adj.* wherein the distinction between the present and future is not being considered कन्यान्तःपुरमग्निपरीतमिव पिशाचोपहतमिव वेपमानमनिरूप्यमाणतदात्वायतिविभागम् ··· आकुलीबभूव DaśKuC 35.1.

अनिरूप्यमाणार्थत्व (anirūpyamāṇārtha-tva) *n.* the state of having the meaning that cannot be determined नित्यसत्त्वासत्त्वयोरन्यतरप्रसक्तिनिवारकत्वम् (कारणत्वम्) इति चेन्न । निवारकपदावयवस्य प्रत्ययस्य कारणत्वनिर्वचनं विनानिरूप्यमाणार्थत्वात् KhaṇḍanKhā. 1206.22.

अनिरूप्यस्वरूप (anirūpya-svarūpa) *adj.* the nature of which cannot be described or is beyond description अनिरूप्यस्वरूपं यत् मनोवाचामगोचरम् ।··· एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किंचन AdbyāU. 63; ViveCū. 471.

अनिरूहत् (a-nirūhat) *adj.* not taking away, not removing अग्निमृद्धृत्यानिरूहन् शिक्यादुखामापो देवीः प्रति गृह्णीत भस्मैतदिति तिसृभिरप्सु भस्म प्रवेशयति ĀpaŚS. xvi. 12.11.

अनिरोध (a-nirodha) *m.* **1** (in wooing a girl) freedom or liberty (*lit.* absence of obstruction) अवद्यपण्यवर्यागर्ह्यपणितव्यानिरोधेषु P. iii. 1.101; पण्यावद्यवर्याविक्रेयगर्ह्यानिरोधेषु Kātan. iv. 2.15; SaraKaṇṭhā. (Gr.) i. 3.144; वर्येति वृङो यो भवत्यनिरोधेऽर्थे JaineVyā. 98.15 (*on* ii. 1.88); अनिरोधः अप्रतिबन्धः KāśiVṛ. *on* iii. 1.101 (Nyās प्रसराविघात इत्यर्थः); PrakriKau. ii. 477.10; **2** non-obstruction, non-stoppage, non-hindrance दृष्टश्चानिरोधो भर्जनकपालादौ तेजसः पच्यमानद्रव्यपाकसिद्धेः कलशे च निषिक्तानामपां बहिः शीतस्पर्शग्रहणात् अनिरोधः NyāyMañ. ii. 51. 19. द्रुमास्ते तिष्ठन्त्यनिरोध एव मरुतामन्तं नयन्तो रजः ŚrīKaC. 4.56; छिद्राणामनिरोधाज्जलपरिपूर्णं पतत्यधः सततम् PraboSu. 56; [Inst.] without obstruction एवमेव पर्यटन्नस्वप्नसुन्दरीसौन्दर्यमुद्रां निद्रयाप्यतिशय्य शय्यागृहे कृतसंवेशं वेशयुवतिपरिवृतमवरोधवधूजनमप्यनिरोधेन निरीक्ष्य RāmāCam. 5.14(2) **3** non-restriction य एव निरोधोऽनागत आसीत्, स एव संप्रति वर्तमानो न तु निरोधोऽनिरोध इत्यर्थः TattvVai. 126.22 (*on* 3 13); ननु सर्ववृत्तिनिरोधो योग इत्युक्ते संप्रज्ञाते व्याप्तिर्न स्यात् । तत्र सत्त्वप्रधानायाः सत्त्वपुरुषान्यथाख्यातिलक्षणाया वृत्तेरनिरोधात् SarvaDaSaṁ. 15.257; *adj.* **i** (Buddh.) free from cessation तदत्रानिरोधाद्यष्टविशेषणविशिष्टः प्रतीत्यसमुत्पादः शास्त्राभिधेयार्थ PrasaPa. 3.11; **ii** free from obstruction अनिरोधे निरोधे सत्यस्पत्राकृनाश्च ते । नृजलस्य प्रवाहेण जनः सर्वोऽपि विस्मितः PrabhāC. 181.12.

अनिरोधक (a-nirodhaka) *m* one of the four types of Sāraṅga yogins *lit.* not controlling the breath) योगिनस्त्रिविधा भवन्ति सारङ्गा एकार्ष्या विसरगाश्चेति । अनिरोधका निरोधका मार्गगा विमार्गगाश्चेति चतुर्विधाः सारङ्गाः VaikhāDS i 10.2: *adj.* which does not obstruct न बलं न च नैपुणम् । भवेत्कार्याय पर्याप्तं कालश्च ह्यनिरोधकः । ये सनाथाश्च दातारो गीतवाद्यैरुपस्थिताः । ये चानाथाः परान्नादाः कालस्तेषु समक्रियः ŚivaP. vii 7.19 (510A. 15)

अनिरोधतस् (anirodha-tas) *adv.* without obstruction, freely वायुः परिचितो यस्मादग्निना सह कुण्डलीम् । बोधयित्वा सुषुम्णायां प्रविशेदनिरोधतः HaṭPra. 4.19; पुनः पिङ्गलया पूर्वं पूरयेदुदरं शनैः ।··· यथा त्यजेत्तथापूर्वं धारयदनिरोधतः ŚārṅgaPa 4460.

अनिरोधधर्मन् (anirodha-dharman) *adj.* not having the property of destruction परिज्ञातानि समुच्छिन्नमूलानि तालमस्तकवदनाभासगतानि आयत्यामनुत्पादानिरोधधर्माणि ĀryaŚāS. 19.7.

अनिरोधसंभव (anirodha-sambhava) *m.* possibility of freedom or liberty (in wooing a girl) (अवद्यपण्यवर्या गर्ह्यपणितव्यानिरोधेषु) 'वृङ् संभक्तौ' इत्यस्येदं निपातनम्, तत्रैवानिरोधसंभवात् PadMañ. *on* Kāś Vṛ. *on* P. iii. 1.101.

अनिर्गच्छत् (a-nirgacchat) *adj.* **i** not flowing out मैथुनविघातादतिमैथुनाद्वा शुक्रं चलितमनिर्गच्छद्विमार्गगमनादनिलोऽभितः संगृह्य मेढ्वृषणयोरन्तरे संहरति SuśruS. ii. 3.12. **ii** not going out दत्तदीपाऽनिर्गच्छन्नन्तर्गेहादिनेष्वपि । दाक्षिण्याद्दर्शनं प्रादाद्भृत्यानां भोजनक्षणे (नृपः) RājTa. (Ka.) 8.833.

अनिर्गत (a-nirgata) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** who or which has not come out अग्रतो ह्यस्य पाञ्चालास्तत्रानीके महात्मनः । अनिर्गते सारबले मागधेभ्यो गिरिव्रजात् MahāBhā. ii. 156*(2); दैत्योऽपि दुर्मतिः । जले त्ववध्यमात्मानं विदित्वा न विनिर्गतः । अनिर्गतं तं तु तदा विज्ञाय मधुसूदनः । नौबन्ध एवमुदितो विवेशाथ सुरैः सह NīlaP. 163; अधाक्षुस्ते च तं वृक्षं कूटहंसावली च सा । दग्धां हंसावलीमत्र मेने तस्मादनिर्गताम् KathāSaSāg. xii. 4.177; मर्मकर्माणि चत्वारि पूर्वोक्तानि ··· तेषु विद्धस्य नागस्य शल्यं सद्विप्रणश्यति । अनिर्गतेषु तं प्राप्य निर्गते न स जीवति HastvĀyur. 470.20 (3.12); 470.24 (3 12); चन्द्रं प्रत्येषोक्तिः । अत्र च अस्ति मम प्रियायाः कदापि बहिरनिर्गतायाः, अत एव त्वयाप्यदृष्टाया आननं त्वत्सदृशमिति प्रतीयमाना उपमा RasGaṅ. 237.5; **Aii** which has not gone out ग्रामेष्वन्तः सार्थिका ज्ञातसारा वसेयुः । (सारद्रव्यम्) मुषितं प्रवासितं चैषामनिर्गतं रात्रौ ग्रामस्वामी दद्यात् ArthŚā. ii. 178.2 (4.13); **B** which has not departed असर्वगतपक्षे स्याज्जीवो देहादनिर्गतः । अणुः शरीरमात्रो वा TantrVā. 3.8.18 (*on* ii. 1.5); स मुमूर्षुः यावदस्माच्छरीरादनुत्क्रान्तः अनिर्गतः भवति तावत्पुत्रादीञ्जानाति ChāndoUBh. 504.5 (*on* viii. 6 4) **C** which has not gone forth विषयविषयिभावमात्रे नियामिका वृत्तिश्चेदनिर्गताया ऐन्द्रियकवृत्तेस्तन्नियामकत्वं नातिप्रसंग्रा- (? संगा) वहम् SiddhāLeSaṁ. 127.4; आवरणविच्छेदः स्पष्टता तामनिर्गता । करोतु तुल्यविषया तत्तदज्ञानमेदिनी VedāntSiSūMañ. 1.118.

अनिर्गतदशरात्रा (anirgata-daśarātrā) *adj.* (*f.*) who has not gone through or completed ten days (*lit.* nights) (गौः) अनिर्दशा प्रसवप्रभृत्यनिर्गतदशरात्रा Aparā. 246.3 (*on* 1.170)

अनिर्गतदशाह (anirgata-daśāha) *adj* [*f.* -ā] who or which has not gone through or completed ten days (of impurity) अन्यदेशमृतं ज्ञातिं श्रुत्वा पुत्रस्य जन्म वा । अनिर्गतदशाहं तु शेषाहोभिर्विशुध्यति BṛhaspaSm. 357.32; अशुच्यशुचिना दत्तमाममृच्छकलादिना अनिर्गतदशाहास्तु प्रेता रक्षांसि भुञ्जते Karmapradīpa i. 10.13; अनिर्दशम् अनिर्गतदशाहम् SmṛtiCan. vi. 47.1; (धेनुः) अनिर्दशा अनिर्गतदशाहा नवप्रसूता DīpKa. 21.8 (*on* 1.170); गौरनिर्गतदशाहा DīpKa. 60.20 (*on* 2.163); सूतिका प्रसवोत्तरमनिर्गतदशाहा (गौरदण्ड्या) VīraMi. 642.11 (*on* 2.163); BālamBha. ii. 281.24 *on* 2.163); *m.* ten days which have not elapsed मृतम् ··· अनिर्गतदशाहाद्यशौचकालं यः शृणोति स यदवशिष्टं दशरात्राद्याशौचस्य तावत्कालमविशुद्धो भवति ManvaMu. 209.19 (*on* 5.75)

अनिर्गतदोष (anirgata-doṣa) *adj.* from which the affliction has not disappeared न वानिर्गतदोषेऽक्षिण धावनं संप्रयोजयेत् ŚārṅgaS. iii. 13.118.

अनिर्गतद्वादशाह (anirgata-dvādaśāha) *adj.* who has not gone through or completed twelve days (विगतं तु विदेशस्थं शृणुयाद्यो ह्यनिर्दशम् । ·· तावदेवाशुचिर्भवेत्) अनिर्दशम् अनिर्गतदशाहम् । एतदनिर्गतद्वादशाहादेरुपलक्षणार्थम् SmṛtiCan. vi. 47.1.

अनिर्गतवृत्ति (anirgata-vṛtti) *f.* mental function which has not gone forth विषयावच्छिन्नचैतन्यगतस्य तदावारकाज्ञानस्यानिर्गतवृत्त्या निवृत्त्यभ्युपगमेऽप्यनतिप्रसङ्गात् SiddhāLeSaṁ. 218.7.

अनिर्गतवृत्त्यवच्छिन्न (anirgatavṛtty-avacchinna) *adj.* delimited by the mental function which has not gone forth परोक्षस्थल इवानिर्गतवृत्त्यवच्छिन्नसाक्षिणैव घटादेरपि प्रकाशोपपत्तेः SiddhāLeSaṁ. 214.5; अनिर्गतवृत्त्यवच्छिन्नचैतन्यमेव ··· विषयगोचरमगत्यार्थादभ्युपगम्यत इति SiddhāLeSaṁ. 215.6.

अनिर्गताशौच (anirgatāśauca) *adj* who has not gone through or completed (the period of) impurity (अनिर्दशं च प्रेतान्नम्) प्रेतान्नं शवान्नमनिर्दशमनिर्गताशौचम् ManvaVi. 562.13 (*on* 4.217); अनिर्गताशौचं च सूतकान्नम्, अतुष्टिकरमेव च न भुञ्जीत ManvaMu. 184.30 (*on* 4.217)

अनिर्गति (a-nirgati) *f.* not coming off, not slipping नेत्रवस्त्राञ्चलाग्राणि रज्जूकृत्य निवेशयेत । रन्ध्रेऽग्राणामनिर्गत्यै ग्रन्थिं च रचयेद् दृढम् SaṁgīRa. iii. 489.9 (6.1173

अनिर्गम (a-nirgama) *m.* **A** non-coming out, non-emergence (अहं तु नष्टं न ज्ञात्वा ···) उद्विग्नमानसो जातस्तस्य भ्रातुरनिर्गमात् Rāmā. iv. 182*; न चालेपं रात्रौ प्रयुञ्जीत, मा भूच्छैत्यविहतोष्मणस्तदनिर्गमाद्विकारप्रवृत्तिरिति SuśruS. i. 18.12; अनिर्गमात् पुनरक्षराणामास्यात AvantiKa. 181.2; **Bi** non-going out दुरारोहं तु गिरिजं दुर्गमावेष्ट्य सेनया । अप्रवेशात्

धान्यानां दुर्गस्थानामनिर्गमात्। अन्नक्षयान्निरोधाच्च ··· गिरिदुर्गं जयेन्नृपः Mānaso. ii. 20. 1061; अथ व्रीडा ··· अनिर्गमो बहिःक्वापि दूरादेवावगुण्ठनम् RasāSu. 123.5 (2. 65); **Bii** absence of outlet सर्वेन्द्रियावरोधादुद्योगशतैरनिर्गमं वीक्ष्य। शान्तं तिष्ठति चेतो निरुद्यमत्वं तदा याति PraboSu. 76; **C** absence of going forth प्रमाणवृत्तीनामेव तन्निवर्तकत्वाभ्युपगमात। ननु, नायमपि नियमः। परोक्षवृत्तेरनिर्गमेनाज्ञानानिवर्तकत्वात् SiddhāL-Sam. 147. 3; *adj.* [*f.* -ā] **1** which cannot come out विश्रब्धस्य ··· अधरमवगृह्य दशनान्तर्गतमनिर्गमं कृत्वा हसेत् KāmSū. 109. 20 (2. 3); स प्राह कोऽपि नर्मोक्त्या किं मातेव विपद्यते। शल्यं बिल्वकवन्मेऽभूदित्याजन्माप्यनिर्गमम् PrabhāC. 127.26; **2** not having an outlet हर्म्यकोटिस्फुरत्कोटिध्वजजालान्तरस्थिता। जलजन्मतयेव श्रीर्यस्मादासीदनिर्गमा PrabhāC. 1·1. 15.

अनिर्गमन (a-nirgamana) *n.* **i** not coming out ब्रह्माण्डगर्भमपि योऽधिवसन्त्रिजाण्डपिण्डादनिर्गमनमेव विरांचकार HarVi. 36.28; **ii** non-departure वागादीनां नियमेन तत्तज्जीवसांनिध्यं स्वतश्चानिर्गमनं मृत्युरूपश्रमेण तत्र लयः··· नोपपद्येत AṇuBh 162.18 (*on* ii. 4. 14)

अनिर्गुण (a-nirguṇa) *m.* name or epithet of Śiva (*lit.* not devoid of attributes) (नामभिश्छान्दसैश्चैव इदं स्तोत्रमुदीरयत्) नमो विकृतवेशाय क्रूरामर्षणाय च।··· दीप्तायानिर्गुणाय च LiṅgaP. i. 21. 69; *adj.* not devoid of attributes or qualities शंकरः परमेश्वरः।··· निर्गुणोऽनिर्गुणोऽपि सः ŚivaP. ii(1). 4.32 (41A. 11)

अनिर्ग्रन्थ (a-nirgrantha) *adj.* not freed from ties or hindrances काषायिणोऽप्यनिर्ग्रन्थाः कापाली बहुलास्त्विह।··· उत्पद्यन्ते तदा ते वै संप्राप्ते तु कलौ युगे LiṅgaP. i. 40.39.

अनिर्ग्राह्य (a-nirgrāhya) *adj.* not to be taken in, to be avoided मद्यपेयमनिर्ग्राह्यमिति। अनिर्ग्राह्यम् अस्वीकार्यम् VīraMi.(Āhnika.) 549. 16.

अनिर्घात (á-nirghāta) *m* **i** non-destruction (i. e. preservation) इन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधीरित्याशिषमेवैतामाशास्त इन्द्रियस्य ··· पशूनामनिर्घाताय TaiS. III. i. 8 3; III. ii. 4. 2; BaudhŚS. ii. 158. 16; यद्रुक्ममन्तर्दधातीन्द्रियस्य वीर्यस्यानिर्घाताय MaiS. iv. 4. 4 (iv. 54. 16); TaiBr. I. viii. 9.1; **ii** absence of annihilation or eradication एवमन्येऽपि च गदा व्यावर्तन्ते पुनर्गताः। अनिर्घातेन दोषाणाम् CaraS. vi. 3. 338 (1941 Ed.)

अनिर्घातितत्व (anirghātita-tva) *n.* the state of not being pressed अत्र च हृदि स्थितस्यान्नि(? नि)र्घातितत्वविशेषणस्यासिद्धया त्वसिद्धिर्भाषायां दोषः VīraMi. 406. 13 (*on* 2. 7)

अनिर्घात्य (a-nirghātya) *adj.* not to be forced or brought out [PW., pw., MW.]

अनिर्जय (a-nirjaya) *m.* absence of complete victory अनिर्जयेन द्विषतां यस्यामर्षः प्रशाम्यति। पुरुषोक्तिः कथं तस्मिन् Kirātā. 11. 71.

अनिर्जरितचन्द्रिकम् (a-nirjaritacandrikam) *adv.* in such a manner that the moonlight has not been rendered feeble (लङ्का) यस्यामनिर्जरितचन्द्रिकमर्कपादैः ··· उषसि व्यलासि MahāN. 9.116.

अनिर्जित (a-nirjita) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** not overpowered, invincible तं न बुध्यसि गोविन्दम् ··· तेजोराशिमनिर्जितम् MahāBhā. v. 128.51; HariVaṁ. 90.2; विषयैः कषायरागद्वेषमोहैरनिर्जिताः। भूयास्म त्वत्प्रसादेन TriṣaŚaPuC. iv. 4.220; अनिर्जिताः सन्ति वसुंधरायां त्वया बुधाः केचिदुदारविद्याः ŚaṅkaDigVi.(Mā) 7.52; **Aii** (person) not defeated स शम्बर इति ख्यातः शतमायो महासुरः। ददौ शक्रस्य संग्रामं देवसंघैरनिर्जितः Rāmā. ii. 9. 11; वामो बाहुश्च मे विष्णुर्नित्यं युद्धेष्वनिर्जितः BrahmāṇḍP. i. 26. 58; पूर्वाभिमुखो निबध्यते यः क्षिप्रं प्रकरोति विक्रमम्। राज्ञः समरेष्वनिर्जितो दीर्घं चायुरवाप्नुयान्नरः YogYā 10.30. अनिर्जितो भ्राता विकर्ण एष मम पणः BālBhā. 2.33(2); तारको नाम दैत्येन्द्रः सुरशत्रुरनिर्जितः SkandP. v(1). 18.9; PadmP. v. 40. 58; यस्तेनानिर्जितो युद्धे विष्णुना प्रभविष्णुना। कथमस्मद्विधस्तस्य स्थास्यते समरेऽग्रतः LiṅgaP i. 101 22; (गजाः) ते (ये)षां मुक्ता विषाणेषु पुरीषेषु च रोचना। यस्य स्युस्ते च नृपतेः स राजा स्यादनिर्जितः Hastyāyur. 436. 19 (3.8); **Aiii** not won over पुरा धूर्तैः प्रसिद्धोऽहं युक्त्या धूर्तैरनिर्जिताम्। अवापं विप्रतनयाम् BṛKathāMañ. 10. 272; **Bi** (battle) not conquered तस्मिन्ननिर्जिते युद्धे प्राणान्यदि ह मोक्ष्यसे। अन्यं देहं समास्थाय पुनस्तेनैव योत्स्यसे MahāBhā. xii. 16.22; **Bii** not acquired, not reclaimed दोषान् व्याधींस्तथा मोहमाक्रान्ता भूरनिर्जिता। विवर्धयति नारोहेत्तस्माद्भूमिमनिर्जिताम् MārkP. 39.39; ŚārṅgaPa. 4469; **Biii** not subdued, not prevailed over, not controlled रागादयः कथं जेतुं शक्या वर्षशतैरपि। न योगयोग्यं भवति मन एभिरनिर्जितैः BhaviP. 109A. 30 (i. 61.8); त्वत्प्रसादादनिर्जितैः। रागादिभिरमर्त्यत्वं प्रापुः प्रक्षीणकल्मषाः BhaviP.111A. 3 (i. 62. 17); कुलघाताय पाताय बन्धाय च वधाय च। अनिर्जितानि जायन्ते करणानि शरीरिणाम् YogŚā. 4.27 [Kośas give *anirjita* as the meaning of following words — *ajita*, AnekāSaṁ. 3.229; NānārthaSaṁ. ii. 50.44; ViśvaLoK. 132.77; ViśvaPra. 62. 73; *aparājita*, ViśvaPra. 74. 226; *gaṇādhipati*, ViśvaLoK. 161.249; *acyuta*, ViśvaPra. 62. 73; MediK. 63. 78; ŚabdaRaSaK 136 8]

अनिर्जितदिगन्त (anirjita-diganta) *adj.* who has not conquered the ends of the quarters इदं दिग्विजयप्राप्तराजसूयस्य भूपतेः। अनिर्जितदिगन्तेन लङ्घ्यते कथमासनम् BṛKathāMañ. iii 1. 175.

अनिर्जितरिपु (anirjita-ripu) *adj.* who has not conquered the enemies (भूः) अनिर्जितरिपुः सापि न तस्यावरता मदात् HarVi. 43.65.

अनिर्जिताखिलगोगण (anirjitākhilagogaṇa) *adj.* who has not controlled the whole group of sense-organs अयं व्याधः पापरतः ··· अनिर्जिताखिलगोगणः BrahmP. 169. 28

अनिर्जितात्मचित्त (anirjitātmacitta) *adj.* who has not controlled one's own mind अनिर्जितात्मचित्तानां समन्ताद्दुःखदा दशाः YogVā. v. 14. 41.

अनिर्जितात्मन् (anirjitātman) *adj.* who has not controlled oneself ग्राम्यभुजां तथैवानिर्जितात्मनाम्। ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां च स्वकर्मतः। परिच्युतानां या चेष्टा परलोकार्थमि(? मी)प्सताम्। तस्याश्च यत्फलं सर्वं तत्ते यक्ष भविष्यति MārkP. 50. 59.

अनिर्जितेन्द्रिय (anirjitendriya) *adj.* who has not controlled the sense-organs राज्यं हि नाम।··· नानिर्जितेन्द्रिये ··· पदमेवादधाति Kād. 297.19; (नराः) अनिर्जितेन्द्रियाः कामवशगाः पापकारिणः BṛBrahmaS. ii. 3. 54.

अनिर्जितोपभोग्य (anirjitopabhogya) *adj.* **1** to be enjoyed without restraint (इदम् उद्यानम्) हृदयमिव दुरात्मनामगुप्तं नवमिव राज्यमनिर्जितोपभोग्यम् Mṛcch. 8. 4; **2** to be enjoyed though not conquered, Mṛcch. 8.4.

अनिर्जित्य (a-nirjitya) *ger.* **A** not having conquered अनिर्जित्य रणे सर्वानेतान् ···। अशक्यः ··· हन्तुं दुर्योधनस्त्वया MahāBhā. iii. 37. 17; न चाहं समरे तात कृतवर्मा तथैव च। अनिर्जित्य रणे पाण्डून्व्यपयास्याव कर्हिचित् MahāBhā. x. 4.17; न खल्वनिर्जित्य रघुं कृती भवान् RaghuVa. 3.51; VakroJī. 90. 8; मामनिर्जित्य भूभागे न स्थानं ते कदाचन DevīBhāP. v. 13. 13; न ते स मामनिर्जित्य निर्वाहमवगाहते PāṇḍaC. 8.225; अथवैतमनिर्जित्य दिशं दक्षिण दक्षिणाम्। गतिर्यद्यस्त्यरिस्तत्राप्यनवर्द्धिनृपो बली ĀnandRa. 6.24; **B** not having won or captured न हि शक्ष्याम्यनिर्जित्य गाः प्रयातुं पुरं प्रति MahāBhā. iv. 36. 22; **Ci** not having subdued or controlled कामक्रोधावनिर्जित्य कथं ब्रह्मत्वमिच्छसि Rāmā. i. 1173*(52); **Cii** having kept intact (*lit.* not having destroyed) स्वकारणमनिर्जित्य कार्यार्थं मुनिपुङ्गव।··· प्रेरितं नाभिरन्ध्रेण मया हार्दं कुशेशयम् JayāS. 2. 34.

अनिर्जीर्ण (a-nirjīrṇa) *adj.* not completely destroyed तत्र कर्मणि अक्षीणे अनिर्जीर्णे — जीवप्रदेशेभ्योऽपरिशटिते इच्छेत् मानुषं लोकमागन्तुं न च शक्नोति SthāṇṬ. 187A.13; अनिर्जीर्णाः — तत्प्रदेशानां जीवप्रदेशेभ्योऽपरिशटनात् AupaSūṬ. 208. 9.

अनिर्ज्ञात (a-nirjñāta) *adj.* **A** not known, not fully known, not exactly known अनिर्ज्ञातेऽर्थे गुणसंदेहे च नपुंसकलिङ्गं प्रयुज्यते MahāBh. i. 250. 3 (*on* i. 2. 69); मानं हि नामानिर्ज्ञातज्ञानार्थमुपादीयतेऽनिर्ज्ञातमर्थं ज्ञास्यामीति MahāBh. i. 397. 10 (*on* ii. 1.55); i 427. 9 (*on* ii. 2. 25); निर्ज्ञातोऽर्थो निमित्तमनिर्ज्ञातोऽर्थो निमित्ती। इह च प्रत्ययोऽनिर्ज्ञातः MahāBh. ii. 1. 17 (*on* iii. 1. 1); ii. 379. 13 (*on* v. 2.41); ii 420. 2 (*on* v. 3.67); ii. 428. 2 (*on* v. 3. 92-93); यस्य निर्ज्ञातः कालस्तस्यानुवादः। यस्य त्वनिर्ज्ञातस्तस्य विधिः ŚābaBh. 1456. 7 (*on* vi. 4. 44); विशेष्यं स्यादनिर्ज्ञातं निर्ज्ञातार्थो विशेषणम् VākyaP. 3 (4). 7; अन्यथा भवत्यश्वोऽजापय इत्येवमादिषु नामाख्यातसारूप्यादनिर्ज्ञातं कथं क्रियायां कारके वा व्याक्रियेतेति YogBh. 146 5 (*on* 3. 17); यथा स्थाणावनिर्ज्ञाते, न स्थाणुरिति पुरुष एवायमिति प्रतिपद्यते विपरीतम् BṛĀraUBh. 38. 16 (*on* i. 3. 1); अनिर्ज्ञाते हि ब्रह्मस्वरूपे किं संपादयेत् BṛĀraUBh. 126. 12 (*on* i. 4. 10); अनिर्ज्ञातं लक्ष्यं भवति। निर्ज्ञातं लक्षणम् ManuBh. ii. 332. 9 (*on* 10.5); न चानिर्ज्ञातोऽर्थो ज्ञाने विशेषमापादयति PrakaPañ. 245.7; अनङ्गमाश्रितस्य येषामनिर्ज्ञातमङ्गत्वं तदाश्रितस्य क्रमस्याङ्गत्वे कल्प्यमाने तस्य तावत्स्वयमङ्गता कल्प्येत TantrRa. 254.16; सर्वत्र संबन्धविधाने ज्ञातयोः संबन्धमात्रं विधीयते अनिर्ज्ञातयोस्तु संबन्धिनोः अन्तर्भाव्य तावर्थौ संबन्धविधानमिति SaṅkarKāBh. 81. 19 (*on* ii. 2. 14); निर्ज्ञातस्वरूपस्यापि यागस्य फलभावनाकरणत्वेनानिर्ज्ञातस्य या आकाङ्क्षा — सा विवक्षिता MayūMāli. 523. 29 (*on* vii. 1. 1); **B** not recognised एवमनिर्ज्ञातानि दैवतान्यवधूयन्ते SvapnVā. 1.3(7)

अनिर्ज्ञातकर्तृक (anirjñātakartṛ-ka) *adj.* whose agent is not known अनिर्ज्ञातकर्तृकेषु भक्षेषु पूर्वपक्षोत्थानम् ṬupṬ. 125. 14 (*on* vi. 4. 4)

अनिर्ज्ञातकर्तृत्व (anirjñātakartṛ-tva) *n.* the state of having an

unknown author (व्याख्यानानि) अथान्यान्यपि हरिहरेण कुहूग्रहणपराण्येवानिर्ज्ञातकर्तृत्वेन महार्णवलिखितत्वेन चोपालभ्य कैश्चिदुक्तानीत्युक्त्वोपन्यस्तानि CaturCin. iii(i) 183. 2.

अनिर्ज्ञातकल्पना (anirjñāta-kalpanā) *f.* assumption about unknown (real nature) नानातरुलतागुल्मजालपल्लवशालयः । निर्विकल्पकचिन्मात्रं नाना नि(v. l. °नानि comm.)र्ज्ञातकल्पना YogVā. iii. 100. 13 (comm. अनिर्ज्ञातकल्पना अज्ञाते तत्त्वे यत इयं कल्पना)

अनिर्ज्ञातकाल (anirjñāta-kāla) *adj.* time for which is not known 'प्रहियमाणयोश्च यन्निर्ज्ञातकालं तदितरस्या'निर्ज्ञातकालस्य 'कालं प्रयच्छद्वस्तुतो गुणभूतम्' TantrRa. 132. 7; यच्च निर्ज्ञातकालं हवनादिकमनिर्ज्ञातकालस्य सकृदपि कालपरिच्छेदनिमित्तं भवति Pradī ii 510B.20 (*on* ii. 3. 37); न च तदा प्रहरणं संभवति स्रुग्धारणादिप्रस्तरकार्यानिष्पत्तेरिति प्रहरणमनिर्ज्ञातकालमिति भावः MayūMāli. 215. 7 (*on* iii. 2. 5); अनिर्ज्ञातकालानामेवाङ्गानां प्रधानोत्कर्षेणोत्कर्षात् … इह नास्त्युत्कर्षः MayūMāli. 306. 18 (*on* iii. 6. 7); 491. 12 (*on* vi. 4. 14)

अनिर्ज्ञातकालत्व (anirjñātakāla-tva) *n.* the state of being that the time for which is not known अङ्गानां त्वनिर्ज्ञातकालत्वेन साकाङ्क्षत्वात् … साहित्यापेक्षलभ्यः कालः TantrVā 471. 23 (*on* ii. 2. 3)

अनिर्ज्ञातगिरिप्रहार (anirjñāta-giriprahāra) *adj.* unaware of the blows with the huge rocks निगीर्य निःशेषमथ प्लवंगानङ्गेष्वनिर्ज्ञातगिरिप्रहाराः। स्वमप्यमश्नन् पृतनावशेषमसृग्भुजः RāmC. 32.32.

अनिर्ज्ञातगुण (anirjñāta-guṇa) *adj.* quality of which is not known अनिर्ज्ञातगुणे चैव तिलशब्दः प्रवर्तते VākyaP. 3(14). 9 (comm. तिलशब्दोऽपि जातिनिमित्तोऽनिश्चितनियतगुणसंबद्धे द्रव्ये वर्तते)

अनिर्ज्ञातजातिविशेष (anirjñāta-jātiviśeṣa) *adj.* whose particular caste is not known ननु च रागिणोऽपि…दुष्यन्तप्रायस्य वा निर्ज्ञात(? वानिर्ज्ञात KSS.135)जातिविशेषे शकुन्तलादौ किमियं स्वसौभाग्याभिमानगर्भा उत स्तुतिगर्भोक्तिर्न भवति Loc. 216. 25 (*on* 3.41)

अनिर्ज्ञातजातीय (anirjñātajātīya) *adj.* generic character of which is not known द्रव्येऽनिर्ज्ञातजातीये कृष्णशब्दः प्रयुज्यते VākyaP. 3(14). 9.

अनिर्ज्ञातज्ञानार्थम् (anirjñātajñānārtham) *adv.* in order to have knowledge of that which is not known (before) मानं हि नामानिर्ज्ञातज्ञानार्थमुपादीयतेऽनिर्ज्ञातमर्थं ज्ञास्यामीति MahāBh. i. 397. 9 (*on* ii. 1. 55)

अनिर्ज्ञाततत्त्व (anirjñāta-tattva) *adj.* who has not realised or understood the truth (पुंसः) लोकेऽनिर्ज्ञाततत्त्वस्य मिथ्याधीरुपजायते BṛĀraUBhVā. i. 4. 1543.

अनिर्ज्ञातत्व (anirjñāta-tva) *n.* the state of not being known उपलक्ष्यतावच्छेदकस्य रूपान्तरस्यानिर्ज्ञातत्वात् ŚivārkaMaDī. ii. 142. 24 (*on* ii. 3 19); फलभावनाकरणत्वेनानिर्ज्ञातत्वमादायाकाङ्क्षोपपादने विवक्षितविवेकेन फलभावनाया एवाकाङ्क्षा पर्यवस्यतीति भावः MayūMāli. 526. 5 (*on* vii. 1. 1)

अनिर्ज्ञातत्वसामान्य (anirjñātatva-sāmānya) *n.* common nature as being unascertained अनिर्ज्ञातत्वसामान्यात् आत्मा ज्ञातव्यः, अनात्मा च BṛĀraUBh. 115. 6 (*on* i. 4. 7)

अनिर्ज्ञातत्वाविशेष (anirjñātatvāviśeṣa) *m.* non-difference as being unascertained कर्तव्यत्वेन अनिर्ज्ञातत्वाविशेषात् BṛĀraUBh. 651.9 (*on* iv. 4. 22)

अनिर्ज्ञातद्वारता (anirjñātadvāra-tā) *f.* the state of having an unknown means अधिकारगृहीतस्यापि मोक्षस्य दविष्ठतयानिर्ज्ञातद्वारतया च द्रागिति तत्संबन्धनाशक्यप्रत्ययत्वात् SiddhāSi. i. 32. 6.

अनिर्ज्ञातपरिमाणत्व (anirjñātaparimāṇa-tva) *n.* the state of having unknown magnitude विधिप्रयुक्तापूर्वस्य चानिर्ज्ञातपरिमाणत्वादपूर्वप्रयुक्तधर्माणां यथाविधि व्यवस्था VedāntKa. 409.2 (*on* iii. 3.13)

अनिर्ज्ञातपरिमाणा (anirjñāta-parimāṇā) *adj.* (*f.*) whose duration is not exactly known निर्ज्ञातपरिमाणा हि क्रिया अनिर्ज्ञातपरिमाणायाः क्रियायाः परिच्छेदायोपादीयमाना मासगोदोहादिशब्दवाच्या काल इति दर्शनम् Pradī. ii. 271A. 4 (*on* i. 4.51)

अनिर्ज्ञातपारार्थ्य (anirjñāta-pārārthya) *adj.* whose subsidiary character is not known अनिर्ज्ञातपारार्थ्यं वा तत्र, अत्र तु निर्ज्ञातपारार्थ्यमुदाहरणम् TantrRa. 151. 8.

अनिर्ज्ञातप्रकारत्व (anirjñātaprakāra-tva) *n.* the state of being that whose procedure is not known अपूर्वभावनायास्त्वनिर्ज्ञातप्रकारत्वात् तद्भावना कीदृशीति न ज्ञायते ŚāstrDī. 526. 2 (*on* vii. 1. 1); ज्योतिष्टोमेन … स्वर्गापूर्वं भावयेदित्युक्ते भवति प्रकाराकाङ्क्षा कथं तेन ताभ्यां वा तद्भावनीयमिति अनिर्ज्ञातप्रकारत्वात् VidhiRa. 7(35.9); परंपरया तत्साधनत्वेऽपि अनिर्ज्ञातप्रकारत्वेन धर्मप्रयोजकत्वोपपत्तेः MīmāKau. ii. 146. 18 (*on* iii. 1. 10); (आग्नेयाद्युत्पत्त्यपूर्वसाधनत्वस्य) तस्याप्यनिर्ज्ञातप्रकारत्वेन धर्मप्रयोजकत्वोपपत्तेः BhāṭṭDī. i. 187.20 (*on* iii. 1.4); अनिर्ज्ञातप्रकारत्वनिबन्धनया कीदृशोऽसौ व्यापार इत्याकाङ्क्षया MayūMāli. 526. 16 (*on* vii. 1. 1); 199.11 (*on* iii. 1. 10)

अनिर्ज्ञातप्रयोजन (anirjñāta-prayojana) *adj.* of unknown purpose प्रसिद्धात्कर्मणो भिन्नमनिर्ज्ञातप्रयोजनम्। वाजपेयाङ्गभावेन वाक्येनैव विधीयते ŚāstrDī. 389 1 (*on* iv. 3.13)

अनिर्ज्ञातप्राप्येष्टार्थ (anirjñāta-prāpyeṣṭārtha) *m.* attainable desired object which is not fully known अनिर्ज्ञातप्राप्येष्टार्थप्रार्थना आशा KāṭhUBh. 106. 12 (*on* 1.8)

अनिर्ज्ञातफल (anirjñāta-phala) *adj.* result of which is not known अविच्छिन्ने कथंभावे यत्प्रधानस्य पद्यते। अनिर्ज्ञातफलं कर्म तस्य प्रकरणाङ्गता TantrVā. 831. 14 (*on* iii. 3. 11); Bhām. 621. 7 (*on* iii. 3.25); अनिर्ज्ञातफलं यदेतत्कर्म पठ्यते तस्य प्रकरणिनं प्रत्यङ्गता भवति VedāntKa. 431. 25 (*on* iii 2. 25)

अनिर्ज्ञातफलत्व (anirjñātaphala-tva) *n.* the state of being that the result of which is not known (बृहस्पतिसवस्य) तस्य चानिर्ज्ञातफलत्वादङ्गत्वं नानुपपन्नम् MayūMāli. 388. 13 (*on* iv. 3. 13)

अनिर्ज्ञातमूल (anirjñāta-mūla) *adj.* source of which is not known अनिर्ज्ञातमूलमिदं वचनं परस्परव्याहतपदोपबन्धं चेति CaturCin. iii(1). 182. 6.

अनिर्ज्ञातरूप (anirjñāta-rūpa) *adj.* **A** nature of which is not known न हि अनिर्ज्ञातरूपमसंभाव्यमानं च निर्णीयते PañcPā. 6. 2 (*on* i. 1.1); **B** zero-morpheme) whose form cannot be ascertained यद्येवम्, क्विबनेनानिर्ज्ञातरूपो ज्ञाप्यते, तत्र चायं भवत्यकार इति भविष्यति PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3.2.

अनिर्ज्ञातरूपत्व (anirjñātarūpa-tva) *n.* the state of being that whose phonetic form is not grasped (शब्दाः) न सत्तयैव तेऽर्थानामगृहीताः प्रकाशकाः। अतोऽनिर्ज्ञातरूपत्वात्किमाहेत्यभिधीयते VākyaP. 1. 57 (comm. अगृहीतरूपत्वात)

अनिर्ज्ञातविशेष (anirjñāta-viśeṣa) *adj.* from which specific things are not known सर्वत्र वेदान्तवाक्येषु 'असद्वा इदमग्र आसीत्' … इत्यादिष्वनिर्ज्ञातविशेषेषु 'आत्मा वा इदमेक एवाग्र आसीत्। स ईक्षत लोकान्नु सृजै' इति विशेषवाचिवाक्यनिर्दिष्टस्यैवोक्तेः VedāntSā.(Rā.) 126.4 (*on* i. 4 14); BrahmSūBh.(Śrī.) i 530. 6 (*on* i. 4.14); पञ्च पञ्चजना इति अनिर्ज्ञातविशेषाः पञ्चसंख्याताः प्रकाशकाः पञ्चेन्द्रियाणीत्यवगम्यते VedāntDī. 71. 13. (*on* i. 4.13)

अनिर्ज्ञातशक्ति (a-nirjñātaśakti) *adj.* not requiring any agreed or known denotative function व्याप्तिग्रहणस्मरणाभ्यां पूर्वं समकालं वा शब्दं प्रवृत्तिं च सह दृष्टवतश्शब्दादर्थप्रतीतिर्भवति। स्मृताश्चार्था अनिर्ज्ञातशक्तयस्संसर्गप्रतीतिमुपजनयन्ति NītiMā. 59. 3

अनिर्ज्ञातशक्तिक (anirjñātaśakti-ka) *adj.* whose denotative power (referring to conventional meaning) is not known अनिर्ज्ञातशक्तिकैकदेशयौगिकपदपरमिदं वार्तिकम् BhāṭṭCin. i. 112.5 (*on* i. 1. 4)

अनिर्ज्ञातसंबन्ध (anirjñāta-sambandha) *adj.* whose relation is not known यद्यनिर्ज्ञातसंबन्धोऽप्यर्थं शब्दः प्रबोधयेत् BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 497.

अनिर्ज्ञातसामान्य (anirjñāta-sāmānya) *adj.* who has not known the general nature अनिर्ज्ञातसामान्यस्य विशेषे (जिज्ञासा) नास्ति NyāyVār-Pari. 452. 4

अनिर्ज्ञातस्वरूप (anirjñāta-svarūpa) *adj.* **1** real form of which is not (yet) known पूर्वस्य (विधेः) निर्ज्ञातस्वरूपत्वाद्बाध्यत्वम्, न तूत्तरस्यानिर्ज्ञातस्वरूपस्य Pradī. iv. 140A.14 (*on* iv. 1.114); **2** essential nature of which is not known अथानिर्ज्ञातस्वरूपस्य स्वरूपज्ञापनं तत् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3.2; अनिर्ज्ञातस्वरूपस्य स्वरूपज्ञापनार्थमाद्यमुच्चारणम् उपदेशः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. vi. 1.45; फलभावनानिर्ज्ञातस्वरूपेऽपूर्वे संक्रान्ता MayūMāli. 526. 14 (*on* vii. 1.1)

अनिर्ज्ञातस्वामिक (anirjñātasvāmi-ka) *adj.* owner of which is not known ये च विनष्टद्रव्याणां जीर्णवस्त्रभिन्नभाजनादीनामनिर्ज्ञातस्वामिकानां विक्रयकारिणः ते सर्वेऽपि चौर्यसंभावनया ग्राह्याः VīraMi.(Vyavahāra.) 386. 10.

अनिर्ज्ञाताङ्गभावक (anirjñātāṅgabhāva-ka) *adj.* auxiliary nature of which is not known अप्युपादीयमानं च सिद्धं वस्तु न कर्मणि। पुमर्थं साधयद् दृष्टमनिर्ज्ञाताङ्गभावकम् BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 451.

अनिर्ज्ञातात्मतत्त्व (anirjñātātmatattva) *adj.* **1** which is not aware of the self (जगत्) अनिर्ज्ञातात्मतत्त्वं सदब्रह्मैवावभाति तत् BṛĀra-

UBhVā. i. 4.1314; **ii** who has not realised the true or real nature of the self अनिर्ज्ञातात्मतत्त्वः सन् कामबन्धनबन्धनः। … बंभ्रमीत्यनिशं नरः BṛĀraUBhVā. iv. 4. 248.

अनिर्ज्ञातात्मतत्त्वक (anirjñātātmatattva-ka) *adj.* who has not realised the true nature of the self निःशेषानात्मदृक्तद्वदनिर्ज्ञातात्मतत्त्वकः। न वेत्त्यैकात्म्यमस्मीति वीक्षमाणोऽप्यनात्मनः BṛĀraUBhVā. i. 4. 601; उत्तरंगेऽस्यास्ति विषयो योऽनिर्ज्ञातात्मतत्त्वकः BṛĀraUBhVā iii. 8.77

अनिर्ज्ञातात्मयाथात्म्य (anirjñātātmayāthātmya) *adj.* who has not realised the real nature of the self अनिर्ज्ञातात्मयाथात्म्यैर्यत्तु कैश्चिदिहोच्यते। फलाभिसंधिरहितं विधेतं कर्म मुक्तये BṛĀraUBhVā. iii. 3.14.

अनिर्ज्ञातार्थ (anirjñātārtha) *adj* meant for the sake of that (prescription of time) which is not known तस्य पुनरुच्चारणमनिर्ज्ञातार्थम् ŚābaBh. 1456. 9 (*on* vi. 4 44)

अनिर्ज्ञातावभृथत्व (anirjñātāvabhṛthatva) *adj.* ablutionary character of which is not known निर्ज्ञातसंबन्धस्य वानिर्ज्ञातावभृथत्वस्यावभृथत्वम् ŚābaBh. 1555. 1 (*on* vii. 3. 14)

अनिर्ज्ञातोपायत्व (anirjñātopāya-tva) *n.* **A** the state of being that the means of which is not known क्रत्वर्थं ह्यनिर्ज्ञातोपायत्वात्सर्वादृष्टोपसंग्रहक्षममिति … फलश्रुतिमर्थवादीकरोति TantrVā. 234. 16 (*on* i. 3.25) न फलापूर्वयोः कश्चिद्विशेषः द्वयोरपि भाव्यत्वस्यावगतत्वात्। अनिर्ज्ञातोपायत्वाच्च NyāyRaMā. 172.12; **B** the state of being one who has not known the means (or proper procedure) निरधिकाराणामपि … अनिर्ज्ञातोपायत्वाच्च युक्तैव कथमित्याकाङ्क्षा PrakaPañ 471.15; **C** the state of being that the procedure of which is not known अङ्गापूर्वाणामप्यनिर्ज्ञातोपायत्वेन स्वाङ्गाभावे निष्पत्तौ प्रमाणाभावात् BhāṭṭDī. iii. 46. 2 (*on* ix. 1. 2); iii. 47. 12 (*on* ix. 1. 3)

अनिर्ज्ञातोपायपरिमाणत्व (anirjñātopāyaparimāṇa-tva) *n.* the state of being that the exact magnitude of the means of which is not known स्वशाखोक्तपदार्थाविरोधी शाखान्तरीयः पदार्थः सोऽप्यपूर्वस्यानिर्ज्ञातोपायपरिमाणत्वाद्विरुद्धप्रमाणान्तरानिवारितप्रवेशो गृह्यमाणो न किंचिद्दूषयेत् CaturCin. iii(1). 755 18; क्रत्वपूर्वस्यानिर्ज्ञातोपायपरिमाणत्वेन श्रौताङ्गमात्रेण नैराकाङ्क्ष्यायोगात् MīmāKau. i. 34. 10 (*on* i. 3. 7)

अनिर्ज्ञातोपायाकाङ्क्षा (anirjñātopāyākāṅkṣā) *f.* expectancy about the unknown means वैकृतापूर्वसंबन्धस्यानिर्ज्ञातोपायाकाङ्क्षा नानुपपन्ना PrakaPañ. 486. 21.

अनिर्ज्ञाय (á-nirjñāya) *ger.* not having seen or discerned पूर्वां पौर्णमासीमुपवसेदनिर्ज्ञाय पुरस्तादमावास्यायां चन्द्रमसं यदुपैति यद्यजते तेन सोमं क्रीणन्ति AitBr. 32. 10(828); अनिर्ज्ञाय पुरस्तादमावास्यायां चन्द्रमसं यदुपवसति तेन पूर्वां प्रीणाति KauṣīBr. 3. 1 (8. 20); श्वो नोदेतेत्यभ्रस्य वा हेतोरनिर्ज्ञाय वाऽतोपवसन्ति ŚatBr. XI. i. 4.1; चन्द्रमसं वानिर्ज्ञाय संपूर्णं वा विज्ञायाग्नीनन्वादधाति BaudhŚS. i. 1. 4.

अनिर्ज्ञायमान (a-nirjñāyamāna) *adj.* not being discerned or seen तं मन्यमानः परिदध्याद्विभ्राज आहुतिं जुहुयादनिर्ज्ञायमान आदित्ये KauṣīBr. 18. 5 (80.21)

अनिर्णय (a-nirṇaya) *m.* **A** absence of decision, non-ascertainment सर्वपुरुषास्तद्रहिता इत्यपि तत्संभवविरोधाभावादनिर्णयः PramāVāSvopVṛ. 83. 6; अनिर्णय एव तत्र श्रेयान् NyāyMañ. i. 155. 4; अत्र च ब्रह्मेत्यादिनावगम्येन तद्विषयमवगमं लक्षयति। तदस्तित्वस्य सति विमर्शे विचारात् प्रागनिर्णयात् Bhām. 60. 11 (*on* i. 1.1); सर्वत्र जल्पे निर्णयावसानत्वमेव नास्ति, क्वचिदनिर्णयेऽपि पुरुषापराधतः कथाविच्छेदात् NyāyVārPari. 340 2; वस्तुनश्चानिर्णयादनिर्णयान्तो मिथ्यारूपो वितर्कः SaraKaṇṭhā. 371. 9; एवं तावद्द्वयोर्द्वितीयान्तत्वे नानिर्णय उक्तः TantrRa. 74. 6; पुनरप्यनिर्णयमेवाशङ्क्य परिहरति BrahmSūBh.(Rā.) 270. 8 (*on* i. 2.27); VedāntDī. 39. 14 (*on* i. 2. 27) एकस्य ग्रहेऽन्यस्य त्यागे साधकबाधकप्रमाणाभावादनिर्णयः संशयः Kāvyānu.(He.) 347 3; अनिर्णयेऽपार्थकं वचः TarkSaṁ. (Ā.) 98.14; तत्रापि चैत्रकार्यं स्यादिति तर्कानुकूलनम्। नैतद्देशान्तरे कार्यं नास्त्येवात्रेत्यनिर्णयात् NyāyKu. 184. 20; आगमयोः परस्परविरोधात् अनिर्णये विमतिपदं कर्म भोगनाश्यम् … इत्यपास्तम् TattvCin. ii(2).193.15; आप्नोतीति विधित्वस्य वादत्वस्याप्यनिर्णयात्। न प्रमा चोदनेत्येतन्न वादो ह्येकवाक्यतः NyāyMāVi. 24 2 (*on* i. 2. 2); 39. 22 (*on* i. 3.10); 139. 21 (*on* iii. 3. 3); अनिर्णयः संदेहबीजम् TattvPrakā. 139A. 5 (*on* iii. 1. 4); अनिर्णये तूपासनामात्रोच्छेदप्रसङ्गात्तन्निर्णेतव्यम् TattvPrakā. 166B.4 (*on* iii 3. 12); उद्देश्यतीर्थयात्रैव संकल्प्य तत इति चेत्। न। किमुद्देश्यमित्येवानिर्णयात् TristhaSe. 2. 19; कथमनिर्णयेनैवं विलपसि CaitaCa. 100 9(4); किमयं वैश्वानरो जाठराग्निः किं वा देवताग्निरुत भूताग्निराहोस्वित् विष्णुरिति। अत्र चतुर्ष्वपि वैश्वानरशब्दस्य साधारण्यदर्शनादनिर्णयोऽस्तु GovīBh. 38.3 (*on* i. 2.25); **B** absence of narration of experiences अनिर्णयोऽभिमानः स्यादभिधेयस्य हेतुभिः SāhiSā. 3. 8.

अनिर्णयकारिन् (a-nirṇayakārin) *adj.* which does not bring about ascertainment, inconclusive अनिर्णयकारिणश्च प्रथमस्य हेतोः प्रयोगानर्हत्वात् NyāvMañ. ii. 201.6.

अनिर्णयतस् (anirṇaya-tas) *adv.* due to non-decision का बुद्धिः कोऽयमाभासः …। इत्यनिर्णयतो मोहः सोऽयं संसार इष्यते PañcDa. 8.53.

अनिर्णयतादवस्थ्य (anirṇaya-tādavasthya) *n.* same situation of non-decision तत्रैव वचनान्तरविरोधसद्भावेनानिर्णयतादवस्थ्यात् NyāySu.(Ja.) 431A. 2 (*on* ii 3. 1)

अनिर्णयत्वप्रसङ्ग (anirṇayatva-prasaṅga) *m.* undesired contingency of indecisiveness निर्णयान्तरासादृश्ये निर्णयान्तराणामप्यनिर्णयत्वप्रसङ्गः PramāMī 21.27 (*on* i. 1.27)

अनिर्णयन (a-nirṇayana) *n.* non-transportation (स्थापयेत्) ग्रामादनिर्णयनमसंपातं च सुरायाः, प्रमादभयात् कर्मसु निर्दिष्टानाम् ArthŚā. i. 291. 4 (2. 25)

अनिर्णयप्रसङ्ग (anirṇaya-prasaṅga) *m.* undesired contingency of indecision लिखितसामन्ताद्यभावे स्थावरविवादेष्वनिर्णयप्रसङ्गात् Mitā. 198. 13 (*on* 2.96); VyavaNi. 192.8; कर्मधारयाद्यनेकविधसमासप्रतिभासेनानिर्णयप्रसङ्गे सत्याप्तवचनात्संज्ञासमासोऽङ्गीकृतः PrakaVi. 350. 22; दृष्टप्रमाणाभावेऽनिर्णयप्रसङ्गात् BālamBha. ii. 106.5 (*on* 2. 96)

अनिर्णयरूपत्व (anirṇayarūpa-tva) *n.* the state of having the nature of non-decision न चानिर्णयरूपत्वादप्रमाणत्वमस्याः शङ्कनीयम् PramāMī. 21.26 (*on* i. 1. 27)

अनिर्णयहेतुत्व (anirṇayahetu-tva) *n.* the state of not being a cause of conclusion न पुनरनिर्णयहेतुत्वाद्वेदान्तानाम् IṣṭaSi. 38.4.

अनिर्णयान्त (anirṇayānta) *adj.* [*f.* -ā] ending in non-conclusion or non-decision वितर्कः… द्विधासौ निर्णयान्तश्चानिर्णयान्तश्च कीर्त्यते SaraKaṇṭhā. 369. 11; संशयस्योक्तिर्निर्णयान्ता अनिर्णयान्ता वा भेदकस्यानुक्तावुक्तौ वा ससंदेहः Kāvyānu.(He.) 335.2; 336.10.

अनिर्णयान्तत्व (anirṇayānta-tva) *n.* the state of being that which ends in non-decision मम शराः किराते न व्याप्रियन्त इत्यस्या मिथ्यारूपत्वादनिर्णयान्तत्वाच्च SaraKaṇṭhā. 371. 23

अनिर्णायक (a-nirṇāyaka) *adj.* not decisive संप्रतिसाधनत्वादुभयमप्यनिर्णायकं संशयहेतुः ŚāstrDī. 65. 12 (*on* i. 1. 5); न च तदनिर्णायकम् TattvPrakā. 208B.13 (*on* iv. 2. 7)

अनिर्णायकता (anirṇāyaka-tā) *f.* the state of not being decisive आत्मशब्दस्य चेतनेषु देवमनुष्यादिष्विवाचेतनेषु स्वभावशरीरादिष्वपि प्रयोगदर्शनेन चानिर्णायकतया … अचेतनविषयत्वपर्यवसानात् ŚivārkaMaDī. i. 195. 31 (*on* i. 1. 6)

अनिर्णायकत्व (anirṇāyaka-tva) *n.* the state of not being decisive द्वयोरपि मूलाभावेनानिर्णायकत्वात् NyāyRa. 99.19 (*on* 2. 178); न हि विरुद्धाव्यभिचारिणोरनेकत्वादनिर्णायकत्वम् NyāyRa. 377.15 (*on* 5(4).94); 492. 17 (*on* (9).58); चन्दनदृष्टान्तस्यानिर्णायकत्वात् VedāntKa. 321. 9 (*on* ii. 3. 24); केवलानुमानस्यानिर्णायकत्वात् TattvPrakā. 10A.5 (*on* i 1.3); 43A. 11 (*on* i 3 3); 208A. 5 (*on* iv. 2. 5); अस्य शास्त्रस्यानिर्णायकत्वेन … अप्रामाण्यप्रसङ्गात् ŚivārkaMaDī. i. 107 24 (*on* i 1. 2); CitraMī. 63.5; सर्वेष्टकानाप्यव्यक्तपदरूढेरनिर्णायकत्वम् ŚivārkaMaDī. i. 509. 22 (*on* i. 4 1) विषयत्वेन निश्चिते संदेहाभावेनानिर्णायकत्वाद्वाक्यान्तरानर्थक्यमिति विशेषः MīmāKau. i. 292. 9 (*on* i. 4.27); i. 298. 13 (*on* i. 4. 29); स्वरस्यानिर्णायकत्वात् MīmāKau. ii. 279. 2 (*on* iii. 2. 27); ii 337.4 (*on* iii. 3.12); iii(2). 239.16 (*on* ii. 2.20); तद्वदिह संदिग्धत्वाभावेन तस्यानिर्णायकत्वात् BhāṭṭDī. iii. 63. 13 (*on* ix. 1.9); लिङ्गदर्शनमात्रनिर्णयस्यानिर्णायकत्वात् LalitāSaBh. 227 31 (*on* 296)

अनिर्णिक्त (a-nirṇikta) *adj.* [*f.* á-nirṇiktā] **i** not cleansed, not washed अनिर्णिक्ता२ स्थालीं निदध्यात् ŚatBr.(K.) IV. ii. 3.16; (तस्यानध्यायाः) वाससा मैथुनव्यपेतेनानिर्णिक्तेन VāsiDS. 13.26; SmṛtiCan. i. 161.6; शौचम् … ग्राम्यं वक्षाम्यतः परम्।… अनिर्णिक्ते मृदं दद्यान्मृदन्ते त्वद्भिरेव तु VāyuP. ii. 17.31; एतदनिर्णिक्तवासोविषयम्। अत एव यमः — वासस्यपि ह्यनिर्णिक्ते मैथुनाचरिते सदा SmṛtiCan. i. 161. 3; **ii** (metal) not purified अर्थवादपरो धर्मः …। अनिर्णिक्तमविज्ञातं दायाद्यमिव धार्यते HariVaṁ. 117. 47 (BhārBhāDī. अनिर्णिक्तमिति। मलिनं पित्र्यं स्वर्णपिण्डं स्वर्णत्वेनाविज्ञाय दरिद्रोऽस्मीति मन्यते); न च निर्णिक्तं कांस्यमनिर्णिक्तात्सुवर्णादधिकं भवति NyāySu.(Ja.) 585B.4 (*on* iii. 4.5); **iii** not purified (by means of penance or expiation) एनस्वि-

भिरनिर्णिक्तैर्नार्थं किंचित्समाहरेत् ManuSm. 11.189 (ManuBh., ManvaVi. अकृतप्रायश्चित्तैः); VișņuSm. 54.31; VișņuDhaP. ii. 73.166; अनिर्णिक्तैर्नाचरेदित्युक्ते सामर्थ्यात् कृतनिर्णेजनैः सहाचरणं प्राप्नोत्येव BālaKrī. ii. 80.18 (*on* 3.212(1222))

अनिर्णिक्तपाणि (anirņikta-pāņi) *adj.* who has not washed or cleansed his hands न चाशुचिर्नाप्यनिर्णिक्तपाणिः ··· जुहुयात् MahāBhā. iii. 184. 13.

अनिर्णिक्तवासस् (anirņikta-vāsas) *n.* unwashed or uncleaned garment एतदनिर्णिक्तवासोविषयम् SmŗtiCan. i. 161. 2 = CaturCin. iii(2). 770.17.

अनिर्णिनीषितत्व (anirņinīșita-tva) *n.* the state of not being desired to be determined तदर्थस्य चानिर्णिनीषितत्वात् NyāyRaMā. 6.17.

अनिर्णीत (a-nirņīta) *adj.* [*f.*-ā] **1** not determined, not ascertained उपलब्धोऽनिर्णीतश्चेति व्याहतम् NyāyVār. 14.4 (*on* i. 1.1); व्यभिचारादनिर्णीत व्यावृत्तं सर्वतो गतम् PramāSam. 3.3; तदापातसंदेहे, अतोऽयमनिर्णीतश्चेन्नोपलब्धः TātpaŢ.(Vā.) 40.3 (*on* i. 1.1); 185.7 (*on* i. 1.5); अनिर्णीते साधने साध्यनिर्णयानुपपत्तेः NītiMā. 5.16; संभावितस्य अनिर्णीतस्यैवार्थस्य अत्र जिज्ञासाविषयत्वेन अपेक्षितत्वात् VivaPraSam. 230.15; **2** not settled, not proved वर्णाश्रमेतरा एव हि तावद् वयं, यावदनिर्णीतो धर्मः BālaKrī. i. 7.5 (*on* 1.1); विवादश्चाप्यनिर्णीतः सभायां सोऽभवत्तयोः KathāSaSāg. xii. 10.91; यत्तु वादिनोरनिर्णीते विवादविषये निर्णीतवदेकतरपक्षाभिधानं तत्र सभ्यादेर्दण्डो व्यवहारवर्गे वक्ष्यते DaņdaVi. 272.9; अनिर्णीतेऽपि तस्मिन् महापातकादौ जाताभिशापः ManvaMu. 119.6 (*on* 3.159); अनिर्णीते व्यवहारे व्यवहर्तरि मृते व्यवहारः प्रवर्तते VīraMi. 448.9 (*on* 2.30-32); **3** not fulfilled, cf. **अनिर्णीतप्रतिज्ञ**; **4** not specified श्रौतस्मार्तव्रतं दानं यच्चान्यत्कर्म वैदिकम् । अनिर्णीतासु तिथिषु न किंचित्फलति BŗNāraP. 27.2; अनिर्णीतासु तिथिषु न किंचित्कर्म सिध्यति SaurP. 51.2; अनिर्णीतान्यविदितान्यपिकर्माणि वर्णय KalkiP. ii. 4.5.

अनिर्णीतघटादिसत्ताक (anirņītaghaṭādisattā-ka) *adj.* who has not ascertained the existence of a jar etc. तथा वादिविप्रतिपत्त्यादिभिरनिर्णीतघटादिसत्ताकं पुरुषं प्रति प्रवृत्ता विश्वसत्त्वश्रुतिर्नानुवादिकेत्यर्थः LaCandr. 424.42.

अनिर्णीततात्पर्यक (anirņītatātparya-ka) *adj.* purport of which is not decided अनिर्णीततात्पर्यकाद्वैतवाक्यादिनैव निर्गुणप्राप्त्या वाक्यान्तरेणानुवादो व्यर्थः LaCandr. 726.36.

अनिर्णीतत्व (anirņīta-tva) *n.* the state of not being settled अनिर्णीतत्वादनारभ्यम् TupŢ. 41.8 (*on* iv. 4.3); TantrRa. 205.15; विना विचारेण श्रुत्यर्थस्याप्यनिर्णीतत्वेन संशयास्पदत्वात् NyāySu.(Ja.) 12A.4 (*on* i. 1.1)

अनिर्णीतनित्यत्व (anirņīta-nityatva) *adj.* eternality of which is not ascertained परमाणवश्चेतेऽनन्तरनिर्दिष्टनीतिक्रमेणानिर्णीतनित्यत्वाः NyāyMañ. ii. 164.12.

अनिर्णीतपारमार्थिकवाचकत्व (anirņīta-pāramārthikavācakatva) *adj.* real denotative function of which is not ascertained लोकव्यवहारप्रसिद्धप्रतिपादकत्वमात्रेणानिर्णीतपारमार्थिकवाचकत्वैरपि व्याकरणावयवभूतैः पदैः केषांचित्साधुत्वम् TantrVā. 227.14 (*on* i. 3.24)

अनिर्णीतप्रतिज्ञ (anirņīta-pratijña) *adj.* who has not fulfilled his vow अनिर्णीतप्रतिज्ञानां दुःखितानां तपस्विनाम् ।··· दीर्घं श्मश्रु प्रकीर्तितम् VișņuDhaP. iii. 27.30.

अनिर्णीतप्रयोजनसंबन्ध (anirņīta-prayojanasambandha) *adj.* purpose and relation of which are not ascertained (पदार्थानाम्) न चानिर्णीतप्रयोजनसंबन्धानां लक्षणपरीक्षयोरवकाशः TātpaŢ.(Vā.) 70.7 (*on* i. 1.1)

अनिर्णीतप्रामाण्य (anirņīta-prāmāņya) *adj.* validity of which is not ascertained दृष्टे विषये ह्यनिर्णीतप्रामाण्य एवार्थसंशयात् NyāyMañ. i. 158.24.

अनिर्णीतबलत्व (anirņītabala-tva) *n.* the state of having undetermined strength प्रकरणसमस्य तु प्रतिसाधनप्रतिरुद्धत्वलक्षणस्यानिर्णीतबलत्वात् NyāyPari. 272.5.

अनिर्णीतरूपरसाविनाभाव (anirņīta-rūparasāvinābhāva) *adj.* who has not ascertained the invariable connection between colour and taste रूपं सहकारीत्यपि नानिर्णीतरूपरसाविनाभावोऽनुभवितुमुत्सहते Kāśi. iii. 7.27 (*on* 5(4).3)

अनिर्णीतलेखका (anirņīta-lekhakā) *adj.* (*f.*) scribe of which is not ascertained अनिर्णीतलेखकाया अपि (लिपेः) सांव्यावहारिकत्वात् NyāySu.(Ja.) 238B.5 (*on* ii. 1.2)

अनिर्णीतवित्त (anirņīta-vitta) *n.* (share of) property which is not ascertained धनानामविभक्तानामंशिनां संमतिं विना । तथानिर्णीतवित्तानामसिद्धौ न्यासविक्रयौ MahNirvāT. 12.118 (comm. अनिर्णीतवित्तानां वित्तानि इमानि अस्यैवेति वित्तानि इमानि इयन्ति वेति निर्णयरहितद्रव्याणाम्)

अनिर्णीतविषय (anirņīta-vișaya) *adj.* domain of which is not ascertained अनिर्णीतविषयस्यास्य प्रश्नस्य प्रतिवचनमालोच्याभिप्रायो वर्णनीयः ŚivārkaMaDī. i. 516.32 (*on* i. 4.6)

अनिर्णीतवेदार्थ (anirņīta-vedārtha) *adj.* who has not ascertained the meaning of the Veda अनिर्णीतवेदार्थश्चेद् गुरुकुलान्निवर्तेत PrakaPañ. 28.1

अनिर्णीतव्यवहार (anirņīta-vyavahāra) *adj.* legal matter about whom is not (yet) decided व्यवहारार्थमाहूतं चानिर्णीतव्यवहारं योऽधिकृतो मुञ्चति स उत्तमसाहसं दमं दाप्यः VīraMi. 704.16 (*on* 2.243)

अनिर्णीतसूत्रार्थ (anirņīta-sūtrārtha) *adj.* who has not ascertained the meaning of the Sūtras न चानिर्णीतसूत्रार्था वेदार्थमवधारयन्ति Kāśi. i. 18.25 (*on* 1.43)

अनिर्णीताकर (anirņītākara) *adj.* of unknown origin अये स एवायमनिर्णीताकरो मणिः SubhaDha. 2.9(21)

अनिर्णीताधेय (anirņītādheya) *adj.* occupant of which is not ascertained नन्वनिर्णीताधेयं वेश्म संनिहितपुरस्वामिना संरुध्यत इत्युक्तत्वात्कथं जीवपुरे ब्रह्मसदनलाभः VedāntKa. 157.15 (*on* i. 3.14)

अनिर्णीताभाव (anirņītābhāva) *adj.* who has not ascertained the absence अत एव घटोऽस्ति न वेति पृष्टोऽनिर्णीताभावो न नास्तीति व्यपदिशति Kāśi. iii. 195.20 (*on* 5(8).8)

अनिर्णीतार्थ (anirņītārtha) *adj.* [*f.*-ā] meaning of which is not ascertained (श्रुतयः) अन्या अपि सन्त्यनिर्णीतार्थाः VedāntKa. 383.9 (*on* iii. 2.31); न त्वनिर्णीतार्थवाक्यानुसारेण निर्णीतवाक्यार्थत्यागः ŚivārkaMaDī. i. 529.29 (*on* i. 4.13); राजसूयपदं त्वनिर्णीतार्थम् MīmāNyāPra. 226.11.

अनिर्णीतार्थक (anirņītārtha-ka) *adj.* meaning of which is not ascertained अतोऽनिर्णीतार्थकमुद्भिदादिपदम् ··· निर्णीयते MīmāKau. i. 168.22 (*on* i. 4.2)

अनिर्णीतावयवपरिमाणत्व (anirņītāvayavaparimāņa-tva) *n.* the state of having an unfixed number of syllogistic members अशक्या च सा (अवयवपरिमाणचिन्ता) तन्निरूपकस्याप्यनुमानस्यानिर्णीतावयवपरिमाणत्वादिति TārkiRa. 343.8.

अनिर्णीति (a-nirņīti) *f.* indecision पृथग्दृष्टिरशक्यत्वमनिर्णीतिः समुच्चयः AnuVyā. 48B.2 (*on* 3.3)

अनिर्णीय (a-nirņīya) *ger.* not having ascertained अनिर्णीय प्रवक्तारं बालः प्रश्नं करोति यः । अधमः प्रच्छकः स स्यात् YogVā. ii. 11.48.

अनिर्णीयमानत्व (anirņīyamāna-tva) *n.* the state of not being ascertained गुरुकुले स्थित्वा सकलेतरब्रह्मचारिधर्मान्परित्यज्य वेदार्थो विचारयितव्यः, अविचारितस्यानिर्णीयमानत्वात् PrakaPañ. 27.9.

अनिर्णीयमानप्रामाण्याप्रामाण्य (anirņīyamāna-prāmāņyāprāmāņya) *adj.* validity or invalidity of which is not being ascertained (अर्थापत्तिः) विरोधानुपपत्तिरिति चेन्न ।··· अनिर्णीयमानप्रामाण्याप्रामाण्ययोः (हेत्वोः) इत्यत्रापि तथैव KhaņdanKhā. 784.15.

अनिर्णेय (a-nirņeya) *adj.* which cannot be decided मानुषप्रमाणानिर्णेयस्य निर्णायकं यत्तद्दिव्यम् Mitā. 197.24 (*on* 2.96); अनिर्णेयस्य अर्थस्य BālamBha. ii. 105.15 (*on* 2.96)

अनिर्दग्ध (a-nirdagdha) *adj.* not burnt सर्पिः सिद्धमनिर्दग्धमन्तः-श्रो(स्रो)तः प्रदापयेत् Hastyāyur. 578.15 (4.3); 666.8 (4.20)

अनिर्दग्धतनु (anirdagdha-tanu) *adj.* whose body is not burnt (सः) अनिर्दग्धतनुस्तेन पावकेन हिमत्विषा । उदतिष्ठन्नदीतीरादन्तर्जलजपास्थितः BŗKathāMañ. ix. 2.1004.

अनिर्दग्धबीज (anirdagdha-bīja) *adj.* who has not burnt the seed (of passion) विपर्ययादप्रहीण इति । अनिर्दग्धबीज आश्रयेऽनुपहतबीजभावे वा Sphuțā. ii. 66.11 (*on* 2.36)

अनिर्दग्धरसौषधि (anirdagdha-rasaușadhi) *f.* alchemic medicinal substance that is not burnt (घृतम्) मांसपकमनिर्दग्धरसौषधिसमन्वितम् । ··· दन्तिनां देयम् Hastyāyur. 542.26 (4.1)

अनिर्दयोपभोग्य (anirdayopabhogya) *adj.* fit to be enjoyed without unkindness, to be enjoyed gently अनिर्दयोपभोग्यस्य रूपस्य मृदुनः कथम् ।

कठिनं खलु ते चेतः शिरीषस्येव बन्धनम् Śāk. 3.30.

अनिर्दश (a-nirdaśa) *adj.* [*f.*-ā] **1** (birth or death) which has not crossed or completed ten days (of impurity) **2** (cow etc.) which has not gone through or completed ten days (after calving) **3** (food connected with one) who has not gone through or completed ten days (of impurity due to birth or death) **4** (milk of a cow etc.) which has not gone through or completed ten days (after calving) **5** (child) who has not completed ten days, not ten days old **1** (birth or death) which has not crossed or completed ten days (of impurity) यस्य कुले म्रियेत न तत्रानिर्दशे भोक्तव्यम् ĀpaDS. i(5). 16.18; HirŚS. xxvi. 5.17 (72. 8); विगतं तु विदेशस्थं शृणुयाद्यो ह्यनिर्दशम् । यच्छेषं दशरात्रस्य तावदेवाशुचिर्भवेत् ManuSm. 5.75; 5.79; अन्तरा तु दशाहस्य पुनर्मरणजन्मनी । तावत्स्यादशुचिर्विप्रो यावत्तत्स्यादनिर्दशम् ParāSm. 3.28; (ज्ञातिमरणम्) अनिर्दशमसमाप्तदशाहम् Hā-La. 32.11; अनिर्दशमनिर्गतदशाहम् SmṛtiCan. vi. 47. 1; ManvaVi. 640.2 (*on* 5.79); अनिर्दशमनिर्गतदशाहाद्यशौचकालम् ManvaMu. 209. 19 (*on* 5.75); **2** (cow etc.) which has not gone through or completed ten days (after calving) धेनोश्चानिर्दशायाः ĀpaDS. i(5).17.24; HirŚS. xxvi. 5.56 (76.17); गोश्च क्षीरमनिर्दशायाः सूतके GautDS. ii. 8.22; अनिर्दशाया गोः क्षीरम् ··· भुक्त्वा चान्द्रायणं चरेत् MahāBhā. xiv. App. I. 4 (2819); VṛGautaSm. 613.1(16); प्रयत्नेन विवर्जयेत्।··· अनिर्दशाया गोः क्षीरम् ManuSm. 5.8; संधिन्यनिर्दशावत्सागोपयः परिवर्जयेत् YājñaSm. 1.170; अनिर्दशा प्रसवादारभ्या दशरात्रात् BālaKrī. i. 120. 10 (*on* 1.169); Aparā. 246.3 (*on* 1.170); यस्याः प्रसूताया दशदिनान्यनपक्रान्तानि सा गौरनिर्दशा CaturCin. iii(1). 568. 8; अनिर्दशाया इति पेयूषान्तराद्दोषाधिक्यप्रदर्शनार्थम् ManvaVi. 590. 25 (*on* 5.8); **3** (food connected with one) who has not gone through or completed ten days (of impurity due to birth or death) प्रेतान्नं सूतिकान्नं च यच्च किंचिदनिर्दशम् । अभोज्यम् MahāBhā. xii. 37.21; अभोज्यान्नानिमान् ···। अनिर्दशानां प्रेतानां गणिकानां तथैव च MahāBhā. xiv. App. I. 4(2169); न भुञ्जीत कदाचन।··· सूतिकान्नं च पर्याचान्तमनिर्दशम् ManuSm. 4.212; अनिर्दशं च प्रेतान्नमतुष्टिकरमेव च ManuSm. 4.217; अनिर्दे(? दे)शं च प्रेतान्नं गणिकान्नं तथैव च।··· सर्वत्रापि विवर्जयेत् VṛGautaSm. 586.3(11); भुक्त्वा ··· अनिर्दशं च प्रेतान्नम् ।··· तप्तकृच्छ्रं प्रकुर्वीत AgniP. 168.10; अनिर्दशं सूतकिना सूतकमध्ये दत्तम् ManvaVi. 559. 19 (*on* 4. 212); प्रेतान्नं शवान्नमनिर्दशमनिर्गताशौचम् ManvaVi. 562.13 (*on* 4.217); अनिर्दशं सूतिकान्नं वक्ष्यमाणत्वान्न भुञ्जीत ManvaMu. 184. 3 (*on* 4. 212); अनिर्दशं च प्रेतान्नं दशाहाभ्यन्तरे प्रेतमुद्दिश्य यत्त्यक्तं तत् VīraMi.(Āhnika.) 499 5; 498. 7; **4** (milk of a cow etc.) which has not gone through or completed ten days (after calving) अपेयं च धेन्वा दुग्धमनिर्दशम् MahāBhā xii. 37.21; माहिषं चामरं चैव धेन्वा गोश्चाप्यनिर्दशम् ।··· वर्जनीयं सदा सद्भिस्तत्पयः श्राद्धकर्मणि MārkP. 32.18; अनिर्दशं गवादीनां पयः ManuBh. i. 401. 11 (*on* 4.212); गवां च महिषीणां च वर्जयित्वा ···। सर्वक्षीराणि वर्ज्याणि तासां चैवाप्यनिर्दशम् AgniP. 168. 20; VisṇuDhaP. ii. 73. 36; प्रसूताया गवादेरन्नमदनीयं दुग्धादि अनिर्दशमनतिक्रान्तदशाहं न भोज्यम् CaturCin. iii(1). 773.4; **5** (child) who has not completed ten days, not ten days old एवं चेत्तर्हि भोजेन्द्र पुरग्रामव्रजादिषु । अनिर्दशाननिर्दशांश्च हनिष्यामोऽद्य वै शिशून् BhāgP. x. 4. 31; शम्बरः हृत्वा तोकमनिर्दशम् BhāgP. x. 55.3; अनिर्दशाः स्तनादानैः पूतनाया मरिष्यथ ĀdiP 18. 77.

अनिर्दशगवादिक्षीर (anirdaśagavādi-kṣīra) *n.* milk of a cow etc. which has not gone through or completed ten days (after calving) उत्तरत्र पुनः क्षीराग्रहणसमाचाराच्च औष्ट्रैकशफाविकानिर्दशगवादिक्षीराणि सविकाराणि प्रतिषिध्यन्ते CaturCin iii 1). 568. 11.

अनिर्दशगोक्षीरादि (anirdaśago-kṣīrādi) *adj.* milk etc. of a cow which has not gone through or completed ten days (after calving) अनिर्दशगोक्षीरादिषु प्रायश्चित्तं प्राक् प्रदर्शितम् Mitā. 492.26 (*on* 3. 289)

अनिर्दशज्ञातिमरण (anirdaśa-jñātimaraṇa) *n.* death of a kinsman after which ten days (of impurity) have not passed अनिर्दशज्ञातिमरणश्रवणे दशरात्रशेषमेवाशौचमर्थात्सिध्यति Mitā. 335. 13 (*on* 3. 18)

अनिर्दशम् (anirdaśam) *adv* as long as ten days (of impurity) are not over सूतिकान्नम् ··· तदनाद्यमनिर्दशं दशाहानि यावत् ManuBh. i. 401. 2 (*on* 4. 212 ; i. 401.9 (*on* 4. 212); 'अनिर्दशं' दशाहं यावदशौचिनामन्नं न भोक्तव्यम् CaturCin. iii(1). 772. 20.

अनिर्दशांश (anirdaśāṁśa) *m* [Loc.] in the case of *anirdaśā* (i. e. cow in whose case a period of ten days after calving has not elapsed) अवत्सांशे इवानिर्दशांशेऽपि गोत्वमविवक्षितम् BālamBha. i. 434. 19 (*on* 1. 170)

अनिर्दशाह (anirdaśāha) *adj.* [*f.*-ā] [P. v. 4.91; DEBRU. p. 393] **1** (milk of a cow etc.) which has not gone through or completed ten days (after calving) गोश्च क्षीरमनिर्दशाहायास्सूतके GautDS. 17 20 (GOLS. 50, 1917); भुक्त्वा ··· मासं कुर्यात् व्रतं बुधः। अनिर्दशाहं गोक्षीरम् ŚaṅkhaLiDS. 418; गोऽजामहिषीवर्जं सर्वपयांसि च । अनिर्दशाहानि तान्यपि ViṣṇuSm. 51. 39; इह अनिर्दशाहं च गोः क्षीरमिति पाठे अनिर्दशाहशब्दानुवृत्तौ उष्ट्रादीनामपि दाशाहिकः प्रतिषेध आशङ्क्येत CaturCin. iii(1). 568. 4; **2** who has not gone through or completed ten days (of impurity after death) अनिर्दशाहे परशवे नियोगाद्भुक्तवान्द्विजः । कृमिर्भूत्वा स देहान्ते तां विष्ठां समुपाश्नुत इति VāsiDS. 4.32; **3** (cow etc.) which has not gone through or completed ten days (after calving) संधिनीक्षीरम् ··· गोमहिष्यजानामनिर्दशाहानाम् ··· वर्जयेत् VāsiDS. 14. 35; छागवृषभा अनिर्दशाहा गावः शस्यापबाधे न दण्डमाप्नुयुः ŚaṅkhaLiDS. 306; ग्रामदेववृषा वा अनिर्दशाहा वा धेनुरुक्षाणो गोवृषाश्चादण्ड्याः ArthŚā. ii. 60. 4 (3 10); अनिर्दशाहां गां सूतां वृषान्देवपशूंस्तथा। सपालान्वा विपालान्वा न दण्ड्यान्मनुरब्रवीत् ManuSm. 8. 242 = ViṣṇuDhaP. ii. 72.43; MatsyaP. 227. 27; ManvaVi. 1025. 22 (*on* 8. 242); अनिर्दशाहाम्, प्रसवोत्तरमनतिक्रान्तदशरात्राम् VīraMi.(Rājanīti.) 300. 11; VīraMi.(Vyavahāra.) 352.10; अनिर्दशाहेति । अनिर्गतदशाहा गौरित्यर्थः BālamBha. ii. 281.24 (*on* 2.163); *n.* [Loc.] as long as (a period of) ten days (of impurity after death) has not elapsed अनिर्दशाहे पक्वान्नं नियोगाद्यस्तु भुक्तवान्। कृमिर्भूत्वा स देहान्ते तद्विष्ठा(?ष्ठा)मुपजीवति VasiSm. 4. 26 (ASS 48, 1929)

अनिर्दशाहसंधिनीक्षीर (anirdaśāhasandhinī-kṣīra) *n.* milk of a Sandhinī-cow and of a cow which has not gone through or completed ten days (after calving) अनिर्दशाहसंधिनीक्षीरमपेयम् BaudhDS. i. 5.135.

अनिर्दहत् (a-nirdahat) *adj.* not burning निर्दग्धनिखिलक्षोणीरुहषक्षोऽपि लक्षशः। को नाम दहनो हन्त महीधरमनिर्दहन् PāṇḍaC. 13. 685.

अनिर्दान्त (a-nirdānta) *m.* name of a Yādava warrior (*lit.* not subdued) गवेषणोऽपि चैवं तु षड्भिर्विव्याध मार्गणैः। अनिर्दान्तस्तथाष्टाभिर्बृहद्दुर्गश्च पञ्चभिः। प्रतिविव्याध तांश्चैवः HariVaṁ. 87. 55.

अनिर्दाह (á-nirdāha) *m.* non-burning (i. e. prevention of burning) अच्छम्बट्कारं व्यत्यासमन्वाहानिर्दाहाय TaiS. II. iii. 6. 2; II. iii. 7. 4; तत्स्विच्चर्ममकरनिर्दाहाय MaiS. ii. 3.7 (ii. 34. 18); अन्नकामुपास्य सादयति शान्त्या अनिर्दाहाय MaiS. iii. 3.3 (iii. 35.12); KapiKaS. 31. 18 (166.19); यत्पर्यग्निं करोति पशुमेव करोति शान्त्या अनिर्दाहाय MaiS. iv. 1.9 (iv. 11. 11); KāṭhS. 31.7 (iii. 8.11); वैश्वदेवत्वायोत्तानेषु कपालेष्वधिश्रपयति चरुमेव करोति शान्त्या अनिर्दाहाय KāṭhS. 12.5 (i. 167. 3); यत्पुष्करपर्णेन संभरति स्वेनैवैनं योनिना संभरति । शान्त्या अनिर्दाहाय KapiKaS. 30.2 (139. 13); 31. 7 (154.2); इत्येतास्वेव वायुमतीषु कार्यं वायुर्वै शान्तिः शान्त्या एवानिर्दाहायेति JaimiBr. 2. 138; 2.342; यद्वैवैतत् पदं पवस्वेत्यवस्तात् पर्यूढं भवति, तेनायं वायुरवस्तात् पर्यूढः पवतेऽनिर्दाहाय JaimiBr. 2. 389; 3. 66; अस्येदेव प्ररिरिचे महित्वमित्यनूच्य प्राच्यां दिशि त्वमिन्द्रासि राजेति यजति t व्यत्यासमन्वाहानिर्दाहायेति ब्राह्मणम् BaudhŚS. ii. 138.18.

अनिर्दाहुक (á-nirdāhuka) *adj.* [DEBRU. p. 482] not burning यदाह पत्नि पत्न्येष ते लोक इति लोकमेवास्या अकरनिर्दाहुकोऽस्याः प्रजा भवति MaiS. i. 4. 8 (i. 56. 13); KāṭhS. 32.4 (iii. 22. 11)

अनिर्दिश (a-nirdiśa) *adj.* indescribable अथ शंभुर्हरेः शूलं जग्राह दानवं प्रति ।··· धनुःसहस्रं दैर्घ्येण प्रस्थेन शतहस्तकम् । सजीवं ब्रह्मरूपं च नित्यरूपमनिर्दिशम DevīBhāP. ix 23.15.

अनिर्दिशत् (a-nirdiśat) *adj.* not guiding (i. e not imparting) संवत्सरोषिते शिष्ये गुरुर्ज्ञानमनिर्दिशन् । हरते दुष्कृतं तस्य शिष्यस्य KūrmaP. 540.5 (2 14); PadmP. i 53.39

अनिर्दिश्य (a-nirdiśya) *adj.* indefinable, inexplicable अनिर्दिश्यः स धर्मात्मा द्विजैरपि हि भारत । (किं पुनः प्राकृतैः ··· शक्यो विज्ञातुमन्ततः) MahāBhā. iv. 542*.

अनिर्दिश्य (a-nirdiśya) *ger.* not having specified, not having pointed out लम्बयोः कर्णयोर्वैकमनिर्दिश्यापरान् कथम् । पृच्छत्यनियतत्वेऽपि नियतं चापि तत्फलम् Līlā. 171; यच्चोपदेशानां वेदान्तानां च कल्पितोपप्लवप्रशमनमात्रार्थत्वमुक्तम्, तदपि तदा शोभते, यदि स्वरूपमनिर्दिश्योपरागाः शमयितुं शक्येरन् ŚatDū 185. 23; यदपि स्मर्तृनाम अनिर्दिश्य अत्र स्मृतिरत्र श्लोकः इत्यादि प्रामाणिकलिखनम VīraMi.(Paribhāṣā.) 17.21.

अनिर्दिश्यमान (a-nirdiśyamāna) *adj.* not being specifically

mentioned एवमपि गुणोऽनिर्दिष्टो भवति।··· अनिर्दिश्यमानस्यापि गुणस्य भवति लोके संप्रत्ययः MahāBh. i. 397. 19 (*on* ii. 1. 55); i. 398.3 (*on* ii. 1. 55)

अनिर्दिश्यमानत्व (anirdiśyamāna–tva) *n.* the state of not being specifically mentioned निर्दिश्यमानयुशब्दस्य ततः परत्वाभावाद् 'यदागमाः' इति न्यायेन तद्विशिष्टस्य ग्रहणेऽपि तस्यानिर्दिश्यमानत्वान्नादेशप्राप्तिरिति भावः LaŚabdeŚe. ii. 264.3; ii. 554. 10.

अनिर्दिश्यमानसर्वादेशत्व (anirdiśyamānasarvādeśa–tva) *n.* the state of being a substitute which replaces the whole *sthānin* or the original form whichi s not actually mentioned अनिर्दिश्यमानसर्वादेशत्वभ्रमवारणार्थं च ङित्त्वमिति संप्रदायः LaŚabdeŚe. ii. 243.10.

अनिर्दिश्यवपुस् (anirdiśya–vapus) *m* an epithet of Viṣṇu (*lit.* having an indescribable form) अनिर्दिश्यवपुः सर्वः सर्वलोकैकपावनः।··· इत्येतद्वासुदेवस्य विष्णोर्नामसहस्रकम् PañcaRā.(Nā.) iv. 3. 39.

अनिर्दिष्ट (a–nirdiṣṭa) *adj.* [*f.* -ā] **1** not mentioned, not declared, not included, not specified **2** not indicated, not defined **3** not ordered **4** not expressed, not conveyed **5** not described, not explained, not discussed **6** not appointed, not asked **7** not allowed, forbidden **1** not mentioned, not declared, not included, not specified समानमनिर्दिष्टम् ŚāṅkhāŚS. viii. 15. 14; **अनिर्दिष्टे** हि षष्ठ्यर्थाप्रसिद्धिः Vār. 9 *on* P. vi. 1. 84; कार्यी चानिर्दिष्टः Vār. 2 *on* P. vi. 3. 25; इह देवदत्त इत्युक्ते कर्ता निर्दिष्टः कर्म क्रियागुणौ चानिर्दिष्टौ MahāBh. i. 218. 5 (*on* i. 2. 45); एवमपि गुणोऽनिर्दिष्टो भवति MahāBh. i. 397. 18 (*on* ii. 1. 55); पुत्रे तर्हि कार्य्यनिर्दिष्टः MahāBh. iii. 148. 14 (*on* vi. 3. 25); योऽनिर्दिष्टैरेव व्यवायस्तत्र मा भूत् MahāBh. iii. 453.7 (*on* viii. 4.2); क्रव्यादाञ्छकुनान् सर्वान् ···। अनिर्दिष्टांश्चैकशफांष्टिट्टिभं च विवर्जयेत् ManuSm. 5. 11 (ManuBh. अनिर्दिष्टास्तु न भक्ष्यत्वेनोक्ताः); पूर्वव्रतमनिर्दिष्टं मया BṛYamaSm. 4.20; अनिर्दिष्टस्य पापस्य ···। तच्छुद्ध्यै पावनं कुर्याच्चान्द्रं व्रतं समाहितः BṛParāSm. 8. 113; (फलम्) आतिथ्यकर्मणा त्वनिर्दिष्टेनाप्रकृतेनानुमेयेन संबध्येत ŚābaBh. 893.13 (*on* iii. 4. 8); संख्या पूर्वनिर्दिष्टानिर्दिष्टेव ŚābaBh. 1857.9 (*on* x. 2. 64); नित्यानित्यविवेकादयोऽन्तःकरणधर्माः पूर्वत्राप्रकृताः स्वशब्देन वानिर्दिष्टाः BrahmSūBh.(Bhā.) 4.4 (*on* i. 1. 1); **अविमृष्टविधेयांशम्** अविमृष्टः प्राधान्येनानिर्दिष्टो विधेयांशो यत्र तत् KāvyPra. 285.1; Kāvyānu.(He.) 204.6; अनिर्दिष्टान् अज्ञातान् अज्ञातावान्तरजातिविशेषान्, मृगपक्षिण इति शेषः SmṛtiCan. v. 247. 6; 'एकशफाः' अश्वाश्वतरगर्दभादयः। 'अनिर्दिष्टाः' श्रुतौ भक्ष्यत्वेन नोक्ताः CaturCin. iii(1). 583. 9; VīraMi. (Āhnika.) 540. 14; BālamBha. i. 437. 18 (*on* 1. 175); समानो धर्मः ··· कचिदनिर्दिष्टः, कचिन्निर्दिष्टः RasGaṅ. 349. 19; **2** not indicated, not defined मध्ये पञ्चममनिर्दिष्टम् KauśiSū. 51. 5; पञ्चादौ चोक्तात्युक्तमध्ये प्रतिष्ठा सुप्रतिष्ठेत्यनिर्दिष्टानि UpaniSū. 2. 20; अनिर्दिष्टेषु त्रैष्टुभं सर्वत्र UpaniSū 6. 2; अनिर्दिष्टा मया भिक्षा ब्राह्मणस्य प्रतिश्रुता HariVaṁ. 22. 23 = VāyuP. ii 31. 31 = BrahmP. 12. 26; BrahmāṇḍP. ii. 68. 32; यदा वा पश्येत् — 'न शक्यमेकेन यातुमवश्यं च यातव्यम्' इति, तदा समहीनज्यायोभिः सामवायिकैः संभूय यायात्। एकत्र निर्दिष्टेनांशेनानेकत्रानिर्दिष्टेनांशेन ArthŚa. ii. 259 3 (7. 4); अनिर्दिष्टं तु विज्ञेयं माषकं तु प्रकल्पयेत् KātySm. 49; संबन्धिमात्रमप्यनिर्दिष्टं वाजपेयस्येत्येतावन्मात्रेण न ज्ञायेत TantrVā. 747. 6 (*on* iii. 1. 18); येन हस्तेनाभिनेयं यत्राव्यभिचारित्वेन बहुशो निर्दिष्टं तदनिर्दिष्टमपि तेनैवाभिनेयम् AbhinBhā ii. 33.11 (*on* 9. 31); काथपानप्रलेपेषु···अनिर्दिष्टे जलं प्रोक्तं लवणं चैव सैन्धवम् AśvaVai. 11. 48; अनिधनानिति होमार्थं प्रवर्तयितुमनिर्दिष्टमनुकल्पितं धनं येषां तान् HārLa. 12.16; तद्विपरीतं तु धनमाधित्वेन कल्प्यमानमनिर्दिष्टमित्युच्यते SmṛtiCau. iv. 338. 18; VīraMi.(Vyavahāra.) 241. 11; **3** not ordered ततोऽब्रवीद्वैश्रवणो राजानं सपुरोहितम्। नाहं राज्यमनिर्दिष्टं कस्मैचिद्विदधाम्युत MahāBhā. xii. 75.16 (BhārBhāDī. ईश्वरेणाननुज्ञातम्); अनिर्दिष्टश्च गुरुणा स्वान्गुरूनाभिवादयेत् ViṣṇuSm. 28. 30; (भृत्यः) नानिर्दिष्टो द्वारि विशेत् AgniP. 221(i). 6; अनिर्दिष्टः समवायाननुज्ञातः स्वबुद्ध्यैव कुर्वन् समवायिद्रव्यं यो नाशयेत् SmṛtiCau. iv. 433.1; VīraMi.(Vyavahāra.) 300.11; **4** not expressed, not conveyed उक्तं निर्दिष्टमभिहितमित्यनर्थान्तरम्। यावद् ब्रूयादनुक्तेऽनिर्दिष्ट इति तावदनभिहित इति MahāBh. i. 439.3 (*on* ii. 3.1); अनभिहिते अनुक्त अनिर्दिष्टे कर्मादौ विभक्तिर्भवति KāśiVṛ. *on* ii. 3.1; **5** not described, not explained, not discussed इहोद्दिष्टाननिर्दिष्टानर्थान् वक्ष्याम्यथोत्तरे SuśruS. v. 8.140; वेदवाक्यैरनिर्दिष्टा न सास्त्यन्यप्रमाणिका TantrVā. 191.9 (*on* i. 3. 18); अनिर्दिष्टेषु हि सतोऽर्वाक्तत्त्वेषु ··· अन्यदप्यविज्ञातं स्यात् ChāndoUBh. 415. 9 (*on* vii. 1.1); **6** not appointed, not asked अनिर्दिष्टस्तु साक्षित्वे यश्चोपेत्य ब्रूयात् ViṣṇuSm. 8. 4; अन्ये पुनरनिर्दिष्टाः साक्षिणः समुदाहृताः KātySm. 356; तस्यां सभायां यः कश्चिद् धर्मज्ञः ···। निर्दिष्टो वाप्यनिर्दिष्टः स तत्त्वं वक्तुमर्हति Mānaso. ii. 20.1249; ii. 20.1251; VyavaNi. 106. 11; **7** not allowed, forbidden (भृत्यः) नानिर्दिष्टे तथा द्वारे प्रविशेत्तु कथंचन MatsyaP. 216. 18; ViṣṇuDhaP. ii. 25. 18; [without a definite aim, APTE]

अनिर्दिष्टकर्तृक (anirdiṣṭakartṛ–ka) *adj.* **i** agent of which is not mentioned तत्संनिधौ चाध्ययनमनिर्दिष्टकर्तृकं विधीयमानं कर्तारमपेक्षते ŚāstrDī. 6.13 (*on* i. 1.1); **ii** propounder of which is not stated अनिर्दिष्टकर्तृकौ द्वौ पक्षावुपन्यस्तौ BālamBha. i. 249. 1 (*on* 1. 89)

अनिर्दिष्टकर्तृकत्व (anirdiṣṭakartṛka–tva) *n.* the state of being that the agent of which is not mentioned स्वाध्यायविधिरनिर्दिष्टकर्तृकत्वात्कर्तारमपेक्षमाणः ··· (ब्राह्मणादीनाम्) तेषामेवाध्ययनं विधत्ते न शूद्रस्य ŚāstrDī. 454. 8 (*on* vi. 1.7); VidhiRa. 9 (62.3)

अनिर्दिष्टकषाय (anirdiṣṭa–kaṣāya) *m.* decoction (the quantity of) which is not specified अनिर्दिष्टकषायस्तु पादशेषः प्रकीर्तितः AśvaVai. 11.27.

अनिर्दिष्टकारिन् (a–nirdiṣṭakārin) *adj.* not performing the enjoined acts इदं शास्त्रं वाच्यम् ··· न चानिर्दिष्टकारिणे MahāBhā. xii. 238 17.

अनिर्दिष्टकाल (anirdiṣṭa–kāla) *adj* [*f.* -ā] having no specified or stipulated time अप्रकृतानामनिर्दिष्टकालानां कर्मणां प्रधानानन्तर्यमित्यात्रेयः HirŚS. xxii. 4 20 (780.24); निर्दिष्टकालकार्यं च कर्म कुर्युः, अनिर्दिष्टकालं कार्यापदेशम् ArthŚā. i. 220.3 (2. 14); भर्मण्यायामनिर्दिष्टकालायां ग्रासाच्छादनं वाधिकं यथापुरुषपरिवापं सविशेषं दद्यात् ArthŚā. ii. 19.4 (3.3); यत् ··· अनिर्दिष्टकालं कर्म ··· तदपि षष्ठ एव ManvaVi. 128.4 (*on* 2.34); (ब्रह्मयज्ञः) सोऽनिर्दिष्टकालोऽपि अनियतकालोऽपि नृयज्ञात्पूर्वमेवेति नियम्यते BālamBha. i. 104.14 (*on* 1. $24\frac{1}{2}$)

अनिर्दिष्टकालविशेष (anirdiṣṭa–kālaviśeṣa) *m.* particular time which is not specified प्रत्यक्षादिसंवाद आनन्तर्यविषयः चित्रादिचोदना त्वनिर्दिष्टकालविशेषविषयेति विषयभेदान्न सा तेन बाध्यते NyāyMañ. i. 250. 30; *adj.* for which no particular time is specified न चैवं दैक्षविकाराणामनिर्दिष्टकालविशेषाणामौपसथ्य(? °पवसथ्य)कालकत्वापत्तिः BhāṭṭDī. ii. 216. 3 (*on* v. 4.8)

अनिर्दिष्टक्रतु (anirdiṣṭa–kratu) *m.* sacrifice which is not specified सर्वनाम्नः ··· अनिर्दिष्टक्रतुनिर्देशकत्वानुपपत्तेः MīmāKau. i. 134. 7 (*on* i. 3.27)

अनिर्दिष्टक्रम (anirdiṣṭa–krama) *adj.* whose (four) orders of life cannot be specified (पितृश्राद्धम्) कर्तव्यत्वेन वै कुर्यात् ···। अनिर्दिष्टक्रमाणां च चतुर्थाश्रमिणां तु वै।··· प्रीतये PauṣkS. 27.5.

अनिर्दिष्टगतित्व (anirdiṣṭagati–tva) *n.* the state of being one whose course (viz. *arcirādi*) is not specified तेन प्राधान्येन प्रकृतपञ्चाग्निविद्यातिरिक्तानां ग्रहणायोगात् तेषामनिर्दिष्टगतित्वप्रसङ्गात् PrakaVi. 1076.11.

अनिर्दिष्टत्व (anirdiṣṭa–tva) *n.* **1** the state of not being mentioned or specified यत्त्वनिर्दिष्टत्वादिति, तद् धर्मपदस्योपलक्षणार्थत्वेन प्रत्युक्तम् BālaKrī. i. 3.17 (*on* 1.0); तत्र च्छेद्यस्य स्वरूपविषयकालानां पूर्वत्रानिर्दिष्टत्वात्स्थानानीत्याह JayaMa. 125.5 (*on* 2.5); एतत्प्रतिपादनं चोद्भटादिभिरेषां पृथगलंकारत्वेनानिर्दिष्टत्वात् AlaṅkāSa. 191.3; अत्रेतरशब्दोक्तिरनुपपन्ना। तत्प्रतियोगिनः कस्यचिदप्यनिर्दिष्टत्वात् NyāyMāVi. 376.16 (*on* vii. 1. 2); न च तत्र रूपस्योद्देश्यत्वं, प्रथममनिर्दिष्टत्वात् ŚaktiVā. 145. 12; **2** the state of not being expressed 'पश्य नीलोत्पलद्वन्द्वात् ···' इत्यादिषु तु प्रस्तुतस्य कस्यचिद्धर्मिणः स्ववाचकेनानिर्दिष्टत्वादतिशयोक्तिरेव Kuval. 128(33); अस्ति चात्र प्राग्भागवर्तिनामङ्गानां विशिष्याज्ञातत्वं प्राचीनमिति शब्देन प्राग्भागस्येव तद्वर्तिनामङ्गानामनिर्दिष्टत्वात् VidhiRa. 9 (76.2); **3** the state of not being described अपह्नुतावुपमेयतावच्छेदस्य निषिध्यमानतया तेन रूपेण विषयस्यानिर्दिष्टत्वादेव लक्षणस्याप्रसक्तेः RasGaṅ. 302.10.

अनिर्दिष्टदेशकाल (anirdiṣṭa–deśakāla) *adj.* for which the place and time are not stipulated (कारवः) निर्दिष्टदेशकालकार्यं च कर्म कुर्युः। अनिर्दिष्टदेशकाल(? लं Kangle Ed.)कार्यापदेशम् ArthŚā. ii. 116.6 (4.1)

अनिर्दिष्टद्रव्यक (anirdiṣṭadravya–ka) *adj.* for which (offering-) material is not specified अनारभ्याधीतेन 'चतुर्गृहीतं जुहोति' इत्यनेनानिर्दिष्टद्रव्यकसर्वहोमानुवादेन चतुर्गृहीतविधानात्प्रयाजादिष्वपि तत्प्राप्तेः BhāṭṭDī. ii. 106.6 (*on* iv. 1. 17)

अनिर्दिष्टपञ्चग्रासभिक्षा (anirdiṣṭa-pañcagrāsabhikṣā) *f.* unspecified food containing five mouthfuls सरस्वतीसरित्तीरे एकान्तरोपवासपारणकेऽनिर्दिष्टपञ्चग्रासभिक्षाहारं कान्थडिनामानं स तपस्विनमश्रौषीत् PrabaCin. 18. 2.

अनिर्दिष्टप्रयोगम् (a–nirdiṣṭaprayogam) *adv.* without specified usage अनिर्दिष्टप्रयोगं तु ज्ञेयशब्दस्य कोऽर्थ इति प्रश्ने न कश्चिदर्थ[। त]तः कचिदप्रतिपत्तेः PramāVāSvopVṛ. 40.21.

अनिर्दिष्टप्रवक्तृक (anirdiṣṭapravaktṛ–ka) *adj.* expounder of which is not specified अनिर्दिष्टप्रवक्तृकं प्रवादपारंपर्यमैतिह्यम् NyāyBh. 126.7 (*on*

ii. 2.1); NyāyMañ. i. 59.20; NyāySā. 34.4; TātpaṬ.(Vā.) 436.15 (*on* ii. 2.2); SāṁkhyaTaKau. 205.1 (*on* 5); TārkiRa. 116.6; SarvaDaKau. 55.20; अत्र लौकिकी गाथेयमित्यनिर्दिष्टप्रवक्तृकप्रवादपारंपर्यरूपता दर्शिता Kuval. 171(185); अनिर्दिष्टप्रवक्तृकात् प्रवादपारंपर्याज्जायमानं ज्ञानमैतिह्यम् SarvaMaSaṁ. 14. 3.

अनिर्दिष्टप्रवक्तृकत्व (anirdiṣṭapravaktṛka-tva) *n.* the state of being that the expounder of which is not specified 'इह वटे यक्षः प्रतिवसति' इति, न तत् प्रमाणम्, अनिर्दिष्टप्रवक्तृकत्वेन सांशयिकत्वात् SāṁkhyaTaKau. 205. 3 (*on* 5)

अनिर्दिष्टप्रायश्चित्त (anirdiṣṭa-prāyaścitta) *adj.* for which expiation is not specified अनिर्दिष्टप्रायश्चित्तानामप्रत्ययकृतानां प्रतिभूतानां चैतद्विज्ञायते ManuBh. ii. 447.20 (*on* 11.244)

अनिर्दिष्टप्रायश्चित्तान्तर (anirdiṣṭa-prāyaścittāntara) *adj.* for which another expiation is not specified अनिर्दिष्टप्रायश्चित्तान्तराणामप्येतदेवेति योज्यम् BālaKrī. ii. 174. 3 (*on* 3. 301 (? 308½))

अनिर्दिष्टफल (anirdiṣṭa-phala) *adj.* result of which is not mentioned अनिर्दिष्टफलस्याग्निहोत्रस्य विनिगमनाविरहेण सर्वफलार्थत्वं प्रापयता स्वर्गार्थत्वस्यापि प्राप्तिसंभवात् VidhiRa. 9(67. 6); 9(67. 12)

अनिर्दिष्टफलत्व (anirdiṣṭaphala-tva) *n.* the state of being that the result of which is not specified पञ्चाग्निविदामेव प्राधान्येन प्रकृतत्वात् तेषामनिर्दिष्टफलत्वप्रसङ्गात् VivaPraSaṁ. 317.6.

अनिर्दिष्टभर्तृ (anirdiṣṭa-bhartṛ) *m.* husband who is not predetermined (by choice) रतिरमण ··· मम चित्तं जानन्नपि अनिर्दिष्टभर्त्रा सह मां कथं योजयसि KathāK. 55.11.

अनिर्दिष्टभाग (ánirdiṣṭa-bhāga) *adj.* to whom a portion has not been assigned निर्दिष्टभागो वा एतयोरन्योऽनिर्दिष्टभागोऽन्यः TaiS. II. ii. 4. 6; BaudhŚS. iii. 276. 14.

अनिर्दिष्टभुज् (anirdiṣṭa-bhuj) *adj.* enjoying that which is not assigned (to them) भृतकाः ... कुर्वन्ते नैव ये भृतम्। अनिर्दिष्टभुजश्चैव ते वै निरयगामिनः ViṣṇuDhaP. ii. 118. 11; भृत्या ह्यनिर्दिष्टभुजो भविष्यन्ति युगक्षये BrahmP. 230. 8.

अनिर्दिष्टयतिक (anirdiṣṭayati-ka) *adj.* (Pros.) for which caesura is not specified अनिर्दिष्टयतिकेऽपि च छन्दसि श्रव्यैव यतिः करणीया ChandaśCū. i. 16.88.

अनिर्दिष्टलिखित (anirdiṣṭa-likhita) *n.* document written in an unspecified manner एकत्राधीकरणादौ विशेषलिखितं निर्दिष्टलिखितं तत् अनिर्दिष्टलिखिताज्ज्यायः SmṛtiCan. iv. 338.7.

अनिर्दिष्टवक्तृक (anirdiṣṭavaktṛ-ka) *adj.* speaker of which is not specified ऐतिह्यं नाम अनिर्दिष्टवक्तृकं प्रवादपारंपर्यमिति होचुर्वृद्धाः NyāyVār. 277. 5 (*on* ii. 2. 1); तदिदमनिर्दिष्टवक्तृकमनादिलोकप्रसिद्धिपरंपरायातमैतिह्यम् SaraKaṇṭhā. 386. 22; 386.10.

अनिर्दिष्टवत् (anirdiṣṭa-vat) *adv.* like one not appointed एवं चान्येन निर्दिष्टोऽनिर्दिष्टवदेवासाक्षीत्यवगन्तव्यम् SmṛtiCan. iii. 190. 2,

अनिर्दिष्टविशेष (anirdiṣṭa-viśeṣa) *adj.* whose specific feature is not mentioned or singled out अनिर्दिष्टविशेषोऽपि सर्वज्ञः कोऽपि संभवेत्। यो यथावत् जगत्सर्वं वेत्त्यनात्मादिरूपतः TattvSaṁ. 3337; अनिर्दिष्टविशेषेण येन केनाप्यङ्गेन यागः कार्यः। तावतैव सिद्धत्वात् NyāyMāVi. 585.8 (*on* x. 7. 2)

अनिर्दिष्टविशेषत्व (anirdiṣṭaviśeṣa-tva) *n.* the state of being that whose particular feature is not pointed out अनिर्दिष्टविशेषत्वाच्च नपुंसकलिङ्गेनाभिधानम् ManvaVi. 634. 12 (*on* 5. 70)

अनिर्दिष्टविशेषफल (anirdiṣṭa-viśeṣaphala) *adj.* particular fruit of which is not mentioned (कर्मसु) कामश्चानिर्दिष्टविशेषफलेषु स्वर्गः ManuBh. i. 254. 6 (*on* 3.101)

अनिर्दिष्टविशेषविषय (anirdiṣṭa-viśeṣaviṣaya) *adj.* [*f.* -ā] **1** whose specific domain is not mentioned न चानिर्दिष्टविशेषविषया भावना भवति Kāśi. i. 217. 22 (*on* 4. 29); **11** in which the specific domain is not specified 'ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि' इत्यादिष्वनिर्दिष्टविशेषविषयेषु वाक्येष्वपवर्गोपायतया श्रूयमाणस्य ज्ञानस्य ŚrutaPra. iA. 200.11 (*on* i. 1.1)

अनिर्दिष्टविषय (anirdiṣṭa-viṣaya) *adj.* **1** domain of which is not mentioned तन्निषेधे तद्विषयशब्दप्रवृत्त्यभावात्। अनिर्दिष्टविषयस्य नञोऽप्रयोगात् PramāVāSvopVṛ. 61.1; न चानिर्दिष्टविषयः प्रतिषेधः शक्यते विधातुम् Pradī. ii. 181A. 40 (*on* i. 3. 67); केवलो बहुव्रीहिवद्भावोऽनेन विधीयतेऽनिर्दिष्टविषय इति मत्वा प्रश्नः Pradī. vii. 28. 14 (*on* viii. 1. 9); **11** category of which is not specified अनिर्दिष्टविषये तु द्रव्ये मूल्यानुसारिणी दण्डकल्पना BālaKrī. i. 284.22 (*on* 2. 254); *m.* topic which is not specified न ह्यनिर्दिष्टविषयस्य प्रतिषेधः शक्यते कर्तुं ज्ञातुं वा Nyās. i. 196.6 (*on* i. 2. 53)

अनिर्दिष्टशरीरग (anirdiṣṭaśarīra-ga) *adj.* assuming an invisible (*lit.* unspecified) body ततः प्रसन्नो भगवाननिर्दिष्टशरीरगः। ऋषीनुवाच तान्सर्वानदृश्यः पुरुषोत्तमः MahāBhā. xii. 322.35.

अनिर्दिष्टसंस्थान (anirdiṣṭa-saṁsthāna) *adj.* having no specific shape अरसमरूपमगन्धमव्यक्तं चेतनागुणमशब्दम्। जानीह्यलिङ्गग्रहणं जीवमनिर्दिष्टसंस्थानम TattvPradī.(A.) 233. 8 (*on* 2. 80); *n.* unspecific shape, cf. **अनिर्दिष्टसंस्थानलक्षण.**

अनिर्दिष्टसंस्थानत्व (anirdiṣṭasaṁsthāna-tva) *n.* the state of having no specific shape अलिङ्गग्रहणत्वात् ··· अनिर्दिष्टसंस्थानत्वाच्च ··· जानीहि जीवम् TātpaVṛ. 234. 13 (*on* 2.80)

अनिर्दिष्टसंस्थानलक्षण (anirdiṣṭasaṁsthāna-lakṣaṇa) *adj.* characterised by an unspecific shape अरसमरूपमगन्धमस्पर्शमव्यक्तमशब्दमलिङ्गग्रहणमनिर्दिष्टसंस्थानलक्षणं च हे शिष्य, जीवं जीवद्रव्यं जानीहि TātpaVṛ. 234.14 (*on* 2 80)

अनिर्दिष्टस्थानिक (anirdiṣṭasthāni-ka) *adj.* the *sthānin* (or the original form) of which is not specified अत्रानिर्दिष्टस्थानिकह्रस्वविधेरचश्चेति परिभाषोपतिष्ठते Prasā. i. 659. 11.

अनिर्दिष्टस्थानिकत्व (anirdiṣṭasthānika-tva) *n.* the state of being that the *sthānin* (or original form) of which is not specified यद्यत इति नोच्येत ततोऽवश्यं वदव्रजहलन्तस्याच इत्यनुवर्तयितव्यम्। अन्यथा ह्यनिर्दिष्टस्थानिकत्वादिक एव लघोर्विकल्पेन वृद्धिः स्याददेवीदित्यादौ Nyās. ii. 694. 2 (*on* vii. 2. 7); इहानिर्दिष्टस्थानिकत्वादिकपरिभाषोपस्थानादोकारस्य नास्ति प्राप्तिः Pradī. vi. 92. 23 (*on* vii. 2. 1)

अनिर्दिष्टस्वभावविशेष (anirdiṣṭa-svabhāvaviśeṣa) *adj.* particular nature of which is not specified भावमात्रविशेषणोऽस्ति कश्चिद्धर्मीति प्रसाधयतोऽनिर्दिष्टस्वभावविशेषस्य कस्यचित् सत्तामात्रे विरोधाभावात् PramāVāSvopVṛ. 62.18.

अनिर्दिष्टस्वरूप (anirdiṣṭa-svarūpa) *adj.* whose nature is not specified नानिर्दिष्टस्वरूपमात्मान्तरं शक्यमस्तीति प्रतिपत्तुम् NyāyBh. 197. 3 (*on* iii. 2.3); क्वापि स्थितमनिर्दिष्टस्वरूपं कस्यचित् परिग्रहे एवमुक्त्वा यत् समर्प्यते 'त्वयेदं रक्षणीयमि'ति BālaKrī. i. 225. 1 (*on* 2.67)

अनिर्दिष्टस्वरूपक (anirdiṣṭasvarūpa-ka) *adj.* nature of which is not specified यो विद्यमानं प्रथममनिर्दिष्टस्वरूपकम्। आकाशभूतमादध्यादनिर्दिष्टं च तद् भवेत् KātySm. 520; VīraMi. (Vyavahāra.) 241.5; अनिर्दिष्टस्वरूपकमनिरूपितस्वरूपकम् VīraMi. (Vyavahāra.) 241. 8.

अनिर्दिष्टस्वलक्षणा (anirdiṣṭa-svalakṣaṇā) *adj.* (*f.*) whose particular nature is not specified अत एवोक्तमनाकारामेव बुद्धिमनुमिमीमह इति। अनाकारामनिरूपिताकारविशेषामनिर्दिष्टस्वलक्षणामित्यर्थः PañcPā. 8. 4 (*on* i. 1. 1)

अनिर्दिष्टाधेय (anirdiṣṭādheya) *adj.* superstratum of which is not specified वेश्म खल्वधिकरणमनिर्दिष्टाधेयम् Bhām. 209. 7 (*on* i. 3.14)

अनिर्दिष्टार्थ (anirdiṣṭārtha) *adj.* meaning of which is not specified योगविभागादयं कर्तुरपकृष्यते न चान्यस्मिन्नर्थे आदिश्यतेऽनिर्दिष्टार्थाश्च प्रत्ययाः स्वार्थे भवन्ति MahāBh. ii. 98.10 (*on* iii. 2. 4); ii. 145. 7 (*on* iii. 3.19); ii. 171 13 (*on* iii. 4. 9); iii. 103. 21 (*on* vi. 1.162); Nyās. i. 276. 7 (*on* i. 4. 21); i. 487. 12 (*on* iii. 1.1); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1.1; PariVṛ.(Sī.) 186. 19; PariVṛ.(Nī.) 44. 13; अनिर्दिष्टार्था विधयः स्वार्थे रुहन्ति CāndraPari. 29; यः प्रकृतेरर्थः स एव प्रत्ययानां स्वार्थः-पितृधनमिव पुत्रस्य, तत्रैवार्थे प्रत्यासत्त्यानिर्दिष्टार्थप्रत्ययस्योत्पत्तेर्न्याय्यत्वात् Pradī. iv. 271A. 7 (*on* v. 1. 59); 'कर्तरि कृदि'ति कृद्वाक्यशेषोऽयमनिर्दिष्टार्थेषु ण्वुल्तृजादिष्वेवोपतिष्ठते न तु शतृशानजादिषु MayūMāli. 268. 5 (*on* iii. 4.9)

अनिर्दिष्टार्थत्व (anirdiṣṭārtha-tva) *n.* the state of being that the meaning of which is not specified अनिर्दिष्टार्थत्वाच्च स्वार्थेऽयं प्रत्ययः Pradī. iv. 366B.6 (*on* v. 3.27)

अनिर्दिष्टार्थवाचिन् (a-nirdiṣṭārthavācin) *adj.* which does not express a specific meaning (यावति विन्दजीवोः) यावदित्यनिर्दिष्टार्थवाची KātanVṛ. *on* iv. 6. 12

अनिर्दिष्टावधि (anirdiṣṭāvadhi) *adj.* limit of which is not specified ब्रह्मचारिधर्मस्यास्नानादिनियमस्यानिर्दिष्टावधेरवधिमपेक्षमाणस्यावधिविधिरयमपेक्षितत्वात् NyāyRa. 33. 10 (*on* 1.93)

अनिर्दिष्टाशङ्का (anirdiṣṭāśaṅkā) *f.* objection as 'not mentioned' इदं च नकारद्वयं वीप्साव्याप्त्यर्थम्, यद्यत्प्राप्तं तत्तत् निषिध्यते, तथा च सति अनिर्दिष्टा-

शङ्का ब्रह्मणः परिहृता भवति BṛĀraUBh. 294. 9 (*on* ii. 3.6); एवं च सत्यनिर्दिष्टाशङ्कापि विनिवर्तते BṛĀraUBhVā. ii. 3.202.

अनिर्दिष्टाशिस् (anirdiṣṭāśis) *f.* unspecified benediction अपि वैकैकमात्माशिषो दातारं वाचयति । पराशिषोऽनुमन्त्रणमनिर्दिष्टाशिषश्च KauśiSū. 60.12.

अनिर्देश (a-nirdeśa) *m.* **Ai** absence of specific mention प्रकरणेन विधयो बध्यन्ते । अनिर्देशात्साधारणानि । निर्देशाद्व्यवतिष्ठन्ते ĀpaŚS. xxiv. 2. 28; अपि चानिर्देशे किमर्थोऽवयवं प्रतीयादिति NidāSū. 28. 17 (2. 4); अनिर्देशे हि षष्ठ्यर्थाप्रसिद्धिः Vār. 7 *on* P. i. 1. 61=Vār. 3 *on* P. viii. 1. 1; आदिरन्त्येन सहेतेत्यसंप्रत्ययः संज्ञिनोऽनिर्देशात् Vār. 1 *on* P. i. 1. 71; Vār. 1 *on* P. i. 2. 43; MahāBh. i. 214.15 (*on* i. 2.43); स्याद्वा कारणभावादनिर्देशश्चमसानां कर्तुस्तद्वचनत्वात् MīmāSū. iii. 5. 34; पुरोडाशस्त्वनिर्देशे तद्युक्ते देवताभावात् MīmāSū. v. 4. 19; गुणो वा श्रयणार्थत्वात् । अनिर्देशाच्च MīmāSū. ix. 4. 47; ŚābaBh. 1792. 15 (*on* ix. 4. 47); स वैहारिकः प्रकरणात् । लौकिकेन वानिर्देशात् ŚaṅkarKā. ii. 1.14 (Madras Ed.); नग्ने ! विनग्ने ! न्यङ्गे ! अपितृके ! अमातृके ! इत्यनिर्देशेन विनयग्राहणम् ArthŚā. ii. 20. 1 (3.3); साध्यत्वमपि तर्ह्यनुपपन्नम्, स्वर्गस्य तथा अनिर्देशात् BhāvanāVi. 71. 3; नन्वेवं सत्यर्थकामापवर्गाः शास्त्रस्याविषयात् प्रयोजनं न स्युः । विषयत्वमपि भविष्यतीति चेत्, न, अनिर्देशात् BālaKrī. i. 3. 1 (*on* 1.0); सापेक्षमिदं वाक्यं जपेदिति, जपनीयस्यानिर्देशात् ManuBh. i. 188. 11 (*on* 2. 220); i. 241. 30 (*on* 3. 69); i. 392. 21 (*on* 4.190); न चावधिर्निर्दिश्यते । न च विहारदेशोऽवधिरिति युक्तमश्रुतत्वादप्रकृतत्वाच्च । अतो दिग्वादेऽशक्यता अवधेश्चानिर्देशात्साकाङ्क्षत्वमिति दोषः TantrRa. 121. 6; 174.1; अत्र किं स्यादित्यस्यानिर्देशाद् अनन्तरोक्तं हविरन्तरोत्पादनं संबध्यते NyāyRa. 17. 14 (*on* 1. 54); निर्देशानिर्देशयोः किं विकल्पः आहोस्वित् नियोगतो निर्देश इति संशयः ŚaṅkarKāBh. 213.21 (*on* iv. 3.30); अत्रोपमेयस्य नीलरत्नादेरनिर्देशे भ्रमरगणपदमतिरिच्यते इत्यधिकपदत्वम् Kāvyānu.(He.) 170. 1; 290.17; प्रातिपदिकार्थे विधानमिति । अर्थान्तरस्यानिर्देशादिति भावः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. ii. 3. 35; यथा प्रयाजादिषु 'समिधो यजती'त्यादिवाक्ये फलविशेषस्यानिर्देशात्समिद्यागेन भावयेदिति बोधानन्तरं किमित्युपकार्याकाङ्क्षा ArthSaṁ. 55.3; अनिर्देशेन तुल्यतायां प्राप्तायां विशेषमाह ManvaMu. 206.6 (*on* 5.62); अन्यथान्यस्य संज्ञिनोऽनिर्देशादादिरन्त्येन सहितः स्वस्यैव संज्ञा स्यात् Prasā. i. 18. 9; द्वितीये उपमेयस्य शङ्खादेरनिर्देशेन शशिनो ग्रहणमतिरिच्यते CitraMī. 31.11; समिधो यजतीत्यत्र हीष्टविशेषस्यानिर्देशात् समिद्यागेन भावयेत् किमित्यस्त्युपकार्याकाङ्क्षा MīmāNyāPra. 215.21; उच्चारणकर्मत्वेनानिर्देशात्पादशब्दस्य ऋक्पादपरत्वायोगाच्च स्थानविशेषलक्षणया तत्र होता स्थित्वानुब्रूयात् BhāṭṭCan. 100.15 (*on* xvi. 1. 3); श्रुतौ नामनिर्देशस्य विधिनिषेधाभ्यां षोडशिन इव विकल्पे प्राप्ते यत्र निर्दिशेदित्ययं नित्यानुवादः । अनिर्देशस्यैवोत्तरत्र निन्दितत्वात् BhāṭṭCan. 122.6 (*on* xvi. 3.21); **Aii** improper statement, inadequate statement संख्यासाम्यं शब्दतश्चेण्णलादयः परस्मैपदानां डारौरसः प्रथमस्यायवायाव एच इत्यनिर्देशः Vār. 4 *on* P. i. 3.10; MahāBh. i. 269.5 (*on* i. 3. 10); कालस्य येन समासस्तस्यापरिमाणित्वादनिर्देशः Vār. 1 *on* P. ii. 2. 5; इतरथा ह्यनिर्देशः Vār. 2 *on* P. iv. 4.65; भोगोत्तरपदात् खविधानेऽनिर्देशः पूर्वपदार्थहितत्वात् Vār. 1 *on* P. v. 1. 9; तदर्तयतीत्यनिर्देशः Vār. 1 *on* P. v. 1. 72; परिमाणशब्दानामाधिक्यस्याधिकरणाभावादनिर्देशः Vār. 1 *on* P. v. 2.45; शृङ्खलमस्य बन्धनं करभ इत्यनिर्देशः Vār. 1 *on* P. v. 2.79; णोपदेशं प्रत्युपसर्गाभावादनिर्देशः Vār. 1 *on* P. viii. 4. 14; अगमको निर्देशोऽनिर्देशः MahāBh. i. 268. 6 (*on* i. 3.10); इष्टार्थसाधनत्वाभावान्निर्देशकार्याकरणादनिर्देशः Pradī. iv. 278B.20 (*on* v. 1. 72); **B** absence of pointing out, non-inclusion यत्तु 'वेदैरशून्य' इत्यादावथर्ववेदस्यानिर्देश इति ManuBh. i. 59. 12 (*on* 2. 6); **C** [Inst.] without a statement of details एतत्सर्वमतिदेशेन सृष्टं (v.l. अनिर्देशेनैवमुक्तम्) यत्कर्तव्यं पुरुषेणेह लोके MahāBhā. xii. 109.28 (*but* BhārBhāDī. अनिर्देशेन विस्तरेण न तु निर्देशमात्ररूपेण संक्षेपेण); [absence of rule or direction, MW.; absence of positive rule or direction, APTE]

अनिर्देशकारित्व (anirdeśakāri-tva) *n.* the state of being one who does not act according to the instructions (of the physician) अन्नं वृत्तिकराणां श्रेष्ठम् ··· अनिर्देशकारित्वमरिष्टानाम् (श्रेष्ठम्) CaraS. i. 25.39 (19.2 Ed.); AṣṭāSaṁ. i. 83.7 (1.13)

अनिर्देशार्थ (anirdeśārtha) *adj.* meant for the sake of non-mention or non-repetition अधिकारः प्रतियोगं तस्यानिर्देशार्थः Vār. 1 *on* P. i. 3.11; अपरोऽधिकारः प्रतियोगं तस्यानिर्देशार्थ इति योगे योग उपतिष्ठते MahāBh. i. 119. 11 (*on* i. 1. 49); i. 359. 5 (*on* ii. 1. 1); ii. 235.13 (*on* iv. 1.83); ii. 336. 7 (*on* v. 1.1); iii. 98.9 (*on* vi. 1.158); iii. 431. 22 (*on* viii. 3.37)

अनिर्देश्य (a-nirdeśya) *adj.* [*f.* -ā] **A** indescribable, indefinable, ineffable, inexplicable तदेतदिति मन्यन्तेऽनिर्देश्यं परमं सुखम् । कथं नु तद्विजानीयां किमु भाति विभाति वा KaṭhU. 5.14 (Śāṅ. निर्देष्टुमशक्यम्); अचिन्त्योऽमूर्तो गभीरः ··· श्रीमानजो धीमाननिर्देश्यः सर्वसृक् सर्वस्यात्मा MaiU. 7. 1; तच्चानिर्वाच्यमनिर्देश्यमखण्डानन्दैकरसात्मकं भवति TripāMaNāU. 359.23 (1); 374. 15(7); अन्तर्याम्यहमग्राह्योऽनिर्देश्योऽहमलक्षणः BrahmViU. 84; अशेषवेदवेदान्तवेद्यमनिर्देश्यमनिरुक्तम् ··· तदेवोपासितव्यम् BhasmJāU. 564.23; आकाशं बाह्यशून्यत्वादनाकाशं तु चित्त्वतः । न किंचिद्यदनिर्देश्यं वस्तु सत्तेति किंचन MahāU. 2 5); परं ब्रह्म ··· । अप्रमेयमनिर्देश्यम् YogŚiU. 2. 16; 3.18; तदपाणिपादमचक्षुःश्रोत्रमजिह्वमशरीरमग्राह्यमनिर्देश्यम् ŚāṇḍU. 418.19 (2. 1); असद्वा इदमग्र आसीत् ··· अपारमनिर्देश्यम् SubāU. 3; ततस चैत्ररथप्रख्यं समुपेत्य नरेश्वरः । अतीव गुणसंपन्नमनिर्देश्य च वर्चसा । महर्षिं काश्यपं द्रष्टुमथ कण्वं तपोधनम् । ··· उवाच सः MahāBhā. i. 64.25; स कदाचिद्वनं यातो यमुनामभितो नदीम् । महीपतिरनिर्देश्यमजिघ्रद्गन्धमुत्तमम् MahāBhā. i. 94.41; तथा शकुनयस्तस्यां नानारूपा मृदुस्वराः । अनिर्देश्या वपुष्मन्तः MahāBhā. ii. 9.4; ii. 11. 3; ii. 11.8; (ददृशुः पाण्डवाः) आश्रमम् ··· । श्रिया युतमनिर्देश्यं देवचर्योपशोभितम् MahāBhā. iii. 145.28; iii. 160. 33; श्रूयते तौ महात्मानौ नरनारायणावुभौ । तपो घोरमनिर्देश्यं तप्येते गन्धमादने MahāBhā. v. 94. 15; ये त्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तं पर्युपासते । ... ते प्राप्नुवन्ति मामेव MahāBhā. vi. 34. 3 = BhagGī. 12.3 (Śaṅ. अव्यक्तत्वात् अशब्दगोचर इति न निर्देष्टुं शक्यते, अतः अनिर्देश्यम्); TattvPrakā. 45B.4 (*on* i. 3.10); अनिर्देश्या गतिः सा तु यां प्रपश्यन्ति मोक्षिणः MahāBhā. xii. 19.15; xii. 19.19; xii. 350. 11; xiii. 14.136; प्रभो । त्वमनादिरनिर्देश्यस्त्वामहं शरणं गतः Rāmā. i. App. I. 6(8); यांस्तु पश्यसि । ··· वीरान् ··· । असंख्येयाननिर्देश्यान् परं पारमिवोदधेः Rāmā. vi. 18.7; नित्याभ्यसनशीलस्य स्वसंवेद्यं हि तद्भवेत् । तत्सूक्ष्मत्वादनिर्देश्यं परं ब्रह्म सनातनम् DakṣaSm. 7. 25; SkandP. iv. 41.56; लोकनाथ अनिर्देश्य प्रशान्त परमेश्वर PauṣkS. 19.46; स्वात्मसंवेदनत्वाद्यो विना लक्ष्यः परः प्रभुः । तमाश्रयम्वानिर्देश्यं ज्ञानेन परमेण च JayāS. 4.107; 16. 288; त्वमव्यक्तमनिर्देश्यम् ··· शुद्धं नित्यं परात्परम् ViṣṇuP. v. 1.40; अनिर्देश्यमरूपम् ··· । तद् ब्रह्म तत्परं धाम तद्ध्येयं मोक्षकाङ्क्षिभिः ViṣṇuP. vi. 5.66; BrahmP. 233. 64; एका मूर्तिरनिर्देश्या शुक्लां पश्यन्ति तां बुधाः MārkP. 4.45; 23. 39; गुणसाम्येन वर्तन्ते सर्वसंप्रलये तदा । अविभागेन देवानामनिर्देश्ये तमोमये MatsyaP. 145. 66; BrahmāṇḍP. i. 32.71; पश्यावः ··· लिङ्गम् ··· । अनिर्देश्यमचिन्त्यं च लक्ष्यालक्ष्यं पुनः पुनः BrahmāṇḍP. i. 26.22; ii. 37.16; स्थिते तु कारणे तस्मिन्नित्ये सदसदात्मके । अनिर्देश्ये प्रवृत्तिर्वै स्वात्मिकाकारणेन तु BrahmāṇḍP. iii. 2.292; iii. 3.97; यष्टयः शक्तयो यास्ताः ··· । अनिर्देश्या अनौपम्या गौराः AhirbuS. 1.60; 4. 69; वस्तुतस्तदनिर्देश्यं न हि वस्तु व्यवस्थितम् । स्थाल्या पच्यत इत्येषा विवक्षा दृश्यते यतः VākyaPa. 3(7).91; न खलु प्रत्यभिज्ञानं प्रत्यक्षमुपपद्यते । वस्तुरूपमनिर्देश्यं साभिलाषं च तद्यतः TattvSaṁ. 446; अन्यथा तदनिर्देश्यं नियमस्याप्यसंभवात् । वृत्तावपि न तस्येदं विश्वरूपं विभाव्यते NyāyVi. 2. 272 (Vivaraṇa तत् द्रव्यम् अनिर्देश्यं पादे चलं पाणावारक्तं विनष्टं चाङ्गुष्ठ इति व्यपदेश्यं न भवेत्); अनिर्देश्यमनाद्यन्तम् ··· निर्गुणं ब्रह्म शिष्यते SarvaVeSāSaṁ. 761; निर्देष्टुं निर्वक्तुं योग्या निर्देश्या सा न भवतीति अनिर्देश्या LalitāTriBh. 262. 19 (*on* 5); स्वलक्षणमनिर्देश्यं मन्यमानो जिनेशिनाम् । लक्षणान्यभिसंधाय तपस्येत् कृतलक्षणः MahāP. 39. 171; यत्कृतं परमं रूपमनिर्देश्यमलक्षणम् ParaS. 24. 26; अनिर्देश्योऽनिर्वाच्यः ·· सर्वेषां परमात्मन आनन्दः PārāSū. 24.11; सद्भावश्चोपलब्धिश्च स्वार्थप्रत्यक्चिदाश्रयात् । मूर्तादीनामनिर्देश्यादितिर्मैत्तो निवर्तते BṛĀraUBhVā. ii. 3.189; ii. 3.245; सूत्रान्तं वस्तु निर्देश्यमनिर्देश्ये प्रवेशितम् । यन्तरि व्योम्नि तदपि दुर्वाच्यमतिसूक्ष्मतः BṛĀraUBhVā. iii. 8. 51; iv. 4.491; अन्वयव्यतिरेकोक्तिर्ब्रह्मणो वोपलब्धये । अनिर्देश्यस्य वा भूम्नो लक्षणस्य प्रवृत्तये । अन्न प्राणमितीत्यादि प्रत्यग्धर्मोपदिश्यते TaUBhāVā. 196. 15(3); त्वदाद्यं मे चातुरात्म्यममूर्तिमत् । अन्तरङ्गमनिर्देश्य निःसत्त्वं सत्त्वमव्ययम् LakṣmīT. 2.44; 8.4; 28.42; अनिर्देश्यामनौपम्यां द्वादशीं तां मयि क्षिपेत् LakṣmīT. 35. 31; 38.23; अप्रतर्क्यादनिर्देश्यादिति कष्वपि निश्चयः BhāgP. i. 17. 20; vii. 6 22; viii. 8. 41; viii. 0.17; यत् तद् ब्रह्म यतः सर्वं यत् सर्वं तस्य संस्थितम् । अग्राह्यकमनिर्देश्यं सुप्रतिष्ठं च यत्परम् AgniP. 381.17; ब्राह्मी सभा ··· । धारयत्यचलं रूपमनिर्देश्यं मनोहरम् NīlaP. 637; अप्रतर्क्यमनिर्देश्यं प्रणतोऽस्मि जनार्दनम् SkandP. iii(1). 3. 84; BrNāraP. 5.25 (F. N.); मुमुक्षुभिरनिर्देश्य नित्यहृष्ट जयेश्वर VāmaP. 30.22; अलक्षणमनिर्देश्यम् ··· । मनसैवं महादेवं हृत्पद्मे वापि चिन्तयेत् LiṅgaP. i. 8.103; i. 17.35; तां बृहस्पतये प्रादात् पृथिव्यामेकसुन्दरीम् देवाचार्याय सा भार्या त्वनिर्देश्या तथाविधा BhaviP. 746A.22 (iv. 99.6); तदात्मरूपं चित्संवित्परब्रह्मैकनामकम् । अप्रतर्क्यमनिर्देश्यम् DevīBhāP. vii. 32. 3; लिङ्गमभवच्चावयोः पुरः । ··· प्रबोधार्थं तथावयोः । ··· अनौपम्यमनिर्देश्यमव्यक्तं विश्वसंभवम् ŚivaP. ii(1). 7.49 (45B. 9); ii(1). 7.16 (46A.5); शिवः ··· । अनिर्देश्यो निर्विकारी परमात्माद्वयोऽच्युतः ŚivaP. ii(2). 10.36 (79B. 3); अनिर्देश्याय नित्याय ··· शंकराय नमो नमः ŚivaP. ii(3). 49. 30 (183B.12); स्पृशन्त्यपीति, अनिर्देश्यस्य वेदकमित्यादौ कथमनाख्येयत्वं वस्तूनामुत्त-

मिति चेदत्राह यस्त्विति Loc. (KSS. 135, 1940) 519.17 (*on* 3.47); ये त्वक्षरं प्रत्यगात्मस्वरूपमनिर्देश्यं देहादन्यतया देवादिशब्दानिर्देश्यं तत एव चक्षुरादिकरणानभिव्यक्तम् (पर्युपासते) GītāBh.(Rā.) 562.3 (*on* 12.3); कारणत्वमात्रेण तदनुगतं रूपं न घटकारणत्वादिनेति चेन्न । घटादिविशेषानुपहितकारणत्वमात्रस्य किंप्रतीत्यनिर्देश्यस्य सद्भावे प्रमाणाभावात् KhaṇḍanKhā. 1222.5; परं ज्योतिरनिर्देश्यमानन्दं मनसार्चयेत् ĪśānŚiPa. i. 38.29; परेश प्रभो ··· अनिर्देश्य सर्वेन्द्रियागम्य सत्य । ··· जगद्भासकाधीश पायादपायात् MahNirvāT. 3.62; प्रत्यक्षस्याप्रवृत्तिर्दर्शिता । ··· अनिर्देश्यमिति शब्दस्य ŚivārkaMaDī. i. 340.27 (*on* i. 2.9); तत्र मामच्युतोत्सङ्गे निविष्टां पद्ममालिनीम् । ··· अनिर्देश्यामनौपम्यामनन्तां विश्वभाविनीम् । ··· भावयित्वा निजान्तरे BṛBrahmaS. i. 8.78; **B** not fit to be prescribed (for expiation), inexpiable त्रीणि प्रथमान्यनिर्द(? र्दे)श्यान्यनु GautDS. iii. 3.7; सुरापानं ब्रह्महत्या गुरुतल्पमथापि वा । अनिर्देश्यानि मन्यन्ते प्राणान्तानीति धारणा MahāBhā. xii. 159.32; अज्ञानाद्वारुणीं पीत्वा संस्कारेणैव शुध्यति । मतिपूर्वमनिर्देश्यं प्राणान्तिकमिति स्थितिः ManuSm. 11.146; मतिपूर्वं तयोरपि पाने एतदनिर्देश्यम् ManuBh. ii. 414.22 (*on* 11.145); अनिर्देश्यमिति ब्रुवन्प्राणान्तिकप्रायश्चित्तं पर्षदानुक्तं स्वयमेव शास्त्रतो विदित्वा कुर्यात् Aparā. 1069.12 (*on* 3.253). प्रायश्चित्तमनिर्देश्यं नादेष्टव्यम् ManvaVi. 1417.25 (*on* 11.146); **C** difficult to be pointed out तावुभावप्यनिर्देश्यौ लाघवाज्जयतां वरौ । अयुध्येतां सुसंरब्धावन्योऽन्यविजयैषिणौ MahāBhā. i. 181.11.

अनिर्देश्य (anirdeśya) *m.* name of a fire विहरन्ति यथास्थानं पुण्याहे समुपक्रमे । अनिर्देश्यानिवार्याणामग्नीनां शृणुत क्रमम् MatsyaP. 51.18; अनिर्देश्यो ह्यहिर्बुध्न्यो बहिरन्ते तु दक्षिणौ । पुत्रा ह्येते तु सर्वस्य उपस्थेया द्विजैः स्मृताः MatsyaP. 51.23; [*n.* an epithet of the Supreme Being, APTE]

अनिर्देश्य (a-nirdeśya) *ger.* not having indicated सेवमानो नरपतिं पुरोहितगृहस्थितः । स कदाचिदनिर्देश्य रोगान्मिथ्यातुरोऽभवत् BṛKathāMañ. v. 1 40.

अनिर्देश्यक (anirdeśya-ka) *adj.* difficult to be pointed out, invisible गृहीताज्ञ ईश्वरकृपया साद्यनन्तदिव्यवपुरनिर्देश्यको महता रयेणोर्ध्वं ब्रह्माण्डं भित्त्वा स्वेशलोकमेति PārāSū. 30. 29.

अनिर्देश्यकलोपेत (anirdeśyakalopeta) *adj.* endowed with the indescribable aspect (of the realisation of Brahman) महासत्त्वगुणोपेता ये धीराः समदृष्टयः । अनिर्देश्यकलोपेताः साधवस्त उदाहृताः YogVā. iii. 95. 16 (comm. अनिर्देश्या शब्देनाभिलपितुश(? °तुमश)क्या या निरतिशयानन्दब्रह्मसाक्षात्कारकला तदुपेताः)

अनिर्देश्यताशेष (anirdeśyatā-śeṣa) *adj.* having indescribableness as the only remainder लोको ह्यनिर्देश्यताशेषं वस्तु निर्दिदिक्षुरीदृशं तादृशमित्थंभूतमित्यवसरे प्रयुक्तमेव चतुरैः AbhinBhā. ii. 26. 11 (*on* 9.3)

अनिर्देश्यत्व (anirdeśya-tva) *n.* the state of being indescribable, indescribability ब्रूहि किं तदक्षरम्, यद्ब्राह्मणा अभिवदन्ति ··· अस्तु तर्हि छाया — सर्वथापि अनिर्देश्यत्वात् छायाया अप्यन्यत् अच्छायम् BṛĀraUBh. 444.19 (*on* iii. 8. 8); ज्ञानिसुखस्यापि अनिर्देश्यत्वमज्ञेयत्वं चोच्यते BrahmSūBh.(Ma.) 17A. 9 (*on* i. 3. 22); तस्या(? स्य) चान्यनिष्ठत्वेऽनिर्देश्यत्वं न भवति TattvPrakā. 50B.2 (*on* i. 3. 22); 51B.2 (*on* i. 3.23)

अनिर्देश्यदिव्यरूप (anirdeśya-divyarūpa) *n.* indescribable divine form योऽसौ ··· अनिर्देश्यदिव्यरूपसंहननः ··· पुरुषवरो दरीदृश्यते VedāSaṁ. 165. 3

अनिर्देश्यपद (anirdeśya-pada) *n.* indescribable state जडचेतनभावादिशब्दार्थश्रीर्न विद्यते । अनिर्देश्यपदे पत्रलतादीव महामरौ YogVā. iii. 91. 36.

अनिर्देश्यपरीमाण (anirdeśya-parīmāṇa) *adj.* having indescribable measure (वसुधा) ददृशे केशवालयम् । अनिर्देश्यपरीमाणम् ViṣṇuSm. 1. 40.

अनिर्देश्यप्रभाव (anirdeśya-prabhāva) *m.* indescribable potency अनिर्देश्यप्रभावश्च ओषधीनां द्विजोत्तम AgniP. 280. 4.

अनिर्देश्यप्रायश्चित्त (anirdeśya-prāyaścitta) *adj.* for which expiation cannot be prescribed मतिपूर्वसुरापानमनिर्देश्यप्रायश्चित्तं पर्षदानिर्दिष्टमपि निमित्तवता तत्स्वयमेव कार्यम् Aparā. 1074. 3 (*on* 3. 255)

अनिर्देश्यमहीतल (anirdeśya-mahītala) *adj.* in which the surface of the earth cannot be pointed out सलिलैकार्णवं तात पुरा सर्वमभूदिदम् ।··· अनिर्देश्यमहीतलम् MahāBhā. xii. 160. 11.

अनिर्देश्यरस (anirdeśya-rasa) *adj.* having indeterminable taste उष्णमनिर्देश्यरसं दशगुणमुक्तं विषं तज्ज्ञैः CaraS. vi. 23.24 (1941 Ed.); पानीयमान्तरिक्षमनिर्देश्यरसममृतम् SuśruS. i. 45.3; धारं नीरम् ··· अनिर्देश्यरसं लघु BhojanKu. 177.18.

अनिर्देश्यरूपभेद (anirdeśya-rūpabheda) *m.* distinction in nature which is inexplicable किं नाम वैषम्यमाश्रित्य वेदाः प्रमाणं बुद्धाद्युपदेशा न प्रमाणमिति निष्कृष्यते । किम् ··· इक्षुक्षीरादिवत् स्वात्ममात्रसाक्षिकेणानिर्देश्यरूपभेदेन ŚatDū. 93. 14.

अनिर्देश्यर्द्धिसंयुत (anirdeśyarddhi-saṁyuta) *adj.* possessed of prosperity which is beyond description (वसुधा) ददृशे केशवालयम् । अनिर्देश्यपरीमाणमनिर्देश्यर्धि(? र्द्धि)संयुतम् ViṣṇuSm. 1.40.

अनिर्देश्यवपुष्मत् (anirdeśyavapuṣ-ma(n)t) *adj.* possessed of indescribable (i. e. indescribably beautiful) body युधिष्ठिरसभा दिव्या वरुणस्य ··· तथा शकुनयस्तस्यां नानारूपा मृदुस्वराः । अनिर्देश्या वपुष्मन्तः (v.l. अनिर्देश्यवपुष्मन्तः) शतशोऽथ सहस्रशः MahāBhā. ii. 9. 4.

अनिर्देश्यवपुस् (anirdeśya-vapus) *m.* **A** an epithet of Viṣṇu (*lit.* whose form cannot be described) अनिर्देश्यवपुः श्रीमान् ··· इतीदं कीर्तनीयस्य केशवस्य ··· नाम्नां सहस्रम् ··· प्रकीर्तितम् MahāBhā. xiii. 135.32; xiii. 135.83; इदं तदिति निर्देष्टुं यन्न शक्यते परस्मै स्वसंवेद्यत्वात् तत् अनिर्देश्यं वपुरस्येति अनिर्देश्यवपुः ViṣṇuSaBh. 59. 4 (*on* 32); 96. 17 (*on* 83); **B** an epithet of Śiva (*lit.* whose form cannot be described) अनिर्देश्यवपुः ··· एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव वृषभध्वजम् LiṅgaP. i. 98. 69; SaurP. 41. 54; ŚivaP. iv. 35. 44 (391B. 15); *n.* indescribable body, cf. **अनिर्देश्यवपुष्मत्** : *adj.* whose form cannot be described खट्वाङ्गः ··· अनिर्देश्यवपुषि ··· आत्मानं परमात्मनि ··· युयोज ViṣṇuP. iv. 4. 80; यत्र सर्वे अनिर्देश्यवपुषः ··· स एष परमानन्दलोकः सूत्रैर्वर्णितः PārāSū. 24. 17; BrahmP. 178. 153; रोषाद्विनिःसृतस्त्वन्यः पुरुषः ··· अनिर्देश्यवपुः स्रग्वी BhaviP. 51B.27 (i. 22. 17)

अनिर्देश्यवयोरूपा (anirdeśya-vayorūpā) *adj.* (*f.*) having indescribable youth and beauty मेनकां मुनिसत्तमः । अनिर्देश्यवयोरूपामपश्यद्विवृतां तदा MahāBhā. i. 66. 5; xiii. 110.61.

अनिर्देश्यविसंयुत (anirdeśya-visaṁyuta) *adj.* undefinable and completely detached (from worldly fetters) ते तस्यां सभायां ब्रह्माणमनिर्देश्यविसंयुतम् । ··· नमस्यन्ति NīlaP 638.

अनिर्देश्यश्रीक (anirdeśyaśrī-ka) *adj.* having indescribable splendour अनिर्देश्यश्रीको महता रयेणोर्ध्वं ब्रह्माण्डं भित्त्वा ··· परात्मभक्तः परमानन्दमेति PārāSū. 31. 4.

अनिर्देश्यसुख (anirdeśya-sukha) *adj.* possessing indescribable bliss अनिर्देश्यसुखः स्वर्गः कस्तं विस्मारयिष्यति Vikramo. 3. 18; *n.* indescribable happiness, cf. **अनिर्देश्यसुखरूप**.

अनिर्देश्यसुखरूप (anirdeśyasukha-rūpa) *adj.* of the nature of indescribable bliss परमात्मैवानिर्देश्यसुखरूपः BrahmSūBh.(Ma.) 17A.10 (*on* i. 3. 92)

अनिर्देश्यसुखावह (anirdeśyasukhāvaha) *adj.* bringing about indescribaole happiness दृष्टः पत्तनराजश्च ··· अनिर्देश्यसुखावहः SkandP. v(2). 32. 18.

अनिर्देश्यसुखास्वादा (anirdeśya-sukhāsvādā) *adj.* (*f.*) having indescribable pleasant taste अनिर्देश्यसुखास्वादा स्वयं वेद्यैव या परम् ··· तां सुराम् ··· पिबेत् AṣṭāSaṁ. ii. 52. 24 (4.9); AṣṭāHṛ. iv. 7.66.

अनिर्देश्यस्वरूप (anirdeśya-svarūpa) *adj.* of indescribable nature अतिस्पष्टमप्यनिर्देश्यस्वरूपम् ··· सुखान्तरमनुभूय ··· रमणीयतरतां यौवनमुपनयामि Kād. 301. 5.

अनिर्देश्यस्वरूपस्वभाव (anirdeśya-svarūpasvabhāva) *adj.* having inexplicable form and nature रूपपरिजनस्थानादयश्च ··· अनिर्देश्यस्वरूपस्वभावाः VedāSaṁ. 167. 2.

अनिर्देश्याक्षरोपासक (anirdeśyākṣaropāsaka) *adj.* who meditates on the Imperishable (i. e. Brahman) which is indescribable भगवत्कर्मकारिणः ये युक्ततमा अपि कर्मिणः अज्ञाः, ते ··· अनिर्देश्याक्षरोपासकास्तु ··· उक्तसाधनाः GītāBh.(Śaṅ.) 556. 19 (*on* 18. 66)

अनिर्देश्यानन्द (anirdeśyānanda) *m.* an epithet of the Supreme self (*lit.* having indescribable bliss) सर्वेश सर्वेश्वरानिर्देश्यानन्दाचिन्त्यैश्वर्य ··· एतैर्नामभिः स्तुत्यः (परात्मा) PārāSū. 31. 17.

अनिर्देश्याप्रतर्क्य (anirdeśyāpratarkya) *adj.* which is beyond the range of description and beyond reasoning (हरिश्चन्द्रः) स्वेन भावेन ···। अनिर्देश्याप्रतर्क्येण तस्थौ विध्वस्तबन्धनः BhāgP. ix. 7.27.

अनिर्देश्यार्थ (anirdeśyārtha) *adj.* meaning of which cannot be specified अथ तेषामनिर्देश्यार्थप्रत्ययविहितानामपि राजाद्युपपदवशादसर्वधर्मत्वम् TantrVā. 185. 14 (*on* i. 3. 11)

अनिर्देश्योग्रवपुस् (anirdeśyogravapus) *adj.* having an indescribably fierce form ततोऽग्रतः प्रादुरभूत्त्रिपुरं जघ्नुषोऽसुरान् । अनिर्देश्योग्रवपुषो देवस्यासह्यतेजसः MahāBhā. viii. 24.119.

अनिर्देश्यौजस् (anirdeśyaujas) *n.* indescribable splendour ते तस्यां सभायां ब्रह्माणमनिर्देश्यविसंयुतम्(v.1 अनिर्देश्यौजसावृतम्)। … नमस्यन्ति NīlaP. 638.

अनिर्धन (a-nirdhana) *adj.* who was previously rich अनिर्धना निर्धना इत्युपकृताः GaṇRa. 2.109 (153), cf. Vār. 1 *on* P. ii. 1.59.

अनिर्धार (a-nirdhāra) *m.* non-decision उपनिषत्पाठादन्यत्रानिर्धाराज्जीवब्रह्मपरत्वेऽपि तयोरभेदात् ब्रह्मपरतैव वाक्यस्य युक्ता AṇuBh. 58. 24 (*on* i. 2.11)

अनिर्धारकत्व (anirdhāraka-tva) *n.* the state of not being decisive त्रेताकल्पनादीनामनिर्धारकत्वस्य वक्ष्यमाणत्वाच्च शक्यनिर्णयत्वाशक्यनिर्णयत्वे संशयविषयतयोक्ते ŚrutaPra. iB. 339.12 (*on* i. 2. 25)

अनिर्धारण (a-nirdhāraṇa) *n.* absence of ascertainment, non-determination गन्धवत्त्वमिव पृथिवीत्वस्य, गोसादृश्यं गवयशब्दप्रवृत्तिनिमित्तस्योपलक्षणम् इदमेव वा निमित्तमित्यनिर्धारणात् NyāyKuA. ii(1). 199 2; आप्तवाक्यम् आगमः — इत्यपि न … आप्तस्यैव अनिर्धारणे तदीयवाचां आग(म)त्वं कुतः सिध्यति TarkSaṁ.(Ā.) 106.16; 132. 21; न चोक्तदोषपरिहाराय एकस्यैव भूतस्य भोक्तृत्वनियतिः शङ्कनीया, सर्वसंनिधानेऽस्यैव भोग इत्यनिर्धारणात् VivaPraSaṁ. 236. 12; न च रूपकध्वनिरयम्, मुखस्य कमलत्वेनानिर्धारणात् SāhiDa 538.16; निर्धारणमपि वस्तुत्वाविशेषात् स्यादस्ति स्यान्नास्तीति विकल्पोपनिपातादनिर्धारणमेव स्यात् SarvaDaKau. 37. 18; किं ब्रह्मेति श्रुतिष्वन्वेषणे … हरिहरहिरण्यगर्भेन्द्रचन्द्रवह्निसूर्यादिष्वनिर्धारणेन ब्रह्मबुद्धिः प्रसजति ŚivārkaMaDī. i. 105. 23 (*on* i. 1.2); i. 96. 9 (*on* i. 1.1); तस्मात् सिद्धं विधेयविशेषस्य विषये विधिनानिर्धारणे वाक्यशेषान्निर्धारणम् MīmāKau. i. 298. 8 (*on* i. 4.29)

अनिर्धारणप्राप्ति (anirdhāraṇa-prāpti) *f.* undesired possibility of non-ascertainment एवमेतस्मिन् सामानाधिकरण्यवाक्ये विमृश्यमाने, एते पक्षाः प्रतिभान्ति, तत्रान्यतमनिर्धारणकारणाभावात् अनिर्धारणप्राप्तौ — इदमुच्यते — व्याप्तेश्च समञ्जसमिति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 629.14 (*on* iii. 3. 9)

अनिर्धारणरूपत्व (anirdhāraṇarūpa-tva) *n.* the state of having the nature of non-ascertainment अनध्यवसायस्य अनिर्धारणरूपत्वात्तयामवकण्ठोक्तान्न (अनिर्धारणरूपत्वात् कण्ठोक्तात् न …) संशयादर्थान्तरत्वम् TarkSaṁ (Ā.) 83. 5.

अनिर्धारणात्मक (anirdhāraṇātma-ka) *adj.* of the nature of non-ascertainment प्रमेयत्वमपि नित्यानित्ययोस्सामान्यं विदितवतस्तद्विशेषणस्मरणापेक्षस्तयोरेवानिर्धारणात्मकः प्रत्ययस्संशयापरनामा जायत इति प्रमेयत्वं संशयहेतुः Kāśi. iii. 59. 5 (*on* 5(4). 86)

अनिर्धारणात्मकता (anirdhāraṇātmaka-tā) *f.* the state of having the nature of non-ascertainment 'स्यादस्ति स्यान्नास्ति' इत्यादिविकल्पोपनिपातादनिर्धारणात्मकतैव स्यात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 404. 5 (*on* ii. 2.33)

अनिर्धारणात्मन् (anirdhāraṇātman) *adj.* which is of the nature of non-ascertainment न च — निश्चयात्मकमिति संशयव्यावर्तकं विशेषणम् — उचितं, संशयस्य अनिर्धारणात्मनो निर्धारणापरपर्यायनिश्चयसिद्ध्यधीनसिद्धितया परस्पराश्रयप्रसङ्गात् TarkSaṁ.(Ā.) 80. 24.

अनिर्धारणीय (a-nirdhāraṇīya) *adj.* indescribable अनिर्धारणीयनानास्वरूपा भगवती परमेश्वरी Jīvān. 52. 6.

अनिर्धारयत् (a-nirdhārayat) *adj.* not determining, not distinguishing चन्द्रत्वमनिर्धारयन्तं प्रति कथितेन 'शाखाग्रं चन्द्र' इति लक्षणेन तत्र चन्द्रत्वरूपासाधारणधर्मो निर्धारणीयः ŚivārkaMaDī. i. 105. 18 (*on* i. 1.2)

अनिर्धारित (a-nirdhārita) *adj.* **A** unascertained, indefinite, uncertain वारंवारं सोऽनिर्धारितैकान्तफलप्राप्त्याशात्मको गर्भसंधिः Avalo. 16. 9 (*on* 1.36); अनिर्धारितोऽवश्यंभावितया अनिश्चित इत्यर्थः Pradī. iii. 240B 21 (*on* iii. 3. 132); न विशेषमात्रमनिर्धारितमत्र विवक्षितम् KhaṇḍanKhā. 1033. 9; अध्ययनविध्युपात्तस्य पुरुषार्थान्वयो वाच्यः अनिर्धारितस्य च तदसंभवादवश्यं निर्धारणमपेक्षितम् PrakaVi. 191. 23; रत्नावल्यां तृतीयेऽङ्के वेषपरिवर्तनाभिसरणादेः संगमोपाया वासवदत्तालक्षणापायशङ्कया चानिर्धारितैकान्तसंगमरूपफलप्राप्तिप्रत्याशा SāhiDa. 298. 16; अनिर्धारिते द्वारविशेषे उक्ते तन्निर्धारणार्थं द्वारविशेषविचारे कर्तव्ये … सुखोपपाद्यनामधेयत्वस्य यौगिकपदस्य सूचीकटाहन्यायेन बुद्धिस्थत्वात् प्रसङ्गसंगतिरूपा (संगतिः) MīmāKau. i. 158. 22 (*on* i. 4. 2); i. 245. 15 (*on* i. 4. 13); **B** not pre-determined यदि तु अनिर्धारितानि तीर्थानि गन्तव्यानीत्यभिप्रायस्तदा विशेषमनभिधाय तीर्थयात्रां करिष्य इत्येव वाच्यम् VīraMi.(Tīrtha.) 30.14.

अनिर्धारितकर्तृक (anirdhāritakartṛ-ka) *adj.* agent of which is not specified पितृभ्यो दद्यादित्यादावनिर्धारितकर्तृकसंप्रदाने चतुर्थी VyutpaVā. 169.21.

अनिर्धारितकालविशेष (anirdhārita-kālaviśeṣa) *adj.* in which particular time is not specified अनिर्धारितकालविशेषस्य वाक्यस्य कालविशेषं प्रतिपादयत् वाक्यं शेषभूतमित्यर्थः ŚrutaPra. ii. 489. 10 (*on* iii. 3. 26)

अनिर्धारितक्रमविशेष (anirdhārita-kramaviśeṣa) *adj.* particular order of which is not determined (वाक्यस्य) अनिर्धारितक्रमविशेषस्य क्रमविशेषनिर्धारणमुखेन शेषभूतमित्यर्थः ŚrutaPra. ii. 488. 29 (*on* iii. 3.26)

अनिर्धारितक्रियाविशेषसंज्ञा (anirdhārita-kriyāviśeṣasañjñā) *f.* unspecified name of a particular rite यत्राख्यातसामानाधिकरण्याभावेन यागविशेषनामत्वानवगमेऽपि 'अथैष ज्योति'रित्यादौ अधिकारादथशब्दान्वयेनानिर्धारितक्रियाविशेषसंज्ञात्वनिश्चयं कृत्वा तद्बलेनैव विध्याख्यातकल्पनम् MīmāKau. iii(2). 150. 13 (*on* ii. 2.2)

अनिर्धारितगवाश्वजातिविशेष (anirdhārita-gavāśvajātiviśeṣa) *adj.* who has not determined the specific feature as being a cow or a horse दूराच्छ्वेतं स्वलक्षणं पश्यन्ननिर्धारितगवाश्वजातिविशेषो हेषाशब्दश्रवणादश्वत्वं तस्मिन्नेव स्वलक्षणेऽनुमिमानोऽपि परोऽक्षं बुध्यते ŚāstrDī. 38.17 (*on* i. 1. 4)

अनिर्धारितत्व (anirdhārita-tva) *n.* the state of not being ascertained or determined, uncertainty वाक्यम् … न निर्णीयते, 'यस्य वैतत्कर्म' इत्यस्य ब्रह्मविषयत्वेन तत्र अनिर्धारितत्वात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 258. 15 (*on* i. 4 17); न त्वेकस्मिन्नेव विषये विप्रतिपत्तिसूचनार्थमन्यतरस्यानिर्धारितत्वाद्वस्तुविकल्पासंभवाच्चेति भावः TattvPrakā. 195A.5 (*on* iii. 4.42); अप्राप्तांशं विशेष्टुं क्रियत इति मतं यद्यनिर्धारितत्वं श्यावाश्वब्राह्मणोक्तिप्रभृतिविधिगणातिप्रसक्तिस्तथापि VidhiRa. 19 (111.15); अत्र विरोधिप्राप्तेरनिर्धारितत्वान्नातिव्याप्तिः BhāṭṭCin. i. 73. 6 (*on* i. 1.4)

अनिर्धारितत्वविशेषित (anirdhāritatva-viśeṣita) *adj.* qualified by 'not being ascertained' किमनवधारणज्ञानं संशयः विरुद्धोभयकोटिसंस्पर्शिज्ञानं वा अनिर्धारितत्वविशेषितं वा जिज्ञासाजनकं मिथ्याज्ञानं वा … सर्वथापि न निरूपणपथमवतरति TattvPradī.(Ci.) 226. 7.

अनिर्धारितदिग्देश (anirdhārita-digdeśa) *adj.* location of which is not specified रजतस्मरणेन च तदित्युल्लेखशून्येनानिर्धारितदिग्देशं रजतमात्रमुपस्थापितम् NyāyKa. 180. 21.

अनिर्धारितदेशविशिष्ट (anirdhāritadeśa-viśiṣṭa) *adj.* qualified by an uncertain location संबन्धग्रहणकालप्रतिपन्नस्य वाह्निविशेषस्यानिर्धारितदेशविशिष्टस्यानुमेयत्वम् TātpaṬ.(U.) 314. 17 (*on* 5(4). 39)

अनिर्धारितदेशविशेष (anirdhārita-deśaviśeṣa) *m.* unascertained specific location आप्तवाक्यादनिर्धारितदेशविशेषनिष्ठतया देवदत्तसत्तावगता ग्रामाद्बहिरवस्थितेनैव चैत्रेण TattvPradī.(Ci.) 273.4; *adj.* whose particular location is not ascertained, cf. **अनिर्धारितदेशविशेषता.**

अनिर्धारितदेशविशेषता (anirdhāritadeśaviśeṣa-tā) *f.* the state of being that whose particular location is not ascertained (चैत्रस्य) आनुमानिकी च तस्य जीवतः क्वचित् सत्ता। सानिर्धारितदेशविशेषतया गृहमपि व्याप्नोति Kāśi. iii. 160. 14 (*on* 5(7). 1)

अनिर्धारितद्रव्यविशेष (anirdhārita-dravyaviśeṣa) *m.* particular oblation-material which is not determined तात्पर्यग्राहकज्ञानाभावेऽपि तद्धितपदमात्रश्रवणेनानिर्धारितद्रव्यविशेषबोधे बाधकाभावात्। … अतोऽनिर्धारितद्रव्यविशेषे बुद्धेऽपि विशेषणान्तरव्यावृत्तिमात्रफलकत्वं तात्पर्यग्राहकस्य MīmāKau. iii(2). 241. 11 (*on* ii. 2.20); iii(2). 261.5 (*on* ii. 2 22)

अनिर्धारितद्वारिका (anirdhāritadvār-ikā) *adj.* (*f.*) having an unascertained intermediary (उपकर्तव्यताकाङ्क्षायाः) तस्या अन्यनिर्धारितद्वारिकायाः क्लृप्तद्वारकेण दूरस्थेनाप्यन्वयोपपत्तौ तद्ग्राहकत्वे प्रमाणाभावात् MīmāKau. ii. 228. 3 (*on* iii 2.2)

अनिर्धारितधर्मिनिष्ठता (anirdhāritadharminiṣṭha-tā) *f* the state of being that which resides in an undetermined substratum (*lit.* property-possessor) विवादाध्यासिते सदसत्त्वे एकधर्मिनिष्ठात्यन्ताभावप्रतियोगिनी धर्मत्वात् रूपरसवदिति अनिर्धारितधर्मिनिष्ठतया सामान्यतः सिद्धस्य सदसद्वैलक्षण्यस्य केवलव्यतिरेकिणो रजतधर्मिनिष्ठतयोपसंहारात् TattvPradī.(Ci.) 82. 7; NyāySu.(Ja.) 56A. 3 (*on* i. 1. 1)

अनिर्धारितधर्मिविशेष (anirdhārita-dharmiviśeṣa) *m.* undetermined particular substratum (*lit.* property-possessor) स(? सा)मान्यतो दृष्टानुमानेनानिर्धारितधर्मिविशेषनिष्ठस्यावेद्यत्वधर्मस्य प्रसिद्धत्वात् TattvPradī.(Ci.) 12.2.

अनिर्धारितधर्म्यालम्बना (anirdhāritadharmy-ālambanā) *adj.* (*f.*) depending on the undetermined individual कस्य कृत इत्यनिर्धारितधर्म्यालम्बनायाश्चिन्ताया एव प्रतीयमानतया सतोऽप्यौत्सुक्यस्यैतद्वाक्येन प्राधान्येनाबोधनात् RasGaṅ. 102.2.

अनिर्धारितधात्वर्थविशेष (anirdhārita-dhātvarthaviśeṣa) *m.* particular verbal meaning which is undecided न तु सिद्धाष्टाकपालकरणिका

अनिर्धारितधात्वर्थविशेषावच्छिन्ना यागादिभावना MīmāKau. i. 230. 21 (*on* i. 4.9)

अनिर्धारितनिर्धारणत्व (anirdhāritanirdhāraṇa-tva) *n.* the state of being that which determines what is undetermined अनिर्धारितनिर्धारणत्वेनैवोत्तरतोपपत्तौ तादृग्धर्मपरत्वस्योत्तरत्वाप्रयोजकत्वेन नियमासिद्धेः AdvaiSi. 696.3.

अनिर्धारितरूप (anirdhārita-rūpa) *adj.* [*f.* -ā] form or nature of which is not decided सप्तपदार्थाः ··· तथा वा स्युरतथा वेत्यनिर्धारितरूपं ज्ञानं संशयज्ञानवदप्रमाणमेव स्यात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 404.10 (*on* ii. 2.33); SarvaDaKau. 37.17; अस्तु तर्ह्यनिर्धारितरूपा अदृष्टसिद्धिः Kāśi. i. 246.17 (*on* 4. 105); कथं च शिष्यास्तदभिप्रायानुसारिणः तदुपदिष्टेऽर्थेऽनिर्धारितरूपे प्रवर्तेरन् SarvaDaKau. 37. 22; अनिर्धारितरूपद्रव्यकत्यन्तरविलक्षणैकव्यक्तिसादृश्यस्येष्टकाभिरशक्यं संपादनम MīmāKau. i. 146.8 (*on* i. 3.33)

अनिर्धारितविशेष (anirdhārita-viśeṣa) *adj.* **A** specific nature of which is not ascertained or determined बृहतीब्रह्मशब्दयोरपि विशेषाभिधानत्वं युक्तम्, अन्यथा अनिर्धारितविशेषयोरानर्थक्यापत्तेः BṛĀraUBh. 65.15 (*on* i. 3.21) ; यदि त्वनिर्धारितविशेषं प्रत्ययमात्रं पक्षीक्रियत इत्युच्यते, तन्न Kāśi. ii. 47.14 (*on* 5(2). 47) ; NyāyRa. 228. 17 (*on* 5(2). 47); न चायमनिर्धारितविशेषवर्णत्वसामान्यमात्रप्रत्ययः Bhām. 213 8 (*on* i. 3.28); (प्रेमप्रकारः) अनिर्धारितविशेषः सामान्यः SaraKaṇṭhā. 671.11; यदेव विद्यया करोति इति यच्छब्दस्यानिर्धारितविशेषस्योद्गीथमुपासीत इति प्रस्तुतोद्गीथविशेषनिष्ठत्वात् BrahmSūBh (Rā.) 686.8 (*on* iii. 4.10); तत्र सामर्थ्यादपूपादिग्रहणेनानिर्धारितविशेषा अन्नविकारा एव ग्रहीष्यन्ते Pradī. iv. 243A.2 (*on* v. 1. 2) अनिर्धारितविशेषेऽर्थे यदा प्रकृतिर्वर्तेते तदा तद्विशेषद्योतनाय स्वार्थिकः प्रत्ययो विधीयते Pradī. iv. 396B.34 (*on* v. 3.74): iv. 397B.25 (*on* v. 3.74); विधिसामर्थ्येनार्थवादान्वयात्प्रागेवाक्षिप्तस्य फलस्यानिर्धारितविशेषस्य विशेषाकाङ्क्षावेलायामित्यर्थः NyāySu.(So.) 69. 8 (*on* i. 2. 19); 69. 10 (*on* i. 2. 19); अयं विकल्पस्तावदनिर्धारितविशेषो हेतुमात्रे नावतरितुमर्हति ŚrutaPra. ii. 294 19 (*on* ii. 2. 16); स्वतन्त्रकृतसजातीयं स्वतन्त्रपुरुषप्रणीतमिति साध्यमनिर्धारितविशेषं जीवी क्वचिदस्तीतिवदिति चेत् TattvCin. iv(1).347. 4: तत्रोपासनस्य स्वरूपतः संख्यातः कालतो वा परिमितिरस्ति न वा, न चेत्, तर्ह्यनिर्धारितविशेषस्योपासनस्य अनुष्ठानमशक्यं स्यात् VivaPraSam. 304. 20; अपरे तु तद्धितेनानिर्धारितविशेषद्रव्यसामान्यप्रतीतेर्न द्रव्यविशेषवाचित्वं, किं त्वामिक्षापदादेव विशेषनिर्णय इत्याहुः BhāṭṭCin. i. 126. 6 (*on* i. 1. 4); **B** not having any one particular object specified अन्यतमशब्दो बहुष्वनिर्धारितविशेषमेकमाह TātpaṬ.(Vā.) 30. 9 (*on* i. 1.1); *m.* the specific nature which is not determined नाप्यनिर्धारितविशेषेण बोधितसाध्यविपर्ययकत्वम् TattvCin. ii(1). 869.1; इदं निवर्तकज्ञानं स्वविषयं ब्रह्मव्यतिरिक्तमिथ्यात्वं किं मिथ्यात्वेन गृह्णाति उत सत्यत्वेन उतानिर्धारितविशेषात्मनेति ŚatDū. 180. 15.

अनिर्धारितविशेषनिर्देश (anirdhāritaviśeṣa-nirdeśa) *m.* reference to the specific (entities) which are not determined (ज्योतींषि) तानि च विषयाणां प्रकाशकानीन्द्रियाणीति यस्मिन्पञ्च पञ्चजना इत्यनिर्धारितविशेषनिर्देशेनावगम्यन्त इति BrahmSūBh.(Rā.) 340. 20 (*on* i. 4.13)

अनिर्धारितविशेषरूप (anirdhārita-viśeṣarūpa) *adj.* particular nature or form of which is not determined कश्चिदित्यनिर्धारितविशेषरूपः PrakaVi. 68 20; पूर्वावगतस्यानिर्धारितविशेषरूपस्य भावनावच्छेदकीभूतधात्वर्थस्यैवेयं संज्ञेत्यस्यापि वक्तुं शक्यत्वात् MīmāKau. i. 229.6 (*on* i. 4. 9); उत्पत्तिवाक्येऽपीष्टसामान्यवदनिर्धारितविशेषरूपसामान्यज्ञानमात्रेण विधेयत्वोपपत्तेः उपेक्षितम् MīmāKau. ii(2). 196. 16 (*on* ii. 2.13)

अनिर्धारितविशेषावच्छिन्न (anirdhāritaviśeṣāvacchinna) *adj.* not distinguished by definite specific feature अंशुसंज्ञकम् अनिर्धारितविशेषावच्छिन्नं कर्म कुर्यात् MīmāKau. ii. 61 23 (*on* ii. 3. 20)

अनिर्धारितशास्त्रार्थ (anirdhārita-śāstrārtha) *m.* meaning of the scriptures which is not determined वचनव्यक्त्यन्तरसंभवेऽप्यनिर्धारितशास्त्रार्थयोगेनान्यतरनिर्धारणावश्यभावे विध्यश्रवणेनार्थवादत्वे सति अनुगुणैव वचनव्यक्तिः स्वीकार्येति भावः MayūMāli. 517.7 (*on* vi. 8. 1)

अनिर्धारितशेषविशेष (anirdhārita-śeṣaviśeṣa) *adj.* by which a particular auxiliary object is not determined गार्हपत्यमिति हि शेषितामात्रमनिर्धारितशेषविशेषं श्रुत्योक्तमैन्द्रीविषयं तु तदिति वाक्यादवगन्तव्यम् ŚāstrDī. 242.8 (*on* iii. 3. 7)

अनिर्धारितसंबन्धविशेषा (anirdhārita-sambandhaviśeṣā) *adj.*(*f.*) the specific relation of which is not determined अनिर्धारितसंबन्धविशेषा षष्ठी स्थानेयोगा बोध्या SiddhāKau. 10A.5 (*on* i. 1.49)

अनिर्धारितसंबन्धसामान्य (anirdhārita-sambandhasāmānya) *n.* undetermined general relation भागशब्दस्य यागलक्षकत्वाद्यागेन च योग्यदेवतासंबन्धे संभवत्यनिर्धारितसंबन्धसामान्यग्रहणासंभवाद्देवतात्वेनैव पूष्णो भागान्वयादेकदेवत्यस्यैव ग्रहणमिति सिद्धमित्यर्थः MayūMāli. 259.11 (*on* iii. 3.15)

अनिर्धारितसाध्यव्याप्तिक (anirdhāritasādhyavyāpti-ka) *adj.* having undetermined concomitance of the probandum वस्तुतः साध्याव्याप्तेस्तत्कालेऽपि च सत्प्रतिपक्षतयानिर्धारितसाध्यव्याप्तिके प्रकरणसमे गतत्वाच्च Khaṇḍan-Khā. 884.16.

अनिर्धारितस्थाणुपुरुषत्व (anirdhārita-sthāṇupuruṣatva) *adj.* of which the posthood or manhood is not determined संशयज्ञानं तु नोर्ध्वार्थोपलब्धिविषयम् ··· अनिर्धारितस्थाणुपुरुषत्वोर्ध्वपदार्थविषयम् NyāyVārPari. 633.5.

अनिर्धारितस्वरूप (anirdhārita-svarūpa) *adj.* whose nature is not ascertained or determined नानिर्धारितस्वरूपस्य प्रणामो युक्तः NyāySu.(Ja) 2A.7 (*on* i 1.1)

अनिर्धारितस्वरूपविशेष (anirdhārita-svarūpaviśeṣa) *adj.* whose particular nature is not ascertained or determined वेद्यतया सूत्रितस्य ब्रह्मणोऽनिर्धारितस्वरूपविशेषस्य ··· स्वरूपनिर्धारणाय ··· एषा ऋगुदाह्रियते TaiUBh. 229.5 (*on* 2.1)

अनिर्धारितस्वविरोधिप्राप्ति (anirdhārita-svavirodhiprāpti) *f.* alternative (*lit.* unascertained) application which is contradictory to itself (i e. injunction) उद्देश्यविधेयफलान्यतराणामनिर्धारितस्वविरोधिप्राप्तिप्रयुक्तस्वाप्राप्तांशप्राप्त(?प)को विधिर्नियमः BhāṭṭCin. i. 72.25 (*on* i. 1.4)

अनिर्धारितहेतुमार्ग (anirdhārita-hetumārga) *adj.* whose totality of causes is not determined, whose entire path of productive causes is not determined शब्दः ···। तस्मादनिर्धारितहेतुमार्गः सर्वत्र साक्षाद्भवतीति नित्यः ŚlokaVār. 6.444 (845.3)

अनिर्धारितहेत्वन्तर (anirdhārita-hetvantara) *n.* different cause which is not ascertained साधारणतयावगतस्य हर्षहेतुविकासस्य पुत्रजन्मविशेषपर्यवसानसंभवे सति अनिर्धारितहेत्वन्तरविषयत्वशङ्कानुपपत्तेश्च NītiMā. 9.4.

अनिर्धारितांश (anirdhāritāṁśa) *m.* unascertained or undetermined part प्रागनिर्धारितांशज्ञानस्य स्पष्टदृष्टेः परिहितहरितस्त्वेतदस्पष्टमाहुः TattvMu. 4.68

अनिर्धारितार्थ (anirdhāritārtha) *adj.* [*f.* -ā] **1** meaning of which is not ascertained (वाक्यानाम्) यस्त्वनिर्धारितार्थानामनेकप्रतिभोद्भवः। स लिङ्गेऽप्यस्फुटे दृष्टः ŚlokaVār. 5(5).32 (415.3); संवत्सरशब्दस्य स्वयं सौरचान्द्रादिनानोपाधित्वेनानिर्धारितार्थस्याहःपरतैव VedāntKa. 235.15 (*on* ii. 1.12); **2** purport of which is not determined अनिर्धारितार्थं शास्त्रं प्रणयन् मत्तोन्मत्तवदनुपादेयवचनः स्यात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 405.3 (*on* ii. 2.33); **3** intention of which is not ascertained विक्रमादित्यस्तव खेदमपनीतवान् इत्यनिर्धारितार्थामेव वाचं प्रत्याकलय्य किमर्थिभ्यो दास्यामीति चिन्ताव्याकुलितः परावृत्य गृहं गतोऽपि पर्यङ्कशयने निद्रां न लेभे PuruṣPa. 10.6; **4** who has not ascertained the significance एवंभूतस्तीर्थकरः प्रमातृप्रमाणप्रमेयप्रमितिष्वनिर्धारिता(र्थ)स्तदुपदेष्टुं कथं शक्नुयात् SarvaDaKau. 37.21.

अनिर्धारितार्थत्व (anirdhāritārtha-tva) *n.* the state of being that the meaning of which is not ascertained कस्यचिच्छब्दस्यानिर्धारितार्थत्वात् तद्विशेषितं प्रत्यक्षत्वमप्यप्रमितमित्यप्रसिद्धविशेषणत्वं पक्षस्य PrakaVi. 565.7; यदा पराभ्यां तदा पत्नीसंयाजानूयाजनिषेधविधायकमित्यनिर्धारितार्थत्वप्रसङ्गादिति ध्येयम् MayūMāli 764.15 (*on* x. 7.13)

अनिर्धारितार्थविशेष (anirdhāritārthaviśeṣa) *adj.* whose specific meaning is not ascertained यदि परमनिर्धारितार्थविशेषाणामनेकार्थविषयसंशयमात्रं स्यात्तच्च लिङ्गेऽपि ··· संशयात्तुल्यम NyāyRa. 415.16 (*on* 5(5). 32)

अनिर्धारिताहंशब्द (anirdhāritāhaṁśabda) *m.* word '*aham*' (the stem-form of) which is not determined अहंकारातिरिक्तात्मनि प्रयोगस्तु लक्षणया, मान्तदान्तत्वेनानिर्धारिताहंशब्दस्याहंकारे प्रयोगदर्शनस्य नियामकत्वात् AdvaiSi. 601.12.

अनिर्धारितेदंतत्त्व (anirdhāritedantattva) *adj.* whose nature as 'this' or 'that' is not ascertained तत्त्वविजिज्ञासुभिरनिर्धारितेदंतत्त्वः एषः संसारवृक्षः KāṭhUBh. 169.13 (*on* 6 1)

अनिर्धारितैककोटि (anirdhāritaikakoṭi) *f.* [w. r. for **निर्धारितैककोटि**] AdvaiSi. 740.1.

अनिर्धारितैकतरपदार्थतत्त्व (anirdhāritaikatarapadārthatattva) *n.* undetermined true nature of either of the two alternative objects न हि धवखदिरवत् द्वावपि संशयसंविदि प्रतिभासेते किं तु स्थाणुर्वा पुरुषो वेत्यनिर्धारितैकतरपदार्थतत्त्वावमर्शी संशयो जायते NyāyMañ. i. 94.8.

अनिर्धारितैकधर्मपरत्व (anirdhāritaikadharmapara-tva) *n.* the state of having reference to the undetermined single property न च — सर्वस्याप्युत्तरस्य प्रश्ननिर्धारितधर्मिनिष्ठानिर्धारितैकधर्मपरत्वाद्विरुद्धो हेतुरिति — वाच्यम् AdvaiSi. 686. 3.

अनिर्धारितैकपरत्व (anirdhāritaikapara-tva) *n.* the state of having reference to any one (of the many) which is not determined संयोगाद्यन्यतमस्य चानिर्धारितैकपरत्वे भागासिद्धिः TattvCin. i(1). 540. 2.

अनिर्धारितैकबाधप्राप्ति (anirdhāritaikabādha-prāpti) *f.* undesired possibility of the sublation of the undecided one अनिर्धारितैकबाधप्राप्तौ ह्येकबाधानुकूलकल्पनायां विनिगमकस्तर्को भवति TattvCin. ii(1).662.2.

अनिर्धारितैकान्ता (anirdhāritaikāntā) *adj.* (*f.*) whose exclusive end (i. e. success) is not sure उपायस्यापायशङ्कायाश्च भावादनिर्धारितैकान्ता फलप्राप्तिः प्राप्त्याशा Avalo. 6.5 (*on* 1.21)

अनिर्धारितैकाप्रामाण्य (anirdhāritaikāprāmāṇya) *n.* invalidity of the one (of the two alternatives) that is not determined यदेव हि विरुद्धार्थग्राहकत्वं तर्कविनाकृतमनिर्धारितैकाप्रामाण्यानुमितिमजीजनत्तदेव तर्कसहकृतम् TattvCin. ii(1).663.4.

अनिर्धारितोभयरूपता (anirdhāritobhayarūpa-tā) *f.* the state of being one both features of which are undetermined प्रमाणादप्रमाणाद्वेति वदन्ननिर्धारितोभयरूपतां विकल्पस्य दर्शयति Kāśi. iii. 90. 10 (*on* 5(4).154)

अनिर्धारितोभयरूपभावना (anirdhāritobhayarūpa-bhāvanā) *f.* productive operation both aspects of which are not determined आकाङ्क्षाविरहेणानिर्धारितोभयरूपभावनामात्रस्य गुणफलाभ्यामन्वयानर्हत्वात् Mayū-Māli. 71.2 (*on* i. 4. 6)

अनिर्धारितोभयरूपा (anirdhāritobhayarūpā) *adj.* (*f.*) both aspects of which are undetermined (भावना) अनिर्धारितोभयरूपा तु नैकेनाप्यन्वीयते ŚāstrDī. 71. 2 (*on* i. 4.6)

अनिर्धार्य (a-nirdhārya) *ger.* not having ascertained क्षणादनिर्धार्य निदानभेदं दत्तापहासैर्वनदेवताभिः। मृगायितं तत्र मृगेन्द्रमुख्यैः सिंहायितं गोकुलसारमेयैः Yādavā. 5. 17.

अनिर्धार्य (a-nirdhārya) *adj.* which cannot be ascertained अव्यपदेश्यमनिर्धार्यम् … किंचिदधरोत्तरयति विश्वमिदम् NīlaVi. 99.5 [not to be agreed upon, MW.]

अनिर्धार्यमाण (a-nirdhāryamāṇa) *adj.* not being determined or fixed कथंचित्काशकुशावलम्बनं यदि ब्रह्मादयो निर्धारयितुं शक्यन्ते तेषु त्वनिर्धार्यमाणेषु कषामेको दीक्षयितेत्युच्यते NyāyRaMā. 154. 7.

अनिर्धार्यमिथोविशेष (anirdhārya-mithoviśeṣa) *adj.* having the difference between each other undistinguishable प्रसादभाजोरुभयोरभूतामुभावनिर्धार्यमिथोविशेषौ। नभःस्थले शीतरुचिः सतारे सकैरवे तत्प्रतिमा च तोये Yādavā. 2. 86.

अनिर्धार्यमूल (anirdhārya-mūla) *adj.* source of which cannot be ascertained ऐतिह्यं वृद्धवाक्यं बहुदिवसगतैर्यत्त्वनिर्धार्यमूलम् TattvMu. 4. 130.

अनिर्धूय (a-nirdhūya) *ger.* not having completely dispelled अनिर्द्ध(? धू)य तमो नैशं यथा नोदयतेऽंशुमान् MahāP. 9. 119.

अनिर्बद्ध (a-nirbaddha) *adj.* (sound) not restrained or regulated (i. e. either too high or too low) अनिर्बद्धं तूच्चावचम् Vaija. 32.17.

अनिर्बन्धगामित्व (anirbandhagāmi-tva) *n.* the state of being that which comes without restriction (लाभः) सामवायिकानामनिर्बन्धगामित्वात् पुरोगः ArthŚā. iii. 70.3 (9. 4)

अनिर्बन्धपूर्वकम् (a-nirbandhapūrvakam) *adv.* without any insistence or compulsion भृतकाध्यापनस्य निषेधादाह। अर्पणेति। अनिर्बन्धपूर्वकं यथा तथेत्यर्थः BālamBha. i. 150. 22 (*on* 1.28)

अनिर्बन्धरुष् (a-nirbandharuṣ) *adj.* not having persistent anger, not inexorable in anger प्रह्वेष्वनिर्बन्धरुषो हि सन्तः RaghuVa. 16. 80 (comm. अनियतकोपाः)

अनिर्बन्धविषय (a-nirbandhaviṣaya) *m.* not a domain of insistence अयमनिर्बन्धविषयो राशिः ĀścaCū. 3. 9(3)

अनिर्भक्त (á-nirbhakta) *adj.* not excluded from the share यावद्धै भागिनं स्वेन भागधेयेन न निर्भजन्त्यनिर्भक्तो वै स तावन्मन्यते ŚatBr. XI. vii. 4. 2; स ह वै सुनिर्भक्तो यं भागिनं निर्भजन्त्यनिर्भक्तो ह वै स यमभागं निर्भजन्त्युत ŚatBr.(K.) II. viii. 3. 27; अथैतत् सोमाय हविष्करोति तथातोऽनिर्भक्तः सोमो भवति ŚatBr.(K.) V. iv. 4. 1.

अनिर्भया (a-nirbhayā) *adj.* (*f.*) completely free from fear मन्दराघातसंत्रासात्यक्तक्षीरार्णवस्थितिः। कला सुधाकरस्याथ कुहूराहुभयार्दिता। सीमन्तिनीस्वरूपेण तिष्ठेः काश्यामनिर्भया SkandP. iv. 96.138.

अनिर्भरा (a-nirbharā) *adj.* (*f.*) excessively filled with, fully endowed with [cf. [5]अ] मत्सुतेयमिति ज्ञात्वा सिषेवे मातृवर्चसा। हिमाचलप्रिया मेना सर्वार्द्धिभिरनिर्भरा ŚivaP. ii(3). 1. 5 (124A. 5); [not excessive, little, slight, light, MW.]

अनिर्भाग (á-nirbhāga) *m.* non-exclusion from the share, giving of the share ता वा एता उज्जितयो व्याख्यायन्ते। यज्ञस्य सर्वत्वाय। देवतानामनिर्भागाय TaiBr. I. iii. 2.6. (Bhaṭṭabhāskara अनिर्भागाय निर्भागत्वं मा भूदिति)

अनिर्भाव्या (a-nirbhāvyā) *adj.* (*f.*) inconceivable, indescribable (i. e. fictitious) (कलनाः) प्रतिभासाच्चिदाकाशे सत्त्वशून्यं भवन्ति ताः। प्रकचन्ति ह्यनिर्भाव्याः प्रभापिण्ड इव प्रभाः YogVā. iii. 80. 58 (comm. अनिर्भाव्या इति यौक्तिकदृशा अनिर्वचनीया इत्यर्थः)

अनिर्भास (a-nirbhāsa) *adj.* not having a formal appearance, not envisaging a form अनिर्भासं सनिर्भासमन्यनिर्भासमेव च। विजानाति न च ज्ञानं बाह्यमर्थं कथंचन TattvSaṁ. 1999 2082.

अनिर्भासमान (a-nirbhāsamāna) *adj.* not appearing परिणत इति। स्वेन रूपेणानिर्भासमान इत्यर्थः Loc. (KSS. Ed. 135) 424. 17 (*on* 3. 33)

अनिर्भिण्ण (á-nirbhiṇṇa) *adj.* [AltGr. I. 2. 190; II. 1. 136] **1** not differentiated, not separated (i. e. not become manifest separately) य आण्डकोशे भुवनं बिभर्ति। अनिर्भिणः(? ण्णः) सन्नथो लोकान् विचष्टे। … तेन कल्पोऽमृतेनाहमस्मि TaiĀ. iii. 11. 4 (311. 1); अनिर्भिण्णं यस्येदमासीदुदकात्मकम् ParamāU. 10.7; **2** not pierced, not wounded शस्त्रवृष्टिं परैर्मुक्तां शरौघैर्यदवारयत्। न च तत्राप्यनिर्भिन्नः (v. l. °ण्णः) कश्चिदासीद् विशां पते MahāBhā. vi. 77. 41; न तस्यासीदनिर्भिन्नं (v. l. °ण्णम्) गात्रेष्वङ्गुलमात्रकम् MahāBhā. vi. 114. 80; vii. 150 51 (v. l.); ततः शरध्वस्तमभूत् कुरूणां सुमहद्बलम्। न तत्रासीदनिर्भिन्नो (v. l. °ण्णो) रथो वाजी नरो गजः MahāBhā. viii. 916*(2); न मे शस्त्रैरनिर्भिन्न(v. l. °ण्ण)मङ्गे द्व्यङ्गुलमन्तरम् MahāBhā. xii. 78.27, cf. **अनिर्भिन्न.**

अनिर्भिन्न (a-nirbhinna) *adj.* **1A** not pierced, not wounded न ह्यत्रासीदनिर्भिन्नो रथः सादी हयो गजः MahāBhā. viii. 915*(2); vi. 77. 41; vi. 114.80; vii. 150.51; viii. 916*(2): xii. 78. 27; न ह्यविद्धं तयोर्गात्रं बभूवाङ्गुलमन्तरम्। नानिर्भिन्नं न चास्तब्धमा कराग्रादजिह्मगैः Rāmā. vi. 35. 20; **1B** not piercing (the target) (i. e. not reaching the target) नानिमित्तो (v. l. नानिर्भिन्नो)ऽभवद् बाणो नातिभेत्ता न निष्फलः Rāmā. vi. 95.24; **2** not broken asunder चिरोत्पन्नमति(? नि)र्भिन्नमण्डं त्वष्ट्रा विदारितम् BrahmāṇḍP. ii. 59.27; **3** not revealed अनिर्भिन्नो गभीरत्वादन्तर्गूढघनव्यथः। पुटपाकप्रतीकाशो रामस्य करुणो रसः UttaRāC. 3. 1 (KANE'S Ed., Bombay, 1929) (comm. अनिर्भिन्नः अप्रकाशः); **4** not differentiated अनिर्वाच्यमनिर्भिन्नमपरिच्छिन्नमव्ययम्। ब्रह्मेव सुजनप्रेम दुःखमूलनिकृन्तनम् Ind Spr. 3473

अनिर्भिन्नगभीरत्व (anirbhinna-gabhīratva) *n.* unperturbed or undisturbed gravity अनिर्भिन्नगभीरत्वादन्तर्गूढघनव्यथः। पुटपाकप्रतीकाशो रामस्य करुणो रसः UttaRāC. 3. 1.

अनिर्भिन्नत्वच् (anirbhinna-tvac) *adj.* whose skin was not pierced आक्रम्योरसि दक्षस्य शितधारेण हेतिना। छिन्दन्नपि तदुद्धर्तुं नाशक्नोत् … शस्त्रैरस्त्रान्वितैरेवमनिर्भिन्नत्वचं हरः BhāgP. iv. 5. 23.

अनिर्भिन्नार्थ (anirbhinnārtha) *adj.* not revealing the meaning, having obscure meaning अनिर्भिन्नार्थगम्भीरम् …। त्वदिदं समुपश्रुत्य साकम्पमिव मे मनः JātaMā. 172.15 (26. 26)

अनिर्भुजा (a-nirbhujā) *adj.* (*f.*) (Sāma-chanting) in the recitation of which hands are not lifted away (from the knees), with hands placed on knees अथैतास्तिस्रः संहिता भवन्ति। शुद्धादुःस्पृष्टानिर्भुजेति SaṁhiUBr. 1. 17 (Dvijarājabhaṭṭa जानुबाह्यनिर्गतभुजद्वयेन हस्तद्वयेन अधीयत इति निर्भुजा। जानूपरिस्थापितेन हस्तद्वयेन प्रयुज्यमाना अनिर्भुजा); 1.20.

अनिर्भेत्तृ (a-nirbhettṛ) *adj.* not piercing (the target) (i. e. going away from the target) नानिमित्तोऽभवद् बाणो नातिभेत्ता (v. l. नानिर्भेत्ता) न निष्फलः Rāmā. vi. 95.24.

अनिर्भेद (a-nirbheda) *m.* non-disclosure, non-revelation अथानीतेनामुना मन्मोचनाय शपथः कृतो मया च रहस्यानिर्भेदाय DaśKuC. 61. 15.

अनिर्भेद्य (a-nirbhedya) *adj.* impenetrable (स एवं विद्वानस्माच्छरीरभेदादूर्ध्वं उत्क्रम्य … अमृतः समभवत्) शरीरस्य … आयसवदनिर्भेद्यस्य … परमात्मज्ञानामृतोपयोगजनितवीर्यकृतभेदात् … शरीरविनाशात् AitUBh. 284. 5 (*on* 4. 6)

अनिर्भेद्यगिरिव्यूह (anirbhedya-girivyūha) *m.* impenetrable military array called *giri* आजौ प्रवर्तमानायामन्धकान्धकवैरिणोः। अनिर्भेद्यगिरिव्यूहवज्रव्यूहाधिनाथयोः (अन्धकः … बभाषेदम्) SkandP. iv. 16. 7.

अनिर्भेद्यपविव्यूह (anirbhedya-pavivyūha) *m.* impenetrable military array called *pavi* प्रवर्तमाने समरे शंकरान्धकयोस्तयोः। अनिर्भेद्यपविव्यूहगिरि-

-व्यूहाधिनाथयोः। पुरा जयो बभूवापि दैत्यानाम् ŚivaP. ii(5). 47.10 (277A. 13)

अनिर्मथितसमुद्रम् (a-nirmathitasamudram) *adv.* without churning the ocean मन्त्री च तस्य ··· विभूतिवर्धनो नाम। यो नूनमनिर्मथितसमुद्रम्··· प्रज्ञागुणेनाकृष्य लक्ष्मीं निजस्वामिनः सततमुरःस्थलनिवाससुस्थितामकरोत् UdaySu-Ka. 24 26.

अनिर्मथ्य (a-nirmathya) *ger* not having destroyed or crushed न च नाम विमानितः। बहु मन्ये तनुत्यागमनिर्मथ्यापकारिणम् RājTa.(Ka.) 4.570.

अनिर्मद (a-nirmada) *adj* not free from excitement (i. e. agitated or excited) स्पर्शैर्दिशन् कुसुमकार्मुकनर्मकर्म ···। यत्राश्लिषन्मरुदनिर्मदनर्मदाम्बुकल्लोलशीकरकरालितशैलसानुः Kapphiṇā. 1. 22

अनिर्मल (a-nirmala) *adj.* **1A** not perspicuous, not clear व्यक्ता नोक्तास्तु ये ह्यर्था लीना ये चाप्यनिर्मलाः। लेशोक्ता ये च केचित् स्युस्तेषां चापि प्रसाधनम् SuśruS vi. 65.6 (comm. 'अमर्मोपहते देशे सिरास्नाय्वस्थिवर्जिते' इत्यादिका ह्यर्था अनिर्मलाः); **1B** not faultless, faulty तन्मया कृतमध्यक्षमर्चितं यदनिर्मलम्। क्रियायोगादसंपूर्णं तन्मे निर्मलतां नय PauṣkS. 30. 149 = PāraS. 12. 387; **1C** impure (चित्तम्) यत्त्वनुद्रिक्तत्वात् ··· सुखदुःखमोहात्मकमनिर्मलं तत्तस्मिन् कर्मानुरूपे शुद्धे सत्त्वे ··· संवेद्यतामापादयति RājMār. 76. 19; अत्यन्तनिर्मलात् पुरुषादनिर्मले सत्त्वे कथं प्रतिबिम्बनमुपपद्यते RājMār. 77. 7; 77. 12; **1D** dark (*lit.* unclean) न केवलं ते बहिरेव नीलिमा नितान्तमभ्यन्तरमप्यनिर्मलम्। यदध्वगस्त्रीवधपातके घन प्रयासि मन्त्रित्वमयुग्मपत्रिणः VikraDeC. 13. 59; **2** not clean निपातयन्त्यः परितस्तटद्रुमान् ··· सलिलैरनिर्मलैः। ··· प्रयान्ति नद्यः ṚtuSaṁ. 2.7 (comm. अनिर्मलैः कलुषैर्मलिनैर्वा); **3** sputtered (*lit.* unclean) निम्नो जर्जरितश्चैवानिर्मलो गद्गदः स्वरः।··· अनिर्मलः सनिष्ठीवः VīraMi. (Lakṣaṇa.) 32.13.

अनिर्माय (a-nirmāya) *ger.* not having performed देवपूजामनिर्माय मुनीननुपचर्य च। यो भुञ्जीत गृहस्थः सन् स भुञ्जीत परं तमः YaśasCam. ii. 386.23.

अनिर्मार्ग (á-nirmārga) *m.* [AltGr. I. 2. 161] absence of wiping off, non-destruction यत् पुरस्ताद् याजुषं वदति धृत्या अनिर्मार्गाय MaiS. i. 8.5 (i. 121.15); पशुरप्यालभ्यः शान्त्या अनिर्मार्गायैतै वै पशवो यद्व्रीहयश्च यवाश्च यद्व्रीहिमयः पुरोडाशो भवति तेनैव पशुरालभ्यते शान्त्या अनिर्मार्गाय MaiS. ii. 3. 1 (ii. 26.14); iv. 3. 6 (iv. 45. 5); iv. 4. 1 (iv. 50. 13); एतैरेवेन्द्रियैर्वीर्यैरात्मानमभ्यतिषजत्यनिर्मार्गाय KāṭhS. 12.5 (i. 167. 11); 12.8 (i. 170. 22); यन्निर्युत्वत आरम्भणमेव कुरुतेऽनिर्मार्गाय KāṭhS. 12.13 (i. 176.9); यत्र शान्तमिवानङ्गारं स्यात्तदुपवपेच्छान्त्या अनिर्मार्गाय KapiKaS. 37. 7 (200.11); एवमेवैतत् पूर्वेषु स्तोत्रेषु षोडशिनमनुनियु[न]क्त्यनिर्मार्गाय JaimiBr. 1. 201; 2. 31; 2. 133; 3. 92; तिस्रोऽग्निष्टोमस्योपसदः स्युः शान्त्या अनिर्मार्गाय GopBr. ii. 2. 8 (173. 11)

अनिर्माल्य (a-nirmālya) *adj.* [*f.* -ā] **I** not having withered or faded flowers अनिर्माल्या स्मृता पूजा यद्धरेः पूजनं हृदि AgniP. 201. 13; **II** not fading, fresh अस्ति क्षीरार्णवोद्भूतमपां पुष्पमनुत्तमम्। अम्लानं यदनिर्माल्यमाधत्ते शिरसीश्वरः EI iii. 37. 6

अनिर्माल्यनमस्कार (anirmālya-namaskāra) *m.* salutation in the absence of fresh flowers सोपानत्कश्चरेत् पादं कृच्छ्रस्य द्विरभोजनम्। पुष्पाभावेऽर्चनं स्नानं देवस्पर्शं च कारयन्। अनिर्माल्यनमस्कारं(v. l. °रे Varanasi Ed.) स्नानं पञ्चामृतेन तु VarāP 179.15.

अनिर्माल्या (anirmālyā) *f.* the plant *Trigonella corniculata* [PW], *Trigonella corniculata Lin* [pw.], *Mendicago esculenta* [MW.], name of a medicinal plant, पिण्डिका [APTE]

[1]अनिर्मित (a-nirmita) *adj.* innumerable अमत्रं पात्रम्। अमा अस्मिन्मदन्ति। अमा पुनरनिर्मितं भवति Nir. 5.1 (91.16)

[2]अनिर्मित (a-nirmita) *adj* **1** not created (i. e. self-existent) अनिर्मितः सत्यजितः पुरुष्टुतः स नो ब्रह्माभिजिता नोऽभिरक्षतु AVPari. 1(40). 5; शंभुर्हरेः शूलं दानवार्थं समग्रहीत। ··· नित्यरूपमनिर्मितम् BrahmVaiP. ii. 20.17; **2** not constructed संकल्पनगराकारमेतत् सदपि नैव सत्। अनिर्मितमरागं च एतद्वै चित्रमुत्थितम् YogVā. iii. 13.41; *m.* an epithet of Śiva (*lit.* not created, i. e. self-existent) (अष्टोत्तरसहस्रं तु नाम्नां शर्वस्य मे शृणु) बाहुस्त्वनिन्दि(v. l. र्मि)तः शर्वः शंकरः MahāBhā. xiii. 17.99.

अनिर्मितपञ्चयज्ञ (anirmita-pañcayajña) *adj.* who has not performed the five (daily) sacrifices यस्त्विह ··· अश्नाति ··· अनिर्मितपञ्चयज्ञः ··· स परत्र ··· नरकाधमे निपतति BhāgP. v. 26.18.

अनिर्मितान्त्र (anirmitāntra) *adj.* having no intestines (*lit.* in which the intestines are not created) अतिजवत्रुटनभयादनिर्मितान्त्राणीवोदराणि वृत्तानि धारयद्भिः ··· तुरङ्गैरारचितां मन्दुरां विलोकयन् HarṣaC. 100. 6.

अनिर्मितोत्तरवैक्रिय (anirmitottaravaikriya) *adj.* who has not formed an *uttaravaikriya* (body needed by gods for descending to the earth) सोऽमरः समजायत।··· सुखशय्यामधिष्ठितः।··· अनिर्मितोत्तरवैक्रियः TriṣaŚaPuC. ii. 1. 308.

अनिर्मिमाण (a-nirmimāṇa) *adj.* not performing, not doing तत्पित्रा च स पुत्रः कुलक्रमागतकुलालकर्माण्यनिर्मिमाणः प्रतिदिनं दुर्वाग्भिरुपालेभे TīrthaKa. 33.11.

अनिर्मुक्त (a-nirmukta) *adj.* [*f.* -ā] not freed from ऋषिदेवमनुष्याणां परिमुक्तोऽस्मि धर्मतः। पित्र्यादृणादनिर्मुक्तस्तेन तप्ये तपोधनाः MahāBhā. i 111. 15; i. 1179*; न च कर्तृत्वादनिर्मुक्तस्यास्ति पुरुषार्थसिद्धिः, कर्तृत्वस्य दुःखरूपत्वात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 470.4 (*on* ii. 3 40); प्रजाः ··· कर्मभिर्भाविताः पूर्वैः कुशलाकुशलैस्तु ताः। ख्यात्या तया ह्यनिर्मुक्ताः संहारे ह्युपसंहृताः ViṣṇuP. i. 5. 28; MārkP. 48 2; PadmP. v. 3. 77.

अनिर्मुक्तक (anirmuktaka) *m.*, *n.* one of a list of plant names (in a cpd.) [DBHS.], cf. **अनिर्मुक्ता**.

अनिर्मुक्तकौतुका (anirmukta-kautukā) *adj.* (*f.*) **I** who has not given up eagerness (for creation) निवृत्तकुतूहलः पुमानिति चेत्, प्रकृतिरनिर्मुक्तकौतुका(? का)भिनववधूरिव स्थितैव NyāyMañ. ii. 62. 23; **II** whose marriage-thread is not yet removed, NyāyMañ ii 62. 23.

अनिर्मुक्तमन्दरमथनसंस्कार (anirmukta-mandaramathanasaṁskāra) *adj.* who is not freed from the impression of the churning by the Mandara (mountain) अद्याप्यनिर्मुक्तमन्दरमथनसंस्कारमिवावर्तभ्रान्तिभिः ··· जलनिधिमपश्यत् VāsaDa. 268. 7.

अनिर्मुक्तमहाशुच् (anirmukta-mahāśuc) *adj.* who is not freed from the great grief अनिर्मुक्तमहाशुचम्। ऊचे सुषेणः सुग्रीवं प्रत्यग्रौपयिकं वचः RāmC. 31. 146.

अनिर्मुक्ता (anirmuktā) *f.* name of a herb अस्त्यनिर्मुक्ता नामौषधिः। तया गृहीतया सर्वपरोपक्रमभयानि न भवन्ति GaṇḍVyū. 398.18 [DBHS.]

अनिर्मुक्ताहंकारममकार (anirmuktāhaṅkāramamakāra) *adj.* who has not abandoned the notions of 'I' and 'mine' तृष्णाविद्यावतोऽनिर्मुक्ताहंकारममकारस्याभिसंहितपरिमितफलप्राप्तिः ManuBh. i. 522.28 (*on* 6. 75)

अनिर्मुक्तिप्रसङ्ग (anirmukti-prasaṅga) *m.* undesired contingency of absence of emancipation यद्यात्मनः संसरणमनाद्यन्तं तर्ह्यनिर्मुक्तिप्रसङ्गः Mitā. 383. 21 (*on* 3. 125)

अनिर्मूल्य (anirmūlya) *m.* an epithet of Viṣṇu अनिर्मूल्यो महामूल्यो निर्मूल्यः सुरभिः सुखी।··· नाम्नां सहस्रं नामेदं विष्णोरतुलतेजसः SkandP. v(1). 63.151.

अनिर्मृष्ट (a-nirmṛṣṭa) *adj.* [*f.* -ā] not wiped, not cleansed (अग्निहोत्रहवण्याम्) अनिर्मृष्टायामासिच्य विष्णोर्मनसा पूते स्थ इतिप्रभृतिभिर्व्याख्यातमुत्पवनम् MānŚS 13. 12; अनिर्मृष्टायामासिच्य सर्पान् पिपीलिकाः प्रीणामि सर्पपिपीलिकाभ्यः स्वाहेति प्रागुदीचीस्त्रिरपो निःसारयति MānŚS. 36. 4; अनिर्मृष्टायामग्निहोत्रहवण्यां प्रोक्षणीं संस्कृत्य हविष्यं प्रोक्षत्यनभिप्रोक्षन्नग्निम् · अग्नये वो जुष्टान्प्रोक्षाम्यमुष्मै वो जुष्टानिति यथादेवतम् VārāŚS. I. ii. 4. 38; निष्कासितां कुम्भीं निदधात्यनिर्मृष्टं दर्व्युदायुवनमवधायोदनानुद्धृतानभिघारितानुत्पूतानलंकृतानन्तर्वेद्यासादयति VaikhāŚS. 9. 2.

अनिर्मोक्ष (a-nirmokṣa) *m.* **1** absence of emancipation or liberation, non-release ईश्वरश्चेत् कारणं स्यात् पुरुषकर्मान्तरेणापि सुखदुःखोपभोगौ स्याताम्, ततश्च कर्मलोपोऽनिर्मोक्षश्च NyāyVār. 460. 6 (*on* iv. 1. 20); संसारित्वादनिर्मोक्षो नेष्टत्वादप्रसिद्धितः PramāVār 2. 191; चित्रो[त्तौ]विचित्राकारायां प्रपञ्चात्मतयैव हि। अनिर्मोक्षस्तथा च स्यादथवा नित्यतापतेत् VibhraVi. 34; (ब्रह्म) तद्धि सदा विशुद्धं नित्यप्रकाशमनागन्तुकार्थम्, अन्यथा ब्रह्मभूयं गतस्यापि नाविद्या निवर्तेत, तत्रानिर्मोक्षः BrahmSi. 12. 4; मिथ्याज्ञानादनिर्मोक्षः NyāyVi. 2.451; अन्यथा हि स्वविभूतिख्यापनार्था प्रधानप्रवृत्तिः स्यात्, तथा च अनिर्मोक्षः प्रसज्येतेति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 487 11 (*on* ii 3.50); नन्वनभ्युपगम्यमाने ब्रह्मविदः कर्मक्षये तत्फलस्यावश्यभोक्तव्यत्वादनिर्मोक्षः स्यात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 787. 5 (*on* iv. 1. 13); अचेतने हि निरङ्कुशे प्रधाने बन्धरि सुतरामनिर्मोक्षः स्यात् NyāyMañ. ii. 62. 21. ii 62 16; ii 98. 4; कर्त्रादिश्चेत्स्वभावः स्यात्प्रत्यक्षाकर्तृरूपिणः। प्रत्यक्षादिविरोधः स्यादनिर्मोक्षस्तथैव च BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 141; 50; 1054; आगन्तु चेदिहाज्ञानमनिर्मोक्षः प्रसज्यते BṛĀraUBhVā i. 4.361: iii. 2. 14; पूर्वपूर्वाज्ञानाक्षय उत्तरोत्तराज्ञानाक्षयाच्चानिर्मोक्षः IṣṭaSi. 332.24; 250.15; मोहान्तराच्चेदानन्त्यं मोहानां स्यादतोऽक्षयः। यदि दग्धोऽपि मोहस्स्यादनिर्मोक्षः प्रसज्यते IṣṭaSi. 376. 19; नन्वात्मनि नित्ये स्थिते नित्यात्मदर्शिनः सुखतृष्णापरिप्लुतस्य सुखसाधनेषु रागो दुःखसाधनेषु द्वेषस्ताभ्यां प्रवृत्तिनिवृत्ती ततो धर्माधर्मौ ततः संसार इत्यनिर्मोक्षः

NyāyKa. 89. 4; किं च ब्रह्मणोऽज्ञानानुभवः किं स्वतोऽन्यतो वा। स्वतश्चेदज्ञानानुभवस्य स्वरूपप्रयुक्तत्वेनानिर्मोक्षः स्यात् BrahmSūBh.(Rā.) 89.21 (*on* i. 1.1); नोदासीनस्य दृश्यदर्शनमपि स्याद्, योग्यतया तद्दर्शने सर्वदा तत्प्रसङ्गादनिर्मोक्षः NyāyMa. 285.5; 352.8; ब्रह्मैव तद्दर्शनमूलं स्यात्। तस्य नित्यत्वादनिर्मोक्ष एव VedāSaṁ. 99. 3; अनादिरनुत्पत्तिरात्मा, न ह्यस्यान्तरात्मनः संभूतिः कारणमस्ति। न च नित्यस्यापि पूर्वोक्तचक्रेण स्वाभाविकसमवाययोगित्वादनिर्मोक्षो वाच्यः Aparā. 994.24 (*on* 3.124); PrakaVi. 480.13; ब्रह्मणि च सकलकरणागोचरे प्रमाणान्तरेण प्रत्यक्षज्ञानानुत्पत्तेर्वाक्याच्चापरोक्षज्ञानानुत्पत्तावनिर्मोक्षः स्यात् TattvPradī. (Ci.) 345.17; अवैशद्यं च किं स्वभावः, उत अविद्याकल्पितम्। स्वभावत्वे चानिर्मोक्षः NyāyKu. 125.9; संसारित्वस्य पारमार्थ्येऽपि स्वरूपत्वाभावादनिर्मोक्षस्वरूपनाशौ न स्याताम् ŚrutaPra. ii. 627.6 (*on* iv. 3.15); अशुद्धिनाशे तत्तदशुद्धिहेतुभूताविद्याख्योपाधिविगमे च प्रतिबिम्बस्थानीयो जीवस्तिष्ठति वा न वा। तिष्ठति चेदाविद्यकभेदस्थितेरनिर्मोक्षः ŚatDū. 173.12; 184. 4; अत्यन्तविशदस्वरूपे च वस्तुनि बाधकप्रत्ययावसेयविशेषाभावेन[नित्यमोक्ष]अनिर्मोक्षासंसारयोरन्यतरप्रसङ्गात् NyāySiA. 227. 3 किं च प्रकृतिः प्रवृत्तिस्वभावा निवृत्तिस्वभावा वा। आद्येऽनिर्मोक्षः। स्वभावस्यानपायात् SarvaDaSaṁ. 11.138; ब्रह्मज्ञानाभावेन शास्त्रवैयर्थ्यमनिर्मोक्षश्च स्यादिति चेन्न NyāySu.(Ja.) 114A.10 (*on* i. 1.5); स्वभावस्य निवर्तयितुमशक्यत्वात् अनिर्मोक्ष एव पुरुषस्य स्यात् SarvaDaKau. 105. 14; प्रकृतेरङ्गित्वे त्वनिर्मोक्षः AṇuBh. 131. 15 (*on* ii. 2.8); 153.3 (*on* ii. 3. 9); 310. 16 (*on* iv. 1.13); ननु कर्तृत्वादिरूपापरोक्षाध्यासस्य परोक्षप्रमयानिवृत्तेरौपनिषदे ब्रह्मणि मानान्तराप्रवृत्तेः शब्दादपरोक्षज्ञानानुत्पत्तावनिर्मोक्षः स्यादिति चेन्न Nyāyāmṛ. 628B.11; अविद्यायां सत्यामपि शक्त्यभिभवाद्वा तूलाज्ञाननाशाद्वा ... भीरुभटवदपसरणाद्वा, कटवत्संवेष्टनाद्वा, आवरणभङ्गानिर्मोक्षबाधानामुपपत्तिः AdvaiSi. 487.11; ननु भोगमन्तरेण यदि कर्मक्षयो न स्यात्तदा भोगार्थं शरीरग्रहणे तत्रापि कर्मान्तरार्जनावश्यंभावादनिर्मोक्षः स्यात् ŚivārkaMaDī. ii. 439. 25 (*on* iv. 1.13); **2** non-escape (from the objection raised in logical argument) यद्यपि क्वचिद्विषये तर्कस्य प्रतिष्ठितत्वमुपलक्ष्यते, तथापि प्रकृते तावद्विषये प्रसज्यत एवाप्रतिष्ठितत्वदोषादनिर्मोक्षस्तर्कस्य BrahmSūBh.(Śaṅ.) 303 18 (*on* ii. 1.11); यथानवस्था न भवति तथानुमेयं जगत्कारणमनुमानादिभिश्च हेतुभिः प्रधानं प्रतिष्ठाप्यते न तत्रानवस्थेति चेदेवमप्यनवस्थादोषादनिर्मोक्षस्तर्काणाम् BrahmSūBh.(Bhā.) 92. 11 (*on* ii. 1. 11); पुरुषबुद्धिमूलतर्कैकावलम्बनस्य तथैव देशान्तरकालान्तरेषु त्वदधिकतमतर्ककुशलपुरुषोत्प्रेक्षिततर्कदूष्यत्वसंभावनया तर्काप्रतिष्ठानदोषादनिर्मोक्षो दुर्वारः BrahmSūBh.(Rā.) 415.14 (*on* ii. 1. 12); न चैवमनिर्मोक्षः, योगजधर्मप्रत्यासत्त्या सामान्यलक्षणया वा व्याप्तिज्ञानरूपस्यानुव्यवसायस्यापि स्वविषयत्वाभ्युपगमात् TattvCin. i. 802. 5; तत्राप्येवं प्रतितर्ककलहसंभावनया प्रतिष्ठितत्वाभावदोषादनिर्मोक्ष एव प्रसज्यते BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 15. 3 (*on* ii. 1. 12); तर्कान्तरोन्नयनप्रयासेऽप्यप्रतिष्ठितत्वदोषादनिर्मोक्ष एव प्रसज्यते ŚivārkaMaDī. ii. 15.10 (*on* ii. 1. 12)

अनिर्मोक्षता (anirmokṣa-tā) *f.* the state of not having (attainment of) liberation, unliberatedness तस्मात् स्वप्नो भूत्वा मृत्युमतिक्रामन्येव ... अतः न मृत्योः आत्मस्वभावत्वाशङ्का ... स्वभावश्चेत् क्रिया स्यात, अनिर्मोक्षतैव स्यात् BṛĀraUBh. 556. 4 (*on* iv. 3.15); 556. 9 (*on* iv. 3 15); अविद्याया अनिवृत्तेरनिर्मोक्षतैव स्यात् SarvaDaKau. 131. 5.

अनिर्मोक्षत्व (anirmokṣa-tva) *n.* the state of not having liberation, unliberatedness य पुनरीश्वरं कर्मानपेक्षं कारणत्वेन प्रतिपद्यते तस्यानिर्मोक्षत्वादिदोषः NyāyVār. 460.14 (*on* iv. 1. 21)

अनिर्मोक्षदोष (anirmokṣa-doṣa) *m.* defect of the absence of liberation स्मृतिबीजाच्चिदाकाशे पुनरुद्भूय दृश्यधीः। लोकशैलाम्बराकारं दोषं वितनुतेऽतनुम्। इत्यनिर्मोक्षदोषः स्यान्न च तस्येह संभवः YogVā. iii. 4. 64.

अनिर्मोक्षप्रसक्ति (anirmokṣa-prasakti) *f.* undesired contingency of the absence of liberation अकस्माद्भवतः सक्तेर्मुक्तावप्यनिषेधतः। अनिर्मोक्षप्रसक्तिर्वस्तथा सति समापतेत् BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 52; अनिर्मोक्षप्रसक्तिः स्याद्यविद्या परात्मनः BṛĀraUBhVā. ii. 3. 131; iii. 5. 22; v. 3. 320

अनिर्मोक्षप्रसक्तित्व (anirmokṣaprasakti-tva) *n* the state of being that which has the undesired contingency of non-liberation न च कारणमात्रत्वं रूपमिष्टं परात्मनः। अनिर्मोक्षप्रसक्तित्वाच्छ्रुत्यनारम्भसक्तितः BṛĀraUBhVā. iv. 4. 499.

अनिर्मोक्षप्रसङ्ग (anirmokṣa-prasaṅga) *m.* **1** undesired contingency of the absence of liberation यदि कर्म रागादीन् निर्वर्तयेत सर्वदा रागादिभिर्भवेदित्यनिर्मोक्षप्रसङ्गः NyāyVār. 503. 1 (*on* iv. 1. 69); प्रधानप्रवृत्तेः प्रयोजनं विवेक्तव्यम् — भोगो वा स्यात्, अपवर्गो वा, उभयं वेति। भोगश्चेत् — कीदृशोऽनाधेयातिशयस्य पुरुषस्य भोगो भवेत् अनिर्मोक्षप्रसङ्गश्च BrahmSūBh.(Śaṅ.) 357. 11 (*on* ii. 2.6); न स्वाभाविकं कर्तृत्वमात्मनः संभवति, अनिर्मोक्षप्रसङ्गात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 470. 2 (*on* ii. 3. 40); BrahmSūBh.(Bhā.) 139.19 (*on* ii. 3. 40): BrahmSūBh.(Śaṅ.) 543. 16 (*on* iii. 1.8); 837. 4 (*on* iv. 3. 14); आत्मनः बन्धमुक्तावस्थे ...। क्रमभावित्वे च, निर्निमित्तत्वे अनिर्मोक्षप्रसङ्गः GītāBh.(Śaṅ.) 364.15 (*on* 13. 2); 389 16 (*on* 13. 19); ननु च साधारणविशेषात्मकस्य कर्मणोऽनादिनिधनत्वाद् यथैवानादिः शरीरसंबन्धः, तथैवानन्तोऽपि। ततश्चानिर्मोक्षप्रसङ्गात् तत्प्रतिपादनप्रयासानर्थक्यमेव स्यात् BālaKrī. ii. 60. 2 (*on* 3.156(? 166)); न च कैवल्यात्पुनरुत्थानं न्याय्यमनिर्मोक्षप्रसङ्गात् NaiṣkaSi. 140.12; अज्ञानं चानाद्युक्तम्, अन्यथा अज्ञानमेव तन्न स्यात्, प्राङ्मुक्तानां बन्धहेत्वज्ञानाभावे पुनरपि तद्भावादनिर्मोक्षप्रसङ्गात् IṣṭaSi. 195.21; 70. 11; 78. 6; 209. 16; यद्यनादिरविद्या तदानीमनिर्मोक्षप्रसङ्गः तस्या उच्छेत्तुमशक्यत्वात् ब्रह्मवत् BrahmSūBh.(Bhā.) 19. 8 (*on* i. 1. 4); वैदिकीनां विधिनिषेधचोदनानामानर्थक्यम् ईश्वरेच्छात एव शुभाशुभफलोपभोगसंभवात्, अनिर्मोक्षप्रसङ्गश्च NyāyMañ. i. 177. 27; i. 187. 20; न च बोधस्वभावत्वादेवास्य संस्काराधायकत्वम् अनवरतोपचीयमानसंस्कारतयानिर्मोक्षप्रसङ्गात् ĀtmaSi. 56. 10; प्रधानस्यैकत्वेन तदुच्छेदे सर्वोच्छेदोऽनुच्छेदे वा न कस्यचिदित्यनिर्मोक्षप्रसङ्गः Bhām. 285. 13 (*on* i. 4. 3); 387.4 (*on* ii. 2. 6); यदि च स्वाभाविक्यविद्या, नासौ केन चिदुच्छे(? च्छि)द्यत, तत्रानिर्मोक्षप्रसङ्ग इति NyāyRa. 663. 22 (*on* 5(15). 85); ब्रह्मणि तु सहावस्थानादविरुद्धाविद्या न तेनोच्छेत्तुं सा शक्या। ततश्चानिर्मोक्षप्रसङ्गः ŚāstrDī. 41. 22 (*on* i. 1. 4); न हि चितिरेव विषयबन्धनस्वभावा, अनिर्मोक्षप्रसङ्गात् NyāyKuA. i. 50. 3; उपाधिविगमेऽप्यात्मनः कर्तृत्वमापद्येतेत्यनिर्मोक्षप्रसङ्गः PrakaVi. 645. 10; 484. 24; प्रमाणसिद्धेऽपि मोक्षे अन्यथानुमेयत्वादनिर्मोक्षप्रसङ्गः BrahmSūBh.(Ma.) 24B. 4 (*on* ii. 1. 12); अनिर्मोक्षप्रसङ्गपरिहाराय ब्रह्मव्यतिरिक्तत्वम्, अनवस्थापरिहाराय पारमार्थिकत्वम् ŚrutaPra. iB. 5. 3 (*on* i. 1. 1); अविद्या ब्रह्माश्रितेति चेन्न, तस्य तद्विरोधित्वात्। अविरोधित्वे चानिर्मोक्षप्रसङ्गात् NyāyKu. 125.2; (तर्कानवस्थानात्) तार्किकविप्रतिपत्त्यानिर्मोक्षप्रसङ्गाद्वेदोक्तस्यैवोपादेयत्वमिति सिद्धम् VedāntPāSau. 157.8 (*on* ii. 1.11); कपिलकणादादीनां परस्परविरोधेनानिर्मोक्षप्रसङ्गः स्यात्। न च तन्मध्येऽप्यन्यतमस्य कदाचिज्जये सति नानिर्मोक्षप्रसङ्ग इति वाच्यम्। पुरुषाणां मध्ये एकतमस्य नियतजयित्वासंभवात् VedāntKau. 157.19 (*on* ii. 1. 11); ज्ञानाभावेऽनिर्मोक्षप्रसङ्गात् VedāntRaMañ. 1. 4 (60. 7); (अविद्या) न च सा ब्रह्मस्वरूपानुप्रवेशिनी, भेदप्रतिभासानुवृत्तेरनिर्मोक्षप्रसङ्गात् ŚatDū. 63. 5; (ब्रह्मणः) तस्य स्वरूपातिरिक्ताविद्यानुभवः किं स्वतः। उतान्यतः नाद्यः, स्वानुभवैकतानत्वव्याघातात् अनिर्मोक्षप्रसङ्गाच्च ŚatDū. 106. 5; 146. 15; 175. 16; चीर्णप्रायश्चित्ते दुःखप्रागभावो नास्त्येव, अन्यथा तस्य प्रतियोगिनाश्यत्वेनानिर्मोक्षप्रसङ्गात् TattvCin. ii(2). 170. 17; किं प्रधानं केवलं भोगार्थं प्रवर्तते किं वा केवलमोक्षार्थमाहोस्विदुभयार्थम्। न तावदाद्यः कल्पोऽवकल्पते। अनाधेयातिशयस्य कूटस्थनित्यस्य पुरुषस्य तात्त्विकभोगासंभवात्। अनिर्मोक्षप्रसङ्गाच्च SarvaDaSaṁ. 16.34; तमोगुण एव प्रतिबन्धकः स्यात् इति चेत, न, तस्य ब्रह्मज्ञानादनिवृत्तावनिर्मोक्षप्रसङ्गात् VivaPraSaṁ. 26. 9; तस्य ब्रह्मणः पुनर्जगदाकारपरिणामस्वभावित्वात् अनिर्मोक्षप्रसङ्गः VivaPraSaṁ. 259.18; न चात्मनस्तत्तच्छरीरस्थस्य तत्तत्परिमाणत्वमिति युक्तम्। तथा सति विकारित्वापत्तेः। ततश्चानित्यत्वप्रसक्तेस्तेन चानिर्मोक्षप्रसङ्गात्तथा च शास्त्रवैयर्थ्यापातादिति भावः TattvPrakā. 104A.9 (*on* ii. 2.35); अज्ञानारोपः स्वाभाविकः सहेतुको वा। आद्येऽनिर्मोक्षप्रसङ्गः। स्वाभाविकस्य निवृत्त्यनुपपत्तेः NyāySu.(Ja.) 61B.10 (*on* i. 1.1); (पुरुषस्य) विषयसंबन्धः स्वभावान्न भवति। चिद्रूपस्य तस्य विषयसंबन्धस्वभावत्वे अनिर्मोक्षप्रसङ्गात् SarvaDaKau. 105.13; 141. 25; कर्तृत्वादेर्वास्तवत्वे अनिर्मोक्षप्रसङ्गात् SiddhāBi. 34. 6; 27. 2; 30. 2; 62.5; अविद्यावत्तन्निवृत्तिरप्यनिवाच्यैव न च तदनुवृत्तौ तदुपादानाज्ञानस्याप्यनुवृत्तिनियमात् अनिर्मोक्षप्रसङ्गः SiddhāLeSaṁ. 436. 4; 400. 1; नन्वनाद्यन्तं चेत् संसारचक्रं तदानिर्मोक्षप्रसङ्गः VīraMi. 870.1 (*on* 3. 125); **2** undesired contingency of non-escape (from the objection raised in logical argument) क्लृप्तप्रकारात् प्रकारान्तरेण प्रधानमनुमेयमिति चेत्, एवमपि ततोऽधिककुतर्ककुशलसंभावनया अप्रतिष्ठितत्वादनिर्मोक्षप्रसङ्गो दुर्वारः स्यात् VedāntSā.(Rā.) 147. 2 (*on* ii 1. 12); तस्य स्ववचनव्याघातादनिर्मोक्षप्रसङ्गः NyāySu.(Ja.) 291B. 1 (*on* ii. 1. 4); सुखदुःखप्राप्तिपरिहारार्था लोकप्रवृत्तिर्दृष्टेति चेत एवमप्यनिर्मोक्षप्रसङ्गः।... तर्काप्रतिष्ठानदोषादनिस्तारः स्यात् GoviBh. 94.9 (*on* ii. 1. 11)

अनिर्मोक्षप्रसङ्गतस् (anirmokṣaprasaṅga-tas) *adv.* due to the undesired contingency of the absence of liberation (कामसंकल्पादीनाम्) स्वपरोभयहेतुत्वे ह्यनिर्मोक्षप्रसङ्गतः BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 154; न त्वागन्तुकि चेयमनिर्मोक्षप्रसङ्गतः BṛĀraUBhVā. iv. 3.1208.

अनिर्मोक्षवादिन् (anirmokṣa-vādin) *adj.* upholder of the view of absence of liberation किं विप्रतिपन्नं प्रत्यागमेनैव साध्यते उत तर्केण। नाद्यः। अनिर्मोक्षवादिनागमप्रामाण्यानभ्युपगमात् TattvPrakā. 85A. 1 (*on* ii. 1. 12)

अनिर्मोक्षादिप्रसङ्ग (anirmokṣādi-prasaṅga) *m.* undesired contingency of the absence of liberation and the like स्वत एव चेदात्मनः परिणामस्तर्हि सर्वावयवावच्छेदेन सर्वदा वृत्तिप्रसङ्गादनिर्मोक्षादिप्रसङ्गः YogVār. *on* 1. 4.

अनिर्मोक्षापत्ति (anirmokṣāpatti) *f.* undesired contingency of the absence of liberation साप्यन्यया कयाचिदुल्लेख्येत्यत्र प्रमाणाभावश्चानिर्मोक्षापत्तिश्च KhaṇḍanKhā. 93.15; ब्रह्मज्ञानेनापि विक्षेपमात्रप्रविलये सति अनिर्मोक्षापत्तिः VivaPraSaṁ. 24.4; किं च दुःखशक्तितिरोभावमात्रस्य मोक्षत्वे कदाचिद्योगीश्वर-संकल्पादिना शक्त्युद्भवस्य भृष्टबीजेष्विव मुक्तेष्वपि संभवेनानिर्मोक्षापत्तिरिति SāṁkhyaPraBh. 11.8 (*on* 1.11); कर्मतत्फलप्रवाहयोः कदाप्युपरत्यभावेना-निर्मोक्षापत्त्या मोक्षफलेनापेक्षितत्वाच्च ŚivārkaMaDī. ii. 440.21 (*on* iv. 1.13)

अनिर्मोच्य (a-nirmocya) *ger.* not having redeemed गोचर्ममात्राधिकां भुवमन्यस्याधीकृतां तस्मादनिर्मोच्यान्यस्य यः प्रयच्छेत्स वध्यः ViṣṇuSm. 5.181.

अनिर्यन्त्रण (a-niryantraṇa) *adj.* having no restriction, unrestricted तत्र (स्थगने) सति गोप्याङ्गस्यादर्शनेन अनिर्यन्त्रणं निधुवनविलसितम् KāvyPra. 251.3.

अनिर्याच्य (á-niryācya) *ger.* not having asked or begged यो वै यमं देवयजनमस्याः अनिर्याच्याग्निं चिनुते यमायैनं स चिनुते TaiS. V. ii. 3.1; यद्रुद्रात् पशूननिर्याच्याग्निं चिन्वीत रुद्रोऽस्य पशूनभिमानुकः स्यात् MaiS. iii. 1.3 (iii. 4.6); iii. 2.3 (iii. 18.2); यो वा अस्या अधिपतिं देवयजनमनिर्याच्याग्निं चिनुते KāṭhS. 20.1 (ii. 18.8) = KapiKaS. 31.3 (150.4); KāṭhS. 30.9 (ii. 191.4); दैवा वै व्रात्याः … ते ह वा अनिर्याच्य वरुणं राजानं देवयजनं दिदीक्षुः PañcBr. xxiv. 18.2.

अनिर्याण (a-niryāṇa) *n.* **1** absence of going forth रूपादेरस्वभावत्वं तदभावस्वभावता। तदजातिरनिर्याणं शुद्धिस्तदनिमित्तता AbhisaAlaṅ. 1.31; यथोद्देशमनिर्याणे मार्गामार्गावधारणे। सनिरोधे समुत्पादे वस्तुयोगवियोगयोः AbhisaAlaṅ. 5.15; **2** not arriving at सर्वज्ञाताचित्तासंप्रमोषान्यथानानिर्याणसंपूर्णवशितासर्वप्रकारसत्त्वार्थसंप्रापणवैशारद्यम् MahāVyu. 28.4 [DBHS.]

अनिर्यातितवर्णालंकार (aniryātita-varṇālaṅkāra) *adj.* in which the *varṇas* and *alaṅkāras* (i.e. accents and different types of ornamental intonations) are not restored तत्र साकाङ्क्षं नाम तारादिमन्द्रान्तमनियुक्तार्थमनिर्यातितवर्णालंकारं कण्ठोरःस्थानगतम् NāṭyaŚā. 17.112 (AbhinBhā. वर्णा उदात्तादयोऽलंकाराश्चोच्चनीचदीप्तादयोऽपरिसमाप्ताः)

अनिर्यातिता (a-niryātitā) *adj.* (*f.*) (fee) not given दत्त्वा … वसुधां प्रीत्या प्रसन्नं मनः स्मृत्वा ताम्यति दक्षिणां विधिवशादुर्वीमनिर्यातिताम् CaṇḍaKau. 3.4 (comm. अनिर्यातिताम् अदत्ताम्)

अनिर्यान्ती (a-niryāntī) *adj.* (*f.*) not going out भीमस्तुतीरिव क्रष्टुमनिर्यान्तीररिं प्रति। क्षिपन्तमङ्गुलीर्वक्त्रे तं जीवन्तममुञ्चत PāṇḍaC. 10.276.

अनिर्याप्य (a-niryāpya) *ger.* not having caused to vanish (i.e. not having avenged) राज्येन कारणं किं मे त्वनाक्रम्य त्रिविष्टपम्। अनिर्याप्य सुरैवैरं का शान्तिर्हृदये मम MatsyaP. 148.32.

अनिर्याय (a-niryāya) *ger.* not having decided किं चैवं श्रूयते उत्तरामुपवसेदनिर्यायेति। तस्यार्थः किं पूर्वामुपवसेदुत्तरां वेत्यनिर्याय यत्र एतादृशं निश्चितं ज्ञानं नास्ति तत्रोत्तरामेवोपवसेदिति CaturCin. iii(2). 356.13.

अनिर्यास (a-niryāsa) *adj.* not having fluidity, not fluid तत्कन्या वा क्षालिताङ्गाः …। मधुपिङ्गमनिर्यासमसान्द्रमगरुद्रवम्। बाहुमूले च कण्ठे च विलिप्य सान्द्रमेव च। … शुभाः स्युः PadmP. iv. 110.211.

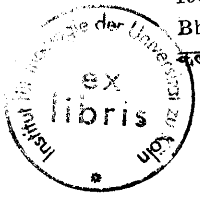
अनिर्युक्त (aniryukta) *m., n.* (music) 'unspecified'—a type of musical composition in which *rāga, rasa, tāla, bhāṣā,* metre and syllables etc. are not specified छे(भे)द्यकमिष्यते निर्युक्तं पदनिर्युक्तमनिर्युक्तं तथैव च। त्रिविधं चापि विज्ञेयम् NāṭyaŚā. 31.322; बहिर्गीताङ्गहीनं चाप्यनिर्युक्तमिति स्मृतम् NāṭyaŚā. 31.323; अनिर्युक्तश्च निर्युक्तः प्रबन्धो द्विविधो मतः। छन्दस्तालाद्यनियमाद्यः SaṁgīRa. ii. 212.8 (4.21); iii. 30.4 (5.58); त्यक्तोपोहनप्रत्युपोहनम्। वस्तुमात्रैरनिर्युक्तम् SaṁgīRa. iii. 31.2 (5.59)

अनिर्युक्ताक्षरा (aniryuktākṣarā) *adj.* (*f.*) (speech) in which the intonation of syllables is not specified अनिर्युक्ताक्षरा वाणी साकाङ्क्षेति निगद्यते SāhiSā. 5.1.

अनिर्युक्तावसान (aniryuktāvasāna) *adj.* in which the end is not specified अनिर्युक्तावसानश्च तद्यजुः परिकीर्तितम् Chandonukramaṇī of MaiS. 7 (JRAS. London, 1932)

अनिर्यूह (aniryūha) *adj.* without abandonment, riddance, withdrawal, giving up [DBHS.]

अनिर्लुठित (a-nirluṭhita) *adj.* not prolapsed (from the womb), not manifest क्रिया नामेयमत्यन्तापरिदृष्टा। अशक्या क्रिया पिण्डीभूता निदर्शयितुं यथा गर्भो निर्लुठितः(? गर्भोऽनिर्लुठितः) MahāBh. (Vani Vilas Prakashan, 1987) i. 254.16 (*on* i. 3.1) (Uddyota आद्ये अनिर्लुठित इति च्छेदः); MahāBh. ii. 114.11 (*on* iii. 2.102); अनिर्लुठितगर्भवत् यथा गर्भोऽनापन्नसत्त्वभावः कललावस्थायामाशयतः पृथगाख्यातुं न शक्यते, तथा क्रियापि साधनेभ्यः साध्यावस्थायाम् SṛṅgāPra. 126.21; अस्त्येवासौ (गुणगुणिनोर्भेदः), न तु स्फुटतरोऽनिर्लुठितगर्भतया(? °गर्भवत्) NyāyVārPari. 477.10.

अनिर्लुठितकार्य (anirluṭhita-kārya) *m.* result which is unmanifest किं हि प्रति कारणतां प्रत्यक्षमुल्लिखेत्। न तावदनिर्लुठितकार्यमप्रतीतेः KhaṇḍanKhā. 1215.1

अनिर्लोचित (a-nirlocita) *adj.* not carefully looked at, not considered [MW.]

अनिर्लोडितकार्य (anirloḍita-kārya) *adj.* who has not taken into consideration the effect अनिर्लोडितकार्यस्य वाग्जालं वाग्मिनो वृथा ŚiśuVa. 2.27 (comm. अनिर्लोडितं नालोकितं कार्यं येन तस्य, कार्याकार्यमजानत इत्यर्थः)

अनिर्वक्तव्य (a-nirvaktavya) *adj.* not possible to be explained, indescribable (implying falsity) नामरूपयोः … तत्त्वान्यत्वेनानिर्वक्तव्ययोः सर्वावस्थयोः संसारत्वम् BṛĀraUBh. 310.1 (*on* ii. 4.10); महदादि जगत् सर्वम् …। अनिर्वक्तव्यमेवेदं सत्त्वासत्त्वविवेकतः SkandP. ii(2). 27.18.

अनिर्वक्तव्यता (anirvaktavya-tā) *f.* the state of being that which is not possible to be explained, indescribability (implying falsity) न च स्नेहो युक्तो युक्तिविपर्ययात्। अनिर्वक्तव्यता तस्य वक्तव्या युक्तिगौरवात् TarkSaṁ.(Ā.) 116.2; आत्म(नि) जातस्य जगतो जडा(डता ?)दिना। अनिर्वक्तव्यता ज्ञेया तेनाज्ञाननिदानता TarkSaṁ.(Ā.) 137.6.

अनिर्वक्तव्यताख्याति (anirvaktavyatā-khyāti) *f.* cognition of indescribability (implying falsity) अनारोपितं रूपं तर्हि तत्त्वम्-इति चेत्, न, — आरोपस्यानिरूप्यत्वादुभयत्राप्यसंभवात्। अनिर्वक्तव्यताख्याताव(नि)र्वक्त(व्य)तास्थितेः TarkSaṁ.(Ā.) 5.27.

अनिर्वक्तव्यतापक्ष (anirvaktavyatā-pakṣa) *m.* view of indescribability पृथिवीति प्रथा कथम्। अनिर्वक्तव्यतापक्षे प्रविष्टा प्रकृतिं गता TarkSaṁ.(Ā.) 36.2.

अनिर्वक्तव्यतावाद (anirvaktavyatā-vāda) *m.* theory of indescribability वस्तुधीव्यवहारयोः। … अनिर्वक्तव्यतावादपादसेवागतिस्तयोः KhaṇḍanKhā. 568.5; न च आलोकसंसर्गाभावे … व्यञ्जकत्वानुपपत्तिः आशङ्कितव्या … अनिर्वक्तव्यतावादे च – प्रतीत्यनुसारिणो व्यङ्ग्यव्यञ्जकभावस्य सुवचत्वात् TarkSaṁ.(Ā.) 21.24.

अनिर्वक्तव्यतास्थिति (anirvaktavyatā-sthiti) *f.* stationary position of indescribability अनारोपितं रूपं तर्हि तत्त्वम् – इति चेत्, न, …। अनिर्वक्तव्यताख्याताव(नि)र्वक्त(व्य)तास्थितेः TarkSaṁ.(Ā.) 5.27.

अनिर्वचन (a-nirvacana) *n.* **AI** non-utterance आशिषामनिर्वचनम्। नामधेयाग्रहणं च ŚāṅkhāŚS. x. 1.16; **AII** non-mention देवतायास्त्वनिर्वचनं तत्र शब्दस्येह मृदुत्वं तस्मादिहाधिकारेण MīmāSū. x. 8.52 (ŚābaBh. तूष्णींभावः); **B** non-explanation यथो एतद् वैश्वानरीयो द्वादशकपालो भवतीत्यनिर्वचनं कपालानि भवन्ति Nir. 7.24 (145.8); अप्राप्त्यात्यन्तिकत्वयोरनिर्वचनादयुक्तमपूर्वविधिलक्षणम् VidhiRa. 16 (104.9); अनिर्वाच्यत्वं सत्यस्य लक्षणादेरनिर्वचनम् LaCandr. 473.23.

अनिर्वचनमात्र (anirvacana-mātra) *n.* mere non-description यत्तु निर्वचनाभावेन विषयस्यानिर्वाच्यत्वकथनं न युक्तम्, न हि स एव तत्, किं तु सदसद्विलक्षणत्वादिरूपम्, अन्यथा मुखादिसंस्थानस्यानिर्वचनमात्रादनिर्वाच्यता स्यात् GuruCandr. ii. 112.7.

अनिर्वचनवादिन् (anirvacana-vādin) *adj.* upholder of the theory that everything is indescribable बाधे दृढेऽन्यसाम्यात् किं दृढेऽन्यदपि बाध्यताम्। क्व ममत्वं मुमुक्षूणामनिर्वचनवादिनाम् KhaṇḍanKhā. 500.11.

अनिर्वचनीय (a-nírvacanīya) *adj.* [*f.* -ā] **1** indescribable, inexplicable, indeterminable (implying falsity of the world) नानिर्वचनीयस्य, तदभावात् SāṁkhyaPraSū. 5.54 (Bh. सत्त्वेनासत्त्वेन चानिर्वचनीयस्यापि भानं न घटते); अविद्या … न व्यवहाराङ्गम्, तस्मादनिर्वचनीया BrahmSi. 9.14; भेदः …तत्त्वान्यत्वाभ्यामनिर्वचनीयः … 'अयमस्माद् भिन्नः, अयमनयोर्भेदः' इति व्यवहारं प्रवर्तयति BrahmSi. 48.7; तत्त्वान्यत्वाभ्यामनिर्वचनीये नामरूपे अव्याकृते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 39.1 (*on* i. 1.5); 315.10 (*on* ii. 1.14); अनन्तशक्तिः आत्मा … नामरूपयोः … तत्त्वान्यत्वाभ्यामनिर्वचनीययोः … व्याकर्ता UpadeSā. 23.4; का चानिर्वचनीया माया PraśnoRaMāli. 59; यदुक्तमसत्ख्यातिवादिना अनिर्वचनीयस्यापि … ख्यात्यभ्युपगमे असत्ख्यातिप्रसङ्गः IṣṭaSi. 119.22; 47.21; 112.14; 316.17; का चेयमविद्या सत्त्वासत्त्वाभ्यामनिर्वचनीया BrahmSūBh.(Bhā.) 95.21 (*on* ii. 1.14); 219.16 (*on* iv. 1.1); अज्ञानकल्पितमनिर्वचनीयमिष्टम् SaṁkṣeŚā. 1.118 (i. 101.2); 3.100 (ii. 207.24); तत्त्वान्यत्वाभ्यामनिर्वचनीयेयमविद्येति कोऽर्थः NyāyMañ. ii. 97.16; भावरूपमज्ञानमनिर्वचनीयम् ĀtmaSi. 28.22; एवंलक्षणकोऽध्यासोऽनिर्वचनीयः सर्वेषामेव संमतः Bhām. 13.16 (*on* i. 1.1); 31.9 (*on* i. 1.1); 95.25 (*on* i. 1.4); अलीकं

विचारासहमनिर्वचनीयं वा यमाश्रित्य जगदुद्गीयते स एव विचारश्चिन्त्यताम् ĀtmaTaVi. 530.8 अनिर्वचनीयमेव जडमुच्यते PramāMā. 6.2; यदि रजतत्वादिजातियोगः, सा किमनिर्वचनीया NītiMā. 25.21; सौगतब्रह्मवादिनोरयं विशेषो यदादिमः सर्वमेवानिर्वचनीयं वर्णयति KhaṇḍanKhā. 125.5; 137.12; मिथ्यात्वं प्रमाणगम्यत्वं वा, अप्रमाणज्ञानगम्यत्वं वा … । नाद्यः । … नापि द्वितीयः । … सर्वस्य प्रपञ्चस्य … ब्रह्मकार्यमिदमनिर्वचनीयमिति च मिथ्याज्ञानगोचरतायाः परैरभ्युपगमात् TattvPradī.(Ci.) 33.6; 54.5; 388.13; अनिर्वचनीयस्य प्रतिवादिनो(ऽ?)सिद्धत्वात् PramāLa. 2A.9; अनिर्वचनीयस्य सर्वत्राप्रसिद्धत्वात् Tattvodyo. 1B.3; अज्ञानं तु सदसद्भ्यामनिर्वचनीयम् – यत किंचित् VedāntTaSā. 3.4; VedāntSā (Sa.) 5.8; दृश्योऽयमखिलः प्रपञ्चः ख्यातिबाधान्यथानुपपत्त्या अनिर्वचनीयः NyāyKu. 60.9; विश्वं विचार(?रा)सहमलीकमनिर्वचनीयं च ŚatDū. 97.20; एते पदार्थाः…अनिर्वचनीया निर्वचनीया वा NyāyPari. 65.4; अतोऽनिर्वचनीयोऽयम् (घटः) PañcDa. 13.36; अनिर्वचनीयः प्रपञ्चश्चिद्विवर्तः SarvaDaSaṁ. 16.325; अमुख्यं सत् … अनिर्वचनीयम् NyāySu.(Ja.) 35B.1 (*on* i.1.1); अनिर्वचनीयतथाविधवस्तुपूर्वकत्वे साध्ये साध्यविकलो दृष्टान्तः Vādā. 25.7; परिशेषादारोपितमनिर्वचनीयमित्यभ्युपेयम् SarvaDaKau. 124.18; 125.14; 141.26; अनिर्वचनीयमारोप्यत इति वेदान्तिनः YuktiSneha. 50.14 (*on* i.1.5); अनिर्वचनीयानाद्यविद्याकल्पिता अनिर्वचनीया एव SiddhāBi. 18.2; परिमाणभेदस्यानिर्वचनीयस्य … आश्रयभेदानियतत्वाच्च BhedaDhi. 71.1; अनिर्वचनीयस्य ज्ञाननिवर्त्यत्वनियमेन निवृत्तिपरंपराप्रसङ्गात् SiddhāTa. 56.2; 1.7; 1.11; रजते पारमार्थिकत्वमपि अनिर्वचनीयम् VedāntPari. 134.1; असतो ह्युपादानत्वे … अनिर्वचनीयस्य प्रपञ्चस्य सत्त्वप्रतिभासो न स्यात् VīraMi.(Bhakti.) 20.5; माया … परिशेषादनिर्वचनीया SarvaMaSaṁ. 41.9; अनिर्वचनीयस्य जगतः सदसद्विलक्षणत्वेऽपि सद्विलक्षणत्वमात्रेणासत्पदेन ग्रहणम् LalitāSaBh. 140.12 (*on* 181); **2** difficult to be described, which is beyond description सः … शिवलोकं जगाम … । अथ निर्वचनीयं (? अथानिर्वचनीयं) च योगिगम्यम् BrahmāṇḍP. ii. 32.2; ब्रह्मत्वं चैव रुद्रत्वं विष्णुत्वं च परं पदम् । अतोऽनिर्वचनीयानि वाञ्छनीयानि सन्ति वा BrahmVaiP. i. 6.23; iii. 32.63; iv. 27.106; iv. 100.19; अनिर्वचनीय … परमात्मन् नमोऽस्तु ते BrahmVaiP. iv. 112.50; जीयादिदं वपुरनिर्वचनीयमीश Nārāy. ii. 6.9 (comm. अपरिच्छेद्यम्); **3** difficult to be expressed (in words), difficult to be defined देवर्षे संशयान् ब्रूहि … । अप्यनिर्वचनीयास्ते सर्वांश्छेत्तास्मि सांप्रतम् AhirbuS. 1.67; अनिर्वचनीयं प्रेमस्वरूपम् BhaktiSū.(Nā.) 4.51; येऽपि फलभूतामर्थसंविदं स्वप्रकाशामाहुः, तैरपि कोऽप्यनिर्वचनीयोऽर्थगतो विकारो दर्शयितव्य एव Kāśi. ii. 171.27 (*on* 5(3).200); पदज्ञानम् … अनन्तमदृष्टचरमनिर्वचनीयम् TattvCin. iv(2). 602.1; स खलु नरपतिः … अनिर्वचनीयं तद् राज्यसुखमनुभवन् कालं नयन्नवतिष्ठते VetāPañ.(Jam.) 4.8; नव्यास्तु … दुष्यन्तादौ शकुन्तलादिरतौ गृहीतायाम् … अनिर्वचनीयः साक्षिभास्यशकुन्तलादिविषयकरत्यादिरेव रसः RasGaṅ. 30.8; 30.12; **4** unutterable, not fit to be mentioned सत्यामप्यविद्यायां ब्रह्मणि न किंचित् तिरोहितमिति नानात्वं पश्यतीति भवतामयं व्यवहारः सत्स्वनिर्वचनीय एव VedāSaṁ. 94.12.

अनिर्वचनीयकार्यवाद (anirvacanīyakārya-vāda) *m.* theory maintaining that the effect is indescribable (either as *sat* or *asat* and hence false) न चाध्यस्तत्वे उत्पत्त्याद्यनुपपत्तिः, … सत्कार्यवादासत्कार्यवादनिषेधेनानिर्वचनीयकार्यवाद मात्रे कार्यकारणभावपर्यवसानात् AdvaiSi. 504.11.

अनिर्वचनीयकुसृति (anirvacanīya-kusṛti) *f.* wrong path or view of what is indescribable अकल्पितत्वेऽपि प्रतीतिबाधाभ्यां मिथ्यात्वमिति चेन्न … अनिर्वचनीयकुसृतेश्च निरसिष्यमाणत्वात् ŚatDū. 94.13.

अनिर्वचनीयक्लृप्ति (anirvacanīya-kḷpti) *f.* assumption of what is indescribable निर्विषयख्यातिवादिनामिव तत्प्रभावेन प्रवृत्त्यादिसिद्धौ अनिर्वचनीयक्लृप्तिवैयर्थ्यात् ŚrutaPra. iB. 28.9 (*on* i.1.1)

अनिर्वचनीयख्याति (anirvacanīya-khyāti) *f.* **A** cognition of what is indescribable (i. e. unreal according to the Advaita Vedāntins who maintain that the things are neither existent nor non-existent and hence false) यः पुनरद्वैतवादिनां प्रपञ्चः … सामान्यादिर्नो बहिः किं त्वलीकं तद्विषयं च ज्ञानं मिथ्याज्ञानमित्यपि न संभवति ।… नानिर्वचनीयख्यातिरपि TātpaṬ.(Vā.) 87.18 (*on* i.1.2); न चानिर्वचनीयानाद्यविद्यानिबन्धनोऽयं भेदव्यवहार इति सांप्रतम् । अनिर्वचनीयख्यातेः पूर्वमेव निराकृतत्वात् TātpaṬ.(Vā.) 617.13 (*on* iv 1.41); अनिर्वचनीयख्यातिमनुभवविरोधेन निराकरोति NyāyVārPari. 414.1; अनिर्वचनीयख्यातौ च — आरोपे तदेवानिर्वाच्यत्वमिह प्रपञ्चे प्रतिपाद्यं इति असंभवि लक्षणं भवेत् TarkSaṁ.(Ā.) 6.3; अनिर्वचनीयख्यातौ । अनिर्वाच्यतया वस्तु निरुच्येत न वा NyāyPari. 48.8; साक्षादध्यासबाधस्तु शुक्तिज्ञानेनैवेत्यनिर्वचनीयख्यातौ बाधविचारेऽभिहितम् VivaPraSaṁ. 123.4; यतो रजतभ्रमाच्छुक्ताविच्छा नास्त्येव, किं त्वनिर्वचनीये रजत इत्यनिर्वचनीयख्यातौ वक्ष्यते AdvaiSi. 339.10; हन्तैवमनिर्वचनीयख्यातावपि कथं पीतशङ्खादिविभ्रमाः SiddhāSi. iv. 53.9; YatīndraDī. 9.1; **B** cognition or experience of (*rasa*) which cannot be described (in words) परे तु 'व्यञ्जनव्यापारस्यानिर्वचनीयख्यातेश्चानभ्युपगमेऽपि … दुष्यन्तादितादात्म्यावगाही शकुन्तलादिविषयकरत्यादिमदभेदबोधः … रसः । …' इत्यपि वदन्ति RasGaṅ. 32.12.

अनिर्वचनीयख्यातिकुक्षि (anirvacanīyakhyāti-kukṣi) *m.* domain of *anirvacanīyakhyāti* प्रविश वा अनिर्वचनीयख्यातिकुक्षिम्, तिष्ठ वा … नीलादीनां पारमार्थिकत्वे ĀtmaTaVi. 527.7

अनिर्वचनीयख्यातित्व (anirvacanīyakhyāti-tva) *n.* the state of being the *anirvacanīyakhyāti* भ्रमो हि भ्रमत्वेन ग्राह्यः । भ्रमत्वं च रजताभाववति रजतख्यातित्वं वा, असत्ख्यातित्वं वा, अनिर्वचनीयख्यातित्वं वा AdvaiSi. 589.11.

अनिर्वचनीयख्यातिनिराकरण (anirvacanīyakhyāti-nirākaraṇa) *n.* refutation of the (theory of) *anirvacanīyakhyāti* शून्यताविवर्तो विश्वप्रपञ्च इति तु दर्शनमसत्ख्यात्यनिर्वचनीयख्यातिनिराकरणेनापाकृतम् TātpaṬ.(Vā.) 593.2 (*on* iv. 1.18)

अनिर्वचनीयख्यातिपक्ष (anirvacanīyakhyāti-pakṣa) *m.* the view of the *anirvacanīyakhyāti* यस्य तु शङ्का कारणेनोत्पद्यते तस्य तदुच्छेदौपयिकतया पूर्वोक्तहेतुराशिरनुसंधेयः …। अतस्सिद्धमनिर्वचनीयख्यातिपक्षोऽत्यन्तं तुच्छ इति NyāyKu. 68.5; 61.20.

अनिर्वचनीयख्यातिवादिन् (anirvacanīyakhyāti-vādin) *adj.* upholder of the (theory of) *anirvacanīyakhyāti* तत् किम् … अनिर्वचनीयख्यातिवादिनोऽपि आरोपिताकारस्यान्यत्र पारमार्थ्यमावश्यकम् NyāySu.(Ja.) 297A.10 (*on* ii. 1.6)

अनिर्वचनीयख्यातिविवेचन (anirvacanīyakhyāti-vivecana) *n.* examination of the *anirvacanīyakhyāti* विस्तरेण चानिर्वचनीयख्यातिविवेचने विवेचितमिदमस्माभिः LaCandr. 574.17.

अनिर्वचनीयख्यात्यनभ्युपगम (anirvacanīyakhyāty-anabhyupagama) *m.* non-acceptance of the (theory of) *anirvacanīyakhyāti* तन्मते भ्रमस्यासत्ख्यातित्वस्वीकारेणानिर्वचनीयख्यात्यनभ्युपगमेन तादात्म्यादिसंबन्धस्याप्यलीकस्यैव भ्रमे भानात् LaCandr. 37.18.

अनिर्वचनीयख्यात्यभ्युपगम (anirvacanīyakhyāty-abhyupagama) *m.* acceptance of the (theory of) *anirvacanīyakhyāti* ननु त्वन्मते अनिर्वचनीयख्यात्यभ्युपगमात् ये कर्तृत्वादयोऽन्तःकरणधर्माः … ते अनिर्वचनीयाः SiddhāBi. 66.8.

अनिर्वचनीयगुणप्रपञ्च (anirvacanīyaguṇa-prapañca) *adj.* **i** having abundance of qualities which are beyond description अद्राक्षुरपि तत्र ते … आत्मतत्त्वमिवानिर्वचनीयगुणप्रपञ्चम् … दुग्धोदं नाम रत्नाकरम् NīlaVi. 48.16; **ii** having the phenomenal world possessed of indescribable (i. e. false) qualities, NīlaVi. 48.16.

अनिर्वचनीयघटाभाव (anirvacanīya-ghaṭābhāva) *m.* indescribable non-existence of the pot ननु अनुपलब्धिरूपमानान्तरपक्षेऽप्यभावप्रतीतेः प्रत्यक्षत्वे घटवति घटाभावभ्रमस्यापि प्रत्यक्षत्वापत्तौ तत्राप्यनिर्वचनीयघटाभावोऽभ्युपगम्येत VedāntPari. 253.2.

अनिर्वचनीयतत्ख्यातिनिरास (anirvacanīyatatkhyāti-nirāsa) *m.* refutation of what is indescribable and its cognition नानिर्वचनीयतत्ख्यातिनिरासप्रसङ्गः IṣṭaSi. 164.17.

अनिर्वचनीयता (anirvacanīya-tā) *f.* indescribability or indeterminability or inexplicability (implying falsity of the world) तच्चासत् किं सदेव, उत तुच्छम् । नोभयमिति चेत्, प्राप्ता अनिर्वचनीयता अस्य IṣṭaSi. 138.21; मिथ्या च तदज्ञानं च मिथ्याज्ञानम् । मिथ्येति अनिर्वचनीयता उच्यते अज्ञानमिति च जडात्मिकाविद्याशक्तिः PañcPā. 4.20 (*on* i. 1.1); 24.1 (*on* i. 1.1); अन्यस्यान्यधर्मकल्पनानृतता सा चानिर्वचनीयता Bhām. 18.20 (*on* i. 1.1); न च रजतात्मना पुरोवर्तिनो द्रव्यस्यानिर्वचनीयता TātpaṬ.(Vā.) 87.9 (*on* i. 1.2) अनिर्वचनीयत्वं च किमभिप्रेतम् । सदसद्विलक्षणत्वमिति चेत् । तथाविधस्य वस्तुनः प्रमाणशून्यत्वेनानिर्वचनीयतैव स्यात् BrahmSūBh.(Rā.) 86.5 (*on* i. 1.1) (ŚrutaPra. दुरुपपादत्वम्); अविद्येति च विद्यापदेन समस्यमानस्य च नञस्तदभावस्तद्विरोधी तदन्यो वार्थोऽभ्युपेयः । आद्ये विद्याभावस्यापि वेद्याभाववन्नानिर्वचनीयता TattvPradī.(Ci.) 54.8; सदसत्पक्षप्रतिक्षेपेण पूर्वपक्षमादर्श्य न संव्यवहारमात्रत्वादिति अनिर्वचनीयता सिद्धान्तिता VedāntKa. 227.6 (*on* i. 4.26); प्रपञ्चो मिथ्या न भवति असद्विलक्षणत्वात् आत्मवत् ।… साध्यविकलश्च दृष्टान्तः । शुक्तिशकलकलधौतेऽपि प्रपञ्चान्तर्गतत्वेन अनिर्वचनीयतायाः साध्यमानत्वात् SyādvāMañ. 13(69); यथा खलु सत्त्वासत्त्वे भवन्मते दुर्निरूपत्वान्न जगतो विद्येते, तथानिर्वचनीयताया अपि दुर्निरूपत्वेन तदभावो ध्रुवः स्यात् Vādā. 5.4.

अनिर्वचनीयतादात्म्य (anirvacanīya-tādātmya *n.* identity which cannot be described तस्य मतेऽनिर्वचनीयतादात्म्यलक्षणसंबन्धोपपत्तेः Bhām.

465 11 (*on* ii. 2. 38)

अनिर्वचनीयतापात (**anirvacanīyatāpāta**) *m.* undesired contingency of indescribability तत्तत्प्रतियोगिदुर्निरूपतामात्रप्रकटनाय तत्तद्विलक्षणताभिलापादिति चेन्न तथा सति तस्यानिर्वचनीयतापातात् Vādā. 5.2.

अनिर्वचनीयतावचन (**anirvacanīyatā-vacana**) *adj.* expressing indescribable nature अध्यासो नाम अतद्रूपे तद्रूपावभासः स मिथ्येति भवितुं युक्तमिति। मिथ्याशब्दः ··· अनिर्वचनीयतावचनः PañcPā. 4.6 (*on* i. 1.1)

अनिर्वचनीयताविरोध (**anirvacanīyatā-virodha**) *m.* contradiction with the indescribable nature तत्सत्त्वं सदसदनिर्वचनीयं वा। नाद्यः। अनिर्वचनीयताविरोधात् NyāySu.(Ja.) 59A. 10 (*on* i. 1.1)

अनिर्वचनीयतासत्त्वव्यवस्थिति (**anirvacanīyatāsattva-vyavasthiti**) *f.* fixed rule of the reality of indescribability यो हि सर्वमनिर्वचनीयसदसत्त्वं ब्रूते स कथमनिर्वचनीयतासत्त्वव्यवस्थितौ पर्यनुयुज्येत KhaṇḍanKhā. 131 11.

अनिर्वचनीयतासिद्धि (**anirvacanīyatā-siddhi**) *f.* establishment of the indescribable nature नन्वनिर्वचनीयत्वाद्रूप्यज्ञानवदबोधकत्वाबाधकत्वे शुक्तिज्ञानस्यापि युक्ते इति चेत् तन्न, शुक्तिज्ञानस्य बोधकत्वादिसिद्ध्यधीनत्वाद्रूप्यज्ञानस्यानिर्वचनीयताबोधकत्वादिसिद्धेः शुक्तिज्ञानस्य अनिर्वचनीयतासिद्धेश्च IṣṭaSi. 81. 13.

अनिर्वचनीयतोपपत्ति (**anirvacanīyatopapatti**) *f.* tenability of indescribable nature अविद्येति च विद्यापदेन समस्यमानस्य च नञस्तदभावस्तद्विरोधी तदन्यो वार्थोऽभ्युपेयः।··· द्वितीये तु संशयविपर्यासादेविद्याविरोधिनो गुणान्तरस्य वा नानिर्वचनीयतोपपत्तिः TattvPradī.(Ci.) 54.9.

अनिर्वचनीयत्व (**anirvacanīya-tva**) *n.* **A** indescribability or indeterminability or inexplicability (implying falsity) न संविदनुसारेण निमित्तं तस्य युज्यते। अतोऽनिर्वचनीयत्वं प[व]रं ब्रह्मविदो विदुः VibhraVi. 27; अथानिर्वचनीयत्वं समूहादेर्निषिध्यते TattvSam. 6.9 न प्रतीतिसत्तां विहाय बहिस्सत्तारूपेणार्थानां गम्यगमकभावः। तथाहि न पर्वतस्थस्य धूमस्वलक्षणस्य अभावात ·· नापि धूमजातेः तत्त्वान्यत्वाभ्यामनिर्वचनीयत्वात् TātpaṬ.(U.) 231. 22 (*on* 5(3). 168); मायायाः ·· वस्तुत्वावस्तुत्वाभ्यामनिर्वचनीयत्वात् IṣṭaSi. 32.23; 81.10; मिथ्याप्रत्ययानां रूपमनिर्वचनीयत्वम् Bhām. 31.8 (*on* i. 1.1); अथापि निःस्वभावत्वमनिर्वचनीयत्वम् NyāyVārPari. 415. 11; वस्तुनस्तत्त्वान्यत्वाभ्यामनिर्वचनीयत्वात् TattvPradī.(Ci.) 215. 13; सकार्याया मायाया अनिर्वचनीयत्वात् PrakaVi. 91. 25; सत्त्वस्यासत एवं हि स्वीकार्यैव प्रतीतता। तस्यानिर्वचनीयत्वे स्यादेव ह्यनवस्थितिः AnuVyā. 2B. 2 (*on* i. 1.1); ब्रह्मण एवानिर्वचनीयत्वं स्यात् Tattvodyo. 1B.7; अनिर्वचनीयत्वे रजतस्यानिर्वचनीयमिदं रजतमिति बाधकज्ञानमुत्पद्येत ViṣṇuTaNi. 7A.11; तदेवं प्रक्रियाप्राप्तः संयोगो न प्रकल्पते। स चानिर्वचनीयत्वात् प्रतीतिशरणं गतः TarkSaṁ.(Ā.) 71. 24; भ्रान्तिगोचरस्य मायामयस्य रजतादेः सदसद्विलक्षणत्वलक्षणमनिर्वचनीयत्वं सिद्धम् SarvaDaSaṁ. 16.672; 16. 679; अनिर्वचनीयत्वादज्ञानस्य NyāySu.(Ja.) 19B. 11 (*on* i. 1.1); 40B. 6 (*on* i. 1.1) तस्य सत्त्वस्यानिर्वचनीयत्वे प्रातीतिकत्वे तथैव प्रतीतौ स्वरूपमात्रप्रतीतौ वा स्यादेवानवस्थितिः NyāySu.(Ja.) 60A.10 (*on* i. 1.1); अनिर्वचनीयत्वाविद्यातत्कार्ययोरन्यतरत्वस्य मिथ्यात्वाभिप्राये निदर्शनस्य साध्यविकलत्वं च Vādā. 71. 3; अनिर्वचनीयत्वं च सद्विलक्षणत्वे सत्यसद्विलक्षणत्वे सति सदसद्विलक्षणत्वम् SarvaDaKau. 124.18; Nyāyāmṛ. 205B.8; आभासस्यापि जडाजडविलक्षणत्वेनानिर्वचनीयत्वात् SiddhāBi. 44.1; ज्ञानार्थस्वरूपयोः संबन्धविशेषरूपस्य अतिरिक्तविषयतारूपस्य अभ्युपगमे चानिर्वचनीयत्वं विचारासहत्वमापद्यते GuruCandr. i. 234.23; **B** inexpressibility (in words) करुणायाः नवरसेष्वन्तर्भावात्, रसशब्दस्य मधुरादौ रूढत्वात् तेषामनिर्वचनीयत्वेऽपि अनुभवगोचरतायामिक्ष्वादिसारद्रव्यपदार्थनिष्ठत्वोपलब्धेः तत्संबन्धवशात् परंपरया द्रवद्रव्यवृत्तिस्यन्दनरूपक्रियाश्रयत्वमुपचर्यते LalitāTriBh. 301.4 (*on* 28); अस्यानिर्वचनीयत्वादनुभवैकवेद्यत्वान्मोक्षान्तं यत्फलं शास्त्र उक्तं तस्माद् भिन्नम् AṇuBh. 249.19 (*on* iii. 3.42)

अनिर्वचनीयत्वकल्पना (**anirvacanīyatva-kalpanā**) *f.* assumption of indescribability यस्य तु न तदस्त्यात्मनो न तस्य तत्कल्पनं युक्तमबाधितानुभवसिद्धस्य सत्स्वभावस्यानिर्वचनीयत्वकल्पनाप्रमाणाभावात् Bhām. 475.11 (*on* ii. 3.7)

अनिर्वचनीयत्वनिश्चय (**anirvacanīyatva-niścaya**) *m.* ascertainment of indescribability रूप्यवद् द्वैततद्दृष्ट्योः श्रुत्यैवानिर्वचनीयत्वनिश्चयात् तत्कारणमपि तादृगेव श्रुत्युक्तमिति निश्चीयते, कार्यानुरूपत्वात्कारणस्य IṣṭaSi. 145.3; 147.12.

अनिर्वचनीयत्वप्रत्यनीकत्व (**anirvacanīyatvapratyanīka-tva**) *n.* the state of being contradictory to indescribability विरोधिरूपत्वे त्वनिर्वचनीयत्वप्रत्यनीकत्वस्य निर्वचनीयत्वेन सदसत्त्वसमुच्चयकोटिबहिर्भावायोगात् ŚatDū. 184. 15.

अनिर्वचनीयत्वप्रसङ्ग (**anirvacanīyatva-prasaṅga**) *m.* undesired contingency of indescribability का पुनरविद्यानिवृत्तिः।··· नापि पञ्चमप्रकारा, सदसद्विलक्षणतया तस्या अप्यनिर्वचनीयत्वप्रसङ्गात् TattvPradī.(Ci.) 389.5; SarvaDaKau. 141.26.

अनिर्वचनीयत्वविषय (**anirvacanīyatva-viṣaya**) *adj.* referring to indescribability सत्त्वासत्त्वसदसत्त्वसदसद्विलक्षणत्वरूपानिर्वचनीयत्वविषयाश्चत्वारः पक्षाः ŚivārkaMaDī. ii. 102.15 (*on* ii. 2.31)

अनिर्वचनीयत्वव्याप्त (**anirvacanīyatva-vyāpta**) *adj.* concomitant with indescribability 'नेह नानास्ति', 'इन्द्रो मायाभिः', 'मृत्योस्स मृत्युम्' इत्यादिवाक्यैः, अनिर्वचनीयत्वव्याप्तैराद्यन्तवत्त्वादिभिर्हेतुभिश्च जगतो मायामयत्वमवगम्यते IṣṭaSi. 122.18; बुद्धिबोध्यत्वं नानिर्वचनीयत्वव्याप्तम् IṣṭaSi. 178.19.

अनिर्वचनीयत्वसिद्धि (**anirvacanīyatva-siddhi**) *f.* establishment of indescribability अविद्यायां तन्निबन्धनाध्यासे च सिद्धेऽपि न तस्यामनिर्वचनीयत्वसिद्धिः AdvaiSi. 620.1; बाध्यत्वेनैवासद्व्यावृत्तेरपि सिद्ध्या अनिर्वचनीयत्वसिद्धिपर्यवसानेन शेषवैयर्थ्यम AdvaiSi. 631.4; अभिव्यक्तचैतन्यावकुण्ठनशून्यस्य देशान्तरस्थस्य रजतस्यापरोक्ष्यानुपपत्तेः ख्यातिबाधानुपपत्त्यादिभिर्भ्रमविषयस्यानिर्वचनीयत्वसिद्धेश्च SiddhāLeSaṁ. 210.3.

अनिर्वचनीयत्वहानि (**anirvacanīyatva-hāni**) *f.* loss of indescribability अज्ञानमेव ज्ञानाभाव इति चेत्, अस्तु, एवमपि नाज्ञानस्यानिर्वचनीयत्वहानिः IṣṭaSi. 66.13.

अनिर्वचनीयत्वाङ्गीकार (**anirvacanīyatvāṅgīkāra**) *m.* acceptance of indescribability परिशेष्येणानिर्वचनीयत्वाङ्गीकारे ··· ब्रह्मण एवानिर्वचनीयत्वं स्यात् Tattvodyo. 1B.7; असतोऽनिर्वचनीयत्वाङ्गीकाराच्च न वैलक्षण्यं ततोऽनिर्वाच्यस्य KarmaNi. 2A.5; द्वैतस्य चानिर्वचनीयत्वाङ्गीकारेण च प्रत्यक्षादिवेद्यत्वान्निषेधोपपत्तिरित्यर्थः SiddhāBi. 151.2.

अनिर्वचनीयत्वादिक (**anirvacanīyatvādi-ka**) *adj.* indescribability etc. अनिर्वचनीयत्वादिकं मिथ्यात्वमिति पक्षे तु तुच्छे व्यभिचारश्च Nyāyāmṛ. 59A.6.

अनिर्वचनीयत्वादिमात्र (**anirvacanīyatvādi-mātra**) *n.* mere indescribability etc. बुद्धिपूर्वैः फलस्य प्रत्यक्षादिसिद्धस्य दुरपह्नवत्वात्। अनिर्वचनीयत्वादिमात्रेण तदपह्नवे तत्त्वज्ञानात्प्रागपि वस्तुतो मुक्तत्वेन जीवन्मुक्तिपर्वकल्पनानुपपत्तेः ŚatDū. 138.7.

अनिर्वचनीयत्वानुपपत्ति (**anirvacanīyatvānupapatti**) *f.* untenability of indescribability अथानिर्वचनीयत्वानुपपत्तिमाह ŚrutaPra. iB. 6.15 (*on* i. 1.1); iB. 1.19 (*on* i. 1.1)

अनिर्वचनीयत्वाभाव (**anirvacanīyatvābhāva**) *m.* absence of indescribability आत्मनोऽपि दृश्यत्वात्। शुक्तिरजतादेरनिर्वचनीयत्वाभावात् PramāLa. 2A.10; PrapañcaMiKha 1A.7; अनिर्वाच्यपदार्थस्य लोकेऽसंभवात् प्रपञ्चस्यापि निर्वचनीयत्वेनानिर्वचनीयत्वाभावाच्च BhāṭṭCin. i. 37.25 (*on* i. 1.4)

अनिर्वचनीयत्वाभिमताज्ञान (**anirvacanīyatvābhimatājñāna**) *n.* nescience which is regarded as being indescribable यच्चागमैस्तत्सिद्धिरिति उक्तम्, तदपि न, तत्रानिर्वचनीयत्वाभिमताज्ञानप्रसङ्गाभावात् ŚatDū. 171.1.

अनिर्वचनीयत्वासिद्धि (**anirvacanīyatvāsiddhi**) *f.* non-establishment of ndescribability नेह नानेति श्रौतनिषेधेन व्यवहारदशायामबाध्यस्य जगतोऽनिर्वचनीयत्वासिद्धिप्रसङ्गात् AdvaiSi. 630.4.

अनिर्वचनीयदुष्यन्तरति (**anirvacanīya-duṣyantarati**) *f* love of Duṣyanta which cannot be expressed (in words) विभावानुभावव्यभिचारिणां संयोगाद्भावनाविशेषरूपाद्दोषाद्रसस्यानिर्वचनीयदुष्यन्तरत्याद्यात्मनो निष्पत्तिरुत्पत्तिः RasGaṅ. 35.4.

अनिर्वचनीयदृश्यत्व (**anirvacanīya-dṛśyatva**) *n.* perceptibility which is indescribable सर्वे एते दृश्यत्वानुमाने द्रष्टव्याः।··· शुक्तिरजतादेरनिर्वचनीयत्वाभावात्। अनिर्वचनीयदृश्यत्वाभावात्। मानसिद्धत्वात् PramāLa. 2A.10.

अनिर्वचनीयनिराकरण (**anirvacanīya-nirākaraṇa**) *n.* refutation of what is indescribable अनिर्वचनीयनिराकरणं च तत्र तत्राचार्यः स्वयमेव करिष्यति NyāySu.(Ja.) 57A.13 (*on* i. 1.1)

अनिर्वचनीयनिरास (**anirvacanīya-nirāsa**) *m.* refutation of what is indescribable मिथ्याप्रमातृत्वं चानिर्वचनीयनिरासादेव निरस्तम् Tattvodyo. 2B.5; 2B.7.

अनिर्वचनीयपक्ष (**anirvacanīya-pakṣa**) *m.* view of what is indescribable यदि दर्शनेषु शून्यवादानिर्वचनीयपक्षयोराश्रयणं तदा तावदमूषां निराबाधेव सार्वपथीनता KhaṇḍanKhā. 229.23; न चानुपलब्धेः किं विकल्पेनापि इति वाच्यम्, तथा सति तस्यानिर्वचनीयपक्षनिक्षेपासंभवात् ŚatDū. 91.10.

अनिर्वचनीयपदार्थ (**anirvacanīya-padārtha**) *m.* indescribable (i. e. false) object न चानिर्वचनीयपदार्थेन तदभावेन वा परमार्थभावरूपाद्वैतस्य काचित् क्षतिरस्ति VivaPraSaṁ. 290.4.

अनिर्वचनीयपरत्व (**anirvacanīyapara-tva**) *n.* the state of being that which refers to what is indescribable अज्ञानशब्दस्य अनिर्वचनीयपरत्वं लोकतः शास्त्रतश्च न व्युत्पन्नम् ŚrutaPra. iA. 255.24 (*on* i. 1.1)

अनिर्वचनीयपरमार्थत्व (anirvacanīya-paramārthatva) *n.* ultimate reality of what is indescribable शुक्ते रजतत्वं सदसद्विलक्षणम् ।…अनिर्वचनीयपरमार्थत्वस्यासत एव दृष्टयङ्गीकारात् ViṣṇuTaNi. 7A.9.

अनिर्वचनीयपुरोवर्तिरजत (anirvacanīya-purovartirajata) *n* indescribable (i. e. false) silver which is in front अन्यथान्यथाख्यातिवादिभिः केनचिद्धेतुना रजतज्ञानस्य पुरोवर्तिविषयत्वे साधिते वेदान्तिना चानिर्वचनीयपुरोवर्तिरजतविषयत्वेन सिद्धसाधनत्वे नास्माकं तत् सिद्धमिति वचनमात्रेणान्यथाख्यातिवादिनश्चरितार्था भवेयुः TattvPradī.(Ci.) 7.1

अनिर्वचनीयप्रत्यनीक (anirvacanīya-pratyanīka) *adj.* contrary to what is indescribable ऐक्यज्ञानं निवर्तकं निवृत्तिश्चानिर्वचनीयप्रत्यनीकाकारेति चेत् । अनिर्वचनीयप्रत्यनीकं निर्वचनीयं तच्च सद्वासद्वा द्विरूपं वा कोटयन्तरं न विद्यते VedāSaṁ. 99.14

अनिर्वचनीयप्रपञ्च (anirvacanīya-prapañca) *m.* world which is indescribable (i. e. false) सर्वज्ञः सर्वशक्तिः इत्यादिशब्दाश्च अनिर्वचनीयप्रपञ्चोपाधितया तत्र वर्तन्ते VivaPraSaṁ. 289.22.

अनिर्वचनीयप्रातिभासिकदेश (anirvacanīya-prātibhāsikadeśa) *m.* indescribable phenomenal locality ननु स्वप्ने रथाद्यधिष्ठानतयोपलभ्यमानदेशविशेषस्यापि तदासंनिकृष्टतयानिर्वचनीयप्रातिभासिकदेशोऽभ्युपगन्तव्यः VedāntPari. 127.2

अनिर्वचनीयभाव (anirvacanīya-bhāva) *m.* indescribability (अत एव भेदाभेदयोर्विरोधं दुःसमर्थमभिमन्यमानैरेकैरविद्यात्वेन अनिर्वाच्यत्वम्) अनिर्वाच्यत्वम् — सत्तासत्ताभ्यामनिर्वचनीयभावम Bhāsk. ii. 131.8 (*on* ii. 3.14)

अनिर्वचनीयभेद (anirvacanīya-bheda) *m.* indescribable difference अभेदोपादानैवानिर्वचनीयभेदकल्पना Bhām. 90.1 (*on* i. 1.4); अनिर्वचनीयभेदज्ञानस्य तात्त्विकाभेदज्ञानाप्रतिबन्धकत्वात् AdvaiSi. 804.5.

अनिर्वचनीयमत (anirvacanīya-mata) *n.* doctrine of what is indescribable अनिर्वचनीयमतं निरस्य शून्यमतं निरस्यति VedāntKa. 13.9 (*on* i. 1.0); पुनरप्यनिर्वचनीयमतेन मिश्रितानि सदसदादिमतानि SarvaDaSaṁ. 3.400.

अनिर्वचनीयमाया (anirvacanīya-māyā) *f* nescience or ignorance which is indescribable 'मायां तु प्रकृतिं विद्यात्', 'मम माया दुरत्यया' इति श्रुतिस्मृती अनिर्वचनीयमायात्मकत्वं सृष्टेर्दर्शयतः VivaPraSaṁ. 253.1.

अनिर्वचनीयरजत (anirvacanīya-rajata) *n.* indescribable (i. e. false) silver भवत्पक्षे वा कथमिन्द्रियसंबन्धरहितस्यानिर्वचनीयरजतस्यावभासः Nīti-Mā. 25.14; भवन्मतेनानिर्वचनीयरजतसमकालवर्तिन्या रजतभ्रान्तेः प्रामाण्यप्रसङ्गात् ŚatDū. 113.16; 'यदा अपरोक्षं ज्ञानं तदार्थे' इति व्याप्त्यनभ्युपगमे 'इदं रजत'-मित्यपरोक्षज्ञानान्यथानुपपत्त्या अनिर्वचनीयरजतसिद्धिर्न स्यात् AdvaiSi. 308.3; 310.1; सत्यरजतस्यानिर्वचनीयरजतादिव … भेदो बोध्यः RasGaṅ. 37.14.

अनिर्वचनीयरूप (anirvacanīya-rūpa) *adj.* [*f.* -ā] of indescribable nature कार्यानुमेया सुधियैव माया यया जगत्सर्वमिदं प्रसूयते ।… महाद्भुतानिर्वचनीयरूपा ViveCū. 111; अनिर्वचनीयरूपः कश्चिदनात्माकारोऽयं प्रपञ्चः Vādā. 79.2.

अनिर्वचनीयरूपत्व (anirvacanīyarūpa-tva) *n.* the state of having indescribable nature आनुरूप्यस्याविरोधित्वरूपत्वे सदसदनिर्वचनीयाज्ञाननिवृत्तेरप्यनिर्वचनीयरूपत्वप्रसङ्गात् ŚatDū. 184.15.

अनिर्वचनीयलौहित्योत्पत्ति (anirvacanīyalauhityotpatti) *f.* origin of the indescribable redness जपाकुसुमगतलौहित्यस्य स्फटिके भानसंभवात् न स्फटिकेऽनिर्वचनीयलौहित्योत्पत्तिः VedāntPari. 136.2.

अनिर्वचनीयवचन (anirvacanīya-vacana) *adj.* expressive of what is indescribable मिथ्याशब्दोऽनिर्वचनीयवचनः NyāySu.(Ja.) 481A.4 (*on* iii. 2.1)

अनिर्वचनीयवाद (anirvacanīya-vāda) *m.* **I** theory of what is indescribable सदसत्सदसदनिर्वचनीयवादभेदेन प्रतिवादिनश्चतुर्विधाः SarvaDaSaṁ. 3.399; प्रतीतिमात्रशरणत्वे च अनिर्वचनीयवादापातः VivaPraSaṁ. 267.21; स्वरूपसंबन्धविशेषाभ्युपगमे चानिर्वचनीयवादापत्तेः, इत्यादिदूषणानि बहुतरमूहनीयानि AdvaiSi. 348.1; ज्ञानत्वविशिष्टस्य तद्व्यक्तित्वविशिष्टाभेदे तयोर्भेदासंभव इति भेदे मिथ्यात्वस्य वाच्यत्वेनानिर्वचनीयवादापत्तिः LaCandr. 346.23; **II** discussion on what is indescribable यथा च कल्पितस्यापि जन्माद्युपपत्तिस्तथानिर्वचनीयवादे वक्ष्यते AdvaiSi. 503.8.

अनिर्वचनीयवादिन् (anirvacanīya-vādin) *adj.* upholder of the theory of what is indescribable नानिर्वचनीयवादिनं प्रति अयं प्रयोगस्तस्य सिद्धसाधनतापत्तेः TattvPradī.(Ci.) 7.3; कथं मूर्तद्वयस्य मिथोऽप्रतिघातकत्वमिति चेत् — वयमप्यनिर्वचनीयवादिनं त्वामेव पृच्छामः ŚrutaPra. ii. 429.24 (*on* iii. 2.6); अनिर्वचनीयवादिनामस्माकमध्यासस्यावस्तुत्वयुक्तिविरोधयोरिष्टत्वात् VivaPraSaṁ. 15.4; 118.19.

अनिर्वचनीयविकल्प (anirvacanīya-vikalpa) *m.* indeterminable construction अनिर्वचनीयविकल्पसिद्धत्वात् लिङ्गस्य नानवस्था भवतीत्याशङ्क्याह Kāśi iii. 89.19 (*on* 5(4).154)

अनिर्वचनीयविकार (anirvacanīya-vikāra) *m.* indescribable modification or effect पूर्वसिद्धस्याप्यनिर्वचनीयविकारात्मना परिणामः Bhām. 325.12 (*on* i. 4.26)

अनिर्वचनीयविचित्र (anirvacanīya-vicitra) *adj.* indescribable and strange अज्ञानस्यैवानिर्वचनीयविचित्रशक्तियोगात् न विचित्रशक्तिमति मायाशब्दप्रयोगानुपपत्तिः AdvaiSi. 571.13; विचित्रशक्तीति । विचित्रोपादानत्वेत्यर्थः, अनिर्वचनीयविचित्रस्य निमित्तमात्रे मायाविपुरुषादौ तत्प्रयोगाभावात् GuruCandr. ii. 429.7; LaCandr. 571.35.

अनिर्वचनीयविशेष (anirvacanīya-viśeṣa) *m.* indescribable special property मिथ्याविशेष इत्युक्ते ह्यसद्विशेष इत्येव भवति । तथा च विशेषविशिष्टपक्षोक्तदोष एव । न चानिर्वचनीयविशेष इति भवति । आनिर्वचनीयासिद्धेः KarmaNi. 1B.6.

अनिर्वचनीयव्यावृत्त्यर्थ (anirvacanīyavyāvṛtty-artha) *adj.* meant for the sake of the exclusion of what is indescribable अनिर्वचनीयव्यावृत्त्यर्थः कर्मशब्दः ŚrutaPra. iB. 83.28 (*on* i. 1.1)

अनिर्वचनीयशक्ति (anirvacanīya-śakti) *f.* indescribable power 'नासदासीत्' इत्यादिशास्त्रानुसारतोऽनिर्वचनीयशक्तिः VivaPraSaṁ. 262.19; एतेनानिर्वचनीयशक्तिवादः प्रत्युक्तः VedāntRaMañ. 3.8 (113.4)

अनिर्वचनीयसंसर्गोत्पत्ति (anirvacanīyasaṁsargotpatti) *f.* origination of indescribable relation मास्तु रजतोत्पादो भ्रमानुमित्यादाविवानिर्वचनीयसंसर्गोत्पत्त्या वह्न्युत्पत्तिः SiddhāTa. 7.13.

अनिर्वचनीयसदसत्त्व (anirvacanīya-sadasattva) *adj.* about which existence or non-existence is indescribable यो हि सर्वमनिर्वचनीयसदसत्त्वं ब्रूते स कथमनिर्वचनीयतासत्त्वव्यवस्थितौ पर्यनुयुज्येत KhaṇḍanKhā. 131.11.

अनिर्वचनीयसिद्धि (anirvacanīya-siddhi) *f.* establishment of what is indescribable न चार्थापत्त्यानिर्वचनीयसिद्धिः Tattvodyo. 2A.6; 4A.1; अथ श्रुतिश्रुत्यर्थापत्तिभ्यामनिर्वचनीयसिद्धिं दूषयितुं प्रथमं श्रुतिवाक्यानि योजयति ŚrutaPra. iB. 38.12 (*on* i. 1.1)

अनिर्वचनीयसुख (anirvacanīya-sukha) *n.* happiness which cannot be expressed (in words) तामालोक्यानिर्वचनीयसुखम् अनुभवंस्तिष्ठति VetāPañ.(Jam.) 80.2.

अनिर्वचनीयस्वभावा (anirvacanīya-svabhāvā) *adj.* (*f.*) having indescribable nature यथावभासं रूप्यजातीया [जातिः तदीय]व्यक्तिनिरूपणव्यङ्ग्यानिर्वचनीयस्वभावा पराचीनबाधकपरास्या समाश्रयणीया PrakaVi. 10.9.

अनिर्वचनीयस्वरूप (anirvacanīya-svarūpa) *adj.* whose essential nature is beyond words विश्वत्रयस्य कश्चिद् अनिर्वचनीयस्वरूपः पुरुषविशेषः कर्ता स्रष्टा अस्ति विद्यते SyādvāMañ. 6(2)

अनिर्वचनीयस्ववाचकमन्त्र (anirvacanīyasva-vācakamantra) *m.* the sacred formula conveying the (real) nature which is beyond description तेषु चञ्चला विद्युल्लता … शुद्धलक्ष्यार्थस्वरूपा सत्यपि अनिर्वचनीयस्ववाचकमन्त्रप्रकाशितदेवतात्वेन स्वाभीष्टपुरुषार्थप्राप्तिहेतुभूतेत्यभिसन्धिः LalitāTriBh. 321.20 (*on* 39)

अनिर्वचनीयाग्रह (anirvacanīyāgraha) *m.* insistence on what is indescribable (अविद्या) सा हि … अनिर्वचनीयाग्रहविशिष्टं च सदद्वितीयं ब्रह्म विलुपन्ती त्र्यथन्तवादवारवाणमवधूयान्तर्गतं प्रकाशयेत् ŚatDū. 184.11.

अनिर्वचनीयाज्ञान (anirvacanīyājñāna) *n.* indescribable nescience तदेवमनिर्वचनीयाज्ञाने लक्षणप्रमाणयोरसंभवात्तादृगज्ञानमस्तीत्येतदेवाज्ञानमिति सिद्धम् TattvPradī.(Ci.) 57.9; अज्ञानाश्रयत्वं (हि) ज्ञानप्रागभावाश्रयत्वमनिर्वचनीयाज्ञानाश्रयत्वं वा ŚrutaPra. iA. 164.26 (*on* i 1.1); मिथ्याभूतस्य मिथ्याभूतमेवोपादानं भवितुमर्हतीत्यनिर्वचनीयाज्ञानकल्पनमपि निरस्तमिति ŚatDū. 207.25; मायां तु प्रकृतिं विद्यात् इत्यादौ मायाशब्दः … नानिर्वचनीयाज्ञानवचनः SarvaDaSaṁ. 4.112; 4.117; अन्यानृतशब्दाभ्यामनिर्वचनीयाज्ञानाभिधानात्कथं नेत्यतोऽनिर्वाच्यत्वं निर्वक्ति NyāySu.(Ja.) 439B.8 (*on* ii. 3.14); अनिर्वचनीयाज्ञाननिवृत्तौ च चतुर्थप्रकाररूपानिर्वचनीयत्वस्य … अदर्शनात् Nyāyāmṛ. 181B.7; पञ्चमप्रकारायामात्मस्वरूपभूतायां वा अनिर्वचनीयाज्ञानस्य निवृत्तौ चतुर्थप्रकारानिर्वचनीयत्वस्य … अदर्शनात् AdvaiSi. 444.28; 407.9.

अनिर्वचनीयाज्ञानशरीर (anirvacanīyājñāna-śarīra) *n.* the form of nescience which is indescribable अतस्तैश्चन्द्रादितत्त्वं प्रतिपद्य द्विचन्द्रादेस्तत्प्रतिभासस्य चानिर्वचनीयाज्ञानशरीरमात्रत्वं प्रतिपद्यते, प्रत्यक्षबाधे तथा व्युत्पत्तेः IṣṭaSi. 121.21.

अनिर्वचनीयानाद्यविद्या (anirvacanīyānādyavidyā) *f.* beginningless nescience which is indescribable ननु सर्वमेवेदमसदिति भवतो मतम् । क एवमाह अनिर्वचनीयानाद्यविद्यात्मकमित्युद्घोषितमस्माभिः PañcPā. 13.1 (*on*

i. 1.1); 75. 3 (*on* i. 1.1); सत्यं प्रत्यगात्मा … अनंशश्च, तथाप्यनिर्वचनीयानाद्यविद्यापरिकल्पितबुद्धिमनःसूक्ष्मस्थूलशरीरेन्द्रियावच्छेदेनानवच्छिन्नोऽपि वस्तुतोऽवच्छिन्न इव Bhām. 22.6 (*on* i. 1.1); मा भूद्ब्रह्मसाक्षात्कार उत्पाद्यादिरूप उपासनायाः, संस्कार्यस्तु अनिर्वचनीयानाद्यविद्याद्वयपिधानापनयनेन भविष्यति Bhām. 40.24 (*on* i. 1.1); 319.21 (*on* i. 4.22); अपरं च ब्रह्मैवानिर्वचनीयानाद्यविद्योपधानान्नामरूपप्रपञ्चभेदेन विवर्तते TātpaṬ.(Vā.) 593.12 (*on* iv. 1.19); तदेवं मिथ्यात्वे लक्षणप्रमाणयोरुपपन्नत्वादनिर्वचनीयानाद्यविद्याविलसित एवायमात्मनि द्वैतप्रपञ्चः TattvPradī.(Ci.) 54.3; ततश्चानिर्वचनीयानाद्यविद्यालसितः प्रत्यगात्मनि प्रतीयमानः प्रमातृत्वादिप्रपञ्चः इत्यलमतिप्रसङ्गेन SarvaDaSaṁ. 16.791; SiddhāBi. 18.2

अनिर्वचनीयान्त (anirvacanīyānta) *adj.* resulting in what is indescribable अन्यप्रकारैवाज्ञानस्य निवृत्तिर्युक्ता, अनिर्वचनीयत्वात्तस्य … निर्वाच्यानामेव हि ते निवृत्तिप्रकारा अनिर्वचनीयान्ताः IṣṭaSi. 86.1

अनिर्वचनीयान्तर (anirvacanīyāntara) *n.* another indescribable न चानिर्वचनीयान्तरं तन्निवृत्तिः, विशेषाभावात् ज्ञानहेतुत्वायोगाच्च IṣṭaSi. 83. 23

अनिर्वचनीयाप्रसिद्धि (anirvacanīyāprasiddhi) *f.* non-establishment of what is indescribable मिथ्याशब्दस्य असदर्थत्वम् अनिर्वाच्यार्थत्वम् … वा।… न द्वितीयः, परस्य अनि(र्व)चनीयाप्रसिद्धेः असंभवित्वप्रसङ्गात् TarkSaṁ. (Ā.) 81.20.

अनिर्वचनीयाभाव (anirvacanīyābhāva) *m.* absence of what is indescribable अनिर्वचनीयाभावाच्च सत्यत्वं च सिद्धम् Tattvodyo. 3B. 11; अतोऽनिर्वचनीयाभावादसतः प्रतीत्यनङ्गीकारात् प्रतीयमानत्वाच्च भेदस्य सत्त्वप्राप्तेर्नाद्वितीयत्वं युज्यते ViṣṇuTaNi. 7B. 2.

अनिर्वचनीयार्थ (anirvacanīyārtha) *adj.* referring to indescribable object तदर्थोऽनिर्वचनीयार्थः (आगमोऽस्ति मूले) NyāySu.(Ja.) 439A. 4 (*on* ii. 3. 14); 439A. 7 (*on* ii. 3.14); अपूर्वलक्षणं रूपमुपजीव्यं न तात्त्विकम्। तच्चानिर्वचनीयार्थेष्वविरुद्धमितीतरे VedāntSiSūMañ. 2. 15 *m.* indescribable object अनिर्वचनीयार्थप्रतीतिरसाविति चेन्न। निराकृतत्वात् NyāySu.(Ja.) 58A. 3 (*on* i. 1. 1); एवमर्थापत्तिं निरस्योपमानं च निरस्यति … अत्रानिर्वचनीयार्थसद्भावे प्रमाणमिति शेषः NyāySu.(Ja.) 442A. 5 (*on* ii. 3. 14); अत एव परोक्षभ्रमेऽपि अनिर्वचनीयार्थसिद्धिः AdvaiSi. 309.2.

अनिर्वचनीयार्थत्व (anirvacanīyārtha-tva) *n.* the state of having an indescribable object अथोच्येत अनिर्वचनीयार्थत्वात् स्वप्नज्ञानमप्रमाणं तथा जाग्रज्ज्ञानमपीति, तन्न, बाधाभावात् IṣṭaSi. 33. 19.

अनिर्वचनीयार्थावभास (anirvacanīyārthāvabhāsa) *m.* cognition of an indescribable object आचार्याः पुनरनिर्वचनीयार्थावभासं विभ्रममाचक्षते NyāyMa. 111.1.

अनिर्वचनीयाविद्या (anirvacanīyāvidyā) *f.* indescribable nescience अनिर्वचनीयाविद्याया अप्रसिद्धत्वात् TattvPradī.(Ci.) 33.10; पूर्वमनिर्वचनीयाविद्यावच्छिन्नस्य सगुणस्याप्रामाणिकत्वम् NyāySu.(Ja.) 122A. 2 (*on* i. 1. 5); 488A. 2 (*on* iii. 2.1)

अनिर्वचनीयाविद्याविजृम्भितत्व (anirvacanīyāvidyāvijṛmbhita-tva) *n.* the state of being manifestation of the indescribable nescience प्रपञ्चस्याप्यनिर्वचनीयाविद्याविजृम्भितत्वाद्विद्यया तन्निवृत्तेर्मोक्ष उपपद्यत इत्येषा आशा न कार्या IṣṭaSi. 79.18.

अनिर्वचनीयाविद्याविलासता (anirvacanīyāvidyāvilāsa-tā) *f.* the nature of being the manifestation of the indescribable nescience शुक्तिरूप्यादिस्फुरणानाम् … अनिर्वचनीयाविद्याविलासतैव युक्ता IṣṭaSi. 218. 1.

अनिर्वचनीयासिद्धि (anirvacanīyāsiddhi) *f.* non-establishment of what is indescribable विमतं मिथ्या दृश्यत्वाद्यदित्थं तत् तथा यथा संप्रतिपन्नम्। इत्युक्ते जगतोऽभावादाश्रयासिद्धः पक्षः। अनिर्वचनीयासिद्धेरप्रसिद्धविशेषणः PrapañcaMiKha. 1A.2; न च कयापि युक्त्या मानेन वा भेदनिराकरणं भवति। अङ्गीक्रियमाणत्वात्। अनिर्वचनीयासिद्धेश्च Tattvodyo. 2A.10; 4A.9; KarmaNi. 1B.6.

अनिर्वचनीयोक्तदूषणनय (anirvacanīyoktadūṣaṇa-naya) *m.* [Inst.] in accordance with the objections stated regarding what is indescribable चतुर्थस्तूभयप्रतिक्षेपरूपोऽनिर्वचनीयोक्तदूषणनयेन … दूषितः ŚatDū. 182.3

अनिर्वदन्ती (a-nirvadantī) *adj.* (*f.*) **I** not speaking एवं जातपरिचया चानिर्वदन्ती तत्समीपे याचितं ताम्बूलम् … निदध्यात् KāmSū. 203.17 (3.2); **II** not disclosing एकपुरुषाभियोगानां त्वसंभवे … तस्यामन्तर्भूतया तमर्थमनिर्वदन्त्या सहैनामङ्कमानाययेत् KāmSū. 221.9 (3.4) (JayaMa. अनिर्वदन्त्या अन्यव्यपदेशिन्येत्यर्थः)

अनिर्वर्णनीय (a-nirvarṇanīya) *adj.* not to be gazed at अनिर्वर्ण्यं (v. l. अनिर्वर्णनीयं Ed. Kale) खलु परकलत्रम् Śāk. 5. 14(2)

अनिर्वर्णिताङ्गी (anirvarṇitāṅg-ī) *adj.* (*f.*) whose limbs are not looked at closely अत्यौत्सुक्यात् परवशदृशो यामनिर्वर्णिताङ्ग्याः प्रापुः स्नेहेऽप्यविदितरसस्वादनां पूर्वरात्रे Kapphiṇā 15.5.

अनिर्वर्ण्य (a-nirvarṇya) *adj.* **I** not describable सोऽचिन्त्यो(? ऽ)निर्वर्ण्यश्च ĀtmaU[1]. 1; **II** not to be gazed at अनिर्वर्ण्यं खलु परकलत्रम् Śāk. 5. 14(2)

अनिर्वर्ण्यगुणसौन्दर्य (anirvarṇya-guṇasaundarya) *adj.* having inexpressible loveliness of qualities तेनात्यद्भुतरूपशोभमनिर्वर्ण्यगुणसौन्दर्यं महत्सरः पक्षिभ्यः स्वच्छन्दसुखोपभोग्यं दत्तम् JātaMā. 131. 18 (22.18)

अनिर्वर्तक (a-nirvartaka) *adj.* which does not bring about अग्नीनादधीतेति निर्वर्त्यं कर्माभिधायिन्या (? निर्वर्त्यकर्माभिधायिन्या) द्वितीययाग्नीनां निर्वर्त्यत्वावगमात् तन्निर्वर्तकमाधानं तदर्थमिति युक्तम। न त्वेवमर्जनमिति। तत्पुनरिदं मन्दमिवोत्तरम्। अनिर्वर्तकस्यापि तादर्थ्याविरोधात् TantrRa. 26. 14; देयमनिषिद्धं दानक्रियायां निर्वर्तकं द्रव्यम्। अदेयं चानिर्वर्तकम् SmṛtiCan. iii. 7.2.

अनिर्वर्तकत्व (anirvartaka-tva) *n* the state of being one who does not accomplish (something) कन्यानाम् … स्वविवाहेऽस्त्यधिकारः।… पितृमातृभ्रात्रादीनां त्वनन्यप्रेरितानां विधित एवाधिकारनिर्वर्तकत्वं अनिर्वर्तकत्वे दोषश्रवणात् CaturCin. iii(1). 112.17.

अनिर्वर्तिता (a-nirvartitā) *adj.* (*f.*) not accomplished न च क्रियैव आत्मानं कारयति अनिर्वर्तितायाः स्वरूपाभावात् UpadeSā. 97. 5.

अनिर्वर्तितोद्वाहविधि (anirvartitodvāhavidhi) *adj.* (*f.*) marriage-ceremony of which has not been performed अनिर्वर्तितोद्वाहविधिषु तरुणातिमुक्तकलतासु बाष्पजललवानुत्सृजन्ती … स्वनिवासमागमम् TilaMañ. 301. 17.

अनिर्वर्त्य (a-nirvartya) *ger.* not having brought about, not having performed तदनिर्वर्त्य योऽश्नाति सवनं सुरपूजितम्। मन्त्रास्तं नाधितिष्ठन्ति MṛgendraT. iv. 1. 80; निर्वर्तनं दीक्षितोऽनिर्वर्त्य स्थातुमिच्छति यः स नरकं याति PārāSū. 12.18.

अनिर्वहण (a-nirvahaṇa) *n.* **I** non-completion (of the sense because of non-fulfilment of expectancy) न च (जुहूः) क्रियासंबन्धे प्रमाणमस्ति। तस्मादनिर्वहणादेतद्वचनव्यक्तिपरित्यागेनेतराश्रयणम् TantrVā. 37. 4 (*on* i. 2. 19); **II** non-subsistence अस्या अपि बुध्यते स्वयं वास्मन्मुखेन वा सखीवचनद्वारेण वा विवक्षितं वक्तुम् … आत्मनो निर्वहणानिर्वहणे च चिन्तयितुम् TilaMañ. 32.19.

अनिर्वहत् (a-nirvahat) *adj.* not bearing or cherishing (any hope) जीवितप्रत्याशामनिर्वहतो जनांस्तुरंगमांश्च परित्यजन् … अनीयत तं पन्थानम् Kād. 303.19.

अनिर्वहमाण (a-nirvahamāṇa) *adj.* not supporting मदनराज्ञी … भगिनीपतेः … भगिन्यां विपन्नायां तस्य बहुतरमनिर्वहमाणमायद्वारं निशम्य तन्निर्वहणाय … शिशुना वीरधवलेन समं तत्र गता PrabaCin. 98.3.

अनिर्वाच्य (a-nirvācya) *adj.* [*f.* -ā] **AI** difficult to be described, which is beyond description अद्वैतमनिर्वाच्यं ब्रह्म TripāMaNāU. 359.14(1); 374. 9(7); NirāU. 255. 9; SiddhāSāU. 384. 2(1); अनिर्वाच्यं पदं वक्तुं न शक्यं तैः सुरैरपि YogaU[1]. 7; भिन्नाभिन्नं ह्यनिर्वाच्यं बन्धसंसारकारकम्।… ब्रह्म AgniP. 376.17; अनिर्देश्योऽनिर्वाच्योऽग्राह्यः … सर्वेषां परमात्मन आनन्दः PārāSū. 24. 11; इयं काशीपुरी विप्र साक्षाद् रुद्रतनुः परा। अनिर्वाच्या SkandP. iv. 31. 134; अनिर्वाच्या हरेः शक्तिः BṛBrahmaS. iv 8. 83; सर्वथानिर्वाच्ये … भगवत्स्वरूपे का प्रक्रियाजालपरिनिष्ठता Bhāsk. i. 280.9 (*on* i. 5.17); अनिर्वाच्यमनिर्भिन्नमपरिच्छिन्नमव्ययम्। ब्रह्मेव सुजनप्रेम दुःखमूलनिकृन्तनम् IndSpr. 3473; **AII** indescribable, inexplicable, indeterminable (implying falsity of the world) अविद्या … सदसद्विलक्षणानिर्वाच्या TripāMaNāU. 364. 12(3); सदसद्भ्यामनिर्वाच्यां तामविद्यां प्रचक्षते VibhraVi. 29; ĀtmaBo. 14; IṣṭaSi. 47. 9; PratyabhiVi. ii. 202. 2 (*on* ii. 4. 20); NyāyMa. 115. 1; TarkSaṁ.(Ā.) 108. 25; NyāySu.(Ja.) 25B.11 (*on* i. 1. 1); विशेषमात्रहेतुत्वात् तस्य च तत्त्वान्यत्वाभ्यामनिर्वाच्यस्य कल्पनास्पदत्वात् BrahmSi. 54.20; सदसद्भ्यामनिर्वाच्यमज्ञानम् SarvaVeSāSaṁ. 302; IṣṭaSi. 62.3; SiddhāBi. 35.5; मायामनिर्वाच्यामृते यतः। नासत्सिद्धिः IṣṭaSi. 161. 5; BṛNāraP. 31.70; SiddhāLeSaṁ. 66. 6; SāṁkhyaPraBh. 17. 12 (*on* 1.26); अनिर्वाच्योऽप्यबोधस्स्रक्सर्पवद्दह्यते धिया। अनिर्वाच्येऽपि तद्दाहे नो(? न)ष्टोऽहिः स्यात्तथाग्रहः IṣṭaSi. 376. 12; समुद्राद्वायुनाभिहता ऊर्मयः … सर्वथा भेदाभेदाभ्यामनिर्वाच्याः, एवमयं ब्रह्मणो विश्वविवर्तः ManuBh. 11. 8 (*on* 1.7); सदसद्भ्यामनिर्वाच्यं प्रपञ्चं केचिदूचिरे SaṁviSi. 84.9; ŚāstrDī. 110. 20 (*on* i. 1.5); स्वरूपेण सदप्यारोपणीयतयानिर्वाच्यमित्यनृतम् Bhām. 10.3 (*on* i. 1. 1); 184.7 (*on* i. 2. 21); अनाद्यनिर्वाच्यमिदमज्ञानम् DevīBhāP. vii. 34. 29; सद् वा कार्यमसद् वा संभाव्यते। उभयात्मकम्

अनुभयात्मकमनिर्वाच्यम्, इति तु स्ववाचैव विरुध्यते PratyabhiVi. ii. 154. 11 (*on* ii. 4. 3); भेदोऽपि···अनिर्वाच्यः PramāMā. 6. 6; सदैव गुणवत्त्वेऽस्य भिन्नं स्यान्निर्गुणं सदा। न च मिथ्यागुणत्वं स्यादनिर्वाच्यस्य दूषणात् AnuVyā. 5A.5 (*on* i. 1.1); KarmaNi. 2A.6; ViṣṇuTaNi. 7A.10; नानिर्वाच्यं हि तेनेष्टम् AnuVyā. 27A.6 (*on* 2.2); तत्कृतश्चाविद्यास्तमयोऽप्यनिर्वाच्य एव PrakaVi. 335.23; अविद्याद्वितयं सत्त्वासत्त्वाभ्यामनिर्वाच्यम् VedāntKa. 2. 22 (*on* i. 1. 1); पृथिव्यादि मनोऽन्तं द्रव्यम् अविचारितरमणीयम् आपातिकम् अनिर्वाच्यम् TarkSaṁ.(Ā.) 55. 15: स्वप्ने कथं गजावस्थानं मिथ्यात्वेन विना घटत इति चेन्न, स्वप्नार्थानां जाग्रद्दृश्यपदार्थैः प्रतिघातानर्हत्वात्। अनिर्वाच्यस्य गजादेरपि तथात्वं वक्तव्यम् Śruta-Pra. ii(2). 429.22 (*on* iii. 2.6); युक्तिदृष्ट्या त्वनिर्वाच्यं नासदासीदिति श्रुतेः PañcDa. 6.128; एकं निर्गुणं ब्रह्म अनिर्वाच्यं च जगत् TattvPrakā. 197A.7 (*on* iii. 4.49); शुक्तिरजतादिकमनिर्वाच्यम् NyāySu.(Ja.) 55B.5 (*on* i 1.1); 480A.8 (*on* iii. 2.1); Vādā. 4.3; नापि सदनिर्वाच्याभ्यामन्यत्वमसत्त्वम् Nyāyāmṛ 30A.5; न च तत्रापि बुद्धिपूर्वकमारोपितस्यानिर्वाच्यस्यैव शृङ्गस्य निषेधः Nyāyāmṛ. 35A. 6; अनिर्वाच्येऽप्रसिद्ध्यादिः प्रतीते प्रतिषेध्यता Nyāyāmṛ. 41B.5; निवृत्तिरनिर्वाच्यैव Nyāyāmṛ. 631A.10; सर्वत्र त्रैकालिकनिषेधप्रतियोगित्वं यद्यपि तुच्छानिर्वाच्ययोः साधारणम् AdvaiSi. 139. 1; SiddhāBi. 38.4; न चानिर्वाच्ये सत इव सत्यपि तुच्छस्य संसर्गतया आरोपसंभवात् सत्त्वेन प्रतीत्यर्हं तुच्छमपीति वाच्यम् GuruCandr. i. 7. 11; नासदुत्पद्यते ··· नापि सत् ··· किंतु अनिर्वाच्यमेव GoviBh. 101. 6 (*on* ii. 1. 18); तदज्ञानं भावरूपमभावरूपं वा ···। अथ भावरूपम्, किं-रूपोऽसौ भाव इति वाच्यम्। अनिर्वाच्य एव स इति चेत् Bhāsk. i. 13. 7 (*on* i. 1.1); **B** difficult to be expressed (in words) भक्तदेवतयोरनिर्वाच्याः संबन्धाः PārāSū. 58.25; वार्धकेन लभेत् पीडामनिर्वाच्यामितस्ततः PadmP. i. 61. 88; अनिर्वाच्यामवस्थां तत्समीक्ष्येयुरथापरे GaṇeP. i. 4.19; उपाधिरहितं प्रेम कृतम् ···। अनिर्वाच्यम् GaṇeP. ii. 124. 24; (स्मृतिः) सा रसनीया सती न लौकिकी न मिथ्या नानिर्वाच्या AbhinBhā. i. 280. 6 (*on* 6.31); Kāvyānu.(He) 75.15; अनिर्वाच्यं नवं मुग्धविदग्धमधुरं रतम् KathāSaSāg. viii. 7. 158; कुमारं वीक्ष्य सस्पृहा। सा तदापदनिर्वाच्यामानन्दस्पन्दनीं दशाम् PāṇḍaC. 16. 207; श्रीमत्कालकसूरीणामनिर्वाच्यं प्रभाद्भुतम् PrabhāC. 170.7; 9.3; (ध्वनेः) कर्तुं लक्षणमक्षमैरयमनिर्वाच्यः परैरुच्यते Ekāva. 1. 13 (22. 8); प्रसूतिसमये ··· यः क्लेशः सोऽप्यनिर्वाच्यः PraboSu. 11; रूपं किमप्यनिर्वाच्यं तनोर्माधुर्यमुच्यते UjjvaNīMa. 275.12; कोऽयमनिर्वाच्यो वचनरसनाया मधुरिमा RasGaṅ. 58. 14; **C** unutterable, not fit to be mentioned अनिर्वाच्यं तदा चक्रुर्गणाः क्रोधसमन्विताः SkandP. i(1). 5. 4; सखीष्वनिर्वाच्यमधाष्टर्यदूषितं प्रियाङ्कसंश्लेषमवाप मानिनी Subhāṣi. 1878; **D** not to be questioned, not to be blamed सोऽग्निं विवेश भक्तानामनिर्वाच्यं हि चेष्टितम् KathāSaSāg. xii. 24.45; **E** difficult to be pointed out अत्यल्पामनिर्वाच्यां तामयनांशगतिं त्यक्त्वा केवलगत्युत्पन्नासु युक्ताश्चक्रकलातुल्यासवः सावनस्वाहरोत्रासवोऽत एव भगवता सूर्येणोक्ताः स्वसिद्धान्ते SiddhāTaVi. 16. 23.

अनिर्वाच्यख्याति (anirvācya-khyāti) *f.* cognition of what is indescribable (according to the Advaita Vedāntins who maintain that the things are neither existent nor non-existent and hence false) न सती नाप्यसती शुक्ते रूप्यात्मतेति अनिर्वाच्यख्यातिप्रसङ्गः IṣṭaSi. 295. 17; असत्त्वं यदि सत्त्वाभावतद्व्याप्यान्यतरत्तर्ह्यनिर्वाच्यख्यातौ न विपर्यये पर्यवसानम् Nyāyāmṛ. 418B. 1; 423B. 6; तस्मादनिर्वाच्यख्यातिरेवाप्र(? °व प्र)माणसंभवात् AdvaiSi. 345. 1.

अनिर्वाच्यगुण (anirvācya-guṇa) *adj.* whose qualities are inexpressible (in words) अयं तु मद्गृहे कोऽपि ह्यवतीर्णः परः पुमान्। अनिर्वाच्यगुणः GaṇeP ii 11. 1.

अनिर्वाच्यगोचरता (anirvācyagocara-tā) *f.* the state of having the indeterminable as the domain विभ्रान्तिताप्यसति विषयापहारेऽनिर्वाच्यगोचरतयैवोपपन्ना NyāyMa. 121. 8.

अनिर्वाच्यतमस् (anirvācya-tamas) *n.* indescribable darkness (i. e. ignorance) न जाग्रत्स्वप्नौ वो भातः, मानभ्रान्त्योरसंभवात्, न च सुषुप्तम्, अनिर्वाच्यतमोऽनिष्टेः IṣṭaSi. 354. 22.

अनिर्वाच्यता (anirvācya-tā) *f.* **1** indescribability or indeterminability or inexplicability (implying falsity) भ्रान्तिज्ञेये च बाह्यत्वं बाधकैर्न निरस्यते। न गम्यतेऽन्तर्वर्तित्वं नानिर्वाच्यतया मतिः VibhraVi. 154; सर्वथा वास्तवाकारेण निरूपणासहिष्णुता चानिर्वाच्यता PrakaVi. 9. 2; तन्मात्रं तद्विशेषो वा न निरू(प)णगोचरौ। तेन तेजोऽपि पूर्वाभ्यां सहानिर्वाच्यतां गतम् TarkSaṁ. (Ā.) 39. 19; अनिर्वाच्यतया वस्तु निरुच्येत न वा त्वया NyāyPari. 48.9; मायायाश्चानिर्वाच्यतया ··· न कूटस्थत्वहानिः NyāySu.(Ja.) 116B. 4 (*on* i. 1.5); न हि स्वनिर्मितवस्तुसादृश्यमाश्रित्य निर्मातरि दोषनिराकृतिर्युक्ता, परंतु अनिर्वाच्यतैव केवलमत्र युक्ता, ततोऽपि विचारे सापि न युक्ता अनिर्वाच्यताया अपि तत्रैवावस्थानात् Bhāsk. i. 229. 11 (*on* i. 5.7); i. 13. 7 (*on* i. 1.1); **II** inexpressibility (in words) यत्र फलमेव साधनं तत्फलस्यानिर्वाच्यता युक्तैव AṇuBh. 249. 21 (*on* iii. 3. 42); अत्र करिष्यमाणस्य मनःप्रसारस्य निषेधो वर्णनीयस्यानिर्वाच्यतां बोधयितुम् RasGaṅ. 565.5.

अनिर्वाच्यताख्यापकत्व (anirvācyatākhyāpaka-tva) *n.* the state of being the conveyor of indescribability अनुपपत्तिस्वीकारो न कुलधर्मः, किंतु परिहर्तुमशक्यानुपपत्तिरनिर्वाच्यताख्यापकत्वेन स्वीक्रियते GuruCandr. iii. 11. 14; LaCandr. 577. 39.

अनिर्वाच्यतादात्म्य (anirvācya-tādātmya) *n.* identity which is indescribable मायाब्रह्मणोः सर्वगतयोः संयोगादिसंबन्धासंभवान्न कार्यसिद्धिः स्यादित्यर्थः। अनिर्वाच्यतादात्म्यलक्षणसंबन्धसंभवान्न ब्रह्मवादिनः समानो दोषः PrakaVi. 556.21.

अनिर्वाच्यतानिरास (anirvācyatā-nirāsa) *m.* refutation of indescribability न सन्नाप्यसत् रूप्यादीत्युक्तेरपि त्वदिष्टतुच्छतानिरासार्थत्वात् नानिर्वाच्यतानिरासप्रसङ्गः IṣṭaSi. 164. 19.

अनिर्वाच्यतापक्ष (anirvācyatā-pakṣa) *m.* view of indescribability संस्कारनियामकतापि अनिर्वाच्यतापक्ष एव, न त्वसद्विषयतापक्षे AdvaiSi. 633.32.

अनिर्वाच्यतापात (anirvācyatāpāta) *m* undesired contingency of indescribability असत्प्रकारवैलक्षण्ये च सतोऽनिर्वाच्यतापातात् NyāyMa. 111. 9; असतोऽनिर्वाच्यतापातात् Vādā 3. 3.

अनिर्वाच्यताप्रसङ्ग (anirvācyatā-prasaṅga) *m.* undesired contingency of indescribability उभयप्रकारवैलक्षण्येऽप्यनिर्वाच्यलक्षणे नैकैकस्यानिर्वाच्यताप्रसङ्ग इत्यभिधीयेत NyāyMa. 111.13.

अनिर्वाच्यताभ्युपगम (anirvācyatābhyupagama) *m.* admission of indescribability सदाकारकलितस्यानिर्वाच्यताभ्युपगमे त्वनुभवविरोधं तन्निरूपणप्रस्ताव एव निराकरिष्यामः NyāyMa. 74. 4.

अनिर्वाच्यतावगम (anirvācyatāvagama) *m.* cognition of indescribability 'नासदासीन्नो सदासीत्तम आसीत्' इति जाग्रत्प्रागवस्थायां मायायाः सदसद्वैलक्षण्येनानिर्वाच्यतावगमात् PrakaVi. 128.22.

अनिर्वाच्यतासिद्धि (anirvācyatā-siddhi) *f.* establishment of indescribability सत एव ख्यातिबाधौ संस्त इति न ताभ्यां रूप्यस्यानिर्वाच्यतासिद्धिः IṣṭaSi. 150. 17.

अनिर्वाच्यतास्वीकार (anirvācyatā-svīkāra) *m.* acceptance of indescribability न चानिर्वाच्यतास्वीकारेण निर्वाहः NyāySu.(Ja.) 443B. 7 (*on* ii. 3.14)

अनिर्वाच्यत्व (anirvācya-tva) *n.* **I** indescribability or indeterminability or inexplicability (implying falsity) न च तयोः (जीवेश्वरयोः) वस्त्वन्तरस्य सद्भावाद् द्वैतवादप्रसक्तिः। मायाया अनिर्वाच्यत्वेन वस्तुत्वायोगात् ŚvetāUBh. 104. 22 (*on* 1.9); जीवस्यानिर्वाच्यत्वे परमेश्वरोऽप्यनिर्वाच्यः स्यात् Bhām. 137. 15 (*on* i. 1. 17), 284. 21 (*on* i. 4. 3); अविद्यायाश्च संसारलक्षणकार्यकर्तृत्वमवश्यमङ्गीकर्तव्यं तस्मिन् सत्यपि यद्यनिर्वाच्यत्वमुच्यते तदा कस्यचिदपि वाच्यत्वं न स्यात् RājMār. 85. 2; भेदाभेदयोर्विरोधं दुःसमर्थमभिमन्यमानैरेकैरविद्यात्वेन अनिर्वाच्यत्वम् PratyabhiVi. ii. 131. 1 (*on* ii. 3.14); ŚāstrDī. 110. 27 (*on* i. 1. 5); न चास्ति प्रकारान्तरेणोपाख्येयत्वसंभवः, तत्संभवे वा दुर्निवारमनिर्वाच्यत्वं तस्य तन्मात्रलक्षणत्वात् NyāyMa. 88. 8; न चैवमद्वैतव्याघातः संवित्सुखात्मन एकरसत्वादनिर्वाच्यत्वाच्च विभागस्य PrakaVi. 4. 14; अनिर्वचनीयख्यातौ च — आरोपे तदेवानिर्वाच्यत्वमिह प्रपञ्चे प्रतिपाद्यम् इति असंभवि लक्षणं भवेत् TarkSaṁ.(Ā.) 6. 3; 135. 29; नन्वर्थतुच्छत्वं तदभिमतं, वयं तु तन्निरासेनानिर्वाच्यत्वं ब्रूमः Śruta-Pra. ii. 306. 6 (*on* ii. 2.30); मिथ्यारूपत्वं तैः कीदृग्विवक्षितं किमत्यन्तासत्त्वम् उतान्यस्यान्याकारतया प्रतीतत्वम् आहोस्विदनिर्वाच्यत्वम् SyādvāMañ. 13(40); NyāySiA. 227. 25; विरुध्यते ह्यात्मानात्माध्यासो युक्तिभिः इत्येवानिर्वाच्यत्वमङ्गीक्रियते VivaPraSaṁ. 15. 6; सदसद्विलक्षणत्वलक्षणं साध्यमनिर्वाच्यत्वं समुच्चिनोति NyāySu.(Ja.) 40A.1 (*on* i. 1. 1); Vādā. 3. 4; अनिर्वाच्यत्वे च तत्कारणाविद्यावस्थानादनिर्मोक्षप्रसङ्गः SarvaDaKau. 141. 24; अध्यस्तस्यास्तित्वस्यानिर्वाच्यत्वेऽप्यधिष्ठानमसदेव Nyāyāmṛ. 29B. 8; नापि सदनिर्वाच्याभ्यामन्यत्वमसत्त्वमनिर्वाच्यत्वस्यासत्त्वनिरूप्यत्वेन Nyāyāmṛ. 30A.6; 563A. 8; 631A.5; सदसदनधिकरणत्वरूपमनिर्वाच्यत्वम् AdvaiSi. 48. 2; BhāṭṭCin. i. 37. 24 (*on* i. 1.4); **II** inexpressibility (in words) पापानां पदान्तरेणानिर्वाच्यत्वं व्यङ्ग्यम् RasGaṅ. 176. 10.

अनिर्वाच्यत्वकथन (anirvācyatva-kathana) *n.* **A** statement of indescribability यत्तु निर्वचनाभावेन विषयस्यानिर्वाच्यत्वकथनं न युक्तम्, न हि स एव तत्, किंतु सदसद्विलक्षणत्वादिरूपम् GuruCandr. ii. 112. 5; **B** statement of being beyond description 'यतो वाचो निवर्तन्ते' इति श्रुत्या ब्रह्मण एवानिर्वाच्यत्वकथनात् Bhāsk. i. 13.10 (*on* i. 1. 1)

अनिर्वाच्यत्वनियमभङ्ग (anirvācyatvaniyama-bhaṅga) *m.* viola-

tion of the rule of indescribability अथ वा सदसदुभयेष्वेकान्ते भग्नेऽनिर्वाच्यत्वनियमभङ्गः स्यादवक्तव्य इति कुतः VedāntKa. 299.17 (*on* ii. 3.33)

अनिर्वाच्यत्वनिषेध (anirvācyatva–niṣedha) *m.* denial of indescribability सत्त्वादिराहित्यस्यातात्त्विकत्वेऽपि सत्त्वादेर्दुर्निरूपत्वमात्रेणानिर्वाच्यत्वे पञ्चमप्रकाराविद्यानिवृत्तौ 'नानिर्वाच्यश्च तत्क्षय' इत्यनिर्वाच्यत्वनिषेधायोगात् Nyāyāmṛ. 409A.7; AdvaiSi. 621.26.

अनिर्वाच्यत्वपक्ष (anirvācyatva–pakṣa) *m.* **A** view of indescribability नाज्ञानद्वानिरात्मस्वरूपम् अनिर्वाच्यत्वपक्षोऽप्ययुक्तः Nyāyāmṛ. 633A.10; **B** view of being beyond description अनेन — अनिर्वाच्यत्वपक्षेण, परमार्थः — सत्यं स्वरूपम् Bhāsk. ii. 155.11 (*on* ii. 4.3)

अनिर्वाच्यत्वप्रयोजक (anirvācyatva–prayojaka) *adj.* conducive to indescribability अभेदस्य स्वरूपत्वेन तत्र तद्विकल्पानवकाशात्, अनिर्वाच्याद्यस्य विकल्पस्यानिर्वाच्यत्वप्रयोजकस्यास्माकमनुकूलत्वात् AdvaiSi. 806.1.

अनिर्वाच्यत्वप्रसङ्ग (anirvācyatva–prasaṅga) *m.* undesired contingency of indescribability आनीदवातंस्वधया तदेकमिति वाक्यशेषात् ब्रह्मणोऽपि अनिर्वाच्यत्वप्रसङ्गः AdvaiSi. 644.3.

अनिर्वाच्यत्वभङ्ग (anirvācyatva–bhaṅga) *m.* destruction of indescribability अध्यस्तस्यास्तित्वस्यानिर्वाच्यत्वेऽप्यधिष्ठानमसदेव वक्ष्यते चैतदनिर्वाच्यत्वभङ्गे Nyāyāmṛ. 29B.8; 33A.6; 44B.7.

अनिर्वाच्यत्वलक्षण (anirvācyatva–lakṣaṇa) *n.* characteristic of indescribability तर्कैः ··· दुरन्तध्वान्तभङ्गाय अनिर्वाच्यत्वलक्षणम् GuruCandr. iii. 119.23.

अनिर्वाच्यत्वलक्षणत्व (anirvācyatvalakṣaṇa–tva) *n.* the state of being the characteristic of indescribability तुच्छब्रह्मणोर्निर्धर्मकत्वेन धर्मवत्त्वादेरेवानिर्वाच्यत्वलक्षणत्वापातात् AdvaiSi. 623.25.

अनिर्वाच्यत्वसमय (anirvācyatva–samaya) *m.* theory of indescribability आपः ··· अनिर्वाच्यत्वसमयं समाश्रित्य समासते TarkSaṁ.(Ā.) 37.2.

अनिर्वाच्यत्वसमर्थनार्थम् (anirvācyatvasamarthanārtham) *adv.* for the sake of the justification of indescribability पुनरप्युपादानात् कार्यस्य भेदो निरूपयितुं न शक्यत इत्याह अनिर्वाच्यत्वसमर्थनार्थमेव इतश्च कारणादित्यादिना PrakaVi. 431.19.

अनिर्वाच्यत्वसाधक (anirvācyatva–sādhaka) *adj.* which proves or establishes indescribability एवं सामान्यतो अनिर्वाच्यत्वसाधकमप्येतदर्थपरतया नेयम् AdvaiSi. 628.1; असच्चेन्न प्रतीयेतेत्यस्यानिर्वाच्यत्वसाधकार्थापत्त्यन्तराभिप्रायकत्वस्य वक्ष्यमाणत्वात् GuruCandr. iii. 129.17; LaCandr. 631.28.

अनिर्वाच्यत्वसाधन (anirvācyatva–sādhana) *n.* proving of indescribability (of *prapañca* by inference) प्रपञ्चो मिथ्या ··· इति चेन्न, निर्विषयासदन्यथाख्यातिसाधने विरोधापसिद्धान्तादिदोषात् । अनिर्वाच्यत्वसाधने अप्रसिद्धविशेषणत्वस्ववचनविरोधादिदोषात् NyāySiA. 227.19.

अनिर्वाच्यत्वसिद्धि (anirvācyatva–siddhi) *f.* establishment of indescribability न चैवं मिथ्यैव रूप्यमभादिति प्रत्यक्षेणानिर्वाच्यत्वसिद्धिः मिथ्याशब्दस्यासत्पर्यायत्वात् Nyāyāmṛ. 416A.5.

अनिर्वाच्यत्वस्वाभाव्य (anirvācyatva–svābhāvya) *n.* nature of indescribability न हि प्रत्याख्यानासामर्थ्यं भवतामेवेति ब्रूमः, किंतु सर्वेषामतो विषयस्यानिर्वाच्यत्वस्वाभाव्यम् GuruCandr. ii. 112.3.

अनिर्वाच्यत्वादिक (anirvācyatvādi–ka) *adj.* indescribability etc. मिथ्यात्वमनिर्वाच्यत्वादिकमिति मते दृश्यत्वादेर्निवृत्तौ व्यभिचाराच्च Nyāyāmṛ. 633B.10.

अनिर्वाच्यत्वादिरूप (anirvācyatvādi–rūpa) *adj.* of the nature of indescribability etc. नह्यनिर्वाच्यत्वादिरूपं साधारणमध्यस्तत्वं दृश्यविशेषस्य दृग्विशेषप्रकाश्यत्वे तन्त्रम् Nyāyāmṛ. 204B.8.

अनिर्वाच्यत्वानङ्गीकार (anirvācyatvānaṅgīkāra) *m.* non-acceptance of indescribability कल्पितोऽपि ज्ञानेऽर्थाकारः तस्माद्भिन्नोऽभिन्नो वेति वक्तव्यम् । अनिर्वाच्यत्वानङ्गीकाराद् भिन्नत्वे ज्ञानान्तरवदकल्पितः स्यात् VedāntKa. 281.3 (*on* ii. 2.18)

अनिर्वाच्यत्वानुमेयता (anirvācyatvānumeyatā) *f.* inferrability of indescribability तर्कैः ···। दुरन्तध्वान्तनाशायानिर्वाच्यत्वानुमेयता GuruCandr. iii. 126.19.

अनिर्वाच्यत्वाभाव (anirvācyatvābhāva) *m.* absence of indescribability तेन वैशेषिकादिनानिर्वाच्यं वस्तु नेष्टमतोऽसत्त्वानिर्वाच्यत्वाभावादौपाधिकस्य स्वाभाविकस्य च सत्यत्वात्को विशेषः स्यात NyāySu.(Ja.) 377A.11 (*on* ii. 2.6); किं च न तावदनिर्वाच्यत्वाभाव आपादकः Nyāyāmṛ. 202A.7; सत्त्वराहित्येऽप्यनिर्वाच्यत्वाभावोपपत्त्यार्थान्तरत्वात् Nyāyāmṛ. 416A.2; नाप्यविद्याद्यन्यतरत्वापत्तिः । अनिर्वाच्यत्वाभावात् Nyāyāmṛ. 631B.6; दृश्यत्वाभावस्यापादकमत्र सत्त्वमनिर्वाच्यत्वाभावो वा AdvaiSi. 471.7.

अनिर्वाच्यत्वाभिप्राय (anirvācyatvābhiprāya) *m.* intention to convey indescribability मिथ्येत्यस्यासत्त्वाभिप्रायेऽपसिद्धान्तात् । अनिर्वाच्यत्वाभिप्रायेऽप्रसिद्धविशेषणत्वात् TattvPrakā 30B.7 (*on* i. 2.6)

अनिर्वाच्यत्वावगति (anirvācyatvāvagati) *f.* knowledge of indescribability अविद्यमानस्यार्थस्य सत्त्वासत्त्वप्रतिषेधावगतौ परिशेषादनिर्वाच्यत्वावगतेः NyāySu.(Ja.) 439A.9 (*on* ii. 3.14)

अनिर्वाच्यत्वावश्यंभाव (anirvācyatvāvaśyambhāva) *m.* necessity of indescribability अज्ञाननाशस्यापि घटनाशवदनिर्वाच्यत्वावश्यंभावाच्च Nyāyāmṛ. 634A.4.

अनिर्वाच्यत्वासंभव (anirvācyatvāsambhava) *m.* impossibility of indescribability अविद्यानाशस्य मुक्तिस्वरूपत्वमतेऽनिर्वाच्यत्वासंभवात् GuruCandr. iii. 110.20; LaCandr. 500.39.

अनिर्वाच्यत्वैकदेशसत्त्वव्यतिरेक (anirvācyatvaikadeśa–sattvavyatireka) *m.* absence of existence which forms part (of definition) of indescribability न चैतावन्तं कालमसदेव रजतमभादित्यनुभवविरोधः, अनिर्वाच्यत्वैकदेशसत्त्वव्यतिरेकविषयत्वेनैवोपपत्तेः AdvaiSi. 627.1.

अनिर्वाच्यत्वोपपत्ति (anirvācyatvopapatti) *f.* tenability of indescribability तस्मादनिर्वाच्यत्वं न सत्त्वविरोधि । सत्त्वेऽप्यनुद्भूतत्वादेवानिर्वाच्यत्वोपपत्तेः AdvaiSi. 473.3.

अनिर्वाच्यधी (anirvācya–dhī) *f.* notion of what is indescribable तत्राभावात्मना ख्यातिर्मृषेत्युक्त्योदितं भवेत् । भावात्मधीर्मृषा सर्वा मृषानिर्वाच्यधीरिति IṣṭaSi 297.7.

अनिर्वाच्यनामरूप (anirvācya–nāmarūpa) *n.* indescribable name and form अथान्तरकारणानपेक्षत्वं हेतुः क्रियते, तदसिद्धमनिर्वाच्यनामरूपबीजसहायत्वात् Bhām 368.9 (*on* ii. 1.24)

अनिर्वाच्यनिरास (anirvācya–nirāsa) *m.* refutation of what is indescribable अनिर्वाच्यनिरासेन निश्चयमपि भवतो जनयिष्यामः NyāySu.(Ja.) 24B.3 (*on* i. 1.1)

अनिर्वाच्यपक्षास्पर्शिन् (anirvācyapakṣāsparśin) *adj.* not touching (i. e. not referring to) the view of what is indescribable न ह्यनिर्वाच्यपक्षास्पर्शी कश्चिदुपाधिः सूत्रितः, व्याख्यातश्च ŚrutaPra. ii. 306.10 (*on* ii. 2.30)

अनिर्वाच्यपदार्थ (anirvācya–padārtha) *m.* **A** meaning of the word 'indescribable' अनिर्वाच्यत्वे — तादृशसत्त्वाद्याश्रयप्रपञ्चस्यानिर्वाच्यपदार्थत्वे GuruCandr. iii. 110.14; **B** indescribable object अनिर्वाच्यपदार्थस्य लोकेऽसंभवात् प्रपञ्चस्यापि निर्वचनीयत्वेनानिर्वचनीयत्वाभावाच्च BhāṭṭCin. i. 37.24 (*on* i. 1.4)

अनिर्वाच्यप्रपञ्च (anirvācya–prapañca) *m.* indescribable world तस्मान्निष्प्रपञ्चं परमार्थसद्ब्रह्मानिर्वाच्यप्रपञ्चात्मनारोप्यते Bhām. 454.12 (*on* ii. 2.31); अनिर्वाच्यप्रपञ्चाकारालम्बना भेदश्रुतयः PrakaVi. 770.25; 783.21.

अनिर्वाच्यभूत (anirvācya–bhūta) *adj.* which is indescribable जगदादावनिर्वाच्यभूताभासासद्वैलक्षण्यमेव न त्वनाभासासद्वैलक्षण्यमित्यापाताच्च Nyāyāmṛ. 35A.8.

अनिर्वाच्यभेदाभिप्राय (anirvācyabhedābhiprāya) *adj.* intending the indescribable manifoldness कार्यकारणयोस्तु तादात्म्येऽप्यनिर्वाच्यस्य कार्यस्य भेदं विवक्षित्वा संबन्धिनोरित्युक्तम् । नापि संबन्धिविषयत्वे संबन्धशब्दप्रत्यययोरित्येतदप्यनिर्वाच्यभेदाभिप्रायम् Bhām. 411.7 (*on* ii. 2.17)

अनिर्वाच्यभेदाभ्युपगम (anirvācyabhedābhyupagama) *m.* acceptance of manifoldness of what is indescribable अनिर्वाच्यभेदाभ्युपगमात्र पर्यायता VedāntKa. 374.13 (*on* iii. 2.11)

अनिर्वाच्यमायाख्य (anirvācyamāyākhya) *adj.* called indescribable nescience अनिर्वाच्यमायाख्याज्ञानशबलं किंचिद्ब्रह्म ··· वैदिकैरशेषपदैर्वाच्यम् NyāySu.(Ja.) 117A.5 (*on* i. 1.5)

अनिर्वाच्यरजतता (anirvācyarajata–tā) *f.* the state of being the indescribable (i. e. false) silver तदपि इदंकारास्पदस्यानिर्वाच्यरजततावभासगोचरभावाभ्युपगमात् सिद्धसाधनम् NyāyMa. 98.8.

अनिर्वाच्यरजतादि (anirvācya–rajatādi) *adj.* indescribable (i. e. false) silver etc. भवन्मते 'इदं रजत'मित्यादिभ्रमस्थले अनिर्वाच्यरजतादेः शुक्त्याद्यवच्छिन्नचैतन्ये उत्पत्तिः स्वीक्रियते LaCandr. 308.8; 309.12.

अनिर्वाच्यरज्जुभुजङ्गादि (anirvācya–rajjubhujaṅgādi) *adj.* indescribable (i. e. false) rope, serpent etc. अपरे पुनर्बाधगोचरभावमनिर्वाच्यलक्षणमाचक्षते ···नाप्यव्याप्तिरनिर्वाच्यरज्जुभुजङ्गादेर्बाध्यत्वनियमात् NyāyMa. 125.2.

अनिर्वाच्यरस (anirvācya–rasa) *adj.* containing inexpressible

(poetic) sentiments श्रीदुर्लभसरोराजस्तथा रुद्रमहालये। अनिर्वाच्यरसैः काव्यैः प्रशस्तीरकरोदसौ PrabhāC. 190. 6.

अनिर्वाच्यरूपा (anirvācya-rūpā) *adj.* (*f.*) whose beauty cannot be expressed (in words) तां स पश्यन्ननिर्वाच्यरूपां हर्षाश्रुणा नृपः। अन्यावलोकनमलं चक्षुषोर्धौतवानिव KathāSaSāg. xii. 6. 149.

अनिर्वाच्यरूषिता (anirvācya-rūṣitā) *adj.* (*f.*) overlaid with what is indescribable परीक्षका अनिर्वाच्यरूषितामवगतिमनिर्वाच्यां निश्चिन्वन्ति Bhām. 355. 21 (*on* ii. 1. 14)

अनिर्वाच्यलक्षण (anirvācya-lakṣaṇa) *n.* definition of what is indescribable उभयप्रकारवैलक्षण्येऽप्यनिर्वाच्यलक्षणे नैकैकस्यानिर्वाच्यताप्रसङ्गः NyāyMa. 111.12; 119. 3; अन्यथासत्त्वानधिकरणत्वस्यापि तत्राभावेन तद्व्यावृत्त्यर्थमनिर्वाच्यलक्षणे सत्त्वानधिकरणरूपविशेषणायोगात् Nyāyāmṛ. 14B.8; 146A.7.

अनिर्वाच्यलक्षणत्व (anirvācyalakṣaṇa-tva) *n.* the state of being characterised as indescribable तुच्छब्रह्मणोर्निर्धर्मकत्वेन धर्मवत्त्वादेरेवानिर्वाच्यलक्षणत्वापातात् Nyāyāmṛ. 414A.6.

अनिर्वाच्यवस्त्वङ्गीकार (anirvācyavastv-aṅgīkāra) *m* acceptance of the indescribable object अनिर्वाच्यवस्त्वङ्गीकारे वैशेषिकादिरपि मायावादी भवेत् NyāySu.(Ja.) 377A.13 (*on* ii. 2. 6)

अनिर्वाच्यवाद (anirvācya-vāda) *m.* theory of what is indescribable एतेनानिर्वाच्यवादे विरोधोऽसिद्ध इति निरस्तम् Nyāyāmṛ. 408A.7; तादृशकिंचिद्रूपविशिष्टस्य स्वरूपस्य स्वभिन्नत्वे स्वभेदो विरुद्ध इति मिथ्यात्वं वाच्यमित्यनिर्वाच्यवादापत्तिः GuruCandr. i 232.1.

अनिर्वाच्यविलक्षण (anirvācya-vilakṣaṇa) *adj* [*f.* -ā] distinct from what is indescribable यदा तु बाध्यतैवानिर्वाच्यलक्षणमिति स्थितिस्तदानिर्वाच्यविलक्षणैव NyāyMa. 359.8; एवं चासद्विलक्षणं चेन्न बाधः स्यात् सद्विलक्षणं चेन्न भायादिति भवत्वनिर्वाच्यविलक्षणम् Nyāyāmṛ. 421A. 11.

अनिर्वाच्यविशेषत्व (anirvācyaviśeṣa-tva) *n.* the state of having an inexpressible special feature (योऽयं भगवता सम्यग्ग्रथितो वेदसंमितः) अविदितान्तस्सारतया चास्माकं प्रत्यक्षोऽप्यप्रत्यक्षकल्प इति यच्छब्देनानिर्वाच्यविशेषत्वमुक्तम् AbhinBhā. i. 6.22 (*on* 1. 4)

अनिर्वाच्यविश्व (anirvācya-viśva) *n.* world which is indescribable कल्पितस्याधिष्ठानत्वायोगादात्मतत्त्वमेव तत्तदवच्छिन्नमनिर्वाच्यविश्वोदयव्ययहेतुरित्यर्थः VedāntKa. 80. 25 (*on* i. 1. 4)

अनिर्वाच्यविषय (anirvācya-viṣaya) *adj.* having reference to what is indescribable नास्ति व्यवहारोऽनिर्वाच्यविषय एव IṣṭaSi. 162.3; भावे तौ न युक्ताविति चेत्, अनिर्वाच्यविषयौ तर्हि ताविच्छ IṣṭaSi. 164.3.

अनिर्वाच्यविषयत्व (anirvācyaviṣaya-tva) *n.* the state of having reference to what is indescribable न चानिर्वाच्यविषयत्वेन यथा तव मते भ्रमत्वं, तथा सदसदात्मकत्वे यत् सत्त्वं तद्विषयत्वेन भ्रमत्वमस्तु AdvaiSi. 634. 22.

अनिर्वाच्यसत्त्व (anirvācya-sattva) *n.* indescribable existence परमते अनिर्वाच्यसत्त्वस्य सत्त्वेनाभाने प्रातिभासिकत्वासिद्धिवत् मन्मते असतः सत्त्वस्य सत्त्वेनाप्रतीतावसत्त्वासिद्धेरभावात् Nyāyāmṛ. 420B. 10.

अनिर्वाच्यसाधक (anirvācya-sādhaka) *adj.* establishing what is indescribable षष्ठे त्वबाध्यत्वरूपसत्त्वेनोपपत्त्यार्थान्तरं सामान्यतोऽनिर्वाच्यसाधकानुमानेष्वप्युक्तरीत्या व्याघातार्थान्तरादिकम् Nyāyāmṛ. 416A.11.

अनिर्वाच्यसामान्य (anirvācya-sāmānya) *n* the indescribable in general अविद्यानाशस्य मुक्तिस्वरूपत्वमतेऽनिर्वाच्यत्वासंभवात्। अनिर्वाच्यसामान्यस्य तत्त्वधीनिवर्त्यत्वावश्यकत्वात् GuruCandr. iii. 110.20.

अनिर्वाच्यसिद्धि (anirvācya-siddhi) *f.* establishment of what is indescribable अभावात्मना ख्यातिर्मृषेत्यनया गिरा सैव भावात्मना धीर्मृषा, अत एवानिर्वचनीयधीरमृषेत्युक्तं भवेत्। तदाप्यनिर्वाच्यसिद्धिः IṣṭaSi. 297. 10; व्यावहारिकभेदश्चानिर्वाच्यसिद्धौ वक्तव्यः KarmaNi. 1B.10; प्रागनिर्वाच्यसिद्धेर्व्याप्तिद्वयनिरासायोगात् NyāySu.(Ja.) 35B. 10 (*on* i. 1.1)

अनिर्वाच्यसुशोभाढ्य (anirvācyasuśobhāḍhya) *adj.* rich in inexpressible glory शिवलोकं जगाम सः।··· अनिर्वाच्यसुशोभाढ्यम् BrahmVaiP. iii. 29.2.

अनिर्वाच्यस्वरूप (anirvācya-svarūpa) *adj.* having a form beyond description (विनायको देवः) अनिर्वाच्यस्वरूपः ··· आसीत् GaṇeP. i. 37. 13; i. 52. 33.

अनिर्वाच्याज्ञान (anirvācyājñāna) *n.* indescribable nescience रूपस्यासत्त्वे तस्यानिर्वाच्याज्ञानसंबन्धाभावे वा प्रमाणाभावात् IṣṭaSi. 120. 10; 150.3; अनिर्वाच्याज्ञानजो हि संसारः IṣṭaSi. 375.17; ममाज्ञानावृतापि (शुक्तिः) तस्यानावृतेति किमनुपपन्नमनिर्वाच्याज्ञानजरूप्याभ्युपगमे PrakaVi. 11. 16.

अनिर्वाच्यादिविशेष (anirvācyādi-viśeṣa) *m.* distinctions such as what is indescribable etc. प्रश्नस्थलक्ष्याभिधायिपदानुवादेनानिर्वाच्यादिविशेषं हित्वा भ्रममात्रलक्षणमाह PrakaVi. 7.12.

अनिर्वाच्यानाद्यविद्या (anirvācyānādyavidyā) *f.* indescribable beginningless nescience अनिर्वाच्यानाद्यविद्यावशादविद्याकल्पितैरेव देहेन्द्रियादिभिरसंसृष्टमपि संसृष्टमिव विविक्तमप्यविविक्तमिव दृष्टयादिरूपमस्य प्रथते Bhām. 221.17 (*on* i. 3.19)

अनिर्वाच्यान्तर (anirvācyāntara) *n.* another indescribable तवाप्यनिर्वाच्यान्तरमेव तत्र कथं नोत्पद्येत AdvaiSi. 633. 31.

अनिर्वाच्यान्य (anirvācyānya) *adj.* different from what is indescribable त्वन्मते चानिर्वाच्यान्यस्यैव शृङ्गस्य निषेद्धव्यत्वात् Nyāyāmṛ. 35A.8.

अनिर्वाच्याभिन्नपर (anirvācyābhinna-para) *adj.* referring to what is not different from the indescribable 'विष्णोरिच्छावशत्वात्तु मायामात्र'-मिति स्मृतावपि मायापदमनिर्वाच्योपादानकत्वेनानिर्वाच्याभिन्नपरम् GuruCandr. ii. 295.4

अनिर्वाच्याभ्युपगम (anirvācyābhyupagama) *m.* admittance of what is indescribable यथावभासमर्थसद्भावमनिर्वाच्याभ्युपगमेनासत्ख्यात्यनङ्गीकारेणैव भ्रान्तिबाधोपपत्तिः NyāyMa. 110.7.

अनिर्वाच्यार्थ (anirvācyārtha) *adj.* i having the sense 'indescribable', cf. **अनिर्वाच्यार्थत्व**; ii referring to indescribable object अत्र न प्रलये सदाद्यभावमात्रं वाक्यात् प्रतीयते न पुनरनिर्वाच्यं वस्तु। ततो नायमागमोऽनिर्वाच्यार्थ इति NyāySu.(Ja.) 439A.7 (*on* ii. 3.14)

अनिर्वाच्यार्थत्व (anirvācyārtha-tva) *n.* the state of having the sense 'indescribable' मिथ्याशब्दस्य असदर्थत्वम्, अनिर्वाच्यार्थत्वं, बाध्यार्थत्वं वा TarkSaṁ.(Ā.) 81.17.

अनिर्वाच्यार्थभेद (anirvācyārtha-bheda) *m.* difference among the objects which are indescribable न चास्य प्रकाशस्याजानतः स्वलक्षणभेदोऽनुभूयते। न चानिर्वाच्यार्थभेदः प्रकाशं निर्वाच्यं भेत्तुमर्हति Bhām. 21.3 (*on* i. 1.0)

अनिर्वाच्यार्थावभास (anirvācyārthāvabhāsa) *m.* cognition of indescribable (i. e. false) objects एतादृश्या अविद्याया एव निखिलप्रमाणविकलतया गगनकमलकल्पत्वात्, तस्मादनिर्वाच्यार्थावभासो विभ्रमः NyāyMa. 115.4.

अनिर्वाच्याविद्या (anirvācyāvidyā) *f.* indescribable nescience अनिर्वाच्याविद्यैव भ्रमास्तदर्थाश्चेति एतावानेवास्य श्लोकस्यार्थः IṣṭaSi. 125.22; तस्मादनिर्वाच्याविद्याया दुर्निरूपत्वादहंकारादिकं न तत्कार्यम् Nyāyāmṛ. 370B.6.

अनिर्वाच्याविद्याकार्यत्व (anirvācyāvidyākārya-tva) *n.* the state of being the effect of the indescribable nescience शुक्तिरूप्यादावनिर्वाच्याविद्याकार्यत्वस्य प्रतिवाद्यसंमतेश्च Nyāyāmṛ. 17A. 5.

अनिर्वाच्याविद्याद्वितयसचिव (anirvācyāvidyādvitaya-saciva) *adj.* having the twofold indescribable nescience as ministers अनिर्वाच्याविद्याद्वितयसचिवस्य प्रभवतो विवर्ता यस्यैते वियदनिलतेजोऽबवनयः।··· नमामस्तद् ब्रह्म Bhām. 1. 5 (*on* i. 1.0)

अनिर्वाच्याविद्याप्रभाव (anirvācyāvidyā-prabhāva) *m.* influence of the indescribable nescience देहादिव्यतिरिक्तस्यैव सतो जीवस्य स्वभावभूतोऽपि व्यतिरेको नावभासते। विपरीतस्तु मिथ्याभिमानो दृश्यतेऽनिर्वाच्याविद्याप्रभावात् PrakaVi. 93.23.

अनिर्वाच्याविद्यारूपत्व (anirvācyāvidyārūpa-tva) *n.* the state of being the form of indescribable nescience अत एवावरणस्य अनिर्वाच्याविद्यारूपत्वमङ्गीकर्तव्यम् VivaPraSaṁ. 24. 23.

अनिर्वाच्याविद्याविलास (anirvācyāvidyā-vilāsa) *m.* manifestation of the indescribable nescience स्वाप्नानां रथादीनाम् ··· अनिर्वाच्याविद्याविलास एवायम् NvāySu.(Ja.) 463A. 9 (*on* iii. 2.1)

अनिर्वाच्यासिद्धि (anirvācyāsiddhi) *f.* non-establishment of what is indescribable केयमविद्या नाम। अनाद्यनिर्वाच्या वा।··· नाद्यः, अनिर्वाच्यासिद्ध्याप्रसिद्धविशेषणत्वात् Vādā. 18.1.

अनिर्वाच्याहिरूषित (anirvācyāhi-rūṣita) *adj.* [*f.* -ā] overlaid or covered with the indescribable (i. e. false) snake तस्मादनिर्वाच्याहिरूषितं ज्ञानमप्यनिर्वाच्यम् Bhām. 355. 1 (*on* ii. 1. 14); यद्यपि परीक्षका अनिर्वाच्यरूषिता-(v. l. च्याहिरूषिता)मवगतिमनिर्वाच्यां निश्चिन्वन्ति तथापि लौकिकाभिप्रायेणैतदुक्तम् Bhām. 355. 21 (*on* ii. 1. 14)

अनिर्वाच्याहिरूषितत्व (anirvācyāhirūṣita-tva) *n.* the state of being overlaid or covered with the indescribable (i. e. false) snake यद्यपि चाहिज्ञानमपि स्वरूपेण सत्तथापि तज्ज्ञानत्वेन भयहेतुरपि त्वनिर्वाच्याहिरूषितत्वेन Bhām. 354.18 (*on* ii. 1.14)

अनिर्वाच्योत्कर्ष (anirvācyotkarṣa) *adj.* having inexpressible excellence तच्च श्रीसहोदराणामत एवानिर्वाच्योत्कर्षाणामित्यर्थः Loc. 111. 21 (*on* 2. 28)

अनिर्वाच्योपादानकत्व (anirvācyopādānaka-tva) *n.* the state of having the indescribable as the material cause 'विष्णोरिच्छावशत्वात्तु मायामात्र'मिति स्मृतावपि मायापदमनिर्वाच्योपादानकत्वेनानिर्वाच्याभिन्नपरम् Guru-Candr. ii. 295.4.

अनिर्वाण (a-nirvāṇa) *adj.* [*f.* -ā] **i** not liberated निर्ग्रन्थिः शान्तसंदेहो जीवन्मुक्तः ··· अनिर्वाणोऽपि निर्वाणश्चित्रदीप इव स्थितः AkṣU. 40; **ii** not extinguished, AkṣU. 40; कोणेषु पालिका न्यस्त्वा अनिर्वाणैश्च दीपकैः। दर्शयेच्चक्रमुद्राम् PāraS. 15.255; 16.191; अनिर्वाणैः प्रदीपैस्तु रात्रिशेषं समापयेत् PāraS. 17.379; दीपिका खल्वनिर्वाणा निर्वाणपथदर्शिनी YogŚā. 4.40; **iii** unbathed अनुद्यपीडं भगवन्नृणमन्त्यमवेहि मे। अरुन्तुदमिवालानमनिर्वाणस्य दन्तिनः Raghu-Va. 1.71; कनककमलिनीमृणालिका इवानिर्वाणसुरवारणकवलनार्थमिन्द्राधोरणैरुपसंगृहीताः ··· कन्यका झगित्यद्राक्षम् TilaMañ. 159.4; *n.* **i** lack of happiness वित्ताग्निरनिर्वाणं धनागमो मृत्युसंपदोऽस्वत्वम्।··· क्रमात्त्रिंशदिति यावत् BṛSaṁ. 50.19; YogYā. 12.19; **ii** non-extinction विलक्षणकार्ये संतत्युच्छेद इति, तस्य रूपज्ञानप्रबन्धे विषयान्तरविज्ञानान्निर्वाणप्रसङ्गः, कथंचित्तुल्यतायामनिर्वाणमित्यलमतिप्रसङ्गेन BrahmSi. 15.16; ततो जगत्यनिर्वाणहेतुर्हिमगिरिप्रिया।··· प्रासूयत गुहारणिम् PadmP. v. 40.94; *m.* phlegm श्लेष्मा ···। सोमयोनिरनिर्वाणो निद्राजननकः कफः DhanvNi. 263.2.

अनिर्वाणत्व (anirvāṇa-tva) *n.* the state of not having extinction प्रकाशः स्वात्माभिन्नोऽग्निरेव। तस्य महत्त्वं तु सर्वव्यापकत्वात्। निरिन्धनदीप्तत्वादनिर्वाणत्वाच्च SetuBa. 315.15.

अनिर्वाणरणारम्भ (anirvāṇa-raṇārambha) *adj.* whose effort for fighting has not disappeared तदवस्थेऽप्यनिर्वाणरणारम्भे च कौरवे। भीमे च जयिनि प्रीताः पुष्पाणि ववृषुः सुराः PāṇḍaC. 13.935.

अनिर्वाणाग्निदीपन (anirvāṇāgni-dīpana) *n.* illumination of the fire which is not extinguished स्वाङ्गवस्त्रगृहादीनामनिर्वाणाग्निदीपनम्।··· इत्यादिदर्शनं स्वप्ने सिद्धिश्रीसुखसूचकम् IśānŚiPa. ii. 18.57

अनिर्वाणोत्थ (a-nirvāṇottha) *adj* who has not taken bath or not taken a seat अनिर्वाणोत्थेन प्रबलतरतैलाक्ततनवो मया सद्यो भृष्टाः कतिपयकवय्यः कवलिताः SubhāRaK. 35.1.

अनिर्वान्तदोष (anirvānta-doṣa) *adj.* the defect of which is not completely removed न चानिर्वान्तदोषेऽक्षिण धावनं संप्रयोजयेत् SuśruS. vi. 18.66 (comm. न वान्तोऽश्रुदूषिकादिरूपो दोषो येन तस्मिन्)

अनिर्वाप (anirvāpa) *m.* an epithet of Bṛhaspati वाचस्पतिरनिर्वापस्सुराचार्यो बृहस्पतिः Vaija. 19.33.

अनिर्वापणीय (a-nirvāpaṇīya) *adj.* which cannot be extinguished बिभ्राणः शङ्खमन्तश्चरमचरमनिर्वापणीयं च तेजः। पायाद्वः शार्ङ्गधन्वा ĀścaCū. 1.1; जलधिजलैस्तैरनिर्वापणीयः सीताश्रीरामयोः ··· निरगमदनलः सोऽपि विश्लेषजन्मा MahāN. 9.124.

अनिर्वापाङ्ग (a-nirvāpāṅga) *n.* not an accessory to the pouring out सर्वाणि तु परिसमाप्यानुसमेयान्नैकमुष्टिनिर्वापः पदार्थः। चतुःसंख्यत्वान्निर्वापस्य।··· मुष्टिसंबन्धे सति वाक्यभेदः प्रसज्येत। अनिर्वापाङ्गं च स्यात् ŚābaBh. 1312.10 (*on* v. 2.5); यदि च संख्या क्रियां प्रति न विधीयेत ततोऽक्रियार्थत्वात् अनिर्वापाङ्गं स्यात् TantrRa. 305.9.

अनिर्वापित (a-nirvāpita) *adj.* not extinguished झगित्यम्भोभिरुत्तिष्ठन्नेवानिर्वापितोऽनलः। केन नाम निरुध्येत निःशेषं सदनं दहन् PāṇḍaC. (Bhavnagar Ed.) 11.169.

अनिर्वापितशल्य (anirvāpita-śalya) *adj.* from which the extraneous substance is not removed अनिर्वापितशल्ये च तृष्णार्ते मूर्च्छितेऽपि च।··· मातङ्गे ··· अग्निकर्म न कर्तव्यम् Hastyāyur. 456.23 (3.10)

अनिर्वाप्य (a-nirvāpya) *ger.* not having offered to अनिर्वाप्य पितॄन्देवान्मृतो जायेत वायसः BrahmP. 217.74.

अनिर्वाप्यश्मशानाग्नि (anirvāpya-śmaśānāgni) *m.* funeral fire (i. e. killing fire) which cannot be extinguished अनिर्वाप्यश्मशानाग्निना ·– कामेन दुरात्मनायास्यमानं देवीशरीरमुपेक्षितम् Kād. 258.5.

अनिर्वासित (a-nirvāsita) *adj.* not expelled, not banished अनिर्वासितोऽपि विभीषणः प्रहरेदेव नश्छिद्रेषु AdbhuDa. 6.3(6)

अनिर्वाह (á-nirvāha) *m.* **Ai** not going away यद्वंहन्तीरभ्यवेयुः पशून्निर्वहेयुरथ यत्स्थावरा अभ्यवर्यन्ति पशूनामनिर्वाहाय MaiS. iv. 8.5 (iv. 112.6); **Aii** prohibition of marrying अभ्रातृका इव योषास्तिष्ठन्ति संतानकर्मणे पिण्डदानाय हतवर्त्मानः। इत्यभ्रातृकाया अनी(?नि)र्वाह औपमिकः Nir. 3.4 (61.2); **Aiii** no 'exporting', giving (of a girl) in marriage outside the clan या प्रथमे स्कन्धे दारिका जायते सा प्रथम एव स्कन्धे दीयते न मध्यमे नाधरिमे।·– कन्याया अनिर्वाहः नान्यत्र दीयत इति GiMs. iii(2). 7.4 [DBHS.]; **B** non-accomplishment, non-completion, non-carrying out अनिर्वाहाच्च कार्यस्य यदर्थं शपथं कृतम्। प्रायश्चित्तं जपेत् JayāS. 25.120; यथासंभवमेतानि (द्विशालानि) कथयामः समासतः। निर्वाहतश्च मूषाणामनिर्वाहाच्च नामतः SamarāSū. 22.5; प्रक्रान्तस्यार्थस्य स्फुटमनिर्वाहादस्य (लिङ्गवचनयोर्भेदरूपस्य) भग्नप्रक्रमरूपत्वम् KāvyPra. 774.7; अत्र ह्युपमानानामिन्दीवरादीनां निन्दाद्वारेण नयनादीनामुपमेयानां यत् तेभ्योऽतिशयलक्षणं वस्तु वक्तु(?क्तुं) प्रक्रान्तं तस्यानिर्वाहात् VyaktiVi. 65.18; चिन्ता ·– अकार्यकरणाज्ञानगुर्वाज्ञाद्व्यतिक्रमात्। अनिर्वाहात्प्रतिज्ञायास्त्यागे भूयोऽनुतापतः BhāvPra.(Śā.) 19.4(1); हेतुत्वमात्रेण हेतूत्प्रेक्षाया इव तदुद्देशं विना कार्यत्वमात्रेण फलोत्प्रेक्षाया अनिर्वाहात् CitraMī. 95.17; तयोः (वादिनोः) जयपराजयव्यवस्थापनरूपस्य मध्यस्थकर्तव्यस्यानिर्वाहात् LaCandr. 20.14; हविस्समभिव्याहृतदेवतात्वस्य यागं विना अनिर्वाहात् भावनापेक्षितो धात्वर्थः याग एवेत्यवधार्यते MīmāKau i. 232.6 (*on* i. 4.9); यागं विना हविः समभिव्याहृतदेवतात्वस्यानिर्वाहात् ··· यागस्य शाब्दत्वसिद्धये भूधातौ लक्षणाश्रीयते BhāṭṭCin. ii. 61.12 (*on* i. 4.6); लक्षणया सर्वत्रानिर्वाहस्य प्रागुक्तत्वाच्च VaiyāBhū. 129.9 (*on* 26); नात्र स्पर्शमात्रमर्थस्तावतानिर्वाहादत आह। आचामेदिति BālamBha. i. 73.29 (*on* 1.18); **C** non-justification 'य एवं विद्वान्पौर्णमासीं यजते' इत्यत्रापि तद्भेदस्स्यात्। न। अभ्यासकल्प्यस्य भेदस्यानिर्वाहात् PrakaPañ. 258.19; अनन्तरोक्तस्य तदीयग्रन्थस्य अनिर्वाहस्स्यात् SmṛtiCan. v. 234.18; तथाप्येकत्वस्थूलत्वादीनामाश्रयान्तरमन्तरेणानिर्वाहात् NyāyKu. 145.4; पूर्वोदाहरणेषूपमानोपमेययोरेकस्यैव साधारणधर्मेणान्वयसिद्धेः प्रक्रान्तस्यार्थस्य स्फुटोऽनिर्वाहः SāhiDa. 428.7; विवादविषयां भूमिं येषामेव ग्रामवासिनामुपकारातिशयो भवति यद्व्यतिरेकेण च महाननिर्वाहस्तेषामेव दद्यात् ManvaMu. 337.10 (*on* 8.265); **D** impossibility to maintain सामान्योपयोगस्य सिद्धस्य विशेषोपयोगमन्तरेणानिर्वाहात्तत्संभवप्रदर्शनोत्तरकालं कृतम् NyāySu.(So.) 52.1 (*on* i. 2.8); किं परमार्थेन स्वरूपं नाम बाधितम्, ऐक्यं वा, तत्संबन्धो वा व्यवहारो वा तन्निमित्तं वा। नाद्यः, निराश्रयस्यैक्यस्यानिर्वाहात् Vādā. 132.7; त्वाष्ट्रवधादिलिङ्गानामनिर्वाहे कृतनिर्वाहोऽपि न प्रतिष्ठितः स्यात् ŚivārkaMaDī. i. 290.19 (*on* i. 1.32); **E** non-continuity, break यस्तु रीतेरनिर्वाहादौदार्यस्य विपर्ययः SaraKaṇṭhā. 35.6; 131.9; पूर्वरीतेरनिर्वाहे खण्डरीतिः SaraKaṇṭhā. 157.2; Ekāva. 5.13(5) (150.8); अनिर्वाहाच्च स प्रायो यमकेभ्यो विभिद्यते SaraKaṇṭhā. 249.6; 251.4; 297.9; रीतिभ्रष्टमनिर्वाहो यत्र रीतेर्भवेद्यथा। जिनो जयति स श्रीमानिन्द्राद्यमरवन्दितः Vāgbhaṭā. 2.24.

अनिर्वाहक (a-nirvāhaka) *adj.* which does not justify, not justifying अनर्थकमसंबद्धमल्पार्थं शब्दडम्बरम्। अनिर्वाहकमाद्योक्तेर्वाक्यं तत् पौरुषं स्मृतम् PāraS. 10.370.

अनिर्वाहकता (anirvāhaka-tā) *f.* the state of being that which does not accomplish सत्यपि सुते कदाचित्तदकरणात्, तस्मिन्नसत्यपि कदाचित्करणादनिर्वाहकतया तस्य व्यापारत्वायोगात् NyāyKuA. ii(2). 96.1.

अनिर्वाहण (a-nirvāhaṇa) *n.* non-accomplishment कश्चित्तु संस्क्रियमाणप्रयोजनमलभमानस्तदीप्सिततमत्वानिर्वाहणात्संस्कारविधित्वमेव जहाति NyāyMañ. ii. 93.14; तस्य उपन्यस्तस्य साक्ष्यादिप्रमाणस्य सिद्धौ निर्वाहणे सिद्धिं विजयमन्यथानिर्वाहणे विपरीतमविजयमाप्नोति VīraMi. 413.26 (*on* 2.8)

अनिर्वाहन (a-nirvāhana) *n.* [P. viii. 4.30] non-carrying out व्रतस्य काम्यस्य ताम्बूलभक्षणवर्जनादेर्लोपनमनिर्वाहनम् (उपपातकम्) VīraMi. 931.1 (*on* 3.238)

अनिर्वाहयत् (a-nirvāhayat) *adj.* not carrying out किं जल्पितेन दशमुख जल्पितसदृशमनिर्वाहयतो भरम् SaraKaṇṭhā. 496.4.

अनिर्वाहा (a-nirvāhā) *adj.* (*f*) not subject to exporting (i. e. not given in marriage outside the clan) गृहपते गणेन पूर्वमेव क्रियाकारः कृतः कन्या अनिर्वाहा स्त्रीरत्नं गणभोग्यमिति GiMs. iii(2). 17.7.

अनिर्वाहाशङ्का (anirvāhāśaṅkā) *f.* doubt of the impossibility of maintaining अथशब्देन साधनचतुष्टयस्य विचारहेतुत्वे परिगृहीते तस्यानिर्वाहाशङ्कायां तन्निराकरणेन हेतुत्वनिर्वाहाय अतःशब्दोपादानात् VivaPraSaṁ. 219.15.

अनिर्वाहितदेय (anirvāhita-deya) *adj.* who has not carried out the payment of the dues अगमत्पुनः। अनिर्वाहितदेयेन तेन (मल्लार्जुनेन) द्वैधं स डामरः RājTa.(Ka.) 8.2009.

अनिर्वाहितप्रतीकार (anirvāhita-pratīkāra) *adj.* prevention of which is not carried out उत्कम्पिनीत्यादिना तदीयभयानुभावोत्प्रेक्षणम्। मया (भयं) अनिर्वाहितप्रतीकारमिति शोकावेगस्य विभावतेति Loc. 131.29 (*on* 3.3); Kāvyānu.(He.) 64.14.

अनिर्वाहितव्यवहार (anirvāhita-vyavahāra) *adj.* in whose case the legal dispute is not settled अप्राप्तव्यवहारं व्यवहारार्थमानीतमनिर्वाहितव्यवहारं च। तं न बध्नीयात् DaṇḍaVi. 335.13.

अनिर्वाह्य (a-nirvāhya) *ger.* **A** not having removed यथास्थूल-

मनिर्वाह्य दोषाञ्छारीरमानसान्। रसायनगुणैर्जन्तुर्युज्यते न कदाचन CaraS. vi. 1(4).36 (1941 Ed.); **B** not having accomplished प्राणात्ययेऽपि प्रतिपन्नमर्थं तिष्ठन्त्यनिर्वाह्य न धीरसत्त्वाः KathāSaSāg. xii. 9. 42.

अनिर्वाह्य (a-nirvāhya) *adj.* not accomplishable क्रीडाद्रिभिरनिर्वाह्यं चिन्तामणिमयैरपि ··· श्रिया निर्माय ··· पुत्रजन्ममहोत्सवम् ··· चतुर्वर्णधनं नाम पृथ्वीराज इति व्यधात् PṛthvīVi. 8. 27.

अनिर्विकल्पकसंवेदन (a-nirvikalpakasaṁvedana) *n.* other than the non-qualificative cognition अनिर्विकल्पकसंवेदनसंवेद्यत्वेऽपि विकल्पक ल एव स्फुटमेषां रूपमिति पूर्वोक्तनीत्या विशेषणविशिष्टघटमात्रावभासादौ अविकल्पेऽपि सामान्यसंबन्धाद्याभासः Bhāsk. ii. 45. 19 (*on* ii. 2. 3)

अनिर्विण्ण (a-nirviṇṇa) *adj.* [*f.* -ā] [AltGr. I. 2. 190; I. 1. 136; Vār. 1 *on* P. viii. 4. 29] not depressed, not dejected, not disgusted, joyful, untired सप्तम्यामथ वा षष्ठ्यां भक्त्या पूजां करोति यः। अनिर्विण्णोऽनहंकारी त लक्ष्मीर्भजते नरम् MahāBhā. iii. App I 1(59); अनिर्वेदः श्रियो मूलं दुःखनाशे सुखस्य च। महान् भवत्यनिर्विण्णः सुखं चात्यन्तमश्नुते MahāBhā. v. 39. 44; v. 62.8; राजर्षिरप्यनिर्विण्णः कर्षत्येव वसुन्धराम् MahāBhā. ix.52.7; राक्षसाभ्यामहं द्वाभ्यामनिर्विण्णस्तथाकृतः। सहितो मृगरूपाभ्यां प्रविष्टो दण्डकावनम् Rāmā. iii. 37.2; अर्जुनेन विमुक्तस्तु रावणो राक्षसाधिपः। चचार पृथिवीं सर्वामनिर्विण्णस्तथा कृतः Rāmā. vii. 34. 1; उपविष्टासक्तस्मादनिर्विण्णा त्रपान्विता। वृद्धस्त्री द्रव्यसंपन्ना प्रजायेत प्रजार्थिनी KāśyaS. 86A.12; पराभवेष्वनिर्विण्णं श्रीमद्राजार्थतत्परम्। इत्यादिलक्षणोपेतं कुर्वीत ध्वजिनीपतिम् NītiSā. 19.42; एषः ··· द्यूतं च रमते बाढमनिर्विण्णो दिवानिशम् BṛKathāK. 40. 3; अप्रमत्तोऽनुयुञ्जीत मनो मय्यर्पयन् शनैः। अनिर्विण्णो यथाकालं जितश्वासो जितासनः BhāgP. xi. 13.13; शतक्रतुरनिर्विण्णः पृष्ट्वा पृष्ट्वा जगाम ह VāmaP. 41.17; इति तस्योक्तवतोऽसाद्वेतालो भूपतेर्ययौ प्राग्वत्। सोऽपि तथैव च राजा तमन्वयासीदनिर्विण्णः KathāSaSāg. xii. 15. 52; खानं खानमनिर्विन्नः(ण्णः) पातालविवरोपमम्। अकारयद् बकः कूपं न तु पङ्कोऽपि निर्ययौ PariPar. 2. 376; 3.115; अत्र चायमुपनयो यथा हि ललिताङ्ककः। कामभोगेष्वनिर्विण्णस्तथा जीवः शरीरिणाम् PariPar. 3. 266; अनिर्विण्णो मातृगुप्तः षड्ऋतूनत्यवाहयत् RājTa.(Ka.) 3. 159; ते मेघवदनाः सुराः ··· सप्तरात्रं प्रववृषुरनिर्विण्णाः समीरवत् TriṣaŚaPuC. ii. 4.222; सर्वेषां चरणक्षालनं तिलकरचनां च श्रीवस्तुपालः स्वहस्तेन करोति। एवं लग्ना द्विप्रहरी। मन्त्री तु तथैवानिर्विण्णः PrabaK. 118. 19; [not downcast, MW.]

अनिर्विण्ण (a-nirviṇṇa) *m.* **i** an epithet of Viṣṇu विष्णोर्नामसहस्रम् ··· शृणु ··· अनिर्विण्णः स्थविष्ठो भूर्धर्मयूपो महामखः MahāBhā. xiii. 135. 60 (Śaṅ. आप्तकामत्वात् निर्वेदोऽस्य न विद्यत इति अनिर्विण्णः); xiii. 135. 108; **ii** name of one of the door-keeper attendant deities उग्रं वीरेश्वरम् ··· अनिर्विण्णम् ··· एतद् द्विरष्टशोभासु गणमेकैकशो न्यसेत् PāraS. 11. 224; **iii** an epithet of Śiva भवः शिवो हरी रुद्रः ··· अनिर्विण्णो गुणग्राही ··· एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव वृषभध्वजम् LiṅgaP. i. 98. 149; SaurP. 41. 130.

अनिर्विण्णचित्त (anirviṇṇa-citta) *adj.* whose mind is not dejected मुहुर्विघ्नजालैः सुरा हन्यमानाः सुधामप्यवापुर्ह्यनिर्विण्णचित्ताः ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 10.32.

अनिर्विण्णचेतस् (anirviṇṇa-cetas) *n.* undepressed mind तं विद्याद्दुःखसंयोगवियोगं योगसंज्ञितम्। स निश्चयेन योक्तव्यो योगोऽनिर्विण्णचेतसा MahāBhā. vi. 28.23 (= BhagGī. 6. 23); अनिर्विण्णचेतसा न निर्विण्णं अनिर्विण्णं किं तत् चेतः तेन निर्वेदरहितेन चेतसा चित्तेनेत्यर्थः GītāBh.(Śaṅ.) 198.5 (*on* 6.23); अनिर्विण्णचेतसा हृष्टचेतसा GītāBh.(Rā.) 340. 6 (*on* 6. 23); *adj.* whose mind is not dejected अनिर्विण्णचेताः समास्थाय यत्नं सुदुष्प्रापमप्यर्थमाप्नोत्यवश्यम् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 10. 32.

अनिर्विण्णता (anirviṇṇa-tā) *f.* the state of not being dejected or depressed, the state of being joyful भ्रमरः ··· तेषामणुं समादाय श्रेष्ठश्रेष्ठतमं रसम्। नियोजयति शाखाग्रे तरोरस्य सदैव हि। अनिर्विण्णतया हृष्टस्तदा सम्यङ् निरीक्षितः SkandP. vi. 185. 45; केनाप्याराधितो यक्षो भक्तितो धनवाञ्छया। अनिर्विण्णतया तस्मै सुरस्तुष्टो ददौ वरम् PārśvC. 6.630.

अनिर्विण्णदर्शन (anirviṇṇa-darśana) *adj.* whose look or appearance is not dejected त्वद्विधा हि न शोचन्ति सततं सत्यदर्शिनः। सुमहत्स्वपि कृच्छ्रेषु रामानिर्विण्णदर्शनाः Rāmā. iii. 62.14.

अनिर्विण्णम् (anirviṇṇam) *adv.* undejectedly सत्पथपरिमापिणां नृपेणानिर्विण्णं परिमापिना हि भाव्यम् DvyāśraKā. 4.27.

अनिर्विद् (a-nirvid) *adj.* untiring, unfatigued अनिर्विदा या विदधे विधात्रा पृथ्वी पृथिव्याः प्रतियातनेव ŚiśuVa. 3.34; अध्यगीषत ते शास्त्रं शब्दपारायणादिकम्। ततः प्रारेभिरेऽध्येतुं धनुर्वेदमनिर्विदः PāṇḍaC. 3. 220; [free from causes of depression, undesponding, unwearied, MW.]

अनिर्विद (a-nirvida) *adj.* untiring, unfatigued पठतु यत्नपरः पुरुषायुषं स खलु वैद्यकमाद्यमनिर्विदः AṣṭāHṛ. vi. 40. 84.

अनिर्विधित्स (a-nirvidhitsa) *adj.* not having any intention to perform or accomplish (any action) नैव त्यागी न संतुष्टो नाशोको न निरामयः। न निर्विवित्सो (v. l. नानिर्विधित्सो *nt.*) नावृत्तो नापवृत्तोऽस्ति कश्चन MahāBhā. xii. 261. 42.

अनिर्विष्ट (a-nirviṣṭa) *adj.* **A** unatoned अस्ति नूनं कर्म कृतं पुरस्तादनिर्विष्टं पापकं धार्तराष्ट्रैः MahāBhā. v. 47. 6 (*but* BhārBhāDī. and JñānDī. अनुपभुक्तम्; Lakṣābha. अभुक्तफलम्); **B** not repaid पुत्रफलं दानं तज्जन्मान्तरेऽनिर्विष्टं — अदत्तं भवति, निर्विष्टस्य दत्तार्थत्वात् SthānṬ. 314A. 10.

अनिर्विष्टभर्तृपिण्ड (anirviṣṭa-bhartṛpiṇḍa) *adj.* unfaithful (*lit.* who has not repaid for his master's food) तेन हि अनर्हप्रतिक्रियमनिर्विष्टभर्तृपिण्डमनपकृतराजसत्कारं यदि खलु मां द्रष्टव्यं मन्यते स्वामी PratiYau. 1. 13(22)

अनिर्विष्टभुज् (anirviṣṭa-bhuj) *adj.* enjoying what is not enjoyed (by the master) भृत्या अनिर्विष्टभुजो भविष्यन्ति युगक्षये HariVaṁ. 116.9.

अनिर्वीर्य (a-nirvīrya) *adj.* not powerless, not unvirile श्रृतं वा एतऽसोमं जुहोत्यश्रृतानितराऽस्तस्मात् स्त्री निर्वीर्यानिर्वीर्यः पुमान् KāṭhS. 28.8 (ii. 163. 1); KapiKaS. 44. 8 (264. 5)

अनिर्वृत (a-nirvṛta) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** restless, discomposed, uneasy or ill at ease, anxious or worried जातवैरश्च पुरुषो दुःखं स्वपिति नित्यदा। अनिर्वृतेन मनसा ससर्प इव वेश्मनि MahāBhā. v. 70. 60; SūktiRa. 136.5; 156.26; Subhāṣi. 2695; क्षुत्पिपासाश्रमक्लान्तः ···। प्राप्नुयान्मनसावाप्यं फलं कथमनिर्वृतः BuddhaC. 12. 103; नारकांश्चैव संप्रेक्ष्य महद्दुःखमवाप्यते। एतां गतिमहं गन्तेत्यहर्निशमनिर्वृतः MārkP. 11. 27; 69.22; अनिर्वृतं तथा मन्दं परलोकपराङ्मुखम्। नरकाय न सद्गत्यै कुपुत्रालम्बि जन्म नः MārkP. 75. 11; संपत्तयः परायत्ताः सदा चित्तमनिर्वृतम्। स्वजीवितेऽप्यविश्वासस्तेषां ये राजसंश्रिताः Tantrākhyā. 27.25; PañcT. 1.87 (100. 1); Hitopa. 2. 139; Pañcā. 70. 8; त्वदीयविश्लेषमवाप्य बाला सा लक्ष्यते किंचिदनिर्वृतेव NavaSāC 9. 23; स्मररिपोरिव रोपशिखी पुरां दहतु ते जगतामपि मा त्रयम्। इति विधिस्त्वदिषून् कुसुमानि किं मधुभिरन्तरसिञ्चदनिर्वृतः NaiṣC. 4. 87; (वनगजः) निपाने गोचरस्थाने शय्यायां चाप्यनिर्वृतः। रूपादिभयशङ्की च नित्यमेवानवस्थितः Hastyāyur. 418.15 (3.8); ŚārṅgaPa. 1589; **Aii** not satisfied, distressed, discontented, unhappy योगप्रभावो न च लक्ष्यते ते। बिभर्षि चाकारमनिर्वृतानाम् RaghuVa. 16.7; अनिर्वृतं भूतिषु गूढवैरं सत्कारकालेऽपि कृताभ्यसूयम्। विभिन्नकर्माशयवाक् कुले नो मा ज्ञातिचेलं भुवि कस्यचिद् भूत् Bhaṭṭi. 12. 78; नखैः कुरबकच्छायां क्रमौ जित्वाप्यनिर्वृतौ। विजिग्याते गतेनास्या हंसीनां गतिविभ्रमम् MahāP. 12.21; सः···एकदा तु देवर्षिचरणानुशयनानुपतितगुणविसर्गसंसर्गेणानिर्वृतमिवात्मानं मन्यमान आत्मनिर्वेद इदमाह BhāgP. v. 1. 36; दर्शं दर्शमनिर्वृतां दशशतीमक्ष्णां किरन् पादयोरस्तावीत् कमलालयाम् ··· वासवः NīlaVi. 118.12; **B** unliberated, not released अहंकारविमूढात्मा कर्तास्मीत्यभिमन्यते। तेन संसारपदवीमवशोऽभ्येत्यनिर्वृतः BhāgP. iii. 27. 3; उद्भिजः(? ज्जः) स्वेदजश्चैव अण्डजो वै जरायुजः। एवं व्यवस्थितो देही कर्मणाज्ञो ह्यनिर्वृतः LiṅgaP. i. 86.19; [unaccomplished, unfulfilled, APTE.]

अनिर्वृतम् (anirvṛtam) *adv.* unendingly, uninterruptedly विष्णोरायतने सा तु सहस्रं परिदीपकान्। प्रज्वालयन्त्यनुदिनं दिवारात्रमनिर्वृतम् BhaviP. 796A. 31 (iv. 130.44)

अनिर्वृतमनस् (anirvṛta-manas) *adj.* whose mind is unhappy or dejected महानुत्सवोऽयम्। ··· न युज्यते मुहूर्तमप्यस्मिन्ननिर्वृतमनोभिः स्थातुम् TilaMañ. 300. 5.

अनिर्वृतमानसम् (a-nirvṛtamānasam) *adv.* with a dejected or unhappy mind सततमनिर्वृतमानसमायाससहस्रसंकटक्लिष्टम्। गतनिद्रमविश्वासं जीवति राजा जिगीषुरयम् Kāvyālaṅ.(Ru.) 7.75.

अनिर्वृति (a-nirvṛti) *f.* **1** restlessness, uneasiness, anxiety पुरुषस्य ··· दुःखानिलेनानिर्वृतेर्ज्वलतः ··· किं प्रायश्चित्तं का प्रतिपत्तिक्रिया HarṣaC. 299.14; विकुर्वन् क्रियया चाधीरनिर्वृत्ति(? ति)श्च चेतसाम्। गात्रास्वास्थ्यं मनो भ्रान्तं रज एतैर्निशामय BhāgP. xi. 25.17; गृहमेधिनां तु हृदयान्यनिर्वृतिर्न जहाति भिक्षुमुखदर्शनं विना PṛthvīVi. 9. 15; (उपसर्गेभ्यः) एतेभ्यो मामकीना तन्न कार्या काप्यनिर्वृतिः PrabhāC. 14 29; 159.13; तृष्णालौल्यमनिर्वृतिः कुशयनं कुस्त्री कुभोज्यं रुजः सर्वं पापमहीरुहस्य महतो व्यक्तं फलं दृश्यते ŚārṅgaPa. 698; **2** absence of steadiness, flickering, HarṣaC. 299. 14; **3** unhappiness, discontent, dissatisfaction, distress, grief मुक्तेश्च कर्मकार्यत्वे विशेषो भवतोच्यताम्। स्वर्गादिभ्यो विनाशादौ मोक्षे तेऽनिर्वृतिर्यतः BṛĀraUBhVā. iii. 3. 88; इन्द्रस्यानिर्वृतेर्हेतुं श्रोतुमिच्छामि भो मुने। येनासन् सुखिनो देवाः BhāgP. vi. 13. 3; नानिर्वृतौ प्रवर्तेत स्फुटे ज्ञानक्रिये स्थिते। कर्मप्रभवनत्वात् तत्प्रभुत्वमवधार्यते ŚivDṛ. 5. 38; मम वा मृत्युरस्त्वेव तव मा भूदनिर्वृतिः KathāSaSāg. vii. 5.47; ix. 5.149; xii. 26. 6; जीर्णत्वादतिवृद्धानां क्लेशाय चिरजीवितम्। सर्वभावावियोगेन सदा येषामनिर्वृतिः

DaśāvaC. 5. 43; 4 absence of extinction अलका नाम बभूव नगरी पुरा। यस्यां सदैव सर्वार्थसमृद्धिसुखितो जनः। केवलं रत्नदीपानामासीच्छश्वदनिर्वृतिः KathāSaSāg. xii. 34.42; [poverty, destitution, APTE]

अनिर्वृति (anirvṛti) *adv.* uninterruptedly, unendingly, ceaselessly, constantly विरुद्धविषयक्षोभाद् यस्य कोपाग्निरौर्ववत्। अनिर्वृति प्रजज्वाल चतुरम्भोधिवारितः EI. iv. 248.16.

अनिर्वृत्त (a-nirvṛtta) *adj.* [*f.* -ā] 1 not completed अनिवृत्ते (v. l. अनिर्वृत्ते) तु निर्वासे यदि बीभत्सुरागतः। पुनर्द्वादश वर्षाणि वने वत्स्यन्ति पाण्डवाः MahāBhā. iv. 42. 5; iv 46. 16; हारीतः — '… शिष्यभार्यां गुरोर्भार्यां गत्वा चान्द्रायणं चरेत्'। सकृदमतिपूर्वके निरनुबन्धके क्रियायामनिर्वृत्तायामेतत Aparā. 1120.20 (*on* 3. 268); 2 not procreated द्वितीयमेके प्रजनं मन्यन्ते स्त्रीषु तद्विदः। अनिर्वृत्तं नियोगार्थं पश्यन्तो धर्मतस्तयोः ManuSm. 9. 61 (NSP. 1946 Ed.); 3 latent (*lit.* not clearly manifest) पुष्पमध्ये फलमनिर्वृत्तं सुसूक्ष्ममस्ति KāśyaS. 79B.25; 4 not brought about, not accomplished, not achieved दधिफलसंबन्धे चानिर्वृत्ते होमसंबन्धः प्राकरणिको नास्ति TantrVā. 554. 4 (*on* ii. 2. 26); अनिर्वृत्तं हि चिकीर्षितं कर्म शक्यते त्यक्तुम् NaiṣkaSi. 46. 10; किमस्माभिरनिर्वृत्तम् BhāgP. x. 80. 44; अनिर्वृत्तश्च लादेशो विकरणोत्पत्तौ न निमित्तम् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i 3. 17.

अनिर्वृत्तजन्मन् (anirvṛtta-janman) *adj.* which has not originated वस्तुनः … नाप्यनिर्वृत्तजन्मनोऽस्थितस्वभावस्य विनाशः PañcPā. 78.1 (*on* i. 1. 2)

अनिर्वृत्तप्रयोजन (anirvtṛta-prayojana) *adj.* the purpose of which is not fulfilled न चानिर्वृत्तप्रयोजनं हविरन्यत्र प्रतिपाद्यम् ŚābaBh. 1430.7 (*on* vi. 4.2)

अनिर्वृत्तमूल (anirvṛttamūla) *n.* a kind of medicament (*mahābhaiṣajyajāti*) which is said to stimulate the growth of trees एवमेव बोधिचित्त(? त्ता)निर्वृत्तमूलमहाभैषज्यप्रभावेन सर्वशैक्षाशैक्षप्रत्येकबुद्धबोधिसत्त्वधर्मतरवो विवर्धन्ते GaṇḍVyū. 399. 1 [DBHS.]

अनिर्वृत्तमूला (anirvṛttamūlā) *f.* a kind of medicament (*mahābhaiṣajyajāti*) which is said to stimulate the growth of trees अस्त्यनिर्वृत्तमूला नाम महाभैषज्यजातिः, यस्याः प्रभावेन सर्वजम्बुद्वीपका वृक्षा सर्वा विवर्धन्ते GaṇḍVyū. 398.31 [DBHS.]

अनिर्वृत्तयागावगम (anirvṛttayāgāvagama) *m.* knowledge that the sacrifice is not yet fully accomplished तदुपलक्षितत्वादेव यागनिर्वृत्तेः प्राक् प्रक्षेपादनिर्वृत्तयागावगमान्नाशादिष्वन्यद्रव्यागमनम् TantrVā. 1029.9 (*on* iii. 4. 47(? 41))

अनिर्वृत्तव्यवहार (anirvṛtta-vyavahāra) *adj.* (person) in whose case the legal procedure is not yet completed यश्च बद्धं व्यवहारार्थमाहूतम् अनिर्वृत्तव्यवहारं चोत्सृजति, असौ उत्तमसाहसं दाप्यः Mitā. 295. 19 (*on* 2.243)

अनिर्वृत्ताखिलधर्मज्ञान (anirvṛttākhiladharmajñāna) *adj.* who has not completed the study of total moral duties अनेन चानिर्वृत्ताखिलधर्मज्ञानस्यापि गार्हस्थ्याधिकार इति ज्ञापितं भवति BālaKrī. i. 93. 11 (*on* 1.98)

अनिर्वृत्तानुष्ठानता (anirvṛttānuṣṭhāna-tā) *f.* the state of being one who has not accomplished the performance (of rites) 'रथकारोऽग्नीनादधीत' इति विधिरध्ययनसिद्धज्ञानत्रैवर्णिकैरनिर्वृत्तानुष्ठानतयानन्यथासिद्धत्वादधिकारं कल्पयतीति वैषम्यम् ŚrutaPra. ii. 77.13 (*on* i. 3. 33)

अनिर्वृत्ति (a-nirvṛtti) *adj* not having an end, imperishable अचिन्त्योऽमूर्तः … गुणभुग् योऽनिर्वृत्तियोगीश्वरः सर्वज्ञः MaitriU. 7.1; *f.* non-fulfilment, non-accomplishment, non-completion धर्ममात्रे तु कर्म (प्रधानम्) स्यादनिर्वृत्तेः प्रयाजवत् MīmāSū. ii. 1. 9; तत्र प्रधानकर्मत्वं स्यात्। कस्मात्। अनिर्वृत्तेरुपकारस्य ŚābaBh. 408. 6 (*on* ii. 1. 9); यावदिष्टकादिः(? भिः) श्येनव्यक्तेः कर्तुमशक्यत्वात स्नाय्वादिभिरप्यनिर्वृत्तेरिष्टकाबाधाच्छ्येनव्यक्तेः प्रयोजनकल्पनाच्चिनोतेरमुख्यार्थत्वात् TantrVā. 271.10 (*on* i. 3. 26); MīmāKau. iii(2). 73. 16 (*on* ii. 1. 9); (पारं नीत्वा) व्रतान्येवेत्यापत्कल्पः, वेदार्थत्वाद् ब्रह्मचर्यस्य, तस्य (वेदार्थस्य) चानिर्वृत्तेरित्यादि प्रपञ्चनीयम् BālaKrī. i. 60. 17 (*on* 1. 51); यमन्तरेण क्रियाया अनिवृ(? र्वृ)त्तिर्यस्य च कारकविशेषसंज्ञा न प्रवर्तेत स मुख्यः प्रयोजकः कर्ता ManuBh. ii. 119.5 (*on* 8. 104)

अनिर्वृत्तिप्रसङ्ग (anirvṛtti-prasaṅga) *m.* undesired contingency of non-accomplishment (of a sacrifice) (निषेधकोटौ) द्वितीयं तु न प्रविशति, क्रत्वङ्गतया विहितस्य नियतोपायस्य त्यागे विधिविरोधापत्तेः क्रतोरनिर्वृत्तिप्रसङ्गाच्च PūrvottaVāNaMā. 54. 9.

अनिर्वृत्य (a-nirvṛtya) *ger.* not having caused satisfaction प्राह सूक्तं पुरूरवाः। अहो जाये तिष्ठ …। मां त्वमद्याप्यनिर्वृत्य वचांसि कृणवावहै BhāgP. ix. 14. 35 (*but* Śrīdhara मत्कृतां निर्वृतिमप्राप्य)

¹अनिर्वेद (a-nirveda) *m.* A absence of dejection or despondency, perseverance, courage अनिर्वेदी(? दः) श्रियो मूलम् MāṇḍūŚi. 16. 11; अनिर्वेदः श्रियो मूलम् MahāBhā. v. 39.44; Rāma.v.10.10; Pañcā. 89. 3; PārśvC. 8.17; SūktiRa. 200.14; अनिर्वेदः सदा कार्यो निर्वेदाद्धि कुतः सुखम् MahāBhā. xii. 149.47; स तु दृष्टो मया शत्रुरनिर्वेदाद्भयावहः। निहतश्च Rāma. iv. 10.15; अनिर्वेदं च दाक्ष्यं च मनसश्चापराजयम्। कार्यसिद्धिकराण्याहुः Rāma. iv. 48. 6; आत्मदुःखस्यानिर्वेदेन कथनम् KāmSū. 217.14 (3. 4); KandaCū. iii. 4. 6; मन्त्रपूर्वं हि संकल्पं कृत्वा मन्त्रसमर्चने। अनिर्वेदान्महाबुद्धे यावदायुष(? ष्य)मेव च। … यत्नान्निर्वहणीयं तत् PauṣkS. 32.2; चिकित्सायामनिर्वेदस्तदारोग्यस्य लक्षणम् AṣṭāSaṁ. i. 255.10 (2.12); निमित्तादिज्ञानैश्च अभ्युदयकालमुपलक्ष्यानिर्वेदेन पुनःपुनः प्रवृत्त्यर्थं निमित्तं दक्षिणाक्षिस्पन्दनादि उदगयनादि च।… वित्तात्मानम् BālaKrī. ii. 62 15 (*on* 3. 162(? 172)); अनिर्वेदः सिद्धेर्मूलम् BālRā. 1. 4(8); अनिर्वेदो हि संवननबीजाक्षरं सिद्धेः MohaRāPa. 1. 26(4); मनःसंहरणम् …। अव्यग्रत्वमनिर्वेदो जपसंपत्तिहेतवः TantrSā. (K.) 31. 29; B absence of self-disparagement, self-confidence अनिर्वेदो वार्तलक्षणानां (श्रेष्ठः) CaraS. i. 25. 40; योगारम्भे सततमनिर्वेदः।… एष मार्गोऽपवर्गाय अतोऽन्यथा बध्यते इत्युदयनानि व्याख्यातानि CaraS. iv. 5.12; स्वास्थ्यं प्रतिभाभ्यासो भक्तिर्विद्वत्कथा बहुश्रुतता। स्मृतिदार्ढ्यमनिर्वेदश्च मातरोऽष्टौ कवित्वस्य KāvyMī. 49.14; उद्योगित्वमनिर्वेदः सर्वदा धर्मकारिता।… इत्येतैर्गुणैर्युक्तो वरो नृपः Mānaso. ii. 1.4; C absence of disgust or aversion, indulgence कञ्चुकी (सनिर्वेदमात्मगतम्) अहो विगर्हितेष्वनिर्वेदः TāpaVa. 1. 3(15); *adj.* i not dejected अनिर्वेदो गतक्लेशो गततन्द्रीरमत्सरः। समादध्यात्पुनश्चेतो ध्यानेन ध्यानयोगविद् MahāBhā. xii. 188. 14; ii not having any compunction धिगस्तु खलु दारिद्र्यमनिर्वेदं च यौवनम्। यदिदं दारुणं कर्म निन्दामि च करोमि च Cārud. 3. 14.

²अनिर्वेद (a-nirveda) *adj.* [MahāBh. *on* Vār. 4 *on* P. ii. 2. 18] not gone away from the Vedas (i. e. faithful to the Vedas), cf. **²अनिर्वेदगति.**

अनिर्वेदकर (a-nirvedakara) *adj* not causing depression or dejection अनिर्वेदो हि सततं सर्वार्थेषु प्रवर्तकः। करोति सफलं जन्तोः कर्म यच्च करोति सः। तस्मादनिर्वेदकृतम् (v.l.°करम्) यत्नं चेष्टेऽहमुत्तमम् Rāma. v. 10. 12.

अनिर्वेदकृत (anirveda-kṛta) *adj.* undertaken with perseverance अनिर्वेदो हि सततं सर्वार्थेषु प्रवर्तकः। करोति सफलं जन्तोः कर्म यच्च करोति सः। तस्मादनिर्वेदकृतं यत्नं चेष्टेऽहमुत्तमम् Rāma. v. 10.12.

¹अनिर्वेदगति (anirveda-gati) *f.* state of non-dejection वहत्यनिर्वेदगतिं न मुञ्चति द्विजाधिराजश्रियि वर्धनोद्यमम्। बतोपयुङ्क्ते च बहुप्रमाणतामुपोढलोकायतवृत्ति यद्यशः ŚrīKaC. 3. 59 (comm. यस्य यशोऽनुद्वेगकारिणीं स्थितिं वहति)

²अनिर्वेदगति (anirveda-gati) *f.* position which has not gone away from the Vedas, view siding with the Vedas, ŚrīKaC. 3.59 (comm. अनिर्वेदां वेदपातिनीं गतिम्)

अनिर्वेदपरा (anirveda-parā) *adj.* (*f.*) given to perseverance तेन दोषेण सा बाला अजायोनौ ह्यजायत।… चरन्ती कृत्तिकाव्रतम्।… अनिर्वेदपरा तु सा BhaviP. 753B. 23 (iv. 103. 13)

अनिर्वेदप्राप्य (anirveda-prāpya) *adj.* which can be obtained through perseverance अनिर्वेदप्राप्यानि श्रेयांसि भवन्ति Vikramo. 4.55(2)

अनिर्वेदम् (anirvedam) *adv.* with perseverance अध्यगीष्ट धनुर्वेदमनिर्वेदमसौ तथा PāṇḍaC 1. 131; PrabaCin. 49. 18.

अनिर्वेदित (a-nirvedita) *adj.* not made known or shown [pw.].

अनिर्वेदितपौरुष (anirvedita-pauruṣa) *adj.* in which valour remains without sense of repugnance धिगस्तु खलु दारिद्र्यम् अनिर्वेदितपौरुषम्। यदेतद् गर्हितं कर्म निन्दामि च करोमि च Mṛcch. 3. 20.

अनिर्वेदिन् (anirvedin) *adj.* [w. r. for अनिर्वेद] MāṇḍūŚi. 16.11.

अनिर्वेश (a-nirveśa) *adj.* who has not expiated one's sins शतसहस्रयोजने कृमिकुण्डे कृमिभूतः स्वयं कृमिभिरेव भक्ष्यमाणः कृमिभोजनो यावत्तदप्रत्ताप्रहुतादोऽनिर्वेशमात्मानं यातयते BhāgP. v. 26. 18 [destitute of employment, wretched, miserable, APTE]

अनिर्व्यूढ (a-nirvyūḍha) *adj.* [*f.* -ā] A which could not be borne, cf. **अनिर्व्यूढभर**; B not established or proved कथमनिर्व्यूढपरभैरवमहाधामसमाश्रिताधस्तनपश्यन्त्यादिनिष्ठभेदासूत्रणकलङ्कं तथाविधवस्त्वपोषणवशनाममात्रीभूतपराभट्टारिकारूपं तत् किमपि रूपं भवेत् ParāTri. 134. 13; C not carried upto the end, not accomplished, not continued जात्याद्युक्तावनिर्व्यूढं खिन्नमाहुर्महाधियः SaraKaṇṭhā. 39. 20; समस्तमसमस्तं वा न निर्वहति यद्वचः। तदनिर्व्यूढमस्यापि न दोषः क्वापि तद्यथा SaraKaṇṭhā. 126. 11; वक्रोक्तिर्द्विधा। निर्व्यूढा अनिर्व्यूढा च SaraKaṇṭhā. 296.20; तदारब्धं तन्व्या न तु यदबलायाः समुचितम्। अनिर्व्यूढे तस्मिन्प्रकृतिसुकुमाराङ्गलतया पुनर्लज्जालोलं

मयि विनिहतं लोचनयुगम् SubhāRaK. 19. 27; SaduktiKa. 156.20; Subhāṣi. 2129; RājTa. (Ka.) 8. 2551; अत्र रूपकमारब्धमनिर्व्यूढं च रसोपकाराय Kāvyānu.(He.) 25.6; *n.* name of a literary or poetic defect (*lit.* style which is not continued to the end) माधुर्यव्यत्ययो यस्तु जायते रीतिखण्डनात् । तदनिर्व्यूढमित्युक्तं काव्यसर्वस्ववेदिभिः SaraKaṇṭhā. 33.24.

अनिर्व्यूढत्व (anirvyūḍha-tva) *n.* the state of not being carried upto the end, the state of being discontinued अत्र प्रक्रान्तस्य नवपरिणयवतीस्वरूपभणनस्यानिर्व्यूढत्वात्खिन्नत्वम् SaraKaṇṭhā. 39.26; अत्रासमस्तरीत्यनिर्वाहादनिर्व्यूढत्वेऽपि रसान्तरपरिग्रहेण रीत्यन्तरपरिग्रहाद् गुणत्वम् SaraKaṇṭhā 126.17.

अनिर्व्यूढपीडित (anirvyūḍha-pīḍita) *adj.* not wholly discomfited, not continously overborne द्वारं पदप्रहतिभिर्भञ्जन्तं राजसैनिकाः । अपसार्य कथंचित्तं तीक्ष्णा कृच्छ्रादरक्षिषुः । प्रविष्टेऽस्मिन्ननिर्व्यूढपीडिते मण्डपान्तरम् । लब्धप्राणा नृपाभ्यर्णं कुलराजादयो ययुः RājTa.(Ka.) 8.2161.

अनिर्व्यूढप्रतिज्ञ (anirvyūḍha-pratijña) *adj.* who has not fulfilled his vow अनिर्व्यूढप्रतिज्ञोऽपि प्रत्यावर्तितुमुत्सुकः । न चक्षमे सरोजाक्षश्चलितुं च पदात्पदम् SkandP. i(3B). 11.21; अनिर्व्यूढप्रतिज्ञस्य दीर्घैः किं वा ममासुभिः SkandP. i(3B). 12.11.

अनिर्व्यूढप्रतिज्ञावत् (anirvyūḍhapratijñā-va(n)t) *adj.* who has not fulfilled his vow अचिन्तयत्पद्मसूतिः … अनिर्व्यूढप्रतिज्ञावान्नीचतामपि संश्रितः SkandP. i(3B). 12.20.

अनिर्व्यूढभर (anirvyūḍha-bhara) *adj.* weight of which could not be borne षट्पदैः प्लुतोदराणि क्षणदोदबिन्दुभिः । बिभर्त्यनिर्व्यूढभराणि बन्धनैर्निजप्रसूनानि तलेन मालती RāmC. 4.10.

अनिर्व्यूढव्यवस्थिति (anirvyūḍha-vyavasthiti) *adj.* having insufficient or inadequate endowment ऐश्वर्यरूढिमूढत्वादनिर्व्यूढव्यवस्थितौ । मठेऽनुमितकोशत्वं तत्तद्राजाश्रयाद्गते । कुलोद्वहो विहितवान् सिंहदेवो व्यवस्थितिम् RājTa.(Ka.) 8.3316.

अनिर्व्यूढसुदृढा (anirvyūḍha-sudṛḍhā) *adj.* (*f.*) (perseverance) firm though not carried out to the fulfillment प्रसूते कृत्येषु व्यवसितिरनिर्व्यूढसुदृढा फलावाप्तिं लोके प्रतिकलमसंभाव्यविभवाम् RājTa.(Ka.) 8.2551.

अनिर्व्रेडित (a-nirvreḍita) *adj.* not caused to turn over स्थाल्यामवदानानि श्रपयति शूले हृदयमसंभिन्ने वृक्कावनिर्व्रेडिते गुदवनिष्ठु Kāṭhakaśrautasaṅkalana 63; comm. *on* KātyŚS. vi. 7.28 (605. 20)

अनिर्हत (á-nirhata) *adj.* [DEBRU. 131] **i** who is not expelled or driven away नम आनिर्हतेभ्य इत्येते ह्येभ्यो लोकेभ्योऽनिर्हताः (देवाः) ŚatBr. IX. i. 1.23; **ii** not removed अनन्तरं दोषात्प्रायश्चित्तं न ह्यनिर्हते दोषे प्रवृत्तिरुत्तरस्यास्ति ŚāṅkhāŚS. iii. 19.7; अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि सशल्ये लक्षणं व्रणे । अनिर्हतानि तिष्ठन्ति वर्षाणि सुबहून्यपि । शल्यानि Hastyāyur. 465.30 (3.12)

अनिर्हरत् (a-nirharat) *adj.* not carrying तं (चमसम्) दक्षिणावेलायां पूर्वेणाहवनीयमनिर्हरन्तो वेदेर्दक्षिणेन सदोहविर्धानानि हारयित्वा पूर्वया द्वारा सदः प्रवेशयेयु LāṭyāŚS. viii. 9. 17.

अनिर्हाणर्च (a-nirhāṇarca) *adj.* [P. v. 4.74; AltGr. II. 1.110; DEBRU. 726] in which no part of the verse is dropped or left out (in recitation) अथ यः (वषट्कारः) समः संततोऽनिर्हाणर्चः स धामच्छत् AitBr. 11.7(303) (Sāy. संपूर्णयाज्यापाठोपेतः)

अनिर्हारिम (a-nirhārima) *adj.* (a kind of death) in which the dead body is not to be carried (मरणम्) 'णीहारिमं' ति यद्वसतेरेकदेशे विधीयते तत्ततः शरीरस्य निर्हरणात् — निस्सारणान्निर्हारिमं, यत्पुनर्गिरिकन्दरादौ तदनिर्हरणादनिर्हारिमम् SthānT. 94B.12.

अनिर्हार्य (a-nirhārya) *adj.* which cannot be removed, irremovable एवं च यद्रसहीनमजिह्वास्पृष्टमनिर्हार्यं च तद्दन्तवदित्युक्तं भवति SmṛtiCan. ii. 267. 18; दन्तलग्नमनिर्हार्यं लेपं मन्येत दन्तवत् BhāvPra.(Bhā.) 5.170 = BhojanKu. 218.17.

अनिर्हार्यलेप (anirhārya-lepa) *m.* stickings which cannot be removed दन्तश्लिष्टेषु दन्तवदित्यनिर्हार्यलेपाभिप्रायम् SmṛtiCan. ii. 267.13.

अनिर्हार्यवर्जम् (a-nirhāryavarjam) *adv.* excluding the objects which cannot be removed परचक्राटविकाभ्याम् … ग्राममध्याग्न्युदकाबाधे वा, किंचिदमोक्षयमाणे कुप्यमनिर्हार्यवर्जमेकदेशभुक्तद्रव्ये वा … नावि निमग्नायां मुषितायां वा स्वयमुपरूढो नोपनिधिमभ्याभवेत् ArthŚā. ii. 72.4 (3. 12) (comm. अनिर्हार्यवर्जमिति च निर्हार्यद्रव्य एवैकदेशतो विमोक्षणस्य संभवो न त्वनिर्हार्यद्रव्य इति वस्तुस्थितिमात्रम्)

अनिर्हुत (a-nirhuta) *adj.* not offered नैतस्येह यथास्माकमग्निहोत्रमनिर्हुतम् । सायं प्रातश्च होतव्यम् MahāBhā. xiii. 95. 4.

अनिर्हृत (a-nirhṛta) *adj.* not removed पक्वो ह्यनिर्हृतो दोषो देहे तिष्ठन्महात्ययम् । विषमं वा ज्वरं कुर्याद्बलव्यापदमेव च SuśruS. vi. 39. 124; SiddhYo. 1.67; यथा वृक्षस्य पुष्पेषु पलाशेषु फलेषु च । कर्णेष्वस्यानिलो हन्ति तथा व्याधिरनिर्हृतः BhelaS. 24.16 (1.14); हरेद्बहूंश्चलान्दोषानल्पानल्पान्पुनः पुनः । दुर्बलस्य मृदुद्रव्यैरल्पान्संशमयेत्तु तान् । क्लेशयन्ति चिरं ते हि हन्युश्चैनमनिर्हृताः AṣṭāSam. i. 143.13 (1.27); दन्तान्तरगतं चान्नं शोधनेनाहरेच्छनैः । कुर्यादनिर्हृतं तद्धि मुखस्यानिष्टगन्धताम् BhāvPra.(Bhā.) 5.170; BhojanKu. 218.16.

अनिर्हृतदोष (anirhṛta-doṣa) *adj.* the defect or disorder of which is not removed यदा चाश्चोतनेन पित्तश्लेष्मशोणितोत्थेषु नयनामयेषु संशोधनैर्विशुद्धस्य … पक्वलिङ्गमुपलक्षितं भवति तदा नेत्रमात्राश्रये व्याधावञ्जनं प्रयोज्यम् । न दोषवेगोदये न चानिर्हृतदोषे AṣṭāSam. i. 163.22 (1.32)

अनिर्हृति (a-nirhṛti) *f.* absence of removal कृमिणकोष्ठस्यास्थापनेनाधः पूर्वमनिर्हृतौ कृमिभिरतिबहुत्वादशेषानिःसरणेन हृदयमतिकर्षद्भिश्छर्दिषोऽतिप्रवृत्तिः स्यात् AṣṭāSam. i 138.2 (1.27)

अनिर्हृत्य (a-nirhṛtya) *ger.* not having removed तत्तु शल्यमनिर्हृत्य कथं शक्ष्यामि जीवितुम् MahāBhā. xii. 147.4.

अनिर्ह्रादिन् (a-nirhrādin) *adj.* not sounding loudly स्पष्टाक्षरमिदं यस्मान्मधुरं स्त्रीस्वभावतः । अल्पाङ्गत्वादनिर्ह्रादि मन्ये वदति सारिका Ratnā. 2.6; स्त्रीस्वभावादिव मृदु मधुरं वा निनादि वा । स्वल्पाङ्गत्वादनिर्ह्रादि मया तद्वाक्यमूहितम् YogVā. vi(2). 59.3.

अनिर्ह्रियमाण (a-nirhriyamāṇa) *adj.* not being allowed to flow out तद्दुष्टं शोणितमनिर्ह्रियमाणं शोफदाहरागपाकवेदना जनयेत् SuśruS. i. 14.29.

अनिल (an-ilá, ṚV. (Khil.); án-ila, VājaS.) *m.* [DEBRU. 362; MAYR.; Uṇā. 1.55]; **1Ai** god of wind (usually mentioned along with other gods) **ii** an epithet of Śiva **iii** an epithet of Viṣṇu **iv** father of Hanūmat **v** father of Bhīma **vi** name of a deity presiding over the ear **vii** guardian deity of the north-west direction **viii** presiding deity of *uṣṇih* metre **ix** (Jain.) name of one of the ten *bhuvanādhipas* **Bi** name of one of the eight Vasus **ii** name of a *ṛṣi*, seer of ṚV. x.168 **iii** name of a divine Pitṛ **iv** name of a son of Garuḍa **v** name of one of the eight Maruts **vi** name of a *gaṇa* of Viṣṇu in the north-west direction **vii** name of a Mahāyakṣasenāpati **viii** one of the eight forms of Śiva **ix** name of a *gaṇa* of Rudra **Ci** name of a student of Śuka for learning the Mahābhārata **ii** name of a minister of Vibhīṣaṇa **iii** name of a chieftain in Laṅkā **iv** name of a son of Taṁsu **v** name of a son of Ukti **vi** name of a son of Kṛṣṇa **vii** name of a Brahmin **viii** name of the seventeenth Tīrthaṅkara **D** name of the Vāyupurāṇa **2A** ordinary wind (breeze or storm), air in motion (sometimes implying fickleness, swiftness, gentleness, fury, carrying of odour etc.) **Bi** vital air, breath (inhaled or exhaled) **ii** life-breath as *prāṇa* **iii** life-breath as *apāna* **iv** (du.) life-breath as both *prāṇa* and *apāna* **v** one of the fourteen vital winds in the body **3A** wind as one of the five elements **B** wind as the only means of subsistence **C** wind as a substance (one of the nine *dravyas*) **4A** mystic letter *y* **B** mystic letter *a* **C** mystic letter *u* **D** mystic letter *ḍh* **E** group of letters *a, ā, k, c, ṭ, t, p, y, s* **5** one of the three humours of the body (usually in the disturbed state) **6** north-west direction **7** constellation Svātī presided over by the wind-god **8** a type of sword **9** territory or world of the wind-god **10** a chemical (*rasa* or medicine) *n.* a type of two-storied building called Vāta **1Ai** god of wind (usually mentioned along with other gods) त्वमिन्द्रो यमो वरुणस्त्वमापो अग्निरथानिलः ṚV. (Khil.) iv. 5.27; iv. 5. 29; अग्ने … त्वमसि चानिलः MahāBhā. i. 220.29; चन्द्रार्कानिलवह्नीनां कान्तिदीप्तिबलद्युतीः MahāBhā. viii. 12.15; मखो हि विष्णुः … वहन्ति तं चाग्न्यनिलेन्दुभानवः MahāBhā. viii.1219*(6); देवतागणाः …। धाता चैव विधाता च तथा चैवानिलानलौ ।… समाजग्मुर्हि संगताः MahāBhā. ix. 44.4; xiii. 18. 47; नमोऽस्तु रुद्रेन्द्रयमानिलेभ्यः Rāmā. i.40*(2); v. 11.59; अनिलानलसूर्येन्दुशक्रोपेन्द्रसमश्च कः Rāmā. i. 49*(4); इन्द्रानिलयमार्काणामग्नेश्च वरुणस्य च ।… मात्रा निर्हृत्य शाश्वतीः ManuSm. 7.4; VīraMī.(Rājanīti.) 16.7; ŚukraNī. 1. 71; चन्द्रार्काग्नियमानिलाः ।… वृत्तज्ञाः सर्वदेहिनाम् ManuSm. 8.86; Mṛcch. 8.24; सूर्येन्द्राग्न्यनिलेन्दूनाम् … अधिकारान् स स्वयमेवाधितिष्ठति MārkP. 82.5; धन्यास्ते सत्तमा देशा यत्र गङ्गा महानदी । रुद्रसाध्यानिलादित्यैर्जुष्टतोया VāyuP. i. 42. 40; चेरतुर्दानवानीके क्रीडन्तावनिलानलौ MatsyaP. 176.36;

212.7; त्वत्तो हि वर्णसद्भावः सर्वगस्त्वं सदानिल BrahmāṇḍP. i. 25.11; मत्तोऽपि बलवान् वायुः (v. l. अस्मत्तोऽभ्यधिकोऽनिलः) PañcT. 3. 75 7) (343.4); BṛKathāMañ. 16. 503; किन्त्वर्यनिलदहनसुरपतिवरुणाः सदसत्फलावबोधार्थम ।··· कम्पयिष्यन्ति BṛSaṁ. 32.7; अनिलस्य केसरिकलत्रसमागमः ···। अमराणां च तेषु तेषु कार्येष्वासुरविप्रलम्भनानि ज्ञानबलान्न धर्मपीडामावहन्ति DaśKuC. 44.6; ब्रह्मदक्षाश्विरुद्रेन्द्रभूचन्द्रार्कानिलानलाः ।··· पान्तु वः AṣṭāSaṁ. i. 139.10 (1.27); ViṣṇuDhaP. ii. 56.93; तिष्ठन्तु तावदकलङ्ककुटुम्बिदाराः शीतांशुभास्वदनिलैरपि ये न दृष्टाः BṛKathāŚloSaṁ 18. 422; यजेत ।··· वारुणेऽनिलम् AgniP. 30.2; सचन्द्रसूर्यानिलवायुना वृतः सलोकपालप्रवरैर्महर्षिभिः SkandP. i(1). 25.46; प्रभो ··· °अनिलाग्निवेधसां जलेशशक्रादिसुराधिकारान्। आक्रम्य VāmaP. 18.3; अनिलश्चानलश्चैव धर्मः सत्यो ध्रुवोऽपरः ।··· सर्व एव समागताः VarāP. 214.38; अर्चयेत् । इन्द्राग्नियमरक्षोभिर्वरुणानिलसोमकान् TantrRā. 15.19; अनिलः ।··· विकल्पैरेभिस्त्वामभिदधति सन्तो भगवतीम् DevīPañ. 5. 33; अग्निभूम्यनिल° ··· °भास्करम् । समुद्दिश्य कृतं कर्म तत्सर्वं ब्रह्मदैवतम् PadmP. v. 15.175; त्वमिन्द्रोऽग्निर्यम ··· तथानिलः AdhyāRā. vi. 3.25; समस्तजगदाधारः ··· हि सः । सर्वे देवाः ··· यमश्चैव तथानिलः AdhyāRā. vii. 3.46; अन्तःसंश्रया देवाः प्रोक्ता ब्रूमः ··· नभस्तस्मात्ततोऽनिलः SamarāSū. 11.7; 16.28; आदित्यचन्द्रावनिलोऽनलश्च ··· जानाति नरस्य वृत्तम् SaraKaṇṭhā. 488.21; Hitopa. 2.100; Pañcā. 30.4; SūktiRa. 9.14; अनलानिलयोश्चक्रे नमस्कारं मनस्विनी RāmāMañ. 279.6; अनिलाय स्वाहा Hastyāyur. 46 11 (1.6); अनिलोऽनलः ··· इत्यखिलम । ··· विभो भवतो विभाति बहुरूपमिदम् Acyutarā. 5.32; द्युसूर्यानिलाकाशजलावनीषु वैश्वानरबुद्धया ··· दिवादयः ··· उपास्याः ŚivārkaMaDī. i 387.20 (*on* i. 2.25); अनलानिलसोमसूर्यपाथःपतयोऽहं च यदङ्गणाचलायाम् । भ्रमत् Manmatho. 1.18 (424.2); **1Aii** an epithet of Śiva वृक्षाकारो वृक्षकेतुरनलो (v. l. °रनिलो) वायुवाहनः MahāBhā. xiii. 17.87; xiii. 17.97; LiṅgaP. i. 65.122; **1Aiii** an epithet of Viṣṇu (विष्णोर्नामसहस्रं मे शृणु पापभयापहम्) अहः संवर्तको वह्निरनिलो धरणीधरः MahāBhā. xiii. 135.38; xiii. 135.100; SkandP. v(1). 63.162; **1Aiv** father of Hanūmat अनिलस्य च पुत्रोऽत्र हनूमानिति विश्रुतः Rāmā. vi. 21.24; शूलम् ··· बभञ्ज वेगेन सुतोऽनिलस्य Rāmā. vi. 55.46; हनूमत ··· मत्पक्षौ ··· वज्रिवज्रात् । पित्रा ते जलधरधर्मिणानिलेन त्रातौ Ragh. 12.22; **1Av** father of Bhīma तस्यां च धर्मानिलेन्द्रैर्युधिष्ठिरभीमसेनार्जुनाख्यास्त्रयः पुत्रास्समुत्पादिताः ViṣṇuP. iv. 14.35; कुन्ती मुनिवरावाप्तमन्त्रा भर्तुरनुज्ञया । धर्मानिलेन्द्रानाहूय वने पुत्रानजीजनत् DaśāvaC. 8.365; **1Avi** name of a deity presiding over the ear अग्निरापश्च वेदाश्च सोमसूर्यानिलास्तथा । सर्व एव विप्रस्य श्रोत्रे तिष्ठन्ति दक्षिणे ParāSm. 12.21; (नार्याः) भ्रुवौ च संध्ययोस्तेजः श्रवणावनिलस्य च MārkP. 82.17; कर्णयुग्मे तथा स्पृष्टे प्रीयेते अनिलानलौ ŚaṅkhaSm. 10.12; PadmP. i. 52.26; **1Avii** guardian deity of the north-west direction निर्ऋतिवरुणानिलयक्षशिवाश्च दिशाम् ।··· पतयः YogYā. 6.1; निर्भिन्नान्यस्य चर्माणि लोकपालोऽनिलोऽविशत् BhāgP. iii. 6.16; तेषामधः शतमखज्वलनान्तकानां रक्षोऽम्बुपानिलशशीशपुराणि चाष्टौ Golā. 184.24 (21.36); Subhāṣi. 2551; **1Aviii** presiding deity of *uṣṇih* metre गायत्र्युष्णिक् छन्दांसि ··· सप्तार्चिरनिलः सूर्यः ··· देवताः परिकीर्तिताः ŚāraTi. 21.6; **1Aix** (Jain.) name of one of the ten *bhuvanādhipas* सुपर्णनागोदधिदिक्कुमारा दीपाग्निविद्युत्स्तनितानिलाश्च VarāṅgaC. 9.4; AbhidhāCin. 90; **1Bi** name of one of the eight Vasus धरो ध्रुवश्च सोमश्च कृपश्चैवानिलोऽनलः ··· वसवोऽष्टावितीरिताः BṛJābāU. 4(16); अनिलस्तृप्यतु (इति वसवः) AVPari. 43(5).6; MahāBhā. i. 60.17; HariVaṁ. 3.32; ViṣṇuP. i. 15.110; VāyuP. ii. 5.20; BṛhaspaSm. 83.19; VṛParāSm. 2.188; MatsyaP. 5.21; BrahmāṇḍP. ii. 3.21; KūrmaP. 171.16 (1.16); AgniP. 18.35; NīlaP. 607; SkandP. i(2). 5.81; ViṣṇuDhaP. i. 119.3; NaraP. 5.46; LiṅgaP. i. 63.19; BrahmP. 3.36; BhaviP. 186A.5 (i. 125.10); PadmP. v. 6.21; SaurP. 28.10; ŚivaP. i. 24.101 (32B.7); ĪśānŚiPa. ii. 57.71; ŚabdaRa.(Vā.) 154; BṛBrahmaS. iii. 10.19; अनलमनिलम् ··· इत्यष्टौ वसून् नासत्यम् ··· तर्पयामि ŚaṅkhaLiDS. 116.63; BrahmāṇḍP. i. 10.80; अनिलाय नमः ।··· इत्यष्टवसून् यजेत ĪśānŚiPa. i. 18.8(5); KalpaK. 370.10; **1Bii** name of a *ṛṣi*, seer of ṚV. x. 168 वातस्येति परेणास्तौद् अनिलः पितरं स्वकम् BṛDe. 8.71; तृतीया लिङ्गोक्तदेवता । वातस्यानिलो वातायनो वायव्यम् SarvaAnu. 10.179; सिन्धुक्षिदनिलो बि[भ्राट्]कृष्णो बिन्दुरनानतः ŚabdaRa.(Vā.) 3544; **1Biii** name of a divine Pitṛ अनिलं तर्पयामि AVPari. 43(5).34; **1Biv** name of a son of Garuḍa वैनतेयसुतैः ··· सुरूपपक्षिराजेन सुबलेन (v. l. अनिलेन) च मातले MahāBhā. v.99.3; अनलश्चानिलश्चैव ··· एते ··· मयोक्ता गरुडात्मजाः MahāBhā. v. 99.9; ViṣṇuDhaP. i. 248.28; **1Bv** name of one of the eight Maruts श्वसनः स्पर्शनो वायुरनिलो मारुतस्तथा ··· मरुतोऽष्टौ प्रकीर्तिताः BṛhaspaSm. 84.27; LiṅgaP. i. 82.47; **1Bvi** name of a *gaṇa* of Viṣṇu in the north-west direction अनिलो दुष्टहा ··· मेघषोडशैते मयोदिताः PauṣkS. 24.12; गणानाम् ··· नामानि ··· आखुर्वायुसुतोऽनिलः ··· गणाः वायव्यां दिशमाश्रिताः PāraS. 17.188; **1Bvii** name of a Mahāyakṣasenāpati अनिलो नाम महायक्षसेनापतिः GiMs. i. 30.2; **1Bviii** one of the eight forms of Śiva भूरम्भांस्यनलोऽनिलोऽम्बरमहर्नाथो हिमांशुः पुमानित्याभाति चराचरात्मकमिदं यस्यैव मूर्त्यष्टकम् DakṣiMūA. 9; **1Bix** name of a *gaṇa* of Rudra ध्वजपाणिश्च पवनः श्वसनो मारुतोऽनिलः ।··· इत्येते सप्ततिगणाः वायव्यां दिशि संस्थिताः ĪśānŚiPa. ii. 54.125 [AmaK. 19; ŚabdaRa. (Vā.) 156; KalpaK. 370.7]; **1Ci** name of a student of Śuka for learning the Mahābhārata नारदोऽश्रावयद्देवानसितो(v. l. अनिलो)देवलः पितॄन् MahāBhā. i. 1.64; **1Cii** name of a minister of Vibhīṣaṇa श्वेतपर्वतमारूढस्त्वेक एव विभीषणः । चतुर्भिः सचिवैः सार्धं राक्षसैरनिलादिभिः Rāmā. v. 61.*; अनलश्चानिलश्चैव हरः संपातिरेव च । एते विभीषणामात्या माल्येयास्ते निशाचराः Rāmā. vii. 5.39; **1Ciii** name of a chieftain in Laṅkā गतभूमोऽनिलश्चण्डः ··· लङ्कायां स्वामिनः PadmP.(Ra.) 5.397; **1Civ** name of a son of Taṁsu तंसोरनिलस्ततो दुष्यन्ताद्याश्चत्वारः पुत्रा बभूवुः ViṣṇuP iv. 19.2 (Wai Ed.); **1Cv** name of a son of Ukti सोमाम्बुपौ तयाम्भोधिः सविता चानिलानलौ । तथोक्तेः कलजिह्वोऽभूत् पुत्रः MārkP. 51.61; **1Cvi** name of a son of Kṛṣṇa वृको हर्षोऽनिलो गृध्रः ··· रोहिण्यास्तनया हरेः BhāgP. x.61.16; **1Cvii** name of a Brahmin अनिलो नाम तत्रैव विख्यातोऽभूद्द्विजस्य वै BhaviP. 579B.34 (iii(4).17.32); **1Cviii** name of the seventeenth Tīrthaṅkara अनिलो यशोधराख्यः कृतार्थोऽथ जिनेश्वरः AbhidhāCin. 52; **1D** name of the Vāyupurāṇa सूत ··· त्वया ··· कथितम् ··· त्रयोविंशतिसाहस्रमनिलं तद्गतं शुभम् VāyuP. ii. 42.7; **2A** ordinary wind (breeze or storm), air in motion (sometimes implying fickleness, swiftness, gentleness, fury, carrying of odour etc.) वायुरनिलममृतमथेदं भस्मान्तं शरीरम् VājaS. 40.15; VājaS.(K.) 40.17; ŚatBr. XIV. viii. 3.1; ĪśāU. 17; निहारधूमार्कानलानिलानाम् ··· एतानि रूपाणि ŚvetāU. 2.11; महामुनिः । ··· जहाविन्द्रियतन्मात्राजालं खग इवानिलः AnnaU. 3.15; 3.16; पुष्परेणुवहोऽनिलः । परिक्रामन् वने वृक्षानुपैतीव रिरंसया MahāBhā. i. 64.13; दिव्यं पद्मम ···। तदपश्यत पाञ्चाली ···। अनिलेनाहृतम् MahāBhā. iii. 146.7; मम च···। सुग्रीवेणाभवत् प्रीतिरनिलस्याग्निना यथा MahāBhā. iii. 147.26; v. 158.16; न पार्थिवाः सोढुमलं धनंजयं गिरिप्रवोढारमिवानिलं द्रुमाः MahāBhā. vii. 2.12; vii. 66.18; vii. 128.20; viii. 14.11; निषेव्यमाणास्त्वनिलेन योधाः परस्परघ्ना धरणीं निपेतुः MahāBhā. viii. App. I. 14(37); अनिलेनेरितं घोरमुत्तस्थौ पार्थिवं रजः MahāBhā. ix. 11.39; x. 1.60; बन्धुत्वादथवा सख्याच्छलमले ··· पालयत्येव सततम् ··· अनिलः MahāBhā. xii. 150.19; xii. 170.16; पश्य लक्ष्मण दुर्वृत्तान् राक्षसान् ···। मानवास्त्रसमाधूतानिलेन यथा वनान् Rāmā. i. 29.13; ततः स्वेदनुदोऽनिलः ।··· ववौ Rāmā. ii. 85.21; iii. 12.6; vi. 30.13; आदित्यो निष्प्रभश्चासीन्न प्रवाति सुखोऽनिलः Rāmā. vi. 53.44; vii. 26.6; समीरितो वह्निरिवानिलेन । क्रमेण सम्यग् ववृधे कुमारः BuddhaC. 2.20; 13.57; चचाल चित्राभरणाम्बरस्रक् कल्पद्रुमो धूत इवानिलेन Saund. 4.31; 14.49; कर्णश्रवेऽनिले ··· वर्षास्वनध्यायौ ManuSm. 4.102; घर्मानिलरजोऽम्बुघ्नं छत्रधारणमुच्यते CaraS. i. 5.98 (1922 Ed.); i. 6.9; स्पर्शनेऽनिलो विशेषेणोपपद्यते CaraS. i. 8.13; i. 12.8; iii. 3.4; शीतवर्षानिलैर्दग्धे स्निग्धमुष्णं च शस्यते SuśruS. i. 12.38; तेजांस्यनिलमाकाशम् ··· नेक्षेत तर्पिते नेत्रे SuśruS. vi. 18.29; v. 2.29; निर्दिशेत् । वस्त्रावकुण्ठनात् सूर्यं रजोधूमानिलांस्तथा NāṭyaŚā. 25.7; मूत्रपुरीषोत्सर्गं कुर्यात् ।··· न प्रत्यनिलानलेन्द्वर्कस्त्रीगुरुब्राह्मणानां च ViṣṇuSm. 60.22; वितानं चाकाशं व्यजनमनुकूलोऽयमनिलः ŚatTrayī. 190; ŚāntiŚ. 4.8; अन्तःसारं घन तुलयितुं नानिलः शक्ष्यति त्वाम् MeghDū. 20; शब्दायन्ते मधुरमनिलैः कीचकाः पूर्यमाणाः MeghDū. 56; 95; ṚtuSaṁ. 1.8; आत्मच्छायां तरुच्छायां गोसूर्याग्न्यनिलांस्तथा ।··· नाधिमेहेत कदाचन ViṣṇuP. iii. 11.11; v. 1.20; न हन्यते गतिस्तस्य अनिलस्य यथाम्बरे BrahmāṇḍP. i. 25.105; गौरश्वो वसुधानिलः ।··· शुचिः YājñaSm. 1.193; द्विपाशीविषसिंहाग्निजलानिलविवस्वताम् । बलं बलवतां दृष्टमुपायाक्रान्तिनिष्फलम् Tantrākhyā. 42.22; PañcT. 1.135 (145.1); Pañcā. 101.1; ग्रहणं चानिलस्येव चारुदत्तस्य दूषणम् Mṛcch. 9.20; संभाव्यमाना मृदुलानिलेन ।··· प्रत्यागता राजसुता कथंचित् KundaMā. 1.11; 3.9; पुरीम् ··· मणितोरणस्रजाम् । चयं दधानामनिलस्य रंहसा धुतं पताकानुकृतानि बिभ्रतम् । विवेश JānaHa. 9.50; आयाति धाराशिशिरः सप्राभृत इवानिलः DhūrtaViSaṁ. 2.14; अनिन्दितोऽनिलः । शस्यते शशिनि रोहिणीयुते BṛSaṁ. 24.12; 26.15; देहसुखेऽनिले गतः ।··· प्रसभं हन्ति बलानि विद्विषाम् YogYā. 5.17; उपजापः कृतस्तेन तानाकोपवतस्त्वयि । आशु दीपयितात्पोऽपि साग्नीनेधानिवानिलः ŚiśuVa. 2.99; 6.52; 9.4; यः ···। चूर्णयेद् वा धराधीशं स्थापयेद् वानिलं

स्थिरम् PadmP.(Ra.) 6.420; जङ्गमोद्भवम् ··· जङ्गमं द्रव्यमाहुः। अद्रव्यं पुनरुपवासानिल° ··· °स्वप्नजागरणसंवाहनादि AṣṭāSaṁ. i. 74.10 (1.12); हीयते रविः। मेघवृष्ट्यनिलैः शीतैः शान्ततापे महीतले AṣṭāHṛ. i. 3.6; i. 7.75; तीव्रातपोपहतपान्थजनान् निदाघे प्रीणाति पद्मसरसः सरसोऽनिलोऽपि KalyāMaSt. 7; विश्वंभरा भोगिना मुक्ता [येन चिरं] निजेव वनिता ···। तेन[एदमनि]लविद्यु[च्चञ्चल]मवलोक्य जीवितमसारम्[।*] क्षितिदानप[र]मपुण्य[:*] प्रवर्त्तितो ब्रह्मदायोऽयम् EI. xiii. 280.21; xiv. 126.39; x. 87.35; xxii. 184.34; iii. 108.41; vi. 245.38; xxiii. 220.38; xxi. 143.41; vi. 30.14; xviii. 249.56; मलयवनजन्मायमनिलः ··· प्रसङ्गादङ्गानि द्विगुणपुलकस्रञ्जि तनुते AnarghaRā. 7.101; पश्यतो युधि तद्दंहो गरुडानिलभास्वताम्। मन्थरत्वं गतस्तत्र कस्य चेतसि नास्फुरत HarVi. 43.366; अनिलेन विना मेघो यथाकाशे न वेष्टते KulārT. 3.51; आज्ञादाक्ष्याद् दाक्षिणात्ये क्षितीशे प्रह्वीभूते शाखिनीवानिलेन।··· शास्ता ··· गाम् ··· उज्जगार Kapphiṇā. 20.1; आविष्कृतकोपशिखानिर्दग्धारीन्धनो विनाप्यनिलात्[।*] अज्वाळत(तो)ऽपि यस्य प्रतापवह्निर्मुहुर्ज्वळति EI. vi. 31.3; वायुदेशं तथा तेजो वियद्देशोऽनिलोऽखिलः BṛĀraUBhVā. iv. 2.24; शीतपानाशनस्थानरजोधूमातपानिलैः।··· हिक्का श्वासश्च कासश्च नृणां समुपजायते RugVi. 12.1; 69.29; अथागम्यमपश्याम चन्द्रसूर्यानलानिलैः। माधवीगहनं वेश्म BṛKathāŚloSaṁ. 9.43; 12.25; 20.18; एते च प्रबलानिलाश्रयवशाच्छीर्यच्छिखाः सर्वतः YaśasCam. i. 116.4; i. 329.3; i. 531.4; ii. 397.9; न धूयमानो भजति ध्वजः स्थितिं यथानिलैर्देवकुलोपरि स्थितः SubhāRaSaṁ. 132; बलेन यः स्वयमनिलोऽपि नानिलः ··· अभवत् RāghPāṇ.(Dha.) 2.29; EI. xi. 100.8; xx. 101.9. RāghPāṇ.(Dha.) 7.29; 12.41; यथा नभसि मेघौघो रेणुर्वा पार्थिवोऽनिले। एवं द्रष्टरि दृश्यत्वमारोपितमबुद्धिभिः BhāgP. i. 3.31; ii. 10.43; iii. 17.13; यथा मदो नरस्त्रीणां यथा वा माधवोऽनिलः। अनुप्रविष्टः क्षोभाय तथासौ योगमूर्तिमान् KūrmaP. 42.3 (1.4); शुक्रः शंभूदरे स्थितः। छिद्रान्वेषी भ्रमन् सोऽथ विनिःकेतो यथानिलः SkandP. iv. 16.72; iv. 20.81; ViṣṇuDhaP. iii 8.15; अयमाधूतकह्लारकलिकः प्रेषितोऽनिलः NavaSāC. 2.69; 18.45; विषं लग्नम् ···। उन्मत्तकरवीरार्कस्थलभूमिजलानिले BhaviP. 775A.24 (iv. 118.33); इत्येवं वदतस्तस्य ववौ घोरतरोऽनिलः AdhyāRā. i. 7.4; व्यवहाराजनभ्रमः। धुनोतीदं चलं चेतो रजोराशिमिवानिलः YogVā. i. 29.18; iii. 21.51; iv. 28.2; अम्भः ···। नीतं न वानिलैः शोषं तत्र तत्राब्धयोऽभवन् SamarāSū. 4.22; 6.9; 10.66; 48.112; तरङ्गमालान्तरगोचरोऽनिलः SaraKaṇṭhā. 605.9; EI. vi. 354.49; ववुः ···। सुदृशां सुरतक्लान्ति विच्छेदसुहृदोऽनिलाः RāmāMañ. 236.2; यत्र···वहन्त्यनिलाः KalāVi. 1.5; पश्चान्म्लानवपुर्विलोलशिथिलः पद्मः प्रकीर्णोऽनिलैः DarpDa. 4.73; यदसमसि(शि)बिरान्तर्भक्तगंधेभदानप्रसरदनिलसु(शु)ष्यत्स्रोतसो दिग्गजेन्द्राः EI. xxv. 58.32; रसिको हि वहेत् काव्यं पुष्पामोदमिवानिलः KathāsaSāg. i. 8.10; किं लोलमनिलान्मनः DaśāvaC. 8.536; दोर्दण्डानां प्रकामप्रथिमभिरनिलैर्दूरमुत्सारितासु EI. i. 254.2; दूतागमनकाले तु यस्मिन् पार्श्वेऽनिलश्चरेत्। तत्पार्श्वे तु भवेद् दंशः ĪśānŚiPa. i. 39.66; अनिलेनाहता वीणा यादृङ् नादं विमुञ्चति MālinīT. 14.42; शीतोष्णानिलवर्षाणि सर्वाणि सहते भृशम् Hastyāyur. 614.5 (4.5); सगन्धसारादिकृताङ्गभूष[:प्र]यात्युदीचीं दयितामिवानिलः SubhāRaK. 34.7; रजसां परिक्षेप्यनिलः ··· अभूत DvyāśraKā. 12.37; 16.79; विनीत्या किमु धूर्जटेः। दूराद् रथमृगं त्यक्त्वा यं मृदुः सेवतेऽनिलः ŚrīKaC. 4.18; 1.16; 8.6; वासगृहे ···। प्रेयानिव लगन्नङ्गे खेचरीणां मुदेऽनिलः PariPar. 1.21; संजग्राह सः ··· नरान्।··· सुमनःस्तोमान् पादपेभ्य इवानिलः RājTa.(Ka.) 4.245; स्वर्गंगानिललोलितध्वजपटं शुभ्राभमभ्रंलिहम् EI. ii. 279.21; तडागे कमलकलिकाग्रम् ···। मन्दं मन्दं चलितमनिलेनाहतं हस्तयुग्मे BījGa. 7.112; Līlā. 153; उत्ताला: कांस्यतालानि केचिदास्फालयन् मिथः। पर्याकुलध्वनिस्रोतःकल्लोलाननिला इव TriṣaŚaPuC. i. 2.507; i. 4.392; i. 6.69; i. 6.260; हन्ति (दोषान्) ताँल्लग्नगो जीवो मेघसंघमिवानिलः NāraS. 29.109; VasiS. 32.122; स्पर्शसौख्यमनिलेन लम्भिताः कामिनेव वनराजयोषितः RāghPāṇ.(Ka.) 5.64; 5.67; मञ्जरी वञ्जुलस्य। प्रतिपदमुपदिष्टा दक्षिणेनानिलेन PrasaRā. 2.3; PṛthvīVi. 3.36; विचक्षणो विचरति श्रीखंडशैलानिलः EI. viii. 106.26; viii. 116.77; iii. 37.17; विचक्रेऽथानिलं स्वर्गी झञ्झावातभयङ्करम् MalliC. 5.42; मित्रीयति मुखं चन्द्रः पद्मीयत्यनिलो मुखे KāvyKaVṛ. 108.15 (4.1); 110.2 (4.1); ब्रुवाणस्यैव तस्यैवं भ्रान्त्वाभूदुत्तरोऽनिलः PārśvC. 2.154; कुमारेण स्वयं सोऽथाश्वासितः सलिलानिलैः SamarāSaṁ. 7.467; शतह्रदानां लोलत्वं शस्त्राणां चातितीक्ष्णताम्। गरुडानिलयोः शैघ्र्यमनुगच्छन्ति योषितः SūktiRa. 54.3; भूयोऽपि भूयान्मम। तद्वापीषु पयस्तदीयमुकुरे ज्योतिस्तदीयालयव्योम्नि व्योम तदीयवर्त्मनि धरा तत्तालवृन्तेऽनिलः ŚārṅgaPa. 3428; Subhāṣi. 1355; ŚārṅgaPa. 3915; Subhāṣi. 1794; कुर्यात् सेचनं व्यजनानिलैः RaseCiu. 9.37 (125.11); आवेगः संभ्रमस्तत्र ···। गजादेः स्तम्भकम्पादि, पांस्वाद्याकुलतानिलात् SāhiDa. 147.5; 400.8; आनर्तिताग्रान् मृदुलानिलेन।··· उद्यानतरूनपश्यत् Nalābhyu. 1.46; प्रातः ···। उन्निद्रः सन् व्रज सेव्यमानः ··· अनिलेन HaṁsDū.(Vā.) 18; 108; तासां (तरुणीनाम्) भ्रातस्तरणिकिरणस्पर्शतः कर्शितानां मुक्तास्थूलश्रमजलकणान् ···। पक्षोत्थेन स्फुटमपनयन् कोमलेनानिलेन प्राप्नोषि त्वम् अराङ्गान् MayūSaṁ. 1.34; कृत्वानिलं व्रततिलास्यविधानदक्षम्। ··· प्राप्तो वसन्तऋतुचारणचक्रवर्ती RājTa.(Śrī.) 1(4).46; तदा चास्य मुखाद् गन्धः प्रससार मदोद्भवः। अङ्गादन्यप्रियाश्लेषसंशीत्वर्या इवानिलः HammīMaKā. 13.91; यद्यपि जलधेरुदकं यद्यपि वा प्रेरकोऽनिलस्तत्र। तदपि पिपासाकुलितः प्रतीक्षते चातको मेघम् PraboSu. 87; आचूषणं चाक्षिनिमीलनं च घ्राणं तथा भूद्रुमखानिलानाम्।··· तृष्णाभिभूतस्य गजस्य चिह्नम् MātaLī. 11.45; कच्चित् प्रौढानिलपरिचयाद् विच्युतो यूथिकायाः संसक्तोऽभून्न बत विधिना तेषु किं केतकेषु BhramDū. 10; अन्तेवासिन आजवं श्रुतगतीनध्यापयन्तोऽनिलान् SūktiSu. 125; यद्भङ्गेषु भवत्सु पूर्वमनिलेनैवाद्रिराकम्पितः NīlaVi. 122.10; अनलेनानिले सख्यं मुख्यं संभाव्य ··· दंदह्यते वनम् ParamāKā. 93.65; दूरस्थित्यात्र ग्रहर्क्षानिलानां भूस्थैः सम्यग् गोलकस्य स्थितिर्न SiddhāTaVi. 46.24; शीतस्पर्शप्रेष्ठतां चानिलानां हृत्वा देवि क त्वमन्तर्गतासि Ragh. 10.33; 11.4. निर्वाणाप्यनिलेन दीपकलिका सद्यः स्वयं दीप्यते MataKeC. 72; मुखेन बाह्यमनिलमन्तराकृष्य संस्तभ्य NityoNi. 148.26: यत्रावाति धुताम्बुजा जनकजानिःश्वासरम्योऽनिलः JānaPa. 1.34; निःश्वासेन तिरस्करोति कमलामोदान्वितान् यानिलान्। सा ··· कांचिद्दशां नीयते PuṣpBāVi. 20; राजानिलाहितस्निग्धवृष्टिवह्निभ्य एव च। उत्पातादथ वा नाशादुत्पत्तिस्तस्य (आवेगस्य) दृश्यते SāhiSā. 5.38; अलसो मधुरसपानादहरारम्भे परिभ्रमत्यनिलः ŚṛṅgāSar. 22; प्रालेयस्य तथानिलोऽपि मलयात् कोष्णः समं खण्डिता Manmatho. 4.4 (643.5); 2.23 (436.4); **2Bi** vital air, breath (inhaled or exhaled) आस्यनासिकयोर्मध्ये नाभिमध्ये तथा हृदि। प्राणसंज्ञोऽनिलो नित्यं वर्तते मुनिसत्तम JābālaDaU. 4.26; एवमभ्यसतस्तस्य जितो वायुर्भवेद्ध्रुवम्।··· उत्थानं च शरीरस्य चिह्नमेतज्जितेऽनिले JābālaDaU. 6.44; नासाभ्यां वायुमाकृष्य ···। पूरयेदनिलं विद्वानापादतलमस्तकम् JābālaDaU. 7.11; प्राणायामक्रमं वक्ष्ये ··· पूरितं रेचयेत्पश्चान्मकारेणानिलं बुधः।··· मकारं तु स्मरन्पश्चाद्रेचयेदिडयानिलम् JābālaDaU. 6.5; 6.9; देहस्थमनिलं देहसमुद्भूतेन वह्निना। न्यूनं समं वा योगेन कुर्वन्ब्रह्मविदिष्यते TriBrU. 55. वारंवारमपानमूर्ध्वमनिलं प्रोच्चारयन्पूरितं मुञ्चन्प्राणमुपैति बोधमतुलं शक्तिप्रभावान्नरः DhyānBiU. 69; YogCūU. 40; HaṭPra. 1.48 (comm. अपानमनिलमपानवायुम्); जिह्वया वायुमाकृष्य पूर्ववत्कुम्भकादनु। शनैस्तु घ्राणरन्ध्राभ्यां रेचयेदनिलं सुधीः YogKuU. 1.30; 1.37; स्वेनानिलेन संयुक्तं रेचयेत्तीर्थमध्यतः JayāS. 9.48; प्राणाख्यमनिलं वश्यमभ्यासात्कुरुते तु यत् प्राणायामस्स विज्ञेयस्सबीजोऽबीज एव च ViṣṇuP. vi. 7.40; मुनिः ··· स्वपार्ष्णिनापीड्य गुदं ततोऽनिलं स्थानेषु षट्सून्नमयेज्जितक्लमः BhāgP. ii. 2.19; (सा) आस्यान्तरालनासान्तरनिःसृतेन तनीयसानिलेन ··· कानिचिदेतान्यक्षराणि ··· असृजत् DaśKuC. 121.19; सिद्धये धारणादीनां वृत्तीनामनिलस्य च। सगर्भं कुम्भकं विद्वानातिष्ठेत् MṛgendraT. iii. 1.33; मुरारेः प्राणाख्यस्यानिलस्य प्रसरणसरणि प्राणदानाय नः स्यात् ViṣṇuPādāSt. 39; अरविन्दमकरन्दामोदसंवादिमन्दस्यन्दमानाश्वासानिलासरालम् YaśasCam. i. 525.4; i. 604.5; i. 619.9; अतोऽनिलं निरुन्धीत चित्तस्य स्थैर्यहेतवे SkandP. iv. 41.58; ततः स दशमे मासि नवमे चानिलैर्बलात्। निःसारितः ··· योनिमार्गेण संकटात् ĀdiP. 7.48; अनिलेऽर्कप्रवेशे च भोक्तव्यं योगिभिः सदा। वायौ प्रविष्टे शशिनि शयनं साधकोत्तमैः ŚivS. 3.43; अमृतगते त्वथ वायौ सुप्तजनस्यानिलं पिबेत् सजपः ĪśānŚiPa. i. 19.80; उत्तानसमासीनो रेचयित्वानिलं शनैः।··· पूरयेत् YogŚā. 5.27; 5.60; वधूजनस्य सरलैः स्वा(श्वा)सानिलैः सों(शो)कजैरुष्णोष्णैः EI. xiv. 299.20; viii. 114.70; अनिल निखिलविश्वं प्राणिति त्वत्प्रयुक्तम् ŚārṅgaPa. 1200; त्वत्समाधिविजये तु यः पुनः ···। योगवश्यमनिलं षडाश्रयैरुन्नयत्यज सुषुम्णया शनैः Nārāy. ii. 4.9; **2Bii** life-breath as *prāṇa* अवकाशविशेषेण कथं वर्तयतेऽनिलः MahāBhā. iii. 203.13; (संततं) कर्णमूलाभ्यां धमनीनां शतं शतम्। तासु नित्योऽनिलस्तिष्ठन्नग्नीषोमौ बिभर्त्यधि KāśyaS. 78A.2; यथा नाडीषु मेदस्थं प्रवहत्यनिलं द्विज। नाभ्यारासु स्थिरं तावत्तेजः ··· दुस्सहम् PauṣkS. 8.177; **2Biii** life-breath as *apāna* उष्णोदकोपचारी स्याद्ब्रह्मचारी क्षपाशयः। शकृन्मूत्रानिलोद्गारानुदीर्णांश्च न धारयेत् CaraS. i. 13.62; सशब्दमनिलं हस्तभ्रूनेत्रोत्क्षेपवादिताम् (त्यजेत्) AṣṭāSaṁ. i. 13.4 (1.3); स्वयमपि च शल्यमश्रुक्षवथुकासोद्गारमूत्रपुरीषानिलैर्नयनादिभ्योऽङ्गावयवेभ्यः पतति AṣṭāSaṁ. i. 183.16 (1.37); **2Biv** (du.) life-breath as both *prāṇa* and *apāna* कृत्वा समानावनिलौ जितासना सोदानमुत्थाप्य च नाभिचक्रतः BhāgP. iv. 4.25; **2Bv** one of the fourteen vital winds in the body वायवो नाडिमध्यस्थाः ··· चतुर्दश ··· श्वेतः कृष्णस्तथानिलः LiṅgaP. i. 86.83; **3A** wind as one of the five elements पृथ्व्यप्तेजोऽनिलखे समुत्थिते पञ्चात्मके योगगुणे प्रवृत्ते। न तस्य रोगः ··· प्राप्तस्य योगाग्निमयं शरीरम् ŚvetāU. 2.12; 6.2; वेदैरनेकैरहमेव वेद्यः ···। न भूमिरापः ··· न चानिलो मेऽस्ति KaivaU. 23; त्वं भूमिरापोऽनलोऽनिलः GaṇU. 570.19; वह्नौ चानिलमारोप्य रेफाक्षरसमुज्ज्वलम् YogaU[1]. 92; समानतामनिले चाम्बरे च मत्वागस्त्योऽविपरिहारं तदेव ṚPrāti. 1.2; संनिवेशयेत् ··· चेष्टनस्पर्शनेऽनिलम् ManuSm. 12.120;

पृथ्व्यप्तेजोऽनिलाकाशं शरीरं भूतपञ्चकम् JayaS. 10.15; PāraS. 3.140; जला-
निलानलाकाशैस्ततो भूतादिना वहिः। वृतमण्डम् MārkP. 45.67; AgniP. 120.13;
PadmP. v. 2.107; भूजलशिख्यनिलाम्बरसुरनररक्षःपिशाचकतिरश्चाम्। सत्त्वेन भवति
पुरुष: BṛSaṁ. 68.108; क्ष्माभोऽग्निक्ष्माम्बुतेजःखवाय्वग्न्यनिलगोऽनिलैः AṣṭāHṛ. i.
10.1; भार्गो मेघानिलाभ्यां तु यमं सोदरमव्ययम् VṛGautaSm. 501.16(1); वायेग्नी
भूमिपवनौ वारिक्ष्मे अनलानिलौ MṛgendraT. iii. 1.43; चतुरधिकपञ्चाशदनिले ···
ये मयूखा: SaundL. 14; शब्दस्पर्शगुणोऽनिलः SarvaVeSāSaṁ. 409; क्षितिजल-
दहनानिलाम्बराणां जनिमनुमाय विभक्ततावलेन ··· समीक्ष्यते समस्तम् SaṁkṣeŚā.
1.496 (i. 357.17); आकाशानिलयोरचाक्षुषत्वात् PrakaPañ. 320.12; वह्नेर्वारि
ततोऽनिलः सुरनजं निम्बाद्भवेज्जातुचिन्नो वाक्यं महितं सतां हतमनेरुत्पद्यते दुर्जनात्
SubhāRaSaṁ. 442; नभसोऽथ विकुर्वाणादभूत् स्पर्शगुणोऽनिलः BhāgP. ii. 5.26;
iii. 5.33; अहंकाराच्छब्दमात्रमाकाशमभवत्ततः। स्पर्शमात्रोऽनिलस्तस्मात् AgniP.
17.4; सत्यस्वरूपोऽसि तथानिलेष्वपि VarāP. 25.22; यथा पयः क्षीरे वियद्व्योम्न्य-
निले यथानिलः AdhyāRā. vii. 5.56; इयं प्रविसृता सृष्टिः स्पन्दसृष्टिरिवानिलात्
YogVā. iii. 3.15; आकाशमनिलस्तोयं तेजः पृथ्वी च तान्यपि। क्रमेण पञ्चभूतानि
कीर्तितानि मनीषिभिः RājNi. 402.8; PratyabhiHṛ. 198.19 (Adyar Library
Ed. 1938); तस्य बीजं चतुर्धा स्यात् क्षितिरापोऽनलोऽनिलः SamarāSū. 31.5;
अनिलदहनपृथ्व्यो वारि चाप्यत्र याद्यास्त्रिगुणगगनवर्णाः शादयोऽन्त्यस्तु रागः Īśān-
ŚiPa. i. 3.16; i. 15.2; ii. 1.105; महीसलिलपावकानिलवियन्ति गर्वो महान्
PañcaRā.(Nā.) iii. 4.1; कल्पादौ किल केवलं खमखिलं ध्वांतावनद्धं ध्रुवं शून्यं
वीक्ष्य सिसृक्षतो जगदभूद्ध[द्रा]दमुद्रोऽनिलः EI. i. 140.4; एकेन्द्रियोऽपि यन्मुञ्च-
त्यनिल. प्रतिकूलताम् Vitarā. 4.12 = TriṣaŚaPuC. ii. 3.429; यदूर्ध्वं वाति
नानिलः YogŚā. 4.97; स्पर्शज्ञानहेतुस्त्वगिन्द्रियं अनिलो बाह्यः ManvaVi.
1538.19 (*on* 12.120); मेदस्यपां भुवश्चास्थ्नि पृथिव्यनिलतेजसाम् BhāvPra.
(Bhā.) 3.207; तस्य च क्षितिपयोमहोऽनिलव्योमहत्प्रकृतिसप्तकावृतीः Nārāy. ii.
4.14; **3B** wind as the only means of subsistence व्रजेत् ··· आ
निपाताच्छरीरस्य युक्तो वार्यनिलाशनः ManuSm. 6.31; तप्तकृच्छ्रं चरन्विप्रो
जलक्षीरघृतानिलान् ··· पिबेदुष्णान्सकृत्स्नायी समाहितः ManuSm. 11.214;
SkandP. iv. 96.62; प्राणानामनिलेन वृत्तिरुचिता सत्कल्पवृक्षे वने Śāk. 7.12;
SaraKaṇṭhā. 77.18; वेगवत्यपि ··· कल्पिताहारकर्तव्या फलमूलजलानिलैः Bṛ-
KathāŚloSaṁ. 14.63; यत्र केसरिशार्दूलशिखण्डिभुजगादयः। व्रतयन्ति दयावन्तः
पर्णपुष्पजलानिलान् BṛKathāŚloSaṁ. 18.513; पातुमनिलमुद्यतस्य कस्यचिन्महाहे-
रुद्गमनशंसी सागरोद्देशस्तटमिव पुनस्तरङ्गैरुल्लसद्भिरुद्भाव्यते TilaMañ. 146.2; ग्रसतेऽ-
विरतं भूतजालं सर्प इवानिलम्। कृतान्तः YogVā. i. 26.6; सकृद्विकसितास्येन गृही-
त्वेवातपानिलान्। पश्चात्त्यजन्तीं हृदये मे न मान्तीत्यनारतम् YogVā. iii. 74.3;
आशरीरपातादकुटिलं जलमनिलं वा भक्षयन्समाहितो व्रजेत् Aparā. 536.20 (*on*
1.253); काकचञ्चूपुटाकृतिना मुखेन संचोष्यानिलम् ··· पुनरनिलमापूर्य तेन मूले
च्चिदग्नीमुत्थाप्य ParaśuKS. 8.10 (240.22); वीरस्य यस्य समरेऽधि करं कृपाणी-
मुत्कं चुकामरिभटानिलबद्धतृष्णां। दृष्ट्वा भुजंगयुवतीमिव वैरिवर्गास्त्रासात्समुद्रमपि गोः
पदतामनैषुः EI. xxi. 282.10; स्नातुमम्बु न कुतश्चन लभ्यं पातुमस्ति न कथाप्य
निलस्य Gaṅgāva. 2.55; **3C** wind as a substance (one of the
nine *dravyas*) क्षितिजलज्योतिरनिलमनसां क्रियावत्त्वमूर्तत्वपरत्वापरत्ववेगवत्त्वानि
PadārthaSaṁ. 21.21; पृथिव्यनिलाभ्यामगन्धमरसं चारूपं च वायोरगन्धरसरूपत्वात्
NyāyVār. 374.7 (*on* iii. 1.28); तत्र द्रव्यं नवधा भूजलतेजोनिलान्तरिक्षाणि
ṢaḍdarSa.(Ha.) 61; ṢaḍdarSa.(Rā.) 117; चतुर्णां पृथिव्युदकानलानिलानां
द्रव्यारम्भकत्वं द्रव्यं प्रति समवायिकारणभाव: NyāyKa. 24.9; भूमिरापो
ज्योतिरनिलः ··· प्राहुर्द्रव्याणि TārkiRa. 132.7; हेतुग्राहकबाधितं जलानिलावुष्णौ
पृथिवीतो विपरीतस्पर्शवत्त्वात् तेजोवदिति प्रत्यक्षेण TattvCin. ii(1). 981.2;
खानिलाग्निजलोर्व्यण्डलोकप्राणिशिलादिकाः विकाराः PañcDa. 13.91; Sarva-
DaKau. 9.6; यदि पृथिवीजलाभ्यामारम्भः स्यात् तदा ··· पृथिव्यनिलाभ्याम-
गन्धमरसमरूपमस्पर्शं च स्यादित्याद्यूह्यम् Upask. 210.13 (*on* iv. 2.2);
4A mystic letter *y* अनलोऽनन्तगोऽनिलः RāmPūTāU. 9.9 (ASS. Ed.
comm. अनिलो यकारः); अग्निः संवर्तकादित्यरानिलौषष्ठबिन्दुमत् ŚāraTi. 19.55;
24.10; सूर्यसोमानिलान् हित्वा LakṣmīT. 30.19 (comm. हकारं सकारं यकारं
च वर्जयित्वेत्यर्थः); **4B** mystic letter *a* अः कृष्णः ··· सोमोऽनिलोऽनलः
EkārthaNā. 1.2; **4C** mystic letter *u* उगौरीपतिः ···। नारदोऽर्कोऽनिलः
पाशी मार्कण्डेयोऽथ रावणः EkārthaNā. 1.6; **4D** mystic letter *ḍh*
वायुबीजम् अनिलं च समीरणं मरुत् तथा।··· ढकारस्य मया ख्यातम् UddhāK.
5.37; **4E** group of letters *a, ā, k, c, ṭ, t, p, y, s* वाय्वग्निभूजलाकाशाः
पञ्चाशल्लिपयः क्रमात्।··· महीसलिलयोर्मित्रमनिलानलयोरपि KulārT. 15.96; **5**
one of the three humours of the body (usually in the disturbed state)
स विव्यथेऽत्यर्थमरिप्रहारितो यथातुरः पित्तकफानिलव्रणैः MahāBhā. viii. 66.34;
यथा भिषक् पित्तकफानिलानां य एव कोपं समुपैति दोषः। शमाय तस्यैव विधिं विधत्ते
Saund. 16.69; स्नेहपूर्वं प्रयुक्तेन स्वेदेनावर्जितेऽनिले। पुरीषमूत्ररेतांसि न सज्जन्ति
कथंचन CaraS. i. 14.4; i. 7.39; यदा अनिलं प्रकृतिगं पित्तं कफपरिक्षये। संरुणद्धि
तदा दाहः शूलं चास्योपजायते CaraS. i. 17.48 (1922 Ed.); i. 19.17 (1922
Ed.); i. 27.65; i. 27.71; यः स्यादनुबलो धातुः स्नेहवध्यः स चानिलः CaraS. vi.
3.217 (1941 Ed.); जिह्वानिलेन स्फुटिता प्रसुप्ता भवेच्च शाकच्छदनप्रकाशा SuśruS.
ii. 16.37; कर्णेऽवस्थानिलो हन्ति तथा व्याधिरनिर्हृतः BhelaS. 24.16 (1.14);
9.8 (1.6); **अनिलाद्रोगाः** संभवन्ति ज्वरादयः HārīS. iii. 2.183; iii. 3.84;
कटीस्कन्धातिधरणात् पित्तं क्रुद्धं कफानिलौ ··· बस्तिं दूषयन्ति KāśyaS. 120A.4;
16B.32; 161A.17; ओजो हि दग्धं ज्वलनानिलाभ्याम् KāśyaS. 203A.27;
205A.42; 249A.11; तत्र रूक्षो लघुः शीतः खरः सूक्ष्मश्चलोऽनिलः AṣṭāSaṁ.
i. 2.21(1.1); i. 69.20 (1.11); i. 78.21 (1.12); हिध्माध्मानानिलश्लेष्मसद्यः-
शुद्धे नवज्वरे AṣṭāHṛ. i. 5.17; i. 1.41; i. 5.49; i. 6.73; i. 6.166; तत्र
शूलभ्रमानाहकम्पस्तम्भादयोऽनिलात् AṣṭāHṛ. i. 8.8; i. 8.26; i. 10.8; i. 11.5;
लिङ्गं क्षीणेऽनिलेऽङ्गस्य सादोऽल्पं भाषिते हितम् AṣṭāHṛ. i. 11.15; i. 14.7;
अथाग्निरत्रापि निरुच्यते त्रिधा। विकारदोषैः ··· गुणोऽपि मन्दानिलपित्तसत्कफैः Kalvā-
Kā. 2.12; 9.101; यस्य ··· मन्यागतो वाप्यनिलोऽन्यतो वा। कुर्याद्रुजं वै भ्रुवि
लोचने च RugVi. 59.18; 2.45; 17.19; स्थौल्यं करोति हरतेऽनिलमेतदेकम् ··· दधि
YaśasCam. i. 517.9; AgniP. 214.10; (अग्निघृतम्) ग्रन्थ्यर्बुदापचीकासकफ-
मेदोऽनिलानपि। नाशयेत् SiddhYo. 6.46; 6.55; 10.79; गतेषु दोषेषु ··· गतेऽनिले
चाप्यनुलोमभावं सम्यग्विरिक्तं मनुजं व्यवस्येत् SiddhYo. 74.20; 76.8; 81.61;
तेषु क्रमादमी दोषाः कफपित्तानिलाः स्थिताः RājNi. 414.3; कृमिः ··· न जायते।
कफपित्तानिलाश्चैव साधकस्य कलेवरे ŚivS. 3.53; ततः श्लेष्मानिलौ तत्र शीतलं कुरुतो
गजम् Hastyāyur. 73.18 (1.9); 278.9(2.55); अनिलेनाथ पित्तेन श्लेष्मणा चापि
वाजिनः। अतीसारः ··· जायते AśvaVai. 42.1; (जीवनीयगणः) रक्तपित्तं क्षयं
शोषं ज्वरदाहानिलान् जयेत् ŚārṅgaS. ii. 6.19; स्तम्भस्सर्वेषु गात्रेषु भवेदुत्कर्ण-
केऽनिलात् Mānaso. ii. 6.612; निर्मूलिनी पित्तकफानिलानाम्।··· हरीतकी स्यात्
BhāvPra.(Bhā.) 6(2).31; 6(2).93; 6(2).104; 6(2).213; कुन्दुरुः ··· हरेत्।
ज्वरस्वेदग्रहालक्ष्मीमुखरोगकफानिलान् BhāvPra.(Bhā.) 6(3).51; 6(3).113;
6(3).114; 6(4).136; 6(4).208; (रसचूडामणिम्) अनिले तथा। प्रसूतिवाते
सामे वा सानुपानैः प्रयोजयेत् RaseCin. 9.37 (125.14); शीतोदनम् ··· श्वासप्रसेका
निलविड्विबन्धान्। कुर्यात् BhojanKu. 27.6; 73.23; 110.25; 111.20; 112.15;
पिप्पली।··· अनिलश्लेष्मकासश्वासापहा BhojanKu. 116.13; 130.13; 151.6;
6 north-west direction महेन्द्रमनिले तद्वदादित्यं च तथोत्तरे। शान्तमीशान-
भागे तु नमस्कारेण विन्यसेत् MatsyaP. 97.7; वरुणानिलयोर्मध्ये प्राकाम्यं कमले
न्यसेत् LiṅgaP. ii. 27.57, 58; कुमारानिलयोर्मध्ये विमानं पद्मकान्तकम् MānaSā.
App. 419B.19; अग्निरक्षोऽनिलेशानकोणगानां यथाक्रमम्। एकद्वित्रिचतुर्थाख्या
हलकानां प्रकल्पयेत् SamarāSū. 24.4; राक्षसानिलयोः शाले कुर्यादाखण्डला भवेत्
SamarāSū. 69.105; षडेने गणेशाः प्रियालिङ्गिताः स्युः सुरेशाम्बुपाग्नीशरक्षोऽनिला-
नाम्। दलेष्वर्चनीयाः ĪśānŚiPa. i. 15.46; तैलविक्रयिणां सौम्ये तक्ष्णां वाप्यनिलेऽनले
ĪśānŚiPa. ii. 25.76; ŚilpaRa. i. 5.73; त्वक्कगायाद्यमनिले चैशे स्याच्चन्दनादिकम्
ĪśānŚiPa. ii. 45.32; राक्षसाम्बुपयोर्मध्ये विद्याभवनमन्दिरम्। तोयेशानिलयोर्मध्ये
सदनं रोदनं ततः VasiS. 39.169; ईशेऽग्नावनिलेऽथ ··· अर्चयेत् TantrSa. 3.54;
जुहुयादनिले देवीं पीठपूजनपूर्वकम् BṛBrahmaS. i. 11.49; **7** constellation
Svāti presided over by the wind-god प्रवदन्ति ···। मूलत्रिनेत्रानिलवारुणानि
भान्युग्रजातेः प्रभविष्णुतायाम् BṛSaṁ. 15.29; YogYā. 9.6; श्रवणात् त्रयमा-
दित्यानिले च चरकर्मणि हितानि BṛSaṁ. 98.11; विवर्जयेत् ··· गमने जयेप्सुः।
पूर्वार्धमाग्नेयमघानिलानाम् YogYā. 5.3; भरणी त्रीणि पूर्वाणि आर्द्राश्लेषा-
मघानिलाः। वह्निज्येष्ठाविशाखासु स्वामिनो नोपतिष्ठते AgniP. 121.35; तिष्यप्रजे-
शादितिसोमविष्णुब्रह्मेन्द्रपूषानिलनैर्ऋतानि।··· उदितान्युडूनां दीक्षाभिषेकेष्वनवग्रहाणि
ĪśānŚiPa. ii. 11.3; याम्यरौद्रानिलाहिषु। बीजस्य वपनं कृत्वा बीजमाप्नोति मानवः
KṛṣiPa. 171; अनिलं वायुनक्षत्रम् GaṇiNā. 10; मध्यानि कष्टान्यनिलानलेशद्विदैव-
चित्राहिमघान्तकानि VasiS. 37.26; **8** a type of sword वराभोऽनिल एरण्ड-
बीजाभपुलकावलिः Vaija. 117.161; **9** territory or world of the wind-god
इयमर्चिः ··· षडुदङ्मासमानिलार्कचन्द्रान् ··· °लोकान् क्रमशोऽतीत्य परं पदं प्रपेदे
ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 14.45; **10** a chemical (*rasa* or medicine) अनिलः
शोथपाण्डुघनपङ्कशोषकः RaseCin. 9.94 (155.6) [Kośas give the follow-
ing as synonyms of *anila* — *agnisakha*, Vaija. 12.47; *agnisārathi*,
ŚabdaRa. (Vā.) 248; *aṅkati*, KośaKaTa. 1.516; *ajira*, KalpaK.
380.4; *añcati*, KośaKaTa. 1.516; *ahikānta*, AbhidhāCin. 1106;
ParaNā. 879; *ādhya*, KośaKaTa. 1.516; *ātman*, KalpaK. 380.4; *ātma-
yoni*, Vaija. 266.16; *āvalīra*, KalpaK. 380.4; *āśuga*, AmaK. 123;
Vaija. 12.47; AbhidhāCin. 1106; ŚabdaRa. (Vā.) 248; ParaNā.
879; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *oṅkati*, Vaija. 12.47;
ka, KalpaK. 380.4; *kampalakṣman*, KośaKaTa. 1.516; *kampāka*,
ParaNā. 879; *kampāṅka*, AbhidhāCin. 1106; *kartṛ*, DhanvNi.

262.15; *kātra* (?), AṣṭāNi. 35.15; *kṣipaṇu*, KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *khaśvāsa*, KalpaK. 380.4; *gandhavaha*, AmaK. 123; AbhidhāRaMā. 1.75; Vaija. 12.47; AbhidhāCin. 1106; ŚabdaRa. (Vā.) 248; ParaNā. 879; AbhidhāMañ. 177.5; ŚabdaRa. (Su.) 4.117; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *gandhavāha*, AmaK. 123; Vaija. 12.47; NāmMā. 62; ŚabdaRa. (Vā.) 248; ŚabdaRa. (Su.) 4.117; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *gandhavāhin*, ŚabdaRa.(Su.) 4.117; *cañcala*, KalpaK. 380.4; *capala*, KalpaK. 380.4; *caraṇyu*, NāmMā. 62; *cala*, Vaija. 12.47; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *jagata*, Vaija. 12.47; *jagatprāṇa*, AmaK. 123; AbhidhāRaMā. 1.75; Vaija. 12.47; AbhidhāCin. 1106 ŚabdaRa. (Vā.) 248; ParaNā. 879; ŚabdaRa.(Su.) 4.117; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *jagadbala*, KalpaK. 380.4; *jalakāntāra*, KalpaK. 380.4; *javana*, NāmMā. 62; *daityadeva*, Vaija. 12.47; AbhidhāCin. 1106; ParaNā. 879; ŚabdaRa.(Vā.) 248; *daityanirjara*, KośaKaTa. 1.516; *dhavāṇaka*, KośaKaTa. 1.516; *dhāra*, KalpaK. 380.4; *dhūka*, KośaKaTa. 1.516; *dhūlidhvaja*, Vaija. 12.47; KalpaK. 380.4; *dhvajapraharaṇa*, Vaija. 12.47; ŚabdaRa.(Vā.) 248; *nabhaḥprāṇa*, Vaija. 12.47; *nabhaśśvāsa*, AbhidhāCin. 1106; ParaNā. 879; KośaKaTa. 1.516; *nabhasvat*, AmaK. 123; ParyāRaMā. 198; AbhidhāRaMā. 1.75; Vaija. 12.47; ParyāMu. 23.41; AbhidhāCin. 1106; NāmMā. 62; ŚabdaRa.(Vā.) 248; ParaNā. 879; AbhidhāMañ. 177.5; KalpaK. 380.4; *nabhojanman*, ŚabdaRa.(Vā.) 248; *nabhojāta*, Vaija. 12.47; *nāga*, DhanvNi. 262.15; *niḥpāva*, KalpaK. 380.4; *nityagati*, AbhidhāCin. 1106; ParaNā. 879; *pañcalakṣman*, KalpaK. 380.4; *pavana*, AmaK. 123; ParyāRaMā. 198; AbhidhāRaMā. 1.75; DhanvNi. 262.15; AṣṭāNi. 35.15; Vaija. 12.47; ParyāMu. 23.41; AbhidhāCin. 1106; AnekāNi. 111; NamMā. 62; ŚabdaRa.(Vā.) 248; ParaNā. 879; AbhidhāMañ. 177.5; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *pavamāna*, AmaK. 123; AbhidhāRaMā. 1.75; Vaija. 12.47; AbhidhāCin. 1106; NāmMā. 62; ŚabdaRa.(Vā.) 248; ParaNā. 879; AbhidhāMañ. 177.5; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *paścimottaradikpati*, KalpaK. 380.4; *pāṁsuketu*, ŚabdaRa.(Vā.) 248; *pṛṣṇyākula*, KalpaK. 380.4; *pṛṣatāśva*, KalpaK. 380.4; *pṛṣadaśva*, AmaK. 123; AbhidhāRaMā. 1.75; Vaija. 12.47; AbhidhāCin. 1106; ŚabdaRa.(Vā.) 248; ParaNā. 879; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *prakampana*, Vaija. 12.47; AbhidhāCin. 1106; ŚabdaRa.(Vā.) 248; ParaNā. 879; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *prabhañjana*, AmaK. 123; ParyāRaMā. 198; AbhidhāRaMā. 1.75; DhanvNi. 262.15; AṣṭāNi. 35.15; Vaija. 12.47; ParyāMu. 23.41; AbhidhāCin. 1106; NāmMā. 62; ŚabdaRa.(Vā.) 248; ParaNā. 879; AbhidhāMañ. 177.5; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *pravaha*, KalpaK. 380.4; *prāṇa*, DhanvNi. 362.15; Vaija. 12.47; KalpaK. 380.4; *prāṇāhvaya*, AbhidhāMañ. 177.5; *baladeva*, KalpaK. 380.4; *marut*, AmaK. 123; ParyāRaMā. 198; AbhidhāRaMā. 1.75; AṣṭāNi. 35.15; Vaija. 12.47; ParyāMu. 23.41; AbhidhāCin. 1106; NāmMā. 62; ŚabdaRa.(Vā.) 248; ParaNā. 879; AbhidhāMañ. 177.5; ŚabdaRa.(Su.) 4.117; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *maruta*, KośaKaTa. 1.516; *marka*, Vaija. 12.47; *malimluca*, KalpaK. 380.4; *mahata*, KalpaK. 380.4; *mahābala*, Vaija. 12.47; AbhidhāCin. 1106; ParaNā. 879; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *mātariśvan*, AmaK. 123; ParyāRaMā. 198; AbhidhāRaMā. 1.75; DhanvNi. 262.15; Vaija. 12.47; ParyāMu. 23.41; AbhidhāCin. 1106; NāmMā. 62; ŚabdaRa.(Vā.) 248; ParaNā. 879; AbhidhāMañ. 177.5; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *māruta*, AmaK. 123; ParyāRaMā. 198; AbhidhāRaMā. 1.75; DhanvNi. 262.15; AṣṭāNi. 35.15; Vaija. 12.47; ParyāMu. 23.41; AbhidhāCin. 1106; ŚabdaRa.(Vā.) 248; AbhidhāMañ. 177.5; ŚabdaRa.(Su.) 4.117; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *meghakāraka*, KalpaK. 380.4; *meghāri*, KalpaK. 380.4; *yujina*, Vaija. 12.47; *laghuga*, Vaija. 12.47; *lohaghana*, KalpaK. 380.4; *vaha*, KalpaK. 380.4; *vahati*, KośaKaTa. 1.516; *vahanta*, KośaKaTa. 1.516; *vā*, KalpaK. 380.4; *vāta*, AmaK. 123; ParyāRaMā. 198; AbhidhāRaMā. 1.75; Vaija. 12.47; ParyāMu. 23.41; AbhidhāCin. 1106; NāmMā. 62; ŚabdaRa.(Vā.) 248; ParaNā. 879; AbhidhāMañ. 177.5; ŚabdaRa.(Su.) 4.117; *vātagulma*, KalpaK. 380.4; *vātāhati*, KośaKaTa. 1.516; *vāti*, Vaija. 12.47; ŚabdaRa.(Su.) 4.117; KalpaK. 380.4; *vātūla*, KalpaK. 380.4; *vāyu*, AmaK. 123; ParyāRaMā. 198; AbhidhāRaMā. 1.75; DhanvNi. 262.15; AṣṭāNi. 35.15; Vaija. 12.47; ParyāMu. 23.41; AbhidhāCin. 1106; NāmMā. 62; ŚabdaRa.(Vā.) 248; ParaNā. 879; AbhidhāMañ. 177.5; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *vāha*, KalpaK. 380.4; *viśvapsā*, KalpaK. 380.4; *vṛkābhṛmi*, KośaKaTa. 1.516; *śarayu*, KalpaK. 380.4; *śāra*, KośaKaTa. 1.516; *śīghra*, Vaija. 12.47; *śītala*, KalpaK. 380.4; *śukṣi*, KośaKaTa. 1.516; *śuci*, KalpaK. 380.4; *śuna*, KośaKaTa. 1.516; *śuṣila*, Vaija. 12.47; *śuṣmi*, Vaija. 12.47; *śvasana*, AmaK. 123; ParyāRaMā. 198; AbhidhāRaMā. 1.75; DhanvNi. 262.15; Vaija. 12.47; ParyāMu. 23.41; AbhidhāCin. 1106; NāmMā. 62; ŚabdaRa (Vā.) 248; AbhidhāMañ. 177.5; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *śvasina*(?*ta*), KalpaK. 380.4; *saṁharṣa*, KalpaK. 380.4; *sadāgati*, AmaK. 123; ParyāRaMā. 198; AbhidhāRaMā. 1.75; DhanvNi. 262.15; Vaija. 12.47; ParyāMu. 23.41; NāmMā. 62; ŚabdaRa. (Vā.) 248; ParaNā. 879; AbhidhāMañ. 177.5; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *samara*, ŚabdaRa.(Su.) 4.117; *samira*, AbhidhāCin. 1106; ParaNā. 879; KośaKaTa. 1.516; *samīra*, AmaK. 123; AbhidhāRaMā. 1.75; Vaija. 12.47; AbhidhāCin. 1106; ŚabdaRa.(Vā.) 248; ParaNā. 879; ŚabdaRa.(Su.) 4.117; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *samīraṇa*, AmaK. 123; AbhidhāRaMā. 1.75; DhanvNi. 262.15; AṣṭāNi. 35.15; Vaija. 12.47; AbhidhāCin. 1106; NāmMā. 62; ŚabdaRa.(Vā.) 248; ParaNā. 879; AbhidhāMañ. 177.5; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *sara*, Vaija. 12.47; *sarpakānta*, KośaKaTa. 1.516; *sāra*, ŚabdaRa.(Su.) 4.117; *sṛka*, KośaKaTa. 1.516; *sṛdāku*, KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *sṛmara*, ŚabdaRa.(Su.) 4.117; KalpaK. 380.4; *sparśa*, Vaija. 12.47; *sparśana*, AmaK. 123; AbhidhāRaMā. 1.75; ŚabdaRa.(Vā.) 248; ParaNā. 879; KośaKaTa. 1.516; KalpaK. 380.4; *hari*, AbhidhāCin. 1106; ParaNā. 879; AbhidhāMañ. 177.5; KalpaK. 380.4; Kośas give *anila* as the meaning of the following words — *ajira*, AnekāSaṁ. 3.512; NānārthSaṁ. 5.40; AnekāTi. 3.9; ŚabdaRaSaK. 264.9 (v. l.); *argala*, AnekāSaṁ. 3.615; *ātman*, AnekāTi. 2.22; Anekā.(Pa.) 2689; *ātmayoni*, NānārthāSaṁ. iii. 9.34; *āśuga*, Vaija. 239.9; *ka*, AnekāSaṁ. 1.5; ViśvaPra. 4.24; NānārthāSaṁ. i. 7.1; ViśvaLoK. 2.3; KośaKaTa. 2.3283; *karka*, MediK. 2.17; ParaNā. 2757; *gandhavaha*, AnekāSaṁ. 4.338; *gandhavāha*, NānārthSaṁ. 32.13; AnekāTi. 4.67; *cañcala*, AnekāSaṁ. 3.639; ViśvaPra. 158.120; MediK. 164.90; AnekāTi. 3.107; ŚabdaRaSaK. 305.2; *capala*, ParaNā. 2757; *cala*, KośaKaTa. 2.8519; *tata*, AnekāSaṁ. 2.167; KośaKaTa. 2.5094; *tarasvin*, NānārthSaṁ. 45.18; *dardarīka*, NānārthāSaṁ. iii. 11.62; *nāga*, NānārthaMa. 292; *niśvāraka*, AnekāTi. 4.101; ViśvaLoK. 34.200; *pavana*, NānārthSaṁ. 59.33; ViśvaLoK. 199.84; *pācala*, AnekāSaṁ. 3.656; ViśvaPra. 156.91; ŚabdaRaSaK. 307.4; *prāṇa*, ParyāRaMā. 1601; ParyāMu. 23.258; AnekāSaṁ. 2.145; ViśvaPra. 47.5; MediK. 48.21; AnekāTi. 2.191; NānārthaMa. 566; ViśvaLoK. 103.22; KośaKaTa. 2.4824; ŚabdaRaSaK. 106.9; *baladeva*, ViśvaLoK. 370.63; *marut*, AnekāSaṁ. 2.183; KośaKaTa. 2.5527; *malimluca*, ViśvaPra. 31.19; *ya*, ViśvaPra. 114.1; DharK. 1816; KośaKaTa. 2.7157; ŚabdaRaSaK. 232.1; *yavana*, KośaKaTa. 2.6225; *ra*, Tantrābhi. (3)26.2; *vaha*, Vaija. 218.53; TrikāŚe. iii. 3.460; *viśvapsan*, NānārthāSaṁ. ii. 29.204; *vṛka*, NānārthāSaṁ. i. 151.1269; *vega*, NānārthSaṁ. 45.18; NānārthāSaṁ. ii. 115.779; *śāra*, AnekāK. 689; *śītala*, TrikāŚe. iii. 3.409; *samīraṇa*, NānārthSaṁ. 95.53; *sṛka*, ViśvaPra. 4.27; *sṛdāku*, ViśvaPra. 14.146; MediK. 14.69; NānārthaMa. 151; ViśvaLoK. 29.169; *sparśana*, AnekāSaṁ. 3.421; *hari*, AmaK. 2684; AgniP. 361.34; NānārthSaṁ. 98.1; AnekāK. 694; AnekāNi. 80; AnekāTi. 2.344; ŚabdaRa.(Vā.) 4060; KośaKaTa. 2.7855; and Kośas give following words as the meaning of *anila* — *arka*, Vaija. 215.18; *nabhasvat*, KośaKaTa. 1.516; *pakṣin*, Vaija. 215.18; *prabhañjana*, NānārthaMa. 1713; *māruta*, DharK. 2360; *vasu*, MediK. 161.57; ViśvaLoK. 339.59; KośaKaTa. 2.8701; ŚabdaRaSaK. 301.10; *vāta*, MediK. 161.57; ViśvaLoK. 339.59; KośaKaTa. 2.8701; ŚabdaRaSaK. 301.10]; **n.** a type of

two-storied building called Vāta वातसंज्ञितम्। चुल्ली काचं च मुख्यानि द्विशालानि …। अनेकभेदभिन्नानि …। मरुत्पवनवाताख्यान्यनिलं सप्रभञ्जनम्।… वातस्य भेदाः SamarāSū. 22.18; 22.42

¹**अनिल** (an-ila) *adj.* **1** not having the invocation of *ilā* त एते प्रयाजा(? अप्रयाजा) अननुयाजा अनिला अनिगदा असामिधेनीकाश्च सर्वे पाकयज्ञा भवन्ति ŚāṅkhāGS. i. 10.5; KauṣīGS. i. 6.5; **2A** left without any territory to govern बलेन यः स्वयमनिलोऽपि नानिलः … अभवत् RāghPāṇ. (Dha.) 2.29 (comm. न विद्यते इला भूमिर्यस्य तादृशो भूमिपरित्यक्तः); नभस्वान्केवलं वायुरनिलास्त्वित्यहंयुभिः। नभो द्वाभ्यामिला द्वाभ्यां पद्भ्यां नूनमधिष्ठितैः (अश्वैः) Surath. 10.24; **2B** not having the support of the earth, Surath. 10.24.

²**अनिल** (anila) *adj.* **A** associated with wind-homour रक्तम् …। पैत्तिकं कालिकं विद्याद्वाते विद्यात् कफेऽनिलम्। पिच्छिलं श्लेष्मलं पाण्डु कषायोदकवच्च यत् YuktiKa. 193.1; **B** (*svara*) pertaining to the wind पार्थिवाग्नेययोर्मैत्री तत्र भौमो बली स्वरः। अनलानिलयोर्मैत्री बलवाननिलस्तयोः Mānaso. ii. 13.894; **C** (cattle) belonging to the north-west उष्ट्रश्च नैर्ऋतो धेनू रौद्री छागोऽनलस्तथा। आप्यो मेषो हरिः क्रोडः आरण्याः पशवोऽनिलाः BallāC. 76.10.

अनिलक (anila-ka) *adj.* (lotus) belonging to the north-west direction वायव्येऽथ उदकपद्मे शेषमूर्तीश्च विन्यसेत्। ईशप्रागग्निपद्मेषु यात्वाप्यानिलकेषु च PauṣkS. 19.90; *m.* wind-god यमाग्न्यनिलकादयः।… गण्डकीं तां नदीं ययुः GaṇeP. ii. 78.15.

अनिलककुभ् (anila-kakubh) *f.* north-west direction आरभ्यानिलककुभश्चोत्तरमार्गस्थितो यदा राहुः। उत्तरपार्श्वाख्यः स च नानामयभूपभीतिदः सततम् VasiS. 9.57.

अनिलकफगद (anilakapha-gada) *m.* disease caused either by the (disorder of) wind- or by that of phlegm-humours शैशिरे …। स्वेदोन्मर्दं प्रतिदिनमिदं कारयेद्यत्र सम्यग् नाशं यातोऽनिलकफगदौ क्वास्ति तेषां प्रकोपः HārīS. i. 4.55.

अनिलकफघ्न (anilakaphaghn-a) *adj.* curing (*lit.* destroying) (the disorder of) wind- and phlegm-humours पिबेच्च तृषितः पटपूतं तक्रम्। मधुसुराधान्याम्लयवागूमण्डान्यतमं वा। एष क्रमोऽनिलकफघ्नो दीपनः AṣṭāSaṁ. ii. 67.11 (4.11)

अनिलकफपित्तसाम्यकर (anilakaphapittasāmyakar-a) *adj.* causing the harmony of wind-, phlegm- and bile-humours प्राणकामाः शुश्रूषध्वमिदम् … अनिलकफपित्तसाम्यकरम् … रसायनविधानम् CaraS. vi. 1(2). 3 (1941 Ed.)

अनिलकफसंसर्ग (anilakapha-saṁsarga) *m.* combination of (the disorder of) wind- and phlegm-humours अनिलकफसंसर्गे तु चूर्णमेषामौषधानामुष्णोदकेन पिबेत् AṣṭāSaṁ. ii. 73.21 (4.12)

अनिलकफातङ्क (anilakaphātaṅka) *m.* disease caused by (the disorder of) wind- and phlegm-humours तक्रं हि परममौषधमनिलकफातङ्कानाम् AṣṭāSaṁ. ii. 59.10 (4.10)

अनिलकम्प (anila-kampa) *m.* motion caused by the wind सवलयमिव पुष्पमालया प्रविततयानिलकम्पलीलया। किसलयरचनासमुत्कटं घटमिममिच्छति कः क्रयेण वः JātaMā. 101.15 (17.6)

अनिलकम्पितविग्रहा (anilakampita-vigrahā) *adj.* (*f.*) whose body is shaken by the wind इह पुरोऽनिलकम्पितविग्रहा मिलति का न वनस्पतिना लता SāhiDa. 537.8.

अनिलकम्पिता (anila-kampitā) *adj.* (*f.*) shaken by the wind विनीय दुःखमबला …। उवाच प्राञ्जलिर्भूत्वा लतेवावर्जिता पुनः (v. l. °वानिलकम्पिता) MahāBhā. vii. App. I. 8(133)

अनिलकम्पिन् (anilakamp-in) *adj.* shaking due to the wind कपटचटुलितभ्रुवः समन्तान्मुखशशिनं रभसाद्विधूयमानम्। दनुजरिपुरचुम्बदम्बुजाक्ष्याः कमलमिवानिलकम्पि चञ्चरीकः UjjvaNīMa. 603.12.

अनिलकर (anilakar-a) *adj.* causing (the disorder of) wind-humour राजमाषोऽनिलकरः AṣṭāHṛ. i. 6.17; (अथ शिबिकाद्यारोहणगुणानाह) पित्तानिलकरो हस्ती लक्ष्म्यायुःपुष्टिवर्धनः BhāvPra.(Bhā.) 5.243.

अनिलकर्मन् (anila-karman) *n.* **A** effect of wind-humour उद्वेष्टदंशभङ्गाश्च शोषश्चानिलकर्म तत् KāśyaS. 43A. 30; **B** action in the wind अनिलकर्मणो घण्टानिलसंयोगो वायुगतवेगापेक्षो घण्टायां कर्मारभते TātpaṬ.(Vā.) 461.16 (*on* ii. 2.35)

अनिलकलितचक्र (anilakalita-cakra) *adj.* having the wheels made of the wind (वर्षर्तौ) अनिलकलितचक्रः श्याममेघाश्वयुक्तः … रथ इव च विहायः शम्बरारेर्विभाति ṢaḍṛVa. 19.

अनिलकल्प (anila-kalpa) *adj.* almost like wind (i.e. very subtle) जहि मलमयकोशेऽहंधियोत्थापिताशां प्रसभमनिलकल्पे लिङ्गदेहेऽपि पश्चात् ViveCū. 397.

अनिलकासिन् (anilakās-in) *adj.* who has cough caused by (the disorder of) wind-humour कोष्णगव्यघृतमेव पिबेद्वा।… क्षीरिकामपि पयोऽनिलकासी KalyāKā. 16.19.

अनिलकुल (anila-kula) *n.* gust of wind यस्य च सकलसत्त्वसंचरणसंकोचिनि, शिशिरकगमञ्जरीजालजयविजृम्भमाणानिलकुले … हेमन्ते … सुखेन विभान्ति विभावर्यः YaśasCam. i. 55.5.

अनिलकुष्ठ (anila-kuṣṭha) *n.* leprosy caused by (the disorder of) wind-humour त्वग्नाशशोषस्वरभङ्गुराद्याः। स्वापे भवन्त्यनिलकुष्ठमहाविकाराः KalyāKā. 11.71.

अनिलकृत् (anila-kṛt) *adj.* causing cyclone दिवसकृतः प्रतिसूर्यो जलकृदुदग्दक्षिणे स्थितोऽनिलकृत् BṛSaṁ. 3.37.

अनिलकृत (anila-kṛta) *adj.* caused by the wind स राजा … अनिलकृतसूक्ष्मान्तरालप्रविष्टम् … एकं वैमानिकमपश्यत् TilaMañ. 37.22.

अनिलकोण (anila-koṇa) *m.* north-west direction अनलानिलकोणे तु चाग्रमूलं तु योजयेत् MānaSā. 17.21; 15.162; प्राग्रक्षोऽनिलकोणेषु श्रियं शिष्टेषु संविदम्। … विलिखेत् PañcaRā.(Nā.) iii. 15.27.

अनिलकोप (anila-kopa) *m.* disorder of wind-humour रोगोऽयमम्लपित्ताख्यः …। तमसो दर्शनविभ्रमविमोहहर्षाण्यनिलकोपात् RugVi. 51.9; दशा शनेः स्वल्पबलस्य पुंसां तनोति … रोगं च शीतानिलकोपमुग्रम् TājiNī. 2(6). 41 (284)

अनिलकोपतस् (anilakopa-tas) *adv.* due to the disorder of wind-humour गर्भस्य गतयश्चित्रा जायन्तेऽनिलकोपतः SuśruS. iv. 15.14.

अनिलकोपन (anila-kopana) *adj.* causing the disorder of wind-humour रूक्षाम्लं दाडिमं यत्तु तत् पित्तानिलकोपनम् CaraS. i. 27.150 (1941 Ed.); उषणो देहदाहाय कषायोऽनिलकोपनः। निषेव्यमाणः सातत्यादतिमात्रतया रसः Yaśas-Cam. i. 519.3; आरोग्यमथवा देयं वातानाहोपशान्तये। कटुतिक्तकषायांस्तु वदन्त्यनिलकोपनात्(? न्) Hastyāyur. 83.18 (1.12)

अनिलक्रिया (anila-kriyā) *f.* treatment of wind-humour सकफः कुपितो वायुः करोत्युन्मार्गगस्तथा।… अतः क्रियाः। घृताभ्यङ्गः सपित्ते स्याद्याश्च पित्तानिलक्रियाः Hastyāyur. 274.19 (2.52)

अनिलक्षोभ (anila-kṣobha) *m.* agitation (i.e. disorder) of wind-humour अभ्यङ्गमनिलक्षोभे तैलैर्नारायणादिभिः RasRaSa. 11.129.

अनिलगद (anila-gada) *m.* disease caused by (the disorder of) wind-humour तत्रानेकानिलगदाः शीतवातादयः स्मृताः RasRaSa. 21.2.

अनिलगरश्लेष्महरी (anilagaraśleṣmahar-ī) *adj.* (*f.*) removing (i.e. curing) (the disorder of) wind-humour, poison and phlegm-humour पुनर्नवा … शोफानिलगरश्लेष्महरी BhāvPra.(Bhā.) 6(4).230.

अनिलगरुडसमजव (anilagaruḍasama-java) *adj.* having the speed equal to that of the wind and Garuḍa अयं च ते … अनिलगरुडसमजवः … तुरंगमः … तिष्ठति Kād. 78.1.

अनिलगामिन् (anilagām-in) *adj.* moving (i.e. swift) like wind सूर्यः सप्ताश्वयुक्तेन रथेनानिलगामिना।… उदयास्तमने चक्रे PadmP. v. 38.21.

अनिलगिर् (anila-gir) *f.* speech in the air (i.e. speech from an invisible source) स च सुचिरं नियुध्य तमवध्य इतीशवरादनिलगिरा विबुध्य पुनरस्त्रमधत्त विधेः RāmāCam. 6.62 (comm. वायुवचनेन)

अनिलगुल्म (anila-gulma) *m.* abdominal tumour caused by (the disorder of) wind-humour शोषोऽभिघातोऽतिमलक्षयश्च निरन्नता चानिलगुल्महेतुः CaraS. vi. 5.9 (1941 Ed.); RugVi. 28.6; SiddhYo. 39.24.

अनिलगुल्मिन् (anila-gulmin) *adj.* who has abdominal tumour caused by wind-humour हिङ्गु° … °दीप्यकैः।… शटीवचाजगन्धैलासुरसैश्च विपाचितम्। शूलानाहहरं सर्पिर्दध्ना चानिलगुल्मिनाम् SuśruS. vi. 42.28.

अनिलग्रह (anila-graha) *m.* wind-seizure (a particular disease caused by the disorder of wind-humour) अशीतिर्वातिका रोगाः … वातगुल्फोऽनिलग्रहः KāśyaS. 41B.36.

अनिलघट्टन (anila-ghaṭṭana) *n.* pushing or driving by the wind अनिलघट्टनैरनुघनच्छायाभ्रमं बिभ्रतः। धूमस्यास्य करालितोदरभुवो मूलाद्धगित्युद्धता TāpaVa. 2.3.

अनिलघ्न (anilaghn-a) *adj.* [*f.* -ī] destroying (the disorder of) wind-humour तालनारिकेलखर्जूरप्रभृतीनां मस्तकमज्जानः। स्वादुपाकरसानाहुः …। शुक्रलाननिलघ्नान् SuśruS. i. 46.312; (आतुरम्) कालेऽनिलघ्नानां क्वाथैः कल्कैश्च बुद्धिमान्। निरूहयेत् SuśruS. iv. 19.6; दिवा सूर्यांशुसंतप्तं रात्रौ चन्द्रांशु-

शीतलम् । अंशूदकम् …। कफमेदोऽनिलघ्नं च दीपनं बस्तिशोधनम् HārS. i. 7.81; सुरानिलघ्नी मेदोऽसृक्स्तन्यमूत्रकफावहा AṣṭāSaṁ. i. 27.15 (1 6); AṣṭāHṛ. i. 5.67; iv. 12.30; यत्र यत्र नियताखिलरोगः। तत्र तत्र विदधीत विधानम्। तैललेपनविमर्दनयुक्तस्वेदनोपनहनैरनिलघ्नैः KalyāKā. 12.2; 2. 24; हृत्पृष्ठगात्रशिरसामतिवेदनानि …। वातज्वरे सततमेव भवन्ति तानि । ज्ञात्वानिलघ्नमचिराद्विचरेद्यथोक्तम् KalyāKā. 9.54; निर्यूहाश्चानिलघ्नानां दन्तहर्षप्रमर्दनाः SiddhYo. 58.32

अनिलघ्नक (anilaghna-ka) *m.* name of the tree *Terminalia belerica* (i.e. *vibhītaka*) (*lit.* curer of the disorder of wind-humour) हार्यः कर्षफलः कलिकधर्नेघ्नोऽक्षोऽनिलघ्नकः RājNi. 51.6.

अनिलघ्नक्वाथकल्क (anilaghna-kvāthakalka) *m.* kind of tenacious paste and decoction which cure the disorder of wind-humour (आतुरम्) ततोऽनिलघ्नक्वाथकल्कैर्निरूहयेत् AṣṭāSaṁ. ii. 87. 21 (4. 15)

अनिलघ्नी (anilaghn-ī) *f.* **I** garlic (*lit.* curer of the disorder of wind-humour) आरण्यालु … मुरटिका … अर्शोऽनिलघ्न्यम्लिका।… वातामयेभ्यो हिताः KalyāKā. 4.29; **II** *Tinospora cordifolia* अनिलघ्नी महाकन्दा विषघ्नी देवनिर्मिता। विषायणी बहुच्छिद्रा सैवोक्ता चामृताह्वया AbhidhāMañ. 55.7.

अनिलचञ्चल (anila-cañcala) *adj.* **I** fickle as the wind चित्तस्य जात्यानिलचञ्चलस्य नानागुणत्वात्क्रियते किमस्य DarpDa. 5.5; **II** shaking due to the wind गीतमाकर्णयन् कौकिलमाम्रशाखी। शाखाञ्चलेनानिलचञ्चलेन श्लाघाचलन्मौलिरिव व्यलासीत् YātrāPra. 3. 17.

अनिलचञ्चलोर्मि (anilacañcalormi) *adj.* having waves tossed by the wind ततः स जीमूतगणप्रणादो नादं व्यमुञ्चत्त्वरया प्रतीतः। सूर्यात्मजः शौर्यविवृद्धतेजाः सरित्पतिर्वानिलचञ्चलोर्मिः Rāmā. iv. 14.21.

अनिलचपल (anila-capala) *adj.* [*f.* -ā] moving because of the wind अलिरनिलचपलकिसलयताडनसहनो लतां भजते ĀryāSaŚa. 184; रूपगुणहीनहार्या भवति लघुर्धूलिरनिलचपलेव।… तरुणी ĀryāSaŚa. 496.

अनिलचलत् (anila-calat) *adj.* moving (even) in (gentle) wind कठोरेण किं संवीतं मृगचर्मणानिलचलच्चीनांशुकार्हं वपुः।… क्रूरक्लेशसखी सुखेषु विमुखी केनोपदिष्टा स्थितिः DaśāvaC. 9.62.

अनिलचलांशुका (anilacalāṁśukā) *adj.* (*f.*) whose garment is shaken by the wind उत्तुङ्गादनिलचलांशुकास्तटान्ताच्चेतोभिः सह भयदर्शिनां प्रियाणाम्।… अतूर्णमुत्पतन्त्यस्तोयेषु द्रुततरमङ्गना निपेतुः ŚiśuVa. 8.31.

अनिलचलित (anila-calita) *adj.* shaken by the wind कुसुमनिकरमनिलचलितम् … उत्सृजद्भिः संसक्तपादपैः काननैरुपगूढम् … आश्रममपश्यम् Kād. 38. 20; वारविलासिनीनां साभिलाषैरनिलचलितकुवलयदलदामदीर्घैः … अवलुप्यमान इव दृष्टिपातैः स्थित्वा … अन्तःपुरमाययौ Kād. 93. 6; अनिलचलितशाखाग्रगलितसितकलिकैः शिरसि विक्षिप्यमाणाक्षतकण इव वनस्पतिभिः … प्रतस्थे (समरकेतुः) TilaMañ. 209. 18.

अनिलचार (anila-cāra) *m.* blowing of the wind स्वेदबिन्दून् मृदुभिरनिलचारैः खेचराणां हरन्तीम्।… जाह्नवीं सोऽभ्यपश्यत् KāvyMī. 79. 11 अनिलचारोच्चर(त्कीच?)करवैरापूर्णगर्भाम् … अनेकतरुलताङ्कुरविराजितां मृगयाटवीमवाप (राजा) UdaySuKa. 43. 1.

अनिलचित्तरंहस् (anilacitta-raṁhas) *adj.* having speed like that of wind and mind, fleet or swift like wind and mind गरुडानिलचित्तरंहसम् … अवमत्य तुरङ्गदानवं शमयन्गोपगणस्य साध्वसम् Yādavā. 9. 18.

अनिलच्युति (anila-cyuti) *f.* restraining of the breath अभ्यासेन स्थिरं चित्तमभ्यासेनानिलच्युतिः ŚārṅgaPa. 4186.

अनिलज (anilaj-a) *m.* son of the god of wind, Hanūmat अङ्गव्यूहानि जलाद्यैश्च (v. l. अङ्गव्यूहानिलजाद्यैश्च WEBER's Ed. 326. 28) (राघवं) पूज्य धृष्ट्यादिकैर्लोकपालैस्तदस्त्रैः RāmPūTāU. 10. 6; अद्रिं क्रव्यादवीरः प्रहितमनिलजेनाच्छिनत् मुद्गरेण MahāN. 9.36.

अनिलज (anilaj-a) *adj.* caused by (the disorder of) wind-humour ज्वरः। प्रायेणानिलजो दुःखः CaraS. vi. 3. 49 (1941 Ed); vi. 9. 10 (1941 Ed.); SuśruS. vi. 39. 30; सकफेऽनिलजे कासे … सितोपलाम्। लिह्यात् AṣṭāSaṁ. ii. 20. 11 (4. 4); AṣṭāHṛ. iv. 3.13; तस्मादनिलजमप्यामपाचनार्थमादौ लङ्घनेनोपक्रमेत् AṣṭāSaṁ. ii. 66. 13 (4. 11); शूलाध्माने जृम्भणं च भवन्त्यनिलजे ज्वरे RugVi. 2.9; श्रमोपवासानिलजे (ज्वरे) हितो नित्यं रसौदनः SiddhYo. 1. 42; हिङ्ग्वम्लकृष्णामलकम् …। चूर्णं पिबेद्वारुणिमण्डमिश्रं शूले प्रवृद्धेऽनिलजे SiddhYo. 26. 11; 41. 27; 58.42; दृग्विभ्रमं कर्णरुजमन्यांश्चानिलजान् गदान्। विषं रूक्षाशिनः कुर्यात् RasRaSa. 29. 47; हन्ति … रसः। पीतो लशुनसिद्धेन तैलेनानिलजान् गदान् RasRaSa. 30. 47.

अनिलजन्मन् (anila-janman) *m.* son of the god of wind, Hanūmat बालप्रवालशालेषु रत्नतालीवनेषु च। सुवर्णकर्णिकारेषु भग्नेष्वनिलजन्मना। … राक्षस्यो ददृशुर्वीरम् RāmāMañ. 265. 2.

अनिलजव (anila-java) *adj.* having the speed as that of the wind ऐषीकेनानिलजवः शक्रसूनुसहेलया। नखोल्लेखविधायी मे काणः काकः कृतस्त्वया RāmāMañ. 263 10.

अनिलजात (anila-jāta) *adj.* caused by (the disorder of) wind-humour बहुधान्याब्दे सततं बहुधान्ययुतं धरातलं निखिलम्। पित्तकफानिलजाता बहुधा रोगास्तथाविधास्तत्र VasiS. 6. 40.

अनिलजामय (anilajāmaya) *m.* disease caused by (the disorder of) wind-humour रविरविजभौमवारे संक्रान्तौ दिनकरस्य यन्मासे। पित्तकफानिलजामयनरपतिकलहस्त्ववृष्टिश्च VasiS. 19. 1.

अनिलजित् (anila-jit) *adj.* overcoming (i.e. curing) (the disease) caused by (the disorder of) wind-humour गुल्मघ्नानि च तैलानि वक्ष्यन्ते वातरोगिके। तानि मारुतजे गुल्मे पानाभ्यङ्गानुवासनैः। प्रयुक्तान्याशु सिध्यन्ति तैलं ह्यनिलजित्परम् CaraS. vi. 5. 103 (1941 Ed.); जृम्भायाः (रोधात्) क्षववद्रोगाः सर्वश्चानिलजिद्विधिः (शस्यते) AṣṭāSaṁ. i. 19.7 (1.5); AṣṭāHṛ. i. 4. 16; *m.* name of the tree *Moringa pterygosperma* or *Hyperanthera moringa* तथैव श्वेतमरिचः शब्दैः पर्यायवाचकैः। कथितः स एव बहलः श्वेततरुः श्वेतमञ्जरी चेति। सौभञ्जनकश्च हरितपर्यायैर्बहलपल्लवोऽनिलजित् AbhidhāMañ. 29.8.

अनिलज्वर (anila-jvara) *m.* fever caused by (the disorder of) wind-humour श्रमः प्रलापो घर्मेच्छा विनामश्चानिलज्वरे AṣṭāSaṁ. ii. 261. 13 (13. 2); AṣṭāHṛ. iii. 2. 18.

अनिलतनय (anila-tanaya) *m.* son of the wind-god **I** Hanūmat संरुद्धोऽनिलतनयेन सोऽथ विग्रः सुग्रीवं प्रति विनिवृत्य संप्रधावन् RāmC. 34.35; देव कपिबलम् … अनिलतनयेनाहूतम् RāmāCam. 4.37(3); (पवनः) अस्य पर्यायात् प्रभञ्जनादिशब्दात् परत्र पुत्रशब्दो दीयते तदा भीमहनुमतोर्नामानि भवन्ति। … अनिलतनयः। समीरणपुत्रः NāmMā. 63 (comm.); **II** Bhīma, NāmMā. 63 (comm.); स गान्धारीपुत्रः शकुनिजनितोत्साहतरलः। पितुर्वाक्यं श्रुत्वानिलतनयदुर्वाक्यजनितं तिरस्कारं स्वीयं समकथयदाक्षेपविधुतः ManoDū. 43.

अनिलतरल (anila-tarala) *adj.* unsteady or trembling due to the wind अनिलतरललतातरङ्गितैरनेकवर्णचारुभिर्दिव्यांशुककलापैः पल्लवितम् (कल्पतरुखण्डमपश्यत् समरकेतुः) TilaMañ. 213. 22; अनिलतरलकुवलयनयनेन। तपति न सा किसलयशयनेन। सखि या रमिता वनमालिना GītGo. vii. 16. 1; xi. 20. 4.

अनिलतरलित (anila-taralita) *adj.* tossed or shaken by the wind अनिलतरलितलतावनप्रसूनपतनैर्नक्षत्रपातारिष्टमिव मृगेषु दर्शयन्तीम् … मृगयाटवीमवाप(राजा) UdaySuKa. 43. 5; 59.13; अनिलतरलिताविरलशीकरनिर(न्तर)-दुर्दिनोत्सवपः चातकानाम् … (राजा) तडागमद्राक्षीत् UdaySuKa. 129.23.

अनिलता (anila-tā) *f.* the state of being the element wind तस्मिन्देहे शवीभूते वाते चानिलतां गते। चेतनं वासनामुक्तं स्वात्मतत्त्वेऽवतिष्ठति(? ते) YogVā. iii. 55.5; (आकाशभूतं ब्रह्म) तदेवानिलतां वेत्ति निजसत्तात्मिकां स्वयम्। अन्तर्गतस्पर्शरसां पवनस्पन्दतामिव YogVā. iii. 61.13.

अनिलताडित (anila-tāḍita) *adj.* struck by the wind अनिलताडितोद्दण्डकाण्डपटकप्रस्तुताकाण्डताण्डवम् आहारमण्डपमयासीत् (भूमिपतिः) TilaMañ. 69. 12.

अनिलताडितका (anilatāḍita-kā) *f.* the game of blindman's buff (*lit.* striking in the air) क्ष्वेडितकानि … अनिलताडितकाम् … सखीभिरन्यानि च देश्यानि (अनुक्रीडेत नायकः) KāmSū. 209. 5 (3. 3) (JayaMa. अनिलताडितकां यत्र पक्षवद् बाहू प्रसार्य चक्रवद्भ्रमणम्)

अनिलतुलनदण्ड (anila-tulanadaṇḍa) *m.* rod of the balance in the form of the wind वदनममृतरश्मिं पश्य कान्ते तवोर्व्याम् अनिलतुलनदण्डेनास्य वार्धौ विधाता। स्थितमतुलयदिन्दुः खेचरोऽभूल्लघुत्वात् क्षिपति च परिपूर्त्यै तस्य ताराः किमेताः MahāN. 2.58.

अनिलतुल्यरंहस् (anilatulya-raṁhas) *adj.* having the speed as of that of the wind गिरिवज्रेश्वरः। ततोऽर्जुनं भिन्नकटेन दन्तिना घनाघनेनानिलतुल्यरंहसा। अतीव चुक्षोभयिषुर्जनार्दनं धनंजयं चाभिजघान तोमरैः MahāBhā. viii. 13. 12.

अनिलतुल्यवर्चस् (anilatulya-varcas) *adj.* having vigour as that of the wind गिरिवज्रेश्वरः। ततोऽर्जुनं भिन्नकटेन दन्तिना घनाघनेनानिलतुल्यरंहसा (v.l. वर्चसा)।… आभिजघान MahāBhā. viii. 13. 12.

अनिलतुल्यवेग (anilatulya-vega) *adj.* having the speed as that of the wind स तं गृहीत्वानिलतुल्यवेगं सविस्फुलिंगज्वलनप्रकाशम्। बाणं महेन्द्राशनितुल्यवेगं चिक्षेप सुग्रीववधाय रुष्टः Rāmā. vi. 47. 37.

अनिलतुष्टि (anila-tuṣṭi) *f.* satisfaction of the wind-god महर्द्धिभिस्त्वमनिलतुष्टये सुरैः कृतोऽणिमप्रभृतिमहागुणेश्वरः RāmC. 15. 53.

अनिलत्व (anila-tva) *n.* the state of being the wind न योगो भूप सूर्यत्वं चन्द्रत्वं न कुबेरता। नानिलत्वं नानलत्वं नामरत्वं न कालता GaṇeP. ii. 138. 12.

अनिलदिङ्मुख (aniladiṅ-mukha) *adj.* facing the north-west direction (श्वा) रुवन् …। प्रदोषकालेऽनिलदिङ्मुखस्तु धत्ते भयं मारुततस्करोत्थम् BṛSaṁ. 89. 4.

अनिलदिश् (anila-diś) *f.* north-west (*lit.* quarter of the wind-god) जगज्जीर्णगृहस्यास्य कोणे …। भूमेरनिलदिग्नाम्नि …। गन्धमादनशैलेन्द्रनाम्नि काचित् किल स्थली YogVā. v. 51.8.

अनिलदिष्ट (anila-diṣṭa) *adj.* guided or directed by the wind-god (वातात्मजम्) कम्बुगलमनिलदिष्टम् … एकमवलम्बे HanuPañ. 3.

अनिलदीपन (anila-dīpana) *adj.* exciting (the motion of) the vital air आसनोग्रमिदं प्रोक्तं भवेदनिलदीपनम् ।… य एतदासनं श्रेष्ठं प्रत्यहं साधयेत् सुधीः। वायुः पश्चिममार्गेण तस्य संचरति ध्रुवम् ŚivS. 3. 111.

अनिलदेवत (anila-devata) *adj.* presided over by the wind-god मृदा प्रक्षाल्य पादौ तु आचम्य च यथाविधि। आपस्त्वाद्यास्त्रयश्चैव सूर्याग्न्यनिलदेवताः BrahmāṇḍP. ii. 14. 75.

अनिलदोलायमान (anila-dolāyamāna) *adj.* swinging to and fro due to the wind अथाधुनैवाधिगतविद्याधरेन्द्रभावः … अनिलदोलायमानद्वारवन्दनमालाप्रवालम् … विमानमधिरुह्य … उदधिमर्यादां मेदिनीं पर्यटसि TilaMañ. 57.8.

अनिलदोलायित (anila-dolāyita) *adj.* fluttered or shaken by the wind अनिलदोलायितसितध्वजैः … अमरमन्दिरैर्विराजितशृङ्गाटका (अवन्तीवृज्जयिनी नाम नगरी) Kād. 50. 12; कदलीभिरप्यनिलदोलायितदलाभिश्चामरग्राहिणीभिरिव वीज्यमानम् … हरिवाहनमद्राक्षीत (समरकेतुः) TilaMañ. 230.3.

अनिलदोष (anila-doṣa) *m.* disorder of wind-humour अथ नयनमनिलदोषात्परिशुष्कवर्त्मरक्तरूक्षपर्यन्तम् … मन्दोष्माश्रु विसृजति Hastyāyur. 141. 21 (1.18)

अनिलधारण (anila-dhāraṇa) *n.* holding the wind (in the hand or palm) गुरुत्वं च लघुत्वं च पाणावनिलधारणम् ।… द्वात्रिंशद्गुणमैश्वर्यं मारुतं कवयो विदुः ŚivaP. vii(2). 38. 27 (596B. 1)

अनिलधूत (anila-dhūta) *adj.* shaken by the wind किं वा सज्जनसंगतिर्न सुखदा चेतश्चमत्कारिणी किं त्वत्रानिलधूतदीपकलिकाच्छायाचलं जीवितम् SubhāRaSaṁ. 314.

अनिलध्वंस (anila-dhvaṁsa) *m.* destruction of (the equilibrium of) wind-humour (i. e. the disorder of wind-humour) कफपित्तानिलध्वंसे पूर्वमध्यापराह्णके । दिने तु गृह्यते नस्यं रात्रावप्युत्कटे गदे ŚārṅgaS. iii. 8.3 (comm. ध्वंसे वृद्धिलक्षणे कोपे)

अनिलनन्दन (anila-nandana) *m.* son of the wind-god **i** Hanūmat सेवते परमैश्वर्यं नगरे कर्णकुण्डले। पूर्वपुण्यानुभावेन स्वर्गीवानिलनन्दनः PadmP. (Ra.) 112.20; ऊचे तेभ्यः सुषेणेन …। भेषजानुपदेक्ष्यामि ध्रियमाणे हनूमति। पुनस्तं प्रह्वमदुद्दिश्यानिलनन्दनम् RāmC. 35.92; रामोऽतिदुःखितः। उवाच मारुतिम् … द्रोणागिरिः…। तमानय द्रुतं गत्वा…। आज्ञा प्रमाणमित्युक्त्वा जगामानिलनन्दनः AdhyāRā. vi. 5.73; **ii** Bhīma विना भीममलंभूष्णुर्जेतुमेनं (वृषकर्परम्) न कश्चन। कुत्रापि यदि गुप्तोऽपि भवेदनिलनन्दनः PāṇḍaC. 10. 222.

अनिलनर्तित (anila-nartita) *adj.* made to dance (i. e. fluttered) by the wind प्रधानपौराः … अनिलनर्तितविचित्रचीनांशुकव्रजान् ध्वजानाबबन्धुः TilaMañ. 263.13; 414.22; गङ्गेव मूर्तानिलनर्तितोर्मिचलानि चेलानि समुद्वहन्ती। श्रीशारदा सादरमित्युवाच VasaViKā. 1. 60.

अनिलनाशन (anila-nāśana) *adj.* destroyer of (the disorder of) wind-humour ऊष्मणा … स्विद्यति ना सुखम्। सुसंवृताङ्गः स्वभ्यक्तः स्नेहैरनिलनाशनैः CaraS. i. 14. 58 (1941 Ed.); कल्कः संरोहणः कार्यस्तिलजो मधुसंयुतः। स माधुर्यात् तथौष्ण्याच्च स्नेहाच्चानिलनाशनः SuśruS. iv. 1. 66; vi. 17.62; यावन्तः स्थावराः स्नेहाः …। सर्वे तैलगुणा ज्ञेयाः सर्वे चानिलनाशनाः HārīS. i. 14.13; पिबेदनिलनाशनम् …। महौषधहरीतकीलवणकल्कमुष्णोदकैः KalyāKā. 8.41; स्नेहस्वेदौ तालुशोषे विधिश्चानिलनाशनः SiddhYo. 58. 52; नागं निरूहयेत्। वातिकेन विधानेन स निरूह्यः क्रमात् ततः। भूयोऽनुवासयेदेनं स्नेहैरनिलनाशनैः Hastyāyur. 287. 1 (2. 57)

अनिलनिग्रह (anila-nigraha) *m.* holding back or checking of the (*apāna-*) wind विण्मूत्रशुक्रानिलनिग्रहेन … वायुः प्रकुप्याशु करोति शूलम् Hastyāyur. 274.9 (2.52)

अनिलनिबर्हण (anila-nibarhaṇa) *adj.* allaying wind-humour रसः …। अम्लोऽनिलनिबर्हणः … स्निग्धो हृद्यश्च AṣṭāSaṁ. i. 97. 11 (1. 18); उष्णाभितापि …। पित्तलं च तथा तैलं कफानिलनिबर्हणम् Hastyāyur. 673. 22 (4.23)

अनिलनिरुन्धन (anila-nirundhana) *n.* controlling of the breath चलेऽनिले चलं सर्वं निश्चले तत्र निश्चलम्। स्थाणुत्वमाप्नुयाद् योगी ततोऽनिलनिरुन्धनात् SkandP. iv. 41.72.

अनिलनिर्यास (anilaniryāsa) *m.* name of a plant, *Terminalia tomentosa* [w. r. for नीलनिर्यास] [pw.]

अनिलनीत (anila-nīta) *adj.* blown away by the wind अनिलनीतमम्बरे। रजः सना संघजमातपत्रतां बभार VasaViKā. 13.42.

अनिलपत्र (anila-patra) *n.* petal at the north-western direction मन्त्रमूर्तिर्द्वितीया वै द्वौ द्वौ पूर्वदलान्तरे। नैर्ऋतानिलपत्राभ्यां क्रमान्मूर्तिद्वयं तु तत् PauṣkS. 7. 127.

अनिलपथ (anila-patha) *m.* [P. v. 4. 74] sky (*lit.* path of the wind) (अन्तरीक्षं च मेघवायुपथोऽप्यथ) मेघशब्दाग्रे वायुशब्दाग्रे च पथशब्दे प्रयुज्यमाने आकाशनामानि भवन्ति। मेघपथः।… वायुपथः।… अनिलपथः। अनिलमार्गः NāmMā. 53 (comm.)

अनिलपथिन् (anila-pathin) *m.* path of the wind (i. e. sky) नदी त्वाकाशगामिनी। सप्तमेनानिलपथा प्रवृत्ता चामृतोदका LiṅgaP. i. 52.4.

अनिलपर्यय (anila-paryaya) *m.* name of an eye-disease (due to the movement of wind-humour around the eyes and eye-brows) अथ समस्तनेत्रजा रोगाः।… पाकः सशोथः स च शोथहीनो हताधिमन्थोऽनिलपर्ययश्च BhāvPra (Bhā.) 8. 62 (?63). 113; cf. **वातपर्यय.** (BhāvPra.(Bhā.) 8(62) (?63). 126)

अनिलपर्याय (anila-paryāya) *m.* pain and swelling of eye-lids and outer parts of the eye [MW.; APTE]

अनिलपाण्डुरोग (anila-pāṇḍuroga) *m.* anaemia caused by (the disorder of wind-humour तोदः परुषत्वशिरोगुरुत्वं त्वङ्मूत्रनेत्रे नखे पीतता स्यात्। वातात्मकं तं मनुजस्य विद्धि लिङ्गैरुपेतोऽनिलपाण्डुरोगः HārīS. iii. 8.7.

अनिलपित्तज (anilapittaj-a) *adj.* arising from (the disorders of) wind- and bile-humours फाण्टो हिमो वा द्राक्षादिर्जातीकुसुमवासितः। युक्तो मधुसितालाजैर्जयत्यनिलपित्तजम्। ज्वरम् AṣṭāSaṁ. ii. 5.16 (4.1)

अनिलपित्तजित् (anilapitta-jit) *adj.* allaying (the disorders of) wind- and bile-humours पनसस्य फलं बालम् … तृड्दाहानिलपित्तजित् BhojanKu. 83. 2.

अनिलपित्ततस् (anilapitta-tas) *adv.* because of (the disorders of) wind- and bile-humours यदा तु पाण्डोर्वर्णः स्याद्धरितश्यावपीतकः।… हलीमकं तदा तस्य विद्यादनिलपित्ततः CaraS. vi. 16.134 (1941 Ed.); RugVi. 8. 23.

अनिलपित्तबर्हण (anilapitta-barhaṇa) *adj.* allaying (the disorders of) wind- and bile-humours क्रौञ्चपारावतानाम्। पललमनिलपित्तबर्हणं वै HārīS iii. 10.86.

अनिलपित्तरोगिन् (anilapitta-rogin) *adj.* ill on account of disturbed wind- and bile-humours आमाशयस्थे (विषे) कफवातरोगी पक्वाशयस्थेऽनिलपित्तरोगी SuśruS. v. 2. 28; RugVi. 69. 28; पित्तानिलात्मानिलपित्तरोगी…आर्ताः पिबेयुर्घृतमेव काले KāśyaS. 19B.30.

अनिलपित्तहृत् (anilapitta-hṛt) *adj.* allaying (the disorder of) wind- and bile-humours प्रियङ्गुः शीतला तिक्ता तुवरानिलपित्तहृत् BhāvPra. (Bhā.) 6(3). 102; 6(7). 32.

अनिलपीडित (anila-pīḍita) *adj.* afflicted by (the disorder of) wind-humour यस्य कृत्स्नं शरीरार्धमकर्मण्यमचेतनम्। ततः पतत्यसून् वापि त्यजत्यनिलपीडितः SuśruS. ii. 1.62; यवागूः।… सपञ्चमूलानिलपीडिते तु KāśyaS. 254B. 4.

अनिलपुत्र (anila-putra) *m.* son of the wind-god **i** Hanūmat माहेन्द्रिर्मुदितो भूयः … युयुधेऽलातभासुरैः। विद्ययानिलपुत्रोऽपि तं शस्त्रौघमवारयत् PadmP (Ra.) 50. 23; पर्यायात् प्रभञ्जनादिशब्दात् परत्र पुत्रशब्दो दीयते तदा भीमहनुमतोर्नामानि भवन्ति।… अनिलपुत्रः। अनिलतनयः NāmMā. 63(comm.); **ii** Bhīma, NāmMā. 63 (comm.)

अनिलपुरीषमिश्र (anilapurīṣa-miśra) *adj.* mixed with (i. e. accompanied by) wind-humour and faeces अनिलपुरीषमिश्रघृततैलयोर्वागमात् प्रशस्तमनुवासनं प्रतिवदन्ति KalyāKā. 8. 59.

अनिलपुरोहित (anila-purohita) *m.* wind as the priest चारुवारिदघटाघटाहतैरम्बुभिः स्तनितमन्त्रपाठकः। तं पुरोऽनिलपुरोहितः शनैरभ्यषिञ्चदलघुं महीभृतम् Rāgh. 11.15.

अनिलपूरणोत्थ (anilapūraṇottha) *adj.* originating from the filling of the wind गङ्गातरङ्गानिलपूरणोत्थकपालनादच्छलतश्च यस्य। विधुर्यथार्थद्विजराजतार्थं त्रयीमिवाभ्यस्यति सोऽवताद् वः ŚrīKaC. 1. 16.

अनिलपूर्णा (anila-pūrṇā) *adj.* (*f.*) filled with air यथा ह्यनिलपूर्णानां (?यां) दृतो(?दृतौ) स्थित्वा सुशिक्षितः। प्रतरति PauṣkS. 22.67.

अनिलप्रकीर्तिता (anila–prakīrtitā) *adj.* (*f.*) narrated by the wind-god वक्ष्ये ···। प्रजापतेः सृष्टिमिमामनुत्तमाम् ।··· अनिलप्रकीर्तिताम् VāyuP. i. 3.7.

अनिलप्रकृति (anila–prakṛti) *adj.* having wind-humour (prominently) in the constitution पित्तानिलप्रकृतयः स्नेहं रात्रौ पिबेयुः KāśyaS. 184.41; पिशुनोऽलसोऽनिलप्रकृतिः।··· शनैश्चरः LaJāta. 2(3). 7; [*m.* name (or epithet) of the planet Saturn, PW., MW., APTE; *adj.* having an airy or windy nature, MW.; of windy nature, APTE]

अनिलप्रकृतिक (anilaprakṛti–ka) *adj.* [*f.* -ī] **1** having wind-humour (prominently) in the constitution धात्री ··· पित्तानिलप्रकृतिकी पट्ठक्षीगापट्टप्रजा। कुतः(?कृताः) पङ्गुजडा मूकाः KāśyaS. 139B.21; **2** having the element wind as the material cause शरीरम् ··· भूजलानिलप्रकृतिकमपि नस्यात् NyāyKa. 38. 9.

अनिलप्रकोप (anila–prakopa) *m.* excess of wind-humour अतिविस्रंसनाद् गुदभ्रंशानिलप्रकोपसंज्ञानाश ··· (परि) कर्तिकाः KāśyaS. 157A. 9.

अनिलप्रचण्ड (anila–pracaṇḍa) *adj.* fierce or strong like the wind or storm मुष्टिना मुष्टिकमद्य रुष्टम्। हत्वा चरिष्याम्यनिलप्रचण्डः प्रलम्बमम्भोदमिवान्तरिक्षे BālC 5. 7.

अनिलप्रचलित (anila–pracalita) *adj.* shaken by the wind ततो निषादास्त्वरिताः प्रवव्रजुर्यतो मुखं तस्य भुजंगभोजिनः। तदाननम् ··· समभ्ययुर्गगनमिवार्दिताः खगाः।··· महा (v. l. यथा) निलप्रचलितपादपे वने MahāBhā. i. 24. 13.

अनिलप्रतिहत (anila–pratihata) *adj.* obstructed by the wind व्यक्तं तत्र मनो निधाय भवता मुक्ता शरीरेण सा। मार्गं पोत इवानिलप्रतिहतः कृच्छ्रात्तथा गाहसे DhūrtaViSam. 4. 23.

अनिलप्रद (anilaprad-a) *adj.* [*f.* -ā] **1** causing (the disorder of) wind-humour यवः स्वादुर्गुरुरप्यनिलप्रदः AṣṭāSaṁ. i. 95. 21 (1. 17); वर्षाः शीता विदाहिन्यो वह्निमान्द्यानिलप्रदाः BhāvPra. (Bhā.) 5. 332; 6(5). 35; **2** causing storm or gale जलदोदकप्रतिसूर्यो भानोर्याम्येऽनिलप्रदः NāraS. 47. 3; 49. 1.

अनिलप्रधान (anila–pradhāna) *adj.* having (the disorder of) wind-humour predominantly बस्तिरनिलप्रधानेषु प्रयुज्यते AṣṭāSaṁ. i. 144.13 (1. 28)

अनिलप्रपीडित (anila–prapīḍita) *adj.* extremely afflicted by (the disorder of) wind-humour तदन्नपानमनिलप्रपीडितं श्लेष्मणा च विबद्धमार्गम् ··· न बहिर्मुखोभवति CaraS. iii. 2.12 (1941 Ed.); AṣṭāSaṁ. 1. 70.13 (1.11)

अनिलप्रभव (anila–prabhava) *adj.* arising from (the disorder of) wind-humour अशीतिर्वातिका रोगाः ···। अनिलप्रभवा ह्येते सर्वे बस्तिवशानुगाः BhelaS. 258.23 (8.6)

अनिलप्रभाव (anila–prabhāva) *adj.* having the force or vehemence as that of the wind (i.e. speedy) तैः कायमस्याश्यनिलप्रभावैर्विदार्य बाणैः ···। आजघ्निवान् ··· अश्वान् MahāBhā. vii. 115.16.

अनिलप्रशम (anila–praśama) *m.* allaying of (the disorder of) wind-humour नस्यमवसेचयेत् ···। अतिहसितान्तेऽनिलप्रशमः AṣṭāSaṁ. i. 157.20 (1.29)

अनिलप्रेरित (anila–prerita) *adj.* diverted by the wind प्रज्वलितो वह्निः ···। न पचत्योदनं सम्यगनिलप्रेरितो बहिः CaraS. vi. 3.274 (1941 Ed.)

अनिलबन्धु (anila–bandhu) *adj.* accompanied or assisted by the wind (*lit.* having wind as a friend) अनलः खेऽनिलबन्धुरूष्मा बलेन दारुण्यधिमथ्यमानः। अणुः प्रजातो हविषा समिध्यते BhāgP. xi. 12.18; [*m.* friend of wind, APTE]

अनिलबल (anila–bala) *adj.* having the strength like that of the wind (i. e. swift) खगो वदनम् ··· समाहरत् परिचपलः (v.l. समाहरत्यनिलबलः) MahāBhā. i. 24.14; *n.* **1** strength of wind-humour ईषदम्लाननम्लान् वा रसान् ···। लङ्घनेनानिलबलं ज्वरे यद्यधिकं भवेत्। भिषङ् मात्राविकल्पज्ञो दद्यात् तानपि कालवित् CaraS. vi. 3.193 (1941 Ed.) **2** force of the wind वणिजः ··· क्रमेण चावजगाहिरे ··· अनिलबलविलासप्रविचलिततरङ्गम् ··· महासमुद्रम् JātaMā. 89.4 (14.2); यद्येवं शकटमयोमयं सुबद्धं तत् स्याच्चेदनिलबलेरणप्रणीतम् VarāṅgaC. 12.85; नवधवलदुकूलैः कल्पिताः सैनिकानाम् ··· अनिलबलविलोला वैजयन्त्यो विरेजुः HarVi. 41.3; त्रिभुवनतिलकं नाम ·· राजसदनमासादयांबभूव कीर्तिसाहारनामा वैतालिकः — लक्ष्मीं बिभ्रद्ध्वजौघैः क्वचिदनिलबलोल्लोलवीचेर्धुनद्याः YaśasCam. i. 352.6; अनिलबलाभिधूतरुचिरकुसुमनिकररु(?र)चितोदहारे ··· आश्रमे ··· पालकाप्यम् ··· पप्रच्छ रोमपादः Hastyāyur. 194. 2 (2.13)

अनिलभ (anila–bha) *n.* the constellation Svātī (presided over by the wind-god) अजपाद् द्वितये याम्यमित्रेन्द्रानिलभेषु च। यत्कृतं शनिसंयुक्तं गृह्यते यक्षराक्षसैः VasiS. 39 29.

अनिलभङ्गी (anila–bhaṅgī) *f.* waves of the breeze क्वचिद् भृङ्गीगीतं क्वचिदनिलभङ्गीशिशिरता VidaMā. 1.31.

अनिलभद्रक (anilabhadraka) *m.* kind of chariot, APTE.

अनिलभरित (anila–bharita) *adj* filled with the wind अथाहम् ··· अनिलभरितरन्ध्रवर्त्मव्यक्तरूपाणाम् ··· अनेकपार्थिवसमरसंगृहीतानां चिह्नकानामपह्नुतार्करोचिषां चक्रवालेन जटिलीकृतदिगन्तरालो राजकुलान्निरगच्छम् TilaMañ. 116.9.

अनिलभुज् (anila–bhuj) *m.* name of a Rudra (*lit.* subsisting only on the wind) क्रोधनानिलभुग्भोगिग्रसनोदुम्बरेश्वराः MṛgendraT. i. 13. 134 (comm. ब्रह्माण्डादधोवर्तिनो रुद्रान् कथयितुमाह)

अनिलभू (anila–bhū) *m.* born of the wind-god **1** Hanūmat अनिलभुवा वन्दिताभ्यां पुरैव। पद्भ्याम् ···मातुर्निमाय पापक्षयमथ विदधे पुष्पकस्यात्र देवी PṛthvīVi. 11. 89, आलक्ष्य घोरां तनुमनिलभुवो भूमिकन्या चकम्पे Rāgh. 13.72; **2** Bhīma दैत्यस्थान् राजपुत्रान् क्षितितलमनयद् बाहुना स्कन्धमध्यात। क्रोधान्धोऽरन्निसीम्ना स पुनरनिलभूर्दारुणं तस्य(जटासुरस्य)शीर्षम् BhārCam. 5. 41.

अनिलभूमिष्ठा (anilabhūmiṣṭh-ā) *adj.* (*f.*) found in the land called *anila* (i. e. found in the land which is waterless and full of thorny plants) (cf. ŚilpaRa. i. 3. 12) भूराग्नेयी विनिन्दिता।··· भूमिरशुभा वायवी स्मृता। अनलानिलभूमिष्ठाः शिला लिङ्गेषु वर्जिताः ĪśānŚiPa. ii. 36.55.

अनिलभृत (anila–bhṛta) *adj.* filled with the wind महादेवी तु ··· अविदूरवर्तिनि कटंकरकुटीरके ··· निद्रायन्तम् ··· अनिलभृतभस्त्राध्मातजठरम् ··· अष्टवङ्कनामपदं लेसिकापसदम् ··· अनुनयन्ती च दृष्टा YaśasCam. ii. 43.5.

अनिलभोजन (anila–bhojana) *adj.* subsisting only on the wind वर्षशतं मुनिः। अतिष्ठदेकपादेन निर्द्वन्द्वोऽनिलभोजनः BhāgP. iv. 1. 19; *m.* snake (who subsists on the wind) भोगिनाम् ··· नव दन्तास्तु सविषाः ···। उक्तैः कतिपयैर्दन्तैर्दशन्त्यनिलभोजनाः ĪśānŚiPa. i. 39.33.

अनिलभोजिन् (anilabhoj–in) *adj.* subsisting only on the wind दीक्षितो भगवान् कृष्णस्तताप ···। ऊर्ध्वबाहुर्निरालम्बः ···। फलाम्ब(?म्ब्व)निलभोजी LiṅgaP. i. 69. 76.

अनिलभ्रम (anila–bhrama) *m.* movement of the wind गतिलिप्तानवत्यंशोऽथवा स्थूलं पलात्मकम्। गर्भभूजात् पृष्ठभूजं तैर्ग्रहोऽस्त्यनिलभ्रमात् SiddhāTaVi. 150. 19.

अनिलमञ्जरी (anilamañjarī) *f.* a variety of plant *nirguṇḍī*, *Vitex negundo* शो(?शे)फालिका शीतभीरुवनकोऽनिलमञ्जरी। निर्गुण्डी MadaPāNi. 10.159.

अनिलमण्डल (anila–maṇḍala) *n.* **1** mystic circle (in the body below the navel-region) इडामुखे नाभिसरोरुहे च धूम्रं विचिन्त्यानिलमण्डलेयम्। संयोज्य तद्योगजवायुनाङ्गं संशोष्य तं पिङ्गलया प्रमुञ्चेत् TantrSa. 5. 10; शान्त्यै पूजयेद् वारिमण्डले।··· लाभायानिलमण्डले TantrRā. 6. 37; **2** whirlwind ध्वान्तैर्घोरतमां तमीमगणयन् वृष्टिं च धारामयीं चण्डं चानिलमण्डलं सखि हरिद्वारं तवासौ स्थितः UjjvaNīMa. 219. 10.

अनिलमार्ग (anila–mārga) *m.* **1** respiratory passage or trachea गङ्गाद्वारमुपेत्य शीतलशिलामाविश्य पद्मासने संरुध्यानिलमार्गमम्बुदतनुं ध्यायेच्चिरं चेतसा GopāKeCan. 71. 14; **2** path of the wind, sky मेघशब्दाग्रे वायुशब्दाग्रे च पथशब्दे प्रयुज्यमाने आकाशनामानि भवन्ति।··· अनिलपथः। अनिलमार्गः comm. *on* NāmMā. 53; cf. **अनिलपथ.**

अनिलमुख्य (anila–mukhya) *adj.* having wind as the prominent (element) यतः सर्वं जातं वियदनिलमुख्यं जगदिदम् ·· स विभुः ··· मम भवतु कृष्णोऽक्षिविषयः KṛṣṇaA 2.

अनिलमूढता (anila–mūḍhatā) *f.* disturbed movement of wind-humour स्रोतोरोधबलभ्रंशगौरवानिलमूढताः।··· लिङ्गं मलानां सामानाम् AṣṭāHṛ. i. 13. 23; SiddhYo. 81. 5 (comm. वायोर्मूढता सम्यगसंचारः)

अनिलमूत्रकृच्छ्र (anila–mūtrakṛcchra) *n.* strangury caused by (the disorder of) wind-humour स्थिरादिभिर्वातहरैश्च सिद्धान् दद्याद् रसांश्चानिलमूत्रकृच्छ्रे CaraS. vi. 26.45 (1941 Ed.); SiddhYo. 32. 2.

अनिलमूर्तिमत् (anilamūrti-ma(n)t) *adj.* having the form of vital air श्रोत्रं त्वगीक्षणं घ्राणं जिह्वा चेतीहितात्मकः। संघातः प्रोच्यते जीवश्चिद्रूपोऽनिलमूर्तिमान् YogVā. vi(2). 145.6

अनिलम्भ (a–nilambha) *adj.* independent अचिन्त्यमतिमन्तस्ते अक्षया वोधिसागराः।·· ज्ञानेऽत्र हि रतिस्तेषामनिलम्भे निरालये GaṇḍVyū. 22. 22; 12. 19; अनिलम्भसुनिर्मितसमन्तनिर्माणप्रतिभासेन बोधिसत्त्वसमाधिना ··· ते बोधिसत्त्वास्तान् भगवतो वैरोचनस्य बुद्धविकुर्वितसमुद्रानवतरन्ति GaṇḍVyū. 28. 25; *m.* **1** name of a *kalpa* सुरेन्द्राभा नाम देवकन्या ··· अवोचत् ···। अनिलम्भो नाम कल्पोऽभूत्, तत्र मे चतुरशीतिर्बुद्धकोटीनियुतशतसहस्राण्याराागितानि GaṇḍVyū.

350. 19; **ii** name of a samādhi, cf. **अनिलम्भसमाधि** [DBHS.]

अनिलम्भचक्षुर्वैरोचन (anilambhacakṣurvairocana) *m.* name of a Tathāgata उत्तरपूर्वायां दिशि सर्वरत्नरुचिरायां लोकधातौ अनिलम्भचक्षुर्वैरोचनो नाम तथागतः ··· न चक्षुष आभासमागच्छति GaṇḍVyū. 66. 1 [DBHS.]

अनिलम्भचक्षुस् (anilambhacakṣus) *m.* name of a Tathāgata उत्तरपूर्वस्यां दिशि ··· अनिलम्भचक्षुषस्तथागतस्य बुद्धक्षेत्राद्धर्मधातुसुनिर्मितप्रणिधिचन्द्रो नाम बोधिसत्त्वः ··· सहालोकधातुस्तेनोपसंक्रान्तः GaṇḍVyū. 8. 21 [DBHS.]

अनिलम्भनिकेतनिरत (anilambhaniketanirata) *m.* name of a samādhi अनिलम्भनिकेतनिरतो नाम समाधिः MahāVyu. 21. 114 [DBHS.]

अनिलम्भमति (anilambhamati) *m.* name of a Bodhisattva अहं सर्वत्र बोधिसत्त्वजननी भविष्यामि। यथा च मैत्रेयस्य बोधिसत्त्वस्य तथा··· अनिलम्भमतेः ··· बोधिसत्त्वस्य GaṇḍVyū. 347. 30 [DBHS.]

अनिलम्भसमाधि (anilambha-samādhi) *m.* name of a samādhi बहुसमाधिप्रतिलब्धश्च स गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः। तद्यथा ··· अनिलम्भसमाधिप्रतिलब्धो ज्ञानमुद्रासमाधिप्रतिलब्धः SaddhaPuṇ. 244.15 [DBHS.]

अनिलम्भसुनिर्मित (anilambhasunirmita) *m.* name of a Bodhisattva अनिलम्भचक्षुर्वैरोचनो नाम तथागतः ··· सार्धमनिलम्भसुनिर्मितबोधिसत्त्वपूर्वंगमेन सर्वबोधिसत्त्वपर्षन्मण्डलेन, GaṇḍVyū. 66. 2 [DBHS.]

अनिलय (a-nilaya) *adj.* [*f.* - ā] **i** having no resting place, not resting अनिलया चाभया चानिलया तद् वायुः न ह्येष कदा च नेलयति AitBr. 24.6 (645) (Sāy. निलयो निवासः स नास्ति यस्याः वायुमूर्तेः सेयमनिलया); KauṣīBr. 27.5 (132.12); अथ प्रजापतेस्तनूः ···। कल्याणी चानिलया चापभया ··· चेति तन्वः ĀśvaŚS. II. ii. 13.13; अध्वर्यो येषां वा अनिलया प्रजापतेस्तन्वं विद्वान् होता भवत्यनिलयो वै स होता भवत्यनिलयास्ते यजमाना भवन्ति ŚāṅkhāŚS. x 19. 2; निलयार्थी यूनबद्धं न प्रविशेत्। अनिलयः स्यात् KāṭhGS. i. 4. 5; अहं त्रस्ता वनं गता ।··· चराम्यनिलया सुभ्रु सा तवान्तिकमागता MahāBhā. iv. 2)8*(4); RasSa. 175(14); **ii** having (i. e. requiring) no support अनिलये अनाधारे ··· अचिन्त्यशक्तिमतीत्यर्थः VedāntKau. 34. 12 (*on* i. 1.20)

अनिलयज्ञान (anilayajñāna) *m.* name of a Bodhisattva अहं सर्वत्र बोधिसत्त्वजननी भविष्यामि। यथा च मैत्रेयस्य बोधिसत्त्वस्य, तथा ··· अनिलयज्ञानस्य ··· बोधिसत्त्वस्य GaṇḍVyū. 348. 1 [DBHS.]

अनिलयन (á-nilayana) *n.* non-support, non-refuge तदनुप्रविश्य। ··· अभवत्।··· निलयनं चानिलयनं च TaiĀ. viii. 6. 1 (739.9); TaiU. 2.6 (Śaṅ. निलयनं नीडः आश्रयः ··· अनिलयनं तद्विपरीतम्); *adj.* not requiring a support यदा ह्येवैष एतस्मिन्नदृश्येऽनात्म्येऽनिरुक्तेऽनिलयनेऽभयं प्रतिष्ठां विन्दते। अथ सोऽभयं गतो भवति TaiĀ. viii. 7. 1 (740. 3); TaiU. 2. 7; अपवर्गश्चापि भवति योऽसौ भगवति ··· अनिलयने परमात्मनि वासुदेवेऽनन्यभक्तियोगलक्षणः BhāgP. v. 19. 20; अनिलयने स्वतन्त्रे ··· प्रतिष्ठां यदैवैष जीवो लभते PrakaVi. 114.23; अनिलयने अनाधारे ŚrutaPra. iA. 82. 19 (*on* i. 1.1); जगदाश्रयत्वान्निलयनम्। ··· स्वाश्रयत्वादनिलयनम्। न विद्यते स्वातिरिक्तं निलयनं यस्येति NyāySu.(Ja.) 204A. 9 (*on* i. 4. 6); अनिलयने स्वयमाश्रयरहिते Śivārka-MaDī. ii. 228. 31 (*on* iii. 2. 4)

अनिलयनत्व (anilayana-tva) *n.* the state of not being the support (of anything) निलयनत्वं सर्वाधारत्वम्, तदभावोऽनिलयनत्वम् LaCandr. 762.32.

अनिलयन्ती (a-nilayantī) *adj.* (*f.*) not resting एता वै देवेषवः प्रणिहिता अनिशिता अनिलयन्तीरेषु लोकेषु सर्वं पाप्मानमपसेधन्तीस्तिष्ठन्ति — अग्निः पृथिव्यां, वायुरन्तरिक्ष, आदित्यो दिवि JaimiBr. 3.310.

अनिलयोनि (anila-yoni) *f.* female organ affected by (the disorder of) wind-humour लवणवर्गयुतैर्मधुरौषधैः ···। अनिलयोनिषु पूरणमिष्यते KalyāKā. 17. 77.

अनिलरंहस् (anila-raṁhas) *adj.* having speed like that of the wind, fleet or swift like the wind शतशो हयाँल्लेभे स वासविः। राजंस्तित्तिरिकल्माषाञ्श्रीमाननिलरंहसः। प्रादाद् भ्रात्रे प्रियः प्रेम्णा राजसूये MahāBhā. iii. 79. 24; गरुडानिलरंहोभिर्यन्तुर्वाक्यकरैर्हयैः। दान्तैरश्मकदायादं त्वरमाणोऽभ्यहारयत् MahāBhā. vii. 36.21; शरवृष्टयः।··· निपेतुर्वै गरुडानिलरंहसः MahāBhā. vii. 172.22; गाधिरपि··· अतिवृद्धाय ब्राह्मणाय दातुमनिच्छन्नेकतः श्यामकर्णानामिन्दुवर्चसामनिलरंहसामश्वानां सहस्रं कन्याशुल्कमयाचत ViṣṇuP. iv. 7.14; स यत्र यत्रानिलरंहसं भृगुश्चिक्षेप रोषेण युतः परश्वधम्। ततस्ततश्छिन्नभुजोरुकंधरा नागा हयाः शूरनरा निपेतुः BrahmāṇḍP. ii. 38. 40; दधाव रावणः क्रोधाद्रथेनानिलरंहसा PadmP.(Ra.) 12.253; यदूत्तमौ।··· रथेनानिलरंहसा। आयातौ स्वपुरम् BhāgP. x. 45.49; GaṇeP. ii. 12.22; जम्बूनामा ···। जगाम धाम धर्मर्द्धे रथेनानिलरंहसा PariPar. 2.94; कुब्जेन प्रेरितान्वीक्ष्य वाहाननिलरंहसः। दधिपर्णनरेन्द्रोऽथ विस्मयादित्यचिन्तयत् PāṇḍaC. 6.798.

अनिलरक्त (anila-rakta) *n.* **A** blood affected by (the disordered) wind-humour तासां यथास्वं तुर्यांशविभागेन पंचसप्तत्यधिकं शतकमनिलरक्तं वहति AṣṭāSaṁ. i. 228.12 (2. 6); **B** (du.) (disordered) wind and (vitiated) blood सन्धिष्वनिलरक्ताभ्यां शोफोऽन्तर्बहिराश्रयः। छर्दिज्वरारुचिकरो भवेद्वातास्रसंज्ञकः RasRaSa. 21.171; **C** name of a disease (also called *vātarakta*) caused by (the disordered) wind-humour and (vitiated) blood [Āyurvedīya Śabdakośa]

अनिलरक्तक (anilarakta-ka) *n.* name of a disease caused by (the disorder of) wind-humour and (vitiated) blood (गुडूचीमोदकम्) भक्षयेदेतन्नरः ···। नास्य कश्चिद्भवेद्व्याधिः ··· नानिलरक्तकम् BhāvPra.(Bhā.) 8(1).759.

अनिलरथ (anila-ratha) *m.* chariot in the form of air भूताकाशेऽनिलरथं समारूढास्म्यहं ततः। आनीता ··· तेनाहमिममालयम् YogVā. iii. 58.29 (comm. अनिलः प्राणो वातस्कन्धो वा तद्रूपं रथम्। तेनानिलरथेन)

अनिलरय (anila-raya) *m.* horse (*lit.* having speed like that of the wind) वाजी च ···। क्रमगकेसरिकेसरिविक्रमानिलरथै(? यै)कशफा गृहभोजनः KośaKaTa. 1.6012.

अनिलरविकरस्पर्श (anilaravikara-sparśa) *m.* contact with the wind and the rays of the sun तेनैवं काननेऽस्मिन्ननिलरविकरस्पर्शमात्रोपसर्पत्संपर्क पाल्यमाना विगुणदिनदशादुःस्थितिं प्रे(ङ्ख ?)यन्ती ··· वसामि UdaySuKa. 135.9.

अनिलरुज् (anila-ruj) *f.* disease caused by (the disorder of) wind-humour स्यात् ···। गुल्माक्षिरोगविषमज्वरभीर्गुरौ तु पापार्दितेऽनिलरुजोऽपि TājiNī. 2(5)(6).1(237)

अनिलरोगघ्न (anilarogaghn-a) *adj.* which cures the disease caused by (the disorder of) wind-humour अभ्यङ्गो गात्रभेदे घृतैर्नतः। तैलैश्चानिलरोगघ्नैः पीडिते मातरिश्वना AṣṭāSaṁ. ii. 26. 4 (4. 5)

अनिलरोगहित (anilaroga-hita) *adj.* good or beneficial in the case of the disease caused by (the disorder of) wind-humour स्निग्धदुग्धदधिभोजनपानान्यम्लकानि ··· अनिलरोगहितानि KalyāKā. 12.12.

अनिलरोगिन् (anilarog-in) *adj.* suffering from the disease caused by (the disorder of) wind-humour मृद्वी शय्याग्निसंतापो ब्रह्मचर्यं तथैव च। ··· योज्यान्यनिलरोगिषु SuśruS. iv. 4.26; सर्वेष्वनिलरोगिषु। ··· लशुनान्युपयुञ्जीत KāśyaS. 175B. 39; ब्रह्मचर्यशयनानि मृदूनि। ··· प्रस्तुतान्यनिलरोगिषु नित्यम् KalyāKā. 12. 13; मधुस्नेहनकल्काख्यकषायावापतः क्रमात्। त्रीणि षड् द्वे दश त्रीणि पलान्यनिलरोगिणाम् (निरूहणम्) SiddhYo. 76(1).5; हिता ध्मानप्ररुद्धाय तथा वानिलरोगिणे।··· मदिरा ··· तेभ्यो गजेभ्यो दातव्या Hastyāyur. 571. 15 (4.3)

अनिलर्क्षक (anilarkṣa-ka) *adj.* connected with the constellation Svātī वैशाखस्य चतुर्दश्यां सौरिवारेऽनिलर्क्षके। आद्यावतारः सिंहस्य SkandP. ii(2). 16. 62.

अनिललय (anila-laya) *m.* quick movement of the wind अनिललयप्रेङ्खोलनकलक्वणत्किङ्किणीजालवाचालपालिध्वजध्वानारब्धविद्याधरवधूद्वेल्लितविधिभिः ··· चैत्यालयैः ··· उपशोभितं राजपुरं नाम नगरम् YaśasCam. i. 20. 3.

अनिललुलित (anila-lulita) *adj.* [*f.* - ā] shaken or tossed by the wind नृपतिः ··· उत्थाय ··· उत्तानतलैः करपुटैरनिललुलितामाकाशकमलिनीमिव दर्शयता ··· अन्तःपुरिकाजनेन ··· अनुगम्यमानः शुकनासभवनं गत्वा ··· उत्सवमकारयत् Kād. 73. 21; नखाङ्कं नारीणामनिललुलितं केतकदलम् ···। निरीक्षन्ते ··· चकितमिव काशीजनपदाः SaduktiKa. 205.1.

अनिललोल (anila-lola) *adj.* **A** moving like the wind नानेनानिललोलेन ···। नुन्ना ··· नो ···। अभाजि ··· सेनासीमन्तिनी द्विषः HarVi. 43.176 (comm. अनिलवल्लोलेन); **B** moving due to the wind अनिललोलपताकापटसहस्रमरिकुलप्रलयाय मुक्तशिखमिवोत्खातशस्त्रपुरुषकृतपरिक्षेपं रथमारूढः ··· नृपकुमारः ··· अनिलरंहसा निररी[र]मत् TilaMañ. 88. 18; अनिललोलकल्लोलदोलायमानद्विजलचरपतत्त्रिमिथुनम् ··· अदृष्टपारसरस्तीरमव्रजम् TilaMañ. 359. 21.

अनिललोलित (anila-lolita) *adj.* [*f.* -ā] **i** shaken by the wind इति तस्य वचः श्रुत्वा बलिनस्तनुमध्यमा। कम्पमाना तमवदद्वल्लीवानिललोलिता RāmāMañ. 455. 14; तौ दुष्टौ विनिपेततुः। वृन्तादिव फले पक्वे तालेनानिललोलिते ŚivaP. ii(5). 59.26 (294A.14); **ii** blown by breeze सीत्कारगायदामोदिमधुरानिललोलिता।··· पुष्पवृष्टिः पपात ह YogVā. i. 32.18.

अनिलवचस् (anila-vacas) *n.* speech of the wind-god इत्याकर्ण्यानिलवचो मुनयः प्रीतमानसाः। प्रोचुः प्रणम्य तं वायुं शैवागमविचक्षणम् ŚivaP. vii (1). 5.64 (508A. 3)

अनिलवत् (anila-vat) *adv.* like the wind राक्षसपुंगवाः···। जगद्भ्रमन्तोऽनिलवद्दुरासदा रणेषु Rāmā. vii. 5. 45; काले विशालेऽनिलवत्प्रयाते लङ्कापतिः पुष्पकमित्युवाच DaśāvaC. 7.69; दोषानौषधवद्धनाननिलवच्छुष्केन्धे(Read °न्ध)नान्यग्निवत् ··· विनिहत्य यः ··· भ्राजितः EI. xviii. 248. 44.

अनिलवर्त्मन् (anila-vartman) *n.* path of the wind, atmosphere दासोऽपि स्वामितामेति ··· द्विजोऽपि मातङ्गजातौ जायते ··· मातङ्गोऽपि गत्वा द्विजत्वमनिलवर्त्मना सर्वतः संचरति TilaMañ. 406.15.

अनिलवर्धिनी (anilavardh-inī) *adj.* (*f.*) increasing wind-humour मृत्तिका वारणगता पच्यतेऽनिलवर्धिनी Hastyāyur. 280.24 (2.56)

अनिलवश (anila-vaśa) *m.* [Abl.] **1** because of (the force of) the wind अनिलवशाच्चलितमिव तमालकाननम ··· शबरसैन्यमद्राक्षम् Kād. 29.9; AṣṭāSaṁ i 107.2 (1.20); केचनानिलवशात्करोपलाः ··· दिशां मुखे। नासिकाभरणमौक्तिकश्रियो नाटिकां क्षणमिवाललम्बिरे Acyutarā. 4.14; **2** due to (the disorder of) wind-humour देहे क्रुद्धोऽनिलवशात् कृत्स्नेऽर्धेऽवयवेऽपि वा। दोषो विकारं कुरुते खे वर्षमिव तोयदः AṣṭāSaṁ. i. 107.2 (1.20); **3** [Inst.] due to the motion of the wind दिनकरवशेन कथितावुदयास्तौ सांप्रतं प्रवक्ष्यामि। प्रतिदिनमनिलवशेन व्योमगकुम्भोद्भवोडूनाम् ĀryaSi. 10.1(110)

अनिलवशजनित (anilavaśa-janita) *adj.* caused by the force of the breeze अनिलवशजनिततनुतरङ्गभङ्गमुत्प्लवमानमृणालमिव ··· अङ्गमुद्वहन्तम् ··· बाबालिमपश्यम् Kād. 42.14.

अनिलवारण (anila-vāraṇa) *adj.* which wards off (the disorder of) wind-humour बलातैलमिदं चास्यै दद्यादनिलवारणम् SuśruS. iv. 15.29; *n.* warding off or removal of (the disorder of) wind-humour स्वेदनान्यतिसुखोष्णसुखानीत्येवमाद्यनिलवारणमिष्टम् KalyāKā. 12.14.

अनिलविकीर्यमाण (anila-vikīryamāṇa) *adj* which is being scattered by the wind आसीच्चास्य मनसि।··· शीतांशुरुदितः ··· आहोस्विदनिलविकीर्यमाणसीकरधवलितभुवनाम्बरसिन्धुर्धरातलमवतीर्णा Kād. 201.9.

अनिलविक्रम (anila-vikrama) *adj.* having (speedy) strides like that of the wind प्रायाद्राजपुत्रः ··। समारुह्य तमेवाश्वं सुपर्णानिलविक्रमम् MārkP. 22.50; हनुमान् ···। दक्षिणाभिमुखस्तूर्णं पुप्लुवेऽनिलविक्रमः AdhyāRā v. 1.7.

अनिलविधुता (anila-vidhutā) *adj.* (*f.*) tossed by the wind मुहुः ··· अनिलविधुतामलकपद्धतिं सलीलमुत्क्षिप्य ··· श्रवणशिखरमारोपयन्तम् ··· ऊ(? उ)र्वीपतिकुमारमद्राक्षम् TilaMañ. 312.3.

अनिलविनाश (anila-vināśa) *m.* removal of (the disorder of) wind-humour घृतम्। सुखोष्णलवणाम्भसानिलविनाशहेतुम् ··· पिबेत् KalyāKā. 8.40.

अनिलविमान (anila-vimāna) *n.* aerial car मुहुरनिलविमानशंवरालीललनविसोढविशालपुच्छदण्डः। सह दिनपतिना कुतूहलित्वादयमपि देव दिवः प्रयाति पारम् RāmC. 6.56.

अनिलविलुलित (anila-vilulita) *adj.* tossed or shaken by the wind अनिलविलुलितैरौर्ध्वज्वलनधूमैरिवानुरञ्जिताभिः ··· निम्नगाभिसारिकाभिर्गाढमुपगूढम् ··· अम्भोनिधिमपश्यम् TilaMañ. 120.18; अनिलविलुलितविनीलालकालिकमनीयम् ··· वदनशतपत्रमुद्वहन्तीम् ··· कन्यकामद्राक्षम् TilaMañ. 161.2; 230.20.

अनिलविलून (anila-vilūna) *adj.* cut off by the wind स भ्राम्यन् ··· प्रतीये ··· मुद्गरः खे। व्यावल्गन्ननिलविलूनमूलबन्धो विन्ध्याद्रिः प्रलयसहस्रकोटिनेव RāmC. 34.47.

अनिलविलोल (anila-vilola) *adj.* **I** tossing because of the wind अनिलविलोलेन नीलतमेन तमालपल्लवचीरचीवरेणेव ··· शिरोरुहसंचयेन ··· प्रवृत्तकुचा ··· प्रतिहार्याजगाम HarṣaC. 226.16; **II** moving swiftly like the wind तेनानिलविलोलेन दूरं नीतोऽस्मि वाजिना YogVā. iii. 106.8.

अनिलविलोलित (anila-vilolita) *adj.* tossed by the wind अभ्राजतानिलविलोलितसांध्यरागपिङ्गीकृताभ्रशिखरक्षणलब्धसंस्थम्। शीतांशुबिम्बम् HarVi. 20.22.

अनिलविवर्धिनी (anila-vivardhinī) *adj.* (*f.*) increasing wind-humour मेदिनी। पाण्डुः कषायकटुका रूक्षानिलविवर्धिनी Hastyāyur. 280.18 (2.56)

अनिलविषशमन (anilaviṣa-śamana) *adj.* which allays (the disorder of) wind-humour and poison (अम्लिकाराजीवटकाः) अनिलविषशमना भुक्तमन्नं पचन्ति BhojanKu. 38.11.

अनिलविषापह (anilaviṣāpah-a) *adj.* removing (the disorder of) wind-humour and poison पाचनो दीपनश्चैव वृष्योऽनिलविषापहः (राजावर्तगुणाः) RasPraSu. 5.55.

अनिलविष्टम्भ (anila-viṣṭambha) *m.* obstruction of the (*apāna*) wind (अभयादिक्वाथः) विण्मूत्रानिलविष्टम्भवमिशोषारुचिं जयेत् ŚārṅgaS. ii. 2.34 (comm. विष्टम्भो वातादीनामप्रवृत्तिः)

अनिलवीजन (anila-vījana) *n.* act of fanning with the breeze सुदृशाम् ··· अलकजालकजामनवस्थिताम्। व्यतनुत ··· मलयोऽनिलवीजनैः VasaViKā. 6.62.

अनिलवीजित (anila-vījita) *adj.* fanned by the breeze उपतटविटपिपल्लवानिलवीजितम् ··· पम्पाभिधानं पद्मसरः Kād. 22.22.

अनिलवृत्ति (anila-vṛtti) *f.* passing of the (*apāna*) wind विण्मूत्रानिलवृत्तिः सुखेन संभोजनस्नेहात् KāśyaS. 23A. 28.

अनिलवृद्धि (anila-vṛddhi) *f* increase in (the disorder of) wind-humour (ज्वरः) पित्तकफानिलवृद्ध्या दशदिवसद्वादशाहसप्ताहात्। हन्ति विमुञ्चति पुरुषं त्रिदोषजो धातुमलपाकात् SiddhYo. 1.189.

अनिलवेग (anila-vega) *m.* **1Ai** speed of the wind सा ···। जगामानिलवेगेन पादमूलं महात्मनः Rāmā. i. 53.6; **1Aii** force of the wind कोरकैरनिलवेगपातितैराववार नवमालिका भुवम् Ragh 11.11; **1B** force of wind-humour कोष्ठादुपस्नेहवदन्नसारो निःसृत्य दुष्टोऽनिलवेगनुन्नः।··· जठरं करोति SuśruS. ii. 7.6; **2** name of a Vidyādhara अनिलवेगो विद्याधरपुत्रो रणढक्कां श्रुतवान् KathāK. 142.3; 142.8; अनिलवेगसुभटस्य शिरश्चक्रेण चिच्छेद KathāK. 142.10.

अनिलवेग (anila-vega) *adj.* having the speed as that of the wind अनिलवेगम् ·· सहस्रं वाजिनां ते ददामि KarṇaBhā. 19; सुन्दरः ···। भ्रमन्ननिलवेगोऽयम् ··· चक्रतीर्थं ततो ययौ SkandP. ii(1). 24.29.

अनिलवेगिन् (anila-vegin) *adj.* swift like the wind भग्नेषु सैनिकेषु ··। समुत्तम्थेऽशनिवेगो रथेनानिलवेगिना TriṣaŚaPuC. iv. 7.272.

अनिलवेदना (anila-vedanā) *f.* **1** pain caused by (the disorder of) wind-humour विंशतिर्व्यापदो योनेः ···। चतसृष्वपि चाद्यासु भवन्त्यनिलवेदनाः SuśruS. vi 38 11; RugVi. 62.4; **2** experience or vision of the wind-god शक्रः सूचीनिरीक्षणे। मारुतं प्रेषयामास ···। वातस्कन्धेभ्य एवादौ पतितानिलवेदना YogVā. iii. 73.60 (comm. वायोः संवित्)

अनिलवेदनावृद्धि (anilavedanā-vṛddhi) *f.* increase in the pain caused by (the disorder of) wind-humour अनिलवेदनावृद्धिशमनार्थं स्निग्धमुष्णमल्पमन्नं द्रवप्रायं भुक्तवन्तम् ··· सुपरिगृहीतं कृत्वा ततोऽस्मै ··· प्रणिदध्यात् AṣṭāSaṁ. ii. 56.2 (4.10)

अनिलवेल्लित (anila-vellita) *adj.* tossed or shaken by the wind अनिलवेल्लितैरहिनिर्मोकैर्धृतोत्तरीय इव ··· अवस्थितः ··· शाल्मलीवृक्षः Kād. 23 13; दृष्टवान् ··· अनिलवेल्लितपताकापल्लवतया प्राप्तुमुन्नतिप्रकर्षमारब्धसेवासमुचितोत्तरीयाञ्चलवीजनैः ··· आयतनम् TilaMañ. 155.3.

अनिलवेल्ल्यमाना (anila-vellyamānā) *adj.* (*f.*) being tossed by the wind हेलानिपातहतसंहतहस्तिहस्तहेतिः सहेत सहसानिलवेल्ल्यमानाः। सिंहः सटा अपि कथम् HarVi. 45.10.

अनिलव्याघूर्णिता (anila-vyāghūrṇitā) *adj.* (*f.*) whirled by the wind ज्वालाजालपरंपराभिरनिलव्याघूर्णिताभिर्बलाद्भूयो विश्वमिदं हिरण्मयमहाब्रह्माण्डभाण्डायते SamudraMa 2.14.

अनिलव्याधि (anila-vyādhi) *m.* disease caused by (the disorder of) wind-humour स्वरभेदानिलव्याधिपक्षाघातापतानके।··· स्वेदं यथायथं कुर्यात् AṣṭāSaṁ. i. 136.3 (1.26); कुष्ठश्वित्रानिलव्याधिवातास्रेषु चिकित्सितम्। द्वाविंशतिरिमेऽध्यायाः AṣṭāHṛ. i. 1.43; (रसः) तिक्तः ···। धातुक्षयानिलव्याधीनतियोगात् करोति सः AṣṭāHṛ. i.10.16; [derangement of the bodily (internal) wind, APTE]; [Kośas give *anilavyādhi* as one of the meanings of *ākṣepaka*, ViśvaPra. 17.186; MediK. 15.76; ŚabdaRaSaK. 32.6]

अनिलव्याधिविहित (anilavyādhi-vihita) *adj.* prescribed for the disease caused by (the disorder of) wind-humour अथ वातोत्तरे ··· आतुरं तीव्ररुजमनिलव्याधिविहितमन्यतमतैलं पाययेत् AṣṭāSaṁ. ii. 89.12 (4.16)

अनिलव्याध्यभिभूत (anilavyādhy-abhibhūta) *adj.* overcome by the disease caused by (the disorder of) wind-humour मेदःश्लेष्मानिलव्याध्यभिभूतानां तैलम् ··· पानार्थमुपकल्पयेत् Hastyāyur. 582.5 (4.4)

अनिलशान्ति (anila-śānti) *f.* allaying of (the disorder of) wind-humour व्यक्ताम्ललवणस्नेहं वातवर्षाकुलेऽहनि। विशेषशीते भोक्तव्यं वर्षास्वनिलशान्तये CaraS. i. 6.36 (1922 Ed.); गुल्मिनामनिलशान्तिरुपायैः सर्वशो विधिवदाचरितव्या CaraS. ii. 3.27 (1922 Ed.); SiddhYo. 30.2.

अनिलशिशु (anila-śiśu) *m.* child in the form of wind ध्रुवमनिलशिशुर्निपीतशेषो विषकलुषेण फणाभृता मुखेन। परिलुलितपटीरपल्लवः सन् मनसि यदाधित मोहमङ्गनानाम् Nalābhyu. 6.4.

अनिलशूलनुद् (anilaśūla-nud) *adj.* removing the pain caused by (the disorder of) wind-humour सौवर्चिकाम्लिकाजाजीमरिचैर्द्विगुणोत्तरैः। मातुलुङ्गरसैः पिष्टा गुटिकानिलशूलनुत् SiddhYo. 26.10.

अनिलशूलहर (anilaśūlahar-a) *adj.* curing colic and flatulence (अग्र्यः) एरण्डतैलाभ्यासो वर्ध्मगुल्मानिलशूलहराणाम् AṣṭāSaṁ. i. 81.15 (1.15)

अनिलशोणित (anila-śoṇita) *n.* name of a disease caused by (the disorder of) wind-humour and (vitiated) blood प्रमेहकुष्ठानिलशोणितारुचिविचर्चिकास्फोटविषेषु कण्डौ । मृदौ तथाग्नौ प्रवदन्ति मध्यां बले च मध्या अशने च ये स्युः KāśyaS. 19A.15; नित्यं विरेचनपरः …। शीतान्नपानमधुरातिकषायतिक्तसेवी जयत्यनिलशोणितरक्तपित्तम् KalyāKā. 9.48.

अनिलशोणितपित्तरोगिन् (anilaśoṇitapitta-rogin) *adj.* sick with (the disorder of) wind-humour, (vitiated) blood and (the disorder of) bile कल्केन तत्क्वथिततोयपयोविपक्वमाज्यं पिबेदनिलशोणितपित्तरोगी KalyāKā. 9.41.

अनिलशोणितवारणार्थम् (anilaśoṇitavāraṇārtham) *adv.* for the sake of the removal of a disease caused by (the disorder of) wind-humour and (vitiated) blood रास्ना° … °प्रियालैः । क्षीराम्लपिष्टघृततैलयुतैस्सुखोष्णैरालेपयेदनिलशोणितवारणार्थम् KalyāKā. 9. 36.

अनिलश्री (anilaśrī) *m.* name of a Bodhisattva अहं सर्वत्र बोधिसत्त्वजननी भविष्यामि … महेन्द्रदेवस्य अनिलश्रियः … अनुरूपस्वरस्य अभ्युच्चदेवस्य बोधिसत्त्वस्य GaṇḍVyū. 347.16 [DBHS.]

अनिलश्लेष्मकासश्वासापहा (anilaśleṣmakāsaśvāsāpahā) *adj.* (*f.*) removing (the disorders of) wind- and phlegm-humours, cough and asthma पिप्पली । सा शुष्का …। स्वादुपाकानिलश्लेष्मकासश्वासापहा सरा AṣṭāSaṁ. i. 77.14 (1.12)

अनिलश्लेष्मजराधिवास (anilaśleṣmajarādhivāsa) *m.* abode of the wind- and phlegm-humours and old age तादृग्विधं कश्मलमुद्वहंस्तु …। पित्तानिलश्लेष्मजराधिवासं को नाम विद्वान्वहतीह गर्वम् VarāṅgaC. 8. 63.

अनिलश्लेष्मभव (anilaśleṣma-bhava) *adj.* arising from (the disorder of) wind- and phlegm-humours तं चानिलश्लेष्मभवं विकारं ब्रूयात् प्रतिश्यायसमानलिङ्गम् SuśruS. vi. 22.7 = RugVi. 58.1.

अनिलश्लेष्मविबन्ध (anilaśleṣma-vibandha) *m.* obstruction of wind- and phlegm-humours आस्यशोषानिलश्लेष्मविबन्धच्छर्द्यरोचकान् ।… मन्दाग्नित्वं च नाशयेत् AṣṭāHṛ. i. 6.131.

अनिलश्लेष्मश्वासकासापहा (anilaśleṣmaśvāsakāsāpahā) *adj.* (*f.*) removing (the disorders of) wind- and phlegm-humours, asthma and cough पिप्पली ।… स्वादुपाकानिलश्लेष्मश्वासकासापहा सरा AṣṭāHṛ. i. 6. 160.

अनिलश्लेष्महिता (anilaśleṣma-hitā) *adj.* (*f.*) beneficial in (the disorders of) wind- and phlegm-humours ग्रहण्यर्शोऽनिलश्लेष्महितोष्णा ग्राहिणी लघुः AṣṭāSaṁ. i. 36. 5(1.7)

अनिलसंयुक्त (anila-saṁyukta) *adj.* accompanied by the wind ततो भगवतादिष्टौ रणे पावकमारुतौ । चोदितौ विष्णुवाक्येन तौ मायां विचकर्षतुः।… सोऽनलोऽनिलसंयुक्तः सोऽनिलश्चानलाकुलः । दैत्यसेनां ददहतुः PadmP. v. 38.158.

अनिलसंसृष्ट (anila-saṁsṛṣṭa) *adj.* combined with (the disorder of) wind-humour एवं कटुतीक्ष्णैः कफे छर्दयेत् । स्वादुभिः पित्तयुते । अम्लैः सस्नेहैरनिलसंसृष्टे AṣṭāSaṁ. i. 140.4 (1.27)

अनिलसंहति (anila-saṁhati) *f.* gusts of wind स्थगयितुं प्रतिकूलविलोकनाः कुसुमिताः ककुभो नु वियोगिनाम् । कमलधूलिमुदानयताधिकस्तवनतो वनतोऽनिलसंहतिः HarVi. 3. 68.

अनिलसंहित (anila-saṁhita) *adj.* accompanied by the wind नाशीविषेभ्यो हि तथा बिभेमि …। न पावकेभ्योऽनिलसंहितेभ्यो यथा भयं मे विषयेभ्य एव BuddhaC. 11. 8.

अनिलसख (anila-sakha) *m.* [P. v. 4. 91] fire (*lit.* whose friend is the wind) मुहुस्तावच्छक्रं वरुणमजयो नन्दहरणे यमं बालानीतौ दवदहनपानेऽनिलसखम् Nārāy. x. 82. 9; [AbhidhāCin. 1099; ParaNā. 859; KośaKaTa. 1.448]

अनिलसखमुख (anilasakha-mukha) *adj.* having the fire at the tip लक्ष्म्या…स्पर्धया तत्सुतस्तन्नित्यावासं भवत्याः सुमुखि मम मनःपुण्डरीकप्रकाण्डम् । दग्धुं मुग्धे व्यवस्यत्यनिलसखमुखैराशुगैः RasSa. 171.

अनिलसख्यभाज् (anilasakhya-bhāj) *m.* fire (*lit.* enjoying friendship of the wind) परेतभर्तुर्मनसेव दूतीं नभस्वतेवानिलसख्यभाजः । त्रिस्रोतसेवाम्बुपतेस्तदाशु स्थिरास्थमायातवतीं निरास्थम् NaiṣC. 6. 109.

अनिलसंक्षोभ (anila-saṅkṣobha) *m.* agitation caused by the wind तेन सा … रक्षिता … अनिलसंक्षोभेषु नूतनाः संयोजयता रज्जूः TilaMañ. 145.4.

अनिलसङ्ग (anila-saṅga) *m.* obstruction of flatus तत्र गुदनाभिमेढ्रबस्तिशिरःसु सदाहं परिकर्तनमनिलसङ्गो वायुविष्टम्भो भक्तारुचिश्च भवति SuśruS. iv. 34.16.

अनिलसङ्गचल (anilasaṅga-cala) *adj.* moving due to contact with the wind सकलत्रिलोकविजयप्रभवं श्रमवारिसंगतमनङ्गपतिम् । इव वीजयन्त्यभिनभौ सुरभौ कदलीदलैरनिलसङ्गचलैः HammīMaKā. 5. 29.

अनिलसंगत (anila-saṅgata) *adj.* accompanied by the wind अग्निस्तृणजातानि दहत्यनिलसंगतः BhaviP. 789A.1 (iv. 126. 33)

अनिलसङ्गतरला (anilasaṅga-taralā) *adj.* (*f.*) tremulous owing to contact with the wind नभसः शर्वर्या सह विरतविरहविनोदनाय गतमनिलसङ्गतरलाभिरुपगसमयमवजित्यावर्जिताभिर्वैजयन्तीविततिभिरिव … रम्भागृहमपश्यत् TilaMañ. 228. 3.

अनिलसंदुष्ट (anila-sanduṣṭa) *adj.* morbidly affected by wind-humour स्फुटितो नखः । शुष्क(? ष्य)त्यनिलसंदुष्टः सोऽनुद्धतनखो भवेत् Hastyāvur. 106. 10 (1. 15)

अनिलसंनिरोध (anila-sannirodha) *m.* obstruction of wind-humour हास्यात्प्रहास्यरजसानिलसंनिरोधाद्विमार्गगत्वाच्च हि भोजनस्य । वेगावरोधात् क्षवथोस्तथैव संजायतेऽपि मनुजां प्रतिधाम कासः HārīS. iii. 12. 2; हृन्नाभिपायूदरकुक्षितोदगात्रावसादानिलसंनिरोधाः । विट्सङ्ग आध्मानमथाविपाका भविष्यतस्तस्य पुरःसराणि RugVi. 3.5.

अनिलसंनिवेश (anila-sanniveśa) *m.* presence of the wind परिखातटीष्वनिलसंनिवेशवलयितेन यज्ञानलधूमसमुदयेन समन्तादसितकाण्डपटेनेव विनिवारितप्रवेशं कलिकालदृष्टेः … प्रतिष्ठानं नाम नगरम् UdaySuKa. 20.15

अनिलसम (anila-sama) *adj.* equal to the wind गाण्डीवप्रेषिता बाणा मनोऽनिलसमा जवे MahāBhā. vii. 53.42.

अनिलसमान (anila-samāna) *adj.* similar to the wind (in speed) वासवः … अस्मै … हयमनिलसमानम् … दास्यति AhirbuS. 29.71.

अनिलसमीरित (anila-samīrita) *adj.* stimulated by (the disorder of) wind-humour संकुप्यतेऽनिलसमीरितं तत्तु पित्तं शूलं करोति जठरे मनुजस्य तीव्रम् HārīS. iii. 7. 6.

अनिलसमुच्छ्रय (anila-samucchraya) *m.* great increase in wind-humour ओजो विस्रंसते यस्य पित्तानिलसमुच्छ्रयात् । सः … शयनेप्सुरचेतनः SuśruS. vi. 39.43.

अनिलसमुद्भव (anila-samudbhava) *adj.* arisen from (the disorder of) wind-humour चापस्याद्ये त्र्यंशे गुदानिलसमुद्भवैर्विविधरोगैः ।… भवेन्मृत्युः Sārā. 46.38.

अनिलसंपात (anila-sampāta) *adj.* attacking like the wind पावकानिलसंपातो रराज युधि दानवः । पारमेष्ठ्ये स्थितः स्थाने लोकानां प्रभावाप्यये MatsyaP. 177. 59; *m.* encounter with (the gushing of) the wind (क्षोणीपतितनयः) अवतीर्य च द्वारि संभ्रान्तदौवारिककृतप्रणामः … अनिलसंपातेऽपि स्थैर्येण … ज्वलद्भिर्माणिक्यदीपैः समन्तादुत्सारिततमोवितानम् … वासभवनं विवेश TilaMañ. 174. 11.

अनिलसंप्रवृत्त (anila-sampravṛtta) *adj.* caused by the wind वेणुस्वनव्यञ्जिततूर्यमिश्रः प्रत्यूषकालेऽनिलसंप्रवृत्तः । संमूर्छितो गर्गरगोवृषाणामन्योऽन्यमापूरयतीव शब्दः Rāmā. iv. App. I. 16(86)

अनिलसंभव (anila-sambhava) *adj.* **A** born of wind (-element) धूमकेतुः शिखी च त्वं पापहानिलसंभवः । सर्वप्राणिषु नित्यस्थः सत्येन विपुनीहि माम् MahāBhā. ii. App. I. 14(11); **B** arising from (the disorder of) wind-humour चतुर्थको दर्शयति प्रभावं द्विविधं ज्वरः । जङ्घाभ्यां श्लैष्मिकः पूर्वं शिरस्तोऽनिलसंभवः CaraS. vi. 3.70 (1922 Ed.); HārīS. iii. 2. 193; RugVi. 2.38; स्फोटाः …। कठिनाश्चिरपाकाश्च भवन्त्यनिलसंभवाः RugVi. 54. 5; आविकं तु पयः …। पथ्यं वातप्रकोपेषु कासे चानिलसंभवे BhojanKu. 133. 19; *m.* born of the wind-god, Bhīmasena अजातशत्रोर्धार्मिकतामनिलसंभवस्याध्यवसायसामर्थ्यमर्जुनस्य पराक्रमम् … चारीकृत्य … दुर्योधनमतिनिर्भरमालिलिङ्ग लक्ष्मीः AvantiKa. 47.7.

अनिलसंमुख (anila-sammukha) *adj.* facing the wind विण्मूत्रे विसृजेन्मौनी निशायां दक्षिणामुखः । न तिष्ठन्नाशु नो विप्रगोवह्न्यनिलसंमुखः SkandP. iii(2). 5.39; iv. 35. 57.

अनिलसारथि (anila-sārathi) *m.* fire (*lit.* having wind as the charioteer) मात्रा हि भुजगाः शप्ताः पूर्वं ब्रह्मविदां वर । जनमेजयस्य वो यज्ञे धक्ष्यत्यनिलसारथिः MahāBhā. i. 13. 35; i. 49. 7; यत्र संनिहितो नित्यं स्वयमेव हुताशनः ।… अनलोऽनिलसारथिः MahāBhā. iii. 80. 77; PadmP. i. 24. 8; कुर्यात्कृष्णगतिः शेषं ज्वलितोऽनिलसारथिः । न तु राज्ञाभिपन्नस्य शेषं क्वचन विद्यते MahāBhā. xii. 68. 50; तेनाखिलौषधीजन्म भवत्यनिलसारथे MārkP. 99.31; अथान्येद्युरतिस्फीता पत्यौ प्रीतिमुपेयुषी । बभार गर्भं गान्धारी शमीवानिलसारथिम् PāṇḍaC. 2.1.

अनिलसुत (anila-suta) *m.* son of the wind-god **i** Hanūmat एवमुक्तो महातेजा रावणो राक्षसेश्वरः । आजघानानिलसुतं तलेनोरसि वीर्यवान् Rāmā. vi. 47.58; स तथा ह्रियमाणोऽपि कुम्भकर्णात्मजेन हि । आजघानानिलसुतो वज्रवेगेन मुष्टिना Rāmā. vi. 64.20; दृष्ट्वानिलसुतं देवा गच्छन्तं वायुवेगतः।… अब्रुवन्

AdhyāRā. v. 1.8; स्मृत्वा राज्ञः प्रतिज्ञामयमनिलसुतो लङ्कनायोन्मुखश्चेत् RāmāCam. 4.46; अनिलसुतस्य तावदक्ष्णोः संपृक्ताः ··· आपः कुत्रापि स्फुटवडवानला इवाभुः Ragh. 12.15; 14.35; वार्तां तामनिलसुतान्निशम्य ···। रामोऽथ त्वरितमुपेयुषा कृतोऽभूत् तत्त्वज्ञो विपुलहृदा विभीषणेन Ragh. 18.72; **ii** Bhīmasena कुरुरिपुः । कीचकरिपुः । अनिलसुतः comm. *on* NāmMā. 145.

अनिलसुतनिबद्धप्रीति (anilasuta-nibaddhaprīti) *adj.* **i** having affection for Hanūmat अथ नृपमनुवेलम् ···। अनिलसुतनिबद्धप्रीतिः ··· राक्षसेन्द्रो ववन्दे RāghPāṇ.(Ka.) 7.6; **ii** having affection for Bhīmasena, RāghPāṇ.(Ka.) 7.6.

अनिलसुतबल (anilasuta-bala) *adj.* having the strength like that of Bhīmasena युद्धारम्भा हिडिम्बानिलसुतबलयोर्मल्लयोरुल्लसन्ति ŚṛṅgāTi. (Rā.) 148.

अनिलसूदन (anila-sūdana) *adj.* destroying (the disorder of) wind-humour वातिकान् दुर्बलान् बालान् वृद्धांश्चानिलसूदनैः। तर्पयेदेव शमनैः स्नेहयूषरसादिभिः CaraS. vi. 17.90 (1941 Ed.); vi. 30.105 (1941 Ed.)

अनिलसूनु (anila-sūnu) *m.* son of the wind-god **i** Hanūmat चक्रेणानिलसूनुश्च तेजोऽहरत् विद्विषाम्। ऋक्षबिम्बमिवाकाशादपातयदरेः शिरः PadmP. (Ra.) 52.30; 60.49; विलम्बदोषान्निजभर्तुराननं विलज्जमानोऽनिलसूनुरैक्षत RāmC. 5.49; 8.97; शोकादगादनिलसूनुहतो निकुम्भस्तन्नामयुक्तममरीस्तनकुम्भमेव RāmāCam. 6.67; **ii** Bhīmasena जरासंधाद्भग्नः [सह हलभृता [दा]नवरिपुर्जघानैन पश्चान्न किमनिलसूनुः प्रियसखः SubhāRaK. 40.39.

अनिलसेवक (anila-sevaka) *adj.* who enjoys the breeze नोपयाति जरा तं च निदाघेऽनिलसेवकम् BrahmVaiP. i. 16.38.

अनिलस्कन्ध (anila-skandha) *m.* group of winds अचलक्षितिसंधिभेदनैरनिलस्कन्धविभागभञ्जकैः। बधिरीकृतनिर्जरश्रुतिं बहुभिः संभ्रमहेषितोर्मिभिः।··· अवमत्य तुरङ्गदानवम् ···। प्रजहास हरिः Yādavā. 9.21 (comm. अनिलस्य ये स्कन्धाः व्यूहाः आवहविवहसंवहानुवहप्रवहोद्वहपरिवहाख्याः)

अनिलस्त्री (anila-strī) *f.* wife of the wind-god अञ्जनो दिग्गजे जे(ज्ये)ष्ठ्यामञ्जनाप्यनिलस्त्रियाम् ViśvaPra. 91.79.

अनिलस्पन्द (anila-spanda) *m.* motion of air मनःशक्तिः ···। भावयत्यनिलस्पन्दं स्पर्शबीजरसोन्मुखम् MāhāU. 5(148) = YogVā. iv. 44.18 (comm. अनिलात्मना स्पन्दः ईषच्चलनम्)

अनिलस्पर्श (anila-sparśa) *m.* contact with the wind चक्रुस्तस्यानिलस्पर्शक्वणत्काञ्चनपल्लवाः। मौक्तिकस्तबकस्मेरा विस्मयं रत्नवीरुधः NavaSāC. 11.5.

अनिलह (anilah-a) *adj.* curing (the disorder of) wind-humour स्नेहैश्चतुर्भिर्दशमूलमिश्रैर्गन्धौषधैश्चानिलहः प्रदेहः CaraS. i. 3.19 (1941 Ed.)

अनिलहत (anila-hata) *adj.* **A** destroyed by the wind अनिलहतं सस्यचयम्। शशितनये सस्यपतौ VasiS. 11.28; **B** struck or shaken by the wind दिक्षु चक्षुरनिलहतकुवलयतरलं प्रक्षिपति ··· सांप्रतं वनभुवि तव रिपुनृपललना ChandaśCū. ii. 283.2.

अनिलहन् (anila-han) *adj.* which cures (the disorder of) wind-humour तिलः ··· केश्योऽनिलहा गुरुश्च SuśruS. i. 46.40; श्रोत्रादिषु प्रकुपिते कार्यश्चानिलहा क्रमः SuśruS. iv. 4.6; माषः ···। गुरूष्णोऽनिलहा AṣṭāSaṁ. i. 31.5 (1.7); स्नेहैश्चतुर्भिर्दशमूलसिद्धैर्गन्धौषधैश्चानिलहा प्रदेहः SiddhYo. 22.5.

अनिलहर (anilahar-a) *adj.* [*f.* -ā] which cures (the disorder of) wind-humour घृतं पित्तानिलहरं रसशुक्रौजसां हितम् CaraS. i. 13.14 (1922 Ed.); तक्रं तु मधुरमम्लम् ··· गर° ··· °श्लेष्मानिलहरं मधुरविपाकं हृद्यम् SuśruS. i. 45.84; तृष्णापित्तानिलहरं दीपनं बस्तिशोधनम् AṣṭāSaṁ. i. 23.17 (1.6); गोक्षुरको मूत्रक(?कृ)च्छ्रानिलहराणाम् (अग्र्यः) AṣṭāSaṁ. i. 81.14 (1.13); i. 81.16 (1.13); i. 81.20 (1.13); नागरं वा पिबेदुष्णं कषायम् ···। कासश्वासानिलहरं शूलहृद्रोगनाशनम् SiddhYo. 31.4; 70.37; ईषत्कषायमधुराः कषायास्तु रसास्तिलाः। रक्तपित्तानिलहरास्तेषां कल्कः प्रशस्यते Hastyāyur. 375.17 (3.3); गुडान्वितानिलहरा हिता ··· सुरा तैलसमन्विता Hastyāyur. 664.13 (4.19); सुशय्याशयनं हृद्यं पुष्टिनिद्राधृतिप्रदम्। श्रमानिलहरं वृष्यं विपरीतमतोऽन्यथा BhāvPra.(Bhā.) 5.202; 6(2).210; कच्चटं तिक्तकं रक्तपित्तानिलहरं लघु BhojanKu. 69.5; 154.12.

अनिलहारिन् (anilahār-in) *adj.* which cures (the disorder of) wind-humour कृमिहृदनिलहारि व्याधिविध्वंसनं च।··· लवणम् MātaLī. 11.22.

अनिलहीन (anila-hīna) *adj.* free from the wind, steady ध्यायेद् यो हृदि पङ्कजं सुरतरुं शर्वस्य पीठालयं देवस्यानिलहीनदीपकलिकाहंसेन संशोभितम् ṢaṭCakraNi. 26.

अनिलहृत् (anila-hṛt) *adj.* which cures (the disorder of) wind-humour सेकः श्रमघ्नोऽनिलहृद्भग्नसंधिप्रसाधकः SuśruS. iv. 24.31; स्नेहपानानि नस्यं च भोज्यान्यनिलहृन्ति च BhāvPra.(Bhā.) 8.23(? 24).68; कुलित्थयूषोऽनिलहृच्छर्कराश्मरिनाशनः BhojanKu. 32.12.

अनिलहृतांशुका (anilahṛtāṁśukā) *adj.* (*f.*) whose upper garment is removed (i. e. displaced) by the wind विधूमनामा तु वसुः ···। तामेव ब्रह्मभवने दृष्ट्वानिलहृतांशुकाम्। हर्षसंफुल्लनयनो हृष्टरोमा ततोऽभवत् SkandP. iii(1).5.20; iii(1).5.92; BṛKathāMañ. ii. 1.29.

अनिलहृद्गदघ्न (anilahṛdgadaghn-a) *adj.* curing the heart-disease caused by (the disorder of) wind-humour पक्त्वा जले तेन विपाच्य तैलमभ्यङ्गपानेऽनिलहृद्गदघ्नम् CaraS. vi. 26.82 (1941 Ed.)

अनिला (anilā) *f.* **1** name of a daughter of Prāvā अनवद्याम् ··· प्रियाम्। अनूपां(v.l. अनिलाम्) सुभगां भासीमिति प्रावा व्यजायत MahāBhā. i. 59.44; cf. **अनला 1A**; **2** name of the daughter of Mālyavat and Sukṛtī तासां तु सुकृती नाम ज्येष्ठा माल्यवतः प्रिया। पुत्रानजनयद्वीरान् ···। वज्रमुष्टिर्विरूपाक्षः सुप्तघ्नो दुर्मुखस्तथा। मद्गुमान् यज्ञकोपश्च कन्या चैकानिलाधिकाम् (? °का) RāmāMañ. 411.26; **3** north-west direction स्यात् ···। वायव्यानिला मारुता च सौम्योदीची तथोत्तरा GaṇiNā. 105.

अनिलांशक (anilāṁśa-ka) *m.* part belonging to the (element) wind जान्वन्तं पृथिवी ह्यंशो ह्यपां पाय्वन्तमुच्यते ।··· भ्रूमध्यान्तोऽनिलांशकः JābālaDaU. 8.4; 8.6.

अनिलाकाश (anilākāśa) *m.* space containing the wind येऽनिलाकाशाः प्रोक्तशून्याम्बरेतराः। जात्याभिन्नाश्च ते सर्वेऽमूर्ताः स्वस्थानगाश्चलाः SiddhāTaVi. 26.5.

अनिलाकुल (anilākula) *adj.* [*f.* -ā] **A** agitated (i.e fanned) by the wind सोऽनिलोऽनलसंयुक्तः सोऽनलश्चानिलाकुलः। दैत्यसेनां ददहतुः MatsyaP. 176.35; **Bi** shaken by the wind तन्व्या संभाषितोऽस्मीति स वदन् बालवल्लरीम्। मञ्जुसिञ्जानमधुरामालिलिङ्गानिलाकुलाम् BṛKathāMañ. ix. 2.1388; सापि ··· तं वीक्ष्य ···। हर्षकम्पोत्तरङ्गाभूत् सरसीवानिलाकुला BṛKathāMañ. 15.10; रथानां पङ्क्तयः केतुदुकूलैरनिलाकुलैः। चेरुराह्वयमानानामिव प्रतिचमूरथान् PāṇḍaC. 13.65; **Bii** blown or carried away by the wind त्यक्त्वा कीर्तिमनन्तामनिलाकुलतृणलवोपमानर्थान्। गृह्णाति यः स मन्ये धूर्तानां कीदृशो धूर्तः KalāVi. 2.66.

अनिलाकुलीकृता (anilākulīkṛtā) *adj.* (*f.*) made to shake by the wind नीरन्ध्रद्रुमशिशिरां भुवं व्रजन्तीः ···। पस्पर्श क्षणमनिलाकुलीकृतानां शाखानामतुहिनरश्मिरन्तरालैः ŚiśuVa. 8.3.

अनिलाकृति (anilākṛti) *adj.* having the form of the wind घृताचीवचनं श्रुत्वा विश्वकर्मानिलाकृतिः। जगाम तां गृहीत्वा च मलयं चन्दनालयम् BrahmVaiP. i. 10.85.

अनिलाख्याश्रय (anilākhyāśraya) *m.* wind-sphere (*lit.* support called *anila*) अबाधितं तद्द्वयतो द्विधैव चलत्यतो नानुपपत्तिरत्र। युक्ताश्रये सत्यपि योऽनिलाख्याश्रयस्त्वदुक्तोऽस्ति वृथैव मूढ SiddhāTaVi. 46.9.

अनिलाग्निधारणा (anilāgni-dhāraṇā) *f.* (Yogic) contemplation on the wind and the fire एवं स्वदेहं महतां महीयसा मुहुः समारोपितमङ्कमादरात्। जिहासती दक्षरुषा मनस्विनी दधार गात्रेष्वनिलाग्निधारणाम् BhāgP. iv. 4.26.

अनिलाग्न्यम्बुसमाकुल (anilāgnyambu-samākula) *adj.* disturbed by the wind or fire or water अनिलाग्न्यम्बुसमाकुले ··· देशे ··· नाभ्यसेद्योगविद्योगम् GaṇeP. ii. 142.7.

अनिलाढ्य (anilāḍhya) *adj.* enriching wind-humour (i.e. causing increase in wind-humour) ज्वरहरमनिलाढ्यं रक्तपित्तप्रणाशं वदति मुनिगणस्तन्मुद्गयूषं कफघ्नम् KalyāKā. 5.19.

अनिलात (anilāta) *m.* name of the plant *amlātaka* अनिलातोऽम्लातकः ApūNā. 24A.4.

अनिलातपव्यसन (anilātapa-vyasana) *n.* distress caused by the wind and the heat (of the sun) जलपङ्करजोऽनिलातपव्यसनं नाण्वपि तत्र सोऽन्वभूत् RāmC. 12.24.

अनिलात्मक (anilātma-ka) *adj.* **1** which is of the nature of (the disorder of) wind-humour स्फुरत्यति सिराजालं स्तभ्यते च शिरोधरा। स्निग्धोष्णमुपशेते च शिरोरोगेऽनिलात्मके CaraS. i. 17.21 (1941 Ed.); गलताल्वोष्ठशोषश्च निस्तोदः शङ्खयोस्तथा। स्वरोपघातश्च भवेत् प्रतिश्यायेऽनिलात्मके SuśruS. vi. 24.7; RugVi. 58.17; प्रतिश्यायः शरण्यश्च प्राधान्येनानिलात्मकाः KāśyaS. 42B.42; चक्रवद्भ्रमतो गात्रं भूमौ पतति सर्वदा। भ्रमरोग इति ज्ञेयो रजःपित्तानिलात्मकः RugVi. (add. after) 17.19; भूतानिलात्मकाः षट् च तत्रादौ कुक्कुटः स्मृतः (रोगः) Hastyāyur. 51.20 (1.7); **2** which is of the nature of

the (element) wind यस्य भूतस्य यद्द्रव्यं तत्तदात्मकमिष्यते ।··· खरत्वं चातिवेगश्च का(रौ)क्ष्यं चाप्यनिलात्मकम् BhelaS. 15.23(1.9); इह हि द्रव्यं पञ्चमहाभूतात्मकम् ।··· उत्कर्षेण तु व्यपदेशः ।··· तथानिलात्मकं ग्राहि AṣṭāSam. i. 93. 7 (1.17); स्वसामर्थ्यादहं जातः पर्जन्याख्यनिलात्मकः SkandP. iv 58.147; **3** windy नातिशीते न चोष्णे वै न द्वन्द्वे नानिलात्मके । कालेष्वेतेषु युञ्जीत न योगं ध्यानतत्परः MārkP. 39.47; आहारं योगदोषांश्च देशकालं च बुद्धिमान् । ज्ञात्वा समभ्यसेद्योगम् ··· न चोष्णे नानिलात्मके । ··· योगं युञ्जीत BrahmP. 234.7.

अनिलात्मकार्त (anilātmakārta) *adj.* suffering from that (disease) which is of the nature of (the disorder of) wind-humour दन्तचालहनुस्तम्भमन्यास्तम्भ°···° अनिलात्मकार्ताश्च नस्तत उपस्नेह्याः KāśyaS. 167A. 11.

अनिलात्मज (anilātmaja) *m.* son of the wind-god **i** Hanūmat मैन्दश्च द्विविदश्चैव हनूमांश्चानिलात्मजः ।··· सुग्रीवसचिवाः स्थिताः MahāBhā. iii. 264.23; इत्युक्तवचनं रामं प्रत्युवाचानिलात्मजः MahāBhā. iii. 266.36; रामायणमहामालारत्नं वन्देऽनिलात्मजम् Rāmā. i. 6*(2); अङ्गदस्ते सुपुत्रोऽयं मन्त्री चाप्यनिलात्मजः Rāmā. vii. 39.17; मैथिल्या संजानानोऽनिलात्मजः । आयातेन दशास्यस्य संस्थितोऽन्तर्हितः Bhaṭṭi. 8.102; धारणेयमनिलात्मज विश्वध्वंसिनीत्युदचरद्गगनाद्गीः RāmC. 16.22 सीतां निरीक्ष्य वृक्षाग्रे यावदास्तेऽनिलात्मजः।··· रावणस्तावदागतः NaraP. 51.20; अनिलात्मजः ···। बभूव भीषणाकारः Bṛ-DharmaP. i. 20.24; लङ्कामुपेत्योद्भटं विक्रामत्यनिलात्मजे दशमुखः कां कां दशां नो गतः MahāN. 5.75; 6.8; **ii** Bhīma तोमरं स द्विधा चक्रे क्षुरप्रेणानिलात्मजः । पट्टिशं च ··· चिच्छेद MahāBhā. vi. 109.37; तथा गजानां कदनं कुर्वाणमनिलात्मजम् ।··· दुर्योधनोऽभ्येत्य प्रत्यविध्यत् MahāBhā. vii. 25.10; *adj.* arising out of the (element) wind खं वायुरनलस्तोयं भूमिश्चैवेह पञ्चमी ।··· लक्षणं (ख)स्य सौषिर्यं का(रौक्ष्यं) चाप्यनिलात्मजम् BhelaS. 15.18 (1.9)

अनिलात्मजप्रहसन (anilātmaja-prahasana) *n.* loud laughter of the son of the wind-god (i.e. Bhīma) नलिनी निगूढसलिला···। अनिलात्मजप्रहसनाकुलाखिलक्षितिपक्षयागमनिमित्ततां ययौ ŚiśuVa. 13.59.

अनिलात्मजादि (anilātmajādi) *adj.* son of the wind-god (i. e. Hanūmat) etc. अकम्पनाद्येष्वनिलात्मजादिभिर्निपातितेषु स्फुटरोषभीषणः । अथ प्रहस्तोऽभिजगाम वानरीं चमूम् Ragh. 17. 74.

अनिलात्मन् (anilātman) *adj.* **i** having (dominance over) the nature of wind-humour मन्दोऽलसः कपिलदृक् कृशदीर्घगात्रः स्थूलद्विजः परुषरोमकचोऽनिलात्मा Bṛhajjā. 2.11; **ii** having the (predominant) nature of wind-humour दिवसकरस्य दशायां चन्द्रगृहे ··· स्त्रीनिर्जितोऽनिलात्मा HorāSā. 9.9; 21.40; (जातः) वृषभविलग्ने ···। विविधव्ययोऽतिरौद्रः कफानिलात्मा Sārā. 47.8; शर्कराः ···। रोचनेव गवां पित्ते संभवन्त्यनिलात्मनाम् KāśyaS. 121B.37.

अनिलादि (anilādi) *adj.* **1A** (disorder of) wind-humour etc. कियन्तः शिरसि प्रोक्ता रोगा हृदि च देहिनाम् । कति चाप्यनिलादीनां रोगा मानविकल्पजाः CaraS. i. 17.3 (1941 Ed.); i. 17.63 (1941 Ed.); मेदस्यतीव संवृद्धे सहसैवानिलादयः । विकारान् दारुणान् कृत्वा नाशयन्त्याशु जीवितम् CaraS. i. 21.8 (1941 Ed.); vi. 3.56 (1941 Ed.); वातार्तम् ··· अल्पलब्धवशितं यथास्वमनिलादिषु···तैलेनानुवासयेत् AṣṭāSam. i. 151. 13 (1.28); **1B** wind-humour etc. वातमूत्रपुरीषाणां धारणादनिलादयः । कुप्यन्ति BhelaS. 6.9 (1.6); प्रसूतानां नारीणाम् ···। शैथिल्यं चागते देहे संक्षुब्धेष्वनिलादिषु ।··· एकोऽपि दोषः कुपितः कृच्छ्रतो वहते महत् KāśyaS. 307B.33; आदानदुर्बले देहे पक्ता भवति दुर्बलः । स वर्षास्वनिलादीनां दूषणैर्बाध्यते पुनः SiddhYo. 81.51; **2** breeze etc. छाया नात्मन एव या कथमसावन्यस्य (निष्प्र)ग्रहा ग्रीष्मोष्मापदि शीतलस्तलभुवि स्पर्शोऽनिलादेः कुतः VakroJī. 189.14; Subhāṣi. 821; **3** north-west point etc. ततः पितामहस्थाने चानिलादिषु पूजयेत् । गणेशकमलास्वामिपादुकाः कुसुमादिभिः MṛgendraT. ii. 3. 34.

अनिलादिक (anilādi-ka) *adj.* wind-humour etc. मद्यन् ···। भिषग्घृतांस्तु कोष्ठस्थान् कोपयत्यनिलादिकान् BhelaS. 220. 3 (6. 30)

अनिलादिकृत (anilādi-kṛta) *adj.* caused by the (stormy) wind etc. तत्र चानिलादिकृतो भूकम्प इति वक्तव्यम् AdbhuSāg. 383.12; भूकम्पः ···। शुभाशुभसूचकोऽनिलादिकृतो बोद्धव्यः AdbhuSāg. 404. 14.

अनिलाद्य (anilādya) *adj.* **1** (disorder of) wind-humour etc. (अग्नौ) विषमे वानिलाद्याश्च ग्रहणी चातिसारकाः HārīS. iii. 6.9; **2** breeze etc. गन्धाः सांस्पर्शिके केचित् केचिदाभ्यवहारिके । निविष्टा अनिलाद्याः स्युरन्त्याः पाकजगन्धिनः LakṣmīT. 36.91; **3** wind-god etc. आहूय वीरं मकरन्दमेव ···। सहानिलाद्यैर्निजकर्मयुक्तैः संप्रेषयित्वा पुनरेव कामः । चक्रे प्रयाणं सुरराजसार्धं संमोहनायापि महासतीं ताम् PadmP. ii. 55. 24.

अनिलाधार (anilādhāra) *adj.* supported (in space) by air अनिलाधाराः केचित् केचिल्लोका वसुंधराधाराः । वसुधा नान्याधारा तिष्ठति गगने स्वशक्त्यैव ĀryaSi 16.4 (184)

अनिलाधिकत्व (anilādhikatva) *n.* excess (i. e. dominance) of wind-humour कफानिलाधिकत्वे ··· कतृश्रीकापिप्पली° ··· °विश्वभेषजाद्यन्यतमम् KāśyaS. 159A.30.

अनिलाधिक्य (anilādhikya) *n.* excess of wind-humour मन्दस्तीक्ष्णोऽथ विषमः समश्चेति चतुर्विधः । कफपित्तानिलाधिक्यात्तत्साम्याज्जाठरोऽनलः RugVi. 6.1; *adj.* (affliction) in which there is the excess of wind-humour अभया पुत्रिणी धात्री एला लाक्षा शतावरी । संनिपातेऽनिलाधिक्ये नस्योऽयं क्षेमकारकः AśvaCi. 12. 25.

अनिलाधिष्ठानभूत (anilādhiṣṭhāna-bhūta) *adj.* which is the abode of air वैद्यो बस्तिमुखं दक्षिणहस्ताङ्गुष्ठप्रदेशिनीभ्याममुञ्चन् ··· अनिलाधिष्ठानभूत किंचिदवशेषयन् ··· अनुपीडयेत् AṣṭāSam. i. 148. 25 (1.28)

अनिलाधूत (anilādhūta) *adj.* shaken by the wind अवलोकयामास ··· सेनाद्वितयम् ···। अनिलाधूतस्थूलसूत्कृताभशरध्वनि YogVā. iii. 32. 24.

अनिलाध्मात (anilādhmāta) *adj.* inflated by the wind गोमहिषो हरिभूतिर्दृतिगुप्तोऽनिलाध्मातः PādaTā. 28. 7.

अनिलानलदेश (anilānala-deśa) *m.* regions presided over by wind- and fire-gods, the north-west and the south-east quarters अनिलानलदेशे च सर्वेषां वासयोग्यकम् MānaSā. 36.13.

अनिलानलपीनसान्तरित (anilānalapīnasāntarita) *adj.* having (the disorders of) wind-, bile- and phlegm-humours within (the body) प्राणिनो ह्यनिलानलपीनसान्तरिताः स्वप्नावस्थायामर्थजातं भूतपूर्वमभूतपूर्वं वा निरीक्षन्ते YaśasCam. ii. 88.6.

अनिलानलभूमिष्ठा (anilānalabhūmiṣṭh-ā) *adj.* (*f.*) found in (land) which is waterless and full of thorny plants as well as in the arid soil अनिलानलभूयि(?मि)ष्ठां शिलां (लि)ङ्गादिषु त्यजेत् ŚilpaRa. i. 14. 4.

अनिलानलयमात्मन् (anilānalayamātman) *adj.* having the nature of (the gods) wind, fire and Yama प्रवक्ष्यामि ···। परिवेषा[न्] बहुविधा[न्] ···। ऐन्द्रवारुणकौबेरान् रक्तपाण्डुरमेचकान् । पाण्डून् बभ्रूंश्च पीतांश्चानिलानलयमात्मनः AVPari. 63(1).2

अनिलानलरक्षणोत्तेजन (anilānala-rakṣaṇottejana) *n.* preservation and instigation of the wind-humour and digestive fire respectively अनिलानलरक्षणोत्तेजनार्थं देहपुष्ट्ये च स्नेहादीन् सम्यगासेवेत AṣṭāSam. ii. 57. 2 (4. 10)

अनिलानलवृद्धि (anilānala-vṛddhi) *f.* increase of the wind-humour and the digestive fire तत्र लङ्घनमल्पदोषाणाम् । तेन ह्यनिलानलवृद्ध्या वातातपपरीत इवाल्पसलिलाशयोऽल्पो दोषः शोषमापद्यते AṣṭāSam. i. 72. 7 (1.11)

अनिलानलोपम (anilānalopama) *adj.* resembling wind and fire (in prowess) वानरपुंगवाः ।··· महत्तरं चापि ततो मम प्रियम् । कृतं भविष्यत्यनिलानलोपमा विदेहजादर्शनजेन कर्मणा Rāmā. iv. 42. 61.

अनिलानीता (anilānītā) *adj.* (*f.*) brought or carried by the wind एकदा च राजा ··· श्रमस्वेदकणिका गगनगङ्गाजलविप्रुष इव जवादनिलानीताः ··· उद्वहन्तम् ··· विद्याधरमुनिमपश्यत् TilaMañ. 24.9.

अनिलानुगत (anilānugata) *adj.* followed by the *apāna* wind स्नेहः सपुरीषोऽनिलानुगतः प्रवर्तेत इति AṣṭāSam. i. 151. 15 (1.28)

अनिलान्त (anilānta) *m.* end of the (stormy) wind क्षितितलपरमाणवोऽनिलान्ते पुनरुपयान्ति यथैकतां धरित्र्याः ViṣṇuP. iii. 7. 17; *adj.* ending with the (element) wind पृथिव्यादिष्वनिलान्तेषु गन्धादयः स्पर्शान्ताः चतुस्त्रिद्व्येकनियमेन विनियुक्ताः TātpaṬ.(Vā.) 225.2 (*on* i. 1.14)

अनिलान्तक (anilāntaka) *m.* name of the plant *Balanites aegyptiaca* (*lit.* which destroys (the disorder of) wind-humour) इङ्गुदी हिङ्गुपत्रश्च विषकण्टोऽनिलान्तकः RājNi. 358. 5; अनिलान्तकः । पुंस्त्रियोरिङ्गुदी KalpaK. 284. 319 [*but* PW., p.v., MW. *Terminalia catappa*]

अनिलान्तरग (an-ilāntaraga) *adj.* not closely connected with the land (करणे मूढमात्मानमनी(?नि)लान्तरगस्तथा। पितृभिश्चावृतो याति श्मशाननिकटं नृप) करणे विधेये कार्ये अनी(?नि)लान्तरगः भूम्यादावसंलग्नः सन्नन्तरी(?रि)क्षे गच्छतीत्यर्थः CaturCin. ii(2). 1007.22.

अनिलान्दोल (anilāndola) *m.* rocking caused by the wind पूर्वं गाधिसुतेन सामिघटिता मुक्ता नु मन्दाकिनी यत्प्रासादद्दुकूलवल्लिरनिलान्दोलैरखेलद्दिवि NaiṣC. 2. 102.

अनिलान्दोलन (anilāndolana) *n.* rocking caused by the wind अनिलान्दोलनस्रस्तकुसुमस्तबकच्छलात् । प्रदीयमानाघ(?र्घ्य) इव प्रत्यग्राशोकपादपैः ।··· प्रविवेश तदुद्यानं स्वामी TriṣaŚaPuC. iv. 2.117; रे रे भृङ्ग मदान्धवारण-

चलत्कर्णानिलान्दोलनक्लेशक्लान्ततनो मुधैव भवता दुःखं किमित्यास्यते Subhāṣi. 752.

अनिलान्दोलित (**anilāndolita**) *adj.* [*f.* -ā] rocked by the wind, shaken by the wind तदीयवचनान्निजं धनकलत्रपुत्रादिकं विलोक्य सकलं चलं दलमिवानिलांदो[लि]तम् EI x. 22.17; इतश्चेतश्च गच्छन्ती विद्युद्वलयकर्णिका। अनिलान्दोलिता भाति नीरदांशुकपट्टिका YogVā. i. 25.25; (राजा) अनिलान्दोलितशिरसा निवार्यमाणकौणपामिव पिप्पलमहीरुहेण ··· कन्यातपस्विनीमपश्यत् UdaySuKa. 77.8; 129.1; अनिलान्दोलितोद्दामपताकामालिकाच्छलात्। पूः सहस्रभुजीभूय ननर्तेव मुदा तदा TriṣaŚaPuC. i. 3.340; उन्नमद्बाहवश्चेलांचलानुच्चिक्षिपुः सुराः। अनिलान्दोलितलतापल्लवश्रीमलिम्लुचान् TriṣaŚaPuC. ii. 3.291; तदा युगपदिन्द्राणामासनानि चकम्पिरे। अनिलान्दोलितोद्यानवृक्षशाखा इवाभितः TriṣaŚaPuC. ii. 6.674

अनिलान्वित (**anilānvita**) *adj.* accompanied by (the disorder of) wind-humour प्रवृत्तमनृतौ ···। रक्तं सरक्तमनिलान्वितपित्तयुक्तं स्त्रीणामसृग्दर इति प्रवदन्ति सन्तः KalyāKā. 9.30.

अनिलापह (**anilāpah-a**) *adj.* [*f.* -ā] which cures (the disorder of) wind-humour उष्णाः कषायाः पाकेऽम्लाः कफशुक्रानिलापहाः। कुलत्थाः CaraS. i. 27.25 (1922 Ed.); स्नेहनं बृंहणं वृष्यं श्रमघ्नमनिलापहम्। वराहपिशितम् CaraS. i. 27.78 (1922 Ed.); यवकोलकुलत्थानां यूषः कण्ठ्योऽनिलापहः SuśruS. i. 46.375; स्नेहोपनाहौ कुर्याच्च प्रदेहांश्चानिलापहान् SuśruS. iv. 19.8; iv. 22.36; त्र्यहात् त्र्यहाच्च धावेत कषायैरनिलापहैः SuśruS. vi. 17.69; पत्रयूषोऽनिलापहः KāśyaS. 252B.19; यत्किंचित् ···। वातकृद्वा कफहरं कफकृद्वानिलापहम्। कार्यं नैकाङ्गिकं ताभ्यां प्रायः श्रेयोऽनिलापहम् AṣṭāSaṁ. ii. 36.6 (4.6); छर्दिप्रसङ्गात्पवनः ··· वृद्धिमुपैति तस्मात्। चिरप्रवृत्तास्वनिलापहानि कार्याण्युपस्तम्भनबृंहणानि SiddhYo. 15.26; व्यक्ताम्लस्नेहलवणं भोज्यं स्यादनिलापहम्। ··· द्विरदानां घनागमे Hastyāyur. 649.3 (4.15); 687.19 (4.28); (दशनागभस्म) वयस्यं गुरु चक्षुष्यं सरं मेदोऽनिलापहम् RaseCin. 6.10 (50.19); चक्रमर्दो लघुः स्वादू रुक्षः पित्तानिलापहः BhāvPra.(Bhā.) 6(2).212; जातीफलम् ···। कटुकं दीपनं ग्राहि स्वर्यं श्लेष्मानिलापहम् BhāvPra.(Bhā.) 6(3).54; हिङ्गुपत्री ··· हृद्बस्तिरुग्विबन्धार्शश्लेष्मगुल्मानिलापहा BhāvPra.(Bhā.) 6(4).263; पनसं शीतलं पक्वं स्निग्धं पित्तानिलापहम् BhāvPra.(Bhā.) 6(7).25; प्रियालमज्जा मधुरो वृष्यः पित्तानिलापहः BhāvPra.(Bhā.) 6(7).85; उम्बी कफप्रदा बल्या लघ्वी पित्तानिलापहा BhojanKu. 24.15; छिच्छीकन्दः कटुः पाके गुरुः श्लेष्मानिलापहः BhojanKu. 64.16; वर्षाभूवसुकौ वर्ण्यौ कफमान्द्यानिलापहौ BhojanKu. 69.23; शृङ्गबेरं सलवणं स्तम्भशोफानिलापहम् BhojanKu. 108.19; *m.* pulse called *kulittha* (*lit.* curing (the disorder of) wind-humour) कुलित्थास्ताम्रवर्णाश्च कलावृत्तानिलापहाः DhanvNi. 228.24.

अनिलापहा (**anilāpah-ā**) *f.* pulse called *kulutta* (? *kulittha*) (*lit.* curing (the disorder of) wind-humour) कुलुत्तास्तालवृत्ता च ताम्रपर्णानिलापहा AṣṭāNi. 31.19.

अनिलापहारिन् (**anilāpahārin**) *adj.* curing (the disorder of) wind-humour सौवीरमम्लं बहिरेव शीतम्···। गुल्मादिसंभेद्यनिलापहारि KalyāKā. 5.34.

अनिलापूर्ण (**anilāpūrṇa**) *adj.* filled with the wind नादः संजायते तस्य क्रमादभ्यसतः शनैः। ··· वंशिकस्यानिलापूर्णवंशध्वनिनिभोऽपरः ŚāraTi. 25.48.

[1]**अनिलाभिराम** (**anilābhirāma**) *adj.* delightful or pleasant due to the breeze वक्रोक्तिविरोधाभासप्रश्नोत्तरपुनरुक्ताभासा अपि श्लेषसाध्याः। यथा ··· मात्येष मेरुरुचिरोऽपि नमेरुशोभी कृत्स्नामिलामपि वहन्ननिलाभिरामः KāvyKaVṛ. 85.17 (3.4)

[2]**अनिलाभिराम** (**an-ilābhirāma**) *adj.* not beautiful with to the earth, KāvyKaVṛ. 85.17 (3.4)

अनिलाभ्यास (**anilābhyāsa**) *m.* practice in (controlling) the breath यो यथास्यानिलाभ्यासात्तद्भवेत्तस्य विग्रहः ŚivS. 5.60.

अनिलामय (**anilāmaya**) *m.* disease caused by (the disorder of) wind-humour तथा स्नेहमृदौ कोष्ठे न तिष्ठन्त्यनिलामयाः CaraS. vi. 28.83 (1941 Ed.); AṣṭāHṛ. iv. 21.9; कटीवङ्क्षणपादोरुजानुबस्त्यनिलामयः(? °याः)। ··· अतिचङ्क्रमणोद्भवाः KāśyaS. 162B.31; वातव्याधिश्चलातङ्को वातरोगोऽनिलामयः RājNi. 409.27; [flatulence, rheumatism, APTE]

अनिलामयघ्न (**anilāmayaghn-a**) *adj.* which cures the disease caused by (the disorder of) wind-humour पित्तानिलामयघ्नं बस्त्यूरुकटीदृढीकरम् ··· विद्यात् स्नेहावपीडं तु KāśyaS. 23A.13.

अनिलामयहारिन् (**anilāmayahār-in**) *adj.* curing the disease caused by (the disorder of) wind-humour गन्धालमाक्षिकम् ···सुरसेभशुण्ठयोः क्षीरेण घृष्टमनिलामयहारि RaseCin. 9.120 (167.14)

अनिलामयुत (**anilāma-yuta**) *adj.* accompanied by (the disorder of) wind-humour and indigestion अत्यम्लतक्रमनिलामयुतातिसारे प्रातः पिबेत् KalyāKā. 9.92.

अनिलामातुल (**an-ilāmātula**) *m.* other than the moon (*lit.* other than the father-in-law of the earth) भास्करदेवः ··· तं बालकमवलोक्य 'अहो महदाश्चर्यम्। यतः कथमिदम् ··· अनिलामातुलमपि कमनीयम् ··· सुखेन समास्ते' ··· इत्यभिधाय ··· भावपुरमनुससार YaśasCam. ii. 310.27.

अनिलाम्बु (**anilāmbu**) *n.* (particles of) water blown by the wind प्रत्युत प्रज्वलत्याप्तोपदेशे दोर्मदोद्धतः। दीप्यते नितरामग्निस्तैलभूरनलोऽ(? अनिला)म्बुभिः PāṇḍaC. 11.269.

अनिलायन (**anilāyana**) *n.* passage of the air (in the body), wind-pipe, trachea योऽतिप्रताम्यन् श्वसिति प्रसक्तं भिन्नस्वरः शुष्कविमुक्तकण्ठः। कफोपदिग्धेष्वनिलायनेषु ज्ञेयः स रोगः श्वसनात् स्वरघ्नः SuśruS. ii. 16.61; RugVi 56.52.

अनिलायाम (**anilāyāma**) *m.* breath-control, restraint of the breath (in the form of breath-exercise) पूरकाद्यनिलायामादृढाभ्यासादखेदजात्। एकान्तध्यानयोगाच्च मनःस्पन्दो निरुध्यते ŚāṇḍU. 415.22(1.45); मौनानीहानिलायामा दण्डा वाग्देहचेतसाम्। न ह्येते यस्य सन्त्यङ्ग वेणुभिर्न भवेद्यतिः BhāgP. xi. 18.17.

अनिलारि (**anilāri**) *m.* enemy of (i.e. cure for) (the disorder of) wind-humour आमानिलस्यास्य रसोऽनिलारिश्चैरण्डतैलेन सकौशिकेन। कटुत्रयेणापि सगन्धकेन वल्लैकमात्रं परिषेवयेत RasRaSa. 21.48.

अनिलार्त (**anilārta**) *adj.* afflicted by (the disorder of) wind-humour दीप्ताग्नयो घस्मराः स्नेहनित्याः क्लेशक्षमाः क्रूरकोष्ठानिलार्ताः। मज्जानमेतेषु भिषग्विदध्यात् KāśyaS. 20B.2; पित्तश्लेष्मानिलार्तेभ्यो वारणेभ्यः प्रदीयते। आर्द्रपत्री मरुबकं जूर्णामर्थविभाजिकम् Hastyāyur. 622.21 (4.8)

अनिलार्तदेह (**anilārta-deha**) *adj.* whose body is afflicted by (the disorder of) wind-humour प्रवृद्धमेदःकफमांसवाता नाडीकृमिव्याध्यनिलार्तदेहाः।···तैलं पिबेयुः KāśyaS. 20A.7.

अनिलार्ति (**anilārti**) *f.* affliction by (the disorder of) wind-humour तृतीयेऽहनि नस्यमवसेचयेत्।··· शिरसि चानिलार्त्याद्यभिभूते प्रत्यहं सायम् AṣṭāSaṁ. i. 157.7 (1.29); स्नानं ज्वरेऽतिसारे च नेत्रकर्णानिलार्तिषु। आध्मानपीनसाजीर्णभुक्तवत्सु च गर्हितम् BhāvPra.(Bhā.) 5.87.

अनिलार्तिजित् (**anilārti-jit**) *adj.* curing the affliction caused by (the disorder of) wind-humour नेत्रे स्त्रीस्तन्याश्च्योतनम् रक्तपित्तानिलार्तिजित् ŚārṅgaS. iii. 13.20; वेल्लन्तरो रसे पाके तिक्तस्तृष्णाकफापहः। मूत्राघाताश्मजिद् ग्राही योनिमूत्रानिलार्तिजित् BhāvPra.(Bhā.) 6(4).302.

अनिलार्तिनुद् (**anilārti-nud**) *adj.* which removes the affliction caused by (the disorder of) wind-humour आक्षं स्वादु हिमं केश्यं गुरु पित्तानिलार्तिनुत् (तैलम्) BhojanKu. 153.12.

अनिलार्दित (**anilārdita**) *adj.* **1** afflicted by (the disorder of) wind humour ललाटकर्णसीमन्तैः प्रत्येकमनिलार्दितैः। दूयद्भिर्विकलैश्चापि ज्ञेयास्त्वेकाङ्गरोगिणः BhelaS. 41.21 (1.25); स्रवेद्धि पूयं श्रवणोऽनिलार्दितः स कर्णसंस्राव इति प्रकीर्तितः RugVi. 57.5; प्लीहशोथाक्षिरोगार्ताः क्रिमिक्षीणानिलार्दिताः।··· विरेकार्हा नरा मताः ŚārṅgaS. iii. 4.11; **2** shaken by the wind or breeze पुष्पाणि मुमुचुस्तत्र तरवो ह्यनिलार्दिताः VarāP. 214.64.

अनिलार्भक (**anilārbhaka**) *m.* gentle breeze (*lit.* wind like a child) उष्णः स्वभावादनिलार्भकोऽयमुपाधितः शीतलतां दधाति YātrāPra. 4.76.

अनिलालयेश (**anilālayeśa**) *m.* lord of the abode of the wind (i.e. Viṣṇu at Guruvāyūr) किं वा करोमि पुनरप्यनिलालयेश निश्शेषरोगशमनं मुहुरर्थये त्वाम् Nāräy. x. 43.10.

अनिलालोल (**anilālola**) *adj.* moving gently due to breeze नारदः ··· विलोकयांचक्रे पुरो विन्ध्यं धराधरम्। ··· अनिलालोलकङ्कोलवल्लीहल्लीसकायितम् SkandP. iv. 1.12; तपोवनोपान्ते राजपुत्रः ···। विलासानिलालोलबालचूतलतावने BṛKathāMañ. vii. 1.95; दृढवर्माभिधो राजा ···। सोऽपश्यदनिलालोलशालरम्ये तपोवने। तत्र कन्याम् BṛKathāMañ. vii. 1.403; तरेल्लशोकवनिकामनिलालोलपल्लवाम् PariPar. 2.516.

अनिलावधूत (**anilāvadhūta**) *adj.* **1** shaken or agitated by the wind किं मुञ्चत्यनिलावधूतचलक्षुब्धोर्मिमालाकुलं शब्दं मन्दरकन्दरोदरदरीः संहत्य वा सागरः ŪruBha. 1.15; **2** affected by (the disorder of) wind-humour रुधिरं कुपितम्, तदानिलावधूतमूर्ध्ववहाः सिराः प्रपन्नं निरुणद्धि चक्षुः Hastyāyur. 150.20. (1.18)

अनिलावनमित (**anilāvanamita**) *adj.* bent down by the wind अनिलावनमितशिखराभिः प्रणम्यमानमिव वनलताभिः ··· आश्रममपश्यम् Kād. 39.8.

अनिलावभग्न (**anilāvabhagna**) *adj.* broken down by the wind

नन्दः। सः … बभासे। सुवर्णवेद्यामनिलावभग्नः पुष्पातिभारादिव नागवृक्षः Saund. 4.18.

अनिलावर (anilāvara) *adj.* in which (the disorder of) wind-humour is relatively less or mild शशः स्वादुः प्रशस्तश्च संनिपातेऽनिलावरे CaraS. i. 27. 77 (1941 Ed.); शशः। कटुपाकोऽग्निकृत्पथ्यः संनिपातेऽनिलावरे AṣṭāSaṁ. i. 34.16 (1. 7)

अनिलावर्जित (anilāvarjita) *adj.* bent down by the breeze वधूर्वक्त्रं व्रीडाभरनमितमन्तर्विहसितं हरत्यर्धोन्मीलन्नलिनमनिलावर्जितमिव AmaŚ. 117.

अनिलावलि (anilāvali) *m.* name of a *rāga* in music अनिलावलिः मेलरागः खरहरप्रियामेलजन्यः Bharatakośa.

अनिलावलोल (anilāvalola) *adj.* moving or fluttering due to the wind अनिलावलोलनलिनीदलजलचपलाश्च वित्तचयाः KalāVi. 1.16.

अनिलावह (anilāvah–a) *adj.* **1** increasing the wind-humour गृध्रापाटलपाटलीद्रुमफलान्यारेवतीनेत्रयोः।… एतान्याश्वनिलावहान्यतितरां शीघ्रं विषघ्नानि च KalyāKā. 4. 39; **2** bearing (i. e. full of) wind तारोल्कापातकलुषं कपिलार्कं तु मण्डलम्। अनग्निज्वलनास्फोटधूमरेष्व(?रेण्व)निलावहम् ViṣṇuDhaP. ii. 134. 17.

अनिलाविद्ध (anilāviddha) *adj.* afflicted by (the disorder of) wind-humour कृमिकोष्ठानिलाविद्धाः प्रवृद्धकफमेदसः। पिबेयुः – तैलम् ŚārṅgaS. iii. 1.13.

अनिलाविष्ट (anilāviṣṭa) *adj.* **1** affected by (the disorder of) wind-humour रुजावन्तोऽनिलाविष्टा रूक्षा ये चोर्ध्वजत्रुजाः। व्रणेषु तेषु कर्तव्यं नस्यं वैद्येन जानता SuśruS. iv. 1.126; पित्तश्लेष्मानिलाविष्टं क्षीरयूषरसैः क्रमात्। निरूहं भोजयित्वा च ततस्तमनुवासयेत् ŚārṅgaS. iii. 6.14; **2** full of wind, windy तप्तावरतमम्भो वा पिबेन्मधुसमायुतम्। अह्नि मेघानिलाविष्टेऽत्यर्थशीताम्बुसंकुले SuśruS. vi. 64. 9.

अनिलावृत (anilāvṛta) *adj.* filled with wind-humour स्रवेत्तु पूयं श्रवणोऽनिलावृतः स कर्णसंस्राव इति प्रकीर्तितः SuśruS. vi. 20. 10.

अनिलाश (anilāś–a) *adj.* subsisting only on air वासनासंक्षयं गच्छेदनिलाशः प्रागुदीचिकः BṛParāSm. 12.119.

अनिलाशन (anilāśana) *adj.* subsisting only on air कणपिण्याकतक्राणि तथा चापोऽनिलाशनः।… पापघ्नोऽयं तुलापुमान् BaudhDS. iv. 5.22; नृपः। एकपादस्थितश्चासीत् षण्मासानिलाशनः MahāBhā. i. 81. 16; MatsyaP. 35. 17; तपसो ह्यानुपूर्व्येण फलमूलानिलाशनाः। त्रींल्लोकांस्तपसा सिद्धाः पश्यन्ति MahāBhā. xii. 155. 3; xiii. 15. 5; अपराजितां वास्थाय व्रजेद्दिशमजिह्मगः। आ निपाताच्छरीरस्य युक्तो वार्यनिलाशनः ManuSm. 6. 31; नागराजोऽभ्युपागमत्। -- वृतो महाविषैश्चान्यैरुरगैरनिलाशनैः ViṣṇuP. v. 7. 15; BrahmP. 185.15; हेती रक्षो ब्रह्मपुत्रः तपस्तेपे … शीर्णपर्णानिलाशनः VāyuP. ii. 47.7; (वृत्रः) पञ्चाग्निसाधको ग्रीष्मे स बभूवानिलाशनः SkandP. vi. 8.67; (नरः) रक्तोष्णीष्यसिपाणिश्च तौलाकीभ्योऽनिलाशनः। सप्ताहं जुहुयात्तैलं सार्षपं लवणान्वितम् Viṣṇu-DhaP. ii. 124.54; शक्रः … तपस्तेपे --। एकपादस्थितो मौनी काष्ठभूतोऽनिलाशनः LakṣmīT. 1.49; सोऽपि गोकर्णमाश्रित्य फलकेनानिलाशनः। आराधयन्महादेवम् LiṅgaP. i. 65.9; वैराग्यात्पुष्करे तीर्थे फलफेनानिलाशनः। – वव्रे स लोकपालत्वम् PadmP. v. 8.53; तेपुस्तपो महाघोरं दानवाः … बभूवुरनिलाशनाः SaurP. 34.8; 36. 13; ध्यायन्देवं देवीं च पार्वतीम्। नरवाहनदत्तोऽत्र तपस्तेपेऽनिलाशनः KathāSaSāg. xiv. 3. 128; *m.* **1** serpent (*lit.* subsisting only on air) आर्जवेनाभिजानामि नासौ देवोऽनिलाशन MahāBhā. xii. 348.5; तस्य मे प्रश्नमुत्पन्नं छिन्धि त्वमनिलाशन MahāBhā. xii. 349. 16; अपराधं करिष्यन्ति त्वत्पुत्रस्यानिलाशनाः MārkP. 127. 42; विदधति व्यजनैरुपवीजनं किमपि यत्र मुखेष्वनिलाशनाः Gaṅgāva. 8.37; यावदश्राम्यन्ननिलाशनाः, तावन् … प्रापयामासुरवनितलं फणाधरानसुरेश्वराः NīlaVi. 83.11 [Vaija. 148.6; KośaKaTa. 1.7205]; **2** name of a subordinate door-keeper सुधूम्रमनिलाशनम् …। उक्तोपद्वारपालानाम् …। गणषोडशकं त्वेतच्चतुष्पाणिसमन्वितम् PāraS. 11.218; **3** (pl.) name of the gods also called Nāgamukha ततस्ते जलदाकारधारिणो घनगर्जिताः। परितो वृष्टिमातेनुः सानिलामनिलाशनाः MahāP. 32. 58.

अनिलाशनविहितनेपथ्य (anilāśanavihita–nepathya) *adj.* whose ornament is made of serpents शैलादिकृतनिषेवण कैलासशिखरभूषण … चन्द्रार्धशेखर … अनिलाशनविहितनै(?ने)पथ्य … विजयी भव विजयी भव NīlaVi. 104. 5.

अनिलाशनि (anilāśani) *m.* pulse called *kulattha* (*lit.* thunderbolt to (the disorder of) wind-humour) कुलत्थः (कुलित्थः) कालकुम्भश्च ताम्रपर्णो-(?र्णा)निलाशनी AbhidhāMañ. 24.5.

अनिलाशिन् (anilāś–in) *m.* serpent तदेतं नातिदूरस्थं कदम्बमुरुशाखिनम्। अधिरुह्य पतिष्यामि ह्रदेऽस्मिन्ननिलाशिनः ViṣṇuP. v. 7. 10; (अहम्) समानीता तथा लोकमिमं तेनानिलाशिना। पुरा यथा कान्तिमती MārkP. 127.44; तेषां पुत्राश्च पौत्राश्च …। चतुर्दशसहस्राणि क्रूराणामनिलाशिनाम् BrahmP. 3.102 [AnekāSa. 346; DharK. 2714; NānārthSaṁ. 10.12]; *adj.* subsisting only on air त्रयीमृतूनामनिलाशिनः सतः प्रयाति पोषं वपुषि प्रहृष्यतः। रणाय जिष्णोर्विदुषेव सत्वरं घनत्वमीये शिथिलेन वर्मणा Kirātā. 14. 48; दम्पती तप आस्थितौ।… जीर्णपर्णानिलाशिनौ GaṇeP. i. 58.19.

अनिलाश्मरी (anilāśmarī) *f.* (kidney-)stone caused by (the disorder of) wind-humour पयांसि संभक्षणभोज्यपानकानपि प्रदद्यादनिलाश्मरीष्वलम् KalyāKā. 13.23

अनिलाश्रय (anilāśraya) *m.* wind-sphere (*lit.* support of the wind) लोहापवृत्तं तु कदम्बकाभ्यां सुदूरगं चापि खगं यथाधः। -- आकर्षयत्यूर्ध्वगनीललोहगोलं निजासन्नगतं कथं न। आकर्षयत्यत्र कदम्बकाभ्यां तथैव साम्यादनिलाश्रयस्य Siddhā-TaVi. 45.17.

अनिलाष्ठीला (anilāṣṭhīlā) *f.* hard globular swelling below the navel caused by (the disorder of) wind-humour घृतप्रस्थः … जयत्याशु … कामलाशोंऽनिलाष्ठीलाक्षतशोफक्षयांश्च सः AṣṭāSaṁ ii. 20.2 (4.4)

अनिलासृज् (anilāsṛj) *n.* **1** [du.] (disordered) wind-humour and (vitiated) blood अग्निमारुततुल्यस्य संसर्गस्यानिलासृजोः। हेतुलक्षणभैषज्यान्यथास्मै गुरुरब्रवीत् CaraS. vi 29. 2 (1922 Ed.); **2** name of a disease (also called *vātarakta*) caused by (the disorder of) wind humour and (vitiated) blood घृतं बलानागबलार्जुनाम्बुसिद्धम् …। हृद्रोगशूलक्षयरक्तपित्तकासानिलासृक्शमयत्युदीर्णम् SiddhYo. 31.28; cf. **अनिलरक्त.**

अनिलास्फालित (anilāsphālita) *adj.* flared by the wind धूपाङ्गारेणानिलास्फालितेन प्रोद्यज्ज्वाले द्राक्शीषस्थले तु। दारुप्रायो दह्यमानोऽप्यकम्पो मौर्याचार्यो देव्यभूत्तत्र भूत्वा PariPar. 8. 469.

अनिलास्र (anilāsra) *n.* name of a disease (also called *vātarakta*) caused by (the disorder of) wind-humour and (vitiated) blood अजापयः …। पीत्वानिलास्रमचिरादुपहन्त्यजस्रम् KalyāKā. 9. 42.

अनिलास्रजित् (anilāsra–jit) *adj.* curing the disease (also called *vātarakta*) caused by (the disorder of) wind-humour and (vitiated) blood तिक्तो वातामशोथाश्मतृष्णादृष्टयनिलास्रजित् BhāvPra.(Bhā.) 6(4). 224; 6(5).27.

अनिलाहत (anilāhata) *adj.* [*f.* -ā] **AI** struck or shaken by the wind न सस्वनुर्वनतरवोऽनिलाहताः कृतासने भगवति BuddhaC. 12. 121; एतन्मार्गतरुशाखाशिखाग्रे विलग्नम् … अनिलाहतं घूर्णति कर्णचामरम् TilaMañ. 187. 18; बभौ कोपाकुला सभा। नरवाहनदत्तस्य पद्मिनीवानिलाहता KathāSaSāg. xiv. 4.130; (ददर्श मेरुं मरुतां पतिः) मुदाभिनृत्यन्तमिवानिलाहतैर्विलोलतालद्रुमबाहुभिर्मुहुः NemiNir. 5. 26; **AII** extinguished by the wind गत एव न ते निवर्तते स सखा दीप इवानिलाहतः KumāSaṁ. 4. 30; **AIII** blown by the wind काशीरजोऽपि यन्मूर्ध्नि पतेदप्यनिलाहतम्। चन्द्रशेखर तन्मूर्धा भवेच्चन्द्रकलाङ्कितः SkandP. iv. 64.34; **AIV** hit by (i.e. filled with) the wind तारोल्कापातकलुषम् …। अनग्निज्वलनस्फोटधूमरेण्वनिलाहतम्।… सांध्यं नभः … दृष्ट्वा ग्रीष्मे शुभं वदेत् BṛSaṁ. 46. 86; VasiS. 45. 127; **3** moved by the (Pravaha) wind (पञ्चग्रहाः) भौमादयोऽल्पमूर्तित्वाच्छीघ्रमन्दोच्चसंज्ञकैः। दैवतैरपकृष्यन्ते सुदूरमतिवेगिताः।… आकृष्यमाणास्तैरेवं व्योम्नि यान्त्यनिलाहताः SūrySi. 2. 11; **B** affected by the wind-humour ऋतौ स्त्रीपुंसयोर्योगे मकरध्वजवेगतः। मेढ्रयोन्यभिसंघर्षाच्छरीरोष्मानिलाहतः। पुंसः सर्वशरीरस्थं रेतो द्रावयतेऽथ तत्। वायुः … पातयत्यङ्गनाभगे BhāvPra.(Bhā.) 3. 28.

अनिलाहतवृद्ध (anilāhata–vṛddha) *adj.* increased by the blowing of the wind अनिलाहतवृद्धमिद्धमग्निं प्रसमीक्ष्येक्षणवान् शनैरपैति VarāṅgaC. 24.59.

अनिलाहार (anilāhāra) *adj.* subsisting only on air सुराध्यासितोद्यानमम्भोऽशनानन्नमूलानिलाहारविप्रान्वितं विन्ध्यमस्तम्भयद्यश्च तस्योदयः श्रूयताम् BṛSaṁ. 12. 6.

अनिलाहृत (anilāhṛta) *adj.* brought near by the wind सः … प्राप विजयार्धाद्रिम् …। सितैर्घनैस्तटीः शुभ्रः(?भ्राः) श्रयद्भिरनिलाहृतैः। कृतोपचयमारुद्धवनाभोगैर्घनात्यये प्रोत्तुङ्गो मेरुः MahāP. 18. 167.

अनिलाह्वयर्क्ष (anilāhvayarkṣa) *m.*, *n.* the constellation called Anila, (i. e. Svāti) गजाभिगामिन्यनिलाह्वयर्क्षे VasiS. 24.19.

अनिलेरित (anilerita) *adj.* [*f.* -ā] **A** stimulated or strengthened by the wind सलक्ष्मणं को विषहेत राघवं हुताशनं दीप्तमिवानिलेरितम् Rāmā. v. 35.66; (सुदर्शनचक्रम्) दहत्क्वचिज्ज्वलन इवानिलेरितः … असुरगणानकृन्तत MatsyaP. 251. 29; महीयसी वृष्टिरिवानिलेरिता रवं वितेने गणमार्गणावलिः Kirātā. 14.47; **B** stimulated by wind-humour दोषः स्वल्पोऽपि संवृद्धो देहि-

नामनिलेरितः SuśruS. vi. 39.51; SiddhYo. 1.219; पित्तं प्रवृद्धमनिलेरितं वस्तिमेढ्रं गुददाहं कुर्वत् … सरक्तं वा मूत्रं कृच्छ्रात् प्रवर्तयेत् AṣṭāSaṁ. i. 283.11 (3.9)

अनिलेश (anileśa) *m.* lord of the (city of) wind (i. e. of Guruvayur) सच्चिदात्मक, भवद्गुणोदयानुचरन्तमनिलेश, पाहि माम् Nārāy ii. 4. 15.

अनिलैक (anilaika) *m.* single (gush of) wind यथा पतन्ति पर्णानि प्रकीर्णानि महीतले। संचीयन्तेऽनिलैकेन वियुज्यन्तेऽपरेण च VarāṅgaC. 15. 92.

अनिलैश्वर्यसंयुक्त (anilaiśvarya-saṁyukta) *adj.* accompanied by the power of (the element) wind ऐश्वर्यं मारुतं कवयो विदुः …। अनिलैश्वर्यसंयुक्तं चत्वारिंशद्गुणम् ŚivaP. vii(2). 38.31 (596B. 4)

अनिलोच्चलत् (aniloccalat) *adj.* moving due to the breeze अपसरापसरेति पुरः स्थितं जनमिव ब्रुवती करकम्पितैः। अनुचकार लतामनिलोच्चलत्किसलयामपरा चपलेक्षणा TārāŚa. 24.

अनिलोडित (aniloḍita) *adj.* inexperienced [Apte]

अनिलाढ (aniloḍha) *adj.* carried or borne by the wind अपश्यत् तत्र पाञ्चाली सौगन्धिकमनुत्तमम्। अनिलोढम् MahāBhā. iii. 152.2.

अनिलोत्तमवीर्यवेग (anilottamavīryavega) *adj.* possessed of excellent vitality and speed like that of the wind वाहम् … महामुनीन्द्रः श्रीरामचन्द्रभुजवीर्यलसत्प्रतापम्। शोभानिधानमनिलोत्तमवीर्यवेगं पातालभूतलविशेषगतिं मुमोच PadmP. iv. 10. 53.

अनिलोत्तर (anilottara) *adj.* in which the wind-humour is dominant कफपित्तोत्तरे शोफे क्षामदेहस्य देहिनः। वमनाद्यां क्रियां कुर्यात्तद्युक्तमनिलोत्तरे KāśyaS. 340B. 42.

अनिलोत्तररोहिणी (anilottararohiṇī) *f.* [P. iv. 2.3–4; ii. 3. 45] period connected with the asterisms, Svāti, Uttarāphālgunī, Uttarāṣāḍhā, Uttarābhādrapadā and Rohiṇī अनिलोत्तररोहिण्याम् … कुर्याद्धलप्रसारणम् KṛṣiPa. 121.

अनिलोत्तालित (anilottālita) *adj.* caused to flare up by the wind एष दूरे स्थितस्तूर्णसमं प्राप्तो हता वयम्। अनिलोत्तालिते वह्नौ बभूवेति जनस्वनः RāmāMañ. 278.21.

अनिलोत्थ (anilottha) *adj.* [*f.* -ā] **1** sprung from the wind अपश्यत् तत्र पाञ्चाली सौगन्धिकमनुत्तमम्। अनिलोढ(v. l. °त्थ)म् MahāBhā. iii. 152. 2; **2** arising from (the disorder of) wind-humour ओष्ठप्रकोपेऽनिलजे यदुक्तं प्राक् चिकित्सितम्। कण्टकेष्वनिलोत्थेषु तत् कार्यं भिषजा भवेत् SuśruS. iv. 22. 44; SiddhYo. 58. 42; बृंहणम् … °निद्रानाशादिष्वनिलोत्थेषु (योज्यम्) AṣṭāSaṁ. i. 154. 1 (1. 29); **3** born of the (element) air (छाया) मलिनपरुषकृष्णा पापगन्धानिलोत्था जनयति वधबन्धव्याध्यनर्थार्थनाशान् BṛSaṁ. 68. 93 = YogYā. 5.40.

अनिलोत्थामय (anilotthāmaya) *m.* disease caused by (the disorder of) wind-humour दग्धानिलोत्थामयशङ्कितेषु त्वाध्मातमुक्तं किल कोषविज्ञैः KośaKaTa. 2.5368.

अनिलोत्थित (anilotthita) *adj.* [w.r. for अनिलोत्थिति] PauṣkS. 31.22.

अनिलोत्थिति (anilotthiti) *f.* rising up of wind कार्यात्र प्रत्यहं पूजा …। प्रदानं धूपदीपानां व्यजनेनानिलोत्थितः(? °तिः) PauṣkS. 31.22; व्यजनेनानिलोत्थितिः PāraS. 13. 117.

अनिलोत्पात (anilotpāta) *m.* upsurge of the wind हिमपातानिलोत्पातविरूपाद्भुतदर्शनम्।… विकाराः शिशिरे शुभाः MatsyaP. 229. 24; VasiS. 45. 134

अनिलोदञ्चत् (anilodañcat) *adj.* thrown up by the wind ददर्शाभ्येत्य वैदेहीम् …। आसीनां पर्णशालाग्रे पीतकौशीयकांशुकाम्। लतामिवानिलोदञ्चत्पुष्पकिञ्जल्कपिञ्जराम् RāmāMañ. 142. 6.

अनिलोद्धत (aniloddhata) *adj.* **A** agitated by the wind महाहृदौ पक्षिगणानुनादितौ। सुसंनिकृष्टावनिलोद्धतौ MahāBhā. viii. 65. 6; **B** shaken by the wind वेगेनाभिहतो वाली निपपात महीतले। अथोक्षितः शोणिततोयविस्रवैः सुपुष्पिताशोक इवानिलोद्धतः Rāmā. iv. 16. 27; **C** raised by the wind विपाण्डु संव्यानमिवानिलोद्धतं निरुन्धतीः सप्तपलाशजं रजः।… वनराजियोषितः Kirātā. 4. 28; **D** strengthened by the wind प्रलयाम्भोधरारावः सारवाननिलोद्धतः SkandP. iii(1). 2. 38.

अनिलोद्धूत (aniloddhūta) *adj.* [*f.* -ā] **A** flared up by the wind कक्षं दहत्यग्निः …। महार्चिरनिलोद्धूतः MahāBhā. v. 51. 17; चितानलोऽनिलोद्धूतो मद्देहमदहत्तदा MalliC. 6.397; **B** driven by the wind ते तु बाणमयं वर्षं श्वेतमूर्धन्यपातयन्। निदाघान्तेऽनिलोद्धूता मेघा इव नगे जलम् MahāBhā. vi. App. I. 4 (16); **C** thrown up by the wind ददृशुस्ते महात्मानो वाताहतजलाशयम्। अनिलोद्धूतम् Rāmā. vi. 4. 88; अन्योऽन्यं स्म व्यतियुतः शब्दान् शब्दैस्तु भीषणान्। उदन्वांश्चानिलोद्धूतो म्रियमाणा च राक्षसी Bhaṭṭi. 8. 6; **Di** shaken by the wind स ययौ प्रथमं प्राचीम् …। अहितानिलोद्धूतैस्तर्जयन्निव केतुभिः RaghuVa. 4.28; सौधाग्रेष्वनिलोद्धूताः शोणरागाः स्वकान्तिभिः। पताका अपि सिन्दूरमन्योऽन्यमकिरन्निव KathāSaSāg. iv. 3. 78; **Dii** shaken (as if) by the wind प्रद्रुता विद्रवद्रक्ता विद्रावितमहारयः। दण्डिकास्थानिलोद्धूता हैहयैहरिणा इव YogVā. iii. 37. 13; **E** scattered by the wind अनिलोद्धूतैः … कुसुमधूलिपटलैर्धवलीकृतविग्रहो वसन्त इव विग्रहवान् … कल्पतरुखण्डमपश्यत् (समरकेतुः) TilaMañ. 213.12; दन्तिनामनिलोद्धूता रेजुः सिन्दूररेणवः PāṇḍaC. 13.62.

S. D. 322

अनिलोद्धूतपारिजातरजस् (aniloddhūta-pārijātarajas) *n.* pollen of the *pārijāta* flowers raised up by the wind पुर्योऽष्टावनिलोद्धूतपारिजातरजोऽरुणाः MṛgendraT. i. 13.55.

अनिलोद्धूतपुष्प (aniloddhūta-puṣpa) *n.* flower blown up by the wind मत्पितृणां यदस्थीनि …। गृध्रादिवञ्चुचरणविलग्नान्यन्यथा पुनः। पतेयुरशुचिस्थानेष्वनिलोद्धूतपुष्पवत् TriṣaŚaPuC. ii. 6. 580.

अनिलोद्धूतवसन (aniloddhūta-vasana) *adj.* whose garment is shaken by the wind सोऽनिलोद्धूतवसनस्तस्थौ संग्राममूर्धनि HariVaṁ. 37.42; MatsyaP. 177.42; PadmP. v. 38.227.

अनिलोद्धूलितज्वाला (aniloddhūlita-jvālā) *f.* flame flared up by the wind अनिलोद्धूलितज्वालाकलापवदनोऽनलः। दग्धा न वेति नगरी ददर्शेति पुनः पुनः RāmāMañ. 369.20.

अनिलोद्भव (anilodbhava) *adj.* **1** arising from (the disorder of) wind-humour (ज्वरः) वैकृतोऽन्यः स दुःसाध्यः प्राकृतश्चानिलोद्भवः RugVi. 2.55; गदाः। परेण कर्मेन्द्रियगा दशमेनानिलोद्भवाः (धृतेन यन्त्रेण प्रयान्ति विलयम्) TantrRā. 16. 30; **2** born from the (element) wind प्रत्येषकं च जनकं प्रेरकं ग्राहकं तथा। संग्राहकं च भूजातं बीजं स्यादनिलोद्भवैः SamarāSū. 31. 38.

अनिलोद्रिक्त (anilodrikta) *adj.* in which the wind-humour is excessively predominant तित्तिरिः … ग्राही वर्ण्योऽनिलोद्रिक्तसंनिपातहरः परम् AṣṭāSaṁ. i. 34. 20 (1. 7) = AṣṭāHṛ. i. 6.56.

अनिलोपम (anilopama) *adj.* **Ai** comparable to the wind पाण्डवास्तु रथान्युक्त्वा सदश्वैरनिलोपमैः। आरोहमाणा भीष्मस्य पादौ जगृहुरार्तवत् MahāBhā. i. 133. 1; v. 7. 3; तत उत्थाप्य भगवांस्तान्हयाननिलोपमान्। बभाषे च तदा स्थाणुम् MahāBhā. viii. App. I. 3(1); x. 16. 22; (अंशुमान्) ततोऽपश्यत् खगाधिपम् … सुपर्णमनिलोपमम् Rāmā. i. 40.16; नवोद्वाहे नरपतेर्वर्तते भृशमादरम्। स धर्तुं प्रातिकूल्येन शक्यः केनानिलोपमः BṛKathāMañ. vii. 1.369; **Aii** like the breath अथेन्द्रदत्तः … संत्यज्य निजविग्रहम्। विवेश राज्ञो योगेन शरीरमनिलोपमः BṛKathāMañ. i. 2.116; **B** comparable to the wind-god (भीमः) विरथो भरतश्रेष्ठः प्रहसन्ननिलोपमः। गदाहस्तो महाबाहुरपतत्स्यन्दनोत्तमात् MahāBhā. viii. 35.24; दिव्याश्चाप्यान्तरिक्षाश्च पार्थिवाश्चानिलोपमाः। व्यादिष्टादैवतैः शूराः स्कन्दस्यानुचराभवन् MahāBhā. ix. 44. 109; कृष्ण मत्प्रसादाद्भविष्यसि। अपराजितश्च युद्धेषु तेजश्चैवा नलोपमम् (v.l. तेजसैवानिलोपमः) MahāBhā. xiii. 183*(5)

अनिलोपवेग (anilopavega) *adj.* nearly swift like the wind सुरेन्द्राः प्रगृह्य सोमम् …। गता विमानैरनिलोपवेगैर्महानगं मेरुमुपेत्य सर्वे BrahmāṇḍP. i. 25.96.

अनिलोपसर्ग (anilopasarga) *m.* affliction caused by (the disorder of) wind-humour बस्तिः … स्त्रीष्वनिलोपसर्गादप्रजासु कृच्छ्रप्रजासु चोपदिश्यते AṣṭāSaṁ. i. 144.20 (1.28)

अनिलोपहतेन्द्रिय (anilopahatendriya) *adj.* whose sense organs are afflicted by (the disorder of) wind-humour प्रत्यक्षविषये तावत् प्रसिद्धानेकविशेषयोः पित्तकफानिलोपहतेन्द्रियस्यायथार्थालोचनात् … अतस्मिंस्तदिति प्रत्ययो विपर्ययः PadārthaSaṁ. 177.11.

अनिलोल्बण (anilolbaṇa) *adj.* dominated by (the disorder of) wind-humour तित्तिरिस्तु जयेच्छीघ्रं त्रीन्दोषाननिलोल्बणान् CaraS. i. 27.65 (1922 Ed.)

अनिलोल्बणशरीर (anilolbaṇa-śarīra) *adj.* whose body is dominated by (the disorder of) wind-humour अथार्द्रैरतिवहेष्वर्शःस्वनिलोल्बणशरीरः CaraS. vi. 14. 207; AṣṭāSaṁ. ii. 63. 22 (4. 10)

अनिलोल्लसिता (anilollasitā) *adj.* (*f.*) shaken by the wind अनिलोल्ला(v.l. ल्ल, VVP. Ed., 283.2) सिताभिर्नभस्तरुमञ्जरीभिरिव तर्जयन्तीभिरिव … पताकाभिरुपशोभमानम् … वासवदत्ताभवनम् … ददर्श VāsaDa. 217. 1.

अनिलोल्लासित (anilollāsita) *adj.* [*f.* -ā] tossed or shaken by the wind (वासवदत्ता) क्षणमनिलोल्लासितदलेषु कदलीकाननेषु … व्यतिष्ठत VāsaDa.

160. 1; अनिलोल्लासिताभिर्नभस्तरुमञ्जरीभिरिव तर्जयन्तीभिरिव ··· पताकाभिरुपशोभमानम् ··· वासवदत्ताभवनम् ··· ददर्श VāsaDa. 217.1; अनिलोल्लासितकल्लोलशिखरसीकरारब्धदुर्दिनम् ··· पम्पाभिधानं पद्मसरः Kād. 22.15; अनिलोल्लासिताभिः कल्लोलततिभिस्ताड्यमानं क्षीरमगनज्जवेन तद्दारुभवनम् TilaMañ. 339.21.

अनिलोल्लासिन् (anilollāsin) *adj.* shaking due to the wind उद्यद्बालव्यजनमनिलोल्लासिकाशप्रसूनाः श्वेतच्छत्रं विकसितसिताम्भोजभाजो विलोक्य।··· श्रियः शारदीनाः NemiDū. 83.

अनिलौघ (anilaugha) *m.* gust of wind अभिमुखमनिलौघैर्वाति वातप्रमायां (प्रमीयां) स(र)णिमनुसृतानां वाक्यमाकर्ण्य तेषाम् VīraBhā. 11. 29.

अनिलौघविघट्यमान (anilaugha-vighaṭyamāna) *adj.* being disordered by the gust of the wind भाति स्म मूर्तिरनिलौघविघट्यमानमाञ्जिष्ठचामरतया चतुराञ्चितानाम् HarVi. 40. 36.

अनिवर्त (a-nivarta) *m.* an epithet of Rudra (*lit.* not turning back) अनिवर्ताय नमः स्वाहा AVPari. 36(9).8.

अनिवर्त (a-nivarta) *adj.* [*f.* -ā] not liable to turning back मर्त्याः ···। त्यक्ता मया ह्यशेषा आगम्य समाधिमनिवर्तम् LaliVi. 24. 43; अनिवर्तया श्रद्धया पुण्यं समार्जयन् अतृप्तः सर्वतथागतपूजासंभारसमुदानयनप्रयुक्तोऽप्रतिप्रस्रब्धप्रयोगो भवति GaṇḍVyū. 285. 32 [DBHS.]

अनिवर्तक (anivarta-ka) *adj.* [*f.* -akā, -ikā] **1** (deeds) not turning back (as far as their effects are concerned) महानदीषूर्मय इवानिवर्तकमस्य यत् पुराकृतम् MaiU. 4.2; MaitriU. 332.4(4); **2AI** (a-nivartaka) who does not turn back (from battle), who does not retreat महोत्साहो महावीर्यो बलवान् कामरूपधृक्। वानरो युद्धकुशलः संग्रामेष्वनिवर्तकः Rāmā. vi. 377*(2); उत्तरेण दशग्रीवः प्रविवेशानिवर्तकः। दक्षिणेन तु पार्श्वेन प्रविवेश शतक्रतुः Rāmā. vii. 29.16; लङ्कानाथस्य पुत्रेण निरस्त्रः सूर्यनन्दनः। कृतः संग्रामसौण्डेन संग्रामादनिवर्तकः PadmP.(Ra.) 60. 89; **2AII** not returning (to this world) (i.e. not subject to rebirth) (तीर्थे) अविमुक्ते मृता ये च सर्वे ते ह्यनिवर्तकाः MatsyaP. 185.60; कुलधर्मस्थिता ये च ते सर्वेऽप्यनिवर्तकाः KulārT. 2.30; संश्रिता मणिकर्णी यैस्ते याताश्चानिवर्तकाः SkandP. iv. 84.99; **2BI** which does not cause return (i.e. which does not cause rebirth) महान्तं पुरुषं देवं रविरूपं तमःपरम्। ब्रह्मवित्सोऽतिमृत्युं वै प्रयात्येवानिवर्तकम् BṛParāSm. 12.175(+171); अग्नौ विषजले वापि तथा चैव ह्यनाशके। अनिवर्तिका गतिस्तस्य पवनस्याम्बरे यथा MatsyaP. 186.35; KūrmaP. 746.8 (2.39); PadmP. i. 13. 30; अनिवर्तिका गतिस्तस्य मृतस्य MatsyaP. 191.119; ते यान्ति भास्करे लोके ...। भास्करादैश्वरे लोके चैश्वरादनिवर्तके SkandP. v(3). 82. 10; v(3). 30.10; ते पुत्राः ···। प्रणम्य तं परिक्रम्यायुर्मार्गमनिवर्तकम् ŚivaP. ii(2). 13.20 (82B. 14); कृतं दृष्टं त्वया सर्वं ज्ञातं याह्यनिवर्तकम् KalkiP. ii. 4. 8; **2BII** which does not remove, which does not set aside न चानिवर्तकं ज्ञानं प्रत्यङ्मोहस्य युज्यते। स्वानुभूतिविरुद्धत्वात् BṛĀraUBhVā. i. 4.1523; जातस्य जन्तोराद्येन ज्ञानेनाज्ञाने निवृत्ते तस्योत्तराणि सर्वाण्येवानिवर्तकानि स्युः IṣṭaSi. 64. 5; पत्न्य उपगायन्त्यः किं सामगानस्योपगातृणामृत्विजां च निवर्तकाः, किंवा दुन्दुभ्यादिवादित्रनादानुपगायन्त्यो भिन्नविषयत्वादृत्विजामनिवर्तकाः ŚāstrDī. 701.12 (*on* x. 4. 5); गुरुस्तज्ज्ञानं च कल्पितमिति चेच्छिष्यतज्ज्ञानयोरपि कल्पि[?त]त्वात्तदप्यनिवर्तकम् GītāBh.(Rā.) 69.1 (*on* 2.12); ज्ञानस्य त्रिरूपत्वविरहे भवतां स्वरूपभूतज्ञानवन्निवर्तकज्ञानमप्यनिवर्तकं स्यात् VedāSaṁ. 100. 14; आद्ये स्वगोचरावरणाज्ञाननिवर्तकमनिवर्तकं वा ŚatDū. 170.24; गवामयनान्तर्गते महाव्रते ···। तदिह किं पत्न्यः प्राकृतोपगानानुवादेन विधीयमाना ऋत्विजां निवर्तिकाः उताप्राकृतोपगानसंबन्धित्वादनिवर्तिकाः BhāṭṭDī. iii. 278.8 (*on* x. 4.6); **2C** which does not stop (i.e. which cannot be cured) सूरावज्ञारुचिर्नानारूपी चक्रे शिरःस्थितः। कृकलाशो नृपादेशः शिरोऽर्तिमनिवर्तिकाम् ŚāliC. 5.111.

अनिवर्तकता (anivartaka-tā) *f.* the state of being that which does not cause return द्वौ च गुणौ प्रतिलभते। जातिस्मरतागुणमनिवर्तकतागुणं च Sphuṭā. iv. 108.19 (*on* 4. 110)

अनिवर्तकत्व (anivartaka-tva) *n.* **1** the state of being that which does not remove ज्ञानस्य तु अनिवर्तकत्वान्नात्र समुच्चयोऽपि कर्मणा IṣṭaSi. 85.7; तत्त्वसाक्षात्कारस्य प्रारब्धफलकर्मप्रतिबन्धात्तत्स्वरूपतत्कार्यभोगसंपादकाविद्यालेशं प्रत्यनिवर्तकत्वम् VedāntKa. 525.25 (*on* iv. 1.15); कर्मवत् तन्नाशः स्यात् —इति चेत्, न ··· व्यक्तिभेदेन अविरोधे — जन्यव्यक्तेः तदविरोधेन अनिवर्तकत्वात् TarkSaṁ.(Ā.) 75. 8; ननु ज्ञानस्य कंचित्कालं प्रारब्धेन कर्मणा प्रतिबन्धेनानिवर्तकत्वेऽपि प्रतिबन्धक्षये लिङ्गदेहनिवर्तकत्वं भविष्यति JīvanVi. 45. 2; उत्तरात्मविशेषगुणत्वेन निवर्तकत्वेऽपि ज्ञानत्वेनानिवर्तकत्वात् Nyāyāmṛ. 19A. 7; 39B. 6; स्वनिवर्त्यप्रथमप्रभाव्यवहितायास्तस्याः द्वितीयादिप्रभायाः तमः प्रतीवाज्ञानं प्रत्यनिवर्तकत्वात् Nyāyāmṛ. 319B. 9; न चोक्तज्ञानानामनिवर्तकत्वात् GuruCandr. i. 127.24; **2** the state of being one who does not turn back or retreat (from battle) धीरस्य भावो धैर्यं संग्रामादनिवर्तकत्वम् YaśasCam. (comm.) i. 318. 19.

अनिवर्तकत्वप्रसङ्ग (anivartakatva-prasaṅga) *m.* undesired contingency of being that which does not remove or set aside भविष्यतो वा विश्वनिवर्तकस्य प्रमाणमात्रत्वेऽस्यैवानिवर्तकत्वप्रसङ्गात् NyāyKu. 64. 9; (तस्याकारस्य) मिथ्यात्वे भ्रान्तिज्ञानत्वादेव सुतरामनिवर्तकत्वप्रसङ्गात् ŚatDū. 179.26.

अनिवर्तकत्वलाभ (anivartakatva-lābha) *m.* acquirement of the status of being that which does not remove or set aside जीवेशभेदादिविषयकस्याप्यनिवर्तकत्वलाभः GuruCandr. i. 127.21.

अनिवर्तकसत्त्वतस् (anivartakasattva-tas) *adv.* due to the non-existence of that agency which sets aside or removes (अज्ञानम्) किमु नित्यमनित्यमेव चैतत्प्रथमो नेह समस्ति युक्त्यभावात्। अनिवर्तकसत्त्वतोऽस्य नान्त्यो न हि मिथ्यादविरोधि चित्प्रकाशः ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 15. 106 (comm. निवर्तकसत्त्वाभावात्)

अनिवर्तन (a-nivartana) *n.* **AI** non-removal लोम्नां चानिवर्तनम् KauśiSū. 141. 4; **AII** non-retreat (from battle) युद्धेऽपराङ्मुखत्वं च आहूतस्यानिवर्तनम् दाराणां रक्षणं चैव इति तज्ज्योतिषां त्रयम् MahāBhā. ii. 573*(1); क्षत्त्रियस्य ··· युद्धेष्वनिवर्तनम् (धर्मः) PadārthaSaṁ. 272. 19; युद्धेष्वनिवर्तनं युद्धेषु विजयावधिः प्राणावधिर्वा आयुधव्यापारः NyāyKa. 276.18; युद्धे ··· आत्ममरणनिश्चयेऽप्यनिवर्तनम्। GītāBh.(Rā.) 683.7 (*on* 18. 43); **AIII** non-reversal मम चैव नियोगेन विधेश्चाप्यनिवर्तनात्। पाण्डवानां च कारुण्यात् प्राणान् धारय भारत MahāBhā. xi. 8.42; **AIV** non-denial (of a notion) विवक्षितोपलब्धेरनिवर्तने तदपेक्षयान्यस्या विधानायोगात् स्वपदेन नञा विधिभाङ् नोच्यते HetuBiṬ. 171. 9; **AV** non-return न जानाति च मन्दात्मा मरणे ह्यनिवर्तनम् DevīBhāP. ii. 10.34; **AVI** not turning back (from what is undertaken) अधिक्षेपापमानप्रत्यवायदर्शनैः परैरुच्यमानस्यारब्धादनिवर्तनं तेजः NāṭaLaRaK. 1430; **BI** non-cessation विरोधाभावादतिदेशेन स्वाश्रयस्य क्त्विस्यानिवर्तनात् Pradī. ii. 5A.4 (*on* i. 2.1); यद्यप्यत्र युक्तवद्भावात्स्त्रीत्वमस्ति तथापि स्वाश्रयस्य पुंस्त्वस्यानिवर्तनान्नायं स्त्रियामेव वर्तते Pradī. ii. 221B.8 (*on* i. 4.3); स्थानिवद्भावे तु स्वाश्रयस्यानिवर्तनात् षत्वप्रसङ्गः Pradī. v. 94A.9 (*on* vi. 1. 86); निर्वृत्तस्य चानिवर्तनात् Pradī. vi. 78.23 (*on* vii. 1. 89); **BII** not causing to turn away, not causing to abstain from सभासदाम् ··· नियुक्तानां तु सभ्यानामधर्मप्रवृत्तस्य राज्ञोऽनिवर्तनेऽपि नरकम् DaṇḍaVi. 19. 20; *adj.* **AI** who does not retreat (from battle) बाह्लीकोऽतिरथश्चैव समरे चानिवर्तिता (v.l. चानिवर्तनः)। मम राजन्मतो युद्धे शूरो वैवस्वतोपमः MahāBhā. v. 164. 28; अनिवर्तनस्पर्धनचेतनाः ··· अस्य बभुश्चमूपाः DvyāśraKā. 12.26; **AII** not turning back, not abstaining from (जीवाः) हिंसावितथचौर्यान्यस्त्रीसङ्गादनिवर्तनाः। नरकेषूपजायन्ते PadmP.(Ra.) 105.116; **B** which does not cause return सुराः ··· जनलोकात्तपोलोकं गच्छन्तीहानिवर्तनम् VāyuP. i. 61.132; पुण्यः स ब्राह्मणो दद्याच्छ्राद्धमानन्त्यमक्षयम्।··· अनिवर्तनं तु नन्दायां प्रागुत्तरे दिशि VāyuP. ii. 15. 79; BrahmāṇḍP. ii. 13.82; इति व्यवसिता राजन्हर्यश्वा एकचेतसः। प्रययुस्तं परिक्रम्य पन्थानमनिवर्तनम् BhāgP. vi. 5.21 [right, not fit to be abandoned, Apte]

अनिवर्तनचर्या (anivartana-caryā) *f.* the course or stage (of a Bodhisattva's development in which he is) incapable of back-sliding चत्वारीमानि बोधिसत्वानां बोधिसत्वचर्याणि।·· प्रकृतिचर्या प्रणिधानचर्या अनुलोमचर्या अनिवर्तनचर्या MaVastuAva. i. 1. 3; अतः प्रभृत्यनिवर्तनचर्यायां दीपंकरस्य तथागतस्य तस्योत्तरेणापरिमाणेहि तथागतेहि अनुव्याकृतो बुद्धो भविष्यसि MaVastuAva. i. 2.1 [DBHS.]

अनिवर्तनव्रत (anivartana-vrata) *n.* vow of not retreating (from the battlefield) तस्य च तथापसारेणाभिनवेन मानसारः परं जहर्ष। चुक्रोश च — क्व प्रलीनः कुलाभिमानः। क्व तदनिवर्तनव्रतम् AvantiKa. 111. 12.

अनिवर्तनीय (a-nivartanīya) *adj.* **A** difficult to be removed दिष्टस्य ग्रन्थिरनिवर्तनीयः स्वकर्मणा विहितं नेह किंचित् MahāBhā. i. 190. 2; **B** not to be averted or prevented अनिवर्तनीयश्च रावणस्य सीतास्वीकारग्रहः MahāvīC. 4. 1(19); **C** not possible to be removed or destroyed किमिदं तिरोधानं, कदाचिन्निवर्तनीयम्, उतानिवर्तनीयम् ŚatDū. 145.7; संसारदशायामनाविर्भूतानेकाकारगोचरस्याविर्भावशब्दार्थस्य धर्मभूतज्ञानविकासविशेषस्य पूर्वं कर्मणा प्रतिबद्धस्य पश्चात्तन्निवृत्तौ स्वरूपानुबन्धित्वादनिवर्तनीयस्यास्माभिरभ्युपगमात् ŚatDū. 183. 16.

अनिवर्तनीयत्व (anivartanīya-tva) *n.* the state of being that which cannot be removed कश्चायं भेदाग्रहः।···नापि वैधर्म्याग्रहः। निरशेषवैधर्म्यग्रहस्य दुरशङ्कत्वेन तदग्रहस्यानिवर्तनीयत्वात् NyāyKu. 48. 8; ŚatDū. 145.9.

अनिवर्तनीयनिवर्तन (anivartanīya-nivartana) *n.* stopping of one who cannot be stopped मन्त्रिन्, अलमनेनानिवर्तनीयनिवर्तनेन BhartṛNi.

5. 29(2)

अनिवर्तनोचिता (a-nivartanocitā) *adj.* (*f.*) not fit for returning निष्ठा अनिवर्तमानोचिता (? अनिवर्तनोचिता) समाप्तिः ManvaVi. 1017.24 (*on* 8.227)

अनिवर्तमान (a-nivartamāna) *adj.* [*f.* -ā] **1A** not recurring या मे मया निमिषतो जवीयसी संकल्पज्योतिरनिवर्तमाना। क्षुरपविर्[ब्रह्मन्] क्व नु सा बभूव यन्म इन्दुं हरति वैनतेयः Suparṇādhyāya. 25.1; 25.2; 25.3; 25.4; **1B** not coming back (i.e. not coming out) (स्नेहे) तदाप्यनिवर्तमाने फलवर्तिभिः ··· तीक्ष्णवस्तिभिः शोधयेत् AṣṭāSaṁ. i. 149.12 (1.28); **2A** not returning निवर्तन्ते दक्षिणा नीयमानाः सुते सोमे वितते यज्ञतन्त्रे। मोघाशिषो यन्त्यनिवर्तमाना अनिष्टयज्ञा न तरन्ति लोकान् GopBr. i. 5.25 (140.15); **2B** not desisting or withdrawing from (*lit.* not turning back) यदि च पुरुषेष्वनिवर्तमानेषु विधेरप्रामाण्यं भवति, ततः कल्पितेऽपि हननस्य नरकपाते फलेऽतिवृद्धरागान्धो न निवर्तत एवेति विधेरप्रामाण्यमपरिहार्यमेव TātpaṬ.(U.) 101.15 (*on* 2.213); ततोऽप्यनिवर्तमानो यथाशास्त्रं धनेन दण्डनीयः ManuBh. ii. 130.15 (*on* 8.129); (राज्ञि) प्रयत्नादप्यनिवर्तमाने तस्मिन्नप्रियोक्तावपि न दोष इति स्थितम् DaṇḍaVi. 19.21; **3** not performing expiation (पतिताः पतितपुरोहिताश्चानिवर्तमानाः पङ्क्तिदूषकाः) 'अनिवर्तमानाः' प्रायश्चित्तमकुर्वाणाः CaturCin. iii(1). 495.7; अनिवर्तमानः = प्रायश्चित्तमनिच्छमानः VīraMi. (Śrāddha.) 97.2; **4** not disappearing, not vanishing अलक्ष्यतीव्रातपमन्तरिक्षं सितासितैरम्बुधरैश्चकाशे। विवेकमासादयतामिवादौ चित्तं वितर्कैरनिवर्तमानैः Yādavā. 5.50 (comm. अनिवर्तमानैः स्थिरतरसंस्कारवशात्सर्वथा निवृत्तिरहितैः); (आचार्यः) तत औषधोपचारैरपि रोगमनिवर्तमानं वीक्ष्य ··· देवाग्रे त्रिविधाहारप्रत्याख्यानं विधायोपविष्टः PurāPraSaṁ. 114.12.

अनिवर्तमानोचिता (anivartamānocitā) *adj.* (*f.*) [w. r. for अनिवर्तनोचिता] ManvaVi. 1017.24 (*on* 8.227)

अनिवर्तयत् (a-nivartayat) *adj.* [*f.* -ntī] **AI** not causing to turn back राजपुत्राः कवचिनोऽनिवर्तयन्तोऽश्वं रक्षन्ति त्रिदशानुपरिक्षिणः(?) कृत्वा VārāŚS. III. iv. 1.31; HirŚS. xiv. 1.46 (217.19); **AII** not moving back (the hand) हविर्धानयोर्दक्षिणेऽक्षधुरौ राजक्रयणीपदार्धेन 'देवश्रुतौ देवेष्वाघोषेथा'मिति पत्न्युपानक्ति त्रिरन्यां त्रिरन्यां प्राचीमनिवर्तयन्ती MānŚS. 66.15; **B** not removing or destroying न चाविद्यामनिवर्तयन्ती विद्योदेति PañcPā. 62.3 (*on* i. 1.1); ब्रह्मापरोक्षज्ञानम्।··· अविद्यामनिवर्तयत् परोक्षज्ञानकल्पमवतिष्ठते SiddhāLeSaṁ. 17.5.

अनिवर्ताध्याशय (anivartādhyāśaya) *m.* mental disposition not liable to turning back, firm mental disposition बोधिसत्वानां भो जिनपुत्र द्वितीयायां भूमौ वर्तमानानाम् इमे अध्याशया भवन्ति।··· अनिवर्ताध्याशयाश्च भवन्ति MaVastuAva. i. 85.8.

अनिवर्तिक (a-nivartika) *adj.* not liable to turning back साध्विहाप्रतिमं चक्रं प्रवर्तेसि अनिवर्तिकम् MaVastuAva. i. 174.9 [DBHS.]

अनिवर्तिकबल (anivartikabala) *m.* name of a former Buddha येषु ··· सम्यक्संबुद्धेषु भगवता ··· कुशलमूलमुपचितं तेषां विपुलबलवरकीर्तिनां नामानि शृणु।··· अतिपुरुषः अनिवर्तिकबलः MaVastuAva. i. 138.13 [DBHS.]

अनिवर्तित (a-nivartita) *adj.* [*f.* -ā] **1** who has not been made to retreat (from battle) बाह्लीकोऽतिरथश्चैव समरे चानिवर्तिता (v. l. °र्तितः)। मम राजन्मतो युद्धे शूरो वैवस्वतोपमः MahāBhā. v. 164.28; उत्तरेण दशग्रीवः प्रविवेशानिवर्तितः Rāmā. vii. 29.18 (OI. Ed. 1972); मथुरायाम् ··· दाशार्ह इति विश्रुतः। बभूव राजा ··· संग्रामेष्वनिवर्तितः SkandP. iii(3). 1.30; **2** not set apart पञ्चावत्तेन चतुरवत्तेऽनिवर्तिते, यद्यपि चतुरवत्तीति दर्शनं युक्तं भवति ŚābaBh. 2052.23 (*on* x. 7.64); न हि संबन्धिभेदेन भेदो वस्तुन्यपीष्यते। किमुतावस्त्वसंसृष्टमन्यतश्चानिवर्तितम्। अनवाप्तविशेषांशं यत्किमप्यनिरूपितम् ŚlokaVār. 5(13). 49 (579.3); यदि भक्षान्तरमेवेदमारादुपकारकं चोद्येत ततः समानकार्यत्वाभावान्नैव सोमं निवर्तयेदनिवर्तिते च तस्मिन्न प्रतिषेधानुवादः स्यात् TantrVā. 1064.21 (*on* iii. 5.48); **3** not removed अध्यासो नाम — द्वयोर्वस्तुनोः अनिवर्तितायामेव अन्यतरबुद्धौ अन्यतरबुद्धिरध्यस्यते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 628.14 (*on* iii. 3.9)

अनिवर्तितकौतुकप्रपञ्च (anivartita-kautukaprapañca) *adj.* by which manifoldness of admiration is not removed (i. e. causing manifold admiration continuously) निरवधि च निराश्रयं च यस्य स्थितमनिवर्तितकौतुकप्रपञ्चम्। प्रथम इह भवान् स कूर्ममूर्तिर्जयति चतुर्दशलोकवल्लिकन्दः KāvyPra. 604.3 (comm. अनिवर्तितः कौतुकस्य आश्चर्यस्य प्रपञ्चो विस्तारो येन)

अनिवर्तितचेतस् (anivartita-cetas) *adj.* whose mind is not turned back, of firm mind तितिक्षोरेव विघ्नेभ्यस्त्वनिवर्तितचेतसः। सिध्यन्ति सिद्धयः SarvaVeSāSaṁ. 143.

अनिवर्तितत्व (anivartita-tva) *n.* **1** the state of not being removed तस्य च अपरब्रह्मोपासनस्य ··· संसारगोचरमेव फलं भवति, अनिवर्तितत्वादविद्यायाः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 841.13 (*on* iv. 3.14); PañcPā. 40.3 (*on* i. 1.1); यच्च अज्ञैरलसतया अकर्तृत्वाभ्युपगमः, सोऽप्यसत्, कारकबुद्धेरनिवर्तितत्वात्प्रमाणेन ChāndoUBh. 128.17 (*on* ii.23.1); अत्र भूमिकात्रितयं ब्रह्मविद्यायाः साधनमेव ···। भूमित्रये भेदसत्यत्वबुद्धेरनिवर्तितत्वात् JīvanVi. 128.5; **2** the state of not being set apart आवापस्य पवमानातिरिक्तेभ्यः स्तोत्रेभ्योऽनिवर्तितत्वात्तद्व्यतिरिक्तेष्वाज्यपृष्ठादिस्तोत्रेष्वगत्याभ्यासेनैव संख्यापूरणं कार्यमिति सिध्यति VidhiRa. 10 (54.15)

अनिवर्तिता (anivarti-tā) *f.* the nature of being one who does not retreat (from battle) तेजः सत्यं धृतिर्दाक्ष्यं संग्रामेष्वनिवर्तिता।··· क्षत्रधर्मः प्रकीर्तितः LaViṣṇuSm. 5.2; केचित्सैदभटास्तत्र युध्यन्तः सुभटैः सह। अनिवर्तितया याता दिव्यस्त्रीसुखभागिताम RājTa.(Śrī.) 4.594.

अनिवर्तिताश (anivartitāśa) *adj.* which has never turned down hope or trust (reposed on it) इमे हि युद्धेष्वनिवर्तिताशा हयाः सुपर्णेन समानवेगाः।··· रक्षन्तु मां यद्यपि रक्षितव्यम् KarṇaBhā. 13.

अनिवर्तितुम् (a-nivartitum) *inf.* not to return पृष्ठतोऽनुगमिष्यामि ··· गच्छन्तमनिवर्तिनम् (v. l. °निवर्तितुम्) MahāBhā. i. 112.22.

अनिवर्तितृ (a-nivartitṛ) *adj.* who does not retreat (from battle) बाह्लीकोऽतिरथश्चैव समरे चानिवर्तिता। मम राजन्मतो युद्धे शूरो वैवस्वतोपमः MahāBhā. v. 164.28.

अनिवर्तित्व (anivarti-tva) *n.* the nature of being one who does not retreat (from battle) संग्रामेष्वनिवर्तित्वं प्रजानां चैव पालनम्।··· राज्ञां श्रेयस्करं परम् ManuSm. 7.88; MatsyaP. 215.61; AgniP. 224.24.

अनिवर्तिन् (a-nivartin) *adj.* [*f.* -ī] **AI** not retreating (from battle) यत्र तान् क्षत्रियाञ्शूरान्दिष्टान्तानानिवर्तिनः। पुत्रान्भ्रातॄन्पितॄंश्चैव ददृशुर्निहतान्रणे MahāBhā. i. 2.192; राजर्षीणां पुण्यकृतामाहवेष्वनिवर्तिनाम्। सर्वधर्मोपपन्नानां त्वं गतिः पुरुषोत्तम MahāBhā. iii. 13.49; iii. 34.17; iii. 283.12; iv. App. I. 37(19); अथ वा पञ्च षट् सप्त विजयन्त्यनिवर्तिनः MahāBhā. vi. 4.33; ŚārṅgaPa. 1927; तस्य क्रोधाभिभूतस्य संयुगेष्वनिवर्तिनः। योऽन्वयो मातृकस्तस्य स एनमभिपेदिवान् MahāBhā. vi. 86.66; vi. 64.9; vi. 111.9; vii.5.13; vii. 7.31; व्यूढोरस्को महाबाहुरनिवर्ती वरप्रणुत्। गतस्तव ··· पुत्रः स्वर्गम् MahāBhā. vii. 54.22; vii. 63.26; सात्यकिं ते समासाद्य पृतनास्वनिवर्तिनम्। बहवो लघुहस्ताश्च शरवर्षैरवाकिरन् MahāBhā. vii. 95.32; सूतपुत्र कथं नु त्वं पाण्डवानवमन्यसे।··· अनिवर्तिनो महाभागानजेयान्सत्यविक्रमान् MahāBhā. viii. 26.28; हत्वा दश सहस्राणि गजानामनिवर्तिनाम्।··· हत्वा प्रास्यन्दयद्भीमो नदीं शोणितकर्दमाम् MahāBhā. viii. 55.37; xiii. 2.13; xiii. 31.8; यान्ति शूरा गतिं यां च संग्रामेष्वनिवर्तिनः। हतास्त्वभिमुखाः पुत्र गतिं तां परमां व्रज Rāmā. ii. 58.35; चतुर्दशसहस्राणि मम चित्तानुवर्तिनाम्।··· समरेष्वनिवर्तिनाम्।··· सर्वोद्योगमुदीर्णानां रक्षसां सौम्य कारय Rāmā. iii. 21.8; अधर्षितानां शूराणां समरेष्वनिवर्तिनाम्। धर्षणामर्षणं भीरु मरणादतिरिच्यते Rāmā. iv. 16.3; iv. 19.21; iv. 35.16; विक्रान्तविजयौ वीरौ समरेष्वनिवर्तिनौ। काङ्क्षमाणौ यशः प्राप्तुं वृत्रवासवयोः समौ Rāmā. vi. 46.39; सहैभिरर्दिता लङ्का निर्जिता राक्षसेश्वर। हृष्टैः प्राणभयं त्यक्त्वा संग्रामेष्वनिवर्तिभिः Rāmā. vi. 110.5; तदासीत्तुमुलं युद्धं यमराक्षसयोर्द्वयोः। जयमाकाङ्क्षतोर्वीर समरेष्वनिवर्तिनोः Rāmā. vii.22.16; मत्कृते विग्रहा लोके वृत्ता वर्तन्त एव च। क्षत्रियाणां बलवतां संग्रामेष्वनिवर्तिनाम् HariVaṁ. 42.50; अनिरुद्धो मयात्तेन संयुगेष्वनिवर्तिना। बाणेन ··· बद्धः HariVaṁ. 109.74; स्मृतम्।··· स्थानमैन्द्रं क्षत्रियाणां संग्रामेष्वनिवर्तिनाम् ViṣṇuP. i. 6.34; PadmP. v. 3.147; दातारश्चापि वित्तानां संग्रामेष्वनिवर्तिनः। तेषां कश्चरितं शक्तस्त्वनुयातुं महात्मनाम् MārkP. 133.9; स्वाम्यर्थे युध्यमानानां शूराणामनिवर्तिनाम्। यद्भवेत्तत्फलं दृष्टं मात्रया तदवाप्नुयात् VāyuP. i. 20.19; AhirbuS. 50.56; पदानि क्रतुतुल्यानि भग्नेष्वविनिवर्तिनाम् (v. l. भग्नेष्वप्यनिवर्तिनाम् ChSS. 62, 1930) राजा सुकृतमादत्ते हतानां विपलायिनाम् YājñaSm. 1.325 (VīraMi. अनिवर्तिनाम् अपराङ्मुखानाम्); प्रथ(?ध)नेष्वनिवर्ति(?र्ती)··· किरातपतिर्यथार्थनामा सार्थमर्दनो नाम AvantiKa. 167.4; खेचराणां सहस्राणि सन्ति तस्य चतुर्दश। ये वीर्यकृतसंनाहाः समरादनिवर्तिनः PadmP.(Ra.) 9.33; 63.38; यैरियं बुभुजे ब्रह्मन्दैत्येन्द्रैरनिवर्तिभिः। तेषां कालोऽग्रसील्लोकान्न यशोऽधिगतं भुवि BhāgP. viii. 20.8; संशप्तकास्तु समयात् संग्रामादनिवर्तिनः AgniP. 365.19; शुद्धानां कुलपद्मानां वीराणामनिवर्तिनाम्। द्वन्द्वयुद्धानि जातानि YogVā. iii. 36.3; द्विषां त्रिंशत्सहस्राणि योधानामनिवर्तिनाम्। रुरोध RājTa.(Ka.) 7.978; **AII** unfailing दुःखेन महताविष्टः स्वकृतेनानिवर्तिना। अजेयमुग्रधन्वानं तं न पश्यामि फल्गुनम् MahāBhā. iii. 142.12; अहो वीराल्पभाग्यायाः कृतान्तेनानिवर्तिना। आच्छिद्य मम मन्दाया नीयसे नयकोविद HariVaṁ. 77.56; न त्यक्ष्यति हरेः पक्षमस्माकं वचनाद्यदि। ततः कृत्यां वधायास्य करिष्यामोऽनिवर्तिनीम् ViṣṇuP. i. 17.52; **AIII** not going out (i. e. remaining in) निषादा बहवस्तत्र

मत्स्योद्धरणनिश्चिताः । व्यायता बलिनः शूरा सलिलेष्वनिवर्तिनः MahāBhā. xiii. 50.12; **Aiv** permanent, ceaseless, continuous मोक्ष एव …। सुखमात्यन्तिकं श्रेष्ठमनिवर्ति च तद्विदुः MahāBhā. xiii. App. I. 15 (3864); प्रादाच्च तस्मै भगवान् … वरम् । अक्षयं वंशमिक्ष्वाकोः कीर्तिं चाप्यनिवर्तिनीम् HariVaṁ. 10.51; BrahmP. 8.58; ततो निरुद्धयोगः सन्नयोगी विगतास्रवः । समुच्छिन्नक्रियं ध्यानम् अनिवर्ति तदा भजेत् MahāP. 21.196; अहेतुरनिवर्ती च स्नेहश्चित्तार्द्रता मता SaraKaṇṭhā. 585.12; **Av** not returning, not going back त्वमस्य ब्रह्मनाभस्य बुद्ध्यारस्यानिवर्तिनः । सत्त्वनेमिनिरुद्धस्य चक्रस्यैकः प्रवर्तकः MahāBhā. xiv. 32.25; तं निशाम्य सनिस्त्रिंशं व्यथिता जनकात्मजा । निवार्यमाणं बहुशः सुहृद्भिरनिवर्तिनम् Rāmā. vi. 80.40; ii. 98.30; द्रुतं हि गच्छत्यनिवर्ति यौवनम् Saund. 9.27; विरम प्रसीद सुन्दरि यौवनमनिवर्ति यातं तु Kāvyālaṅ.(Ru.) 7.90 = KāvyPra. 645.4 = AlaṅkāSa. 80.4 = SāhiDa. 559.14 = Subhāṣi. 1611 = RasGaṅ. 474.12; **Avi** not coming back (i.e. dead) विदारितास्त्रिशूलैश्च बभूवुरनिवर्तिनः Rāmā. vi. 864*; **Avii** not abstaining from, not abandoning, not giving up श्रद्धासंवेगहीनानां हिंसादिष्वनिवर्तिनाम् । चतुर्गतिकसंवर्तागतिध्वान्तमोरजा PadmP.(Ra.) 31.13; मन्त्रिमन्त्रैरवार्याणां दिवसेऽप्यनिवर्तिनाम् । रक्षसामेव कश्मीरास्तदा हस्तवशं गताः RājTa.(Jo.) 939; **Aviii** not going against स धर्मज्ञं राजसूयसमयादनिवर्तिनम् । आहूय विदधे छद्मद्यूतं शकुनिमायया DaśāvaC. 8.456; 8.692; प्रजा अपि तस्मान्नृपादनिवर्तिन्यस्तदेकताना भवन्ति ManvaMu. 321.15 (*on* 8.175); **Aix** non-recurring आवर्तकोऽनिवर्ती च व्ययायौ तु पृथग् द्विधा । आवर्तकविहीनौ तु व्ययायौ लेखको लिखेत् ŚukraNī. 2.339 (R. G. Sastri's Ed.); **B** (course) causing no return (to this world) ते ब्रह्मलौकिकाः सर्वे गतिं प्राप्यानिवर्तिनीम् BrahmāṇḍP. iii 2.82.

अनिवर्तिन् (a-nivartin) *m.* **1** an epithet of Viṣṇu (*lit.* who does not retreat (from battle)) अनिवर्ती निवृत्तात्मा संक्षेप्ता क्षेमकृच्छिवः ।… इतीदम् … केशवस्य महात्मनः । नाम्नां सहस्रम् MahāBhā. xiii. 135.77; **2** name of a son of Māra, unfavourable to the Bodhisattva वामेऽनिवर्त्याह — न निवर्तते तृणगतः प्रदहन् दवाग्निः क्षिप्तं शरो न च निवर्तति शिक्षितेन LaliVi. 21.46; **3** name of one of the eight attendant door-keeping deities तत्राष्टकमिदं चान्यच्चतुर्थं क्रमशो न्यसेत् । अनिवर्ती महावर्तो नागहा सर्वजित् स्थिरः । जयन्तो भयकूर्मादि त्वष्टमं कमलोद्भव PauṣkS. 24.9; PāraS. 11.249 [name of a Bhikṣu, PW.; epithet of Almighty God, APTE]

अनिवर्त्य (a-nivartya) *ger.* **A** not having caused to turn back पाण्डवास्तदा । अभिवाद्य न्यवर्तन्त पृथां तामनिवर्त्य वै MahāBhā. xv. 24.3; **Bi** not having taken away त्वय्येव सक्तामनिवर्त्य बुद्धिम् । त्वया विहीनस्तव शोकरुग्णस्त्वां संस्मरन्नस्तमितः पिता ते Rāmā. ii. 2173*(2); नाथे चिरेण पतितामनिवर्त्य बुद्धिं काचित्स्वयं निववृते गुरुवश्यबुद्धिः BhikṣāKā. 20.13; **Bii** not having destroyed अनिवर्त्य स्वमात्मानं न भयस्य निराक्रिया । निवृत्तावपि नैव स्यान्निवृत्त्यैव समाश्रितः TaiUBhāVā. 158.1(2); ज्ञानस्याज्ञानद्वारैवान्यविरोधित्वेनाज्ञानमनिवर्त्य रूप्यादिनिवर्तकत्वायोगात् Nyāyāmṛ. 228B.5; AdvaiSi. 486.19; **Biii** not having taken back अहं तु तत्क्षणोपजातवामाक्षिस्पन्देनानिवर्त्य तद्ग्रहणाय पुरतः प्रसारितं दक्षिणपाणिमतिवाह्य च क्षणमेकमस्वस्थेन चेतसा गृहीत्वा शनैस्तमवाचयम् TilaMañ 396.17.

अनिवर्त्य (a-nivartya) *adj.* [*f.* -ā] **1** irrefutable अभिधाय च त्रिपरिवर्तमतुलमनिवर्त्यमुत्तमम् । द्वादशनियतविकल्पमृषिर्विनिनाय कौण्डिनसगोत्रमादितः Saund. 3.13; **2** unchangeable (अन्तराभवः) सजातिशुद्धदिव्याक्षिदृश्यः कर्मर्द्धिवेगवान् । सकलाक्षोऽप्रतिघवाननिवर्त्यः स गन्धभुक् AbhidhK. 3.14; पराधीनविशेषाप्तिरनिवर्त्योऽन्यथाभावः AnuVyā. 15A.10 (*on* 1.4); प्रत्येकं च द्वेधा । अनिवर्त्योऽन्यथाभावो निवर्त्यश्चेति NyāySu.(Ja.) 195B.12 (*on* i. 4.6); तत्प्रजासु तत्कृतं सम्राजानिवर्त्यम् RājNīRa. 5.5; **3** irremovable, which cannot be destroyed सोऽयमनिवर्त्यः संशयः प्राप्तः NyāyVār. 98.6 (*on* i. 1.23); अथ मतम्, अग्रहणमविद्या, सा कथमर्थान्तरं स्यात् । न चानिवर्त्या, सर्वप्रमाणव्यापाराणामग्रहणनिवृत्त्यर्थत्वात् BrahmSi. 9.3; प्राप्तस्याप्यनिवर्त्यस्य किंचिच्छुक्तस्य संविदा । उपमर्द इह प्रोक्तः AnuVyā. 54B.4 (*on* 3.4); अविद्या ब्रह्ममूला चेदनिवर्त्या प्रसज्यते NyāyPari. 333.2; **4** imperishable अग्निप्रवेशं यः कुर्याच्च कुर्यादनाशकम् । अनिवर्त्या गतिस्तस्य MatsyaP. 189.15; **5** not liable to turning back [DBHS.]

अनिवर्त्यता (anivartya-tā) *f.* the state of being unavoidable, unavoidability ज्ञानिनो हि विषभक्षणान्मृतेरिवानिवर्त्यतया प्राप्तस्यारब्धकर्मणोऽपि किंचिद् भुक्तस्य ज्ञानेनोपमर्दमेके शाखिनः पठन्ति TattvPrakā. 189B.11 (*on* iii. 4.16)

अनिवर्त्यत्व (anivartya-tva) *n.* **1** the state of being what cannot be removed or destroyed स्वरूपाविर्भावस्य … पुनः प्रतिबन्धाभावाच्चानिवर्त्यत्वमुपपद्यते ŚatDū. 59.9; तस्य तस्याश्चानिवर्त्यत्वेन सत्यत्वप्रसङ्गे सद्वितीयत्वादिप्रसङ्गात् ŚatDū. 197.23; मिथ्याभूतस्याप्यनिवर्त्यत्वे प्रकृतभेदस्यापि तथात्वं नानिष्टम् TattvPrakā. 30B.11 (*on* i. 2.6); **2** the state of being what cannot be returned or given back राज्यमविभाज्यमिति वक्ष्यमाणत्वात् । तदुभयान्यथासिद्धौ तद्वचनाप्रसक्तेः राज्ञा दत्तस्यानिवर्त्यत्वेनापि राज्यस्याविभज्यत्वाच्च RājNīRa. 68.2.

अनिवर्त्यत्वानुमान (anivartyatvānumāna) *n.* inference regarding indestructibility अनादिभावत्वेनानिवर्त्यत्वानुमानानुपपत्तेः TattvPradī.(Ci.) 57.17; अभावविलक्षणतामात्रेणाप्यनादेरनिवर्त्यत्वानुमानसंभवात् Vādā. 19.1.

अनिवर्त्यत्वापत्ति (anivartyatvāpatti) *f.* undesirable contingency of indestructibility 'क्षीयन्ते चास्य कर्माणि तस्मिन् दृष्टे परावरे ।' इत्यादि श्रुतिस्मृतिबोधितज्ञाननिवर्त्यत्वान्यथानुपपत्तिरपि बन्धमिथ्यात्वे प्रमाणम्, सत्यत्वे ब्रह्मवदनिवर्त्यत्वापत्तेः AdvaiSi. 528.3

अनिवर्त्यमहामोह (anivartya-mahāmoha) *m.* great delusion that cannot be destroyed रज्जुसर्पादिविज्ञानादप्याधिक्यादमानता । स्यादागमस्यानिवर्त्यमहामोहप्रदत्वतः AnuVyā. 68B.11 (*on* 4.2)

अनिवर्त्यविशेष (anivartya-viśeṣa) *m.* particular property that cannot be changed (विकारः) तत्रानिवर्त्यविशेषाप्तिर्यथा । श्यामस्य फलस्य पीतत्वापत्तिः NyāySu.(Ja.) 195B.13 (*on* i. 4.6)

अनिवर्त्यविशेषिपरिवर्त (anivartya-viśeṣiparivarta) *m.* unchangeable modification of substance अनिवर्त्यविशेषिपरिवर्तो यथा । क्षीरस्य दधिभावः NyāySu.(Ja.) 196A.4 (*on* i. 4.6)

अनिवर्त्यसमरसंरम्भ (anivartya-samarasaṁrambha) *adj.* whose enthusiasm for battle is not to be checked (शतमन्युः) अनिवर्त्यसमरसंरम्भमग्रत एव चलन्तमात्मजं जयन्तमवरुध्य … शरीरेण केवलमवातिष्ठत सेनामुखे NīlaVi. 17.16.

अनिवर्त्स्यमान (á-nivartsyamāna) *adj.* who will not be returning (to this world) अनन्तमर्थमनिवर्त्स्यमानाः TaiBr. II. v. 6.4 (Sāy. यजमाना इन्द्रसेविनः अनिवर्त्स्यमाना इतः परं मनुष्यलोके पुनरावृत्तिरहिताः)

अनिवसत् (a-nivasat) *adj.* **i** (the first member of a Cpd.) not conveying the sense of residents ग्रामेऽनिवसन्तः P. vi. 2.84; ग्रामशब्द उत्तरपदे पूर्वपदमाद्युदात्तं भवति न चेन्निवसद्वाचि भवति ।… अनिवसन्त इति किम् । दाक्षिग्रामः KāśiVṛ. *on* vi. 2.84; Prasā. ii. 771.7; SiddhāKau. 643A.14 (*on* vi. 2.84); **ii** not residing प्रेतस्पृशो ग्रामं न प्रविशेयुरा नक्षत्रदर्शनात् — तत्स्नेहवशेन शवस्पृशामशवस्पृशां वासपिण्डानां तदन्नमनश्नतां तद्गृहे चानिवसतां वेदितव्यम् Aparā. 884.2 (*on* 3.14)

अनिवसद्वाचिन् (a-nivasadvācin) *adj.* not expressive of inhabitants अनिवसद्वाचि पूर्वमाद्युदात्तं ग्रामे परे । मल्लग्रामः । वणिग्ग्रामः । समूह इत्यर्थः Prasā. ii. 771.6.

अनिवसन्त (a-nivasanta) *adj.* [Uṇā. 3.128] **Ai** (word) not conveying the sense of a resident (ग्रामेऽनिवसन्तः) निवसन्तशब्दोऽयमौणादिको गृह्यते ।… निवसतीति निवसन्तः Nyās. ii. 370.23 (*on* vi. 2.84); **Aii** (a Cpd.) in which there is no word conveying the sense of a resident (ग्रामेऽनिवसन्तः) निवसत् = निवासकर्तृ ।… केचित्त्वधिकरणे औणादिक झजन्तं समासविशेषणमित्याहुः LaŚabdeŚe. ii. 1058.5; **B** (final member of a Cpd.) not conveying the sense of place of residence ग्रामेऽनिवसन्तः । निपूर्वाद्वसेरौणादिकोऽधिकरणे झच्, निवसन्त्यस्मिन्निति निवसन्तः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. vi. 2.84.

अनिवादि (an-ivādi) *adj.* not containing the particle *iva* etc. (expressive of similarity) सोऽयं समुच्चयः स्याद्यत्रानेकोऽर्थ एकसामान्यः । अनिवादिर्द्रव्यादिः सत्युपमानोपमेयत्वे Kāvyālaṅ.(Ru.) 8.103.

अनिवादिशब्दा (an-ivādiśabdā) *adj.* (*f.*) not containing the words *iva* etc. (expressive of similarity) (वाक्यार्थोपमा) अनिवादिशब्दा यथा — 'दिवो जागर्ति रक्षायै पुलोमारिर्भुवो भवान् । असुरास्तेन हन्यन्ते सावलेपा नृपास्त्वया' SaraKaṇṭhā. 408.17.

अनिवारकम् (anivārakam) *adv.* without hindrance प्राह हरं सती । यथेष्टं देहि वरद वरमित्यनिवारकम् । तदा वाक्यस्यावसानमनवेक्ष्य वृषध्वजः । भव त्वं मम भार्येति प्राह ताम् ŚivaP. ii(2). 17.14 (88A.7)

अनिवारण (a-nivāraṇa) *n.* **A** non-prevention, absence of prohibition पथि शस्त्रधारणसंबद्धमासनं प्रस्तुतेष्वनिवारणम् … सर्वमर्हति ब्राह्मणः ŚaṅkhaLiDS. 12; अन्याये व्यसने युद्धे प्रवृत्तस्यानिवारणम् । इति … उपेक्षा त्रिविधा स्मृता NītiSā. 18.57; (नियुक्तानां यथावस्थितार्थकथनेऽपि यदि राजान्यथा करोति तदासौ निवारणीयः) अनियुक्तानां पुनरन्यथाभिधानेऽनभिधाने वा दोषो न तु राज्ञोऽनिवारणे Mitā. 126.23 (*on* 2.2); (अकार्यकरणात्) परमात्मनः शक्तस्याप्यनिवारणं दोष इति चेन्न ŚrutaPra. ii. 282.31 (*on* ii. 2.3); न च निवारणसमर्थ-

श्वरस्यानिवारणमुपजीव्य मुक्तः प्रवर्तत इति वाच्यम् ŚatDū. 154.26; सर्वमर्हति ब्राह्मणः । ·· कार्यार्थं प्रस्थितेषु अनिवारणं तन्मध्यगमनेऽनिषेधनम् DaṇḍaVi. 44.1; न चैवंविधे विषये नानुमितिपदप्रयोगोऽभ्यर्हितानामिति वाच्यम् । तथाप्युन्मीलितादिवत् परिभाषाया अनिवारणात् RasGaṅ. 697.15; **B** non-denial दृष्टौ वा कचिदेतस्या द्रव्यादावनिवारणम् । अथ तस्मिन्नदृष्टौ तु भेदे प्रश्नो न युज्यते TattvSaṁ. 616; असत्त्वनिषेधेऽप्यनिर्वाच्यत्वस्यानिवारणात् VedāntKa. 45.18 (*on* i. 1.1); जुहोतियजतिश्रवणे सति कथमभेदः स्यादिति चेत् न ··· नाम्ना प्राप्यमाणस्य प्रसिद्धाभेदस्यानिवारणात् PūrvottaVāNaMā. 29.18; **C** not setting aside, non-avoidance तत्र कात्स्न्र्येन तद्वृत्तावव्याप्तेरनिवारणात् TarkSaṁ.(Ā.) 97.16; अन्वयव्यतिरेकावविनाभावनिश्चायकाविति पक्षे साध्यसाधनयोरव्यभिचारो दुरवधारणो भवेत् । भूते भविष्यति वर्तमाने चानुपलभ्यमानेऽर्थे व्यभिचारशङ्काया अनिवारणात् SarvaDaSaṁ. 2.8; द्वित्वाद्युत्पत्तेः पूर्वं तत्र द्वित्वाद्यभावात् तत्रापि कारणचिन्ताया अनिवारणात् अपेक्षाबुद्धावेकत्वेषु च तादृशविशेषस्यानुपलम्भबाधितत्वात् Upask. 322.6 (*on* vii. 2.8); न सोमादेः फलसंबन्धः, तथात्वे प्रतिपदाधिकरणोक्तस्यानेकादृष्टकल्पनप्रसङ्गस्यानिवारणात् MīmāKau. iii(2). 8.7 (*on* ii. 1.3); यतत्यादौ स्वाभाविकाकर्मके उत्पत्तिरूपस्य फलस्य यत्नव्यधिकरणत्वेनातिव्याप्तेरनिवारणात MīmāKau. iii(2). 23.5 (*on* ii. 1.5); iii(2). 215.18 (*on* ii. 2.18); प्रधानमात्रत्वस्वीकारेऽपि लक्षणायास्तावदनिवारणाच्च BhāṭṭDī. ii. 100.5 (*on* iv. 1.13); न च तददृष्टं प्रति मन्त्रव्यभिचारः ··· भवन्मतेऽपि तस्यानिवारणात् BhāṭṭDī. iii. 247.18 (*on* x. 3.2); दीक्षितस्य प्रतिहोमाद्यापत्तेरनिवारणात् BhāṭṭDī. iv. 109.5 (*on* x. 8.7); न च दृष्टान्ते ··· शक्त्यैवोपस्थितिः ··· त्वदुक्तविरोधाभासलक्षणातिप्रसङ्गस्यानिवारणात RasGaṅ. 577.2; **D** non-removal नैवं ब्रह्मत्वबोधस्य सोपाधिविषयत्वतः । यावद्विदेहकैवल्यमुपाधेरनिवारणात् PañcDa. 7.84.

अनिवारण (a-nivāraṇa) *adj.* [*f.* -ā] **A** irresistible मया समुद्यतान् पाशान्वारुणाननिवारणान् । प्रतिगृह्णीष्व कौन्तेय MahāBhā. iii. 42.27; (कार्मुकम् । अन्यदादाय) स शरम् ··· अनिवारणम् (प्रेषयामास) MahāBhā. vii. 1105*; तेषामितीरितमुभाववधार्य घोरं तं ब्रह्मदण्डमनिवारणमस्त्रपूगैः BhāgP. iii. 15.35; **B** unchecked, uncontrolled देशान् ···। प्रयाति लङ्घयन् सप्तिः मनोवदनिवारणः PadmP.(Ra.) 28.78(? 79); **C** which cannot be prevented or removed तदभ्युपगमे वः स्यादनवस्थानिवारणा । दृष्टयन्तरेण संव्याप्तिर्नातो दृष्टेः कथंचन BṛĀraUBhVā. iii. 4.181.

अनिवारणीय (a-nivāraṇīya) *adj.* unavoidable पौराणिककथामनुधावतामवनिसुराणामनिवारणीयमम्भोऽवगाहनव्रतम् Mukundā. 170(11)

अनिवारप्रसर (anivāra-prasara) *adj.* whose spreading or advance is unchecked आदौ दंदह्यते मनो यूनाम् । गुरुरनिवारप्रसरः पश्चान्मदनानलो ज्वलति Kāvyālaṅ.(Ru.) 9.4.

अनिवारम् (anivāram) *adv.* **i** without refusal स गूर्जरधरां प्रत्यचालीत् । अश्वशतद्वयम् ··· अनिवारमन्नदानम् PrabaK. 58.11; **ii** without hindrance or obstruction, unobstructedly तुरगखरखुराग्रोत्खात[धात्री]समुत्थं स्थगयदहिमरस्मे(श्मे)र्मंडलं यत्प्रयाणे। प्रचुरतररजोऽन्याशेषतेजस्वितेजोहतिमचिरत एवा[शं]सतीवानिवारम् EI. ii. 238.21.

अनिवारयत् (a-nivārayat) *adj.* not warding off, not preventing गोवृषाणां विपत्तौ च यावन्तः प्रेक्षका जनाः । अनिवारयतां तेषां सर्वेषां पातकं भवेत् ParāSm. 9.47; कलहनिवारणसमर्थः सन्नपि यः कलहमीदृशस्थले अनिवारयन् साक्ष्यमङ्गीकरोति तस्यापि दण्डः Subodhi. 95.24 (*on* 2.239); BālamBha. ii. 314.1 (*on* 2.239); कथमयं महाराजस्य महान् धर्मव्यतिक्रम उपस्थितः।··· न केवलमिह महाराज एवापराध्यति, अपि तु तद्दाक्षिण्यादनिवारयन्तः सदस्या अपि KaṁVa. 6.36(2)

अनिवारिणी (a-nivāriṇī) *adj.* (*f.*) unavoidable येन दत्तो वरः ···। दृष्ट्वा लोके शनेः पीडां सर्वेषामनिवारिणीम् । षोडशाब्दावधि नृणां जन्मतो न भवेच्च सा ŚivaP. iii. 25.15 (324B.10)

अनिवारित (a-nivārita) *adj.* [*f.* -ā] **A** irresistible, not avertible प्रीत्या च तेऽहं दास्यामि यदस्त्रमनिवारितम् MahāBhā. iii. 173*(1); मया समुद्यतान् पाशान् वारुणाननिवारणान् (v. l. अनिवारितान्) । प्रतिगृह्णीष्व MahāBhā. iii. 42.27; रामः···। नारायणास्त्रं विशिखे संदधे चानिवारितम् BrahmāṇḍP. ii. 39.27; **Bi** unobstructed, unhindered तत्र यज्ञो नृपश्रेष्ठ ···। प्रवर्तताम् ··· सर्वतो ह्यनिवारितः MahāBhā. iii. 241.31; लक्ष्मणः ···। किष्किन्धाद्वारमासाद्य प्रविवेशानिवारितः MahāBhā. iii. 266.12; महारथाः । संप्राप्ताः सिन्धुराजस्य समीपमरिकर्शनाः (v. l. अनिवारिताः) MahāBhā. vii. 105.4; vii. 119.2; अन्तःपुरमनुत्तमम् । ततस्तद्भरतः श्रीमानाविवेशानिवारितः Rāmā. ii. 1636*(8); उत्तरेण दशग्रीवः प्रविवेशानिवर्तितः (v. l. अनिवारितः) Rāmā. vii. 29.18 (OI. Ed.); vii. 44.3; vii. 52.5; (ब्राह्मणस्य) भैक्षहेतोः परागारे प्रवेशस्त्वनिवारितः NāraSm. 220.36; अच्छिन्नामलसंतानाः समुद्रोर्म्यनिवारिताः । पुनन्ति लोकान्पुण्यत्वात्कीर्तयः सरितश्च ते KumāSaṁ. 6.69; धन्यास्ते पथि ये कृष्णमितो यान्त्यनिवारिताः ViṣṇuP. v. 18.25; यदिमाम् ·– अस्याकृतिम् ·– लोचनयुगलेनानिवारिताः पश्यामः Kād. 82.21; लूनकेतुश्चायं रथोऽनिवारित एव प्रवेक्ष्यति च्छायाम् VeṇīSaṁ. 4.33; तदयं समुपैति भूपतिः पयसां पूर इवानिवारितः ŚiśuVa. 16.53; ततोऽमङ्गलभीतेन वाञ्छताप्यनिवारितः । श्वसुरेण ··· हरिषेणो रथं ययौ PadmP.(Ra.) 8.379; आदित्यरथसंकाशो रथो यात्यनिवारितः PadmP.(Ra.) 97.79; नृपस्य ते हि सुहृदः ···। य एनमुत्पथगतं वारयन्त्यनिवारिताः NītiSā. 4.42; शक्ताश्चैवाप्रमत्ताश्च वदेयुरनिवारिताः। अशक्तैर्नाशिताश्चान्ये दाक्षिणाद्यनुवर्तनात TantrVā. 234.1 (*on* i. 3.25); स राजद्वारपालानिवोपासनेन वशीकृत्य तैरनिवारितः प्रतिपद्यते स्वर्गं लोकम् ChāndoUBh. 169.13 (*on* iii. 13.6); निरोधः कुम्भकः स्मृतः। रोधशक्तिस्तदभ्यासाद्व्यक्तिमेत्यनिवारिता MṛgendraT. iii. 1.23; सा प्रविष्टानिवारिता । प्रविष्टा हृदयं सा मे यथावासगृहं तथा BṛKathāŚloSaṁ. 18.624; 10.222; तं देवक्रतुम् ··· यज्ञघातकाः । ब्रह्मवेषधराः ···। तेऽपि तत्र महाप्राज्ञाः प्राविशन्ननिवारिताः BrahmP. 168.16; तरन्तु वानराः क्षिप्रं सर्वे विक्रमशालिनः। समुद्रं रावणपुरीं प्रविशन्त्वनिवारिताः RāmaMañ. 222.9; अभ्येत्य ययाचे तं विप्रः कोऽप्यङ्गुलीयकम् । रक्षामि राक्षसाविष्टं पुत्रमित्यनिवारितः BṛKathāMañ. ix. 1.483; शिववर्मा तु ते मन्त्री प्रविशत्यनिवारितः KathāSaSāg. i. 5.62; vi. 6.126; गवाग्निदेवतार्थं तृणकाष्ठकुसुमानि सर्वतः स्ववदनिवारित आहरेत् Mitā. 264.12 (*on* 2.166); स तान् समस्तसामन्तानाससादानिवारितः RājTa.(Ka.) 3.232; धन्याः खलु वने वाताः कह्लारस्पर्शशीतलाः। राममिन्दीवरश्यामं ये स्पृशन्त्यनिवारिताः AlaṅkāSa. 108.2; SāhiDa. 576.2; Kuval. 71(33); अनिवारितोऽपि न विशेन्नार्पितसमये च नागरिकः Pañcā. 7.31; परेद्यवि नृपावासे संचरन्ननिवारितः। वीक्ष्य शून्यामपाह(? हा)र्षं तां माणिक्यकरण्डिकाम् PāṇḍaC. 6.694; अथासीत् सज्जनो नाम्ना प्रकृत्या दुर्जनः पुनः। भृत्यः कृत्येषु सर्वत्र कुमारस्यानिवारितः PārśvC. 1.74; हरिषेणनृपाङ्गजः।··· सेनचित्तानुवृत्त्या च द्वाःस्थेनाप्यनिवारितः SamarāSaṁ. 7.240; आजानसिद्धविज्ञानप्रसरे चानिवारिते । आनुकूल्यतिरोधानमशेषेष्वप्रमाणकम् NyāyKu. 197.12; **Bii** unavoidable, inevitable, essential शीतानि पानानि च गन्धवन्ति सर्वासु मूर्च्छास्वनिवारितानि SuśruS. vi. 46.14; SiddhYo. 17.1; दोषाः स्वबीजसंताना दीक्षितेऽप्यनिवारिताः। नित्यस्य निरपेक्षत्वात् क्रमोत्पत्तिर्विरुध्यते PramāVār. 2.267; धीमहीति तदन्ते नो विनिवेश्योऽनिवारितः PāraS. 24.134; पुत्रशोकेन मरणं प्राप्स्यसे ·–। स इदानीं मम प्राप्तः शापकालोऽनिवारितः। इत्युक्त्वा विललापाथ राजा AdhyāRā. ii. 7.46; परिभवकृतः सर्वाश्चेष्टास्तनोत्यनिवारिताकुनृपमतिवद्देहं नृणां जरा परिजृम्भते SubhāRaSaṁ. 283; **Biii** not denied, not rejected, not refuted, remaining intact अनुमानानां सामर्थ्यभेदात् प्रामाण्यमनिवारितमेव HetuBiṬ. 38.20; तत्र च तादात्म्यसद्भावाद् अन्वयव्यतिरेकावनिवारितौ HetuBiṬ. 74.3; अथ स्थिते सर्वदिक्के शिवतत्त्वेऽधुनोच्यते । तस्मिन्ज्ञातेऽथवाज्ञाते शिवत्वमनिवारितम् SivDṛ. 7.1; भिन्नावभासच्छायानामपि मुख्यावभासतः। एकप्रत्यवमर्शाख्यादेकत्वमनिवारितम् ĪśvaPraSū. ii. 3.11; सर्वेषामपि च नृणामधिकारोऽनिवारितः BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 1025; ऊर्ध्वप्रचयस्तु त्रिकोटिस्पर्शित्वेन सांशत्वाद्द्रव्यवृत्तेः सर्वद्रव्याणामनिवारित एव TattvPradī.(A.) 200.3 (*on* 2.49); (योगवित्) स्फुटमवाप्नोति विज्ञानमनिवारितम् MālinīT. 18.30; तन्मते तदनित्यत्वं पुद्गलस्यानिवारितम् AnuVyā. 31B.6 (*on* ii. 2.10); अनिर्वाच्येऽप्रसिद्ध्यादिः प्रतीते प्रतिषेध्यता । स्वाश्रयेऽत्यन्तविरहः ·– इति पक्षत्रयेऽत्यन्तासत्त्वं स्यादनिवारितम् Nyāyāmṛ. 41B.6; नूनं 'मुखं चन्द्रः' इति विषयस्य मुखस्याप्यभिधानेन तन्निगरणाभावात्। ततश्च तत्रातिव्याप्तिरनिवारितैव स्यात् CitraMī. 45.3; **Ci** not controlled, unchecked ऋणशेषोऽग्निशेषश्च शत्रुशेषस्तथैव च। पुनः पुनर्विवर्धेत स्वल्पोऽप्यनिवारितः MahāBhā. xii. 138.58; मत्तो हस्ती यत्नान्निवार्यमाणोऽधिकीभवति यद्वत्। अनिवारितस्तु कामान् लब्ध्वा शाम्यति YogŚā. 12.28; **Cii** not forbidden अपश्याम ···। माधवीगहनं वेश्म कामिनामनिवारितम् BṛKathāŚloSaṁ. 9.43; भिक्षाजीविनः ··· गृहिस्त्रीभिः सह संभाषणमनिवारिताः कुर्युः ManvaMu. 353.20 (*on* 8.360); BālamBha. ii. 333.25 (*on* 2.284); **D** not warded off, not driven out यदि पशवः परक्षेत्रे सस्यं भक्षयित्वा तत्रैवानिवारिताः शेरते तदा यथोक्ताद्दण्डाद् द्विगुणो दण्डो वेदितव्यः Mitā. 261.22 (*on* 2.160); *m.* **1** title of a king (*lit.* irresistible) विजयादित्यदेवस्यात्मजः प्रियः पुत्रः श्रीअनिवारित[:]समस्तसामन्त[आ]नतपादयुग्मः EI. iii. 4.8; श्रीमद्राजाथि[Read °धि]राजराजपरमेश्वरः।··· अनि[वा]रित[:] EI. iii. 121.39; **2** an epithet of Śiva विद्वत्तमो वीतभयो विश्वहर्तानिवारितः (एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव वृषभध्वजम्) LiṅgaP. i. 98.83; SaurP. 41.68; ŚivaP. iv. 35.58 (392A.10)

अनिवारितकर (anivārita-kara) *adj.* in respect of which hands are not rejected वितीर्यमाणेष्वन्योऽन्यमनिवारितकरेषु कुसुमताम्बूलपटवासेषु ·– मृगाङ्कलेखा ··· पत्रलेखामवोचत् TilaMañ. 423.3.

अनिवारितकेलिकौतुका (anivārita-kelikautukā) *adj.* (*f.*) whose pleasure in playing is not checked अनिवारितकेलिकौतुका सा सुतनुः स्नेहवशंवदेन पित्रा। विहरति ··· हरशैले NavaSāC. 5.26.

अनिवारितगोचर (anivārita-gocara) *adj.* whose scope is unlimited महारसः। स्वेदतापननिर्घृष्टो महौषध्या रसेन तु। ददाति खेचरीं सिद्धिमनिवारितगोचरः Rasā. 12. 32.

अनिवारितत्व (anivārita-tva) *n.* **A** the state of not being denied or removed रक्षणपोषणादिना क्लेशेनेति प्रतिग्रहीतृव्यापारस्य निमित्तत्वेनानिवारितत्वादेवं ब्रवीति TantrVā. 1002. 9 (*on* iii. 4. 29); इन्द्रियमात्रमशक्तं धर्म इत्युक्तम्। न चैतावता चोदनैवेत्यवधारणोपपत्तिः। अनुमानादिशक्तिप्रसक्तेरनिवारितत्वात् Kāśi. i. 64.11 (*on* 2. 16); कर्णसूत्रसंबन्धिस्फुटयुक्तेरनिवारितत्वात् SiddhāTaVi. 19. 13; 45. 10; **B** the state of being unavoidable or essential रूपाणामनिवारितत्वाच्च पदलाभोक्तिरुपपन्ना SiddhāTaVi. 396.2.

अनिवारितधनंजय (anivāritadhanañjaya) *m.* name of a minister of the king Kīrtivarman महासांधिविग्रहिकश्रीमदनिवारितधनञ्जयपुण्यवल्लभस्य [Read भेन] लिखितमिद[म्] शासन[म्] EI. v. 205. 76.

अनिवारितपुण्यवल्लभ (anivāritapuṇyavallabha) *m.* name of a minister of the king Vikramāditya निरवद्यश्रीमद[नि]वारितपुण्यवल्लभेन लिखितमि[दं] EI. iii. 360.10.

अनिवारितपौरुष (anivārita-pauruṣa) *n.* irresistible valour अनिवारितपौरुषाक्र(? क्रां)तपल्लवान्वयेन ज्यायसा भ्रात्रा सम[भि]वर्धितविभूतिर्द्धा(? र्धा)राश्रयश्रीजयसिंहवर्म[।] EI. viii. 232. 8.

अनिवारितप्रताप (anivārita-pratāpa) *m.* irresistible prowess अनिवारितप्रतापप्रसरप्रतापितपाण्ड्यचोळकेरळकळभ्रप्रभृतिराजन्यकः ... °भट्टारकस्य सूनुः EI. ix. 203. 41; v. 204. 46.

अनिवारितप्रतिकूलदान (anivārita-pratikūladāna) *adj.* who has not prevented an adverse alienation यत्पुनर्लेख्यमनिवारितप्रतिकूलदानस्य स्वामिनः तद् विफलम् SmṛtiCan. iii. 154. 15.

अनिवारितप्रसर (anivārita-prasara) *adj.* [*f.* -ā] **A** whose movement is unhindered (कुमार:) त्वदाश्रमवने कृतस्थिरावस्थितिः सर्वतो विचरद्भिरनिवारितप्रसरैर्नभश्चरभटैर्न तदनाकुलो मित्रमात्मीयमनवरतमन्वेषयते TilaMañ. 393.11; **B** having unhindered (i. e. free) scope or sphere अपि चैवं सहोपलम्भनियमो बौद्धस्यानिवारितप्रसरो ज्ञानाद् भिन्नं साकारमर्थं निराकरोतीत्युक्तमेवेति Kāśi. ii. 187. 16 (*on* 5(3). 241); वृत्त्यन्तरोपकल्पनायामेकस्मादेव शब्दाद् वाच्येन सहैव व्यङ्ग्यस्यापि प्रतीतिरनिवारितप्रसरैव Kāvyānu.(He.) 167. 19; नाकर्णितानि भवता जन्तुकेतोरनिवारितप्रसराण्युपचारवचनानि LaṭaMe. 1. 20(3); **C** having uninterrupted flow हा हा कोऽयमस्याः ... अनिवारितप्रसरो नयनघनजलासारः UdaySuKa. 90.1; विरहवह्निधूम्यया। कलुषीकृताक्षियुगलेव सा किरत्यनिवारितप्रसरमश्रुनिर्झरम् Acyutarā. 9. 33.

अनिवारितप्रसरप्रकाश (anivāritaprasara-prakāśa) *m.* illumination spread of which is unchecked अनिवारितप्रसरप्रकाशशालितया क्षायिकज्ञानमवश्यमेव सर्वदा सर्वत्र सर्वथा सर्वमेव जानीयात् TattvPradī.(A.) 61.7 (*on* 1.47)

अनिवारितम् (anivāritam) *adv.* **A** without being checked or obstructed राज्ञस्तु भवनद्वारि सोऽवतीर्य नरोत्तमः।...प्रविवेशानिवारितः (v. l. °तम्) Rāmā. vii. 51. 5 (OI. Ed.); सः...। प्रौढप्रतापप्रसरः प्रसरन्ननिवारितम्। आक्रामत् कच्छदेशोर्वीम् TriṣaŚaPuC. i. 4.274; किं तु मत्कर्मघोरत्वं प्रसरत्यनिवारितम्। यत् करिष्यति दैवं तन्मया सर्वं सहिष्यते MalliC. 1. 444; **B** without any restriction, unrestrictedly अनिवारितमन्नाद्यं सार्वजन्यं तु कारयेत् PāraS. 14. 539; AgniP. 64. 42; अनिवारितमन्नाद्यं दद्याद्भुङ्क्तेऽथ च स्वयम् AgniP. 36. 18; सर्वेषां जीवपुञ्जानां तर्पणं जीवनं स्मृतम्। प्रपादानमतः कुर्यात्सुस्नेहादनिवारितम् ŚivaP. v. 12. 2 (419B. 9); अनिवारितमन्नाद्यं दत्त्वा क्षेप्यो बलिर्निशि ĪśānŚiPa. ii. 63.45; अयं निजः परो वायमित्यपेक्षाविवर्जितम्। तत्रानिवारितं प्रापुर्भोजनं भोजनेच्छवः PariPar. 11.104; दृष्टः ... सार्थवाहस्य नन्दनः।... स्वभुजोपार्जितैर्धनैः। दीनादीनां ददद्दानं दानशौण्डोऽनिवारितम् SamarāSam. 4. 36; यः खलु ... सकलानेव जनांश्चित्रार्पितानिवानिवारितमेवाकार्षीत् CaitaCan. 14.22(1); **C** without any interruption, continuously अधोऽक्षजम्। विस्तारिकान्तनयना या द्रक्ष्यन्त्यनिवारितम् BrahmP. 192.27; मासार्धाच्छास्त्रसंघातमुद्गिरत्यनिवारितम्। ... समाधिस्थः MālinīT. 19. 53.

अनिवारितमनःप्रसर (anivārita-manaḥprasara) *adj.* whose mental process is unobstructed or unhindered विधेहि ... अनिवारितमनःप्रसरः पुराणवारुणीपानोत्सवम् TilaMañ. 61. 11.

अनिवारितविक्रम (anivārita-vikrama) *adj.* having irresistible prowess अपि वासववारणस्य वक्त्रे ...। अनिवारितविक्रमः करो मे दयितां स्प्रष्टुमलं न तापसस्य ĀścaCū. 4 3.

अनिवारितविक्रमादित्य (anivāritavikramāditya) *m.* sun in the form of irresistible prowess प्राप्य च परमेश्वरतामनिवारितविक्रमादित्यः(? त्यो) विक्रमादित्यसत्याश्रयश्रीपृ[थि]वीवल्लभमहाराजाधिराजपरमे[श्वरस्सर्व्वा]ना[ज्ञा]प[यति] EI. ix. 100. 18; x. 103. 17.

अनिवारितविहङ्ग (anivārita-vihaṅga) *m.* bird not warded off, unprevented bird अनिवारितविहङ्गतुण्डखण्डितपिण्डखर्जूरजालकैः ... पादपैः परिवृतम् ... शूलपाणेः शून्यं सिद्धायतनमपश्यत् Kād. 127. 7.

अनिवारितशक्ति (anivārita-śakti) *adj.* **A** whose strength is unrestricted अनिवारितशक्तेर्मूषकस्य भिक्षाभक्षणे केनापि कारणेन भवितव्यम् PañcT. 2. 29(28) (226. 10); **B** whose scope is not restricted उत्पत्तिविधिः ... तद्रूपोत्पत्तिसमर्थेन विध्यन्तरेणानिवारितशक्तिः ... कर्म भिनत्ति TantrVā. 541.21 (*on* ii. 2.25)

अनिवारितसत्त्र (anivārita-sattra) *adj.* **A** wherein dwelling is not restricted वनमनिवारितसत्रं(? त्त्रं) द्विजसार्थानां विभिन्नजातीनाम्। दहतः कृपीटयोने[र्जा]तं माहात्म्यमेतस्य SūktiMu. 34.2; **B** wherein sacrificial session is not obstructed, SūktiMu. 34. 2.

अनिवारितसंपात (anivārita-sampāta) *adj.* fall of which is not checked कर्णालिङ्गनदायी वा पार्थप्राणहरोऽपि वा। अनिवारितसंपातैरयमात्माश्रुवारिभिः VeṇīSam. 5. 212.

अनिवारितसामर्थ्य (anivārita-sāmarthya) *n.* unsuppressed secondary power or *lakṣaṇā* कृतार्थे मन्त्रपाठे च गौणानां स्मारकान्तरम्। अनिवारितसामर्थ्यप्राप्तं किमिति बाध्यते TantrVā. 767. 19 (*on* iii. 2. 1)

अनिवारितातपा (anivāritātapā) *adj.* (*f.*) not warding off the heat of the sun आगामिदैत्याशनकेलिकाङ्क्षिणी कुपक्षिणां घोरतरा परंपरा। दधौ पदं व्योम्नि सुरारिवाहिनीरुपर्युपर्येत्यनिवारितातपा KumāSam. 15. 14.

अनिवारितातिथि (anivāritātithi) *adj.* who has not prevented the guests उपेयुषां द्रष्टुमाहवनमग्रजन्मनाम्। आतिथेयमनिवारितातिथिः कर्तुम् ... स नाश्रमत् ŚiśuVa. 14. 38.

अनिवारितापतत् (anivāritāpatat) *adj.* blowing without impediment (अहम्) अनिवारितापतत्पु(? त्प)रुषमध्यंदिनानिललुप्यमानवपुषमनवरतजायमानकण्ठास्यशोषमात्मानमवलोक्य ... चिन्तितवान् TilaMañ. 244.1.

अनिवारितामृतपयश्च्युत् (anivāritamṛtapayaścyut) *adj.* oozing the milk of immortality without any obstruction अनिवारितामृतपयश्च्युतो विभोस्तव शक्तयो भुवनकामधेनवः HarVi. 6.157 (*but* comm. अमृतं विज्ञानम्)

अनिवारितारम्भ (anivāritārambha) *adj.* undertaking of which is unhindered उत्साहयति मामिह कर्मणि वत्सयोरयमनिवारितारम्भः संरम्भः AdbhuDa. 8. 39(2)

अनिवारितार्चिस् (anivāritārcis) *adj.* whose flames are unchecked (i. e. not extinguished) वह्निर्द्विगुणप्रभावो ददाह लङ्कामनिवारितार्चिः MahāN. 5.101.

अनिवारितेन्द्रियवृत्ति (anivāritendriyavṛtti) *adj.* having the function of sense-organs not obstructed मया ... किमनिवारितेन्द्रियवृत्तिना बालतपस्विनेव निष्फलोऽनुभूतः ... कायक्लेशः TilaMañ. 149. 2.

अनिवार्थ (anivārtha) *adj.* meant for the sake of a stem not having the sense of similarity संहितायादेर्मृदः ऊरुद्योः स्त्रियामूत्यो भवति। अनिवार्थोऽयमारम्भः JaineVyā. 159.29 (*on* iii. 1.59)

अनिवार्य (a-nivārya) *ger.* **A** not having checked or withheld त्वय्येव सक्तामनिवर्त्य(v. l. वार्य Gorr. Ed.)बुद्धिम्।... शोकरुग्णः ... अस्तमितः पिता ते Rāmā. ii. 2173*(2); तौ ...। परस्परवियोगाधिं कथयामासतुः शुचा। अनिवार्य प्रकृतिभिः सान्त्वितौ बहुलोक्तिभिः GaṇeP. i. 55. 21; **B** not having prevented or excluded प्रपा ... भूतेभ्यः प्रतिपादिता। अस्याः प्रदानात् पितरस्तृप्यन्तु ...। अनिवार्य ततो देयं जलम् BhaviP. 857A. 29 (iv. 172. 10); **C** not having rejected अन्यत्र रूढिमनिवार्यैव महायोगवृत्त्या मध्वादिशब्दानामीश्वरादौ वृत्त्यभ्युपगमात् TattvPrakā. 70B. 1 (*on* i. 4. 11)

अनिवार्य (a-nivārya) *adj.* [*f.*-ā] **Ai** not to be warded off or driven out क्षुद्रपशवः सर्वथा अनिवार्याः, अश्वतरगजवाजिनश्चादण्ड्याः अवश्याः शनैरपवार्याः ŚaṅkhaLiDS. 307; **Aii** not to be averted, inavertible अनिवार्यमिदं लोके ब्रह्मस्वं दुर्जरं विषम् BrahmāṇḍP. ii. 28. 42; अभिमन्युसुतः श्रुत्वा शाप(? पं)-दत्तं द्विजेन वै। अनिवार्यं च विज्ञाय मन्त्रिवृद्धानुवाच ह। शप्तोऽहम् DevīBhāP. ii. 8. 30; कौलीन्यादलमेनां भजामि न कुलं स्मरः प्रमाणयति। तद्भावनेन भजतो मम गोत्रस्खलनमनिवार्यम् ĀryāSaŚa. 191; **B** not to be checked, not to be obstructed अनिवार्यमसंबाधं तव वाचा कथं वयम्। न स्पृशेम ... भागीरथीजलम् MahāBhā. i. 158.21; न त्वमसि, या(? योऽ)तिविस्तीर्णमनिवार्यमभ्यर्णवर्तिनं च विहाय व्योममार्गम् ... आदिदेवतायतनमण्डपस्य शिखराग्रभागेन लीलया निबद्धलोलध्वजपताका(? क)मुत्तमं यानमास्थितो यातुमभिलषति TilaMañ. 382.19; **C** irresistible, invincible यदाजानीत तां शक्तिमेकघ्नीं सततं रणे। अनिवार्यामसह्यां च देवैरपि सवासवैः MahāBhā. vii. 158.2; तमन्तकमिव क्रुद्धमनिवार्यं महारथम्।

दुर्योधनोऽभ्ययादेकः MahāBhā. viii. 21. 18; अनिवार्यं बलं तस्य बलैर्बलवतामपि Rāmā. iii. 43. 13; अनिवार्यमभेद्यं च ...। लाङ्गलास्त्रं समुद्यम्य HariVaṁ. 90.10; संहर दिव्यं त्वमिदं चक्रं समुद्यतम्। अनिवार्यमसंहार्यम् HariVaṁ. 112. 109; जग्राह समरे राजा भार्गवस्य वधाय च। तच्छूलं शतसूर्याभमनिवार्यं सुरासुरैः BrahmāṇḍP. ii. 40. 58; पूर्वमेष किल सृष्टवानपस्तासु वीर्यमनिवार्यमादधौ ŚiśuVa. 14. 67; अनिवार्यं समालोक्य तं सौमित्रिं मृगाधिपम्। अपरे म्लेच्छशार्दूला(? लाः) समन्तात् क्षोभमागताः PadmP.(Ra.) 27. 65; दग्धा च नगरी सर्वानिवार्यैः सैनिकैस्तु सा GaṇeP. ii. 57. 44; ii. 121. 51; किं शास्त्रैः ... किं चातुर्येण किं धिया। किं शौर्येणानिवार्येण ललाटे चेन्न लिख्यते SabhāŚ. 57; **DI** not to be prevented, inevitable, unavoidable अनवाप्यं च (v. l. अनिवार्येण) शोकेन शरीरं चोपतप्यते MahāBhā. xii. 219.4; मम ...। बान्धवेभ्यो भयं घोरमनिवार्यं भविष्यति HariVaṁ. 77.45; कर्मसंततिः। अनिवार्या भवस्यापि का कथान्येषु जन्तुषु MatsyaP. 11. 16; PadmP. v. 8. 51; तदिदं दुःखमत्यर्थमनिवार्यं मनोगतम्। नान्योऽपहर्ता BrahmāṇḍP. ii. 51. 18; दीपकालंकारस्य ... त्रुटितप्रायत्वात् प्रक्रमभङ्गविहितं सरसहृदयवैरस्यमनिवार्यम् VakroJī. 14. 7; वेधसा विहितो मृत्युरनिवार्यस्तु सर्वथा DevīBhāP. ii. 10. 40; धिक् जन्म तव दक्षाद्य महामूढोऽसि पापधीः। भविष्यति महद्दुःखमनिवार्यं हरोद्भवम् ŚivaP. ii(2).34. 22 (111A. 15); ii(5).22.19 (246B.5); जीवलोकेऽस्मिन् वासना पूर्वकर्मजा। अनिवार्याग्रतो याति सुखदुःखानुबन्धिनी KathāKau. 9.46; शुकादिवाक्यस्थले तात्पर्यग्राहकाभावेन बोधानुपपत्तिरनिवार्यैव MīmāKau. iii(1).18. 12 (*on* i. 2.7); अनिवार्यतीर्थाद्यधिकरणकास्पृश्यस्पर्शो न दोषाय VīraMi.(Tīrtha.) 41. 12; **DII** which cannot be turned away, which cannot be set aside घटोदके।... न्यस्तं यत्परमेश्वरम्।... प्रत्यहं पूजयेच्च तम्।... अन्यथा जायते विघ्नमनिवार्यम् PauṣkS. 43. 66; यद्यपि तावत्परकीय एव संकल्पस्तथापि प्रसङ्गसिद्धिरनिवार्या TantrVā. 805.2 (*on* iii. 2.34); स्वात्मना चाविज्ञेयत्वेनानवस्था अनिवार्या PraśnaUBh. 294. 16 (*on* 6. 2); तत्क्रिययोपयोगित्वमनिवार्यम् NyāyMañ. i. 384.2; कविस्वभावभेदनिबन्धनत्वादनन्तभेदभिन्नत्वमनिवार्यम् VakroJī. 47. 4; अनिवार्यैव नित्यावृत्तिः Kāśi. i. 83. 3 (*on* 2. 35); तस्यानिवार्योऽधिकारः स्यात् NyāyRaMā. 23.4; अधिकारो हि सर्वत्र विनियोगानुसारतः। अन्यथा ह्यनिवार्या स्याच्छूद्रादेरप्यधिक्रिया NyāyRaMā. 103. 10; यद्यपि ह्यवदानस्य प्रत्यक्षश्रुतं होमसाधनत्वं अष्टाकपालस्य त्वनुमेयं तथाप्यनिवार्यमनुमानम् ŚāstrDī. 278.1 (*on* iii. 4.18); अभेदसंसिद्धौ संवित्स्वाभाव्यसंभया(? वा)त्। आत्मनः स्वप्रकाशत्वमनिवार्यमिति स्थितम् PramāMā. 15. 23; विग्रहवत्त्वे हि सावयवत्वेनेन्द्रादेरर्थस्यानित्यत्वमनिवार्यम् BrahmSūBh.(Rā.) 315.19 (*on* i. 3.27); ब्रह्मणो हिताकरणाहितकरणादिदोषप्रसक्तिरनिवार्या BrahmSūBh.(Rā.) 453.3 (*on* ii. 1.21); VedāntTaSā. 53. 4; यत्र प्रमाणेन सर्वोपसंहारवती व्याप्तिरेव न सिद्धा तत्र शङ्काप्रसरोऽनिवार्यः TarkBhā.(Mo.) 21. 29; आदेरप्युच्चारणानन्तरमवसानसंबन्धादन्त्यत्वमनिवार्यम् Pradī. ii. 129B.20 (*on* i. 3. 3); यत्रान्यतरपरिग्रहे साधकप्रमाणाभावः ... तत्रैवोभयप्रसक्तिरनिवार्या Kāvyānu.(He.) 300. 8; तत्प्रयुक्तभेदप्रतिपत्तिरनिवार्या ŚrutaPra. iA. 122.14 (*on* i. 1. 1); (ध्वनेः) यदि तस्यानाख्येयत्वं तदा सर्वेष्वपि वस्तुषु तदतिप्रसज्यमानमनिवार्यं स्यात् Ekāva. 1.13 (165) (48.4); कथान्तरस्यापि प्रसक्तिरनिवार्या, कथानियमस्य चोभयाभ्युपगमप्रकारानुरोधित्वात् ŚatDū. 78.13; 168.26; 173.7; अधिष्ठानस्य मिथ्यात्वेऽप्यनिवार्यस्तथा भ्रमः NyāyPari. 45. 4; 256. 7; 381. 7; वस्तुशक्तिमवलम्ब्यैव स्वभावः ... वर्ण्यते ... सा चात्रापि अनिवार्येति न संकटं किंचित् NyāySiA. 199.14; ततः परतः प्रामाण्यमनिवार्यम्, इति चेत्, न VivaPraSaṁ. 126.24; असतस्सत्त्वेन प्रतीतिरनिवार्या Vādā. 11. 5; देवानां सावयवत्वादनित्यत्वं सहजमेव। तत इन्द्रादिदेवानामपि उत्पत्तिरनिवार्या BrahmSūBh.(Śrī.) i. 462.1 (*on* i. 3. 27); स्वरितस्योदात्तत्वेन बाधा कर्तव्या। नन्वेवमपि सन्नतरोऽत्रानिवार्य एव PariVṛ.(Sī.) 95.16; ऐन्द्रवायवशुक्राग्रताविध्योः प्रवृत्तिर्न भवतीत्यनिवार्या तयोरव्याप्तिः VidhiRa. 2(12. 20); 7(37.3); 30(170.12); यदि त्रैवर्णिकानां परशाखार्थज्ञानमुपायान्तरेणाभ्युपगम्यते तदा शूद्रस्याप्यनिवार्यः क्रत्वधिकारः। शूद्रस्य सर्वापि शाखा परशाखा ŚivārkaMaDī. i. 28.25 (*on* i. 1. 1); असर्वज्ञता ... किंचिज्ज्ञत्वदृष्टेः। योगाभ्यासात् सार्वज्ञ्यसमर्थनेऽपि ततः प्रागनिवार्यमसार्वज्ञ्यम् ŚivārkaMaDī. ii. 108.33 (*on* ii. 2.38); क्रत्वर्थपशुसंज्ञपनस्य हिंसात्वाभ्युपगमे 'न हिंस्यात्' इति निषेधविषयत्वमनिवार्यम् PūrvottaVāNaMā. 38. 8; यवेष्विव गर्दभाभिधान्यामपि मन्त्रप्राप्तिरनिवार्या MīmāKau. iii(1). 83. 21 (*on* i. 2.44); तन्त्ररत्नकारादीनां तु ... विकृतौ प्रसङ्गापत्तिरनिवार्या BhāṭṭDī. iv. 249.17 (*on* xii. 2.6); अतश्शब्दो वृत्तहेतुभावपरः, स्वस्वारस्यादथशब्दस्वारस्याच्च ... तत्र च तदेवानिवार्यमन्योऽन्याश्रयत्वम् SiddhāSi. i. 10.28; स्वस्वशास्त्रेण पदार्थानां स्वातन्त्र्येणोपस्थितिरनिवार्या MayūMāli. 11.16 (*on* i. 2. 2); अमन्त्रकेषु यजमानसमाख्यातेषु तस्याः कर्तृत्वमनिवार्यम् MayūMāli. 453. 6 (*on* vi. 1. 6); (संविदः) पाषाणादिष्वपि तस्याः स्थितिरनिवार्यैव Bhāsk. i. 287.2 (*on* i. 5.19); क्लीबत्वापत्तिरनिवार्यैव AlaṅkāKau.(Vi.) 89. 8; यः कश्चित् कारयेत् किंचिन्नियोगाद्येन केनचित्। तत्तेनैव कृतं ज्ञेयमनिवार्यं हि तत् स्मृतम् ŚukraNī. 4(5).111; **DIII** not to be dissuaded अनिवार्याः स्त्रियः GaṇeP. i. 36.37; न च राज्ये रतिर्मेऽस्ति न वा दारपरिग्रहे।... इति ब्रुवाणं यत्नेनाप्यनिवार्यमवेक्ष्य तम्। पिता ... अभाषत KathāSaSāg. ix. 1.36; *m.* name of a fire (*lit.* not to be set aside) अनिर्देश्यानिवार्याणामग्नीनां शृणुत क्रमम् MatsyaP. 51.18.

अनिवार्यकोपप्रसर (**anivārya–kopaprasara**) *adj.* extent of whose wrath is not controlled च्युतमर्यादसमुद्रः समुद्र इवानिवार्यकोपप्रसरः ... असिमद्गमाकृष्टवान् YaśasCam. ii. 47. 5.

अनिवार्यगति (**anivārya–gati**) *adj.* whose course cannot be stopped, whose movement cannot be checked हनूमानिति विख्यातो लङ्घितो येन सागरः। कामरूपी हरिश्रेष्ठो बलरूपसमन्वितः। अनिवार्यगतिः Rāmā. vi. 19. 12; एक एवाभवत् तत्र दृष्ट आप्तो रहस्यकृत्। अनिवार्यगतिर्विप्रः GaṇeP. i. 8.14.

अनिवार्यता (**anivārya–tā**) *f.* the state of being that which cannot be set aside रसद्वयसमावेशदोषोऽप्यनिवार्यतामाचरति VakroJī. 163. 20.

अनिवार्यत्व (**anivārya–tva**) *n.* **1** the state of being that which cannot be set aside or denied, inescapability कथममूर्तो मूर्तं पश्यति जानाति चेत्यत्रापि पर्यनुयोगस्यानिवार्यत्वात् TattvPradī.(A.) 237. 5 (*on* 2.82); समस्तमपि द्रव्यजातमेकक्षण एव प्रत्यक्षयन्तं ज्ञेयज्ञायकलक्षणसंबन्धस्यानिवार्यत्वेनाशक्यविवेचनत्वादुपात्तवैश्वरूप्यमपि ... अतिनिःप्रकम्पः संप्रतिपद्ये TattvPradī.(A.) 268.1 (*on* 2. 108); तत्र परिसंख्या स्यात्।... सा चाशक्या परिसंख्यायमानेऽपि व्युत्पन्नानां बोधस्यानिवार्यत्वात् NyāyRaMā. 163. 19; धर्माद्युपायप्रयोक्ता राज्ञा न निवारणीयः, स्मृत्याचारमार्गेण क्रियमाणधर्षणस्यानिवार्यत्वात् SmṛtiCan. iv. 386. 6; (जीवस्य) स्वातन्त्र्यं च स्वेच्छानुगुणप्रवृत्तिसामर्थ्ये सति अनिवार्यत्वम् ŚrutaPra. ii. 376.22 (*on* ii. 3. 41); बहूनां हि विश्वविधातृत्वस्वीकारे परस्परविमतिसंभावनाया अनिवार्यत्वादेकैकस्य वस्तुनोऽन्यान्यरूपतया निर्माणे सर्वमसमञ्जसमापद्येतेति SyādvāMañ. 6(21); अनुवृत्तिप्रत्ययाभावान्न सामान्यादित्रये सत्तायोग इति चेत् न तत्राप्यनुवृत्तिप्रत्ययस्यानिवार्यत्वात् SyādvāMañ. 8(133); प्रागुक्तोपलम्भविरोधादिदूषणानामनिवार्यत्वात् तथाविधवाक्यानां सर्वेषां प्रामाण्यप्रसङ्गात् ŚatDū. 164. 20; बहूनां विश्वनिर्मातृत्वे तेषु मिथो वैमत्यसंभावनाया अनिवार्यत्वात् SarvaDaSaṁ. 3.135; न चाग्निकाष्ठयोः संबन्धाभावः, संतानद्वयनित्यत्वेन तस्याप्यनिवार्यत्वात् VivaPraSaṁ. 101. 13; 164. 12; 233.15; नश्यतश्च सावयवस्य सादितायाश्चानिवार्यत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 138.13 (*on* i. 1. 3); यदि तात्पर्याभावेऽप्युभयविषयप्रमाजनकत्वमात्रेण वाक्यभेदः स्यात् तदा शब्दशक्तिप्रयुक्तस्योभयविषयप्रमाजनकत्वस्यानिवार्यत्वाद् वाक्यभेदो दोष एव न भवेत् ŚivārkaMaDī. i. 178 17 (*on* i. 1.4); i. 451.8 (*on* i. 3. 23); न च 'न हिंस्यात्' इति निषेधो रागप्रयुक्तहिंसाविषयत्वात् विधिप्रयुक्तं क्रत्वर्थसंज्ञपनं न स्पृशति ... इति वाच्यम्, तस्य ... हिंसात्वाभ्युपगमे ... तस्य निषेध्यताया अनिवार्यत्वात् PūrvottaVāNaMā. 35. 14; 56.6; 200. 17; 'विप्रतिषेधे परम्' — इति परनियमस्यानिवार्यत्वात् PāṇiTaVāNaMā. 104. 16; वाच्यत्वापादिकायाः शक्तेस्सत्त्वे तद्देशीयपुरुषाणामिवान्यदेशीयपुरुषाणामपि प्रतीतेरनिवार्यत्वेन व्यवस्थानुपपत्तेः MīmāKau. i. 55.15 (*on* i. 3. 8); वक्ष्यमाणविधया सांकर्यस्यानिवार्यत्वात् MīmāKau. iii(1). 87. 11 (*on* i. 2. 44); iii(2). 227. 17 (*on* ii. 2.19); सत्त्रे देवसवित्रश्विपूषशब्देषु बहुवचनोहः प्रसज्येत।... देवसवितृपदयोरूहस्यानिवार्यत्वात् BhāṭṭDī. iii. 74.22 (*on* ix. 1. 12); iv. 110. 5 (*on* x. 8.7); न च श्रुतिविरुद्धा स्मृतिः ... न्यायाभासमूलोताष्टकादिस्मृतिवच्छ्रुतिमूलेत्यप्रामाण्यसंशयात्तदिति वाच्यम्। अविरुद्धस्मृतिष्वपि तस्यानिवार्यत्वात् VīraMi. (Paribhāṣā.) 29. 4; भवदुक्तोपपत्तेरनिवार्यत्वात् SiddhāTaVi. 58. 20; उपद्रष्ट्रादिवचनतुल्ययोगक्षेमतया मन्त्रप्राप्तेरनिवार्यत्वात् MayūMāli. 682.16 (*on* x. 3. 2); 742.8 (*on* x. 6. 2); **2** the state of being one that cannot be warded off or stopped आतुरपशुविषये तु बहुसस्यनाशेऽप्येवमेवादण्डः ... आतुराणामनिवार्यत्वात् SmṛtiCan. iv. 496.5.

अनिवार्यत्वलक्षण (**anivāryatva–lakṣaṇa**) *adj.* characterised by being that which cannot be controlled चिच्छक्तिं प्रवृत्तिशक्तिं च दत्त्वा शक्तिमत्त्वे सति अनिवार्यत्वलक्षणं स्वातन्त्र्यं जीवस्यापाद्य प्रथमप्रवृत्तौ तूष्णींभावः ईश्वरस्य न स्वातन्त्र्यवैकल्यावहः, किन्तु तदतिशयावह एव ŚrutaPra. ii. 379.6 (*on* ii. 3.41)

अनिवार्यपराक्रम (**anivārya–parākrama**) *adj.* whose valour is irresistible चोलगरावणः। प्रतिदिनं हरते पतिदेवताः परवधूरनिवार्यपराक्रमः Raghunā. 8.9.

अनिवार्यपरिवर्तता (**anivāryaparivarta–tā**) *f.* the state of being that which has uncontrollable revolvings ज्ञेयनिष्ठतया प्रतिवस्तु पातोत्पातपरिणतत्वेन ज्ञप्तेरासंसारात् परिवर्तमानायाः परमात्मनिष्ठत्वमन्तरेणानिवार्यपरिवर्ततया ज्ञप्तिपरिवर्तरूपकर्मणां क्षपणमपि न सिध्येत् TattvPradī.(A.) 323. 2 (*on* 3. 33)

अनिवार्यबल (**anivārya–bala**) *adj.* having irresistible power or

strength अनिवार्यबलैश्चैव योगिभिर्योगगामिभिः।… गणेश्वरैः सुदुर्धर्षैर्वृतः सूर्यो ग्रहैरिव PadmP. v. 5.83; अश्वत्थामा … स्वप्रतापमदर्शयत्।… महावीरैरनिवार्यबलः परैः ŚivaP. iii. 36. 20 (340A. 3); *n.* irresistible strength, cf. **अनिवार्यबलवत्.**

अनिवार्यबलवत् (anivāryabala-va(n)t) *adj.* possessing irresistible strength कालोऽयं परमोऽनिवार्यबलवान् भूतानुसंकालनात् KalyāKā. 4.2.

अनिवार्यमनोभवरोष (anivārya-manobhavaroṣa) *m.* irresistible wrath of the god of love विससर्ज धैर्यमनिवार्यमनोभवरोषरोपितमहार्तिरयः। न जुगूह लक्ष्मण इव प्लवगेष्वपि तत्क्षणं रघुपतिः किमपि RāmC. 26.5.

अनिवार्यमहाकाय (anivārya-mahākāya) *adj.* having an irresistible huge body ते वै जातास्तु मरुतो देवाः सर्वे महौजसः …। अनिवार्यमहाकायाः PadmP. ii. 25. 24.

अनिवार्यमहासैन्यझाङ्कार (anivārya-mahāsainyajhāṅkāra) *m.* continuous noise of the great army लीलावलोकयामास …। सेनाद्वितयम् … अनिवार्यमहासैन्यझाङ्काराश्रुतसंकथम् YogVā. iii. 32. 8.

अनिवार्यमाण (a-nivāryamāṇa) *adj.* [*f.* -ā] **A** not being set aside यदा तु … विधित्वम् … यावद्बलीयस्योत्पत्तिविधिविपरिवृत्त्या विप्रकर्षादनिवार्यमाणं भिनत्तीति निश्चीयते तदेवमादिष्वपि भेदे एवेत्यवगम्यते परमार्थेन तु TantrVā. 622. 10 (*on* ii. 3. 24); **B** not being dissuaded मारीचोऽप्याकर्णितरावणमतः प्रयत्नशतैरप्यनिवार्यमाणे तस्मिन् … जातरूपमयमृगरूपं गृहीत्वा सीतां वञ्चयितुं पञ्चवटीमवगाहत RāmāCam 3.23(3); नृपेण … अधर्मादनिवार्यमाणाः प्रजाः … यत्पापं कुर्वन्ति तस्मात् पापान्नृपतेरर्धं भवति Aparā. 584. 19 (*on* 1. 335)

अनिवार्यमीनध्वजबाण (anivārya-mīnadhvajabāṇa) *m.* irresistible arrow of the god of love हृदयं स्वमिवानिवार्यमीनध्वजबाणाध्वकृतान्तरालमन्तः। विससर्ज विभूषणम् RāmC. 8. 19.

अनिवार्यमौखर्य (anivārya-maukharya) *n.* continuous noise अद्राक्षुरपि तत्र ते … संताडयन्तमिव…अनिवार्यमौखर्यसमुल्लासदुर्ललितानि कल्लोलमण्डलानि … रत्नाकरम् NīlaVi. 47.17.

अनिवार्यरय (anivārya-raya) *adj.* whose speed or march is not to be controlled दृष्टा(? ऽद्रा) तमभ्र(? भ्य)मित्रीणम(? म)निवार्यरयं ततः। क्षोभयन्तं द्विषां सैन्यम् … समुत्थिता देवाः PadmP.(Ra.) 12. 214.

अनिवार्यवर्षिन् (anivāryavarṣ-in) *adj.* showering continuously अधिवासधारमनिवार्यवर्षिणः सुमहानदामृतरसस्नुतेरधः। सुरपादपस्य … अभिचिन्तयेत् सुखनिविष्टमच्युतम् PañcaRā.(Nā.) v. 3.15.

अनिवार्यवीर्य (anivārya-vīrya) *adj.* [*f.* -ā] **A** having irresistible (i. e. unfailing) efficacy नस्यपानाभ्यङ्गबस्तिषु प्रयुञ्जीत। एतत्सहस्रपाकमनिवार्यवीर्यं तैलम् AṣṭāSaṁ. ii. 128. 11 (4. 23); **B** whose power or virulence cannot be controlled सा रोहिणी … गम्भीरपाकिन्यनिवार्यवीर्या त्रिदोषलिङ्गा त्रितयोत्थिता च।… साध्या प्रदिष्टा RugVi. 56.41; *n.* irresistible prowess अस्त्येतदनिवार्यवीर्योद्भटभटदुर्गवर्गयुक्तम् … अस्मदीयं राज्यम् RāmāCam. 2. 48(5)

अनिवार्यवीर्यता (anivāryavīrya-tā) *f.* the state of being possessed of valour शतशो विशिखानवद्यते भृशमस्मै रणवेगशालिने। प्रथयन्ननिवार्यवीर्यतां प्रजिघायेषुमघातुकं शिवः Kirātā. 15. 48.

अनिवार्यवृत्ति (anivārya-vṛtti) *adj.* whose operation is continuous, operating continuously नीचावमानप्रभवस्य मन्योः क्षुधा प्रपन्नस्य कलत्रकस्य। शोकस्य वृत्तावनिवार्यवृत्तेर्नार्यस्म्यनेकायतनं विनाथा YogVā. iii. 120.24.

अनिवार्यशासन (anivārya-śāsana) *adj.* whose command cannot be transgressed अन्वशासत्तमनु राजकेसरी … चोळभूपतनयः … त[त्सुत]स्तु परकेसरी नृपो मत्सरी [तम]निवार्यशासनः EI. xviii. 39. 204.

अनिवार्यशौर्य (anivārya-śaurya) *n.* irresistible heroism सः … सुतरामनिवार्यशौर्यवीर्यधैर्यधुर्यैः सोदर्यैरनुगतः … निजध्वजिनीम् … रोधःप्रदेशे निवेशयामास ĀnandRa. 7.13(? 14) (6)

अनिवार्यसंरम्भ (anivārya-saṁrambha) *adj.* whose excitement is uncontrollable अनिवार्यसंरम्भः … न तावदयं शक्यते निवर्तयितुम् Nāgā. 3. 17(6)

अनिवार्यानन्द (anivāryānanda) *m.* name of a divine treasure ततः परमर्षिणा सौभरिणाज्ञप्तस्तेषु गृहेष्वनिवार्यानन्दनामा महानिधिरासांचक्रे ViṣṇuP. iv. 2.99.

अनिवार्योत्कण्ठम् (a-nivāryotkaṇṭham) *adv.* with irrepressible longing अनिवार्योत्कण्ठमशक्यमावेदयितुम् … किमप्यवस्थान्तरमनुभवन्ती … अतिष्ठम् TilaMañ. 275.22.

अनिवासत्व (anivāsa-tva) *n.* the state of not being the place of residence देशवाचिन एव प्रत्ययो भवति। न बन्धुभ्यः। तेषामनिवासत्वात् Nyās. i. 1001.12 (*on* iv. 3. 90)

अनिविद्ध (a-nividdha) *adj.* not pierced अतिविद्धैः (v. l. अनिविद्धं) शितैर्बाणैरासीद् द्व्यङ्गुलमन्तरम् MahāBhā. iv. App. I. 45(6) (BhārBhāDī. अनिविद्धं नितरामविद्धम्); *n.* one of the four types of wounds (*viddha*) when an arrow or a goad has partly pierced the body विद्धस्यापि तु विज्ञेयः प्रविभागश्चतुर्विधः। निविद्धमनिविद्धं च विद्धमुत्तुण्डितं च यत् Hastyāyur. 351.28 (3. 1); अनिविद्धं तु विज्ञेयं किंचिन्निःसृतसायकम् Hastyāyur. 352. 4 (3.1)

अनिविशमान (a-niviśamāna) *adj.* [*f.* á-niviśamānā] **1** not resting, not retiring to rest समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य मध्यात्पुनाना यन्त्यनिविशमानाः। इन्द्रो या वज्री वृषभो रराद ता आपो देवीरिह मामवन्तु ṚV. vii. 49. 1; अतिष्ठन्तीनामनिविशमानानामित्यस्थावराणां काष्ठानां मध्ये निहितं शरीरं मेघः Nir. 2.16 (52. 13); **2** not finding a place in, not being in connection with न च प्रकृतेष्वनिविशमानावेतौ शब्दौ नोपपद्येते TantrVā. 509.1 (*on* ii. 2. 17); गोशब्दे पूर्वत्रानिविशमाने TantrVā. 528.19 (*on* ii. 2. 22); 'तस्य राज्ञः प्रभावेण तदुद्यानानि जज्ञिरे' … अत्र प्रभावः क्रियायामनिविशमान एव हेतौ तृतीयां प्रवर्तयति SaraKaṇṭhā. 322. 1; अत्र समागमनिवृत्तावनिविशमानः प्रजागरस्तृतीयार्थे पञ्चमीं प्रयोजयति SaraKaṇṭhā. 322.15; 324. 18; केवलरथन्तरसाम्नो ज्योतिष्टोमे साक्षादनन्वयेन … अनिविशमानस्य रथन्तरमात्रसामकत्वादेः गुणस्य भेदकत्वावगतेः गुणद्वयविशिष्टकर्मान्तरविधिरेवायम् MīmāKau. ii. 4.21 (*on* ii. 3.1); iii(2). 289 1 (*on* ii. 2. 26)

अनिविशमानत्व (aniviśamāna-tva) *n.* the state of not entering into or finding a place in, the state of not being connected with अयं तु चयनेऽनिविशमानत्वात् भेदक एव MīmāKau. ii. 66.11 (*on* ii. 3.21); यद्यनिविशमानत्वेनानुपादेयस्थलेऽपि गुणस्यैव भेदकता, ततो 'मासमग्निहोत्रमि'त्यत्रापि तस्यैव भेदकत्वोपपत्तेः MīmāKau. iii(2).166. 8 (*on* ii. 2. 3); वस्तुतस्तु गुणन्यायेनैव नैराकाङ्क्ष्यप्रवेशः, अपि तु गुणस्यानिविशमानत्वमात्रम् MīmāKau. iii(2). 229.21 (*on* ii. 2.19); iii(2). 250.3 (*on* ii. 2.21); गुणस्य च सर्वत्रानिविशमानत्वेन भेदकता BhāṭṭDī. i. 129.6 (*on* ii. 2.9)

अनिविष्ट (a-niviṣṭa) *adj.* **1A** unmarried (*lit.* who has not entered into marital life) एष ज्येष्ठो मम भ्राता …। अनिविष्टश्च तं नाहं परिविद्यां कथंचन MahāBhā. i. 1524*(2); सर्वेषां द्रौपदी राजन् महिषी नो भविष्यति।… अहं चाप्यनिविष्टो वै भीमसेनश्च पाण्डवः MahāBhā. i. 187.23; वसिष्ठः — 'अष्टौ दश द्वादश वा वर्षाणि ज्येष्ठं भ्रातरमनिविष्टमप्रतीक्षमाणः प्रायश्चित्ती भवति'। अनिविष्टमकृतविवाहाग्निहोत्रम् Aparā. 445. 22 (*on* 1.222-224); VīraMi. (Saṁskāra.) 765.17; अनिविष्टमकृतविवाहमित्यर्थः SmṛtiCan. v. 174.9; CaturCin. iii(2). 812. 13; आह देवलः। ज्येष्ठे चाप्यनिविष्टे च ज्येष्ठमुत्क्रम्य यः पुनः। विन्देत परिवित्तिश्च परिवेत्ता च तावुभौ।… 'अनिविष्टे' अकृतविवाहे CaturCin. iii(1). 370.19; अनिविष्टम् — अकृतविवाहं देशान्तरावस्थितम् VīraMi. (Śrāddha.) 85. 31; अभिविष्टे(? अनिविष्टे) अविवाहिते BālamBha. iii. 165.12 (*on* 3. 265); **1B** not interested राजा — किमस्त्यस्यकलत्रम्। भूतिकः — सर्वमस्ति। कलत्रं स्वयमनिविष्टः Avimā. 1.7(2); **2** not firm, loose शरीराणि चातिस्थूलान्यतिकृशान्यनिविष्टमांसशोणितास्थीनि … भवन्त्यव्याधिसहानि CaraS. i. 28. 7 (1941 Ed.) (comm. अनिविष्टानि श्लथानि); **3A** not placed (under obligations) विजिगीषोरमित्रं यन् मित्रमन्तर्धितां गतम्। उपकारे निविष्टं (उपकारेऽनिविष्टं Kangle Ed.) वाशक्तं वानुपकारि तत् ArthŚā. ii. 298.4 (7. 9); **3B** unsettled अन्यायवृत्तिर्निविष्टमप्युत्थापयेत् स कथमनिविष्टं निवेशयेत् ArthŚā. ii. 311. 4 (7.11); **4** not entered into, not proficient in (स्वे स्वे धर्मेनिविष्टानाम् … राजा सृष्टोऽभिरक्षिता) अथवा 'न' श्लिष्यते — अनिविष्टानामिति। ये तु … स्वधर्मायत्ताः न तेषां राजा द्वैधेन वर्तेत ManuBh. ii. 11.8 (*on* 7. 35)

अनिवीर्य (a-nivīrya) *adj.* not impotent स्थाल्या गृह्णाति वायव्येन जुहोति तस्मात् स्त्री निवीर्यानिवीर्यः पुमान् KāṭhS. 27. 9 (ii. 149. 17); cf. **अनिर्वीर्य.**

अनिवृत् (a-nivṛt) *adj.* who does not turn back बोधिसत्त्वः कुतो यावद् यतो लक्षणकर्मकृत्। सुगतिः कुलजोऽव्यक्षः पुमान् जातिस्मरोऽनिवृत् AbhidhK. 4. 108 (Bh. सर्वस्यां जातौ निवर्तेत इति निवृत्। न निवृदनिवृत्। अनिवर्तक इत्यर्थः)

अनिवृत (á-nivṛta) *adj.* **1** not checked, not impeded चित्रो न यामन्नाश्विनोरनिवृतः परि वृणक्त्यश्मनस्तृणा दहन् ṚV. iii. 29.6 (Sāy. केनाप्यप्रतिबद्धगमनः); **2** not veiled (by impurity), not defiled कामे …। पञ्चभ्योऽनिवृतं तस्मात् सप्त चित्तान्यनन्तरम् AbhidhK. 2.68; 2.69.

अनिवृताव्याकृत (anivṛtāvyākṛta) *adj.* not defiled and not defined अनिवृताव्याकृतात् कामावचरात् स्वभूमिकानि चत्वारि (चित्तान्युत्पद्यन्ते) AbhidhKoBh. 104.12 (*on* 4. 68); रूपे धातौ यत्कुशलं चित्तं तस्मादनन्तरमेकादश चित्तान्युत्पद्यन्ते। आरूप्यावचरमनिवृताव्याकृतं वर्जयित्वा AbhidhKoBh. 104. 15 (*on* 2. 68); आलयाख्यं विज्ञानम् …। उपेक्षा वेदना तत्रानिवृताव्याकृतं च तत् Triṁśi.

4; यस्तावद्ददाति प्रतिगृह्णात्यपि सः। अनिवृताव्याकृतस्यापरिनिर्वाणात् संनिहितत्वात Sphuṭā. ii. 162.7 (*on* 2.59); ii. 162.9 (*on* 2.59); निवृताव्याकृताः। अनिवृताऽव्याकृताः MahāVyu. 245. 485.

अनिवृत्त (**a-nivṛtta**) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** not completed, not finished, not accomplished उत्तरस्मिन् काल आगते होमश्चेदनिवृत्तः पूर्वस्य सेयं कालातिपत्तिस्तस्यां प्रायश्चित्तम् ··· पूर्वस्य जुहुयात् ĀgniveGS. ii. 7.9 (117.14); भुक्तिस्त्रिपुरुषी सिध्येत् ···। अनिवृत्ते सपिण्डत्वे सकुल्यानां न सिध्यति BṛhaspaSm. 75.43; अनिवृत्ते तु निर्वासे यदि बीभत्सुरागतः। पुनर्द्वादश वर्षाणि वने वत्स्यन्ति पाण्डवाः MahāBhā. iv. 42.5; यदनन्तरं यज्ञोपवीतमाम्नातं, तेनानिवृत्तं सामिधेनीनां प्रकरणम् ŚābaBh. 733.2 (*on* iii. 1.21); यद्यप्येकस्मिन् वाक्येऽधीते वाक्यान्तरस्यापि वेदशब्दवाच्यत्वादनिवृत्तमध्ययनम् ··· तथापि विस्पष्टार्थं कृत्स्नग्रहणम् ManuBh. i. 161.20 (*on* 2.165); i. 203.6 (*on* 3.1); यदा पुनः प्रवृत्तमरणाशौचस्यानिवृत्ते दशाहे मरणान्तरं भवति ··· तदा प्रथमाशौचसमाप्त्या शुद्धिः HārLa. 61.8; अभियोगः पूर्वपक्षः तं कर्तुं नार्हतीत्यर्थः। एतच्चानर्हत्वमुत्तरे निवृत्ते सति वदतो द्रष्टव्यम्। अनिवृत्ते तूत्तरे हीनतैव SmṛtiCan. iii. 106.16; **Aii** not performed अनिवृत्तेऽग्नौकरणे द्व्यहे त्र्यहे ··· वा नवकुम्भमादाय श्मशानं नीत्वा ··· अस्थीनि समुच्चित्य क्षीरेण प्लावयित्वा घृतं निनयेत् ĀgniveGS. iii. 4.5 (139.1); निवृत्ते(? अनिवृत्ते)ऽग्नौकरणे ··· सर्वास्थीनि समुच्चित्य ··· घृतं निनयेत् BaudhPiMe. iii. 10.1; **B** not desisting from, not withdrawn from, not turning back from (ब्रह्मचारी) षट्कर्मस्वनिवृत्तश्च न प्रवृत्तश्च सर्वशः MahāBhā. xii. 61.20; तच्छ्रुत्वाप्यनिवृत्तं तं पक्षी ···। न्यवारयत् KathāSaSāg. x. 4.208; गदितं तस्या दूती राज्ञे न्यवेदयत्। अनिवृत्तस्तथाप्येषः PārśvC. 6.788; **Ci** not lost श्येतभार्यः। पुंवद्भावेन किं क्रियते। स्त्रीप्रत्ययस्य निवृत्तिः। अर्थोऽनिवृत्तः स्त्रीत्वं तस्यानिवृत्तत्वात् MahāBh. iii. 151.7 (*on* vi. 3.34); iii. 152.1 (*on* vi. 3.34); **Cii** not absent, present बुद्धिरपि ··· नानिवृत्तेऽर्थे निवर्तते NyāyRa. 856.18 (*on* 7.38); **D** not disappeared, not vanished, not gone away बस्तिस्सद्यो रोगहरस्तथा। सम्यङ्निवृत्तो रोगो यो ह्यनिवृत्तस्तु प्राणहा(?) BhelaS. 258.13 (8.6); सङ्कर्मणी। अनिवृत्ते सती भूयोऽविद्यां जनयितुं क्षमे BṛĀraUBhVā. iii. 2.60; न ह्यनिवृत्ते प्रागभावे कार्यसिद्धिः IṣṭaSi. 60.4; 183.1; अनिवृत्ते विषयरागे ··· इन्द्रियाणि ··· मनः प्रसह्य हरन्ति GītāBh.(Rā.) 145.4 (*on* 2.60); मायालेशो जीवन्मुक्तस्यानिवृत्तः ··· अनुवर्तते SarvaDaKau. 143.7; चैत्रज्ञानेन तस्य घटाज्ञाने निवृत्तेऽनिवृत्तं मैत्राज्ञानं मैत्रं प्रत्येव ··· भेदापादकम् SiddhāLeSaṁ. 406.4; **E** not averted, remaining intact, not denied, applicable, which continues (to remain), continued, not coming to an end उभयासंभवे त्वनिवृत्तो विमर्शः NyāyBh. 55.11 (*on* i. 1.41); सेयमेकदेशोपलब्धिरनिवृत्तैव NyāyBh. 98.5 (*on* ii. 1.33); अनिवृत्तो व्याघातः NyāyVār. 45.6 (*on* i. 1.4); 136.14 (*on* i. 1.35); 156.12 (*on* i. 2.42); यस्य संस्कार इन्द्रियस्य कृतः स सर्वशब्दान् युगपत् शृणुयादिति प्रसङ्गोऽनिवृत्त एव PramāVāSvopVṛ. 88.19; अग्न्यादीनामन्यक्रियायां चरितार्थत्वादनिवृत्ता एव तेभ्यः इन्धनादयः HetuBiṬ. 81.28; आत्मैवेत्यादिवाक्येन ···। नानिवृत्तस्तथानर्थो नानवाप्तं सुखं तथा BṛĀraUBhVā. ii. 4.102; अर्थवादाद् विशेषावगतिर्भवति यत्राकाङ्क्षा विधेरनिवृत्तेति ManuBh. i. 465.24 (*on* 5.49); पुरोडाशनिवृत्तौ तदर्थस्य प्रथनस्यापि निवृत्तिरनिवृत्तस्तु पाकः ··· अर्थप्राप्तश्चोच्यते Bhām. 595.4 (*on* iii. 3.7); नीवारादिषु तु वितुषीकरणसंभवादनिवृत्तोऽवघात इत्यूहस्यापि सिद्धिः ŚāstrDī. 82.10 (*on* i. 1.5); 666.6 (*on* x. 2.11); अनिवृत्तेऽपीशसृष्टे द्वैते तस्य मृषात्मताम्। बुद्ध्वा ब्रह्माद्वयं बोद्धुं शक्यम् PañcDa. 4.40; तथाप्यनिवृत्तः संशयः TattvPrakā. 214B.11 (*on* iv. 3.5); ननु च क्रियायाः शक्तिव्यक्तिरूपे परस्परं भिन्ने अभिन्ने वा।··· द्वितीये त्वनिवृत्तः सदा व्यवहारादिप्रसङ्गः NyāySu.(Ja.) 161A.9 (*on* i. 2.2); शराणां च विकृत्याकाङ्क्षायामनिवृत्तायामेव ग्रहणम् BhāṭṭDī. iii. 272.6 (*on* x. 4.2); **Fi** not ceased, not stopped वृत्ते रजसि गम्या स्त्री नानिवृत्ते कथंचन ĀpaSm. 7.1; 'साध्वीति' वचनादनिवृत्ते रजसि वैदिककर्माधिकारानुप्रवेशो नास्ति, न पुनः स्पर्शादिनिषेधः ManuBh. i. 452.19 (*on* 5.65); कृतं त्वनुचितं कर्म मद्रेतो भक्षितं हि यत्। अतोऽनिवृत्तस्ते दाहः पापाधिक्यान्मदाज्ञया ŚivaP. ii(4).2.46 (194B.9); **Fii** which has not finally ceased 'पितरि जीवती'त्यत्र त्रयः पक्षाः संभवन्ति।··· मातुरनिवृत्ते रजसि पितर्यधर्मवृत्तित्वादिगुणयुक्ते चेत्यपरः Subodhi. 49.9 (*on* 2.117); **Gi** not turned back (from battle), not retreating द्वौ संमताविह मृत्यू दुरापौ ···। कलेवरं योगरतो विजह्याद्यदग्रणीर्वीरशयेऽनिवृत्तः BhāgP. vi. 10.33; सुलभा युधि विप्रर्षे ह्यनिवृत्तास्तनुत्यजः BhāgP. viii. 20.9; **Gii** not returning काचिदभिसर्तुं प्रसृता गृहागतं प्रियतममवलोक्य स्वयं निवृत्ताप्यनिवृत्तेव Kāvyānu.(He.) 39.12; अयम् ···। अधुनाप्यनिवृत्त एव कस्मान्ननु मायाहरिणेन वञ्चितः स्यात् UnmaRā.(Vi.) 18; **H** not come out अनिवृत्तः स्थितः स्नेहो धमनीं तस्य दापयेत् Hastyāyur. 615.16 (4.5); **I** (time) not past, not over अनिवृत्ते मध्याह्ने इमानि देयानीति स्मरन्ति BālamBha. i. 503.16 (*on* 1.225)

अनिवृत्तकालत्व (**anivṛttakāla-tva**) *n.* the state of being that of which (the prescribed) time is not past or over अनिवृत्तकालत्वेनास्त्याशौचमित्येवंपरो वचनप्रपञ्चः CaturCin. iii(2). 582.6.

अनिवृत्तगोत्रसापिण्ड्य (**anivṛtta-gotrasāpiṇḍya**) *adj.* in which the (relation through) lineage and consanguinity are not terminated यानि ··· मन्वादिवाक्यानि तान्यनिवृत्तगोत्रसापिण्ड्येष्वासुरादिविवाहेषु सावकाशानीति VīraMi.(Saṁskāra.) 717.5.

अनिवृत्तचित्त (**anivṛtta-citta**) *adj.* who does not change his mind स बोध्यमानोऽप्यनिवृत्तचित्तो मृतः PadmP.(Ra.) 78.69.

अनिवृत्तजाति (**anivṛtta-jāti**) *adj.* which does not set aside the caste तत्र दशत्वं विधीयमानं सामान्यात् ... एकत्वं बाधते न जातिभिन्नकार्यत्वात् ततश्चानिवृत्तजातिरेव यजमानचमसो दशत्वेन योजयितव्यः TantrVā. 1066.22 (*on* iii. 5.52)

अनिवृत्ततदवस्थ (**anivṛtta-tadavastha**) *adj.* same condition or stage of which is not discontinued (अर्थः) न ह्यनिवृत्ततदवस्थोऽसाविति स्मृतिरालम्बते NyāySu.(Ja.) 251B.2 (*on* ii. 1.2)

अनिवृत्ततृष्ण (**anivṛtta-tṛṣṇa**) *adj.* whose desires have not ceased न चानिवृत्ततृष्णस्य पुरुषस्य मुमुक्षुता NaiṣkaSi. 61.4 (comm. संसारादनिविवृत्सोः)

अनिवृत्तत्व (**anivṛtta-tva**) *n.* **i** the state of not being set aside प्रत्ययनियमे शेषवचनं परस्मैपदस्यानिवृत्तत्वात् Vār. 3 *on* P. i. 3.12; MahāBh. i. 275.21 (*on* i. 3.12); **ii** the state of not being lost एतभार्यः। श्येतभार्यः। पुंवद्भावेन किं क्रियते। स्त्रीप्रत्ययस्य निवृत्तिः। अर्थोऽनिवृत्तः स्त्रीत्वं तस्यानिवृत्तत्वात् MahāBh. iii. 151.7 (*on* vi. 3.34); स्त्रीत्वस्यानिवृत्तत्वात् नायं पुंबहुत्वे शस् उत्पन्न इति नत्वं न सिध्यति Pradī. ii. 102B.34 (*on* i. 2.66); Pra-ā. i. 580.4; **iii** the state of being what has not disappeared, the state of being continuous एकजीववादपक्षे तन्निष्ठानां मृत्यनन्तरमपि विश्वस्यानिवृत्तत्वाद्भेदनिष्ठ एवैकजीव इत्यापतति Tattvodyo. 5A.5; किमपवर्गदशायामविद्यायाः प्रकाशो निवृत्तो न वा ···। अनिवृत्तत्वे त्वविद्यापि तदानीमनिवृत्ता स्यात् ŚatDū. 128.25; तर्हि पुनः किं तदिति जिज्ञासाया अनिवृत्तत्वाच्छब्दान्तरमेव वाच्यम् NyāySu.(Ja.) 114B.13 (*on* i. 1.5); प्रारब्धकर्मणोऽनिवृत्तत्वात् VedāntKau. 326.19 (*on* iii. 3.32); इतरथा ··· अष्टगृहीतस्यानिवृत्तत्वेन जौहवध्रौवरूपचतुष्कद्वयस्यैव प्राप्तेर्बहुत्वानुवादानुपपत्तिः BhāṭṭDī. ii. 107.20 (*on* iv. 1.17); **iv** the state of not being completed or accomplished पूर्वपाकस्यानिवृत्तत्वात् पुनरुदकं निनीय पाकेऽपि श्राद्धे नित्यभोजनादौ च नास्ति प्रतिषेधः SmṛtiCan. v. 221.17.

अनिवृत्तदिदृक्ष (**anivṛtta-didṛkṣa**) *adj.* whose desire to see has not ceased or vanished अनिवृत्तदिदृक्षश्च काननं परितो भ्रमन्।··· अद्राक्षं पदवीम् BṛKathāŚloSaṁ. 18.514.

अनिवृत्तधर्मकर्मन् (**anivṛtta-dharmakarman**) *adj.* who has not desisted from one's religious duties ब्राह्मणश्चेदप्रेक्षापूर्वं ब्राह्मणदारानभिगच्छेदनिवृत्तधर्मकर्मणः कृच्छ्रो निवृत्तधर्मकर्मणोऽतिकृच्छ्रः VāsiDS. 21.16.

अनिवृत्तनिमित्तत्व (**anivṛttanimitta-tva**) *n.* the state of being that the cause of which (still) continues क्वचित्तत्त्वावमर्शेन निवृत्तं भयमुल्बणम्। अनिवृत्तनिमित्तत्वात्पुनः प्रत्यवतिष्ठते BhāgP. iii. 27.20 (Bhāvārthadīpikāprakāśa समूलनिवृत्त्यभावात्)

अनिवृत्तपूर्वावस्थत्व (**anivṛttapūrvāvastha-tva**) *n.* the state of being that whose former condition is not discontinued स्मरणकालेऽर्थस्य तदवस्थत्वाभावादयाथार्थ्यं स्मृतेरिति वा ··· अनिवृत्ते(? त्त)पूर्वावस्थत्वेन विषयीकरणात् NyāySu.(Ja.) 251A.13 (*on* ii. 1.2)

अनिवृत्तबन्धत्व (**anivṛttabandha-tva**) *n.* the state of being one whose fetters (of attachment to this world) have not ceased जन्तुः ··· अनिवृत्तबन्धत्वात्कर्मणामुदयादपि। परिक्रामति संसारे MahāBhā. iii. 200.37.

अनिवृत्तभेदप्रत्यय (**anivṛtta-bhedapratyaya**) *adj.* whose knowledge of difference has not ceased अन्यो हि अनिवृत्तभेदप्रत्ययः ··· इदं कृत्वेदं प्राप्नुयामिति हि मन्यते ChāndoUBh. 125.6 (*on* ii. 23.1)

अनिवृत्तम् (**anivṛttam**) *adv.* without returning, without coming back भिक्षार्थी ग्राममियात्। जघन्यमनिवृत्तं चरेत् GautDS. i. 3.14.

अनिवृत्तमांस (**anivṛtta-māṁsa**) *adj.* who has not desisted from meat अनिवृत्तमांसानामेवं कल्पमृषयो मन्यन्ते। निवृत्तमांसस्तु तत्रभवान् जनकः UttaRāC. 4.1(28)

अनिवृत्तमिथ्याज्ञाना (**anivṛtta-mithyājñānā**) *adj.* (*f.*) in which erroneous knowledge has not disappeared सत्त्वपुरुषान्यताप्रत्ययो विवेकख्यातिः। सा त्वनिवृत्तमिथ्याज्ञाना प्लवते YogBh. 98.1 (*on* 2.26)

अनिवृत्तयोधिन् (**anivṛttayodh-in**) *adj.* fighting without retreat-

ing अनिवृत्तयोधी शरासनी --। अलम्बुसः सात्यकिम् ··· अवारयत् MahāBhā. vii. 115.12.

अनिवृत्तरजस्का (anivṛttarajas-kā) *adj.* (*f.*) **i** who has not got final cessation of menstrual flow, who has not reached menopause अनिवृत्तरजस्कायां मातरि विभजतां विभागोत्तरकालं यदि पुत्रो जायेत, तस्यापि द्रव्यसंबन्धोऽस्त्येव BālaKrī. i. 245.8 (*on* 2.125); **ii** whose menstrual flow has not stopped, still menstruating (श्राद्धकर्मणि) याश्च नार्यो रजस्वलाः। त्रिरात्रादूर्ध्वमप्यनिवृत्तरजस्काः ताश्च वर्ज्या इत्यर्थः SmṛtiCan. v. 219.10; 'रजस्वलाः' त्रिरात्राद्यनन्तरमप्यनिवृत्तरजस्काः इति CaturCin. iii(1). 557.17.

अनिवृत्तविनाश (anivṛtta-vināśa) *adj.* which is destroyed without the disappearance (of its locus) अनिवृत्तविनाशास्तु धर्मा उभयरूपकाः AnuVyā. 26B.10 (*on* 2.2) (NyāySu. (Ja.) अनिवृत्तेऽप्याश्रये विनाशो येषां ते तथोक्ताः। यथामघटश्यामतादयः)

अनिवृत्तविशेष (anivṛtta-viśeṣa) *adj.* peculiarity of which is not lost तिरोभाव इति विद्यमानं किंचिन्निरुद्धं न ह्यनिवृत्तविशेषस्याग्रहणं भवति NyāyVār. 378.6 (*on* iii. 1.31)

अनिवृत्तवेग (anivṛtta-vega) *adj.* whose speed has not ceased (तुरंगमः) निवर्त्यमानोऽप्यनिवृत्तवेगः ··· गतोऽतिदूरम् VarāṅgaC. 12.41.

अनिवृत्तवैगुण्याशङ्क (anivṛtta-vaiguṇyāśaṅka) *adj.* whose doubt regarding imperfection is not lost ततश्च ··· अनिवृत्तवैगुण्याशङ्कस्य सम्यक्तत्वदार्ढ्यनिमित्तसंस्कारपाटवाभावादपूर्वदौर्बल्येन न्यूनफललाभप्रसङ्गः TantrVā. 120.10 (*on* i. 3.6)

अनिवृत्तव्यापार (anivṛtta-vyāpāra) *adj.* **i** operation of which has not ceased यद्यपि पदानि स्वं स्वमर्थमभिधाय निवृत्तव्यापाराणि तथापि यदर्थपराणि तत्रानिवृत्तव्यापाराण्येवेति NyāyMañ. i. 358.26; **ii** activity of which is not completed यदि हि क्रमविशेषमतन्त्रीकृत्यैव प्रयोगविधिः पदार्थानां प्रयोगमात्रं विधायानिवृत्तव्यापारस्तदा पश्चात्किं चिन्त्यते TantrRa. 232.17.

अनिवृत्तसंसार (anivṛtta-saṁsāra) *adj.* who has not escaped from transmigratory existence स जीवस्त्रिविधः बद्धमुक्तनित्यभेदात्। तत्र बद्धा नामानिवृत्तसंसाराः YatīndraDī. 75.7

अनिवृत्तसपिण्डभावा (anivṛtta-sapiṇḍabhāvā) *adj.* (*f.*) whose consanguinity has not ceased आसुरादिविवाहेन पित्रादिभिरनिवृत्तसपिण्डभावायाः पुत्रस्य मातुलसुता ··· अविवाह्या SmṛtiCan. i. 188.13.

अनिवृत्तसापिण्ड्य (anivṛtta-sāpiṇḍya) *adj.* whose consanguinity has not ceased यदपि···अनिवृत्तसापिण्ड्यपुत्रिकाकरणासुरविवाहादिविषया स्मृतिः न सापिण्ड्यविनिवर्तकब्राह्मादिविषयेति। तदपि न MīmāKau. i. 70.15 (*on* i. 3.9)

अनिवृत्तस्वमातृसपिण्डभाव (anivṛtta-svamātṛsapiṇḍabhāva) *m.* unceased consanguinous relation with one's mother एवं च यानि (वचनानि) ··· तान्यनिवृत्तस्वमातृसपिण्डभावाभिप्रायाणीति मन्तव्यम् SmṛtiCan. i. 191.4.

अनिवृत्तस्वसंबन्धा (anivṛtta-svasambandhā) *adj.* (*f.*) whose relation as one's own has not ceased कन्या तु दुहितृत्वेन स्वं सती भार्यात्वेनानिवृत्तस्वसंबन्धा दीयते ManuBh. ii. 255.2 (*on* 9.47)

अनिवृत्तहस्तम् (a-nivṛttahastam) *adv.* with hands not taken back from इतः कदम्बादनिवृत्तहस्तमास्ते भयादालिखितेव तन्वी NavaSāC. 14.51.

अनिवृत्ताकाङ्क्ष (anivṛttākāṅkṣa) *adj.* requirement of which is not yet over इतरथा हि कर्तृनधिकुर्वत्सु गुणवचनेष्वनिवृत्ताकाङ्क्षं फलवचनमनर्थकमेव स्यात् ŚābaBh. 1357.6 (*on* vi. 1.5); इतिकर्तव्यताविशेषं प्रति वैकृतस्य कर्मणश्चोदकशब्दोऽनिवृत्ताकाङ्क्ष एवावतिष्ठेत ŚābaBh. 1800.16 (*on* x. 1.2)

अनिवृत्ताकाङ्क्षत्व (anivṛttākāṅkṣa-tva) *n.* **i** the state of being that the requirement of which is not yet over बीजाङ्कुरादिष्वपि न बीजाङ्कुरान्तरपरंपरामात्रेणाभिमतवस्तुसिद्धिः प्रतीतितो वस्तुतश्चानिवृत्ताकाङ्क्षत्वात् PañcPā. 12.15 (*on* i. 1.1); **ii** the state of being that the syntactic expectancy of which is not fulfilled अन्वीयमानयोः पदार्थयोरनन्वये अनिवृत्ताकाङ्क्षत्वम् MīmāKau. iii(2).121.22 (*on* ii. 1.47); iii(2).125.11 (*on* ii. 1.48); अन्वीयमानयोः पदार्थयोरनन्वयेऽनिवृत्ताकाङ्क्षत्वरूपं विशेषणम् BhāṭṭDī. i. 104.7 (*on* ii. 1.15)

अनिवृत्ताकाङ्क्षा (anivṛttākāṅkṣā) *f.* syntactic expectancy which is not fulfilled यद्यपि चात्र वाक्यीय एव विनियोगः, तथाप्यनिवृत्ताकाङ्क्षायामेव विकृत्या ग्रहणान्मूले प्रकरणविनियोज्यत्वव्यवहारः MīmāKau. ii. 364.3 (*on* iii. 3.14)

अनिवृत्ताज्ञान (anivṛttājñāna) *adj.* whose nescience has not vanished परमेश्वरः ··· निवृत्ताज्ञान उत नेति। निवृत्ताज्ञानश्चेत् ··· उपदेशादिव्यापारश्च न संभवति।··· अनिवृत्ताज्ञानस्तर्हि तस्याज्ञत्वादेवात्मज्ञानोपदेशारम्भो न संभवति GītāBh.(Rā.) 570.12 (*on* 13.2)

अनिवृत्तात्मन् (anivṛttātman) *m.* omnipresent self **i** an epithet of Viṣṇu समावर्तोऽनिवृत्तात्मा ··· सर्वत्र वर्तमानत्वात् अनिवृत्तात्मा ViṣṇuSaBh. 105.17 (*on* 96); **ii** an epitbet of Śiva समावर्तोऽनिवृत्तात्मा धर्मपुञ्जः सदाशिवः···एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव हि हरं हरिः ŚivaP. iv. 35.22 (391A.15)

अनिवृत्ताभिलाष (anivṛttābhilāṣa) *adj.* whose longing has not ceased रतिविरतावप्यनिवृत्ताभिलाषः कामुकोऽभूत् KāvyPra. 162.2.

अनिवृत्ताविद्य (anivṛttāvidya) *adj.* whose nescience has not ceased वचनसामर्थ्याद्भवतीति चेत् न वचनशतेनाप्यनिवृत्तावित्य(? द्य)स्य मुक्तिरुपपादयितुं शक्यते BrahmSūBh.(Bhā.) 73.29 (*on* i. 4.5); न चानिवृत्त(? त्ता)विद्यस्यात्यन्तिकदेहोच्छेदसंभवः NyāyMa. 306.6; अद्वैतोपदेष्टाचार्यो निवृत्ताविद्यः, उतानिवृत्ताविद्यः ŚatDū. 143.9; 143.13.

अनिवृत्ताविद्यत्व (anivṛttāvidya-tva) *n.* the state of being one whose nescience has not ceased अनिवृत्ताविद्यत्वे परोपदेशेन स्वभ्रमनिवृत्त्ययोगात् ŚatDū. 143.15.

अनिवृत्ति (a-nivṛtti) *f.* **A i** non-retreat **ii** non-return or non-coming back (to this world) **iii** non-return (i.e. non-origination again) **B i** non-cessation, non-stoppage, remaining intact, non-termination, non-disappearance, non-vanishing **ii** not desisting from **C** (Gr.) **i** not setting aside, application **ii** non-deletion **D** non-denial, non-exclusion **E** presence (*lit.* absence of non-presence) (of the major and minor terms in *vipakṣa* or contrary instance) **F** (Jain.) name of the ninth *guṇasthāna* consisting in suppression of *darśanamohanīyakarmans* and the worst stage of four passions **G i** non-destruction, indestructibility, imperishability **ii** non-transgression **A i** non-retreat चर्या च रथधनुर्भ्याम्। संग्रामे संस्थानमनिवृत्तिश्च GautDS. ii. 1.16; **A ii** non-return or non-coming back (to this world) सोरस्ताडं क्रन्दतोऽपि लोकस्यानिवृत्तेः TātpaṬ.(Vā.) 229.3 (*on* i. 1.14); सुखं योगं च ते नीत्वा सा गता ह्यनिवृत्तये VarāP. 125.112; मनः समाधाय हरौ परेशे। यद्योगिनो यान्त्यनिवृत्तिमस्मादात्यन्तिकम् Golā. 189.19 (21.65); ज्ञानमार्गिणां तत्प्राप्तिरेव मुक्तिरिति ज्ञेयम्। ततोऽनिवृत्तेः AṇuBh. 242.8 (*on* iii. 3.33); **A iii** non-return (i.e. non-origination again) स (घटाभावः) चोत्पत्तिमानप्यविनाशी घटस्य पुनरनिवृत्तेः TarkBhā. (Ke.) 77.13; **B i** non-cessation, non-stoppage, remaining intact, non-termination, non-disappearance, non-vanishing अनिष्टस्य हि निर्वृत्तिरनिवृत्तिः प्रियस्य च। लक्ष्यते यतमानानां पुरुषार्थः MahāBhā. xii. 215.19; गावीशब्दात्सास्नादिमति प्रत्ययस्यानिवृत्तिस्तद्वद्भविष्यतीति चेत्। न ŚābaBh. 86.1 (*on* i. 1.18); यथोपलब्धस्तथानिर्णीत इति व्याघातानिवृत्तिः नानिवृत्तिः NyāyVār. 14.6 (*on* i. 1.1); यस्यां (उज्जयिन्याम्) चानिवृत्तिर्मणिप्रदीपानामन्तस्तरलताहाराणाम् Kād. 53.10; तदवयवानामप्यन्ये सूक्ष्मतरावयवाः इत्येवं प्रसङ्गस्यानिवृत्तेः सर्वत्रोपमर्दानुपपत्तिः ChāndoUBh. 345.9 (*on* vi. 2.2); नन्वज्ञानं चेत्सांशम्, घटवत्कार्यं स्यात्, न चेत्, कार्त्स्न्येन निवृत्तिरनिवृत्तिर्वा स्यात् IṣṭaSi. 70.23; 201.13; न निर्णय एव तर्कस्यापि क्वचिदनिवृत्तेः NyāyMañ. ii. 149.15; तयोश्च (धर्माधर्मयोः) विहितप्रतिषिद्धकर्ममूलत्वादनिवृत्तिः NaiṣkaSi. 2.2; आरब्धफलानि त्यज्यन्ते तान्यपि न शक्यन्ते त्यक्तुम्। किं कारणम्। अनिवृत्तेः NaiṣkaSi. 46.10; सुखाय दुःखमोक्षाय कुर्वाते दम्पती क्रियाः। ततोऽनिवृत्तिरप्राप्तिर्दुःखस्य च सुखस्य च BhāgP. vi. 16.60; अनुवर्तमानस्य च दुःखस्यानिवृत्तेः Bhām. 57.20 (*on* i. 1.1); रासभ इव न तु धूमस्य जनकत्वेन, तदभावेऽपि तज्जातीय एव कारणभेदजन्मा (कदाचित्) कादाचित्को धूमः स्यादित्यनिवृत्तिरेव शङ्कायाः TātpaṬ.(Vā.) 161.1 (*on* i. 1.5); आरम्भपक्षे पूर्वद्रव्यनिवृत्तिः अनिवृत्तावनारम्भः ĀtmaTaVi. 123.17; 438.17; न हि यादृशोऽर्थः स्मर्यते यदा तादृश एवासौ तदा, पूर्वावस्थाया वर्तमाने निवृत्तत्वात् अनिवृत्तौ हि पूर्वतैव न स्यात् NyāyVārPari. 162.1; किमिदानीं बन्धदशायामिव मोक्षदशायामप्यनिवृत्तिः कल्पनाया येन काल्पनिकमेवाकारं मोक्षभाजमाचष्टे भवान् NyāyMa. 273.7; ज्ञाने जातेऽपि सर्वस्य सहसैव भेदाज्ञानानिवृत्तिर्न दोषाय BrahmSūBh.(Rā.) 7.16 (*on* i. 1.1); योग्यताया अनिवृत्तेर्दोषनिवृत्तावुपलम्भात् Kiraṇā. 84.9; यथार्थबन्धस्य विना विष्णुप्रसादतः। अनिवृत्तेस्तदर्थं हि जिज्ञासात्र विधीयते AnuVyā. 2B.11 (*on* i. 1.1); तस्य (विश्वस्य) च तत्रैवाग्रहान्न कदाचिद्भेदनिवृत्तिरित्यनिवृत्तिरेव भवति Tattvodyo. 5A.6; अनिवृत्तौ च अज्ञानस्य — तत्त्वज्ञानात् तन्निवृत्तौ दृष्टान्ताभा(वा)त् — ब्रह्मज्ञानात् अज्ञाननिवृत्तिः न सिध्येत् TarkSaṁ.(Ā.) 139.10; विश्वजिन्नाम्ना यागेन कुर्यात् इत्युक्ता भावना भाव्यमपेक्षते। किं कुर्यात्। इत्याकाङ्क्षाया अनिवृत्तेः NyāyMāVi. 244.14 (*on* iv. 3.5); एतदानर्थक्यपरिहारायानुषङ्गसिद्धस्याल्पीयसः प्रत्यवायस्यानिवृत्तिः कल्प्यते Subodhi. 39.4 (*on* 2.83); शब्दस्यापरोक्षज्ञानाकरणत्वेऽविद्याया अनिवृत्तेरनिर्मोक्षतैव स्यात् Sarva-

DaKau. 131.5; 139.18; 142.22; शुक्तिज्ञानेनाज्ञाननिवृत्तौ सद्य एव … मोक्षपातात् । अनिवृत्तौ रूप्यादेः सविलासाविद्यानिवृत्तिरूपबाधायोगात् Nyāyāmṛ. 228A.6; 628B.10; 635A.6; नन्वेवं सति ब्रह्मज्ञानेनाप्यविद्याया अनिवृत्तेरनिर्मोक्षप्रसङ्गः SiddhāBi. 62.5; आद्यस्य कारणमधिष्ठानतत्त्वसाक्षात्कारः, तेन विना उपादानभूताया अविद्याया अनिवृत्तेः VedāntPari. 129.6; अग्निष्टोममेवोद्दिश्येत्यादिनोक्तशङ्काया अनिवृत्तिरिति AṇuBh. 212.11 (*on* iii. 3.3); मार्कण्डेयवाक्येन ब्राह्मासुरविवाहभेदेन गोत्रसापिण्ड्ययोर्निवृत्त्यनिवृत्ती प्रतिपाद्येते इत्युक्तम्, तदपि न VīraMi.(Saṁskāra.) 718.14; विकृत्याकाङ्क्षावत् स्मृतेः मूलाकाङ्क्षाया अनिवृत्तेः श्रुतिकल्पकत्वाविघातादिकल्पो युक्तः MīmāKau. i. 13.16 (*on* i. 3.3); i. 70.23 (*on* i. 3.9); विकृतिस्थले तु देवतारूपाङ्गापेक्षाया आक्षेपेणानिवृत्तेः सादृश्यविशेषोपस्थितप्राकृताङ्गनियमो नायुक्तः MīmāKau. ii. 352.16 (*on* iii. 3.14); **B i** not desisting from अनिवृत्तौ सह कुर्यात् स्वयमपि तेनेह सोपवासादि KandaCū. vi. 2.25; षड्भ्यो यजनादिभ्यः, अनिवृत्तिः सत्यधिकारे प्रवृत्तिः VīraMi.(Śrāddha.) 65.25; **C** (Gr.) **i** not setting aside, application अवयवे चाप्राण्योषधिवृक्षेभ्योऽनिवृत्तिः Vār. 4 *on* P. iv. 3.134; प्राग्वचनं क्रियते निपातसंज्ञाया अनिवृत्तिर्यथा स्यात् MahāBh. i. 340.21 (*on* i. 4.56); असरूपस्य वावचनं क्रियत उत्सर्गस्य बाधकविषयेऽनिवृत्तिर्यथा स्यात् MahāBh. ii. 78.10 (*on* iii. 1.94); ii. 115.17 (*on* iii. 2.108); ii. 142.2 (*on* iii. 3.12); अवयवे चाप्राण्योषधिवृक्षेभ्योऽनिवृत्तिरिष्टा तत्र च निवृत्तिः प्राप्नोति MahāBh. ii. 321.21 (*on* iv. 3.134); मयटश्चेतयोरित्युच्यतेऽपवादविषयेऽनिवृत्तिर्यथा स्यात् MahāBh. ii. 324.4 (*on* iv. 3.143); **C ii** non-deletion तत्र पूर्वस्याचो निवृत्तौ व्यञ्जनानिवृत्तिरशासनात्पूर्वस्य Vār. 5 *on* P. vi. 1.2; तत्र पूर्वस्याचो निवृत्तौ व्यञ्जनस्यानिवृत्तिर्वक्तव्या अटिटिषतीति MahāBh. iii. 7.1 (*on* vi. 1.2); iii. 7.4 (*on* vi. 1.2); पूर्वनिवृत्तौ व्यञ्जनस्यानिवृत्तिरिति MahāBh. iii. 7.11 (*on* vi. 1.2); अभ्यासस्यानादेर्हलो निवृत्तिः स्यादिति । सा किमित्यादेरविधेयामनिवृत्तिमपेक्षिष्यत इति Prasā. ii. 51.18; **D** non-denial, non-exclusion स्थाणौ तु देशमात्रत्वादनिवृत्तिः प्रतीयेत MīmāSū. x. 1.10; संसर्गमात्रमाज्यस्य क्रियते हविषश्च । तच्च कृष्णलेष्वपि शक्यं कर्तुम् । तस्मादनिवृत्तिः ŚābaBh. 1828.3 (*on* x. 2.4); अनुयाजानामनिवृत्तिं दर्शयति ŚābaBh. 1917.14 (*on* x. 4.7); नित्यशब्दात् सर्वाश्रमेष्वयमेवाचमनकल्पः । सूतकादावप्यनिवृत्तिरित्यन्ये BālaKrī. i. 38.14 (*on* 1.18); एकग्रहणे हि सति सिध्यति गोसंख्यासंबन्धविधेरश्वादीनामनिवृत्तिः TantrRa. 62.17; पक्षिणः … ग्रामनिवासिनः । … च विवर्जयेत् … ग्रामग्रहणादारण्यस्यानिवृत्तिः VīraMi.(Āhnika.) 540.19; यथासिद्धखलेवाल्या एवोपादानाच्छेदननिवृत्तावपि तक्षणादीनामनिवृत्तिं मन्वानं प्रत्युत्तरम् BhāṭṭDī. iii. 242.9 (*on* x.2.31); अहतस्यातिदेशप्राप्तस्यानिवृत्तावपि उपरिधारणे तन्निवृत्तिरिष्टैव BhāṭṭDī. iii. 282.13 (*on* x. 4.8); देशमात्रत्वात्स्थाणोः सप्तम्या आधारमात्रत्वाद् होमार्थतया होमसंस्कार्यत्वाभावादनिवृत्तिः MayūMāli. 652.23 (*on* x. 1.6); 703.14 (*on* x. 4.9); **E** presence (*lit.* absence of non-presence) (of the major and minor terms in *vipakṣa* or contrary instance) वैधर्म्येणात्र दृष्टान्तदोषा न्यायविदीरिताः । साध्यसाधनयुग्मानामनिवृते(? त्ते)श्च संशयात् Nyāyāva. 25 (comm. अनिवृत्तेः अविवर्तनात्); **F** (Jain.) name of the ninth *guṇasthāna* consisting in suppression of *darśanamohanīyakarmans* and the worst stage of four passions जग्राह जयभूमिं ताम् अनिवृत्तिं महाभटः MahāP. 20.248; प्राप्यानिवृत्तिं च सूक्ष्मसंपरायगुणं ततः । क्षणात् क्षीणकषायत्वं प्रतिपेदे जगद्गुरुः TriṣaŚaPuC. i. 3.393; **G i** non-destruction, indestructibility, imperishability प्रध्वंस एव चेत्प्रागभावः, तस्यानिवृत्तेर्नोत्तरं कार्यं सिध्येत् IṣṭaSi. 58.17; सत्यस्य चानिवृत्तिरिति हि तत्पक्षः ViṣṇuTaNi. 16A.2; औपाधिकस्य संसारस्य सत्यस्याप्युपाधिनिवृत्त्या निवृत्तौ जीवस्य ब्रह्मैक्यसंभवादिति । तन्न । सत्यस्यात्मवदनिवृत्तेः VedāntKa. 15.7 (*on* i. 1.1); अभाववैलक्षण्यादात्मवदज्ञानस्यानिवृत्तिरिति चेन्न NyāySu.(Ja.) 20A.1 (*on* i. 1.1); उपलक्षणे निवृत्तेऽपि मुक्तेरनिवृत्तिः … युक्ता Nyāyāmṛ. 631A.8; **G ii** non-transgression शास्त्राचारनिरूढा व्यवस्था धर्मः, तस्य अव्यभिचारोऽनिवृत्तिरुच्यते ManuBh. ii. 128.21 (*on* 8.122)

अनिवृत्ति (a-nivṛtti) *adj.* **i** not retreating भटानां ह्यनिवृत्तीनां परकीयं न चाग्रतः MahāP. 20.248; **ii** from which there is no return कथयन्ति नाथ … तव सांख्यवृद्धमतभेदवर्तिनः कृतिनोऽनिवृत्ति किल तत्परं पदम् HarVi. 6.20.

अनिवृत्तिकरण (anivṛtti-karaṇa) *adj.* (Jain.) whose mental process causes non-return (of *karmans*) अधःप्रवृत्तकरणमप्रमादेन भावयन् । अपूर्वकरणो भूत्वानिवृत्तिकरणोऽभवत् MahāP. 20.243; *n.* means or process for non-return (of *karmans*), mental process for destroying (*karmans*) अथानिवृत्तिकरणादन्तरकरणे कृते । मिथ्यात्वं विरलीकृत्य चतुर्गतिकजन्तवः ।… सम्यग्दर्शनं प्राप्नुवन्ति TriṣaŚaPuC. i. 3.593; अपूर्वकरणात् तेषां तदा ग्रन्थिं भिनत्त्यसौ । प्राप्यानिवृत्तिकरणं सम्यक्त्वं लभते ततः PārśvC. 3.54.

अनिवृत्तिका (anivṛtti-kā) *adj.* (*f.*) which causes non-return अनिवृत्तिका गतिस्तस्य पवनस्याम्बरे यथा । पतनं कुरुते यस्तु तस्मिंस्तीर्थे SkandP. v(3).21.49.

अनिवृत्तितस् (anivṛtti-tas) *adv.* because of non-cessation नैषा विकल्पना साम्याद्दोषाणामनिवृत्तितः NyāyVi. 2.68; प्राणिधर्माद्यपेक्षं चेदुष्णत्वादि हविर्भुजः । नैवं तत्रापि दोषस्य प्रसक्तेरनिवृत्तितः BṛĀraUBhVā. iv. 3.153; शुद्धं तत्त्वं प्रपञ्चस्य न हेतुरनिवृत्तितः ĀtmaSi. 19.15.

अनिवृत्तिदर्शन (anivṛtti-darśana) *n.* **i** observation of non-operation प्रमाणान्तरसिद्धिप्रसङ्गः … क्वचिन्निवृत्तिदर्शनादनिवृत्तिदर्शनाच्च क्वचिदनैकान्तः NyāySū. ii. 1.20; **ii** observation of non-cessation मायामरीच्युदकगन्धर्वनगरद्विचन्द्रदिङ्मोहादिप्रतिभासानां मिथ्यात्वेऽवगतेऽपि प्राक्सम्यग्बोधादनिवृत्तिदर्शनात् IṣṭaSi. 34.13.

अनिवृत्तिधर्मन् (anivṛtti-dharman) *adj.* having the character of continuity, continuous शोकः … प्रेतनगरनायकोऽयमनिर्वृति(v.l. वृत्ति)धर्मा दहनोऽयम् HarṣaC. 335.12.

अनिवृत्तिप्रसक्ति (anivṛtti-prasakti) *f.* undesired contingency of non-cessation न च मिथ्योपाधिं विनाज्ञानसिद्धिः ।… स्वाभाविकस्य चानिवृत्त्यङ्गीकारादनिवृत्तिप्रसक्तेः ViṣṇuTaNi. 16A.2.

अनिवृत्तिप्रसङ्ग (anivṛtti-prasaṅga) *m.* undesired contingency of non-disappearence or non-cessation अनिवृत्तिप्रसङ्गश्च देहे तिष्ठति चेतसः PramāVār. 2.51; अनादि चाज्ञानम् … तन्निवृत्तेश्चानिर्वचनीयत्वे चैतन्यस्येव अनिवृत्तिप्रसङ्गः IṣṭaSi. 84.3; शुक्तित्वस्य रूप्यविरोधित्वादविरोधित्वेऽनिवृत्तिप्रसङ्गान्न तत्तादात्म्यं रूप्यव्यक्तेः PrakaVi. 11.11; न हि निरुपादानस्याविद्याभ्यासस्य सा(निवृत्तिः) संभवति, इति चेत्, न, स्वाश्रयगतोत्तरावस्थाया निवृत्तित्वात्, अन्यथा परमाणुगतश्यामत्वादेः अनादेरनिवृत्तिप्रसङ्गात् VivaPraSaṁ. 119.4; NyāySu.(Ja.) 20A.1 (*on* i. 1.1); ज्ञानिनाम् … प्रतिबन्धककर्माभावेऽपि संसारानिवृत्तौ सदानिवृत्तिप्रसङ्गः TattvPrakā. 211B.9 (*on* iv. 2.19); न चैवं ब्रह्मावगमोत्पत्तिकालेऽनावारकत्वेन स्थितानामज्ञानानां ततोऽप्यनिवृत्तिप्रसङ्गः SiddhāLeSaṁ. 139.10; अपरोक्षभ्रमानिवृत्तिप्रसङ्गात् — दशमान्यत्वांशे अपरोक्षस्य भ्रमस्यानिवृत्तिप्रसङ्गात् LaCandr. 876.35.

अनिवृत्तिबादर (anivṛttibādara) *m.* (Jain.) the ninth *guṇasthāna* (consisting in the suppression of gross passions with a difference) भगवानजितप्रभुः …। अनिवृत्तिबादराख्यं परिणामानिवृत्तिकृत् । आरुरोह गुणस्थानं ततश्च नवमं विभुः TriṣaŚaPuC. ii. 3.337; परिणामा निवर्तन्ते मिथो यत्र न यत्नतः । अनिवृत्तिबादरः स्यात् क्षपकः शमकश्च सः TriṣaŚaPuC. iv. 4.259; iv. 4.250.

अनिवृत्तिश्रुति (anivṛtti-śruti) *f.* Vedic statement conveying non-destruction अनिवृत्तिश्रुतिरेव निवृत्तिश्रुतितया गृहीतेति शङ्कोदयात् Nyāyāmṛ. 135B.5.

अनिवृत्तिसंभव (anivṛtti-sambhava) *m.* possibility of non-destruction मिथ्याभूतं विरोधिज्ञाननिवर्त्यमिति चेन्न ।… अविरोधादेवात्मनोऽनिवृत्तिसंभवात् NyāySu.(Ja.) 24A.2 (*on* i. 1.1)

अनिवृत्तिहेतु (anivṛtti-hetu) *m.* cause of non-return बलेन वामो यदि नीयते श्वा …। खनन्धरित्रीमसुखावहः स्याद्दैवात्पुनः स्यादनिवृत्तिहेतुः ŚārṅgaPa. 2620.

अनिवृत्त्यङ्गीकार (anivṛtty-aṅgīkāra) *m.* acceptance of non-cessation स्वाभाविकस्य चानिवृत्त्यङ्गीकारादनिवृत्तिप्रसक्तेश्च । सत्यस्य चानिवृत्तिरिति हि तत्पक्षः ViṣṇuTaNi. 16A.2.

अनिवृत्त्यर्थ (anivṛtty-artha) *adj.* **i** meant for the sake of not setting aside, meant for the sake of application असरूपस्य वावचनमुत्सर्गस्य बाधकविषयेऽनिवृत्त्यर्थम् Vār. 1 *on* P. iii. 1.94; 2 *on* P. iii. 2.108; 1 *on* P. iii. 3.12; 1 *on* P. iv. 3.143; (गौतमदर्शनम्) न स्वाध्यायानिवृत्त्यर्थमिति ManuBh. i. 447.26 (*on* 5.59); वावचनं च कर्तव्यं समानार्थस्य वाक्यस्यानिवृत्त्यर्थम् VaiyāBhū. 153.5 (*on* 30); 160.1 (*on* 31); **ii** having the meaning other than disappearance आनन्दशब्दस्यापि दुःखनिवृत्त्यर्थत्वान्न विरोधिता, अनिवृत्त्यर्थास्तु भिन्नार्थाः IṣṭaSi. 26.22; **iii** meant for the sake of non-exclusion अत्र प्रशब्दः सूक्ष्मच्छिन्नाग्रयोरनिवृत्त्यर्थ इति नारायणवृत्तिः VīraMi. (Paribhāṣā.) 96.17.

अनिवृत्त्यादिक (anivṛttyādi-ka) *adj.* non-denial etc. प्रसङ्गस्य च विपर्यये पर्यवसानादनिवृत्त्यादिकमेव वाक्यसामर्थ्याल्लभ्यते NyāySu.(Ja.) 221B.9 (*on* i. 4.6)

अनिवृत्त्यापत्ति (anivṛtty-āpatti) *f.* undesired contigency of non-disappearance चाक्षुषाधिष्ठानधीजन्यभ्रमोपधायकाज्ञानत्वेन चाक्षुषत्वेन निवर्त्यनिवर्तकतोक्तौ तादृशोपधानशून्याज्ञानस्य चाक्षुषेणाप्यनिवृत्त्यापत्तेः GuruCandr. i. 102.7.

अनिवृत्त्युक्ति (anivṛtty-ukti) *f.* statement of non-return न चैव न

भविष्यामः सर्वे वयमतः परमित्यत्रानिवृत्त्युक्तेः Nyāyāmṛ. 385B.9.

अनिवृत्य (a-nivṛtya) *ger.* not having withdrawn इति तस्य वचः श्रुत्वा त्रयीविद्याश्च वाडवाः। स्वे स्वे स्थाने गताः सर्वे संकेतादनिवृत्य च SkandP. iii(2).36.124.

अनिवेदक (a-nivedaka) *adj.* not communicating, not informing ते त्वां हर्षस्मितं दृष्ट्वा गुरोः कर्मानिवेदकम्। स्मारयन्तस्तथा प्राहुस्ते यथा श्रुतवान्भवान् MahāBhā. xiii. 43. 8.

अनिवेदन (a-nivedana) *n.* A non-mention, non-announcement निवेद्यमाने दोषः स्याद्दोषः स्यादनिवेदने Rāmā. v. 11. 18; न वैष्टिकं जाङ्घिकं क्षेत्रद्रव्यापहरणं पुष्पमूलप्रचयनं स्वयमर्जितप्रवेशनं निष्क्रमणप्रवेशनेष्वनिवेदनम् Śaṅkha-LiDS. 255; अत्र न परहस्तादवाप्तिः दण्ड्यत्वे हेतुः न्याय्यत्वात्तस्याः, किंत्वनिवेदनं, तस्य तस्करप्रच्छादनफलकत्वेनान्याय्यत्वात् SmṛtiCan. iv. 499.9; iv. 557.7; ऊचे सबहुमानं च, तव सार्थेशनन्दन। युक्तं मयापि पृष्टस्य, सद्भावस्यानिवेदनम् SamarāSam. 2.219; निध्यधिगन्त्रान्येन वानिवेदने राज्ञो ज्ञानाभावात् 'किं च दाप्यः' इत्यनेनान्वयासंभवात् BālamBha. ii. 52.10 (*on* 2.35); **B** non-cognition आकाशकल्पे स्वे भावे तिष्ठतोऽज्ञानिवेदनम्। भवत्यभ्यासदार्ढ्येन विना स्वप्नविकारवत् YogVā. vi(2).26. 24.

अनिवेदयितृ (a-nivedayitṛ) *adj.* who does not inform इदं मम अनेनापहृतमिति राज्ञेऽनिवेदयितुरयं दण्डः DaṇḍaVi. 329.8.

अनिवेदित (a-nivedita) *adj.* [*f.* -ā] **1** not offered (to god) अनिवेदितं च यद्द्रव्यं तत्प्रयत्नेन वर्जयेत् MahāBhā. xiv. App. I. 4. (1679); कृत्वा निर्व्याकुलं चित्तं यष्टव्यः फलसिद्धये। … उपचारमयैर्भोगैः सर्वैराभरणादिकैः। नैवेद्यैर्मधुपर्काद्यैः … ह्यपरेभ्योऽनिवेदितैः PāraS. 8. 76; अन्नं विष्ठा पयो मूत्रं यद्विष्णोरनिवेदितम् BrahmVaiP. i. 11. 35; PañcaRā.(Nā.) ii. 2.69; हविष्यान्नं ब्राह्मणानां प्रशस्तं गृहिणां सदा। नारायणोच्छिष्टमिष्टमभक्ष्यमनिवेदितम् BrahmVaiP. i. 27.5; दग्धमन्नं तु जम्बीरं यद्विष्णोरनिवेदितम्।…यदि दैवाच्च भुञ्जीत तदा तन्नाम संस्मरेत् PadmP. iv. 79.51; **2** not announced, not declared, not made known अनिवेदिते (धान्ये) तदर्धं स्यात् पातकं कर्षुकस्य च BṛParāSm. 5.164; निह्नुते लिखितं नैकमेकदेशे विभावितः। दाप्यः सर्वं नृपेणार्थं न ग्राह्यस्त्वनिवेदितः Yājña-Sm. 2.20; प्रजापतये न निवेदितम् — इदमावाभ्यां न विदितमिति, अनिवेदिते च अज्ञानहेतौ ह प्रजापतिरुवाच ChāndoUBh. 512. 15 (*on* viii. 8.1); प्रजाभ्य एवोत्पन्नमपि कार्यं कार्यिणा तत्संबन्धिना वा अनिवेदितं कथंचिदवगम्य न ग्राह्यमित्याह मनुः SmṛtiCan. iii. 61. 14; अनिवेदितोऽपि बुबुधे सुमेधसा मुनिवेधसा नृपतिसंपदागमः Surath. 14.38; रिपुसैन्यनिवेशभूः प्रजानां विदिताभूदनिवेदितापि दूतैः KīrtiKau. 4.52; भिक्षां आहृतां स्वं गृहं अभ्युद्यतां प्रयत्नोपहृतां पुरस्तात्पूर्वमप्रचोदितां दास्यामीत्यनिवेदिताम् ManvaVi. 577. 10 (*on* 4.248); अन्येन विवदमानेन तत्संबन्धिना वा अप्रापितमनिवेदितं कथंचिदवगम्य रागादिना न ग्रसेत् Subodhi. 3. 28 (*on* 1.5); BālamBha. ii. 8.15 (*on* 2.5); अस्वामिकं ज्ञातस्वामिकं च यदा अनिवेदितं राज्ञा ज्ञातं तदा तद्धनं दण्डं च निधिहर्ता दाप्यः DīpKa. 42.8 (*on* 2.35); 'योऽर्थः श्रावयितव्यः स्यात्' पूर्वपक्षिणा प्रतिवादिना वा भवेत, असति तस्मिन्नर्थेऽनिवेदित इत्यर्थः VyavaNi. 106. 10; रहस्यार्थनिगूहनमनिवेदितोपपादितहिताहितविधिप्रतिकारमखिलगृहमेधिपरिषदननुकरणीयसांगत्यमनयोरजायतानुकूलदांपत्यम् YātrāPra. 1.17(3); प्रस्थानसंभ्रमवशादनिवेदितं प्राग्वक्तव्यशेषमिव किंचन वक्तुमीशे ŚivLī. 9.54; **3** who has not reported राजन्यनिवेदितस्य पूर्वोक्तम्। आवेदने पुनः … दण्डो विधीयते BālaKrī. i. 260.18 (*on* 2.169); अनिवेदित इति कर्तरि निष्ठा। अनिवेदितश्चासौ विज्ञातश्च राज्ञेऽप्यनिवेदितविज्ञातः Mitā. 159.26 (*on* 2.35); निवेदनमत्र निधिलाभकथनम्। तदेव निवेदितम्। तदस्य न विद्यत इत्यनिवेदितः Aparā. 641. 2 (*on* 2.35); अनिवेदित इति कर्तरि निष्ठा। तथा चायमर्थः— यो निधिं लब्ध्वा राज्ञे न निवेदितवान्, राज्ञा च निध्यधिगन्तृत्वेन विज्ञातः, स तं निधिं दाप्यः शक्त्यपेक्षया दण्डं चेति VīraMi. (Rājanīti.) 268. 23; **4** not conveyed, not denoted अनिवेदितः पूर्वमलेखितः VīraMi. i. 427. 9 (*on* 2.20); विधेयत्वानुवाद्यत्वाभ्यां शब्देनानिवेदिताभ्यां विषयताभ्यां विशिष्टस्य धर्मस्य यदि नास्ति साधारण्यं मास्तु नाम RasGaṅ. 259.6; एतेषां काव्यबन्धेन स्वशब्दैरनिवेदितः। संबन्धः कल्पनीयो हि भाव्यभावकसंश्रितः SāhiSā. 5. 71.

अनिवेदिततत्त्व (anivedita-tattva) *adj.* to whom the truth was not told एवमाकर्णितेन राज्ञा तस्मिन्वृत्तान्ते तत्कर्मणः प्रशंसां विफलीकर्तुं स्वप्रशंसाकारिणः प्रेष्यस्यापरस्मिन्नहन्यनिवेदिततत्त्वस्य प्रसादलेखमार्पयत् PrabaCin. 75.13.

अनिवेदितपौरुष (anivedita-pauruṣa) *adj.* in which manly vigour is not evident धिगस्तु खलु दारिद्र्यमनिर्वेदित(v. l. अनिवेदित)पौरुषम्। यदेतद्गर्हितं कर्म निन्दामि च करोमि च Mṛcch. 3. 20.

अनिवेदितप्रवेश (anivedita-praveśa) *m.* entry without announcement अनिवेदितप्रवेशे तत्रोत्तममुत्तमायां विपर्यये मध्यमसाहसं प्रतिलोमैकान्तरावस्कन्दने सर्वस्वं वधो वा ŚaṅkhaLiDS. 330.

अनिवेदितभक्षण (anivedita-bhakṣaṇa) *n.* eating what is not offered (to god) शक्तौ गौणोपचारश्चाप्यनिवेदितभक्षणम्।…अपराधास्तथा विष्णोर्द्वात्रिंशत्परिकीर्तिताः PadmP. iv. 79. 41; PañcaRā.(Nā.) iv. 11. 15.

अनिवेदितभोजन (anivedita-bhojana) *n.* eating without offering (to god) विवर्जयेत् … कौटिल्यं क्षौरमभ्यङ्गमनिवेदितभोजनम् TantrSā.(K.) 29. 14.

अनिवेदितभोजिन् (aniveditabhoj-in) *adj.* who eats without offering (to god) अश्वत्थघातकश्चैव मद्भक्तानां च निन्दकः। अनिवेदितभोजी च पूतो मद्भक्तदर्शनात् BrahmVaiP. ii. 6.101.

अनिवेदितम् (aniveditam) *adv.* without offering (to god) वर्जयेत् भोजनं द्विजः।…नोच्छिष्टे घृतमादद्यान्न भुञ्जीतानिवेदितम् BṛDharmaP. ii. 5. 56; नानिवेदितमश्नन्ति न वसन्ति मनागपि। मनसा वचसा विष्णोर्नाममन्त्रैकजल्पकाः BṛBrahmaS. iv. 7.85.

अनिवेदितविज्ञात (anivedita-vijñāta) *adj.* who is found (guilty) as he has not informed (about the treasure) अनिवेदितविज्ञातस्य सर्वमपहरेत् ViṣṇuSm. 3.62; इतरेण निधौ लब्धे राजा षष्ठांशमाहरेत्। अनिवेदितविज्ञातो दाप्यस्तं दण्डमेव च YājñaSm. 2. 35; अनिवेदितश्चासौ विज्ञातश्च राज्ञेऽप्यनिवेदितविज्ञातः, यः कश्चिन्निधिं लब्ध्वा राज्ञे न निवेदितवान् विज्ञातश्च राज्ञा स सर्वं निधिं दाप्यो दण्डं च शक्त्यपेक्षया Mitā. 159. 27 (*on* 2.35); निवेदनमत्र निधिलाभकथनम्। तदेव निवेदितम्। तदस्य न विद्यत इत्यनिवेदितः स चासावनिवेदि(सौ विज्ञा)तश्चेत्यनिवेदितविज्ञातः Aparā. 641. 2 (*on* 2. 35)

अनिवेदितसंदेश (anivedita-sandeśa) *adj.* who has not conveyed or reported a message क्रुद्धेनापि त्वया संख्ये प्राप्तोऽभिमुखतामसौ। अनिवेदितसंदेशो न हन्तव्यः प्रियो मम PadmP.(Ra.) 72. 44.

अनिवेद्य (a-nivedya) *ger.* **1** not having informed, not having mentioned, not having proclaimed तेभ्यो ह योऽनिवेद्यः(? द्य) स्वर्गं लोकमेति AitBr. 2. 4(44); अध्वर्यवित्याहोद्गाता मा स्म मेऽनिवेद्य होत्रे प्रातरनुवाकमुपाकरोरिति ṢaḍviBr. i. 4.1; नायकस्यानिवेद्य न कस्मैचिद्दानम् KāmSū. 239.24 (4. 1); न चानिवेद्य भर्तुः किंचिदारम्भं कुर्युः ArthŚā. i. 161. 1 (2.9); NītiVā. 18. 62; YaśasCam. ii. 361. 25; ArthŚā. ii. 87. 6 (3. 14); स्वामिने योऽनिवेद्यैव क्षेत्रे सेतुं प्रवर्तयेत्। उत्पन्ने स्वामिनो भोगस्तदभावे महीपतेः YājñaSm. 2.157; AgniP. 256.8; हृतं प्रनष्टं यो द्रव्यं परहस्तादवाप्नुयात्। अनिवेद्य नृपे दण्ड्यः स तु षण्णवतिं पणान् YājñaSm. 2.172; अनिवेद्य नृपे शुध्येत्सुरापव्रतमाचरन्। आत्मतुल्यं सुवर्णं वा दद्याद्वा विप्रतुष्टिकृत् YājñaSm. 3.258; अनिवेद्य च न युक्तं गन्तुमिति निवेद्य गच्छामि Nāgā. 3.14(1); यौगन्धरायण — … देव, क्षम्यतां यन्मयानिवेद्य कृतम् Ratnā. 4. 19(3); इयं च रत्नभूता चर्मभस्त्रिका देवायानिवेद्य नोपजीव्येत्यानीता DaśKuC. 52.10; (विप्रः) अनिवेद्यैव राज्ञे सुरापव्रतेन शुध्येत् BālaKrī. ii. 121.11 (*on* 3.258); स्वद्रव्यविनियोगं च नानिवेद्य गुरौ चरेत् KulārT. 12. 76; न खल्वनिवेद्य निखिलवर्णिवर्णाश्रमपालाय मध्यमलोकपालाय … दुर्जनविनयनार्थमभिनिविशन्ते यतीशाः YaśasCam. ii. 320.14; उपकोशाप्यथ प्रातश्चेटिकानुगता गता। गुरूणामनिवेद्यैव राज्ञो नन्दस्य मन्दिरम् KathāSaSāg. i. 4. 71; Hitopa. 2. 80; यस्तु जाराद् द्रव्यं गृहीत्वा तं राजन्यनिवेद्य मुञ्चति Aparā. 864. 15 (*on* 2.300); एवमेवानिवेद्य जीर्णोद्धारे कृतेऽपि बोद्धव्यम् SmṛtiCan. iv. 557. 12; DīpKa. 61. 20 (*on* 2.172); क नु गतवती बालाशोक प्रिया मम कथ्यतां न खलु भवतो वात्सल्येन व्रजत्यनिवेद्य सा UnmaRā.(Vi.) 35; नृपे अनिवेद्य स्वकर्माकथयित्वा … सुरापव्रतम् … आचरन् शुध्येत् VīraMi. 967.4 (*on* 3.258); भाषासमयेऽनिवेद्य पश्चादभिधीयमानोऽर्थो नादर्तव्यः BālamBha. ii. 24.11 (*on* 2. 20); **2** not having offered (to god etc.) अनिवेद्य न भुञ्जीत भुक्त्वा चास्य निवेदयेत् ŚivU. 7.24; तमुपाध्यायः प्रत्युवाच। ममानिवेद्य भैक्षं नोपयोक्तव्यमिति MahāBhā. i. 3. 37; i. 3.72; अनिवेद्याग्रमर्हद्भ्यो नालिक्षत्किंचिदप्लुतः Saund. 2. 19; यत्किंचित्पच्यते गेहे भक्ष्यं वा भोज्यमेव वा। अनिवेद्य न भोक्तव्यम् BrahmāṇḍP. ii. 11. 34; ŚaṅkhaSm. 14.14; (शिष्येण) नानिवेद्य हरेः किंचिद्भोक्तव्यं वा गुरोस्तथा JayāS. 16. 310; अनिवेद्य सुरादिभ्यो भुञ्जानो जायते नरः ŚātāSm. 3. 8; अनिवेद्य तु यः शक्त्यै कुलद्रव्यं निषेवते। पूजितं निष्फलं तस्य देवता न प्रसीदति KulārT. 7. 41; 12. 115; संध्यापूतः सदा विप्रः कुरुते मम सेवनम्। नित्यं भुङ्क्ते मत्प्रसादमनिवेद्य कदाचन BrahmVaiP. iv. 83.7; अनिवेद्य सुरादिभ्यो भुञ्जानो जायते नरः। उदरे रोगवान्दुःखी महारोगप्रपीडितः PadmP. iv. 48.42; देवाग्निगुरुविप्रेभ्यश्चानिवेद्य प्रभुञ्जते। लोहकीलशतैस्तप्तैस्तज्जिह्वास्यं च पूर्यते ŚivaP. v. 10. 18 (417A. 16); देवाग्निगुरुदेवीनां पूजां कृत्वा सदा बुधः। एतेषामनिवेद्यैव न किंचिदपि भक्षयेत् MālinīT. 8.132; शिवाग्निगुरुविद्यानां यदिष्टं नवमेव च। अन्नाद्यं कुसुमाद्यं वा नानिवेद्य चरेत् स्वयम् ĪśānŚiPa. ii. 18.126.

अनिवेद्य (a-nivedya) *adj.* which is not fit to be offered (to god) अनिवेद्यं हरेरन्नं भुक्तशेषं च नित्यशः BrahmVaiP. i. 27. 25; iv. 37. 24; iv. 85. 29; जीवन्मृतो हि पापी स चाण्डालादधमोऽशुचिः। भुङ्क्ते नित्यमभक्ष्यं चाप्यनिवेद्यं हरेरहो PañcaRā.(Nā.) ii. 2. 67.

अनिवेद्यभुज् (anivedya-bhuj) *adj.* who eats (food) without offering (to god) हरिसेवाविहीनश्च श्रीहरेरनिवेद्यभुक्। जन्मान्तं सूतकं तस्य न कर्मार्हः स नारद BrahmVaiP. ii. 41. 6.

अनिवेद्यमान (a-nivedyamāna) *adj.* who is not being announced प्रणेमुरन्ये त्वनिवेद्यमानाः क्रव्याशिनः क्रव्यभुजामधीशम् RāmC.(App. 1) 38.83.

अनिवेश (a-niveśa) *m.* **i** non-applicability द्रव्यान्तरेऽनिवेशादुकृथ्यलोपैर्विशिष्टं स्यात् MīmāSū. viii. 3. 20; **ii** non-inclusion मध्यनिधानविशिष्टाभिघारणस्य पञ्चहविष्कैकेष्टिप्रयोगं विनानुपपद्यमानस्य एकैकहविष्केष्टिप्रयोगेष्वनिवेशात् MīmāKau. ii. 19. 4 (*on* ii. 3. 3); ii. 62.8 (*on* ii. 3.20); न चैवमुत्पत्तिविशिष्टद्रव्यावरोधेनानिवेशः शङ्क्यः MīmāKau. iii(2). 257.22 (*on* ii. 2.22); iii(2). 226. 1 (*on* ii. 2.22); तदर्थविशेषितशक्तिविषयतापर्यन्तस्योपस्थितिनिष्ठकारणतावच्छेदकेऽनिवेशात् ŚaktiVā. 35.12; 36.20; कामेश्वरादिसंबन्धस्य तत्रानिवेशादित्यादि न्यायविद्भिरूह्यम् SetuBa. 95. 13; **iii** non-sitting, cf. **अनिवेशाद्या**.

अनिवेशतात्पर्य (aniveśa-tātparya) *n.* purport of non-inclusion प्रकृतौ 'पूर्वाघारे न स्वाहेति करोति मन्त्रं च नाह' इति वचनमेव ··· हिरण्यमन्त्रस्य तत्रानिवेशतात्पर्यग्राहकम् BhāṭṭDī. iii. 247.24 (*on* x. 3. 2)

अनिवेशना (a-niveśanā) *adj.* (*f.*) not taking rest, not resting अतिष्ठन्तीनामनिवेशनानां काष्ठानां मध्ये निहितं शरीरम्। वृत्रस्य निण्यं वि चरन्त्यापो दीर्घं तम आशयदिन्द्रशत्रुः ṚV. i. 32. 10; AV. (P.) xiii. 6. 10; Nir. 2. 16 (52.11)

अनिवेशयत् (a-niveśayat) *adj.* not putting in, not including व्यभिचारिणः ··· तस्मिन् सूत्रे स्वसंस्कारवैचित्र्यमनिवेशयन्तोऽपि ··· प्रतिभासन्ते AbhinBhā. i. 283.13 (*on* 6.31); व्याप्यं व्यापककोटावनिवेशयत एव प्रमाणस्य व्याप्तिग्राहकत्वात् TattvCin. ii(2). 53.11.

अनिवेशाद्या (aniveśādyā) *adj.* (*f.*) non-sitting etc. कृष्णेन संगमो यस्तु स योग इति कीर्त्यते।··· (मुकुन्दस्य) पुरस्तस्यानिवेशाद्या योगेऽमीषां क्रिया मताः BhaktiRaSi. iii. 2.61.

अनिवेशार्ह (a-niveśārha) *adj.* not fit for inclusion मेयस्य वास्तवसत्त्वं प्रमाणकोटावनिवेशार्हमेव KhaṇḍanKhā. 802.25.

अनिवेशित (a-niveśita) *adj.* not included इष्टदेवनमस्कारः ···। मनसा वचसा च कर्मणा कृत एवायमिहानिवेशितः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1. 0; श्रीपराशरभट्टारकैः ··· पूर्वैर्ग्रन्थेष्वनिवेशितं मन्त्रार्थचिन्तनमत्यन्तोपयुक्ततया स्वयमेवाभिधाय ··· समाराधनं च विहितम् PāñcRāRa. 53.21.

अनिवेशितत्व (aniveśita-tva) *n.* **i** the state of not being included अस्य सूत्रस्य आश्मरथ्यौडुलोमिमतोक्तेः पूर्वमनिवेशितत्वात् ŚrutaPra. ii. 150. 28 (*on* i. 4. 22); **ii** the state of not being seated आसुरं तद्भवेच्छ्राद्धं पूर्वं दैवविवर्जितम्।··· असुरनिवारकाणां वैश्वदेवानां पूर्वमनिवेशितत्वात्। अतो वैश्वदेविकानां पूर्वमुपवेशनं पश्चात् पित्र्याणाम् CaturCin. iii(1). 1197.17.

अनिवेशितमनस् (aniveśita-manas) *adj.* who has not fixed his mind मय्यनिवेशितमनसः ··· विषयध्यानमवर्जनीयं स्यात् GītāBh. (Rā.) 146. 12 (*on* 2.62)

अनिवेश्य (a-niveśya) *ger.* **A** not having fixed मय्यनिवेश्य मनः स्वीयगौरवेणेन्द्रियजये प्रवृत्तो विनष्टो भवति GītāBh. (Rā.) 146. 8 (*on* 2.62); **B** not having included उद्देश्यविधेयभावं विशिष्यानिवेश्य सर्वसाधारण्येका व्युत्पत्तिरेव स्वीक्रियते ŚaktiVā. 151.13; धर्मितावच्छेदकतासंबन्धेन शाब्दबुद्धौ तादृशसंबन्धेन धर्मितावच्छेदकमनिवेश्य हेतुताकल्पनस्यैव युक्तत्वात् VyutpaVā. 50.2; 87. 6.

अनिवेष्ट्यमान (a-niveṣṭyamāna) *adj.* not being covered द्विरेवाश्विनायाह्वयते प्रतिपदे चैव परिधानीयायै च तद्यथा प्रतीघातेनानिवेष्ट्यमानो धापयेदेवं तत् KauṣīBr. 18.4 (80. 14)

अनिश् (a-niś) *f.* [P. vi. 1.63, before weak-endings only] other than night (i. e. day) तामन्वेष्टुं वयमनिशं निशि(v. l. अनिशि) निशि च सततमिमामटवीमटामः HarṣaC. 320. 21; निर्ययुस्ततधन्वानः सर्वे च पुरुषा रुषा। कृतं बाणैश्च तिमिरं द्विषामनिशि तैः शितैः KīcaVa. 4.13.

अनिश (a-niśa) *adj.* **i** incessant, continuous सौभाग्याक्षरपङ्क्तिकेव लिखिता पुष्पायुधेन स्वयं मध्यस्था हि करोति तापमधिकं (v. l. अनिशम्) रोमावली केन सा ŚatTrayī. 119; अथ व्यवसितानुज्ञा छेदनं संशयस्य च। अनिशं तस्य च ज्ञानं मन्त्रिणां त्रिविधं फलम् PañcT. 3. 29 (283.12); रतिरनिशनिसर्गोष्णप्रबलतरानन्दपूररूपैव BhaktiRaSi. i. 3. 35; अनिशं वारिपानं कफार्तौ Hāsyārṇa. 1. 29; **ii** nightless, cf. **अनिशचन्द्रिका**; [(nightless), uninterrupted, constant, PW.; 'nightless', sleepless; uninterrupted, incessant (only in cpds.) MW.; 1 nightless i. e. uninterrupted, incessant 2 ever afraid, APTE]; *m.* an epithet of Śiva (*lit.* nightless) काव्यः ··· एवं तुष्टुवे नीललोहितम्।··· अनिशाय च।··· तुभ्यं योगात्मने नमः BrahmāṇḍP. ii. 72. 190.

अनिशकलित (aniśa-kalita) *adj.* continuously thought of अनिशकलितस्फुरदिषुकोदण्डचित्तयोनिशकलितः।··· स्त्रीगणोऽथ रतिशयनमितः YudhiVi. 2.105 (comm. सततम् ··· ध्यातः)

अनिशचन्द्रिका (aniśa-candrikā) *adj.* (*f.*) having nightless moonlight निशाकरकरस्मेरतुषाररुचिरत्विषा। आशा धनपतेर्येन विभात्यनिशचन्द्रिका BṛKathāMañ. i. 1. 7.

अनिशचरणोपान्तस्पर्श (aniśa-caraṇopāntasparśa) *m.* constant touch of the tip of the feet अनिशचरणोपान्तस्पर्शान्निरन्तरचुम्बनैः ··· लेख्यैः स चित्रपटीकृतः SaduktiKa. 130.12.

अनिशचित (aniśa-cita) *adj.* constantly accumulated भेत्तुं भवानिशचितं दुरितम् ··· भवानि KhaṇḍanKhā. 8. 9.

अनिशतापमिष (aniśatāpa-miṣa) *n.* [Abl.] under the guise of constant heat करपदाननलोचननामभिः शतदलैः सुतनोर्विरहज्वरे। रविमहो बहुपीतचरं चिरादनिशतापमिषादुदसृज्यत NaiṣC. 4. 17.

अनिशत्वदीयभजन (aniśa-tvadīyabhajana) *n.* constant worship of yours अनिशत्वदीयभजनानुमोदिनां वसुधातले वसु ददासि Raghunā. 4.23.

अनिशधर्मोपार्जन (aniśa-dharmopārjana) *n.* constant acquisition of merit अथ विजयसहायं पार्थिवं धर्मराजप्रतिममनिशधर्मोपार्जनैर्नि(र्नि)र्जितारिम्।··· पार्थिवां(वा)स्तुष्टुवुस्तम् VīraBhā. 11.1.

अनिशपावन (aniśa-pāvana) *adj.* always pure सर्वक्रियोपशमानिशपावनस्य ··· भगवतः सम्यक्चारित्ररत्नस्याष्टतयीमिष्टिं करोमि YaśasCam. ii. 377. 16.

अनिशभवदत्याग (aniśa-bhavadatyāga) *m.* non-separation from you for ever अनिशभवदत्यागादेनं जनः खलु कामुकीसुभगमभिधास्यति NaiṣC. 19.24.

अनिशम् (aniśam) *adv.* [included in *svarādigaṇa*, GaṇPā. 254. 111; JaineVyā. 17.14 (*on* i. 1. 74); SaraKaṇṭhā. (Gr.) i. 1. 177; GaṇRa. 1. 15 (33); *lit.* 'not during the night', 'during the day', but it always means *aharniśam* — day and night, all the time; many times used along with the words *sadā*, *sarvadā*, *satatam* etc., as a *pādapūraṇa* (filling out the prosodic line) or as an expletive] **1** at all times, on all occasions, invariably, constantly, ceaselessly, uninterruptedly continuously **2** throughout all the times, for ever, perpetually **3** at any time (whenever one wishes), often, repeatedly, frequently **4A** during the day-time **B** daily, on every day **5** used with negative particle in the sense 'never' **1** at all times, on all occasions, invariably, constantly, ceaselessly, uninterruptedly, continuously जातो गरुत्मान् परमेश्वरांशः स नोऽनिशं रक्षतु पक्षिराजः Suparṇādhyāya 1. 3; आत्मा ··· अशुद्धो भाति ···। यथैव द्विविधा रज्जुर्ज्ञानिनोऽज्ञानिनोऽनिशम् YogŚiU. 4.21; AparoAnu. 68; पीडितमत्र भ्रान्तं मामनिशं पालय त्वमनवद्ये VaDuU. 466.9; आरोग्यं शिवं कर्मास्तु इत्यूचुर्ब्राह्मणानिशम् ĀgniveGS. ii. 3. 3 (57. 20); छिन्नानि ··· शिरांसि युधि दारुणे।··· निपेतुरनिशं तदा MahāBhā. i. 17. 13; i. 29. 2; i. 304*(2); शक्रः ···। वालुकामुष्टिमनिशं भागीरथ्यां व्यसर्जयत् MahāBhā. iii. 135.33; iv. 15. 17; तस्यैव च न पश्यामि युधि गाण्डीवधन्वनः। अनिशं चिन्तयानोऽपि यः प्रतीयाद् रथेन तम् MahāBhā. v. 51. 2; अनभ्रे च महाघोरं स्तनितं श्रूयतेऽनिशम् MahāBhā. vi. 2. 33; vi. 46.15; vi. 85. 23; तस्य चिन्तयतो दुःखमनिशं पार्थिवस्य तत्। आजगाम ··· गावल्गणिस्तदा MahāBhā. vii. 1.6; vii. 148. 22; ततस्तयोर्महाराज सृजतोरनिशं शरान् MahāBhā. viii. 508*(4); (कर्णः) दातानिशं ब्राह्मणानां पूजकः MahāBhā. xi. 74*(1); यदर्थं घटसेऽनिशम्। युध्यतस्तेन ते पाप भूमिश्चक्रं ग्रसिष्यति MahāBhā. xii. 2.24; अनिशं मुञ्चतो वीर शरानाशीविषोपमान्। अद्य पश्यन्तु चापस्य विस्फूर्जितम् Rāmā. iv. App. I. 5(3); योधानामनिशं युद्धकाङ्क्षिणाम्। गदाश्चापाश्च ···। युद्धेष्वमर्षमिच्छन्ति Rāmā. vi. App. I. 2(97); vii. 36. 58; अनिशं चाप्यविच्छिन्ना ववुर्वाताः सुदारुणाः HariVaṁ. 106.46; विसर्पत्यनिशं दुःखाद्दहत्यग्निरिवालजी CaraS. i. 17.88; अर्थिभ्यः प्रतिपाद्यमानमनिशं प्राप्नोति वृद्धिं पराम्।··· विद्याख्यमन्तर्धनम् ŚatTrayī. 15; ŚārṅgaPa. 203; Subhāṣi. 3459; ŚatTrayī. 58; 473; 545; जलाशयाः ··· सख्यश्च ताः ··· क्रीडन्त्यास्तव तेषु ताभिरनिशं विस्मृत्य तद्यास्यति BhāvŚ. 21; अनिशमपि मकरकेतुर्मनसो रुजमावहन्नभिमतो मे Śāk. 3.5; 3. 20; तमग्निं गोत्रजोपेतम् ···। अनिशं ज्वलमानं च PauṣkS. 41.159; जलंधर इति ख्यातो दानवो दुष्टचेष्टितः। अनिशं बाधते देवान् AhirbuS. 44.4; एवं वृत्तिसंस्कारचक्रमनिशमावर्तते YogBh. 11.3 (*on* 1. 5); अन्धकारीकृते लोके वर्षद्भिरनिशं घनैः ViṣṇuP. v. 11.9; v. 33. 33; अन्नेन जीवन्त्यनिशं मनुष्याः MatsyaP. 126. 39; यस्येज्यास्वनिशं यथाविधि हुतज्योतिर्ज्वलज्जन्मना ··· दिकू-

चक्रवाले तते। आयाताः ··· शिखिगणा वाचालतामाययुः EI. xiv. 116. 9; कथ-
भिदमिहेत्युन्निद्रस्य प्रयात्यनिशं निशा MudrāRā. 4. 2; नन्तुं नाकालयानामनिश-
मनुयतां पद्धतिः पङ्क्तिरेव SūryaŚ. 69; अयोगादतस्तामन्वेष्टुं वयमनिशं निशि निशि
च सततमिमामटवीमटामः HarṣaC. 320. 21; देवाः कथयिष्यन्ति चानिशम्।··· विनष्टं
रक्षसां कुलम् Bhaṭṭi. 16. 14; शत्रूणामनिशं विनाशपिशुनः ··· केतुः ŚiśuVa. 1. 75;
निजमैक्षि मन्दमनिशं निशितैः कृशितं शरीरमशरीरशरैः ŚiśuVa. 9. 61; ŚārṅgaPa.
3440; उपकारपरः ··· सज्जनः। असतामनिशम् ŚiśuVa. 16. 22; रेमिरे तत्र युग्मानि
सुरलोक इवानिशम् PadmP.(Ra.) 3. 63; महागृहाणि।— अतुल्यकान्तीन्यनिशं
विभान्ति VarāṅgaC. 9. 23; नयेन जाग्रत्यनिशं नरेश्वरे सुखं स्वपन्तीह निराधयः प्रजाः
NītiSā. 7. 58; त्रिकालं यत्र विधिवत् क्रियते नियतोत्सवः। तत्र सर्वसमृद्धिः स्याद्राज्ञो
राष्ट्रस्य चानिशम् PāraS. 7. 403; प्रौढानामनिशं दुनोति च मनो वैधव्यलाभाद् वधूः
ŚṛṅgāTi.(Ru.) 3. 9; अभ्यासादनिशं तस्माद्देहकान्तिश्शुभाकृतिः SarvaSiSam.
10. 65; कामक्रोधमदादिभिः प्रतिभटैः संरक्ष्यमाणोऽनिशम्।··· संसारकारागृहान्निर्गन्तुम्
— कः शक्नुयात् SarvaVeSāSam. 48; कुसुमलतां त्वं तु वर्णयस्यनिशम् Kuṭṭa-
Ma. 525; मिथ्यात्वसिद्धावनिशमुभयथा सज्जते तत्र मूढः ŚatŚlo. 34; 53; त्वद्वन्द-
नानि ··· मामेव मातरमनिशं कलयन्तु KanDhāSt. 13; KalyāVṛSta. 12; अहो
दीनानाथं निहितमचलं पातुमनिशं जगन्नाथः स्वामी नयनपथगामी भवतु मे JagannāA.
8; काञ्ची ··· कल्याणदात्री मम मतिमनिशं कम्ररूपा करोतु ViṣṇuPādāSt. 22;
हृदि सरसीवानिशं युष्मदीये शर्वस्य क्रीडतां तौ प्रपदवरबृहत्कच्छपौ ŚivaKePāSt.
24; सोऽव्यात् ··· अस्मान् ··· अनिशम् ··· श्रीपिनाकः ŚivPāKeSt. 2; 5; घटय
सतामेव सङ्गमनिशं भो। साम्ब सदाशिव SuvarṇaMā. 17; हसत इव ते चण्डि
चरणौ।··· दरिद्रेभ्यो भद्रां श्रियमनिशमह्नाय ददतौ SaundL. 89; उग्रा पातु हृत्पद्मं
अनिशं मे KālīViT. 5. 32; हारीकृत्य यशो यदीयमनिशं दिग्नायिकाभिर्धृतम्
EI. vi. 243. 6; xxiii. 218. 7; बिम्बमप्यैन्दवं साम्यात् संकोचं यात्यदोऽनिशम्
MahāP. 12. 215; सुरभिपरिमलामनिशम्। निदधाति नाल्पपुण्यः कण्ठे नवमालिकां
कान्ताम् Kāvyālaṅ.(Ru.) 10. 4; ज्योतिरसाश्मभवनाजिरदुग्धसिन्धुः ··· अनिश-
मुल्लसतीव यस्याम् (नगर्याम्) HarVi. 1. 6; 5. 40; 6. 181; खिद्यसे किमनिशं
प्रयोजनादेकवानरवधः कुतः कृतः RāmC. 2. 6; 5. 90; शासनादनिशं देवि वर्णाश्रम-
निवासिनाम्। तारणात् सर्वपापेभ्यः शास्त्रमित्यभिधीयते KulārT. 17. 40; मा
भूद्दुःखं ममेत्येवं जाड्यात् कामयतेऽनिशम् BṛĀraUBhVā. iv. 4. 259; इतरेतराध्य-
सनमस्त्वनयोरुभयोरतो दृग्दृशोरनिशम् SaṁkṣeŚā. 3. 238 (ii. 288. 22); निग्र-
हानुग्रहौ चास्य जाय(? ये)ते स्वेच्छयानिशम् TantrRā. 3. 55; 5. 86; वह्निना।
ज्वलितेनानिशं मासादग्निनाग्नौ पतेद्रिपुः TantrRā. 10. 39; 17. 35; क्रोधं मानं मदं
मायां लोभं कामं च येऽनिशम् ··· निराकुर्वन्ति ते शूराः BṛKathāK. 1. 19; स ब्रह्म-
शान्तिः क्रियात् क्षणेन शम् ··· योऽधारयत् ··· अनिशमीक्षणेन शमिनः CaturJīStu.
64; अस्ति ··· अनिशमुपयुज्यमानवदननिःश्वासपरिमलाभिः ··· विलासिनीभिर्वितीर्ण-
त्रिभुवनजिगीषुकुसुमसायकसाहायका — अयोध्येति — नगरी TilaMañ. 10. 5; 80. 5;
इमा ह्यनिशमनुनीयमाना गृहमर्कटमिव विडम्बयन्ति पुरुषम् YaśasCam. ii. 61. 5;
परस्परमेवमस्त्रमस्त्रेण भिन्दानयोरनयोरनिशमाहवाग्रहादविदितान्यहानि सप्त व्यतीयुः
RāmāCam. 6. 86(3); तस्मै स्वस्ति गदाधरा[य] [व]सुधादेवप्(प्रि)याया[नि]
शम् EI. xxi. 265. 52; सदानन्दचिदात्मिकाम्। भावयन्ननिशम् ··· मद्भावं प्रतिपद्यते
LakṣmīT. 43. 36; श्रूयन्ते त्वनिशं शब्दाश्छिन्धि भिन्धीति वादिनाम् VāmaP.
73. 31; अथ तस्यैवमनिशं तत्परस्य द्विजस्य तु। दिव्यं वर्षसहस्रं तु गतं क्षणमिवाद्भुतम्
LiṅgaP. i. 42. 2; सापि चन्द्रकला ···। नानोपचारैरनिशं दधार दुःखितं वपुः Devī-
BhāP. iii. 18. 39; तृष्णया — इतस्ततः। प्रधावन्तिमूढधियो ह्यनिशं धनकाङ्क्षया ĀdiP.
7. 6; 25. 41; अनिशम् —°चरणाम्बुजम्। निरीक्ष्य कल्किनं ते ··· जहृषुः सुरसंघाः
KalkiP. ii. 7. 47; ध्यात्वा मद्रूपमनिशमालोच्य मयोदितम् AdhyāRā. iv. 3. 35;
इहाभूवमहम् ···। मर्यादानियमादब्धेर्वेलेवानिशमच्युता YogVā. iii. 29. 14; यामि ···
श्रियमनिशमवन्तं पर्वतं माल्यवन्तम् SaraKaṇṭhā. 205. 7; अनिष्टं यत्रानिशं मुक्तत्वे-
नेच्छा निवृत्ता AbhinBhā. i. 328. 21 (*on* 6. 73); तन्वन्तु वः स्मराराते: कल्याण-
मनिशं जटाः EI. xi. 182. 2; iii. 48. 2; xviii. 322. 2; xx. 106. 2; xxiii.
135. 2; अस्य नूनमनिशं सकलोऽपि कालस्तेषां हितानि परिचिन्तयतः प्रयाति
UdaySuKa. 2. 5; 4. 12; युधि पीतमरातीनां यत्खड्गेनानिशं यशः RāmāMañ.
4. 13; DarpDa. 4. 67; NarmaMā. 1. 141; निगृहीतं तु मां राज्ञा ज्ञात्वा पुरनि-
वासिनः। शुश्रुवुर्दुःखसंतप्ता बन्धुहीना इवानिशम् BṛKathāMañ. i. 2. 169;
v. 1. 50; ix. 1. 614; अनिशं वेश्यावेशस्तुतिमुखरमुखा विटाश्चिन्त्याः KalāVi.
9. 39; तद्दानं नवचन्द्रवद् यदनिशं मानेन संपूर्यते CaturSaṁ. 1. 18; हेमात्मतुल्य-
मनिसं(शं) ददता द्विजेभ्यो येनाङ्किता वसुमती शतस(श)स्तुलाभिः EI. ix. 304. 5;
xviii. 220. 5; iv. 100. 5; xi. 23. 4; ii. 362. 5; iv. 118. 4; x. 96. 4; दुर्व-
चांसि सविधे धरापतेः स व्यसर्जयदनङ्कुशोऽनिशम् VikraDeC. 14. 56; शिरा धमन्यो
नाभिस्थाः सर्वा व्याप्य स्थितास्तनुम्। पुष्णन्ति चानिशं वायोः संयोगात्सर्वधातुभिः
ŚārṅgaS. i. 5. 47; यैः सुकृतं कृतमनिशं तेषामेव प्रसादयति VidaMuMa. 4. 37;
संकल्पकल्पितां कान्तां सर्वत्रोत्पश्यतोऽनिशम्। वियोगदुःखानुभवक्लेशो बत तथापि मे
VyaktiVi. 80. 19; 101. 7; किं मामनिशं सखे जलधर त्वं दग्धुमेवोद्यतः Subhā-
RaK. 10. 26; Subhāṣi. 1776; आशाः सन्तु भवद्यशोभिरनिशं व्याकोशकुन्दत्विषः
KaumuMi. 2. 11; जिह्वाग्रे ··· अनिशं तत्कर्कशं दुर्वचः Mugdhopa. 59; अनिशं
स मोहयति माम् ĀryāSaŚa. 127; अत्युग्रभ्रममुद्गराहतिवशात्संमूर्च्छितस्यानिशम् ···
मुक्तिः स्यान्मम सत्वरं कथम् VairāŚ.(Pa.) 39; भवानि शं विधेहि मे भवानिशं
कृपापरा Kāvyānu.(He.) 254. 7 (comm. अनिशमनवरतम्); पार्वत्याः — वन्दा-
महे तन्मुखम्। यल्लावण्यकणानवाप्तुमनिशं सेवां विदध्यात् ŚrīKaC. 1. 47; युगपद्
बुभुजाते तौ ··· युगपच्चक्रतुः सर्वमेकचिन्ताविवानिशम् PariPar. 2. 409; 12. 348;
भोगेषु जागरूकोऽहं धर्मे सुप्त इवानिशम् TriṣaŚaPuC. i. 1. 616; i. 4. 716;
ii. 2. 9; इष्टा यदि लक्ष्मीस्तव शिष्टाननिशं संश्रय ChandaśCū. 2. 87(13);
ऊष्मायमाणो विद्वेषवह्निना ज्वलतानिशम्। न विना तद्वधं मेने भवितव्यप्रतिक्रियाम्
RājTa.(Ka.) 2. 76; 3. 286; तामहं हृदि संगतामनिशं भृशं रमयामि GītGo.
iii. 7. 6; निरुन्धते गीतगुणेन गोप्यः क्षेत्रेषु यत्रानिशमेणयूथम् NemiNir. 1. 31;
अर्णोराजोऽथ सादाशिवमनिशमनुध्याय रूपम् — अकरोत् पुष्करक्षेत्रम् PṛthvīVi.
5. 193; प्रतीचि परमात्मनि चित्तवृत्तिर्ब्रह्माहमस्मि परमित्यनिशं ममास्तु DaivaVyā.
1; असौ प्रत्युत मे शत्रुः पालितेभ्यो मयानिशम्। बाल्यात् कान्तारजन्तुभ्यः ··· द्रुह्यति
PāṇḍaC. 1. 115; 1. 346; 6. 558; यद्दृष्टमनिशमन्तः सशल्यमिव तप्यते हृदयम्
TripuDi. 2. 8; 3. 20; शारद इवैष दिवसः सुखयति शोषयति रुक्मिणीमनिशम्
RukmiHa. 3. 2; वाक्पीयूषप्रपाभिस्त्रिभुवनमनिशं मोदयन्तां कवीन्द्राः KirātāVyā.
61; ईश्वरवर्षे — धात्रीपतयः सर्वे क्षुभ्यन्त्यनिशं परस्परं क्षोभात् VasiS. 6. 39;
37. 73; अधिगुणाधारः स तस्मादभूत् ··· यस्यानिशम् SaduktiKa. 1. 15; 70. 8;
168. 9; तव चरितामृतरसमनिशं रसयता न तृप्यतेऽस्मन्मनसा HammīMaMa.
1. 14(3); आश्लिष्यन्त्यनिशं दिशास्वपि वियद्गङ्गारथाङ्ग्यो मिलद्भर्तृभ्रान्तिभृतः
KāvyKaVṛ. 136. 7 (4. 5); विद्वेषात् परमे तत्त्वे तत्त्ववेदिषु चानिशम्।··· वर्तन्ते
समयाः सदा AnuVyā. 22B. 3 (*on* 2. 2); येनात्यर्थं बलिभिरनिशं तर्पितो नाग-
लोकः।— सोऽयम् ··· शूरिहेमाद्रिः CaturCin. ii(2). 246. 3; ii(2). 26. 5; कर्मेन्धनं
तपोज्वालामालाभिरनिशं दहन्। शमप्राज्यः शिखी SamarāSaṁ. 3. 285; स तपस्त-
प्यमानोऽप्रीयत चानिशम् PrabhāC. 3. 22; काञ्चनाम्भोजयोस्तस्य पदोः कनकघुर्घुराः।
तदीयरेणुपिङ्गाङ्गा रेणुभृङ्गा इवानिशम् ŚāliC. 2. 77; 7. 152; निर्वापय वपुरिदं
स्वाङ्गसङ्गामृतेन। यत्संताप्यानिशमतितरां प्राणलावण्यशेषं गाढोष्माभिः कृतमशरणं
त्वद्वियोगव्यथाभिः NemiDū. 116; ध्यानयोगनिरताश्च यदाप्नुवन्ति केशेन्द्रवन्द्यम-
निशं मनसा VedāntKau. 1. 22 (*on* i. 1. 1); अस्योत्तुंगभुजाद्रिभासुरयशश्चन्द्रोदय-
व्यञ्जिका सन्ध्येवानिशमीक्ष्यते नवजपारक्ता यदंशुच्छटा EI. iii. 11. 2; चुम्बन्ती यदि
लम्बिकाग्रमनिशं जिह्वा रसस्यन्दिनी —। व्याधीनां हरणम् ··· तस्य स्यात् HaṭPra.
3. 50; कीर्तिरनिशं भुजंगानां लोके चरति नरसिंह नरपते Ekāva. 8. 19(6)
(246. 10); 3. 1 (457) (124. 2); शारस्निग्धैरिव शबलितम् ··· अनिशमटवी-
देवतानां कटाक्षैः HaṁsSaṁ. 58; गायन्ति ··· गोपाङ्गना गोकुले।··· यमनिशं
पीताम्बरोऽव्यात्स नः KṛṣṇaKa. 2. 101; अयमवसरः सरस्ते सलिलैरुपकर्तुमर्थि-
नामनिशम् PrabaCin. 26. 3; PurāPraSaṁ. 117. 17; PrabaCin. 115. 31;
तदग्रे नाट्यगीतादिभावना भाविताऽनिशम् UttaKuC. 268; मुनिस्ते ··· शूलपाणि-
रुमासखः। करोतु रक्षामनिशम् HariC.(Pa.) 64; 158; अनिशं देवी प्रिया
रुक्मिणी।··· सोऽयं श्रीपतिरन्नपोतनृपतिः RasāSu. 3. 15 (1. 18); विमृशन्ननिशं
तानि कथं दुःखेषु मज्जति PañcDa. 7. 141; अस्याभ्युपायमनिशं भुवि वीक्षमाणो
नेक्षे। ततः पितृजनिर्विफला ममाभूत् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 2. 44; 3. 38; 5. 78;
14. 175; सुतनवः ··· रतिपतिं परिलेखितुमुद्यताः। हृदयगोचरतामनिशं गतं हरिहरा-
त्मजमेव समालिखन् MadhuVi. 5. 71; चेतः सत्पुरुषाभिमानमनिशं मिथ्या वहन्
खिद्यसे ŚārṅgaPa. 257; अहं ब्रुडितः ···। पिबामि तैलकुम्भानां दशकं तृषितोऽ-
निशम् Dhūrtā. 249; सू(? सु)त्रामान्धकयोर्विवादमनिशं दृष्ट्वा जिगीष्वोरहं राजेति
··· निगदतोः RājNīRa. 1. 4; तस्य भक्ता वयमनिशमावसामः ŚaṅkaVi.(A.)
165. 1; निश्चिन्तो मृदुरनिशं कलापरो धीरललितः स्यात् SāhiDa. 98. 6; 619. 7;
(व्रजमृगदृशां संदोहः) अयमनिशम् ··· मुरारिकलेवरे व्यकिरदधिकम् ··· त्रिलोल-
विलोचनम् ChandoMa. 2. 273; यस्यानिशं प्रज्वलतः ··· प्रतापवह्नेः शिखयावलीढः।
द्विषां यशश्शाल्मलीतूलराशिर्मलीमसां प्राप्य दशां व्यरंसीत् Nalābhyu. 1. 8; पश्य
कैलासमग्रे ··· गीर्वाणानां विदधदनिशं गण्डपाषाणशङ्काम् HaṁsDū.(Vā.) 60;
सोऽयं रक्षतु चोडभूपमनिशं श्रीराजराजेश्वरः EI. xix. 161. 86; हिन्दूरायसुरत्राणं
यमाहुरनिशं बुधाः EI. xiii. 5. 30; बलिना कलिराहुणा नृचन्द्रे ग्लपिते ···। जनताप्य-
निशं भृशं रुरोद RājTa.(Prā.) 98; 346; ततोऽभजद् राज्यरमामनन्तानन्तापति-
गूंयकनामधेयः। येनानिशं धर्मतरुर्धरित्र्यामुत्सर्गनीरैरभिषिच्यते स्म HammīMaKā.
1. 63; अविकारिणमपि सज्जनमनिशमनार्यः प्रबाधतेऽत्यर्थम् Subhāṣi. 409; 756;
876; 3202; भूपवद् यदि संधत्ते श्यामाख्ये नगरे सुखम्। तदानिशं प्रकुर्वन्ति तत्रत्यास्तु
सदाशिषम् KathāKau. 5. 38; अस्मासु शर्माण्यनिशं तनोतु कौबेरदेवः VīraBhā.
5. 31; स्नेहस्यैव विकारः प्रिययोरत्यन्तभावनादनिशम्।··· प्रीतिविशेषो रतिर्नाम
BhaktiRa. 2. 59; ध्यायेद् यो हृदि पङ्कजम् ···। योगीशो भवति प्रियात् प्रियतमः
कान्ताकुलस्यानिशम् ṢaṭcakraNi. 27; न के के लोकेऽस्मिन्ननिशमयि। शोकाभिर-
हिता भवद्भक्ता मुक्ताः सुखगतिमसक्ता विदधते Nārāy. i. 3. 3; हयवक्त्रम् ··· शिष्येभ्यः

प्रतिपादयन्तमनिशं शास्त्राणि विद्यामहम् SilpaRa. ii. 23.15; तत्किं त्वं न तदीशयद्यदनिशं स्नेहादितस्स्मर्यते GuruCandr. i. 2.14; ममामीषामज्ञन्मतिमुकुरबिम्बेषु महतां निबन्धः संधत्तामनिशमनुबिम्बव्यतिकरम् SiddhāSi. i. 3.12; मधुपानुबन्धमनिशम् ⋯ अचिन्तयन् । अतिभक्तिमेव करिणस्त्वमग्रहीः YātrāPra. 3.231; 6.147; अनिशं नयनाभिरामया रमया संमदिनो मुखस्य ते ।⋯ कथं तुलयामः कलयापि पङ्कजम् RasGaṅ. 468.4; 144.9; लास्ययोग्यबहुताललक्षणान्यत्यपूर्वमनिशं वधूततेः। कल्पयन्तमधिपं सकौतुकं प्रास्तुवन् सकलशास्त्रकोविदाः Raghunā. 5.57; अनिशं त्वमित्थमुपकारसादरः SūktiSu. 11; 161; मित्रकलत्रसुतादीन् ध्यायस्यनिशं न मां क्षणं जातु ĀryāŚ. 6; तव ⋯ स्तौति मृगेक्षणेऽधरसुधास्वादं रसज्ञोऽनिशम् ⋯ सः ŚṛṅgāMañ.(A.) 16.9; 49.29; श्रीमान् ⋯ भावसिंहः ⋯ कीर्तिज्योत्स्नाः पिबन्ति प्रतिदिशमनिशं यस्य विद्वच्चकोराः PadyāTa. 52; 67; सूर्यं श्यामलकान्तिसंहतिसरन्नभ्रंलिहाभ्रं यथा जन्तूनामशनिस्तु तावदनिशं छत्रं समागाच्छनिः ParamāKā. 10.73; अवतान्मामनिशं प्रथमर्तुरात्तपुष्पास्त्रः LalitāStaRa. 12; 112; रक्षोपकारमनिशं जनयञ्जगत्यां कामाक्षि राम इव ते करुणाकटाक्षः MūkaPañ. 1.18; 3.30; मृणाली व्यालीव व्यथयतुतरामङ्गमनिशम् PadyaVe. 611; पदाम्बुजे यस्य मसारपीठिकासरस्यभूतामनिशं विकस्वरे Rāgh. 1.4; 12.49; अनिशं सतां सङ्गो नु त्वां कथयति पुराराधितशिवम् AlaṅkāMañ. 158.10; सा ⋯ वियोगाकुला ।⋯ ध्यायन्ती हृदये भवन्तमनिशं कान्ता परं ताम्यति ŚṛṅgāSar. 118; 161; केशिप्रलम्बादयः। बाधन्तेऽनिशमुद्धताः ĀnandRa. 1.21; 4.24; विदध्यान्मम शुभमनिशं रामतूणीरधामा JānaPa. 6.68; 7.4; ईषत्स्थितासुरपतद्भुवि राम राम रामेति मन्त्रमनिशं निगदन् जटायुः MahāN. 3.88; क्रोधः केवलमाधिहेतुरनिशं स्थायित्वमालम्बते RasSa. 84; कार्यस्थानानि सर्वाणि यामिकैरभितोऽनिशम्। ⋯ गोपयेत् सदा ŚukraNī. 1.288; **2** throughout all the times, for ever, perpetually स्वात्मन्येवावतिष्ठेऽहं तुर्यरूपपदेऽनिशम् AnnaU. 3.10; शाश्वतं परमं पदम् ⋯ स्वयंप्रकाशमनिशं ज्वलति TripāMaNāU. 374.19(7); 380.27(7); अनन्तदिव्यतेजोज्वालाजालैरभितोऽनिशं प्रज्वलन्तम् ⋯ अनन्तदिव्यमङ्गलासनं विराजते SiddhāSāU. 385.5(2); 386.8(4); 387.6(5); नित्यमङ्गलमन्दिरमनन्तानन्दबोधसौधविशेषैरभितोऽनिशं प्रज्वलितम् ⋯ शिवालयम् ⋯ शिवाद्वैतोपासका भजन्ते SiddhāSāU. 388.4(6); अयमेव महावेधः सिद्धैरभ्यस्यतेऽनिशम् YogaU[1]. 117; (वासुदेवः) कापिलं रूपमास्थाय धारयत्यनिशं धराम् Rāmā. i. 39.2; वसुधा ततः। प्रययौ केशवं द्रष्टुं क्षीरोदमथ सागरम्।⋯ वीचीहस्तैः ⋯। तैरेव शुभ्रतां चन्द्रे विदधानमिवानिशम् ViṣṇuSm. 1.36; रुद्रो येन कपालपाणिपुटके (v. l. °पाणिरनिशम्) भिक्षाटनं कारितः ⋯ तस्मै नमः कर्मणे ŚatTrayī. 285; वत्स कस्मात्त्वया पुण्यो न कृतो दारसंग्रहः। स्वर्गापवर्गहेतुत्वाद्बन्धस्तेनानिशं विना MārkP. 95.3; अनुगमिष्यामि भर्तारम् ⋯। यथा तेन प्रवर्तिष्ये परत्रापि सहानिशम् BrahmāṇḍP. ii. 30.38; यत्रानिशं मधुकरीव मही निषणा(? ण्णा)⋯। तद्ब्रह्मणः सकलमण्डलपुण्डरीकं पायादनन्तवपुषः फणमण्डलं वः Tantrākhyā. 1.2; पतिं पशूनामनिशं भवपाशविभेदिनम्।⋯ तं दृष्ट्वा देवमीशानं नारदः ⋯ तुष्टाव AhirbuS. 1.28; एकधारं महच्चक्रम् ⋯ अनिशं पावमानेन पवमानेन ⋯ संकल्पेनैव धार्यते AhirbuS. 9.11; मुञ्चन्तमनिशं तेजो देहात् ⋯ धातारम् ⋯ संस्मरेत् PāraS. 5.56; 6.198; अविद्यादिकलापे परस्परनिमित्तनैमित्तिकभावेन घटीयन्त्रवदनिशमावर्तमानेऽर्थाक्षिप्त उपपन्नः संघात इति चेत्, तन्न BrahmSūBh.(Śaṅ.) 383.8 (*on* ii. 2.19); ChāndoUBh. 538.1 (*on* viii. 12.1); BṛĀraUBhVā. iv. 4.248; TaiUBhāVā. 86.7(2); Bhām. 420.20 (*on* ii. 2.19); देहो नाहमचेतनोऽयमनिशं कुड्यादिवन्निश्चितः Prauḍhā. 3; व्यापारं देहसंस्थः ⋯ प्राणः सर्वेन्द्रियाणामधिपतिरनिशं सत्तया निर्विवादम्। यस्येत्थम् ⋯ कुरुते सोऽस्मि सर्वस्य साक्षी ŚatŚlo. 89; सेवायातसमस्तदैवतगणैरासेव्यमानोऽनिशं सोऽयं श्रीमणिमण्डपोऽनवरतं मच्चेतसि द्योतताम् TripuMāPūSt. (Śaṅ.) 7; प्रत्यगज्ञानमूढधीः। बंभ्रमीत्यनिशं दुःखी BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 1110; अविद्या प्रथते मौली व्यक्ताव्यक्तात्मनानिशम् BṛĀraUBhVā. i. 2.136; पक्षमासर्तुवर्षादेः स कर्ता कर्मणोऽनिशम् BṛĀraUBhVā. i. 5.208; पाप्मादिप्रकृतादानत्यागाभ्यामनिशम् ⋯ आत्मा संसरत्याविमोक्षतः BṛĀraUBhVā. iv. 3.821; नित्योऽक्रमदृगात्मैको व्याप्नोतीव धियोऽनिशम् NaiṣkaSi. 84.2; श्रीनीलकण्ठस्तथा । ईशान ⁊ पृथिवीभुजां समभवद्वागीश्वरोवादिनामित्येकोऽपि चकार रूपमनिशं शंभोरनेकं नि[जं] EI. xxi. 296.11; द्वैरूप्ये सति रूपमेकमनिशं भात्येवमन्यन्न हि SaṁkṣeŚā. 2.165 (ii. 101.11); भुवनकर्तृतामात्मनो विभाव्य शिवतामयीमनिशमाविशन् सिध्यति ĪśvaPraSū. iv. 1.16; PratyabhiVi. ii. 311.8 (*on* iv. 1.16); क्षणमुहूर्त° ⋯ °सर्गसंसारसागरोर्मिभिरनिशमुह्यमानं तापत्रयपरीतमात्मानं च जीवलोकं चावलोक्य अस्मिन् संसारमण्डलेऽनित्याशुचिदुःखात्मकं प्रसंख्यानमुपावर्तते Bhām. 52.14 (*on* i. 1.1); सृष्टिशक्तिर्द्विधा सा ⋯। अनिशं क्रियते त्वेका प्राजापत्येन कर्मणा LakṣmīT. 12.37; सूर्यसोमाग्निशक्तयः । तासामाद्या परा दिव्या सूर्याख्या शक्तिरुज्ज्वला । निर्वहन्ती जगत्कृत्यमनिशं परिवर्तते LakṣmīT. 29.13; ध्यायन्ननिशमेवं हि योगी ध्यानपरायणः ⋯ मामेवान्ते समश्नुते LakṣmīT. 31.70; वसामि काश्यामनिशम् AdhyāRā. vi. 15.62; कोऽणुरत्यन्तनिःस्वादुरपि संस्वदतेऽनिशम् YogVā. iii. 79.18; अविवेश वशी स्वर्गमनिशं च सतां मनः RājTa.(Ka.) 4.118; विभाधीशविभावरीशौ। विश्वप्रकाश्यं कुरुतोऽनिशम् VasaViKā. 9.10; यस्यानिशं दिविषदश्चरणारविन्दमुत्तंसयन्त्यमितभक्तिभरावनम्राः। ⋯ स श्रेयसेऽस्तु भवतः Ekāva. viii. 6.82 (218.11); कर्णौ पूर्णौ तव गुणगणैः ⋯ मूर्त्या तान्तं हृदयमनिशं मुद्रितं नामभिर्वा HaṁsSaṁ. 83; मूर्ध्ना बिभर्ति कृशमप्यनिशं सुधांशुं शंभुः कलङ्करहितं न तु पूर्णबिम्बम् BhikṣāKā. 1.10; नित्यं षोडशशोणपद्मरुचिरं धात्रानिशं सेवितम्। ⋯ पायाद्वः कमलाङ्कसङ्गिशयनं तन्नीलरोचिर्महः ŚārṅgaPa. 532; इन्द्रः ⋯ सेव्यः स्वर्गविलासिनीभिरनिशं तस्मात्कुतः पावनः MohaRāPa. 5.17; सकलव्यवहारगोचरे स्फुटमन्तः स्फुरति त्वयि प्रभो । उपयान्त्यपयान्ति चानिशं मम वस्तूनि विभान्तु सर्वदा Stotrā. 18.7; प्राणेन्द्रियमनोदेहानात्मानपि योऽनिशम्। संजीवयति तं हित्वा वद किं जीवितेन मे BṛBrahmaS. i. 3.26; धम्मिल्लालिमिवालिवृन्दमनिशं मूर्ध्ना दधानम् ⋯ गजमुखं वन्दे VīraMi.(Paribhāṣā.) 1.6; अनिशं प्रबोधमपि वार्त्तमप्यदोजगतो यतो जनयसि त्विषां पते। तत एव देवनिकरे महत्तरे प्रथिता तवैव ननु लोकबन्धुता Raghunā. 4.28; भवज्वलनभर्जिताननिशमूर्जयन्ती नरान्।⋯ तनोतु मम शं तनोः सपदि शंतनोरङ्गना GaṅgāL. 49; तेन ⋯ विधृतश्चन्द्रोऽनिशं मस्तके SūktiSu. 14; श्वःश्रेयसार्थं यततेऽनिशम् (जीवराजः) Jīvān. 138.2; लोकं हासयितुं किमर्थमनिशं प्राकाश्यमातन्वते ⋯ मन्दारचन्द्रादयः MūkaPañ. 2.66; **3** at any time (whenever one wishes), often, repeatedly, frequently अनिशं वीरासनाध्यासितम् ⋯ राघवम् ⋯ भजे RāmRaU. 2.24; साहं प्रत्युपकारार्थं चिन्तयन्त्यनिशं नृप। तवेमे पुत्रशकले दृष्टवत्यस्मि MahāBhā. ii. 17.2; एवंविधं दुर्निमित्तं क्षयाय पृथिवीक्षिताम्।⋯ जायतेऽनिशम् MahāBhā. vi. 15*(2); अनिशं भुञ्जमानानां न तृप्तिरुपलभ्यते Rāmā. i. 13.9; हिरण्यानां सुवर्णानां रत्नानामथ वाससाम्। अनिशं दीयमानानां राशिः समुपदृश्यते Rāmā. vii. 92.17; वैष्णवः ⋯। कामतो ब्राह्मणं हत्वा ⋯ जपेत्। अतन्द्रितः सिंहमन्त्रमनिशं वत्सरद्वयम् JayāS. 25.23; भूमिं यामुल्लिखत्यनिशं वृषः। मधुकुल्याः पितॄंस्तस्य ह्यक्षयाश्च भवन्ति वै BrahmāṇḍP. ii. 19.18; जनाः ⋯ परापवादभीताश्च स्वदाररतयोऽनिशम् BrahmāṇḍP. ii. 50.12;(रामः) उवास पर्णशालायां भ्रमन्ननिशमाश्रमान् Bhaṭṭi. 4.7; सोपधानां धियं धीराः स्थेयसीं खट्वयन्ति ये। तत्रानिशं निषण्णास्ते जानन्ते जातु न श्रमम् ŚiśuVa. 2.77; श्रीमातुः प्रीतये तस्मादनिशं कीर्तयेदिदम् LalitāSa. 20; अस्ततन्द्रैरनिशं सरस्वती श्रमादुपास्या Kāvyāda. 1.105; मनः ⋯ विक्षेपकगुणैः प्रतीपैः कामाद्यैरनिशमभिभूतं व्यथयति SarvaVeSāSaṁ. 360; 367; त्वन्नाममन्त्रमनिशं मनुजाः स्मरन्तः सद्यः स्वयं विगतबन्धभया भवन्ति BhaktāSt. 46; लिखन्तीनां पत्राङ्कुरमनिशमस्यास्तु कुचयोश्चमत्कारो गूढं करजपदमासां कथयति AnargharRā. 4.6; SubhāRaK. 20.23; सर्वज्ञादिकशक्तिवृन्दमनिशं वन्दे TripuMāPūSt. (Śaṅ.) 94; वृत्ताकारे विधत्तां हृदि मुदमजितस्यानिशं जानुनी नः ViṣṇuPādāSt. 19; इष्टमन्त्रे मनो दत्त्वा प्रजपेदनिशं मनुम् KālīViT. 7.14; 23.17; पीडितोऽप्यनिशं शिवे। यस्त्वामुपास्ते भक्त्या स नरः सद्गतिमाप्नुयात् KulārT. 2.56; शरदिन्दुसुन्दरमुखी ⋯ सा मे। दहति मनः कथमनिशम् Kāvyālaṅ. (Ru.) 8.20; SaraKaṇṭhā. 402.3; पङ्कजिन्यः। रागादिवालिविरुतैः ⋯ अत्रानिशं किमपि कोमलमालपन्ति HarVi. 5.9; लीलातामरसाहतः ⋯ कश्चित् केसरदूषितेक्षण इव व्यामील्य नेत्रे स्थितः। मुग्धा ⋯ ददती वायुं स्थिता तत्र सा ⋯ तेनानिशं चुम्बिता AmaŚ. 72; KāvyPra. 278.6; अनिशं विधिना कुर्वन्नग्निकार्यमुपासकः। विनाशयति पापानि ParaS. 20.63; अप्प्रतिष्ठागुणं देवमुपास्ते योऽनिशं नरः BṛĀraUBhVā. i. 2.168; या ⋯ काचित् कवीनां नवा दृष्टिर्या ⋯ वैपश्चिती। ते द्वे अप्यवलम्ब्य विश्वमनिशं निर्वर्णयन्तो वयम् Dhvanyā. 509.1 (*on* 3.43) (Loc. अनिशमिति । पुनः पुनरनवरतम्); इह पुनरनिशं निशम्य भिन्नद्रुममुकुलानि कुलानि षट्पदानाम्। श्रुतिसुखकरणं रणन्ति वीणां तदनुगुणां गुणयन्ति किं नरेन्द्राः NalaCam. 2.12; जनाः ⋯ पठन्ति कृतबुद्धयोऽकृतधियोऽनिशं शेरते SubhāRaSaṁ. 265; यो यातोऽपि व्यसनमनिशं कातरत्वं न याति सन्तः प्राहुस्तमिह सुजनम् SubhāRaSaṁ. 473; कल्याणकारिणी नित्यं भक्तानां पूजितानिशम्। पूजयामि च तां भक्त्या कल्याणीं सर्वकामदाम् DevīBhāP. iii. 26.55; वसूनि मालाभूषादि दद्यादस्येच्छयानिशम् TantrRā. 6.61; विसृज्यमानोऽप्यनिशं न याति ⋯ मूर्खः SevyaSev. 45; 58; कुर्वत्यनिशं नमो नमस्त्वं ज्येष्ठं ज्येष्ठमनु प्रसादयर्षीन् DvyāśraKā. 20.80; दर्पज्वरोष्णभूपालमध्ये निध्यायतोऽनिशम्। सुधासूतिकलामौलिं तस्यैवोल्लाघतोद्ययौ RājTa.(Ka.) 1.279; 7.1147; माधवः। ध्यायंस्त्वामनिशं जपन्नपि तवैवालापमन्त्रावलीम् GītGo. v. 10.2; नृपः ⋯। नादत्त ⋯ विष्णुश्रियं मृतामपि। प्रिया ममैष प्रणयतूष्णीकेत्यनिशं वदन् TriṣaŚaPuC. iv. 7.24; मुखवीक्षिणानिशम्। भुज्यमाननवयौवनामुना पारसीमनि चचार सा मुदाम् NaiṣC. 18.110; यस्यास्य वाक्चन्द्रिका विद्वच्चक्रचकोरचञ्चुपुटकैरापीयमानानिशम् EI. i. 48.13; धर्मार्थदानमनिशमावर्तनीयम् SmṛtiCan. iv. 677.8; बाल्ये गौरि यशोदयाहमनिशं चिक्रीड मातुर्गृहे GopāKeCan. 139.20; क्षत्रियायाः सुतः ⋯ संगमाभिधः। पञ्चवत्सरदेशीयः समभूद् घस्मरोऽनिशम् MalliC. 7.148; किं राज्येन गुरोरुपास्तिरनिशं चेल्लभ्यते निर्भरा MohaRāPa. 1.11; त्वामुपासते स्मानिशमङ्गिनो ये। तेषामियं गीः समुदेति VasaViKā. 9.9; [आ]र्य्यं विघ्नतम[स्स]र्य्यं गणेशं भजतानिशम् EI. iii. 96.4; आनन्दात्मयतीश्वरं तमनिशं वन्दे गुरूणां गुरुम् VedāntKa. 2.3 (*on* i. 1.0); गेहे गेहे नवद्वारं स रात्रौ कुरुतेऽनिशम् RauhiC. 13;

गच्छन्नूर्ध्वमसौ (वायुः) हि नूनमनिशं कोपादुदावर्तयेत् RasRaSa. 16.1; शीलमेव परं तत्त्वं ध्यायामि मनसानिशम् UttaKuC. 241; यां दृष्ट्वा यमुनां पिपासुरनिशं व्यूहो गवां गाहते KṛṣṇaKa. 2.2; 2.78; दैवोपसृष्टः पुरुषो यत्कर्म कुरुतेऽनिशम्। कृतं कृतं हि कर्मैतद् दैवेन विनिहन्यते SūktiRa. 35.15; माधुर्यामृतपानतृप्तमनिशं नौमि प्रसिद्धं गुरुम् ŚaṅkaVi.(Ā.)275.6; युष्माभिरिहानिशमागन्तव्यम् KumāPraPra. 53.33; अनिशं मतङ्गजानां बृंहितमाकर्ण्यते यथा विपिने ŚārṅgaPa. 909; स जनैः पूजितोऽनिशम् Dhūrtā. 87; मोहं प्रापं मुहुरहम् ··· मूर्च्छालेन त्वनिशमधुना मन्मथार्तिप्रथिम्ना MayūSaṁ. 2.76; अम्भःक्रीडास्वनिशमजहन्मज्जनोन्मज्जनानां यक्षस्त्रीणां सुरभितजलं क्षालितैरङ्गरागैः। ···मानसं वो निवासः HaṁsDū.(Vā.) 71; सर्वंसहाम् ···। दृष्ट्वा यं प्रतिपन्नसूरमनिशं भूपालचूडामणिम्···न तां शङ्के त्यजन्ति स्म ते HammīMaKā. 2.85; भवद्भूतये भूयाद् वागधिदेवता मुनिगणैरासेव्यमानानिशम् TantrSā.(K.) 106.16; अयं मन्त्रोऽनिशं जप्यः पुंभिर्मुक्तिमभीप्सुभिः TristhaSe. 147.25; अनिशं भजे धाम श्यामम् DevīPañ. 5.8; अनिशम्।··· ईक्षेयं त्र्यक्ष त्वामेव सर्वतः Stotra. 12.14; अनिशं भजे व्रजनवीनयूनोर्युगम् StavMā. 83.10; अनेकनिबन्धसिन्धुमनिशं निर्मथ्य···ग्रन्थोऽयं रचितः VīraMi.(Paribhāṣā.) 6.23; सौधे ··· मञ्चतले शयानः। आरोप्य वक्षसि ममानिशमायताक्षीमज्ञातरात्रिदिनभेदमहं वसेयम् Mukundā. 43; अनिशमामात्मानं कामकलात्मकं श्रीदेवीरूपं भावयेत् NityoNi. 63.27; भावोऽनिशं कुशिकनन्दनपादयोर्मे यदि···शर···प्रविश भूतलमप्यगाधम् MahāN. 4.65; लङ्केश्वरैः। किं किं किं किमिति ब्रुवद्भिरनिशम् ··· रक्षोमुख्यसुतस्तमेव हि कपिं धर्तुं नियुक्तीकृतः MahāN. 5.76; 8.25; जिह्वेऽनिशं हरिरिति स्मर Hāsyārṇa. 2.10; **4A** during the day-time निद्रामुद्रावबन्धान् मधुकरमनिशं पद्मकोशादपास्यन् ··· एकः श्लाघ्यो विवस्वान् Nāgā. 3.18; **4B** daily, every day एकैक(कं) ददता भुजङ्गमनिसं(शं) स्व(स्वं)जीवित(तं) रक्षता भक्ष्यार्थं(र्थं) गरुडाय नागपतिना न्यक्कार उन्मीलितः EI. ii. 306.11; **5** used with negative particle in the sense 'never' दुर्जनैः प्रलपितं कर्णेऽनिशं मा कृथाः AmaŚ. 91; रत्यन्येषु पराङ्मुखत्वमनिशं प्राप्नोति नायं जनः CaturSaṁ. 4.11; ततस्तां सानुगो गेहे ···। नालुलोके न पस्पर्श नानुमेने च सोऽनिशम् BṛKathāMañ. iii. 1.146; क्षुत्क्षामः कुक्षिपूरणाय प्रवृत्तो मानी ··· न पुनरनिशं तुल्यकुल्येषु दीनः AuciViCa. 29(14); जगद्ग्रासरसाभ्यासादनिशं न निवर्तते DaśāvaC. 1.46; मुक्ताफलानाम्। तारादेश्यं निकरमनिशं न क्षमन्ते विवेक्तुं मुग्धाः···दाशकन्याः HaṁsDū.(Vā.) 13; (शंभुश्छत्रपतिः) दिल्लीन्द्रोद्धतचिन्तया परिवृतो निद्रां न लेभेऽनिशम् ParamāKā. 21.146; PadyaVe. 730; [Kośas give following synonyms of *aniśa(m)* — *ajasra*, AmaK. 130; ParyāRaMā. 550; AbhidhāRaMā. 4.13; Vaija. 211.130; ŚabdaRa.(Vā.) 261; *anavarata*, AmaK. 130; ParyāRaMā. 550; AbhidhāRaMā. 4.13; Vaija. 211.130; ŚabdaRa.(Vā.) 261; ParaNā. 1553; *anārata*, AmaK. 131; Vaija. 211.130; ŚabdaRa.(Vā.) 261; ParaNā. 1553; *abhīkṣṇa*, AnekāSa. 792; AbhidhāCin. 1531; DharK. 2943; *avirata*, AmaK. 130; AbhidhāRaMā. 4.13; Vaija. 211.130; ŚabdaRa.(Vā.) 261; ParaNā. 1553; *aśrānta*, AmaK. 130; AbhidhāRaMā. 4.13; Vaija. 211.130; ŚabdaRa.(Vā.) 261; ParaNā. 1553; *asakṛt*, AbhidhāCin. 1531; *asakta*, Vaija. 211.130; *nitya*, AmaK. 130; ParyāRaMā. 550; AbhidhāRaMā. 4.13; Vaija. 211.130; ŚabdaRa.(Vā.) 261; ParaNā. 1553; *punaḥ*, ParaNā. 1553; *punaḥ punaḥ*, AbhidhāCin. 1531; *bhūyaḥ*, AbhidhāCin. 1531; *muhuḥ*, AbhidhāCin. 1531; *śaśvat*, AbhidhāRaMā. 4.13; AbhidhāCin. 1531; *satata*, AmaK. 130; ParyāRaMā. 550; AbhidhāRaMā. 4.13; Vaija. 211.130; ŚabdaRa.(Vā.) 261; ParaNā. 1553; *sadā*, AbhidhāCin. 1531; *sanā*, AbhidhāCin. 1531; *santata*, AmaK. 130; ParyāRaMā. 550; AbhidhāRaMā. 4.13; Vaija. 211.130. ŚabdaRa.(Vā.) 261; ParaNā. 1553; *aniśa* is given in the sense of *satata* — AgniP. 359.17; KalpaK. 381.17 and AbhidhāCin. 1471 give *aniśa* as the meaning of *anārata*, *avirata*, *saṁsakta*, *satata*]

अनिशमुकुलित (aniśa–mukulita) *adj.* half-closed all the time अश्रान्तकण्टकोद्गममनवरतस्वेदमविरतोत्कम्पम्। अनिशमुकुलितापाङ्गं मिथुनं कलयामि तदविनाभूतम् RasāSu. 154.22 (2.120)

¹अनिशयापितमाना (aniśayāpita–mānā) *adj.* (*f.*) which has removed (i.e. curtailed) the (usual) duration (of day) invariably शिशिरभासि चिरेण दिनश्रिया कृतसमागमविघ्न उपागते। कलुषतापि मुखे मधुसंगमान्न निशयानिशयापितमानया HarVi. 3.20 (comm. अनिशं सदा यापितमतिवाहितं मानं परिमाणं दैर्घ्यं यया। वसन्ते रात्रीणां तानवोपपत्तेः)

²अनिशयापितमाना (aniśayāpita–mānā) *adj.* (*f.*) who has given up her pride invariably, HarVi. 3.20.

अनिशलालन (aniśa–lālana) *n.* fondling all the time अयि ममानिशलालनलालसे ···। कथमतीतमनोरथवर्त्मभिर्विषहसे विषयैरधुनान्तरम् RāmC. 7.23.

अनिशवास (aniśa–vāsa) *m.* constant stay ब्रुवन्ति ये त्वां चपलेति भूतले तदीयवाचं तनुषे त्वमन्यथा। यतो विधत्सेऽनिशवासमिन्दिरे मनोहरे मामकरत्नमन्दिरे Raghunā. 11.76.

अनिशविकस्वर (aniśa–vikasvara) *adj.* ever-blooming अनिशविकस्वरमास्ते पार्वति भवदीयवदनतामरसम् YātrāPra. 5.90.

अनिशविनिद्र (aniśa–vinidra) *adj.* always open (*lit.* sleepless) यत्र श्रीरनिशविनिद्रदृक्सहस्रे विश्रम्य स्मरति न पङ्कजाकरस्य। सोऽकाण्डे किमिति बिडौजसोऽस्य देहः संदेहं मुहुरिव कस्य न व्यनक्ति ŚrīKaC. 17.39.

अनिशस्फुट (aniśa–sphuṭa) *adj.* bright for ever, ever-brilliant तटशिखरगतस्तटान्तराग्रस्खलितकरालविशालपुच्छदण्डः। कुहन इव रुणद्धि ताम्रपर्णीमयमनिशस्फुटमौक्तिकप्रतानाम् RāmC. 6.44.

अनिशा (a–niśā) *f.* not a night, day अनिशायां निशायां च सहायाः क्षुत्पिपासयोः। आराधयन्त्याः कौरव्यांस्तुल्या रात्रिरहश्च मे MahāBhā. iii. 222.55; अग्निभूम्यनिलाकाशानिशाम्बुकरभास्करम्। समुद्दिश्य कृतं कर्म तत् सर्वं ब्रह्मदैवतम् PadmP. v. 15.175; अनापदि विना मार्गमनिशायामनातुरः। मृतिकाशौचहीनस्तु नरो भवति किल्बिषी RasGaṅ. 520.5.

अनिशाकर (a–niśākara) *m.* absence of the moon अहो नाहस्कराभावान्निशा नैवानिशाकरात्। अस्तंगतर्क्षान्नभसः कः कालस्त्वेष नेक्ष्यते SkandP. iv. 2.21.

अनिशाकृत् (a–niśākṛt) *adj.* not causing night तिग्मरुचिरप्रतापो विधुरनिशाकृद् विभो मधुरलीलः।··· विभाति भवान् KāvyPra. 130.1.

अनिशातान्त (aniśātānta) *adj.* not ever exhausted (i.e. never exhausted) अधिकतमनिशातान्ता बिभ्राणाः कङ्कपत्रमनिशातान्ताः। अगुरा पुङ्खादन्तः क्षितिं पितामहशरा रिपुं खादन्तः YudhiVi. 7.22 (*but* comm. अनिशं सदैव शत्रूणां विमर्दात् आतान्ताः खिन्नाः ईषत्)

अनिशाध्युषिता (aniśādhyuṣitā) *adj.* (*f.*) inhabited continuously तटभूमिरसौ जयति त्रिदिवम् ···। इह देवगणैरनिशाध्युषिता Yādavā. 6.19.

अनिशानश्वर (aniśānaśvara) *adj.* **A** imperishable for ever अस्तव्यस्तत्वशून्यो निजरुचिरनिशानश्वरः कर्तुमीशो विश्वं वेश्मेव दीपः प्रतिहततिमिरं यः प्रदेशस्थितोऽपि।··· तिग्मभानोः ··· यातः शातक्रतव्यां दिशि दिशतु शिवं सोऽर्चिषामुद्गमो वः SūryaŚ. 18; **B** (aniśā-naśvara) perishable in the day (i.e. lustreless during the day), SūryaŚ. 18.

¹अनिशान्त (aniśānta) *adj.* from whom there is death always तेन (नलेन)। द्विषतामनिशान्तेन श्वशुरो दृष्टः श्रितोत्तमनिशान्तेन Nalo. 4.34 (comm. अनिशम् अन्तः नाशः यस्मात्)

²अनिशान्त (a–niśānta) *adj.* not at all extinguished, cf. **अनिशान्तवैरदहन**.

अनिशान्तवैरदहन (aniśānta–vairadahana) *adj.* whose fire of enmity is not at all extinguished अनिशान्तवैरदहनेन ···। कोपमरुदभिहतेन भृशं नरकात्मजेन तरुणेव जज्वले ŚiśuVa. 15.50 (comm. अनिशान्तोऽनिर्वाणो वैरदहनः ··· यस्य)

अनिशान्नदान (aniśānnadāna) *n.* giving of food all the time भक्तसौम्य इति कश्चिदर्चयन्ननिशान्नदाननियमेन शंकरम्।··· अवसीदति स्म विधनः स सर्वथा ŚivLī. 18.29.

अनिशाहृत (a–niśāhṛta) *adj.* not brought at night शाण्ड्यायनादिनिषेधास्पृष्टमनिशाहृतमार्द्रं गोमयम् VīraMi. 185.18 (*on* 1.100)

¹अनिशित (á–niśita) *adj.* [*f.* -ā] not sharpened (by others) (i.e. naturally sharp), unsharpened वां देवौ देवेष्वनिशितमोजस्तौ नो मुञ्चतमांगसः TaiS IV. vii. 15.4 (Sāy. अन्येन केनापि न तीक्ष्णीकृतम्, किंतु स्वभावत एव तीक्ष्णमित्यर्थः); अनिशितास्स्थ सपत्नक्षयणीरित्यनिशिता एवैनाः करोति KāṭhS. 31.9 (iii. 11.14); KapiKaS. 47.9 (293.7); KāṭhS. 1.10 (i. 5.16); KapiKaS. 1.10 (7.11); ĀpaŚS. ii. 4.2; HirŚS. i. 7.4 (156.16); स्रुवोऽसि घृतादनिशितस्सपत्नक्षयणः KāṭhS. 31.14 (iii. 15.20); KauśiSū. 6.10; अनिशितोऽसि सपत्नक्षित् ··· अनिशितासि सपत्नक्षित् VājaS. 1.29; VājaS.(K.) 1.46; ŚatBr. I. iii. 1.6; ŚatBr.(K.) II. ii. 4.5; KātyŚS. ii. 6.46; ii. 6.48; एता वै देवेषवः प्रणिहिता अनिशिताः ··· एषु लोकेषु सर्वं पाप्मानमपसेधन्तीस्तिष्ठन्ति JaimiBr. 3.310.

²अनिशित (á–niśita) *adj.* [AltGr. I. 93; DEBRU. 81; 564; 616] not resting तानि वाऽ अनिङ्गयमानानि शेरे। आ तृतीयसवनात् ··· तानि पुनस्तृतीयसवने प्रयुज्यन्ते तस्मादिमे मनुष्याः सुप्त्वा प्रबुध्यन्ते तेऽनिशिताश्चराचराः ŚatBr. IV. i. 2.25.

अनिशितम् (ániśitam) *adv.* continuously, uninterruptedly, incessantly अनिशितं निमिषि जर्भुराणः RV. ii. 38.8; समस्य हरिं हरयो मृजन्त्यश्वहयैरनिशितं नमोभिः RV. ix. 96.2.

अनिशितसर्गा (ániśita–sargā) *adj.* (*f.*) having an uninterrupted

or a continuous outflow इन्द्राय॒ गिरो॒ अनि॑शितसर्गा अ॒पः प्रेर॑यं॒ सग॑रस्य बु॒ध्नात् ṚV. x. 89.4; SV. I. iv(1). 5.8; TaiBr. II. iv. 5.2.

अनिश्चय (a–niścaya) *m.* I indecision, uncertainty, lack of determination, non-ascertainment गायत्री पदपङ्क्तिर्वा भवति । अनिश्चयो वा शक्करीणां सर्वेच्छन्दोमहत्त्वात् UpaniSū. 6.33; अपरे वचनैः पुण्यैर्वादिनो लोकनिश्चयम् । अनिश्चयज्ञा (v. l. अनिश्चयं च) धर्माणाम् MahāBhā. xii. 64.4; प्राप्तो वनं नाहमनिश्चयेन BuddhaC. 9.51; 11.60; सोऽनिश्चयान्नापि ययौ न तस्थौ Saund. 4.42; कारणानां च वैकल्यात् कारणस्याप्यनिश्चयात् । मतिभेदे च तेषां वै दृष्टीनां विभ्रमो भवेत् VāyuP. i. 58.9; BrahmāṇḍP. i. 31.9; निगमादिभिरर्थे कल्प्यमानेऽव्यवस्थितः शब्दार्थो भवेत् । तत्रानिश्चयः स्यात् ŚābaBh. 228.1 (*on* i. 3.10); 815.7 (*on* iii. 3.10); अनिश्चयाद् गजवशयेव भीतया गतागतैर्ध्रुवमिह खिद्यते श्रिया MudrāRā. 2.3; व्यक्त्या चेन्द्रियसंस्कारात् तद्दर्शने तद्व्यङ्ग्येषु सामान्येषु कदाचिदनिश्चयो न स्यात् PramāVāSvopVṛ. 48.7; उपेये तु [प्रमा]णव्यापारासंभवादनिश्चयेऽपि विवेचितोपायाः ··· न हीयेरन् HetuBiṬ. 2.7; निश्चयारोपितयोश्च बाध्यबाधकभावान्निश्चये सति नानिश्चयो भवतीति बाध्यते Śarka. 24.24; प्रतिपत्तुः सादृश्यादनिश्चयः संशयः सः Kāvyālaṅ (Ru.) 8.59; उत्पत्त्यैव च ज्ञानस्य निश्चयात्मकत्वान्नानिश्चयो युक्तः IṣṭaSi. 46.1; प्रातिपदिकसंज्ञाविषयस्यानिश्चयात् तत्प्रकृतिकानां ङ्याप्प्रातिपदिकादित्यधिकृत्य स्वादिप्रत्ययानां विधानमनुपपन्नम् NyāyMañ. i. 385.11; ननु रूप्यविषयमापकनिर्देशे द्वे कृष्णले प्रतिपत्तव्ये इति प्रतिजानीते । ततश्चानिश्चयः ManuBh. ii. 132.11 (*on* 8.135); ii. 142.28 (*on* 8.151); यत्र यत्र भवेद्धूमस्तत्राग्निरित्यनिश्चयात् ŚivDṛ. 5.47; न चैतावता यत्रापि निश्चयः शक्यस्तत्राप्यनिश्चय इति वक्तुं युक्तम् PrakaPañ. 102.13; धूमबाष्पाद्यविवेकेनानिश्चये कश्चिदाह अग्निमानयं प्रदेशो धूमवत्त्वात् NyāySā. 8.11; अत्राप्यस्ति पारंपर्येण कार्यान्वयो वाक्यप्रयोक्तुः वृद्धव्यवहारे कार्यान्वितपदार्थे मधुकरपदस्य व्युत्पत्तिभावादिति चेन्न, अनिश्चयात् NyāyKa. 5.25; नन्वनौपाधिकत्वस्याप्यनिश्चयादुपाधिशङ्का NayaVi. 124.4 (*on* i. 1.5); 56.1 (*on* i. 1.2); 167.10 (*on* i. 1.5); रूपेण केन सविता समायातीत्यनिश्चयात् । तस्मादादित्यमाख्यातम् BrahmP. 174.23; तथान्ये संभवं प्राहुः सोऽनुमानान्न भिद्यते । भिद्यते तु यद्यनिश्चयः स्यात् SaraKaṇṭhā. 345.4; लोकेऽपि चाप्तत्वानिश्चयेऽपि वाक्यार्थप्रतीतेः NyāyKuA. ii(1).214.1; दूरस्थयोर्वनस्पत्योः कदाचिदपि विशेषणविशेष्यभावेनानिश्चयात् PramāMā. 5.11; एकस्य च ग्रहे न्यायदोषाभावादनिश्चयः KāvyPra. 759.2; न ममानिश्चयेऽपि सर्वेषामनिश्चयानिश्चयात् AlaṅkāRa. 112.46; ईहितस्य अनिश्चयादसमञ्जसमापद्येत PramāMī. 4.26 (*on* i. 1.4); असाक्षी ··· अनिश्चयात् मिथो भिन्नगीः SmṛtiCan. iii. 187.11; तद्विषयप्रमाणानुदये तत्सत्ताया अप्यनिश्चयात् TattvPradī. (Ci.) 15.8; अनिश्चये ··· [च] तस्यैष कथं ज्ञानस्य निश्चयः NyāyKu. 81.6; अनिश्चयः विरुद्धकोटिसंस्पर्शी संशयः TarkSaṁ.(Ā.) 79.17; अनिश्चयोऽनध्यवसायः TarkSaṁ.(Ā.) 83.11; अनिश्चयेन वाक्यस्य समाप्तिः संशयः स्मृतः BhāvPra. (Śa.) 224.15(8); 178.13(6); आकारदारुणोऽयं भयमस्मादित्यनिश्चयो भवति SūktiRa. 163.143; Subhāṣi. 2856; किलेत्यनिश्चयेनानुरागस्य स्वल्पमात्रसूचनया नर्मस्फोटत्वम् RasāSu. 82.1 (1.277); अप्रसिद्धशाखासु पुनरन्योऽपि कारणतयोच्यताम् । तासामानन्त्येनानिश्चयात् TattvPrakā. 14B.4 (*on* i. 1.10); 207A.5 (*on* iv. 2.2); प्रेक्षावत्प्रणयनस्य चानिश्चयात् NyāySu.(Ja.) 3B.5 (*on* i. 1.1); सर्वस्य पक्षत्वे व्याप्तिग्राहकसहचारदर्शनस्थलाभावेन सहचारनिश्चयाभावे सति व्याप्तेरनिश्चयात् TarkKau. 14.6; संशयोऽज्ञाततत्त्वस्य वाक्ये स्याद्यदनिश्चयः SāhiDa. 336.9; कस्यां ज्ञानव्यक्तौ प्रामाण्यं कस्यां नेत्यनिश्चयाद् व्यवहारोच्छेदः स्यात् YuktiSneha. 21.13 (*on* i. 1.2); यस्य श्वेतच्छत्रं पश्यति तदाकारविशेषादीनां दूरत्वादिदोषादनिश्चयेऽपि अयं राजेति विशिष्य निर्धारयति ŚivārkaMaDī. i. 96.10 (*on* i. 1.1); मुक्तिसाधनं कतमज्ज्ञानमित्यनिश्चयात् AṇuBh. 234.5 (*on* iii. 3.29); मिथ्यात्वस्य अनिश्चयात् संशयः GuruCandr. i. 3.8; विधेरभावे स्तुतेरेवानिश्चयेन तस्यास्तदनिश्चायकत्वात् MīmāKau. iii(2). 103.15 (*on* ii. 1.32); iii(2). 180.8 (*on* ii. 2.6); अस्य चोपाधेः साध्यव्यापकत्वाद्यनिश्चये शङ्कितोपाधित्वम् MānaMe. 31.8; आकाङ्क्षाभावस्यानिश्चयात् संभवत्येकवाक्यतासंशयः MayūMāli. 5.5 (*on* i. 2.1); तिङ्वाच्यसंख्यायाः कुत्रान्वय इत्यनिश्चयात् VaiyāBhū. 6.3 (*on* 2); 233.5 (*on* 58); (भक्तिः) कतमा सा तद्धेतुरित्यनिश्चयात् तल्लिप्सोस्तत्र प्रवृत्त्यसंभवः स्यात् GoviBh. 237.6 (*on* iii. 3.29); II disbelief, lack of certitude or conviction देव्यामपि हि वैदेह्यां सापवादो यतो जनः । रक्षोगृहस्थितिर्मूलमग्निशुद्धौ त्वनिश्चयः UttaRāC. 1.6; सहस्रनाम तत् तुल्यं रामनामेति गीयते । तस्मिन्ननिश्चयं कृत्वा कथं सिद्धिर्भवेदिह SkandP. iii(2). 38.73; देवीस्वप्नस्यानिश्चयाद् दुर्योधनस्य विपरीतज्ञानं भ्रान्तिः RasāSu. 245.13 (3.89); *adj.* not (properly) ascertained, uncertain, undecided, indecisive सुहृदुपदिष्टेऽप्यनिश्चयबुद्धेरज्ञानं परस्परमसम्पा TattvSa. (13) 133.11; प्रतिभूव्यासं पुनर्भिला वदता । आत्मज्ञानं ख्यापितमनिश्चयस्तत्कृतव्यासः BrāhmSphuSi. 11.15; Kāśi. i. 148.20 (*on* 2.168)

अनिश्चयकर (a–niścayakara) *adj.* not causing certainty तदङ्गभावहेतुत्वनिषेधेऽनुपलम्भनम् अनिश्चयकरं प्रोक्तमिन्द्रियाद्यपि शेषवत् PramāVār. 2.116; अनिश्चयफलं (v. l. अनिश्चयकरं) प्रोक्तं ईदृक् क्वानुपलम्भनम् PramāVār. 3.94; कामार्ता घर्मतप्ता वेत्यनिश्चयकरं वचः Kāvyāda. 3.143.

अनिश्चयकाल (aniścaya–kāla) *m.* the time of uncertainty (about marriage) अभ्यर्थितापि नातिविवृता स्वयं स्यात् अनिश्चयकालात् (KSS. 29) KāmSū. 224.10 (3.4)

अनिश्चयकृत् (a–niścayakṛt) *adj.* not causing any decision यदनिश्चयकृत् प्रोक्तं संदिग्धं तद्गुणी भवेत् SaraKaṇṭhā. 95.1.

अनिश्चयज्ञ (a–niścayajña) *adj.* I who does not know the decision (i. e. who is unable to take any decision) अनिश्चयज्ञो हि नरः कार्याकार्यविनिश्चये । अवशो मुह्यते पार्थ यथा त्वं मूढ एव तु MahāBhā. viii. 49.17; II who is not acquainted with the final say प्ररूपयन्ति ··· वादिनो लोकनिश्चयम् । अनिश्चयज्ञा धर्माणामदृष्टान्ते परे रताः MahāBhā. xii. 64.4.

अनिश्चयज्ञान (aniścaya–jñāna) *n.* knowledge different from the definiteness (of the thing-meant) निश्चयार्थं वक्तृप्रमाणापेक्षेति चेत्, न अनिश्चयज्ञानासंभवात् । निश्चय एव हि ज्ञानम्, तच्चेदस्ति कथं निश्चयो नास्तीति शक्यते वक्तुम् Kāśi. i. 148.20 (*on* 2.168)

अनिश्चयफल (a–niścayaphala) *adj.* not resulting in certainty साधनम् । अनिश्चयफलं प्रोक्तं ईदृक् क्वानुपलम्भनम् PramāVār. 3.94.

अनिश्चयबुद्धि (aniścaya–buddhi) *f.* undecided mind सुहृदुपदिष्टेऽप्यनिश्चयबुद्धेरज्ञानम, परस्परमसम्पा TattvSa. (13) 133.11.

अनिश्चयमात्र (aniścaya–mātra) *n.* mere uncertainty न च योग्यताया अनिश्चयमात्रेण स्फुटतरसाक्षात्कारापह्नवः Kiraṇā. 328.12.

अनिश्चयरूप (aniścaya–rūpa) *adj.* of the form of uncertainty अर्थसारूप्यमर्थाकारता तच्च निश्चयरूपमनिश्चयरूपं वा SyādvāMañ. 16(41)

अनिश्चयरूपत्व (aniścayarūpa–tva) *n.* the state of being that which does not have the nature of certainty दोषश्च ज्ञानस्यानिश्चयरूपत्वमपि Upask. 413.7 (*on* ix. 2.11); ब्रह्मसाक्षात्कारः ··· उक्तदोषाहिताप्रामाण्यसंशयविषयत्वेनानिश्चयरूपत्वान्नाविद्यानिवर्तकः GuruCandr. ii. 194.23; नियमसिद्धेः उक्तव्याप्तिज्ञानस्य । अप्रयोजकत्वात् निश्चायकस्य तर्कस्यानवतारेणानिश्चयरूपत्वात् LaCandr. 508.18.

अनिश्चयवत् (aniścaya–vat) *adv.* as in the case of uncertainty जातिपरापरत्वध्रौव्यमेव च क्वाप्येकन्यूनवृत्तित्वे प्रमाणं स्यात् । क्व तथेति चेन्न । शैलेऽनलस्यानुमायां क्व हस्तवितस्त्यादौ तदंश इत्यनिश्चयवददोषत्वात् KhaṇḍanKhā. 628.13.

अनिश्चयहेतूकृ (aniścayahetū–kṛ–) VIII. P. to make a probans as uncertain हन्त तर्हि विपक्षे वीक्षणं तस्य साध्यधर्मिणि साध्यविनाकृतां वृत्तिं संभावयद्धेतुमनिश्चयहेतूकरोतीति आयातम् DharmoPra. 95.20.

अनिश्चयाकार (a–niścayākāra) *adj.* not having the form of certainty न हीन्द्रियमज्ञायमानमनिश्चयाकारमेव ज्ञानं जनयति NyāyVārPari. 44.1.

अनिश्चयात्मक (aniścayātma–ka) *adj.* [*f.*-ikā] not having the nature of certainty अनिश्चयात्मिका वृत्तिर्विचिकित्सेत्युदाहृता BṛĀraUBhVā. i. 5.111; न हि ज्ञानमनिश्चयात्मकं किंचिदस्ति Kāśi. i. 72.27 (*on* 2.20); प्रायः सहचरितहृदयप्रसादोद्वेगप्रभाविता हि प्रतिभा, न त्वैकान्तिकहेतुका । अत एवानिश्चयात्मिका बुद्धिः Kāśi. i. 122.9 (*on* 2.115); यत्त्वनिश्चयात्मकं ज्ञानमेव नास्तीति ज्ञानोत्पत्तौ निश्चय एव जायत इत्युच्यते । तन्न । संशयस्यापि ज्ञानत्वात् Kāśi. i. 148.26 (*on* 2.168); सर्वत्रैव तावदिन्द्रियार्थसंप्रयोगानन्तरमनिश्चयात्मिका बुद्धिरालोचनमात्ररूपा जायते, सा च पश्चान्निश्चयं प्रसूते NyāyRa. 156.17 (*on* 4.71); तदेवमनर्थजत्वाविशेषेऽप्यनिश्चयात्मकात् संशयात् निश्चयात्मकतया विपर्ययो भिद्यते Kiraṇā. 263.21; विषयित्वेनार्थाद् विषयस्य संभावनं भवितव्यमनेन स्थाणुनेत्याद्यनिश्चयात्मकवितर्कादिशब्दाभिधेयसंभावनाप्रत्ययविषयीकृतत्वमुत्प्रेक्षा AlaṅkāRa. 32(1); NyāyPari. 337.8.

अनिश्चयात्मकता (aniścayātmaka–tā) *f.* the state of being that which does not have the nature of certainty निश्चयनिषेधेनानिश्चयात्मकता दर्शिता न तु निश्चयाभावमात्रं विशेषनिषेधस्य शेषाभ्यनुज्ञाफलकत्वात् Kiraṇā. 270.12; अनिश्चयात्मकतया संभावनायाः संदेहमूलत्वं न त्वध्यवसायगर्भता AlaṅkāRa. 32(3)

अनिश्चयात्मकत्व (aniścayātmaka–tva) *n.* the state of being that which does not have the nature of certainty उत्पत्त्यैव च ज्ञानस्य निश्चयात्मकत्वान्नानिश्चयो युक्तः । अनिश्चयात्मकत्वं तु नेहाधिकृतम् IṣṭaSi. 46.1; Kāśi. iii. 61.24 (*on* 5(4).88); उत्प्रेक्षाया अपि संभावनारूपत्वादनिश्चयात्मकत्वेन संदेहान्तर्भावे पृथगनलंकारत्वप्रसङ्गात् AlaṅkāRa. 31(36); दूरान्धकारादिवशादसाधारणधर्मावमर्शरहितः प्रत्ययः अनिश्चयात्मकत्वात् अनध्यवसायः PramāMī.

5.14 (*on* i. 1. 6); विरुद्धकोटिसंस्पर्शशून्योऽनिश्चयः अनध्यवसायः — इत्यपि न। अनिश्चयात्मकत्वेन तदन्तर्भावसंभवे। विधान्तरं न कल्प्येत गौरवादतिसक्तितः TarkSaṁ.(Ā.) 83. 12; अनवधारणेति किमुच्यते। अनिश्चयात्मकत्वमिति Citra-Mī. 61. 25.

अनिश्चयात्मन् (aniścayātman) *adj.* having the nature of uncertainty न चानिश्चितोऽर्थो ज्ञातो भवति अनिश्चियात्मनो ज्ञानस्याभावात् ĀgaPrā. 38.11.

अनिश्चयाधिगमन (a-niścayādhigamana) *n.* lack of knowledge of certainty द्वैधात् श्रुतेः स्मृतेश्चैव निश्चयो नाधिगम्यते। अनिश्चयाधिगमनाद्धर्मतत्त्वं निगद्यते(? न विद्यते) VāyuP. i. 58. 7; BrahmāṇḍP. i. 31 7.

अनिश्चयानुपपत्ति (aniścayānupapatti) *f.* untenability of uncertainty न च निरालम्ब एव तदुपलम्भो वृक्षादिदेशप्रतिनियमानुपपत्तेः।… अनिश्चयानुपपत्तेश्च ĀtmaTaVi. 735.17.

अनिश्चयान्त (aniścayānta) *adj.* resulting in non-ascertainment अनिश्चयान्तं यद्वाक्यं संशयः स निगद्यते RasāSu. 250. 8 (3.104)

अनिश्चयापत्ति (aniścayāpatti) *f.* undesired contingency of non-ascertainment उक्तानुकूलतर्कसत्त्वे व्यभिचारसंशयस्याप्रतिबन्धकत्वात्, अन्यथा पक्षावृत्त्युपाधौ साध्यव्यापकत्वस्यानिश्चयापत्तेः LaCandr. 464.27.

अनिश्चयार्हत्व (aniścayārha-tva) *n.* the state of being that which does not amount to certainty (कर्तृगाम्) अन्यत्रानुपलम्भस्योपलम्भस्य वा परोपदेशादप्रत्ययादनिश्चयार्हत्वात् PramāVāSvopVṛ. 80.27.

अनिश्चयावगमन (a-niścayāvagamana) *n.* lack of knowledge of certainty द्विधा श्रुतिः स्मृतिश्चैव निश्चयो नाधिगम्यते। अनिश्चयावगमनाद् धर्मतत्त्वं न विद्यते MatsyaP. 144.8.

अनिश्चयोपपत्ति (a-niścayopapatti) *f.* non-possibility of certainty न हि धूमस्य विशेषं दहनप्रयोज्यं प्रतिषेद्धुं स्वभावानुपलब्धिः प्रभवति। कार्यैकनिश्चेयस्य तदनुपलब्धेरेवानिश्चयोपपत्तेः NyāyKuA. i. 60.2.

अनिश्चल (a-niścala) *adj.* most steady (i. e. than which there is nothing else steadier) (दर्शनम्) अनिश्चलं यच्छस्त्रास्त्रघातेऽपि तदविक्रियम् BhāvPra.(Śā.) 124.1(5)

अनिश्चलत्व (aniścala-tva) *n.* unsteadiness अनिश्चलत्वं मनसो यस्मात्तन्मानसोऽद्भुतः BhāvPra.(Śā.) 66. 1(3)

अनिश्चलमनस् (aniścala-manas) *adj.* having an unsteady or agitated mind उभौ कृतशुभाशुभौ सदसतां क्रमादाहृतौ तदास्यसरसीरुहादिति निशम्य कम्पातुरः। अनिश्चलमना मनःपवनयोः पुरोगामिनं मनोरमतुरंगमं नृपतिरारुरोह क्षणात् HariVi. 5.28.

अनिश्चायक (a-niścāyaka) *adj.* not leading to ascertainment सेयं तत्त्वानुपलब्धिमात्रविवक्षयोभयपक्षसमा, (अनुपलब्धिः) प्रकरणसमा तु यथा प्रकरणमनिश्चायकमेवमियमपीत्यर्थः TātpaṬ.(Vā.) 342. 6 (*on* i. 2.7); यथा हि घटज्ञानमसत्यपि घटे दृष्टमित्यनिश्चायकं तथार्थक्रियाज्ञानमप्यसत्यामेवार्थक्रियायां स्वप्नावस्थायां दृष्टम् NyāyRaMā. 37. 8; PrakaVi. 43. 16; TantrRaha. 6.25.

अनिश्चायकत्व (aniścāyaka-tva) *n.* the state of being that which does not lead to ascertainment, the state of not being decisive परतःप्रामाण्यवादिनां सर्वज्ञानानामेकस्यापि स्वतोऽनिश्चायकत्वान्न प्रामाण्यसिद्धिः IṣṭaSi. 352. 11; यावत्त्वविसंवादो नानुमीयते तावदर्थगोचरं ज्ञानमुत्पन्नमप्यनिश्चायकत्वादप्रमाणमेव Kāśi. iii. 111.24 (*on* 5(5). 23); न हि वयं गुणत्वेनोत्पत्तिमत्त्वेन वा रूपेणानिश्चायकत्वं तर्कस्याचक्ष्महे TātpaṬ.(Vā.) 60. 16 (*on* i. 1.1); NyāyVārPari. 324.3; अनेन प्रवेशकादौ उत्कलिकाप्रायं बहुतरसमाससंकीर्णम् … समाससंशयेनार्थानिश्चायकत्वाच्च न कर्तव्यम् AbhinBhā. ii. 425.22 (*on* 18. 36); प्रातिभाख्यमपि प्रमाणं कैश्चिदिष्टं 'श्वस्ते भ्रातागन्ते'त्यादिकम्, तत्तु लिङ्गाद्याभासजम्, अनिश्चायकत्वादेवाप्रमाणम् ŚāstrDī. 87.18 (*on* i. 1. 5); पूर्वत्र कारणपरंपरापेक्षामुखेनासत्त्वारोपः कारणम्, उत्तरत्रानिश्चितस्यानिश्चायकत्वाध्यारोपः TārkiRa. 275. 5; अनिश्चायकत्वं तु वेदान्तानामयुक्तं निर्दोषत्वात् VedāntKa. 44.17 (*on* i. 1. 1); अनुमानस्यानिश्चायकत्वेन शास्त्रादेव कारणत्वसिद्धिः TattvPrakā. 10B.6 (*on* i. 1.3); Upask. 407.2 (*on* ix. 2. 5); पूर्वत्वाभावादिति। पूर्वं निश्चायकत्वाभावादित्यर्थः। अनिश्चायकत्वे हेतुं पौरुषेयत्वं ज्ञापयितुं श्रुतौ तदभावं ज्ञापयति Guru-Candr. i. 469. 19; BhāṭṭCin. i. 47.17 (*on* i. 1. 4)

अनिश्चाययत् (a-niścāyayat) *adj.* [*f.* -ntī] not leading to ascertainment or decision यद्येन सहचरितं दृष्टं तत्क्वचिद् दृश्यमानं तत् स्मारयत् तद्विरुद्धेनापि संबन्धादनिश्चाययत् संशयहेतुर्भवति TātpaṬ.(Vā.) 249. 9 (*on* i. 1. 23); न हि छिदामजनयन्तोऽपि चक्षुरादयस्तन्निश्चायकतामात्रेण छेदनतया व्यवह्रियन्तेऽपि त्वनिश्चाययन्तोऽपि जनयन्त एव कुठारादयः NyāyVārPari. 180. 4; अस्मदादिप्रतिभा तावल्लिङ्गाद्याभासजन्या प्रत्यक्षादिकमनपेक्ष्य स्वातन्त्र्येणार्थमनिश्चाययन्ती नैव प्रमाणम् NyāyRa. 143. 11 (*on* 4. 32)

अनिश्चित (a-niścita) *adj.* [*f.* -ā] **AI** not determined, not decided, not ascertained, not definitely known योनावजाविके मिश्रगोचरत्वादनिश्चिते CaraS. i. 27. 60 (1922 Ed.); AṣṭāSaṁ. i. 34.10 (1. 7); AṣṭāHṛ. i. 6.53; अनुमेयत्वेनोद्दिष्टे चानिश्चिते च परेषां निश्चयापादनार्थं प्रतिज्ञायाः पुनर्वचनं प्रत्याम्नायः PadārthaSaṁ. 250. 25; सर्वात्मना कृते ग्राहे को भेदः स्यादनिश्चितः PramāVār. 1. 54; NyāyMañ. i. 277. 16; अनिश्चितायां तु व्याप्तौ धर्मिसमाश्रये वा तत्स्वभावतया गमको न कश्चिद् गमकः स्यात् PramāVāSvopVṛ. 64. 6; अनिश्चिता यथा रज्जुरन्धकारे विकल्पिता। सर्पधारादिभिर्भावैस्तद्वदात्मा विकल्पितः GauḍKā. 2.17; BṛĀraUBhVā. ii. 1. 2; नानिश्चिते स्थाणौ पुरुषे वान्यतरनिबन्धना प्रवृत्तिः BrahmSi. 18.14; तमादेशं विशिनष्टि — येन आदेशेन … अविज्ञातं विज्ञातम् अनिश्चितं निश्चितं भवति ChāndoUBh. 337.12 (*on* vi. 1. 3); 513. 5 (*on* viii. 8.1); शास्त्राच्छ्रवणमात्रेण कार्याच्चानुभवो यदि। वस्तुन्यनिश्चिते वार्ता सार्थवादेऽपि दृश्यते BṛĀraUBh-Vā. (Sambandha.) 844; अर्थः … अनिश्चितश्च न ज्ञात इति तावद् व्यवस्थितम् PrakaPañ. 39.2; निश्चितस्तु तद्विरुद्धप्रत्यक्षविधिः। अनिश्चिनेन न वा निश्चितं बाध्यते ManuBh. i. 57. 19 (*on* 2. 6); ii. 98.13 (*on* 8. 56); अनिश्चिने विधौ कन्या गर्भप्रश्नेऽन्यतः पुमान् TantrRā. 27.16; न चानिश्चितोऽर्थो ज्ञातो भवति Kāśi. i. 72. 27 (*on* 2. 21); iii. 117.19 (*on* 5(5). 39); iii. 118.17 (*on* 5(5).40); अत्र तस्मिन्नपत्ये इत्यनिश्चितस्याप्यपत्यविशेषस्य संदिग्धत्वेऽपि गौर्यामिति प्रकरणेन गम्यते SaraKaṇṭhā. 95. 6; तत्किमनुपपद्यमानोऽर्थः अनिश्चित एव स्वोपपादकमाक्षिपति, येनानवस्था न स्यात् NyāyKuA. i. 82. 2; NyāyVārPari. 588. 8; शक्तिश्च नादसमबिन्दुरनिश्चिता चेद् बीजादजः परतरः खलु शक्तिरुक्ता ĪśānŚiPa. i. 4. 22; TārkiRa. 275.4; अस्यां च (उत्प्रेक्षायाम्) शाब्देनापि वृत्तेन भ्रान्तिमदतिशयोक्त्यादिवद् विषयिणो निश्चयाभावात्। अनिश्चिते च संदिग्धमेवेत्यविवादः AlaṅkāRa. 32(10); ViṣṇuTaNi. 5B. 3; सर्वथानुपलब्धस्य सत्त्वम् अनिश्चितम्—इति चेत्, तस्यासत्त्वमपि न निश्चितमपि(? मिति) तुल्यम् TarkSaṁ. (Ā.) 15. 27; क्लृप्तो हि कल्प्यं बाधते, निश्चितश्चाप्यनिश्चितम् CaturCin. iii(1). 100. 18; अनिश्चितस्य सत्त्वमेव दुर्लभम् SarvaDaSaṁ. 12. 281; अनिश्चितेऽर्थे न्यायस्यावसरः NyāySu.(Ja.) 214A.13 (*on* i. 4.6); न हि स्वतोऽनिश्चितोऽर्थः परतोऽपि निश्चेतुं शक्यते TantrRaha. 6. 24; 6.27; 11.7; अनवगतत्वादिति। अयमसावित्यनिश्चितस्य विधातुमशक्यत्वादिति भावः MayūMāli. 134. 6 (*on* ii. 2. 5); **AII** not fixed, not settled कूर्मपृष्ठनखाः सर्वे अग्रतश्चार्धचन्द्रवत्। लिङ्गाकृतिं(?) मूलदेशान्मानमेषामनिश्चितम् JayāS. 20.60; भृतावनिश्चितायां तु दशभागमवाप्नुयात्। लाभगोवीर्यसस्यानां वणिग्गोपकृषीवलाः KātySm. 656; **AIII** irresolute अनिश्चितैरध्यवसायभीरुभिर्यथेष्टसंलापरतिप्रयोजनैः। फले विसंवादमुपागता गिरः प्रयान्ति लोके परिहासवस्तुताम् Tantrākhyā. 119. 11; PañcT. 3. 109 (365. 10); Pañcā. 226. 9; संदिग्धेन हि निश्चयाय प्रवर्तितव्यमेवानिश्चितस्तु विनिश्चयाय प्रमाणान्तरे प्रवर्तमानस्तदभ्यर्हिततरं मन्यते TātpaṬ.(Vā.) 107.17 (*on* i. 1.2); **AIV** not established, not settled अस्वतन्त्राप्रकृतिस्थैः कृतं दानाद्यनिश्चितमिति न (भवति) प्रमाणम् ManuBh. ii. 154.24 (*on* 8.164); **AV** not singled out, not specified तस्याः कश्चिदनिश्चितो यदि यशोव्यालोपकारी खलः तं पापीयसमाशु शासति पुनस्ते लोकपालाः क्रुधा EI. ix. 325.27; **AVI** who has not decided (the terms) अनिश्चित इति वदन् तृणकाष्ठादिग्रहणाग्रहणपरिभाषाविहीनविषयमेतदिति दर्शयति SmṛtiCan. iv. 480.5; **BI** uncertain, doubtful, which has no certainty असारमस्वन्तमनिश्चितं जगत् Saund. 9. 16; ज्वलनातपवाय्वम्बुभक्तिद्वेषावनिश्चितौ। … शीतवैकृतमल्पं च ज्वरलक्षणमग्रजम् CaraS. vi. 3.28 (1941 Ed.); हिताहितत्वेऽप्येकान्तनियमोऽस्मादनिश्चितः AṣṭāSaṁ. i. 41. 10 (1.7); BhojanKu. 200.17; भूरमणमरणमनिश्चितम् DaśKuC. 4. 24; सर्वं च दुष्टशूद्रेषु संभाव्यमानत्वादनिश्चितम् TantrVā. 6.2 (*on* i. 2.2); 'सुपरिनिष्ठिता विद्या सफला स्यान्नानिश्चिता' इति न्यायः प्रदर्शितो भवति KenUVāBh. 79.4 (*on* 2.1); न चानिश्चिता विपर्यस्ता वा परमात्मादिवस्तुविषया बुद्धिरुत्पद्यते BṛĀraUBh. 39.15 (*on* i. 3.1); स्यादेवमुपाधिकारो यदि स्वर्गफलत्वं निश्चितं स्यादनिश्चिते तु तस्मिन्नुपाधिकाराभिधानं प्रलापः TantrRa. 181.17; प्रभावे नास्ति विश्वासः शक्तिर्नूनमनिश्चिता। कालेन्द्रजालिकस्यास्य विचित्रं किं न दृश्यते RāmāMañ. 271.7; 347.10; चेतनाचेतनात्मकं जगत् … स्यादस्तीति। अस्तित्वेनानिश्चितं जन्मादिमत्त्वादित्यर्थः SarvaMaSaṁ. 17.16; (दूरतरं च तस्याः (आरम्भणीयायाः) दर्शपूर्णमासाङ्गत्वम्) दूरतरमिति। अनिश्चितमिति यावत् MayūMāli. 651.8 (*on* x. 1. 4); 596.16 (*on* ix. 1. 14); कारकान्तरेषु तत्तत्कार्यसामर्थ्यम् …। न चापवादनिरासमपेक्षत इत्यनिश्चितमस्वभाविकं वा भवति NyāyKu. 38.12; **BII** not decisive अनिश्चितं चेत् प्रत्यक्षं मिथ्यात्वश्रुतिविषयापहार इव सत्त्वश्रुतिविषयापहारेऽप्यशक्तम् Nyāyāmṛ. 160A.8.

अनिश्चितकर्तृकर्मप्रयोग (aniścitakartṛkarma-prayoga) *adj.* connected with the usage in which the grammatical agent and object are not clearly determined विजयेतामद्य श्वेताम्बरशासनदेवाचार्यौ दिगम्बर-

शासनकुमुदचन्द्रौ । केशवः — सखे, कथमनिश्चितकर्तृकर्मप्रयोगमुभयत्र द्विर्वचनम् MudriKu. 5. 2(10)

अनिश्चितकारिन् (aniścitakār-in) *adj.* who acts improperly यश्छिनत्त्याममज्ञानाद्यश्च पक्वमुपेक्षते। श्वपचाविव मन्तव्यौ तावनिश्चितकारिणौ SuśruS. i. 17.10; RugVi. 41.15; AṣṭāSaṁ. i. 185. 11 (1.38); BhāvPra.(Bhā.) 8(46(? 47)). 16.

अनिश्चितगति (aniścita-gati) *adj.* whose course is uncertain (पृथ्वीधरः) अचिन्तयच्च ही(? हि) साधु संजातं दुहितुर्मम । अनिश्चितगतिः प्राप्तो यदयं सुमनोरथः PadmP.(Ra.) 36. 77.

अनिश्चितचौरभाव (aniścita-caurabhāva) *adj.* whose nature as a thief is not ascertained or detected धार्मिको राजा हृतद्रव्यसंधिच्छेदोपकरणव्यतिरेकेणानिश्चितचौरभावं न घातयेत् ManvaMu. 413. 26 (*on* 9. 270)

अनिश्चिततद्विद् (a-niścitatadvid) *adj.* who does not know that definitely तद्वित्संमतोऽर्थो ग्राह्यो, न त्वनिश्चिततद्वित्संमतः VedāntKau. 377. 21 (*on* iii. 4.44)

अनिश्चितता (aniścita-tā) *f.* uncertainty तन्निशम्य सत्यवर्मस्थितेः सम्यगनिश्चिततया खिन्नमानसो नरपतिः सुमतये मन्त्रिणे सोमदत्तं नाम तदनुजतनयमर्पितवान् DaśKuC. 11.8; उत्प्रेक्षायामनिश्चिततया प्रतीतिः, इह तु (अनुमाने) निश्चिततयेत्युभयोर्भेदः SāhiDa. 586. 4.

अनिश्चिततात्त्विकप्रामाण्यक (aniścitatāttvikaprāmāṇya-ka) *adj.* the real validity of which is uncertain श्रुतेः प्रत्यक्षबाधितार्थकत्वादित्यपि तुच्छम्, प्रत्यक्षस्यानिश्चिततात्त्विकप्रामाण्यकत्वेन व्यावहारिकप्रामाण्ये सावकाशत्वेन च ··· निरवकाशत्वादियुक्तश्रुतावबाधकस्योक्तत्वात् GuruCandr. i. 336. 15.

अनिश्चितत्व (aniścita-tva) *n.* uncertainty, indefiniteness अस्वन्तम् अशोभनान्तम्। अन्ते न शोभनम्, अनिश्चितत्वात् BālaKrī. i. 115.18 (*on* 1.155); न तूपेत्य दर्शयेत्। दानस्यानिश्चितत्वात् JayaMa. 195. 22 (*on* 3. 1); पराभिगमने तदीयामर्षस्यानिश्चितत्वात JayaMa. 360. 4 (*on* 6. 6); योगिना सह ··· नापि निन्दारूपो विसंवादः शङ्कनीयः। निन्द्यत्वस्यानिश्चितत्वात् JīvanVi. 135. 17; लिङ्गत्वेनानिश्चितत्वमसिद्धत्वम् SaptaPa. 158(47); अस्य (अध्यवसायस्य) चोत्प्रेक्षायां विषयिणोऽनिश्चितत्वेन निर्देशात्साध्यत्वम् SāhiDa. 548. 1; शुक्लादिवदत्र वह्नेरनिश्चितत्वात् निश्चितत्वे वा साध्यत्वानुपपत्तिः YuktiSneha. 69. 18 (*on* i. 1.5); परप्रयुक्तद्रव्योपजीवित्वाद् द्रव्यस्य चावाहनकाले जनिष्यमाणत्वेनानिश्चितत्वाद् विष्णोरुरुक्रमस्यैव नावाहनम् BhaṭṭCau. 125.15 (*on* xvi. 4. 8)

अनिश्चितदोष (aniścita-doṣa) *adj.* defect of which is not ascertained or detected व्यालहृतादृष्टदोषवाक्प्रशस्तान्यभ्युक्ष्योपयुञ्जीत । व्यालाः सिंहादयः। अदृष्टदोषमनिश्चितदोषम् VīraMi.(Āhnika.) 531.10.

अनिश्चितधी (aniścita-dhī) *adj.* not of firm mind or opinion विद्वद्भिरागमपरैर्विवृतं कथंचिच्छ्रुत्वापि दुर्ग्रहमनिश्चितधीभिरन्यैः ।··· निधिमन्त्रगणं (अद्रिः) बिभर्ति ŚiśuVa. 4.37.

अनिश्चितनिजरूप (aniścita-nijarūpa) *n.* one's own form which is not ascertained नियतरूपितानिश्चितनिजरूपे वस्तुनि वस्त्वन्तरस्य व्यवच्छेदबन्धनमिष्यते एव NyāyMañ. i. 289.18.

अनिश्चितनिश्चय (aniścita-niścaya) *m.* determinate cognition which is not free from doubt अन्यथा त्वनिश्चितनिश्चयस्यार्थनिश्चयोऽपि न सिध्येत, न चासौ स्वात्मन्यपि निश्चय इति ĀtmaTaVi. 682.10.

अनिश्चितन्याय (aniścita-nyāya) *adj.* judgement about which is not given in definite terms स्थेयैरनिश्चितन्यायं पुरो न्यस्तं ततो नृपः। तदित्थमिति निश्चित्य वणिजं तमभाषत RājTa.(Ka.) 8.150.

अनिश्चितपक्षवृत्ति (aniścita-pakṣavṛtti) *adj.* existence of which in the subject is not ascertained (हेत्वाभासः) अनिश्चितपक्षवृत्तिरसिद्धः NyāySā. 7. 10 = PrakaVi. 569.14 = TarkSaṁ.(Ā.) 97. 7 = NyāyPari. 281.14 = SarvaDaKau. 46.1.

अनिश्चितपक्षवृत्तित्व (aniścitapakṣavṛtti-tva) *n.* the state of being that the existence of which in the subject is not ascertained न तावत् अनिश्चितपक्षवृत्तिः असिद्धः इति — असिद्धो निर्वक्तुं शक्यते, येन केनचित् अनिश्चितपक्षवृत्तित्वस्य सद्धेतौ अपि सिद्धत्वेन अतिव्यापकत्वात् TarkSaṁ.(Ā.) 97. 8; साधनाव्यापक इत्यनिश्चितपक्षवृत्तित्वस्य विवक्षितत्वात् न लक्षणासंग्रहः TārkiRa. 70.3.

अनिश्चितपञ्चीकरणवाक्यार्थ (aniścita-pañcīkaraṇavākyārtha) *adj.* who has not ascertained the meaning of the sentence about *pañcīkaraṇa* (i. e. causing to contain five elements) (स्वरूपासिद्धः हेत्वाभासः) एष एवानिश्चितपञ्चीकरणवाक्यार्थस्य संदिग्धासिद्धः NyāyPari. 283.16.

अनिश्चितपरापर (aniścita-parāpara) *adj.* unascertained as well as belonging to future and past (times) प्रत्यक्षं बहिरन्तश्च परोक्षं स्वप्रदेशतः। सुनिश्चितमनेकान्तमनिश्चितपरापरैः NyāyVi. 2. 128 (Vivaraṇa अनिश्चितैः अप्रत्यक्षविषयैः परैरुत्तरकालभाविभिः अपरैश्च पूर्वकालभाविभिः प्रदेशैः)

अनिश्चितप्रपञ्च (aniścita-prapañca) *m.* world not decided or ascertained (as unreal) मिथ्यात्वेन अनिश्चितप्रपञ्चस्य तद्धीविषयत्वशङ्कासंभवात् GuruCandr. i. 60.1.

अनिश्चितप्रमाणभाव (aniścita-pramāṇabhāva) *m.* unascertained validity ननु चानेन बाध्यमानस्यानुमानस्याप्रामाण्यात् कथं बाधकत्वम्? अनिश्चितप्रमाणभावेन कुतो बाधा HetuBiṬ. 87.10; *adj.* who has not ascertained the validity निश्चितप्रमाणभावस्य पुरुषस्येङ्गितादिभिरभिप्रायः सूच्यते न त्वनिश्चितप्रमाणभावस्य TātpaṬ.(Vā.) 722. 22 (*on* v. 2.21)

अनिश्चितप्रामाण्य (aniścita-prāmāṇya) *adj.* **A** validity of which is not ascertained अनिश्चितप्रामाण्यादेव ज्ञानात्प्रवृत्तिसिद्धौ किं पश्चात्तन्निश्चयेन प्रयोजनम् NyāyMañ. i. 149.7; i. 160.7; अर्थज्ञानमपि अनिश्चितप्रामाण्यमेवार्थनिश्चयरूपमविशेषात् TattvCin. i. 363. 6; **B** who has not ascertained the validity अनिश्चितप्रामाण्यस्य तु प्रवृत्तौ पश्चात्तन्निर्णयो भवन्नपि कृतक्षौरस्य नक्षत्रपरीक्षावदफल एवेत्युक्तम् NyāyMañ. i. 150. 17.

अनिश्चितप्रामाण्यकत्व (aniścitaprāmāṇyaka-tva) *n.* the state of being that whose validity is not ascertained दुर्बलत्वात् द्वैतसत्त्वप्रत्यक्षादेः अनिश्चितप्रामाण्यकत्वादिना श्रुतेर्नित्यनिर्दोषत्वादनन्यपरत्वाच्च प्राबल्यम् GuruCandr. i. 281. 22; ii. 250.21; प्रत्यक्षादीनां बहूनां प्रामाण्यरूपस्य धर्मस्याबाधायानिश्चितप्रामाण्यकत्वेनानिश्चितप्रामाण्यकप्रत्यक्षाद्यपेक्षया बलवत्या एकस्याः श्रुतेः प्रामाण्यरूपस्य धर्मस्य बाधो युक्त इति कथं वैषम्यम् LaCandr. 360.17.

अनिश्चितप्रामाण्यत्व (aniścitaprāmāṇya-tva) *n.* the state of being that whose validity is not ascertained न चाद्वैतश्रुतेः बाध्यत्वं सम्भवति, तात्पर्यवत्त्वात्, प्रत्यक्षस्यानिश्चितप्रामाण्यत्वेन न्यूनबलवत्त्वात् GuruCandr. i. 274.21.

अनिश्चितम् (aniścitam) *adv.* undecidedly संशयो हि विषयग्रहणात्मकोऽनुभूयते अनिश्चितं तु विषयं गृह्णाति NyāyMañ. i. 71. 1.

अनिश्चितमति (aniścita-mati) *adj.* not of firm opinion यद्यप्यनिश्चितमतिः कुरुते न वादम् NyāyMañ. ii. 150. 1.

अनिश्चितमूल (aniścita-mūla) *adj.* the source of which is not ascertained अनिश्चितमूलेनानेन वचनेन निश्चितमूलानां बहूनां क्षयाहमात्रपार्वणविषयाणां वचनानाममावास्याप्रेतपक्षमृताहविषयत्वेनातिसंकोचस्यायुक्तत्वात् Mitā. 92.24 (*on* 1.256); अनिश्चितमूलं वचनं च पठन्त्यत्रार्थे BālamBha. i. 501. 9 (*on* 1. 225)

अनिश्चितरूप (aniścita-rūpa) *adj.* not having definite or authentic nature अध्ययनस्यान्यतः प्राप्तत्वात्तत्संबन्धस्यावबोधस्यानिश्चितरूपस्य वस्तुस्वाभाव्येनोत्पत्तेस्तादृशस्य न क्वचिदर्थवत्त्वात् ManuBh. i. 161. 2 (*on* 2.165)

अनिश्चितरूपत्व (aniścitarūpa-tva) *n.* the state of being that which does not have a definite nature अध्यवसायग्रहणेन संशयं व्यवच्छिनत्ति, संशयस्यानवस्थितग्रहणेनानिश्चितरूपत्वात् SāṁkhyaTaKau. 121. 2 (*on* 5)

अनिश्चितवस्त्ववसायित्व (aniścitavastvavasāyi-tva) *n.* the state of being that which does not determine any definite object न हि तत्रोभयरूपा प्रतीतिरित्यप्रमाणत्वम्। अपि त्वनिश्चितवस्त्ववसायित्वेन Śarka. 102.12.

अनिश्चितवाक्यतस् (aniścitavākya-tas) *adv.* because of ambiguous statement संशयो हि तथा श्रोतुः स्यादनिश्चितवाक्यतः BṛĀraUBhVā. i. 4. 1276.

अनिश्चितवासस्थल (aniścita-vāsasthala) *adj.* who has no fixed place of residence यश्च पूर्वकर्मणा चौर्यरूपेण कृतापराध आसीत्, यश्चानिश्चितवासस्थलः सोऽपि गृह्यते चौर्यकारित्वेन शङ्क्यते VīraMi. 720. 19 (*on* 2.266)

अनिश्चितवासस्थान (aniścita-vāsasthāna) *adj.* who has no fixed place of residence अविज्ञाताश्रयात् अनिश्चितवासस्थानात् DaṇḍaVi. 329.20.

अनिश्चितविद्य (aniścita-vidya) *adj.* whose learning or scholarship is doubtful लोकेऽपि निश्चितविद्यो यथा पूज्यते तथा नानिश्चितविद्य इति स्फुटमेव RasGaṅ. 668.13.

अनिश्चितविधेयताक (aniścitavidheyatā-ka) *adj.* for which there is no definite injunctive statement अत्र कृतिसाध्यत्वेनानिश्चितविधेयताकगुणप्रयोज्यभेदनिरूपणं पादार्थः MīmāKau. ii. 1.14 (*on* ii. 3. 1); ii. 35.18 (*on* ii. 3. 5); अनिश्चितविधेयताकस्य देवतादेर्गुणस्य भेदकत्वविचारात् पादाध्यायसंगतिः MīmāKau. ii. 45. 11 (*on* ii. 3. 12)

अनिश्चितविधेयताकत्व (aniścitavidheyatāka-tva) *n.* the state of being that for which there is no definite injunctive statement ब्राह्मणत्वादेः गुणस्यानिश्चितविधेयताकत्वात् कृतिसाध्यत्वाभावाच्च तत्प्रयोज्यभेदनिरूपणेन पादाध्यायसंगतिः स्पष्टा MīmāKau. ii. 15.13 (*on* ii. 3. 3)

अनिश्चितविशेष (aniścita-viśeṣa) *adj.* who does not make any distinction (in ability) अयं सस्यभुवं मुक्त्वा मेघो भूभृति वर्षति। अनिश्चित-

विशेषः सन् कुपात्रे द्रविणी यथा PadmP.(Ra.) 42.100.

अनिश्चितविषयता (aniścitaviṣaya-tā) *f.* the state of having uncertain domain न च निश्चिते प्रतिषेधविषये संभवत्यनिश्चितविषयता न्याय्या ManuBh. ii. 120. 21 (*on* 8. 104)

अनिश्चितवृत्ति (aniścita-vṛtti) *adj.* existence of which (in the subject) is not ascertained सिद्धे पक्षे तत्रानिश्चितवृत्तिरसिद्धः (हेत्वाभासः) सिध्यति PrakaVi. 569. 19.

अनिश्चितव्याप्तिक (aniścitavyāpti-ka) *adj.* concomitance of which is not ascertained अत्र च किमेकेन्द्रियग्राह्यतया घटादेस्तद्गतरूपादेश्चैको व्यञ्जकः, उत रूपिद्रव्यतया घटादेस्तत्समवायितया रूपादेरित्यनिश्चितव्याप्तिकमेकेन्द्रियग्राह्यत्वं न व्यञ्जकैकत्वे शक्तम् NayaVi. 253. 3 (*on* i. 1. 8)

अनिश्चितशुक्तिरूप (aniścita-śuktirūpa) *adj.* who has not ascertained the nature or form of a shell इह त्ववगतचन्द्रविविक्तमुखस्वरूपस्यानिश्चितशुक्तिरूपस्यैव प्रमातुश्चन्द्रोऽयं रजतमितिवच्छतशोऽप्युच्यमाने न तद्रूपतया प्रतिपत्तिः AlaṅkāRa. 26(6)

अनिश्चितसत्त्व (aniścita-sattva) *adj.* existence of which (in the subject) is not ascertained (हेत्वाभासः) नासन्ननिश्चितसत्त्वो वान्यथानुपपन्न इति सत्त्वस्यासिद्धौ संदेहे वासिद्धः PramāMī. ii. 1.17.

अनिश्चितसत्यभाव (aniścita-satyabhāva) *m.* uncertain fact (of committing the crime) अनिश्चितसत्यभावेन पापकारितयोक्तोऽभिशस्तः Aparā. 445.12 (*on* 1. 122)

अनिश्चितसद्भाव (aniścita-sadbhāva) *adj.* possibility of which is not certain अनिश्चितसद्भावमुरुक्रमयागविधानं नावाहनं प्रयोक्तुं क्षमम् ŚāstrDī. 649. 10 (*on* x. 1.1)

अनिश्चितसंबन्ध (aniścita-sambandha) *adj.* whose relation (i. e. concomitance) is not ascertained नापि स्वविषयज्ञानापेक्षं परोऽक्षार्थप्रकाशनम्। यथा प्रदीपो घटादेः। दृष्टादप्यनिश्चितसंबन्धादप्रतिपत्तेः NyāyBiṬ. 92. 2 (*on* 2. 5)

अनिश्चितसाध्यधर्म (aniścita-sādhyadharma) *m.* property in the form of probandum which is not ascertained संदिग्धत्वमपि व्यावर्तकेन कल्पितेनाकल्पितेन वा रूपेणानिश्चिततयैवोपपद्यत इति तस्यापि नानिश्चितसाध्यधर्म विनानुपपत्तिः AdvaiSi. 719. 10.

अनिश्चितसामर्थ्यविशेष (aniścita-sāmarthyaviśeṣa) *adj.* whose specific capacity is not possible to determine स (कर्मभेदः) तु द्रव्यदेवतायजिसद्भावमात्ररूपेण निर्णीतः परिमाणं प्रत्यनिश्चितसामर्थ्यविशेषः TantrVā. 523. 21 (*on* ii. 2.20)

अनिश्चितस्वभाव (aniścita-svabhāva) *adj.* nature of which is not ascertained नन्वेवमप्यनिश्चितस्वभावेषु स्वलक्षणेषु कथमिदमवसेयम् — इदं सामान्याभिव्यञ्जकं इदं न इति Śarka. 9.16.

अनिश्चितस्वरूप (aniścita-svarūpa) *adj.* essential nature of which is not ascertained एतत्तदित्यनिर्देश्या। एतत् एतत्कालेऽपि इयत्तापरिच्छेदवद्वस्तु तत् परोऽक्षमनिश्चितस्वरूपम् LalitāTriBh. 262. 17 (*on* 5); अनिश्चितस्वरूपस्येश्वराधीनतया दुर्ज्ञानत्वात् TattvPrakā. 153A. 5 (*on* iii. 2. 10)

अनिश्चितस्वामिक (aniścitasvāmi-ka) *adj.* (rightful) owner of which is not ascertained निश्चितान्यस्वामिकं चानिश्चितस्वामिकं तथा। स्वस्वत्वनिश्चितं चेति त्रिविधं संचितं मतम् ŚukraNī. 2.325.

अनिश्चितागमा (a-niścitāgamā) *adj.* (*f.*) whose title is not surely established भुक्तिस्तु द्विविधा प्रोक्ता सागमानागमा तथा …। सागमा निश्चितागमेत्यर्थः …। भुक्तिरेव विशुद्धा स्यात् प्राप्तानां पितृतः क्रमात्। इति स्मार्तकालीनभोगस्यैवोद्भावनविधानाच्च। अतः स्वतन्त्रा भुक्तिरनिश्चितागमा SmṛtiCan. iii. 168. 2.

अनिश्चितागस् (aniścitāgas) *adj.* whose guilt is not established नान्यस्मिन्नपि दण्डस्य प्रसङ्गोऽनिश्चितागसि। किं पुनर्ब्राह्मणो दण्ड्यो यो दोषेऽपि वधं विना (मोक्तव्यः) RājTa.(Ka.) 4.96.

अनिश्चितात्मन् (aniścitātman) *adj.* whose mind is in doubt मर्तव्यकृतबुद्धीनां जये चानिश्चितात्मनाम्। अबलानां चमूर्ह्यासीदबलावयवा इव MatsyaP. 140. 9.

अनिश्चिताद्वैत (a-niścitādvaita) *adj.* (person) who has not ascertained non-duality कल्पको न निश्चिताद्वैतः, शास्त्रप्रणयनवैयर्थ्यात्, नाप्यनिश्चिताद्वैतः, शास्त्रस्य प्रमामूलकत्वाभावप्रसङ्गात् AdvaiSi. 541.25.

अनिश्चितानित्यत्व (aniścitānityatva) *n.* unascertained transitoriness कथम् अनित्यः शब्द इत्यनेनानिश्चितानित्यत्वमात्रविशिष्टः शब्दः कथ्यते PadārthaSaṁ. 251.11.

अनिश्चितान्याकार (aniścitānyākāra) *adj.* another form of which is not ascertained तदभिन्नमेकाकारविषयीकरणेऽप्यनिश्चितान्याकारमाकारान्तरसाकाङ्क्षबुद्धिग्राह्यं भिन्नशब्दार्थोपसंहारेऽप्यभिन्नं बुद्धौ प्रतिभाति PramāVāSvopVṛ. 28.13.

अनिश्चितार्थ (aniścitārtha) *m.* unascertained or inaccurate fact न खल्वनिश्चितार्थमार्यचाणक्यप्रणिधयोऽभिधास्यन्ति MudrāRā. 5.13 (57): *adj* whose import is uncertain निश्चितार्थेन ह्यनिश्चितार्थं (वाक्यम्) व्यवस्थाप्यते, नानिश्चितार्थेन निश्चितार्थम् Bhām. 189. 11 (*on* i. 2. 26); निरूपितवाक्यव्यवच्छेदाय वाक्यविशेषा इत्युक्तम्। पूर्वमनुदाहृता अनिश्चितार्था इत्यर्थः ŚrutaPra. ii. 182.7 (*on* i. 4. 29)

अनिश्चितार्थत्व (aniścitārtha-tva) *n.* the state of having an unascertained object (ज्ञानस्य) तर्कोत्थस्य परस्परपराहतत्वेनानिश्चितार्थत्वात् PrakaVi. 411.22; अध्यवसेयस्य बाह्यार्थस्य निश्चितत्वाद् (ज्ञानस्य) अनिश्चितार्थत्वापादकं भाष्यमयुक्तम् VedāntKa. 281. 22 (*on* ii. 2. 25)

अनिश्चितार्थप्रकाशन (aniścitārtha-prakāśana) *n.* expression of a vague thing (प्रपञ्च्यमाना तु विवदेत्) प्रपञ्च्यमाना त्विति अनिश्चितार्थप्रकाशनान्नायकेन प्रतार्यमाणा विवदेत् JayaMa. 202. 18 (*on* 3.2)

अनिश्चितावधि (aniścitāvadhi) *adj.* limit of which is not certain अनिश्चितावधिं धीराः सहन्ते विरहं चिरम्। श्रूयतां रामभद्रस्य सीतादेव्यास्तथा कथा KathāSaSāg. ix. 1. 58.

अनिश्चिताविनाभाव (aniścitāvinābhāva) *adj.* concomitance of which is uncertain इह च न योग्यतया लिङ्गं परोऽक्षार्थप्रतिपत्तेरङ्गम्, यथा बीजमङ्कुरस्य, अदृष्टाद् धूमादग्नेरप्रतिपत्तेः, नापि स्वनिश्च(स्वविष)यज्ञानापेक्षं यथा प्रदीपो घटादेः, दृष्टादप्यनिश्चिताविनाभावादप्रतिपत्तेः PramāMī. 39. 14 (*on* i. 2.9)

अनिश्चितासद्भाव (aniścitāsadbhāva) *adj.* non-existence of which is not ascertained आत्मदर्शनसिद्धौ किं तदर्थेनेति चेन्न, अनिश्चितासद्भावपूर्वोत्तरज्ञानावरणहेतुविनिवारणाय तदुपादानोपपत्तेः ŚatDū. 224. 20.

अनिश्चितोपाय (aniścitopāya) *adj.* who has not decided about the means अन्यथा ह्यनिश्चितोपायानामुपेयार्थिनां प्रवृत्तौ प्रेक्षावत्तैव हीयेत HetuBiṬ. 2. 5.

अनिश्चितोपायकार्य (aniścitopāyakārya) *adj.* who has not decided about the remedial action (to be adopted) अनिश्चितोपायकार्यस्समयानुचरो नृपः। द्वैधीभावेन वर्तेत काकाक्षिवदलक्षितम् ŚukraNī. 4(7).291.

अनिश्चितोभयालम्बनत्व (aniścitobhayālambana-tva) *n.* the state of being based on both objects undecidedly अनिश्चितोभयालम्बनत्वमपि स्थाणुपुरुषादावपि असंदिग्धमेव ParāTri. 247.14.

अनिश्चित्य (a-niścitya) *ger.* **A** not having ascertained or decided गुणदोषावनिश्चित्य त्यक्त्वा दैवव्यपाश्रयम्। करिष्यामीति यः कार्यमुपेक्षेत्स नराधमः Rāmā. vi. 6.10; तथा निर्वचनं ब्रूयाद्वाक्यार्थस्यावधारणम्।… इदं त्विदमिदं नेदमित्यनिश्चित्य संशयम् BrahmāṇḍP. i. 33. 52; तात न खल्वनिश्चित्यैव युक्तमिदमीदृशं साहसमनुष्ठातुम् Nāgā. 5. 12(22); प्रजाः श्रियोऽर्थान् प्रकृतीरशेषतो रिपोरनिश्चित्य न स न्यवर्तत Kapphiṇā. 2. 2; अर्थोऽपि सेवादिः अतिक्लेशकरः, सोऽपि वर्ज्यः।… अनिश्चित्य न किंचित्कुर्यात् ManuBh. i. 365. 2 (*on* 4.92); गुणदोषावनिश्चित्यानुग्रहनिग्रहविधानं ग्रहाभिनिवेश इव NītiVā. 11. 49; Hitopa. 2.131; अनैकान्तिकत्वमनिश्चित्याग्रत एव हेत्वाभासत्वावधारणे तत एव हेतोरसाधकत्वं सिद्धम् KhaṇḍanKhā. 875.1; ŚṛṅgāDī. 1.67; पितृसंताने सप्तमान्मातृसंताने च पञ्चमादर्वाक् पुत्रिकाकरणाभावमनिश्चित्य परिणयविषयेति ज्ञेयम् MīmāKau. i. 69. 8 (*on* i. 3. 9); (रामदेवः) नानिश्चित्य करोति नापि कुरुते मन्त्रैर्विना निश्चयम् AdbhuDa. 2.5; **B** not having fixed दाप्यस्तु दशमं भागं वाणिज्यपशुसस्यतः। अनिश्चित्य भृतिं यस्तु कारयेत्स महीक्षिता YājñaSm. 2. 194; यः स्वामी तुभ्यमियतीं भृतिं दास्यामीत्यनिश्चित्य कर्म कारयति Aparā. 798. 3 (*on* 2. 194); DīpKa. 64. 1 (*on* 2. 194)

अनिश्चिन्त्य (a-niścintya) *adj.* which cannot be fully comprehended, unthinkable ऐश्वर्यमदमत्तेन सर्वलोकावमानिना। अप्रतर्क्यमनिश्चिन्त्यं दैवं कर्म सनातनम् Rāmā. (Gorr.) v. 81.6.

अनिश्चिन्वत् (a-niścinvat) *adj.* not determining, not ascertaining, not deciding पश्यन् शुक्तिरूपं विशिष्टमेव पश्यति। निश्चयप्रत्ययवैकल्यात्त्वनिश्चिन्वन् तत्सामान्यं पश्यामीति मन्यते PramāVāSvopVṛ. 17.16; बालानामपि च येयमन्यपरिहारेण स्तनादौ प्रवृत्तिः, सा न 'इदम्' इत्यनिश्चिन्वतां भवितुमर्हति BrahmSi. 18. 14; अनिश्चिन्वता चिते(?त्ते)न मन्दोद्यम इवायम्।… न च संदेहदेहो वीरव्रतनिर्वाहः BālRā. 3.42(6)

अनिश्चीयमान (a-niścīyamāna) *adj.* not being ascertained or determined कथमिदानीमनिश्चीयमानं प्रत्यक्षेणापि गृहीतं नाम PramāVāSvopVṛ. 20. 21; तस्माद् दृष्टा अपि भावाः … तदन्येनाप्यतद्रूपव्यावृत्तेनात्मना भ्रान्तिकारणसद्भावादनिश्चीयमानाः HetuBiṬ. 59. 8; (खरराघवयोः) विपश्चिद्भिरप्यनिश्चीयमानजयापजयम् … अभूदभूतपूर्वं द्वन्द्वयुद्धम् RāmāCam. 3. 19(17)

अनिश्चेय (a-niśceya) *adj.* which cannot be ascertained or determined नन्विदमप्यनिश्चेयमेव — सर्वाकारजन्मानो नश्यन्तीति तासामनिःशेषदर्शनात् PramāVāSvopVṛ. 100.16; व्यापन्नमप्सु किं तत्स्यादनिश्चेयमहेतुतः। आर्याभोज्यं केशकीटदूषितं तत्प्रसिद्धितः NyāyMāVi. 348.7 (*on* vi. 5.16)

अनिश्रय (a-niśraya) *m.* not an abode हेतोः प्रहाणं त्रिगुणं सुगतत्वमनिश्रयात् PramāVār. 2.139 (Bh. दु:खनिश्रयाभावात्)

अनिश्रित (a-niśrita) *adj.* [*f.* -ā] unattached, free, independent अनिश्रितः त्वमिह च परत्र च MaVastuAva. i. 167.11; अनिश्रितश्चाप्रतिबद्धचित्तो दृष्टश्रुतादौ व्यवहारधर्मे Saund. 18.19; अन्यत्रोपसंक्रान्तानां चैषां कालेन कालं धर्मं भाषते, तं चानिश्रितो भाषते SaddhaPuṇ. 166.23; यश्चैनमुपसंक्रम्य धर्मं पृच्छेऽप्रबोधये। तस्य भाषेत् सदा धीरो अनोलीनो अनिश्रितः SaddhaPuṇ. 167.28; अकल्पं तद्ध्यानमविकल्पमनिञ्जनम् ··· सर्वत्रानुगतं च सर्वत्र चानिश्रितम् LaliVi. 183.27; ये ते सर्वोपपत्त्यनिश्रितविहारिणः GaṇḍVyū. 371.20; अयं विहारः।··· विपुलाशयानाम् आकाशगोचररतान(? ना)मनिश्रितानाम् GaṇḍVyū. 372.12; येयं वाक् ··· विज्ञेया श्रवणीया अनिश्रिता ŚikṣāSa. 126.11; MahāVyu. 126.3; 'यदा यदा' यस्मिन् यस्मिन्नवसरे 'यत्र यत्र' प्रयोजने क्षेत्रे वा यो यः उचितस्तम्···तदा तदा काले तस्मिंस्तस्मिन् प्रयोजनादौ ··· 'अनिश्रितैः' सर्वाशंसारहितैरुपाश्रितः अङ्गीकृतः ··· तम् ··· सर्वथा पक्षपातवर्जितत्वेन यथावदित्यर्थः SthānṬ. 319B.4; cf. **अनिःश्रित.**

अनिश्रितवचनता (aniśritavacana-tā) *f.* the state of being speech without any attachment to worldly things (i. e. dispassionate speech) वचनसंपच्चतुर्धा, तद्यथा — आदेयवचनता, मधुरवचनता, अनिश्रितवचनता मध्यस्थवचनतेत्यर्थः असन्दिग्धवचनता चेति SthānṬ. 423A.7

अनिश्वसत् (a-niśvasat) *adj.* not breathing heavily, not panting योजनानां शतं श्रीमांस्तीर्त्वाप्युत्तमविक्रमः। अनिश्वसन्कपिस्तत्र न ग्लानिमधिगच्छति Rāmā. v. 2.3; cf. **अनिःश्वसत्.**

अनिश्वास (a-niśvāsa) *m.* breathlessness शमं नयाशु गोविन्द च्छिन्धि च्छिन्ध्यस्य वेदनाम्।··· अन्तःश्वासम् (v.1. **अनिश्वासम्** ASS. Ed.) अतिश्वासं परितापं सवेपथुम् AgniP. 31.20.

अनिःशङ्कम् (a-niśśaṅkam) *adv.* without any apprehension, fearlessly यत्र ··· नायकः। दिव्यस्त्रियमनिश्शङ्कं(?) कन्यां चाहर्तुमुद्यतः।··· सोऽयमीहामृगो मतः RasāSu. 298.10 (3.286)

अनिःशस्त (á-niśśasta) *adj.* not excluded from praise नापाभूत न वोऽतीतृषामानिःशस्ता ऋभवो यज्ञे अस्मिन्। समिन्द्रेण मदथ सं मरुद्भिः ṚV. iv. 34.11.

अनिःशेषितकौरव्य (aniśśeṣita-kauravya) *adj.* who has not completely destroyed the descendants of Kuru (i. e. sons of Dhṛtarāṣṭra) भूयः परिभवक्लान्तिलज्जाविधुरिताननम्। अनिःशेषितकौरव्यं न पश्यसि वृकोदरम् VeṇīSaṁ. 1.297.

अनिःशेषितजीमूतजालम् (a-niśśeṣitajīmūtajālam) *adv.* without causing the disappearance of the net of clouds अनिःशेषितजीमूतजालमाविर्भवत्रविः। अनूनक्लेशशेषं च विवेको न स्फुरेच्चिरम् RājTa.(Ka.) 8.3075.

अनिःशेषीकृताराति (aniśśeṣīkṛtārāti) *adj.* who has not completely destroyed the enemies अनिःशेषीकृतारातिर्न व्यावर्तत रिल्हणः RājTa. (Ka.) 8.2909.

अनिःश्राविन् (a-niśśrāvin) *adj.* not allowing (talks) to be heard outside तदुद्देशः संवृतः कथानामनिःस्रावी (v. l. अनिःश्रावी) पक्षिभिरप्यनालोक्यः ArthŚā. i. 71.3 (1.15); (KANGLE Ed.)

अनिःश्रित (a-niśśrita) *adj.* unattached (वाक्) अनामिषा अनिःश्रितलाभसत्कारा लोके MaYānaSū. 79.3 (12.7); cf. **अनिश्रित.**

अनिःश्रेयस (a-niśśreyasa) *adj.* not conducive to bliss असद्व्यवहारव्यावृत्तः सुदत्तः त(? ता)तोपदेशमनि(? निः)श्रेयसमवश्यन्(? स्यन्) यतो राजपरिगृहीतं तृणमपि काञ्चनीभवति संपद्यते ··· प्राणसंहाराय चेति जातमतिर्नैकामपीष्टकां समग्रहीत् YaśasCam. ii. 369.22; *n.* non-bliss, non-liberation त्रीणि स्थानानि ··· अव्यवसितस्य ··· अनिःश्रेयसाय ··· अमोक्षाय ··· भवन्ति SthānṬ. 176B.9; 149B.4; (पञ्च स्थानानि) तानि — अनवगतानि अप्रत्याख्यानपरिज्ञया वा प्रत्याख्यातानि ··· अनिःश्रेयसाय — अकल्याणायामोक्षाय वा ··· भवन्ति SthānṬ. 292A.9; 358B.1.

अनिःश्वसत् (a-niśśvasat) *adj.* not breathing (i. e. holding the breath) रामेण भाषिते वाक्ये बाष्पव्याकुलितेन्द्रियः। लक्ष्मणः ··· गत्वा सरयूतीरम् ···। निगृह्य सर्वस्रोतांसि निःश्वासं न मुमोच ह। अनिःश्वसन्तं युक्तं तं सशक्राः साप्सरोगणाः। देवाः सर्षिगणाः सर्वे पुष्पैरभ्यकिरंस्तदा Rāmā. vii. 106.16; (गरुडः) स तदा सन्नतस्कन्धो बद्धाञ्जलिरनिःश्वसन्। मुमुदे मूर्ध्नि संस्पृष्टो मुकुन्देन प्रसेदुषा Yādavā. 16.69; cf. **अनिश्वसत्.**

अनिषङ्ग (a-niṣaṅgá) *adj.* unarmed (*lit.* not having a quiver) त्वमग्ने यज्यवे पायुरन्तरोऽनिषङ्गाय चतुरक्ष इध्यसे ṚV. i. 31.13.

अनिषङ्गिन् (a-niṣaṅgin) *adj.* unarmed (*lit.* not having a quiver) अरथश्चानिषङ्गी च निहतः पार्ष्णिसारथिः MahāBhā. ix. 30.36.

अनिषण्ण (a-niṣaṇṇa) *adj.* [*f.* -ā] not drooping, not reclining (i. e. upright) प्रसन्नं वदनं कृत्वा प्रयोगस्य वशानुगम्। अनिषण्णेन गात्रेण गतिं गच्छेद् व्यतिक्रमात् NāṭyaŚā. 12.83; सती। अनिषण्णेव दीप्ताग्नौ गृहे स्वं निरदाहयत् RājTa.(Ka.) 7.1494.

अनिषद्य (a-niṣadya) *ger.* not having reclined भित्तिशय्यादावनिषद्य यदुपविष्टस्यावस्थानं तद् वीरासनम् ManuBh. ii. 404.12 (*on* 11.109)

अनिषव्या (an-iṣavyá) *adj.* (*f.*) [DEBRU. 814] not vulnerable to arrows असेन्या वः पणयो वचांस्यनिषव्यास्तन्वः सन्तु पापीः ṚV. x. 108.6.

अनिषादिद्विप (aniṣādi-dvipa) *m.* elephant not having a rider on it दृष्ट्वा तांश्च तथाविधान्। कुमारवर्जमायातानिषादिद्विपानिव।···शून्यो निष्पन्दनयनो द्रागभूदवनीपतिः TriṣaŚaPuC. ii. 6.161.

अनिषिद्ध (a-niṣiddha) *adj.* [*f.* -ā] **1** not prohibited, not forbidden (i.e. allowed), not prevented एतान्येव व्याधितस्य भिषक्क्रियायामनिषिद्धानि भवन्ति यानि चान्यान्येवंप्रकाराणि SumantuDS. 83.2; उपयुज्यन्ते ··· परिस्पन्दाः कर्मकराश्चान्तःपुरेष्वनिषिद्धाः KāmSū. 301.20 (5.6); अनिषिद्धदूरविस्तृतशीतवातप्रवेशम् ··· हिमाचलस्पर्धिशैत्यमम्बुधरकाललीलाविडम्बि कायमानम् AṣṭāSaṁ. i. 111.17 (1.21); प्राक् चोपनयनादङ्गाध्ययनमनिषिद्धं शिक्षाव्याकरणादि यद् वेदवाक्यैर्न मिश्रितम् ManuBh. i. 163.12 (*on* 2.168); i. 260.10 (*on* 3.111); (डिमप्रकारे) वस्तुतः प्रवेशकाद्यनिषिद्धमेव, प्रवेशकस्य ह्यसंभव एव AbhinBhā. ii. 444.12 (*on* 18.89); चणकव्रीहिगोधूमयवानां मुद्गमाषयोः। अनिषिद्धैर्ग्रहीतव्यो मुष्टिरेकः पथि स्थितैः Mitā. 308.16 (*on* 2.275); सदैवाग्रेसरोऽन्यत्र पश्चाद्बुद्धपदोऽभवत्। अनिषिद्धोऽपि शुद्धान्तमन्त्रागारावगाहने RājTa.(Ka.) 8.3271; अनिषिद्धं ह्यनुमतमितिन्यायोऽपि वर्तते PariPar. 7.36; PāṇḍaC. 4.357; अनिषिद्धमनुज्ञातमिति विप्रे नृपाञ्चले। स्वर्णं बध्नति PārśvC. 3.799; मुनीश्वर ··· तव पदाम्भोजद्वयं दुर्लभसंगमम्। संसेविष्येऽनुजानीहीत्यनिषिद्धस्तथाकरोत् PārśvC. 3.127; भवता सर्वाण्यनिषिद्धानि राजभोग्यानि भुक्तानि PuruṣPa. 225.7; ज्येष्ठायामनिषिद्धायां सत्यां कनीयसीनां यज्ञे नाधिकारः Subodhi. 62.5 (*on* 2.135); 83.23 (*on* 2.175); अनिषिद्धविहितकन्यापरिणयनमभ्युदयार्थम् ManvaMu. 87.26 (*on* 3.11); येषामनिषिद्धमप्यङ्गं प्रधानं वोपसंहर्तुमशक्यम् ··· तेषां तु तत्र तत्राधिकारः ŚivārkaMaDī. i. 492.16 (*on* i. 3.39); अत्र विशिष्यानिषिद्धं मन्वादिना निषिद्धम् ··· कर्म वर्जयेत् VīraMi. 224.13 (*on* 1.139); विहितपरराष्ट्रवशीकरणार्थं तत्प्रजापीडनमपि ··· अनिषिद्धमेव VīraMi. 369.6 (*on* 1.342); यः कश्चनानिषिद्धो देशो धर्मस्य कारणम् VīraMi. (Paribhāṣā.) 53.25; कलौ गोपशोर्निषिद्धत्वाच्चानिषिद्धेन छागादिनायं पशुः कर्तव्यः VīraMi.(Saṁskāra). 990.1; YatīndraDī. 62.2; अनिषिद्धं पुनर्वस्वोरुपनयनमन्यनक्षत्रवद् भवत्येव BālamBha. i. 61.17 (*on* 1.14); ii. 330.6 (*on* 2.275); **2** not negated, not denied न नेति ह्युच्यमानेऽपि निषेधस्य निषेधनम्। पचतीत्यनिषिद्धं तु स्वरूपेणावतिष्ठते ŚlokaVār. 5(13).140 (604.4); TattvSaṁ. 975; (तेषामृग् (इति संज्ञा) यत्रार्थवशेन पादव्यवस्था न) वृत्तवशव्यावृत्तिरित्यनिषिद्धमृक्त्वम् TantrVā. 421.8 (*on* ii. 1.35); घटे पटो निषिद्धोऽपि घटादन्यत्र तिष्ठति। तदन्यत्रापि सद्भावादनिषिद्धस्य धर्मिणः BṛĀraUBhVā. ii. 3.185; यदा तावन्नञ्धात्वोः संबन्धस्तदा प्रत्ययार्थस्य भावस्यानिषिद्धस्यावस्थितत्वात् ··· संकल्पः स्वार्थं हित्वा प्रतिपादनीय इति लक्षणा TantrRa. 30.5; नञा प्रतिषिध्यमानो मुख्य एव प्रतिषिध्यते (अर्थः) ···। तेन तदभिधायैव नञा विशेषितस्तद्विरहितं यत्परमर्थप्राप्तं तदनिषिद्धं बोधयत्येव Śarka. 33.9; किं च प्रतिपन्नोपाधावनिषिद्धं प्रत्युत बाधकज्ञानेन विहितमपि रूप्यमिथ्यात्वम् Nyāyāmṛ. 45A.7; [Inst.] without any prohibition अनिषिद्धेन यद् भुक्तं पुरुषैस्त्रिभिरेव तु। तत्र नैवागमः कार्यो भुक्तिस्तत्र गरीयसी BṛhaspaSm. 77.55.

अनिषिद्धकन्द (aniṣiddha-kanda) *m.* bulbous root which is not prohibited यावनाळतैलादिनिषिद्धमपि अनिषिद्धकन्दमूलफलालाभे याज्ञिकाः प्रयच्छन्तीत्येवं मनीषिण आहुः SmṛtiCan. v. 220.17.

अनिषिद्धकारिन् (aniṣiddhakār-in) *adj.* who performs what is not prohibited दीर्घायुष्यमदारिद्र्यं सुप्रजास्त्वमरोगिता। अगर्हितत्वं लोकेऽत्र विदुरनिषिद्धकारिणः BṛParāSm. 6.172.

अनिषिद्धकाल (aniṣiddha-kāla) *m.* unprohibited (i.e. prescribed) time श्रद्धापात्राभ्यामेव पूर्वोक्तकालातिरिक्तानिषिद्धकालसापेक्षाभ्यां धर्मः संपद्यते VīraMi.(Paribhāṣā.) 53.22.

अनिषिद्धगति (aniṣiddha-gati) *adj.* whose course is not obstructed अनिषिद्धगतिर्द्वाःस्थैर्विद्युद्दण्ड इवोच्चकैः। तत्रास्थाने प्रविवेश चण्डवेगो झटित्यपि TriṣaŚaPuC. iv. 1.286.

अनिषिद्धगवादिविषयत्व (aniṣiddhagavādiviṣaya-tva) *n.* the state

of having reference to a cow etc. which are not forbidden न केसरिणो ददाति इत्यनारभ्याधीतवचनेन ... यत्राश्वविषये स्वेच्छाप्रवृत्तिस्तत्रापि निषेधावगतेरस्य चानिषिद्धगवादिविषयत्वेनाप्युपपत्तेरस्य महोपकारकमुख्यगोमात्रविषयत्वम् BhāṭṭDI. iii. 256. 9 (*on* x. 3. 11)

अनिषिद्धगृहप्रवेश (aniṣiddha-gṛhapraveśa) *adj.* whose entry in the house is not (at all) prohibited or objected to यो लाडीकवद्दृश्यते सोऽनिषिद्धगृहप्रवेशोऽपि परिभवान्न लभते (कन्याम्) JayaMa. 208. 9 (*on* 3. 3)

अनिषिद्धगोचर (aniṣiddha-gocara) *adj.* referring to what is not forbidden कर्म ... अतुष्टिकरं वर्जयेत्। एतच्चाविहितानिषिद्धगोचरम् ManvaMu. 174. 13 (*on* 4.161)

अनिषिद्धचीणकाद्यभाव (aniṣiddhacīṇakādy-abhāva) *m.* absence of *Panicum miliaceum* (millet ?) etc. which are not prohibited हविष्येषु यवा मुख्यास्तदनु व्रीहयः स्मृताः । माषकोद्रवगौरादीन् सर्वालाभेऽपि वर्जयेत् ... अनिषिद्धचीणकाद्यभावेऽपीत्यर्थः BālamBha. iii. 190. 23 (*on* 3.325)

अनिषिद्धतैला (aniṣiddha-tailā) *adj.* (*f.*) on which (day) (the use) of oil (for bath) is not prohibited अनिषिद्धतैलायां तु द्वितीयादितिथौ स्नानार्थं तैलादि देयम् SmṛtiCan. v. 259.1; CaturCin. iii(1).1168. 3.

अनिषिद्धत्व (aniṣiddha-tva) *n.* **i** the state of not being warded off or precluded नैतदेवं सुखेप्साया जिहासायाश्च दुःखतः । निदानस्यानिषिद्धत्वात्पूर्वोक्तैः कर्मभिः पुरा BṛĀraUBhVā. (Sambandha) 1094; **ii** the state of not being prohibited or forbidden, the state of being permitted न च मन्त्रपाठजनितमदृष्टमेव तत्र प्रतिबन्धकम् ... इति वाच्यम् । प्रतिबन्धकमन्त्रपाठस्यानिषिद्धत्वेनाविहितत्वेन चादृष्टाजनकत्वात् TattvCin. ii(2). 113.11; काम्यं कर्म विहितत्वाच्छुक्लम्, निषिद्धं कृष्णम्, मिश्रं शुक्लकृष्णम् । ... ननु योगस्यानिषिद्धत्वात् ... शुक्लत्वमिति चेन्मैवम् JīvanVi. 66.18; न विशिष्टबुद्ध्यादिमत्त्वेन शूद्रस्य वेदाधिकारो वाच्यः। अनिषिद्धत्वे सति विशिष्टबुद्ध्यादिमत्त्वस्याधिकारप्रयोजकत्वेन केवलविशिष्टबुद्ध्यादिमत्त्वस्याधिकारासाधकत्वात् TattvPrakā. 60A. 2 (*on* i. 3. 38); वैधी हिंसा नाधर्मसाधनम् । अनिषिद्धत्वात् अग्निहोत्रवत् SarvaDaKau. 43. 18; उदितानुदितकालरूपाङ्गयोरुभयोरप्यनिषिद्धत्वेन निन्दाविषयत्वस्यैवानुपपत्तेः MīmāKau. ii. 115.14 (*on* ii. 4. 8); i. 130. 7 (*on* i. 3.27); पुस्तकार्चनमात्रमपि धर्म एव। स चानुपासकस्याप्यनिषिद्धत्वाज्जन्मान्तरे उपासनाप्राप्त्यर्थं कर्तव्य एव LalitāSaBh. 218.28 (*on* 283); **iii** the state of not being negated or denied अविनश्यतोः सहावस्थाननिषेधेऽपि विनश्यदविनश्यतोः सहावस्थानस्यानिषिद्धत्वेन निरन्तरोत्पन्नयोस्तदुपपत्तेः SarvaDaSam. 16.412.

अनिषिद्धदर्वी (aniṣiddha-darvī) *f.* ladle which is not prohibited नायसेनायसे नैव श्राद्धे तु परिवेषयेत्।... आयसेन अयोमयदर्व्यादिना।... अनिषिद्धदर्व्याद्यसंभवेऽपि तत्रैवोक्तम् ... यस्मादाहृत्य हस्तेन दानं निषिद्धं तस्मादनिषिद्धदर्व्याद्यसंभवे पर्णादिना प्रान्तरितं कृत्वा देयम् SmṛtiCan. v. 341.3.

अनिषिद्धदर्शना (aniṣiddha-darśanā) *adj.* (*f.*) whose sight is not prohibited (i. e. who can be freely seen) अनिषिद्धदर्शना चेयमस्मिन्कन्दुकोत्सवे DaśKuC. 103.15.

अनिषिद्धदानक्रियायोग्य (aniṣiddhadānakriyā-yogya) *adj.* fit for the unforbidden transaction of gift आह नारदः अथ देयमदेयं च दत्तं वादत्तमेव च। व्यवहारेषु विज्ञेयो दानमार्गश्चतुर्विधः इति तत्र देयमित्यनिषिद्धदानक्रियायोग्यम् Mitā. 268.11 (*on* 2. 175)

अनिषिद्धदिन (aniṣiddha-dina) *n.* day not forbidden पिण्डोदकादिदानं त्वनिषिद्धदिननक्षत्रवारादिकं प्रत्यालोच्य तत्रानुष्ठेयम् SmṛtiCan. vi. 131.12; तीर्थश्राद्धमप्यतिक्रान्तमनिषिद्धदिन एव युक्तम् VīraMi. (Tīrtha.) 80. 14.

अनिषिद्धपरिजना (aniṣiddha-parijanā) *adj.* (*f.*) who has allowed the attendants (to move freely) चतुरिके ... मद्वचनादनिषिद्धपरिजनां देवीमुपालभस्व Śāk. 6.28(12)

अनिषिद्धपुरुषोत्पन्नत्व (aniṣiddhapuruṣotpanna-tva) *n.* the state of being born of a man who is not forbidden (for intercourse) वेश्याख्येति। तामेव जातिमाह। उत्कृष्टजातेरिति। अनिषिद्धपुरुषोत्पन्नत्वे सति पुरुषसंभोगवृत्तित्वं जातिः Subodhi. 107.24 (*on* 2.290); BālamBha. ii. 340.34 (*on* 2. 290)

अनिषिद्धपुष्पान्तरालाभ (aniṣiddhapuṣpāntarālābha) *m.* non-availability of other flowers which are not prohibited पाक्षिक एवायमपि प्रतिषेध इति न मार्कण्डेयवचनं निर्विषयम्, किन्त्वनिषिद्धपुष्पान्तरालाभविषयम् SmṛtiCan. v. 265. 12.

अनिषिद्धप्रचारा (aniṣiddha-pracārā) *adj.* (*f.*) having unrestricted movements अनिषिद्धप्रचारा हरिण्य इव स्वैरमारेभिरे हि रेचयितुमभिनवदूर्वाश्यामलासु दिक्षु दृष्टयः AvantiKa. 69. 20.

अनिषिद्धभाषण (aniṣiddha-bhāṣaṇa) *adj.* for whom conversation (with women) is not prohibited भिक्षुकादयोऽप्रतिवारिता अनिषिद्धभाषणाः स्त्रीभिः सह संभाषेरन् Aparā. 856.5 (*on* 2.285)

अनिषिद्धमांसभक्षण (aniṣiddhamāṁsa-bhakṣaṇa) *n.* eating of unforbidden meat क्षत्रियादीन्प्रत्यनिषिद्धमांसभक्षणप्रकारमाह ManvaVi. 608.12 (*on* 5.32)

अनिषिद्धमार्ग (aniṣiddha-mārga) *m.* unforbidden manner उत्तमवर्णेन हीनवर्णायामुत्पन्ना सा(या) स्त्री सोत्तमवर्णादनिषिद्धमार्गेण स्त्रियं जनयति Aparā. 120. 2 (*on* 1. 96)

अनिषिद्धविक्रय (aniṣiddha-vikraya) *adj.* the sale of which is not forbidden यत्तु राज्ञा नेदमत्र विक्रेतव्यमिति प्रतिषिद्धविक्रयं, यत्तु(च)राजयोग्यं गजतुरंगादि अनिषिद्धविक्रयमपि, तदुभयं विक्रीतमपि राजगामी न क्रेतृगामी Aparā. 833.19 (*on* 2. 261); (निन्दितार्थोपजीवनम्) वार्धुष्यं निषिद्धवृद्ध्युपजीवनम्।... अनिषिद्धविक्रयस्यापि पण्यस्य प्रतिषिद्धार्थोपजीवनम् Aparā. 1051. 4 (*on* 3. 236)

अनिषिद्धविषयत्व (aniṣiddhaviṣaya-tva) *n.* the state of not having reference to prohibition स्तुत्यालम्बनभूताया निन्दाया अपि अनिषिद्धविषयत्वानुपपत्तेः युक्तं भेदकत्वम् MīmāKau. ii. 115.17 (*on* ii. 4.8); स्तुतिघटकीभूताया निन्दायाश्च आरोपेणाप्युपपत्तेः अनिषिद्धविषयत्वे न क्षतिः MīmāKau. ii. 124. 18 (*on* ii. 4. 21); (ज्योतिष्टोमे श्रूयते गौश्चाश्वश्चाश्वतरश्च ... माषाश्च तस्य द्वादशशतं दक्षिणेति) संख्याविधेरनिषिद्धविषयत्वोपपत्तौ न तद्बलादश्वादिनिषेधसंकोचः कल्पनीय इति भावः MayūMāli. 688. 17 (*on* x. 3.11)

अनिषिद्धविषयोपभोग (aniṣiddhaviṣayopabhoga) *m.* enjoyment of unforbidden pleasures अनिषिद्धविषयोपभोगस्य वैराग्योत्पादकत्वेन कर्तव्यत्वादर्थकामाववश्यं साधनीयौ Subodhi. 65. 6 (*on* 2. 135); BālamBha. ii. 194. 30 (*on* 2. 135)

अनिषिद्धशाक (aniṣiddha-śāka) *m.* unforbidden vegetables तदैव देयं विप्राणां शाकं भक्ष्यमथात्मनः। शुभशाकसमायुक्तम् ... शुभं(?भ) शाकः अनिषिद्धशाकः CaturCin. ii(1). 762.9.

अनिषिद्धसंचार (aniṣiddha-sañcāra) *adj.* of unforbidden movement, having free access प्रकीर्णकं महीपृष्ठे जनानन्दं ततः परम्। यत्रानिषिद्धसंचारो जनः क्रीडति नागरः PadmP.(Ra.) 46. 146; (स्वैरेव पुत्रैरन्तःपुराणि कामचारैर्जननीवर्जमुपयुज्यन्ते वैदर्भकाणाम्) कामचारैरित्यनिषिद्धसंचारैः JayaMa. 302. 9 (*on* 5.6)

अनिषिद्धसाधनगोचरा (aniṣiddhasādhana-gocarā) *adj.* (*f.*) having reference to unprohibited means सुलभेच्छा त्वनिषिद्धसाधनगोचरा निषिद्धसाधनगोचरा च NyāyVārPari. 78.12.

अनिषिद्धसुरापान (aniṣiddhasurā-pāna) *n.* drinking of unprohibited liquor (सुराप्यो यासां या सुरा प्रतिषिद्धा तत्पानरताः) अनिषिद्धसुरापाने दोषाभावादाह BālamBha. iii. 12.24 (*on* 3.6)

अनिषिद्धसुलभसाधनगोचरा (aniṣiddhasulabhasādhana-gocarā) *adj.* (*f.*) having reference to the means which is easy and unprohibited (सुलभेच्छा) अनिषिद्धसुलभसाधनगोचरापि शरीरपाटवे सत्यसति वा NyāyVārPari. 79.2.

अनिषिद्धस्वरूपत्व (aniṣiddhasvarūpa-tva) *n.* the state of having unnegated nature न ह्यनिषिद्धस्वरूपत्वमुत्पत्त्यादिमत्त्वे तन्त्रम्, परैरनिषेध्यरूपत्वेनाङ्गीकृतस्य वियदादेरुत्पत्त्याद्यनङ्गीकारात् AdvaiSi. 122. 1.

अनिषिद्धाचरण (aniṣiddhācaraṇa) *n.* performance of what is not forbidden निषिद्धाचरणे प्रायश्चित्तिर्न विहितानिषिद्धाचरणे प्रायश्चित्तिरनिषिद्धाचरणे तु न पापं विहिताचरणेऽभ्युदयः PārāSū. 88. 6.

अनिषिद्धाज्ञ (aniṣiddhājña) *adj.* whose command or order is not disobeyed यान्नाभ्यषेणयत् कोऽपि ...। निषिषेधानिषिद्धाज्ञो द्वास्थस्तान् DvyāśraKā. 3.127.

अनिषिद्धानुमति (aniṣiddhānumati) *f.* consent without rejection ऊढं यदाजन्म तत् त्यक्तुं हि न शक्यते । अनिषिद्धानुमत्यानुमेने सूरिस्तदाग्रहम् PrabhāC. 14. 14.

अनिषिद्धार्थ (aniṣiddhārtha) *adj.* the purport of which is not negated परतन्त्रोक्तः स्वतन्त्रे चानिषिद्धार्थोऽभ्युपगमसिद्धान्तः TārkiRa. 174. 1.

अनिषिद्धालाभ (aniṣiddhālābha) *m.* non-availability of one who is not prohibited (श्राद्धे) सजातीयेषु अनिषिद्धालाभेऽभिशस्तत्वादिबलवद्दोषरहितो दुष्टोऽपि ग्राह्यः BālamBha. i. 497. 27 (*on* 1.224)

अनिषिद्धोत्पथगामिस्खलद्रथ (aniṣiddhotpathagāmiskhalad-ratha) *adj.* whose chariot was uncontrolled, bumping and moving on the wrong path इतस्ततः पौरऋद्धिप्रेक्षणव्यग्रताजुषा। दक्षिणस्थेनानिषिद्धोत्पथगामिस्ख-

ल्द्रथः (प्रविवेश स तां पुरीम्) TriṣaŚaPuC. i. 5.56.

अनिषिद्धोद्यम (aniṣiddhodyama) *adj.* performing what is not forbidden दान्तोऽनिषिद्धोद्यमो मृषावादादिभ्य उपरतः (वानप्रस्थः) Aparā. 942. 15 (*on* 3.47)

अनिषिद्धोद्यममति (aniṣiddhodyamamati) *adj.* whose thought and undertaking are not censured सचिवैर्निजैः। अनिषिद्धोद्यममतिः (नृपः।··· प्रस्थानमकरोत्) RājTa.(Jo.) 949.

अनिषिद्धोपभोग्यत्व (aniṣiddhopabhogyatva) *n.* enjoyment of what is not forbidden सातिप्रत्ययस्त्वनिषिद्धोपभोग्यत्वलक्षणस्वत्वफलसद्भावाभिप्रायेण ··· व्याख्यातो न क्षुभ्यति CaturCin. iii(1). 1037.2.

अनिषिद्धोपलब्धि (aniṣiddhopalabdhi) *adj.* whose perception is not negated तत्राप्येकोपलब्ध्यानुपलब्धिरेवोच्यते। अन्यथानिषिद्धोपलब्धेरभावासिद्धेः (निषेध्यस्य) PramāVāSvopVṛ. 3. 26; HetuBiṬ. 56.25.

अनिषिध्यमान (a-niṣidhyamāna) *adj.* not being prohibited 'न गोश्वन् —' इत्यनेनानिषिध्यमानोऽप्युदात्तनिवृत्तिस्वरः शुनि ज्ञापकान्नावतरतीत्यर्थः PradI. v. 297B. 19 (*on* vi. 4.22)

अनिषु (an-iṣu) *adj.* **i** (bow) on which arrow is not fixed धनुष्केणानिषुणा व्रात्याः प्रसेधमाना यन्ति स ज्यान्हो(? ह्रो)डः LāṭyaŚS. viii. 6. 8; **ii** (quiver) not containing arrows तुच्छं सच्छरधिमुखं निगद्यते किम् ··· अनिषु न विद्यन्ते इषवो बाणाः यस्मिन् तत् VidaMuMa. 1. 54(1) [having bad arrows, MW.]

अनिषुचारिन् (an-iṣucārin) *adi.* not moving with arrows (अभोज्यम्) °चिकित्सकमृगय्वनिषुचार्युच्छिष्टभोजिगणविद्विषाणानाम् GautDS. ii. 8. 17 (comm. यो मृगयुः सन्निषुचारी न भवति किं तु पाशचारी स मृगय्वनिषुचारी वागुरिकः); Aparā. 238. 27 (*on* 2. 163)

अनिषुधन्व (an-iṣudhanvá) *adj.* not having arrows and bow तस्मा॒देक॑मिषुध॒न्विन॑म्। ब॒हवो॒ऽनिषुध॒न्वा ना॒भिधृ॑ष्णुवन्ति TaiĀ. v. 1. 3 (590. 14) (Sāy. इषुधन्वरहिताः)

अनिषेद्धृ (a-niṣeddhṛ) *adj.* who does not forbid or prevent उपेक्षाकार्ययुक्तश्च दोषवक्त्रनुमोदकः। अनिषेद्धा क्षमो यः स्यात् सर्वे तत्कार्यकारिणः KātySm. 834; Aparā. 821. 10 (*on* 2. 231); SmṛtiCan. iv. 724.5; VyavaMa. 240. 6; VIraMi.(Vyavahāra.) 395.10.

अनिषेद्ध्रा (a-niṣeddhrá) *adj.* (*f.*) [AltGr. II. 1. 110] unimpeded वि॒शो वै म॒रुतो देववि॒शस्ता हे॒दम॑निषे॒द्ध्रा इव चेरुः ŚatBr. II. v. 1. 12.

अनिषेध (a-niṣedha) *adj.* having no obstruction, unobstructed तदेतत् सर्वतोद्वारमनिषेधं साम ···। अथ य एतदेवं वेद स एवैतत् सर्वतोद्वारमनिषेधं साम वेद JaimiUBr. i. 30.2; *m.* **1** absence of negation, non-denial तच्चैतदनिषेधेऽपि स्थाण्वादावीदृगेव नः ŚlokaVār. 7. 306 (931. 7); अन्यत्र सदेवेह निषिध्यत इति चेत्, अस्यानिषेधान्नान्यत्र सत्ता कल्प्या IṣṭaSi. 131. 18; कारणस्य त्वनुत्पत्तेरनिषेधः BṛĀraUBhVā. i. 2. 3; i. 3.342; न पुनर्देशान्तरे तत्कार्याकारित्वेन तस्यानिषेधात् ĀtmaTaVi. 149. 3; रूपमध्ये रसादेः संभावनात् तस्यापि अनिषेधः PratyabhiVi. i. 382. 5 (*on* i. 7.11); लौकिकसदसतोरनिषेधात् न निरुक्तिनिमित्तार्थासंभवः TattvPradI.(Ci.) 76.1; TarkSaṁ.(Ā.) 64. 3; न चापह्नुतिः, प्रस्तुतस्यानिषेधात् SāhiDa. 538.16; परार्थेन शब्देनाप्रसक्तस्यानिषेधेऽपि ··· प्रत्यक्षेणाप्रसक्तस्यैव वा निषेधो युक्तः Nyāyāmṛ. 33B. 6; AdvaiSi. 334.18; GuruCandr. i. 207.24; LaCandr. 334. 41; **2** non-prohibition, absence of prohibition नित्येषु फलं नाभिसंधेयम् ···काम्येषु त्वनिषेधः ManuBh. i 55. 24 (*on* 2.5); इष्यमाणतामात्रस्य चानिषेधात् NyāyVārPari. 16. 5; न च ज्ञानमात्रेण तेषामुपयोगोऽभियोगवदनिषेधात् Kiraṇā. 29.10; लोहितग्रहणात् हिङ्गुकर्पूरादीनामनिषेधः Mitā. 57.26 (*on* 1.171); DīpKa. 21.16 (*on* 1.171); VīraMi. 246.8 (*on* 1.171); सुरतसमये कामिनीकेशग्रहस्यानिषेधः ManvaMu. 160.4 (*on* 4.83); 300. 32 (*on* 8.65); आपस्तम्बवचनाच्चानिषेधः VIraMi. 143. 7 (*on* 1. 80); नियन्तृकर्तृकस्य वहेरनिषेधः PrakriKau. i. 394. 2; i. 451.2; बहुव्रीहौ सक्थ्यक्ष्णोरनिषेधः PrakriKau. i. 652.9; श्रावणशुक्लद्वादश्यां दधिव्रतं प्रागुक्तम्। तक्रादीनां त्वनिषेधः NirṇaSi. 87.11.

अनिषेधक्षम (a-niṣedhakṣama) *adj.* not capable of forbidding or preventing उपेक्षाकार्ययुक्तश्च दोषयुक्तानुमोदकः। अनिषेधक्षमो यः स्यात् सर्वे ते कार्यकारिणः VyavaNi. 495.6.

अनिषेधत् (a-niṣedhat) *adj.* not declining, not refusing अङ्गीकृतं पातनं स्यात् कितवेनानिषेधता KathāSaSāg. xviii. 2.82.

अनिषेधतस् (aniṣedha-tas) *adv.* **i** because of non-prevention अकस्माद् भवतः सक्तेर्मुक्तावप्यनिषेधतः। अनिर्मोक्षप्रसक्तिर्वस्तथा सति समापतेत् BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 52; **ii** due to non-negation बुभुक्षाद्येकदेहस्थनिषेधादनिषेधतः। क्षित्यादेर्वियदन्तस्य नातः प्रश्नार्थनिर्णयः BṛĀraUBhVā. iii. 6.5; **iii** due to absence of prohibition अनध्याये मन्त्रपाठः क्रतौ नास्त्यस्ति वा, न सः। तत्पाठस्य निषिद्धत्वादस्ति तत्रानिषेधतः NyāyMāVi. 689.20 (*on* xii. 3.7)

अनिषेधन (a-niṣedhana) *n.* **Ai** absence of prohibition आगस्त्यं पाचयेच्छाकं विहितं ब्राह्मणस्य च। एकमूलानि चान्यानि गृह्णीयादनिषेधने PāraS. 18. 221; **Aii** non-prevention प्रसूतेषु कार्यार्थं प्रस्थितेषु अनिवारणं तन्मध्यगमनेऽनिषेधनम् DaṇḍaVi. 44. 2; **B** non-negation आगमादेः प्रमाणत्वे बाधनादनिषेधनम् NyāyKuA. i. 165. 1.

अनिषेधरूपत्व (aniṣedharūpa-tva) *n.* the state of not having the nature of denial अथ भेदज्ञानमेव बाधकम् — तच्चायुक्तम्, अनिषेधरूपत्वात् तस्य IṣṭaSi. 107.23.

अनिषेधव्रत (aniṣedha-vrata) *adj.* having the vow of non-refusal त्वं तु राजा भविष्यसि। अनिषेधव्रतः ··· अर्थिषु BṛKathāMañ. 14.399.

अनिषेधसाम्य (aniṣedha-sāmya) *n.* sameness in respect of non-denial न तर्हि वास्तवस्य अनिषेधो धर्मस्य—इति चेत्, न, धर्माभावस्यापि तथाविधस्य अनिषेधसाम्यात् TarkSaṁ.(Ā.) 64. 3.

अनिषेधात्मकत्व (aniṣedhātmaka-tva) *n.* the state of not having the nature of denial रूप्यज्ञानस्यानिषेधात्मकत्वात् पूर्वाबाधकतेति चेत् — तन्न IṣṭaSi. 98.14; 107. 23; 113.4.

अनिषेधापत्ति (aniṣedhāpatti) *f.* undesired contingency of non-prohibition यत्तु औष्ट्रदध्यादेरनिषेधापत्तिरिति, तन्न NirṇaSi. 107. 13.

अनिषेधुका (a-niṣedhukā) *adj.* (*f.*) unprevented (विशः) अनिषेद्ध्रा इव अनिषेधुका नियन्तृरहिताः इव स्वतन्त्राः Sāy. *on* ŚatBr. II. v. 1.12 (BI. Ed.)

अनिषेध्य (a-niṣedhya) *adj.* [*f.* -ā] **i** not to be negated नाभिं स्मरेत् ··· शक्तिं ब्रह्मणः ···। निषेधैरनिषेध्यां तामविधेयां विधिक्रमैः AhirbuS. 21.11; निषेध्यं सर्वमेवैतदनिषेध्यात्मवस्तुगम् BṛĀraUBhVā. ii. 3.198; ii. 3. 207; सूत्रे नञ्शब्दस्य किं निषेध्यम्। किं नामरूपम्, उत स्वरूपभेदः। नामरूपं चेत् — अनिषेध्यम्, तत्र विहितत्वात् ŚrutaPra. ii. 450. 10 (*on* iii. 2.29); परैरनिषेध्यरूपत्वेनाङ्गीकृतस्य वियदादेरुत्पत्त्याद्यनङ्गीकारात् AdvaiSi. 122.1; **ii** not to be prohibited गच्छतीप्रभृतिष्वनिषेध्यो नुम्।··· गच्छतीप्रभृतिषु शब्देषु 'श्यप्श्यनोर्नित्यम्' इति नुमनिषेध्यो निषेद्धुमशक्यः KāvyālaṅSū. v. 2. 80.

अनिषेध्यत्व (aniṣedhya-tva) *n.* the state of being not to be negated अनिषेध्यत्वेन प्रमां प्रति साक्षाद्विषयत्वात् अनिषेध्यत्वेनेश्वरं प्रति साक्षादपरोक्षत्वात् Nyāyāmṛ. 144B. 6; 149A.8; अनिषेध्यत्वेन दोषाजन्यज्ञानं प्रति साक्षाद्विषयत्वात् Nyāyāmṛ. 587A. 8; तापत्रयातुरस्य तन्निवृत्त्युपायान्वेषिणो व्यक्ताव्यक्तज्ञविज्ञानाद्युपायान्तरस्य यदृच्छोपदेशादिनापि प्राप्तिसंभवात्। अन्यथा सर्वथैवाप्रसङ्गादग्रेऽप्यनिषेध्यत्वापातात् SiddhāSi. i. 33.14.

अनिषेध्यमान (a-niṣedhyamāna) *adj.* not being prevented आङ्गिकेन वाचिकेन वाभिनयेन निषेध्यमानः प्रकृतिसात्म्यात्। यदा त्वनिषेध्यमानस्तदा कृते प्रतिकृतं कुर्यात् JayaMa. 133. 7 (*on* 2. 5)

अनिषेवण (a-niṣevaṇa) *n.* absence of adherence दोषानां(? णां) कुहनादीनां पञ्चानामनिषेवणात्।··· कुर्या दुःखप्रतीकारम् Saund. 13. 14.

अनिषेवयत् (a-niṣevayat) *adj.* not applying or rubbing backwards चतसृभिर्दर्भेषीकाभिः ··· दक्षिणमक्षि त्रिराङ्क्तेऽन्ययान्ययानिषेवयन् MānŚS. 59. 7.

अनिषेव्य (a-niṣevya) *ger.* not having worshipped or attended on अनिषेव्य रविं वह्निमनुपास्य परान् सुरान्।··· सेतौ कुर्यात् स्नानम् SkandP. iii(1). 1. 70.

अनिष्कद्दृह् (a-niṣkadṛh) *adj.* [P. viii. 2.32] not fastening (i.e. wearing) a *niṣka* (i.e. golden ornament) नामृष्टभूषणधरो न ··· अनिष्कधृक्।··· कश्चिदासीदयोध्यायाम् Rāmā. i. 248*(13)

अनिष्कर्ष (a-niṣkarṣa) *m.* absence of determination, non-determination व्यक्तेर्गौरित्यनिष्कर्षात् ··· न जात्या व्यक्तिलक्षणा NyāyPari. 373.3.

अनिष्कर्षक (a-niṣkarṣaka) *adj.* not determining, not distinguishing तत्र स्वाभाविकवाचकत्वं(चकं?)द्विविधम्, निष्कर्षकमनिष्कर्षकं च NyāyKu. 134.14; स्वव्यतिरिक्तसमस्तद्रव्यशरीरिणस्तद्द्रव्यवाचिभिरनिष्कर्षकैः शब्दैः प्रतिपादने विवक्षिते दोषकथाभावात् ŚatDū. 213. 14; NyāyPari. 63. 8.

अनिष्कषाय (a-niṣkaṣāya) *adj.* not bereft of faults or attachments अनिष्कषाये काषायमीहार्थमिति विद्धि तत् MahāBhā. xii. 18. 33.

अनिष्कसिता (a-niṣkasitā) *adj.* (*f.*) from which the scrapings (of the cooked food) are not extracted स्थालीमनिष्कसिताम् ··· निदधाति ĀpaŚS. x. 21.18; xiii. 23.2.

अनिष्काशन (a-niṣkāśana) *n.* not taking out (पिण्डान् ··· अगाधे

जलेऽपि वा प्रक्षिपेत्) अनिष्काशनायाह। अगाधे इति BālamBha. i. 599. 32 (*on* 1. 257)

अनिष्काषम् (a-niṣkāṣam) *adv.* without rubbing or scratching (पुरोडाशम्) अलंकरोति स्वक्तमनिष्काषमपृषन्तमपर्यावर्तयन् MānŚS. 19.4; cf. **अणिकाषम्**, **अनिकाषम्**.

अनिष्कास (a-niṣkāsa) *m.* not coming out राक्षसानामनिष्कासाज्ज्ञाततत्कदनत्वरः। लङ्कादाहाय सुग्रीवः प्रमुखानादिशत् कपीन् RāmC. 35.117.

अनिष्कासितत्व (aniṣkāsita-tva) *n.* the state of not being expelled (उभयोर्गुणानपेक्षी) तस्यास्तस्याश्च ताभ्यामनिष्कासितत्वात् JayaMa. 334. 23 (*on* 6. 4)

अनिष्कासिता (a-niṣkāsitā) *adj.* (*f.*) from which the scrapings (of the cooked food) are not removed अनिष्कासितां कुम्भीं निदधाति BhārŚS. viii. 13.2; तस्यामेव स्थाल्यामनिष्क(v. l. ष्का)सितायां श्रपयति ĀpaŚS. xiii. 23. 2; viii. 11.15.

अनिष्कासिन् (a-niṣkāsin) *adj.* [*f.* -ī] **1** not allowing any balance to remain अनिष्कासिना स्रुवेणान्तर्वेद्याज्यानि गृह्णाति BhārŚS. ii. 7. 1; ĀpaŚS. ii. 7. 2; HirŚS. i. 7.39 (165.22); **2** not moving out (of the house) याश्चानिष्कासिन्यः प्रोषितविधवाः ··· आत्मानं बिभृयुस्ताः स्वदासीभिरनुसार्य सोपग्रहं कर्म कारयितव्याः ArthŚā. i. 280. 7 (2.23); ii. 2.5 (3.1)

अनिष्कास्य (a-niṣkāsya) *ger.* not having drawn out (संबाधे) एकवारं प्रवेशितं लिङ्गमनिष्क्रमय्यानिष्कास्य ··· संघट्टयेत् JayaMa. 163. 2 (*on* 2.8)

अनिष्कितकान्ति (aniṣkita-kānti) *adj.* of unmeasured lustre क्रिष्क्येत निष्कृपमनिष्कितकान्तिरेष बालः DhātuKā. 3.34 (comm. अनिष्कितकान्तिरपरिमितकान्तिः)

अनिष्कीर्णा (a-niṣkīrṇā) *adj.* (*f.*) not carved (i.e. in which bowl is not carved in the front portion) श्वो राज्ञः क्रय इत्युपकल्पयते ··· औदुम्बर्यौ स्रुचावनिष्कीर्णे रौहिणहवणी BaudhŚS. i. 271. 1.

[1]अनिष्कृत (án-iṣkṛta) *adj.* not perfect इष्कर्तारमनिष्कृतं सहस्कृतम् ··· शतक्रतुम्। सुमानमिन्द्रमवसे हवामहे ṚV. viii. 99. 8; परिष्कृण्वन्ननिष्कृतम् ···। वृष्टिं दिवः परि स्रव ṚV. ix. 39. 2; SV. II. iii(1). 4. 2; JaimiBr. 3. 60.

[2]अनिष्कृत (a-niṣkṛta) *adj.* not expiated अनिष्कृतमनाशितमेनो यैस्तेऽनिष्कृतैनसोऽकृतप्रायश्चित्ताः ManvaMu. 459.26 (*on* 11. 53)

[**अनिष्कृति** (aniṣkṛti) *f.* [w. r. for निष्कृति, cf. Bhattacharya Ed.] AV.(P.) iii. 17. 3.]

अनिष्कृति (a-niṣkṛti) *adj.* **i** absence of carrying out an expiation ब्रह्महानिकृ(v.l. ष्कृ)तिश्चास्तु यस्ते हरति पुष्करम् MahāBhā. xiii. 96.20; **ii** (sin) for which there is no expiation अनिष्कृतिपातककोटिशतायुतपुञ्जतरम् ··· पावय माम् YamunāA. 4; *f.* **1** absence of discharging a debt उपकारः कृतः पौरैः ··· मम। कथं भोक्ष्याम्यहं भोगान् गत्वा तेषामनिष्कृतिम् MārkP. 110. 21; **2** non-escape सामान्यलक्षणप्रत्यासत्तिमनङ्गीकुर्वतां पुनरनिष्कृतिरेव ŚaktiVā. 99.13.

अनिष्कृतैनस् (aniṣkṛtainas) *adj.* who has not expiated his sin चरितव्यमतो नित्यं प्रायश्चित्तं विशुद्धये। निन्द्यैर्हि लक्षणैर्युक्ता जायतेऽनिष्कृतैनसः ManuSm. 11. 53; Mitā. 406.16 (*on* 3.220)

अनिष्कृष्ट (a-niṣkṛṣṭa) *adj.* **i** not extracted सारो बले मज्जनि च स्थिरांशे ··· अत्र स्थिरांशशब्दो निकृष्टांशपरः अनिष्कृष्टस्यास्थिरत्वात् LalitāSaBh. 171.16 (*on* 209); **ii** not derived from न हि मृदोऽनिष्कृष्टो घटः उदकाहरणार्थं केनापि प्रार्थ्यते Bhāsk. i. 246.12 (*on* i. 5. 12)

अनिष्कृष्टत्व (aniṣkṛṣṭa-tva) *n.* the state of being not separated उत्तरत्र तु प्रवृत्तिनिमित्तत्रये सत्यपि इतिकरणेन तेषामनिष्कृष्टत्वात् ŚrutaPra. iA. 214.8 (*on* i. 1.1)

अनिष्क्रम (a-niṣkrama) *m.* non-exit अन्तःपुरचारिणीनां बहिरनिष्क्रमो बाह्यानां चाप्रवेशः KāmSū. 252.24 (4.2)

अनिष्क्रमण (a-niṣkramaṇa) *n.* non-exit यदुसैनिकाः··अनिष्क्रमणे च मधुरिपुरसाववश्यमत्र बिलेऽत्यन्तं नाशमवाप्तो भविष्यति ··· इति कृताध्यवसायाः ··· इतः कृष्ण इति कथयामासुः ViṣṇuP. iv. 13.48; हार्दविद्यासामर्थ्यादुत्कृष्टस्थानप्रतिलम्भाय हि हार्दविद्योपदेशः मूर्धस्थानादनिष्क्रमणे च नोत्कृष्टदेशप्राप्तिः Bhām. 735.18 (*on* iv. 2. 17)

अनिष्क्रमय्य (a-niṣkramayya) *ger.* not having caused to come out (संबाधे) लिङ्गम् ··· सक्तून्मिश्रितमनिष्क्रमय्य द्विस्त्रिश्चतुरिति घट्टयेदिति चटकविलसितम् KāmSū. 162.12 (2. 8)

अनिष्क्रान्त (a-niṣkrānta) *adj.* not gone out स्थितिगतिप्रत्ययभेदश्च न अनिष्क्रान्ते जन्तौ सामञ्जस्यमश्नुवीत BrahmSūBh.(Śaṅ.) 563. 15 (*on* iii. 2.3)

अनिष्क्रान्ति (a-niṣkrānti) *adj.* not inclusive of the (first ceremonial) going out (of the new-born baby) ईशे षोडश ··· निष्क्रमभुक्तिचौलमुपनीतिश्च व्रतानि क्रियाः।··· शेषेष्वनिष्क्रान्तयः सन्त्वष्टोपनयान्तिमाः TantrSa. 4. 48 (Vimarśinī शेषेषु देवेष्वनिष्क्रान्तयः निष्क्रामहीनाः)

अनिष्क्रामत् (a-niṣkrāmat) *adj.* not issuing or emerging out तस्य गर्भस्य द्वादशवर्षाण्यनिष्क्रामतो ययुः ViṣṇuP. iv. 13.119.

[1]अनिष्ट (án-iṣṭa) *adj.* [*f.* -ā] **i** (deity etc.) not offered to, not worshipped with offerings आनिष्टा देवता आसन् TaiS. II. vi. 1.5; स्वाहा स्वाहेष्टिभ्यो वषडनिष्टेभ्यः KāṭhS. 5. 4 (i. 47.1); 32.4 (iii. 22. 14); संततिर्वा एषा यज्ञस्य योऽग्निमन्वाधाय व्रतमुपैति स यदनिष्ट उद्वायाद्विच्छित्तिरेवास्य सा KāṭhS. 35. 17 (iii. 62. 18); KapiKaS. 48.15 (306. 2); इष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः स्वाहा TaiBr. III. vii. 11.3; BaudhŚS. i. 32.11; BhārŚS. iii. 10.2; ĀpaŚS. iii. 11.2; HirŚS. ii. 6. 1 (232. 3); KauṣīGS. i. 5.29; ĀgniveGS. i. 5.2 (27. 17); KauśiSū. 5. 13; तद्धं निरुप्तं हविरासीदनिष्टा देवता ŚatBr. III. ii. 3. 7; ŚatBr.(K.) IV. ii. 3. 3; या इष्टा उषसो या अनिष्टास्ताः सं चिनोमि हविषा घृतेन AVPari. 22(9). 4; ĀśvaŚS. I. ii. 5. 14; KātyŚS. xxv. 10. 22; अनिष्टे गृहपतौ गार्हपत्ये स्रुवेण जुहोति ŚāṅkhāŚS. iv. 9.7; प्रायश्चित्ताहुतीर्जुहोति — इष्टेभ्यः स्वाहा ···। अनिष्टेभ्यः स्वाहा भेषजम् VārāŚS. I. iii. 7.20; कृत्वाधः पादयोर्मा निरतिशयशमश्रीसमालिङ्गिताङ्गः स्वस्तिष्ठत्यनिष्टः कथम् JinaŚ. 1.16; यदनिष्टाभ्यो देवताभ्यः स्वाहाकरोति SaṅkarKāBh. 207.1 (*on* iv. 3.13); अनिष्टानामनूयाजदेवतानामेवेदं कीर्तनम् BhaṭṭCan. 117. 20 (*on* xvi. 3. 10); **ii** not offered भवत्यनिष्टं वशयार्थं पात्नीवतेन प्र चरति TaiS. VI. vi. 6.2; BaudhŚS. ii. 295.17; तत्र प्रायश्चित्तिर्यत्प्रयाजेष्वनिष्टेषु प्राङ्गारस्स्कन्देत् KāṭhS. 35.18 (iii. 64.11); KapiKaS. 48.16 (307.6); बार्हस्पत्येन चरुणा प्रचरति। तस्यानिष्ट एव स्विष्टकृद्भवति ŚatBr. V. ii. 2.1; ŚatBr.(K.) VI. ii. 3.1; ŚatBr. V. iii. 3.10; V. iv. 4. 1; ŚatBr.(K.) VII. ii. 3.10; VII. iii. 4.1; अथ वै भवतीष्टो वरुणो भवत्यनिष्टः स्विष्टकृत् BaudhŚS. ii. 58. 8; हरितयवशाकशमीधान्यानां नवानां फलानामनिष्टेऽपि प्राशने याथाकामी ĀpaŚS. vi. 31.7; एकस्यानिष्टे तदुक्तम् KātyŚS. xxv. 5. 12 (comm. यद्येकेन यागो न कृतः स्यात् तदा कर्तव्यः); चतुरो वा ब्राह्मणान् भोजयेदनिष्टेऽप्याग्रयणे ब्रह्मणि हुतं भवति VaikhāŚS. 8.2; सहोत्तमेन प्रयाजेन सोऽप्यनिष्टो भवति तस्मिन्नितरासां संस्थावदिति SaṅkarKā. iv. 3.14 (Madras Ed.); '··· प्रयाजानूयाजानामिष्टानामनिष्टानामपि सतां (प्रयाजानां) वाचनिकोऽभिधानजानाम्' संस्कारः SaṅkarKāBh. 207. 8 (*on* iv. 3.14); **iii** (day) on which no offering has been made स उ चेदहुते प्रातरग्निहोत्रेऽनिष्टायाममावास्यायां प्रेयात् BaudhPiMe. ii. 1.2; *n.* non-sacrificing, non-worshipping with offerings अथ त्रयोदशेऽह्नि पौर्णमासेन हविषा यजते येनास्यानिष्टं भवत्यथ चतुर्दशेऽहन्यामावास्येन हविषा यजते येनास्यानिष्टं भवति BaudhŚS. ii. 411.8.

[2]अनिष्ट (an-iṣṭa) *adj.* [*f.* -ā] **A i** undesirable, disagreeable, unpleasant, unwanted, disliked **ii** inauspicious, ominous, calamitous, indicative of evil **iii** (view etc.) not acceptable, objectionable, inadmissible, inappropriate **iv** forbidden, prohibited **B** unwilling

A i undesirable, disagreeable, unpleasant, unwanted, disliked नगरं वा निगमं वा ग्रामं वा गोष्ठं वागारं वा मनसा ध्यायन् परिलिखेन्नात्रानिष्टाः प्रविशन्ति SāmaViBr. ii. 4.2 (Sāy. अनिष्टा अनीप्सिताश्चोरादयः); अनिष्टेष्विन्द्रियार्थेषु द्विष्टिः ··· इति राजसानि MaiU. 3.5; ब्रह्मणो यज्ञोपवीतमनिष्टम् AdvaiU. 5. 11; लोहितवर्षं मधुपांसुवर्षं यद्वा वर्षं घोरमनिष्टमन्यत्। द्विषन्तमेते अनु यन्तु सर्वे पराञ्चो यन्तु निवर्तमानाः KauśiSū. 94. 14; अथ ब्राह्मणायाग्रे पन्था देयो राज्ञ इत्येके। तच्चानिष्टम् ŚaṅkhaLiDS. 86; अनृतं वाप्यनिष्टं वा ··· क्षन्तव्यं मम दुर्वचः MahāBhā. i. 682*(1); v. 122.11 (v. l.); स्पन्दन्ति चाप्यनिष्टानि गात्रं सीदति चाच्युत MahāBhā. vii. 50.4; viii. 727*(1); xi. 26*(6); इह चामुत्र चानिष्टां तस्माद्वृत्तिं न रोचये MahāBhā. xii. 112. 16; xii. 194.10; अपशुपतिवरप्रसादजा मे त्रिभुवनराज्यविभूतिरप्यनिष्टा MahāBhā. xiii. 14. 95; xiii. 101. 26; राजन् मृत्युरनिष्टोऽयं भविता ते वृथाग्निना MahāBhā. xv. 45.24; परितुष्टोऽस्म्यहं सीते न ह्यनिष्टोऽनुशिष्यते Rāmā. iii. 9. 20; ण्यत्यवस्थितेऽनिष्टे प्रत्यय आदेशः स्यात् MahāBh. i. 483.7 (*on* ii. 4.35); i. 500. 18 (*on* ii. 4. 85); ii. 62.18 (*on* iii. 1. 80); अनिष्टे प्रत्ययेऽवस्थिते नुम्। अनिष्टस्य प्रत्ययस्य श्रवणं प्रसज्येत MahāBh. iii. 261.11 (*on* vii. 1. 58); iii. 36.3 (*on* vi. 1.45); iii. 397.11 (*on* viii. 2. 16); नृपः। शङ्कामनिष्टां विजहौ मनस्तः BuddhaC. 1. 47; 2. 39; 11.67; वरं हितोदर्कमनिष्टमन्नम् Saund. 5. 46; 5. 48; अनभिगमनीयमनिष्टानां च शब्दस्पर्शरसरूपगन्धानाम्···वास्तुविद्याकुशलः प्रशस्तं गृहमेव तावत् पूर्वमुपकल्पयेत् CaraS. i. 15. 6; मांसानि यान्यनभ्यासादनिष्टानि प्रयोजयेत् CaraS. vi. 8.156 (1941 Ed.); परिहरेत् शेषाण्यपि चानिष्टरूपरसगन्धस्पर्शशब्दमानसानि SuśruS.

iv. 24.98; पित्रोरनिष्टः (पुत्रः) कस्येदानीं प्रियः MadhyaVyā. 1. 19(4); गन्धा इष्टानिष्टोपेक्षणीयाः NyāyBh. 187.3 (*on* iii. 1.57); यदि शकुननिमित्तेऽस्य (राज्ञः) स्वचेतोविशुद्धिर्न भवति तदनिष्टं सर्वकार्येषु यानम् YogYā. 5.26; 12.21; योगस्ते तरुणैर्मनोऽभिलषितैर्मोक्षोऽप्यनिष्टाज्जनात् Ubhayābhi. 7.4; तस्य प्रतिनद्धा इव शिरोमुखनासिका भवन्तीष्टानिष्टाव्यक्ताश्च ग(न्धाः) KāsyaS. 130B.30; कालदूतैरिव गतिमनिष्टां गमयद्भिर्भर्तुराज्ञाक्षरैः प्रेर्यमाणाः ··· विन्ध्यगिरिमभ्यवर्तन्त मन्त्रिणः AvantiKa. 52.9; 119.6; खलाः पुनस्तदनिष्टमनुचितमेवावधारयन्ति VāsaDa. 70.2; कृत्वसंपत्तिनिमित्तं पितुरनिष्टं फलं पुत्रेण सता निवारणीयं मया KāṭhUBh. 104.9 (*on* 1.4); सर्वेन्द्रियाणामर्थे शब्दादिविषये ··· अनिष्टे द्वेषः GītāBh.(Śaṅ.) 102.1 (*on* 3.34); 271.15 (*on* 9.28); अनिष्टं नरकतिर्यगादिलक्षणम् ··· कर्मणः ··· फलम् GītāBh.(Śaṅ.) 499.8 (*on* 18.12); इष्टैः अनिष्टैश्च ··· वचनैः माम् ··· गोचरीकृत्य स्प्रष्टुं नैवार्हति UpadeSā. 107.6; ईश्वरोऽप्यपराधीनः स कथं भावैरनिष्टैः संप्रयुज्यते BālaKrī. ii. 49.19 (*on* 3.119 (? 129)); न हि तस्मिन्ननिष्टे तदर्थमिष्टं स्यात् IṣṭaSi. 30.12; संकल्पे च क्रियमाणे तत्कारणेन कामेन संनिधातव्यमनिष्टेनापि ManuBh. i. 54.19 (*on* 2.3); ii. 118.5 (*on* 8.104); ii. 247.22 (*on* 9.21); यदनिष्टमनभिप्रेतं परस्य तन्न चिन्तनीयम् ManuBh. ii. 456.14 (*on* 12.5); ये वात्मनोऽनिष्टाः स्युरुपचारास्तांस्तस्यै न दद्यात् PārāSū. 57.14; फलमिष्टमनिष्टं वा BṛKathāŚloSaṁ. 2.43; पुरंदरोदितासहमानप्रज्ञः ··· °पूयप्रवाहमूर्धस्फुटितस्फोटस्फुटचेष्टितानिष्टमक्षिकाक्षिप्ताशेषशरीरम् ··· ऋषिवेषमादाय ··· अवनिपतिभवनमभजत् YaśasCam. ii. 294.25; ii. 295.13; अनिष्टेषु विधिशतेनाप्यप्रवृत्तेः Kāśi. ii. 6.16 (*on* 5.13); निष्ठुरमश्रवणीयमनिष्टं वाक्यमसह्यमवद्यमहृद्यम्। जल्पति मदनार्तः SubhāRaSaṁ. 586; नष्टमनिष्टं सर्वमिष्टं पुनर्यद्धि तल्लब्धम् TattvPradī.(A.) 80.5 (*on* 1.61); वेश्या हि ··· धर्मकामावुपनतौ त्यक्त्वा पश्चाद्भविष्यत इत्यनिष्टेऽप्ययमर्थेद इति प्रवर्तते JayaMa. 15.15 (*on* 1.2); 240.6 (*on* 4.1); इन्द्रियार्थास्तु पञ्चैते त्रिविधाः परिकीर्तिताः। इष्टास्तथा ह्यनिष्टाश्च मध्यस्थाः ViṣṇuDhaP. iii. 28.5; अनिष्टमवीच्यादिस्थानभोग्यम् Bhām. 571.22 (*on* iii. 2.38); उभयमप्यनिष्टम् ĀtmaTaVi. 388.18; लक्ष्मीस्त्वं शृणु ते स्थितिम्। ··· मित्रद्रोहिष्वनिष्टेषु ··· वर्तसे BrahmP. 137.24; नापुत्रो नाधनो वापि न वानिष्टो न निर्घृणः। उपोष्यैतद्व्रतं मर्त्यः स्त्रीजनो वापि जायते BhaviP. 159B.26 (i.105.27); स पापकारी पापात्मा ह्यनिष्टां गतिमाप्नुयात् PadmP. iv. 93.37; पौरुषोपनता नित्यमिष्टानिष्टस्य वस्तुनः। प्राप्तिरिष्टाप्यनिष्टा वा दैवशब्देन कथ्यते YogVā. ii. 9.5; v. 11.2; (संवरणम्) अनिष्टे गन्धे वचने शब्देऽपि नासादौ अङ्गुलीद्वयेनाच्छादनम् AbhinBhā. ii. 32.23 (*on* 9.30); SaṁgīRa. iv. 35.2 (7.113); °कुष्ठप्रदुष्टा दृष्ट्वा नश्यन्त्यनिष्टा[:*] EI. i. 149.5; शमननिष्ठाभिरनिष्टाभिः शरीरिणाम्। सेनाभिर्घोररूपाभिर्युद्धं रक्षःपतेरभूत् RāmāMañ. 444.1; पश्यत कष्टमनिष्टः कलिकालः कीदृशोऽयमायातः KalāVi. 2.30; दुःखं चानिष्टम् VedāSaṁ. 148.13; आत्मनोऽनिष्टां हिंसामन्यस्य नाचरेत् YogŚā. 2.20; काङ्क्षणीयो न चानिष्टो विपक्षोऽपि कदाचन KathāSaSāg. vi. 1.144; यस्मादीश्वरः स्वतन्त्रः कथमनिष्टैर्मोहरागादिभावैः संयुज्यते Mitā. 384.16 (*on* 3.129); Aparā. 995.21 (*on* 3.128); 996.20 (*on* 3.131); अनिष्टे चैव गन्धे च सर्वमेतदनिष्टकम् AśvaVai. 3.178; प्रवर्तते स तत्रैव नानिष्टेऽपीष्टसाधने NyāySu.(So.) 29.22 (*on* i. 2.7); यस्यावश्यककर्म्मनिष्ठितमतेऽ[नि]ष्टा वनांतेऽभवन्नंतेवासिवदाहितांजलिपुटाश्चौराः कृतोपासनाः EI. xxi. 52.5; अनिष्टानि च सर्वाणि ह्यनुमा कामचारिणी AnuVyā. 25B.8 (*on* 2.2); अनिष्टानां गन्धशब्दरूपवाक्यानामुपघ्राणश्रवणदर्शनोदाहरणेषु आदित्यदर्शनाच्छुद्धिः Aparā. 1197.22 (*on* 3.292); अनिष्टामपि तां पौरास्तद्गिरं प्रतिशुश्रुवुः PāṇḍaC. 7.454; कलुषोदकपानाद्वा अनिष्टेन तृणेन वा। भवन्ति धातवः क्षीणाः Hastyāyur. 295.7 (2.60); साभवत्। अनिष्टा पूर्ववत् पत्युः स्वदुष्कृतवशंवदा MalliC. 7.865; अवद्यमनिष्टम् MugdhaBo. 26.16 (150.7); PrakriKau. ii. 477.9; प्रतियोग्यनपेक्षत्वे सति स्वा(? स्व)भावतोऽनिष्टं दुःखम् TarkSaṁ.(Ā.) 111.24; तृप्ताः सन्तः पितरोऽनिष्टं फलं प्रयच्छन्तीत्यपि न युक्तम् CaturCin. iii(1). 211.22; iii(1). 507.20; मार्जारिकाभवः। तत्राप्यनिष्टा सर्वेषामोतूनां कर्मदोषतः SamarāSaṁ. 8.412; सुखमिष्टं दुःखं चानिष्टम् SyādvāMañ. 8(309); यं धर्मव्यवहारमिष्टेषु क्षुद्रेष्वप्यक्षुद्रयोग्यं नियमयेदेवं महत्स्वप्यनिष्टेषु क्षुद्रयोग्यम् ManvaVi. 760.25 (*on* 7.13); अनिष्टस्य वियोगस्य उत्ख्यात उद्भेदः NāṭaLaRaK. 515; इदमिष्टमनिष्टं तदिति वेत्ति न किंचन RasāSu. 180.10 (2.197); जीवावयवाः ··· शरीरे। ··· संकुचन्त्यनिष्टे ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 15.152; दुःखादिमत्त्वमनिष्टम् NyāySu.(Ja.) 196B.1 (*on* i. 4.6); अनिष्टानि च सर्वाणि दहनशैत्यादीन्यापतेयुः NyāySu.(Ja.) 354B.2 (*on* ii. 2.6); 622A.1 (*on* iv. 1.8); संसारे रजस्तमोभ्यामयमाविष्टो भ्रमन् ··· भावैः ··· अनिष्टैर्दुःखहेतुभिः संपृक्तः संसारं प्रतिपद्यते DīpKa. 87.26 (*on* 3.140); पुरुषेणानिष्टस्यापशकुनस्य प्रत्ययो न द्रष्टव्यः SiṁhāDvā. 35.1(4); पापतद्विपाकरूपं सर्वमनिष्टं हरतीति हरिशब्दः PāñcRāRa. 89.3; तथा च ब्रह्मजिय इत्यनिष्टं रूपं स्यात् PariVṛ.(Sī.) 112.10; पापेनानिष्टस्य ··· फलस्य शरीरत्यागादूर्ध्वमविद्यमानत्वात् VedāntKau. 321.9 (*on* iii. 3.27); अनिष्टस्य तथार्थस्य विध्याभासः परो मतः SāhiDa. 588.7; राज्यं त्वदग्रजाभ्यां मे नाशितं वैरतो मिथः। तत्राप्यनिष्टौ द्वावेव मम चिन्ताज्वरप्रदौ RājTa.(Śrī.) 3.90; गच्छन्त्वनिष्टा मद्रास्ते बहिर्युक्त्या निवारिताः RājTa.(Śrī.) 4.158; 4.623; 2.218; 4.29; वैपरीत्यमतिनिन्द्यमनिष्टं यद्विशुद्धमतयः कथयन्ति। कामिनां निधुवनेषु तदेव श्लाघ्यमित्यभिमतत्वमवाप Subhāṣi. 2123; अनिष्टेषु विधिशतेनाप्यप्रवृत्तेः YuktiSneha. 46.23 (*on* i. 1.5); ननु कामाधिकारेऽनुष्ठानाभावे फलं न सिद्ध्येत्। तच्चानिष्टम् TantrRaha. 59.9; प्राप्तं तत्प्रापणीयं किल यदिह क्रियान्पूरणीयोऽस्ति नांशो नानिष्टं वा निर्वर्त्यं निजविषयतया दृश्यते किंचिदस्य VidhiRa. 5(31.13); (स्त्रीणाम्) चिरकण्डूतिनिवारणमिष्टमनिष्टं तदल्पकालेन KandaCū. ii. 1.32; रव्या म्या इत्यनिष्टं रूपं स्यात् Prasā. i. 244.17; i. 286.11; ii. 264.12; सर्वज्ञं खलु जीवं नो भिन्नं परिपश्येत्। संस्रष्टा तदनिष्टं संसारं कथमीशः NayaMañ. II. i. 7.13; दण्डस्य फलमिष्टमनिष्टं च VīraMi. 376.16 (*on* 1.356); अपिशब्दोऽनिष्टां धियमुत्पादयति RasGaṅ. 601.12; 566.5; उपगोस्तृतीये वाच्ये औपगवादिभि अनिष्टा प्रत्ययपरंपरैव प्राप्नोति LaŚabdeŚe. ii. 202.2; **AII** inauspicious, ominous, calamitous, indicative of evil प्रवक्ष्यामि विद्युल्लक्षणमुत्तमम्। ··· अनुलोमेषु वातेषु निरीतिं तु समादिशेत्। शुभायां स्यन्दमानायामनिष्टा स्यन्दते यदि AVPari. 59(1).9; सव्यस्याक्ष्णो विकारश्चाप्यनिष्टः समपद्यत MahāBhā. iii. 176.45; शस्त्राणि ···। तानि बद्धान्यनिष्टानि लम्बमानानि भारत। अदृश्यन्त महाराज नक्षत्राणि यथा दिवि MahāBhā. viii. 2.5; किं नु तस्य शरीरेऽस्ति ··· अनिष्टं लक्षणं कृष्ण येन दुःखान्युपाश्नुते MahāBhā. xiv. 89.4; उत्तिष्ठ मूढे ···। अनिष्टे सुभगाकारे सौभाग्येन विकत्थसे Rāmā. ii. 7.11; बह्वल्पार्थान्मङ्गलवचनं कर्तव्यम्। बहुशो देहि। अनिष्टेषु श्राद्धादिषु मा भूदिष्टेषु प्राशित्रादिषु यथा स्यात् MahāBh. ii. 436.7 (*on* v. 4.42); कुजदिनमनिष्टम् BṛSaṁ. 1.4; यद् यद् गात्रं रूक्षं मांसविहीनं शिरावनद्धं च। तत्तदनिष्टं प्रोक्तम् BṛSaṁ. 68.83; (खड्गः) स्फटितोद्गस्थः कुण्ठो वंशच्छिन्नो न दृश्यनोऽनुगतः। अस्वन इति वानिष्टः YogYā. 12.4; क्रोशादूर्ध्वं शकुनविरुतम् ··· तत्रानिष्टे प्रथमशकुने मानयेत् पञ्च षट् च YogYā. 14.28; अयं प्रत्यय इष्यते। बहुशो ददातीत्याभ्युदयिकेषु कर्मसु। अल्पशो ददातीत्यनिष्टेषु कर्मसु KāśiVṛ. *on* v. 4.42; Prasā. i. 945.18; अस्यामनिष्टस्य संकल्पस्य निबन्धनम्। जिज्ञास्ये BṛKathāŚloSaṁ. 25.19; बह्वल्पार्थात् कारकाच्छसीष्टानिष्टे ŚākaṭāVyā. iii. 4.64; ग्रहाविष्टमिवानिष्टं घोरं युद्धमिहाभवत् RāghPāṇ.(Dha.) 9.46; मन्दः पापग्रहः क्रौर्यादनिष्टः शुभकर्मणाम् Deśopa. 1.8; बह्वल्पार्थोत्कारकादिष्टानिष्टे प्शस् SiddhaHe. vii. 2.150; श्मशानशुष्कागमजीर्णकूपाश्चतुष्पथं चैत्यकमप्यनिष्टम् ĪśānŚiPa. i. 39.53; आद्याद्वितीयाष्टम्यस्तु ताराः स्युरिह मध्यमाः। तथा ऋक्षेऽपि चानिष्टे SamarāSū. 26.43; ब्राह्मणस्यास्य गीरियम्। अनिष्टा दुर्घटा वा TriṣaŚaPuC. ii. 6.319; सितोदितोभये पार्श्वे पुच्छे दिक्षु विदिक्षु च। विप्रादीनामनिष्टानि NāraS. 43.15; क्रमशस्त्वनिष्टमिष्टं मध्यमरूपं भवेदतुलम् VasiS. 19.7; 24.32; मृत्युः ··· दृष्टो मेऽधुना बाढमनिष्टो मेऽभवच्छुकः PārśvC. 3.313; अनिष्टं वज्रपाताभम् ··· सुरीवचः श्रुत्वा पपात धरणीतले (श्रेष्ठी) CampaŚreKa. 26; सम्यग्ज्ञान एव कुण्डं युक्तम्। अन्यथा अत्यन्तमनिष्टम् NityoNi. 131.28; LaŚabdeŚe. i. 327.5; **AIII** (view etc.) not acceptable, objectionable, inadmissible, inappropriate शक्तिः ···। सामान्यान्तरयोगानामनिष्टा या च वर्ण्यते। तया सामान्यनाशः स्यात् ŚlokaVār. 5(12).43 (556.5); न ह्युक्तैदमर्थ्यान्तर्भाववचनमुद्भिदादीनामनिष्टम् TantrVā. 280.13 (*on* i. 4.1); 448.13 (*on* ii. 2.1); यद्यात्मा स्वाश्रयक्रियया विक्रियेत, अनित्यत्वमात्मनः प्रसज्येत। 'अविकार्योऽयमुच्यते' इति चैवमादीनि वाक्यानि बाध्येरन्। तच्चानिष्टम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 24.17 (*on* i. 1.4); 297.6 (*on* ii. 1.7); सर्वं कर्म सर्वेण सर्वदा कर्तव्यं प्राप्नोति। तच्चानिष्टम् AitUBh. 242.17 (*on* 1.0); 275.12 (*on* 4.0); कर्ममात्रविदामनधिकार एव कर्मणि स्यात्, तच्चानिष्टम् ChāndoUBh. 68.10 (*on* i. 10.9); TaiUBh. 219.3 (*on* 1.4); ईश्वरस्य संसारित्वं प्राप्तम्, ईश्वरव्यतिरेकेण वा संसारिणः अन्यस्य अभावात् संसाराभावप्रसङ्गः। तच्च उभयमनिष्टम् GītāBh. (Śaṅ.) 359.10 (*on* 13.2); पुत्रादीनां तर्ह्यनन्तरोत्पादप्रसङ्गः। कस्य चैतदनिष्टम् BālaKrī. i. 174.4 (*on* 1.267); इति ब्रुवाणं प्रब्रूयादनिष्टं श्रूयते कुतः BṛĀraUBhVā. i. 4.829; यदि न्यूनता, तदा ··· ज्ञानम् ··· अयथार्थप्रमाणं स्यात्। अथाधिक्यं, तदाप्यर्थशून्यमपि ज्ञानरूपं प्राप्नोति। तच्चानिष्टम् IṣṭaSi. 105.8; कर्मणां यदि वैचित्र्यं कर्मान्तरकृतं यदि। अनिष्टं तत् स्वतःसिद्धं जगत्येव तदिष्यताम् NyāyMañ. ii. 43.17; न चेदमनिष्टं मीमांसकस्य यदुत्पन्नायां बुद्धावर्थो ज्ञात इति Kāśi. ii. 185.15 (*on* 5(3).234); नन्वनिष्टः पक्ष इति विप्रतिषिद्धमित्यत उक्तम् TātpaṬ.(Vā.) 270.14 (*on* i. 1.33); औपभृतमपि केवलानुयाजार्थं स्यात्। तच्चानिष्टम् TantrRa. 106.7; 277.9; अङ्गेष्वप्यप्रयोजकत्वमनिष्टमेव NyāyRaMā. 112.22; धात्वन्तरेण तस्याभिधानं नानिष्टम् ŚāstrDī. 103.11 (*on* ii. 1.1); अनुमानादिविलोप इति चेत्—नेदमनिष्टम् NyāyKuA. i. 165.6; रसादेश्च ··· अवाच्यस्यैव प्राधान्यं न स्यात्। तच्चानिष्टम् VyaktiVi. 64.20; अवयविनः सर्वात्मना

उपलब्धिः अनिष्टा इति चेत्, परिमाणस्यापि तदात्मनः सर्वात्मना दृष्टिः अनिष्टा TarkSam.(Ā.) 65.18; प्रामाणिकपरित्यागो ह्यनिष्टः अप्रामाणिकस्वीकारश्च NyāyKu. 22.2; नेदमनिष्टम् TattvPrakā. 52A.1 (*on* i. 3.24); 84B. 5 (*on* ii. 1.11); साधनस्य हि प्रमाणबाधो दूषणम् । न त्वापादनस्य । तस्यानिष्टविषयत्वात् । अनिष्टस्य च प्रामाणिकपरित्यागाप्रामाणिकस्वीकाररूपत्वात् NyāySu.(Ja.) 31A.13 (*on* i.1.1); 102A. 6 (*on* i. 1. 2); 197B. 13 (*on* i. 4. 6); 363A. 5 (*on* ii. 2. 6); अनिष्टं च तदुच्यते यदप्रामाणिकं प्रमाणविरुद्धं च NyāySu.(Ja.) 642B. 2 (*on* iv. 2.5); शृङ्गाररसस्य व्यञ्जको द्वितीयोऽर्थः प्रकृतरसविरोधित्वादनिष्टः SāhiDa. 407.8; ननु नीलपीतादयो गुणा द्रव्याभिन्ना एव ··· इति चेन्न ··· ननु नेदमनिष्टम् Upask. 286.6 (*on* vii. 1.6); सुषुप्तावपि स्वप्नबाधकज्ञानमास्थीयेत । तच्चानिष्टम् SiddhāBi. 114.1; यदुक्तं 'जन्मान्तरीयोऽप्युपयुज्यते' इति तन्नानिष्टम् SiddhāTa. 38.26; अविरुद्धे तु प्रामाण्यं नैवानिष्टम् MīmāKau. i. 28.2 (*on* i. 3.4); ii. 3.18 (*on* ii. 3.1); ii. 101.4 (*on* ii. 4.1); अनेकेश्वरता चानिष्टापद्येत तस्मान्न मुक्तो जगद्व्यापारीति GoviBh. 322. 16 (*on* iv. 4. 17); **Aiv** forbidden, prohibited यद्यप्यनिष्टेषु वर्तन्ते सर्वकर्मसु । सर्वथा ब्राह्मणाः पूज्याः ManuSm. 9. 319 (Bh. अनिष्टेषु प्रतिषिद्धेषु वर्तमानाः); अनिष्टं च यत् प्रतिषिद्धं तद् व्याचक्षते ManuBh. ii. 456.15 (*on* 12. 5); अनिष्टं गर्हितं तत्र प्रेतेन सह भोजनम् VarāP. 189.3; अनिष्टेषु लोकविद्विष्टेषु ManvaVi. 1268.22 (*on* 9.319); अनिष्टं निषिद्धं कर्म VedāntKau. 263.11 (*on* iii. 1. 12); **B** unwilling नाद्यूनां तु स्त्रियं गच्छेत् ···। नानिष्टाम् ViṣṇuP. iii. 11.115; *n.* **Ai** what is undesirable or disliked or unpleasant तस्मादनिष्टमेवेष्टमिव भाति । इष्टमेवानिष्टमिव भात्यनादिसंसारविपरीतभ्रमात् TripāMaNāU. 366. 27(5); अनिष्टानां च संसर्गात् ···। कथं हि मानसैर्दुःखैः प्रमुच्यन्तेऽत्र पण्डिताः MahāBhā. xi. 3.2; यः ···। इष्टानिष्टस्य च द्रष्टा तस्मै द्रष्ट्रात्मने नमः MahāBhā. xii. 79*(4); iv. 4.21; तस्माद्धर्मं यमिष्टेषु स व्यवस्येन्नराधिपः । अनिष्टं चाप्यनिष्टेषु तं धर्मं न विचालयेत् ManuSm. 7. 13; (दृष्टिः) कुञ्चितासूयितानिष्टदुष्प्रेक्षाक्षिव्यथासु च NāṭyaŚā. 8.90; परावृत्तेन शिरसा नेत्रनासाविकर्षणैः । चक्षुषश्चाप्रदानेन ह्यनिष्टमभिनिर्दिशेत् NāṭyaŚā. 22.91; 25.16; (रोगः) मानसः पुनरिष्टस्य लाभाल्लाभाच्चानिष्टस्योपजायते CaraS. i. 11. 45; धर्मः सत्साधुसंमतः । अप्रद्वेषो ह्यनिष्टेषु BrahmāṇḍP. i. 32.57; अनिष्टमिष्टमप्रीतिप्रीतितापविषादनम् ।··· इत्येष वैषयो रागः BrahmāṇḍP. iii. 3. 47; i. 13.72; मन्त्रवित् । कृतार्थं मन्यमानः स्वगुरवेऽथ ··· निवेदयेत् ।··· विना पापमनिष्टं च सर्वं तस्मै AhirbuS. 20. 45; नेष्टमनिष्टेनाननुविद्धं संभवतीति इष्टमप्यनिष्टं संपद्यते NyāyBh. 35. 12 (*on* i. 1. 22); या वीतरागाणां प्रवृत्तिः सा ··· अनिष्टप्रतिषेधार्था अनिष्टं हास्याम इत्येव ते प्रवर्तन्ते NyāyVār. 3.3 (*on* i. 1.1); (विप्राणाम्) तेषां न चानिष्टं समाचरेत् VṛGautaSm. 513.10(3); पदद्वयस्य संधाने यदनिष्टं प्रकल्पते । तदाहुः कल्पनादुष्टं स शौर्याभरणो यथा Kāvyālaṅ. (Bh.) 1. 52; असातवेदनीयस्य पाकतः संभवन्ति ते । नेत्रैः पश्यन्त्यनिष्टानि VarāṅgaC. 5. 87; न खलु ··· प्रमाणे सतीच्छापि पुरुषस्यापेक्ष्यते ज्ञानं प्रति, अनिष्टानामप्यवबोधात् BrahmSi. 75. 2; नृपस्यानिष्टमाशङ्क्य मन्ये किमपि दारुणम् BṛKathāŚloSaṁ. 15. 37; 26. 33; यदि च सांकल्पिकी स्वप्ने रथादिसृष्टिः स्यात्, नैवानिष्टं कश्चित्स्वप्नं पश्येत् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 569.13 (*on* iii. 2.6); जयति जनमनिष्टादुद्धरन्ती भवानी Kāvyālaṅ.(Ru.) 16. 42; 15.3; यद्यहमेवं कुर्यां तदिदमनिष्टमाप्नुयामिति संकीर्तनक्रिया शपथः ManuBh. ii. 125. 19 (*on* 8. 113); अनिष्टमपि द्विविधं परिजिहीर्षति PañcPā. 86.9 (*on* i. 1.4); पुमानिष्टस्य संप्राप्तिमनिष्टस्य च वर्जनम् । इच्छन्नपेक्षते योग्यमुपायम् BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 884; अनुभवो नेच्छामनुविधत्ते । अनिष्टस्याप्युपलब्धेः NyāyVārPari. 37.3; अनिष्टं यत्रानिशं भुक्तत्वेनेच्छा निवृत्ता AbhinBhā. i. 328. 21 (*on* 6.73); (अनिष्टस्य श्रुतिर्यद्वत्) अनिष्टार्थस्मारकस्येत्यर्थः Loc. 129.25 (*on* 3. 1); गुरोः ··· अनिष्टं न स्मरेत् LiṅgaP. i. 89. 39; इष्टविपरीतं चानिष्टम् ŚāstrDī. 265.16 (*on* iii. 4.8); तदस्याश्चेदनिष्टं स्यात्सर्वनाशस्ततो भवेत् KathāSaSāg. vi. 7. 16; तच्च प्रयोजनं प्रवृत्तिनिवृत्तिसाध्येष्टानिष्टप्राप्तिपरिहारात्मकम् BrahmSūBh. (Rā.) 147. 19 (*on* i. 1.4); अनिष्टस्य निवारणतया समाश्रयणीयश्चेतनः स चाहमेव GītāBh.(Rā.) 466. 7 (*on* 9. 18); इष्टैर्वियोगोऽनिष्टैश्च योगः ···। इत्येवमादिकं स्वप्ने विनाशभयदुःखदम् ĪśānŚiPa. ii. 18. 46; अनिष्टादिष्टलाभेऽपि नायतिर्जायते शुभा Hitopa. 1.5; दृक्कुञ्चिता ··· अनिष्टेऽसूयिते SaṁgīRa. iv. 146.1 (7. 415); इष्टेऽनिष्टं च यद् रागविरागौ तनुते मनः MalliC. 6. 324; अन्यदन्यच्च वदतोर्द्वयोर्वाक्यसमागमे । जायतेऽनिष्टमिष्टं वा स गण्डः NāṭaLaRaK. 3003; 2052; इष्टानिष्टान्न जानाति सुखदुःखे न वेत्ति च BhāvPra.(Śā.) 91. 2(4); प्रतीपं विपरीतं अनिष्टमिति यावत् ManvaVi. 556.5 (*on* 4. 206); अनिष्टस्यानिष्टत्वादेव विधिर्बाधितः प्रतिषेधमाक्षिपति Ekāva. 8. 32 (275.4); प्रागनुष्ठितपुण्यापुण्यक्रियाफलभूतयोरिष्टानिष्टयोर्नियमेनोपलब्धिः VedāntKau. 232. 19 (*on* ii. 3. 36); अप्रारब्धं च द्विविधम् । इष्टमनिष्टं च TattvPrakā. 205A.3 (*on* iv. 1.17); यः पितृकल्पस्य ··· अनिष्टमाचरति सोमदत्तस्य स किं न कुर्यात् PuruṣPa. 84. 24; तदनिष्टं परित्यज्य जीवो जीवितुमिच्छति KumāPraPra. 71.27; 79.16; आवेगः संभ्रमस्तत्र ··· इष्टाद्धर्षाः, शुचोऽनिष्टात् SāhiDa. 147.6; ŚabdaRa.(Vā.) 2570; अनिष्टमनिष्यमाणमहिकण्टकादि Upask. 416.10 (*on* x. 1.1); नानिष्टं क्षमतेऽल्पोऽपि RājTa.(Jo.) 1225; अनिष्टं च दुःखमेव SarvaDaKau. 30.9; धर्म एवातिक्रान्त इष्टानिष्टाभ्यां सह नाशयति ManvaMu. 291. 9 (*on* 8.15); तेन तव मातुरनिष्टमुक्तम् PurāPraSaṁ. 1. 8; चक्षुषेष्टमनिष्टं चोपलभते AṇuBh. 152.23 (*on* ii. 3.37); स्यादन्यथानिष्टम् KandaCū. v. 6.26; इष्टानिष्टेषु तुष्टिव्यसनविरहितः ··· संचरेयम् Nārāy. xi. 91. 7; किञ्चित्फलमभिप्रेत्य तत्र प्रवर्तयितुमन्यत्किञ्चिदनिष्टमाशङ्क्य ··· निवर्तन्ते च ŚivārkaMaDī. i. 157. 4 (*on* i. 1. 3); अनिष्टस्याप्यवाप्तिश्च तदिष्टार्थसमुद्यमात् Kuval. 90; इष्टाभावरूपमेवानिष्टम् VīraMi. (Āhnika.) 10.18; राज्ञोऽनिष्टं परास्तत्वादि ··· वदन्तम् ··· जिह्वाच्छेदपूर्वकं प्रवासयेत् VīraMi. ii. 749. 24 (*on* 2.302); अनिष्टं च स्वस्य दुःखसाधनवस्तुप्राप्तिः RasGaṅ. 597. 4; 31.18; 99.9; इष्टार्थं यतमानस्यानिष्टं चेत्प्रत्युत भवेत् । इष्टालाभे तदापि स्याद्विषमालङ्कृतिः परा AlaṅkāMañ. 133. 16; 134.12; इष्टनाशादनिष्टस्य संभवाद्वा तदुद्भवः (चिन्तायाः) SāhiSā. 5.19; परस्परमनिष्टं न चिन्तनीयं त्वया मया ŚukraNī. 4(1). 4.31; **Aii** calamity, misfortune, mishap, danger, ill, evil, wrong, what is inauspicious or ominous अमेध्यमनिष्टं वा दृष्ट्वा जपति BaudhŚS. iii. 358.5; यद्वै दीक्षितोऽमेध्यमनिष्टं वा पश्यत्यबद्धं मनो दरिद्रमिति जपेत् VaikhāŚS. 21. 1; दैव्योपसृष्टेन बलेन कार्यं कार्या च शान्तिः प्रणिपत्य देवान् । ततोपसर्गाद् विघ्नात्प्रमुच्यते दिवि चेदनिष्टं न पुनः स कुर्यात् AVPari. 72(5).4; किं मे पित्रा कृतं तस्य राज्ञोऽनिष्टं दुरात्मनः MahāBhā. i. 37. 4; ध्रुवं स्वप्नेष्वनिष्टानि ताभिर्दृष्टानि माधव MahāBhā. viii. 1010*(3); viii. App. 1. 37(4); वाग्धीनस्य च यन्मात्रमिष्टानिष्टं कृतं मुखे MahāBhā. xi. 4.10; उपेक्षा सर्वकार्येषु कर्मणां करणेषु च । अनिष्टानां समुत्थाने त्रिवर्गो नश्यते यया MahāBhā. xii. 126*(4); xii. 52. 24; न ह्यस्य नृपते किंचिदनिष्टमुपलक्षये MahāBhā. xiv. 89.7; एतान्यादौ निमित्तानि च्युतौ स्वर्गाद्दिवौकसाम् । अनिष्टानीव मर्त्यानाम् Saund. 11. 53; ध्यायत्यनिष्टं यत्किंचित् पाणिग्राहस्य चेतसा ManuSm. 9. 21; ज्योतींष्यनिष्टममेध्यमशस्तं च नाभिवीक्षेत CaraS. i. 8. 19; तत्र व्यावर्तनकारणानि ··· मत्तोऽस्य मा भूदनिष्टमित्यनुकम्पा KāmSū. 258. 16 (5.1); उद्वेगोऽनिष्टे शान्तिकर्म च KāmSū. 321. 13 (6.2); KandaCū. vi. 2.34; भवत्यनिष्टादपि नाम दुःसहान्मनस्विनीनां प्रतिपत्तिरीदृशी KumāSaṁ. 5.42; परद्रव्याण्यभिध्यायंस्तथानिष्टानि चिन्तयन् ।··· जायतेऽन्त्यासु योनिषु YājñaSm. 3.134; शान्तं पापं, प्रतिहतमनिष्टम् PādaTā. 32.5; अनिष्टेष्वथ सर्वेषु निमित्तं दक्षिणं भवेत् NāṭyaŚā. 22.253; स्फुरसि किमु दक्षिणेतर मुहुर्मुहुः सूचयन् ममानिष्टम् Nāgā. 5.4; हा धिक्कष्टमनिष्टमस्तकरुणः कोऽयं विधेः प्रक्रमः MālaMā. 5. 155; वत्स किमत्याहितं माधवस्य यदनिष्टं व्यवसितोऽसीत्याकम्पितास्मि MālaMā. 9.270; यस्मात्किञ्चित् क्वापि न वेत्तीष्टमनिष्टम् ViveCū. 168; तथा चानिष्टं श्रूयते TantrVā. 80. 1 (*on* i. 3.2); नानिष्टोपरमार्थत्वादनिष्टस्यापि शान्तये । सन्तः प्रयतमाना हि दृश्यन्ते व्याधिखेदिताः NyāyMañ. ii. 78. 18; इष्टशून्यतयानिष्टं पश्यामो न मनागपि RāmC. 31. 167; अनिष्टम् 'एन' उच्यते ManuBh. i. 119.6 (*on* 2.79); खलसङ्गेन किं नाम न भवत्यनिष्टम् NītiVā. 1. 39; तुरगपृष्ठास्तरणचर्मणि निषण्णो विषण्णेनान्तरात्मना चिन्तयन्कुमारमुद्दिश्य तानि तान्यनिष्टानि कथंचिदपि तामनेककल्पायतैकैकयामां त्रियामामनयत् TilaMañ. 188. 7; ततश्चानिष्टमाशङ्क्य ससैन्या मन्त्रिणो भयात् ।··· उज्जयिनीं ययुः KathāSaSāg. iii. 4.94; अव्यपोह्यानिमित्तं हि कार्यं यत्क्रियते सखि । तदनिष्टाय कल्पेत KathāSaSāg. vi. 6. 41; vi. 6. 91; vii. 5. 230; x. 8.56; (दिक्षु) अन्यासु क्रमतोऽनिष्टान्यवाप्नोति सुनिश्चितम् TantrRā. 11.47; रिपोरष्टमलग्ने च काले त्वष्टमराशिगे । स्थाने कुर्यादनिष्टानि तद्विनाशाय साधकः TantrRā. 31.7; अनिष्टमाक्षिप्य तु पाति मन्त्रम् ĪśānŚiPa. i. 4.15; i. 39.82; अनुद्विग्नो ह्यनिष्टेषु तथेष्टान्नाभिनन्दति LiṅgaP. i. 10. 26; देहिनाम् ···। कृतोऽपि धर्मोऽनिष्टाय जायते BrahmP. 122. 59; 159. 35; अनिष्टं ते भावि जाने धिया ह्ययम् DevīBhāP. iii. 28. 46; अहो आभिः (योषिद्भिः) किं न कृतमनिष्टं पुरुषेष्विह ĀdiP. 5 31; न चेदाशु महीपालादनिष्टं नियमाद्भवेत् RājTa. (Ka.) 7.777; 5. 186; केयमुपश्रुतिः कुलपतेरनिष्टं सूचयति KaumuMi. 3. 14(3); भो बल्लववर्या व्रजे परितोऽनिष्टमवलोक्यतामिति GopāKeCan. 145. 2; वत्साः किमपि मा भैष्ट नानिष्टं वः करिष्यते । भीष्मोऽस्मि PāṇḍaC. 1.283; प्रिये, किमाकुलासि । भविष्यसि बन्धुमती कल्याणपरम्परापात्रम् । एष शमयाम्यनिष्टम् RukmiHa. 4. 11(3); श्रुत्वा रघुपतेः किंचिदनिष्टं देव मैथिली । विधातुं सर्वदुःखान्तं लतापाशेन वाञ्छति Dūtāṅg. 31; अन्यथाज्ञाभङ्गेन सर्पवद्विषमो राजा सर्वमनिष्टं करिष्यति SamyaKau. 28.8; तासामुपकारे क्रियमाणे यदि मातुरनिष्टं स्यात् तदा न कार्यम् ManvaVi. 198.6 (*on* 2. 133); जन्मभूरियम् । स्पृष्टाप्यनिष्टं शिष्टानां पिनष्टि ViviTīKa. 94. 20; सापि दत्ते मनोऽभीष्टमनिष्टं हरते नृणाम् PārśvC. 6.139; संसारिणो हि ··· ईश्वरप्रेरिता अनिष्टमपि धारकप्रयत्नेनाकृत्वा न स्थातुमीशते NyāySu.(Ja.) 303A. 10 (*on* ii. 1. 6); त्वमिदानीं मां शत्रुपक्षपातिनं ज्ञात्वाप्यनिष्टेन न योजयसि PuruṣPa. 211.4; स तु सर्वहितः साधुः ···। तस्यानिष्टे कृते देवि को वा स्यान्निरुपद्रवः MahNirvāT. 3. 30; स्वप्नेऽप्यनिष्टं यस्याहं नेच्छामि RājTa.(Śrī.) 1(7). 195; अनिष्टं

चिन्तयामश्चेत्तत्कथं सहते विधिः RājTa.(Srī.) 3.495; 3.354; 3.456; स्त्रीणाम् ··· वदेत्। सौमङ्गल्यमनिष्टमष्टमगृहात् JātaPā. 16.5; अथैतान्निजगाद भूपः। मा कार्ष्ट कष्टं विदुषामनिष्टम् HammīMaKā. 8.112; नचिकेतसा ··· पितुरनिष्टमाशङ्कमानेन तदनिष्टं स्वात्मप्रतिपादनेनापि क्रतुसंपत्तिं कारयित्वा निवारणीयमिति मन्यमानेन ŚivārkaMaDī. i. 516.9 (*on* i. 4.6); पशुवधप्रयुक्तस्य अल्पस्यानिष्टस्य वित्तव्ययायासदुःखस्येव अभ्युपगमेन क्रतुसाध्यमहाफलार्थतया प्रवृत्तेरुपपन्नत्वेन विधिनिषेधाधीनप्रवृत्तिनिवृत्तिसमावेशदोषस्य अनवकाशत्वात् PūrvottaVāNaMā. 32.16; विनानिष्टं च तत्सिद्धिर्यमर्थं कर्तुमुद्यतः Kuval. 93; अनिष्टं वज्रपाताभं प्राणिनां प्राणघातकम् CampaŚreKa. 26; श्रीनारायणतीर्थानां गुरूणां चरणस्मृतिः। भूयान्मे साधिकेष्टानामनिष्टानां च बाधिका LaCandr. 2.8; यदि न दास्यसि तदा तवेदमनिष्टं भविष्यतीत्यनिष्टप्रदर्शनं, तेन नार्थमीहेत VīraMi. 216.8 (*on* 1.129); 331.7 (*on* 1.276); अत्र यद्यपि ··· काम्यानां दृष्टार्थकानां च व्यापाराणामभावतः प्रत्यवायरूपमनिष्टमनुपपन्नम् VīraMi.(Āhnika.) 10.18; एतेन 'शैलपतनरूपानिष्टावाप्तिस्तु ···। न ज्ञाता' इति यदुक्तम्, तदप्यसारमेव। अनिष्टानामुक्तत्वात् RasGaṅ. 602.10; स्वर्गोऽनिष्टं यागो वासाधनमिति बोधे स्वर्गकामादिपदार्थबोधाभावेनैव तद्वाक्यजन्यप्रवृत्त्यभावोपपत्तेः BhāṭṭCin. i. 68.2 (*on* i. 1.4); व्यतिरेकेऽनिष्टमाह (श्रुतिः) LalitāSaBh. 77.29 (*on* 113); काव्याध्ययनजन्यप्रयोजनस्य जातत्वेनोत्तरभूमिकायामेवाधिकारात्तां विहाय पूर्वभूमिकायामेवायुः क्षपयतोऽनिष्टं भवति SetuBa. 2.21; अन्तरङ्गपुरुषं प्रत्यनिष्टं द्योतयन्स्वयं राजा चन्द्रं प्रस्तुतीकृत्याह AlaṅkāMañ. 107.1; स्नुषागामिनः किमुक्तः चन्द्रास्य अन्यथा तेऽनिष्टं स्यात् Nāṭa. 26.23; **B** (Gr.) undesired consequence or result इतरथा ह्यनिष्टप्रसङ्गः Vār. 2 *on* P. i. 1.52; MahāBh. i. 130.16 (*on* i. 1.52); प्रैषादिषु कृत्यानां वचनं नियमार्थमिति चेत्तदनिष्टम् Vār. 1 *on* P. iii. 3.163; MahāBh. ii. 167.2 (*on* iii. 3.163); गोत्रावयवादगोत्रार्थमिति चेत्तदनिष्टम् Vār. 1 *on* P. iv. 1.79; MahāBh. ii. 233.6 (*on* iv. 1.79); चार्थे द्वन्द्ववचनेऽसमासेऽपि चार्थसंप्रत्ययादनिष्टं प्राप्नोति MahāBh. i. 431.2 (*on* ii. 2.29); अस्ति पुनः किंचिदनिष्टं दृश्यते तदर्थो नियमः स्यात् MahāBh. ii. 4.21 (*on* iii. 1.2); असंयोगपूर्वस्येति ह्युच्यमानेऽनिष्टं प्रसज्येत MahāBh. iii. 210.8 (*on* vi. 4.82); अनिष्टं च प्राप्नोतीष्टं च न सिध्यति MahāBh. iii. 255.25 (*on* vii. 1.37); iii. 424.17 (*on* viii. 3.12); तदन्येन दोषवत्त्वसाधने न किंचिदनिष्टम् PramāVāSvopVṛ. 6.15; यद्यत्र पुंवत्त्वनिषेधो न स्यात् तदा 'संज्ञापूर्वको विधिरनित्यः' इति यदा दीर्घो न स्यात् तदा दत्तयत इत्यनिष्टं स्यात् Prasā. i. 590.17; **D** untenable position, undesired contingency, untenability ततश्च चाक्षुषत्वादय एव हेतवः स्युः, न कृतकत्वादय इति अनिष्टमेव स्यात् तस्मादुपचारः कर्तव्यः HetuBiṬ. 13.17; यथा तु लिङ्गबलीयस्त्वमाश्रितमासीत् तथान्यदेवानिष्टमापद्येत यो ह्यस्य वाक्यस्य विषयः स बाध्येत TantrVā. 1173.17 (*on* iii. 8.21); अनारब्धफलं कर्म न त्वारब्धफलं यदि। निरुणद्ध्यात्मविज्ञानं तदानिष्टं प्रसज्यते BṛĀraUBhVā. i. 4.1532; अनिष्टं च द्विविधं प्रामाणिकपरित्यागोऽप्रामाणिकपरिग्रहश्च ĀtmaTaVi. 538.2; TārkiRa. 185.2; NyāySu.(Ja.) 477B.2 (*on* iii. 2.1); SarvaDaKau. 74.23; अवयविगुणत्वेऽनित्यत्वम्, परमाणुगुणत्वेऽग्रहणम्। द्वयमप्येतदनिष्टं भवतः NyāyKuA. i. 103.5; तेन हि वर्तमानेनोपाधिकोटौ तदायत्तव्यभिचारकोटौ वानिष्टमुपनयता इच्छा विच्छिद्यते NyāyKuA. i. 177.1; जन्याभावे जनकत्वाभावादिति चेत्, हन्तैवं कारणं कार्यस्यानुमापकमित्यनिष्टमापद्येत PramāMī. 45.1 (*on* i.2.12); वैलक्षण्यं सतश्चापि स्वयं सद्भेदवादिनः। असतश्चापि विश्वस्य तेनानिष्टं कथं भवेत् AnuVyā. 2A.10 (*on* 1.1); येनेदमखिलं वेद विज्ञातारं स्वयमेव च। केन तं च विजानीयादित्यनिष्टं च सर्वथा AnuVyā. 70A.7 (*on* 4.2); अपि च यद्युपश्लिष्टं प्रसञ्जकं व्याप्यं यदि कार्तान्तिकवदनिष्टं प्रसञ्जयेत् तदा स्यादप्ययाथार्थ्यम् NyāyPari. 332.13; व्यावहारिक इति सत्यो मिथ्या वा। आद्ये किमनिष्टम् TattvPrakā. 44A.1 (*on* i.3.7); दोषाभावस्य कारणत्वे च नास्माकमनिष्टम् TattvPrakā. 55B.12 (*on* i. 3.28); स्वयं सदेव। अतस्तेन साधितेन ममानिष्टं कथं भवेत् NyāySu.(Ja.) 36A.5 (*on* i.1.1); न हि ज्ञापकादनिष्टं क्रियते ज्ञापकादाचार्येणेष्टसूचनात् PariVṛ.(Sī.) 81.3; अद्वितीयचिन्मात्रावशेषो मोक्ष इति मते अनिष्टं प्रसञ्जयितुं 'यत्र हि द्वैतमिव भवति तदितर इतरं पश्यती'त्यादिना प्रसङ्गाङ्गव्यतिरेकव्याप्तिमुक्त्वा 'यत्र त्वस्ये'त्यादिना···तर्हि केन कं पश्येत् न केनापि किंचित् (इत्यादिरर्थो द्रष्टव्यः) Nyāyāmṛ. 277A.11; नन्वस्त्वध्यापनाङ्गमेवाध्ययनं किमेतावतानिष्टं स्यात् YuktiSneha. 9.38 (*on* i.1.1); 38.27 (*on* i.1.4); 89.27 (*on* i.1.5); एकानेकविध्यप्रवृत्तिभ्यां लक्षणसंकरोपगमे रथन्तरपृष्ठादिनियमविधिष्वनिष्टं नापद्यते VidhiRa. 10 (78.21); द्रव्यगुणयोः परस्परसंबन्धं विना वैयधिकरण्येन क्रियाविशेषणतयान्वयनियमस्यानङ्गीकारे ह्यन्यत्रानिष्टं प्रसज्यते ŚivārkaMaDī. i.304.15 (*on* i.2.1); नन्वस्त्वेवमेव न नः किंचिदनिष्टम् VaiyāBhū. 89.1 (*on* 22)

¹**अनिष्टक** (an-iṣṭaká) *adj.* [*f.* -ā] **i** (fire, oblation etc.) not associated with bricks न वै एतस्यानिष्टके आहुतिरव कल्पते यां वै एषोऽनिष्टके आहुतिं जुहोति TaiS. V. iv. 10.3; यां वा अग्निचिदनिष्टकां आहुतिं जुहोति स्रवति सा MaiS. iii. 4.5 (iii. 50.13); KāṭhS. 22.2 (ii. 58.5); स्रवत्यु हैषाग्निचित आहुतिः सोमाहुतिर्यामनिष्टके जुहोति ŚatBr. IX. v. 1.57; चात्वालेभ्यश्चतुर्भ्यस्तु समूह्योऽग्निरनिष्टकः MānŚS. 230.24; एतदनिष्टकम् ··· आयतनम् EI. xvii. 17.1; चरुसर्वौषधमनिष्टकम् SaṅkarKā. ii. 1.20 (Madras Ed.); चरुसर्वौषधमस्थण्डिलावयवत्वादनिष्टकम् SaṅkarKāBh. 60.20 (*on* ii. 1.20); **ii** not having the (form of) bricks अमृन्मयीभिरनिष्टकाभिर्न संख्यां पूरयेत् BaudhŚuS. 2.39; **iii** (ániṣṭa-kā) not having oblations तस्मादिष्ट्वैव पशुनेष्टकाः कुर्यादनिष्टका ह ता भवन्ति याः पुरा पशोः कुर्वन्ति ŚatBr. VI. ii. 1.10; *m.* one of the six divisions of the Kauthumas कौथुमानां षड् भेदा भवन्ति। तद्यथा। सारायणीयाः। वातरायणीयाः। वैतधृताः। प्राचीनास्तेजसाः। अनिष्टकाश्चेति AVPari. 49(3).3.

²**अनिष्टक** (aniṣṭa-ka) *adj.* causing harm, harmful रक्तं स्यात् ··· अस्कन्द्युष्णं मक्षिकाणां पिपीलानामनिष्टकम् ŚārṅgaS. iii. 12.9; शुभगन्धो भवेद् वाजी ···। अनिष्टे चैव गन्धे च सर्वमेतदनिष्टकम् AśvaVai. 3.178.

अनिष्टकण्टकादिज्ञान (aniṣṭakaṇṭakādi-jñāna) *n.* knowledge that a thorn etc. causes harm दुःखं प्रति तु अधर्मः, अनिष्टकण्टकादिज्ञानम् Upask. 421.11 (*on* i. 1.6)

अनिष्टकथन (aniṣṭa-kathana) *n.* statement of what is undesirable परस्यानिष्टकथनमतिशोकं च वर्जयेत् BhaviP. 116A.10 (i. 65.23); करणाकरणयोरिष्टानिष्टकथनादिरूपार्थवादस्य फलमात्राधिक्यादुपक्रमादिभ्यः प्राबल्यम् TattvPrakā. 11B.10 (*on* i. 1.4)

अनिष्टकर (aniṣṭakar-a) *adj.* **i** causing evil or harm, harmful परुषमूर्तिरनिष्टकरोऽनलः YogYā. 8.10; एतेऽनिष्टकराः क्वाथा न दोषशमनाय च HārīS. iii. 1.55; **ii** causing what is unpleasant (आदानमप्रियकरम् ··· अर्थानाम्) अर्थानां द्रव्याणाम्। आदानं ग्रहणम्। अप्रियकरम् अनिष्टकरम् VīraMi. (Rājanīti.) 411.5.

अनिष्टकरण (aniṣṭa-karaṇa) *n.* act of causing harm शत्रोरुद्योगरोषाभ्यामनिष्टकरणं तथा TantrRā. 18.72; परस्परोपघातमन्योऽन्यमनिष्टकरणम् ··· न मर्षयेत् DaṇḍaVi. 266.15; शत्रोरनिष्टकरणान्निवृत्तिश्शत्रुनाशनम् ŚukraNī. 4(5).3.

अनिष्टकर्तृ (aniṣṭa-kartṛ) *adj.* evil-doer किमेतेऽनिष्टकर्तारस्तुद्यन्तेऽहर्निशं नराः MārkP. 14.13.

अनिष्टकर्मन् (aniṣṭa-karman) *m.* name of various kings चतुर्विंशत्तु वर्षाणि पटुमांश्च भविष्यति। भवितानिष्टकर्मा तु वर्षाणां पञ्चविंशतिम् BrahmāṇḍP. ii. 74.164; मेघस्वातिश्चिबिलकादटमानस्तु तस्य च। अनिष्टकर्मा ··· आत्मजः BhāgP. xii. 1.25; *n.* evil action तस्माच्छ्रेयोऽर्थिनः पुंसः प्रेरकोऽनिष्टकर्मणि BṛĀraUBhVā. i. 4.1812.

अनिष्टकल्पत्याग (aniṣṭakalpa-tyāga) *m.* abandonment of the undesired alternative अनेकविकल्पस्फुरणेन विकल्पयतोऽनिष्टकल्पत्यागेन प्रतिज्ञाहानिः TārkiRa. 357.3.

अनिष्टकष्ट (aniṣṭa-kaṣṭa) *adj.* who does not like sufferings हा हन्त तात। गुरुमेनमनिष्टकष्ट कष्टामिमामनुभवन्तमुपेक्षसे किम् RāmC. (App. 2) 37.8.

अनिष्टकष्टसूचक (aniṣṭakaṣṭa-sūcaka) *adj.* indicative of undesired sufferings अनिष्टकष्टसूचकानि ···। अचिन्तयन्निमित्तकानि ··· स नासरः ĀnandRa. 7.35 (? 36)

अनिष्टका (án-iṣṭakā) *f.* non-brick अनिष्टका ह ता भवन्ति याः पुरा पशोः कुर्वन्ति ŚatBr. VI. ii. 1.10.

अनिष्टकारक (aniṣṭa-kāraka) *adj.* **i** indicative of what is inauspicious निद्रां वा कुरुते यस्तु स दूतोऽनिष्टकारकः HārīS. ii. 8.12; **ii** bringing about what is undesirable मिथ्याद्वेषी विपक्षः स्यादिष्टहानिष्टकारकः UjjvaNīMa. 241.7.

अनिष्टकारण (aniṣṭa-kāraṇa) *n.* cause of evil नापि सर्वनियन्तुः कुतश्चिदनिष्टकारणम् ŚivārkaMaDī. ii. 49.24 (*on* ii. 1.35)

अनिष्टकारणता (aniṣṭakāraṇa-tā) *f.* the state of being the cause of evil तदभावे चानुमानाद्यभावेनेष्टानिष्टकारणताज्ञानं नोत्पद्येत NyāySu.(Ja.) 490B.11 (*on* iii. 2.1)

अनिष्टकारित्व (aniṣṭakāri-tva) *n.* the state of being that which causes harm अनिष्टकारित्वं यथा–कुतः पद्मे ··· भवती धावतु रुषा UjjvaNīMa. 242.6.

अनिष्टकारिन् (aniṣṭakār-in) *adj.* [*f.* -iṇī] **i** causing harm or evil अनिष्टकारिणः सत्त्वान् ··· निर्दग्धांश्च विचिन्तयेत् KulārT. 16.132; ततो मूर्च्छागतस्यास्य पापिनोऽनिष्टकारिणः···बुद्धिः सद्यः समुत्पन्ना SkandP. i(1).18.57; येऽनिष्टकारिणस्तान्सर्वान् हनिष्यामि GītāBh.(Rā.) 612.19 (*on* 16.18); अनिष्टकारिणमसौ ··· निशाचरपतिम् ··· जघान RāghPāṇ.(Ka.) 1.91; **ii** bringing about misfortune, indicative of misfortune महाराज, ज्ञायत एतत्। यदनिष्ट-

कारिणी त्रिस्तनी कन्या भवति Pañcā. 285.9; अयं दुःस्वप्नः तवानिष्टकारी SimhāDvā. 172.11(1); **iii** doing what is not liked (i. e. acting against the will) प्रतिकूला भर्तुरनिष्टकारिणी VīraMi. (Saṁskāra.) 871.22.

अनिष्टकार्योत्पत्ति (aniṣṭakāryotpatti) *f.* **i** origination of an undesired result उत्पत्तिलक्षणस्य संसर्गस्यायोग्यत्वम् ··· इष्टसाधनतया निश्चितात् कारणादनिष्टकार्योत्पत्तिभिः (इत्यत्रैकशेषघटित एकशेषो बोध्यः) RasGaṅ. 596.7; न इष्टकार्योत्पत्तिरनिष्टकार्योत्पत्तिः सा चेत्यनिष्टकार्योत्पत्ती। ते च अनिष्टकार्योत्पत्तिश्च अनिष्टकार्योत्पत्तयः ताभिरिति। अनेनेष्टकार्यानुत्पत्त्यनिष्टकार्योत्पत्ती मिलिते एको भेदः RasGaṅ. 597.5; **ii** (an-iṣṭakāryotpatti) non-origination of the desired result, RasGaṅ. 597.5.

अनिष्टकुष्ठ (aniṣṭa-kuṣṭha) *m.*, *n.* undesirable leprosy 'अनिष्टकुष्ठद्रवद्रुतचरणनख चण्डमयूख, न प्रभुः प्रसभपुण्यप्रभावलभ्यसंभोगायाः करसंवाहनसुखानाम्' इति हरितवाहवाहनम् ··· अनभिनन्दन्ती YaśasCam. i. 84.5.

अनिष्टकृत् (aniṣṭa-kṛt) *adj.* **i** causing harm धेनुकारिष्टहानिष्टकृद्द्वेषिणाम् ··· बालगोपालकः पातु मां सर्वदा AcyutA. 6; क्षतादिकर्ता एषामपकारकोऽनिष्टकृत् DaṇḍaVi. 301.7; **ii** causing pain निशम्य कृपणस्यार्तं क्रन्दितं तदनिष्टकृत्। बभूव तस्य स्वात्मापि नानिग्राह्यो महात्मनः RājTa.(Ka.) 8.52.

अनिष्टख्यातृ (aniṣṭa-khyātṛ) *adj.* telling what is unpleasant or disagreeable कशाता न हि प्राजितुमप्यनिष्टख्यातारम् ··· सः DvyāśraKā. 10.11.

अनिष्टगज (aniṣṭa-gaja) *m.* harmful or vicious elephant नीलतालुर्नीलजिह्वो वक्रदन्तो ह्यदन्तकः। दीर्घद्वेषी क्रूरमदस्तथा पृष्ठविधूनकः। दशाष्टोननखो मन्दो भूविशोधनपुच्छकः। एवंविधोऽनिष्टगजो विपरीतश्शुभावहः ŚukraNī. 4(7).33.

अनिष्टगतद्वेषापेक्षा (aniṣṭagatadveṣāpekṣā) *f.* [Inst.] in comparison with the aversion towards an evil effect यदानिष्टगतद्वेषापेक्षयेष्टगतरागस्योत्कटत्वरूपं बलवत्त्वं तदा सामग्रीसंपत्तिः MīmāKau. ii. 370.19 (*on* iii. 3.14)

अनिष्टगन्ध (aniṣṭa-gandha) *m.* undesired or bad smell इष्टश्चानिष्टगन्धश्च ··· एवं दशविधो ज्ञेयः पार्थिवो गन्धः MahāBhā. xiv. 49.42; भवति हि जलदोषोऽनिष्टगन्धस्सुगन्त्रः KalyāKā. 5.10; (हस्तिनी) अनिष्टगन्धा(द्रा) परिक्लिश्यमाना ··· दुःखेन परिक्रामति Hastyāyur. 265.10 (2.49); मौनी ··· सुलिप्ते अनिष्टगन्धशब्दवर्जिते गृहे दक्षिणपार्श्वे पुष्पकरण्डकम् ··· आसाद्य VīraMi.(Āhnika.) 383.4.

अनिष्टगन्ध (an-iṣṭagandha) *adj.* [*f.* -ā] **i** not having favourite kindred or neighbours अच्छायश्चैकशाखश्च निष्फलश्च यथा द्रुमः। अनिष्टगन्धश्चैकश्च निरपत्यस्तथा नरः CaraS. vi. 2(1).17; **ii** (aniṣṭa-gandha) having (i.e. emitting) a bad smell अनिष्टगन्धम् ···वर्ज्यम् ···क्षीरम् SuśruS. i. 45.64; BhojanKu. 131.4; माधुर्यमास्य च तस्य जन्तोर्भवेत्तथा तालुगलप्रलेपः।··· अनिष्टगन्धो मेदःकृतो नीरुगथातिकण्डूः SuśruS. ii. 11.26; RugVi. 38.6; वदनमेतदनिष्टगन्धम् ŚatTrayī. 657; अनिष्टगन्धम्।··· शरीरं शुचिविप्रहीणम् VarāṅgaC. 8.62; ततो बिन्दुनिष्पातादनिष्टभूमावनिष्टगन्धमम्लरसोनमूलं लघुशीघ्रविपाकि ··· रसोत्तमममृतसंभवं ब्रुवन्त्याचार्याः Hastyāyur. 687.15 (4.28); यद्रक्तरेतोमलवीर्यमङ्गं मांसं तदुद्भूतमनिष्टगन्धम्। यद्यश्नुतेऽमेध्यसमं न दोषं तर्हि SubhāRaSaṁ. 546; 746; तक्रं त्वजाविप्रभवं न सेव्यमनिष्टगन्धं त्रिषु चाप्यपथ्यम् BhojanKu. 144.4; अदुष्टसलिलाभावे वाप्यं यत् स्यात् ··· पुष्पैरनिष्टगन्धस्य पाटलाद्यैश्च वासनम् BhojanKu. 190.16.

अनिष्टगन्धता (aniṣṭagandha-tā) *f.* the state of having (i. e. emitting) a bad smell अनिष्टगन्धता गन्धदोषः SuśruS. i. 45.11; यदेतद्द्रव्यं रसोननामामृतमिहोपदिष्टं तस्योत्पत्तिनिरुक्तानिष्टगन्धताम्···मे व्याख्यातुमर्हसि Hastyāyur. 687.11 (4.28); कुर्यादनिर्हृतं तद्धि (अन्नम्) मुखस्यानिष्टगन्धताम् BhāvPra. (Bhā.) 5.170; BhojanKu. 218.16.

अनिष्टगन्धद्रवण (aniṣṭagandha-dravaṇa) *adj.* emitting a bad or foul smell तमोगृहे पूतिकचर्मसंवृते ··· अनिष्टगन्धद्रवणे ···। अनात्मवश्यस्य सहस्रसंगुणा गता निशा सा VarāṅgaC. 13.57.

अनिष्टगन्धिक (aniṣṭagandhi-ka) *adj.* foul-smelling, stinking रूक्षम् ··· संकीर्णानिष्टगन्धिकम्। देशम् ··· वर्जयेच्छ्राद्धकर्मणि। ··· अनिष्टगन्धिकं पूतिगन्धिकम् SmṛtiCan. v. 144.9; VīraMi.(Śrāddha.) 139.27.

अनिष्टगन्धिन् (aniṣṭagandh-in) *adj.* [*f.* -ī] foul-smelling, stinking नवं मद्यमभिष्यन्दि गुरु वातादिकोपनम्। अनिष्टगन्धि विरसमहृद्यं च विदाहि च SuśruS. i. 45.193; अदण्डनार्हम् ··· ईश्वरम् ··· दस्यवः। पुलीन्द्रपल्लीम् ··· प्रवेशयामासुरनिष्टगन्धिनीम् VarāṅgaC. 13.50.

अनिष्टगात्रेन्द्रियसौख्य (aniṣṭa-gātrendriyasaukhya) *n.* undesirable pleasures of the body and sense-organs गृहेशाः ···। अपात्रदानाच्च कुमानुषाणामनिष्टगात्रेन्द्रियसौख्यभोगाः।··· भवन्ति VarāṅgaC. 7.48.

अनिष्टगृह (aniṣṭa-gṛha) *m.*, *n.* inauspicious house or the zodiacal sign व्यत्यस्तमस्माद्विपरीतभावेऽथेष्टर्क्षतोऽनिष्टगृहं प्रपन्नः। अभूच्छुभं प्रागशुभं त्विदानीम् TājiNī. 1(2).23(103)

अनिष्टगेहवत् (aniṣṭageha-vat) *adv.* like an inauspicious house अहं संसारकान्तारं विमुच्यानिष्टगेहवत्।··· भविष्यामि च निर्ममः MalliC. 5.216.

अनिष्टगेहस्था (aniṣṭagehasth-ā) *adj.* (*f.*) occupying an inauspicious sign of the zodiac or astrological mansion वर्षेऽप्यनिष्टगेहस्था यद्भावे जनुषि स्थिता। क्रूरोपघातात्तं भावं नाशयेत् TājiNī. 2(2).21(200)

अनिष्टघटकत्व (aniṣṭaghaṭaka-tva) *n.* the state of being that which contains an undesired constituent (suffix) यद्यप्यनन्तरेऽणादीष्टमेव तथाप्यनिष्टघटकत्वात् सोऽप्यनिष्टः LaŚabdeŚe. ii. 202.6.

अनिष्टघ्राण (aniṣṭa-ghrāṇa) *n.* smelling of foul odour अथोपरमम्। (अध्ययनस्य) ··· अनिष्टघ्राणे ŚāṅkhāGS. iv. 7.27.

अनिष्टचिन्तन (aniṣṭa-cintana) *n.* thinking of what is harmful or evil परद्रव्येष्वभिध्यानं मनसानिष्टचिन्तनम्।··· कर्म मानसम् ManuSm. 12.5 (Bh. परवधोपायचिन्तनम्, ManvaVi. पराभिघातचिन्तनम्); SkandP. i(2).41.18; ŚivaP. v. 5.3 (411A.4); दामनस्यं (? दौर्मनस्यम्) हीत्यनिष्टचिन्तनादिकैः परिकल्पविशेषैरुत्पाद्यते Sphuṭā. ii. 17.19 (*on* 2 10); यदि स्वतन्त्रं मनः प्रवृत्तिनिवृत्तिविषये स्यात्तर्हि सर्वस्यानिष्टचिन्तनं न स्यात् KenUBh. 31.3 (*on* 1.1); मनसानिष्टचिन्तनम् ···। एतैर्दशविधैः पापैः ··· मुच्यते SkandP. iv. 27.154; न कुर्यात् शयनात् पूर्वमनिष्टचिन्तनं नरः BṛDharmaP. ii. 6.10; अनिष्टचिन्तनं परापकारचिन्तनम् DīpKa. 87.14 (*on* 3.134–136)

अनिष्टचिन्ता (aniṣṭa-cintā) *f.* thinking of what is evil अनिष्टचिन्ता नो कार्या व्रतिना हृद्यपि क्वचित् SkandP. iv. 60.86.

अनिष्टच्युति (aniṣṭa-cyuti) *f.* removal of harm विधिं निषेधं च निवेदयत्यसौ। गुरोरनिष्टच्युतिरिष्टसंभवः ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 10.100.

अनिष्टजन (aniṣṭa-jana) *m.* disliked person अविषह्यं हि योषितामनङ्गशरनिषङ्गीभूतचेतसामनिष्टजनचिरसंवासयन्त्रणादुःखम् DaśKuC. 71.5.

अनिष्टजनसंभोग (aniṣṭajana-sambhoga) *m.* sexual intercourse with a disliked person जननीलोभदोषादनिष्टजनसंभोगपरिक्लिष्टयानया भवितव्यम् Ubhayābhi. 4.23; 5.5.

अनिष्टजिज्ञासा (aniṣṭa-jijñāsā) *f.* curiosity about what is undesirable इष्टसंशयोऽनिष्टजिज्ञासा वा विषादः RasTa. 92.3.

अनिष्टज्ञान (aniṣṭa-jñāna) *n.* knowledge of what is undesirable न तथा ज्ञानं सति कारणे पुरुषेच्छामप्यपेक्षते। अनिच्छतोऽपि अनिष्टज्ञानादिदर्शनात् PrakaVi. 2.13; सर्वत्र ज्ञानस्य पुष्कलकारणम्। अनिच्छतोऽप्यनिष्टज्ञानदर्शनात् NyāySu.(Ja.) 24A.9 (*on* i.1.1)

अनिष्टतम (aniṣṭa-tama) *adj.* most undesirable तेषु (परिवाराभिमानिषु) स्वातन्त्र्यमेवानिष्टतमम्, पारतन्त्र्यं त्विष्टतममेव दृश्यते ŚatDū. 156.13.

अनिष्टतमत्व (aniṣṭatama-tva) *n.* the state of being the most undesirable अयोग्यानां प्रथममुपादानं योग्यानामकथनादपि तत्कथनस्यानिष्टतमत्वात् GītāBh.(Rā.) 691.26 (*on* 18.69)

अनिष्टतर (aniṣṭa-tara) *adj.* [*f.*-ā] more undesirable, more harmful or evil न च तमोमयजन्म विमुक्तता न हि तदिष्टमनिष्टतरं हि तत् SaṁkṣeŚā. 4.36 (ii. 380.2); सत्पुरुषगोष्ठीं विषादव्यनिष्टतरां परिगणयतः (मारिदत्तस्य) YaśasCam. i. 43.2 (comm. विद्वेषकराम्)

अनिष्टतस् (aniṣṭa-tas) *adv.* **i** out of evil औद्भिज्जा जन्तवः केचित् ···। अनिष्टतः संभवन्ति MahāBhā. xii. 134.8; **ii** on account of not being desired हेयत्वादप्रियस्यैव प्रियहानेरनिष्टतः। न समस्तप्रियाभावो मोक्षे प्रोक्ते तु युज्यते AnuVyā. 70A.1 (*on* 4.2)

अनिष्टता (aniṣṭa-tā) *f.* **1** the state of being undesirable, undesirability रागतः पुरुषो हनने प्रवर्तमानस्ततो निवर्तते, स यदि हननस्यानिष्टतां नावगच्छति, ततः किमिति निवर्तेत इति विधेः प्रामाण्यम् TātpaṬ.(U.) 188.20 (*on* 5(0).15); इष्टतया किमनिष्टतया इच्छया किमनिच्छया युध्यत इति ज्ञापकेङ्गितादिरूपा चेष्टा RājNīRa. 37.13; यातनायाः साध्यत्वावगमेऽपि तस्या अनिष्टतया फलत्वासंभवात् MayūMāli. 269.2 (*on* iii. 4.10); तृतीये तु विरोधोऽनिष्टता च GoviBh. 133.7 (*on* ii. 2.32); **2** the state of not being acceptable तर्कः ··· पञ्चधा ···। विश्रान्तिवैपरीत्ये प्रतिहतिविरहोऽनिष्टतानानुकूल्यं व्याप्तिश्च TattvMu. 4.60.

अनिष्टताति (aniṣṭa-tāti) *adj.* [P. iv. 4.143] causing harm, harmful सः ··· इष्टतातिर्विधेयानाम्, अनिष्टतातिर्दुर्विनीतानाम् ··· वेत्रपुरम् अध्यवसत् ĀnandRa. 2.40(12)

अनिष्टताव्यक्त्यर्थम् (aniṣṭatāvyaktyartham) *adv.* for the sake of clarification of the undesirability (तर्कस्य) विपर्ययपर्यवसानवाक्यं तु तृतीयोऽवयवः। स नावश्यं वक्तव्यः। मन्दस्य त्वनिष्टताव्यक्त्यर्थमुच्येतापि NyāyPari. 340.1;

[1]**अनिष्टत्व** (aniṣṭa-tva) *n.* **1** the state of being undesirable, undesirability, not being approved अस्तेयार्थमिति चेन्नानिष्टत्वात् Vār. 2 *on* P. iii. 3. 58; अमनुष्ये मनुष्यस्थे ष्फगणोज्ञापकमिति चेन्नानिष्टत्वात् Vār. 2 *on* P. iv. 2. 100; Vār. 3 *on* P. iii. 3.136; आत्मोच्छेदस्य चानिष्टत्वादफलत्वम् BrahmSi. 120.11; न च मेय एवाभावः स्वज्ञानहेतुः, अभावान्तरेष्वदृष्टत्वादनिष्टत्वाच्च IṣṭaSi. 7. 22; एवं चेदेवं स्यान्नैवमिति प्रसञ्जनीयस्यानिष्टत्वमुक्तं द्विविधम् TārkiRa. 187.6; शयशब्दवाच्यस्य पाणेर्भावित्वेन प्रस्तुतत्वेऽपि सूचनीयत्वेन साक्षाद् वक्तुमनिष्टत्वादतुल्यकक्ष्यत्वे व्यङ्ग्यत्वमेव AlaṅkāRa. 44(122); वैशेषिकेणाभ्युपगतस्याप्याकाशगुणत्वादेर्न साध्यत्वम्, तदा साधयितुमनिष्टत्वात् PramāMī. 45.23 (*on* i. 2. 13); सुकृतहानिः ··· नोपपद्यते, अनिष्टत्वात् VedāntKau. 322. 14 (*on* iii. 3.29); 393.5 (*on* iv.1.14); अनिष्टत्वाद् गमनस्य विधिः प्रस्खलद्रूपः SāhiDa. 588. 11; निवृत्तेर्निवृत्तिरयुक्तेति चेन्न। अत एवानिष्टत्वे न तव तदापादनात् Nyāyāmṛ. 633B. 4; अनिष्टत्वे नियामकमाह YuktiSneha. 45. 31 (*on* i. 1.5); क्वौ नलोपस्यानिष्टत्वात् Prasā. ii. 318. 15; अनवधिकदुःखरूपस्य मरणस्य सर्वथा अनिष्टत्वेन ··· न यजमानस्य कामः संभवतीति स्वर्गकामविधेरयमर्थवाद एव BhāṭṭCan. 115.21 (*on* xvi. 3. 5); अनिष्टत्वेऽपि घटप्रकारककर्मत्वविशेष्यकशाब्दबुद्धिं प्रति घटार्थकपदोत्तरकर्मत्ववाचकविभक्तिजन्योपस्थितिर्हेतुः VaiyāBhū. 172. 3 (*on* 32); LaŚabdeŚe. ii. 374.15; ii. 380.15; **2** unacceptability, inappropriateness अत्र वस्तुन्यागमोऽनुमानं वा प्रमाणं स्यात्, न तावदागमः, नित्यस्य भवद्भिरेवानिष्टत्वात् TātpaṬ.(U.) 79. 20 (*on* 2. 142); न तावद् रूपयोस्तद्वतश्च भिन्नाभिन्नत्वं साक्षात्, अन्यत्रापि तथाप्रसङ्गादनिष्टत्वाच्च IṣṭaSi. 21. 2; 115. 2; ध्वनिमात्रोपादाने शङ्खादिध्वनीनां स्फोटाभिव्यञ्जकत्वस्य परैरनिष्टत्वादंशे सिद्धसाध्यत्वं स्यात् NyāyRa. 543. 10 (*on* 5(11). 131); विद्यानुगुणस्य तु ··· शरीरपातादूर्ध्वमनिष्टत्वादश्लेषः VedāntDī. 225. 8; (*on* iv. 1. 14); अथ रूपादिपरावृत्तिमात्रेणैवाग्निः साध्यते तदशक्यम्।··· अतादृशस्य तेजोमात्रस्य निवृत्तेरशक्यत्वादनिष्टत्वाच्च Kiraṇā. 101. 6; न च महावाक्येऽवान्तरवाक्यं प्रमाणम्, संभवति च एकवाक्यत्वे वाक्यभेदस्य अनिष्टत्वात् SaṅkarKāBh. 18. 10 (*on* i. 2.18); न पृथक्त्वेन पृथिवीत्वमुपेयते ··· स्वाश्रयान्न विधर्मकम्। निरस्तत्वादनिष्टत्वात् TarkSaṁ.(Ā.) 26. 27; 52. 17; 63. 19; विध्युपयोगस्यापि पूर्वपक्षिणोऽनिष्टत्वात् साध्यसाधनेतिकर्तव्यतान्वितभावनाप्रतिपादकपदसमूहपरो विधिशब्दः NyāySu.(So.) 3. 26 (*on* i. 2.1); अनिष्टस्यानिष्टत्वादेव विधिर्बाधितः Ekāva. 8.32(1) (275.4); वेदनस्यानिष्टत्वे विविदिषाप्यनिष्टैव स्यात् ŚatDū. 64. 26; शब्दवदेव तेनैव वटोऽपि निरवयवः स्यादित्युत्कर्षः शक्यः समं चोभयत्रानिनष्टत्वम् (? त्रानिष्टत्वम्) NyāyPari. 244.8; वैपरीत्यस्यानिष्टत्वाच्च शमादीनां महोदयः VedāntKau. 369.5 (*on* iii. 4. 27); सर्वशब्दानां मुख्यवृत्त्या परमात्मैकवाचित्वे··· तस्य चानिष्टत्वान्न परमात्मैव मुख्यतः सर्वशब्दवाच्यः TattvPrakā. 72B.13 (*on* i. 4.16); नापि फलान्तरार्थम् ··· ज्ञानिनोऽनिष्टत्वात् Nyāyāmṛ. 645A.9; सिद्धान्तिनोऽप्यनिष्टत्वात् ŚivārkaMaDī. ii. 76. 7 (*on* ii. 2. 14); अजसंयोगस्यानिष्टत्वात् पतित्वानुपपत्तिः AṇuBh. 138. 2 (*on* ii. 2. 38); (राज्ञः) परमन्दिरे प्रवेशो युक्तो नैषामनिष्टत्वात् KandaCū. v. 5.35; यत्र साकाङ्क्षपदाद् न प्रकृतवाक्यार्थघटकस्य कस्याप्यर्थस्योपस्थितिस्तत्र शाब्दबोधोत्पत्तेरनिष्टत्वात् ŚaktiVā. 219.6; अनिष्टत्वात् अनपेक्षितत्वात् VīraMi.(Śrāddha.) 118.1; प्रसञ्जनीयस्य चानिष्टत्वं प्रसिद्धम् MānaMe. 36.3; अर्थात् परतो द्वितीयनामसमाप्त्यापत्तेश्छन्दःसूत्रविरोधेन तस्यानिष्टत्वात् LalitāSaBh. 41. 30 (*on* 74)

[2]**अनिष्टत्व** (aniṣṭa-tva) *n.* the state of not being offered or not honoured with offerings प्रतिगृ(? ग्र)हीतृत्वाख्यस्य हि देवतासंबन्धस्य नवमे निषेत्स्यमानत्वेनानिष्टत्वात् ··· देवतायास्स्वीकाराख्यस्संबन्धो वाच्यः MīmāKau. ii. 284. 8 (*on* iii. 2. 30)

अनिष्टत्वख्यापन (aniṣṭatva-khyāpana) *n.* indication of undesirability सर्वं शास्त्रम् ··· व्यर्थीभविष्यति।··· प्रसङ्गस्यानिष्टत्वख्यापनायाभूततद्भावार्थस्य च्वेः प्रयोगः NyāySu.(Ja.) 61B.4 (*on* i. 1.1)

अनिष्टत्वमात्र (aniṣṭatva-mātra) *n.* mere undesirability यत् किंचिद् विषयवैमुख्यमात्ररूपम्, उत निषिद्धवैमुख्यरूपमिति।··· उत्तरत्रापि तन्निषिद्धवैमुख्यं किमनिष्टत्वमात्रात्, उत शास्त्रसिद्धानर्थहेतुत्वाध्यवसायेन ŚatDū. 233. 10.

अनिष्टत्वसंभव (aniṣṭatva-sambhava) *m.* possibility of undesirability स्वीकारस्यापि परित्यागपदार्थान्तर्भावे स्वीकृतेति व्यर्थं, तत्त्यागेऽपि च नाद्यद्वितीयौ अस्तित्वेनेष्टस्य रूपान्तरेण सर्वत्रैवानिष्टत्वसंभवात् KhaṇḍanKhā. 960.21.

अनिष्टत्वसाम्य (aniṣṭatva-sāmya) *n.* sameness with regard to undesirability मुमुक्षोर्मोक्षविरोधित्वेनानिष्टत्वसाम्यादश्लेषविनाशौ समानावेव VedāntDī. 225.5 (*on* iv. 1. 14)

अनिष्टत्वहृद् (aniṣṭatva-hṛd) *n.* intention of undesirability घ्राणादिभोगाभावस्य त्वनिष्टत्वहृदा श्रुतिः AnuVyā. 70A. 7 (*on* 4. 2)

अनिष्टत्वादिधर्म (aniṣṭatvādi-dharma) *m.* properties such as undesirability etc. ज्ञानस्यानिष्टत्वादिधर्माद् विलक्षणं ज्ञानस्येच्छाविषयत्वादिकम् LaCandr. 873. 35.

अनिष्टत्वाद्यविशेष (aniṣṭatvādy-aviśeṣa) *m.* non-difference with regard to unacceptability etc. न च साधनशक्त्यैवोत्कर्ष इति राजाज्ञा साध्यशक्त्यापि तदविरोधात्। अनिष्टत्वाद्यविशेषाच्च NyāyPari. 244. 4.

अनिष्टत्वापात (aniṣṭatvāpāta) *m.* contingency of undesirability इह चिन्मात्रं मुक्तं स्यादितीच्छायाः कदाप्यदर्शनेन मुक्तेरनिष्टत्वापाताच्च Nyāyāmṛ. 383A. 9.

अनिष्टत्वापादन (aniṣṭatvāpādana) *n.* causing undesirability कोऽयं प्रसङ्गो नाम। प्रमाणप्रसिद्धव्याप्तिकेन वाक्येन परस्यानिष्टत्वापादनाय प्रसञ्जनं प्रसङ्गः TarkBhā.(Mo.) 26.29.

अनिष्टत्वाभाव (aniṣṭatvābhāva) *m.* absence of not being desired पुण्यकर्मफलस्य सुखरूपत्वेन विदुषोऽनिष्टत्वाभावात् VedāntDī. 225.4 (*on* iv. 1. 14); न च गुणजात्योरेव मिथो विशेषणत्वम्, तथा अप्रतिपत्तेः। तथात्वे चानिष्टत्वाभावात् NyāyKu. 141. 5; यदीश्वरो नेच्छावान् स्यात् तदा श्रुतिमहातात्पर्यविषयो न स्यादित्यत्र व्याप्त्यभावात्।··· आपाद्यस्यानिष्टत्वाभावाच्च NyāySu.(Ja.) 310B.2 (*on* ii. 1.9)

अनिष्टत्वाविशेष (aniṣṭatvāviśeṣa) *m.* non-difference in respect of not being given offerings स्वाहा देवा आज्यपा जुषाणा इति ··· अनिष्टानामनूयाजदेवतानामेवेदं कीर्तनम्।··· अस्तु वानिष्टत्वाविशेषेणोत्तमप्रयाजदेवताया अष्टा(? त्रा)भिधानम् BhāṭṭCan. 117.21 (*on* xvi. 3.10)

अनिष्टद (aniṣṭad-a) *adj.* [*f.* -ā] causing evil or harm, ominous चलनं विधिपूर्वं तु कृतं नानिष्टदं भवेत् PauṣkS. 37.32; उल्का ···। उत्तरदिगादिपतिता विप्रादीनामनिष्टदा रूक्षा BṛSaṁ. 33.15; 33. 26; NāraS. 43. 25; द्रव्यमूर्तिगतानां च संचारः स्यादनिष्टदः PāraS. 11. 337; सर्वत्र प्रचुरग्रन्थि दारु सर्वमनिष्टदम् SamarāSū. 29.36; शशिनन्दनः। प्राकृतायां गतौ सस्यक्षेमारोग्यसुवृष्टिकृत्। मिश्रसंक्षिप्तयोर्मध्ये फलदोऽन्यास्वनिष्टदः NāraS. 2(4).14; 43. 17; रात्रिमुहूर्तास्त्वजपाद्रौद्राग्नेयाख्ययाम्यसंज्ञाश्च। क्रूरताश्चत्वारस्त्वनिष्टदाः VasiS. 17. 8; शाखामृगैः ··· जुष्टा यष्टुरनिष्टदा निगदिता ··· मही TantrSa. 1. 42; ŚilpaRa. i. 3. 8; अनिष्टदः क्षितीशानां भूकम्पः संध्ययोर्द्वयोः। दिग्दाहः पीतवर्णत्वाद् राज्ञां चानिष्टदः परः SiṁhāDvā. 19.1; दुरितमनिष्टदं विदधतः प्रतिषेधविधेः NayaMañ. IV. i. 9. 16.

अनिष्टदर्शन (aniṣṭa-darśana) *adj.* whose sight is ill-ominous or harmful युधिष्ठिरस्तु कौन्तेयो बभूवास्वस्थचेतनः। अनिष्टदर्शनान् घोरानुत्पातान् परिचिन्तयन् MahāBhā. iii. 176. 40; स्वप्ना हि सुमहाघोरा दृष्टा मेऽनिष्टदर्शनाः MahāBhā. iii. 264.61; अनिष्टदर्शनं दृष्ट्वा धृष्टद्युम्नमवस्थितम्। क्षणेनैवाभवद् द्रोणो नातिहृष्टमना इव MahāBhā. vii. 19.26; अनिष्टदर्शनः ··· आजगाम ··· गोलाङ्गूलः UdaySuKa. 139.2; 'चोरान् पश्यति' इति ··· विषयेन्द्रियसंबन्धाद् दृश्यमानाः ··· अपि तु अनिष्टदर्शना एव LaŚabdeŚe. i. 454.6; *n.* **i** sight of what is undesirable or inauspicious अनिष्टदर्शने गन्धे रसे स्पर्शे च कुञ्चितम् NāṭyaŚā. 8.116; किमयं दुरात्मा चिकीर्षति (v. l. कथमद्य प्रातरेवानिष्टदर्शनम्) PañcT. 2. 1(11) (183. 1); Hitopa. 1.1(6); अप्रतिपत्तिर्जडता स्यादिष्टानिष्टदर्शनश्रुतिभिः DaśRū. 4. 13; Kāvyānu.(He.) 106. 4; SāhiDa. 149.7; RasGaṅ. 113.18; सर्वे ···। अनिष्टदर्शनालापसंगत्या परिवर्जिताः SkandP. v(1). 6.24; क्षोभः। अनिष्टदर्शनात् तारतम्यम् NāṭaLaRaK. 1760; 2048; जाड्यम् ···। अनिष्टदर्शनात् RasāSu. 122. 6 (2. 63); इष्टानिष्टदर्शनं च (सुखदुःखयोः) द्वयोर्निमित्तकारणम् SarvaDaKau. 28.5; जडता ···। तद्विभावाः प्रियानिष्टदर्शनश्रवणे रुजा RasGaṅ. 113.23; **ii** seeing as undesirable भञ्जीकृतानि धान्यानि व्रीहयो यवतण्डुलाः।··· गृहे यस्य प्रजायन्ते तस्य मृत्युर्न संशयः।··· इष्टेष्वनिष्टदर्शनम्।··· भवेदेषु BhaviP. 409A. 19 (ii(3). 20.61)

अनिष्टदर्शनरूपव्यापक (aniṣṭa-darśanarūpavyāpaka) *adj.* unacceptable pervader in the form of seeing स्वयमनिष्टदर्शनरूपव्यापके स्वयं व्याप्यतयेष्टेनैव हि दर्शनयोग्येन घटसत्त्वेनाप्रसङ्गः KhaṇḍanKhā. 1280.15.

अनिष्टदान (aniṣṭa-dāna) *n.* gift to an unfavourable person हारीतः।··· यच्चापात्राय ददाति अनिष्टदानं श्र(? भ)वति।··· 'अनिष्टदानं' शत्रवे दानम् CaturCin. i. 19.1; 1.19.10.

अनिष्टदायिन् (aniṣṭadāy-in) *adj.* causing what is undesirable, harmful द्रुमाः ···। गृहकर्मणि नेष्टास्ते यतस्तेऽनिष्टदायिनः SamarāSū. 16.20.

अनिष्टदुःखद (aniṣṭaduḥkhad-a) *adj.* causing harm and sorrow अचोदितालंकरणमन्यच्चानिष्टदुःखदम् ĪśānŚiPa. ii. 35.32.

अनिष्टदुष्टधी (aniṣṭaduṣṭa-dhī) *adj.* having an evil and wicked mind विवशोऽरिष्ट(v. l. निष्ट) दुष्टधीः AbhidhāCin. 438; विवशः स्यादवश्यादौ त्रिलिङ्गोऽनिष्टदुष्टधीः AnekāK. 893; KośaKaTa. 2. 145.

अनिष्टदुष्टमति (aniṣṭaduṣṭa-mati) *adj.* having an evil and

wicked mind विवशः स्यादवश्यात्मानिष्टदुष्टमतिश्च यः AnekāSaṁ. 3. 720.

अनिष्टदुष्टशब्दा (aniṣṭaduṣṭa-śabdā) *adj.* (*f.*) having word(s) of the undesirable and wicked (persons) वर्ज्या जन्तुमती रूक्षा क्षितिः ···। अनिष्टदुष्टशब्दोग्रदुर्गन्धा चात्र कर्मणि MārkP. 32.20.

अनिष्टदृष्ट (aniṣṭa-dṛṣṭa) *adj.* whose sight is disagreeable त्वमष्टमूर्तिः ···। अनिष्टदृष्टश्च विमर्दकश्च स्तोष्ये ह नुत्यं कथमीदृशं त्वाम् ŚivaP. ii(5). 48. 46 (279B. 7)

अनिष्टदेवता (aniṣṭa-devatā) *f.* undesired or unintended deity इष्टदेवताप्रकाशनकार्यानुरोधेनानिष्टदेवताप्रकाशकपदानुच्चारणेऽपि न सूक्तवाकप्रातिपदिकश्रुतिविरोधः MīmāKau. ii. 253. 11 (*on* iii. 2.19)

अनिष्टदेशज (aniṣṭadeśaj-a) *adj.* arising in a disagreeable or inauspicious place इष्टे हि देशे भुञ्जानो नानिष्टदेशजैर्मनोविघातकरैर्भावैर्मनोविघातं प्राप्नोति CaraS. iii. 1.24(6) (1941 Ed.)

अनिष्टदेह (aniṣṭa-deha) *m.* undesirable body इष्टानिष्टदेहप्राप्तिः कर्मजं फलम् GītāBh.(Śaṅ.) 57.8 (*on* 2. 51)

अनिष्टद्रव्यसंयुक्त (aniṣṭadravya-saṁyukta) *adj.* possessed of undesirable material द्वारम् ···। अनिष्टद्रव्यसंयुक्तं धनधान्यविनाशनम् SamarāSū. 48. 59.

अनिष्टद्वेष (aniṣṭa-dveṣa) *m.* aversion to an undesirable or harmful object नित्यं तद्भक्षणेऽनिष्टोत्पत्तिर्नित्यं च अनिष्टद्वेषात् तन्निवृत्तिः BhāṭṭDī. iv. 99. 2 (*on* x. 8.1)

अनिष्टधर्म (aniṣṭa-dharma) *m.* unacceptable attribute or property साध्ये दृष्टान्तादनिष्टधर्मप्रसङ्ग उत्कर्षसमः NyāySū. 18.13; कस्याप्यानिष्टधर्मस्य वादिसाधनशक्तितः। दृष्टान्तात् पक्ष उत्कर्षं उत्कर्षसम उच्यते TārkiRa. 257.2; नापि विषयवत् मूर्तत्वाद्यनिष्टधर्मप्रसङ्गात् PrakaVi. 33.7.

अनिष्टधी (aniṣṭa-dhī) *adj.* wicked-minded करोम्येतत् करिष्यामि वदत्येवमनिष्टधीः। जनो विशति कालास्यम् PadmP.(Ra.) 117. 30.

अनिष्टध्यान (aniṣṭa-dhyāna) *n.* contemplation of what is undesirable वाचो गुप्तता रक्षा अनृतादिनिवर्तनात्, मनसोऽनिष्टध्यानादिनिवर्तनात् ManvaVi. 216. 7 (*on* 2.160)

अनिष्टनक्षत्र (aniṣṭa-nakṣatra) *n.* inauspicious constellation अनिष्टनक्षत्रादौ दानमुक्तम् NirṇaSi. 229. 22.

अनिष्टनन्ती (a-niṣṭanantī) *adj.* (*f.*) not groaning or crying aloud श्रुत्वा तु कुन्ती तद्वाक्यम् ···। अनिष्टनन्ती दुःखार्ता मनसा विममर्श ह MahāBhā. v. 142.10.

अनिष्टनर (aniṣṭa-nara) *m.* undesirable person (i. e. enemy) देव ··· अनिष्टनरनिग्रहोपकरणमहं ते मण्डलाग्रः UdaySuKa. 6. 13; अनिष्टनरकण्ठखण्डनखडत्कारनिबिडारवसूच्यमानलग्नक्षणः ··· बभूव ··· राजा मलयवाहनो नाम UdaySuKa. 22. 25.

अनिष्टनव (an-iṣṭanava) *adj.* who has not sacrificed with new grains (in the Āgrayaṇeṣṭi) नानिष्टनवस्याशितव्यम् इति अशनप्रतिषेधः SaṅkarKāBh. 125.16 (*on* iii. 1.21)

अनिष्टनाशिन् (aniṣṭanāś-in) *adj.* who destroys what is undesirable or harmful नमः कमलवासाय स्रेष्टा(श्रेष्ठा)यानिष्टनाशिने। पितामहाय शुद्धाय BṛBrahmaS. i. 1. 5.

अनिष्टनिग्रह (aniṣṭa-nigraha) *adj.* curbing what is evil अनिष्टनिग्रहाः क्षत्रा विप्रा स्वाध्यायजीविनः MahāBhā. xiii. App. I. 10(137)

अनिष्टनिग्रहस्थान (aniṣṭa-nigrahasthāna) *n.* undesirable clincher or ground of defeat निमित्तभेदाच्च तद्भेदे अनिष्टनिग्रहस्थानान्तराणामभ्यनुषङ्गः स्यात् PramāMī. 67.7 (*on* ii. 1.34)

अनिष्टनिचय (aniṣṭa-nicaya) *m.* heap or mass of evils तरन्त्यनेनानिष्टनिचयमित्योंकारस्तारः NyāySu.(Ja.) 9B. 5 (*on* i. 1. 1)

अनिष्टनिरसन (aniṣṭa-nirasana) *n.* warding off of what is undesirable यूयमिष्टप्रापणेनानिष्टनिरसनेन च पूजयितारं पूजयिष्यथ Mitā. 106. 15 (*on* 1. 307)

अनिष्टनिराकरण (aniṣṭa-nirākaraṇa) *n.* rejection of what is not the main goal ईप्सितग्रहणस्यानिष्टनिराकरणार्थत्वात् विरुद्धार्थानिराकृत इति न वक्तव्यम् NyāyVār. 119. 15 (*on* i. 1.33)

अनिष्टनिर्णय (aniṣṭa-nirṇaya) *m.* decision that something is undesired येष्विति बहुवचनेन वृत्त्युदाहरणबलेन चैष्वेवानिष्टनिर्णयः LaŚabdeŚe. i. 496. 12.

अनिष्टनिवारक (aniṣṭa-nivāraka) *adj.* which wards off what is undesirable वचः सत्यं गुरौ भक्तिः शक्त्या दानं दयार्दिते। धर्मोऽयमिष्टसंयोगकरोऽनिष्टनिवारकः PārśvC. 1.147; KathāK. 118. 25.

अनिष्टनिवारकत्व (aniṣṭanivāraka-tva) *n.* the state of being that which wards off what is undesirable दग्धिर्धातुकमायुधम्। आग्नेयाग्नीषोमीययोरप्यनिष्टनिवारकत्वाल्लिङ्गं साधारणम् NyāyMāVi. 141.5 (*on* iii. 3.5); अनिष्टनिवारकत्वं स्वयंप्रकाशत्वम् ··· विशेषणैराह Prasā. ii. 795. 13.

अनिष्टनिवारण (aniṣṭa-nivāraṇa) *n.* removal of what is undesirable इष्टप्रापणानिष्टनिवारणलक्षणा स्थितिश्च पृष्टा भवति ŚrutaPra. iA. 231. 24 (*on* i. 1. 1)

अनिष्टनिवारणमुख (aniṣṭanivāraṇa-mukha) *adj.* intending mainly the removal of what is undesirable रक्षणमिष्टप्रदानमुखं पालनमनिष्टनिवारणमुखम् ŚivārkaMaDī. i. 505. 30 (*on* i. 3. 44)

अनिष्टनिवारणोपाय (aniṣṭanivāraṇopāya) *m.* means of removal of what is undesirable चकारास्त्वौत्सर्गिकाभीष्टलाभकाले तत्तदभीष्टानामलाभमनिष्टनिवारणोपायेऽप्यनिष्टलाभं च समुच्चिन्वन्ति VīraMi. 331. 28 (*on* 1.272–276)

अनिष्टनिवृत्ताशंसिन् (aniṣṭanivṛttāśaṁsin) [w. r. for **अनिष्टनिवृत्त्याशंसिन्**] VīraMi. 836. 1 (*on* 3.58)

अनिष्टनिवृत्ति (aniṣṭa-nivṛtti) *f.* **A** removal of undesired consequence अनिष्टनिवृत्तिस्तु बहुलाधिकारात् CāndraVṛ. *on* i. 2. 64; अर्थनिर्देशकरणवादिनाप्यनिष्टनिवृत्तयेऽवश्यमाश्रयितव्यमनभिधानम् Pradī. iv. 205A. 35 (*on* iv. 3. 25); तदर्थग्रहणमत्र नानुवर्तते, इतिकरणेनानिष्टनिवृत्तेः साधयिष्यमाणत्वात् Pradī. iv. 252B.7 (*on* v. 1. 16); v. 85B.1 (*on* vi. 1.84); vi. 145. 7 (*on* vii. 2. 67); मासस्य जात इति षष्ठीसमासेन सिद्धे जातमास इत्यनिष्टनिवृत्तये इदम् (सूत्रम्) LaŚabdeŚe. ii. 27.17; **B** removal or rejection of what is undesirable योऽप्यनिष्टं भयात् साधयति तस्याप्यनिष्टनिवृत्तिरिष्टा NyāyVār. 119.3 (*on* i. 1. 33); इष्टप्राप्तिरनिष्टनिवृत्तिर्वा प्रयत्नादिभिः साध्यते BrahmSūBh.(Rā.) 492. 15 (*on* ii. 2. 26); अनिष्टनिवृत्तिरात्यन्तिकी निःश्रेयसमिति Kiraṇā. 8. 11; अनिष्टनिवृत्तिरिष्टप्राप्तिश्च द्वयमस्ति ŚrutaPra. iA. 49. 22 (*on* i. 1.1); iB. 257.25 (*on* i. 1. 25); ii. 69. 14 (*on* i. 3.29); पुरुषश्रेष्ठावाप्तिमनिष्टनिवृत्तिं चापेक्षते NyāySu.(Ja.) 72B. 8 (*on* i. 1. 1)

अनिष्टनिवृत्तिप्रयोजन (aniṣṭanivṛtti-prayojana) *adj.* having the purpose of the removal of evil शान्त्यर्था होमा अनिष्टनिवृत्तिप्रयोजनाः ManuBh. i. 382. 4 (*on* 4. 150)

अनिष्टनिवृत्तिरूपता (aniṣṭanivṛttirūpa-tā) *f.* the state of having the nature of the removal of what is undesirable स्वत इष्टत्वमनुकूलत्वं न त्विष्टान्तरहेतुतया अनिष्टनिवृत्तिरूपतया वा इष्टत्वम् ŚrutaPra. iB. 93. 12 (*on* i. 1.1); ii. 17.24 (*on* i. 3. 7)

अनिष्टनिवृत्तिरूपत्व (aniṣṭanivṛttirūpa-tva) *n.* the state of having the nature of the removal of what is undesirable विशुद्धानन्दप्रकाशब्रह्मात्मतत्त्वज्ञानम्। तत् स्वरूपेणैव पुरुषार्थः, अनिष्टनिवृत्तिरूपत्वादिष्टाविर्भावाच्च BrahmSi. 158.22.

अनिष्टनिवृत्त्यनुकूल (aniṣṭanivṛtty-anukūla) *adj.* favourable for the removal of what is undesirable दस्युभ्यो रक्षतीत्यादौ ···। त्राणं चानिष्टनिवृत्त्यनुकूलो व्यापारः VyutpaVā. 179. 3.

अनिष्टनिवृत्त्यर्थ (aniṣṭanivṛtty-artha) *adj.* meant for the sake of the removal of an undesired consequence आचार्येणैवानिष्टनिवृत्त्यर्थं समासविधौ बहुलग्रहणं कृतम् VyaktiVi. 55. 7.

अनिष्टनिवृत्त्यर्थत्व (aniṣṭanivṛttyartha-tva) *n.* the state of being meant for the sake of the removal of an undesired consequence अनिष्टनिवृत्त्यर्थत्वाद्धलंग्रहणस्य न युज्यते ज्ञापकत्वम् Nyās. ii. 536. 15 (*on* vi. 4. 42)

अनिष्टनिवृत्त्यर्थम् (aniṣṭanivṛttyartham) *adv.* for the sake of the removal of what is undesirable अनिष्टनिवृत्त्यर्थमानन्दप्राप्त्यर्थं वा कर्मनियमः किं न स्यात् TattvPrakā. 172B. 7 (*on* iii. 3. 30); अनिष्टनिवृत्त्यर्थं च शान्तिहोमान् पौर्णमास्यमावास्ययोः सर्वदा कुर्यात् ManvaMu. 172.20 (*on* 4.150)

अनिष्टनिवृत्त्याशंसिन् (aniṣṭanivṛtty-āśaṁsin) *adj.* desiring the removal of evil (सर्वभूतहितः) सर्वेषां भूतानां प्राणिनां हितः अनिष्टनिवृत्ता-(?त्त्या)शंसी न तु हितकर्ता VīraMi. 836. 1 (*on* 3. 58)

अनिष्टनैष्क्रम्यरस (an-iṣṭanaiṣkramyarasa) *adj.* not having the taste for renunciation which is desirable नन्दः ···। सोऽनिष्टनैष्क्रम्यरसो म्लानतामरसोपमः। चचार विरसो धर्मम् Saund. 11.2.

अनिष्टपक्ष (aniṣṭa-pakṣa) *m.* **1** unintended subject of inference अनिष्टपक्षव्युदासार्थमिष्टग्रहणं क्रियते NyāyVār. 116.17 (*on* i. 1.33); 119.18 (*on* i. 1. 33); **2** undesired alternative प्राप्तव्यस्य ··· सुखस्य दुःखसंभेदेनानिष्टपक्षनिक्षेपादनिष्टप्रतिषेधार्थैव प्रवृत्तिर्विवेकिनामेकरूपैव TātpaṬ.(Vā.) 10. 6 (*on* i. 1.1); NyāySu.(Ja.) 639B. 4 (*on* 4.2)

अनिष्टपदविन्यास (aniṣṭa-padavinyāsa) *m.* employment of improper word-order (regarded as one of the defects in a melody) अनिष्टपदविन्यासं पूर्वेषां निन्दकं च यत्। सलज्जमतिक्रुच्चैव विधेयायुक्तता तथा [अनिष्टपदविन्यासम्] वज्रपातः पतत्वाशु तव मूर्धनि विद्विषाम् Gītālaṅ. 3. 24.

अनिष्टपरिहार (aniṣṭa-parihāra) *m.* avoidance of evil or harm or what is undesirable अनिष्टपरिहाराय दद्यादेतद् द्विजातये NāraS. 13. 4; अनिष्टपरिहाराय बलात्करणवृत्तित्वमभ्युपगन्तव्यम् PrakaVi. 683. 26; VivaPraSaṁ. 297. 17; (इष्टानिष्टप्राप्तिपरिहारेच्छूनां तद्योगमविजानताम्) तद्योगमिष्टप्राप्त्यनिष्टपरिहारोपायम् TattvPrakā. 2B. 7 (*on* i. 1. 0); अत्रानिष्टपरिहाररूपेष्टानवाप्तिः Kuval. 90(36); धर्मः … सर्वभूताहिंसाविधिलक्षणोऽनिष्टपरिहारसाधनम् SarvaMaSaṁ. 9. 3.

अनिष्टपरिहारार्थत्व (aniṣṭaparihārārtha-tva) *n.* the state of being that which is meant for the removal of what is undesirable उपासनाविधीनां मोक्षार्थत्वं मुक्तावनिष्टपरिहारार्थत्वं च किं न स्यात् TattvPrakā. 172A.6 (*on* iii. 3. 28)

अनिष्टपरिहारार्था (aniṣṭaparihārārthā) *adj.* (*f.*) having avoidance of evil as its purpose प्रेक्षावत्प्रवृत्तिरिष्टार्थाधिगमा स्यादनिष्टपरिहारार्था वा NyāyKa. 53.16; परमेश्वरस्य जगन्निर्माणे प्रवृत्तिः किमर्था। स्वार्था परार्था वा। आद्येऽपीष्टप्राप्त्यर्थानिष्टपरिहारार्था वा SarvaDaSaṁ. 11. 195.

अनिष्टपरिहृति (aniṣṭa-parihṛti) *f.* avoidance of evil or what is undesirable आत्मा … इष्टप्राप्तिमनिष्टपरिहृतिं चाकाङ्क्षन् SanatBh. 174. 2 (*on* 1. 1)

अनिष्टपर्यवसायिन् (aniṣṭa-paryavasāyin) *adj.* resulting in what is undesirable एतच्च (विधेर्निषेधागूरकत्वम्) ममापि तत्रैवेत्याशीःप्रतिपादनेनानिष्टपर्यवसायिना व्यञ्जितम् AlaṅkāSa. 121.3; Kuval. 56(5)

अनिष्टपूर्व (an-iṣṭapūrva) *adj.* who has not performed (the *jyotiṣṭoma*) sacrifice previously अथ यद्यदिदीक्षाणा इतीष्टवतामनिष्टपूर्वाणां च द्वादशाहे दर्शनमुपपद्यते यदि कर्मभेदः ŚābaBh. 633. 13 (*on* ii. 4.8)

अनिष्टप्रकल्पना (aniṣṭa-prakalpanā) *f.* assumptiou of undesired consequence तत्र किमनिष्टप्रकल्पनयानेकबाधोऽस्तु। अथेष्टप्रकल्पनया सर्वानुग्रहः Pradī. iv. 261B.9 (*on* v.1.23)

अनिष्टप्रकृति (aniṣṭa-prakṛti) *adj.* of unpleasant nature कथं नागानुपस्थाय … वशा। भजेदनिष्टप्रकृतिं रूक्षरोमखरं खरम् KīcaVa. 2.22.

अनिष्टप्रतिलम्भ (aniṣṭa-pratilambha) *m.* obtainment of what is undesirable इदम् … इष्टानवाप्तावनिष्टप्रतिलम्भे चोदाहरणम् Kuval. 90(7)

अनिष्टप्रतिषेध (aniṣṭa-pratiṣedha) *m.* denial of what is not desirable यदि पुनः साधर्म्यं हेतुरित्येतावन्मात्रमुच्येत भवत्येवं विवक्षितार्थसिद्धिः, अनिष्टप्रतिषेधस्तु न स्यात् NyāyVār. 122. 3 (*on* i. 1. 34)

अनिष्टप्रतिषेधार्थ (aniṣṭapratiṣedhārtha) *adj.* [*f.* -ā] having the purpose of exclusion or rejection of what is undesirable या वीतरागाणां प्रवृत्तिः सा खल्वेकरूपा अनिष्टप्रतिषेधार्था अनिष्टं हास्याम इत्येव ते प्रवर्तन्ते NyāyVār. 3.2 (*on* i. 1.1); अनिष्टप्रतिषेधार्थमुदाहरणग्रहणम् NyāyVār. 122.3 (*on* i. 1. 34); TātpaṬ.(Vā.) 10. 6 (*on* i.1. 1)

अनिष्टप्रतीति (aniṣṭa-pratīti) *f.* understanding of what is not intended पदानामभिसंबन्धस्यान्यथाभावमात्रतः। यत्रानिष्टप्रतीतिः स्याद्रचनां तां परित्यजेत् VyaktiVi. 98.5.

अनिष्टप्रत्यय (aniṣṭa-pratyaya) *m.* undesired suffix यूनि लुगचीति चेत्प्रत्ययस्यायथेष्टं प्राप्नोति। अनिष्टे प्रत्ययेऽवस्थिते लुक्। अनिष्टप्रत्ययस्य श्रवणं प्रसज्येत MahāBh. ii. 242.17 (*on* iv. 1. 90); Pradī. iii. 31A. 34 (*on* iii. 1. 7)

अनिष्टप्रथमयज्ञ (aniṣṭa-prathamayajña) *adj.* who has not performed the first (i. e. *jyotiṣṭoma*) sacrifice एतेनानिष्टप्रथमयज्ञानां सत्रासनमुक्तम् NidāSū. 95.9 (5.13); यदि पुरा दिदीक्षाणा इति द्वादशाहे इष्टप्रथमयज्ञानामनिष्टप्रथमयज्ञानां च दर्शनं कर्मभेदे ŚābaBh. 642. 9 (*on* ii. 4. 25); BālaKrī. ii. 96. 19 (*on* 3.237 (? 243))

अनिष्टप्रथमयज्ञता (aniṣṭaprathamayajña-tā) *f.* the state of being one who has not performed the first (i. e. *jyotiṣṭoma*) sacrifice इष्टप्रथमयज्ञतानिष्टप्रथमयज्ञता च द्वयमपि लिङ्गमिति भ्रान्तिनिरासायानिष्टप्रथमयज्ञत्वस्यैव लिङ्गत्वमाह NyāySu.(So.) 982.31 (*on* ii. 4. 8)

अनिष्टप्रथमयज्ञत्व (aniṣṭaprathamayajña-tva) *n.* the state of being one who has not performed the first (i.e. *jyotiṣṭoma*) sacrifice द्वादशाहे अनिष्टप्रथमयज्ञत्वं कर्मभेदे भवति TantrVā. 640. 12 (*on* ii. 4.8); NyāySu.(So.) 982.32 (*on* ii. 4.8); MīmāKau. ii. 117.12 (*on* ii. 4. 8)

अनिष्टप्रथमसोम (aniṣṭa-prathamasama) *n.* who has not performed the first Soma-sacrifice अनिष्टप्रथमसोमस्याध्वरदीक्षाहुतीनां होमः BaudhŚS. iii. 119. 19.

अनिष्टप्रपञ्च (aniṣṭa-prapañca) *m.* undesired worldly existence अनिष्टप्रपञ्चोपसंहारफलकद्वेषस्यापि संभावितत्वात् TarkSaṁ.(Ā.) 112.29.

अनिष्टप्रवक्तृ (aniṣṭa-pravaktṛ) *adj.* speaker of evil राज्ञोऽनिष्टप्रवक्तारम् … जिह्वां छित्त्वा प्रवासयेत् YājñaSm. 2. 302; AgniP. 257.78.

अनिष्टप्रवृत्तिक (aniṣṭapravṛtti-ka) *adj.* inclined towards harmful things राजाक्रोशकमन्त्रभेदकयोरनिष्टप्रवृत्तिकस्य … जिह्वामुत्पाटयेत् ArthŚā. ii. 170.8 (4.11)

अनिष्टप्रसक्ति (aniṣṭa-prasakti) *f.* contingency of an undesired consequence यद्विपर्ययेऽनिष्टप्रसक्तिस्तत्प्रमाणयोग्यम् NyāyPari. 137. 1.

अनिष्टप्रसङ्ग (aniṣṭa-prasaṅga) *m.* I contingency of an undesirable consequence, occurrence of an unintended result अलोऽन्त्यस्येति स्थाने विज्ञातस्यानुसंहारः। इतरथा ह्यनिष्टप्रसङ्गः Vār. 2 *on* P. i. 1.52; Vār. 2 *on* P. i. 4.23; चार्थे द्वन्द्ववचनेऽसमासेऽपि चार्थसंप्रत्ययादनिष्टप्रसङ्गः Vār. 1 *on* P. ii. 2. 29; रुविधौ ह्यनिष्टप्रसङ्गः Vār. 2 *on* P. viii. 3. 12; उक्तमायादिभ्यो यदार्धधातुकमायादिप्रकृतेर्यदार्धधातुकमिति चोभयथानिष्टप्रसङ्गः MahāBh. ii. 41.17 (*on* iii. 1.31); स्थान्युपनिमन्त्रणे सङ्गस्मयाकरणं पुनरनिष्टप्रसङ्गात् YogSū. 3.50; MāṭhVṛ. 40.13 (*on* 23); TattvVai. 174.11 (*on* 3.51); उभयं च लक्षणदोषः अभिप्रेतहानिरनिष्टप्रसङ्गः NyāyVār. 129. 14 (*on* i. 1.36); IṣṭaSi. 47.17; कथमेतद् बाधकसद्भावात्, सामान्ये सत्ता नास्तीत्यनिष्टप्रसङ्गात् NyāyKa. 19. 7; धर्मिणं दर्शयित्वा तमनिच्छतो वैनाशिकस्य क्षणिकं विज्ञानमात्रं चित्तमिच्छतोऽनिष्टप्रसङ्गमुक्तं स्मारयति TattvVai. 136. 19 (*on* 3. 14); NyāyVārPari. 357.2; अनिष्टप्रसङ्गाद् विप्रतिषेध आश्रयितुं न युक्तः Pradī. iv. 184A. 25 (*on* iv. 2.92); ii. 445B. 4 (*on* ii. 2. 24); iii. 4B. 27 (*on* iii. 1.1); iv. 370A.31 (*on* v. 3. 42); vii. 233.18 (*on* viii. 4.68); तर्कोऽनिष्टप्रसङ्गः स्यात् TārkiRa. 185. 2; MānaMe. 35. 2; न चैवमप्रमापि प्रमा स्यादित्यनिष्टप्रसङ्गः PrakaVi. 530. 9; 594. 24; यदा णिङि वृद्धिर्नास्ति तदा ह्रस्व एवोपधेति सत्यपि ह्रस्वविकल्पे नैवानिष्टप्रसङ्गः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1.30; नानिष्टप्रसङ्गाविमाविति चेन्न ŚatDū. 184. 4; 105. 4; अष्टद्रव्याश्रितत्वकोटावनिष्टप्रसङ्गेनाभिमतकोटिपक्षपातिनी शङ्का जायते NyāyPari. 136.2; 174. 4; 486. 24; शब्दोऽनित्यः यदि चैतद् वाक्यं मिथ्या स्यान्न कस्याप्यर्थस्य साधकं स्यादित्यनिष्टप्रसङ्गं पश्यन् NyāySu.(Ja.) 28A.3 (*on* i. 1. 1); अनिष्टप्रसङ्गेन परं निगृहीतवतो मम अनिष्टं कथं भवेत् NyāySu.(Ja.) 37B. 5 (*on* i. 1.1); तथा चेष्टस्य रूपादेरीश्वरस्य स्वस्य चाज्ञानादन्धादेरिवातिदुःखं मोक्षे स्यादित्यनिष्टप्रसङ्गोऽत्राभिमतः Nyāyāmṛ. 277B. 5; न पुनर्गृह्यमाणेनैकशब्देनाच्। एकशब्दस्याच इति अनिष्टप्रसङ्गात् Prasā. i. 659.14; i. 581. 24; ŚivārkaMaDī. ii. 190. 17 (*on* ii. 4. 18); अप्रयोजकमिदम्, विपक्षेऽनिष्टप्रसङ्गाभावात् PūrvottaVāNaMā. 260. 8; पूर्वस्य परस्य चाश्रयणादनिष्टप्रसङ्गः PāṇiTaVāNaMā. 76. 5; II undesirable occasion जपत्येवं नरः पुण्यं वैष्णवं धर्ममुत्तमम्। इष्टानिष्टप्रसङ्गेभ्यः…। कृतं तेन तु यत्पापम्…नाशयेत् VāmaP. 86.105.

अनिष्टप्रसङ्गत्व (aniṣṭaprasaṅga-tva) *n.* the state of being the contingency of an undesirable consequence अयं च स्वप्रवृत्तेः प्रागेव आपाद्यविपर्ययस्य प्रमाणतः सिद्धिमपेक्षते, अन्यथा तर्कस्य अनिष्टप्रसङ्गत्वाभावप्रसङ्गात् PūrvottaVāNaMā. 280. 6.

अनिष्टप्रसङ्गमात्र (aniṣṭaprasaṅga-mātra) *n.* mere contingency of an undesirable consequence (तर्कः) अनिष्टप्रसङ्गमात्ररूपत्वान्न केवलमनुमानस्यैवानुग्राहकः TārkiRa. 193.8.

अनिष्टप्रसङ्गरूप (aniṣṭaprasaṅga-rūpa) *adj.* characterised by the contingency of an undesirable consequence तर्कः। सोऽपि व्याप्तिबलमालम्ब्यानिष्टप्रसङ्गरूपः ĀtmaTaVi. 538.2.

अनिष्टप्रसङ्गरूपत्व (aniṣṭaprasaṅgarūpa-tva) *n.* the state of being characterised by the contingency of an undesirable consequence आत्माश्रयत्वादयश्च दोषाः तर्के एवान्तर्भूताः अनिष्टप्रसङ्गरूपत्वात् MānaMe. 37. 7.

अनिष्टप्रसञ्जक (aniṣṭa-prasañjaka) *adj.* which leads to an undesirable consequence अनिष्टप्रसञ्जकेन हेतुना उपपन्नस्तर्कः NyāyVārPari. 334. 2.

अनिष्टप्रसञ्जन (aniṣṭa-prasañjana) *n.* causing the possibility of an undesirable consequence किमिदमवेद्यत्वे व्यवहारविषयत्वं न स्यादित्यनिष्टप्रसञ्जनम् TattvPradī.(Ci.) 11. 8; साध्याभावेऽनिष्टप्रसञ्जनमुखेन हेतुदार्ढ्यपरो हि न चेदित्यादिकः सूत्रांशः ŚrutaPra. ii. 224. 21 (*on* ii. 1. 12); नियमनश्रुतिसंकोचः प्रसजेत्, प्रथममुपेक्षकत्वादिति — न तत् अनिष्टप्रसञ्जनम् ŚrutaPra. ii. 378.30 (*on* ii. 3.41); तर्कश्चानिष्टप्रसञ्जनम् NyāySu.(Ja.) 363A.5 (*on* ii. 2.6); 477B. 2 (*on* iii. 2.1); SarvaDaKau. 74. 23; BhāṭṭCin. i. 27.2 (*on* i. 1.4); अनिष्टप्रसञ्जनमपि करोति यज्ञश्चा इति Bhāsk. i. 88. 13 (*on* i. 2.2)

अनिष्टप्रसञ्जनमात्ररूपत्व (aniṣṭaprasañjanamātrarūpa-tva) *n.* the state of having the nature of leading only to the contingency of an undesirable consequence प्रत्यक्षादेः प्रमाणस्य तर्कोऽनुग्राहकः। न तु स्वतः

तत्त्वनिर्णयाय प्रभवति। अनिष्टप्रसञ्जनमात्ररूपत्वात् SarvaDaKau. 75.13.

अनिष्टप्रसञ्जनार्थम् (aniṣṭaprasañjanārtham) *adv.* for the sake of causing the contingency of what is undesirable वादिनमिति वैपरीत्यलक्षणया परिहासः। अनिष्टप्रसञ्जनार्थं वा NyāySu.(Ja.) 169B.3 (*on* i. 2.6)

अनिष्टप्रापक (aniṣṭa-prāpaka) *adj.* which brings about what is undesirable इष्टानिष्टप्रापके कर्मणी धर्माधर्मौ LalitāSaBh. 74.32 (*on* 113)

अनिष्टप्राप्ति (aniṣṭa-prāpti) *f.* **i** obtainment of what is undesirable आत्मा ह्यात्मत्वेनोपगन्तव्यः अविपरीतबोधाच्छ्रेयःप्राप्तेः विपर्यये चानिष्टप्राप्तिदर्शनात् BṛĀraUBh. 52.15 (*on* i.3.8); यः … न द्वेष्टि अनिष्टप्राप्तौ … स मे प्रियः GītāBh.(Śaṅ.) 351.14 (*on* 12.17); अनिष्टप्राप्तौ इष्टवियोगे च न शोकः GītāBh.(Śaṅ.) 513.2 (*on* 18.27); नैव च कश्चिदनिष्टप्राप्तिमिच्छति ManuBh. ii. 453.24 (*on* 12.1); धृतिरिष्टवियोगेऽनिष्टप्राप्तौ प्रचलितचित्तस्य यथापूर्वमवस्थापनम् Mitā. 369.25 (*on* 3.66); VīraMi. 842.6 (*on* 3.66); इष्टाप्राप्त्यनिष्टप्राप्त्यादिजनिता ध्यानापरपर्याया … चिन्ता RasGaṅ. 101.6; 598.3; **ii** possibility of an undesirable consequence जीवब्रह्माभेदेऽनिष्टप्राप्तेर्वक्ष्यमाणत्वेन तद्विपर्ययस्याद्रव्यातिरिक्तद्रव्यादेरिवानुमानयोग्यत्वात् Nyāyāmṛ. 569B.8.

अनिष्टप्राप्तिरन्ध्र (aniṣṭaprāpti-randhra) *n.* weak point in the form of the obtainment of misery (सा हानिस्तन्महच्छिद्रम्) छिद्रमनिष्टप्राप्तिरन्ध्रम् ŚrutaPra. iA. 208.19 (*on* i.1.1)

अनिष्टप्राप्तिशङ्का (aniṣṭaprāpti-śaṅkā) *f.* apprehension of obtainment of what is undesirable भयमनिष्टप्राप्तिशङ्का SmṛtiCan. iii. 216.1.

अनिष्टप्राय (aniṣṭa-prāya) *adj.* amounting to what is undesirable सकलेन्द्रियहरणम् … अनिष्टप्रायमेव RasGaṅ. 598.13.

अनिष्टफल (aniṣṭa-phala) *n.* undesirable consequence or result अनिष्टफलोपादानमात्रेणैव तद्विषयानिषेधसिद्धेरनिष्टफलस्य च पुरुषगामित्वात् पुरुषधर्मता TantrVā. 988.8 (*on* iii. 4.23); अनिष्टफलमाह मां स भक्षयितेति। अमुत्र जन्मान्तरे ManvaVi. 619.29 (*on* 5.55); नाडिका वहति तापनी यदा निःसरत्युदरतः समीरणः। अप्रदक्षिणगतिर्धनुर्धरी स्यादनिष्टफलमव्ययं तदा ŚārṅgaPa. 2721; कर्मणां च विहितनिषिद्धानामिष्टानिष्टफले ManvaMu. 29.8 (*on* 1.107); शुभाशुभानां कर्मणां परलोक इष्टानिष्टफलं मनसा विचार्य … शुभमेव सर्वं कर्म कुर्यात् ManvaMu. 496.14 (*on* 11.231); सर्वकर्मफलप्रदस्य ब्रह्मणः श्रेयसीवानिष्टफलेऽपि जनकत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 17.26 (*on* i.1.1); ऋणादानेऽधमर्णस्यानिष्टफलमाह कात्यायनः VyavaMa. 184.1.

अनिष्टफल (aniṣṭa-phala) *adj.* [*f.*-ā] **i** having or causing an undesirable consequence or result धर्मः …अनिष्टफल आचार्यैर्नोपदिश्यते MatsyaP. 134.18; 145.28; BrahmāṇḍP. i. 32.30; LiṅgaP. i.10.14; अनिष्टफलं वा दारुवर्मणः प्रयत्नमवगच्छामि MudrāRā. 2.15(17); यदि हि कर्ता…स्वातन्त्र्येण कर्म नियुञ्ज्यात्, ततोऽनिष्टफलस्याप्रयोक्ता स्यात् KenUBh. 87.14 (*on* 3.1); अनेकानि हि … कर्माणि संभवन्ति।… इष्टानिष्टफलानामनारब्धानां क्षयार्थानि नित्यानि इति चेत्, न TaiUBh. 188.16 (*on* 1.1); कथम् … अनिष्टफलाभ्यो वा क्रियाभ्यो निवर्तयेयुः BṛĀraUBh. 263.4 (*on* ii. 1.20); इष्टानिष्टफलं कर्म दैवमाहुर्विचक्षणाः BṛKathāŚloSaṁ. 21.50; इष्टानिष्टफलानीति साधनानि प्रकाशयेत्।… शास्त्रम् BṛĀraUBhVā. ii. 1.583; अकुशलं कर्मानिष्टफलम् GītāBh.(Rā.) 640.12 (*on* 18.10); कष्टमिष्टफलो वा भूज्जातोऽनिष्टफलस्तु मे। परिक्लेशोऽल्पसत्त्वस्य KathāSaSāg. xii. 6.165; विसर्पः। रभसोक्तमनिष्टफलं स्यात् NāṭaLaRaK. 1782; दैवे …। महती सत्क्रियानिष्टफला स्यात् प्रतिकूलके ŚukraNī. 1.57; **ii** having an inauspicious or ill-ominous result विशेषतोऽनिष्टफलानि यानि (चिह्नानि) … तान्यनुकीर्तयामि BṛSaṁ. 70.15; नीचांशगतस्य शत्रुभागे ज्ञेयानिष्टफला दशा प्रसूतौ Bṛhajjā. 8.5; शवरुधिरवसास्थिमज्जगन्धो हुतभुगनिष्टफलः YogYā. 8.11; अनिष्टफलं स्वप्नं जानन्तोऽपि द्विजातयः।… स्थापयामासुरन्यथा BṛKathāŚloSaṁ. 2.44.

अनिष्टफलक (aniṣṭaphala-ka) *adj.* having an undesirable consequence प्रत्यवायपरिहारोपयोगिज्ञानफलकमध्ययनं नानिष्टफलकम् ŚivārkaMaDī. i. 46.30 (*on* i. 1.1); PūrvottaVāNaMā. 261.13.

अनिष्टफलता (aniṣṭaphala-tā) *f.* **i** the nature of being that which causes an undesirable consequence or result स यदि हननस्यानिष्टफलतां नावगच्छति TātpaṬ.(U.) 101.14 (*on* 2.213); 106.8 (*on* 2.229); तद्विषयस्य प्रतिषिध्यमानस्य नानिष्टफलतामध्यवस्यति ManuBh. ii. 454.18 (*on* 12.1); ज्ञानविरोधि च कर्म पुण्यपापरूपम्। ब्रह्मज्ञानोत्पत्तिविरोधित्वेनानिष्टफलतयोभयोरपि पापशब्दाभिधेयत्वम् BrahmSūBh.(Rā.) 12.17 (*on* i. 1.1); अप्रस्तावप्रयुक्ता हि यान्ति निष्फलतां क्रियाः। अनिष्टफलतां वापि BṛKathāŚloSaṁ. 10.248; पुण्येऽपि विद्यानुकूलव्यतिरिक्तांशस्य … अनिष्टफलतया पापशब्दाभिलप्यस्य अश्लेषविनाशावेव NyāySiA. 219.2; अनिष्टफलताज्ञाने सति ततो निवृत्तौ कृते वा तस्मिंस्तद्विनाशकरणे वक्ष्यमाणप्रायश्चित्तप्रवृत्तावुपयोगात् TristhaSe. 267.11; **ii** the state of being that which indicates an undesirable result धनुस्तुलयोरनिष्टफलताभिधानात् VīraMi.(Saṁskāra.) 274.22.

अनिष्टफलत्व (aniṣṭaphala-tva) *n.* the state of being that which causes an undesirable consequence or result सद्भिः कुत्सितत्वादनिष्टफलत्वाद् दुश्चरितम् AbhidhKoBh. 211.9 (*on* 4.24); विधेयस्येष्टसाधनत्वादर्थत्वम्, निषेध्यस्य चानिष्टफलत्वादनर्थत्वम् TātpaṬ.(U.) 102.21 (*on* 2.215); 115.19 (*on* 2.266); पशुहिंसादियोगाच्च इष्टादेः कर्मजातस्यानिष्टफलत्वोपपत्तेः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 554.18 (*on* iii. 1.24); मुमुक्षुणा … अनिष्टफलत्वात् सरागचारित्रं हेयम् TattvPradī.(A.) 7.7 (on 1.6); यदि तावदध्ययनापादितज्ञानवत एवावगोरणानुष्ठानं प्रत्यवायकरं नान्यस्येति कल्प्यते तथा सत्यनिष्टफलत्वमेवाध्ययनस्य स्यात् NyāyRaMā. 23.21; मुमुक्षोरनिष्टफलत्वात् सुकृतस्यापि पाप्मशब्देन व्यपदेशः BrahmSūBh.(Rā.) 723.5 (*on* iv. 1.14); VedāntDī. 225.7 (*on* iv. 1.14); मुमुक्षुं प्रति काम्यकर्मणोऽनिष्टफलत्वेन धर्मशब्दवाच्यत्वायोगात् ŚrutaPra. iA. 69.28 (*on* i. 1.1); खातादिलक्षणरहितस्य कुण्डस्यानिष्टफलत्वदर्शनादिदानीं खातादीनामेव लक्षणमभिधीयते CaturCin i. 134.4; इष्टानिष्टफलत्वम् … तदन्यतः सिद्धत्वान्नार्थवादापेक्षम् NyāySu.(So.) 6.8 (*on* i. 2.1); विदुषः पुण्यस्यापि मोक्षविरोधित्वेनानिष्टफलत्वसाम्यादश्लेषविनाशौ BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 441.6 (*on* iv. 1.14); अनिष्टफलत्वप्रतिसंधानेन तत्र प्रवृत्तिरपि न स्यात् PūrvottaVāNaMā. 261.5; ŚivārkaMaDī. i. 46.25 (*on* i. 1.1); मोक्षशास्त्रे पाप्मशब्दः पुण्यस्यापि ग्राहकः। मुमुक्षुं प्रति तस्याप्यनिष्टफलत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 248.16 (*on* i. 1.21); ii. 441.12 (*on* iv. 1.14)

अनिष्टफलद (aniṣṭaphalad-a) *adj.* [*f.* -ā] yielding on undesirable result कूर्मपृष्ठोन्नता योग्या … मही। अतोऽन्या विपरीता च सानिष्टफलदा सदा PauṣkS. 2.26; भूमिजः सर्वधिष्ण्यानामुदग्गामी शुभप्रदः। याम्यगोऽनिष्टफलदः NāraS. 2(3).11: अनिष्टफलदः सोऽपि प्रशस्तफलदः शशी। सौम्यर्क्षगोऽधिमित्रेण गुरुणा वा विलोकितः NāraS. 30.8.

अनिष्टफलदर्शन (aniṣṭaphala-darśana) *n.* **i** pointing out of an undesirable result नैवात्र तादृशं फलमभिधीयते यत्काम्यते, अनिष्टफलदर्शनमत्र क्रियते ManuBh. ii. 453.23 (*on* 12.1); **ii** observation of undesirable results सन्तमेनं ततो विदुरित्यनन्तरश्लोके ब्रह्मणि सदसत्त्वज्ञानयोरिष्टानिष्टफलदर्शनेन तस्य परब्रह्मत्वावसायात् ŚivārkaMaDī. i. 210.32 (*on* i. 1.13)

अनिष्टफलदान (aniṣṭaphala-dāna) *n.* bestowing of an undesirable reward कर्मानुसारेण प्राणिनामिष्टानिष्टफलदानाय …। विनायको हेरम्बः।… आज्ञप्तः VīraMi. 331.6 (*on* 1.276)

अनिष्टफलदायक (aniṣṭaphala-dāyaka) *adj.* causing an undesirable result विकृतं च गृहं भर्तुरनिष्टफलदायकम्। तस्माद्दोषानिमांस्त्यक्त्वा गृहं कुर्याच्छुभावहम् SamarāSū. 48.139.

अनिष्टफलपर्यन्तत्व (aniṣṭaphalaparyanta-tva) *n.* the state of being that which ends in an undesirable result दुरितस्यानिष्टफलपर्यन्तत्वेऽवगते नार्थवादाद् दुरितक्षयः प्रमातुं शक्यते PrakaVi. 1025.18.

अनिष्टफलप्रद (aniṣṭaphala-prada) *adj.* causing an undesirable result यत् स्यान्मुखायतं वेश्म तदनिष्टफलप्रदम् SamarāSū. 48.16; विसर्पो यत् समारब्धं कर्मानिष्टफलप्रदम् SāhiDa. 347.5.

अनिष्टफलप्रदत्व (aniṣṭaphalaprada-tva) *n.* the state of being that which causes an undesirable result पुण्यस्यापि मुमुक्षुं प्रति अनिष्टफलप्रदत्वं सिद्धम् ŚrutaPra. iA. 67.31 (*on* i. 1.1)

अनिष्टफलप्रसव (aniṣṭaphala-prasava) *m.* origination of an undesirable result अशुभेनापि कर्मणा देवताविरोधनं श्रुतिस्मृतिप्रसिद्धम्। ततः स्थायिनोऽनिष्टफलप्रसवः Bhām. 578.9 (*on* iii. 2.41)

अनिष्टफलप्राप्ति (aniṣṭaphala-prāpti) *f.* obtainment of an undesirable result कर्मणोऽकुशलसंकल्पहेतोरनिष्टफलप्राप्तिः ManuBh. ii. 473.20 (*on* 12.81)

अनिष्टफलभाज् (aniṣṭaphala-bhāj) *adj.* causing an undesirable result तत्रेष्टफलभाग्धर्म आचार्यैरुपदिश्यते। अनिष्टफलभाक् चेति तैरधर्मो भविष्यति MahāBhā. i. App.I. 36(14)

अनिष्टफलयोग (aniṣṭaphala-yoga) *m.* connection with an undesirable result श्राद्धस्य कर्तुः। पापं … किंचित् तत् सर्वं तस्मिन् संक्रामति। अनिष्टफलयोगमात्रमनेन निर्दिश्यते ManuBh. i. 288.22 (*on* 3.181)

अनिष्टफलवर्णन (aniṣṭaphala-varṇana) *n.* mention of an undesirable result सन्तमेनं ततो विदुरित्यनन्तरश्लोके ब्रह्मणि सदसत्त्वज्ञानयोरिष्टानिष्टफलदर्शनेन (v.l. °वर्णनेन) तस्य परब्रह्मत्वावसायात् ŚivārkaMaDī. i. 210.32 (*on* i. 1.13)

अनिष्टफलवाद (aniṣṭaphala-vāda) *m.* statement of an undesirable result अनिष्टफलवादो निन्दा वर्जनार्था — निन्दितं न समाचरेदिति NyāyBh. 121.12 (*on* ii. 1.65)

अनिष्टफलसाधनत्व (aniṣṭaphalasādhana-tva) *n.* the state of being the means for an undesirable result अलौकिकत्वे सति अनिष्टफलसाधनत्वरूपप्रवृत्तिनिमित्तयोगादुपपन्नं न पुण्यस्यापि पापशब्दाभिधेयत्वम् ŚrutaPra. iB. 241. 32 (*on* i. 1. 21)

अनिष्टफलहेतु (aniṣṭaphala-hetu) *m.* cause of an undesirable result इष्टफलहेतौ प्रवर्तितः अस्मि अनिष्टफलहेतोश्च निवर्तितः अस्मि GītāBh. (Śaṅ.) 365.19 (*on* 13. 2)

अनिष्टफलहेतुत्व (aniṣṭaphalahetu-tva) *n.* the state of being the cause of an undesirable consequence कृतं क्षीणं सत् तापयत्यकृतं त्वनिष्टफलहेतुत्वेन Pradī. ii. 463B. 12 (*on* ii. 2. 29); विदुषः पुण्यस्यापि मोक्षविरोधित्वेनानिष्टफलहेतुत्वसाम्यात् VedāntSā.(Rā.) 713.6 (*on* iv. 1.14)

अनिष्टफलादर्शिता (aniṣṭaphalādarśi-tā) *f.* the state of being one who does not perceive the undesirable results अवद्येऽनिष्टफलादर्शिता Sphuṭā. ii. 53. 20 (*on* 2. 32)

अनिष्टफलासाधारणकारणत्व (aniṣṭaphalāsādhāraṇakāraṇa-tva) *n.* the state of being the specific cause of an undesirable result अलौकिकत्वे सति अनिष्टफलासाधारणकारणत्वं पापत्वम् ŚrutaPra. iA. 67. 28 (*on* i. 1. 1)

अनिष्टबन्धनिवृत्ति (aniṣṭabandha-nivṛtti) *f.* freedom from undesirable bondage अचेतनप्रकृतिबद्धत्वमौपाधिकदुःखावहमिति, मलिनोऽहमिति प्रत्ययवतः पुरुषस्य मालिन्यनिवृत्तिवत्, तन्निवृत्तिर्नापुमर्थः … अनिष्टबन्धनिवृत्तेरिष्टत्वात् ŚrutaPra. iB. 169.16 (*on* i. 1. 4)

अनिष्टबन्धु (aniṣṭa-bandhu) *m.* unlucky kinsman, unhappy relative अनिष्टबन्धौ कुरु मय्यपेक्षाम् BuddhaC. 9. 17.

अनिष्टबाधक (aniṣṭa-bādhaka) *adj.* preventing what is undesirable अथ हरिवल्लभाः।… तत्र सुहृत्पक्षः — भवेदिष्टसाधकोऽनिष्टबाधकः UjjvaNīMa. 239. 6.

अनिष्टबाधकत्व (aniṣṭabādhaka-tva) *n.* the state of being that which prevents what is undesirable सुहृत्पक्षो भवेदिष्टसाधकोऽनिष्टबाधकः। … अनिष्टबाधकत्वं यथा — गीर्भिर्मूढजनस्य … किं गन्तास्मि UjjvaNīMa. 240.1.

अनिष्टबुद्धि (aniṣṭa-buddhi) *f.* thought of misfortune इत्यागतावेगमनिष्टबुद्ध्या … बुद्ध्वा नरेन्द्रं स मुनिर्बभाषे BuddhaC. 1. 67; *adj.* of evil thoughts विवशोऽनिष्टबुद्धिः स्यात् KalpaK. 218. 41.

अनिष्टबोध (aniṣṭa-bodha) *m.* knowledge of what is harmful अनिष्टसाधनत्वे हि बुद्धेऽनिष्टबोधात् तद्गतं बलवत्त्वं झटिति बुध्यते MīmāKau. iii(1). 25.10 (*on* i. 2.7)

अनिष्टबोधकत्व (aniṣṭabodhaka-tva) *n.* the state of being that which conveys what is not desirable वदनं तावत् पुरुषार्थं, यदर्थं च वदनं तदर्थः प्रतिषेधोऽपि न्याय्यः। कुत एतत् प्रतिषेधस्यानिष्टबोधकत्वात् ŚāstrDī. 265. 16 (*on* iii. 4. 8); न केवलमिष्टाबोधकत्वम्, किं त्वनिष्टबोधकत्वं चेत्यभिप्रयन्नाह अपि त्विति ŚrutaPra. iB. 232. 14 (*on* i. 1. 17)

अनिष्टब्धा (a-niṣṭabdhā) *adj.* (*f.*) not carved out चतस्रः स्रुचस्तासां द्वे अनिष्टब्धे HirŚS. xxiv. 2. 5 (862. 10) (comm. अनिष्टब्धे अनुपविद्धबिले)

अनिष्टभवनलाभ (aniṣṭabhavana-lābha) *m.* outcome of the origination of what is undesirable सिद्धान्ते तु पूर्वार्जितेन यष्टव्यम् … तदकरणे पुरुषस्यानिष्टभवनलाभेन प्रत्यवायवत् BālamBha. ii. 127. 17 (*on* 2.113)

अनिष्टभागिन् (aniṣṭabhāg-in) *adj.* who suffers from what is undesirable यो यत्परिमितानिष्टं कुर्यात् तत्संमितं धनम्। नृपतिर्दापयेत् तेन जनायानिष्टभागिने MahNirvāT. 11. 86.

अनिष्टभाव (aniṣṭa-bhāva) *m.* undesirable motive (भावैरनिष्टैः संयुक्तः) भावैः … दुःखहेतुभिः संपृक्तः … जन्ममरणप्रबन्धं प्राप्नोति। तस्मात् कथमनिष्टभावैर्युज्यत इत्यचोद्यम् DīpKa. 87. 27 (*on* 3. 140)

अनिष्टभाषण (aniṣṭa-bhāṣaṇa) *n.* unfavourable speech or words (अतिवादांस्तितिक्षेत) अतिवादानतिक्रमवादाननिष्टभाषणानि तितिक्षेत क्षमेत ManvaVi. 723. 5 (*on* 6. 47)

अनिष्टभूत (aniṣṭa-bhūta) *adj.* which is undesirable अत्रानिष्टभूतं प्रतापरुद्रसेवात्यजनं तद्रिपुकामिन्या विधीयते PratāYaBhū. 442. 13.

अनिष्टभूमि (aniṣṭa-bhūmi) *f.* poor (*lit.* bad) soil सुपर्णः पुरा जननीहेतोराहरदमृतं विहायस्यतिवेगेन प्रलीनस्तस्यामृतभाजनात् संक्षोभात् ततो बिन्दुनिष्पातादनिष्टभूमावनिष्टगन्धम् … तीक्ष्णरसमिति तस्माद् रसोनम् … ब्रुवन्त्याचार्याः Hastyāyur. 687.15 (4.28)

अनिष्टभूयिष्ठ (aniṣṭa-bhūyiṣṭha) *adj.* chiefly wicked कर्मण्यनिष्टभूयिष्ठे शवासृङ्मधमेदसाम् (गन्धेन अभियुक्तो भवति) MṛgendraT. ii. 6.66.

अनिष्टभूयिष्ठत्व (aniṣṭabhūyiṣṭha-tva) *n.* the state of abounding in what is undesirable वृत्तिरूपसुखस्यानिष्टभूयिष्ठत्वात् तस्या(गेच्छा)गायेच्छादिकं युज्यते NyāySu.(Ja.) 640A. 12 (*on* 4.2)

अनिष्टभेदाग्रह (aniṣṭabhedāgraha) *m.* non-perception of the difference from what is undesirable भेदाज्ञानात् प्रवृत्तौ न कथमुपरतिः स्यात् अभेदाप्रतीत्या … न, यतोऽनिष्टभेदाग्रहात् सा TattvMu. 4.11.

अनिष्टभोक्तृत्व (aniṣṭabhoktṛ-tva) *n.* the state of being one who experiences what is undesirable न हि सशरीरत्वप्रयुक्तमनिष्टभोक्तृत्वम्, अपि त्वन्यवश्यत्वकृतम् VedāntSā.(Rā.) 148. 4 (*on* ii. 1. 14)

अनिष्टभोजन (aniṣṭa-bhojana) *n.* eating what is not beneficial वातातप°…°अतिभोजनानिष्टभोजन°…°मक्षिकाद्या बाधाः परिहरेत् SuśruS. i.19.20.

अनिष्टभ्रम (aniṣṭa-bhrama) *m.* erroneous knowledge (of something) as unfavourable अनिष्टभ्रमादन्यस्येष्टापादने मतानुज्ञा SarvaDaKau. 87. 22.

अनिष्टभ्रमतस् (aniṣṭabhrama-tas) *adv.* through the erroneous knowledge (of something) as unfavourable अनिष्टभ्रमतोऽन्येषामिष्टमापादयेद् यदि। मतानुज्ञेति तस्य स्यान्निग्रहस्थानमुद्भटम् TārkiRa. 352.15.

अनिष्टभ्रमबुद्धि (aniṣṭa-bhramabuddhi) *adj.* for whom the erroneous cognition is not acceptable प्रमासाक्षात्कारस्तावत् तथेति चेन्न।… अनिष्टभ्रमबुद्धिमते षोढासंनिकर्षस्य प्रत्येकमिलितविकल्पानुपपत्तेः KhaṇḍanKhā. 600. 19.

अनिष्टमध्य (aniṣṭa-madhya) *n.* [Loc.] during a calamity or difficulty अनिष्टमध्येऽप्यद्य संभविष्यति गोविन्दसंदर्शनं भर्तृदारिकायाः SamudraMa. 1.17(1)

अनिष्टमात्र (aniṣṭa-mātra) *n.* only undesirable consequence दिङ्नागस्यातिव्यापकतया लक्षणम् … अनिष्टमात्रस्यातिप्रसञ्जकत्वात् NyāyVārPari. 651. 6; शब्दान्वाख्यानवैयर्थ्यमिति चेत्, नैवम्, वादिनोऽनिष्टमात्रापादनात् PramāMī. 69. 19 (*on* ii. 1. 34); आद्ये इष्टासिद्धेः … अन्त्येऽनिष्टमात्रनिवृत्तये LaŚabdeŚe. ii. 205. 3.

अनिष्टयज्ञ (aniṣṭa-yajña) *adj.* who has not performed a sacrifice अनिष्टयज्ञा न तरन्ति लोकान् GopBr. i. 5. 25 (140. 15); स्त्रियम् … दाहयित्वा पतिः … अनिष्टयज्ञो वा … स्त्र्यन्तराभावे पुनर्दारानग्नींश्च विधिवदाहरेत् Mitā. 30.5 (*on* 1. 89); इष्टयज्ञानामनिष्टयज्ञानां च द्वादशाहे … कर्मभेदः स्यात् MayūMāli. 181. 10 (*on* ii. 4. 2)

अनिष्टयोग (aniṣṭa-yoga) *m.* **I** association with what is undesirable (घोरेऽस्मिन् भूतसंसारे) घोरे प्रमादालस्यवतां भीषणे, इष्टवियोगानिष्टयोगोत्पत्त्या ManuBh. i. 30.17 (*on* 1. 50); अनिष्टयोगः प्रियविप्रयोगिता प्रजाविलोपः पुररोधनं परैः।… कथागमेष्वेव न यत्र (पुरि) जातुचित् RāghPāṇ.(Dha.) 1.46; अनिष्टयोगात् प्रियविप्रयोगतः …। अनेकजन्मव्यसनप्रबन्धतो बिभेति नो यस्तपसो बिभेति सः SubhāRaSaṁ. 905; देहे देहिनि …। जन्ममृत्युजराशोकानिष्टयोगाग्निपीडिते। हीनसत्त्वशरीरादौ न विशेषो विभाव्यते BhaviP. 85B. 3 (i. 43. 49); **II** association with what is inauspicious तस्यामजनयद् राजा राजारामाभिधं सुतम्। महतेऽनिष्टयोगाय ग्रहं केतुमिवोद्गतम् ParamāKā. 52.18.

अनिष्टरूप (aniṣṭa-rūpa) *n.* undesired form (of words) न त्वत्र परमगार्ग्यशब्दात् प्रत्ययः, तस्य यञन्तत्वाभावात्। तस्माच्च फकि विधीयमाने पारमगार्ग्यायण इत्यनिष्टरूपप्रसङ्गः Pradī. i. 579A. 14 (*on* i. 1. 72); ननु चाभ्यासदीर्घो विशेषत्वात् सामान्यविहितह्रस्वेत्त्वयोर्बाधकः स्यात्। ततश्चानिष्टरूपं स्यात् Prasā. ii. 152. 18; *adj.* [*f.* -ā] **I** having an undesirable nature न प्राप्नोति किल्बिषम् अनिष्टरूपं पापम् GītāBh.(Śaṅ.) 130.3 (*on* 4.21); कर्मस्विष्टानिष्टरूपेषु व्यापारयन् जीवमीश्वरो वैषम्यादिदोषभाजनं स्यात् BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 156. 5 (*on* ii. 3. 40); इष्टानिष्टरूपो विषयः पुरुषसंबन्धो भवति SarvaDaKau. 106.12; एकसाधनजन्ये इष्टानिष्टरूपे फलद्वये एककालावच्छेदेनैकत्रोत्कटेच्छा अपरत्रोत्कटद्वेषश्च न संभवति RasGaṅ. 689. 11; **II** having the nature of an undesired consequence अनिष्टापत्तिहेतुरनवस्था दूषणम् न पुनरनिष्टरूपेति चेन्न। अनिष्टरूपैवानवस्था दूषणम् NyāySu.(Ja.) 363A.9 (*on* ii. 2. 6)

अनिष्टरूपतस् (aniṣṭarūpa-tas) *adv.* because of being of the nature of what is not desired (नियोगः) न क्रिया कर्तृसंबन्धात् फलं नानिष्टरूपतः BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 623.

अनिष्टरूपाचारोपचारा (aniṣṭa-rūpācāropacārā) *adj.* (*f.*) having a bad appearance, conduct and manners स्त्रियम् … नानिष्टरूपाचारोपचाराम् … व्यवायं गच्छेत् CaraS. i. 8. 22.

अनिष्टर्क्यम् (a-niṣṭarkyám) *adv.* [P. iii. 1. 123; vi. 2.160; DEBRU. 473; 792] not loosely गर्भाणां धृत्या अप्रपादाय निष्टर्क्यं बध्नाति तस्माद्योनेर्गर्भा मुच्यन्ते यदनिष्टर्क्यं बध्नीयान्न योनेर्गर्भा मुच्येरन् KāṭhS. 24. 5 (ii. 95.2); KapiKaS. 37. 6 (200. 4)

अनिष्टलक्षण (aniṣṭa-lakṣaṇa) *adj.* having inauspicious charac-

teristics स्वजनविभवजीवितक्षयं जनयति वज्रमनिष्टलक्षणम् BṛSaṁ. 80.18.

अनिष्टलग्न (aniṣṭa-lagna) *n.* inauspicious *lagna* न कार्यमाधानमनिष्टलग्ने VasiS. 24.40.

अनिष्टलाभ (aniṣṭa-lābha) *m.* obtainment of what is not desired चकारास्त्वौत्सर्गिकाभीष्टलाभकाले तत्तदभीष्टानामलाभमनिष्टनिवारणोपायेऽप्यनिष्टलाभं च समुच्चिन्वन्ति VīraMi. 331.28 (*on* 1.276)

अनिष्टलिङ्गी (aniṣṭaliṅg-ī) *f.* quail having marks which are indicative of inauspiciousness वर्तिकानिष्टलिङ्गी ParyāRaMā. 787.

अनिष्टवचन (aniṣṭa-vacana) *n.* unpleasant words सहेतानिष्टवचनं कामं क्रोधं च वर्जयेत् NītiSā. 13.9; SūktiRa. 138.3.

अनिष्टवत् (an-iṣṭava(n)t) *adj.* who has not performed a sacrifice काव्यार्थतत्त्वावगमो न वृद्धाराधनं विना। अनिष्टवान् राजसूयं कः स्वर्गं मुख्यमश्नुते VyaktiVi. 38.26.

अनिष्टवत् (aniṣṭa-vat) *adv.* like an ill omen यत्र यत्रोपविष्टः स पापनिष्ठोऽप्यनिष्टवत्। अभवन् पीडितग्रामीणाक्रन्दमुखरा दिशः RājTa.(Śrī.) 1(3).65.

अनिष्टवर्ष (aniṣṭa-varṣa) *adj.* showering ill omens (युद्धम्) अनार्तवं क्रूरमनिष्टवर्षं बभूव तत्संहरणं प्रजानाम् MahāBhā. viii. 53.3.

अनिष्टवस्तु (aniṣṭa-vastu) *n.* undesirable object यत्नाक्षेपः स यत्नस्य कृतस्यानिष्टवस्तुनि। विपरीतफलोत्पत्तेरानर्थक्योपदर्शनात् Kāvyāda. 2.148; अनपेक्षणमिष्टानिष्टवस्तुष्ववज्ञाख्यापनार्थम् JayaMa. 330.20 (*on* 6.3); ईप्सितानीप्सिते न स्तो यस्येष्टानिष्टवस्तुषु।… स मुक्तः YogVā. v. 16.19.

अनिष्टवस्तुविक्षेप (aniṣṭavastu-vikṣepa) *m.* rejection of an undesirable object अनिष्टवस्तुविक्षेपो विधूतम् PratāYaBhū. 110.7.

अनिष्टवाच् (aniṣṭa-vāc) *adj.* speaking unpleasant words अनिष्टवाक् परुषवाक् … राजद्विट् कुमन्त्री ŚukraNī. 4(1).100.

अनिष्टवारण (aniṣṭa-vāraṇa) *n.* warding off of an evil राजा न्यायेन … प्रजाः परि … हिताचरणेनानिष्टवारणेन च पालयन् कृतात् … षड्भागम् … आदत्ते VīraMi. 366.13 (*on* 1.335–336)

अनिष्टवारनक्षत्रतिथियोग (aniṣṭavāranakṣatratithi-yoga) *m.* combination of inauspicious day (of the week), asterism and lunar day अनिष्टवारनक्षत्रतिथियोगो मृतिप्रदः ĪśānŚiPa. i. 45.25.

अनिष्टवार्ता (aniṣṭa-vārtā) *f.* bad news नास्ति कुमार इति विरलविरलं प्रवृत्तायामनिष्टवार्तायाम् TilaMañ. 193.3.

अनिष्टविघात (aniṣṭa-vighāta) *m.* removal of evil इष्टार्थप्राप्तयेऽनिष्टविघाताय च लालसः। कर्म तत् कुरुते कामी शुभाशुभफलोदयम् AhirbuS. 14.23; इष्टस्य प्राप्तयेऽनिष्टविघाताय च चेतनः। यदयं कुरुते कर्म त्रिविधं त्रिविधात्मकम् LakṣmīT. 12.29.

अनिष्टविचेष्टित (aniṣṭa-viceṣṭita) *n.* undesirable behaviour पापिष्ठं पापहेतुर्वा यश्चानिष्टविचेष्टिनम् (? यच्चानिष्टविचेष्टितम्)। अमङ्गलकरं वस्तु प्रार्थितार्थविघाति च YaśasCam. ii. 261.13.

अनिष्टविधान (aniṣṭa-vidhāna) *n.* injunction of what is undesirable अनिष्टविधानं विध्याभासः AlaṅkāRa. 49; विलम्बस्वेति विहितस्यावस्थानस्येष्टस्य वस्तुनः … व्रजेत्यनिष्टविधानात् किं भणामेति AlaṅkāRa. 49(53)

अनिष्टविधि (aniṣṭa-vidhi) *m.* assertion of what is undesirable इष्टनिषेधेनाक्षेपमुक्त्वा समानन्यायत्वादनिष्टविधिनाक्षेपमाह AlaṅkāSa. 120.1; आक्षिप्यतेऽत्र विधिना न यतो निषेधः स्वार्थे विधावपि न पर्यनुयोगबुद्धिः। तस्मादनिष्टविधिरेष विलक्षणत्वात् नाक्षेपमध्यपतितोऽपि तु भिन्न एव AlaṅkāRa. 49(13); अनभिमतमेव प्रियतमप्रस्थानं यदा प्रमुख एवानुमन्यते तदायमनिष्टविधिराभासे पर्यवस्यति Ekāva. 8.32(8) (275.11); इष्टनिषेधस्यानिष्टविधेश्च बाधितत्वादाक्षेपे विरुद्धत्वादनुप्रवेशेन विरोधगर्भालंकारनिरूपणस्य संप्रति प्रस्तावः Ekāva. 8.33(1) (276.4)

अनिष्टविध्याभास (aniṣṭavidhy-ābhāsa) *m.* apparent or unreal assertion of what is not desirable (उक्तवक्ष्यमाणयोः प्राकरणिकयोर्विशेषप्रतीत्यर्थं निषेधाभास आक्षेपः) अनिष्टविध्याभासश्च AlaṅkāSa. 120.2; अनिष्टविध्याभासः … यत्रानभिमतपिशुनो विधिर्निषेधं प्रकाशयति। तत्रानिष्टस्यानिष्टत्वादेव विधिर्बाधितः प्रतिषेधमाक्षिपतीत्यन्वर्थाभिधानोऽयम् Ekāva. 8.32 (275.2); समानार्थतयानिष्टविध्याभासोऽप्याक्षेप इत्यभ्युपगम्यते PratāYaBhū. 442.7.

अनिष्टवियोग (aniṣṭa-viyoga) *m.* separation from what is undesirable इष्टयोगमनिष्टवियोगं वात्मनः प्रयोजनं पश्यंस्तदुपायार्थी यो भवति AitUBh. 242.13 (*on* 1.0); अनिष्टवियोगेष्टसंयोगोद्देशेनानुष्ठानसमुपजनितधर्मे संयोगविभागहेतौ लक्षणस्यासंभवित्वात् TattvPradī.(Ci.) 184.6.

अनिष्टवियोगचिकीर्षा (aniṣṭaviyoga-cikīrṣā) *f.* desire for separation from what is undesirable न चेष्टयोगचिकीर्षा आत्मनोऽनिष्टवियोगचिकीर्षा च शास्त्रकृता, सर्वप्राणिनां तद्दर्शनात् AitUBh. 243.9 (*on* 1.0)

अनिष्टविरह (aniṣṭa-viraha) *m.* separation from what is undesired भयार्थकधातुयोगे भयहेतुत्वेन संभावितमपादानमित्येकः सूत्रार्थः। अनिष्टविरहानुकूलव्यापाररूपत्राणार्थकधातुयोगे तदनिष्टप्रयोजकं तदित्यपरः। अनिष्टं दुःखमेव सर्वत्रानुगतम् VyutpaVā. 179.10.

अनिष्टविरोधिन् (aniṣṭa-virodhin) *adj.* which opposes what is undesirable सुखदुःखाभावतदन्यतरसाधनानिष्टविरोधिषु तत्त्वेन ज्ञातेषु पुरुषस्येच्छा भवति VīraMi.(Paribhāṣā.) 65.21.

अनिष्टविशेष (aniṣṭa-viśeṣa) *m.* particular type of harm नित्याग्निहोत्रादिशास्त्रमपि … इष्टविशेषप्राप्तिम् अनिष्टविशेषपरिहारं वा किमपि प्रयोजनं पश्यत् अग्निहोत्रादीनि कर्माणि विधत्ते BṛĀraUBh. 267.4 (*on* ii. 1.20); अस्नातस्यानिष्टविशेषसंबन्धप्रतिपादनार्थत्वात् CaturCin. iii(2). 391.8; श्येनस्य हिंसत्स्याद्यर्थत्वेऽपि … नानिष्टविशेषं प्रति हिंसात्वेन साधनत्वमिति VyutpaVā. 161.8.

अनिष्टविशेषपर्यवसायिन् (aniṣṭaviśeṣa-paryavasāyin) *adj.* resulting in a particular type of undesired meaning ततश्च विधेरुपकरणीभूतो निषेध इति विधिनायं निषेधोऽनिष्टविशेषपर्यवसायी AlaṅkāSa. 120.5.

अनिष्टविषय (aniṣṭa-viṣaya) *adj.* referring to what is undesired इष्टानिष्टफलानामनारब्धानां क्षयार्थानि नित्यानि इति चेत्, न, अकरणे प्रत्यवायश्रवणात्। प्रत्यवायशब्दो हि अनिष्टविषयः TaiUBh. 189.1 (*on* 1.1); *m.* **A** undesired object प्रवृत्तयस्ता द्विविधा भवन्ति। इष्टानिष्टविषयाधिगमप्रतिषेधार्थाः NyāyVār. 3.5 (*on* i. 1.1); प्रमित्सितधर्मविशिष्टः पक्ष इत्यपि न। अप्रमित्सतोऽप्यनिष्टविषयेऽनुमानोदयदर्शनात् TattvPradī.(Ci.) 247.5; **B** improper sphere अच्प्रकरणे शक्तिलाङ्गुलाङ्कुशेत्यत्र वार्तिके घटग्रहणेनैव घटीग्रहणे सिद्धे घटीग्रहणमस्याः परिभाषाया अनित्यत्वज्ञापनार्थम्, तेनानिष्टविषये नोपतिष्ठते Pradī. iv. 13A.32 (*on* iv. 1.1)

अनिष्टविषयत्व (aniṣṭaviṣaya-tva) *n.* **A** the state of having reference to an undesired object प्रवृत्तेरनिष्टविषयत्वं निवृत्तेरिष्टविषयत्वं विसंवादः TattvCin. i. 500.3; **B** the state of having the sphere of undesired consequence साधनस्य हि प्रमाणबाधो दूषणम्, न त्वापादनस्य। तस्यानिष्टविषयत्वात् NyāySu.(Ja.) 31A.12 (*on* i. 1.1)

अनिष्टविषयपरिहार (aniṣṭaviṣaya-parihāra) *m.* exclusion of the domain of undesired consequence न त्वनिष्टविषयपरिहारेणेष्टविषये तस्याः (संज्ञायाः) प्रवृत्तिर्लभ्या Pradī. ii. 258B.36 (*on* i. 4.42)

अनिष्टविषयप्रवृत्ति (aniṣṭaviṣaya-pravṛtti) *f.* inclination or urge towards undesired objects अनिष्टविषयप्रवृत्ताविष्टविषयनिवृत्तौ च भेदाग्रहो हेतुरिति TattvCin. i. 500.4.

अनिष्टविषयसाधन (aniṣṭaviṣaya-sādhana) *n.* means of bringing about an undesired object अनिष्टविषयसाधनोपनिपाते तज्जिहासोर्हानाशक्यता भयम् NyāyVār. 368.15 (*on* iii. 1.19)

अनिष्टविषयस्मृति (aniṣṭaviṣaya-smṛti) *f.* remembrance of an undesired object स्मृतिज्ञानमपि संस्कारोद्बोधाधीनं न पुरुषप्रयत्नाधीनम्, सदृशदर्शनाददृष्टवशाद्वा संस्कारोद्बोधे प्रयत्नमन्तरेणापि अनिष्टविषयस्मृतिदर्शनात् VivaPraSaṁ. 322.11.

अनिष्टविषयानुस्मरण (aniṣṭaviṣayānusmaraṇa) *n.* remembrance of an undesired object अनिष्टविषयानुस्मरणात् तत्साधनजिहासानुष्ठानलक्षणः — शब्दविशेषो रुदितम् NyāyVār. 369.1 (*on* iii. 1.19)

अनिष्टविष्टप (aniṣṭa-viṣṭapa) *m., n.* undesired world, hell खलानां चतुर्दश कुलानि पुरा प्रादुर्बभूवुः … प्रादुरासीत् … अष्टममनिष्टविष्टपात् YaśasCam. i. 442.2 (comm. नरकात्)

अनिष्टविसर्जनीयप्राप्ति (aniṣṭavisarjanīya-prāpti) *f.* application of an undesired *ḥ* (i.e. *visarga*) पर्याये चाश्रीयमाणे पक्षेऽनिष्टविसर्जनीयप्राप्तिः Pradī. vii. 161.11 (*on* viii. 3.15)

अनिष्टविहग (aniṣṭa-vihaga) *m.* inauspicious bird पुष्यस्नानं नृपतेः कर्तव्यम् — कौशिकगृध्रप्रभृतिभिरनिष्टविहगैः परित्यक्ते।… वनोद्देशे BṛSaṁ. 48.4.

अनिष्टवृत्तिता (aniṣṭavṛtti-tā) *f.* the state of having existence in an undesired object इष्टवृत्तितया गृह्यमाणोऽनिष्टवृत्तितया चागृह्यमाणो धर्मः स्वाश्रये प्रवर्तकः TattvCin. i. 520.3.

अनिष्टवेष (aniṣṭa-veṣa) *adj.* improperly dressed अकर्मशीलं च महाशनं च … नृशंसम्। अदेशकालज्ञमनिष्टवेषमेतान् गृहे न प्रतिवासयीत MahāBhā. v. 37.31.

अनिष्टव्यवच्छेद (aniṣṭa-vyavaccheda) *m.* elimination of what is not desired अनिष्टव्यवच्छेदेनैक एव घटप्रातिपदिकार्थः — उपलक्षणीयः PramāMā. 19.16.

अनिष्टव्यापकप्रसञ्जन (aniṣṭavyāpaka-prasañjana) *n.* causing the

contingency of an undesired pervader **अनिष्टव्यापकप्रसञ्जनं तर्कः** SaptaPa. 164(49); अनग्निश्चेन्निर्धूमः स्यादिति व्याप्याङ्गीकारेणानिष्टव्यापकप्रसञ्जनं तर्क इति लक्षणमालायाम् TārkiRa. 191.4; व्याप्याङ्गीकारेऽनिष्टव्यापकप्रसञ्जनात्मकस्तर्कः NyāySu.(Ja.) 91A. 9 (*on* i. 1.1); 477B. 3 (*on* iii. 2. 1); प्रसङ्गश्च व्याप्तिमूलः। व्याप्याङ्गीकारे अनिष्टव्यापकप्रसञ्जनं तर्कः NyāySu.(Ja.) 222A.2 (*on* i. 4. 6)

अनिष्टव्याप्तापादन (aniṣṭavyāptāpādana) *n.* causing the contingency of an undesired concomitant **अनिष्टव्याप्तापादने** सत्तर्कत्वेन जातित्वाभावात् NyāyPari. 247. 8.

अनिष्टशंसित्री (aniṣṭa–śaṁsitrī) *adj.* (*f.*) foreboding harm वामामृतमयी नाडी संमताभीष्टसूचिका। वहन्त्यनिष्टशंसित्री संहर्त्री दक्षिणा पुनः YogŚa. 5. 63.

अनिष्टशंसिन् (aniṣṭaśaṁs–in) *adj.* foreboding or predicting evil प्रसह्य भरताधीशे कृतान्त इव सर्पति। अनिष्टशंसिनस्तेषामुत्पाता अभवन्निति TriṣaŚaPuC. i. 4. 340.

अनिष्टशक्तिज्ञापक (aniṣṭaśakti–jñāpaka) *adj.* suggestive of the power of causing evil सत्यं विधिप्रतिषेधनिबन्धनावेव धर्माधर्मौ, तौ तु विधिप्रतिषेधौ तयोरिष्टानिष्टशक्तिज्ञापकौ TātpaṬ.(U.) 112.16 (*on* 2. 249)

अनिष्टशङ्का (aniṣṭa–śaṅkā) *f.* fear or apprehension of what is harmful or undesirable सधीरमवदम् — सखि ··· कृतमनिष्टशङ्काया (? ङ्कया) TilaMañ. 294.5; यथा च वेणीसंहारे भानुमत्या दुःखप्रदर्शनेन दुर्योधनस्यानिष्टशङ्कया पाण्डवविजयशङ्कया वा रतेः विधूननमिति Avalo. 13. 6 (*on* 1. 33); अहम् ··· सदानिष्टशङ्कापङ्काकुला भृशम् ŚāliC. 7. 67; संचारिणोऽनिष्टशङ्काहर्षगर्वादयो मताः SāhiDa. 195.4; स्फुरन्नासीत् ··· हृदये राज्ञश्चिन्तौघोऽनिष्टशङ्कया RājTa.(Śrī.) 1(7). 13.

अनिष्टशङ्किन् (aniṣṭaśaṅk–in) *adj.* [*f.* -ī] apprehensive of evil or harm रक्षोनाथोऽपि ··· अनिष्टशङ्की निपतति तरसा मेघनादोपकण्ठम् MahāvīC. 6.42; अनिष्टशङ्की स्नेहौघो घटयति मां तथापि वक्तुम् Bhaṭṭi. 10. 73; पप्रच्छ येनान्तरनिष्टशङ्की रामः शुचां कारणमागतांस्तान् RāmC.(App. 2.) 39. 9; किं च मां दृष्ट्वानिष्टशङ्किनीवात्मनो वारंवारमपवारिततनुस्तनीयसा स्तनांशुकेन संकुचसि TilaMañ. 248.19.

अनिष्टशतशङ्किता (aniṣṭaśataśaṅki–tā) *f.* the state of being apprehensive of hundreds of evils श्रोत्रे तु तस्य पपतुर्नृपतेर्न किंचिद् भैम्यामनिष्टशतशङ्कितयाकुलस्य NaiṣC. 4. 117.

अनिष्टशब्द (aniṣṭa–śabda) *m.* **I** ominous utterance क्व यासि तिष्ठ मा गच्छ ···। अनिष्टशब्दा मृत्यर्थम् AgniP. 229.6; **II** the word *aniṣṭa* अनिष्टशब्देन सोऽकामयत बहु स्यामित्याद्युक्तेऽष्टविकारा व्यावृत्ताः ŚrutaPra. ii. 358.30 (*on* ii. 3.18); *adj.* [*f.*-ā] **I** where there are evil or inauspicious sounds अनिष्टशब्दां संकीर्णां जन्तुव्याप्तामथाविलाम्। पूतिगन्धां तथा भूमिं वर्जयेच्छ्राद्धकर्मणि BrahmāṇḍP. ii. 14. 30; (यमस्तु वर्ज्यप्रदेशमाह। रूक्षम् ···। देशं त्वनिष्टशब्दं च वर्जयेच्छ्राद्धकर्मणि) अनिष्टशब्दम्। अश्राव्यशब्दम् SmṛtiCan. v. 144.9; अनिष्टशब्दं प्रतिकूलशब्दमित्यर्थः CaturCin. iii(1). 163.3; VīraMi.(Śrāddha.) 139.27; **II** making undesirable sounds (गोप्यः) अनिष्टशब्दैर्वलयैरपोढाः ··· प्रियमाप्तुमीषुः Yādavā. 8. 56 (comm. अनिष्टशब्दैः अभिसरणप्रकाशकतया अनभिमतशब्दैः)

अनिष्टशब्दता (aniṣṭaśabda–tā) *f.* the state of being an improper word अनुकरणस्येतिकरणपरत्वप्रतिषेध उच्यते। किं प्रयोजनम्। अनिष्टशब्दनिवृत्त्यर्थः। अनिष्टशब्दता मा भूदिति MahāBh. i. 344.1 (*on* i. 4. 62)

अनिष्टशब्दनिवृत्त्यर्थ (aniṣṭaśabdanivṛtty–artha) *adj.* meant for the setting aside an incorrect word अनुकरणस्येतिकरणपरत्वप्रतिषेधोऽनिष्टशब्दनिवृत्त्यर्थः Vār. *on* P. i. 4. 62.

अनिष्टशब्दसंकीर्ण (aniṣṭaśabda–saṅkīrṇa) *adj.* full of inauspicious sounds अनिष्टशब्दसंकीर्णं जन्तुव्याप्तमथापि वा। पूतिगन्धां तथा भूमिं श्राद्धकर्मणि वर्जयेत् VāyuP. ii. 16. 20.

अनिष्टशरीर (aniṣṭa–śarīra) *n.* undesired body प्रकृष्टादधर्मात् स्वल्पधर्मसहितात् प्रेततिर्यग्योनिस्थानेष्वनिष्टशरीरेन्द्रियविषयदुःखादिभिर्योगो भवति PadārthaSaṁ. 280. 24.

अनिष्टशरीरानुपपत्ति (aniṣṭaśarīrānupapatti) *f.* untenability of (attainment of) an undesirable body नित्यानां कर्मणाम् अनुष्ठानात् प्रत्यवायस्य अप्राप्तिः, प्रतिषिद्धस्य च अकरणात् अनिष्टशरीरानुपपत्तिः GītāBh.(Śaṅ.) 551. 9 (*on* 18. 66)

अनिष्टशान्ति (aniṣṭa–śānti) *f.* alleviation of evil पत्युपासनमनिष्टशान्तये योषितामिति यथातथं वचः Surath. 6. 78; अनिष्टशान्त्यै नियतमर्चयेत्तान् ग्रहान् TantrRā. 20.26.

अनिष्टश्रवण (aniṣṭa–śravaṇa) *n.* hearing of what is unpleasant अनिष्टश्रवणे चैव क्षेपे चाद्भुतदर्शने।··· एतेष्वेवं गतिं प्राज्ञो विकलां संप्रयोजयेत् NāṭyaŚā. 12.37; ViṣṇuDhaP. iii. 29. 5; दुःखितस्य राजर्षेरपरमनिष्टश्रवणं परिहरन्नेवं ब्रवीमि VeṇīSaṁ. 6. 359.

अनिष्टश्रुत (aniṣṭa–śruta) *n.* hearing of what is not pleasant दृष्टनष्टानुसरणे इष्टानिष्टश्रुते तथा। इष्टार्थख्यापने चैव चिन्ताध्याने तथैव च।··· विलम्बिता च दीप्ता च काकुर्मन्द्रा च वै भवेत् NāṭyaŚā. 17. 121.

अनिष्टश्रुति (aniṣṭa–śruti) *f.* **I** hearing of what is not pleasant जाड्यमप्रतिपत्तिः स्यादिष्टानिष्टश्रुतीक्षणैः BhaktiRaSi. ii. 4.46; (जाड्यम्) अनिष्टश्रुत्या UjjvaNīMa. 363.4; **II** Vedic statement indicating an undesirable result इदं च बलिदानं नित्यम्। अकरणेऽनिष्टश्रुतेः VīraMi.(Tīrtha.) 438.13.

अनिष्टसंयोग (aniṣṭa–saṁyoga) *m.* contact with what is undesirable व्याधेरनिष्टसंस्पर्शात् (v.l. °संयोगात्) ···। दुःखं चतुर्भिः शारीरं कारणैः संप्रवर्तते MahāBhā. iii. 2.21; घटमानस्यास्य जन्मजराव्याधिप्रायणानिष्टसंयोगेष्टवियोगप्रार्थितानुपपत्तिनिमित्तमनेकविधं यावद् दुःखमुत्पद्यते NyāyBh. 276.14 (*on* iv. 1.58); यौवनेऽनिष्टसंयोगादिष्टलाभे वियोगतः। रागाद्याक्रान्तचित्तस्य कुतः सौख्यं शरीरिणः ĪśānŚiPa. ii. 65. 34.

अनिष्टसंयोगहेतु (aniṣṭasaṁyoga–hetu) *m.* cause of contact with what is undesirable अभिचारादिजनिते दुरिते शत्रोरिष्टवियोगानिष्टसंयोगहेतौ च लक्षणस्यासंभवित्वात् TattvPradī.(Ci.) 184. 8.

अनिष्टसंवास (aniṣṭa–saṁvāsa) *m.* association with what is undesirable दुःखं जरा ब्रह्मदत्त दुःखमर्थविपर्ययः। दुःखं चानिष्टसंवासो दुःखमिष्टवियोगजम् MahāBhā. xii. 137. 59.

अनिष्टसंस्कारापेक्ष (aniṣṭasaṁskārāpekṣa) *adj.* relating to consecration (of deities) who are not offered (offerings) संस्कारः संस्कार्यत्वाविशेषात् सर्वासां प्रयाजानूयाजदेवतानां स्यात्। संस्थावचनं चार्थवादः अनिष्टसंस्कारापेक्षः ŚaṅkarKāBh. 207. 10 (*on* iv. 3. 14)

अनिष्टसंस्पर्श (aniṣṭa–saṁsparśa) *m.* contact with what is undesirable व्याधेरनिष्टसंस्पर्शाच्छ्रमादिष्टविवर्जनात्। दुःखं चतुर्भिः शारीरं कारणैः संप्रवर्तते MahāBhā. iii. 2.21; SkandP. i(2). 46. 27.

अनिष्टसगन्ध (aniṣṭa–sagandha) *m.* disagreeable smell and likewise varieties इष्टानिष्टसगन्धश्च मधुरः कटुरेव च।··· एवं नवविधो ज्ञेयः पार्थिवो गन्धविस्तरः SarvaSiSaṁ. 11.38.

अनिष्टसङ्ग (aniṣṭa–saṅga) *adj.* which has contact with what is undesirable व्याध्यादिदोषपरिपूर्णमनिष्टसङ्गं पूतीदमङ्गमपनीय विवर्ध्य धर्मम्। शुद्धं ददाति SubhāRaSaṁ. 33.

अनिष्टसंग्रह (aniṣṭa–saṅgraha) *m.* inclusion of what is undesirable विशेषमात्रं हेतुः स्यात् साधर्म्यमात्रनिराकरणं च स्यात् साधर्म्यमात्रनिराकरणे विशेषमात्रपरिग्रहे च इष्टानिष्टसंग्रहः NyāyVār. 128.13 (*on* i. 1.35)

अनिष्टसंदर्शन (aniṣṭa–sandarśana) *n.* seeing of what is ominous जरसा विशीर्णस्यानिष्टसंदर्शनादिना वा विदिते प्रत्यासन्ने मृत्यौ मुमूर्षतो न श्रुतिविरोधः ManuBh. i. 507.24 (*on* 6.32)

अनिष्टसप्तविंशतिसंख्या (aniṣṭa–saptaviṁśatisaṅkhyā) *f.* undesirable number twentyseven इतश्च पञ्चजनशब्दो न पञ्चविंशतितत्त्वान्याचष्टे अनिष्टसप्तविंशतिसंख्याप्रसङ्गात् PrakaVi. 345.18.

अनिष्टसमागम (aniṣṭa–samāgama) *m.* association with what is undesirable प्रियाणां विप्रयोगेन तथानिष्टसमागमात्। ईप्सितानामलाभाच्च दुःखं मानुषगोचरम् PadmP.(Ra.) 2.164.

अनिष्टसंपत्ति (aniṣṭa–sampatti) *f.* attainment of what is undesirable प्रज्ञावान् स्वतन्त्र इष्टमेवात्मनः संपादयेन्नानिष्टमनिष्टसंपत्तिरप्यस्योपलभ्यते Bhām. 493. 9 (*on* ii. 3.36)

अनिष्टसंप्रयोग (aniṣṭa–samprayoga) *m.* **I** association with what is undesirable कामक्रोध° ··· °इष्टवियोगानिष्टसंप्रयोगक्षुत्पिपासाजरामृत्युरोगशोकाद्यैरभिहतेऽस्मिन् शरीरे किं कामोपभोगैः MaiU. 1.3; अनिष्टसंप्रयोगाच्च विप्रयोगात् प्रियस्य च। मानुषा मानसैर्दुःखैर्युज्यन्ते MahāBhā. iii. 206. 16; xi. 2. 18; इष्टवियोगानिष्टसंप्रयोगविभावः ··· दुःखमयव्यभिचारी चित्तवैधुर्यलक्षणः शोकः स्थायीभावश्चर्वणीयतां गतः करुणो रसः Kāvyānu.(He.) 91. 9; संप्रयोगस्यापीन्द्रियनिष्ठक्रियाद्वारा कृतिसाध्यत्वेन साक्षात्तदसाध्यत्वात्। परंपरया कृतिसाध्यत्वस्य च ज्ञानेऽपि संभवात्। अनिच्छतश्चानिष्टसंप्रयोगा(?ग)दर्शनात् Nyāyāmṛ. 624B.11; AdvaiSi. 872. 12; **II** association with what is harmful ते नित्यं यमविषये विभिन्नदेहाः क्रोशन्तः सततमनिष्टसंप्रयोगैः। शुष्यन्ते परिगतवेदनाशरीराः ··· अधर्मयातनाभिः VāyuP. i. 14. 31; LiṅgaP. i. 88.64.

अनिष्टसंप्राप्ति (aniṣṭa–samprāpti) *f.* attainment of what is undesirable संबन्धानुपपत्तौ इष्टार्थानाप्त्यनिष्टसंप्राप्तौ। जन्यजनकोभयगुणक्रियाविरोधे च

विषमः स्यात् AlaṅkāKau.(Vi.) 373.6.

अनिष्टसंबन्धजनित (aniṣṭasambandha-janita) *adj.* caused by association with what is undesirable व्यसनमिष्टवियोगानिष्टसंबन्धजनितं दुःखम् VīraMi.(Vyavahāra.) 32.33.

अनिष्टसंबन्धिन् (aniṣṭa-sambandhin) *adj.* having relation with what is undesirable ब्रह्मानिष्टस्रष्टृ न भवति, जीवाद्वानिष्टसंबन्धिनो नाभेदं क्षमते, स्वतन्त्रचेतनत्वात्, देवदत्तवत् PrakaVi. 448.18.

अनिष्टसंभावना (aniṣṭa-sambhāvanā) *f.* apprehension of harm व्याघ्राद् बिभेति ··· इत्यादौ ·· भयं च परतोऽनिष्टसंभावना VyutpaVā. 179.3.

अनिष्टसंभिन्न (aniṣṭa-sambhinna) *adj.* mixed with what is undesirable अनिष्टं नरकादिफलम्। इष्टं स्वर्गादिफलम्। मिश्रमनिष्टसंभिन्नं पुत्रपश्वन्नादि GītāBh.(Rā.) 664.5 (*on* 18.12)

अनिष्टसंभिन्नविषया (aniṣṭasambhinna-viṣayā) *adj.* (*f.*) pertaining to what is mixed with what is undesirable सविघ्ना दुःखमेव प्रसूते। निर्विघ्नाप्यनिष्टसंभिन्नविषया तद्विपरीता च NyāyVārPari. 79.5.

अनिष्टसंभोगप्रसङ्ग (aniṣṭasambhoga-prasaṅga) *m.* contingency of experiencing what is undesirable ब्रह्मणो हृदयायतनत्वेऽनिष्टसंभोगप्रसङ्गात् जीव एव हृदयायतन उपास्यः PrakaVi. 171.14.

अनिष्टसागर (aniṣṭa-sāgara) *m.* ocean of misery रोहिणीशकटमर्कनन्दनो यदि भिनत्ति रुधिरोऽथवा शिखी। किं वदामि यदनिष्टसागरे जगदशेषमुपयाति संक्षयम् BṛSaṁ. 47.14.

अनिष्टसाधन (aniṣṭa-sādhana) *n.* **I** acquisition of what is not desirable (हानोपादाननिर्मुक्ता) अनिष्टसाधने हानं परित्यागक्रिया। इष्टसाधने उपादानं स्वीकारक्रिया LalitāTriBh. 309.10 (*on* 33); **II** means of what is undesirable विषभक्षणभावना अनिष्टसाधनम् NyāyKuA. ii. 105.5; ब्राह्मणहननमदृष्टाविरोधीष्टसाधनं न भवतीत्यर्थादनिष्टसाधनं भवति PrakaVi. 78.9; यन्नेत्रस्यान्तः शङ्कुकण्डूयनं तदनिष्टसाधनम् Nyāyāmṛ. 398A.4; तत्र विषशब्देनानिष्टसाधने ·· लक्षिते Nyāyāmṛ. 461B.5; शत्रोरन्नभोजने प्रसक्ते आप्तेनोक्तस्य विषमित्यादेः यदि शत्रोरन्नं भुज्यते, तदा 'विषं भुङ्क्ष्वे'ति वाक्यार्थधीद्वारा शत्रोरन्नभोजनमनिष्टसाधनमित्यत्रापरं तात्पर्यम् LaCandr. 378.22; 665.20; 786.35; संध्यावन्दनादावनिष्टसाधनतद्वन्दनादिविरोधिनि तत्त्वेन ज्ञाते इच्छा तया तदनुष्ठानम् VīraMi.(Paribhāṣā.) 66.2; अनिष्टसाधनकलञ्जभक्षणादौ व्यभिचारवारणाय श्रेयः पदम् BhāṭṭCin. i. 7.14 (*on* i. 1.2); अनिष्टसाधनेऽपि आचार्यप्रवर्तितोऽहं करोमीत्यनुभवात् BhāṭṭCin. i. 9.4 (*on* i. 1.2); बलवद् यदनिष्टसाधनं न तदिष्टं पुरुषप्रवर्तकम् Vidvanmo. 6.27.

अनिष्टसाधनता (aniṣṭasādhana-tā) *f.* the state of being the means or cause of what is undesired निषेधोऽपि निषिद्धस्यानिष्टसाधनतां प्रमापयंस्तद्विषयाननुष्ठानसंकल्पजननेन तदभावं व्यवस्थापयति NyāyRa. 935.12 (*on* 7.317); न ··· अनिष्टसाधनताज्ञानादहिकण्टकादौ द्वेष्ये द्वेषात् तन्नाशानुकूलो यत्न उत्पद्यते TattvCin. ii(2). 163.1; न हीष्टसाधनताज्ञानमन्तरेण प्रवृत्तिरनिष्टसाधनताज्ञानमन्तरेण निवृत्तिः Upask. 48.5 (*on* i. 2.1); 258.10 (*on* vi. 1.4); (द्वेषः) दुःखजन्याप्रयत्नजनकः। अत एवानिष्टसाधनताज्ञानाद् द्वेषद्वारा निवर्तते SarvaDaKau. 30.8; 31.22; विषं भुङ्क्ष्वेत्यादावपि प्रकृताच्छत्रुगृहभोजनात् विषभक्षणस्येष्टसाधनतोक्त्या भोजनस्यानिष्टसाधनता आक्षिप्यते Nyāyāmṛ. 461A.8; गुणस्यानिष्टसाधनतया दोषत्वेन दोषस्येष्टसाधनतया गुणत्वेन च वर्णनं लेशः RasGaṅ. 690.5; नन्वस्तु ··· इष्टानिष्टसाधनताबोधनेन विधिनिषेधयोर्धर्माधर्मप्रामाण्यम् BhāṭṭCin. ii. 4.6 (*on* i. 2.1)

अनिष्टसाधनत्व (aniṣṭasādhana-tva) *n.* the state of being the means or cause of what is undesired अतीतवर्तमानभोजनादेः समीहितसाधनत्वमनुभूयागामिन्यपि तज्जातीयत्वेनेष्टसाधनत्वमनुमाय प्रवर्तते, अनिष्टसाधनत्वं चानुमाय निवर्तते PrakaVi. 410.17; अन्यथा स्वकृत्यसाध्यत्वानिष्टसाधनत्वोपेक्षणीयत्वनिष्फलत्वज्ञानं प्रतिबन्धकं क्रियाज्ञानमेव प्रवर्तकं कल्प्येत TattvCin. iv(2). 23.1; 'न कलञ्जं भक्षये' दित्यादिनिषेधोऽपि ··· निषेध्यस्य कलञ्जभक्षणस्य परानिष्टसाधनत्वमाक्षिपन्पुरुषं ततो निवर्तयति ArthSaṁ. 106.10; MīmāKau. i. 64.21 (*on* i. 3.9); श्येनादीनां स्वतो न धर्मत्वं पारंपर्येणानिष्टसाधनत्वात् YuktiSneha. 31.25 (*on* i. 1.2); पदज्ञाप्येत्युक्ते अर्थापत्त्या पदज्ञाप्यमनिष्टसाधनत्वमादाय विषं भुङ्क्ष्वेति वाक्ये अतिव्याप्तिः स्यात् AdvaiSi. 664.11; 698.4; क्रत्वर्थसंज्ञपने विध्यधीनस्य इष्टसाधनत्वस्य निषेधाधीनस्यानिष्टसाधनत्वस्य च समावेशसंभवात् PūrvottaVāNaMā. 32.15; अनिष्टसाधनत्वे हि बुद्धेऽनिष्टबोधात्तद्गतं बलवत्त्वं झटिति बुध्यते MīmāKau. iii(1). 25.9 (*on* i. 2.7); यन्मत इष्टसाधनत्वं लिङर्थस्तन्मतेऽपि लिङ्संसृष्टो नञ् इष्टसाधनत्वप्रतिपक्षमनिष्टसाधनत्वं गमयति MīmāNyāPra. 261.27; न कलञ्जं भक्षयेत् इत्यादौ लिङोऽनिष्टसाधनत्वे लक्षणा VīraMi.(Tīrtha.) 347.18; तत्र कवीनां कर्तुं, सहृदयानां च श्रोतुं कथं प्रवृत्तिः। अनिष्टसाधनत्वेन निवृत्तेरुचितत्वात् RasGaṅ. 31.17; 634.15; तत्तत्साधनत्वं विध्यर्थ इति पक्षे स्वर्गादिपदं तत्तत्फलतात्पर्यग्राहकमिति स्वीकारादनिष्टसाधनत्वं लिङर्थो नञ् तात्पर्यग्राहक इत्यन्ये VaiyāBhū. 91.4 (*on* 22)

अनिष्टसाधनत्वकल्पन (aniṣṭasādhanatva-kalpana) *n.* assumption of being the means or cause of what is undesired द्वेधापि व्यापारस्यानिष्टसाधनत्वकल्पनात् संभवत्यननुष्ठानसंकल्पजननेन निवारणमित्यविरोधः NyāyRa. 935.16 (*on* 7.317)

अनिष्टसाधनत्वज्ञान (aniṣṭasādhanatva-jñāna) *n.* knowledge of (something) being the means or cause of what is undesired अनिष्टसाधनत्वज्ञाने विद्यमानेऽपि हि यदानिष्टगतद्वेषापेक्षयेष्टगतरागस्योत्कटत्वरूपं बलवत्त्वं तदा सामग्रीसंपत्तिः MīmāKau. ii. 370.19 (*on* iii. 3.14); अनिष्टसाधनत्वज्ञानस्याभावकारणता च योगक्षेमसाधारणी MīmāKau. iii(1). 25.7 (*on* i. 2.7); द्वेषोऽनिष्टसाधनत्वज्ञानजन्यः Tarkāmṛ. 13.9

अनिष्टसाधनत्वधी (aniṣṭasādhanatva-dhī) *f.* knowledge of (something) being the means or cause of what is undesired अनिष्टसाधनत्वधीद्वेषादिद्वारैव ··· दुःखविशेषरूपदुर्वर्णतानुत्पत्तेरभावात् GuruCandr. ii. 197.11.

अनिष्टसाधनत्वप्रतीति (aniṣṭasādhanatva-pratīti) *f.* knowledge of (something) being the means of what is undesired हिंसात्वावच्छेदेन अनिष्टसाधनत्वप्रतीतेः आहारविहारादेवार्चनादिकमपि प्राणोपघातहेतुत्वेन हिंसारूपत्वात् अकर्तव्यं स्यादिति वाक्यार्थबोधः JñānBiPra. 7.22.

अनिष्टसाधनत्वबुद्धि (aniṣṭasādhanatva-buddhi) *f.* notion of (something) being the means of what is undesired यत्र त्वनिष्टसाधनत्वबुद्धिर्दोषत्वाभिमानो वा, तत्र तु तद्वा तदन्यद्वानिष्टतममविशेषाद् दृश्यते ŚatDū. 156.21.

अनिष्टसाधनत्वबोध (aniṣṭasādhanatva-bodha) *m.* knowledge of (something) being the means of what is undesired निषेधान्यथानुपपत्त्यानिष्टसाधनत्वबोधान्निवृत्तिकारणाप्रीतिसंभवेऽपि तादात्विकेष्टसाधनत्वावगमात् NyāySu.(So.) 37.17 (*on* i. 2.7); निषेधेष्वपि कलञ्जभक्षणादावनिष्टसाधनत्वबोधादधर्मे प्रामाण्यमिति केचित् BhāṭṭCin. i. 8.26 (*on* i. 1.2)

अनिष्टसाधनत्वबोधन (aniṣṭasādhanatva-bodhana) *n.* teaching about (something) being the means of what is undesired अत्र यथा न हिंस्यात् इत्यादेः वैधान्यहिंसानिषेधपरत्वं संभवति, हिंसात्वसामान्यरूपेण वैधान्यहिंसायामनिष्टसाधनत्वबोधने लक्षणाविरहात् GuruCandr. i. 268.21.

अनिष्टसाधनत्वमात्र (aniṣṭasādhanatva-mātra) *n.* merely being the means of what is undesired अनिष्टसाधनत्वमात्रं न निवृत्त्यौपयिकम्, तात्कालिकक्लेशादिकरम्बितयागादिसाधारण्यात् PūrvottaVāNaMā. 56.14.

अनिष्टसाधनत्वशक्ति (aniṣṭasādhanatva-śakti) *f.* potency of (something) being the means of what is undesired हिंसा नाम तावदेका व्यक्तिस्त्रैलोक्येऽपि, तस्याश्च क्वचिल्लोके ब्रह्महत्यादिषु 'न हिंस्यात् सर्वा भूतानि' इति प्रतिषेधादनिष्टसाधनत्वशक्तिरवगमिता TātpaṬ.(U.) 112.18 (*on* 2.249)

अनिष्टसाधनत्वसंसर्ग (aniṣṭasādhanatva-saṁsarga) *m.* association with (something) being the means of what is undesired नापि द्विषदन्नभोजननिषेधके अतिव्याप्तिः, तत्रानिष्टसाधनत्वसंसर्गस्य पदवृत्त्यस्मारितस्य प्रतिपाद्यत्वात् AdvaiSi. 664.5; अनिष्टसाधनत्वं द्विषदन्नभोजनस्यानिष्टसाधनत्वसंसर्गम् (आदाय) LaCandr. 665.21.

अनिष्टसाधनत्वसंबन्ध (aniṣṭasādhanatva-sambandha) *m.* connection with (something) being the means of what is undesired हिंसात्वावच्छेदेनानिष्टसाधनत्वसंबन्धस्तु न पूर्वं प्राप्त इति वैषम्यम् LaCandr. 424.37.

अनिष्टसाधनत्वाक्षेप (aniṣṭasādhanatvākṣepa) *m.* implication of being the means of what is undesired विधिनिषेधाभ्यामिष्टानिष्टसाधनत्वाक्षेपात् प्रवृत्तिनिवृत्तिहेतुभूतेच्छानिच्छोत्पत्तावपि तात्कालिकेष्टानिष्टसाधनत्वस्यापि ···द्वेषोत्साहसंभवेन···स्तुतिनिन्दाज्ञानस्यानुग्राहकत्वं परिकल्प्यते MīmāKau. iii(1). 25.24 (*on* i. 2.7); निषेधशास्त्रेण निवारणाविषयत्वेनावगतेऽर्थात्तद्विषयस्य कलञ्जभक्षणादेरनिष्टसाधनत्वाक्षेपात् नित्यं तद्भक्षणेऽनिष्टोत्पत्तिः BhāṭṭDī. iv. 99.1 (*on* x. 8.1)

अनिष्टसाधनत्वानुमान (aniṣṭasādhanatvānumāna) *n.* inference of being the means of what is undesired अयमोदनः क्षुन्निवर्तकः ओदनत्वात् प्राग्भुक्तौदनवदित्याद्यनुमानाद्धि इष्टानिष्टसाधनत्वावगमः ततः प्रवृत्तिरनिष्टसाधनत्वानुमानाच्च निवृत्तिरिति VedāntKa. 468.7 (*on* iii. 3.53)

अनिष्टसाधनत्वाभाव (aniṣṭasādhanatvābhāva) *m.* denial of being the means of what is undesired श्रुतिस्तु वैधातिरिक्तहिंसानिवृत्तेरिष्टसाधनत्वमेव वक्ति, न तु वैधहिंसाया अनिष्टसाधनत्वाभावम् SāṁkhyaPraBh. 9.23 (*on* 1.6); प्रतिषेध्यस्यानिष्टसाधनत्वाभावे ··· प्रतिषेधविधिरेव प्रतिषेध्यस्यानिष्ट-

ऽसाधनत्वं गमयति MayūMāli. 265.18 (*on* iii. 4.8)

अनिष्टसाधनत्वावगति (aniṣṭasādhanatvāvagati) *f.* knowledge of being the means of what is undesired अनिष्टसाधनत्वावगतेरपि कष्टं कर्मेति न्यायेन लोकसिद्धत्वात् प्रवृत्तिनिवृत्त्योर्मध्यस्थ उदासीनैव न प्रवर्तेत MayūMāli. 7.20 (*on* i. 2.1)

अनिष्टसाधनत्वावगम (aniṣṭasādhanatvāvagama) *m.* knowledge of being the means of what is undesired न हि तेषु (अग्नीषोमीयादिषु) विधेः अनिष्टसाधनत्वावगमे अग्नीषोमीयादिषु ब्रह्महत्यादिषु वा कश्चिद्विशेषः TātpaṬ. (U.) 112.20 (*on* 2.249); प्रवृत्तिहेत्विच्छोत्पत्तावपि द्रव्यव्ययायासदर्शनेनापि अनिष्टसाधनत्वावगमात् NyāySu.(So.) 34.6 (*on* i. 2.7); VedāntKa. 468.7 (*on* iii. 3.53)

अनिष्टसाधनबोधकत्व (aniṣṭasādhanabodhaka-tva) *n.* the state of being that which conveys (something) as the means of what is undesired इष्टानिष्टसाधनबोधकत्वाद्वेदोऽप्यनतिक्रमणीयः NyāySu.(So.) 58.25 (*on* i. 2.10)

अनिष्टसाधनभाव (aniṣṭasādhana-bhāva) *m.* the state of being the means of what is undesired कर्तव्यतया सहैकस्मिन् धात्वर्थे समवेता- विष्टानिष्टसाधनभावौ तौ तथोक्तौ VedāntKa. 90.10 (*on* i. 1.4)

अनिष्टसाधनरूप (aniṣṭasādhana-rūpa) *adj.* having the form of the means of what is undesired विधिप्रतिषेधविषययागादेरिष्टानिष्टसाधनत्वाक्षेपाद्युक्तं तयोरिष्टानिष्टसाधनरूपधर्माधर्मप्रमाजनकत्वम् BhāṭṭDī. i. 20.10 (*on* i. 2.1)

अनिष्टसाधनविरोधिन् (aniṣṭasādhana-virodhin) *adj.* contrary to the means of what is undesired सुखसाधने ज्योतिष्टोमादौ दुःखाभावसाधने भारावतरणादौ अनिष्टसाधनविरोधिनि चाहिकण्टकादिनिवृत्तौ तत्त्वेन ज्ञाते पुरुषेच्छाया अनुभवसिद्धत्वात् VīraMi.(Paribhāṣā.) 65.24; 70.12.

अनिष्टसिद्ध्यर्थम् (aniṣṭasiddhyartham) *adv.* for the accomplishment of what is not desired अनिष्टसिद्ध्यर्थं कृत्ययोगात् MayūMāli. 269.17 (*on* iii. 4.10)

अनिष्टसुखसंस्पर्शा (an-iṣṭasukhasaṁsparśā) *adj.* (*f.*) not having a desirable pleasant touch भूमिः ··· या रूक्षखरसंस्पर्शा सदैवोष्णा हिमाथवा। अनिष्टसुखसंस्पर्शा या स्यात् तामपि संत्यजेत् SamarāSū. 8.61.

अनिष्टसुत (aniṣṭa-suta) *adj.* having an undesirable son असहिष्णु- रनिष्टसुतः शठोऽल्पबन्धुश्च संस्थितो भवति Sārā. 47.12.

अनिष्टसूचक (aniṣṭa-sūcaka) *adj.* indicative of what is ominous यद्यप्यनिष्टसूचकमपि लक्षणं भवति किं तु सूचकैरेव शस्तैस्तादृशी विवाहयेत् Manu-Bh. i. 207.4 (*on* 3.4); कृष्णपक्षे भवेद् वामे विपरीतेऽद्भुतं दिशेत्। अनिष्टसूचकं यस्मात्तस्माच्छान्तिं प्रकल्पयेत् BhaviP. 411A.31 (ii(3).20.135); अत्र काल- विरुद्धत्वेऽपि राज्ञां विनाशपिशुन इत्यनिष्टसूचकोत्पातरूपत्वाद् गुणत्वम् SaraKaṇṭhā. 137.11.

अनिष्टसूचकत्व (aniṣṭasūcaka-tva) *n.* the state of being indicative of what is evil निःश्वासे दीर्घनिःश्वसिते स्खलितेऽर्थविस्मरणे आर्तिमाशंसीत मा भूत् पीडेति। तेषामनिष्टसूचकत्वात् JayaMa. 318.21 (*on* 6.2)

अनिष्टसोम (aniṣṭa-soma) *adj.* who has not performed the Soma-sacrifice अग्निचित् सोमातिपूतः सोमवामी सौत्रामण्याभिषिच्यते।··· नानिष्टसोमः VaitāSū. 30.3.

अनिष्टस्त्र्यन्तराभिध्यान (aniṣṭa-stryantarābhidhyāna) *n.* undesirable longing for another woman अनिष्टस्त्र्यन्तराभिध्यानादिकस्त्वात्मदोषः BālaKrī. ii. 59.10 (*on* 3.153 (? 163))

अनिष्टस्थानग (aniṣṭasthānag-a) *adj.* remaining in an unfavourable astrological house अनिष्टस्थानगो यः स्याद् ग्रहो लग्नेशवीक्षितः। गुरुणा बलिना दृष्टो यदीष्टस्थानगो भवेत् BṛhaspaSm. 251.139; VīraMi.(Saṁskāra.) 309.17.

अनिष्टस्थानगोचर (aniṣṭasthāna-gocara) *adj.* who is in an unwanted place इयं यमालयं पापं भवन्तं प्रेषयाम्यहम्। दिग्मूढ इव जातस्त्वमनिष्ट- स्थानगोचरः PadmP.(Ra.) 52.37.

अनिष्टस्थानप्राप्त (aniṣṭasthāna-prāpta) *adj.* (planet) which occupies an unfavourable astrological house अनिष्टस्थानप्राप्तग्रहपीडावेण शान्त्यादि- कारणप्रकारेण समतामापद्यन्ते ManuBh. ii. 64.25 (*on* 7.206)

अनिष्टस्थानसंस्थ (aniṣṭasthāna-saṁstha) *adj.* situated in an unfavourable astrological house ततस्तस्य सुतो जज्ञे प्राप्ते वयसि पश्चिमे। अनिष्ट- स्थानसंस्थेषु ग्रहेषु SkandP. vi. 113.31.

अनिष्टस्रष्टृ (aniṣṭa-sraṣṭṛ) *adj.* creator of what is undesired ब्रह्मानिष्टस्रष्टृ न भवति PrakaVi. 448.18.

अनिष्टस्वर (aniṣṭa-svara) *m.* undesired accent प्रयोगे तु स्वररहित- स्याच उच्चारणाभावादनुदात्तं पदमेकवर्जमिति वचनाच्चानिष्टस्वराः प्राप्नुवन्ति Pradī. vi. 11.14 (*on* vii. 1.2)

अनिष्टस्वरप्रसङ्ग (aniṣṭasvara-prasaṅga) *m.* contingency of an undesired accent उदात्तत्वं चानियतदेशं पर्यायेण स्यात् इति पक्षेऽनिष्टस्वरप्रसङ्गः Pradī. v. 127A.11 (*on* vi. 1.123)

अनिष्टस्विष्टकृत् (aniṣṭa-sviṣṭakṛt) *adj.* **I** from which an offering to *Sviṣṭakṛt* (fire) has not been made अथ याचति नैवारं सप्तदशशरावं (चरुम्)।··· तेन चरति बृहस्पतयेऽनुब्रूहि बृहस्पतिं यजेति। तमनिष्टस्विष्टकृतमपिधाय प्रज्ञातं निदधाति BaudhŚS. ii. 74.3; अनिष्टस्विष्टकृतमेनं बार्हस्पत्यं (चरुम्) प्रतिपराहरन्त्याग्नीध्रम् VādhūŚS. iii. 61.1; **II** (fire) to which an offering has not been made विश्वेभ्यो देवेभ्योऽनुब्रूहि विश्वान् देवान् यजेत्यनिष्टस्विष्टकृते एवैते हविषी अपिधाय प्रज्ञाते निदधाति BaudhŚS. ii. 100.12 [*but* in all these cases अनिष्टस्विष्टकृत acc. to VIŚVA.]

अनिष्टस्विष्टकृत्त्व (aniṣṭasviṣṭakṛt-tva) *n.* the state of being that from which an offering to *Sviṣṭakṛt* (fire) has not been made नात्र पशुपुरोडाशवत्प्रयोगविधिः, तथात्वे तद्वदेव स्विष्टकृद्भेदापत्त्या शतपथे पशुपुरोडाशयाग- मभिधाय 'तस्य सोऽनिष्टः स्विष्टकृत्' इत्यनेनानिष्टस्विष्टकृत्त्वलक्षणं गुणं विधायानु- निर्वाप्य प्रधानकरणबोधकवाक्यसंदर्भानुपपत्तेः BhāṭṭDī. iv. 260.23 (*on* xii. 3.2)

अनिष्टहान (aniṣṭa-hāna) *n.* abandonment of what is not desired अनिष्टहानाय घटमान इष्टमपि जहाति विवेकहानस्याशक्यत्वात् NyāyBh. 35.12 (*on* i. 1.22)

अनिष्टहानार्थ (aniṣṭahānārtha) *adj.* [*f.*-ā] having the purpose of abandonment of what is undesired द्वे प्रवृत्ती लोके दृष्टे इष्टाधिगमार्थानिष्ट- हानार्था च। तत्रेदं पारिव्राज्यं च किमिष्टाधिगमार्थमाहोऽनिष्टहानार्थमिति संदिह्यते NyāyVār. 90.4 (*on* i. 1.22)

अनिष्टहानिकृत् (aniṣṭahāni-kṛt) *adj.* causing destruction of what is undesired श्रुतिदुष्टादयो दोषा ये रसप्रतिबन्धकाः। तदभावोऽपि सामर्थ्यां निविष्टोऽ- निष्टहानिकृत् BhaktiRa. 3.18.

अनिष्टहिंसकादियोग (aniṣṭahiṁsakādi-yoga) *m.* meeting with the hated ones, viz. killers etc. इष्टपुत्रादिवियोगं अनिष्टहिंसकादियोगं जराभिभवनं व्याध्यादिभिश्च पीडनं कर्मदोषसमुद्भवमनुचिन्तयेत् ManvaMu. 239.17 (*on* 6.62)

अनिष्टहिंसकादिसंयोग (aniṣṭahiṁsakādi-saṁyoga) *m.* meeting with the hated ones, viz. killers etc. प्रियाप्रियविपर्ययः इष्टपुत्रादिवियोगः। अनिष्टहिंसकादिसंयोगः। एतत्सर्वं दुःखहेतुत्वेनावेक्ष्यम् DīpKa. 82.8 (*on* 3.64)

अनिष्टहीन (aniṣṭa-hīna) *adj.* bereft of what is inauspicious ज्योतिर्विदां चाभिमतं यदन्यलग्नादिकं शस्तमनिष्टहीनम्। निश्चित्य कालं गुरुरत्र शिष्यान् संदीक्षयेत् तानधिकारियुक्त्या ĪśānŚīPa. ii. 11.4.

अनिष्टहेतु (aniṣṭa-hetu) *m.* cause of evil अकीर्तिरारोप्यत कीर्तिरागता यदप्रियं प्रोचुरिदं भियाप्तये। न कर्मतन्त्रेषु मतेरमोहता न च स्वतन्त्रे स्युरनिष्टहेतवः Yādavā. 14.69; उपदिष्टेऽनिष्टहेतौ तत्तत्कर्तुं यतेत कः ŚukraNī. 1.89 [an evil omen, MW., APTE.]

अनिष्टहेतुता (aniṣṭahetu-tā) *f.* the state of being the cause of an undesired consequence केयं निषिद्धता नाम। अकर्तव्यतया श्रुत्युक्तत्वमिति चेत्। केयमकर्तव्यतापि। करणानर्हता वा कर्तुरनिष्टहेतुता वा NyāySu.(Ja.) 385B.9 (*on* ii. 2.6); न हिंस्यादित्यनेन चानिष्टहेतुतोदिता VaiyāBhū. 91.17 (*on* 22)

अनिष्टहेतुत्व (aniṣṭahetu-tva) *n.* the state of being the cause of an undesirable consequence अतः प्रसज्यप्रतिषेधसंभवान्न पर्युदासाश्रयणं प्रशस्यते। न पर्युदासाश्रयणं विना भवेदनिष्टहेतुत्वनअर्थकल्पना SaṁkṣeŚā. 1.445 (i. 325.23)

अनिष्टहेतुत्वमति (aniṣṭahetutva-mati) *f.* knowledge of being the cause of an undesirable consequence समीहितोपायतया लिङन्वयात् प्रतीयमानस्य तु भक्षणादिनः। न पर्युदासाश्रयणेन नञ्पदादनिष्टहेतुत्वमतिर्भविष्यति SaṁkṣeŚā. 1.443 (i. 324.19)

अनिष्टहेतुनिराक्रिया (aniṣṭahetu-nirākriyā) *f.* rejection of an unacceptable probans साधर्म्यमात्रनिराकरणे विशेषमात्रपरिग्रहे च इष्टानिष्टसंग्रह इति। अतोऽनिष्टहेतुनिराक्रियायै विपक्षग्रहणम् NyāyVār. 128.13 (*on* i. 1.35)

अनिष्टहेतूपनिपात (aniṣṭahetūpanipāta) *m.* unexpected occurrence of an unacceptable probans तदेतस्मिन् लक्षणे सद्वृत्त्या विचार्यमाणेऽनिष्टहेतू- पनिपातो वा इष्टहेतुपरित्यागो वाभिप्रेतग्रहणहानिर्वेति दोषः NyāyVār. 131.9 (*on* i. 1.35)

अनिष्टांश (aniṣṭāṁśa) *m.* portion for an inauspicious (planet) भवेन्मानम्।··· अनिष्टांशे त्रिसहस्रं त्रिशतं त्रिंशतं तथा BhaviP. 412A.19 (ii(3). 20.164)

अनिष्टागम (aniṣṭāgama) *m.* occurrence of what is undesirable

इष्टानिष्टागमाज्जात आवेगश्चित्तसंभ्रमः PratāYaBhū. 251. 7.

अनिष्टागमसूचक (aniṣṭāgama-sūcaka) *adj.* indicative of occurrence of what is ominous बुद्धिपूर्वकेष्टागमसूचकस्वप्नदर्शनादेवानिष्टागमसूचकस्वप्न-दर्शनाच्च परमात्मैव स्वाप्नरथादिनिर्माता VedāntPāSau. 274. 3 (*on* iii. 2. 4)

अनिष्टागमोत्प्रेक्षा (aniṣṭāgamotprekṣā) *f.* apprehension of an undesirable happening शङ्कानिष्टागमोत्प्रेक्षा स्यात् AgniP. 338.23.

अनिष्टागमोद्भवा (aniṣṭāgamodbhavā) *adj.* (*f.*) resulting from the occurrence of what is undesirable जाड्यमप्रतिपत्तिः स्यादिष्टानिष्टागमोद्भवा PratāYaBhū. 251. 14.

अनिष्टाग्रयण (aniṣṭāgrayaṇa) *adj.* who has not performed the Āgrayaṇeṣṭi अनिष्टाग्रयणस्य नवाशनप्रतिषेधः आरण्यफालकृष्टानां वाक्यसंबन्धात् ग्राम्याणां न स्यात् SaṅkarKā. iii. 1. 16 (Madras Ed.); यादृशं यागयोग्यं तादृशं अनिष्टाग्रयणो नाश्नीयात् SaṅkarKāBh. 125. 6 (*on* iii. 1. 19); नवान्न-प्रथमप्राशनस्यैवानिष्टाग्रयणं प्रति प्रतिषिद्धत्वात् ··· द्वितीयादिप्राशने निन्दाभावेन तादृशस्य न तत्राधिकारः BhāṭṭCan. 73.15 (*on* xv. 1.13)

अनिष्टाग्रयणत्व (aniṣṭāgrayaṇa-tva) *n.* the state of being one who has not performed the Āgrayaṇeṣṭi नवान्नाशनस्य ··· नैवाग्रयणेऽधिकारः। तस्यानिष्टाग्रयणत्वेऽपि प्रतिषेधातिक्रमाभावेन प्रत्यवायाभावात् BhāṭṭCan. 73. 19 (*on* xv. 1. 14)

अनिष्टाघातकाल (aniṣṭāghāta-kāla) *m.* time for the attack of evil देवादिग्रहाः।··· पुरुषाननिष्टाघातकालेष्वभिगच्छन्ति AṣṭāSaṁ. ii. 204. 7 (6.7)

अनिष्टाचारा (aniṣṭācārā) *adj.* (*f.*) of undesirable behaviour ग्राम्य-धर्मप्रवृत्तौ तु रजस्वलामनिष्टाचाराम् ··· अतिस्थूलाम् ··· अन्यस्त्रियम् ··· न गच्छेत् AṣṭāSaṁ. i. 59. 21 (1. 9)

अनिष्टाजनक (aniṣṭājanaka) *adj.* not causing any harm, not harmful (यः पापमबलं ज्ञात्वा) अबलं दुर्बलम् अनिष्टाजनकमिति यावत् BālamBha. i. 468.9 (*on* 1. 211)

अनिष्टादर्शन (aniṣṭādarśana) *n.* **I** non-appearance of an undesired consequence उभयोरनर्थकं वचनमनिष्टादर्शनात् Vār. 4 *on* P. i. 4.80; न वानिष्टादर्शनात् Vār. 2 *on* P. ii. 2.30; नैव कश्चित् प्रपठतीति प्रयोक्तव्ये पठति प्रेति प्रयुङ्क्ते। ततोऽनिष्टादर्शनादपार्थकमेतत् Nyās. i. 315. 17 (*on* i. 4.80); **II** non-observation of any harm तरङ्गाक्रमणमात्रेण तरणनिपुणस्यानिष्टादर्शनाद्धतं करोतीति विशेषणम् SetuBa. 13.22.

अनिष्टादि (aniṣṭādi) *adj.* undesirable and the like परस्यां ज्ञान-निष्ठायां वर्तमानानां भगवत्तत्त्वविदाम् अनिष्टादिकर्मफलत्रयम् ··· न भवति GītāBh. (Śaṅ.) 557. 5 (*on* 18.66); न च कृतिसाध्यतामात्रं प्रवर्तकम्, अनिष्टादौ व्यभि-चारात् NyāyMa. 211. 8; कार्यस्य कृत्यन्वयव्यतिरेकावसेयस्यानिष्टादावपि संभवेना-प्रवर्तकत्वाल्लिङाद्यर्थतानुपपत्तिः PramāMā. 18.16; MātaLī. 1. 19.

अनिष्टादिकारिगति (an-iṣṭādikārigati) *f.* course of one who does not perform sacrifices etc. अनिष्टादिकारिगतिश्चिन्त्यते VedāntPāSau. 263.4 (*on* iii. 1.12)

अनिष्टादिकारिन् (an-iṣṭādikārin) *adj.* not performing sacrifices etc. अनिष्टादिकारिणामपि च श्रुतम् BrahmSū. iii. 1.12; ये त्वितरेऽनिष्टादि-कारिणः, तेऽपि किं चन्द्रमसं गच्छन्ति, उत न गच्छन्तीति चिन्त्यते BrahmSūBh. (Śaṅ.) 546. 8 (*on* iii. 1. 12); BrahmSūBh.(Bhā.) 156.4 (*on* iii. 1.12); अनिष्टादिकारिणामपि चन्द्रलोकगमने प्राप्तेऽभिधीयते।··· अनिष्टादिकारिणो न चन्द्र-मण्डलादवरोहन्तीति Bhām. 537.15 (*on* iii. 1.12); ये विहितं न कुर्वन्ति निषिद्धं च कुर्वन्ति त उभयेऽपि पापकर्माणोऽनिष्टादिकारिणः BrahmSūBh.(Rā.) 574. 5 (*on* iii. 1.12); अनिष्टादिकारिणामपि इष्टापूर्ताद्यकुर्वतां पापिनामपि चन्द्रगमनमस्ति VedāntDī. 146. 7 (*on* iii. 1. 12); अनिष्टादिकारिणां शुभमार्गेण गमनमात्रमपि नास्ति VedāntKa. 352.3 (*on* iii. 1.12); अनिष्टादिकारिदेहारम्भार्थमपि पञ्च-माहुत्यपेक्षा नास्ति VedāntPāSau. 266.3 (*on* iii. 1.18); भगवत्प्राप्तिसाधन-वैराग्यायानिष्टादिकारिणां गतागतादिदुःखसमर्थनादस्ति शास्त्रादिसंगतिः Tattv-Prakā. 142B.7 (*on* iii. 1.13); अनिष्टादिकारिणोऽपि चन्द्रलोकं यान्ति, न वेति विचार्यते। अनिष्टादिकारिणां चन्द्रलोकगतिरस्ति न वेति, संशये, तावत्पूर्वः पक्षः अनिष्टं निषिद्धं कर्म, विहितपरित्यागः आदिशब्दार्थः VedāntKau. 263. 8 (*on* iii. 1. 12); ये विहितमिष्टादिकं न कुर्वन्ति ये निषिद्धमपि कुर्वन्ति ते खल्वनिष्टादिकारिणः ŚivārkaMaDī. ii. 207.17 (*on* iii. 1.12); अनिष्टादिकारिणां पापिनामारोहा-वरोहौ परीक्ष्येते GoviBh. 188.6 (*on* iii. 1.13)

अनिष्टादिकारिविषय (aniṣṭādikāri-viṣaya) *adj.* pertaining to one who does not perform sacrifices etc. यथा यमप्राप्तिवचनमनिष्टादिकारिविषयम् एवम् ··· चन्द्रप्राप्तिवचनमपीष्टादिकारिविषयम् ŚivārkaMaDī. ii. 208.21 (*on* iii. 1.13)

अनिष्टादिकृत् (an-iṣṭādikṛt) *adj.* not performing sacrifices etc. मार्गद्वयभ्रष्टानां तृतीयस्थानप्राप्तिवचनादनिष्टादिकृतां पितृयाणप्राप्तिर्नास्ति ŚrutaPra. ii. 420. 14 (*on* iii. 1.21); अनिष्टादिकृतां संयमने यमपुरे गमनम् GoviBh. 188. 15 (*on* iii. 1.14); 188.10 (*on* iii. 1.13)

अनिष्टादिरूप (aniṣṭādi-rūpa) *adj.* of the nature of what is undesirable etc. य एवं योगसंन्यस्तकर्मा तम् आत्मवन्तम् ··· कर्माणि न निबध्नन्ति अनिष्टादिरूपं फलं नारभन्ते GītāBh.(Śaṅ.) 147. 5 (*on* 4.41)

अनिष्टाननुबन्धित्व (aniṣṭānanubandhi-tva) *n.* the state of being that which does not lead to what is undesirable न च निन्दार्थवादप्राय-श्चित्तोपदेशाद्यसमभिव्याहृतविधिविधेयत्वस्यानिष्टाननुबन्धित्वव्याप्ततया पर्यवस्यद्विध्यर्थेन समं विरोधान्न निषेधप्रवृत्तिरिति रीतिः साध्वी VaiyāBhū. 92.16 (*on* 22)

अनिष्टाननुबन्धिन् (aniṣṭānanubandhin) *adj.* not leading to what is undesirable प्रसिद्धिश्चानिष्टाननुबन्धीष्टसाधनविषयैव धर्मशब्दस्य Kāśi. i. 193.26 (*on* 2. 272)

अनिष्टानिस्तार (aniṣṭānistāra) *m.* non-avoidance of what is undesired अथासत्त्वानधिकरणत्वे वादिप्रतिवादिसिद्धे सत्त्वानधिकरणत्वमप्यधिकं साध्यत इति चेन्न। अनिष्टानिस्तारात् NyāySu.(Ja.) 37B.6 (*on* i. 1.1)

अनिष्टानुत्पत्ति (aniṣṭānutpatti) *f.* non-origination of evil तज्जन्य-दुरितस्य प्रायश्चित्तेन ब्रह्मज्ञानेन वा क्षपणे सत्यनिष्टानुत्पत्त्या तत्रापि भाव्यनिष्टाविना-भावाभावात् ŚivārkaMaDī. i. 17. 22 (*on* i. 1.1)

अनिष्टानुबन्ध (aniṣṭānubandha) *m.* undesired result अनिष्टानुबन्ध-रहितेष्टाभ्युपायश्चोदनालक्षणो धर्मः Kāśi. i. 193.19 (*on* 2.271); YuktiSneha. 31. 28 (*on* i. 1.2)

अनिष्टानुबन्धिता (aniṣṭānubandhi-tā) *f.* the state of being that which leads to what is undesired उभयधर्मसंनिधानेऽपि निषिद्धत्वमेवाक्षेपकम-धर्मत्वस्य न हिंसात्वम्, यतो निषेधविधिप्रयुक्ता तत्रानिष्टानुबन्धिता TātpaṬ.(U.) 309.16 (*on* 5(4).13)

अनिष्टानुबन्धित्व (aniṣṭānubandhi-tva) *n.* the state of being that which leads to what is undesired किमिति श्येने फलस्यानिष्टानुबन्धित्वम् TātpaṬ.(U.) 116. 13 (*on* 2. 267); न श्येनादीनां धर्मत्वं फलद्वारानिष्टानुबन्धि-त्वात् YuktiSneha. 31. 29 (*on* i. 1.2)

अनिष्टानुबन्धिन् (aniṣṭānubandhin) *adj.* resulting in what is undesired यः पुरुषार्थं साधयत्यनिष्टानुबन्धी च न भवति, तत्र वृद्धैर्धर्मशब्दः प्रयुज्यते TātpaṬ.(U.) 116.19 (*on* 2. 270); रागद्वेषयोरुत्कटत्वेनानिष्टानुबन्ध्यंशस्य तिर-स्कारात् कस्यचित् प्रवृत्तिः TattvCin. iv(2). 208.3.

अनिष्टानुभवन (aniṣṭānubhavana) *n.* experiencing of what is undesired अनिष्टानुभवनं दुःखम् SarvaDaKau. 110. 27.

अनिष्टान्तर (aniṣṭāntara) *n.* another undesirable consequence वरं विषं भक्षय मा चास्य भुङ्क्था गृहे इतिवदनिष्टान्तरनिषेधनं च संसृष्टम् AlaṅkāRa. 49(16); अनिष्टान्तरमापद्यते PrakaVi. 404. 18; 509.20; स्वतोऽनिष्टत्वं प्रतिकूलत्वं न त्वनिष्टान्तरहेतुतया इष्टनिवृत्तिरूपतया वा अनिष्टत्वम् ŚrutaPra. iB. 93.13 (*on* i. 1.1); अनिष्टान्तरं च पूर्वमेवोक्तम् NyāyKu. 72. 17; सर्वत्र चास्ति तत्प्रेम यद् दातृत्वनिबन्धनम्। अनिष्टान्तरहेतुत्वेऽप्यात्मनां कचिदेव हि NyāyKu. 195. 14.

अनिष्टान्तरापत्ति (aniṣṭāntarāpatti) *f.* contingency of another undesired consequence अनेन चानिष्टान्तरापत्तिरापादिता Kāśi. iii. 70.16 (*on* 5(4).106)

अनिष्टान्न (aniṣṭānna) *n.* unwholesome food अनिष्टान्नोपयोगेन मारुतः कुपितो भृशम्। उदानः कुरुते छर्दिम् Mānaso. i. 19.215.

अनिष्टान्यवरा (aniṣṭānyavarā) *adj.* (*f.*) not desiring another bridegroom सापि बाला सुदुःखिता। अनिष्टान्यवरा गेहे नियुक्तान्त(न्न ?)प्रदाविधौ PadmP.(Ra.) 106.23.

अनिष्टापत्ति (aniṣṭāpatti) *f.* contingency of an undesired consequence अनेकेन्द्रियपरिकल्पनं वृथैवेति का तत्रानिष्टापत्तिः TātpaṬ.(U.) 160.24 (*on* 4. 163); 269. 7 (*on* 5(3).119); प्रतिषेधवद्धि प्रायश्चित्तमपि तुल्यं प्रसक्तमिति चेत् का नामेय-मनिष्टापत्तिः ManuBh. ii. 221.7 (*on* 8.359); समवायेऽपि सत्ताभ्युपगमे तद्वृत्त्यर्थं समवायाभ्युपगमादनिष्टापत्तिरेव दूषणम् NyāyKa. 19. 9; न यावदनिष्टापत्त्या विपर्ययबा-शङ्कापनीयते TātpaṬ.(Vā.) 305. 1 (*on* i. 1. 40); सर्व एव प्रयोगः प्रतिप्रस्थातृ-कर्तृकः स्यादित्यनिष्टापत्तिः TantrRa. 276. 19; ŚāstrDī. 101.30 (*on* i. 1. 5); सविषमिदं यदि भक्षयसि मरिष्यसीत्यनिष्टापत्तेः Kiraṇā. 260. 19; 24. 3; प्रसिद्धदृष्टान्तेन परेषामनिष्टापत्तिः NyāyMa. 30. 5; प्रसङ्गोऽनिष्टापत्तेः यद्यस्मै नैतद्दामीदं मेऽनिष्टमेष करिष्यतीत्येवं भयजननरूपः Aparā. 169. 27 (*on* 1. 129); (त्वं चेत् संचरसे वृषेण लघुता का नाम दिग्दन्तिनाम्) दिग्गजादीनां न तु लघुत्वादिकमपि त्वनुचित-कारित्वं तवैवेत्यर्थात् प्रतीयते। इत्यनिष्टापत्तेरार्थता AlaṅkāRa. 80(35); भावाभाव-योर्विरोधानभ्युपगमे तवाप्यनिष्टापत्तिः KhaṇḍanKhā. 1276. 21; यदा भगवदंशत्वं व्यूहशब्देन विवक्षितम्, तदा चतुःसंख्यानियमोऽप्यनभिमत इति नानिष्टापत्तिः Śruta-

Pra. ii. 337.13 (*on* ii. 2. 42); न प्राणाग्निहोत्रविधानलाभः किं तु तदीयो लोप एव हेतुत्वेन निर्दिष्ट इति तद्धानापत्त्या अग्निहोत्रलोप एव प्रसज्येतेत्यनिष्टापत्तिः CaturCin. iii(2). 165. 17; तस्य (जगतः कर्तुः) सर्वगतत्वेनाङ्गीक्रियमाणे ··· नरकादिस्थलेष्वपि तस्य वृत्तिः प्रसज्यते। तथा चानिष्टापत्तिः SyādvāMañ. 6(124); अर्थाध्याहारवादिनामपि प्रकृतावपि अनिष्टापत्तिमाह YuktiSneha. 82.33 (*on* i. 1.5); परराष्ट्रप्रजापीडनेऽप्यनिष्टापत्त्या कथं विहितं परराज्योपरोधादिकं घटेत VīraMi. 369.1 (*on* 1. 342); द्वितीये तु नानिष्टापत्तिः GoviBh. 92.7 (*on* ii. 1.7); 133. 6 (*on* ii. 2.32); रूपज्ञानेन रसविषयज्ञानाभासनरूपा अनिष्टापत्तिः Bhāsk. i. 128.19 (*on* i. 3. 2); रिपोरनुकूलेन मन्त्रेण अभिचारादौ क्रियमाणे साधकस्यैवानिष्टापत्त्या सिद्धार्थादिविचारः कर्तव्यः NityoNi. 165. 23; तदतिरिक्ततद्घटितपदवाक्यरूपसमुदायस्य संज्ञापत्तावनिष्टापत्तेः LaŚabdeŚe. i. 52.13.

अनिष्टापत्तितस् (aniṣṭāpatti-tas) *adv.* because of the contingency of an undesirable consequence नापि ज्ञानान्तरेणैव तत्कालेऽसंनिधानतः। तस्याप्यव्यक्तभावत्वादनिष्टापत्तितोऽपि वा TattvSaṁ. 3103.

अनिष्टापत्तिनियतत्व (aniṣṭāpattiniyata-tva) *n.* the state of being invariably concomitant with the contingency of an undesirable consequence कर्ता ··· अनियतेच्छाविच्छेदे कथं स्मर्यादिति चेत्। अनिष्टापत्तिनियतत्वादस्य Kiraṇā. 260. 17.

अनिष्टापत्तिहेतु (aniṣṭāpatti-hetu) *m.* cause of the contingency of an undesired consequence अनिष्टापत्तिहेतुरनवस्था दूषणम् NyāySu.(Ja.) 363A. 9 (*on* i. 2.6)

अनिष्टापात (aniṣṭāpāta) *m.* possibility of an undesired consequence सर्वसाम्याभ्युपगमे च सांख्यस्याप्यनिष्टापातः PrakaVi. 202.20; ज्ञाने तु नैवमनिष्टापातः NyāyKu. 72. 16; महान्तं शान्ते यच्छेदित्यनिष्टापातः स्यात् VedāntKau. 117. 23 (*on* i. 4. 1)

अनिष्टापातभय (aniṣṭāpāta-bhaya) *n.* fear of the possibility of an undesired consequence वेद एवावश्यकः स्वरप्रयोगः। विस्वरे अनिष्टापातभयात् BhāṣāVṛ. *on* i. 2.40.

अनिष्टापातशङ्का (aniṣṭāpāta-śaṅkā) *f.* apprehesion of coming into contact with evil भयमनिष्टापातशङ्कासाधनमात्रं लौकिको हेतुः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3. 68.

अनिष्टापाताशङ्का (aniṣṭāpātāśaṅkā) *f.* apprehension of coming into contact with evil भीतिर्भयं त्रासः। अनिष्टापाताशङ्का Nyās. i. 248. 5 (*on* i. 3. 68)

अनिष्टापादक (aniṣṭāpādaka) *adj.* which leads to harm or evil अनापदि तु कृतान्येतान्यनिष्टापादकानि NityoNi. 63.17; मानसांकर्यमनिष्टापादकम् NityoNi. 109.10.

अनिष्टापादकत्व (aniṣṭāpādaka-tva) *n.* the state of being that which leads to an undesired consequence अनिष्टापादकत्वादप्यनुशोचनं न कार्यम् Mitā. 330.1 (*on* 3. 11); तर्कस्य ··· विपर्ययरूपस्य कथं प्रमाणानुग्राहकत्वमिति चेत्। मैवम्। अनिष्टापादकत्वेनानियतेच्छाविच्छेदकत्वनियमात् TārkiRa. 204.2.

अनिष्टापादन (aniṣṭāpādana) *n.* bringing about what is undesirable उभयपक्षे संप्रतिपन्ने नानिष्टापादनं दृष्टम् NyāyVār. 348. 3 (*on* iii. 1. 1); परस्यानिष्टापादनमाशङ्क्याह HetuBiṬ. 152. 10; परिचोदना हि नामानिष्टापादनेन भवति Kāśi. ii. 185.14 (*on* 5(3).234); सविषान्नभक्षणेच्छायां यदि भक्षयिष्यसि तदा मरिष्यसीत्यनिष्टापादनेन भक्षणेच्छाविच्छेद इत्यनुभवसिद्धम् TārkiRa. 204. 4; अनिष्टापादनमापत्तिः AlaṅkāRa. 80; न च परसिद्धेन परस्यानिष्टापादनम् TattvPradī.(Ci.) 137.1; प्रशिथिलमूलत्वमनिष्टापादनस्येष्टापादनरूपत्वम् PrakaVi. 571. 13; 436. 26; 507.18; परसिद्धमाश्रित्य परेषामनिष्टापादनात् VedāntKa. 265.23 (*on* ii. 2.13); TarkSaṁ.(Ā.) 42. 17; NyāySu.(Ja.) 382B. 12 (*on* ii. 2.6); प्रतिप्रमाणेनानिष्टापादनम् NyāyPari. 232.2; ईश्वरो मुक्तानामपि इच्छाविघातानिष्टापादनादिभिः कदाचिद् दुःखहेतुः ŚatDū. 155. 30; नानिष्टापादनमेतत् TattvPrakā. 84A.12 (*on* ii. 1. 10); न केवलं ब्रह्मकारणतायामनिष्टापादनमेव तर्कशब्देन विवक्षितम् ŚivārkaMaDī. ii. 9. 4 (*on* ii. 1. 4); नेदं तं प्रत्यनिष्टापादनम् MayūMāli. 484.2 (*on* vi. 4. 4); प्रसङ्गापादनम् — अनिष्टापादनम् Bhāsk. i. 102.19 (*on* i. 2,7); न त्वनिष्टापादनं कार्यम् PariVṛ.(Nī.) 44. 17; छन्दस्यापाद्यरूपाभावान्नानिष्टापादनम् LaŚabdeŚe. i. 314. 16.

अनिष्टापादनप्रपञ्च (aniṣṭāpādana-prapañca) *m.* elaboration leading to an undesirable consequence ननु किमनेनानिष्टापादनप्रपञ्चेन ŚatDū. 176. 27.

अनिष्टापादनरूप (aniṣṭāpādana-rūpa) *adj.* having the form of what leads to an undesirable consequence यदि पुनरेवं तर्को नेष्यते परस्यानिष्टापादनरूपः प्रसङ्गोऽपि नाभ्युपगन्तव्यः स्यात् NyāyKa. 173. 20.

अनिष्टापादनात्मकता (aniṣṭāpādanātmaka-tā) *f.* the state of being that which is of the form of what leads to an undesirable consequence प्रसङ्गस्य ··· अनिष्टापादनात्मकतया दूषणात्मकस्य विच्छित्त्यतिशयत्वेन पृथगभिधानम् AlaṅkāRa. 80(6)

अनिष्टापादनार्थम् (aniṣṭāpādanārtham) *adv.* for the sake of bringing about an undesired consequence प्रसङ्गसाधनं च न स्वपक्षसाधनायोपादीयते किं तु परस्यानिष्टापादनार्थम् NyāyKa. 197.13; परं प्रत्यनिष्टापादनार्थं तदभ्युपगमोपपादकं रूपादिमत्त्वम् ŚivārkaMaDī. ii. 76. 8 (*on* ii. 2. 14)

अनिष्टाप्ति (aniṣṭāpti) *f.* obtainment of what is undesirable ऋते भवमथार्तं स्याद् ध्यानमाद्यं चतुर्विधम्। इष्टानवाप्त्यनिष्टाप्तिनिदानासातहेतुकम् MahāP. 21.31; इष्टनाशादनिष्टाप्तौ शोकात्मा करुणः DaśRū. 4.81; SāhiDa. 184.15; उपदेशः ··· इष्टहानेरनिष्टाप्तेरप्रवृत्तेर्विरोधतः।··· कर्तृधर्मो न संकरात् NyāyKuA. ii(2). 75.1; अनिष्टाप्तौ च न द्वेष्टि ··· स मे प्रियतमो भवेत् GaṇeP. ii. 146. 19; ध्यानं चिन्ता भवेदिष्टानाप्त्यनिष्टाप्तिनिर्मितम् BhaktiRaSi. ii. 4. 56; अनिष्टाप्तेः पदतया वेद्यः कृष्णोऽस्य च प्रियः BhaktiRaSi. iv. 4. 2; चिन्ता ···। अनिष्टाप्त्या UjjvaNīMa. 371. 3.

अनिष्टाप्रामाण्योपादान (aniṣṭāprāmāṇyopādāna) *n.* acceptance of undesired invalidity यदा 'व्रीहिभिर्यजेत' इति वाक्यमाश्रीयते तदा 'यवैर्यजेत' इत्यस्य इष्टप्रामाण्यत्यागः, अनिष्ट(? ष्टा)प्रामाण्योपादानम् PrakaVi. 857. 17.

अनिष्टाभाव (aniṣṭābhāva) *m.* absence of what is undesirable ब्रह्म स्वानिष्टस्य कार्यस्य कारणं न भवतीत्येतत् सिद्धसाधनम्, तस्यानिष्टाभावादेव PrakaVi. 446.22; भेदाविरुद्धस्य कस्यचित् स्वभावान्तरस्य साधनेऽस्माकमनिष्टाभावात् ŚatDū. 84. 4; 96. 26; स्वरूपाविरोधिमिथ्याशब्दपरिभाषितधर्मसाधने चास्माकमनिष्टाभावः NyāySiA. 228. 2; उपादानकारणताभ्युपगमेनानिष्टाभावाद् व्यर्थमेवेदमधिकरणं प्रतीयते TattvPrakā. 46B. 8 (*on* i. 3.13); नकारीयबिन्दुलेखस्तु छन्दोऽनुसारादनिष्टाभावाच्चोक्तः LalitāSaBh. 19. 21 (*on* 52)

अनिष्टाभ्यागमोत्प्रेक्षा (aniṣṭābhyāgamotprekṣā) *f.* assumption of occurrence of what is undesirable अनिष्टाभ्यागमोत्प्रेक्षां शङ्कामाचक्षते बुधाः SaraKaṇṭhā. 591.3; अनिष्टाभ्यागमोत्प्रेक्षा शङ्का रोषादिकारणम् PratāYaBhū. 244. 2.

अनिष्टार्थ (aniṣṭārtha) *m.* something which is unpleasant or undesired जाड्यमप्रतिपत्तिः स्यादिष्टानिष्टार्थयोः श्रुतेः। दृष्टेर्वा विरहादेश्च RasāSu. 121. 5(2.62); [Loc.] for the sake of undesired consequence न चानिष्टार्थे शास्त्रप्रकृतिः Pradī. v. 369B.20 (*on* vi. 4. 171)

अनिष्टार्थक्रिया (aniṣṭārtha-kriyā) *f.* action causing an undesired result सहकारिवैचित्र्याच्च इष्टानिष्टार्थक्रियायामनियमेन प्रवृत्तिरात्मनो न विरुध्यते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 468. 13 (*on* ii. 3. 37)

अनिष्टार्थता (aniṣṭārtha-tā) *f.* the state of being meant for what is undesired यदि ह्यमृषा वैदिकं वचनमित्येतावदुच्यते पूर्वपक्षार्थसम्यक्त्वापातादनिष्टार्थताप्रसाधनप्रसङ्गः Kāśi. iii. 220.23 (*on* 5(10). 1)

अनिष्टार्थदर्शन (aniṣṭārtha-darśana) *n.* showing what is an improper object यद्यस्य चिह्नं वेषो वा कर्म वा रूपमेव वा। निर्देश्यः स ऋतुस्तेन इष्टानिष्टार्थदर्शनात् NāṭyaŚā. 25. 37.

अनिष्टार्थपदन्यास (aniṣṭārtha-padanyāsa) *adj.* having an arrangement of words which have improper meaning अनिष्टार्थपदन्यासं सर्वेषां निन्दकं च यत्। तथापशब्दसंकीर्णं न श्रोतव्यं विचक्षणैः Gītālaṅ. 3. 20.

अनिष्टार्थप्रतिपत्तिमूल (aniṣṭārthapratipatti-mūla) *n.* source of cognition of an undesired meaning चाटुके युष्मदर्थस्य द्विषदर्थस्य च पौर्वापर्यविपर्यये समासे वा वाच्ये यत् तयोरवचनं तदेवानिष्टार्थप्रतिपत्तिमूलमिति दोषतयावगन्तव्यम् VyaktiVi. 98.10.

अनिष्टार्थप्रतीति (aniṣṭārtha-pratīti) *f.* cognition of an undesired sense अनिष्टार्थप्रतीतिं विना श्लेषलब्धसदिष्टावाप्तिप्रतीतिर्यत्र, तत्रापि समम् AlaṅkāMañ. 138.13(40)

अनिष्टार्थसंप्राप्ति (aniṣṭārtha-samprāpti) *f.* obtainment of undesired objects इष्टानिष्टार्थसंप्राप्तौ समदर्शितयात्मनि। उभयत्राविकारित्वं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ViveCū. 436.

अनिष्टार्थसंभोगप्रभव (aniṣṭārthasambhoga-prabhava) *adj.* originating from the enjoyment of undesirable objects इष्टानिष्टार्थसंभोगप्रभवाः खलु देहिनाम्। रागादयः NyāyMañ. i. 184.18.

अनिष्टार्थस्मारक (aniṣṭārtha-smāraka) *adj.* causing recollection of an undesired sense अनिष्टस्येति। अनिष्टार्थस्मारकस्येत्यर्थः Loc. 129. 25 (*on* 3. 1)

अनिष्टार्थस्मृति (aniṣṭārtha-smṛti) *f.* recollection of undesirable objects इष्टार्थस्मृतौ सुखं तज्जातीये रागः।··· अनिष्टार्थस्मृतौ दुःखं तज्जातीये द्वेषः NyāySu.(Ja.) 252B. 10 (*on* ii. 1.2)

अनिष्टार्था (**aniṣṭārthā**) *adj.* (*f.*) intended for an undesired consequence न ह्यनिष्टार्था शास्त्रप्रवृत्तिः PradI. ii. 7B.33 (*on* i. 2. 7); v. 185A.25 (*on* vi. 2.1); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. vi. 2.1; न ह्यनिष्टार्था शास्त्रे प्रकृतिर्युज्यते PariVṛ.(SI.) 142.7.

अनिष्टार्थापनुत्ति (**aniṣṭārthāpanutti**) *f.* removal of undesired objects साधनानीष्टलाभार्थमनिष्टार्थापनुत्तये । आचक्षाणा श्रुतिः पुंसो नान्यार्थं वक्ति कंचन BṛĀraUBhVā. ii 1. 575.

अनिष्टावह (**aniṣṭāvaha**) *adj.* which brings about an undesired consequence इष्टमेवैतच्चकाधि इति भाष्योक्तेः । सिचोऽनुवृत्तेरभावोऽपूर्वकरणं चानिष्टावहमिति तद्भावः LaŚabdeŚe. ii. 576.7; अत्र बहुत्वानुपयोगोऽनिष्ठा(? ष्टा)वहं च सत्सत्त्वं (? तत्सत्वं) प्रत्युत इति भावः BālamBha. ii. 271. 30 (*on* 2. 149)

अनिष्टावाप्ति (**aniṣṭāvāpti**) *f.* obtainment of what is undesired प्राकृतस्वर्गादिभोगानुभवे ब्रह्मानुभवे चाभिलषितानवाप्तिरूपः प्रत्यवायाख्योऽनिष्टावाप्तिरूपश्च विनाशो न विद्यते GItāBh.(Rā.) 354. 2 (*on* 6.40); अत्र निन्दकेषु भगवतोऽप्रसादोऽ(नर्था वा)निष्टावाप्तिश्च श्रूयते NyāySu.(Ja.) 502A.8 (*on* iii. 2.8); इष्टानुपलम्भमात्रेऽपि विषमं भवति । यथा — कैलासमुद्धरन् शम्भुन्यस्तभारनमद्भुजः । दशास्यो लज्जित इति स्मयन् शम्भुर्मुदेऽस्तु वः । अत्रेष्टानुपलम्भमात्रं, न त्वनिष्टावाप्तिरपि AlaṅkāMañ. 135. 4; 138. 21.

अनिष्टाविज्ञानादिव्यवच्छेद (**aniṣṭāvijñānādi-vyavaccheda**) *m.* exclusion of unacceptable nescience etc. एवं विज्ञानानन्दादिवाक्येऽपि विज्ञानत्वादिसामान्यान्यनिष्टाविज्ञानादिव्यवच्छेदेन तदाधाररूपामेकामेवानन्दव्यक्तिं ब्रह्मत्वेन लक्षयन्ति PramāMā. 19. 19.

अनिष्टावेदिन् (**aniṣṭāvedin**) *adj.* foreboding evil अनिष्टावेदिनं स्वप्नं दृष्ट्वा च भरतस्तदा । संस्मरन् पितरं वृद्धमासीदुत्सुकमानसः Rāmā. ii. 1593*(1)

अनिष्टाशंसन (**aniṣṭāśaṁsana**) *n.* speaking of evil words अद्यैव म्रिये यदि रक्षः स्यामित्यात्मन्यनिष्टाशंसनमत्र शपथः ManuBh. ii. 124. 16 (*on* 8. 110); (आक्रोशः शपनम्) शपनम् अनिष्टाशंसनम् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 3.45.

अनिष्टाशङ्किन् (**aniṣṭāśaṅkin**) *adj.* apprehensive of some evil or harm गन्धर्वराजविद्याधरेश्वराः । अनिष्टाशङ्किनो वीरास्तं रक्षन्तोऽवतस्थिरे KathāSaSāg. xiv. 3.93; xvii. 6. 160; कामं तथापि सुहृदामनिष्टाशङ्कि मानसम् PraboCan. 5.4 (84. 7); अनिष्टाशङ्कीनि सुहृन्मनांसि MudriKu. 3.0(6)

अनिष्टाशङ्किहृदया (**aniṣṭāśaṅki-hṛdayā**) *adj.* (*f.*) whose mind is apprehensive of evil अनिष्टाशङ्किहृदया हा हतास्मि क तौ मम। पुत्रकाविति पप्रच्छ संभ्रान्ता तं पतिं च सा KathāSaSāg. xvi. 3.69.

अनिष्टासञ्जन (**aniṣṭāsañjana**) *n.* pointing out the possibility of an undesired contingency एतेन परिभाषाश्रयणेन नानिष्टासञ्जनं कर्तव्यमित्युक्तं भवति PariVṛ.(SI.) 186.7.

अनिष्टासंभव (**aniṣṭāsambhava**) *m.* impossibility of an undesired contingency अपेतभागभेदश्च यः परैरणुरिष्यते । तत्रैवेयं कृता चिन्ता नानिष्टासंभवस्ततः TattvSaṁ. 1993.

अनिष्टि (**an-iṣṭi**) *f.* **A** undesirable contingency असंस्कृतानां च धर्माणां केन सहजं नाम स्यादित्यनिष्टिरेवेयम् AbhidhKoBh. 81.19 (*on* 2. 47); **B** non-desire पुरुषपरीक्षया तु प्रवृत्तावप्रवृत्तिरेव, तस्य तथाभूतस्य ज्ञातुमशक्यत्वात्, नानिष्टेः, तादृशामवितथाभिधानात् PramāVāSvopVṛ. 73. 11; तत्र न तावच्छ्लेषः, अर्थद्वयस्यान्वितत्वेनाभिधेयतया वक्तुमनिष्टेः AlaṅkāSa. 101.5; तत्साजात्यानवगतौ तद्विजातीयानवगतेः अरिसंपद्यनुमादिविषयायां प्रत्यक्षयितुमनिष्टेश्च KhaṇḍanKhā. 586. 6; **C** unacceptibility, non-admission व्यापिनित्यत्वादुपलम्भ इति चेत् । क इदानीं घटादिषु समाश्वासः, तेषां तथानिष्टेरिति चेत्। शब्दः किमिष्टः तत्समानधर्मा PramāVāSvopVṛ. 92. 23; एकाद्यसर्वमिति चेदर्थापोहः प्रसज्यते । अङ्गानां प्रतिषिद्धत्वादनिष्टेश्चाङ्गिनः पृथक् TattvSaṁ. 983; नात्मनोऽविद्या, अषष्ठ्यर्थत्वात्तस्य । न च सा अन्यस्य, अनिष्टेरयुक्तेश्च IṣṭaSi. 209. 22; 215.1; एकत्वनिश्चयस्य तथापीष्टत्वात् । अनिष्टौ वा न किंचित्सिद्ध्येत NyāyKuA. i. 66.9; वास्तवाभेदस्याध्यासवादिनोऽप्यनिष्टेः VedāntKa. 4.24 (*on* i. 1. 0); मत्वर्थीयप्रत्ययान्तात् पुनस्तत्सरूपस्य प्रत्ययान्तरस्यानिष्टावपि 'दण्डिमती शाला' इत्यादौ तद्विरूपस्य तस्य संप्रतिपन्नत्वात् PūrvottaVāNaMā. 112. 17; 'अत्कसार्वे' इत्यतो दीर्घ इत्यनुवर्तते। यदि नेष्यते इति। अनेनानिष्टौ दृढतरमानाभावः इति सूचितम् LaŚabdeŚe. ii. 403. 1.

अनिष्टिज्ञ (**an-iṣṭijña**) *adj.* who does not know the desired usage (सिद्धं त्विदुतोर्दीर्घवचनात्) तत्र सौर्यभगवतोक्तमनिष्टिज्ञो वाडवः पठति MahāBh. iii. 421. 13 (*on* viii. 2.106)

अनिष्टिन् (**an-iṣṭin**) *adj.* [P. v. 2. 88] who has not performed a sacrifice राज्ञो राजसूयः। अनिष्टिनो वाजपेयेन KātyŚS. xv. 1. 2.

अनिष्टुब्धा (**a-niṣṭubdhā**) *adj.* (*f.*) uncarved चतस्र औदुम्बरीः स्रुचः। तासां द्वे अनिष्टुब्धे BhārŚS. xi. 5.11; चतस्रः स्रुचः। द्वे अनिष्टुब्धे ĀpaŚS. xv. 5. 9.

अनिष्टृत (**á-niṣṭṛta**) *adj.* [AltGr. I. 94; 166; 234; II. 1.128] not laid low, unchecked य उग्रः सन्ननिष्टृतः स्थिरो रणाय संस्कृतः ṚV. viii. 33. 9; SV. II. viii(2). 15. 3; AV. xx. 53. 3; xx. 57. 13; क्षत्रेणाग्ने सुयममस्तु तुभ्यमुपसत्ता वर्धतां ते अनिष्टृतः AV. vii. 82.3; TaiS. IV. i. 7.2; MaiS. ii. 12.5 (ii. 149.1); KāṭhS. 18. 16 (i. 276. 14); KapiKaS. 29. 4 (132. 1); VājaS. 27.4; VājaS.(K.) 29(1).4; अनाधृष्यो जातवेदा अनिष्टृतो विराड् अग्ने क्षत्रभृद् दीदिहीह AV.(P.) iii. 33.7; अनाधृष्यो जातवेदा अनिष्टृतो विराडग्ने क्षत्रभृद्दीदिहीह TaiS. IV. i. 7. 3; MaiS. ii. 12. 5 (ii. 149. 6); KāṭhS. 18. 16 (ii. 276. 19); KapiKaS. 29.4 (132.6); VājaS. 27. 7; VājaS.(K.) 29(1).7; *m.* the word *aniṣṭṛta* अँहसोऽहँतिः अनिष्टृतोऽवन्त्वस्मानवद्यादहनि च TaiPrāti. 11. 4.

अनिष्टेक्षण (**aniṣṭekṣaṇa**) *n.* sight of an undesirable thing स्थायी जुगुप्सा बीभत्सो विभावाद्यैर्यथाक्रमम् । अनिष्टेक्षणनिष्ठ्यूतिमोहाद्याः संमताः क्रमात् Candrā. 6.11; अनिष्टेक्षणेन यथा — राधा वनान्ते हरिणा विहारिणी प्रेक्ष्याभिमन्युं स्तिमिताभवत्तदा UjjvaNIMa. 364. 1; 386. 9.

अनिष्टेच्छु (**aniṣṭecchu**) *adj.* desirous of evil जन्मत एवानिष्टेच्छवो द्वेष्याः। जन्मत एव हितैषिणो बन्धवः GItāBh.(Rā.) 329. 3 (*on* 6. 9)

अनिष्टैकबुद्धि (**aniṣṭaika-buddhi**) *adj.* thinking only of evil मम हि कुवलयाक्षीं प्रत्यनिष्टैकबुद्धेर्भृशमयमनुबद्धोत्कम्प एवान्तरात्मा MālaMā. 8. 194.

अनिष्टोक्ति (**aniṣṭokti**) *f.* **I** pointing out or declaration of undesirability सामन्ताः साधनं पूर्वमनिष्टोक्तौ गुणान्विताः। द्विगुणास्तूत्तरा ज्ञेयाः KātySm. 746; प्रतिवादिना सामन्तान् प्रत्यनिष्टोक्तौ दोषोद्भावनः Aparā. 760. 28 (*on* 2. 150); SmṛtiCan. iv. 540.2; VIraMi.(Vyavahāra.) 357. 17; **II** statement made in an undesirable manner ज्ञावनिष्टोक्तौ कृञः क्त्वाणमौ JaineVyā. ii. 4.44 (Vṛ. ज्ञिसंज्ञके वाणि अनिष्टोक्तौ गम्यमानायां कृञः क्त्वाणमौ भवतः); ŚākaṭāVyā. iv. 4. 165; SiddhaHe. v. 4. 84.

अनिष्टोत्तर (**aniṣṭottara**) *n.* unacceptable answer सा चेयमविद्या सत्त्वासत्त्वाभ्यामनिर्वचनीयेति चेत् अनिष्टोत्तरमेतत् BrahmSūBh.(Bhā.) 95. 22 (*on* ii. 1. 14)

अनिष्टोत्पत्ति (**aniṣṭotpatti**) *f.* **A** origination of evil कलञ्जभक्षणादेरनिष्टसाधनत्वाक्षेपात् नित्यं तद्भक्षणेऽनिष्टोत्पत्तिः BhāṭṭDI. iv. 99. 2 (*on* x. 8. 1); **B** origination of an undesirable occurrence गोत्रे स्वैकोनसंख्यानां प्रत्ययानां परंपरा। यद्वा स्वव्यूनसंख्येभ्योऽनिष्टोत्पत्तिः प्रसज्यते SiddhāKau. 227B.8 (*on* i. 4.93)

अनिष्टोत्प्रेक्षण (**aniṣṭotprekṣaṇa**) *n.* apprehension of evil शङ्कानिष्टोत्प्रेक्षणं स्यात् AbhidhāCin. 315.

अनिष्टोत्प्रेक्षा (**aniṣṭotprekṣā**) *f.* apprehension of evil शङ्कानिष्टोत्प्रेक्षा Kāvyānu.(He.) 102. 10; चौर्यपारदार्दिर्विरुद्धाचरणादनिष्टोत्प्रेक्षा शङ्का Kāvyānu.(He.) 109. 1.

अनिष्टोदक (**aniṣṭodaka**) *n.* (offering of) water not prescribed अतश्च (जन्मनाम्नोः) अन्यतरे ज्ञातेऽप्यनिष्टोदकं ज्ञेयम् ManuBh. i. 450. 5 (*on* 5.60)

अनिष्टोद्भावन (**aniṣṭodbhāvana**) *n.* pointing out what is undesirable अनिष्टोद्भावनरसोत्तरं हि खलहृदयम् VāsaDa. 70.3

अनिष्टोन्नय (**aniṣṭonnaya**) *m.* inference of evil शङ्कानिष्टोन्नयः KośaKaTa. 1.2003.

अनिष्टोपकरण (**aniṣṭopakaraṇa**) *adj.* having harmful tools पथिकोत्पथिकाश्च बहिरन्तश्च नगरस्य देवगृहपुण्यस्थानवनश्मशानेषु सव्रणमनिष्टोपकरणमुद्भाण्डीकृतमाविग्नमतिस्वप्नमध्वक्लान्तमपूर्वं वा गृह्णीयुः ArthŚā. i. 352. 4 (2.36)

अनिष्टोपगत (**aniṣṭopagata**) *adj.* acquired in undesirable ways निक्षेपोपनिधिप्रयोगापहृतादीनामनिष्टोपगतानां च द्रव्याणां ज्ञानार्थमस्वामिकं कुप्यं हिरण्यं चोपलभ्य निक्षेप्तारमन्यत्र व्यपदेशेन ग्राहयेत् ArthŚā. i. 292. 2 (2.25)

अनिष्टोपगम (**aniṣṭopagama**) *m.* advent of evil or calamities तैस्तैरनिष्टोपगमैरजस्रं यत्र कुत्र कः। मतिमान् मानुषे लोके युद्धेन प्रणयी भवेत् Rāmā. vii. 20. 10.

अनिष्टोपदर्शन (**aniṣṭopadarśana**) *n.* pointing out of an undesired consequence दूषणं तु द्विविधम्। इदमित्थं न भवतीति वा अनिष्टोपदर्शनेन वा NyāySu.(Ja.) 478A.13 (*on* iii. 2.1)

अनिष्टोपनिपात (**aniṣṭopanipāta**) *m.* occurrence of calamities मानसानां पुनर्योनिर्दुःखानां चित्तविभ्रमः। अनिष्टोपनिपातो वा तृतीयं नोपपद्यते MahāBhā. xii. 28.12; नित्यं च समचित्तत्वम् ··· संकल्पप्रभवेषु इष्टानिष्टोपनिपातेषु हर्षोद्वेगरहितत्वम् GItāBh.(Rā.) 578.9 (*on* 13.9)

अनिष्टोपपत्ति (aniṣṭopapatti) *f.* undesired happening (एतज्ज्ञानमिति प्रोक्तम्) असक्तिरनभिष्वङ्गः पुत्रदारगृहादिषु । नित्यं च समचित्तत्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु MahāBhā. vi. 35.9 (BhagGī. 13.9); AgniP. 380.25; इष्टोपपत्तिषु न हृष्यति, न कुप्यति च अनिष्टोपपत्तिषु GītāBh.(Śaṅ.) 377.17 (*on* 13.9)

अनिष्टोपपात (aniṣṭopapāta) *m.* occurrence of calamities आकस्मिक इष्टानिष्टोपपातविवर्तः संभ्रमो वा आवेगः RasTa. 89.1.

अनिष्टोपरमार्थ (aniṣṭoparamārtha) *adj.* having the purpose of the cessation of what is undesired अनिष्टोपरमार्थो मोक्षोपदेशः NyāyBh. 35.11 (*on* i. 1.22)

अनिष्टोपरमार्थत्व (aniṣṭoparamārtha-tva) *n.* the state of being that which has the purpose of cessation of what is undesired इष्टाधिगमार्था प्रवृत्तिरिति चेन्न, अनिष्टोपरमार्थत्वात् NyāyBh. 35.9 (*on* i. 1.22)

अनिष्टोपलक्षण (aniṣṭopalakṣaṇa) *adj.* indicative of evil ईश्वर-प्रेरितो गच्छेत् स्वर्गं वा श्वभ्रमेव वा।··· स्वर्गश्वभ्रे च इष्टानिष्टोपलक्षणे NyāyKuA. ii. 54.11.

अनिष्टोपलब्धि (aniṣṭopalabdhi) *f.* perception of something as undesired विषाद्यनभिप्रेतविषयसांनिध्ये सत्यनिष्टोपलब्धीन्द्रियार्थसंनिकर्षादधर्माद्य-पेक्षादात्ममनसोः संयोगाद्यदमर्षोपघातदैन्यनिमित्तमुत्पद्यते तद् दुःखम् PadārthaSaṁ. 260.20.

अनिष्टोपलम्भमात्र (aniṣṭopalambha-mātra) *n.* mere finding of an evil result (विषमम्) अनिष्टोपलम्भमात्रेऽपीदं भवति AlaṅkāMañ. 134.7.

अनिष्टोपाय (aniṣṭopāya) *m.* means of an undesirable result इष्टमभिप्रेप्सुस्तत्साधनविभ्रमेणानिष्टोपायं व्यापारयन्ननिष्टं प्राप्नुयात् Bhām. 493.17 (*on* ii. 3.37)

अनिष्टोपायता (aniṣṭopāya-tā) *f.* the state of being the means of an undesired result निषेधेषु नञ्समभिव्याहृतविधिप्रत्ययेन प्रकृत्यर्थभूतहननादि-गतक्षुद्रेष्टोपायतामनपबाध्य तद्गतगुरुतराद्दृष्टानिष्टोपायता ज्ञाप्यते VedāntKa. 90.5 (*on* i. 1.4)

अनिष्टोपायत्व (aniṣṭopāya-tva) *n.* the state of being the means of an undesired result अतो निवृत्त्युपपत्तिरिति वक्तुं लोके विधिनिषेधयोरिष्टा-निष्टोपायत्वबोधकत्वं व्युत्पत्तिबलेन दर्शयति VedāntKa. 90.6 (*on* i. 1.4)

अनिष्टोपेक्षण (aniṣṭopekṣaṇa) *n.* disregard of calamity यस्येच्छेदुत्तमां मैत्रीं कुर्यान्नार्थाभिलाषकम्।··· असहाय्यं च तत्कार्ये ह्यनिष्टोपेक्षणं न च ŚukraNī. 3.202; 4(7).385.

अनिष्ट्य (á-niṣṭya) *adj.* [P. iv. 2.104; viii. 3.101; MahāBh. ii. 293.2 (*on* iv. 2.104)] who does not stand away, not a stranger यो॑ नो अग्ने निष्ट्यो योऽनिष्ट्योऽभिदासतीदमहं तं त्वयाभिनिदधामि KāṭhS. 7.13 (i. 75.13); KapiKaS. 6.2 (61.2); ĀpaŚS. v. 12.2; v. 15.6; vi. 2.1; HirŚS. iii. 4.1 (311.17); iii. 4.22 (314.27); iii. 4.38 (317.18)

[1]**अनिष्ट्वा** (án-iṣṭvā) *ger.* [MahāBh. i. 331.3 (*on* i. 4.32)] **1** not having performed a sacrifice अदन्त्यस्यान्नं यदनिष्ट्वाग्रायणेन नवस्याश्नीयात् KāṭhS. 12.7 (i. 169.20); AitBr. 32.9 (821); ŚāṅkhāŚS. ii. 3.26; MānGS. ii. 3.9; BhāṭṭCan. 72.19 (*on* xv. 1.10); स यदनिष्ट्वा प्रयायादकामप्रीता एनं कामा नानु प्रयायुः KāṭhS. 35.17 (iii. 62.12); KapiKaS. 48.15 (305.21); TaiBr. III. vii. 1.1; एष वा उ कामाय कामायाह्रियते यो ह वा एतेनानिष्ट्वाथान्येन यजते KauṣīBr. 16.9 (73.10); ŚābaBh. 876.7 (*on* iii. 3.32); ŚāstrDī. 256.8 (*on* iii. 3.12); BhāṭṭDī. i.274.19 (*on* iii. 3.11); नैतयानिष्ट्वाग्निचिन्मैथुनं चरेत KauṣīBr. 19.7 (87.3); ŚatBr. IX. v. 1.54; चैत्र्यां तूपक्रम्य द्वाविष्ट्वा मासमनिष्ट्वा त्रीन् परानिष्ट्वा विरमति ĀpaŚS. viii. 22.11; न प्राजापत्येनानिष्ट्वेष्टकाः कुर्वीत MānŚS. 146.17; उदवसानीययेष्ट्वानिष्ट्वा पौर्णमासेन व्युष्टिद्विरात्राय दीक्षेत LāṭyāŚS. ix. 3.5; उपहव्याग्निष्टुन्मीमांसितसत्त्रं पुनः स्तोमाश्चानिष्ट्वा स्युः DrāhyŚS. xxiii. 1.9; xxiii. 1.3; अगदः सोमेन पशुनेष्ट्येष्ट्वा ··· अनिष्ट्वा वा (ग्रामं प्रविशेत्) ĀśvaGS. iv. 1.5; अनिष्ट्वा च महायज्ञैः ··· प्रव्रजिष्यसि चेदथ।··· गन्तासि विलयम् MahāBhā. xii. 12.31; अनधीत्य द्विजो वेदाननुत्पाद्य तथा सुतान्। अनिष्ट्वा चैव यज्ञैश्च मोक्षमिच्छन् व्रजत्यधः ManuSm. 6.37; KūrmaP. 35.12 (1.3); AgniP. 382.5; SkandP. iv. 41.15; न चानिष्ट्वा अग्नीषोमीयेन सोमेन यजन्ते ŚābaBh. 111.3 (*on* i. 2.4); अजित्वा सार्णवामुर्वीमनिष्ट्वा विवि-धैर्मखैः। अदत्त्वा चार्थमर्थिभ्यो भवेयं पार्थिवः कथम् Kāvyāda. 2.284; Sara-Kaṇṭhā. 596.1; ŚṛṅgāPra. 275.4; किं तर्हि अकृताग्रयणस्य नवान्नाशनं प्रति-षिद्धम्। येनाह 'नानिष्ट्वा नवान्नमद्यादिति' ManuBh. i. 340.4 (*on* 4.26); किं फालकृष्टानामेव अनिष्ट्वा नवाशनप्रतिषेधः SaṅkarKāBh. 124.13 (*on* iii. 1.16); BhāṭṭCan. 73.7 (*on* xv. 1.11); **II** not having offered भिक्षां बलिमदत्त्वा च स्वयमन्नानि भुञ्जते। अनिष्ट्वा संविभज्याथ पितृदेवातिथीन् गुरून् MahāBhā. xii. 221.56; अनिष्ट्वा च पितॄन् पूर्वं यः क्रियां प्रकरोति चेत्। रक्षांसि च पिशाचाश्च फलं भोक्ष्यन्ति तस्य तत् MahāBhā. xiii. App. I. 15 (3580); HariVaṁ. 12.35; VāyuP. ii. 10.28; अनिष्ट्वा तु पितॄन् श्राद्धे न कुर्यात् कर्म वैदिकम् GobhiSm. 1.16.

[2]**अनिष्ट्वा** (an-iṣṭvā) *ger.* not having desired, without seeking पश्चात् स्वस्य धिष्ण्यस्योपविश्योपहवमिष्ट्वा ··· जपेत्। अनिष्ट्वा दीक्षितः ĀśvaŚS. I. v. 13.7 (comm. दीक्षितस्योपहवयाचनप्रतिषेधाददीक्षितस्योपहवयाचनं यजमानात्)

अनिष्ठा (a-niṣṭhā) *f.* **1** (first member of the Cpd.) not having *niṣṭhā* or the past passive participle suffix *-ta* कर्मधारयेऽनिष्ठा P. vi. 2.46 (KāśiVṛ. अनिष्ठेति किम्। कृताकृतम्); [Loc.] not in the domain of pas participle or *niṣṭhā* suffixes (i. e. *-ta* and *-tavat*) वेः स्कन्देरनिष्ठायाम् P. viii. 3.73 (KāśiVṛ. वेरुपसर्गादुत्तरस्य स्कन्देः सकारस्य मूर्धन्यो वा भवति अनिष्ठायाम्। विष्कन्ता। विस्कन्ता।··· अनिष्ठायामिति किम्। विस्कन्नः); **2** no end (i. e. infinite regress) असन्नुत्पद्यते यद्वत् प्रत्येत्यपि तथाथ सन्। उत्पन्न उत्पद्यत इत्यनिष्ठा AbhidhKoBh. 138.18 (*on* 3.28) [unsteadfastness, unsteadiness, MW., APTE]

अनिष्ठान्त (a-niṣṭhānta) *adj.* not ending in the past passive participle suffix *-kta* कर्मधारये समासे क्तान्त उत्तरपदेऽनिष्ठान्तं पूर्वपदं प्रकृतिस्वरं भवति। श्रेणिकृताः।··· अनिष्ठेति किम्। कृताकृतम् KāśiVṛ. *on* vi. 2.46; Prasā. ii. 766.16. SiddhāKau. 639A.9 (*on* vi. 2.46)

अनिष्ठापद (aniṣṭhā-pada) *n.* inexhaustible vow, unlimited term [DBHS.]

अनिष्ठाप्रसङ्ग (aniṣṭhā-prasaṅga) *m.* undesired contingency of endlessness or infinite regress उत्पन्नस्य पुनरुत्पत्तौ कल्प्यमानायामनवस्था-प्रसङ्गः। द्वितीये तृतीये क्षणे पुनः पुनरू(?रु)त्पद्यत इत्यनिष्ठाप्रसङ्गः Sphuṭā. iii. 50.13 (*on* 3.28)

अनिष्ठासक्ति (aniṣṭhā-sakti) *f.* undesired contingency of infinite regress अस्तीति प्रत्ययः ···। अन्यधर्मनिमित्तश्चेत्तत्राप्यस्त्यस्तितामतिः। तदन्यधर्म-हेतुत्वेऽनिष्ठासक्तेरधर्मिता TattvSaṁ. 745.

अनिष्ठित (a-niṣṭhita) *adj.* **I** not fixed, not firm यत्रानृतं भवेत्सत्यं सत्यं वाप्यनृतं भवेत्। तादृशे मुह्यते बालो यत्र सत्यमनिष्ठितम् MahāBhā. xii. 110.6; अनिष्ठितं न कर्मापि फलायालं भवेत्कचित्। न चैकत्रैकदा स्थानं विरोधाज्जन्म-नाशयोः BṛĀraUBhVā. iii. 2.152; जगद् ब्रह्मतया सत्यमनिर्मितमभावितम्। अनिष्ठितं चान्यथा तु नाहं नावगतं च तत् YogVā. vi(2). 39.10; ब्रह्माकाशस्ततः सर्गाः पुनरन्ये त्वनिष्ठिताः। इत्यसौ विहरन्दीर्घकालमद्यापि संस्थितः YogVā. vi(2). 128.41; **II** not finished, incomplete (कारुप्रभृतीनाम्) सर्वं चैषामुपकरण-मनिष्ठिताश्च प्रयोगास्तत्रैवावतिष्ठेरन् ArthŚā. i. 214.8 (2.13); अथानिष्ठित एवा-स्मिन्नालापे पूरिताम्बरः। तूर्यगर्जितसंभिन्नस्तारः कलकलोऽभवत् BṛKathāŚloSaṁ. 4.40; अथ निष्पन्नगृहं प्रविश्य तं त्वरितं न प्रविशेदनिष्ठितम् MayaMa. 28.1.

अनिष्ठितक्रियारम्भ (aniṣṭhitakriyārambha) *m.* resolve for an action which has not originated अभिसंधिरविव्यत्सन्नित्यभूत्सुरविद्विषाम्। अनिष्ठितक्रियारम्भोऽविव्यत्सन्निति भण्यते BṛĀraUBhVā. i. 3.173.

अनिष्ठितचीवर (aniṣṭhita-cīvara) *adj.* who has not his (three monkish) robes all fixed यथापि तद्भिक्षुरास्तीर्णकठिनादावासादकृतचीवरोऽनिष्ठित-चीवरः समादाय पात्रचीवरं बहिःसीमां प्रक्रामत्यपुनरागमनाय GiMs. iii(2). 162.2.

अनिष्ठितत्व (aniṣṭhita-tva) *n.* the state of not being completed (i. e. action in process) अर्थभेदोऽपि 'गत्यर्थाकर्मक' इति कर्तरि क्तो धात्वर्थस्य सर्वात्मनानिष्ठितत्वेऽपि भवति — आरूढो वृक्षं देवदत्त इति वृक्षस्य एवोच्यते PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. ii. 1.24.

अनिष्ठितवस्तु (aniṣṭhita-vastu) *adj.* the subject-matter of which is unfounded or baseless यदनिष्ठितवस्तु ··· तदुदैत् क्षीबधियां वचः कथासु Kapphiṇā. 13.17.

अनिष्ठितविवाद (aniṣṭhita-vivāda) *m.* dispute which is not settled अनिष्ठितविवादे तु नखरोमावतारणम्। कारयेद्यः स पुरुषो मध्यमं दण्डमर्हति Viṣṇu-DhaP. ii. 72.193.

अनिष्ठितव्यूह (aniṣṭhita-vyūha) *adj.* not having a fixed array यत्पृष्ठतोऽशेषगजाश्वयोधमनिष्ठितव्यूहमरातिसैन्यम्।··· तत्पृष्ठभागः कुशलोऽभिहन्यात् YogYā. 17.4.

अनिष्ठितशक्ति (aniṣṭhita-śakti) *adj.* having indeterminable power राज्यमुत्सृज्य निष्ठ्यूतमिवानिष्ठितशक्तयः। व्रतमाददिरे सर्वे रत्नत्रयपवित्रितम् TriṣaŚaPuC. ii. 1.165.

अनिष्ठिताश (aniṣṭhitāśa) *adj.* having the hopes (still) not ful-filled परीत्य सर्वं त्वथ मैथिलीं प्रति। अनिष्ठिताशः स चकार मार्गणे पुनः प्रियायाः परमं परिश्रमम् Rāmā. iii. 58.35.

अनिष्ठीवक (a-niṣṭhīvaka) *adj.* who is (under a vow of) not

spitting अकण्डूयकानिष्ठीवकौ व्यक्तौ AupaSūṬ. 76.2.

अनिष्ठीवत् (a-niṣṭhīvat) *adj.* not spitting अपामार्गं दन्तपवनं घृतमधुलिप्तं भद्रो नो अग्निराहुत इत्येतेनानिष्ठीवन् संवत्सरं भक्षयन् सुभगो भवति SāmaViBr. ii. 6.4; नैयग्रोधं दन्तपवनं घृतमधुलिप्तं गव्यो षु ण इत्येताभ्यामनिष्ठीवन्त्संवत्सरं भक्षयन्त्सहस्रं लभते SāmaViBr. iii. 1.13; भुञ्जानैश्च ब्राह्मणैः ··· अनिष्ठीवद्भिः ··· भोक्तव्यम् CaturCin. iii(1). 1390.1.

अनिष्ठीवन (a-niṣṭhīvana) *n.* not spitting शुक्लवाससा प्रयोगः स्नानमवलेखनमनिष्ठीवनम् SāmaViBr. iii. 1. 2.

अनिष्ठुर (a-niṣṭhura) *adj.* [*f.* -ā] **i** not harsh शौचं कारुण्यं वागनिष्ठुरा।··· सप्तैताः समिधः श्रियः MahāBhā. v. 38.35; ŚṛṅgāPra. 230.25; प्रत्युवाच समाहितः। मधुरैः प्रश्रितैर्वाक्यैर्हेतुमद्भिरनिष्ठुरैः MahāBhā. xii. 112.11; xii. 149.58; सुविभक्तपदालापमनिष्ठुरमकाहलम्। यदीदृशं भवेन्नाट्यं ज्ञेयमाभ्यन्तरं तु तत् NāṭyaŚā. 22.76; आत्मशक्त्या प्रदानं च सत्यं वाक्यमनिष्ठुरम् ···। एतदङ्गान्वितो यो यो यमो यमनियामकः JayāS. 4.48; तत्र नायकस्यावश्यमनिष्ठुराण्येवोदयनविषयाणीव वचांसि भवन्ति AbhinBhā. iii. 71.18 (*on* 19. 130); दानं क्षमा धृतिः प्रज्ञा संतोषो वागनिष्ठुरा।··· ज्ञानं चेति सुखावहाः SūktiRa. 163.21; Subhāṣi. 2811; **ii** not cruel, not hard-hearted (राजा) दाता नापात्रवर्षी स्यात् प्रगल्भः स्यादनिष्ठुरः MahāBhā. xii. 71. 4; Tantrākhyā. 80. 20; Hitopa. 3.100; Subhāṣi. 2715; कुलीनान्सत्यसंपन्नानिङ्गितज्ञाननिष्ठुरान्।···राजा कुर्वीत मन्त्रिणः MahāBhā. xii. 84.21; न चासां (स्त्रीणाम्) वशगः स्वतन्त्रवृत्तिरनिष्ठुरः ··· इति नायकगुणाः KāmSū. 309.4 (6.1); परोपकारनिरता यत्र पश्यन्त्यनिष्ठुराः। तत्पश्येयं परं धाम किमस्मादधिकं परम् BṛNāraP. 4. 97; 11.147; तस्या दुहिता ··· स्मितभाषिण्यनिष्ठुरा VetāPañ.(Śi.) 24.21; प्रारब्धसंपादयिता दृढकारी मृदुरनिष्ठुरः ··· स्वर्गं प्राप्नोति ManvaMu. 190.8 (*on* 4.246); अपरतन्त्रोऽनिष्ठुरश्चैव ···। नायकगुणा इहोक्ता इत्याद्याः कामशास्त्रेषु KandaCū. vi. 1. 23.

अनिष्ठुरता (aniṣṭhura-tā) *f.* the state of not being harsh अक्रूरतानिष्ठुरता क्षमा चैवानपायिनी।··· एतदङ्गान्वितो यो यो यमो यमनियामकः JayāS. 4. 45.

अनिष्ठुरत्व (aniṣṭhura-tva) *n.* **i** the state of not being cruel, gentleness आलोल्यमारोग्यमनिष्ठुरत्वम् ··· योगप्रवृत्तेः प्रथमं हि चिह्नम् MārkP. 39.63; SkandP. i(2). 55.138; ŚārṅgaPa. 4505; अनिष्ठुरत्वमविलुचकत्वं प्रत(ता)रणेन तीर्थवासिनो(? नां)प्रकृतिः NītiVā. 27. 4; **ii** the state of not being harsh (sound) यथा 'उत्फुल्लगण्डयुगमुद्गतमन्दहासम्' इत्यत्र संयुक्ताक्षरसद्भावेऽप्यनिष्ठुरत्वात सौकुमार्यम् RasāSu. 66. 20 (1.235)

अनिष्ठुरपदलास्य (aniṣṭhurapada-lāsya) *n.* dancing with soft footsteps यत्पुरुषेण स्त्रीवेषमादाय समवृत्तिभूषितमनिष्ठुरपदलास्यमारभ्यते तद्वैमूढकम्। यथा चौर्यविवाहे NāṭaLaRaK. 2865.

अनिष्ठुरभाषिणी (aniṣṭhurabhāṣ-iṇī) *adj.* (*f.*) who does not speak harshly अस्ति ··· कलहेऽप्यनिष्ठुरभाषिणीभिः ··· विलासिनीभिर्वितीर्णत्रिभुवनजिगीषुकुसुमसायकसाहायका ··· अयोध्येति ··· नगरी TilaMañ. 9.15.

अनिष्ठुरम् (a-niṣṭhuram) *adv.* not harshly, in a soft manner ततोऽन्नं मृष्टमत्यर्थमभीष्टमतिसंस्कृतम्। दत्त्वा जुषध्वमिच्छातो वाच्यमेतदनिष्ठुरम् ViṣṇuP. iii. 15. 29; VarāP. 14.23; यथासुखं जुषध्वं भो इति वाच्यमनिष्ठुरम्। भुञ्जीरंश्च ततस्तेऽपि तच्चित्ता मौनिनः सुखम् MārkP. 31.49; सनैवेद्यं च रजतं दातव्यं दानमग्रजे। प्रीयतां भगवान्स्थाणुरिति वाच्यमनिष्ठुरम् VāmaP. 16. 38; (सा) चित्राङ्गदां समभ्येत्य पर्यपृच्छदनिष्ठुरम् VāmaP. 65.32; एहि धर्मासनमिति वक्तव्यं स्यादनिष्ठुरम् PadmP. iv. 111. 27.

अनिष्ठुरवर्णत्व (aniṣṭhuravarṇa-tva) *n.* the state of having soft syllables अथ सुकुमारत्वम् — यदनिष्ठुरवर्णत्वं सौकुमार्यं तदुच्यते RasāSu. 66.18 (1. 235)

अनिष्ठुरश्लक्ष्णपद (aniṣṭhuraślakṣṇa-pada) *adj.* having words which are not harsh but gentle अनिष्ठुरश्लक्ष्णपदं समवृत्तैरलंकृतम्। नाट्यं पुरुषभावाढ्यं त्रिमूढकमिति स्मृतम् NāṭyaŚā. 19.130; BhāvPra. (Śā.) 246. 3(8); RasāSu. 288.9 (3. 243)

अनिष्ठुराकृति (aniṣṭhurākṛti) *adj.* having a pleasant appearance केतोरिवाभद्रहेतोः प्रदीप्तं वदनं विना। अनिष्ठुराकृतेर्दृष्टं तस्यान्यत्र न सौष्ठवम् RājTa. (Ka.) 8. 1979.

अनिष्ठुराक्षरत्व (aniṣṭhurākṣara-tva) *n.* the state of having soft syllables अनिष्ठुराक्षरत्वं यत् सौकुमार्यमिदं यथा Vāgbhaṭā. 3. 15.

अनिष्ठुराक्षरप्राय (aniṣṭhurākṣara-prāya) *adj.* consisting mostly of soft syllables अनिष्ठुराक्षरप्रायं सुकुमारमिहेष्यते Kāvyāda. 1. 69; SaraKaṇṭhā. 55. 3; *m.* abundance of sounds which are not harsh सुकुमारता अनिष्ठुराक्षरप्रायम् (? प्रायः) NāṭaLaRaK. 1494.

अनिष्ठुराक्षरप्रायशब्दता (aniṣṭhurākṣaraprāyaśabda-tā) *f.* the state of being that which consists of words which have mostly soft syllables अनिष्ठुराक्षरप्रायशब्दता सुकुमारता AgniP. 345.9.

अनिष्ठुरालापिनी (aniṣṭhurālāp-inī) *adj.* (*f.*) who does not speak harshly, speaking gently अनिष्ठुरालापिनि नैष्ठिकोऽयं समाश्रयत्याश्रममाद्यमेव Surath. 13. 42.

अनिष्ठुरोक्तिप्रसर (aniṣṭhurokti-prasara) *adj.* having flow of speech which is not harsh कृतोपवेशः स चकार गोष्ठीमनिष्ठुरोक्तिप्रसरैः कवीन्द्रैः KīrtiKau. 6.49.

अनिष्ण (a-niṣṇa) *adj.* [P. viii. 3. 89; DEBRU. 78; 928] not skilled, not adept नात्र जीवेन्मृषावादी क्रूरो वा यदि वा शठः। नृशंसः कामवृत्तो वा मुनिरेष तथाविधः (v.l. अनिष्णो यस्तथाविधः) Rāmā. iii 10.88.

अनिष्पत्ति (a-niṣpatti) *f.* **i** non-accomplishment, non-completion, non-fulfilment ऐकार्थ्ये नास्ति वैरूप्यमिति चेत्। स्यादर्थान्तरेष्वनिष्पत्तेर्यथा पाके MīmāSū. vii. 2.20; यदा कार्यसमारम्भे कस्मिंश्चित् तव सुव्रत। अनिष्पत्तौ च कार्यस्य क्रोधस्त्वां समुपेष्यति VāyuP. i. 25. 15; त्वं ब्रह्मेतीह वाक्यार्थो ह्ययमत्र विवक्षितः। अध्येतव्यार्थनिष्पत्तिस्त्वनिष्पत्त्या मया कृता BṛĀraUBhVā. i. 5.292; यद्यपि न देवता तत्फलं ददाति तथापि यागस्य देवतया विनानिष्पत्तेर्देवताः संवर्धयन्तीत्युच्यते ManuBh. ii. 447. 2 (*on* 11. 241); शिवलिङ्गसहस्रस्य प्रतिष्ठाकर्मणि प्रभोः। प्रतिज्ञा प्रत्यहं तस्य नाभूद् विघटिता क्वचित्। प्रमादात् तदनिष्पत्तौ शिलामुत्कीर्य कल्पिता RājTa.(Ka.) 2.129; चतुर्भिर्मुष्टिभिः सप्तदशशरावपूरणसमर्थस्य चरोरनिष्पत्तेः पक्षो न युक्तः NyāyMāVi. 509. 22 (*on* x. 2.28); **ii** not coming into being, non-happening, non-origination, non-effecting आत्मनित्यत्वे प्रेत्यभावसिद्धिः। व्यक्ताद् व्यक्तानां प्रत्यक्षप्रामाण्यात्। न, घटाद् घटानिष्पत्तेः NyāySū. iv. 1. 12 (Bh. न खलु व्यक्ताद् घटाद् व्यक्तो घट उत्पद्यमानो दृश्यते); कालान्तरेणानिष्पत्तिर्हेतुविनाशात् NyāySū. iv. 1.46; अवधीनामनिष्पत्तेर्नियतास्ते न शक्तयः TattvSam. 29; नैवं तेषामनिष्पत्त्या मा भूच्छब्दस्तथापरम् TattvSam. 30; यद्यपि केचित् क्रियादिविधयः शक्यन्ते कर्तुम्। एते त्वशक्याः स्वभावसिद्धेः प्रयत्नेनापि चानिष्पत्तेः TantrVā. 42.6 (*on* i. 2.23); अभोक्ष्यतेति। मांसस्यात्रानिष्पत्तिः Pradī. iii. 245B.8 (*on* iii. 3.139) (Uddyota कुतश्चिन्निमित्तात् क्रियाया अनिष्पत्तिः क्रियातिपत्तिः); भविष्यत्यर्थे धातोर्लृङ् स्यात् कुतश्चित् क्रियाया अनिष्पत्तौ गम्यमानायाम् PrakriKau. ii. 44. 5; Prasā. ii. 44.17; SiddhāKau. 345A.1 (*on* iii. 3.139); VaiyāBhū. 97. 21 (*on* 23); भूतेऽर्थे लृङ् स्यात् क्रियाया अनिष्पत्तौ PrakriKau. ii. 453.3; Prasā. ii. 453. 8; न तावदाद्यः।··· तस्यैव वानिष्पत्तौ भवतस्तन्निरासप्रयासानुपपत्तेः KhaṇḍanKhā. 15. 4; NyāySu.(Ja.) 31B.10 (*on* i. 1. 1); एवं हि कल्पयन्ति अग्नेरूर्ध्वज्वलनं वायोस्तिर्यग्गमनमणुमनसोश्चाद्यं कर्मेत्यदृष्टकारितानि इति। न हि तत्रादृष्टमन्तरेण क्रियाया अनिष्पत्तिः NyāyKu. 93. 9; 156.1; बहूनां तादृगर्थानामनिष्पत्तिरदृश्यता BhāvPra.(Śā.) 209. 3(7); तयोः (दर्शपूर्णमासयोः) ··· यागत्रयजन्यानि त्रीण्युत्पत्त्यपूर्वाणि कल्पनीयानि। तेषां चाङ्गोपकारमन्तरेणानिष्पत्तेः ··· अङ्गापूर्वाणि कल्पनीयानि NyāyMāVi. 65. 26 (*on* ii. 1.2); न चैवं कथान्तरप्रसक्त्यादिदोषः। प्रमाणादिसत्तानभ्युपगमे कथाया एवानिष्पत्तेः NyāySu.(Ja.) 33B.1 (*on* i. 1.1 ; एवं सति ··· उत्तरकैंकर्यप्रवृत्तेरनिष्पत्तिः स्यात् PāñcRāRa. 90. 15; प्रयोगार्हस्याङ्गस्य पुनरङ्गकार्यप्रवृत्तावविधिरविधानं भवति।··· पुनरङ्गकार्यवृत्तेरविधिरविधानमनिष्पत्तिः PariVṛ.(Sī.) 152.5; न केनाप्युपमीयत इत्युपमापरपर्यायोऽयमित्यनिष्पत्तावप्युपमात्वस्वीकारे तत्रोपमाशब्दस्य पारिभाषिकत्वापत्तेः CitraMī. 16.9; यद्यपि प्रयोगमन्तरेणोपासनस्यानिष्पत्तेः प्रयोगविधिरर्थाल्लभ्यते ŚivārkaMaDī. i. 314.10 (*on* i. 2. 1); सर्वतीर्थपदस्य प्रयागपरत्वेन वृत्त्यर्थे बहुत्वाभावाद् बहुवचनस्यैवासाधुतयानिष्पत्तौ तद्विवक्षाविवक्षादिविचाराप्रसङ्गात् VīraMi. (Tīrtha.) 53. 11; वायुवेतसादीनां क्षेपिष्ठत्वाब्जन्यत्वस्य स्वभावादेव सिद्धेरश्वादौ च तस्य प्रयत्नेनाप्यनिष्पत्तेरनर्थको विधिः MīmāKau. iii(1). 46. 22 (*on* i. 2.23); iii(2). 206. 15 (*on* ii. 2. 16); उपमानमुपमेयं साधारणो धर्म इति ह्युपमाशरीरघटकम्, न तु ततः पृथग्भूतम्, तैर्विना तस्या अनिष्पत्तेः RasGaṅ. 159.6; 239. 4; 438.10; 658.10; ग्रहणकशास्त्रस्य सावर्ण्यविधिनिषेधाभ्यां प्रागनिष्पत्तेः SiddhāKau. 22A.1 (*on* vi. 1. 101); LaŚabdeŚe. i. 5. 4; अर्ज्यं विनार्जनस्यानिष्पत्तेः BālamBha. ii. 126. 25 (*on* 2. 113)

अनिष्पत्तिप्रसङ्ग (aniṣpatti-prasaṅga) *m* undesired contingency of non-origination गुणविशिष्टद्रव्यवाचिनां नीलादिशब्दानां भावे गुणवाचिनां नीलिमादिशब्दानामनिष्पत्तिप्रसङ्गात् ŚivārkaMaDī. i. 306. 9 (*on* i. 2.1)

अनिष्पत्तिवचन (aniṣpatti-vacana) *n.* statement of non-accomplishment अवर्ण्ये वर्ण्योपममित्यनिष्पत्तिवचनं पूर्वेभ्य उत्कर्षशालि चतुर्थं प्रतीपम् Kuval. 15(1)

अनिष्पत्तिवचस् (aniṣpatti-vacas) *n.* statement of non-accomplishment प्रतीपम् ···। वर्ण्येनान्यस्योपमाया अनिष्पत्तिवचश्च तत् Kuval. 15.

अनिष्पत्रम् (a-niṣpatram) *adv.* in such a manner that the fea-

thers (of the arrow) do not come out (on the other side) (i. e. not with excessive force) वशाचर्म कटे विशाल्यां वास्तीर्णमुच्छ्रितं वा विध्यन्त्यनिष्पत्रम् KātyŚS. xiii. 3. 13 (comm. अनिष्पत्त्रमित्यनिःसृतपत्त्रम् ··· यथा शरपत्त्राणि पिच्छानि चर्मणो निःसृत्य न यान्ति तथा वेधः कार्यः)

अनिष्पद (a-niṣpada) *adj.* not deposed (i. e. well-established) प्रागनिष्पदमप्येनं नरकेषु स्वकर्मभिः। स्वःस्थमेव हरिश्चक्रे HariC.(Pa.) 132 (comm. निर्गतं पदं यस्य सः न भवतीति अनिष्पदः तं दृढप्रतिष्ठितम्)

अनिष्पन्द (a-niṣpanda) *adj.* **1** not wavering or flickering, steady यत् सर्वं सर्वगं वस्तु यत् तत्त्वं तद्रसौ स्थितः। यदनुक्तमनिष्पन्दं दीपकं तेजसामपि AnnaU. 3.22; **ii** not winking जायन्ते तत्र मानवाः। अनिष्पन्दाः सुगन्धाश्च ···। देवलोकच्युताः सर्वे MahāBhā. vi. 9.13; MatsyaP. 114. 71; LiṅgaP. i. 52.40.

अनिष्पन्न (a-niṣpanna) *adj.* [*f.* -ā] **1** which has not come into being, which has not come into existence, which has not happened, not effected, which has not arisen अनिष्पन्ने निष्पन्नशब्दः शिष्योऽनिष्पन्नत्वात् Vār. 2 *on* P. iii. 3.133; तन्निष्पत्तावनिष्पन्नस्य तत्स्वभावत्वाभावात् NyāyBi. 3.19; NyāyBiṬ. 163.9 (*on* 3. 19); न हि तस्मिन् निष्पन्नेऽनिष्पन्नो भिन्नहेतुको वा तत्स्वभावो युक्तः PramāVāSvopVṛ. 13. 15; HetuBiṬ. 47. 5; सिद्धं निष्पन्नमित्यर्थः। न सिद्धमसिद्धमनिष्पन्नमित्युच्यते Nyās. ii. 950. 10 (*on* viii. 2.1); न चाप्ययुतसिद्धानां संबन्धित्वेन कल्पना। नानिष्पन्नस्य संबन्धो निष्पत्तौ युतसिद्धता ŚlokaVār. 4.146 (180.2); यद्यपि च यागः स्वयमेव तावदनिष्पन्नस्तथापि स्वसाधननिष्पादितः सन् साधयिष्यति। सर्वमेव च कदाचिन्निष्पन्नं कदाचिदनिष्पन्नम् TantrVā. 354.9 (*on* ii. 1.1); 582.2 (*on* ii. 3. 1); फलं ददाति को वात्र चानिष्पन्ने च कर्मणि BrahmVaiP. iv. 64 13; नानिष्पन्ने प्रदीपे तत्तेजो विसरति Kāśi. ii. 157.21 (*on* 5(3). 157); अर्जनं द्विविधम् — निष्पन्नानां हस्त्यादीनां स्वीकरणम्। अनिष्पन्नानां च धान्यादीनां निष्पादनम् JayaMa. 13. 7 (*on* 1.2); अनिष्पन्नेषु गात्रेषु गोलं दृष्ट्वा पितामहः (उवाच)। मार्तस्त्वं भव चाण्डस्तु मार्तण्डस्तेन स स्मृतः BhaviP. 134B. 2 (i. 79. 21); भावनायाः केवलायाः अननुष्ठेयत्वात् प्रतीतापि संगतिर्नैव निष्पद्यते। अनिष्पन्नायामपि च तस्याम् ··· पुरुषो निरूपयति NyāyRaMā. 158.15; 194. 2; ŚāstrDī. 205. 8 (*on* iii. 1.12); न तावदनिष्पन्नस्य सामान्येन संबन्धः संभवति NyāyRa. 180.8 (*on* 4. 146); 926.11 (*on* 7. 288); यदा चैवं विधिरेवानिष्पन्नस्तदा न दध्यादिवाक्यैरपि गुणविधानं शक्यम् ŚāstrDī. 134.11 (*on* ii. 2.5); 848.1 (*on* xii. 1.2); धात्वर्थो विषयस्तस्य चानिष्पन्नस्य निष्पत्तिरन्यथाभावः NyāyMa. 252. 4; निष्पन्नस्यार्थस्य भूतत्वादनिष्पन्नस्य भावित्वान्निष्पन्नानिष्पन्नव्यतिरेकेण रूपान्तरस्याभावः Pradī. iii. 196B.23 (*on* iii. 2. 123); किं विद्यायामनिष्पन्नायां विलम्बाविलम्बविचारः उत निष्पन्नायाम् ŚrutaPra. ii. 568. 27 (*on* iii. 4.51); सा दत्तारुणदेवस्य किं त्वनिष्पन्न एव सः। विवाहेऽगाद् वणिज्यायै PārśvC. 2. 454; न हि निष्पन्नमनिष्पन्नं शक्यं कर्तुम् CaturCin. iii(1). 1054.12; नियोगप्रयोजनमनिर्वृत्तमनिष्पन्नम् ManvaVi. 1146.10 (*on* 9.61); सर्वत्र ह्यप्राप्तस्य ··· प्राप्तिर्भवति ··· नाप्यनिष्पन्नस्य नरविषाणादेः VivaPraSaṁ. 124. 5; अन्ये पुनराचार्याः ··· अनिष्पन्नं नियोगप्रयोजनं मन्यमानाः स्त्रीषु पुत्रोत्पादनं द्वितीयं धर्मतो मन्यन्ते ManvaMu. 374.22 (*on* 9. 61); अनिष्पन्नस्याविद्यमानत्वेन संबन्धाभावात् YuktiSneha. 39. 14 (*on* i. 1. 4); यत्र प्रत्यक्षाणि साधनानि तत्रानिष्पन्नेऽपि धात्वर्थे प्रत्यक्षाभिमानो लोकस्य स्यात् Prasā. ii. 34. 10; ii. 600. 18; अनिष्पन्नस्योपकारकत्वाभावात् MayūMāli. 199.14 (*on* iii. 1. 10); 301. 6 (*on* iii. 6.4); असिद्धमिति। सिद्धं निष्पन्नम्, प्रवृत्तम्।··· तद्भिन्नमसिद्धम् अनिष्पन्नमप्रवृत्तम् LaŚabdeŚe. i. 33. 3; **2** not established प्रभूताभियोगादल्पनिष्पत्तौ निष्पन्नस्यांशं लभेत ···। अनिष्पन्ने शारीरं हैरण्यं वा दण्डं लभेत ArthŚā. i. 158.2 (2.8); अपोहश्चाप्यनिष्पन्नः साहचर्यं क्व दृश्यताम्। तस्मिन्नदृश्यमाने च न तयोः स्यात्प्रमाणता ŚlokaVār. 5(13). 74 (585.3); TattvSaṁ. 935; प्रतिपाद्यश्चार्थोऽपोहस्त्वयेष्यते, स चाभावरूपत्वादनिष्पन्नो निःस्वभावतः TattvSaṁPañ. 298. 8 (*on* 935); अनिष्पन्नाभिधाने। अनिष्पन्नमपर्यवसितमभिधानं ययोस्ते तथा VedāntKa. 139.19 (*on* i. 2. 13); अनिरुक्ते इयत्तात्वेनानिष्पन्ने वेदान्तैकवेद्यगुणस्वरूपे VedāntKau. 34. 11 (*on* i. 1. 20); अनिष्पन्नेनापाततः प्रतीयमानेन सादृश्येन चमत्कारानुपपत्तेः AlaṅkāKau.(Vi.) 25.3; RasGaṅ. 211. 7; **3** not available अनिष्पन्ने यथा चेटे स्वात्मनि प्रतिपद्यते। वणिग्यथा पुनः पण्ये कामेषु प्रतिपद्यते MaYānaSū. 89. 11 (13.25); अश्वयर्थी वाधरारण्यां सातत्ये प्रतिपद्यते। वैश्वासिको वानिष्पन्ने अधिचित्ते प्रपद्यते MaYānaSū. 89.16 (13.27); **4** not obtainable अस्ति तावन्महावृक्षः फलं तस्य च वर्तते। अनिष्पन्नं तच्च फलं तद्विच्छेदोऽतिदुःसहः BṛDharmaP. i. 42. 46; **5** (Jain.) who has not achieved enlightenment or emancipation आतापना च त्रिविधा भवति — निष्पन्नस्योत्कृष्टानिष्पन्नस्य मध्यमा ऊर्ध्वस्थितस्य जघन्या AupaSūṬ. 75.13.

अनिष्पन्नक्रिय (aniṣpanna-kriya) *adj.* (awareness of) not having fulfilled one's duties यथार्हमस्य लोकस्य मया सर्वं विचेष्टितम्। अनिष्पन्नक्रियं चेतस्तथापि मम किं यथा ViṣṇuP. vi. 6.38.

अनिष्पन्नज्ञान (aniṣpanna-jñāna) *adj.* in whom the knowledge has not arisen, who has not acquired knowledge ज्ञानयोगकर्मयोगौ फलभेदात्पृथग्भूतौ ये प्रवदन्ति ते बाला अनिष्पन्नज्ञाना न पण्डिता न तु कृत्स्नविदः GītāBh.(Rā.) 290.1 (*on* 5. 4)

अनिष्पन्नता (aniṣpanna-tā) *f.* the state of being what has not come into being परं च शास्त्रं यच्च निष्पन्नं तन्न शक्यं वचनशतेनाप्यनिष्पन्नसत्ताया(? प्यनिष्पन्नता)मापादयितुम्। ··· असिद्धवचनेनैव न दुःखस्यानिष्पन्नतापादनात् Nyās. ii 950.13 (*on* viii. 2.1)

अनिष्पन्नत्व (aniṣpanna-tva) *n.* **i** the state of being that which has not come into being, the state of not being effected अनिष्पन्ने निष्पन्नशब्दः शिष्योऽनिष्पन्नत्वात् Vār. 2 *on* P. iii. 3.133; शिष्यः शासितव्यः। किं कारणम्, अनिष्पन्नत्वात् MahāBh. ii. 159.22 (*on* iii. 3.133); तदीयं भावं प्रतिगृह्य पुनः संवाहनायोपगच्छति कार्यस्यानिष्पन्नत्वात् JayaMa. 275.9 (*on* 5. 3); जातिप्रतीतेश्च ततः पूर्वमनिष्पन्नत्वेन तत्कारणत्वायोगात् NyāyRaMā. 99.17; संवित्तिः ··· भासयति न तु स्वस्य वेत्तुर्वा संवेद्यसंबन्धं तस्य तदानिष्पन्नत्वेनासत्त्वात् NyāyRa. 319. 21 (*on* 5(3).182); अर्थोऽपि ··· संविदा प्रकाशत इति चेत्। न तदुत्पत्त्यवस्थायां संबन्धस्यानिष्पन्नत्वात् ŚāstrDī. 56. 21 (*on* i. 1.5); 204.1 (*on* iii. 1.12); न हि तदनुष्ठानं निष्प्रयोजनं, तत्कार्यस्येदानीमनिष्पन्नत्वात् ŚāstrDī. 848.1 (*on* xii. 1. 2); **ii** the state of not being established कर्तुरनिष्पन्नत्वात् ··· अस्त्यादिषु प्रयोजकव्यापारो नातीव लक्ष्यते TantrVā. 349. 3 (*on* ii. 1.1); न चापोहेनान्वयग्रहणं संभवति, तस्य प्रागन्वयग्रहणादनिष्पन्नत्वात् NyāyRa. 584.21 (*on* 5(13). 71)

अनिष्पन्ननियन्त्रण (aniṣpanna-niyantraṇa) *adj.* over whom control is not accomplished (i.e. who is not brought under control) कातरान्नाम भूपालादनिष्पन्ननियन्त्रणः। यवनो मीरकंसारो व्यधान्मण्डलविप्लवम् RājTa.(Jo.) 936.

अनिष्पन्नपौरुष (aniṣpanna-pauruṣa) *adj.* who has not exhibited manliness तं या निनिन्दानिष्पन्नपौरुषं तत्स्वसुस्तदा। तस्या वह्निप्रवेशेन सिद्धं मानवतीव्रतम् RājTa.(Ka.) 8.448.

अनिष्पन्नयोग (aniṣpanna-yoga) *adj.* who has not acquired the Yogic process अन्ये चानिष्पन्नयोगाः सांख्येन योगेन ज्ञानयोगेन योगयोग्यं मनः कृत्वात्मानं पश्यन्ति GītāBh.(Rā.) 584. 26 (*on* 13. 24)

अनिष्पन्नरूप (aniṣpanna-rūpa) *adj.* which has not acquired any form आत्मापरोक्षज्ञानादप्यनिष्पन्नरूपात् तदुपायभूतात्मध्यानमेवात्महितत्वे विशिष्यते। ध्यानादप्यनिष्पन्नरूपात् तदुपायभूतं फलत्यागेनानुष्ठितं कर्मैव विशिष्यते GītāBh.(Rā.) 565. 1 (*on* 12.12)

अनिष्पन्नरूपत्व (aniṣpannarūpa-tva) *n.* the state of being that whose form is not established क्रियायाः साध्यैकस्वभावत्वादनिष्पन्नरूपत्वात् Pradī. iii. 28B. 36 (*on* iii. 1.7); अनिष्पन्नरूपत्वं तदभावेऽपि विद्यते। तस्मात् क्रियात्मकं कार्यम् NyāySu.(So.) 28.33 (*on* i. 2.7); 35.9 (*on* i. 2. 7); येषां तूत्पत्तौ उच्चारणकाले स्वेऽर्थे प्रयोगो न विद्यते ··· तान्याख्यातानि। तस्मात् तदर्थेभ्यो-(? भ्योऽ)निष्पन्नरूपत्वेन प्रतीयमानेभ्यः साधनाकाङ्क्षा झटिति प्रतीयेत MīmāKau. iii(2). 9.11 (*on* ii. 1.4)

अनिष्पन्नवस्तुस्वभावा (aniṣpannavastu-svabhāvā) *adj.* (*f.*) of the nature of an object which is not yet effected साध्यमानस्वरूपा हि क्रिया निरवयवा कचित्पूर्वापरीभूतावयवानिष्पन्नवस्तुस्वभावा Nyās. i. 211. 7 (*on* i. 3. 1)

अनिष्पन्नशालि (aniṣpanna-śāli) *f.* paddy which is not fully developed श्लेष्मव्याधयो विशेषेणैते हि परं वमनेन नाशमुपयान्ति। सलिलापगमेनानिष्पन्नशाल्यादिवत् AṣṭāSaṁ. i. 137. 7 (1. 27)

अनिष्पन्नसंस्कार (aniṣpanna-saṁskāra) *m.* processing which is not yet accomplished यत्रापि पादौ कुर्वित्यादिषु निष्पन्नानां कर्मत्वप्रयोगो दृश्यते तत्राप्यनिष्पन्नसंस्कारादिविवक्षया पादादिशब्दप्रयोगादव्यभिचारः TantrVā. 343.15 (*on* ii. 1.1)

अनिष्पन्नसत्ता (aniṣpanna-sattā) *f.* [w. r. for अनिष्पन्नता], Nyās. ii. 950. 11 (*on* viii. 2. 1)

अनिष्पन्नसत्ताक (aniṣpannasattā-ka) *adj.* existence of which is not yet effected ननु च द्विर्वचनात्प्राक् पादपूरणमसदेव। तत्कुतस्तस्य भावो द्विर्वचनस्य लक्षणं स्यात्। न हि तत् सत्त्वम्। असारमेतत्। तदुत्पत्तिर्ह्यत्र भावः। सा चानिष्पन्नसत्ताकस्यैव भवति Nyās. ii. 898. 9 (*on* viii. 1. 6)

अनिष्पन्नसमाधि (aniṣpanna-samādhi) *adj.* who has not accomplished meditation 'विनिष्पन्नसमाधेस्तु मुक्तिस्तत्रैव जन्मनि' इत्यादिस्मृतिस्त्वनिष्पन्नसमाधेः शरीरान्तरयोगनियमपरतया प्रायिकविषया NyāyPari. 111.14.

अनिष्पन्नसर्वाङ्ग (anispanna-sarvāṅga) *adj.* whose all limbs are not yet formed अर्धनिष्पन्नदेहेन शिशुना शापिता प्रसूः…।तदनिष्पन्नसर्वाङ्गः शपामि त्वां विहंगमे SkandP. iv. 51.13.

अनिष्पन्नस्वत्वक (anispannasvatva-ka) *adj.* ownership of which is not yet established पराशरवचनं त्वनिष्पन्नस्वत्वकद्रविष्परमित्याहुः BālamBha. i. 382. 11 (*on* 1.121)

अनिष्पन्नस्वभाव (anispanna-svabhāva) *adj.* of unaccomplished nature नानिष्पन्नस्वभावोऽपि भावः कर्तव्यता यतः। लडादिश्रवणात्तस्या अप्रतीति-लिङादिवत् BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 506.

अनिष्पन्नस्वभावत्व (anispannasvabhāva-tva) *n.* the state of having an unaccomplished nature अथानुष्ठेयपदार्थानामनिष्पन्नस्वभावत्वात् देशकालवस्तुकृतः क्रमो न संभवेत् VivaPraSaṁ. 154. 19.

अनिष्पन्नाक्षरम् (a-nispannākṣaram) *adv.* with speech-sounds not (yet) clearly formed दमयन्ती … जननीमजीजनज्जातविस्मयां स्मितमुग्ध-दर्शितदन्तकान्तिकुन्दपुष्पमनिष्पन्नाक्षरमल्पाल्पं जल्पन्ती NalaCam. 3.26(9)

अनिष्पन्नातापना (anispannātāpanā) *f.* (mediocre type of) bodily mortification of one who is *aniṣpanna* (i. e. who has not achieved enlightenment or emancipation) शीतादिभिर्देहं संतापयतीत्यातापकः, आतापना च त्रिविधा भवति — निष्पन्नस्योत्कृष्टानिष्पन्नस्य मध्यमा ऊर्ध्वस्थितस्य जघन्या … अनिष्पन्न(? न्ना)तापनापि त्रिविधा AupaSūṬ. 75. 14.

अनिष्पन्नात्मतत्त्व (anispannātmatattva) *adj.* whose essential nature is not established अनिष्पन्नात्मतत्त्वस्तु नैव व्याप्रियते क्वचित्। सर्वशक्ति-वियुक्तत्वादाकाशकमलादिवत् TattvSaṁ. 109.

अनिष्पन्नाभिधान (anispannābhidhāna) *adj.* reference of which is not clearly established य एष इति अनिष्पन्नाभिधाने द्वे सर्वनामपदे सती। प्राप्य संनिहितस्यार्थं भवेतामभिधातृणी Bhām. 173. 15 (*on* i. 2.13)

अनिष्पन्नावस्थ (anispannāvastha) *adj.* of unaccomplished state or condition दर्शपूर्णमासयोरुपकारमपेक्षमाणयोः प्रयाजादिषु चोपकार्यमपेक्षमाणेष्व-निष्पन्नावस्थ एवोपकारे प्रकरणात्तावत्तादर्थ्यं तावत् प्रतीयते TantrVā. 669. 11 (*on* iii. 1.2); NyāyRaMā. 133. 16.

अनिष्पाद (a-nispāda) *m.* **i** non-coming into existence again पुरुषो ह वा एष विराज्यध्यूढोऽनिष्पादाय JaimiBr. 2. 342; **ii** non-origination स्वरसंधिस्तु न प्रवर्तते, वर्णोपदेशकालेऽजादिसंज्ञानामनिष्पादात् Pradī. i. 85B. 17 (*on* ŚivSū.(Gr.) 1); **iii** non-completion अत्र हि सूत्रे प्रत्याहारसंनिविष्टा एव गृह्यन्ते, स्वात्मनि क्रियाविरोधात्, अनिष्पादात् ग्रहणकशास्त्रान्तराभावाच्च Pradī. i. 553B.16 (*on* i. 1. 69)

अनिष्पादन (a-nispādana) *n.* non-production कर्तुर्हि करणं निष्पादयतः कारकान्तरे चरितार्थत्वं स्वरूपतोऽनिष्पादनेऽपि व्यापारवत्तया निष्पादनात् Khaṇḍan-Khā. 452.2.

अनिष्पादयत् (a-nispādayat) *adj.* not accomplishing, not achieving नाहं राज्यं करिष्यामि …। यदर्थं गृह्यते शुल्कं तदनिष्पादयन् वृथा MārkP. 18. 3; अनिष्पादयन्नपि फलं तत्साधनयोग्यः पदार्थो लोके हेतुरित्युच्यते Nyās. i. 413. 3 (*on* ii. 3. 23); Prasā. i. 411. 10.

अनिष्पादित (a-nispādita) *adj.* not established न ह्यनिष्पादितस्य करणत्वमुपपद्यते ŚāstrDī. 102.13 (*on* ii. 1. 1)

अनिष्पादितकार्यार्थ (anispādita-kāryārtha) *adj.* who has not accomplished the thing to be done क्रुध्यतीश्वरः। अनिष्पादितकार्यार्थे मयि सामान्यभृत्यवत् SkandP. iv. 46.25; अनिष्पादितकार्यार्था ये मुखं प्रेक्षयन्त्यहो। अपत्रपाः पुरो भर्तुस्तैर्भूर्भारवती SkandP. iv. 53.109.

अनिष्पादितसंपूर्णफल (anispādita-sampūrṇaphala) *adj.* which has not achieved the result completely अपक्वः अनिष्पादितसंपूर्णफलः सन् पक्व-संकाशो निष्पादितस्वप्रयोजनतया शीर्णो न भवेत् VīraMi. (Rājanīti.) 478.18.

अनिष्पाद्य (a-nispādya) *ger.* **i** not having carried out गुरुशुश्रूषणं धर्म एको हि ब्रह्मचारिणाम्। अनिष्पाद्य तु तद्वाक्यं कथं मे निष्कृतिर्भवेत् SkandP. iv. 86. 21; **ii** not having accomplished or completed कार्यशेषमनिष्पाद्य सज्जं मानिनि कंचन। अभोगे कृतसंकल्पं सुखानां त्वमवेहि माम् RājTa.(Ka.) 4. 439.

अनिष्पाद्यमानत्व (anispādyamāna-tva) *n.* the state of being that which is not being carried out संध्यक्षरैर्गुणाभिधानरूपस्तोत्रजननात् कथं स्तोत्रकरणत्वं साम्न इति वाच्यम्।… अन्यथा शस्त्रादावपि गुणाभिधानस्य सत्त्वेन स्तोत्रपदप्रयोगापत्तेः। तादृशस्य च गीतिरूपसामाभावेऽनिष्पाद्यमानत्वेन करणत्वोपपत्तेः MīmāKau. iii(1).73.8 (*on* i. 2.42)

अनिष्पीडितमौलि (anispīḍita-mauli) *adj.* who has not pressed his head (with something for drying hair) (हर्षः) अपस्नातश्चानिष्पीडित-मौलिरेव परिधायोद्गमनीयदुगू(? कू)लवाससी … आजगाम HarṣaC. 238.1.

अनिष्पीडितार्थत्व (anispīḍitārtha-tva) *n.* the state of being one from whom money is not (yet) squeezed out (अपूर्वसंसृष्टः) तया वा अनिष्पीडितार्थत्वादत्यर्थमर्थद इति JayaMa. 339.22 (*on* 6.4)

अनिष्फल (a-nisphala) *adj.* not futile, effective जामाता रावणस्या-सावनेकाहवशोभितः। शूलं चमरनाथेन यस्य दत्तमनिष्फलम् PadmP.(Ra.) 89.5.

अनिष्यन्द (a-nisyanda) *adj.* [*f.*-ā] not exuding (anything), not sweating अनिष्पन्दाः (v.l. अनिष्यन्दाः) सुगन्धाश्च निराहारा जितेन्द्रियाः। देवलोकच्युताः सर्वे MahāBhā. vi. 9.13 (BhārBhāDī. अनिष्यन्दा अस्वेदाः देवतुल्या इत्यर्थः); जायन्ते तत्र मानवाः। जम्बूरसफलाहारा ह्यनिष्यन्दाः सुगन्धिनः …। देवलोकाच्च्युताः VāyuP. i. 46. 13; BrahmāṇḍP. i. 17.12; अतीन्द्रिया निरातङ्का अनिष्यन्दाः सुगन्धिनः। के ते नराः कथं जाताः SkandP. ii(9).4.17; देवतानामृषीणां च पत्न्यस्ता मातरश्च वै। सुगन्धाश्चाप्यनिष्यन्दाः सर्वा ह्यप्सरसः शुभाः ViṣṇuDhaP. i. 128.39; श्वेतद्वीपमवाप्नोति यत्र चन्द्रप्रभा नराः … नित्यतृप्ताः सुगन्धिनः। अनिष्यन्दाः ViṣṇuDhaP. i. 159.20; इन्द्रिय-च्छिद्रविधुरा द्योतमानाश्च सर्वतः। अनिष्यन्दा अनाहाराः षाड्गुण्यतनवोऽमलाः LakṣmīT. 17.16.

अनिष्यमाण (an-iṣyamāṇa) *adj.* [*f.*-ā] **1** not being desired अहो कुलाङ्गनायास्ते प्रगल्भत्वमिदं परम्। यत्पुरोऽनिष्ट्य(v. l. निष्य JPMJGM. Ed.)-माणापि तिष्ठसि त्रपयोज्झिते PadmP.(Ra.) 16. 88; तत्साधनमनिष्यमाणमपि तदानी-मिष्टमेव, अन्यथा तत्र प्रयत्नानुत्पत्तेरिच्छापूर्वकत्वात्तस्य TātpaṬ.(Vā.) 273. 2 (*on* i. 1.33); ततश्चापत्यापत्यवत्संबन्धाभावाद् गोत्रयुवाश्रयकार्याभावादनिष्यमाणोऽपि तद्राजो ञ्यङ् प्राप्नोतीत्यर्थः Pradī. iv. 157B.29 (*on* iv. 1. 168); इष्टं इष्यमाणं स्रक्चन्दनवनितादि, अनिष्टमनिष्यमाणमहिकण्टकादि Upask. 416.10 (*on* x. 1. 1); मत्पित्रा मत्प्रयत्नविषयतया अनिष्यमाणं मधुविषसंपृक्तान्नभोजनं मम बलवदनिष्टसाध-नम् TattvCin. iv (2). 290. 6; **2** not acceptable अनिष्यमाणे सामान्ये वृत्तिः शब्दानुमानयोः। नैव स्यान्न हि संबन्धो भेदैरानन्त्यतो भवेत् ŚlokaVār. 5(12).39 (555. 5); अनिष्यमाणे च संस्कारे पूर्वयोरन्त्यं प्रत्यनुग्राहकत्वं न स्यादित्याह — संस्कारेऽनिष्यमाण इति TātpaṬ.(U.) 465. 19 (*on* 5(11). 101); अनिष्यमाणे चाभावे भावानां प्रतियोगिनि। नित्यतैषां प्रसज्येत न ह्येते क्षणिकास्तव NyāyMañ. i. 58.15; अनिष्यमाणे सामान्ये ननु शब्दानुमानयोः। कथं प्रवृत्तिः संबन्धग्रहणाधीनजन्मनोः NyāyMañ. i. 276.12.

अनिष्यमाणत्व (anisyamāṇa-tva) *n.* the state of being that which is not being desired न चैवं मा मान इत्यस्यापि ग्रहणमिति वाच्यम्। गामादाग्रहण-परिभाषया लुग्विकरणपरिभाषाबाधस्यानिष्यमाणत्वात् PariVṛ.(Sī.) 84.10; ततः कलञ्जभक्षणं मम बलवदनिष्टसाधनं मदिष्टसाधनत्वे सत्यप्याप्तेन मत्प्रयत्नविषयतया अनि-ष्यमाणत्वात् TattvCin. iv(2). 290.5; अव्यवहितत्वलक्षणसंबन्धस्तत्र न संभवतीति चेन्न, संबन्धमात्रस्याव्यवहितत्वलक्षणाभावात्। गोमानित्यादौ तद्दर्शनाभावात्। तल्लक्षण-स्यात्रानिष्यमाणत्वात् ŚatDū. 104.10.

अनिष्यमाणषत्व (anisyamāṇa-ṣatva) *adj.* in which the substitution of *ṣ* (for *s*) is not being desired गोस्थानभूमिस्थानादयोऽनिष्यमाणषत्वाः सर्वे सवनादयः Pradī. vii. 206. 20 (*on* viii. 3.97)

अनिष्यमाणसमावेशा (anisyamāṇa-samāveśā) *adj.* (*f.*) co-application of which is not being desired अस्मिन्प्रकरणे पठितानां संज्ञानां यासां समा-वेशो नेष्यते ताः प्रयोजनम्। प्रकरणान्तरविहिता अप्यनिष्यमाणसमावेशा उपसंख्यातव्य-त्वेन प्रयोजनानि भवन्तीति प्रश्नपूर्वकं दर्शयितुमाह Pradī. ii. 200B.33 (*on* i. 4.1)

अनिःषुप्तस्मर (anissupta-smara) *adj.* wherein the god of love is not asleep अनिःषुप्तस्मरं तत्क्षणात् … सुस्वप्नो नु मुदं दिदेश शिबिरम् DvyāśraKā. 3. 159.

अनिःषेध (a-nissedha) *adj.* having no obstructions or hindrances (while going), going evenly स्थपुटेष्वप्यनिःषेधैः … हयैः। रथाः … निःषेधय इवाबभुः DvyāśraKā. 3. 114 (comm. अनिःषेधैरसंवलितगतिभिः)

अनिसन्त (an-isanta) *adj.* not ending in the syllable *-is* स्वरितो वा … नब्विषयस्यानिसन्तस्य PhiṭSū. 26.

अनिसर्गज (a-nisargaja) *adj.* not natural (*lit.* not arising from nature) तदपेक्षस्तु तत्पूर्वकोऽनिसर्गजः कस्यचिदेवागन्तुरद्वैतावगमः BrahmSi. 40. 6.

अनिसर्गतस् (a-nisargatas) *adv.* not naturally कविवचनवैशारद्यतो वस्तुनः स्फुटत्वमनिसर्गतः Kāvyānu.(He.) 239. 7.

अनिसार्य (a-nisārya) *ger.* not having removed वारैकं संमिश्रितमनि-सार्यैतत् समस्तदेशेषु। द्वित्रिश्चतुरिति घट्टनमुदितं चटकस्य लीला KandaCū. ii. 8.31.

अनिसूदन (a-nisūdana) *adj.* who does not destroy देवमप्सुषदं वह्निं प्रपद्ये त्वनिसूदनम् ŚaṅkhaLiDS. 103.

अनिसृष्ट (a-nisṛṣṭa) *adj.* **1** not permitted, not allowed त्वया विनि-

कृता माता पिता च द्विजसत्तम । अनिसृष्टोऽसि निष्क्रान्तो गृहात् ताभ्याम् MahāBhā. iii. 205. 7; न चानिसृष्टो गुरुणा स्वान् गुरूनभिवादयेत् ManuSm. 2. 205 (ManuBh. अननुज्ञातः); अनिसृष्टोऽननुज्ञापितः Aparā. 54.22 (*on* 1.26); अनिसृष्टोऽनियुक्तः VīraMi. (Saṁskāra.) 463.2; **ii** not given, not handed over, not transferred अनिसृष्टानि गुरुणा फलानि …। भक्षितानि मया राजन् MahāBhā. xii. 24. 15 (BhārBhāDī. अदत्तानि); बलादकामं यत्राधिमनिसृष्टं प्रवेशयत् । प्राप्नुयात्साहसम् KātySm. 527; अनिसृष्टमनाहितम् SmṛtiCan. iv. 326.19.

अनिसृष्टतारिन् (anisṛṣṭatār-in) *adj.* who crosses (the river) without permission काले तीर्थे चानिसृष्टतारिणः पादोनसप्तविंशतिपणस्तरात्ययः ArthŚā. i. 309.1 (2.28)

अनिसृष्टम् (anisṛṣṭam) *adv.* without permission शपथवाक्यानुयोगमनिसृष्टं कुर्वतः … पूर्वः साहसदण्डः ArthŚā. ii. 114. 5 (3. 20); अनिसृष्टं (धान्यादि) विक्रीणानस्य पूर्वः साहसदण्डः ArthŚā. ii. 194. 3(5. 2)

अनिसृष्टोपजीविन् (anisṛṣṭopajīvin) *adj.* subsisting on what is not permitted स्तेनमनिसृष्टोपजीविनं च बद्ध्वा कर्म कारयेत् ArthŚā. i. 204.5 (2.12); विलवणमुत्तमं दण्डं दद्यात्, अनिसृष्टोपजीवी च अन्यत्र वानप्रस्थेभ्यः ArthŚā. i. 208. 2 (2. 12)

अनिसृष्टोपभोक्तृ (anisṛṣṭopabhoktṛ) *adj.* one who enjoys (something) without permission अनिसृष्टोपभोक्ता मूल्यशुद्धमाजीवं बन्धं च दद्यात् ArthŚā. ii. 75. 1 (3. 12)

अनिसोढव्य (a-nisoḍhavya) *adj.* which cannot be borne वृक्षा विषेहिरे भारं प्रहारं परिषेहिरे । निषेहुश्चानिसोढव्यम् DvyāśraKā. 3.144.

अनिस्तब्ध (a-nistabdha) *adj.* unobstructed, unchecked अप्रतिस्तब्धविक्रान्तमनिस्तब्धो महाहवे । विसोढवन्तमस्त्राणि व्यतस्तम्भद् घनध्वनिः Bhaṭṭi. 9. 89.

अनिस्तार (a-nistāra) *m.* not escaping from, not getting rid of एभिरपि बाधकैः कथायामारब्धायामेवाभिमतस्य प्रसाधनीयत्वे पूर्वोक्तबाधाया अनिस्तारात् KhaṇḍanKhā. 40.15; अन्योऽन्याश्रयादनिस्ताराद्यस्य कस्यचिदधिकरणत्वेन … प्रतीत्यपेक्षाप्यत एवापास्ता VedāntKa. 241. 7 (*on* ii. 1. 16); अन्यथा शशविषाणग्रहणमपि स्वप्रकाशसिद्धमिति धृष्टोक्तेरनिस्तारात् ŚatDū. 86.8; 115. 13; इति श्रुतौ भगवदधीनत्वश्रवणात्स्वकृतापेक्षया फलदानेन वैषम्यादेरनिस्तारात् TattvPrakā. 92A.13 (*on* ii. 1. 36); न चैवं संसर्गतामतेऽप्यनिस्तारः VyutpaVā. 33.8; पुरुषबुद्धिमूलतर्कावलम्बनस्य भवतः … तर्काप्रतिष्ठानदोषादनिस्तारः स्यात GoviBh. 94.10 (*on* ii. 1. 11)

अनिस्तार्य (a-nistārya) *adj.* **i** unavoidable सुरास्तस्य ह्यनिस्तार्यमपमृत्युं हरन्ति च SamarāSū. 75. 24; **ii** difficult to be crossed अनिस्तार्येण मनसाप्यनाव्येनातिरंहसा । स्रोतसेवान्धकारस्य स निन्ये नीपकाननम् ŚivLī. 4. 61.

अनिस्तिष्ठत् (a-nistiṣṭhat) *adj.* not standing firmly, not steadfast यदा वै निस्तिष्ठत्यथ श्रद्धाति । नानिस्तिष्ठञ्छ्रद्दधाति ChāndoU. vii. 20. 1.

अनिस्तीर्ण (a-nīstīrṇa) *adj.* not carried out वृथारोषप्रतिज्ञो हि नाहं जीवितुमुत्सहे । अनिस्तीर्णो हि मां रोषो दहेदग्निरिवारणिम् MahāBhā. i. 171. 2.

अनिस्तीर्णतदीयाभियोग (anistīrṇa-tadīyābhiyoga) *adj.* in whose case the law-suit against him is not disposed off अन्येनाभियुक्तं चानिस्तीर्णतदीयाभियोगमर्थी नाभियुञ्जीत VīraMi.(Vyavahāra.) 96.21.

अनिस्तीर्णदुष्कर्मसंकट (anistīrṇa-duṣkarmasaṅkaṭa) *adj.* who has not got over the difficulties caused by evil acts अनिस्तीर्णदुष्कर्मसंकटैः श्रीर्न लभ्यते BṛKathāMañ. 15.184.

अनिस्तीर्णप्रतिज्ञ (anistīrṇa-pratijña) *adj.* who has not fulfilled the vow अनिस्तीर्णप्रतिज्ञानाम् … श्यामं श्मश्रु प्रयोजयेत् NāṭyaŚā. 21. 119; अनिस्तीर्णप्रतिज्ञोऽग्निं प्रवेक्ष्ये BhāgP. x. 89. 30; अनिस्तीर्णप्रतिज्ञानां लम्बकेशं भवेच्छिरः ViṣṇuDhaP. iii. 27.41.

अनिस्तीर्णाभियोग (anistīrṇābhiyoga) *adj.* law-suit against whom is not disposed off अन्येनाभियुक्तमनिस्तीर्णाभियोगमन्योऽर्थी नाभियोजयेत् Mitā. 137. 20 (*on* 2.9)

अनिस्तीर्य (a-nistīrya) *ger.* **i** not having carried out क्षत्रधर्माच्च्युतो राज्ञि भवेयं शाश्वतीः समाः। प्रतिज्ञां तामनिस्तीर्य MahāBhā. xi. 14.18; **ii** not having got over अभियोगमनिस्तीर्य नैनं प्रत्यभियोजयेत् YājñaSm. 2.9; AgniP. 252. 38; यदा तु ममानेनापराद्धमित्येवमुक्तः स्वमभियोगमनिस्तीर्यैव तमेव प्रत्यभियुङ्क्ते तदायं क्रमो नोपपद्यते BālaKrī. i. 205.25 (*on* 2. 9); कलहादावभियुक्तोऽभियोगमनिस्तीर्यापि प्रत्यभियोगं कुर्यात् Aparā. 617. 18 (*on* 2.10); अनिस्तीर्य अपरिहृत्य SmṛtiCan. iii. 105. 9; VīraMi.(Vyavahāra.) 96.16. अभियोगमर्थिकृतमाक्षेपमनिस्तीर्य … एनमर्थिनं प्रतिवादी न प्रत्यभियोजयेत् VīraMi. 415.9; (*on* 2.9)

अनिस्तीर्य (a-nistīrya) *adj.* [irr.] **i** unavoidable, from which one cannot escape ज्ञात्वा मृत्युमनिस्तीर्यं हरिं शरणमाव्रजेत् PadmP. iv. 19.10; **ii** difficult to be crossed ज्ञात्वा लङ्कागतां सीतां गतस्तत्र कपीश्वरः। द्रुतमुल्लङ्घय सिन्धुं तमनिस्तीर्यं परैः ŚivaP. iii. 20. 18 (319B. 4)

अनिस्त्रिंश (a-nistriṁśa) *adj.* **i** [Vār. 1 and KāśiVṛ. *on* P. v. 4.73; AltGr. III. 398] not possessed of a sword वात्स्यायना नाम गृहमुनयः। … अनिस्त्रिंशा विद्याधराः…असाधारणा द्विजातयः HarṣaC. 63.6; **ii** not cruel, kind, HarṣaC. 63. 6; Yādavā. 22.47; *m.* not a sword सात्यकिः …। नन्दकोऽयमनिस्त्रिंशस्संमतो मम शत्रुजित् Yādavā. 22. 47.

अनिस्त्रिंशचेतस् (anistriṁśa-cetas) *adj.* whose mind is not cruel, kind-hearted आसेचनकमेतस्य मेचकाब्जदृशो वपुः। क्लेशगर्ह्यमनिस्त्रिंशचेताः कः कर्तुमर्हति RājTa.(Ka.) 8.2302.

अनिस्त्रिंशाशय (anistriṁśāśaya) *adj.* having a merciful disposition ईशो नृपाणां निःशेषक्ष्माकेदारकुटुम्बिनाम् । स समास्त्रिंशतं भूभृदनिस्त्रिंशाशयोऽभवत् RājTa.(Ka.) 3.101.

अनिस्पन्द (a-nispanda) *adj.* not moving, inert तत्र मानवाः। अनिष्पन्दाः (v. l. अनिस्पन्दाः) सुगन्धाश्च निराहारा जितेन्द्रियाः। देवलोकच्युताः सर्वे MahāBhā. vi. 9.13; तत्सदासीत् तत् असच्छब्दवाच्यं प्रागुत्पत्तेः स्तिमितम् अनिस्पन्दम् ChāndoUBh. 197. 10 (*on* iii. 19. 1)

अनिस्यन्दिन् (a-nisyandin) *adj.* not allowing anything to flow [pw.]

अनिस्रव (a-nisrava) *m.* absence of flowing away (of scum from rice when it is cooked) अस्विन्नत्वमवक्लेदस्त्वसाकल्यमनिस्रवः।… ओदनस्य विपर्यया: KāśyaS. 253B. 33.

अनिस्राव्य (a-nisrāvya) *adj.* which cannot be drained off नराधिपः। … शत्रोः।… जलं निस्रावयेत्सर्वमनिस्राव्यं च दूषयेत् MahāBhā. xii. 69.37; SūktiRa. 145. 4.

अनिःसरण (a-nissaraṇa) *adj.* not being (a means of) salvation [DBHS.]

अनिःसरणता (anissaraṇa-tā) *f.* the state or fact of not being or having (a means of) salvation ध्यानगोचराणां च समापत्त्यारम्बणानां लौकिकसमाधीनामनिःसरणता दर्शिता भवेत् LaliVi. 17. 0(9) [DBHS.]

अनिःसरणधर्मत्व (anissaraṇadharma-tva) *n.* the state of being that (sound) which does not have the property of expansion (i. e. inaudible sound) मण्डपे विप्रकृष्टे तु पाठ्यमुच्चरितस्वरम् । अनिस्सरणधर्मत्वाद्विस्वरत्वं भृशं व्रजेत् NāṭyaŚā. 2. 22.

अनिःसरणीयता (anissaraṇīya-tā) *f.* the state of being that which is not fit to be given out or expressed (व्यनक्ति) कंचन तत्संबन्धिन्या वार्ताया अंशं श्वासतानवादिकं कथयित्वा क्रियमाणो निषेधो वक्ष्यमाणमरणवार्ताविषयः सन् तस्या मुखादनिःसरणीयताम् RasGaṅ. 567. 7.

अनिःसरन्ती (a-nissarantī) *adj.* (*f.*) not going out अनिःसरन्तीमपि गेहगर्भात्कीर्तिं परेषामसतीं वदन्ति Subhāṣi. 2545.

अनिःसार्य (a-nissārya) *ger.* not having removed विरेचनेन प्रबलदोषमनिःसार्य सेवितमप्यौषधं नारोग्यकरम् JīvanVi. 78.6.

अनिःसृत (a-nissṛta) *adj.* **i** not freed (religiously from the bonds of existence) सर्वे अशरणा स्कन्धा अधितप्ता महद्भया। अनिःसृता असारा च MaVastuAva. iii. 345.6; **ii** which has not come out (from the bowels) यस्य नोपद्रवं कुर्यात् स्नेहबस्तिरनिःसृतः।… उपेक्ष्यः स विजानता SiddhYo. 75.34; ŚārṅgaS. iii. 5. 45; **iii** not protruding पादस्तम्भमस्तकदेशात् बहिरनिस्सृतो यथा भवति तथा … अक्षः कार्यः SmṛtiCan. iii. 246. 4.

अनिःसृतगर्भा (anissṛta-garbhā) *adj.* (*f.*) whose embryo has not come out गर्भस्रावे धातुदोषैश्चरेच्चान्द्रायणत्रयम्।… यदा त्वनिःसृतगर्भैव दशमासं स्थित्वा प्रजायते तदा प्रायश्चित्ताभावः Mitā. 465. 3 (*on* 3. 265)

अनिःस्राविन् (a-nissrāvin) *adj.* not allowing (talks) to pass or go out तदुद्देशः संवृतः कथानामनिःस्रावी पक्षिभिरप्यनालोक्यः स्यात् ArthŚā. i. 71.4 (1. 15)

अनिःस्राविशत्रु (anissrāvi-śatru) *adj.* not allowing the enemy to slip out स्थलदुर्गीयाद्भूमिलाभः श्रेयान्। स्थलीयं हि सुरोधावमर्दावस्कन्दमनिःस्राविशत्रु च ArthŚā. ii. 304. 9 (7.10)

अनिःस्वन (a-nissvana) *adj.* noiseless, quiet स चाश्रमस्तैर्मुनिभिः समं गतैरनिःस्वनः शून्यतया हतप्रभः। बभूव Rāmā. ii. 2365*(2)

अनिह (an-iha) *adj.* for whom there is no 'here', not caring for this world स्वाध्याय एवोत्सृज्यमानो वाचं ग्रामे प्राणवृत्तिं प्रतिलभ्यानिहोऽनमुत्रश्चरेत् ĀpaDS. ii(9). 21.10.

अनिहत (a-nihata) *adj.* **i** not hit न तस्योरसि नो मूर्ध्नि न काये न भुजद्वये। अन्तरं पाण्डवश्रेष्ठ पश्यामि नहतं (v.l. पश्याम्यनिहतं) शरैः MahāBhā.

iii. 22.7; **II** not killed, not slain सुग्रीवप्रियकामेन यदहं निहतस्त्वया। कण्ठे बद्धा प्रदद्यां तेऽनिहतं रावणं रणे Rāmā. iv. 17.41; न खल्वनिहते तस्मिन्दुर्योधनहतके संहर्तव्याः केशाः VeṇīSaṁ. 6.562; यदि ताटकादिभिरनिहतौ रामकौशिकौ भवेताम् JānaPa. 4.21(3); **III** not put down, unconquerred °(संकर्षण)-वासुदेवाभ्यां अनिहता(भ्यां) सर्वेश्वराभ्यां पूजाशीलाप्राकारो नारायणवाटिका EI. xxii. 203. C2; *m.* name of a Buddha तत्र अनिहतो नाम संबुद्धो देवनन्दितः MaVastuAva. i. 123.17 [DBHS.]

अनिहततेजस् (anihata-tejas) *m.* name of a Bodhisattva सर्वत्र बोधिसत्त्वजननी भविष्यामि। यथा च ··· अनुपगमनाम्नो निहततेजसः (? नाम्नोऽनिहततेजसः) GaṇḍVyū. 348.3 [DBHS.]

अनिहतमल्ल (anihata-malla) *m.* name of a Bodhisattva सर्वत्र बोधिसत्त्वजननी भविष्यामि। यथा च ··· शुभरत्नस्य अनिहतमल्लस्य GaṇḍVyū. 347.13 [DBHS.]

अनिहतवर्ण (anihata-varṇa) *m.* name of a former Buddha नवमायां भूमौ ··· अनिहतवर्णः MaVastuAva. i 141.5 [DBHS.]

अनिहत्य (á-nihatya) *ger.* **I** not having smitten शुद्धस्तौ ब्राह्मणस्यानिहत्यैतं स्वर्गं सुकृतावर्पातम् AV. xii. 3.44; Suparṇādhyāya 27.4; **II** not having killed नानिहत्य बलादेनं विजयस्ते भविष्यति MahāBhā. vi. 113.32; अनिहत्य रणे पार्थं नाहमेष्यामि भारत MahāBhā. viii. 22.32; अनिहत्य तं सपत्नं कथमिव जीमूतवाहनस्याहम्। कथयिष्यामि हतं तव राज्यं रिपुणेति निर्लज्जः Nāgā. 3.14; तं दाक्षिणात्यं समरे निहत्य। भोक्ष्ये ततोऽहं पृथिवीं च कृत्स्नां वह्निं प्रवेक्ष्याम्यनिहत्य तं वा MārkP. 136.9; अनिहत्य रिपून् ··· निवसेन्नृपोऽत्र यः NemiC. 11.30; मिथ्या प्रणिहितो मन्त्रः प्रयोक्तारम् ··· नानिहत्योपशाम्यति Tantrākhyā. 95.13; PañcT. 3.30 (284.4)

अनिहत्य (a-nihatya) *adj.* not to be killed पञ्चदशो निहत्यस्य (? पञ्चदशोऽनिहत्यस्य) निरुक्तः ĀpaŚS. xxii. 6.16; HirŚS. xvii. 2.61 (417.7)

अनिहानार्थ (anihānārtha) *m.* name of a Bodhisattva सर्वत्र बोधिसत्त्वजननी भविष्यामि। यथा च ··· अनिहानार्थस्य GaṇḍVyū. 347.31, [*but* DBHS. अनिहीनार्थ]

अनिहित (a-nihita) *adj.* **1** not laid down अन्यस्मै प्रदायानिहिते (सोमे) ··· आस्ते KātyŚS. xi. 1.15; ix. 13.36; **2** not separated (नावग्रहः) तद्धिते चैकाक्षरवृद्धावनिहिते VājaPrāti. 5.29 (Uvaṭa अव्यवहितम् ···। यदि पूर्वपदवृद्ध्या उत्तरपदमव्यवहितं भवतीत्यर्थः। यथा — 'त्रैष्टुभेन छन्दसा')

अनिहितमति (anihita-mati) *m.* name of a Bodhisattva सर्वत्र बोधिसत्त्वजननी भविष्यामि। यथा च···अनिहितमतेः GaṇḍVyū. 347.29 [DBHS.]

अनिहृताग्र (anihṛtāgra) *adj.* having a remainder which cannot be divided वारघ्नमनिहृताग्रं प्रोद्गच्छति तावदेव नक्षत्रम् Sāra. 51.18.

अनिह्नव (a-nihnava) *m.* non-concealment, non-denial अहो कालविनयोपधानबहुमानानिह्नवार्थव्यञ्जनतदुभयसंपन्नलक्षणज्ञानाचार, न शुद्धस्यात्मनस्त्वमसीति निश्चयेन जानामि तथापि त्वां तावदासीदामि यावत् ··· आत्मानमुपलभते TattvPradī.(A.) 273.6 (*on* 3.2); पात्रस्यानुपघातेनानिह्न(? ह्न)वेन गुरोरपि। जिगाय ज्ञानावरणदर्शनावरणे नृपः MalliC. 3.189; त्वयोक्तायामपह्नुतावतिप्रसङ्गः। अत्र सुधांशौ सुधांशुत्वनिह्नवेऽप्यारोपविषयस्यानिह्नवात् RasGaṅ. 303.5; तदप्यसत्। निह्नवोपादानवैयर्थ्यात्। अनिह्नवेऽपि तस्य युक्तियुक्तत्वात् VīraMi.(Vyavahāra.) 99.18; [Inst.] openly अनिह्नवेन चायतकलहादिनिमित्तकं ताडनादि क्रियते तद्दण्डपारुष्यम् ManvaVi. 1070.16 (*on* 8.833)

अनिह्नवम् (anihnavam) *adv.* without concealing, openly स तु जग्रादवधीर्य ··· युधि राममुपासरत्। इदमुवाच च राघव राघव प्रथय तज्जवीर्यमनिह्नवम् Ragh. 19.8.

अनिह्नुत (a-nihnuta) *adj.* **AI** not concealed, loud उदस्थादथ तत्सैन्यभेरीध्वनिरनिह्नुतः।··· यः शैलैरनुमोदितः Surath. 10.30; **AII** not hidden, manifest, open अनिह्नुतस्तामवधार्य चिह्नैस्तद्वाचि बाला शिथिलाञ्जुताभूत् NaiṣC. 14.69; प्रत्यक्षमनिह्नुतम् ManvaVi. 1229.7 (*on* 9.222); **B** not suppressed बिम्बाविशिष्टे निर्दिष्टे विषये यद्यनिह्नुते। उपरञ्जकतामेति विषयी रूपकं तदा CitraMi. 48.11; RasGaṅ. 298.18; अनिह्नुते निषेधास्पृष्ट इति विशेषणादपह्नुतौ नातिव्याप्तिः CitraMī. 49.6; RasGaṅ. 299.7.

अनिह्नुतत्व (anihnuta-tva) *n.* the state of not being denied or suppressed रूपकलक्षणस्यातिव्याप्तिर्वत्रलेपायिता स्यात्, विषयिणो निह्नवेऽपि विषयस्यानिह्नुतत्वात् RasGaṅ. 370.4.

अनिह्नुतीकृत (anihnutī-kṛta) *adj.* not made concealed, revealed अये मयात्मा किमनिह्नुतीकृतः किमत्र मन्ता स तु मां शतक्रतुः NaiṣC. 9.122 (comm. प्रकटीकृतः)

अनिह्नुत्य (a-nihnutya) *ger.* not having denied अतः संबन्धविज्ञानलिङ्गग्रहणपूर्वकम् अनुमानमनिह्नुत्य कथं संप्लवनिह्नवः NyāyMañ. i. 32.16.

अनिह्नुवान (a-nihnuvāna) *adj.* **I** not denying प्राच्या हि विपर्यस्ता एव सर्वथा। मध्यमास्तु तद्रूपं जानाना अपि संदेहेनापह्नुवते। अन्त्यास्त्वनपह्नुवाना (v. l. अन्त्यास्त्वनिह्नुवाना) अपि लक्षयितुं न जानते Loc. 10.21 (*on* 1.1); अनिह्नुवाना — अनपलपन्तः JñātāDhaṬ. 34B.2; **II** not concealing, manifesting मिषेण पुच्छस्य च केसरस्य च। स्फुटं चलच्चामरयुग्मचिह्नैरनिह्नुवानं निजवाजिराजताम्।··· आरुरोह NaiṣC. 1.62.

¹अनी (anī) (Gr.) the linguistic element *anī* रुपूर्वो मय(v. l. °या WHITNEY's Ed.) न्यनी। मयानि, अनी, इत्येतयोर्ग्रहणयो रुपूर्वः नकारः णकारमापद्यते। यथा — दारुमयाणि पात्राणि। त्वे वसूनि पूर्वणीक। रुपूर्व इति किम्। अग्नयेऽनीकवते पुरोडाशम् TaiPrāti. 7.12.

²अनी (a-nī) *f.* **1** two leaves (panels) of a door (*lit.* which does not allow one to carry away?) अथ त्र्यौ कवाटेऽपि कुवाटोऽप्यररं न पुम्। पार्श्वद्वयस्थं तद्युग्ममनीरिति निगद्यते Vaija. 162.47; **2** (Gr.) other than the verbal base *nī*- गतिबोधाहाराथेशब्दकर्मनित्याकर्मणामनीखाद्यदिह्वाशब्दायक्रन्दाम् SiddhaHe. ii. 2.5.

अनीक (án-īka) *m.*, *n.* [AltGr. I. 103; II. i. 261; II. i. 297; DEBRU. 141, 520; MAYR.; Uṇā. 4. 17; GaṇPā. 12.132; Liṅgānu. (Pā.) 105.15; Liṅgānu.(Śā.) 122.9; Liṅgānu.(He.) 110.14; Liṅgānu.(Para.) (130) 3689; अन्यते अनीकं बलम् Prasā. ii. 617.20] **AI** face, appearance, distinctive mark, foremost point, front चित्रं देवानामुदगादनीकम् ṚV. i. 115.1; AV. xx. 107.14; TaiS. I. iv. 43.1; II. iii. 8.2; II. iv. 14.4; MaiS. i. 3.37 (i. 43.8); iv. 14.4 (iv. 220.13); KāṭhS. 4.9 (i. 34.15); 22.5 (ii. 60.3); 22.6 (ii. 61.16); 22.8 (ii. 64.21); KapiKaS. 3.7 (31.12); 34.1 (175.6); VājaS. 7.42; 13.46; VājaS.(K.) 8.24; 9.7; 14.48; TaiBr. II. viii. 7.3; ŚatBr. IV. iii. 4.10; VII. v. 2.27; AitĀ. III. ii. 3.11; ŚāṅkhāĀ. 3.4 (33.9); TaiĀ. i. 7.6 (48.3); ii. 13.1 (251.4); ĀśvaŚS. I. ii.20.4; I. iii. 8.1; II. iii. 8.3; BaudhŚS. i. 240.14; ii. 31.5; ii. 140.6; ĀpaŚS. xix. 23.4; VaitāSū. 33.6; BaudhGS. iv. 3.5; ĀgniveGS. iii. 5.6 (146.1); JaimiGS. 1.4 (4.20); Nir. 12.16 (211.7); अव्रुत पृश्निर्महते रणाय त्वेषमयासां मरुतामनीकम् ṚV. i. 168.9; सैनानीकेन सुविदत्रो अस्मे (भव) ṚV. ii. 9.6; TaiS. IV. iii. 13.2; IV. vi. 1.5; KāṭhS. 21.13 (ii. 54.4); BaudhŚS. ii. 53.6; HirŚS. xii. 4.10 (96.22); तदस्यामनीकमुत चारु नामापीच्यं वर्धते नप्तुरपाम् ṚV. ii. 35.11; ŚāṅkhāŚS. xiii. 29.13; भूरीणि हि त्वे दधिरे अनीकाग्ने ṚV. iii. 19.4; दिदृक्षन्त उषसो यामन्नक्तोर्विवस्वत्या महि चित्रमनीकम् ṚV. iii. 30.13; इदम् त्यन्महि महामनीकं यदुस्रिया सचत पूर्व्यं गौः ṚV. iv. 5.9; iv. 5.15; एभिर्नो अर्कैर्भवा नो अर्वाङ् स्वर्ण ज्योतिः ṚV. iv. 10.3; iv. 11.1; SV. II. ix(1). 5.3; TaiS. IV. iv. 4.8; KāṭhS. 20.14 (ii. 34.23); VājaS. 15.46; द्रुहं जिघांसन् ध्वरसमनिन्द्रां तेतिक्ते तिग्मा तुजसे अनीका ṚV. iv. 23.7; AV. iv. 27.7; अपामनीके समिथे य आभृतस्तमश्याम मधुमन्तं त ऊर्मिम् ṚV. iv. 58.11; AV.(P.) viii. 13.11; KāṭhS. 40.7 (iii. 141.16); VājaS.(K.) 19.12; ĀpaŚS. xvii. 18.1; अनीकमस्य न मिनज्जनासः पुरः पश्यन्ति निहितमरतौ ṚV. v. 2.1; JaimiBr. 3.96; तामस्य रीतिं परशोरिव प्रत्यनीकमख्यम् ṚV. v. 48.4; v. 76.1; SV. II. viii(3). 15.1; AitBr. 4.4(89); KauṣīBr. 8.6 (37.25); अयं विदच्चित्रदृशीकमर्णः शुक्रसद्मनामुषसामनीके ṚV. vi. 47.5; vi. 51.1; vii. 1.8; vii. 1.9; vii. 4.3; vii. 8.5; vii. 88.2; स्थिरा धन्वान्यायुधा रथेषु वोऽनीकेष्वधि श्रियः ṚV. viii. 20.12; viii. 74.4; viii. 96.9; उप त्वा जामयो गिरो देदिशतीर्हविष्कृतः। वायोरनीके अस्थिरन् ṚV. viii. 102.13; SV. I. i(1). 2.3; KāṭhS. 40.14 (iii. 149.21); तक्षद्यदी मनसो वेनतो वाग्ज्येष्ठस्य वा धर्मणि क्षोरनीके ṚV. ix. 97.22; SV. I. vi(1). 5.5; विश्वेषां ह्यध्वराणामनीकं चित्रं केतुं जनिता त्वा जजान ṚV. x. 2.6; ĀpaŚS. xxiv. 13.3; प्रैषामनीकं शवसा दविद्युतत् ṚV. x. 43.4; x. 7.3; AV. xx. 17.4; ममानीकं सूर्यस्येव दुष्टरम् ṚV. x. 48.3; x. 69.3; ṚV.(Khila.) v. 5.8; ŚāṅkhāŚS. viii. 22.1; चित्रं देवानां केतुरनीकम् ··· सूर्यः AV. xiii. 2.34; xx. 107.13; vii. 36.1; VaitāSū. 39.16; अभि वर्धस्व प्रजया वावृधानो अभ्यनीके× पशुभिर् भवासि AV.(P.) iv. 27.6; रौद्रेणानीकेन पाहि माग्ने TaiS. I. iii. 3.1; MaiS. i. 2.12 (i. 22.1); KāṭhS. 2.13 (i. 17.18); KapiKaS. 2.7 (19.1); VājaS. 5.34; PañcBr. i. 4.15; ŚāṅkhāŚS. vi. 12.3; vi. 13.1; BaudhŚS. i. 193.5; iii, 250.3; ĀpaŚS. viii. 8.3; xi. 15.2; HirŚS. vii. 7.33 (727.6); ix. 5.26 (943.7); VaikhāŚS. 14.12; 16.25; MānŚS. 46.3; 69.3; JaimiŚS. 13; VaitāSū. 18.8; अग्नेरनीकमप आविवेश TaiS. I. iv. 45.1; MaiS. i. 3.39 (i. 45.8); KāṭhS. 4.13 (i. 37.18); 29.3 (ii. 171.4); KapiKaS. 3.11 (34.14); 45.4 (271.1); VājaS. 8.24; ŚatBr. IV. iv. 5.12; ŚatBr.(K.) V. v. 3.6; BaudhŚS. i.

260.9; ĀpaŚS. viii. 8.3; MānŚS. 46.3; KātyŚS. x. 8.24; HirŚS. ix. 5.26 (943.7); VaikhāŚS. 16.25; भद्रं ते अग्ने सहसिन्ननीकमुपाक आ रोचते सूर्यस्य TaiS. IV. iii. 13.1; VI. ii. 3.1; MaiS. ii. 1.10 (ii. 12.6); समिद्धा इन्द्र उषसामनीके पुरोरुचा पूर्वकृद् वावृधानः MaiS. iii. 11.1 (iii. 139.12); KāṭhS. 38.6 (iii. 107.11); VājaS. 20.36; VājaS.(K.) 22.21; TaiBr. II. vi. 8.1; इषुं वा एतां देवाः समस्कुर्वत यदुपसदस्तस्या अग्निरनीकमासीत् AitBr. 4.8 (105); 13.2 (357); अनीकं प्रथमेषुर्धनुर्ज्या ṢaḍviBr. iii. 2.3 (comm. उभयत्र पर्याये प्रथमा ऋग् अनीकम् इषुधारास्थानीयम्); यथा वाऽइषोरनीकम्। एवं यज्ञानामग्निहोत्रं येन वाऽइषोरनीकमेति सर्वा वै तेनेषुरेति ŚatBr. II. iii. 3.10; अथ यदेता देवता यजति वज्रमेवैतत्संस्करोति अग्निमनीकं सोमं शल्यं विष्णुं कुल्मलम् ŚatBr. III. iv. 4.14; मुखं हि प्राणानामनीकम् ŚatBr. XI. v. 2.4; शतरुद्रीयस्य होम इति।… पूर्वस्मिन्नेवानीके जुहुयादिति गौतमः BaudhŚS. iii. 130.7; BaudhŚuS. 3.57; 4.167; 6.230; पूर्वस्मिन्ननीके प्रक्रमप्रमाणानि चत्वारि चतुरस्राणि कृत्वा तेषां ये अन्त्ये ते अक्ष्णयापच्छिन्द्यात् BaudhŚuS. 9.275; (उपतिष्ठते) सम्राडसि कृशानुरित्याहवनीयम् … सदस्योऽसि मलिम्लुच इति सदस्यायतनं रौद्रमनीकं सर्वत्रानुषजति HirŚS. x. 3.41 (1071.10); हन्ता वृत्रस्य हरिताम् अनीकम् … इति शस्त्रवद् अर्धर्चश आहावप्रतिगरवर्जम् VaitāSū. 14.1; रौद्रेणानीकेन कव्यतायै। कवितायै MahāBh. ii. 434.12 (*on* v. 4.30); **Aii** vanguard इन्द्रस्य वज्रो मरुतामनीकम् ṚV. vi. 47.28; TaiS. IV. vi. 6.6; MaiS. iii. 16.3 (iii. 186.11); KāṭhS. v. 6.1 (iii. 174.3); VājaS. 29.54; इन्द्रस्यौजो मरुतामनीकं मित्रस्य गर्भो वरुणस्य नाभिः AV. vi. 125.3; GopBr. i. 2.21 (58.3); VaitāSū. 6.8; आग्निना वा अनीकेनेन्द्रो वृत्रमहन् MaiS. i. 10.5 (i. 145.20); i. 10.14 (i. 154.2); iii. 9.5 (iii. 121.13); KāṭhS. 35.20 (iii. 63.1); 36.8 (iii. 75.16); KapiKaS. 48.18 (309.6); JaimiBr. 2.232; अग्निं ह वै देवा अनीकं कृत्वोपप्रेयुः ŚatBr. II. v. 3.2; VI. vi. 2.11; अग्निर्वै देवतानामनीकम् ŚatBr. V. iii. 1.1; (देवाः) ते होचुः। केन राज्ञा केनानीकेन योत्स्याम इति स हाग्निरुवाच मया राज्ञा मयानीकेनेति तेऽग्निना राज्ञाग्निनानीकेन चतुरो मासः प्राजयंस्तान्ब्रह्मणा च त्रय्या च विद्यया पर्यगृह्णन् … ते … वरुणेनानीकेन … पर्यगृह्णन् … इन्द्रेणानीकेन … पर्यगृह्णन् ŚatBr. II. vi. 4.2-7; ŚatBr.(K.) I. vi. 4.3; JaimiBr. 3.275; ज्योतिष्टोमे तिसृणामप्युपसदामादाव(? वा)ग्नेयी विहिताग्निमनीकमिति TantrVā. 434.20 (*on* ii. 1.48); **Aiii** prominent one (ऐकादशिनवत् त्र्यनीकापरिवृत्तिः स्यात्) प्रायणीयोदयनीययोरन्तरं नवभिरनीकैः पूरितमिति गवामयनेऽपि नवभिरनीकैः पूरयितव्यं स्यात् ŚābaBh. 1978.16 (*on* x. 5.83); त्रीण्यनीकान्यग्राण्यैन्द्रवायवशुक्राग्रयणरूपाणि यस्यां क्रियायां सा त्र्यनीका NyāyMāVi. 567.19 (*on* x. 5.25); VidhiRa. 2 (12.3); पूर्वस्मिन् पक्षस्यानुष्ठिताश्च छन्दोऽनीकपृष्ठसामस्तोमगणा उत्तरे पक्षसि प्रातिलोम्येनानुष्ठेयाः VidhiRa. 13 (91.12); **B** splendour, brilliance माता देवानामदितेरनीकं यज्ञस्य केतुर्बृहती वि भाहि ṚV. i. 113.19; रक्षा च नो दम्येभिरनीकैः ṚV. iii. 1.15; iii. 54.1; AitBr. 5.2(117); अनीकैर्द्वेषो अर्दयाग्ने विश्वाभिरूतिभिः। रयिं नो धेहि यज्ञियम् MaiS. iv. 10.5 (iv. 154.2); iv. 11.4 (iv. 172.9); ŚāṅkhāŚS. iii. 15.4; सहस्रगोरिवानीकं दुःसहं भवतः परैः KāvyālaṅSū. ii. 1.13; SaraKaṇṭhā. 10.21; **Ci** army अग्निरेवास्मा अनीकानि जयति MaiS. ii. 1.10 (ii. 12.7); त्र्यनीक इति सवनान्येवानीकानि तानसंभाव्यं पराभावयत्ततो वै देवा अभवन्परासुराः AitBr. 14.1 (395); सोऽग्निः … चतुर्धानीकान्यजनयत TaiBr. I. vi. 6.1; प्र वह्नूणां अभिदं पर्वतानां यत् सीमिन्द्रो अकरोदनीकैः BāṣkaU. 10; अथाक्षय्यनवम्यां रात्रौ हस्त्यश्वादीनाम् अनीकानां रथस्य परहोमश्च AVPari. 18B(7).1; अग्रतो ह्यस्य पाञ्चालास्तत्रानीके महात्मनः। अनिर्गते सारबले मागधेभ्यो गिरिव्रजात् MahāBhā. ii.156*(1); अनीकानां विभागेन पन्थानः षट्कृताभवन् MahāBhā. iii. 17.4; गृह्णात्वस्त्रमनुत्तमम्। अनेन त्वमनीकानि धार्तराष्ट्रस्य धक्ष्यसि MahāBhā. iii. 186*(2); iii. 254.21; तस्मात्क्षिप्रं विनिर्यामः …। विभज्य चाप्यनीकानि MahāBhā. iv. 29.15; तदनीकं विराटस्य शुशुभे MahāBhā. iv. 30.29; iv. 33.14; उपाख्यानमिदं शक्रविजयं वेदसंमितम्। राज्ञा व्यूढेष्वनीकेषु श्रोतव्यं जयमिच्छता MahāBhā. v. 18.16; v. 56.25; v. 152.1; ववर्ष चात्र पर्जन्यः …। व्युक्षन्सर्वाण्यनीकानि MahāBhā. vi. 1.21; हतशेषेष्वनीकेषु किमकुर्वत मामकाः MahāBhā. viii. 1.42; कर्णे तु निहते …। किं वो मुखमनीकानामासीत्संजय MahāBhā. viii. 5.100; अनीकयोः संहतयोर्यदीयाद् ब्राह्मणोऽन्तरा। शान्तिमिच्छन्नुभयतो न योद्धव्यं तदा भवेत् MahāBhā. xii. 97.8; xii. 101.27; ततो गम्भीरनिर्ह्रादं घोरवर्मायुधध्वजम्। अनीकं यातुधानानां समन्तात्प्रत्यदृश्यत Rāmā. iii. 23.19; अनीकैर्बहुसाहस्रैर्वानराणां समन्वितः। पिता हनुमतः श्रीमान्केसरी प्रत्यदृश्यत Rāmā. iv. 38.17; कुम्भकर्णः … हरीणां तदनीकमुग्रं दुद्राव शूलं निशितं प्रगृह्य Rāmā. vi. 55.10; स भर्तुर्वचनं श्रुत्वा निष्पपाताङ्गदस्तदा। अनीकान्मेघसंकाशान्मेघानीकादिवांशुमान् Rāmā. vi. 57.77; प्रमाथगणभूयिष्ठं व्यादिष्टं तस्य निग्रहे। अनीकं सुमहद्रात्रौ नानाप्रहरणोद्यतम् HariVaṁ. 108.35; 110.55; व्यूढान्यनीकानि विगाह्य बाणैर्मया सहायेन परान् जिगीष BuddhaC. 10.27; तस्यानीकैर्विसर्पद्भिरपरान्तजयोद्यतैः। रामास्त्रोत्सारितोऽप्यासीत्सह्यलग्न इवार्णवः RaghuVa. 4.53; कोदण्डपाणि निनदत् प्रतिरोधकानामापातदुष्प्रसहमाविरभूदनीकम् Mālavikā. 5.10; (साधकः) निःसहायः सपत्नानामनीकानि बहून्यपि। हिनस्ति AhirbuS. 32.73; महारथानां प्रतिदन्त्यनीकमधिस्यदस्यन्दनमुत्थितानाम्। आमूललूनैरतिमन्युनेव मातङ्गहस्तैर्व्रियते न पन्थाः Kirātā. 16.14; मनोभव तवानीकं नोदयाय न मानिनी Kāvyāda. 3.81; (कलिङ्गराजः) जयसिंहेन सलिलतरणसाधनानीतेनानीकेन … द्रागागत्यागृह्यत सकलत्रः DaśKuC. 123.7; स्मरस्य प्रभावनीके तनवै जयन्तीः। इत्यस्य तेने कदलीर्मधुश्रीः ŚiśuVa. 6.69; विदितं दिवि केऽनीके तं यातं निजिताजिनि। विगदं गवि रोद्धारो योद्धा यो नतिमेति न ŚiśuVa. 19.90; SaraKaṇṭhā. 279.2; सन्नद्धोऽश्वं हस्तिनं रथं वारूढः सन्नद्धमनीकं गच्छेत् ArthŚā. i. 107.9 (1.21); अवसुप्तं पाण्डवानामनीकम् … द्रोणसूनुर्जघान NītiSā. 19.71; ताडका नाम राक्षसी तस्मादनीकादागत्य … अस्मदीयां भूमिमधिवसति AnarghaRā. 2.8(3); प्रत्यनीकेषु अनीकमनीकं प्रति प्रत्यनीकेषु प्रतिपक्षभूतेषु अनीकेषु GītāBh.(Śaṅ.) 320.4 (*on* 11.32); संसेव्यमान। स्वभक्ताग्रगण्यैः कपीशैर्महीशैरनीकैश्च … राम प्रसीद ŚrīRāmaBhuSt. 10; ते चोपसस्रुः शनकैरनीकस्य मुखानि ये RāmC. 11.45; पक्षपातमपहाय राघवे रावणे च परिमुच्य मत्सरम्। प्राश्निकत्वमगमन् सुरास्तयोस्तुल्यभङ्गजययोरनीकयोः RāmC. 29.57; (बलिः) सत्वरमशेषाशावशनिवेशानीकस्त्रितसकलमहीतलो दिग्विजययात्रार्थमुच्चचाल YaśasCam. ii. 319.15; (सेनापतिः) दुष्टसामन्तानामनीकैरापूर्यमाणकटकदिग्निवेशः काञ्चिदेशमविशत् TilaMañ. 82.11; कालमागधशाल्वादीननीकैः रुन्धतः पुरम्। अजीघनत् … तेजः BhāgP. iii. 3.10; सूचीमुखमनीकं स्यादल्पानां बहुभिः सह ViṣṇuDhaP. ii. 177.17; AgniP. 235.28; YuktiKa. 9.9; न्यभादनीकं करिणां च सान्द्रसिन्दूरपूरारुणगण्डभित्ति NavaSāC. 17.4; बालो रामस्त्वनीकेषु न जानाति बलाबलम्। अन्तःपुराद्वृते दृष्टा नानेनान्या रणावनिः YogVā. i. 8.6; अनीकान्यत्र तस्यासन्संग्रामाय प्रतस्थुषः PadmP. iv. 40.43; इषुर्विष्णुर्महातेजाः … कालाग्निस्तच्छरस्यैव साक्षात्तीक्ष्णः … अनीकं विषसंभूतम् LiṅgaP. i. 72.25; ŚivaP. ii(5). 8.28 (230A.4); हरियूथपाः। प्रेक्षमाणा रावणस्य तान्यनीकानि भागशः। राघवप्रियकामार्थं लङ्कामारुरुहुस्तदा AdhyāRā. vi. 5.50; शूर्पणखा … रावणोपकण्ठे … अनीकस्य चतुर्दशसहस्रसंख्याकस्य पञ्चताकरणकारणभूतामात्मावज्ञां च विज्ञापयामास RāmāCam. 3.22(3); अथ व्यूढेष्वनीकेषु प्रवृत्ते समरोत्सवे। आययुस्त्रिदशाः सर्वे व्योम्ना शक्रपुरोगमाः BṛKathāMañ. vi. 1.162; यथा अनीके अभियोज्ये तत्प्रतिनिधिभूतमपरं मूढतया केनचिदभियुज्यते तथेह प्रतियोगिनि विजेये तदीयोऽन्यः विजीयते KāvyPra. 725.4; Kāvyānu.(He.) 354.14; बन्धकर्म विततिंसदनीकं क्रन्त्व ऋद्धभुजविक्रमकान्तैः DvyāśraKā. 8.100; 16.32; 19.100; अनीकस्य सैन्यस्य प्रतिनिधिः प्रत्यनीकमुच्यते AlaṅkāSa. 164.8; Ekāva. 8.61 (316.1); RasGaṅ. 665.12; योद्धुं सार्धमधिज्यकार्मुकगणग्रामाण्यनीकैर्हठात्तान्निर्गन्तुमुदञ्चितोद्यमरसान्नाकेसदां वैरिणः। संभाव्यापुनरागमम्…स्वाः पुर्यः परिरेभिरे मणिदृषद्भित्तिप्रभाबाहुभिः ŚrīKaC. 22.55; 23.6; अनीकस्याङ्गमुत्कृष्टमुत्तमाङ्गं तनोरिव। राज्यस्थित्यै राजहस्ती TriṣaŚaPuC. i. 2.928; ii. 4.204; विभीषणः … क्षपयांबभूव नैकान्यनीकानि निशाचराणाम् RāghPāṇ.(Ka.) 8.20; 13.62; पदातींश्च महीपालः पुरोऽनीकस्य योजयेत् Hitopa. 3.78; पार्थोऽपि नातिसंरम्भादनीकं समनीनहत् PāṇḍaC. 5.180; 6.44; SaduktiKa. 186.21; समन्ततः संयमनीमनीकैर्मत्वा यदीयैर्विहितावरोधाम् Surath. 2.62; द्वयोरपि ततोऽनीकं संवर्मितमभूत् तदा MalliC. 6.81; उभयोरपि संजातं समनीकमनीकयोः SamarāSaṁ. 7.463; तुङ्गनामा … सुभटकोटिकोटीरः … पुत्रेण समं म्लेच्छपतेरनीकं प्रविश्य तस्थौ PrabaCin. 117.2; एको हि वारणपतिर्द्विषतामनीकं व्यक्तं निहन्ति मदसत्त्वगुणोपपन्नः SūktiRa. 96.7; YudhiVi. 7.1; सुतं सहश्रैरसप्तत्या सहितमपि यशिसधुजनुषां सपादस्यानीकं समिति भुजशौर्येण महता EI. xvi. 248.22; iv. 273.25; xi. 330.25; xii. 172.26; जले मत्स्यान्दधानोऽपि स्थले मत्स्यान् विलोकितुम्। आगतोऽब्धिरिवानीकः कुरूणां ददृशे ततः BhārCam. 7.19; ParamāKā. 38.28; Rāgh. 15.10; AmaK. 1624; 1676; AnekāSa. 643; AbhidhāRaMā. 2.302; AgniP. 365.12; Vaija. 258.15; AnekāSaṁ. 3.2; AbhidhāCin. 746; NāmaMā. 86; DharK. 31; TrikāŚe. iii. 3.3; ŚabdaBhePra.(Ma.) 4.30; AnekāK. 55; NānārthSaṁ. 6.53; 7.62; NānārthāSaṁ. ii. 51.49; ParyāŚaRa. 1043; MediK. 4.41; NānārthaMa. 153; ŚabdaRa.(Vā.) 1658; 2716; 2757; 4088; ParaNā. 2369; ViśvaLoK. 6.30; KalpaK. 116.249; ŚabdaRaSaK. 7.1; **Cii** sevenfold army पदात्यादीन्यनीकानि दण्डकल्पानि सप्त वै MahāP. 22.28; अनीकानि च — हस्त्यश्वरथपदातिवृषभनर्तकगाथकजनरूपाणि सैन्यानि AupaSūṬ. 100.2; **Ciii** row, line, herd, host स्वर्यम् … उस्रियाणामनीकम् ṚV. i. 121.4; गवामरुणानामनीकम् ṚV. i. 124.11; ततः सभार्यस्त्रिजटो महामुनिर्गवामनीकं प्रतिगृह्य मोदितः Rāmā. ii. 29.27; vi. 57.77; त्रीणि त्रिकाण्यनीकं रथानामुरस्यं स्थापयेत् ArthŚā.

iii. 128. 5 (10.5); गन्धर्वेनाट्यानीकाभ्यां कौतुकाक्षिप्तमानसः। अभिस्वयम्भूरमणं तेनाचालीत् पुरन्दरः MalliC. 4. 117; **Civ** battle, war, fight अथैतदेवं न करोषि राजन्ध्रुवं कुरूणां भविता विनाशः। न हि क्रुद्धो भीमसेनोऽर्जुनो वा शेषं कुर्याच्छात्रवाणामनीके MahāBhā. iii. 5. 9; गदापाणिर्भीमसेनस्तरस्वी प्रवेपयञ्शत्रुसंघानतनीके। नागः प्रभिन्न इव नड्वलासु चङ्क्रम्यते कच्चिदेनं स्मरन्ति MahāBhā. v. 23.22; अस्त्रौघैरपि च निवारितास्त्रमासीदन्योऽन्यं नृपशकसैन्ययोरनीकम् Acyutarā. 11. 36; [AnekāSa. 643; AbhidhāRaMā. 2. 298; Vaija. 258. 15; TrikāŚe. iii.3. 3; AnekāSaṁ. 3. 2; AbhidhāCin. 746; 797; ŚabdaBhePra.(Ma.) (comm. *on* 4. 30); AnekāK. 55; NānārthSaṁ. 6.53; NānārthāSaṁ. ii. 51. 49; MediK. 4.41; NānārthaMa. 153; ParaNā. 2429; ViśvaLoK. 6.30; KośaKaTa. 2.3587; KalpaK. 128. 357; ŚabdaRaSaK. 7.1]; **Di** name of a son of the first Sāvarṇi Manu पृथुश्रवास्तथानीको भूरिद्युम्नो बृहद्यशः। प्रथमस्य तु सावर्णेर्नव पुत्राः प्रकीर्तिताः BrahmāṇḍP. iii. 1. 65; **Dii** name of a snake residing in Kashmir प्राधान्येन तु ये नागाः कश्मीरायां कृतालयाः ··· पानीयश्चाप्यनीकश्च कनकाक्षः कलिङ्कः NīlaP. 886; **Diii** number eight अष्टौ तनुर्गजः कर्म ··· नागानीकं करी यथा GaṇiSāSaṁ. 0.60; [Lexicons give following as the meanings of *anīka* — *priya*, ViśvaPra. 11. 112; *bāṇḍvayavabheda*, NānārthāSaṁ. ii. 51. 49; *nṛśaṇḍa*, NānārthāSaṁ. ii. 51.49; *navaka*, NānārthaMa. 153; *sandeha*, NānārthaMa. 153; *durjana*, NānārthaMa. 153]

अनीककर्णाग्रधर (anīkakarṇāgradhar-a) *adj.* who holds (i. e. commands) the helm or most important position in the army अनीककर्णाग्रधरोऽस्मि तस्य वै MahāBhā. iv. App. I. 13(12); iv. App. I. 8(35); अनीककर्णाग्रधरो ध्वजी रथी भवाद्य मे वारणवाहिनीपतिः MahāBhā. iv. 191*(5)

अनीककानन (anīka-kānana) *n.* forest in the form of an army अनीककानन(? नं) दग्धं यादवैस्तद्वैरिव PāṇḍaC. 14. 105.

अनीककोलाहलकेलि (anīka-kolāhalakeli) *m., f.* noisy sport of the army अनीककोलाहलकेलिविस्तरप्रतिश्रुता काहलतां जगाहिरे (दिशः) ŚrīKaC. 21.11.

अनीकक्षिति (anīka-kṣiti) *f.* battlefield तामासाद्य ··· अनीकक्षितिम्। जातं गृध्रगणोज्झितं द्रुमकुलम् UdaySuKa. 6. 27.

अनीकगर्भ (anīka-garbha) *m.* centre of the army शौर्यशिल्पाभिजनानुरागयुक्तमर्थमानाभ्यामविसंवादितमनीकगर्भं कुर्वीत ArthŚā. iii. 116.8 (10.3)

अनीकचक्र (anīka-cakra) *n.* army-circle तद्वीक्ष्य लङ्काधिपतिः समन्तादनन्तमात्मीयमनीकचक्रम्। जहौ शुचम् RāmC. (App. 1) 38. 84.

अनीकचर (anīkacar-a) *adj.* [P. iii. 2.16] moving in the army युधि धुर्यमविक्षोभ्यमनीकध(v. 1. च)रमच्युतम्। द्रोणं मोहाद्युधा पार्थ यज्जिगीषसि तन्मृषा MahāBhā. v. 158.14; v. App I. 11(8)

अनीकज (anīkaj-a) *adj.* produced or raised by the army महीयसां महति दिगन्तदन्तिनामनीकजे रजसि मुखानुषङ्गिणि। विसारितामजिहत ··· जलदमदाम्बुराजयः ŚiśuVa. 17. 57.

अनीकजन (anīka-jana) *m.* warrior सहदेवोऽप्यमर्षणः।··· वाक्यमुवाच ह। शौटीरशूरसदृशमनीकजनसंसदि MahāBhā. v. App. I. 12(51)

अनीकजाल (anīka-jāla) *n.* multitude of troops स नासरकेसरी ··· चेञ्जीनगर्या गव्यूतिद्वयमात्रे क्वचन प्रदेशे निवेशयामास निखिलमनीकजालम् ĀnandRa. 7.35(? 36) (22)

अनीकजित् (anīka-jit) *adj.* who conquers armies स हि तेषां महेष्वासो गतिरासीदनीकजित् MahāBhā. iii. 79.2; (कृष्णः) न जायते जनित्र्यां यदजस्तस्मादनीकजित् MahāBhā. v. 68. 8; किरीटमाली ··· अनीकजित्।··· कुरुप्रवीरानिषुभिर्न्यपातयत् MahāBhā. vii. 120. 87.

अनीकट (anīkaṭa) *m.* (pl.) name of a region दाक्षिणात्यास्त्वमी देशा अपरान्तान् निबोध मे। सूर्यारकाः कालिबला दुर्गाश्चानीकटैः सह MārkP. 57. 49.

अनीकत्व (anīka-tvá) *n.* the state of being what is in front अग्निना वा अनीकेनेन्द्रो वृत्रमहँस्तदनीकत्वायैवैषोऽथो अग्निर्वै देवानां सेनानीः MaiS. i. 10.14 (i. 154. 2); KāṭhS. 36.8 (iii. 75. 17)

अनीकदुर्बललोक (anīka-durbalaloka) *m.* weak man in the army संवाह्य छन्नमन्नदानेनाखण्डदण्डयात्राकर्शितशम्बलमनीकदुर्बललोकम् TilaMañ. 290. 23.

अनीकद्वितय (anīka-dvitaya) *n.* pair of armies अनीकद्वितयस्यापि विराजन्ते स्म केतवः PāṇḍaC. 12. 497.

अनीकधर (anīkadhar-a) *adj.* who leads the army युधि धुर्यमविक्षोभ्यमनीकधरमच्युतम्। द्रोणं मोहाद्युधा पार्थ यज्जिगीषसि तन्मृषा MahāBhā. v. 158. 15.

अनीकधरणी (anīka-dharaṇī) *f.* battlefield तावदम्बरपथादभिगन्तुस्तामनीकधरणीं शमनस्य। कासरादहरधीशतुरङ्गः कांदिशीक इव दूरमयासीत् BhārCam. 6. 92.

अनीकनाथप्रमुख (anīkanātha-pramukha) *adj.* chief of army-officers अनीकनाथप्रमुखानकार्षीदग्रेसरान्व्याधतनूननन्तः Yādavā. 5. 19.

अनीकनायकवृन्द (anīkanāyaka-vṛnda) *n.* multitude of army-chiefs आकर्णितकुमारहरणवृत्तान्तभयसंभ्रान्तानि ··· वेगादधावन्त सर्वतः पर्वतोपकण्ठावासितान्यनीकनायकवृन्दानि TilaMañ. 187. 12.

अनीकनेतृ (anīka-netṛ) *m.* leader of an army (देवकी) आलक्ष्यसंतोषमलक्ष्यमन्यैरनीकनेतारमवैक्षताराात् Yādavā. 2.23 (comm. सेनान्यं विष्वक्सेनम्)

अनीकप (anīkap-a) *m.* general of an army स्वाम्यादेशादथामात्यसामन्तानीकपादिभिः। प्रभोरिव सुरैश्चक्रेऽभिषेको भरतस्य तु TriṣaŚaPuC. i. 3. 12.

अनीकपति (anīka-pati) *m.* chief of an army कृकलासो नामानीकपतिरात्मविपक्षं विरूपाक्षं जघान NītiVā. 30. 50; अतिजवेन निजमण्डलेभ्यः प्रधावितैरनीकपतिभिः सामन्तैश्च भयसंभ्रान्तैरनवरतमनुसृतगतिर्गत्वा ··· पुनस्तामेव प्राक्तनीं प्रकृतिमानयम् TilaMañ. 133. 6; लोकपाला अमी च त्वत्पुररक्षाधिकारिणः। अनीकपतयश्चैने त्वदनीकधुरंधराः TriṣaŚaPuC. i. 1.481; i. 2. 323.

अनीकपतिनाकिन् (anīkapati-nākin) *m.* god who is the army-chief दिशि प्रतीच्यां सप्तानामनीकपतिनाकिनाम्। सप्तासनान्येकबिम्बपतितानीव रेजिरे TriṣaŚaPuC. i. 2. 376.

अनीकपदावसान (anīkapadāvasāna) *adj.* ending in the word *anīka* व्यश्रूयतानीकपदावसानं देवादि नाम त्रिदिवेऽपि यस्य RaghuVa. 18.10.

अनीकप्रतिनिधि (anīka-pratinidhi) *m.* representative of an army न्यक्कृतिपरमपि विपक्षं साक्षान्निरसितुमशक्तेन केनापि यत् तमेव प्रतिपक्षमुत्कर्षयितुं तदाश्रितस्य तिरस्करणम् तत् अनीकप्रतिनिधितुल्यत्वात् प्रत्यनीकमभिधीयते KāvyPra. 725.4; Kāvyānu.(He.) 354.13.

अनीकप्रमुख (anīka-pramukha) *n.* [Loc.] in the forefront of an army अनीकप्रमुखे तिष्ठन्वराहेण महायशाः। शुशुभे ··· जयद्रथः MahāBhā. vi. 17.29; तस्मिन्ननीकप्रमुखे विषक्ता दोधूयमानाश्च महापताकाः।··· विरेजुः MahāBhā. vi. 56. 4.

अनीकप्रवर (anīka-pravara) *n.* excellent army द्रोणस्य दृढमव्यग्रमनीकप्रवरं युधि। पितॄणां जयमाकाङ्क्षन्नवगाहे भिनद्मि च MahāBhā. vii. 34.18.

अनीकप्रोत्खात (anīka-protkhāta) *adj.* dug up by troops युगपद्बाणवर्षेण परसैन्यं तिरोदधे। अन्तरिक्षमिवानीकप्रोत्खातावनिपांसुभिः TriṣaŚaPuC. iv. 2. 172.

अनीकभर (anīka-bhara) *m.* multitude of troops अवनिरेति समाप्तिमसंशयम्। प्रसरति प्रतिरुध्य ककुप्पतीनधिसमीकमनीकभरे तव RāmC. 7. 15.

अनीकभिद् (anīka-bhid) *adj.* which destroys the army समीक्ष्य गाण्डीवमुवाच वाक्यम्।··· प्रदारणं शत्रुवरूथिनीनामनीकभित्संयति वज्रकल्पम् MahāBhā. iv. App. I. 53(27)

अनीकभेद (anīka-bheda) *m.* splitting of the army प्राकारद्वाराट्टालकदानमनीकभेदं घातं वा कुर्युः ArthŚā. iii. 198.2 (13. 3)

अनीकमदखेलन (anīkamada-khelana) *n.* sport due to the frenzy of (craving for) the battle ज्वलदनलं त्रिशूलमुपरि भ्रमयन्नमयन्नयम् (रावणानुजः) अवनीमनीकमदखेलनदुर्ललितः। सपदि बभञ्ज नीलमृषभम् RāmāCam. 6.56 (comm. अनीकमदेन युद्धाभिनिवेशदर्पेण यत् खेलनं लीला)

अनीकमध्य (anīka-madhya) *m., n.* [Loc.] in the midst of the army अनीकमध्ये तिष्ठन्तं राजपुत्रं दुरासदम्। अब्रवीद् भरतश्रेष्ठं गुडाकेशं जनार्दनः MahāBhā. vi. 22.14; अनीकमध्ये राजेन्द्र रेजतुः कर्णपाण्डवौ MahāBhā. viii. 7.40; न्यवीविशद् दृष्टविशिष्टसारं वीरं विरूपाक्षमनीकमध्ये RāmC. 27. 52.

अनीकयूथप (anīka-yūthapa) *m.* leader of the large number of the armies तानापतत आलोक्य यादवानीकयूथपाः। तस्थुस्तत्संमुखा राजन् BhāgP. x. 54. 2.

अनीकरजस् (anīka-rajas) *n.* dust raised by the army न कलङ्की विधुः किं तु स्थगयित्वैनमञ्जसा। अनीकरजसा यः स्वमसपत्नं यशो व्यधात् VasaViKā. 4.45.

अनीकरव (anīka-rava) *m.* noise of the army सुहृदो वयं न भवतामरयः। अवधौ भवाम शृणुत प्रचयं विनिवार्यतामयमनीकरवः RāmC. 26.27.

अनीकरसलालस (anīkarasa-lālasa) *adj.* eager for the pleasure of fighting किरातपतयः ···। उद्दिश्य भरतानीकमनीकरसलालसाः। अभ्यधावन्नेककालमेकात्मान इवाथ ते TriṣaŚaPuC. i.4. 369.

अनीकरुधिरधारा (anīkarudhira-dhārā) *f.* stream(s) of blood

(shed) in the battle अमी ··· संतानपातिनीभिरनीकरुधिरधाराभिरतिप्रवृद्धवीरपाणगोष्ठीमहोत्सवाः समन्तादभिद्रवन्ति यातुधानाः प्लवंगमयूथपतीन् AnargharRā. 6.38(3)

अनीकवत् (ánīka-va(n)t) *m.* **1** epithet of Agni (*lit.* constituting the face or occupying the front or foremost rank) अनीकवन्तमूतयेऽग्निं गीर्भिर्हवामहे ṚV.(Khila.) iv. 14. 1; ĀśvaŚS. I. ii. 18. 3; अग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति साकं सूर्येणोद्यता TaiS. I. viii. 4.1; BaudhŚS. i. 141.15; BhāīŚS. viii. 12.2; ĀpaŚS. viii. 9.2; MānŚS. 46.15; HirŚS. v. 3 2 (469. 5); VaikhāŚS. 9. 1; इन्द्रो वृत्रमहन् ··· स एतामग्नयेऽनीकवते आहुतिमपश्यत् तामजुहोत् तस्याग्निरनीकवान् स्वेन भागधेयेन प्रीतः TaiS. V. iv. 5.4; अग्नयेऽनीकवते प्रातरष्टाकपालो मरुद्भ्यः सांतपनेभ्यो मध्यंदिने चरुः MaiS. i. 10.1 (i. 140.13); KāṭhS. 9.5 (i. 107. 18); KapiKaS. 8.8 (86. 1); VārāŚS. I. vii. 3. 3; अग्नयेऽनीकवतेऽष्टाकपालं निर्वपेत्संग्रामे MaiS. ii. 1. 10 (ii. 12.6); ŚatBr. V. iii. 1. 1; अग्नयेऽनीकवते प्रथमजानालभते MaiS. iii. 13. 14 (iii. 171. 6); VājaS. 24.16; ŚāṅkhāŚS. xiv. 8. 3; ĀpaŚS. xx. 14. 10; HirŚS. xiv. 3.18 (232.4); अग्नयेऽनीकवते रोहिताञ्जिरनड्वान् VājaS. 29. 59; BaudhŚS. ii. 226. 19; ii. 230. 3; अथ यदग्निमनीकवन्तं प्रथमं देवतानां यजति ··· मुखत एव तद् देवान् प्रीणाति KauṣīBr. 20.5 (5. 5); GopBr. ii. 1.23 (159.16); स पूर्वेद्युः। अग्नयेऽनीकवतेऽष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपति ŚatBr. II. v. 3. 2; पूर्वेद्युस्तिस्र इष्टयोऽनुसवनम् । प्रथमायामग्निरनीकवान् ĀśvaŚS. I. ii. 18. 3; अग्नयेऽनीकवते पूर्वस्यां पौर्णमास्यामिष्टिः पूर्वाह्णे ŚāṅkhāŚS. iii. 15.3; आज्यम् ··· स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीयेऽनीकवन्तं जुहोति BaudhŚS. ii. 53. 6; अग्नये अनीकवत एकामाहुतिं हुत्वा ··· वैश्वकर्मणानि जुहोति ĀpaŚS. xvii. 13. 6; xx. 15. 5; साकमेधेष्वनीकवत्सांतपनौ MānŚS. 202. 14; पूर्वेद्युः पूर्वाह्णेऽग्नयेऽनीकवते पुरोडाशः KātyŚS. v. 6.2; xv. 3. 3; HirŚS. xii. 4. 10 (96. 22); VaikhāŚS. 19. 6; एकस्याह्नः प्रातरनीकवन्तमुपक्रंस्यते ŚābaBh. 1301. 10 (*on* v. 1.21); [Vaija. 11. 25; ŚabdaRa.(Vā.) 205]; **2** name of a son of Agni अर्को योऽग्निस्तस्य सुतास्त्विमे । अनीकवान् वासृजवांश्च VāyuP. i. 29. 40; BrahmāṇḍP. i. 12. 43; *adj.* [*f.* -ī] **i** having the face देवासुरास्संयत्ता आसन्। सोऽग्निरब्रवीत्। ममेयमनीकवती तनूः। तां प्रीणीत।··· ते देवा अग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपन्। सोऽग्निरनीकवान् स्वेन भागधेयेन प्रीतः। चतुर्धानीकान्यजनयत। ततो देवा अभवन्। परासुराः TaiBr. I. vi. 6. 1; अग्निमेवानीकवन्तꣳ स्वेन भागधेयेन प्रीणाति।··· असौ वा आदित्योऽग्निरनीकवान्। तस्य रश्मयोऽनीकानि TaiBr. I. vi. 6. 2; **ii** containing the word *anīka* साकमेधानां लोके त्रिरात्रः। अनीकवती प्रतिपदाग्नेयः पशुः PañcBr. xvii. 13. 13; अनीकवती प्रथमस्याह्नः प्रतिपद् भवति JaimiBr. 2. 232.

अनीकवत (anīka-vata) *m.* [vocalic extension, cf. *-mata-*, DEBRU. 753] **i** epithet of Agni (*lit.* constituting the face or occupying the first or foremost rank) तद् बर्हिर्यदनीकवतस्य MānŚS. 46.17; साकमेधेषु ··· षडनीकवतस्य MānŚS. 117.17; **ii** sacrifice offered to Anīkavat Agni अनीकवतसांतपनक्रीडिनेषु पञ्चदश सामिधेन्यः MānŚS. 115.10; अनीकवतेन प्रचर्य गृहमेधीयाय वत्सानपाकरोति BhārPariśeṣaSū. 13.

अनीकवती (anīka-vatī) *f.* [P. vi. 1.220] name of an *iṣṭi* in which an offering is made to Anīkavat Agni मुखमेवास्यानीकवतीष्टिः। मुखं हि प्राणानामनीकम् ŚatBr. XI. v. 2. 4; अङ्गानुष्ठानं तु पूर्वाङ्गानामनीकवत्या सह, उत्तराङ्गानां सांतपनीया BhāṭṭDī. ii. 168. 10 (*on* v. 1.11); तथात्वे सांतपनीयाया अनीकवत्युत्तरकालत्वस्यैकप्रयोगविध्यवगतस्य प्रणयनस्य च बाधेन वरमेकस्यैव मध्यंदिनकालस्य बाधः BhāṭṭDī. ii. 176. 1 (*on* v. 1.17)

अनीकवत्यादि (anīkavaty-ādi) *adj.* *anīkavatī* and other *iṣṭis* उत्पत्तिवाक्ये प्रत्येकश्रुत्यनुरोधेन प्रत्येकमेव ··· अग्नयेऽनीकवते प्रातः पुरोडाशमष्टाकपालमित्यादावनीकवत्यादिप्रयोगवत् प्रयोगं कल्पयति MīmāKau. iii(2). 169.14 (*on* ii. 2. 3); अनीकवत्यादेस्सत्यपि प्रधानान्तरसाहित्येन फले विनियोगे तत्र कालाद्यप्राप्तिस्तु भवतोऽपीष्टैव BhāṭṭDī. iv. 149.13 (*on* xi. 2.1)

अनीकवत्युत्कर्ष (anīkavaty-utkarṣa) *m.* postponement of the *anīkavatī iṣṭi* न चैवमनीकवत्युत्कर्षेऽपि मध्यंदिने सांतपनीयापत्तिः BhāṭṭDī. ii. 175.21 (*on* v. 1.17)

अनीकवन (anīka-vana) *n.* forest in the form of an army (i.e. forestlike army) तदनीकवनं महत्। अदहद् भीमसेनस्तु हेलया बाणवह्निना MahāBhā. ix. 155*(1)

अनीकवर (anīka-vara) *adj.* excellent in fight अजित्वा संयुगे पार्थ राज्यं कथमिहेच्छसि।··· युधि धुर्यमविक्षोभ्यमनीकधर (v.l. वर) मच्युतम्। द्रोणम् MahāBhā. v. 158.14.

अनीकविदारण (anīka-vidāraṇa) *m.* name of one of the brothers of Jayadratha (*lit.* shatterer of armies) जयद्रथो नाम ··· सौवीरराजः ···। तस्यापरे भ्रातरः ··· बलाहकानीकविदारणाद्याः MahāBhā. iii. 249.12.

अनीकविधान (anīka-vidhāna) *n.* arrangement of the army इत्यनीकविधानेन स्थापयेद् व्यूहसंपदः NītiSā. 20.29.

अनीकविनिर्गम (anīka-vinirgama) *m.* coming out of the military array द्रोणेन चक्रव्यूहो विनिर्मितः। न च वस्तस्य भेत्तास्ति ऋते सौभद्रमाहवे। न चोपदिष्टस्तस्यासीन्मयानीकविनिर्गमः MahāBhā. vii. 50.21.

अनीकविमर्दजात (anīkavimarda-jāta) *adj.* arisen from the tumult of the armies यस्याभियोगेषु रजांस्यनीकविमर्दजातानि दिशः प्रसस्रुः HarVi. 9.6.

अनीकविशातन (anīka-viśātana) *n.* breaking up of the military array उपदिष्टो हि मे पित्रा योगोऽनीकस्य भेदने (v.l. नीकविशातने) MahāBhā. vii. 34. 19.

अनीकवृत्ति (anīka-vṛtti) *f.* operation of (military) divisions दण्डभोगमण्डलासंहताः प्रकृतिव्यूहाः। तत्र ···। स्थितानां पृथगनीकवृत्तिरसंहतः ArthŚā. iii. 137.7 (10. 6)

अनीकवेला (anīka-velā) *f.* time of battle पुरुषाणां समानानां दृश्यते महदन्तरम्। संग्रामेऽनीकवेलायामुत्क्रुष्टेऽभिपतत्सु च MahāBhā. xii. 98. 18.

अनीकशतायुत (anīka-śatāyuta) *n.* hundred myriads of army (-troops) भूमिर्दृप्तनृपव्याजदैत्यानीकशतायुतैः। आक्रान्ता भूरिभारेण ब्रह्माणं शरणं ययौ BhāgP. x. 1. 17.

अनीकशस् (anīka-śás) *adv.* in troops यैरिन्द्रः प्रक्रीडते पद्घोषैश्छायया सह। तैरमित्रास्त्रसन्तु नोऽमी ये यन्त्यनीकशः AV. v. 21.8; सेनाः पराजिता यतीरमित्राणामनीकशः AV. v. 21.9; अमी ये युधमायन्ति केतून् कृत्वानीकशः AV. vi. 103.3; AV.(P.) xix. 18. 10.

अनीकशालि (anīka-śāli) *m.* paddy in the form of soldiers कृषीवलः स्थावरजंगमानां क्षेत्रे कुरूणां समकालपाकान्। अनीकशालीन् भुजशालिवर्गैः फलोपपन्नान् प्रभुरित्यलावीत् Yādavā. 23. 48.

अनीकसंयुत (anīka-saṁyuta) *adj.* accompanied by the army निशामुखे दिनेऽतीते तत्र तस्थौ वने नृपः। जमदग्न्याश्रमाभ्याशे चोपोष्यानीकसंयुतः BrahmVaiP. iii. 24.7.

अनीकसंस्पृष्ट (anīka-saṁspṛṣṭa) *adj.* touching at the tip (परिधीन्) अनीकसंस्पृष्टानेवैनान् परिदध्यात् BaudhŚS. iii. 25. 12.

अनीकसंहिता (anīka-saṁhitā) *adj.* (*f.*) placed so as to face (each other) पुच्छाप्यये चतुर्थ्यौ (इष्टके) विशये। तयोश्च पश्चात् पञ्चम्यावनीकसंहिते HirŚS. xxv. 5.37 (951.21); ĀpaŚuS. v. 16.29 (comm. अनीकं मुखम्। तेन संहिते। मेषयुद्धवत्)

अनीकसंघाट (anīka-saṅghāṭa) *adj.* [Vār. 3 *on* P. iii. 2. 49; AltGr. I. 2.168; DEBRU. 268] gathering the troops ततः प्रतीकसंघाटो (v.l. ततस्त्वनीकसंघाटः) वीरः केकयवंश्यजः।··· रामाश्रमं ययौ JānaHa. 10.57.

अनीकसचिवोपेत (anīkasacivopeta) *adj.* accompanied by army and ministers प्राप्तहर्षो नृपः प्रातः ···। अनीकसचिवोपेतः काञ्चीपुरमुपागमत् BrahmāṇḍP. iii. 40. 114.

अनीकसदृशता (anīkasadṛśa-tā) *f.* the state of being similar to an army, similarity with an army अनीकेन सदृशं प्रत्यनीकम्।··· लोके प्रतिपक्षस्य तिरस्कारायानीकं प्रयुज्यते। तदशक्तौ प्रतिपक्षसंबन्धिनः कस्यचित् तिरस्कारः क्रियते। स चानीकसदृशतया प्रयुज्यमानत्वात् प्रत्यनीकमुच्यते RasGaṅ. 665.15.

अनीकसंदर्शन (anīka-sandarśana) *n.* sight of an army यथा त्रिदण्डिन्नेके श्रमणब्राह्मणाः श्रद्धादेयं परिभुज्य ··· विहरन्ति तद् यथा ··· अनीकसंदर्शने महासमाजं वा प्रत्यनुभवन्त्येके Sphuṭā. iv. 95.3 (*on* 4.86)

अनीकसंधि (anīka-sandhi) *m.* intervening space between the divisions of an army पञ्चारत्नि धनुः ···। पञ्चधनुरनीकसंधिः पक्षकक्षोरस्यानाम् ArthŚā. iii. 128. 2 (10. 5)

अनीकसाह (anīka-sāha) *adj.* [P. iii. 1.140] vanquishing an army ते सर्वतः संपरिवार्य संख्ये शैनेयमाजघ्नुरनीकसाहाः MahāBhā. vii. 115. 23; विश्वकर्मन् नमस्तेऽस्तु ···। त्वम् ···। अनीकसाहः MahāBhā. xii. 43.8.

अनीकसीमा (anīka-sīmā) *f.* boundary of an army यात्रासु यद्वारणलक्ष्यमाणहैमध्वजालीचपलातिभासा। संकोच्य भोगान् सहसारिनागा अनीकसीमासु वसन्ति भीताः Raghunā. 3. 31.

अनीकस्थ (anīkasth-a) *adj.* present in the battlefield सुवर्णवर्णा धर्मज्ञमनीकस्थं युधिष्ठिरम्। राजश्रेष्ठं हयश्रेष्ठाः सर्वतः पृष्ठतोऽन्वयुः MahāBhā. vii. 22.61; (अस्मानभ्यागमन् पार्थाः) अनीकस्थाः ···। पत्तयः MahāBhā. viii. 8.17; ततः प्रतिभटाटोपश्रवणानन्तरोत्थिताः। जगृहुर्विग्रहाकूतमनीकस्था वलीमुखाः RāmC. 11. 25; रामोऽर्जुनमनीकस्थं जघान BrahmP. 213.114; NānārthaSaṁ. iii. 29.43; *m.* **1** royal guard (*lit.* who stands in front) राक्षसः। अभिचक्राम भर्तारमनीकस्थः कृताञ्जलिः Rāmā. vi. 23. 33; AmaK. 1480;

AnekāSa. 342; AbhidhāRaMā. 2.278; Vaija. 266.14; AnekāSaṁ. 4.132; ViśvaPra. 77.26; DharK. 1146; AnekāK. 383; NānārthSaṁ. 4.37; NānārthāSaṁ. iii. 29.43; ParyāŚaRa. 860; MediK. 78.36; NānārthaRaMā. 2256; ŚabdaRa.(Vā.) 2625; ViśvaLoK. 166.27; KośaKaTa. 2.5831; KalpaK. 90.12; ŚabdaRaSaK. 76; **2** trainer of elephants (राजा) ब्रह्मदेयानि ··· प्रयच्छेत्।··· गोपस्थानिकानीकस्थ° ··· °जङ्घाकरिकेभ्यश्च विक्रियाधानवर्जम् ArthŚā. i. 110.5 (2.1); अनीकस्थ-प्रमाणैः प्रशस्तव्यञ्जनाचारान् हस्तिनो गृह्णीयुः ArthŚā. i. 118.2 (2.2); i. 329.4(2.31); i. 335.4 (2.32); ii. 203.6 (5.3); अहम् ··· संभिन्नमदमर्यादायां च विजयशेखर इत्यनीकस्थेन विनिवेदितद्विरदमदावस्थः YaśasCam. i 495.4 (*but* comm. अनीकस्थेन सेनापतिना); अनसूयकान्। अनीकस्थान् महाभागान् वैद्यांश्चापि नियोजयेत् (हस्तिशालायाम्) Hastyāyur. 163.21 (2.6); AnekāSa. 342; Vaija. 266.14; AnekāSaṁ. 4.133; ViśvaPra. 77.26; DharK. 1146; AnekāK. 383; NānārthSaṁ. 4.37; NānārthāSaṁ. iii. 29.43; MediK. 78.26; NānārthaRaMā. 2256; ViśvaLoK. 166.27; KośaKaTa. 2.5831; ŚabdaRaSaK. 171.6; रक्षिवर्गस्त्वनीकस्थो रा(?ग)जशिक्षाविचक्षणः KośaKaTa. 2.5831; **3** battlefield, AnekāSaṁ. 4.132; ViśvaPra. 77.26; ViśvaLoK. 166.27; **4** military drum, AnekāSaṁ. 4.132; KośaKaTa. 2.5831; ViśvaPra. 77.28; MediK. 78.26; ŚabdaRaSaK. 171.6; ViśvaLoK. 166.27; **5** mark, sign, AnekāSaṁ. 4.132; ViśvaPra. 77.26; MediK. 78.26; ViśvaLoK. 166.27; KośaKaTa. 2.5831; ŚabdaRaSaK. 171.7.

अनीकस्थप्रमाण (anikastha-pramāṇa) *n.* judgement of an elephant-trainer अनीकस्थप्रमाणैः प्रशस्तव्यञ्जनाचारान् हस्तिनो गृह्णीयुः ArthŚā. i. 118.2 (2.2); *adj.* which is according to the authority or judgement of an elephant-trainer तेषां (हस्तिनाम्) बन्धनोपकरणमनीकस्थप्रमाणम् ArthŚā. i. 334.6 (2.32)

अनीकस्थान (anika-sthāna) *n.* stationing of an army अनीकस्थान-युद्धप्रतिग्रहापसारभूमीरात्मनः परस्य चावेक्षेत ArthŚā. i. 78.7 (1.16)

अनीकस्थित (anika-sthita) *adj.* who is in the front (of the army) (नरानग्रानीकेषु योजयेत्) शूरसेनजा माथुराः।··· येऽनीकस्थिताः परेषां भयहेतवो भवन्ति ManuBh. ii. 58.4 (*on* 7.193)

अनीकहन् (anika-han) *adj.* slayer of the (hostile) army परिरक्ष्य स सेनां ते दशरात्रमनीकहा। जगामास्तम् MahāBhā. vi. 14.11.

अनीकाग्र (anikāgra) *n.* forefront of the army कूपस्यैतद्रथानीकं (v.l. अनीकाग्रम्) प्रापयस्वैतदेव माम् MahāBhā. iv. 50.5; अग्रानीकेषु (v.l. अनीकाग्रेषु) तिष्ठन्ति बलिनो भीमविक्रमाः Rāma. vi. 380*; ततो मुख्यतमाः सर्वे यादवा रणशोभिनः। अनीकाग्राणि कर्षन्तो वासुदेवपुरोगमाः।··· अनूपं सिन्धुराजस्य प्रपेदुः HariVaṁ. 84.20.

अनीकाग्र्य (anikāgrya) *n.* front of the army कूपस्यैतद्रथानीकं (v.l. कूपस्यैतदनीकाग्र्यं) प्रापयस्वैतदेव माम् MahāBhā. iv. 50.5.

अनीकाधिकृत (anikādhikṛta) *m.* army-officer, army-chief सेनापतिः ··· अनीकाधिकृतेऽपि च ViśvaPra. 73.209; ViśvaLoK. 160.244; सेनापतिः ··· अनीकाधिकृते पुमान् ŚabdaRaSaK. 165.10.

अनीकाधिपति (anikādhipati) *m.* army-commander नव्यसाम्राज्यसौधस्य स्तम्भानिव बलीयसः। अनीकाधिपतींस्तत्र स्थापयामास नाभिभूः TriṣaŚaPuC. i. 2.932; (दिक्कुमारिकाः) प्रत्येकं च महानीकैः सप्तभिः परिवारिताः। अनीकाधिपतिभिः (प्रति पूर्वोत्तरदिशं सोत्कण्ठमुपचक्रमुः) TriṣaŚaPuC. ii. 2.165; शक्रसिंहासनस्योच्चैस्तस्य पश्चिमतोऽभवन्। सप्तानामप्यनीकाधिपतीनामासनानि TriṣaŚaPuC. ii. 2.305; तदग्रे चाभवन् पञ्चानीकाधिपतयो हरेः TriṣaŚaPuC. ii. 2.319; अनीकाधिपतयो गजादिसैन्यप्रधानाः SthānṬ. 117A.11; अनीकाधिपतयः — सैन्यमध्ये प्रधानाः SthānṬ. 303A.14; सेनापतिः ··· अनीकाधिपतौ पुमान् MediK. 75.28.

अनीकान्तरवाक्य (anikāntara-vākya) *n.* statement regarding prominence of another group अधिकारार्थकाथशब्दबलेनोत्तरस्मिन् पूर्वस्यानन्वयप्रतीतेः। अन्यथा 'इदं त्वाग्रयणाग्रं' इत्युक्त्यापत्तौ वाथशब्दानाजस्याद्वाक्यत्रयमेवेदमनीकान्तरवाक्य इव BhāṭṭDī. iv. 34.3 (*on* x. 5.23)

अनीकान्तरिक्ष (anikāntarikṣa) *n.* aerial region in the form of an army कोऽयमनीकान्तरिक्षमध्यमध्यासीनो दिनाधिनाथवत् ··· मनोवेगैर्वाजिभिरुह्यमानरथो महारथपङ्क्तिपावन इव विभाव्यते PārthPa. 25(1)

अनीकाबन्ध (anikābandha) *m.* arrangement of the troops स जानात्यनीकाबन्धं धाराबन्धं मलिम्लुचः RauhiC. 16.

अनीकार (an-īkāra) *adj.* other than ई (i.e. other than the feminine suffixes *ṅīp, ṅīṣ, ṅīn*) येऽनीकाराः स्त्रीप्रत्ययास्तदर्थमेतत् स्यात् MahāBh. ii. 218.9 (*on* iv. 1.48)

अनीकारान्त (an-īkārānta) *adj.* not ending in ई 'अन्तरङ्गानपि विधीन् बहिरङ्गो लुग्बाधते' इति अन्तरङ्गमपि शीभावं बाधित्वा 'सुपो धातुः' इति लुकि कृतेऽनीकारान्तं द्विवचनं भवति PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1.11.

अनीकाशभय (anikāśa-bhaya) *n.* unparalleled fear एषोऽनिकाशो नरकोऽथ वान्धतमस्यनीकाशभयं पराद्यत् DvyāśraKā. 6.69.

अनीकाशम् (anikāśam) *adv.* [w. r. for अनीकाषम्] VārāŚS. I. iii. 3.28.

अनीकाषम् (anikāṣam) *adv.* without scratching or rubbing (पुरोडाशम्) स्वक्तमनीकाश(?ष)मनक्ति VārāŚS. I. iii. 3.28.

अनीकास्कन्द (anikāskanda) *m.* attack of the army अनन्तरमनीकास्कन्दकन्दलितामर्षम् ··· हनूमन्तम् ··· अपसारयन् ··· सौमित्रिमपि शक्त्या महत्या ··· विव्याध क्रव्यादाधिपतिः RāmāCam. 6.49(1)

अनीकिन् (anik-in) *m.* army-chief, leader of the army इन्द्राश्च सामानिकलोकपालास्तथा त्रयस्त्रिंशदनीकिनश्च VarāṅgaC. 9.50; 15.97.

अनीकिनी (anik-inī) *f.* **1A** army बलं त्रिगुणतो हीनं योध्यं प्राह बृहस्पतिः। परेभ्यस्त्रिगुणा चेयं मम राजन्ननीकिनी MahāBhā. v. 54.63; हन्यामहं महाबाहो पाण्डवानामनीकिनीम् MahāBhā. v. 194.11; कथं शांतनवं दृष्ट्वा पाण्डवानामनीकिनी MahāBhā. vi. 15.16; (भीष्मः) एवं भित्त्वा महेष्वासः पाण्डवानामनीकिनीम्।··· ययौ स्वशिबिरं नृप MahāBhā. vi. 75.58; अर्जुनो वासुदेवश्च कौरवाणामनीकिनीम्। हत्वा विद्राव्य च शरैः शिबिरायैव जग्मतुः MahāBhā. vi. 321*(1); अर्जुनः ···। अभ्यवर्षच्छरौघेण कौरवाणामनीकिनीम् MahāBhā. vii. 29.28; स्वबाहुबलमास्थाय रक्षितव्या ह्यनीकिनी MahāBhā. vii. 98.9; रजनीचरः। रथेन ··· व्यचरत्तामनीकिनीम् Rāma. vi. 1498*(12); प्राप्य शिबिरमविशङ्किमनाः समनीनहद् द्रुतमनीकिनीमसौ ŚiśuVa. 15.71; समं समन्ततो राज्ञामापतन्तीरनीकिनीः। कार्ष्णिः प्रत्यग्रहीदेकः ŚiśuVa. 19.10; सानीकिनी विशश्राम चकार च यथोचितम् PadmP.(Ra.) 8.27; ततस्तेन दशास्यस्य विततं सकलं बलम्। स्वदेहमपि नापश्यत् कुतः शत्रोरनीकिनीम् PadmP.(Ra.) 12.329; अनीकिनी वनौकसां माति न मेदिनीतले RāmC. 5.73; देवाः ··· छादयामासुर्दानवानामनीकिनीम्। ततस्तु दानवाः सर्वे देवतानामनीकिनीम्। प्रहारैः पीडयामासुः SkandP. vi. 149.54; प्रसेनजिदनीकिन्याः सेनान्या समुदासिता Kapphiṇā. 18.64; RāmāMañ. 338.2; संपरायेषु शूराणां शोभामात्रमनीकिनी PārthPa. 31; ते उभे अप्यनीकिन्यौ स्वं स्वं शिबिरमीयतुः PāṇḍaC. 13.375; रामः ··· विक्रमनिधिः ··· यद्दृष्टिपातैरियं लङ्काभर्तुरनीकिनी ··· आबध्यते SaduktiKa. 35.23; HammīMaMa. 2.17; (कुमारपालः) अनीकिनीं निजां दानमानाद्यैः समपूजयत् PrabhāC. 201.7; अनन्तरं सममनीकिनीभिरापतन्तीभी राजकानि विलोक्य सगर्वमेवमुक्तं सेनापतिभिः PratāYaBhū. 186.4; अनीकिनीमाश्रितदीर्घनिद्रां बाणः···। अजातखेदो बुबुधे न नूनम् Yādavā. 20.75; 22.68; सः ···। विरिञ्चिनगराभ्यर्णे न्यवेशयदनीकिनीम् MadhuVi. 4.50; विशीर्णे रिपुभिश्चक्रिसुते ···। अनीकिनी पदं लेभे मुक्ताहारा न कुत्रचित् RājTa.(Prā.) 195; Raghunā. 9.14; ŚivLī. 9.52; 10.15; वसुधारमणस्य सेना।··· अनीकिन्यश्वीयपांसुभिरगादनवेक्ष्यमाणा Acyutarā. 10.26; अस्त्यन्तिके हि महती ताम्रास्यानामनीकिनी ParamāKā. 83.42; Rāgh. 16.59; ततस्तेन मकराङ्केन ··· प्रहृष्टेन पाण्डरमातपत्रं चामरवालव्यजने चतुरङ्गिणीमनीकिनीमपि वितीर्य ĀnandRa. 2.18(5); हीरनृपालः ··· चतुरङ्गिण्या प्रहर्षिण्या अनीकिन्या च परिवृतः ĀnandRa. 6.51(11); 7.13(?14); AmaK. 1623; AbhidhāRaMā. 2.302; NāmaMāli. 445; Vaija. 108.55; AbhidhāCin. 745; NānārthāSaṁ. iii. 2.9; ParyāŚaRa. 1043; MediK. 100.62; ŚabdaRa.(Vā.) 2715; KośaKaTa. 1.6237; ŚabdaRaSaK. 202.3; **1Bi** (pl.) division of an army अनीकिनीनां प्रमुखे महात्मा। ययौ सपत्नान् प्रति जातकोपः MahāBhā. vi. 56.1; अनीकिनीनां समरेऽग्रयायी तस्यापि देवप्रतिमः सुतोऽभूत् RaghuVa. 18.10; उपेयुषो वर्त्म निरन्तराभिरसौ निरुच्छ्वासमनीकिनीभिः। रथस्य ··· विदामास शनैर्न यातम् ŚiśuVa. 3.32; जानासि विन्यासमनीकिनीनाम् RāmC. 23.47; 27.58; [उत्क]टगजतुरगानीकिनी EI. iv. 316.10; मुरारेः पुनरादेशात्सज्जीकर्तुमनीकिनीः सैनिकैः···उपचक्रमे PāṇḍaC. 11.381; **1Bii** division of an army consisting of one-tenth of an *akṣauhiṇī* एको रथो गजश्चैको नराः पञ्च पदातयः। त्रयश्च तुरगास्तज्ज्ञैः पत्तिरित्यभिधीयते। पत्तिं तु त्रिगुणामेतामाहुः सेनामुखं बुधाः। त्रीणि सेनामुखान्येको गुल्म इत्यभिधीयते त्रयो गुल्मा गणो नाम वाहिनी तु गणास्त्रयः। स्मृतास्तिस्रस्तु वाहिन्यः पृतनेति विचक्षणैः। चमूस्तु पृतनास्तिस्रस्तिस्रश्चम्वस्त्वनीकिनी। अनीकिनीं दशगुणां प्राहुरक्षौहिणीं बुधाः MahāBhā. i. 2.18; पत्तिः प्रथमभेदोऽत्र तथा सेना प्रकीर्तिता। सेनामुखं ततो गुल्म(?ल्मं) वाहिनी पृतना चमूः। अष्टमोऽनीक(?कि)नीसंज्ञस्तत्र भेदः PadmP.(Ra.) 56.5; वाहिन्याः पृतनायाश्च चम्वाश्चाप्यधिपाः पृथक्। अनीकिन्याश्च कार्याः ··· पतयः NītiPra. 6.76; 6.91; 7.3; AmaK. 1630; AgniP. 365.14; KośaKaTa. 1.6246; BṛDharmaP.

iii. 3.45; Vaija. 108.58; NānārthaSam̐. iii. 2. 9; **1Bill** division of the army (defined as sevenfold by JainL. as consisting of horses, elephants, chariots, foot-soldiers, oxen, Gandharvas and dancing damsels) अन्वेषयतु परिगतः सप्तभिरनीकिनीभिः ··· प्रभुरसौ ज्ञायतामुदयसुन्दरी क्व वर्तत इति UdaySuKa. 109.9; **2** name of a variety of song in *catuṣpadā* style आदिमध्यान्तकलितैरनुस्वारकृताक्षरैः। संनिपातैश्चानियतैः शेषैः पादैरनीकिनी। मध्याद्यन्तैः संनिपातैरनुस्वारकृताक्षरैः। शेषैरनियता पादैर्विज्ञेया सा त्वनीकिनी [BharataK.]

अनीकिनीचर (anīkinīcar-a) *adj.* [P. iii. 2.16] moving in the army सुबाहुतदनीकिनीचरनिशाचरच्छेदिना रघुप्रवरपत्रिणा रणतले तथा क्रीडितम् JānaPa. 4. 38.

अनीकिनीतिलकबर्ह (anīkinī-tilakabarha) *m., n.* prominent ornament of the army देव सूरिपरिषद्देवस्यानीकिनीतिलकबर्हम् ··· सिन्धुरमेकमुदयगिरिनामकं परीक्ष्य मन्मुखेनैवं विज्ञापयति YaśasCam. i. 291.4.

अनीकिनीनाथ (anīkinī-nātha) *m.* army-chief अनीकोन्मथनसंरम्भम् (v.l अनीकिनीनाथनिधनसंरब्धतरम्) ··· संक्रन्दनजितम् ··· सौमित्रिः···अस्तम्भयत् RāmāCam. 6.72(1); 6. 47(1)

अनीकिनीनिवेश (anīkinī-niveśa) *m.* army-camp तदिदानीमनीकिनीनिवेशगतै रामभद्रपरिजनैरप्यनुप्रवेष्टव्योऽयमरण्यभागः JānaPa. 3.15(1)

अनीकिनीपति (anīkinī-pati) *m.* army-chief प्रेषितो दण्डः प्रहस्तो(ऽ)ना(?नी)किनीपतिः PadmP.(Ra.) 12.88; अयमारूढशिवारथः क्रथः। विहसन् विघसोऽयमग्रतो घसनामायमनीकिनीपतिः RāmC. 33. 49; सैन्ये सूर्यप्रभस्यापि प्रभासोऽनीकिनीपतिः। अर्धचन्द्रं व्यधाद् व्यूहम् KathāSaSāg. viii. 4.42.

अनीकिनीवीरुध् (anīkinī-vīrudh) *f.* creeper in the form of an army अनीकिनीवीरुधि गुच्छविभ्रमो भवस्य बभ्रे धवलोष्णवारणैः ŚrīKaC. 21. 31.

अनीकिनीवृत (anīkinī-vṛta) *adj.* surrounded by an army प्रभुः···। दलेलप्रभृतीनां च दमनेऽनीकिनीवृतम्। मयूरं नाम सचिवम् ···। नियोज्य ···। वाजिनं विजयं नाम समारूढः ParamāKā. 68.6.

अनीकिनीश (anīkinīśa) *m.* army-chief संवृत्य चाकारमुपेतमग्रे जगाद धूम्राक्षमनीकिनीशम् RāmC. 32. 19; पपात पश्यन्ननिमित्तजातं स पश्चिमं द्वारमनीकिनीशः RāmC. 32. 22.

अनीकिनीसमग्र (anīkinī-samagra) *adj.* provided with a complete army सोऽस्माकं कमलोद्भवः कुलादिः।··· अनीकिनीसमग्रान् संग्रामेष्ववधीद् वृषा विपक्षान् RāmC. 14.38.

अनीकिनीसमुद्र (anīkinī-samudra) *m.* ocean in the form of an army तस्य ···। उद्दामद्विरदतुरङ्गमोत्तरङ्गैर्व्याप्ताभूद् धरणिरनीकिनीसमुद्रैः Rāgh. 18.7.

अनीकी (anīkī) *f.* name of a variety of Lāsyāṅga of Deśīnṛtta गीतवाद्ये यदा ताललये च स्खलनं विना। नर्तकी तनुते नृत्तं तदानीकीति कीर्तिता (?तम्) NṛttaRa. 6. 150; 6.120.

अनीकेश (anīkeśa) *m.* commander, general अनीकेशैश्च सप्तभिः। आरणाच्युतकल्पेन्द्रः सर्वतः परिवारितः। भगवन्तं स्नपयितुम् ··· उपास्थित TriṣaŚaPuC. i. 2.495.

अनीकेहा (anīkehā) *f.* desire for battle विजयानन्दरङ्गः ··· सरजाभिधानम् ··· चमूपतिपदाभिषिक्तमनीकेहानुषक्तम् ··· प्रस्थापयामास ĀnandRa. 6. 34(10)

अनीकोद्वहन (anīkodvahana) *n.* bearing or holding of an army गन्धगजेन्द्राः श्लिष्यन्तोऽधः क्ष्माधरराजस्य विरेजुः। स्थेयस्थानं बन्धुमनीकोद्वहनार्थं पृथ्वीपृष्ठे प्रष्ठविवृद्धा इव पादाः Kapphiṇā. 7. 4.

अनीकोन्मथन (anīkonmathana) *n.* crushing (i. e. destruction) of an army अनीकोन्मथनसंरम्भम् ··· संक्रन्दनजितम् ··· सौमित्रिः ··· अस्तम्भयत् RāmāCam. 6.72(1)

अनीकोन्मुख (anīkonmukha) *adj.* ready for battle चलितम् ··· राघवानीकमनीकोन्मुखं चारमुखादवधार्य ··· रावणः ··· समाजमाजगाम RāmāCam. 6.11(2)

अनीक्षक (an-īkṣaka) *adj.* not seeing, blind कथय ··· वदनमिदं तव चारुनेत्रम्। गगनमिव विपन्नचन्द्रतारव्यपगतशोभमनीक्षकं कृतं ते Divyāva. 269. 7.

अनीक्षण (an-īkṣaṇa) *adj.* not seeing (closing the eyes) अस्या दक्षिणहस्तेन भगं चैव प्रदर्शयेत्। शिवेन त्वाभिमृशामीति शिश्नं योनौ प्रवेशयेत्। एकया ऋषभेणेति ऋचा सम्यगनीक्षणः ĀgniveGS. ii. 7.6 (113. 13); *n.* **1** non-experience, non-perception प्रकृतेन च संबन्धः शेषाप्रामाण्यदर्शनात्। तदप्रामाण्यसिद्धिश्च संबन्धादेरनीक्षणात् ŚlokaVār. 4.22 (139. 3); कचिद् विनापि सादृश्यात् साहचर्यादिहेतुका। नन्युक्तशब्दवृत्तिः स्याद्यथा वक्ष्यत्यनीक्षणे ŚlokaVār. 5(13).31 (575.2); तानाश्रित्यैषु विज्ञानं तेनाकारेण वर्तते। समवायान्न भेदस्य सर्वेषामप्यनीक्षणात् TattvSam̐. 834; ईक्षणाभावोऽनीक्षणम् ṬupṬ. 4. 23 (*on* iv. 1. 3); TantrRa. 34.20; आदित्यस्यानीक्षणं कर्तव्यमिति मनसा संकल्पयति। अतोऽनीक्षणस्य मानसो व्यापारोऽविनाभूतः ṬupṬ. 5.3 (*on* iv. 1.3); PañcPā. 97. 12 (*on* i. 1. 4); TantrRa. 31.2; PrakaVi. 78.11; VedāntKa. 88. 25 (*on* i. 1. 4); NyāyMāVi. 220. 19 (*on* iv. 1. 3); न हि घटो विदधाति घटं कश्चिन्न च पटः पटमित्थमनीक्षणात् Sam̐kṣeŚā. 3. 223 (ii. 279.24); वस्तुनोऽवगतिर्नापि लयाद् भवति कुत्रचिद्। अभावेऽप्युपपन्नत्वात् सुषुप्ते चाप्यनीक्षणात् BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 386; 638; 857; द्रव्यान्तराच्छादनाद्वा सहजस्याप्यनीक्षणम्। तद्द्रव्यसंक्षये यस्मात् पूर्ववत् सहजेक्षणम् BṛĀraUBhVā. iv. 3. 709; अन्तःपुररक्षणतोऽनीक्षणमेवान्यपुंसि तत्स्थानाम् KandaCū. v. 6.2; **2** non-attention न चैकात्म्याभ्युपायस्य मिथ्यात्वमिह शङ्क्यते। उपेयाप्तौ कृतार्थत्वादुपायं प्रत्यनीक्षणात् BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 894.

अनीक्षणप्रत्यासन्न (anīkṣaṇa-pratyāsanna) *adj.* connected with non-seeing प्रजापतिव्रते नेक्षेतोद्यन्तमादित्यमित्यनीक्षणप्रत्यासन्नः संकल्पो गृह्यते TattvVai. 94.17 (*on* 2.23)

अनीक्षणयुक्तितस् (anīkṣaṇayukti-tas) *adv.* through the argument of (the vow of) non-seeing प्रजापतिव्रतस्थत्वात्तत्रानीक्षणयुक्तितः। पर्युदासेन सत्यस्य विधिरित्यवगम्यते TantrVā. 938. 12 (*on* iii. 4.13)

अनीक्षणरूप (anīkṣaṇa-rūpa) *adj.* having the form of non-seeing अनीक्षणरूपो नियमोऽयम् TantrRa. 32.15; 'तस्य व्रतम्' इत्युपक्रम्य 'नेक्षेतोद्यन्तमादित्यम्' इत्याम्नातत्वादनीक्षणरूपं किंचिदनुष्ठेयम् NyāyMāVi. 221.2 (*on* iv. 1.3)

अनीक्षणविधि (anīkṣaṇa-vidhi) *m.* injunction of non-seeing न ह्ययमीक्षणप्रतिषेधः किं त्वनीक्षणविधिः व्रतप्रक्रमात् NyāyRa. 575. 14 (*on* 5(13).31); TantrRa. 30.1; स्यादेवं यद्ययमीक्षणप्रतिषेधः स्यात्। अनीक्षणविधिस्त्वयम् Śarka. 35.18; YuktiSneha. 105. 8 (*on* i. 1.5)

अनीक्षणविषयता (anīkṣaṇaviṣaya-tā) *f.* the state of not being an object of perception न च क्षितिधराधिकरणपरोऽक्षाशुशुक्षणिवदनीक्षणविषयता भवति भावस्य NyāyMañ. i. 48. 17.

अनीक्षणसंकल्प (anīkṣaṇa-saṅkalpa) *m.* determination or resolve of non-seeing 'एतावता हैनसा मुक्तो भवति' इत्यनेन वाक्येनेक्षितुः पुरुषस्य प्रत्यवायसंबन्धमुपन्यस्य तत्प्रत्यवायनिवारणफलकस्यानीक्षणसंकल्पस्य विधानेन पुरुषार्थत्वावगमात् NyāyMāVi. 221.11 (*on* iv. 1.3); न चात्र धात्वर्थविरोधिनः पदार्थान्तरस्यापि संभवात्कथमनीक्षणसंकल्पस्यैव भावनान्वय इति वाच्यम् ArthSam̐. 112.6; नेक्षेतेत्यादौ धात्वर्थयोगेऽपीक्षणपर्युदस्तमनीक्षणसंकल्पाख्यवस्त्वन्तरमेवोच्यते YuktiSneha. 159. 16 (*on* i. 1.7); स चेक्षणविरोधी लक्ष्यमाणः पदार्थो नेक्षे इत्यनीक्षणसंकल्पः MīmāNyāPra. 263. 17; पापक्षयोद्देशेनानीक्षणसंकल्पमात्रविधानात् MīmāNyāPra. 266.17; एतावतानीक्षणसंकल्पमात्रेणायुक्त एवैनसा भवति ··· ईक्षणस्य पापहेतुत्वे सत्यर्थादनीक्षणसंकल्पस्य पापक्षयफलत्वं बोध्यम् MayūMāli. 351. 29 (*on* iv. 1.3); पर्युदासे चाभावस्याननुष्ठेयत्वात्तद्वाचिव्रतशब्दोपक्रमात् ··· अनीक्षणसंकल्पे लक्षणा BālamBha. i. 389. 2 (*on* 1.129)

अनीक्षणसंकल्पलक्षणा (anīkṣaṇasaṅkalpa-lakṣaṇā) *f.* indication of the resolve of non-seeing नेक्षेतोद्यन्तमित्यादौ तु तस्य व्रतमित्यधिकारात् ··· पर्युदासवृत्त्यानीक्षणसंकल्पलक्षणा युक्ता Bhām. 110. 16 (*on* i. 1.4); VedāntKa. 89.6 (*on* i. 1. 4)

अनीक्षणसंकल्पवत् (anīkṣaṇasaṅkalpa-vat) *adv.* like the resolve of non-seeing अथ नोद्यन्तमादित्यमीक्षेतेति धात्वर्थेन नञः संबन्धादनीक्षणसंकल्पवदयागसंकल्पो विधीयते CaturCin. iii(2). 334. 20.

अनीक्षणीय (an-īkṣaṇīya) *adj.* not to be seen स्नातकस्य व्रतानि च। अनाक्रम्यानधिष्ठेयानीक्षणीयानि च क्रमात्। उक्तानि VīraMi.(Sam̐skāra.) 128.12.

अनीक्षमाण (an-īkṣamāṇa) *adj.* [*f.* -ā] **A** not seeing, not looking at उपस्थितांश्चानुपस्थितांश्चाप्यपश्यन्तोऽप्यनीक्षमाणाः ĀśvaŚS. I. v. 3. 20; आदित्यमतोऽप्रदक्षिणमनीक्षमाणा ग्रामधर्मेणाधोमुखा निवर्तेरन् VaikhāGS. 5.6; (चाण्डालाश्च ··· नेक्षेरन्नश्नतो द्विजान्) तत्प्रदेशसंनिधिमेव शिष्टा नानुमन्यन्ते।··· न चानीक्षमाणस्य घ्राणं संभवति ManuBh. i. 308. 17 (*on* 3. 229); कथं पुनस्तेषु कटाक्षेणाप्यन्योऽन्यमनीक्षमाणेष्वयं संबन्धावगमः PañcPā. 25. 11 (*on* i. 1. 0); सर्वज्ञनिर्दिष्टमपवर्गमुद्दिश्यचेतास्तप(?त्प)दाभिषेकक्षममनीक्षमाणो गोत्रजं क्षत्रियकुमारम्··· शाक्यबुद्धिनामा प्रधानबुद्धिसचिवः ··· अनङ्गरतिमेनं गदितवान् TilaMañ. 401. 17; गमनं पृष्ठतोऽनीक्षमाणेन कर्तव्यम् (प्रायश्चित्ते) Mitā. 441. 21 (*on* 3. 259); तेषामनीक्षमाणस्य मृगाक्षीं तां शतक्रतोः। निन्दास्पदं तदा नेत्रसहस्रत(?तय)मप्यभूत् PāṇḍaC. 4. 180; अविप्रकर्षेऽपि तिरस्करिण्या क्लृप्तावृतिं कृष्णमनीक्षमाणाः। भीमैरदूयन्त भृशं तरुण्यः क्षणैः स्वनिःश्वाससमीरदीर्घैः Yādavā. 8. 72; **B** not realising, not finding अद्वैतमात्मपदमाहुरनन्यमानं द्वैतं प्रमाणमिह च प्रतिपादयन्ति। वाक्ये निजे पदविरोधमनीक्षमाणाः ··· धीराः Sam̐kṣeŚā. 1. 116 (i. 100. 4); देवाः ··· अनीक्षमाणास्ते शर्म संभूयोचुः परस्परम् BṛĀraUBhVā. i. 3.31; (सा चेयं देवी) न ज्ञायते किमात्मनो(?ऽनु)रूपं वरमनीक्षमाणा ··· नाभिलषति पाणिग्रहण-

मङ्गलम् TilaMañ. 169.12; (रामचन्द्रः) तीर्त्वा समुद्रं जनकात्मजायाः संदर्शनोपायमनीक्षमाणः।… ज्योतिस्तदैक्षत ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 14.118.

अनीक्षानियम (anīkṣā-niyama) *m.* resolve or determination of not seeing or looking at पुंसि स्वभर्तृव्यतिरिक्तभूते भूत्वाप्यनीक्षानियमव्रतिन्यः। छायासु रूपं भुवि वीक्ष्य तस्य फलं दृशोरानशिरे महिष्यः NaiṣC. 6.43.

अनीक्षित (an-īkṣita) *adj.* not seen (चक्रसेनः) अनीक्षितार्थ्यनर्थिजनमुखच्छायैरनालोचितात्पानल्पवित्तव्ययैः … कृतार्थीकृत्य वस्तुविसर्गैः कृत्स्नमपि दक्षिणोत्तरश्रेणियाचकगणम् … प्राप नगरम् TilaMañ. 425.17; गणगन्धर्वसिद्धादिदेवैः पूर्वमनीक्षितः। राजदेशात् प्रवेशस्य सोऽवर्त्यत महोत्सवः PrabhāC. 180.18; अच्छिन्नमेखलम् … अनीक्षितवक्त्रकान्ति। कान्ताविमिश्रवपुषः कृतविप्रलम्भसंभोगसख्यमिव पातु वपुः पुरारेः SūktiRa. 3.4; NānārthāSaṁ. ii. 48.21.

अनीक्षितचरी (anīkṣita-carī) *adj.* (*f.*) not experienced before तामनीक्षितचरीमधीरतामात्मनोऽथ विनियम्य लक्ष्मणः। सान्त्वनार्थमिति वाचमब्रवीत् … अग्रजम् RāmC. 2.1.

अनीक्षितपरच्छत्त्र (anīkṣita-paracchattra) *adj.* who has not experienced the parasol (i.e. rule) of others इक्ष्वाकुवंशसंभूताः …। अनीक्षितपरच्छत्त्रा महारत्नसमृद्धयः।… व्यतीता बहवो भूमौ कृतकृत्या नरोत्तमाः PadmP. (Ra.) 28.156.

अनीक्षितवत् (an-īkṣitava(n)t) *adj.* who has not seen कोऽसौ मामवदत् पुमानिति जलापूर्णे जगन्मण्डले दिक्षूद्वीक्ष्य किमप्यनीक्षितवता…तेन त्वमाराधितः Nārāy. ii. 7.3.

अनीक्षितुमनस् (an-īkṣitumanas) *adj.* not having a mind to see (अर्जुनः) तथाभूतः स भाति स्म हन्तुं देवानिवोद्यतः। दीनं च तन्मुखाम्भोजमनीक्षितुमना इव PāṇḍaC. 4.298.

अनीक्षितृत्व (anīkṣitṛ-tva) *n.* the state of not being a perceiver तस्मात्प्रधानस्य साम्यावस्थायामनीक्षितृत्वात् Bhām. 126.16 (*on* i. 1.5)

अनीक्ष्य (an-īkṣya) *adj.* which cannot be perceived बुद्धौ तिष्ठन्नान्तरोऽस्या धियानीक्ष्यश्च धीवपुः। धियमन्तर्यमयतीत्येवं वेदेन घोषितम् PañcDa. 6.164.

अनीक्ष्यसंधि (anīkṣya-sandhi) *adj.* whose joints cannot be seen तथा समुद्गकोऽनीक्ष्यसंधिः सूरेः प्रदर्शितः। उष्णोदकात् समुद्घाट्य तच्चित्रं प्रकटीकृतम् PrabhāC. 29.28.

अनीच (a-nīca) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** (person) not low (morally or socially) अनीचैर्नाप्यविषयैर्नाधर्मिष्ठैर्विशेषतः MahāBhā. iii. 5*; पूर्वं संभाषितोऽनीचः कालयापनमाश्रितः। मिथ्याभिशस्तः श्रीकाम आहूयाप्रतिमानितः (क्रुद्धः) NītiSā. 18.33; विषमाः कठिनात्मानोऽनीचा नीचजनाश्रयाः। हिंस्रैरनुगता नित्यं राजानः पर्वता इव Pañcā. 9.26; **Aii** (character in drama) not low (i. e. high (*uttama*) or middle (*madhyama*)) पाठ्यं तु संस्कृतं नृणामनीचानां कृतात्मनाम् DaśRū. 2.64; BhāvPra.(Śā.) 270.2(9); SāhiDa. 333.3; चेटीनामप्यनीचानामपि स्यात्सौरसेनिका SāhiDa. 333.15; **Bi** raised अनीचे सक्थिनी तिर्यगवसज्य प्रतीच्छेदिति विजृम्भितकम् KāmSū. 137.8 (2.6); **Bii** not low, high इति वचनमनीचोदञ्चिरोमाञ्चसूचीसचिववपुरुमा तद् व्याहृतं वल्लभेन। श्रुतिपथमुपनीय … तां (दोलां) शनैरध्यरुक्षत् ŚrīKaC. 7.61; विराटद्रुपदभूपौ द्रुतमनीचैर्नाराचैराचार्यं शल्लैः शल्यमृगमिव निबद्धतनुमातेनतुः BhārCam. 10.93 (6); **Biii** not inferior, noble याश्रिता पावनतया यातनाच्छिदनीचया। याच्नीया धिया माया यामायासंस्तुता श्रिया DevīŚ. 4; SaraKaṇṭhā. 124.20; 272.25; शुद्धे ज्ञाने … सत्यपि त्वय्यनीचा भक्तिर्नो चेदनवधि सुखावञ्चिका कुञ्चिकेयम् EkīSt. 13; क्ष्माभुजः सूच्यन्ते … लक्षणैः।… आकारैरमनुष्यमात्रसुलभैर्वृत्तैरनीचैरपि PratāYaBhū. 176.6.

अनीचक (anīcaka) *m.* name of a *varṣa* (i. e. continent) श्यामपर्वतवर्षं तदनीचकमिति स्मृतम् MatsyaP. 122.23.

अनीचकर्मार्थम् (anīcakarmārtham) *adv.* for the sake of noble deeds अतोऽप्यनीचकर्मार्थं योज्यास्तिथ्यादयो बुधैः AgniP. 95.16.

अनीचकाश (anīca-kāśa) *adj.* in which the *kāśa*-plants grow up (i. e. autumnal) अभीष्टमासाद्य चिराय काले समुद्धृताशं कमनी चकाशे। योषिन्मनोजन्मसुखोदयेषु समुद्धृताशङ्कमनीचकाशे ŚiśuVa. 6.74.

अनीचकैस् (a-nīcakais) *adv.* **1** not mildly, intensely तनुरनुशये …। वचसि विचरच्चाटुश्चित्ते चरिष्णुरनीचकैरिति रतिरसावेशो यूनां ययौ शतशाखताम् Kapphiṇā. 14.27; **2** not softly, loudly रौद्रं शब्दमनीचकैः प्रकटयन्भूपोऽवनीपादृतः।… धत्तेऽनेकपराजिदर्पदलने शार्दूलविक्रीडितम् ŚrīVīraSta. 23.

अनीचदर्शिन् (a-nīcadarśin) *m.* name of a Buddha (*lit.* not gazing downwards) लोकनाथस्तु लोकेशः …। अनीचदर्शी … अवलोकितः TrikāŚe. i. 1.16.

अनीचवर्तिन् (anīcavart-in) *adj.* **i** behaving nobly (पदगतिः) अनीचवर्तिनस्तस्य ग्रहस्येव फलप्रदा। सुरश्मिराशिगस्यालं बभूवाश्चर्यभूर्नृणाम् RājTa. (Śrī.) 1(7).8; **ii** not situated in a depression sign, RājTa.(Śrī.) 1(7).8.

अनीचानुवर्तिन् (a-nīcānuvartin) *adj.* not following a low or vile person (दमयन्त्युवाच) प्रभुः क्षमावान्वीरश्च …। रहोऽनीचानुवर्ती च क्लीबवन्मम नैषधः MahāBhā. iii. 71.14 [*m.* a faithful lover or husband, MW., APTE]

अनीची (a-nīcī) *adj.* [P. vi. 3.138; vi. 4.138] not going downwards एकदा तु ते सर्वे सुपर्वसरितः सलिलेषु विहृत्य समुत्तीर्णा वीचीभिरनीचीभिरुत्कूलितफेनकूटेष्विव पटगृहवाटेषु … सुखमासामासुः BhārCam. 2.0(1); कटाक्षवीचीभिः। शीतलयानीचीभिः कृपया मां देवि GītiŚ. 39; cf. **अन्यञ्च्**.

अनीचैस् (a-nīcais) *adv.* **1** not in a low voice, loudly अथ जगदुरनीचैराशिषस्तस्य विप्राः Bhaṭṭi. 1.27; 3.2; कियन्नभः क्ष्मा कियती …। अमी इतीवोद्धतसंकथा मिथो वदन्त्यनीचैरुदयाचलौकसः RāmC. 5.74; **2** not slowly, quickly (सप्तव्यसनवर्गः) चलयति हि विभूतिं भूयसीमप्यनीचैरपि विबुधमतीनां सप्तकोऽयं दुरन्तः NītiSā. 15.68 (comm. अनीचैर्द्रुतमित्यर्थः); नभसि तुरगसैन्यम् … अनीचैरुत्प्लुतीरादधानम्। हरिणकुलमिवासीत् HarVi. 41.53; पर्याणाग्रोत्कीर्णनियन्तारमनीचैरारोहन्तं सोत्सुकमश्वं प्रसुकायाम्। तस्थौ सादी Kapphiṇā. 7.10; 13.21; पताका। कामोर्वीक्रमितुरनीकिनीमनीचैरायान्तीं कथयति जेष्यतो जगन्ति HammīMaMa. 2.17.

अनीजान (án-ījāna) *adj.* who has not performed a sacrifice अपु वै तृतीयसवने यज्ञः क्रामतीजानादनीजानम् TaiS. VI. vi. 7.3; 'त्वमग्ने …' 'सोम …' इत्याज्यभागयोः पुरोनुवाक्ये अनुब्रूयाद्यः पूर्वमनीजानः स्यात्तस्मै AitBr. 1.4(22); यं कामयेत यथैवानीजानोऽभूत्तथैवेजानः स्यादिति AitBr. 11.7(304); GopBr. ii. 3.3 (191.5); अद्य किमित्ते विष्णो परिचक्ष्यं भूदितीन्वीजानस्याथानीजानस्य। व्यापन्नयैव पूर्वया यजते BaudhŚS. ii. 330.15; तं ततो नानीजानमपरा फाल्गुनी पर्येयात् ĀpaŚS. viii. 21.4; नैनमनीजानं संवत्सरोऽतीयात् MānŚS. 57.8; दर्शपूर्णमासानीजानो दक्षिणाग्निपक्वं चातुष्प्राश्यं ब्राह्मणान् भोजयेत् KātyŚS. iv. 6.10.

अनीजित (an-ījita) *adj.* not despised, not looked down upon (वृन्दावनम्) अभ्रेजि विभ्राग्भिरनीजितैश्च यत्कदाप्यशोवद्भिरशेषजन्तुभिः DhātuKā. 1.25.

अनीड (á-nīḍa) *adj.* [ṚPrāti. 1.21] **i** nestless शाक्मना शाको अरुणः सुपर्ण आ यो महः शूरः सनादनीळः ṚV. x. 55.6; शाक्मना शाको अरुणः सुपर्ण आ यो महः शूरः सनादनीडः SV. II. ix(1). 7.2; **ii** non-constructor of a nest, who has no body (i.e. incorporeal) भावग्राह्यमनीडाख्यं भावाभावकरं शिवम्। कलासर्गकरं देवं ये विदुस्ते जहुस्तनुम् ŚvetāU. 5.14 (Śaṅ. अनीडाख्यं नीडं शरीरमशरीराख्यम्); अनीलः अनीडः नीडस्याकर्ता AdvaiSi. 423.23; [*m.* name of Agni or fire, MW.; epithet of Agni, APTE]

अनीत् (an-īt) (Gr.) not (ending in the feminine suffix) ई अनीच्च या नदीदन्त च यदेकाच् MahāBh. iii. 159.4 (*on* vi. 3.43)

अनीत (á-nīta) *adj.* [*f.* -ā] **i** not brought (forward) स यद्यनीतासु दक्षिणासु कलशो दीर्येत ŚatBr. IV. v. 10.7; अनीतासु चेद्दक्षिणासु द्रात्रपच्छेदोऽदक्षिणं संस्थाप्य पुनराहारः KātyŚS. xxv. 11.7; xxv. 12.26; **ii** not brought (within the reach or range) प्राप्ता कथमपि दैवात्कण्ठमनीतैव सा …। रत्नावलीव कान्ता मम हस्ताद् भ्रंशिता भवता Ratnā. 2.18; शरगोचरतामनीतयोर्नियतं शिक्षितमस्त्रविद्यया पुरतो गुह[रामयोः] PṛthvīVi. 12.10; (महेश्वरः) अनवच्छिन्नः — विषयेण परिच्छिन्नतामनीतः Bhāsk. i. 29.17 (*on* i. 1.1); अननुभूतस्य — कदाप्यनुभवविषयतामनीतस्य Bhāsk. i. 341.21 (*on* i. 6.11)

¹अनीति (a-nīti) *f.* **1** bad policy, wrong act एष मन्थरकः समायाति। तदनीतिरनुष्ठितानेन। वयमपि नूनं व्यापादनीयतां यास्यामोऽस्य कारणात् PañcT. (Kos.) 2.183(5) (143.25); अनुकूलविधिविहितसाहायकस्य साहसिकस्य सर्वदा शस्यसंपदि वा नीतिरनीतिरपि फलति TilaMañ. 155.14; अनीतिमिव राज्यार्थी प्रभूणां संगमेच्छया। विससर्ज नरेन्द्रोऽपि तामन्तःपुरयोषिताम् KumāDeC.(So.) 19.18; अनीतिरेव सच्छिद्रं राज्ञो नित्यं भयावहम् ŚukraNī. 1.15; 2.226; **2** evil conduct, immorality अनीत्या वैरिविहितैरभिचारादिभिस्तु वा। ये रोगाः पीडयन्त्येनं ते विनश्यन्त्यशेषतः TantrRā. 10.97; जहेऽन्यदारान् स्वपुरीं दशास्यो गां कार्तवीर्यो यतिनं मुमोष। भ्रूणानकर्षद्भगिनीं च कंसोऽग्रहीत्किमेतानसकावनीतीः DvyāśraKā. 2.82; सामन्तलोकानपि दण्डयित्वा … राजा। तेषामनीतिं भजतां च भूम्या स्वभूमिदेशस्य समर्थकोऽभूत् VīraBhā. 5.144; 2.69; तदनीत्या न वर्तेयुस्तेन साकं धनाशया। वर्तन्ति यदनीत्या ते तेन साकं पतन्त्यरात् ŚukraNī. 5.23; **3** name of a town (*lit.* having people of bad conduct) द्वीपोऽयं चित्रकूटाख्यः पुरं चानीतिसंज्ञकम् RatnaCūKa. 142; [Kośas give *anīti* as the meaning of *anaya* : NānārthāSaṁ. ii. 11.5; ViśvaLoK. 264.70]

[2]अनीति (an-īti) *f.* [Abl.] because of absence of a natural calamity (रामस्य) यस्य रराजानीते रत्नानि जनः कुले धराजानीते Nalo. 1.5 (comm. अनीतेः ईतिरहिततया हेतौ पञ्चमी)

[1]अनीति (a-nīti) *adj.* not having good policy, having bad policy रिपुरुन्नतधीरचेतसः सततव्याधिरनीतिरस्तु ते ŚiśuVa. 16.11 (comm. अनीतिर्नीतिरहितः); यश्च नीतिमत्पुरुषाधिष्ठितोऽप्यनीतिः ··· देशः NalaCam. 1.27(13); यस्य नीतिमतोऽप्यासन् प्रजाः शश्वदनीतयः KathāSaSāg. xii. 6.87; फलहीनमभूत्तस्य शरजालं नृपस्य तत्। अनीतेश्चरितम् ··· यथा GaṇeP. i. 79.31; सन्तः कण्टकिताः कथं यदि कृता निष्कण्टका मेदिनी प्रख्याता यदि ते गुणाः कथमथ प्रस्तौति दोषं जनः। नीतावाद्यधुरंधरो यदि भवान्कस्मादनीतिः प्रजा वृत्तं देव न चित्रमेव हि न चेच्चित्रं विधत्ते कथम् SaduktiKa. 195.16; संरम्भी मानी ते कर्णो विद्धः कथं नु भीमानीते YudhiVi. 4.44; त्वया किं न त्वया किं न हतो राजेत्यनीतयः। परस्परविवादात्ते तत्कालं चुक्षुभुर्जडाः RājTa.(Jo.) 241.

[2]अनीति (an-īti) *adj.* **i** devoid of natural calamities, free from disasters, ŚiśuVa. 16.11; NalaCam. 1.27(13); KathāSaSāg. xii. 6.87; SaduktiKa. 195.16; Nalo. 1.5; **ii** non-calamitous अनीतयो वाता देशिकवाञ्छया: ··· मुष्णन्ति श्रमम् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 4.81 (comm. न विद्यन्त ईतयोऽतिवृष्ट्यादिरूपा बाधा येभ्यः)

अनीतिका (anīti-kā) *adj.* (*f.*) free from evils स इमां महापृथिवीं ससागरगिरिपर्यन्तामखिलामकण्टकामनीतिकामनुपद्रवामृद्धां स्फीताम् ··· धर्मेणाभिनिर्जित्य अध्यावसति स्म GaṇḍVyū. 329.1; cf. **अनीतिक** [DBHS.]

अनीतिकारक (anīti-kāraka) *adj.* doing something unjust नानीतिकारकः स्वामी परब्रह्म सतां गतिः ŚivaP. ii(2). 43.34 (123B.5)

अनीतिगहन (anīti-gahana) *n.* thicket in the form of immorality तदहं पृथिवीपालः ···। अनीतिगहनावृत्तं व्यसनाधिं कथं भजे BṛKathāMañ. ix. 2 964.

अनीतिगोचर (an-ītigocara) *adj.* not within the range of (i.e. not being subject to) natural calamities बलेन यः स्वयमनिलोऽपि नानिलः सनीतिरप्यभवदनीतिगोचरः RāghPāṇ.(Dha.) 2.29.

अनीतिज (anītij-a) *adj.* arising out of bad policy अनीतिजं यद्यविधानजं सुखं हठप्रणीतं विविधं प्रदृश्यते। न विद्यते तस्य गतिर्महीपतेः MahāBhā. xii. 120.50.

अनीतिजल (anīti-jala) *n.* water (in the form) of wrong policy अनीतिजलकल्लोलैर्लोलमुच्चैः क्षणाद् भुवि। व्यसनाख्यो नदीपूरः पातयेद् राज्यपादपम् PārśvC. 1.92.

अनीतिज्ञ (a-nītijña) *adj.* not conversant with policy or political science, ignorant of policy or morality अनेनानीतिज्ञेन वयं मर्मज्ञाः परिभूताः Hitopa. 3.55(15); [(*anīti-jña*) clever in immoral conduct, MW.; impolite, APTE; not discreet, MW.; APTE]

[1]अनीतिता (anīti-tā) *f.* the state of being one who lacks in proper policy प्रसृत्वरानीतिलतावितानकुठारकल्पेऽपि यदीयराज्ये। ललास लोके यदनीतितैव तत्कस्य नो विस्मयमाततान HammīMaKā. 2.34.

[2]अनीतिता (anīti-tā) *f.* the state of being one free from calamities, HammīMaKā. 2.34.

अनीतिताराचक्र (anīti-tārācakra) *n.* cycle of stars in the form of people of bad conduct अत्यन्तोद्दृप्तविद्विट्तिमिरभरभिदि च्छादितानी[ति]ताराचक्रे विष्वक्प्रकाशं सकलजगदमंदावकाशं दधाने EI. ii. 238.28.

अनीतिनिरत (anīti-nirata) *adj.* engaged (i.e. indulging) in immoral acts असुरा यवनांशेषु जाता लोकोपतापिनः। अनीतिनिरताः सर्वे संग्रहे च प्रबुद्धयः ĀdiP. 14.139.

अनीतिपवनाक्षिप्त (anītipavanākṣipta) *adj.* hurled by the wind of bad or erroneous policy धूर्तः स्त्री वा शिशुर्यस्य मन्त्रिणः स्युर्महीपतेः। अनीतिपवनाक्षिप्तः कार्याब्धौ स निमज्जति Hitopa. 3.128.

अनीतिपुर (anīti-pura) *n.* name of a town (*lit.* city having people of bad conduct) चित्रकूटाभिधो द्वीपो विद्यते धूर्तलोकभूः। तत्रानीतिपुरं नाम पुरमस्ति सुविस्तृतम् RatnaCūKa. 121; यदनीतिपुरप्राप्तिस्तद्धीनकुलसंभवः RatnaCūKa. 532.

अनीतिमत् (anīti-ma(n)t) *adj.* **i** having bad conduct भाग्यभोज्यानि राज्यानि सन्त्यनीतिमतामपि ViṣṇuP. i. 19.45; अनीतिमन्तो बलिनोऽपि गम्या नैकान्तमस्तीत्यपरे निराहुः VarāṅgaC. 16.44; तदेतत्काकतालीयं तदेतद्वा घुणाक्षरम्। यदनात्मवतामायुर्यच्चानीतिमतां श्रियः ŚṛṅgāPra. 271.9; SūktiRa. 40.21; 163.61; स्वाराध्यो नीतिमान् राजा दुराराध्यस्त्वनीतिमान् ŚukraNī. 1.17; **ii** immoral सर्वं राज्ञः कृतं कर्म नीतिमद् भवति प्रभोः। अन्येषां पुण्यकर्तॄणामपि कृत्यमनीतिमत् PadmP. iv. 56.26.

अनीतिमदिरा (anīti-madirā) *f.* wine in the form of bad policy अनीतिमदिरां त्यक्त्वा लोभादिविषदूषिताम्। अगदंकारमादद्धं प्रज्ञामृतमनुत्तमम् Yādavā. 22.22.

अनीतिमार्ग (anīti-mārga) *m.* **1** path of wicked conduct (नृपतिः) शक्तिभिरिव वलीभिस्तिसृभिरुद्भासितेनानीतिमार्गेणेवातिसूक्ष्मदृष्टिलक्ष्येण मध्यभागेन भ्राजमानाम् ··· श्रियमपश्यत् TilaMañ. 54.12; **2** unstatesmanlike course, foolish course येनैवानीतिमार्गेण हारितं हर्षभूभुजा। निन्दन्नप्यादधे तं स राज्ये व्यवहरन्स्वयम् RājTa.(Ka.) 8.681.

अनीतिमृत्यु (anīti-mṛtyu) *m.* unlawful death अनीतिमृत्युना तेन स्त्रीजनस्योचितेन किम्। जीवन्नेवेक्षते भद्रम् PārśvC. 6.575.

अनीतिलता (anīti-latā) *f.* creeper in the form of wrong or bad policy प्रसृत्वरानीतिलतावितानकुठारकल्पेऽपि यदीयराज्ये। ललास लोके यदनीतितैव तत् कस्य नो विस्मयमाततान HammīMaKā. 2.34.

अनीतिवित्ता (a-nītivittā) *f.* absence of the state of being one who knows the precepts यत् तु एवं सति हिंसानिषेधेन परेण पश्वालम्भविधिविरोधादनुष्ठानबाध इति। तत् तान्त्रिकस्यानीतिवित्तामाधत्ते SiddhāSi. ii. 174.4.

अनीतिविद् (a-nītivid) *adj.* not conversant with statesmanship, ignorant of good policy or morality नानीतिविन्नाम कश्चित् प्रयोगस्तु विहीयते RājTa.(Ka.) 7.1529; तत्किं ब्रवीम्युपचिकीर्षति मानसं मे त्वा प्रत्यपीति धिगनीतिविदुक्तिरेषा PṛthvīVi. 4.60; [clever in immoral conduct, MW.; impolite, APTE; not discreet, MW.; APTE]

अनीतिशास्त्रज्ञ (a-nītiśāstrajña) *adj.* not knowing the science of polity एकाकिनि वनवासिन्यराजलक्ष्मण्यनीतिशास्त्रज्ञे। सत्त्वोच्छ्रिते मृगपतौ राजेति गिरः परिणमन्ति Tantrākhyā. 4.24; PañcT. 1.4(13.1); ŚārṅgaPa. 905; Subhāṣi. 594; भीरवोऽनीतिशास्त्रज्ञाः कामुका ब्रह्मविद्विषः। अधर्मरुचयो लुब्धाः शत्रवोऽमी न मन्त्रिणः SūktiRa. 83.2.

अनीतिसूत्रधार (anīti-sūtradhāra) *m.* initiator of immorality भवादृशेषु परमनीतिसूत्रधारेषु धीवरत्वेन प्रहसितसुराधिपेषु विज्ञातशिष्टदुष्टपटलपटुदृष्टिषु न किंचित् श्वेताम्बरदर्शनम् MudriKu. 3.6(1)

अनीत्युपचिता (anīty-upacitā) *adj.* (*f.*) acquired through improper means त्वद्वक्त्रसाम्यम् ···। लब्ध्वापि पर्वणि विधुः क्रमहीयमानः शंसत्यनीत्युपचितां श्रियमाशुनाशाम् Kuval. 90(61)

अनीत्वा (a-nītvā) *ger.* not having led विपक्षमखिलीकृत्य प्रतिष्ठा खलु दुर्लभा। अनीत्वा पङ्कतां धूलिमुदकं नावतिष्ठते ŚiśuVa. 2.34; ŚṛṅgāPra. 275.9.

अनीदादि (an-īdādi) *adj.* excluding -ई etc. (i.e. excluding the *pragṛhyas* prescribed by i. 2.34 to i. 2.39) अ इ उ वर्णस्यान्तेऽनुनासिकोऽनीदादेः SiddhaHe. i. 2.41 (comm. अनीदादेरिति किम्। अग्नी। अमी किमु)

अनीदित् (an-īdit) *adj.* (verbal base) not having the indicatory sound ई अनीदितश्च सं दर्भे दृभति ग्रन्थ ईदितः DaivaVyā. 142 (comm. 'दृभी भये' 'दृभ संदर्भे' इत्यनयोरीदितो दृब्धमिति भवति, अनीदितस्तु दृभितमितीत्यभिप्रेत्य अनीदित इत्युक्तम्)

अनीदृक्क्रम (an-īdṛkkrama) *adj.* not having a fixed course of behaviour श्रूयन्ते बहवो महानृपतयः किं तैरनीदृक्क्रमैः PratāYaBhū. 208.2.

अनीदृक्त्व (anīdṛk-tva) *n.* the state of not being like this, the state of being distinctive अज्ञान एव ज्ञानस्य साक्षाद्विरोधावधारणेनाज्ञानावस्थायास्तदभिन्नायाः ज्ञानसाक्षान्निवर्त्यत्वार्हत्वात्, न तु रूप्यादीनाम्, अनीदृक्त्वात् AdvaiSi. 487.18; साम त्वनीदृक्त्वादप्रशस्तमित्येवं सामनिन्दासहितऋक्स्तुत्या ऋग्विधिः कल्पनीयः प्रतीयते MayūMāli. 608.9 (*on* ix. 2.8)

अनीदृगाकृति (anīdṛg-ākṛti) *f.* dissimilar form स व्यमृक्षत् प्राच्यपुण्यपापयोरेतदन्तरम्। पुरुषत्वे समेऽमुष्य मम चानीदृगाकृतिः PrabhāC. 204.15.

अनीदृगात्मन् (anīdṛg-ātman) *adj.* having an indescribable nature आद्यकोलतुलितां प्रकम्पनैः कम्पितां मुहुरनीदृगात्मनि। वाचि रोपितवतामुना महीं राजकाय विषया विभेजिरे ŚiśuVa. 14.43 (comm. अनेवंरूपायाम् ··· वाचि)

अनीदृगाशय (an-īdṛgāśaya) *adj.* not having such disposition of mind उपपत्तिरुदाहृता बलादनुमानेन न चागमः क्षतः। इदमीदृगनीदृगाशयः प्रसभं वक्तुमुपक्रमेत कः Kirātā. 2.28 (comm. अविद्यमान ईदृगाशय इत्थं क्षात्रयुक्ताभिप्रायो यस्य सोऽनीदृगाशयः)

अनीदृश् (an-īdṛś) *adj.* [P. iii. 2.60; vi. 3.90; viii. 2.62] **A** not appearing as 'this', indescribable द्रष्टापि वा दर्शयितापि नाहं सोऽहं स्वयंज्योतिरनीदृगात्मा ViveCū. 509; ब्रह्मानीदृक् प्रथमवपुः सृष्टौ ते। ईशो मायी न च वपुरस्येत्युक्तिः NayaMañ. II. i. 10.19; **B** not appearing like this, not of such a kind, unparallelled, matchless अनीदृगुपमाभूतो दिष्टिर्दैवमगोचरः MahāP. 25.187; महारथस्याध्वनि चक्रवर्तिनः परानपेक्षोद्वहनाद् यशःसितम्।

रदावदातांशुमिषादनीदृशां हसन्तमन्तर्बलमर्वतां रवेः NaiṣC. 1. 61; सर्वथैव त्वया नाथ विजिग्येऽहमनीदृशा PāṇḍaC. 5. 358; 11. 324.

अनीदृश (an–īdṛśa) *adj.* [*f.* –ī] [P. iv. 1.15] **A** not appearing as 'this', indescribable सत्समृद्धं स्वतःसिद्धं शुद्धं बुद्धमनीदृशम्। एकमेवाद्वयं ब्रह्म AdhyāU. 63; ViveCū. 472; निर्विशेषं निराभासमतादृशमनीदृशम्।… निर्गुणं ब्रह्म शिष्यते SarvaVeSāSaṁ. 761; **B** not appearing like this, unparallelled, not of such a kind, matchless अहंभावं परित्यज्य जगद्भावमनीदृशम्। निर्विकल्पे स्थितो विद्वान् भूयो नाप्यनुशोचति SaubhāLaU. 654.28; रूपं कान्ति बलं धैर्यं गुणाः सर्वेऽप्यनीदृशाः MahāBhā. iv. 1143*(5); **अनीदृशश्च** नो कश्चिदुपपत्तेरभावतः। तस्मादकर्तृको वेदः PadmP.(Ra.) 11.166; सोऽयमीदृशः कथमनीदृशं प्रसूते MahāvīC. 4.18(1); इष्यते हि जगत् सर्वं न कदाचिदनीदृशम् TattvSaṁ. 2275; NyāyMañ. i. 178.8; ii. 74. 13; PramāMī. 1. 9 (*on* i. 1.0); SiddhāTaVi. 5.12; लतामनीदृशीं मोहाद् यः कश्चिदवलम्बते। प्रमीतो हिमवत्यस्मिन् स प्रयाति परां गतिम् BṛKathāŚloSaṁ. 18.434; अनीदृशमिदं रूपं न जातं न जनिष्यते RāghPāṇ.(Dha.) 7. 83; ईदृशं प्रत्यक्षमित्युक्ते अर्थादनीदृशमाभासं भवति Kāśi. ii. 21. 14 (*on* 5(1).21); YuktiSneha. 49. 14 (*on* i. 1. 5); सोऽयमनेवमात्मिकाया भूमेरनीदृशस्य वा जलस्य न परिणामो भवितुमर्हति TattvVai. 135.16 (*on* 3.14); करणीभूतभावार्थविषयं च कार्यं नैमित्तिकमिति कुतोऽनीदृशस्यानुष्ठानम् NyāyRaMā. 113.13; मन्दभाग्यतया पुंसां गुरवः स्युरनीदृशाः TriṣaŚaPuC. i. 2. 44; साक्षिमान् प्राड्विवाकादिप्रत्यवेक्षणवान्। यदा त्वनीदृशस्तदा न दद्यादित्यर्थसिद्धं स्पष्टयितुं पक्षाभासमेकमुदाहृत्य तस्योत्तरं न देयम् SmṛtiCan. iii. 92.20; विभज्य निःक्षिप्तमिति स्वमम्बुदैर्ध्रुवं विदित्वात्मदशामनीदृशीम् Surath. 5.40; दृष्ट्वा तद्देहशोभामनीदृशीम्।… भणितो भूपतिः PārśvC. 6.1196; अनीदृशी प्रवृत्तिः किं भिनत्ति भवपञ्जरम् SamarāSaṁ. 9. 438; तपस्विनमिवालोक्य मुद्राभ्रंशादनीदृशम्। विशामीशं दिदेशाथ दासीं भद्रा विनिद्रधीः ŚāliC. 4.154; यदैहिकामुष्मिकशर्मयोग्यं तत् कर्म कर्तव्यमनीदृशं नो VīraBhā. 5.80; जयति कापि हि शक्तिरनीदृशी …। यद्वशो न हि शृणोति न पश्यति वेत्ति नो NemiC. 8. 38; तेनानीदृशमुच्चैष्ट्वं बाध्यते MīmāKau. ii. 321. 2 (*on* iii. 3. 9); भौमेषु तीर्थेषु मानसेषु च नित्यशः। उभयेषु च यः स्नाति स याति परमां गतिम्।… एवमनीदृशेषु यत्र तीर्थपदप्रयोगः स गौणः VīraMi.(Tīrtha.) 11. 3; 163.23; **C** improper, cf. **अनीदृशराजाज्ञा**.

अनीदृशगुणोदय (anīdṛśaguṇodaya) *adj.* having rise of unparallelled merits यादृशं स्यात् तपोदानमनीदृशगुणोदयम्। कथनं तादृशस्यास्य तपोदानकथोच्यते MahāP. 4. 9.

अनीदृशराजाज्ञा (anīdṛśa–rājājñā) *f.* improper royal order न्यायाधिगमे तर्कोऽभ्युपायस्तेनाभ्युह्य यथास्थानं गमयेत्।… तादृशि विषये राजाज्ञानवसरात्। अनीदृशराजाज्ञाया निषिद्धत्वात् VīraMi.(Vyavahāra.) 88. 19.

अनीदृशवर्णन (anīdṛśa–varṇana) *n.* improper description तन्वी श्यामा विशालदृगञ्चला। विशददशना मध्यक्षामा वृथेति जनाः श्रमं विदधति मुधा रागादुच्चैरनीदृशवर्णने VijñāŚ. 60.

अनीदृशसंपत्ति (anīdṛśa–sampatti) *f.* incomparable wealth or prosperity इत्यालपन्नयमुत्तीर्य सुरधुनीमनीदृशसंपत्तिपेशलान् कोसलानवलोकयन् … अजिहीत साकेतम् YātrāPra. 8. 103(1)

अनीदृशात्मन् (anīdṛśātman) *adj.* of indescribable or unparallelled nature तरूणामेव तावच्चेद् ईदृशो विभवोदयः। किमस्ति वाच्यमीशस्य विभवेऽनीदृशात्मनः MahāP. 22.204.

अनीन (an–īna) (Gr.) other than the *taddhita*-suffix *īna* अह्नोऽह्नोऽनीने MugdhaBo. 7.18 (68. 6)

अनीनस् (anīnas) *m.* name of a king अनेना (v. l. अनीना) यवनाश्वश्च ककुत्स्थो विक्रमी रघुः।… राजानो निधनं प्राप्ताः MahāBhā. i. 1.172.

अनीनादट् (an–īnādaṭ) (Gr.) other than the *taddhita*-suffixes *īna*, *at* and *aṭ* अनीनादट्यह्नोऽतः SiddhaHe. vii. 4.66.

अनीप्सत् (an–īpsat) *adj.* [*f.* –ntī] [P. ii. 3.71] not desirous of, unwilling पुण्यस्याप्यनीप्सतो न भोक्तव्यम् HirSŚ. xxvi. 5.112 (83. 12); ĀpaDS. i(6). 19. 10; (पुत्रान्) अनीप्सन्ती तदा कुन्ती भर्तारं सा वदिष्यति PadmP. v. 14.64.

अनीप्सनीय (an–īpsanīya) *adj.* not fit to be desired or wished for अचिन्तनीयं परिवर्जनीयमनीप्सनीयं स्वनवेक्षणीयम्। प्राप्तोऽस्मि पाप्मानमिमम् Rāmā. iv. App. I. 14(44)

अनीप्समाना (an–īpsamānā) *adj.* (*f.*) not wishing, not desiring, unwilling काचित् प्रमदा सबाष्पां तां दुःखितां द्रष्टुमनीप्समाना। प्रासादसोपानतलप्रणादं चकार पद्भ्याम् Saund. 6. 6.

अनीप्सा (an–īpsā) *f.* non-desire निस्पृहता निरीहता धनादिष्वनीप्सा Aparā. 1007.20 (*on* 3. 158); [Inst.] against one's wish मायात्मकमेव रूप्याचेष्टव्यम्। यतः — मायामनिच्छतस्तुच्छख्यातिः प्राप्नोत्यनीप्सया IṣṭaSi. 154.6.

अनीप्सित (an–īpsita) *adj.* [*f.* –ā] (Gr.) **Ai** (grammatical object) not directly reached (by the agent's action) कर्तुरीप्सिततमं कर्म। तथायुक्तं चानीप्सितम् P. i. 4. 50; **Aii** (grammatical object) not desired इहेप्सितस्यापि कर्मसंज्ञारभ्यतेऽनीप्सितस्यापि। यदिदानीं नैवेप्सितं नाप्यनीप्सितं तत्र कथं भवितव्यम् MahāBh. i. 333.19 (*on* i. 4.50); अनीप्सितमिति नायं प्रसज्यप्रतिषेध ईप्सितं नेति MahāBh. i. 333.21 (*on* i. 4.50); **Aiii** (grammatical object) other than that what is desired by the agent (i. e. *dveṣya* or *udāsīna*), other than what is desired पर्युदासोऽयं यदन्यदीप्सितात् तदनीप्सितमिति MahāBh. i. 333.22 (*on* i. 4.50); अन्यच्चैतदीप्सिताद् यन्नैवेप्सितं नाप्यनीप्सितमिति MahāBh. i. 333.23 (*on* i. 4. 50); आप्यत्वसामान्यं सर्वत्र विद्यते … अनीप्सितम्— ग्रामं गच्छन् व्याघ्रं पश्यति JaineVyā. 39.21 (*on* i. 2. 120); औदासीन्येन यत् प्राप्यं यच्च कर्तुरनीप्सितम् VākyaP. 3(7).46; VaiyāBhū. 106.20 (*on* 24); ईप्सितादन्यत् सर्वमनीप्सितं द्वेष्यमितरच्च KāśiVṛ. *on* i. 4.50; Prasā. i. 387.4; फलस्य भागि कारकमेव कर्म। तच्च किंचिदीप्सितम् … किंचिच्चानीप्सितम्, अनुपयोगात् PrakaPañ. 464.11; अनीप्सितं कर्म यथा अहिं लङ्घयते भृशम् AgniP. 353. 5; क्रियया युक्तमनीप्सितमपि कर्मसंज्ञमितीप्सितानीप्सितानुवर्ति साध्यरूपं कर्मेत्यर्थः ŚāstrDī. 109.6 (*on* ii. 1.4); तथायुक्तं चानीप्सितम् SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 1.39; PrakriKau. i. 386.4; SiddhāKau. 133B.4 (*on* i. 4.50); द्वितीया च जघन्यत्वादनीप्सितेऽस्तु MayūMāli. 371.3 (*on* iv. 2.6); अनीप्सितम्-अनुद्देश्यम्। तच्च द्वेष्यम् उदासीनं च LaŚabdeŚe. i. 454.7; **Aiv** (grammatical object) not specially aimed at or which is not the main goal of an action कथं तर्हि अनीप्सितस्य यागस्य … भावनायामन्वयः MīmāKau. i. 218.18 (*on* i. 4.6); i. 250. 17 (*on* i. 4. 9); **Bi** undesired, unwanted तदेवं बहुमानात् ते मयेहानीप्सितं कृतम्। सुकृतं दुष्कृतं वा MahāBhā. v. 111. 11; xii. 28. 32; स त्वायुषि परिक्षीणे जगामानीप्सितां गतिम् MahāBhā. xii. 112.4; अन्वयादिविभिन्नानां यथासंख्यमनीप्सितम् Bhaṭṭi. 9.132; एवमश्रुतो देशोऽनीप्सितश्च ṬupṬ. 21. 1 (*on* iv. 2.7); तयोरव्यतिरेकत्वात् स एवायात्यनीप्सितः BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 64; 750; स्वसिद्धान्तविरोधोऽयं बलादायात्यनीप्सितः BṛĀraUBhVā. iv. 3.256; iv. 3. 594; अतथाप्रवर्तनादनीप्सिता प्रीतिरप्रीतिरेव स्यात् JayaMa. 94.18 (*on* 2. 1); सुदामशापाद् विच्छेदः शतवर्षमनीप्सितः भविष्यत्येव दम्पत्योः BrahmVaiP. iv. 69.84; यद् यदालोक्यते किंचित्…तन्न विद्यते। ईप्सितानीप्सितादन्यन्न तत्र यतते जनः YogVā. iv. 57. 30; धर्माच्चानर्थोऽर्थश्चाधर्मात्। अनर्थश्चेप्सितोऽर्थश्चानीप्सितोऽपूर्वत्वात् सर्गस्य Bhām. 249.17 (*on* i. 3.30); अनास्वाद्यमविक्रेयमनादेयमनीप्सितम्। दत्तं निरुपकारं यद् वन्ध्यदानेन तेन किम् DarpDa. 6. 17; अनीप्सितो दीप इव प्रविष्टः।… न सेवकः कस्य करोति दुःखम् SevyaSev. 41; अनीप्सितेष्वपि … भोग्येषु तद्दुर्लभेषु च कामचारः VedāntKau. 336.13 (*on* iii. 3.40); **Bii** [P. ii. 3.67; iii. 2. 188] who is still not loved राजसोऽत्र यथा जनः।…अल्पकामश्च कामिनीनामनीप्सितः SarvaSiSaṁ. 11. 19; *n.* non-desire ईप्सितानीप्सिते न स्तो यस्य …। स जीवन्मुक्त उच्यते MahāU. 2.46; 6. 48; YogVā. v. 16 19; अनीप्सिते विषादे च विस्मये तथा।… प्रतिषेधे धुतं शिरः NāṭyaŚā. 8. 25; AbhinDa. 58.

अनीप्सितकर्मता (anīpsitakarma–tā) *f.* the state of being the grammatical object which is not specially aimed at or which is not the main goal of an action नियोग एव अत्रापि प्रधानं साध्यम्, अनीप्सितकर्मता त्वग्नीनाम् PrakaPañ. 442.5; विधिविषयीकृतभावनायाः श्रेयःसाधनत्वात् स्वर्ग एवोद्देश्यो न तु यागादयः।… यागादीनां भावनां प्रत्यनीप्सितकर्मतामात्रत्वात् VedāntKa. 388.10 (*on* iii. 2. 8)

अनीप्सितकर्मत्व (anīpsitakarma–tva) *n.* the state of being the grammatical object which is not specially aimed at or which is not the main goal of an action यच्छतिस्तु सकर्मक इति दण्डस्यानीप्सितकर्मत्वमभिहितम् TantrRa. 140.2; 'अग्निहोत्रं जुहोति' 'समिधो यजति' इत्यादौ द्वितीया त्वनीप्सितकर्मत्वात् TantrRaha. 61.24; पुरोडाशस्य स्वरूपेणानीप्सितस्यापि अनीप्सितकर्मत्वेनैवान्वयोपपत्तेः MīmāKau. i. 230. 17 (*on* i.4. 9); ii. 53. 16 (*on* ii. 3. 18); आत्मनेपदानुरोधेन वेन्द्राभिधानार्थत्वाङ्गीकारे गार्हपत्यस्य सक्तुवदनीप्सितकर्मत्वायोगात् MīmāKau. ii. 233. 2 (*on* iii. 2. 3); द्वितीया विभक्तिः करणत्वपरा अनीप्सितकर्मत्वपरा वा नीयमाना न दुष्यति MīmāKau. iii(2). 64.9 (*on* ii. 1.7); सक्तूनां विनियोगकल्पनायोगेऽपि न द्वितीया करणत्वलक्षणार्था …। किं त्वनीप्सितकर्मत्वार्थिका MīmāKau. iii(2). 77. 7 (*on* ii. 1. 12); न होमस्यानीप्सितकर्मत्वरूपाश्रयत्वेन वाक्यीयोऽन्वयोऽङ्गीकृतः MīmāKau. iii(2). 78.13 (*on* ii. 1. 12); iii(2). 288.9 (*on* ii. 2.26); न चानीप्सितकर्मत्वेनाप्यन्वयोपपत्तेर्न करणत्वलक्षणेति वाच्यम् BhāṭṭDī. i. 93.1 (*on* ii. 1.5); ii. 88.1 (*on* iv. 1.3); ii. 115.16 (*on* iv. 2. 6); प्रार्थनात्मकवरणं प्रति ऋषीणा-

मग्निविशेषणत्वेनानीप्सितकर्मत्वम् VīraMi.(Saṁskāra.) 603.9; कर्मार्थकर्तव्यप्रत्ययस्तु ··· विषं भुनक्ति सक्तून् जुहोतीतिवदनीप्सितकर्मत्वपरो वा BhāṭṭCin. i. 2. 19 (*on* i. 1.1); जुहोतेस्त्यागविशिष्टप्रक्षेपवचनत्वेन त्यज्यमानानाम्···सक्तूनामनीप्सितकर्मत्वसंभवात् MayūMāli. 371.16 (*on* iv. 2. 6)

अनीप्सितकर्मन् (anīpsita–karman) *n.* grammatical object which is not specially aimed at or not the main goal of an action राद्धान्तेऽप्यनीप्सितकर्मणः स्वाध्यायस्य न भाव्यता NayaVi. 11.5 (*on* i. 1. 1); कृत्यप्रत्ययश्च कर्मत्वे साध्यतामात्रं चाह न प्राधान्यम् अनीप्सितकर्मणोऽपि विद्यमानत्वात् Subodhi. 65.33 (*on* 2.135); BālamBha. ii. 195. 24 (*on* 2. 135); 'सक्तून् जुहोति' इतिवत् अनीप्सितकर्मणि द्वितीयेति योज्यम् PūrvottaVāNaMā. 144. 5; MayūMāli. 371.11 (*on* iv. 2.6)

अनीप्सितकर्मभूत (anīpsitakarma–bhūta) *adj.* which is the grammatical object not specially aimed at or not the main goal of an action करणीभूतोऽपि परशुस्तद्दारुध्वंससंयोगविभागपरंपरारूपक्रियाफलभागित्वादनीप्सितकर्मभूतः CaturCin. iii(1). 157. 3.

अनीप्सिततम (an–īpsitatama) *adj.* what is not the most desired ज्ञात्रभेदात्तु तद् ब्रह्म ह्यनीप्सिततमं परम् TaiUBhāVā. 63.1(2)

अनीप्सिततमत्व (anīpsitatama–tva) *n.* the state of being that which is other than what is most desired प्रथमान्तस्याष्टाकपालपदस्यानन्वयात् अनीप्सिततमत्वे तस्य कर्मत्वायोगात् अष्टाकपालः सक्तुवदेव करणत्वेनान्वीयते MīmāKau. i. 227.21 (*on* i. 4.9)

अनीप्सितता (anīpsita–tā) *f.* the state of not being specially aimed at अपूर्वस्य भाव्यत्वात् स्वाध्यायस्यानीप्सितता NayaVi. 11. 6 (*on* i. 1. 1)

अनीप्सितत्व (anīpsita–tva) *n.* the state of being that which is not specifically aimed at or not the main goal of an action दिशो वानीप्सितत्वाद्, लक्षयेत् विहारदेशमीप्सिततमं युक्तम् ŚābaBh. 1230.5 (*on* iv. 2.7); आहर्तव्यस्य चानीप्सितत्वात्साकाङ्क्षत्वम् ṬupṬ. 21. 2 (*on* iv. 2. 7); कारकाणि ··· न चैतावता तानि कर्मतां भजन्ते, अनीप्सितत्वात् PrakaPañ. 453. 21; ननु प्रयत्नव्याप्यो धात्वर्थः तं प्रति कर्मैव स्यात्। न तु करणम्। उच्यते– न तावत्कर्मत्वमनीप्सितत्वात् TantrRaha. 61. 17; द्वितीयाया ईप्सितानीप्सितसाधारणकर्मत्वमात्रवाचित्वेन योग्यतया एकत्रेप्सितत्वमपरत्रानीप्सितत्वम् MīmāKau. ii. 173.23 (*on* iii. 1. 13); iii(2). 72.23 (*on* ii. 1.9); शरीरान्तरस्यानीप्सितत्वाद्द्विधायोनिशरीरभोग्ये तत्पाते मुक्तिरेव VedāntKau. 396.20 (*on* iv. 1.19)

अनीप्सितद्वितीया (anīpsita–dvitīyā) *f.* accusative case conveying the sense other than what is specially aimed at सक्तुष्वप्येवमनीप्सितद्वितीयोपपत्तेः किमिति तत्र व्यत्ययः MayūMāli. 371. 15 (*on* iv. 2. 6)

अनीप्सितद्वितीयातस् (anīpsitadvitīyā–tas) *adv.* because of the accusative case conveying a sense other than what is specially aimed at इह (सक्तून् जुहोति इति प्रयोगे) ··· अनीप्सितद्वितीयातः तस्यात्यन्तजघन्यत्वात् MayūMāli. 371. 14 (*on* iv. 2.6)

अनीप्सितफल (anīpsita–phala) *adj.* having the result which is not specially desired विधिर्हि चेतनप्रवर्तनात्मा अनीप्सितफले व्यापारे तं प्रवर्तयितुमशक्नुवन् भावनाया ईप्सितजन्यत्वमवगमयति MīmāKau. iii(2). 75. 16 (*on* ii. 1. 12)

अनीप्सितविधानचेष्टित (anīpsitavidhāna–ceṣṭita) *adj.* attempting to do what is not desired (सीतारामौ) अप्यनीप्सितविधानचेष्टितौ तेनतुः सपदि संमदं मिथः JānaHa. 8. 1.

अनीप्सितानिवृत्ति (anīpsitānivṛtti) *f.* non-exclusion of what is not desired अनीप्सितानिवृत्तिः स्यात् समाहारेऽविवक्षिते BṛĀraUBhVā. i. 3. 224.

अनीप्सितार्थ (anīpsitārtha) *m.* undesired object दृष्टं चेदं कार्यं बालकादौ ईप्सितार्थस्वीकरणमनीप्सितार्थत्यजनं च TarkBhā.(Mo.) 7.24.

अनीप्सितार्थता (anīpsitārtha–tā) *f.* the state of being that which conveys the sense other than what is specially aimed at क्वचिदनीप्सितार्थतया क्वचिद् व्यत्ययाश्रयणेन च द्वितीया नेया MayūMāli. 372. 16 (*on* iv. 2.7)

अनीप्सितार्थद्वितीया (anīpsitārtha–dvitīyā) *f.* accusative case conveying the sense other than what is specially aimed at सक्तुष्वपि तर्हि किमित्यनीप्सितार्थद्वितीयैव नोक्ता TantrRa. 139.11.

अनीप्सिताशङ्का (anīpsitāśaṅkā) *f.* thought regarding what is not desired ईप्सितानीप्सिताशङ्के मर्कटयौ चित्तपादपे। चञ्चले स्फुरतो यस्मिन् कुतस्तस्येह सौम्यता YogVā. v. 13. 27.

अनीप्सिताशङ्कित (anīpsitāśaṅkita) *n.* apprehension of what is undesired, apprehension of evil अनीप्सिताशङ्कितजातसंभ्रमा ततः सुतान्वेषणचञ्चलेक्षणा।··· व्यलपत् JātaMā. 64. 11 (9.78)

अनीप्सु (an–īpsu) *adj.* not desirous of, unwilling धनग्राहिणि प्रेते प्रव्रजिते द्विदश समाः प्रवसिते वा तत्पुत्रपौत्रैर्धनं देयम्। नातः परमनिच्छुभिः (v.l. अनीप्सुभिः) ViṣṇuSm. 6.28; SmṛtiCan. iv. 399. 1; नातःपरमनीप्सुभिरित्यस्य विंशतिवर्षादूर्ध्वं न विलम्बः कार्यः ऋणप्रतिदानानीप्सुभिरपीत्यर्थः SmṛtiCan. iv. 399. 3.

अनीबन्तत्व (anībanta–tva) *n.* the state of being that which does not end in the feminine suffix -ī marked with the indicatory sound *p* लक्ष्मीः। अनीबन्तत्वाद् न सिलोपः···उणादितः MugdhaBo. 3. 80 (22. 8)

अनीय (anīya) (Gr.) [AltGr. II. 1. 188; II. 1.216; DEBRU. 208; 209] **i** *kṛtya-* suffix *-anīya* added to verbal bases to form potential participles in the passive sense or impersonal action तव्यानीयौ Kātan. iv. 2.9=JaineVyā. ii. 1.83; प्रब्रूपस्थोऽनीयः ŚākaṭāVyā. iv. 3.50; AgniP. 358. 4; तव्यानीयया ढभावे MugdhaBo. 26. 3 (147.22); **ii** *kṛtya-* suffix *anīya* forming potential participles denoting the sense of agent कृतः ··· भावे कर्मणि कर्तरि। तथा तव्यो ह्यनीयश्च AgniP. 358.4; कर्म क्रियां प्रोक्तवन्तः कर्मप्रवचनीयाः। बाहुलकात् कर्तरि भूते अनीयः LaŚabdeŚe. i. 470. 7; cf. P. iii. 4.68.

अनीयमानत्व (anīyamāna–tva) *n.* the state of not being carried (from the meaning) नियताक्षरमन्त्र ऋगिति पर्यवसितार्थः। अनीयमानत्वं चात्र विशेषणमर्थादन्यथा साम्न्यतिप्रसङ्गात् VīraMi. 13.20 (*on* 1. 3) [better read अगीयमानत्व]

अनीयर् (anīyar) (Gr.) **i** *kṛtya-* suffix *-anīya* with the indicatory sound *r* giving the acute accent on the prefinal vowel and forming a potential participle in the sense of passive or impersonal action तव्यत्तव्यानीयरः P. iii. 1.96 = SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 3. 129; तव्यानीयर्केलिमरः CāndraVyā. i. 1.105; स्मारणीयकमिति ···। 'कृत्यल्युटो बहुलम्' इति कर्तर्यनीयर्। ततः संज्ञायां कन् JayaMa. 121.17 (*on* 2. 4); (हलोपे) नायं तत्पुरुषोऽनीयरि 'चचार' इत्यादौ च दोषापत्तेः LaŚabdeŚe. i. 152. 13; **ii** *kṛtya* suffix *-anīya* denoting the sense *karaṇa*, the most effective means प्रयन्ति प्रारभन्तेऽनेनेति प्रायणीयः। बाहुलकात् करणेऽनीयर्प्रत्ययः MayūMāli. 532. 18 (*on* vii. 3. 2); (पतनीयकृते) पतनीये करणेऽनीयर् BālamBha. ii. 303. 29 (*on* 2. 210); ii. 48. 1 (*on* 2. 32); **iii** [P. iii. 3. 163] *kṛtya-* suffix *-anīya* denoting the sense of *vidhi* (command), cf. **अनीयर्प्रत्यय.**

अनीयर्प्रत्यय (anīyar–pratyaya) *m.* [P. iii. 3. 163] *kṛtya-* suffix *-anīya* denoting the sense of *vidhi* (command) परं ब्रह्म सदोपासनीयम्। विध्यर्थकतव्यप्रत्ययस्थानेऽनीयर्प्रत्ययः VedāntRaMañ. 2.6 (74.7)

अनीयस् (an–īyas) *adj.* excluding the *taddhita* suffix *-īyas* (in the sense of comparative degree) गवाबादेः स्वोऽन्ते गौण्येऽनीयसः MugdhaBo. 6. 14(55. 9)

अनीयिवस् (an–īyivas) *adj.* [*f.* -uṣī] [KāśiVṛ. *on* iii. 2.109] who or which had not arrived or reached प्रेयस्यनीयुषि शुचा गलति स्म तत्र शून्ये क्षणेन वलयं तदरालकेश्याः HarVi. 23.13; इत्याद्यैर्वचनैः कान्ते दृग्गोचरमनीयुषि। विदर्भदुहितेत्यन्तः स्वप्नस्यार्थं व्यचारयत् PāṇḍaC. 6. 520; अनीयुषीणां तत्सैन्यशोषिताशेषपाथसाम्। वार्धिः शङ्केऽत्र कान्तानां बिभर्ति विरहव्यथाम् PāṇḍaC. 12. 319.

अनीर (a–nīra) *adj.* which is without water, waterless अनीरभूरुहान्तरालविस्तरेण च तृडातपक्लान्तिदुस्तरं पन्थानमतिक्रम्य गच्छन् ··· महावने पतितोऽस्मि UdaySuKa. 60.4; रत्नाकरमिवानीरं रत्नमाणिक्यपूरितम्। अजयज्जवनद्वीपं नरद्वीपी स लीलया TriṣaŚaPuC. i. 4. 270.

अनीरण (an–īraṇa) *n.* absence of blowing the wind (in a flute) द्विकस्त्रिकश्चतुष्को वा श्रुतिसंख्यो भवेत् स्वरः। अनीरणात्तु शेषाणां स्वराणां श्रुति(मपि) संभवम् (वः) NāṭyaŚā. 30.4 (AbhinBhā. आपूरणादानयनादीरण(म्) अनादररन्ध्रपूरणाच्च) [better read अपूरण]

अनीरदेशस्थ (anīradeśasth–a) *adj.* staying or being in a waterless place (i.e. in a dry land) ग्राहश्चानीरदेशस्थः शुनापि परिभूयते NītiSā. 9.40.

अनीरयित्वा (an–īrayitvā) *ger.* not having uttered न माम् (ओंकारम्) अनीरयित्वा ब्राह्मणा ब्रह्म वदेयुः GopBr. i. 1.23 (16.5); PraṇU.[2] 33.22.

अनीरशन (a–nīraśana) *adj.* not destitute of a girdle (i.e. possessing a girdle or waistband) अभिययौ स हिमाचलम् ···। व्यथितसिन्धुमनीरशनैः शनैरमरलोकवधूजघनैर्घनैः Kirātā. 5.11 (comm. अनीरशनैरनिर्मेखलैः, सरशनैरित्यर्थः); SaraKaṇṭhā. 199.7.

अनीरित (an-īrita) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** not caused to make sound (*lit.* unbeaten) दिव्यैश्च पुष्पैस्तं देवाः समन्तात्पर्यवाकिरन् । देवदुन्दुभयश्चैव नेदुः स्वयमुदीरिताः (v.l. अनीरिताः) MahāBhā. iii. 195. 14; **Aii** not stirred or agitated (by the wind) जज्ज्वाल सौम्यार्चिरनीरितोऽग्निः BuddhaC. 1. 22; **Aiii** unexcited अनीरितानां दोषाणां मारणा न प्रशस्यते BhelaS. 39.5 (1. 25); **B** not proclaimed अथाभिधास्यामि ··· अनीरिताः कर्मकलाश्च काश्चन TantrSa. 12.1 (Vimarśinī अनीरिता अनुक्ताः)

अनीर्यमाण (an-īryamāṇa) *adj.* not being fanned, not being stirred अनीर्यमाणस्तु यथानिलेन प्रशान्तिमागच्छति चित्रभानुः । अल्पेन यत्नेन तथा ··· शान्तिमुपैति चेतः Saund. 14. 49; एवं हि भूयो लयमेति चित्तमनीर्यमाणोऽग्निरिवाल्पसारः Saund. 16.55.

अनीर्षा (an-īrṣā) *f.* absence of envy or jealousy अनीर्षा च दया चैव योगयोरुभयोः समाः BṛNāraP. 31.35.

अनीर्षु (an-īrṣu) *adj.* not envious, not malicious अनीर्ष्युं (v.l. अनीर्षु)गुप्तदारः स्यात संविभागी प्रियंवदः MahāBhā. v. 38. 10; अनीर्षुर्गुप्तदारः स्याच्चोक्षः स्यादघृणी नृपः MahāBhā. xii. 71.8; xii. 221. 31; xii. 222.13; सो अनीर्षु सूरतश्चैव MaVastuAva. ii. 368. 2.

अनीर्षुक (an-īrṣuka) *adj.* [*f.* -ā] not jealous आढ्यो महाधनो भोति पुण्यवन्तो अनीर्षुको MaVastuAva. ii. 363.7; शुद्धोदनस्य माया नाम देवी — मधुरप्रियवादिनी ··· अनीर्षुका LaliVi. 3.0 (209); मायादेवी ··· अनीर्षुका चाप्यशठा अमाया LaliVi. 3.10; यश्चापि भिक्षू मम निर्वृतस्य अनीर्षुको एत प्रकाशयेया SaddhaPuṇ. 171.16; तथागतस्य परिनिर्वृतस्य सद्धर्मक्षयान्तकाले वर्तमाने इदं सूत्रं धारयमाणो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽनीर्षुको भवति SaddhaPuṇ. 171.28. [DBHS.]

अनीर्ष्य (an-īrṣya) *adj.* [*f.* -ā] not having envy or jealousy अनीर्ष्यमशठं प्राज्ञः प्राजापत्यं वदेच्छुचिम् KāśyaS. 51B.32; शौनकाद्या महात्मान ऋषयो ब्रह्मवादिनः ।··· अनीर्ष्याः सर्वधर्मज्ञाः BṛNāraP. 1.6; अनीर्ष्याः श्रोतारो मम वचसि चेद् वच्मि तदहम् BhallaŚ. 93; Subhāṣi. 1012; नानीर्ष्यो नित्यदुःखितः।··· इति भूतार्थसंग्रहः RājTa.(Ka.) 4.91; प्रत्यक्षस्य गुणान् राज्ञो विचिन्वन्तो यथास्थितान् । अनीर्ष्यस्य भविष्यामो विवेकस्यानृणा वयम् RājTa.(Ka.) 8.1551; अनीर्ष्या पतिशीलज्ञा महादेवी पतिव्रता BhāvPra.(Śā.) 290.18(10)

अनीर्ष्यत् (an-īrṣyat) *adj.* not showing jealousy or envy तामनीर्ष्यंश्च गोपयेत् स्वैरिणी नाशयेद् गृहम् AṣṭāSaṁ. i. 12. 19 (1.3); अनीर्ष्यन्तो भक्तिमन्तो ये मयोक्तमिदं शुभम् । अनुतिष्ठन्ति ये सर्वे मुक्तास्तेऽखिलकर्मभिः GaṇeP. ii. 139.32.

अनीर्ष्या (an-īrṣyā) *f.* absence of jealousy or envy अनसूयाप्यमात्सर्यमनीर्ष्या शीलमेव च । एष धर्मः कुरुश्रेष्ठ कथितः परमेष्ठिना MahāBhā. xii. 252*(2)

अनीर्ष्यालु (an-īrṣyālu) *adj.* [DEBRU. 290] not envious, not jealous न चासां वशगः स्वतन्त्रवृत्तिरनिष्ठुरोऽनीर्ष्यालुरनवशङ्की चेति नायकगुणाः KāmSū. 309. 4 (6. 1); कस्य वा न भवति रोषः ··· कस्य वेति अनीर्ष्यालोरपि Loc. 23. 9 (*on* 1.4); Kāvyānu. (He.) 40.20; Ekāva. 1. 13(148) (46.6); प्रियजातिरनीर्ष्यालुः ··· प्रायेण न हि दृश्यते TriṣaŚaPuC. i. 1.743.

अनीर्ष्यावत् (an-īrṣyāva(n)t) *adj.* free from jealousy यथाकामं कामिनीनां संग्रहः परमनीर्ष्यावान् कल्याणावहः प्रक्रमः NītiVā. 24. 29.

अनीर्ष्यु (an-īrṣyu) *adj.* not jealous, not envious अनीर्ष्युर्गुप्तदारः स्यात् संविभागी प्रियंवदः MahāBhā. v. 38.10; अनीर्षवो (v.l. °र्ष्यवो) न चान्योऽन्यं विहिंसन्ति कदाचन MahāBhā. xii. 222. 13; xii. 223. 17; xiii. App. 1. 15 (3915)

अनील (a-nīla) *adj.* **Ai** other than blue or black, which is not blue or black नीलोत्पलादिशब्देभ्यः एक एवावसीयते। अनीलानुत्पलादिभ्यो व्यावृत्तं प्रतिबिम्बकम् TattvSaṁ. 1098; यथा साकारोऽर्थो निराकारं विज्ञानमनुमापयति, एवं नीलाकारमपि विज्ञानं अनीलमर्थमनुमापयति TātpaṬ.(U.) 253.14 (*on* 5(3).50); तदेव च प्रत्यक्षमनीलमपि व्यवच्छिनत्ति नीलसंविदि तस्याप्रतिभासात् NyāyMañ. i. 27. 7; तदैवानीलमनिदंरूपमपि संवेदनं प्रतीमः ĀtmaSi. 17. 25; न हि नीलं कंचित्प्रत्यनीलम् NyāyKuA. i. 67. 4; ŚatDū. 101.17; ĀtmaTaVi. 524.16; सर्पाः ··· अनीला मन्दवेगिनः। एते अल्पायुषो ज्ञेयाः BhaviP. 70A. 23 (i. 33. 23); स्वात्मनि वा न नीलं न अनीलम् प्रकाशानुग्रहेण विना व्यवस्थानायोगात् PratyabhiVi. i. 198.6 (*on* i. 5. 2); ii. 179.2 (*on* ii. 4. 11); नीलानीलयोरपि यद्येकत्रोपलम्भोऽस्ति तदा नास्ति विरोधः PramāMī. 28.11 (*on* i. 1. 32); वस्तुमात्रत्वाविशेषादनीलमप्यानीयेत ŚrutaPra. iB. 207. 27 (*on* i. 1. 13); सौगतैरप्येकत्र चित्रपटीज्ञाने नीलानीलयोर्विरोधानङ्गीकारात् SyādvāMañ. 5(183); अन्यथा एकनीलनाशे जगदनीलमापद्येत SiddhāMu. 57. 12 (*on* 100); अनीलं घटमानयेत्यादौ घटपदसामानाधिकरण्यानुरोधेनानीलपदस्य नीलभिन्नपरतया नञो भेदवत्येव लक्षणाया उपगन्तव्यत्वात् VyutpaVā. 37.8; **Aii** [SiddhaHe. vi. 2. 4; cf. Vār. 2 *on* P. iv. 2. 2] dyed with substances other than indigo शाकलैः पीतकैर्नीलैरनीलैरपरैरपि । तं क्षौमैराचयद्भूपः कर्पूरागरुधूपितैः DvyāśraKā. 15. 44 (comm. अनीलैर्नीलीरक्तक्षौमवर्जितैरपरैरपि क्षौमैः); **B** not dark, white, bright बालार्कलक्ष्म्येव कृताङ्गरागैः समुन्नमद्भिः सलिलैरनीलैः। ज्वलन्महानग्निरिवावभाति को नाम तस्माच्च महार्णवोऽयम् JātaMā. 91. 11 (14. 16); यस्य कीर्त्यावदातेषु भुवनेषु महौजसः । अनीलं जायते सद्यस्चि(श्चि)त्रं तद् द्विषतां यशः EI. xviii. 141. 29.

अनील (a-nīla) *m.* **A** name of a snake नीलानीलौ तथा नागौ ··· एते प्राधान्यतो नागाः कीर्तिताः MahāBhā. i. 31. 7; **B** name of a mountain तेनैव वारिधिं याति निम्नगा सरितां पतिम् । अनीलनिषधायामौ माल्यवद्गन्धमादनौ । अतीत्य वर्षमम्भोधिमेति BṛBrahmaS. ii. 4.51.

अनीलत्व (anīla-tva) *n.* the state of not being blue or dark नीलोत्पलादिशब्देषु ··· न ह्यनीलत्वव्युदासेऽनुत्पलच्युतिः ŚlokaVār. 5(13).116 (596.6); TattvSaṁ. 968.

अनीलधी (anīla-dhī) *f.* notion of the non-blue (object) यत्त्वनुभयरूपम् ··· तत् कल्पितामनीलधियमनुधावेत् PratyabhiVi. ii. 291.6 (*on* iv. 1. 6)

अनीलनिषेध (anīla-niṣedha) *m.* negation of what is other than blue भावाभावयोरितरनिषेधात्मकत्वादनीलनिषेधो नीलमेवेति नीलमविवक्षितम्, अनीलनिषेधस्तु विवक्षितः NyāyKu. 139.13.

अनीलनीलकण्ठ (anīla-nīlakaṇṭha) *m.* blue-necked one who is fair (in complexion) नमः ··· हराय वरदायिने । अनीलनीलकण्ठाय BṛKathāMañ. 14.65.

अनीलपटच्छन्न (anīlapaṭa-cchanna) *adj.* [w. r. for नीलपटच्छन्न] यत्रानि(? यत्र नी)लपटच्छन्नविग्रहा इव वीरुधः MahāP. 22. 120.

अनीलप्रकारव्यवस्था (anīlaprakāra-vyavasthā) *f.* fixity of the qualifying attribute non-blue यत्र यत्प्रकारप्रतिषेधेन यदितरप्रकारव्यवस्थानियमस्तत्र न प्रकारान्तरसंभवः यथा नीलप्रकारप्रतिषेधेनानीलप्रकारव्यवस्थायां पीते TātpaṬ. (Vā.) 552. 17 (*on* iii. 2. 14)

अनीलफेन (anīla-phena) *m.* white foam अथावगाहमानाः क्रमेण रूप्यप्रभावभासितमनीलफेननिचयपाण्डुरमपरं समुद्रमालोक्य सविस्मयाः सुपारगमूचुः JātaMā. 90. 24 (14.13)

अनीलबोधव्यावृत्ति (anīlabodha-vyāvṛtti) *f.* exclusion of the (constructed) cognition of what is not blue अनीलबोधव्यावृत्त्या च नीलबोधरूपत्वं व्यवस्थाप्यम् NyāyBiṬ. 83.5 (*on* 1.21); अनीलाकारव्यावृत्त्या नीलाकारं ज्ञानं प्रमाणम् । अनीलबोधव्यावृत्त्या नीलबोधस्वरूपं प्रमितिः TarkBhā.(Mo.) 11. 26.

अनीलरूप (a-nīlarūpa) *adj.* not having a blue colour 'वायुपरमाणवोऽनीलरूपाः' ··· इत्यादिष्वनुमानात्मिका तदेकविषया बुद्धिः TantrRaha. 16.1.

अनीलवाजिन् (anīla-vājin) *m.* name of Arjuna (*lit.* having white horses) इतीरिताकूतमनीलवाजिनं जयाय दूतः प्रतितर्ज्य तेजसा Kirātā. 14.26 (comm. श्वेताश्वमर्जुनम्); गणाः समासेदुरनीलवाजिनम् Kirātā. 14. 42.

अनीलविरुद्धस्वभाव (anīlaviruddha-svabhāva) *adj.* whose nature is opposed to what is non-blue न हि सामान्यतो नीलमनीलविरुद्धस्वभावमनीलान्तरम् ĀtmaTaVi. 245.5.

अनीलव्यावृत्त (anīla-vyāvṛtta) *adj.* different from what is non-blue अनीलव्यावृत्तमुत्पलं विशिष्टप्रत्ययस्य विषयः Kiraṇā. 202.16.

अनीलव्यावृत्ति (anīla-vyāvṛtti) *f.* exclusion of what is non-blue तृतीये नीलस्यालीकस्यानीलव्यावृत्तिरूपतायामनीलानां पारमार्थिकत्वप्रसङ्गः ĀtmaTaVi. 524.16; ननु 'अहं जानामि' इति वर्तमानावभासं प्रत्यक्षमवर्तमानव्यावृत्तिमपि गमयति, नीलप्रत्यक्षमिव अनीलव्यावृत्तिम् PrakaVi. 529. 9; यदि च नीलपदस्य नीलिमविशिष्टार्थो न विवक्षितः, किमित्यनीलव्यावृत्तिरेव फलति NyāyKu. 138.8; ŚivārkaMaDī. ii. 89. 22 (*on* ii. 2. 24); नीलमुत्पलमित्यादेरपि अनीलव्यावृत्तिद्वारा स्वरूपमात्रपरत्वमित्यापाताच्च Nyāyāmṛ. 456B. 6; AdvaiSi. 694.11.

अनीलसप्ति (anīla-sapti) *adj.* having white horses इष्टावलोकं जननीगुरूणां तेजोऽतिभास्वद्वरतं दधानम् । राजा स शत्रुघ्नमनीलसप्तिं प्रास्थापयत्तीर्थनिषेवणाय RāghPāṇ.(Ka.) 2.41; *m.* name of Arjuna (*lit.* having white horses), RāghPāṇ.(Ka.) 2. 41 (comm. श्वेताश्वमर्जुनम्)

अनीला (anīlā) *f.* name of a daughter of Prāvā अनूपां (v.l. अनीलाम्) सुभगां भासीमिति प्रावा व्यजायत MahāBhā. i. 59. 44.

अनीलाकार (anīlākāra) *adj.* having a non-blue form ज्ञानस्यार्थसारूप्यमनीलाकारव्यावृत्त्या कल्पितनीलाकारत्वं प्रमाणम् Bhām. 438. 14 (*on* ii. 2. 28); इह नीलादेरर्थात् ज्ञानं द्विरूपमुपपद्यते । नीलाकारं नीलबोधस्वरूपं च । तत्रानीलाकारव्यावृत्त्या नीलाकारं ज्ञानं प्रमाणम् TarkBhā.(Mo.) 11.25.

अनीलाकारापोहरूप (anīlākārāpoha-rūpa) *n.* [Inst.] in the form

of exclusion of what has non-blue form ज्ञानगतं बाह्यनीलसारूप्यं भासमानमनीलाकारापोहरूपेण कल्पितम् VedāntKa. 285.27 (*on* ii. 2.28)

अनीलादिरूपत्व (anīlādirūpa–tva) *n.* the state of having the form of non-blue etc. धियो नीलादिरूपत्वे बाह्योऽर्थः किंप्रमाणकः। धियोऽनीलादिरूपत्वे स तस्यानुभवः कथम् PramāVar. 3.433.

अनीलादिव्यावृत्ति (anīlādi–vyāvṛtti) *f.* exclusion of what is non-blue etc. अनीलादिव्यावृत्त्युपहितं ज्ञानं प्रमेयम् LaCandr. 435.15.

अनीलाद्यनेकव्यावृत्ति (anīlādyaneka–vyāvṛtti) *f* exclusion of many such as non-blue etc. अनीलाद्यनेकव्यावृत्तिकृतोऽनेकत्वाध्यवसाय एवेति चेत्, अतादात्म्ये कथं व्यावृत्तीनामुल्लेखः ĀtmaTaVi. 464. 11.

अनीलाद्याकारा (anīlādy–ākārā) *adj.* (*f.*) having the form of non-blue etc. अनीलाद्याकारापि संवित् प्रत्यक्षा NayaVi. 216. 6 (*on* i. 1.5)

अनीलानुत्पलव्यावृत्ति (anīlānutpala–vyāvṛtti) *f.* exclusion of what is non blue and non-lotus नीलमुत्पलमित्यत्र त्वनीलानुत्पलव्यावृत्तिलक्षणफलोपलम्भादपर्यायत्वं बहु मन्यामहे NyāyKu. 137. 8.

अनीलानुत्पलव्युदास (anīlānutpala–vyudāsa) *m.* exclusion of what is non-blue and non-lotus यस्य चान्यापोहः शब्दार्थस्तेनानीलानुत्पलव्युदासौ कथं समानाधिकरणाविति वक्तव्यम् NyāyVār. 334.9 (*on* ii. 2. 67); अनीलानुत्पलव्युदासौ हि प्रधानौ नीलोत्पलशब्दावाहतुः न ह्येतयोरस्ति विशेषण-विशेष्यभावः परस्परासंबन्धात् TātpaṬ (Vā.) 492.21 (*on* ii. 2. 65)

अनीलानुल्लेख (anīlānullekha) *m.* non-mention of the non-blue नीलमुत्पलमित्यादावनीलानुल्लेखे अतद्व्यावृत्त्यनुल्लेखात् TattvCin. i. 828.5.

अनीलापोह (anīlāpoha) *m.* exclusion of the non-blue अनीलापोहेऽनुत्पलापोहोऽनुत्पलापोहे चानीलापोहो नास्ति Śarka. 59.8; न ह्यनीलापोहानुत्पलापोहयोरितरेतरत्र समवायः NyāyRa. 596.23 (*on* 5(13). 116)

अनीलाभाव (anīlābhāva) *m.* absence of non-blue अनीलाभावपृष्ठेन नापि नीलस्य वेदनम् BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 950.

अनीलाश्व (anīlāśva) *adj.* having non-dark (i. e. white) horses अनीलाश्वमिवादित्यं कुर्वद्भिर्हयरेणुभिः। .लेभे खुररजोघोरान्धकार इति नाम यः PṛthvīVi. 5.48.

अनीलोपलक्षण (anīlopalakṣaṇa) *n.* indication of what is non-blue तद् वस्तु ··· तथा न पीतम्, पीतमित्यनीलोपलक्षणम्, अनीलमपि न भवति Bhāsk. i. 62.12 (*on* i. 1. 3)

अनीवमध्यमा (anīva–madhyamā) *adj.* (*f.*) [णीव (नीव) स्थौल्ये DhātuPā. 1.598] middle portion (i. e. waist) of which is slender (ददर्श धन्यः सः ··· ईश्वरम्) श्रितं तनुम् ··· अनीवमध्यमाम् DhātuKā. 1.72 (comm. अनीवं कृशं मध्यमं मध्यप्रदेशो यस्यास्ताम्)

अनीश् (an–īś) *m.* other than the Supreme Self ज्ञाज्ञौ द्वावजावीशनीशौ ŚvetāU. 1.9.

अनीश (an–īśa) *adj.* [*f.* -ā] **1** not powerful, powerless, helpless, dependent, poor आत्माप्यनीशः सुखदुःखहेतोः ŚvetāU. 1.2 (Śaṅ. अस्वतन्त्रः); NāraPaU. 9.1; यः सेवते धर्ममनर्थबुद्धिः। अस्वोऽप्यनीशश्च तथैव राजंस्तदार्जवं स समाधिस्तदार्यम् MahāBhā. i. 87.4; MatsyaP. 41.4; नानीशैर्हि तदा ··· भृगुभिर्भावितात्मभिः। वधोऽभ्युपेक्षितः सर्वैः क्षत्रियाणां विहिंसताम् MahāBhā. i. 170.15; एकान्तेन ह्यनीहो (v.1. ह्यनीशो) ऽयं पराभवति पूरुषः MahāBhā. iii. 33.36; यश्च क्रुध्यत्यनीशः सन् स च मूढतमो नरः MahāBhā. v. 33.36; SūktiRa. 29.18; यदिदं ते विलपितं पाण्डवान् प्रति भारत। अनीशेनेव राजेन्द्र सर्वमेतन्निरर्थकम् MahāBhā. v. 53.19; वदत्यनीशमात्मानं धृतराष्ट्रो महीपतिः MahāBhā. v. 129.31; अनीशश्चावमानी च स शीघ्रं भ्रश्यते श्रियः MahāBhā. x. 2.24; याच्ञामाहुरनीशस्य अभिहारं च भारत। उद्वेजयति याचन् हि सदा भूतानि दस्युवत् MahāBhā. xiii. 59.4; यदहं गात्रसंस्पर्शं रावणस्य गता बलात्। अनीशा किं करिष्यामि विनाथा विवशा सती Rāmā. v. 35.63; ऊर्ध्वं पितुश्च मातुश्च समेत्य भ्रातरः समम्। भजेरन् पैतृकं रिक्थमनीशास्ते हि जीवतोः ManuSm. 9.104 (ManvaMu. स्वामिनो न भवन्ति); अनीशः पूर्वजः पित्र्ये भ्रातृभागे विभक्तजः BṛhaspaSm. 204.55; अनीशः अस्वामी SmṛtiCan. iv. 710. 11; तया खलु प्रस्थाने अनीशया शरीरस्य हृदयं स्ववशं मयि। स्तनकम्पक्रियालक्ष्यैर्न्यस्तं निःश्वसितैरिव Vikramo. 2.18; जीवन्त्याः पतिपुत्रास्तु देवराः पितृबान्धवाः। अनीशाः स्त्रीधनस्योक्ताः KātySm. 915; Aparā. 752. 25 (*on* 2.143); अज्ञो जन्तुरनीशोऽयमात्मनः सुखदुःखयोः SāṁkhyaKāBh. 32.7 (*on* 61); SarvaSiSaṁ. 4.34; YogVā. ii. 6.26; SyādvāMañ. 6(33); यद् द्रव्यमिन्द्रवायुभ्यां दातव्यमिति संकल्पितं तस्य त्यक्तप्रायत्वादनीशो यजमानः कथमिव वक्ष्यति TantrVā. 518.8 (*on* ii. 2. 19); पुमान्।··· ग्रहाविष्ट इवानीशश्चोदितो जन्यकर्मणा TaiUBhāVā. 77.3(2); अथ दानाधानविक्रये यत्र प्रकृतत्वादनीशाः ManuBh. ii. 153.6 (*on* 8.163); अत्रापि वयमनीशाः। भावास्तु यदारभन्ते, तदारभन्तामित्यनुमन्तुमेव वयं प्रभवामः PrakaPañ. 368. 8; प्रजाः। तं धावमानमनुधावन्त्यनीशाः BhāgP. iv. 11.20; देहादिभिर्दैवतन्त्रैरात्मनः सुखमीहतः। दुःखात्ययं चानीशस्य क्रिया मोघाः कृताः कृताः BhāgP. vii. 13.29; xi. 31.12; रुरोदोच्चैरनीश इव स प्रभुः ŚivaP. ii(3). 4.38 (127B.10); अनीशाः (पितरः) कथं स्वर्गादिफलं प्रयच्छन्ति Mitā. 96.26 (*on* 1.269); असंसारी जीवः संसारदशायामल्पज्ञोऽनीशः VedāntTaSā. 48.1; अनीशाः विभागे अस्वतन्त्राः ManvaVi. 1167.15 (*on* 9.104); अनीशो यजमानो न शक्नोत्यन्यांस्तेन परिक्रेतुम् BhāṭṭDī. i. 351.4 (*on* iii. 4.21); **2** not having any controller, beyond control, supreme अनीशस्याप्रमत्तस्य भूतानि पचतः सदा।··· कालस्य क्षयं प्राप्तो न मुच्यते MahāBhā. xii. 220. 94; सर्वप्रभुरनीशस्त्वम् RaghuVa. 10.20; स्वस्थो निरुत्तरो जीयादनीशः परमेश्वरः EI. x. 8. 2; x. 11.3; ईशोऽनीशस्त्वमेवेश SaurP. 61. 37; सोऽव्यात् ··· त्वामनीशः Vidvanmo. 8. 124; **3** uncontrolled, unrestrained धिगस्तु राजसं भावमनीशमनवस्थितम्। ईश्वरेणापि यद्रागान्मया सीता न रक्षिता Rāmā. v. 53.12; मनो बुद्धिश्च चित्तं च ते ह्यनीशाः शरीरिणाम् VarāP. 142.15; **4** incapable संकथेच्छुरभिधातुमनीशा संमुखी न च बभूव दिदृक्षुः ŚiśuVa. 10.41; अवलोक्य वक्त्रकमलं यस्य शशी स्वोदयेऽपि मलविकलं। कर्तुमनीशः किंचित्प्रतिक्षणं क्षीयतेऽद्यापि EI. i. 156.4; विनापि चन्द्रेण विनापि धैर्यान्नार्यो ययुर्या वसतिं प्रियाणाम्। ताः प्राप्य चन्द्रं स्मरदत्तधैर्या यातीर्निरोद्धुं विधिरप्यनीशः Rāvaṇā. 6. 39; अनयोपार्जितां त्यक्तुमनीशा डामराः श्रियम् RājTa.(Ka.) 8.963; राष्ट्रान्निर्वासने रिल्हणस्य सुज्जेरभीप्सिते। पार्थिवोऽप्यनुमन्ताभूदनीशः प्रत्यवस्थितौ RājTa.(Ka.) 8.2089; अनीशो विद्विषां तेषामासने शयनेऽपि वा। दाहज्वरातुर इव नन्दो न प्राप निर्वृतिम् PariPar. 7. 107; अनीशापि ··· प्रतिपत्तये। कामं बहुमता जज्ञे याज्ञसेनी किरीटिनः PāṇḍaC. 5. 454; प्रसादं रेवत्या जनयितुमनीशः कथमपि।··· बलरामो विजयते SaduktiKa. 36.18; अयं भवतीं विभाव्य भव्यां भविता निश्चितमात्मनोऽप्यनीशः Surath. 8.67; मिथिलास्वामिना···कुण्डलयोजने। अनीशा ईश सर्वेऽमी पुर्या निर्वासिता हठात् MalliC. 5.96; भोक्तुं शिशुत्वादवनीमनीशेऽमुष्मिन् दिगन्तावनिमण्डलीकाः। विटा इवैतामुपभुञ्जते स्म VasaViKā. 3. 37; बलिनं जेतुमनीशः कोऽपि तदीयं कृशं तिरस्कुरुते Ekāva. 8. 61 (315.11); परस्परविरुद्धप्रकारकाणि वाक्यानि सामान्यतो दृष्ट्वा जातसंशयो विशेषतो निर्णेतुमनीशस्तन्निवृत्तये धर्मजिज्ञासायां प्रवृत्तः VedāntKau. 3.19 (*on* i. 1.1); अहमप्यनयोर्विरहं सोढुमनीशः ViviṬīKa. 67.26; Dhūrtā. 352; भाग्यं द्रष्टुमनीशयेव भवतः कान्तापराद्धं मया RasāSu. 18.9 (1. 81); मन्ये ··· क्षुभितहृदयैर्बाधितुं त्वामनीशैः।··· बाध्यते हन्त बाला HaṁsSaṁ. 91; दातुं भोक्तुमनीशस्य श्रोत्रियस्येव संपदम्।···धूर्तौ राज्ञो मुमुषतुः श्रियम् RājTa.(Jo.) 41; 74; इदानीमनीशोऽस्मि शोकविक्लवान्यङ्गानि वोढुम् KaṁVa. 4. 17(4); **5** not having a master or lord (जगत्) सदैवेद(? सदेवेद)मनीशं च स्वभावोत्थं सदेदृशम् DevīBhāP. iii. 1.43; अनीशो वा कुर्याद् भुवनजनने कः परिकरः Mahimna. 6; नाप्यनीशमपूर्वं च प्रकल्प्यं फलसंगतौ BṛĀraUBhVā. iii. 8.146 (comm. चेतनेनानधिष्ठितम्); तस्कराक्रान्तपथिकः ··· अनीशो देशः कष्टां दशामगात् RājTa.(Śrī.) 4. 449.

अनीश (an–īśa) *m.* **1** other than the Supreme Self व्यक्ताव्यक्तं भरते विश्वमीशः। अनीशश्चात्मा बध्यते भोक्तृभावात् ŚvetāU. 1. 8; NāraPaU. 9.7; ज्ञाज्ञौ द्वावजावीशानीशौ BrahmSūBh.(Śrī.) i.124. 7 (*on* i. 1.2); ईशानीशौ नियन्तृनियम्यौ ŚivārkaMaDī. i. 124.22 (*on* i. 1.2); ईशस्याचिन्त्यशक्तित्वान्नाशक्यं क्वापि विद्यते।··· अनीशस्येशतेत्येव विरुद्धं सर्वमानतः AnuVyā. 43B. 7 (*on* 3.2); अदृश्यतामुखगुणयुक्तमक्षरं प्रधानमित्युचितमनीश एव वा NayaMañ. I. ii. 6.11; **2** not the owner, not the lord, not the master न हि दासत्वमापन्ना कृष्णा भवति भारत। अनीशेन हि राज्ञैषा पणे न्यस्तेति मे मतिः MahāBhā. ii. 59.4; धर्मराजः ···। ईशो वा ते यद्यनीशोऽथ वैषः MahāBhā. ii. 62.26; प्रयच्छन्तु च ते राज्यमनीशास्ते भवन्तु च MahāBhā. v. 148. 15; **3** epithet of Viṣṇu (*lit.* having none else as the controller, the Supreme) उदीर्णः सर्वतश्चक्षुरनीशः ··· इति ··· केशवस्य महात्मनः। नाम्नां सहस्रं दिव्यानाम् MahāBhā. xiii. 135.80; अनीशोऽव्ययोऽक्षयः ··· इत्येतद् वासुदेवस्य विष्णोर्नामसहस्रकम् PañcaRā. (Nā.) iv. 3.14; **4** epithet of Śiva (*lit.* having none else as the controller, the Supreme) अष्टोत्तरसहस्रं तु नाम्नां शर्वस्य मे श्रृणु ··· नित्यो ह्यनीशः शुद्धात्मा MahāBhā. xiii. 167*; LiṅgaP. i. 65.102; ईड्योऽनीशः सुरव्याघ्रः ··· एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव गिरिजापतिम् SaurP. 41. 104.

अनीशकत्व (anīśaka–tva) *n.* the state of not being the master or owner अविभक्तेषु द्रव्यस्य मध्यस्थत्वादेकस्य अनीश्वरत्वात् (v.1. अनीशकत्वात्) सर्वाभ्यनुज्ञावश्यं कार्या Mitā. 219.20 (*on* 2. 114); अनीशकत्वात् ··· स्वार्थे कः BālamBha. ii. 133.20 (*on* 2.114)

अनीशता (anīśa–tā) *f.* **A** the state of not being a controller, absence of lordship न चैतावता ईश्वरस्यानीशता Bhām. 166.12 (*on* i. 2.3); ईशतानीशतयोरेकत्रावस्थानम् NyāySu.(Ja.) 511A.6 (*on* iii. 2.1); अन्यपदार्थसृष्टौ वैषम्यनैर्घृण्ये स्याताम्। कर्माधीनत्वे त्वनीशता AṇuBh. 15.23 (*on* i. 1.3); **B** powerlessness, helplessness (स्त्रीणाम्) बन्धनं रोमशोरुभिः। तनुभिर्वध-

मित्याहुर्मध्यच्छिद्रेष्वनीशता BhaviP. 21A. 22 (i. 5. 28); नखैः…। खरैर्वक्रैर्विवर्णाभैः श्वेतपीतैरनीशता BhaviP. 21B.35 (i. 5.51); 21B.29 (i. 5. 48); कृष्टोऽस्म्येतैरनीशताम्। यातः किमपि हन्तेति दूतैर्नागोऽप्यभाषत RājTa.(Ka.) 8. 2985; मोहादनीशतां प्राप्य मग्नो वपुषि शोचति (पुरुषः) PañcDa. 4.13; **C** the state of not being the owner प्रथमोक्ताभिप्रायेण विभक्ताग्रजानामनीशतां पित्र्ये प्रसाध्य तद्बलादन्यदप्याह SmṛtiCan. iv. 710.14.

अनीशताहेतु (anīśatā–hetu) *m.* cause of being other than the controller भेदेनेशतोपपत्स्यत इति निरस्तम्। अनीशताहेतोरभेदस्य विद्यमानत्वात् NyāySu.(Ja.) 511A. 11 (*on* iii. 2.1)

अनीशत्व (anīśa–tva) *n.* **Ai** the state of not being a master or controller दृश्यन्ते हि दुरात्मानो वध्यमानाः स्वकर्मभिः। इन्द्रियाणामनीशत्वाद् राजानो राज्यविभ्रमैः MahāBhā. v. 34.66; xii. 116 6; xii. App. I. 29C.(239); ईशत्वेनैव विज्ञातमनीशत्वेन चेच्छ्रुतिः। अनीशत्वेन विज्ञातमीशत्वेनाथ वा दिशेत् AnuVyā. 43B.8 (*on* 3.2); तस्येच्छया समानत्वान्नानीशत्वं प्रसज्यते TarkSaṁ.(Ā.) 112.27; काचिच्छ्रुतिः…ईशत्वेनैव विज्ञातं परमात्मानमुद्दिश्यानीशत्वेन प्रमितानीशत्वजीवभावेनादिशेत्। काचिदनीशत्वेन प्रमितं जीवमुद्दिश्य ईशत्वेन … उपदिशेत् NyāySu.(Ja.) 511A.1 (*on* iii. 2. 1); **Aii** incapacity, incapability इन्द्रियाणीह सर्वाणि स्वे स्वे स्थाने यथाविधि। अनीशत्वात्प्रलीयन्ते सर्पा हतविषा इव MahāBhā. xii. 290.85; BrahmP. 239.87; **B** the state of not being independent, dependence (आत्माप्यनीशः सुखदुःखहेतोः) कथमनीशत्वम् … कर्मपरवशत्वेनास्वातन्त्र्यात् ŚvetāUBh. 61. 11 (*on* 1.2); **C** the state of not being a god भगवदर्चाविग्रहेषु श्रीशालिग्रामादिषु पाषाणलोहमयत्वानीशत्वाचेतनत्वादिभावः VedāntRaMañ. 4.10 (135.2)

अनीशनिर्मिता (anīśa–nirmitā) *adj.* (*f.*) produced by a poor or helpless person तावत्स भगवान् साक्षाद्योगाधीशो गुहाशयः। अन्तर्दध ऋषेः सद्यो यथेहानीशनिर्मिता BhāgP. xii. 9. 33.

अनीशभाव (anīśa–bhāva) *m.* incapacity, inability विमुखे चतुर्मुखेऽपि श्रितवति चानीशभावमीशेऽपि। मग्नमहीनिस्तारे हरिः परं स्तब्धरोमाभूत् ĀryāSaŚa. 532.

अनीशभेद (anīśa–bheda) *m.* difference from the non-Lord ईशत्वेऽनीशभेदेन श्रुत्या सम्यक्प्रकाशिते। अयुक्तमपि चान्यत्र युक्तं भवति तद्बलात् AnuVyā. 43B.9 (*on* 3.2); अत्रानीशभेदेनाङ्गीकृतेनैवेशत्वं श्रुत्या सम्यक् प्रकाशितं भवतीति वदता श्रुतिविरोधः परिहृतः NyāySu.(Ja.) 511A.8 (*on* iii.2. 1)

अनीशवचस् (anīśa–vacas) *n.* statement about the non-existence of a god इत्यनीशवचोवारिवेलानुन्नोऽब्धिनेव सः। शक्रेण न चचालैषां धीशैलः सारगौरवात् MṛgendraT. i. 1. 10 (comm. ईश्वरनिराकरणवचनान्येव … वारीणि)

अनीशवादिन् (anīśa–vādin) *adj.* who advocates the non-existence of a god बुधास्तमनीशवाद्ययमिति ब्रुवते ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 9.14.

अनीशा (anīś–ā) *f.* [P. iii. 1.135; iii. 3.102] **A** helplessness, powerlessness समाने वृक्षे पुरुषो निमग्नोऽनीशया शोचति मुह्यमानः MuṇḍaU. iii. 1.2; ŚvetāU. 4.7; दीनभावोऽनीशा MuṇḍUBh. 345.1 (*on* iii. 1. 2); ŚvetāUBh. 181. 2 (*on* 4. 7); VedāntKa. 139.3 (*on* i. 2.11); अनीशया पारवश्येन BrahmSūBh.(Śrī.) i. 351.9 (*on* i. 2.11); अनीशया पारतन्त्र्येण ŚivārkaMaDī. i. 351. 25 (*on* i. 2. 11); अनीशया अनैश्वर्येण तद्दोषनिराकरणाशक्त्या ŚivārkaMaDī. i. 404. 29 (*on* i. 3. 4); मोहप्रयुक्तेनानीशया ईश्वरत्वविरोधिनेशभेदेन शोचति संसरति LaCandr. 572.7; (an–īśā) [P. iii. 3.103] **Bi** primordial matter (*lit.* other than the Supreme one) अनीशया भोग्यभूतया प्रकृत्या मुह्यमानः शोचति जीवः BrahmSūBh.(Rā.) 279.14 (*on* i. 3.4); **Bii** nescience (*lit.* other than the Supreme one) अनीशया अविद्यया स्वोपाधिभूतया PrakaVi. 179.22; SiddhāSi. iv. 78. 12.

अनीशात्मन् (anīśātman) *adj.* having uncontrolled nature स वा एष शुद्धः पूतः शून्यः शान्तोऽप्राणो निरात्मा(v.l. अनीशात्मा)नन्तोऽक्षय्यः स्थिरः … स्वे महिम्नि तिष्ठति MaiU. 2. 4.

अनीशान (án–īśāna) *adj.* [*f.*-ā] **1A** weak, helpless यद्वा अनीशानो भारमादत्ते वि वै स लिशते TaiS. VI. ii. 5.1 यत्ते भामेन विचकरानीशानो हृदस्पृरि MaiS. i.7.1 (i. 108.7); बहिष्पवमाने ये च विजानन्ति ये च न ते सर्वेऽनीशाना अभिपरिवार्य दिदृक्षमाणास्तिष्ठन्ति JaimiBr. 1. 249; यश्च क्रुध्यत्यनीशः सन् (v. l. अनीशानः) स च मूढतमो नरः MahāBhā. v. 33.36; **1B** not being able, unable केचित्तु निबन्धकृतः कथंचिदपीदं समर्थयितुमनीशानाः सहितशब्दपातात् प्रमादपाठ एवेति वर्णयन्ति DharmoPra. 9. 24; अनीशानश्च न तेषु (यागादिषु) संभवत्यधिकारी Bhām. 573.18 (*on* iii. 2. 40); यस्त्वेवं न क्षमः सः … अन्यपरित्यागेनैकग्रहणस्यानीशानः शङ्कतैव NyāySu.(Ja.) 315A.2 (*on* ii. 2. 1); 419B.1 (*on* ii. 2.11); यान्ति …। निर्धावितुमनीशानाः साक्षितां सालभञ्जिकाः Yādavā. 16.32; **2** not constrained अनीशानानि ह वा अस्मै भूतानि बलिं हरन्ति य एवं वेद AitĀ. II. i. 5. 7; **3** not owning (something) अनीशानेन न शक्यं दातुम् ŚābaBh. 1215.8 (*on* iv. 1.30); (तिर्यञ्चः) अनीशाना धनस्य ŚābaBh. 1356. 16 (*on* vi. 1.5); एकप्रयोगोपयुक्तानामनीशानेन यजमानेन पुनस्त्यागायोगात् TantrRa. 46.14; 92. 1; सकलस्य हविषो देवतायै प्रदत्तत्वादनीशानो यजमानस्तुल्यः स ऋत्विग्भिः ŚāstrDī. 281.14 (*on* iii. 4. 21); 665.1 (*on* x. 2.9)

अनीशानत्व (anīśāna–tva) *n.* the state of not being the owner तृतीये इदं ब्रह्मण इति व्यादेशस्य प्रतिपत्त्यर्थत्वं यजमानस्यानीशत्वादपेक्षितविधिसंभवाच्च समर्थितम् MayūMāli. 665.2 (*on* x. 2. 9)

अनीशार्चन (an–īśārcana) *adj.* in which there is no worship of Śiva धिगनीशार्चनं जन्म धिग्विद्यामशिवाश्रयाम् BṛJābāU. 5.16; DevīBhāP. xi. 12. 18; ŚivaP. i. 24.45 (31A.14)

अनीशिता (anīśi–tā) *f.* the state of not being the lord or controller न हि तादृशवैचित्र्यविदुषः स्यादनीशिता ĪśvaSi.(U.) 2.7.

अनीशितृ (an–īśitṛ) *adj.* who is not capable, incapable (भवति घटम् इत्यत्र) कथमनीशितुः साधनप्रवृत्तिनिवृत्त्योर्घटस्य कर्तृत्वं तादृशं कुलालमतिक्रम्य BhāvanāVi. 38. 2.

अनीशित्व (anīśi–tva) *n.* the state of not being the lord or controller तत्रास्मिँल्लोके जीवस्यानीशित्वं प्रत्यक्षसिद्धम् AṇuBh. 98. 5 (*on* i. 3.42)

अनीशिनी (an–īśinī) *adj.* (*f.*) not possessing क्रयविक्रयसंयुक्ता हि स्त्रियः।… विक्रीतत्वाच्च पितृधनानामनीशिन्यः। क्रीतत्वाच्च भर्तृधनानाम् ŚābaBh. 1360.4 (*on* vi. 1.10)

अनीशोद्यम (anīśodyama) *m.* effort of an incapable person विफलस्तत्समारम्भो यथानीशोद्यमो मुने BrahmVaiP. iv. 21.170.

अनीश्ङीयुव्यञ् (an–īśṅīyuvyañ) (Gr.) excluding the substitute *īś* (i.e. *ī*), feminine suffix *ṅī* (*ī*) and verbal bases which take *iy*, *uv*, *y* and *v* (included in the pratyāhāra *yañ*) वेकोऽनीश्ङीयुव्यञः … अनीश्ङीयुव्यञ इति किम्। बन्धौ व्यश्येदितीश्। कौमुदगन्धीबन्धुः। ङी गार्गीपुत्रः। इयुव् श्रीकुलम् भ्रूकुलम्। यञ् इन्द्रहूपुत्रः ŚākaṭāVyā. ii. 2.82.

अनीश्वर (án–īśvara) *adj.* [*f.* -ā, -ī] [included in the *brāhmaṇādi gaṇa*, GaṇPā. 167.26; KāśiVṛ. *on* vii. 3.30; CāndraVṛ. *on* iv. 1. 141; JaineVyā. 235. 15 (*on* iii. 4. 114); GaṇRa. 7. 404(427)] **Ai** who does not control or rule, not a lord, not a master अनीश्वरा अभितः सन्तु येऽन्ये AV. xii. 3. 42; अनीश्वरा अव्रतास्सन्त्वन्ये AV.(P.) xvii.40. 2; अनीश्वरं विब्रुवन्त्यार्यमध्ये युधिष्ठिरं तव पाञ्चालि हेतोः MahāBhā. ii. 62.25; अर्थानामीश्वरो यः स्यादिन्द्रियाणामनीश्वरः। इन्द्रियाणामनैश्वर्यादैश्वर्याद् भ्रश्यते हि सः MahāBhā. v. 34. 61; SūktiRa. 44.6; अनीश्वरे बलं (v. l. अनीश्वरो बले) धर्मो द्रुमं वल्लीव संश्रिता MahāBhā. xii. 132. 7; लेखकः …। सोऽव्यग्रमना राज्ञः संदेशं श्रुत्वा निश्चितार्थं लेखं विदध्यात् … देशनामधेयोपचारमनीश्वरस्य ArthŚā. i. 168. 2 (2.10) (comm. अनीश्वरस्य अमात्यादेः); आत्मानमपि विज्ञाय चित्तवृत्तेरनीश्वरम्। विश्वसेत कथं स्त्रीषु BhaviP. 29A. 17 (i. 8.49); वयं देवास्तत्फलार्थाः समागताः। न प्रत्याख्याहि शैलेश भव नानीश्वरोऽपि च BṛDharmaP. i. 42. 48; अनीश्वरास्मि प्रियसखि मनोवृत्तेः UdaySuKa. 101. 2; जानीहि रजनीनाथो रजन्या अप्यनीश्वरः PāṇḍaC. 6 959; अये रत्नापीड कथमर्धोन्मीलितलोचन एव संचरन्नतिघूर्णमानानामङ्गानामनीश्वर इवावलक्ष्यसे KaṁVa. 4.7(5); गौतमः — 'योगक्षेमार्थमीश्वरमधिगच्छेन्नान्यमन्यत्र देवगुरुधार्मिकेभ्यः'। अन्यमनीश्वरम् VīraMi. 184. 4 (*on* 1.100); VīraMi.(Āhnika.) 156.24; **Aii** not powerful, powerless, helpless, dependent, poor य औपवसथिकं नाश्नाति। अनीश्वरो ह क्षोधुको भवत्यकाम्यो जनानाम् GobhiGS. i. 6.2; शकुनिस्तन्तुबद्धो वा नियतोऽयमनीश्वरः। ईश्वरस्य वशे तिष्ठन्नान्येषां नात्मनः प्रभुः MahāBhā. iii. 31. 24; अनीश्वरोऽयं पुरुषो भवाभवे MahāBhā. v. 39. 1; अनीश्वरोऽयं पुरुषः सुखदुःखाप्तये मतः Rāmā. ii. 1771*(3); नात्मनः कामकारोऽस्ति पुरुषोऽयमनीश्वरः Rāmā. ii. 98. 15; अनीश्वरं हीश्वरदेशिकं जगत् Rāmā. ii. App. I. 18(66); मदधीनं तु यत्तन्मे हृदयं त्वयि वर्तते। पराधीनेषु गात्रेषु किं करिष्याम्यनीश्वरा Rāmā. vi. 104. 9; चापेऽथ बाणो निहितोऽपरेण जज्वाल तत्रैव न निष्पपात। अनीश्वरस्यात्मनि धूयमानो दुर्मर्षणस्येव नरस्य मन्युः BuddhaC. 13. 46; पुत्रि गणेन पूर्वमेव क्रियाकारः कृतः स्त्रीरत्नं गणभोग्यमिति। त्वं च स्त्रीरत्नमतोऽहमनीश्वरः GiMs. iii(2). 17.17; दुर्भिक्षमेव सततं तथा क्लेशमनीश्वराः। प्राप्स्यन्ति… मानवाः कलौ ViṣṇuP. vi. 1.26; कल्पान्ते रुद्रः संहरति प्रजाः। जायन्ते मोहयन्तोऽन्यानीश्वरा योगमायया। ऐश्वर्येण चरन्तस्ते मोहयन्ति ह्यनीश्वराः(?रान्) VāyuP. ii.5.142; सर्वमात्मनोऽनीश्वरं विश्वं नश्वरम् HarṣaC. 338. 8 (comm. न स्वायत्तम्); कर्तुः क्रियायां स्वातन्त्र्यं वस्तुवृत्ते ह्यनीश्वरः TaiUBhāVā. 179.1(2); (दहेत् … ध्यानेनानीश्वरान् गुणान्) गुणान् सत्त्वरजस्तमांसि। ते चानीश्वराः परतन्त्राः चेतनाधीनमूर्तयः ManuBh. i. 521. 3 (*on* 6.72); प्रसरेन्नादबिन्द्वादि-

सापेक्षा चेदनीश्वरी ŚivDṛ. 2.42; यो यस्माद् बलवान् वाणि ततोऽन्यं रक्षितुं क्षमः कथं परान् साधयति यदि स्वयमनीश्वरः DevīBhāP. ix. 4.16; बालकश्चायम् …। करोतीन्द्रमनिन्द्रं वा … ईशमनीश्वरम् GaṇeP. ii. 18. 29; यद्यनीश्वरो भवेत् जानतोऽप्यस्याक्षितं न सिद्ध्येत् Kiraṇā. 95.17; अगम्भीराशयानि वा दरिद्रकुलानि — अनीश्वराणि कृपणकुलानि SthānṬ. 420B. 7; द्वाविमौ पुरुषौ लोके सुखिनौ न कदाचन। यश्चाधनः कामयते यश्च कुप्यत्यनीश्वरः ŚārṅgaPa.1547; अनीश्वरास्ते शत्रवो मां किं निन्दन्ति NyāySu.(Ja.) 502A. 7 (*on* iii. 2.8); परतन्त्रास्तु ये केचिद् दासत्वं ये च संस्थिताः। अनाथास्ते तु निर्दिष्टाः …। अनाथा अनीश्वराः DaṇḍaVi. 59.13; किं तेन ईश्वर इति नाममात्रं बिभ्राणेन वस्तुतोऽनीश्वरेण ŚivārkaMaDī. ii. 47.34 (*on* ii. 1.35); जाज्वल्यमानोऽपि सन् जातः श्रीशिवभूपतेश्च विषये दिल्लीश्वरोऽनीश्वरः ParamāKā. 5.33(? 32); **Aiii** who does not own or possess अनीश्वरश्च पृथिवीं कथं त्वं दातुमिच्छसि MahāBhā. ix. 30. 55; अनीश्वराः पितृमन्तः स्थितपितृमातृकाः पुत्राः ArthŚā. ii. 31. 1(3.5); **Aiv** incapable, unable पृथिवी दक्षिणा दत्ता वाजिमेधे मम त्वया। पुनरस्याः पृथिव्या हि दत्त्वादातुमनीश्वरः MahāBhā xii.110*(2); उदरैर्दुःखैर्दृश्यन्ते ह्यर्दिता नराः।… प्रनष्टाग्निबलाहाराः सर्वचेष्टास्वनीश्वराः CaraS. vi. 13.4 (1922 Ed.); (ऊरुस्तम्भे) संस्थाने पीडने गत्यां चालने चाप्यनीश्वरः।… पुरुषः CaraS. vi. 27.18 (1941 Ed.); RugVi. 24.9; BhāvPra.(Bhā.) viii. 25. 9; अहं करोमीत्यबुधोऽभिमन्यते तृणस्य कुब्जीकरणेऽप्यनीश्वरः TattvSa.(3) 124.20; काम्बोजाः समरे सोढुं तस्य वीर्यमनीश्वराः RaghuVa. 4.69; सुकुमारतनुर्गर्भे जन्तुः … परिवर्तेऽप्यनीश्वरः ViṣṇuP. vi. 5.18; BrahmP. 233.18; समेऽपि यातुं चरणाननीश्वरान् मदादिव प्रस्खलतः पदे पदे Kirātā. 8.22; पूजामिमां पठेन्नित्यं पूजां कर्तुमनीश्वरः DevīCatuSt. 71; उत्सवव्यसनयोः प्रभुर्विधिर्विक्रियासु महतामनीश्वरः RāmC. 2. 35; (App.2) 37.22; स किं स्वामी स किं सुतः। यः श्रीकृष्णपदाम्भोजे भक्तिं दातुमनीश्वरः BrahmVaiP. i. 8. 61; महिमानं तु यन्नाम्नः पारं गन्तुमनीश्वराः। मुनयोऽपि मुनीन्द्राश्च कथं तं क्षुणको भजे BṛNāraP. 2.42; आत्मविक्रयिणः पापाः प्राणत्यागेऽप्यनीश्वराः CaṇḍaKau. 5.15; राजानः सेवका जाता आनुकूल्येन तस्य ह। प्रतिकूला गता मृत्युं युद्धं कर्तुमनीश्वराः GaṇeP. i. 39. 9; मूढेन पश्यत मया नु यशःकृतेऽद्य क्षोदेष्वनीश्वरमहो सृजता प्रबन्धम् UdaySuKa. 3.19; 87.27; समागमे मे रम्भायास्तनया संभविष्यति। अनीश्वरोऽस्मि दानेऽस्या मुने तत्संगमावधि BṛKathāMañ. 7.132; स्वकारणाधीनसंनिधयः सहकारिणस्तेषामुपनयानपनययोरयमनीश्वर एव Kiraṇā. 145.16; विहाय मानवानन्ये ज्वरं सोढुमनीश्वराः Mānaso. ii. 6.644; सैव माता वरं माता या पोषितुमनीश्वरी। स्वभाग्यभाजनीकृत्य तत्याजावां नदीरये PariPar. 2.264; 1.443; 6.98; सिद्धादेशं प्रभोरेवं स लङ्घितुमनीश्वरः। आमेत्यभाषत TriṣaŚaPuC. i. 3.10; i. 3.82; तेषां तदा लब्धुमनीश्वराणां श्रियं निजास्येन नलाननस्य। नालं तरीतुं पुनरुक्तिदोषं बहिर्मुखानामनलाननत्वम् NaiṣC. 10. 21; तयोः संरब्धयोरेवं द्रष्टुं मृत्युमनीश्वरः।… परलोकं ययौ नृपः PāṇḍaC. 4.459; 5.267; सोढुं तापमनीश्वरा यदपि च ग्रीष्मागमं वाञ्छति। … मूढस्तत्र सखीजनः स्फुरति किं सुस्थस्य ते चेतसि SaduktiKa. 90.7; 315.2; निर्विशेषं परं ब्रह्म साक्षात्कर्तुमनीश्वराः। ये मन्दास्तेऽनुकम्प्यन्ते VedāntKa. 114.11 (*on* i.1.20); अनीकमभिभवितुमनीश्वरेण केनापि तत्प्रतिनिधिभूतमन्यद् व्यामोहादभिभूयते Ekāva. 8. 61(3) (316.3); कन्यावरौ…दृष्ट्वोभयेऽपि परिकर्म विलम्बमानाः। चक्रुर्विधेयमिति कर्तुमनीश्वरास्ते ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 3. 54; स्वप्ना अमी देव विवृद्धिकाराः। एषां फलं वक्तुमनीश्वराः स्मः NemiC. 3.19; एवं ताभिरुदाहृते बत मुहुर्वक्तुं वचोऽनीश्वरो मूर्ध्ना वायुचलेन चन्दनतरुः प्रत्युत्तरं दत्तवान् HariVi. 2.17; शयिता सविधेऽप्यनीश्वरा सफलीकर्तुमहो मनोरथान्। दयिता दयिताननाम्बुजं दरमीलन्नयना निरीक्षते RasGaṅ. 12.5; BhāmiVi. 2.100; उग्रैः करैरुष्णरुचेः समन्तादूष्मायमाणाखिलदिङ्मुखस्य। आगन्तुमह्नः सविधं स्वकालेऽप्यनीश्वरेवापससर्प रात्रिः BhārCam. 3. 86; **Av** not proficient, not skilled सूतमागधव्रात्यरथकाराणामैश्वर्यतो विभागः शेषास्तमुपजीवेयुः। अनीश्वराः समविभागाः ArthŚā. ii. 38.2 (3.6); **Avi** not rich वसुपरासु परासुमिवोज्झतीष्वविकलं विकलङ्कशशिप्रभम्। प्रियतमं यतमन्तमनीश्वरं रसिकता सिकतास्विव तासु का KāvyālaṅSū. iv. 1.2; **Avii** not dedicated to Śiva नैर्ऋतं संगृहीत्वान्यः केशेष्वातोल्य चासकृत्। अनीश्वरं हविर्भुक्तं त्वयेत्याताडयत् पदा SkandP. iv. 89.49; गणाः पश्यत दुर्वृत्तैः प्रारब्धानां च कर्मणाम्। अनीश्वरैरवस्थेयं कुतो द्वेषो महेश्वरे SkandP. iv. 89.56; अनीश्वरासु सर्वासु क्रियासु परमेश्वर। एवमेव भवन्त्येव विघ्नजाताः सहस्रशः SkandP. iv. 89.106; iv. 89.107; **Bi** not belonging to the divine being प्राणायामैर्दहेद्दोषान् धारणाभिश्च किल्बिषम्। प्रत्याहारेण संसर्गान् ध्यानेनानीश्वरान् गुणान् AmṛNāU. 8; ManuSm. 6.72; MārkP. 39.10; VāyuP. i. 10.88; BhāgP. iii. 28.11; ViṣṇuDhaP. ii. 131.39; LiṅgaP. i. 8.76; BhaviP. 217A.2 (i. 145.8); BṛDharmaP. iii. 7.28; ŚārṅgaPa. 4438; दृश्यं विनश्वरं सर्वं विशेषाद् यदनीश्वरम् SkandP. iv. 89.6; अनीश्वरा गुणा रागद्वेषादयः Aparā. 990.3 (*on* 3.110); ManvaVi. 736.8 (*on* 6.72); अनीश्वरान् गुणान् ईश्वरस्य परमात्मनो ये गुणा न भवन्ति क्रोधलोभासूयादयः ManvaMu. 241.16 (*on* 6.72); **Bii** having none else as the master, supreme ब्रह्मणः पादचतुष्टयं निर्विशेषं भवति।… अद्वितीयमनीश्वरं भवति TripāMaNāU. 364.24(4); ध्यानोपरमणं कृत्वा विद्यासंपादितं मनः। अनीश्वरः प्रशान्तात्मा ततोऽर्च्छत्यमृतं पदम् MahāBhā. xii.238.7; BrahmP. 236.27; जगदादिरनादिस्त्वं जगदीशो निरीश्वरः (v.l. शोऽप्यनीश्वरः) KumāSaṁ. 2.9; प्राप्नोत्यत्रमसौ क्षत्रमत्रातृकमनीश्वरम् BṛĀraUBhVā. v. 15.9; विश्वज्योतिरनीश्वरः MahāP. 25.103; सर्वसंस्तुत्यमस्तुत्यं सर्वेश्वरमनीश्वरम्।… ध्यायेज्जगत्त्रयार्चार्हमर्हन्तम् YaśasCam. ii. 396.5; अनीश्वरस्त्वं जगदीश्वरस्त्वम् SkandP. iv. 78.34; जजाप रुद्रं भगवान् …। अणोरल्पतरं प्राहुः … षड्विंशकमनीश्वरम् LiṅgaP. i. 71.109; मोक्षकामा वयं चापि काङ्क्षामो यदनामयम्। अजेयमजरं नित्यमतीन्द्रियमनीश्वरम् BrahmP. 242.10; परः पुमानीश्वरस्स शिवः शंभुरनीश्वरः ŚivaP. ii(1). 6.25 (43B.10); ददृशुस्ते … परमात्मानमीश्वरम्।… अनीश्वरम्। नित्यं सत्यं निर्गुणं च PāñcaRā. (Nā.) i. 12.26; **Biii** not having a controller or master or lord असत्यमप्रतिष्ठं ते जगदाहुरनीश्वरम् MahāBhā. vi. 38.8 (BhagGī. 16.8) (Śaṅ. न च धर्माधर्मसव्यपेक्षकः अस्य शासिता ईश्वरः विद्यते इति अतः अनीश्वरं जगत् आहुः); SāṁkhyaPraBh. 2.34 (*on* 1.0); अराजकाः प्रजाः …। सहितास्तास्तदा जग्मुरसुखार्ताः पितामहम्। अनीश्वरा विनश्यामो भगवन्नीश्वरं दिश MahāBhā. xii. 67.20; बभूव सा ह्यहमनधिश्रया (v.l. मनीश्वरा) पुरी Rāmā. ii. 1550*(4); अनीश्वरमिदं सर्वं ब्रह्माण्डम् DevīBhāP. iii. 1.42; तत् तावन्निर्मितं न चानीश्वरम् PratyabhiVi. i. 272.5 (*on* i. 5.16); उक्तस्मृतौ हि यतोऽनीश्वरमीश्वरानुपादानकमतोऽसत्यं सत्योपादानशून्यम् … जगदिति ये माध्यमिकादयो वदन्ति तन्निन्दया सत्येश्वरोपादानकं तत् … इति प्रतिपादितम् GuruCandr. i. 498.17; LaCandr. 434.28; निन्दन्ति नित्यं द्विजदेवधर्माननीश्वरं सर्वमिदं वदन्तः Vidvanmo. 7.3; **Biv** who or which does not accept a god अनीश्वरः कथं मुच्येदित्येवं शत्रुकर्शन। वदन्ति कारणैः श्रैष्ठ्यं योगाः सम्यङ् मनीषिणः MahāBhā. xii. 289.3; BrahmP. 238.3; त्रिगुणात्मप्रधानं च तेन सांख्यमनीश्वरम् ĪśvaSi. (U.) 2.27; ये सांख्याः … अनीश्वराः। तत्राप्यस्त्यविवेकाख्यो मलो बन्धविमोक्षता ŚivDṛ. 6.27; प्रधानं हि सांख्यानां सेश्वराणामनीश्वराणां वेश्वरात् क्षेत्रज्ञेभ्यो वा वस्तुतो भिन्नं शक्यं निर्वक्तुम् Bhām. 284.18 (*on* i. 4.3); वेदप्रामाण्यवत् कृत्वाभिमानी न च वैदिकः। ईश्वरं वचनाद् वक्ति परं चानीश्वरः खलः SaurP. 39.62; भद्रं नानीश्वरं मतम् AnuVyā. 24A.6 (*on* 2.2); NyāySu.(Ja.) 336B.4 (*on* ii. 2.2); सांख्यः— अनीश्वरः Bhāsk. i. 55.17 (*on* i. 1.1); **Bv** not having Śiva, bereft of Śiva दृष्ट्वा देवनिकायांश्च तस्मिन् दक्षमहाध्वरे। अनीश्वरांस्ततो वेधा व्याजं कृत्वा गृहं ययौ SkandP. iv. 87.51 (comm. अनीश्वरान् महादेवरहितान्); अर्धे दानववैरिणा गिरिजयाप्यर्धे च तस्याहृते राजन् विश्वमनीश्वरं समभवत् PrabaCin. 52.13 (FN.); *m.* **i** other than the god, other than the Supreme Self न च … अनीश्वरस्य जीवस्य व्याकरणसामर्थ्यमस्ति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 519.7 (*on* ii. 4.20); न चेश्वरोऽनीश्वरो वा प्रकृतोऽत्राणुलक्षणः ĪśvaSi.(U.) 2.35; अन्योऽसावीश्वरो मत्तस्तस्माच्चाहमनीश्वरः TaiUBhāVā. 135.6(2); अपि चानीश्वरेण परिमितशक्तिज्ञानेन विग्रहवतानवाप्तकामेन कृतमवगतं घटादि कार्यम् ĪśvaSi.(Yā.) 74.16; अनीश्वरस्य निर्माणं वाक्यत्वमनुमापयेत् ĀgaPrā. 14.14; स हि सर्वप्राणिनां कर्मानुरूपं फलं प्रयच्छन् कथमनीश्वरः स्यात् NyāyKa. 53.26; कर्मणीश्वरोऽनीश्वरः स्यात् TātpaṬ.(Vā.) 594.14 (*on* iv. 1.20); अनीश्वरस्य ज्ञातृत्वकर्तृत्वे स्वभावविरुद्धे PratyabhiVi. i. 68.4 (*on* i. 1.3) (Bhāsk. यो यावतीश्वरो न भवति स तावति ज्ञाता कर्ता च न भवति); घटादिकार्यमनीश्वरेणाल्पज्ञानशक्तिना सशरीरेण … निर्मितं दृष्टम् BrahmSūBh.(Rā.) 139.5 (*on* i. 1.3); ŚrutaPra. iB. 123.13 (*on* i. 1.3); अनीश्वरस्यैव भौतिकं शरीरम् PrakaVi. 559.16; न हि कश्चिदनीश्वरः सन् अर्थमात्रप्रमेयप्रतिपादकोऽस्ति TarkSaṁ.(Ā.) 106.20; अनीश्वरेष्वपि केषुचित्तथा धर्मिग्राहकसद्भावे किं कुर्मः ŚatDū. 151.23; ब्रह्मादयोऽनीश्वराः सकलजगत्सृष्ट्याद्यकारणत्वात् NyāyPari. 146.9; 405.1; 509.8; जडस्य न कारणता न वानीश्वरस्य चेतनस्यापि SarvaDaSaṁ. 8.97; एवमनीश्वरेष्वपि…निमित्तोपादानत्वसमुच्चयः सिद्धः NyāySiA. 233.14; लोके पिशाचादीनामनीश्वराणां तादृशशक्तिमत्त्वे सर्वेश्वरस्य सुतरां तत्सिद्धेः TattvPrakā. 89B.11 (*on* ii. 1.26); अनीश्वरा हि स्वयंप्रतिभातेऽप्यर्थे (समाश्वा) आश्वासार्थं वेदमुपजीवन्ति NyāySu.(Ja.) 595A.9 (*on* iii. 4.5); तार्किकेश्वरो वितथसंकल्पत्वादनीश्वर एव स्यात् ŚivārkaMaDī. i. 149.29 (*on* i. 1.3); न ह्यनीश्वरस्य पुरुषोत्तमत्वं पुरुषेष्वनुत्तमस्य च महेश्वरत्वम् VīraMi.(Bhakti.) 142.30; अनीश्वरे शक्यगुणलेशयोगेन (भगवच्छब्दस्य) गौणत्वं स्यात् SiddhāSi. i. 28.1; ईश्वरीभूताः— अनीश्वराः सन्तः ईश्वराः संपन्नाः Bhāsk. i. 29.16 (*on* i. 1.1); **ii** other than the god Śiva सकलं निष्कलं चेति स्वरूपद्वयमस्ति मे। नान्यस्य कस्यचित् तस्मादन्यः सर्वोऽप्यनीश्वरः ŚivaP. i. 9.30 (7B.13)

अनीश्वरकर्तृक (anīśvarakartṛ-ka) *adj.* [*f.* -ā] not created by God अद्भ्यः संभूतः पृथिव्यै रसाच्चेत्यादेरनीश्वरकर्तृकावान्तरसृष्टिविषयत्वस्योक्तत्वात् NyāySu.(Ja.) 299A.11 (*on* ii. 1.6); न हि हिरण्यगर्भसृष्टिरनीश्वरकर्तृका NyāySu.(Ja.) 299B.4 (*on* ii. 1.6)

अनीश्वरकार्यत्व (anīśvarakārya-tva) *n.* the state of being a product of one other than the god हिरण्यगर्भस्यानीश्वरकार्यत्वासंभवेन विष्वन्तानां परमात्मत्वस्यावश्यवक्तव्यत्वात् VīraMi.(Bhakti.) 163.2.

अनीश्वरचैतन्य (anīśvara-caitanya) *n.* consciousness of one other than the Supreme Self, consciousness of the individual self अनीश्वरचैतन्यप्रयत्नयोरीश्वराधिष्ठितत्वाभ्युपगमात् NyāyPari. 293.2.

अनीश्वरज्ञ (an-īśvarajña) *adj.* who does not know the god उल्लङ्घ्य शास्त्रीयविधिं तमःस्था निपीडयन्तः स्वशरीरमात्रम्। क्रोधेन हिंसैकपराः कदाचित्तपश्चरन्त्येवमनीश्वरज्ञाः Vidvanmo. 7. 8.

अनीश्वरज्ञान (anīśvara-jñāna) *n.* knowledge other than that of the Supreme Self प्रकृतप्रवृत्तिहेतुरनीश्वरज्ञानं पक्षीक्रियत इति चेत् NyāySu.(Ja.) 45A.11 (*on* i. 1.1)

अनीश्वरता (anīśvara-tā) *f.* **I** the state of being other than the Supreme Self, powerlessness, non-supremacy चेतनस्यापि अनीश्वरतायां नैतद् घटते PratyabhiVi. ii. 151. 11 (*on* ii. 4. 1); अनीश्वरतयैव स्वात्मन उपलम्भात् ŚatDū. 152.6; **II** incapability नेमेर्विकारमाधातुमनीश्वरतयात्मनः। लज्जयेवातिचक्राम वसन्तर्तुरतिद्रुतम् PāṇḍaC. 16. 98.

अनीश्वरताज्ञान (anīśvaratā-jñāna) *n.* knowledge as not being the Lord भ्रान्तिः—अनात्मानीश्वरताज्ञानरूपो विपर्यासः Bhāsk. i. 82.23 (*on* i. 2.1)

अनीश्वरतादोष (anīśvaratā-doṣa) *m.* defect of not being the Supreme Self, defect of non-supremacy (ब्रह्मा सृष्टिम्) यदि धर्माधर्मावपेक्ष्य करोति नास्य स्वाधीनं कर्तृत्वमित्यनीश्वरतादोषः NyāyKa. 53. 24.

अनीश्वरतारूप (anīśvaratā-rūpa) *adj.* of the nature of not being the Supreme Self यद्यपि जीवस्यापि स्वप्राधान्येनाप्यहंपरामर्शो विद्यत एव तथापि सः ··· प्रतियोगीदन्तापरामर्शरूषितत्वेन नैश्वर्यरूपः। अपि त्वनीश्वरतारूप एव Bhāsk. i. 12.2 (*on* i. 1.1); तदेवं सति व्यामोहे — स्वात्मनि अनीश्वरतारूपे मोहे, व्यपोहिते — अपसारिते सति Bhāsk. ii. 146. 12 (*on* ii. 3. 17)

अनीश्वरत्व (anīśvara-tva) *n.* **AI** the state of not being the master एकस्मिन् वस्तुनि विरुद्धाभिप्राययोरेकाभिप्रायानुविधायित्वे तस्येतरस्यानीश्वरत्वम् BrahmSi. 121.8; **AII** the state of not being the Supreme Self, non-supremacy, powerlessness हीनमध्यमोत्तमभावेन हि प्राणिभेदान्विदधत ईश्वरस्य रागद्वेषादिदोषप्रसक्तेः अस्मदादिवदनीश्वरत्वं प्रसज्येत BrahmSūBh.(Śaṅ.) 410.12 (*on* ii. 2. 37); अभिभूतः स एवात्मा जीव इत्यभिधीयते। किंचिज्ज्ञत्वानीश्वरत्वसंसारित्वादिधर्मवान् SarvaVeSāSaṁ. 320; अनीश्वरत्वकिंचिज्ज्ञत्वशरीरित्वपुण्यपापपरवशत्वमनुष्यत्वादिविशेषप्रहाणेन कार्यस्य स्वनिर्माणसमर्थबुद्धिमत्कर्तृमात्रेण संबन्धनियमनिश्चयः ĪśvaSi.(Yā.) 79.6; ĀgaPrā. 16.18; एकाभिप्रायानुरोधेन सर्वेषां प्रवृत्तावेकस्यैश्वरत्वं नापरेषाम् मठपरिषदामिव कार्योत्पत्त्यनुरोधेन सर्वेषामविरोधे प्रत्येकमनीश्वरत्वम् NyāyKa. 57. 20; ईश्वरस्य भोगादिप्रसक्तिस्तथा चानीश्वरत्वम् Bhām. 466. 4 (*on* ii. 2.40); कार्यत्वस्यासाधकानामनीश्वरत्वादीनां लिङ्गिन्यप्राप्तेः BrahmSūBh.(Rā.) 141. 17 (*on* i. 1.3); न च अविद्यासाचिव्ये ब्रह्मणोऽनीश्वरत्वमुपकरणस्य स्वातन्त्र्याविघातकत्वात् VedāntKa. 2.24 (*on* i. 1. 0); न च तद्द्वेषास्पदत्वे संसारिवत् अनीश्वरत्वं, इच्छादिमत्त्वेऽपि तुल्यत्वात् TarkSaṁ.(Ā.) 113.2; ब्रह्मादिषु केषुचिदीश्वरतया शङ्क्यमानेषु तेनानीश्वरत्वं साध्यते NyāyPari. 146. 7; अशक्यविषयप्रयत्नत्वादीश्वरस्यैवानीश्वरत्वं वा NyāySiA. 230. 12; एतदुपहितचैतन्यमल्पज्ञत्वानीश्वरत्वादिगुणकं प्राज्ञ इत्युच्यते VedāntSā.(Sa.) 6. 18; न चानीश्वरत्वम्। मर्यादामार्गस्य तथैव निर्माणात् AṇuBh. 154. 12 (*on* ii. 3.42) जगद्धि निम्नमुन्नतं च पापपुण्यतत्फलैः सृजत्यदो यदि प्रभुस्तदास्य पक्षपातिता। न पूर्वपूर्वकर्मणेति वक्तुमत्र युज्यते तदा ह्यनीश्वरत्वमस्य दूषणं प्रसज्यते NayaMañ. II. i. 12.23; **B** the state of not being the owner अविभक्तेषु द्रव्यस्य मध्यस्थत्वादेकस्यानीश्वरत्वात सर्वाभ्यनुज्ञावश्यं कार्या Mitā. 219.20 (*on* 2. 114); BālaṁBha. ii. 133.20 (*on* 2. 113)

अनीश्वरत्वदोष (anīśvaratva-doṣa) *m.* defect of not being the master, defect of powerlessness or non-supremacy न चानीश्वरत्वदोषः; न हि सेवाभेदानुरोधेन फलभेदप्रदः प्रभुरप्रभुर्भवति BrahmSi. 11.5.

अनीश्वरत्वपक्ष (anīśvaratva-pakṣa) *m.* view as not being the Supreme Lord अनीश्वरत्वपक्षे तु तेजोविशेषेणैव सोढव्यम् ŚatDū. 239.8.

अनीश्वरत्वप्रसङ्ग (anīśvaratva-prasaṅga) *m.* undesired contingency of not being the Supreme Lord or of non-supremacy स्वार्थवत्त्वादीश्वरस्यानीश्वरत्वप्रसङ्गात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 410.19 (*on* ii. 2.37); प्राक् प्रकृतिपुरुषयोः उत्पत्तेः ईशितव्याभावात् ईश्वरस्य अनीश्वरत्वप्रसङ्गात् GītāBh.(Śaṅ.) 389.15 (*on* 13.19); केवलस्य कर्तृत्वे विश्वस्य वैश्वरूप्यव्याघातः, सततोत्पत्तिप्रसङ्गश्च। अदृष्टापेक्षायां कल्पनागौरवम्, तत एव तदुत्पत्तेः। स्वार्थं प्रवृत्तावनीश्वरत्वप्रसङ्गः ĀtmaTaVi. 872. 9; वैषम्यं कुर्वतो रागादिमत्त्वं दृष्टमिति तदप्यनुमातव्यमित्यनीश्वरत्वप्रसङ्गः PrakaVi. 555. 11; VedāntKa. 247.10 (*on* ii. 1.34); कर्मसापेक्षत्वे तस्यानीश्वरत्वप्रसङ्गात् ŚivārkaMaDī. ii. 46. 28 (*on* ii. 1.34)

अनीश्वरत्वव्याप्ति (anīśvaratva-vyāpti) *f.* concomitance with non-supremacy or powerlessness ईश्वरादिलक्षणव्यतिरेकस्यानीश्वरत्वव्याप्तेर्ब्रह्मादिषु केषुचिदीश्वरतया शङ्क्यमानेषु तेनानीश्वरत्वं साध्यते NyāyPari. 146. 5.

अनीश्वरत्वापत्ति (anīśvaratvāpatti) *f.* undesired contingency of non-supremacy or powerlessness पुण्यपापलेपप्रसङ्गेनानीश्वरत्वापत्तेः TattvPrakā. 121A. 3 (*on* ii. 3. 33); न कर्मापेक्षायामीश्वरस्यानीश्वरत्वापत्तिर्दोषः ŚivārkaMaDī. ii. 47. 30 (*on* ii. 1. 35)

अनीश्वरत्वोपलम्भ (anīśvaratvopalambha) *m.* perception of being other than the Supreme Self अमतीतेश्वराणामपि स्वगतेच्छाविघातदुःखादिदर्शनात्तावत एवानीश्वरत्वोपलम्भरूपत्वात् ŚatDū. 152. 9.

अनीश्वरनय (anīśvara-naya) *m.* doctrine of denial or non-acceptance of a god अनीश्वरनयेन स्वच्छन्ददारितकुरङ्गकण्ठीरववत् स्वातन्त्र्यभोक्तृ TattvPradī.(A.) 371. 5 (*on* 3.75)

अनीश्वरपक्ष (anīśvara-pakṣa) *m.* the view of non-acceptance or denial of a god अनीश्वरपक्षे चाक्षसंयोगादिभिरेव सव्यापारे कर्मण्यपि प्रसङ्गात् KhaṇḍanKhā. 521.20; विशेषणस्य च अनीश्वरपक्षे — वैयर्थ्यात् TarkSaṁ.(Ā.) 54.9.

अनीश्वरपरिस्पन्द (anīśvara-parispanda) *m.* vibration of what is different from the Supreme Lord क्वचिदनीश्वरपरिस्पन्दानामपि नित्यत्वस्य वक्ष्यमाणत्वात् NyāySu.(Ja.) 159B.4 (*on* i. 2. 2)

अनीश्वरप्रक्षिप्तत्व (anīśvaraprakṣipta-tva) *n.* the state of being an interpolation by one who is not the Supreme Lord or by one other than the Supreme Lord शैवस्तुतिवचनस्यास्य ··· अनीश्वरप्रक्षिप्तत्वमतिवादरूपतया स्वीयतन्त्राधिकारिशैवस्तुतिमात्ररूपत्वं वा कल्पनीयम् PāñcRāRa. 28 5.

अनीश्वरप्रणीतत्व (anīśvarapraṇīta-tva) *n.* the state of being composed by one who is other than the god अनीश्वरप्रणीतत्वस्यापि·शक्यसाधनत्वात् NyāySu.(Ja.) 84A.7 (*on* i. 1.1)

अनीश्वरप्रत्यक्ष (an-īśvarapratyakṣa) *n.* perception of one other than the god अस्मदयोग्यविषयं अनीश्वरप्रत्यक्षं योगिप्रत्यक्षम् — इति अयुक्तम् TarkSaṁ.(Ā.) 88.30; 89.3.

अनीश्वरप्रमा (anīśvara-pramā) *f.* valid knowledge of one other than the Supreme Lord (i. e. of *jīva*) अनीश्वरप्रमा विज्ञानहेत्वतिरिक्तहेत्वधीना कार्यत्वाद् घटवत् TattvPradī.(Ci.) 117.13.

अनीश्वरप्रमापक्षीकार (anīśvarapramā-pakṣīkāra) *m.* making the valid knowledge of one other than the Supreme Self as the subject of inference अनीश्वरप्रमापक्षीकारे यावदीश्वरसिद्धि व्यर्थं विशेषणम् NyāyPari. 379. 8.

अनीश्वरबुद्धित्व (anīśvarabuddhi-tva) *n.* the state of being the knowledge other than that of the Supreme Lord व्यासादिबुद्धिः न वेदार्थविषया, बुद्धित्वात्, अस्मदादिबुद्धिवत् – इति चेत्, न, तव ईश्वरबुद्धौ व्यभिचारात्, अनीश्वरबुद्धित्वात् — इति विशेषणेऽपि निरीश्वरवादे — विशेषणवैयर्थ्यात् TarkSaṁ.(Ā.) 89. 18.

अनीश्वरभक्त (anīśvara-bhakta) *m.* devotee of one other than Śiva मा वानीश्वरभक्तो भवामि भवनेऽपि शक्रस्य MahāBhā. xiii. 109*(2)

अनीश्वरमत (anīśvara-mata) *n.* system or doctrine not admitting (the existence of) a god अनीश्वरमतमसमञ्जसम् BrahmSūBh.(Ma.) 29A.9 (*on* ii. 2. 10); एवं प्रत्येकं दूषितान्यनीश्वरमतानि सामान्यदूषणेन निराकुर्वत् सूत्रमुपन्यस्य व्याचष्टे। विप्रतिषेधादिति TattvPrakā. 97A.8 (*on* ii. 2. 10)

अनीश्वरमति (anīśvara-mati) *f.* idea or notion as not being the Supreme Lord त्वय्यनीश्वरमतिं न च कुर्मः Yādavā. 21.25.

अनीश्वरमीमांसक (anīśvara-mīmāṁsaka) *m.* Mīmāṁsaka who does not admit (the existence of) the Supreme Lord अदृष्टं कारणमित्यनीश्वरमीमांसकादिमतम्, तन्न LalitāTriBh. 260. 12 (*on* 4); तत्साधनानुष्ठापयिता सन् तत्फलकामनां पूरयतीत्यनीश्वरमीमांसकमतनिरासो द्रष्टव्यः LalitāTriBh. 274.10 (*on* 9)

अनीश्वररूप (an-īśvararūpa) *adj.* not having the nature of the Lord पूजयितुः ध्यातुः वापृथग्भूतं तत् प्रमेयम्, पूज्यम्, ध्येयं च भाति इति तत् तावत् ··· न च अनीश्वरम् (v. l. अनीश्वररूपम्) PratyabhiVi. i. 272.5 (*on* i. 5. 16)

अनीश्वरलिङ्ग (anīśvara-liṅga) *n.* characteristic of what is other than the Supreme Lord आदित्यस्य तु नियम्यत्वजन्यत्वपराङ्गत्वपरतन्त्रप्रकाशकत्वादीनाम् अनीश्वरलिङ्गादीनां श्रवणाज्जीवत्वं स्पष्टमेव VedāntRaMañ. 58. 3 (1.4)

अनीश्वरवत् (anīśvara-vat) *adv.* like that of one who is other

than the Supreme Lord अनादिनिधना ह्येषा वागुत्सृष्टा स्वयंभुवा। व्यस्य वेदं सनातनम् इत्यादिभिरीश्वरस्याप्यनीश्वरवदेव वेदप्रवर्तनमात्रसिद्धेः NyāyPari. 388. 17.

अनीश्वरवाद (anīśvara-vāda) *m.* theory of non-existence of the Supreme Lord अनीश्वरवादे अङ्कुरादीनामकरणकत्वप्रसङ्गात् KhaṇḍanKhā. 463. 19; अनीश्वरवादेऽपि राजादिप्रेरितभृत्यादेरकर्तृत्वापत्तेः TattvPradī.(Ci.) 289.2; न तावत् अनीश्वरप्रत्यक्षं इति विशेषणम् अनीश्वरवादे संभवति TarkSaṁ.(Ā.) 89. 3; 4. 3.

अनीश्वरवादपादप्रसारिका (anīśvaravāda-pādaprasārikā) *f.* causing of a firm footing in the doctrine of the non-existsence of a god स्वभावोऽयं पदार्थानामिति चेन्न। अनीश्वरवादपादप्रसारिकापातात् NyāySu (Ja.) 305A. 8 (*on* ii. 1. 7)

अनीश्वरवादप्रसङ्ग (anīśvaravāda-prasaṅga) *m.* undesired contingency of the theory of non-existence of a god महानुभावानाम् ··· मूर्तित्रयदेवानां ध्यानाद्युपकाराय तादृशमूर्तिमत्त्वम् अस्तीति न किंचिदनीश्वरवादप्रसङ्गावकाशः LalitāTriBh. 302. 13 (*on* 29)

अनीश्वरवादाङ्गीकार (anīśvaravādāṅgīkāra) *m.* acceptance of the theory of the non-existence of a god भवदभिमते ब्रह्मणि हेतुरनैकान्तिक इति चेन्न। केवलानुमानवादिनं प्रत्यनीश्वरवादाङ्गीकारेण प्रत्यवस्थानात् NyāySu.(Ja.) 110B.1 (*on* i. 1. 3)

अनीश्वरवादिन् (anīśvara-vādin) *adj.* who holds the view of the non-existence of a god एवमनीश्वरवादिनां सौगतादीनां शुद्धसंवित्संतानादिषु ··· समाश्चर्याः NyāyPari. 381.14; अनीश्वरवादिनं प्रतीदं दोषाभिधानम् NyāySu.(Ja.) 165B.11 (*on* i. 2.4); अनीश्वरवादिनः ··· स्वकीयेषु स्वस्वोत्कर्षं प्रकटयन्ति SiddhāTaVi.(ŚeṣaVā.) 7. 11.

अनीश्वरविनाश्यादिकर्तृमत्त्व (anīśvaravināśyādikartṛmat-tva) *n.* the state of having a creator who is not a god and who is perishable etc. यथासिद्धे च दृष्टान्ते भवेद्धेतोर्विरुद्धता। अनीश्वरविनाश्यादिकर्तृमत्त्वं प्रसज्यते Śloka-Vār. 5(15).80 (661.4)

अनीश्वरविषयता (anīśvaraviṣaya-tā) *f.* the state of having reference to one other than a god न च मुक्तस्वातन्त्र्यविषयाणां श्रुतीनाम् ··· अनीश्वरविषयतया संकोचः ŚatDū. 155. 1.

अनीश्वरशरीरविषयता (anīśvaraśarīraviṣaya-tā) *f.* the state of having reference to the body of one other than the Supreme Lord रमणीयचरणादिवाक्यमेवानीश्वरशरीरविषयतया व्यवस्थापनीयम् ŚivārkaMaDī. i. 252.7 (*on* i. 1. 21)

अनीश्वरशिरस् (anīśvara-śiras) *n.* head of one other than a god (i. e. head of a mortal) ननु प्रत्यक्षेण योऽर्थो नोपलभ्यते स सर्वथा नास्तीति मतं संगच्छते। यथा द्वितीयमनीश्वरशिरः, तृतीयो बाहुः शशविषाणादयो वा MāṭhVṛ. 14.13 (*on* 7); 15.11 (*on* 7); 25.15 (*on* 14)

अनीश्वरसांख्यमत (anīśvarasāṅkhya-mata) *n.* doctrine of the Sāṁkhya not accepting the existence of the Supreme Lord एवमनीश्वरसांख्यमतम् ··· अपाकृत्य NyāySu.(Ja.) 328A.8 (*on* ii. 2.1)

अनीश्वरसूत (anīśvara-sūta) *adj.* having as charioteer who is crippled (i. e. Aruṇa) तं विलोक्य पथि कान्यपि दूरं भेजिरेऽब्धिजलवाहकुलानि। अव्रजत् क्षणमनीश्वरसूतस्तद्दिशैव दिवसेशरथोऽपि RāmC. 16. 36.

अनीश्वरसेवा (anīśvara-sevā) *f.* service or worship of one who is other than the Supreme Lord अनीश्वरसेवापक्षीकारे सिद्धसाधनात् NyāySiA. 221.9.

अनीश्वरात्मन् (an-īśvarātman) *adj.* **i** (individual self) which is of a nature different from that of the Supreme Being न च प्रमाश्रयैरनीश्वरात्मभिः ··· अतिव्याप्तिः TārkiRa. 7. 6; **ii** of the nature of one not admitting the existence of a god विषयार्णवे। घोरदुःखभयाक्रान्ते समाजेऽनीश्वरात्मनि ··· न विशेषो विभाव्यते BhaviP. 85B.2 (i. 43. 48)

अनीश्वरात्मवत् (anīśvarātma-vat) *adv.* like the individual self which is other than the Supreme Lord ब्रह्म शरीरित्वात्यन्ताभावरहितम्। आत्मत्वादनीश्वरात्मवत् NyāyPari. 258.2.

अनीश्वराधिष्ठित (an-īśvarādhiṣṭhita) *adj.* not controlled by the Supreme Self तत्र च घटो दृष्टान्तो भवत्येवास्ति तस्यानीश्वराधिष्ठितस्यापि चेतनाधिष्ठितत्वम् NyāyRa. 661. 23 (*on* 5(15). 80)

अनीश्वरापेक्षत्व (anīśvarāpekṣa-tva) *n.* the state of not being dependent on the Supreme Self जीवस्य जीवान्तरनियामकत्वे अनवस्थितेः। साम्यादसंभवाच्च न जीवः। नियमे प्रमाणाभावात्। अनीश्वरापेक्षत्वाच्च BrahmSūBh.(Ma.) 11B. 8 (*on* i. 2. 17) (TattvPrakā. परमेश्वरानङ्गीकारादिति भावः)

अनीश्वरासर्वज्ञाशङ्का (anīśvarāsarvajñāśaṅkā) *f.* doubt of (being) neither the Supreme Lord nor the omniscient one या वासुदेवे अनीश्वरासर्वज्ञाशङ्का मूर्खाणाम्, तां परिहरन् श्रीभगवानुवाच GītāBh.(Śaṅ.) 113.9 (*on* 4. 5)

अनीश्वरीया (anīśvar-īyā) *adj.* (*f.*) coming from one other than the Supreme one प्रमाणपदमाप्नुयात् कथमनीश्वरीयापि चेदतः श्रुतिरियं श्रुता जगति तथ्यमैशी कृतिः Vidvanmo. 5.13.

अनीश्वरेच्छा (anīśvarecchā) *f.* will of one who is not the Supreme one न च सामग्र्यां सत्यां क्वचित् ज्ञानं क्वचिन्नेति नियन्तुं शक्यम्, अनीश्वरेच्छया तन्नियमासिद्धेः ŚatDū. 221.23.

अनीश्वरोचिता (an-īśvarocitā) *adj.* (*f.*) not worthy of a king अनीश्वरोचिता तस्य क्रीडापि भयदाभवत् RājTa.(Ka.) 1. 357.

अनीषच्छासन (an-īṣacchāsana) *adj.* [SiddhaHe. v. 3.141; cf. Vār. 1 *on* P. iii. 3. 130] not easy to be punished, difficult to be punished अनीषच्छासनो दुर्धर्षणो दुर्मर्षणोऽपि च। मया सुशासनस्तेऽरिः DvyāśraKā. 13.38.

अनीषत् (an-īṣat) *adv.* not slightly, profusely तिमिरकुलैरनीषदुदमेषि मसीमलिनैः Kapphiṇā. 11. 33.

अनीषत्कर (an-īṣatkara) *adj.* not easy to be done, difficult to be done न किंचिदनीषत्करं नाम कृतान्तस्य AnargharRā. 6.81(3); अनीषत्कराः परिहर्तुमुपतापाः TilaMañ. 259. 1; यच्चानीषत्करं कृत्यं तत्रापीषद्वचं त्वया DvyāśraKā. 13.35 (comm. न केवलं सुखसाध्यं दुःखसाध्यम्); अति(नी)षत्करमप्युच्चैः कार्यमीषत्करं भवेत्। यत्रैकहृदयोत्साहधारिणः सहकारिणः PāṇḍaC. 12.352.

अनीषदर्थ (anīṣad-artha) *adj.* meant for the sake of (the sense) 'other than small' (का पथ्यक्षयोः) अनीषदर्थ आरम्भः। कापथः Nyās. ii. 478. 3 (*on* vi. 3. 104); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. vi. 3. 104; Prasā. i. 666.12.

अनीषद्दान (an-īṣaddāna) *adj.* [SiddhaHe. v. 3.141; cf. P. iii. 3. 128] not easy to be given, difficult to be given ईषद्दानं मयानीषद्दानेऽपि त्वत्कृते सखे DvyāśraKā. 13. 39 (comm. अनीषद्दाने दुःखेन देयेऽपि वस्तुनि विषये)

अनीह (an-īha) *adj.* [*f.* -ā] **1** free from desire, indifferent स नेह (v. l. अनीह) आयाति परं परात्मा MahāBhā. v. 246*(7); xii. 208. 15; न चापि युक्तं त्वद्बाहुनिर्जितं मम मानिनः। राज्यं भोक्तुमनीहस्य दुर्बलस्येह कस्यचित् MārkP. 114.22; अनीहा निरेषणा ब्राह्मणा बाह्यरसलाभादिव सानन्दा दृश्यन्ते विद्वांसः TaiUBh. 264.11 (*on* 2.7); शुद्धं ब्रह्माहमस्मीत्यविरतमधुनात्रैव तिष्ठेदनीहः ŚatŚlo. 64; एकोऽहम् ··· स्फुरितभेदरहितोऽहम्। एष्टव्योऽहमनीहैः SvātmNi. 112; ईशम् ···। अनीहः समर्चयेत् PārāSū. 9. 16; योऽनीहो देहगेहेऽपि सोऽनागरः सतां मतः YaśasCam. ii. 411. 4; त्वत्तोऽस्य जन्मस्थितिसंयमान् विभो वदन्त्यनीहादगुणादविक्रियात् BhāgP. x. 3.19; x. 16. 49; xi. 23. 45; अनीह एतद् बहुधैक आत्मना सृजत्यवत्यत्ति SkandP. ii(7).16.5; मनः प्रशान्तमत्यच्छम् ···। अनीहं विगताभीष्टं नाभिवाञ्छति नोज्झति YogVā. ii. 13.49; निर्ग्रन्थो निर्ममोऽनीहः स्वामी ··· विजहार वसुंधराम् TriṣaŚaPuC. ii. 3. 309; अनीहैरिव नागेन्द्रैर्विधापिण्डोऽप्युपाददे PāṇḍaC. 12. 237; अनीहमकाममवाममनाधि। जिनेन्द्र मनो मम वाञ्छति नाम न विभ्रमधाम न मौक्तिकदाम ChandaśCū. ii. 172.2; ते प्राहुरनीहानां कार्यं नः किमपि नास्ति शुभे PrabhāC. 45. 10; सा ···। विलोक्य वदनं शालेर्विललाप मुहुर्मुहुः ···। हा निर्मम इहानीह ŚāliC. 7. 63; स्वयं तथा चानीहो भूत्वा निवसेत् ManvaVi. 752 12 (*on* 6.95); अथानीहस्य किंचिद् दत्त्वा विभागमाह VyavaNi. 418.3; सोऽयम् ··· स्वयमनुपतिते मोक्षसौख्येऽप्यनीहः Nārāy. xi. 95.4; **2A** effortless, devoid of activity एकान्तेन ह्यनीहोऽयं पराभवति पूरुषः MahāBhā. iii. 33. 36; प्रत्यक्षस्य मानत्वमित्येव केनावसीयते। तथा च पुरुषार्थतत्साधनमात्रासिद्धौ जगदनीहमापद्येत NyāySu.(Ja.) 333A.9 (*on* ii. 2. 3); **2B** free from any undertaking, free from any act या मुदा कुञ्चितभ्रूः। साद्य ··· अनीहा प्रेतावासे निवसति YaśasCam. i. 129. 3; कर्मण्यनीहस्य भवोऽभवस्य ते ··· स्वात्मन्रतेः खिद्यति धीर्विदामिह BhāgP. iii. 4.16; *m.* **i** epithet of Śiva नमस्ते परमेशाय ···। नमोऽनीहाय वीहाय ŚivaP. ii(3). 11. 15 (134B.8); भावग्राह्यमनीहाख्यं भावाभावकरं शिवम्।···ये विदुस्ते जहुस्तनुम् ŚivaP. vii(1).6. 48 (509A. 10); **ii** epithet of Viṣṇu (Kṛṣṇa) अनीहोऽनीशोऽव्ययोऽक्षयः।··· इत्येतद्वासुदेवस्य विष्णोर्नामसहस्रकम् PāñcaRā.(Nā.) iv. 3.14; **iii** name of a king of Ayodhyā, belonging to the solar dynasty, PW., MW., APTE.

अनीहक (anīha-ka) *adj.* having no desire धर्मशीलो नरो विद्वानीहकोऽनीहकोऽपि वा।··· चरेद् भूतान्यहिंसयन् MahāBhā. xii. 283. 29; नैव वर्णयितुं शक्तोऽस्म्यनुरूपमनीहकम् BrahmVaiP. iii. 13. 41.

अनीहता (anīha-tā) *f.* the state of having no desire, detach-

ment विनयानोद्दताक्षान्तिनैर्ग्रन्थप्रमुखा गुणाः । दुर्लभा ये कलौ सर्वे तेऽपीक्ष्यन्तेऽत्र निर्मलाः Gurvā. 469.

अनीहन (an-īhana) *n.* (Jain.) absence of investigation or speculation अवग्रहेहादीनां गृहीतग्राहित्वेऽपि प्रामाण्यमिष्यत एव । न चैषां भिन्नविषयत्वम्, एवं ह्यवगृहीतस्य अनीहनात्, ईहितस्य अनिश्चयादसमञ्जसमापद्येत Pramā-Mī. 4.25 (*on* i. 1. 4)

अनीहमान (an-īhamāna) *adj.* [*f.* -ā] **1** not wishing, not desiring महायज्ञान् यज्ञशास्त्रविदो जनाः । अनीहमानाः सततमिन्द्रियेष्वेव जुह्वति ManuSm. 4.22; गृहा नानीहमानस्य न चैवावदतो मृषा JātaMā. 107.18 (18.13); विभागं चेत् पिता कुर्यादिच्छया विभजेत् सुतान् ··· शक्तस्यानीहमानस्य किंचिद् दत्त्वा पृथक्क्रिया YājñaSm. 2.116; AgniP. 255. 3; विशदायां शरदि ··· स्वकरतलोपधानच्छायोपरक्ता रिक्ता इति मुग्धयुवतयः क्षणमनीहमानाः पातुमस्थुः(?) AvantiKa. 32.18; प्रशस्य तावद् वणिजां प्रहारान् प्राणक्षयं कर्तुमनीहमानान् इति ब्रुवाणो वरवारणेन्द्रं कश्चिद् भटो योद्धुमुपानिनाय VarāṅgaC. 18. 39; कुसुमशेखरोऽपि किंचित् सदर्पतया तमुपसर्पितुमनीहमानो हीनबलतया च योधयितुमपारयत् TilaMañ. 82.13; पितृद्रव्यमनीहमानस्यानिच्छतोऽपि Mitā. 221.19 (*on* 2.116); VīraMi. 569. 2 (*on* 2.116); (अस्पृहः) गृहस्थ एव ··· अनीहमानः ··· ब्रह्मभवति Manva-Vi. 752.25 (*on* 6.96); मन्वादिष्वनीहमानस्यापि योगिनोऽन्तर्यागविधानात् YogSā. 24.5 (2); अर्जनसमर्थस्य पुत्रस्यानीहमानस्य दायजिघृक्षाभावमाह स एव (याज्ञवल्क्यः) VyavaMa. 99. 14; प्रचण्डे च वलति पवमाने ··· सागरानपि शोषयतस्तस्य सनीडमागन्तुमनीहमानेषु च यादोगणेषु ··· प्रचेताः प्राकृतलोकसाधारणतटस्थ एव बहिरवतस्थे NīlaVi. 24.6; **2** not making any effort, not exerting, inactive यदि चाभावात् भावोत्पत्तिरभ्युपगम्येत, एवं सत्युदासीनानाम् अनीहमानानामपि जनानामभिमतसिद्धिः स्यात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 393.17 (*on* ii. 2. 27)

अनीहलभ्य (anīha-labhya) *adj.* attainable by one who has no desire or attachment हित्वा तदात्मनि सुखं त्वदनीहलभ्यं क्लिश्यामहेऽतिकृपणास्तव माययेह BhāgP. x. 70.28.

अनीहा (an-īhā) *f.* **1** absence of exertion or endeavour, indifference, disinterest ऋणं धारयमाणस्य कुतः सुखमनीहया MahāBhā. v. 105. 6; ऐकगुण्यमनीहायामभावः कर्मणां फलम् MahāBhā. v. 133. 25; अनुपालयतामुदेष्यतीं प्रभुशक्तिं द्विषतामनीहया । अपयान्त्यचिरान्महीभुजां जननिर्वादभयादिव श्रियः Kirātā. 2. 10; स्मृत्वेहायां परिक्लेशं ततः फलविपर्ययम् । अभयं चाप्यनीहायां संकल्पाद् विरमेत् कविः BhāgP. vi. 16. 59; xi. 18.17; **2** absence of desire, detachment ईहते धनहेतोर्यस्तस्यानीहा गरीयसी MahāBhā. xii. 20.7; मनुष्येभ्यस्त्वनीहा PārāSū. 19.27; अन्ये भक्ता दीक्षिताः सर्वत्रानीहामीश्वरदर्शन एवेहां कर्तुमसमर्थाः PārāSū. 21. 15; सत्त्वस्थाः सात्त्विकान् धर्मान् विष्णुप्रीतिकराञ्छुभान् । कुर्वन्त्यनीहया नित्यं ते वै भागवताः स्मृताः SkandP. ii(7). 20. 59; vi. 234. 23; नियमः स्यादनीहा च शौचं तुष्टिस्तपस्तथा LiṅgaP. i. 8.30; यस्य धर्मार्थमर्थेहा तस्यानीहा गरीयसी PadmP. v. 19. 252; SūktiRa. 165. 4; Subhāṣi. 3001; क्षान्त्या क्रोधो मृदुत्वेन मानो मायार्जवेन च । लोभश्चानीहया जेयाः कषायाः YogŚā. 4. 23; अनीहैरिव (v.l. अनीहयैव Bhavnagar Ed.) नागेन्द्रैर्विधापिण्डोऽप्युपाददे PāṇḍaC. 12.237.

अनीहाकृत (anīhā-kṛta) *adj.* done without any desire अकर्मणः श्रेष्ठतमं कर्मानीहाकृतं तु यत् GaṇeP. ii. 139. 7.

अनीहादि (an-īhādi) *adj.* other than those (verbal bases) (belonging to the list) beginning with *īh-* व्यतिहारेऽनीहादिभ्यो ञः SiddhaHe. v. 3.116 (Vṛtti ईहादिवर्जेभ्यो धातुभ्यः स्त्रियां ञः स्यात्)

अनीहामय (anīhā-maya) *adj.* full of dislike ईहानीहामयैरन्तर्या चिदावलिता मलैः । सा हि नोड्डयितुं शक्ता YogVā. v. 34. 104.

अनीहार्थ (anīhārtha) *m.* wealth obtained without striving (for it) न हि संचयवान् कश्चिद् दृश्यते निरुपद्रवः। अतश्च धर्मिभिः पुंभिरनीहार्थः प्रशस्यते । प्रक्षालनाद्धि पङ्कस्य दूरादस्पर्शनं वरम् MahāBhā. iii. 2.47 (BhārBhāDī. यदृच्छालब्धोऽर्थः)

अनीहालक्षण (anīhā-lakṣaṇa) *adj.* characterised by indifference इयत्कालं नागताः स्मो यतो हेतोः स किं ययौ । अनीहालक्षणः क्वापि यामो येनाद्य चक्रिणम् TriṣaŚaPuC. i. 5.138.

अनीहित (an-īhita) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** not having desires मनस्यनीहिते शान्ते ···। न हि कश्चित् कृतैरर्थः YogVā. ii. 19.25; निर्भावं निरहंकारं निर्मनस्कमनीहितम् । केवलं स्पन्दशुद्धात्मन्येव तिष्ठति मे वपुः YogVā. v. 35. 78; **Aii** in which there is no desire (for fruit) अनीहितासौ सविशेषविद्याप्येवं समस्तं क्षमयेत कर्म NayaMañ. IV. i. 12. 22; **Bi** not wished for, not desired इदमीहितमिदमनीहितमित्यात्मानं न स्पृशन्ति विकल्पाः YogVā. iv .37. 11; **Bii** not sought after एते व्यापारा नियतयः स्वभावा अनीहिताः TātpaVṛ. 57. 15 (*on* 1. 44) [displeasing, MW.; *n.* disinclination, apathy, MW.]

अनीहितभेद (anīhita-bheda) *adj.* in which distinction is not desired (i. e. not differentiating) जनयसि मनसि किमिति गुरुखेदम् । शृणु मम वचनमनीहितभेदम् GītGo. ix. 18. 6.

अनीहिताकारा (anīhitākārā) *adj.* (*f.*) having the form of aversion ईहितानीहिताकाराः कलनामृगतृष्णिकाः । सत्यावबोधमेघेन यस्य शान्ताः स जीवति YogVā. v. 34. 110.

अनु (ánu) *ind.* (also *adn.*, or *adv.* or *prvb.*) [GRASSMANN; AltGr. I. 322; II. 1.258; 272; 282; 308; 312; MAYR.; accent PhiṭSū. 81-82; VājaPrāti. 6. 8; 6.24; sometimes *nu* in Vedic language AltGr. II. 1. 73; listed in *cādigaṇa* GaṇPā. 85. 118; listed in *prādigaṇa* GaṇPā. 154. 5; CāndraVṛ. *on* i. 1. 109; also Gaṇasūtra *on* P. v. 4. 107; MugdhaBo. 6. 65(62. 3)] **1A** as a *karmapravacanīya* or *adn.* governs the Acc. case (P. i. 4.90; MugdhaBo. 5. 7 (47.8-9)); but in some instances the Abl. or Gen. case also; meanings as stated in the grammatical works — *lakṣaṇa, cihna* 'sign, indication, in the direction of, towards' P. i. 4.84; JaineVyā. i. 4. 2; CāndraVyā. ii. 1. 56; SiddhaHe. ii. 2.36; *itthambhūtākhyāna* 'statement of attitude, towards' P. i. 4.90; JaineVyā. i. 4. 11; SiddhaHe. ii. 2.36; *bhāga* 'share, falling to one's share' P. i. 4. 90; JaineVyā. i. 4.12; SiddhaHe. ii. 2. 37; *vīpsā* 'pervasion, in each and every case' P. i. 4.90; JaineVyā. i. 4.11; SiddhaHe. ii. 2. 36; MugdhaBo. 5.7 (47.10-11); *tṛtīyārtha* or *sahārtha* 'along with' P. i. 4.85; JaineVyā. i. 4.14; CāndraVyā. ii. 1.57; SiddhaHe. ii. 2. 38; MugdhaBo. 5.7 (47. 11); *hetu* 'on account of, because of' Vār. 2 *on* P. i. 4. 84; JaineVyā. i. 4. 13; *hīna* 'inferior to (in rank)' P. i. 4.86; JaineVyā. i. 4.15; CāndraVyā. ii. 1.58; MugdhaBo. 5. 7 (47. 11); **1Bi** as first member of an *avyayībhāva* or adverbial Cpd. (अनुवनम्) अनुर्यत्समया P. ii. 1. 15; JaineVyā. i. 3. 12; CāndraVyā. ii. 2. 9; (अनुगङ्गम्) यस्य चायामः P. ii. 1. 16; ŚākaṭāVyā. ii. 1.13; **1Bii** causes a change (addition of *a*) at the end of a Cpd. (अन्वक्षम्) Gaṇasūtra *on* v. 4.107; JaineVyā. iv. 2. 109; ŚākaṭāVyā. ii. 1. 150; SiddhaHe. vii. 3. 87; SaraKaṇṭhā.(Gr.) v. 4.123; MugdhaBo. 6.65 (62. 3); **2** as an adverb, when not governing a noun or not combined with a verb or verbative in a single unit; **3** as an *upasarga* or preverb *anu* will be treated under the separate entries along with the verbal base and verbal derivatives etc.; in connection with the particular verbs **3Ai** requires P. (prohibiting Ā.) for the desiderative forms of the verbal base *jñā-* नानोर् ज्ञः P. i. 3. 58; JaineVyā. i. 2.54; **3Aii** requires P. for the verbal base *kṛ-* अनुपराभ्यां कृञः P. i. 3. 79; CāndraVyā. i. 4. 131; ŚākaṭāVyā. i. 4. 72; SiddhaHe. iii. 3.101; **3Bi** requires Ā. for the verbal base *krīḍ-* क्रीडोऽनुसंपरिभ्यश्च P. i. 3. 21; JaineVyā. i. 2.15; CāndraVyā. i. 4. 58; ŚākaṭāVyā. i. 4. 11; SiddhaHe. iii. 3.34; MugdhaBo. 23.4 (135.14); **3Bii** requires Ā. for the verbal base *vad-* (intra.) अनोरकर्मकात् P. i. 3.49; JaineVyā. i. 2.45; CāndraVyā. i. 4. 94; ŚākaṭāVyā. i. 4.54; SiddhaHe. iii. 3.81; MugdhaBo. 23.40 (139.7); **3Ci** when followed by *gṝ-* VIII. P. governs the dative अनुप्रतिगृणश्च P. i. 4. 41; ŚākaṭāVyā. i. 3. 145; SiddhaHe. ii. 2. 57; SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 1.64; **3Cii** causes transitivization of the verbal base *vas-* उपान्वध्याङ्वसः P. i. 4. 48; JaineVyā. i. 2. 118; ŚākaṭāVyā. i. 3.123; SiddhaHe. ii. 2. 21; SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 1.49; **3Ciii** prohibits the pass. aor. marker III. per. sg. (reflexive passive) when followed by the verbal base *tap-* तपोऽनुतापे च P. iii. 1. 65; CāndraVyā. i. 1. 79; SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 3. 102; **3Di** referred to as *upapada* 'accompanying word' (अनुज etc.) अनौ कर्मणि P. iii. 2. 100; ŚākaṭāVyā. iv. 3. 197; SiddhaHe. v. 1. 168; SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 4. 132; **3Dii** causes a *kṛt* formation with *rudh-* (अनुरोधिन्) संपृचानुरुध° ··· °अभ्याहनश्च P. iii. 2. 142; SiddhaHe. v. 2.63; **3Diii** causes *kṛt* formation with *vad-* (अनुवादिन्) SiddhaHe. v. 2.58; **3Div** causes *kṛt* formation optionally with *bhū-* (अनुभव and अनुभाव) व्यनुप्रेषु च भुवः SaraKaṇṭhā.(Gr.) ii. 4. 36; **3Dv** has its final vowel lengthened with *dā-* before the participle *tta* (अनूत्त) निविस्वन्ववात् ŚākaṭāVyā. iv. 2.115; SiddhaHe. iv. 4.8; **3E** causes a *taddhita* formation (अनुक) अनुकाभिकाभीकः कमिता P. v. 2. 74; ŚākaṭāVyā. iii. 3. 105; SiddhaHe. vii. 1. 188; **3F** as the first

member of a Cpd. causes a change of *a* to ā (अनूप) ऊदनोर्देशे P. vi. 3.98; JaineVyā. iv. 3.203; ŚākaṭāVyā. ii. 2.139; SiddhaHe. iii. 2.110; PrakriKau. i. 646.6; **3Gi** as the first member causes addition of *a* at the end of a Cpd. with the delision of *an* (अनुसाम, अनुलोम) अच् प्रत्यन्ववपूर्वात् सामलोम्नः P. v. 4.75; JaineVyā. iv. 2.71; CāndraVyā. iii. 4.27; **3Gii** causes addition of *a* at the end of a Cpd. (अनुरहस) अन्ववतप्ताद्रहसः P. v. 4.81; JaineVyā. iv. 2.84; CāndraVyā. iv. 4.67; ŚākaṭāVya. ii. 1.146; SaraKaṇṭhā.(Gr.) v. 4.97; MugdhaBo. 6.81 (63.19); **3H** as the first member causes an acute accent on the final syllable of a Cpd. (*anujyeṣṭhá*, *anukanīyás*) अनोरप्रधानकनीयसी P. vi. 2.189; LaŚabdeŚe. i. 534.3; **3Ii** causes *ṣatva* in the verbal form स्तुवन्ति (अनोः स्तुवन्त्याम्) VājaPrāti. 3.71; **3Iii** causes *ṣatva* in the verbal base *syand-* when the subject is inanimate अनुविपर्यभिनिभ्यः स्यन्दतेरप्राणिषु P. viii. 3.72; JaineVyā. v. 4.54; CāndraVyā. vi. 4.61; ŚākaṭāVyā. iv. 2.231; SiddhaHe. ii. 3.50; **4** used as an expletive (*pādapūraṇa*)] **1** *adn.* (governing Acc.) **A** following, subsequent, after, behind, next to (spatially and temporally) **B** towards, striving towards, for **C** along, along with, with **Di** according to, in accordance with (a wish, will, request etc.) **ii** corresponding to, in resemblance to, agreeable to, equal to **iii** consequent upon, because of, on account of, in consequence of **iv** with regard to, in relation to, with reference to **Ei** throughout (spatially and temporally), in all places of territory, in all directions, everywhere, among, in each and every case, at all times **ii** in, on, at, near, into **F** (meanings as noted in Gr.) **i** because of, on account of **ii** sign, mark, in the direction of, towards **iii** share, falling to one's share **iv** pervasion, in each and every case **v** statement of attitude, towards **vi** along, along with **vii** inferior to (in rank) **G** (governing Abl.) following, subsequent, after, next to **H** (governing Gen.) **i** in accordance with **ii** following, subsequent, after, next to **2** *adv.* **A** afterwards, subsequently, behind, next in order **B** at all times, daily **C** favourably, agreeably **3** *ind.* used as an expletive (*pādapūraṇa*) **1** *adn.* (governing Acc.) **A** following, subsequent, after, behind, next to (spatially and temporally) स्थिरं हि जानमेषां वयो मातुर्निरेतवे। यत् सीमनु द्विता शवः ṚV. i. 37.9; विश्वे देवासो अमदन्ननु त्वा ṚV. i. 52.15; i. 103.7; पूर्वामनु प्रयतिमा ददे ṚV. i. 126.5; यदीमनु प्रदिवो मध्व आधवे ṚV. i. 141.3; ii. 5.3; v. 29.2; भ्रातरनु वः कृत्व्येमसि ṚV. i. 161.3; अनु त्वा रथो अनु मर्यो अर्वन्ननु गावोऽनु भगः कनीनाम्। अनु व्रातासस्तव सख्यमीयुः ṚV. i. 163.8; इदं ह्यन्वोजसा सुतम् ···। पिब ṚV. iii. 51.10; SV. I. ii(2). 3.1; SāmaViBr. i. 4.15; दीर्घामनु प्रसितिं स्यन्दयध्यै ṚV. iv. 22.7; ऋभवः ···। अस्मिन् हि वः सवने रत्नधेयं गमन्त्विन्द्रमनु वो मदासः ṚV. iv. 35.1; v. 52.6; वि नाकमख्यत् सविता वरेण्योऽनु प्रयाणमुषसो वि राजति ṚV. v. 81.2; VājaS. 12.3; ṚV. vi. 48.22; पूषन्ननु प्र गा इहि ṚV. vi. 54.6; अनु स्तोमं मुदीमहि ṚV. viii. 1.14; स आ यजस्व नृवतीरनु क्षाः ṚV. x. 2.6; x. 40.10; ये वध्वश्चन्द्रं वहतुं यक्ष्मा यन्ति जनादनु ṚV. x. 85.31; AV. xiv. 2.10; BaudhGS. i. 5.2; ĀpaManPāṭha. i. 6.9; अनुष्टुभमनु चर्चूर्यमाणमिन्द्रं नि चिक्युः कवयो मनीषा ṚV. x. 124.9; द्यावापृथिवी अनु मा दीधीथां विश्वे देवासो अनु मा रभध्वम् AV. ii. 12.5; अनु त्वा हरिणो वृषा पद्भिश्चतुर्भिरक्रमीत् AV. iii. 7.2; AV.(P.) iii. 2.2; ĀpaŚS. xiii. 7.16; VaikhāŚS. 16.8; AV. iii. 18.6; AV.(P.) ii. 33.2; तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठम् ··· अनु यदेनं मदन्ति विश्व ऊमाः AV. v. 2.1; vi. 17.1; इमं वीरमनु हर्षध्वमुग्रम् AV. vi. 97.3; vi. 105.1; अन्वग्निरुषसामग्रमख्यदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः AV. vii. 82.4; xviii. 1.27; TaiS. IV. i. 2.2; MaiS. i. 8.9 (i. 128.11); iii. 1.4 (iii. 5.1); KāṭhS. 16.2 (i. 221.20); 19.3 (ii. 2.20); VājaS. 11.17; TaiBr. I. ii. 1.23; ŚatBr. VI. iii. 3.6; BaudhŚS. i. 55.5; ĀpaŚS. ix. 1.11; ix. 7.6; ix. 9.1; xvi. 2.8; KātyŚS. xvi. 2.14; xxv. 3.15; BhārŚS. ix. 1.11; MānŚS. 99.7; HirŚS. xi. 1.19 (9.19); VaikhāŚS. 1.12; जयन्तं त्वानु देवा मदन्तु AV. vii. 118.1; viii. 9.13; x. 4.6; वत्सं गायत्रीमनु ता इहागुः AV. xiii. 1.10; xv. 6.8; दीर्घामनु प्रसितिमायुषे धाम् TaiS. I. i. 6.1; MaiS. i. 1.7 (i. 4.6); KāṭhS. 1.6 (i. 3.12); KapiKaS. 1.6 (5.13); VājaS. 1.20; MānŚS. 14.8; ĀpaŚS. i. 21.7; VaikhāŚS. 4.8; गायत्रं छन्दोऽनु प्र जायस्व TaiS. I. iii. 7.1; VI. iii. 5.3; KāṭhS. 3.4 (i. 25.2); 26.7 (ii. 131.6); BhārŚS. vii. 10.2; ĀpaŚS. vii. 13.2; VaikhāŚS. 8.5; LāṭyāŚS. iii. 5.5; KauśiSū. 69.23; सर्वाणि वै भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपयन्ति TaiS. I. vii. 5.3; I. viii. 5.1; III. ii. 5.5; BaudhŚS. i. 50.3; BhārŚS. i. 8.7; viii. 20.13; ĀpaŚS. i. 9.1; viii. 16.6; MānŚS. 9.11; VaikhāŚS. 9.9; TaiS. IV. iv. 12.5; V. iv. 10.3; यज्ञियं तेन त्वादधे। अनु त्वा देववीतये VājaS. 5.9; 8.37; देवविशः कल्पयितव्या इत्याहुस्ताः कल्पमाना अनु मनुष्यविशः कल्पन्ते AitBr. 2.3(41); (पशोः) तस्याग्निः पुरस्तादैत् सोऽग्निमनु प्राच्यवत् AitBr. 6.6(163); 7.7(208); 9.1(238); 12.12(347); यद् वै यज्ञे समानं क्रियते तत् प्रजा अनु समनन्ति AitBr. 20.3 (535); 37.2(907); बृहस्पतिर्ह वै देवानां पुरोहितस्तमन्वन्ये मनुष्यराज्ञां पुरोहिताः AitBr. 40.3 (960); शिखा अनु प्रवपन्ते पाप्मानमेव तदपघ्नते PañcBr. iv. 9.22; गार्हपत्यं वा अनु प्रजाः पशवः प्रजायन्ते TaiBr. I. i. 4.7; यदग्ने पूर्वं प्रभृतं पदꣳ हि ते। सूर्यस्य रश्मीनन्वाततान TaiBr. I. iv. 4.10; ĀśvaŚS. I. iii. 10.16; ĀpaŚS. ix. 10.17; MānŚS. 100.5; एकं मासमुदसृजत्।·· प्रजामनु प्रजायसे। तदु ते मर्त्यामृतम् TaiBr. I. v. 5.6; BaudhŚS. i. 154.18; TaiBr. III. vii. 4.17; BaudhŚS. i. 5.11; ĀpaŚS. i. 13.15; पृथिवी त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम् TaiBr. III. vii. 7.7; ĀpaŚS. x. 11.1; योऽस्यैषोऽध्वर्युर्यज्ञेन चरति तं प्रयन्तमनु प्रच्योतोः ŚatBr. I. i. 2.22; I. iii. 2.11; ŚatBr.(K.) II. iii. 1.3; II. iii. 1.10; II. vi. 1.20; ŚatBr. III. ii. 4.6; IV. iii. 3.10; प्रजापतिमु वाऽ अनु सर्वे देवाः ŚatBr. XIII. v. 3.3; अनु वां देववीतये ŚatBr. XIV. i. 4.12; TaiĀ. iv. 7.1 (446.2); मम चित्तमनु चित्तं ते अस्तु MantrBr. i. 2.21; i. 4.9; एतं ह वा एतं न्यङ्गमनु गर्भ इति JaimiUBr. i. 4.2; धर्मान् पृथक् पश्यँस्तानेवानु विधावति KāṭhU. 4.14; यज्ञं प्रतितिष्ठन्तं यजमानोऽनु प्रतितिष्ठति ChāndoU. iv. 16.5; v. 19.2; viii. 9.1; ते ह तत एवाजिमाच्छँस्तानन्वितरान् पराभावयन् Śaunako. 1.4; यमन्वाह नभसो न पक्षी काष्ठा भिन्दन् गोभिरितोऽमुतश्च BāṣkaU. 15; क्ष्मामेकां सलिलावसन्नां श्रुत्वा स्वनन्तीमनु स्वयं भूत्वा वराहो जहार PāramāU. 6.4; 8.8; 10.3; पिण्डान् निपृणीयात् ··· एतत् तेऽसौ ये च त्वामत्रान्विति ĀśvaŚS. I. ii. 6.15; ŚāṅkhāŚS. iv. 4.2; VārāŚS. I. ii. 3.17; पुरोडाशमनु देविकाहवींषि निर्वपेयुः ĀśvaŚS. I. vi. 14.15; ĀpaŚS. xiii. 24.12; MānŚS. 93.1; VārāŚS. III. iii. 1.60; KātyŚS. v. 11.23; xv. 4.4; VaikhāŚS. 17.8; यजमानः पूर्वामाहुतिमनु प्राणिति ŚāṅkhāŚS. ii. 9.7; vi. 13.3; प्रातःसवनीयाननु पुरोलाशान् ··· निर्वपति ŚāṅkhāŚS. xiv. 2.17; xiv. 10.4; xvii. 14.9; वषट्कृते हविर्जुहोत्येतस्य होममनु प्रतिप्रस्थाता ··· दिशो जुहोति BaudhŚS. i. 124.4; i. 189.11; ii. 171.9; VārāŚS. III. ii. 1.27; KātyŚS. xii. 3.5; यद् वै यज्ञस्य वास्तव्यं क्रियते तदनु रुद्रोऽवचरति BaudhŚS. ii. 195.5; ii. 205.5; ii. 360.7; एषा देवता उदेति, व्यवहारमन्वस्तमेति VādhūŚS. iii. 27.10; iii. 43.5; iii. 79.11; होतुर्वषट्कारमनु संप्रत्यश्चमनु प्रहरतात् VādhūŚS. iii. 98.2; iv. 10.1; एतमन्वन्ये पशवः VādhūŚS. iv. 15.19; iv. 26b. 3; iv. 28b. 5; स यदु हैवैनदहश्च रात्रिश्चान्योऽन्यमनु पर्यावरीवर्तेते VādhūŚS. iv. 102.4; अध्वर्युं जुह्वतमनु जुह्वति ĀpaŚS. iii. 17.1; x. 18.8; xii. 5.15; ऐन्द्रवायवस्य सादनमनु साद्यते ĀpaŚS. xii. 14.7; xiii. 7.13; xiii. 15.8; स्विष्टकृतमनु होमः ĀpaŚS. xix. 13.18; xxi. 20.6; xxii. 11.11; xxiii. 14.15; अग्निमग्रतो नयन्ति। यस्योपस्थे सोऽनन्तरा राजानमनु पश्चादाज्यान्यासन्दीम् ·· अनुनयन्ति MānŚS. 69.15; माध्यंदिनीयान्सवनीयाननु नैवारं चरुं निर्वपति VārāŚS. III. i. 1.22; III. iv. 1.8; उद्गातारमुपह्वयते — उद्गातर्निष्केण ··· देवतामुद्गायन्तीमनूद्गायेति VārāŚS. III. iv. 3.9; HirŚS. xiv. 3.12 (230.26); प्रतिप्रस्थातादित्यपात्रेण द्रोणकलशादुपयामगृहीतोऽसीति गृहीत्वा गृहीत्वा द्विदेवत्याननु जुहोति KātyŚS. ix. 9.15; ix. 11.1; ix. 13.19; अध्वर्युमनु जुहोति KātyŚS. x. 3.4; HirŚS. ii. 6.54 (242.21); दश दशैकैकं चमसमनु भक्षयन्ति KātyŚS. xv. 8.18; xx. 4.30; xxii. 4.8; प्रातःसवनीयाननु हवीꣳषि निर्वपति KātyŚS. xxii. 8.1; तस्याः यज्ञसंस्थामनु संतिष्ठते HirŚS. xvii. 3.23 (421.2); प्रजामनु प्रजायसे HirŚS. xxvii. 5.166 (210.25); ĀpaDS. ii(9).24.1; उत्तरामाहुतिमनु यजमान आयतनादुत्थाय VaikhāŚS. 2.7; 16.18; प्रथमामन्वेनामधीमहे NidāSū. 46.4 (3.4); 36.5 (2.10); 117.14 (7.3); हिङ्कारमन्वभिगरप्रभृतयः कृत्वा यथार्थꣳ स्युः LāṭyāŚS. iv. 3.22; DrāhyŚS. xi. 3.23; LāṭyāŚS. vi. 4.16; ब्राह्मणास्तु यथाभिप्रेतं ये च ताननु स्युः LāṭyāŚS. ix. 2.29; होतुर्भक्षमनु भक्षयन्ति JaimiŚS. 14; प्राजापत्ये पशौ समिध्यमानवतीमनु समास्त्वाग्ने इति जपति VaitāSū. 28.4; सदः प्रसर्पन्ति माध्यंदिनीयानन्वौदुम्बरं चमसमुन्नीय ··· तं सगोत्राय ब्रह्मणे ददाति Kāṭhakaśrautasaṁkalana 29.16; नाराशंसे सर्वस्कन्ने यमनु भक्षयन्ति तं महति पात्रे गृहीत्वा प्रचर्य भक्षयित्वा Kāṭhakaśrautasaṁkalana 33.4; न वै जातं गर्भं योनिरनु वर्धत इति श्रुतेर्वृद्धेरत्यन्तं प्रतिषेधः KātyŚuS. 6.6; ब्राह्मणमनु प्रविश्य BhārGS. 2.5 (36.3); ब्राह्मणस्य तृप्तिमनु तृप्यामि GobhiGS. i. 9.3; सूत्रतन्तुम् ··· पिण्डे निदध्यात् पितुर्नाम गृहीत्वासावेतत्ते वासो ये चात्र त्वामनु याꣳश्च त्वमनु तस्मै ते स्वधेति GobhiGS. iv. 3.24; उत्तरतोऽग्नेर्बलिं हरति ये हर्षणा ··· वातस्य भ्राजमनु संचरन्ति JaimiGS. 1.23 (24.8); ऋतस्य गोत्री —।

सा नंस्समन्तमनु परीहि ĀpaManPāṭha. ii. 2.10; मेनका त्रिदशेष्वेव त्रिदशाश्वानु मेनकाम् MahāBhā. i. 69.2; ये चैतानन्तु भारत MahāBhā. v. 128. 27; vii. 56.30; xiii. 59.5; SūktiRa. 170.5; राघवः।… जगामानु पुरोहितम् Rāmā. ii. 84.3; अत एव च सर्वाण्यनु BrahmSū. iv. 2.2; अपकारसमर्थानन्नु क्षियतो वा भर्तृविनाशमुपांशुदण्डेन प्रशमयेत् ArthŚā. iii. 210.11 (13.5); भोजनार्थं प्रयोज्यानि पानं चानु मधूदकम् CaraS. i. 21.26 (1941 Ed.); उमास्तनोद्भेदमनु प्रवृद्धो मनोरथः KumāSaṁ. 7.24; क्रमेण सुप्तामनु संविवेश RaghuVa. 2.24; (ध्रुवम्) भ्रमन्तमनु तं यान्ति नक्षत्राणि च चक्रवत् ViṣṇuP. ii. 9.2; जिगीषतां मित्रलाभमनु लाभसंपदः Kirātā. 13.52; SūktiRa. 88.30; प्रस्थातव्यं पुरस्तात्खसमगधगणैर्मामनु व्यूह्य सैन्यैः MudrāRā. 5.11; (जयति … स्थाणुः) तमनु भूसुरा द्विजप्रवराः EI. viii. 31.1; तस्य संपदमनु नन्दत्यात्मसंपदं मन्वानः YogBh. 63.1 (*on* 2.5); इत्याश्वास्य तमनूत्थितोऽहम् DaśKuC. 47.15; पौण्ड्रकः। शैत्यप्रसादमाधुर्यैर्वरस्तमनु वांशिकः AṣṭāSaṁ. i. 25.10 (1.6); AṣṭāHṛ. i. 5.45; महांस्तस्यानु कलमस्तं चाप्यनु ततः परे।… शालयः AṣṭāSaṁ. i. 29.18 (1.7); AṣṭāHṛ. i. 6.4; तिलः … कृष्णः प्रशस्तमनु शुक्लस्तमनु चारुणः AṣṭāSaṁ. i. 31.11 (1.7); कफो वसन्ते तमपि वातपित्तं भवेदनु AṣṭāSaṁ. i. 264.3 (3.2); AṣṭāHṛ. iii. 2.52; RugVi. 2.57; धावमानः स मामनु BṛKathāŚloSaṁ. 6.26; तथा हि सत्कृतं मातलिमनु MahāvīC. 7.4(13); मुख्यप्राणवागादयो का प्राणमन्वन्नभुजः ChāndoUBh. 76.7 (*on* i. 12.2); 282.3 (*on* v. 4.1); य एव … अनु अनुगतो भवति BṛĀraUBh. 62.6 (*on* i. 3.18); यस्योत्क्रमणमनु प्राणाद्युत्क्रमणम् BṛĀraUBh. 595.9 (*on* iv. 3.35); चरण इह सललितयतिरथ तृतीयः। तमनु भवति चाद्यः JayaChand. 5.19; यश्चापि प्राणवित्स्पर्धी स्पर्धामनु स मृत्युवत्। शोषमित्वा मृतिं याति BṛĀraUBhVā. i. 5.375; ii. 4.401; देहोत्पत्तिमनूत्पन्नो व्योमवद्घटजन्मना TaiUBhāVā. 80.21(2); अभिचारकर्मविधयो हि यथाफलभागबाधमनु बाधयुजः SaṁkṣeŚā. 2.244 (ii. 141.24); तमनु पश्चात् यो जातः सोऽनुजातः BālaKrī. ii. 12.17 (*on* 3.30); यदनु कृतवती सा तत्र वाचो निवृत्ताः AmaŚ. 103; Subhāṣi. 1295; अनु हासमनुहसितम् NalaCam. 7.10(17); यादृक् तामनु दीपको ज्वलति नो BhallaŚ. 63; Subhāṣi. 1004; अन्वशात्तमनु राजकेसरी EI. xviii. 39.200; [त]मनु च सुतराष्ट्रकूटनाम्ना भुवि विदितोऽजनि राष्ट्रकूटवंशः EI. iv. 282.11; तदनु त्वं ह्यप्रविष्टः प्रविष्ट इव भाव्यसे BhāgP. x. 3.14; x. 37.16; तं चण्डशब्दं समुदीरयन्तं बलाहका अन्वभवन् BhāgP. xii. 9.11; भवेत्। कथं युगस्य गणना संख्यास्यानु चतुर्युगम् VarāP. 1.13; वादिराजमनु शाब्दिकलोको वादिराजमनु तार्किकसिंहः EkīSt. 26; श्रीवर्धमानदेवं प्रणमामि। तदनु … अतीततीर्थनायकान् TattvPradī.(A.) 4.10 (*on* 1.2); पुत्रस्ते जातः इति पदनिचयसमधिगममनु … सुखमनुभवति NayaVi. 44.7 (*on* i. 1.2); गोविन्दराजस्तमनु … जगत्तुङ्गदेवः EI. iii. 298.8; धरा … तमनु प्रतस्थे RāmāCam. 2.44; वाचमनु सर्वेषामिन्द्रियाणां मनसि संपत्तिश्रुतिरुपपद्यते BrahmSūBh.(Rā.) 728.5 (*on* iv. 2.2); VedāntSā.(Rā.) 378.2 (*on* iv. 2.2); धूमो ज्वलनविनाशमनु प्रयाति नाशम् PraboCan. 1.21 (12.17); अनु ताम्बूलभोगं स तस्थौ पीतासवः सुखम् KathāSaSāg. vii. 9.64; वषट्कारमनु अन्यो वषट्कार इति विप्रकृष्टे नोपपत्तिः SaṅkarKāBh. 43.1 (*on* i. 4.8); किंचित्कर्कशतामनु रसं प्रदास्यन् … मे। इक्षोरिव ते सुन्दरि मानस्य ग्रन्थिः ĀryāSaŚa. 168; दिलीपस्तमनु दशरथः EI. v. 144.27; त्वामनु प्रव्रजिष्यामः PariPar. 2.120; प्रव्रजिष्यामि भवन्तमनु भूपते TriṣaŚaPuC. i. 1.430; i. 6.497; तदन्वारोहणं भर्तारमनु आरोहणम्, अद्ध्यारोहणम् SmṛtiCan. iv. 596.20; कदा … सवनमनु मन्वादिकथितैः। कथाबन्धैः … भवेयं प्रमुदितः SaduktiKa. 28.25; 33.20; द्युतिशालिनोऽनु शशिनं सौम्यस्पृशः … जातेति (?जाता इति) नित्या श्रुतिः HammīMaMa. 2.31; क्षणं स्थित्वानु राजानं प्रचचाल पुनर्जवात् PārśvC. 2.680; अथ भद्रास्नुषाः … भक्तयश्चेलुः श्वश्रूमनु जिनं प्रति ŚāliC. 7.46; वाचमनु सर्वाण्यपीन्द्रियाणि मनसि संपद्यन्ते VedāntPāSau. 398.5 (*on* iv. 2.2); VedāntKau. 398.7 (*on* iv. 2.2); सर्वस्य पूर्वं वागिन्द्रियं, तदनु च शेषाणि नवेन्द्रियाणि मनसा सहाविभागं गच्छन्ति NyāySiA. 220.6; एकश्चितायां तामनु विवेश PurāPraSaṁ. 7.20; तामसीं बुद्धिमाश्रित्य ये मूढाः सर्वविप्लवम्। वदन्ति शास्त्रनाशाय सद्भिः शोच्याश्च येऽनु तान् AṇuBh. 301.7 (*on* iv. 1.1); प्रथममिन्द्रियार्थसंनिकर्षे सति शुक्तिकामात्रमगृहीतविशेषधर्मकं इदमिति सामान्येन गृह्यते। तदनु दोषवशात् तदंशविकलं तत्सदृशं रजतमात्रं स्मर्यते TantrRaha. 2.26; भगवद्दर्शनसुखमनु सुखान्तरं किमपि सांप्रतं भावि CaitaCan. 178.10(8); भरतमनु भगीरथादिराजप्रथितयशाः प्रशशास EI. xi. 331.41; तमनु प्रस्थिता धन्या तादृशप्रेमशालिनी YātrāPra. 3.35; विनश्यन्तमेव दशाननमनु विनश्येदखिलोऽपि योऽयमस्य परिस्पन्दः AdbhuDa. 7.13(5); प्रियमुखविधुदर्शनमनु वृद्धे संमोदवारिधौ मग्ना।… सुरतविधिं न स्मरामि ŚṛṅgāMañ.(A.) 5.30; 46.24; **1B** towards, striving towards, for परा मे यन्ति धीतयो गावो न गव्यूतीरनु ṚV. i. 25.16; i. 34.2; i. 46.14; न यस्य द्यावापृथिवी अनु व्यचः … आनशुः ṚV. i. 52.14; पूर्वामनु प्र दिशं पार्थिवानामृतून् प्रशासद् वि दधावनुष्ठु ṚV. i. 95.3; गौरमीमेदनु वत्सं मिषन्तम् ṚV. i. 164.28; i. 173.8; पित्र्यामनु प्रदिशं कनिक्रदत् सुमङ्गलो भद्रवादी वदेह ṚV. ii. 42.2; समानं योनिमनु संचरन्ती ṚV. iii. 33.3; AV. viii. 9.12; अश्विना … गौराविवानु यवसम्। हंसाविव पततमा सुताँ उप ṚV. v. 78.2; प्र वां (अश्विनोः) रथो मनोजवा असर्जीषः पृक्ष इषिधो अनु पूर्वीः ṚV. vi. 63.7; (इन्द्र) ऊर्ध्वासस्त्वान्विन्दवो भुवन् ṚV. vii. 31.9; सुतीर्थमर्वतो यथानु नो नेषथा सुगम् ṚV. viii. 47.11; प्रास्य धारा अक्षरन्वृष्णः सुतस्यौजसा। देवाँ अनु प्रभूषतः ṚV. ix. 29.1; ix. 111.3; इमं च योनिमनु यश्च पूर्वः। समानं योनिमनु संचरन्तम् ṚV. x. 17.11; AV. xviii. 4.28; अनु सूर्यमुदयतां हृद्द्योतो हरिमा च ते AV. i. 22.1; AV.(P.) i. 28.1; vi. 29.3; याः पतंगो अनु विचाकशीति AV. xiii. 3.1; स प्राचीं दिशमनु व्यचलत् AV. xv. 2.1; xv. 6.1; उशती राज्यनु मा भद्राभिर्वि तिष्ठते AV. xix. 49.2; तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेहि TaiS. I. i. 10.3; I. ii. 8.1; VājaS. 4.28; प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहि विद्वान् TaiS. IV. vi. 5.1; VājaS. 17.66; TaiBr. I. i. 7.1; BaudhŚS. i. 62.12; ii. 54.11; BhārŚS. v. 8.1; ĀpaŚS. xvii. 15.1; HirŚS. xii. 5.7 (98.17); अग्निः … एतामूतिमनु समचरत् TaiS. V. i. 1.4; प्रतूर्तं वाजिन्नाद्रव वरिष्ठामनु संवतम् VājaS. 11.12; यज्ञस्य संततिरसि। यज्ञस्य त्वा संततिमनु संतनोमि TaiBr. III. vii. 4.17; BhārŚS. i. 14.6; HirŚS. i. 3.54 (100.14); चतुःस्रक्ति वेदिं करोत्यवान्तरदिशोऽनु स्रक्तीः करोति ŚatBr. II. vi. 1.10; XI. vi. 1.2; ते दक्षिणं पार्श्वमन्वावर्तन्ते तेऽनपेक्षमाणा आयन्ति ŚatBr.(K.) I. vi. 2.8; प्रेङ्खं होताधिरोहति … आसन्दीमुद्गाता … अन्नं वै प्रेङ्खः श्रीरासन्द्यन्नं चैव तच्छ्रियं चान्वधिरोहतः AitĀ. i. 2.4; अथासनात्तृणं निरस्यति … दक्षिणायै च संधिमनु प्रतीच्यै च BaudhŚS. i. 100.11; ii. 401.12; दधिसम्राजा प्रचर्य मारुत्या प्रचरति, तस्य दिशोऽनु द्वे होत्रोराहुती जुहोति VādhūŚS. iii. 61.7; तस्या विशाखे हिरण्यं निधाय … औदुम्बरीमन्ववस्रावयति ĀpaŚS. xi. 10.4; xv. 11.1; उपरवान् संमृशति। अनुमृशतः पूर्वयोर्दक्षिणमन्वध्वर्युरपरयोरुत्तरं यजमानः …। उत्तरमन्वध्वर्युः MānŚS. 67.16; एषा वै देवमनुष्याणां शान्ता दिक्तामेवैनाननूत्क्रामन्तीति विज्ञायते HirPiMe. i. 1.3; यदेषि मनसा दूरं दिशोऽनु पवमानो वा PāraGS. i. 4.15; ते जग्मुर्विशालां बदरीं प्रति (v. l. अनु) MahāBhā. iii. 145.10; स्नानोदकौघमनु षट्चरणा भ्रमन्ति PādaTā. 36.26; प्रजिघाय कान्तमनु … तरुणीजनो दृश इवाथसखीः ŚiśuVa. 9.55; ततश्च तौ … प्रसस्रतुः प्रस्रवणस्थलीमनु RāmC. 4.96; राजधानीमनु किल तदाहं प्रत्याववृते YaśasCam. i. 337.4; दशमुखोऽपि … रघुनायकबलमनु प्रयातयोः … शुकसारणयोर्वचसा प्रासादमुदग्रमासाद्य … सौधादवततार RāmāCam. 6.29(2); धूयमाने अलक्ष्येतां राजानमनु चामरे DvyāśraKā. 3.81; यदनूच्चलन्ति हरिणा हरिणा। तदिदं विभाति Vāgbhaṭā. 4.33; अ(म्ब)म्बरमनु स्त्रेनोद्भवल्यभ्रि(भ्रि)यम् EI. ii. 337.30; कोपान्धो वानरः खड्गमाकृष्य भ्रमरमनु प्रहारं पातितवान् Pañcā. 123.1; श्रियः … कटाक्षः।… हरिमनु प्रकीर्णः … विजयते SaduktiKa. 48.16; शुचमन्वाद्रवतीति शूद्रः AṇuBh. 93.18 (*on* i. 3.34); त्वद्देशमन्वानयतोऽधुनाखिलं विभो का बत बन्धुतास्य HammīMaKā. 10.66; अनु वत्सो मातरं धावति Prasā. i. 35.14; दमादीनि तु चत्वारि अनु लक्षीकृत्य सन्तः यान्ति तत्प्राप्त्यर्थं यतन्ते VīraMi.(Rājanīti.) 486.9; अन्वष्टमदेशम् अष्टधा विभक्ताया दिशो योऽष्टमभागस्तमनु लक्ष्यीकृत्येत्यर्थः VīraMi.(Āhnika.) 265.4; **1C** along, along with, with मरुतो वीळुपाणिभिश्चित्रा रोधस्वतीरनु। यात ṚV. i. 38.11; i. 85.3; त्वं रजिष्ठमनु नेषि पन्थाम् ṚV. i. 91.1; iii. 12.7; iii. 35.8; एष क्षेति रथवीतिर्मघवा गोमतीरनु ṚV. v. 61.19; तासामनु प्रवत इन्द्र पन्थां प्रार्दयो नीचीरपसः समुद्रम् ṚV. vi. 17.12; आ याह्यग्ने पथ्या अनु स्वाः ṚV. vii. 7.2; सव्यामनु स्फिग्यं वावसे वृषा ṚV. viii. 4.8; viii. 17.5; viii. 21.18; viii. 103.2; मधोर्धारामनु क्षर ṚV. ix. 17.8; ix. 63.6; ix. 97.32; पन्थामनु प्रविद्वान्पितृयाणम् ṚV. x. 2.7; दिवं पृथिवीमन्वन्तरिक्षं ये विद्युतमनुसंचरन्ति AV. iii. 21.7; वदन्तु पृश्निबाहवो मण्डूका इरिणानु AV. iv. 15.12; vi. 105.2; नदीनां फेनाँ अनु तान् वि नश्य AV. vi. 113.2; vi. 122.1; TaiĀ. ii. 6.2 (222.3); ऋतस्य पन्थामनु तिस्र आगुस्त्रयो घर्मा अनु रेत आगुः AV. viii. 9.13; xii. 2.21; यत् समुद्रमनु श्रितं तत् सिषासति सूर्यः AV. xiii. 2.14; त्वष्टा पिपेश मध्यतोऽनु वर्ध्रान् AV. xiv. 1.60; उत् पर्जन्यस्य शुष्मेणोदस्थाममृताँ अनु TaiS. I. ii. 8.1; MaiS. i. 2.6 (i. 15.5); VājaS. 4.28; अनर्वा प्रेहि घृतस्य कुल्यामनु TaiS. I. iii. 8.2; स ऊतीः कुर्वाणः पृथिवीमनु समचरत् TaiBr. I. i. 3.3; I. iv. 4.10; BhārŚS. ix. 14.9; MānŚS. 100.5; स यत् पशुबन्धेन यजते। अग्नीनेवैतत् पुनर्णवान् कुरुतेऽग्नीनां पुनर्णवतामनु यजमानो यजमानमनु गृहाश्च ŚatBr. XI. vii. 1.2; XIV. ii. 2.6; अन्तरिक्षमेवोक्थमन्तरिक्षं वा अनु पतन्त्यन्तरिक्षमनु धावयन्ति AitĀ. ii. 1.2; रथस्य पक्षसी संमृशत्यङ्कौ न्यङ्कौ … वाताग्रमनु संचरन्तौ BaudhŚS. ii. 363.4; PāraGS. iii. 14.6; तं (चमसं) सदसि भक्षयित्वोत्तरवाससा प्रच्छाद्य दक्षिणां द्वार्बाहुमनु निहृत्य ĀpaŚS. xiv. 29.1; KātyŚS. ix. 7.7; आवापादुर्ति

जुहोति । स्रुच्यमाघारमनु जुहोति HirŚS. ii. 2.27 (196.4); युगपत्कर्मसु सर्वेषूद्गातुर्दक्षिणमनु बाहुं प्रस्तोता LāṭyāŚS. i. 9.1; DrāhyŚS. iii. 1.1; अनु पृष्ठ्यामास्तीर्य पुरोडाशान् अलंकुरुते VaitāSū. 18.3; सव्यं बाहुमनु पर्यावृत्य प्रदक्षिणमावर्तयते ĀgniveGS. ii. 3.5 (59.15); सामाहमस्मि ऋक्त्वम् …। सा मामनुव्रता भव सा मामनु प्रजायस्व VārāGS. 14.13; दक्षिणं कक्षमन्ववलम्बं भवत्येवं यज्ञोपवीती भवति GobhiGS. i. 2.2; तक्षकश्चाश्वसेनश्च …। कुरुक्षेत्रे निवसतां नदीमिक्षुमतीमनु MahāBhā. i. 3.145; i. 66.9; i. 878(1); शंतनुः …। सप्त मुख्यान् महामेधानाहरद्यमुनां प्रति (v. l. अनु) MahāBhā. iii. 159.23; xi. 10.19; निवेश्य गङ्गामनु तां महानदीं चमूम् …। उवास … भरतः Rāmā. ii. 77. 23; ii. 1190(1); मुनीनाम् …। पम्पानदीनिवासानामनु मन्दाकिनीमपि ।… क्रियते कदनं महत् Rāmā. iii. 5.16; vi. 18. 25; प्राप्योर्वीरनु पदवीं विमानपङ्क्तीः । तत्पूर्वं प्रतिविदधे सुरापगाया वप्रान्तस्खलितविवर्तनं पयोभिः Kirātā. 7. 11; कर्णेभ्यश्च्युतमसितोत्पलं वधूनां वीचीभिस्तटमनु यन्निरासुरापः ŚiśuVa. 8. 54; काञ्चिपतोलीमनु कामिनीं तां काञ्चिस्रवन्तीवनमातरिश्वा । काञ्चिप्रभृत्याभरणोज्झितानां कांचिल्लुनीते सुरतश्रमार्तिम् SaraKaṇṭhā. 203. 16; अहम् … जाह्नवीमनु पर्यटन् Tantrākhyā. 62. 18; तस्य विशालामनु संगता अनुविशालं सुनन्दा संगता विशालामनु सुमुखी सुनन्दा संगता विशालेति दश परिवर्ताः AbhinBhā. i. 190.13 (*on* 4.287); नृपवर रिपवस्ते …। विदधति तृणपर्णोटजान्यभिजाह्नवीयमुनमनु च चर्मण्वतीमुपमालिनि ChandaśCū. 2. 248(5); इमास्ताः कस्तूरीप्रखरखुरटङ्कक्षततटास्तटिन्योऽरण्यानीमनु कमलिनीच्छन्नसलिलाः । जले यासां हंसाः … सलीलं लीयन्ते SaduktiKa. 179.14; जातस्य सिन्धुतटमनु तस्य तृणस्यापि जन्म रमणीयम् SūktiMu. 33.60; गच्छेर्वेलातटमनु NemiDū. 44; भूपः कावेरीमनु विचचार EI. xviii. 38.182; ii. 418.41; **1Di** according to, in accordance with (a wish, will, request, etc.) अनु स्वधामक्षरन्नापो अस्य RV. i. 33.11; प्र … स्तुतो याहि वशाँ अनु RV. i. 82.3; VājaS. 3. 52; BaudhŚS. i. 149.14; अयं जायत … उशिजामनु व्रतमग्निः स्वमनु व्रतम् RV. i. 128.1; i. 136.5; i. 165. 5; पथो रदन्तीरनु जोषमस्मै RV. ii. 30. 2; सत्तो होता निविदः पूर्व्या अनु RV. ii. 36. 6; अनु व्रतं सवितुर्मोक्यागात् RV. ii. 38. 3; अनु घोषं महो महद्भ्यामनयन्त शूषम् RV. iii. 7.6; समिध्यमानः प्रथमानु धर्मा समक्तुभिरज्यते विश्ववारः RV. iii. 17.1; iii. 61.1; श्रावयेदस्य कर्णा वाजयध्यै जुष्टामनु प्र दिशं मन्दयध्यै RV. iv. 29.3; क्रतुं दधिक्रा अनु संतवीत्वत् RV. iv. 40. 4; VājaS. 9.14; RV. iv. 52.6; या इत्था मघवन्ननु जोषं वक्षः RV. v. 33.2; v. 69.1; स मन्दस्वा ह्यनु जोषमुग्र प्र त्वा यज्ञास इमे अश्नुवन्तु RV. vi. 23.8; सिन्धूंरिव प्रवण आशुया यतो यदि क्लोशमनु ष्वणि RV. vi. 46. 14; निर्यद्दुह्रे शुचयोऽनु जोषमनु श्रिया तन्वमुक्षमाणाः RV. vi. 66.4; मनः पश्चादनु यच्छन्ति रश्मयः RV. vi. 75. 6; मरुतः … अनु स्वधामायुधैर्यच्छमानाः RV. vii. 56. 13; पिबा सोमं वशाँ अनु RV. viii. 4. 10; वि षू चर स्वधा अनु कृष्टीनामन्वाहुवः । इन्द्र पिब सुतानाम् RV. viii. 32.19; इन्द्राग्न्योरनु व्रतमुहाना यन्ति सिन्धवो यान्त्सीं बन्धादमुञ्चताम् RV. viii. 40.8; viii. 41. 3; अस्य प्रत्नामनु द्युतं शुक्रं दुदुह्रे अह्रयः । पयः RV. ix. 54. 1; TaiS. I. v. 5. 1; VājaS. 3.16; अन्वस्मै जोषमभरद्विनंगृसः RV. ix. 72.3; ix. 82.5; इन्दुः … अनु धाम पूर्वमगन्निन्द्रं महते सौभगाय RV. ix. 97. 5; ix. 103.5; तं ते देवासो अनु केतमायन् RV. x. 6.7; यदीमुशन्तमुशतामनु क्रतुमग्निं होतारम् RV. x. 11.3; वि चारहन्वीरुधो दंसना अनु RV. x. 40.9; अधा गाव उपमातिं कनाया अनु श्वान्तस्य कस्य चित्परेयुः RV. x. 61.21; वातोपधूत इषितो वशाँ अनु RV. x. 91. 7; ĀpaŚS. iii. 15. 5; RV. x. 122. 2; x. 149.3; सूर्यस्य रश्मीननु याः संचरन्ति मरीचीर्वा या अनुसंचरन्ति AV. iv. 38. 5; तिस्रो वाचो निहिता अन्तरस्मिन्तासामेका वि पपातानु घोषम् AV. vii. 43. 1; सूर्यस्यावृतमन्वावर्ते AV. x. 5. 37; KāṭhS. 5.5 (i. 47. 22); VājaS. 2. 26; 2. 27; ŚatBr. I. ix. 3.17; MantrBr. i. 6.20; GobhiGS. ii. 10. 27; ऋतस्य पन्थामनु पश्य साधु AV. xviii. 4. 3; गायत्रं छन्दोऽनु प्र जायस्व TaiS. I iii. 7. 1; ऐन्द्रीमावृतमन्वावर्त इत्याहासौ वा आदित्य इन्द्रस्तस्यैवावृतमनु पर्यावर्तते TaiS. I. vii. 6. 3; प्रेहि । घृतस्य कुल्या उप ऋतस्य पथ्या अनु VājaS. 6.12; पवित्रेण पुनीहि मा शुक्रेण देव दीद्यत् । अग्ने क्रत्वा क्रतूँरनु VājaS. 19. 40; TaiBr. I. iv. 8.1; अनु वै श्रेयांसं पर्यावर्तन्ते AitBr. 8. 2 (223); तृतीयसवन आदित्यस्यैव तद्व्रतमनु पर्यावर्तन्ते AitBr. 11. 11(312); (अमावास्याम्) उत्तरामु ह वै समुद्रो विजते सोममनु दैवतम् KauṣīBr. 3. 1 (8. 22); ताविमौ प्राणोदानौ तदेतस्यैवानु मात्रां तस्माद् द्वे भवतः ŚatBr. I. i. 3.2; ŚatBr.(K.) II. i. 3.1; यज्ञस्यैवैतद्विधामनु ŚatBr. IV. i. 2.25; षडहयोर्ह्यावृत्तिमन्वावर्तते ŚatBr. XII. ii. 3. 13; वीर्येणैव तत्पशून्परिगच्छति तस्मात्पशवो वीर्यमनूपतिष्ठन्ते AitĀ. i. 5. 1; विविधोपायैरपि अविद्याकार्याण्यन्तःकरणान्यतीत्य कालाननु तानि जायन्ते TripāMaNāU. 365. 26(4); द्वादश पौर्णमास्यो द्वादशाष्टका द्वादशामावास्याः … एतान्यनु संवत्सर आप्यते BaudhŚS. ii. 260. 1; वषट्कारानुवषट्कारौ सुराग्रहाननु प्रकम्पयन्ति ĀpaŚS. xviii. 7.4; साम्नामनु नानात्वम् NidāSū. 32.16 (2.7); एकस्तोत्रं चित्तं धर्ममनु प्रब्रुवन् स्थास्यतीति NidāSū. 72 7 (4.8); मम व्रते हृदयं ते दधामि मम चित्तमनु चित्तं ते अस्तु KauṣīGS. ii. 2. 14; ĀśvaGS. i. 21.7; KāṭhGS. iv. 1. 9; MānGS. i. 10.13; JaimiGS. 1.12 (11.15); शिष्टाः …। व्यवस्यन्त्यनु राजानं धर्मं पौलस्त्यनन्दन Rāmā. iii. 48. 8; ऋतौ च संनिपातो दारेणानु व्रतम् ĀpaDS. ii(1). 1.17; तद्रम्ये रतिः । तमनु हर्षशोकौ KāmSū. 317.1 (6.2); वपुषो वृद्धिमन्वस्य गुणा ववृधिरे विभोः MahāP. 14.175; अवनताज्जिनोत्तमकृतान्त …। अव … शिवसुखसाधकं स्वभिदधत्सुधियां चरणं वसदनु मानसम् CaturJiStu. 79; इन्द्रियाणाम् … वर्तनमनु यन्मनोऽनुविधीयते GītāBh. (Rā.) 150.6 (*on* 2.67); वशाँ अनु यथावशम् । वश इच्छायामिति धातोः । यथावशं यथेच्छम् KarmaNi. 3A.4; प्रथिता हसा इव वनीयुवते निजजीवितेशमृतुराजमनु HammīMaKā. 5.14; शशंसुः सत्राजिद्भिरमनु जनास्त्वां मणिहरम् Nārāy. x. 80. 3: **1Dii** corresponding to, in resemblance to, agreeable to, equal to वृद्धायुमनु वृद्धयो जुष्टा भवन्तु जुष्टयः RV. i. 10.12; TaiS. I. iii. 1.2: अत्राह ते मघवन्विश्रुतं सहो द्यामनु शवसा बर्हणा भुवत् RV. i. 52.11; नकिष्ट्वानु मज्मना नकिः स्वश्व आनशे RV. i. 84.6; i. 138.3; न ते महित्वमनु भूदध द्यौः RV. iii. 32. 11; समुद्रमनु प्रजाः प्र जायन्ते TaiS. V. ii. 6.1; इमं सजाता अनु वीरयध्वम् VājaS. 17. 38; दीक्षणीयेष्टिस्तायते तामेवानु याः काश्चेष्टयस्ताः सर्वा अग्निष्टोममपियन्ति AitBr. 14. 2(397); शूद्रं चानु रासभो ब्राह्मणमजः ŚatBr. VI. iv. 4. 12; मनो वा अनु प्राणा वाचमन्वात्मा JaimiBr. 1.16; तदाहुः — किमन्वष्टरात्र इति । दिश इति ब्रूयात् JaimiBr. 2.311; तस्य पुरुषविधताम । अन्वयं पुरुषविधः TaiĀ. viii. 2. 1 (736. 14); यज्ञोपवीतप्राचीनावीतयोरध्वर्युमनु विदधीत LāṭyāŚS. v. 2.1; अनु इति सादृश्यापरभावम् Nir. 1. 3 (29.20); अनु जातश्च पितरं मातृपक्षं च वीर्यवान् MahāBhā. vii. 54.23; अनु रामं यथा पुत्रा भ्रातरश्चानु लक्ष्मणम् ŚāliC. 6. 24; **1Diii** consequent upon, because of, on account of, in consequence of अनु त्वा मही पाजसी अचक्रे द्यावाक्षामा मदतामिन्द्र कर्मन् RV. i. 121. 11; अत्रिमनु स्वराज्यमग्निमुक्थानि वावृधुः RV. ii. 8. 5; त्वामनु प्रमतिमा जगन्म RV. iv. 16.18; प्रतीचीनं वृजनं दोहसे गिराशुं जयन्तमनु यासु वर्धसे RV. v. 44. 1; TaiS. I. iv. 9. 1; MaiS. i. 3.11 (i. 34. 5); ŚatBr. IV. ii. 1.9; उरुगायमभयं तस्य ता अनु गावो मर्तस्य वि चरन्ति यज्वनः RV. vi. 28.4; AV. iv. 21. 4; अनु प्र येजे जन ओजः RV. vi. 36. 2; अनु हि त्वा सुतं सोम RV. ix. 110.2; SV. I. v(1). 5. 6; II. vi(1). 7.3; भवाम सर्ववेदसो व्युच्छन्तीरनूषसः AV. xix. 49. 6; गार्हपत्यं वा अनु द्विपादो वीराः प्रजायन्ते TaiS. I. v 8.3; अग्नीषोमयोरहमुज्जितिमनूज्जेषम् TaiS. I. vi. 4.1; VājaS. 2.15; ŚāṅkhāŚS. iv. 9.5; BhārŚS. iv. 18.2; ĀpaŚS. iv. 12.4; MānŚS. 27. 8; VaikhāŚS. 7.6; सौषधीरनु रुध्यसे VājaS. 12. 36; ते देवा अबिभयुरस्माकं विप्रेमाणमन्विदमसुरा आभविष्यन्तीति AitBr. 4. 7(102); नास्य यज्ञे तूष्णींशंसं शंसेदुन्मूलमेव तद्यज्ञं पराभवन्तमनु पराभवति AitBr. 9.8(257); उक्थानामनु समरमीश्वरो यजमानं श्रेषोऽन्वेतोः KauṣīBr. 11.8 (52.12); तृतीयमेवास्मै लोकमुच्छिंषति प्रजननाय । तं प्रजया पशुभिरनु प्रजायते TaiBr. I. i. 6. 8; व्रतमेव हुतमनु म्रियते TaiBr. I. iv. 4. 2; तस्यानु तृप्तिं तृप्यति प्रजया पशुभिरन्नाद्येन तेजसा ब्रह्मवर्चसेनेति ṢaḍviBr. iv(5).7. 3; तद् वै यज्ञस्य विरिष्टमित्याचक्षते । यज्ञस्य विरिष्टमनु यजमानो विरिष्यते । यजमानस्य विरिष्टमन्वृत्विजो विरिष्यन्ते GopBr. i. 1.13 (10. 16); यज्ञस्य संधितिमनु यजमानः संधीयते । यजमानस्य संधितिमन्वृत्विजः संधीयन्ते GopBr. i. 1. 14 (11.16); एतयोर्वै स्तोमच्छन्दसोः प्रजातिमनु सर्वमिदं प्रजायते AitĀ. i. 4. 1; तमेव भान्तमनु भाति सर्वं तस्य भासा सर्वमिदं विभाति MuṇḍaU. ii. 2. 11; ŚvetāU. 6. 14; GuhyKāU. 45; (गृहपतेः) तस्य राद्धिमनु राद्धिः सर्वेषाम् ĀśvaŚS. II. vi. 10. 4; पवमानं विच्छिन्द्यात्तं विच्छिद्यमानमध्वर्योः प्राणोऽनु विच्छिद्येत BaudhŚS. ii. 162. 5; यज्ञो वर्धतां यज्ञस्य वृद्धिमनु वर्ध ĀpaManPāṭha. ii. 10. 8; अनु त्वा तात जीवन्तु सुहृदः साधुभिः सह । पर्जन्यमिव भूतानि MahāBhā. xii. 76. 36; आदित्यस्य जयमनु … परो जयो भवति ChāndoUBh. 103.15 (*on* ii. 10. 6); इत्येवमीहमानः … शरीररोगमनु रुज्यते BṛĀraUBh. 633. 7 (*on* iv. 4. 12); सः … कामाननु कामैः सह विनश्यति SanatBh. 199.4 (*on* 1. 13); आजिभेरीध्वननमनु शिवाश्शत्रुधाम्नि ध्वनन्ति EI. v. 124.13; पक्षे शब्दमनु प्रतीतिरुभयोरस्त्येव SaṁkṣeŚā. 1. 350 (i. 259.18); प्राणं प्राणं तमन्वेव देवाः प्राणन्ति न स्वतः TaiUBhāVā. 98.12(2); इष्टनाशादनिष्टाप्तौ शोकात्मा करुणोऽनु तम् । निःश्वासोच्छ्वास° … °प्रलपितादयः DaśRū. 4.81 (Avalo. तमन्विति तदनुभावनिःश्वासादिकथनम्); अनु च तं कुलं चौलुक्यानाम् EI. i. 257.14; निन्दति चन्दनमिन्दुकिरणमनु विन्दति खेदमधीरम् GītGo. iv. 8. 2; हृत्पङ्कजे सूरीणामनु रञ्जकः श्रतिपदं योऽयं स्वयं राजते ।… वन्दे नादतनुं तम् … शंकरम् SaṁgīRa. i. 1. 4 (1(1). 1); देवादयः प्राणं परमात्मानमनु तत्प्रेरणया प्राणन्ति NyāySu.(Ja.) 135A. 6 (*on* i. 1.6); दुःखितमनु दुःखितो भूयात् UpadeŚ. 31; **1Div** with regard to, in relation to, with reference to तयोरत्तैवान्यतरमनु ŚatBr. IV. ii.1. 4; ईश्वरो वा एष दिशोऽनून्मदितोः TaiĀ. v. 4. 7 (606.4); एष ह वा उदक्प्रवणो

यज्ञो यत्रैवंविद् ब्रह्मा भवति। एवंविदं ह वा एषा ब्रह्माणमनु गाथा ChāndoU. iv. 17. 9; सीतामुपासीनामनसूया …। वचनं प्रष्टुमारेभे कथां कांचिदनु प्रियाम् Rāmā. ii. 110.22; दीर्घसत्रव्याधिगुरुकुलोपरुद्धं बालमसारं वा नर्णमनु वर्धेत ArthŚā. ii. 65. 5(3.11); मा रुद देवयानि न त्वादृशी मर्त्यमनु प्रशोचेत् MatsyaP. 25.43; पुरुषमनु देवताः शिष्टाः स्मर्यन्ते, न गृहमनु ŚābaBh. 1399. 7 (*on* vi. 2.18); न ह्येते होलाकाद्याचाराः कांचिदाकृतिमनु विधीयन्ते TantrVā. 183.7 (*on* i. 3.11); दुःसंकल्पैर्विकल्पैर्विषयमनु कदर्थीकृतं चित्तम् ŚatŚlo. 68; वाग-मलगमलया जैनराजी … देयान्मुदं ते मनुजमनु जरां त्याजयन्ती जयन्ती CaturJiStu. 91 तृणानीव घृणावादान्विधूनय वधूरनु NaiṣC. 17. 68; कार्येहानुसरणतो वारंवारं परं पुमांसमनु RasiRañ. 26; अनुतीर्थं पित्रादितीर्थमनु लक्ष्यीकृत्य VīraMi. (Āhnika.) 364. 1; **1Ei** throughout (spatially and temporally), in all places of territory, in all directions, everywhere, among, in each and every case, at all times ब्राह्मणादिन्द्र राधसः पिबा सोममृतूँरनु RV. i. 15. 5; अग्ने पूर्वा अनूषसो विभावसो दीदेथ RV. i. 44. 10; अदृश्रमस्य केतवो वि रश्मयो जनाँ अनु RV. i. 50.3; यस्तुभ्यम् … नमो वा दाशादुशतो अनु द्यून् RV. i. 71. 6; अर्चन्ननु स्वराज्यम् RV. i. 80.1; वि ते वज्रासो अस्थिरन् नवतिं नाव्या अनु RV. i. 80. 8; तव त्ये पितो रसा रजांस्यनु विष्ठिताः RV. i. 187. 4; ततो विषं प्र वावृते पराचीरनु संवतः RV. i. 191.15; अनु द्यावापृथिवी रोदसी उभे RV. ii. 1. 15; धन्वान्वा मृगयसो वि तस्थुः RV. ii. 38 7; त्वं नृचक्षा वृषभानु पूर्वीः कृष्णास्वग्ने अरुषो वि भाहि RV. iii. 15. 3; ज्योतिर्यज्ञाय रोदसी अनु ष्यात् RV. iii. 39. 8; शयासु प्रयुतो वनानु RV. iii.55.4; वि पर्जन्यं सृजन्ति रोदसी अनु RV. v. 53.6; ता हि क्षत्रं धारयेथे अनु द्यून् RV. vi. 67. 6; चित्रामघा विश्वमनु प्रभूता RV. vii. 77.3; यत्पञ्च मानुषाँ अनु RV. viii. 9. 2; त्वं सोम पितृभिः संविदानोऽनु द्यावापृथिवी आ ततन्थ RV. viii. 48. 13; TaiS. II. vi. 12. 2; MaiS. iv. 10. 6 (iv. 156. 10); अदाभ्यासो जनुषी उभे अनु RV. ix. 70. 3; त्वामग्ने यजमाना अनु द्यून् विश्वा वसू दधिरे वार्याणि RV. x. 45.11; VājaS. 12. 28; Āpa-ManPāṭha. ii. 11. 30; एकशतं विष्कन्धानि विष्ठिता पृथिवीमनु AV. iii.9. 6; iv. 15. 9; यास्ते शतं धमनयोऽङ्गान्यनु विष्ठिताः AV. vi. 90. 2; यथार्चमानस्य चरतो जनाँ अनु AV. vii. 57.1; यथा वर्चस्वतीं वाचमावदानि जनाँ अनु AV. ix. 1.19; पृथिवीमनु विक्रमेऽहम् AV. x. 5.25-35; TaiS. I. vi. 5.2; VājaS. 12.5; घृतेन गात्रानु सर्वा वि मृड्ढि AV. xi. 1. 31; यथा हिरण्यतेजसा विभासासि जनाँ अनु AV. xix. 26. 3; अस्मे क्षत्राणि धारयेरनु द्यून् TaiS. I. ii. 14.4; संवत्सरं प्रजाः पशवोऽनु प्रजायन्ते TaiS. I. v. 1. 3; IV. ii. 8. 3; MaiS. ii. 7.15 (ii. 97. 11); द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु VājaS. 13. 5; या इषवो यातुधानानां ये वा वनस्पतीँरनु VājaS. 13. 7; एषो ह देवः प्रदिशोऽनु सर्वाः VājaS. 32.4; TaiBr. III. i. 1. 6; ŚvetāU. 2.16; AŚiraU. 5.1; 5. 8; MahāNāU. 2 1; SūryTāU. 54.15(1); VaṭuU. 316. 20; स ऊतीः कुर्वाणः पृथिवीमनु समचरत् TaiBr. I. i. 3. 3; अन्वहानि प्रथमो जातवेदाः TaiBr. I. ii. 1. 23; अन्तरिक्षं वा अनु रक्षश्चरति ŚatBr. I i. 2. 4; या ओषधीः … विष्ठिताः पृथिवीमनु ChāndoUBr. ii. 8. 4; अथो खलु। सर्वा अनु दिशः पिन्वयति TaiĀ. v. 8. 5 (626.5); गिरीँरनु प्रवेशय VaDuU. 464. 16; 448.13; 452.17; उप द्रव पयसा …। वि नाकमख्यत्सविता दमूना अनु द्यावापृथिवी सुप्रणीते ŚāṅkhāŚS. v. 10. 10; मुख्यं मुख्यं चमसमनून्नयति ĀpaŚS. xiv. 3.11; अथैनं (महावीरं) दिशोऽनु प्रहावयति ĀpaŚS. xv. 11.1; रेवतीः शुभ्रा इषिरा मदन्तीस्त्वचो धूममनु ताः सं विशन्तु। … आप इमां लोकाननु संचरन्तु KauśiSū. 103. 2; विशस्त्वा रासन्तां प्रदिशोऽनु सर्वाः KauśiSū. 106. 7; पप्रथेऽनु पृथिवीं यत्ताम्रपर्ण्यापयः EI. ii. 187. 34; भोजिता यदनु मन्दिरं रवेस्तर्पणार्थमिव वर्णसत्तमाः VasaViKā. 8.15; वामान् भिन्दन्नवामान् भुवमनु सुखयन् … मेदिनीमल्लनामा VīraMi.(Saṁskāra.) 118. 7; चरणयोस्तयोर्मे कामाक्ष्या दिनमनु वरीवर्तु हृदयम् MūkaPañ. 3. 6; **1Eii** in, on, at, near, into ये बुध्यमानमनु दीध्याना अन्वैक्षन्त AV. ii. 34.3; TaiS. III. i. 4. 2; MaiS. i.2.15 (i. 25. 1); iii. 9. 7 (iii. 125. 16); KāṭhS. 30. 8 (iii. 190. 3); BaudhŚS. i. 117. 8; ĀpaŚS. vii. 15. 6; पथामनु व्यावर्तनेऽन्यं पाप्मानु पद्यताम् AV. vi. 26.2; यस्ते प्राणः पशुषु प्रविष्टो देवानां विष्ठामनु यो वितस्थे VājaS.(K.) 1.10; TaiBr. III. vii. 5. 3; KātyŚS. ii. 8.14; तस्मात् प्रजा दश मासो गर्भं भूत्वैकादशमनु प्रजायन्ते PañcBr. vi. 1.3; दशरात्रमनु पृष्ठ्यस्तोमाः KauṣīBr. 26.2 (121. 1); अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे TaiBr. III. vii. 7. 1; BhārŚS. x. 13. 3; ĀpaŚS. x. 3.2; अपहता असुरा रक्षांसि … ये क्षयन्ति पृथिवीमनु BaudhŚS. i. 47.2; उत्तानं पशुं पर्यस्यन्ति तस्य दक्षिणस्य पार्श्वस्य विवृत्तमनु प्राचीनाग्रं बर्हिर्निदधाति BaudhŚS. i. 119. 3; पश्चात्प्राङ्मुखो-ऽध्वर्युरुपविशति तस्य दक्षिणं बाहुमनु यजमानः BaudhŚS. i. 207. 19; शिक्यपाश-मनु पराचीर्नैर्ऋतीरुपदधाति BaudhŚS. ii. 20. 13; गार्हपत्यं वा अन्वाहिताग्नेः पशव उपतिष्ठन्ते BaudhŚS. ii. 195. 11; (रौहिणौ) पुरोडाशौ … आसादयति दक्षिणं परिधिसंधिमन्वेकमुत्तरं परिधिसंधिमन्वितरम् BaudhŚS. i. 273. 21; BhārŚS. xi. 9.3; ĀpaŚS. xv. 9.2; HiŚS. xxiv. 4.1 (873.2); अध्वर्युर्दक्षिणस्य हविर्धानस्य दक्षिणं कर्णातर्दमनु मेथीं निहन्ति ĀpaŚS. xi. 7.3, 4; यस्ते आत्मा … दिवो वाभिष्ठामनु यो विचष्टे MānŚS. 19.5; उपविशन्ति प्रस्तोतुः सव्यमनु यजमानो दक्षिणमन्वध्वर्युः MānŚS. 76.11; ये अग्नयः पुरीषिण आविष्टाः पृथिवीमनु MānŚS. 159. 2; अन्वाहार्यमनु हवींष्युद्वासयति VārāŚS. I. iii. 5.14; वषट्कर्तारश्चैवं स्वस्वमेव धिष्ण्यमनूपविश्य तृणनिरसनादि कृत्वा जपन्ति VaikhāŚS. 15. 24; युगपत्कर्मसु सर्वेषूद्गातुर्दक्षिणमनु बाहुं प्रस्तोता सव्यं प्रतिहर्ता LāṭyāŚS. i.9.1; DrāhyŚS. iii. 1.1; दक्षिणमनु बाहुं दण्डं कृत्वा श्येन इत्यवेक्ष्य LāṭyāŚS. ii.5. 5; DrāhyŚS. v. 1. 5; बृहतीफलम् … अश्मानमन्वास्थाय … अस्थि गृह्णाति BaudhPiMe. i. 14. 6; ii. 9. 11; तासां पाययित्वा दक्षिणमनु बाहुं शेषं निनयेत् ĀśvaGS. i. 11.4; (द्रव्याणि) तत्रास्मा आहरन्त्येकैकशः सव्यं बाहुमनु GobhiGS. iv. 2. 27; बलीन्नयेत् … शय्यामनु DrāhyGS. i. 5. 27; इमां खनामीति बाणापर्णी लोहिताजाया द्रप्सेन संनीय शयनमनु परिकिरति KauśiSū. 36.19; निलिल्यिरे तामनु दह्यमानाः Saund. 6.36; देहलीमनु तिर्यङ् मुसलं निधापयेत् AṣṭāSaṁ. ii. 171.22 (6. 1); रमणी …। तमनु (आनिलिं) क्रमशः कपोलयोरुपनीतोभयपाणिपल्लवा …। विष-साद RāmC. 12.63; सुराष्ट्रविषये चानु नगरं गिरिपूर्वकम् ।… अतिरथो राजा Bṛ-KathāK. 127.206; आददिरे द्विजेन्द्रैः सरांस्यनु स्वाम्पि तदर्घ आपः DvyāśraKā. 2.6; नन्दसूनुः … राधामाधाय बाह्वोर्विवरमनु दृढं पीडयन् प्रीतियोगात् GītGo. xi. 22. 10; राधे निगद निजं गदमूलम्। उदयति तनुमनु किमिति तापकुलम् StavMā. 264.20; तयोः (श्वशूकरयोः) मुखमनु तत्समीपे गच्छति BālamBha. ii. 281. 14 (*on* 2. 162); **1F** (meanings as noted in Gr.) **1Fi** because of, on account of शाकल्यस्य संहितामनु प्रावर्षत्।… शाकल्येन सुकृतां संहितामनुनिशम्य देवः प्रावर्षत् MahāBh. i. 346.21 (*on* i 4. 84); CāndraVṛ. *on* ii. 1.56; KāśiVṛ. *on* i. 4.84; *on* ii. 3.8; जिनस्य ज्ञानोत्पत्तिमन्वागमन् सुराः Jaine-Vyā. 67. 5 (*on* i. 4. 13); शान्तिचरितपट्टकप्रसारणमनु प्रावर्षत् पर्जन्यः JaineVyā. 67. 5 (*on* i. 4.13); ŚākaṭāVyā. i. 3.103; वचनं रक्षसां पत्युरनु क्रुद्धा … सीता Bhaṭṭi. 8.85; अगस्त्यमन्वसिञ्चन् प्रजाः KāśiVṛ. *on* i. 4.84; जिन-जन्मोत्सवमन्वागच्छन् सुराः SiddhaHe. ii. 2. 38; जपमनु प्रावर्षत् PrakriKau. i. 399. 6; SiddhāKau. 139A. 2 (*on* ii. 3.8); **1Fii** sign, mark, in the direction of, towards वृक्षमनु विद्योतते MahāBh. i. 348. 7 (*on* i. 4.90); CāndraVṛ. *on* ii. 1.56; वृक्षमनु सिञ्चति JaineVyā. 67.1 (*on* i. 4.12); वृक्षमनु विद्योतते विद्युत् CāndraVṛ. *on* ii. 2. 9; KāśiVṛ. *on* i. 4. 90; KātanVṛ. *on* ii. 4.23; ŚākaṭāVyā. i. 3.102; SiddhaHe. ii. 2. 37; बभुः प्रति नृपं ग्रामपतिं पर्यनुकर्षकम् । प्रति ग्रामं दिशं पर्यनु DvyāśraKā. 3.2; हरिमनु वा ते भक्तिः PrakriKau. i. 401. 4; **1Fiii** share, falling to one's share यदत्र मामनु स्यात् … तद्दीयताम् JaineVyā. 66.32 (*on* i. 4.12); CāndraVṛ. *on* ii. 1. 56; KāśiVṛ. *on* i. 4.90; ŚākaṭāVyā. i. 3.102; SiddhaHe. ii. 2. 37; लक्ष्मीर्हरिम् … अनु PrakriKau. i. 401.6; **1Fiv** pervasion, in each and every case वृक्षं वृक्षम् अनु सिञ्चति JaineVyā. 66.33 (*on* i. 4.12); KāśiVṛ. *on* i. 4.90; ŚākaṭāVyā. i. 3. 102; SiddhaHe. ii. 2.37; वृक्षं वृक्षम् अनु तिष्ठति CāndraVṛ. *on* ii. 1.56; प्रतीभमिभमन्वश्वमश्वम् …। साधुः (अभूत्) DvyāśraKā. 3. 3; भूतं भूतम् … अनु वा प्रभुः PrakriKau. i. 401.7; **1Fv** statement of attitude, towards साधुर्देवदत्तः मातरमनु स्थितः JaineVyā. 66. 33 (*on* i. 4.12); CāndraVṛ. *on* ii. 1. 56; KāśiVṛ. *on* i. 4. 90; ŚākaṭāVyā. i. 3. 102; सद्वृत्ताननु दुर्वृत्तः Bhaṭṭi. 8. 88; साधुर्मैत्रो मातरम् … अनु SiddhaHe. ii. 2. 37; साधुः प्रति मदमनु DvyāśraKā. 3.3; भक्तो विष्णुम् … अनु PrakriKau. i. 401. 6; **1Fvi** along, along with नदीमन्व-वसिता सेना। नदीमन्ववसिता नगरी JaineVyā. 67.9 (*on* i. 4.14); Prakri-Kau. i. 400.2; KāśiVṛ. *on* i. 4. 85; KātanVṛ. *on* ii. 4.23; SiddhaHe. ii. 2.38; सरोऽन्ववसितान्यब्जानि DvyāśraKā. 3.4; विष्णुमन्वर्च्यते भर्गः Mugdha-Bo. 5.7 (47. 22); **1Fvii** inferior to (in rank) अनु शालिभद्रमाढ्याः JaineVyā. 67.12 (*on* i. 4.15); अन्वर्जुनं योद्धारः CāndraVṛ. *on* ii. 1.58; KāśiVṛ. *on* i. 4.86; AgniP. 353.19; Prasā. i.35. 14; न भवाननु रामं चेत् Bhaṭṭi. 8.86; अनु शाकटायनं वैयाकरणा इति। शाकटायनमपेक्ष्यान्ये वैयाकरणा हीना इति Nyās. i. 317.20 (*on* i. 4.86); ŚākaṭāVyā. i. 3.104; अनु सिद्धसेनं कवयः SiddhaHe. ii. 2. 39; तेनर्तवोऽनु शरदम् DvyāśraKā. 3. 4; अनु हरिं सुराः PrakriKau. i. 400. 5; **1G** (governing Abl.) following, subsequent, after, next to जिह्वया वायुमाकृष्य पूर्ववत्कुम्भकादनु। शनैस्तु घ्राणरन्ध्राभ्यां रेचयेदनिलं सुधीः YogKuU. 1. 30; संस्थिते च संचरोऽनूत्कर-देशात् BaudhDS. i. 7. 19; प्राग्ज्योतिषादनु नृपः कौसल्योऽथ बृहद्बलः।… प्रययौ … धरातलम् MahāBhā. vi. 83.9; अन्वेव च ततो व्योम्नः पुष्पवर्षम-वापतत् MahāBhā. viii. 49.37; धन्वन्तरेरनूद्भूतं विषं लोकविषादकृत् Rāmā. i. 967*(4); मात्रिको वर्ण एवं नु दीर्घस्तच्चरितादनु NāraŚi. i. 8.3; त्रिदोषघ्नः …,

षष्टिकः प्रवरो गौरः कृष्णगौरस्ततोऽनु च CaraS. i. 27.12 (1922 Ed.) (comm. ततोऽनु चेति गौरषष्टिकादल्पान्तरगुणः); यत् पूर्वं मैथुनात् सेव्यं सेव्यं यन्मैथुनादनु ।··· निरुक्तं चेह CaraS. vi. 2(4). 52 (1941 Ed.); पित्तं कोपं याति ···। तस्मादनु विपर्यासादुपचारेण शाम्यति HārīS. i. 4. 26; ओष्ठाधरौ श्मश्रुकरौ सस्नेहौ भोजनादनु । न दुष्येत् BṛParāSm. 6.342; प्रणम्य हेतुमीश्वरं मुनिं कणादमन्वतः । पदार्थधर्मसंग्रहः प्रवक्ष्यते PadārthaSaṁ 1.1 (NyāyKa. ईश्वरप्रणामादनु पश्चात् कणादं प्रणम्येत्यर्थः); Kiraṇā. 4. 15; तेनाग्रे सर्वमेवासीद् व्याप्तं वै प्रलयादनु ViṣṇuP. i. 2. 21; प्रेते पितृत्वमापन्ने सपिण्डीकरणादनु । क्रियन्ते याः क्रियाः पित्र्याः प्रोच्यन्ते ViṣṇuP. iii. 13.37; शून्यं त्वासीत्तत्र शब्दस्तु खं च तस्माद्वायुस्तत एवानु तेजः। तस्मादापस्तत एवानु देवि ··· भूतधात्री VarāP. 2.10; शरोऽनु द्वे ŚākaṭāVyā. i. 1. 115; क्षणादनु तदधस्तात्प्रसारित इत्येवम् JayaMa. 140.15 (*on* 2. 6); व(ब)प्पैपराजेति नृपः प्रसिद्धस्तस्मात्सुतोऽभूदनु वैरिसिंघः [Read हः] EI. xix. 241[*1].B6; राजभीमनृपतनयः ··· अनु दा[ना]र्ण्ण[Read र्ण्णे]वादासीत् EI. vi. 354. 39; ऋषिभ्यस्तेऽपि ते चानु मन्वन्तेभ्यो महाधिपाः। हेयोपादेयविज्ञानं कथयन्ति शिवोदितम् MālinīT. 1. 39; कुम्भः पञ्चविधो ज्ञेयस्तत्रैकः पूरितादनु। विधृतः MālinīT. 17. 6; यं गणयन्ति गुरोरनु ···। कविमहमुशनसमिव तं तातं नीलाम्बरं वन्दे ĀryāSaŚa. *38; आश्लेषादनु चुम्बनादनु ··· रतारम्भादनु प्रीतयोः । ··· दम्पत्योः ··· व्रीडाविमिश्रो रसः GītGo. v. 11. 11; ह्रादर्हस्वरस्यानु न वा SiddhaHe. i. 3.31; मादुवर्णोऽनु SiddhaHe. ii. 1.47; वामनादणुतमादनु जीयास्त्वं त्रिविक्रमतनूभृतदिक्कः SaduktiKa. 37. 28; शताशतासंनिपाताः प्रवृत्ते त्रिकलादनु SaṁgīRa. iii. 75. 7 (5.131); प्रयाणकपटहदापनादनु ··· कोऽपि भूपः ··· तेनोचे PrabaCin. 31. 8; श्रीभोजः ··· स्नानादनु देवतावसरोर्व्याम् ··· धौतान्तरीयं संवृण्वन् ··· माघपण्डितेन ज्ञापितः PrabaCin. 34. 21; मात्रा भोजनादनु दिगम्बरः प्रोक्तः PrabaK. 7. 25; तथा कृते वार्ताप्रसङ्गादनु तयोक्तम् PurāPraSaṁ. 4.23; पण्डितः ··· इति कथनादनु प्राणैस्तत्यजे PurāPraSaṁ. 18.19; 32.16; 89. 32; भोजनादनु सर्वेषां ग्रामगमने भोजनव्याख्याने भौतिकेनोक्तम् Bharaṭ. 21B. 8; विहितानि पदानि पण्डितैः परिरम्भादनु चुम्बनस्य हि AnaṅgaRa. 9.11; आलीहितोक्तिनिकरादनु दूतिकानामाभाषणादनु मनोभवशासनाच्च।··· विलासी ··· आबभाषे YātrāPra. 4.115; रशनावियोजनादनु नीवीमोक्षम् KandaCū. iii. 2.39; पुनर्भुवस्ततोऽनु च तदनु च पण्याङ्गनास्तथान्तरिकाः KandaCū. iv. 2. 52; **1H** (governing Gen.) **1Hi** in accordance with अनु प्रत्नस्यौकसो हुवे तुविप्रतिं नरम् ṚV. i. 30. 9; **1Hii** following, subsequent, after, next to (गायत्र्याः) तस्या अनु विसृज्य कृशानुः सोमपालः सव्यस्य पदो नखमच्छिदत् AitBr. 13. 2(357); नाग्न्याधेये गां कुर्वीत घोररूपामिति ··· बह्वीरपि कुर्वीतानु चैतस्य भवेत्पुण्या प्रशंसेति कात्यः BaudhŚS. i. 57. 14; iii. 36. 8; नोर्ध्वो न तिर्यग्विधां तेऽनु विहितोऽस्मि विधां मेऽनु विहितोऽसि BaudhŚS. i. 288. 20; ii. 209. 8; ii. 286.12; तयोरनु भक्षं भक्षयामि ··· इति षोडशिनं भक्षयति ĀpaŚS. xiv. 3. 5; प्रजापतये चानूभयोस्तूष्णीम् ŚāṅkhāGS. i. 3.15; ततः किरीटी तस्यानु प्रविवेश MahāBhā v. 7.7; युधिष्ठिरो ययावग्रे भीमस्तु तदनन्तरम् । अर्जुनस्तस्य चान्वेव यमौ MahāBhā. xvii. 1.29; अनु वालिसुतस्यापि बलेन महता वृतः । वीरस्तिष्ठति संग्रामे Rāmā. vi. 352*(7); आस्थितो गरुडं देवस्तस्य चानु हलायुधः। पृष्ठतोऽनु बलस्यापि प्रद्युम्नः HariVaṁ. 109.88; रक्तशालिर्वरस्तेषाम् ···। महांस्तस्यानु कलमस्तस्याप्यनु ततः परे CaraS. i. 27.10 (1922 Ed.); आदानमध्ये तस्यापि वातपित्तं भवेदनु CaraS. vi. 3.47 (1941 Ed.); नृत्यन्त्योऽप्सरसो यान्ति तस्य चानु निशाचराः ViṣṇuP. ii. 11. 16; तस्य महापद्मस्यानु पृथिवीं भोक्ष्यन्ति ViṣṇuP. iv. 24.24; प्रलयस्यानु तेनेदं व्याप्तमासीदशेषतः MārkP. 45.35; प्रविवेश ··· महानदी । भगीरथरथस्यानु स्रोतसैकेन दक्षिणाम् MārkP. 56.12; वनानि कर्णिकाराणां पुष्पितानि विरेजिरे।··· तेषामनु तथा नीपाः किंकरा इव रेजिरे VāmaP. 6.13; अन्वस्य न सामिषः सुपार्श्वः प्राप्तोऽभूच्छ्रमकर्शितः कुतोऽपि RāmC. 14. 85; प्रत्यक्षागमाभ्यामीक्षितस्यान्वीक्षणमन्वीक्षा NyāyMañ. i. 4.21; पित्ते कफस्यानु सुखं प्रवृत्ते ··· सुवान्तं पुरुषं व्यवस्येत् SiddhYo. 73.15; सर्वेषां कर्मणां क्रियमाणानामनु पश्चात् ··· दर्शकम् AbhinBhā. i. 13.9 (*on* 1. 14); प्राणांस्त्यक्त्वा वयं सर्वे यास्यामोऽप्यनु ते नृप GaṇeP. ii. 153.12; कवलं दर्शयित्वा तु धावयेदनु धावतः Mānaso. ii.3.329; ततः स रङ्कः साधूनामन्वेव वसतिं ययौ PariPar. 11.46; DvyāśraKā. 5. 38; मिलिता मन्त्रिणामनु अश्ववाराणां सहस्राः PurāPraSaṁ. 59. 24; **2** *adv.* **A** afterwards, subsequently, behind, next in order वज्री। अहन्नहिमन्वपस्ततर्द ṚV. i. 32. 1; AV. ii. 5.5; MaiS. iv. 14.13 (iv. 237. 8); TaiBr. II. v.4.2; षष्टिः सहस्रमनु गव्यमागात् ṚV. i. 126.3; कवषं वृद्धमन्वनुं द्रुह्युं नि वृणग्वज्रबाहुः ṚV. vii. 18.12; षष्टिं सहस्रानु निर्मजामजे निर्यूथानि गवामृषिः ṚV. viii. 4.20; सं प्रेरते अनु वातस्य विष्ठाः ṚV. x. 168.2; शरीरं कृत्वा पादवत् कं लोकमनु प्राविशत् AV. xi.8.11; जरा खालत्यं पालित्यं शरीरमनु प्राविशन् AV. xi.8.19; ते देवा अब्रुवन्। एतावद्वा इदं सर्वं यदन्नम्।··· अनु नोऽस्मिन्नन्न आभजस्वेति ŚatBr. XIV. iv. 1.19; BṛĀraU. i. 3. 18 (Śaṅ. पश्चात्); धूमोऽनु निनर्दति।··· अङ्गारोऽनु निर्वर्तते JaimiBr. 1.1; अन्वनांसि प्रवर्तयन्ति ĀpaŚS. xi. 17. 1; स्थालीपाकमन्वायातयति MānGS. ii. 3.4; श्मशाने क्षणमुद्धृत्यानु यज्ञभाण्डं नयति VaikhāGS. 5.3; जीवन्ति ···। पशवस्तु द्वितीयेन गन्धर्वाप्सरसस्त्वनु NāraŚi. i. 7. 6 (comm. पश्चात्); धान्यपशुहिरण्यैश्चैनाननुगृह्णीयात् । तान्यनु सुखेन दद्युः ArthŚā. i.111. 5 (2.1); तत्रानिलः स्यादनु तत्र कार्यम् CaraS. vi. 4.82 (1941 Ed.); शान्तिस्तद्व्याधीनां भुक्त्वानु स्नेहपीतस्य KāśyaS. 23A.2; अनेकाचो लिट आम् कृभ्वस्तिलिट् चानु CāndraVyā. i. 1.51; ŚākaṭāVyā. i. 4.83; SiddhaHe. iii. 4.46; MugdhaBo. 8.56 (87.16); जीवाद् ग्रहो णमुल् स चानु CāndraVyā. i. 3. 136; दन्तान् दन्तमांसान्यबाधयन् । लिखेदनु सुखं जिह्वां जिह्वानिर्लेखनेन AṣṭāSaṁ. i. 8. 1 (1.3); i. 10.5 (1.3); आस्वादितं परिचरैः स्वयं चानु प्रयोजयेत् (भेषजम्) AṣṭāSaṁ. i. 124.6 (1.23); ii. 27. 8 (4. 5); सर्पिर्भिः सहितं पयः। अनु शाल्योदनं पेयम् AṣṭāSaṁ. ii. 34.12 (4.6); पूर्वं दिवमनु च पुनः पावनी दिङ्मुखानाम् SūryaŚ. 39; सकलापोल्लसनया कलापिन्यानु नृत्यते Kāvyāda. 3. 22; क्रोधेन ज्वलिता मुहूर्तमनु च स्वैरेव निर्वापिताः ··· मखभुजां पत्युः सहस्रं दृशः । यैर्दृष्टाः AnargbaRā. 6. 56; घनाघ नायं न नभाः ··· एति मनोऽनु दारयन् Kāvyālaṅ.(Ru.) 3. 54; समालिलिम्प देवेशं सुगन्धोद्वर्तनान्यनु SkandP. iv. 16.92; vii(1).257.17; कर्तव्यमुत्सवं चानु गीतनृत्तसमाकुलम् NīlaP. 801; गत्वा ··· ह(रे)रासाद्य पूजामनु EI. i. 179. 42; कफरोगप्रशान्त्यर्थं निम्बक्वाथं पिबेदनु ŚārṅgaS. ii. 12. 229; आदौ विस्मयनिस्तरङ्गमनु च प्रेङ्खोलितं साध्वसैः SubhāRaK. 17.26; 19.1; महेन्द्रः स्वांचकारानु यथावद्विससर्ज तौ DvyāśraKā. 7. 115; क्षीरद्रुमाणां निष्क्वाथे त्रिवृतं निक्षिपेदनु Mānaso. ii. 6. 671; iii. 13.1510; प्रष्टादौ नाम चेज् ज्ञातुर्गृह्णात्यन्वातुरस्य YogŚā. 5. 227; शकटाश्वाक्षपूर्णास्तूर्णं प्रयान्त्वनु TriṣaŚaPuC. i. 5. 352; वैमानिकनिकायेन पश्यतापि प्रयत्नतः। उपलेभे बलस्यान्तो नाग्रे नानु न पार्श्वतः Surath. 9. 89; डाम् वा ठ्यां ग्यां तु क् अनु MugdhaBo. 9. 18 (105.18); किंचित्त्वमपि भाषस्व यत्पठाम्यनु शिष्यवत् PārśvC. 3.198; अङ्गराजः ··· पाद्यार्घ्याद्यैः समाराध्य च मुनिमनु तज्जन्मनामादि सर्वम् । पप्रच्छ MātaLī. 1.10; सापि सहासं कथयेद्द्याच्चैवासनं तथा चानु KandaCū. v.4.18; **2B** at all times, daily हरिः ··· प्र ··· चेतयते अनु द्युभिः ṚV. ix. 86.42; गुग्गुलुं सर्वतुल्यांशं कुट्टयेद् घृतवासितम्। कर्षांशं भक्षयेच्चानु ख्यातः षष्ठाङ्गगुग्गुलुः RasRaSa. 21. 156; **2C** favourably, agreeably वाजिन्तमाय सह्यसे सुपित्र्य तृषु च्यवानो अनु जातवेदसे ṚV. x. 115.6; शब्द° ···° गन्धाश्वाविष्कृताः शुभाः।··· अन्वेव वायवो वान्ति तथाभ्राणि वयांसि च।··· एतानि जयमानानां लक्षणानि MahāBhā. vi. 4.24; Rāmā. vi. 4.41; **3** *ind.* used as an expletive (*pādapūraṇa*) पात्रेणान्वपः स्रावयित्वा शिष्टाभिः सर्वत्र प्रोक्षयति VaikhāGS. 3. 16; अनु रथ्यासु सर्वासु ···। बलं बभूव MahāBhā. iii. 16.20; प्रकाशीकरणार्थं च ···। दीपवृक्षांस्तथा चक्रुरनु रथ्यासु सर्वशः Rāmā. ii. 6.18; [Kośas also give the following meanings of *anu* (*adn.* and *adv.*) *anantara*, NānārthSaṁ. 8. 70; AnekāTi. 2.16; *anukrama*, ViśvaPra. 188. 33; DharK. 2917; MediK. 198.42; ViśvaLoK. 412. 38; *āyāma*, AnekāSaṁ. 7.30; ViśvaPra. 188. 33; DharK. 2917; MediK. 198. 42; ViśvaLoK. 412.38; KośaKaTa. 2. 3189; *itthambhūtākhyāna*, MediK. 198.42; KośaKaTa.2.3189; *ūna*, Vaija. 285.16; *tattvākhyāna*, AnekāK. 989; *dairghya*, AnekāK. 989; *niyāma*, ViśvaPra. 188. 33; *paścāt*, AmaK. 2831; AnekāSa. 799; AgniP. 360.9; Vaija. 285. 16; AnekāSaṁ. 7. 30; ViśvaPra. 188. 33; DharK. 2916; AnekāK. 989; MediK. 198. 42; NānārthaMa. 977; ŚabdaRa.(Vā.) 4532; ViśvaLoK. 412.38; KośaKaTa. 2.3189; *prakāra*, Vaija. 285.16; ŚabdaRa (Vā.) 4532; *bhāga*, Vaija. 285. 16; AnekāSaṁ. 7.30; MediK. 198.42; KośaKaTa. 2.3189; *lakṣaṇa*, Vaija. 285. 16; AnekāSaṁ. 7.30; ViśvaPra. 188. 33; DharK. 2917; AnekāK. 989; MediK. 198.42; ŚabdaRa.(Vā.) 4532; ViśvaLoK. 412. 38; KośaKaTa. 2. 2950; 2.3189; *vīpsā*, Vaija. 285.16; AnekāSaṁ. 7. 30; MediK. 198. 42; ŚabdaRa (Vā.) 4532; *sannidhi*, AnekāSaṁ. 7.30; *samīpa*, DharK. 2917; MediK. 198.42; ViśvaLoK. 412.38; *sahārtha*, AnekāSaṁ. 7. 30; ViśvaPra. 188.33; DharK. 2916; MediK. 198.42; ViśvaLoK. 412. 38; KośaKaTa. 2.3189; *sādṛśya*, AmaK. 2831; AnekāSa. 799; AgniP. 360.9; AnekāSaṁ. 7.30; ViśvaPra. 188. 33; DharK. 2916; AnekāK. 989; NānārthSaṁ. 8. 70; MediK. 198.42; AnekāTi. 2.16; NānārthaMa. 977; ViśvaLoK. 412.38; KośaKaTa. 2.3189; *sāmya*, Vaija. 285. 16; *hīna*, AnekāSaṁ. 7. 30; ViśvaPra. 188. 33; DharK. 2916; MediK. 198. 42 (Calcutta Ed. *hīna*); ViśvaLoK. 419.38; *hetu*, Vaija. 285.16; ŚabdaRa.(Vā.) 4532]

[1]अनु (án-u) *m.* **A1** name of a tribe (*lit.* who breathes) यदिन्द्राग्नी यदुषु तुर्वशेषु यद्द्रुह्युष्वनुषु पूरुषु स्थः ṚV. i. 108.8; अनवस्ते रथमश्वाय तक्षन् ṚV. v. 31.4; SV. I. v(2). 1. 4; TaiS. I. vi.12. 6; MaiS. iv.12.2

(iv. 182.7); KāthS. 8. 16 (i. 101. 3); नि गव्यवोऽनवो द्रुह्यवश्च RV. vii. 18.14; यद्द्वाश्विनावपागयत्प्राक्स्थः …। यद् द्रुह्यव्यनवि तुर्वशे यदौ RV. viii.10.5; इन्द्रो हविष्मान्त्सगणः … यज्ञमिहोपयासत। समिद्धा इन्द्रोऽनवस्ते MaiS. iv. 14. 13 (iv. 237. 6); अनवस्ते रथं वृष्णे यत्ते TaiBr. II. viii.4.3; BaudhŚS. ii. 127.6; इन्द्रमनवस्ते शं पदमुप प्रक्षेऽर्चन्ति UpaniSū. 5. 13; मनुष्याः।… अनवः Nigh. 2.3; नराः … यदवः। अनवः। पूरवः AVPari. 48. 78; **AI** human being, man अथानुर्ना … मर्त्ये NānārthāSaṁ. i. 47. 56; [a non-Āryan man, PW., MW.; a man, APTE]; **AII** life-breath, vital-breath अथानुः…प्राणे NānārthāSaṁ. i. 47.56; **B** name of a king who was the son of Yayāti and Śarmiṣṭhā (father of Mlecchas father of Sabhānara or Subhānala, Cākṣuṣa and Parameṣu and father of Dharma) द्रुह्युश्चानुश्च पूरुश्च शर्मिष्ठायां प्रजज्ञिरे MahāBhā. i. 70.32; i. 78. 10; HariVaṁ. 22.4; ViṣṇuP. iv. 10. 6; VāyuP. i. 1. 141; ii. 31. 17; MatsyaP. 24.54; BrahmāṇḍP. ii. 68. 16; KūrmaP. 238. 2 (1.22); AgniP. 12. 3; LiṅgaP. i. 66.66; BrahmP. 12.6; 146. 7; SaurP. 31. 7; KalkiP. iii. 4. 11; BalāC. 52.18; अनो त्वं प्रतिपद्यस्व पाप्मानं जरया सह MahāBhā. i. 79.20; द्रुह्योरपि सुता भोजा अनोस्तु म्लेच्छजातयः MahāBhā. i. 80. 26; ययातेश्चतुर्थपुत्रस्यानोस्सभानलचक्षुःपरमेषुसंज्ञास्त्रयः पुत्रा बभूवुः ViṣṇuP. iv.18. 1; अनोश्चैव सुता वीरास्त्रयः परमधार्मिकाः। सभानरश्चाक्षुषश्च परमेषुस्तथैव च MatsyaP. 48.10; अनोस्तु पुत्रो धर्मोऽभूत् BrahmP. 13.152; **CI** name of the son of Kumāravaṁśa and father of Purumitra मधोः कुमारवंशः कुमारवंशादनुरनोः पुरुमित्रः पृथिवीपतिरभवत् ViṣṇuP. iv. 12.42; मधूनां वेशकृद्राजा मधोस्तु कुरुवंशकः। कुरुवंशादनुस्तमात् पुरुत्वान् पुरुषोत्तमः LiṅgaP. i. 68.48; **CII** name of the son of Kuruvaśa and father of Puruhotra कुरुवशादनुः। पुरुहोत्रस्त्वनोः पुत्रः BhāgP. ix. 24.5; **D** name of the son of Viloman and friend of Tumburu विलोमा तस्मादपि तुम्बुरुसखोऽभवदनुसंज्ञश्च ViṣṇuP. iv. 14. 13; **E** son of Svāyambhuva Manu पत्नी मनोः स च मनुश्च तदात्मजाश्च प्राचीनबर्हि ऋभुरङ्ग उत ध्रुवश्च। इक्ष्वाकुरैलमुचुकुन्दविदेहगाधिरघ्वम्भरीषसगरा गयनाहुषाद्याः। मान्धात्रालर्कशतधन्वनुरन्तिदेवाः BhāgP. ii. 7.44; **F** name of the son of Kapotaroman and father of Andhaka कपोतरोमा तस्यानुः …। अन्धको दुन्दुभिस्तस्य BhāgP. ix. 24.20; **G** name of the son of Kuru and brother of Sutrāman तस्मात्कुरुरजायत। पुत्रद्वयमभूत्तस्य सुत्रामा चानुरेव च KūrmaP. 256. 16 (1.24)

²**अनु** (anu) (Gr.) [DEBRU. 210] the *uṇādi-* suffix *anu* marked with the indicatory sound *ṅ* अनुङ् नदेश्च Uṇā. 3.52.

¹**अनु** (an-u) *adj.* not containing the vowel *u* औस्सुलुक् चादसोऽनोः ŚākaṭāVyā. i.2.212 (Vṛtti अनुकारस्यादसः सौ औकारो भवति)

²**अनु** (a-nu) *adj.* not having a boat कीदृक्तोयं दुस्तरं स्यात्तितीर्षोः … अनुमातासे। न विद्यते नौ यत्र तत् अनु VidaMuMa. 2.43(1)

³**अनु** (a-nu) *adj.* (mind) devoid of Śiva कीदृग्जनमनो निन्द्यं गौरीमातरमाह्वय।… अनुमेने। न विद्यते नुः शिवो यत्र तद् अनु तद्विषयकभक्तिहीनं मनो निन्द्यम् KavīndraKa. 2. 10(22)

[**अनु** = *aṇu*, q.v., MW.]

अनुक (ánu-ka) *adj.* [*f.* -ā] [DEBRU. 519; 533] **1A** dependent, subordinate, loyal, follower, obedient ग्रामकामः … एवास्मै सजातानुकान् करोति TaiS. II. ii.8.1; TaiBr. III. iii. 9.6; त्रीँस्तृचाननुब्रूयाद् राजन्यस्य त्रयो वा अन्ये राजन्यात् पुरुषाः … तानेवास्मा अनुकान् करोति TaiS. II. v. 10.1; SaṅkarKāBh. 186.10 (*on* iv. 2.1); अनुकामस्मै विशमविवादिनीं करोति MaiS. ii. 1 9 (ii.10. 14); वाचैव तत् प्रजापतिः पुनरात्मानमाप्याययत … वाचमनुकामात्मनोऽकुरुत ŚatBr. III. ix. 1.7; ŚatBr.(K.) IV. ix. 1.5; अन्नमनुकमात्मनोऽकुरुत ŚatBr. III. ix. 1.8; ŚatBr.(K.) IV. ix. 1.6; पशूननुकानात्मनोऽकुरुत ŚatBr. III. ix. 1.10; ŚatBr.(K.) IV. ix. 1. 8; उभे वीर्येऽ अनुकेऽ आत्मनः कुरुते ŚatBr. III. ix.1.19; ŚatBr.(K.) IV. ix. 1. 17; **1B** being after, lustful, desirous, lover अनुकाभिकाभीकः कमिता P. v. 2.74; अनुक अभिक अभीक इत्येते शब्दाः … कमिता इत्यस्मिन्नर्थे निपात्यन्ते। अनुकामयतेऽनुकः JaineVyā. 247.24 (*on* iv. 1.17); CāndraVṛ. *on* iv. 2. 80; KāśiVṛ. *on* v. 2. 74; SiddhāKau. 301B. 7 (*on* v.2. 74); प्राप्य चञ्चूर्यमाणासौ पतीयन्ती रघूत्तमम्। अनुका प्रार्थयांचक्रे प्रियाकर्तुं प्रियंवदा Bhaṭṭi. 4. 19; निपाता अन्वादयो भविष्यन्ति — अनुरूपः कमिता अनुकः ŚṛṅgāPra. 60. 11; श्रुत्वैतत् तरुणी मुग्धा विवाहप्रोषितानुका। सा मृगाङ्कवती स्माह KathāSaSāg. xii. 22. 89; चक्रेऽनुका सार्धमभीकयान्या देवाङ्गना व्योम्नि चिरं विवादम् Rāvaṇā. 16.60; मुक्तमाप्य दमनस्य भगिन्या भूमिरात्मदयितं धृतरागा। अङ्गमङ्गमनुकं परिरेभे तं मृदो जलमृदूर्गृहयालुम् NaiṣC. 21. 11; अनुको भार्यामभिको दासीमितिवत् द्वितीया प्राप्नोति PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. v.2. 90; कमितेत्येतस्मिन्नर्थे अन्वभिभ्यां कनि श्रयोऽप्येते निपात्याः। अनुकामयते अनुकः Prasā. i. 881.24 [AmaK. 2071; Vaija. 203.34; AbhidhāCin. 434; ParaNā. 1830; KośaKaTa. 2.142; KalpaK. 218.37]; **2** (Adhyāya or Anuvāka) containing the word *anuka* अध्यायानुवाकाभ्यां वा लुग् वक्तव्यः।… अनुकः अनुकीयः MahāBh. ii.386.18 (*on* v.2.60); [ViśvaPra. 6.53 gives *alpa* and *nipuṇa* as the meanings of *anuka*]; *m.* **I** name of a snake नामधेयानि भुजगानाम् …। आर्यकश्चादि(v. l. नु)कश्चैव नागश्च शलपोतकः MahāBhā. i. 31.7; **II** sounding after अनुपूर्वात् कायतेः अनूकानमनुक इति 'घञर्थे कविधानम्' इति कः PradI. iv. 126A.18 (*on* iv.1.93)

अनुकच्छम् (anukaccham) *adv.* along a marshy shore नीपं दृष्ट्वा हरितकपिशं केसरैरर्धरूढैराविर्भूतप्रथममुकुलाः कन्दलीश्चानुकच्छम्। … सारङ्गास्ते जललवमुचः सूचयिष्यन्ति मार्गम् MeghDū. 21.

अनुकञ्चित (anukañcita) [prob. w.r. for अनुकुञ्चित] [PW.]

अनुकण् (anu-kaṇ-) I.P. to make an inaudible sound कणतिः शब्दाणूभावे भाष्यते। अनुकणतीति Nir. 6.30 (128. 4)

अनुकण्ठयत् (anukaṇṭhay-at) *adj.* **I** sipping अल्पाल्पमुष्णोदकमनुकण्ठयंस्तन्मनाः…विरिच्येत AṣṭāSaṁ. i. 142. 3 (1. 27); **II** placing towards the throat क्षतकण्ठश्च त्रिफलाचूर्णं मधुघृतसितोपेतमनुकण्ठयन् लिह्यात् AṣṭāSaṁ. i.183 8 (1.37)

अनुकण्ठी (anukaṇṭh-ī) *f.* (necklace) consisting of one string एकावल्यनु(?क)ण्ठी च हारस्स्यादेकयष्टिकः Vaija. 170.141.

अनुकथ् (anu-kath-) X.P. (pass.) to be mentioned again (by substituting a pronominal form which is used in a near and earlier context) अन्वादेशश्च कथितानुकथनमात्रं द्रष्टव्यम्। तद् द्रेष्यं विजानीयादिदमा कथितमिदमैव यदानुकथ्यत इति MahāBh. i. 481. 3 (*on* ii. 4. 32)

अनुकथन (anu-kathana) *n.* **I** relating after, narration वानरराजेन वैरानुकथनं प्रति। रामायावेदितं सर्वम् Rāmā. i.1. 49; पुरोहितः … स्वप्नस्य चैवंभूतस्यानुकथनादमात्यवर्गमग्रमहिषी(णा?)श्चानुजग्राह AvantiKa. 137 . 20; **II** mentioning again (by substituting a pronominal form which is used in a near and earlier context) अन्वादेशश्च कथितानुकथनमात्रम् Vār. 2 *on* P. ii.4. 32; MahāBh. i.481.2 (*on* ii. 4. 32); आदेशः कथनम्। अन्वादेशोऽनुकथनम् JaineVyā. 388.12 (*on* v 3. 22); KāśiVṛ. *on* ii. 4. 32; शब्देनान्वादेशोऽनुकथनमिति। पश्चात् प्रतिपादनम् Nyās. i. 458. 2 (*on* ii.4. 32)

अनुकथनविषय (anukathana-viṣaya) *m.* [Loc.] in the domain of *anukathana* एतस्येदमश्च टौसोर्विभक्त्योर्द्वितीयायां च कथितस्यैवानुकथनविषय एनादेशो भवति KātanVṛ. *on* ii. 3.37; cf. **अनुकथन II.**

अनुकथनशत (anukathana-śata) *n.* hundred restatements सर्वे च स्वेष्टतन्त्रेष्वनुकथनशतं निर्वहन्त्येवमूहैः TattvMu. 4. 131.

अनुकथनीय (anu-kathanīya) *adj.* to be mentioned repeatedly सर्वमिदमनुचिन्तनीयमनुकथनीयमनुमोदनीयं च यद्येकोऽपि जीविष्यति रक्षसां जीवभूतो दशाननः AdbhuDa. 9.10(2)

अनुकथित (anu-kathita) *adj.* mentioned or referred to subsequently अन्वादिष्टः पुरुषोऽनुपुरुषः अन्वादिष्टोऽन्वाचितः कथितानुकथितो वा KāśiVṛ. *on* vi. 2.190; विद्यां चेत्यादिवाक्येऽप्यनुकथितमिदं नैकवाक्यानुरोधात् TattvMu. 2. 33.

अनुकथितनय (anukathita-naya) *m.* restated principle बाधकोक्तेश्च साम्यात् वाक्यादावैक्यबुद्धेस्त्वनुकथितनयादन्यथासिद्धितश्च TattvMu. 4.90.

अनुकदली (anukadalī) *f.* a kind of banana tree [pw.]

अनुकनखलम् (anukanakhalam) *adv.* near Kanakhala तस्माद्गच्छेरनुकनखलं शैलराजावतीर्णां जह्नोः कन्यां सगरतनयस्वर्गसोपानपङ्क्तिम् MeghDū. 50.

अनुकनीयस् (anu-kanīyas) *adj.* junior who has followed (a senior) अनोरुत्तरमप्रधानवाचि कनीयश्चान्तोदात्तं भवति … अनुगतः कनीयाननुकनीयान् KāśiVṛ. *on* vi. 2. 189; Prasā. ii.784. 3; SiddhāKau. 655B. 8 (*on* vi. 2.189)

अनुकन्दुकम् (anukandukam) *adv.* in the direction of the ball इतस्ततो भ्रमद्दृष्टेश्चलन्त्या अनुकन्दुकम्। वायुर्जहार तद्वासः सूक्ष्मं त्रुटितमेखलम् BhāgP. xii. 8.27; मयाभिमन्त्रिता ह्येताः समानेष्यन्ति कन्दुकम्। इत्याख्यायाक्षिप्तत्तासामेकां विप्रोऽनुकन्दुकम् PāṇḍaC. (Bhavnagar Ed.) 3. 237.

अनुकपोलम् (anukapolam) *adv.* on the cheeks कीर्णं शनैरनुकपोलमनेकपानां हस्तैर्विगाढमदतापरुजः शमाय। आकर्णमुल्लसितमम्बु विकासिकाशनीकाशमाप समतां सितचामरस्य ŚiśuVa. 5. 35.

अनुकफ (anu-kapha) *adj.* following the phlegm-humour ऊर्ध्वं कफानुगे पित्ते विट्पित्तेऽनुकफे त्वधः। हृतदोषं वदेत् CaraS. viii. 6.20 (1941 Ed.)

अनुकम् (anu-kam-) I. Ā. [P. iii. 1.30] to wish, to desire, to long for पशुर्वै नीयमानः स मृत्युं प्रापश्यत्स देवान्नान्वकामयतैतुम् AitBr. 6.6 (163); यस्मिन् वृक्षे सुपलाशे स्थाने … नः सर्वस्य पाता वा पालयिता वा पुराणाननुकामयेत Nir. 12.29 (215. 17)

अनुकम् (anukam) *ind.* [listed in *cādigaṇa* GaṇPā. 85.155; as a preposition and indeclinable] perhaps (अव्ययम्) अनुकम् PrakriKau. i. 311. 3; अनुकमिति वितर्के नुकमिति केचित् Prasā. i. 311.18.

अनुकम्प् (anu-kamp-) I. U. **A** to take pity, to show compassion, to sympathise with (grammatical object contextually understood) न योऽभ्यसूयत्यनुकम्पते च न दुर्बलः प्रातिभाव्यं करोति MahāBhā. v. 33.91; LaṅkāSū. 1.19 (3.9); यां तु नायकोऽधिकां चिकीर्षेत् तां भूतपूर्वसुभगया प्रोत्साह्य कलहयेत्। ततश्चानुकम्पेत KāmSū. 244.15 (4.2); नीयमानाभुजिष्यात्वं कम्पसे नानुकम्पसे Mṛcch. 4.8; न व्यसनेष्वनुकम्पते DaśKuC. 134. 12; चण्डि जानकि। इतस्ततो दृश्यस इव। न चानुकम्पसे UttaRāC. 3.38(5); 5.12(1); रामः प्रियतमां भार्यां दीनां वीक्ष्यान्वकम्पत BhāgP. ix. 10. 31; चकम्पे हन्तायं गिरिरनुचकम्पे पुरहरः NīlaVi. 72. 15; (grammatical object in Acc.) रामं दाशरथिं चैव मृतं शुश्रुम संजय। योऽन्वकम्पत वै नित्यं प्रजाः पुत्रानिवौरसान् MahāBhā. xii. 29. 46; यथाशक्त्यनुकम्पेत सर्वानभ्यन्तरानपि MahāBhā. xii. 88. 22; कृतपुण्याः स्म सौमित्रे मुनिर्यन्नोऽनुकम्पते Rāmā. ii. 49.7; किं ब्राह्मणी मामनुकम्पते Cārud. 3.16(46); Mṛcch. 3.27(42); अनुकम्पते मां कश्चिन्मृगचारी मुनिर्भगवान् Vikramo. 4.65(2); आप्ताः खलु साक्षात्कृतधर्माणः … भूतान्यनुकम्पन्ते NyāyBh. 124. 4 (*on* ii. 1. 69); हा तात …। कथं मामपरित्राणां विपिने नानुकम्पसे PadmP.(Ra.) 64. 63; वृद्धे मां नानुकम्पसे Kāvyāda. 3. 115; धिक् त्वां दीनतराशयम्। जितत्रैलोक्यवित्तेशं वित्तेशं योऽनुकम्पसे BṛKathāŚloSaṁ. 23. 101; भार्गव ज्ञायते मामनुकम्पस इति MahāvīC. 2. 45 (1); 5. 50 (2); किमेनामुज्जिहानजीवितां वराकीं नानुकम्पसे MālaMā. 10.27; एष महान् प्रसादो यदेवमनुकम्पतेऽस्मान् देवः NalaCam. 5.9(12); यदि तु सत्यमेवानुकम्पसे मां तदेतत् कुरुष्व TilaMañ. 398.14; अनर्थविकलं हीनं बालवृद्धकृशानुगम्। नानुकम्पन्ति ये मूढास्ते यान्ति नरकं नराः BhaviP. 284A. 20 (i. 191. 13); PadmP. ii.96.18; यमो निर्घृणराजेन्द्रो नार्तं नामानुकम्पते YogVā. i. 26. 7; iii. 16. 50; अयि कुमार। बालकोऽसि। त्वामनुकम्पे TripuDi. 3. 22(1); दीनदुःस्थितजनं जनेश्वरः प्राप्तसंपदयमन्वकम्पत VasaViKā. 10.38; कर्मणां क्षयिष्णुफलत्वं ब्रह्मज्ञानस्य च मोक्षहेतुत्वमतःशब्देन न परामष्टुं युक्तमिति तं भाष्यभावव्याख्ययानुकम्पते VedāntKa. 41. 15 (*on* i.1. 1); अनन्यभावाननुकम्पते भवानचिन्त्यचिन्त्यैरवतारनाटकैः Yādavā. 14.35; 16.109; अनुकम्पसे गजान् केन Hastyāyur. 7. 10(1.1); अहिना कवलीकृतां प्रियामनुकम्पस्व नलेति चाभ्यधात् Nalābhyu. 7.59; पादानतं महादेवि किं नानुकम्पसे पतिम् BallāC. 29.1; विभुरन्वकम्पत विलोकनतः कमलोत्करानिव करैः सविता Acyutarā. 5.6; अनुकम्पेत ज्येष्ठामनपत्यां दुर्भगामसौ बहुधा KandaCū. iv. 2. 22; पातकी किमपि नानुचकम्पे Gaṅgāva. 2. 52; भगवानेवैष विषमश्नन् जगदनुचकम्पे Jīvān. 49.4; हन्त भोः, अद्यापि मामनुकम्पस्व AmṛUda. 4. 6(3); (grammatical object in Loc.) सखे सुखं वैषयिकं भुङ्क्ष्वाभिनवयौवनः। अनुकम्पस्व चेमासु नवोढासु PariPar. 2.187; श्रीवेङ्कटेश्वरमखी शिष्ये मय्यनुकम्पते Gaṅgāva. 1. 51; (grammatical object in Dat.) तेभ्योऽनुकम्पस्व PariPar. 3. 167; (pass.) to be sympathised with, to be blessed प्रिये। अकारणपरित्यागानुशयदग्धहृदयस्तावदनुकम्प्यतामयं जनः पुनर्दर्शनेन Śāk. 6. 14(3); अनुकम्प्यतामसौ राज्यस्य कृते क्लेशदासीकृतो तपस्वी Nāgā. 2.17(2); प्रियेण तस्यानपराधबाधिताः प्रकम्पनेनानुचकम्पिरे सुराः ŚiśuVa. 1.61; न निन्द्यते स्वयमनुकम्प्यते परैर्न येन वा चरितमधत्त तादृशम् RāghPāṇ.(Dha.) 2. 20; लिङ्गाभासमणुः पन्था इत्याद्युद्घुष्य भास्करः। मोहयन्नपरान् मन्दाननेनैवानुकम्प्यते VedāntKa. 543.19 (*on* iv. 3.7): वालीति यः शक्रसुतः …। तस्यानुजन्मा तदपाहृतश्रीः सुग्रीवनामा विभुनान्वकम्पि Rāgh. 13.55; स्रष्ट्रानुसृष्ट्या पुनरेव तेषां जैनेश्वरं शासनमन्वकम्पि Gurvā. 411; (*caus.*) to cause to sympathise or pity दुर्भगामनपत्यां च ज्येष्ठामनुकम्पेत नायकेन चानुकम्पयेत् KāmSū. 246. 20 (4.2); KandaCū. iv. 2. 22; NīlaVi. 36. 5; (*caus.*, pass.) to be caused to sympathise or pity येनानुकम्पयिष्यसि तेनानुकम्प्यामहे NīlaVi. 36. 5; **B** (pass.) to be looked upon favourably or kindly यत्रानुकम्प्यते सममुपमाने निन्द्यते वापि। उपमेयमतिस्तोतुं दुरवस्थमिति प्रतीपं स्यात् Kāvyālaṅ. (Ru.) 8.76: प्रखलजडधियो ये तेऽनुकम्प्यन्त एते Kiraṇā. 3.6; ये मन्दास्तेऽनुकम्प्यन्ते सविशेषनिरूपणैः VedāntKa. 114. 12 (*on* i. 1. 20); अन्वकम्प्यत धात्रीभिरुपनीतान् स्तनंधयान् Yādavā. 22.81; आदेहदाहं कुसुमायुधस्य विधाय सौन्दर्यकथादरिद्रम्। त्वदङ्गशिल्पात् पुनरीश्वरेण चिरेण जाने जगदन्वकम्पि NaiṣC. 8. 43.

अनुकम्प् (anu-kamp-) x. U. **A** to take pity, to show compassion, to sympathise with देहविमुक्तये स्थितां रतिमाकाशभवा सरस्वती। शफरीं ह्रदशोषविक्लवां प्रथमा वृष्टिरिवान्वकम्पयत् KumāSaṁ. 4. 39; अनाथं वैष्णवं दीनम् …। नानुकम्पयते मूढः स ज्ञेयो नरकातिथिः PadmP. iv. 92.7; समतासिन्धो …। वासीचन्दनकल्पस्त्वमिति मामनुकम्पय ŚāliC. 7.94; **B** to oblige, to favour एहि सूर्य सहस्रांशो तेजोराशे जगत्पते। अनुकम्पय मां देव गृहाणार्घ्यं दिवाकर BhaviP. 214B.8 (i. 143.27)

अनुकम्प (anu-kampa) *m.* compassion, mercy, sympathy ततः संवत्सरस्यान्ते यौवराज्याय पार्थिव। स्थापितो धृतराष्ट्रेण पाण्डुपुत्रो युधिष्ठिरः।… भृत्यानामनुकम्पाच्च तथैव स्थिरसौहृदात् MahāBhā. i. App. I. 80(4); वानराङ्कध्वजोऽपृच्छदनुकम्पं समुद्वहन्। स त्वं रत्नजटी पूर्वमासीर्विद्यासमुन्नतः। अवस्थामीदृशीं कस्मादधुना भद्र संगतः PadmP.(Ra.) 48. 82; 48.84; नमो नमः … पुरुषोत्तमाय। भक्तानुकम्पादतिशुद्धसंविद्दात्रे AnuVyā. 233B. 8 (*on* 4. 4) (NyāySu.(Ja.) अनुक्रोशात्)

अनुकम्पक (anu-kampaka) *adj.* [*f.*-ikā] who takes pity on, compassionate, kind, sympathetic भूतानामनुकम्पकाः। अकामद्वेषसंयुक्तास्ते सन्तो लोकसत्कृताः MahāBhā. iii.198. 88; पिता हि राजा राष्ट्रस्य प्रजानां योऽनुकम्पकः MahāBhā. xii. 137. 100; पक्षिणोऽपि प्रयाचन्ते सर्वभूतानुकम्पिनम् (v. l. °कम्पकम्) Rāmā. ii. 40.29; इत्येवमुक्तः स तथागतेन सर्वेषु भूतेष्वनुकम्पकेन Saund. 5.33; अतश्च संदधे कायं महाकरुणया तया। मोचयेयं कथं दुःखात्सत्त्वानीत्यनुकम्पकः Saund. 13. 8; 17.73; मया नु शक्यं प्रतिकर्तुमद्य किं गुरौ हितैषिण्यनुकम्पके त्वयि Saund. 18.48; स्यात् …। दाता नित्यमनादाता सर्वभूतानुकम्पकः ManuSm. 6. 8; सर्वाणि चैतान्यप्रमाणानि बोधिसत्त्वस्यानुकम्पेत्युच्यते। तस्मात्तैः समन्वागता बोधिसत्त्वा अनुकम्पका इत्युच्यन्ते BodhiBhū. 166. 24; अनुकम्पक सत्वे(? त्त्वे)षु … नमोऽस्तु ते MaYānaSū. 184. 3 (20.43); उपासीत बहिः सन्ध्ये नित्यस्नाय्यनसूयकः। कुर्वन्निन्द्रियसंरोधं भूतानामनुकम्पकः AhirbuS. 15. 41; महेश्वर इव सर्वसत्त्वानुकम्पक(:) परमभट्टारक [महा]राजाधिराजश्रीहर्षः EI. xxi. 76.12; (रत्नश्रवाः) पितेव प्राणिवर्गस्य यो बभूवानुकम्पकः PadmP.(Ra.) 7. 138; दीनानामनुकम्पकः … भवेत् AṣṭāSaṁ. i. 11. 21 (1. 3); नरान्तरविवेकज्ञं कृतज्ञमनुकम्पकम्।… इत्यादिलक्षणोपेतं कुर्वीत ध्वजिनीपतिम् NītiSā. 19.34; यदि नाथ प्रसन्नोऽसि भक्तानामनुकम्पक। सर्वासामाधिपत्यं मे देह्यपां यादसामपि SkandP. iv. 12.92; BhaviP. 826A.17 (iv. 147. 4); अहं गच्छामि नो नाथ जीवानामनुकम्पकः PadmP. iv. 30. 54; दर्पेण सचिवे वाचं कथयत्यनुकम्पिकाम्। न स चुक्रोध मुग्धस्तु पितरीवान्वरज्यत RājTa. (Ka.) 8. 869; ViśvaPra. 100. 187; *m.* name of a king belonging to the era of Kṛtayuga (*lit.* sympathizer) पुरा कृतयुगे तात राजासीद्विकम्पकः (v.l. अनुकम्पकः) MahāBhā. xii. 248.7.

अनुकम्पकत्व (anukampaka-tva) *n.* the state of being compassionate अनुकम्पकत्वं सत्वेषु हितसुखाशयत्वेन संदर्शितम् MaYānaSū. 184.5 (20.43)

अनुकम्पत् (anu-kampat) *adj.* sympathizing, pitying, showing compassion तानवेक्ष्य कृशान् पौत्रान्वने वन्येन जीवतः। महर्षिरनुकम्पार्थम- (v.l. °रनुकम्पंस्तान)ब्रवीद्बाष्पगद्गदम् MahāBhā. iii. 245.11; एतद्यशस्यमायुष्यं स्वर्ग्यं स्वस्त्ययनं महत्। अनुकम्पता सर्ववर्णान् ब्रह्मणा समुदाहृतम् MahāBhā. xiii. 107.148; न निवर्तेति न जन्म पापमतिः शुचिकर्म निबद्धमपि त्यजति। अनुकम्पति (…) मम चैव कुकर्म निवारयति MatsyaP. 188. 71.

अनुकम्पन (anu-kampana) *n.* compassion, mercy, sympathy पक्षिणोऽपि प्रयाचन्ते सर्वभूतानुकम्पिनम् (v.l. °कम्पनम्) Rāmā. ii. 40. 29; नाशौचं नोदकं नाश्रु नापवादानुकम्पने। ब्रह्मदण्डहतानां तु कार्यं न कटधारणम् AtriS. 216; हा मातस्तादृशं दुःखं कुक्षिधारणपूर्वकम्। विषह्य सांप्रतं कस्मात्कुरुषे नानुकम्पनम् PadmP.(Ra.) 64. 64; तदपि तं भगवन्तमुपसंगृह्य मनुष्यरूपेण परिणतं धर्मद्रयमित्र … वर्त्मनि कृतसत्त्वानुकम्पनं संयमोपकरणमिव पुनरुक्तवत् … विचिन्तयत् YaśasCam. i. 137. 2; निसर्गो ह्येष महतां यदापन्नानुकम्पनम् KathāSaSāg. v. 2. 116; [Kośas give *anukampana* as the meaning of the following -- *o*, MediK. 194. 9; *aho bata*, ViśvaLoK. 409.19]; *adj.* merciful, compassionate, sympathetic परत्वे सति देवोऽयं भूतानामनुकम्पनः AhirbuS. 52. 17; स्यात् कृपारुरनुकम्पने ŚabdaRa.(Su.) 3. 21.

अनुकम्पनविधान (anukampana-vidhāna) *n.* exhibition of sympathy or compassion भूमीपतिः … अनुकम्पनविधानोचितवचनरचनेन च साधु(? धुं) समाश्वासयत् YaśasCam. ii. 295.18.

अनुकम्पनशील (anukampanaśīl-a) *adj.* [Vār. 6 *on* P. iii. 2.1] who practises compassion, compassionate परमापदि सीदन्तं जनं साधारयन्ति ये। अनुकम्पनशीलानां तेषां जन्म सुनिर्मलम् PadmP.(Ra.) 53. 40.

अनुकम्पना (anu-kampanā) *f.* compassion, sympathy रुचिः प्रसादः प्रशमोऽनुकम्पना … भृशं जिनात्मजे तत्परिपाकलक्षणम् MaYānaSū. 27.20 (8. 1)

अनुकम्पनीय (anu-kampanīya) *adj.* [*f.*-ā] fit to be pitied, worthy

of compassion भ्रान्ताः केचित् अनुकम्पनीयास्ते YogBh. 207.4 (*on* 4.23); स्त्रीत्युज्झितेत्यशरणेति कुलागतेति (सीता) देवी सदा भगवतीत्यनुकम्पनीया KundaMā. 1.22; कथं नानुकम्पनीय ईदृशोऽस्माकमुपकारी कृतज्ञश्च Nāgā. 3.17(4); 4.16(7); ते तु कुतर्कदूषितान्तःकरणाः ब्राह्मणादिवर्णापशदाः अनुकम्पनीयाः BṛĀraUBh. 269.3 (*on* ii. 1.20); यस्मात्सर्वप्रमाणोपपन्नोऽयमर्थस्तस्मादतोऽन्यथावादिनो जात्यन्धा इवानुकम्पनीयाः NaiṣkaSi. 91.2; यदि मामनुकम्पनीयं मन्यसे तन्मूल्यसंबन्धेन दातुमर्हसि CaṇḍaKau. 3.23(11); तथा चासिद्धमसिद्धेन साधयतो महानैयायिकत्वमित्यलमनुकम्पनीयेष्वतिनिर्बन्धेन Kiraṇā. 175.8; 275.11; अद्यापि ताम् ··· बालामनाथशरणामनुकम्पनीयां प्राणाधिकां क्षणमहं न हि विस्मरामि CaurPañ. 25; यस्मादसाधुरधमोऽहमपुण्यकर्मा तस्मात्तवास्मि सुतरामनुकम्पनीयः Subhāṣi. 3524; केन हेतुना मयानुकम्पनीयोऽसि AmṛUda. 4.7(1); महाराजेन तावदिदानीमेनां मुषित्वा गन्तव्यं संवृत्तम्। यदीयमनुकम्पनीया स्यात् JāuaPa. 4.48(2)

अनुकम्पनीयवत्सला (anukampanīya–vatsalā) *adj.* (*f.*) affectionate towards those who are to be pitied एवमनुकम्पनीयवत्सला मे जानकी PrasaRā. 5.24(1)

अनुकम्पनीयवत्सा (anukampanīya–vatsā) *f.* child to be sympathised with एवमनुकम्पनीयवत्सला (v.l. °वत्सा) मे जानकी PrasaRā. 5.24(1)

अनुकम्पम् (anukampam) *adv.* on (the bank of the river) Kampā अम्बुमयीमिन्दुमयीमम्बामनुकम्पमादिमामीक्षे MūkaPañ. 4.18.

अनुकम्पमान (anu–kampamāna) *adj.* [*f.* -ā] sympathising, showing compassion, taking pity on अनुकम्पमानेन ···। पराशरेण दायादः सौदासस्याभिरक्षितः MahāBhā. xii. 49.68; संसारो हि ··· पङ्कभूतः। तत्रावमग्नं जगदत्राणमनुकम्पमानो भगवान् AbhidhKoBh. 1.16 (*on* 1.1); अनुकम्पमानो दानेनाराधयति KāśiVṛ. *on* v. 3.77; Prasā. i. 931.4; श्रुत्वा चैतदनुकम्पमानोऽब्रवम् DaśKuC. 47.12; (दृष्ट्वा) अम्बामिवार्यामनुकम्पमानामक्षीणतोयां विरुजां विशोकः SkandP. v(3). 19.59; अनन्यचित्ताननुकम्पमानः।··· स्वयं तारयसे भवाब्धिम् Yādavā. 20.83; चरन्ति भूतान्यनुकम्पमानाः सन्तो यदृच्छोपनतोपभोग्याः ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 14.88.

अनुकम्पयत् (anu–kampayat) *adj.* sympathising, pitying बतासीत्यनुकम्पयन्नाह मृत्युर्नचिकेतसं वक्ष्यमाणविज्ञानस्तुतये KāṭhUBh. 127.14 (*on* 2.19); स्वसंवेद्यं साम नः अस्माकं बतेति अनुकम्पयन्तः संवृत्तमित्याहुः ChāndoUBh. 85.1 (*on* ii. 1.3); अस्य सत्यसंकल्पत्वं स्वात्मभूतमपि पुरुषोत्तमोपासनाद् आविर्भूतमतोऽसौ तमेवानन्तानन्दं स्वाश्रितवत्सलमनुकम्पयन् प्रमोदते GoviBh. 318.13 (*on* iv. 4.9)

अनुकम्पयितव्य (anu–kampayitavya) *adj.* to be pitied on, to be sympathised with कृतापराधोऽपि भगवति, त्वयानुकम्पयितव्यो रामः प्रणमति UttaRāC. 7.19(16) (NSP. Ed.)

अनुकम्पहृदय (anukampa–hṛdaya) *adj.* having a heart full of compassion धृतप्राणमनुद्रुतम्। व्याघ्रेण विप्रतनयम् ···। दृष्ट्वानुकम्पहृदयः···भृगूद्वहः। आससाद BrahmāṇḍP. ii. 25.51.

अनुकम्पा (anu–kampā) *f.* [P. iii. 3.103; DEBRU. 248; 250] **A** compassion, pity, sympathy, mercy, kindness (implying affection, favour, support etc.) (grammatical object contextually understood) अनुकम्पायाम् P. v. 3.76; JaineVyā. iv. 1.132; KāśiVṛ. *on* v. 3.76; ŚākaṭāVyā. iii. 4.87; SiddhaHe. vii. 3.34; दासोऽहं ते भविष्यामि पश्य मामनुकम्पया MahāBhā. iv. 748*(1); कृपानुकम्पा कारुण्यमानृशंस्यं च भारत।··· कुरुष्वेतद्धि शिष्यते MahāBhā. v. 93.6; अभ्यभाषत राधेयं मद्रराजोऽनुकम्पया MahāBhā. viii. App. I. 18(97); xii. 10.3; विज्ञाप्यं तु ममैतद्धि यद्ददाम्यागतस्पृहः। तद्भवद्भिर्मम कृते कर्तव्यमनुकम्पया Rāmā. vii. 36.54; अवबुध्य चैव परमार्थमजरमनुकम्पया विभुः। नित्यममृतमुपदर्शयितुं स वाराणसीपरिकरामयात्पुरीम् Saund. 3.10; अनुजासुतं च दृष्ट्वा ···। बहुविधमनुकम्पया स साधुः प्रियसुतवद्विनियोजयांचकार BuddhaC. 1.81; समुद्गस्त्वनुकम्पायां चुम्बने चाभिनन्दने। इत्योष्ठकर्माण्युक्तानि NāṭyaŚā. 8.146; यदेते साधूनामुपरि मुखरा एव धनिनो न सावज्ञैरेषामपि च निजवित्तव्ययभयम्। न वा क्लेशोऽमुष्मिन्नपरमनुकम्पैव भवति ŚatTrayī. 670; ŚāntiŚ. 3.23; SaduktiKa. 304.17; अनुकम्पा प्रियाख्यानं धीरता ··· लिङ्गान्येतानि धीमताम् MaYānaSū. 175.19 (20.1); मत्तोऽस्य मा भूदनिष्टमित्यनुकम्पा KāmSū. 258.17 (5.1); 311.12 (6.1); एवंविधान्पिशाचांस्तु दीनान् दृष्ट्वानुकम्पया। ब्रह्मा तेभ्यो वरं प्रादात् BrahmāṇḍP. ii.7.401; (श्राद्धम्) कार्यं गुरुणामात्मसिद्धये। पित्रादीनां च स्वसुतैर्गुरुभिश्चानुकम्पया JayāS. 23.149; (ज्ञानम्) एतत्पवित्रमग्र्यं मुनिरासुरयेऽनुकम्पया प्रददौ SāṁkhyaKā. 70; अलं लज्जया, कलत्रविषया खल्वनुकम्पा KundaMā. 6.20(17); व्यक्तिमायाति महतां माहात्म्यमनुकम्पया Kirātā. 15.4; SaraKaṇṭhā. 599.16; इयं हि मे भगिनिका चण्डालिका···तदनुकम्पया पर्युषितास्मि PadmPrā. 4.8; मुनिनाथोऽप्यनपेक्षितात्मस्थितिरनुकम्पेति कृत्वा कृपावानात्मानं बठरसत्त्वेभ्यः कतिकृत्यो न दत्तवान् HarṣaC. 339.16; आश्रमास्त्रिविधा हीनमध्यमोत्कृष्टदृष्टयः। उपासनोपदिष्टेयं तदर्थमनुकम्पया GauḍKā. 3.16; तेषां मध्ये न दग्धौ द्वौ कथमप्यनुकम्पया PadmP. (Ra.) 5.253; 6.241; अथानुकम्पया कुर्यादेकान्तसुखितं जगत् TattvSaṁ. 156; अभावाच्चानुकम्प्यानां नानुकम्पास्य जायते ŚlokaVār. 5(15).52 (652.5); न ह्युपेक्षितव्यमिति श्रुतिरनुकम्पया आह मातृवत् KāṭhUBh. 146.3 (*on* 3.14); अनुकम्पा दया सेवा प्रोक्ता वेदान्तवेदिभिः SarvaVeSāSāṁ. 112; NītiSā. 16.26; नीतावनुकम्पायां वा 'घनिलचौ च' इति इलचि कृते KāvyālaṅSū. v. 2.62; भगवाननुकम्पया ··· सौभाग्यं मे ददातु BṛKathāŚloSaṁ. 18.556; संवेगः प्रशमस्थैर्यमसंमूढत्वमस्मयः। आस्तिक्यमनुकम्पेति ज्ञेयाः सम्यक्त्वभावनाः MahāP. 21.97; यो हि ··· प्रीतिं तत्र लभते आर्जवमार्दव° ··· °क्षमानुकम्पाज्ञानादि च MāṭhVṛ. 21.5 (*on* 12); अवाप्तसर्वानन्दस्य रागादिरहितात्मनः। जगदारभमाणस्य न विद्मः किं प्रयोजनम्। अनुकम्पया प्रवर्तेत इति चेत् NyāyMañ. i. 176.22; BṛĀraUBhVā. iv. 4.249; (सर्वभूतानुकम्पकः) अनुकम्पा कारुण्यम् ManuBh. i. 498.25 (*on* 6.8); स खलु भगवान् ··· अनुकम्पया ··· तदर्थं संक्षिप्योपदिदेश ĀgaPrā. 51.17; अहमनाथेत्यनुकम्पया वा ··· पिष्टं मांसमिति परिकल्प्य ··· प्राशनीयम् YaśasCam. ii. 134.2; धर्मस्य परमं मूलमनुकम्पां प्रचक्षते YaśasCam. ii. 323.10; ईश्वरोऽनुकम्पया भूतोपदेशाय प्रवृत्तः TātpaṬ.(Vā.) 631.12 (*on* iv. 1.60); (यूथम्) तद् दृष्ट्वा व्यसनप्राप्तं व्यसनेष्वनुकम्पया। मया ··· यथावच्च चिकित्सितम् Hastyāyur. 13.26(1.1); (प्रकृत्या सुकुमारः ··· तपस्वी) तपस्वीत्यनुकम्पायाम् JayaMa. 278.20 (*on* 5.4); सत्यनारायणस्याङ्गसेवया किं न लभ्यते। न किंचित्सुखमाप्नोति विना तस्यानुकम्पया BhaviP. 454A.26 (iii(2).27.6); DevīBhāP. iii. 8.3; केन पुण्येन ···। नरो याति हरेः स्थानं तद्वदस्वानुकम्पया PadmP. iii. 12.1; ĀdiP. 4.12; GaṇeP. ii. 35.7; तवानुकम्पां किमिह कथयामः KalkiP. ii. 3.30; अत्रामर्षलज्जाशोकानुकम्पाः ··· वागारम्भानुभावोक्तिपरतया प्रतीयन्ते SaraKaṇṭhā. 717.5; UdaySuKa. 142.13; KathāSaSāg. vii.5.229; वैशसस्य कथमस्य शान्तिरित्येष यावदनुकम्पया स्थितः VikraDeC. 14.50; शुभोपयोगरूपानुकम्पा दया भवति TātpaVṛ. 360.16 (*on* 3.69); लोके स्यादनुकम्पायै सागसामपि निग्रहः TriṣaŚaPuC. ii. 5.177; न भयं तवास्मत्सकाशाद् विद्यते। अतोऽनुकम्पयोत्तारय Pañca. 61.21; अनुकम्पामुपष्टम्भं प्रतीत्य आश्रित्य तपस्वी क्षपकः, ग्लानः ··· अभिनवप्रव्रजितः एते ह्यनुकम्पनीया भवन्ति SthānṬ. 170A.9; कपि चलने।··· कम्पः अनुकम्पा DhātuPra. 1.377 (33.5); परस्य व्यसनोत्कम्पा ननु या कम्पते भृशम्। सा चित्तवृत्तिर्विद्वद्भिरनुकम्पेति कथ्यते BhāvPra.(Śa.) 30.7(2); विधत्स्व विपदुत्तीर्णानमर्त्याननुकम्पया Yādavā. 16.49; भो मुने सकलज्ञोऽस्यनुकम्पया वद ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 5.47; 10.20; कथितं च पदं पुनः (गुणः)।··· दैन्येऽथ लाटानुप्रासेऽनुकम्पायां प्रसादने SāhiDa. 433.10; अनुकम्पा चित्तस्यार्द्रता KumāDeC. 71.6; Subhāṣi. 1915; ManvaMu. 108.16 (*on* 3.112); YuktiSneha. 116.26 (*on* i.1.5); इतिहासपुराणानि कथितान्यनुकम्पया BallāC. 43.4; या तु शोच्यस्य रक्षार्थं प्रवृत्तिरनुकम्पया। तया द्रुते तु मनसि दयोत्साहः BhaktiRa. 2.21; YātrāPra. 6.115; (आनृशंस्यं प्रयोजनम्) आनृशंस्यम् अनुकम्पा VīraMi. 124.22 (*on* 1.61); BālamBha. ii. 255.20 (*on* 2.144); हालाहलसमो मन्युरनुकम्पा सुधोपमा RasGaṅ. 511.11; आसमुद्रमिदं राज्यं समर्थमधिकं मया। विधाय दर्शितं खण्डपरशोरनुकम्पया ParamāKā. 65.73; [in object Loc.] अनुकम्पां हि भक्तेषु दैवतान्यपि कुर्वते MahāBhā. iii. 2.6; विशेषदर्शिस्त्वयानुकम्पा मयि दर्शितेयम् Saund. 18.40; मारेऽनुकम्पां मनसा प्रचक्रुर्विरागभावात्तु न रोषमीयुः BuddhaC. 13.31; हा क्वासौ सर्वजनहृदयनयनाभिरामो रामः ···। क्वासौ शोकार्तेष्वनुकम्पा Prati. 2.6(2); कोऽयं विद्वान् ··· न बिभृयात् स्वे कुटुम्बेऽनुकम्पाम् ŚatTrayī. 339; भक्त्या गुरौ मय्यनुकम्पया च प्रीतास्मि ते पुत्र वरं वृणीष्व RaghuVa. 2.63; परिजनवर्गेऽधिकानुकम्पा KāmSū. 244.1 (4.2); अनुकम्पामिमामद्य नारकेष्विह कुर्वतः MārkP. 15.73; विसृष्टस्त्वयि तेनाहमनुकम्प्येऽनुकम्पया Kapphiṇā. 16.71; दधेऽनुकम्पां मुनिकन्यकाजनैः(? ने) निशाचरीर्निर्दयमालिलिङ्ग सः RāmC. 18.64; भगवान् विष्णुस्तुष्टो मय्यनुकम्पया PadmP. iv. 94.49; यदि मय्यनुकम्पा विद्यते तदा मन्त्रमेकं मह्यं ददातु भवान् VetāPañ.(Jam.) 92.17; तस्मात्सदानुकम्पैव कर्तव्या वारणेष्विह Hastyāyur. 47.11 (1.6); ते हि ध्यायन्ति मां सुखिनि दुःखिनि चानुकम्पाम् PraboCan. 4.5 (68.10); तच्छ्रुत्वा युवराजेऽस्मिन् जातदुःखेऽनुकम्पया। राज्ञी ··· जगाद सा KathāSaSāg. vii. 7.6; कियत्यहो साधुजनेऽनुकम्पा ŚrīKaC. 2.17; पुरःप्रस्थितयोस्तयोरनुकम्पया बार्हलं व्यकार्षीद् देवता ViviTīKa. 73.15; [with objective Gen.] पुरा सृष्टानि भूतानि पीड्यन्ते क्षुधया भृशम्। ततोऽनुकम्पया तेषां सविता स्वपिता इव।··· महीं निविशते रविः MahāBhā. iii. 3.5; iii. 147.16; तस्यानुकम्पया देवी प्रीता समभवत्तदा MahāBhā. xii. 192.8; ध्यात्वा प्रसादं ते चक्रुस्तस्याः सर्वेऽनुकम्पया HariVaṁ. 13.34; VāyuP. ii. 11.57; तुतुषुस्तुषिताश्चैव शुद्धावासाश्च देवताः।

सद्धर्मबहुमानेन सत्त्वानां चानुकम्पया Saund. 2.55; राजा शोकपरिप्लुतः । अतिष्ठत् स तदा मार्गे तेषामेवानुकम्पया MārkP. 7.56; अभिधास्यामि धर्ममेतम् …। निर्मितं देवदेवेन भक्तानामनुकम्पया BrahmāṇḍP. i. 27.5; जलजानां परिवारसत्त्वानामनुकम्पया।… सर्वं दत्तम् PauṣkS. 20.114; भक्तानामनुकम्पया … नित्यं संनिहितो हरिः AhirbuS. 33.82; प्रबुद्ध पुण्डरीकाक्ष भक्तानामनुकम्पया PāraS. 13.137; LakṣmīT. 11.41; अधैर्यदोषं परिहर्तुमार्यास्त्वयं क्रमो न त्वनुकम्पयारेः RāmC. 27.66; यदि ममानुकम्पा क्रियते तदा मदायुःशेषेणाप्ययं सदारपुत्रो जीवतु Hitopa. 3.99(5); पुत्रार्थे तु तदा तस्य देवदेवोऽनुकम्पया । पुत्रत्वे नन्दिनं प्रादात् NīlaP. 1033; प्रत्यक्षं दर्शनं दत्त्वा देवानामनुकम्पया (महेश्वरः) SkandP. v(1). 2.51; VāmaP. 8.41; ViṣṇuDhaP. i. 35.18; मुकुन्द … कुरु मेऽनुकम्पाम् SiddhYo. 1.268; बहुमानेन महतां दुःखिनामनुकम्पया।… परिशुद्धान्तरो जनः AdhyāRā. vii. 7.70; राज्ञी दासी च तस्यानुकम्पया तत्र चावटे। नित्यं चिक्षिपतुः फेलां तया श्वेव जिजीव सः PariPar. 3.260; ममानुकम्पया तत्किं स एवायमुपागमत् PāṇḍaC. 1.523; PrabhāC. 115.20; 156.12; [with subjective Gen.] यत्सत्यमनुकम्पा नस्त्वय्यनाथे बिलौकसि। शयालो बिलमुत्सृज्य शेष्वान्यत्र यथासुखम् RāmC. 11.81; आस्तां च भक्ते मयि तेऽनुकम्पा Gaṅgāva. 6.12; [Kośas give the following as the synonyms of *anukampā-anukrośa*, AmaK. 398; AgniP. 359.78; Vaija. 99.192; AbhidhāCin. 369; NāmMā. 110; ParaNā. 1709; KośaKaTa. 1.1955; *karuṇā*, AmaK. 398; AgniP. 359.78; ParaNā. 1709; KośaKaTa. 1.1955; *kāruṇya*, AmaK. 398; AgniP. 359.78; Vaija. 99.192; KośaKaTa. 1.955; *kṛpā*, AmaK. 398; AgniP. 359.78; AbhidhāCin. 369; NāmMā. 110; ParaNā. 1709; KośaKaTa. 1.955; *ghṛṇā*, AmaK. 398; AgniP. 359.78; Vaija. 99.192; ParaNā. 1709; KośaKaTa. 1.1955; *dayā*, AmaK. 398; AgniP. 359.78; ParaNā. 1709; KośaKaTa. 1.1955; *śūka*, AbhidhāCin. 369; ParaNā. 1709; KośaKaTa. 1.1955; Kośas give *anukampā* as the meaning of the following -- *a*, MediK. 193.2; *ā*, DharK. 2860; MediK. 193.3; *i*, MediK. 194.3; *ī*, MediK. 194.4; *u*, MediK. 194.4; *ū*, ViśvaPra. 185.5; MediK. 194.5; *e*, MediK. 194.8; *śūka*, ViśvaLoK. 6.28; ŚabdaRaSaK. 5.19; *hanta*, GaṇRa. 1.7(18); NāṭaLaRaK. 2242]; **B** (*fig.*) compassion personified as a woman श्रीमदर्हद्धर्माधिपस्यानुकम्पामहादेव्याः … अहिंसाभिधेयं कनी PrabaCin. 126.18; अथ संवत् द्वादशाधिकषोडशवर्षे मार्गशुदि द्वितीयायाम् … पौषधवेश्मद्वारि अनुकम्पाकन्याजनन्या कृतप्रोङ्खणः … स नृपतिरहिंसायाः पाणिं जग्राह KumāPraPra. 93.11.

अनुकम्पाकूलम् (anukampākūlam) *adv.* along the bank of the river Kampā अधिकाञ्चि कांचिदद्राक्षम्। अवनतजनानुकम्पामनुकम्पाकूलमस्मदनुकूलाम् MūkaPañ. 4.82.

अनुकम्पाकोशालय (anukampā-kośālaya) *m., n.* treasure-house of compassion गुप्तं वृथा कोटिभिरागमानां गुप्तं वृथाहो गुरुभिः पुराणैः। कोणे यदत्र त्वमिहानुकम्पाकोशालयद्वारमपावृणोषि ŚivLī. 22.51.

अनुकम्पाचरण (anukampācaraṇa) *n.* the practising of compassion समस्तभूतग्रामानुकम्पाचरणे च प्रवृत्तः शुभ उपयोगः TattvPradī.(A.) 219.1 (*on* 2.65)

अनुकम्पाजलनिधि (anukampā-jalanidhi) *m.* ocean of compassion कम्पावसतिरनुकम्पाजलनिधिः।… मनसि मे मृगाक्षी कामाक्षी हरनटनसाक्षी विहरताम् MūkaPañ. 5.100.

अनुकम्पातिशय (anukampātiśaya) *m.* abundance of compassion किं कुम्भकर्णानुज संनिकृष्टे रामेऽनुकम्पातिशयस्तवारौ RāmC. 23.53; *adj.* having abundance of compassion स्मरभेदि(? दी) प्रकटाक्षस्रगुपेतकरः प्रसाददप्रकटाक्षः। जगदधिकं पाति शयस्थायि सुधागुण्डिकोऽनुकम्पातिशयः YātrāPra. 1.96.

अनुकम्पादि (anukampādi) *adj.* [Loc.] in the sense 'pity' or 'affection' etc. अधमर्णिके 'बह्वच' (cf. P. v. 3.78) इत्यनुकम्पादौ ठच् BālamBha. ii. 54.18 (*on* 2.37); पुत्रकः अनुकम्पादौ कन् (cf. P.v. 3.76) BālamBha. iii. 68.21 (*on* 3.21)

अनुकम्पादिगुण (anukampādi-guṇa) *m.* qualities like compassion or mercy etc. जयानुकम्पानु(v.l. दि Ed. KOTRU)गुणानपेक्षसहजोन्नते Stotrā. 14.15; अस्मदर्थस्य …। नाशयाम्यात्मभावस्थो ज्ञानदीपेन भास्वतेति अनुकम्पादिगुणाश्रयत्वम् VedāntRaMañ. 1.1 (10.5)

अनुकम्पादिभाव (anukampādi-bhāva) *m.* feelings of compassion etc. मोक्षबीजं कथं वा तत् प्राप्यते भगवान् जगौ।… तच्चार्हद्दर्शनाद् धर्मश्रुतेः …। अनुकम्पादिभावाच्च SamarāSaṁ. 9.507.

अनुकम्पाद्यतिशय (anukampādy-atiśaya) *m.* abundance of compassion or pity etc. अनुकम्पाद्यतिशयो यदि कश्चिद् विवक्ष्यते। न दोषः पुनरुक्तेऽपि प्रत्युतेयमलंक्रिया Kāvyāda. 3.137 = SaraKaṇṭhā 107.25; शब्दपुनरुक्तम् … अर्थपुनरुक्तं तदुभयमप्यनुकम्पाद्यतिशयविवक्षायामदोष इति गुणत्वम् SaraKaṇṭhā. 108.5; दोषगुणाः संकीर्यमाणाः कस्यचिदुन्मत्तभाषिणोऽनुकम्पाद्यतिशयविवक्षायामभ्यनुज्ञायन्ते SaraKaṇṭhā. 708.2.

अनुकम्पाधीना (anukampādhīnā) *adj.* (*f.*) depending on compassion यदि चानुकम्पानिमित्ता सिसृक्षा, संजिहीर्षा तर्हि किंनिमित्ता स्यात्, साप्यनुकम्पाधीनेति चेन्न NyāyRa. 654.10 (*on* 5(15).57)

अनुकम्पानिमित्ता (anukampā-nimittā) *adj.* (*f.*) caused by compassion अनुकम्पानिमित्तास्य (प्रजापतेः) सृष्टिरिष्यते NyāyRa. 652.18 (*on* 5(15).51); 654.9 (*on* 5(15).17); YuktiSneha. 116.26 (*on* i. 1.1)

अनुकम्पानुगुण (anukampānuguṇa) *m.* [w. r. for अनुकम्पादिगुण] Stotrā. 14.15.

अनुकम्पानुरञ्जित (anukampānurañjita) *adj.* affectionate with compassion, compassionate अस्माकं तावकानाम् … स्वलिङ्गविवरणेनात्मसात्कृतानामनुकम्पानुरञ्जितविशदरुचिरशिशिरस्मितावलोकनेन … अन्तस्तापमनघार्हसि शमयितुम् BhāgP. vi. 9.41.

अनुकम्पापर (anukampā-para) *adj.* given to compassion, compassionate अनुकम्पापराः शान्ता निर्ग्रन्थमुनिपुंगवाः PadmP.(Ra.) 22.64; न्यायोऽयं मलिनीकृतः कथमपि प्रक्षाल्य नेनीयते सम्यग्ज्ञानजलैर्वचोभिरमलं तत्रानुकम्पापरैः NyāyVi. 2.2; अथ सा मोचिता कैश्चिदनुकम्पापरैर्नरैः PrabhāC. 175.10.

अनुकम्पापरता (anukampāpara-tā) *f.* the state of being one who is compassionate अयि … कुरुकुलवर्याः कुरुध्वम् …। मय्यनुकम्पापरताम् YudhiVi. 3.72.

अनुकम्पापरवश (anukampā-paravaśa) *adj.* overcome by compassion, highly compassionate न हि गाः पङ्कमग्नाः पङ्कलेपभयादनुकम्पापरवशाः समर्था नोद्धरन्ति NyāyVārPari. 22.7; भगवतः कर्मोपभोगशून्यात्मनो दृष्ट्वानुकम्पापरवशस्य सिसृक्षा भवति NyāyRa. 657.8 (*on* 5(15).66)

अनुकम्पापाथोधि (anukampā-pāthodhi) *m.* epithet of Kṛṣṇa (*lit.* ocean of compassion) जय कृष्ण जगन्नाथ …। जयानुकम्पापाथोधे …। एभिः स्तवैः स्तूयमानः SkandP. ii(2). 27.88.

अनुकम्पापास्त (anukampāpāsta) *adj.* left away by compassion, devoid of compassion जतुगेहं वारणावते सन्नगरे। व्यधुरधिकं पापास्ते कर्मणि कृतचेतसोऽनुकम्पापास्ते YudhiVi. 1.33.

अनुकम्पाप्रदान (anukampā-pradāna) *n.* giving out of compassion नानुकम्पाप्रदानं ते गृह्णीमो वयमध्वगे PārśvC. 3.762.

अनुकम्पाप्रधान (anukampā-pradhāna) *adj.* in which (the feeling of) compassion is predominant अनुकम्पाप्रधाने वाक्यार्थेऽस्य (तलसंघट्टितस्य) प्रयोगः AbhinBhā. i. 133.11 (*on* 4.153)

अनुकम्पाप्रयुक्त (anukampā-prayukta) *adj.* prompted by compassion (विभुना) अनुकम्पाप्रयुक्तेन सृज्यमानाश्च जन्तवः। सुखिनः किं न सृज्यन्ते ĀgaPrā. 18.1; न च क्षेत्रज्ञगतधर्माधर्मसहकारितया निर्माणवैचित्र्यं वाच्यम् … सुखिदुःख्यादिभेदेन जगद्वैचित्र्यदर्शनान्नानुकम्पाप्रयुक्त ईश्वरः करोति TātpaṬ.(Vā.) 596.2 (*on* iv. 1.21)

अनुकम्पाप्रयोजन (anukampā-prayojana) *adj.* having sympathy or compassion as the motivation (प्रजापतिः) सृजेच्च शुभमेवैकमनुकम्पाप्रयोजितः (v. l. प्रयोजनः) ŚlokaVār. 5(15).52 (652.6)

अनुकम्पाप्रयोजित (anukampā-prayojita) *adj.* prompted by compassion (प्रजापतिः) सृजेच्च शुभमेवैकमनुकम्पाप्रयोजितः ŚlokaVār. 5(15).52 (652.6)

अनुकम्पाप्रयोज्यत्व (anukampāprayojya-tva) *n.* the state of being that which is to be prompted by compassion न च धर्माधर्ममात्रेण कार्यसृष्टिः संभवति। लोके दृष्टमृत्तन्त्वादेरप्युपादानदर्शनात् सृष्टेश्चानुकम्पाप्रयोज्यत्वे सुखमेव सृजेत् YuktiSneha. 116.24 (*on* i. 1.5)

अनुकम्पाभूमि (anukampā-bhūmi) *f.* object of compassion अनुकम्पाभूमयश्च प्रकृत्यैव युवतयः किं पुनर्विपदभिभूताः HarṣaC. 325.14.

अनुकम्पामनसिकार (anukampā-manasikāra) *m.* mental activity in the form of compassion अनुकम्पामनसिकारश्चतुर्भिरप्रमाणैर्दानाद्युपसंहारेण मैत्रायतः MaYānaSū. 72.19 (11.64(5))

अनुकम्पामात्रोपादान (anukampāmātropādāna) *n.* using or showing mere sympathy परस्यानुकम्पामात्रोपादानेनाराधयति KāśiVṛ. (Hyderabad Ed.) *on* v. 3.77.

अनुकम्पायुक्त (anukampā-yukta) *adj.* (word expressive of an object) connected with compassion सामदानादिरुपायो नीतिः। नीतौ च गम्यमानायां तद्युक्तादनुकम्पायुक्ताद्यथाविहितं प्रत्ययो भवति KāśiVṛ. *on* v.3.77; SiddhāKau. 315B.2 (*on* v. 3.77)

अनुकम्पायुक्तत्व (anukampāyukta-tva) *n.* the state of being (an object) connected with compassion धानादेरनुकम्प्यमानसंबन्धादनुकम्पायुक्तत्वमिति बोध्यम् LaŚabdeŚe. ii. 377. 3.

अनुकम्पारसदीर्घिका (anukampārasa-dīrghikā) *f.* pond (full) of the water of compassion or sympathy दृशोऽनुकम्पारसदीर्घिकाया नीलारविन्दैरिव निर्जहानैः (?)। अपाङ्गपातैरनुगृह्य मातः YātrāPra. 9. 101.

अनुकम्पारूप (anukampā-rūpa) *adj.* of the nature of compassion (अर्हणं तत् कुमारीणामानृशंस्यं च केवलम्) कुमारीणां पूजनं तदानृशंस्यमहिंसकत्वं केवलं तदनुकम्पारूपम् ManvaMu. 97. 30 (*on* 3. 54)

अनुकम्पार्थ (anukampārtha) *m.* [Loc.] in the sense of compassion अनुकम्पार्थे ··· इति ठचि ··· जशुत्वमिष्यते PāṇiTaVāNaMā. 7.17.

अनुकम्पार्थम् (anukampārtham) *adv.* for the sake of compassion or sympathy or mercy, out of compassion or sympathy or mercy, for showing favour भजन्ते मां बुधा भावसमन्विताः।··· तेषामेवानुकम्पार्थमहमज्ञानजं तमः। नाशयाम्यात्मभावस्थः MahāBhā. vi. 32. 11 = BhagGī. 10.11; आगतः सर्वभूतानामनुकम्पार्थमच्युतः MahāBhā. vii. 61. 21; xii. 257. 1; xiv. 16.16; सत्यव्रतो महाबाहुर्भरणं तस्य चाकरोत्। विश्वामित्रस्य तुष्ट्यर्थमनुकम्पार्थमेव च HariVaṁ. 9.99; VāyuP. ii. 26. 89; BrahmāṇḍP. ii. 63.88; BrahmP. 7.109; सर्वेषामनुकम्पार्थमात्मनश्चापि कीर्तयेत्(? कीर्तये) PauṣkS. 38.96; PāraS. 11. 383; भवेनाद्भुतमुत्तमम्। भूतानामनुकम्पार्थं यत् कृतं तन्निबोधत VāyuP. ii. 39. 287; BrahmāṇḍP. ii. 13.83; भक्तानामनुकम्पार्थं दिव्यैर्मन्त्रैर्बैलादिकैः। ··· संपूजिते तु तैर्भक्तैः कुरुते निष्कृतिं सदा PāraS. 19. 347; योगसिद्धिमनुप्राप्ता ये नराः पुण्यकर्मभिः। भगवानेव तान् सर्वान् निवेशयति सद्मसु। भक्तानामनुकम्पार्थम् ParaS. 18. 14; 24.20; यैव देवी उमा सैव देविका प्रथिता भुवि। मद्राणामनुकम्पार्थं भवद्भिरवतारिता NīlaP. 110; विप्रार्थमनुकम्पार्थं पुत्रार्थं च विशेषतः। आकारिता मया देवि SkandP. v(2). 77. 17; (महर्षीणाम्) तेषामेवानुकम्पार्थं कोटिमूर्तिरभूच्छिवः VāmaP. 84. 15; तीर्थम् ···। विप्राणामनुकम्पार्थं दर्भिणा निर्मितं पुरा PadmP. i. 27.41; (नराणाम्) अनुकम्पार्थम् ··· सुराः।··· नानातीर्थानि चक्रिरे GaṇeP. ii. 38. 28.

अनुकम्पार्द्रमनस् (anukampārdra-manas) *adj.* having a mind soft or tender with compassion तन्निशम्यानुकम्पार्द्रमनाः ···। नृपः प्रोवाच PārśvC. 3.321.

अनुकम्पार्द्रमानसा (anukampārdra-mānasā) *adj.* (*f.*) having a mind tender or soft with compassion शिवः ···। जगत् ···। भूषयन्तीं शिवां कम्पामनुकम्पार्द्रमानसाम्। अङ्गीकृत्य तदा गौरी(? रीम्) ··· कैलासशिखरं ययौ BrahmāṇḍP. iii. 40.44.

अनुकम्पार्द्रहृदया (anukampārdra-hṛdayā) *adj.* (*f.*) having a heart tender or soft with compassion त्रपन्ते तीर्थानि त्वरितमिह यस्योद्धृतिविधौ ···। इमं तं मामम्ब त्वमियमनुकम्पार्द्रहृदये पुनाना सर्वेषामघमथनदर्पं दलयसि GaṅgāL. 28.

अनुकम्पार्ह (anukampārha) *adj.* who deserves compassion or sympathy, poor, pitiable तमस्माकं दर्शयत चित्तोत्कर्षाय मामिव। अपुत्रमनुकम्पार्हं पूर्वं त्वां मा स्म शोचयन् PrabhāC. 187. 14 [*anukampārha* is given as the meaning of *tapasvin*, AnekāSa. 507 and as a synonym of *tapasvin*, DharK. 1609]

अनुकम्पालक्षण (anukampā-lakṣaṇa) *n.* definition or description of *anukampā* अथानुकम्पालक्षणं कथ्यते TātpaVṛ. 360. 9 (*on* 3. 69)

अनुकम्पालय (anukampālaya) *m.*, *n.* abode of sympathy इयमनुकम्पालय ते नतिरीश YātrāPra. 3. 96.

अनुकम्पालव (anukampā-lava) *m.* bit of compassion संपादय मयि तं पाकिममनुकम्पालवमिह धीर StavMā. 137.24; मनुजो न हि मादृशो जगत्यामनुकम्पालवदुर्विधान्तरङ्गः YātrāPra. 7. 62.

अनुकम्पावत् (anukampā-va(n)t) *adj.* possessing compassion, compassionate अथाचिन्तयद् धनः। उपकार्यनुकम्पावान् SamarāSaṁ. 4. 135; 6. 370.

अनुकम्पावश (anukampā-vaśa) *m.* [Abl.] on account of compassion गृहमानुषैश्च सा मोचितानुकम्पावशात् ततो वनिता। अपमानान्निरगच्छत् पुत्रावादाय सा गेहात् PrabhāC. 44.23.

अनुकम्पाविधान (anukampā-vidhāna) *n.* presentation or enacting of compassion अनुकम्पाविधाने स्यात् तलसंघट्टितं तदा SaṁgīRa. iv. 235.4 (7.730)

अनुकम्पावृत्ति (anukampā-vṛtti) *adj.* expressive of compassion दृष्ट्वा दृष्ट्वा ···। साक्षात्कामं नवमिव रतिर्मालती माधवं यत् गाढोत्कण्ठालुलितलुलितैरङ्गकैस्ताम्यतीति। अत्रानुकम्पावृत्तेः करूपतद्धितस्य (विप्रलम्भशृङ्गारव्यञ्जकत्वम्) KāvyPra. 180.5.

अनुकम्पासमावीत (anukampā-samāvīta) *adj.* carried with (i.e. overwhelmed by) compassion इति संप्रार्थितो देवैर्माधवो वरदोऽभवत्। अनुकम्पासमावीतो गीर्वाणावलिनायकः ParamāKā. 170.45.

अनुकम्पासंबन्ध (anukampā-sambandha) *m.* connection with compassion प्रत्यासन्नोऽनुकम्पासंबन्धो यस्यानुकम्प्यमानस्य स तथोक्तः Nyās. ii. 131. 18 (*on* v. 3.77)

अनुकम्पासहितोपकार (anukampāsahitopakāra) *m.* help accompanied by compassion पुरुषः। कं करोतु।··· अनुकम्पासहितोपकारं दयासहितं धर्मवात्सल्यम् TātpaVṛ. 344.17 (*on* 3. 51)

अनुकम्पासागरत्व (anukampāsāgara-tva) *n.* the state of being an ocean of compassion निजभुवि परिरक्षन् विप्रपारावतौघान्। शिबिरिव शिवसेवां शीलयन् शीलराशिः शिशिरहृदनुकम्पासागरत्वेऽभ्यषेचि VīraBhā. 11. 6.

अनुकम्पासिन्धु (anukampā-sindhu) *m.* ocean of compassion तां वै स होवाच महानुकम्पासिन्धुः ··· गौरि ··· मा ते भूयः संशयोऽस्मिन् HerU. 390. 5(2)

अनुकम्पास्पद (anukampāspada) *n.* object of compassion अहर्निशमिहैव ये परमनोऽनुवृत्त्या पुनर्वहन्ति विजिगीषुतां किमिव तेऽनुकम्पास्पदम् ŚatTrayī. 812; Subhāṣi. 531.

अनुकम्पित (anu-kampita) *adj.* [*f.*-ā] **1** sympathised with, pitied on, compassionated, favoured अनुकम्पितो नरो नार्या पुष्टो रक्षित एव च। प्रपतेद् यशसो दीप्तात् MahāBhā. xiv. 93. 22; अनुकम्पितः षडङ्गुलिः षडिकः MahāBh. i. 320.3 (*on* i. 4.18); Prasā. i. 337. 20; PāṇiTaVāNaMā. 7. 16; 9.5; मयि द्रव्यक्षयक्षीणे स्त्रीद्रव्येणानुकम्पितः Cārud. 3. 17; Mṛcch. 3.28; और्वाश्रमे विवृद्धश्च भवांस्तेनानुकम्पितः BrahmāṇḍP. ii. 47.87; दिष्ट्यानुकम्पितोऽस्मि भगवत्या MālaMā. 3.121; एवं निर्भिन्नहृदयावेगः शिशुजनेनाप्यनुकम्पितोऽस्मि UttaRāC. 6. 30(3); कृतमहापराधोऽपि भगवतीभ्यामनुकम्पितो रामः UttaRāC. 7.18(14); रणे नता येन रिपोर्वरूथिनी सहासमासन्नवधेऽनुकम्पिता HarVi. 46. 60; सद्मसु। न भुञ्जीत तथा साधुर्दैन्यकारुण्यकारिणाम्। नाहरन्ति महासत्त्वाश्चित्तेनाप्यनुकम्पिताः YaśasCam. ii. 405. 3; अहं च तस्मै महतां महीयसे शीर्ष्णावनामं विदधेऽनुकम्पितः BhāgP. i. 6.26; कथं प्रियाया अनुकम्पितायाः सङ्गम् ··· अनुरक्तचित्तः।··· त्यजेत् BhāgP. vii. 6.11; x. 2.38; येन केनचित् ··· दिव्यलोकनिवासिना ··· कुमारहरिवाहनस्यान्तिकादतर्कितमेवानीय लेखमिममनुकम्पितोऽयमेतावान् नृपतिलोकः TilaMañ. 194. 15; (सम्यग्दर्शिनः) समीचीनोपदेशेनानुकम्पिता भवन्ति TattvVai. 207. 23 (*on* 4. 23); महेशस्य च दासोऽयं विष्णुस्तेनानुकम्पितः SaurP. 40.5; ततोऽहमरतिग्रस्ता भगवत्यानुकम्पिता SamarāSaṁ. 7. 362; अनुकम्पितः पुत्रः पुत्रकः Prasā. i. 931. 1; SiddhāKau. 315A. 16 (*on* v. 3.76); रससिद्धिदर्शनपरेण तेन (शिवेन) सा। अनुकम्पिता सकलमायसं गृहे भसितेन तस्य नयति स्म हेमताम् ŚivLī. 18. 5; हार्देन हृदयमन्दिरेण हरिणानुकम्पितो भवति GoviBh. 304.2 (*on* iv. 2.17); **2** who has pitied मणिकाञ्चनभित्तयः।··· रत्नस्तम्भसमुच्छ्रिताः। कपोलपाल्युपान्तेषु महानीलविनिर्मिताः। रत्नभाभिर्निरस्तस्य ध्वान्तस्येवानुकम्पिताः PadmP.(Ra.) 6.126; *n.* compassion or sympathy तथाप्येकान्तभक्तेषु पश्य भूपानुकम्पितम्। यन्मेऽसूंस्त्यजतः साक्षात् कृष्णो दर्शनमागतः BhāgP. i. 9. 22; रूपं भगवता त्वेतदशेषक्लेश-संक्षयम्। आविष्कृतं नः क्लिष्टानां किमन्यदनुकम्पितम् BhāgP. iv. 30.27.

अनुकम्पितक (anukampita-ka) *adj.* **i** who is pitied on इह कुत्सितकः अनुकम्पितक इति स्वशब्देनोक्तत्वात् तस्यार्थस्य प्रत्ययो न प्राप्नोति MahāBh. ii. 424. 2 (*on* v. 3.74); Pradī. iv 397B. 27 (*on* v. 3.74); **ii** which arouses compassion याच्ञाविरहसंत्यागविक्रयव्यसनादिषु। अनुकम्पितकं यत् स्यात्लिखेत् तत् करुणारसे ViṣṇuDhaP. iii. 43.4.

अनुकम्पितमानस (anukampita-mānasa) *adj.* having a mind full of compassion एवं कृत्वा नृपस्तस्थौ तत्रैव निरयाग्रतः। विदधत् प्राणिनां सौख्यमनुकम्पितमानसः PadmP. iv. 30.40.

अनुकम्पितव्य (anu-kampitavya) *adj.* to be pitied on लक्ष्म्यां महत्यामपि वर्तमानस्तृष्णाभिभूतस्त्वनुकम्पितव्यः BuddhaC. 11.55.

अनुकम्पिता (anukampi-tā) *f.* the state of being one who shows compassion (towards others), compassion उपकारेण दूयन्ते न सहन्तेऽनुकम्पिताम्। आपत्स्वपि दुराराध्या नित्यदुःखा मनस्विनः Subhāṣi. 202.

अनुकम्पितात्मन् (anukampitātman) *adj.* having a mind full of compassion स्वशान्तरूपेष्वितरैः स्वरूपैरभ्यर्थमानेष्वनुकम्पितात्मा।··· जातो भगवान् BhāgP. iii. 2. 15.

अनुकम्पितुम् (anu-kampitum) *inf.* to show compassion ज्ञातुमिच्छामहे ब्रह्मन् को भवानिह धिष्ठितः। किमर्थं चैव नः शोच्याननुकम्पितुमर्हसि

MahāBhā. i. 13.18; सकृदेषा कथंचिच्चेत् त्रियामा क्षयमेष्यति। गमिष्यामि ततो बालामेतां द्रागनुचिन्तनम् (v.l. अनुकम्पितुम् JPMJGM. 20) PadmP.(Ra.) 8.350; द्रुहिणहरगोविन्दाद्याः ···। न च नियमतो देवानेवानुकम्पितुमीशते NīlaVi. 66.15.

अनुकम्पितृ (anu-kampitṛ) *adj.* who shows compassion, who shows affection (युधिष्ठिरः) ह्रीमान् सत्यधृतिर्दान्तो भूतानामनुकम्पिता।··· सतां वर्त्मानुवर्तते MahāBhā. v. 88.18; पिता हि राजा राष्ट्रस्य प्रजानां योऽनुकम्पकः (v. l. कम्पिता) MahāBhā. xii. 137.100; SūktiRa. 39.15; संभ्रमादिच्युता या स्यादनुकम्प्येऽनुकम्पितुः। रतिः सैवात्र वात्सल्यं स्थायी भावो निगद्यते Bhakti-RaSi. iii. 4.24.

अनुकम्पिन् (anukamp-in) *adj.* showing compassion, sympathising with, taking pity on दीनानुकम्पिनां या ··· तां गतिं व्रज MahāBhā. vii. 55.26; vii. 50.30; दीनानुकम्पी धर्मज्ञः ···। कुलोचितमतिः क्षात्रं धर्मं स्वं बहु मन्यते Rāmā. ii. 14*(1); दीनम् ···। रामो भृत्यानुकम्पी तु सुमन्त्रमिदमब्रवीत् Rāmā. ii. 46.49; पितृभक्तो देववरः ···। भक्तानुकम्पी भूतानां तथा Rāmā. vi. 1730*(2); भक्तानुकम्पिनं देवम् ··· ध्यायति यः GanU. 571.7; ŚāṇḍU. 419.15 (3.1); 420.2 (3.3); परममाहेश्वरो महेश्वर इव सर्व्वसत्वानुकम्पी परमभट्टारक-महाराजाधिराजश्रीहर्षः EI. iv. 211.7; i. 72.8; vii. 158.8; xviii. 32.12; सर्व्वसत्वा(त्त्वा)नुकंपी[।] ··· प्रणमति जिननाथोऽयं भव्यपाहिलनामा EI. i. 136.3; देवे वर्षति यज्ञविप्लवरुषा वज्राश्मवर्षानिलैः सीदत्पालपशुस्त्रि आत्मशरणं दृष्ट्वानुकम्प्युत्स्मयन्। उत्पाट्यैककरेण शैलमबलो लीलोच्छिलीन्ध्रं यथा बिभ्रद्गोष्ठमपात् BhāgP. x. 26.25; अपापेनार्थशीलेन कुटुम्बस्यानुकम्पिना। भवितव्यं त्वया वत्स Hastyāyur. 46.18 (1.6); स्वगुरोर्गदापनुत्त्यै परमन्त्रं तु जजाप जातमन्युः। मुहुरार्य-पदेन वार्यमाणोऽप्यरिवर्गेऽप्यनुकम्पिनाब्जपादः ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 16.31; अनेन धर्मशीलेन हरिभक्तानुक[म्]पिना[।] ··· कोंडराजनृपालेन ···। विज्ञापितस्य विनयात् ··· वीरश्रीरामराजस्य विज्ञप्तिमनुपालयन् EI. iv. 21.266.

अनुकम्पिभाव (anukampi-bhāva) *m.* the nature of being one who shows compassion भ्रान्तं घटीयन्त्रवदत्र नाथ मां त्रातुमर्हस्यनुकम्पिभावात् SkandP. ii(2).20.12.

अनुकम्पोक्ति (anukampokti) *f.* statement of compassion वृत्तिं स्वां बहु मन्यते हृदि शुचं धत्तेऽनुकम्पोक्तिभिः ··· श्रुत्वा दुःखमरुंतुदां वितनुते पीडां जनः प्राकृतः RājTa.(Ka.) 1.228; Subhāṣi. 360.

अनुकम्प्य (anukamp-ya) *ger.* **1** having shaken afterwards तस्मादितरं नाराशंसमाप्याय भक्षयित्वा पुनराप्यायानुकम्प्य भक्षयति VaikhāŚS. 21.15; **2** having shown compassion, having taken pity on, having sympathized with तेन व्यातेनिरे ···। न नानुकम्प्य विशिखाः शिखाधरजवाससः Kirātā. 15.42; स होवाच — प्रिया इष्टा बनेत्यनुकम्प्याह BṛĀraUBh. 301.11 (*on* ii. 2.4); ये चान्ये पण्डिताः प्राहुर्हेब्राह्मणतां नराः। तेषां दुर्दृष्टितिमिरमपनीयानुकम्प्य न्व।··· प्रयत्नेन सुदृष्टिं संविदध्महे BhaviP. 82A.10 (i. 41.49); श्रमखिन्नामनुकम्प्य तां प्रियाम्। स तया सह शिश्रिये सभां शयितुं शीतलवातसेविताम् Nalābhyu. 7.35; 7.85; श्रीभैरवेण मिथिलापृथिवीश्वरेण। तेनानुकम्प्य सकृदप्यवलोक्यमाना श्रीवर्धमानकृतिनोऽस्तु कृतिः कृतार्था DaṇḍaVi. 2.3.

अनुकम्प्य (anu-kampya) *adj.* [*f.* -ā] to be pitied upon, worthy of compassion or sympathy or favour, to be shown affection उपरिष्टाच्चोत्तरया त्रिः प्राश्यानुकम्प्याय प्रयच्छेत् ĀpaGS. 13.13; वक्ता हितानामनुरक्त आर्यः शक्तिज्ञ आत्मेव हि सोऽनुकम्प्यः MahāBhā. v. 37.23; SūktiRa. 94.8; भैक्षोपभोगीति च नानुकम्प्यः BuddhaC. 11.54; सपदि मुकुलिताक्षीं रुद्रसंरम्भभीत्या दुहितरमनुकम्प्यामद्रिरादाय दोर्भ्याम्।··· प्रतिपथगतिरासीद् वेगदीर्घीकृताङ्गः Kumā-Sam. 3.76; किं तन्न येनासि ममानुकम्प्या RaghuVa. 14.74; स्त्रियोऽनुकम्प्याः साधूनां मूढा दीनाश्च जन्तवः ViṣṇuP. v. 7.54; ऋजुर्मूर्खस्त्वनुकम्प्यः शठमूर्खः सर्वथा वर्ज्यः Tantrākhyā. 20.10; PañcT. 1.163 (169.6); Subhāṣi. 2884; देवि शीलवती कस्य नानुकम्प्यासि शोभने PadmP.(Ra.) 17.287; सकरुणमथवा कोऽनुकम्प्येषु कोपः MahāviC. 6.10; सृष्टेः प्रागनुकम्प्यानामसत्त्वे नोपपद्यते। अनुकम्पापि यद्योगाद् धातायं परिकल्प्यते TattvSaṁ. 158; अभावाच्चानुकम्प्यानां नानुकम्पास्य जायते। सृजेच्च शुभमेवैकमनुकम्पाप्रयोजितः ŚlokaVār. 5(15).52 (652.5); विसृष्टस्त्वयि तेनाहमनुकम्प्येऽनुकम्पया Kapphiṇā. 16.71; धर्माधर्मनिगडसंवृतत्वादपवर्गपुरद्वारप्रवेशमलभमानाः कथं नानुकम्प्याः NyāyMañ. i. 186.11; (दुहिता कृपणं परम्) दुहिता कृपणमनुकम्प्या दयनीया ManuBh. i. 391.13 (*on* 4.185); त्वादृशामनुकम्प्यो हि बलिनां प्रमदाजनः BṛKathāŚlo-Saṁ. 13.48; व्याधस्याप्यनुकम्प्यानां स्त्रीणां देवः सतीपतिः BhāgP. iii. 14.35; भयार्तमनुकम्प्यं मां दुःखितं त्रातुमर्हथ PadmP. iv. 94.48; महामतेः। अनुकम्प्या भवन्त्येते ब्रह्मविष्णिवन्द्रशंकराः YogVā. iii 6.19; अनुकम्प्यस्य नो देवि भजन्त्युद्वेगमुत्तमाः YogVā. iii. 18.9; बुद्धिविहीनोऽनुकम्प्यानाम्।··· ज्ञेयः कलाकलापे कुशलः सर्वार्थतत्त्वविज्ञानी KalāVi. 10.31; चिरजीव्यनुकम्प्योऽयमापन्नः शरणागतः KathāSaSāg. x. 6.100; xii. 5.281; xii. 23.140; यस्य मित्राणि मित्राणि ···। अनुकम्प्योऽनुकम्प्यश्च स जातः स च जीवति KāvyPra. 150.2; RājTa.(Ka.) 8.2301; अनुकम्प्योऽसि बालोऽसि का लज्जा तेऽपसर्पतः TriṣaŚaPuC. iv. 5.180; इयम् ···। नारीति चानुकम्प्यापि भवति PariPar. 12.111; अयमपि ते ननु दासजनोऽनुकम्प्य एव ChandaśCū. ii.277.4; PrasaRā. 5.24(1); Haṁs-Saṁ. 97; Gurvā. 258; राज्ञापि ··· अनुकम्प्या एत इत्युपेक्ष्यन्ते वा DaṇḍaVi. 340.9; कृष्णश्च दारुणाश्चेति तस्मिन्नालम्बना द्विधा। अनुकम्प्येषु सागःसु कृष्णः BhaktiRaSi. iv. 6.2; iii. 4.24; दृष्ट्यानुकम्प्यानथ संबभाषे Gaṅgāva. 8.62; दशमुखपत्नी ··· अहमनुकम्प्या कपिभिः धिग्दैवम् MahāN. 9.94; [Vaija. 204.39 gives *kāruṇa* and Hārāva. 252 gives *tapasvin* as synonyms of *anukampya* and *anukampya* is given as the meaning of following — *tapasvin*, MediK. 102.182; ViśvaLoK. 215.181; ŚabdaRaSaK. 320.3; *tāta*, AnekāSaṁ. 2.168; ViśvaPra. 57.14; MediK. 58.21; ViśvaLoK. 122.19; KośaKaTa. 2.5132; ŚabdaRaSaK. 127.10; *varāka*, ViśvaLoK. 22.124]

अनुकम्प्यता (anukampya-tā) *f.* the state of being one who is to be shown compassion त्रिसंध्यं तत्र मज्जतः। संध्यादेवी ··· तस्यागादनुकम्प्यताम् RājTa.(Jo.) 771; उपकारेण दूयन्ते न सहन्तेऽनुकम्पिताम् (v.l. अनुकम्प्यताम्)। ··· मनस्विनः Subhāṣi. 202.

अनुकम्प्यत्वाभिप्राय (anukampyatvābhiprāya) *m.* [Inst.] with the intention of being fit to be pitied कुत्सिता ··· निन्द्या मुत्प्रीतिर्येषां ते कुमुदो वैषयिकाः। अत एव तेषामनुकम्प्यत्वाभिप्रायेण कृपणे कुमुदे कुमुदिति शाश्वतः LalitāSaBh. 107.5 (*on* 138)

अनुकम्प्यमान (anu-kampyamāna) *adj.* [*f.* -ā] **I** being favoured, being shown pity उपरताप्यनुपरता महासेनपुत्री एवमनुकम्प्यमानार्यपुत्रेण SvapnVā. 6.9(7); रामः ··· तटवनपवनैरनुकम्प्यमानः पम्पामभजत् RāmāCam. 3.43(9); **II** (the word expressive of the object) being pitied on (नीतौ च तद्युक्तात्) पूर्वेणाप्रत्यासन्नानुकम्पासंबन्धादनुकम्प्यमानादेव प्रत्ययो विहितः KāśiVṛ. *on* v. 3.77; Nyās. ii. 131.19 (*on* v. 3.77); पूर्वत्रानुकम्प्यमानादेव प्रत्ययः इह तु व्यवहितादपि Prasā. i. 931.5; पूर्वेणानुकम्प्यमानात् प्रत्ययः। अनेन तु परंपरासंबन्धेऽपीति विशेषः SiddhāKau. 315B.4 (*on* v. 3.77)

अनुकम्प्यमानता (anukampyamāna-tā) *f.* the state of being one who is being sympathized with दैवहतिके इति शब्देन लब्धायां नियत्युपाधौ सर्वथैवानुकम्प्यमानतायां सहकारसंवर्धननिबन्धनत्वमेवास्याः कला द्योत्यते Sara-Kaṇṭhā. 718.8.

अनुकम्प्यमानसंबन्ध (anukampyamāna-sambandha) *m.* connection with one who is being favoured अनुकम्प्यमोदनदानेनाराधयतीति धानादेरनुकम्प्यमानसंबन्धादनुकम्पायुक्तत्वमिति बोध्यम् LaŚabdeŚe. ii. 377.3.

अनुकम्प्यानुग्रह (anukampyānugraha) *m.* favour to one who is worthy of compassion यादृशोऽतिथिभोजनादुत्कृष्टो धर्मः अनुकम्प्यानुग्रहान्न तादृशस्ततो निकृष्टः ManuBh. i. 254.19 (*on* 3.102)

अनुकम्प्याभाव (anukampyābhāva) *m.* absence of those fit to be sympathised with अनुकम्प्याभावाद् नानुकम्पा संभवति NyāyRa. 652.20 (*on* 5(15).51)

अनुकम्प्र (anu-kampra) *adj.* [P. iii. 2.167] who habitually shows compassion; cf. **अनुकम्प्रता.**

अनुकम्प्रता (anukampra-tā) *f.* the state of being one who habitually shows compassion सरः प्रपद्योत्कतयानुकम्प्रताम्।··· पतगग्रहान्नृपं न्यवारयद्वारिरुहैः करैरिव NaiṣC. 1.126; सुरापराधस्तव वा कियानयं स्वयंवरायामनुकम्प्रता मयि NaiṣC. 9.153.

अनुकर (anukar-á) *adj.* [P. iii. 2.20; DEBRU. 66] who helps, helper अघशंसदुःशंसाभ्यां करेणानुकरेण च। यक्ष्मं च सर्वं तेनेतो मृत्युं च निरजामसि AV. xii. 2.2; AV.(P.) xvii. 30.2.

अनुकरण (anu-karaṇa) *n.* **AI** (word or expression uttered in) imitation (of another sound), onomatopoeia अनुकरणं चानितिपरम् P. i. 4.62; SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 1.141; अव्यक्तानुकरणाद्व्यजवरार्धादनितौ डाच् P. v. 4.57; SaraKaṇṭhā.(Gr.) v. 4.70; अव्यक्तानुकरणस्यात इतौ P. vi. 1.98; लृकारोपदेशो यदृच्छाशक्तिजानुकरणप्लुत्याद्यर्थः Vār. 1 (*on* ŚivSū.(Gr.) 2); अनुकरणं शिष्टाशिष्टाप्रतिषिद्धेषु यथा लौकिकवैदिकेषु Vār. 3 (*on* ŚivSū.(Gr.) 2); अनुकरणस्येतिकरणपरत्वप्रतिषेधोऽनिष्टशब्दनिवृत्त्यर्थः Vār. 1 *on* P. i. 4.62; 1 *on* P. i. 4.80; तस्यानुकरणं ब्राह्मण्यलृतक इत्याह MahāBh. i. 19.22 (*on* ŚivSū.(Gr.) 2); अनुकरणं हि शिष्टस्य साधु भवति MahāBh. i. 20.15 (*on* ŚivSū.(Gr.) 2); प्रकृतिवदनुकरणं भवति MahāBh. i. 21.7 (*on* ŚivSū.(Gr.) 2); SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 2.53; PariVṛ.(Nī.) 11.17; अथवाकारान्तमेतदनु-

करणम् MahāBh. iii. 77. 8 (*on* vi. 1.99); i. 283.9 (*on* i. 3.48); अनिता-वनुकरणम् JaineVyā. i. 2. 133; अनुकरणम् CāndraVyā. ii. 2.26; झंकार-स्यानुगीतैरनुकरणमिवारभ्यते भृङ्गसार्थैः Ratnā. 1. 18; यथानुकरणे ह्रस्व लृकारोऽस्ति तथा दीर्घोऽप्यस्तीति मतम् KātanVṛ. *on* i. 1.2; *on* iv. 6.55; डाच्च्व्यूर्याद्यनु-करणं च ति ŚākaṭāVyā. i. 1. 26; (वृत्तिम्) परुषाभिधायिवचनादनुकरणाच्चापरत्र नो परुषाम्। रचयेत् Kāvyālaṅ.(Ru.) 2. 28; Nyās. i. 65.26 (*on* i. 1.16); शब्दस्य ताद्रूप्येणाभिधानमनुकरणम् ŚṛṅgāPra. 20.12; 38. 1; या ··· असाधुता। निरूपितानुकरणे गुणत्वं सा प्रपद्यते SaraKaṇṭhā. 87.11; 149.4; समासानुकरण-निपाताश्च SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 1. 7; v. 4.70; अदुष्टता । (अ)नुकरणे तु सर्वेषाम् KāvyPra. 412. 1; 'न दोषोऽनुकरणे' इति वक्ष्यमाणत्वात् ··· अत्र न दोषः Kāvyānu.(He.) 164.9; 232.2; Kāvyānu.(Vā.) 20.13; द्विविधमनुकरणम् PariVṛ.(Sī.) 37.7; अनुकरणम् !···एषामव्ययानाम् ··· गतिसंज्ञा ज्ञेया Prakri-Kau. i. 517.1; अनुकार्यानुकरणयोर्भेदस्याविवक्षितत्वात् Prasā. i. 81. 19; i. 517. 8; i 952. 13; ii. 108.6; ii. 549.18; ध्वनेरनुकरणस्य योऽच्छब्दस्तस्मादितौ परे पररूपमेकादेशः स्यात् SiddhāKau. 21B. 2 (*on* vi. 1.38); 67B. 1 (*on* vi. 4.6); पटदिति कुर्वित्याद्यनुकरणस्थलेऽनुकार्यध्वनीनामनुकरणाद् भेदः VaiyāBhū. 126.4 (*on* 26); 'शं नो देव्येति' रेफं विहायानुकरणम् BālamBha. i. 510.19 (*on* 1. 230); अनुकरणमिदं ध्वनेः BālamBha ii. 121.16 (*on* 2. 113); प्रपरेत्यादावनुकार्यानुकरणयोरभेदविवक्षया सुबनुत्पत्तिः LaŚabdeŚe. i. 45 . 3; **Aii** repetition or imitation किम् ··· तदध्यापनम्, आहोस्विन्नृत्योप-देशवद् गृहीतस्यानुकरणमध्यापनमिति NyāvBh. 138. 10 (*on* ii. 2.28); **Bi** following (behaviour, action, quality etc.) त्वदीयसुचरितैकदेशस्यानु-करणं किलैतत् MudrāRā 7. 4(2); दन्तानां निषेक° ··· °दुर्बलताः ··· माता-पित्रोरनुकरणात् ··· इत्याचक्षते महर्षयः KāśyaS. 12A . 35; अनुकरणमनुकृतिः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 181. 16 (*on* i. 3.22); BrahmSūBh (Bhā.) 59.9 (*on* i. 3.22); (नायकस्य) व्रतं नियमं स्वयमनुकरणेनानुवर्तेत भक्तिख्यापनार्थम् JayaMa. 237. 15 (*on* 4. 1); इदम् ··· कुलभवनमाद्यं रतिपतेर्निवासश्चित्राणामनु-करणमेकं जलमुचाम् । ··· न केषामत्यर्थं भवति नयनानन्दजननम् SamarāSū. 31. 148; अनुकरणादर्थवादवचनमुपपद्यते SaṅkarKāBh. 186.10 (*on* iv. 2.1); तस्य दहराकाशस्य नित्याविर्भूततद्गुणाष्टकस्य आविर्भूतापहतपाप्मत्वादिवत्तयानुकरणात् दहरः परमात्मैव VedāntKau. 94. 24 (*on* i. 3. 22); अथोद्दीपनाः ··· राजदेवा-वतारादिचेष्टानुकरणादयः BhaktiRaSi. iii. 3.28; सूर्योदयादिवत् किल नैषां गुप्ता भवेदसौ चेष्टा। अनुकरणे च निरर्गलमेतस्याः सर्वलोके स्यात् KandaCū. v. 5. 3; तत्र भगवतो जीवसाम्येऽन्तःकरणेन्द्रियधर्माः प्राप्नुवन्तीति तत्रानुकरणमाह । ध्यायतीव लेलायतीवेति AṇuBh. 98. 7 (*on* i. 3.42); दहरस्य ··· जीवेनानुकरणात् तस्मादि-तरः सः GoviBh. 49. 6 (*on* i. 3. 22); **Bii** representation or portrayal by acting प्रकृतिविशेषावस्थाप्रतिपादकवेषरचनसामग्र्या । अनुकरणमभ्यतीतं सिद्धिद्वय-संपदा धाराम् KuṭṭaMa. 945; त्रैलोक्यस्यानुकरणं नृत्ते देवि प्रतिष्ठितम् ViṣṇuDhaP. iii. 34.17; अन्ये तु नटनीयमनुकरणं दशरूपकमेव नाट्यम् । तस्येदं शास्त्रम् AbhinBhā. i. 5. 11 (*on* 1.1); अथ पश्चात् करणमनुकरणं तल्लोकेऽप्यनुकरणा-त्मतातिप्रसक्ता AbhinBhā. i. 275. 18 (*on* 6. 31); Kāvyānu. (He.) 72.15; किं नाट्यम्। नाट्यमनुकरणम् NāṭaLaRaK. 266; **Biii** compliance, consent ओम् इत्येतत् अनुकृतिः अनुकरणम् TaiUBh. 209. 2 (*on* 1. 8); **Biv** mimicry शृङ्गारस्यानुकरणं हास्य इत्यभिधीयते BhāvPra.(Śā.) 55. 10(3); **C** coming after in a cyclic order तेषां जननमरणसंततेरनुकरणमिदमुच्यते ChāndoUBh. 308. 14 (*on* v. 10.8); [ŚabdaRa.(Vā.) 3421 has *anuhāra* as a synonym of *anukaraṇa* and KośaKaTa. 2. 7143 gives it as the meaning of *gaulomī*]; *m.* imitation कथं प्रातिपदिकसंज्ञा।··· ननु चाधातुरिति प्रतिषेधः प्राप्नोति। नैष धातुर्धातोरेषोऽनुकरणः [sic.] यद्यनुकरण इयङादेशो न प्राप्नोति MahāBh. iii. 408.3 (*on* viii. 2. 46); *adj.* one who imitates पफको विकत्थनः। अनुकरण इत्यन्ये GaṇRa. 1.32(63)

अनुकरणकाल (anukaraṇa–kāla) *m.* [Loc.] at the time of imitation (of an expression or word) शब्दोऽनुकरणकाले अर्थं जहाति न रूपम् PariVṛ.(Sī.) 20.11.

अनुकरणक्रिया (anukaraṇa-kriyā) *f.* act of imitation अभिमन्युरर्जुनतः प्रतीति ··· अत्रानुकरणक्रियाजनितः संबन्धविशेषः ··· प्रतिना द्योत्यते Nyās. i. 321. 8 (*on* i. 4. 92)

अनुकरणता (anukaraṇa–tā) *f.* the nature of being a representation नटगतं किं तदुपलब्धं सदनुकरणतया भातीति चिन्त्यम् AbhinBhā. i. 274. 6 (*on* 6. 31)

अनुकरणत्व (anukaraṇa–tva) *n.* the state of being an imitation अत्र हुं हु म म मेत्यसाध्वोरपि म्लिष्टम्लेच्छितयोरनुकरणत्वाद्गुणत्वम् SaraKaṇṭhā. 87. 15; Pradī. i. 105B.7 (*on* ŚivSū.(Gr.) 2); क्रीप्रभृतयश्च शब्दा अनुकरण-त्वेनाधातवः PariVṛ.(Sī.) 37.22; मतुबर्थे छः स्यात् ···। अनुकरणत्वाद्भिन्नपदादपि PrakriKau. i. 880.4; अनुकरणत्वेन सौत्रत्वाच्च वर्णेभ्यो न विभक्त्युत्पत्तिः LaŚabdeŚe. i. 5.1.

अनुकरणदशा (anukaraṇa–daśā) *f.* [Loc.] at the stage (i.e. time) of imitation इह ··· शब्दस्य स्वार्थो हि स्वप्रतीतौ संबन्धग्रहणमपेक्षते ··· अनुकरणदशायाम् (अर्थप्रतीतेः) अभावात् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1.68.

अनुकरणनिपुण (anukaraṇa–nipuṇa) *adj* skilful in resembling वेगाकृष्टोडुचक्रानुकरणनिपुणश्वेतडिण्डीरस्व(? ख)ण्डाश्लिष्टोर्मीनिर्मितोर्वीवलयविलयना-शङ्कसातङ्कदेवा। विभ्रश्यन्त्यभ्रगङ्गा ··· निलिम्पे Jīvān. 444. 2

अनुकरणप्रतिषेध (anukaraṇa–pratiṣedha) *m.* prohibition of imitation उपहासबुद्ध्यायमनुकरणप्रतिषेधः ManuBh. i. 181.6 (*on* 2.199)

अनुकरणप्रत्यायित (anukaraṇa–pratyāyita) *adj.* made known through imitation (of word) अस्यवामोऽस्मिन्नस्तीत्युक्तेऽनुकरणप्रत्यायितस्यानु-कार्यस्यैव शब्दस्य प्रथमासमर्थत्वमस्ति Nyās. ii. 81.22 (*on* v. 2.59)

अनुकरणप्राप्ति (anukaraṇa–prāpti) *f.* possibility of the replica कारयेत् पृथिवीम् ··· नानापर्वतान्वितानुकारप्रसङ्गे मर्यादापर्वतवतीमिति तथा सति मेरोरनुकरणप्राप्तौ मध्ये मेरुसमन्विताम् CaturCin. i. 294.19.

अनुकरणभङ्गी (anukaraṇa–bhaṅgī) *f.* manner of doing (something) by following (something else) ददातीति पितृतीर्थेन ददतो हस्तस्यानुकृतिः प्रदर्श्यते।··· अर्थवादेऽनुकरणभङ्ग्यैव देवमनुष्यपितृतीर्थानां देवादिप्रतिनियतहोमोद्धरण-दानसंबन्धप्रतिपादनात् CaturCin. iii(1). 1433. 7.

अनुकरणभाव (anukaraṇa–bhāva) *m.* nature of imitation (of expression) (वाक्यम्) अनुकरणभावम् ··· स्वरूपतो गच्छन्(? त्)। न भवति दुष्टम् Kāvyālaṅ.(Ru.) 6.47.

अनुकरणभूतशब्द (anukaraṇabhūta–śabda) *m.* the word which is an imitation सर्वत्र ह्यनुकरणभूतशब्दः शब्दस्वरूपस्यैवानुकरणम् Nyās. i. 765.19 (*on* iii. 4. 60)

अनुकरणमन्त्र (anukaraṇa-mantra) *m.* **i** *mantra* (recited) subsequent to the performance जपोऽनुकरणमन्त्रः KāśiVṛ. *on* i. 2. 34; **ii** *mantra* which is not clearly or distinctly uttered जपोऽनुकरणमन्त्र इति। जप इत्युक्तेरर्थकथनमनुकरणमन्त्र इति।··· सर्वत्र मन्त्रे(? ऽ!) स्फुटमुच्चारणमित्यनुकरण-मन्त्रः Nyās. i. 175.6 (*on* i. 2.34)

अनुकरणमात्रत्व (anukaraṇamātra–tva) *n.* the state of being mere imitation 'अहं बहु स्यां प्रजायेये'ति ह्यहंकारपूर्विकैव सृष्टिः श्रूयते। तत्राहं-शब्दस्यानुकरणमात्रत्वे प्रमाणाभाव इति SāṁkhyaPraBh. 162. 13 (*on* 6.64)

अनुकरणमात्रपरता (anukaraṇamātrapara–tā) *f.* the state of being intent on mere imitation or representation नटस्यानुकरणमात्र-परतया नैव रसाश्रययोग्यता PratāYaBhū. 288. 1.

अनुकरणरूप (anukaraṇa–rūpa) *adj.* of the form or nature of imitation or representation अनुव्यवसायात्मकं कीर्तनम् ··· नाट्यम्। न त्वनुकरणरूपम् AbhinBhā. i. 37.24 (*on* 1.107); अनुकरणरूपो रस इति यदुच्यते तत्किं समाजप्रतीत्यभिप्रायेण उत नटाभिप्रायेण AbhinBhā. i. 274.1 (*on* 6.31); Kāvyānu.(He.) 70.28.

अनुकरणरूपत्व (anukaraṇarūpa–tva) *n.* the state of being of the form of imitation or representation अनुकरणरूपत्वादेव च नामान्तरेण व्यपदिष्टो रसः AbhinBhā. i. 272.23 (*on* 6. 31); Kāvyānu.(He.) 70.3.

अनुकरणवाद (anukaraṇa–vāda) *m.* theory of imitation or representation न हि सामाजिकोऽनुकार्यानुकर्तृविभागमवैति। दूषितः स्वा(तश्चा)नु-करणवादः AbhinBhā. i. 292. 15 (*on* 6. 34)

अनुकरणविषय (anukaraṇa–viṣaya) *m.* [Loc.] in the domain of imitation (of a sound) अनुकरणविषये निरर्थकादयः शब्दार्थदोषा न भवन्ति Kāvyānu.(He.) 232.3.

अनुकरणव्यवहार (anukaraṇa–vyavahāra) *m.* usage as *anukaraṇa* (i. e. indistinct utterance) यद्यपि स एव मन्त्र उच्चार्यते, तथापि वर्णाभिव्यक्त्य-नभिव्यक्तिभ्यां भेदपरिकल्पनयानुकरणव्यवहारः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 2. 34.

अनुकरणशब्द (anukaraṇa–śabda) *m.* word or expression uttered in imitation अयं खल्वपि भूयोऽनुकरणशब्दोऽपरिहार्यो यदर्थ उपदेशः कर्तव्यः MahāBh. i. 21. 3 (*on* ŚivSū.(Gr.) 2); अनुकरणशब्दः क्रियार्थैः सुबन्तैरेकार्थो भवति CāndraVṛ. *on* ii. 2.26; अनुकरणशब्दानां स्वरूपार्थत्वान्नैवेयं विभक्तिः CāndraVṛ. *on* iv. 2. 153; अनुकरणशब्दा ह्यर्थं जहति। न तु स्वरूपम् Nyās. i. 129. 6 (*on* i. 1. 68); त एवोपचारादकमिष्टशब्देनानुकरणशब्देनोच्यन्ते Pradī. iii. 100B.20 (*on* iii. 1.48); उत्पादयन्ति ··· अनुकरणशब्दाः प्रथमासमर्थाः स्वेनार्थे-नानुकार्येण तद्वति छप्रत्ययमिति न कश्चिद्दोषः Pradī. iv. 334B. 38 (*on* v. 2.59); टिरिटिरिच्चुरुच्चुर्वित्यनुकरणशब्दौ तदाकारिणि व्यवह्रियेते GaṇRa. 2. 104(149);

क्रीत्यादेरनुकरणशब्दस्य विभक्त्युत्पत्त्यर्थं प्रातिपदिकसंज्ञाभ्युपगमेऽपि धातुत्वाश्रयस्येयङादेशस्य करणम् PariVṛ.(SI.) 36.21; नन्वेवमपि अनर्थकत्वादनुकरणशब्दस्य प्रातिपदिकसंज्ञा न प्राप्नोति PariVṛ.(SI.) 38.6; VaiyāBhū. 131.16 (*on* 26); अव्यक्तो परिस्फुटवर्णो यः शब्दस्तस्य योऽनुकरणशब्दो ध्वनिसादृश्येन व्यक्तवर्ण एव तस्य ··· एकादेशः स्यात् Prasā. i. 66.12; i. 880. 9.

अनुकरणशब्दत्व (anukaraṇaśabda-tva) *n.* the state of being a word uttered in imitation अमहत्पूर्वेत्यत्र महच्छब्दस्यानुकरणशब्दत्वात् ··· आत्वाभावः Pradī. iv. 31B.14 (*on* iv. 1. 4)

अनुकरणशब्दार्थम् (anukaraṇaśabdārtham) *adv.* for the sake of words uttered in imitation सर्वं नाम धातुजमित्यत्रापि पक्षेऽव्ययार्थमनुकरणशब्दार्थं च सूत्रमारभ्यमेव PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 2. 45.

अनुकरणश्रवण (anukaraṇa-śravaṇa) *n.* Upaniṣadic statement of resemblance तस्य दहराकाशस्य परज्योतिषोऽनुकरणश्रवणाच्च जीवस्य, न जीवो दहराकाशः VedāntSā.(Rā.) 98. 1 (*on* i. 3. 21)

अनुकरणस्थल (anukaraṇa-sthala) *n.* [Loc.] in the case of imitation (of sounds) पटदिति कुर्वित्याद्यनुकरणस्थलेऽनुकार्यध्वनीनामनुकरणाद् भेदो ध्वनिमयत्ववर्णमयत्वादिविरुद्धधर्मवत्त्वसिद्धः VaiyāBhū. 126.3 (*on* 26)

अनुकरणाकृति (anukaraṇākṛti) *f.* generic feature of imitation (of a sound) इहापि तर्ह्यनुकरणाकृतिर्निर्दिश्यते MahāBh. i. 343. 22 (*on* i. 4. 62); अनिताविति वक्तव्ये परग्रहणं तु अनुकरणाकृतावनितिपरत्वविवक्षार्थम् LaŚabdeŚe. ii. 56. 1.

अनुकरणात्मता (anukaraṇātma-tā) *f.* the state of being that which has the nature of imitation or representation अथ पश्चात्करणमनुकरणं तल्लोकेऽप्यनुकरणात्मतातिप्रसक्ता AbhinBhā. i. 275.19 (*on* 6. 31); Kāvyānu. (He.) 72. 15.

अनुकरणादि (anukaraṇādi) *adj.* imitation (of words) etc. पदाद्याश्रितदोषाणां ये चानुकरणादिषु । गुणत्वापत्तये नित्यं तेऽत्र दोषगुणाः स्मृताः SaraKaṇṭhā. 87. 6; तत्र तत्राभिधातव्ये तथानुकरणादिषु । उन्मत्ताद्यभिधानेषु कोऽपि दोषो न विद्यते AlaṅkāŚe. 9.6.

अनुकरणार्थत्व (anukaraṇārtha-tva) *n.* the state of being meant for the sake of imitation (of words) भाष्यकारस्त्वनुकरणार्थत्वं समर्थयते (ऌकारोपदेशस्य) Pradī. i. 105B.3 (*on* ŚivSū.(Gr.) 2)

अनुकरणावश्यकत्व (anukaraṇāvaśyaka-tva) *n.* the state of being required for the sake of imitation (i. e. inclusion or listing of items) बोधकमहासंज्ञया सर्वार्थोपस्थापकसर्वादीनामनुकरणावश्यकत्वेनेतरेषामनुकरणे मानाभावः LaŚabdeŚe. i. 220. 2; तादृशमहासंज्ञाकरणात्तादृशार्थानां गणेऽनुकरणावश्यकत्वे इतरेषामनुकरणे मानाभावेन समुदायस्य नाव्ययत्वम् LaŚabdeŚe. i. 363.5.

अनुकरणीय (anu-karaṇīya) *adj.* **i** to be followed सर्व(न्ना ? ना)गरिकानुकरणीयलीलासौष्ठवः ··· रणमल्लसेनापतिकुमारः ··· अब्रवीत् AvantiKa. 13. 18; **ii** to be represented or portrayed by acting विभावैर्जनितोऽनुभावैः प्रतीतिपदं नीतो व्यभिचारिभिरुपचितो मुख्यवृत्त्यानुकरणीये रामे तद्रूपतानुसंधानादनुकर्तरि प्रतीयमानः स्थायी रसः Kāvyānu.(He.) 68.21.

अनुकरणीयता (anukaraṇīya-tā) *f.* the state of being fit to be imitated (गायनैर्गीयते शुष्कम्) यच्छब्दो निपातः ··· तेन यत्र काव्ये प्रयोगे वा शुष्कमित्यनुकरणीयतया शून्यं गायनैरिति न तु पात्रैः AbhinBhā. iii. 67.25 (*on* 19.121)

अनुकरणोद्युक्ता (anukaraṇodyuktā) *adj.* (*f.*) striving to imitate तत्ते हंस न गीतिरत्र सरसा सा कान्तसीमन्तिनीलीलाचङ्क्रमणक्रमानुकरणोद्युक्ता च युक्ता गतिः AnyoMuLa. 101.

अनुकरशीतमुख (anukara-śītamukha) [grammar and meaning ?] अनुकरशीतमुख इव भैरवता(? तां) वहता बहुबाहुषण्ड परिपुञ्जनया नृपुरम् । अजनि परस्परान्वयविधिर्जगदाक्रमणप्रवणमहोदयेन तमसा नु तदा ककुभाम् Kapphiṇā. 11.32.

अनुकर्णम् (anukarṇam) *adv.* **1A** behind the ear संतप्तस्तपनमरीचिभिः ···। क्षुण्णोऽपि भ्रमरगणः स्थितोऽनुकर्णं छाया यत्पदमपि सा वरं न तृष्णम् RāghPāṇ. (Dha.) 14. 18 (comm. कर्णपश्चाद्भागे); **1B** upto the ear विना कर्णेन तेन स्त्रीनेत्राणां न रतिः क्वचित् । इतीव जज्ञिरे तेषामनुकर्णं प्रवृत्तयः PrabaCin. 55.7; **2** towards the king Karṇa, PrabaCin. 55.7.

अनुकर्तव्य (anu-kartavya) *adj.* to be imitated or followed यमो यच्छति भूतानि सर्वाण्येवाविशेषतः । तस्य राज्ञानुकर्तव्यं यन्तव्या विधिवत्प्रजाः MahāBhā. xii. 92.40; प्रयोगादनुकर्तव्यो विस्तरो ह्यतिविस्तरः । देशेषु देशेषु ViṣṇuDhaP. iii. 7.10.

अनुकर्तव्यरुत (anukartavya-ruta) *adj.* whose (sweet) sounds are to be imitated पारावतपरभृतशुकमधुकरहारीतहंसदात्यूहाः । अनुकर्तव्यरुताः KandaCū. ii. 7. 8.

अनुकर्तुकाम (anukartu-kāma) *adj.* desirous of imitating मैकं तमःस्तबकमूर्ध्वमपाकृथास्त्वम् एणं त्यजास्य विमले नयने गृहाण । लोलालकं तरलवीक्षितमायताक्ष्याः साक्षान्मुखं यदि भवाननुकर्तुकामः SubhāRaK. 16.15; SūktiMu. 53. 36.

अनुकर्तुम् (anu-kartum) *inf.* in order to imitate, to emulate or to follow न वयं प्रभवस्तां त्वामनुकर्तुं गृहेश्वरि । अप्यायुषा वा कार्त्स्न्येन BhāgP. iii. 14.20; ज्ञानं वा तद्रूपविकलार्थसामर्थ्येनोत्पद्यमानं तद्रूपमनुकर्तुं युक्तम् HetuBiṬ. 97.28; स तदाध्युवास वेलातटम् ··· हरीशः । मैनाकमम्बुनिधिमग्नमिवानुस(v. l. क)र्तुं मेरुर्महीधरसहस्रपरीतमूलः RāmC. 25. 47; उपजातकुतूहलो नीलबहलपक्षमाप(? पा)टलचञ्चुपुटमनुकर्तुमिव तस्य शुकविहङ्गस्याङ्गम् ··· अरुणतां निनाय निजमण्डलं चण्डभानुः TilaMañ. 350.7; भवतामपि युक्तं वैचक्षण्यानुरूपं जीवितफलं तदनुकर्तुमिति श्रद्धां च जनयन्यात्रामपि तद्दर्शनेन गोष्ठीश्च प्रवर्तयेत् JayaMa. 60.3 (*on* 1.4); स्फुरदद्भुतरूपसंपदं तामनुकर्तुं कलयापि धाष्ट्यमेति । न रतिर्न शची NavaSāC. 5.24; लोके त्वत्सदृशी लक्ष्मीर्न श्रुता न विलोकिता । शक्यानुकर्तुं लेशेन या न पूर्वैर्न चापरैः DaśāvaC. 5.138; तव मुखमनुकर्तुं तन्वि वाञ्छा द्वयोश्च SubhāRaK. 16. 27; उषसि गुरुसमक्षं लज्जमाना मृगाक्षी रतिरुतमनुकर्तुं राजकीरे प्रवृत्ते । तिरयति SubhāRaK. 20. 5; तमूचुस्ते किं प्रश्नेनामुना प्रभो । वस्तु कश्चिदतिक्रान्तं नानुकर्तुं क्षमोऽधुना RājTa.(Ka.) 4.406; तदन्तशोभामनुकर्तुमेषा नाभूद्यतो दाडिमबीजपङ्क्तिः । शक्ता RāghPāṇ.(Ka.) 2. 15; विष्णुम् । अनुकर्तुमयं च तद्वदीशः कथमीशत्वमनूर्मिषट्कहीने Yādavā. 15.53; समग्रविद्याविदुरैर्न नो गुरोस्तथानुकर्तुं चरितं प्रगल्भ्यते Gurvā. 233; अमुमर्भकम् ··· स पश्यन् । विभवेन बिडौजसोऽनुकुर्वन्नपि नेत्रैरनुकर्तुमादृतोऽभूत् Acyutarā. 2.26; दिव्यं पयः क्षोणितलेऽवतार्य संपन्नकीर्तिं तमिवानुकर्तुम् । भौमं रजो वाजिखुरप्रसूतं पताकिनी तस्य दिवं निनाय Gaṅgāva. 8.80; कन्यानिमित्तमनुकर्तुमनर्हवेषं मानः कथं बत सह त्रपयोज्झितव्यः JānaPa. 1. 25.

अनुकर्तृ (anu-kartṛ) *adj.* **1A** who follows, follower कर्ताहमनुकर्ता त्वं लोकानां स्थितिकारणे SkandP. v(1). 4.80; **1B** accompanyist गीतस्यान्तेऽनुकर्तापि भागशश्चातुरीवशात् । निरन्तरैः पाणिघातैः समुदायानुकारितम् । वादको दर्शयेद्वाद्ये यत्रौघं तं प्रचक्षते SaṃgīRa. iii. 264. 3 (6.175); **2** who acts in imitation, actor तेन स्थाय्येव विभावानुभावादिभिरुपचितो रसः । स्थायी भवत्वनुपचितः । स चोभयोरपि । मुख्यया वृत्त्या रामादौ अनुकार्येऽनुकर्तर्यपि चानुसंधानबलात् AbhinBhā. i. 272. 12 (*on* 6. 31); i. 292.12 (*on* 6. 34); i. 317.18 (*on* 6. 62); अनुकर्तरि यः स्थाय्यवभासः ··· स एव ··· रसः Loc. 69.7 (*on* 2.4); Kāvyānu.(He.) 68.18; **3** who resembles (i. e. the individual soul) अतोऽनुकर्ता प्रजापतिवाक्ये निर्दिष्टोऽनुकार्यं ब्रह्म दहराकाशः BrahmSūBh.(Rā.) 308.18 (*on* i. 3. 21); अनुकर्तुर्जीवादनुकार्यः परब्रह्मभूतो दहराकाशोऽर्थान्तरभूत एव VedāntDī. 53. 1 (*on* i. 3.21); अनुकृतेश्चानुकर्ता जीवो नित्याविर्भूतस्वरूपो दहरो न भवितुमर्हति VedāntPāSau. 94.20 (*on* i. 3. 22); दहराकाशो जीवो न भवति जीवानुकार्यत्वात् अनुकर्त्रनुकार्ययोर्भेदावश्यंभावात् ŚivārkaMaDī. i. 10.21 (*on* i. 1.1); i.11.9 (*on* i.1.1); अनुकार्यानुकर्त्रोर्मिथोऽन्यत्वं तु सुसिद्धं 'पवनमनुहरते हनुमान्' इत्यादिषु GoviBh. 49.8 (*on* i.3. 22)

अनुकर्तृगत (anukartṛ-gata) *adj.* present in (the actor) who acts in imitation किमिदमनुकार्य(? गतं) कवेः शिक्षार्थमुपदिश्यते, तथानुकर्तृगतं नटस्य (वा) AbhinBhā. iii. 151.23 (*on* 22.3)

अनुकर्तृगतत्व (anukartṛgata-tva) *n.* the state of being present in (the actor) who acts in imitation अनुकर्तृगतत्वं चास्य (नटस्य) निरस्यति ··· राघवादेः सरूपताम् । दर्शयन्नर्तको नैव रसस्यास्वादको भवेत् SāhiDa. 90.1.

अनुकर्तृस्थत्व (anukartṛstha-tva) *n.* the state of being present in (the actor) who acts in imitation अनुकर्तृस्थत्वेन लिङ्गबलतः प्रतीयमानः स्थायी भावो मुख्यरामादिगतस्थाय्यनुकरणरूपः AbhinBhā. i. 272.22 (*on* 6. 31)

अनुकर्त्रनुकार्यभाव (anukartranukārya-bhāva) *m.* relation between that which resembles (i.e. the individual soul) and that with which it has resemblance (i.e. Brahman) दहराकाशो न जीवः । अनुकर्त्रनुकार्यभावस्य भेदगर्भत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 444.25 (*on* i. 3. 21)

अनुकर्त्रालम्बना (anukartr-ālambanā) *adj.* (*f.*) depending upon (the actor) who acts in imitation स्थायिनि प्रतीतिगोचरतयास्वादरूपा प्रतिपत्तिरनुकर्त्रालम्बना नाट्यैकगामिनी रसः Loc. 69. 4 (*on* 2.4)

अनुकर्मचेतस् (anukarma-cetas) *adj.* having the mind fixed on rituals भवांस्तु पुंसः परमस्य मायया ··· हतात्मस्वनुकर्मचेतःस्वनुग्रहं कर्तुमिहार्हसि प्रभो BhāgP. iv. 6. 49.

अनुकर्मन् (anu-karman) *m.* name of a deity विश्वे चाग्निमुखा देवाः ··· तेषां नामानि वक्ष्यामि ··· अति(v.l. नु)कर्मा प्रतीतश्च MahāBhā. xiii. 91.36; *n.* renovation (of building) अथानुकर्म विज्ञेयं धाम्नां वा कालपाकतः । पतितं

स्खलितं जीर्णे प्रासादाङ्गं यदा भवेत् IśānŚiPa. ii. 35.1; [imitation, a subsequent rite or ceremony, MW., APTE]

अनुकर्मविधान (**anukarma-vidhāna**) *n.* undertaking of renovation इत्येवमुक्तमनुकर्मविधानमादौ IśānŚiPa. ii. 35. 121.

अनुकर्मविधि (**anukarma-vidhi**) *m.* rule regarding renovation (मयः) अनुकर्मविधिं तथा ।··· संक्षिप्याह यथाक्रमम् MayaMa. 1.10.

अनुकर्ष (**anu-karṣa**) *m.* **1** the bottom or axle-tree (of a carriage) अनुकर्षान्पताकांश्च तूणीरांश्च धनूंषि च । सर्वान् रथवरे कुर्याः MahāBhā. i. App. I. 114 (333); शराणामनुकर्षाणाम् ··· । राशयस्तत्र दृश्यन्ते MahāBhā iii. App. I. 26(5); अनुकर्षैः पताकाभिरुपासङ्गैर्ध्वजैरपि ।··· विबभौ मही MahāBhā. vi. 92.64; vi. 85.34; तस्यार्जुनिः ··· अनुकर्षं च सायकैः ।··· व्यधमत् MahāBhā. vii. 37.6; vii. 43.17; ततो विबुधशार्दूलाः ··· चक्रुः ··· अनुकर्षान् ग्रहान्दीप्तान्वरूथं चापि तारकाः MahāBhā. viii. 24.70; कूबरं रथचक्राणि ईषा ···। युगं चैवानुकर्षं च शरभूतमभूत्तदा MahāBhā. ix. 13.7; सोपसङ्गानुकर्षाणां ध्वनिनां सवरूथिनाम् ।··· सहस्राणि दशैव तु HariVaṁ. 432*(1); MatsyaP. 44.67; सवरूथः सानुकर्षः ··· शुक्रस्यापि रथो महान् ViṣṇuP. ii. 12.17; सूर्यरथस्याथ सन्निवेशं निबोधत ··· निमेषश्चानुकर्षोऽस्य VāyuP. i. 51.62; MatsyaP. 125.45; BrahmāṇḍP. i. 22.70; LiṅgaP. i. 72.9; ŚivaP. ii(5).8.12 (229B.7); [AmaK. 1582; AbhidhāCin. 757; AnekāSa. 357; Vaija. 115; 133; AnekāSaṁ. 4.316; NānārthāSaṁ. iii. 8.28; ViśvaPra. 173.28; DharK. 2653; MediK. 183.48; NānārthSaṁ. 3.25; ViśvaLoK. 383.32; ParyāŚaRa. 986; ŚabdaRa.(Su.) 3.262; KośaKaTa. 1.6182; KalpaK. 104.138; ŚabdaRaSaK. 333.11]; **2** name of one of the fourteen modes of attacking the target by dragging it along प्रकर्षणाकर्षणाभ्यामभ्याकर्ष(v. l. अनुकर्ष)विकर्षणैः । आकर्षेतां तथान्योऽन्यम् MahāBhā. ii. 21.14; पर्याकर्षानुकर्षौ ··· एतानि वल्गितान्याहुश्चतुर्दश धनुर्विदः NītiPra. 4.18; **3A** dragging along (a term from the preceding rule to the following rule) or enforcement (of a term from the preceding rule to the following) (often by the device of the particle *ca*) अवयसि ठंश्चेत्यनन्तरस्यानुकर्षः Vār. 1 *on* P. v. 1. 84; MahāBh. ii. 359.21 (*on* v. 1. 84); चकारेण पुंलिङ्गपदस्याप्यनुकर्षात् BhaṭṭCan. 38.11 (*on* xiv. 1.5); **3B** consideration or continuation (of the earlier topic or context) असन्नेव स भवति ··· इति चानुकर्षात् BrahmSūBh.(Bhā.) 27.7 (*on* i. 1.19); स एष इति ··· °निर्दिष्टस्यान्तः प्रविश्य प्रशासितृत्वेनानुकर्षात् BrahmSūBh.(Rā.) 364.10 (*on* i. 4.15); प्रशंसाया अपि सार्थकत्वं पूर्वप्रश्नस्यैवानुकर्षे घटते PrakaVi. 334.24; ईडजनोर्ध्वे च इत्यत्र ईशोऽप्यनुकर्षः PrakriKau. ii. 210.8; चकारेण लटोऽनुकर्षं इत्याह Prasā. ii. 447.15; श्रुतस्यानुकर्षो न तु श्रोष्यमाणस्येति पदशक्तिविसंवादात् DaṇḍaVi. 194.14; अञ्चेत्युक्ते यतोऽप्यनुकर्षः संभाव्येत SiddhāKau. 254B.21 (*on* iv. 3.7); चेन 'इचि' इत्यनुकर्षः LaŚabdeŚe. i. 236.1; ii. 81.2; [Kośas give *anukarṣa* in the sense of *anukarṣaṇa* -- AnekāSa. 357; AnekāSaṁ. 4.316; NānārthāSaṁ. iii. 8.28; NānārthSaṁ. 3.25; MediK. 183.48; DharK. 2653; ViśvaLoK. 383.32; ŚabdaRaSaK. 333.11; *anukarṣa* as one of the meanings of *iti* -- ViśvaPra. 173.28; DharK. 2899; MediK. 196.22; ViśvaLoK. 409.21]; *n.* arrears or backlog of unfulfilled nature or orders (such as payment of dues to the government अनुकर्षं च निष्कर्षं व्याधिपावकमूर्च्छनम् । सर्वमेव न तत्रासीद्धर्मनित्ये युधिष्ठिरे MahāBhā. ii. App. I. 4(8) (BhārBhāDī. अनुकर्षं दारिद्र्याद् राजकीयद्रव्यस्यातीतवर्षस्य ऋणत्वेन धारणम्) [attraction, invoking, summoning by incantation, delayed performance of a duty, lagging behind in a ceremony, MW., APTE.]

अनुकर्षक (**anukarṣa-ka**) *m.* the bottom or axle-tree of a chariot अधःस्थं दारु स्यादनुकर्षकः ŚabdaRa.(Vā.) 2645; *adj.* (**anu-karṣaka**) which draws along; cf. **अनुकर्षकचकार**.

अनुकर्षकचकार (**anukarṣaka-cakāra**) *m.* the particle *ca* which drags along or enforces (the item from the preceding rule to the following) विशेषासंप्रत्ययादित्यनुकर्षकचकारवैयर्थ्यापत्तिः LaŚabdeŚe. i. 91.9.

अनुकर्षण (**anu-karṣaṇa**) *n.* **Ai** dragging along or enforcement (of the items from the previous rule to the following rule) दधस्तथोरनुकर्षणानर्थक्यं स्थानिवत्प्रतिषेधात् Vār. 1 *on* P. viii. 2.38; MahāBh. iii. 40.20 (*on* viii. 2.38); यत्र स्वरितत्वेनानुवृत्तौ सिद्धायां चकारेणानुकर्षणं क्रियते तत्रास्या व्यापारः PariVṛ.(Sī.) 92.16; 141.5; तेन कर्तरि कृदिति सूत्रस्थकर्तुरनुकर्षणात् MayūMāli. 265.10 (*on* iii. 4.8); चकारेण लोटोऽनुकर्षणं प्राप्तकालार्थम् SiddhāKau. 475B.12 (*on* iii. 3.163); **Aii** consideration or continuation (of the previous context) न तावत् ··· अतिवादित्वस्यैतदनुकर्षणमिति शक्यं वक्तुम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 156.1 (*on* i. 3.8); न पूर्वस्यैवोत्तरत्रानुकर्षणमिति चेत् न BrahmSūBh.(Śaṅ.) 237.10 (*on* i. 4.6); तस्मात् 'येयं प्रेते' इत्यस्यैव प्रश्नस्यैतदनुकर्षणम् BrahmSūBh. (Śaṅ.) 238.17 (*on* i. 4.6); 246.14 (*on* i. 4.11); अपिशब्दो नित्यत्वज्ञापनार्थः । अहरहरित्यनुकर्षणात् BālaKrī. i. 43.22 (*on* 1.25); तदपि निषिद्धं चेत्यनुकर्षणात् TātpaṬ.(Vā.) 209.24 (*on* i. 1.9); तस्य प्राणमयस्यैष एव प्रकृतश्चिद्धातुः प्राणे च प्रतिबिम्बितः ··· इति प्रकृतस्यैव विशिष्टात्मनामात्मभूतस्यानुकर्षणात् PrakaVi. 115.21; महाप्रकरणमिति शङ्कनीयम् ··· अतिवादित्वस्यानुकर्षणेन तत्रापि प्राणप्रकरणानुवृत्त्यवसायात् ŚivārkaMaDī. i. 413.6 (*on* i. 3.7); न चानुकर्षणाकर्षणाभ्यां मुक्तस्य तत्प्राप्तिः GoviBh. 322.14 (*on* iv. 4.17); **B** dragging or pulling along (a thing) सुप्तं नाम निद्राभिभवः, इन्द्रियविषयोपगमनमोहनक्षितितलशयनप्रसारणानुकर्षणादिभिर्विभावैः समुत्पद्यते NāṭyaŚā. 7.114(2); **C** dragging in (of the senses) तत्रारण्योपभोगश्च तपोभिश्चानुकर्षणम् ·· इत्येषः ··· वानप्रस्थाश्रमः MārkP. 28.25; [Kośas give *anukarṣaṇa* as meaning of *anukarṣa*- AnekāSa. 357; AnekāSaṁ. 4.316; ViśvaPra. 173.28; ŚabdaRaSaK. 333.11; DharK. 2653; ViśvaLoK. 383.32; NānārthSaṁ. 3.25; NānārthāSaṁ. iii. 8.28; MediK. 183.48; *anukarṣaṇa* in the sense of *caṣaka*, Vaija. 140.53; ŚabdaRaSaK. 122.12]

अनुकर्षणसामर्थ्य (**anukarṣaṇa-sāmarthya**) *n.* [Abl.] on the strength of enforcement (of the item by the particle *ca*) यो हि मन्यते अनुकर्षणसामर्थ्यान्मेऽत्र भवत्यलोपे तेन प्रतिषेधो वक्तव्यः स्यात् MahāBh. iii. 404.23 (*on* viii. 2.38); तत्र चकारेणानुकर्षणसामर्थ्यादिक इत्येतदर्थपदार्थतामुत्सृज्य स्वरूपपदार्थतामनुभवति Nyās. i. 48.20 (*on* i. 1.5)

अनुकर्षणानर्थक्य (**anukarṣaṇānarthakya**) *n.* redundance of the enforcement (of the item by the particle *ca*) दधस्तथोरनुकर्षणानर्थक्यं स्थानिवत्प्रतिषेधात् Vār. 1 *on* P. viii. 2.38.

अनुकर्षणार्थ (**anukarṣaṇārtha**) *adj.* meant for the sake of dragging along or enforcement (of an item from the preceding rule or context to the following one) अन्यस्याः संज्ञाया वचनाच्चकारस्य चानुकर्षणार्थस्याकरणात्प्रकृताया वृद्धिसंज्ञाया गुणसंज्ञा बाधिका भविष्यति MahāBh. i. 44.11 (*on* i 1.3); चकारः कर्तव्यो विभाषेत्यनुकर्षणार्थः MahāBh. i. 295.16 (*on* i. 3 93); किमर्थश्चकारः । अनुकर्षणार्थः MahāBh. i. 408.22 (*on* ii. 2.4); i. 409.2 (*on* ii. 2.4); i. 457.12 (*on* ii. 3.32); अन्यस्य प्रत्ययस्य वचनाच्चकारस्य चानुकर्षणार्थस्याकरणात्प्रकृतस्य खञो ढग्यतौ बाधको भविष्यतः MahāBh. ii. 372.17 (*on* v. 2.4); नैवार्थोऽनुकर्षणार्थेन चकारेण नापि तयोर्ग्रहणेन MahāBh. iii. 405.3 (*on* viii. 2.38); चशब्दोऽकुशल इत्यनुकर्षणार्थः Sphuṭā. ii. 50.8 (*on* 2.29); चकारः श्नसोऽनुकर्षणार्थः KātanVṛ. *on* ii. 6.41; तदनुकर्षणार्थं चकारकरणमनर्थकं स्यात् Nyās. i. 48.22 (*on* i. 1.5); चकारोऽत्र क्रियते क्यचः अनुकर्षणार्थः Nyās. i. 498.21 (*on* iii. 1.9); चकारोऽर्धान्तवर्जमित्यस्यानुकर्षणार्थः KāvyālaṅSū. v. 1.3; चकारः, पञ्चका इत्यनुकर्षणार्थः MṛtaSaṁ. 32.14 (*on* 3.47); चशब्दः ··· पूर्वस्य प्रामाण्यसंभावनाहेतोरर्थविभागवत्त्वस्यानुकर्षणार्थः TātpaṬ.(Vā.) 430.23 (*on* ii. 1.68); सांसिद्धिकं च द्रवत्वमम्भस्येवेति अनुकर्षणार्थः चकारः Kiraṇā. 70.12; 251.18; देवष्यादिभेदेन पञ्चवेत्यस्यानुकर्षणार्थश्चकारः TattvSaṁkhyā. 43.4; तथाचशब्दौ समुच्चयार्थौ । मानमित्यस्यानुकर्षणार्थौ वा NyāySu.(Ja.) 7A.10 (*on* i. 1.1); अपिपदमादावित्यस्यानुकर्षणार्थम् NyāySu.(Ja.) 230B.3 (*on* ii. 1.1); ज्ञापकम् ··· उकोऽनुकर्षणार्थं चकारकरणम् PariVṛ.(Sī.) 140.23; किमपर्यन्तस्येत्यनुकर्षणार्थेन चकारेणेति PariVṛ.(Sī.) 147.20; चकारो हि विसर्जनीय इत्यस्यानुकर्षणार्थः Prasā. i. 100.11; उत्तरसूत्रे चकारेण तस्यानुकर्षणार्थम् Prasā. i. 453.19; ii. 586.15; ii. 706.17; LaŚabdeŚe. i. 504.11.

अनुकर्षणीय (**anu-karṣaṇīya**) *adj.* (earlier context) to be considered or continued न च पुनः ··· प्राणविषयमतिवादित्वं परत्रानुकर्षणीयम् इति वाच्यम् GoviBh. 44.1 (*on* i. 3.8)

अनुकर्षत् (**anu-karṣat**) *adj.* **i** taking along with (i.e. leading) अनीकमनुकर्षतः । महान्दुर्योधनस्यासीन्नागो मणिमयो ध्वजः MahāBhā. vi. 17.25; अनुकर्षन् सर्वसेनां हस्त्यश्वरथसंकुलाम् VāyuP. ii. 36.105; अनुकर्षन्स वै सेनाम् BrahmāṇḍP. i. 31.78; ii. 73.105; LiṅgaP. i. 40.52; **ii** dragging along वस्त्रमुत्तमम् । सलीलमनुकर्षन्तं विमुक्तं सक्तमङ्गदे Rāmā. v. 16.20.

अनुकर्षत्वपरिग्रह (**anukarṣatva-parigraha**) *m.* acceptance of the position of the axle-tree (of the chariot) तस्यानुकर्षत्वपरिग्रहेण ग्रहैरुपान्तस्थितिराललम्बे ŚrīKaC. 20.6.

अनुकर्षन् (**anu-karṣan**) *m.* the bottom or axle-tree (of a chariot) कुबरं चाधस्थदारावनुकर्षा नरि नान्तगः ŚabdaRa.(Su.) 3.262.

अनुकर्षाप्रदर्शन (**anukarṣāpradarśana**) *n.* non-indication of con-

tinuation अत्रासच्छन्दोक्तस्य तत्सदासीदित्यनुकर्षप्रदर्शनं सच्छन्दस्य चिदचित्सा-धारण्यनिबन्धनम् ŚrutaPra. ii. 131.27 (*on* i.4.15)

अनुकर्षार्थ (**anukarṣārtha**) *adj.* meant for the sake of continuation चशब्दः पूर्वसूत्रान्नञोऽनुकर्षार्थः TattvPrakā. 209A.4 (*on* iv. 2.7)

अनुकर्षित (**anu-karṣita**) *n.* dragging, pulling आसेव्यमानास्तस्याङ्ग-सेवार्थमनुकर्षितम् । करिण्योत्त(? ऽत्र) पुनः क्रीडां नरेन्द्रस्येव कुर्वते Hastyāyur. 203.1 (2.13)

अनुकर्षिन् (**anukarṣ-in**) *adj.* [*f.* -iṇī] **1** dragging out (of the body), removing दोषानुकर्षिणी मात्रा सर्वमार्गानुसारिणी CaraS. i. 13.34; **2** which attracts यो जितः पञ्चवर्गेण सहजेनात्मकर्शिना (v. l. अनुकर्षिणा)। आपदस्तस्य वर्धन्ते MahāBhā. v. 34.53.

अनुकल् (**anu-kal-**) x. U. **A** to think about भगवन्तम् ।··· अनुकलयन्ति सा तु भवन्तम् BṛDharmaP. i. 44. 89; तत्ते ··· वपुरनुकलये मारुतागारनाथ Nārāy. i. 1.6; **B** to put together तैरेकैकस्य भागैः परमनुकलयत्यर्धमर्धं चतुर्भिः TattvMu. 1. 17.

अनुकलक्षाम (**anukala-kṣāma**) *adj.* emaciated in all parts बाला केवलमङ्गकैरनुकलक्षामैर्विविक्तस्थले ध्यायन्ती किल किंचिदन्तरधुना निस्पन्दमास्ते सदा VasaTi. 27.18.

अनुकलघट्टित (**anukala-ghaṭṭita**) *adj.* reaching (the top of the house) every moment हर्म्याग्रेष्वनुकलघट्टितो गृहाणामास्कन्दन्निव हरितां च संधिबन्धान् ।··· प्रसरति पौरघोष एषः VasaTi. 19. 3.

अनुकलप्रणादिन् (**anukala-praṇādin**) *adj.* always producing (sweet) sounds दर्शयामास ··· देवोद्यानम् ··· विहङ्गमैश्चानुकलप्रणादिभिः । विनादितम् LiṅgaP. i. 92. 14.

अनुकलम् (**anukalám**) *adv.* **A** in accordance with the parts (i. e. part by part) षोडशभिर्ऋग्भिर्जुहोति षोडशकला वै पशवोऽनुकलमेवास्मिञ्छ्रियं दधाति ŚatBr. XII. viii. 3.13; अयमनेककालार्जितमूर्जितं यशो भोजभूमीभुजामनुकलं कलङ्कयति KaṁVa. 6.4(1); **B** at every moment, always आशाकालाननुकलमसू (? सून्) निर्द(यं ? हन्) निर्दयो मे । कालक्षेपं न खलु घट(? सह)ते कामबाणः कठोरः HaṁsSaṁ. 30; न च सैव साक्षाद्ब्रह्मप्राप्तिः, अस्यानुकलं विच्छेदात् ŚatDū. 137. 17; स्फुटनखरदनाङ्कमङ्गनानाम् ···। वपुरनुकलमैक्षत क्षितीशः MadhuVi. 6.67; आलीलोकैरनुकलमशून्यान्तिकाया नताङ्ग्याश्चेष्टाः काश्चिच्छृणु नववियोगेऽत्र संभाव्यमानाः MayūSaṁ. 2.53; शोषयत्यनुकलं विवर्तनैः सा सखीजनमखेदयन्मुहुः Nalābhyu. 3. 7; 6. 14; मातङ्गानां कुलमनुकलं यत्र वासं विधत्ते HaṁsDū.(Vā.) 40; वितरणपरिपाटीं यस्य विद्याधु(ध)रीणां नखरमुखरवीणानादगीतां निशम्य । अनुकलमयमावालंब(बु)[बं]बापदेशादमरनगरशाखी लज्जया मज्जतीव EI. xi. 331. 44; xii. 173.45; निजजनविरहव्यथा यथास्माननुकलमुत्तपति प्रतिप्रतीकम् KaṁVa. 4.33; वालिसूनुः ··· अनुकलमीक्षितः प्लवंगैः AdbhuDa. 3.8; 8. 34; संपीडयन्त्यनुकलं नमयन्ती मस्तकं कृताश्लेषाः KandaCū. ii. 8. 7; Ḍamaru. 7(1); भृत्यापोषणलालनान्यनुकलम् ··· वृद्धिमुपेयुषोस्तनययोः कुर्वन् ··· असौ ĀnandRa. 3.22; 5. 54; 7.35(9)

अनुकलय्य (**anukalay-ya**) *ger.* having thought प्रियेऽतिनिद्रेऽनुकलय्य कोऽपि । आलिङ्ग्य चैकामपरां निगूह्य मनोजसंजीवनमाततान PadyaVe. 329.

अनुकलास्त्र (**anukalāstra**) *n.* repeated utterance of a *mantra* of weapons दहेदनुकलास्त्रेण केवलास्त्रेण भस्मसात् AgniP. 84.52.

अनुकलिङ्गम् (**anukaliṅgam**) *adv.* near (the country) Kaliṅga अहम् ··· निवर्तमानो व(र्ति ? र्त)न्यामनुकलिङ्गम् तुङ्गदारुणि महत्यरण्ये रमणीयं किमपि शङ्करायतनं निवार्य AvantiKa. 186. 8.

अनुकलितचिन्मात्रगहना (**anukalitacinmātra-gahanā**) *adj.* (*f.*) concrete because of the experienced consciousness only अनुकलितचिन्मात्रगहनां स्वसंवित्तिं योगी रसयति शिवाख्यां परतनुम् DevīPañ. 5.18.

अनुकल्प (**anu-kalpa**) *n.* [listed in the *ukthādi gaṇa*, GaṇPā. 22.11] a substitute, secondary alternative procedure or rule or method or path अथ चतुर्विधं भस्मकल्पम् ।··· अग्निहोत्रसमुद्भूतं विरजानलजमनुकल्पम् BṛJābāU. 3(34); भक्त्या संप्रतिपन्नानां विना शाठ्येन मायया । व्रतिनां मुख्यतः सम्यगनुकल्पं समं स्मृतम् PauṣkS. 31. 301; बिम्बस्य ···। जातेऽवयववैकल्ये ह्यनुकल्पमिदं शृणु PauṣkS. 38. 98; स्वजातीयगुरोर्विप्र अभावादिदमाचरेत् । अनुकल्पं द्विजाद्यैश्च आत्मसंस्कारसिद्धये JayāS. 18. 16; पूर्वमुक्ते तु वासरे । न कल्पिते ध्वजारोहे तूत्सवारम्भवासरे । ध्वजस्यारोहणं कृत्वा तत्पश्चात् क्रियते तु यः । अनुकल्पमिदं विद्धि PāraS. 16.28; कुशिकसुतकुशाग्रतोयबिन्दोरिदमनुकल्पमवेत कार्मुकं मे AnarghaRā. 2. 63 (comm. गौणम्); पुष्पं गृहीत्वा तु आसनं चोपकल्पयेत् ।··· इदं परायणं परस्परप्रीतिकरं प्राणरक्षणं प्राणिनां स्विष्टं तदनुकल्पम् ··· तदेव गृहाण VarāP. 118. 44; सर्वत्रैकरूपशब्दार्थव्यवहारदर्शनात् संगानमनुकल्पम् NyāyRa. 678. 11 (*on* 5(15). 133); *m.* **1** alternative or subordinate procedure or method स्वधर्मानन्तरा वृत्तिर्यान्यानननुपजीवतः । वहतः प्रथमं कल्पमनुकल्पेन जीवनम् MahāBhā. xii. 128. 24; प्रभुः प्रथमकल्पस्य योऽनुकल्पेन वर्तते । न सांपरायिकं तस्य दुर्मतेर्विद्यते फलम् MahāBhā. xii. 159.16; ManuSm. 11.30; TantrVā. 110. 19 (*on* i. 3.4); ViṣṇuDhaP. i. 101. 17; भार्याः कार्याः स्वजातीयाः ··· इति पूर्वकल्पः । ततोऽनुकल्पः चतस्रो ब्राह्मणस्यानुपूर्व्येण ŚaṅkhaLiDS. 64; एष वै प्रथमः कल्पः प्रदाने हव्यकव्ययोः । अनुकल्पस्त्वयं ज्ञेयः सदा सद्भिरनुष्ठितः ManuSm. 3.147; KūrmaP. 601.6 (2. 21); कुण्डाः ···। अनुकल्पे तु विहिता जङ्गमा मन्त्रतर्पणे PauṣkS. 29. 13; एतान् नियोजयेच्छ्राद्धे पूर्वोक्तान् प्रथमे नृप । ब्राह्मणान् पितृतुष्ट्यर्थमनुकल्पेष्वनन्तरान् ViṣṇuP. iii. 15. 4; अभावे हि श्रुतस्यानुकल्पः प्रतिनिधिः ŚābaBh. 1426. 19 (*on* vi. 3.35); मुख्यः स्यात् प्रथमः कल्पोऽनुकल्पस्तु ततोऽधमः AmaK. 1432; AgniP. 364. 8; SmṛtiCan. v. 160. 8; शुद्धिरेषा च भौतिकी ।··· अनुकल्पे तु तां वक्ष्ये PāraS. 3.222; 6.110; नित्ये नैमित्तिके काम्ये प्रायश्चित्ते तथैव च । मानं नवविधं विप्र शृणु मुख्यानुकल्पयोः PāraS. 18. 2; अपक्षीयमाणपक्षदीक्षितोऽनुकल्पेन परिचरेदा दशम्याः PārāSū. 15. 10; 18. 22; यद् द्विराचामति तेनात्मानं स्नातं कुरुते स्नानस्यैषोऽनुकल्पः PārāSū. 45.6; 54. 1; आचार्योपनयनं तु ब्राह्मणस्यानुकल्पः BālaKrī. i. 35. 8 (*on* 1. 15); i. 46 21 (*on* 1.29); मुख्याभावे योऽनुष्ठीयते प्रतिनिधिन्यायेन सोऽनुकल्प उच्यते ManuBh. i. 271.8 (*on* 3. 137); इदानीं काम्ये नित्यसंयोगे चानुकल्पो वक्तव्यः Mitā. 18.20 (*on* 1. 56); 126.28 (*on* 2.3); 143. 11 (*on* 2.19); प्रथमकल्पादन्योऽनुकल्पः GaṇRa. 4. 307(347); तत्कर्णौ भारती दूनौ विरहाद्भीमजागिराम् । अध्वनि ध्वनिभिर्वैणैरनुकल्पैर्व्यनोदयत् NaiṣC. 17.12; तेन मुख्यकल्पानुकल्पयोरसंभवे ह्यापत्कल्पोऽयमिति संभवति HārLa. 120.10; अत्रानुकल्पमाह वसिष्ठः SmṛtiCan. ii. 301. 16; कुम्भो द्रोणद्वयमिति गृह्यमाणे विंशतिद्रोणादिकं प्रथमकल्पादनुकल्पमनुकल्प्य न समञ्जसं स्यात् CaturCin. i. 393 6; ii(2). 6. 6; iii(1). 299.1; iii(1). 758. 5; iii(1). 1042. 18; दर्व्यादिहोमेऽनुकल्पेन वाक्येन विधेयाङ्गीक्रियमाणे तस्य कारणत्वाभावान्न युज्यते NyāySu.(So) 89.18 (*on* i. 2. 27); सावित्रीमपीत्यन्याध्ययनाशक्तावुपाकरणाद्वा पूर्वमगृहीतवेदस्य ब्रह्मचारिणोऽनुकल्पः ManvaVi. 178. 26 (*on* 2.104); 293.13 (*on* 3.24); 295. 5 (*on* 3. 26): 1355.19 (*on* 11.27); यत्कौपीनादिपरिग्रहणमस्ति तदप्यस्य योगिनः परमहंसस्य मुख्यः कल्पो न भवति, किं त्वनुकल्प एव JīvanVi. 147. 18; तत्कथमनुकल्पः स्यात् NyāySu.(Ja.) 52B. 7 (*on* i. 1.1); योगीश्वरोक्तमनुकल्पमेव मुख्यं मन्यते नारदः Subodhi. 2. 25 (*on* 2. 3); त्रिणाचिकेतव्यतिरिक्तानां स्वस्त्रीयादीनामनुकल्पमाह मनुः 'अनुकल्पस्त्वयम्' DīpKa. 26.26 (*on* 1. 220); पूर्णानुष्ठानशक्तस्य ··· मुख्यकल्पसमर्थस्यानुकल्पेन वृत्तौ च दोषमाह PāñcRāRa. 176.2; अनुकल्पेनापि यथासंभवमेते (पञ्चयज्ञाः) कर्तव्याः ManvaMu. 100.32 (*on* 3.71); जीवात्मसंयमस्तु तत्रानुकल्प इति YogSā. 19. 2(1); उपास्त्या तु विलम्बेनेति योगमार्गोऽनुकल्पः SiddhāLeSaṁ. 393.3: वामहस्तेन पूजा च दक्षेण तर्पणं मतम् । दक्षेण पानं देवेशि ह्यनुकल्पाः प्रकीर्तिताः ŚaktiSaṁT. i. 7.24; i. 7.55; ii. 21.52; राज्ञोऽनुकल्पमाह व्यासः राज्ञा तु स्वयमादिष्टः संधिविग्रहलेखकः ।··· प्रलिखेद्राजशासनम् VyavaMa. 28. 8; पक्षद्वयेऽपि तिथयस्तिथिं पूर्वां तथोत्तराम् । त्रिभिर्मुहूर्तैर्विध्यन्ति सामान्योऽयं विधिः स्मृतः ···। द्विमुहूर्तत्वं चानुकल्पः NirṇaSi. 13. 19; 43.5; अत्र साग्नेरनग्नेर्वोक्तकालाभावे त्रिपक्षादिसंवत्सरान्ताः अनुकल्पा ज्ञेयाः NirṇaSi. 426. 17: संध्याकर्मावसाने तु स्वयं होमो विधीयते । ऋत्विगादिद्वारा तु तदाचरणमनुकल्पः VīraMi. 181.28 (*on* 1. 99); निमित्तमथ तत्रोक्तं तद् द्विराचमने ततः । अनुकल्पास्ततस्तस्य कथितास्तदनन्तरम् VīraMi.(Āhnika.) 7. 7; स्मार्तोऽनुकल्पः अपकृष्टत्वात् VīraMi.(Paribhāṣā.) 29.9; 81.3; विहितालाभत इति अप्रतिषिद्धविहितालाभे विहितप्रतिषिद्धैरर्चयेदित्यनुकल्पः VīraMi.(Pūjā.) 69. 19; तत्र राक्षसो मुख्यः प्राजापत्यासुरगान्धर्वा अनुकल्पाः VīraMi.(Saṁskāra.) 859. 8; ब्रह्मत्वस्य वासिष्ठकर्तृकत्वं मुख्यः कल्पः । अवासिष्ठकर्तृकत्वमनुकल्पः MayūMāli. 508. 10 (*on* vi. 6.4); (जपेत् सहस्रं वा त्रिशतं शतमेव वा) नायं तुल्यबलो विकल्पः किं तु पूर्वासंभवे परोऽनुकल्पः LalitāSaBh. 202. 23 (*on* 240); प्रतिनिध्यनुकल्पयोश्च मुख्याभावोपाधिकत्वाविशेषात् BālamBha. iii. 31. 11 (*on* 3. 16); **2** due procedure एतेषामेव लोकानामृतुच्छन्दःस्तोमपृष्ठानामानुपूर्वेण भक्तिशेषोऽनुकल्पः AVPari. 48. 147; **3** secondary preparation एतद् बलासग्रथितेऽञ्जनं स्यादेषोऽनुकल्पस्तु फणिज्झकादौ SuśruS. vi. 11.12; **4** not the principal (i.e. not the real) end of the world अनुकल्पाश्रितचण्डपावकम् ···। अवमत्य तुरङ्गदानवम् ··· प्रजहास हरिः Yādavā. 9. 17.

अनुकल्पक (**anukalpa-ka**) *m.* (Tantr.) secondary procedure गणेशमभिषिच्य च । पूजयेदर्घ्यगन्धाद्यैरथवा ह्यनुकल्पके PāraS. 14. 536; कलशे मण्डले बिम्बे वह्नौ च यजनं विभोः । नित्यशः क्रियते यत्र मुख्यकल्पः स कीर्तितः । बिम्बे वह्नौ च यजनं यत्र स्यात् सोऽनुकल्पकः PāraS. 16. 22; स्त्र्या(? त्र्या)वृत् क्रमो विधिः कल्प उपकल्पोऽनुकल्पकः Vaija. 92. 113; *n.* secondary alternative procedure (of preparing sacred ashes) आरण्यगोमयं दूरे ग्रामादेः पूतमाहरेत् । प्राग्वच्छिवाग्निना दग्धं यत्तत् स्यादनुकल्पकम् ĪśānŚiPa. i. 9.66; ii.3.103;

cf. **अनुकल्प** *n.*

अनुकल्पकाल (**anukalpa-kāla**) *m.* time for (the performance of) an alternative procedure एकोद्दिष्टमासिके (श्राद्धे) पूर्वमेवानुकल्पकालस्योक्तत्वात् SmṛtiCan. v. 140.7.

अनुकल्पकृत् (anukalpa-kṛt) *adj.* one who follows the due procedure संप्रार्थ्य देवेशं वीप्सया तोषयेत्ततः। व्यजनैश्चामरैश्चैव वीजयेदनुकल्पकृत् SkandP. ii(2).39.24.

अनुकल्पता (anukalpa-tā) *f.* **A** the state of being a secondary alternative or substitute procedure क्षत्त्रियकर्मणि ··· कुसीदादीनामनुकल्पतया साधारणत्वम्। वैश्यस्य तु स्वयंकर्तृकाण्यप्येतानि स्वकल्प एव, स्मृत्यन्तरात् BālaKrī. i. 102.3 (*on* 1.118); यं मन्यते नैव शत्रुं न मित्रं तं मध्यस्थं भोजयेत् श्राद्धकल्पे उत्कृष्टगुणोदासीनाभावे कदाचिदुत्कृष्टगुणं मित्रं ग्राह्यम्। शत्रुस्त्वनुकल्पतयापि न ग्राह्य इत्याह मनुः CaturCin. iii(1). 464.11; अत एवानुकल्पतया दुःस्थितस्य स्वप्रतिनिधिप्राड्विवाकनियोगः प्रागुक्तः VīraMi.(Vyavahāra.) 92.30; अनुकल्पता च मुख्यानुष्ठानासंभवे परानुष्ठानम्। तत्रानुकल्पता द्विविधा, नैयायिकी वाचनिकी चेति VīraMi.(Saṁskāra.) 707.17; अस्तु वा मासादेर्जेरामरणादिरूपनित्य-प्रयोगविधिवदनुकल्पतया विधिः MīmāKau. ii. 77.6 (*on* ii. 3.24); **B** subordinate position, subservience नन्दः ···। अधिचकार वदान्यमणेः श्रियं व्यधित कल्पतरोरनुकल्पताम्।··· सुतप्रसवोत्सवे Yādavā. 3.65.

अनुकल्पतातारतम्य (anukalpatā-tāratamya) *n.* gradation in being the secondary procedures अन्ये (पक्षाः) तु पूर्वपूर्वासंभवेऽनुकल्पतातारतम्येन व्यवस्थाप्याः VīraMi.(Saṁskāra) 707.17.

अनुकल्पत्व (anukalpa-tva) *n.* the state of being a secondary alternative or substitute procedure अनुकल्पत्वं चाधिकारविप्रकर्षात् Bāla-Krī. i. 64.15 (*on* 1.55); श्राद्धीयद्विजसंनिधावतिथिर्भोजनीय इत्युक्तम्। यदि तु श्राद्धे भोक्तारः प्रकृष्टगुणा न स्युः, श्राद्धे एवासौ भोजनीय इत्यनुकल्पत्वम् CaturCin. iii(1).447.20; iii(1).565.19; iii(1).758.12; iii(1).1338.6; काञ्चनाभावे दीयते स्वर्णमाक्षिकम्। किं तु तस्यानुकल्पत्वात् किंचिदूनगुणास्ततः। न केवलं स्वर्णगुणा वर्तन्ते स्वर्णमाक्षिके BhāvPra.(Bhā.) 6(8).58; एषां सोमादी-नामभावे करणाशक्तौ वैश्वानरीमिष्टिमनुकल्पत्वेन कुर्यात् VīraMi. 212.20 (*on* 1.126); 830.6 (*on* 3.52); (दत्तादीनाम्) तेषां वाचनिकमेव अनुकल्पत्वम् VīraMi.(Saṁskāra.) 207.21; 388.1; तत् ··· अनुकल्पत्वेन स्वगृह्योक्तमात्रानु-ष्ठानबोधकमिति पूर्वाधिकरण एवोक्तत्वाद् अकिंचित्करम् MīmāKau. i. 99.10 (*on* i. 3.15); iii(1). 53.11 (*on* i. 2.27); पराशरोक्तेश्चानुकल्पत्वेनापदि पञ्चम्यादि-परिणयनं कार्यमिति प्रतीयते NirṇaSi. 205.26; यत्तु पूर्वतन्त्रे सिन्दूरादेर्निरपेक्ष-कारणत्वमुक्तम् तदीदृशद्रव्यालाभेऽनुकल्पत्वेन ज्ञेयम् SetuBa. 308.11; 'अत्रानु-कल्पत्वं तु दौहित्रातिरिक्तविषयम् BālamBha. i. 493.1 (*on* 1.220); iii. 31.14 (*on* 3.16)

अनुकल्पत्वज्ञापन (anukalpatva-jñāpana) *n.* indication of (something) being a secondary alternative सवर्णग्रहणम् ··· उत्कृष्टवेदनस्यानु-कल्पत्वज्ञापनार्थम् BālaKrī. i. 64.14 (*on* 1.55)

अनुकल्पत्वद्योतन (anukalpatva-dyotana) *n.* indication of being a secondary alternative किं जर्तिलगवीधुकानामनुकल्पत्वद्योतनार्थोऽयं निषेधो विकल्पार्थो वा NyāySu.(So.) 70.24 (*on* i. 2.19)

अनुकल्पत्वपक्ष (anukalpatva-pakṣa) *m* view of being a secondary alternative अनुकल्पत्वपक्षे बाधानापादकत्वाद् विकल्पपक्षः NyāySu.(So.) 70.25 (*on* i. 2.19)

अनुकल्पत्वसूचन (anukalpatva-sūcana) *n.* suggestion of being a secondary alternative अनुकल्पत्वसूचनायाह। अन्नाभावे इति BālamBha. i. 353.8 (*on* 1.104)

अनुकल्पत्वाभिप्रायक (anukalpatvābhiprāya-ka) *adj.* having the intention of being a secondary alternative ब्राह्मणो वेत्यनुकल्पत्वाभिप्रायको वाशब्दो न तुल्यकक्षाधिकारपरः VīraMi.(Vyavahāra.) 26.6.

अनुकल्पन (anu-kalpana) *n.* secondary alternative जनित्रे भवत इति सति किमन्यदनुकल्पनात् NidāSū. 146.12 (8.10); यद्वा गर्भगृहे विष्णोर्मूलमूर्तेस्तु दक्षिणे। शयनं कल्पयेद्विप्र स्वगृहे वानुकल्पने PāraS. 13.37.

अनुकल्पपक्ष (anukalpa-pakṣa) *m.* view of secondary alternative संबन्धाशङ्कयैव मातामहादयोऽनुकल्पपक्षोक्ताः ManuBh. i. 267.23 (*on* 3. 128); अनुकल्पपक्षे दौहित्रस्य यत्नेन भोज्यतोच्यते ManuBh. i. 306.29 (*on* 3. 224)

अनुकल्पपर (anukalpa-para) *adj.* having reference to a secondary alternative प्रतिनिधिपदं चैतदंशेऽनुकल्पपरम् VīraMi. (Saṁskāra.) 207.21.

अनुकल्पभाव (anukalpa-bhāva) *m.* status of secondary position तस्मिन्नरण्ये तरुभिः प्रपेदे कल्पद्रुमाणामनुकल्पभावः Yādavā. 4.42.

अनुकल्पभूत (anukalpa-bhūta) *adj.* which is a secondary alternative तेन ह्यन्नं क्रियत इत्यर्थवादनिराकाङ्क्षत्वे सत्यपि शूर्पासंभवेऽनुकल्पभूतदर्व्यादि-प्राप्त्यर्थं तेन ह्यन्नं क्रियत इत्यस्यापि परावृत्य हेतुपरतेष्यते NyāySu.(So.) 86.29 (*on* i. 2 26); अनुकल्पभूतसांकल्पश्राद्धेऽपि पुनस्तत्कर्तव्यम् BālamBha. i. 546.8 (*on* 1.249)

अनुकल्पम् (anukalpam) *adv.* **1** in the course of (the exposition of) the ritual यानि (तैलादीनि) चानुकल्पमुदाहरिष्यामः GobhiGS. i. 5.20; **2** resemblaance with (savanas) स्तेयं कृत्वा सुरां पीत्वा ··· चतुर्थकाला मितभोजनाः स्युरपोऽभ्यवेयुः सवनानुकल्पम् ĀpaDS. i(9).25.10; BaudhDS. ii. 1.41; **3** in each and every *kalpa* or age तमीशमीड्यमनु-कल्पमाद्यं पश्यन्ति मूढा न विराजमानम् MahāBhā. v. 300*(3) (*but* Śaṅ. सर्वमनुप्रविश्य आत्मना कल्पयतीत्यनुकल्पम्); संहरणेऽत्तमेतज्जगत्समस्तम् ···। तवैव सर्गाय समुद्यतस्य जगत्त्वमभ्येत्यनुकल्पमीश ViṣṇuP. v. 9.31; मयूखः पूष्णीव ···। उदेत्योदेत्याम्ब त्वयि ··· भजन्ते तत्त्वौघाः प्रशममनुकल्पं परवशाः DevīPañ. 5.32; अनुकल्पं पुत्राणां सुप्रसन्नो रवे मम। कुरु ··· कार्यम् BrahmP. 32.28; एष वरदः कमलालयायाः। आकल्पयन्वसुमतीमनुकल्पमेनां कल्पद्रुमो भवतु कश्चन मानवानाम् VasaTi. 47.14.

अनुकल्पमध्य (anukalpa-madhya) *n.* [Loc.] amongst (various) alternatives (व्रतस्थमपि दौहित्रं श्राद्धे यत्नेन भोजयेत्) एतेनानुकल्पमध्ये दौहित्रस्य श्रेष्ठतोक्ता ManvaVi. 419.14 (*on* 3.234)

अनुकल्परूप (anukalpa-rūpa) *adj.* having the form of a secondary alternative performance शूद्रः ··· मन्त्ररूपाङ्गहीनं पकाङ्गहीनं चानुकल्परूपं श्राद्धं करोति CaturCin. iii(1). 1522.15; VīraMi. 816.8 (*on* 3.35-41); *n.* [Inst.] in the form of a secondary alternative मुख्यकल्पानुकल्परूपेणात्र व्यवस्था YogSā. 43.6(2)

अनुकल्परूपत्व (anukalparūpa-tva) *n.* the state of having the form of a secondary alternative त्रिब्राह्मणैकब्राह्मणपक्षयोः कल्पानुकल्परूपत्व-प्रतिपादिका मन्वादिस्मृतिर्बाध्येत CaturCin. iii(1).89.22.

अनुकल्पविधा (anukalpa-vidhā) *f.* [Inst.] by way of a secondary alternative तत्स्वपरगृह्योक्तयोः प्रत्यक्षनयनसमारोपयोर्मुख्यकल्पानुकल्पविधयैवेति मन्तव्यम् BālamBha. i. 318.2 (*on* 1.97)

अनुकल्पविधान (anukalpa-vidhāna) *n.* injunction of the secondary alternative विशेत्। यागार्थमण्डपं तत्र ··· यजेद् बिम्बम् ··· अनुकल्पविधाने तु प्रासादं संप्रविश्य च। मूलबिम्बम् PāraS. 14.353; अनुकल्पविधानाभावेऽपि नित्याकरणे प्रत्यवायस्यावश्यंभावित्वात् CaturCin. iii(2). 141.4; 'बह्वल्पं वा स्वगृह्योक्तम्' इत्यादिवचनम् ··· अनुकल्पविधानार्थम् MīmāKau. ii. 125.13 (*on* ii. 4.21); BhāṭṭDī. i. 180.18 (*on* ii. 4.2)

अनुकल्पविधि (anukalpa-vidhi) *m.* injunction of the secondary alternative यदा सर्वोत्तमगुण उदासीनो न लभ्यते तदानुकल्पविधिः CaturCin. iii(1). 454.18; iii(1). 758.13; श्रौतेऽपि स्वशाखोक्तमात्रं स्वकल्पसूत्रमात्रोक्तं वानुष्ठेयमित्यनुकल्पविधिर्भवत्येव MīmāKau. i. 99.13 (*on* i. 3.15)

अनुकल्पविषयत्व (anukalpaviṣaya-tva) *n.* the state of having reference to the secondary alternative विधेरनुकल्पविषयत्वेन निषेधस्य च मुख्यकल्पविषयत्वेनैकविषयत्वाभावात् VīraMi.(Saṁskāra.) 709.16.

अनुकल्पशस् (anukalpa-śas) *adv.* in each secondary alternative चरितार्था श्रुतिः कार्या यस्मादप्यनुकल्पशः Karmapradīpa (cf. Dharmaśāstra-saṁgraha, vol. II, Navrang, 431.23)

अनुकल्पस्मरण (anukalpa-smaraṇa) *n.* *smṛti-* text regarding secondary alternative अक्षता नरमेधश्च गोयज्ञश्च कमण्डलुः। देवराच्च सुतोत्पत्तिः कलौ पञ्च विवर्जयेत्। अत एव मधुपर्केऽनुकल्पस्मरणम् Aparā. 233.9 (*on* 1.156)

अनुकल्पागत (anukalpāgata) *adj.* resulting from the secondary alternative अनुकल्पागतं च यत्रामिषत्वं तत्र निषेधः प्राप्नोति BālamBha. i. 196.23 (*on* 1.53)

अनुकल्पानुकल्प (anukalpānukalpa) *m.* [P. viii. 1.11] every secondary alternative कुण्डाः।··· अनुकल्पे तु विहिता जङ्गमा मन्त्रतर्पणे।··· अनुकल्पानुकल्पे तु नित्यमेव PauṣkS. 29.15; PāraS. 7.12.

अनुकल्पानुवाद (anukalpānuvāda) *m.* restatement of the secondary alternative पृथगिति त्वनुकल्पानुवादमात्रमसंकीर्णात्संकीर्णस्य निन्दितत्वप्रदर्श-नार्थम् ManvaVi. 295.6 (*on* 3.26)

अनुकल्पानुष्ठातृ (anukalpānuṣṭhātṛ) *adj.* who performs (i. e. follows) the secondary alternative प्रथमकल्पशक्तस्य तु अनुकल्पानुष्ठातुर्दोषमाह मनुः CaturCin. iii(1). 452.20.

अनुकल्पानुष्ठान (anukalpānuṣṭhāna) *n.* performance according to a secondary alternative प्रथमकल्पलाभेऽनुकल्पानुष्ठाने तु दोषमाह (मनुः) SmṛtiCan. v. 160.13; मुख्यासंभवे चानुकल्पानुष्ठानात्फलं भवति VīraMi.

(Paribhāṣā.) 29.10.

अनुकल्पान्तर (**anukalpāntara**) *n.* another secondary alternative मनुस्त्वनुकल्पान्तरमाह SmṛtiCan. v. 162.5.

अनुकल्पापेक्षा (**anukalpāpekṣā**) *f.* [Inst.] in accordance with the secondary alternative वचनार्थस्तु प्रथमः कल्प इत्यनुकल्पापेक्षया VīraMi. (Āhnika.) 65.7.

अनुकल्पावस्था (**anukalpāvasthā**) *f.* (Loc.) in the case of the secondary alternative मुख्यवदनुकल्पावस्थायामपि यथावगतान्येवानुष्ठातव्यानि (कर्माणि) CaturCin. iii(1). 104.3.

अनुकल्पित (**anu-kalpita**) *adj.* [*f.* -ā] **A** prescribed हिंसायां हि प्रवृत्तायामाशीरेवानुकल्पिता MahāBhā. xii. 257.3; **B** endowed with हुत्वा चाहवनीयस्थम् …। अग्रभोज्याः प्रसूतीनां श्रिया ब्रह्म्यानुकल्पिताः MahāBhā. xiii. 35.9; **C** built, fashioned स्फटिकगोपुरं पुरम्। हरो गिरौ चिरमनुकल्पितं तदा विसर्जितामरनिवहोऽविशत्स्वकम् MatsyaP. 154.498; **D** practised देवदेवस्य भक्तियैरनुकल्पिता … तैर्लब्धं रुद्रसालोक्यं शाश्वतं पदमव्ययम् VāyuP. ii. 30.311; BrahmāṇḍP. iii. 2.248.

अनुकल्पितभूषण (**anukalpita-bhūṣaṇa**) *adj.* who has reduced the ornaments to a secondary status अङ्गैरमितसौन्दर्यैरनुकल्पितभूषणम् … अवेक्ष्य विबुधा देवमलभन्त दृशोः फलम् Yādavā. 1. 69 (comm. अमुख्यकल्पीकृताभरणम्)

अनुकल्पोक्त (**anukalpokta**) *adj.* mentioned in the secondary alternative तत्रानुकल्पोक्तमुत्सवं न समाचरेत् PāraS. 17.513.

अनुकल्पोद्वाह (**anukalpodvāha**) *m.* marriage according to the secondary alternative नन्वनुकल्पोद्वाहे दोषाभावान्नरको न स्यात् VīraMi. (Saṁskāra.) 709.19.

अनुकल्प्य (**anukalp-ya**) *ger.* **1** having prepared गोमेधेन यजध्वम् … उपदेशो मया दत्तः क्रियतां शीघ्र एष वै। एवमुक्तास्तदा देवा गाः पशूंश्चानुकल्प्य ते। मुमुचुश्चरणार्थाय VarāP. 16.12; **2** having assumed स्मरः पराङ्गैरनुकल्प्य धन्वितां जनीमनङ्गः स्वयमार्दयत्ततः NaiṣC. 12.109; **3** having performed आपदि मुख्याशौचापवादेन सद्यः शौचमनुकल्प्य … वृत्त्यन्तरमाह VīraMi. 816.7 (*on* 3.35-41); **4** having made or fashioned वैश्वदेवस्य स्थाने स्थण्डिलमनुकल्प्य … उदकमन्यदुपदध्यात् BālamBha. i. 351.20 (*on* 1.103)

अनुकसेवक (**anuka-sevaka**) *m.* servant who loves (his master) इतस्ततष्टीकमानैर्याष्टीकैर्विनीयमानानुकसेवकम् … आस्थानमण्डपमास्थाय YaśasCam. i. 372.4 (*but* comm. प्रत्यासन्नसेवकाः)

अनुकाङ्क्ष् (**anu-kāṅkṣ-**) I. U. **i** to wish, to desire, to long for अनुप्रियं चेदनुकाङ्क्षसे त्वं सर्वेषु कार्येषु हिताहितेषु MahāBhā. ii. 57.16; न पूजयेत्त्वा कोऽन्वद्य यस्त्रयोदशवार्षिकम्। अमर्षं पृष्ठतः कृत्वा धर्ममेवाभि(v.l. नु)काङ्क्षसे MahāBhā. vii. 168.7; xiii. 72.45; कृष्णसर्पमतिक्रुद्धं श्वसन्तं त्वं महाविषम्। स्प्रष्टुमिच्छसि हस्तेन यन्मां त्वमनुकाङ्क्षसे Rāmā. iii. 907*(2); वयं चैषां रसवीर्यविपाकप्रभावानुपयोज्यामहे, ये चास्माननुकाङ्क्षन्ति, यांश्च वयमनुकाङ्क्षामः CaraS. iii. 3.4 (1922 Ed.); स भारतीसाक्षिकसर्वविस्त्वः …। स्वशैशवस्योचितमन्वकाङ्क्षीत् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 3.79; **ii** to wait for, to watch पीतवन्तं तु खल्वेनं (मात्राप्रमाणं) मुहूर्तमनुकाङ्क्षेत्तस्य यदा जानीयात् स्वेदप्रादुर्भावेण दोषप्रविलयनमापद्यमानम् CaraS. i. 15.10 (1922 Ed.)

अनुकाङ्क्षत् (**anu-kāṅkṣat**) *adj.* [*f.* -ntī) **i** desiring, loving पुत्रमिवैनमनुकाङ्क्षन् … (आचार्यः) विद्यां ग्राहयेत् HirŚS. xxv. 2.112 (40.1); ĀpaDS. i(2). 8.25; **ii** waiting for जानकी प्रोचे कपिम् … आगमं तेऽनुकाङ्क्षन्ती द्वौ मासौ प्राणधारणाम्। करोमि BṛDharmaP. i. 20.70.

अनुकाङ्क्षा (**anu-kāṅkṣā**) *f.* strong or vehement desire श्रद्धा श्रद्धानुकाङ्क्षयोः NānārthSaṁ. 87.37; [Inst.] with (one's own) desire, willingly अनुव्रजिष्यामि वनं त्वयैव गौः सुदुर्बला वत्समिवानुकाङ्क्षया Rāmā. ii. 443*(4)

अनुकाङ्क्षिन् (**anukāṅkṣ-in**) *adj.* desirous तां गिरं करुणां श्रुत्वा मम धर्मानुकाङ्क्षिणः। कराभ्यां सशरं चापं व्यथितस्यापतद्भुवि Rāmā. ii. 57.26.

अनुकाम (**anukām-á**) *adj.* [*f.* -ā] [Vār. 7 *on* P. iii. 2.1] desiring विश्वा हि मर्त्यत्वनानुकामा शतक्रतो। अगन्म वज्रिन्नाशसः ṚV. viii. 92.13; यदि धर्मार्थाभ्यां प्रवासं प्रत्यनुकामा न स्याद्यथा प्रेत एवं वर्तितव्यं स्यात् VāsiDS. 17. 77; वैद्यपुत्रौ …। प्रत्तानामनुकामानामन्योऽन्यस्य प्रभक्षिणौ। भक्षयित्वा तावन्योऽन्यं विनाशं समवाप्नुतः BrahmāṇḍP. ii. 59.8.

अनुकाम (**anu-kāmá**) *m.* **i** wish, desire प्रियं च मेऽनुकामश्च मे कामश्च मे TaiS. IV. vii. 3.1; VājaS. 18.8; VājaS.(K.) 19.20; MaiS. ii. 11.3 (ii. 141.9); KāṭhS. 18.8 (i. 271.13); KapiKaS. 28.8 (127.2); **ii** the word *anukāma* अवारपारात्यन्तानुकामं गामी P. v. 2.11; CāndraVyā. iv. 2.17; ŚākaṭāVyā. iii. 3.55; SiddhaHe. vii. 1.100.

अनुकामकृत् (**anukāma-kṛ́t**) *adj.* acting in accordance with the desires, fulfilling desires पवस्व सोम शं गवे। देवेभ्यो अनुकामकृत् ṚV. ix. 11.7.

अनुकामतस् (**anukāma-tas**) *adv.* as per desire तत्राशुभानि वेश्मानि निवेशाश्चासुखावहाः। गवाक्षस्तम्भशोभिन्यो विधेयाश्चानुकामतः SamarāSū. 15.48.

अनुकामम् (**anukāmám**) *adv.* according to desire, as per desire अनुकामं तर्पयेथामिन्द्रावरुण राय आ ṚV. i. 17.3; मा नो अर्यो अनुकामं परा दाः ṚV. viii. 48.8; यत्रानुकामं चरणं त्रिनाके त्रिदिवे दिवः।… तत्र माममृतं कृधि ṚV. ix. 113.9; JaineVyā. 239.13 (*on* iii. 4.16); KāśiVṛ. *on* v. 2.11; कामसदृशमनुकामं कामानुरूपम् Nyās. ii. 62.14 (*on* v. 2.11); कामः इच्छा, तस्य सदृशमनुकामम् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. v. 2.11; कामसदृशमनुकामम्। क्रियाविशेषणे चैते Prasā. i. 867.11.

अनुकामिनी (**anu-kāmínī**) *adj.* (*f.*) wishing well of, full of desires अथाहमनुकामिनी स्वे लोके विशा इह TaiS. III. v. 6.1; BāudhŚS. i. 159.6; ĀpaŚS. xi. 16.16; MānŚS. 69.10; HirŚS. vii. 8.11 (736.8); VaikhāŚS. 14.14.

अनुकामीन (**anukām-īna**) *adj.* **i** going according to one's desire, self-indulgent एतेभ्यः इप्समर्थेभ्यो गामीत्यस्मिन्नर्थे खो भवति।… अनुकामं गामी अनुकामीनः JaineVyā. 239.13 (*on* iii. 4.136); CāndrVṛ. *on* iv. 2.17; अनुकामं गामी अनुकामीनः। यथेष्टं गन्तेत्यर्थः KāśiVṛ. *on* v. 2.11; Prasā. i. 867.12; SiddhāKau. 294B.4 (*on* v. 2.11); सुराङ्गनौघं विदधे हतारिस्तत्रानुकामीनमवाप्तकामम् Rāvaṇā. 16.45; [AmaK. 1620; Vaija. 116.150; AbhidhāCin. 495; ŚabdaRa.(Vā.) 3383; KalpaK. 116.244] **ii** moving at will (i.e. self-controlled) विमानमनुकामीनमध्यासीनः … आसीदत … हस्तिनापुरमर्जुनः PāṇḍaC. 5.409; विमानैरनुकामीनैः खेचराणां मणीमयैः। चकाशे दूरमाकाशे कुर्वद्भिः कमलाकरान् PāṇḍaC. 12.451.

अनुकामीनता (**anukāmīna-tā**) *f.* the state of being one who moves at one's own will, self-indulgence कुरु बुद्धिं कुशाग्रीयामनुकामीनतां त्यज Bhaṭṭi. 5.15.

अनुकामीनतुरग (**anukāmīna-turaga**) *m.* horse moving according to (its) desire, self-controlled अनुकामीनतुरगैः…संश्राय चुलुकैः।… जगृहुर्यशः … गुरवस्तेऽरिविजयात् DvyāśraKā. 18.25.

अनुकाय (**anukāya**) *m.* name of a part of a building (where the parts are identified with the limbs of a body, and the building with the body) कायानुकायभूषाढ्यं रतिवर्धनकं भवेत् IśānŚiPa. ii. 29.189; कायश्चाप्यनुकायश्च प्रासादाङ्गं द्विधा स्मृतम् … अनुमार्गाश्च कायः स्यादनुकायोऽथ कथ्यते IśānŚiPa. ii. 30.35; ŚilpaRa. i. 16.115; अनुकायाभिधानानि सामान्यानि भवन्ति हि IśānŚiPa. ii. 30.41; ŚilpaRa. i. 16.120.

अनुकार (**anu-kāra**) *m.* **Ai** resemblance, imitation यवका हायनाः पांसुवाप्यनैषधकादयः। शालीनां शालयः कुर्वन्त्यनुकारं गुणागुणैः CaraS. i. 27.12 (1941 Ed.); यदप्युक्तं समानस्वभावेष्वनुकारो दृश्यते इति नायमेकान्तो नियमः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 182.3 (*on* i. 3.22); संध्यासमाधिविनिमीलितलोचनस्य यस्यानुकारमिव हारफणी चकार HarVi. 1.49; अभानं तेजसो दृष्ट सति तेजोऽन्तरे यतः। तेजो धात्वन्तरं तस्मादनुकाराच्च गम्यते Bhām. 225.7 (*on* i. 3.22); तदनेनानुपश्य व्याख्यातं तामनुकारेण पश्यतीत्यनुपश्य इति TattvVai. 90.12 (*on* 2.20); गमने दर्शने मह्यमनुकारं समाचरः। यस्मात्तु कुष्ठरोगित्वमचिरात्त्वं गमिष्य-(? सि)ति BhaviP. 125B.14 (i. 72.20); सौवर्णी त्रिभुवनश्रियः श्रियोऽनुकारादुत्पादितेन्द्रपुरीशङ्का लङ्का नाम नगरी UdaySuKa. 84.9; असम्यग्वीक्षितं द्रष्टुं पण्डितो नानुवर्तते। अनुकारात्परिभवं याति नापितवन्नरः BṛKathāMañ. 16.562; तस्य दहराकाशस्य परस्य ब्रह्मणोऽनुकारात् … विमुक्तबन्धः प्रत्यगात्मा, न दहराकाशः। तदनुकारस्तत्साम्यम् BrahmSūBh.(Rā.) 308.11 (*on* i. 3.21); अनुकृतिरनुकारः। तस्य परमात्मनोऽनुकाराद्धि जीवस्याविर्भूतस्वरूपस्यापहतपाप्मत्वादिगुणकत्वम् VedāntDī. 52.22 (*on* i. 3.21); ŚivārkaMaDī. i. 444.24 (*on* i. 3.21); इह चायमार्थोऽनुकारः इतिनाव(? नानव)च्छेदात् VyaktiVi. 102.21; Kāvyānu. (He.) 196.9; तद्वत् वृत्तिः इहानुकारो विवक्षितः ŚrutaPra. ii. 48.22 (*on* i. 3.21); नदा शोगादयः तेषां साकल्येन विधातुमशक्यत्वात् यावच्छक्यमनुकारः कर्तव्यः CaturCin. i. 297.20; कम्पं वायुवशेन केतुनिवहा श(स)स्यानुकारं च ते संगीतानि च कोकिलारवतुलां चित्ते तु तापं द्विषः। श्रीमांस्तस्याजनि नरपतिः EI. ix. 76.16; यत्तु … मिताक्षराकृता व्याख्यातम्। तच्चिन्त्यम्, — यत्रोच्चैरवद्यभाषणं नास्ति तत्र हूंकारानुकारादावव्याप्तेः DaṇḍaVi. 197.4; अनूकमनुकारः। स च वक्त्रादिसादृश्यात्कल्पनीयः VīraMi.(Lakṣaṇa.) 35.22; रणे बलाकृष्टसुरारिलक्ष्मीवेणीव सा दीव्यति यत्कृपाणी। तद्वान्तजातीकुसुमानुकारं तन्वन्ति यत्कङ्कणमौक्तिकानि YātrāPra. 3.213; झञ्झावातानुकारान् … प्रोज्जिहानः … खड्गः KhaḍgaŚ. 8 [Kośas-AmaK. 2284; Vaija. 93.17; AbhidhāCin. 1463; KośaKaTa. 2.719; KalpaK. 235.10; 241.56]; **Aii** image, appearance, reflection

यमस्य पुरुषैर्घोरैः कृष्यमाणा यतस्ततः सुकृच्छ्रेणानुकारेण नीयमानाश्च ते यथा Viṣṇu-Sm. 43.33; भेदानुकारो ज्ञानस्य VākyaP. 1.87; यस्यैव च प्राचीनप्रत्ययजनितस्य संस्कारस्य तेनैव प्रत्ययेनानुकारः सादृश्यं स एव वासनेति चौरिका मन्यन्ते Kāśi. ii. 180.10 (*on* 5(3). 216); अनुकारमिव महाकविप्रज्ञाविलोकस्य ··· अम्भोनिधिमग्रयम् TilaMañ. 120.13; अभिभवानुकारयोरतेजसि ब्रह्मणि श्रुतिवशादाश्रयणे तु गौरवमिति पूर्ववाद्याशयः VedāntKa. 163.21 (*on* i. 3.22); **AIII** word or expression uttered in imitation (of another) प्राप्त्युपायोऽनुकारश्च तस्य वेदो महर्षिभिः। एकोऽप्यनेकवर्त्मैव समाम्नातः पृथक् पृथक् VākyaP. 1.5; भवति हि वेदानुकारेण पठ्यमानेषु अपौरुषेयत्वाभिमानिनो गौडमीमांसकस्यार्थनिश्चयः NyāyKuA. ii(1). 214.1; व्यस्य ग्यनुकारडाच्च्विकणे ··· उर्यादिधौ सः Mugdha-Bo. 8.21 (81.18); **AIV** following, accordance with यथैक एव सर्वार्थप्रत्ययः प्रविभज्यते। दृश्यभेदानुकारेण वाक्यार्थानुगमस्तथा VākyaP. 2.7; 2.137; बोधरूपतादेरनुकारानुकाराभ्यां तद्भावे व्यभिचाराव्यभिचारतः HetuBiṬ. 94.28; श्रद्धां जनयन् भूयः कुर्वीतैवानुकारमेतस्य KandaCū. i. 4.56; **AV** similar procedure or condition ब्रह्मासनाम्बुरुहमाहितसर्वलोककम्पे विभोः शिशिरकाल इवानुकारे। पर्यन्तबाहुवनधूलनभस्मधूलिनीहारपातदलितच्छदशोभमासीत् HarVi. 2.46 (*but* comm. अनुकारो नृत्तम्); अत एव सामान्यतो दृष्टं तेनैवानुकारेण नियमदर्शनात् Kiraṇā. 306.8; **AVI** representation or portrayal by acting इहानन्त्यान्नियतस्यानुकारो न शक्यः Loc. 69.2 (*on* 2.4); नन्वेवं तावता नियतानुकारो मा भूत्। अनुकारेण तु किमपराद्धम् AbhinBhā. i. 37.1 (*on* 1.107); अनुकारैः स्मृतं नाट्यं तद्द्विधैव व्यवस्थितम् NāṭaLaRaK. 2284; अनुकारे च सर्वेषां दोषाणां नैव दोषता SāhiDa. 447.15; **B** (**anukār–a**) an imitator (of other's style) (one of the five types of vocalists) शिक्षाकारोऽनुकारश्च रसिको रञ्जकस्तथा ··· गीतज्ञाः पञ्चधा गायनं जगुः SaṁgīRa. ii. 154.12 (3.19); SaṁgīMa. i. 4.40; अनुकार इति प्रोक्तः परभङ्ग्यनुकारकः SaṁgīRa. ii. 154.15 (3.21)

अनुकारक (**anu-kāraka**) *adj.* who imitates कुपितलक्ष्मीकर्णकुवलयप्रहाराणामिवानुकारकाणि खड्गलताताडनानि AvantiKa. 108.15.

अनुकारकृति (**anukāra–kṛti**) *f.* action of portraying विप्रलम्भः। स च ··· संतापजागरकार्श्यप्रलापक्षामनेत्रवचोवक्रतादीनसंचरणानुकारकृतिलेखलेखन° ··· °संदेशाद्यनुभावस्त्रिधा Kāvyānu.(He.) 85.7.

अनुकारक्रम (**anukāra–krama**) *m.* [Inst.] by way of portrayal through acting काव्यम् ··· द्विविधम्।··· तत्राद्यं प्रख्यातरामरावणादिनायकसमाश्रयणेन प्रसिद्धविधिनिषेधास्पदचरितवर्णनमात्रात्मकम्। अपरं पुनरनुकारक्रमेण साक्षात् तत्प्रदर्शनात्मकम् VyaktiVi. 20.21.

अनुकारण (**anu-kāraṇa**) *n.* similarity, resemblance वृन्दावनेश्वरी नाम्ना राधा धात्रानुकारणात् PadmP. iv. 77.17.

अनुकारतस् (**anukāra–tas**) *adv.* **A** through imitation or resemblance तत्रान्योक्तेरनुकृतिश्छाया सापि चतुर्विधा। लोकच्छेकार्भकोक्तीनामेकोक्ते-(?मत्तोक्ते)रनुकारतः AgniP. 341.21; अथ मद्रास्नुषाः क्षामाः प्रियस्यैवानुकारतः। वसाना वाससी श्वेते श्रीशालेरिव कीर्तयः ŚāliC. 7.44; कार्यत्वादपृथक्सिद्धेः प्रवेशादनुकारतः। अस्ति सृष्ट्युपकारादेः सामानाधिकरण्यधीः NyāyPari. 376.1; **B** through the utterance in imitation (of another sound) पञ्चभिः पञ्चमात्रस्तु बोद्धव्योऽसौ मनीषिभिः। स्वरूपं तस्य वक्ष्यामि स्वराणामनुकारतः Mānaso. ii. 13.884.

अनुकारता (**anukāra–tā**) *f.* the state of being representation or portrayal by acting अनुकारतया नाट्ये क्रियमाणा नटादिभिः। सामाजिकैस्तु रस्यन्ते यस्मात्तस्माद्रसाः स्मृताः BhāvPra.(Śā.) 37.5(2); 59.7(3)

अनुकारदर्शन (**anukāra–darśana**) *n.* perception of similarity or resemblance अनुमानमपि तेजःस्वभावक एवोपपद्यते, समानस्वभावकेष्वनुकारदर्शनात् गच्छन्तमनुगच्छतीतिवत् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 181.13 (*on* i. 3.22)

अनुकारधुरारोहिन् (**anukāradhurārohin**) *adj.* attaining the most prominent place in representation or portrayal by acting नृत्तमप्यत्र वैचित्र्यकारित्वेन प्रविशत् नाट्यरूपगतं नृत्तं इत्यङ्कुरसूचितनृत्तन्यायेनानुकारधुरारोहि AbhinBhā. i. 209.22 (*on* 5.7)

अनुकारप्रतिभासमान (**anukāra–pratibhāsamāna**) *adj.* appearing (falsely) as a similar object न हि बाष्पाद्धूमत्वेन ज्ञातादनुकारप्रतिभासमानादपि लिङ्गात्तदनुकारानुमानं युक्तम् AbhinBhā. i. 274.25 (*on* 6.31)

अनुकारबुद्ध्यापत्ति (**anukārabuddhy-āpatti**) *f.* undesired contingency of the notion of being a dramatic representation न हि गमनादौ तद्ध्रुवातालादिरूपेण गीतादि लोकेऽस्ति मङ्गलमात्रत्वादृते। गायनवादनादिष्वपि चानुकारबुद्ध्यापत्तेः AbhinBhā. i. 38.11 (*on* 1.107)

अनुकारमात्र (**anukāra–mātra**) *n.* mere repetition यदि ··· श्रुतावौदुम्बर्यं इति प्रयोगः स्यात्तर्हि स छान्दसो भवेत् भाष्ये च तस्यानुकारमात्रम् VedāntKa. 436.21 (*on* iii. 3.26)

अनुकारमात्रता (**anukāramātra–tā**) *f.* the state of being that which is mere resemblance बुद्धिवृत्तेरनुकारमात्रतया बुद्धिवृत्त्यविशिष्टा हि ज्ञानवृत्तिरित्याख्यायते YogBh. 90.1 (*on* 2.20)

अनुकारमात्रोपदेश (**anukāramātropadeśa**) *m.* instruction with regard to resemblance (in general) नदाः शोणादयः तेषां साकल्येन विधातुमशक्यत्वात् यावच्छक्यमनुकारः कर्तव्यः ··· अनुकारमात्रोपदेशात् शक्यानुकारमात्रमाचरणीयम् CaturCin. i. 297.21.

अनुकारसाक्षात्कारशङ्कानिराकरण (**anukārasākṣātkāraśaṅkā–nirākaraṇa**) *n.* removal of the doubt about the perception of the imitation (of the instrumental music by the actress in *cārī* movements) उपोहनसमाप्तौ नर्तक्याः प्रवेशः। तत्र भाण्डवाद्यं पुष्करवाद्यं तत्र विशुद्धकरणजातौ। सा च मध्यस्त्रीणां लक्ष्यते। तत एवात्रानुकारसाक्षात्कारशङ्कानिराकरणम् AbhinBhā. i. 185.10 (*on* 4.273)

अनुकारात्मकत्व (**anukārātmaka–tva**) *n.* the state of being that which has the nature of representation by acting यथा च गात्रविक्षेपार्थत्वे समानेऽप्यनुकारात्मकत्वेन नृत्तादन्यन्नृत्यम् Avalo. 3.9 (*on* 1.9); 3.24 (*on* 1.11)

अनुकारानुकारिणी (**anukārānukāriṇī**) *adj.* (*f.*) resembling the image or appearance त्रयाणामपि देवानामनुकारानुकारिणीम्।··· निबोधत (कात्यायनीम्) MatsyaP. 260.56; CaturCin. ii(1). 88.7.

अनुकारानुगम (**anukārānugama**) *m.* comprehension of expression uttered in imitation of somthing else (i. e. comprehension of something as a quotation) भाक्तो यो ध्वनिस्तमाहुरन्य इति वाचामविषये स्थितं यत तत्त्वं तदीयं तत् केचिदूचुरिति प्रतीतौ ध्वनेर्भाक्तत्वोक्तिः अन्येषां केषांचिच्च वाचामविषये स्थितत्वं यत् तदीयस्य तत्त्वस्य तदुक्तिर्नानुकृता स्याद् इतिना व्यवच्छेदाभावाद् इति वाच्यावचन दोषः। सामर्थ्यादुक्तेरनुकारानुगमे वा पूर्वत्रेति शब्दस्य पौनरुक्त्यप्रसङ्गः VyaktiVi. 111.12.

अनुकारानुमान (**anukārānumāna**) *n.* inference of resemblance न हि बाष्पाद्धूमत्वेन ज्ञातादनुकारप्रतिभासमानादपि लिङ्गात्तदनुकारानुमानं युक्तम् AbhinBhā. i. 274.25 (*on* 6.31)

अनुकाराभिनेय (**anukārābhineya**) *adj.* (that which is) to be enacted by imitation अस्मान्नाटकादनुकाराभिनेयलक्षणात् विनिस्सृतानि बहिर्भूतानि एकपात्रहार्याणि AbhinBhā. iii. 66.11 (*on* 19.117)

अनुकारास्पद (**anukāraspada**) *n.* object of imitation तमागतमृषिं दृष्ट्वा साम्बो रूपेण गर्वितः।··· अनुकारास्पदं चक्रे दर्शने गमने तथा BhaviP. 125B.8 (i. 72.17)

अनुकारित (**anu-kārita**) *adj.* **i** caused to be practised कृतोऽनुकारितो धर्मो मोदितः सन्मतो बुधैः BṛKathāK. 73.274; **ii** made to follow वयमीश किन्नरगणास्तवानुगा दितिजेन विष्टिममुनानुकारिताः BhāgP. vii. 8.55.

अनुकारित्व (**anukāri–tva**) *n.* the state of being that which adopts a similar form अस्य प्रपञ्चस्यानुकारित्वेन वा स्वीक्रियमाणत्वे सृष्टिप्रलययोर्विद्यमानत्वादनित्यसंयोगः प्राप्नोति AṇuBh. 90.21 (*on* i. 3.30)

अनुकारिन् (**anukār–in**) *adj.* [*f.* -iṇī] **1** who or which looks like or resembles न्यसेत् परिधिमन्यश्चेदुदगग्रं स पूर्वतः। यथोक्तवस्तु(स्त्व)संपत्तौ ग्राह्यं तदनुकारि यत् GobhiSm. 2.80; तौ दंपती। सरसीष्वरविन्दानाम् ··· आमोदमुपजिघ्रन्तौ स्वनिःश्वासानुकारिणम् RaghuVa. 1.43; अधरः किसलयरागः कोमलविटपानुकारिणौ बाहू Śāk. 1.20; क्वेदानीमुपविष्टः प्रियायाः किंचिदनुकारिणीषु लतासु दृष्टिं विनोदयामि Śāk. 6.9(4); कथमेकान्वयोऽयमस्माकम्। अतः खलु संभाव्यते। (v. l. अतः खलु मदनुकारिणमेनमत्रभवती मन्यते Kale Ed.) Śāk. 7.19(9); ईषत्सहासममलं परिपूर्णचन्द्रबिम्बानुकारि ··· वक्त्रम् MārkP. 84.11; कारयेत् पृथिवीं हैमीं जम्बुद्वीपानुकारिणीम् MatsyaP. 284.2; अहो वञ्चितोऽहं राजपुत्रानुकारिणानेन कुलालेन PañcT.(Kos.) 4.39(21) (218.14); तस्य च राज्ञः कलिकालभयपुञ्जीभूतकृतयुगानुकारिणी ··· विदिशाभिधाना नगरी राजधान्यासीत् Kād. 6.19; सः ··· निर्दयश्रमच्छिन्नहारविगलितमुक्ताफलप्रकरानुकारिणीभिः ··· स्वेदजलकणिकासंततिभिरलंक्रियमाणमूर्तिः ··· स्नानभूमिमगच्छत् Kād. 15.8; उदयसमुद्रगाधदर्शनोत्क्षिप्तपुरदेवताभुजलतानुकारिभिः ··· मणितोरणैः समुल्लसितं नगरम् AvantiKa. 19.13; ऐन्द्रमम्बु सुपात्रस्थमविपन्नं सदा पिबेत्। तदभावे च भूयिष्ठमन्तरिक्षानुकारि यत् AṣṭāHṛ. i. 5.5; निःशेषं नैशमम्भः प्रसभमपनुदन्नश्रुलेशानुकारि ··· प्राक्तनोऽर्चिःप्रचारः SūryaŚ. 32; प्रहतपदढक्[क्*]गंभीरध्वानेन घनाघनगर्ज्जनानुकारिणा EI. iv. 343.50; मिथ्याबुद्धिश्च सर्वैव प्रधानार्थानुकारिणी TattvSaṁ. 660; श्रीमदमोघवर्षनृपतिः ···। तेनाकारि नगानुकारि EI. xxiii. 260.13; दृष्ट्वा यस्याननेन्दुं भवति वपुरिदं चन्द्रकान्तानुकारि AmaŚ. 59; कियती वयोऽवस्था, किमनुकारिणी च शरीराकृतिरस्याः TilaMañ. 271.14; दरजरच्चिकुरनिकुरम्बानुकारिणि तिमिरनिकरे Yaśas-

Cam. ii. 8. 1; ii. 43. 5; देवाः …। प्रसन्नवदना नित्यं च …। प्रभा च तेषां कर्तव्या मूर्ध्नि मूर्ध्नः प्रमाणतः। मण्डलाभा महाराज देवतातोऽनुकारिणी VisnuDhaP. iii. 38.12; नखविलेखनम्।… यत्कस्यचिदनुकारि तद्रूपवद् दृष्टप्रकारकमाच्छुरितकादि JayaMa. 117. 6 (*on* 2.4); ओं स्वस्त्यमर [Read स्वस्ति। अमर]पुरानुकारिणः … कलिङ्गनगरवासकान् EI. iii. 223.1; iii. 18. 1; xviii. 312.1; xxiii. 76.1; क्रीडाक्रो[ड]াকृतेर्विष्णोर्दंष्ट्रादंडो जयत्यसौ। धात्री [हे]माद्रिकलशा यत्र च्छत्रानुकारिणी EI. iii. 97. 6; वाचां न किंचिदनुकारि मृगायताक्ष्याः SaduktiKa. 117.26; धवलस्य सुतेनापि येन कृष्णानुकारिणा। श्रीगूर्ज्जरधराराज्यमेतन्निष्कंटकीकृतम् EI. i. 25. 5; KīrtiKau. 2.63; अनुकारिणीम्, सदृशीमित्यर्थः CaturCin. i. 294. 12; मृणालव्यालवलया वेणीबन्धकपर्दिनी। हा(? ह)रानुकारिणी पातु लीलया पार्वती जगत् SāhiDa. 131. 15; ग्रामो दत्तो वित्तोपकारिणा रवितनयानुकारिणा EI. i. 366. 24; iv. 268.71; **2** who imitates चरणैः सनूपुरैः। पदे पदे हंसरुतानुकारिभिर्जनस्य चित्तं क्रियते समन्मथम् ṚtuSaṁ. 1. 5; शेषाङ्गै(? हे)रनुकारिणी हरशिरोवल्लीदलाकारिणी … विजयते गंगा मनोहारिणी GaṅgāA. 5; **3** who or which follows or conforms to अयमश्वः कपिलानुकारिणा पितुस्त्वदीयस्य मयापहारितः RaghuVa. 3.50; अनुकारिणि पूर्वेषां युक्तरूपमिदं त्वयि Śāk. 2.17; श्रीमहाराजभीमसेनः तस्य पुत्रः त[च्चरि]तानुकारी … श्रीमहाराजदयितवर्म्मा EI. ix. 344.4; विधिसमाधिवु(बु)द्धेश्वरः …। नदोक्षितधरातले गुरुजनानुकारी तपः चरंजगति [Read चरञ्जगति]। विस्मयं व्यधित वा(बा)लभावेऽपि यः EI. xxi. 150. 15; धूमाद् गाढमलीमसाच्छुचिपयः सूते घनस्योद्गमः … जन्मावध्यनुकारिणो न महतां सत्यं स्वभावाः क्वचित् RājTa.(Ka.) 4. 41; पद्मपत्राम्बुनिर्लेपपुरुषस्यानुकारिणी। प्रकृतिस्ते महत्तत्त्वम् Vidvanmo. 2. 16; **4** who acts in accordance with (prescription, order etc.) सदाचाराय शुद्धाय दरिद्रायानुकारिणे। गां दत्त्वा फलमाप्नोति SkandP. vii(4).13.28; कुलक्रमसमायातास्तुष्टेष्टाश्चानुकारिणः। कृत्तकेशनखा दान्ताः पराभेद्या नृपे रताः।… सूदाः कार्या महीभुजा Mānaso. ii. 2. 135; **5** appearing as suitable, matching in appearance एष चासदृशो रूपे भार्यां स्वसदृशीं विना। नेच्छत्युद्वाहमेका च त्वत्सुतास्यानुकारिणी KathāSaSāg. xii. 34.102; **6** who represents or portrays by acting सुखदुःखादिभिर्भावैरनुकारिण्यवस्थितैः SāhiSā. 5. 6.

अनुकारिमात्रता (anukārimātra-tā) *f.* the state of being that which has the form of reflection only चितिशक्तिरपरिणामिनी … तस्याश्च प्राप्तचैतन्योपग्रहरूपाया बुद्धिवृत्तेरनुकारिमात्रतया बुद्धिवृत्त्यविशिष्टा हि ज्ञानवृत्तिः Sāṁkhya-PraBh. 49. 9 (*on* 1. 99) [better read अनुकारमात्रता YogBh. 90.1 (*on* 2.20)]

अनुकार्य (anu-kārya) *n.* **1** what is to be done later on यः पश्चात् पूर्वकार्याणि कुर्यादैश्वर्यमास्थितः। पूर्वं चोत्तर (v. l. [ए]वानु)कार्याणि न स वेद नयानयौ Rāmā. vi. 51. 5; **2** thing to which something else has resemblance अनुकर्ता प्रजापतिवाक्ये निर्दिष्टोऽनुकार्यं ब्रह्म दहराकाशः BrahmSū-Bh.(Rā.) 308.18 (*on* i. 3.21); VedāntDī. 53.1 (*on* i. 3. 21); दहराधिकरणगुणसूत्रस्य दहराकाशो जीवो न भवति जीवानुकार्यत्वात् अनुकर्त्रनुकार्ययोर्भेदावश्यंभावात् ŚivārkaMaDī. i. 10.21 (*on* i. 1.0); प्रजापतिनिगदितस्य दहरानुकारः। अनुकार्यानुकर्त्रोर्मिथोऽन्यत्वं तु सुसिद्धम् GoviBh. 49.8 (*on* i. 3.22); *m.* character to be portrayed or represented by acting रसः स एव स्वाद्यत्वाद् रसिकस्यैव वर्तनात्। नानुकार्यस्य वृत्तत्वात् DaśRū. 4. 38; BhāvPra.(Śā.) 152.19(6); स्थायी भवत्वनुपचितः। स चोभयोरपि।… अनुकार्येऽनुकर्तर्यपि चानुसंधानबलात् AbhinBhā. i. 272. 12 (*on* 6.31(3)); Kāvyānu.(He.) 68. 18; ननु ते विभावादयोऽनुकार्ये पारमार्थिकाः। इह त्वनुकर्तरि न तथा AbhinBhā. i. 274. 17 (*on* 6.31(3)); i. 292.12 (*on* 6. 34); नटे च सत्त्वम्, अनुकार्ये च भाव इति किं केन संगच्छते AbhinBhā. iii. 151. 26 (*on* 22. 3); नाट्ये तु …। प्रवाहधर्मिण्यां चित्तवृत्तौ चित्तवृत्तेर्वृत्त्यन्तरेण कः परिपोषार्थः। विस्मयशोकक्रोधादेश्च क्रमेण तावन्न परिपोष इति नानुकार्यो(? र्ये) रसः Loc. 68. 23 (*on* 2.4); 69. 6 (*on* 2.4); रामादावनुकार्ये तद्रूपतानुसंधानान्नर्तकेऽपि प्रतीयमानो रसः KāvyPra. 87. 4; रसः …। रामादावनुकार्ये तु नटैर्व्यङ्ग्यो भविष्यति BhāvPra. (Śā.) 40.21(2); 50.14(2); रसस्य वर्तमानत्वान्नानुकार्यस्य संभवः। अनुकार्यस्य रामादेः कालातिक्रमदर्शनात् BhāvPra.(Śā.) 153.5(6); 264. 7(9); मालत्यादिशब्देभ्यो योषिन्मात्रप्रतीतौ च स्मृत्यारूढेन तत्तद्योषिद्विशेषेणानुकार्येण सामाजिकाश्रयत्वमपि न विरुद्धम् PratāYaBhū. 287. 1; 294. 4; नटे रससंभवः …। यदि विभावेन, तत्रापि किमनुकार्यमालविकादिनानुकार्येण स्वकान्तादिना वा RasāSu. 173. 14 (2.166); अनुकार्यस्य रत्यादेस्तद्बोधो न रसो भवेत् SāhiDa. 89.8; *adj.* [*f.* -ā] **1** to be imitated परभृतलावकहंसकपारावततुरगहृदयनिःस्वनितम्। अनुकार्यमुचितकाले कलकण्ठि रुतैस्त्वया रसतः KuṭṭaMa. 157; अनुकार्यं न तु नार्या यत्प्रेरणकर्म तत्परोऽक्षे सा। अनुकुर्वती विजह्यान् माधुर्यं सौकुमार्यं च Kāvyālaṅ.(Ru.) 13. 4; यतश्चेदं नानुकरणं ततो यत् कैश्चिचोदितं तदनवकाशम् — 'न च गीतवाद्ययुक्तः सर्वावस्थासु कश्चिदनुकार्यः' इति AbhinBhā. i. 38. 8 (*on* 1. 107); नटः …। रङ्गे रामाद्यवस्थाभिरनुकार्याभिरञ्जसा।… प्रेक्षकान् रसयिष्यति BhāvPra. (Śā.) 194.12(7); **2** to be practised or performed आहारनीहारविहारयोगाः सुसंवृता धर्मविदानुकार्याः SkandP. i(2).41.129; जृम्भितमिव सममनुकार्यम् JayaMa. 137.11 (*on* 2.6); **3A** (word or expression) to be imitated अनुकार्यस्य दुष्टत्वादनुकरणेऽपि दुष्टत्वं मन्यते Pradī. i. 105A.2 (*on* ŚivSū.(Gr.) 2); i. 105B.4 (*on* ŚivSū.(Gr.) 2); अनित्यः शब्दः कचटतपानां गजडदबत्वात् … एतदपि सर्वथार्थशून्यत्वान्निग्रहाय कल्पेत …। तत्राद्यविकल्पोऽयुक्तः … वर्णक्रमनिर्देशस्याप्यनुकार्येणार्थेनार्थवत्त्वोपपत्तेः PramāMī. 68.8 (*on* ii. 1.34); धातुत्वं तावदर्थाश्रयम् …इह वा विवक्षितार्थं रूपमात्रमनुकृतमिति। अनुकार्यस्यापि धातुत्वं नास्ति PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3.19; PariVṛ.(Sī.) 37.12; अनुकार्यः प्रातिपदिकशक्यः VaiyāBhū. 126. 2 (*on* 26); 130. 4 (*on* 26); प्लुते कृतेऽपि … तद्वत् प्रगृह्यत्वमनुकार्ये सुलभम् LaŚabdeŚe. i. 116. 2; i. 264. 7; **3B** (meaning) which is to be represented द्विविधो हि शब्दानुकारः शाब्दत्वार्थत्वभेदात्।… अर्थावच्छेदाभावादार्थः … (हिरण्यपूर्वं कशिपुं प्रचक्षते) इह चायमार्थोऽनुकारः …। केवलं यत् तस्याभिधानमनुकार्यं तन्नानुकृतम् VyaktiVi. 102.21; Kāvyānu.(He.) 196.10.

अनुकार्यगत (anukārya-gata) *adj.* **1** belonging to (a word) which is to be imitated विपराभ्यां जेरित्येवमादौ तु धातुत्वमनुकार्यगतं सदप्यविवक्षितत्वाद् जिरूपसामान्यानुकरणं द्रष्टव्यम् KāśiVṛ. *on* viii. 2.46; Prasā. ii. 549.17; **2** present in a character to be portrayed किमिदमनुकार्य(र्यगतं ?) कवेः शिक्षार्थमुपदिश्यते, तथानुकर्तृगतं नटस्य (वा) AbhinBhā. iii. 151.23 (*on* 22. 3); पूर्वावस्थायां यः स्थायी स एव व्यभिचारिसंपातादिना प्राप्तपरिपोषोऽनुकार्यगत एव रसः Loc. 68.20 (*on* 2.4); SāhiDa. 89.6.

अनुकार्यत्व (anukārya-tva) *n.* **I** the state of being that which is to be imitated 'न च गीतवाद्ययुक्तः सर्वावस्थासु कश्चिदनुकार्यः' इति न ह्यनुकार्यत्वेन गीतादय इत्युक्तम् AbhinBhā. i. 38. 8 (*on* 1.107); यदाह — 'या … प्रियतमस्य संरक्ता।… प्रमदा सैवानुकार्यात्र' एतेनोत्साहगातव्यानामर्थेऽनुकार्यत्वं दर्शितम् AbhinBhā. i. 171.7 (*on* 4.261); अनुकार्यत्वानुकरणत्व° … °रूपविरुद्धधर्माध्यासादभेदपक्ष एवानयोर्न युक्तः VaiyāBhū. 133.2 (*on* 27); **II** the state of being that to which something else has resemblance प्रकाश्यस्यानुकार्यत्वं प्रकाशकत्वं च न भवति VedāntKau. 95.2 (*on* i. 3.22)

अनुकार्यधातु (anukārya-dhātu) *m.* verbal base to be imitated न चैवं धातूपसर्गादिगणपठितानामनुकरणानामनुकार्यधात्वाद्यर्थवत्त्वात् प्रातिपदिकत्वापत्तौ विभक्तिश्रवणापत्तिः VaiyāBhū. 131.20 (*on* 27)

अनुकार्यध्वनि (anukārya-dhvani) *m.* onomatopoeic sound to be imitated (by articulation) पटदिति कुर्वित्याद्यनुकरणस्थलेऽनुकार्यध्वनीनामनुकरणाद् भेदो ध्वनिमयत्ववर्णमयत्वादिविरुद्धधर्मवत्त्वसिद्धः VaiyāBhū. 126.3 (*on* 26)

अनुकार्यप्रतिपत्ति (anukārya-pratipatti) *f.* knowledge of what is to be imitated यद्यप्यभिधानव्यापारो नास्ति तथापि तदानीमुच्चारितं रूपं सादृश्याद् अनुकार्यप्रतिपत्तिपरम् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1.16.

अनुकार्यप्रतीति (anukārya-pratīti) *f.* understanding of what is to be imitated यद्यनर्थकः, कथं तर्हि प्रयुज्यते। प्रयोजनवत्त्वात्, प्रयोजनमनुकार्यप्रतीतिः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1.16; गामानयेत्याहेत्यादावनुकरणेनानुकार्यप्रतीतावपि न ततोऽर्थबोधः VaiyāSiMañ. 150.2.

अनुकार्यशब्द (anukārya-śabda) *m.* word which is to be imitated कुमार्या प्रयुक्तस्य पुरुषविशेषोऽर्थः, अनुकरणस्य तु कुमार्या प्रयुक्तमनुकार्यशब्दरूपम् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* ŚivSū.(Gr.) 2 (i.28.17); न चानुकरणशब्दस्यानुकार्यशब्दात् कोऽपि भेदोऽवधार्यते PariVṛ.(Sī.) 38.8; अनुकार्यशब्दानां स्थानित्वादेशत्वबोधनाय षष्ठी स्थानेयोगेत्याद्यनुरोधात् … प्रातिपदिकत्वविभक्त्यादिकं सौत्रम् VaiyāBhū. 132. 10 (*on* 27)

अनुकार्यसमर्पक (anukārya-samarpaka) *adj.* conveying the *anukārya* (i.e. Brahman to which *jīva* has resemblance) दहरवाक्यमेवानुकार्यसमर्पकं पर्यवस्येत् ŚivārkaMaDī. i.12. 1 (*on* i. 1.1)

अनुकार्यस्वरूप (anukārya-svarūpa) *n.* form of that (word) which is to be imitated अस्यवामादयोऽनुकरणशब्दाः अनुकार्यस्वरूपमात्रवाचिनश्चेति तेषामवयवभूतानि पदानि न सन्ति Prasā. i. 880.10; (एतत्तदोः) अनुकार्यस्वरूपभङ्गभिया कोशे इवैकशेषाभावः LaŚabdeŚe. i. 157.17; i. 264.13.

अनुकार्यानुकरण (anukāryānukaraṇa) *n.* what is to be imitated and its imitation 'पद्मसंमीलनाच्चात्र सूचितो निशि संगमः।…' अत्रानुकार्यानुकरणेऽपि भूमिकान्तरिते एव भवतः SaraKaṇṭhā. 379. 22; अनुकार्यानुकरणयोर्भेदस्याविवक्षितत्वादर्थवत्त्वाभावाद्विभक्तिर्नोत्पद्यते Prasā. i. 81.19; LaŚabdeŚe. i. 45.3; भाषाशब्दानामप्यनुकरणे प्रतीयमानत्वात् … शक्तिरेव वाच्या। तथा च शब्दोऽपि यद्यनुकार्यानुकरणयोर्भेदेन विवक्षा तदा तथा VaiyāBhū. 126.2 (*on* 26)

अनुकार्यानुकरणभाव (anukāryānukaraṇa-bhāva) *m.* relation between that which is to be imitated and its imitation अभिमन्युः। सोऽर्जुन-

मनुकरोतीत्यत्रानुकरणक्रियाजनितः संबन्धविशेषोऽनुकार्यानुकरणभावः प्रतिना द्योत्यते Nyās. i. 321.8 (*on* i. 4.92); Prasā. i. 433.19; न त्वनुकरणविषये 'स्वं रूपम्' इत्युपतिष्ठते ।… लौकिकत्वाच्चानुकार्यानुकरणभावस्य Pradī. iv. 333B.32 (*on* v. 2.59)

अनुकार्यानुकरणभेद (anukāryānukaraṇa-bheda) *m.* difference between what is to be portrayed and its portrayal पश्यन्ती वत्सेश्वरमनुकार्यानुकरणभेदपरिमोषम् । साधुध्वनिमुखराननसामाजिकजनमनःसु विदधाति KuṭṭaMa. 807.

अनुकार्यानुकर्तृगतत्व (anukāryānukartṛgata-tva) *n.* the state of being present in the character to be portrayed and the actor who portrays व्यञ्जनलक्षणापूर्वव्यापारविषयतोऽनुकार्यानुकर्तृगतत्वपरिहारेण सहृदयगतः … रस एव प्रतीयते AlaṅkāSa. 91. 12; अनुकार्यानुकर्तृगतत्वपरिहारेण सामाजिकानां वासनात्मतया स्थितः … भाव एव … रसोऽभिधीयते Ekāva. 3. 1(20) (87. 6)

अनुकार्यानुकर्तृभाव (anukāryānukartṛ-bhāva) *m.* relation between what is to be imitated and its imitator य एवं रोदितीति चेत् स्वात्मापि मध्ये नटस्यानुप्रविष्ट इति गलितोऽनुकार्यानुकर्तृभावः AbhinBhā. i. 275.24 (*on* 6.31); Kāvyānu.(He.) 72. 21.

अनुकार्यानुकर्तृविभाग (anukāryānukartṛ-vibhāga) *m.* division into the character to be portrayed and one who portrays it न हि सामाजिकोऽनुकार्यानुकर्तृविभागमवैति AbhinBhā. i. 292.14 (*on* 6.33(2))

अनुकार्यानुरागिन् (anukāryānurāgin) *adj.* who likes the character to be portrayed नव भेदा विधीयन्ते ह्यनुकार्यानुरागिणः । कामिनीभिर्भुवो भर्तुः चेष्टितं यत्र नृत्यते BhāvPra.(Śā.) 264. 7(9)

अनुकार्याभिन्न (anukāryābhinna) *adj.* not different from the character to be portrayed अयं रामः सुखीति … आस्वादरूपा प्रतिपत्तिरनुकर्त्रालम्बना … रसः । स च न व्यतिरिक्तमाधारमपेक्षते । किं त्वनुकार्याभिन्नाभिमते नर्तके आस्वादयिता सामाजिक इत्येतावन्मात्रमदः Loc. 69.5 (*on* 2.4)

अनुकार्याभिप्राय (anukāryābhiprāya) *m.* [Inst.] with the intention of character or person who is to be imitated यो यः कश्चिदस्मात् क्षणादूर्ध्वं भविष्यति लोकस्तस्योपदेश्यस्येत्यर्थः । अनुकार्याभिप्रायेणात्र भविष्यत इति व्याख्यातम् AbhinBhā. i. 13. 12 (*on* 1.14)

अनुकार्यावगति (anukāryāvagati) *f.* knowledge of what is to be imitated 'लावण्यकान्तिपरिपूरितदिङ्मुखेऽस्मिन् … जडराशिरयं पयोधिः ।' अत्र … वदनपूर्णेन्दुबिम्बयो रूप्यरूपकभावोऽनुमितः । तदन्तरिता चानुकार्यावगतिः VyaktiVi. 18.16.

अनुकार्याश्रयत्व (anukāryāśraya-tva) *n.* the state of being that which resides in the character to be portrayed अनुकार्याश्रयत्वेनोपनिबध्यमानैः सुखदुःखादिरूपैर्भावैस्तद्भावस्य भावकचेतसो भावनं वासनं भावः Avalo. 78. 12 (*on* 4. 4)

अनुकाल (anu-kāla) *m.* [Loc.] at proper time संकोचः(? चं)कुण्डनेमीनामनुकाले त्वतः शृणु PauṣkS. 29. 41; [*adj.* opportune, occasional, MW; opportune, timely, adapted or suited to the time, APTE]

अनुकालकारिन् (anukāla-kārin) *adj.* which acts at proper time अनुकूलकारि (v. l. अनुकालकारि PISCHEL's 1st Ed.) दैवं किमुपालभ्यते Śāk. 3.26(5)

अनुकालम् (anukālam) *adv.* **1** at proper time भोजनाच्छादनं दद्यादनुकालं विशेषतः । भूषणाद्यं च नारीणाम् PañcT.(Kos.) 5.51 (250.19); यद्गीताः पद्मजाद्याः पुनरुचितबलीनाहरन्तेऽनुकालम् ।… तस्मै … भवते कृष्ण कुर्मः प्रणामम् Nārāy. xii. 98. 8; **2** in course of time स्त्रियाः स्वसुर्गुरुमत्या वधोऽयं यशः श्रियं हन्त्यनुकालमायुः BhāgP. x. 2.21.

अनुकालयुक्तम् (anukālayuktam) *adv.* at the proper juncture of time क्षेत्रे सुकृष्टे ह्युपिते च बीजे देवे च वर्षत्यृतु (v. l. °त्यनु)कालयुक्तम् । न स्यात् फलं तस्य कुतः प्रसिद्धिरन्यत्र दैवात् MahāBhā. iii. 225. 23.

अनुकालिन्दि (anukālindi) *adv.* along (the river) Kālindī (i. e. Yamunā) अस्ति वत्सेषु नगरी कौशाम्बी हृदयं भुवः । संनिविष्टानुकालिन्दि BṛKathāŚloSaṁ. 4. 14.

अनुकाश (anu-kāśá) *m.* reflection (of light) विद्युतं कनीनिकाभ्यां प्रकाशेनान्तरमनुकाशेन बाह्यम् MaiS. iii. 15.2 (iii. 178. 5); cf. **अनूकाश.**

अनुकाष्ठम् (anukāṣṭham) *adv.* **1** in every direction लोकाश्रयो मण्डपमादिसृष्टि ब्रह्माण्डमाभात्यनुकाष्ठमस्य NaiṣC. 22.25; **2** in every piece of wood, NaiṣC. 22.25.

अनुकिशोरा (anu-kiśorā) *adj.* (*f.*) followed by the colt एकादशकपालान् पुरोडाशान् निर्वपति …। त्रयस्त्रिंशद्दक्षिणास्तासां धेनुर्वडवा चानुकिशोरा MānŚS. 136. 13.

अनुकीय (anuk-īya) *adj.* (*anuvāka*) containing the word *anuka* अध्यायानुवाकाभ्यां वा लुग् वक्तव्यः । स्तम्भः स्तम्भीयः ।… अनुकः अनुकीयः MahāBh. ii. 386. 18 (*on* v. 2.60)

अनुकीर्ण (anu-kīrṇa) *adj.* **1** crowded with, pervaded वसत्स्वथ द्वैतवने पाण्डवेषु महात्मसु । अनुकीर्णं महारण्यं ब्राह्मणैः समपद्यत MahāBhā. iii. 27.1; तीर्थानि … तपोविघ्नकरैः सदा । अनुकीर्णानि रक्षोभिः MahāBhā. iii. 91.12; iii. 253.2; iii. 255. 48; राक्षसाधिपः ।… सागरानूपं वीर्यवानवलोकयन् । नानापुष्पफलैर्वृक्षैरनुकीर्णं सहस्रशः Rāmā. iii. 33.11; iv. 912*(3); **2** scattered (शम्भोः) नृत्तम् … तत्रादौ नव कथ्यते ।… उद्धृतं दक्षिणं पादं तृतीये …। अनुकीर्णजटाभारं जटामकुटमण्डितम् ŚilpaRa. ii. 22.49; *m.* a type of mansion कथयिष्यामः … प्रासादान् …। पञ्चचामरसंज्ञश्च नन्दिघोषाख्य एव च । अनुकीर्णः सुप्रभश्च SamarāSū. 57. 7.

अनुकीर्तन (anu-kīrtana) *n.* **1** repetition, recitation ब्रह्महत्यासहस्राणि …। सर्वाण्यपि प्रशाम्यन्ति राममन्त्रानुकीर्तनात् RāmoTāU.(ASS. Ed. 1895) 550.4; एतासां देवतानां तु नामधेयानुकीर्तनैः । यस्य यस्येह यावन्ति न व्यवस्यन्त्यतोऽन्यथा BṛDe. 1.89; तस्य चोक्तं मया पूर्वं तस्मिन्नामानुकीर्तने VāyuP. i. 49. 168; BrahmāṇḍP. i. 19.177; अकुतोभयम् । योगिनां नृप निर्णीतं हरेर्नामानुकीर्तनम् BhāgP. ii. 1.11; पुराणश्रवणाच्चैव हरेर्नामानुकीर्तनात् । भस्मीभूतानि पापानि BrahmVaiP. iv. 129. 53; मुच्यते सर्वदुःखेभ्यः स्तवस्यास्यानुकीर्तनात् SkandP. iv. 29.184; मनसा चिन्तितं यच्च यच्च वाचानुकीर्तितम् । सर्वं संपद्यते तस्य स्तवनस्यानुकीर्तनात् VāmaP. 48.16; BrahmP. 40. 129; पृथिव्यां यानि तीर्थानि …। तानि सर्वाण्यवाप्नोति विष्णोर्नामानुकीर्तनात् VāmaP. 94.63; PadmP. i. 31. 151; नरः …। मुक्तिं प्रयाति … विष्णोस्तस्यानुकीर्तनात् BrahmP. 22.40; गतिं श्रेष्ठां देवानामनुकीर्तनात् । प्राप्नुयात् … नरः सदा BhaviP. 158B. 14 (i. 104.18); मत्पूजापरिनिष्ठा च मम नामानुकीर्तनम् । एवं सततयुक्तानां भक्तिः AdhyāRā. iii. 4. 49; vii. 7.71; यमेनाप्यत्र विशेषोऽभिहितः — 'पश्चात्तापो निवृत्तिश्च स्नानं चाङ्गतयोदितम् । नैमित्तिकानां सर्वेषां तथा चैवानुकीर्तनम्' Mitā. 523. 12 (*on* 3. 325); यत्र तत्र दिने वत्स हरेर्नामानुकीर्तनम् । परं निर्वाणबीजम् PañcaRā.(Nā.) ii. 7. 33; सूत्रे चाथादिपदं तत्कालमङ्गलमपि सूत्रकृतः, तन्निवेशि(? श)नानुकीर्तनाच्छिष्याणां भाष्यकारादीनामपि मङ्गलं सिद्धम् NayaVi. 4. 5 (*on* i. 1. 1); ऋगादिमन्त्राणां त्रयाणामेवानुकीर्तनेन MīmāKau. iii(2). 116.10 (*on* ii. 1.41); गुरोरनुकीर्तनमुच्चारणं यस्य स वेदः तं लभते वेदवेत्ता भवतीत्यर्थः VīraMi.(Pūjā.) 253.9; अनुकीर्तनं विष्णोः BālamBha. iii. 195.13 (*on* 3. 326); **2** praise, glorification कर्मानुकीर्तनं चात्र पर्जन्याग्निविवस्वताम् BṛDe. 4.38; असदाचरिते मार्गे कथं स्यादनुकीर्तनम् MahāBhā. iii. 222.9; xiii. 45. 8; श्रवणाद्दर्शनाद् ध्यानान्मयि भावोऽनुकीर्तनात् BhāgP. x. 29. 27; GopāKeCan. 149.10; पतिसेवा परं सत्यं दानतीर्थानुकीर्तनम् BrahmVaiP. iv. 57.19; अर्घप्रदाता लभते सप्तजन्मानुकीर्तनम् । अनुकीर्तनं ख्यातिः । ख्यातिमान् भवतीत्यर्थः VīraMi.(Pūjā.) 253.8; **3** mention, statement, narration, proclamation परकृतिपुराकल्पं च मनुष्यधर्मः स्यादर्थाय ह्यनुकीर्तनम् MīmāSū. vi. 7. 26; पूर्वोपकाराणामविस्मरणमनुकीर्तनं च ।… इत्यर्थागमोपायाः KāmSū. 325. 8 (6. 3); तद्व्यलीकानां व्यसनानां चापरिहार्याणामनुकीर्तनम् KāmSū. 331. 21 (6.3); KandaCū. vi. 3.34; स्वायंभुवस्य सर्गस्य ततश्चाप्यनुकीर्त्य(? र्त)नम् VāyuP. i. 1.74; BrahmāṇḍP. i. 1. 67; पुरूरवस ऐलस्य माहात्म्यस्यानुकीर्तनम् BrahmāṇḍP. i. 1. 89; विमानना दुश्चरितानुकीर्तनम् …। न दृष्टिदानम् … विरक्तभावस्य नरस्य लक्षणम् Tantrākhyā. 63.1; SūktiRa. 123.41; Subhāṣi. 2922; प्रमाणं क्षेत्रनाम च । पितृपैतामहं चैव पूर्वराजानुकीर्तनम् । स्थावरेषु विवादेषु … निवेशयेत् KātySm. 128; Aparā. 608.26 (*on* 2.6); SmṛtiCan. iii. 84.5; VīraMi.(Vyavahāra.) 48.12; VyavaMa. 13.1; यद्यपि ऋक्सामयोः पृथिव्यग्निदृष्टिचिकीर्षा, तथापि प्रसिद्धयोर्ऋक्सामयोर्भेदेनानुकीर्तनात्, पृथिव्यग्न्योश्च संनिधानात्, तयोरेव एष ऋक्सामशब्दप्रयोगः … इति निश्चीयते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 781.15 (*on* iv. 1.6); अस्मिश्च [Read अस्मिंश्च] धर्म्मादरकरणे अतीतानेकरजदत्तं सञ्चित्तन (Read राजदत्तसञ्चिन्तनम)परिपालन[म्*] कृतपुण्यानुकीर्त्तनपरिहारार्थ्थन्न कीर्त्तयामः EI. iii. 262.25; xxii. 173.27; xxiii. 87.38; विप्राणां स्वस्तिवाचनात् । दुःस्वप्नोत्पातशमनं सतां चैवानुकीर्तनात् CaṇḍaKau. 1. 24; अनवरतं रामणीयकानुकीर्तनसंकेतं चेतः YaśasCam. ii. 363.16; योगानन्दोऽन्धकूपान्तः शकटालं तमक्षिपत् ।… जीवन् द्विजोऽमुना दग्ध इति दोषानुकीर्तनात् KathāSaSāg. i. 4. 121; v. 2. 130; अङ्गत्वेऽवगते सति फलानुकीर्तनमर्थवाद इति गम्यते BrahmSūBh.(Rā.) 252. 1 (*on* i. 2. 15); किमर्थं तु प्राप्तस्य प्रणयनस्य मध्यमयोरनुकीर्तनम् । गुणार्थमिति ब्रूमः ŚāstrDī. 538.5 (*on* vii. 3. 8); यमः — 'अवबोधः परित्यागस्तपो दानानुकीर्तने । विद्याभ्यासो ह्यपां स्पर्शः सप्ताङ्गं पापनाशनम् ।' … अनुकीर्तनं पापस्य Aparā. 1232.3 (*on* 3. 312-313); शंभोः श्वासगतानि गणयेद् यः सन्मतिः …। संख्यातुं सचिवद्वयीविरचितामेतामपेतापरव्यापारः सुकृतानुकीर्तनततिं सोऽप्युज्जिहीते यदि EI. xxi. 213.42; प्रतिषेधः प्रसिद्धस्य निषेधस्यानुकीर्तनम्

Kuval. 165: प्रसिद्धस्तावदर्चिरादिमार्गः सर्वविद्यासाधारण इति। छान्दोग्ये पञ्चाग्निविद्यायाम् ··· विद्यान्तरवतामप्यनुकीर्तनाद् बृहदारण्यकेऽपि तथैव ··· विद्यान्तरवतामप्यनुकीर्तनात् ŚivārkaMaDī. ii. 469. 12 (*on* iv. 3. 1); आहिताग्नेरेवापशब्दभाषणस्य प्रायश्चित्तविध्यर्थं सिद्धवद्दोषत्वेनानुकीर्तनात् तन्निषेधकवाक्येऽपि यज्ञादिपदमाहिताग्निसाध्ययज्ञमात्रपरमित्यवगम्यते MīmāKau. i. 131.4 (*on* i. 3. 27); (योगीश्वरं याज्ञवल्क्यं संपूज्य मुनयोऽब्रुवन्) याज्ञवल्क्यमिति नामानुकीर्तनम् VīraMi. 4.8 (*on* 1. 1); **4** dramatic representation त्रैलोक्यस्यास्य सर्वस्य नाट्यं भावानुकीर्तनम् NāṭyaŚā. 1.107; तदिदमनुकीर्तनमनुव्यवसायविशेषो नाट्यापरपर्यायः AbhinBhā. i. 36.19 (*on* 1. 107); त्रैलोक्यस्य ये भावास्तेषां यदनुकीर्तनं नाट्यम् AbhinBhā. i. 38.12 (*on* 1.108); iii. 294. 20 (*on* 26. 14)

अनुकीर्तयत् (anu-kīrtayat) *adj.* **1** proclaiming, announcing, mentioning गोत्रनामान्यनुकीर्तयन्तः कन्यां वरयन्ति ŚāṅkhāGS. i. 6. 4; हनुमाँश्चकार मतिम्। ··· राममक्लिष्टकर्माणं स्वबन्धुमनुकीर्तयन्। नैनामुद्वेजयिष्यामि Rāmā. v. 28.41; प्रतिपत्तिसौकर्याय वृत्तवर्तिष्यमाणाध्यायपादार्थाननुकीर्तयन् संगतिं दर्शयति ŚivārkaMaDī. ii. 193. 13 (*on* iii. 1 1); **2** reciting, repeating मन्त्रं चैवानुकीर्तयन्।··· सायुज्यमेतेषामेव गच्छति BṛDe. 2.21; विष्णोर्नामानुकीर्तयन्।··· भुञ्जीत BhaviP. 720B.23 (iv. 82. 47)

अनुकीर्ति (anu-kīrti) *f.* **1** repetition शुभग्रहाणां च विशेषतश्च नामानुकीर्तिं शुभदां वदन्ति BṛhaspaSm. 242. 69; **2** glory असुरसुरगणानां नायकस्यानुकीर्तिं कथयति ··· यः शृणोति।··· रुद्रलोकं सः ··· याति SkandP. v(1). 38.43.

अनुकीर्तित (anu-kīrtita) *adj.* [*f.* -ā] **1** mentioned, announced, stated, told स्वयूथ्यास्तस्य ··· संस्तुता हयाः। नियुक्ताश्चानियुक्ताश्च प्रसङ्गादनुकीर्तिताः BṛDe. 4.28; य एते कीर्तिता ब्रह्मन् ये चान्ये नानुकीर्तिताः। सम्यक् ताञ्श्रोतुमिच्छामि MahāBhā. i. 58. 1; i. 61.83 (v.l.); i. 211.11; पञ्चनदं गत्वा ···। पञ्चयज्ञानवाप्नोति क्रमशो येऽनुकीर्तिताः MahāBhā. iii. 80.99; दिवाचरा रात्रिचराणि चापि यानीह भूतान्यनुकीर्तितानि MahāBhā. iv. App. I. 3(15); वरो ममैषोऽस्तु यथानुकीर्तितः MahāBhā. iv. App. I. 5(27); अन्ये पार्थिवा राजन् बहुत्वान्नानुकीर्तिताः। समसज्जन्त ते सर्वे MahāBhā. vii. 186*(5); vii. 51. 36; ix. 44. 20; xiii. 151. 50; xviii. 5.3; जामदग्न्यस्य लोकानां वधश्चात्रानुकीर्तितः Rāmā. i. App. I. 1(54); इमे महाराज महापराक्रमाः कपिप्रवीरास्तव येऽनुकीर्तिताः। ··· सुदुर्जया रणे Rāmā. vi. 368*(2); देहः स्वैरङ्गुलैरेष यथावदनुकीर्तितः SuśruS. i. 35.14; ये चान्ये चैव विविधा ये रोगा नानुकीर्तिताः। रेवतीरोषसंभूताः KāśyaS. 100B.16; लययागो ह्ययं विप्र लक्ष्म्यादिष्वनुकीर्तितः JayāS. 12. 79; PāraS. 5.128; एवं विरक्ता (प्रमदाः) जनयन्ति दोषान् प्राणच्छिदोऽन्यैरनुकीर्तितैः किम् BṛSaṁ. 78.2; यन्मया नानुकीर्तितम्। तत् सर्वमखिलं देव प्रसादाद् वक्तुमर्हसि PañcaRā.(Ha.) i. 1.29; पूर्णमास्यमावास्यासंज्ञकौ द्वौ यागौ ···। सिद्धान्तेऽपि तु यागाभ्यां शब्दाभ्यामनुकीर्तितौ TantrVā. 464. 1 (*on* ii. 2. 3); यथा धर्मादयश्चार्था मुनिवर्यानुकीर्तिताः। न तथा वासुदेवस्य महिमा ह्यनुवर्णितः BhāgP. i. 5. 9; मनसा चिन्तितं यच्च यच्च वाचानुकीर्तितम्। सर्वं संपद्यते तस्य स्तवनस्यानुकीर्तनात् VāmaP. 48.15; ब्राह्ममेकमहर्ज्ञेयमेतदेवानुकीर्तितम् NaraP. 2. 20; भरताश्च सुजाताश्च बहुत्वान्नानुकीर्तिताः BrahmP. 13.204; पुराणेषु केषुचिदुपवर्णितः सृष्टिप्रकारोऽत्रानुकीर्तितः NyāyRa. 650. 16 (*on* 5(15).43); पूर्वनियुक्तैस्तु तस्य चेष्टाचरैर्मुनेः।··· निखिलाश्रेष्ठा राज्ञा(? ज्ञेऽ)नुकीर्तिताः Hastyāyur. 6.19 (1.1); कार्पासास्थिवर्जानि सर्वाणि मानवेऽप्यनुकीर्तितानि SmṛtiCan. iv. 535. 15; समाहितोपासनम् ··· इहात्मानमित्यादिफलवाक्ये अनुकीर्तितम् UpaParā. 49. 16; द्वयोः प्रणयन्तीत्यनुकीर्तितं यदिदं प्रणयनं तत् कतरयोः MayūMāli. 537.24 (*on* vii. 3.9); निषेधः सुप्रसिद्धो हि मुखेनाप्यनुकीर्तितः AlaṅkāMañ. 219.10; **2** repeated, recited पुरा पुत्र मया ··· स्तव एषोऽनुकीर्तितः MahāBhā. xiii. 18.2; यथेह वनदुर्गाया विनियोगोऽनुकीर्तितः ĪśānŚiPa. i. 25.80; *n.* praise, glorification असदाचरिते मार्गे कथं स्यादनुकीर्तनम् (v. l. कीर्तितम्) MahāBhā. iii. 222.9; xiii. 45. 8. (v. l.)

अनुकीर्तितवत् (anu-kīrtitava(n)t) *adj.* who has repeated पूर्वमधीत्य स्नायादिति अस्नानादिनियमपर्यवसानार्थतां स्मृतेर्व्याख्याय तामेवानुकीर्तितवान् NyāyRa. 35. 21 (*on* 1. 105)

अनुकीर्त्य (anukīrt-ya) *ger.* having mentioned or stated उखां चाधिश्रयतीत्याद्यनुकीर्त्य ··· तानि संपाद्य यजेतेति श्रुतम् ŚāstrDī. 337.1 (*on* iii. 8. 9); यत्र प्रातःसवनमित्याद्यनुकीर्त्य ··· तृतीयसवने ग्राह्य इति श्रूयते TantrRa. 296.3; भुञ्जानेषु ब्राह्मणेषु पुनरन्नदानसमये ··· अन्नाद्यगुणाननुकीर्त्य दातव्यम् CaturCin. iii(1). 1028. 4; यजमानकाण्डे ··· त्रिर्दृषदौ च समाहन्तीत्याद्यनुकीर्त्य एतानि वै द्वादश द्वन्द्वानि ··· इति श्रूयते VidhiRa. 26 (140. 16); परोक्तमनुकीर्त्य पराकरोति PṛakaVi. 697.26.

अनुकीर्त्य (anu-kīrtya) *adj.* fit to be proclaimed नानुकीर्त्या गुणास्तस्य धर्मतः शीलतस्तथा। प्रजापतेः पुत्र इति वक्तुं शक्यं हि नामतः Rāmā. vii. 2. 5.

अनुकीर्त्यमान (anu-kīrtyamāna) *adj.* **1** being recited अनुकीर्तनमित्यस्यानुकीर्त्यमानमित्यर्थः LalitāSaBh. 233.15 (*on* 302); **2** being mentioned सद्भिरेव कृताः ··· पुष्पैः कोमलान्यति। अत्र सतां शैलनिर्मितत्वाभावः प्रसिद्ध एव मुखतोऽनुकीर्त्यमानस्तेषां शैलादप्युच्चैस्तरत्वमनुल्लङ्घनीयरूपत्वं व्यक्तीकरोति AlaṅkāMañ. 220. 14; 220.16 (v. l.)

अनुकीर्यमाण (anu-kīryamāṇa) *adj.* being showered upon मैत्रावरुणिः ···। दिव्यैश्च पुष्पैरवकीर्यमाणो (v.l. रनुकीर्यमाणो) महार्णवं निःसलिलं चकार MahāBhā. iii. 103 6.

अनुकुञ्चित (anu-kuñcita) *adj.* bent, made crooked अग्रतो वामपादं तु तीक्ष्णं चैवानुक(? कु)ञ्चितम् comm. *on* AbhidhāCin. 777.

अनुकुञ्जवीक्षमाण (anukuñja-vīkṣamāṇa) *adj.* looking for (someone) in every bower, searching every bower अनुवनमनुकुञ्जवीक्षमाणे रुदति विभावनुरक्तिमुक्तकण्ठम्। रुरुदुरिव लताश्च शाखिनश्च CaitaCa 224.7(9)

अनुकुत्सा (anu-kutsā) *f.* expression of contempt मूर्धानं न स्पृशेद् राम न स्पृशेच्च हुताशनम्। नानुकुत्सा च कर्तव्या ViṣṇuDhaP. ii. 93. 18.

अनुकुम्भी (anukumbhī) *f.* the plant *Croton polyandrom* दन्ती गुणप्रिया ···। उपचित्रानुकुम्भी स्यात् MadaPāNi. 7.112.

अनुकुर्वत् (anu-kurvat) *adj.* [*f* -tī, ntī] [DurghVṛ *on* vii. 1.81] **1** imitating, resembling (with Acc, P. ii. 3.69) कार्यं ह्यनेकहेतुत्वेऽप्यनुकुर्वदुदेति यत्। तत् तेना[प्यत्र तद् रूपं गृही]तमिति चोच्यते PramāVār. 3. 248; पलितपाण्डुना···कूर्चक(पोल ? लापे)न शिरःपर्यन्तवान्तगंगास्रोतसं शर्वमिवानुकुर्वन्तम् ··· तपोराशिं ददर्श AvantiKa. 143.18; विलसितमनुकुर्वती ··· वधूर्लतायाः। रमणम् ··· आलिलिङ्ग ŚiśuVa. 7.46; 15. 44; अनुकार्यं न तु नार्या यत्प्रेरणकर्म तत्परोऽक्षे सा। अनुकुर्वती विजह्यान्माधुर्यम् Kāvyālaṅ.(Ru.) 13.4; अव्युत्पन्नोक्तिरखिलैरर्भकोक्त्योपलक्ष्यते। तेनार्भकोक्तिच्छाया तन्मात्रोक्तिमनुकुर्वती AgniP. 341. 24; म्रियमाणोऽसुराधमः। हा लक्ष्मणेति मद्वाक्यमनुकुर्वन् ममार किम् AdhyāRā. iii. 7. 26; प्राप्तः पार्थोऽनुकुर्वंश्च रथाटोपेन मन्दरम् KīcaVa. 4. 23; प्रास्थितेन्द्रं पराकुर्वन्ननुकुर्वन् स पूर्वजान् DvyāśraKā. 7.67; 18.106; मध्येसभं ननर्तास्य सोऽनुकुर्वन् कलापिनम् RājTa.(Ka.) 3. 334; (सः) प्रकीर्य तेजः प्रतिपक्षकक्षे। सकृत् प्रशान्त्या पुनरेव शान्तिं प्रापानुकुर्वन् रविकान्तचेष्टाम् RāghPāṇ (Ka.) 7. 50; ध्वजपल्लविता सेना···। सा नूनमनुकुर्वन्ती सिन्धुपत्न्यौ सितासिते।··· ययौ Yādavā. 22. 75; कुमारिकासंपुटिकाविहारानालोक्य यस्यामतिलोभनीयान्। सद्यात्मजा भाति सरोरुहोद्यदलिप्रकाण्डैरनुकुर्वतीव Raghunā. 1. 25; रत्नगुप्तस्नुषा ··· साध्वीरप्यनुकुर्वती गुरुजनं श्वश्रू च शुश्रूषते Mukundā. 46; (with Gen.) लोके तावत्। य एवमसौ ददाति ··· इति तस्यानुकुर्वन् दद्यात् MahāBh. i. 20. 18 (*on* ŚivSū.(Gr.) 3); वधूर्गृहे सापि तवानुकुर्वती करिष्यते स्त्रीषु विरागिणीः कथाः Saund. 1.59; अवनिपतिः ··· ताम् ··· असुरगृहीतामृतापहरणकृतकपटपटुविलासिनीवेषस्य श्यामतया ··· अनुकुर्वतीम् ··· ददर्श Kād. 10. 18; AvantiKa. 203.18; तमेनमन्वजायन्त त्रयः ···। अग्रजस्यानुकुर्वन्तस्तैस्तैर्लोकोत्तरैर्गुणैः RāmāCam. 1.31; सः ···। विभवेन बिडौजसोऽनुकुर्वन् Acyutarā. 2.26; सनर्महासाङ्कुरचन्द्रिकाणामणूदरीणामनुकुर्वतेव। नमेरुणाभूयत सस्मितेन जनस्य चित्तेन तु विस्मितेन YātrāPra. 3.26; **2** following, observing, practising (with Acc.) तत्सामर्थ्यभावियथास्थानमनुकुर्वत् पाश्चात्यविधिप्रतिषेधविकल्पद्वयं जनयति HetuBiṬ. 22. 8; सहाया अपि तद्वचनमनुकुर्वन्तः स्वव्यापारेणोपक्रमेरन् JayaMa. 50. 14 (*on* 1.4); 166.9 (*on* 2.9); त्वया त्रैलोक्यनाथेन गार्हस्थ्यमनुकुर्वता। अङ्गीकार्यौ सुतौ राम PadmP. iv. 66. 49; वाल्मीकिना बोधितोऽसौ कुशः ···। अन्तर्मुक्तो बहिः सर्वमनुकुर्वंश्चचार सः AdhyāRā. vii. 7. 1; तेभ्यो (विषयेभ्यः) निवर्तिताः श्रोत्रादयश्चित्तस्वरूपमनुकुर्वन्त इवावतिष्ठन्ते JīvanVi. 95.17; वैदिकत्वाविशेषादित्येतद् वेदाध्ययनदृष्टान्तीकरणमनुकुर्वदिह तदधिकरणन्यायसंचारस्य विवक्षितत्वं सूचयति ŚivārkaMaDī. i. 489.32 (*on* i. 3. 39); (with Gen.) दिनत्रयमभूद् युद्धं तेन राज्ञा समं तदा। करंधमेन भूपानां विशालस्यानुकुर्वताम् MārkP. 125.22.

अनुकुर्वाण (anu-kurvāṇa) *adj.* **A** following भवान् वामनरूपेण ह्यवतीर्णोऽखिलेश्वरः। लोकयात्रानुकुर्वाणो विद्याः सर्वाः पपाठ BṛDharmaP. i. 46.81; **B** imitating, resembling ये तु तदुद्देशेन प्रवर्तन्ते तेऽप्यतदुद्देशेन प्रवृत्तानामनुकुर्वाणा एव ख्यात्यादि प्राप्नुवन्ति NyāyPari. 385. 16; भरतो नटः रामरावणादीनां नानारूपाणि कुर्वाणोऽनुकुर्वाणः सितादिभिर्वर्णैरात्मनस्तनुं वर्णयति VīraMi. 886.29 (*on* 3. 162); जलधरपरंपरापिहितशिखरनितम्बभागतया शाम्बरीसंच्छन्नमौलिचरणस्य पार्वतीपरिणेतुरनुकुर्वाणम् ··· अभजत श्रीपर्वतम् YātrāPra. 6 183(6)

अनुकुलमिश्र (anukula-miśra) *m.* illustrious (Brahmin called) Anukula उपाध्यायश्रीअनुकुलमिश्राणां पुत्राय ··· भट्टपुत्रपण्डितश्रीअश्वत्थशर्मणे ··· ग्रामोऽयम् ··· दत्तः EI. xxii. 156.27.

अनुकुला (anukulā) *f.* the plant *Croton polyandrum* विशोधनी शोणघण्टा[नु]कुलैरण्डफला च सा KośaKaTa. 1.3954; cf. **अनुकूला.**

अनुकुष् (anu-kuṣ-) IX. P. to rub (something with the tip of the grass) तूल° ··· °चुरादिभ्यश्च णिज् भवति ··· तूलैरनुकुष्णाति अनुतूलयति Jaine-

Vyā. 91.4 (*on* ii. 1.22); तूलेनानुकुष्णाति अनुतूलयति KāśiVṛ. *on* iii. 1.25; तूलं तृणाग्रं तेनानुक्र(?कु)ष्णाति अनुघट्टयतीत्यर्थः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1.25; तूलैरनुक्र(?कु)ष्णाति PrakriKau. ii. 384.5 [to drag along, PW.]

अनुकूज् (anu-kūj-) I. P. **1A** to pronounce or utter inarticulately न चानुकूजेत् पदमादितो ब्रुवन् MāṇḍūŚi. 12.7; **1B** to moan or groan inarticulately अग्निः स निष्कृतिर्नाम क्षोभयत्यभिसेवितः। अनुकूजन्ति येनेह वेदनार्ताः स्वयं जनाः। तस्य पुत्रः स्वनो नाम पावकः स रुजस्करः MahāBhā. iii. 209.15; **2** to imitate by humming विहगो भृङ्गराजोऽयम् … संगीतमिव कुर्वाणः कोकिलस्यानुकूजति Rāmā. ii. App. I. 26(24); इतोऽमी किंनरीगीतमनुकूजन्ति षट्पदाः MahāP. 27.53.

अनुकूजत् (anu-kūjat) *adj.* **1** humming मारुतः … वाति … षट्पदैरनुकूजद्भिर्वनेषु मधुगन्धिषु Rāmā. iv. 1.9; vi. 78*(6); **II** chirping पश्य लक्ष्मण संनादं वने मदविवर्धनम्। पुष्पिताग्रेषु वृक्षेषु द्विजानामुप(v.l. °मनु)कूजताम् Rāmā. iv. 1.26.

अनुकूजद्वेणु (anukūjad-veṇu) *adj.* having a flute which imitates (the sound of the anklet) अद्भुताभ्यां पदाभ्यामयमयमनुकूजद्वेणुरायाति देवः KṛṣṇaKa. 1.81 (Sāraṅgaraṅgadā नूपुरध्वनिपाददतालं चानु तदनुसारेण कूजन्वेणुर्यस्य)

अनुकूल (anu-kū́la) *adj.* [*f.* -ā] [P. ii. 2.18; vi. 2.189; MahāBh. i. 416.21 (*on* ii. 2.18); *lit.* flowing or going along the current; included under the *brāhmaṇādigaṇa*, GaṇPā. 167.93; GaṇRa. 7.402 (4.25)] **1** flowing downwards **2** pleasing, agreeable **3A** well-disposed, kind, affectionate, devoted **B** faithful, obedient **4** propitious, auspicious **5** favourable, advantageous, helpful, useful, beneficial **6** fit, appropriate, conformable, suitable **7A** acceptable, admissible, desirable **B** supporting **8** leading to, conducive **9** agreeing with (i.e. resembling, like, similar) **1** flowing downwards अग्निरिवैतु प्रतिकूलमनुकूलमिवोदकम् AV. v. 14.13; AV.(P.) ii. 71.5; स्यन्दन्तां लोचनावतीरनु त्वां लोहितावटम्। यथास्याम् अन्त्रं न रस्यन् नानुकूलम् इवोदकम् AV.(P.) xix. 18.5; नदी …। प्रतिकूलप्रवृत्तेयमनुकूलापि देहिनाम् YātrāPra. 7.162; **2** pleasing, agreeable समे शुचौ …। मनोऽनुकूले न तु चक्षुपीडने गुहानिवाताश्रयणे प्रयोजयेत् ŚvetāU. 2.10; सीतायाश्चिन्तितं बुद्धा हनूमान्मारुतात्मजः। श्रोत्रानुकूलैर्वचनैस्तदा तां संप्र(?प्रा)हर्षयत् Rāmā. v. 32.26; मनसोऽनुकूलाः … एनमार्द्रवसनाः सह संविशेयुः … अबलाः SuśruS. vi. 47.63; व्यजनमनुकूलोऽयमनिलः।… विरतिवनितासङ्गमुदितः सुखं शान्तः शेते मुनिरतनुभूतिर्नृप इव ŚatTrayī. 190; ŚāntiŚ. 4.8; ŚārṅgaPa. 4097; नायकगुणान्। विशेषतश्च कन्यामातुरनुकूलान् … दर्शयेयुः KāmSū. 192.8 (3.1); मालाः … शिरसि बिभ्रति योषितोऽद्य। कर्णान्तरेषु ककुभद्रुममञ्जरीभिरिच्छानुकूलरचितानवतंसकांश्च ṚtuSaṁ. 2.20; स्पर्शानुकूला अपि सूर्यकान्तास्ते ह्यन्यतेजोऽभिभवाद्दहन्ति Śāk. 2.7; पादास्त एव शशिनः सुखयन्ति गात्रं बाणास्त एव मदनस्य ममानुकूलाः Vikramo. 3.20; गुरोर्विलग्नांशदिनेषु यात्रा … जायेव भर्तुर्मनसोऽनुकूला YogYā. 5.31; अनुकूलतुहिनमारु(त)स्पर्शवेजितानाम[व]यवानाम् … पुनरनुनीय AvantiKa. 37.5; वाणीनिर्जितवीणाभिरनुकूलाभिरादरात्। सेव्यमानौ वरस्त्रीभिः …। सुखं तौ नयतः कालम् PadmP.(Ra.) 112.17; अनुकूलं हितं वाच्यमहिताद्वारयेन्मिथः AṣṭāSaṁ. i. 54.18 (1.8); मनोऽनुकूला विषयाः कामं निद्रासुखप्रदाः AṣṭāHṛ. i. 7.67; युक्तसच्चानुकूलं च वचः कस्मै न रोचते BṛKathāŚloSaṁ. 7.80; 11.102; सर्वप्राणिनां सुखम् अनुकूलम् GītāBh.(Śaṅ.) 202.11 (*on* 6.32); 374.6 (*on* 13.6); NyāyKu. 191.8; तत्रानुकूलेष्वर्थेष्वभिलाषलक्षणो रागः NyāyMañ. ii. 70.28; ii. 87.1; प्रणयगुरुभिरार्यस्यानुकूलैर्वचोभिर्मनसि गलितशेषं रोषमुन्मूलयन्तः SubhaDha. 4.22; स्त्रीणां यदुचितं वाक्यं प्रतिलोमं न भाषसे। पूर्ववत्त्वनुकूलं त्वमिदानीमपि भाषसे BṛĀraUBhVā. ii. 4.66; अनुकूलमुपसान्त्वनं संग्रहः ManuBh. ii. 94.26 (*on* 8.48); चित्तं द्वयोः पुरत एव निवेदनीयम् … नरेण। यः प्रार्थितं न रहयत्यभियुज्यमानो यो वा भवेन्ननु जनो मनसोऽनुकूलः YaśasCam. ii. 362.25; ज्ञानेन बोधं कुरुते … ततोऽनुरागः सकलेऽपि लोके ततः फलं तस्य मनोऽनुकूलम् SubhāRaSaṁ. 183; शब्दादिविषयाननुकूलानालम्ब्य श्रोत्रादिद्वारेण या प्रीतिरुत्पद्यते JayaMa. 94.5 (*on* 2.1); अनुकूलाभिरुक्तिभिरमुं प्रसाद्य … अत्र वसतिं करोमि UdaySuKa. 32.25; ज्ञानमेव ह्यनुकूलमानन्द इत्युच्यते BrahmSūBh. (Rā.) 63.10 (*on* i. 1.1); जयन्ती …। मनोऽनुकूलं सततं कुर्वन्ती व्यचरत्तदा DevīBhāP. iv. 12.32; तस्यां तु जातायाम् … अनुकूलो ववौ वायुर्गम्भीरो गन्धयुक् शुभः ŚivaP. ii(3). 6.34 (130A. 7); अकलितशब्दालंकृतिरनुकूला स्खलितपदनिवेशापि। अभिसारिकेव रमयति सूक्तिः सोत्कर्षशृङ्गारा ĀryāSaŚa. *47 (comm. अनुकूला द्रुतं रसप्रत्यायिका); राजमान्यस्य वाचापि जीव्यते ह्यनुकूलया PariPar. 8.19; 12.332; भगवति विहरति तस्मिन् … अनुकूलो वाति मरुत् YogŚā. 11.33; अनिलेनानुकूलेन सेव्यमानो निरन्तरम्।- भगवानृषभध्वजः।… प्रापदष्टापदमहाचलम् TriṣaŚaPuC. i. 6.69; श्रुतिमूले। चारु चुचुम्ब नितम्बवती दयितं पुलकैरनुकूले GītGo. i. 4.5; xii. 23.3; श्रीभगवान् मल्लिः … अनुकूलेऽनिले वाति … चन्द्रपुरं प्राप MalliC. 8.4; ततो राक्षसरूपाणि भैरवाणि चकार सः। क्षोभाय तस्य नाभूवन् प्रतिकूलानि तान्यपि। अनुकूलैरथारम्भि मुमुक्षोर्विप्रलम्भनम् PrabhāC. 129.1; आत्मनः प्रतिकूलमनुकूलं वा न किंचिद्वस्त्वस्ति SarvaDaSaṁ. 11.80; सुखं राज्यपुत्रलाभादिनिमित्तजन्या सात्त्विकी प्रीतिरूपानुकूला चित्तवृत्तिः JīvanVi. 21.8; 25.20; कोण्डाम्बिका तस्य मनोऽनुकूला गुणोन्नतासीत्कुलधर्मपत्नी EI. iv. 20.248; अनुकूलैरालापैः पण्यस्त्रीभिः सह … एषां कलासमस्या च तत्रोक्ता KandaCū. i. 4.31; i. 5.8; इति तस्य निशम्य गामुदारामनुकूलां मुदितो जगाद विद्वान् Rāṣṭrau. 7.7; अनुकूलं च सत्यं च वक्तव्यं स्वामिना सह CitraPaC. 343; अभिवारिधि यस्तरङ्गिणीमनुकूलां प्रथमं न्ययूयुजत्।… समीरणः MadaKeC. 59; **3A** well-disposed, kind, affectionate, devoted सः अनुकूलेन हृदा मह्यमष्टादशार्णं स्वरूपं सृष्टये दत्त्वान्तर्हितः GopālaPūTāU. 1.5; सन्तोऽसतां नानुवर्तन्ति चैतद् यथा आत्मैषामनुकूलवादी (v. l. चैषामनुकूलास्तथासन्) MahāBhā. i. 84.4; सर्वैर्गुणैर्हि संपन्नामनुकूलां प्रियंवदाम्। यादृशीं धर्मकामार्थसिद्धिमिच्छेन्नरः स्त्रियम् MahāBhā. ii. 526*(1); iii. 113.22; रेणुकां त्वथ संप्राप्य भार्यां भार्गवनन्दनः। आश्रमस्थस्तया सार्धं तपस्तेपेऽनुकूलया MahāBhā. iii. 116.3; iii 125.10(v. l.); v. 30.35; xiii. 44.54; यतीनामनुकूलः स्यादेष धर्मः सनातनः MahāBhā. xiv. App. I. 4 (2221); त्वं चानुकूला वैदेहि प्रीतिं जनयथो मम Rāmā. ii. 89.16; iii. 11.3; सुहृद्भिरनुकूलैः प्रियंवदैरुपास्यमानः SuśruS. i. 19.7; तस्मात्तस्यानुकूलेन भिषजा … प्रयोक्तव्य चिकित्सितम् BhelaS. 127.4 (6.4); यदि भार्या … अनुकूला न वाग्दुष्टा दक्षा साध्वी प्रियंवदा।… देवता सा न मानुषी DakṣaSm. 4.3; 4.11; चेतोहरा युवतय सुहृदोऽनुकूलाः … संमीलने नयनयोर्न हि किंचिदस्ति ŚatTrayī. 499; PrabaCin. 49.3; BhojPra. 43.26; ŚārṅgaPa. 4130; Subhāṣi. 3318; RauhiC. App. 2.24; सखीमनुकूलामुभयतोऽपि विस्रब्धां तामन्तरा कृत्वा कथां योजयेत् KāmSū. 202.22 (3.2); 224.23 (3.4); जगाम पद्भ्यां दुःखार्तः सह पत्न्यानुकूलया MārkP. 8.5; 69.13; एष विपाको मम कर्मणाम्। नानुकूलानुकूलस्य यस्मात्त्यक्ता ततो मया MārkP. 71.12; इन्द्रदुहिता जयन्ती …। शुश्रूषन्त्यनुकूला च उवास बहुलाः समाः BrahmāṇḍP. ii. 72.156; बलिभिर्युद्धेऽनुकूलैर्जयः YogYā. 1.16; सदानुकूलेषु हि कुर्वते रतिं नृपेष्वमात्येषु च सर्वसंपदः Kirātā. 1.5; 14.36; कृतानुगमना सख्या छाययेवानुकूलया। ऐत्पितुर्मन्दिरद्वारम् PadmP.(Ra.) 17.31; कल्पयेच्चानुकूलोऽस्य तेनान्नं शुचि यत्नवान् AṣṭāSaṁ. ii 37.14 (4.7); AṣṭāHṛ. iv. 5.14; युधिष्ठिरः … अनुजमनुकूलम् … आलिङ्ग्य … इदं प्रार्थयते VeṇīSaṁ. 6.401; अनुकूलं शुचिं दक्षम् … ब्राह्मणम् … स्मरन् PāraS. 3.3; 15.165; अनुकूला मण्डलेशा[:] EI. xviii. 246.30; अथ बुद्धानुकूलं मामियमन्वर्थवेदिनम्।- गाढमङ्गमपीडयत् BṛKathāŚloSaṁ. 11.73; भृगुवारे … कान्ताम् … अनुकूलां मनोरमाम्।- आसने चोपवेशयत् KulārT. 10.39; कुलीनमनुकूलं च कलत्रं कुत्र लभ्यते NalaCam. 2.22; जायाया अनुकूलायाः पुत्रवत्याः करोत्यन्यं विवाहम्, इत्येतदाक्षारणम् ManuBh. ii. 193.10 (*on* 8.275); गच्छावः शरणागतजनमनोरथानुकूल तत्पादमूलम् YaśasCam. ii. 266.2; ii. 386.16; अनुकूलौ निषेवेते यत्रान्योऽन्यं विलासिनौ।… स संभोगो मुदान्वितः DaśRū. 4.69; SāhiSā. 5.96; सोऽनुकूलासु पत्नीषु लब्ध्वा पुत्रान् … लेभे कन्याम् SkandP. iii(3). 8.16; vii(1). 336.126; यस्यानुकु(?कू)लः पद्मेशः सौभाग्यं तस्य वर्धते BṛNāraP. 7.31; किं तिर्यग्योनिषु शास्त्रप्रणयनेन। अनुकूलेषु वा पुरुषेषु JayaMa. 18.14 (*on* 1.2); 225.2 (*on* 3.4); 285.10 (*on* 5.4); देया मातामहे नेयं नानुकूला तवात्मजा BṛKathāMañ. 8.34; देवादीननुकूलान्नमस्कारादि कुर्वाणान्प्रति प्रसादः GītāBh. (Rā.) 546.28 (*on* 11.19); 548.23 (*on* 11.23); अनुकूला भविष्यामि यच्छ कोपं महामते BrahmP. 4.79; यस्यानुकूलो विघ्नेशः …। तस्यानुकूलं सर्वं स्याज्जगत् BhaviP. 64B.19 (i. 30.5); सदानुकूलस्य नरस्य जीविनः सुखावहा मुक्तिरदूरसंस्थिता PadmP. ii. 96.52; भार्याया देवपूजायामनुकूलो भवेत्पतिः BṛDharmaP. i. 4.23; अनुकूलो भव विभो सदा त्वं परमेश्वर ŚivaP. ii(5). 11.24 (232B.13); अनुरागेण गुलिनो (Read गुणिनी) यस्य वक्षोमुखाञ्जयोः (Read मुखाब्जयोः)। आशीने (Read आसीने) श्रीसरस्वत्यावनुकले वैराजतः (Read श्रीसरस्वत्यावनुकूले विराजतः) EI. iv. 191.44; ix 98.39; स्फुरन्त्युपायाः शान्त्यर्थम् अनुकूले विधातरि KaumuMi. 2.9; ĀryāSaŚa. *47; प्रथमसमागमलज्जितया पटुचाटुशतैरनुकूलम्।… सखि हे केशिमथनमुदारम्। रमय मया सह मदनमनोरथभावितया सविकारम् GītGo. ii. 6.3; विश्वस्याप्यनुकूलश्चेत् तत् किं मिथ्यादृशां द्विषन् TriṣaŚaPuC. iii. 7.73; अङ्केऽनुकूलम् … कलत्रमित्थं करोति किमसौ स्वपतस्तुषारः SaduktiKa. 185.4; Subhāṣi. 1853; अनूढा(पि) वरं कन्या रूपयौवनवत्यपि। निष्कलेनानुकूलेन न कुपत्या विडम्बिता PrabaCin. 127.7; धातापि संप्रत्यनुकूलः एव लक्ष्यते। यतः नन्दा हता राज्यमिदं गृहीतम् PuruṣPa. 116.16; 204.3; विमतमाप्तवाक्यमनुकूलेन वक्त्रानुकूलान् श्रोतॄन् प्रति तदीयहितसाधनबोधाय उपदिष्टत्वात्संप्रतिपन्नवत् NyāySu.(Ja.) 6A. 4 (*on* i. 1.1); बल्लववेशा मुररिपुमूर्तिः … वाञ्छितसिद्धयै प्रणतिपरस्य स्यादनुकूला जगति

कस्य न ChandoMa. 2.90; स जगाद विदर्भराजपुत्रीमनुकूलामनुकूलवाग् विहंगः Nalābhyu. 2.39; श्रीजैनोल्लाभदीनोऽथ कश्मीरानपकल्मषः। अनुकूलो विधातेव प्राविशद्विजयोर्जितः RājTa.(Jo.) 975; अनुकूलः शुचिर्दक्षः कविर्विद्वान् सुदुर्लभः BhojPra. 18.21; पर्यङ्कः स्वास्तरणः पतिरनुकूलो मनोहरं सदनम्। नार्हति लक्षांशमपि ··· त्वरितक्षणचौर्यसुरतस्य Subhāṣi. 2342; राधे कलय हृदयमनुकूलम् StavMā. 281.26; पत्न्योऽनुजग्मुर्ज्वलनं प्रविश्य तिस्रोऽनुकूलाः श्रुतशास्त्रसाराः VīraBhā. 1.65; यद्वा स्वपतिममित्रं कुर्यान्मित्रं ममादृता प्रीता। त्यक्ता मे प्रतिकूलं कुर्यादनुकूलमादरादेषा KandaCū. i. 5.8; उभाभ्यामनुकूलाभ्यां राज्यमुद्द्योतते चिरम् ParamāKā. 30.11; 39.4; आहत्य चिनुमः स्वर्गमपवर्गमपि क्रमात्। अनुकूले हि दांपत्ये प्रतिकूले न किंचन SabhāS. 93; विनतातनूजः।··· अहितापाय सदानुकूलः Rāgh. 17.69; अन्वग्भूय आस्ते ···। अग्रतः पार्श्वतः पृष्ठतो वानुकूलो भूत्वा आस्ते SiddhāKau. 585B.10 (*on* iii. 4.64); सत्रानुकूलैः सचिवैः ··· नियोगम्।··· चक्रे सः ĀnandRa. 5.30; त्वमप्यनुकूल एव वृन्दारकाणाम् Manmatho. 4.19 (646.21); यस्त्वमात्योऽनुकूलः स्याद् राजकार्यधुरंधरः। सैन्यपालस्य तस्याज्ञां स्वयं राजा समाश्रयेत् NītiPra. 6.84; **3B** faithful, obedient एतावन्त्येव दासानां सहस्राण्युत सन्ति मे। प्रदक्षिणानुलोमाश्च(v. l. दक्षाश्चैवानुकूलाश्च) प्रावारवसनाः सदा MahāBhā. ii. 54.16; यच्च भर्तानुयुञ्जीत तदेवाभ्यनुवर्तयेत्।··· अनुकूलो भवेच्चास्य सर्वार्थेषु कथासु च MahāBhā. iv. 4.19; (कृञो हेतुशीलानुलोमेषु) अनुलोमोऽनुकूलः। वचनकरः CāndraVṛ. *on* i. 2.7; अथ शिष्यानुशासनम् — भोः सौम्येनानुकूलेन ··· भवितव्यम् KāśyaS. 59A.17; अत ऊर्ध्वं तु हुताग्निः प्रवेशयेद्वाजिनो यथायोग्यम्। कुशलैस्तरुणैर्दक्षैरनुकूलैः स्थानपालैश्च AśvaCi. 18.4; हेतुतच्छीलानुकूलेऽशब्दश्लोककलहगाथावैरचाटुसूत्रमन्त्रपदात (टः) ŚākaṭāVyā. iv. 3.133; SiddhaHe. v. 1.103; अनुकूलः शुचिर्दक्षो राजन् भृत्योऽपि दुर्लभः SūktiRa. 105.3; ŚārṅgaPa. 1387; Subhāṣi. 2819; 3228; स्वामिनोऽनुकूला भवतु सती VetāPañ.(Jam.) 70.15; **4** propitious, auspicious सद्यो वर्षति पर्जन्यः ··· ज्योतिर्गणेष्वनुकूलेषु शिवे शीते नीचे मारुते AVPari. 65(1).2; शुभेऽनुकूलेऽथ दिने कुर्याद्भूमिपरिग्रहम् PauṣkS. 2.30; 40.12; विकुजे दिनेऽनुकूले देवानां स्थापनं शस्तम् BṛSaṁ. 60.21; (नृपः) जीवार्कभौमरविभिर्भृगुजेऽनुकूले। यातोऽतिदृप्तमपि शत्रुबलं निहन्ति YogYā. 4.7; गतोऽनुकूलैर्ग्रहभाग्निमारुतैः ···। रिपोः प्रमथ्नाति रणाजिरे चमूम् YogYā. 5.20; 14.14; 17.12; अनुकूलो मे विधिः, तेनैतदचिन्तितं भोजनं (सम्)उपस्थितम् PañcT. 2.28(19) (222.6); Pañcā. 139.1; PṛthvīVi. 12.2; SamarāSaṁ. 6.100; शस्त्रं मया प्राप्तं स्पन्दते दक्षिणो भुजः। अनुकूलं च सकलं हन्त संरक्षितोऽप्यहम् Mṛcch. 6.24; शुचिशातध्यानाध्ययनमोक्षचित्तानुकूले प्रदि[ष्ट] ··· [न]क्षत्र भगवतो बुद्धस्य ··· रोट्टजयवृद्धि(? द्धेः) ··· सत्पुत्रेण यदत्र पुण्यं तद्भवतु EI. i. 240.3; चुकुवुरुच्चैः पक्षिणश्चानुकूलाः Bhaṭṭi. 1.27; अनुकूलस्य विधेः किलायं विलासः MahāvīC. 6.9(2) (161.4); अनुकूले शुभेऽहनि।··· मण्डपं रचयेच्छुभम् ŚāraTi. 3.19; स्थिरे शुभग्रहोपेतेऽनुकूले गुणशालिनि। मुहूर्ते कारयेद् विद्वान् पूर्णायां वा शुभोदये TantrRā. 2.40; अयने विषुवे चापि शयनोपवने गृहे। कारकस्यानुकूले वा यात्रां देवस्य कारयेत् AgniP. 68.3; चन्द्रताराबलं भर्तुरनुकूलं च शस्यते SamarāSū. 26.6; दैवेऽनुकूले भवति संततिः ĀdiP. 18.92; KathāSaSāg. iii 4.406; ManvaVi. 853.7 (*on* 7.197); ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 14.13; अनुकूले शुभे काले ··· लिङ्गमारोप्यम् ŚivaP. i. 11.2 (9A.6); राशेस्तथा साधकसाध्यनाम्नोर्नक्षत्रयोः सर्वमिहानुकूलम् ĪśānŚiPa. i. 4.23; i. 3.72; दुर्गशृङ्गं हिमैः ··· पर्यवार्यत। अनुकूलेन विधिना RājTa.(Ka.) 7.1187; पवनेनानुकूलेनानुकूलैः शकुनैरपि। सर्वतो दिग्जयस्तस्याशंसि ज्यौतिषिकैरिव TriṣaŚaPuC. i. 4.49; ii. 2.129; iv. 1.592; रवीन्द्वयनयोर्यानमनुकूलं शुभप्रदम् NāraS. 33.15; पुंसां भाग्येऽनुकूले हि सिध्यन्ति सकलाः क्रियाः PāṇḍaC. 6.854; (ग्रहमण्डल्याः) अनुकूला (स्थितिः) संपादयिष्यति समीहितसिद्धिमेव RukmiHa. 2.11; अनुकूलमभूत् दैवं सत्यार्था आशिषोऽपि च MalliC. 7.989; SiṁhāDvā. 123.7(10); Nāṭa. 24.21; स्त्रीणामपि वचः कालेऽनुकूलं मन्यते बुधैः PārśvC. 1.324; अनुकूलः समग्रोऽपि यदेष शकुनव्रजः SamarāSaṁ. 8.472; चिरादनुकूलेन कालेनापगतदुर्दिनानि दिङ्मुखानि PratāYaBhū. 134.1; अनुकूलेन दैवेन कृतं यादृच्छिकं भवति RasāSu. 186.10 (2.212); आदौ दर्शयति नतिं यान्ती यान्ती समुन्नतिं धत्ते। अनुकूलापि वराही चिरेण तुच्छं फलं धत्ते ŚārṅgaPa. 2701; 2703; अहो विधिरनुकूलो दृश्यते यद्विहगालापनेऽपि चक्षुर्भेषजप्रस्तावना जाता PuruṣPa. 68.28; नित्यं प्रीतिकरा भवन्तु भवतां सर्वेऽनुकूला ग्रहाः SiṁhāDvā. 185.1; नदी ··· प्रतिकूलप्रवृत्तेयमनुकूलापि देहिनाम् YātrāPra. 7.162; अनुकूलैरुपवल्गितं मृगैः Rāgh. 3.2; दिष्ट्यावयोर्गतमुदञ्चति जीवितं च श्रेयः करोति हि विधिर्जगतोऽनुकूलः JānaP. 3.87; अनुकूले यदा दैवे क्रियाल्पा सुफला भवेत् ŚukraNī. 1.57; महतां प्रमादे सत्यप्यप्रमाद इवानुकूलो विधिरभीष्टार्थसाधकः RasSa. 11(10); 148(3); **5** favourable, advantageous, helpful, useful, beneficial मातृषष्ठा महाबलाः।··· वायुना चानुकूलेन तूर्णं पारमवाप्नुवन् MahāBhā. i. 1494*(3); शोफार्शःसामौष्ट्रपयोऽनुकूलम् HārīS. i. 8.22; मन्दं मन्दं नुदति पवनश्चानुकूलो यथा त्वाम् MeghDū. 9; 13 (v. l.); 31; (कुशः) यात्रानुकूलेऽहनि सावरोधः।··· अयोध्याभिमुखः प्रतस्थे RaghuVa. 16.25; पुच्छदेशे तु कर्षन्तो मुहुराप्यायिताः सुराः। अनुकूलेन वातेन विष्णुना प्रेरितेन तु BrahmāṇḍP. iii. 9.59; पश्चादयः शब्दादिभिः श्रोत्रादीनां संबन्धे सति शब्दादिविज्ञाने ··· अनुकूले च प्रवर्तन्ते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 3.18 (*on* i. 1.0); राजानोऽवन्तु लोकं सकलमतितरां चारुवातोऽनुकूलः BṛKathāK (Praśasti.) 10; कर्मैव तावत्प्रथममनुकूलं न भवति जीवलोकस्य YaśasCam. ii. 66.3; वायुः ···। अनुकूलो मृदुस्निग्धः सुखस्पर्शः सुखावहः ViṣṇuDhaP. ii. 163.28; VīraMi.(Rājanīti.) 346.5; ब्रह्मविज्ञानम्। न खल्वेतदनुकूलमिति ··· अनुभूयते Bhām. 57.18 (*on* i. 1.1); यथा वसन्तः सुमनोऽनुकूलः NavaSāC. 9.24; पञ्चवटीपरिसरममुं जनमनुकूलप्रभञ्जन इवानुकूलः नयेथाः RāmāCam. 5.20(6); अस्ति तावन्ममेदमनुकूलं प्रतिकूलमिति वा विज्ञायानुकूले प्रवर्तते NyāyMa. 130.6; PramāMā. 13.7; (वारणम्) यवसान्यार्तवानि···यत्रानुकूलानि भोजयेत् Hastyāyur. 232.6 (2.30); अनलश्चा(लं चा)नुकूलेन वायुना समुदापयेत् Mānaso. ii. 20.1070; पाखण्डदिगम्बरकापालिकादयस्तु पामरबहुलेषु पाञ्चालमालवाभीरावर्तसागरानुकूलेषु निगूढं संचरन्ति PraboCan. 5.10 (88.2); नभः ···। ध्वजैर्विरेजे वेल्लद्भिरनुकूलेन वायुना PāṇḍaC. 4.411; कारयन्ति स्म पश्चात्। मठं तपस्विष्वनुकूलवस्तुसंपत्ति देवावनितुल्यमेतत् EI. i. 65.12; जयं पराजयं चापि लेभाते पाशपातनात्। अन्यदा न नलस्यानुकूलोऽक्षः काङ्क्षितोऽपतत् MalliC. 6.118; घटविषया हि बुद्धिस्तमनुकूलं प्रतिकूलं वा गोचरयति VedāntKa. 250.24 (*on* ii. 2.1); अग्रे ज्वलनं प्रकाशनं यस्येत्येवमनुकूलं भवति VedāntKau. 407.14 (*on* iv. 2.16); किंचिद्विनियुज्यते निद्राकरं दोषविनाशहेतु ···। इन्द्राशनं कामबलानुकूलम् DhūrtaSa. 90.12; लोके ··· क्षुत्पिपासादिषु नैसर्गिकत्वमात्रेण दोषवृद्धिर्न दृश्यते, तत्र किमु वक्तव्यं नैसर्गिकमनुकूलं चाज्ञानं न दोष इति VivaPraSaṁ. 109.15; वेदान्तवाक्यानां ब्रह्मणि तात्पर्यं निर्णेतुमनुकूलो न्यायविचारः ŚaṅkaVi.(Ā.) 87.1; ऋतशब्दश्चानुकूले कर्मणि प्रयुक्तः ŚatDū. 171.3; यतश्चलनवेलायां चित्तोत्साहः पुनर्वराः। शकुनाः पवनश्चानुकूलः सर्वं शुभं ततः RatnaCūKa. 145; सद्गुरुवाहितदीक्षा सर्वकर्माणि साधयेत्, तत्राप्यनुकूलं मन्त्रं गृह्णीयात् TantrSā.(K.) 5.31; पूर्वाचलेन्द्र इव मित्रोदयानुकूलमहिमा ··· श्रीन्द्रव[र्]म्मैमहाराजः ··· प्रादात् EI. xviii. 3.14; जीवरूपेण सकललोकप्रत्यक्षसिद्धस्य परमेश्वरस्य प्रतिपत्त्यर्थं परान्प्रति प्रश्नोऽनुकूलाभासः। मुख्यमनुकूलं तु स्वहृदयमेव RasGaṅ. 609.14; अनुकूल एव खल्वयमस्माकम् NīlaVi. 23.8; इत ऊर्ध्वतमानमित्रजैत्रानधिकं नः शिवतातयेऽनुकूलान्। निपुणं प्रविचार्य कार्यमार्या ननु मन्त्रानधुना समारभध्वम् Rāgh. 15.37; सा योगवृत्तिरतिवृत्तरजस्तमस्का निर्वाणवर्त्मघटनाय ममानुकूला MadaKeC. 98; शोधितोऽनुकूलो मन्त्रो यदि ··· न्यूनशेषः स्यात् NityoNi. 162.26; 165.23; प्रतिकूलानुकूलाभ्यां फलाभ्यां च नृपोऽप्यतः। ईषन्मध्याधिकाभ्यां च त्रिधा दैवं विचिन्तयेत् ŚukraNī. 1.55; **6** fit, appropriate, conformable, suitable ब्राह्मणा ऊचुः ···। कथाभिश्चानुकूलाभिः सह रंस्यामहे वने MahāBhā. iii. 2.11; iii. 224.1; v. 92.3 (v. l.); पार्थ सर्वसैन्यानि ···। अपूजयंस्तदा वाग्भिरनुकूलाभिराहवे MahāBhā. vi. 19.15; कृतं भवद्भिः सदृशमनुरूप(v. l. °कूल)मिवात्मनः MahāBhā. ix. 64.29; xiii. 10.22; श्वशुरः पूजनीयस्ते ···। पूजाभिरनुकूलाभिरग्निशुश्रूषणादिभिः Rāmā. i. App. I. 4(27); एवं नामाहन्यहनि गोत्रानुकूलेभ्यो राजकुलेभ्यः कन्याप्रदानं प्रति दूतसंप्रेषणा वर्तते PratiYau. 2.0(7); कुक्कुटयुद्धद्यूतैः प्रेक्षाभिरनुकूलैश्च चेष्टितैः कालं गमयित्वा अपराह्णे ··· प्रत्याव्रजेयुः KāmSū. 54.18 (1.4); 179.12 (2.10); गुरूणामासनं देयमभ्युत्थानादिसत्कृतम्। अनुकूलं तथालापमभिवादनपूर्वकम् MārkP. 34.32; सा हीन्द्रदुहिता ···। गीर्भिश्चैवानुकूलाभिः स्तुवन्ती ··· उवास बहुलाः समाः BrahmāṇḍP. ii. 72.155; गतिः सोच्छ्वायाणां पतनमनुकूलं कलयति MudrāRā. 5.12; आरोह तावदभिमतमनुकूलम् ··· किमपि वाहनम् AvantiKa. 109.11; सा गणिका तमृषिम् ··· अध्यात्मवादैश्चानुकूलैरल्पीयसैव कालेनान्वरञ्जयत् DaśKuC. 43.16; राजपुत्रो निरभिमानमनुकूलाभिः संकथाभिर्मामनुवर्तमानो मुहूर्तमास्त DaśKuC. 106.11; कालोऽनुकूलो विषया मनोज्ञाः ··· भवन्ति धीरस्य सदा सुखाय AṣṭāSaṁ. i. 20.21 (1.5); अथानुकूलान् कुलधर्मसंपदो विधाय वेशान् सुदिवः पुरीजनः। प्रबोधकाले ··· प्रचक्रमे राजनिकेतनं प्रति Bhaṭṭi. 11.38; मूलकारणस्य ब्रह्मणोऽपरिग्रहात् ··· सर्वाणीति च भूतविशेषणं नानुकूलं स्यात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 69.8 (*on* i. 1.22); तदपाकरणमनु इतरेषामपाकरणमनुकूलं भवेत् ChāndoUBh. 282.3 (*on* v. 4.1); अनुकूलमथ्यमविरोधि ···। वचनं मदीयमपकर्णयति ĀścaCū. 4.13; कदाचित्सचिवसेवावसरानुकूलेषु मन्त्रकालेषु विशोधय महीपाल मन्त्रशालामशेषतः YaśasCam. i. 374.5; ii. 289.17; ii. 297.17; सा ···। स्तुतिं चकार ··· गीर्भिस्तस्य ··· अनुकूलाभिः प्रीतिकर्त्रीभिः DevīBhāP. iv. 12.31; विकर्तनकुलस्य यदनुकूलम् ··· तादृशमाशयं प्रकाशयन्ती भरतोपज्ञा विज्ञापना RāmāCam. 2.80(3); 5.34(3); अद्य मदीयमङ्गुलीयमस्या अङ्गुल्या अनुकूलं भाति GopāKeCan. 140.13; तत्र तावत् कल्पसूत्रं नाप्रमाणम् ···। वर्णाश्रमधर्माणामनुकूलं नारायणपरत्वप्रतिपादनादेरपि ··· प्रामाण्यैकहेतुत्वात् NyāyPari. 477.25; इदं वृत्तं हास्यरसस्यैवानुकूलम् SāhiDa. 402.3; 630.18; यथानुकूल्या रणघण्टया यमघण्टिका। अस्याकूटमयी जाता RatnaCūKa. 536; अनुकूलम्। क्षिपसि विदूरे मृदुलं

मुहुरपि संभृतमुरसि दुकूलम् StavMā. 264.21; अतिशयविशेषः संस्कारः ।… द्विविधः । एकस्तावत्कर्मान्तराधिकारेऽनुकूलः यथोपनयनजन्यो वेदाध्ययनाद्यधिकारापादकः VīraMi.(Saṁskāra.) 132.18; द्वितीयचतुर्थास्तु वर्ग्या गुणस्यास्य नानुकूलाः RasGaṅ. 80.11; कूलेऽनुकूले वसनं निधाय … नीरे नताङ्गी द्रुतमाविवेश PadyaVe. 542; अथाहमप्यारभे भर्तृपिण्डनिर्वेशानुकूलं कार्यम् Manmatho. 4.11 (644.16); **7A** acceptable, admissible, desirable अनुकूलं तु सा भर्तुर्ज्ञात्वा गमनमात्मनः ।… दातुमेवोपचक्रमे Rāmā. ii. 27.32; अनुकूलं तु ते देव यदि स्यान्मम तन्मतम् । रूपं निर्वर्तयाम्यद्य तव कान्तमरिंदम HariVaṁ. 8.33; BrahmP. 6.38; एतस्यार्थस्यानुकूलानि ह्युत्तराणि वचांसि दृश्यन्ते KenUBh. 50.11 (*on* 3.1); अनुकूलश्च द्वितीयः (तर्कः) ĀtmaTaVi. 559.4; प्रतिकूलोऽनुकूलश्च विधौ रोधोऽभिधीयते SaraKanṭhā. 495.20; 496.15; योऽपि अतिव्यवहितस्यापरोक्षतानुपपत्तेरनिर्दंतयैव बहिरवस्थानप्रतिषेधः, सोऽप्यनुकूल एवास्माकम् NyāyMa. 101.11; स्वीकृतनिश्चितोपाधिभावे शङ्कितोपाधित्वमापतदनुकूलं मन्यते कोऽन्यो जितलज्जात् KhandanKhā. 715.4; अनुकूला य एतेषां ते च प्रोक्ताः सदागमाः KathāLa. 1B. 9; न हि पदार्थव्यवहारस्तदसंसर्गप्रतिपादनं विरुणद्धि । प्रत्युतानुकूल एव NyāyKu. 45.14; यथावस्थितात्मानुसंधानानुगुण्येन स्वतन्त्रस्य स्वातन्त्र्यं परतन्त्रस्य च पारतन्त्र्यमनुकूलं भवति ŚatDū. 159.8; 206.6; वर्णानित्यत्ववर्णनं तु न श्रुत्यादिविरुद्धम् । प्रत्युतानुकूलमेव NyāyPari. 21.2; द्वयमप्युत्पत्तिपक्षेऽप्यनुकूलम् TantrRaha. 22.24; तदेतत्सर्वं सिद्धान्ते अनुकूलम् GuruCandr. i. 36.6; पक्षेऽस्मिन् भेदगर्भसादृश्यप्रतिपत्तेस्ताद्रूप्यप्रतीतिः कथं नाम फलं भवितुमीष्टे, इत्यनुपपत्तिं परिहर्तुमायासोऽपि नापततीत्यपरमनुकूलम् RasGaṅ. 191.5; केवलप्रधानार्थानतिफलकत्वं प्रसङ्गेऽनुकूलमेव न प्रतिकूलम् MayūMāli. 855.4 (*on* xii. 1.16); **7B** supporting आत्मशब्दश्चास्मिन्पक्षेऽनुकूलो भवति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 112.13 (*on* i. 2.13); (तर्कः) पञ्चमस्त्वनुकूल एव ĀtmaTaVi. 559.10; अनयैव दिशा परोऽप्यत्रानुकूलस्तर्को ज्ञेयः PramāMā. 6.31; अनुकूलेन तर्केण सनाथे सति साधने । साध्यव्यापकताभङ्गात्पक्षे नोपाधिसंभवः SarvaDaSaṁ. 11.186; कार्यकारणभावादिरनुकूलस्तर्कः SarvaDaKau. 42.17; अनुकूलस्तु मीमांसादितर्कः प्रवर्तनीय एव ManvaMu. 2.12 (*on* 1.1); अत्र शास्त्रं तथा तर्कमनुकूलमपेक्षते BhaktiRaSi. i. 2.78; मम तु कर्तृत्वेन कार्यत्वेन कार्यकारणभाव एवानुकूलस्तर्कः SiddhāMu. 2.17 (*on* 1); तत्र तेषामेतादृशीं विकटत्वलक्षणामुदारतामोजस्यन्तर्भावयन्काव्यप्रकाशकारः कथमनुकूल इति त एव जानन्ति RasGaṅ. 72.13; 111.18; व्यभिचारसंदेहोऽत्र न प्रतिबन्धकः किं तु योग्यतासंशयपर्यवसन्नत्वेन सोऽत्रानुकूल एव VaiyāBhū. 85.2 (*on* 22); सौत्रानुवाद एवानुकूलस्तर्कः LaŚabdeŚe. i. 525.13; **8** leading to, conducive यद्यप्येवं न खलु कुरुते हा तथाप्यर्थलोभं हित्वा प्राणी हितमवहितो देवलोकानुकूलम् VijñāŚ. 34; तथा यतेत यथा यत्किंचिद्भवतीति फलभा(भ)वनानुकूलः प्रयत्न एवाख्यातार्थो दर्शितः BhāvanāVi. 167.1; स्वतन्त्रः कर्ता । तस्य प्रयोजकोऽनुकूलो वा हेतुश्च SaraKanṭhā.(Gr.) i. 1.34; स चाख्यातप्रत्ययार्थ ओदनोत्पत्तेरनुकूलः NyāyMāVi. 63.12 (*on* ii. 1.1); चैतन्यं प्रत्यज्ञानस्य दोषत्वेऽपि ब्रह्मज्ञानं प्रत्युपादानतया अनुकूलस्य तस्य गुणत्वात् VivaPraSaṁ. 109.10; घटत्वेन घटबोधस्यानुकूलायाः घटपदनिष्ठायाः शक्तेरेव घटपदघटयोः शक्तिरूपत्वात् GuruCandr. i. 170.5; विप्रतिपद्यमाननरान्तरगताज्ञाताधर्मज्ञापनानुकूलो व्यापारो व्यवहारः VyavaMa. 1.9; 1.11; **9** agreeing with (i. e. resembling, like, similar) दिनकृत्करकृपाणपातितदैत्यचिताचक्रवालानुकूले … संध्यारागमहसि (महादेवीभवनद्वारमुपागतोऽस्मि) YaśasCam. ii. 4.4 (comm. अनुकूलं सदृशम्); ii. 287.23; निचितं घनचञ्चलाततेरनुकूलेन दुकूलरोचिषा (त्वां च बल्लवपुरंदरात्मज … एषः …। भिक्षते … जनः) StavMā. 95.15 (comm. अनुकूलेन सदृशेन) [Kośas give *anukūla* as the meaning of following words — *prasavya*, AnekāSa. 493; AnekāSaṁ. 3.485; ViśvaPra. 122.91; DharK. 1915; AnekāK. 641; NānārthāSaṁ. ii. 44.38; MediK. 127.92; ViśvaLoK. 269.97; KośaKaTa. 2.7454; ŚabdaRaSaK. 243.18; *anapaṣṭhu*, AbhidhāRaMā. 4.71; *prādhva*, AnekāSaṁ. 7.40; ViśvaPra. 189.46; DharK. 2934; MediK. 200.60; ViśvaLoK. 416.58; *dakṣiṇa*, AnekāK. 235; *pratīka*, NānārthāSaṁ. ii. 143.1095 (v. l.); *upagraha*, ŚabdaRaSaK. 344.2; and *anukūla* as the synonym of following words — *anuloma*, ParyāRaMā. 1033; ŚabdaRa.(Vā.) 3363; KośaKaTa. 2.525; *sahāya*, TrikāŚe. (comm.) iii. 3.52; and also following words as the meaning of *anukūla* — *anādeśa, vidheya, anuguṇa*, (*pratikūla*)-*viparyaya*, Vaija. 211.127; NānārthaMa. 1720]

अनुकूल (anu-kūla) *adj.* used as noun **1A** what is favourable यदतोऽन्या प्रतिपत् स्यात् प्रतिकूलं वानुकूलं वा स्यात् PañcBr. xii. 7.4; प्रतिकूलं मे नश्यतु । अनुकूलं मे अस्तु VaDuU. 462.7; अनुकूलं भवेद्देवं यदि स्यात्समयो मतः BrahmāṇḍP. ii. 59.68; एवं च कः प्रतिकूलीभवति अनुकूलमाचरति Bhām. 439.6 (*on* ii. 2.28); NyāyVārPari. 514.5; NyāyMa. 194.3; अनुकूलमेव प्रतिकूलत्वेन गृहीतं मन्दैः ĀtmaTaVi. 815.6; यात्रेऽन्नसत्रे क्षणमणु च विधत्ते योऽनुकूलं [ह]दापि । स इह … सुरलोके मोदतेऽमुत्र चैव EI. v. 186.57; दुर्दिनं क्षितिपरागभवं तत् कुम्भिनो मदजलैः शमयन्तः । चक्रुरात्मपरयोरनुकूलम् VasaViKā. 5.19; आसन्नव्यसनतया मतिभ्रंशात्प्रतिकूलमप्यनुकूलं मनुषे PrabaCin. 96.22; स वैभवाय स्पृहयालुचित्तस्तस्यानुकूलं विदधज्जिगीषुः । अभूद् ध्रुवं द्वादशराजचक्रे VīraBhā. 6.1; 5.27; (कामं मातुरेवानुब्रूयात्सा हि धारिणी पोषणी) अनुब्रूयात् अनुकूलं वदेत् VīraMi.(Saṁskāra.) 479.17; [Inst.] by being favourable स कुलस्यानुकूलेन … पताकिनीम् । प्रभञ्जनः … अवर्धयत् RāghPāṇ.(Ka.) 13.27; **1B** what is pleasing or agreeable अथापरा तां मनसोऽनुकूलं कालोपपन्नं प्रणयादुवाच Saund. 6.44; एतस्मान्मिथ्याज्ञानादनुकूलेषु रागः NyāyBh. 8.15 (*on* i. 1.2); अनुकूलमस्य च विचिन्त्य गणपतिभिः … महती वनेचरचमूर्विनिर्ममे Kirātā. 12.43 (comm. अनुकूलं विचिन्त्य प्रियमिति निश्चित्य); कुर्वते स्म सुदृशामनुकूलं प्रातिकूलिकतयैव युवानः ŚiśuVa. 10.70; सदानुकूले हि जनोऽनुरज्यते HarVi. 21.17; फलमनुचिन्तितवतस्तत्कारणयोरनुकूलप्रतिकूलयोरस्य रागद्वेषौ मा भूताम् NyāyMañ. ii. 76.24; नारीणामनुकूलमाचरसि KāvyPra. 492.2; नन्वस्मिन्नवसरे … जपितव्यम् … अनुकूलम् … मया Jīvān. 189.3; **1C** what is befitting एवम् … अनुकूलमुत्कण्ठायाः, समुचितमभिनिवेशस्य, कौतुकजननं जल्पति पुष्कराक्षे … प्रस्तावपाठकः पपाठ NalaCam. 6.23(2); प्रवणं प्रयाणस्य प्रगुणं गुणानाम्, अनुकूलं कुलक्रमस्य NalaCam. 7.2(1); **1D** what is conducive यस्तु स्वतन्त्रस्य कर्तुरनुकूलमाचरंस्तत्साध्यां क्रियां साधयति स प्रयोजकः Aparā. 1041.12 (*on* 3.227); **2A** name of a figure of speech अनुकूलं प्रातिकूल्यमनुकूलानुबन्धि SāhiDa. 586.10; **2B** name of a *gotra* ख्यातानुकूलगोत्राब्धिसुधांशोर्महसां प्रभोः ।… श्रीमतो लिंगभूपाल (Read भूपस्य) विज्ञप्तिमनुपालयन् ।… महीपतिः ।… दत्तवान् ।… अस्मै शिल्पिने … भागमेकम् EI. iv. 277.134; *m.* **1** name of Viṣṇu अनुकूलः शतावर्तः … केशवस्य …। नाम्नां सहस्रम् MahāBhā. xiii. 135.50 (Śaṅ. आत्मत्वेन हि सर्वेषामनुकूलः । न हि स्वस्मिन्प्रातिकूल्यं स्वयमाचरति); **2** a type of hero (*lit.* faithful) (तस्य नायकस्य भेदा उच्यन्ते) तस्यानुकूलदक्षिणशठधृष्टाः इत्थमत्र चत्वारः । भेदाः … उच्यन्ते ŚṛṅgāTi.(Ru.) 1.28; AgniP. 338.38; SaraKanṭhā. 567.15; Vāgbhaṭā. 5.8; SaduktiKa. 67.10; BhāvPra.(Śā.) 93.8(4); PratāYaBhū. 23.11; RasāSu. 16.20 (1.81); PuruṣPa. 190.18; SāhiDa. 98.12; UjjvaNīMa. 30.4; ŚṛṅgāDī. 2.82; ŚṛṅgāMañ.(A.) 49.18; SāhiSā. 4.49; अनुकूलतया नार्यां सदा त्यक्तपराङ्गनः । सीतायां रामवत् सोऽयमनुकूलः स्मृतो यथा ŚṛṅgāTi.(Ru.) 1.29; UjjvaNīMa. 31.6; अनुकूलोऽनन्यरमणीकः Kāvyālaṅ.(Ru.) 12.9; अनुकूलस्त्वेकनायिकः DaśRū. 2.7; (नायकः) एकभार्योऽनुकूलः Kāvyānu.(He.) 361.12; अनुकूलः स्यादनन्यरमणीरतः Vāgbhaṭā. 5.9; AlaṅkāŚe. 20.8; सार्वकालिकपराङ्गनापराङ्मुखत्वे सति सर्वकालमनुरक्तोऽनुकूलः RasMañ. 100.3; स्थिरप्रेमा एकस्यां रतोऽनुकूलः Kāvyānu. (Vā.) 61.16; एकायत्तोऽनुकूलः स्यात् एकस्यां नायिकायां विशेषानुरक्तोऽनुकूलो नायकः PratāYaBhū. 24.2; अनुकूलस्त्वेकजानिः RasāSu. 16.22 (1.81); अनुरक्तः स्वभार्यायां परस्त्रीषु पराङ्मुखः । नायको धर्मशृङ्गारी सोऽनुकूलो निगद्यते PuruṣPa. 190.27; अनुकूल एकनिरतः । एकस्यामेव नायिकायामासक्तोऽनुकूलनायकः SāhiDa. 99.10; नायकः … स्वीकृतालंकृतैः सदा । वशं नयेत यः कान्तां सोऽनुकूलः प्रकीर्तितः ŚṛṅgāDī. 2.83; नायिकानुरक्तो नायकः अनुकूलः ŚṛṅgārāL. 137.7; ŚṛṅgāMañ.(A.) 49.19; सर्वदान्यनायिकापराङ्मुखो भार्यायामेवानुक्षणमनुरक्तोऽनुकूलः PadyaVe. 398(5); एकामेवाश्रयेद् यस्तु सोऽनुकूल इति स्मृतः SāhiSā. 4.50.

अनुकूलक (anukūla-ka) *n.* favour उपग्रहाख्यं द्वितयं स्याद्बन्दिरनुकूलकम् DharK. 2808; *m.* name of a plant (i. e. *Croton polyandrum*) अनुकूलकः । दन्त्याम् ApūNā. 11B. 1.

अनुकूलकलत्र (anukūla-kalatra) *adj.* having a faithful wife अनुकूलकलत्रस्य स्वर्गस्तस्य न संशयः (v. l. अनुकूलकलत्रो यस्तस्य स्वर्ग इहैव हि) DakṣaSm. 4.4.

अनुकूलकलहंसकलापकेलि (anukūla-kalahaṁsakalāpakeli) *f.* pleasant sport of the group of swans तस्यानुकूलकलहंसकलापकेलिकोलाहलाकुलितकूलजलान्तरासु ।… रत्नसरसीषु ससार दृष्टिः HarVi. 31.36.

अनुकूलका (anukūla-kā) *adj.* (*f.*) adorning माला परंपरा चैषां (अलंकाराणाम्) भूयसामनुकूलके । मनुष्ये भवतः क्वापि ह्यलंकाराङ्गतां गते Candrā. 5.121.

अनुकूलकारणदर्शन (anukūlakāraṇa-darśana) *n.* appearance of a supporting cause संदिग्धेऽर्थेऽन्यतरपक्षानुकूलकारणदर्शनात्तस्मिन् संभावनाप्रत्ययस्तर्कः NyāyMañ. i. 7.33.

अनुकूलकारिन् (anukūlakār-in) *adj.* which acts favourably अनुकूलकारि दैवं किमुपालभ्यते Śāk. 3.26(5)

अनुकूलकाल (anukūla-kāla) *m.* auspicious time क चानुकूलकाल-

संपत्तिः क्व चामी समस्ताभिषेकोपकरणपाणयो महामुनयः NalaCam. 4.26(5)

अनुकूलकृतिमत्त्व (**anukūlakṛtimat-tva**) *n.* the state of being possessed of conscious effort which is favourable (to the effect) यत्रानुकूलकृतिमत्त्वं तत्र कृतिजन्यत्वम् VyutpaVā. 127.13.

अनुकूलकृतिसमवायित्व (**anukūlakṛtisamavāyi-tva**) *n.* the state of being that which inheres conscious effort conducive (to the effect) अनुकूलकृतिसमवायित्वं कर्तृत्वं न तु जनकत्वे सति गौरवात् TattvCin. ii(2). 29.6.

अनुकूलकेलि (**anukūla-keli**) *adj.* having pleasant or free sport (सुतः) व्यञ्जितचापलो व्यलासीत्। अधिसानु यथानुकूलकेलिः कनकक्षोणिभृतः करीन्द्रशावः Acyutarā. 2.43.

अनुकूलकोमलरया (**anukūlakomala-rayā**) *adj.* (*f.*) whose speed (i. e. current) is gentle and pleasant कालिन्दीमनुकूलकोमलरयाम् … जातानुतापः स्मरन्नस्तु द्वारवतीपतिस्त्रिभुवनामोदाय दामोदरः SaduktiKa. 45.2.

अनुकूलक्रियाप्रवृत्ति (**anukūlakriyā-pravṛtti**) *f.* disposition towards an activity which is conducive (to something) श्रमणानामात्मविशुद्धिहेतौ प्रकृते वस्तुनि तदनुकूलक्रियाप्रवृत्त्या गुणातिशयाधानमप्रतिषिद्धम् TattvPradī.(A.) 353.7 (*on* 3.61)

अनुकूलक्रियायुक्त (**anukūlakriyā-yukta**) *adj.* engaged in favourable activities अनुकूलक्रियायुक्तमप्रमत्तं विचक्षणम्।… इत्यादिलक्षणोपेतं गुरुः शिष्यं परिग्रहेत् KulārT. 13.28.

अनुकूलखेट (**anukūla-kheṭa**) *m., n.* favourable wandering स बाणबाणत्रिकुवर्षे१३५५माघे जातः पद्माभ्यामनुकूलखेटैः।… व्रतमाप्य भेजे … पदप्रतिष्ठाम् Gurvā. 273.

अनुकूलग्रहाश्रय (**anukūlagrahāśraya**) *m.* support of auspicious planets शुभायां लग्नवेलायामनुकूलग्रहाश्रयात्।… अचीकरद्भुजारोपं यथाविधि युधिष्ठिरः PāṇḍaC. 6.108.

अनुकूलज (**anukūlaj-a**) *m.* what is grown along the bank धर्म एतान्संरुजति यथा नद्यनुकूलजान् MahāBhā. v. 209*(3); v. 93.49.

अनुकूलजनोपहित (**anukūlajanopahita**) *adj.* served by devoted people आसनस्थितेन हस्तेन प्राङ्मुखः सुमनाः शुचिभक्ताक्षुधितानुकूलजनोपहितं हितमन्नमश्नीयात् AṣṭāSaṁ. i. 65.11 (1.10)

अनुकूलजुष् (**anukūla-juṣ**) *adj.* engaged in favourable (activities) अनुकूलजुषा सोऽथ वीरः सारथिना युतः। अंशुमानरुणेनेव नीयमानरथो बभौ RāghPāṇ.(Ka.) 12.10.

अनुकूलज्ञानाश्रयत्व (**anukūlajñānāśraya-tva**) *n.* the state of being the substratum of favourable knowledge अनुकूलज्ञानाश्रयत्वमेव ह्यानन्दित्वम् ŚrutaPra. iA. 202.11 (*on* i.1.1)

अनुकूलतम (**anukūla-tama**) *adj.* most favourable (हनूमतः) सूनुभावसुलभादिव हार्दात्तस्य वायुरनुकूलतमोऽभूत् RāmC. 16.25; अनुकूलतमे समीरणे सुतरां दीप्यत एव पावकः Rāgh. 3.60.

अनुकूलतर (**anukūla-tara**) *adj.* [*f.* -ā] I very faithful अव्याधिगात्रमनुकूलतरं कलत्रं वेश्म प्रसिद्धविभवम् … मातुः कटाक्षपरिणामविभूतयस्ते ŚatTrayī. 388; II greatly supporting यावज्जीवादिश्रुतयः अनुकूलतराः स्युः। न, कर्मानेकत्वात् TaiUBh. 222.15 (*on* 1.11); विभक्ते संस्थिते इति कात्यायनवचनमप्युक्तार्थेऽनुकूलतरम् BālamBha. ii. 213.23 (*on* 2.135-136)

अनुकूलतर्क (**anukūla-tarka**) *m.* supporting hypothetical argument यस्यानुकूलतर्कोऽस्ति स एव स्यात् प्रयोजकः TārkiRa. 232.1; अनुमानस्यानुकूलतर्कमाह VedāntKa. 236.23 (*on* ii. 1.14); स्वपरपक्षसाधारण्यं हि महाविद्यानां स्वभावः तत्रानुकूलतर्कसदसद्भावाभ्यामेकत्रार्थसिद्धिरितरत्रार्थासिद्धिः ŚatDū. 67.13; प्रकृते चानुकूलतर्कविशेषदर्शनसहकृतस्य व्यतिरेकिभावेन साधकत्वम् TattvCin. i. 756.5; अनुकूलतर्केण हेतोरुपाधिर्निरसनीयः SarvaDaKau. 42.16; 49.24; वह्निना धूमे साध्ये आर्द्रेन्धनप्रभववह्निमत्त्वादेरिव वक्ष्यमाणानुकूलतर्कैस्साध्यव्यापकत्वनिश्चयात् Nyāyāmṛ. 90B.6; 156A.5; 583B.12; न … चतुर्थानुमानसाध्ये स्वानपेक्षत्वस्य च व्यापकविशेषणस्य वैशिष्ट्येन तत्तन्निरूपिततया व्याप्तिग्रहे कश्चिदनुकूलतर्कोऽस्ति ŚivārkaMaDī. i. 157.17 (*on* i. 1.3); उक्तानुमानेऽनुकूलतर्कं प्रदर्शयति सूत्राभ्याम् SāṁkhyaPraBh. 63.25 (*on* 1.143); 31.36 (*on* 1.62); 123.3 (*on* 5.29); प्रकृते अनुकूलतर्काणां वक्ष्यमाणत्वान्न दोष इति भावः GuruCandr. i. 22.23; i. 501.12; सर्पज्ञानत्वादेर्जन्यतावच्छेदकत्वे गौरवात् तदन्यदखण्डवैलक्षण्यं विना जन्यताया अवच्छिन्नत्वानुपपत्तिरनुकूलतर्कः LaCandr. 448.28; अनुकूलतर्काणामुक्तत्वेन पक्षीयव्यभिचारसंभवस्य संदिग्धोपाधिकार्यस्याप्रयोजकत्वात् LaCandr. 745.20; साध्याभावानुवादेन दोषः साध्ये गुणोऽपि वा। यत्रानुकूलतर्कोऽसौ साध्यसिद्धावनुग्रहात् MānaMe. 39.2; सहानुपलभ्यमानयोर्घटपटयोर्भेददर्शनमनुकूलतर्कः BhāṭṭCin. i. 20.5 (*on* i. 1.4)

अनुकूलतर्कबल (**anukūlatarka-bala**) *n.* strength of supporting hypothetical argument अनुकूलतर्कबललब्धप्रतिबन्धस्य क्षणिकत्वानुमानस्य बलवत्त्वात् प्रत्यभिज्ञाप्रत्यनुमाने तद्बाधिते न स्थैर्यसाधनायालम् NyāySu. (Ja.) 396B.2 (*on* ii. 2.7)

अनुकूलतर्कबलाबल (**anukūlatarka-balābala**) *n.* strength or weakness of supporting hypothetical argument अभीष्टसिद्धावनुकूलतर्कबलाबलं चात्र परीक्ष्य यत्नात्। प्रवक्ष्यते दोषगणः परेषाम् AdvaiSi. 422.15.

अनुकूलतर्कमात्र (**anukūla-tarkamātra**) *n.* mere supporting hypothetical argument किं च दृश्यत्वान्यथानुपपत्त्या मिथ्यात्वमित्यर्थापत्तिर्विवक्षिता, किं वा सत्यत्वे दृश्यत्वं न स्यादित्यनुकूलतर्कमात्रम् Nyāyāmṛ. 200A.8; AdvaiSi. 470.5.

अनुकूलतर्कलाभ (**anukūlatarka-lābha**) *m.* finding of a supporting hypothetical argument ब्रह्म यदि तादृशप्रकारवत् न स्यात्, तदा किंचित्प्रकारकस्य भ्रमनिवर्तकज्ञानस्य विशेष्यं न स्यादित्यनुकूलतर्कलाभाय प्रकारानुसरणम् LaCandr. 718.28.

अनुकूलतर्कवत् (**anukūlatarka-va(n)t**) *adj.* based on a supporting hypothetical argument अनुकूलतर्कवत एव हेतोः प्रयोजकत्वात् तदभावेऽन्यथासिद्धिः स्यात् TārkiRa. 232.4; अतथाभूतबहुलिङ्गेभ्योऽनुकूलतर्कवदनुमानस्य तद्रहितबह्वनुमानेभ्य इव बलवत्त्वादित्याशङ्क्य प्रतिपादयति ŚivārkaMaDī. i. 251.28 (*on* i. 1.21)

अनुकूलतर्कविरह (**anukūlatarka-viraha**) *m.* absence of a supporting hypothetical argument ईश्वरस्याप्यपरजात्याधारत्वसाधनेन प्रतिकूलतर्कपराहतत्वादनुकूलतर्कविरहाच्चाप्रयोजकतान्यतरासिद्धिः PrakaVi. 665.6.

अनुकूलतर्कशालिन् (**anukūlatarkaśāl-in**) *adj.* endowed with a supporting hypothetical argument अत्र न स्वरूपैक्यादिकं विवक्षितम्।… जीवात्मपरमात्मनोः … अनुकूलतर्कशालिनः … विशिष्टाद्वैतस्य विवक्षितत्वात् PāñcRāRa. 85.15.

अनुकूलतर्कशून्य (**anukūlatarka-śūnya**) *adj.* bereft of a supporting hypothetical argument प्रामाण्यं परतो ज्ञायते। अनभ्यासदशायां सांशयिकत्वात् अप्रामाण्यवदिति। तदप्युक्तप्रतिकूलतर्कपराहतमनुकूलतर्कशून्यं च TattvPrakā. 81B.9 (*on* ii. 2.4)

अनुकूलतर्कसद्भाव (**anukūlatarka-sadbhāva**) *m.* presence of a supporting hypothetical argument यदीदं जलान्यरूपवत्त्वे सति तैजसं न स्यात् पार्थिवं स्यात् यदि च पार्थिवं स्यादत्यन्ताग्निसंयोगेनोच्छिद्यमानद्रवत्वाधिकरणं स्यादित्यनुकूलतर्कसद्भावेन … तैजसत्वसाधकस्याधिकबलत्वात् TattvCin. i. 756.1; सिद्धान्तिहेतोश्चानुकूलतर्कसद्भावेन साध्यव्याप्यत्वे निश्चिते सत्प्रतिपक्षाप्रयोजकत्वादीनामनवकाशात् AdvaiSi. 566.7; अपञ्चीकृतपृथिव्याद्यवस्थाविशेषरूपाणामिन्द्रियाणां पञ्चीकृतवाय्ववस्थाविशेषरूपप्राणवृत्तित्वं न संभवतीत्यनुकूलतर्कसद्भावात् ŚivārkaMaDī. ii. 182.17 (*on* ii. 4.15)

अनुकूलतर्कसनाथ (**anukūlatarka-sanātha**) *adj.* strengthened by a supporting hypothetical argument अनुकूलतर्कसनाथेनोपाधिव्यभिचारानुपलम्भसहकृतेन सहभावग्राहकेण प्रमाणेन सिद्धामृत्त्वादीनामवक्तृत्वादिना व्याप्तिः NyāySu.(Ja.) 279A.4 (*on* ii. 1.3); तत्प्रेप्सादिकं च प्रेक्षावत्त्वादिना विपक्षेऽधिष्ठानत्वसंदिग्धत्वादिकं न स्यादित्याद्यनुकूलतर्कसनाथानुमानानां च सत्त्वात् Nyāyāmṛ. 489B.5; 532B.8.

अनुकूलतर्कसंभव (**anukūlatarka-sambhava**) *m.* possibility of a supporting hypothetical argument नापि सोपाधिकत्वशङ्काकलङ्काङ्कुरः संभवी। अनुकूलतर्कसंभवात् SarvaDaSaṁ. 11.179.

अनुकूलतर्कसाचिव्य (**anukūlatarka-sācivya**) *n.* assistance of a supporting hypothetical argument अनुकूलतर्कसाचिव्यमेव हि अनुमाने बलम् AdvaiSi. 370.3.

अनुकूलतर्कहीन (**anukūlatarka-hīna**) *adj.* bereft of a supporting hypothetical argument अनुकूलतर्कहीनाश्च मिथ्यात्वहेतवः Nyāyāmṛ. 187B.8; 234A.6.

अनुकूलतर्का (**anukūla-tarkā**) *adj.* (*f.*) which conforms the reasoning favourably आत्मनस्तु कामाय सर्वं प्रियं भवतीत्यादिश्रुतिस्मृतयोऽनुकूलतर्काः SāṁkhyaPraBh. 36.1 (*on* 1.66)

अनुकूलतर्कादर्शन (**anukūlatarkādarśana**) *n.* non-appearance of a supporting hypothetical argument यत्र संबन्धस्तत्रावश्यं युतसिद्धिरिति विषमव्याप्तिकल्पनेऽपि मानाभावात्, अनुकूलतर्कादर्शनात् AdvaiSi. 464.2.

अनुकूलतर्काप्रसर (**anukūlatarkāprasara**) *m.* non-reach of a supporting hypothetical argument यद्व्यतिरेकस्य साध्यव्यतिरेकसाधकत्वं तस्यैव साध्यव्यापकत्वम्, इतरांशे अनुकूलतर्काप्रसरात् AdvaiSi. 329.3.

अनुकूलतर्काभाव (**anukūlatarkābhāva**) *m.* absence of a support-

ing hypothetical argument (त्रसरेणोः) तदवयवानां त्ववयवकल्पनानवकाशः प्रमाणाभावाद् बाधकाच्च । द्रव्यारम्भकत्वमूर्तत्वादीनामनुकूलतर्काभावात् Kiraṇā. 53.5; 229.12; अतिप्रसङ्गलक्षणप्रतिकूलतर्कसद्भावादनुकूलतर्काभावाच्चाप्रयोजकत्वम् PrakaVi. 286.15; अयं घटः एतद्व्यतिरिक्तानित्येतरमूर्तान्योऽन्याभावात् [भाववान्], प्रमेयत्वात्, पटवदिति तत्राप्रसिद्धविशेषणत्वम्, पटस्य वा स्वतोऽन्योऽन्याभाववत्त्वप्रसङ्गः, अनुकूलतर्काभावादप्रयोजकत्वं च PrakaVi. 515.15; 573.18; उपाधिस्तत्र शङ्कितोऽनुकूलतर्काभावादिनावगम्यते VedāntKa. 252.23 (*on* ii. 2.1); अनुकूलतर्काभावेन अग्निसंयोगाद् द्रवत्वोच्छेदप्रसङ्गलक्षणप्रतिकूलतर्केण च हीनबलत्वात् TattvCin. i. 752.2; ii(1). 362.1; ii(1). 937.1; उन्नीयते चायं (उपाधिः) बाधव्यभिचारानुकूलतर्काभावप्रतिकूलतर्कैः Upask. 154.8 (*on* iii. 1.14); अनुकूलतर्काभावादयोऽसिद्धभेदाः Upask. 158.17 (*on* iii. 1.17); 160.7 (*on* iii. 1.17); शङ्का त्वनुकूलतर्काभावेन भवति SarvaDaKau. 49.23; 21.23; अनुकूलतर्काभावे च व्यतिरेकहीनस्याप्युपाधित्वाच्च Nyāyāmṛ. 87B.7; 91A.6; अत्यन्ताभावप्रतियोगित्वमाकाशादौ न स्यात् ··· इहाकाशो नास्तीति प्रत्यक्षप्रतीत्यसंभवात्, अनुमाने च अनुकूलतर्काभावात् AdvaiSi. 152.1; ŚivārkaMaDī. ii. 57.18 (*on* ii. 2.1); PūrvottaVāNaMā. 71.13; दीधित्यादौ यद्यपि शक्त्यादिसाधकानुमाने पक्षीयव्यभिचारसंशयोऽप्यनुकूलतर्काभावे दोषत्वेनोक्तः GuruCandr. i. 22.23; i. 77.10; i. 193.21; न च कार्यत्वादिहेतुर्मानम्, अनुकूलतर्काभावात् LaCandr. 758.41; ये पुनरनुकूलतर्काभावे हेतोः प्रयोजकत्वं नास्तीति अप्रयोजकं नाम हेत्वाभासान्तरमातिष्ठन्ते तेऽपि व्याप्यत्वासिद्धमेव तथा मन्यन्ते MānaMe. 87.3.

अनुकूलतर्कावतार (anukūlatarkāvatāra) *m.* appearance or availability of a supporting hypothetical argument यदा च तादृश्येकत्रानुकूलतर्कावतारस्तदा हेतुत्वमुपाधित्वं वा निश्चितम् TattvCin. ii(1). 358.4.

अनुकूलतस् (anukūla-tas) *adv.* **i** agreeably, pleasantly सोऽपि प्रहृष्टस्तान् सर्वान् हरीन् संप्रत्यपूजयत् । हनूमान् सत्त्वसंपन्नो यथार्हमनुकूलतः Rāmā. vi. 44.35; बालौ ···। तर्पयन्ताविव स्वान्तं सर्वेषामनुकूलतः PadmP.(Ra.) 25.32; **ii** in the favourable direction of उत्तरप्रान्तदेशे वा समीरस्यानुकूलतः।··· कुर्याद्दर्शनमण्डपम् Mānaso. iv. 4.665.

अनुकूलता (anukūla-tā) *f.* **i** the state of being agreeable or pleasant or favourable अनुकूलतया शक्यं समीपे तस्य वर्तितुम् Rāmā. ii. 23.24; स्वयं पापान्निवृत्तस्य दानाद्येषु स्थितस्य च । तयोर्नियोजनान्येषां वर्णवादानुकूलते AbhisaAlaṅ. 4.36; दीक्षामुपेतुमिच्छामो व्रज तत्रानुकूलताम् PadmP.(Ra.) 110.54; आनुलोम्यम् अनुकूलता आराध्यचित्तानुवर्तनम् KāśiVṛ. *on* v. 4.63; KātanVṛ. *on* iv. 3.22; Prasā. i. 955.12; सुहृदिव प्रगटय्य सुखप्रदः प्रथममेकरसामनुकूलताम्।··· विधिः UttaRāC. 4.15; MālaMā. 4.119; SaraKaṇṭhā. 642.15; भगवतो विधेरनुकूलतामवगच्छामि MālaMā. 2.111; अनुकूलतया हि नृणां सकलं स्फुटमभिमतीभवति Kāvyālaṅ.(Ru.) 8.83; न भजत्यनुकूलतां मरुत् RāmC. 33.27; तदेव गीतं परं रागवतानुकूलतया NyāyVārPari. 519.17; प्रत्युतालम्ब्य धीरत्वं दर्शनीयानुकूलता KathāSaSāg. vi. 5.85; गच्छतः स्वामिनोऽभुवन् ···। ऋत्विन्द्रियार्थानुकूल्यं वायोरप्यनुकूलता TriṣaŚaPuC. i. 3.686; अनुकूलतया मरुत्क्षणं तमुदस्यन्निव शृङ्गगामिनम् । व्यचरत्पुरतः NemiNir. 14.3; भोग्ये हि सुखदुःखे ··· तेनानयोरनुकूलतया प्रतिकूलतया वानुभवित्रा केनचिद्भवितव्यम् SāṁkyaTaPra. 170.11; प्रौढपोताधिरूढस्य पवनस्यानुकूलता ŚāliC. 5.18; अनुकूलतया सर्वं पश्यन्त्या मुक्तसंविदः ŚatDū. 196.5; अनुकूलतया निरुपाधिवेद्यं सुखम् SarvaDaKau. 28.2; आनन्दत्वम् ··· अनुकूलतया वेदनीयत्वं वा Nyāyāmṛ. 499A.10; AdvaiSi. 750.14; सर्वेषामनुकूलतया वेदनीयं सुखम् TarkSaṁ.(A.) 57.17; कस्य किमसंभावितम् अनुकूलतामुपगतवत्या नियत्या Jīvān. 151.6; कीर्तिः सुप्रथिता ··· संप्राप्ते त्वनुकूलतामकबरे सप्तोत्तरे वत्सरे ParamāKā. 20.139; **ii** the state of being affectionate or devoted, faithfulness, devotion अनुकूलतया नार्यां सदा. त्यक्तपराङ्गनः ŚṛṅgāTi.(Ru.) 1.29; इति प्रतापादवगाढयोस्तयो रणस्य मध्यं रिपवोऽनुकूलताम् । ह्रदस्य जग्मुः करिणोरिवोर्मयः RāghPāṇ.(Dha.) 6.14; 12.2; लज्जा दाक्षिण्यमनुकूलता।··· एते योषितां प्रवरा गुणाः Mānaso. iii. 20.1713; इह सुखेषु सुखं सुरतोद्भवं महदिहापि मिथोऽप्यनुकूलता HammīMaKā. 7.97; राधायामेव कृष्णस्य ··· अनुकूलता UjjvaNīMa. 31.7; PadyaVe. 304; **iii** the state of being auspicious दैवमादौ ततोऽमीषां ग्रहाणामनुकूलताम् ··· विचिन्त्योत्सहतां नृपः YaśasCam. i. 377.1; **iv** the state of being appropriate इह रञ्जेरनुषङ्गलोप एव रूपकं प्रत्यनुकूलतामालम्बते । न तूपमां प्रति Ekāva. 8.6(93) (219.6); (वर्ज्यवर्णाः) ये चानुकूलतयोक्तास्ते प्रतिकूला इति सामान्यतो निर्णयः RasGaṅ. 85.15; **v** the state of being conducive तैलान्तरे तत्प्रकर्षाद्दहनस्यानुकूलता BhāṣāPa. 157; **vi** the state of being that which is supporting गुरुगुणबद्धानुकूलतां धत्ते। निष्ठुरबाह्याकारा दृतिरिव पतिसंनिधौ नव्या PadyaVe. 304 [Kośas give *anukūla* as synonymous to *dākṣiṇya*, AbhidhāCin. 1377; ŚabdaRa.(Vā.) 3711; KalpaK. 237.23; and *dākṣiṇya* as the meaning of it, ParaNā. 1385]

अनुकूलतापत्ति (anukūlatāpatti) *f.* bringing about what is favourable (to the result) फलं प्रत्यनुकूलतापत्तिमात्रमेव करोत्यर्थः NyāyKuA. ii(2). 77.2.

अनुकूलतापर्यायसुख (anukūlatāparyāya-sukha) *n.* happiness synonymous with being what is pleasurable तस्मिन्ननुकूलतापर्यायसुखानुभूतिर्न दृश्यते VedāSaṁ. 150.7.

अनुकूलताबोध (anukūlatā-bodha) *m.* knowledge of being helpful इच्छाया अप्यनुकूलताबोधाधीनोत्पत्तेः किं कर्मापेक्षया ŚatDū. 64.6.

अनुकूलताभ्रम (anukūlatā-bhrama) *m.* erroneous knowledge of being agreeable तत एवेष्टतासाम्यादनुकूलताभ्रमः VedāSaṁ. 148.14.

अनुकूलतार्थम् (anukūlatārtham) *adv.* for the sake of kindness आनृशंस्यार्थमनुकूलतार्थम् VīraMi.(Āhnika.) 452.16.

अनुकूलताविशेष (anukūlatā-viśeṣa) *m.* particular type of conduciveness or causality अनुकूलताविशेषाश्रयो व्यापारः GuruCandr. ii. 125.2; अनुकूलताविशेषोपादानान्नातिप्रसङ्गः GuruCandr. iii. 169.18=LaCandr. 649.38; अनुकूलताविशेषस्यैव भाने समभिव्याहारविशेषस्य नियामकत्वात् LaCandr. 468.37.

अनुकूलतासंबन्ध (anukūlatā-sambandha) *m.* relation of conduciveness or causality उपदर्शितस्थलेऽनुकूलतासंबन्धेन मरणवैशिष्ट्यस्य साध्यतारूपविषयतावच्छेदकताविरहेऽपि न विशिष्टकर्तृत्वानिर्वाहः VyutpaVā. 160.8.

अनुकूलताहेतु (anukūlatā-hetu) *m.* cause of favourableness यः कन्याया इतरलोक दुष्करः संगरः स तवाप्युभयलोकहितस्तदनुकूलताहेतुश्च KumāPraPra. 92.33.

अनुकूलत्व (anukūla-tva) *n.* **i** the state of being auspicious पवनस्यानुकूलत्वात्प्रार्थनासिद्धिशंसिनः RaghuVa. 1.42; **ii** the state of being advantageous or beneficial यदनुकूलत्वेन मया चिन्तितं तत्प्रतिकूलं संवृत्तम् MahāvīC. 5.46 (290.5); मारुतस्यानुकूलत्वं कुर्यादुष्णोदकम् SiddhYo. 75.20; अनुकूलत्वमभिप्रेत्य मुख्यत्वं प्रतिषेधति JīvanVi. 147.15; **iii** the state of being devoted or affectionate एषा गतासि वैधव्यम्।··· या त्वं पापरतेर्भर्तुरनुकूलत्वमागता PadmP.(Ra.) 53.118; तासां (स्त्रीणाम्) त्रिवर्गसंसिद्धौ प्रदिष्टं कारणद्वयम्। भर्तुर्यदनुकूलत्वं यच्च शीलमविप्लुतम् BhaviP. 35A.28 (i. 13.36); तेन मिथोऽनुकूलत्वं यथा भवति तथा स्त्रीपुंसौ यतेयाताम् SmṛtiCan. iv. 582.9; **iv** the state of being conducive अनुकूलत्वमन्वयव्यतिरेकगम्यम् NyāyVārPari. 441.4; अनुकूलत्वं किं जनकत्वमात्रमभिप्रेतम् MīmāKau. iii(2). 16.13 (*on* ii.1.5); iii(1). 25.12 (*on* i. 2.7); **v** the state of being that which supports मिथोविरोधमूलशैथिल्येष्टापादनानुकूलत्वविपर्ययापर्यवसानैस्तर्काभासत्वात् ĀtmaTaVi. 553.19; TārkiRa. 189.4; विकल्पस्यानिर्वाच्यत्वप्रयोजकस्यास्माकमनुकूलत्वात् AdvaiSi. 806.1; ताद्रूप्यप्रत्ययो लक्षणायाः फलम् ···। महाभाष्यादिग्रन्थानामस्मिन्नेवानुकूलत्वात् RasGaṅ. 202.6; अनुकूलत्वे यथा। अनुमेयं कर्म कर्मत्वात् आदित्यकर्मवत् MānaMe. 37.3; **vi** the state of being agreeable or desirable अनुकूलत्वं सुखरूपत्वमिति मतम् NītiMā. 15.10; 70.10; प्रत्यक्त्वानुकूलत्वैकलक्षणस्य स्वस्य व्यवहारप्रतिसंबन्धितां प्रति हेतुत्वरूपं व्यवहारानुगुण्यम् ŚrutaPra. iA. 143.18 (*on* i. 1.1); iA. 197.27 (*on* i. 1.1); स्वत इष्टत्वमनुकूलत्वम् ŚrutaPra. iB. 93.11 (*on* i. 1.1); ii. 646.21 (*on* iv. 4.14); अनुकूलत्वं दक्षिणत्वम् ··· चत्वार एव नायकस्य स्वभावाः RasMañ. 116(3); विषयस्यानुकूलत्वात्तच्चिन्तनेऽपि रागः संभवति ŚatDū. 59.14; कन्या मन्येत यं सुखोपायम् । अनुकूलत्वाद् वश्यं परिग्रहं तस्य सा कुर्यात् KandaCū. iii. 4.38; स्वाधीनपतिकायाः पत्युरनुकूलत्वात्कोपानुत्पत्तेः ŚṛṅgāMañ.(A.) 15.17 [AbhidhāCin. 64]; **vii** the state of being appropriate उपक्रमोपसंहारयोरेकवाक्यता स्यात् सहस्रशीर्षा पुरुष इत्यनेन सर्वाननशिरोग्रीव इति प्रतिपादितस्यार्थस्यानुकूलत्वात् ŚaṅkaVi.(Ā.) 39.14; **viii** persuasion धर्मशास्त्रानुसारेण कृतस्य प्राड्विवाकस्यानुकूलत्वेन ··· आनयनम् Subodhi. 2.29 (*on* 2.3)

अनुकूलत्वज्ञान (anukūlatva-jñāna) *n.* knowledge of being beneficial भोजनादेः सामान्यतोऽनुकूलत्वज्ञानादेवेष्टत्वसिद्धेः ŚatDū. 65.1.

अनुकूलत्वप्रतिकूलत्वाविशेष (anukūlatvapratikūlatvāviśeṣa) *m.* sameness regarding agreeableness and non-agreeableness अनुकूलत्वप्रतिकूलत्वाविशेषात् विषयस्यापि सुखदुःखशब्दवाच्यत्वमस्त्येव NyāySiA. 243.6.

अनुकूलत्वमात्र (anukūlatva-mātra) *n.* **i** mere conduciveness or causality न तावदनुकूलत्वमात्रेण, तस्य प्रयत्नत्वेनाव्यापनात् NyāyKuA. i(2).79.8; अनुकूलत्वमात्रे वा लाक्षणिकत्वं ब्राह्मणे श्रोत्रियपदस्येव कल्पयितुं युक्तम् BhāṭṭCin. i. 81.12 (*on* i. 1.4); **ii** mere agreeableness किमिदं ब्रह्मण आनन्दत्वं नाम ··· अनुकूलवेदनीयत्वम्, उतानुकूलवेदनत्वम्, अथानुकूलत्वमात्रम्

ŚatDū. 214.22; Nyāyāmṛ. 499A. 10.

अनुकूलत्वविशिष्ट (anukūlatva-viśiṣṭa) *adj.* distinguished by the nature of being desired (by itself) अनुभूतिविरहे स आत्मा निर्विशेषः स्यादित्यत्राह स चेति । प्रत्यक्त्वानुकूलत्वविशिष्ट इत्यर्थः ŚrutaPra. iA. 140. 19 (*on* i. 1. 1)

अनुकूलत्वसंबन्ध (anukūlatva-sambandha) *m.* relation of conduciveness or causality ग्रामं गच्छतीत्यादौ द्वितीयार्थं संयोगादिकं स्वीकृत्य तस्यानुकूलत्वसंबन्धेन क्रियायामन्वयः स्वीक्रियताम् LaCandr. 481.20.

अनुकूलत्वसंसर्गक (anukūlatvasaṁsarga-ka) *adj.* having reference to the conduciveness or causality as the relation फलप्रकारकव्यापारविशेष्यकानुकूलत्वसंसर्गकशाब्दबोधे त्वया धात्वाख्यातयोर्धातुकृतोर्वानुपूर्वी हेतुरभ्युपेया VaiyāBhū. 47. 10 (*on* 9)

अनुकूलत्वादि (anukūlatvādi) *adj.* (self-) desirableness etc. द्वितीये प्रत्यक्त्वानुकूलत्वादिभिः सविशेषत्वमवर्जनीयम् ŚrutaPra. iA.116.11 (*on* i. 1. 1)

अनुकूलत्वादिरूप (anukūlatvādi-rūpa) *n.* form of (self-) desirability etc. अहमर्थप्रकाशस्तु त्वया नेष्यते, इष्यमाणत्वेऽपि न तस्य निर्विशेषतया स्फुरणम्, प्रत्यक्त्वानुकूलत्वादिरूपेण स्फुरणात् ŚatDū. 81.15.

अनुकूलत्वाद्याकार (anukūlatvādy-ākāra) *adj.* having the form of desirability (belonging to itself) etc. ज्ञातृत्वरूपभूतज्ञानस्यैव स्वस्वरूपस्वगतैकत्वपराक्त्वानुकूलत्वाद्याकारस्वाश्रयतत्संबन्धस्वविषयतत्संबन्धानां व्यवहारप्रतिसंबन्धित्वे हेतुत्वरूपं व्यवहारानुगुण्यं तु धर्मभूतज्ञानस्यैव ŚrutaPra. iA. 143.19 (*on* i. 1.1)

अनुकूलत्वाभाव (anukūlatvābhāva) *m.* absence of being favourable, absence of faithfulness पत्युरन्यनायिकासक्तत्वेऽनुकूलत्वाभावे···स्वाधीनपतिकात्वमेव व्याहन्यते ŚṛṅgāMañ.(A.) 15.17.

अनुकूलत्वैकत्वलक्षण (anukūlatvaikatva-lakṣaṇa) *adj.* characterised by desirability (belonging to itself) and oneness प्रत्यक्त्वानुकूलत्वैकत्वलक्षणस्य स्वस्य व्यवहारप्रतिसंबन्धितां प्रति हेतुत्वरूपम् ŚrutaPra. iA. 143.18 (*on* i.1.1)

अनुकूलदांपत्य (anukūla-dāmpatya) *n.* faithful matrimonial relation अनयोरजायतानुकूलदांपत्यम् YātrāPra. 1.17(4); भर्त्रभिमतदेव्याराधनं गृहिण्या क्रियमाणमप्यनुकूलदांपत्यघटकम् ··· विवक्षितमर्थं प्रतिजानीते LalitāSaBh. 7.16 (*on* 11)

अनुकूलदार (anukūla-dāra) *m.* faithful wife अत्र तावदनुकूलदारसिद्धिजनिताया धृतेस्तु रतिपरतन्त्रत्वमाबालगोपालप्रसिद्धम् RasāSu. 171. 7 (2.158)

अनुकूलदास (anukūla-dāsa) *m.* obedient servant मित्रदासोऽनुकूलदासः SmṛtiCan. iv. 583. 16.

अनुकूलदिवस (anukūla-divasa) *m.* auspicious day कर्तुरनुकूलदिवसे ··· शुभनिमित्ते ।··· प्रास्थानिकैश्च वनसंप्रवेशः स्यात् BṛSaṁ. 59.1.

अनुकूलदैव (anukūla-daiva) *n.* favourable fate (युक्ते च दैवे युध्येत) युक्ते च दैवे विजिगीषोरनुकूलदैव इत्यर्थः ManuBh. ii. 59.14 (*on* 7.197); *adj.* having favourable fate रत्नावल्यां वत्सराजस्य रत्नावलीप्राप्तिहेतुरनुकूलदैवो यौगन्धरायणव्यापारो विष्कम्भके न्यस्तः Avalo. 5.7 (*on* 1.17); 7.13 (*on* 1. 27)

अनुकूलदैवललित (anukūladaiva-lalita) *adj.* assisted by favourable fate रत्नावल्या अनुकूलदैवललितो वत्सराजगृहप्रवेशः SāhiDa. 281.15.

अनुकूलदैवसंपादित (anukūladaiva-sampādita) *adj.* achieved by favourable fate गन्धर्वक ··· अनुकूलदैवसंपादितेन दर्शनेनैव ते विगतः श्रमोऽस्माकम् TilaMañ. 223. 9.

अनुकूलदैवाभाव (anukūladaivābhāva) *m.* absence of favourable fate सर्वेषां सुहृदामेकदैवानुकूलदैवाभावेन महदाश्चर्यं विभ्राणो राजा रत्नोद्भवः DaśKuC. 9. 23.

अनुकूलद्रव्यादिलाभ (anukūladravyādi-lābha) *m.* obtainment of the desired things etc. अनुकूलद्रव्यादिलाभेन बुद्धिस्वास्थ्यं सुखम् JīvanVi. 149.12.

अनुकूलन (anukūl-ana) *n.* persuasion, conciliation उपमन्त्रणं रहस्यनुकूलनम् JaineVyā. 28. 35 (*on* i. 2.43); सामोपप्रदानाभ्यामनुकूलनम् सान्त्वनम् ManuBh. ii. 50. 18 (*on* 7.172); शान्त्यादेरनुकूलनादुपनिषद्देव्या मया संगमः PraboCan. 1.30 (17.15); उपायोऽस्ति दैवस्याप्यनुकूलने । आराधय निजाम् ··· कुलदेवताम् PārśvC. 3.338; [Kośas give *anukūlana* as a synonym of *upagraha*, AnekāSaṁ. 245 and *anusāra*, ŚabdaRa.(Vā.) 2572, and *upagraha* as the meaning of it, NānārthāSaṁ. iii. 10.43; MediK. 193.29; ViśvaLoK. 400.27]

अनुकूलनक्षत्र (anukūla-nakṣatra) *n.* auspicious constellation (पुण्येऽह्नि विधिपूर्वकम्) पुण्येऽह्नि अनुकूलनक्षत्रादियुतेऽह्नि न रात्रौ CaturCin. ii(2). 1004.5; अनुकूलनक्षत्रे कस्मिंश्चिदपि वासरे ।··· दीक्षामदात् ParamāKā. 138.51.

अनुकूलनायक (anukūla-nāyaka) *m.* one of the varieties of heroes (*lit.* faithful hero) एकस्यामेव नायिकायामासक्तोऽनुकूलनायकः SāhiDa. 99.11.

अनुकूलनिदेश (anukūla-nideśa) *m.* favourable order अनुकूलनिदेशो हि सतामुत्साहकारणम् TriṣaŚaPuC. i. 1. 421.

अनुकूलनिषेधाक्षेप (anukūlaniṣedhākṣepa) *m.* name of a variety of the figure of speech *ākṣepa* (in which an intended meaning is suppressed through favourable denial) अयमेव चास्या अवैयात्योक्तिपक्षे स्वरूपाख्यानादौक्तोऽनुकूलनिषेधाक्षेपो रोधो भवति SaraKaṇṭhā. 499. 11.

अनुकूलनीय (anukūl-anīya) *adj.* to be considered as co-operative (i. e. to be co-active) तेनानयोरनुकूलनीयेन प्रतिकूलनीयेन च केनचिदप्यन्येन भवितव्यम् SāṁkhyaTaKau. 312.3 (*on* 17); न चात्मैवैषामनुकूलनीयः प्रतिकूलनीयश्च स्वात्मनि वृत्तिविरोधात् TattvVai. 90.20 (*on* 2.21); न चान्योऽपि संहत्यकारी साक्षात्परंपरया वा सुखदुःखे विदधानस्ताभ्यामनुकूलनीयः प्रतिकूलनीयो वा TattvVai. 208.19 (*on* 4. 24)

अनुकूलपति (anukūla-pati) *m.* faithful husband अनुकूलपतिश्चाहं भविष्यामि न संशयः DevīBhāP. v. 17.49.

अनुकूलपरिणाम (anukūla-pariṇāma) *adj.* having a desired result कौर्यमपि मे त्वयि प्रयुक्तमनुकूलपरिणामं संवृत्तम् Śāk. 7.21(6)

अनुकूलपरिवारा (anukūla-parivārā) *adj.* (*f.*) having well-disposed or faithful attendants सा चेदिच्छेद् गौरमोजस्विनं शुचिमायुष्मन्तं पुत्रं जनयेयमिति ··· अनुकूलपरिवारा च स्यादिष्टमपत्यं जनयति KāśyaS. 82B. 3.

अनुकूलपवनदोलायित (anukūlapavana-dolāyita) *adj.* shaken by favourable wind आः कथमद्यत एव हयखुरक्षुण्णमेदिनीक्षोदमेदस्विभावमासेदुषि समुदये दिशामनुकूलपवनदोलायिताञ्चलैः ··· शतशः शताङ्गपीता कावेरीव ··· आलक्ष्यते YātrāPra. 9. 3(3)

अनुकूलपवनप्रसारित (anukūlapavana-prasārita) *adj.* stretched out by favourable wind अनुकूलपवनप्रसारितैः पताकाबाहुभिः परिरब्ध(?ब्धा)मिव चिरोत्सुष्टदृष्टं कुबेरपुरमम्बरपथेन प्रधावितपुष्पकनामा विमानराजः TilaMañ. 136. 16.

अनुकूलपवनास्फालन (anukūlapavanāsphālana) *n.* striking by the favourable wind पृष्ठतोऽनुकूलपवनास्फालनतरङ्गितेन फेनपाण्डुना सलिलसंघातेन पुरस्ताच्च सितपटेन प्रवर्त्यमानया ··· नावोह्यमानः ··· प्रदेशमासादयम् TilaMañ. 132. 12.

अनुकूलपातिन् (anukūlapāt-in) *adj.* blowing favourably अनुकूलपातिनमचण्डगतिं किरता सुगन्धिमभितः पवनम् ।··· सः (अर्जुनः) ··· अनुजगृहे तपसा Kirātā. 6. 25.

अनुकूलप्रतिकूल (anukūla-pratikūla) *m.* friend and enemy योऽनुकूलप्रतिकूलयोरिन्द्रयमस्थानं स राजा NītiVā. 5.1.

अनुकूलप्रतिकूलम् (anukūla-pratikūlam) *adv.* up and down the bank अहं गङ्गाद्वारप्रयागवाराणस्यादिषु अनुकूलप्रतिकूलां(?लम्) जाह्नवीमनु पर्यटन् ··· कृत्स्नं महीमण्डलम् ··· अवलोकितवान् PañcT. 2.26(34) (214.9); Tantrākhyā. 62.18.

अनुकूलप्रतिकूलविषय (anukūlapratikūla-viṣaya) *m.* agreeable and disagreeable objects एवं सति सर्वत्र लोकद्वयेऽपि यौ शुभाशुभावनुकूलप्रतिकूलविषयौ तयोरनभिस्नेहः JīvanVi. 162.11.

अनुकूलप्रतिकूलवेदक (anukūlapratikūla-vedaka) *adj.* knower of what is agreeable and what is disagreeable अधिष्ठातुरनुकूलप्रतिकूलवेदकस्य द्रष्टुस्त्रैगुण्यादिविपर्ययः पूर्ववदेव निर्णेतव्यः ĀtmaSi. 39.8.

अनुकूलप्रतिकूलवेदनीय (anukūlapratikūla-vedanīya) *adj.* to be experienced as agreeable and disagreeable भोग्ये हि सुखदुःखे अनुकूलप्रतिकूलवेदनीये SāṁkhyaTaKau. 312.2 (*on* 17); अपि चानुकूलप्रतिकूलवेदनीये सुखदुःखे ĀtmaSi. 39.5; अथ वानुकूलप्रतिकूलवेदनीयस्तु सुखदुःखानुभवो भोगः TattvVai. 159.16 (*on* 3. 35); SāṁkhyaTaPra. 170.10.

अनुकूलप्रतिकूलाध्यास (anukūlapratikūlādhyāsa) *m.* agreeable and disagreeable impressions गुणातीतस्य त्वनुकूलप्रतिकूलाध्यासाभावाद् द्वेषाकाङ्क्षे न स्तः JīvanVi. 25.21.

अनुकूलप्रभञ्जन (anukūla-prabhañjana) *m.* favourable wind पञ्चवटीपरिसरमुं जनमनुकूलप्रभञ्जन इवानुकूलः कूलोपकण्ठं परिभ्रष्टां नावमिव यदि नयेथाः RāmāCam. 5.20(6)

अनुकूलप्रमाणाभाव (anukūlapramāṇābhāva) *m.* absence of any supporting means of knowledge अनुकूलप्रमाणाभावात् ··· जाग्रत्स्वप्नयोर्मिथ्यात्वानुमानमनुपपन्नम् NyāySu.(Ja.) 497B. 12 (*on* iii. 2.1)

अनुकूलप्रवृत्ति (anukūla-pravṛtti) *adj.* having favourable activities (यक्षेन्द्रः) यक्षीभिश्च मनोज्ञाभिरनुकूलप्रवृत्तिभिः ।··· संपूजयति चक्रिणीम् BrahmāṇḍP. iii. 33. 77; *f.* agreeable activity प्रवृत्तिश्च द्विविधा, अनुकूला प्रतिकूला चेति । तत्र मूढो जागरणे प्रतिकूलप्रवृत्तिं द्वेष्टि, अनुकूलप्रवृत्तिमाकाङ्क्षति JīvanVi. 25. 21.

अनुकूलप्रसङ्ग (anukūla-prasaṅga) *m.* supporting hypothesis अनुकूलप्रसङ्गो यथा । अस्ति चेदीश्वरः उपनिषदपि प्रमाणं स्यादिति NyāyPari. 349.3.

अनुकूलप्रिया (anukūla-priyā) *adj.* (*f.*) (a type of *nāyikā*) who has a faithful lover अवस्थाकृतभाव एव नायिकाभेदे प्रयोजकः । वयं त्वनुकूलप्रिया स्वाधीनपतिकेति लक्षणं ब्रूमः ŚṛṅgāMañ.(A.) 15.15.

अनुकूलफला (anukūla-phalā) *adj.* (*f.*) **1** having easily available fruits on (both) sides अनुकूलफलासु भूभुजा पथि शोकापनुदासु विश्रमम् । व्यपदिश्य दरीष्ववस्थितं तनयानां वसतिष्विव क्षणम् RāghPāṇ.(Dha.) 4.43; **2** having enjoyable fruits, RāghPāṇ.(Dha.) 4. 43.

अनुकूलबुद्धि (anukūla-buddhi) *f.* knowledge of something as favourable शास्त्रज्ञानमूला भक्तिः, भक्तिमूलं शास्त्रज्ञानमित्यन्योऽन्याश्रय इति चेत् — नैवम्, श्रवणवेलायामेव पदार्थतया अवगम्यमानेषु परमात्मगुणादिष्वनुकूलबुद्धिगोचरत्वाद्विद्याभक्तिशब्दयोः ŚrutaPra. iA. 112. 28 (*on* i. 1.1); न च सर्पः कस्यचिदनुकूलबुद्धिबोध्यो भवति ŚrutaPra. ii. 17.26 (*on* i. 3.7)

अनुकूलभ (anukūla-bha) *n.* [P. iv. 2.3-4] time associated with an auspicious asterism कृष्णे पक्षेऽथ शुक्ले च राष्ट्रादेरनुकूलभे (महाशान्तिः) ĪśānŚiPa. ii. 59. 138.

अनुकूलभाव (anukūla-bhāva) *m.* favourable condition यान्ती सदैव मरुतामनुकूलभावम् ··· कामाक्षि ··· कादम्बिनीव तव भाति कटाक्षमाला MūkaPañ. 1.11; अनुकूलभावमथवा पराङ्मुखत्वं सहैव नरलोके ।··· विधिदिल्लीवल्लभौ वहतः RasGaṅ. 481. 12; अनुकूलभावसरसा तरुणी ··· न बहुभिः सुलभा Rāgh. 8. 21.

अनुकूलभुक्तियुक्त (anukūlabhukti-yukta) *adj.* dealing with what is favourable for the possession (of property) लिखितसाक्षिणावनुकूलभुक्तियुक्तौ प्रतिकूलसमक्षदानादिरहितौ गृहक्षेत्रादिविषये प्रमाणतया कीर्तनीयौ SmṛtiCan. iii. 160.6.

अनुकूलम् (anukūlam) *adv.* **Ai** along the bank धावानुकूलं पथैव यन् JaimiBr. 3.247; अनुकूलं प्रसर्पन्तं प्रशंसन्तश्च गोमुखम् । पत्रच्छेद्यमपश्यामो मुक्तावयवसंकरम् BṛKathāŚloSaṁ. 9. 3; चमूरशेषा विततानुकूलं सा नद्यधीनप्रतिमेव रेजे RāghPāṇ.(Dha.) 14.34; 15. 1; EI. i. 360. 56; **Aii** along the current प्रतीपं कृष्यमाणो हि नोत्तरेदुत्तरेन्नरः । बा(? वा)ह्यमानोऽनुकूलं तु नोद्योगाद् व्यसनात्तथा KathāSaSāg. vi. 5.87; **B** agreeably अनुकूलं प्रवर्तन्ते ज्ञातिषु ज्ञातयो यदा । तदा स्नेहं प्रकुर्वन्ति Saund. 15. 37; सतां मनांसीव सदानुकूलं विभान्ति यस्याः सुरमन्दिराणि EI. i. 360.56; **C** favourably दिक्कान्ताभिः पवनचमरैर्वीज्यमानः समन्ताद् (v. l. वीज्यमानोऽनुकूलम्) भिक्षुः शेते नृप इव भुवि ŚatTrayī. 291.

अनुकूलमनोधर्म (anukūla-manodharma) *m.* agreeable state of mind विभावैरनुभावैश्च सात्त्विकैर्व्यभिचारिभिः । आनीयमानः स्वादुत्वं स्थायी भावो रसो मतः ।··· अनुकूलमनोधर्माः सात्त्विकाः परिकीर्तिताः Mānaso. iv. 2.366.

अनुकूलमरुत् (anukūla-marut) *m.* favourable wind अनुकूलमरुल्लोलपताकामण्डिताम्बरः । स स्यन्दनवरोऽम्भोधौ यानपात्रमिवाविशत् TriṣaŚaPuC. i. 4. 163.

अनुकूलमहावेगसमीर (anukūlamahāvega-samīra) *m.* favourable and very swift wind अनुकूलमहावेगसमीरप्रेरितेन सः । आसीददचिरेणैव पोतेन दिशमीप्सिताम् BṛKathāŚloSaṁ. 19. 109.

अनुकूलमात्र (anukūla-mātra) *n.* **i** nothing but auspicious ग्रहर्क्षतिथ्युद्गमराशिहोराद्रेष्काणभागाद्यनुकूलमात्रम् । भवेद् यियासोर्यदि सिद्धिहेतुः YogYā. 1. 5; **ii** only what is conducive or what leads to यद्वा अनुकूलयत्ने प्रवृत्तं पदं तदेकदेशेऽनुकूलमात्रे प्रयुज्यते TattvCin. iv(2). 824.10; अत एवानुकूलयत्नशक्तादाख्यातपदादनुकूलमात्ररूपेण 'रथो गच्छती'त्यादौ व्यापारस्य बोधः LaCandr. 374.30; GuruCandr. iii. 118. 22.

अनुकूलमारुत (anukūla-māruta) *m.* favourable wind अनुकूलमारुतभोक्तव्यः सज्जितो धूपः PratiYau. 3.4(7); (अरयः) ध्वजांशुकैर्ध्रुवमनुकूलमारुतप्रसारितैः प्रसभकृतोपहूतयः ŚiśuVa. 17.49; वाहानामनुकूलमारुतभरान्नीतोऽपि धूलीव्रजः SūktiMu. 100.4.

अनुकूलमीमांसा (anukūla-mīmāṁsā) *f.* supporting investigation पूर्वश्लोके सामान्येनामीमांस्ये इति मीमांसानिषेधादनुकूलमीमांसापि न प्रवर्तनीयेति भ्रमो मा भूत् ManvaMu. 35. 9 (*on* 2.11)

अनुकूलय (anukūla-ya-) *denom.* to render favourable or agreeable तत्कृतानुग्रहापेक्षी तम् ··· अनुकूलयतीन्द्रोऽपि कल्पद्रुमविभूषणैः KumāSaṁ. 2.39; सहभोजनादि वाचरितुकामश्चित्तमन्यस्यानुकूलयति ŚābaBh. 1013.2 (*on* iii. 5. 43); अस्यानुकूलय मतिं मतिमन् Kirātā. 13. 71; प्रियमिति वनिता ···। कथमप्यनुकूलयांचकार ŚiśuVa. 7.11; योगजधर्मानुग्रहादात्मानमनुकूलयति NyāyKa. 286.26; रक्षपाल सहैभिस्त्वं राजानमनुकूलय SkandP. i(2).21.244; अदुष्टां सम्यगाश्वास्य तेनैतामनुकूलयेत् BhaviP. 35A.10 (i. 13.27); कतमं च व्यासङ्गमनुगम्य हृदयमनुकूलयामि UdaySuKa. 40.24; तस्मादारोपितैकत्वविषयत्वस्य पारमार्थिकैकत्वविषयत्वं वा । तत्र प्रथमं यदि परोऽभ्युपगच्छेदनुकूलयेदेवास्मान् NyāyVārPari. 614.9; (पातयोग्यम् ··· गजदन्तं प्रपातयेत्) तां शलाकां ततस्तस्य निक्षिपेदनुकूलयेत् Hastyāyur. 271. 27 (2.50); यमर्धासनदानेन वासवोऽपि सखीयति । तमागमनमात्रेणानुकूलयसि किं न हि TriṣaŚaPuC. i. 5. 113; अहो इयं तु स्वरूपलावण्येनानुकूलयिष्यति श्रीकृष्णम् GopāKeCan. 93.27; द्विप श्वोपायनैर्द्वी(?)नृपास्तम् ··· अन्वकूलयन् VasaV Kā. 4. 26; अन्यूनभक्तिः स वरप्रसूनवृन्देन वृन्दारकवन्दनीयम् । वृषाङ्कमभ्यर्च्य वृषायमाणोऽनुकूलयामास ततो दुकूलैः VasaViKā. 11. 66; अनुकूलयेयुरनिशं कथया ··· कन्यामातुर्हृदयम् (विशिष्य मित्राणि) KandaCū. iii. 1. 17; कच्चिदनुकूलयसि चतुरदूतीजनेन कुलनारीः ŚṛṅgāTi.(Rā.) 106. 15 [कूलिः प्रतेः प्रतीपत्वेऽथानुतः सान्त्वने मतः KośaKaTa. 2. 1878]; (*pass.*) to be rendered favourable यत्र तु कालव्यवधानं तत्र जीयमानेन कदाचिदनुकूल्यन्ते इति न क्वचित् साक्षिण्यः ManuBh. ii. 109.11 (*on* 8.77)

अनुकूलयज्ञ (anukūla-yajña) *adj.* [*f.* -ā] presenting an appropriate or agreeable offering (to monks) तदुपासकस्तस्मिन्नेव विहारे ध्रुवभिक्षां प्रज्ञापयितुकामो भवत्यनुकूलयज्ञः GiMs. iii(4). 139. 3; पुनरपरं चुन्द श्राद्धः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा तस्मिन्नेव विहारे ध्रुवभिक्षां प्रज्ञपयत्यनुकूलयज्ञाम् Sphuṭā. iv. 11. 11 (*on* 4.4) [DBHS.]

अनुकूलयत् (anukūlay-at) *adj.* **A** conciliating भार्[आश]र्वमहीपतिर्द्रुतम् [अग्] आदप्राप्तपूर्वैः परैः यस्येच्छामनुकूलयम्[? न्] कुलधनैः पादौ प्रणामैरपि EI. vi. 244.31; कुर्वता भवता सङ्गं कृता स्वद्रौ सुसंगतिः । अनुकूलयता हि त्वामनुकूलीकृतोऽर्थदः AlaṅkāMañ. 145. 6; **Bi** rendering favourable or agreeable नानारसोपक्रमक्रमेण हृदयमनुकूलयन् ··· देवस्य प्रणयपात्रमुद्यानपालो दर्शनार्थी द्वारि वर्तते UdaySuKa. 27. 8; फलसाधनतामभिधाय श्रोतृबुद्धिमनुकूलयन् वर्तिष्यमाणमेवाग्रे दर्शयति TārkiRa. 2. 2; **Bii** rendering easy साश्रुलोचनस्त्यक्तभोजनो भवदागमनमनुकूलयन् वर्तते GopāKeCan. 60. 36; कृत्स्नसुकृतव्ययेन दुर्गतिमेवानुकूलयतां दुर्लभः शुभपरिणामविशेषः SyādvāMañ. 11(63); **C** causing to be supportive बहुतरानर्थप्रसक्तिशङ्कया शास्त्रमनुकूलयन्तस्त इतरेभ्यो भिद्यन्ते ĀtmaTaVi. 915.17.

अनुकूलयत्न (anukūla-yatna) *m.* conscious effort conducive to (an effect) तत्र त्वपरस्यानुकूलयत्नं कृतवतः फलं प्रयच्छति, प्रतिकूलयत्नवतस्तु न फलम् NyāyKu. 119. 19; यद्वा अनुकूलयत्ने प्रवृत्तं पदं तदेकदेशेऽनुकूलमात्रे प्रयुज्यते TattvCin. iv(2).824. 9; अनुकूलयत्नो हि कृञ्धात्वर्थः, यत्यर्थस्तु यत्नमात्रम् AdvaiSi. 480. 27; 793.7.

अनुकूलयत्नत्व (anukūlayatna-tva) *n.* the state of being conscious effort conducive to (an effect) कृताकृतेत्यादौ तु यत्नत्वमात्रेणाख्यातकरोतिवाच्यता नाभिप्रेता किं त्वनुकूलयत्नत्वेन GuruCandr. ii. 124.10.

अनुकूलयत्नबोधकत्व (anukūlayatnabodhaka-tva) *n.* the state of being conveyer of (the sense of) conscious effort conducive to (an effect) करोतेस्तत्समानार्थकत्वेनाख्यातस्य चानुकूलयत्नबोधकत्वस्य संभवात् GuruCandr. ii. 126. 11.

अनुकूलयत्नरूप (anukūlayatna-rūpa) *adj.* having the form of conscious effort conducive to (an effect) अनुकूलयत्नरूपे समुदिते प्रवृत्तमाख्यातं रथो गच्छतीत्यादावेकदेशेऽनुकूले प्रयुज्यते GuruCandr. ii. 124. 20.

अनुकूलयत्नशक्त (anukūlayatna-śakta) *adj.* denotative of conscious effort conducive to (an effect) यद्यपि विशिष्टवाचकस्य शुद्धेऽपि शक्तिसत्त्वात्तत्र न लक्षणा ।··· अत एव चानुकूलयत्नशक्तस्याख्यातस्यानुकूलमात्रबोधकत्वं लक्षणां विनैवेति GuruCandr. iii. 118. 22; अनुकूलयत्नशक्तादाख्यातपदात् अनुकूलमात्ररूपेण 'रथो गच्छती'त्यादौ व्यापारस्य बोधः LaCandr. 374. 30.

अनुकूलयत्नार्थक (anukūlayatnārtha-ka) *adj.* having the sense of conscious effort conducive to (an effect) करोतेः सकर्मकत्वाच्च करोतिरनुकूलयत्नार्थकः LaCandr. 481.24.

अनुकूलयत्नार्थता (anukūlayatnārtha-tā) *f.* the state of being expressive of conscious effort conducive to (an effect) करोतेः सकर्मकत्वानुरोधेनानुकूलयत्नार्थतावश्यकत्वे आख्यातस्यापि तदावश्यकत्वाच्च GuruCandr. ii. 125.8.

अनुकूलयानलीला (anukūla-yānalīlā) *f.* **i** befitting graceful movement of flowing प्रथत्वनुकूलयानलीलामचिरेणैव कवेरजाकरेणुः MadhuVi.

8.36 (comm. अनुकूला अनुगुणा स्वस्य अनुरूपा यानलीला प्रवहणव्यापारः); **ii** (anukūlayāna-līlā) grace of the movement along the banks, MadhuVi. 8.36 (comm. अनुकूलं नदीतीरे ··· यानं प्रस्थानम् ··· लीला विलासः मन्दगमनम्)

अनुकूलयितव्य (anukūlay-itavya) *adj.* to be rendered favourable आत्मानुकूल्यादन्नादिसमश्चेदमुनात्र कः। अनुकूलयितव्यः स्यान्नैकस्मिन् कर्मकर्तृता PañcDa. 12.24.

अनुकूलयितुम् (anukūlay-itum) *inf.* **i** to favour अनुकूलयितुं कूलस्थितं नृपमिवाञ्जसा। श्रमं गङ्गाहरच्चम्वाः TriṣaŚaPuC. i. 4. 63; **ii** in order to conciliate or pacify प्रमदासक्तमनाः स नाकिवैरी। अनुकूलयितुं कुलाद्रिकन्यां पुनरन्यायसखं तमादिदेश Surath. 8. 33; अन्यदा बाणपत्नी संजातकलहा पितृगृहं गता। बाणेनागत्य प्रदोषेऽनुकूलयितुमारब्धा PurāPraSam. 15. 23; आर्ये ज्योतिर्विदा केनापि श्रावितं किमपि प्रतिकूलं शमयितुं शान्तिजापकाननुकूलयितुं गतः। ततोऽहं विलम्बितः BhartṛNi. 1.2(8); अकारणकोपना कोङ्कणाः। तावत्पदे पदे न शक्नोमि एनमनुकूलयितुम् KathāK. 144.6; हरये नमः ··· हरिमनुकूलयितुमित्यर्थः BhāṭṭCin. i. 102.5 (*on* i. 1. 4); नमस्कुर्मो नृसिंहाय। नृसिंहमनुकूलयितुमित्यर्थः SiddhāKau. 146B.4 (*on* ii. 3. 14); परिषदमाराधयितुं (v. l. परिषदमनुकूलयितुं) प्रयतेथाः सर्वथा दुराराधाम् MadaKeC. 5.

अनुकूलयितृ (anukūlay-itṛ) *adj.* which makes something agreeable (implying identity between the agent and the object) सुखदुःखे चानुकूलयितृप्रतिकूलयितृणी तत्त्वेन तदर्थे एव व्यवतिष्ठेते। विषया अपि हि शब्दादयस्तादात्म्यादेव चानुकूलयितारः प्रतिकूलयितारश्च TattvVai. 90.18 (*on* 2.21)

अनुकूलयिष्यत् (anukūlay-iṣyat) *adj.* which is going to make something favourably inclined श्रोतृशेमुषीमनुकूलयिष्यन् ··· इष्टदेवतां विशिनष्टि TattvPrakā. 1B. 13 (*on* i. 1.0)

अनुकूलयुक्ति (anukūla-yukti) *f.* supporting reasoning चेतनधर्मविशेषाश्रवणेऽप्यदृश्यत्वं साधारणतया न निर्णायकम्, अतोऽनुकूलयुक्तिर्वक्तव्या ŚrutaPra. iB. 325.13 (*on* i. 2.22)

अनुकूलरवाकुला (anukūlaravākulā) *adj.* (*f.*) full of appropriate sounds सरसो मानसाख्यस्य तटे ···। स्थिते तत्रोभयोः सेने क्षणकल्पितसंश्रये। गजवाजिपदातीनामनुकूलरवाकुले PadmP.(Ra.) 15.92.

अनुकूललक्षण (anukūla-lakṣaṇa) *n.* characteristic feature of a faithful hero (*anukūlanāyaka*) स नायकस्त्रिधा।··· अनुकूललक्षणम् — एकस्यामनुरक्तोऽनुकूलः ŚṛṅgāMañ.(A.) 49.28.

अनुकूललग्न (anukūla-lagna) *m.*, *n.* auspicious conjunction (of planets) चाणक्यहतकेनानुकूललग्नवशादर्धरात्रसमये चन्द्रगुप्तस्य नन्दभवनप्रवेशो भविष्यतीति शिल्पिनः ··· गृहीतार्थान् कृत्वा MudrāRā. 2.15(20)

अनुकूललिङ्गभूयस्त्व (anukūlaliṅga-bhūyastva) *n.* abundance of the supporting reasonings उपक्रम एवानुकूललिङ्गभूयस्त्वेन प्रत्यवस्थानं चतुर्थे (अधिकरणे) ŚrutaPra. iB. 249.7 (*on* i. 1.23)

अनुकूलवक्तृ (anukūla-vaktṛ) *m.* appropriate speaker ननु तर्हि नेनेदमुदितं भवति। एतच्छास्त्रं प्रमाणं अनुकूलवक्त्रादिमत्त्वाद् भारतादिवत् NyāySu.(Ja.) 5B.9 (*on* i. 1.1)

अनुकूलवत् (anukūla-vat) *adv.* as in the case of what is conducive or a cause अनुकूलवत् प्रतिकूलेऽपि सति तज्जातीयान्तराभावानामकिंचित्करत्वात् NyāyKuA. i. 31.4.

अनुकूलवती (anukūla-vatī) *adj.* (*f.*) having agreeability, friendly अतिरस्कृतसंभाषा दुःस्त्रियो नानुसेवती। अनुकूलवती नित्यं भवाम्यनलसा सदा MahāBhā. iii. 222. 26.

अनुकूलवरपुरन्ध्रि (anukūlavara-purandhri) *f.* agreeable or favourable and excellent woman अनुकूलवरपुरन्ध्रिषु पुरुषाणां बद्धमूलरागाणाम्। नयति मनो दुःशीलः कुसुमास्त्रो हीनपात्रेषु KuṭṭaMa. 711.

अनुकूलवर्तिन् (anukūlavart-in) *adj.* acting favourably अहमप्यनुकूलवर्तिनो विधेरनुभावात् फलितप्रयोजनः ··· व्रजामि मन्दिरम् UdaySuKa. 34.14; विधिरेव मे कदाचिदनुकूलवर्ती कुवलयविलोचनां घटयिष्यते UdaySuKa. 71. 23.

अनुकूलवाच् (anukūla-vāc) *adj.* having an agreeable speech अन्विष्य सदृशीं स च स्नुषां प्राप चैनमनुकूलवाग्द्विजः RaghuVa. 11.50; सन्तो हि साधुष्वनुकूलवाचः YaśasCam. i. 193.4; (वरणार्थमुपगतांश्च भद्रदर्शनान् प्रदक्षिणवाचश्च ··· पुरुषान् मङ्गलैः प्रतिगृह्णीयुः) प्रदक्षिणवाच इति अनुकूलवाचः JayaMa. 195.20 (*on* 3. 1); Nalābhyu. 2.39.

अनुकूलवाणी (anukūla-vāṇī) *f.* favourable or pleasant speech देशिकम् ···। संतोषयेदकुटिलार्द्रतरात्मना तं स्वैः स्वैर्धनैश्च वपुषाप्यनुकूलवाण्या PañcaRā.(Nā.) iii. 7.3.

अनुकूलवात (anukūla-vāta) *m.* air-wave conducive (to articulation) अन्त्यमध्यमशब्दास्तु शब्दासमवायिकारणका अनुकूलवात[निमित्त]काः TarkBhā.(Ke.) 72. 11; उत्तरोत्तरशब्दे पूर्वपूर्वशब्दोऽसमवायिकारणम्। अनुकूलवातादिकं निमित्तकारणम् TarkKau. 19.18.

अनुकूलवादिन् (anukūla-vādin) *adj.* speaking what is beneficial सन्तोऽसतां नानुवर्तन्ति चैतद्यथा आत्मैषामनुकूलवादी MahāBhā. i. 84.4.

अनुकूलवायु (anukūla-vāyu) *m.* air-stream conducive (to listening) आद्यः शब्दः संयोगाद् विभागाद् वा जायते। तत्परंपरा तु कर्णपथपर्यन्तमनुकूलवायुवशात् प्रवर्तते SarvaDaKau. 32.10.

अनुकूलविकल्प (anukūla-vikalpa) *m.* corresponding mental construct नीलज्ञानं हि नीलं प्रति प्रमाणं नीलमिदमित्यनुकूलविकल्पोपजननात् NyāyMañ. i. 23. 26.

अनुकूलविचार (anukūla-vicāra) *m.* investigation conducive (to some knowledge) न ह्यनधीत एव विचारमर्हति। तत्रैतत् स्यात्। स्वतन्त्रतेति। तत्र प्रतिविधास्यामः। वेदार्थब्रह्मणो वेदानुकूलविचार इति AṇuBh. 3. 23 (*on* i. 1.1)

अनुकूलविधायिदैवत (anukūlavidhāyi-daivata) *adj.* having a deity bestowing favours अनुकूलविधायिदैवतो विजयी स्यान्ननु कीदृशो नृपः VidaMuMa. 1. 44.

अनुकूलविधि (anukūla-vidhi) *m.* **1** favourable fate or destiny अनुकूलविधिविहितसाहायकस्य साहसिकस्य सर्वदा शस्यसंपदि वा नीतिरनीतिरपि फलति TilaMañ. 155. 13; अनुकूलविधिवशेन सर्वं सुन्दरं भविष्यति KathāK. 56.17; **2** agreeable manner यत्पाणिर्न निवारितः ··· मानिन्या कथितोऽनुकूलविधिना तेनैव मन्युर्महान् Kāvyānu.(He.) 365. 15; ŚṛṅgāTi.(Ru.) 1.78; RasiJī. 790.

अनुकूलविरुद्ध (anukūla-viruddha) *adj.* who is opposed to what is good अनुकूलविरुद्धस्य प्रतिकूलाभिलाषिणः। सर्वथा विषमः पन्थाः मन्मथस्य प्रसादिनः RāmāMañ. 253.13.

अनुकूलविलसित (anukūla-vilasita) *adj.* whose activities are favourable अनुकूलविलसितस्य विधेः प्रभावात् ··· मिलितेयम् ··· प्राणेश्वरी UdaySuKa. 142. 31.

अनुकूलविषय (anukūla-viṣaya) *m.* desired object, agreeable object न चान्याविषयत्वात् संविदोऽन्यतस्तत्प्रागभावाद्यसिद्धिः ··· प्रतिकूलानुकूलविषयनियतहानोपादानादिलिङ्गावगम्यत्वाच्च, परसंविदः ĀtmaSi. 23.9; स्वप्नं पश्यतीति हि प्रकृतम्। अनुकूलविषयजा प्रीतिरानन्दः ŚrutaPra. ii. 425.22 (*on* iii. 2.1); अनुकूलविषयचिन्तने च रागत एव प्रवृत्तेश्चिन्तनरूपनिदिध्यासनस्यैव विधिर्न स्यात् Nyāyāmṛ. 619B. 5.

अनुकूलविषयपरत्व (anukūlaviṣayapara-tva) *n.* the state of being intended to refer to what is agreeable रत्यादिशब्दानां प्रीतिपरत्वे व्यधिकरणबहुव्रीहिः, अनुकूलविषयपरत्वे साक्षाद्बहुव्रीहिः ŚrutaPra. ii. 19. 17 (*on* i. 3.7)

अनुकूलवृत्त (anukūla-vṛtta) *adj.* having obliging behaviour अथान्यदा श्रेणिगणप्रधानाः संमन्त्र्य वृद्धैरनुकूलवृत्तैः।··· कंचिद्भटं कान्ततयेत्थमूचुः VarāṅgaC. 14. 75.

अनुकूलवृत्ति (anukūla-vṛtti) *adj.* having favourable disposition इत्यागताः कलितचन्द्रकलाप्रकाशकर्पूरवाससुरभीण्यनुकूलवृत्तीः। प्रेमामृतार्द्रमनसो दयिता मधूनि नीलारविन्दशबलानि वधूरपीप्यन् HarVi. 26.1; यद्यसौ तव प्रभुरस्मत्समसंभावनया देवसेवायां नानुकूलवृत्तिः YaśasCam. i. 560.2; *f.* **A** agreeable behaviour वत्सलस्य भावो वत्सलता, वात्सल्यं विनयोऽनुकूलवृत्तिः TātpaVṛ. 340. 16 (*on* 3.46); अनुकूलवृत्त्याथ तं सूरिमुपसर्गयन्। उवाच दम्भभक्त्या स राजानम PrabhāC. 25.14; **B** supporting operation इदं किल गोलयन्त्रं तदन्तर्वर्तिगोभूपिण्डस्य नित्यमधःपतनशीलस्यानुकूलवृत्त्या सर्वग्रहर्क्षमण्डलोपेतं समान्तरमनुगच्छति ŚaṅkaVi.(Ā.) 213.7.

अनुकूलवृत्तिता (anukūlavṛtti-tā) *f.* the state of having favourable disposition तदनु त्रपया पराङ्मुखीं पुलकालङ्कृतपीवरस्तनीम्। स किलाञ्चितचाटुरानयत् सुमुखीं तामनुकूलवृत्तिताम् NavaSāC. 12. 68.

अनुकूलवेदनत्व (anukūlavedana-tva) *n.* the state of being the knowledge as desirable किमिदं ब्रह्मण आनन्दत्वं नाम ··· किमनुकूलवेदनीयत्वम्, उतानुकूलवेदनत्वम् ŚatDū. 214.21; AdvaiSi. 750. 14.

अनुकूलवेदनरूपत्व (anukūlavedanarūpa-tva) *n.* the state of being the form of knowledge as desirable किं चेदमानन्दत्वं जातिविशेषो वा अनुकूलतया वेदनीयत्वं वा अनुकूलवेदनरूपत्वं वा अनुकूलत्वमात्रं वा Nyāyāmṛ. 499A.10.

अनुकूलवेदनात्मक (anukūlavedanātma-ka) *adj.* of the nature of knowledge as desirable अत्रास्मन्मते अणुरेवात्मा सुखमप्यनुकूलवेदनात्मकम् NyāyKu. 109.11.

अनुकूलवेदनीय (anukūla-vedanīya) *adj.* to be known as agree-

able दुःखमिति नेदमनुकूलवेदनीयस्य सुखस्य प्रतीतेः प्रत्याख्यानम NyāyBh. 23.2 (*on* i. 1. 9); सुखम् अनुकूलवेदनीयं स्वस्वरूपभूतं सुखम् LalitāTriBh. 345. 18 (*on* 54); यत्पुनरिदं सुखं प्रत्यात्ममनुकूलवेदनीयं तत्कथं दुःखमनुभवविरोधात् TātpaṬ. (Vā.) 625. 21 (*on* iv. 1.54); अनुकूलवेदनीयं हि फलम्, इष्टलक्षणत्वात् फलस्य Bhām. 53. 20 (*on* i. 1. 1); यदुत्पद्यत इत्यनुकूलवेदनीयस्वरूपम् NyāyVārPari. 532.1; यद्धि पुरुषस्यानुकूलवेदनीयं तत्पुरुषार्थम् TantrRa. 11.18; प्रकाशमात्रात्मवादिनः कस्य प्रकाशोऽनुकूलवेदनीयो भवेत् BrahmSūBh.(Rā.) 758. 6 (*on* iv. 4.1); अनुकूलवेदनीयमेव हि सुखम् NyāyKu. 116. 14; प्रीतिः सुखम् । तच्च सर्वात्मनानुकूलवेदनीयम् TarkBhā.(Ke.) 74.4; दुःखभयान्नानुकूलवेदनीयं सुखं त्यक्तुमुचितम् SarvaDaSaṁ. 1.35; सुखेन कपित्थादिवस्तुकृतेन अनुकूलवेदनीयेन गुणविशेषेण अभिलाषः Bhāsk. ii. 61.19 (*on* ii. 2.7)

अनुकूलवेदनीयता (anukūlavedanīya-tā) *f.* the state of being that to be known as agreeable न च दुःखाकरस्य यागस्यानुकूलवेदनीयतास्ति TantrRa. 11.19.

अनुकूलवेदनीयत्व (anukūlavedanīya-tva) *n.* the state of being that to be known as agreeable कस्मात्पुनः पुण्यहेतवस्त्यज्यन्ते सुखफला अनुकूलवेदनीयत्वात् TattvVai. 74. 13 (*on* 2.14); सुखादयो यथास्वमनुकूलवेदनीयत्वादिभिर्लक्षणैरन्योऽन्यमपि भेदवन्तः TātpaṬ.(Vā.) 123.22 (*on* i. 1. 4); अनुकूलवेदनीयत्वं सुखलक्षणम् NyāyVārPari. 521. 3; किमिदं ब्रह्मण आनन्दत्वं नाम ··· किमनुकूलवेदनीयत्वम् ŚatDū. 214.21; स्थायित्वानुकूलवेदनीयत्वानुगतत्वसर्वसत्यत्वभ्रमव्यावर्तनेन सर्वशून्यतायामेव पर्यवसानम् SarvaDaSaṁ. 2. 157.

अनुकूलवेदनीयापरोक्ष (anukūlavedanīyāparokṣa) *n.* perception to be known as agreeable भगवत्स्वरूपगुणविभवविषयस्यापि परोक्षस्याप्रयोजनत्वात् । अनुकूलवेदनीयापरोक्षस्यैव प्रयोजनत्वात् SiddhāSi. i. 30.17.

अनुकूलवेद्य (anukūla-vedya) *adj.* to be known as agreeable सुखत्वसामान्यवन्निरुपाध्यनुकूलवेद्यं सुखम् SaptaPa. 94(28)

अनुकूलवेद्यत्व (anukūlavedya-tva) *n.* the state of being that which is to be known as agreeable तथा लोकविलक्षणेऽप्यानन्दादौ तत्पदप्रयोगो युज्यते । तस्यानुकूलवेद्यत्वादिज्ञापनार्थत्वात् TattvPrakā. 159B.12 (*on* iii. 2. 34)

अनुकूलव्यापार (anukūla-vyāpāra) *m.* activity conducive to (an effect)अचेतने कृत्याश्रयत्वव्यवहारस्तु अनुकूलव्यापारे लाक्षणिकः MīmāKau. iii(2). 22.4 (*on* ii. 1.5); iii(2). 25. 8 (*on* ii. 1.5); आख्यातार्थस्यानुकूलव्यापारस्य प्रकृते मनोनिष्ठस्यैव प्रत्ययात् LaCandr. 468.37; रथो गच्छतीत्यत्रानुकूलव्यापारे जानाति इच्छति यतते करोतीत्यादावाश्रयत्वेऽपक्षीयते ··· इत्यादौ प्रतियोगित्वे सर्वत्रानुकूलव्यापारे वा निरूढा लक्षणा BhāṭṭCin. i. 80. 8 (*on* i.1.4)

अनुकूलव्यापारत्व (anukūlavyāpāra-tva) *n.* the state of being an activity conducive to (an effect) वस्तुतस्तु लाघवादनुकूलव्यापारत्वमेव शक्यतावच्छेदकम्, प्रवृत्तिनिरूपितत्वं तु वाक्यार्थविधया लभ्यम् MīmāKau. iii(1). 21.11 (*on* i. 2.7); लिङोऽपि न निवर्तनायां शक्तिः, किन्त्वनुकूलव्यापारत्वेऽखण्डोपाधौ वा MīmāKau. iii(1). 25. 1 (*on* i. 2. 7)

अनुकूलव्यापारवत्त्व (anukūlavyāpāravat-tva) *n.* the state of having an activity conducive to (an effect) प्राज्ञस्यानन्दभुक्त्वं चानन्दानुभवस्याश्रयत्वमनुकूलव्यापारवत्त्वं वा मनोलयेऽप्यस्ति LaCandr. 611.28.

अनुकूलव्यापारवाचित्व (anukūlavyāpāravāci-tva) *n.* the state of being expressive of an activity conducive to (an effect) अतश्च सकर्मकत्वाकर्मकत्वरूपधर्मभेदान्न करोतियतत्योः पर्यायत्वं, अपि तु भावयतिपर्यायत्वमेवेति तद्विवरणमप्यनुकूलव्यापारवाचित्वे एव तिङस्साधकम् MīmāKau. iii(2). 20. 13 (*on* ii.1.5); न च बीजेनाङ्कुरः कृतः, रथो गमनं करोति ··· इत्यादावचेतनेऽपि प्रयोगादनुकूलव्यापारवाचित्वम् MīmāKau. iii(2). 22. 2 (*on* ii. 1. 5)

अनुकूलव्यापारवाचिन् (anukūlavyāpāravāc-in) *adj.* expressive of an activity conducive to (an effect) तत्र च पचति पाकं भावयतीत्यनुकूलव्यापारवाचिणिजन्तभूधातुना विवरणात् ··· अनुकूलव्यापार एव तिङर्थो न तु यत्नमात्रम् MīmāKau. iii(2). 19.22 (*on* ii. 1.5); तत्रापि न यत्नत्वेन वाच्यता, किंतु अनुकूलव्यापारवाचिकरोतिना विवरणाद्रथो गच्छतीत्यादिसाधारण्यायानुकूलव्यापारत्वेन वाच्यता BhāṭṭCin. i. 81. 31 (*on* i. 1. 4)

अनुकूलव्यापारविशेष (anukūlavyāpāra-viśeṣa) *m.* specific activity conducive to (an effect) तव प्रयत्नविशेषस्येवानुकूलव्यापारविशेषस्य वाच्यत्वात् TattvCin. iv(2). 825.9.

अनुकूलव्यापारात्मक (anukūlavyāpārātma-ka) *adj.* having the nature of an activity conducive to (an effect) 'लिम्पतीव तमोऽङ्गानि' इत्यत्रापि लेपनादिकर्तृत्वं तमआदिषु विषयेषूत्प्रेक्ष्यत इत्येव युक्तम् । अनुकूलव्यापारात्मकस्य कर्तृत्वस्यैवाख्यातार्थत्वात् RasGaṅ. 393. 11.

अनुकूलव्यापारात्मन् (anukūlavyāpārātman) *adj.* having the nature of an activity conducive to (an effect) यागादिकरणेन स्वर्गादिफलोत्पत्तौ सत्यांयेयमनुकूलव्यापारात्मा कृतिशब्दाभिधेया फलोत्पादना सेयं यज्यादिधातूनामन्यतमेन केनापि नाभिधीयते NyāyMāVi. 63.28 (*on* ii. 1. 1)

अनुकूलशब्द (anukūla-śabda) *m.* favourable word (ताम्) नाङ्गीचकार चतुरो व्रतनाशभीतो यास्यत्ययं मम वृथा ह्यनुकूलशब्दः DevīBhāP. iii. 15. 15.

अनुकूलश्रवणप्रतीता (anukūlaśravaṇa-pratītā) *adj.* (*f.*) delighted at hearing the agreeable (news) अथानुकूलश्रवणप्रतीताम् ···। रथम् ··· आरोप्य वैदेहसुतां प्रतस्थे (लक्ष्मणः) RaghuVa. 14.47.

अनुकूलसंयोग (anukūla-saṁyoga) *m.* contact with what is pleasing प्रकृतिसंसृष्टस्य संसारिणः पुरुषस्यानुकूलसंयोगः प्रतिकूलसंयोगः स्वरूपेणावस्थितिरिति च तिस्रोऽवस्थाः VedāSaṁ. 148.15.

अनुकूलसंबन्धनिवृत्ति (anukūlasambandha-nivṛtti) *f.* cessation of connection with what is pleasing प्रतिकूलसंबन्धनिवृत्तिश्चानुकूलसंबन्धनिवृत्तिश्च स्वरूपेणावस्थितिरेव VedāSaṁ. 149. 1.

अनुकूलसलिलमारुता (anukūla-salilamārutā) *adj.* (*f.*) having favourable current and wind निवृत्तायां तु तस्यां नाव्यनुकूलसलिलमारुतायाम् ··· सुपारगस्तान् वाणिजकानुवाच JātaMā. 94.12 (14. 32)

अनुकूलसवित्रादिग्रह (anukūla-savitrādigraha) *m.* auspicious planets such as the Sun etc. प्रसूता चास्मि दशमे मासे पुत्रं पतिं तव । अनुकूलसवित्रादिग्रहसूचितसंपदम् BṛKathāŚloSaṁ. 5.106.

अनुकूलसुखदा (anukūla-sukhadā) *adj.* (*f.*) devoted and giving pleasure भार्या चापि तथानुकूलसुखदा SātvaT. 9. 23.

अनुकूलसुन्दर (anukūla-sundara) *adj.* devoted and beautiful अनुकूलसुन्दरा अपि भरणीयाः केवलं दाराः KuṭṭaMa. 582.

अनुकूलसेवा (anukūla-sevā) *adj.* (*f.*) rendering devoted service ननु वयस्ये तारावलि साध्वनुकूलसेवा (अहम्) अम्बया चिन्तितास्मि UdaySuKa. 104.7.

अनुकूलस्थिति (anukūla-sthiti) *adj.* **i** having a favourable condition तदुद्भवानां महार्णवानामिव चतुर्णां पूर्वो बृहत्क्षत्रः ··· अनुकूलस्थितिर्महेन्द्रश्रियमानशे AvantiKa. 147.18; **ii** having presence on the bank, AvantiKa. 147.18.

अनुकूलस्रोतस् (anukūla-srotas) *n.* favourable flow (i.e. beam of light) दर्पणप्रतिहतप्रतिस्रोतः प्रवृत्तनयनालोकेन देशवियुक्तमुखमात्रग्रहणेऽनुकूलस्रोतसा च दर्पणदेशे गृह्यमाणे ··· मुखदेशत्वारोपसंभवः ŚatDū. 124. 28.

अनुकूलस्वभाव (anukūla-svabhāva) *adj.* of conducive nature कस्यचिदभूतस्य भवने अनुकूलस्वभावः करोत्यर्थः TautrRaha. 45.17.

अनुकूलस्वभावता (anukūlasvabhāva-tā) *f.* the state of being that which has agreeable nature सुखं ह्यनुकूलस्वभावतया स्वविषयमनुभवं कुर्वन् पुरुषान्तरमनुगृह्णाति NyāyKa. 260.1.

अनुकूलहेतु (anukūla-hetu) *m.* supporting reason अनुकूलहेतुमाह उद्गीथमिति ŚrutaPra. ii. 532. 25 (*on* iii. 3. 59)

अनुकूला (anukūlā) *f.* **1** name of a metre स्यादनुकूला भतनगगाश्चेत् ChandoMa. 2. 89 (comm. यदि पादे भतनगणेभ्यः परं गुरुद्वयं भवति तदा अनुकूला नाम वृत्तं स्यात्); अनुकूलाख्यमिदं छन्दः StavMā. 177.3; **2** name of a plant, *Croton polyandram* निकुम्भी तु श्योनघण्टा नागस्फोता च रेचनी। ··· पवित्रा स्यादनुकूला विशोधनी KalpaK. 176.394; RājNi. 53.18.

अनुकूलाङ्गना (anukūlāṅganā) *f.* faithful wife न केवला स्त्री राज्यार्हा पुरुषोऽपि तया विना।··· अनुकूलाङ्गनायुक्तमभिषिञ्चेदिति श्रुतिः BrahmāṇḍP. iii. 14. 15; अर्चयेत महालक्ष्मीमनुकूलाङ्गनासखः BrahmāṇḍP. iii. 43. 85.

अनुकूलाचरण (anukūlācaraṇa) *n.* **1** favourable activity गुरोरनुकूलाचरणं गुरुशुश्रूषा CaturCin. iii(1). 349.4; अनुकूलाचरणमेव प्रयोजकव्यापारत्वेनाध्यारोप्यते PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1. 26; सः ···। गच्छमावर्जयामासानुकूलाचरणादिभिः Gurvā. 131; प्रियाकरोति गुरुम् । अनुकूलाचरणेनानन्दयतीत्यर्थः SiddhāKau. 325B. 25 (*on* v.4.63); **2** activity according to one's desire अनुकूलाचरणेन हि कुप्यन्ति व्याधयः SūktiRa. 32. 58; Subhāṣi. 417.

अनुकूलात्मन् (anukūlātman) *adj.* having favourable nature अपरेद्युर्मम महादेव्या यागनागस्य तुरगस्य चानुकूलात्मन्यहनि ··· सेनापतिः ··· संनिकायं विरचय्य ··· आचरत् YaśasCam. i. 288.7.

अनुकूलानिल (anukūlānila) *m.* favourable or pleasant wind अनुकूलानिलप्रोद्यद्घनच्छायसुशीतले। नीरजस्के महीपृष्ठे···नृपतिः···। देशानरण्यानि मुहुः पश्यन् SkandP. ii(2). 11. 88; सगरेण महीभुजा । अनुकूलानिलेनेवान्वीयमानोऽश्रुवर्षिणा। ··· आरोहच्छिबिकां सुप्रभां प्रभुः TriṣaŚaPuC. ii. 3.208; ii. 4. 38; अनुकूलानिलोद्धूताः ··· वैजयन्त्यो विरेजिरे PāṇḍaC. 4.44; मूकीभूय तमेव कोकिल मधुं बन्धुं प्रतीक्षस्व हे हेलोल्लासितमालतीपरिमलामोदानुकूलानिलम् Subbhāṣi. 721.

अनुकूलानुबन्धिन् (anukūlānubandhin) *adj.* resulting in what is agreeable अनुकूलं प्रातिकूल्यमनुकूलानुबन्धि चेत् SāhiDa. 586. 10.

अनुकूलानुभव (anukūlānubhava) *m.* agreeable experience अनुकूलानुभवहेतुकं मनसो भवनम् GitāBh.(Rā.) 501.1 (*on* 10.4)

अनुकूलापरिच्छिन्न (anukūlāparicchinna) *adj.* (self-)desirable as well as unlimited अनुकूलापरिच्छ(? च्छि)न्नतेजोद्रव्यं स्वयंप्रभम् । ··· ब्रह्मशब्दितम् NītiMā. 37.2.

अनुकूलाभास (anukūlābhāsa) *adj.* causing favourable impression जीवरूपेण सकललोकप्रत्यक्षसिद्धस्य परमेश्वरस्य प्रतिपत्त्यर्थं परान् प्रति प्रश्नोऽनुकूलाभासः RasGaṅ. 609.14.

अनुकूलारि (anukūlāri) *m.* enemy appearing favourable अनुकूलारिभिः पापैर्मित्रशब्देन धारिभि (v. l. मित्रशब्दनधारिभिः JPMJGM. 24, 1959)। प्रेरितेनस ता त्यक्तंधर्मरत्नं सदा मया PadmP.(Ra.) 41.36.

अनुकूलार्थ (anukūlārtha) *adj.* having favourable or consistent sense एवं सत्यनुकूलार्थं तत्त्वमित्यादिकं वचः BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 246; *m.* desired sense तच्छ्रवणाद् ध्यायमानो निष्कलं ब्रह्म पश्यतीत्यनुकूलार्थस्यैव पर्यवसानात् AdvaiSi. 862.18.

अनुकूलालय (anukūlālaya) *n.* favourable (astrological) house अनुकूले (v. l. अनुकूलालये Bangalore Ed. 1956) ये तुङ्गे नीचे JaimiUpaSū. iv. 2.25.

अनुकूलालाप (anukūlālāpa) *m.* agreeable talk or conversation बन्धुभिश्चानुकूलालापकुशलैः सहासीत Mitā. 38.14 (*on* 1.113)

अनुकूलाशन (anukūlāśana) *n.* favourable (i.e. nutritious) food सा अन्तर्वत्नी ··· परिपालयती ··· अनुकूलाशनाद्युपयोगं च कुर्वती AitUBh. 280.11 (*on* 4.2)

अनुकूलाशुभात्मक (anukūlāśubhātma-ka) *adj.* of auspicious and inauspicious nature पुनर्वसुगतविप्रसंस्कारानुवादेनानुकूलाशुभात्मकानेककालविधौ ··· बहुतरदुष्परिहरवाक्यभेदापत्तेः BālamBha. i. 71.27 (*on* 1.14)

अनुकूलिका (anukūl-ikā) *adj.* (*f.*) favourable यद्येषा भवेन्नास्यानुकूलिका । ततो निग्रहमेतस्याः कर्तास्मि सुविनिश्चितम् PadmP.(Ra.) 12.38; स्वाधीनामनुकूलिकां स्वगृहिणीमालिङ्ग्य यत् सुप्यते तत् किं प्रेम गृहाश्रमव्रतमिदं कष्टं समाचर्यते ŚārṅgaPa. 3782; Subhāṣi. 2398.

अनुकूलित (anukūl-ita) *adj.* [*f.* -ā] **1** honoured (राघवेण) मन्त्रिणो नैगमाश्चैव यथार्हमनुकूलिताः Rāmā. vii. 74.6; **2** rendered favourable or agreeable अनेन (आत्मना) भावाभावबुद्धिव्यपदेशव्यवहाराः ··· अनुकूलिता भवन्ति TātpaṬ.(Vā.) 689.10 (*on* v. 1.30); राजा ··· आस्थानलोकं च सकलमनुकूलितावनीन्द्रमानसम् ··· अपश्यत् UdaySuKa. 156.13; सा विरहदहनदूना मृत्वा मृत्वापिजीवति वराकी । शारीव कितव भवतानुकूलिता पातिताक्षेण ĀryāSaŚa. 623; भक्त्यानुकूलिता ह्येते कामदाः कल्पपादपाः PāṇḍaC. 7.691; लोभनन्देरपि स्वामी तथा तेनानुकूलितः । यथा निःस्वोऽप्यसौ जज्ञे महर्द्धिभरभासुरः PārśvC. 3.455; स्पार्शनज्ञानमप्यनुकूलितं स्यात् Nyāyāmṛ. 222A.6; अनुकूलिताश्च प्रसाददानादिभिर्लोकपालाः KaṁVa. 7.24(2); त्रिभिः प्रसादैरनुकूलितोऽहं व्यलङ्घयं गोष्पदवत समुद्रम् MahāN. 5.71 [*anukūlita* synonymous with *vaśīkṛta* ŚabdaRa.(Vā.) 3362]; *n.* appeasement उपग्रहो भवेद् वन्द्यामनुकूलित एव च NānārthSaṁ. 15.12.

अनुकूलिन् (anukūl-in) *adj.* [*f.* -ī] acting favourably इन्द्रियाणां नानुकूली वेगरोधं न कारयेत् AgniP. 155.26; स्वाधीनामनुकूलिनीं स्वगृहिणीमालिङ्ग्य यत् सुप्यते तत् किं प्रेम गृहाश्रमव्रतमिदं कष्टं समाचर्यते SaraKaṇṭhā. 628.10; SubhāRaK. 24.17; SūktiMu. 75.4; MādhavāĀ. 211.

अनुकूलीकृत (anukūlī-kṛta) *adj.* propitiated कुर्वता भवता सङ्गं कृता स्वद्रौं सुसंगतिः । अनुकूलयता हि त्वामनुकूलीकृतोऽर्थदः AlaṅkāMañ. 145.6.

अनुकूलीभूय (anukūlībhū-ya) *ger.* having become favourable सोऽपि करिष्यत्यचिरादनुकूलीभूय तया सह युवयोः संगमं समकालम् UdaySuKa. 117.29.

अनुकूलेतरजन (anukūletara-jana) *m.* person other than the agreeable one दया हि स्वार्थनिरपेक्षा परदुःखासहिष्णुता । अत्रानुकूलेतरजनः पर इति विवक्षितः ŚrutaPra. iB. 96.10 (*on* i. 1.1)

अनुकूलेतरविकल्प (anukūletara-vikalpa) *m.* constructional cognition which is appropriate and otherwise एकमेव दर्शनमनुकूलेतरविकल्पोपजननतदनुत्पादभेदात त्रिधा कथ्यते NyāyMañ. i. 23.23.

अनुकूलेतरविषय (anukūletara-viṣaya) *m.* object which is favourable and otherwise सुखदुःखे अनुकूलेतरविषयोपलम्भसंभवे NyāyMañ. ii. 78.27.

अनुकूलेश्वरविप्र (anukūleśvara-vipra) *m.* well-disposed and capable brahmin असुरयूथनाथाः ···। यत्तेऽनुकूलेश्वरविप्रगुप्ता न विक्रमस्तत्र सुखं ददाति BhāgP. viii. 17.16.

अनुकूलैकप्रवृत्ति (anukūlaika-pravṛtti) *adj.* whose activity is only favourable मनोवाक्कायैरनुकूलैकप्रवृत्तिः भित्रम् CaturCin. iii(1). 461.22.

अनुकूलोक्त (anukūlokta) *n.* agreeable words नातुरः प्रतिकूलोक्तैर्वशे वैद्यस्य वर्तते । वर्तते त्वनुकूलोक्तैः KathāSaSāg. vi. 5.86.

अनुकूलोदाहरण (anukūlodāharaṇa) *n.* illustration of an *anukūla* type of hero अनुकूलोदाहरणम् — अनिशमयमिहास्ते ··· धन्या त्वमेव ŚṛṅgāMañ.(A.) 49.28.

अनुकूलोपगम (anukūlopagama) *m.* acceptance of what is favourable or conducive वृक्षादयः प्रतिनियतभोक्त्रधिष्ठिताः ··· जीवनमरण° ··· °अनुकूलोपगमप्रतिकूलापगमादिभ्यः प्रसिद्धशरीरवत् Kiraṇā. 58.2; न खलु भोगाधिष्ठानत्वमन्तरेण जीवनमरण° ··· °अनुकूलोपगमप्रतिकूलापगमादयः संभवन्ति Upask. 213.12 (*on* iv. 2.5)

अनुकूलोपस्थिति (anukūlopasthiti) *f.* presentment of what is conducive करोतेः सकर्मकत्वानुरोधाल्लक्षणया अनुकूलोपस्थितेः संभवात् तादृश एव बोधः LaCandr. 481.32.

अनुकूल्यमान (anukūlya-māna) *adj.* **I** being approved सः (राजा) ··· सदैव देवैरनुकूल्यमानाभिकमनीयकेलिः कालमतिवाहयांचक्रे UdaySuKa. 25.21; **II** being fondled सा नाम कन्यका ··· सखीभिरनुकूल्यमानान्तःकरणवृत्तिरवस्थितिं चक्रे UdyaSuKa. 97.16.

अनुकृ (anu-kṛ-) VIII. U. [only P. acc. to P. i. 3.79; JaineVyā. i. 2.76; CāndraVyā. *on* i. 4.131; KātanVṛ. iii. 2.47; ŚākaṭāVyā. i. 4.72; SiddhaHe. iii. 3.101; MugdhaBo. 22.1 (134.19); it has grammatical object in Acc. or in Gen.] **1** to follow, to do after, to imitate, to follow in appearance, (reflexive pass.) to follow oneself, to do after oneself, (pass.) to be followed, to be done after, to be imitated, (*caus.*) to cause to follow, to cause to imitate, (*caus.*, pass.) to be made to follow **2** to repeat after, to quote, to reproduce, (pass.) to be repeated after, to be quoted, to be reproduced **3** to mimic, to imitate in order to ridicule **4** to cause, to bring about, to accomplish **5** to match, to resemble, to be equal, (pass.) to be resembled, to be matched by, to be equalled by, (*caus.*) to cause to resemble, (*caus.*, pass.) to be caused to resemble **6** (*caus.*) to make (oneself) favourable **7** to consent, to agree **8** to represent dramatically **1** to follow, to do after, to imitate, to follow in appearance यद् यद् एव देवा यज्ञेऽकुर्वत, तत् तद्देवासुरा अन्वकुर्वत । ते देवा अब्रुवन् – यद् यद् वाव वयं यज्ञे कुर्महे, तत् तन्नोऽसुरा अनुकुर्वते JaimiBr. 2.99; 3.41; आहाराचारधर्माणां यत् कुर्याद् गुरुरीश्वरः । तथैव चानुकुर्वीत नानुयुञ्जीत कारणम् ŚivU. 7.39; यत्कुमाराः कुमार्यश्च वैरं कुर्युरचेतसः । न तत्प्राज्ञोऽनुकुर्वीत MahāBhā. i. 74.7; यां कृतां नानुकुर्युस्ते मानवाः प्रेक्ष्य विस्मिताः । मनुष्यलोके कृत्स्नेऽस्मिंस्तादृशीं कुरु वै सभाम् MahāBhā. ii. 1.10; शतह्रदानां लोलत्वं शस्त्राणां तीक्ष्णतां तथा । गरुडानिलयोः शैघ्र्यमनुगच्छन्ति (v.l. अनुकुर्वन्ति) योषितः Rāmā. iii. 12.6; iii. 742*; अन्या ···। प्रावृत्यानुचकारास्य चेष्टितं धीरलीलया BuddhaC. 4.39; ते वीराः ··· अनुचक्रुर्वनस्थस्य दौष्मन्तेर्देवकर्मणः Saund. 1.36; अथैनं घृतसंसृष्टैस्तिलैः पिष्टैः प्रलेपयेत् । बन्धं ततोऽनुकुर्वीत परिषेकं तु सर्पिषा SuśruS. iv. 8.22; ग्रामवासी च ··· नागरकजनस्य वृत्तं वर्णयञ्श्रद्धां च जनयंस्तदेवानुकुर्वीत KāmSū. 59.21 (1.4); 166.3 (2.9); तान्यपि षष्टिः पुत्रसहस्राण्यसमञ्जसचरितमेवानुचक्रुः ViṣṇuP. iv. 4.11; क्षुपस्यानुकरिष्यामि महाराजस्य चेष्टितम् MārkP. 120.8; पुरुषोऽपि मयूरवाशितमनुकरोति NyāyBh. 107.2 (*on* ii. 1.38); भीमस्यानुकरिष्यामि बाहुः शस्त्रं भविष्यति Mṛcch. 6.17; 9.34; सर्वस्यानुकरोति वेषवचनैः पालाशत्रासा बुधः Sārā. 4.24; यश्च ··· तेजसि ··· सर्वदेवमयस्य प्रकटितविश्वरूपाकृतेरनुकरोति भगवतो नारायणस्य Kād. 6.4; KāvyālaṅSū. v. 2.44; PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. ii. 3.52; ऋते च महाप्राणतायाः सर्वाभिरन्याभिः कलाभिरनुचकार तं वैशंपायनः Kād. 76.8; जरातुरः संप्रति दण्डनीत्या सर्वां नृपस्यानुकरोमि वृत्तिम् Nāgā. 4.1; PriyaDa. 3.3; तदेतत् प्राकृत(जाल ?)पुष्पजालजटिलमधुना स्थानमानावरोपितस्यानुकरोति पुंसः AvantiKa. 190.8; आचार्यः सर्वचेष्टासु लोक एव हि धीमतः। अनुकुर्यात्तमेवातो लौकिकेऽर्थे परीक्षकः AṣṭāHṛ. i. 2.45; ŚukraNī. 3.33; वस्तुतस्तु न किंचिदसावनुकरोति (विकल्पः) HetuBiṬ. 34.1; 95.2; यद्यद् देवी करिष्यति । तत्तदेवानुकुर्यास्त्वम् BṛKathāŚloSaṁ. 11.69; 11.72; सृष्टौ कृतयुगे नानामतानि नानासंस्काराश्च ऋषिभिर्व्याख्यातानि व्याख्याताश्च ··· शिष्यास्तदनुचक्रुर्भावनामाचारांश्च PārāSū. 91.4; वासुदेवसातवाहनशूद्रकसाहसाङ्कादीन् सकलान् सभापतीन् दानमानाभ्यामनुकुर्यात् KāvyMī. 55.8; 55.14; ललाटम् ··· अनुकुरुते दृश्यमानाङ्कपङ्कम् । यस्योद्यत्पार्वणैणाङ्कनशकलमलं तद् भवद्भाग्यपुष्टिम् ··· उपचिनुतादास्यम् JinaŚ. 3.5; अपहाय भुजवीर्यमन्वकृत हरिवाहनस्य सर्वानपि गुणानात्म-

गुणगणेन प्रगुणितश्च … राजानमिव तमहर्णि(र्नि)शमसेवत (समरकेतुः) TilaMañ. 104.21; विप्रलब्धो महिष्यैवं सर्वप्रकृतिवञ्चितः । नेच्छन्ननुकरोत्यज्ञः क्लैब्यात् क्रीडामृगो यथा BhāgP. iv. 25.62; vii. 4.40; विकल्पः स्वोत्पत्तावर्थेन्द्रिययोरन्वयव्यतिरेकावनुकरोति NyāyKa. 191.19; NyāySu.(Ja.) 80B.11 (*on* i.1.1); यथा हि यादृशं गात्रचलनादि नर्तकः करोति तादृशमेव शिक्ष्यमाणानुकरोति नर्तकी Bhām. 74.3 (*on* i. 1. 3); न च संदिग्धव्यतिरेकिता अर्थसामर्थ्येन हि तदुत्पद्यमानं अर्थरूपमनुकुर्याद् न शब्दरूपम् TātpaṬ.(Vā.) 134.14 (*on* i.1.3); मातुस्ते विधां मानुकुर्वीथाः RāmāCam. 2.34(8); कवयः केचन ससौष्ठवैरक्षरैः सप्राणां वाचमुल्लासयन्तः कोकिलमनुकुर्वन्ति UdaySuKa. 18.11; तव विरहे वनमाली सखि सीदति।… दहति शिशिरमयूखे मरणमनुकरोति GītGo. v. 10.2; भवानपि करोत्वेवं पूर्वाननुकरोतु च। विवाहराज्यवहनदीक्षानिर्वाणसाधनैः TriṣaŚaPuC. iv. 2.98; स्थानयानासनानां मध्ये यद् बह्वीभिः (गोभिः) क्रियते तदनुकुर्यात् Aparā. 1101.23 (*on* 3.265); पिकशिखिकलहंसक्रौञ्चपक्षिप्रजानां ध्वनितमनुकरोतीत्यङ्गना यत्र चार्ता PañcSā. 5.27; अर्थादुपजायमानं ज्ञानं यथा तस्य नीलाकारतामनुकरोति तथा यदि जडतामपि तर्ह्यर्थवत्तदपि जडं स्यात् SarvaDaSaṁ. 3.57; प्रत्युपकुर्वन् बह्वपि न भवति पूर्वोपकारिणा तुल्यः। एकोऽनुकरोति कृतं निष्कारणमेव कुरुतेऽन्यः Śārṅga-Pa. 260; Subhāṣi. 516; कुचकोकमुखे विधाय कार्ष्ण्यम् … नियतं कुरुनेतुरन्वकार्षीज्जठरस्थो जगदीशसूनुरिन्दोः Acyutarā. 2.5; 10.27; कल्पवृक्षः कामधेनुश्चिन्तामणिमुखानि किम्। अनुकुर्वन्ति श्रीवत्समन्त्रराजम् BṛBrahmaS. i.6.3; ii.2.38; सर्वोऽपि पदार्थस्तमेवानुकरोति सूर्यं रश्मय इव छाया पुरुषमिव AnuBh. 86.7 (*on* i. 3. 22); नतोदरि तव वृत्तान्तमनुकरोति वासवीयं (दिक्) पश्य VasaTi. 46.3; (reflexive pass.) to follow oneself, to do after oneself एवमपि शेषग्रहणं कर्तव्यमनुपराभ्यां कृञः इत्येवमर्थम्। इह मा भूत्। अनुक्रियते स्वयमेव MahāBh. i. 277.11 (*on* i. 3.12); i. 293.20 (*on* i. 3.78); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3.79; (pass.) to be followed, to be done after, to be imitated पूर्वाद्रौ स(? सू)र्यपादे चरति विसृजता चन्द्रपादावदातं तल्पं तेनानुचक्रे मलयतरुरसामोदितांसद्वयेन JānaHa. 3.81; तत्राभियुञ्जाना तमौमेयी यं वेषं यथेष्टमसेविष्ट स तत्रत्याभिः स्त्रीभिरन्वक्रियत KāvyMī. 8.5; सदा स्ववाचा मनसा च कर्म्मणान्वकारि येनाधिगुणेन कुण्डिनः EI. vi. 357.80; नारायणोऽजनि महीपतिरन्वकारि येन स्फट (Read स्फुटम्) स भगवान (Read न्) श्रितनन्दकेन EI. xix. 280.8; अब्जिनीप्रणयिना हिमद्युतेरन्वकारि न परं निरूष्मता।… अपि च तत्कलात्मता Acyutarā. 4.17; (*caus.*) to cause to follow, to cause to imitate यो हि विषयः स्वस्यान्वयव्यतिरेकज्ञानमनुकारयति, स प्रत्यक्षः Praka-Pañ. 69.5; 139.9; स एव चार्थः प्रत्यक्षगोचरो यो ज्ञानप्रतिभासमात्मनोऽन्वयव्यतिरेकावनुकारयति TātpaṬ.(Vā.) 17.20 (*on* i. 1.1); AlaṅkāSa. 179.8; ĀtmaTaVi. 94.2; आकर्षकः अयस्कान्तः लोहमात्मभावं नयति, स्वव्यापारं लोहं कारयति, स्वमनुकारयति ŚrutaPra. iA. 248.23 (*on* i. 1.1); (*caus.* pass.) to be made to follow यथा यथा विक्रियते गुणाक्तो विकरोति वा। तथा तथोपद्रष्टात्मा तद्वृत्तीरनुकार्यते BhāgP. iv. 29.17; **2** to repeat after, to quote, to reproduce अथैनमनुपरिवर्तयत ऋतुभिस्त्वार्तवैः संवत्सरस्य धायसा तैस्त्वा सहानुकरोमीत्येवमेवोत्तरं प्रवर्तमाबध्नीते BaudhŚS. ii. 323.2; 'आयुष्यं वर्चस्यम्' इत्येताभिः पञ्चभिः सहानुकरोति ĀgniveGS. i. 3.5 (22.13); तथा चापस्तम्बस्तान्येवानुकरोति। 'वसन्ते ब्राह्मणमुपनयीत' इत्यादि BālaKrī. i. 34.1 (*on* 1.14); i. 96.15 (*on* 1.105); सिद्धान्तयत्सूत्रांशमनुकरोति। नेति TattvPrakā. 25A.11 (*on* i. 1.25); 188A.13 (*on* iii.4.10); तमन्योऽनुकरोति द्विः पठतीत्याहेति PariVṛ.(Sī.) 36.16; यथा कुमारी ऋतक इति प्रयोक्तव्ये ल्तक इत्याह। तदन्योऽनुकरोति Prasā. i. 12.18; (pass.) to be repeated after, to be quoted, to be reproduced अम्बाम्बेत्यत्र हि लक्षणप्रतिपदोक्तपरिभाषया 'सुपि स्थः' इति विहितकप्रत्ययान्त एवानुक्रियत इति सिद्धान्तः PariVṛ.(Nī.) 20.1; **3** to mimic, to imitate in order to ridicule तस्य राजा सिंहगतेः सखेलं दुर्योधनो भीमसेनस्य हर्षात्। गतिं स्वगत्यानुचकार MahāBhā. ii. 68.23; अनुकुर्वन् (v.l. अन्वकुर्वन्) उलूकानां सारसा विरुतं तथा। अजाः शिवानां च रुतमन्वकुर्वत MahāBhā. xvi. 3.5; SkandP. vii(1). 237.30; न चैवास्यानुकुर्वीत गतिभाषितचेष्टितम् ManuSm. 2.199 (ManvaVi. परिहासबुद्ध्या तत्सदृशं गत्यादि न कुर्यात्); गतिचेष्टाभाषिताद्यं नास्यानुकुर्यात् ViṣṇuSm. 28.25; न नीचैः संवसेत् …। तथा नोपहसेत् कंचिन्नानुकुर्यान्न पीडयेत् MṛgendraT. iv. 1.64; दयितस्य …। ललितैरङ्गविकारैः क्रीडन्त्यो वानुकुर्वन्ति Kāvyālaṅ.(Ru.) 13.3; गाम्भीर्यौदार्यधाष्टर्यप्रमुखगुणगणं मत्पतिं मानुकार्षीः Rāṣṭrau. 20.94; **4** to cause, to bring about, to accomplish सुखप्रेप्सुर्विजिघांसुश्च दुःखं य इन्द्रियाणां प्रीतिवशानुगामी। कामाभिध्या स्वशरीरं दुनोति यया प्रयुक्तोऽनुकरोति दुःखम् MahāBhā. v. 26.4; राजा … अश्वमेधादि करिष्यत्यतुलं च सुखमनुकरिष्यति ManuBh. ii. 65.23 (*on* 7.213); **5** to match, to resemble, to be equal दिलीपम् … मृतं शुश्रुमः …। यस्य कर्माणि भूरीणि कथयन्ति द्विजातयः।… एतद्राज्ञो दिलीपस्य राजानो नानुचक्रिरे MahāBhā. xii. 29.70; पुष्पं प्रवालोपहितं यदि स्यात् … ततोऽनुकुर्याद्विशदस्य तस्यास्ताम्रौष्ठपर्यस्तरुचः स्मितस्य KumāSaṁ. 1.44 = SaraKaṇṭhā 608.1 = AlaṅkāSa. 68.10 = ŚārṅgaPa. 3318; एष सुरापणो यज्ञवाटविभूतिमनुकरोति MattaVi. 9(4); कान्त्या चन्द्रमसं धाम्ना सूर्यं धैर्येण चार्णवम्। राजन्ननुकरोषि Kāvyāda. 2.50; SaraKaṇṭhā 134.11; तपस्विनोऽपि वेवेष्टमानमहोरगपरंपराणां गणतलमनुकरोति स्म मूलरसातलस्य(?) AvantiKa. 103.4; मुखसरोजरुचं मदपाटलामनुचकार चकोरदृशाम् … कमलम् ŚiśuVa. 6.48; अभ्रम्। सरिन्मुखाभ्युच्चयमादधानं शैलाधिपस्यानुचकार लक्ष्मीम् Bhaṭṭi. 2.8; संजीवनौषधिविषव्यतिकरमालोकतिमिरसंभेदम्। अद्य विधिरशनिशशधरमयूखसंवलमनुकुरुते MālaMā. 10.79 (comm. सदृशीकरोति); अनिमेषं पश्यन्ती मत्स्यवधूमनुचकार सा तन्वी Kuṭṭa-Ma. 271; शोकेन यस्य मलिनानुकरोति मन्दसंचारिणी रिपुवधूर्निजदृष्टिमेव HarVi. 16.33; यथाग्निं भान्तमयःपिण्डोऽनुभात्यनुकरोति BrahmSūBh. (Bhā.) 59.11 (*on* i. 3.22); यस्याभिषेकरुचिरा गिरयो जङ्गमा इव। मतङ्गशासनादत्र कुञ्जराननुकुर्वते RāmāMañ. 166.16; राज्ञी …। उदेष्यच्चन्द्रलेखां च प्राचीमनुचकार सा। आसन्नप्रसवा KathāSaSāg. vi. 2.2; श्रिया यदेषानुकरोति पूर्दिवम् Rāvaṇā. 2.59; दार्ढ्येन गौरीकैलासौ तदा तावनुचक्रतुः। अस्त्रैरस्त्राणि तक्षन्तौ तक्षायस्कारमक्षतौ DvyāśraKā. 5.123; यस्याश्चानुकरोति नेत्रयुगलं नीलोत्पलानि श्रिया तां कुन्दार्हदतीं त्यजन् जिनपती राजीमतीं पातु वः Vāgbhaṭā. 4.51; अश्वत्थामा …। न परं पितरं मूर्त्या योऽनुचक्रे गुणैरपि PāṇḍaC. 3.256; महेन्द्रः। अनेहसं रक्तशिलीन्ध्रजालैराकालिकैरञ्चितमन्वकार्षीत् Yādavā. 7.11; धाराधराः …। अदभ्रघोरध्वनयोऽनुचक्रुः … शक्रमतङ्गजानाम् Yādavā. 7.42; 11.71; 12.42; 13.58; मुहुरुत्पथगामिनी तुलुष्कानधुना ह्यानुकरोति सह्यकन्या MadhuVi. 8.6; अनुकुरुतः खलसुजनावग्रिमपाश्चात्यभागयोः सूच्याः। विदधाति रन्ध्रमेको गुणवानन्यस्तु पिदधाति ŚārṅgaPa. 239; कृष्णो मुख्यस्तत्सदृशः प्रद्युम्नः स कृष्णमनुकरोति Prasā. i. 433.19; सुदृगाली। वारिदोदरवलद्विधुबिम्बामावलिं क्षणरुचामनुचक्रे YātrāPra. 6.29; पाठीनान् कमठैः समं विलुठतः सर्वेऽनुकुर्वन्तु ते Jīvān. 90.3; 148.5; गावो हि सूकरं चतुष्पात्त्वेनानुकुर्वन्ति वत्सबुद्ध्या वानुधावन्ति MayūMāli. 32.6 (*on* i. 3.5); सा …। मणिनूपुरक्वणनतोऽनुमिलत्कलहंसिकानिकरमध्यगता। बहुवर्णभूषणतयान्वकरोच्छरदम्बुदोत्थहरिचापरुचम् Rāgh. 8.6; 11.5. 14.7; (pass.) to be resembled, to be matched by चित्राभिरस्योपरि मौलिभाजां भाभिर्मणीनामनणीयसीभिः।… गोवर्धनस्याकृतिरन्वकारि ŚiśuVa. 3.4 = SūktiSu. 38; ŚiśuVa. 3.37; वियोगतोऽनुक्रियतेऽश्रुशीकरैरनुत्तमानस्तनितम्बभारया। स्त्रियात्र सा मेघघटा HarVi. 5.121; 42.4; यत्रान्वकारि चलचीनजवैजयन्तीविन्याससारशिखरैर्भृशमैन्द्रनीलैः। ओकोभिः … विहायसः श्रीः Kapphiṇā. 1.4; यस्यानुक्रियते सनातनयशोराशिर्दिशामाशये श्वैतिम्ना यदि पौर्णमासरजनीज्योत्स्नातिभारश्रिया EI. iv. 248.7; भ्रूलेखयाकुञ्चितयोल्लसन्त्या। नाकारमात्रेण परंतपस्य यस्यान्वकारि क्रिययापि चापम् NavaSāC. 1.76; अन्वकारि पुलकैरणूदरीबाहुनद्धपरिणेतृसंवृतैः।… शम्बरारिशरशल्यमण्डली YātrāPra. 4.132; मुक्तासरैः …। अन्वक्रियन्त … अम्बुकणा द्युसिन्धोः Rāgh. 17.19; (*caus.*) to cause to be similar अधिकृतानां च अग्निहोत्रादिसमस्तवैदिककर्मसु पुनरपि भगवदाराधनाधिकारसिद्धये दीक्षालक्षणसंस्कारवर्णनं तद्वैदिकतामेवानुकारयति ĀgaPrā. 10.17; (*caus.* pass.) to be caused to resemble किमन्वकारि द्रुमुतान्वसारिध्वं किं नु मेहिध्व इनेन भामिः DvyāśraKā. 2.51 (KośaKaTa. 2.1693); **6** (*caus.*) to make (onself) favourable अभिमानं च मानं च त्यक्त्वा वर्तस्व मातृषु। अनु राजानमार्यां च कैकेयीमम्ब कारय Rāmā. ii. 1261*(2); **7** to consent, to agree करोमि यास्यामि वेति कृतमुक्तम्, ओमित्यनुकरोत्यन्यः, अतः ओंकारोऽनुकृतिः TaiUBh. 209.3 (*on* 1.8); **8** to represent dramatically इयत्तु स्यात् उत्तमप्रकृतेर्यैः शोकानुभावास्ताननुकरोमीति AbhinBhā. i. 275.22 (*on* 6.31); Kāvyānu.(He.) 72.19; त्वदात्मिकास्ताः (गोपिकाः) यमुनातटान्ते तवानुचक्रुः किल चेष्टितानि Nārāy. x. 67.7.

अनुकृत् (anu-kṛt-) VI. P. [P. vii. 1.59] to cut, to pierce परश्वधैश्चाप्यकृन्तन् (v.l. °न्वकृन्तन्) उत्तमाङ्गानि युध्यताम् MahāBhā. viii. 8.4; वचोभिरेभिरार्तं मां भूयस्त्वमनुकृन्तसि Rāmā. ii. 239*(14)

अनुकृत (anu-kṛta) *adj.* [*f.* -ā] **i** imitated by, followed by, adapted मौद्गल्य कलभेन खलु यूथपतिरनुकृतः Mālavikā. 5.16(2); खड्गस्यानुकृतक्रूरपातालातस्य साधुता।… आसीत् HarVi. 43.178; अनुकृतनरलोकलीलनील … शाद्वले निविष्टः RāmC. 6.71; न ग्रीष्मान्तदिनाभस्य महत्त्वेऽनुकृतं परैः DaśāvaC. 5.10; त्वया मदीयोऽथ मया त्वदीयो राजन् प्रतापोऽनुकृतस्त्वयीति तर्काकुलो भानुरुदेति DvyāśraKā. 2.17; चिञ्चाद्रुमैरनुकृतप्लक्षन्यग्रोधपादपम्।… तमष्टयोजनोत्सेधमारुरोह गिरिं प्रभुः TriṣaŚaPuC. i. 6.405; प्रभुर्भुवः सपदि बभूव भासुरः …। परिष्कृतामनुकृतकल्पशाखया प्रभावतस्तनुलतया पवित्रया NemiNir. 2.31; अनुकृतकरलीलालोलकल्लोलतापीनलिनवदनताद्दृक्चुम्बनक्रीडयेव। मृदुतरगतिरागात् संमुखीनः समीरः HammīMaMa. 2.15; **ii** resembled by, equalled by, matched by अनुकृतशिखरौघश्रीभिरभ्यागतेऽसौ त्वयि सरभसमभ्युत्तिष्ठतीवा-

द्रिरुच्चैः ।… अम्बुवाहैः ŚiśuVa. 4.68; वपुषोऽविद्यमानत्वाद्यद्यत्कृत्यं करोति सः । तत्र तत्रास्य तत्कर्तृवपुषानुकृतं वपुः MṛgendraT. ii. 3.41; अभिमतजनसंगमेऽङ्गनानामनुकृतकोमलसीरिपाणिपद्माः । इह मनसिजविभ्रमा विभान्ति HarVi. 5.19; 28.28; 28.80; 41.46; परिहृतैरिह तैः … मकरैरुदधेर्जलैः । उपरुषा परुषा नयनावलिः समुदिता मुदितानुकृता RāghPāṇ.(Dha.) 8.5; बालोन्मीलत्कुवलयवनम् … अनुकृतपयःपूर्णमेघान्धकारम् । हर्षात्पश्यति … मयूरः NalaCam. 5.39; अयमनुकृतवल्लीफुल्लतापिच्छगुच्छो रणभुवमवतीर्णः कार्मुकी रामभद्रः BālRā. 9.18; MahāN. 9.75; अनुकृतसमवर्तिपानलीलाचषककरालकपालशुक्तिमध्ये । करिदशनपरंपरा निपत्य श्रियमतनोदुपदंशमूलकानाम् VikraDeC. 6.85; मृदङ्गै रुद्धवद्भिर्यां ध्वनिनानुकृतो घनः DvyāśraKā. 3.55; तिष्ठन्नुष्ट्रे वसानो वसनमनुकृतप्लक्षबालप्रवालम् ।…दृष्टः… सर्वतापो मयाद्य TripuDi. 4.3; कल्पवृक्षपोतैरुपवनराजिषु तस्य संचरिष्णोः । अदभ्रुरवयदैर्मुदं मुरारेरनुकृतपुष्पफलादिकैस्तरुण्यः Yādavā. 24.13; अनुकृतगण्डशैलमदमण्डितगण्डतटभ्रमदलिमण्डलीनिबिडगुंगुमघोषजुषः । दलयति हेलयैव हरिः…करिणः Subhāṣi. 606; नद्येषा न्युब्जचर्मानुकृतकमठका संयमिन्यां प्रयाति Manmatho. 3.30 (639.10); **iii** (sound) uttered in imitation (of another sound), quoted कृते चर्त्वे 'एत्येधत्यूठ्सु' इत्यत्रानुकृत इति भावः Pradī. v. 283A.4 (*on* vi. 4.19); केवलं यत् तस्याभिधानमनुकार्यं तन्नानुकृतं, यच्चानुकृतं तत्तस्याभिधानमेव न भवति VyaktiVi. 102.21 = Kāvyānu.(He.) 196.10; VyaktiVi. 111.9; **iv** dramatically represented स च नायको दृष्टः श्रुतोऽनुकृतो वा रसस्याश्रयतामालम्बते RasāSu. 173.5 (2.166)

अनुकृतचरित (anukṛta-carita) *adj.* whose movement is followed अनुकृतचरितः पुलिने …। युवतिचमूभिः (वनमाली …। जयति) StavMā. 242.3.

अनुकृतनरलीला (anukṛta-naralīlā) *adj.* (*f.*) which has imitated the human sports अवतरति हि शक्तिः काप्यसौ रूपिणी श्रीः । अनुकृतनरलीलां तामुरीकृत्य नीत्वा कतिपयदिनमन्तर्धापयामास देवः CaitaCa. 11.8(1)

अनुकृतनिजशक्ति (anukṛta-nijaśakti) *adj.* who has equalled his own powers (पुरुषोत्तमः) अनुकृतनिजशक्तिभिः प्रियाभिः … कन्दुकैरदीव्यत् Yādavā. 24.32.

अनुकृतपक्षिन् (anukṛta-pakṣin) *adj.* who resembles birds गोमण्डलरक्षिणमनुकृतपक्षिणम् … वन्देमहि (त्वामिह दामोदर) StavMā. 48.27 (*but* comm. सादृश्यं नीताः पक्षिणः … येन)

अनुकृतप्रवर्ग्यदीप्ति (anukṛta-pravargyadīpti) *adj.* resembling the brilliance of the sacrificial fire (of Pravargya rite) कुरुवृद्धवचः … दमघोषप्रभवो निशम्य दीप्तः । प्रभयानुकृतप्रवर्ग्यदीप्तिः प्रतिरुन्धानदुरासदो ररास Yādavā. 15.73.

अनुकृतरघुकार (anukṛta-raghukāra) *adj.* who has imitated (Kālidāsa) the author of the Raghu(vaṁśa) अनुकृतरघुकारः … जयति कविरुदारो दण्डिदण्डः शिवाङ्कः Kappbiṇā. 20.47.

अनुकृतराजगृह (anukṛta-rājagṛha) *adj.* resembling a palace अनुकृतराजगृहाः सलीलम् । क्रीडन्ति निर्झरजलैः … नागाः HarVi. 5.51.

अनुकृतवत् (anukṛta-va(n)t) *adj.* [*f.* -ī] **i** who has imitated कृतमनुकृतवत्य उन्मदान्धाः प्रकृतिमगन् किल यस्य गोपवध्वः BhāgP. i. 9.40; **ii** who has acted favourably अजानता च मया तदंशावतीर्णे त्वयि प्रयुक्तोऽनुकृतवानेषोऽपि यथोचितं पूज्येषु UdaySuKa. 89.17.

अनुकृतवल्लीविभ्रमा (anukṛta-vallīvibhramā) *adj.* (*f.*) resembling the grace of a creeper प्रियमनुकृतवल्लीविभ्रमा वेष्टयन्ती द्रुममिव सरलाङ्गी RatiRaha. 6.5.

अनुकृतवात्यारंहस् (anukṛta-vātyāraṁhas) *adj.* resembling the speed of gale दधुः … श्रियमनुकृतवात्यारंहसः सैनिकानाम् ।… अश्वाः HarVi. 41.9.

अनुकृतवानराकृति (anukṛta-vānarākṛti) *adj.* who has imitated (i. e. is disguised in) the form of a monkey निशाचरावथ शुकसारणाभिधावुपागतौ … अनुकृतवानराकृती Rāgh. 16.59.

अनुकृतविकटकुकूल (anukṛta-vikaṭakukūla) *adj.* resembling the fierce chaff-fire राधे निगद निजं गदमूलम् । उदयति तनुमनु किमिति तापकुलमनुकृतविकटकुकूलम् StavMā. 264.20.

अनुकृतविश्वविग्रह (anukṛta-viśvavigraha) *adj.* assuming various forms माययानुकृतविश्वविग्रहैर्दुर्ग्रहैः परिवृता निशाचरैः । कुत्र विश्वसितु पुंसि जानकी Rāgh. 11.72.

अनुकृतशक्रशक्रजित्क (anukṛtaśakraśakrajit-ka) *adj.* who had imitated Indra and Indrajit प्रागलभ्यादनुकृतशक्रशक्रजित्कैः … आक्रुष्टस्थविरहसां निशाटडिम्भैः … अद्राक्षीदमरविरोधिराजधानीम् (हनूमान्) Rāgh. 12.51.

अनुकृतसामुद्रवृद्धि (anukṛta-sāmudravṛddhi) *adj.* imitating the surging tide of the ocean तेऽपि राजहंसाः … शश्वदनुकृतसामुद्रवृद्धिषु चन्द्रमण्डलरूपेष्विव सरःसलिलेषु विहरन्तः … आसेदुरुद्यानं निषधायाः NalaCam. 5.5(2)

अनुकृतस्मरवैरितनु (anukṛta-smaravairitanu) *adj.* resembling the body of (Śiva) the enemy of the god of love विदधता … अनुकृतस्मरवैरितनुं श्रियम् । फणिभुजा … स्थितम् HarVi. 3.46.

अनुकृताखिलसागराम्भस् (anukṛtākhilasāgarāmbhas) *adj.* resembling the (deep) waters of the entire ocean हृदयं महतामगाधधैर्यं भवत्यनुकृताखिलसागराम्भः HarVi. 38.17.

अनुकृतान्वयव्यतिरेक (anukṛtānvayavyatireka) *adj.* following the positive and negative concomitance यद्वस्तु यत्कार्यान्वयव्यतिरेकानुविहितभावाभावं तद्वस्तु तत्कार्यप्रसवसमर्थं रूपं च तस्य कार्येणानुकृतान्वयव्यतिरेकमिति रूपमेव समर्थम् TātpaṬ.(Vā.) 553.3 (*on* iii. 2.14); 558.20 (*on* iii. 2.14)

अनुकृतान्वयव्यतिरेकत्व (anukṛtānvayavyatireka-tva) *n.* the state of being that which has (followed) positive and negative concomitance अनुपकारकेष्वपि कार्यक(का)रणायापेक्षाभ्युपेयते तेषामपि कार्येणानुकृतान्वयव्यतिरेकत्वात् TātpaṬ.(Vā.) 558.18 (*on* iii. 2.14)

अनुकृति (anu-kṛti) *f.* [VIŚVA, ánu-kṛti, P. vi. 2.50] **1** doing after, subsequent occurrence **2** representation of or exchange for (Soma) **3A** resemblance **B** imitation, following **C** imitation in order to ridicule, mimicry **4** consent, compliance **5** onomatopoeia **6** dramatic presentation or enacting **7** image **8A** utterance in imitation (of other's words) **B** utterance of word '*anu*' **9** disguise **10** name of a figure of speech **1** doing after, subsequent occurrence एकर्षं वै पुरान आसीत्तत एतदृषयोऽग्नये द्वीषमाधानमपश्यंस्तस्माद् द्वीषमग्नय आधानं कुर्वन्ति तामिदमनुकृतिं द्वीषमनः क्रियते KāṭhS. 19.12 (ii. 14.14) = KapiKaS. 31.2 (149.2); देवरथस्यैव पुरस्ताद्रश्मी विहरति संवत्सरस्य क्लृप्त्यै स्वर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै तामनुकृतिं मनुष्यरथस्य रश्मी विह्रियेते KāṭhS. 27.1 (ii. 138.11) = KapiKaS. 42.1 (247.1); तस्य (यजमानस्य) होष्णीषेणाक्ष्यावपिनह्युस्तस्मादुष्णीषमेव पर्यस्य ग्राव्णोऽभिष्टुवन्ति तदनुकृतिः AitBr. 26.1 (678); अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमल्लोमञ्जुहोति ।… एतदनुकृति ह स्म वै पुरा TaiBr. III. ix. 23.1-2; इन्द्रो वै मरुतस् समजिनोत् स्वां विशं सोमाय राज्ञे प्रतिप्रोच्य । तदनुकृतीदम् अप्येतर्हि राज्ञे प्रतिप्रोच्य विशं जिन्वन्ति JaimiBr. 2.249; इतीन्न्वा इमा अनुकृतयो व्याख्याताः BaudhGS. iii. 12.15; ददातीति पितृतीर्थेन ददतो हस्तस्यानुकृतिः प्रदर्श्यते CaturCin. iii(1). 1433.6; तस्य जीवानुकार्यत्वार्थतया दर्शितत्वात् अनुकृतेरनुकर्तर्येव संबन्धस्वारस्ये ŚivārkaMaDī. i. 11.9 (*on* i. 1.1); सूर्यादीनां भानकरश्चैष यदस्य प्रायो दृष्टा चानुकृतिर्यत्समजातौ NayaMañ. I. iii. 6.11; **2** representation of or exchange for (Soma) तामनुकृतिमस्कन्नां वत्सतरीमाजन्ति सोमक्रयणीम् AitBr. 5.1(114); **3A** resemblance अथ खल्वियं दैवी वीणा भवति तदनुकृतिरसौ मानुषी वीणा भवति AitĀ. III. ii. 5.7; ŚāṅkhāĀ. 8.9 (34.29); जलमुचस्त्वादृशा यत्र जालैर्धूमोद्गारानुकृतिनिपुणा जर्जरा निष्पतन्ति MeghDū 68; पयसोऽनुकृतिम् … विदधाति धौतकलधौतमही ŚiśuVa. 4.41; 11.42; (अजितराजस्य) आसन् सुनयनानन्देत्यादयस्यस्य(? स्तस्य) योषितः । यासां शच्यपि रूपेण शक्ता नानुकृतिं प्रति PadmP.(Ra.) 5.65; आसीदत्स्यन्दनाश्वानुकृतिमरकते पद्मरागायमाणः ।… गुरुः काद्रवेयद्विषः SūryaŚ. 56; देवः …। भेजे कैलासमात्मयशसोऽनुकृतिं दधानम् MahāP. 25.288; अभूत् … श्रीवाक्पतिः स[Read श]तमखानुकृतिः EI. i. 234.11; किं वराकः काकः करोत्वनुकृतिं न ययौ यदेषाम् (कोकिलानाम्) Subhāṣi. 767; Prasā. i. 35.14; **3B** imitation, following हस्तौ स्वसंयुतौ धार्यौ जानुभ्यामुपरि स्थितौ । गुरोरनुकृतिं कुर्यात् NāraŚi. i. 6.3; वेणीबन्धकपर्दिनी…कुर्वाणानुकृतिं हरस्य दिशतु श्रेयांसि वः पार्वती NāgaSa. 13.16; ŚārṅgaPa. 3168; क इव नाम बृहन्मनसां भवेदनुकृतेरपि सत्त्ववतां क्षमः Kirātā. 18.3; अनुकृतिमितरेतरस्य मूर्त्योर्दिनकरराघवनन्दनावकार्ष्टाम् Bhaṭṭi. 10.64; भूपस्त्रिविष्टपनृपानुकृतिः कृतज्ञ[*:] श्रीकक्कराज इति गोत्रमणिर्बभूव EI. xiii. 279.4; vi. 210.5; xiv. 124.7; xxii. 105.7; सकलासु शंकर निशासु नृत्यता । क्रियते त्वयानुकृतिरात्मनः HarVi. 6.180; 25.20; कदापि कोऽपि । प्रकाश्य यत् किंचन दूषणं ते विभीषणस्यानुकृतिं करोति RāmC.(App. 1) 38.9; वाग्वेषचेष्टितैः प्रियस्यानुकृतिर्लीला Kāvyānu.(He.) 373.7; प्रियस्य … वेषगतिहसितभणितैरनुकृतिर्या क्रियते सा लीला NāṭaLaRaK. 2607; लीलां प्रियस्यानुकृतिं विदुः SāhiDa. 131.13; स्फुटतो वेणोरनुकृतिरुक्ता शब्दस्य हू(दू)त्कृतिः शास्त्रे KandaCū. ii. 7.15; AnekāK. 799; **3C** imitation in order to ridicule, mimicry शृङ्गारानुकृतिर्या तु स हास्यस्तु प्रकीर्तितः NāṭyaŚā. 6.45; AbhinBhā. i. 294.4 (*on* 6.40); अनुकृतिरमुख्यता आभास इति ह्येकोऽर्थः Loc. 66.21 (*on* 2.3); लौल्यादेश्च परस्थानामेवामनुकृतेरपि । विकारश्चेतसो हासः RasāSu. 155.8 (2.123); राज्ञो नानुकृतिं कुर्यान्न च श्रेष्ठस्य कस्यचित् ŚukraNī. 3.161; **4** consent, compliance ओमित्येतदनुकृति ह स्म वा TaiĀ. vii. 8.1 (730.14); TaiU. 1.8; अनुकृतेस्तस्य च BrahmSū. i.3.22; प्राज्ञ एवायमात्मा भवितुमर्हति । कस्मात् । अनुकृतेः । अनुकरणमनुकृतिः BrahmSūBh.

(Śaṅ.) 181.16 (*on* i. 3.22); TaiUBh. 209.2 (*on* 1.8); BrahmSūBh. (Bhā.) 59.9 (*on* i. 3.22); अनुज्ञानुकृतिस्तद्वत्सर्वत्रोमिति कीर्त्यते TaiUBhāVā. 31.21(1); अनुकृतिरनुकारः VedāntDī. 52.22 (*on* i. 3.21); ŚivārkaMaDī. i. 444.24 (*on* i. 3.21); 'तमेव भान्तमनुभाति सर्वम्' इत्यनुकृतेः BrahmSūBh. (Ma.) 17A.10 (*on* i. 3.22); अनुकृतिरनुभानमिति हि परैरुक्तम् ŚrutaPra. ii. 48.30 (*on* i. 3. 21-22); अनुकृतेश्चानुकर्ता जीवः VedāntPāSau. 94.20 (*on* i. 3.22); जीवस्य दहराकाशशब्दनिर्दिष्टपरज्योतिरनुकृतिरवगम्यते BrahmSūBh. (Śrī.) i. 444.2 (*on* i.3.21); **5** onomatopoeia काक इति शब्दानुकृतिः। तदिदं शकुनिषु बहुलम्। न शब्दानुकृतिर्विद्यत इत्यौपमन्यवः Nir. 3.18 (69.12); **6** dramatic presentation or enacting तदन्तेऽनुकृतिर्बद्धा NāṭyaŚā. 1.57 (AbhinBhā. अनुकृतिरिति नाट्यम्); अन्यत्रानुकृतिरूपनाटकादिना यस्य भावका ध्यातारो रसिकाश्च माद्यन्ति Avalo. 1.11 (*on* 1.2); परस्यानुकृतिर्नाट्यम् ViṣṇuDhaP. iii. 20.1; **7** image मृदा वा दारुणा वापि ···। लोहैरनुकृतिर्वापि प्रस्त इत्यभिधीयते ViṣṇuDhaP. iii. 27.4; [Kośas give *anukṛti* as of one the meanings of *pratimā*, TrikāŚe. iii. 3.300; ViśvaPra. 114.51; NānārthāSaṁ. ii. 5.46; MediK. 118.48; ViśvaLoK. 250.53; ŚabdaRaSaK. 229.8]; **8A** utterance in imitation (of other's words) अन्योक्तीनाममनुकृतिश्छाया सापीह षड्विधा SaraKaṇṭhā. 163.1; नाऽसाध्वनुकृतौ (दोषः) AlaṅkāŚe. 9.3; **8B** utterance of the word *anu* यादवप्रकाशीये तु अनुकृतिः अनुशब्दस्य करणमित्युक्तम्। तदयुक्तम् ŚrutaPra. ii. 49.1 (*on* i. 3.22); **9** disguise विश्वंभरः स भगवान् ··· धृत्वा यतेरनुकृतिं मथुरां यियासुः। व्याजेन शान्तिपुरमागमितः CaitaCan. 119.13(5); **10** name of a figure of speech हेत्वन्तरादन्यस्यापि तथात्वमनुकृतिः AlaṅkāRa. 72.

अनुकृति (anu-kṛ́ti) *adj.* [*but* VIŚVA. ánu-kṛti] which is in imitation of देवशिल्पान्येतेषां वै शिल्पानामनुकृतीह शिल्पमधिगम्यते AitBr. 30.1 (764); GopBr. ii. 6.7 (253.10); मनुर्ह वा अग्रे यज्ञेनेजे तदनुकृतीदमिमाः प्रजाः यजन्ते ŚatBr.(K.) II. iv. 3.4.

अनुकृतिकव्यापार (anukṛtika-vyāpāra) *m.* activity of imitation व्यस्तैराजननं दिन(नं)दिनमधिप्रत्तैर्दधीच्यादिभिर्दानैरेभिरलंकृतानुकृतिकव्यापारपारंगमैः। मत्वेतीव निराकृतः ··· श्रीमान् ··· ब्र(ब्र)ह्मांडदान(नं) व्यधात् EI. xxi. 285.29.

अनुकृतित्व (anukṛti-tva) *n.* the state of being compliance or consent करोमि यास्यामि वेति कृतमुक्तं ओमित्यनुकरोत्यन्यः, अतः ओंकारोऽनुकृतिः। ··· प्रसिद्धं ह्योंकारस्यानुकृतित्वम् TaiUBh. 209.4 (*on* 1.8)

अनुकृतोर्जितभूभृत् (anukṛtorjitabhūbhṛt) *adj.* **i** which has imitated a mighty monarch क इव तेऽनुकृतोर्जितभूभृता घनचयेन च ये न वशीकृताः HarVi. 3.50; **ii** who has imitated a lofty mountain, HarVi. 3.50.

अनुकृत्तमूल (anukṛtta-mūla) *adj.* the roots of which are cut off afterwards कबन्धैः पतद्भिरुर्वी सुचिरं चकम्पे। प्राक्खण्डिताग्रैरनुकृत्तमूलैर्महाद्रुमाणामिव मध्यकाण्डैः RāghPāṇ.(Ka.) 4.40.

अनुकृत्य (anukṛ́t-ya) *ger.* **1** having followed or imitated मनुर्ह वाऽग्रे यज्ञेनेजे तदनुकृत्येमाः प्रजा यजन्ते ŚatBr. I.v. 1.7; दिलीपरघुरामाणां चरितम् ··· अनुकृत्य प्रजानां यो जगाम प्रियतां विभुः EI. xxii. 124.16; (राममाधवौ) वृषायमाणौ नर्दन्तौ युयुधाते परस्परम्। अनुकृत्य रुतैर्जन्तूंश्चेरतुः प्राकृतौ यथा BhāgP. x. 11.40; हंसोऽपि ··· सुदत्याः पुरश्चारु चलन् बभासे। गतिमेतदीयामग्रेऽनुकृत्योपहसन् NaiṣC. 3.10; **2** having assumed अहिर्बुध्नावतरनिधानमाकारमनुकृत्य स विद्याधरः समस्तमपि नगरं क्षोभयामास YaśasCam. ii. 300.22; **3** having repeated, having copied किमपि कान्तभुजान्तरवर्तिनी कृतवती यदियं कलभाषिणी। तदनुकृत्य गिरा गुरुसंनिधौ ह्रियमनीयत सारिकया वधूः ŚārṅgaPa. 3749; Subhāṣi. 2162; महामन्त्रस्य ··· बीजवर्णसमुदायमयाः बहवः संकेताः, ते अतिरहस्यत्वात् स्फुटमनुकृत्य वक्तुमयोग्या एव Bhāsk. i. 264.14 (*on* i. 5.14); **4** having referred to, regarding ये द्वे रूपे प्रत्यभिज्ञायां ते अनुकृत्य दर्शयति भात इति Bhāsk. i. 36.18 (*on* i. 1.1); तत्रान्वयव्याप्तिमनुकृत्याह यो यावति इति Bhāsk. i. 68.20 (*on* i. 1.3); i. 178.15 (*on* i. 4.6); योजनामेवानुकृत्य दर्शयति व्याचष्टे च योऽहमिति Bhāsk. i. 325.12 (*on* i. 6.6)

अनुकृत्य (anu-kṛtya) *adj.* worthy to be followed, fit to be imitated नूनं सद्यःफलानि नीतिशास्त्राणि यत् त्वयानुकृत्येनानुप्रविश्यारिमर्दनः सपरिजनो निःशेषितः PañcT.(Kos.) 3.259(1) (201.22)

अनुकृन्तत् (anu-kṛntat) *adj.* piercing, killing निजघ्नुस्ते महेष्वासाः सर्वांस्तान्निशितैः शरैः। आ गर्भादनुकृन्तन्तश्चेरुश्चैव वसुंधराम् MahāBhā. i. 169.18; क्षत्रियाश्च भृगून्सर्वान्वधिष्यन्ति नराधिप। आ गर्भादनुकृन्तन्तः MahāBhā. xiii. 56.3; DevīBhāP. vi. 16.24.

अनुकृन्तन (anu-kṛntana) *n.* piercing, destruction इन्द्रवज्र इति प्रोक्तं मर्मजङ्घानुकीर्त(? कृन्त)नम्। तद्ध्यानबलयोगेन धारणाभिर्निकृन्तयेत् Kṣuri-U. 11.

अनुकृप् (anu-kṛp-) VI. Ā. **i** to long for या व्यूषुर्याश्च नूनं व्युच्छान्। अनु पूर्वाः कृपते वावशानाः ṚV. i. 113.10 (*but* Sāy. समर्था भवति); **ii** to cling to अनु त्वा रोदसी उभे क्रक्षमाणमकृपेताम्। इन्द्र ṚV. viii. 76.11; AV. xx. 42.2; cf. **अनुकॢप्**.

अनुकृपा (anu-kṛpā) *f.* compassion, sympathy, condolence; cf. **अनुकृपाय**.

अनुकृपाय (anukṛpā-ya-) *denom.* to be compassionate, to sympathise, to condole with सुरभिः प्रारुदत्किल। गवां माता पुरा तात तामिन्द्रोऽन्वकृपायत MahāBhā. iii. 10.7; द्विजाः···। धर्मोऽयमिति मन्वाना ब्रह्मचर्ये व्यवस्थिताः। त्यक्त्वा गृहान्पितृंश्चैव तानिन्द्रोऽन्वकृपायत MahāBhā. xii. 11.3.

अनुकृश (anu-kṛśa) *adj.* gradually slim or lean स व्रतम् अचरत्। सोऽनुकृशो भवति। तस्माद् अनुकृशो व्रतचारी भवति AV.(P.) xvii. 28.3.

अनुकृष् (anu-kṛṣ-) I. U. **1A** to carry on, to continue सः ··· गृहस्थधर्मान् प्रयुञ्जान इमानि व्रतान्यनुकर्षेत् GautDS. i. 9.1; **1B** to continue (for a longer time), to prolong (पदं) लक्षणसंयुक्तं यदा वर्णोऽनुकर्षति। तदा वर्णस्य निष्पत्तिर्ज्ञेया स्वरसमुद्भवा NāṭyaŚā. 29.18; **1C** to carry over or continue (a word or phrase from the preceding context to the following) अनुवृत्तेर्हेतुत्वादिति हेतुमनुकर्षति Kiraṇā. 24.11; द्वितीयतुशब्देन वत्सरोत्तरं प्रतिसंवत्सरं वर्षे वर्षे चकारेण मृताहनीत्यनुकर्षति VīraMi. 319.7 (*on* 1.256); (pass.) **i** (a word or phrase) to be carried over or continued (from the preceding context to the following) यदि ··· तन्निर्देशः प्रतिज्ञेत्युच्यते सर्वतन्त्रसिद्धान्तोऽपि प्रकृतत्वात् तच्छब्देनानुकृष्येत NyāyVār. 115.5 (*on* i.1.33); योऽयमात्मविषयः प्रश्नः ··· स एवायम् अन्यत्र धर्मादन्यत्राधर्मात् इति पुनरनुकृष्यते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 236.5 (*on* i. 4.6); नेति पूर्वसूत्राच्चशब्देनानुकृष्यते BrahmSūBh.(Bhā.) 45.3 (*on* i. 2.20); Bhām. 196.21 (*on* i. 3.4); VedāntDī. 18.17 (*on* i. 1.13); यम च परिवेषणे। चकारेण मिदित्यनुकृष्यते। यमयति। यमयांचकार DhātuPra. 10.87 (135.14); SmṛtiCan. vi. 50.14; CaturCin. ii(1). 1062.8; अपिपदेन स्मरन्तीत्यनुकृष्यते TattvPrakā. 143B.4 (*on* iii. 1.16); NyāySu.(Ja.) 230B.4 (*on* ii. 1.1); 390A.9 (*on* ii. 2.7); चकारेण संख्यानुकृष्यते Prasā. i. 485.8; LaŚabdeŚe. i. 91.8; ii. 218.4; **ii** (a word or phrase) to be carried over or continued (from the following context to the preceding) उत्तरसूत्रस्थं संज्ञाग्रहणमिहानुकृष्यते Prasā. i. 882.21; **2** to drag कामधेनुं वसिष्ठोऽपि यदा न त्यजते मुनिः। तदास्य शबलां राम विश्वामित्रोऽन्वकर्षत Rāmā. i. 53.1; बालां सबाष्पविलोचनामयमभिपतन् ··· बलादनुकर्षति ŚṛṅgāSar. 45; (pass.) to be dragged (बाला लाङ्गूलमाश्रिताः) पृथिव्यां चानुकृष्यन्ते Rāmā. vi. 18.3; सैषा महतो वंशस्तम्बाल्लड्वानुकृष्यते MahāBh. i. 21.28 (*on* ŚivSū.(Gr.) 2); रज्ज्वायसा वा बद्धं काष्ठमनुकृष्यते तद्वदनुकृष्यते चकारेण MahāBh. i. 119.11 (*on* i. 1.49)

अनुकृष्ट (anu-kṛṣṭa) *adj.* [*f.* -ā] **i** (word or phrase) carried over (from the preceding context to the following) प्रथमानास्त्रवास्तौ विपाकसंत्रगहेतू पूर्वोक्तौ। चशब्देनानुकृष्टौ Sphuṭā. ii. 164.17 (*on* 2.60); चानुकृष्टमुत्तरत्र नानुवर्तते SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 2.68; चानुकृष्टं नोत्तरत्र। चकारेणानुकृष्टमुत्तरत्र नाभिसंबध्यते PariVṛ.(Sī.) 92.12; मनुना ह्यसगोत्रा च या पितुरिति चकारात् असपिण्डा चेत्यनुकृष्टम् ManvaVi. 279.25 (*on* 3.5); **ii** attracted बभूम(व) कीर्त्तिवर्म्मा परदारनिवृत्तचित्तवृत्तेरपि धीर्यस्य रिपुश्रियानुकृष्टा। रणपराक्रमलब्धजयश्रिया EI. vi. 5.5; भूपतिः ··· अनेकश्रीमुखपरंपरानुकृष्टमेनमात्मसादकरोत् AvantiKa. 10.15.

अनुकृष्टत्व (anukṛṣṭa-tva) *n.* the state of being carried over (from the preceding context to the following) पूजायान् इत्यस्य पूर्वत्र चानुकृष्टत्वादनधिकारे सिद्धे शेषवचनं विस्पष्टार्थम् KāśiVṛ. *on* viii. 1.41.

अनुकृष्टवारिदम् (anukṛṣṭavāridam) *adv.* in a manner in which the clouds were dragged along युधि द्विपा रामशरेण दारिताः ···। यतो धरण्यामनुकृष्टवारिदं दिवः पतन्तो रुरुजुः स्वसैनिकान् JānaHa. 5.29.

अनुकृष्टि (anu-kṛṣṭi) *f.* [listed in the *kalyāṇyādi gaṇa*, JaineVyā. iii. 1.115] continuation or carrying over (from the preceding context to the following) गृहस्वामीत्यादौ स्वामीश्वर — इत्यादिना सामान्यविहिताया एव षष्ठ्याश्चकारेणानुकृष्टिरेवेति समासः Prasā. i. 501.18.

अनुकृष्ण (anukṛṣṇa) *m.* name of an *adhvaryu* priest of the Caraka branch of the Kṛṣṇa-Yajurveda एते द्विजर्षयः प्रोक्ताश्चरकाध्वर्यवः।··· अनुकृष्णस्तथायुश्च BrahmāṇḍP. i. 33.13.

अनुकृष्णम् (anukṛṣṇam) *adv.* towards Kṛṣṇa इत्याकर्ण्य विभोर्वाचं सोऽनुकृष्णमधावत PāṇḍaC. 17.169.

अनुकृष्य (anukṛṣ-ya) *ger.* **1** having considered, having referred

to प्राणव्रतमतिवादित्वमनुकृष्य, अपरित्यज्यैव प्राणं सत्यादिपरंपरया भूमानमवतारयन्, प्राणमेव भूमानं मन्यते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 153.17 (*on* i. 3.8); तद्देशकालमनुकृष्य स इत्यनेन नायं पदार्थमुपढौकयते हि नैतत् SaṁkṣeŚā. 1.150 (i. 124. 13); व्यस्तोपासनं व्यावर्त्य समग्रोपासनत्वमेवानुकृष्य सः ··· सर्वेष्वात्मस्वन्नमत्ति BrahmSūBh.(Bhā.) 198.13 (*on* iii. 3.57); VedāntKau. 349.16 (*on* iii. 3.55); सर्वत्र हि ब्रह्मानुकृष्य प्रतिपाद्यते ŚrutaPra. ii. 449.16 (*on* iii. 2.29); अवतारिकया तदेव सद्रूपं ब्रह्मानुकृष्य ··· पठ्यमानः श्लोकः कथमसत्कारणपरः स्यात् ŚivārkaMaDī. i. 531.33 (*on* i. 4.15); **2** having carried over or continued (from the preceding context to the following) ज्योतिष्टोमस्य प्रक्रान्तत्वाद्यजेतेति तदनुवादाज्ज्योतिरिति प्रातिपदिकमात्रं पठित्वा एतेनेत्यनुकृष्य कर्मसामानाधिकरण्येन कर्मनामव्यवस्थापनात् Bhām. 580.2 (*on* iii. 3.1); सूत्रं चैवं पूर्वसूत्राद्विधिः क्वचिदिति पदद्वयमनुकृष्य यथाभाष्यं योज्यम् NyāySu.(So.) 81.25 (*on* i. 2.24); 64.14 (*on* i. 2.14); भाष्ये च वक्ष्यमाणं दूषणमनुकृष्य व्याख्यातम् ŚrutaPra ii. 322.13 (*on* ii. 2.38)

अनुकृष्यमाण (anu-kṛṣyamāṇa) *adj.* [*f.* -ā] **1** who is being dragged परित्रायतामनेन राक्षसकबन्धेनानुकृष्यमाणामरण्ये स्त्रियम् MahāvīC. 5.26 (11); **2** which is being continued or carried over प्राणविषयमेव चातिवादित्वमुत्तरत्रानुकृष्यमाणं पश्यामः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 155.18 (*on* i. 3.8); पूर्वप्रश्नगतमेवार्थम् उत्तरत्रानुकृष्यमाणं दर्शयति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 676.14 (*on* iii. 3.36)

अनुकॄ (anu-kṝ-) VI. P. **A** to scatter along, to strew यास्ते धाना अनुकिरामि तिलमिश्राः AV. xviii. 4.43; (pass.) to be scattered तामापतन्तीं (शक्तिं भीष्मः) सहसा द्विधा चिच्छेद भारत। क्षुरप्राभ्यां सुतीक्ष्णाभ्यां सान्वकीर्यत भूतले MahāBhā. vi. 100.34; ते तु चापबलोद्धूताः शातकुम्भविभूषिताः। अजस्रमन्वकीर्यन्त शराः पार्थरथं प्रति MahāBhā. vii. 114.28; vii. 164.81; (शितेषुभिः) सिंहर्क्षशरभादयः। वसुधामन्वकीर्यन्त BrahmāṇḍP. ii. 26.31; **B** (pass.) to be filled with वणिग्भिश्चाव(v. l. न्व)कीर्यन्त नगराण्यथ शिल्पिभिः MahāBhā. i. 102.4.

अनुकॄत् (anu-kṝt-) X. U. [P. vii. 1.101] **1** to mention एकपिण्डे द्वावनुकीर्तयेत्परिग्रहीतारं चोत्पादयितारम् MānŚS. 249.8; अग्निं मेनेऽदितिं त्वेव (कुत्से चेह च) शौनकः। ऋषिरत्र प्रसङ्गाद्वा दर्शनाद्वानुकीर्तयेत् BṛDe. 4.19; वाचापि पुरुषानन्यान्सुव्रता (गान्धारी) नान्वकीर्तयत् MahāBhā. i. 103.17; न चानुकीर्तये दत्त्वा अयाच्यमर्थं न च संशृणोमि MahāBhā. iii. App. I. 21(54); v. 430*; (हनूमान्) वैदेह्या यानि चाङ्गेषु तदा रामोऽन्वकीर्तयत्। तान्याभरणजालानि गात्रशोभीन्यलक्षयत् Rāmā. v. 13.39; v. 13.41; विशेषतोऽनिष्टफलानि यानि (लक्षणानि) समासतस्तान्यनुकीर्तयामि BṛSaṁ. 70.15; यथानुकीर्तयन्त्येतच्छ्रेयस्कामा द्विजातयः।··· दुःस्वप्नाद्युपशान्तये BhāgP. viii. 4.15; पौनरुक्त्यपरिहाराय वृत्तवर्तिष्यमाणे अनुकीर्तयति NyāyVārPari. 747.11; (pass.) to be mentioned विद्याप्रकरणे समाम्नानात् ··· सर्वप्राणिसाधारणा एव स्वापादयोऽनुकीर्त्यन्ते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 806.1 (*on* iv. 2.7); अनेन सूत्रेण ··· 'अथ विशेषलक्षणम्' इतिवत्सुखग्रहणार्थमनुकीर्त्यते ŚāstrDī. 35.13 (*on* i. 1.3); यादवाश्च यदोर्जाता बहुत्वान्नानुकीर्त्यते(? न्ते) BallāC. 55.14; **2** to narrate दिशामभिजयं ब्रह्मन् विस्तरेणानुकीर्तय MahāBhā. ii. 23.11; भरतर्षेरिदमनघं सुचरितमनुकीर्तयेत् PadmP.(Ra.) 87.17; यद्यद्विधत्ते भगवान् ···। तानि मे श्रद्दधानस्य कीर्तनान्यनुकीर्तय BhāgP. iii. 25.3; मन्वन्तराणि सर्वाणि विस्तरेणानुकीर्तय ŚivaP. v. 34.1 (444B. 4); गोपालस्य परात्मनः। सहस्रं नाम दिव्यानामशेषेणानुकीर्तय PañcaRā.(Nā.) iv. 8.3; (pass.) to be narrated आधिक्यम् ··· लिङ्गेऽस्मिन्नानुपूर्व्येण विस्तरेणानुकीर्त्यते LiṅgaP. i. 2.55; **3** to praise नानाकर्मसु युक्तानां बहुकर्मोपजीविनाम्। धर्मज्ञानां सतां तेषां नित्यमेवानुकीर्तयेत् MahāBhā. xiii. 33.13; तं पशुं कुष्णाति शोधयति विक्रीणीते पचति खादयत्यनुकीर्तयति वा AbhidhKoBh. 239.17 (*on* 4.68); यावत् तत् परस्वं विभजते विक्रीणीते गोपायति अनुकीर्तयति Sphuṭā. iv. 71.20 (*on* 4.68); **4** to repeat after, to relate after इमां स्तुतिं भक्तिपरा नरोत्तमा भवद्भिरुक्तामनुकीर्तयन्ति VāmaP. 56.65; **5** (pass.) to be declared, to be called स (आचार्यः) यदा बुध्यते तत्त्वं तदा मुक्तोऽनुकीर्त्यते PañcaRā.(Ha.) i. 4.3; **6** (pass.) to be recited ब्राह्मणोक्तार्थदाढ्यार्य श्लोको मन्त्रोऽनुकीर्त्यते BṛĀraUBhVā. i. 5.376.

अनुक्लृप् (anu-kḷp-) I. Ā. [DhātuPā. 1.799; 1.808; P. viii. 2.18] **A** to think अथाहो विद्वांसः। क्षेत्रज्ञोऽनुकल्पते Nir. 14.10 (232.3); **B** to be subordinate द्विविधपुत्रार्थविवाहे सवर्णैव मुख्येति तज्ज एव मुख्यो नानुकल्पते BālamBha. i. 200.8 (*on* 1.57)

अनुक्लृप् (anu-kḷp-) X. U. [DhātuPā. 10.208; P. viii. 2.18] **Ai** to prepare, to arrange, to make fit, to frame प्रवीयन्तां स्त्रियो गावो विष्णुर्योनिमनुकल्पयाति AV.(P.) v. 15.4; क्षौममहतं वासः प्रदक्षिणं परिधाय ··· नीवीमनुकल्पयते VaikhāŚS. 12.6; एतेष्वेव स्थानव्यूहेष्वृतुच्छन्दःस्तोमपृष्ठस्य भक्तिशेषमनुकल्पयीत Nir. 7.11 (138.1); **Aii** to transfer (the *sāman* to a different verse or verses), to substitute (something in place of something else) अन्तरिक्षस्य लोकेऽज्ञा वैरूपमनुकल्पयेन्महावैष्टम्भं वा Kṣudra. 91; 92; 124C; तृतीयादह्न उद्धृत्य त्रिणिधनं त्वाष्ट्रीसामैडं त्वाष्ट्रीसाम तस्य स्थानेऽनुकल्पयेत् Kṣudra. 127; अथैकतृचमाहृत्यान्यस्य स्थानेऽनुकल्पयेत् Kṣudra. 144; असंचाराय वीङ्कस्तोत्रीये वसिष्ठस्य प्रियमनुकल्पयेत् NidāSū. 67.20 (4.3); 81.12 (5.2); 108.17 (6.10); नवमेऽहनि दीर्घतमसोऽर्कमनुकल्पयन्त्येके NidāSū. 159.21 (9.5); 160.8 (9.6); 174.9 (10.1); तथा सतां शाट्यायनिनः षडहविभक्तीरनुकल्पयन्ति LāṭyāŚS. iv. 5.18; DrāhyŚS. viii. 1.18; अभीवर्तकालेये बृहतीष्वनुकल्पयेत् LāṭyāŚS. iv. 6.9; DrāhyŚS. viii. 2.9; **Aiii** to put (faith in) एवमुक्ता तदा सा तु सुरसा कामरूपिणी (v. l. न श्रद्धामन्वकल्पयत्) Rāmā. v. 56.27; **B** (pass.) **Bi** to be considered as यदि वां मत्प्रियं कार्यम् ···। तद्वने मम गेहे च ममत्वमनुकल्प्यताम् MārkP. 23.83; **Bii** to be indicated अनुक्लृप्तिर्लक्षणम् अनुकल्प्यते ज्ञाप्यतेऽनेनेति व्युत्पत्त्या Upask. 97.4 (*on* ii. 1.22)

अनुक्लृप्त (anu-kḷpta) *adj.* [*f.* -ā] (*sāman*) transferred (to a different verse), (*sāman*) substituted (for another *sāman*) तस्य कल्पस्तृतीयस्याह्नो वैरूपं मध्यंदिने बृहत्यामनुक्लृप्तम् ··· पञ्चमस्याह्नः शक्वर्यो मध्यंदिने बृहत्यामनुक्लृप्ताः Kṣudra. 107; अथ येनानुकल्पयन्ति बृहत्यां वानुक्लृप्तं मन्यमानाः NidāSū. 159.25 (9.5)

अनुक्लृप्ति (anu-kḷpti) *f.* inferential mark, indicatory mark अनुक्लृप्तिर्लक्षणम् अनुकल्प्यते ज्ञाप्यतेऽनेनेति व्युत्पत्त्या, कारणान्तरस्य असमवायिकारणस्य यानुक्लृप्तिर्लक्षणं तद्वैधर्म्यात् Upask. 97.4 (*on* ii. 1.22)

अनुकोटिक (anukoṭika) *n.* name of an intermediate *lupā* मध्यं च मध्यकर्णं चाप्यकर्णमनुकोटिकम्। कोटिरित्येवमुच्यन्ते पञ्च वर्णलुपाः MayaMa. 18.30.

अनुकोटिशस् (anukoṭi-śas) *ind.* in crores विपुला विकल्पाः संकीर्णाश्चानुकोटिशः काव्येषु दृश्यन्ते MṛtaSaṁ. 120.1 (*on* 5.19)

अनुकोशा (anukośā) *f.* name of Vimuci's wife दारुग्रामे तु विप्रोऽभूद्विमुचिस्तस्य भामिनी। अनुकोशा PadmP.(Ra.) 30.116.

अनुकौशिकि (anukauśiki) *adv.* on (the bank of) the river Kauśikī अनुकौशिकि कौशिकाश्रमं तदनु प्रापतुरग्रगामिना। मुनिना समम् (राघवौ) Rāgh. 3.28.

अनुकौशिकीतीरम् (anukauśikītīram) *adv.* along the bank of the river Kauśikī पुरस्तादनुकौशिकीतीरमालोकय AnargharRā. 2.26(1)

अनुक्त (an-ukta) *adj.* [*f.* -ā] [enumerated in *kāṣṭhādi gaṇa*, GaṇPā. 49.10] **1** (words) unuttered, not spoken, not recited **2Ai** not expressly stated, not declared, not mentioned, not laid down, not enumerated, not described, not specified **ii** not to be described, indescribable **B** not replied, not answered **3A** not spoken (ill of) **B** not addressed (with a curse) **4A** not told, not asked for, not ordered, not requested **B** not assigned, not entrusted **5A** not conveyed (by grammatical elements) **B** (case-relation or *kāraka*) not expressed (by finite verb-endings, primary suffixes, secondary suffixes and Cpds); **1** (words) unuttered, not spoken, not recited एवं समा अनुक्तानां वषट्कारा भवन्ति KauṣīBr. 16.6 (72.2); अनुक्तायां सावित्र्यां प्राश्नीयात् BaudhGS. ii. 5.43; न चैवोक्ता न चानुक्ता हीनतः परुषा गिरः। भारताः प्रतिजल्पन्ति सदा तूत्तमपूरुषाः MahāBhā. ii. 64.8; लेखकश्चेदुक्तं न लिखति अनुक्तं लिखति ··· पूर्वमस्मै साहसदण्डं कुर्यात् ArthŚā. ii. 161.8 (4.9); आसन्नोक्तं च यद्वाक्यं न शृण्वन्ति परस्परम्। अनुक्तं श्रूयते यच्च नाट्यधर्मी तु सा स्मृता NāṭyaŚā. 13.76; सा तु परिहासार्थमिदमनयोक्तमिति चानुक्तमपि ब्रूयात् KāmSū. 202.24 (3.2); तत्रोक्तानुक्तयोग्यादेर्न विशेष्येण संगतिः ŚlokaVār. 7.15 (850.3); TantrVā. 62.5 (*on* i. 2.43); अबुद्धार्थं कथं पद्यं पुराणज्ञो वदिष्यति। अनुक्तो न श्रुतः सम्यक्श्रोतृगामिति निश्चयः PadmP. iv. 100.102; न हि आनय इत्येतावत्युक्ते गामित्यनुक्ते प्रत्यक्षप्रतिपन्नेऽपि गवि गवा सहानयनमन्वीयते ŚāstrDī. 82.14 (*on* i. 1.5); प्रत्यक्षेऽपि परोक्षे कृतमकृतं कथितमप्यनुक्तं च। यः कुरुते निर्विकृतिः स परं पुंसां भयस्थानम् KalāVi. 9.50; पश्चादिहायातं प्रलम्बारिणा कृष्णवीरेण किमनुक्तमासीत् RukmiHa. 1.12(2); स्तुतिं च सः। अनुक्तामाद्यविद्वद्भिर्हृल्लेखाधायिनीं व्यधात् PrabhāC. 187.18; किं ब्रवीषीति यन्नाट्ये विना पात्रं प्रयुज्यते। श्रुत्वेवानुक्तमप्यर्थं तत्स्यादाकाशभाषितम् SāhiDa. 329.16; KandaCū. iii. 2.26; न हि प्रामाणिकेन भवता कदापि परेणानुक्तं किंचिदुच्यते RasGaṅ. 301.6; **2Ai** not expressly stated, not declared, not mentioned, not laid down, not enumerated, not described, not specified यदनुक्तं भवेत् किंचित्तदत्र परिकीर्तितम् ŚivU. 7.133; अनुक्तं च KātyŚS. xix. 7.13; विशेषेऽनुक्ते स्रुवेण होतव्यम् ··· प्रायश्चित्तेऽनुक्ते वैष्णवं प्रायश्चित्तम् VaikhāGS. 6.1;

अन्येष्वप्यनुक्तेषु घोरेषूपस्थितेषु च। कुर्युः शान्तिम् AVPari. 69(4).3; सर्वास्त्रिष्टुभोऽनुक्ता आग्नेय्यः VājaS.(Pariśiṣṭa.) 14A.16; रहस्यास्वृक्षु देवता अनुक्ताः, ता ऐन्द्रयः Naigeyānukramaṇi 1.589; पुरातने ... अनुक्तं समोप्य च। ऋक्तन्त्रेण तु गृह्यन्ते (पदानि) SVSaptaLa. 25; न हि सन्ति तानि पदानि येषां पदानामनुक्तः समासः MahāBh. i. 419.3 (*on* ii. 2.23); i. 439.3 (*on* ii 3.1); नानुक्तेऽन्यार्थदर्शनं परार्थत्वात् MīmāSū. iv. 4.33; vi. 2.5; अनुक्तस्यार्थापत्तेः NyāySū. v. 1.22; यच्चान्यदपि किंचित् स्यादनुक्तमिह पूजितम्। वृत्तं तदपि चात्रेयः सदैवाभ्यनुमन्यते CaraS. i. 8.34 (1941 Ed.); i. 20.12 (1941 Ed.); अतोऽनुक्तेषु या नारी समभिध्याति दौर्हृदम् SuśruS. iii. 3.28; BhāvPra.(Bhā.) 3.304; तेष्वनुक्तेषु चान्येषु वायोः स्वरूपमुच्यते KāśyaS. 42B.43; 91B.4; अनुक्तानां (अर्थानाम्) द्विगुणा (वृद्धिः) ViṣṇuSm. 6.17; अनुक्तमप्यूहति पण्डितो जनः परेङ्गितज्ञानफला हि बुद्धयः ŚatTrayī. 427; PañcT. 1.18 (22.3); Hitopa. 2.43; Pañcā. 7.14; ŚārṅgaPa. 200; KumāPraPra. 56.12; VetāPañ (Śi.) 8.28; प्रायश्चित्तानि ...। उक्तानुक्तानि सर्वाणि ज्ञातव्यानि द्विजातिभिः BṛParāSm. 8.338; तदेतन्निदर्शनार्थं दत्तकशासनादुक्तम्। अनुक्तं च लोकतः शीलयेत् पुरुषप्रकृतितश्च KāmSū. 322.20 (6.2); न तत्परिहार्यं यतो विवक्षितमनुक्तमनुतापं जनयति Śāk. 3.21(9); गुणा अनुक्ता अपि ते स्वयं यान्ति प्रकाशताम् Tantrākhyā. 57.25; PañcT. 2.13 (197.3); उक्तानामप्यनुक्तानां शृणु नारद लक्षणम्। सामान्यं येन सिद्धिः स्यादीप्सितार्थस्य मन्त्रिणः AhirbuS. 29.78; 47.64; न पश्वादीनामङ्गेनोक्तेनानुक्तेन वा किंचित्प्रयोजनमस्ति, यज्ञाङ्गेन ह्यविपन्नेन प्रयोजनम् ŚābaBh. 1203.15 (*on* iv. 1.11); ṬupṬ. 7.20 (*on* iv. 1.11); ŚābaBh. 1380.14 (*on* vi. 1.36); फलकामोऽनुक्तेऽपि शब्देनात्मन एव फलं कामयते न परस्य ŚābaBh. 1393.19 (*on* vi. 2.6); अत्रानुक्तं (छन्दः) गाथा ChandaḥSū. 8.1; Chandonu. 7.73; VākyaPa. 2.315; मानक्रियायां युक्तायामनुक्ते मानकर्तरि। मानकृद्यजमान(नः) स्यात् GobhiSm. 1.79; चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः KāśiVṛ. *on* ii. 4.18; वचने चास्य कथमभावोऽनुक्तः। अथाभावमेव नेच्छत्, तेनावचनम् PramāVāSvopVṛ. 16.15; भगवन्ननुक्तेष्वपि शरीरादिषु साधूनां स्वामिनः एव प्रणयिनः HarṣaC. 159.6; पञ्चदशात्रानुक्तान्येकोऽभिजिदुक्त ऋक्षभोगोऽन्यः BrāhmSphuSi. 14.49; तेषु तेष्वनुक्तेषु ... विकारेष्विमान्येव दोषादोषाणामात्मलिङ्गानि AṣṭāSaṁ. i. 108.19 (1.20); सर्गबन्धाङ्गरूपत्वादनुक्तः पद्यविस्तरः Kāvyāda. 1.13; 2.96; Kāvyālaṅ.(Bh.) 5.45; अनुक्तमत्र यत्किंचित् प्राग्वत्तत् सर्वमाचरेत् PāraS. 15.267; तस्माद्विध्यनुवादित्वं नानुक्ते लक्षणे भवेत् ŚlokaVār. 4.16 (137.6); 5(15).8 (641.2); अनुक्तो हि सन्नर्थवादादेव विधिः कल्प्येत TantrVā. 21.7 (*on* i. 2.7); 264.15 (*on* i. 3.26); 322.4 (*on* i. 4.2); एतन्नानुक्ते न्याये स्यात् ṬupṬ. 106.24 (*on* vi. 2.5); अनुक्ता अप्यन्याः त्वग्रसनादिदेवताः द्रष्टव्याः ChāndoUBh. 23.6 (*on* i. 2.6); 122.12 (*on* ii. 23.1); अन्नादिविषयाणि चोपासनान्यनुक्तानीत्यतः इदमारभ्यते TaiUBh. 282.8 (*on* 3.1); अनुक्तानामपि यौवनादिसमस्तविक्रियाणां प्रतिषेधः GītāBh.(Śaṅ.) 33.15 (*on* 2.20); ViṣṇuSaBh. 2.2 (*on* 1); अनुक्ता ये तद्धिताः...तेषामपि परिग्रहो यथा स्यात् Nyās. i. 870.2 (*on* iv. 1.76); द्रव्याणि ... अनुक्तान्यधिकतरगुणानि ... वक्तुं शक्नोति नान्यः KalyāKā. 10.24; यत्सत्यं वालिनः सूनुरनुक्तोऽपि प्रतीयसे RāmC. 11.62; सर्वं द्रव्यगुणकर्मादि सत्तिकारणमनुक्तं स्यात् NyāyMañ. ii. 56.12; LakṣmīT. 38.53; भृगुर्ब्रह्मोपलब्धये। प्रतिपेदे तपोऽनुक्तं सावशेषोक्तिकारणात् TaiUBhāVā. 197.19(3); तृतीये किंचिदनुक्तमेव तत्संबद्धं वक्ष्यामः ManuBh. i. 176.3 (*on* 2.189); i. 185.7 (*on* 2.209); अनुक्तः शेषः MṛtaSaṁ. 14.9 (*on* 2.12); YaśasCam. ii. 414.14; अनुक्तेष्वङ्गमूलाभ्यामर्घ्यं संसाधयेत्तथा TantrRā. 11.24; 34.7; कुर्याद्द्वादशगण्डूषाननुक्ते दन्तधावने SkandP. ii(4). 5.15; अनुक्तमपि दोषाणां लिङ्गैर्व्याधिमुपाचरेत् SiddhYo. 1.7; BhāvPra.(Bhā.) 6(1).23; आचार्याणां मतमनुक्तमपि ज्ञेयम् JayaMa. 49.14 (*on* 1.4); NayaVi. 8.3 (*on* i. 1.1); चक्रवर्तीत्यनुक्तोऽपि चिह्नैस्त्वमनुमीयसे NavaSāC. 11.42; BhaviP. 276A.15 (i. 186.14); नराणां शतशः सन्ति यातनास्थानभूमयः। सहस्रशोऽपि देवर्षे उक्तानुक्तांस्तथापि हि DevīBhāP. viii. 23.28; उक्तमनुक्तं वा रोगम् ...। सर्वं प्रशमयति ... जपः GaṇeP. i. 46.192; अनुक्तोऽपि सूर्यलक्षणोऽर्थः प्रकटमुपलक्ष्यते SaraKaṇṭhā. 74.8; 295.8; 732.11; अत्रैवकारेण हस्तप्रयोगमनुक्तं निरूपयति AbhinBhā. i. 144.16 (*on* 4.189); iv. 5.11 (*on* 28.8); DarpDa. 2.6; अनुक्तेषु केषु केषु च भावेषु मया ... चिन्त्योऽसि GītāBh.(Rā.) 518.2 (*on* 10.17); अवश्यवक्तव्यमनुक्तं यत्र KāvyPra. 356.7; 716.2; अनुक्तानामप्येवंप्रकाराणां वृक्षपत्रभङ्गान् भोजयेत् Hastyāyur. 161.18 (2.4); उक्तानुक्तं च यत्किंचित् प्रमादाद्यदि संभवेत् VāstuVi. 6.23; 40.24; ĪśānŚiPa. ii. 13.100; कालेऽनुक्ते प्रभातं स्यात् ŚārṅgaS. i. 1.47; ii. 6.22; शेषाणामप्यनुक्तानां वृत्तानाम् ... विनियोगो न दर्शितः SuvṛTi. 3.24; अनुक्तयोरपि शब्दार्थयोः प्रतिपत्तिः प्रसादः Kāvyānu.(He.) 234.11; SāhiSa. 2.86; अनुक्तोऽपि छन्दोदोषश्चकास्ति Candrā. 2.17; अनुक्तमपीच्छाविषयीकृतं साध्यं भवतीति किं स्म प्रस्मरति भवान् PramāMī. 42.17 (*on* i. 2.12); अनुक्तानां च सर्वेषां घोराद्याः सुखदाः स्मृताः NāraS. 11.2; शुभानि कार्याणि चरस्थिराणि चोक्तान्यनुक्तान्यपि यानि तानि। सिद्धिं प्रयान्त्याशु ... नागतिथौ VasiS. 12.9; दोषाभावाः ...। अनुक्ता अपि न ग्राह्या महातात्पर्यशक्तितः AnuVyā. 62B.11 (*on* 3.4); सरूपा धातवः केचिदनुक्ता अपि सन्ति DaivaVyā. 200; DhātuPra. 1.901 (65.19); 10.381 (153.15); अननुज्ञातमहाभोगविषये लाभहानिरनेनानुक्ता स्यात् SmṛtiCan. iv. 324.18; ii. 244.19; iv. 425.8; कौपीनं तत्परिधानाधिकारित्वेनानुक्तो गृहस्थादिस्तन्मात्रधृङ् नग्नः CaturCin. iii(1). 369.18; समन्वयप्रकारेण सर्वे उक्ता अनुक्ताः वेदान्ताः ब्रह्मपरत्वेन व्याख्याताः VedāntKau. 146.7 (*on* i. 4.28); 176.17 (*on* ii. 1.35); प्रतिवाद्युक्तमेव हि दूषणस्य विषयः न तु तदभिप्रेतमप्यनुक्तम् NyāyPari. 263.2; NyāySu.(So.) 26.31 (*on* i. 2.7); अनुक्तं दुरुक्तं किमपि यदि भवेत् Subodhi. 110.15 (*on* 2.306); अनुक्तमप्यपेक्षितमन्यतो ग्राह्यम् PāñcRāRa. 23.3; RaseCin. 2.15 (11.25); स च एक उक्तेऽनुक्ते हेतौ पुनस्त्रिधा SāhiDa. 558.8; SarvaDaKau. 90.8; वत्स, त्वयानुक्तमपि दुःखं त्वयि ज्ञायते BhojPra. 47.26; उपसंहारो हि तत्रानुक्तानामन्यत्रोक्तानां गुणानां तत्र सत्त्वेन ज्ञानमात्रम् AṇuBh. 225.8 (*on* iii. 3.22); NītiMañ. 27; अनुक्तं भूतानामुत्पत्तिक्रमम् ... कथयितुम् ManvaMu. 22.25 (*on* 1.74); चादनुक्तेऽपि PrakriKau. ii. 586.7; तथान्येष्वप्यनुक्तेष्वर्थेषूदाहार्यम् Prasā. i. 767.12; ii. 745.21; YuktiSneha. 137.27 (*on* i. 1.6); स्वभावाल्लिखिते वाक्ये प्रारब्धे कार्यनिर्णये। अनुक्तं तत्र यो ब्रूयात्तदर्थात्स तु हीयते VyavaNi. 60.3; सांप्रतं तैः प्रकृत्यनुमानेऽनुक्तं विशेषमाह SāṁkhyaPraBh. 61.34 (*on* 1.135); आदिशब्देनानुक्तानां संग्रहः SiddhāBi. 77.7; VīraBhā. 1.96; Kuval. 61(36); याज्ञवल्क्येनात्रानुक्तैरपि स्मृत्यन्तरोक्तैः कैश्चिद् धर्मैः ... शिष्याणां सामर्थ्यसूचनात् VīraMi. 7.6 (*on* 1.2); 379.11 (*on* 1.361); प्रागुक्ताः ... उपमाया दोषाः, अनुक्ताश्च ... अस्यामपि बोध्याः RasGaṅ. 269.19; 324.11; यथा इतरस्य जीवतः अनुक्तानि काम्यानि न ज्ञायन्ते MayūMāli. 671.19 (*on* x. 2.20); LalitāSaBh. 210.12 (*on* 256); 229.33 (*on* 296); बिन्दुरत्रानुक्तोऽपि ... लेख्यः SetuBa. 28.13; स्वीकार्यम्, अनुक्तमप्याक्षेप्तव्यम् Bhāsk. i. 21.15 (*on* i. 1.1); AlaṅkāMañ. 82.16; सूत्रकृतानुक्तानामपि श्रीविद्यात्मनोपलक्षितानां मन्वादिविद्यानां गुरुपारंपर्यम् NityoNi. 49.2; संख्याविषये प्रागनुक्तं कथयन् BālamBha. i. 83.27 (*on* 1.24); अत्रानुक्ता गुणा दोषास्ते ज्ञेया लोकशास्त्रतः ŚukraNī. 4(5).332; **2Aii** not to be described, indescribable यदनुक्तमनिष्पन्दं दीपकं तेजसामपि AnnaU. 3.22; **2B** not replied, not answered ब्राह्मणश्चातिथिश्चैष अनुक्तो हि शपेत माम्। इति ध्यात्वा मुहूर्तं तु सीता वचनमब्रवीत् Rāmā. iii. 45.2; असौ विप्रो नोत्तरं प्रत्यपद्यत। ब्रह्महा पापकर्मेति मत्वा ब्राह्मणपुंगवः। अनुक्तोऽपि स धर्मेप्सुर्व्याधस्तत्रैव तस्थिवान् VarāP. 37.18; **3A** not spoken (ill of) समावृत्ते भार्यामुपयच्छेत।... अनुक्तामगर्हिताम् ĀgniveGS. 1.6 (34.11); **3B** not addressed (with a curse) ननु मूर्धपातार्हं चेदपराधं कृतवान्, अतः परेणानुक्तस्यापि पतेन्मूर्धा ChāndoUBh. 59.4 (*on* i. 8.6); **4A** not told, not asked for, not ordered, not requested ब्रह्मचारी ... अनुक्तो यत्किंचित्कर्म नाचरेत्। अनुक्तोऽपि स्वाध्यायनित्यकर्माण्याचरेत् VaikhāDS. i. 2.4-5; नानुक्ता गृहान्निर्गच्छेत् ŚaṅkhaLiDS. 77; म्लेच्छाः स्वसंज्ञानियता नानुक्त इतरो जनः MahāBhā. viii. 30.80; अनुक्तोऽप्यत्रभवता भवत्या वचनादहम्। वने वत्स्यामि विजने Rāmā. ii. 16.49; तदवश्यं मया कार्यमृषीणां परिपालनम्। अनुक्तेनापि वैदेहि प्रतिज्ञाय तु किं पुनः Rāmā. iii. 9.19; vi. 15.13; सैन्यम् ... उक्तमनुक्तं वा विलोपार्थं यदुत्तिष्ठति, तदौत्साहिकम् ArthŚā. iii. 54.4 (9.2); मधुश्च ते मन्मथ साहचर्यादसावनुक्तोऽपि सहाय एव KumāSaṁ. 3.21; गाढं च मामनुपगुह्य मयाप्यनुक्त। ... दीर्घप्रवासमयि वत्स, कथं गतोऽसि VeṇīSaṁ. 6.518; (लोपामुद्रा) पूजोपकरणं सर्वमनुक्ता साधयेत्स्वयम् SkandP. iv. 4.15; यावच्चत्वारः पञ्च वा देवा अनुक्ता एव — केनाप्यप्रेरिता एव भाषणप्रवर्तनाय SthānṬ. 421B.8; जानेऽहं नरशार्दूल ह्यनुक्तोऽपि तवेङ्गितम् BṛBrahmaS. i. 3.50; हृदयज्ञोऽयं श्रीचैतन्यभगवतः तदनुक्त एव महाप्रसादैरुच्चरितुमेतानुपसर्पति CaitaCan. 192.17(8); सत्पूरुषः खलु हिताचरणैरमन्दमानन्दयत्यखिललोकमनुक्त एव RasGaṅ. 453.4; BhāmiVi. 1.73; **4B** not assigned, not entrusted अनुक्तमपि प्रसाधितमहो कृत्यं स्वबुद्ध्यैव BhāvŚ. 52; कार्येषूक्तेषु ... साध्यन्त एव। किञ्चानुक्तेषु सद्यः ... कर्तुमुत्कण्ठितोऽस्मि Jīvān. 140.5; **5A** not conveyed (by grammatical elements) अनुक्तः प्लक्षेण न्यग्रोधार्थ इति कृत्वा न्यग्रोधशब्दः प्रयुज्यते MahāBh. i. 241.27 (*on* i. 2.64); i. 433.20 (*on* ii. 2.29); कथमनुक्तो यावतेदानीमेवोक्तमेकेनाप्यनेकस्याभिधानं भवति MahāBh. i. 242.1 (*on* i. 2.64); i. 423.3 (*on* ii. 2.24); i. 440.12 (*on* ii. 3.1); यत्स्थोऽसौ गुणस्तस्यानुक्ता एकत्वादय इति कृत्वा प्रथमा भविष्यति MahāBh. i. 441.11 (*on* ii. 3.1); ii. 200.20 (*on* iv. 1.3); यत्र च समासेनानुक्ता वीप्सा भवति तत्र द्विर्वचनम् MahāBh. iii. 363.13 (*on* viii. 1.1); अनुक्ते तिङ्कृत्तद्धितैस्तृतीया करणे भवेत् AgniP. 350.25; PrakriKau. i. 385.1; इहानुक्तस्य कर्तुः प्रक्रान्तस्य निर्वहणान्न कारकप्रक्रमभङ्गः Ekāva. 6.3(41) (171.7); यत्र संख्यादयः प्रातिपदिकेनानुक्तास्तत्र स्वादिभिः संख्यादयोऽभिधीयन्ते

PariVṛ.(Sī.) 44.11; SiddhāKau. 133A.1 (*on* ii. 3.2); **5B** (case-relation or *kāraka*) not expressed (by finite verb-endings, primary suffixes, secondary suffixes and compounds) अनुक्ते JaineVyā. i. 4.1; कथं वानभिहितसूत्रेऽनुन्यासकृता लाघवार्थमनुक्त इति कर्तव्ये यदनभिहित इत्युच्यते तेनाभिमुख्येन नैरन्तर्येण यत्प्रतिपादितं तत्रायं प्रतिषेध इत्युक्तम् PariVṛ.(Sī.) 185.19; [unheard of, extraordinary, MW.]; *n.* omission एतस्यां सम्यगुक्तायां नानुक्तमवशिष्यते BṛĀraUBhVā. iii. 3 6; एवं वाक्यं विष्टरविष्टस्तमवोचद्यत्रानुक्तं नापि दुरुक्तं स मनोज्ञः RāsbPāṇ.(Dha.) 13.15.

अनुक्तकतिपयपाप (anukta-katipayapāpa) *n.* some sins that are not mentioned न ह्यनुक्तकतिपयपापनिवृत्त्युक्तौ उक्तसर्वहेयनिवृत्तिसंवादसिद्धिः ŚrutaPra. iA. 68.6 (*on* i 1.1)

अनुक्तकथन (anukta-kathana) *n.* statement of what is not stated विक्षिप्तसंग्रहात् क्वापि क्वाप्युक्तस्योपपादनात् । अनुक्तकथनात् क्वापि सफलोऽयं श्रमो मम Nyāyāmṛ. 4A. 6.

अनुक्तकरण (anukta-karaṇa) *n.* doing of what is not expressly stated अनुक्तकरणमूह्यम् — यथावद् दाता प्रतिग्रहीता च नोपहतौ स्यातां, तथानुशयं कुशलाः कल्पयेयुः ArthŚā. iii. 246.9 (15.1)

अनुक्तकर्माश्रिता (anuktakarmāśritā) *adj.* (*f.*) residing in the (grammatical) object not conveyed (by any grammatical element) तिङ्कृत्तद्धितसमासैरनुक्ते कर्मणीति । एतैरनुक्तकर्माश्रितायां संख्यायां द्वितीया स्यादित्यर्थः Prasā. i. 385.5.

अनुक्तकल्पता (anuktakalpa-tā) *f.* the state of almost not being propounded यद्यपि सामान्यविशेषसमवायानां लक्षणमप्युक्तं तथापि तस्येहाव्युत्पादनाद् अनुक्तकल्पतयोद्देशः कृतः Kiraṇā. 26 16.

अनुक्तकारिन् (anuktakār-in) *adj.* **I** doing what is not ordered (i.e. doing the opposite of what is ordered) चिकित्सकाः भिषजः । असम्यक्कारिणोऽनुक्तकारिणः ManvaVi. 1244.29 (*on* 9. 259); **II** performing what is not prescribed (द्विजाः) अनुक्तकारिणोऽनुक्तभोजिनोऽनुक्तसेवकाः । दैव्ये पित्र्ये न वै पूज्याः BṛBrahmaS. iv. 4.61.

अनुक्तकार्या (anukta-kāryā) *adj.* (*f.*) the result of which is not stated पूर्वत्रानुक्तकार्याणामुपास्तीनामिदं फलम् BṛĀraUBhVā. v. 12.6.

अनुक्तकाल (anukta-kāla) *m.* time not (already) referred to शुभफलदा संक्रान्तिरनुक्तकाले नृणां सततम् VasiS. 19. 10.

अनुक्तकालविशेष (anukta-kālaviśeṣa) *adj.* for which no specific time is mentioned अनुक्तकालविशेषाणां तण्डुलतप्तमाषप्रभृतीनां पूर्वाह्ण एव प्रदानम् Mitā. 198. 27 (*on* 2. 97); अनुक्तकालविशेषाणां दिव्यानां पूर्वाह्ण एव कालः VyavaNi. 142. 10; एषु धर्मेष्वनुक्तकालविशेषाणामवधित्रयं वैकल्पिकमुक्तं बोध्यम् BālamBha. iii. 27. 32 (*on* 3. 16)

अनुक्तकुशोदकान्वित (anuktakuśodakānvita) *adj.* connected with water containing *kuśa*-blades that are not expressly prescribed पञ्चगव्यवचनमत्रानुक्तकुशोदकान्वितं च यथा स्यादित्येवमर्थम् BālaKrī. ii. 175. 24 (*on* 3.310 (? 317))

अनुक्तकृत्प्रत्ययसंग्रहार्थ (anuktakṛtpratyayasaṅgrahārtha) *adj.* meant for the inclusion of primary suffixes not specifically laid down कृत्या इति बहुवचनेन निर्देशो बहुत्वात् संज्ञिनाम् । अथवानुक्तकृत्प्रत्ययसंग्रहार्थं बहुवचनम् Nyās. i. 566.20 (*on* iii. 1.95)

अनुक्तक्रिय (anukta-kriya) *adj.* hymn for which the verb (saw) is not mentioned अनुक्तर्षिसूक्तेषु प्रागुक्तर्षिः ··· अनुक्तक्रियेष्वपश्यत्ततः इति BṛSarvaAnu. 1.12 (1.32)

अनुक्तक्लीबवचन (anukta-klībavacana) *adj.* in which pitiable words have not been uttered असेवितेश्वरद्वारमदृष्टविरहव्यथम् । अनुक्तक्लीबवचनं धन्यं कस्यापि जीवितम् Hitopa. 1.112.

अनुक्तगुण (anukta-guṇa) *m.* quality that is not mentioned or prescribed सर्वशाखाप्रत्ययन्यायोऽनुक्तगुणस्वीकारफलः, न तूक्तगुणत्यागफलः ŚrutaPra. iA. 193.14 (*on* i. 1.1); न चात्र समुदायशक्तिः कल्प्यते, येनानुक्तगुणमात्रगोचरता स्यात् । वचनबलादेव शक्तिस्वीकारः ŚrutaPra. iA. 214. 25 (*on* i. 1. 1); उक्तगुणवैशद्यार्थमनुक्तगुणदर्शनार्थं तद्वत ईश्वरत्वदेवताविशेषत्वस्फुटीकरणार्थं च ··· उदाहरति ŚrutaPra. iB. 187. 29 (*on* i. 1. 12)

अनुक्तगोत्र (anukta-gotra) *adj.* whose lineage is not mentioned कचित् ··· अविशेषितं ब्रह्मर्षिमक्षियमनुक्तगोत्रमङ्गिरसं विद्यात् SarvaAnu. 1. 3; 5. 1; 6.52; 8.1.

अनुक्तग्राहिन् (an-uktagrāhin) *adj.* not accepting what is told, not paying attention to what has been told निर्वेद एव खल्वनुक्तग्राहिणं स्वामिनमुपाश्रितस्य भृत्यजनस्य Abhiṣe. 3.13(6); अनुक्तग्राहिणं सुयोधनं प्रति मयाप्यनुचितदौत्यसमयोऽनुष्ठितः DūtVā. 13(3)

अनुक्तग्राह्य (anukta-grāhya) *adj.* (opponent) fit to be clinched even though the statement has not been (made by him) उक्तग्राह्याः केचिदन्येऽनुक्तग्राह्यास्तथापरे । उच्यमानदशाग्राह्या इति कालस्त्रिधा स्थितः TārkiRa. 359. 2; SarvaDaKau. 88.9.

अनुक्तजनका (anukta-janakā) *adj.* (*f.*) source (i.e. parent -*rāga*) of which is not specified विभाषा पल्लवी, भासवलिता किरणावली । शकाद्यावलितेत्येतास्तिस्रस्त्वन्तरभाषिकाः । चतस्रोऽनुक्तजनका बृहद्देश्यामिमाः स्मृताः SaṁgīRa. ii 13.2 (2(1). 42)

अनुक्तज्ञा (anukta-jñā) *adj.* (*f.*) knowing even what is not told सुलक्षणा शुभाचारा सखी मेऽस्तु शुभोद्यमा ।··· अनुक्तज्ञा यथा च सा SkandP. iv. 47. 49.

अनुक्ततत्त्वक्रमसृष्टि (anuktatattvakrama-sṛṣṭi) *f.* creation in the order of the elements which are not specified प्रकृतिपुरुषकालविशिष्टत्वमप्यत्रान्यत्र च क्वचित् अनुक्ततत्त्वक्रमसृष्टिवदन्यतो ग्राह्यम् ŚrutaPra. ii. 168. 28 (*on* i. 4. 27)

अनुक्ततद्धितपरिग्रहार्थ (anuktataddhitaparigrahārtha) *adj.* meant for the inclusion of the secondary suffixes which are not specifically prescribed (तद्धिताः) बहुवचनमनुक्ततद्धितपरिग्रहार्थम् KāśiVṛ. *on* iv. 1. 76; Prasā. i. 487. 8; बहुवचनेनैवानुक्ततद्धितपरिग्रहार्थेन तेषां सिद्धत्वे Nyās. i. 870. 4 (*on* iv. 1.76)

अनुक्तता (anukta-tā) *f.* the state of not being stated शास्त्रारम्भे शिष्टाचारपरिपालनार्थं मङ्गलाचरणं तु वर्णध्वनिमात्रेण कल्प्यते । न चायं पक्षान्तरपरिग्रहार्थः । पूर्वमेकस्यानुक्ततया तत्प्रसङ्गासंभवात् BrahmSūBh.(Śrī.) i. 23. 2 (*on* i. 1.1)

अनुक्तत्व (anukta-tva) *n.* **I** the state of not being stated or mentioned सर्वानुमन्त्रणेन वानुक्तत्वात् LāṭyāŚS. v. 11.14; DrāhyŚS. xv. 3. 14; तानि (अङ्गानि) पृथगेव प्रयोजनान्याकाङ्क्षन्ति न साहित्येन । साहित्यस्यानुक्तत्वात् ŚābaBh. 2103. 16 (*on* xi. 1. 5); श्रौतत्वेऽपि चेष्टेरिष्टिर्वैश्वानरी स्मृतेति स्मृतत्ववचनं मानवेऽनुक्तत्वादपस्मृतित्वाशङ्कानिवृत्त्यर्थम् BālaKrī. ii. 107.3 (*on* 3.244(? 250)); न च क्रियाग्रहणं गृह्णात्यादिविषयमेव, भाष्येऽनुक्तत्वात् ManuBh. ii. 83. 2 (*on* 8.23); जीवितं च नाम प्रसिद्धप्रस्थानातिरिक्तम् । अलंकारकारैरनुक्तत्वात्तच्च न काव्यमिति लोके प्रसिद्धम् Loc. 7.20 (*on* 1. 1); अत्र नेत्रबाहूपमापदानां वधूविशेषणत्वेनानुक्तत्वादिदं न्यूनोपमम् SaraKaṇṭhā. 26.3; न चानेनानुक्तत्वेऽपि 'गोप्याधिभोगे नो वृद्धिः' इति याज्ञवल्क्यवचनेन तत्र लाभहानिरुच्यते इति वाच्यम् SmṛtiCan. iv. 324.19; इयं च निमित्तस्योक्तत्वानुक्तत्वाभ्यां भवन्ती न द्वैविध्यातिवर्तिनी (विशेषोक्तिः) Ekāva. 8.36(4) (282.1); छान्दोग्यतैत्तिरीयकयोः ··· आम्नातायां पुरुषविद्यायामपि परस्परापेक्षयेतरेषां गुणानामन्यत्रान्यत्रानाम्नानादनुक्तत्वात् (भेदः) VedāntKau. 315. 20 (*on* iii. 3. 24); 432.24 (*on* iv. 4.17); एकस्यामेव विद्यायां सर्वगुणानामनुक्तत्वात्सर्वविद्योत्तमायामपि पुरुषसूक्तमित्युक्तविद्यायां केषांचिदेव गुणानां पठितत्वात् TattvPrakā. 171A.5 (*on* iii. 3.25); 185A. 9 (*on* iii. 3. 67); षोडशदले पूजाया अनुक्तत्वात् षोडशदलाभावः TantrSā. (K.) 89. 22; भोग्यभोक्तृयोग्यतायाः संयोगरूपत्वस्य सूत्रादिष्वनुक्तत्वेनाप्रामाणिकत्वाच्चेति SāṁkhyaPraBh. 15. 6 (*on* 1. 19); ततः वाक्यशेषसामर्थ्ययोः प्रामाण्यस्याद्याप्यनुक्तत्वात् अपरिसमाप्यैव प्रामाण्यलक्षणं एतत्करणे असंगतिः MīmāKau. i. 151. 15 (*on* i. 4.1); भाष्ये शिष्टानामत्र परस्परविमतिरित्यनुक्तत्वेन आर्यम्लेच्छविमतिपरत्वेनापि भाष्योपपत्तेः MayūMāli. 32. 9 (*on* i. 3.5); अथेदानीं प्राथमिकविस्तृतवासनावसरेऽनुक्तत्वेनावशेषितां ब्रह्माण्डपिण्डाण्डयोरैक्यभावनादार्ढ्यसिद्धिमदुत्तमाधिकारिकत्वध्वननाय ··· उपदिशति SetuBa. 209.17; अनयोः मण्टपादिशब्दस्यमन्त्रावयवत्वेन प्रवेशो न संभवति, अनुक्तत्वात् NityoNi. 42. 8; कर्मणेऽनुक्तत्वादादावशेषत इत्युक्ताङ्गभूतदेशानाह BālamBha. i. 4. 19 (*on* 1.2); **II** the state of not being conveyed एकेनोक्तत्वादपरस्य प्रयोगोऽनुपपन्न इति चेदनुक्तत्वात्प्लक्षेण न्यग्रोधस्य न्यग्रोधप्रयोगः Vār. 32 *on* P. i. 2.64; Vār. 14 *on* P. ii. 2.29; भावविभावानुभावानामनुक्तत्वात्कष्टावगमो विमुखः (रसः) RasTa. 181.7; यजेतेत्यत्र श्रुत्या लक्षणया वा करणत्वस्यानुक्तत्वात् MīmāKau. i. 218.18 (*on* i. 4.6); न च शक्तिद्वयस्वीकारेऽत्र कर्मणि लकारे करणत्वशक्तेरनुक्तत्वेन तृतीयापत्तिरिति वाच्यम् LaŚabdeŚe. i. 481.8.

अनुक्तत्वलक्षण (anuktatva-lakṣaṇa) *adj.* characterised by the state of not being mentioned अनुक्तत्वलक्षणदूषणोपाधिसमाक्रान्तत्वादिति स्वव्याघातः TārkiRa. 286.11.

अनुक्तत्वलिङ्ग (anuktatva-liṅga) *n.* indicatory mark of being not mentioned एतमस्यामिति क्षित्यादिषु त्वादित्येऽस्यानुक्तत्वलिङ्गाच्च TattvPrakā. 29A. 10 (*on* i. 2.1)

अनुक्तत्वाविशेष (anuktatvāviśeṣa) *m.* non-distinction in being

not stated तदानीं तत्तत्प्रकरणभेदेन सर्वाश्रमधर्माणामनुक्तत्वाविशेषादनादरगर्भा तदनुक्तिर्मननस्याश्रमधर्मप्रतिक्षेपकत्वमुपोद्बलयतीति ŚrutaPra. ii. 563. 20 (*on* iii. 4.46); SetuBa. 222. 20.

अनुक्तदक्षिण (anukta–dakṣiṇa) *adj.* for which the fee is not prescribed सर्वेषु चैतेषु सुवर्णं दक्षिणा, अनुक्तदक्षिणेषु दानेषु तस्य यथाशक्ति विहितत्वात् CaturCin. i. 218. 14; सोमाङ्गस्याग्नीषोमीयपशोर्विकारेष्वनुक्तदक्षिणेषु काम्यनैमित्तिकादिषु पशुषु ऋत्विगानमनाय दक्षिणापेक्षायाम् ··· सोमाङ्गदक्षिणाया एव ग्राह्यत्वात् VidhiRa. 10 (72. 1)

अनुक्तदण्डविशेष (anukta–daṇḍaviśeṣa) *adj.* for which a specific punishment is not mentioned द्रव्याणि गृहोपकरणाद्यन्यानि वानुक्तदण्डविशेषाणि शूर्पोलूखलघटस्थालीपिठरादीनि ManuBh. ii. 197.3 (*on* 8. 288)

अनुक्तदण्डस्थल (anuktadaṇḍa–sthala) *n.* [Loc.] in the case (of crimes) for which punishment is not prescribed ततो यन्मूल्यादि तदनुरोधेनेत्यर्थः। अनुक्तदण्डस्थले इति भावः BālamBha. ii. 327.30 (*on* 2.274)

अनुक्तदातृ (anukta–dātṛ) *m.* giver who is not specified चकारोऽनुक्तदातृसमुच्चयार्थः VīraMi. 473.6 (*on* 2.51)

अनुक्तदारकल्पन (anuktadāra–kalpana) *n.* assumption of a wife who is not (openly) declared न चानुक्तदारकल्पने प्रमाणाभावः MīmāKau. i. 47.8 (*on* i. 3.7)

अनुक्तदुरुक्ताप्रामाण्यकारण (anuktaduruktāprāmāṇyakāraṇa) *n.* the cause of invalidity consisting in non-statement and wrong statement अनुक्तदुरुक्ताप्रामाण्यकारणशङ्काव्युदासेन स्वगुरोः प्रामाण्योपवर्णनम् Naiṣka-Si. 8. 1.

अनुक्तदुर्ज्ञाता (anukta–durjñātā) *adj.* (*f.*) not expressed or explained aud (so) difficult to be understood न्यायाभासप्राप्तवेदवाक्यान्यथाकरणनिवारणेन महाफलानुक्तदुर्ज्ञाता च परिसंख्यैवास्य भाष्यस्यार्थः NyāyRa. 15. 10 (*on* 1.46)

अनुक्तदुर्ज्ञाना (anukta–durjñānā) *adj.* (*f.*) not expressed or explained and (so) difficult for understanding न्यायाभासप्राप्तवेदवाक्यान्यथाकरणनिराकरणेन महाफला अनुक्तदुर्ज्ञाना च परिसंख्यैवास्य भाष्यस्यार्थः Kāśi. i. 19. 23 (*on* 1.46)

अनुक्तदूषण (anukta–dūṣaṇa) *n.* fault which is not stated कृत्स्नापारमार्थ्यं विवक्षितमिति पक्षे प्रथमश्लोकसंक्षिप्तदूषणमनुक्तदूषणेन सह विस्तरेण सर्वश्लोकसाधारणमाह अन्यथेति ŚrutaPra. iA. 240.7 (*on* i. 1.1)

अनुक्तदृष्ट (anukta–dṛṣṭa) *adj.* perceived although not declared अवगीतं तु निर्वादेऽनुक्तदृष्टेऽपि गर्हिते NānārthSaṁ. 5. 49.

अनुक्तदेवतानामन् (anukta–devatānāman) *n.* name of the deity not specifically mentioned बृहन्निरित्येवमादीनि सन्तु चेहोपलक्षणम्। अनुक्तदेवतानाम्नां सामर्थ्यात्तद्ग्रहोऽथवा BṛĀraUBhVā. ii. 1.111.

अनुक्तदेशकाल (anukta–deśakāla) *adj.* whose place and time are not specified चोदनैकत्वाद्राजसूयेऽनुक्तदेशकालानां समवायात्तन्त्रमङ्गानि MīmāSū. xi. 4. 1; राजसूये यान्यनुक्तदेशकालानि प्रधानानि, यथा, 'त्रिसंयुक्ते द्वे' एवमादि चिन्त्यते ŚābaBh. 2190.14 (*on* xi. 4. 1)

अनुक्तदेशविशेष (anukta–deśaviśeṣa) *adj.* particular place fo which is not mentioned दिव्यमिति सामान्येनाभिधानात् धटस्यैवेयं देशव्यवस्था, किंत्वनुक्तदेशविशेषाणामन्येषाम् (दिव्यानाम्) अपीत्यवगन्तव्यम् SmṛtiCan. iii. 244. 8.

अनुक्तद्रव्य (anukta–dravya) *n.* thing which is not (specifically) mentioned अनुक्तद्रव्याणामपहर्ता मूल्यसमम् (दण्ड्यः) ViṣṇuSm. 5. 88.

अनुक्तधर्मन् (anukta–dharman) *adj.* [P. v. 4. 124; iv. 1.11] wherein the (common) property is not (expressly) stated अत एव सादृश्यार्थे विहितस्य वतेः प्रयोगे धर्मोपादान एवान्वयसौकर्यादनुक्तधर्मा तद्धितगा श्रौती लुप्ता नास्ति (उपमा) PratāYaBhū. 356. 6; 358.12; 359. 3.

अनुक्तनामधेय (anukta–nāmadheya) *adj.* whose name is not specified अज्ञातवसतिं कान्तम् ···। अनुक्तनामधेयं तं कथमन्वेषयाम्यहम् KathāKau. 2.69; 3. 65.

अनुक्तनामन् (anukta–nāman) *adj.* whose name is not stated अनुक्तनाम्नः प्रख्याने कञ्चुकिप्रभृतेरपि। इतिवृत्ते कल्पिते तु नायिकादेरपि स्फुटम्। रसवस्तूपयोगीनि कविर्नामानि कल्पयेत् RasāSu. 302.6 (3. 323)

अनुक्तनिखिलन्याय (anukta–nikhilanyāya) *m.* all the principles which are not stated शास्त्रान्ते सूत्राभ्यासश्चानुक्तनिखिलन्यायास्तित्वसूचक इति चायुक्तम् ŚrutaPra. ii. 203. 3 (*on* i. 4.8)

अनुक्तनिबन्धना (anukta–nibandhanā) *adj.* (*f.*) caused by non-mention प्राचीनाचार्यशैलीमनुसरता महर्षियाज्ञवल्क्येनात्रानुक्तैरपि स्मृत्यन्तरोक्तैः कैश्चिद्धर्मैरेतच्छास्त्रोपबृंहणे शिष्याणां सामर्थ्यसूचनादनुक्तनिबन्धना न्यूनता परिहृतेत्यवधेयम् VīraMi. 7. 7 (*on* 1. 2)

अनुक्तनिमित्त (anukta–nimitta) *n.* cause which is not mentioned अनुक्तनिमित्तं तु स्वयमनुसरणीयम् AlaṅkāRa. 70(20); *adj.* [*f.* ā] in which the reason or cause is not expressed अनुक्तनिमित्तायामपि विशेषोक्तौ Dhvanyā. 117.1 (*on* 1.13); (विशेषोक्तिः) अनुक्तनिमित्ता उक्तनिमित्ता अचिन्त्यनिमित्ता च KāvyPra. 658. 2; तत्रोक्तनिमित्ता (विभावना) उदाहृता। अनुक्तनिमित्ता यथा AlaṅkāSa. 125. 11; AlaṅkāRa. 53(7); अचिन्त्यनिमित्तत्वं चानुक्तनिमित्तस्यैव भेद इति पृथङ् नोक्तम् SāhiDa. 500.5; RasGaṅ. 583. 12.

अनुक्तनिमित्तत्व (anuktanimitta–tva) *n.* the state of being that wherein cause or reason is not expressed उक्तानुक्तनिमित्तत्वाद्विधा सा परिकीर्तिता (विभावना) SāhiDa. 589.2; 590. 1.

अनुक्तनिमित्तविशेषोक्ति (anuktanimitta–viśeṣokti) *f.* (figure of speech) *viśeṣokti* wherein the cause or reason is not expressed यत्र तु प्रतीतिरस्ति यथा समासोक्त्याक्षेपानुक्तनिमित्तविशेषोक्तिपर्यायोक्त° ··· °संकरालंकारादौ तत्र ध्वनेरन्तर्भावो भविष्यतीत्यादि निराकर्तुमभिहितम् Loc. 35.1 (*on* 1. 13)

अनुक्तनिष्कृति (anukta–niṣkṛti) *adj.* **i** for whom or which expiation is not mentioned or prescribed अनुक्तनिष्कृतीनां तु पापानामपनुत्तये। शक्तिं चावेक्ष्य पापं च प्रायश्चित्तं प्रकल्पयेत् ManuSm. 11.209; ViṣṇuSm. 54.34; एवं तावदुक्तनिष्कृतीनामनुक्तनिष्कृतीनां च (पापानाम्) प्रायश्चित्तावगमप्रकार उक्तः BālaKrī. ii. 169. 9 (*on* 3.290(? 297)); अनुक्तनिष्कृतीनां प्रायश्चित्तं कल्पयेत् ManuBh. ii. 395.23 (*on* 11. 84); अपाङ्क्त्याः ये तेन पतितक्लीबा इत्यादिनोक्ताः। तेषां मध्ये अनुक्तनिष्कृतीनां मिलितमेतत्त्रयं शोधनम् ManvaVi. 1444.28 (*on* 11.200); **ii** for (the killing of) which expiation is not prescribed अनुक्तनिष्कृतयश्चा नास्थिमन्तो(? श्चानस्थिमन्तो) ज्ञेयाः ManuBh. ii. 413. 4 (*on* 11. 140); अस्थिमतां प्राणिनां कृकलासप्रभृतीनामनुक्तनिष्कृतीनां सहस्रं हत्वा ··· प्राकृतं ब्रह्मचर्यं चरेद्दश धेनूर्वा दद्यात् Mitā. 468.26 (*on* 3.269); VīraMi. 1015.9 (*on* 3.269)

अनुक्तनिष्कृतिक (anuktaniṣkṛti–ka) *adj.* **i** for which expiation has not been prescribed ननु किंचिदपि निमित्तजातमनुक्तनिष्कृतिकमुपलभ्यते Mitā. 501.26 (*on* 3.293); 524.17 (*on* 3. 326); विरुद्धप्रायश्चित्तसंनिपातप्रसङ्गे तद्विरोधपरिहारार्थं यत्कल्प्यं यच्चानुक्तनिष्कृतिकेषु पापेषु कल्पनीयं, तदुभयमाह Aparā. 1203.9 (*on* 3.293); **ii** for (the killing of) which expiation is not prescribed अनुक्तनिष्कृतिकस्य सास्थिकस्य वधे किंचित्कार्षापणादि देयम् Aparā. 1134. 15 (*on* 3. 276)

अनुक्तनिष्कृतित्व (anuktaniṣkṛti–tva) *n.* the state of being that for which expiation is not prescribed ननु कथं पापस्य लघुत्वम् ··· न च प्रायश्चित्तात्पत्वादिति वाच्यम्। अनुक्तनिष्कृतित्वादेव Mitā. 502. 2 (*on* 3.293)

अनुक्तनिष्कृतिप्राणिवध (anuktaniṣkṛti–prāṇivadha) *m.* killing of animals for which expiation is not prescribed एतच्चानुक्तनिष्कृतिप्राणिवधविषयम् Mitā. 471.8 (*on* 3.275)

अनुक्तनिष्कृतिविशेष (anukta–niṣkṛtiviśeṣa) *adj.* for which a specific expiation is not prescribed अनुक्तनिष्कृतिविशेषे (पापे) न्यूनाधिकसमप्रायश्चित्तानि कल्प्यानि VīraMi. 1062.20 (*on* 3.293)

अनुक्तनिष्कृतिविषय (anuktaniṣkṛti–viṣaya) *adj.* referring to that for which expiation is not prescribed किं च नेदमनुक्तनिष्कृतिविषयमेव प्रकल्पयेत्, उक्तेऽपि (प्रायश्चित्तस्य) कल्पना कार्या ManuBh. ii. 436.22 (*on* 11.208)

अनुक्तनिष्कृत्यर्थम् (anuktaniṣkṛtyartham) *adv.* for the sake of that for which expiation is not prescribed सर्वत्रैव त्वनुक्तनिष्कृत्यर्थम् — 'किंचित् सास्थिवधे देयं प्राणायामस्त्वनस्थिके। वृक्षगुल्मलतावीरुच्छेदने जप्यमृक्छतम्' BālaKrī. ii. 163. 22 (*on* 3.271(? 278))

अनुक्तपत्न्यादिदाय (anukta–patnyādidāya) *m.* inheritance by the wife etc. which is not stated अस्य सामान्यवचनस्योक्तौ सादिपिण्डमात्रविषयत्वे वैयर्थ्यात्ततश्चानुक्तपत्न्यादिदायप्राप्त्यर्थमिदम् ManvaMu. 398.29 (*on* 9.187); अनुक्तपत्न्यादिदायपरत्वमिवैतत्परत्वमपि BālamBha. ii. 268. 29 (*on* 2.145)

अनुक्तपराक्रम (anukta–parākrama) *adj.* possessing indescribable valour पदातिर्युयुधे वीरो रामोऽनुक्तपराक्रमः NaraP. 52. 101.

अनुक्तपरिग्रहार्थ (anuktaparigrahārtha) *adj.* meant for the inclusion of those (faults) which are not directly stated यद्यपि केवलेन स्वशब्देनैवोक्ता दोषाः तथाप्यनुक्तपरिग्रहार्थमिदमपुनरुक्तम् ManuBh. ii. 109. 16 (*on* 8. 77)

अनुक्तपरिहार (anukta–parihāra) *adj.* for the removal of which expiation is not prescribed यानि वा संवेत्ति न कृतान्यनुक्तपरिहाराण्यवश्यं भावितया च ज्ञायते कृतानीति, तेषामपि नित्यानि संध्योपासनादीन्यपनोदकानि

ManuBh. i. 118.21 (*on* 2. 79)

अनुक्तपादा (anukta-pādā) *adj.* (*f.*) (a metre) quarters of which are not specifically stated इहानुक्तपादा द्विपदा इति BṛSarvaAnu. 6.11 (8. 15); 6. 21 (9. 12)

अनुक्तपाप (anukta-pāpa) *n.* sin not enlisted पापकृताम् — अत्र विशिष्यानुक्तपापस्य कर्तॄणां लोका रौरवादीनि स्थानानि VīraMi. 504. 16 (*on* 2.73)

अनुक्तपापान्तर (anukta-pāpāntara) *n.* another sin which is not enlisted न चानुक्तपापान्तरविषयः पात्म(? प्म)शब्दः, दुष्कृतशब्दस्य संप्रतिपन्नसमस्तपापसाधारणतया अनुक्तपापान्तरासंभवेन तद्विषयत्वायोगात् ŚrutaPra. iA. 68. 4 (*on* i. 1. 1)

अनुक्तपुंस्क (anuktapuṁs-ka) *adj.* (word) which has not a corresponding masculine form (in the same sense) (*lit.* by which the masculine gender is not denoted) अनुक्तपुंस्कादाच्च JaineVyā. v. 2.53; CāndraVyā. vi. 1.73; वाच् चापोऽनुक्तपुंस्कस्य MugdhaBo. 4. 8 (41.4)

अनुक्तपुटमान (anukta-puṭamāna) *n.* measure or size of *puṭa* (i. e. closed vessel) which is not mentioned or specified अनुक्तपुटमाने तु साध्यद्रव्यबलाबलात् । पुटं विज्ञाय दातव्यमूहापोहविचक्षणैः RasRaSa. 10. 68.

अनुक्तपूरण (anukta-pūraṇa) *n.* addition of what is not stated (earlier) शास्त्रमुख्यार्थविस्तारस्तन्त्राख्येऽनुक्तपूरणैः । षष्ठाध्याये कृतः पश्चाद् वाक्यार्थश्चोपसंहृतः SāṁkhyaPraBh. 164. 4 (*on* 6.70)

अनुक्तपूर्व (anukta-pūrva) *adj.* which was not uttered previously, not spoken before एवमुक्तस्तु जनार्दनेन पार्थः प्रशस्याथ सुहृद्वधं तम् । ततोऽब्रवीदर्जुनो धर्मराजमनुक्तपूर्वं परुषं प्रसह्य MahāBhā. viii. 49.72; हिमवानब्रवीद्वाक्यं श्रुत्वा वाक्यविशारदः । अनुक्तपूर्वं धर्मात्मा क्रोधात्तमसुरोत्तमम् Rāmā. iv. 11.20; तदा जातु रहः कुर्व्यंस्तन्वङ्गे शक्कने स्थिते । उवाचानुक्तपूर्वं तामेवं स परुषं वचः Rāj-Ta.(Ka.) 7.422.

अनुक्तपूर्ववचन (anuktapūrva-vacana) *n.* words not utttered before अनुक्तपूर्ववचनमुक्तवन्तमथाब्रुवम् । किमहं भवता क्रीता पृष्ठसंवाहिकेति तम् BṛKathāŚloSaṁ. 4.123.

अनुक्तप्रकार (anukta-prakāra) *m.* mode which is not specified उक्तविधानेनोत्तमः तिलकदानमात्रेण मध्यमः । अन्येनाप्यनुक्तप्रकारेणाधमकल्प इति । न चाधमकल्पानादर एव युक्त इति RājNīRa. 75. 19.

अनुक्तप्रतिवचनप्रश्न (anuktaprativacana-praśna) *m.* query for which the answer has not been stated यत एवं पण्डितानामप्येतन्महामोहस्थानम् अनुक्तप्रतिवचनप्रश्नविषयम्, अतो यथाशक्ति ब्रह्मविद्याप्रतिपादकवाक्येषु ब्रह्मविजिज्ञासूनां बुद्धिव्युत्पादनाय विचारयिष्यामः BṛĀraUBh. 250.14 (*on* ii. 1. 20)

अनुक्तप्रतिषेध (anukta-pratiṣedha) *m.* prohibition which is not stated चकारोऽत्र क्रियते । सोऽनुक्तप्रतिषेधसमुच्चयार्थो भविष्यति । तेन येषामादेशादीनां ग्राहकत्वं नेष्यते ते सवर्णानां ग्राहका न भविष्यन्ति Nyās. i. 131.17 (*on* i. 1.69)

अनुक्तप्रदर्शनार्था (anuktapradarśanārthā) *adj.* (*f.*) meant for the indication of that which is not stated यदा कतिपयोक्तिरनुक्तप्रदर्शनार्थापि भवेत ŚrutaPra. ii. 563. 22 (*on* iii. 4. 46)

अनुक्तप्रयोजन (anukta-prayojana) *adj.* [*f.* -ā] purpose of which has not been stated यदन्यदल्पायाससाध्यमपि किंचित् शास्त्रं लौकिकं वौदनपाकादि कर्म, तदप्यनुक्तप्रयोजनं नाद्रियन्ते Kāśi. i. 5. 14 (*on* 1.12); तदियमुपायतः स्वरूपतश्च प्रचिता श्रोतॄणां श्रवणेच्छामपि कारयितुमनुक्तप्रयोजना सती न शक्येति युक्तं प्रयोजनाभिधानम् Kāśi. i. 6.10 (*on* 1. 13)

अनुक्तप्राय (anukta-prāya) *adj.* almost not stated तद्यावदुदाहरणत्वेन वाक्यविशेषानुपादाय विमर्शपूर्वकं पूर्वोत्तरपक्षोपालम्भसाधनाभ्यां न प्रपञ्चयते तावदनुक्तप्रायं अकार्यकारित्वात् NyāySu.(Ja.) 124A.6 (*on* i. 1.6)

अनुक्तप्रायश्चित्त (anukta-prāyaścitta) *adj.* I for which expiation has not been stated ततः संध्यामुपासीत शुद्धयेत्तु तदनन्तरम् । इति, तदनुक्तप्रायश्चित्तश्राद्धविषयम् Mitā. 495.6 (*on* 3.289); विशेषतोऽनुक्तप्रायश्चित्तेषु पापेषु चान्द्रायणेन शुद्धिः DīpKa. 109.23 (*on* 3. 327); II for (the killing of) which no expiation has been stated यानि चान्यानि भूतानि एषामनुक्तप्रायश्चित्तेषु वधं कृत्वा प्राजापत्यं समाचरेत् LaŚātāSm. 16.

अनुक्तप्रायश्चित्तत्व (anuktaprāyaścitta-tva) *n.* the state of being one in whose case no expiation has been stated मध्यस्थयोः क्षत्रियावैश्ययोरनुक्तप्रायश्चित्तत्वेऽपि अर्थात् पादोनार्धकृच्छ्रौ वेदितव्यौ VīraMi.(Saṁskāra.) 152. 3.

अनुक्तप्रायश्चित्तविशेष (anukta-prāyaścittaviśeṣa) *adj.* for which specific expiation is not stated स्नातकव्रतलोपे च प्रायश्चित्तमभोजनम् । अभोजनमुपवासः । अनुक्तप्रायश्चित्तविशेषातिक्रम एतत् Aparā. 1188. 3 (*on* 3. 292); द्रव्याणाम् ··· अनुक्तप्रायश्चित्तविशेषाणां त्रपुसीसकादीनां परगृहाच्चौर्यं कृत्वा तदपहृतं द्रव्यं स्वामिने दत्त्वा सांतपनकृच्छ्रं प्रायश्चित्तं वक्ष्यमाणं चात्मशुद्धये कुर्यात् ManvaMu. 483.22 (*on* 11. 164)

अनुक्तप्रायश्चित्तविषया (anuktaprāyaścitta-viṣayā) *adj.* (*f.*) referring to that (sin) for which no expiation has been stated ननु च गुरुलघुभावः पापस्य कथं ज्ञायते । प्रायश्चित्तमहत्त्वादिति चेत्, अनुक्तप्रायश्चित्तविषयेयं कल्पना ManuBh. ii. 436.20 (*on* 11. 208)

अनुक्तफल (anukta-phala) *adj.* in respect of whom the fruit or reward (of feeding) is not mentioned इतरेभ्यो विशेषेणानुक्तफलेभ्यः पङ्क्तिभोजनानर्हेभ्यः स्तेनादिभ्यो यथाकीर्तितेभ्यो यद्दत्तमन्नं तद्दातुर्भोजनार्थं मेदोरुधिरमांसमज्जास्थि भवतीति पण्डिता वदन्ति ManvaMu. 123. 16 (*on* 3.182)

अनुक्तफलपाकसमय (anukta-phalapākasamaya) *adj.* in case of which the time for the fulfilment of the fruit is not mentioned विहितविशेषशान्तय आदित्योत्पाताः । अत्रानुक्तफलपाकसमयानां सूर्याद्भुतानां पक्षेण फलपाको बोद्धव्यः AdbhuSāg. 29. 15.

अनुक्तभ (anukta-bha) *n.* zodiacal sign which has not been stated अनुक्तभानां यदि याम्यवृत्तिं करोति वृष्टिं कलहं नृपाणाम् ।··· सदामयाप्रीतिरतीवदुःखं करोति याम्योपगतश्च भानाम् VasiS. 3.14; 8.3; 22. 6.

अनुक्तभप (anuktabhap-a) *m.* lord of the zodiacal sign which has not been stated द्र्यैकानुक्तभपान् सुहृत्समरिपून् संचिन्त्य नैसर्गिकांस्तत्काले च पुनस्तु तानधिसुहृन्मित्रादिभिः कल्पयेत् Bṛhajjā. 2. 18.

अनुक्तभाषण (anukta-bhāṣaṇa) *n.* speaking of what is unspeakable रेतोमूत्रपुरीषाणामुत्सर्गेऽनुक्तभाषणे ··· आचान्तोऽप्याचमेत् पुनः PadmP. i. 52. 2.

अनुक्तभोजिन् (anuktabhoj-in) *adj.* who eats what is not prescribed (द्विजाः) अनुक्तकारिणोऽनुक्तभोजिनोऽनुक्तसेवकाः । दैवे पित्र्ये न वै पूज्याः BṛBrahmaS. iv. 4.61.

अनुक्तमन्त्र (anukta-mantra) *adj.* [*f.*-ā] for which the *mantra* is not prescribed क्रियास्वनुक्तमन्त्रासु योजयेदपरां बुधः । विद्यादिसकलान्ते च तद्वदेव परापरम् MālinīT. 9. 72; अन्येषां परिवार(? रा)णां नाममन्त्राः प्रकीर्तिताः । अनुक्तमन्त्रे सर्वत्र विधिरेष शिवोदितः MahNirvāT. 13.114; *m.* I *mantra* (in which the name of the deity is) not mentioned अनुक्तमन्त्रे सर्वत्र विधिरेष प्रकीर्तितः MahNirvāT. 9. 208; II *mantra* not (specifically) mentioned अर्पणं कारणादीनां सर्वमेव प्रदर्शितम् । अनुक्तमन्त्रा ये तत्र तानेवात्र शृणु प्रिये MahNirvāT. 13.211.

अनुक्तमन्त्रक (anuktamantra-ka) *adj.* in respect of which the *mantras* are not (specifically) mentioned एते सूर्यादयो ग्रहयज्ञोक्तविधिना पूजनीयाः, अनुक्तमन्त्रकाणां तु प्रणवादिभिश्चतुर्थ्यन्तैर्नामभिर्नमोऽन्तैः स्थापनादि विधेयम् CaturCin. i. 172. 8.

अनुक्तमात्र (anukta-mātra) *adj.* merely not mentioned or introduced अविशिष्टपरित्यागादेतदपि हानिरेवेति चेन्न, विशिष्टत्वस्यानुक्तमात्रस्य चापरित्यागात् NyāyPari. 178. 4.

अनुक्तमात्राक्षेप (anuktamātrākṣepa) *m.* implication of what is not stated at all यथायथमसिद्धाद्यन्यतममारोप्यं व्याप्तिमनपेक्ष्यानुक्तमात्राक्षेपे त्वत्पक्षहानिरपि स्यात् TārkiRa. 286.10.

अनुक्तमान (anukta-māna) *adj.* I for which the (linear) measure is not (specifically) mentioned हर्म्यमूले तले चोर्ध्वे सर्वत्र परिकल्पयेत् । अन्यान्यनुक्तमानानां चाङ्गं युक्त्या प्रयोजयेत् MānaSā. 30. 42; II for which the qualitative measure is not prescribed or mentioned अनुक्तमानारिष्टेषु द्रवद्रोणे तुलां गुडम् । क्षौद्रं क्षिपेद् गुडादर्धं प्रक्षेपं दशमांशिकम् ŚārṅgaS. ii. 10.3; BhāvPra.(Bhā.) 7(2).69; *n.* measurement other than the one (specifically) mentioned कुर्यात्तु लुप(पा) मूले(लं) तु यत्तद् बलार्थ(र्थं) शोभितम् । उक्तादनुक्तमानं चेद् विपत्ती(त्त्य)हित्यमावहेत् MānaSā. 18.135.

अनुक्तमृगवध (anuktamṛga-vadha) *m.* killing of an animal that is not mentioned (दद्यात्) अक्रव्यादमृगवधे वत्सतरीम् । अनुक्तमृगवधे त्रिरात्रं पयसा वर्तेत ViṣṇuSm. 50. 42.

अनुक्तयुक्त्याद्युपन्यास (anuktayuktyādy-upanyāsa) *m.* putting forth of arguments etc. not stated (earlier) अतः स्थूणानिखननन्यायादनुक्तयुक्त्याद्युपन्यासाच्च नात्र पौनरुक्त्यं दोषाय SāṁkhyaPraBh. 147. 5 (*on* 6.0)

अनुक्तरक्तकुसुम (anukta-raktakusuma) *n.* red flower which is not prescribed अनुक्तरक्तकुसुमदानाद्दौर्भाग्यमाप्नुयात् ViṣṇuDhaP. ii. 91.15.

अनुक्तरूपशेषत्व (anuktarūpa-śeṣatva) *n.* *śeṣa*-status characterised as the meaning not covered so far अत एव 'तस्यापत्यमत इञ्' इति न्यासेऽन्यशब्दसंबद्धापत्यार्थस्यानुक्तरूपशेषत्वमुक्तमाकरे LaŚabdeŚe. i. 20.2.

अनुक्तर्षिसूक्त (anuktarṣi-sūkta) *n.* hymn for which the seer is not mentioned सर्वत्रानुक्तर्षिसूक्तेषु प्रागुक्तर्षिरिति विजानीयात् BṛSarvaAnu. 1. 12 (1. 32)

अनुक्तलक्षण (anukta-lakṣaṇa) *adj.* characteristic features of which are not specified कामरूपारूप्यधातवोऽनुक्तलक्षणा इत्यतः पृच्छति । तत्र कतमे ते कामरूपारूप्यधातव इति Sphuṭā. iii. 1. 4 (*on* 3. 0)

अनुक्तवचन (anukta-vacana) *n.* statement of what is omitted वार्त्तिकग्रहणेन च दुरुक्तभङ्गमनुक्तवचनं च समाधत्ते Kāśi. i. 2.13 (*on* 0.2)

अनुक्तवत् (an-uktava(n)t) *adj.* who has not uttered (a word) तथैकोनं शतं नृणां शुश्रूषूणामकल्मषम् । अनुक्तवच्च त्र्यहं तत् कर्मणः करणे क्षमम् AVPari. 70(2). 2; त्वां विना का(? धा)रयेत्को नु ··· धराम् । अनुक्तवति तस्मिंस्तु स्वयमेवाब्रवीन्मुनिः GaṇeP. i. 90.3; वाच्यवैचित्र्यरचनाचारु वाचस्पतेरपि । दुर्वचं वचनं तेन बहु तत्राप्यनुक्तवान् VyaktiVi. 47. 21; Kāvyānu.(He.) 205.4.

अनुक्तवत्त्वविधि (anuktavattva-vidhi) *m.* assertion of being other than referred to what is word *ukta-vat* उक्तवत्त्वप्रतिषेधो ह्यत्राभिमतः नानुक्तवत्त्वविधिः Kāvyānu.(He.) 205. 20.

अनुक्तवत्त्वानुवाद (anuktavattvānuvāda) *m.* restatement of being other than what is referred to by the word *ukta-vat* अत्र नोक्तवानिति निषेधो विधेयः।··· न चानुक्तवत्त्वानुवादेनान्यदत्र किंचिद्विहितम् Kāvyānu.(He.) 205. 7.

अनुक्तवर्ष (anukta-varṣa) *n.* year not prescribed उक्तेऽपि वर्षे न गुरुर्बली चेच्छ(? च्छा)न्त्या प्रशस्तं व्रतबन्धकर्म । अनुक्तवर्षेऽपि बलप्रदोऽपि न वै तयोरब्दबलो बलीयान् VasiS. 29.7.

अनुक्तवस्त्वन्तर (anukta-vastvantara) *n.* something else which is not mentioned उपबृंहणं नाम किं यथोक्तानुवादमात्रम्, उत तद् व्यक्तीकरणम् । अथानुक्तवस्त्वन्तरवर्णनम् ŚatDū. 191.25.

अनुक्तवाक्य (anukta-vākya) *adj.* in which no words are uttered नियन्त्रितश्वासमनुक्तवाक्यं निरस्तपल्यङ्कमशब्दभूषम् । निगूढदीपं विजनेऽपि चौर्यरतं स्मरस्मेरदृशः स्मरामि PadyaVe. 411.

अनुक्तवाग्देवतान्यास (anukta-vāgdevatānyāsa) *m.* placing of the deity of speech (on bodily parts) which is not mentioned (before) अयं विधिर्व्यर्थः । अतस्तस्य द्वयं प्रयोजनम् — अनुक्तवाग्देवतान्यासप्राप्तिर्विभावनपरिसंख्या चेति SetuBa. 297.17.

अनुक्तवारतिथि (anukta-vāratithi) *m., f.* day of the week and the lunar day which are prohibited अनुक्तवारतिथिषु त्वमायां विष्टिपातयोः । औषधेन युतं तैलं न दूष्यं ग्रहणं विना VasiS. 13. 10.

अनुक्तविधिक (anuktavidhi-ka) *adj.* not having a prescribed rule सर्वेषु दानेषु अनुक्तविधिकेषु च । अग्नि ब्रूम इति सूक्तम् आज्यतन्त्रेण होमयेत् AV-Pari. 14(1).9.

अनुक्तविभावाद्यूहन (anuktavibhāvādy-ūhana) *n.* guessing of the determinants or stimulants etc. which are not mentioned तथाशब्दा अनुक्तविभावाद्यूहनार्था इति यथायोगं योज्यम् AbhinBhā. i. 332. 14 (*on* 6.82)

अनुक्तविशेष (anukta-viśeṣa) *adj.* particular features of which are not mentioned अनुक्तविशेषेषु च शाणक्षौमादिषु द्रव्याणां मूलह्रासवृद्धिज्ञाः ··· यद् ब्रूयुस्तदसंशयं दाप्यमिति VīraMi. 658.24 (*on* 2. 181)

अनुक्तविशेषदण्ड (anukta-viśeṣadaṇḍa) *adj.* for which a particular fine is not stated द्रव्याण्यनुक्तविशेषदण्डानि कटकानि ताम्रघटादीनि यो यस्य ज्ञानादज्ञानाद्वा नाशयेत्स तस्य द्रव्यान्तरादिना तुष्टिमुत्पादयेत् ManvaMu. 341. 7 (*on* 8.288)

अनुक्तविशेषपर (anuktaviśeṣa-para) *adj.* concerning that where particular (fine) is not mentioned अथ वृक्षादिच्छेदनदण्डस्तत्र कात्यायनः — वनस्पतीनां सर्वेषामुपभोगो यथा यथा । तथा तथा दमः कार्यो हिंसायामिति धारणा । एतदनुक्तविशेषपरम् DaṇḍaVi. 323.19.

अनुक्तविशेषशान्ति (anukta-viśeṣaśānti) *adj.* for which a propitiatory rite is not specifically prescribed अनुक्तविशेषशान्तिष्वगस्त्याद्यद्भुतेषु अगस्त्यादिपूजापूर्विका ··· सामान्यशान्तिः AdbhuSāg. 207. 4.

अनुक्तविषया (anukta-viṣayā) *adj.* (*f.*) **A1** in which the object is not mentioned अनुक्तविषयाशङ्का सर्वस्याप्रतिषेधतः । यदि वाभावविषया न ह्यभावो निषिध्यते BṛĀraUBhVā. ii. 3. 204; **A11** where the (relevant) object is not mentioned स्वरूपोत्प्रेक्षा उक्तविषयानुक्तविषया चेति द्विविधा Kuval. 35(5); AlaṅkāMañ. 39. 11; **B** (an-uktaviṣayā) not being in the range of statement (i.e. not possible to be talked of) दुरितस्य चित्ताशुद्धिहेतुत्वेन तन्नाशे ज्ञानोदयो यतोऽतो मर्यादामार्गे मुक्तिरनुक्तविषयेति प्राप्त उच्यते AṇuBh. 310.19 (*on* iv. 1.13) (better read अनुक्तिविषया cf. BI. Ed. 1897)

अनुक्तवृत्ति (anukta-vṛtti) *adj.* whose means of livelihood is not specified अनुक्तवृत्तिस्त्वज्ञातः परपूर्वापतिस्तथा । अजापालो माहिषिकः कर्मदुष्टाश्च निन्दिताः ।··· पितृश्राद्धेषु वर्जिताः BṛParāSm. 7.9.

अनुक्तवेलाविशेष (anukta-velāviśeṣa) *adj.* for which specific time has not been prescribed अनुक्तकाल(v. l. वेला)विशेषाणां दिव्यानां पूर्वाह्ण एव कालः VyavaNi. 142. 10.

अनुक्तवैधर्म्य (anukta-vaidharmya) *adj.* in which dissimilarity is not mentioned (प्रतीपभेदः) पञ्चमस्त्वनुक्तवैधर्म्ये व्यतिरेके (अन्तर्भवति) RasGaṅ. 669.23.

अनुक्तशाखिन् (anuktaśākh-in) *adj.* who belongs to the Vedic branch in which (purifying ablution) is not prescribed मलस्नानेऽपि नित्यग्रहणमनुक्तशाखिनामपि तस्य नित्यत्वं यथा स्यात् SmṛtiCan. ii. 486. 1.

अनुक्तशुद्धि (anukta-śuddhi) *f.* purificatory rite which is not mentioned पापानुबन्धं पुरुषस्य शक्तिं देशं च कालं च तथा विदित्वा । अनुक्तशुद्धिः प्रविचार्य देया ViṣṇuDhaP. iii. 234.159.

अनुक्तशेषत्व (anukta-śeṣatva) *adj.* whose accessory nature is not declared एकत्रासति सामर्थ्ये मन्त्रः शेषोऽभिधीयते । अन्यत्रानुक्तशेषत्वं सामर्थ्यं संप्रतीयते TantrVā. 841.3 (*on* iii. 3. 14)

अनुक्तषडङ्ग (anukta-ṣaḍaṅga) *adj.* (a *mantra*) whose six parts are not known अनुक्तषडङ्गस्य षड्जातियुक्तमायया षडङ्गम् ParaśuKS. 10. 3 (255. 22); मन्त्रेऽनुक्तषडङ्गे तु मायाषड्दीर्घजातियुक् NityoNi. 153.8.

अनुक्तसंस्थान (anukta-saṃsthāna) *adj.* situated in a position not (specifically) stated उक्तादन्यस्थान एको दुर्भिक्षकरः । उक्तसंस्थानोऽनुक्तसंस्थानो वा द्व्यादिर्नृपविनाशाय AdbhuSāg. 21.4.

अनुक्तसंख्य (anukta-saṅkhya) *adj.* in whose case (specific) number is not mentioned अनुक्तसंख्येषु च सूक्तादिषु प्रत्यहं शतमष्टोत्तरं जप्यम् ManvaVi. 1467.17 (*on* 11. 248)

अनुक्तसंख्या (anukta-saṅkhyā) *f.* number (the referent of) which is not mentioned तस्माद्ब्राह्मयितृमतेऽधिरथशतं देयमिति ··· गवामिति शेषः । अनुक्तसंख्या गोगामिनीति न्यायात् VīraMi.(Saṃskāra.) 853.24.

अनुक्तसंग्रहार्थ (anuktasaṅgrahārtha) *adj.* meant for the inclusion of what is not mentioned पूर्वाधिगतमपिशब्दमनुक्तसंग्रहार्थं स्वीकृत्य BālamBha. i. 71.25 (*on* 1.14)

अनुक्तसम (anukta-sama) *adj.* [*f.* -ā] as good as not said न च वेदवचः किंचिद् द्विजातित्वादिप्र(?)साधकम् । व्यक्तेः सामान्यवचनमनुक्तसममेव तत् PramāVāBh. 12. 3; सा वागुक्ताप्यनुक्तसमा यत्र नास्ति सद्युक्तिः NītiVā. 15.16.

अनुक्तसमत्व (anuktasama-tva) *n.* the state of being as good as not said एतदविदितत्व(दविदित्वा य)दृष्टुवाशब्दोऽत्र छन्दोनिबद्धनिमित्ता(त्त?) निर्णीतत्वे वर्तेत इत्याहुः तदसत् । अनुक्तसमत्वादस्य AbhinBhā. i. 226.21 (*on* 5.57)

अनुक्तसमस्तसंग्रह (anuktasamasta-saṅgraha) *m.* inclusion of all that is not mentioned चशब्दाद्वा अनुक्तसमस्तसंग्रहः NyāyPari. 271.2.

अनुक्तसमाख्यान्तर (anukta-samākhyāntara) *n.* another name which is not mentioned अपकर्षसमसमाख्यानिरुक्तिमात्रेण संग्रहे संभवत्यनुक्तसमाख्यान्तरोन्नीतिश्चायुक्ता NyāyPari. 249. 17.

अनुक्तसमान (anukta-samāna) *adj.* as good as not said इदं त्वनुक्तसमासं(? नं) निर्वचनशब्देनोक्तत्वादर्थस्य AbhinBhā. iii. 171. 12 (*on* 20. 46)

अनुक्तसमासान्त (anukta-samāsānta) *adj.* in which the *samāsānta*-suffix (causing a change at the end of a Cpd.) is not prescribed earlier अनुक्तसमासान्ताच्छेषाधिकारस्थाद् बहुव्रीहेः कप् वा स्यात् SiddhāKau. 200B. 18 (*on* v. 4.154)

अनुक्तसमासान्तत्व (anuktasamāsānta-tva) *n.* the state of having *samāsānta-* suffix (which causes change at the end of a Cpd.) which is not prescribed earlier अहल इति । अस्य वैकल्पिकत्वेऽप्यनुक्तसमासान्तत्वाभावादत्र न कप् LaŚabdeŚe. ii. 116.12.

अनुक्तसमुच्चय (anukta-samuccaya) *m.* inclusion of what is not (directly) mentioned अत्र 'विद्यां चाविद्यां च' इति चशब्दावनुक्तसमुच्चयपरौ ŚrutaPra. iA. 67.8 (*on* i. 1.1); चकारेणानुक्तसमुच्चयाच्च कृत्स्नस्यापि तन्त्रान्तरसिद्धान्तस्य विशेषतः श्रीकरत्वं मोक्षप्रदत्वं च सिद्धम् PāñcRāRa. 31. 5; वसिष्ठश्चेति चोऽनुक्तसमुच्चये, तेनान्येषामपि ग्रहणम् VīraMi. 16. 16 (*on* 1.5); केचित्तु वायसेभ्यश्चेति पठन्तश्चकारेणानुक्तसमुच्चयमाहुः VīraMi. 197.27 (*on* 1.103); वाशब्दोऽनुक्तसमुच्चये तेन फाल्गुनोऽपि ग्राह्यः VīraMi.(Rājanīti.) 330. 19.

अनुक्तसमुच्चयार्थ (anuktasamuccayārtha) *adj.* meant for inclusion

of what is not (directly) mentioned अनुक्तसमुच्चयार्थश्चकारः KāśiVṛ. *on* ii. 4. 18 = *on* iii. 1. 126 = *on* iii. 2.26 = *on* iii. 2. 30 = *on* v. 4.25; Prasā. i. 459. 19; चकाराधिकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः KātanVṛ. *on* i. 2.2; चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः KātanVṛ. *on* iii. 6. 86 = *on* iv. 6. 91 = *on* iv. 6. 104 = Nyās. i. 139.8 (*on* i. 1.74) = Bhām. 131.10 (*on* i. 1. 8) = SāṁkhyaTaKau. 215. 1 (*on* 7) = Prasā. i. 826. 9 = ii. 556. 22 = SiddhāKau. 508B.15 (*on* iii. 2.188); स चानुक्तसमुच्चयार्थः Nyās. i. 72.12 (*on* i. 1.23) = i. 223.8 (*on* i. 3.16); i. 146. 9 (*on* i. 2. 6); i. 404.15 (*on* ii. 3. 9); चशब्दोऽनुक्तसमुच्चयार्थः BālaKrī. i. 46.8 (*on* 1. 29) = SmṛtiCan. iv. 573.4 = NyāySu.(Ja.) 136B. 9 (*on* i. 1.6); SiddhāKau. 427A. 4 (*on* vii. 4. 97) = GoviBh. 80. 7 (*on* i. 4. 24); वाशब्दश्चार्थेऽनुक्तसमुच्चयार्थः Bhām. 396.1 (*on* ii. 2.11) = PrakaVi. 490. 17; VedāntKau. 185. 23 (*on* ii. 2. 11); चकारादिति। अनुक्तसमुच्चयार्थादित्यभिप्रायः Prasā. i. 70. 17; तुशब्दोऽनुक्तसमुच्चयार्थः JñānBiPra. 9.14; एतच्चानुक्तसमुच्चयार्थेन चकारेण संग्राह्यमिति केचित् SiddhāKau. 127A. 2 (*on* iv. 1.5); 'चः' एवार्थोऽनुक्तसम(?मु)च्चयार्थो वा Bhāsk. i. 93. 15 (*on* i. 2. 3)

अनुक्तसमुच्चयार्थक (anuktasamuccayārtha-ka) *adj.* meant to include what is not mentioned कृत्तद्धितसमासाश्चेत्यनुक्तसमुच्चयार्थकचकारेणैषां संग्रह इति मूलग्रन्थकृतः VaiyāBhū. 211. 22 (*on* 45)

अनुक्तसमुच्चयार्थकत्व (anuktasamuccayārthaka-tva) *n.* the state of being meant for inclusion of what is not mentioned इष्णुचो विधानं तु 'भुवश्चे'ति सूत्रे चकारस्यानुक्तसमुच्चयार्थकत्वेन वृत्तिकृता व्याख्यानान्(?त्) LalitāSaBh. 36. 26 (*on* 69)

अनुक्तसमुच्चयार्थत्व (anuktasamuccayārtha-tva) *n.* the state of being meant for inclusion of what is not mentioned एवं तर्ह्युत्तरसूत्रेऽनुक्तसमुच्चयार्थत्वाच्चकारस्य भविष्यतीत्यदोषः Nyās. i. 184. 9 (*on* i. 2. 43); i. 215. 3 (*on* i. 3.6); व्यवसितः प्रतिपन्न इत्यादिषु भावकर्मविहितोऽपि क्तः कर्तरि। गत्यादिसूत्रे चकारस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वात् KāvyālaṅSū. v. 2.43; v. 2. 68; अकथितं चेत्यत्र चकारस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वादत्र कर्मत्वमित्यन्ये DurghVṛ. *on* i. 4.52; *on* iii. 3.102; कुत्स्यत इति — कुत्सितं 'मति-' आदिसूत्रे चकारस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वात् वर्तमाने क्तः Pradī. iv. 398B.13 (*on* v. 3. 74); गुरोश्च हल इति चकारस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वात्। शोभा DhātuPra. 1. 753 (53. 2); चशब्दस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वादुपसर्जनत्वं स्यात् Prasā. i. 471. 20; i. 524.18.

अनुक्तसमुच्चायक (anukta-samuccāyaka) *adj.* which includes what is not mentioned चकारोऽनुक्तसमुच्चायकः SetuBa. 132. 27.

अनुक्तसमुदाय (anukta-samudāya) *m.* group of those who are not mentioned तत्रार्हतसौगतादिसमूहः संघः, चाण्डालादिसमूहो गुल्मः, अनुक्तसमुदायो वर्गः DaṇḍaVi. 267. 4.

अनुक्तसायंसंध्योल्लेख (anuktasāyaṁsandhyollekha) *m.* reference to the evening *sandhyā*-prayer which is not mentioned earlier न चैवं भाष्यादौ तत्र तत्रानुक्तसायंसंध्योल्लेखोऽपि किमर्थमिति वाच्यम् BālamBha. i. 103.12 (*on* 1.24½)

अनुक्तसिद्ध (anukta-siddha) *adj.* [*f.* -ā] established or known even though not mentioned इतरे तु गती बुद्धस्यानुक्तसिद्धे AbhidhKoBh. 425.12 (*on* 7. 47); वाङ्मनोनमस्कारोऽप्यत्रानुक्तसिद्धः Sphuṭā. i. 6. 26 (*on* 1. 1); अनन्तत्वमपि तल्लिङ्गमित्यनुक्तसिद्धम् ŚivārkaMaDī. i. 267. 14 (*on* i. 1. 23); ब्रह्मत्वे प्राणादिलयोक्त्या ब्रह्म तदितरव्यवच्छेदे चानुक्तसिद्धे सति ब्रह्मैव सन्निति वा न वदेत् AṇuBh. 317.15 (*on* iv. 2. 1)

अनुक्तसिद्धत्व (anuktasiddha-tva) *n.* the state of being established or known even though not mentioned यत्किंचिदानन्तर्यं हि न वक्तव्यमनुक्तसिद्धत्वात् SiddhāSi. i. 14. 17.

अनुक्तसिद्धि (anukta-siddhi) *f.* comprehension or assumption (of something) even though (it is) not stated (listed as one of the characteristics of a good dramatic composition) प्रस्तावेनैव शेषोऽर्थः कृत्स्नो यत्र प्रतीयते। वचनेन विनानुक्तसिद्धिः सा परिकीर्तिता NāṭyaŚā. 16. + 40; NāṭaLaRaK 1713; अनुक्तसिद्धिः कार्यं च परिहारस्तथाश्रयः BhāvPra.(Śā.) 223. 21(8); अनुक्तसिद्धिरुक्तार्थस्यान्यथासिद्धिरुच्यते BhāvPra.(Śā.) 225. 21 (8); आगमार्थो न कथितोऽपि सिध्यतीत्यनुक्तसिद्धिः NāṭaLaRaK. 1718; अनुक्तसिद्धिः सारूप्यम् ···षट्त्रिंशद् भूषणानि हि RasāSu. 248.7 (3. 100); अनुक्तस्यापि मेनकाविश्वामित्रसंगमस्य प्रतीतेरियमनुक्तसिद्धिः RasāSu. 260. 16 (3. 120); (नाटके) अनुक्तसिद्धिः प्रियवचस्तथा SāhiDa. 335. 4; विशेषार्थोहविस्तारोऽनुक्तसिद्धिरुदीर्यते SāhiDa. 343.19.

अनुक्तसुज्ञान (anukta-sujñāna) *adj.* which can be easily known (though) not stated अनुक्तसुज्ञानस्यार्थस्य पुनर्वचनं प्रयोजनापेक्षमिव दृश्यत इति मन्वानं प्रति प्रयोजनमाह Kāśi. i. 13.12 (*on* 1.32)

अनुक्तस्थल (anukta-sthala) *n.* place not (specifically) mentioned अनुक्तस्थलेषु यात्रायोजनसंख्यया कृच्छ्रसंख्यया विज्ञेया BālamBha. iii. 199.7 (*on* 3. 327)

अनुक्तस्थान (anukta-sthāna) *n.* [Loc.] in place of the word *anukta* (not mentioned) अनुक्तस्थाने चाप्रतिपादितकरणेऽपि दोषः KhaṇḍanKhā. 972. 12.

अनुक्तस्थानग (anuktasthānag-a) *adj.* existing at a place which is not prescribed द्वारप्राकारपीठाद्यमनुक्तस्थानगं यदि। परिवारं च तत्प्रोक्तस्थाने कुर्यात् सलक्षणम् ĪśānŚiPa. ii. 35.5 = ŚilpaRa. ii. 29.14.

अनुक्तस्वरूप (anukta-svarūpa) *adj.* whose real nature is not stated अनुक्तस्वरूपस्य (प्रत्यक्षस्य) अनिमित्तत्वमेव प्रतिपादयितुं न शक्यते TātpaṬ. (U.) 121.16 (*on* 4. 2) = YuktiSneha. 36. 25 (*on* i.1.4)

अनुक्तहितकारिता (anuktahitakāri-tā) *f.* the state of doing beneficial (things) even though unasked अनुक्तहितकारिता हि प्रकाशयति मनोगतां स्वामिभक्तिम् VeṇīSaṁ. 6. 165.

अनुक्तांश (anuktāṁśa) *m.* portion not stated or mentioned शास्त्रान्ते च सूत्राभ्यासफलमनुक्तांशज्ञापनम् ŚrutaPra. iA. 22. 17 (*on* i.1.1); ii. 336.16 (*on* ii. 2. 42); अनुक्तांशदर्शनादिनोपजीव्यत्वाच्च NyāyPari. 480. 12; अनुक्तांशेऽनुक्तेरेवोपबृंहणत्वगन्धाभावात् ŚatDū. 192. 9; क्वचिदनुक्तांशस्योक्तिः NyāySu. (Ja.) 8B. 2 (*on* i.1.1); प्रकृतिमहदादेरनुक्तांशस्यावश्यकत्वाद्योगोऽस्ति VedāntKau. 221. 6 (*on* ii. 3.15)

अनुक्ताकाङ्क्षित (anuktākāṅkṣita) *adj.* required even though not mentioned स ह्यनुक्ताकाङ्क्षितस्वीकारफलः ŚrutaPra. iA. 53.17 (*on* i. 1.1)

अनुक्ताङ्ग (anuktāṅga) *n.* part that is not mentioned अस्थानभित्तिकस्तम्भमनुक्ताङ्गविरूपता। अचोदितालंकरणमन्यच्चानिष्टदुःखदम् ĪśānŚiPa. ii. 35. 32; अत्र सुवर्णपरिमाणचतुर्थांशवत्सनिर्माणादिरनुक्ताङ्गोपसंहारः पूर्वोक्तसुवर्णधेनोरवगन्तव्यः CaturCin. i. 437.21.

अनुक्तातिदेश (anuktātideśa) *m.* extended application of what is not mentioned अनुक्तातिदेशमाह JayaMa. 103.23 (*on* 2.2)

अनुक्ताधिकार (anuktādhikāra) *adj.* whose eligibility or right is not prescribed ये पुनः केचनाहत्यवचनेनानुक्ताधिकारास्ते तदीयेभ्यः श्राद्धं कुर्युः CaturCin. iii(1). 115.20.

अनुक्ताध्यापक (anuktādhyāpaka) *m.* excellent teacher (*lit.* teacher who is not spoken ill of) अनुक्त। अनुक्ताध्यापकः KāśiVṛ. *on* viii. 1. 67.

अनुक्तानादर (anuktānādara) *m.* disregard for those which are not stated किं कतिपयोक्तिरनुक्तानादरमूलैव स्यात् ŚrutaPra. ii. 563. 18 (*on* iii. 4 46)

अनुक्तान्तस्ताप (anuktāntastāpa) *adj.* whose internal distress is not revealed अनारब्धाक्षेपं परमकृतबाष्पव्यतिकरमनुक्तान्तस्तापं हृदयविनिपीतव्यवसितम्। कृशाङ्ग्या यत्पापे व्रजति मयि नैराश्यपिशुनं श्लथैरङ्गैरुत्कं(?क्तं) हृदयमिदमुन्मूलयति तत् Subhāṣi. 1333 (correct s. v. **अनारब्धाक्षेपम्** to **अनारब्धाक्षेप** *adj.* that has not started to abuse or reproach)

अनुक्तान्यकर्तृक (anuktānyakartṛ-ka) *adj.* not having any other performer prescribed रुद्राभिषेककर्ता तु पुरोहित एव। अनुक्तान्यकर्तृकेषु राजसंबन्धिकार्येषु तस्यैव कर्तृत्वदर्शनात् VīraMi.(Rājanīti.) 378.8.

अनुक्ताभोगवस्तु (anuktābhoga-vastu) *n.* composition in which the completion (i. e. the concluding portion) is not mentioned अनुक्ताभोगवस्तूनां पदैराभोगकल्पना SaṁgīRa. ii. 334. 1 (4.310)

अनुक्तार्थ (anuktārtha) *m.* thing-meant which is not stated ततः परोपसंहारश्लोकोऽयं नानुक्तार्थोपदेशकः ManuBh. ii. 271.28 (*on* 9. 102); सर्वशाखाप्रत्ययन्यायो ह्यनुक्तार्थस्वीकारफलः ŚrutaPra. iA. 93. 15 (*on* i. 1.1); *adj.* whose meaning is not expressed कश्चिद्व्यञ्जनाक्षरैः पद्मोत्पलाद्याकृतिभिः ··· श्लोकमनुक्तार्थं लिखति JayaMa. 40.11 (*on* 1. 3)

अनुक्ताश्रम (anuktāśrama) *m.* (*āśrama*) order of life not mentioned (in the Vedas) त्रैविद्यविद्येति पाठे तेषां विद्यायां वेदत्रय्यामनुक्ताश्रमविशिष्टा इत्यर्थः। वेदबाह्यागमार्थानुष्ठातार इति यावत् BālamBha. i. 391.4 (*on* 1. 130)

अनुक्तासनयोग (anuktāsana-yoga) *m.* employment of a sitting posture which has not been mentioned अनुक्तासनयोगेषु सर्वत्रैवं प्रकल्पयेत् MālinīT. 23. 16.

अनुक्तास्पदा (anuktāspadā) *adj.* (*f.*) topic of which is not mentioned संभावना स्यादुत्प्रेक्षा वस्तुहेतुफलात्मना। उक्तानुक्तास्पदाद्यात्र सिद्धासिद्धास्पदे परे Kuval. 32.

अनुक्ति (an-ukti) *f.* non-statement, non-instruction, omission,

non-expression, absence of mention अनधिगतत्वादात्मनो युक्ता तदधिगमाय तद्विषया जिज्ञासा । कर्मविषये चानुक्तिस्तद्विरोधित्वात् KenUVāBh. 67.14 (*on* 1.1); याज्ञवल्क्यम् ··· जनकः पूर्वं पप्रच्छ। तत्रैव अनुक्तिः BṛĀraUBh. 514.10 (*on* iv. 3.1); उपमेयस्यानुक्तौ समानवस्तुन्यासः समासोक्तिः KāvyālaṅSū. iv. 3.3; ब्राह्मणस्य पुरानुक्तेस्तदुक्त्यर्था परा श्रुतिः BṛĀraUBhVā. i. 4.1634; हेत्वोरुक्तावनुक्तीनां त्रये साम्ये निवेदिते। शब्दार्थाभ्यामथाक्षिप्ते श्लिष्टे तद्वत्त्रिरष्ट तत् KāvyPra. 646.1; साम्यस्य चोक्तावनुक्तौ चोपमेयस्याधिक्यं व्यतिरेकः Kāvyānu. (He.) 332.5; अनुक्ताविह तालः स्यात्त्रिधैवैककलादिकः SaṁgīRa. i. 271.1 (1(7).110); बाहुल्यं लिङ्गशब्दानामनुक्तिश्च विरुद्धता ··· पूर्वपक्षेषु युक्तयः AnuVyā. 12B.5 (*on* 1.3); 28A.6 (*on* 2.2); 48B.4 (*on* 3.3); अतः सकलमित्यन्वयमुखेनानुक्तिः ŚrutaPra. iA. 4.5 (*on* i. 1.1); आकाशस्यानुक्तिः ··· उपपद्यते VedāntPāSau. 215.4 (*on* ii. 3.6); अत्र च शीलादीनामनुक्तिरपकृष्टत्वकथनार्थम् ManvaVi. 104.3 (*on* 2.9); अनुक्तांशेऽनुक्तेरेवोपबृंहणत्वगन्धाभावात् ŚatDū. 192.10; निरूप्यनियम एव तस्यान्तर्भावादनुक्तिः NyāyPari. 171.2; यदुक्तं कार्पासादिदृष्टान्त इति तदुक्तिमात्रम्। युक्तेरनुक्तेः SarvaDaSaṁ. 3.31; (कलानाम्) तासामनुक्तौ भवितालपत्रेदिता ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 9.70; विषयादेः पूर्वं मुखतोऽनुक्तेस्तदनुवादपूर्वकं सूत्रं व्याचष्टे TattvPrakā. 23A.6 (*on* i. 1.22); 109B.8 (*on* ii. 3.8); 174A.6 (*on* iii. 3.35); उक्त्यनुक्त्योर्निमित्तस्य द्विधा तत्र स्वरूपगाः भेदाः SāhiDa. 542.11; 558.13; तदुत्तरमन्यस्यानुक्तेरानन्दमय एव परः AṇuBh. 31.2 (*on* i. 1.11); 348.16 (*on* iv. 4.6); नापि समासोक्तिः।··· न च ··· शुद्धसादृश्यमूलोऽपि तस्या एव प्रकारो वाच्यः ··· व्यवस्थापकैस्तद्भेदताया अनुक्तेः RasGaṅ. 545.1; अन्तर्गृह इत्यनुक्तिरुक्तनिर्वचनस्मारणेन पुण्यातिशयवत्त्वद्योतनाय LalitāSaBh. 203.30 (*on* 242); बिन्दोः कण्ठरवेणानुक्तिः SetuBa. 49.22; 58.5; 175.22; वस्तुतस्तु यः प्रमायुकः स्यामित्यनुक्त्या होतृगत एवैष कामः प्रतीयते BhāṭṭCan. 115.8 (*on* xvi. 3.5); अत एवानुदात्ततरस्यानुक्तिः LaŚabdeŚe. i. 26.16; i. 385.19; i. 516.21.

अनुक्तिकारण (anukti-kāraṇa) *n.* [Abl.] because of non-statement निषेधाभ्यासो मा मेति ज्ञातब्रह्मप्रवादिनः। आबाधितधियाभ्यस्तो गार्ग्यस्यानुक्तिकारणात् BṛĀraUBhVā. ii. 1.47.

अनुक्तितस् (anukti-tas) *adv.* because of non-mention समाप्तः सप्तमोऽध्यायः प्राप्तावसर उच्यते। अष्टमः खिलकाण्डेऽस्मिन्पूर्वकाण्डेष्वनुक्तितः BṛĀraUBhVā. vi. 1.1.

अनुक्तित्रय (anukti-traya) *n.* three (types of) non-mention व्यतिरेकस्य हेतुः उपमेयगतमुत्कर्षनिमित्तम् उपमानगतमपकर्षकारणम् ··· एकतरस्य द्वयोर्वा अनुक्तिरित्यनुक्तित्रयम् KāvyPra. 647.2.

अनुक्तिनिदान (anukti-nidāna) *n.* reasoning for non-mention सूत्रकारैः सत्यज्ञानादीनां लक्षणत्वेनानुक्तिनिदानं च अनेनैव दर्शितं भवति ŚrutaPra. iB. 116.22 (*on* i. 1.2)

अनुक्तिप्रख्यातव्यप्रीतिबन्ध (anuktiprakhyātavya-prītibandha) *adj.* having the tie of friendship to be revealed without words नृत्यन्ति स्म प्रत्यनीकेष्वनुक्तिप्रख्यातव्यप्रीतिबन्धाः कबन्धाः RāmC. 30.69.

अनुक्तिप्रसङ्ग (anukti-prasaṅga) *m.* (undesired) contingency of non-mention अन्यथोभयान्तर्गतस्यैकत्राप्यनुक्तिप्रसङ्गः TattvPrakā. 86A.11 (*on* ii. 1.14)

अनुक्तियुत (anukti-yuta) *adj.* accompanied by silence संवादानुक्तियुता निग्रहाः PramāLa. 2A.2.

अनुक्तिविरोध (anukti-virodha) *m.* contradiction because of non-mention सर्वनामाभिधेयश्चेत्यनेनैवादित्यशब्दस्येश्वरवाचित्वं चोक्तं भवति। न चादित्येऽनुक्तिविरोधः TattvPrakā. 31A.10 (*on* i. 2.7)

अनुक्तिसंयुक्त (an-uktisaṁyukta) *adj.* accompanied by silence संवादानुक्तिसंयुक्ता एत एव तु निग्रहाः AnuVyā. 19A.7 (*on* 2.1)

अनुक्तिसंभव (anukti-sambhava) *m.* non-requirement of prescription कृदन्तत्वात् सिद्धौ निपातस्यानर्थकस्येति वार्तिकस्यानुक्तिसंभवापत्तेः VaiyāBhū. 48.15 (*on* 10)

अनुक्तिसंभावितत्व (anuktisambhāvita-tva) *n.* the state of being that which is made possible due to non-mention अयोग्यतानिश्चयरूपस्य तस्याप्रतिबन्धकताया अनुक्तिसंभावितत्वात् VaiyāBhū. 85.11 (*on* 22)

अनुक्तिसहत्व (anuktisaha-tva) *n.* the state of being that which is fit for non-mention स्वयमेव पत्नीसंयाजानां हारियोजनोत्तरत्वस्योक्तत्वेनैकदेशलक्षणाया अनुक्तिसहत्वात् BhāṭṭDī. iii. 64.17 (*on* ix. 1.9); iv. 39.21 (*on* xi. 5.25); iv. 231.22 (*on* xii. 1.10); मथिते मथनव्याप्यत्वयोग्यताया अनुक्तिसहत्वात् MīmāKau. i. 241.23 (*on* i. 4.12); ii. 7.21 (*on* ii. 3.1); iii(2). 295.26 (*on* ii. 2.27)

अनुक्तिस्वारस्य (anukti-svārasya) *n.* significance of non-mention श्रीशैलो मेरुको गिरिरिति ज्ञानार्णवेऽपि तत्संवादाद्भिन्नपदस्वारस्यान्मेरुपर्वत इत्यनुक्तिस्वारस्याच्च तथैवास्थेयम् LalitāSaBh. 169.17 (*on* 207); SetuBa. 287.23.

अनुक्तेन्द्रिय (anuktendriya) *n.* sense-organ which is not mentioned प्राणादीनामिन्द्रियत्वानिश्चयात्। तन्निश्चये सति ह्यनुक्तेन्द्रियग्रहणापेक्षा ŚrutaPra. ii. 125.17 (*on* i. 4.13)

अनुक्तोत्कर्ष (anuktotkarṣa) *adj.* superiority of which is not mentioned (अपरः पक्षः···श्राद्धस्य) ननु शुक्लपक्षादनुक्तोत्कर्षस्यापरपक्षस्य कथं दृष्टान्तता ManvaMu. 140.29 (*on* 3.278)

अनुक्तोत्तर (anuktottara) *adj.* who has not uttered (i.e. given) a reply उत्पलहस्तकः। अनुक्तोत्तर एवास्यै तथेति प्रतिपन्नवान् BṛKathāŚloSaṁ. 3.39.

अनुक्तोदाहरण (anuktodāharaṇa) *n.* illustration which is not mentioned तेषामनुक्तोदाहरणान्यूह्यानि MṛtaSaṁ. 53.1 (*on* 4.23)

अनुक्तोदाहरणान्तर (anuktodāharaṇāntara) *n.* another instance which is not mentioned एवं यद्यनुक्तोदाहरणान्तराणि संभवन्ति तदा जात्यन्तरं वा तत्संग्रहलक्षणं वा कल्पनीयमेव NyāyPari. 236.11.

अनुक्तोपयोग (anuktopayoga) *adj.* purpose or result of which is not mentioned सर्वं उद्भिदाद्यपि यत्पूर्वमनुक्तोपयोगं तत्तदर्थप्रकारविशेषोन्नयनेन प्रयोजनवदर्थपरमेव स्यात् MīmāKau. i. 157.2 (*on* i. 4.1)

अनुक्तोपसंहार (anuktopasaṁhāra) *m.* inclusion (for meditation) of what is not stated क्वचिदप्यनुक्तोपसंहारस्यानपेक्षितत्वात् ŚrutaPra. ii. 495.24 (*on* iii. 3.31)

अनुक्तोपसंग्रह (anuktopasaṅgraha) *m.* inclusion of what is not mentioned तथेति चानुक्तोपसंग्रहार्थम् BālaKrī. i. 10.2 (*on* 1.5)

अनुक्तोपाय (anuktopāya) *m.* means which is not mentioned लोकादनुसरणीयोऽनुक्तोपायस्तथा वशीभावे KandaCū. vi. 2.38.

अनुक्तोपालम्भ (anuktopālambha) *m.* blaming for what is not stated, objection against what is not said नाहमनुष्णमग्निं ब्रवीमीत्यनुक्तोपालम्भोऽयमित्येतत्प्रतिज्ञासंन्यासलक्षणं निग्रहस्थानमिति NyāySā. 24.9; नोच्यत इत्यादिना सिद्धान्तवादी चोदकस्यानुक्तोपालम्भमाह DharmoPra. 26.31; कथं पुनरनेन प्रमाणादिचतुर्वर्गोऽत्र लभ्यत इति वार्तिकमनुक्तोपालम्भो मा भूदित्यत आह। तेनेति NyāyVārPari. 129.7; तथा चेत्यादिना यतो भाष्ये लक्षणमप्युक्तं अतो वार्त्तिके तदाक्षेपो नानुक्तोपालम्भ इत्याह NyāyVārPari. 444.13; ŚatDū. 201.10; अन्यथा हि जिज्ञास्यत्ववादिनापि तन्मात्रालम्बनत्वानङ्गीकारादनुक्तोपालम्भः स्यादिति VedāntKa. 4.22 (*on* i. 1.1); किं त्वगृहीतविवेकस्य ज्ञानद्वयस्य प्राप्तसमीचीनपुरःस्थितरजतज्ञानसारूप्यस्येत्यनुक्तोपालम्भोऽयमिति चेत् — तदप्ययुक्तम् SarvaDaSaṁ. 16.498; न चास्य सूत्रस्येदं प्रतिपाद्यं व्यवस्थितम्। जगदुपादानत्वस्य प्रागनुक्तत्वेनानुक्तोपालम्भप्रसङ्गात् NyāySu.(Ja.) 295A.11 (*on* ii. 1.5); नाद्यः (पक्षः) ··· अनुक्तोपालम्भमात्रत्वे निरनुयोज्यानुयोगापत्तेः AdvaiSi. 369.1; अनुक्तोपालम्भ एषः, प्रकृष्टभावनाजन्यत्वस्य केवलज्ञानेऽभ्युपगमवादेनैव टीकाकृतोक्तत्वात् JñānBiPra. 20.25.

अनुक्तोपालम्भत्व (anuktopālambha-tva) *n.* the state of being an objection against what is not said प्राणादौ जनशब्दस्य समुदायैकदेशस्यार्थो नास्तीति जनशब्दस्य प्राणादौ कथं प्रयोग इति यच्चोद्यं तदचोद्यं स्यादनुक्तोपालम्भत्वादित्यर्थः VedāntKa. 207.18 (*on* i. 4.11)

अनुक्तोपालम्भन (anuktopālambhana) *n.* objection against what is not said सर्वत्र न बाधकत्वं वक्तुं शक्यम्, युक्त्यादिबाधकताया अनुस्रियमाणप्रत्यक्षगौरवनिबन्धनत्वात् इत्युक्तम्। एतदनुक्तोपालम्भनम् AdvaiSi. 391.11; 472.8; यदुक्तम् — विधानभेदे सत्येव वाक्यभेदः इत्येव नास्ति नियम इति, तन्नियमभञ्जनमनुक्तोपालम्भनम् PūrvottaVāNaMā. 26.14.

अनुक्तोपालम्भनता (anuktopālambhana-tā) *f.* ths state of being an objection against what is not said एवं च भाविबाधशङ्कामादाय यत्परैर्दूषणमुक्तं तदनुक्तोपालम्भनतया अपास्तम् AdvaiSi. 393.3.

अनुक्तोपालम्भनत्व (anuktopālambhana-tva) *n.* the state of being an objection against what is not said न चैवम् ··· सुखादिकं प्रकाशत इत्यनुभवार्थं चितोऽज्ञानानवच्छेदेन प्रकाशोऽङ्गीकरणीय इति वाच्यम्, इष्टापत्तेः अनुक्तोपालम्भनत्वात् AdvaiSi. 587.19.

अनुक्त्वा (an-uktvā) *ger.* **1** not having uttered, not having expressly stated, not having told, not having informed, not having said (anything) अनुक्त्वा त्वं धर्ममेवं सभायामथेच्छसे पाण्डवस्योपदेष्टुम् MahāBhā. v. 29.35; अनुक्त्वा समरे तात शूरा युध्यन्ति शक्तितः MahāBhā. viii. 17.54; viii. 39.35; तेन संजातरोषेण रामेण ···। अनुक्त्वा परुषं किंचिच्छरैर्व्यापारितं धनुः Rāmā. iii. 34.7; vi. 75.25; कमप्यर्थं चिरं ध्यात्वा वक्तुं प्रस्फुरिताधराः। बाष्पस्तम्भितकण्ठत्वादनुक्त्वैव वनं गताः Prati. 2.17; निगद्यासौ सुनासीरं व्रीडानम्री-

कृतानना। न्यवीविददनुक्त्वैव यौवनाविनयं पुरा JānaHa. 6.15; हेतोरनैकान्तिकत्वं सामान्यदृष्टान्तेन परेण चोद्यते तस्यानैकान्तिकदोषोद्धारमनुक्त्वा स्वदृष्टान्ते नित्यतां प्रतिपद्यते NyāyVār. 559.4 (*on* v. 2.2); मीमांसाख्या तु विद्येयं बहुविद्यान्तराश्रिता। न शुश्रूषयितुं शक्या प्रागनुक्त्वा प्रयोजनम् ŚlokaVār. 1.13 (5.2); अनुक्त्वा वचनं किंचित्कृतं भवति कर्मणा BrahmP. 201.22; इति निश्चित्य सा नाथमनुक्त्वैव वराङ्गना। यथाशास्त्रं च चारोग्रं तथा नियममास्थिता YogVā. iii. 16.30; अनुक्त्वापसृते तस्मिंस्तत्संबन्धिनियोगिनाम्। पलायनव्यतिकरः कोऽपि जातो गृहे गृहे NarmaMā 3.89; यथात्रैव रूपरसगन्धानां पाकजत्वमनुक्त्वा सौरभाद्युक्तम् Kiraṇā. 57.18; गोविन्दे गुरुसंनिधौ परवशावेशादनुक्त्वा गते DaśāvaC. 8.175; अनुक्त्वैव परामृश्यं प्रयोगो यत्र यत्तदोः। निरन्तरः पुनस्तत्र तयोरुक्तिर्न दुष्यति VyaktiVi. 43.3; तीर्थे तदीये ··· इत्यत्र परामर्शनीयमर्थमनुक्त्वैव यस्तस्य तदा परामर्शः सोऽस्थानस्थपदत्वं दोषः Kāvyānu. (He.) 174.6; तद्वाचकैः पदैः साक्षादनुक्त्वा तस्य सिद्धये। भङ्ग्यन्तरेण कथनं पर्यायोक्तिरुदाहृता Mānaso. iv. 2.85(?285); भावज्ञः स महीपतेः। अनुक्त्वैव हितं तत्तत्प्राणांस्त्यक्त्वाप्यसाधयत् RājTa.(Ka.) 5.62; अनुक्त्वैव प्रचलिता राजधानीमलक्षिता। स्त्रीधर्मिण्यस्मि जातेति पश्चाद्वार्तां व्यसर्जयत् RājTa. (Ka.) 6.270; विदणः ··· पृष्टोऽनुक्त्वा निर्जगाम दीनवक्त्रो लतागृहात् SamarāSaṁ. 7.245; कथं तर्हि आकाशं वायुं चानुक्त्वा तेजआद्युद्भव उक्तः VedāntKau. 215.14 (*on* ii. 3.6); यस्तु जिह्वासहस्रः स्याज् जीवेच्च शरदां शतम्। अनन्यकर्मा स्त्रीदोषाननुक्त्वा निधनं व्रजेत् SūktiRa. 54.5; किं चेक्षतेर्गौणत्वकल्पनस्य बाधकाभावमनुक्त्वा आत्मशब्दादित्यसंगतम् NyāySu.(Ja.) 120A.6 (*on* i. 1.5); आनन्दस्य फलात्मकत्वेन साधनशेषभूते ब्रह्मणि तमनुक्त्वा यो वेदेत्यन्तयर्चा ब्रह्मविदित्येतावतो वाक्यस्य विवरणं क्रियते AṇuBh. 28.5 (*on* i.1.11); 268.17 (*on* iii. 4.1); 320.25 (*on* iv. 2.5); रुद्रपदमनुक्त्वा सर्वानुस्यूतं शिवपदं प्रयुक्तम् LalitāSaBh. 233.22 (*on* 302); नमामि त्रिपुरामित्यनुक्त्वा नौमि श्रीत्रिपुरामित्युक्तम् SetuBa. 20.26; 44.4; (with grammatical object in Gen.) अद्य चैषा ममानुक्त्वैवागतेमं शिवालयम्। ततः प्रज्ञप्तिविद्यातो विज्ञायाहमिहागता KathāSaSāg. ix. 1.51; तावत्स सुमनःप्राप्त्यै भ्रान्तुं पाटलिपुत्रकात्। कन्दर्पोऽनिच्छतोऽनुक्त्वा केसटस्य ययौ ततः KathāSaSāg. xviii. 4.294; **ii** not having specified, not having explained लोकप्रतीतत्वात्तस्य खलक्षणमनुक्त्वा प्रभेद एव कथ्यते वर्णश्चतुर्विधो नीलादिरिति Sphuṭā. i. 28.15 (*on* 1.10); स्वयं ब्रह्मस्वरूपमनुक्त्वा तपसाधिकारातिशयक्रमेण स्वयमेव ज्ञास्यतीति तदेव साधनं सर्वत्रोपदिष्टवान् AṇuBh. 28.19 (*on* i. 1.11); **iii** not having instructed, not having taught प्रब्रूहि अस्मै विद्यामिष्टाम् उपकोसलायेति। तस्मै एवं जायया उक्तोऽपि ह अप्रोच्यैव अनुक्त्वैव किंचित्प्रवासांचक्रे प्रवसितवान् ChāndoUBh. 234.6 (*on* iv. 10.2); **iv** not having pointed out न हि स्थूलां तारकाममुख्यामरुन्धतीमनुक्त्वा तत्समीपवर्तिनी सूक्ष्मा मुख्या अरुन्धती सौकर्येण निर्देष्टुं शक्यते PañcPra. 44.5; **v** not having prescribed संप्रति वषट्कारादिनिमित्तं भक्षमनुक्त्वाधिकरणसमाप्त्यैवान्तरा समाख्याभक्षप्रसङ्गमेवानुसरति ŚāstrDī. 287.10 (*on* iii. 5.7); शौचाचारादिशिक्षामुक्त्वास्तमिते संध्यामनुक्त्वा समिदाधानं ततो वाग्विसर्गः BālamBha. i. 103.20 (*on* 1.24½); एकैकामृचं संतन्वन्तीति विधावृचः संतन्वन्तीत्यनुक्त्वैकैकामित्युक्तेरेकैकस्या ऋचो यावदवयवावर्धर्चौ तयोराम्नायपाठेन प्राप्तस्य मध्येऽवसानस्य निषेधः प्रतीयते BhāṭṭCan. 103.7 (*on* xvi. 1.7)

अनुक्थ (an-ukthá) *adj.* [*f.*-ā] **i** not knowing songs of praise or panegyrics किं मामनिन्द्राः कृणवन्ननुक्थाः ṚV. v. 2.3; **ii** not having songs of praise or panegyrics न सामानुक्थोऽग्रहोऽस्तीत्याहुरनायतनः सः KāṭhS. 30.7 (ii. 189.11); यदुक्थिन्योऽन्या होत्रा अनुक्था अन्याः कथमस्यैता उक्थिन्यः सर्वाः समाः समृद्धा भवन्ति AitBr. 28.5(715)

अनुक्रंस्यमान (anu-kraṁsyamāna) *adj.* which will be subseqnently stated or introduced ये प्रत्ययास्तिङ्शिद्वर्जितास्ते आर्धधातुकसंज्ञा भवन्ति न त्वनुक्रंस्यमाना इत्यर्थः Pradī. iii. 286A.23 (*on* iii. 4.114)

अनुक्रकच (anu-krakaca) *adj.* dentated like a saw, serrated [MW., APTE]

अनुक्रन्द् (anu-krand-) I. U. **i** to roar यं क्षोणीरनुचक्रदे ṚV. viii. 3.10; AV. xx. 9.4; xx. 49.7; **ii** to cry in reply दात्यूहैस्तिनिशस्य कोटरवति स्कन्धे निलीय स्थितं वीरुन्नीडकपोतकूजितमनुक्रन्दन्त्यधः कुक्कुटाः MālaMā. 9.44; SubhāRaK. 31.7; **iii** to lament after भाग्यैकलभ्यं सौभाग्यं वसुदेवस्य संस्मरन्। राजानमनुचक्रन्द सर्वोऽपि विधुरो जनः PāṇḍaC. 2.120.

अनुक्रन्दत् (anu-krandat) *adj.* shouting loudly बलो मनुमनुक्रन्दन्नवधीदम्भसीमकम् Kapphiṇā. 18.22.

अनुक्रन्दन (anu-krandana) *n.* a cry in reply [APTE]

अनुक्रन्दमाना (anu-krandamānā) *adj.* (*f.*) crying after रुदता स्त्रीजनेनोच्चैः पत्न्यानुक्रन्दमानया। जनेन वीक्ष्यमाणश्च दरिद्रः पञ्चतां गतः SamarāSaṁ. 9.159.

अनुक्रम् (anu-kram-) I. U. [P. vii. 3.76] **1** to go after, to follow in order शर्धंशर्धं व एषां व्रातंव्रातं गणंगणं सुशस्तिभिः। अनु क्रामेम धीतिभिः ṚV. v. 53.11; अनु प्रत्नास आयवः पदं नवीयो अक्रमुः ṚV. ix. 23.2; SV. I. vi(1). 2 6; SVAnukramaṇikā 1.502; य इन्दोः पवमानस्यानु धामान्यक्रमीत्। तमाहुः सुप्रजा इति ṚV. ix. 114.1; (धर्म) विशस्त्वा धर्मणा वयमनुक्रामाम VājaS. 38.19; VājaS. (K.) 38.5; ŚatBr. XIV iii. 1.9; पृथिव्यास्त्वा धर्मणा। वयमनुक्रामाम TaiĀ. iv. 11.3 (501.3); BaudhŚS. i. 285.12; अथास्या दक्षिणेन पदा दक्षिणानि षट् पदान्यनुनिक्रामति (v.l. अनुक्रामति) BhārŚS. x. 15.6; यज्ञेन वै देवा अनुक्रमिष्यामः MānŚS. 177.18; एवं समानजातीयेन तृणान्तर्धानेन सर्वाननुक्रामति VārāŚS. III. ii. 1.18; III. ii. 6.6; III. ii. 6 49; दक्षिणेन प्रक्रम्य सव्येनानुक्रामेत् GobhiGS. ii. 2.12; कृतप्रस्थानलिङ्गो वृत्तिविशेषाननुक्रामेत् ŚaṅkhaLiDS. 158; 253; 326; सिद्धे सत्यारम्भो नियमाय परोपाभ्यामेव नान्यस्माद्धेः। अनुक्रामति JaineVyā. 28.13 (*on* i. 2.35); सतां प्रसङ्गान्मम वीर्यसंविदो भवन्ति हृत्कर्णरसायनाः कथाः। तज्जोषणादाश्वपवर्गवर्त्मनि श्रद्धा रतिर्भक्तिरनुक्रमिष्यति BhāgP. iii. 25.25; (*caus.*) **i** to go after, to chase ओं ह्रीं चामुण्डे। श्मशानवासिनि।··· ओं मारय ओमनुक्रमय AgniP. 135.1 (388.1); **ii** to set in motion अत्रापि त एव प्रक्रियामनुक्रमयन्ति PrakaPañ. 372.1; **2** to go through in order, to narrate, to introduce नेतायुर्दीर्घमश्नुते। इत्युक्त्वानुक्रामेत् वंशमा ब्रह्मणः VaṁśBr. 3.1; अथ निगदव्याख्याताः (मन्त्राः)।ताननुक्रमिष्यामः TaiĀ. i. 9.4 (67.1); i. 13.3 (109.3); अथातोऽनुक्रमिष्यामः Nir. 2.5 (46.13); 4.1 (75.2); ब्राह्मणव्याख्याता विकाराः। ताननुक्रमिष्यामः ĀpaŚS. xix. 14.5; xix. 18.13; xxii. 20.13; MānŚS. 32.20; KāṭhGS. iv. 3.9; इत उत्तरं या विभाषा अनुक्रमिष्यामोऽप्राप्ते ता द्रष्टव्याः MahāBh. i. 105.22 (*on* i. 1.44); इदानीं साध्यशेषमनुक्रमिष्यामः TantrVā. 863.12 (*on* iii. 3.14); कश्चित् सप्तेन्द्रियाणि अनुक्रामन्ति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 360.9 (*on* ii. 2.10); 503.1 (*on* ii. 4.6); अधिकारोऽयमाध्यायसमाप्तेः। यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यामस्तत् पाद इत्यधिकृतं वेदितव्यम् MṛtaSaṁ. 17.3 (*on* 3.1); Prasā. i. 468.20; MṛtaSaṁ. 94.9 (*on* 5.1); आपीयतां कर्णकषायशोषाननुक्रमिष्ये त इमान् सुपेशान् BhāgP. ii. 6.45; सोऽयं भाष्यकारानुसारेण पादार्थोऽनुक्रान्तः। वृत्तिकारमतं तु पश्चादनुक्रमिष्यामः ŚāstrDī. 19.13 (*on* i. 1.2); इदानीं ताः क्रिया अनुक्रामति Mitā. 5.15 (*on* 1.11); तस्य हेत्यादि वाक्यं तदर्थतोऽनुक्रामति VedāntKa. 125.13 (*on* i. 1.10); जन्मादिसूत्रार्थमनुक्रामति अनन्तेति ŚrutaPra. iB. 284.16 (*on* i. 2.1); इदानीमुत्तरसूत्राणि संगमयन् ··· एतत्पादगतपदार्थाननुक्रामति YuktiSneha. 18.36 (*on* i. 1.2); (श्लोकाः) उक्ता एव निषेकादिक्रियाः कालविशेषसंबन्धेनान्वक्रामन् VīraMi 27.14 (*on* 1.11); (pass.) to be narrated, to be introduced, to be mentioned यच्चानुक्रान्तं यच्चानुक्रंस्यते सर्वस्यैव शेषस्तस्य चेति MahāBh. i.186.9 (*on* i. 1.72); ii. 131.8 (*on* iii. 2.135); आथर्वणे उत्पत्तिप्रकरणे भूतानामात्मनश्चान्तराले करणान्यनुक्रम्यन्ते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 444.11 (*on* ii. 3.15); स इदानीं रूपविपर्ययप्रपञ्चो दुष्कृतशेषचिह्नरूपतोऽनुक्रम्यते ManuBh. ii. 384.5 (*on* 11.47); नामधेयत्वहेतवो विस्तरभयान्नानुक्रम्यन्ते Kāśi. ii. 27.4 (*on* 5(2).3); दाशतयानां हि सूक्तानां ऋषिभिः साकल्येन संयोगोऽनुक्रम्यते SaṅkarKāBh. 72.8 (*on* ii. 1.61); अथ स्मृत्यन्तरोक्तानि रहस्यप्रायश्चित्तान्यनुक्रमिष्यन्ते Aparā. 1215.12 (*on* 3.311); अधिकरणं तु गुणोपसंहारेऽनुक्रमिष्यते VedāntKa. 25.17 (*on* i.1.1); 66.21 (*on* i.1.4); **3** to go around, to wander नाराचाभिहतः शीघ्रमात्मत्राणपरो मृगः। गिरिपादपसंबाधां सोऽन्वाक्रामन्महाटवीम् MārkP. 21.7; **4** to begin, to undertake तत्र शस्त्रादिसाध्ये भेषजमनुक्रमते न तु भेषजसाध्ये शस्त्रादि AṣṭāSaṁ. i. 74.22 (1.12); अपिकारात् द्वादशमात्राकालव्यापकं पूरकं च प्राणायाममनुक्रमेदारभेत VīraMi. 901.23 (*on* 3.200)

अनुक्रम (anu-krama) *m.* **1** index, list **2** due order, serial order, genealogical order **3** order of medical treatment **4** routine order, daily practice, daily exercise **5** beginning **6** step, stride **7** movement (Abl.) in due or serial order, successively (Inst.) **i** in due or serial order, in accordance with the order, one by one **ii** later on, subsequently, in course of time **iii** alternatively **1** index, list एवमुक्तस्तु विस्तरेण त्वनुक्रमः BṛDe. 1.79; विपुलोऽयमनुक्रमः। पुण्याख्यानस्य वक्तव्यः कृष्णद्वैपायनेरितः MahāBhā. i. 485*(1); पुराणानामनुक्रमम्। यः पठेच्छृणुयाद्वापि स याति परमां गतिम् MatsyaP. 53.73; अथ संक्षेपतो वक्ष्ये पुराणानामनुक्रमम् SkandP. vii(1). 2.2; महाप्रकरणानां च विज्ञेयोऽयमनुक्रमः CaturCin. i(1). 4.10; क्रियतेऽनुक्रमः स्पष्टः सुबोधार्थं सुभाषिते ŚārṅgaPa. 13; 56; **2** due order, serial order, genealogical order अथ हस्तिरथदानानामनुक्रमं वक्ष्ये AVPari. 14(1).1; एवं सम्यगवयवस्यानुक्रमश्च भवति NidāSū. 103.2 (6.7); अनुक्रमः कतमः। हेतुफलैकत्वे प्रवृत्तौ अनुक्रम इति प्रज्ञप्तिः AbhidhSa. 11.19; 1.4; आयतनधातूनां षण्णां चक्षुरादीनामनुक्रमो वक्तव्यः AbhidhKoBh. 15.20 (*on* 1.22); मागधानां बार्हद्रथानां भाविनामनुक्रमं कथयिष्यामि ViṣṇuP. iv. 23.1; स्वायं-

भुवानि सर्गे तु व्याख्यातान्यन्तराणि च। भविष्याणि च सर्वाणि तेषां वक्ष्याम्यनुक्रमम् BrahmāṇḍP. i.22.1; क्रमेण च वाक्यप्रतिपत्तिर्दृष्टा, सर्ववाक्यव्याहारश्रवणस्मरणकालस्यानेकक्षणनिमेषानुक्रमपरिसमाप्तेः PramāVāSvopVṛ 86.5; मत्तातमरणे राज्ञानुक्रमं जानता तराम् । समर्पितानि सर्वाणि वृत्तिस्थावरकानि मे BṛKathāK. 126. 184; नामधेयानि मन्त्राश्च दक्षिणाश्च व्रतानि च। देवतानुक्रमः कल्पः BhāgP. ii. 6. 25; धिष्ण्यम् ··· द्रव्याणि ···। हेतुरेषां च सर्वेषां स्याच्च कीदृगनुक्रमः SamarāSū 3.32; अनुक्रमे वाच्ये घञ् नाच्। पर्यायः Prasā. ii. 653. 7; बभूवुः श्रीमहावीरपट्टानुक्रमभूषणाः। ··· आर्य्यरक्षितसूरयः EI. ii. 64. 5; [Kośas give *anukrama* as the synonym of the following—*ānupūrvī*, AmaK. 1425; Vaija. 92.113; AbhidhāCin. 1503; ŚabdaRa.(Vā.) 2408; KośaKaTa. 1. 5675; KalpaK. 71. 27; *āvṛt*, AmaK. 1425; Vaija. 92.113; AbhidhāCin. 1503; ŚabdaRa.(Vā.) 2408; KośaKaTa. 1.5675; *paripāṭi/ṭī*, AmaK. 1425; Vaija. 92. 113; AbhidhāCin. 1503; ŚabdaRa.(Vā.) 2408; KośaKaTa. 1.5675; KalpaK. 71.27; *paryāya*, Vaija. 92. 113; AbhidhāCin. 1503; ŚabdaRa.(Vā.) 2408; KośaKaTa. 1. 5675; KalpaK. 71. 27; *krama*, Vaija. 92. 113; AbhidhāCin. 1503; KośaKaTa. 1.5675; KalpaK. 242. 68; *anupātyaya*, Vaija. 92.113; ŚabdaRa.(Vā.) 2408; *ānupūrvya*, KośaKaTa. 1. 5675; *paurvāparya*, Vaija. 92. 113; *āvṛtā*, KalpaK. 71. 27; and they give *anukrama* as the meaning of the following—*anu*, ViśvaPra. 188. 34; DharK. 2917; MediK. 198.43; ViśvaLoK. 412.38; *om*, DharK. 2936; *krama*, MediK. 115. 4; ŚabdaRa.(Su.) 6.81; ŚabdaRaSaK. 222. 11; *ānupūrvya*, NāmŚil. 1885; *prakrama*, ViśvaLoK. 250.53; *paripāṭi*, ŚabdaRa.(Su.) 6. 81; *parīpāṭī*, ŚabdaRa.(Su.) 6.81]; **3** order of medical treatment यस्य त्वयोगस्तं स्निग्धं पुनः संशोधयेन्नरम् । मात्राकालबलापेक्षी स्मरन् पूर्वमनुक्रमम् CaraS. i. 16. 25; बलं यत्त्रिविधं प्रोक्तमतस्तत्र क्रमस्त्रिधा। तत्रानुक्रममेकम् ··· प्राहुः SuśruS. iv. 39. 17; vi. 10.13; **4** routine order, daily practice, daily exercise मानेन रक्ष्यते धान्यमश्वान् रक्ष्य(? क्ष)त्यनुक्रमः MahāBhā. v. 34.38; अश्वान् रक्षत्यनुक्रमः ।··· अनुक्रमः चलनम् VīraMi.(Rājanīti.) 480.8; **5** beginning विप्रदुष्टं यथानङ्गं मृदुपूर्वैरनुक्रमैः । सुचिरेण वशं कुर्यात् तथा चित्तं महामनाः ParaS. 10. 33; **6** step, stride भगवानप्यसंपूर्णे तृतीयेऽनुक्रमे विभुः। समभ्येत्य बलिं प्राह VāmaP. 92. 33; **7** movement (एवं प्रदक्षिणावृत्कः) प्रदक्षिणा आवृत् अनुक्रमो यस्य स यजमानः VīraMi. 309.21 (*on* 1. 250); (Abl.) in due or serial order, successively अथ वर्णास्तु पञ्चानां प्राणादीनामनुक्रमात् AmṛNāU. 36; अन्योऽन्यमाश्रित्य ह्योतं प्रोतमनुक्रमात् TriBrU. 4; अगस्त्यश्च शिवः प्रोक्ता मुनयोऽनुक्रमादिमे RāmRaU. 2.20; सत्त्वान्यमूर्तान्यपि च ··· महर्षयः। तुष्टुवुः ··· स्तुतौ स्तुतौ प्रवक्ष्यामि तानि तेषामनुक्रमात् BṛDe 1. 85; स्पर्शानामुत्तमैः स्पर्शैः संयोगाश्चेदनुक्रमात् । आनुपूर्व्या यमांस्तत्र जानीयात् MāṇḍūŚi. 11. 2; विशुद्ध्यर्थं चरेत्कृच्छ्राण्यनुक्रमात् AtriS. 169; समाहितमतिः पश्येद् व्यवहाराननुक्रमात् NāraSm. 15. 35; SmṛtiCan. iii. 66. 11; ŚukraNī. 4(5). 5; कनिष्ठादेशिन्यङ्गुष्ठमूलान्यग्रं करस्य च। प्रजापतिपितृब्रह्मदेवतीर्थान्यनुक्रमात् DakṣaSm. 2. 18; YājñaSm. 1.19; स्त्रीसंपर्कादिकं सर्वं जातमन्त्यजसंज्ञकम् ।··· विप्रक्षत्रियविट्शूद्रा वर्णिजात्येष्वनुक्रमात् BṛYamaSm. 5. 3; ब्रह्मक्षत्रियविट्च्छूद्रा विप्रोत्पन्नास्त्वनुक्रमात् । चतुस्त्रिद्व्येकभागेन भवेयुस्ते यथाक्रमम् BṛhaspaSm. 202.42; छन्दांस्येतान्यनुक्रमात् BṛParāSm. 2.64; 7.336; मन्वन्तराण्यशेषाणि श्रोतुमिच्छाम्यनुक्रमात् ViṣṇuP. iii. 1. 3; BrahmāṇḍP. i. 36. 1; ViṣṇuP. iv. 6. 3; v. 13.51; भवद्भिरिदमाख्यातं यथाप्रश्नमनुक्रमात् MārkP. 8.1; 34.94; 100. 41; निधाय पिण्डमेकैकं सर्वदर्भेष्वनुक्रमात् MatsyaP. 16. 37; कथाम् ··· विप्रास्तां वै वक्ष्याम्यनुक्रमात् BrahmāṇḍP. i. 1. 35; ii. 25. 85; iii. 38.28; गृहीतानुक्रमाद्दाप्यो धनिनामधमर्णिकः YājñaSm. 2. 41; शेषैरमितमिहायुरनुक्रमाद् विना स्यात् Bṛhajjā. 7. 14; मान्दं कर्मैकमर्केन्दोर्भौमादीनामथोच्यते । शैघ्र्यं मान्दं पुनर्मान्दं शैघ्र्यं चत्वार्यनुक्रमात् SūrySi. 2. 43; 12.27; नारीसंकेतकं वक्ष्ये ···। पोटलीवस्त्रपुष्पाणां ताम्बूलस्याप्यनुक्रमात् NāgaSa. 5. 3; 6. 3; स कर्मदेवतायोगज्ञानकाण्डेष्वनुक्रमात् । प्रवर्तयति SarvaSiSaṁ. 11. 50; नरपतिः सर्वदाराननुक्रमात् । गच्छेदनुदिनं नित्यम् NītiSā. 7. 56; विप्रः ···। एकैकां ह्रासयेन्मात्रां वर्णत्रयमनुक्रमात् PāraS. 2.56; 7. 131; 18.358; देवभूतपितृब्रह्ममनुष्याणामनुक्रमात् । महासत्राणि जानीयात्त एवेह महामखाः GobhiSm. 2.26; दयिते चिरयत्यनुक्रमाद्वियदास्कन्दति चन्द्रमण्डले।··· मुमुहुर्मूढमनोरथाः स्त्रियः HarVi. 24. 39; ग्रन्थिजन्यं कलाकालविद्यारागनृमातरः। गुणधीगर्वचित्ताक्षमात्राभूतान्यनुक्रमात् MṛgendraT. i. 10.1; ii. 2.26; अथोपविष्टेषु कपिष्वनुक्रमात् ··· उवाच सुग्रीवमुदीक्ष्य राघवः RāmC. 5. 11; सर्वावस्थासु नारीणां न युक्तं स्यादरक्षणम् । तदेवानुक्रमात् कार्यं पितृभ्रातृसुतादिभिः VedavyāSm. 2.54; घ्राणं चक्षुस्तथा श्रोत्रं मनश्चैवमनुक्रमात् । वसुर्देवाः BṛĀraUBhVā. i. 3.154; अन्तदेशे तोयबिन्दुशक्रशक्तीरनुक्रमात् संयोज्य (पठेत्) NityāṢoḍa. 1. 114. ; 1. 200; मां प्रत्युपासीन(? नः)सर्वभावाननुक्रमात् । कुर्वीत सात्त्विकेनैव नाशयित्वा रजस्तमः ParaS. 2. 10; 17. 29; 26. 22; 29. 65; सिक्कस्थैकपादो हि खड्गधेन्वा निकृत्यते। तत्पादेषु च सर्वेषु नूनं छिन्नेष्वनुक्रमात् । धरामप्राप्य वेगेन गमनं दिवि जायते BṛKathāK. 4. 41; (षट्कर्माणि) पूजाद्रव्यैर्देशकालैः कथ्यन्ते साध्वनुक्रमात् TantrRa. 6.36; 10. 65; 20. 15; 33.17; इयं बीजत्रयी विद्या कथिता त्रिपुराह्वया। व्युत्क्रमानुक्रमाभ्यां सा ह्यात्मसाम्यप्रदापि च LakṣmīT. 26. 35; मुनिसत्तमम् ।··· समादाय पाद्यार्घ्याद्यमनुक्रमात् NīlaP. 47 (App.); महेश्वरः प्रीत ऋषीन् सर्वाननुक्रमात्। पूजयामास VāmaP. 52.66; तत्फलं भुज्यते ब्रह्मन् भोगभूमिष्वनुक्रमात् BṛNāraP. 3. 50; ततो बिन्दुस्ततो नादस्ततो मात्रास्त्वनुक्रमात् BṛDeśī. 1. 8; संक्षेपतो वक्ष्ये ···। कल्पत्वं चैव कल्पानामाख्याभेदेष्वनुक्रमात् LiṅgaP. i. 2. 15; नद्यश्च सप्त तासां तु वक्ष्ये नामान्यनुक्रमात् BrahmP. 20. 43; 173. 7; 194. 6; वस्त्रालंकारभोज्यादौ तदपत्येष्वनुक्रमात्। मातृदोषाननादृत्य तुल्यदृष्टिः पिता भवेत् BhaviP. 29A.11 (i. 3.46); 254B.7 (i. 171. 31); 347A. 25 (ii. 1.10); 378A. 21 (ii. 17. 26); अस्थीनि न विनश्यन्ति देहान्तरमनुक्रमात् ĀdiP. 9 51; ब्राह्मणादीनां वर्णधर्माननुक्रमात्। कथयामि BṛDharmaP. ii. 1. 118; ओंकाराद्यं जपेद्धीमान् प्रतिवर्णमनुक्रमात् SaurP. 44.34; मही।··· स्वादुः कषाया तिक्ता च कटुका चेत्यनुक्रमात् SamarāSū. 8.49; 12.30; 17. 126; 65. 81; अष्टौ वास्तुनामानि राजकाण्डैरनुक्रमात् YuktiKa. 28.14; 104.10; 118. 25; प्रियङ्गवस्तथाढक्यो वैणवश्चेत्यनुक्रमात् ।··· बीजानि कथितानि ĪśānŚiPa. i. 12. 23; i. 25. 57; ii. 1. 49(12); ii. 6.31; अथैषामेव तत्त्वानां धरादीनामनुक्रमात्। प्रपञ्चः कथ्यते MālinīT. 2.1; पुरुषाश्च स्त्रियश्चैव नपुंसकमनुक्रमात् Rasā. 6.68; देवतागुरुविप्राणां नमस्कारेष्वनुक्रमात् । कार्यः शिरोमुखोरस्थः··· अञ्जलिः AbhinDa. 176; वैमानिका नरा नार्यः स्युरैशान्यामनुक्रमात् PārśvC. 6.238; उवाच चैनं विधिवक्त्रसंभवः स्वविक्रमप्रीतमनुक्रमाद्विदन् Yādavā. 14.24; अम्बरादवतरन्त्यनुक्रमाद् दिद्युते सुरविमानमण्डली Nalābhyu. 3.55; पूर्वकोष्ठादि विलिखेत्सप्तवर्गाननुक्रमात् TantrSā.(K.) 42.16; त्रिधा भक्तेरनुक्रमात्।··· माहात्म्यं परिकीर्तितम् BhaktiRaSi. i. 1. 21; तेजोऽबन्नानां सृष्टिमभिधाय हन्ताहमिमास्तिस्रो देवता इत्यनुक्रमात् ŚivārkaMaDī. i. 503. 18 (*on* i. 3. 42); एकेनैव शरेण ··· अनुक्रमाद्विद्धेषु प्रथितेन दाशरथिना तालेषु सप्तस्वपि MahāN. 4.66; [Inst.] **1** in due or serial order, successively, in accordance with the order, one by one कर्मानुगान्यनुक्रमेण देही स्थानेषु रूपाण्यभिसंप्रपद्यते ŚvetāU. 5. 11; योऽनुक्रमेण संन्यसति स संन्यस्तो भवति KaṭhŚrU. 1(1); SaṁnyāU. 1(1. 2); पुरस्तादनुक्रमेण इन्द्रादीन् कलशेष्वावाहयामि ĀgniveGS. ii. 4.6 (65. 17); अनुक्रमेण सर्वाणि तानि वक्ष्यामि MahāBhā. xiv. App. I. 4(269); एतास्त्वनुक्रमेणैव पञ्चावस्था भवन्ति NāṭyaŚā. 19. 14; श्वश्रूजनं सर्वमनुक्रमेण विज्ञापय RaghuVa. 14.60; ततोऽनुक्रमेण क्रूराक्षमाह Tantrākhyā. 106.30; मन्त्रोत्पत्तिक्रमेणैव यादृक्संस्थं तथा शृणु । अनुक्रमेण संयोज्य ···। सप्तकं चैव वर्णानाम् JayāS. 6. 213; अनेनानुक्रमेणैव पुराणं संप्रकाशते BrahmāṇḍP. i. 1.168; इयेष पर्यायजयावसादां रणक्रियां शंभुरनुक्रमेण Kirātā. 17.18; छन्दसां नामानि ··· अनुक्रमेण वक्ष्यन्ते Jānāśra. 1.2(1); 1.4(1); दूतः ··· अनुक्रमेण स्वमागमनप्रयोजनमित्थमाचचक्षे AvantiKa. 55. 5; राजवाहनोऽनुक्रमेण चौलोपनयनादिसंस्कारजातमलभत DaśKuC. 11.12; सालातुरीयमतमेतदनुक्रमेण को वक्ष्यति Kāvyālaṅ.(Bh.) 6. 62; तेनैवानुक्रमेण यजिमदभिधानबुद्धौ प्रसक्तायामपवादोऽयं क्रियते TantrVā. 607. 13 (*on* ii. 3.16); अनुपश्य आलोच्य विभावयानुक्रमेण KāṭhUBh. 105.11 (*on* 1.6); अष्टौ देवपर्वता विज्ञेयाः। ते चानुक्रमेण हेमरजतरत्नवैदूर्यमनःशिलादिवर्णाः VarāP. 81 (358.13); स्थित्वा भ्राम्यदनुक्रमेण युगपत् -- स्याच्चन्द्रकाख्यो व्यधः BṛKathāK. 57.389; 131.28; अनुक्रमेण देवेश लक्ष्म्यादीनां च साधनम् ।··· अवधारय LakṣmīT. 46. 1; कथयस्व सुरादीनां शयने विधिमुत्तमम् । सर्वाननुक्रमेणैव पुरस्कृत्य जनार्दनम् VāmaP. 16. 5; जायन्ते। तेभ्यश्च सत्याख्येभ्योऽनुक्रमेण लोका भूरादयः Bhām. 126.9 (*on* i. 1. 5); अनुक्रमेणैव देवताभ्यो बलिं हरेत् SamarāSū. 37.42; एवं संवत्सरमासपक्षतिथिवारानुक्रमेणाद्येह श्रीमतअर्ध[Read श्रीमदर्घ]तीर्थे गंगायां स्नात्वा EI. xi. 145.42; वज्रं तिलान् व्रीहियवान् हिरण्यम् ··· दद्यात्क्रमाद्वस्तु अनुक्रमेण BhaviP. 163B.31 (i. 112. 13); अनुक्रमेण कथय नामानि द्वादशैव मे GaṇeP. i. 92. 35; ii. 18.9; पश्चाज्ज्ञातमनुक्रमेण पुरतस्तत्तावकं नामकम् SaraKaṇṭhā. 638.3; स्वजातिभाजीत्युदितानि षड् यान्यङ्गानि नेत्रान्तमनुक्रमेण ĪśānŚiPa. i. 16. 35; कालिकानुक्रमेणैव हरिण्यादिषु बुद्धिमान्। द्वौ द्वौ वर्षेण जानीयाद् वाजिनां व्यञ्जनं प्रति AśvaVai. 4.34; नम्राणां चिकुरभरा हि निर्जराणां तत्कृत्यग्रहणमनुक्रमेण चक्रुः ŚrīKaC. 17.11; सम्यग् विचार्यैवमनुक्रमेण जात्याख्यकूटे च फलं ब्रवीमि VasiS. 32. 210; अथाभयपदिनोऽनुक्रमेणोपदिश्यन्ते हिक्कादयः DhātuPra. 1.863 (63.4); परीक्षयेत् ···। ब्राह्मणान् क्षत्रियान् वैश्यान् शूद्रांश्चानुक्रमेण Rasā. 2.12; पद्यैश्च गद्यैश्च नवोक्तिहृद्यैः । अनुक्रमेण ··· संस्तूयमाना शिवकेशवाभ्याम् ।··· श्रीशारदा सादरमित्युवाच VasaViKā. 1.61; हेमाद्रिरनुक्रमेण त्रयोदशीषु व्रतवृन्दमाह CaturCin. ii(2).1.4; पराचीभिरनुक्रमेणाम्नाताभिरित्यर्थः NyāyMāVi. 43.29 (*on* i. 4.3); 466. 17 (*on* ix. 4. 1); ब्राह्मणेषु भोजितेषु क्षत्रियादयोऽनुक्रमेण भोजनीयाः DīpKa. 15.2 (*on* 1.107); अनुक्रमेण वक्तव्यं लहरीणां चतुष्टयम् BhaktiRaSi. i. 1.8; श्रियम् । [प्रा]साद[Read प्रासादं]

तदनुक्रमेण बहवश्चाकारयन् भूभुजः EI. ii. 56. 55; i. 324.31; जनाः -- अन्नराशीन् शतशोऽवशिष्टान् आवेदयामासुरनुक्रमेण देव्याः ŚivLī. 12. 67; अकचटतपयशाख्यवर्गाणामनुक्रमेण संबन्धोपलक्षितवशिन्यादिवाग्देवताष्टकेन युक्ता सा SetuBa. 50. 27; (अनुक्रामति) अनुक्रमेण वक्तीत्यर्थः BālamBha. i. 13.27 (*on* 1. 11-12); i. 43. 15 (*on* 1. 11-12); यथा यथा श्रेष्ठपदे ह्यधिकारी यदा भवेत्। अनुक्रमेण संयोज्यः ŚukraNī. 2.116; **ii** later on, subsequently, in course of time गौराहारं हृद्यमाहृत्य विश्वं कामं रोमन्थायतेऽनुक्रमेण RāghPān.(Dha.) 11. 6; भवद्वंशः समायातो दूरतोऽनुक्रमेण हि BṛKathāK. 127. 14; 68. 9; निर्ययौ नगराद् बहिः। अनुक्रमेण संप्राप्तः सहकारवने नृपः UttaKuC. 523; 525; अनुक्रमेण तद्देहे संजातनवयौवनम् CampaŚreKa. 198; 273; अनुक्रमेण संप्राप्तः पत्तनोपान्तकानने।… राजा CitraPaC. 494; **iii** alternatively समान एव संश्लोकौ प्राप्तप्राप्तव्यलक्षणौ। अनुक्रमेणाविद्यावान् सदा संचरतीश्वरः BṛĀraUBhVā. iv. 3. 403; iv. 3. 1084; अनुक्रमेण संप्राप्तोऽन्यायपुरनिवेशने CampaŚreKa. 379; *adj.* following the order स्मृतिसमारोहिणो वर्णा वाचकाः, ततो न गौरवमिति चेत् न, अक्रमानुक्रमविपरीतक्रमाणां तत्राविशेषेणार्थधीसमुत्पादप्रसङ्गात् TattvBi. 30. 1; न चाक्रमानुक्रमविपरीतक्रमाणामविशेषो वर्णानाम् TātpaṬ.(Vā.) 471. 17 (*on* ii. 2.57)

अनुक्रमकृतत्व (anukramakṛta-tva) *n.* the state of being caused by the sequential order तदविशेषेऽप्यनुक्रमकृतत्वाद्वाक्यभेदस्यानुक्रमवती वाक्यप्रतीतिः PramāVāSvopVṛ. 86. 6.

अनुक्रमचरण (anukrama-caraṇa) *n.* going in due order अनुक्रमचरणाच्चक्रचरत्वम् BaudhDS. iii. 1. 3 (comm. अनुक्रमेण चरणमनुक्रमचरणम्। यायावराणामेवैषा संज्ञा। अनुक्रमचरणं नाम विप्रक्षत्रियविशां गेहेषु पूर्वस्य पूर्वस्याभावे उत्तरोत्तरचरणम्)

अनुक्रमज्ञा (anukrama-jñā) *adj.* (*f.*) knowing the proper order (of presentation) प्रचक्रमे वक्तुमनुक्रमज्ञा सविस्तरं वाक्यमिदं सुनन्दा RaghuVa. 6.70 (comm. वाक्यपौर्वापर्याभिज्ञा)

अनुक्रमण (anu-kramaṇa) *n.* **A** daily practice, daily exercise स्वाश्रमेष्वेवानुक्रमणं स्वधर्मस्य वा MaiU. 4.3; MaitriU. 379. 15(4); मानेन रक्ष्यते धान्यमश्वान्रक्ष्य(? क्ष)त्यनुक्रमः (v. l. अनुक्रमणम) MahāBhā. v. 34. 38; **B** proceeding further, continuation अत्रैवावेदनमनुक्रमणमनुमन्त्रणमित्यधीयते VārāŚS. III. iii. 2. 2 (KASHIKAR Ed.); बहुलवचनस्याकृत्स्नत्वादुत्तरत्रानुक्रमणसामर्थ्यम् Vār. 1 *on* P. ii. 1. 58; Vār. 2 *on* P. iii. 3. 20; अथ किमर्थमुत्तरत्रैवमाद्यनुक्रमणं क्रियते MahāBh. i. 400. 3 (*on* ii. 1. 58); i. 400. 6 (*on* ii. 1.58); नेविश इत्येवमाद्यनुक्रमणं यदि नियमार्थम् MahāBh. ii. 180. 25 (*on* iii. 4.69); ii. 287.3 (*on* iv. 2.70); iii. 430.20 (*on* iii. 3.34); तदेव ब्रह्म परमं कवीनामिति वाक्यस्य च तत्रानुक्रमणात् ŚivārkaMaDī. i. 95.3 (*on* i.1.1); **C** listing, enumeration लुगलुगनुक्रमणं बहुलवचनस्याकृत्स्नत्वात् Vār. 2 *on* vi. 3. 14; न तर्हीदानीं गल्भाद्यनुक्रमणं कर्तव्यम् MahāBh. ii. 21. 17 (*on* iii. 1.11); तुल्यानां च तुल्यवदनुक्रमणं भवति ŚābaBh. 1276.19 (*on* iv. 4. 15); तत्सिद्धिसूत्रे च सारूप्यादीनां गौणवृत्तिनिमित्तानामनुक्रमणात् TantrVā. 148.19 (*on* i. 3. 8); 'एकीभवति न पश्यतीत्याहुः' इत्येवमादिना अनुक्रमणेन BrahmSūBh.(Śaṅ.) 502. 3 (*on* ii. 4 6); नन्वत्र विज्ञानमष्टममनुक्रान्तम्, कथं सप्तानामेवानुक्रमणम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 502.8 (*on* ii. 4. 6); सिद्धान्ते भूमनस्सर्वतो भूयस्त्वार्थमेव नामादिप्राणान्तानामुत्तरोत्तरभूयस्त्वेनानुक्रमणमिति चेन्नैवम् ŚivārkaMaDī. i. 415.7 (*on* i. 3. 7); **D** inclusion, mention इदं शूद्रवर्जितानामेवानुक्रमणं भवति ŚābaBh. 1377. 16 (*on* vi. 1. 28); 1533.4 (*on* vii. 1. 8); घोषवत्त्वादीनां च शिक्षाप्रातिशाख्येष्वनुक्रमणात् TantrVā. 216. 4 (*on* i. 3.18); प्रतिपत्तिविधिविषयतयैव शास्त्रेण ब्रह्म समर्प्यते … तथा हि शास्त्रतात्पर्यविदामनुक्रमणम् — 'दृष्टो हि तस्यार्थः कर्मावबोधनं नाम' इति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 17. 6 (*on* i. 1.4); तत्र तत्र पृथक् प्राणस्यानुक्रमणात् BrahmSūBh (Śaṅ.) 506. 9 (*on* ii. 4. 9); आम्नायस्य क्रियार्थत्वादानर्थक्यमतदर्थानामिति कार्यपरत्वेनैव तत्र तत्रानुक्रमणात् BrahmSūBh.(Bhā.) 11.21 (*on* i. 1. 3); उपपातकिनामेनस्विन इत्येवं संज्ञा कृता, तन्मध्ये निस्संदिग्धोपपातकिनां परिवित्त्यादीनामनुक्रमणात् BālaKrī. ii. 93. 19 (*on* 3.242); उत्तरत्र च 'हविर्यच्चिररात्रायेति' प्रक्रम्य 'तिलैर्व्रीहियवैर्माषैरिति' ग्राम्याणामप्यनुक्रमणम् ManuBh. i. 317.23 (*on* 3. 247); Bhām. 105.9 (*on* i. 1. 4); [Inst.] in due order मन्त्रं समुपचाराणां शृण्वनुक्रमणेन च PañcaRā.(Nā.) ii. 4.14.

अनुक्रमणश्रुतिविरोध (anukramaṇaśruti-virodha) *m.* contradiction with the Vedic statement (indicative) of succession न चात्रापि करणेभ्यः पृथक् प्राणस्यानुक्रमणश्रुतिविरोधः Bhām. 513. 10 (*on* ii. 4.9)

अनुक्रमणाभाव (anukramaṇābhāva) *m.* absence of mentioning again तत्फलकत्वस्य च विद्याद्वारा समर्थनीयत्वात् तस्य विद्याविशेषस्य अनुक्रमणाभावात् PūrvottaVāNaMā. 331. 7.

अनुक्रमणि (anu-kramaṇi) *adj.* [DEBRU. 207] which enlists संक्षेपं कृतवानृषिः। अनुक्रमणिमध्यायं (better अनुक्रमणिकाध्यायम्) वृत्तान्तानां सपर्वणाम् MahāBhā. i. 1.62; i. 1.199.

अनुक्रमणिक (anukramaṇi-ka) *m.* index, table of contents अनुक्रमण्या (v. l. अनुक्रमणिकाद्) यावत्स्यात् MahāBhā. i. 1.200.

अनुक्रमणिका (anukramaṇi-kā) *f.* index, table of contents क्रीडाविंशतिः परिकीर्त्यते। अनुक्रमणिकां तत्र वच्मि संक्षेपतः पुरः Mānaso. i. 1.13; गौणश्चेदिति। सूत्रसंबन्धिभाष्यमनुक्रमणिकायां व्याख्यातम् VedāntKa. 108. 6 (*on* i. 1. 5); अणु(? नु)क्रमणिकावी(? बी)जं सुखमवतु BṛDharmaP. i. 25. 87(2); अनुक्रमणिकायां प्रतिज्ञातं श्राद्धकल्पमुपक्रमते ManvaMu. 110.18 (*on* 3. 122)

अनुक्रमणिकाध्याय (anukramaṇikādhyāya) *m.* chapter dealing with the list of contents अनुक्रमणिमध्यायं (v. l. अनुक्रमणिकाध्यायं) वृत्तान्तानां सपर्वणाम् MahāBhā. i. 1.62; i. 1.199 (v.l.); अनुक्रमणिकाध्यायं तथा माहात्म्यमुत्तमम्। पाराशर्य समाचक्ष्व यथापूर्वमिदं भवेत् SkandP. iv. 100.2; iv. 100. 4; iv. 100. 34.

अनुक्रमणी (anu-kramaṇī) *f.* index, list of contents अनुक्रमण्या यावत्स्यादह्ना रात्र्या च संचितम् MahāBhā. i. 1.200; अत उत्साहजननार्थं शास्त्रार्थसंकलनात्मिकामनुक्रमणीं पठति ManuBh. i. 48.17 (*on* 1.111); तदेवमनुक्रमणीनिर्दिष्टेन वाक्येन भगवद्व्यतिरेकिणः सर्वस्यान्यस्यानित्यतां प्रकाशयता मोक्षलक्षण एवैकः परः पुरुषार्थः शास्त्रनये विवक्षितः Dhvanyā. 533. 3 (*on* 4.5)

अनुक्रमणीय (anu-kramaṇīya) *adj.* to be introduced अनुक्रमणीयः संबन्धो न हातव्योऽयम् ManuBh. ii. 328. 17 (*on* 10.1)

अनुक्रमत् (anu-kramat) *adj.* **i** narrating in order जन्मकर्माणि मे नृप। अनुक्रमन्तो नैवान्तं गच्छन्ति परमर्षयः BhāgP. x. 51.39; **ii** going, proceeding सुकन्यां मे प्रयच्छस्व निवेशार्थी ह्यहं नृप। अनुक्रमन्सुकन्यां तु दत्त्वा राजन् सुखी भव BhaviP. 46A. 21 (i. 19. 16)

अनुक्रमतस् (anukrama-tas) *adv.* in due order, serially यथा नानाविधैः शब्दैरपश्यन्नृषयः पुरा। विविधानीह वाक्यानि तान्यनुक्रमतः शृणु BṛDe. 1. 46; एतेऽभिख्येऽनुक्रमतस्तूर्यविभक्त्या मन्त्रात् पूर्वं मन्मथबीजादथ पश्चात् स्याताम् PañcaRā.(Nā.) iii 3. 21(3); ततोऽनुक्रमतः पूजामवाप्य भुवनत्रयात्।… आर्हतमाप्स्यति PadmP.(Ra.) 123.126; परिणतिं च विवर्तदशाद्वयं स्थितमनुक्रमतः श्रुतिशासने। अनुशशास मुनिप्रवरः SaṁkṣeŚā. 3.243 (ii. 291. 7); पञ्च जातानि। आकाशादीनां सत्त्वांशेभ्यो धीन्द्रियाण्यनुक्रमतः SarvaVeSāSaṁ. 341; प्रजानां निलयानि च। सधनश्रेष्ठजात्यानुक्रमतश्च … विन्यसेत् ŚukraNī. 1.252.

अनुक्रमदर्शन (anukrama-darśana) *n.* indication of the serial order तथापि अनुक्रमदर्शनाय कितिः पठितो न त्वयमनुदात्तेदिति कैयटः LaŚabdeŚe. ii. 546.5.

अनुक्रमपरिसमाप्ति (anukrama-parisamāpti) *f.* completion of sequence (of moments) क्रमेण च वाक्यप्रतिपत्तिर्दृष्टा, सर्ववाक्यव्याहारश्रवणस्मरणकालस्यानेकक्षणनिमेषानुक्रमपरिसमाप्तेः PramāVāSvopVṛ. 86.5.

अनुक्रमप्रदर्शन (anukrama-pradarśana) *n.* indication of the serial order अनुक्रमप्रदर्शनाय कितिः पठितो न त्वयमनुदात्तेत् Pradī. iii. 20B.16 (*on* iii. 1.5)

अनुक्रमम् (anukramam) *adv.* in due order उद्गात्रादींश्च यः कृत्वा यज्ञांल्लोकाननुक्रमम् BrahmāṇḍP. ii. 72.29; (योगी) निरूपयति पत्रेषु वर्णानेताननुक्रमम् YogŚā. 8. 69; नौकादशकमित्युक्तं राजहस्तैरनुक्रमम् YuktiKa. 225. 5; अमुमुदन्तमशेषमनुक्रमं कथयितुं दयिताय …। निजमियं निलयं प्रतिनीयते ŚṛṅgāSar. 48.

अनुक्रममाण (anu-kramamāṇa) *adj.* introducing परिव्याणेन यूपधर्माननुक्रममाणः … यूपं दर्शयति ŚābaBh. 2170. 11 (*on* xi. 3. 7)

अनुक्रमयोग (anukrama-yoga) *m.* [Inst.] by way of serial order भूयोऽनुक्रमयोगेन पञ्चविंशतिधा मुने JayāS. 16.28; वर्णानां पूर्वोक्तानामनुक्रमयोगेण क्रमानुसारिसंबन्धेन SetuBa. 19. 5.

अनुक्रमवती (anukrama-vatī) *adj.* (*f.*) possessing sequential order (of sounds) तदविशेषेऽप्यनुक्रमकृतत्वाद्वाक्यभेदस्यानुक्रमवती वाक्यप्रतीतिः PramāVāSvopVṛ. 86.6.

अनुक्रमविधान (anukrama-vidhāna) *n.* [Inst.] by following the order भिक्षार्थम् … तत्पुरे। अनुक्रमविधानेन गृहपङ्क्त्या परिभ्रमन् BṛKathāK. 94.2.

अनुक्रमविधानतस् (anukramavidhāna-tas) *adv.* by following the order मलयायै वितीर्यादौ गजोऽयं पल्लवादिकम्। पद्मावत्या ददौ पश्चादनुक्रमविधानतः BṛKathāK. 127.167.

अनुक्रमविधि (anukrama-vidhi) *m.* **i** procedure for circumambulation प्रदक्षिणाफलं सम्यगनुक्रमविधिं वद VarāP. 159.16; **ii** injunction of successive order कश्चात्रानुक्रमविधिः प्रमाणैरुपपादितः SamarāSū. 3.14.

अनुक्रमविभाग (anukrama-vibhāga) *m.* division dealing with order

अनुक्रमविभागे श्लोकः MaYānaSū. 101.11 (16.13)

अनुक्रमव्यक्त (anukrama-vyakta) *adj.* revealed in succession तयोः … अनुक्रमव्यक्तसमस्तदिङ्मुखं मुखं दिनस्य स्पृहणीयतां ययौ RāmC. 4.2.

अनुक्रमशस् (anukrama-śas) *adv.* in succession, in respective order रज्ज्वस्थिकाष्ठकण्टकिनिःसारशिरोरुहानने रुवति (काके)। भुजगगदर्दंष्ट्रितस्कर-शस्त्राग्निभयान्यनुक्रमशः BṛSaṁ. 95. 40; लक्षितैर्लक्षितव्यानि त्वयानुक्रमशो नव ViṣṇuDhaP. iii. 39. 33; विष्णुपद्मभवशंकरदैवं तत्त्रयं पृथगनुक्रमशः स्यात् Īśān-ŚiPa. i. 12.3; ii. 10. 8.

अनुक्रमश्रुति (anukrama-śruti) *f.* Vedic statement about order अनुक्रमश्रुत्यां तु 'पारुष्ये दण्डवाचिके' इति 'दण्ड'शब्दस्य … पूर्वनिर्देशः ManvaMu. 337. 15 (*on* 8.266)

अनुक्रमश्लक्ष्णमसृण (anukrama-ślakṣṇamasṛṇa) *adj.* continuously soft and tender कुर्यान्नेत्रं विचक्षणः। मूलादनुक्रमश्लक्ष्णमसृणं तु विशेषतः Aśva-Vai. 16.3.

अनुक्रमसंचार (anukrama-sañcāra) *m.* moving turn by turn अनुक्रम-संचारेण स्थानत्रयस्य व्यतिरेकः सावितः BṛĀraUBh. 561.3 (*on* iv. 3. 17)

अनुक्रमसंन्यास (anukrama-sannyāsa) *m.* renunciation in the prescribed order इत्यनुक्रमसंन्यासे संप्रत्तिरुपदिश्यते BṛĀraUBhVā. i. 5. 263.

अनुक्रमसमुच्चय (anukrama-samuccaya) *m.* collection (of views) in successive order एतेन सापि इत्यत्र स्थितस्य अपिशब्दस्य अनुक्रमसमुच्चयद्योतकत्वं सूचितम् Bhāsk. ii. 189.17 (*on* ii. 4. 14)

अनुक्रमागत (anukramāgata) *adj.* coming down through line (of the family) लुप्यते प्राशनं यस्य जीवतोऽनुक्रमागतम् RauhiC. 99.

अनुक्रमान्वित (anukramānvita) *adj.* (speech) construed in due order पवनं च परिष्वज्य जगादानुक्रमान्वितम् PadmP.(Ra.) 18. 111.

अनुक्रमापक्रमयोगचिन्ता (anukramāpakramayoga-cintā) *f.* pondering over the application of what is proper and what is improper क्रियापचारा न भवन्ति धीमतामनुक्रमापक्रमयोगचिन्तया HarVi. 12. 43 (comm. अनुक्रमापक्रमावन्वयव्यतिरेकौ)

अनुक्रमाभिव्यक्त (anukramābhivyakta) *adj.* revealed in sequential order (वर्णानाम्) युगपद्विपरीतक्रमाभिव्यक्तानामनुक्रमाभिव्यक्तेभ्यो विशेषा-भावात TattvBi. 33. 5.

अनुक्रमालंकार (anukramālaṅkāra) *m.* the figure of speech called *anukrama* (or respective order) यथासंख्यम … केचिदेनमनुक्रमालंकारमाहुः AlaṅkāMañ. 151. 11.

अनुक्रमितुम् (anu-kramitum) *inf.* to list, to enumerate ते ते विशेषा व्यभिचारविरोधिनो न प्रतिपदमनुक्रमितुं शक्यन्ते NyāyVārPari. 105.7.

अनुक्रमिष्यत् (anu-kramiṣyat) *adj.* **i** who will be introducing subsequently यज्ञादीनि कर्माण्येव अनुक्रमिष्यन् वेदानुवचनशब्दं प्रयुङ्क्ते BṛĀraU-Bh. 645. 7 (*on* iv. 4. 22); इदानीं धर्मान्तराण्यनुक्रमिष्यन्नग्निसाध्ये कर्मणि व्यवस्थामाह VīraMi. 176.2 (*on* 1.97); **ii** intending to enumerate यो वा अनन्तस्य गुणाननन्ताननुक्रमिष्यन् स तु बालबुद्धिः BhāgP. xi. 4. 2 (Anvitārtha-prakāśikā अनुक्रमिष्यन् साकल्येन गणयितुमिच्छन्)

अनुक्रमोदित (anukramodita) *adj.* mentioned in respective order ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चानुक्रमोदिताः ViṣṇuP. ii. 4.53; BrahmP. 20. 39.

अनुक्रम्य (anukram-ya) *ger.* **1** having mentioned in order, having enumerated छन्दांस्यनुक्रम्य … वाणं त्रिरूर्ध्वमुल्लिखति AitĀ. V. i. 4. 6; आज्य-पान्तमनुक्रम्य देवानामाज्यपानां प्रिया धामानि यक्षत् … इत्यनवानं यजति ĀśvaŚS. I.i. 6.5; पञ्च रोहितादीन्यमृतान्यनुक्रम्य … दर्शयति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 202.12 (*on* i. 3. 31); 500.19 (*on* ii. 4.6); तैत्तिरीयकेऽन्नमयं प्राणमयं मनोमयं विज्ञानमयं चानुक्रम्याम्नायते BrahmSūBh.(Bhā.) 24. 16 (*on* i. 1.12); VedāntKau. 28.24 (*on* i. 1.13); परस्य ब्रह्मणः सुखप्रतिपत्त्यर्थमन्नमयादीननुक्रम्य तदेव जगत्का-रणमानन्दमय इत्युपदिशति BrahmSūBh.(Rā.) 180.9 (*on* i. 1.13); अमावास्या-ष्टकादिनित्यकालाननुक्रम्योक्तम् CaturCin. iii(1). 24.18; iii(1). 25. 10; शङ्खेन विद्यास्थानान्यनुक्रम्योक्तम् NyāyPari. 28. 1; शतशस्तीर्थान्यनुक्रम्य TristhaSe. 78. 24; चत्वारिंशतं कर्माण्यनुक्रम्य तेषु संस्कारशब्दः प्रयुक्तः ŚivārkaMaDī. i. 39.33 (*on* i.1.1); i. 72.8 (*on* i. 1.1); i. 460. 13 (*on* i. 3.25); स्मृतिविरुद्ध-शिष्टाचरणान्यनुक्रम्य MīmāKau. i. 51.16 (*on* i. 3. 7); i. 66. 19 (*on* i. 3.9); ii. 153.4 (*on* iii. 1. 11); **2** having commenced तयादेवतेनानुक्रम्य पारे सूददोहसः कुर्वीतेति बौधायनः BaudhŚS. iii. 125.13; एकादश जुहूरुत्पाद्याव-दानेनानुक्रम्य चरणेनानुक्रामति VārāŚS. III. ii. 6.49; क्रमो द्वाभ्यामनुक्रम्य प्रत्या-दायोत्तरं तयोः। उत्तरेणैव संदध्यात् KauhaŚi. 46; पदद्वयमनुक्रम्य व्युत्क्रम्योत्क्रम्य संधिमत्। यथावत् स्वरसंयुक्तं प्रयुञ्ज्यात् सा जटा मता KauhaŚi. 54; **3** having dealt with, having introduced, having referred to अविशेषेण सर्वमात्मने-पदप्रकरणमनुक्रम्य शेषात्कर्तरि परस्मैपदमित्युच्यते MahāBh. i. 285. 10 (*on* i. 3.60); i. 297.15 (*on* i. 4. 1); ii. 40.8 (*on* iii. 1. 31); अग्निरिदं हविरजुष-तावीवृधत इत्येवं देवतामनुक्रम्य ŚābaBh. 762.7 (*on* iii. 2. 13); 1536.13 (*on* vii. 1. 16); सर्वान्सवनीयाननुक्रम्य निन्दा श्रूयते TantrVā. 1092.21 (*on* iii. 6.20); पृथिव्यग्न्याद्यात्मके चाधिदैवतमृक्सामे, वाक्प्राणाद्यात्मके चाध्यात्ममनुक्रम्याह BrahmSūBh.(Śaṅ.) 66.2 (*on* i. 1.20); 570. 6 (*on* iii. 2.7); एकाख्यान-गृहीतानां नियतः कर्मणां क्रम इति अयथासूत्रमेतान्यनुक्रम्य विरोधे पारदौर्बल्यमेतेषामपि पूर्ववदित्युक्तम् TantrRa. 261.17; भाष्यद्वयमनुक्रम्य YuktiSneha. 108.20 (*on* i. 1.5); नाडीरनुक्रम्य तासु तदा भवति AṇuBh. 186. 11 (*on* iii. 2. 7); 'पुरा त्रेतायुगे … अगायत हरिं तत्र लयतालसमेधितम्' इत्यादिना द्विजाधिकारेणाख्यायिका-मनुक्रम्याम्बरीषं क्षत्रियं प्रत्युपसंहृतं मार्कण्डेयेन VīraMi.(Bhakti.) 32.33; भाष्य-कारेणाप्यमुमेवार्थमङ्गीकृत्य सप्ताहादीन्विशेषाननुक्रम्येतरदिति प्रयोगात् MayūMāli. 528.7 (*on* vii. 1.2); **4** having taken into account, having taken into consideration सर्वशास्त्राण्यनुक्रम्य प्रयोगमुपलभ्य च। कौटल्येन नरेन्द्रार्थे शासनस्य विधिः कृतः ArthŚā. i. 178.1 (2.10); सर्वशास्त्राण्यनुक्रम्य संक्षिप्य ग्रन्थ-विस्तरम् MatsyaP. 93. 3; 'नैनं सेतुमहोरात्रे तरतः' इत्यत्र सह दुष्कृतेन सुकृत-मप्यनुक्रम्य BrahmSūBh.(Śaṅ.) 790. 5 (*on* iv. 1.14); प्रकृतमेवानुक्रम्य संशय-लक्षणमाह TārkiRa. 165. 4; **5** having gone through स संहितां भागवतीं कृत्वानुक्रम्य चात्मजम्। शुकमध्यापयामास BhāgP. i.7. 8; **6** having followed ज्येष्ठमनुक्रम्य अनुज्येष्ठम् MugdhaBo. 6. 62 (61. 15); PrakriKau. i. 476. 5.

अनुक्रष्टव्य (anu-kraṣṭavya) *adj.* to be dragged along, to be continued शरीरविशेषगुणत्वप्रतिषेधहेतवः प्राचीनाश्च अत्रानुक्रष्टव्याः ĀtmaSi. 37. 12; अत्रापि हेतुरनुक्रष्टव्यः Bhām. 197.3 (*on* i. 3.4)

अनुक्रान्त (anu-krānta) *adj.* [*f.* -ā] **1** stated or mentioned in order, listed, enumerated छन्दश्चितमिति काम्याः। ते शुल्बेष्वनुक्रान्ताः ĀpaŚS. xvii. 26.2; अनुक्रान्ता देवताः सूक्तभाजो हविर्भाजश्चोभयथा निपातैः BṛDe. 8. 129; Nir. 7. 13 (138. 18); इतीमानि चत्वारि पदजातान्यनुक्रान्तानि Nir. 1. 12 (36.7); 2.7 (48.10); इतीमा आप्रीदेवता अनुक्रान्ताः Nir. 8. 21 (157.3); 10. 42 (187. 10); तिस्रो वृत्तीरनुक्रान्ता द्रुतमध्यविलम्बिताः MāṇḍūŚi. i. 1.1; सर्वेऽभोज्यान्ना अनुक्रान्ताः BālaKrī. i. 227.14 (*on* 2.72); यानि तीर्थानि…। अनु-क्रान्तानि … सर्वपापहराणि SkandP. ii(1). 51. 62; घटादयः षितः। एते अनुक्रान्ता घटादयः षकारानुबन्धा भवन्ति DhātuPra. 1. 779 (55.8); मुक्तस्येश्वरभावापत्तिं स्पष्टमाह। तदभावे … अनुक्रान्तस्य गुणाष्टकस्य ईश्वरादन्यत्रापि भावे कृतशङ्कापरिहारा-लाभात् SiddhāLeSaṁ. 458. 2; **2** introduced, dealt with, referred to इह सर्वमनुक्रान्तमुक्तं ग्रन्थस्य लक्षणम् MahāBhā. i. 1. 48; सर्वादीनीत्येवं यान्यनु-क्रान्तान्यसंज्ञायां तानि द्रष्टव्यानि MahāBh. i. 87. 24 (*on* i. 1.27); i. 351.9 (*on* i. 4.104); ii. 131.8 (*on* iii. 2. 135); iii. 78.5 (*on* vi. 1. 102); iii. 251.25 (*on* vii. 1.28); अधिकृत्य क्रमात्प्रकरणात्प्रकरणमनुक्रान्तम् NāraSm. 3. 1; एष निचयोऽग्नीनामनुक्रान्तो यथाक्रमम् BrahmāṇḍP. i. 12. 53; ŚivaP. vii. 17. 43 (520A.3); तीर्थयात्रां गत इति तु, उक्त्वा कानिचित्तीर्थान्यनुक्रान्तानि ŚābaBh. 1559. 7 (*on* vii. 3.21); 1620.18 (*on* viii. 3. 15); शतमिदमध्यायानामनुपरिपाटि-क्रमादनुक्रान्तम् BṛSaṁ. 107. 13; सत्त्वस्य क्षणिकतायामन्वयव्यतिरेकसिद्धिः संपद्यते अनपेक्ष्यानुक्रान्तसत्त्वक्षणिकत्वयोस्तादात्म्यसिद्धेः तन्निबन्धनयोरन्वयव्यतिरेकयोरपि निश्चयात् HetuBiṬ. 144. 7; अनुक्रान्तानामेव गुपादीनां धातुसंज्ञा स्यात् Nyās. i. 523. 19 (*on* iii. 1.32); त्रिवृद्धहिष्पवमानमित्युक्त्वा तृचत्रयमनुक्रान्तम् TantrVā. 152.9 (*on* i. 3. 8); 659. 3 (*on* iii. 1.1); विज्ञानमष्टममनुक्रान्तम् BrahmSūBh. (Śaṅ.) 502.7 (*on* ii. 4.6); 514. 13 (*on* ii. 4. 17); मेधाकामस्य श्रीकामस्य चानु-क्रान्ता मन्त्राः TaiUBh. 200. 17 (*on* 1.5); इदं ब्रह्मेति — यान्यनुक्रान्तानि तानि सर्वाणि, आत्मैव BṛĀraUBh. 305. 15 (*on* iv. 7. 6); एतदिति यदनुक्रान्तं 'मध्यं-दिनेऽर्धरात्रे वेति' ManuBh. ii. 69.9 (*on* 7.226); प्रत्यक्षवेदोपयोगप्रतिपादन-प्रसङ्गेन … नामधेयपादार्थोऽनुक्रान्तः। तत्रादिशब्देनानुक्रान्तः स्मृतिपादार्थः Kāśi. ii. 27.11 (*on* 5(2). 1); यत्पुनरेकदेशिना शास्त्रविद्वचनं साक्षित्वेनानुक्रान्तं तदन्य-थोपपादयति Bhām. 105.9 (*on* i. 1. 4); सोऽयं भाष्यकारानुसारेण पादार्थोऽनुक्रान्तः ŚāstrDī. 19.13 (*on* i. 1.2); ब्रह्मचारिधर्माननुक्रान्तान् … पारं नीत्वा … स्नायात् Mitā. 14.24 (*on* 1.50); 59. 3 (*on* 1. 175); अन्य एव पञ्चवः पञ्चशारदीये पृश्नयोऽ-नुक्रान्ताः SaṅkarKāBh. 163.14 (*on* iii. 3. 38); 199.9 (*on* iv. 3.1); येयं सपादा सप्ताध्यायी अनुक्रान्ता Rūpāva. 1.12 (*on* viii. 2.1); तस्यानुक्रान्तायां त्रिसूत्र्यां प्रकृतस्य मुख्यार्थस्य वाच्यस्य समन्वयविषयतया त्यागेऽसंभवः कथम् NyāySu. (Ja.) 121B. 2 (*on* i. 1. 5); प्रागुपास्यत्वेनानुक्रान्तस्य नामादिप्राणपर्यन्तस्य वस्तु-जातस्य प्रकृतादात्मन उत्पत्तिमुक्त्वा सर्वस्यापि प्रपञ्चस्य तत उत्पत्त्युक्त्योपसंहृतम् ŚivārkaMaDī. i. 203. 12 (*on* i. 1. 12); ii. 216. 14 (*on* iii. 1. 23); एतेषां च विग्रहवाक्यक्रमेणानुक्रान्तानामविरोधे सर्वेषां संभूय प्रामाण्यम् BālamBha. i. 258. 1 (*on* 1. 89); **3A** followed एवं धर्ममनुक्रान्तं सदा दानपरैर्नरैः (पालयन्तः। इष्टाँल्लोकानवाप्स्यामः) MahāBhā. xii. 18. 37; **3B** who has followed एवं

धर्ममनुक्रान्ताः … संप्राप्ता गतिमुत्तमाम् MahāBhā. xii. 21.17; **4** traversed मया …। दक्षिणा दिगनुक्रान्ता Rāmā. v. 33.69; **5** treated medically कुशलेन त्वनुक्रान्तः क्षिप्रं संपद्यते सुखी CaraS. i. 18.42 (1922 Ed.); **6** gone through, completed प्रथमोऽध्यायः शास्त्रप्रतिपाद्यार्थतत्त्वदर्शनार्थोऽनुक्रान्तः ManuBh. i. 51.3 (*on* 2.1); तदेतदनन्तरमनुक्रान्तं प्रकरणमेतत् ManuBh. i. 430.21 (*on* 5.26); अनुष्ठानोपदेशाय षष्ठोऽध्यायः समस्त एव मनुनानुक्रान्तः NyāyMañ. ii. 85.8; **7** undertaken वर्णनं यथा … विप्रलम्भशृङ्गारे नायकस्य कस्यचिद्वर्णयितुमनुक्रान्ते … समुद्रादेः Kāvyānu.(He.) 144.12.

अनुक्रान्तकारणत्रय (**anukrānta-kāraṇatraya**) *n.* trio of causes already mentioned अनु[क्रा]न्तकारणत्रयजन्यो घटः HetuBiṬ. 96.21.

अनुक्रान्तत्व (anukrānta-tva) *n.* the state of being mentioned तत्र हि त्रिवृद्बहिष्पवमानमित्युक्त्वा स्तोत्रीयानवकस्य वेदेऽनुक्रान्तत्वात्तदेवार्थः VaiyāBhū. 92.1 (*on* 22)

अनुक्रान्तदशा (anukrānta-daśā) *f.* position or aspect (of a planet) which has progressed upto त्रिंशद्भागमनुक्रान्तदशायां मरणं नृणाम् JātaPā. 5.46.

अनुक्रान्तफल (anukrānta-phala) *n.* reward mentioned after death (i. e. transcendental reward) तस्मात्प्रभुकार्योद्देशेन यन्मरणं तदनुक्रान्तफलायैव ManuBh. ii. 29.18 (*on* 7.89)

अनुक्रान्तमान (anukrānta-māna) *adj.* based on continued authority यथागमप्रज्ञाश्रुतिस्मृतिविभवादनुक्रान्तमानादविवादप्रतिष्ठादभयं शं भवे नो अस्तु ŚāṅkhāGS. vi. 6.16.

अनुक्रान्तरूप (anukrānta-rūpa) *adj.* having a form which is already mentioned न [च हेत्व]न्तरमत्यन्ताभावतयोपगतमनुक्रान्तरूपम् HetuBiṬ 6.8

अनुक्रान्तसंज्ञिन् (anukrānta-sañjñin) *adj.* possessor of technical name already mentioned ते द्रयः। ते त्र्यादयो द्रिसंज्ञका भवन्ति। … ते ग्रहणम् अनुक्रान्तसंज्ञिप्रतिपत्त्यर्थम् JaineVyā. 268.13 (*on* iv. 2.9)

अनुक्रान्तापेक्ष (anukrāntāpekṣa) *adj.* dependent on what is already mentioned अनुक्रान्तापेक्षं शेषग्रहणम् MahāBh. ii. 188.8 (*on* iii. 4.114)

अनुक्रान्तापेक्षा (anukrāntāpekṣā) *f.* dependence on what is already introduced अथ भूवादीनामनुक्रान्तापेक्षा न भवति Nyās. i. 523.20 (*on* iii. 1.32)

अनुक्रान्तापेक्षित्व (anukrāntāpekṣi-tva) *n.* the state of being dependent on what is already introduced एवं हि क्रियमाणे सनाद्यन्तस्यानुक्रान्तापेक्षित्वाद् भूवादीनामप्यनुक्रान्तापेक्षित्वं स्यात् Nyās. i. 523.18 (*on* iii. 1.32)

अनुक्रान्ति (anu-krānti) *f.* the passage (of the Sun or any planetary body) from one zodiacal sign to another अनुक्रान्तियुगादयः। वैधृतिश्च व्यतीपातः श्राद्धकालाः प्रकीर्तिताः LaghvāśvaSm. 20.74.

अनुक्रामत् (anu-krāmat) *adj.* [P. vii. 3.76] **A** proceeding in due order अनुक्रामन्तश्च विकारान्व्याख्यास्यामः ŚāṅkhāŚS. i. 16.11; वसवस्त्वा रुद्रैः पश्चात्पान्त्विति घृतेन प्रोक्षति पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठन्नुत्तरैः पर्यायैरनुक्रामन् VārāŚS. II. ii. 3.1; सप्तवर्गे पादविशेषात्संज्ञाविशेषास्ताननुक्रामन्त एवोदाहरिष्यामः VājaS. (Pariśiṣṭa) 16B.10; **Bi** describing तथा च मनुनोक्तं स्थावराद्यां संसारगतिमनुक्रामता MuṇḍUBh. 321.7(*on* i. 2.11); **Bii** mentioning, explaining आख्यायिकामर्थतोऽनुक्रामन् विषयं विविनक्ति VedāntKa. 151.12 (*on* i. 3.8); मैत्रेयीब्राह्मणार्थमनुक्रामन् … जामितामाशङ्कते VedāntKa. 217.6 (*on* i. 4.19); शौचादीन् यथायथमनुक्रामन्नाह VīraMi. 33.5 (*on* 1.16); **Ci** going on तीर्थयात्रामनुक्रामन्प्राप्तोऽस्मि कुरुजाङ्गलम् MahāBhā. iii. 11.11; **Cii** chasing रुक्मी कृष्णमनुक्रामन् रुक्मिणीं हृतवान् हठात् RukmiHa. 3.10; **D** acting in accordance तत्रायमध्ययनविधिः … सुखोपविष्टो मनःपुरःसराभिर्वाग्भिः सूत्रमनुक्रामन् पुनः पुनरावर्तयेत् CaraS. iii. 8.7 (1941 Ed.)

अनुक्रामिन् (anukrām-in) *adj.* which enlists or enumerates अनुक्रमणि(v. l. °क्रामिण)मध्यायं वृत्तान्तानां सपर्वणाम् MahāBhā. i. 1.62; i. 1.199 (v. l.); i. 1.200 (v. l.)

अनुक्रियमाण (anu-kriyamāṇa) *adj.* [*f.* -ā] which is being imitated अनुक्रियमाणस्यानुकरणस्य यदि भेदो विवक्ष्यते ततोऽर्थवत्तायां सत्यां स्याद्विभक्तिः Nyās. i. 65.26 (*on* i. 1.16); तेन रतिरनुक्रियमाणा शृङ्गार इति तदात्मकत्वम् … युक्तम् AbhinBhā. i. 273.14 (*on* 6.31); Kāvyānu.(He.) 70.19; पुस्तकवाचकपाठो ह्यनुक्रियमाणोऽभिनयतामवलम्बते AbhinBhā. ii. 388.18 (*on* 17.106); नाट्येषु क्रियमाणा(v. l. नाट्येऽनुक्रियमाणा)स्ते नटैरभिनयाः स्मृताः SaraKaṇṭhā. 559.4.

अनुक्रियमाणत्व (anukriyamāṇa-tva) *n.* the state of being imitated सर्वेषां च स्वरूपेणानुक्रियमाणत्वात् लक्षणप्रतिपदोक्तयोर्निरनुबन्धकेति च परिभाषयोरनुपस्थानम् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1.20; Prasā. ii. 108.10.

अनुक्रियमाणरूपविनाश (anukriyamāṇarūpa-vināśa) *m.* destruction of the form which is being imitated न च प्रकृतिवदनुकरणेन भवितव्यम्। अनुक्रियमाणरूपविनाशप्रसङ्गात् KāśiVṛ. *on* iii. 4.60; अनुक्रियमाणरूपविनाशप्रसङ्गस्तु न परिहारः Pradī. iii. 267B.10 (*on* iii. 4.60)

अनुक्रिया (anu-kriyā) *f.* **i** doing again, repetition of an action पृष्ठं नाम यत्कृतस्य पुनरनुक्रिया AbhidhKoBh. 271.10 (*on* 4.119); **ii** likeness or similarity वसुंधरा तदा भेजे जिनमातुरनुक्रियाम् MahāP. 12.101; 18.172; 32.110.

अनुक्री (anukrī) *m.*, *f.* [DEBRU. 39] name of a Soma-sacrifice, a kind of *Sādyaskra* sacrifice अथैषोऽङ्गिरसामनुक्रीः PañcBr. xvi. 14.1; अथैतावनुक्रियौ JaimiBr. 2.120; सद्यस्क्रियानुक्रिया परिक्रिया वा स्वर्गकामः ĀśvaŚS. II. iii. 5.12; यद्यस्य द्विषन्भ्रातृव्योऽनुक्रिया यजेत परिक्रिया यजेत ŚāṅkhāŚS. xiv. 42.6; अनुक्रियां यक्ष्यमाणो व्रीहिषु दीक्षते BaudhŚS. ii. 370.9; अथास्या॰ सद्यस्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामतिक्रियां प्रवर्ग्यस्य करण इति BaudhŚS. iii. 179.8; iii. 318.4; हीनानुजावरोऽनुक्रिया ĀpaŚS. xxii. 4.3; HirŚS. xvii. 2.5 (406.17); अङ्गिरसामनुक्रीयं आनुजावरो हीन इव स्यात् स एतेन यजेत MānŚS. 198.5; हीनस्यानुक्रीः KātyŚS. xxii. 2.19; भ्रातृव्येप्साया-मनुक्रियौ पश्वालम्भो भोजन॰ हिरण्यान्वसन॰ शय्यावनयनम् HirŚS. xvii. 2.15 (407.18); एकरात्रीणो द्व्यहीनोऽनुक्रीः LāṭyāŚS. viii. 4.3; DrāhyŚS. xii. 4.4; अपरेद्युः क्रयणाच्चानुक्रीरित्याख्या LāṭyāŚS. viii. 4.5; viii. 4.8; DrāhyŚS. xxii. 4.8; xx. 4.12; [*adj.* bought subsequently (i. e. not early on the first day) pw., MW.]

अनुक्रीड् (anu-krīḍ-) I. Ā. [P. i. 3.21] to play, to sport आकर्षक्रीडा … तत्साम्यात्तद्दासदासचेटिकाभिस्तया च सहानुक्रीडेत KāmSū. 209.4 (3.3); अनु परि आङ् इत्येवंपूर्वात् क्रीडो दो भवति। अनुक्रीडते JaineVyā. 25.31 (*on* i. 2.15); CāndraVṛ. *on* i. 4.58; KāśiVṛ. *on* i. 3.21; अन्वक्रीडन्त … अश्वाः Rāvaṇā. 2.12; MugdhaBo. 23.4 (135.15); DhātuPra. 1.352 (31.16); कः पुनरनुक्रीडेत मूढेतरः ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 4.89.

अनुक्रीडमान (anu-krīḍamāna) *adj.* sporting, playing सानुषु। साध्वनुक्रीडमानानि पश्य वृन्दानि पक्षिणाम् Bhaṭṭi. 8.10.

अनुक्रुश् (anu-kruś-) I. P. **i** to shout, to cry out उत स्मैनं वस्त्रमथिं न तायुमनु क्रोशन्ति क्षितयो भरेषु ṚV. iv. 38.5; Nir. 4.23 (86.7); अग्नावहुत्वा नाश्नीयात् …। नानुदग्धमनुक्रोशेत् ParaS. 13.32; NānārthāSaṁ. iii. 27.26; **ii** to feel sorry, to grieve, to lament, to take pity on or sympathise अहो कष्टं वर्तते इति अनुक्रोशति च भगवान् GītāBh.(Śaṅ.) 439.12 (*on* 15.10); स एष परमोऽप्यात्मा …। संवृत्तः पुरुषाकार इत्यनुक्रोशतीव नः BṛĀraUBhVā. i. 4.32; iv. 3.952; एषः …। कोशपञ्चकतां यातस्तमनुक्रोशतीव हि TaiUBhāVā. 92.24(2); सोऽयम् … आत्मानं प्रतिपन्नोऽनुक्रोशति NaiṣkaSi. 101.7; (*caus.*) to pity, to show mercy यथा त्वाम् …। दिव्यरूपं प्रपश्यामि तथानुक्रोशय प्रभो SkandP. ii(2). 16.49.

अनुक्रोश (anu-krośa) *n.* name of a Sāman अथानुक्रोशम् JaimiBr. 2.398; तानेतेनैवानुक्रोशेनेन्द्रा हो इह वेहो इत्येवास्मिन् लोकेऽन्वाभजत् JaimiBr. 2.400; इन्द्रस्य क्रोशानुक्रोशे द्वे ĀrṣeBr. iv. 4.1; क्रोशानुक्रोशे अरात्सुः ŚāṅkhāĀ. 1.4(3.6) [NānārthāSaṁ. iii. 27.26]: *m.* **i** dissatisfaction, unhappiness अनुक्रोशेऽग्नये संसर्गायाहुतिर्वा KātyŚS. xxv. 4.30; **ii** sympathy, compassion, affection, softness or tenderness of heart स्वर्यातेषु दानमनुक्रोशः ŚaṅkhaLiDS. 252; ततो भ्रष्टोऽहं नन्दनात् क्षीणपुण्यः। वाचोऽश्रौषं चान्तरिक्षे सुराणामनुक्रोशाच्छोचतां मानवेन्द्र MahāBhā. i. 84.19; MatsyaP. 38.20; MahāBhā. i. 99.33; iii. 13.91; क्षमावान्निरमर्षश्च नैव स्त्री न पुनः पुमान्। संतोषो वै श्रियं हन्ति तथानुक्रोश एव च MahāBhā. v. 131.31; v. 144.7; ix. 32.5; सर्वभूतेष्वनुक्रोशं कुर्वतस्तस्य … सर्वावस्थं पदं भवेत् MahāBhā. xii. 66.13; xii. 89.19; xii. 149.64; अनुक्रोशश्च साधूनां सदा प्रीतिं प्रयच्छति MahāBhā. xiii. 5.23; तुष्टाः …। अनुक्रोशैस्तथा शूद्राः MahāBhā. xiv. 92.14; अभिजातोऽसि …। अनुक्रोशेन चानेन सर्वभूतेषु MahāBhā. xvii. 3.17; आनृशंस्यमनुक्रोशः … शोभयन्त्येते षड् गुणाः Rāmā. ii. 30.12; SūktiRa. 39.34; Rāmā. ii. 1058*(8); iii. 20.13; वामः कामो मनुष्याणां यस्मिन् किल निबध्यते। जने तस्मिंस्त्वनुक्रोशः स्नेहश्च किल जायते Rāmā. v. 20.4; v. 51.25; भूतेष्वनुक्रोशं पुरस्कृत्य महर्षयः …। चक्रुः कथामिमाम् CaraS. i. 1.7; एवमुपालब्धस्य ते न मां प्रत्यनुक्रोशः Śāk. 3.5(1); अनुक्रोशः क्षमा … सनातनस्य धर्मस्य मूलम् VāyuP. i. 57.116; BrahmāṇḍP. i. 30.38; शिष्यानुक्रोशः सङ्गं न बाधते

BhagAjju. 76.7; लोकं प्रति अनुक्रोशं दर्शयति श्रुतिः BṛĀraUBh. 552.4 (*on* iv. 3.14); एवंभूतमपि परमेश्वरम् … मां नाभिजानाति जगत् इति अनुक्रोशं दर्शयति भगवान् GītāBh.(Śaṅ.) 220.1 (*on* 7.12); वागिन्द्रियमनुक्रोशात् …परिरक्षति । स यमः ParaS. 10.11; गुणाधिकान्मुदं लिप्सेदनुक्रोशं गुणाधमात् BhāgP. iv.8.34; x. 38.30; अस्मासु चेदनुक्रोशो यथावद्वक्तुमर्हसि SkandP. ii(2).49.6; ii(2). 23.22; iv. 1.50; त्वं कृपां कुरु धर्मज्ञ मय्यनुक्रोशमावह VāmaP. 86.35; अनुक्रोशादधर्मं च जयेत् BrahmP. 237.47; देवो वा मानुषो वा त्वमनुक्रोशादिहागतः AdhyāRā. vi. 14.60; संतोषार्जवधैर्यसंयमदमानुक्रोशशान्ति° … °समाधिमग्नमनसो नारायणैकात्मनः ।…चरिते यस्यात्र साक्षी जनः EI. ii. 337.27; अनुक्रोशो दया Aparā. 289.14 (*on* 1.201); CaturCin. i. 16.2; व्यसनैः क्रोशतां पुंसां यस्य क्रोशोऽनुजायते । सोऽनुक्रोश इति ज्ञेयः BhāvPra.(Śā.) 30.11(2); भक्ते मय्यनुकम्पादनुक्रोशात् NyāySu.(Ja.) 656A. 10 (*on* 4.4); भक्तिभाजामनुक्रोशाद्यत्तु रूपं त्वमग्रहीः RājTa. (Jo.) 1065; [Kośas give following words as synonyms of *anukrośa*-- *anukampā*, AmaK. 398; AgniP. 359.78; NāmMā. 110; Vaija. 99.192; AbhidhāCin. 369; ŚabdaRa (Vā.) 1935; ParaNā. 1710; KośaKaTa. 1.1956; *karuṇā*, AbhidhāRaMā. 4.39; AgniP. 359.78; NāmMā. 110; Vaija. 99.192; AbhidhāCin. 369; ŚabdaRa.(Vā.) 1935; ParaNā. 1710; KośaKaTa. 1.1956; *kāruṇya*, AgniP. 359.78; Vaija. 99.192; AbhidhāCin. 369; ŚabdaRa.(Vā.) 1935; KośaKaTa. 1.1956; *kṛpā*, AmaK. 398; AgniP. 359.78; AbhidhāRaMā. 4.39; NāmMā. 110; Vaija. 99.192; AbhidhāCin. 369; ŚabdaRa.(Vā.) 1935; ParaNā. 1710; KośaKaTa. 1.1956; *ghṛṇā*, AbhidhāRaMā. 4.39; AgniP. 359.78; Vaija. 99.192; AbhidhāCin. 369; ŚabdaRa.(Vā.) 1935; ParaNā. 1710; KośaKaTa. 1.1956; *dayā*, AmaK. 398; AbhidhāRaMā. 4.39; AgniP. 359.78; NāmMā. 110; Vaija. 99.192; AbhidhāCin. 369; ŚabdaRa.(Vā.) 1935; ParaNā. 1710; KośaKaTa. 1.1956; *śūka*, AbhidhāRaMā. 4.39; AbhidhāCin. 369; ParaNā. 1710; KośaKaTa. 1.1956; Kośas give following words in the sense of *anukrośa*— *ghṛṇā*, KośaKaTa. 2.4856; *pīḍā*, KośaKaTa. 2.4726; *bata*, DharK. 2888; MediK. 196.26; NānārthMa. 661; *śūka*, AnekāSa. 698; Vaija. 218.58; TrikāŚe. iii. 3.45; AnekāSaṁ. 2.20; ViśvaPra. 5.36; DharK. 20; AnekāK. 20; AnekāTi. 2.302; *śūkavāc*, NānārthāSaṁ. i. 162.1405; and give following words as the meaning of *anukrośa* — *anukrośana*, NānārthāSaṁ. iii. 27.26; *kṛpā*, NānārthāSaṁ. iii. 27.26; *karuṇā*, ParyāŚaRa. 333]; [*adj*. one who has gone over a *krośa* (2 miles) APTE.]

अनुक्रोशक (anu-krośaka) *adj*. **1** who speaks in a loud voice (to invite the attention of others) आलभते ।… मोदायानुक्रोशकम् TaiBr. III. iv. 15.1; **2** who sympathizes हरेश्चारित्रसुधया …। क्षालयान्तर्मम मुने यद्यनुक्रोशको मयि SkandP. ii(2). 11.114.

अनुक्रोशतस् (anukrośa-tas) *adv*. because of compassion ह्रीतोऽनुक्रोशतो मानान्न वक्ष्यामि कथंचन MahāBhā. xii. 308.90; SkandP. i(2). 45.73.

अनुक्रोशधी (anukrośa-dhī) *f*. sympathetic attitude कस्मात्ते गतिरीदृशी । अनुक्रोशधिया रक्षः पृच्छामि SkandP. iv. 54.23.

अनुक्रोशन (anu-krośana) *n*. shouting अनुक्रोशः कृपायां ना स्यादनुक्रोशनेऽपि च NānārthāSaṁ. iii.27.26.

अनुक्रोशन्ती (anu-krośantī) *adj*. (*f*.) showing pity (श्रुतिः) यथोक्तात्मध्यानसाधनानुष्ठानं प्रति साधकानामुत्साहजननार्थमनुक्रोशन्त्याह ChāndoUBh. 484.7 (*on* viii. 3.1)

अनुक्रोशप्रिया (anukrośa-priyā) *adj*. (*f*.) fond of showing compassion प्रजाः शुभाः ।… कृते युगे …। पर्वतोदधिवासिन्यो ह्यनुक्रोशप्रियास्तु ताः SkandP. i(2). 40.178.

अनुक्रोशबुद्धि (anukrośa-buddhi) *f*. sympathetic attitude एतत्कृत्वा प्रियम् … मे … मय्यनुक्रोशबुद्ध्या । इष्टान् देशान् विचर जलद MeghDū. 111; मय्यनुक्रोशबुद्ध्या च कृपां कुरु दयानिधे VarāP. 144.90.

अनुक्रोशवती (anukrośa-vatī) *adj*. (*f*.) compassionate, sympathetic (मातः) सर्वथा ब्राह्मणस्यार्थे यदनुक्रोशवत्यसि MahāBhā. i. 1644.*

अनुक्रोशवश (anukrośa-vaśa) *m*. [Abl.] out of sympathy अनुक्रोशवशाद्दत्तं दानमक्षयतां व्रजेत् Aparā. 289.12 (*on* 1.201); CaturCin. i. 16.1.

अनुक्रोशवियुक्ता (anukrośa-viyuktā) *adj*. (*f*.) bereft of compassion अनुक्रोशवियुक्तेति कामं वक्ष्यन्ति मां जनाः । त्यजन्तीं दयितं पुत्रम् Rāmā. iv. App. I.12(9)

अनुक्रोशवैफल्य (anukrośa-vaiphalya) *n*. hopelessness due to sympathy किमनुक्रोशवैफल्यमुत्पादयसि मेऽनघ MahāBhā. xiii. 5.22.

अनुक्रोशसंपन्न (anukrośa-sampanna) *adj*. **1** endowed with compassion देशः … कस्यासौ न प्रियो भवेत् । युक्तोऽनुक्रोशसंपन्नैर्यो जनैरिव योजनैः NalaCam. 1.28; **II** rich (in agricultural products) in each *krośa*, NalaCam. 1.28.

अनुक्रोशसुसत्त्वशीलिन् (anukrośasusattvaśīl-in) *adj*. characterised by compassion and good disposition भूतेष्वनुक्रोशसुसत्त्वशीलिनां स्यात्संगमोऽनुग्रह एष नस्तव BhāgP. iv. 24.58.

अनुक्रोशहृदय (anukrośa-hṛdaya) *adj*. whose heart is full of compassion अनुक्रोशहृदयो भगवानाह तान् शिवः BhāgP. iv. 24.32.

अनुक्रोशाक्षेप (anukrośākṣepa) *m*. name of a variety of the figure of speech *ākṣepa* (*lit*. poetic objection expressing pity) प्रतिषेधोक्तिराक्षेपः …। नाघ्रातं न कृतं कर्णे स्त्रीभिर्मधुनि नार्पितम् । तद्द्विषां दीर्घिकास्वेव विशीर्णं नीलमुत्पलम् । असावनुक्रोशाक्षेपः Kāvyāda. 2.158.

अनुक्रोशात्मता (anukrośātma-tā) *f*. the state of being compassionate राजा …। अनुक्रोशात्मतां तस्य शमीकस्यावधार्य तु । पर्यतप्यत MahāBhā. i. 38.24.

अनुक्रोशानुवर्तिन् (anukrośānuvartin) *adj*. following compassion दयनीयेषु देवेषु देवदेव त्वयाधुना । अपाङ्गाः परिपाल्यन्तामनुक्रोशानुवर्तिनः Yādavā. 16.24

अनुक्रोशार्थम् (anukrośārtham) *adv*. for the sake of (showing) compassion सत्यव्रतो महाबाहुर्भरणं तस्य चाकरोत् । विश्वामित्रस्य तुष्ट्यर्थमनुक्रोशार्थमेव च ŚivaP. v. 37.58 (450A.8)

अनुक्रोशिन् (anukroś-in) *adj*. [*f*. -ī] compassionate एतद्विदं ब्रह्मचारिणमनिराकृतिनं संवत्सरावमं चारयित्वा व्रतमनुयुज्यानुक्रोशिने प्रब्रूयादुत्तरमहः ĀśvaŚS. II. ii. 14.1 (comm. आत्मगुणयुक्ताय); पुनः पृष्ट्वानुक्रोशिने संमील्यैवानुब्रूयात् सपुरीषपदास्त्रिः ĀśvaŚS. II. ii. 14.16; सुहृदं सर्वभूतानां निर्वैरं शान्तमानसम् । दृष्ट्वा त्वां मम संजाता त्वय्यनुक्रोशिनी मतिः MahāBhā. xii. 220.108.

अनुक्रोश्य (anukroś-ya) *ger*. having joined in lamenting, having shown sympathy for किमनुक्रोश वैफल्य (v. l. अनुक्रोश्य वैफल्य)मुत्पादयति मेऽनघ MahāBhā. xiii. 5.22.

अनुक्शा (anu-kśā-) II. P. [Vār. 1 and 2 *on* ii. 4.54; AltGr. 1.209; MAYR. *khyāti*] to gaze along अन्वग्निरुषसामग्रमक्शदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः MaiS. i. 8.9 (i. 128.11); MānŚS. 99.7; 142.10; cf. **अनुख्या**.

अनुक्शाति (ánu-kśāti) *f* discovering, descrying अग्निर्वै यत्र यत्रागच्छत् सवितान्वपश्यद्यत्सावित्राणि हूयन्ते अग्नेरेवानुक्शात्यै MaiS. iii. 1.1 (iii. 1.6); यदश्वेन यन्त्यग्नेरेवानुक्शात्यै MaiS. iii. 1.3 (iii. 3.11); यद्यूपः पुरस्तान्मीयेत स्वर्गस्य लोकस्यानुक्शात्यै MaiS. iii. 9.4 (iii. 118.11); अथो ज्योतिरुपरिष्टाद्धाति स्वर्गस्य लोकस्यानुक्शात्यै MaiS. iv. 8.3 (iv. 111.3); वत्सं पराहन्ति वत्सनिकान्ताः पशवः पशूनामनुक्शात्यै KāṭhS. 7.7 (i. 69.12); 7.8 (i. 70.14); छन्दोभिर्नक्तमग्निरुपस्थेयः पशूनामनुक्शात्यै KāṭhS. 7.10 (i. 72.2); प्राजापत्योऽश्वो यदश्वेन यन्त्यग्नेरेवानुक्शात्यै KāṭhS. 19.2 (ii. 1.13); 20.6 (ii. 24.12); 20.11 (ii. 31.1); 21.3 (ii. 39.15)

अनुक्शातृ (anu-kśātṛ) *m*. discoverer अनुक्शात्रे नमः KāṭhS. 26.12 (ii. 137.1)

अनुक्शाय (anukśā-ya) *ger*. having discovered यस्याहुतमग्निहोत्रं सूर्योऽभ्युदियादनुक्शायैवैनत्पुनरवरुन्धे MaiS. i. 8.9 (i. 128.13)

अनुक्षणकदर्थित (anukṣaṇa-kadarthita) *adj*. [*f*. -ā] disdained or disregarded at every moment कष्टमनुक्षणकदर्थिता एव वयम् … इति धूमायमानैः स्वामिपादैः AdbhuDa. 1.15(3); सम्यगुपपादितमनुक्षणकदर्थिताः (वयम्) AdbhuDa. 1.15(7); क्षुद्रैरनुक्षणकदर्थितयापि गत्या प्राप्तव्यदेशमिभराडिव नीत एव AdbhuDa. 3.2.

अनुक्षणक्षण (anukṣaṇa-kṣaṇa) *adj*. having delight at every moment यदयमद्याप्यनुक्षणक्षण एव वाशिष्ठविषये CaitaCa. 24.9(1)

अनुक्षणक्षिप्त (anukṣaṇa-kṣipta) *adj*. cast at every moment, cast frequently रत्नकूटाद्रिकटकदेशेष्वनुक्षणक्षिप्तविस्मयस्मेरलोचनं तारकमवोचम् TilaMañ. 156.16.

अनुक्षणधर्मिन् (anukṣaṇadharm-in) *adj*. having properties which exist for a moment (i.e. having properties changing at every moment) यो जागरे बहिरनुक्षणधर्मिणोऽर्थान् भुङ्क्ते … तत्सदृक्षान् । स्वप्ने सुषुप्त उपसंहरते स एकः BhāgP. xi. 13.32.

अनुक्षणम् (anukṣaṇam) *adv*. **1** at every moment, continuously, constantly, always अनुक्षणं जपंश्चैव निश्चयः परिकीर्तितः । द्वितीयोपासकानां हि परिपाटीयमीरिता GuhyKāU. 83; विहगाः कदम्बसुरभाविह गाः कलयन्त्यनुक्षणमनेकलयम् ŚiśuVa. 4.36; SaraKaṇṭhā. 204.23; व्रजतोरपि प्रणयपूर्वमेकतामसुरारिपाण्डुसुतसैन्ययोस्तदा । रुरुषे विषाणिभिरनुक्षणं मिथः ŚiśuVa. 13.6; प्रादुर्भवन्त्यर्थ-

समं यस्माच्चित्तान्यनुक्षणम्। तस्माद्योगीव सततं तानि पश्येत्समाहितः NītiSā. 5.90; स च कविः ··· सद्वृत्तानुगतो गतो गुणवतामाराधनेऽनुक्षणं कर्तुं वाञ्छति सर्वदा प्रणयिनां प्राणैरपि प्रीणनम् TāpaVa. 0.2; मृगयाव्यसनिभिः क्षितिपतिकुमारैः क्षपणाय (श्वापदविशेषाणाम्) तेषामनुक्षणं व्यापार्यंत TilaMañ. 183.3; पञ्चाशत्कामिनीनां च पतिः शृङ्गारतत्परः।··· अनुक्षणं पपुस्तास्ते सुन्दरं मुखपङ्कजम् BrahmVaiP. iv. 23.8; बालाभिः ···। वीक्षितोऽनुक्षणं नेमिः प्रतस्थे स्यन्दनस्थितः PāṇḍaC. 12.115; अनुक्षणं वल्लवसुन्दरीभिरभ्यस्यमानं विभुमाश्रयामः KṛṣṇaKa. 1.10; केचित्तप्तलोहेन फालभुजवक्षस्थलेषु मण्डलचिह्नानि धृत्वा स्वमनस्येव देवमनुक्षणं ध्यायन्तः सन्ति ŚaṅkaVi.(Ā.) 96.5; गौरी यत्र स्फुरति वपुषानुक्षणं वर्धमाना MayūSaṁ. 1.105; काठिन्यं विषये कुर्याद् द्रवत्वं भगवत्पदे। उपायैः शास्त्रनिर्दिष्टैरनुक्षणमतो बुधः BhaktiRa. 1.30; **2** moment after moment, frequently, often, again and again गोर्णीं जनेन स्म निधातुमुद्धृतामनुक्षणं नोक्षतरः प्रतीच्छति ŚiśuVa. 12.10; प्रस्तुतविचित्रकथाविनोदं चैनमागत्यागत्य नगरनिवासिनो वैदेशिकाश्च लोकाः कलासु शास्त्रेषु शिल्पेषु च प्रकाशयितुमात्मनो विचक्षणतामनुक्षणं पश्यन्ति TilaMañ. 163.19; वीरभद्रोद्धृताराातिः केसरीव वनद्विपान्। दिशो विलोकयामास कः कुत्रास्तीत्यनुक्षणम् ŚivaP. ii(2). 37.52 (115B. 12); कुर्युस्त्वनुक्षणमशिक्षितलक्षणा ये कापेयमाः कविपदाधिगमस्पृहायाः। तेऽनुद्रतच्छदपुटा इव पक्षिशावा व्यग्रा हठोड्डयनभूम्न्यसकृत्पतन्ति ŚrīKaC. 2.36; NaiṣC. 16.5; पस्पर्श पाणिना कश्चिद् मासुरीं स्वामनुक्षणम् MalliC. 6.66; अधिमञ्चमनुक्षणं जिघृक्षुः कुरुविन्दस्तबकं कुतूहलेन। समनह्यदयम् Acyutarā. 2.33; 10.34; प्रविशन्तश्च ते ददृशुः ··· अनुक्षणमुच्चलन्तीभिः किंवदन्तीभिः समाकुलमभितो रसातलम् NīlaVi. 81.5; अश्रुधाराशतैः सेकंसेकमनुक्षणं तु मघवा गात्रं दधौ जीवितम् NīlaVi. 91.4; (*anukṣaṇam* has the synonyms *anupadam*, *tatkṣaṇam*, *sadyas* and *sapadi*, ParyāRaMā. 553); **3** within a moment, immediately निदधिरे दयितोरसि तत्क्षणस्नपनवारितुषारभृतः स्तनाः। सरसचन्दनरेणुरनुक्षणं विचकरे च करेण वरोरुभिः ŚiśuVa. 6.24; हारदाम ··· तापहारि कुचयोः समर्पितम्। अस्फुटद्वरतनोरनुक्षणं मन्मथज्वरविजृम्भिणोष्मणा Nalābhyu. 3.6; **4** successively, in the order of moments उपाधौ गच्छत्युपाधिना स्वसंयुक्तब्रह्मप्रदेशाकर्षणयोगादनुक्षणमुपाधिसंयुक्तब्रह्मप्रदेशविशेषभेदात्क्षणे क्षणे बन्धमोक्षौ स्याताम् BrahmSūBh.(Rā.) 166.7 (*on* i. 1.4); कलशा मृण्मयाः ···। तण्डुलानि विशुद्धानि पाकयोग्यान्यनुक्षणम्।··· संभर्तव्याः PāraS. 20.55; अनुक्षणं बन्धुजनैरमुष्यामामुच्यमानेषु विभूषणेषु।··· कृतास्पदा केवलतात्यशेत Yādavā. 12.86.

अनुक्षणरामकोपकर (anukṣaṇa–rāmakopakara) *adj.* which will always be causing anger to Rāma तथा च नित्यानुषक्तमेव वैरमनुक्षणरामकोपकरमस्माकं विभीषणेन स्यात् AdbhuDa. 6.3(5)

अनुक्षणविनाशिन् (anukṣaṇa–vināśin) *adj.* perishing at every moment अनुक्षणविनाशिनोऽपि कर्मणोऽपूर्वव्यवधानेन कालान्तरभाविफलदाने सामर्थ्यमस्त्येव BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 273.7 (*on* iii. 2.37)

अनुक्षणसमुल्लसत् (anukṣaṇa-samullasat) *adj.* shining at every moment, ever-shining रेजे स राक्षसपतिस्तपनीयबद्धैः दोष्षु त्विषः शिरसि चाश्मभिरुत्किरद्भिः। सानुष्वनुक्षणसमुल्लसदोषधीकं न्यक्कृत्य नक्तमचलाधिपतिं सुवेलम् RāmC. 19.55.

अनुक्षणावलोकित (anukṣaṇāvalokita) *adj.* glanced at every moment अनुक्षणावलोकितगलन्तिकामूलसंगलज्जलकणासु द्विजातिगृहिणीषु गृहाभिमुखतरुशाखासीनवायसकुलावलोकितवलिषु हूयमानेषु ··· भूमिपतिः ··· मध्याह्नकृत्याय प्रवर्तितः ··· प्रववृते ··· स्वनिवासमागन्तुम् TilaMañ. 67.22.

अनुक्षणे (anukṣaṇe) *adv.* [P. ii. 4.84] at every moment, constantly मुहुः क्षणेऽनुक्षणे च Vaija. 286.27.

अनुक्षणोपचिता (anukṣaṇopacitā) *adj.* (*f.*) increasing at every moment निष्ठाम् ··· शक्तिम् ···। श्रावंश्रावमनुक्षणोपचितया प्रीत्याहमस्म्यागतः NīlaVi. 63.15.

अनुक्षणोपचिति (anukṣaṇopaciti) *f.* increase (in strength) at every moment अथ जातु पुरंदरः ···। अविजेयमनुक्षणोपचित्या विमतं वृत्रममन्त्रयद्विजेतुम् ŚivLī. 3.1.

अनुक्षणोपचीयमान (anukṣaṇopacīyamāna) *adj.* increasing (itself) at every moment अनुक्षणोपचीयमानममरबलम्, अपक्षीयमाणमात्मबलं च निरीक्षितुमप्यतितिक्षवः ··· महासुराः ··· आदिमं जयमापेदिरे NīlaVi. 20.18.

अनुक्षणोपारूढ (anukṣaṇopārūḍha) *adj.* growing at every moment एवमनुक्षणोपारूढचित्तभेदश्च (रावणः) AdbhuDa. 5.19(1)

अनुक्षत (anu–kṣata) *adj.* trodden over दानी मोक्षमनुक्षतक्षितितले कृत्वाब्दमब्दव्रजे राजार्थं रचयांचकार चतुरः स्वार्थं प्रजार्थं च यः Surath. 15.38.

अनुक्षत्तृ (anu–kṣattṛ́) *m.* charioteer's assistant (यूपे नियुनक्ति) आध्यक्षायानुक्षत्तारम् VājaS. 30.11; VājaS.(K.) 34.11; अध्यक्षायानुक्षत्तारम् TaiBr. III. iv. 9.1 (*but* Bhaṭṭabhāskara आयव्ययप्रत्यवेक्षिणं राज्ञः); औपद्रष्टायानुक्षत्तारं बलायानुचरम् VājaS. 30.13 (*but* Mahīdhara प्रतिहारसेवकम्); VājaS.(K.) 34.13.

अनुक्षन्तुम् (anu–kṣantum) *inf.* to forgive, to pardon यन्मयापकृतं किंचित्तदनुक्षन्तुमर्हसि MahāBhā. vi. 117.28.

अनुक्षपम् (anukṣapam) *adv.* at every night (अभिययौ स हिमाचलम्) स्मरयन्तमनुक्षपं त्रिपुरदाहमुमापतिसेविनः Kirātā. 5.14; पद्मः संकोचं यात्यनुक्षपम् MahāP. 15.181; इन्दुकरसंस्पर्शात् प्रक्षरन्तोऽप्यनुक्षपम्। चन्द्रकान्ता न हीयन्ते MahāP. 33.62; 18.165; PāṇḍaC. 5.85.

अनुक्षम् (anu–kṣam) I. P. to endure, to put up with [DBHS. अनुक्षमति]; cf. **अनुक्षन्तुम्.**

अनुक्षर् (anu–kṣar–) I. P. to flow सुदेवो असि वरुण यस्य ते सप्त सिन्धवः। अनुक्षरन्ति काकुदं सूर्म्यं सुषिरामिव ṚV. viii. 69.12; AV. xx. 92.9; MaiS. iv. 7.8 (iv. 104.12); Nir. 5.27 (107.20)

अनुक्षरन्ती (anu–kṣarantī) *adj.* (*f.*) trickling down ध्वजाग्रभिन्नात् तुहिनांशुबिम्बादनुक्षरन्त्या सुधयानुलिप्तैः। चिरप्रकॢप्तैरपि यत्र सौधैर्नित्यं नवीनैरिव निर्बभासे Yādavā. 11.56.

[1]अनुक्षि (anu–kṣi–) VI. P. [to dwell, AV. vi. 121.4; x. 2.22-23 better adnominal usage] **i** to survive, cf. **अनुक्षियत्**[1]; **ii** to brood over, cf. **अनुक्षियत्**[2].

[2]अनुक्षि (anu–kṣi–) V. P. (pass.) to be diminished, cf. **अनुक्षीयमाण.**

अनुक्षित (an–ukṣita) *adj.* [*f.* -ā] not sprinkled (with water) सिक्ताम्भोभिः कापि दूरात् सपत्नीनामग्राहं दाहसंवेगमापत्। शान्तिं भेजेऽनुक्षितापीतरा स्वां संज्ञां श्रुत्वा कीर्तितां वल्लभेन HarVi. 18.31; अनुक्षितफलोदग्रात् ···। असंकल्पितकल्पद्रोस्त्वत्तः फलमवाप्नुयाम् Vītarā. 13.5; TriṣaŚaPuC. iii. 1.346.

अनुक्षितीशम् (anukṣitīśam) *adv.* towards the king अनुक्षितीशं नलिनीदलासने कयाचिदस्ते परिवारयोषिता। रमाङ्गदोऽप्यासनबन्धमाददे वसुंधरायाम् NavaSāC. 7.34.

अनुक्षिप् (anu–kṣip–) VI. P. to stipulate, cf. **अनुक्षिप्त.**

अनुक्षिपत् (anu–kṣipat) [w. r. for अनुक्षियत्सु] ArthŚā. ii. 191.1 (5.1) cf. **अनुक्षियत् 1.**

अनुक्षिप्त (anu–kṣipta) *adj.* stipulated समन्यूनाधिकैरंशैर्लाभस्तेषां तथाविधः। समो न्यूनोऽधिको ह्यंशो योऽनुक्षिप्तस्तथैव सः ŚukraNī. 4(5).308 [w. r. for अनुत्क्षिप्त, AvantiKa. 104.8; Pañcā. 4.28]

अनुक्षियत् (anu–kṣiyat) *adj.* **1** surviving तेषां च पुत्रेष्वनुक्षिपत्सु (v. l. क्षियत्सु KANGLE Ed.) यो निर्विकारः स पितृदायं लभेत ArthŚā. ii. 191.1 (5.1); **2** brooding over अपकारसमर्थाननुक्षियतो वा भर्तृविनाशमुपांशुदण्डेन प्रशमयेत् ArthŚā. iii. 210.11 (13.5)

अनुक्षीयमाण (anu–kṣīyamāṇa) *adj.* which is being diminished व्यथितहृदयेनानुक्षीयमाणविज्ञानोऽन्धकूपेऽन्धवत् पतति BhāgP. v. 14.21.

अनुक्षेत्रम् (anu–kṣetram) *n.* APTE.

अनुक्षेपगति (anukṣepa–gati) *f.* name of a particular gait in duel न्यस्तौ च पादावुत्क्षिप्य प्रसर्पेश्च शनैः शनैः। अनुक्षेपगतिं कुर्यात् सर्पणेन विसर्पणः Mānaso. iv. 1.36.

अनुक्ष्मा (anu–kṣmā–) II. P. to shake, to make tremble अव रिप्रमनुक्ष्माह्यशस्तिमप्यात्मनः। वर्चं आ धीयतां मयि AV.(P.) xvi. 149.12.

अनुक्ष्माधर (anu–kṣmādhara) *adj.* going towards a mountain शौरिं पीताम्बरधरमनुक्ष्माधरं मेघमेनं प्रेक्ष्य ··· स्मरामि NemiDū. 84.

अनुखड्ग (anukhaḍga) (Gr.) listed in the *parimukhādigaṇa*, KāśiVṛ. *on* iv. 3.59.

अनुखञ्ज (anukhañja) *m.* name of a country, MW.

अनुखण्ड (anu–khaṇḍa) *m.* [listed as v.l. for अनुषण्ड in the *kacchādi gaṇa*, GaṇPā. 35.10] name of a state having independent monarchy अनुखण्डो जनपदस्तस्य पौरवौ राजा Prasā. i. 779.20.

अनुखन् (anu–khan–) I. P. to dig चमसाध्वर्यवो मार्जयते(? न्ते) ··· तदन्वखनन् VādhūlaŚS. iv. 26a.26; MaVastuAva. iii. 301.16 [DBHS.]

अनुखम् (anukham) *adv.* through the sky उत्खनद्भिरनुखं निखिलानां खड्गिनाम् ··· मुखरागैः। प्रेङ्खितैर्मुखरितम् ··· खरशब्दैः (बलमाभात्) Kapphiṇā. 17.19.

अनुखर (anu–khara) *m.* one of the synonyms for the mystical syllable *ṣṭa* ष्टः षष्ठोऽनुखरोऽङ्गारोऽघासुरोऽसुरसत्तमः DvyakṣaNā. 2.110.

अनुखात (anu–khāta) *adj.* which is dug प्रतिप्रस्थाता पूर्वेणानुखातान् कूपान् खनति VādhūlaŚS. (CHAUBE Ed.) x. 3.99.

अनुख्या (anu–khyā–) II. P. [substitute for *cakṣ-* before *ārdhadhātuka* endings and optionally before pf. endings, P. ii. 4.54-55]; [PW.

to descry, ṚV. vii. 70. 4, better *adn.* usage] to behold, to descry, to discover त्वं सोम ··· सुगाँ अस्मभ्यं पथो अनु ख्यः AV.(P.) i. 51.3 (Bhattacharya's Ed.); KauśiSū. 4. 2; सावेदनु वा अख्यन्निति KāṭhS. 7.10 (i. 72. 2); KapiKaS. 5.9 (57.12); अहं वै तदन्वख्यम् JaimiBr. 3.354; तं (पुरुरवसम्) सा विद्युति नग्नमनुचख्यौ BaudhŚS. ii. 398. 8; तान् वनस्पतयोऽनुचख्युः VādhūlaŚS. iv. 11. 10.

अनुख्या (anu-khyā) *f.* **i** mention न ह्येतस्यानुख्या विज्ञायत इति शालीकिः BaudhŚS. iii. 33. 10; **ii** name of an oblation अपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वानुख्यां जुहोति BaudhŚS. i. 55.4; BhārGS. 3. 2 (69. 16); अन्तरागमने प्रायश्चित्तं — दशहोतारं चानुख्यां च जुहोति BaudhGS. iv. 9.7; iv. 9. 10; अन्वग्निरुषसमित्यनुख्याम् (जुहोति) VaikhāGS. 6.16.

अनुख्यात (anu-khyāta) *adj.* beheld, descried अनुख्यातेनैव यज्ञेन स्वर्गं लोकं समश्नुवते JaimiBr. 3. 282.

अनुख्याता (anukhyātā) *f.* name of an oblation पुरुषाहुतिर्ह्यस्य प्रियतमा इत्येतामनुख्यातां दहनस्य ब्रुवते ĀgniveGS. iii. 6. 2 (151.2)

अनुख्याति (ánu-khyāti) *f.* beholding, descrying, discovering यत् तूष्णीमाधारमाधारयति यज्ञस्यानुख्यात्यै TaiS. II. v. 11. 3; VI. iii. 7.2; अन्वग्निरुषसामग्रमख्यदित्याहानुख्यात्यै TaiS. V. i. 2. 6; KapiKaS. 30. 1 (138.1); VādhūlaŚS. v. 2. 6 (CHAUBE Ed.); ज्योतिरेवास्मै उपरिष्टाद् दधति सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै TaiS. V. i. 8. 6; VI. v. 4.1; VI. vi. 1.5; VII. ii. 6.2; VII. iv. 6.2; VII. v. 1. 3; TaiBr. III. iii. 7.11; (इष्टका) स्वयमातृण्णा भवति ··· अथो सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै TaiS. V. ii. 8.1; V. iii. 2. 2; KapiKaS. 31. 8 (155.10); ज्योतिरतिरात्रो भवति सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै TaiS. VII. iv. 2.2; VII. iv. 3. 2; II. vi. 2.1; V. iv. 1.4; नक्तमग्निरुपस्थेयः पशूनामनुख्यात्यै KapiKaS. 5.9 (57.12); 29.8 (136.5); यदुत्तमामदितिं यजति ··· स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै AitBr. 2.2(40); 6.1 (139); 20.4(541); 22. 9 (594); वासिष्ठं भवति।···स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै PañcBr. xi. 8.14; xi. 10. 22; xiv. 5. 25; xv. 3.13; अथो पुरोरुचमेवैतां दधाति। उत्तरस्य कर्मणोऽनुख्यात्यै TaiBr. III. ii. 10.2; III. ii. 9.14; III. viii. 8. 3; III. ix. 20.2; ऐन्द्राग्नमुत्तमं पदं निराह ··· यज्ञस्यानुख्यात्यै JaimiBr. 3.282; 3.306.

अनुख्यातृ (anu-khyātṛ́) *adj.* one who beholds or descries or discovers यो वा उपद्रष्टारमुपश्रोतारमनुख्यातारं विद्वान् यजते समुष्मिँल्लोक इष्टापूर्तेन गच्छतेऽग्निर्वा उपद्रष्टा वायुरुपश्रोता दिव्योऽनुख्याता TaiS. III. iii. 8. 5; AitBr. 34. 6 (872); TaiBr. III. vii. 5. 4; BhārŚS. iv. 13.1; ĀpaŚS. iv. 9.6; HirŚS. vi. 3.2 (515. 14); xxvii. 2. 2 (151. 18); ĀpaDS. ii(3). 6.2; य एवं वेद सदः प्रसर्पन् ब्रुयादनुख्यात्रे नम इत्यादित्यो वा अनुख्याता GopBr. ii. 2. 19 (184.12); ĀśvaŚS. I. i. 2.1; ŚāṅkhāŚS. i. 4.5; BaudhŚS. i. 98.17; ii. 206. 20; HirŚS. xiv. 1.12 (211.20); VaitāSū. 18.15; BaudhDS. ii. 8. 12.

अनुख्याय (anukhyā-ya) *ger.* having discovered or descried अग्निष्टोमेन ··· ऋतुपर्णः ··· इष्ट्वा मृगयामभिययौ तं ह इन्द्रोऽनुख्यायैवेक्षांचक्रेऽहमु त्वा तद्यातये यन्मा यज्ञक्रतोरन्तराय इति BaudhŚS. ii. 357. 10.

अनुग (anug-a) *adj.* [*f.* -ā́] [MahāBh. ii. 103. 14 (*on* iii. 2.48)] **1** going after, dependent on **2** following, going in accordance with, loyal **3** what is agreeable **4** following or going behind **5** corresponding to, tallying with **6** accompanying **7** going forward, not going backwards **8** continuing in order, lasting long **9** subsidiary (implying weakness) **1** going after, dependent on ब्रह्मण एव तत् क्षत्रं च विशं चानुगे करोति PañcBr. ii. 8. 2; ब्रह्मणे चैव तत् क्षत्राय च विशमनुगां करोति PañcBr. iii. 9.2; xi. 11.8; xv. 6.3; स्त्रीरेव तदनुगाः कुरुते ŚatBr. XIII. ii. 2.4; शिखण्डिताण्डवमण्डनं नाम वनम्।··· युधिष्ठिरमिव मरुद्भवार्जुननकुलसहदेवानुगम् YaśasCam. ii. 195. 1; **2** following, going in accordance with, loyal अन्तरैते त्रयो वेदा भृगूनङ्गिरसोऽनुगाः GopBr. i. 1. 39 (32. 7); कर्मानुगान्यनुक्रमेण देही स्थानेषु रूपाणि अभिसंप्रपद्यते ŚvetāU. 5.11; अग्निमेवानुगेळा BṛDe. 3.13; श्रुतिं वाचोऽनुगां कृत्वा वाचं कृत्वा मनोऽनुगाम् MāṇḍūŚi. 2.14; शल्यस्य प्रेष्यतां शीघ्रं ये च तस्यानुगा नृपाः MahāBhā. v.4.11; श्रुतं प्रज्ञानुगं यस्य प्रज्ञा चैव श्रुतानुगा MahāBhā. v. 33. 29; देवास्तामहल्यां समपूजयन्।··· गौतमस्य वशानुगाम् Rāmā. i. 48. 20; पश्यन् ··· सरितश्चैव पथि मार्गवशानुगाः Rāmā. iii. 10. 43; शयनानि प्रसूयन्ते ···। विचित्रान् गन्धसंयोगान् सर्वगन्धानुगान् तथा Rāmā. iv. 937*; न ह्येवंलक्षणाद्धर्माद्विचलन्ति नयानुगाः Rāmā. v. 81. 36; vi. App. I. 2(69); अलम् ···। प्रमदा ह्युत्पथं नेतुं कामक्रोधवशानुगम् ManuSm. 2.214; गोत्ररिक्थे जनयितुर्न हरेद्दत्त्रिमः क्वचित्। गोत्ररिक्थानुगः पिण्डो व्यपैति ददतः स्वधा ManuSm. 9.142; चरणस्यानुगश्चापि दक्षिणस्तु भवेत्करः NāṭyaŚā. 4.58; गीतानुगं वारिमृदङ्गवाद्यम् RaghuVa. 16. 64; विशामधिपतिः ··· अनुगान्नरपतीनपि तन्निवासं प्रस्थाप्य वासभवनं स्वयमप्ययासीत् BrahmāṇḍP. ii. 27.42; लोकशास्त्रानुगो नेयो दण्डः NītiSā. 2. 39; तक्षकः ···। गुरुभक्तः सदा हृष्टः स्थपत्याद्यनुगः सदा VāstuVi. 1. 19; तेन ··· पितृकारितजिनालयाय ··· शे(से)नान्वयानुगाय ··· °कनकशे(से)नसूरिमुख्याय ··· सहस्रवल्लिमात्रक्षेत्रम् ··· दत्तम् EI. xiii. 193.8; वचसि फलवत्तन्त्रावापप्रयोगनयानुगैर्नरपतिसुतः कृत्योऽमात्यैर्वशोऽर्थकृशोऽपि च YaśasCam. i. 418.6; ii. 360.26; धनभृत्याङ्गनापत्यैः सामन्तैश्चान्वितोऽनुगैः।··· वृद्धिमेति तदा नृपः SamarāSū. 17.86; केवलं वायको देवः शालापतिरिवानुगः PārśvC. 2.738; स पुनरनुगान् दैत्यतनयान् भवद्भक्तेस्तत्त्वं परममपि विज्ञानमशिषत् Nārāy. vii. 24. 8; अलंकृतिरस्थिजालमनुगा वेतालपारम्परी।··· अहो नृणां भवत्सेविनाम् YātrāPra. 7.186; **3** what is agreeable धर्मार्थौ यः परित्यज्य स्यादिन्द्रियवशानुगः MahāBhā. v. 34. 60; SūktiRa. 44. 5; गर्भिणी हित्वा स्वं प्रियं मनसोऽनुगम्। गर्भस्य हितमाधत्ते MahāBhā. xii. 56.45; SūktiRa. 162.2; NītiPra. 8.2; प्रियमावेदयिष्यामि भवतो मनसोऽनुगम् HariVaṁ. 106.20; अलाबुवीणानिर्घोषो दन्तमूल्यः स्वरानुगः। अनुस्वारस्तु कर्तव्यः PāṇiŚi. 23; पुरुषेणोत्पथगो निवारणीयः।··· परतस्तस्य मनोऽनुगं विधेयम् PañcT. 1. 80 (90.7); न चैष विरहो जातः स च वत्सोऽनुजो नृपः (v.l. वत्सोऽनुगोऽनुजः) MahāvīC. 4.43; दृष्टीनामनुगं चैव भ्रुवोः कर्म प्रयोजयेत् ViṣṇuDhaP. iii. 25.52; हरिवर्म्मदेवः। तन्नन्दने वलति यस्य च दण्डनीतिवर्त्मानुगा व(ब)हलकल्पलतेव लक्ष्मीः EI. vi. 206.11; मन्त्रः कार्यानुगो येषां कार्यं स्वामिहितानुगम् SiṁhāDvā. 24. 5; दक्षा नीतिपथानुगास्समभवन् क्षीरापगाकामिनः EI. iii. 243.67; स्वस्वामिमतबोधीनि शास्त्राणि ···। तत्तन्मतानुगैः स्वैर्विधृतानि जनैः सदा ŚukraNī. 1. 10; **4** following or going behind सर्वाश्चाप्सरसो राम भगीरथरथानुगाः Rāmā. i. 42.23; पृष्ठानुगं दाशरथिं लक्ष्मणं लक्ष्मिवर्धनम् Rāmā. iii. 10.75; विमानम् ···। ज्योतिष्पथादवततार सविस्मयाभिरुद्वीक्षितं प्रकृतिभिर्भरतानुगाभिः RaghuVa. 13. 68; कुन्दक्षेपानुगमधुकरश्रीमुषामात्मबिम्बं पात्रीकुर्वन् दशपुरवधूनेत्रकौतूहलानाम् MeghDū. 47; युद्धकालेऽग्रगो यः स्यात् सदा पृष्ठानुगः पुरे।··· स भवेद्राजवल्लभः PañcT.(Kos.) 1.63 (14.8); स एव गोधनं लक्ष्म्या निकेतम् ··· चारयन्ननुगान् गोपान् रणद्वेणुररीमत् BhāgP. iii. 2. 29; तेषां हरिभटादीनाम् ···। द्वे चायुते पदातीनामेकैकस्यानुगं बलम् KathāSaSāg. viii. 3. 36; अनुगास्तु सुरा द्रष्टुं प्रभुमग्रे यियासवः TriṣaŚaPuC. i. 2.427; अनुगानापृच्छ्य ··· पौरान् ··· मन्त्रीश्वरः ··· प्रस्थितः VasaViKā. 14.47; ओषधीनाम् ··· प्रयोजनं विना छेदे क्षीराशी दिनमेकं गोऽनुगो भवेत् DīpKa. 103.7 (*on* 3. 275); लब्ध्वास्त्राणि मुनेः ··· तस्यानुगः कौतुकात् ··· राघवः ··· प्राप्तः पुरीम् MahāN. 1. 21; **5** corresponding to, tallying with छिद्रं च वारयेत्सर्वं श्वसूकरमुखानुगम् ManuSm. 8. 239; वसा मज्जा च ···। मांसानुगस्वरूपौ AṣṭāSaṁ. i. 27. 5 (1.6); AṣṭāHṛ. i. 5.62; पक्षघ्नस्यानुगान्येवं गृहाण्यष्टादश क्रमात् SamarāSū. 21. 56; **6** accompanying तत्रेष्टं सर्पिषः पानम् ··· वायुः पित्तानुगो यदि CaraS. i. 5. 36 (1922 Ed.); जीवो ह्यस्यानुगो देहो भूतेन्द्रियमनोमयः BhāgP. iii. 31. 44; **7** going forward, not going backwards (शनिः) अनुगोऽर्धशतेनाष्टौ षट्कृत्या चास्तगो दहनम् PañcSi. 18.20; **8** continuing in order, lasting long अयं सोमकुण्डकाग्रामः ··· पुत्त्रपौत्त्रानुगः ··· अग्रहारत्वेन प्रतिपादितः EI. i. 73.11; vii. 158.11; iv. 211. 9; सर्व्वेषामेव दानानामेकजन्मानुगं फलम् EI. xxi. 145.55; i. 56. 58; vii. 93.51; **9** subsidiary (implying weakness) जाङ्गला हिताः। पित्तोत्तरे वातमध्ये संनिपाते कफानुगे AṣṭāHṛ. i. 6.54; [adopted to, MW.; adequate to, APTE]

अनुग (anug-á) [*adj.* used as noun] *m.* **1** companion अस्मिन् सीदन्तु मे पितरः सोम्याः। पितामहाः प्रपितामहाश्चानुगैः सह TaiBr. III. vii. 4.10; BaudhŚS. i. 47. 14; BhārŚS. i. 7. 8; ĀpaŚS. i. 7. 13; HirŚS. ii. 7.18 (249.16); आयात पितामहाः प्रपितामहाश्चानुगैः सह BhārGS. 2.11 (43. 6); त्रीननुगेभ्यः स्वधा नमः BhārGS. 3.14 (82.4); **2** follower, attendant, servant, assistant भोजयित्वानुजानपि (v.l. नुगानपि) MahāBhā. iii. 4.7; iii. 25.25 (v. l.); अस्य सर्वाननुगान् हनिष्ये MahāBhā. iii. 120. 9; जनार्दनस्यानुगा वृष्णिवीराः MahāBhā. iii. 252. 16; न मे व्यलीकं कर्तव्यं त्वया वा तव चानुगैः MahāBhā. iii. 287. 7; iv. 11. 2; v. 191. 15; अनुगाश्चास्य वित्रस्ताः प्राद्रवन् सर्वतोदिशम् MahāBhā. vii. 37.7; viii. App. I. 24(12); तानानय यथाक्षिप्रं सानुगान्सहबान्धवान् Rāmā. i. 12.24; त्वमद्य दुर्बुद्धे मया हतबलान्वयः (v. l. बलानुगः) Rāmā. iii. 539*(2); प्रत्युवाच ततः सीता क्रुद्धा ···। सानुगस्त्यक्ष्यसि प्राणान् ··· राक्षसाधम Rāmā. iii. 924*(3); वीरः शतबलिर्नाम ययौ बहुबलानुगः Rāmā. iv. 972*(1); अस्यानुगा महात्मानः सर्वे सुग्रीवविक्रमाः Rāmā. vi. 410*(1); vi. 31.34; vi. 962*(1); अयोध्यायाः पती रामो दीर्घकालं भविष्यति। सुखिनश्च समृद्धाश्च भविष्यन्त्यस्य येऽनुगाः Rāmā. vii. 51. 20; भगवद्भिः ···। साहाय्यं चैव दातव्यमस्मिन्नाट्ये सहानुगैः NāṭyaŚā. 3.11; 3.45; भूतनाथानुग नार्हसि त्वं संबन्धिनो मे प्रणयं विहन्तुम् RaghuVa. 2.58; प्राप्तानुगः ··· राजा ··· निवृत्तः RaghuVa. 9.82; यमाय च सहानुगैः।··· क्षिपेद्द्वारि BṛParā-

Sm. 4.169; व्याख्यास्ये … बीजमन्त्रचतुष्टयम्। चतुर्णामनुगानां तु क्रमेण JayāS. 27.10; ददर्शाम्बुजपत्राक्षं राक्षसं धनदानुगम् MārkP. 2.4; सशरीराश्च श्रूयन्ते जनलोके सहानुगाः BrahmāṇḍP. iii. 1.123; प्रभो रक्ष … अनुगं माम् ŚivBhuSt. 19; तस्याहवे विनिहतेषु मयानुगेषु HarVi. 37.30; 33.17; तवानुगैरेभिरुदग्रविग्रहैर्विजीयते कोटिशिरोधरोऽप्यरिः RāmC. 5.40; 11.23; 23.84; 31.98; दौर्जन्यहलैर्महतां पारुष्यहलैश्च हृदयमनुगानाम्। कृषति नितान्तं मन्त्री YaśasCam. i. 449.2; भावोऽनुगेन सूत्री (आमन्त्रणीयः) DaśRū. 2.69; NāṭyaDa. 212.4; SāhiSā. 4.83; यं प्राणाः …। अपानन्तमपानन्ति नरदेवमिवानुगाः BhāgP. ii. 10.16; भगवाननुगावाह यातं मा भैष्टम् BhāgP. iii. 16.29; सुग्रीवस्यानुगो वीरो हनूमान्नाम वानरः KūrmaP. 233.10 (1.21); गते गताश्च परमे नरदेवमिवानुगाः BrahmVaiP. i. 28.14; iii. 35.90; दयितानुगान्। अवमन्य SkandP. i(2). 51.20; ददामि …। तथानुगौ शाखविशाखसंज्ञौ VarāP. 25.38; 23.25; यः … सन्मूलोऽपि वृषानुगो धृतधनुः EI. xii. 59.5; ii. 218.37; महेश्वरस्य चानुगो गणेश्वरः LiṅgaP. i. 30.26; कफल्लो नाम चौरस्तु …। कामिन्या अनुगो भूत्वा … मन्दिरं तत् प्रविष्टवान् BhaviP. 431B.8 (iii(2). 4. 53); अहं तस्यानुगः शुद्धे भवामि BṛDharmaP. i. 8.32; त्वरया यायाद्धर्मदत्तपुरःसरः।… बालकैरनुगैर्बली GaṇeP. ii. 14.11; सर्वे ते ऋक्षराजस्य भविष्यन्ति वशेऽनुगाः AdhyāRā. vii. 3.20; क्रीडासु विद्याविनये विस्रम्भे चानुगोऽभवत्। रामस्य लक्ष्मणः RāmāMañ. 7.15; गुरुः … हृष्टः प्रातः समेष्यामीत्युक्त्वा प्रायात्सहानुगैः NarmaMā. 2.116; पतितः पाशनिकरैर्बद्धोऽभूत् सपरिच्छदः। तद् दृष्ट्वा चानुगान्सर्वांश्चित्रग्रीवो जगाद सः KathāSaSāg. x. 5.63; vii. 1.161; xii. 2.59; क्षणाच्च सा ययौ कन्या नीयमानानुगैस्ततः KathāSaSāg. xii. 8.75; भृङ्गैरिवानुगैर्दानलोभात् पर्यायवृत्तिभिः। श्रीर्दुःस्थाभूत्तयोरन्तः RājTa.(Ka.) 4.375; हतः। चन्द्रराजः … इन्दुराजोऽस्य चानुगः RājTa. (Ka.) 7.1502; 7.1730; 8.27; पुरोगैरनुगैः स्फारा विशिखान्तःकृशा चमूः NemiNir. 12.23; अनुगः सोऽब्रवीद्रङ्कः PariPar. 11.44; रात्रौ रात्रौ चतुर्बाहुस्स एवादृश्यतानुगैः PṛthvīVi. 5.80; जातं राजकुले नेतुरनुगा ह्यनुजीविनः PāṇḍaC. 6.719; यातवान् … घटयितुं तत्कार्यमस्यानुगः VasaViKā. 14.34; अनुगः। आस्ते समस्तकृत्येषु प्रधानस्तव सज्जनः PārśvC. 1.355; 3.658; 5.237; अनुगानामनाख्यातभावो निद्राविवर्जितः SamarāSaṁ. 7.579; यतिराड्(?ट्) तत्र मासमास सहानुगैः ŚaṅkaVi. (Ā.) 103.1; नास्माकं शिबिका … न कश्चिदनुगः … नः BhojPra. 55.4; सर्वेऽपि लोभिनो यत्र मन्दबुद्धिजनाश्रिताः। तत्र नैवानुगैर्भाव्यम् Bharaṭ. 13A. 9; छिन्ना इन्धनवाञ्छया।… तरवोऽनुगैः RājTa. (Prā.) 26; दण्डव्रतकृत् सहानुगैः। अवन्दत … गुरून् Gurvā. 308; दासाः …। चतुर्धामी अधिकृताश्रितपारिषदानुगाः BhaktiRaSi. iii. 2.13; iii. 2.22; त्वं नालं बलवानपि प्रभुररिः स्थातुं कुतोऽस्यानुगाः Jīvān. 365.7; स इलः तस्मिन्नेव वने … सहानुगैरुवास BālamBha. i. 250.4 (*on* 1.89) [Kośas give *anuga* as the meaning of — *anvakṣa* and *anvañc*, AmaK. 2181; AbhidhāCin. 1457; ŚabdaRa.(Vā.) 3308; ŚabdaRa.(Su.) 6.54; KośaKaTa. 2.521; *sevaka*, AnekāSaṁ. 3.100; *anupada*, AbhidhāCin. 1457; also *anuga* is given as synonymous with — *parikarman*, *paricara*, ParyāRaMā. 212; *sahāya*, ParyāRaMā. 212; Vaija. 105.16; ParyāMu. 23.189; ŚabdaRa.(Vā.) 2731; *paricāraka*, *preṣya*, ParyāRaMā. 212; *bhṛtya*, ParyāRaMā. 212; ParyāMu. 23.189; NāmMā. 29; *upasthātṛ*, ParyāRaMā. 212; *sevaka*, ParyāRaMā. 212; AbhidhāRaMā. 2.273; Vaija. 105.16; ParyāMu. 23.189; *abhisara*, ParyāRaMā. 212; ParyāMu. 23.189; ŚabdaRa.(Vā.) 2731; *anucara*, AbhidhāRaMā. 2.273; Vaija. 105.16; NāmMā. 29; ŚabdaRa.(Vā.) 2731; *abhisāra*, Vaija. 105.16; *anujīvin*, Vaija. 105.16; NāmMā. 29; *anuplava*, Vaija. 105.16; ŚabdaRa.(Vā.) 2731; *kiṅkara*, ParyāMu. 23.189; NāmMā. 29; *bhṛtaka*, *patti*, *padāti*, *padaga*, *bhaṭa*, *śastrajīvin*, NāmMā. 29; *anvaggāmin*, ŚabdaRa. (Vā.) 2731; *anugāmin*, ŚabdaRa.(Vā.) 2731; ŚabdaRa.(Su.) 3.107; *anvañc*, *anvakṣa*, KalpaK. 229.138; Kośas give the following as the meanings of *anuga* — *anugāmin*, NānārthāSaṁ. ii. 41.3; NāmŚil. 1788; *sevaka*, NānārthāSaṁ. ii. 41.3; *bhṛtya*, ŚabdaRaSaK. 63.3] **3** husband, lover प्राणाधिनाथोऽनुगः AbhidhāRaMā. 2.342; ŚabdaRa. (Vā.) 2099.

अनुगकल्पना (anuga-kalpanā) *f.* assumption of (the generic feature) which is common to all instances कल्पनागौरवात्तेन युक्ता नानुगकल्पना AnuVyā. 27A. 4 (*on* 2.2)

अनुगगनम् (anugaganam) *adv.* into the air अनुगगनमुदस्थुः स्थूलमुक्तोच्चयाः EI. ii. 184.13.

अनुगङ्गम् (anugaṅgam) *adv.* [P. ii. 1.16] so as to suit the length of the Ganges, along the side or length of the Ganges अनुगङ्गं हास्तिनपुरम्। अनुगङ्गं वाराणसी MahāBh. i. 380.19 (*on* ii. 1.16); JaineVyā. 49.8 (*on* i. 3.13); CāndraVṛ. *on* ii. 2.9; *on* iii. 3.23; KāśiVṛ. *on* ii. 1.16; अनुगङ्गं प्रयागं च साकेतुं(?तं) मगधास्तथा। एतान् जनपदान् सर्वान् भोक्ष्यन्ते गुप्तवंशजाः VāyuP. ii. 37.377; देवि …। अनुगङ्गमिमं चारुचम्पकं द्रुममाश्रय MalliC. 1.354; यस्य दैर्घ्यवाची अनुस्तेन लक्षणेन समस्यते सोऽव्ययीभावः। अनुगङ्गं काशी PrakriKau. i. 482.6; अनुगङ्गं तु काशी स्याद्गङ्गायामुपलक्षिता KośaKaTa. 2.3109; अनुगङ्गं वाराणसी – गङ्गाया अनु। गङ्गादैर्घ्यसदृशदैर्घ्योपलक्षितेत्यर्थः SiddhāKau. 164B.1 (*on* ii. 1.16)

अनुगङ्गरचित (anugaṅga-racita) *adj.* built along the side of the Ganges कीर्तिस्थितिः पोतपो नामासीत्। स कदाचिदनुगङ्गरचितपट्टनस्थितः … चन्द्रगुप्तम् … उपस्थितवान् AvantiKa. 176.1.

अनुगङ्गा (anu-gaṅgā) *adj.* (*f.*) [MahāBh. i. 416.20 (*on* ii. 2.18)] extending along the Ganges पद्मावत्यां स वै पुरि। अनुगङ्गामाप्रयागं गुप्तां भोक्ष्यति मेदिनीम् BhāgP. xii. 1.37.

अनुगङ्गातटम् (anugaṅgātaṭam) *adv.* along the bank of the Ganges अनुगङ्गातटं भाति सप्तपर्णमिदं वनम्। सुमनो रेणुभिर्व्योम्नि वितानश्रियमादधत् MahāP. 27.30; अतीव यदि खिन्नासि वहन्ती पुत्रमात्मना। अनुगङ्गातटं रूढं तदा चम्पकमाश्रय PārśvC. 3.742.

अनुगचतुष्क (anuga-catuṣka) *n.* group of four companions तस्यानुगचतुष्कं यद्देवीनां तदनुन्यसेत् JayāS. 27.22; LakṣmīT. 46.5; तदानुगचतुष्कं तु चतुर्हस्तं सिताम्बरम्। वामदक्षिणहस्ताभ्यां मुख्याभ्यां तेषु चिन्तयेत् JayāS. 27.68.

अनुगचतुष्टय (anuga-catuṣṭaya) *n.* group of four attendant (deities) पूर्ववद्धृदयादीनि ततोऽनुगचतुष्टयम्। ध्यात्वा पद्मदलान्तस्थं न्यसेद्धयानं निबोध मे JayāS. 29.118.

अनुगच्छत् (anu-gacchat) *adj.* [*f.* -ntī, -tī; AV. anugácchantī] **1** going after, pursuing, running after अनुगच्छन्ती प्राणानुपदासयति ब्रह्मगवी ब्रह्मज्यस्य AV. xii. 5.27; AV.(P.) xvi. 143.7; त्रितं गास्त्वनुगच्छन्तं क्रूराः सालावृकीसुताः। कूपे प्रक्षिप्य BṛDe. 3.132; गोघ्नः … गोचर्मणा प्रावृतो गाश्चानुगच्छन् गोष्ठेशयो गां च दद्यात् ŚaṅkhaLiDS. 393; चर्यायां हयमुत्सृष्टं पाण्डवस्यानुगच्छतः।… युद्धानि राजपुत्रैः MahāBhā. i. 2.208; यथैषा रमते राम इह सीता तथा कुरु।… वने त्वामनुगच्छती Rāmā. iii. 12.4; इमं तार्क्ष्योपमजवं तुरङ्गमनुगच्छता। दर्शिता सौम्य मद्भक्तिः BuddhaC. 6.5; चित्रग्रीवोऽपि तम् (क्रूरम्) अनुयान्तं (v. l. अनुगच्छन्तम्) दृष्ट्वा शीघ्रं गन्तुमारब्धः PañcT. 2.2(1) (186.1); वसिष्ठो भगवानृषिः। (राजानम्) संनिवर्त्यानुगच्छन्तं प्रजगाम निजाश्रमम् BrahmāṇḍP. ii. 47.100; अनुयास्यन् (v.1. अनुगच्छन्, SaraKaṇṭhā. 615.17) मुनितनयां सहसा विनयेन वारितप्रसरः Śāk. 1.28; केलिकुपितामुत्सृज्य रासे रसम्। गच्छन्तीमनुगच्छतोऽश्रुकलुषां कंसद्विषो राधिकाम्।… अनुनयः … पुष्णातु वः VeṇīSaṁ. 1.10; त्रिशूलेनेवाङ्कितमुपजातपरिचयैरनुगच्छद्भिः … श्वभिः … अनुगम्यमानम् … शबरसेनापतिमपश्यम् Kād. 30.19; वामदेवः … अनुगच्छन्तं विसृज्य राजानं निजं तपोवनं जगाम AvantiKa. 217.15; मातरमनुगच्छन्त्यवन्तिसुन्दरी DaśKuC. 28.19; अनुरुध्यस्व मामनुगच्छन्तम् MahāvīC. 4.57(2); दृष्टाः श्रुताश्च (जगति?) प्रायो नारीभिरनुगताः पुरुषाः। तामनुगच्छन्कान्तां करोमि विपरीतमनुसरणम् TāpaVa. 2.24(2); सहसैव वोत्पत्य कश्चित् पशुर्वेगेन श्वभ्रं गच्छेदनुगच्छतापि न शक्यः प्रत्यावर्तयितुम् ManuBh. ii. 181.1 (*on* 8.232); किमिति तामेकाकिनीं प्राणेश्वरीं गच्छन्तीमनुगच्छन्तं मां रुणत्सि SubhaDha. 5.3(31); एकदादृष्टसैन्योऽसावनुगच्छन् मृगम् … दृष्टवान् सुरते रतम् BṛNāraP. 9.11; नायकमनुगच्छन्तीं किं मां धारयसि JayaMa. 320.24 (*on* 6.2); ऋजु तमथ विहायसा व्रजन्तम्। रभसवशादनुगच्छतो नृपस्य NavaSāC. 3.42; न जाने निजं स्थानमनुगच्छतो मे कियच्चिरमन्तराले विलम्बोऽयमेवं समभूत् UdaySuKa. 139.29; ततश्च गूढे जिज्ञासौ तस्मिन्राज्यनुगच्छति। शूद्रके त्वरितं गेहं निशि वीरवरो ययौ KathāSaSāg. xii. 11.55; गोष्ठे … शयानः स्वपन् दिवा गोऽनुगामी नियमेन गच्छन्तीश्चानुगच्छन् संयतो मासं यावदासीत Aparā. 1093.16 (*on* 3.264); बलीवर्दं तिरोधाय परिभ्रम्यातिदूरतः। गच्छन्तमनुगच्छन्तो मुक्ता सारंगदीपकाः Mānaso. iv. 15.1609; या गतिर्भूभुजोऽमुष्य मया तामनुगच्छता। पात्रापात्रविवेक्तृत्वख्यातिर्नेया प्रकाशताम् RājTa.(Ka.) 3.317; नृपस्तदनुगच्छंश्च दिनैः कतिपयैरपि। नितम्बं दक्षिणं प्राप वैताढ्यस्य महागिरेः TriṣaŚaPuC. ii. 4.137; प्रियतममनुगच्छन्ती जानकी PrasaRā. 5.22(3); अनुद्रुतः प्रतस्थेऽथ पाण्डुर्निजपुरं प्रति। अनुगच्छन्तमाक्रम्य कियतीमपि मेदिनीम् PāṇḍaC. 4.425; 5.57; 6.353; 8.561; नगोऽनुगच्छन्निव स व्यराजत् KīrtiKau. 9.39; तद्दंशनादः सुभगोऽनुगच्छन्नग्रेसरं सौरभमागमानाम् Yādavā. 8.48; कोकः … गच्छन्नेवाकर्णयति। श्रीहर्षस्तु तमनुगच्छन् पठति प्रत्यहम् PuruṣPa. 59.10; देवि, जितं भवत्या यदियमनुमरणाय भर्तारमनुगच्छन्ती … पुरन्ध्रीणां प्रणयं कमपि महिमानमारोहयति BhartṛNi. 1.10(3); प्रेतं सम्यगुद्दहनादिप्रकारेण स्पृशतामपिकारेणानुगच्छतां च गृहप्रवेशनाग्निस्पर्शनादिकं कर्म कर्तव्यम् VīraMi. 771.28 (*on* 3.14); गच्छति वृषेऽनुगच्छन्स्तुवीत

BālamBha. i. 588.4 (*on* 1. 252); प्रातस्ता एव वनं गच्छन्तीरनुगच्छन् । तिष्ठन्तीरनुतिष्ठन् BālamBha. iii. 191.28 (*on* 3. 325); **2A** following, taking up, going in accordance with मयाप्याचरितं पूर्वैः पन्थानमनुगच्छता । प्रजा नित्यमतन्द्रेण यथाशक्त्यभिरक्षिता Rāmā. ii. 2.4; मयाप्ता महती बुद्धिर्भवतीमनुगच्छता Mṛcch. 4.21; रुमण्वन्, सत्पुरुषोचितं मार्गमनुगच्छतो यत्सत्यं व्रीडिता एव वयं विन्ध्यकेतोर्मरणेन PriyDa. 1.10(1); नित्यस्तस्माद्भवति पुरुषः स्वप्रणीतानुगच्छद्धर्माधर्मक्रमपरिणतानन्ततापोपभोगः NyāyMañ. ii. 44.6; सर्वलोकप्रसिद्धां च विवक्षानुसृतां श्रुतिम् । अनुगच्छद्भिरेकान्तात्कार्यो मार्गः परीक्षकैः ŚlokaVār. 6.88 (753 1) (NyāyRa. अनतिक्रामद्भिः); किं तु संभावितैः कार्यं प्रतिसंभाषणं यतः । आचारमनुगच्छद्भिरस्माभिरिदमुच्यते BṛKathāŚloSaṁ. 3.110; इति तामनुगच्छन्तो नवां चरणपद्धतिम् । सप्तपर्णमपश्याम प्रवृत्तभ्रमरोत्सवम् BṛKathāŚloSaṁ. 9. 37; भर्तारमनुगच्छन्ती सहधर्मचरी सती । इति कीर्तिमवाप्नोति प्रेत्य चानुत्तमां गतिम् SūktiRa. 26.7; मानुषत्वमनुगच्छता त्वया मोहितैस्त्वमवधीर्यसे जनैः Yādavā. 17.111; तथाप्यल्पाच्तरस्य पूर्वनिपातमनुसृत्य प्रवृत्तं सूत्रमनुगच्छता क्रमो भग्नः NyāySu.(Ja.) 280B. 8 (*on* ii. 1. 3); **2B** going into (i. e. spreading), entering into एवमप्यनुगच्छति वर्त्मनि किंचिच्चालयेत् AṣṭāSaṁ. i. 165.6 (1.32); अयं ज्योतिरात्मा विवस्वानपो भिन्ना बहुधैकोऽनुगच्छन् । उपाधिना क्रियते भेदरूपः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 587.18 (*on* iii. 2.18); भूपतिः । लोकान् वाचयति स्म … आख्यायिकामात्मनः कापि काप्यनुगच्छदर्जुनकथासंभारलम्भावतीम् SubhāRaK. 46.12.

अनुगजम् (anugajam) *adv.* to every elephant भक्तार्धमेवानुगजं मुद्गयूषेण भोजयेत् Hastyāyur. 285. 23 (2.56)

अनुगण् (anu-gaṇ-) X. P. to count क्रौञ्चान् सहस्रं सहस्रं पञ्चकेनान्वजीगणन् । सहस्रेण शुकान् गोप्यः DvyāśraKā. 3.19.

अनुगण (anu-gaṇa) (Gr.) listed in the *ukthādigaṇa*, JaineVyā. iii. 2.52.

अनुगणित (anu-gaṇita) (Gr.) listed in the *iṣṭādigaṇa*, GaṇPā. 22.30; CāndraVṛ. *on* iv. 2. 94; JaineVyā. 248.22 (*on* iv. 1.22); GaṇRa. 7.411(436)

अनुगणितिन् (anugaṇit-in) *adj.* [used with Loc. for the grammatical object, Vār. 1 *on* P. ii. 3. 36] who has counted over अनुगणिती निरुक्ते GaṇRa. 7.411(437)

अनुगण्डम् (anugaṇḍam) *adv.* upto the cheek धनुरनुगण्डमग्रेऽवसज्यावसज्य त्वया । गिरिरयमखिलोऽधिरूढः AdbhuDa. 3.3.

अनुगत (ánu-gata) *adj.* [*f.* -ā] [listed in the *akṣadyūtādigaṇa*, GaṇPā. 2. 10; JaineVyā. 213.3 (*on* iii. 3. 142); KāśiVṛ. *on* iv. 4.19; GaṇRa. 6. 381 (407)] **1** gone out subsequently, extinguished **2A** (thing or person) followed by, accompanied by, endowed with, associated with, attended upon **Bi** who or which has followed, following, subsequent **ii** who has come to or approached **3** practising, resorting to **4** existing, being present, belonging to **5** which is in harmony with, tallying with, agreeing with **6** absorbed in, merged in **7** mentioned, prescribed **8** which has entered into **9** running through, pervading **10** adequate, appropriate, suitable, fit for **11** supported by, approved by **12A** common to all instances, all-comprehensive, uniform, continuous **B** characterized by common property **13** covered at the back **14** going in the direction of **15** which has passed through **1** gone out subsequently, extinguished यस्योभा अनुगता अभिनिम्रोचेद्यस्य वाभ्युदियात्पुनराधेयमेव तस्य प्रायश्चित्तिः MaiS. i. 8.7 (i. 125.21); BhārŚS. v. 21.14; ĀpaŚS. v. 29.13; MānŚS. 98. 18; VārāŚS. I. v. 1.1; HirŚS. xv. 2. 33 (288. 20); VaikhāŚS. xx. 14.4; AVPrāyaścitta 4. 4; ŚābaBh. 1447.15 (*on* vi. 4.26); तद्यद्देवास्यात्र कामानां व्यवछिद्यतेऽग्नावनुगते तद्देवैतत्संतनोति ŚatBr. VI. vi. 4.11; VI. viii. 2. 11; अनुगतो वा एष तावद् भवति यावद् गार्हपत्यो नानुगच्छति JaimiBr. 1.61; प्रणीतेऽनुगते प्राग्घोमादिष्टिः ĀśvaŚS. I. iii. 12.27; सर्वांश्च(? श्चे)दनुगतानादित्योऽभ्युदियात् ĀśvaŚS. I. iii. 12. 29; आहवनीयेऽनुगते गार्हपत्यादुद्धरणम् ŚāṅkhāŚS. iii. 19.10; ĀpaŚS. ix. 9. 4; उभययोरनुगतयोर्गार्हपत्योल्मुकादुत्तरारण्या मन्थनम् ŚāṅkhāŚS. iii. 19.14; आहवनीये संतनीं जुहोति … एतत्प्रायश्चित्तमनुगतेऽहुतेऽभ्युदिते BaudhŚS. iii. 329. 4; अष्टाकपालं निर्वपेत् ।… एतदेव गार्हपत्ये धारयत्याहवनीयेऽनुगते प्रायश्चित्तम् BhārŚS. ix. 11.12; HirŚS. xv. 3.3 (291. 6); AVPrāyaścitta 5.4; पूर्वोऽनुगतः संचर्यम् ĀpaŚS. vi. 2. 8; दक्षिणाग्नेरनुगतस्याधानकल्पः ĀpaŚS. ix. 6. 13; HirŚS. iii. 6.28 (337.16); xv. 2. 19 (285.8); VaikhāŚS. xx.12.2; स्वयमनुगते सर्वे आयन्ति MānŚS. 183.3; गार्हपत्येऽनुगते ग्रामाग्निमाहृत्य चातुष्प्राश्यं पक्त्वा विहरेत् KātyŚS. iv. 8. 12; xxv. 3. 4; VaikhāŚS. xx. 16. 6; प्रयात्यनुगते चैवं विहितं ब्रह्मौदनं पक्त्वैताः समिधोऽभ्यज्यादध्यात् HirŚS. iii. 2. 59 (303. 13); VaikhāŚS. i.6. 10; यस्य समारूढोऽग्निरनुगतो वा मथ्यमानो न जायेत VaikhāŚS. xx. 7.2; अनुगतेऽग्नौ सर्वप्रायश्चित्ताहुती हुत्वा ŚāṅkhāGS. v.1. 8; अथास्यानुगतस्य या प्रकृतिस्तत आहरणम् BaudhGS. ii. 6.27; उपवासोऽनुगतेऽन्यतरस्य भार्यायाः पत्युर्वा BaudhGS. ii. 6.28; HirGS. i. 22. 5; ĀgniveGS. ii. 7. 2 (107.19); औपासनो नित्यो धार्योऽनुगतो मन्थ्यः BhārGS. 1.18 (19.5); ĀpaGS. ii. 5.17; HirGS. i. 22.4; ĀgniveGS. i. 6.3 (39.19); ii 7. 2 (107. 18); अनुगतेऽपि वोत्तरया जुहुयान्नोपवसेत् ĀpaGS. ii. 5. 20; अग्न्यन्तरसंसर्गेऽनुगते वा पत्नी कृच्छ्रं चरति VaikhāGS. iii. 6.4; गृह्यप्रायश्चित्तानि जुहोति अनुगतेऽग्नौ ĀgniveGS. ii. 7. 4 (110.7); अग्नावनुगते जायमाने ।… आत्मन्येव जुहुयात् KauśiSū. 72.39; यद्यनुगतमग्निं शङ्कमाना मन्थेयुः AVPrāyaścitta 2.4; 2. 7; शरप्रहाराभिहतैर्महाबलैः … मही बभूवानुगतैरिवाग्निभिः MahāBhā. viii. 68.20; पूर्वं गार्हपत्यादाहवनीये उद्धृते पुनरनुगते तत वोद्ध्रियेत SaṅkarKā. iii. 2. 14 (Madras Ed.); अनुगतेषु प्रायश्चित्तमाम्नातम् SaṅkarKā. iii. 2. 57 (Madras Ed.); BhāṭṭCan. 85.6 (*on* xv. 2.29); तदेकस्मिन्ननुगते, एकस्मिन्नाधीयमाने वैगुण्यम् ŚābaBh. 1448.10 (*on* vi. 4.27); 1781.7 (*on* ix. 4.28); अनुगते इष्टिः कार्या न वेति ṬupṬ. 228.15 (*on* ix. 4.19); कर्ममध्ये चानुगतेऽग्नौ … होमविधिदर्शनात् NyāySu.(So.) 782. 9 (*on* ii. 2.16); आहवनीयगार्हपत्यावुभावग्नी अनुगतौ नष्टौ … तदा पुनराधेयं कर्तव्यम् NyāyMāVi. 333.24 (*on* vi. 4. 8); **2A** (thing or person) followed by, accompanied by, endowed with, associated with, attended upon तमस्यामन्वगच्छन् सोऽनुगतो व्रीहिरभवत् AitBr. 6.8 (177); पुत्रे दारान्विनिक्षिप्य तया वानुगतो वने ŚaṅkhaLiDS. 159; बृहद्रथः । पत्नीद्वयेनानुगतस्तपोवनरतोऽभवत् MahāBhā. ii. 17. 22; तमपृच्छत्तदा विप्रः किमागमनमित्यथ । पौरैरनुगतस्यैव पत्नीभ्यां सहितस्य च MahāBhā. ii. 179*(4); iii. 40.4; iii. 71.27; सद्भिश्चानुगतः पन्थाः MahāBhā. ix. 60. 62; xiii. 12. 10; (रामः) पौरैरनुगतो दूरम् … सूतं गङ्गाकूले व्यसर्जयत् Rāmā. i. 1. 25; राघवः श्रीमांस्तापसाश्रममण्डलम् । अभ्यगच्छत् … सीतयानुगतः … लक्ष्मणेन च Rāmā. iii. 6*; iv. 489*; iv. 38. 24; रामलक्ष्मणौ । विभीषणेनानुगतौ प्रवरैश्च प्लवंगमैः Rāmā. vi. 621*(5); vii. 72. 21; पत्न्या चानुगतो दुःखी वने प्राणानवासृजत् HariVaṁ. 10. 32; BrahmP. 8.37; ततः स तैरनुगतः स्यन्दनस्थैर्नभोगतः Saund. 1. 31; रौक्ष्यानुगते चामाशये वमनविरेचनम् CaraS. ii. 3.10 (1922 Ed.); पित्तलस्य … उत्पलकुमुदकोकनदसौगन्धिकपद्मानुगतैश्च वारिभिरभिप्रोक्षणम् CaraS. iii. 6. 17; अनेकरोगानुगतो बहुरोगपुरोगमः ।… शोषो व्याधिः SuśruS. vi. 41. 3; वायुः कफेनानुगतः पञ्च हिक्काः करोति हि SuśruS. vi. 50.7; RugVi. 12. 4; अरण्यं सारङ्गैः … दिगन्ता मातङ्गैर्वनमपि सरोजैरनुगतम् ŚatTrayī. 379; संध्ययाप्यनुगतं रवेर्वपुर्वन्द्यमस्तशिखरे समर्पितम् KumāSaṁ. 8.44; मदगुरुपक्षैर्लोकपालद्विपानामनुगतमलिवृन्दैर्गण्डभित्तीर्विहाय ।… मूर्ध्नि पौलस्त्यशत्रोः सुरभि सुरविमुक्तं पुष्पवर्षं पपात RaghuVa. 12.102; 16.26; 16. 69; किसलयपुटभेदसीकरानुगतः ।… मलयवातः Mālavikā. 3.9; शौरिः …। जगामानुगतः स्त्रीभिर्लतागृहमनुत्तमम् MārkP. 6.23; ताभ्यामनुगता सती ।… निर्जगाम कुमारिका BrahmāṇḍP. 26.95; ii. 25.77; व्रजन्नपि तथात्मानं मन्यतेऽनुगतं परैः YājñaSm. 1.274; ViṣṇuDhaP. ii. 105.5; BhaviP. 53A.20 (i. 23.7); तैस्तैराकृतिविस्तरैरनुगतैर्मेघैः समभ्युन्नतैः पत्रच्छेद्यमिवेह भाति गगनम् Mṛcch. 5.5; 5. 12; भविष्यद्राजभिश्च … व्विभवानभावानुब[न्]धानायुर्व्वियोगा[नुग]तम् … दानं च गुणवतामवदातम् EI. x. 75. 16; मधुरमभिहन्यमानमृदुमृदङ्गानुगतसंगीतमधुरः पुरः पौराणां समुच्चरति चर्चरीध्वनिः Ratnā. 1.7(2); पौरजनेनानुगतम् … कुसुमपुरं नाम नगरम् VāsaDa. 114. 1; कपिञ्जलः … कुब्जकिरातबधिरवामनवर्षधरकलमूकानुगतेन परिजनेन सर्वतः संरुद्धे द्वारदेशे कथमप्यवाप्तनिर्गमः प्रययौ Kād. 159. 14; पोतपः … एकावलीम् … अपरैरप्यलंकारैरनुगतां शपथपूर्वं प्रतिप्राहिणोत् AvantiKa. 176. 17; अनुगतश्च मया त्वमुपगतो धर्मासनगतं धर्मवर्धनमेवं वक्ष्यसि DaśKuC. 99.2; पाण्डुरच्छत्रचामरवालव्यजनैरनुगतम् … नायकगृहमनुप्रवेशयेत् AṣṭāSaṁ. i. 52.3 (1. 8); i. 102.15 (1.19); श्लेष्मणानुगता तस्मात् संक्षयस्तद्विपर्ययात् । वायुनानुगतः AṣṭāHṛ. i. 11.28; प्रथमवयस्त्वं भजता ताम्बूलकरङ्कवाहिनानुगतः KuṭṭaMa. 67; तथा च लौकिको न्यायोऽनुगतो भवति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 777.12 (*on* iv. 1.5); ता आपः … इतरैश्च भूतैरनुगताः ChāndoUBh. 299. 2 (*on* v. 10.4); पूजयन्ति श्रद्धया आस्तिक्यबुद्ध्या अन्विताः अनुगताः GītāBh.(Śaṅ.) 269. 2 (*on* 9.23); 439. 14 (*on* 15.10); आप्तशस्त्र्यनुगतः प्रविशेत् तत् सङ्कटे च गहने न च तिष्ठेत् NītiSā. 7. 37; हा देवि वासवदत्ते पादपैरप्यनुगतासि TāpaVa. 2. 22(10); (समासोक्तौ) व्यङ्ग्येनानुगतं वाच्यमेव प्राधान्येन प्रतीयते Dhvanyā. 109.4 (*on* 1.13); अथ वानराधिपतिभिः प्रबलैः परमः पुमान्बलयुतोऽनुगतः । … प्रययौ … सिद्धशिलाम् RāghPāṇ. (Dha.) 12. 1; चत्वारः … अर्थाः …। प्रत्येकमष्टत्ववशाद्भवन्ति द्वात्रिंशता तेऽनुगताः प्रभेदैः KāvyMī. 65.23; भस्मीभवन्ति काष्ठानि तेजसानुगतान्यपि YaśasCam. ii. 144.4; i. 105.4; ii. 401.2; बलैरनुगतः प्रभुः । ददर्श सागरम् BrahmP. 44. 43; देवः … अनुगतस्तूर्ण

परया लीलया तदा PadmP. ii. 58.19; कान्तयानुगतः कोऽयम् SaraKanṭhā. 300.4; क्रिययानुगतस्तेन स्थिरसत्त्वेन वासवः KīcaVa. 1. 22; न विवक्षामनुसृता श्रुतिरनुगता स्यात् NyāyRa. 753. 16 (*on* 6. 88); (सुराङ्गना) सा शापचकिता प्रायात्कौशिकस्य तपोवनम्। शक्रवाक्यादनुगता मधुना मदनेन च RāmāMañ. 38.18; अनेककामुकविषयमभिलाषं तस्याः स्तुम इत्याद्यनुगतं बहुव्यापारोपादानं व्यनक्ति KāvyPra. 122. 6; Kāvyānu.(He.) 123 14; महाभिषेकानुगतस्ततः स्यात् पञ्चलम्बकः KathāSaSāg. i. 1.8; i. 4. 71; पश्चात्करेणुकारूढे देव्यौ द्वे तस्य रेजतुः। श्रीभुवावनुरागेण साक्षादनुगते इव KathāSaSāg. iii. 4.6; vi. 8.89; xii. 5 197; xiv. 3.13; क्रीडते सानुरागो नागेन्द्रो हस्तिनीभिस्तिसृभिरनुगतः Līlā. 51(13); उशाकान्तेनानुगतः शूरः शौरिरयं पुनः Candrā. 3. 1; अनुगतो बलेन। नराधिपः स्वां नगरीं प्रतस्थे RāghPāṇ.(Ka.) 13. 25; अनुगतं ग्रहौघैः (भौमम्)।… तं वीक्ष्य भूपतिरचिन्तयत् PṛthvīVi. 4. 33; 11. 53; मायामयं जगत्। अनेनानुगतं यस्मादनृतं तेन कथ्यते ViṣṇuTaNi. 11B. 6; हिंस्रैरनुगता नित्यं राजानः पर्वता इव Pañca. 9. 27; निषधापतिः …। भीमेनानुगतो हर्षादचलत्कोशलां प्रति PāṇḍaC. 6.284; आत्मवत् कर्मणा तेनानुगतः श्रितवत्सलः कुमारः PārśvC. 1. 143; दीर्घं दृग्युगलं तद[प्य][नु]गतं लास्येन किंचिद्भ्रुवोरेतस्यास्तनु मध्यमं विजयते सौभाग्यबीजं वयः EI. viii. 111.55; विष्कम्भकः … नीचेनानुगतः संकीर्णः NāṭaLaRaK. 372; तत्र च प्रतीयमानेनानुगतस्य वाच्यस्य प्राधान्येन अङ्गित्वम् Ekāva. 4. 2(8) (132.1); यथा ज्येष्ठानुवृत्त्यास्मि भवतानुगतो यथा। तथा त्वामनुयास्यामि गुणज्येष्ठो हि मे भवान् SūktiRa. 76.10; ते …। प्रस्थिता निजदेशाय वृद्धेनानुगतास्ततः KumāDeC.(So.) 13. 6; 20.19; स्मृतिसदाचारबहिर्भूतेन वर्त्मना परेणानुगतः। अर्थतः शरीरतो वा पीडितः DīpKa. 36. 21 (*on* 2.5); भीतैर्भोगिभिरप्युभावनुगतौ रत्नाकरौ द्वावपि Subhāṣi. 2579; सफलैः साक्षात्कारैः अनुगता उपहिताश्चित्तवृत्तिनिरोधाः YogSā. 8.19(1); पूर्वाह्णे … वेश्यया सहिताः। प्रति(परि)चारकैरनुगता गच्छेयुः शोभनोद्यानम् KandaCū. i. 4. 35; वस्तुगत्यापि व्रजन् आत्मानं परैरनुगतं क्रियमाणपश्चाद्गमनं मन्यते भ्रान्त्या विषयीकरोति VīraMi. 331. 17 (*on* 1.274); मूर्तिं जीवमहेश्वरौ विदधती मायावशेनात्मनस्तद्वद्वानुगता विशुद्धचिदसि YātrāPra. 6. 155; नासा समासादितचारुभासा मुक्ताफलेनानुगता रराज PadyāTa. 141; यक्ष्मराजः कैश्चिदसाध्यरोगैः सहानुगतः Jīvān. 461. 4; सामन्तक्ष्मेशसहस्रैः … अतन्द्रितैरनुगतः … स नासरकेसरी ĀnandRa. 7.35(? 36) (11); रामः … अन्वगादनुगतः सौमित्रिणा MahāN. 1. 23; **2Bi** who or which has followed, following, subsequent तदैवैनामनुगता नामसंख्यादिका दृशः MahāU. 5. 123; त्वं मां मूढेति वा मत्वा भक्ता वानुगतेति वा। भर्त्रानेन … संयोजय MahāBhā. i. 143.9; भवाननुगतो वीरं जामदग्न्यं महाबलम् MahāBhā. iii. 115. 7; स्वकृतं कर्म छायेवानुगतं सदा। फलति MahāBhā. iii. 181.25; iii. 64. 16; iii.281.16; रहस्यानि महात्मनाम्। तानि पुत्राय वा दद्युः शिष्यायानुगताय वा MahāBhā. vii. 166.6; आचार्यशापोऽनुगतो ध्रुवं त्वां यदग्रसच्चक्रमियं धरा ते MahāBhā. xi. 21.11; किमनुक्रोशवैफल्यमुत्पादयसि मे … भक्तस्यानुगतस्य च MahāBhā. xiii. 5. 22; सीताप्यनुगता रामम् Rāmā. i. 1.24; कृतकृत्या हि वैदेही छायेवानुगता पतिम् Rāmā. ii. 35. 21; i. 1327*(1); ii. 935*(2); v. 844*(2); राघवं हि सततमनुगतास्तापसाश्चर्षिचरितधृतगुणाः Rāmā. ii. 108.26; ii. 35.29; ii.77. 19; तत्सहायैरनुगतैः …। विद्यात् … पूर्वतस्करैः ManuSm. 9. 267; धर्मान्वयं चानुगतं प्रसादं मेघस्वरस्तं मुनिराबभाषे Saund. 18. 21; एष दर्शनविधिः सर्वभावरसाश्रयः। … अस्यानुगतं पुटकर्म निबोधत NāṭyaŚā. 8.110; महाराजेनानाज्ञापिता अप्यनुगताः पञ्च सेनापतयः Abhiṣe. 3.6(5); स तमनुगतो व्याघ्रेण मारितो बटुः Avimā. 6.8(2); सूर्य इव गतो रामः सूर्यं दिवस इव लक्ष्मणोऽनुगतः Prati. 2.7; KarṇaBhā. 9(14); क्लेशज्ञेयवृत्तीनां सततमनुगतं बीजमुत्कृष्टकालम् यस्मिन्नस्तं प्रयातं भवति सुविपुलैः सर्वहानिप्रकारैः MaYānaSū. 35. 19 (9.12); रामादेशादनुगता सेना RaghuVa. 15.9; स विस्मयाविष्टः प्रोवाचानुगतान् द्विजान् MārkP. 2. 46; 21. 49; तयोरनुगतो दैत्यः कालनेमिर्महाबलः MatsyaP. 150. 208; 10.13; तमसि सत्त्वे च रजोऽप्यनुगतं स्थितम् BrahmāṇḍP. i. 4. 4; चक्षुष्मन्तोऽप्यबालाश्च किमित्यनुगता गतम् PañcT. 1. 136 (145.4); Tantrākhyā. 42. 25; PañcT. 2. 2(3) (186.3); श्रीर्गता। तामेवानुगताः … प्रजाः MudrāRā. 6. 5; अनुगतो ज्येष्ठमनुज्येष्ठः KāśiVṛ. *on* vi. 2. 189; अनुगतः पुरुषोऽनुपुरुषः इति। यः पश्चाद्भवः पुरुष स एवमुच्यते Nyās. ii. 420(7). 16 (*on* vi. 2.190); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. vi. 2. 189; Prasā. ii. 784.5; तामेवानुगतं चेतो मुक्तमूलमिदं मम KaumuMa. 1. 31; 2. 1(4); कौ त्वामनुगतावेतौ MahāvīC. 1. 22; तदस्य पुरुषयज्ञस्य … वसवः देवा अन्वायत्ताः अनुगताः, सवनदेवतात्वेन स्वामिनः ChāndoUBh. 184.5 (*on* iii. 16.1); गुरवः … विदितवन्तः एतद्वस्तु, कथं मे गुणवते भक्तायानुगताय नावक्ष्यन् ChāndoUBh. 340. 4 (*on* vi. 1.7); 68.7 (*on* i. 10.9); ŚivārkaMaDī. i. 265. 3 (*on* i. 1. 23-24); मध्यमं प्राणं रुद्रः अन्वायत्तः अनुगतः BṛĀraUBh. 276.7 (*on* ii. 2. 2); पितरोऽपि तदर्थम्, दर्वीम् दर्वीहोमम् अन्वायत्ता अनुगताः BṛĀraUBh. 449. 17 (*on* iii. 8. 9); 62. 6 (*on* i. 3. 18); 179. 5 (*on* i. 5. 3); Bhām. 147.1 (*on* i. 1. 23); गुणान्वितायानुगताय सर्वदा। प्रदेयमेतत् सततं मुमुक्षवे UpadeSā. 302. 72; 345. 86; श्लेष्मामयानामनुगतमखिलं संविधास्ये विधानम् KalyāKā. 10.1; 4.18; स्याद्वत्स रामहतकात्क्लीबः कः पुरुषोऽपरः। एकपत्नीमनुगतामरातेर्यो न रक्षति RāmC. 1. 78; जलनिधिरिव क्षुभ्यँल्लक्ष्मीधरोऽनुगतोऽग्रजम् RāghPāṇ.(Dha) 5.59; श्रुत्या सोमक्रयमनुगतः साधनत्वेन … अरुणिमगुणः SaṁkṣeŚā. 1. 376 (i. 279. 1) (comm. सोमक्रयेण संबद्धः); हिरण्यकादयस्तमनुगताः Hitopa. 1.163(17); अल्पेच्छुर्धृतिमान्प्राज्ञश्छायेवानुगतः सदा Hitopa. 2. 49; RājNīRa. 12.19; BṛKathāMañ. iii. 1.219; मृगाननुगतः श्रान्तः क्षुधितस्तृषितो भृशम् BhāgP. i. 18. 24; अनार्यविद्याविधानः … °मातङ्गिकागीतानुगतकरतालिकाविडम्बनावसरः … तरसमपि भक्षितवान् YaśasCam. ii. 328. 7; अस्त्वौर्वोऽपि सरस्वतीमनुगतो जाड्याम्बुविच्छित्तये DevīPañ. 1. 5; एवं त्वनुगता नारी सह भर्त्रा दिवं व्रजेत् BrahmP. 80. 76; भगीरथरथं चानुगतागाद्वेगशालिनी … गङ्गा BṛDharmaP. i. 51. 53; i. 19. 3; i. 52. 35; स्त्रिया उत्तमप्रार्थनमगर्हितत्वादनुगतमेव भवति SaraKaṇṭhā. 645. 14; 645. 8; तमूचतुरुपाध्यायं शिष्यावनुगतावुभौ KathāSaSāg. i. 8 9; मधुमथनमनुगतमनुसर राधिके GītGo. xi. 20. 1; viii. 17. 6; xii. 23. 2; समीरान्। स्पर्धावशादनुगतेन ततो हयेन प्रातिष्ठत प्रजविना नरलोकपालः PṛthvīVi. 4. 75; सुबाहुस्तावत्ताटकामेवानुगतः PrasaRā. 2. 2(18); 6. 46(? 45); 7. 69(1); (देवी) विराजमाना सर्वाङ्गं मुक्तामयविभूषणैः। वदनेन्दोरनुगतैः TriṣaŚaPuC. i.4.543; ओषधीनाम् … वृथा … छेदने दिनमेकं गवामनुगतः पयोव्रतः स्यात् Aparā. 1138.11 (*on* 3. 278); साध्वीभद्रिः पतिमनुगताम् … स्वागतं व्याजहार NemiDū. 4; अनुगतममरीणाम् … अव्यात्त्रिभुवनसुकुमारं देवकैशोरकं नः KṛṣṇaKa. 3. 50; SāhiDa. 281. 10; मया …। निवृत्तास्ते दृष्टा गतमनुगता येऽस्य सुहृदः Subhāṣi. 1142; भगवन् … भवन्तमनुगतानां नास्ति कृतान्तादपि भयशङ्का KaṁVa. 5. 35(5); मित्रं तु तमनुगतम् PurāPraSaṁ. 8. 12; उपबृंहयेदनुगतैरेनामिह नायकस्य चैवैषा। गुणकथनैरुपबृंहणमुचितम् KandaCū. v. 4.22; ततो नृपतिनिदेशात् सा कन्या सत्त्वशीलम् अनुगता VetāPañ.(Jam.) 58.2; अनुरहसमित्यादि। अनुगतं रहः … इति तत्पुरुषः Prasā. i. 651. 15; °मारीचमायासारङ्ग सारसाक्ष्या स्पृहितमनुगतः प्रावधीर्बाणघातम् Nāray. ix. 34.9; परितो वनं ननु तवानुगता परितोषयाभि सदयं हृदयम् Rāgh. 8. 33; 19. 59; कंचिन्नायकमनुरक्ता … काचन नायिका मन्दं मन्दमनुगता AlaṅkāMañ. 79. 6; अनुपदसंज्ञकमन्त्राणामभावात्पदं स्वस्थानमनुगताविति व्युत्पत्त्या प्राकृतावेवेत्यर्थः BhaṭṭCan. 123. 9 (*on* xvi. 4. 2); धन्यासि प्रिये या पुत्रमनुगतासि Nāṭa. 24. 20; शत्रुघ्नः … स्नेहानुवृत्त्या भरतमनुगतः MahāN. 1. 168; **2Bii** who has come to or approached (person or thing) सोऽनुगतः पुरीमिति व्यपेक्षया ते नगरीं पुनर्ययुः Rāmā. ii. 1031*(3); पश्चात्तापमनुगतो देवः Śāk. 6. 4(15); अहमपि … तयोरेव पृष्ठतोऽनुगतः Tantrākhyā. 101. 20; निमित्तान्यत्यरिष्टानि काले त्वनुगते नृणाम् BhāgP. i. 14.5; महाभये चानुगते न्यायः कोऽन्यत्र वर्ण्यते BrahmP. 128. 13; स्वर्लोकमनुगते पितरि … मातुलेन परिपालितः UdaySuKa. 151. 27; यात्रा रक्षति कर्तारं पितेवानुगतं सुतम् VasiS. 37. 74; अन्धकारः सारङ्गाक्ष्या मुखमनुगतः केशपाशच्छलेन Subhāṣi. 1483; स्वयं नायको गच्छेत्। तस्याः सविधेऽनुगता नानोपायैर्वशीकार्या KandaCū. i. 4. 26; जरठगणिका … प्रसूते … अनर्थाङ्कुरमनुगता सर्वदा देहभाजाम् Jīvān. 362. 8; **3** practising, resorting to ते ध्यानयोगानुगता अपश्यन् ŚvetāU. 1.3 (Śaṅ. अनुगताः समाहिताः); NāraPaU. 9. 2; रामः … मायागुणाननुगतो हि तथा विभाति AdhyāRā. i. 1. 43; **4** existing, being present, belonging to एकाध्वरपक्षे … स्वशाखानुगतमन्त्रैरष्टश्राद्धान्यष्टदिनेषु वा … ब्राह्मणानभ्यर्च्य NāraPaU. 4. 38; प्राच्यादौ क्रमानुगता बगला स्तम्भिनो … एता ह्यष्टदलानुगताः पूज्याः PītāU. 422. 7; अनुगताश्च सर्वत्राभिमानिन्यश्चेतना देवताः मन्त्रार्थवादेतिहासपुराणादिभ्योऽवगम्यन्ते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 293. 13 (*on* ii. 1. 5); 294. 2 (*on* ii. 1. 5); BrahmSūBh.(Bhā.) 90. 6 (*on* ii. 1. 5); यत्र … आकाशं देहच्छिद्रम् … अनुविषण्णम् अनुषक्तम् अनुगतम् ChāndoUBh. 543. 5 (*on* viii. 12. 4); (मयि) सर्वमिदं जगत् प्रोतम् अनुस्यूतम् अनुगतम् अनुविद्धं ग्रथितमित्यर्थः GītāBh.(Śaṅ.) 217. 2 (*on* 7. 7); भूतेष्वात्मानमात्मन्यनुगतमखिलं भूतजातं प्रपश्येत् ŚatŚlo. 60; TattvBi. 117. 2; KandaCū. ii. 2. 20; **5** which is in harmony with, tallying with, agreeing with धर्मानुगतया बुद्ध्या न किंचित् साहसं कृतम् MahāBhā. iii. 299. 22; पादन्यासो लयमनुगतः Mālavikā. 2. 8; SimihāDvā. 16. 6; जायमानस्य पुनरर्थस्य जनिशब्दो वाचकतया नैव लक्षणेनानुगतः TantrVā. 201. 9 (*on* i. 3.18); तदप्यनुगतं सूत्रैर्भविष्यति TantrVā. 958. 2 (*on* iii. 4. 13); तच्च कर्मणि षष्ठीपरिग्रहे सूत्रेणानुगतं भवति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 8. 4 (*on* i. 1.1); सर्वासां च सपत्नीनां सर्वत्रानुगता भवेत् BhaviP. 37A. 33 (i(1). 5.8); **6** absorbed in, merged in गन्धस्येत्त्वे तदेकान्तग्रहणं कर्तव्यम्।… सुगन्ध आपणिक इति। अथानुलिप्ते कथं भवितव्यम्। यदि तावद्यदनुगतं तदभिसमीक्षितं सुगन्धिरिति भवितव्यम् MahāBh. ii. 443. 12 (*on* v. 4. 135) (Pradī. अनुगतं निलीनमविभागापन्नम्); रसे चानुगते मत्स्यान् पोथयेत्तत्र चावपेत् CaraS. vi. 2(4). 20 (1922 Ed.); तारेण देवेऽनुगतं विभूतिजातं प्रसूनार्पणतो विभाव्य TantrSa. 7. 103; **7** mentioned,

prescribed एते शास्त्रेष्वनुगताः क्लेशदण्डा महात्मनाम् ArthŚā. ii.171.3 (4.11);
8 which has entered into जानीयात् … दोषम् … कुक्षिसमाध्मापनेन च कुक्षिम-
नुगतम् CaraS. i. 15.11 (1941 Ed.); गर्भस्य सद्योऽनुगतस्य कुक्षौ …। किं लक्षणम्
CaraS. iv. 2.22; अविकृता भावाः … दृश्यन्तेऽनुगता इव BhāgP. x. 3.16;
9 running through, pervading सर्वत्रानुगतं देहे शुक्रम् CaraS. vi. 2(4). 46;
(दोषः) मांसस्रोतांस्यनुगतो जनयेत्तु तृतीयकम् CaraS. vi. 3.66 (1941 Ed.); एको
निष्कम्प आत्मा … न हि तमनुगतं जानते चक्षुराद्याः ŚatŚlo. 30; 10 adequate,
appropriate, suitable, fit for इत्थं च ते नानुगतोऽयमर्थो मत्पुत्रदोषात् कृपणी-
कृतोऽस्मि DūtGha. 36; वृथा अनुगतं युक्तं मन्यसे यच्च साध्विति PañcT. 3.41
(295.6); अनुगतानि ह्यस्मिन्नर्थेऽक्षराणि KenUVāBh. 71.5 (on 1.2); दुष्टशूर्प-
श्रुतिरिव … अनुगतमपि यवसं ततं नानुमोदते (खलः) VāsaDa. 77.2; केषामर्थ-
स्तास्वनुगतः NyāyKa. 68.23; अनुगतराजीत्यनुगता विवर्णा मध्ये लेखा यस्य
(नखस्य) JayaMa. 118.8 (on 2.4); स्त्रिया उत्तमप्रार्थनमगर्हितत्वादनुगतमेव
भवति SaraKanṭhā. 645.14; BālamBha. i. 13.27 (on 1.11-12); 11
supported by, approved by अनसूययापि मदीयस्तर्कोऽनुगतः Śāk. 3.11(6);
समस्तोऽयं शरीरभुवनादिविभवः तं परमेश्वरागमसिद्धं युक्त्याप्यवगतं (v. l. युक्त्या-
प्यनुगतम्) प्रत्येकतस्तत्त्वग्रामं दर्शयति PratyabhiVi. ii. 214.3 (on iii. 1.1);
विबुधविद्विषामनुगतं शुक्रमपि मूर्खं गणयति UdaySuKa. 8.25; नो युक्त्यानुगतः
प्रभातसलिलस्नानेन सोऽयं विधिः Subhāṣi. 2565; 12A common to all in-
stances, all-comprehensive, uniform, continuous कथं प्रतिपिण्डम् …
संस्कारादतीतज्ञानप्रबन्धप्रत्यवेक्षणाद् यदनुगतमस्ति तत्सामान्यमिति PadārthaSaṁ.
311.19; भिन्ना विशेषशक्तिभ्यः सर्वत्रानुगतापि च। प्रत्येकं समवेता च ŚlokaVār.
5(12).17 (550.1); यदि मतम् — अनुगतं चाननुगतं चाश्वे गोवस्तु BrahmSi.
67.21; सामान्यस्यापि नीलादिरूपत्वे गुणतोऽस्य कः। भेदो नानुगतश्चैको नीलादि-
रूपलक्ष्यते TattvSaṁ. 740; 766; तत्प्रतिभासिनोऽनुगतस्य सामान्याकारस्यासाधारण-
रूपावलम्बिना दर्शनेनानधिगमात् तत् कुतोऽस्याप्रामाण्यम् HetuBiṬ. 27.9; नैतत्तुल्यं
वृक्षत्वं प्रागभिधायकव्यापाराज्जात्यन्तरव्यवच्छिन्नं स्वव्यक्तिष्वनुगतं शाखादिमद्रूपेण
दृश्यते TantrVā. 5.22 (on i.2.2); 182.14 (on i. 3.11); गायत्र्याख्यविकारेऽनुगतं
जगत्कारणं ब्रह्म निर्दिष्टम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 79.13 (on i. 1.25); साधुशब्द-
वाच्योऽर्थो धर्मो ब्रह्म वा सर्वथापि लोकादिकार्येष्वनुगतम् ChāndoUBh. 86.11
(on ii. 2.1); यदनुगतं तत् कथं व्यावृत्तम् Śarka. 16.5; 25.1; 31.20; जाड्यं
जगत्यनुगतं खलु भावरूपम् SaṁkṣeŚā. 1.322 (i. 241.7); न च ज्ञानत्वं नाम
सामान्यं ग्राह्यग्राहकयोरनुगतं गोत्वमिति शाबलेयादौ भाति NyāyMañ. ii. 112.10;
न चेह कश्चिदनुगतो व्यावृत्तो वा धर्मः संशयकारणम् NyāyMañ. ii. 124.31; ii.
118.32; ii. 119.2; न हि ककारगकारयोरेकमाकारमनुगतं परामृशन्ती मनीषा
समुन्मिषति PrakaPañ. 100.6; अनुगतं हि सामान्यमुच्यते, व्यावृत्तिश्च विशेषः
PrakaPañ. 164.1; यदि धर्मातिरिक्तो धर्मी न स्यात् कोऽयमाविर्भावतिरोभावधर्मकेषु
रूपादिष्वनुगतः प्रत्यभिज्ञायते Kāśi. i. 265.12 (on 4.152); ii. 150.20 (on
5(3).131); न हि नानानरेषु … अनुगतमाकारमनुसंदधाना धीरुदेति NayaVi.
102.5 (on i. 1.5); न खलु … धर्मः पञ्चतन्मात्रादिभ्यो व्यावृत्तः सत्त्वादिषु चानुगतः
कश्चिदस्ति Bhām. 296.14 (on i. 4.11); अभावः कल्पितो भाव इव चानुगत
इव च सर्वपुरुषेषु गम्यते TattvVai. 15.22 (on 1.9); अयुतसिद्धा निरन्तरा
येऽवयवाः सामान्यविशेषास्तद्भेदेष्वनुगतः समुदायः TattvVai. 168.21 (on 3.44);
37.15 (on 1.32); अनुभूयन्ते हि रूपत्वगन्धत्वादयः सामान्यविशेषा अनुगतास्तासु
व्यक्तिषु परस्परव्यावृत्तिमतीषु TātpaṬ.(Vā.) 109.21 (on i. 1.4); 97.2 (on
i. 1.1); अत एव पूर्वरङ्गे … सामान्यलक्षणमनुगतमेव AbhinBhā. i. 216.13
(on 5.21); तदेवं विशेषेभ्यो व्यावृत्तं गोत्वादिषु चानुगतं सामान्यं नास्तीत्यु-
क्तम् NyāyRa. 551.14 (on 5(12).23); 170.7 (on 4.115); 241.14 (on
5(2).102); न हि तन्त्रसिद्धतत्त्वेषु पञ्चसु पञ्चस्वनुगतं तत्तत्संख्यानिवेशनिमित्तं
जात्याद्यस्ति BrahmSūBh.(Rā.) 359.14 (on i. 4.11); सर्वप्रयोगेष्वनुगतस्यैकस्यैव
शब्दार्थत्वात् GītāBh.(Rā.) 384.8 (on 7.14); न चान्यदपि विविधविचित्रदेव-
तिर्यङ्मनुष्यस्थावरशरीरेष्वनुगतम् … एकरूपं किंचिदुपपद्यते NītiMā. 40.3; साधर्म्यं
त्वनुगतमेव AlaṅkāSa. 35.3; तत्कालस्यानुगतं किं रूपम् KhaṇḍanKhā. 55.2;
209.1; 554.11; न च व्यभिचारिकरणजन्यज्ञानानां चैतन्यरूपमनुगतमनुसंधातार-
मन्तरेण प्रतिसंधानानुपपत्तिः TattvPradī.(Ci.) 374.3; अनुगतमधिष्ठानं प्रकृतिः
PrakaVi. 374.24; स्वरूपं चेदनुगतं व्यावृत्तं तत्र किं भवेत् AnuVyā. 41A.4
(on 3.2); 27A.3 (on 2.2); प्रयोजनवदर्थावबोधनमनुगतमिति दर्शितं भवति
ŚrutaPra. iA. 33.10 (on i. 1.1); iB. 39.28 (on i. 1.1); किमवस्थाभेदः
कार्यकारणयोरनुगत एव, उतानियतः NyāyKu. 144.14; 191.8; न हि द्रव्यादिषु
समवायान्तेषु अनुगतमेकं लक्षणमालक्ष्यते TarkSaṁ.(Ā.) 13.6; न च चतुर्षु मासेष्व-
नुगतं मासत्वसामान्यमनुभूयते उपपद्यते वा CaturCin. iii(2). 11.16; iii(2). 31.12;
द्रव्यादिषु मुख्योऽयमनुगतः प्रत्ययः सामान्यादिषु तु गौण इति चेत् न SyādvāMañ.
8(140); साधर्म्यं तु गुणक्रियारूपमनुगतमिह भवेत् Ekāva. 8.2(13) (197.4);
तत्तदवस्थायामपि दुःखाज्ञानविषयकज्ञानाश्रयाभिन्नोऽहमर्थोऽनुगत एव VedāntRaMañ.
1.1 (8.4); सर्वत्र सपक्षे योऽसौ साध्यवदनुगत उपाधिः NyāyPari. 114.13;
अनुगतव्यवहारात् प्रमात्वमनुगतमिति प्रमामात्रे अनुगतो हेतुर्वाच्यः … इति चेत्। न
TattvCin. i. 290.1; i. 248.1; iv(2). 47.2; सर्षपमहीधरादिषु विलक्षणेषु
क्षणेष्वनुगतस्याकारस्य मणिषु सूत्रवद् भूतगणेषु गुणवच्चाप्रतिभासनाच्च SarvaDaSaṁ.
2.125; नन्वेतेष्वविद्याविशेषेषु किंचिदनुगतं सामान्यलक्षणं वर्णनीयम् SarvaDaSaṁ.
15.303; हिरण्यगर्भादिस्थावरान्तेषु देहेष्वनुगतं साक्षिचैतन्यरूपं यद्ब्रह्म तदेवाहमस्मि
JīvanVi. 137.16; विशुद्धं यत्सत्त्वं स्थितिजनिलयेष्वप्यनुगतम्।… तद्विष्णोः परम-
पदमाख्याति निगमः ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 5.111; 10.91; किंचन सत्त्वं नामैक-
मनुगतं किं तु प्रतिवस्तुसत्त्वानि भिद्यन्ते NyāySu.(Ja.) 37B.6 (on i. 1.1);
372A.8 (on ii. 2.6); 374B.4 (on ii. 2.6); साधर्म्यमनुगतो धर्मः Upask. 16.7
(on i. 1.4); 59.11 (on i. 2.8); अगोव्यावृत्तत्वं सकलगोव्यक्तिष्वनुगतम् Sarva-
DaKau. 40.20; स्वप्रकाशत्वाभावश्च (प)घटादौ विशेषणाभावेन धर्मादौ विशेष्या-
भावेनेति विशिष्टाभावोऽनुगतः Nyāyāmṛ. 22A.7; 10B.7; अनुगतं प्रकाशपदवाच्यं
शङ्कते YuktiSneha. 56.37 (on i. 1.5); अनुगतं पृथग्व्यावहारिकं सत्त्वमिति तु
मते द्वितीयः प्रयोगः AdvaiSi. 402.1; 405.11; 455.17; ननु पुरे सकलकलत्वं
कलकलशब्दसाहित्यं सुधांशुबिम्बे कलासाकल्यमिति, नैकोऽनुगतो गुणो लभ्यते Citra-
Mī. 9.12; 38.9; यागादिषु च न धर्मत्वजातिरेकानुगतास्ति ŚivārkaMaDī.
i. 17.10 (on i. 1.1); किमिदमिन्द्रियत्वं यद् ज्ञानेन्द्रियकर्मेन्द्रियान्तःकरणेष्वनुगतम्
ŚivārkaMaDī. ii. 181.6 (on ii. 4.15); i. 307.33 (on i. 2.1); प्रकाशत्वं
च तेजस्सत्त्वचैतन्येष्वनुगतमखण्डोपाधिरनुगतव्यवहारात् SāṁkhyaPraBh. 64.20
(on 1.145); 68.30 (on 1.152); न च प्रमामात्रे नानुगतो गुण इति पूर्वं मणावुक्त-
त्वात् सामान्यतः प्रमात्वं नैव जन्यतावच्छेदकमिति वाच्यम् GuruCandr. i. 160.22;
घटादिरूपावस्थास्वनुगतमप्यज्ञानं घटादिनाशेऽपि न नश्यति LaCandr. 487.40;
21.7; नोक्तव्यभिचारप्रसक्तिरिति वाच्यम्, उभयसाधारणवृत्तित्वस्यानुगतस्य दुर्वचत्वात्
ŚaktiVā. 34.21; न चैवं ब्राह्मणादिसामान्येष्वनुगतानि कारणान्यसमर्थितान्येवेति
शङ्कास्त्येव VīraMi. 174.9 (on 1.96); कार्यताज्ञानानां कार्यताज्ञानत्वेनानुगतानां
प्रवृत्तौ हेतुत्वमिति लाघवम् BhāṭṭCin. i. 64.12 (on i. 1.4); i. 30.16 (on i. 1.4);
ननु शक्यतावच्छेदकतयैवानुगतस्य तस्य सिद्धिर्यथा कारणतावच्छेदकत्वादिना Vaiyā-
Bhū. 4.7 (on 2); यजमानकर्तृकार्त्विज्यकाहर्गणत्वं यजमानभिन्नऋत्विग्युक्ताहर्गणत्व-
महीनत्वमित्यनुगतं लक्षणं बोध्यम् MayūMāli. 751.4 (on x. 6.16); यद्देवीनिष्ठत्वेन
कथितं स एव पञ्चस्वनुगत एको धर्मः SetuBa. 260.2; 333.11; नन्वनुगतं कारणं
हि लोके दृश्यते BālamBha. ii. 208.29 (on 2.135); 12B characterized
by a common property अनुगतानां विशेषितानां सास्नाद्यवच्छिन्नसंनिकर्षाद्याश्रयतया
व्यक्तीनां व्यञ्जकत्वम् GuruCandr. i. 169.3; 13 covered at the back तपन-
मण्डलदीपितमेकतः सततनैशतमोवृतमन्यतः। हसितभिन्नतमिस्रचयं पुरः शिवमिवानुगतं
गजचर्मणा Kirātā. 5.2; 14 going in the direction of लोम्नामनुगतमनु-
लोमं मर्दनम् Loc. 54.8 (on 1.19); वातम् अनुगतम् अनुवातं वाताभिमुखं पशुम् …
अवस्थाप्य VīraMi.(Saṁskāra.) 1000.11; 15 which has passed through
अनुगतो नासिकामनुनासिको वर्णधर्मः Prasā. i. 23.20.

अनुगत (anu-gata) [*adj.* used as noun] *m.* **1A** follower इदं
सत्यम् … जपेत्कर्णे शिष्यस्यानुगतस्य च MahāBhā. iii. 83.84; KūrmaP. 359.5
(1.39); तेषां चानुगता ये च क्षत्रियाः …। तांश्च सर्वानवामृद्नात् MahāBhā.
iii. 117.8; ix. 30.38; ये ममानुगता नित्यं प्रसादधनभोजनैः। अनुवृत्तिं ध्रुवं तेऽद्य
कुर्वन्त्यन्यमहीभृताम् MārkP. 81.13; स्वजने सखिष्वनुगतेषु … स्नेहम् … क्षप-
यन्निरपेक्ष एष समुपैति निर्वृतिम् ŚiśuVa. 15.38 (+12); TāpaVa. 3.2(3);
कुट्टिन्यम्बेत्यनुगतैः पूज्या वा जरती जनैः DaśRū. 2.71; SāhiDa. 332.9; प्रयताय
प्रवक्तव्यं हितायानुगताय च BrahmP. 237.35; **1B** dependant (ऋत्विक्-
पुरोहिताचार्यैर्मातुलातिथिसंश्रितैः) संश्रितैरनुगतैः ManvaVi. 543.4 (on 4.179);
2 (anugata) name of a mode of catching elephants स बन्धोऽनुगतो
ज्ञेयः बन्धविद्यासु कोविदैः Mānaso. ii. 3.212; यावत् पादपरिश्रमेण कलभाः स्तब्धाः
स्युरेतांस्तदा बध्नीयुश्चतुरा जवादनुगताख्योऽयं गजानां ग्रहः MātaLī. 10.11;
n. name of a technical term for medium tempo in music तत्त्वं चानुगतं
चापि …। स्थिरे तत्त्वं प्रयोक्तव्यं मध्ये चानुगतं भवेत् NāṭyaŚā. 4.308; 34.40;
समपाण्यवपाणियुतं स्फुटप्रहारकरणानुगं चैव गेयस्य च वाद्यस्य च भवेदवघाताय
तदनुगतम् NāṭyaŚā. 34.137; किंचिद्गीतानुहरणाद्वाद्यं त्वनुगतं मतम् SaṁgīRa.
iii. 263.7 (6.173)

अनुगतकथन (anugata-kathana) *n.* mention of what is common
to all instances अनुगतकथने ज्ञानमर्थप्रकाशः TattvMu. 2.5.

अनुगतकर्तृत्व (anugata-kartṛtva) *n.* comprehensive agenthood
घटो भवतीत्यत्र घटस्य कर्तृत्वेन तत्संज्ञया कर्मसंज्ञाया बाधान्न द्वितीयेति चेन्न। त्वन्मते
घटस्य कर्तृत्वासंभवात्। अनुगतकर्तृत्वस्य त्वन्मते दुर्वचत्वात् VaiyāBhū. 38.18
(on 7)

अनुगतकलभा (anugata-kalabhā) *adj.* (*f.*) followed by young
elephants अनुगतकलभानाम् … करिणीनां चीत्कृतेन … सर्वतः प्रचलितमिव तदरण्य-

मभवत् Kād. 28.14.

अनुगतकल्प (anugata-kalpa) *adj.* almost common to all instances गुणादयस्तु व्यावृत्तत्वेऽप्यनुगताधारतयाङ्गीकृता अनुगतकल्पा एव NyāySu.(Ja.) 494A. 2 (*on* iii. 2. 1)

अनुगतकारण (anugata-kāraṇa) *n.* cause common to all instances विशेषणसंबन्धश्च कारणत्वेनैक एव सिध्यति लाघवात् अनुगतकार्यस्यानुगतकारणनियम्यत्वाच्च TattvCin. i. 650. 2; iv(2). 91. 2; तत्र (भाष्ये) चान्यत्र चानुगतकारणरूपेणावस्थानं तदात्मनावस्थानं न तु तदात्मत्वेनैव परिसमाप्तिः VedāntKa. 316. 16 (*on* ii. 3. 13); लाघवादैक्यसिद्धेरीश्वरानुमाननिरासे प्रतिक्षिप्तत्वादिह संयोगस्यानुगतकारणस्य संभवात् ŚivārkaMaDī. ii. 73. 32 (*on* ii. 2. 12); आद्यपक्षे कार्यमात्रवृत्तितादृशजात्यवच्छिन्नेऽनुगतकारणासंभवात् GuruCandr. ii. 63. 22.

अनुगतकारणता (anugatakāraṇa-tā) *f.* the state of being a cause common to all instances तेषामेव संयोगत्वेनास्तु तत्रानुगतकारणता ŚivārkaMaDī. ii. 73. 34 (*on* ii. 2. 12)

अनुगतकारणत्व (anugatakāraṇa-tva) *n.* the state of being a cause common to all instances परश्शतं धर्माः तेषामन्यतमस्यात्रानुगतकारणत्वसंभवे कुतस्तदतिरिक्तस्य समवायस्य सिद्धिः स्यात् ŚivārkaMaDī. ii. 73. 28 (*on* ii. 2. 12)

अनुगतकारणापेक्षत्व (anugatakāraṇāpekṣa-tva) *n.* the state of being that which requires a cause common to all instances अवयवादिविशिष्टबुद्धीनां स्वयमननुगतत्वेनानुगतकारणापेक्षत्वाभावात् विशिष्टबुद्धित्वेनानुगमोऽस्तीति चेत् न ŚivārkaMaDī. ii. 73.19 (*on* ii. 2. 12)

अनुगतकारणापेक्षा (anugatakāraṇāpekṣā) *f.* requirement of a cause common to all instances अवयवगुणक्रियादिविशिष्टबुद्धीनामनुगतकारणापेक्षायामनुगतं किंचित्तत्कारणं सिध्यति स समवायः ŚivārkaMaDī. ii. 73. 17 (*on* ii. 2. 12); ii. 74. 6 (*on* ii. 2. 12)

अनुगतकारणोपाधि (anugatakāraṇopādhi) *m.* adjunct or imposed property as a cause common to all instances चिकीर्षाकारणत्वग्रहः स च तव जातिरूपो मम त्वनुगतकारणोपाधिरूपः TattvCin. iv(2). 47.1.

अनुगतकार्य (anugata-kārya) *n.* common effect प्रमामात्रे अनुगतो हेतुर्वाच्यः अनुगतकार्यस्याननुगतादनुत्पत्तेरिति चेत्। न TattvCin. i. 290.2; अन्यथानुगतकार्यानुपपत्तेः TattvCin. i. 312.2; i. 550. 1; अनुगतकार्यस्यानुगतकारणनियम्यत्वात् TattvCin. iv(2). 91.2; ŚivārkaMaDī. ii. 73. 26 (*on* ii. 2. 12)

अनुगतकिंचिद्धर्म (anugata-kiñciddharma) *m.* some property common to all instances अननुगतहरित्वसिंहत्वादिनिष्ठानां नानाहर्यादिपदसंकेतविषयतानामनुगतकिंचिद्धर्मावच्छिन्नत्वाभावान्न शक्तेरैक्यम् ŚaktiVā. 102.1.

अनुगतकृत्य (anugata-kṛtya) *n.* appropriate act कथमनुगतकृत्यैः प्राप्यते शं मनुष्यैः PadmP.(Ra.) 43.123.

अनुगतक्रिय (anugata-kriya) *adj.* whose acts are followed or imitated परितोऽकरोद्भ्रमणमस्य जलरमणसक्तचेतसोदारचतुरकरणेऽनुगतक्रियस्य हलहेतिलक्ष्मणः PadmP.(Ra.) 42. 83.

अनुगतक्षार (anugata-kṣāra) *adj.* permeated with salt आमलकसहस्रम् ··· °क्षारोदकेनाप्लाव्य शुचौ भाण्डे स्थापयेत्। ततोऽनुगतक्षारम् ··· चूर्णयित्वा ··· यथाग्निबलमुपयुञ्जीत AṣṭāSaṁ. ii. 382. 22 (6.49)

अनुगतक्षारोदक (anugata-kṣārodaka) *adj.* permeated with salty water आमलकसहस्रम् ··· °क्षारोदकोत्तरं तिष्ठेत्, तदनुगतक्षारोदकम् ··· चूर्णीकृतम् ··· अग्निबलसमां मात्रां खादेत् CaraS. vi. 1(2).7 (1941 Ed.)

अनुगतगुण (anugata-guṇa) *m.* quality common to all instances प्रत्यक्षानुमित्यादिसाधारणं घटप्रमात्वं नानुगतगुणजन्यतावच्छेदकम् LaCandr. 311. 26; प्रामाण्यम्।··· न तु अधिकं गुणमपेक्षते, प्रमामात्रे अनुगतगुणाभावात् VedāntPari. 264. 4.

अनुगतगोत्व (anugata-gotva) *n.* generic character of a cow which is common to all instances अनुगतगोत्वे तु गोशब्दवृत्तिनिमित्ततयोपदेशादिनावगते नायं दोषः प्रादुःष्यात् NyāySu.(Ja.) 372A. 5 (*on* ii. 2. 6)

अनुगतचन्द्र (anugata-candra) *adj.* followed by (king) Candra अनुगतचन्द्रश्च जन्याय ··· हीरभूपालो वीराग्रणीः अतिष्ठत ĀnandRa. 7.14 (?15)

अनुगतजगत् (anugata-jagat) *n.* continuously existing world जनिरिह जगतो नामरूपात्मकस्य। कामाद्धातुः सिसृक्षोरनुगतजगतः कर्मभिः संप्रवृत्तात् ŚatŚlo. 25.

अनुगतजनवृन्द (anugatajana-vṛnda) *m.* host of relations स्वजनगुरुजनाद्यैर्मित्रभृत्यादिवर्गैरनुगतजनवृन्दैरत्र भोक्तव्यमादौ (गृहप्रवेशे) MayaMa. 28.31.

अनुगतजन्यतावच्छेदक (anugatajanyatāvacchedaka) *adj.* common limitor of production करणान्तराभावेन तदंशे परोऽक्षेऽप्युपनयसहकारिसामर्थ्याद् इन्द्रियस्यैव जनकत्वात् अनुगतजन्यतावच्छेदकाग्रहेणानेकेष्विन्द्रियजन्यत्वस्य दुर्ग्रहत्वाच्च SiddhāLeSaṁ. 221.5.

अनुगतजातिनिमित्ता (anugatajāti-nimittā) *adj.* (*f*) caused by a common generic property यद्यनुगतजातिनिमित्तैव सर्वत्र व्युत्पत्तिः NyāySu. (Ja.) 373B. 9 (*on* ii. 2.6)

अनुगतजातिविशेष (anugata-jātiviśeṣa) *m.* particular generic property common to all instances नीलपीतादिष्वनुगतजातिविशेषोऽनुभवसिद्ध एव SiddhāMu. 57. 7 (*on* 100)

अनुगतज्ञान (anugata-jñāna) *n.* uniform or common knowledge अनुगतव्यवहारस्यानुगतज्ञानसाध्यत्वात् शक्तेश्चातीन्द्रियत्वात् TattvCin. ii(2). 92.5.

अनुगततत्स्वभाव (anugata-tatsvabhāva) *adj.* having continuation of its nature दृश्यादृश्ये ह्यनुगततत्स्वभावे महाद्युने। अव्यक्तं चैव तद् ब्रह्म बुध्यते तात केवलम् BrahmP. 244 9.

अनुगततनूज (anugata-tanūja) *adj.* accompanied by (his) sons अयोध्यामभ्यायादनुगततनूजो दशरथः Ragh. 4. 84.

अनुगतता (anugata-tā) *f.* the state of being that which is common to all instances अननुगतमेवानुगततया दर्शयति NyāyVārPari. 596. 9.

अनुगततैला (anugata-tailā) *adj.* (*f.*) soaked in oil तामनुगततैलां मृत्तिकामादाय पञ्चमूलेन सह क्राथयेत् AṣṭāSaṁ. ii. 128. 2 (4. 23)

अनुगतत्व (anugata-tva) *n.* the state of being that which is common to all instances, the state of being continuously present, the state of being closely connected साध्वर्थस्य लोकादिकार्येषु कारणस्यानुगतत्वात् ChāndoUBh. 86. 9 (*on* ii. 2.1); विभावभूतस्य सौन्दर्यस्यानुगतत्वेन ··· व्यभिचारिवर्गः प्रतिभाति Kāvyānu.(He.) 80.16; उभयत्राकाशद्रव्यस्यानुगतत्वाच्चोत्पादव्यययोरेकाधिकरणम् SyādvāMañ. 5(54); सर्वत्रानुगतत्वेन पृथगोंक्रियतेऽखिलैः AnuVyā. 1B.8 (*on* i.1. 1); वेदार्थविचारस्यानुगतत्वान्मीमांसाया एकप्रबन्धत्वम् ŚrutaPra. iA. 23.21 (*on* i.1.1); iA. 80.5 (*on* i.1. 1); अनुगतत्वाननुगतत्वविकल्पपराहतेश्च SarvaDaSaṁ. 2.124; 2.157; तत् सर्वत्रसूत्रेष्वनुगतत्वेनाभिलषितेन निमित्तेनोपपद्यते NyāySu.(Ja.) 10A. 10 (*on* i. 1. 1); 361A. 4 (*on* ii. 2.6); 475A.4 (*on* iii. 2. 1); अनुगतत्वाननुगतत्वलक्षणविरुद्धधर्माध्यासेन तेभ्यो भेदस्य सिद्धत्वात् Upask. 59.11 (*on* i. 2. 8); गोपदस्यानयनबन्धनमोचनादौ अनुगतत्वात् SarvaDaKau. 69.2; TantrRaha. 35. 24; AṇuBh. 121.18 (*on* ii. 1. 5); GuruCandr. i. 106. 16; अस्तु तर्हि सैव सर्वत्र फलमनुगतत्वात् SiddhāTa. 24. 6; MīmāNyāPra. 272.29; कार्यवर्गे कारणस्यानुगतत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 373. 4 (*on* i. 2. 20); कमण्डलुसंस्थानस्यानुगतत्वात्तद्रूपामत्रवाचिनो जातित्वमप्यस्ति LaŚabdeŚe. i. 396.10.

अनुगतत्वाभाव (anugatatvābhāva) *m.* absence of being common to all instances ज्ञानस्वभावानामनुगतत्वाभावात् तेषामेव न तेषु व्यावर्तकत्वम्, न वा व्यवहारादिजनकताविशिष्टव्यावर्तकत्वम् GuruCandr. ii. 39.19.

अनुगतदक्षिणसदागति (anugata-dakṣiṇasadāgati) *adj.* for whom the southern wind is favourable यस्मै चानुगतदक्षिणसदागतये ··· वसन्तायेव वनलताः ··· तरुण्यः स्पृहयांचक्रुः VāsaDa. 38.3; *f.* (anugatadakṣiṇasadāgati) resort of the attendants, the skilful and the noble, VāsaDa. 38. 3.

अनुगतदयित (anugata-dayita) *adj.* accompanied by the beloved अतिमधुररवं कराभिघातैर्मरुजारवादपि सुन्दरं विचित्रम्। अनुगतदयितो रघुप्रधानः सलिलमवादयदन्वितं सुगीत्या PadmP.(Ra.) 42.82.

अनुगतदार (anugata-dāra) *adj.* followed by the wife अनुदारोऽनुगतदारः Kāvyānu.(He.) 50.21.

अनुगतदेवतावेदन (anugatadevatā-vedana) *n.* knowledge of the corresponding deity एवमेवोद्गातारं प्रतिहर्तारं चोवाच उद्गीथप्रतिहारभक्त्यनुगतदेवतावेदनं विनोद्गाने प्रतिहरणे च स्वपुरतः क्रियमाणे तयोर्मूर्धा विपतिष्यति ŚivārkaMaDī. i. 265.4 (*on* i. 1. 23)

अनुगतद्रव्य (anugata-dravya) *n.* substance common to all एकं ह्यनुगतद्रव्यं कारणभूतं सामान्यं न तस्य संयोग इत्यर्थः VedāntKa. 267. 17 (*on* ii. 2. 15)

अनुगतधर्म (anugata-dharma) *m.* property common to all instances तदेव हि स्वतः प्रयोजनं यदवगतं सत् स्ववृत्तितयेष्यते। किं चानुगतधर्मकल्पनापि कारणे TattvCin. iv(2). 92. 5; संसृष्टीत्यनुगतधर्मविवक्षया एकवचनम् Subodhi. 75. 20 (*on* 2.138); अनेनैव प्रसिद्धावितरेतराश्रयत्वात् पक्षेऽनुगतधर्माभावात् SarvaDaKau. 97.16; कारणस्य स्वभावोऽयं यदनुगतधर्मस्वजन्यतावच्छेदकं कल्पयति GuruCandr. ii. 137. 11; अननुगतत्वेन व्यक्तेरनुगतधर्ममपुरस्कृत्य हेतुत्वज्ञानासंभवात् LaCaudr. 405. 34; अस्तु बुद्धिस्थत्वेनानुगतधर्मेणाननुगतानां प्रकाराणां शक्तिर्धीविषयत्वम् ŚaktiVā. 98. 13; 110.1; वेदे धाय्याशब्दप्रयोगविषयत्वस्यैकस्यैवानुगतधर्मस्य तेष्वनु-

तटस्थस्य संभवान्न नानार्थत्वप्रसङ्गः MayūMāli. 430. 14 (*on* v. 3.3); नानाभूतेष्वनुगतधर्माभावेन पञ्चताया ग्रहीतुमशक्यत्वात् GoviBh. 68.10 (*on* i. 4.11)

अनुगतधर्मालाभ (anugatadharmālābha) *m.* non-availability or non-possibility of a uniform property (सकलकलं पुरमेतज्जातं संप्रति सुधांशुबिम्बमिव) न च — एकत्र कलासाकल्यम्, अन्यत्र च कोलाहलवत्त्वम्, इत्यनुगतधर्मालाभः — इति वाच्यम्, तयोरभेदाध्यवसायेन धर्मैक्यसंपत्तेः AlaṅkāKau. (Vi.) 14. 11.

अनुगतधर्मावच्छिन्न (anugatadharmāvacchinna) *adj.* delimited by a common property विशेष्यविशेषस्य प्रमाणान्तरावगमोपपत्तौ अनुगतधर्मावच्छिन्नमादाय शाब्दबोधोपपत्तेः BhāṭṭDī. iv. 102. 3 (*on* x. 8.2)

अनुगतधर्मिन् (anugata-dharmin) *adj.* common property-possessor योऽर्थ उपपद्यमानोऽपि तावतैवानुपयोगाद्धर्मान्तरसंवलनयान्यतामिव गतोऽपि लक्ष्यमाणोऽनुगतधर्मी सूत्रन्यायेनास्ते स रूपान्तरपरिणत उक्तः Loc. 61.9 (*on* 2.1); अपरामृष्टभेदस्य मुखादेर्मात्रार्थत्वेनानुगतधर्म्यतिरेकसंभवात् AdvaiSi. 580.3.

अनुगतधातु (anugata-dhātu) *adj.* whose bodily humors are affected वसामेदोभ्यामभिपन्नशरीरस्य त्रिभिर्दोषैश्चानुगतधातोः प्रमेहिणो दश पिडका जायन्ते SuśruS. ii. 6.14.

अनुगतधी (anugata-dhī) *f.* all - comprehensive cognition भवति हि रूपरसादावनुगतधीः सा च जातिव्यवस्थापिकैव Upask. 54. 5 (*on* i. 2. 3)

अनुगतध्वजयष्टि (anugata-dhvajayaṣṭi) *f.* continuous series of flag-staffs परलोकप्रयाणे सुहृदेव रक्तेनोपगूढं तस्यैरिव(?)ध्वनद्भिराक्रन्दैरनुगतध्वजयष्टिभिरिवोत्थिताभिर्दुःखपरंपराभिः परिगतम् … प्रयत्नप्रत्यभिज्ञेयाकारं पृथिवीपतिम् AvantiKa. 131.6.

अनुगतनयन (anugata-nayana) *adj.* whose eyes are following or going after कालिन्दीं वीक्ष्य यातां सुललितवदनो मातरं गेहगोपीः कार्यासक्ताः समन्तादनुगतनयनो गोरसागारमन्तःगत्वा … गोरसं भक्षमाणः … नन्दसूनुः PadyaVe. 27.

अनुगतनयमार्ग (anugata-nayamārga) *adj.* [*f.* -ā] following the path of righteous policy इति विशकलितार्थामौद्धवीं वाचमेनामनुगतनयमार्गामर्गलां दुर्नयस्य। जनितमुदमुदस्थात् … शुश्रुवान् सः ŚiśuVa. 2. 118; अनुगद(त)-नयमार्ग्गो बाणवंशैकदीपः … कृष्णराजप्रियो यः अजनि EI. iii. 77.10.

अनुगतनवयौवनश्री (anugata-navayauvanaśrī) *f.* glory of fresh youth which has been attained अनुगतनवयौवनश्रियापि व्यपनयतापि धृतिं पतिव्रतानाम्। समसमयमयत्यताङ्गनानां नरपतिरूपगुणेन कञ्चुकित्वे PṛthvīVi. 10.3.

अनुगतनाद (anugata-nāda) *adj.* resembling the humming श्रवणकुवलयान्तश्चारिणा षट्पदेन क्षणमनुगतनादं गीतमन्तः स्मरामि SaduktiKa. 145.9.

अनुगतनिजबिम्ब (anugata-nijabimba) *adj.* whose own image is reflected (*lit.* entered into) अनुगतनिजबिम्बमेनमन्या मणिमुकुरस्थमवेक्ष्य मन्दहासम्। न खलु तदवलोकनाय पश्चाद्व्यतनुत साचिविधिं तदेकतृप्ता Yādavā. 24. 50.

अनुगतनित्यत्व (anugata-nityatva) *n.* eternality common to all instances समवायेन जन्यत्वेनैव द्रव्यकार्यत्वसंभवात् रूपादेर्घटत्वादिवत् अनुगतनित्यत्वसंभवेन रूपाद्यजन्यत्वसंभवाच्च नोक्तं विनिगमकमिति भावः GuruCandr. i. 253.15.

अनुगतनिमित्त (anugata-nimitta) *n.* cause common to all instances विवादपदमनुगतबुद्धिः अनुगतनिमित्तसाध्या अबाधितानुगतमतित्वात् दामकुसुमबुद्धिवत् Upask. 55.8 (*on* i. 2.3); न च … ब्रह्मशब्दस्य कश्चिज्जात्यादिविषयत्वनियामकानुगतोपाधिरुपलभ्यते, येन शक्तिर्वा प्रयोगो वा नियम्येत। तदेवमनुगतनिमित्तासंभवादनेकशक्तिकल्पनागौरवात् … निरवधिकबृहत्त्वे पुरुषोत्तम एव ब्रह्मशब्दो मुख्यः SiddhāSi. i. 24.7.

अनुगतनियम (anugata-niyama) *m.* common or general rule तत्फलं ज्ञातता व्यवहारो वा। नाद्यः। अतीतादौ तदभावेनाविषयत्वप्रसङ्गात्, तत्रैव फलजननेऽप्यनुगतनियमाभावात् TattvPradī.(Ci.) 45.8.

अनुगतनियामक (anugata-niyāmaka) *m.* regulating factor common to all instances यद्यपि चाक्षुषवृत्तिस्थले आलोकादितेजः संभवति … कार्यान्यथानुपपत्त्या तेजस्त्रसरेण्वादिसंनिकर्षकल्पनायाश्चानुगतनियामकाभावेनासंभवात् GuruCandr. ii. 131.11; एवं हि कर्मणि प्रत्ययोत्पत्तावनुगतनियामकालाभप्रसङ्गात् VaiyāBhū. 30. 4 (*on* 5)

अनुगतनिषेधव्यवहार (anugata-niṣedhavyavahāra) *m.* statement of negation which is common to all instances, uniform statement of negation एवं चत्वारोऽनुगतनिषेधव्यवहाराश्चतसृभिरेव व्यक्तिभिः क्रियन्ते TattvCin. i. 714.14.

अनुगतपदमात्र (anugata-padamātra) *n.* continuous walking only तच्चित्रं तद्रथाकृति कर्तव्यं तत्त्वनुगतपदमात्रमेव, येन रथो यातीति प्रतीयते AbhinBhā. ii. 151. 18 (*on* 12. 90)

अनुगतपद्धति (anugata-paddhati) *adj.* whose steps are followed by दूरतो दधिपर्णेन राज्ञानुगतपद्धतिः। नलेनोन्मूलितालानः कोऽप्यदृश्यत कुञ्जरः PāṇḍaC. 6.463.

अनुगतपरःशतशतघ्नीक (anugataparaśśataśataghnī-ka) *adj.* having or carrying more than a hundred *śataghnīs* (i.e. weapons like canons) विजयानन्दरङ्गः … सरजाभिधानम् … आहूय चान्द्रिम् … अनुगतपरःशतशतघ्नीकेन … बहुलहूणानीकेन सह प्रस्थापयामास ĀnandRa. 6. 34(11)

अनुगतपर्याप्ति (anugata-paryāpti) *f.* pervasive occurrence common to all instances रूपादिपर्याप्तित्वेनानुगतपर्याप्तीनामनतिप्रसक्ते घटादिनिष्ठयावत्त्वादिनाप्यवच्छेदात् ŚaktiVā. 154. 20.

अनुगतपादार्थ (anugatapādārtha) *m.* meaning of the subsequent quarter यद्यप्येतेनाधिकरणेन स्वप्नावस्थायाः … हेयत्वसंसूचनात् पूर्वपादेनैव वैराग्यदृढीकरणमपि लभ्यते। तथापि तदानुषङ्गिकं प्रयोजनं न त्वनुगतपादार्थरूपम् ŚivārkaMaDī. ii. 196. 12 (*on* iii. 1.1)

अनुगतप्रकाश (anugata-prakāśa) *m.* illumination common to all instances घटः प्रकाशते इत्यनुगतप्रकाशातिरेकेण घटादेरसिद्धेः PrakaVi. 374.21.

अनुगतप्रतिभास (anugata-pratibhāsa) *m.* uniform congnition अपिशब्दद्वयेन प्रथमग्रहणे प्रतियोगिग्रहणाभावेनानुगतप्रतिभासाभावात् जातेरग्रहणम् TātpaṬ.(U.) 176. 21 (*on* 4. 232)

अनुगतप्रतीति (anugata-pratīti) *f.* uniform cognition प्राभाकरास्तु संस्थानमात्रव्यङ्ग्यं सामान्यमाचक्षते तद्यद्यनुगतप्रतीतिसाक्षिकं तदा किमपराद्धं गुणकर्मगतैः सामान्यैः Upask. 54.3 (*on* i. 2. 3); अननुगतेनापि अनुगतप्रतीतौ जातिमात्रोच्छेदप्रसङ्गात् AdvaiSi. 354.1; ब्राह्मणोऽयमित्यनुगतप्रतीत्या … ब्राह्मणत्वादिजातिस्वीकारे बाधकाभावात् MīmāKau. iii(1). 9.10 (*on* i. 2. 2); नापि प्राच्य इत्यनुगतप्रतीत्या प्राच्यत्वं जातिः BhāṭṭCin. ii. 38. 15 (*on* i. 3.7); अभावोऽपि नाधिकरणस्वरूपः, किं तु 'न' इत्यनुगतप्रतीतिसिद्धः सप्तमः पदार्थः MaṇiKa. 28.15.

अनुगतप्रत्यक्ष (anugata-pratyakṣa) *n.* uniform perception न च सामान्यं कल्पितम्। अनुगतप्रत्यक्षसिद्धत्वात् SarvaDaKau. 41.1.

अनुगतप्रत्यय (anugata-pratyaya) *m.* uniform cognition पदार्थान्तरव्यावृत्तेन रूपेण यस्तदितरेष्वनुगतप्रत्ययः KhaṇḍanKhā. 257.15; न च कर्मत्वमप्रसिद्धम्। चलतीत्यनुगतप्रत्ययवेद्यत्वात् TattvPradī.(Ci.) 181. 5; सामान्यस्यानुगतप्रत्ययावलम्बनत्वात् PrakaVi. 566.2; अनुगतप्रत्ययस्य तत्र प्रमाणत्वे विप्रतिपत्त्यभावप्रसङ्गात् TarkSaṁ.(Ā.) 20. 27; 51. 20; न चैकैकस्य व्यभिचारादनुगतरूपाभावाच्चानुगतप्रत्ययः … न स्यादिति वाच्यम् TattvCin. iii. 11.2; अनुगतप्रत्ययमहिम्ना सत्ताया एकत्वं सिद्धम् Upask. 103.2 (*on* ii. 1. 30); PadārthaTaNi. 49. 2-4; सत्त्वमनुगतप्रत्ययात् सत्ताजातिरूपं वा SiddhāLeSaṁ. 235. 1; सर्वत्र प्रपञ्चे सत्सदित्यनुगतप्रत्ययविषयतया स्फुरन्ती सर्वप्रकृतिभूता सैव चिच्छक्तिस्सत्ता ŚivārkaMaDī. i. 123. 18 (*on* i. 1.2)

अनुगतप्रधानमूलभृत्या (anugata-pradhānamūlabhṛtyā) *adj.* (*f.*) followed by chiefs and important servants अनुगतप्रधानमूलभृत्याम् … परिसृतगर्भखेदामितोऽपवाह्य देवीम् AvantiKa. 49. 19.

अनुगतप्रपञ्च (anugata-prapañca) *adj.* in whom the whole universe is absorbed आत्मानुभूत्यानुगतप्रपञ्चं स्वच्छन्दशक्तिं कपिलं प्रपद्ये BhāgP. iii. 24.33.

अनुगतप्रयोग (anugata-prayoga) *m.* uniform usage व्युत्पत्तिरनुगतप्रयोगश्च व्यक्तिजातिविशेषादिशब्दानामिव गवादिशब्दानामपि सुसदृशोपाधिवशादुपपद्यत इति भावः ŚrutaPra. iA. 126.14 (*on* i. 1.1)

अनुगतप्रयोजक (anugata-prayojaka) *m.* uniform causal factor ततश्च अनुगतप्रयोजकसद्भावादपृथग्विशेषणत्वस्याप्यनुगतत्वेन सामानाधिकरण्यप्रयोगाणां सर्वेषां मुख्यत्वे संभवति ŚrutaPra. iB. 66.11 (*on* i. 1.1); बाधकाभावे ह्यनुगतप्रयोजककल्पनम् ŚivārkaMaDī. ii. 91.24 (*on* ii. 2.24)

अनुगतप्राच्यत्व (anugata-prācyatva) *n.* easterliness which is common to all अनेनैव यथानुगतप्राच्यत्वाद्यभावेन होलाकादीनां न व्यवस्था तथा गवादीनां प्रयोगेऽपि न व्यवस्थेति … सूचितम् MayūMāli. 44.13 (*on* i. 3.9)

अनुगतप्राशस्त्य (anugata-prāśastya) *n.* glorification common to all instances विध्यपेक्षितप्राशस्त्यबोधकत्वमर्थवादानाम् …। अन्यस्यासंभवात्। अत एवान्यलभ्यत्वान्नात्र विधेः शक्तिः …। तन्न।… शीघ्रफलदातृत्वादेरेवानुगतप्राशस्त्यस्य सुवचत्वात् ViayāBhū. 96.6 (*on* 22)

अनुगतफल (anugata-phala) *n.* uniform result सादृश्यस्य तु व्यावृत्तत्वेऽपि … अनुगतफलसाधकत्वानुभवात् NyāySu.(Ja.) 373B.2 (*on* ii. 2. 6)

अनुगतबन्दिव्यजन (anugata-bandivyajana) *adj.* followed by bards and chowries (-bearer) अनुगतबन्दिव्यजनः समागमद्रष्टुमाहवं दिव्यजनः YudhiVi. 7. 7.

अनुगतबलवत्त्व (anugata–balavattva) *n.* powerfulness common to all instances बह्वायाससाध्ये प्रवृत्त्यनापत्तेः। तत्र बहुतरदुःखस्यापि जायमानत्वात्। अल्पदुःखस्यापि कुतश्चिद्बलवत्त्वात्। अनुगतबलवत्त्वस्य दुर्वचत्वाच्च VaiyāBhū. 79.6 (*on* 22)

अनुगतबहुलबल (anugata–bahulabala) *adj.* followed by a great army अनुगतबहुलबलेनाभिगम्य पुरस्कृतोपहारेण ··· विजयानन्दरङ्गेण संगतौ Ānand-Ra. 6.53(7)

अनुगतबुद्धि (anugata–buddhi) *f.* uniform cognition पृथगथ निजभेदं मण्डनं चापि नाम्ना सुखमनुगतबुद्धिर्वस्तुवाक्यं मुनीनाम् MayaMa. 30.1; भिन्नानप्यनुगतबुद्ध्याद्याधानपदेऽभिषिञ्चता त्वया जातिमात्राय जलाञ्जलिर्वितीर्येत KhaṇḍanKhā. 58.19; तत एवानुगतबुद्ध्युपपत्तेः। निर्विकल्पकेश्वरयोगिप्रत्यक्षे च प्रत्यक्षत्वं धर्मिग्राहकमानसिद्धम् TattvCin. i. 544.5; कथं जात्यादिशब्दव्युत्पत्तिरनुगतबुद्धिकारणत्वावधारणम् ··· इत्यादिकं स्यात् NyāySu.(Ja.) 373B.10 (*on* ii. 2. 6); अनुगतबुद्धेरन्यथैवोपपादितत्वात् NyāySu.(Ja.) 494B.11 (*on* iii. 2.1); अनुगतबुद्धिः अनुगतनिमित्तसाध्या अबाधितानुगतमतित्वात् दामकुसुमबुद्धिवत् Upask. 55.7 (*on* i. 2. 3); घटभेदाद्दिव्यक्तेर्नानात्वे तदंशे कुड्यादावनुगतबुद्धित्वानापत्तेः LaCandr. 797.35.

अनुगतबुद्धिवश (anugatabuddhi–vaśa) *m.* [Inst.] due to uniform cognition अनुगतबुद्धिवशेन परभागो जायते AlaṅkāRa. 111(76)

अनुगतबुद्ध्यन्तरादि (anugata–buddhyantarādi) *adj.* another cognition etc. which are uniform तत्र तत्रानुगतबुद्ध्याद्यन्तरापत्तेः [better as comm. अनुगतबुद्ध्यन्तराद्यापत्तेः] KhaṇḍanKhā. 617. 24.

अनुगतभूभुज् (anugata–bhūbhuj) *adj.* followed by kings उच्चलिते च प्रेम्णानुगतभूभुजि ··· सालङ्कायने NalaCam. 4.30(34)

अनुगतभेदाकारबुद्धि (anugata–bhedākārabuddhi) *f.* uniform notion having the form of distinction अनुगतो हि तत्तद्धीविषयो वाच्यः ··· अनुगतभेदाकारबुद्ध्यनुपपत्तेश्च LaCandr. 798.29.

अनुगतभ्रूविलास (anugata–bhrūvilāsa) *adj.* accompanied by graceful movement of the eye-brows वाचः श्रोत्रामृतमनुगतभ्रूविलासाः कटाक्षाः ··· पौरस्त्रीणां द्रविणसुलभा प्रक्रिया भूषणं च PavaDū.(Dh.) 52.

अनुगतमति (anugata–mati) *f.* uniform notion अनुगतमतेरतद्व्यावृत्त्यैवोपपत्तेः Upask. 52.1 (*on* i. 2. 3); 194.3 (*on* iv. 1.1)

अनुगतमदनविकार (anugata–madanavikāra) *adj.* followed by the feeling of love श्रीजयदेवभणितमिदमुद्रयति हरिचरणस्मृतिसारम्। सरसवसन्तसमयवनवर्णनमनुगतमदनविकारम् GītGo. i. 3.9.

अनुगतमनस् (anugata–manas) *adj.* whose mind is absorbed (in Kṛṣṇa) यः पूर्णानन्दमग्नोऽप्यनुगतमनसां वल्लवीनां विधेयः GuruCandr. iii. 194. 12 = LaCandr. 659. 39.

अनुगतमिथ्यावस्तु (anugata–mithyāvastu) *n.* false entity which is uniform वृद्धव्यवहारानुसारेण मिथ्याहस्त्यादावनुगतमिथ्यावस्तुनि मायाशब्दो रूढः PrakaVi. 746.23.

अनुगतमुखरा (anugata–mukharā) *adj.* (*f.*) continuously chattering सुरतरुचिविलासाः सत्सखीभिः समेताः ···। अनुगतमुखराभिः श्रोणिमध्ये विनोदं शरदि तरुणकान्ताः सूचयन्ति प्रमोदान् ṚtuSaṁ. (Add. after) 3. 22.

अनुगतमूर्ति (anugata–mūrti) *adj.* having the form filled with चेतःसदागते त्वं प्रत्याशावात्ययानुगतमूर्तिः। मा वह विषयारण्ये लीनो भव सच्चिदाकाशे ĀryāŚ. 55.

अनुगतराजिन् (anugatarāj-in) *adj.* agreeably beautiful अनुगतराजिसममुज्ज्वलममलिनमविपाटितं विवर्धिष्णु मृदु स्निग्धदर्शनमिति नखगुणाः KāmSū. 118.6 (2.4) (*but* JayaMa. अनुगतराजीत्यनुगता विवर्णा मध्ये लेखा यस्य ··· इति नखगुणाः)

अनुगतरूप (anugata–rūpa) *n.* common form अनुगतरूपविषयैव सा प्रत्यभिज्ञा NyāyMañ. i. 283.14: विषयतः स्मृतिविवेचनम् ततो वाक्येनाप्यनुभाव्यत्वात् कार्यकारणाभ्यां चानुगतरूपस्य प्रागसिद्धेः अशक्यम् KhaṇḍanKhā. 381. 25; 750. 5; सामान्यं हि भेदविकल्पाधिष्ठानत्वे कारणमित्यर्थः। ननु सादृश्यसिद्धौ तद्बलादनुगतरूपसिद्धिः VedāntKa. 278. 11 (*on* ii. 2.20); साध्यांशे निषेधेऽपि तदज्ञानवतो विशेषाभावात्, विधेश्च पक्षविशेषपक्षपातेन अनुगतरूपाभावात् अव्याप्तेः TarkSaṁ.(Ā.) 117.26; न चैकैकस्य व्यभिचारादनुगतरूपाभावाच्चानुगतप्रत्ययः TattvCin. iii. 11.2; अवस्थानां भेदेऽप्यवस्थास्वनुगतरूपं प्रत्यभिज्ञादिबलात् स्वीक्रियते LaCandr. 484.37; निगीर्याध्यवसानमेवातिशयोक्तिः। प्रभेदान्तरं त्वनुगतरूपाभावादलंकारान्तरमेव RasGaṅ.418.6; *adj.* [*f.* -ā] having a uniform appearance अङ्गुलिचतुष्टयं हि प्रतिभासमानमितरेतरविभक्तरूपमप्यनुगतरूपमपि प्रकाशते NyāyMañ. ii. 96. 21; केयं सत्ता नामानुगतरूपा वा स्वरूपमेव वा NyāySu.(Ja.) 222A. 7 (*on* i. 4. 6)

अनुगतरूपान्तर (anugata–rūpāntara) *n.* another form common to all instances न च तावता तादात्म्यानन्त्यात्तद्घटितान्यतमत्वनिवेशे गौरवमिति वाच्यम् अनुगतरूपान्तरसत्त्व एव तेन रूपेणावच्छेदकत्वे अन्यथासिद्धेः स्वीकारात् GuruCandr. i. 169.11.

अनुगतलक्षण (anugata–lakṣaṇa) *n.* definition common to all instances अनुगतलक्षणसिद्ध्यर्थं तु द्वितीयं पक्षं परिगृह्णीमः NyāySu.(Ja.) 254B. 13 (*on* ii. 1.2); अनुगतलक्षणं विना प्राचीनोक्तिराज्ञामात्रमेव राज्ञाम् RasGaṅ. 616.16.

अनुगतवती (anu–gatavatī) *adj.* (*f.*) who has gone towards हिमगिरिपादनिवेशितं सुदेशम्। तदनुगतवती निशाचरी सा YogVā. iii. 76.17.

अनुगतवायसकङ्क (anugata–vāyasakaṅka) *adj.* who is followed by crows and herons क्षितिपालः ···। अनुगतवायसकङ्कः समं बलैरचलदाहवाय सकङ्कः YudhiVi. 6. 9.

अनुगतविकल्प (anugata–vikalpa) *m.* constructional congnition common to all instances औपाधिक एषु सामान्येष्वनुगतविकल्पः NyāyMañ. i. 275.26.

अनुगतविपरीतभाषणप्रतिषेध (anugata–viparītabhāṣaṇapratiṣedha) *m.* prohibition of use of incorrect words in a general way पञ्च पञ्चनखा भक्ष्या इति स्मृतिन्यायेनानुगतविपरीतभाषणप्रतिषेधोऽर्थापत्तिसिद्धः स्मर्यते TantrVā. 192.20 (*on* i. 3. 18)

अनुगतविरोधानिर्वचन (anugatavirodhānirvacana) *n.* non-expression of comprehensive contradiction अभावपक्षे भावव्यवच्छेदो भावपक्षे चाभावव्यवच्छेदो नियमार्थं इति चेन्न। एकरूपानभिधानेऽनुगतविरोधानिर्वचनात् KhaṇḍanKhā. 1268.14.

अनुगतविशिष्टाभावव्यवहार (anugata–viśiṣṭābhāvavyavahāra) *m.* uniform usage of the absence of the qualified तत्तदुत्तेजकाभावानामननुगतत्वेनानुगतविशिष्टाभावव्यवहारानुपपत्तेः उत्तेजकाभावेनानुगमेऽतिप्रसङ्ग एव TattvCin. ii(2).97.8.

अनुगतविषयकत्व (anugataviṣayaka–tva) *n.* the state of having a reference common to all instances भातीत्यादिव्यवहारसामान्येऽनुगतविषयकत्वोपपत्तिः GuruCandr. ii. 65.15.

अनुगतविषयत्व (anugata–viṣayatva) *n.* common objecthood अतीतादावनुगतविषयत्वं नास्तीति चेत्, प्रतिनियतमेवास्तु Vādā. 89. 3.

अनुगतवीण (anugata–vīṇa) *adj.* which is in consonance with the lute गतमनुगतवीणैरेकतां वेणुनादैः ··· गायकैर्बोधहेतोः। असकृदनवगीतं गीतम् ŚiśuVa. 11. 10.

अनुगतवीणानिक्वण (anugata–vīṇānikvaṇa) *adj.* which is in harmony with the sound of the lute ध्वनिरनुगतवीणानिक्वणः कोमलोऽयं जयति मदनबाणः पञ्चमः पञ्चमस्य NalaCam. 6. 44.

अनुगतवीणावेणुरव (anugata–vīṇāveṇurava) *m.* sound of the lute and the flute which are in harmony with अनुगतवीणावेणुरवरम्यम् ··· अनवरतसंगीतमृदङ्गध्वनिम् ··· आकर्णयता ··· गन्धहस्तिना सनाथीकृतकरेशम् ··· राजकुलं विवेश Kād. 87. 11.

अनुगतवृत्ति (anugata–vṛtti) *f.* existence common to all instances सन् घटः सन् पट इति सर्ववस्तुष्वनुगतवृत्त्या सद्रूपस्य ब्रह्मणः सर्वोपादानत्वं सिध्यति BrahmSūBh.(Śrī.) i. 126. 2 (*on* i. 1. 2)

अनुगतव्यञ्जकत्व (anugata–vyañjakatva) *n.* indicativeness common to all instances व्यावृत्तानां स्वभावाद्यदि तदनुगतव्यञ्जकत्वं जितस्त्वम् TattvMu. 5. 117.

अनुगतव्यञ्जकनियम (anugatavyañjaka–niyama) *m.* rule of a common indicator or determinant न च जातावनुगतव्यञ्जकनियमः ज्ञानेच्छाप्रयत्नसुखदुःखादेस्तदभावात् TattvCin. i. 544.3.

अनुगतव्यवहार (anugata–vyavahāra) *m.* comprehensive expression or uniform usage (i. e. usage dealing with what is common to all instances) निःसामान्यत्वेऽपि विशेषोऽयं विशेषोऽयमिति अनुगतव्यवहारः उपाधेर्लक्षणं चोपाधिरध्यवसेयः Kiraṇā. 25. 15; क्षणिकत्वानुपपत्तिश्चानुगतव्यवहारानन्यथासिद्धेः ĀtmaTaVi. 275.16; सामान्येष्वपि सामान्यान्तरं कल्प्येत अनुगतव्यवहारानुरोधात् ĀtmaTaVi. 386.13; कथं च भिन्नैरनुगतव्यवहारः स्यात् KhaṇḍanKhā. 1158. 6; न च द्वित्वं जातिरस्ति द्विपृथक्त्वैकार्थसमवायोपाधीनामस्मिन्ननुगतव्यवहारात्। द्वित्वैकार्थसमवायात् द्विपृथक्त्वेऽनुगतव्यवहाराभ्युपगमात् नैवम् TarkSaṁ.(Ā.) 2.26; 8. 19; 68. 24; अनुगतव्यवहारात् प्रमात्वमनुगतम् TattvCin. i. 290.1; i. 596.12; अननुगतैरपि स्वरूपैरनुगतव्यवहारश्चेत्तदा गोत्वादिभिरपि गतम् Upask. 60. 3 (*on* i. 2.8); न चान्योऽपोहादनुगताव्यवहारः SarvaDaKau. 41.1; प्रकाशत्वं च तेजस्सत्त्वचैतन्येष्वनुगतमखण्डोपाधिरनुगतव्यवहारात् SāṁkhyaPraBh. 64.2 (*on* i. 1.144); एकेनैव सर्वानुगतेन सर्वत्र सत्प्रतीत्युपपत्तौ ब्रह्मवत् प्रपञ्चस्य प्रत्येकं सत्स्व-

भावताकल्पने मानाभावात्, अनुगतव्यवहाराभावप्रसङ्गाच्च AdvaiSi. 56. 1; 799. 6; वृत्तिसाक्षिणोः ज्ञानत्वादिजातिस्वीकारेण मन्मते घटं जानामि सुखं जानामि इत्याद्यनुगतव्यवहारसंभवादिति वाच्यम् GuruCandr. i. 148.9; i. 256. 21; न हि भातीत्यनुगतव्यवहारो भानस्यैकत्र तादात्म्येनान्यत्रान्यसंबन्धेनेति युक्तम् GuruCandr. ii. 64.1; प्राच्योऽयमित्यनुगतव्यवहारान्यथानुपपत्त्या ब्राह्मणत्वादिजातिवत्प्राच्यत्वादिजातिः MīmāKau. i. 104. 13 (*on* i. 3.20); सामान्यतः समवेतासमवेतस्य द्वैविध्यात् कारकत्वं कर्तृत्वादिकं चानुगतव्यवहारसिद्धमखण्डोपाधिरूपं सामान्यम् Bhāṭṭ-Cin. i. 96.1 (*on* i. 1. 4); अथ पचतीत्यनुगतव्यवहारादस्ति पचित्वं जातिः सैव क्रिया VaiyāBhū. 3.9 (*on* 2); मूर्धावसिक्तादावनुगतव्यवहारप्रयोजकतया प्रसिद्धक्षत्रियभेदकतया क्षत्रियादुत्कृष्टं ब्राह्मणात्किंचिन्न्यूनं मूर्धावसिक्तत्वं नाम जात्यन्तरमेवास्थेयम् BālamBha. i. 281.20 (*on* 1. 91)

अनुगतव्यावृत्तरूप (anugatavyāvṛtta-rūpa) *n.* common and singled out nature (समष्टिव्यष्टिरूपेण हैरण्यगर्भेण प्राणात्मनैव एतद्विभुत्वमाम्नायते) समष्टिव्यष्टिरूपेण अनुगतव्यावृत्तरूपेणेत्यर्थः PrakaVi. 688. 22.

अनुगतशूर (anugata-śūra) *adj.* skilled (*lit.* brave) in following क्षणमुपकुरु शयनोपरि मामिव नूपुरमनुगति (v.l. °गत)शूरम् GītGo. xii. 23. 2.

अनुगतसंस्थानव्यङ्ग्य (anugatasaṁsthāna-vyaṅgya) *adj.* [*f.* -ā] to be revealed by a common shape (आकृतिग्रहणा जातिः) अनुगतसंस्थानव्यङ्ग्येत्यर्थः SiddhāKau. 127B. 12 (*on* iv. 1. 63); तटीति । अनुगतसंस्थानव्यङ्ग्यमेतत् LaŚabdeŚe. i. 407.3.

अनुगतसंस्थानव्यङ्ग्यत्व (anugatasaṁsthānavyaṅgya-tva) *n.* the state of being what is to be revealed by a common shape नन्वेताभ्यामपि औपगवी कठी इत्यादेरसंग्रहोऽनुगतसंस्थानव्यङ्ग्यत्वाभावात् LaŚabdeŚe. i. 408. 7.

अनुगतसचिव (anugata-saciva) *m.* associate or companion going along (with the *nāyaka*) इति कथितमशेषं लक्षणं नायकानामनुगतसचिवानां हीनमध्योत्तमानाम् Kāvyālaṅ.(Ru.) 12.47.

अनुगतसत्ता (anugata-sattā) *f.* existence common to all instances न च सन्घटः इत्यादिसद्बुद्ध्यनुगमविरोधः, अनुगतसत्ताया अधिष्ठानत्वात् VivaPra-Saṁ. 255. 6; अस्माभिरप्यनुगतसत्ताया अनभ्युपगमात् NyāySu.(Ja.) 56A.7 (*on* i. 1. 1); Vādā. 45. 5.

अनुगतसदर्थ (anugata-sadartha) *m.* existing entity common to all instances सर्वभ्रमेष्वधिष्ठानत्वेनानुगतसदर्थविषयापरोक्षवृत्तौ बाधश्च Nyāyāmṛ. 319B.7.

अनुगतसद्व्यवहार (anugata-sadvyavahāra) *m.* usage of *sat* which is common to all instances तां कल्पयतामपि जात्यादिषु तदभावेन तेष्वनुगतसद्व्यवहारस्य तया निर्वोढुमशक्यत्वात् ŚivārkaMaDī. ii. 27.32 (*on* ii. 1. 16)

अनुगतसमाहित (anugata-samāhita) *adj.* devoted and engrossed भगवतीमम्बिकामनुगतसमाहितेन चेतसा संभाव्य तद्विमानमारूढवानस्मि UdaySuKa. 62.22.

अनुगतसंबन्ध (anugata-sambandha) *m.* common relation एवंप्रकारमेव च विशेषमाश्रित्य किंचित् पञ्चविधत्वं विपञ्च्यते, परमार्थतस्तु सर्वत्रानुगतसंबन्धो दुष्परिहरः NyāyMañ. ii. 125. 19; तादात्म्यभिन्नयोरेव केवलोपहितयोः तादात्म्यस्वीकारात् । अतः सदाकारबुद्धौ नानुगतसंबन्धहानिः GuruCandr. i. 26.23.

अनुगतसाधारणधर्म (anugata-sādhāraṇadharma) *m.* general property common to all instances पक्षियागयोश्च मुख्य उपमानोपमेयभावः स्यात् अनुगतसाधारणधर्माभावेन मुख्यसादृश्यासंभवात् UpaParā. 37.14; पितापुत्रयोस्तु … प्राशस्त्यमनुगतसाधारणधर्मः CitraMī. 38. 8.

अनुगतसामान्य (anugata-sāmānya) *n.* generic character common to all instances समानशब्दस्त्वाक्षिप्तसामान्यवचनः सत्सामान्यवचनमाह अनुगतसामान्यवचनस्तु विशेषलक्षणमिति, कथं पुनरयमेवाक्षिप्तसामान्यवचनः कथं वानुगतसामान्यवचन इति NyāyMañ. ii. 118. 25; सामान्यव्याप्तौ अपि द्व्यणुके पटादौ च अनुगतसामान्याभावात् एष एव दोषः TarkSaṁ.(Ā.) 71.10; यथा चानुगतसामान्याभावेऽप्युत्सर्गापवादन्यायसंभवस्तथा वक्ष्यामः NyāySu.(Ja.) 158A.10 (*on* i. 2. 1); उपाधीनां व्यावृत्तत्वेऽप्यनुगतसामान्याश्रयत्वेन दोषाभावात् NyāySu.(Ja.) 372A.8 (*on* ii. 2.6); अनुगतसामान्यानभ्युपगमेनैव व्युत्पत्त्यादिकं समर्थितम् NyāySu.(Ja.) 373B.8 (*on* ii. 2.6); यद्यनुगतसामान्यनिबन्धनैव सर्वत्र व्युत्पत्तिस्तदा सकलपदार्थस्वरूपं स्वरूपशब्दवाच्यतया कथं ज्ञायते NyāySu.(Ja.) 374B.3 (*on* ii. 2. 6); एकं केवलमनुगतसामान्यहीनमिति यावत् NyāySu.(Ja.) 374B. 9 (*on* ii. 2. 6); अनवस्थादिपरिहारायानुगतसामान्येन विनापि व्युत्पत्तिरङ्गीकरणीयेति भावः NyāySu.(Ja.) 374B. 11 (*on* ii. 2.6); समवायादौ स्वरूपमेव संबन्ध इत्यतो न कश्चिद्दोष इत्याशङ्कां परिहरन्ननुगतसामान्यदूषणमुपसंहरति NyāySu.(Ja.) 375A. 5 (*on* ii. 2. 6)

अनुगतसुखप्राश्निककथा (anugata-sukhapraśnikakathā) *adj.* (*f.*) inquiring into the well-being of those who approach सलीलं भ्रूक्षेपैरनुगतसुखप्राश्निककथा विरक्ता रक्ता वा शिरसि रुजमाख्याति गणिका PādaTā. 14. 15.

अनुगतसुहृत्समुदाय (anugata-suhṛtsamudāya) *adj.* followed or attended by host of friends छत्रपतिः (गर्भधारकः) … अनुगतसुहृत्समुदायः … धर्मेण वसुमतीं पालयामास ĀnandRa. 2.18(9)

अनुगतस्फुलिङ्ग (anugata-sphuliṅga) *adj.* accompanied by sparks of fire दग्धुं वियोगिविपिनं सितरश्मिवह्नेर्धूमो ज्वलिष्यत इवानुगतस्फुलिङ्गः Sūkti-Mu. 69.14.

अनुगतस्मितलक्षणा (anugatasmita-lakṣaṇā) *adj.* (*f.*) characterized by the accompanying smile परमेश्वरः । अनुगतस्मितलक्षणया गिरा शमितसर्वभयः समभाषत ŚivaP. vii(1). 23.52 (528B.6)

अनुगतस्वरूप (anugata-svarūpa) *n.* uniform feature स्वशब्दस्य ज्ञानमात्रार्थत्वे दोषस्योक्तत्वात् स्वत्वस्य चानुगतस्वरूपस्य निर्वक्तुमशक्यत्वात् Khaṇḍan-Khā. 549.9.

अनुगतस्वार्थपदद्वय (anugatasvārtha-padadvaya) *n.* pair of words having componential meanings of their own अनुगतस्वार्थपदद्वयगम्यत्वान्नीलोत्पलवद्वाक्यार्थः TantrVā. 765. 8 (*on* iii. 2.1)

अनुगतहेतु (anugata-hetu) *m.* cause common to all instances अनुगतहेतुं विना अनुगतकार्यस्याकस्मिकतापत्तेः TattvCin. i. 549.2.

अनुगता (anuga-tā) *f.* the state of being a follower अर्थो धर्मानुगो यत्र कामश्चार्थानुगो नृणाम् । कामस्य शिवकामानां मोक्षोऽप्यनुगतां गतः PṛthvīVi. 5.145.

अनुगताकार (anugatākāra) *adj.* [*f.* -ā] having a uniform nature कथमनुगताकारा बुद्धिः Śarka. 2. 19; यदि सामान्यं न स्याद् भिन्नेष्वेष्वनुगताकारः प्रत्ययः न स्यात् Kiraṇā. 23.5; नानासिद्धजीवेषु सिद्धोऽयं सिद्धोऽयमित्यनुगताकारः सिद्धजातिप्रत्ययः TātpaVṛ. 120.13 (*on* 2.2); सिद्धे निरुपाधिकव्यक्तिभेदे अनुगताकारः प्रत्ययः सामान्यमवलम्बते PrakaVi. 279.15; सत्ताजातिः … संबन्धांशेऽप्यनुगताकार LaCandr. 57. 16; *m.* common form नन्वनुगताकारविषयत्वाद् गोत्वादिकं कल्पितमिति चेदित्थं शृणु SarvaDaKau. 40.9.

अनुगताकारज्ञान (anugatākāra-jñāna) *n.* knowledge having a uniform nature लक्ष्यतेऽनेनेति लक्षणमनुगताकारज्ञानम् NyāyKa. 316. 24.

अनुगताकारत्व (anugatākāra-tva) *n.* the state of having a uniform nature संबन्धांशेऽप्यनुगताकारत्वाय तादात्म्यत्वरूपेण संबन्धेऽपि तदतिरिक्तरूपेणानुयोगित्वसंभवात् GuruCandr. i. 26. 15; अभावांशे प्रतीतेरनुगताकारत्वायेदम् LaCandr. 555.39.

अनुगताकारद्रव्य (anugatākāra-dravya) *n.* substance having a uniform nature बहिरात्मावस्थान्तरात्मावस्थापरमात्मावस्था मोक्षावस्थात्रयं तिष्ठति । अवस्थात्रयेऽनुगताकारद्रव्यं तिष्ठति TātpaVṛ. 329.11 (*on* 3.38)

अनुगताकारधी (anugatākāra-dhī) *f.* uniform congnition ननु भेदत्वांशे अनुगताकारधीरस्तु LaCandr. 800. 26.

अनुगताकारप्रत्यय (anugatākāra-pratyaya) *m.* cognition having a uniform nature अस्ति च तावद् गौरयमित्यनुगताकारप्रत्ययः NyāySu.(Ja.) 372A.13 (*on* ii. 2. 6)

अनुगताकारबुद्धि (anugatākāra-buddhi) *f.* cognition which has a uniform nature अनुगताकारबुद्धिवेद्यानि द्रव्यत्वादीनि व्यावृत्तिबुद्धिवेद्याश्च द्रव्यादिव्यक्तयः NyāyKa. 315. 2; समानानां भावस्सामान्यम् । अनुगताकारबुद्धिहेतुस्सामान्यम् SarvaDaKau. 60. 12; अश्रुतचरेऽपि शब्दे श्रूयमाणे झटिति शब्दोऽयं शब्दोऽयमित्यनुगताकारबुद्धिदर्शनाच्छब्दत्वसिद्धिः MānaMe. 237. 5.

अनुगताकारवित्ति (anugatākāra-vitti) *f.* knowledge which has a uniform nature न चैकैकस्य व्यभिचारादनुगतरूपाभावाच्चानुगतप्रत्ययः सादृश्यपदव्युत्पत्तिश्च न स्यादिति वाच्यम् । अनुगताकारवित्तिवेद्यसादृश्यत्वसामान्यात् Tattv-Cin. iii. 11. 3.

अनुगताकारानिरूपण (anugatākārānirūpaṇa) *n.* non-describing of a common form इह भूतले घटो नास्तीति घटभूतलयोरपि विशिष्टाभावबुद्धिविषयत्वात्, अनुगताकारानिरूपणाच्च TattvPradī.(Ci.) 279. 13.

अनुगताकारापरिस्फुरण (anugatākārāparisphuraṇa) *n.* non-appearance of a common form प्रत्यक्षाप्रत्यक्षनिष्ठा द्रव्यत्वपृथिवीत्वगुणत्वशब्दत्वकर्मत्वादयोऽपि निराकृताः । अनुगताकारापरिस्फुरणात् TantrRaha. 19. 9.

अनुगताकाराभाव (anugatākārābhāva) *m.* absence of a common form क्वचिदप्रतिपत्तिः क्वचिद्विप्रतिपत्तिरिति व्यवस्थाश्रयणेऽप्यनुगताकाराभावेनालक्षणत्वादुभयानुगततत्त्वाप्रतिपत्तिस्ताभ्यां लक्ष्यते TārkiRa. 318.6.

अनुगताकारावगाहित्व (anugatākārāvagāhi-tva) *n.* the state of being that which comprises of a common form सविकल्पकं तु शब्दलिङ्गवदनुगताकारावगाहित्वात् सामान्यविषयं कथं प्रत्यक्षमर्थजस्यैव प्रत्यक्षत्वात् TarkBhā. (Ke.) 36. 8.

अनुगताकाशव्यक्ति (anugatākāśavyakti) *f.* the unique space which is common to all (the limited spaces) आकाशं मेयं, घटाकाशं मेयं, पटाकाशं मेयं, इत्यादावनुगताकाशव्यक्तिविषयकत्वम् GuruCandr. ii. 94. 23.

अनुगताखण्डारुण्यगुण (anugatākhaṇḍāruṇya-guṇa) *m.* the quality of redness which is common as well as indivisible अरुणापदस्य तु आकृत्याधिकरणन्यायेन जातिवदनुगताखण्डारुण्यगुणो वाच्यः LaCandr. 697.41.

अनुगताखिलदर्शना (anugatākhiladarśanā) *adj.* (*f.*) which covers all branches of philosophical systems न पटुता मम ते श्रवणान्तिकं ननु गतानुगताखिलदर्शना ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 8. 44.

अनुगताग्निप्रायश्चित्त (anugatāgni-prāyaścitta) *n.* atonement or expiation occasioned by an extinguished fire आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्यानुगताग्निप्रायश्चित्तं करिष्ये BālamBha. i. 580.7 (*on* 1. 250)

अनुगताञ्चितश्री (anugatāñcita-śrī) *adj.* **1** (speech) having grace which is honoured and common (in all modes of expression) मार्गत्रयेऽप्यविहतप्रसरा मनोज्ञशब्दश्रुतिः शुचितयानुगताञ्चितश्रीः। जह्नोरिवाशु तनया … मनो हरति कस्य सतां न वाणी HarVi. 13.10; **2** (Ganges) having glory respected throughout (in all the three courses), HarVi. 13. 10.

अनुगतात्मक (anugatātma-ka) *adj.* [*f.* -ikā] **i** having comprehensive character यदि वा तेऽपि पर्यायाः सर्वेऽप्यनुगतात्मकाः। द्रव्यवत्प्राप्नुवन्त्येषां द्रव्येणैकात्मता स्थितेः TattvSaṁ. 318; **ii** whose mind is always devoted श्रुतिस्मृत्यविरोधेन कृतवृत्तिर्गृहे गृही। यत्र तत्र च तत्पत्नी तस्यैवानुगतात्मिका MārkP. 50. 78.

अनुगतात्मज्ञानता (anugatātmajñāna-tā) *f.* the state of having continued knowledge of the Self कर्मयोगयोग्येन ज्ञानयोगयोग्येन च कर्मयोगस्य सुशकत्वादप्रमादत्वादन्तर्गता(v. l. अनुगता)त्मज्ञानतया निरपेक्षत्वात् … कर्मयोग एव … कर्तव्यः GītāBh.(Rā.) 210. 2 (*on* 3. 33)

अनुगतादृष्टवृद्ध्यर्थम् (anugatādṛṣṭavṛddhyartham) *adv.* for the purpose of augmentation of the invisible (result) which continues throughout ब्रह्मचारी … अनुगतादृष्टवृद्ध्यर्थमिमान् नियमाननुतिष्ठेत् ManvaMu. 70.13 (*on* 2. 175)

अनुगताधारता (anugatādhāra-tā) *f.* the state of having a common substratum ननु भेद एव व्यावृत्तो भविष्यति। तस्यानुमतेरनुगताधारतायाश्चाभावात् NyāySu.(Ja.) 494A. 4 (*on* iii. 2.1)

अनुगताधारप्रतीति (anugatādhārapratīti) *f.* comprehensive cognition of the substratum नापि द्वितीयः (पक्षः) तादृशमप्यनुगतमननुगतं वा स्यात्। द्वितीयेऽनुगताधारप्रतीत्यसंभवः संकेतग्रहाशक्यत्वं च KhaṇḍanKhā. 1109. 20.

अनुगताधिष्ठानदेशसंबन्धा (anugatādhiṣṭhānadeśasambandhā) *adj.* (*f.*) which has continuous connection with the region of substratum (i. e. *cakṣurgolaka*) एकैवेन्द्रियवृत्तिरनुगताधिष्ठानदेशसंबन्धा अर्थदेशं यावत् प्राप्ता, अतोऽधिष्ठानदेश एव संस्कारः … भविष्यति Kāśi. i. 224.21 (*on* 4.46)

अनुगताप्तक (anugatāpta-ka) *adj.* accompanied by a trustworthy person भद्रमित्रः … श्रीभूतेर्हस्ते … अनुगताप्तकं रत्नसप्तकं निधाय YaśasCam. ii. 345. 22.

अनुगताभावचतुष्टयव्यवहार (anugatābhāvacatuṣṭayavyavahāra) *m.* uniform usage of the four types of negation अभावचतुष्टयं तत्तदधिकरणतत्तद्बुद्धीनामननुगतत्वान्न संभवति अनुगताभावचतुष्टयव्यवहारस्य प्रत्येकाभावेनोपपादयितुमशक्यत्वात् TattvCin. i. 715. 3.

अनुगताभावव्यवहार (anugatābhāvavyavahāra) *m.* uniform usage of negation अधिकरणतज्ज्ञानानामननुगतत्वेनानुगताभावव्यवहारानुपपत्तिः TattvCin. i. 714.6.

अनुगतायन (anugatāyana) *adj.* whose going is followed ततोऽसौ पुनरागच्छत्पुरं किष्कुप्रकीर्तितम्। विजयार्थप्रधानेन जनेनानुगतायनः PadmP.(Ra.) 6.197.

अनुगतार्थ (anugatārtha) *adj.* [*f.* -ā] (term) which follows its derivational meaning (i. e. which is self-explanatory) यया वितण्ड्यते सा वितण्डेत्यनुगतार्थया संज्ञयैव परप्रतिपत्तिविघातः क्रियते NyāyVār. 165.2 (*on* i. 2.44); ब्राह्मण्यपि ममायं दत्तकः पुत्र इत्यनुगतार्थमेव नाम चक्रे JayaMa. 5.22 (*on* 1.1); अन्वर्थाः अनुगतार्थाः Kiraṇā. 125. 12; गर्भाधानमित्यनुगतार्थं कर्मनामधेयम् Mitā. 5.20 (*on* 1.11); AlāṅkāKau.(Vi.) 14. 20; CitraMī. 10. 1; इयमाख्या तदैवानुगतार्था भवति यद्ययं पशुः गौः स्यात् VīraMi.(Saṁskāra.) 999. 1; वक्ष्यमाणानि पुंसवनादीन्यप्यनुगतार्थानि कर्मनामधेयानि BālamBha. i. 13. 28 (*on* 1.11–12); *m.* **i** appropriate meaning, cf. **अनुगतार्थान्वय**; **ii** meaning common to all instances, cf. **अनुगतार्थाभाव**.

अनुगतार्थत्व (anugatārtha-tva) *n.* the state of being (a term) which follows its derivational meaning (i. e. the state of being a term which is self-explanatory) अत्र पूर्वार्धे रञ्जयत्यर्थः प्रथमानुरागेऽनुगतार्थत्वेन सिद्धस्तदनन्तरे तथैवानुवर्तते SaraKaṇṭhā. 653. 15; अज गतौ। अस्यापि आज्यमित्येतद्भवतीति प्रदर्शनार्थम्। द्रवरूपे घृतेऽनुगतार्थत्वात् Prasā. ii. 487. 17.

अनुगतार्थनामधेय (anugatārtha-nāmadheya) *adj.* having a name which follows its derivational meaning भो नन्दगोपुत्र, अनुगतार्थनामधेयस्य महाराजस्योग्रसेनस्य पुत्रः कंसराजो भवन्तमाज्ञापयति BālC. 4. 12(31)

अनुगतार्थसंज्ञा (anugatārtha-sañjñā) *f.* term which follows its derivational meaning यथेयमनुगतार्थसंज्ञा तथान्यापि JayaMa. 188. 16 (*on* 2. 10)

अनुगतार्थान्वय (anugatārthānvaya) *m.* connection with the self-explanatory or appropriate meaning (i. e. of the word *rañjayati*) तत्रैवानुगतार्थान्वयो यथास्थाने तपो दुश्चरमेतदर्थमपर्णया पेलवयाभितप्तम्। या दास्यमप्यस्य लभेत नारी सा स्यात् कृतार्था किमुताङ्कशय्याम्। अत्र पूर्वार्धे रञ्जयत्यर्थः प्रथमानुरागेऽनुगतार्थत्वेन सिद्धः SaraKaṇṭhā. 653.12.

अनुगतार्थाभाव (anugatārthābhāva) *m.* absence of meaning common to all instances नापि षष्ठः, अव्याप्तिप्रसङ्गात्। अन्यतमशब्दस्य बहुष्वेकविषयत्वेन अनुगतार्थाभावे द्रव्यादिषु क्वचिदप्यपर्यवसानात् TarkSaṁ.(Ā.) 12.26

अनुगतार्थाभिधान (anugatārthābhidhāna) *n.* denotation of a meaning which is common to all instances अथान्यव्यतिरिक्त इति विशेषणं प्रक्षिपसि तदान्यविषयस्य प्रत्यक्षता न स्यात्। तच्छब्देनानुगतार्थाभिधाने व्यवच्छेदकत्वाभावात् KhaṇḍanKhā. 557. 12.

अनुगतावगति (anugatāvagati) *f.* uniform knowledge न (च) इतरेतराश्रयता … अनुगतावगतेः औपाधिकविष(य)त्वेनापि चरितार्थत्वात् TarkSaṁ. (Ā.) 58.16.

अनुगतावगम (anugatāvagama) *m.* uniform knowledge स्मृतिव्यावृत्तेन रूपेण यः प्रत्यक्षादिष्वनुभव इत्यनुगतावगमः स साक्षात्कारित्वादनुपपन्नः KhaṇḍanKhā. 257.12.

अनुगतावच्छेदकधर्म (anugatāvacchedakadharma) *m.* delimiting property common to all instances न च — अवच्छेदकात् भिन्नं सहकारिविरहप्रयुक्तकार्याभाववत्त्वं तदिति — वाच्यम्, अनुगतावच्छेदकधर्मं विना तस्यापि गृ(? ग्र)हीतुमशक्यत्वात् AdvaiSi. 455 23.

अनुगतावभासिनी (anugatāvabhāsinī) *adj.* (*f.*) appearing uniformly गोबुद्धिर्गोबुद्धिरित्यनुगतावभासिनी प्रथा … गोबुद्धीरालम्बते TātpaṬ.(Vā.) 458.9 (*on* ii. 2.32)

अनुगताशेष (anugatāśeṣa) *adj.* in whom everything (else) has entered (ब्रह्मा) कालेनानुगताशेष आस्ते तूष्णीं दिनात्यये BhāgP. iii. 11.27.

अनुगताश्रय (anugatāśraya) *adj.* residing in what is common to all instances नाप्यनुगताश्रय उपाधिः NyāySu.(Ja.) 373B. 6 (*on* ii. 2. 6)

अनुगति (anu-gati) *f.* **1** following, going after **2** entrance into **3** attendance, service **4** forward (i. e. not retrograde) motion **5** extinction **6** consent **7** movement **8** uniformity, presence throughout, continued existence **9** correlation **10** commonness **11** one of the 27 accessories of *śilpaka* type of drama (*lit.* following) **1** following, going after बलस्य चतुरङ्गस्य नायकानुगतो नयः (v. l. °गतिर्नयः)। यथा लोके तथा राज्ञां वृत्तान्तानुगतो नयः Rāmā. vi. App. I. 2(22); VāyuP. i. 24.46; इत्येषानुगति(? विष्णो)कार्याणामौपसर्पिणी LiṅgaP. i. 20. 48; ततो निशावधू रेजे … । कुर्वाणानुगतिं भर्तुर्वासरस्य निरन्तरम् PadmP.(Ra.) 19.33; भर्तुश्चानुगताविह क्षितिभुवा श्वश्रूजनो वन्दितः BālRā. 6.22; इत्येतयोरनुगतिं प्रतिबोध्य गन्तुं भूयोऽपि राजभवनं प्रविवेश रामः RāmāCam. 2. 34; उत्क्रामति जीवे प्राणानां तदनुगतिः श्रूयते तमुत्क्रामन्तं प्राणोऽनूत्क्रामति BrahmSūBh.(Rā.) 567. 5 (*on* iii. 1.3); SaduktiKa. 206.6; SūktiMu. 97.51; वारीकर्मवशाविलोभनविधिभ्यां चानुगत्या तथैवापातेन ततोऽवपातत इतीहेभग्रहः पञ्चधा MātaLī. 10. 1; Yādavā. 22. 209; एका रहस्यभिमतं किल वक्तुकामा दीर्घां विभोरनुगतिं विदधे मृषैव BhikṣāKā. 16.11; **2** entrance into अभिमानिव्यपदेशस्तु विशेषानुगतिभ्याम् BrahmSū. ii. 1.5; अनुगतिरनुप्रवेशः BrahmSūBh.(Rā.) 406.18 (*on* ii. 1.5); VedāntDī. 83.1 (*on* ii. 1.5); 'अग्निर्वाग्भूत्वा मुखं प्राविशदि'त्याद्यनुगतेः VedāntPāSau. 153.9 (*on* ii. 1.5); VedāntKau. 153. 22 (*on* ii. 1. 5); 'अग्निर्वाग्भूत्वा मुखं प्राविशत्' इत्यादिना अचिद्वस्त्वभिमानिदेवतानुगतेः BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 11.3 (*on* ii. 1. 5); ŚivārkaMaDī. ii. 11. 10 (*on* ii. 1.5); **3** attendance, service मयूरत्वे ततस्सा वै चकारानुगतिं शुभा। … बाला ViṣṇuP. iii. 18. 84; परिचारकैस्तथाप्तैरनुगतिरस्या विधेया स्यात् KandaCū. iv. 1.52;

4 forward (i.e. not retrograde) motion झषवृश्चिकाजचापे वक्रे षट्सप्तकेन नवभागान् । द्विक्नेन नगान् वक्रो दिनषष्ट्या षोडशानुगतिः PañcSi. 18. 29; 5 extinction वह्नौ कुण्डे स्थले चुल्यां संस्कृतेऽनुगतिं गते । पुनराधाय संस्कृत्य शान्तिहोमादिकं हुनेत् PāraS. 19.46; Mitā. 412.7 (*on* 3.229); चोलकेरलपाण्ड्यानां पश्यन्ननुगतिं प्रभुः । चकार पुनराधानं धर्म्यं हुतभुजामिव Yādavā. 22. 209; 6 consent प्रशशंसुर्नृशंसास्ते न परं तस्य तद्वचः । प्रकाशयन्तोऽनुगतिं दूरतस्त्रिदशा अपि RāmC. 21.91; AbhidhāCin. 1540; 7 movement कालस्यानुगतिर्या तु लक्ष्यतेऽण्वी बृहत्यपि BhāgP. ii. 8. 13; 8 uniformity, presence throughout, continued existence अकार्यकारणात्मत्वात्कैवल्येऽनुगतिः कुतः BṛĀraUBhVā. ii. 4.206; न च वस्त्वन्तरानुसंधानमन्तरेणानुगतिव्यावृत्ती प्रत्येतुं शक्येते Praka-Pañ. 164. 2; 165.5; मा भूदनुगतिः स्वरूपसत्त्वस्य KhandanKhā. 59. 1; (देवतानाम्) अनुगतिश्च सर्वत्र BrahmSūBh.(Ma.) 24A. 4 (*on* ii. 1.6); TarkSam.(Ā.) 76. 11; VedāntKa. 251.1 (*on* ii. 2. 1); चरमे कार्ये अनन्तपूर्वकार्याणामनुगतिः प्रसज्येत VivaPraSam. 218.10; TattvPrakā. 83A. 1 (*on* ii. 1.6); व्याप्तानां सदेहत्वेऽनुपलम्भबाधः इत्येतत्परिहाराय विशेषानुगतिभ्यामिति सूत्रखण्डम् ... व्याख्यातम् NyāySu.(Ja.) 280B. 4 (*on* ii. 1. 3); 9 correlation अपि चान्वयो नामानुगतिः NyāyRaMā. 57. 3; 10 commonness न ह्युपमानोपमेययोरनुगत्या धर्मस्य मुख्यसाधारण्य एवोपमालंकारः CitraMī. 9.14; यत्र तु कश्चिद्धर्म एव ... उत्प्रेक्ष्यते तत्र स एव धर्मोऽन्यः प्रकार इति सर्वत्राप्यनुगतेः CitraMī. 79.5; 11 one of the 27 accessories of *śilpaka* type of drama (*lit.* following) आलस्यकम्पानुगतिविस्मयास्साधनम् ... कथितान्यङ्गान्यत्रैव शिल्पके BhāvPra.(Śā.) 257.10(9); 279.9(9); [*anugati* is given as a meaning of *sādhana*, NānārthāSam. ii. 217. 1943]

अनुगतिगोचर (anugati-gocara) *m.* object of uniform knowledge अनुगतं (सामान्यम्) अनुगतिगोचरः NyāyVārPari. 581. 3.

अनुगतित्व (anugati-tva) *n.* the state of being the same, uniformity गोशब्दो गोशब्द इति बुद्ध्यनुगतिः – सामान्यनिबन्धना अनुगतित्वे सति गोशब्दबुद्धिसंबन्धित्वात् । गोशब्दबुद्धिर्गोशब्दबुद्धिरित्यनुगतबुद्धिवदिति TātpaṬ. (Vā.) 458. 14 (*on* ii. 2. 32)

अनुगतिदर्शन (anugati-darśana) *n.* knowledge of continuity सोऽहं नित्योऽनित्यः इत्यादीनां रुद्रवाक्यानामनुगतिदर्शनेन रुद्रवाक्यापरिसमाप्तेः Śruta-Pra. ii. 200. 13 (*on* i. 4.29)

अनुगतिनिष्ठ (anugati-niṣṭha) *adj.* intent on following (i.e. accompanied by, followed by) धनकीर्तिना दर्शनायागतयानङ्गसेनया चानुगतिनिष्ठो गुणपालश्रेष्ठी ... श्रीयशोध्वजा(?ज)नामभाजनं भगवन्तम् ... एवमपृच्छत् Yaśas-Cam. ii. 343. 10.

अनुगतिरूप (anugati-rūpa) *n.* nature in the form of uniformity अनुगतिरूपमङ्गानामेकस्मिन्नेव जायते वाक्ये । यद्येकस्य तदानीमन्वर्थोऽनन्वयः कथितः Ekāva. 8.4 (209.8)

अनुगतिशूर (anugati-śūra) *adj.* clever in following क्षणमुपकुरु शयनोपरि मामिव नूपुरमनुगतिशूरम् GītGo. xii. 23. 2.

अनुगतिश्रवण (anugati-śravaṇa) *n.* Vedic statement about entering अग्न्यादीनामनुगतेश्च अनुगतिश्रवणाच्च VedāntKau. 153.22 (*on* ii. 1. 5)

अनुगतिसिद्धि (anugati-siddhi) *f.* establishment of comprehensiveness सिद्धे व्यक्तिभेदे अणुगत [अनुगति] सिद्धिः PrakaVi. 508.13.

अनुगतीकृत (anugatī-kṛta) *adj.* made uniform or common to all instances स्फुटतरविवेकरतित्वेनानुगतीकृतानामवयवावयव्यादीनामेव तत्र कारणत्वमस्तु ŚivārkaMaDī. ii. 73.22 (*on* ii. 2. 12); फलतो नित्यस्य नैमित्तिकस्य चावश्यकत्वेनानुगतीकृतस्याननुष्ठानात्प्रत्यवायो गम्यते SiddhāTa. 22.26; शब्दप्रयोगाधिकरणवृत्तिकालत्वव्याप्यधर्मत्वेनोपलक्षणेनानुगतीकृततत्क्षणदिनमासवर्षत्वाद्यवच्छिन्न एव काले लटः शक्तिः VyutpaVā. 202.34.

अनुगतीकृत्य (anugatīkṛt-ya) *ger.* having made uniform विभिन्नपुरुषकर्तृकहोमाधिकरणताद्वयावृत्तितादृशचरुहोमाधिकरणतामात्रवृत्तिधर्मत्वेनानुगतीकृत्य VyutpaVā. 149.19.

अनुगतेष्टि (anugateṣṭi) *f.* sacrificial rite (as an expiation) on the extinction of fires न वानुगतेष्टिं कुर्यात् BhārŚS. ix. 13.12; सर्वत्रानुगतेष्टिमेतामेके समामनन्ति ĀpaŚS. ix. 9.2; अनुगतेष्टेर्वा स्थान एता आहुतीर्जुहुयात् ĀpaŚS. ix. 9.14; HirŚS. xv. 3. 12 (295.6); VaikhāŚS. 20. 17.

अनुगतैकधर्मता (anugataikadharma-tā) *f.* the state of having one property common to all instances पदार्थस्वरूपाणां परस्परमनुगतैकधर्मता नास्ति NyāySu.(Ja.) 494B. 4 (*on* iii. 2.1)

अनुगतैकरूप (anugataikarūpa) *n.* single or unique form common to all instances विशेषरूपा इति स्वीकृताः तेषां स्वरूपं तावत् परस्परव्यावृत्तमतोऽनुगतैकरूपाभावादव्यापकत्वं स्यात् KhandanKhā. 423. 8; उक्तज्ञानं च नानुगतैकरूपं विनेति तादृशं गोत्वादिकमवश्यं वाच्यम् LaCandr. 317.12.

अनुगतैकविषयकत्व (anugataikaviṣayaka-tva) *n.* the state of having reference to a single entity common to all instances 'घटो ज्ञातः' 'पटो ज्ञात' इत्यादिप्रत्ययानामनुगतैकविषयकत्वमानुभाविकमपलप्येत LaCandr. 469.19.

अनुगतैकश्रुति (anugataikaśruti) *f.* single Vedic statement common to all instances साधुत्वस्य पूर्वत्रनिर्वचनासंभवेन अनुगतैकश्रुतिकल्पनानुपपत्तेश्च BhāṭṭDī. i. 51.15 (*on* i. 3.8)

अनुगतैकसंज्ञा (anugataikasañjñā) *f.* single designation covering all instances पञ्चजनसंज्ञिकाः केचिदिह ग्राह्याः ...। तेष्वनुगतैकसंज्ञाविषयत्वायोगात् ŚivārkaMaDī. i. 528.32 (*on* i. 4. 12)

अनुगतोदक (anugatodaka) *adj.* filled with water, abounding in water (युध्येदनूपे नौद्विपैस्तथा) युद्धसामर्थ्यात्तदानुगतोदके नौकाहस्तिभिः Manva-Mu. 282.15 (*on* 7. 192)

अनुगतोद्बोधक (anugatodbodhaka) *adj.* common awakening factor परोक्षस्यानुमितित्वेनैव प्रतिबध्यत्वम् ... उद्बोधकसत्त्वे मानाभावेन तदभावादेव स्मृत्यभावोपपत्तेरनुगतोद्बोधके मानाभावात् GuruCandr. ii. 248. 21; LaCandr. 519. 34; अनुगतोद्बोधकस्थले स्वरूपतस्तत्प्रकारकशक्तिज्ञानासत्त्वे ... तादृशज्ञानस्य हेतुत्वमावश्यकम् ŚaktiVā. 111. 10.

अनुगतोपकृतिव्रत (anugatopakṛti-vrata) *n.* vow of obliging those who approach (them) जीवन्तु साधुतरवः सुकृताम्बुसिक्ताः ...। ये धारयन्त्यनुगतोपकृतिव्रतानि SaduktiKa. 302. 19.

अनुगतोपाध्यभाव (anugatopādhy-abhāva) *m.* absence of an adjunct common to all instances पञ्चभिरारब्धसमूहपञ्चकासंभवादिति । अनेन पञ्चस्वनुगतोपाध्यभावादित्युक्तं भवति ŚrutaPra. ii. 123.19 (*on* i. 4.11)

अनुगतोपायेच्छा (anugatopāyecchā) *f.* desire for means common to all instances अनुगतोपायेच्छायां अनुगतस्य प्रयोजकत्वे संभवति बाधकं विना त्यागायोगाच्च TattvCin. iv(2). 158. 2.

अनुगत्य (anugát-ya) *ger.* [P. vi. 4. 38] **AI** having followed (a person or a thing) मित्रश्च त्वा वरुणश्च ... त्वानुगत्य दूरं भोगाय पुनरोहताम् AV. xix. 44. 10; AV.(P.) xv. 3.10; यदि दूरे स्यादा तामितोस्तिष्ठेत् प्राणमेवास्यानुगत्य हन्ति यद्यभिचरेत् TaiS. VI. iv. 5.6; तपसा कर्म कवयोऽनुगत्य आहाय मृत्युमतिमेधयायन् JaimiBr. 2.73 (F.N. 17); अनुगत्य सुदूरं तौ बलोपेतः सुरप्रभः। कृच्छ्रान्निवर्तितस्ताभ्यां शोकी पुरमुपागतः PadmP.(Ra.) 40. 43; **AII** having followed (the procedure) तेषां तु शास्त्रार्थमिहानुगत्य आरोग्यमेवं प्रयतेत कर्तुः (तुम्) Hastyāyur. 264.23 (2. 48); **B** having approached रामः ... स्वर्गं गन्तुं मनश्चक्रे ...। ते राममनुगत्योचुः सर्वे वानरयूथपाः । तवानुगमने राजन् संप्राप्ताः स्म इहानघ SkandP. ii(8). 6. 122; यदा केचिद्बहिर्याताः (वैश्याः) केचिद्वा गमनोद्यताः । तदाताननुगत्याह भीमसेनो विनीतवत् BallāC. 105.10.

अनुगत्यनुपपत्ति (anugaty-anupapatti) *f.* untenability of continuance विद्योत्पादनमात्रचरितार्थस्य कर्मणो मोक्षार्थमनुगत्यनुपपत्तेः ŚrutaPra. ii. 590.30 (*on* iv. 1.18)

अनुगत्यभाव (anugaty-abhāva) *m.* absence of unformity or commonness सामान्यमेवानुमीयते न विशेषः अनुगत्यभावात् NyāyRaMā. 71.14.

अनुगत्यर्थ (anugaty-artha) *adj.* set on following (the husband in death) इयं च सुलभा राज्ञी रोदते जीविताशया। यस्या मनोऽनुगत्यर्थं न सा रोदिति कर्हिचित् GaṇeP. i. 25. 22.

अनुगत्यर्थम् (anugatyartham) *adv.* for the sake of understanding समासे लाघवम् असमासे गौरवं अनुगत्यर्थं च शब्दानामुपादानमिति गुर्वभिधाने प्रयोजनं वाच्यम् NyāyVār. 156.13 (*on* i. 2.42)

अनुगत्यविच्छेद (anugaty-aviccheda) *m.* absence of break in the continuity दहराकाशस्यानुगत्यविच्छेदं दर्शयति तमेवेति ŚrutaPra. ii. 35.24 (*on* i. 3. 13)

अनुगत्व (anuga-tva) *n.* the state of being an attendant उपगन्तुमेतदनुगत्वमर्थिता हृदि पोस्फुरीति यदपि द्वयोरपि PṛthvīVi. 9. 64.

अनुगत्वर (anu-gatvara) *adj.* [*f.* -ī] [P. iii. 2.164] which or who goes after or follows habitually सः ... व्यावृत्तदृष्टिरनुगत्वरमैक्षत स्वं पानीयतामिव यशो गतमब्धिमध्यात् PṛthvīVi. 4. 78; वने घोरे भर्तारमनुगत्वरी । उदाहरणमेवाद्यं सतीनामसि जानकी Rāgh. 7.35.

अनुगत्वरी (anu-gatvarī) *f.* female attendant आपाण्डुभूषणजुषामभिसारिकाणामित्थं मिथोऽकथि पथिष्वनुगत्वरीभिः ŚrīKaC. 11.41 (comm. चेटीभिः)

अनुगत्वा (anu-gatvā) *ger.* **I** having gone श्रुत्वा दुहितरं काव्यस्तत्र शर्मिष्ठया हताम् । त्वरया निर्ययौ दुःखात् (v. l. सोऽनुगत्वा वनं दुःखं) मार्गमाणः सुतां वने MahāBhā. i. 73. 27; **II** having followed अनुशिष्टानुगत्वा

च कृत्वा चैनान् प्रदक्षिणम् ।··· विदुरः प्रययौ गृहान् MahāBhā. i. 133.24.

अनुगद् (anu-gad-) I. P. **I** to call तस्माच्छ्रीकृष्ण एवेत्यनुजगदुरमुं सूरयः सौरिभक्ताः Prasā. ii. 796.21; **II** to recite पूर्वाभ्यस्तं निर्विशेषात्मनिष्ठं स्तोत्रश्रेष्ठं सोऽन्वगादीत् परात्मन् Nāray. viii. 26.7.

अनुगद (anu-gada) *m.* utterance गद व्यक्तायां वाचि ।··· निगादः । निगदः । अनुगदः DhātuPra. 1.51 (13.5)

अनुगदित (anu-gadita) *adj.* described अथ नयुतननजयाः । प्रचुपितमनुगदितमुपस्थितपूर्वम् JayaChand. 5.24; *n.* utterance, call भ्रातर्भ्रातः क यासीत्यनुगदितं अथो न श्रुतं ते बलस्य GopāKeCan. 52.15.

अनुगन्तत्व (anuganta-tva) *n.* the state of being that which does not end in *uk* (i. e. short formula representing the vowels *u*, *ū*, *ṛ*, *ṝ*, and *ḷ*)तत्र गुणे कृते रपरत्वे च कृतेऽनुगन्तत्वादिट्प्रतिषेधो न भविष्यति MahāBh. iii. 283.17 (*on* vii. 2.10); iii. 286.6 (*on* vii. 2.13)

अनुगन्तव्य (anu-gantavya) *adj.* [*f.* -ā] **1** to be practised चातुराश्रम्यधर्माश्च वेदधर्माश्च पार्थिव । ब्राह्मणेनानुगन्तव्याः MahāBhā. xii. 65.9; गृहगतैरनुगन्तव्या एव लोकवृत्तयः HarṣaC. 200.5; एषोऽनुधर्मः प्रवचनस्य सर्वैरपि अनुगन्तव्यः KumāPraPra. 76.17; **2** to be followed, to be accompanied तेनानेकार्थाभिधाने यत्नं कुर्वतावश्यं लोकः पृष्ठतोऽनुगन्तव्यः MahāBh. i. 241.7 (*on* i. 2.64); उदकान्तं स्निग्धोऽनुगम्यत इति स्मर्यताम् (v. l. ओदकान्तात्परं स्निग्धोऽनुगन्तव्य इति स्मर्यताम् or उदकान्तं स्निग्धोऽनुगन्तव्य इति श्रूयते) Śāk. 4.17(1); ब्राह्मणेनानुगन्तव्यो न शूद्रो न द्विजः क्वचित् । अनुगम्याम्भसि स्नात्वा स्पृष्ट्वाग्निं घृतभुक्शुचिः YājñaSm. 3.26; कुमारः समाज्ञापयति न खल्वहं केनचिदनुगन्तव्य इति MudrāRā. 4.6(5); श्रेयांसमित्यश्वे गर्दभेनानुगन्तव्ये सिद्धवन्नच्छ्रेयसामूनैरनुगमनं दर्शयति TantrVā. 78.18 (*on* i. 3.2); कूटागारश्च वोढव्यस्तुरगैः ··· नृपेण सोऽनुगन्तव्यः NilaP. 859; लौकिकानि हि प्रमाणानि लक्षणकारैरपि यथालोकमेवानुगन्तव्यानि Kāśi. iii. 31.8 (*on* 5(4).36); ततस्तत्राप्येषैव रीतिरनुगन्तव्या ĀtmaTaVi. 538.16; अनुगन्तुं सतां वर्त्म यदि कृत्स्नं न शक्यते । स्वल्पमप्यनुगन्तव्यम् SūktiRa. 163.1; ŚārṅgaPa. 1420; Subhāṣi. 2641; पुरुषार्थाभिलाषुकैः पुरुषैः सौगती गतिर्नानुगन्तव्या SarvaDaSaṁ. 3.68; **3** to be understood अथवोक्तमेतन्नात्र व्यापारोऽनुगन्तव्यः MahāBh. ii. 19.11 (*on* iii. 1.8); एष च द्वाविंशत्युपमश्चित्तोत्पाद आर्याक्षयमतिसूत्रेऽक्षगतानुसारेणानुगन्तव्यः MaYānaSū. 17.9 (4.20); कालाविशेषेण चोदनार्थो यथा स्थितः । स तथैवानुगन्तव्यो नाधिको निष्प्रमाणकः ŚlokaVār. 5(16).21 (686.2); कतरस्मात्पदात् फलेन संबध्यमानादपूर्वभेदाभेदावनुगन्तव्यौ TantrVā. 337.24 (*on* ii. 1.1); न च शक्तयः पर्यनुयुज्यन्ते यथाकार्यं व्यवस्थयानुगन्तव्याः TantrVā. 942.18 (*on* iii. 4.13); भेदाभेदात्मनोऽर्थस्य भेदाभेदव्यवस्थितिः । लोकतो वानुगन्तव्या समभागविसभागवत् NyāyVi. 2.303; रूढ्या च प्रेतशब्दः प्रथम एव वर्तते ··· योगोऽपि च तद्वत एवानुगन्तव्यः BālaKrī. i. 164.4 (*on* 1.249); **4** to be approached विनिर्वर्त्य यदा शूद्रा उदकान्तमुपस्थिताः । द्विजैस्तदानुगन्तव्याः ParāSm. 3.47; आगमिष्यन्ति ते भावा ये भावा मयि भाविताः । अहं तैरनुगन्तव्यो न तेषामन्यतो गतिः ŚārṅgaPa. 311; Subhāṣi. 2663; **5** to be served, to be obeyed, to be imitated as a worthy person सर्वेश्वरोऽनुगन्तव्यः अध्यक्षान्तं तु साच्युतम् PauṣkS. 38.211; वैदिकं शब्दमुपलभेमहि ···। यथा अष्टकाः कर्तव्याः गुरुरनुगन्तव्यः ŚābaBh. 160.1 (*on* i. 3.1); 1402.7 (*on* vi. 2.21); श्रेयाननुगन्तव्यः BālaKrī. i. 18.1 (*on* 1.7); क्वचिद्गुरुराह्वानीयो गुरुरनुगन्तव्य इत्यादौ गुरुपदमध्यापकमात्रवाचि श्रूयते ManvaVi. 210.14 (*on* 2.149); जीवन्मुक्ता महात्मानः ···। आचारैरनुगन्तव्याः YogVā. iv. 46.25; iv. 61.14; **6** to be taken as the substratum उत्तमपुरुषाभिहिता संख्या वक्तारमन्वेति ···। ततस्तदभिहितया तथापि स एवानुगन्तव्यः NyāyKuA. ii(2). 108.3; **7** to be gone through (i. e. to be recited) इयं गाथा अनुगन्तव्या अनुसरणीया SthānṬ. 156B.11; तिस्रः सूत्रसंग्रहणिगाथा अनुगन्तव्याः — अनुवर्तव्याः SthānṬ. 307B.13.

अनुगन्तुकाम (anugantu-kāma) *adj.* [*f.* -ā] desiring to follow इतरे वाजिगजा नराश्च महाजवास्तेऽप्यनुगन्तुकामाः । नाशक्नुवन् VarāṅgaC. 12.45; पुञ्जीभूय मूले युगपदतिवाहिततरुणातपनातपाः पुरस्तादुद्गतं ध्वान्तमनुगन्तुकामा इव प्रावर्तन्त पूर्वाभिमुखमखिलाः पादपच्छायाः TilaMañ. 350.11.

अनुगन्तुम् (anu-gantum) *inf.* **1** to reach, to approach, to catch up भरतस्य महत्कर्म सर्वराजसु पार्थिवाः । खं मर्त्या इव बाहुभ्यां नानुगन्तुमशक्नुवन् MahāBhā. xii. 29.43; **2** to equal, to match न हि मे संप्रयातस्य त्वामितो नयतोऽङ्गने । अनुगन्तुं गतिं शक्ताः सर्वे लङ्कानिवासिनः Rāmā. v. 35.28; स्वयं स्वयंभूर्भगवान्बुद्ध्याथ वयसापि वा । न त्वानुगन्तुं शक्तः HariVaṁ. 62.22; नानुगन्तुमलं रम्भा नृत्तमस्याः समेनका BṛKathāŚloSaṁ. 11.9; सा (करेणुका) चानुगन्तुं वेगेन शक्या नान्येन दन्तिना KathāSaSāg. ii. 5.7; चित्रं चारुतरं शिवस्य चरितं को वानुगन्तुं क्षमः ParamāKā. 5.31; **3** to follow, to go after मृतोऽपि बान्धवः शक्तो नानुगन्तुं नरं मृतम् ViṣṇuSm. 20.39; सा (शकुन्तला) हि इतः प्रत्यादिष्टा स्वजनमनुगन्तुं व्यवसिता Śāk. 6.19; SaraKaṇṭhā. 583.4; अहं वः पितरम् ···। अनुगन्तुमिहेच्छामि BrahmāṇḍP. ii. 30.36; एतां रुधिरधारामनुगन्तुं प्रयतिष्ये Nāgā. 5.7(2); अहं मद्दुहितापि तीव्रगतिं भूपतिमनुगन्तुमक्षमे अभूव DaśKuC. 7.10; किं शक्नोषि मामनुगन्तुं यावदहं लक्ष्मणमन्विच्छामि ĀścaCū. 3.34(9); स्पर्शः ··· रूपानुविधायी रूपमनुविधातुमनुगन्तुं शीलमस्य यत्र रूपं तत्र नियमेन तस्य सद्भावात् NyāyKa. 106.14; अयमेनामनुगन्तुमुपक्रान्तामकथयत् RāmāCam. 2.31(1); अन्वेषद्भिर्वने नागानथ दृष्टं तु तैः पदम् । अनुगन्तुं तदारब्धा Hastyāyur. 4.11 (1.1); तमाशु यान्तं रिपुचक्रमर्दनं तदानुगन्तुं व्यषहन्त नान्ये RāghPāṇ.(Ka.) 10.13; द्वावपि भ्रातरौ सूरीननुगन्तुम् ··· भक्त्या प्रवृत्तौ MalliC. 7.676; न हि वादिविशेषेण ··· कथा विशिष्टपक्षनिविष्टा तादृगेव कथान्तरम् अनुगन्तुं अर्हति TarkSaṁ.(Ā.) 101.3; अनुगन्तुं सतां वर्त्म यदि कृत्स्नं न शक्यते । स्वल्पमप्यनुगन्तव्यम् SūktiRa. 163.1; ŚārṅgaPa. 1420; Subhāṣi. 2641; भीमभूपदुहितुः स्वयंवरम् । द्रष्टुम् ··· मां च यूयमनुगन्तुमर्हथ Nalābhyu. 3.40; यस्यामनेन पदमर्पितमेकमेव सीतां हुताशपतितां सहसानुगन्तुम् । सेयम् ··· मुनिवधूरिव पर्यणंसीर् JānaPa. 3.84; नान्यस्य पृष्ठमनुगन्तुमुशन्ति नार्यः RasSa. 50; **4** to obey बाढं शक्तोऽहं भगवतामादेशमनुगन्तुम् MāṭhVṛ. 2.16 (*on* 1); **5** to understand, to know भगवन्तमनुगन्तुमुक्तिप्रत्युक्तिक्रया के वयम् AnargharRā. 1.31(1); सर्वमेतत्परस्मिन्ब्रह्मण्याश्रीयमाणेऽनुगन्तुं शक्यते, न मुख्ये प्राणे BrahmSūBh.(Śaṅ.) 84.6 (*on* i. 1.28); अनेन हि प्रसिद्धेन आनन्देन व्यावृत्तविषयबुद्धिगम्य आनन्दोऽनुगन्तुं शक्यते TaiUBh. 269.2 (*on* 2.8); परमात्मपरिग्रहे सत्येवानुगमादनुगन्तुं शक्यत्वात् VedāntKau. 43.12 (*on* i. 1.29); न ह्येकसंबन्धिदर्शनेनापरसंबन्धिस्मरणे प्रतिसंबन्धी अनुगन्तुं शक्यते MīmāKau. i. 121.4 (*on* i. 3.24); **6** to follow (in death) वृत्तान्ते कथिते चास्मिन्नेत्य तत्सहयायिभिः । स्वजनेभ्यो मया लब्धं नानुगन्तुं सगर्भया KathāSaSāg. iv. 1.112; **7** in order to lessen शोफस्य द्विविधा सिद्धिः ··· आलेपनैः स्वेदैः प्रच्छन्नाभ्यञ्जनैरपि । अनुगन्तुं शनैः सम्यक्प्रयतेत चिकित्सितुम् Hastyāyur. 130.11 (1.17)

अनुगन्तुमनस् (anugantu-manas) *adj.* having mind to follow (in death) एधान्हुताशनवतः स मुनिर्ययाचे पुत्रं परासुमनुगन्तुमनाः सदारः RaghuVa. 9.81.

अनुगन्तृ (anu-gantṛ) *adj.* [*f.* -trī] **1** follower, who or which accompanies दक्षिणामुखमासीनं तमनुगन्तार उपविशन्ति JaimiGS. 2.5 (30.16); गोभिर्हतं तथोद्बद्धम् ··· संस्पृशन्ति तु ये विप्राः ··· अनुगन्तारः ··· तप्तकृच्छ्रेण शुद्धास्ते कुर्युर्ब्राह्मणभोजनम् ParāSm. 4.5; स्वामिभाग्यानामनुगन्तारो वयम् SvapnVā. 6.18(1); गुरवो यूयं नानुगन्तारः MahāviC. 4.57(3); अनुगन्तॄणां त्विदानीमाह — ब्राह्मणेनानुगन्तव्यो न शूद्रो हि मृतः क्वचित् BālaKrī. ii. 9.18 (*on* 3.26); तस्मिन् शूरपुराद्याते निवृत्तेष्वनुगन्तृषु । निवृत्तशङ्कस्तां शङ्कां प्रादुश्चक्रे स मन्त्रिणाम् RājTa.(Ka.) 7.558; सहाये स्यादनुचरस्तथैवाप्यनुगन्तरि NānārthāSaṁ. iii. 23.10; ŚabdaRaSaK. 159.2; **2** which continues or remains as common to all instances शब्दान्तरमवलम्ब्य भेदा एव सत्या इत्येतत् प्रतिपाद्यते, शब्दान्तरेण वा हेतुना द्व्यात्मकमेकमिति, अनुगन्तुरवस्तुस्वभावत्वे कल्पनाविषयत्वात् BrahmSi. 66.16; **3** which conforms to जनपदाः ।··· पर्वताः ।··· नद्यः ।··· तेषां मध्ये मध्यदेश इति कविव्यवहारः । न चायं नानुगन्ता शास्त्रार्थस्य KāvyMī. 94.15; **4** who follows (in death) नष्टं दुष्टे हते दैत्यविभावसुरसेनया । स्त्री स्थिता सानुगन्त्री तं विभावसुरसेन या Surath. 10.112; **5** who follows obediently, obeying अनुगन्ता स्वनेतॄणाम् ··· सोऽभूद् द्वितीय इव भानुमान् Yādavā. 10.116.

अनुगन्तृता (anugantṛ-tā) *f.* the state of being that which goes after (i.e. dependence) सर्वा एव हीन्द्रियजा वृत्तयः ··· एकमर्थमवगाहमाना उदयन्ते व्ययन्ते च, न त्वमूषामन्योऽन्यमनुगन्तृतामीक्षामहे TātpaṬ.(Vā.) 141.23 (*on* i.1.4)

अनुगन्ध (anu-gandha) *adj.* fragrant श्रीखण्डैश्चानुगन्धैश्च सुपुष्पैः ···। आश्रमः शोभते PadmP. ii. 97.20.

अनुगन्धा (anugandhā) *f.* name of a cowherdess गोपीनामपि नामानि ···। इलवानुगन्धा सुभगा BhaviP. 708A.17 (iv. 73.7)

अनुगम् (anu-gam-) I. P. (sometimes Ā. in epics and Purāṇas) [P. vii. 3.77; ii. 4.80 for root-aorist forms, vi. 4.98 for perfect etc.] **1A** to follow (a person or a thing), to pursue, to chase, to go after, to accompany, (pass.) to be followed **B** to follow in death **2** to imitate, to resemble, to match, (pass.) to be imitated **3** to go to, to go towards, to arrive at, to reach, to attain **4** to pass away, to die out, to be extinguished, (*caus.*) to cause to be extinguished, to cause to cease, to put out **5** to seek, to look for, to find out, (pass.) to be found out **6** to tally with, to correspond to, to agree

with, (pass.) to be tallied with, to be corresponded to, to be agreed with **7** to take or to have recourse to, to respond to **8** to practise, to observe **9** (pass.) to be accepted, to be admitted, to be applied **10** to understand, to infer, to explain, (pass.) to be understood **11** (pass.) to be continued, to be common to all instances **12** to merge into, to enter into, (pass.) to be entered into **13** to be present in, to exist in **14** to pervade, to exist throughout **15** to become applicable **16** to obey, (pass.) to be obeyed **1A** to follow (a person or a thing), to pursue, to chase, to go after, to accompany सजोषा धीराः पदैरनु ग्मन्नुप त्वा सीदन् ṚV. i. 65.1; सखा ह यत्र सखिभिर्नवग्वैरभिज्ञ्वा सत्वभिर्गा अनुग्मन्। सत्यं तदिन्द्रः … सूर्यं विवेद ṚV. iii. 39. 5; परायतीं मातरमन्वचष्ट न नानु गान्यनु नू गमानि ṚV. iv. 18.3; तन्नो अनर्वा सविता वरूथं तत्सिन्धव इषयन्तो अनु ग्मन् ṚV. v. 49. 4; तं त्वा नरः प्रथमं देवयन्तो महो राये चितयन्तो अनु ग्मन् ṚV. vi. 1. 2; MaiS. iv. 13. 6 (iv. 206.8); KāṭhS. 18.20 (i. 280. 12); पुरु हि वां पुरुभुजा देष्णम् …। स्तुतश्च वां माध्वी सुष्टुतिश्च रसाश्च ये वामनु रातिमग्मन् ṚV. vi. 63. 8; इमं विधन्तो अपां सधस्थे पशुं न नष्टं पदैरनु ग्मन् ṚV. x. 46.2; एतैः सुकृतैरनु गच्छेम यज्ञम् AV. xi. 1.36; त्वं सोम दिव्यो नृचक्षास्सुगाँ अस्मभ्यं पथोऽनु गच्छ AV.(P.) i. 51.3; xvi. 51. 4; xx. 28.8; देवपाणयो वै नामासुरा आसँस्ते देवगवीरपाजँस्ता अन्वगच्छँस्ता अभ्याजन् MaiS. i. 6. 3 (i. 90. 7); सोमः … गिरिमगच्छत् तमग्निरन्वगच्छत् MaiS. ii. 1.4 (ii. 5.12); यद्यभिचरेदा तमितोस्तिष्ठेदग्निराहुतिमभित्वरमाणस्ताजगनुगच्छति MaiS. iv. 5.5 (iv. 71. 6); पुरुषं वै देवाः पशुमालभन्त तस्मादालब्धान्मेध उदक्रामत् … स इमां प्राविशत् … तमस्यामन्वगच्छन् AitBr. 6.8(177); स होवाचर्षेऽनु वै नाविमेऽसुरा अगमन्निति JaimiBr. 1.126; नास्ति धर्मसमं मित्रं नास्ति धर्मसमः सखा। यतः सर्वैः परित्यक्तं नरं धर्मोऽनुगच्छति ŚivaU. 6. 167; तामन्वगच्छत् प्रजापतिः VādhūŚS. iv. 30.14; प्रणीतानुहरणं ब्रह्मयजमानौ चानुगच्छतः KātyŚS. v. 8. 24; vii. 6.16; x. 2.15; xi. 1.3; xiv. 3.9; अग्निप्रथमा सोमप्रथमा वा प्राञ्चो गच्छन्ति।… अनुगच्छन्त्यमात्याः HirŚS. vii. 8.22 (741. 22); VaikhāŚS. 14.15; शूलगवे च बलीन् हृ(? ह्रि)यमाणाननुगच्छेत् LāṭyāŚS. iv. 9.4; DrāhyŚS. xii. 1.6; LāṭyāŚS. v. 5. 9; DrāhyŚS. xiv. 1.13; द्विवर्षप्रभृति प्रेतमा श्मशानात् सर्वेऽनुगच्छेयुः PāraGS. iii. 10.8; सेनां चेदभ्युत्थितां धूमोऽनुगच्छेद्विजेष्यतीति विद्यात् AVPari. 1(36).2; उपनीतो ब्रह्मचारी …। स्थिते गुरौ स्थेयात् … व्रजन्तमनुगच्छेत् VaikhāDS. i. 2. 2; तथेत्युक्त्वान्वगच्छत्तं ततो दानवसूदनः MahāBhā. i. 30.13; भगवान् रुद्रो विद्ध्वा यज्ञमृगं दिवि। अन्वगच्छत् MahāBhā. i. 36.12; तं देवराजप्रतिमम् …। द्विजक्षत्रियविट्शूद्रा निर्यान्तमनुजग्मिरे MahāBhā. i. 576*(2); सुदूरमनुजग्मुस्तं पौरजानपदास्तदा MahāBhā. i. 63.10; भक्त्या मतिमतां श्रेष्ठ सैव त्वामनुयास्यति (v. l. त्वानुगमिष्यति) MahāBhā. i. 109.29; स्वां पुरीं प्रययौ कृष्णः …। लोचनैरनुजग्मुस्ते तमा दृष्टिपथात्तदा। मनोभिरनुजग्मुस्ते कृष्णम् MahāBhā. ii. 2.21; अन्वगच्छंस्तथैवान्यान् क्षत्रियान् क्षत्रियर्षभाः MahāBhā. ii. 42.44; पन्थानमनुगच्छेयुः कथं तस्य पदानुगाः MahāBhā. ii. 50. 12; के चैनानन्ववर्तन्त (v. l. नन्वगच्छन्त) प्राप्तान् व्यसनमुत्तमम् MahāBhā. iii. 1. 4; सावित्री चापि दुःखार्ता यममेवान्वगच्छत MahāBhā. iii. 281. 18; पञ्च त्वानुगमिष्यन्ति यत्र यत्र गमिष्यसि MahāBhā. v. 33. 64; वासुदेवश्च … पृष्ठतोऽनुजगाम ह MahāBhā. vi. 41.10; वयमेव त्रयः …। यद् वै त्वां नानुगच्छामः MahāBhā. x. 9. 39; पर्वकाले तु संप्राप्ते यो वै छेदनभेदनम्। करिष्यति नरो मोहात्तमेषा (ब्रह्महत्या) अनुगमिष्यति MahāBhā. xii. 273.39; विजितश्च त्वया मृत्युर्योऽयं त्वामनुगच्छति MahāBhā. xiii. 2. 79; तं व्रजन्तं प्रियो भ्राता लक्ष्मणोऽनुजगाम Rāmā. i. 1.23; विश्वामित्रम् …। अनुजग्मतुरक्षुद्रौ (रामलक्ष्मणौ) Rāmā. i. 21.7; अनुगच्छस्व मां भीरु सहधर्मचरी भव Rāmā. ii. 27. 30; धान्यकोशश्च यः कश्चिद्धनकोषश्च मामकः। तौ राममनुगच्छेताम् Rāmā. ii. 32. 6; राघवं वानुगच्छध्वमश्रुतिं वापि गच्छत Rāmā. ii. 42.23; ii. 92. 8; v. 1.102; मां दृष्ट्वा राक्षसाः …। अनुगच्छेयुः Rāmā. v. 35. 49; vi. 17. 27; अनुगमिष्यामि गतिं भर्तुर्महात्मनः Rāmā. vi. 23. 29; अनुजग्मुर्महावीरा ऋक्षवानरसैनिकाः Rāmā. vi. 596*(2); लक्ष्मणश्चापि परया भक्त्या मामनुगच्छति Rāmā. vi. 796*(11); अनुगच्छस्व मां भद्रे HariVaṁ. 9. 6; BrahmP. 7. 7; HariVaṁ. 78. 41; अनुजग्मुस्ततः सर्वे प्रयान्तमृषिसत्तमम् HariVaṁ. 118.6; चक्रवाकः … पृष्ठतः प्रेष्यवद् भार्यामनुवर्त्यनुगच्छति BuddhaC. 4.50; तथान्वगच्छं विगतश्रमोऽध्वनि BuddhaC. 8. 44; 10. 4; नन्दः … गुरुमन्वगच्छत् Saund. 5. 19; 14. 41; 15.59; निमन्त्रितान् हि पितर उपतिष्ठन्ति तान् द्विजान्। वायुवच्चानुगच्छन्ति ManuSm. 3. 189; मृतं शरीरमुत्सृज्य …। विमुखा बान्धवा यान्ति धर्मस्तमनुगच्छति ManuSm. 4. 241; SūktiRa. 8.18; उपपातकसंयुक्तो गोघ्नः …। दिवानुगच्छेद् गाः ManuSm. 11.110; 11.144; 12. 115; कालयोगाच्च देशाद्देशान्तरमुपचारवेषलीलाश्चानुगच्छन्ति KāmSū. 132.9 (2. 5); यच्च कृतं कर्म कर्तारमनुगच्छति CāṇaNīDa. 13. 15; दैवं विधानमनुगच्छति कार्यसिद्धिः Avimā. 3. 12;

एवंगतोऽप्यनुगच्छति मां तपस्वी दुर्योधनः ŪruBha. 28(3); 44(3); रदनिके अनुगच्छात्रभवन्तम् Cārud. 1.21(15); Mṛcch. 1.38(392); सर्वत्रानुगमिष्यन्ति शरास्ते कृष्णचक्षुषः DūtGha. 31; अनुगच्छन्तु मां प्रकृतयः Prati. 3.23(1); अनुगमिष्यामि भवन्तम् MadhyaVyā. 1.15(6); 1.39(3); क्षत्रियं मृतमज्ञानाद् ब्राह्मणो योऽनुगच्छति।… पञ्चगव्येन शुध्यति ParāSm. 3. 43; प्रेतीभूतं च यः शूद्रं ब्राह्मणो ज्ञानदुर्बलः। नियतं ह्यनुगच्छेत त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् BṛParāSm. 8.24; तस्याः खुरन्यासपवित्रपांसुम् …। मार्गं मनुष्येश्वरधर्मपत्नी श्रुतेरिवार्थं स्मृतिरन्वगच्छत् RaghuVa. 2.2; स्थितः स्थितामुच्चलितः प्रयाताम् … छायेव तां भूपतिरन्वगच्छत् RaghuVa. 2. 6; SaraKaṇṭhā. 430 18; धन्विनौ तमृषिमन्वगच्छताम् RaghuVa. 11. 5; वत्से। इत इतोऽनुगच्छ माम् Śāk. 5.30(9); [illegible] दक्षिणेन वनधारां प्रियाचरणनिक्षेपशंसी नूपुरशब्दः। यावदेनमनुगच्छामि Vikramo. 4 27(5); कृत्यामनुजगामाशु विष्णुचक्रं सुदर्शनम् ViṣṇuP. v. 34.37; कोष्ठागारं च कोषं च यच्चान्यद्विद्यते तव। विना …। धर्मं च सर्वधर्मज्ञ यो यान्तमनुगच्छति।… सर्वमेतत् प्रदीयताम् MārkP. 7. 29; 31. 59; देवो यदि पिता जातः [illegible]कर्मानुयोगतः। तस्यान्नममृतं भूत्वा दिव्यत्वेऽप्यनुगच्छति MatsyaP. 19. 7; भ्रमन्तमनुगच्छेतां ध्रुवं रश्मी तु तावुभौ BrahmāṇḍP. i. 22.78; ii. 7. 115; अनुगच्छस्व भद्रं ते BrahmāṇḍP. ii. 60.7; ii. 73. 27; अनुगच्छति पृष्ठतः शशी BṛSaṁ. 24. 32; मृगयूथस्य धावतः। पृष्ठतोऽनुगमिष्यामि PañcT. 2.80 (257.13); कच्छपं सुबद्धं कृत्वा — प्रायात्। ततस्तं नीयमानं दृष्ट्वा मृगमूषकवायसाः परं विषादं गच्छन्तो (रुदन्तस्) तमनुजग्मुः PañcT. 2. 84(14) (263 2); शतसहस्रयानेन गच्छन्तमनुगच्छति। नराणां प्राकृतं कर्म PañcT.(Kos.) 2.135 (133. 12); अनुगच्छ तदेकसंग्रहात् … सत्पथम् JānaHa. 4.45; 4.50; एह्येहि प्रियतमे क्व (v. l. प्रियतमे मामनुगच्छ) क्व गच्छसीति — प्रियतमामाजुहाव VāsaDa. 68. 2; 82.3; एषोऽहं सुतवत्सलं तातमेवानुगच्छामि VeṇīSaṁ. 3.207; उपाकर्मणि चोत्सर्गे स्नानार्थं ब्रह्मवादिनः। थियासूननुगच्छन्ति GobhiSm. 1.145; भागुरायण एको मामनुगच्छतु MudrāRā. 4. 7(2); बुद्धिरनुगच्छति सर्वत्रैवावकाशम् AvantiKa. 38.24; त्वामेवानुगच्छेयम् DaśKuC. 99. 21; रक्षोगणाः …। अनुजग्मुरहो हीति मुहुर्मुखरिताननाः PadmP.(Ra.) 8. 510; 49. 38; किमहमेकोऽनुगच्छामि MahāvīC. 4. 57(5); तस्याप्यपत्यमनुगच्छति वीरवृत्तम् UttaRāC. 5. 24; धर्मस्तमनुगच्छति VṛGautaSm. 587.12(11); कामिनीमनुगच्छति। अयं नागरकः BṛKathāŚloSaṁ. 9. 35; 14. 48; इमा गाः सोम्य अनुसंव्रज अनुगच्छ ChāndoUBh. 222.12 (*on* iv. 4. 5); कर्म विहितं प्रतिषिद्धं च — अन्वालभेते अनुगच्छतः BṛĀraUBh. 606. 19 (*on* iv. 4. 2); खिन्नापि मामनुगच्छ ĀścaCū. 7. 0(4); गच्छन्तमनुगच्छन्ति BrahmSūBh.(Bhā.) 59. 8 (*on* i. 3. 22); अश्रु मुञ्चन्ननुगच्छसि प्रभुम् …। अशूनशक्तोऽपि बिभर्षि लक्ष्मण RāmC. 4. 53; शुभाशुभं यदद्राक्षीत् तत्साक्षादनुगच्छति BṛĀraUBhVā. iv. 3. 999; यथा वायुः प्राणः पुरुषं गच्छन्तमनुगच्छति, न गच्छन्तं प्राणो जहाति ManuBh. i. 287. 27 (*on* 3. 179 (? 189)); अनुजग्मुरेनम् … बहवः RāghPāṇ.(Dha.) 12. 2; अन्वगच्छन् रथैर्विप्रा व्यासधौम्यादयस्तथा BhāgP. i. 9. 2; i. 13 28; पृष्ठतोऽन्वगमं भर्तुः पादविश्लेषणाक्षमः BhāgP. iii. 4. 5; प्रेतीभूतं द्विजं विप्रो ह्यनुगच्छेत कामतः KūrmaP. 622.17 (2.23); नद्यः …। अनुजग्मुर्जगन्नाथम् NīlaP. 160; कलशं सुधया पूर्णं गृहीत्वा ते समुत्सुकाः। दैत्याः पातालमाजग्मुस्तदा देवा भ्रमान्विताः। अनुजग्मुः SkandP. i(1). 11.8; त्यक्त्वाश्रमाणि शून्यानि स्वानि ता मुनियोषितः। अनुजग्मुः VāmaP. 6. 64; 53. 15; 58.27; अन्वगच्छदथ तं रमाङ्गदः NavaSāC. 8.41; अनुजग्मुस्तु तं सर्वे रथिनः BrahmP. 44. 17; 163. 19; द्विजोत्तमान्। विसर्जयेत् … आद्वारमनुगच्छेच्च BrahmP. 220. 123; अतिरूपवती कन्या गच्छन्तमनुगच्छति BhaviP. 62B. 31 (i. 29.20); अनेकनटगन्धर्वाः …। अनुजग्मुर्महीशानम् PadmP. iv. 68.14; स्त्रीरूपमात्मानमवेक्ष्य भूपाः तामन्वगच्छन् KalkiP. i. 5.26; लक्ष्मणस्तु सदा राममनुगच्छति सादरम् AdhyāRā. i. 3. 61; ii. 8.12; वायुस्त्वामनुगच्छतु AdhyāRā. iv. 9.27; गन्तुमिच्छसि यत्र त्वमनुगच्छामहे वयम् AdhyāRā. vii. 9. 12; दोग्धुकामोऽहमप्येनां चिरमन्वगमं महीम् SamarāSū. 1.13; 17. 69; तामेवानुगच्छामि SaraKaṇṭhā. 737. 6; रामः … समस्तमायुधजातमादाय मामनुगच्छेति सौमित्रिमन्वग्रहीत् RāmāCam. 2. 32(7); न च धूममूर्ध्वं गच्छन्तं भूमिष्ठो वह्निरनुगच्छति NyāyRaMā. 57. 4; तामेव भगवतीमनुजगाम UdaySuKa. 118. 2; धनं रत्नानि सैन्यं च राममेवानुगच्छतु RāmāMañ. 72.5; 249. 10; 390. 8; दिवसद्युतिरनुजगाम दिवसकरम् KalāVi. 1. 26; अहो नु सरलः पन्थाः कोऽप्ययं जडचेतसाम्। यद्गताननुगच्छन्ति मत्स्यपुच्छग्रहाः स्त्रियः BṛKathāMañ. ix. 1. 521; निजमन्दिरं ययाविन्दुमुखी सोऽपि श्रीदत्तोऽनुजगाम ताम् KathāSaSāg. ii. 2. 33; iii. 4. 157; iii. 5. 71; गा अनुगच्छति तदस्य व्रतमिति गोऽनुगामी।— अनुगच्छेदिति वचनाद्यदा ता गच्छन्ति तदैव स्वयमनुगच्छेत् Mitā. 451.22 (*on* 3.263); (विनायकोपसृष्टः) तथा गच्छन्तं मां पृष्ठतः परेऽनुगच्छन्तीति मन्यते Aparā. 562. 19 (*on* 1. 273); 873. 11 (*on* 3. 11); 917. 20 (*on* 3. 26); ततस्तदनु गच्छेयुर्वारिबन्धविशारदाः Mānaso. ii. 3. 205; iv. 15. 1583; अथ तामनुजग्मुरुन्मिषद्भिर्मणिमञ्जीररवैः … विजयाद्याः प्रमथाग्रणीरमण्यः ŚrīKaC. 8.16; तं भृत्यावनुजग्मतुः RājTa.(Ka.) 5. 227; कः सिंहेन विनानुगच्छति जवान्मत्तं गजानां व्रजम्

PārthPa. 41; युद्धायाभिगच्छन्तं सुषेणमनुगच्छत TriṣaŚaPuC. i. 5. 317; एनं विभूतिरिव सानुजगाम सीता तां लक्ष्मणस्तु सुखलाभ इवान्वगच्छत् PrasaRā. 5. 20; पुण्डरीकः …। तामन्वगच्छदौत्सुक्यात् PāṇḍaC. 7. 346; कर्म आस्रवशब्दाभिधेयं पुरुषान् स्रवत्यनुगच्छति PrakaVi. 546.17; प्रौढं वा मधुरं सम्यगनुगच्छति वादनात् ।… निःसारौ सालगे गीते यस्तं गीतानुगं विदुः SaṃgīRa. iii. 467. 3 (6. 1062); आस्रवत्यनुगच्छति कर्तारमित्यास्रवः कर्म VedāntKa. 274. 24 (*on* ii. 2.19); मोक्षार्थं कर्म तु न प्रहीयते, किं त्वा ब्रह्मलयात् तमनुगच्छति ŚrutaPra. ii. 590. 25 (*on* iv. 1. 18); भूतग्रहाः स्वगृहीतं वायुवदनुगच्छन्ति CaturCin. iii(1). 1005. 18; वत्सकान्यनुगच्छन्ति येन गावः समुत्सुकाः ŚāliC. 1.122; अनुजगाम च भूवरपन्नगः Yādavā. 3. 33; 12. 88; अर्था गृहे निवर्तन्ते श्मशाने मित्रबान्धवाः। सुकृतं दुष्कृतं चैव गच्छन्तमनुगच्छति SūktiRa. 34.2; निरोधः एकैकस्मिन्क्षणे चित्तमनुगच्छति JīvanVi. 100. 18; तात त्वामनुगच्छामः KumāDeC. 12.31; 'देवदत्तमनुगच्छति यज्ञदत्तः' इत्यत्र देवदत्ते पुरोगमनदर्शनात् NyāyMāVi. 101.3 (*on* ii. 3.10); 225. 21 (*on* iv. 1. 10); सः (शंकराचार्यः) …। विलोक्य तान् शूलपिनाकहस्तान्नैवानुगच्छेयमिति ब्रुवन्त्याम् । तस्यां (जनन्याम्) … अस्तौदथो माधवम् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 14. 33; यदि … राजा भवितुमिच्छसि तदा मामनुगच्छ PuruṣPa. 112. 27; शौरिः … तम् … अनुजगाम YudhiVi. 2. 35; 3.94; कर्तारमभिव्याप्या श्रवत्यनुगच्छतीत्याश्रवं कर्म VedāntKau. 204. 5 (*on* ii. 2. 33); अन्ये तु कर्माण्यास्रवमाहुः।… कर्तारमनुगच्छन्तीत्यास्रवः SarvaDaKau. 35. 11; राजाप्यात्मानं गोपयित्वानुगच्छति स्म BhojPra. 68. 9; रमाम् … अन्वगमत्स्वयं हरिः HammīMaKā. 3. 76; Nyāyāmṛ. 220B.7; अनुगच्छति या महीपतीनामनघां नीतिम् YātrāPra. 5. 9; तदेतत्पक्षद्वयमपि भगवतो भर्तृहरेरुक्तिमनुगच्छति LaCandr. 317. 26; 382. 14; धनभूषणपेटिका दधाना धरणीशं कतिचित्तमन्वगच्छन् Raghunā. 8. 68; 9. 62; शिवम् । शतमन्वगमन् रुद्राः Gaṅgāva. 4. 55; 7.12; तमपि वयस्यानुगच्छति श्यामाम् ŚṛṅgāMañ.(A.) 38. 21; विधेर्विरचितं विधिम् । अनुगच्छन्ति मनुजाः ParamāKā. 22.5; रघुतनयावनुजग्मतुर्मुनीन्द्रम् Rāgh. 2. 64; भागीरथीव पृतनानुजगाम हीरम् ĀnandRa. 6. 52; वीरो मत्पुत्रः तमेनमन्वितानुगच्छत BālamBha. i. 189.13 (*on* 1. 53); (pass.) to be followed पूर्वैरयमभिप्रेतो गतो मार्गोऽनुगम्यते Rāmā. ii. 18. 30; मद्बुद्धिरनुगम्यताम् Rāmā. ii. 18. 36; लक्ष्मणेनानुयात्रेण पृष्ठतोऽनुगमिष्यते Rāmā. vii. 38. 11; तवैव पुत्रः सत्पुत्रो येन नक्तंदिवं वने। रामः … छाययेवानुगम्यते Prati. 2.10; उदकान्तं स्निग्धोऽनुगम्यत इति स्मर्यताम् Śāk. 4.17(1); जहीहि कोपं दयितोऽनुगम्यतां पुरानुशेते तव चञ्चलं मनः Kirātā. 8.8; न शिष्टैरनुगम्यन्ते पर्याया इव साधवः VākyaP. 1. 152; परलोकगतो देवः कृतघ्नैर्नानुगम्यते MudrāRā. 2. 20; शीघ्रमनुगम्यताम् MattaVi. 20. 35; यस्माद्यस्मिन्नर्थे प्रत्यक्षस्य साक्षात्कारित्वव्यापारो विकल्पेन अनुगम्यते तस्य प्रदर्शकं प्रत्यक्षम् NyāyBiṬ. 20. 2; नलिनिका … अनुगम्यताम् BṛKathāŚloSaṁ. 19.195; धीर्वाचानुगम्यते Kapphiṇā. 16.33; स श्रियेवान्वगम्यत NavaSāC. 2.37; द्रुतमयमनुगम्यतामिदानीम् NavaSāC. 3.30; 11. 26; घटादीनामुत्पत्तिर्व्यवहारसिद्धैव कुलालादिभिरनुगम्यते AbhinBhā. i. 9. 20 (*on* 1. 7); अनुजग्मे मितं कालं पूर्वभूपालपद्धतिः RājTa.(Ka.) 1. 351; तनयैः …। अन्वगामि जगत्स्वामी TriṣaŚaPuC. i. 3. 59; ii. 4. 12; त्वयानुजोऽसावनुगम्यतां मृधे PṛthvīVi. 2. 63; दीर्घाध्वन्यनुगम्यते न पदवी यस्य स्वयूथ्यैरपि ŚārṅgaPa. 955; Subhāṣi. 671; राजानशृङ्गारेण महात्मना । अन्वगामि नृपेन्द्रस्य प्रेम्णेव स्वर्गवासिनः RājTa.(Prā.) 170; नाथोऽन्वगामि धरणेर्नरपालवर्गैः Acyutarā. 10. 21; अयमेव करालः, काश्यपेन चायमनुगम्यते JānaPa. 3. 69(9); **1B** to follow (in death) तिस्रः कोट्यर्धकोटी च यानि लोमानि मानुषे। तावत्कालं वसेत् स्वर्गे भर्तारं यानुगच्छति ŚaṅkhaLiDS. 80; ParāSm. 4. 32; ŚārṅgaPa. 608; असह्यदुःखं वैधव्यं सहमाना कथं पुनः। भर्त्रा विरहिता तेन प्रवर्तिष्ये विनिन्दिता । तस्मादनुगमिष्यामि भर्तारं दयितं मम BrahmāṇḍP. ii. 30.38; अनुगच्छते पत्नी वह्नौ दीप्ते मृतं पतिम् BṛDharmaP. i. 10.11; दग्ध्वा दहने देहं तद्भार्यार्या तमन्वगमत् EI. xxii. 290.14; कुलत्रयं पुनात्येषा भर्तारं यानुगच्छति SiṁhāDvā. 211.4; श्मशाने नीयमानं तु भर्तारं यानुगच्छति … अश्वमेधस्य फलं प्राप्नोति VetāPañ.(Śi.) 45.22; पत्न्योऽनुजग्मुर्ज्वलनं प्रविश्य तिस्रोऽनुकूलाः श्रुतशास्त्रसाराः VīraBhā. 1. 65; मृतं पतिं भार्यानुगच्छेत् VīraMi. 153.4 (*on* 1. 86); **2** to imitate, to resemble, to match अगोह्यस्य यदसस्तना गृहे तदद्येदमृभवो नानु गच्छथ ṚV. i. 161. 11; गरुडानिलयोः शैघ्र्यमनुगच्छन्ति योषितः Rāmā. iii. 12. 6; SūktiRa. 54. 3; (शुद्धोदनः) वृत्तेनान्वगमत्पितॄन् Saund. 2. 6; आस्फालितं यत्प्रमदाकराग्रैर्मृदङ्गधीरध्वनिमन्वगच्छत्। वन्यैरिदानीं महिषैस्तदम्भः शृङ्गाहतं क्रोशति दीर्घिकाणाम् RaghuVa. 16.13; शुकावली … धनुःश्रियं गोत्रभिदोऽनुगच्छति Kirātā. 4. 36; पद्मरागमुपादाय मणिवर्णा हि ये क्षितौ । सर्वांस्तान् वर्णशोभाभिर्वैदूर्यमनुगच्छति YuktiKa. 121. 8; सर्वभाषाः – आर्यानार्यामरवाचः अनुगच्छन्ति – अनुकुर्वन्ति … ते … जिनसंकाशाः AupaSūṬ. 64. 11; (pass.) to be imitated स्वार्थोद्यतैरपि परार्थचरस्य यस्य नैवान्वगम्यत गुणप्रतिपत्तिशोभा ।… नमे तमसमं सहधर्मसंघम् JātaMā. 1. 15 (1. 4); सगरतनयैरसमञ्जसचरितमनुगम्यते ViṣṇuP. iv. 4. 13; गतिरेतस्य गजैरिवानुजग्मे Yādavā. 15.110; **3** to go to, to go towards, to arrive at, to reach, to attain नाकेँ अग्निम् …। तं पत्नीभिरनु गच्छेम देवाः TaiS. IV. vii. 13.3; VājaS. 15.50; VājaS.(K.) 16. 6; एभिः सुकृतैरनुगच्छेम देवा यत्र नः पूर्वे पितरः परेताः MaiS. ii. 12.4 (ii. 148. 5); तन्नाह जहि मारयेति मानुषं हि तत् … एतर्हि ह्येष देवाननुगच्छति ŚatBr. III. viii. 1. 15; ŚatBr.(K.) IV. viii. 1. 12; KātyŚS. vi. 5. 21; स्वर्गो वै लोकः …। तं पत्नीभिरनुगच्छेम देवाः । … एनं सर्वेणानुगच्छेम ŚatBr. VIII. vi. 3. 19; अहमपि प्रजा अस्मिन् लोके विधाय स्वर्गं लोकमनुगच्छेयम् JaimiBr. 2.220; हविष्मांश्च वै हविष्कृच्चाङ्गिरसावास्ताम् ।… अथाकामयेताम् – कथं न्विद् यत्र … सुकृत स्वर्गं लोकमितास्तदनुगच्छेवेति ।… ततो वै तौ … अन्वगच्छताम् JaimiBr. 2.235; स्त्रीप्रथमाः कनिष्ठपूर्वा अप्रतीक्षा ग्राममायन्ति। प्रतिपदं ग्राममनुगच्छेयुः GautPiMe. i. 4.15; कौसल्ये देवरस्तेऽस्ति सोऽद्य त्वानुप्रवेक्ष्यति (v. l. स त्वाप्यनुगमिष्यति) MahāBhā. i. 100.2; पञ्च पाण्डवाः। विरोधमन्वगच्छन्त MahāBhā. i. 472*(2); एवमुक्तो मुनिः … ध्यानमन्वगमत्परम् MahāBhā. vi. 4.1; vi. 9.19; गङ्गामन्वगमन्प्रीताः सर्वे जलचराश्च ये Rāmā. i. 42.23; काननं वापि शैलं वा यं रामोऽभि (v. l. नु)गमिष्यति। प्रियातिथिमिव प्राप्तं नैनं शक्ष्यन्त्यनर्चितुम् Rāmā. ii. 42.10; नीचेन स्वरितः स्वारमेकीभावेऽनुगच्छति SvarāṅŚi. 8; हस्तहीनं तु योऽधीते स्वरवर्णविवर्जितम्। ऋग्यजुःसामनिर्दग्धो वियोनिमनुगच्छति MāṇḍūŚi. 3. 3; श्रावकाणां विभुत्वेन लौकिकस्याभिभूतये ।… बोधिसत्त्वविभुत्वस्य तत्कलां नानुगच्छति। तथागतविभुत्वस्य तत्कलां नानुगच्छति MaYānaSū. 40.19 (9.39); तमन्वगिन्द्रप्रमुखाश्च देवाः सप्तर्षिपूर्वाः परमर्षयश्च। गणाश्च गिर्यालयमभ्य- (v. l. मन्व)गच्छन् KumāSaṁ. 7.71; चोरिकासुरतर(स)तृप्तिमन्वगच्छत् AvantiKa. 36.19; स्थाणुम् … अन्ये … अनुसंयन्ति अनुगच्छन्ति KāṭhUBh. 163.10 (*on* 5.7); एवं विद्वान् … एकतरं परमपरं वा अन्वेति ब्रह्मानुगच्छति PraśnaUBh. 283.16 (*on* 5. 2); असत्यसंव्यवहृतिलोभविस्मयं परात्तमन्वगमदशेषतः क्षयम् RāghPāṇ.(Dha.) 2.5; यथा पुमान् धनं प्राप्य कामिनीर्नानुगच्छति PārāSū. 100.14; अन्वगच्छत्कृतं पूर्वं महाप्रस्थानमच्युतम् BrahmP. 13.129; 39.37; तत्पापम् … वक्तृनेवानुगच्छति BhaviP. 16B. 34 (i. 4. 111); श्रीः…नूनं कदर्थदा। … कर्मणा तेन तेनैषा विस्तारमनुगच्छति YogVā. i. 13. 7; तद्गुणत्वमनुगच्छति SaraKaṇṭhā. 92.13; अपरामनुगच्छति वामाम् GītGo. i. 4. 8; तूणादुदस्ताद्धनुरन्वगच्छन्नितोऽपि याताः प्रतिपक्षवक्षः। पेतुः पृथिव्यामथ यस्य बाणाश्चिरं प्रतिष्ठा क नु निर्गुणानाम् Surath. 1. 88; मुरद्विषो वामनमूर्तिभाजः पर्यायतामन्वगमच्छशाङ्कः Yādavā. 2. 64; ब्रह्मविदुपासनयानुगमिष्यति AṇuBh. 81.22 (*on* i. 3.15); संस्कृतासंस्कृतं सर्वं विनाशमनुगच्छति ParamāKā. 23.13; **4** to pass away, to die out, to be extinguished यस्याहुतेऽग्निहोत्रे पूर्वोऽग्निरनुगच्छेत् MaiS. i. 8. 8 (i. 127. 8); i. 8.9 (i. 130. 4); यस्याग्निरुद्धृतोऽनुगच्छति यथा पुत्रो जातः प्रमीयेत एवं तद् यद्यनुगच्छेत् तामेवोखां पुनः परीन्धीत MaiS. iii. 4.7 (iii. 53.11); यदि सायमहुतेऽग्निहोत्रे पूर्वोऽग्निरनुगच्छेत् KāṭhS. 6. 6 (i. 55. 3); अस्यैषोऽन्तरात्मन्नग्निराहितो भवति तस्माद् तन्नाद्रियेत यदनुगच्छेन्न ह वाऽ अस्यैषोऽनुगच्छति ŚatBr. II. ii. 2.17; VI. vi. 4.10; यदा वाऽअग्निरनुगच्छति । वायुं तर्ह्यनूद्राति ŚatBr. X. iii. 3.8; XI. v. 3. 8; XII. iv. 3. 1; न वा अस्यैषोऽनुगच्छति योऽस्यान्तरात्मन्याहितो भवति ŚatBr.(K.) I. ii. 2.11; यत् पूर्वस्यामाहुतौ हुतायामङ्गारा अनुगच्छेयुः क्वोत्तरां जुहुयात् JaimiBr. 1.56; यदग्नयोऽनुगच्छेयुः किं तत्र कर्म का प्रायश्चित्तिः JaimiBr. 1. 61; आहवनीये चेद् ध्रियमाणे गार्हपत्योऽनुगच्छेत् स्वेभ्य एनमवक्षामेभ्यो मन्थेयुः ĀśvaŚS. I. iii. 12. 21; नैषोऽग्निरनुगच्छेत् BhārŚS. v. 3. 17; औपासनः … नानुगच्छेत् ĀpaŚS. v. 7. 10; ix. 1.11; ix. 2.8; KātyŚS. xxv. 3.1; यदि प्रातरहुतेऽग्निहोत्रेऽपरोऽग्निरनुगच्छेदनुगमयित्वा पूर्वं पूर्ववन्मन्थित्वापरम् … जुहुयात् ĀpaŚS. ix. 9.7; ix. 10.1; KātyŚS. xxv. 10. 17; HirŚS. xv. 3.6 (292. 2); यदि सर्वेऽनुगच्छेयुरग्निं मथित्वा यां दिशं वातो वायात् तां दिशमुद्धृत्य वायवे स्वाहेति जुहुयात् ĀpaŚS. ix. 10. 5; HirŚS xv. 3. 17 (295.18); त्रिराहतो दक्षिणाग्निरनुगच्छेच्चेत् अनाहरणमस्य तदहरेके KātyŚS. xxv. 3. 10; HirŚS. xv. 3.11 (293. 9); यदि होमकाल आहवनीयोऽनुगच्छेत् … गार्हपत्ये जुहुयात् VaikhāŚS. 20.17; अनुगच्छेद्वाहवनीयो लिङ्गात् SaṅkarKā. iii. 2. 10; यदा धार्योऽग्निरनुगच्छति ŚābaBh. 1783.6 (*on* ix. 4. 29); सायम् उद्धरति प्रातः इति प्रतिकर्मोद्धरणं दर्शयति। तस्मादुद्धृतोऽनुगच्छेत् SaṅkarKāBh. 134.14 (*on* iii. 2. 10); लोकान्तरं रजनिकामिनि हन्त याते …। नीहारनीरकणकैतवतोऽश्रुपातमातन्वती रजनिरप्यनुगच्छति स्म Surath. 7.26; (*caus.*) to cause to be extinguished, to cause to cease, to put out यस्याहवनीये ह्याग्निर्विद्येताथ गार्हपत्य उपशाम्येत का तत्र प्रायश्चित्तिः … यद्यनुगमयेत् प्राणो यजमानं जह्यात् AitBr. 32.5 (815); अनु वा गमयन्ति ŚatBr. II. i. 4.6; XII. iv. 2. 4; ŚatBr.(K.) I. i. 4. 5; JaimiBr. 1. 55; मानुषं ह कुर्याद्यदेनं ब्रूयुर्जहीति वा मारयेति वा संज्ञपयतानुगमयतेति ŚatBr.(K.) IV. viii. 1. 12; आहवनीये चेद् ध्रियमाणे गार्हपत्योऽनुगच्छेत् स्वेभ्य

एनमवक्षामेभ्यो मन्थेयुरनुगमयेत् त्वितरः ĀśvaŚS. I. iii. 12.21; अनुगमयत्येतमग्निम् BhāŚS. v. 4.5; ix. 10.13; नात्राहवनीयमनुगमयति ĀpaŚS. ix. 7.12; HirŚS. xv. 2.29 (287.28); यद्यसंन्युप्ते स्पाशयेयुरनुगमयेयुरेनं (अग्निम्) न प्रायश्चित्तम् ĀpaŚS. ix. 10.12; xvi. 9.10; अनुगमयन्त्यग्निमुद्धरन्ति भस्म VārāŚS. I. iv. 1.22; II. i. 3.18; आत्मन्नग्निं गृहीत्वा।… अभिमन्त्र्यानुगमयति ब्राह्मौदनिकम् HirŚS. iii. 3.5 (305.14); xi. 3.14 (26.20); xv. 3.3 (291.7); VaikhāŚS. 1.8; 18.7; **5** to seek, to look for, to find out लोभान्मम कृते नूनं नानुगच्छसि राघवम् Rāmā. iii. 825*; (pass.) to be found out महतो विद्यान्तरस्यानर्थक्यमेव।… तथा ज्योतिर्विद्यायाम् … °फलानुपलम्भाच्च। तत्र तदन्यानर्थक्यसमाधानं यदि वेदान्तेषु नानुगम्येत SiddhāSi. i. 43.24; **6** to tally with, to correspond to, to agree त्रिविधं गीते कार्यं वाद्यम् …। तत्त्वं ह्यनुगतमोघः …। गीतं तु यदनुगच्छत्यनुगतमिति तद् भवेद् वाद्यम् NāṭyaŚā. 29.77; (pass.) to be tallied with, to be corresponded to, to be agreed with व्यापारविशेषः … आत्मसु प्रसिद्धः इहानुगम्यते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 638.19 (*on* iii. 3.16); तद्रूपेण रसस्य जन्म … अयमपि प्राग्वदेवान्यैर्नानुगम्यते SaraKaṇṭhā. 582.3; **7** to take or to have recourse to, to respond to न दृश्यते क्वापि चरैः कुमारः। परीक्षितुं तं मनसोऽस्ति शक्तिर्नूनं हि मायामनुगच्छतीति Avimā. 6.10; अन्त्यपाषण्डादीन् वाङ्मात्रेणापि न (सेवेत)। कार्यगुरु(क)तयानुगच्छेत् Bārhas. 1.76; **8** to practise, to observe (भार्या) व्रतनियमविधानं स्वेन चास्यानुगच्छेत् RatiRaha. 12.6; श्राद्धं दत्त्वा च भुक्त्वा च मैथुनं योऽनुगच्छति। पितरस्तु तयोर्मासं तस्मिन् रेतसि शेरते MārkP. 31.31; समाधिर्नाम यो गुणः। कविसार्थः समग्रोऽपि तमेनमनुगच्छति Kāvyāda. 1.100; **9** (pass.) to be accepted, to be admitted, to be applied स्मृत्यर्थमनुगम्यते VākyaP. 1.26; वाक्ये त्वर्थान्तरगतेः सादृश्यपरिकल्पने। केषांचिद् रूढिशब्दत्वं शास्त्र एवानुगम्यते VākyaP. 2.37; नियतास्तु प्रयोगा ये नियतं यच्च साधनम्। तेषां शब्दाभिधेयत्वमपरैरनुगम्यते VākyaP. 2.127; 2.265; असिद्धार्थः प्रमाणेन किं सिद्धान्तोऽनुगम्यते। हेतोर्वैकल्यतस्तस्मात् किं तदेवात्र नोदितम् PramāVār. 2.46; सर्वेणापि ततः कृत्वा प्रमाणेत्यनुगम्यते TantrVā. 102.8 (*on* i. 3.3); 226.10 (*on* i. 3.23); योगैरपि … श्रुतिप्रसिद्धमेव निवृत्तिनिष्ठत्वं प्रव्रज्याद्युपदेशेनानुगम्यते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 288.19 (*on* ii. 1.3); प्रोद्गातॄणामित्यादौ तु न पाशन्यायोऽनुगम्यते SiddhāSi. i. 21.4; **10** to understand, to infer, to explain प्राप्तिं तु समवायाख्यां वाच्यधर्मातिवर्तिनीम्। प्रयोक्ता प्रतिपत्ता वा न शब्दैरनुगच्छति VākyaP. 3(3).19; (pass.) to be understood भिन्नं दर्शनमाश्रित्य व्यवहारोऽनुगम्यते VākyaP. 1.74; एकस्य वाक्यस्य निराकाङ्क्षस्य सर्वतः। शब्दान्तरैः समाख्यानं साकाङ्क्षैरनुगम्यते VākyaP. 2.9; सन्त एव विशेषा ये पदार्थेषु व्यवस्थिताः। ते क्रमादनुगम्यन्ते न वाक्यमभिधायकम् VākyaP. 2.50; उपकारात् स यत्रास्ति धर्मस्तत्रानुगम्यते VākyaP. 3(3).5; लक्षणेनानुगम्यन्ते कस्तानध्येतुमर्हति TantrVā. 228.6 (*on* i. 3.25); 248.2 (*on* i. 3.26); तस्य भौतिकतेजोव्यतिरिक्तं ब्रह्म निर्दिष्टमनुगम्यते BrahmSūBh.(Bhā.) 59.12 (*on* i. 3.22); प्रतीतिक्रम एव अकृतकसंस्कारसारः शाब्दिकैर्लक्षणैरनुगम्यते ParāTri. 80.2; NayaVi. 170.6 (*on* i. 1.5); शब्दोऽनुपपत्त्या क्वचिदमुख्यार्थोऽनुगम्यते NyāySu.(Ja.) 14B.7 (*on* i. 1.1); (*caus.* with the primitive meaning) अथवा सर्वभाषाः – संस्कृतप्राकृतमागध्याद्या अनुगमयन्ति – व्याख्यान्तीत्येवंशीला ये ते तथा … जिनसंकाशाः AupaSūṬ. 64.12; **11** (pass.) to be continued, to be common to all instances अमाद्युपजनापाये वृक्षार्थो ह्यनुगम्यते ŚlokaVār. 7.157 (890.6); **12** to merge into, to enter into स्वयोनिं वाक्समप्येति वातं प्राणोऽनुगच्छति BṛĀraUBhVā. iii. 2.124; (pass.) to be entered into (छिद्रं च वारयेत् सर्वं श्वसूकरमुखानुगम्) श्वसूकरमुखेन यदनुगम्यते तन्मुखपरिमाणम्। तथा कुर्याद्यथा श्वमुखं न माति ManuBh. ii. 183.3 (*on* 8.239); **13** to be present in, to exist in आकाशोऽस्तीति सत्तत्वमाकाशेऽप्यनुगच्छति PañcDa. 2.60; अकारणमपि द्वारं कार्येऽनुगच्छति SiddhāLeSaṁ. 64.3; **14** to pervade, to exist throughout सादृश्यधीप्रभृति न त्रितयं निमित्तमध्यासभूमिषु जगत्यनुगच्छतीदम् SaṁkṣeŚā. 1.28 (i.38.7); **15** to become applicable वैदिके कर्मणि सामस्त्येन दक्षिणा आम्नायन्ते न प्रतिपुरुषं विभागेन …। तच्चातिदेशेन क्रत्वन्तराणि तद्विकाराण्यनुगच्छन्ति राजसूयादीनि ManuBh. ii. 170.16 (*on* 8.208); **16** to obey भुवनाधिपतीनतीत्य लक्ष्मीर्यमुपास्ते वपुषा गुणैश्च रम्यम्। स यदाह मदाननेन शुम्भः शृणु तद्देवि विचिन्त्य चानुगच्छ Surath. 8.36; (pass.) to be obeyed अनभिज्ञो गुणानां यो न भृत्यैः सोऽनुगम्यते Pañcā. 10.31.

अनुगम (anu-gama) *m.* [P. iii. 3.58] **1** rule or explanation **2** understanding, cognition, knowledge, comprehension, grasp **3** correlation, connection, association, construction, agreement **4** uniformity, commonness, continuity, sameness **5** approach, coming to **6** following, going after, dependence, following up **7** existence, presence **8** imitation, similarity **9** acceptance **10** repeated mention, repeated utterance **11** extinction **1** rule or explanation विंशत्यादयोऽव्युत्पन्नानि प्रातिपदिकानि। यथा सहस्रादिषु। तद्यथा। सहस्रम् अयुतम् अर्बुदमिति न चानुगमः क्रियते, भवति चाभिधानम् MahāBh. ii. 355.23 (*on* v. 1.59); अत्रापि संदेहो नासूया कर्तव्या यत्रानुगमः क्रियते MahāBh. ii. 356.2 (*on* v. 1.59); प्रयुक्तानां हि शब्दानां शास्त्रेणानुगमः सताम् VākyaP. 3(14).560; तमिमम् … भाष्यकारप्रयोगं समर्थयमानैरेवमनुगमः कर्तव्यः TantrVā. 101.20 (*on* i. 3.3); 201.22 (*on* i. 3.18); अस्या लक्षणाया मतुब्लोपाम्नानेनानुगमः TantrVā. 701.13 (*on* iii. 1.8); गोशब्दे त्वेकोऽर्थः प्रतीयते। तत्र यस्यानुगमः स साधुरितरेऽपभ्रंशाः ṬupṬ. 283.20 (*on* x. 8.4); **2** understanding, cognition, knowledge, comprehension, grasp प्राणस्तथानुगमात् BrahmSū. i. 1.28; BrahmSūBh.(Śaṅ.) 83.5 (*on* i. 1.28); AṇuBh. 47.7 (*on* i. 1.27); दृश्यभेदानुकारेण वाक्यार्थानुगमस्तथा VākyaP. 2.7; स्मार्तकाले क्रिया भूमेः सागमा भुक्तिरिष्यते। अस्मार्तेऽनुगमाभावात् क्रमात् त्रिपुरुषागता KātySm. 321; सतो मूलस्यानुगमः कार्यः ChāndoUBh. 381.6 (*on* vi. 8.5); प्रत्यक्षे इव स्वकारणशुद्धेरनुगमो विपर्यासशङ्कानिरासार्थः NyāyKa. 5.3; इन्द्रप्राणशब्दाभ्यां प्रस्तुतस्य (ब्रह्मणः) आनन्दाजरामृतशब्दसामानाधिकरण्येनानुगमो हि तथा सत्येवोपपद्यते BrahmSūBh.(Rā.) 227.1 (*on* i. 1.29); VedāntSā.(Rā.) 54.3 (*on* i. 1.29); VedāntDī. 29.9 (*on* i. 1.29); VedāntKau. 43.12 (*on* i. 1.29); BrahmSūBh.(Śrī.) i. 286.5 (*on* i. 1.29); अनुगमो नाम निश्चयज्ञानम् Subodhi. 18.3 (*on* 2.27); कीटानुविद्धरत्नादिसाधारण्येन काव्यता। दुष्टेष्वपि मता यत्र रसाद्यनुगमः स्फुटः SāhiDa. 12.2; शक्यस्याप्युपलक्षणेनैवानुगमोऽस्तु ŚaktiVā. 98.8; तादृशभूमौ तादृशजले च प्रवृत्तिनिमित्तभेदात्तीर्थशब्दो नानार्थः। गुरुत्वेन वा द्वयोरनुगमः VīraMi.(Tīrtha.) 11.15; अनुगमः आगमाभावनिश्चयः VīraMi.(Vyavahāra.) 154.17; पद्येषु बाहुल्यमिह प्रबन्धे मितानि गद्यानि तु तावतापि। अस्येव लक्ष्मानुगमः YātrāPra. 1.11; **3** correlation, connection, association, construction, agreement वितर्कविचारानन्दास्मितारूपानुगमात्संप्रज्ञातः YogSū. 1.17 (TattvVai. संप्रज्ञातसामान्यं वितर्कविचारानन्दास्मितानां रूपैः स्वरूपैरनुगमात्प्रतिपत्तव्यम्); (आहारः) विंशतिगुणः … °सूक्ष्मस्थूलसान्द्रद्रवानुगमात् CaraS. i. 25.35 (1922 Ed.); न सोऽस्ति प्रत्ययो लोके यः शब्दानुगमादृते VākyaP. 1.124; साध्येनानुगमो हेतोः साध्याभावे च नास्तिता NyāyVār. 140.1 (*on* i. 1.37); साध्येनानुगमात् कार्ये सामान्येनापि साधने। संबन्धिभेदाद् भेदोक्तिदोषः कार्यसमो मतः PramāVār. 2.14; एकदेशस्य लिङ्गत्वं साध्येनानुगमोऽस्य च। द्वयं च न स्यात् ŚlokaVār. 5(4).29 (355.3); इत्येतत् 'श्रोत्रस्य श्रोत्र'-मित्यादिप्रतिवचनस्यार्थः अनुगमात् KenUVāBh. 71.5 (*on* 1.2); स्वाजन्यानुगमोऽस्त्येको धर्मरागस्तथापरः MahāP. 36.190; ध्वनिमात्रेऽपि स्वतन्त्रे पक्षीकृते न कृतकत्वस्य तेनानुगमः शक्यो दर्शयितुम् Kāśi. iii. 27.8 (*on* 5(4).30); असति कस्य चिद्रूपस्यानुगमे सादृश्यस्याप्यन(?नु)पपत्तेः। अनुगमे वा तदेव कारणम् Bhām. 426.1 (*on* ii. 2.20); अन्वयोऽनुगमः सति शब्देऽर्थावगमः PraDī. ii. 48A.3 (*on* i. 2.45); अनुगमः पूर्ववाक्यप्रकृतस्योत्तरवाक्यसंबन्धः ŚrutaPra. iB. 273.22 (*on* i. 1.29); ii. 460.19 (*on* iii. 3.9); न पुनरनुगमः सिद्धपूर्वो विशेषे TattvMu. 4.41; शब्दानुगमशून्यं यत्संमुग्धज्ञानं जायते MānaMe. 17.5; **4** uniformity, commonness, continuity, sameness तदन्यान्याभावात्परमगहनत्वादनुगमात्।… न धर्मेऽस्मिंस्त्रासो भवति MaYānaSū. 6.15 (1.15); तद्भावे च व्यक्तिद्वयान्तरालमप्याप्नुवतः कथं तदनुगमः HetuBiṬ. 30.17; न च शबलस्यान्यत्रानुगमः, यस्य त्वनुगमः स वस्तुरूपं न भवति BrahmSi. 66.14; नित्यचैतन्यस्वभावस्यात्मनोऽपि न निःशेषरूपविगमः सर्वस्यानुगमोऽपि वा TattvSaṁ. 224; 1894; स्वलक्षणस्य देशकालाकारनियतत्वेनान्यत्रानुगमाभावात् TarkBhā.(Mo.) 28.17; भेदस्तात्त्विकोऽनुगमो मृषा NyāyMañ. i. 275.10; कारणस्य च सद्रूपस्य सर्वत्रानुगमात् Bhām. 88.2 (*on* i. 1.4); धर्मिणश्च भिन्नाभिन्नरूपतया सर्वत्रानुगमः RājMār. 48.6; देवतास्तुतेः … शृङ्गारस्य सर्वत्रानुगमात् AbhinBhā. i. 171.21 (*on* 4.261); तद्रूपेण रसस्यानुगमो यथा SaraKaṇṭhā. 579.15; परमकारणस्य च सतः सर्वत्र हेमवदनुगमात् VedāntKa. 70.27 (*on* i. 1.4); सामान्यादिष्वपि सत्सदित्यनुगमः SyādvāMañ. 8(137); अग्निकार्यभूतायां प्रभायां प्रकाशशक्तेरेवानुगमात् VivaPraSaṁ. 276.16; अनुगमादनिदंप्रथमा गिरः किमपि यत्पदमेकमधीयते Yādavā. 3.15; नापि सादृश्यरूपम्। स एवेत्यनुगमात् YuktiSneha. 93.17 (*on* i. 1.5); सत्त्वादीनामनुगमाय सामान्येति SāṁkhyaPraBh. 30.11 (*on* 1.61); 44.26 (*on* 1.87); सद्रूपस्यात्मनः सर्वत्रानुगमात् SiddhāBi. 17.4; नपुंसकलिङ्गमिति शाब्दिकमर्यादया नपुंसकलिङ्गस्य स्त्रीपुंलिङ्गरूपयोरपि विकारयोरनुगमात् UpaParā. 48.15; निर्दोष° … °सर्वशक्तिमत्त्वादिरूपमहिमातिशयवद्ब्रह्मेति ब्रह्मशब्दस्य तत्पर्यायाणां शिवादिशब्दानां चार्थानुगमेन … इत्यादिश्रुतिभ्यश्चावगतम् ŚivārkaMaDī. i. 89.24 (*on* i.1.1); ii. 73.19 (*on* ii. 2.12); 'मायां तु प्रकृतिं विद्यादि'ति श्रुतेः मायाजाड्यस्य घटादिष्वनुगमात्

SiddhāLeSaṁ. 60. 3; संबन्धत्वादिनानुगमे … ज्ञानाच्छाब्दबोधापत्तेः ŚaktiVā. 37. 14; बुद्धिस्थत्वेनानुगमे बुद्धेरप्यननुगमः BhāṭṭCin. i. 87.5 (*on* i. 1. 4); तेषां च त्रिगुणत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभाववत्त्वेनानुगमः LalitāSaBh. 217. 12 (*on* 279); तवाप्यनुगमाय जातिरावश्यकी VaiyāSiMañ. 182. 3; 167. 4; **5** approach, coming to ततोऽसुराः परित्रस्ता देवेभ्यस्त्वरिता ययुः । प्रह्लादमग्रतः कृत्वा काव्यस्यानुगमं पुनः VāyuP. ii. 36. 41; BrahmāṇḍP. ii. 73.41; स श्रीमान् मुनिवृन्दमप्यनुगमात् संपूज्य … पुरीं प्राविशत् MahāP. 7. 317; **6** following, going after, dependence on, following up साक्षाच्छब्देन जनितां भावनानुगमेन वा । इतिकर्तव्यतायां तां न कश्चिदनुवर्तते VākyaP. 2.148; व्यङ्ग्यस्य प्रतिभामात्रे वाच्यार्थानुगमेऽपि वा । न ध्वनिर्यत्र वा तस्य प्राधान्यं न प्रतीयते Dhvanyā. 130.3 (*on* 1.13); Loc. 45. 19 (*on* 1. 15); वाचकत्वानुगमेनैव तु यदा तद्विशिष्टवाच्यप्रतीतिस्तदा गुणीभूतव्यङ्ग्यतया — काव्यस्य व्यपदेशः Dhvanyā. 479.6 (*on* 3. 38); Loc. 213.15 (*on* 3. 39); मायामीश्वरसंश्रयामनुगमात् संसारसंवर्तिनीम् … स्वीचक्रुरल्पश्रुताः SaṁkṣeŚā. 2.133 (ii. 84. 7); विज्ञानोहापोहानुगमविशुद्धमिदमित्थमेवेति निश्चयस्तत्त्वाभिनिवेशः NītiVā. 5.53; बलम् …। अनुगानामनुगमः स्वल्पस्वानां च संचयः BrahmVaiP. iii. 35. 90; उपगमानुगमावस्थानेभ्यो हेतुभ्यस्तत्रोपगमश्रुतिमाह Bhām. 728. 17 (*on* iv. 2. 4); भवान् सज्जो भवत्वस्य हयस्यानुगमं प्रति PadmP. iv. 29. 45; नमश्चानुगमश्चैव स्वन्नदानं दशाङ्गकम् ŚivaP. i(1). 15.28 (14B. 16); शुकाद्याः पक्षिणः क्लृप्तास्तालस्यानुगमान्मुहुः । जनस्य विस्मयकृतो नृत्यन्ति च पठन्ति च SamarāSū. 31.73; शुद्धार्थस्याविवक्षणात् । न च तिरस्कृतत्वं शुद्धस्य । तस्यापि तावत्यनुगमात् Loc. 63. 14 (*on* 2.1); तद्यानेऽनुगमश्चेति प्रतिपत्तिरियं गुरोः YogŚā. 3.126; चत्वारि हि प्रवचनानुयोगमहानगरस्य द्वाराण्युपक्रमो निक्षेपोऽनुगमो नयश्चेति SyādvāMañ. 28(45); गौरीपतेरनुगमेन किमित्युदीर्य … अपरा चुकोप BhikṣāKā. 16.8; अनुगमेन अनुसरणेन VīraMi.(Vyavahāra.) 257. 15; स्त्रीणां यौवनमर्थिनामनुगमः … बलम् Subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra 180. 1041; **7** continuous presence अशेषदेशादिविषयस्य च साध्यानुगमस्य यत्र यत्र हेतुः तत्र तत्र साध्यम् इति वीप्सया प्रतिपादनात् HetuBiṬ. 53.11; ततो निरन्वयो ध्वंसः स्थिरं वा सर्वमिष्यताम् । एकात्मनि तु नैव स्तो व्यावृत्त्यनुगमाविमौ TattvSaṁ. 321; **8** imitation, similarity कुमुदवनानि … हंसव्याजेनानुगममिव व्यधुर्वधूनाम् HarVi. 17.10; नागैः क्वापि च किंनरैरनुगमं गीताकुलैः पुष्यति ।… द्वाराङ्गणम् ŚrīKaC. 16.56; **9** acceptance लक्षणावृत्तेरेव षष्ठीसमासादावनुगमः NyāyRa. 903.12 (*on* 7. 207); व्यभिचारज्ञानविरोधिज्ञानविषयत्वेन व्याप्तिज्ञानस्यानुगमात् BhāṭṭCin. i. 24. 7 (*on* i. 1. 4); **10** repeated mention, repeated utterance स (विष्णुः) एव सर्ववेदोक्तस्तद्रथो देह उच्यत इति स्कान्दे ब्रह्मशब्दानुगमाच्च BrahmSūBh.(Ma.) 9A.2 (*on* i. 1. 28); विष्णुलिङ्गानाम् … अनुगमात् अनुवृत्तेरभ्यासादित्यर्थः TattvPrakā. 26B.11 (*on* i. 1.28); 27A. 9 (*on* i. 1.28); यावदध्ययनमनुगम एव ManvaVi. 265.10 (*on* 2.241); **11** extinction आधानादग्निद्वयोत्पादेऽपि एकस्य परित्यागसंभवादन्यतरानुगमेऽपि भवति MayūMāli. 487. 31 (*on* vi. 4.8); [Kośas give *anugama* as the meaning of following words: *sādhana*, AnekāSa. 85; Vaija. 253. 36; AnekāSaṁ. 3.426; ViśvaPra. 93. 95; DharK. 1609; AnekāK. 491; NānārthSaṁ. 90. 1; MediK. 99. 54; AnekāTi. 3.267; ŚabdaRa.(Vā.) 4363; *kāma*, ViśvaPra. 189.43; ViśvaLoK. 415.55]

अनुगमक (anu-gamaka) *adj.* [*f.* -ikā] which is uniform, which covers all instances न च … गोत्वमेव … धानकर्मताविशेषाणामनुगमकमिति वाच्यम् ŚaktiVā. 81.12; न च बुद्धिस्थत्वं प्रकारीभूतघटत्वादीनामनुगमकम् ŚaktiVā. 97. 14; इच्छा नानार्थत्वपरिहाराय तदादाविव शक्यतावच्छेदकानामनुगमिकेति तत्त्वम् VaiyāBhū. 78.29 (*on* 22); 80. 16 (*on* 22)

अनुगमकत्व (anugamaka-tva) *n.* the state of being that which is uniform or which covers all instances न चानुगमः, गोत्वादेरेवानुगमकत्वात SiddhāMu. 48.7 (*on* 81); सामान्यतः संबोध्यतावच्छेदकत्वादेरनुगमकत्वे चैत्रस्य यद्युष्मत्पदसंबोध्यता तस्माद्युष्मत्पदात् पदान्तरसंबोध्यमैत्रादेः … प्रतीतिप्रसङ्गो दुर्वार एव ŚaktiVā. 112.5.

अनुगमकधर्माभाव (anugamakadharmābhāva) *m.* absence of a property covering all instances ये तु तार्किकाः … तन्मते ज्ञानव्यक्तीनामनुगमकधर्माभावेन घटविषयकं पटविषयकं ज्ञानमित्याद्यनुगतव्यवहारानुपपत्तिः SāṁkhyaPraBh. 44. 20 (*on* 1. 87)

अनुगमकमात्र (anugamaka-mātra) *n.* merely a uniform entity, merely that which covers all instances तदादेः …। बुद्धिविषयत्वमुपस्थितावनुगमकमात्रं न तु तदंशे शक्तिः VaiyāBhū. 81. 24 (*on* 22); 222.17 (*on* 50)

अनुगमकरूपाभाव (anugamakarūpābhāva) *m.* absence of the nature which is uniform or which covers all instances न च … व्यक्तौ … अनुगमः संभवति … शक्तिविषयताया निरूप्यनिरूपकभावसत्त्वादिति वाच्यम् । साक्षान्निरूपितत्वपरंपरानिरूपितत्वयोरनुगमकरूपाभावात् ŚaktiVā. 219.20; 81.10.

अनुगमकसंबन्धविशेष (anugamaka-sambandhaviśeṣa) *m.* particular relation which is uniform or common to all instances अनुगमकसंबन्धविशेषापेक्षायां यस्य संबन्धविशेषस्य तत्र कार्यतावच्छेदके प्रवेशस्स समवाय इत्यपि निरस्तम् ŚivārkaMaDī. ii. 74. 8 (*on* ii. 2.12)

अनुगमक्रियाविशेषण (anugamakriyā-viśeṣaṇa) *n.* attribute of the action of correlating प्राणः परमात्मा तथानुगमात् — परमात्मतया अनुगमादिति योजना । अनुगमक्रियाविशेषणं तथाशब्दः ŚrutaPra. iB. 274.13 (*on* i. 1. 29)

अनुगमक्षमस्वभावत्व (anugamakṣamasvabhāva-tva) *n.* the state of having the nature which is capable of unifying यत्र तु नानात्वेऽपि लिङ्गवचनयोः सामान्याभिधायि पदं स्वरूपभेदं नापद्यते न तत्रैतद्दूषणावतारः उभयथापि अस्य अनुगमक्षमस्वभावत्वात् KāvyPra. 777.2.

अनुगमदोष (anugama-doṣa) *m.* fault of accompanying (the dead body) (अनुगम्येच्छया प्रेतम् … घृतं प्राश्य) विशुध्यति अनुगमदोषात् ManvaVi. 657.2 (*on* 5.103)

अनुगमधी (anugama-dhī) *f.* notion of uniformity न चैकं शबलं वस्तु निर्विकल्पकगोचरः । व्यक्त्यन्तरानुसंधानाद्विनानुगमधीः कुतः NyāyMañ. i. 275. 16.

अनुगमन (anu-gamana) *n.* **1** extinction **2A** walking behind, accompaniment, going after **B** (*fig.*) following, obeying **CI** approach **CII** approach for sex **3** following in death **4** intermingling, intermixing **5** continuation **6** imitation, doing after **7** invariable connection **8** deduction, inference **1** extinction गृहीतानुगमने चान्वग्निरित्याहृत्य KātyŚS. xxv. 3. 15; उभयानुगमने पुनराधेयं वा KātyŚS. xxv. 3.24; **2A** walking behind, accompaniment, going after आपदि ब्राह्मणेन राजन्ये वैश्ये वाध्ययनम् । अनुगमनं च पश्चात् HirŚS. xxvii. 1.79 (142. 10); ĀpaDS. ii(2). 4. 26; सर्वैः कामैस्तर्पयेदनुगमनं कृत्वा शेषमनुज्ञाप्य प्रत्येत्य JaimiGS. 2.5 (31. 8); अनुगमनं शुश्रूषा GautDS. i. 7. 2; आशौचम् । अस्निग्धे त्वहोरात्रम् । शवानुगमने चैवम् VasiDS. 23. 26; मृतं पत्यनुरोहति । भ्राता कनीयान्प्रेतस्य निगद्य प्रतिषेधति ।… प्रेतानुगमनं न स्यादिति ब्राह्मणशासनात् BṛDe. 7.14; पात्रभूतश्च ते ब्रह्मंस्तवानुगमने धृतः Rāmā. i. 25.19; प्राप्ताश्मो वै ह्ययं तेषां तवानुगमने वृतः Rāmā. i. 688*; रामः संसाध्य त्वृषिगणमनुगमनाद्देशात्तस्मात् … पुण्यं वासाय स्वनिलयमुपसंपेदे Rāmā. ii. 108. 25; संभोगस्तावदृतुमाल्य° … °वनगमनानुभवन- (v.l. उपवनभवनानुगमन)श्रवण° … °लीलादिभिर्विभावैरुत्पद्यते NāṭyaŚā. 6.51; हृद्दाहाभिनयेन च । तथानुगमनाच्चापि … एभिर्नानाश्रयोत्पन्नैर्विप्रलम्भसमुद्भवैः । कामस्थानानि … संप्रयोजयेत् NāṭyaŚā. 22. 195; द्विजः शूद्रप्रेतानुगमनं कृत्वा स्रवन्तीमासाद्य … गायत्र्यष्टसहस्रं जपेत् ViṣṇuSm. 22. 63; 22. 65; मासमेकं कृतवापनो गवानुगमनं कुर्यात् ViṣṇuSm. 50.16; वन्यवृत्तिरिमां शश्वदात्मानुगमनेन गाम् ।… प्रसादयितुमर्हसि RaghuVa. 1. 88; गवां चैवानुगमनं सर्वपापप्रणाशनम् ParāSm. 12.80; गतेऽनुगमनं चक्रुः …। प्रतिलोमानुलोमाभ्यां भेजुर्गोपाङ्गना हरिम् ViṣṇuP. v. 13.57; BrahmP. 189. 40; मन्त्राः । प्राजापत्याश्चोक्ता होमे निर्गच्छतोऽनुगमने च YogYā. 8. 8; कमिव हि दोषं पश्यत्यार्यो ममानुगमनेन HarṣaC. 253. 2; वत्से जानकि, धन्यासि यस्यास्ते गुरुनियोगादेव भर्तुरनुगमनम् MahāvīC. 4.52(1) (113. 1); तेन हि निरन्तरमवलम्बस्व मामनुगमनाय UttaRāC. 1 33(24); देवदत्तमनुगच्छतीति यदि देवदत्तोऽपि गच्छत्येवमनुगमनमवकल्पते TantrVā. 614.20 (*on* ii. 3.21); कश्चित् अनुगमनादिः आचारः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 649. 9 (*on* iii. 3. 20); अनुगमनं बुद्धिपूर्वमनुव्रजनम् ManuBh. i. 462.10 (*on* 5. 102); ii. 404.7 (*on* 11.109); ii. 451. 3 (*on* 11. 256); सारथ्य° … °अनुगमनस्तवनप्रणामम् ।… विष्णोर्भक्तिं करोति नृपतिश्चरणारविन्दे BhāgP. i. 16. 16; द्रुतमयमनुगम्यतामिदानीमनुगमनेन यतोऽस्य हारलाभः NavaSāC. 3.30; रामः … नावमारुरोह । स एष निषिध्य निषादाधिपतेरनुगमनमपि … कुत्रचिद्वनस्पतिमूले निशामनैषीत् RāmaCam. 2. 51 3); दृष्टार्था ह्येते अनुगमनाभ्युत्थानाभिवादनादिभिः प्रीतो गुरुः सम्यक् विद्यां ददाति ŚāstrDī. 468.21 (*on* vi. 2. 11); प्रावर्तयन् रथयात्रां तत्रानुगमनं तथा ।… ते व्यधुः PariPar. 11. 87; प्रेतं ब्राह्मणजातीयं मृतं ज्ञात्वानुगमनेऽग्निस्पर्शघृतप्राशनविधाने तात्पर्यं न त्वशौचाभावे HārLa. 86. 6; सामोक्त्यानुगमेन च । प्रायेण वा ऋणी दाप्यः …। अनुगमनेन अनुव्रजनेन SmṛtiCan. iv. 383.16; बान्धवा इति बहुवचनं बन्धूनामत्रानुगमनं कृताकृतमिति ज्ञापयितुम् SmṛtiCan. vi. 21.4; महाराज अनुमन्यस्व मामनुगमनाय MohaRāPa. 5.39(25); आगम्य च गच्छन्तं जीवम् अनु पश्चाद्गमनमनुगमनम् VedāntKa. 531. 16 (*on* iv. 2.4); चौरस्यानुगमनं कर्तुं सा श्मशानं गत्वा तत्र धृतं ददर्श VetāPañ.(Śi.) 83. 30; अनुवृत्तिः । आक्षेपेण चलितस्यानुगमनम् NāṭaLaRaK. 1814; 3105; प्रीत्यनुसारेणानुगमनादिकम् … स्वेच्छया कर्तव्यम् NyāyMāVi. 316.27 (*on* vi. 2. 10); अध्यक्षेण सह प्राणस्यानुगमनं श्रूयते VedāntKau. 399. 12 (*on* iv. 2.4); 399.9 (*on* iv. 2.4); अनुव्रज्या गच्छतोऽनुगमनम् ManvaMu. 107. 21 (*on* 3.107); संमानोऽभ्युत्थानाभिवादनानुगमनादिभिः प्रीणनम् VīraMi. 368. 3 (*on* 1.338-339);

988. 28 (*on* 3. 263-264); अनुगमने तु सपिण्डे न दोषः NirṇaSi. 375. 25; अनुगमनमिति पश्चाद्गमनमेव शुश्रूषासमाप्तिपर्यन्तमित्यर्थः BālamBha. i. 365. 27 (*on* 1. 118); **2B** (*fig.*) following, obeying गुरुणामासनं देयम् ···। तथानुगमनं कुर्यात् प्रतिकूलं व संजपेत् MārkP. 34. 33; BrahmP. 221. 32; 'अन्वयस्यानुगमामनु(गमनम्'अनु)सरणम्, तच्च निरर्थकम् HetuBiṬ. 187. 4; शान्ति वस्तनुतान्मिथोऽनुगमनाद्यन्नैगमाद्यैर्नयैरक्षोभम् CaturJiStu. 3; तवानुगमनं कर्म मुख्यमेषां मनोभव ŚivaP. ii(2). 9. 44 (78A. 8); **2Ci** approach कृतमनेनैवानुगमनेन (better read °वागमनेन) स्पृहणीयं पदमारोपितोऽस्मि गुरुणा HarṣaC. 159. 8; द्वादशशुद्धिं च वैष्णवानामिहोच्यते। गृहोपलेपनं चैव तथानुगमनं हरेः PadmP. iv. 78. 2; PañcaRā.(Nā.) iv. 11. 1; **2Cii** approach for sex यथान्ये शास्त्रविहितार्था अतिक्रम्यमाणाः प्रायश्चित्तहेतवो भवन्ति तथानुगमनम् ManuBh. i. 229. 5 (*on* 2. 45); अनुगमनम् उपसर्पणं समीपगमनमिति यावत् VīraMi. (Saṁskāra.) 163. 21; भर्तुरनुगमने प्ररोचितिभ्रष्टा BālamBha. iii. 169.1 (*on* 3. 280); **3** following in death एष नः परमो वरः। हृद्गता नः सदा प्रीतिस्तवानुगमने नृप Rāmā. vii. 107. 15; vii. 108.14; हा देवि ··· किं प्राणा न मया तवानुगमनं कर्तुं समुत्साहिताः TāpaVa. 5. 25 (? 4); VakroJī. 230. 12; आसन्नेऽवसरस्तथानुगमने जाता धृतिः TāpaVa. 6.3; तवानुगमने राम हृद्गता नो दृढा मतिः AdhyāRā. vii. 9. 13; प्रवेशश्चानुगमनं स्त्रीणामेव विधीयते SmṛtiCan. vi. 89.9; vi. 90. 16; भर्तुराशौचमध्येऽन्यदिनेऽनुगमनेन स्त्रीमरणे प्रतिमरणदिनगणनयाशौचपिण्डदानैकादशाहादि कार्यम् NirṇaSi. 342.25; **4** intermingling, intermixing एकैकेनानुगमनं (रसानां) भागशो यदुदीरितम्। दोषेषु तत्र मतिमान् त्रिषष्टिं तु प्रयोजयेत् SuśruS. vi. 63. 5; **5** continuation यत्तु निष्पाद्यते कार्यं मृदा कारणभूतया। तत्कारणानुगमनाज्ज्ञायते नृप मृण्मयम् ViṣṇuP. ii. 14.22; अन्वयनिश्चयो नाम कार्यहेतोः सर्वत्र कार्यस्य भवतः स्वकारणसत्त्यानुगमनमित्येवमवसायः HetuBiṬ. 49.15; **6** imitation, doing after अलिभिरलाभि यदङ्गनाजनस्य। परिमलविषयस्तदुन्नतानामनुगमने खलु संपदोऽग्रतःस्थाः ŚiśuVa. 7. 27; व्रतेऽनुगमनं भर्तुस्तदस्माभिः प्रचक्रमे TriṣaŚaPuC. i. 3. 115; **7** invariable connection 'भावमात्रं' सत्तामात्रम् ··· तस्य 'अनुबन्धो' अनुगमनं व्याप्तिः HetuBiṬ. 41.3; **8** deduction, inference अनुसरणमिति। अनुगमनमनुमान इत्यर्थः। तर्क उत्प्रेक्षेति। आशङ्काया इमौ पर्यायौ Nyās. i. 748. 4 (*on* iii. 4. 8); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 4. 8; [*anugamana* is given as the meaning of *anvaya*, NānārthāSaṁ. ii. 11. 11]

अनुगमनकृतनिश्चया (anugamana-kṛtaniścayā) *adj.* (*f.*) who had made the decision to accompany सा नियतमेनमनुगमनकृतनिश्चया बाष्पोपरुध्यमाननयना किंचिदीदृशं प्रत्युवाच JātaMā. 122. 22 (21. 3(1))

अनुगमनकृतोत्साहभाज् (anugamanakṛtotsāha-bhāj) *adj.* possessed of enthusiasm regarding accompaniment रघुपतिर्दिव्यदेहो विमाने ··· स्थिरोऽभूदनुगमनकृतोत्साहभाजो जनास्ते।··· व्योमयानान्यपेयुः MahāN. 9. 147.

अनुगमनक्लेश (anugamana-kleśa) *m.* trouble of following एक एवाहममात्यराक्षसस्यातर्कितगमनेन प्रीतिमुत्पादयितुमिच्छामि। तत्कृतमनुगमनक्लेशेनेति MudrāRā. 4. 6(3)

अनुगमनदर्शन (anugamana-darśana) *n.* perception of continuity अकारणमपि द्वारं कार्येऽनुगच्छति। मृद इव तद्गतश्लक्ष्णत्वादेरपि घटे अनुगमनदर्शनादित्याहुः SiddhāLeSaṁ. 64. 3.

अनुगमननिमित्ताशौच (anugamananimittāśauca) *n.* impurity caused by following (the dead body) पश्चाद् घृतप्राशनं कृत्वा अनुगमननिमित्ताशौचाद्विशुध्यति ManvaMu. 215. 21 (*on* 5. 103)

अनुगमननियमवत् (anugamananiyama-vat) *adv.* like the restriction in respect of following (the dead body) एवं च पित्रन्यसपिण्डानां तु न द्व्यब्दोपरमेऽनुगमननियमवन्नास्त्यस्पृश्यता BālamBha. iii. 60. 5 (*on* 3. 18)

अनुगमननिषेध (anugamana-niṣedha) *m.* prohibition of following (the husband in death) किं च न ब्राह्मणीत्वेन निमित्तेनानुगमननिषेधो भवति Aparā. 112. 23 (*on* 1. 87); अन्ये तु — रजोवत्याः सूतिकायाश्चानुगमननिषेधादितराशौचस्यानिषेधः NirṇaSi. 343. 14.

अनुगमनप्रयोजनाभाव (anugamanaprayojanābhāva) *m.* absence of the result of accompaniment सुकृतदुष्कृतयोरनुगमनप्रयोजनाभावादनुगमनं न संभवतीत्युक्तम् PrakaVi. 860. 23.

अनुगमनप्रसङ्ग (anugamana-prasaṅga) *m.* undesired contingency of continuity न तथा गोत्वादिश्रुतयः संबन्धिवाचिन्यः अपेतव्यक्तीनामपि जातीनां तच्छ्रुतिभ्यो नित्यमनुगमनप्रसङ्गात् PramāVāSvopVṛ. 30. 19.

अनुगमनप्रायश्चित्त (anugamana-prāyaścitta) *n.* expiation occasioned by the extinction (of the fire) एकैकं तत्र कर्मोद्धरणमाकाङ्क्षति। तस्मात्सर्वार्थमपि सदग्निहोत्रार्थं भवति। एवं चेदनुगमनप्रायश्चित्तं प्राप्नोतीति ŚābaBh. 1783. 15 (*on* ix. 4. 29)

अनुगमनबोधिका (anugamana-bodhikā) *adj.* (*f.*) which conveys the following (in death) तदनु 'तस्मादु ह न वपुरायुषः स्वःकामी प्रेया'दिति श्रुतिः सर्वाः स्मृतीरनुगमम(? न)बोधिकाः सुदूरमुत्सारयति VīraMi. 152. 29 (*on* 1.86)

अनुगमनमात्र (anugamana-mātra) *n.* merely the going after अब्राह्मणादध्ययनमापत्काले ··· अनुव्रज्या च शुश्रूषा ··· तत्रानुगमनमात्रमेव शुश्रूषा SmṛtiCan. i. 143.19.

अनुगमनमात्रप्रतिषेधक (anugamanamātra-pratiṣedhaka) *adj.* which prohibits merely the following (in death) यत्तु वैराजमाङ्गिरसं च वचनं ब्राह्मण्या अनुगमनमात्रप्रतिषेधकमिव प्रतिभाति Aparā. 112. 25 (*on* 1.87)

अनुगमनविधान (anugamana-vidhāna) *n.* prescription of going after अनुगमनविधानादेव ताभिः सायं गोष्ठं व्रजन्तीभिः सह गोष्ठप्रवेशोऽप्यर्थसिद्धः Mitā. 451.26 (*on* 3. 263)

अनुगमनव्रतवत् (anugamanavrata-va(n)t) *adj.* observing the vow of going after (the cows as expiation) (गोघ्नः) रात्रौ गोशालाशायी प्रातर्वनं प्रविचरन्तीनां गवामनुगमनव्रतवान् स्यात् VīraMi. 988. 27 (*on* 3.263-264)

अनुगमनशास्त्र (anugamana-śāstra) *n.* rule regarding following (the husband in death) ये ··· श्येनस्यानर्थतां वदन्ति तेषां मते हिंसाया एव स्वर्गार्थितया अनुगमनशास्त्रेण विधीयमानत्वात् ··· स्पष्टमेवानुगमनस्य श्येनवैषम्यम् Mitā. 28. 28 (*on* 1. 86)

अनुगमनश्रुति (anugamana-śruti) *f.* Vedic statement of going after अनुगमनश्रुतिमाह 'तमुत्क्रामन्त'मिति Bhām. 728. 18 (*on* iv. 2. 4)

अनुगमनसंबन्ध (anugamana-sambandha) *m.* relationship by succession सान्वयः। अन्वयोऽनुगमनसंबन्धः ··· स यस्यास्ति पुत्रभ्रात्रादिः स्वामिनोऽनुगतः सान्वयः ManuBh. ii. 167.8 (*on* 8.198)

अनुगमनावधि (anugamanāvadhi) *adj.* which forms the limit of accompaniment यातं दंपत्योर्दिनमनुगमनावधिसरस्तीरे ĀryāSaŚa. 528.

अनुगमनावृत्ति (anugamanāvṛtti) *f.* repetition of following अत एव षष्ठे प्रतिनिमित्तमनुगमनावृत्तिरुक्ता MīmāKau. i. 9. 17 (*on* i. 3. 2)

अनुगमनाशौच (anugamanāśauca) *n.* impurity caused by following (the dead body) अनुगमनाशौचमाह Mitā. 348.6 (*on* 3. 26); Aparā. 917. 16 (*on* 3.26); VīraMi. 803. 17 (*on* 3. 26)

अनुगमनासमर्थ (anugamanāsamartha) *adj.* incapable of going after पैठीनसीयं त्वस्मिन्नेव विषयेऽनुगमनासमर्थस्य स्त्र्यादेर्द्रष्टव्यम् BālaKrī. ii. 152.11 (*on* 3.262 (? 268))

अनुगमनासंभव (anugamanāsambhava) *m.* impossibility of going after गुरुगमनस्य निमित्तत्वाभावेऽपि गुरुगमनं विनानुगमनासंभवेन ··· गुरुगमनस्य निमित्तत्वमेव नास्ति MayūMāli. 468.15 (*on* vi. 2.10)

अनुगमनियम (anugama-niyama) *m.* rule of uniformity अनुगमनियमोऽपि स्वभावादेव किं न स्यात् ĀtmaTaVi. 413. 1.

अनुगमनोद्यता (anugamanodyatā) *adj.* (*f.*) ready for following (the husband in death) मासेन सा गते तस्मिन् पञ्चतां बहुसंचये। तस्थौ पादावष्टभ्य तस्यानुगमनोद्यता SamaMā 2.32.

अनुगमनोपदेश (anugamanopodeśa) *m.* instruction of following (the husband in death) पुरुषाणामिव स्त्रीणामप्यात्महननस्य प्रतिषिद्धत्वादतिप्रवृद्धस्वर्गाभिलाषायाः प्रतिषेधशास्त्रमतिक्रामन्त्या अयमनुगमनोपदेशः Mitā. 28. 24 (*on* 1. 86)

अनुगमप्रकार (anugama-prakāra) *m.* method of unification अननुगतमिति। अनुगमप्रकारोऽप्युक्तः LaCandr. 783.41.

अनुगमप्रत्ययोपपत्ति (anugamapratyayopapatti) *f.* justification of the cognition of invariable concomitance प्रतिषेध्यानुगमपूर्वकसामान्यभावद्वयानुगमप्रत्ययोपपत्तेरन्वयतद्व्यतिरेकनिश्चयेऽपि न योगिप्रत्यक्षमुपयुज्यते NyāyMañ. i. 112. 9.

अनुगमप्रदर्शन (anugama-pradarśana) *n.* demonstration of invariable concomitance इदानीं हेतोः साध्येनानुगमप्रदर्शनपूर्वकं पक्षधर्मतामाह लौकिकीति TātpaṬ.(U.) 127.20 (*on* 4.32); यदा हेतोः साध्येनानुगमप्रदर्शनमजानन् साहित्यमात्रम् ··· प्रतिपादयति ··· तत्र साहित्यपक्षे कृतकत्वस्य हेतुत्वेनाभिमतस्य हेतुत्वं न स्यात् TātpaṬ.(U.) 332. 23 (*on* 5(9).111)

अनुगममात्र (anugama-mātra) *n.* mere concomitance यथा घट इत्यनेन साध्यसामान्येन साधनसामान्यस्यानुगममात्रमुच्यते PadārthaSaṁ. 251. 15.

अनुगमयत् (anu-gamayat) *adj.* causing to approach इति सपदि वदन् वदान्यवर्यः शयनशिलातलम् ··· नरेन्द्रकन्यामनुगमयन्मन्थरः प्रपेदे JānaHa. 8. 93.

अनुगमयितव्य (anu-gamayitavya) *adj.* **1** fit to be construed तत्सुकृतदुष्कृते धूनुते इति चरमश्रुतो वाक्यावयव एतं देवयानं पन्थानमापद्यत इति प्रथमश्रुतावयवात्प्रागनुगमयितव्य इत्यर्थः BrahmSūBh.(Rā.) 639.20 (*on* iii. 3.28); VedāntSā.(Rā.) 308.2 (*on* iii. 3.28); VedāntDī. 182.13 (*on* iii. 3.28); **2** fit to be made applicable यत्र गुणप्रकर्षप्रसङ्गमन्तरेणैव शब्दवाच्यत्वं निषिद्धं तत्राप्ययमेव शास्त्रार्थोऽनुगमयितव्यः ŚatDū. 186.29.

अनुगमयितुम् (ánu-gamayitum) *inf.* **1** to extinguish सोऽग्निः सृष्टः इमाः प्रजा दहन्नभोयाय तमिमाः प्रजा दह्यमाना अनुगमयितुं विपेष्टुं दध्रिरे ŚatBr (K.) III. i. 10.1; **2** to set oneself यद्वस्त्वात्मदृष्टितृष्णाभ्यां स्वीकृतं भवति तत्रान्येऽप्यनुशया अनुगमयितुमुत्सहन्ते AbhidhKoBh. 289.20 (*on* 5.17)

अनुगमयित्वा (anu-gamayitvā) *ger.* [P. vii. 1.38] having extinguished यदि प्रातरहुतेऽग्निहोत्रेऽपरोऽग्निरनुगच्छेदनुगमयित्वा पूर्वं मथित्वापरमुद्धृत्य जुहुयात् KāṭhS. 6.6 (i. 55.7); ĀpaŚS. ix. 9.7; HirŚS. xv. 3.6 (292.9); अनुगमयित्वा चाहवनीयं पुनः प्रणीयोपतिष्ठेत ĀśvaŚS. I. iii. 10.16; I. iii. 12.7; विकर्षन्नेवानुगमयित्वा मण्डूकस्य प्राणान् सर्वान् संलोभ्योत्कर उदस्यति ĀpaŚS. xvii. 12.8; प्रातरग्निहोत्रं हुत्वानुगमयित्वाग्निहोत्रिकमपोद्धृत्य HirŚS. i. 2.1 (68.6)

अनुगमय्य (anugamáy-ya) *ger.* [P. vi. 4.56] **A** having extinguished अथ हैकेऽनुगमय्यान्यं मन्थन्ति ŚatBr. XII. iv. 3.9; तमु हैकेऽनुगमय्य मन्थन्ति JaimiBr. 1.61; अनुगमय्योदुह्य भस्म गार्हपत्याय लक्षणं करोति MānŚS. 30.8; 99.1; **B** having rendered comprehensive एकस्य कार्यतावच्छेदकस्य विरहेऽपि येन केनापि रूपेण कारणत्वाद्यनुगमय्य जातिकल्पने चातिप्रसङ्गः PadārthaTaNi. 52.1-4; न च यत्तद्भ्यामनुगमय्य साध्यप्रसिद्धिः AdvaiSi. 718.21; कार्योपायद्वयमनुगमय्य विध्युपात्तस्य पाक्षिकत्वपरत्वे विध्यनुपपत्तिनियमाव्याप्तेः उपात्तमनुपात्तं वानुगमय्य नियम्यस्य पाक्षिकत्वोक्तौ VidhiRa. 17 (108.25); **C** having brought together 'केयूरमङ्गदं दोर्भूषे'त्यग्निपुराणं तु भुजभूषणत्वेनानुगमय्य कथनपरम् LalitāSaBh. 35.10 (*on* 64)

अनुगमर्यादा (anuga-maryādā) *f.* decorum of a follower पश्यतानुगमर्यादां हे सर्वे यूथपोत्तमाः। अयं जीवति सुग्रीवः प्रमीतौ रामलक्ष्मणौ RāmC. 31.58.

अनुगमलीला (anugama-līlā) *f.* [Inst.] with pleasure of following पतिव्रताव्रतं सत्यं तीव्रं निःसङ्गताव्रतम्। उभे आराधयिष्यामस्तवानुगमलीलया ŚāliC. 5.164.

अनुगमविकल्प (anugama-vikalpa) *m.* alternative of commonness or uniformity विशेष इत्येवं सामान्यमित्येवं न गृह्णाति, व्यावृत्त्यनुगमविकल्पयोरभावादित्याह न त्विति TātpaṬ.(U.) 150.18 (*on* 4.119)

अनुगमव्यतिरेक (anugama-vyatireka) *m.* positive and negative aspects कार्यान्तरेष्वनुगमव्यतिरेकदृष्टसारेषु सारगुरवो न हि विप्लवन्ते HarVi. 10.39.

अनुगमव्यवहृति (anugama-vyavhṛti) *f.* usage of uniformity बाधकव्यसनमपहायानुगमव्यवहृतिरन्यथाप्युपपाद्यताम्। न चैतच्छक्यं गत्यन्तराभावात् ĀtmaTaVi. 394.14.

अनुगमव्यावृत्तिधर्मन् (anugamavyāvṛtti-dharman) *adj.* having characteristics of commonness and distinction अनुगमव्यावृत्तिधर्माणौ सामान्यविशेषौ न पुनरनुगतिव्यावृत्ती एवेति यत्किञ्चिदेतत् Kāśi. i. 254.11 (*on* 4.119)

अनुगमशून्य (anugama-śūnya) *adj.* bereft of (grammatical) explanation (which divides words into stems and suffixes) डित्थादिशब्दाश्च अनुगमशून्याः तत्र कथं सत्यत्वम् Kāśi. i. 283.23 (*on* 4.225)

अनुगमसंभव (anugama-sambhava) *m.* possibility of uniformity न च संबन्धाननुगमो दोषः, स्वरूपसंबन्धेन कारणत्वादिस्थले तस्यातत्त्वात् अन्यतमत्वेनानुगमसंभवाच्च GuruCandr. i. 169.8; शक्तेरखण्डातिरिक्तपदार्थत्वेन शक्याघटितत्वादनुगमसंभवात् GuruCandr. ii. 44.20; LaCandr. 455.33; शक्तिलक्षणयोर्वृत्तित्वेनानुगमसंभवात् ŚaktiVā. 34.18; 98.18.

अनुगमसंमुख (anugama-sammukha) *adj.* eager for union आश्लेषः। … सहचरीनिनादसंकल्पोपजनितौत्सुक्यकलहंसानुनादितनूपुररशनाकलापसिञ्जितानुगमसंमुखमुग्धमृदुवचनाभिः (अङ्गनाभिः) AṣṭāSaṁ. i. 111.2 (1.21)

अनुगमसाम्य (anugama-sāmya) *n.* sameness of continuity हेम्नोऽनुगमसाम्येन स्थिरत्वं मन्यते तदा। अवस्थाभेदवान् भावः कैश्चिद् बौद्धैरपीष्यते TattvSaṁ. 1786.

अनुगमात्मक (anugamātma-ka) *adj.* [*f.* -ikā] having the nature of continuity or uniformity जैमिनीया इव प्राहुर्जैनाश्चिल्लक्षणं नरम्। द्रव्यपर्यायरूपेण व्यावृत्त्यनुगमात्मकम् TattvSaṁ. 311; ननु बीजाङ्कुरादीनां कार्यकारणतेक्ष्यते। नियता तत्र सूक्ष्मोऽपि नांशोऽस्त्यनुगमात्मकः TattvSaṁ. 506; सर्ववस्तुषु बुद्धिश्च व्यावृत्त्यनुगमात्मिका ŚlokaVār. 5(12).5 (546.5)

अनुगमानुपपत्ति (anugamānupapatti) *f.* untenability of going after यथा देवदत्तमनुगच्छति यज्ञदत्त इत्युक्ते देवदत्तोऽपि गच्छतीति प्रतीयते, अन्यथानुगमानुपपत्तेरेवमनुयजनवशादेवाग्नेर्यागत्वसिद्धिः ŚāstrDī. 172.5 (*on* ii. 3.10)

अनुगमान्वित (anugamānvita) *adj.* associated with pursuing कृते प्रदीयते गत्वा त्रेतास्वानीयते गृहे। द्वापरे च प्रार्थयतः कलावनुगमान्विते BṛhaspaSm. 270.278.

अनुगमापत्ति (anugamāpatti) *f.* undesired contingency of uniformity द्रव्यजनकतात्वेन रूपेण कपालतन्तुत्वाद्यवच्छिन्नजनकतानामनुगमापत्तेः LaCandr. 331.4; VaiyāBhū. 31.1 (*on* 5)

अनुगमाभाव (anugamābhāva) *m.* **i** absence of knowledge of title स्मार्तकाले क्रिया भूमेः सागमा भुक्तिरिष्यते। अस्मार्तेऽनुगमाभावात् क्रमात्त्रिपुरुषागता KātySm. 321; अनुगमाभावादिति योग्यानुपलब्ध्यभावेनागमाभावनिश्चयासंभवादित्यर्थः Mitā.153.23 (*on* 2.27); अनुगमो नाम निश्चयज्ञानम्। तदभावेऽनुगमाभावः Subodhi. 18.4 (*on* 2.27); SmṛtiCan. iii. 163.13; अनुगमाभावाद्योग्यानुपलब्ध्या आगमाभावनिश्चयस्यासंभवात् VyavaMa. 31.5; **ii** absence of invariable connection or proper association साध्यधर्मावच्छिन्नपक्षेऽपि पर्वतविशिष्टस्य साध्यतायां हेतोरनुगमाभावः TātpaṬ.(U.) 307.23 (*on* 5(4).9); अन्वयव्यतिरेकावपि तस्य दुरुपपादौ देशे काले च शब्दार्थयोरनुगमाभावात् NyāyMañ. i. 141.26; ततश्च धर्मिणो हेतोरनुगमाभावाद् व्याप्त्यसिद्धिः NyāyKu. 46.8; न तावत् जात्योः अविनाभावोऽवगन्तुं शक्यते, धूमत्वाग्नित्वयोः भिन्नाधिकरणत्वात्। नापि धूमाग्निव्यक्त्योः असौ सिध्यति, अनुगमाभावात् TarkSaṁ.(Ā.) 90.13; तदतिरिक्तविशेषानुमाने त्वनुगमाभावविरोधादयो दोषाः स्युः NyāyPari. 97.4; **iii** absence of uniformity विशेषेऽनुगमाभावात् सामान्ये सिद्धसाधनात् NyāyMañ. i. 108.21; चित्रेऽप्यनुगमाभावान्न सामान्यविशेषता BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 975; विशेषेऽनुगमाभावः सामान्ये सिद्धसाध्यता BṛĀraUBhVā. iv. 3.144; iv. 3.239; सामान्यमेव च लिङ्गं न हि विशेषः, अनुगमाभावात् NyāyRa. 394.18 (*on* 5(4).149); विधेरनुगमाभावादव्याप्तेस्तदसंभवात् TarkSaṁ.(Ā.) 117.20; अभ्युपगमे तत्रापि विशेषेऽनुगमाभाव इत्यादिप्रसङ्गात् NyāyPari. 95.9; YuktiSneha. 71.24 (*on* i. 1.5)

अनुगमार्थम् (anugamārtham) *adv.* for the sake of uniformity ज्ञाधातोः शक्यता तु लाघवाच्चिद्व्यक्तावेव निरवच्छिन्ना शक्यनानात्व एवानुगमार्थम् अवच्छेदकस्वीकारात् GuruCandr. i. 149.20.

अनुगमार्थिन् (anugamārthin) *adj.* desirous of going after अथागतेषु वानरराक्षसेषु अनुगमार्थिषु वृत्तान्तः MahāN. 9.145(1)

अनुगमासंभव (anugamāsambhava) *m.* impossibility of uniformity तदधीनोपस्थित्योरप्यनतिप्रसक्तरूपेणानुगमासंभवेन परस्परजन्यबोधे व्यभिचार इति ŚaktiVā. 37.21; एवं दोषत्वस्यैकस्याभावात्तेन रूपेण सर्वदोषाणामनुगमासंभवः LaCandr. 331.7.

अनुगमितवत् (anu-gamitava(n)t) *adj.* who has caused to be associated पुरुषं प्रथमोत्पादितं पिण्डमात्मानम् अशनायापिपासाभ्याम् अन्ववार्जत् अनुगमितवान् संयोजितवान् AitUBh. 256.7 (*on* 2.1)

अनुगमिता (anu-gamitā) *adj.* (*f.*) caused to follow (i.e. reconciled) देवी कोपकषायितानुगमिता ViddhaŚā. 4.22.

अनुगम्य (anugam-ya) *ger.* **1A** having followed, having gone along with, having accompanied, having pursued प्रेतमनुगम्य पितृभ्यश्च निधाय पिण्डान् निशामेकाम् (नाधीयीत) KauṣīGS. iii. 9.14; प्रेतं ज्ञातिमज्ञातिं वानुगम्य स्नात्वा VaikhāGS. 7.6; ManuSm. 5.103; तैरेव सहितः सर्वैरनुरज्य च तान्नृपान् (v.l. अनुगम्यापरान्नृपान्) MahāBhā. ii. 24.4; सचिवद्विजावुभौ …। विषण्णवक्त्रावनुगम्य दुःखितौ शनैरगत्या पुरमेव जग्मतुः BuddhaC. 9.80; सत्कृत्य द्विजसत्तमान्। प्राञ्जलिः प्रयतश्चैव अनुगम्य विसर्जयेत् BrahmāṇḍP. ii. 12.46; इति कौतुकपरः … तमेव पृष्ठतोऽनुगम्य PañcT. 2.1(11) (183.13); सोऽपि विटब्राह्मणः … उत्तरेद्युः श्रावस्तीं प्रतियान्तमनुगम्य … प्रत्ययासीत् DaśKuC. 97.4; स तेन दुर्निमित्तेन खिन्नो हुष्कपुरान्तिकम्। अनुगम्याथ तान्द्वित्रैर्दिनैर्भूयोऽविशत्पुरम् RājTa.(Ka.) 8.719; आचत्वरं चानुगम्य पर्वमित्रे गते सति PariPar. 3.169; तान्विप्रान्प्रदक्षिणीकृत्य गच्छतोऽनुगम्य पितृसेवितं श्राद्धावशिष्टमेवान्नं भुञ्जीत Aparā. 512.15 (*on* 1.248); सायं तामनुगम्य गाम्। विवादमकरोद् वेश्मस्वामिना सह तत्र सः RājTa. (Jo.) 1013; अलमलमनुगम्य प्रस्थितं प्राणनाथं प्रथमविरहशोके न प्रतीकार एषः Subhāṣi. 1046; **1B** having approached, having reached अनुगम्य च राजानं यथेष्टं गम्यतामिति। पौरजानपदान् सर्वान् विसृज्य कुरुनन्दनः MahāBhā. xii. 41.8; ज्ञानिनोऽप्यतिविख्यातं कंचिच्छिष्यभावेनानुगम्यात्मानं प्रख्यापयितुं पृच्छन्त्येव BālaKrī. i. 5.11 (*on* 1.1); संजातकुतूहलस्तं देशमनुगम्य…व्रतमयाचत भोगवान् YaśasCam. ii. 333.6; ii. 365.22; धनंजय बहिरनुगम्य वाजिराजि विसर्ज्यागच्छ PārijāHa. 39(4); के नाम नोर्वीभुजः …छायायामनुगम्य सम्यगभयास्त्वद्दीर्घैसूर्यातपव्याप्तामप्यवनीमटन्ति रिपवस्त्यक्तातपत्राः

सुखम् SaduktiKa. 193.23; अन्विच्छेदनुगम्येच्छेत् ManvaVi. 473.6 (*on* 4. 33); **1C** having searched or found out कतमं च व्यासङ्गमनुगम्य हृदयमनुकूलयामि UdaySuKa. 40. 24; अनुगम्य नवान् वृक्षान् ...। उत्सेधाद् द्वादशारत्नीन् कारयेत्तु विचक्षणः Hastyāyur. 709.9 (4. 39); **2** having reflected, having pondered over तत्कार्यमनुगम्याथ यथावदुपलभ्य च । ... रम्यां यानशालां जगाम ह Rāmā. iii. 33. 2; सानुक्रोशेन केनापि तापसेनाग्निशर्मणः । अनुगम्य मनोभावः कथितः पृथिवीपतेः SamarāSam. 1.222; **3** having resorted to अन्यस्तु न कश्चिदभावेनानुत्पत्तेः संबन्धप्रकारो विद्यते, येन तद्धर्मतामनुगम्यानुमानं भविष्यतीत्याह Kāśi. iii. 211.17 (*on* 5(8). 53); **4** having attended upon ततो मुहूर्तं शास्त्रश्रवणेन परिचर्यया वा गुरूननुगम्य ... योगमभ्यसेत् JivanVi. 106 8; **5** having observed अनुव्रतं पर्वादिवर्जनरूपं व्रतमनुगम्येत्यर्थः ViraMi. (Āhnika.) 563. 2.

अनुगम्य (anu-gamya) *adj.* [P. iii. 1.18] **1** to be extinguished न त्विहाग्निरनुगम्यः ĀśvaŚS. I. iii. 12.20; **2A** to be obeyed पतिर्हि दैवतं स्त्रीणां पतिरेव परायणम् । अनुगम्यः स्त्रिया साध्व्या पतिः प्राणधनेश्वरः MatsyaP. 210.17; अकुर्वन् वचनं भृत्यैरनुगम्यः परं प्रभुः KathāSaSāg. vii. 8. 28; सुषेणः अप्रमत्तैरहमिवानुगम्यः TriṣaŚaPuC. i. 5. 307; भर्तानुगम्योऽसौ त्वयाधुना PārśvC. 4. 82; **2B** to be followed, to be gone after, to be pursued, to be accompanied किमपरमनुगम्य एष हंसः NavaSāC. 3. 25; निवारणीयो नाहं ते नानुगम्यश्च सर्वथा KathāSaSāg. xii. 19. 66; स्तुत्यः स्तौतीहते काम्योऽनुगम्योऽप्यनुगच्छति । नरं यस्यां प्रसन्नायां को हि नेच्छति तां श्रियम् PārśvC. 3.745; मृतः ... 'नाके सुपर्णम्' इत्यादि जपद्भिः श्मशानपर्यन्तमनुगम्यः DīpKa. 75.7 (*on* 3.1); **3** to be expressed यादृशेषु वाक्येषु धात्वर्थात्फलमिति भावार्थाधिकरणे गतं तैरनुगम्यमेतत् TantrVā. 549. 4 (*on* ii. 2.26); **4** to be accepted तत्रापि ह्याक्षपादः स इति न नियतिर्न्यायतत्त्वेऽनुगम्ये TattvMu. 4. 56.

अनुगम्यमान (anu-gamyámāna) *adj.* [*f.* -ā] **1A** being chased ततः सुपर्णः समयाद्बुभुक्षितो मात्राज्ञातो भक्ष यान् वै निषादान् । आक्रुश्य पक्षावनुगम्यमानान् संप्राप्यांस्तु मुखं प्रयच्छते Suparṇādhyāya 18. 1; **1B** being followed, being accompanied सोऽनुगम्यमान उवाच पुरुषं त्वां प्रविशामीति ŚatBr. (K.) III. i. 10.2; इन्द्रः स्वयमेवाजगाम ... विमानमारुह्य ... बलाहकैश्चाप्यनुगम्यमानः MahāBhā. i. 51. 9; i. 211. 7; भ्रातृभिः सार्धं केशवः परवीरहा । अनुगम्यमानः शुशुभे MahāBhā. ii. 2. 17; प्रययौ सार्धमृष्यशृङ्गः सुपूजितः । अन्वीयमानो (v.1. अनुगम्यमानो) राज्ञाथ सानुयात्रेण धीमता Rāmā. i. 17. 5; नरैश्चतुर्भिर्ह्रियते क एषः । दीनैर्मनुष्यैरनुगम्यमानः BuddhaC. 3. 55; गृही ... वनाश्रयो भवेत् । पुत्रेषु भार्यां निक्षिप्य तयानुगम्यमानो वा ViṣṇuSm. 94.3; दुर्योधनः ... सर्वराजमण्डलेनानुगम्यमान इत एवाभिवर्तते PañcRā. 1.17(5); पौराश्रुपातसलिलैरनुगम्यमानः । द्रष्टुं प्रयामि ... रामाभिधानमपरं जगतः शशाङ्कम् Prati. 4. 1; अद्यैव यास्यामि पुरीमयोध्यां संबन्धिमित्रैरनुगम्यमानः Prati. 7.14; स्वर्गिवर्गैरनुगम्यमानः । ततः कुमारः ... त्रैलोक्यभर्तुः प्रणनाम पादौ KumāSam. 13.1; 13.42; सा राजकन्यका । ददर्श धर्मराजम् ... अनुगम्यमानं च कालेन सह मृत्युना MatsyaP. 210.7; राजलोकेनानुगम्यमाने ... वैरोचके ... सज्जीकृतं यन्त्रतोरणम् MudrāRā. 2. 15(37); प्रवेशकालः किल ... मुनिवृन्दारकैरनुगम्यमानस्य ... देवकीसूनोः VeṇīSam. 1. 33; 1. 72; अत्रनिपतिस्तु ... ताम् ... चाण्डालदारकेणानुगम्यमानाम् ... ददर्श Kād. 10.17; 17.3; कौलेयककुटुम्बिनीभिरनुगम्यमानम् ... शबरसेनापतिमपश्यम् Kād. 31. 3; 86. 11; सरस्वत्यपि ... भवनकलहंसकुलैर्ब्रह्मलोकनिवासिलोकहृदयैरिवानुगम्यमाना समं सावित्र्या गृहमगात् HarṣaC. 21. 9; 63.1; द्वौ कुमारकौ ... कन्ययैकया ... अनुगम्यमानौ क्षितितलमवतीर्णौ HarṣaC. 179.19; 327. 2; इयं सा वासवदत्ता ... काञ्चनमालयानुगम्यमाना गन्धर्वशालां प्रविष्टा PriyDa. 3. 4(4); (अहम्) तैरनुगम्यमानः ... मानपालशिबिरं प्राविशम् DaśKuC. 17.19; 57.9; 105.9; पत्तिद्विपाश्वैरनुगम्यमानाः प्रयान्ति केचिन्नृवराः सभाग्याः VarāṅgaC. 8.49; देव अयमसौ ... हनुमद्विभीषणाभ्यामनुगम्यमानः ... देवं सभाजयितुमभ्येति MahāviC. 4. 61 (283. 2); (राजा) पापर्धिकैरनुगम्यमानः ... तद्वनमाससाद NalaCam. 1. 47 (3); 3.6(5); काश्चिल्ललितलीलामृगैरनुगम्यमानाः ... दृष्टिपथमवतेरुः ... तरुणकिरातकामिन्यः NalaCam. 5. 56(31); 7.47(8); अये किमसौ ... कृतवर्मणानुगम्यमानः कृतान्तः SubhaDha. 4. 4(27); राजा ... निजशरीरच्छायापुरुषेण ... अनुगम्यमानम् ... विद्याधरमुनिमपश्यत् TilaMañ. 24. 11; 66.5; नायकः ... खुररजोभिः पश्चादनुगम्यमानौ ... काचरककाण्डरातनामानौ ... अश्ववारावद्राक्षीत् TilaMañ. 85. 14; 237. 3; ततः स मुनिरुद्विग्नः ... अनुगम्यमानो भूतेन अगच्छच्छंकरालयम् SkandP. v(3). 42. 53; v(3). 181.33; विसृज्य भूतानि जगाम देवी खं सिद्धसङ्घैरनुगम्यमाना VāmaP. 56. 71; (दशकण्ठः) सर्वतश्चलितसकलचतुरङ्गसंघातया लङ्कयेव स्वयमनुगम्यमानः ... आलोकयन्निखिलमपि कपिकुलम् RāmāCam. 6.47 (5); 6. 98(3); तस्य यो वशः सामर्थ्यं तस्यानुषङ्गं कृत्वा तदनुसारित्वेनानुगम्यमानः अनुसृतं कृत्वेत्युभयथा तन्त्रेण द्रष्टव्यम् AbhinBhā. i. 165.15 (*on* 4. 252); सा संगता पूर्वमपांपतिम् ... गङ्गाम् ... देवैश्च सर्वैरनुगम्यमाना BrahmP. 174.1; (सः) सुरभिमुखश्वासदर्शनाय बन्धुप्रेमागतेनेव शिशिरेणानुगम्यमानः समीरणेन ... कालमतिवाहयाञ्चक्रे UdaySuKa. 25. 14; 47.20; 88.16; औत्सुक्यतः कापि जवाद्व्रजन्ती लीलामरालैरनुगम्यमाना । अन्यायभीत्या ... विलासिनी हंसगतिं मुमोच VikraDeC. 12.15; अथानुगम्यमानः स राज्ञा प्राप्तः सरोऽन्तिकम् RājTa. (Ka.) 4. 600; उलूलुमुखरैश्चानुगम्यमानो वधूजनैः ... बलिः समवसरणं पूर्वद्वाराध्वनाविशत् TriṣaŚaPuC. ii. 3.826; सा च वृद्धयैकया वनितया यूना च नरेणैकेनानुगम्यमाना मामेत्य प्रणनाम MohaRāPa. 1.27(1); गोपालबालकशतैरनुगम्यमानम् ... गच्छन्तमच्युतशिशुं प्रणतोऽस्मि नित्यम् KṛṣṇaKa. 2. 44; श्रीविक्रमः राजपाटिकायां व्रजंस्तन्नगरनिवासिना श्रीसङ्घेनानुगम्यमानं बन्दिवृन्दैः ... तस्मै मानसं नमस्कारमकरोत् PrabaCin. 7.1; 34. 17; कार्यान्तरेष्वप्यनुगम्यमाना श्रेयःप्रदा शान्तदिशि प्रदिष्टा । शिवा प्रदीप्ते तु दिशः प्रदेशे समारटन्ती महते भयाय Śārṅga-Pa. 2644; चाणक्यस्तु तेन वृषलेनानुगम्यमानस्तपोवनं गत्वा ... होमेन नवापि नन्दान् यमनिकेतनं नीतवान् PuruṣPa. 113.1; 136. 23; (परैः) अनुगतमनुगम्यमानमिव (गणेशोपसृष्टः स्वप्ने पश्यति) DīpKa. 30. 24 (*on* 1.274); कुतश्चिदागच्छन्त्याः पथि ... युवभिरनुगम्यमानायाः ... तेषु ... विलोचनाम्बुजमालापरिक्षेपस्यानुभावस्य वर्णनात् ... रतिः ... गम्यते RasGaṅ. 121.6; **2A** being confirmed subsequently तच्चाप्येतदेवमनुगम्यमानं दृश्यताम् । किंचिदव्ययं विभक्त्यर्थप्रधानं किंचित्क्रियाप्रधानम् MahāBh. i. 95. 18 (*on* i. 1. 38) (Uddyota उपपद्यमानम्); **2B** being inferred तथा हीदं कार्यं सौक्ष्म्यतारतम्यपारंपर्येणानुगम्यमानं सद्बुद्धिनिष्ठामेवावगमयति KāṭhUBh. 176. 12 (*on* 6.12); स यः स पाप्मा ... कोऽसौ ।... येन प्रयुक्तः ... अनेन कार्येणाप्रतिरूपवदनेनानुगम्यमानः ... स प्रजापतेर्वाचि गतः पाप्मा BṛĀraUBh. 46. 6 (*on* i. 3.2); प्रयोगात्तु शब्दशक्तावनुगम्यमानायां न किंचिदारब्धव्यम् Pradī. ii. 73B. 16 (*on* i. 2.64); **3** being considered (to be similar) तस्मै बलिहरणमिति चैवंजातीयकोऽस्मदादिष्विव व्यवहारोऽनुगम्यमानोऽभिमानिव्यपदेशं द्रढयति BrahmSūBh. (Śaṅ.) 293. 19 (*on* ii. 1.5)

अनुगम्यमानमार्ग (anugamyamāna-mārga) *adj.* [*f.* -ā] whose path is being followed अविच्छिन्नसलिलधारानुगम्यमानमार्गैः ... सलिलाञ्जलिभिः ... क्रियमाणावतरणकमङ्गलाम् ... विलासवतीं ददर्श Kād. 68.14; अपश्यं च ... तापसीजनेन ... अनुगम्यमानमार्गाम् ... आकुलाकुलां तरङ्गलेखाम् TilaMañ. 334. 9.

अनुगम्यमानमूर्ति (anugamyamāna-mūrti) *adj.* whose body is being followed मधुकरगणेनानुगम्यमानमूर्तिरेका ... सुरवधूरागत्य मधुराक्षरमभाषत TilaMañ. 400. 8.

अनुगम्यमानमूर्तिता (anugamyamānamūrti-tā) *f.* the state of being one whose body is being followed अमलमाणिक्यस्तम्भपातिभिः स्वप्रतिमाशतैरनुगम्यमानमूर्तितया संपत्तिपरिवार इव ... विहृत्य (समरकेतुः) TilaMañ. 219. 4.

अनुगर (anu-gara) *m.* [P. iii. 3.57] a formula of response which is uttered loudly by the *adhvaryu* as a return call to the *āhāva* of the *hotṛ* अनुगरः प्रतिगर इति हि शंसितुः प्रोत्साहने वर्तते KāśiVṛ. *on* i. 4.41; अनुगीर्यते होता प्रथमं प्रशस्यते येन शब्देन सोऽयमनुगरः Nyās. i. 289.24 (*on* i. 4.41); अनुगीर्यते प्रोत्साह्यते येन शब्देन सोऽनुगरः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 4.41.

अनुगर्ज् (anu-garj-) I. P. to resound, to reverberate पुष्पजालावनद्धेषु धामस्वपि प्रोत्तुङ्गनानाद्रिकुञ्जेष्वनुगर्जन्तु (?) हे मारुता स्फोटसंक्षेपणात्कामतः MatsyaP. 154.573.

अनुगर्जितसंदिग्ध (anugarjita-sandigdha) *adj.* confounded with the echoing (of thunder) शिखरासक्तमेघानां व्यज्यन्ते यत्र वेश्मनाम् । अनुगर्जितसंदिग्धाः करणैर्मुरजस्वनाः KumāSam. 6. 40.

अनुगर्तम् (anugartam) *adv.* in a pond or reservoir आचान्तमनुगर्तं वा निशि स्नानं न विद्यते VīraMi. 190.21 (*on* 1. 100); अनुगर्तं जलाशये VīraMi. (Āhnika.) 164. 16; 198.20.

अनुगर्भ (anu-garbha) *n.* name of a type of sacred thread (with interwoven knots) शतत्रयेण च तथा चतुर्विंशद्भिरेव च । द्विगुणैर्ग्रन्थिनिचयैरनुगर्भं तु तत् स्मृतम् PāraS. 12.164.

अनुगव (anu-gava) *adj.* suited to the length of a cow or ox प्रत्युरसानुगवे MugdhaBo. 6.82 (63.21); अन्यथानुगवं यानमिति सामानाधिकरण्यं न स्यात् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. v. 4.83.

अनुगवम् (anugavam) *adv.* so as to suit the length of a cow or an ox अनुगवमायामे P. v. 4.83; CāndraVyā. iv. 4.69; SaraKaṇṭhā. (Gr.) v. 4.99; (द्विस्तावात्रिस्तावानुगवम्) अनुग[वेऽभिधेये]वमिति[अस्सान्तो]अत्यान्तो निपात्यते आयामिन्यभिधेये । गामन्वायतमनुगवं यानम् JaineVyā. 279. 11 (*on* iv. 2.86); अनुगवमिति निपात्यत आयामे गम्यमाने । अनुगवं शकटम् CāndraVṛ. *on* iv. 4.69; अनुगवमित्यच्प्रत्ययान्तं निपात्यते आयामेऽभिधेये । अनुगवं यानम् KāśiVṛ. *on* v. 4. 83; (राजादीनामदन्तता) अनुगवमायामवति आयामो दैर्घ्यम् ।

अनुगवम् अच्प्रत्ययान्तं निपात्यते दैर्घ्यं चेत्। गवामनुयातं शकटम्। **अनुगवम्** Kātan-Vṛ. *on* ii. 6.41; सरजसो पशुनानुगवम् ŚākaṭaVyā. ii. 1. 157; एतेऽव्ययीभावाः ··· **अनुगवमनः** SiddhaHe.(Vṛtti) vii. 3.94; गामन्वायतं गोदैर्घ्येणान्वितं शकटमेवमुच्यते Prasā. i. 652.11; एतन्निपात्यते दीर्घत्वे। अनुगवं यानम् SiddhāKau. 211A. 13 (*on* v. 4. 83); अनुगवमिति। गोदैर्घ्यसदृशदैर्घ्यवद्यानमिति बोधः LaŚabde-Śe. ii. 157.6

अनुगवानस् (anugavānas) *n.* cart which suits the length of an ox तदास्त्राणामनुगवानोभिः पांशुस्तथोद्धतः। यथा सरजसं मृत्युर्महोक्ष इव जग्रसे DvyāśraKā. 19. 114.

अनुगवीन (anu-gavīna) *m.* one capable of walking after the cows (i.e. cowherd) अनुगुशब्दात् ··· खो भवति ··· अनुगु अलं गच्छति अनुगवीनः JaineVyā. 239. 21 (*on* iii. 4.138); CāndraVyā. iv. 2.18; अनुगु पर्याप्तं गच्छति अनुगवीनो गोपालकः KāśiVṛ. *on* v. 2.15; अनुगुशब्दादलंगामीत्यर्थे खः। अनुगवीनः गोपः Prasā. i. 867. 21; SiddhāKau. 295A.3 (*on* v. 2. 15); गच्छति त्वनु गुह्यतः। योऽसावनुगवीनः स्यात् KośaKaTa. 1.6722.

अनुगवीनबुद्धि (anugavīna–buddhi) *adj.* having intelligence like that of a cowherd, dull-witted यशो निजानाम् ···। हारि त्वया मानुगवीनबुद्ध्या DvyāśraKā. 18. 26.

अनुगवेषमाण (anu-gaveṣamāṇa) *adj.* searching for सुधनः ··· भिक्षुमनुगवेषमाणः पूर्वां दिशं निर्ययौ GaṇḍVyū. 48.5 [DBHS.]

अनुगव्रज (anuga-vraja) *m.* group of attendants सविलासं सगर्वं च तमैक्षिष्टानुगव्रजः RājTa.(Ka.) 8.805.

अनुगसंचय (anuga–sañcaya) *m.* host of followers अनुगसंचयेषु समदृक् स्तुत्येषु मन्देषु च VīraBhā. 6.41.

अनुगा (anu-gā–) II. P. [*gā* as substitute for *iṇ* (to go) mostly in aor., P. ii. 4. 45] **1** to act in accordance with, to observe, to practise **2** to go after, to follow **3** to reach **4** to obtain **5** (with *astam*) to set **6** (with *mudam*) to be pleased **7** (with *vaśam*) to succumb **8** to follow in death **1** to act in accordance with, to observe, to practise ऋतस्य देवा अनु व्रता गुः RV. i. 65. 3; देवा देवानामनु हि व्रता गुः RV. iii. 7. 7; शबलि समुद्रोऽसि ··· शबलि प्रजानां शचिष्ठा व्रतमनुगेषं स्वाहा PañcBr. xxi. 3. 7; JaimiBr. 2.258; **2** to go after, to follow न नानु गानि RV. iv. 18. 3; विश्वे देवा अनु तत्ते यजुर्गुः RV. x. 12. 3; AV. xviii. 1. 32; नि वर्तध्वं मानु गात RV. x. 19.1; KauṣīBr. 13. 8 (60.11); इहैव भव मा नु गा मा पूर्वाननु गाः पितॄनसुं बध्नामि ते दृढम् AV. v. 30. 1; vii. 60.7; मा जीवेभ्यः प्र मदो मानु गाः पितॄन् AV. viii. 1. 7; मैतं पन्थामनु गाः AV. viii. 1.10; इमं क्रव्यादा विवेशायं क्रव्यादमन्वगात् AV. xii. 2.43; विश्वे देवा अनु तत्ते यजुर्गुः ŚatBr. X. v. 4.18; दमयन्त्येकवस्त्रा तं गच्छन्तं पृष्ठतोऽन्वियात् (v. l. अन्वगात्) MahāBhā. iii. 58. 7; iii. 244*(2); x. 5. 36; भगीरथोऽपि ··· प्रायादग्रे महातेजास्तं गङ्गा पृष्ठतोऽन्वगात् Rāmā. i. 42.21; समये तिष्ठ सुग्रीव मा वालिपथमन्वगाः Rāmā. iv. 29.48; तम् ··· मुनिं सीता प्राञ्जलिः पृष्ठतोऽन्वगात् Rāmā. vii. 49. 14; भर्तापि ··· राघवमन्वगात् RaghuVa. 7. 32; 8. 50; 12.14; सप्तमी त्वन्वगात्तासां दक्षिणेन भगीरथम् BrahmāṇḍP. i. 18. 41; राजा ··· एनमथान्वगात् AhirbuS. 49. 42; हनूमान्पृष्ठतोऽन्वगात् AdhyāRā. vi. 9.10; चक्रं तच्चक्रवर्ती च धातुं प्रादिरिवान्वगात् TriṣaŚaPuC. i. 4. 155; ततोऽन्वगात्तमग्रेगूमिव वल्कलचीर्यपि PariPar. 1.164; तावत् सैन्यमपि क्षणात्। अन्वगात् PārśvC. 2.133; **3** to reach इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि मा नोऽनुगादपरो अर्धमेतम् TaiĀ. vi. 10.2 (712. 4); ĀgniveGS. iii. 7. 2 (155. 12); (भार्गवः) महेन्द्राचलमन्वगात् AdhyāRā. i. 7. 50; (रामः) अन्वगात्सीतया भ्रात्रा छत्रेराश्रमम् AdhyāRā. ii. 9. 79; **4** to obtain संयमासंयमाभ्यां च संसारः शान्तिमन्वगात् MahāU. 4.87; **5** (with *astam*) to set तस्मादुत्तिष्ठन्तं ह वा तानि रक्षाँस्यादित्यं योधयन्ति यावदस्तमन्वगात् TaiĀ. ii. 2.1 (197. 3); **6** (with *mudam*) to be pleased (नृपः) मुदमन्वगात् MahāBhā. i. 513*(13); **7** (with *vaśam*) to succumb कुरु मे वचनं राजन् मा मृत्युवशमन्वगाः Mahā-Bhā. iii. 11. 27; v. 93. 52; स्वेषु बन्धुषु मुख्येषु मा मन्युवशमन्वगाः MahāBhā. v. 122. 31; v. 123.2; xiv. 77. 37; **8** to follow in death तस्यात्मनोऽर्धं पत्न्यास्ते नान्वगाद्वीरसूः कृपी BhāgP. i. 7.45.

अनुगा (anugā) *f.* name of an Apsaras [MW.]

अनुगाथा (anu-gāthā) *f.* song of praise ब्रह्माणम् ऋत्विजं प्रति एषा अनुगाथा ब्रह्मणः स्तुतिपरा ChāndoUBh. 255. 15 (*on* iv. 17. 9)

अनुगादिन् (anugād–in) (Gr.) [Debru. 312] the word *anugādin* (in the sense who repeats other's words) अनुगादिनष्ठक् P. v. 4.13; (विनयादेष्ठण्) अनुगादिशब्दोऽपीह पठनीयः JaineVyā. 272.12 (*on* iv. 2.40); विनयादिभ्यः स्वार्थे ठग् वा भवति।··· अनुगादिन् CāndraVṛ. *on* iv. 4.17; विनयसमय° ··· °अनुगादिभ्यष्ठक् SaraKaṇṭhā.(Gr.) v. 4.36; विनयविशेषसमूहाः ··· अकस्मादनुगादिसंग्रामाः GaṇRa. 3.193(236); LaŚabdeŚe. ii. 778. 17; *adj.* who repeats other's words अनुगदतीत्यनुगादी। अनुगादिन्शब्दात् स्वार्थे ठक् प्रत्ययो भवति KāśiVṛ. *on* v. 4.13; ŚākaṭāVyā. iii. 4.158; Prasā. i. 941. 8; SiddhāKau. 321A.6 (*on* v. 4. 13)

अनुगान (anu-gāna) *n.* after-chant, what is sung after the main chant दिशां व्रतं दशानुगानम् ĀrṣeBr. vi(3). 7.1; vi(2). 7.4; vi(4). 2.1; प्रथमायैवानुगानाय प्रस्तोता प्रस्तुयादात्मने च LāṭyāŚS. vii. 6.13; DrāhyŚS. xx. 2.15; इतराण्यनुगानान्युद्गातैव ब्रूयात् LāṭyāŚS. vii. 6.14; DrāhyŚS. xx. 2.16; इलान्दस्योत्तमेऽनुगाने षट् LāṭyāŚS. vii. 7. 12; DrāhyŚS. xx. 3. 1; पूर्वासु तिसृषु ··· दशाक्षरेष्वार्चिकान्यनुगानानि LāṭyāŚS. x. 9. 7; DrāhyŚS. xxix. 4. 10; NidāSū. 104. 12 (6. 7); चतुर्थमेवानुगानं तृचे स्यादिति वार्षगण्यः LāṭyāŚS. x. 9.10; DrāhyŚS. xxix. 4.15; NidāSū. 104.24 (6.7)

अनुगानशस् (anugāna–śas) *adv.* in the order of the after-chants करवीरदण्डमुत्थाप्य देवव्रतैरभिजुहुयादनुगानशस्तेन हस्तगतेन SāmaViBr. ii. 4.1 [cf. **अनुगानशस्त**]; कौम्भ्यं घृतं पुरुषव्रतेनाभिजुहुयादनुगानशः SāmaViBr. ii. 8. 5.

अनुगानशस्त (anugāna–śasta) *adj.* praised by the after-chant करवीरदण्डमुत्थाप्य देवव्रतैरभिजुहुयादनुगानशस्तेन हस्तगतेन SāmaViBr. ii. 4.1 (comm. अनुगानशस्तेन अनुगानेन प्रशस्तेन *but* Viśva अनुगानशस् तेन)

अनुगानिन् (anu–gānin) *adj.* followed by singers नग्नानुगेनानूनाग्निगुतानेनानुगानिना।··· गुप्ता विभुना हरिवाहिनी HarVi. 43.262 (comm. अनु पश्चाद्गामि(? नि)नो गायना यस्य)

अनुगान्वित (anugānvita) *adj.* followed by attendants सः। वध्वा सह प्रवहणान्यारुरोहानुगान्वितः KathāSaSāg. ix. 1. 191; ix. 2.21.

अनुगापनकल्प (anugāpana–kalpa) *m.* way or mode of causing one to sing ज्येष्ठसाम्नो महानाम्निकेनैवानुगापनकल्पो व्याख्यातः GobhiGS. iii. 2. 52.

अनुगाप्य (anugāp-ya) *ger.* having sung after स खलु प्रथमाः स्तोत्रीयामनुगाप्याहोरात्रे वाग्यतः परिणद्धाक्ष आसित्वा तस्याः संवत्सरं ब्रह्मचर्यं चरेत् Nidā-Sū. 66.17 (4. 3); cf. **अनुगाय**.

अनुगामक (anu-gāmaka) *adj.* going through, running through स्रक्सूत्रवृत्त्या भावानामन्येषामनुगामकः। न तिरोधीयते स्थायी वैरसौ पुष्यते परम् SāhiDa. 164. 12.

अनुगामिक (anugāmi–ka) *adj.* which habitually follows अनुगामिकम् — अनुगमनशीलम् SthānṬ. 177A. 4.

अनुगामिता (anugāmi–tā) *f.* **i** the state of being that which tallies with वहनीषु समस्तासु सौश्लिष्ट्यं चास्खलद्गति। यथाभीष्टार्थकारित्वं लयतालानुगामिता SamarāSū. 31.47; **ii** the state of being that which goes with (i.e. applicable to both) अनुकारोऽप्यस्त्वनुगामितया करणात् Kāvyānu.(He.) 75. 16; साधारणधर्मस्य क्वचिदनुगामितयैकरूप्येण निर्देशः Alaṅkā-Sa. 26.3; उपमा द्विविधा पूर्णा लुप्ता।··· पूर्णायां क्वचित्साधारणधर्मस्यानुगामितया निर्देशः CitraMī. 18.1; 21.10; 34. 6; अनुगामितायामनुपपद्यमानकालपुरुषविध्याद्यर्थकत्वम् RasGaṅ. 255. 11; 239. 8; साधारणधर्मस्य क्वचिदनुगामितया प्रयोगः AlaṅkāKau.(Vi.) 28.8.

अनुगामित्व (anugāmi–tva) *n.* **Ai** the state of being that which runs through (all instances) अर्थक्रियासमर्थत्वं वस्तुत्वमभिधीयते। यदि तस्यानुगामित्वं सर्वं स्यात्सर्वकार्यकृत् TattvSaṁ. 1738; **Aii** the state of being that which goes with (both) अनुगामित्वबिम्बप्रतिबिम्बभावयोर्मिश्रणम् Citra-Mī. 19.17; 19.21; 20.4; 21. 7; 'रामं स्निग्धतरश्यामं विलोक्य वनमण्डले। धाराधरधिया धीरं नृत्यन्ति स्म शिखावलाः।' अत्र स्निग्धत्वश्यामत्वयोरनुगामित्वम् RasGaṅ. 358. 5; एकरूपेण धर्मस्योभयान्वयाभावात् कथमनुगामित्वम् AlaṅkāKau. (Vi.) 29. 1; 31. 8; 39.10; **B** the state of being that which follows (i.e. which is subservient) सर्वत्र प्रभविष्णुता वशित्वं सर्वाण्येव भूतानि अनुगामित्वात्तदुक्तं नातिक्रामन्ति RājMār. 60.7; **C** the state of being one who imitates अनुकारेण इति। तामसप्रकृतितया तत्सदृशा अनुगामित्वेन मन्तव्या इत्यर्थः AbhinBhā. i. 323.9 (*on* 6.64)

अनुगामिधर्म (anugāmi–dharma) *m.* property which goes with (both) श्येनपक्षपरिधूसरेत्यादिविशेषणयोः समासभेदाश्रयणेन साधारण्यमपेक्ष्यानवलोकनक्षमत्वमनुगामिधर्मश्चारुतातिशयं पुष्णाति CitraMī. 20.8; एकधर्माश्रयेत्यस्य चायमर्थः।··· न त्वनुगामिधर्माश्रयेत्यर्थः CitraMī. 39. 25; 42.11; 'मलय इव जगति पाण्डुर्वल्मीक इवाधिधरणि धृतराष्ट्रः' इत्यत्रानुगामिधर्मस्याप्रत्ययाच्चन्दनानां पाण्डवानाम्, सर्पाणां दुर्योधनादीनां च बिम्बप्रतिबिम्बभावस्यैव प्रतिपत्तेः RasGaṅ. 239.10; आद्योपमाया अनुगामिधर्मप्रयोज्यत्वात् RasGaṅ. 268. 21; Alaṅkā-Kau.(Vi.) 178;4; अनुगामिधर्मस्य कीदृशेनोभयसाधारणधर्मेणावच्छिन्नत्वं विवक्षितम्

AlaṅkāKau.(Vi.) 30. 4.

अनुगामिन् (anugām-in) *adj.* [*f.* -ī] **1A** (person or thing) following, pursuing, accompanying, going after **B** subsequently occurring or resulting **2** moving in the same direction **3A** going or acting in accordance with **B** loyal **4A** running through (i. e. applicable to all instances) **B** continuing (by hereditary rights) **C** continuing (for all time i. e. eternal) **5** dependent **1A** (person or thing) following, pursuing, accompanying, going after तृष्णाभार्यानुगामिना। वशः कौलेयकेनेव ब्रह्मन्मुक्तोऽस्मि चेतसा MahāU. 3(19); दीक्षितसंवरेण पत्नीमभ्युदानीयाथाहमनुगामिनी स्वे लोके विश इहेति पश्चाद् यजमानस्योपवेशयति MānŚS. 69. 10; अदुःखार्हा परं दुःखं प्राप्तेयं मृदु (v. l. अनु)गामिनी। आश्वासय महाराज तामिमां श्रमकर्षिताम् MahāBhā. iii. 144. 7; पक्षवातप्रणुन्नानां वृक्षाणामनुगामिनाम्। प्रस्थितानामिव समं पश्यामीह गतिं खग MahāBhā. v. 110. 6; ततो महात्मा यक्षेन्द्रः प्रत्युवाचानुगामिनः। सर्वान्यक्षगणान् MahāBhā. v. 193. 45; अद्य तावद् वयं युद्धे कर्णस्यैवानुगामिनः।… द्रक्ष्याम संयुगे MahāBhā. viii. App. I. 6(9); तं दृष्ट्वा मन्त्रिणः सर्वे त्यक्त्वा चण्डालरूपिणम्। प्राद्रवन्सहिता राम पौरा येऽस्यानुगामिनः Rāmā. i. 57. 10; सिंहव्याघ्रमृगद्विजाः। अन्वधावंस्तदा रोषात्सीताच्छायानुगामिनः Rāmā. iii. 50. 34; वायुपुत्रानुगामिनी। तस्य सा शुशुभे छाया वितता लवणाम्भसि Rāmā. v. 1.70; अधर्मशीलम् … वैरमदानुगामिनम्।… जहि रावणम् Rāmā. vi. App. I. 7(71); भृत्यैर्मगधराजस्य स्निग्धैः कन्यानुगामिभिः। धृष्टमुत्सार्यते सर्वस्तपोवनगतो जनः SvapnVā. 1.2; पञ्चगव्यं पिबेद् गोघ्नः … गोष्ठेशयो गोऽनुगामी गोप्रदानेन शुध्यति YājñaSm. 3. 263; देवपादानां वयमन्वयागता भृत्या आपत्स्वप्यनुगामिनः Tantrākhyā. 9. 25; PañcT. 1. 33(2) (30. 6); Pañcā. 10. 27; गोघ्नः … गच्छन्तीनां (गवाम्) परिचारकत्वेनानुगामी स्यात् BālaKrī. ii. 143.19 (*on* 3.260 (? 266)); शुश्रूषणं तत्र करोति वायोः सुतोऽनुगामी हनुमान्नृपस्य BrahmP. 157.22; पुलस्त्यस्तु …। मुमोच रक्षः पौलस्त्यं पौलस्त्ये(v. l. पुलस्त्ये)नानुगामिना। तस्य बाहुसहस्रस्य बभूव ज्यातलस्वनः BhaviP. 688A. 19 (iv. 58.50); कृष्णा चास्ये भवेल्लेखा पृष्ठवंशानुगामिनी AśvaVai. 3. 104; 3.122; अदृश्यत ततः सीता … वाल्मीकिमनुगामिनी RāmāMañ. 502. 12; संनिधौ निधयस्तस्य कामगव्यनुगामिनी।… संतोषो यस्य भूषणम् YogŚā. 2.115; कपिध्वजः…पर्यश्रुमनुगामिनम्।… बलादिन्द्रं न्यवर्तयत् PāṇḍaC. 8. 386; एषा मय्यनुरक्ता चेच्छायावदनुगामिनी PrabhāC. 6.31; **1B** subsequently occurring or resulting तत्रान्यपरिवारा व्याधयो द्विविधाः पुरोगामिनोऽनुगामिनश्च AṣṭāSam̐. i. 117.22 (1.22); **2** moving in the same direction घनपत्रभृतोऽनुगामिनस्तरसाकृष्य करोति कांश्चन।… पूर इवोदकस्य यः ŚiśuVa. 16.74; महतामनुगामिनां सतां सुरभित्वं वितरद्भिरुज्ज्वलैः। चरितान्यनुचक्रिरे मुनेर्विकसत्केतकपुष्पकेसरैः NemiNir. 14. 25; **3A** going or acting in accordance with देवदेवेन भाषितं धर्ममुत्तमं श्रुत्वा देवमनुष्याश्च … भेजुः …। अनागारव्रतं केचित्स्वशक्तेरनुगामिनः PadmP.(Ra.) 4.53; तस्य सूनुः…मनुदर्शितमार्गानुगामी … कक्कराजनामधेयः EI. iv. 340. 6; आत्तव्रतस्य तातस्य सत्पथेनानुगामिनौ … एतावेवौरसौ पुत्रौ TriṣaŚaPuC. i. 1. 708; **3B** loyal संग्राहिणः कौक्षिकांश्च जङ्घालाननुगामिनः। ऊर्जस्वलान्सांयुगीनान्सैन्यमध्ये प्रचारयेत् NītiPra. 6. 16 [PāryāŚaRa. 1035]; **4A** running through (i.e. applicable to all instances) न चात्रानुगामि किंचिद्रूपमस्ति केवलं तदर्थतया ते भावा अतदर्थेभ्यो भिन्ना इति भेद एव एषामभेदः PramāVāSvopVṛ. 44.18; नित्यत्वं चानुगाम्येषामनित्येभ्यो निवर्तितम् ŚlokaVār. 6.334 (815.2); सिद्धेऽप्यन्यनिमित्तत्वे न सामान्यं प्रसिध्यति। अनुगाम्येकमध्रौव्यविविक्तं च क्रमोदयात् TattvSam̐. 743; 769; (चाक्षुषम्) तदेवास्तु प्रमाणं वा तेनापि त्ववगम्यते। व्यावृत्तं वस्तुनो रूपं नानुगामीति का प्रमा NyāyMañ. i. 282.25; i. 283. 6; (उपमायाम्) क्वचिदनुगाम्येव धर्मः RasGaṅ. 228. 16; 263. 4; अनुगामिनं विना धर्मस्वरूपस्यैवानिष्पत्तेः RasGaṅ. 438.9; **4B** continuing (by hereditary rights) आचन्द्रादित्यकालीयौ पुत्रपौत्रानुगामी (Read गामिनौ)। भुञ्जता (Read तां) न केनचिव्याघातं (Read द् व्याघातः) कर्त्तव्यः EI. iii. 262.21; xxii. 173.23; xxiii. 87.34; (ग्रामाः) ब्राह्मणेभ्यः … पुत्रपौ[त्र]ाद्यन्वयानुगामिन्याः संकल्पितभूमेः संबन्धे शासनीकृत्य प्रदत्ताः EI. iv. 158. 16; xvi. 13.23; स्वस्तिवाचनपूर्व्वंश्चन्द्रार्कसमकाल(लं)पुत्रपौत्राद्यन्वयानुगामि (? मिनी) … से(शे)षभूमिः शासनीकृत्य प्रदत्ता EI. xx. 130. 14; **4C** continuing (for all time, i. e. eternal) अस्मिंल्लिङ्गे भक्ताश्च ये नराः। न तेषां मम विघ्नानि मम वागनुगामिनी SkandP. i(2). 34. 95; **5** dependent शाक्तः सदाश्रमो गेही …। वानप्रस्थाश्रमी यो वै वैष्णवः …। यत्याश्रमः सदा रौद्रः …। ब्रह्मचर्याश्रमस्तेषामनुगामी महाश्रमः BhaviP. 586A.28 (iii(4). 20. 8); *m.* **i** attendant, servant अस्थाने यदि वा स्थाने सततं रजसावृतः (v.l. चानुगामिनि)। क्रुद्धो दण्डान्प्रणयति विविधान् स्वेन तेजसा। मित्रैः सह विरोधं च प्राप्नुते MahāBhā. iii. 29. 17; SūktiRa. 67.1; (भरतशत्रुघ्नयोः) तयोर्विलपितं श्रुत्वा व्यसनं चान्ववेक्ष्य तत्। भृशमार्ततरा भूयः सर्व एवानुगामिनः Rāmā. ii. 71.19; आदित्याः … व्याघ्राश्चैवानुगामिनः। आभूतसंप्लवे घोरे …। किमवस्था भवन्त्येते VāyuP. ii. 39. 333; BrahmāṇḍP. iii. 2 270; ŚiśuVa. 16.74; तावदेव प्रपद्यन्ते भङ्गं भीत्यानुगामिनः। यावत्स्वामिनमीक्षन्ते न पुरो विकचाननम् PadmP.(Ra.) 89.85; **ii** follower, an adherent नास्ति किंचिदविज्ञेयमन्यच्चैवानुगामिनः VāyuP. ii. 39.331; BrahmāṇḍP. iii. 2.268; व्याधवरो जगाद प्रदीयतामेष वरः सुतेष्वपि। क्रियाकलापेन तथात्मविद्यया कुलप्रसूतावपि तेऽनुगामिनः VarāP. 8. 51 [Kośas give *anugāmin* as the meaning of *anuga*- NānārthāSam̐. ii. 41.3; NāmŚil. 1788 and as the synonym of the following words — *anuga*, ŚabdaRa.(Vā.) 2732; ŚabdaRa.(Su.) 3.107; *anucara*, ŚabdaRa.(Vā.) 2732; ParaNā. 1961; ŚabdaRa.(Su.) 3.107; *anuplava*, ŚabdaRa.(Vā.) 2732; ParaNā. 1961; *anvaggāmin*, ŚabdaRa. (Vā.) 2732; *abhigāmin*, ParaNā. 1961; *abhicara*, ParaNā. 1961; *abhisara*, ŚabdaRa.(Vā.) 2732; *sevaka*, ParaNā. 1961]

अनुगामिमात्र (anugāmi-mātra) *n.* what is merely applicable (to both) अत्र बिम्बप्रतिबिम्बतायां न केवलं क्रियारूपमनुगामिमात्रं चमत्कारकारणम्, अपि तु कुसुमादिबिम्बप्रतिबिम्बकरम्बितम् RasGaṅ. 438. 6.

अनुगामुक (anu-gāmuka) *adj.* [P. iii. 2. 154; Debru. 480] habitually or constantly going through or running through स्रक्सूत्रवृत्त्या भावानामन्येषामनुगामकः (v.l. मुकः Calcutta Ed. 1895)। न तिरोधीयते स्थायी तैरसौ पुष्यते परम् SāhiDa. 164. 12.

अनुगामुकता (anugāmuka-tā) *f.* the state of being one who goes after (someone) constantly शौरिमेवानुधावन्ति त्यक्त्वा वेश्मानि नः स्त्रियः। अनुगामुकतां शौरेस्तासु प्राप्तासु सर्वतः। कलत्रकर्तृका कापि शुश्रूषा नास्ति नः PāṇḍaC. 2. 105.

अनुगाम्येकधर्मन् (anugāmy-ekadharman) *adj.* [P. v. 4. 124, iv. 1. 11] possessed of a uniform single property स्वेन स्वस्योपमाप्यनुगाम्येकधर्मा चेदेवानन्वयो नान्यथेत्यत्रोपपत्तिमात्रपरम् CitraMī. 42. 14.

अनुगाम्येकधर्मिका (anugāmyekadharmi-kā) *adj.* (*f.*) possessed of a uniform single property स्वस्य स्वेनोपमा या स्यादनुगाम्येकधर्मिका। अन्वर्थनामधेयोऽयमनन्वय इतीरितः CitraMī. 42.7.

अनुगाय (anugā-ya) *ger.* having sung after स खलु प्रथमाऽ स्तोत्रीयामनुगाप्या(v.l. या)होरात्रे वाग्यतः परिणद्धाक्ष आसित्वा तस्याऽ संवत्सरं ब्रह्मचर्यं चरेत् NidāSū. 66.17 (4.3)

अनुगाय (anugā-ya-) *denom.* [P. iii. 1.11] to behave like an attendant, cf. ²**अनुगायमाना.**

अनुगायत् (anu-gāyat) *adj.* [*f.* -ntī] singing after or along with कचः …। गायन्नृत्यन् वादयंश्च देवयानीमतोषयत्।… देवयान्यपि तं विप्रम् … **अनुगायन्ती** ललना रहः पर्यचरत्तदा MatsyaP. 25.29; (सौभरिः) स्वलंकृतस्त्रीपुरुषेषु नित्यदा रेमेऽनुगायद्द्विजभृङ्गबन्दिषु BhāgP. ix. 6.46; ददर्शाथ समायान्तं गोपैर्गोभिरधोक्षजम्। वयस्यैरनुगायद्भिः कीर्तिं परमपावनीम् ĀdiP. 14.101; आवां हरिपूजासु हर्षविह्वलचेतसौ। नृत्यन्तावनुगायन्तौ विलुण्ठन्तौ स्थिताविह KalkiP. iii. 11.18; वन्दे कृष्णम् … अनुगायद्भिः … गोपालैरुपशोभितम् PañcaRā.(Nā.) iv. 6.14.

¹अनुगायमाना (anu-gāyamānā) *adj.* (*f.*) singing along with कचस्तु …। गायन्नृत्यन्वादयंश्च देवयानीमतोषयत्।… देवयान्यपि तं विप्रम् … **अनुगायमाना** ललना रहः पर्यचरत्तदा MahāBhā. i. 71.24.

²अनुगायमाना (anugāya-mānā) *adj.* (*f.*) [P. iii. 1.11] behaving like an attendant देवयान्यपि तं विप्रम् …। अनुगायमाना ललना … रहः पर्यचरत्तदा MahāBhā. i. 71. 24 (JñānDī. अनुगायमाना अनुगवदाचरन्ती)

अनुगायस् (ánu-gāyas) *adj.* [AltGr. II. ii. 79 (Nt.); Debru. 235] singing or echoing after रथं वामनुगायसं य इषा वर्तते सह। न चक्रमभि बाधते ṚV. viii. 5.34 [followed by shouts or hymns, MW]

अनुगाह् (anu-gāh-) I. Ā. **i** to enter or plunge into आमन्त्र्य स मुनीन्सर्वान्वनमेवान्वगाहत Rāmā. iii. 2.1; (सीता) पवित्रचारित्रनिधेरधिदेवता … दहनमनुजगाहे RāmāCam 6.96(4); **ii** to follow, to chase हरिणमनुजगाहे चापमादाय रामः RāmāCam. 3. 25.

अनुगित्त्व (anugit-tva) *n.* the state of being that which does not end in the indicatory sounds *uk* (i.e. the sounds *u*, *ṛ*, or *ḷ*) तत्र वन्नन्तस्यानुगित्त्वाददन्तत्वासंभवाच्च वाक्यभेद आश्रीयते PradI. vi. 6.20 (*on* vii. 1.1)

¹अनुगिरम् (anugiram) *adv.* [P. v. 4.112; BhāṣāVṛ. *on* v. 4.112] **i** by the side of or near the mountain अयं सुजातोऽनुगिरं तमालः RaghuVa. 13.49 (comm. गिरेः समीपेऽनुगिरम्); न्यविशतानुगिरं कमलाकरान् रसमनाः समनादमलिव्रजः HarVi. 3.16 (comm. गिरिसमीपे); अनुगिरमथो सिन्धुप्रख्यं तडागमचीखनत् प्रचुरसलिलम् EI. xxi. 150. 22; **ii** on the mountain विरचय्य

काननविभागमनुगिरमथेश्वराज्ञया। भीमनिनदपिहितोरुभुवः परितोऽपदिश्य मृगयां प्रतस्थिरे Kirātā. 12.44 (comm. अनुगिरं गिरौ); अनुगिरमृतुभिर्वितायमानामथ स विलोकयितुं वनान्तलक्ष्मीम्। निरगमत् ŚiśuVa. 7.1.

²अनुगिरम् (anugiram) *adv.* in accordance with the sound (जलदैः) तैरुदूढतडिदूर्ध्वतन्तुभिः। नृत्यतामनुगिरं कलापिनाम्बरे बत धृता वितानता Rāgh. 11.2.

अनुगिरि (anugiri) *adv.* [P. v. 4.112; BhāṣāVṛ. *on* v. 4.112] towards the hill कामं कूले नदीनामनुगिरि महिषीयूथनीडोपकण्ठे गाहन्ते शष्पराजीरभिनवशलभग्रासलोला बलाकाः SubhāRaK. 10.50; SaduktiKa. 174.2.

अनुगिरिनदम् (anugirinadam) *adv.* in the vicinity of the river (flowing) from the mountain जात्वन्योऽन्यप्रणयकलहे जातरोषापि ··· यदकरोरश्रुदिग्धैरपाङ्गैः। तन्मे चेतस्यनुगिरिनदं स्मारयन्ति प्रकामं वीचिक्षोभोपनतसलिलान्युत्पलानां दलानि HaṁsDū.(Vā.) 111.

अनुगीकृत (anugī-kṛta) *adj.* who is rendered a companion मात्रा तन्मार्गरक्षार्थं तदा तदनुगीकृताः। परैराचार्यप्रसराः स्वाशीर्वादाः परं शतम् NaraP. 31.38.

अनुगीत (anu-gīta) *adj.* **1Ai** praised, eulogised अथाग्निं संचितमनुगीतमनुशंसेत् ĀśvaŚS. I. iv. 8.24 (comm. संचितमग्निं प्रस्तोता(?त्रा)-नुगीतमनुशंसेत्); राजा वृष्णीनामुग्रसेनः प्रतापवान्। उपगीयमानो (v.l. अनुगीतः स) गन्धर्वैः MahāBhā. i. 211.8; अनुगीतश्चित्रकण्ठीभिरुच्चैर्व्रजनवयुवतीभिर्भाति कुञ्जेविहारी StavMā. 34.4; 177.17; 242.4; **1Aii** imitated मञ्जुगीतनादस्तदावयोः। अनुगीत इवात्रस्थैः किंनरै राजगौरवात् RājTa.(Śrī.) 1(5) 101; **1B** for whom (a *sāman*) is chanted यथोक्तं सामगानमनुगीतो ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् GautPiMe. i. 3.20; **2** advised, instructed सोऽहमेवं भगवता पित्रा ···। अनुगीतो यथान्यायं स्वमेव भवनं गतः MahāBhā. xiii. App. I. 3A (162); **3** sung in conformity with (a preceding passage) [DBHS.]

अनुगीत (anu-gīta) *n.* **1A** one of the three varieties of *sāmans* एतानि त्रीणि साम्न उद्गीतमनुगीतमागीतम्।···अथ यद्यथागीतं तदनुगीतम् JaimiUBr. i. 55.14; **1B** song in consonance or harmony with नूपुराणां झंकारस्यानुगीतैरनुकरणमिवारभ्यते भृङ्गसार्थैः Ratnā. 1.18; **1C** song of praise गायतः-(?गायति) सोऽनुगीतानि स्वकृतानि ···। तुष्टो महीपतिस्तस्मै व्यधात् कनकवर्षणम् RājTa.(Śrī.) 3.257; **2** sequential description by singing संवादो नारदाजयोः। अवतारानुगीतं च स्वर्गः प्राधानिकोऽग्रतः BhāgP. xii. 12.7.

अनुगीतगाथा (anugīta-gāthā) *f.* *gāthā* (a popular verse) repeating an episode just told in prose अनुगीतगाथा। सो तं दानं दत्त्वा ··· असुरकायं नरमरुसंघो विवर्धन्ति MaVastuAva. i. 42.5 [DBHS.]

अनुगीतम् (anugītam) *adv.* after a song अनुस्वामि दधावेऽथ। अहंपूर्विकया देवैरनुगीतं मृगैरिव TriṣaŚaPuC. ii. 2.346.

अनुगीतयौवन (anugīta-yauvana) *adj.* whose youth is repeatedly eulogised in songs घोषयोषिदनुगीतयौवनम् ··· धाम तामरसलोचनं भजे Kṛṣṇa-Ka. 3.13.

अनुगीतसत्कथ (anugīta-satkatha) *adj.* whose sacred story is repeatedly sung स वा अयं सख्यनुगीतसत्कथो वेदेषु गुह्येषु च गुह्यवादिभिः BhāgP. i. 10.24.

अनुगीता (anugītā) *f.* name of a philosophical section (chapters 16-25) of the fourteenth Parvan of the Mahābhārata (*lit.* sung after the Gītā) ततोऽश्वमेधिकं पर्व ··· अनुगीता ततः पर्व ज्ञेयमध्यात्मवाचकम् MahāBhā. i. 2.66; i. 169*(1); तथा च स्मरणमनुगीतासु भगवतो व्यासस्य BṛĀraUBh. 142.10 (*on* i.4.10); 'स हि धर्मः सुपर्याप्तो ब्रह्मणः पदवेदने' इति अनुगीतासु GītāBh.(Śaṅ.) 3.8 (*on* 1.0); अनुगीतासु स्पष्टमाह SanatBh. 179.6 (*on* 1.4); तदुक्तम् ··· अनुगीतायां च YogSā. 23.9(2); परं हि ब्रह्म कथितं योगयुक्तेन तन्मयेत्यनुगीतारम्भे कृष्णेनैव ··· उक्तत्वेन ŚivārkaMaDī. i. 290.7 (*on* i. 1.31); तथा चानुगीतासु SiddhāSi. iv. 80.10.

अनुगीति (anu-gīti) *f.* **1** name of a particular type of musical adornment called *sama* (in which a note is repeated in the same pitch and is equal in all parts) समस्यैव विशेषोऽनुगीतिरिति स लक्ष्यते AbhinBhā. iv. 89.10 (*on* 29.35); **2** name of a metre (of two lines, the first containing twenty-seven, the second thirty-two *mātrās*) [PW., MW., APTE]

अनुगीयमान (anu-gīyamāna) *adj.* [*f.* -ā] **i** being glorified or eulogised (in songs) राजा वृष्णीनामुग्रसेनः प्रतापवान्। उप(v.l. अनु)गीयमानो गन्धर्वैः MahāBhā. i. 211.8; **ii** being sung गन्धर्वैरनुगीयमानां परमकल्याणीं भर्तृभगवत्कथां समुपशृणोति BhāgP. v. 19.2.

अनुगीर्णम् (anugīrṇam) *adv.* after the act of swallowing अयं (अव्ययीभावः) समासः पूर्वपदार्थप्रधानाच्चेद् (?नश्चेद्) भवति तदा लिङ्गं नपुंसकमित्यर्थः। इदम् उपकुम्भम्, अनुगीर्णम् इत्यादि Liṅgānu.(Ha.) 57.5.

अनुगु (anugu) (Gr.) the word *anugu* अनुग्वलंगामी P. v. 2.15; JaineVyā. iii. 4.138; *adv.* **i** behind or after the cow आयाम्यभिधानादन्यत्र भवति। गवां पश्चादनुगु JaineVyā. 279.13 (*on* iv. 2.86); CāndraVṛ. *on* iv. 4.69; KāśiVṛ. *on* v. 2.15; *on* v. 4.83; KātanVṛ. *on* ii. 6.31; Prasā. i. 652.12; SiddhāKau. 295A.2 (*on* v. 2.15); अनुग्वलम् CāndraVyā. iv. 2.18; ŚākaṭāVyā. iii. 3.56; SaraKaṇṭhā.(Gr.) v. 2.18; SiddhaHe. vii. 1.102; **ii** near the cow गवां पश्चात् समीपं वा अनुगु Prasā. i. 652.12.

अनुगुञ्ज् (anu-guñj-) I. P. to coo melodiously कलकण्ठः कलोत्कण्ठमनुगुञ्जति कुञ्जगः SkandP. iii(2). 2.16.

अनुगुण (anu-guṇa) *adj.* [*f.* -ā] [listed in the *ukthādigaṇa*, GaṇPā. 23.26; GaṇRa. 4.308 (347)] **1Ai** well-disposed, loyal, friendly **ii** suitable, worthy **Bi** agreeable, favourable, congenial, fit, proper, conducive, helpful **ii** auspicious **Ci** having similar qualities **ii** conforming, which is in harmony with, compatible **D** dependent, subservient, subordinate **2** having interwoven threads **1Ai** well-disposed, loyal, friendly स्वभूमिषु च राजानस्तस्मात् साम्नानुपालिताः। भवन्त्यनुगुणा राज्ञः पुत्रपौत्रानुवर्तिनः ArthŚā. ii. 348.7 (7.16); संघा हि संहतत्वादधृष्याः परेषाम्।ताननुगुणान् भुञ्जीत सामदानाभ्याम्। विगुणान् भेददण्डाभ्याम् ArthŚā. iii. 144 4 (11.1); तुल्यान्वयेत्यनुगुणेति गुणोन्नतेति ···। जानामि ··· सीते त्यजामि भवतीं न तु भावदोषात् KundaMā. 1.12; मैथुनं कर्तुम् ··· सा चेदस्मै दद्यात्, अनुगुणैव स्याद्भर्तुः BṛĀraUBh. 802.1 (*on* vi. 4.8); विस्रब्धामुभयोर्वा कृत्वा स्वसखीमिहान्तरानुगुणाम्। कुर्यात् कथाप्रसङ्गं नवोढया संस्तुता चेत् स्यात् KandaCū. iii. 2.24; करुणाशाली कामः कान्तानां कान्तमनुगुणं कुरुते Mukundā. 138; **1Aii** suitable, worthy अनुगुणेन तत्सुतां घटयन्त्या मगधेन्द्रसूनुना। यदुवंशविवृद्धये मया छलयन्त्यापि नृपो न वञ्चितः KaumuMa. 5.12; अस्या अनुगुणो लभ्यः क मया वर उत्तमः SkandP. iv. 47.9; **1Bi** agreeable, favourable, congenial, fit, proper, conducive, helpful मनसोऽनुगुणा गन्धाः ···। आनयन्त्यचिरान्निद्रां प्रनष्टा या निमित्ततः CaraS. i. 21.53; पवनेऽनुगुणे सा (अश्मरी) तु निरेत्यल्पा विशेषतः।··· शर्करेत्यभिधीयते SuśruS. ii. 3.14; RugVi. 22.73; ततस्तद्विपाकानुगुणानामेवाभिव्यक्तिर्वासनानाम् YogSū. 4.8; YogBh. 187.7 (*on* 4.8); न च स(?सं)कल्पव्यायामौ प्रज्ञास्वभावौ तस्यास्त्वनुगुणाविति ताच्छब्द्यं लभेते AbhidhKoBh. 55.15 (*on* 2.25); तस्मिंस्त्रिवर्गानुगुणा गुणौघाः ··· संनिविष्टाः JātaMā. 6.18 (2.1); 174.21 (26.42); (वीणा) उत्कण्ठितस्य हृदयानुगुणा वयस्या Mṛcch. 3.4; आत्मस्वनुगुणं दैवं दृष्ट्या मन्यामहे तव JānaHa. 2.73; प्रत्ययैरनुपाख्येयैर्ग्रहणानुगुणैस्तथा। ध्वनिप्रकाशिते शब्दे स्वरूपमवधार्यते VākyaP. 1.84; नादैः शब्दात्मानमवद्योतयद्भिर्यथोत्तरोत्कर्षेणाधीयन्ते व्यक्तपरिच्छेदानुगुणसंस्कारभावनाबीजानि VākyaP. (DCPRI. Ed. 1966) 150.4 (*on* 1.84); कार्येऽपि संबन्धे वृद्धव्यवहारव्युत्पत्तिर्बालानामनुगुणैव Bṛha. 194.10 (*on* i. 1.5); वर्तमाने ··· प्रतिदिनमनुयोगव्यतिकरेऽनुगुणान्नपानलाभात्कतिपयैरेवाहोभिर्विरोपितव्रणः प्रकृतिस्थोऽहमासम् DaśKuC. 58.23; (हनूमान्) पवितोऽनुगुणैर्वातैः ···। बभञ्ज···वनम् Bhaṭṭi. 9.39; 12.29; वमितवानिव क्रमेणानुगुणानुप्रयुञ्जानः प्रकृतिभोजनमागच्छेत् AṣṭāSaṁ. i. 142.24 (1.27); सहकारिणः···विवक्षितकार्योत्पादानुगुणं प्रतिक्षणं प्रकृष्यमाणं विशेषमुत्पादयन्तः HetuBiṬ. 130.1; 130.28; दशामनुगुणां दग्ध्वा नाधारं तापयत्यलम्। न स्नेहं क्षपयत्युच्चैर्वंशदीपोऽपरो भवान् HarVi. 32.81; अनुगुणं हि दैवं सर्वस्मै स्वस्ति करोति ViddhaŚā. 4.16(12); तैस्तैरनुगुणैर्भावैरहं देवस्य शार्ङ्गिणः। करोमि सकलं कृत्यम् LakṣmīT. 17.36; अनुगुणेयं खलु कार्यपरिणतिः YaśasCam. ii. 363.1; गुणगणस्य यदनुगुणम् ··· तादृशमाशयं प्रकाशयन्ती भरतोपज्ञा विज्ञापना RāmāCam. 2.80(3); 5.34 (3); स तु शपथशतैः प्रपद्य सर्वम् ··· कुलपांसनत्वमाप्तः। क्षणमनुगुणमैक्षत प्रहर्तुम् VikraDeC. 6.61; अत्रावतंसनं प्रसूनेष्वनुगुणम् AlaṅkāSa. 202.1; स भृङ्ग इत्यस्य (शृङ्गारस्य) गतोऽनुजन्मतां दधत् स्वनाम्नोऽनुगुणामपि श्रियम् ŚrīKaC. 3.53; भेदाभेदस्थितानामिदमनुगुणम् (सामानाधिकरण्यम्) TattvMu. 4.94; यान्यूचिरे युवतयो वचनानि सार्धं तस्योत्तरैरनुगुणैः कथयामि तानि BhikṣāKā. 9.1; पुरुषोत्तमो यः। वाञ्छत्रसाननुगुणेन गुणेन बध्वा भूयः प्रचारयति गां भुवनान्तरेषु DaṇḍaVi 1.12; MātaLī. 11.8; गुरुचरणसकाशात् हृद्गतं निर्गतं तद्विगुणमनुगुणं वा वीक्षतां तत्क्षमात्मा BhedaDhi. 119.2; ŚivārkaMaDī. i. 14.27 (*on* i. 1.1); वन्दे ··· पाशाङ्कुशौ खट्वाङ्गं च कपालमित्यनुगुणैर्दोर्भिर्दधानं हरम् ŚilpaRa. ii. 22.182; अत्र द्वावुपध्मानीयावेव न शान्तानुगुणौ RasGaṅ. 87.12; अनुकूलादिशब्दैरनुगुणादयो लक्ष्यन्ते RasGaṅ. 186.12; प्रमाणोत्पत्त्यनुगुणस्तर्कोऽपि तत्र सहकारी MānaMe. 34.8; AdbhuDa. 7.5; अत्र वयं धीरादिभेदानामनुगुणानि लक्षणोदाहरणानि लिखामः ŚṛṅgāMañ.(A.) 6.27; इदं च भाष्यं स्वमत एवानुगुणम्

MayūMāli. 647. 9 (*on* x. 1.1); 791. 19 (*on* x. 8. 19); ग्रहानुकूल्ये एतदनुगुणं स्यात् Nāṭa. 15. 16; **1Bii** auspicious ऋक्षेषु षट्सु शुद्धेषु ग्रहेष्वनुगुणेषु च। प्रश्नकाले शुभे जाते परान् यायान्नराधिपः MatsyaP. 240. 16; ग्रहेष्वनुगुणेष्वेकदोषमार्गो नवः सुखः AṣṭāSaṁ. i. 6.14 (1.2); ग्रहगणोऽनुगुणः सकलोऽस्तु ते RāmC. 7. 83; नक्षत्रग्रहदैवसुमुहूर्तेषु साधकेषु दृष्टस्वप्नदर्शननिमित्तेषु चानुगुणेष्वनुलोमवातादिषु … योद्धुं गच्छेत् ManuBh. ii. 59.15 (*on* 7. 197); **1Ci** having similar qualities कान्तारतापसाविक्षू वंशकानुगतौ (v. l. °गुणौ) मतौ SuśruS. i. 45. 153 (Phadke's Ed.); (ब्रह्मपदमानन्दमयपदमानन्दपदमिति त्रितयम्) अनुगुणं तु मुख्यत्रितयमित्यर्थः VedāntKa. 113. 6 (*on* i. 1.20); **1Cii** conforming, which is in harmony with, compatible मनोरथस्यानुगुणं सर्वदा यस्य चेष्टितम् MahāvīC. 7.7; अद्वैतं सुखदुःखयोरनुगुणं सर्वास्ववस्थासु यद्विश्रामो हृदयस्य UttaRāC. 1.39; तदा विशेषमात्रेण वस्तु प्रत्यवभासते। तदुद्भूत्या च सामान्यं तद्भावानुगुणं स्थितम् ŚlokaVār. 5(12). 60 (562. 2); 7.302 (930. 5); क्रयापेक्षित एवायं संबन्धः क्रियते पुनः। न चात्रानुगुणा वृत्तिर्दुर्बलापि विरुध्यते TantrVā. 710. 13 (*on* iii. 1.8); रसानुगुण औचित्यवान् वाच्याश्रयो यो व्यवहारस्ता एताः कैशिकाद्या वृत्तयः Dhvanyā. 401.9 (*on* 3.33); 443.7 (*on* 3.33); न च सकृदेव सतो निर्वर्त्यमानकार्यपरिमाणानुगुणसंख्याः परमाणव एकत्र संयोज्य कार्यमारभन्ते NyāyMañ. ii. 73. 11; PañcPā. 50. 18 (*on* i 1.1); अस्ति चानुभूयमानो रसस्यानुगुणो विगुणश्चार्थः KāvyMī. 45. 10; तस्यानुगुणान् श्लोकान् गायन्ति BhāgP. v. 6. 12; यदि प्रमाणमनुगुणं किं वस्तुविकल्पैः Kāśi. ii. 36.26 (*on* 5(2). 17); कृततानुगुणं च वेदे दर्शनम् … प्रावाहणिजन्मनः पूर्वं नासीद्वेद इत्येवमनुगुणम् NayaVi. 279. 2 (*on* i. 1.27); कश्चिदेव ध्वनिः कस्यचिच्छब्दस्यानुगुणं संस्कारमाधत्ते ŚāstrDī. 136.24 (*on* i. 1.6); 'वक्त्रेन्दौ तव सत्ययं यदपरः शीतांशुरभ्युद्यतः' इत्यत्रापरत्वमिन्दोरनुगुणम् KāvyPra. 762.2; अनुभूतेरभिव्यक्तिः … यथावस्थितपदार्थप्रतीत्यनुगुणस्वाभाव्यात् BrahmSūBh.(Rā.) 48.19 (*on* i 1.1); 140.13 (*on* i. 1. 3); SmṛtiCan. i. 207.17; चरमो न केवलमविरुद्धः प्रत्युतानुगुणः VedāntKa. 234. 3 (*on* ii. 1.11); भट्टिकाव्येऽपि तदनुगुणः प्रयोगः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3. 56; कथमुपक्रान्तमेव … प्रस्तुतस्यानुगुणं कुशलैः कुशीलवैः PratāYaBhū. 145.7; (प्रमाणम्) नियमनिरूपकमनुगुणमनुगतमास्थेयम् TattvCin. i. 308. 4; यत्र च विभावानुभावकृतपुष्टिराहित्यमेवानुगुणं तत्र व्यभिचारिणः स्वशब्देनोक्तौ न दोषः SāhiDa. 442.2; VedāntSā.(Sa.) 29.17; मैत्रेयीब्राह्मणं चानुगुणं भविष्यति AṇuBh. 80. 8 (*on* i. 3. 14); YuktiSneha. 98.38 (*on* i. 1.5); पुत्रपौत्रादीनां ब्रह्मवित्त्वस्यानुगुणं तेषां सत्कर्मभिरक्षीणत्वमुच्यते ŚivārkaMaDī. i. 363.16 (*on* i. 2. 16); उपक्रमस्यानुगुणैव सेयम् … तव प्रवृत्तिः Nāray. x. 53. 2; YātrāPra. 3.25; स्वविनियोगे तु न स्वस्वत्वं तत्प्रतिबन्धकं किं त्वनुगुणमेव VīraMi.(Āhnika.) 171. 8; षोडशमानपणत्वे पणस्य तदनुगुणं कल्प्यम् VyavaNi. 223.1; विध्यश्रवणेनार्थवादत्वे सति अनुगुणैव वचनव्यक्तिः स्वीकार्या MayūMāli. 517. 7 (*on* vi. 8.1); ज्ञानार्णवेऽस्यैव कर्मणः प्रकरणे वचनं तद्यद्यपि स्तम्भनकर्मण एवानुगुणम् SetuBa. 109. 7; **1D** dependent, subservient, subordinate पुरीततोऽपि ब्रह्मप्रक्रियायां संकीर्तनात् तदनुगु[illegible] सुषुप्तिस्थानत्वं ज्ञायते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 573. 9 (*on* iii. 2. 7); स्वतन्त्रं हि साध्यद्वयमेकवाक्यतां निरुणद्धि नानुगुणम् ĀgaPrā. 37.9; भ्रमति रजनीं वासरः खण्डयित्वा … भजते सापि सम्यक् प्रसादम्।… नार्याः पुंसि स्थितिमनुगुणां शंसति SubhāRaK. 8.33; **2** having interwoven threads, HarVi. 32.81; *m.* **1** appropriate quality शाकान्येतानि साक्षादनुगुणसहितान्यत्र लोकप्रतीतान्युक्तानि KalyāKā. 4. 47; **2** name of a figure of speech 'conformity' (wherein the quality of a thing is intensified and favoured by the presence of another) प्राक्सिद्धिः स्वगुणोत्कर्षोऽनुगुणः परसंनिधेः। कर्णोत्पलानि दधते कटाक्षैरपि नीलताम् Candrā. 5.106 (*but* comm. परसंनिधानात् स्वगुणोत्कर्षकथने प्राक्सिद्ध्यलंकारः); Kuval. 145; प्राक्सिद्धस्वगुणोत्कर्षः परसांनिध्येन वर्ण्यते। आनुगुण्यादनुगुणं तमाहुः काव्यपाठिनः AlaṅkāMañ. 193.11.

अनुगुणकण्ठनिनाद (anuguṇa-kaṇṭhanināda) *adj.* imitating the voice of the throat शशिमुखि मुखरय मणिरशनागुणमनुगुणकण्ठनिनादम् GītGo. xii. 23.6.

अनुगुणगुरुगोष्ठी (anuguṇa-gurugoṣṭhī) *f.* favourably disposed assembly of elders अनुगुणगुरुगोष्ठीदृष्टिपीयूषवर्तिर्व्रजनवयुवराजः काङ्क्षितं मे कृषीष्ट StavMā. 39. 21.

अनुगुणग्रह (anuguṇa-graha) *adj.* having auspicious planets यात्राम् … अनुगुणग्रहेऽह्नि जग्राह रावणसमाप्तिरणाय रामः RāmC. 25.1.

अनुगुणघटन (anuguṇa-ghaṭana) *n.* combination of favourable factors अनुगुणघटनेन यद्यपीयं भवति हि हस्तगतेव कार्यसिद्धिः।… तदपि न विश्वसिमो वयं विधातुः NalaCam. 7.5 (comm. अनुगुणानामनुकूलानां घटनेन संयोजनेन)

अनुगुणतम (anuguṇa-tama) *adj.* most helpful स्वरसतो निवर्तमानेभ्यः प्रथमक्षणेभ्यः कार्योत्पादानुगुणेन विशेषेण विशिष्टस्य क्षणस्योत्पत्तिः तेभ्योऽनुगुणतरविशेषवतां तृतीयक्षणानां तेभ्योऽनुगुणतमविशेषवतां चतुर्थक्षणानाम् HetuBiṬ. 130.17.

अनुगुणतर (anuguṇa-tara) *adj.* [*f.* -ā] **i** more compatible or supporting तथा च वेदाक्षराण्यस्मिन् पक्षेऽनुगुणतराणि दृश्यन्ते Bṛha. 347. 2 (*on* i. 1. 6); एवमपि चेतनप्रयुक्तत्वं नाभ्युपेयेत यदि प्रमाणान्तरविरोधो भवेत् प्रत्युत श्रुतिरनुगुणतरात्रेत्याह Bhām. 380.15 (*on* ii. 2. 1); **ii** more helpful कार्योत्पादानुगुणेन विशेषेण विशिष्टस्य क्षणस्योत्पत्तिः तेभ्योऽनुगुणतरविशेषवतां तृतीयक्षणानाम् HetuBiṬ. 130.16.

अनुगुणता (anuguṇa-tā) *f.* **i** the state of being favourable or appropriate मरुतः शिवा नवतृणा जगती विमलं नभः …। गुणसंपदानुगुणतां गमितः कुरुतेऽस्य भक्तिमिव भूतगणः Kirātā. 6. 33; यथा हि सेनाद्यात्मकसंघातनिवेशी पुरुषः कातरादिभिरपि (? कातरोऽपि) तदौचित्यादनुगुणतयैवास्ते Loc. 141.11 (*on* 3. 7); **ii** auspiciousness सत्यनुगुणनायुक्ते (v. l. अनुगुणतायुक्ते *nt.*) लग्ने दारकर्म … समाचरेत् YaśasCam. i. 317. 1; **iii** conformity, compatibility इह रत्नबिरुदाङ्कसंबन्धः पादे संभवतीत्युपमां प्रत्यनुगुणतां भजते। अम्बुजे तु न संभवतीति न रूपकं प्रत्यनुगुणता Ekāva. 8. 6(72) (218.1); तत्र चरणत्रयगतानि राकारूपकाण्यनुगुणतयोपात्तान्यपि नानुगुण्यमाचरन्ति RasGaṅ. 313.18; विशेषापेक्षासत्त्वेनानुगुणतया … पशोरन्वयाविरोधात् MayūMāli. 353.21 (*on* iv. 1. 5); 574.14 (*on* ix. 1. 1)

अनुगुणत्व (anuguṇa-tva) *n.* **i** compatibility, harmoniousness, conformity यस्त्वाश्रयाश्रयिसंबन्धः सोऽनुगुणत्वादाश्रीयते TantrVā. 1117.21 (*on* iii. 6. 43); अयमेव हि महाकवेर्मुख्यो व्यापारो यद्रसादीनेव मुख्यतया काव्यार्थीकृत्य तद्व्यक्त्यनुगुणत्वेन शब्दानामर्थानां चोपनिबन्धनम् Dhvanyā. 401. 3 (*on* 3.32); रसाद्यनुगुणत्वेन व्यवहारोऽर्थशब्दयोः Dhvanyā. 3.33; वासुदेवाः … अनित्यत्वादिदोषरहिताः तस्मादुत्पत्त्यसंभवोऽनुगुणत्वान्न दोषः Bhām. 467. 16 (*on* ii. 2.44); सर्वसपक्षव्यावृत्तिरेव दोषो न विपक्षव्यावृत्तिरपि तस्या अनुगुणत्वात् TattvCin. ii(1). 827. 2; प्रातिपदिकेनोपनीयमानः पशुर्दुर्बलप्रमाणकोऽप्यनुगुणत्वादङ्गीक्रियते TantrRa. 57. 12; वस्तुतस्तु उपमानान्तराभावद्योतकस्य उपमेये उपमानत्वकथनरूपानन्वयालंकारस्याभेदेऽनुगुणत्वमेव MīmāKau. i. 215.7 (*on* i. 4.5); पूर्ववतेवेतिपदानां द्विर्भेदेन एवानुगुणत्वात् SetuBa. 32.31; स्वात्मावशेषविभावनां प्रत्यनुगुणत्वात् प्रथमं चक्रं त्रलोक्यमोहनं भवतीत्यादिश्रुतिगतप्रथमादिपदानुगुणत्वात् … आवरणपूजाया मुख्यत्वं च ध्वनयन्नाह SetuBa. 83. 27; **ii** the state of being favourable एष मुक्तकरपाटवो रविर्नाटयत्यनुगुणत्वमप्पतौ RāmC. 2.18; पक्षे साध्यसंदेहस्यानुगुणत्वात् पक्षभिन्न एव तस्य दूषणत्वं वाच्यम् AdvaiSi. 28.2.

अनुगुणन (anu-guṇana) *n.* repetition सौधस्य प्रतिफलितं निकुञ्जगर्भेष्वभ्यर्णोन्मिषितकपोतनादपुष्टम्। एकस्याप्यनुगुणने कृतोद्यमस्य स्वाध्यायध्वनितमनेकधा विभाति AmṛUda. 3.13.

अनुगुणना (anuguṇ-anā) *f.* [P. iii. 3. 102] auspiciousness सत्यनुगुणनायुक्ते लग्ने दारकर्म पट्टबन्धोत्सवं च सह समाचरेत् YaśasCam. i. 317. 1 (comm. अनुकूलनासंयुक्ते)

अनुगुणनिका (anuguṇan-ikā) *f.* repetition गायन्त्योऽन्याः … लीलावत्यः … तासामनुगुणनिकां गुञ्जितैस्त्वं विदध्याः BhramDū. 65.

अनुगुणपदवी (anuguṇa-padavī) *f.* path of interwoven threads (सः … ददर्श हारम्) अनुगुणपदवीविनिर्गतासु प्रतिलतमायतमौक्तिकप्रभासु। रजनिकरमरीचिसूचिदीर्घैर्बहुभिरिव ग्रथितं मृणालसूत्रैः NavaSāC. 3.58.

अनुगुणपुरोवाद (anuguṇa-purovāda) *m.* earlier statement which is supportive अनुगुणपुरोवादासंभवे … अनुवादकत्वमेव भवेत्। संभवति चास्यानुगुणपुरोवादः 'ब्रह्मविष्णुरुद्रेन्द्रास्ते संप्रसूयन्त' इत्यादिः ŚivārkaMaDī. i. 329.28 (*on* i. 2.8)

अनुगुणफलद (anuguṇaphalad-a) *adj.* bestower of the appropriate reward आराध्ये विश्वसाक्षिण्यनुगुणफलदे त्वस्ति राजादिनीतिः TattvMu. 2. 21.

अनुगुणभारत्यागस् (anuguṇabhāraty-āgas) *n.* defect in respect of appropriate language उद्युक्तानामुदधिमहत्त्वस्तुल्या युक्त्यैतस्मिन्ननुगुणभारत्यागः। स्थाने स्थाने भवति कवीनां कुर्वत्युक्त्यै तस्मिन्ननुगुणभारत्यागः RāghPāṇ. (Dha.) 8. 13.

अनुगुणभाव (anuguṇa-bhāva) *m.* helpfulness साहाय्यम्। संकटेऽनुगुणभावः NāṭaLaRaK. 1816.

अनुगुणम् (anuguṇam) *adv.* **A** agreeably, befittingly, in favour of चिरेणानुगुणं प्रोक्ता प्रतिपत्तिपराङ्मुखी। न मासे प्रतिपत्तासे मां चेन्मर्तासि मैथिलि Bhaṭṭi. 8.95; (सुग्रीवे) विभीषणस्यानुगुणं भाषमाणे रघूद्वहः …। अशोकवनिकां ययौ RāmC.(App. 1) 40. 29; क्षन्तव्यं मयि सर्वम् … किं वक्तुं मम युक्तमित्यनुगुणं देवि त्वमेवादिश KarṇaSu. 3.32; मृदुपदमिति तां[Read ता]म्रशासनार्थं महितसदाशिवरायशासनेन। अभणदनुगुणं वचोमहिम्ना सरसतरेण सभापतिस्स्वयंभूः EI. xiv. 352. 231; xiv. 229.310; ix. 339.203; **B** in accordance with, in conformity with तच्चित्तानुगुणं विधित्सुरदिशत् … स[Read स्व]यंभूः EI. iii. 43. 12;

xxi. 39.10; xi. 284.9; xix. 267.7; एवमनुगुणमनुरागस्य ··· जल्पति पुष्कराक्षे ··· प्रस्तावपाठकः पपाठ NalaCam. 6.23(1); वत्सायाः ··· यत्तदा पाणिमग्रहीः। यच्च वंशे मनोजीतस्तस्यानुगुणमावरः JānaPa. 7.57; **C i** according to one's desert क्षेत्रेषु वर्षति तदानुगुणं नरेन्द्रे तस्मिन् ··· जनः···प्रतिगृहं विहितोत्सवोऽभूत् KathāSaSāg. iii. 6.228; **C ii** according to the qualities यन्ता त्रिवेत्यग्रिमो नागस्यैव तु वर्ततेऽनुगुणमत्र MātaLī. 12.3; **D** so as to make a twang दैत्याः ··· धनुरनुगुणं यावज्ज्यावल्लिभिः सह युञ्जते NīlaVi. 23.13 (comm. अनुगतः गुणः शब्दः यस्मिन् कर्मणि तत् यथा)

अनुगुणमनस्कार (anuguṇa-manaskāra) *m.* appropriate mental function न तावदाद्यः पक्षः, सुप्तमूर्च्छान्यचित्तानां सत्यप्यक्षेऽनुगुणमनस्काराभावादक्षबुद्धेरनुत्पत्तेः TattvSaṁPañ. 530.28 (*on* 1886)

अनुगुणय (anuguṇaya-) *denom.* to render favourably disposed वचोऽर्हन्मुखान्निर्गतं सत्।··· अनुगुणयतात् स्वश्रुतौ तन्मनो वः JinaŚ. 4.11.

अनुगुणयत् (anuguṇay-at) *adj.* rendering favourable संपदोऽनुगुणयन् सुखैषिणाम्।··· केन नास्तु विनयः सतां प्रियः Kirātā. 13.44.

अनुगुणवत् (anuguṇa-va(n)t) *adj.* having excellences befitting (the family) [PW.]

अनुगुणवाताय (anuguṇavātāya-) *denom.* to act like a favourable wind, cf. **अनुगुणवातायित.**

अनुगुणवातायित (anuguṇavātāy-ita) *adj.* who has acted like a favourable wind भगवन् ···। आविष्टं मां तु दैवाद् भवजलनिधिपोतायिते मर्त्यदेहे त्वं कृत्वा कर्णधारं गुरुमनुगुणवातायितस्तारयेथाः Nāray. xi. 96.5.

अनुगुणवाद (anuguṇa-vāda) *m.* secondary or indirect signification ऊहबाधप्रसङ्गेन नवमदशमगता चिन्ता तत्सिद्धिसूत्रेऽनुगुणवादनिमित्तमात्रकथनम् TantrVā. 36.15 (*on* i. 2.18)

अनुगुणाकारा (anuguṇākārā) *adj.* (*f.*) having an auspicious form ध्यायेत्ततस्त्वां देवेशि ··· सर्वतोऽनुगुणाकारां किंचिल्लज्जानताननाम् ŚivaP. vi. 7.69 (479B.2)

अनुगुणार्थ (anuguṇārtha) *m.* agreeable intention नारीषु निर्गमनमण्डनतत्परासु सख्यो वचांस्यनुगुणार्थमनोहराणि ··· प्रारब्धमण्डननिषेधफलान्यवोचन् BhikṣāKā. 3.1; 23.1.

अनुगुणित (anuguṇi-ta) *adj.* [listed in the *iṣṭādigaṇa*, KāśiVṛ. *on* v. 2.88] rendered excellent, strengthened तस्यावलोकनम् ··· निसृष्टमक्ष्णोः। स्निग्धस्मितानुगुणितम् ··· ध्यायेत् BhāgP. iii. 28.31.

अनुगुणितिन् (anuguṇit-in) *adj.* [with Loc. for the grammatical object, Vār. 1 *on* P. ii. 3.36] who has multiplied subsequently अनुगुणिती अनुपदे GaṇRa. 7.413(437)

अनुगुणिनी (anuguṇ-inī) *adj.* (*f.*) appropriate, conformable मैत्रकन्यको बोधिसत्त्वस्तेभ्योऽपि तथानुगुणिनीं कथामवधार्य ··· उवाच Divyāva. 497.28 [cf. **अनुगुणिन्** DBHS.]

अनुगुणीकृ (anuguṇī-kṛ-) VIII. U. to render (something) inclined towards, cf. **अनुगुणीकृत्य.**

अनुगुणीकृत्य (anuguṇīkṛt-ya) *ger.* having rendered (something) inclined towards अहम् ··· कथंचिदप्यनुगुणीकृत्यातिलोलं मनस्तस्मै प्राञ्जलिरस्मि दाशरथये श्रीजानकीजानये ViśvaSta. 32.

अनुगुणीभू (anuguṇī-bhū-) I. P. to be congenial यथानुशेते ममायमाहार इति पथ्योऽनुगुणीभवतीत्यर्थः। तथा रागादयोऽपि तेषु धर्मेष्वनुशेरतेऽनुगुणीभवन्तीत्यर्थः Sphuṭā. i. 14.14 (*on* 1.4)

अनुगुणीभूय (anuguṇībhū-ya) *ger.* **i** having become agreeable (by flattery) दुर्लभाः सद्भृत्याः परमाणव इव समवायेष्वनुगुणीभूय द्रव्यं कुर्वन्ति पार्थिवं क्षुद्राः HarṣaC. 195.6; **ii** having become dependent on, HarṣaC. 195.6.

अनुगुणोपाय (anuguṇopāya) *m.* appropriate means संबन्धानुगुणोपायपुरुषार्थाभिधानानि च शास्त्रधर्मानप्रदर्श्यात्यन्तप्रसिद्धविषयसत्याभिधानमात्रेण प्रज्ञाप्रकर्षदुरवगाहगहनेऽपि निरत्ययितां साधयितुकामो बन्धकीमपि प्रागल्भ्येन विजयते PramāVāSvopVṛ. 117.17.

अनुगुण्य (anuguṇya) *n.* conformability, compatibility संप्रख्यानम्। असंख्यानम्। अनुगुण्यम् MahāVyu. 133.27 [DBHS.]

अनुगुप् (anu-gup-) I. P. to take care of कस्य त्वं सुभगे का वा दुःखिते मयि दुःखिता।··· किमर्थं मां जुगोपसि (v.l. किमर्थमनुगोपसि) VāyuP. ii. 36.4.

अनुगुप्त (anu-gupta) *adj.* [*f.* -ā] **A** well covered, protected, kept safely पुरस्तादेव द्व्यहे त्र्यहे वानुगुप्तं दुग्धं दोहयित्वा अनुगुप्तेन दध्नातनक्ति BhārŚS. i. 1.3; अनुगुप्तमन्नं ब्राह्मणान् भोजयेत् MānGS. ii. 9.10; भवता चानुगुप्तोऽसौ चरेत्तीर्थानि सर्वशः MahāBhā. iii. 90.5; साहं ब्रुवाणा सैरन्ध्री कुशला केशकर्मणि। आत्मगुप्ता (v.l. अनुगुप्ता) चरिष्यामि MahāBhā. iv. 3.17; नवे कमण्डलौ चैनामनुगुप्तां (चक्षुष्यां) निधापयेत् KāśyaS. 183B.35; **B** concealed, hidden, screened, enclosed (बलिं हरति) अनुगुप्ते देशे ŚāṅkhāGS. ii. 14.15; KauṣīGS. iii. 10.15; तां दृढपुरुष उन्मथ्य प्राग्घोदग्वाऽनुगुप्त आगार आनडुहे रोहिते चर्मण्युपवेशयति PāraGS. i. 8.10; अनुगुप्तमेतं सकेशं गोमयपिण्डं निधाय गोष्ठे पल्वल उदकान्ते वा PāraGS. ii. 1.22; अनुगुप्ता अप आहृत्य GobhiGS. i. 1.9; i. 5.19; पुरा प्रादुष्करणवेलायाः सायं प्रातरनुगुप्ता अप आहरेत् परिचरणीयाः GobhiGS. i. 1.24; परेहि नारीत्युदहृतं संप्रेष्यत्यनुगुप्तामलंकृताम् KauśiSū. 60.25; स्नपनमप्येके रात्रौ चेत् कुर्याद् गृहेषु, दिवा चेदरण्येऽनुगुप्तमुभयं दिग्बन्धं कृत्वा KāśyaS. 199A.38; अनुगुप्ता अपो गृह्य ··· अनुगुप्ताः केनाप्यदृष्टाः SmṛtiCan. ii. 405.14; CaturCin. iii(1). 624.14.

अनुगुप्तफलाहार (anuguptaphalāhāra) *adj.* subsisting on fruits which are properly protected अनुगुप्तफलाहाराः सर्व एव मिताशनाः।··· पाण्डवाः MahāBhā. iii. 295.4.

अनुगुप्तम् (anuguptam) *adv.* **A** in a protected manner पुरस्तादेव द्व्यहे त्र्यहे वानुगुप्तं दुग्धं दोहयित्वा BhārŚS. i. 1.3; **B** secretly अवोचन्मां धृतराष्ट्रोऽनुगुप्तम् MahāBhā. iii. 6.12 (*but* BhārBhāDī. *adj.* अनुगुप्तम् अनुरक्षितारम् ··· कर्तरि क्तः); **C** carefully अथैनमागतपाकमवतार्यानुगुप्तमायसे कुम्भे संवृतमुखे निदध्यात् SuśruS. i. 11.11; पुनः सूक्ष्माणि चूर्णानि कारयित्वा ··· नवे कलशे समावाप्यानुगुप्तं निधापयेत् CaraS. iii. 7.22 (1941 Ed.); बस्तिमुखबन्धनार्थं सूत्रमुपधायानुगुप्तं निधापयेत् AṣṭāSaṁ. i. 147.10 (1.28); हरीतकीचूर्णप्रस्थयुक्तमाढकं घृतस्याङ्गारेष्वभिविलाय्य खजेनाभिमन्थ्यानुगुप्तं यवपल्ले मासं वासयेत् AṣṭāSaṁ. ii. 96.4 (4.17); तत्काले कर्पूरत्वग्जातीफलमिश्रितम्। स्निग्धभाण्डगतं धान्येष्वनुगुप्तं निधापयेत् RasRaSa. 26.18.

अनुगुप्ति (anu-gupti) *f.* protection ईश्वरः ··· क्षत्रियं दण्डधारिणम्। द्वितीयं वर्णमकरोत्प्रजानामनुगुप्तये MahāBhā. xii. 73.7.

अनुगुरुजनम् (anugurujanam) *adv.* towards elderly persons नृवर ··· नतिरनुगुरुजनम् ··· त्वयि जयति ChandaśCū. 2.245(4)

अनुगूढा (anu-gūḍhā) *adj.* (*f.*) hidden अस्य पश्य फुल्लकुसुमरचितोज्ज्वलचूडा। भीतिभिरतिनीलनिबिडकुन्तलमनुगूढा StavMā. 284.20.

अनुगृणत् (anu-gṛṇat) *adj.* [SiddhaHe. ii. 2.57] uttering subsequently or imitating (in order to encourage somebody) ध्वानैः प्रत्यशृणोन्मैत्रीं शिखिभ्योऽनुगृणन् घनः DvyāśraKā. 3.23.

अनुगृध् (anu-gṛdh-) IV. P. to covet, to be greedy after ग्रहणं धर्मराजस्य भारद्वाजोऽनुगृध्यति MahāBhā. vii. 86.14.

अनुगृध्यत् (anu-gṛdhyat) *adj.* being greedy after बाह्यद्रव्यविमुक्तस्य शारीरेषु च गृध्यतः (v.l. शारीरेष्वनुगृध्यतः)। यो धर्मो यत्सुखं वा स्याद्द्विषतां तत्तथास्तु नः MahāBhā. xii. 13.2.

अनुगृहम् (anugṛham) *adv.* **i** along the house कर्णकीलायससंबन्धोऽनुगृहं सेतुः ArthŚā. ii. 46.4 (3.8); **ii** in each and every house वक्ष्यामि कालम् ··· पातुं पयोऽनुगृहमन्वहम् HariC.(Pa.) 67; पुण्यं रामायण (? मनु)गृहं तत्र संरक्तकण्ठा गायन्त्युच्चैः ··· शकुन्ताः HaṁsDū.(Vā.) 49.

अनुगृहयालु (au-gṛhayālu) *adj.* [P. iii. 2.158] habitually favouring सर्वतोमुखाटोपा वाहिन्याः शौर्योदन्वन्तं भवन्तमनुप्राप्ता एव तदनुग्र(? गृ)हयालुना कटाक्षेण निरीक्ष्यन्ताम् PratāYaBhū. 165.7.

अनुगृहवरम् (anugṛhavaram) *adv.* in each and every excellent house अनुगृहवरं यत्र सौधस्थलीनां भासो बालारुणसवयसः कुर्वते कामिनीनाम्। लाक्षालक्ष्मीं पदकिसलये HaṁsDū.(Vā.) 63.

अनुगृहाणतमाम् (anugṛhāṇa-tamām) [P. iii. 1.83; v. 3.56; *superl.* of 2nd per. sg. impv. of **अनुग्रह्** to favour] *ind.* please favour highly अनुरागिणीमनुगृहाणतमामबलामिमामसमबाणहताम् Rāgh. 8.20.

अनुगृहीत (anu-gṛhīta) *adj.* [*f.* -ā] **1Ai** assisted, helped, benefitted, supported **ii** obliged, favoured, blessed, graced, looked with compassion **B** justified, corroborated, rendered compatible **C** accepted, admitted **2** preserved, maintained **3** brought into existence (i.e. compiled) **4** adapted **1Ai** assisted, helped, benefitted, supported अथ येन वैतानुगृहीतेत्येष वाव स व्यानः MaitrīU. 402.27 (? 362.6); यस्यानुग्रहेणानुगृहीतानि उपघाते चोपहतानि स्वविषयेषु ··· वर्तन्ते NyāyBh. 25.3 (*on* i. 1.11); बाह्येन प्रकाशेनानुगृहीतं चक्षुर्विषयग्राहकम् NyāyBh. 180.1 (*on* iii. 1.42); उभयानुग्रहादेवं कल्प्यते, एवं हि शब्दः प्रत्यक्षादयश्चानुगृहीता भवन्ति BrahmSi. 42.10; श्रुत्यनुगृहीत एव ह्यत्र तर्कोऽनुभवाङ्गत्वेनाश्रीयते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 296.7 (*on* ii. 1.6); स्वयं चैतन्यस्वभावोऽपि सन् विषयप्रमाणेनाचेतनेनानुगृहीतः प्रकाशते PañcPā. 18.9 (*on* i. 1.1); ManuBh. i. 311.18 (*on* 3.238); सौरीभिर्भामि(? भि)रनुगृहीतं चक्षुस्स्फुटतरं व्योम्नि

नीलिमानं प्रकाशयेत् PrakaPañ. 322.1; ज्योतिर्गणाः प्रकृतिपुरुषसंयोगानुगृहीताः ··· भुवि न पतन्ति BhāgP. v. 23. 3; लिङ्गपरामर्श एवानुमानमितरैरनुगृहीत इत्यर्थः TātpaṬ.(Vā.) 170. 14 (*on* i. 1.5); समुदायेनैकोऽर्थपिण्डः ··· अवयवार्थशक्त्यानुगृहीतम् ··· अभिधीयते SaraKaṇṭhā. 654. 9; न्यायानुगृहीतस्य वाक्यस्य अर्थनिश्चायकत्वात् BrahmSūBh.(Rā.) 4.20 (*on* i. 1. 1); 189.5 (*on* i. 1.13); 239.5 (*on* i. 2 2); परोक्षज्ञानहेतुरपि शब्दः ··· सहकारिणानुगृहीतोऽपरोक्षज्ञानमुत्पादयति PrakaVi. 964. 19; दिश्यवस्थितयोः पिण्डयोरिदमस्मात् संनिकृष्टमिति बुद्ध्यानुगृहीतेन दिक्पिण्डसंयोगेनापरत्वं संनिकृष्टे जन्यते TarkBhā.(Ke.) 70.13; मायोपादानत्वान्यथानुपपत्त्यादिभिश्चानुगृहीतो न दृष्टेर्द्रष्टारं पश्येरित्येवमादिको विधिः ŚatDū. 187.24; स हि (वाक्यार्थः) पूर्ववर्णस्मरणेनानुगृहीतो वा NyāySu.(Ja.) 88B.12 (*on* i. 1.1); पञ्चसंख्यया ··· पञ्चभूतपरिवृत्त्यनुगृहीतयान्नमयादयः पञ्चभूताभिमानिनः आधिकारिकपुरुषाः ŚivārkaMaDī. i. 229.3 (*on* i. 1.16); i. 391. 11 (*on* i. 2.27); ii. 85.22 (*on* ii. 2.21); श्रुतिस्मृतिषु एकवचनेन लाघवानुगृहीतेन मायाया एकत्वम् VedāntPari. 99. 5; **1A1** obliged, favoured, blessed, graced, looked with compassion श्रीराधिकयानुगृहीतास्तं रसं जानन्ति नान्ये SāmaraU. 235.17; ते ऋषयः ··· एकां कन्यां ददृशुः। श्रीराधिकयानुगृहीताम् ··· तां दृष्ट्वा ते प्रश्रयेण नम्रा बभूवुः SāmaraU. 248. 13; तया देव्या अनुगृहीतानां तेषामतिकृपाशाली स्वभावोऽयमापद्यते SāmaraU. 243. 20; तया निकुञ्जदेव्यानुगृहीतो रात्रौ दिवा ··· तल्लोकं सेवमानो भवति SāmaraU. 283. 8; स उपाध्यायेनानुगृहीतः MahāBhā. i. 3.30; धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि MahāBhā. i. 125. 17; iii. 42. 3; iii. 190. 41; कथं वानुगृहीतास्ताः सुरैः पितृगणैरपि MahāBhā. xiv. App. I. 4 (1494); इच्छाम्यनुगृहीतोऽहं त्वदर्थपरिवृद्धये Rāmā. i. 17. 37; iii. 12. 10; अहम् ···। अनुगृहीतः पितृभिर्भविष्यामि सुनिर्वृतः Rāmā. vii. 36. 57; धन्यास्यनुगृहीतासि यस्यास्ते पतिरीदृशः। प्राप्तो देव्याः प्रसादेन पार्वत्या मत्तकाशिनि HariVaṁ. 107. 55; अनुगृहीताः स्मो यैरस्माभिः गोशुनोः प्रतिषेधो न वक्तव्यो भवति MahāBh. iii. 106. 13 (*on* vi. 1.168); तदेकोग्रज्वलनं तत्प्रकाशितद्वारो विद्यासामर्थ्यात्तच्छेषगत्यनुस्मृतियोगाच्च हार्दानुगृहीतः शताधिकया BrahmSū. iv. 2.17 (Śaṅ. तद्भावं समापन्नः); अनुगृहीतोऽस्मि Abhiṣe. 1. 26(6); अनुगृहीतौ स्वः Avimā. 6. 12(3); भोः कर्ण ··· पुरंदरेणानुगृहीतोऽसि KarṇaBhā. 23 (3); अनुगृहीतोऽस्म्यनया मघवतः संभावनया Śāk. 6.35 (2); Vikramo. 4. 65(3); धन्यास्म्यनुगृहीतास्मि देवैश्चाप्यवलोकिता MārkP. 16. 65; और्वेणानुगृहीतोऽहम् BrahmāṇḍP. ii. 34.2; अनेन ··· अहं स्नेहानुवृत्त्यानुगृहीतः PañcT. 2. 50(3) (239.8); आत्मन[ा*] आर्य्यकपादप्रसादानुगृहीतेन ताम्ब्र(म्र)शासनमेतत् कारितमिति EI. xix. 103. 24; अनुगृहीतं भगवता रघुकुलम् KundaMā. 6. 16(1); अथ भवत्या कोऽनुगृहीतः DhūrtaViSaṁ. 12. 18; तच्छ्रुत्वा विष्णुनागोऽप्यनुगृहीत इव प्रस्थितः PādaTā. 6. 9; 6.13; तत्र भवता ··· ब्राह्मणानामुपनिमन्त्रणेन ··· कुटुम्बकमनुगृहीतम् MudrāRā. 1. 5 (4); विष्णुनाद्यानुगृहीतमिदं भरतकुलम् VeṇīSaṁ. 1. 37; कस्मात्पादपङ्कजस्पर्शेन नानुगृहीतौ मणिनूपुरौ Kād. 60.11; कतरत्कुलमनुगृहीतं भगवत्या जन्मना Kād. 135.1; HarṣaC. 120.10; AvantiKa. 9. 9; चिरमनुगृहीतोऽयं दासजनः DaśKuC. 45. 11; 65. 5; 96. 3; सुपुत्रानुगृहीतास्मि BṛKathāŚloSaṁ. 4.130; पुण्येनानुगृहीतास्ते देशाः संपत्समाश्रिताः PadmP.(Ra.) 11. 353; अनुगृहीताः स्मः MahāvīC. 5.30(6); UttaRāC. 1. 9(2); 7.3(12); अनुगृहीतमस्मद्गृहं भवत्या MālaMā. 8. 94; भगवन् परमनुगृहीता वयमेवं तत्रभवता संभाव्यमानाः AnargharRā. 1. 40(1); परमात्मानम्। कथं तर्हि पश्यन्ति ··· हृदा च हृदयस्थेन च परमेश्वरेणानुगृहीताः सन्तः SanatBh. 295. 7 (*on* 4. 6); अनेन मित्रेणाहम् ··· अनुगृहीतः Hitopa. 1.116(2); उभौ परमनुगृहीतौ स्वः SubhaDha. 2.5(5); धन्याः स्थ देवाः ··· अनुगृहीताः परमेश्वरेण VarāP. 23.24; अपार भगवन्नकूपार ··· परमनुगृहीतोऽस्मि BālRā. 7.43(19); BālBhā. 1.14(8); राजापि ··· अनुगृहीतेयमिन्दुमौलिना इत्यवधारयन् ··· तां बभाषे NalaCam. 3. 5(4); राजापि ··· परमनुगृहीतमात्मानं मन्यमानो विधानतस्तां जग्राह TilaMañ. 31. 6; प्रवर्तनाद्वारेण सोऽनुगृहीतो भवति PratyabhiVi. ii. 316.4 (*on* iv. 1.18); अनुगृहीतस्तर्हि भगवता वैवस्वतो वंशः CaṇḍaKau. 2. 27(3); यदर्थमनुकृत्य बाढमनुगृहीतोऽसि UdaySuKa. 118. 21; BhaviP. 228B. 30 (i. 153. 88); प्रीतोऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि दर्शनादेव तेऽद्य PadmP. i. 45.20; गङ्गातीरालयान् ··· वदेत यः। स एवानुगृहीतः स्याद् गङ्गया द्विजपुंगवः BṛDharmaP. i. 55. 52; GaṇeP. ii. 149.47; धन्यास्म्यनुगृहीतास्मि कृतार्थास्मि जगत्प्रभो AdhyāRā. i. 2.1; YogVā. i. 6. 49; KathāSaSāg. vii. 9.6; PañcaRā.(Nā.) iv. 3.194; परमपुरुषेणानुग्र(?गृ)हीतो जीवः VedāntDī. 232. 20 (*on* iv. 2.16); यत्कर्णे अनुगृहीतोऽस्मि ··· श्रीमुनिचन्द्रसूरिभिरद्भुतप्रयोगप्रदानेन MudriKu. 5.4(9); त्वया ···। रविणेवानुगृहीतं चराचरमिदं जगत् TriṣaŚaPuC. i. 6. 647; देव। किंनिमित्तमिहागमनेनानुगृहीतास्मि Pañca. 50. 19; ब्रह्मसुन्दर्यथोवाचानुगृहीता त्वयाम्बिके MalliC. 7. 859; प्रेर्यो यथोचिते कार्येऽनुगृहीतो यथा भवेत् PārśvC. 2. 385; प्रभुणानुगृहीतोऽस्मि SamarāSaṁ. 4.580; तेन जुष्टः प्रीतिविषयीकृतः अनुगृहीतः अमृतत्वमेति ŚrutaPra. iA. 40. 16 (*on* i. 1. 1); आत्मनस्तेजसस्तस्यां भवायैव मनो दधे। मनसानुगृहीतश्च गर्भस्तेन महात्मना Hastyāyur. 12.18 (1.1); एतैरनुगृहीतानामन्वयेन महात्मनां। निःसीमवैभवम् ·· अभूत् EI. i. 281.17; आर्येणानुगृहीतस्य न विघ्नः सिद्धिमन्तरा SāhiDa. 341.7; अनुग्र(?गृ)हीता जानन्ति मामेकं ज्ञानविग्रहम् BṛBrahmaS. ii. 2. 38; रक्षोनिवारणादिभिः स्वव्यापारैरनुगृहीतेन (श्राद्धेन) प्रीणयन्ति VīraMi. 329. 10 (*on* 1. 269); सखासि ममेत्यनुगृहीतोऽपि यः पिशाच इव धनपालतां वव्रे NīlaVi. 37. 15; JānaPa. 3.89(2); देव्यैवानुगृहीतोऽसि Jīvān. 470.3; शक्तेरनुग्रहकर्ता पुरुषस्तेनानुगृहीता तु सा GoviBh. 140. 13 (*on* ii. 2. 43); VasaTi. 11.2; 44.17; NītiPra. 1. 6; एके शाखाः एकेऽनुगृहीताः BālamBha. i. 189. 14 (*on* 1.53); वयमनुगृहीता भवद्भिः RasSa. 11(10); **1B** justified, corroborated, rendered compatible एवं प्रकरणमनुगृहीतं भवति ŚābaBh. 596. 1 (*on* ii. 3. 8); 755. 17 (*on* iii. 2.5); प्रदाने चैषां यज्ञायुधशब्दोऽनुगृहीतः ŚābaBh. 1201. 2 (*on* iv. 1.7); 1768.17 (*on* ix. 4.5); एवं तदनुगृहीतं भवति, अन्यथा बाधितं स्यात् BrahmSi. 42. 17; इत्येवंजातीयकाः (श्रुतयः) अनुगृहीता भविष्यन्ति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 852.1 (*on* iv. 4. 6); ManuBh. i. 440. 16 (*on* 5.43); i. 311.18 (*on* 3. 238); वेदमधीत्य स्नायादिति स्मृतिरनुगृहीता भवति SarvaDaSaṁ. 12.48; समुदायशास्त्रमनुगृहीतं भवति PariVṛ.(Sī.) 52. 5; कार्यमात्रवृत्तिजातेः किंचित्प्रति कार्यतावच्छेदकत्वनियमोऽप्यनुगृहीतो भवति MīmāKau. iii(2). 140.21 (*on* ii. 2.1); एकपशुसाध्यताप्यतिदेशप्राप्तानुगृहीता भवति MīmāKau. iii(2). 245. 5 (*on* ii. 2.20); LalitāSaBh. 51.1 (*on* 85); तत्त्वमस्यादिवाक्यान्यनुगृहीतानि स्युः GoviBh. 164.1 (*on* ii. 3. 41); **1C** accepted, admitted अनुगृहीतमेतदस्माभिः VeṇīSaṁ. 1. 234; **2** preserved, maintained पाणिग्रहणादि गृह्यं परिचरेत् ···। नित्यानुगृहीतं(?तः) स्यात् ĀśvaGS. i. 9.2 (comm. अनुशब्दः परिशब्दस्य स्थाने। नित्यं परिगृहीतं स्यात्); **3** brought into existence (i. e. compiled) पतञ्जलिः ··· येन ··· व्याकरणस्य भाष्यमनुगृहीतम् SarvaMaSaṁ. 12. 4; **4** adapted, cf. **अनुगृहीतपरोक्ष.**

अनुगृहीतक (anugṛhīta-ka) *adj.* favoured, blessed (नरः भवेत्) शीघ्रं पापविनिर्मुक्तो मया चानुगृहीतकः VṛGautaSm. 535.8(6)

अनुगृहीतकुत्सापदसामानाधिकरण्य (anugṛhīta-kutsāpadasāmānādhikaraṇya) *adj.* accepting coreferentiality with the word (expressive of) contempt प्रकृत्यर्थविशेषणपक्षे अनुगृहीतकुत्सापदसामानाधिकरण्येऽव्ययसर्वनामशब्देभ्यः प्रत्ययेन भाव्यम् Pradī. iv. 398B. 20 (*on* v. 3. 74) (*but* Uddyota अनुगृहीता वाच्यत्वेन स्वीकृता कुत्सा येन)

अनुगृहीतचिद्दृश् (anugṛhīta-ciddṛś) *adj.* whose vision in the form of consciousness is blessed प्रतिपन्नशाक्तविभवाः प्रसादिना भवता चिरादनुगृहीतचिद्दृशः। उपपत्तिधामसु न तेषु तेष्वमी भगवन्भवन्ति फलभोगिनोऽणवः HarVi. 6. 133.

अनुगृहीतचेतस् (anugṛhīta-cetas) *adj.* whose mind is blessed भवदिच्छया ह्यनुगृहीतचेतसः शतरुद्रवीरमुखरुद्रनायकाः।··· प्रविशन्ति धाम किल शैवमद्भुतम् HarVi. 6. 158.

अनुगृहीतजन्मन् (anugṛhīta-janman) *adj.* whose birth is blessed तेन स्वहस्तकमलानुगृहीतजन्मा वाल्मीकिराशिरुदियाय दयालुचेताः EI. i. 282.19.

अनुगृहीततम (anugṛhīta-tama) *adj.* most favoured देव, परमनुगृहीतोऽस्मि, क्षणमवधानादनुगृहीततमः क्रियतामयं जनः AvantiKa. 9.10.

अनुगृहीतत्व (anugṛhīta-tva) *n.* the state of being one who is favoured हार्दानलात्मना भुङ्क्ते अध्यक्षः परमेश्वरः। तच्छक्त्यानुगृहीतत्वात् सोऽहं प्रकृतिगः पुमान् PauṣkS. 31.179; PāraS. 7. 418.

अनुगृहीतनामन् (anugṛhīta-nāman) *adj.* whose name is frequently uttered कथम् एतदपि विप्रतिषिद्धम् ··· सुहृद्भिरनुगृहीतनाम्ना महेश्वरदत्तेन PādaTā. 47. 12.

अनुगृहीतपरोक्ष (anugṛhīta-parokṣa) *adj.* (a specific type of the Ṣaḍaha sacrifice) wherein the indirect (i.e. transferred) chants are adapted तस्य कल्पः — प्रत्यक्षाणां स्थाने परोक्षाणि सोऽनुगृहीतपरोक्षः षडहः Kṣudra. 108; NidāSū. 68.9 (4.4)

अनुगृहीतपरोक्षतर (anugṛhīta-parokṣatara) *adj.* (a Pṛṣṭhya-Ṣaḍaha sacrifice) wherein more (number of) indirect (i. e. transferred) chants are adapted अथातो नानापृष्ठ एव सन् षडहोऽनुगृहीतपरोक्षतरः तस्य कल्पः प्रत्यक्षयोः स्थाने परोक्षाणि Kṣudra. 110.

अनुगृहीतपृष्ठ (anugṛhīta-pṛṣṭha) *adj.* (a specific type of Pṛṣṭhya-ṣaḍaha sacrifice) in which various *Pṛṣṭhastotras* are adapted अथातो बृहद्रथन्तरपृष्ठः सन् षडहोऽनुगृहीतपृष्ठः।··· षष्ठस्याह्नो रैवत्याभवे गायत्र्याम्। सोऽनुगृहीतपृष्ठः षडहः Kṣudra. 107; अथाप्यनुगृहीतपृष्ठे रेवतीरेवानुगृह्णाति NidāSū. 68.8 (4.4)

अनुगृहीतबृहद्रथन्तर (anugṛhīta-bṛhadrathantara) *adj.* (a specific type of the Pṛṣṭhyaṣaḍaha sacrifice) wherein (only) Bṛhad and Rathantara (*pṛṣṭhastotras*) are adapted अथातो नानापृष्ठः सन् षडहोऽनुगृहीतबृहद्रथन्तरः Kṣudra. 109.

अनुगृहीतभृत्यवर्ग (anugṛhīta-bhṛtyavarga) *adj.* who has favoured the class of servants परिगृहीतविद्वत्सहो(खो)नुगृहीतभृत्यवर्गः ··· चालुक्यतिलकः ··· सत्याश्रयो नाम EI. iii. 51. 5.

अनुगृहीतमन्मथ (anugṛhīta-manmatha) *adj.* who has favoured the God of love एवमिन्द्रियसुखस्य वर्त्मनः सेवनादनुगृहीतमन्मथः। शैलराजभवने सहोमया मासमात्रमवसद्वृषध्वजः KumāSaṁ. 8. 20.

अनुगृहीतलोचन (anugṛhīta-locana) *adj.* whose eye(-sight) is favoured दिवाकरेणानुगृहीतलोचनो दिवा स पश्येत् कफतुच्छभावतः KalyāKā. 15.214.

अनुगृहीतलोप्त्रभार (anugṛhīta-loptrabhāra) *adj.* carrying a heavy load of stolen goods अनुगृहीतलोप्त्रभारानायतगतपरिश्रान्तान् प्रस्वपतः प्रवहणेषु योगसुरामत्तान् वा ग्राहयेयुः ArthŚā. ii. 141.5 (4.5)

अनुगृहीतवत् (anu-gṛhītava(n)t) *adj.* [*f.* -ī] who has favoured or obliged स चावटतटस्थो मामाज्ञयानुगृहीतवान्। युध्यमानां सह भ्रात्रा रक्ष वेगवतीमिति BṛKathāŚloSaṁ. 20. 322; सा यदा ··· शुक्तिकायमाना चञ्चूभङ्गमायास्यति तदायमात्मप्रकृतिमासादयिष्यतीति शापान्तेन मामनुगृहीतवती UdaySuKa. 70.26; सदस्याननुगृहीतवान्भवत्यध्वर्युरित्यर्थः MayūMāli. 255.6 (*on* iii. 3. 11); अपराधिनमपि मामेवमनुगृहीतवत्यसीति सकलमनोरथानामुपरि वर्तामहे Jīvān. 211.6.

अनुगृहीतसज्जन (anugṛhīta-sajjana) *adj.* who has obl'ged the good people युगे युगे··· श्रीलकुलीश्वरादयः। बभूवुरत्रानुगृहीतसज्जनाः EI. xxiii. 169.52.

अनुगृहीतसूकरतनु (anugṛhīta-sūkaratanu) *adj.* (Viṣṇu) who has taken (i. e. assumed) the form of boar देवा[:*] श्रीकमनीययव्वन [Read यौवन] वनक्रीडायिताम्रेडनस्वातंत्र्यानुगृहीतसूकरतनुः पु[ष्णा]तु वो वांच्छितम् EI. xii. 191.14.

अनुगृहीताभियोग (anugṛhītābhiyoga) *adj.* the request regarding which has been granted अनुगृहीताभियोगः संविभागः KundaMā. 6. 40(2)

अनुगृहीतार्थत्व (anugṛhītārtha-tva) *n.* the state of being that the purport of which is supported इतिहासपुराणादीनां वेदान्तोपबृंहणतया जगत्कारणवस्तुविषयाणां मन्वादिधर्मशास्त्राणां [च?] जैमिनीयन्यायैरिव शारीरकन्यायैरेवानुगृहीतार्थत्वात् ŚrutaPra. ii. 203. 9 (*on* i. 4.29)

अनुगृहीतार्यवेष (anugṛhītāryaveṣa) *adj.* who has adopted the dress of an Āryan अवनिपतिः ··· ताम् (मातङ्गकुमारीम्) ··· अनुगृहीतार्यवेषेण धवलवाससा पुरुषेणाधिष्ठितपुरोभागाम् ··· ददर्श Kād. 10. 14.

अनुगृहीतास्मत्पक्ष (anugṛhītāsmatpakṣa) *adj.* who has favoured (i.e. taken) our side एवमनुगृहीतास्मत्पक्षः···पर्वतकपुत्रो मलयकेतुरस्मानभियोक्तुमुद्यतः MudrāRā. 3.24(56)

अनुगृहीति (anu-gṛhīti) *f.* acceptance आदाय वक्रानुमतिस्तथैव तस्मिन्नसङ्कोऽपि च भुक्तिसेवा। सधर्मणश्चानुगृहीतिरेवमाहुस्तृतीयव्रतभावनास्ताः VarāṅgaC. 31.78.

अनुगृहीत्वा (anu-gṛhītvā) *ger.* having accepted, having admitted राज्ञो वचोऽनुगृहीत्वा मन्त्रिणः पुरमगुः PrabaK. 92.8.

अनुगृह्णत् (anu-gṛhṇát) *adj.* [*f.* -ī, -ntī] **1** holding शु॒ष्को वा॒ ए॒ष दु॒र्वी॑ग्यजमानस्य गृ॒हमा॒वदति ··· त॒दनुगृ॒ह्णन्तो यन्ति (ऋत्विजः) MaiS. iii. 8. 7 (iii. 104. 5); KāṭhS. 25. 8 (ii. 114.5); KapiKaS. 40. 1 (220.17); **2A** accepting, admitting, recognising ते वै पुत्राः पशुमन्तो वीरवन्तो भविष्यथ। ये मानं मेऽनुगृह्णन्तो वीरवन्तमकर्त मा AitBr. 33.6(857) (Sāy. यूयम् ··· मदीयं मतम् ··· आनुकूल्येन स्वीकुर्वन्तः); ŚāṅkhāŚS. xv. 27. 1; अथापि वृत्रहप्रवादेन वृषण्वत्प्रवादेन सूर्धवत्तयेत्यैन्द्रं रूपमनुगृह्णन् मन्यत इति NidāSū. 127.20 (7.10); अर्थान्तरेण वपाभिघारणमनुगृह्णन् नेहास्तीति दर्शयति ŚābaBh. 1217.11 (*on* iv. 1.35); श्रुतिम्। अनुगच्छ(v.1. °गृह्ण)द्भिरेकान्तात्कार्यो मार्गः परीक्षकैः। तत्र ये तावदिच्छन्ति प्राक्संयोगविभागतः ŚlokaVār. 6. 88 (753. 1); **2B** accepting or sharing graciously स्त्रीभूजलद्रुमैरेनो विश्वरूपवधोद्भवम्। विभक्तमनुगृह्णद्भिर्वृत्रहत्यां क माज्म्यहम् BhāgP. vi. 13.5; **3** favouring, obliging or blessing (with obj. in Acc. or Gen.)अनुगृह्णन्प्रजाः सर्वाः ···। अविशेषेण सर्वेषां हितं चक्रे युधिष्ठिरः MahāBhā. ii. 12.7; iii. 198.36; xii. 71. 10; अरिविजिगीष्वोस्तु स्वं स्वं मित्रमनुगृह्णतोः शक्यकल्यभव्यारम्भिस्थिरकर्मानुरक्तप्रकृतिभ्यो विशेषः ArthŚā. ii. 287.5 (7.8); अनुगृहीतोऽस्मि मघवता (v. 1. एवमनुगृह्णता भगवता कथमन्यथा भविष्यति) Vikramo. 5.23(1); निर्जगाम कुमारिका। सनाथशक्तिसेनानां सर्वासामनुगृह्णती BrahmāṇḍP. iii. 26. 96; नवं स्वकोशाहृतवारिधारया वनं तरूणामनुगृह्णता रणे। न पाञ्चजन्येन जनस्य तेनिरे भियो विशुष्काशनिभैरवै रवैः JānaHa. 5.18; 9.66; बाणः ··· क्रमेण च ··· कांश्चिदालिङ्गन्नन्यैराशिषानुगृह्यमाणः परानुगृह्णन्बहुबन्धुमध्यवर्ती परं मुमुदे HarṣaC. 129. 13; दक्षिणां दिशमनुगृह्णन्ती ··· कुशिकवंशवर्धनी ··· ब्रह्मसंततिः AvantiKa. 9. 13; भगवतो भुजगवरशयनमनुगृह्णतः शैलस्य शार्ङ्गधन्वनः केनापि कारणेन मणिबन्ध एव भग्नो दक्षिणः करः AvantiKa. 13.13; 142. 17; योगी लोकोपकाराय ···। अनुगृह्णन् जनान् सर्वान् क्रीडेच्च पृथिवीतले KulārT. 9.75; चतुर्भुजमनुध्यायेत् ···। आसन्नाननुगृह्णन्तं कामदानेन पूजकान् ParaS. 24.37; अणुमण्डलस्य भवतानुगृह्णता क्रियते सुरेश सदृशत्वमात्मनः HarVi. 6.109; मुनयः ··· अनुध्यानादवगम्य ··· अनुगृह्णन्त इवार्द्रार्द्रैर्दृष्टिपातैः ··· अवोचन् NalaCam. 6. 28(3); अस्य ··· आवेदितनिजप्रयोजनद्विजातिजनमवधानदानेनानुगृह्णतः ··· प्रत्याससाद मध्याह्नसमयः TilaMañ. 66.14; वर्षतीन्द्रे व्रजः ···। गोत्रलीलातपत्रेण त्रातो भद्रानुगृह्णता BhāgP. iii. 2. 33; साधु पृष्टं त्वया साधो लोकान्साध्वनुगृह्णता BhāgP. iii. 5. 18; ĀdiP. 17. 82; न हि सभ्यः ··· सभापतिर्वा युक्तवादिनमनुगृह्णन्नयुक्तवादिनं च निगृह्णन्ननुरक्तो द्विष्टो वा भवति Bhām. 374.9 (*on* ii. 1.34); 578. 12 (*on* iii. 2. 41); विभीषणः ··· ददर्श ··· शेखरं त्रिदशद्विषाम् ···। प्रणताननुगृह्णन्तम् RāmāMañ. 291. 19; रैक्वः ··· जानश्रुतेः ··· ब्रह्मविद्यायोग्यतामभिज्ञाय ··· तमनुगृह्णन् ··· इदमाह BrahmSūBh.(Rā.) 325.8 (*on* i. 3.33); स्नातः ··· स्याद्रचनैः सर्वं जनमनुगृह्णन् ĪśānŚiPa. i. 20. 26; शिवस्त्वनादिसिद्धेन शिवत्वेनापरानणून्। अनुगृह्णन् स्वतन्त्रश्च स्यात् ĪśānŚiPa. ii. 1.19; वायुभक्षस्तपस्तेपे स्थित्वा मैत्रेण चक्षुषा। अनुगृह्णन्सदा भक्तान् BrahmP. 30. 40; सुतमथ सः ··· लहरिभिरनुगृह्णन्दूरतोऽभीक्षणमक्ष्णाम्। अमुचदमृतम् ŚrīKaC. 3.74; (भरतः) ग्रामे ग्रामे ग्रामवृद्धान् ··· अनुगृह्णन् सप्रसादमात्तानात्तैरुपायनैः।··· स्कन्धावारं न्यवेशयत् TriṣaŚaPuC. i. 4.602; अथ साग्रं योजनानां शतं लोकान् रुजां क्षयात्। अनुगृह्णंस्तापशान्त्या प्रावृषेण्य इवाम्बुदः TriṣaŚaPuC. i. 6. 53; भविकाननुगृह्णन्तौ कुर्वाणौ धर्मदेशनाम्। महीं विहरतः स्मार्यौ महागिरिसुहस्तिनौ PariPar. 11.1; ईश्वरो बाह्येन रूपेणानुगृह्णन्नान्तरेण ··· °महदादिकार्यापगमेऽवधिर्भवति NyāySu.(Ja.) 198A. 7 (*on* i. 4.6); शंकरभगवत्पूज्यपादाः सर्वान् मुमुक्षूननुगृह्णन्तः शारीरकस्य केवलाद्वैतपरत्वं निर्णेतुकामा भाष्यं प्राणैषुः SarvaDaKau. 113.17; अत्र पुंसामिति वक्तव्ये प्रायशः कवीनां राजान एव वर्णनीया भवन्तीतिताननुगृह्णता महर्षिणा राज्ञामित्युक्तम् AlaṅkāŚe. 14.1(2); अध्यात्मयोगनिरताननुगृह्णती सा मन्दं जगाम जननी जगतां त्रयाणाम् ŚivLī. 9.73; स्वर्गं च याहीत्यनुगृह्णतीव तं मज्जयामास तरङ्गिणी Gaṅgāva. 6. 34; भगवानाङ्गिरसः ··· आननपङ्कजैरनुगृह्णन्तमभितोऽपि महाशयान् ··· अधिगम्य भगवन्तं पितामहम् ··· प्रारभत किंचिदेवमभिधातुम् NīlaVi. 42.7; 54. 4; वदति मधुरम् ··· मुकुन्दः। सकरुणमनुगृह्णन् NīlaVi. 120. 20; 127. 22; संचिनोतु सुकृतानि रघूणां स्थेयसीं स्थितिमसावनुगृह्णन् Rāgh. 5.46.

अनुगृह्णाति (anu-gṛhṇāti) (Gr.) [Vār. 2 *on* P. iii. 3.108] verbal base *grah-* belonging to IX conjugation preceded by the preverb *anu-* एवमिहाप्यनुगृह्णातिः कृतार्थीभवनोपसर्जने कृतार्थीभावने वर्तते ŚivārkaMaDī. i. 110. 3 (*on* i. 1. 2)

अनुगृह्णान (anu-gṛhṇāna) *adj.* **1** favouring, obliging, blessing आदित्यो ह वै बाह्यः प्राण उदयत्येष ह्येनं चाक्षुषं प्राणमनुगृह्णानः PraśnaU. 3.8 (Śaṅ. प्रकाशेन अनुगृह्णानः रूपोपलब्धौ चक्षुष आलोकं कुर्वन्); आविरभूद्धरिः।··· चतुर्मुखम्। आदरादनुगृह्णानः JayāS. 1.78½+74; सोऽयमिति दृष्टैश्चैतैः नाधिकृतस्तान् यथार्हमर्थ्यमानोऽनुगृह्णानः ··· °सूर्यवर्मशिवमसावपश्यत् AvantiKa. 200.14; सार्वपथीनवैदग्ध्येषु भवादृशेषु विश्वमनुगृह्णानेषु कस्यामयस्य प्रसङ्गः MadaKeC. 18(5); **2** accepting अयं स भगवानन्त्यमाश्रममनुगृह्णानो हैममध्यास्ते शिलातलम् SubhaDha. 2. 5(1)

अनुगृह्य (anugṛh-ya) *ger.* **1A** having supported तिष्ठन्सव्येन पाणिना (करकादिकम्) अनुगृह्याचार्यमाचामयेत् ĀpaDS. ii(2). 5. 6 (comm. अनुगृह्याधस्ताद् गृहीत्वा); **1B** having held अनुगृह्य पदौ व्यलोकि धृष्टो मया··· सुरते सहासः PadyaVe. 407; 558; **2A** having favoured or obliged अनुगृह्य सुहृद्वर्गं धनेन च सुखेन च MahāBhā. i. 144. 17; देवराजोऽनुगृह्येदम् ··· अब्रवीत् MahāBhā. iii. 171.1; निगृह्य शत्रून् सुहृदोऽनुगृह्य ··· वो भरिष्ये MahāBhā. v. 30. 40; ददौ तस्यै रुद्राध्यायं तपोधनः। अनुगृह्येति तां नारीम् BrahmāṇḍP. iii. 7. 51; पृथिवीपतिः ··· व्याघ्रद(मन)मनुगृह्य सह पित्रा व्यसर्जयत् AvantiKa. 164.4; 182. 2; हृष्टेन च राज्ञा महार्हैरलंकारैर्महता च परिबर्हेणानुगृह्य विसृष्टा ··· तमृषिमभाषत DaśKuC. 45.9; 139. 4; अनुगृह्य च मां देवस्तत्रैवान्तरधीयत KūrmaP. 289.15 (1.26); 310.7 (1.30); तद्वनोत्तमम्।··· अनुगृह्याथ भगवान् ··· तत्र वासमरोचयत् SkandP. v(1). 5.66; iii(2). 30.31; तुष्टाव देवदेवेशं ब्रह्मा तं ब्रह्मरूपिणम्। अनुगृह्यस् (? अनुगृह्य) ततस्तुष्टो ब्रह्माणमवदद्धरः LiṅgaP. i. 15. 2; i. 102.12; सोऽनुगृह्याथ पुत्रत्वे ··· राजानम् SaurP. 27. 27; RāmāCam. 2.48(7); रुद्राणाम् ··· शतमष्टादशोत्तरम्। अनुगृह्य शिवः साक्षान्मन्त्रेशत्वे नियुक्तवान् MālinīT. 1.38; Vitarā. 19.2; ज्ञानदानात् ··· अनुगृह्याखिलं लोकम् TriṣaŚaPuC. i. 1.156; i. 6. 514; अस्मानुगृह्यैवं निस्तारयितुमर्हसि

PariPar. 12.84; वार्णी च तीर्थपदवीं च सदा पदानां न्यासैः ··· पुनानः। तेनानुगृह्य समकेति ··· तपोधनयुवा EI. i. 282.20; एवमेनमनुगृह्य कृपावानागमैः सह शिवोऽन्तरधत्त ŚankaDigVi.(Mā.) 6.52; अथान्धान्। अनुगृह्य स वेंकटाचलेशं प्रणिपत्याप विदर्भराजधानीम् ŚankaDigVi. (Mā.) 15. 6; तत्राद्यान्कालुष्यपरिपाकवतः पुरुषधौरेयानधिकारयोग्याननुगृह्यानन्तादिविद्येश्वराष्टपदं प्रापयति SarvaDa-Saṁ. 7.112; गुरवोऽपि हि। अनुगृह्याशिषं राज्यं शशंसुर्मितवत्सरैः KumāDeC. (So.) 11. 5; अनुगृह्य नम्रमसुरक्षणतः Acyutarā. 6.31; स्तुवते पुलकावृताय तस्मै ···। कपिलं च सुतं स्वमेव पश्चात् स्वगतिं चाप्यनुगृह्य निर्गतोऽभूः Nāray. iii. 14. 4; अविगम्य मौलिमणिमङ्गनामणेरनुगृह्य पङ्क्तिवदनानुजं विभुः Raghunā. 4.62; अनुगृह्य शिवेन चेतसा, विसृष्टः NilaVi. 39.4; अमरान् ···प्रसादविमलया दृष्ट्यानुगृह्य ··· चचाल कमलासनः NilaVi. 50. 13; भगवानरविन्दलोचनः ··· कटाक्षैरनुगृह्य ··· तानाश्वासयामास NilaVi. 79.10; 130.17; आलिङ्ग्य पूर्वामनुगृह्य याम्यां सौम्यां समालोक्य सहस्रभानुः। सन्ध्याश्रितोऽप्याप निपातमब्धौ तद्वारुणीसङ्गफलं चकास्ति PadyaVe. 558; **2B** having bestowed or granted इत्युक्त्वा मुनये तस्मै (नारदाय) ददौ विष्णुर्मुखं हरेः। स्वरूपमनुगृह्यास्य तिरोधानं जगाम सः ŚivaP. ii(1). 3. 32 (39B. 13); **3** having maintained ब्रह्मत्वेन प्रजाः सृष्ट्वा विष्णुत्वेनानुगृह्य च। वैष्णव्यानुगृहीतास्ता रौद्र्यानुग्रसते पुनः VāyuP. ii. 5.103; अष्टौ वर्षान् साष्टमासाननुगृह्येति मेदिनीम्। प्रविवेश वशी स्वर्गम् RājTa.(Ka.) 4. 118.

अनुगृह्यमाण (anu-gṛhyamāṇa) *adj.* **1** which is being upheld or accepted सत्यम्। एतदपि लिङ्गम, यत् स्तुतिवाक्यस्य साकाङ्क्षस्य निराकाङ्क्षीकरण-सामर्थ्यम्। तथाप्युभयथा लिङ्गेऽनुगृह्यमाणे कुतो निर्णयः ŚābaBh. 429.3 (*on* ii. 1.24); **2** which is being helped or assisted तदिदमन्तिमं प्रत्यक्षं पूर्वाभ्यां प्रत्यक्षाभ्यां स्मृत्या चानुगृह्यमाणं परामर्शरूपमनुमानं भवति NyāyVār. 46. 11 (*on* i. 1. 5); चक्षुरादीनि आदित्यादिज्योतिर्भिरनुगृह्यमाणानि BṛĀraUBh. 519. 5 (*on* iv. 3.6); यत्र ··· कचिद्गुणवृत्त्या विवक्षितवाच्येऽनुगृह्यमाणं व्यञ्जकत्वं दृष्टम् Loc. 204. 14 (*on* 3.33); **3** which is being favoured or blessed or obliged तस्याः ··· सालक्तकेन चरणेन सनूपुरेण पश्यत्वयं शिरसि मामनुगृह्यमाणम् PādaTā. 48. 13; बाणः ··· अन्यैराशिषानुगृह्यमाणः परानगृह्णन्बहुबन्धुमध्यवर्ती परं मुमुदे HarṣaC. 129. 12; सहस्रपत्रेणानुगृह्यमाणकमलासनम् AvantiKa. 14. 21; 11.4; अथैवमुर्वीपतिसूनुः ··· तेषां च पुत्रैरनुगृह्यमाणो रेमे VarāngaC. 16. 1; मखद्विषः ··· अनुगृह्यमाणा भार्गवेण NilaVi. 30. 8.

अनुगॄ (anu-gṝ-) IX. P. [P. vii. 3. 80] **1** to proclaim (in favourable terms), to praise, to extol पीयति त्वो अनु त्वो गृणाति ṚV. i. 147.2; TaiS. IV. ii. 3. 4; KāṭhS. 16. 10 (i. 232. 15); KapiKaS. 25.1 (94. 7); VājaS. 12.42; पीयत्येकोऽन्वेको गृणाति वन्दारुष्टे तन्वं वन्देऽ अग्नऽ इति ŚatBr. VI. viii. 2. 9; ŚatBr.(K.) VIII. viii. 1.22 (as per VIŚVA.); Nir. 3 20 (71.8); (हे योगनिद्रे) त्वां ब्रह्मवेदविदुषोऽनुगृणन्ति वेदैः ParamāKā. 121.55; **2** [governing Dat., cf. P. i. 4. 41] to utter subsequently or imitate (in order to encourage somebody) ओं होतस्तथा होतरित्याचक्षाणेऽनु-गृणाति ŚānkhāŚS. x. 13.28; xvi. 1.24; अनुप्रतिपूर्वश्च गृणातिर्यदि कथयितुः प्रोत्साहने वर्तते। आचार्याय अनुगृणाति JaineVyā. 38. 8 (*on* i. 2. 111); पोत्रेऽ-नुगृणाति CāndraVṛ. *on* ii. 1.77; होत्रेऽनुगृणाति। होतारं शंसन्तं प्रोत्साहय-तीत्यर्थः KāśiVṛ. *on* i. 4. 41; गृणद्भ्योऽनुगृणन्त्यन्ये कृतार्था नैव मद्विधाः Bhaṭṭi. 8. 77 (comm. अनुगृणन्ति दित्सासूचकालापैः प्रोत्साहयन्ति); गुरवे ··· अनुगृणाति SiddhaHe.(Vṛtti.) ii. 2. 57; PrakriKau. i. 418. 4; SiddhāKau. 145B.12 (*on* i. 4. 41); रामः प्रत्यगृणात्तस्मै लक्ष्मणोऽन्वगृणात्कपिः। रामं वदन्तं प्रोत्साहया-मासेत्यर्थः MugdhaBo. 5.15 (49.9); 5.15 (48.21); अध्वर्युर्होत्रेऽनुगृणाति, प्रतिगृणातीति धातुलक्ष्यप्रोत्साहनव्याप्यमानत्वात् BhāṭṭCin. i. 101.17 (*on* i. 1. 4)

अनुगेडितकीर्ति (anugeḍita-kīrti) *adj.* whose fame is sung by his followers वत्सलो व्रजगवां यदगध्रो वन्द्यमानचरणः पथि वृद्धैः। कृत्स्नगोधनमुपोह्य दिनान्ते गीतवेणुरनुगेडितकीर्तिः BhāgP. x. 35. 22.

अनुगेयम् (anugeyam) *adv.* in conformity with the song कान्ता स्फुरद्दलकान्ता। काप्यनुगेयं लयमनुगेयं गायति मत्ता RāghPāṇ.(Dha.) 8.31 (comm. अनुगेयं गेयस्य पश्चात् लयम् ··· अनुगा अनुगच्छन्ती सती)

अनुगेया (anu-geyā) *adj.* (*f.*) which is to be sung or chanted after (the teacher's chanting) आचान्तोदकाः खाण्डिकेभ्योऽनुवाक्या अनुगेयाः कारयेत् GobhiGS. iii. 3.8 (comm. आचार्यः स्वयमुक्त्वा अनु पश्चात् शिष्यान् वाचयेत, स्वयं च गीत्वा शिष्यान् गापयेदित्यर्थः)

अनुगेहम् (anugeham) *adv.* **i** from house to house राक्षसाः ··· लङ्कायां परिचक्रमुः। अनुगेहमवस्थाय Rāmā. vi. App. I. 3 (105); किं ते कपाल-मनिशं दधतः करस्य किं वानुगेहमटतश्चरणस्य तोदः BhikṣāKā. 15.6; **ii** near the house प्राप्तोऽनुगेहं निशशाम कान्तः सखीषु संदेशपदानि तन्व्याः Kapphiṇā. 12.43.

अनुगेहहुत (anugeha-huta) *adj.* offered as an oblation in each house श्रयति स्म ततोऽग्रहारकं श्रीबलिसंज्ञं सः ···। अनुगेहहुताग्निहोत्रदुग्धप्रसर-त्पावनगन्धलोभनीयम् ŚankaDigVi.(Mā.) 12.39.

अनुगै (anu-gai-) I. P. [rarely Ā., see **अनुगायमान**] **1Ai** to sing or chant after तस्मै यदेमां कृतिं प्रोवाचाभ्यूहमनुजगौ प्रस्तावप्रतिहारान् विदधौ JaimiBr. 2.56; अन्यो वैनमनुगायेत् SāmaViBr. ii. 4. 7; गोपवधूरनुगायति काचिदुदञ्चितपञ्चमरागम् GītGo. i. 4.3 (Rasikapriyā गायन्तं हरिमनुगायति); (*caus.*) to cause to sing after तृतीये चरिते स्तोत्रीयामनुगापयेत् GobhiGS. iii. 2. 29; उपोषिताय परिणद्धाक्षायानुगापयेत् DrāhyGS. ii. 5.29; **1Aii** (pass.) to be imitated in singing विक्षिपन् विविधाः शाखा नगानां कुसुमोत्कटाः। मारुतश्चलितस्थानैः षट्पदैरनुगीयते Rāmā. iv. 10*(4); **1Aiii** to resound, to echo अनुजगुरथ दिव्यं दुन्दुभिध्वानमाशाः Kirātā. 3. 60; **1B** to celebrate or praise in song रावणः ··· भगवन्तं त्रिष्कृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य ··· वीणाम् ··· पार्श्वावलम्बितां कृत्वा ··· गाथाभिगीतैरनुगायति स्म LankāSū. 1. 0(23) (1. 23); अन्वगायदिमम् ··· पुत्रः कैकय्या(य्या)स्तत्त्वमाचरन् PadmP.(Ra.) 39. 48; (pass.) to be sung तदेतदृषिणा प्रोक्तं विस्तरेणानुगीयते BrahmP. 236. 16; जगति शुद्धशिकन्दरविक्रमः ···। बहुविधैर्नु जनैरनुगीयते न विविना विधिना परिणी[पी]यते ParamāKā. 13. 94; **2** (pass.) to be called or designated सा चेयं स्वाकारेणाभेदेनात्यन्तिकभेदयोगिनीनामपि व्यक्तीनां भेदं संवृणोतीति संवृति-रित्यनुगीयते PrakaPañ. 74.1 (comm. संवृतिरिति अस्माभिरुच्यते)

अनुगोकुलम् (anugokulam) *adv.* at every cow-station तत्रानुगोकुलं गावः प्लावयन्ति महीतलम्। क्षीरनद्य इवाङ्गिन्यः प्रक्षरत्क्षीरनिर्झराः TriṣaŚaPuC. ii. 1.12.

अनुगोग्रहम् (anugograham) *adv.* following the seizure of the cows साब्रवीदेव युष्मासु धावितेष्वनुगोग्रहम्। एत्य मध्यंदिने कश्चित्पूत्करोति स्म बल्लवः PāṇḍaC. 10.294.

अनुगोदम् (anugodam) *adv.* on the (river) Godāvarī अत्रानुगोदं मृगयानिवृत्तस्तरङ्गवातेन विनीतखेदः।··· स्मरामि वानीरगृहेषु सुप्तः RaghuVa. 13. 35; AlankāSa. 33. 4; अनुगोदं गतामोदा गताः स्म RāmC. 10. 63.

अनुगोदावरीतीरम् (anugodāvarītīram) *adv.* on the bank of the (river) Godāvarī अनुगोदावरीतीरं त्र्यम्बकं नाम ते श्रुतम् (क्षेत्रम्) SkandP. i(3B). 2. 74.

अनुगोपन (anu-gopana) *n.* concealment वञ्चितास्मि कथं वत्से त्वया कृत्वानुगोपनम् PāṇḍaC. 6.726.

अनुगोपरि (anugopari) *ind.* upon what follows (i. e. on the index-finger) तर्जन्यौ मध्यमस्यैव ज्येष्ठाग्रे वानुगोपरि। मुद्रेयं सर्वमुद्राणां व्योममुद्रेति कीर्तिता BhaviP. 92B. 11 (i. 49. 27)

अनुगोपालम् (anugopālam) *adv.* after a cowherd गवामिवानुगोपालं धावतां स्वामिनं ह्यमुम्। असौ सकलपौराणां कलः कलकलोऽधुना TriṣaŚaPuC. i. 3 276.

अनुगोपुरम् (anugopuram) *adv.* through the main gateway शंकरः पर्वतात्मजाम्।··· प्रावेशयच्छुभाम्। चित्तप्रसादजननं प्रासादमनुगोपुरम् MatsyaP 154. 515.

अनुगोप्तृ (anu-goptṛ) *adj.* who protects, protector (परमात्मा) यत् सत्त्वमुभयोरनुगोप्ता तत् सत्यम् PāramāU. 4.9; सः ··· दातानुगोप्ता साधूनां शरणागतवत्सलः Rāmā. ii. 20*(12); स्वपक्षेष्वनुगोप्तारः प्रहन्तारः परेष्वपि (राक्षसाः)। सामरेष्वपि लोकेषु नैतेषां विद्यते समम् Rāmā. vii. App. I. 1.8*(5) (OI. Ed.); *m.* name of one of the many deities (headed by Agni) विश्वे चाग्निमुखा देवाः संख्याताः ···। तेषां नामानि वक्ष्यामि भागार्हाणां महात्मनाम्।··· अनुगोप्ता सुगोप्ता MahāBhā. xiii. 91.35.

अनुगोष्ठम् (anugoṣṭham) *adv.* at every cow-station (पथि) अनु-गोष्ठमञ्जसा फुल्लनेत्रकुमुदाभिरध्वनि। वीक्षितः कुमुदिनीनिभाभिराभोरभीरुभिरयं कलानिधिः VasaViKā. 10.41.

अनुग्र (án-ugra, an-ugrá) *adj.* [AltGr. II. i. 239] **1** not strong, weak, meek भगमनुग्रो अध याति रत्नम् ṚV. vii. 38. 6; अमन्महीदनाश-वोऽनुग्रासश्च वृत्रहन् ṚV. viii. 1.14; AV. xx. 116.2; **2** gentle, mild ते (देवाः) एतमेवोङ्काराग्रविद्योतम् ··· उग्रमनग्रं वीरमवीरम् ··· नृसिंहानुष्टुभैव बुबुधिरे NṛsiṁhoTāU. 6; नैवोग्रं नैव चानुग्रं धर्मेणेह प्रशस्यते। उभयं न व्यतिक्रामेदुग्रो भूत्वा मृदुर्भव MahāBhā. xii. 140.31; नमामि ···। अनुग्रमुन्मृदितकाललाञ्छनम् ··· अपूर्वशंकरम् PañcPā. 1. 6 (*on* i.1.1); शतविततिरनुग्रः पुष्टिदस्तावदुच्चः।··· अवतु भुजधृतपाशः साङ्कुशो वो गकारः ĪśānŚiPa. i. 3.32 [Kośas give *anugra* as the meaning of following words — *somya*, KalpaK. 224.93; *saumya*, AnekāSaṁ. 2. 379; ViśvaPra. 116.24; MediK. 125.65; ViśvaLoK. 264. 65; KośaKaTa. 2. 7243; KalpaK. 224.93; ŚabdaRaSaK. 240.18]

अनुग्रचक्षुस् (anugra-cakṣus) *adj.* having gentle eyes (i.e. looking gently) परव(ब)लदलनोग्रोऽनुग्रचक्षुः प्रतापी परव(ब)ल इति पुत्त्रस्तस्य [शास्त]ईह भू[मिम्] EI. ix. 253. 19.

अनुग्रथित (anu-grathita) *m.* a kind of dysentery caused by the wind humour (*lit.* in which faeces are excreted spasmodically and repetitively in lumps) वायुः ··· अतीसाराय प्रकल्पते।··· भ्रष्टगुदो मुहुर्मुहुर्विग्रथितमुपवेश्यते पुरीषं वातात्, तमाहुरनुग्रथितमित्येके, वातानुग्रथितवर्चस्त्वात् CaraS. vi. 19.5 (1941 Ed.)

अनुग्रधन्वन् (anugra-dhanvan) *m.* [P. v. 4.132] epithet of Indra (*lit.* whose bow is not very fierce) स्वराट् संक्रन्दनोऽनुग्रधन्वा ··· बिडौजोऽपि KalpaK. 382.24.

अनुग्रनामन् (an-ugranāman) *adj.* devoid of a terrible name सप्तार्चिरलसं [लोका] अभुजंगविभूषणं [।] वदंत्यनुग्रनाम[ा]नं शि[वं] यं भुक्तभूपतिम् EI. iii. 121. 24.

अनुग्रन्थ (anu-grantha) *m.* a kind of dysentery (in which faeces are excreted spasmodically and repetitively in lumps) वायुः ··· अतीसाराय प्रकल्पते।··· भ्रष्टगुदो मुहुर्मुहुर्विग्रथितमुपवेश्यते पुरीषं वातात् तमाहुः अनुग्रन्थम् इत्येके वातानुग्रन्थितवर्चस्त्वात् CaraS. vi. 19. 6 (1922 Ed.)

अनुग्रन्थित (anu-granthita) *m.* a kind of dysentery (in which faeces are excreted spasmodically and repetitively in lumps) वायुः ··· अतीसाराय प्रकल्पते। भ्रष्टगुदो मुहुर्मुहुर्विग्रथितमुपवेश्यते पुरीषं वातात् तमाहुः अनुग्रन्थम् इत्येके वातानुग्रन्थितवर्चस्त्वात् CaraS. vi. 19. 6 (1922 Ed.)

अनुग्रभ् (anu-grabh-) IX. U. [P. iii. 1. 84 for *gṛbhāya*; Vār. 1 *on* P. viii. 2.32 for *bh* in the place of *h* in the *chandas*] to favour अपो सु म्यक्ष वरुण भियसं मत्सम्राळृतावोऽनु मा गृभाय ṚV. ii. 28. 6; MaiS. iv. 14. 9 (iv. 229.1); अन्यो अन्यमनु गृभ्णात्येनोरपां प्रसर्गे यदमन्दिषाताम् ṚV. vii. 103.4; cf. **अनुग्रह्.**

अनुग्रंपश्य (an-ugrampaśya) *adj.* [SiddhaHe. v. 1.126] not looking fiercely, looking gently दारैरसूर्यंपश्यैश्चेरंमदद्युतिभूषणैः। अनुग्रंपश्य किं मे चेन्न पश्येयं तवाननम् DvyāśraKā. 11.87 (comm. अनुग्रंपश्य सौम्यविलोकक)

अनुग्रवर्णक्षेमगुप्त (anugravarṇakṣemagupta) *m.* name of a former Buddha नवमायां भूमौ प्रथमं शतम् ··· ज्योतिगुप्तः ··· प्रसन्नवर्णः ··· अनुग्रवर्णक्षेमगुप्तः MaVastuAva. i. 140.10 [DBHS.]

अनुग्रशक्ति (anugra-śakti) *adj.* having strength that is not fierce, meagre in strength अनुग्रशक्तयः केचिन्नमस्कृत्य मुनिं जनाः। उपासांचक्रिरे धर्मं विधिनागारसंगतम् PadmP.(Ra.) 86. 12.

अनुग्रशिशिर (anugra-śiśira) *adj.* not very hot but cool अशीतलोग्रश्चण्डांशुरनुग्रशिशिरः शशी। उग्रशीतस्त्वमेकोऽसि राजन्कोपप्रसादयोः RasGaṅ. 473.10.

अनुग्रशील (anugra-śīla) *adj.* of gentle nature स्थाने निर्म्मापितेऽस्मिन्वि[दितरणज]यख्यातिना तेन [भ]र्त्ता भूतानामष्टमूर्त्तिश्चिरमतिरणच[ण्डेश्वरे] यातु निष्ठाम्। अ[नुग्र]शील [:] EI. x. 12. 15.

अनुग्रस् (anu-gras-) I.Ā. to devour, to consume ब्रह्मत्वेन प्रजाः सृष्ट्वा विष्णुत्वेनानुगृह्य च। वैष्णव्यानुगृहीतास्ता रौद्र्यानुग्रसते पुनः VāyuP. ii. 5. 103.

अनुग्रह् (anu-grah-) IX. U. [P. vii. 1.16) **1A** to support, to maintain, to protect, (pass.) to be supported, to be protected **B** (pass.) to be upheld, to be corroborated, to be confirmed **2** (pass.) to be taken after **3** to adapt, to modify, to supplement, (pass.) to be adapted, to be modified, to be supplemented **4** to favour, to oblige, to treat with kindness, to help, to bless, to assist, to facilitate, (pass.) to be favoured, to be assisted, (*caus.*) to cause to favour **5A** to accept, to approve of, to receive, (pass.) to be accepted **B** to take a seat, to lie on, (pass.) to be taken as a seat, to be sat upon **6** to practise, to observe, (*caus.* pass.) to be caused to practise **7** to grasp, to perceive, (pass.) to be grasped **8** to correspond, to follow, to take after **1A** to support, to maintain, to protect या प्रजाः पराभवन्तीरनुगृह्णाति TaiS. I. vii. 2. 3; I. vii. 2. 4; यो राष्ट्रमनुगृह्णाति परिगृह्य स्वयं नृपः। ··· स लभते सुमहत् फलम् MahāBhā. xii. 88.20; xii. 89.21; अनुगृहाण शिशूनतिलङ्घिता शबरवारिविहारवनस्थली।··· हरिणि SaduktiKa. 258.29; (pass.) to be supported, to be protected यात्यन्तं नानुगृह्येत दण्डकोशासनादिभिः ··· सा स्याद् भूरात्मधारिणी SamarāSū. 8. 16; **1B** (pass.) to be upheld, to be corroborated, to be confirmed सर्वथा शक्यते भेदो न वक्तुं शब्दवाच्ययोः। एकत्वे याज्ञिकानां च प्रसिद्धिरनुगृह्यते TantrVā. 266.10 (*on* i. 3. 26); एवं चान्यपदार्थविधानात्तत्प्रधानो बहुव्रीहिरनुग्रहीष्यते TantrVā. 580. 10 (*on* ii. 3. 1); विधिना त्वेकवाक्यत्वादिति राद्धान्तसूत्रमनुग्रहीष्यते Bhām. 76.10 (*on* i. 1.3); इदानीं न्यायसिद्धः शूद्रस्यानधिकारः श्रुतिस्मृतिभिरनुगृह्यते BrahmSūBh.(Rā.) 327. 12 (*on* i. 3. 36); एवं च सति 'वेदमधीत्य स्नायात्' इति शास्त्रमनुगृह्यते NyāyMāVi. 12. 17 (*on* i. 1.1); जगज्जन्मादिकारणत्वं श्रुतिप्रसिद्धं युक्त्याप्यनुगृह्यते NyāySu.(Ja.) 96B. 7 (*on* i. 1.2); **2** (pass.) to be taken after प्राण उपांशुरपानोऽन्तर्यामो वागैन्द्रवायवो यदुपांश्वन्तर्यामा ऐन्द्रवायवोऽनुगृह्यते KāṭhS. 27. 3 (ii. 141. 4); KapiKaS. 42.3 (249. 11); KāṭhS. 27. 10 (ii. 151. 10); **3** to adapt, to modify, to supplement विचारान् वेदयिष्यामहे द्वादशाहस्य ··· नवमादह्नोऽर्कः प्रच्यवते, तमनुष्टुभ्यनुगृह्णाति Kṣudra. 121; 125; तदतो गौरीवितमन्तात्प्रच्यवते, तद् बृहत्यामनुगृह्णाति Kṣudra. 126; (विभक्तिम्) तां ततो नामधान्या प्रच्युतामनन्तरस्मिन्नहन्यनुगृह्णाति NidāSū. 54.23 (3.9); अनुगृहीतपृष्ठे रेवतीरेवानुगृह्णाति NidāSū. 68.8 (4. 4); एकाहवशेन तेन प्रच्युतं द्वितीयपर्यासं प्रथमेऽहन्यनुगृह्णाति NidāSū. 80. 12 (5. 1); चतुर्विंशं (स्तोमम्) पवमानयोर्निदधाति। तेन प्रच्युतौ त्रिवृत्सप्तदशावाज्यपृष्ठेष्वनुगृह्णाति NidāSū. 125. 27 (7. 9); वामदेव्यं महानाम्नीभिः प्रच्युतं स्वे स्थानेऽनुगृह्णाति NidāSū. 142. 21 (8. 7); पदस्तोभबाधितमर्कं द्विपदास्वनुगृह्णाति NidāSū. 145. 23 (8.9); 147.12 (8. 10); 160.2 (9. 5); (pass.) to be adapted, to be modified, to be supplemented छन्दोमानां चार्कसमाधिः।··· अथापि संरोधेऽनुगृह्यते, यथा त्रिवृति दशरात्र इति NidāSū. 70. 16 (4. 7); एवं ससामेन्द्रक्रतुरनुगृह्यते NidāSū. 90. 15 (5. 9); द्व पक्षस्तोत्रीये नानुगृह्येते NidāSū. 150. 23 (8. 13); अथाप्येवं [संप्राप्येयं] भूयः सांवत्सरिकं द्रव्यमनुगृह्यत इति NidāSū. 177.25 (10.3); 178. 17 (10. 4); **4** to favour, to oblige, to treat with kindness, to help, to bless, to assist, to facilitate भगवन्ननुगृह्णीष्व पिण्डं देयं हि मद्गृहे ĀgniveGS. iii. 12. 1 (182.11); मयि रमन्तां ब्रह्मचारिण इत्यनुगृह्णीयात् KauśiSū. 56. 14; भगवन्तोऽनुमदन्त्वनुगृह्णन्तु AkṣMāU. 487.29; यस्माद् भक्तान् ज्ञानेन भजत्यनुगृह्णाति च ··· तस्मादुच्यते भगवान्महेश्वरः AŚiraU. 4(1); VaṭuU. 316.15; दण्डेनोपनतं शत्रुमनुगृह्णाति यो नरः। स मृत्युमुपगृह्यास्ते MahāBhā. i. App. I. 81(167); अभीक्ष्णमनुगृह्णासि धनधान्येन दुर्गतान् MahāBhā. ii. 5. 61; अस्मिन्यज्ञे भवन्तो मामनुगृह्णन्तु सर्वशः MahāBhā. ii. 32.2; वृष्टिश्चेन्नानुगृह्णीयादनेनास्तत्र कर्षकः MahāBhā. iii. 33. 45; यदा (राजा) ···। धार्मिकांश्चानुगृह्णाति भवत्यथ यमस्तदा MahāBhā. xii. 68. 45; अमित्रमपि ···। व्यसने योऽनुगृह्णाति स वै पुरुषसत्तमः MahāBhā. xiii. 58.10; SūktiRa. 152. 6; अप्सरः ···। अनुगृह्णीष्व भद्रं ते Rāmā. i. 62.6; प्रणताननुजग्राह विजग्राह कुलद्विषः Saund. 2.10; य एनमापत्सु प्राणाबाधयुक्तास्वनुगृह्णीयुस्तानमात्यान् कुर्वीत ArthŚā. i. 42. 3 (1. 8); i. 111. 4 (2. 1); गुरुव्यसनं न्यायवृत्तिमभियुक्तं प्रकृतयोऽनुगृह्णन्ति ArthŚā. ii. 262. 3 (7. 5); न खलु महासेनः कंचिदपि प्रत्याचष्टे न चाप्यनुगृह्णीते PratiYau. 2. 0(9); ग्रामवासी ··· जनमनुरञ्जयेत्। कर्मसु च साहाय्येन चानुगृह्णीयात् KāmSū. 59.22 (1.4); KandaCū. i. 4. 57; अपशोकमनाः कुटुम्बिनीमनुगृह्णीष्व निवापदत्तिभिः RaghuVa. 8. 86; धिक् तस्य जीवनं पुंसः शरणार्थिनमातुरम्। यो नार्तमनुगृह्णाति वैरिपक्षमपि ध्रुवम् MārkP. 15. 60; वृष्ट्याताननुगृह्णीमो मर्त्यान् सस्यादिसिद्धये MārkP. 16. 38; नातिहिंसन्ति वान्योऽन्यं नानुगृह्णन्ति वै तदा BrahmāṇḍP. i. 7. 58; ii. 3. 126; युष्माननुग्रहीष्यामि पुनः पश्चादिहागतः BrahmāṇḍP. ii. 72.109; जातश्रमाम् ··· काले त्वमप्यनुगृहाण तरङ्गवातैः KundaMā. 1.21; भूतान् यो नानुगृह्णाति गृह्णाति शरणागतान्। भूतार्थास्तस्य नश्यन्ति Pañcā. 199. 13; परितुष्टो राजा भवतीं वधूशब्देनानुगृह्णाति Mṛcch. 10.58(16); क्षिप्रं चन्दनवारिणा सकुसुमः सेकोऽनुगृह्णातु माम् MudrāRā. 3.2; धर्मं सर्वपदार्थानामतीतः सर्वलक्षणः। अनुगृह्णाति संबन्ध इति पूर्वेभ्य आगमः VākyaP. 3(3). 11; प्रणिधानाद् भक्तिविशेषादावर्जित ईश्वरस्तमनुगृह्णाति YogBh. 26. 6 (*on* 1.23); 192.9 (*on* 4. 11); भगवति निद्रेऽनुगृहाण माम् VāsaDa. 158.1; भूपतिः ··· संभाषणासनदानादिना तु प्रसादेनैनमन्वग्रहीत् HarṣaC. 124. 9; 289.19; 318.17; सा राजपुत्री ··· कुलमीश्वराणाम्। अन्वग्रहीत् जन्ममहोत्सवेन KaumuMa. 1. 19; अशरीरा सरस्वती स्वप्ने एनमन्वग्रहीत् AvantiKa. 17.7; पुरोहितः ··· अमात्यवर्गम् ··· अनुजग्राह AvantiKa. 137.20; पुत्र योऽसि जातमात्रः पापया मया परित्यक्तः स किमर्थमेवं मां निर्घृणामनुगृह्णासि DaśKuC. 87.20; महात्मानोऽनुगृह्णन्ति भजमानान् रिपूनपि ŚiśuVa. 2.104; ŚārṅgaPa. 223; रौद्रान् रुद्रोऽनुजग्राह AṣṭāSaṁ. ii. 187. 9 (6. 3); अनुगृह्णाति हि परान् सदोषोऽपि द्विजेश्वरः Kāvyāda. 2. 175; देव ··· अङ्गदस्य प्लवङ्गाधिपत्यदानेन मामनुगृह्णातु भवान् MahāvīC. 4. 62 (283. 25); मां मुहूर्तमवधानदानेनानुगृह्णन्तु भवन्तः MālaMā. 9. 169; अद्य स्वं बहु मन्यते ··· आखण्डलो येनैतावदरुन्धतीपतिरपि स्वेनानुगृह्णाति नः AnargharRā. 1. 18; करिष्येऽहं मीमांसाश्लोकवार्त्तिकम्। तद् विद्वांसोऽनुगृह्णन्तु ŚlokaVār. 1. 3 (2.2); निजधर्मपथायाताननुगृह्णात्यसौ हरिः SarvaSiSaṁ. 11. 65; आभजामि वृत्तिसंविभागेनानुगृह्णामि AitUBh. 259. 7 (*on* 2.5); देवान्

मिथ्याभिमानापनोदनेनानुगृह्णीयाम् KenUBh. 51.16 (*on* 3.2); सामान्यं तेजः तच्छरीरे उदानः उदानं वायुमनुगृह्णाति PraśnaUBh. 265.18 (*on* 3.9); ये यथा … यत्फलार्थितया मां प्रपद्यन्ते तान् तथैव तत्फलदानेन भजामि अनुगृह्णामि GītāBh.(Śaṅ.) 116.16 (*on* 4.11); LalitāTriBh. 272.13 (*on* 9); नित्यार्चनम् …। निबद्धं विविधैः पद्यैरनुगृह्णातु सुन्दरी TripuMāPūSt.(Śaṅ.) 127; त्वमसि देव जगद्धितशासनः स्तुतिमतोऽनुगृहाण जिनेश नः MahāP. 23.122; 29.27; संकरालंकारेऽपि यदालंकारोऽलंकारान्तरच्छायामनुगृह्णाति तदा व्यङ्ग्यस्य … ध्वनिविषयत्वम् Dhvanyā. 123.1 (*on* 1.13); रुद्रमन्त्रपतीशानपदभाजो भवन्ति ते। स्थितौ यानुगृह्णाति MṛgendraT. i. 5.3; iv. 1.78; आनन्दामृतवर्षिण्या दृष्ट्याप्यनुगृहाण माम् TāpaVa. 6.6; तुष्टा मिथुनदेवताः। अनुगृह्णन्ति तम् KulārT. 10.53; शुभकर्मकरान् भक्ताननुगृह्णामि ParaS. 2.113; कोटिशो भक्तान् … विशेषेणानुगृह्णाति PārāSū. 27.21; यच्छास्त्रसंस्कारः काव्यमनुगृह्णाति KāvyMī. 17.13; अनुगृहाण दर्शनेन वनवासिनोऽस्य जनस्य वसतिम् TilaMañ. 256.14; ज्ञानमज्ञाततत्त्वाय यो दद्यात् सत्पथेऽमृतम्।… देवास्तस्यानुगृह्णते BhāgP. iv. 12.51; स वरदः शंभुरनुजग्राह पादपान् SkandP. v(1). 5.49; द्विजपतिमन्वगृह्णात् हरः प्रभुः VarāP. 144.61; ता लोकमातरश्चैव ब्रह्मचारिण्य एव च। अनुगृह्णन्ति लोकान् BrahmP. 34.89; भवान् मामनुगृह्णातु PadmP. v. 33.125; धर्मजात्यादिभिः शंभुर्नानुगृह्णाति ŚivaP. ii(3). 25.67 (153A.3); मामनुगृह्णीष्व मोहयस्व न मां प्रभो AdhyāRā. ii. 1.30; तर्कश्च … प्रमाणमनुगृह्णाति TātpaṬ.(Vā.) 60.25 (*on* i. 1.1); अनुगृह्णाति सव्यापारीकरोति NyāyVārPari. 329.12; रामः … मामनुगच्छेति सौमित्रिमन्वग्रहीत् RāmāCam. 2.32(7); एनं तु शुद्धाशयमिदानीमनुगृहाण शापान्तेन UdaySuKa. 70.19; 151.16; अहं च … युष्मत्सैन्यमनुग्रहीष्यामि PraboCan. 4.4 (68.3); अनुगृह्णन्ति हि प्रायो देवता अपि तादृशम् KathāSaSāg. iii. 4.180; दत्तात्रेय इति … यो देवस्स सुतप्रतिश्रुतिवचःप्रीत्या यमन्वग्रहीत् EI. i. 255.5; पद्मासनम् …। विधाय यज्ञं विधिना विधिज्ञः किलानुजग्राह पुरा पुरारिः EI. i. 355.6; रुषं मुञ्चामुञ्च प्रियमनुगृहाण SubhāRaK. 21.46; SaduktiKa. 100.25; त्वम् …। इमामन्वग्रहीः DvyāśraKā. 9.152; अनुगृह्णीत माम् KaumuMi. 6.11(24); 10.1; सुरभिमनुगृहाण देवि ŚrīKaC. 7.10; 9.55; फलान्यमूनि गृह्णीतानुगृह्णीत च माम् TriṣaŚaPuC. i. 1.59; i. 1.759; i. 3.252; i. 4.191; कुरुष्व देशनां नानुगृह्णासि किममुं जनम् TriṣaŚaPuC. i. 6.505; अयं ग्रन्थोऽनुगृह्णात्वखिलं जगत् PariPar. 5.102; 1.345; भगवान् …। तां धर्मक्षणनिर्वाहोदन्तेनान्वग्रहीत् PariPar. 10.14; 11.58; नान्वग्रहीदनुग्राह्यान् RājTa.(Ka.) 1.353; 3.113; प्रसीद समभ्येहि गृहाननुगृहाण माम् PāṇḍaC. 7.126; 9.371; मामनुगृहाण मुग्धे SamudraMa. 2.5; गृहाण तदर्थं नाथानुगृहाण जनानमून् MalliC. 6.134; यत्तत्परिमलवाही मामनुगृह्णाति पवनोऽयम् MohaRāPa. 2.21; सन्तो गृहागतं दीनं शत्रुमप्यनुगृह्णते PārśvC. 6.311; मद्गृहे विविधाहारग्रहेणानुगृहाण माम् SamarāSaṁ. 1.91; शकुनं दधि तद्वीर गृहाणानुगृहाण माम् ŚāliC. 6.201; धमन्यः …। शरीरमनुगृह्णन्ति BhāvPra.(Śā.) 186.10(7); विद्वांसः … अभिमतरूपकप्रयोगाज्ञया परमनुगृह्णीत PratāYaBhū. 135.5; तं भूपालपुंगवम् … तस्याः प्रदानेनानुजग्राह PrabaCin. 128.4; भुवि यस्त्ववतीर्य शिष्याननुग्रहीन्ननु स एव पतञ्जलिस्त्वम् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 5.95; परमधर्मे प्रवर्तमानं योगिनमीश्वरोऽनुगृह्णाति JīvanVi. 105.18; अनुगृह्णन्तु कौला मे शिष्यम् MahNirvāT. 10.154; उपासितॄननुगृह्णाति स्वस्वरूपतया परं ब्रह्म BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 427.4 (*on* iv. 1.3); भगवन् … कंदर्पं पुनर्गृहीतवपुषम् … भवाननुगृह्णातु PārvPa. 5.33(3); वपुरधिष्ठायानुगृह्णाति यः … तं देवम् … नित्यं समाराध्नुयाम् TantrSa. 1.1; सकुटुम्बं तमायान्तं वृत्तिदानेन भूपतिः। अनुजग्राह RājTa.(Jo.) 151; क्षणमप्यनुगृह्णाति यं दृष्टिस्तेऽनुरागिणी। ईर्ष्ययेव त्यजत्याशु तं नरेन्द्र दरिद्रता BhojPra. 54.8; राजोदन्तमरुं सन्तः श्रुत्वा …। अनुगृह्णन्तु मद्वाक्यसुधावृष्टिनिबर्हणैः RājTa.(Prā.) 13; मेरुतुल्यं मत्कर्म … परमाणुवत् कृत्वा अवश्यमनुग्रहीष्यत्येव VedāntRaMañ. 4.10 (147.15); 4.10 (144.22); स यात्युच्चैः प्रेमप्रवणमनुजग्राह भगवान् HaṁsDū.(Rū.) 118; रत्नद्वयं देव गृहाणानुगृहाण माम् CitraPaC. 467; अमरान्वेत्रदूरितान्। कटाक्षैः सानुजग्राह Gaṅgāva. 4.51; देवी …। अखिलकलुषभञ्जनैरपाङ्गैरनुजगृहे सुमतिं च मातरं च ŚivLī. 7.57; अनुगृह्णीयाममरानिति कृतनिश्चयः सद्य एव तिरोदधे सह कमलासनेन कमललोचनः NīlaVi. 122.17; 36.2; तदस्मै मुनये किंचिद् दत्त्वात्मानमनुगृह्णीमो वयम् KathāK. 51.23; अथैनमुत्थाप्य मुनिः कराभ्यामन्वग्रहीदस्तु यशस्तवेति Rāgh. 2.9; 19.58; अन्यानप्याचार्यरूपेण शिव एवानुगृह्णाति SetuBa. 251.10; अहमिदानीमङ्गिरोगोत्रः सन् तत्परित्यागेन तव पुत्रत्वं येनैव प्रकारेणोपेयां तथैवानुगृहाण BālamBha. i. 188.9 (*on* 1.53); शुचिरेष रसः किमस्य कर्णे जपतीशानुगृहाण मामितीव Manmatho. 4.16 (645.15); (pass.) to be favoured, to be assisted ये रतिकलनयानुगृह्यन्ते ते तां लीलां प्राप्तवन्तो भवन्ति SāmaraU. 257.3; तदयमनुगृह्यतां चिरानुरक्तो जनः Mālavikā. 4.14(1); एतस्मिंस्तर्कविषये कर्मनिमित्तं जन्मेति प्रमाणानि प्रवर्तमानानि तर्केणानुगृह्यन्ते NyāyBh. 6.5 (*on* i. 1.1); कथं प्रत्यक्षागमाभ्यामनुमानमनुगृह्यते NyāyVār. 144.22 (*on* i. 1.40); अमात्यराक्षस अगृहीतशस्त्रेण भवतानुगृह्यते वृषल इत्यतः संदेहः MudrāRā. 7.14(3); सकृदपि दृष्टिदानेनानुगृह्यतामयमनन्यशर(णेण ? णो) जनः AvantiKa. 237.5; सा वराकी काममञ्जरी … धनमित्राभिनोदितेन भूपेनान्वगृह्यत DaśKuC. 56.21; 52.13; साधुना दैत्यनाथेन …। उचितेन नियोगेन जनोऽयमनुगृह्यताम् PadmP.(Ra.) 8.50; जाग्रत्काले नरस्यास्य भान्वादिज्योतिषा यदा। चक्षुराद्यनुगृह्येत स्फुटा व्यवहृतिस्तदा BṛĀraUBhVā. iv. 3.67; अनुगृह्यतां च शापावसानमनीषया पुनर्विद्याधरलोकावाप्तिकरणवरेण YaśasCam. ii. 234.6; धर्मोऽपि केवलं तावन्न निःश्रेयसं करोति यावदीश्वरेच्छया नानुगृह्यते NyāyKa. 7.26; तरन्ति ह्यञ्जसा मृत्युं निवृत्ता यदनुग्रहात्। योगिनः स भवान्किंस्विदनुगृह्येत यत्परैः BhāgP. iii. 16.19; देव एष ते किंकरः संप्राप्त आज्ञयानुगृह्यताम् PraboCan. 4.10 (72.4); यद्यज्ञविघ्नाल्लुँलुविध्व एत्यानुग्राहिषीढ्वं ननु तैरिदानीम् DvyāśraKā. 2.52; कुमारमणिचूडोऽयं भगवत्यनुगृह्यताम् PāṇḍaC. 5.148; किं वावस्थाव्यतिरेकेण द्रव्यमेव तत्तत्कार्यशक्तमस्तु, अवस्थाभिरनुगृह्यताम् NyāyKu. 149.4; बाढं तत्त्वोपदेशेनानुगृह्येऽहं त्वया मुने PārśvC. 2.1039; 2.312; तदुपदेशेनानुगृह्यतामयं जनः ViviTīKa. 81.17; PrabaK. 75.20; अतदन्यतयाखिलात्मकैरनुगृह्येय कदा नु धामभिः ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 10.25; 5.42; श्रीदेवस्वामिनं शैवीं दीक्षां याचन्नराधिपः। नान्वग्राहि स भोट्टत्वात्तेन RājTa.(Jo.) 225; यद्येवमिदमत्यासन्नं मदीयं भवनं क्षणं विश्रम्यानुगृह्यताम् KaṁVa. 5.25(3); स च स्वयं येन किलानुगृह्यते ततोऽप्यतीतं तदवैहि दैवतम् Gaṅgāva. 3.45; तदसावनुगृह्यतामिति प्रार्थितः … सविनयानन्दरङ्गक्षितिपतिः … भद्रपीठे … उपविशति स्म ĀnandRa. 5.8(9); (*caus.*) to cause to favour भूयः स्वप्रकृतिलाभेन तमनुग्राहयांचकार UdaySuKa. 105.12; अभिषिक्तस्ततो भट्टैः … सेवकानन्वजिग्रहत् RājTa.(Jo.) 82; **5A** to accept, to approve of, to receive दमयन्तीं पतिव्रताम्।… अनुजग्राह महता सत्कारेण क्षितीश्वरः MahāBhā. iii. 347*; अनुगृह्णीध्वं पूजाः सह मया MahāBhā. xii. 89.25; xiv. App. I. 4 (3278); प्रसीद नाथानुगृहाण भद्राम् VarāṅgaC. 19.65; सदापूर्वः सर्वं तदिदमनुगृह्णाति च शिवः SaundL. 24; अनुगृहाण … मे नृपचन्द्र चन्द्रातपाभिधानम् … हारम् TilaMañ. 43.2; निरनुबन्धमर्थानुबन्धं चार्थमनुगृह्णीयात् NītiVā. 29.100; NaraP. 16.8; अनुगृह्णाम्यमुं पूर्वं सभार्येणामुना यतः। आराधितोऽस्मि KathāSaSāg. i. 3.19; v. 1.129; स तत्र संतोष्य समस्तलोकान्। अन्वग्रहीदद्भुतयौवनोष्मा ग्रीष्मानुरूपामुपभोगलक्ष्मीम् VikraDeC. 12.35; धृत्वा मूर्धन्यमरसरितः सादरं वारिपूरानेतत्पक्षं यदपि भगवन्पूर्वमेवान्वगृह्णः ŚrīKaC. 16.46; अनुगृहाणास्मान्मा स्म त्याक्षीर्नरेन्द्रताम् RājTa.(Ka.) 3.306; अनुगृह्णात्यविरोधमीशः PṛthvīVi. 6.73; शृङ्गारमनुगृह्णीत विनीतमिव सेवकम् ŚāliC. 6.157; कथं कौसुम्भवसनम् … नानुगृह्णासि सुश्रोणि BallāC. 25.17; सा क्रमसाध्या या पुनरभियोगं नैव चानुगृह्णाति KandaCū. v. 3.4; एते च मत्संविहिता रसौषधविशेषाः … एताननुगृहाण Jīvān. 392.8; (pass.) to be accepted किं कवेस्तेन काव्येन सद्भिर्यन्नानुगृह्यते PuruṣPa. 59.4; अनुगृह्यन्तामिमानि दिव्यानि वसनानि KaṁVa. 5.24(1); **5B** to take a seat, to lie on तेन हि आसनमनुगृह्णातु भगवती Vikramo. 5.10(16); परमेश्वरो राजहंसः शरशयनं शान्तनव इवानुगृह्णाति AvantiKa. 129.9; (pass.) to be taken as a seat, to be sat upon अयं विष्टरोऽनुगृह्यताम् Vikramo. 5.19(12); **6** to practise, to observe ये केचिद्विस्तरेणोक्ता नियमा ब्रह्मचारिणः। तान् सर्वाननुगृह्णीयाद् भवेच्चानपगो गुरोः MahāBhā. xii. 234.26; (*caus.* pass.) to be caused to practise गृहपतिः परार्थानि यथा यूपाञ्जनमृतुयाज्यामित्येवंरूपाणि धर्मप्रतिषेधे भूयसां धर्मोऽनुग्राह्यते (गृहपतेर्वा) HirŚS. xvi. 1.23 (350.6); **7** to grasp, to perceive यद्यदात्मकमिन्द्रियं विशेषात्तत्तदात्मकमेवार्थमनुगृह्णाति CaraS. i. 8.14; (pass.) to be grasped वितर्कितः पुरा बुद्ध्या क्वचिदर्थे निवेशितः। करणेभ्यो विवृत्तेन ध्वनिना सोऽनुगृह्यते VākyaP. 1.47; **8** to correspond, to follow, to take after आकृतिमनुगृह्णन्ति गुणाः ViddhaŚā. 1.35(6)

अनुग्रह (anu-graha) *m.* [P. iii. 3.58] **1A** supplement **B** inclusion **C** agreement, support, correspondence, corroboration **2Ai** favour, kindness, affection, grace, blessing **ii** blessing (often associated with one of the five activities of divine powers) **B** benefit, betterment, welfare, happiness **C** protective favour (in contrast with *nigraha*) **3** acceptance, admittance, approval **4** help, assistance **5** holding **6Ai** one of the epithets of Śiva **ii** name of one of the sons of Bhautya Manu **Bi** name of a particular creation **ii** name of the eighth creation **iii** name of the fifth creation **C** name of a mystic diagram **D** name for the mystic sound *au* **1A** supplement अथातोऽनुग्रहान् व्याख्यास्यामः। सायं होमं चोपोदयं जुहुयात् BaudhŚS. iii. 363.4; MānŚS. 174.1; BhārPariśeṣaSū. 210; **1B** inclusion उत्तरं वा प्रकृत्यनुग्रहानुयाजप्रतिषेधाभ्याम् KātyŚS. vii. 5.24; जनुषैकर्च्चविहर्गणन्यायेन त्रैशोकवैखानसे जागतस्य भागस्यानुग्रहाय NidāSū.

136. 7 (8. 4); समुदायस्यैव द्विर्वचने कृते सर्वेषामनुग्रहो भवति Nyās. ii. 195.18 (*on* vi. 1.1); युक्तमेवेदं व्याप्तिन्यायेन बहुवचननिर्देशेन सर्ववचनानामनुग्रहात् PariVṛ.(Sī.) 184.17; न च मुख्यस्यानुग्रहे सत्यन्त्यलोपस्यैव न्याय्यत्वम् BhāṭṭDī. iv. 1.14 (*on* x. 5.1); **1C** agreement, support, correspondence, corroboration अधिकं वा प्रकृत्यनुग्रहात् KātyŚS. xxii. 1.18; तत् कुशलं वाङ्निधनानि माध्यंदिनान्त्यान्यैडान्यभिवान्त्यानि सवनच्छन्दसोरनुग्रहाय NidāSū. 70.4 (4.6); 81.2 (5.1); अनुष्टुभोपपत्त्या वाक्प्रवादेनानुग्रहो भविष्यतीति । अक्षरविक्रमेऽयं त्रिरात्रः NidāSū. 141.7 (8.6); अतिरात्रे सौभरं करिष्यन् भवति । एवमुभयोरनुग्रह इति NidāSū. 152.18 (9.1); आवृत्तेऽभिप्लवे शाक्वरवर्णं स्यादित्याचार्याः सांवत्सरिकस्य द्रव्यस्यानुग्रहायेति LāṭyāŚS. x. 5.4; DrāhyŚS. xxviii. 5.11; अनुग्रहाच्च जौहवस्य MīmāSū. iv. 1.47; दीक्षापराधे चानुग्रहात MīmāSū. vi. 5.35; अर्चयन् वैदिकैर्मन्त्रैर्नानुग्रहमपेक्षते BṛParāSm. 4.116; उद्भिद्गुणता यागस्य विधीयते । कुतः । प्रसिद्धेरनुग्रहात् ŚābaBh. 321.8 (*on* i. 4.1); एकैकस्य सर्वे (धर्माः) अपवर्जयितव्या इति । कुतः । प्रधानासत्तेरनुग्रहाय ŚābaBh. 1310.9 (*on* v. 2.1); करणत्वेऽपि श्रुत्यनुग्रहादविरोधात् BhāvanāVi. 190.2; भूयसीनां श्रुतीनामनुग्रहाय ··· वरमाकाशपदमात्रमसमञ्जसमस्तु Bhām. 146.3 (*on* i. 1.22); 220.4 (*on* i. 3.19); 'यत्र मिनुयात्' इत्यनुग्रहं वदन् प्राकृतानामेव संख्या वैकृतानां दर्शयति SaṅkarKāBh. 49.24 (*on* i. 4.37); आगमे ··· श्रुत्यादीनामनुग्रहः AnuVyā. 19B.8 (*on* 2.1); केचिदाहुः गौणकाल एवैकभक्तं कार्यं तथा सत्युभयोरनुग्रहो भविष्यति CaturCin. iii(2). 110.7; श्येनेनेति गुणः काम्यः ···। न ··· वाक्यभेदो रूढेश्चैवमनुग्रहः NyāyMāVi. 46.12 (*on* i. 4.5); प्रमाणस्योपपत्तिरनुग्रहः NyāySu.(Ja.) 12B.12 (*on* i. 1.1); 477B.4 (*on* iii. 2.1); उत्सर्गस्याप्यनुग्रह एव न्याय्यः RasGaṅ. 396.1; **2A1** favour, kindness, affection, grace, blessing दया नाम सर्वभूतेषु सर्वत्रानुग्रहः ŚāṇḍU. 409.24; (निकुञ्जदेवी) ममानुग्रहेण मम लीलावलोको भविष्यतीति ताः (कन्याः) वरेण छन्दयित्वा अन्तर्दधे SāmaraU. 233.2; 287.12; समो भूतेषु हिंसानुग्रहयोः GautDS. i. 3.23; उपेक्षकः सर्वभूतानां हिंसानुग्रहपरिहारेण VāsiDS. 10.29; आत्मा पुत्र इति प्रोक्तः पितुर्मातुरनुग्रहात् ŚaṅkhaLiDS. 286; 290; सुरेशः । अथर्वणोऽनुग्रहमाशु लब्ध्वा त्रिविष्टपं विरराजासपत्नम् AVPari. 19b(5).9; (ययातिर्नहुषात्मजः) अतर्पयत् ···। दीनाननुग्रहैरिष्टैः MahāBhā. i. 80.3; MatsyaP. 34.4; भजते मागधं वंशं स नृपाणामनुग्रहात् MahāBhā. ii. 19.6; iii. 131.24; जानासि मे जीवपुत्रे भावं नित्यमनुग्रहे MahāBhā. v. 142.2; ViṣṇuDhaP. iii. 53.12; अनुग्रहश्च दानं च सतां धर्मः सनातनः MahāBhā. xii. 156.21; xiii. 10.24; यदि त्वनुग्रहं कंचित् ···। द्रष्टुमिच्छामि ते रूपम् MahāBhā. xiv. 54.3; रामः ···! यः प्रग्रहानुग्रहयोर्यथान्यायं विचक्षणः Rāmā. ii. 1.20; आराधिता हि शीलेन ···। राजानः संप्रसीदन्ति (v. l. आराधिता हि राजानः ···। अनुग्रहैर्योजयन्ति) Rāmā. ii. 23.32; vi. 25.11; यदि त्वनुग्रहं भूयः ···। प्रश्नमिच्छाम्यहं किंचित् HariVaṁ. 11.29; अनुग्रहपरिहारौ चैभ्यः (कृषिकर्तृभ्यः) कोशवृद्धिकरौ दद्यात् ArthŚā. i. 111.6 (2.1); iii. 74.5 (9.5); इदं तडाकं सुदर्शनम् ··· अनुग्रहैर्महत्युपचये वर्तते EI. viii. 42.3; सौवीरराजः ··· शनैः शनैः प्रकृतिस्थो भूत्वानुग्रहं कृतवान् Avimā. 6.7(3); अनुग्रहात्तु भवतः सर्वमासीदिदं शुभम् MadhyaVyā. 1.51; भोगात्मभावसंपत्ती द्वयानुग्रहपूरकम् ।··· पण्डितः समुदानयेत् MaYānaSū. 104.7 (16.17); स्वर्गो दुर्गमनुग्रहः खलु हरेः ··· बलभिद् भग्नः परैः संगरे ŚatTrayī. 49; Subhāṣi. 3151; SiṁhāDvā. 122.3; काश्यामस्ति विशेष एव सुतराम् ··· अनुग्रहाद्देवस्य त्रिपुरद्विषः VijñāŚ. 40; उपवासाद्यशक्तानां कर्तव्योऽनुग्रहश्च तैः BṛParāSm. 8.74; तैः ··· कृतकर्मणां परिचारकाणामनुग्रहः KāmSū. 239.13 (4.1); अनुग्रहं संस्मरणप्रवृत्तमिच्छामि संवर्धितमाज्ञया ते KumāSaṁ. 3.3; स किल ··· रामपादरजसामनुग्रहः RaghuVa. 11.34; अनुग्रहः खलु । नोपरोधः Vikramo. 3.12(11); भगवन् । प्रागभिप्रेतसिद्धिः पश्चाद्दर्शनमित्यपूर्वः खलु वोऽनुग्रहः Śāk. 7.29(1); कुरु मेऽनुग्रहं वद JayāS. 4.22; 17.51; तामहं तस्यैवानुग्रहाद्भवतस्संचारयामि ViṣṇuP. iv. 10.9; ते मन्ये परं कृतमनुग्रहम् MārkP. 24.33; अहमादेशकर्ता वै नाहं कर्तास्म्यनुग्रहम् MatsyaP. 188.57; वेदम् ··· बिभेद भगवान् व्यासः शार्वादनुग्रहात् BrahmāṇḍP. i. 1.154; आपूरयति यस्माच्च सर्वान् देहाननुग्रहैः BrahmāṇḍP. i. 3.22; ii. 63.114; iii. 4.29; iii. 7.78; विज्ञाते (चण्डाले) तूपसन्नस्य द्विजाः कुर्वन्त्यनुग्रहम् ParāSm. 6.34; 6.54; सिंहवर्म्मणा ब्राह्मणाय ··· शापानुग्रहसामर्थ्याय ··· पञ्चषष्टिकेदाराः ··· प्रदत्ताः EI. xiv. 335.13; जयति भगवान् स रुद्रः कोपादथवानुग्रहाद्येन। स्त्रीणां विलासमूर्तिः कान्ततरवपुः कृतः कामः PadmPrā. 1.5; द्विजाः कुर्वन्त्यनुग्रहम् ĀpaSm. 3.1; स्नेहाद्वा यदि वा लोभाद्भयादज्ञानतोऽपि वा । कुर्वन्त्यनुग्रहं ये तु तत्पापं तेषु गच्छति LaŚaṅkhaSm. 62; अनुग्रहेण ··· वास्तुना सह पञ्च कुल्यवापाः ··· श्वेतवराहस्वामिने शश्वत्कालभोग्या दत्ताः EI. xv. 143.15; उक्तवन्तौ ततो रामं वचः पौलस्त्यवानरौ । अनुग्रहोऽयं काकुत्स्थ गन्तास्वो यत्त्वया सह Bhaṭṭi. 22.22; तत्र गता महान्तमनुग्रहं लप्स्यसे MattaVi. 1(14); यश्च ··· विग्रहमनुग्रहम् ·– अमन्यत HarṣaC. 175.14; 318.23; इतो दृष्टिदानेनानुग्रहः क्रियताम् AvantiKa. 90.20; दर्शनानुभवेन यथेदं चक्षुश्चरितार्थं भवेत् तथानुग्रहः कार्यः DaśKuC. 70.3; 97.16; विरसापि कृतिः प्रपत्स्यते मधुनिष्यन्दमयं दशान्तरम् । यदि नाम सतामनुग्रहः KaumuMa. 1.4; स्वयं विधाता सुरदैत्यरक्षसामनुग्रहावग्रहयोर्यदृच्छया ŚiśuVa. 1.71; 14.6; श्रुतेन यत्नेन च वागुपासिता ध्रुवं करोत्येव कमप्यनुग्रहम् Kāvyāda. 1.104; मन्त्राः ··· कुर्वन्त्यनुग्रहं पुंसाम् MṛgendraT. i. 4.6; ii. 8.216; अनुग्रहेऽपि याच्ञेति यदिदं तदिदं ननु BṛKathāŚloSaṁ. 3.67; अमोघमस्त्रं क्षत्रस्य ब्राह्मणानामनुग्रहः MahāvīC. 2.5; तत्कुरु मातरनुग्रहम् KuṭṭaMa. 42; 377; SuvṛTi. 2.27(2); सर्वं भविष्यति देवब्राह्मणानुग्रहात् AnarghaRā. 3.3(5); अभिमानिनी या देवता ··· अध एवापकर्षणेनानुग्रहं कुर्वती वर्तते PraśnaUBh. 265.8 (*on* 3.8); मुनिवृषभाणामनुग्रहाल्लब्धं कवचमकालेऽपि धारयामि ĀścaCū. 3.7(6); कृत आर्येणानुग्रहः TāpaVa. 3.13(50); 4.20(13); निरुपप्लवां च दधदात्मनि स्थितिं भव नान्तरीयकमनुग्रहस्य तत् HarVi. 6.143; 8.40; मयि दूरमनुग्रहोऽभिनीतः प्रभुमित्रेण समानदृष्टिनापि RāmC. 8.37; 14.28; माता त्वं जगतां भवन्ति विध(?भ)वाः सर्वे तवानुग्रहात् DevīŚ. 103; अनुग्रहं तु यः कुर्यात् डाकिन्यादिसमर्चने KulārT. 10.98; 10.100; 12.22; करणे देवता यस्मिन्पूर्वं मुञ्चत्यनुग्रहम् BṛĀraUBhVā. iv. 4.67; यदि च शक्यतेऽनुग्रहः कर्तुं ततः क्रियतेऽभ्युदयार्थिना ManuBh. i. 254.18 (*on* 3.102); ii. 58.15 (*on* 7.194); अनुग्रहश्च यत(?द्)रूपं देवतायाः प्रकाश्यते ParaS. 14.4; शापं वानुग्रहं वापि यस्य यः कर्तुमिच्छति ।··· कुरुते सर्वमीप्सितम् ParaS. 16.55; विष्णुशिवादयः ··· कुर्वन्त्यस्मिंश्चानुग्रहम् PārāSū. 7.26; त्वं तावत् तत्कृतां न्यक्कृतिमनुग्रहं मन्यसे SubhaDha. 4.20(1); स तेऽनुग्रहं करिष्यति NalaCam. 3.0(24); अनुग्रहमिमे देवाः सदा विदधते स्वयम् LakṣmīT. 4.20; भगवता क्रियमाणमिच्छाम्यात्मनो विशेषेणानुग्रहम् TilaMañ. 26.10; 315.16; राज्ञोऽनुग्रहविग्रहावेव मन्त्रिणामनुग्रहविग्रहौ NītiVā. 10.56; बह्वपराधे हि देहिनि क्षणमात्रव्यथाशरणं मरणमनुग्रह इव YaśasCam. ii. 49.9; दाशरथिः ··· कङ्कटकं शतक्रतोरनुग्रहान्मातलिना समग्रहीत् RāmāCam. 6.82(4); अनुग्रहान्महाविष्णोरविघातगतिः ·– चरामि BhāgP. i. 6.32; i. 11.10; ii. 9.28; अहिंसा सत्यवचनं दया भूतेष्वनुग्रहः ।··· वर्णाश्रमाणां सामान्यं धर्माधर्मं समीरितम् AgniP. 151.3; ViṣṇuDhaP. ii. 80.1; मुनिवाक्यम् ··· मयैव केवलं ज्ञातं तस्यैवानुग्रहान्मुनेः NīlaP. 973; 1222; अनुग्रहेण देवांस्तानकारयत भावतः SkandP. v(1). 6.17; अनुग्रहस्य भुवनं भूमिभागो न संशयः SkandP. v(1). 6.115; संशयं छिन्धि यदि मेऽनुग्रहः कृतः VarāP. 5.4; साध्वी निशम्य तदनुग्रहम् । विललापातिदुःखार्ता निगृह्य चरणौ मुनेः BṛNāraP. 7.69; जपादयो हि क्रियाविशेषा न परेषां पीडानुग्रहयोर्वर्तन्ते Kāśi. i. 185.14 (*on* 2.241); i. 187.22 (*on* 2.248); अनुगृह्यतेऽनेनेत्यनुग्रहः NyāyKa. 259.23; भूतानां प्राणिनामनुग्रहः प्रयोजनम् TattvVai. 31.28 (*on* 1.25); 186.22 (*on* 4.7); तस्यापि ध्रुवमेव देवि तरसा जाते तवानुग्रहे वाचः ··· निर्यान्ति वक्त्राम्बुजात् DevīPañ. 1.3; किंचित्तेऽहं विधास्यामि पुत्रस्नेहादनुग्रहम् BrahmP. 32.71; जायतेऽनुग्रहो यत्र शुश्रूषा सा निगद्यते PadmP. ii. 13.29; iv. 1.11; v. 15.153; असृजं लोकान् ··· अनुग्रहान्महाविष्णोः ĀdiP. 12.52; अस्यैवानुग्रहाद् यूयं कवयोऽपि भविष्यथ BṛDharmaP. i. 28.31; ii. 47.64; यस्य तेऽनुग्रहः पूर्णो भविष्यति GaṇeP. i. 34.17; ii. 53.33; गुरोरनुग्रहेणैव शिवं जानामि ŚivaP. ii(3). 25.67 (153A.3); तवानुग्रहेण वाग्बाणा ब्राह्मणाः कृताः KalkiP. i. 4.13; मुनेरनुग्रहात् सर्वं संपन्नं मम शोभनम् AdhyāRā. i. 6.42; ii. 2.54; त्वत्कृतो नूनं सफलो मेऽस्त्वनुग्रहः YogVā. iii. 18.10; सोऽयमस्मास्वनुग्रहः SaraKaṇṭhā. 125.19; मुनीन्द्रस्य स गजेन्द्रोऽप्यनुग्रहात् । उन्मज्ज्य कृच्छ्रात्तत्याज सदाचार इवापदम् BṛKathāMañ. ix. 1.33; अनुग्रहाभिष्वङ्गेन्द्रियप्रसादादिलक्षणं हि कार्यं तद्व्यवहारबीजम् ĀtmaTaVi. 933.13; KathāSaSāg. i. 6.7; ii. 4.163; vii. 9.53; देवस्यानुग्रहान्महामोहमपि जेतुं पर्याप्तास्मि PraboCan. 4.16 (75.2); त्यक्तो मुञ्चति जीवनमुज्झति नानुग्रहेऽपि लोलत्वम् ĀryāSaŚa. 250; 336; अनुग्रहोऽयमावयोः PārijāHa. 41(2); शूद्रस्य वृत्तावनुग्रहमाह मनुः Aparā. 6.1 (*on* 1.2); 1246.28 (*on* 3.326); रतिपतावातन्वतोऽनुग्रहम् ।··· वाचां प्रपञ्चैर्जगुश्चण्डीशानुचराश्चराचरगुरोः प्रत्यूषभोगावलिम् ŚrīKaC. 16.1; सोमेश्वरः ··· शापानुग्रहाभ्यां समर्थः EI. xxii. 165.20; स्मृतिमपि न ते यान्ति क्ष्मापा विना यदनुग्रहम् RājTa. (Ka.) 1.46; 3.66; बालकग्लानशैक्षादियतीनां यस्त्वनुग्रहः। प्रवचनस्य वात्सल्यं स्थानकं तत् तृतीयकम् TriṣaŚaPuC. i. 1.885; द्वयादिकं परित्यज्यतामिति चेत् एकस्मिन्नाम कीदृशोऽनुग्रहः KhaṇḍanKhā. 1181.8; क्षणमेव दृष्ट्या विधीयतां मातरनुग्रहो मे PṛthvīVi. 6.55; 9.16; आत्माभावे जातिस्मरणादयः ··· अनुग्रहोपघातौ च न प्राप्नुयुः SthānṬ. 12B.1; 155B.1; यस्येश्वरस्यानुग्रहाद् योगिनोऽपि नियमा(?म)नादिसामर्थ्यं स किमिति उपेक्षितः PrakaVi. 192.19; अवरुद्धस्यावश्यकरणीयेषु मनागनुग्रहः कार्यः SmṛtiCan. iv. 384.17; मन्निन्दया यदि जनः परितोषमेति नन्वप्रयत्नसुलभोऽयमनुग्रहो मे ŚāntiŚ. 3.8; ईश्वरस्यानित्यः प्रतिजीवं कर्मसाध्यश्चानुग्रहोऽस्ति VedāntKa. 390.7 (*on* iii. 2.8); द्विजातिभ्यः 'अनुग्रहात्' शुश्रूषाजनितमनःप्रसादात् यल्लब्धं तदसाधारणम् CaturCin. iii(1). 536.1; हननोपायस्तस्य श्रमणता मता । कुर्वन्त्वनुग्रहं पूज्या मह्यं तस्याः प्रदानतः

SamarāSam. 3.190; 4.511; NemiDū. 104; अहिंसा सर्वभूतानामविशेषादनुग्रहः BhāvPra.(Śā.) 135.17(6); अनुग्रहः संश्रितेषु ParaśuKS. 10.59 (272.11); प्रमाणसिद्धमपि प्रत्यगात्मानं श्रीभगवतः पुरुषोत्तमस्यानुग्रहाद् विदुः VedāntRaMañ. 1.2 (21.3); तावता परमनुग्रहमाद्या देवता तव करिष्यति ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 5.162; दर्शनसाधनं चानुग्रहः ··· भगवद्विग्रहविशेषस्य ··· विचिन्तनादृते न लभ्यते NyāySu.(Ja.) 18A.2 (*on* i. 1.1); अधीश्वरो द्विविधः शौर्यादकरः सम्राडनुग्रहादकरः RājNīRa. 4.18; राज्ञा चैषां च कर्तव्यो दयापूर्वमनुग्रहः Hastyāyur. 19.16 (1.2); 657.23 (4.16); उपार्जिते नाकसदामनुग्रहे किमस्ति लोकत्रितयेऽपि दुर्लभम् Nalābhyu. 4.47; शापानुग्रहदक्षो लक्ष्मीनरसिंहमन्त्रसंसिद्धः ।···माधवभट्टः पिता यस्य EI. xi. 325.33; अनुग्रहाभिष्वङ्गनयनप्रसादादि सुखस्य ··· कार्यम् Upask. 417.2 (*on* i. 1.1); तात त्वया शापो दत्तः, अनुग्रहं देहि VetāPañ.(Śi.) 31.25; मल्लाजादकाख्यो महीपतेः । वादनात् कूर्मवीणायाः प्रापातुलमनुग्रहम् RājTa.(Śrī.) 1(4).32; 2.23; अनुग्रहस्य संप्राप्तिस्तस्याङ्घ्रिरजसां तथा BhaktiRaSi. iii. 2.30; दन्तिनाम् । नश्यन्ति क्षुत्पिपासाद्याः पद्मयोनेरनुग्रहात् MātaLī. 11.47; निष्कामो यः स हि भगवतोऽनुग्रहेणैव लभ्यः CaitaCa. 153.12(6); 52.10(2); नियमशास्त्रमपि सर्वगोचरं सत्तथा सति भजेदनुग्रहम् NayaMañ. III. iv. 15.30; तथाप्यनुग्रहादेव तरुणेन्दुशिखामणेः। अद्वैतवासना पुंसामाविर्भवति नान्यथा ŚivārkaMaDī. i. 1.14 (*on* i. 1.1); i. 217.10 (*on* i. 1.15); शापं भक्तोत्तमस्त्वृषिरनुग्रहमेव मेने Nārāy. vi. 23.2; आसीत्काश्यपसंततौ घनतपस्संतुष्टविश्वेश्वरस्वैरानुग्रहभाजनात् ··· श्रीनागपृथ्वीपतेः ।··· श्रीवरविश्वनाथनृपतिः EI. xvi. 293.121; xvi. 314.145; iii. 245.121; अत्र त्वनुग्रह एवाधिकाररूपः AṇuBh. 273.19 (*on* iii. 4.11); 328.14 (*on* iv. 2.17); अलंक्रिया यस्य किरीटमुख्यैरनुग्रहः केवलमेव तेषाम् YātrāPra. 3.201; निश्चित्यानुग्रहं शंभोः ··· पुरम् । संप्रतस्थे महीपालः ŚivLī. 4.78; कृतार्था वयममुनानुग्रहेण NīlaVi. 80.10; आगच्छन्तमनुग्रहं प्रकटयन्नानन्दबीजानि ते नासीरे मृदुहास एव तनुते नाथे सुधाशीतलः MūkaPañ. 2.37; महतामेषां सामाजिकानामनुग्रह एवास्माकमभीप्सितमर्थं समग्रयिष्यति Jīvān. 15.8; अनुग्रहोऽयं मम गाधिजन्मन् । कृतस्त्वया पुण्यचर्यैकलभ्यः Ragh. 2.14; 13.33; 19.49; महानयमनुग्रहो भगवत्याः AmṛUda. 5.11(16); एष भरताचार्यपुत्रः कलाप्रवीणो निजविद्याप्रदर्शनायात्रभवतामनुग्रहमाकाङ्क्षते Mukundā. 3(8); शापानुग्रहयोः शक्तो यस्तस्याज्ञा गरीयसी ŚukraNī. 2.40; **2Aii** blessing (often associated with one of the five activities of divine powers) अराणि पञ्च कृत्यानि शक्तेस्तस्याः प्रकल्पयेत् । तिरोभावं सृजिं चैव स्थितिं संहृत्यनुग्रहौ AhirbuS. 21.13; असौ (महेश्वरः) प्रादुर्भावस्तिरोभावः स्थितिश्चैवाप्यनुग्रहः VāyuP. ii. 39.225; BrahmāṇḍP. iii. 2.228; पूर्वाम्नायः सृष्टिरूपः स्थितिरूपश्च दक्षिणः ।··· उत्तरोऽनुग्रहो भवेत् KulārT. 3.41; अष्टौ च सिद्धयः ···। आकारेण जगत्सृष्टिस्तथानुग्रह एव च SkandP. i(2). 55.112; LiṅgaP. i. 9.48; शिव उवाच — सृष्टिः स्थितिश्च संहारस्तिरोभावोऽप्यनुग्रहः। पञ्चैव मे जगत्कृत्यम् ŚivaP. i. 10.2 (8A.10); ĪśānŚiPa. ii. 6.3(7); अनुग्रहस्ततो मोक्षः ŚivārkaMaDī. i. 109.20 (*on* i. 1.2); ii. 49.34 (*on* ii. 1.35); तिरोधानं त्वनुग्रहः ŚaktiSamT. i. 2.46; अनुग्रहो निरवशेषध्वंसमापन्नस्य जगतःसृष्ट्यादौ पुनः परमाण्वादिरूपतापत्तिः LalitāSaBh. 80.29 (*on* 115); 196.7 (*on* 234); आदिशब्देन मध्यगतायाः स्थितेर्ग्रहणं पिधानानुग्रहयोश्च Bhāsk. i. 239.12 (*on* i. 5.10); **2B** benefit, betterment, welfare, happiness अयं लोकः ··· भक्तानामनुग्रहं प्रपद्यमानो भवेत् SāmaraU. 257.11; 273.21; अनुग्रहो मे सुमहांस्तृप्तिश्च तव दर्शनात् MahāBhā. iii. 148.2; v. 9.32; वृथापशुसमालम्भं नैव कुर्यान्न कारयेत् । अनुग्रहः पशूनां हि संस्कारो विधिचोदितः MahāBhā. xii. 35.28; दातुः प्रतिग्रहीतुश्च शृणुष्वानुग्रहं पुनः MahāBhā. xiii. 24.24 (BhārBhāDī. अनुग्रहं निषिद्धानामपि केनचिद् गुणेनाभ्यनुज्ञानम्); भार्गवः । उपस्थितश्च श्राद्धेऽद्य ममैवानुग्रहाय HariVaṁ. 11.41; अवाप्य काले कृतकृत्यतामिमां ममापि कार्यो भवता त्वनुग्रहः BuddhaC. 11.72; अनुग्रहायास्य जनस्य शङ्के गुरुर्गृहं नो भगवान् प्रविष्टः Saund. 4.30; 5.48; मुनिर्जातो लोकस्यानुग्रहं चरन् Saund. 13.6; उभयम् (स्वभूमिजं परभूमिजं च) च प्रजानामनुग्रहेण विक्रापयेत् ArthŚā. i. 242.1 (2.16); iii. 5.3 (8.1); तत्कृतः पुण्यकृद्भिरनुग्रहः प्रजानाम् CaraS. vi(1). 4.4; i. 11.27; श्लेष्मा ···। शिरस्थः स्नेहसंतर्पणाधिकृतत्वादिन्द्रियाणामात्मवीर्येणानुग्रहं करोति SuśruS. i. 21.14; आत्मानुग्रहमिच्छतीह नृपजा धर्माभिरामप्रिया SvapnVā. 1.8; शोकनिग्रहेण क्रियतां ममानुग्रहः ŪruBha. 1.46(6); यस्तावदर्थमेतं संपन्नमिति मां पुनर्विज्ञापयिष्यति । तस्याहं पुष्टमनुग्रहं करिष्यामि Tantrākhyā. 2.14; पितॄणां द्विप्रकाराणां श्राद्धेनानुग्रहो महान् VāyuP. i. 1.99; BrahmāṇḍP. i. 1.91; तथापि ते करिष्यामि प्रसन्नोऽनुग्रहं परम् MārkP. 115.7; अनुग्रहाय लोकानां पुनस्तानब्रवीत्प्रभुः BrahmāṇḍP. ii. 9.18; iii. 4.20; यस्त्यक्त्वा रूपमाद्यं प्रभवति जगतोऽनेकधानुग्रहाय YogBh. 1.7 (*on* 1.1); चतस्रो विद्याः पृथक्प्रस्थानाः प्राणभृतामनुग्रहायोपदिश्यन्ते NyāyBh. 3.5 (*on* i. 1.1); महायोगी (कपिलः) कथमस्य वराकस्य अन्धे तमसि वर्तमानस्य विश्वस्यानुग्रहः कार्य इति समुत्पन्नकारुण्यः MāṭhVṛ. 2.3 (*on* 1); सर्व्वप्रजानुग्रह[आ]याभ्युदितप्रभावः ··· श्र्यश्नि(ग्नि)वर्म्मा EI. xiii. 118.3; xxiii. 86.28; AvantiKa. 216.4; भगवान् यतीन्द्रः ···। हितोपदेशं व्यपदेष्टुकामः प्रारब्धवान् वक्तुमनुग्रहाय VarāṅgaC. 3.43; भक्तस्य मम वात्सल्यात् प्राप्तः कार्यस्त्वनुग्रहः PāraS. 12.349; न तोदनाय कुरुते मलस्याणोरनुग्रहम् MṛgendraT. i. 7.15; i. 7.20; जगतामनुग्रहाय उदयति ··· तुहिनरुचिरधामा AnargharRā. 7.10(1); धर्माधर्मौ प्रमास्येते ···। धार्मिकाधार्मिकत्वाभ्यां पीडानुग्रहकारिणौ ŚlokaVār. 5.2 (208.6); कृत्वैवमुदयास्तमनेन प्राणिनां स्वकर्मफलभोगनिमित्तमनुग्रहम् ChāndoUBh. 156.4 (*on* iii. 11.1); (ईश्वरः) प्रजानामनुग्रहाय प्रवृत्तः GītāBh.(Śaṅ.) 96.16 (*on* 3.24); दीक्षितं जडधियामनुग्रहे दक्षिणाभिमुखमेव दैवतम् (अस्ति) DakṣiMūSt. 15; (विरोधम्) परिहरैनमनुग्रहाय SaṁkṣeŚā. 1.144 (i. 120.11); अनुग्रहेऽनुग्राह्यस्य यान्त्यमार्गमपीश्वराः Kapphiṇā. 18.146; आचार्योऽनुग्रहाय ··· शिष्यान् स दीक्षयेत् ParaS. 7.16; 8.82; उपासकानामनुग्रहायानन्तस्यापीश्वरस्य प्रादेशमात्रमभिव्यज्यते BrahmSūBh.(Bhā.) 49.20 (*on* i. 2.29); देवः ···। अनुग्रहायावतीर्णः ŚivDṛ. 7.109; रचिता सच्चरितानामनुग्रहं कर्तुकामेन। वाक्यार्थमातृकाया वृत्तिरियं शालिकेनैव PrakaPañ. 450.4; अनुग्रहाय जीवानाम् ···। परव्यूहादिभेदेन देवदेवप्रवृत्तयः LakṣmīT. 11.41; योऽभून्नाम्नापि हर्षो गिरिशिखरभुवोर्भारतानुग्रहाय EI. ii. 120.7; अनुग्रहः सुखविषयम् NyāyKa. 260.7; जनस्य ···। अनुग्रहायेह चरन्ति नूनं भूतानि भव्यानि जनार्दनस्य BhāgP. iii. 5.3; उपासकानामनुग्रहायानन्तोऽपि परमेश्वरः प्रादेशमात्रमात्मानमभिव्यनक्ति Bhām. 192.5 (*on* i. 2.29); रामस्यानुग्रहाय ··· बोधस्तव देव्या कृतो मया BṛDharmaP. i. 22.14; i. 42.25; केषामनुग्रहस्तस्य तीर्थे निवसतां प्रभो SaurP. 1.42; अनुग्रहाय संप्राप्तं विद्धि मां गणनायकम् GaṇeP. i. 37.20; ii. 109.27; कविभिरस्यानुग्रहाय शापान्तकृते च ··· अभ्यर्थितेन पुनर्मया भवतु UdaySuKa. 151.7; जगतामप्यनुग्रहात् ।··· तानुवाच वृषभध्वजः RāmāMañ. 412.13; 424.24; तदेवोपासकानुग्रहेण तत्तत्प्रतिपत्त्यनुरूपसंस्थानं करोति BrahmSūBh.(Rā.) 213.15 (*on* i. 1.21); अनुग्रहाय लोकानां भट्टश्रीकल्लटादयः। अवन्तिवर्मणः काले सिद्धा भुवमवातरन् RājTa.(Ka.) 5.66; EI. i. 65.15; उपासकानामनन्यानामनुग्रहाय ··· परमात्मा ··· अभिव्यज्यते VedāntPāSau. 74.7 (*on* i. 2.30); VedāntKau. 74.14 (*on* i. 2.30); भवद्भिर्लोकस्यानुग्रहः कर्तव्यः PrabaK. 6.27; TattvPrakā. 195B.13 (*on* 4.46); अनुग्रहाय भक्तानां सुपुण्यं व्यतनोद्यशः CaitaCa. 6.21(1); द्वादशसु तिसृणां सत्त्वात् सर्वेषामनुग्रहाय द्वादशत्वस्यैवापत्तेर्युक्तं तद्दर्शनमित्युक्तम् MīmāKau. i. 256.9 (*on* i. 4.17); अनुग्रहाय जगतां विग्रही बत शंकरः ParamāKā. 135.27; अनुग्रहाय मन्दानां संग्रहोऽयं विधीयते BhāṭṭCan. 1.5 (*on* xiii. 1.0); **2C** protective favour (in contrast with *nigraha*) निग्रहानुग्रहैः सम्यग्यदा राजा प्रवर्तते । तदा भवति लोकस्य मर्यादा सुव्यवस्थिता MahāBhā. iii. 140.39; यस्मिन् ··· निग्रहानुग्रहौ चोभौ स वै धर्मविदुच्यते MahāBhā. xii. 14.17; xii. 92.37; नयश्च विनयश्चोभौ निग्रहानुग्रहावपि। राजवृत्तिरसंकीर्णा Rāmā. iv. 17.28; इक्ष्वाकूणामियं भूमिः ···। तां पालयति धर्मात्मा भरतः सत्यवागृजुः ।··· निग्रहानुग्रहे रतः Rāmā. iv. 18.6; भर्तुराज्ञा भवेद् यत्र निग्रहानुग्रहौ प्रति विशेषेण तु भृत्येषु तदाज्ञालेखलक्षणम् ArthŚā. i. 173.6 (2.10); यस्मिन् रुष्टे भयं नास्ति तुष्टेनैव धनागमः। निग्रहोऽनुग्रहो नास्ति स रुष्टः किं करिष्यति CāṇaNīDa. 8.8; BṛhaspaSm. 153.18; विरक्तानां प्रकृतीनां द्विविधं प्रतिविधानम् अनुग्रहो निग्रहश्च MudrāRā. 3.24 (45); ये निग्रहानुग्रहयोरशक्ता द्विजाः ··· कथं भवन्त्युत्तमजातयस्ते VarāṅgaC. 25.33; NītiSā. 8.18; एवं हि लोके ईश्वराणामनुग्रहे निग्रहे च स्वातन्त्र्यं दृष्टम् AitUBh. 260.6 (*on* 3.1); महेशितुः । निग्रहानुग्रहे शक्तिः SarvaVeSāSaṁ. 506; कौलेऽनुग्रहनिग्रहौ KulārT. 11.71; 3.55; परमार्थसतोऽप्यनुग्रहो वा यदि वा निग्रह एक एव कार्यः Stotrā. 11.7; AgniP. 232.18; निग्रहानुग्रहौ नापि मया शक्यौ महात्मनाम्। कर्तुं वा प्रतिषेद्धुं वा तेन तप्ये भृशं मुने VarāP. 208.14; BrahmP. 215.77; निग्रहानुग्रहौ चैव स्त्रीषु च क्रूरभाषणम् (अपराधाः) PadmP. iv. 79.40; किं ते प्रियं करिष्यामि निग्रहानुग्रहावपि BṛDharmaP. i. 36.18; ŚivaP. vii. (1). 30.3 (534A.16); (साधकस्य) सेवाव्रतधारणम् ··· निग्रहानुग्रहेष्वनास्था च ··· विहितानां कर्मणामपरित्यागश्च ĪśānŚiPa. ii. 19.15(18); निग्रहानुग्रहौ चास्य जायते स्वेच्छयानिशम् TantrRā. 3.55; 16.4; नरः ।··· सर्वतन्त्रविधानज्ञः सर्ववेदान्तपारगः ···। परस्य स्वस्य वायं हि विनियोगं चिकीर्षति। निग्रहेऽनुग्रहे वापि स स सिध्यति सर्वदा LakṣmīT. 42.43; अनुग्रहे निग्रहे च दाने चादानकर्मणि ।··· स्वयं समर्थो यो राजा ··· स प्रभुः प्रभुरुच्यते Mānaso. ii. 8.694; विधिनिषेधावैयर्थ्यं निग्रहानुग्रहेभ्योऽवगम्यते VedāntSā.(Rā.) 216.3 (*on* ii. 3.41); निग्रहानुग्रहावस्मदायत्ताविति रक्षिणम् । पुत्रं प्रादात् RājTa.(Ka.) 8.1629; 8.3393; अर्थदण्डादेरप्युपलक्षणार्थं निग्रहानुग्रहमिति सामान्यतः पुनरभिधानात् SmṛtiCan. iv. 528.5; निग्रहानुग्रहौ – कोपप्रसादौ ŚrutaPra. ii. 376.12 (*on* ii. 3.41); प्रभुतायाः परो धर्मः निग्रहानुग्रहो यतः KumāDeC.(So.) 15.19; TattvMu. 2.58; आश्रमी ध्याननिष्ठश्च मन्त्रतन्त्रविशारदः। निग्रहानुग्रहे शक्तो गुरुरित्यभिधीयते TantrSā.(K.) 1.10; महाराजेन प्रयुक्तो निग्रहोऽप्यनुग्रहायैव कल्पिष्यते मयि KaṁVa. 3.6(4); राजा ··· ईष्टे अधिपतिर्भवति निग्रहानु-

ग्रहादिषु VīraMi.(Rājanīti.) 117.20; राजा स्मृतौ जनक इत्युदितः प्रजा(नां) यन्निग्रहादवति काममनुग्रहाच्च ĀnandRa. 4.47; उन्निनीषया साधुकर्मणि प्रवर्तनमनुग्रहः अधोनिनीषया असाधुकर्मणि प्रवर्तनं तु निग्रहः GoviBh. 163.10 (*on* ii. 3.40). **3** acceptance, admittance, approval तपसा भावितात्मानो धर्मस्यानुग्रहे रताः। मुख्यैर्यज्ञैर्यजन्त्येते नित्यं तैस्तैर्द्विजातयः Rāmā. vi. 26.17; गवामयने द्वादशाहिकं प्रथममहः, प्रायणीयोऽतिरात्रः।··· तदुपादाने मुख्यस्यानुग्रहः ŚābaBh. 1581.15 (*on* vii. 4.19); अवश्यावहेयेऽन्यतरस्मिन्भूयसामनुग्रहो युक्तः TantrVā. 17.16 (*on* i. 2.7); केवलधर्मप्रश्नेऽपवर्गमात्रप्रश्ने वा कृत्स्नं शास्त्रमसमञ्जसं स्यात् ···। भूयसां चैवमनुग्रहो भवति BālaKrī. i. 6.6 (*on* 1.1); **4** help, assistance विशेषानुग्रहश्च BrahmSū. iii. 4.38; अनुरक्तप्रकृतिः सुसहायत्वादल्पेनाप्यनुग्रहेण कार्यं साधयति ArthŚā. ii. 288.3 (7.8); रागपक्त्योजस्तेजोमेधोष्मकृत् पित्तम् ··· अग्निकर्मणानुग्रहं करोति (शरीरस्य) SuśruS. i. 15.3(2); i. 15.4; सदाशिवः ···। अकर्तुमन्यथा कर्तुं कर्तुमस्या अनुग्रहात् BrahmāṇḍP. iii. 39.117; यस्यानुग्रहेणानुगृहीतानि ··· स्वविषयेषु साध्वसाधुषु वर्तन्ते स एषामाश्रयः तच्छरीरम् NyāyBh. 25.8 (*on* i. 1.11); तस्य (संयोगस्य) प्रमाणमनुग्रहे वर्तमानमतिशयशब्दवाच्यम् NyāyVār. 8.6 (*on* i. 1.0); गन्धतैलस्यात्माङ्गस्पर्शप्रदानेन किमनुग्रहः क्रियते Ubhayābhi. 12.8; पित्तम् ··· पक्वामाशयमध्यगम् ।··· तत्रस्थमेव पित्तानां शेषाणामप्यनुग्रहम्। करोति AṣṭāHṛ. i. 12.12; परस्योत्पत्तौ कार्ये वा यद् अनुग्रहाय वर्तते तत् परार्थमित्युच्यते Bṛha. 3.6; न हि तत्कारणं लोके वेदे वा ··· यस्य नानुग्रहेऽर्थिता ŚlokaVār. 5(10).37 (507.8); ĀgaPrā. 72.13; SarvaDaKau. 75.15; ŚlokaVār. 6.42 (741.2); 7.50 (860.3); भूयसाम् ··· विधीनामनुग्रहाय वरं कल्प्यानामेवानर्थकत्वम् TantrVā. 9.3 (*on* i. 2.4); 666.13 (*on* iii. 1.2); 735.22 (*on* iii. 1.14); गन्धादिभिरपि हि घ्राणादिष्वनुगृहीतेषु प्रवृत्तिनिवृत्त्यादयः ··· तैरप्यनुग्रहो भवति BṛĀraUBh. 518.15 (*on* iv. 3.5); 708.6 (*on* v. 5.2); धर्मविशेषैरनुग्रहो विद्यायाः संभवति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 746.14 (*on* iii. 4.38); BrahmSūBh.(Bhā.) 213.5 (*on* iii. 4.38); पूर्वं स्यात्प्रत्ययव्याप्तिः ततोऽनुग्रह आत्मनः UpadeSā. 416.157; देहः ···। पृथिव्याद्यध्यवस्थायं स्वयंज्योतिरनुग्रहात्। कर्मासनादि कुरुते BṛĀraUBhVā. iv. 3.19; iv. 3.24; साधवः तेषां संग्रहोऽनुग्रहो यथाशक्त्युपकारः ManuBh. ii. 203.24 (*on* 8.311); ii. 347.23 (*on* 10.62); केवलं खलु विज्ञानं धर्मस्यानुग्रहं विना ParaS. 12.61; अङ्गजन्यत्वाच्चानुग्रहस्य Kāśi. i. 171.18 (*on* 2.206); iii. 14.12 (*on* 5(4).12); यश्चेतनाशक्तेरनुग्रहः, तत्फलम् SāṁkhyaTaKau. 117.1 (*on* 5); (अपूर्वाणि) अनुग्रहं परमोपकाराभिधानं जनयन्ति ŚāstrDī. 106.4 (*on* ii. 1.2); नापि निष्पन्नस्य करणस्य कार्योत्पत्तावनुग्रहः संभवति BrahmSūBh.(Rā.) 150.15 (*on* i. 1.4); अनुग्रहः सहकारिता Kiraṇā. 284.19; समुदायावयवसंनिधौ (तु) उभयोरनुग्रहायावयवेन समुदायो विशेष्यते Pradī. vi. 174.18 (*on* vii. 2.106); अहंकारस्त्वेकमेव तत्त्वं सर्वेषां साधारणमनुग्रहमातनोति NyāyKu. 124.6; 163.18; निरोद्धा हन्तुरनुग्रहं करोतीत्यनुग्रहेण तस्य प्रवर्तकत्वम् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1.26; व्यतिरेकबुद्धेः प्रथमतः स्तन्येच्छाद्यनुत्पत्तिप्रसङ्गेनानुग्रहात् NyāyPari. 302.9; प्रमाणविषये तद्विपर्ययशङ्कानिरसनं तर्ककृतोऽनुग्रहः SarvaDaKau. 75.16; यत्रानुकूलतर्कोऽसौ साध्यसिद्धावनुग्रहात् MānaMe. 39.2; **5** holding तत्र यः सव्येन पात्रस्यानुग्रहस्तदनन्तरम् ManuBh. i. 104.22 (*on* 2.56); **6Ai** one of the epithets of Śiva अष्टोत्तरसहस्रं तु नाम्नां शर्वस्य मे शृणु।— संग्रहो निग्रहः कर्ता (v.l. विग्रहोऽनुग्रहः कर्म) MahāBhā. xiii. 17.63; **6Aii** name of one of the sons of Bhautya Manu भरतोऽनुग्रहस्तथा।··· भौत्यस्यैते मनोः सुताः MārkP. 100.32; **6Bi** name of a particular creation अष्टौ प्रकृतयः।··· अनुग्रहसर्गः TattvSa. 17(118.1); इत्येषोऽनुग्रहः सर्गो ब्रह्मनैमित्तिकः स्मृतः BrahmāṇḍP. i. 5.104; **6Bii** name of the eighth creation अष्टमोऽनुग्रहः सर्गः सात्त्विकस्तामसश्च सः ViṣṇuP. i. 5.24; MārkP. 47.35; VāyuP. i. 6.59; BrahmāṇḍP. i. 5.57; AgniP. 20.5; VarāP. 2.39; NaraP. 3.26; ŚivaP. vii. 12.17 (514A.16); **6Biii** name of the fifth creation पञ्चमोऽनुग्रहः सर्गः स चतुर्धा व्यवस्थितः MārkP. 47.28; VāyuP. i. 6.53; BrahmāṇḍP. i. 5.51; PadmP. v. 3.66; ŚivaP. vii. 12.11 (514A.11); **6C** name of a mystic diagram संसाधितं चक्रमनुग्रहाख्यं दध्यात् ŚāraTi. 10.39; लिखेच्चानुग्रहं चक्रं शुक्लपत्रेऽथ भूर्जके। लाक्षया कुङ्कुमेनाथ स्फटिकाचन्दनेन वा AgniP. 313.13; कर्मान्ते च पुनर्बालमष्टाष्टकमनुग्रहम्। संपूज्य विनियुञ्ज्यात् Rasā. 2.121; अनुग्रहं महाचक्रं विद्यां शृणु TantrRā. 14.48; 16.88; **6D** name for the mystic sound *au* अनुग्रहो दीर्घवक्त्रो मायी ··· अधोदन्तगो नृहरेर्वपुः Tantrābhi.(8) 55.3 [Kośas give the following as synonyms of *anugraha* — *abhyupapatti*, AmaK. 2275; AbhidhāCin. 1508; ŚabdaRa.(Vā.) 3407; KośaKaTa. 2.682; *āgraha*, DharK. 2792; *prasāda*, DharK. 1195; and following as the meaning of *anugraha* — *āgraha*, AnekāSa. 572; Vaija. 239.2; AnekāSaṁ. 3.756; ViśvaPra. 180.14; NānārthSaṁ. 10.16; MediK. 191.13; ŚabdaRaSaK. 342.4; *graha*, AnekāSaṁ. 2.584; ViśvaPra. 179.2; MediK. 190.3; ViśvaLoK. 396.4; ŚabdaRaSaK. 340.9; *prasāda*, AnekāSaṁ. 3.327; ViśvaPra. 79.20; AnekāK. 399; MediK. 81.35; NānārthaMa. 863; ViśvaLoK. 172.32; KośaKaTa. 2.5903; ŚabdaRaSaK. 176.19; *śūka*, NānārthSaṁ. 88.38; *pratibhaya*, AnekāTi. 4.121; *āśis*, NānārthaMa. 1875; *abhyupapatti*, KalpaK. 239.46] (rear-guard, MW., APTE)

अनुग्रह (anu-graha) *adj.* [P. iii. 1.143] **1** illuminator एवं प्रत्यवमृश्यासावात्मानं प्रतिपद्यते। साहंकारस्य द्रव्यस्य योऽवस्थानमनुग्रहः BhāgP. iii. 27.16 (Śrīdhara प्रकाशकः); **2** protector त्वमेक एवास्य सतः प्रसूतिस्त्वं संनिधानं त्वमनुग्रहश्च BhāgP. x. 2.28.

अनुग्रहकथा (anugraha-kathā) *f.* narration of grace गौरीपतेरेषा नैव कदाप्यनुग्रहकथालक्ष्मीधुरामर्हति Ekāva. 6.5(29) (180.5)

अनुग्रहकर (anugrahakar-a) *adj.* [*f.* -ī] **1** causing welfare or betterment स्त्रीणामनुग्रहकरः स हि धर्मः सनातनः MahāBhā. i. 113.7; (सुदर्शनम्) तं दृष्ट्वा ··· सर्वभूतानामनुग्रहकरं परम्। शङ्खचक्रधरं देवम् ··· पप्रच्छ (बृहस्पतिः) AhirbuS. 44.23; **2** causing favour, obliging उपायोऽनुग्रहकरो ग्राहकोऽथ प्रवर्तकः। तथानुवर्तको ज्ञेयश्चतुःसंग्रहवस्तुतः MaYānaSū. 116.10 (16.73); भगवान् पुरुषोत्तमः ··· वसुगर्भकटाहके। अनुग्रहकरस्त्वास्ते PauṣkS. 41.182; तनुः ···। सात्त्विकी पौरुषी या तु सानुग्रहकरी स्मृता VāyuP. ii. 5.100; (नीललोहितः) मकाराख्यस्तयोर्नित्यमनुग्रहकरोऽभवत् LiṅgaP. i. 17.62; ŚivaP. ii(1). 8.18 (46B.5); साधु पृष्टं महाभागे ···। अनुग्रहकरं ध्यानम् Rasā. 1.33; **3** bestowing favour or blessing (often associated with one of the five activities of divine powers) अनुग्रहकरं देवं प्रणतार्तिविनाशनम् PratyabhiHṛ. 22.16(10)

अनुग्रहकरण (anugraha-karaṇa) *n.* the act of favouring न च व्रतोपवास° ··· °दानधर्मो वानुग्रहकरणं स्त्रीणामन्यत्र पतिशुश्रूषायाः ŚaṅkhaLiDS. 337; *adj.* bestowing favours अन्यान् सप्तकोटिसंख्यातान् मन्त्राननुग्रहकरणान् विधत्ते SarvaDaSaṁ. 7.116.

अनुग्रहकर्तृ (anugraha-kartṛ) *adj.* **1** who bestows favours, obliging कालोऽनुग्रहकर्ता त्वम् AhirbuS.(Pariśiṣṭa) 616.6; सः ··· अग्निं ब्राह्मणजातेरनुग्रहकर्तारम् असृजत् BṛĀraUBh. 90.6 (*on* i. 4.6); शापानुग्रहकर्तासौ सर्वेषां प्राणिनां भवेत् BhaviP. 308B.21 (i. 214.10); तस्यानुग्रहकर्ता त्वं न तु हन्ता द्विजन्मनः PadmP. iv. 8.22; जपेच्छिवम् ··· सदानुग्रहकर्तारम् ŚivaP. i. 17.40 (19A.4); **2** who protects निग्राह्यस्य पश्चादनुगृहीतस्य हि निग्राह्यत्वापगमेऽपि निग्रहानुग्रहकर्त्रा पुरुषेण नैकत्वसंभवः ŚrutaPra. iA. 247.17 (*on* i. 1.1); ब्रह्मशापविमोचनमन्त्रस्य निग्रहानुग्रहकर्ता प्रजापतिर्ऋषिः BālamBha. i. 107.20 (*on* 1.25); **3** who helps or assists अस्ति शक्तेरनुग्रहकर्ता पुरुषः GoviBh. 140.13 (*on* ii. 2.43); *m.* one of the epithets of Śiva (*lit.* one who bestows favours) नमोऽनुग्रहकर्त्रे च स्थितिकर्त्रे नमो नमः BrahmP. 37.16.

अनुग्रहकर्तृत्व (anugrahakartṛ-tva) *n.* the state of being one who bestows protection परमात्मनः ··· निग्रहानुग्रहकर्तृत्वेन खलु वैषम्यादि नास्ति VedāntKau. 235.7 (*on* ii. 3.41)

अनुग्रहकर्मन् (anugraha-karman) *n.* act of favour कुत्रचित्कार्ये शापानुग्रहकर्मणि। न तेन मन्त्रो वक्तव्यः JayāS. 17.42; धन्या सुलक्षणा चैषा योग्यानुग्रहकर्मणि SkandP. iv. 47.44; साक्षात् स्वदेहसंस्थोऽहं कर्तानुग्रहकर्मणः MālinīT. 9.49.

अनुग्रहकला (anugraha-kalā) *f.* aspect of favouring सदाशिवभवा नादादनुग्रहकलाः क्रमात् KulārT. 6.46.

अनुग्रहकाङ्क्षा (anugraha-kāṅkṣā) *f.* desire of blessing, desire of (causing) welfare ब्रह्मणो ब्राह्मणानां च तथानुग्रहकाम्यया (v.l. काङ्क्षया)। विव्यास वेदान् यस्माच्च तस्माद् व्यास इति स्मृतः MahāBhā. i. 57.73; भवन्तौ कौ समाख्यातं ममानुग्रहकाङ्क्षया VarāP. 10.58.

अनुग्रहकाङ्क्षिन् (anugrahakāṅkṣ-in) *adj.* seeking favours अग्रजातेति तां कन्यामग्र्यानुग्रहकाङ्क्षिणे। प्रददौ कुन्तिभोजाय सखा सख्ये महात्मने MahāBhā. i. 104.3; वक्तुमर्हसि विप्रेन्द्र त्वदनुग्रहकाङ्क्षिणः MahāBhā. xii. 298.6; सदस्या मम यज्ञेषु भवन्तो नित्यमेव तु। भविष्यथ महावीर्या ममानुग्रहकाङ्क्षिणः Rāmā. vii 36.56.

अनुग्रहकातर (anugraha-kātara) *adj.* eager to bestow favours अप्येवमार्य भगवान् परिपाति दीनान् वाश्रेव वत्सकमनुग्रहकातरोऽस्मान् BhāgP. iv. 9.17.

अनुग्रहकाम (anugrahakām-a) *adj.* [Vār. 7 *on* P. iii. 2.1] desirous of (winning) grace तवानुग्रहकामस्य ऋणग्रस्तस्य मे प्रभो। अतः परं प्रवक्ष्यामि तिलकस्य विधिं मुदा PadmP. iv. 79.17.

अनुग्रहकाम्या (anugraha-kāmyā) *f.* desire for favouring, desire

for blessing ब्रह्मणो ब्राह्मणानां च तथानुग्रहकाम्यया। विव्यास वेदान् यस्माच्च तस्माद् व्यास इति स्मृतः MahāBhā. i. 57.73; दीयते येन तद्दानं पूजानुग्रहकाम्यया AbhidhK. 4.113; दुहितृत्वं गता देवि ममानुग्रहकाम्यया MatsyaP. 13.18; VarāP. 169.28; एतेषां त्वं महाभाग ममानुग्रहकाम्यया। अनेकनामगोत्राणि गृहाण लेखनेन च BhaviP. 712B.26 (iv. 75.59); कल्पन्ते यदि कुल्माषा भगवन्! भवतारक। गृह्यतां सूर्पकोणेन ममानुग्रहकाम्यया MalliC. 7.1104.

अनुग्रहकारक (anugraha-kāraka) *adj.* causing favour, showing favour समो नास्ति मनुः कश्चिच्छापानुग्रहकारकः ŚāraTi. 16.66; जमदग्निरिति ख्यातः ···। मुनिरास्ते महाभाग शापानुग्रहकारकः GaṇeP. i. 77.24.

अनुग्रहकारण (anugraha-kāraṇa) *n.* cause of favour दुःखोपकारयोर्हेतुर्न हि दु:खाद्यवेदने (v.l. न हि दुःखाद्यसंवेद्यं पीडानुग्रहकारणम्) PramāVār. 3.458.

अनुग्रहकारिता (anugrahakāri-tā) *f.* the state of being one who bestows favours दिवौकसः ··· इन्द्रियेषु भजन्त्यनुग्रहकारिताम् NayaMañ. II. iv. 7.16.

अनुग्रहकारित्व (anugrahakāri-tva) *n.* the state of being one who bestows favours शूद्रब्राह्मणयोः ··· शापानुग्रहकारित्वं शक्तिभेदो न विद्यते BhaviP. 80B.19 (i. 41.16)

अनुग्रहकारिन् (anugrahakār-in) *adj.* [*f.* -iṇī] **A** who or which bestows favours देवो महा[न्][।]तस्यानुग्रहकारिविक्रमधनु[श्]चेष्टा[ष्टां] करोत्यद्भुता[म्] EI. xi. 285.31; धार्मिकाधार्मिकत्वाभ्यां पीडानुग्रहकारिणौ। प्रसिद्धौ ŚlokaVār. 5(1).2 (208.6); अनुग्रहकारिणि हि लौकिका धार्मिकशब्दं प्रयुञ्जाना दृश्यन्ते Kāśi. ii. 2.8 (*on* 5(1).2); सेयं हरमुखोद्गीर्णा कथानुग्रहकारिणी BṛKathāMañ. 19.29; **B** causing benefit यथा पणशते दशपणो लाभः संपद्यते तथा क्रेतृविक्रेत्रोरनुग्रहकार्यर्घो राज्ञा स्थापनीयः Mitā. 298.1 (*on* 2.233)

अनुग्रहकाल (anugraha-kāla) *m.* time of (receiving) favour यष्टव्यमिच्छया ··· आ अनुग्रहकालाच्च यावज्जीवावधि द्विज PauṣkS. 38.231.

अनुग्रहकृत् (anugraha-kṛt) *adj.* **Ai** causing welfare, causing betterment साधिभूताधिदैवो यो मन्त्रोऽनुग्रहकृत् प्रभुः। यष्टव्यो दलमध्ये तु तदङ्गानि च तत्र वै PauṣkS. 6.76; उन्मादकोऽनुग्रहकृत् स इद्वत्सर उच्यते VāyuP. i. 31.55; BrahmāṇḍP. i. 13.138; ii. 12.16; (ब्रह्मा) पूर्वं ममानुग्रहकृद्भूयः किं वर्णयामि वः MatsyaP. 113.56; **Aii** causing profit पण्यस्योपरि संस्थाप्य व्ययं पण्यसमुद्भवम्। अर्घोऽनुग्रहकृत् कार्यः क्रेतुर्विक्रेतुरेव च YājñaSm. 2.253; **B** conferring grace or favour वाञ्छन्ति संगमसुखं मुनयोऽपि येषाम्। तेषामनुग्रहकृतां स्वयमेत्य मेऽद्य युष्माकमादिशत किं प्रियमाचरामि NalaCam. 5.54; इत्यनुग्रहकृतं त्रिलोचनम् ···। भीतिमानवनतः स्वयं विधिः स्तोतुमारभत वल्लवन्दनः SkandP. i(3B). 15.17; v(2). 31.16; ĀdiP. 12.3; न हि ··· अनुग्रहदशायामनुग्राह्योऽयमनुग्रहकृता तेन नृपेणाभिन्नो भवति ŚrutaPra. iB. 219.22 (*on* i. 1.13)

अनुग्रहकृता (anugraha-kṛtā) *adj.* (*f.*) aimed at favouring अनुग्रहकृता बुद्धिस्ते मयि माधव MahāBhā. xii. 46.28; xii. 167.11; यदि वोऽनुग्रहकृता बुद्धिर्मां प्रति सत्तमाः MahāBhā. xiii. 389*(8); अनुग्रहकृता — अनुग्रहरूपेण कृता, अनुग्रहाय कृता वा ŚrutaPra. ii. 213.16 (*on* ii. 1.3)

अनुग्रहकृते (anugraha-kṛte) *adv.* for the sake of favouring राज्ञामनुग्रहकृते सुमहान् विलम्बो मार्गेऽभवत् प्रतिपदं मधुरेश्वरायाः ŚivLī. 9.17.

अनुग्रहकृपालय (anugrahakṛpālaya) *m.* abode of favour and compassion कुत्र वा वसति श्रीमाञ्जगतामीश्वरेश्वरः। भक्तानामनुरक्तानामनुग्रहकृपालयः SkandP. ii(3). 1.7.

अनुग्रहकेसरीन्द्र (anugraha-kesarīndra) *m.* excellent lion in the form of favour दूरं पलाययतु मोहमृगीकुलं मे कामाक्षि सत्वरमनुग्रहकेसरीन्द्रः MūkaPañ. 1.30.

अनुग्रहक्रिया (anugraha-kriyā) *f.* act of favouring द्विधानुग्रहक्रियया दृष्टधर्मे संपराये च MaYānaSū. 31.24 (8.17); त्रयात् फलं त्रिविधं सुखं भवति। स्नेहजनितं करुणातः। सत्वानुग्रहजनितं दानात्। तदनुग्रहक्रियाशक्तिकृतं भोगेभ्यः MaYānaSū. 128.15 (17.50); शैवादीनि रहस्यानि पूर्वमासन् महात्मनाम्। ऋषीणां वक्त्रकुहरे तेष्वेवानुग्रहक्रिया ŚivDṛ. 7.107.

अनुग्रहक्षम (anugraha-kṣama) *adj.* **1** capable of favouring क्षत्रविट्शूद्रजातीनां क्षत्रियोऽनुग्रहक्षमः JayāS. 18.7; **2** capable of protecting ददर्श पितरं रामो जमदग्निम् ··· निग्रहानुग्रहक्षमम् BrahmāṇḍP. ii. 44.11; मकुटाङ्गदचित्राङ्गाः ··· निग्रहानुग्रहक्षमाः PāraS. 11.193; श्रीगुरुः ··· निग्रहानुग्रहक्षमः KulārT. 13.41; PārāSū. 22.21; 25.16; यैर्मन्त्रैर्भुवने ख्यातो निग्रहानुग्रहक्षमः TantrRā. 13.4; ĪśānŚiPa. ii. 19.32; (लक्ष्मकः) प्रभवन् पुनरेवासीन्निग्रहानुग्रहक्षमः RājTa.(Ka.) 8.1920.

अनुग्रहक्षमत्व (anugrahakṣama-tva) *n.* the state of being one who is capable of favouring ब्राह्मणादीनां च शापानुग्रहक्षमत्वादिप्रभावा युगानुरूपेण फलन्ति ManvaMu. 25.1 (*on* 1.84)

अनुग्रहगुण (anugraha-guṇa) *m.* virtue of favouring सुजनजनितोऽनुग्रहगुणः प्रशस्तौ प्राशस्त्यं वितरति स गङ्गाधरगिराम् EI. ii. 338.34.

अनुग्रहचन्द्र (anugrahacandra) *m.* name of a Bodhisattva अहं सर्वत्र बोधिसत्त्वजननी भविष्यामि। यथा च मैत्रेयस्य बोधिसत्त्वस्य ··· अनुग्रहचन्द्रस्य GaṇḍVyū. 348.2 [DBHS.]

अनुग्रहजनित (anugraha-janita) *adj.* caused by favours करुणा दानं भोगाः सदा कृपालोर्विवृद्धिमुपयान्ति। स्नेहानुग्रहजनितं तच्छक्तिकृतं सुखं चास्मात् MaYānaSū. 128.12 (17.50)

अनुग्रहजन्य (anugraha-janya) *adj.* producible by favour न प्रमातुं शक्यते विना तस्यैवानुग्रहजन्यज्ञानविशेषम् CaitaCa. 93.9(4)

अनुग्रहण (anu-grahaṇa) *n.* **Ai** favour, kindness रागो लोभः ··· मित्रानुग्रहणम् ··· इति राजसानि MaiU. 3.5; MaitriU. (ASS. 2nd Ed.) 415.2(3); दानेन चानुग्रहणमस्पृहा च परार्थतः SarvaSiSaṁ. 11.14; जानन्ति नैतद्द्रोष्यं मे गोपा नन्दादयस्तथा। गोप्यो रहस्यं बालाश्च ममानुग्रहणं विना ĀdiP. 14.119; अम्बिका नाम भार्यास्य ···। पतिव्रता महाभागा शापानुग्रहणे क्षमा GaṇeP. i. 36.26; त्वया ममानुग्रहणायैकवारम् आगन्तव्यम् Pañcā. 62.11; **Aii** protective favour विद्यास्थाने पञ्चविधे योगमकृत्वा सर्वज्ञत्वं नैति कथंचित् परमार्थः। इत्यन्येषां निग्रहणानुग्रहणाय स्वाज्ञार्थं वा तत्र करोत्येव स योगम् MaYānaSū. 70.13 (11.60); **B** betterment, welfare अनुग्रहणमन्येषां विधातव्यं त्वयाङ्गिनाम् LiṅgaP. ii. 13.36.

अनुग्रहणकारण (anugrahaṇa-kāraṇa) *n.* [Abl.] because of favour हस्तस्तेजस्विनो नित्यमन्नग्रहण (v. l. अनुग्रहण)कारणात्। तदभ्यासकृतं मत्वा रात्रावभ्यस्त पाण्डवः MahāBhā. i. 123.4.

अनुग्रहणकृत्यता (anugrahaṇakṛtya-tā) *f.* the state of having the function of favouring (ईश्वरसदाशिवयोः) तिरोधानानुग्रहणकृत्यता गदिता VarivaRaha. 142.

अनुग्रहणीय (anu-grahaṇīya) *adj.* fit to be favoured (वासुदेवः) सुरपतिसूनावपनीतामर्षसंतमसेन सांप्रतमनुग्रहणीयोऽहमार्येण SubhaDha. 4.20(6); °मुनिकुमार ··· तत्रभवतानुग्रहणीयः खल्वयं जनः YaśasCam. ii. 265.25.

अनुग्रहणेच्छु (anugrahaṇecchu) *adj.* desirous of blessing इत्थं स मातरमनुग्रहणेच्छुरुक्त्वा प्रोचे सनाभिजनमेष विचक्षणाग्र्यः ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 5.73.

अनुग्रहतरु (anugraha-taru) *m.* tree in the form of favour संसूचयन्ती ··· चिरादनुग्रहतरोरुत्पत्स्यमानं फलम्।··· स्मितचातुरी तव मम क्षेमंकरी कल्पताम् MūkaPañ. 2.56.

अनुग्रहतस् (anugraha-tas) *adv.* due to favour or blessing गुरुकृपया जीवत्वं प्राप्तानामनुग्रहत अनुग्राह्यानुग्राहकभावेन रतिराविर्भवति SāmaraU. 250.14; काशीं संकाङ्क्षमाणानां पुरुषार्थचतुष्टयम्। पुरः किंकरवत्तिष्ठेन्ममानुग्रहतो द्विजाः SkandP. iv. 64.51; iv. 79.110; सः ··· शापानुग्रहतोऽपि वा।··· सशरीरो दिवं व्रजेत् BhaviP. 307A.29 (i. 212.9); GaṇeP. ii. 146.12; विज्ञाय संसारमसारमेवं वैराग्यतोऽनुग्रहतश्च शंभोः।··· योगी विमुक्तिं न चिरादुपैति ĪśānŚiPa. ii. 65.55.

अनुग्रहता (anugraha-tā) *f.* the state of being a blessing सहानुग्रहशक्त्या वै ज्ञेयानुग्रहता परा PauṣkS. 22.34; PāraS. 5.51; तेन शापोऽपि संदिष्टो ममानुग्रहतां गतः PadmP. iv. 67.71.

अनुग्रहत्ववत् (anugrahatva-vat) *adv.* like the nature of help व्रणशान्त्यर्थकृतदाहच्छेदादेः प्रवृत्तिनिमित्तानुसारेण दाहच्छेदादिरूपत्वेऽप्यनुग्रहत्ववत् PūrvottaVāNaMā. 34.16.

अनुग्रहत्वोपपत्ति (anugrahatvopapatti) *f.* propriety or possibility of being a favour क्रत्वर्थपशुमारणस्य तदनुसारेण हिंसात्वेऽप्यनुग्रहत्वोपपत्तेः PūrvottaVāNaMā. 34.17.

अनुग्रहदण्डाढ्य (anugrahadaṇḍāḍhya) *adj.* taken together with *au* and *anusvāra* अन्त्योऽनुग्रहदण्डाढ्यस्तारादिः क्षेत्रपाक्षरैः ĪśānŚiPa. i. 32.49.

अनुग्रहदर्शन (anugraha-darśana) *n.* appearance of agreement अनुग्रहदर्शनादष्टगृहीतं चतुर्गृहीतापेक्षया महद् गम्यते TantrRa. 110.8.

अनुग्रहदशा (anugraha-daśā) *f.* **1** time of favouring अनुग्रहदशायामनुग्राह्योऽयमनुग्रहकृता तेन नृपेणाभिन्नो भवति ŚrutaPra. iB. 219.22 (*on* i. 1.13); Yādavā. 10.70; **2** wick of favour अनुग्रहदशादीप्तम् ··· दयासंप्लुतमाहुस्त्वाम् Yādavā. 10.70.

अनुग्रहदा (anugrahad-ā) *f.* one of the epithets of the goddess Lalitā (*lit.* bestowing favour) (इदानीं (ललितादेव्याः) नामसाहस्रं वक्ष्यामि) सदाशिवानुग्रहदा LalitāSa. 115.

अनुग्रहदृश् (anugraha-dṛś) *f.* look with favour or blessing, kind look विभुः ··· विलोक्यानुग्रहदृशा वाक्यं चेदमुवाच ह SkandP. ii(2). 3. 27; स्वरूपं पश्चादनुग्रहदृशा च दिशन्नशेषम् ··· स्मरस्य ŚrīKaC. 5.40; 16.43.

अनुग्रहदृष्टि (anugraha-dṛṣṭi) *f.* look with favour, kind look परमेश्वरः ··· हिरण्यगर्भं सृष्टमनुग्रहदृष्ट्या पश्यति BrahmSūBh.(Śrī.) i. 560.8 (*on* i. 4.24); ii. 463. 3 (*on* iv. 2. 16); उमापतिः ··· विद्यावन्तं साधकमवलोक्य ··· तस्मिन् ··· अनुग्रहदृष्टिं निदधाति BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 464. 9 (*on* iv. 2. 16); अनुग्रहदृष्ट्या दर्शनं व्यज्यते ŚivārkaMaDī. i. 161.12 (*on* i. 1. 3); यत्रानुग्रहदृष्टिमर्पयति च श्रीबालकृष्णो गुरुः। सोऽयं दीव्यति ··· कविः JānaPa. 1. 8.

अनुग्रहद्वैविध्यानुपयोग (anugrahadvaividhyānupayoga) *m.* futility of twofoldness of help इन्द्रियासंबन्धवाचित्वेनानुग्रहद्वैविध्यानुपयोगात् ŚrutaPra. iA. 163.12 (*on* i. 1.1)

अनुग्रहधी (anugraha-dhī) *f.* intention of favouring कर्तव्यमभिषेकं च ··· अनुग्रहधिया ··· आचार्यवरेण PauṣkS. 31. 91; 36.374; कार्यं सम्यक्प्रतिष्ठानमनुग्रहधिया मुने PāraS. 19.345; अवतीर्णोऽसि लोकानामनुग्रहधिया विभो SkandP. ii(2). 30.46; चरितं पाण्डोः सुतानाम् ··· उत्सूत्रयं (? आसूत्रयं) यत्किंचित्किल मय्यनुग्रहधिया शोध्यं तदेतद् बुधैः PāṇḍaC. 18. 280; अनुग्रहधिया ख्यात परोपकरणोद्यताः PrabhāC. 138.21.

अनुग्रहनिग्रह (anugraha-nigraha) *m.* protective favour and punishment गुणदोषावनिश्चित्यानुग्रहनिग्रहविधानं ग्रहाभिनिवेश इव NītiVā. 11. 49; आदिशब्देनानुग्रहनिग्रहादयो गृह्यन्ते BrahmSūBh.(Rā.) 537. 12 (*on* ii. 3.41); नरपतिः ··· अनुग्रहनिग्रहविशेषं कुर्वन् ··· वैषम्यं न प्रतिपद्यते ŚivārkaMaDī. ii. 47.17 (*on* ii. 1.34); राजा ··· कार्यम् अनुग्रहनिग्रहादियोग्यताम् ··· अवेक्ष्यात्मानं विश्वरूपम् ··· करोति VīraMi.(Rājanīti.) 18. 12.

अनुग्रहनिमित्त (anugraha-nimitta) *adj.* caused by favouring or blessing धर्माधर्मौ हिंसानुग्रहनिमित्तौ ChāndoUBh. 293. 18 (*on* v. 10. 1-2)

अनुग्रहनिर्भिन्नहृदयग्रन्थि (anugrahanirbhinna-hṛdayagranthi) *adj.* having the knot of the heart cut off through grace तवानुग्रहनिर्भिन्नहृदयग्रन्थिरद्रिजे। स्वात्मत्वेन जगन्मत्वा ततो न विजुगुप्सते TripuVePāSt. 82.

अनुग्रहपर (anugraha-para) *adj.* [*f.* -ā] **A** intent on favouring अनुग्रहपराः ··· शक्तीशस्य महात्मनः। शक्तिं व्यञ्जन्ति ··· शक्तयः PauṣkS. 10. 7; 22. 58; (प्रभो) सदा ह्यनुग्रहपरस्तिष्ठस्वाचन्द्रतारकम् JayāS. 20.333; PāraS. 15. 806; अनुग्रहपरो नित्यं श्रूयते हि विभीषणः PadmP.(Ra.) 55.55; पतिव्रताधुरीणां त्वां नमामि जनकात्मजाम्। अनुग्रहपराम् SkandP. iii(1). 46. 53; आचार्योऽनुग्रहपरः सोऽहमेव ĪśānŚiPa. ii. 16.55; द्रोहार्जिताद्धनाद्भागं प्रसादेन नियुञ्जति। ··· सा देवी नानुग्रहपरा ह्यभूत् RājTa.(Jo.) 1058; **B** keen on bestowing protective favour ये स्त्रीशस्त्राक्षसूत्रादिरागाद्यङ्ककलङ्किताः। निग्रहानुग्रहपरास्ते देवाः स्युर्न मुक्तये YogŚā. 2.6; KumāPraPra. 65.1.

अनुग्रहपराङ्मुख (anugraha-parāṅmukha) *adj.* averse to favouring भगवत्यनुग्रहपराङ्मुखे सति प्रतिपद्य मार्गमपि तं दुरासदम्। अधिगच्छति कचिदणुर्न किंचन स्थिरपञ्चपर्वणि विपर्यये स्थितः HarVi. 6.100.

अनुग्रहपरायणा (anugraha-parāyaṇā) *adj.* (*f.*) intent on favouring अज्ञानतिमिरज्योतिरनुग्रहपरायणा (गङ्गा) SkandP. iv. 29.23.

अनुग्रहपरिग्रह (anugraha-parigraha) *m.* receiving of favours शंभोरनुग्रहपरिग्रहलभ्यकाशीं मूढो विहाय किमु याति करस्थमुक्तिम् SkandP. iv. 30.82.

अनुग्रहपरिहारनिबन्ध (anugrahaparihāra-nibandha) *m.* record of favours and exemptions (from taxes) तेन सीम्नां क्षेत्राणां च मर्यादारण्यपथिप्रमाणसंप्रदानविक्रयानुग्रहपरिहारनिबन्धान् कारयेत् ArthŚā. i. 345. 5 (2.35)

अनुग्रहपात्र (anugraha-pātra) *n.* object of favour or compassion देव यद्यहमनुग्रहपात्रं तदङ्गदस्य प्लवंगाधिपत्यदानेन मामनुगृह्णातु भवान् MahāvīC. 5. 63 (283. 25)

अनुग्रहप्रकार (anugraha-prakāra) *m.* type of favour अनुग्रहप्रकारस्य क्रमोऽयमविवक्षितः। यादृशी योग्यता पुंसस्तस्य तादृगनुग्रहः ŚivaP. vii(1). 3.41 (505A. 10); पूर्वम् ··· अनुभवसाधनानुग्रहो दूषितः। इदानीमनुग्रहप्रकारविशेषपर्यालोचनया दूषणमाह ŚrutaPra. iA. 163.13 (*on* i. 1.1)

अनुग्रहप्रकारान्तर (anugraha-prakārāntara) *n.* another type of favour वक्ष्यमाणामिहानुग्रहप्रकारान्तरानुपपत्तिमभिप्रेत्य प्रतिबन्धनिरसनरूपानुग्रह एव परिशेषितः ŚrutaPra. iA. 164. 11 (*on* i. 1.1)

अनुग्रहप्रतिष्ठा (anugraha-pratiṣṭhā) *f.* installation (of the idol) for obtaining favour अनुग्रहप्रतिष्ठा चाप्यधिकारनिरूपणा।··· भक्तानां कार्यमुच्यते PauṣkS. 38.30; PāraS. 19. 303.

अनुग्रहप्रत्यभिनन्दिनी (anugraha-pratyabhinandinī) *adj.* (*f.*) rejoicing at the favour or kindness अनुग्रहप्रत्यभिनन्दिनीं तां (सीताम्) वाल्मीकिरादाय ··· स्वमाश्रमं शान्तमृगं निनाय RaghuVa. 14. 79.

अनुग्रहप्रत्यवेक्षा (anugraha-pratyavekṣā) *f.* complete understanding of grace संबुद्धस्यानुग्रहप्रत्यवेक्षापक्षप्राप्ते कोशलेशोऽपि तस्मिन्। पोषायेन्दुः पूषणीवोपलिप्स्ये Kapphiṇā. 20. 41.

अनुग्रहप्रद (anugraha-prada) *adj.* who bestows protective favour अहं सर्वप्रपञ्चानां निग्रहानुग्रहप्रदः। मत्तो नास्त्यधिकः SkandP. iii(1). 24.6.

अनुग्रहप्रवृत्ति (anugraha-pravṛtti) *f.* inclination to favour (राजतैलम्) अनुग्रहप्रवृत्तौ हि राज्ञाम् ··· प्रशस्यते KāśyaS. 141B. 19.

अनुग्रहप्रसाद (anugraha-prasāda) *m.* gracious disposition to favour निधेहि मस्तके तात पाणिं मेऽभयदं शुभम्। अनुग्रहप्रसादात्ते हनिष्ये दुष्टदानवान् GaṇeP. ii. 136.5.

अनुग्रहप्राप्त (anugraha-prāpta) *adj.* who has come for (protective) favour राजद्वारम् ··· निग्रहानुग्रहप्राप्तलोककोलाहलाकुलम्। तद् गत्वा स्मृतवानस्मि BṛKathāŚloSaṁ. 23.12.

अनुग्रहप्रार्थना (anugraha-prārthanā) *f.* request for favour इदानीमेकान्ततो रोषपरिहारेण प्राज्ञानामनुग्रहप्रार्थनामाशंस इत्याह TātpaṬ.(U.) 2. 14 (*on* 1.4)

अनुग्रहप्रोक्तनिवेद्य (anugrahaprokta-nivedya) *n.* food to be offered (to a deity) which has been prescribed for (obtaining) favour देव्यास्त्वनुग्रहप्रोक्तनिवेद्यैः शिक्थकं महत्।··· विधाय तत्तन्मन्त्रैस्तु विदध्यात्तान्यनुक्रमात् TantrRā. 21. 91.

अनुग्रहफल (anugraha-phala) *n.* result in the form of help संस्कारे निष्प्रमाणे तु पूर्ववृत्तत्वकल्पनम्। निष्प्रमाणकमेवेति नानुग्रहफलं भवेत् ŚlokaVār. 5(11).101 (536.2)

अनुग्रहबिन्दुमत् (anugrahabindu-ma(n)t) *adj.* accompanied by the sounds *au* and *anusvāra* शुक्लं च नादबीजं चाप्यन्त्योऽनुग्रहबिन्दुमान् ĪśānŚiPa. i. 30.1.

अनुग्रहबीज (anugraha-bīja) *n.* cause of favour भगवति वैषम्याभावं दर्शयन्ननुग्रहबीजमाह VedāntKau. 407.17 (*on* iv. 2. 16)

अनुग्रहबुद्धि (anugraha-buddhi) *adj.* having the intention of favouring प्रीयता हि तदा ब्रह्मन् ममानुग्रहबुद्धिना। पितृकार्ये त्वया पूर्वमुपदेशः कृतोऽनघ MahāBhā. xiii. 10.50; प्रकृतः समुदयमज्ञानेन परिहापयति ··· कार्यार्थिष्वनुग्रहबुद्धिः कामेन, हिंसाबुद्धिः कोपेन ArthŚā. i. 146. 4 (2.7); *f.* **I** intention of seeking favours or blessings अच्युतम्। विधिनाग्नौ च संतर्प्य स्नापयित्वा द्विजोत्तम। विनानुग्रहबुद्ध्या वै तस्य कार्या क्रियाखिला JayāS. 18. 12; परमेश्वरस्य ··· शिवमूर्तित्वबहुमानेन शिवाराधनरूपानुग्रहबुद्धिरेव कार्या ŚivārkaMaDī. i. 310.13 (*on* i. 2.1); **II** intention of bestowing favours नागानन्दं नाम नाटकम् ··· अस्मासु चानुग्रहबुद्ध्या ··· त्वया नाटयितव्यम् Nāgā. 1. 2(7); PriyDa. 1. 2(8); Ratnā. 1. 4(7); भगवन् ···। मय्यनुग्रहबुद्ध्या त्वमग्निमध्यगतार्चनम्। यथाविधि समाचक्ष्व PāraS. 26. 1; प्रसादो नाम त्वयि अनुग्रहबुद्धिः GītāBh.(Śaṅ.) 331. 1 (*on* 11. 47); यद्यनुग्रहबुद्धिरस्मासु तदेतदङ्गीकुरु TilaMañ. 98. 3; न भवति धर्मः श्रोतुः सर्वस्यैकान्ततो हितश्रवणात्। ब्रुवतोऽनुग्रहबुद्ध्या वक्तुस्त्वेकान्ततो भवति SyādvāMañ. 3(32)

अनुग्रहबुद्धिमत् (anugrahabuddhi-ma(n)t) *adj.* having the intention of favouring अनुग्रहबुद्धिमान्। अनन्तसेनो भगवान् कुमारः ··· ददौ तस्यै (अम्बायै) शुभां स्रजम् MahāBhā. i. App. I. 55(54)

अनुग्रहभाज् (anugraha-bhāj) *adj.* receiving favour or grace (सूर्यस्य नाम्नामष्टशतम्) यद्यनुग्रहभागहम्। भगवन्नास्ति चेद्गुह्यं तच्च मे ब्रूहि सांप्रतम् MahāBhā. iii. 18*(1); धर्मान् कथय देवेश यद्यनुग्रहभागहम् MahāBhā. xiv. App. 1. 4(29); तस्मात्प्रसादं कुरु मे यद्यनुग्रहभागहम्।··· दिवाकर MatsyaP. 11. 27; PadmP. v. 8.61; परमेश्वर। सगणेन त्वयागत्य कृतोऽनुग्रहभागहम् ŚivaP. ii(3). 11.36 (135A. 8); मया प्रलपितं किंचित् ···। क्षन्तुमर्हसि देवेश तवानुग्रहभागहम् AdhyāRā. vii. 2.76.

अनुग्रहभाजन (anugraha-bhājana) *n.* object of favour भक्तवत्सले। तत्सुचन्द्रं जये युद्धे तवानुग्रहभाजनम् BrahmāṇḍP. ii. 39. 48; भवत्संदर्शनेनाहमस्म्यनुग्रहभाजनम् DarpDa. 4.50.

अनुग्रहभाव (anugraha-bhāva) *m.* feeling or attitude of kindness दृष्ट्वानुग्रहभावाच्च पार्थः पार्थमुवाच ह MahāBhā. i. 1718*.

अनुग्रहभृत (anugraha-bhṛta) *adj.* treated with favour कृतापदानं च तदा बलमासीत् ···। न कुप्यवेतनी कश्चिन्न चातिक्रान्तवेतनी। नानुग्रहभृतः कश्चिन्न चादृष्टपराक्रमः MahāBhā. iii. 16.22.

अनुग्रहभेद (anugraha-bheda) *m.* distinction in the form of favour (etc.) ब्रह्म ···। जगन्नियन्त्रपि नियमनस्य सृष्टिस्थितिलयतिरोधानानुग्रहभेदेनानेकविध-

त्वाद् ब्रह्मविष्णुरुद्रादिभेदेनानेकविधमेव LalitāSaBh. 20.16 (*on* 52)

अनुग्रहमति (anugrahamati) *m.* name of a Bodhisattva अहं सर्वत्र बोधिसत्त्वजननी भविष्यामि । यथा च मैत्रेयस्य बोधिसत्त्वस्य, तथा ··· अनुग्रहमतेः GaṇḍVyū. 348. 2 [DBHS.]

अनुग्रहमनोज्ञा (anugraha-manojñā) *adj.* (*f.*) pleasing due to favour प्रवचनोन्नतेः सम्यग् ग्लानबालादिसाधुषु । अनुग्रहमनोज्ञायाः स्थानमेतत् तृतीयकम् MalliC. 3. 216.

अनुग्रहमय (anugraha-maya) *adj.* [*f.* -ī] **1** consisting of grace or blessing (which is one of the fivefold activities of the Lord) परमेश्वरः पञ्चविधकृत्यमयः, सततम् अनुग्रहमय्या परारूपया शक्त्या आक्रान्तो वस्तुतोऽनुग्रहैकात्मैव ParāTri. 3. 8; अनुग्रहमयं चक्रमिदं पञ्चार्थकारणम् ŚivaP. vi. 14.27 (489B. 4); कर्मसाम्ये स एकः स्यादनुग्रहमयो विभुः ŚivaP. vi. 15. 7 (490A.8); **2** full of grace स्मरारिस्तेषामनुग्रहमयेन विलोकनेन । चक्रे ··· मुनीनां लीनस्य मोहरजसः सहसैव शान्तिम् DarpDa. 7. 71; गुरवो ये हरेरस्य ते पूज्या इति विश्रुताः। अनुग्रहमयी तेषां रतिर्वात्सल्यमुच्यते BhaktiRaSi. ii. 5. 26; भगवानाङ्गिरसः ··· अनुग्रहमय्या दृशा जगन्निधेः ··· आप्यायितः ··· प्रारभत किंचिदेवमभिधातुम् NīlaVi. 43.2.

अनुग्रहमात्र (anugraha-mātra) *n.* mere favour ममानुग्रहमात्रेण त्वं चेच्छक्तो भविष्यसि । तदायं निहितो हस्तो मस्तकेऽभयदायकः GaṇeP. ii. 136.9; धनपरिग्रहरहितोऽपि ऋषिरनुग्रहेणान्यान्धनवतः करोति, तद्वदनुग्रहमात्रेणानन्दवतः करोतीति नार्थः ŚivārkaMaDī. i. 217.10 (*on* i. 1.15)

अनुग्रहमात्रहेतुत्व (anugrahamātrahetu-tva) *n.* the state of being the cause of mere favour कर्मादेरनुग्रहमात्रहेतुत्वेनापि तद्वचनं सार्थकम् NyāySu.(Ja.) 17B.3 (*on* i. 1. 1)

अनुग्रहमूलत्व (anugrahamūla-tva) *n.* the state of having favour as its root (i. e. the state of being rooted in favour) अतोऽनुग्रहमूलत्ववेदानुसारित्वभगवत्प्रीणनत्वस्वर्गापवर्गार्थत्वातामसत्वैः ··· पाशुपतस्य कथमवैदिकत्वम् ŚrutaPra. ii. 318.2 (*on* ii. 2. 38)

अनुग्रहयालु (anu-grahayālu) *adj.* [w. r. for अनुगृहयालु], PratāYaBhū. 165. 7.

अनुग्रहयुक्त (anugraha-yukta) *adj.* associated with the vowel *au* वाग्भवं तदनु मन्मथबीजं सर्गवान् भृगुरनुग्रहयुक्तः । त्रैपुरो मनुरयम् IśānŚiPa. i. 17. 1.

अनुग्रहयोग (anugraha-yoga) *m.* **1** zeal for bestowing favour अयमप्रभवो भूतानां हिंसानुग्रहयोगेषु GautDS. iii. 10.49; **2** relation of mutual assistance (ध्वनेर्वाच्येन श्लेषेण विरोधेन वा व्यञ्जितस्य विषय एव,) अनुग्रहयोगादेकतरत्यागग्रहणनिमित्ताभावो हि वाशब्देन सूच्यते Loc. 97. 13 (*on* 2. 25)

अनुग्रहरता (anugraha-ratā) *adj.* (*f.*) engaged in protective favour नवनीतं सरस्वत्या बुद्धिरेषा प्रभाविता ।···निग्रहानुग्रहरता लोकाननु चरिष्यति MahāBhā. xii. 59.77.

अनुग्रहरहित (anugraha-rahita) *adj.* devoid of mutual help or expectancy अनुग्रहरहितानां च स्वतन्त्राणामेव वाक्यत्वे व्यस्तोच्चारितानां गौरश्च इत्यादीनां च वाक्यत्वं स्यात् YuktiSneha. 151. 16 (*on* i. 1.7)

अनुग्रहरूप (anugraha-rūpa) *adj.* [*f.* -ā] of the form of favour (i. e. release from bondage) सृष्टिरूपा सरस्वती ··· तिरोधानकरी पार्वती ··· अनुग्रहरूपा उमा NārāyPūTāU. 174.9(2); सृष्टिपालनसंहारतिरोधानानुग्रहरूपस्वव्यापारसाध्यानि प्रपञ्चधर्मरूपाणि पञ्चकार्याणि ŚivārkaMaDī. i. 109. 21 (*on* i. 1.2) cf. **अनुग्रह 2All.**

अनुग्रहरूपक (anugraharūpa-ka) *adj.* of the nature of blessing or favour वाचस्पतिः···अस्मासु नृम्णं यत्स्वमाधादादधातु तत् । मननीयं नृभिर्नृम्णं तदनुग्रहरूपकम् AhirbuS. 58.29.

अनुग्रहरूपत्व (anugraharūpa-tva) *n.* the state of being that which is of the nature of help क्रोधादिकृतस्य शरीरावयवदाहच्छेदादेः निग्रहत्वेऽपि व्रणशान्त्यर्थं कृतस्य तस्यानुग्रहरूपत्वेन अनिग्रहत्ववत् PūrvottaVāNaMā. 33. 16.

अनुग्रहलक्षण (anugraha-lakṣaṇa) *adj.* **A** of the nature of what is pleasant or agreeable अनुग्रहलक्षणं सुखम् PadārthaSaṁ. 259. 15 (NyāyKa. अनुगृह्यतेऽनेनेत्यनुग्रहः, अनुग्रहलक्षणमनुग्रहस्वभावम्); **B** characterised by bestowing grace एष च अनुग्रहलक्षणोऽन्त्यः पञ्चमः पारमेश्वरः कृत्यविशेषः PratyabhiVi. i. 25. 7 (*on* i. 1. 1); मायया विश्वसृष्टिस्थितिसंहारतिरोभावानुग्रहलक्षणैः पञ्चविधैः कृत्यैः स्वात्मन्येव विहरति SarvaMaSaṁ. 43.5; cf. **अनुग्रह 2All.**

अनुग्रहलाभ (anugraha-lābha) *m.* obtainment of support लिङ्गानुग्रहेऽपि श्रुतीनामपि कासांचिदनुग्रहलाभेन श्रुतिसाहित्येन भूयस्तरत्वात् UpaParā. 53.15.

अनुग्रहलिङ्ग (anugraha-liṅga) *adj.* characterised by favour विग्रहमनुग्रहलिङ्गेषु शक्तिकपालेषु सर्ववशंकरं विद्यात् LiṅgU. 310. 17.

अनुग्रहवचन (anugraha-vacana) *n.* **A** statement of rendering help पिण्डपितृयज्ञः । प्रकरणकाललिङ्गानुग्रहवचनानाहिताग्निश्रुतिभ्योऽनङ्गम् KātyŚS. iv. 1. 29; अनङ्गत्वेऽप्यनुग्रहवचनमनाकाङ्क्षितत्वाद् व्यर्थमेव TantrVā. 1134.4 (*on* iii. 7. 12); 1182.5 (*on* iii. 8. 39); अग्नीषोमीयानुबन्ध्यस्थानयोः पुरोडाशामिक्षाभ्यामनुग्रहवचनेन पशुशून्यत्वावगमात् ŚāstrDī. 343. 10 (*on* iii. 8.21); 'ये वा अमी वैराजस्य स्तोमाः तैरेवैते सामन्वन्तः' इत्यनुग्रहवचनं तादर्थ्ये नावकल्पते SaṅkarKāBh. 155. 17 (*on* iii. 3.8); BhāṭṭDī. iii. 184. 7 (*on* ix. 4. 13); **B** statement of support बालोऽपि व्युत्पन्नश्चेत्तर्हि मरणान्तिकमेव प्रायश्चित्तम् । तद्विषयाणि चानुग्रहवचनानि Aparā. 1070.8 (*on* 3.253)

अनुग्रहवत् (anugraha-va(n)t) *adj.* [*f.* -ī] **1** favourable, propitious यदि त्वनुग्रहवती मयि बुद्धिर्द्विजोत्तमाः। भवतां तत्समाख्यातुमर्हतेदमशेषतः MārkP. 45. 8; सुदुष्करमपि स्वरसेन कार्यं सिध्यत्यनुग्रहवतीष्विह देवतासु KathāSaSāg. xii. 2.184; **2** associated with the vowel *au* शक्तिः स्वान्तोऽनुग्रहवान् ··· गौरीमनुरुक्तः IśānŚiPa. i. 23. 48; i. 43. 66.

अनुग्रहवर्षिणी (anugrahavarṣ-iṇī) *adj.* (*f.*) showering favours आदेहान्तमिह स्थास्ये लोकयात्रां प्रवर्तयन् । अतोऽनुग्रहवर्षिण्या दृष्ट्या देवावलोकय BṛBrahmaS. i. 13. 5.

अनुग्रहवश (anugraha-vaśa) *m.* **A** [Abl.] due to assistance or help (of the impressions of the previous sounds) संकेतग्रहेणानुग्रहवशाद्वर्णेष्वेव पदबुद्धिर्भविष्यति SarvaDaSaṁ. 13. 160; **B** [Abl.] on account of favouring भक्तेष्वनुग्रहवशात् बहुधोपास्यात्मकं भजे वस्तु NityoNi. 157.14; [Inst.] due to favour स्वव्यापारवशेनैव व्यस्वयन्ति(? व्यवस्यन्ति) सदैव हि। अनुग्रहवशेनैव विभोरिच्छावशेन तु PauṣkS. 36.130.

अनुग्रहवाञ्छा (anugraha-vāñchā) *f.* desire for bestowing favour साम्प्रतं स भगवान् कृतभूरिमूर्तिरभ्यागतः पुनरनुग्रहवाञ्छया माम् BālRā. 8. 75.

अनुग्रहवाद (anugraha-vāda) *m.* statement of support (अनुग्रहाच्च जौहवस्य) अनुग्रहवादश्च भवति ŚābaBh. 1222. 10 (*on* iv. 1.47)

अनुग्रहविधि (anugraha-vidhi) *m.* way or manner of favouring अनुग्रहविधौ देव्या मातुश्च महदन्तरम् । माता गाढं निबध्नाति बन्धं देवी निकृन्तति PraboCan. 6. 11 (106. 8)

अनुग्रहविरुद्ध (anugraha-viruddha) *adj.* contrary to favouring परानुग्रहलक्षणो धर्मस्तदभावमात्रं नाधर्मोऽपि तु तदन्यमात्रम् । अपि तु अनुग्रहविरुद्ध उपघातोऽधर्मः PramāVāBh. 145. 26.

अनुग्रहविलम्ब (anugraha-vilamba) *m.* delay in assistance सति कर्मण्यनुग्रहविलम्बेन संयोगविभागानुत्पत्त्यदर्शनान्न सर्वत्रानुग्रहापेक्षा MayūMāli. 236. 15 (*on* iii. 3.4)

अनुग्रहव्यपेक्षा (anugraha-vyapekṣā) *f.* requirement of assistance अनुग्रहव्यपेक्षायां मनसश्चन्द्रमा भवेत् BṛĀraUBhVā. i. 5.183.

अनुग्रहशक्ति (anugraha-śakti) *f.* **A** power in the form of favour सहानुग्रहशक्त्या वै ज्ञेयानुग्रहता परा PauṣkS. 22.34; PāraS. 5. 51; यत्र यत्रानुरूपं च तत्र तन्न्यासमाचरेत् । तदानुग्रहशक्त्यन्तमाक्षितेः कमलोद्भव PauṣkS. 37. 6; अनुग्रहशक्तिः सततं सर्वप्रमातृषु अनस्तमितैव ParāTri. 12.5; शक्तिर्वस्तुत एकैव सती ··· ज्ञानेच्छाक्रियासृष्टिपालनसंहारतिरोधानानुग्रहशक्त्याद्यनन्ताकारेण भाति ŚivārkaMaDī. i. 301. 29 (*on* i. 2.1); **B** power of protective favour द्वे कले बलदेवकेशवाख्ये निग्रहानुग्रहशक्ती व्यक्ते भवतः CaturCin. ii(1). 378. 9.

अनुग्रहशक्तिका (anugrahaśakti-kā) *f.* power of favouring स्मरेत् ···। प्रकाशशक्तिं चानन्तामीशानुग्रहशक्तिके PāraS. 6.162.

अनुग्रहशक्तिमत् (anugrahaśakti-ma(n)t) *adj.* possessed of the power of favouring ब्रह्मा ···। ज्ञानविज्ञानसंपन्नः शापानुग्रहशक्तिमान् GaṇeP. i. 14.3.

अनुग्रहशालिन् (anugrahaśāl-in) *adj.* possessing (the power of) favouring देवदेव प्रसादेन त्वयानुग्रहशालिना । एतत्ते दर्शितं तेजः SkandP. i(3A). 12. 45.

अनुग्रहशीला (anugrahaśīl-ā) *adj.* (*f.*) [Vār. 7 *on* P. iii. 2.1] practising the act of favouring (repeatadly) इरानुग्रहशीला तु ह्यनायुर्भक्षणे रता BrahmāṇḍP. ii. 7. 468.

अनुग्रहसंयुक्त (anugraha-saṁyukta) *adj.* endowed with (the power of) favouring शापानुग्रहसंयुक्ता ब्राह्मणास्तत्र सन्ति SkandP. iii(2). 2. 20.

अनुग्रहसमर्थ (anugraha-samartha) *adj.* [*f.* -ā] **A** capable of rendering help अरिविजिगीष्वोर्भूम्यनन्तरः संहतासंहतयोरनुग्रहसमर्थो निग्रहे चासंहतयोर्मध्यमः ArthŚā. ii. 233. 3 (6.2); ManvaMu. 275.11 (*on* 7. 165);

B capable of favouring or blessing शापानुग्रहसमर्था महर्षयः श्रूयन्ते TantrVā. 135.9 (*on* i. 3.7); सभापतिरपि ··· रागादिरहितो निग्रहानुग्रहसमर्थः स्वीकरणीयः TārkiRa. 208.13; शापानुग्रहसमर्था वाक् दैवी वाक् ŚrutaPra. iB. 267.13 (*on* i. 1.27)

अनुग्रहसंभव (anugraha-sambhava) *m.* possibility of acceptance इह तु द्वौ प्रातःकालौ नैरन्तर्येणैव विद्येते।··· द्वयोरप्यनुग्रहसंभवान्न चोदकप्राप्तस्य बाधो युक्तः TantrRa. 269.16; सामानाधिकरण्यस्यापि अनुग्रहसंभवे तद्बाधनायोगात् PūrvottaVāNaMā. 86.5.

अनुग्रहसंमुद् (anugraha-sammud) *adj.* delighting in favouring नगात्मजा पुररिपुं भुवनत्रयगुप्तये। इममयाचत शोणगिरीश्वरं वरमुदारमनुग्रहसंमुदम् SkndP. i(3A). 12.88.

अनुग्रहसर्ग (anugraha-sarga) *m.* creation (of supportive bodies) as a favour कपिल उवाच। कथयिष्यामि।··· अनुग्रहसर्गः TattvSa. (17) 118.1; अत्राह कोऽनुग्रहसर्गः। अत्रोच्यते। बाह्यान् पञ्चतन्मात्रेभ्यश्चोत्पाद्यानुग्रहसर्गध्यानोत्पन्नेनाधारवर्जितान् पुत्रान् दृष्ट्वा तेभ्यस्तन्मात्रेभ्योऽनुग्रहसर्गमसृजद् ब्रह्मा TattvSa. (17) 136.14.

अनुग्रहसाध्यत्व (anugrahasādhya-tva) *n.* the state of being that which is to be accomplished through (divine) favour पुष्टिमार्गेऽङ्गीकृतेस्त्वनुग्रहसाध्यत्वात्तत्र च पापादेरप्रतिबन्धत्वाच्छ्रवणादिरूपा प्रेमरूपा च युगपत् पौर्वापर्येण वा वैपरीत्येन वा भवत्येव AṇuBh. 235.11 (*on* iii. 3.29)

अनुग्रहसामर्थ्य (anugraha-sāmarthya) *n.* ability to bestow favour अतिभक्तिप्रभावेन वाच्यस्यानेकरूपिणः। संमुखीकरणादीनां कर्मणा संप्रयोजितम्। तदनुग्रहसामर्थ्याद् वाञ्छितं संप्रयच्छति PauṣkS. 32.61; शापानुग्रहसामर्थ्यम् ऋषीणाम् VedavyāSm. 1.38; BhaviP. 80B.25 (i. 41.19); प्रवक्तृत्वेऽपि ब्राह्मणानां नृपसहायोपयोगितैव। द्रष्टा तु निग्रहानुग्रहसामर्थ्याद् राजैव BālaKrī. i. 202.12 (*on* 2.1); सुकृतस्यापि लेपः — महत्त्वपङ्क्तिपावनत्वशापानुग्रहसामर्थ्यकाम्यकर्मरुचिरूपः ŚrutaPra. ii. 585.2 (*on* iv. 1.13)

अनुग्रहसिद्धि (anugraha-siddhi) *f.* accomplishment of help दर्शपूर्णमासाभ्यां स्वर्गं साधयेत् कथमित्येतस्यामाकाङ्क्षायामविच्छिन्नं यान्यश्रुतप्रयोजनानि कर्माणि पठ्यन्ते समिधो यजति तनूनपातं यजतीत्येवमादीनि ततश्च दर्शपूर्णमासयोः कुतश्चिदनुग्रहसिद्ध्या भवितव्यम् TantrVā. 831.18 (*on* iii. 3.11)

अनुग्रहस्मरण (anugraha-smaraṇa) *n.* *smṛti*-statement of approval or admittance अहतं धातुरक्तं च तत्पवित्रमिति स्थितिः। इति तस्यानुग्रहस्मरणात् SmṛtiCan. ii. 298.17.

अनुग्रहस्वभाव (anugraha-svabhāva) *adj.* of the nature of what is pleasant or agreeable अनुग्रहलक्षणं सुखमिति। अनुगृह्यतेऽनेनेत्यनुग्रहः अनुग्रहलक्षणमनुग्रहस्वभावमित्यर्थः NyāyKa. 259.23.

अनुग्रहस्वभावात्मन् (anugrahasvabhāvātman) *adj.* constituted of the nature of favouring काहमल्पमतिर्योषित् क्व त्वं त्रैलोक्यनायकः। अनुग्रहस्वभावात्मा प्राप्तोऽसि मम दर्शनम् BṛDharmaP. i. 45.34; i. 48.38.

अनुग्रहस्वरूप (anugraha-svarūpa) *n.* essential nature or form of assistance अनुग्रहस्वरूपे पर्यालोच्यमानेऽपि न प्रयाजाद्यपेक्षा सिध्यति MayūMāli. 236.16 (*on* iii. 3.4)

अनुग्रहहीनत्व (anugrahahīna-tva) *n.* the state of being deficient in conferring benefit कोशवानप्यपक्षः क्षयव्ययानुग्रहहीनत्वान्न कुतश्चित् प्राप्नोति (सिद्धिम्) ArthŚā. ii. 311.3 (7.11)

अनुग्रहहेतु (anugraha-hetu) *m.* **A** purpose of bestowing favour इमौ चाक्षयबाणाढ्यौ तूणीरौ स्वर्णचित्रितौ। गृहाण दैत्यनाशाय ममानुग्रहहेतवे BrahmāṇḍP. iii. 17.42; **B** cause of favouring अनुग्रहहेतुभूतो यः पूर्वोक्तो गत्यनुस्मृतिसंबन्धस्तस्य यावद्देहभावित्वात् तत्कार्यस्यानुग्रहस्यापि तथात्वात् AṇuBh. 329.11 (*on* iv. 2.19)

अनुग्रहा (anugrahā) *f.* name of one of the nine Śaktis or deities presiding over the *pīṭha* ओमनुग्रहायै नमः TripāMaNāU. 7.48 (Vaiṣṇavopaniṣads-ALS. Madras, 1953 A.D.); शक्तयो विमलाद्यास्तु इष्टकानां तु देवताः। न्यसनीया यथान्यायं मध्ये न्यस्या स्त्व(?त्व)नुग्रहा PañcaRā.(Ha.) i. 12.8; AgniP. 41.16; अनुग्रहाख्या पट्टिकायां स्थाप्यैका च कृताञ्जलिः SkandP. ii(9). 27.11; विमलोत्कर्षिणी ज्ञाना क्रिया योगाथ सत्यया। प्रह्वीशानुग्रहा चाथ पूर्वतः केसराग्रगाः। तासां तु मध्येऽम्बुजकर्णिकायां यानुग्रहाख्या नवमी तु शक्तिः ĪśānŚiPa. i. 33.60; i. 34.65; ii. 54.28; विमलोत्कर्षिण्यौ च···। प्रह्वी सत्येशानुग्रहाश्च नवशक्तयो हरिहरीशे TantrSa. 7.45; BṛBrahmaS. iv. 2.32; VīraMi.(Pūjā.) 118.14; अनुग्रहायै कर्णिकायामेव ओं नमो भगवते विष्णवे ··· नमः VīraMi.(Bhakti.) 9.12.

अनुग्रहाग्रह (anugrahāgraha) *m.* insistence on grace or kindness अमुना देवि देहेन जगदन्यदवाप्यते। न कस्मादत्र मे युक्तिं कथयानुग्रहाग्रहात् YogVā. iii. 21.31.

अनुग्रहात्मक (anugrahātma-ka) *adj.* [*f.* -ikā] **A** having the nature of bestowing favour दिष्ट्या प्रसादो युष्माभिः कृतो मेऽनुग्रहात्मकः MahāBhā. xiii. 81.24; या ह्युक्ता पञ्चमी शक्तिर्विष्णुसंकल्परूपिणी। अनुग्रहात्मिका शक्तिः सा कृपा वैष्णवी परा AhirbuS. 14.30; LakṣmīT. 13.1; अप्रतिग्रहवृत्तिश्च मतिश्चानुग्रहात्मिका।··· कर्तव्या क्षेत्रवासिना SkandP. iv. 96.78; **B** consisting in favouring or obligingness ध्यानपारमिता निश्रयः ··· व्यावसायिक एकश्च द्वितीयोऽनुग्रहात्मकः। नैबन्धिकस्तृतीयश्च चतुर्थः प्रातिपक्षिकः MaYānaSū. 142.23 (18.53)

अनुग्रहात्मन् (anugrahātman) *adj.* having the nature of bestowing favour or grace अनुग्रहात्मना शक्त्या सुदर्शनमयात्मना। स्वीकृतो हि यदा विष्णोः करुणावर्षरूपया (जीवः) AhirbuS. 14.31; भगवदिच्छैवोत्तारणीयमुत्तारयेत्, तदिच्छैव अनुग्रहात्मा ParāTri. 126.14; *m.* nature of divine grace or favour संकल्पः ··· पञ्चधा स विजृम्भते। सृष्टिस्थित्यन्तकारेण निग्रहानुग्रहात्मना AhirbuS. 14.14; बुद्धिः ···। अवस्थिता चतुर्धा वै शक्तित्वेन जगद्गुरोः।··· ईशित्वानुग्रहात्मना JayāS. 12.30.

अनुग्रहात्यादर (anugrahātyādara) *m.* great keenness for (securing) kindness द्वैधस्यान्तं व्यधित वपुषोर्यस्तमन्द्री(?द्री)न्द्रपुत्र्या साकं स्थानं कुसुमधनुषोऽनुग्रहात्यादरस्य ŚrīKaC. 5.54.

अनुग्रहादिक (anugrahādi-ka) *adj.* favouring etc. ईश्वरश्चाहं कृत्यं मेऽनुग्रहादिकम् ŚivaP. i. 9.36(8A.2); पूजां प्रयुज्यमानां तु गृहीत्वानुग्रहादिकम्। कर्तुं सामर्थ्यमस्यास्ति यत्तत्स्यात्संनिधापनम् ĪśānŚiPa. i. 8.22.

अनुग्रहादिकृत्य (anugrahādi-kṛtya) *n.* the act of favouring etc. ईशाच्चिच्छक्तिनुखतो विभोर्मिथुनपञ्चकम्। अनुग्रहादिकृत्यानां हेतुः पञ्चकमिष्यते ŚivaP. vi. 16.61 (492B.6)

अनुग्रहाद्य (anugrahādya) *adj.* beginning with (the act of) favouring अनात्मानः परे सर्वे जीवा एव न संशयः। अनुग्रहाद्यं सर्गान्तं जगत्कृत्यं च पङ्कजम् (?पञ्चकम्) ŚivaP. i. 9.38 (8A.2)

अनुग्रहाद्यात्मक (anugrahādyātma-ka) *adj.* consisting in the act of favouring etc. शास्त्राच्च हिंसानुग्रहाद्यात्मको ज्योतिष्टोमो धर्म इत्यवधारितः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 556.15 (*on* iii. 1.25)

अनुग्रहानभिमुखी (anugrahānabhimukhī) *adj.* (*f.*) not inclined towards favouring नानुग्रहानभिमुखीषु हि देवतासु युष्मादृशो नयनगोचरमापतन्ति PṛthvīVi. 4.67.

अनुग्रहानल (anugrahānala) *m.* fire of (divine) grace or favour (पुष्टिमार्गेऽङ्गीकृते) न ह्यविद्यादिमुक्त्यन्तरूपभजनानन्दान्तरायरूपाभ्रंकषाविरलविविधमहातरुगहनानां दहने लोलुपस्यानुग्रहानलस्य तदान्तरालिकपापतूलं प्रतिबन्धकमिति वक्तुं शक्यम् AṇuBh. 235.15 (*on* iii. 3.29)

अनुग्रहानारम्भक (anugrahānārambhaka) *adj.* who does not initiate bestowing any favour हितो हिंसानारम्भकः शान्तोऽनुग्रहानारम्भकः BālaKrī. ii. 26.7 (*on* 3.58)

अनुग्रहान्तर (anugrahāntara) *n.* another (cause of) acceptance प्रसङ्गादनुग्रहान्तराण्यप्युच्यन्ते — तीर्थे विवाहे यात्रायां संग्रामे देशविप्लवे। नगरग्रामदाहे च स्पृष्टास्पृष्टिर्न दुष्यति Aparā. 270.4 (*on* 1.190)

अनुग्रहापरपर्याय (anugrahāparaparyāya) *adj.* synonymous with divine grace ब्रह्म ··· तिरोधानानुग्रहापरपर्यायबन्धमोक्षप्रदत्वेनापि सप्रपञ्चं लक्षयितुमुपक्रमते LalitāSaBh. 29.3 (*on* 52); 76.12 (*on* 113)

अनुग्रहापाङ्गपात (anugrahāpāṅga-pāta) *m.* the casting of side-glances (replete) with (divine) grace or favour आप्तपापप्रमाथः पाथोनाथो भवतु भवतोऽनुग्रहापाङ्गपातैः ŚrīKaC. 16.46.

अनुग्रहापेक्ष (anugrahāpekṣa) *adj.* expecting help तत्कुलीनावरुद्धाभ्यां भूमिं वा तस्य हारयेत्। यथा वानुग्रहापेक्षं वश्यं तिष्ठेत् तथा चरेत् (मित्रम्) ArthŚā. iii. 365.6 (7.18)

अनुग्रहापेक्षण (anugrahāpekṣaṇa) *n.* expectation for assistance सहायापेक्षणमनुग्रहापेक्षणम् ŚāstrDī. 236.16 (*on* iii. 3.4)

अनुग्रहापेक्षत्वदर्शन (anugrahāpekṣatva-darśana) *n.* observation of being that which expects assistance यदि मतं न यागः फलं साधयत्यननुगृहीतः सर्वसाधनानामनुग्रहापेक्षत्वदर्शनात् ŚāstrDī. 236.12 (*on* iii. 3.4)

अनुग्रहापेक्षा (anugrahāpekṣā) *f.* expectancy for assistance सर्वेषां वा प्रत्येकं मिथोऽनुग्रहापेक्षया संघातस्य वा वाक्यत्वकल्पनम् NyāyRa. 860.15 (*on* 7.50); 926.18 (*on* 7.290); यदि मतं न यागः फलं साधयत्यननुगृहीतः ··· अतः किमस्यानुग्राहकमित्यनुग्रहापेक्षायां प्रयाजविधिरिति ŚāstrDī. 236.12 (*on* iii. 3.4); कारणस्यानुग्रहापेक्षारूपेतिकर्तव्यताकाङ्क्षाख्यप्रकरणादिनावगताङ्गभावानां प्रयाजादीनां साक्षात् प्रधानतदपूर्वार्थत्वयोरसंभवे तदव्यवहितापूर्वार्थत्वस्यैव कल्पनात् MīmāKau. iii(2). 54.19 (*on* ii. 1.6); सति कर्मण्यनुग्रहविलम्बेन संयोगविभागानुत्पत्त्य-

दर्शनान्न सर्वत्रानुग्रहापेक्षा MayūMāli. 236.15 (*on* iii. 3.4)

अनुग्रहाब्धि (anugrahābdhi) *m.* ocean of grace or kindness अनुग्रहाब्धेरिव वीचिभेदैराप्याययामास शुभैरपाङ्गैः। वनं पृथिव्या इव यौवनं तद् गोप्ता सतां गोधनवंशचन्द्रः Yādavā. 4.41.

अनुग्रहाभाव (anugrahābhāva) *m.* **A** absence of help or assistance बाह्यार्थानुग्रहाभावात्पाराार्थ्येनावशीकृताः ŚlokaVār. 5(2).192 (264.4); आत्मनः अनुग्रहाभावे अयं कार्यकरणसंघातः न व्यवहाराय कल्पते BṛĀraUBh. 528.20 (*on* iv. 3.7); द्वादशशतस्य तु कथंचिदपि अनुग्रहाभावात् सर्वथा बाध एव MayūMāli. 504.17 (*on* vi. 5.20); **B** absence of bestowing favour न च परानुग्रहार्थं तत्संहार्यस्य ततोऽनुग्रहाभावात् तदन्यानुग्रहार्थम् इत्यपि न सार्वत्रिकम् ŚivārkaMaDī. i. 338.12 (*on* i. 2.9)

अनुग्रहामृतालोक (anugrahāmṛtāloka) *m.* glance (full) of the ambrosia of kindness or grace अनुग्रहामृतालोकैः पावयस्व जगद्गुरो SkandP. ii(2). 39.49

अनुग्रहाय (anugrahā-ya-) *denom.* to function like a favour (i.e. to turn into a favour) दुःखं च जीवनं दुःखशालिषु। अनुग्रहायते येषां ते धन्याः खलु मान्त्रिकाः KaliViḍ. 12.

अनुग्रहार्थ (anugrahārtha) *adj.* **i** meant for the sake of blessing or favouring (मन्त्रात्मा) स्थितीस्सर्वाश्च संहृत्य विशेषेण व्यवस्थितः। परं(र ?)-सूक्ष्मयुतं(त ?) स्थूलरूपेण त्र्यक्षरे सदा। मन्त्रे ह्यनुग्रहार्थस्तु भविता भावितात्मनाम् JayāS. 16.46; (रूपाणि) अन्यान्यनुग्रहार्थानि मच्चित्तानामिति स्थितिः AhirbuS. 44.30; ननु संहारो नानुग्रहार्थः ŚivārkaMaDī. ii. 50.30 (*on* ii. 1.34); **ii** meant for the sake of assistance शब्दस्य विधेरनुग्रहार्थः सन्नयमर्थवादः MīmāKau. iii(1). 31.6 (*on* i. 2.9)

अनुग्रहार्थत्व (anugrahārtha-tva) *n.* the state of being meant for the sake of blessing or favour परमेश्वरकर्तृकाणां निग्रहाणामनुग्रहार्थत्वेनादोषत्वं गुणत्वं च वायुसंहितायां प्रपञ्चितम् ŚivārkaMaDī. i. 344.28 (*on* i. 2.9)

अनुग्रहार्थम् (anugrahārtham) *adv.* **1** for the sake of welfare or betterment पृथिव्याश्च वैभवाद् वर्णभेदाः। पीतवर्णा मृदो जायन्ते लोकानुग्रहार्थम् GopīU. 643.6; अनुग्रहार्थं विप्राणां मनुर्धर्मभृतां वरः। बालवृद्धातुरेष्वेवं शिशुकृच्छ्रमुवाच ह VāsiDS. 23.43; अनुग्रहार्थं लोकानां विष्णुः ···। वसुदेवात्तु देवक्यां प्रादुर्भूतः MahāBhā. i. 57.83; i. 93.9; अनुग्रहार्थमस्माकमियं गौः प्रतिगृह्यताम् MahāBhā. xiii. 51.37; अनुग्रहार्थं सुगतस्तु तस्मै पात्रं ददौ Saund. 5.11; अनुग्रहार्थं भक्तानाम् ··· नाथ ह्यन्तरङ्गत्व(स्त्व)मेव हि PauṣkS. 19.110; श्राद्धम्। ··· तिष्ठत्यनुग्रहार्थं च यदि संप्रार्थितं हि यत् PauṣkS. 27.149; अटव्यन्तपालपुरराष्ट्रमुख्यैश्च प्रतिसंसर्गं गच्छेदनुग्रहार्थम् ArthŚā. i. 244.2 (2.16); मन्त्राणां कल्पनादेहाः ··· अनुग्रहार्थमिह हि भक्तानाम् JayāS. 13.202; मम चाचपी(पि) (? चापि च) भट्ट[ा]रिकायाश्च दंम्पं(दाम्प)त्यस्यास्माकमनुग्रहात्र्थम्(र्थं) पराशरसगोत्राय ··· दत्तः (ग्रामः) EI. xix. 102.6; अनुग्रहार्थं भोक्तॄणां भुजिरारभ्यते यदा। देशकालाद्यभेदेन नानुगृह्णाति तानसौ VākyaP. 2.391; अनुग्रहार्थं भक्तानामवतीर्णस्य चेच्छया।··· विग्रहोऽयं प्रकाशितः PāraS. 7.481; अनुग्रहस्य भुवनं भूमिभागो न संशयः। अनुग्रहार्थं भूतानां क्षेत्रान्तर्मृत्युधर्मिणाम् SkandP. v(1). 6.115; तेषां पितृमातृवियुक्तानां बालानाम् ··· अनुग्रहार्थं भोजनयवसकवलकुवलविधानं वक्ष्यामः Hastyāyur. 253.8 (2.46); बहूनां प्राणिनामनुग्रहार्थं चार्वाकमतमाश्रयणीयम् SarvaDaSaṁ. 1.133; परोपकारः कर्तव्य इति विधिबलाद्यत्र कुत्राप्यनुग्रहार्थं दत्तम् VīraMi.(Vyavahāra.) 311.8; **2** for the sake of blessing or favour धर्मज राजर्षे ···। अनुग्रहार्थमस्माकं तिष्ठ तावन्मुहूर्तकम् MahāBhā. xviii. 2.32; (इदं शास्त्रम्) अनुग्रहार्थं च पुरा कथितं नारदस्य तत् JayāS. 1.42; अनुग्रहार्थं वर्णाणां(? नाम्) योग्यतापाद-(का)नाय च।··· सात्वतादीनि शास्त्राणि ··· उपदिश्य ··· स मेऽब्रवीत् PāraS. 1.88; 6.99; याज्ञवल्क्य आवव्राज आगतवान् आत्मनो योगक्षेमार्थम्, राज्ञो वा विविदिषां दृष्ट्वा अनुग्रहार्थम् BṛĀraUBh. 494.7 (*on* iv. 1.7); ममानुग्रहार्थम् ··· त्वया उक्तम् GītāBh.(Śaṅ.) 301.9 (*on* 11.1); सानन्दः समहानन्दो निःस्पृहोऽस्मि प्रतिग्रहे। परं तेऽनुग्रहार्थं तु करिष्यामि प्रतिग्रहम् SkandP. iv. 98.57; अनुग्रहार्थं भूपानां जगतो हितकाम्यया। भवन्तो वक्तुमर्हन्ति विष्णुधर्मान् ViṣṇuDhaP. i. 1.19; LiṅgaP. i. 12.12; आत्मनोऽनुग्रहार्थं वा परार्थं श्रेष्ठमुत्तमम् ··· होमपात्रं पृथक् पृथक्। प्रपूजयेत् KulārT. 10.124; अशेषतोऽनुग्रहार्थमस्माकं धर्मान् ब्रूहि BālaKrī. i. 6.18 (*on* 1.1); यच्चानुग्रहार्थमदृष्टार्थं दत्तम्, तदेतत्सप्तविधमपि दत्तमेव न प्रत्याहरणीयम् Mitā. 269.25 (*on* 2.176); Aparā. 781.16 (*on* 2.175); (सरस्वती) मया तु सप्रश्रयमनुग्रहार्थमुपरुद्धा ··· प्रसन्नया गिरा मामनुजग्राह UdaySuKa. 151.15; अनुग्रहार्थं युष्माकं भक्त्याहूतस्त्विहागतः PadmP. v. 13.351; तेषामेवानुग्रहार्थम् ··· तमो नाशयामि GītāBh.(Rā.) 508.3 (*on* 10.11); अथवानुग्रहार्थं च लीलार्थं वा तदा मुनिः। अनिरुध्य विचेष्टेद्यः सोऽप्येवं हि सुखी भवेत् LiṅgaP. i. 9.56; बालस्त्रीमूढमूर्खाणां नृणां चारित्रकाङ्क्षिणाम्। अनुग्रहार्थं तत्त्वज्ञैः सिद्धान्तः प्राकृतः कृतः Kāvyānu.(He.) 2.4; KumāDeC. 13.33; मम त्वनुग्रहार्थं च वासेऽस्मिन् क्रियतां मतिः Hastyāyur. 16.14 (1.1); (ब्रह्मा) कदाचित्केवलं सर्वसंकल्पपरिहीनया। यदृच्छयानुग्रहार्थं लोकानां प्रतिबुध्यते YogVā. iv. 59.49; **3** for the sake of assistance or help लक्ष्यं च लक्षणं चैव लक्षणा च प्रभेदतः। अनुग्रहार्थं सत्त्वानां संबुद्धैः संप्रकाशिताः MaYānaSū. 64.6 (11.36); यत् स्मरणे बहिरिन्द्रियानपेक्षत्वमिति चेन्न, अनुभवेऽपि प्राप्तिमन्तरेणानुग्रहार्थं तदनपेक्षणात् NyāyKu. 114.13; यदि फलादिसंगत्युत्तरकालं तद्विशिष्टायां भावनायां पुरुषं नियुञ्जाने विधावनुग्रहार्थं स्तुत्यर्थावसरः तदभावे तद्ध्याकाङ्क्षाभावादर्थवादान्वयो न स्यात् NyāySu.(So.) 48.21 (*on* i. 2.7); यद्यपि प्रातिपदिकाद्धात्वर्थे इति गणसूत्रेणैव ··· णिच् विहितः तत्करोतीत्यादिना च प्रपञ्चितस्तथापीह मन्दधियामनुग्रहार्थं पुनरुच्यते Prasā. ii. 382.15.

अनुग्रहार्थाय (anugrahārthāya) *adv.* **i** for the purpose of (conferring) favour or grace upon जगतोऽनुग्रहार्थाय याचितो मे जगत्पतिः MahāBhā. vi. 62.7; याजनाध्यापनैर्विप्रा विशुद्धैश्च प्रतिग्रहैः। लोकस्यानुग्रहार्थाय स्थापिता ब्रह्मणा भुवि MahāBhā. viii. 23.34; एतैर्नामभिरभ्रस्थाः संकेतां बहु तुष्टुवुः। तेषामनुग्रहार्थाय प्रचचाल च सा पुनः BrahmāṇḍP. iii. 17.21; iii. 39.46; भक्त्या परमयाकृष्टो देवदेवस्स योगिभिः। तेषामनुग्रहार्थाय रूपं भेजे चतुर्भुजम् ParaS. 3.9; एष ह्यस्मिन्प्रजातन्तौ पुरूणां पौरवर्षभ। दैवेनाप्रतिघातेन शुक्ले संस्थामुपेयुषि। रातो वोऽनुग्रहार्थाय विष्णुना प्रभविष्णुना BhāgP i. 12.16; अनुगृह्याथ भगवान्वनं तत्सर्वगाण्डजम्। जगतोऽनुग्रहार्थाय तत्र वासमरोचयत् SkandP. v(1). 5.66; खिन्नौ तौ दानवौ दृष्ट्वा तपसे कृतनिश्चयौ। तयोरनुग्रहार्थाय वागुवाच शरीरिणी DevīBhāP. i. 6.35; **ii** for the sake of receiving blessings आत्मनोऽनुग्रहार्थाय शरण्यं भक्तवत्सलम्। आविर्भूतम् ··· दृष्ट्वा रामः ··· पपात भूमौ BrahmāṇḍP. ii. 24.20; तपस्तीव्रं लोकसृष्टिसमुत्सुकाः। दिव्यवर्षसहस्रं तु वायुभक्षाः समाचरन्। तिष्ठन्तोऽनुग्रहार्थाय देवि ते ऋषयः पुरा LiṅgaP. i. 85.22.

अनुग्रहार्थिन् (anugrahārthin) *adj.* desirous of seeking favour अकस्माद् गृहायातां श्वश्रूं तां सिद्धयोगिनीम्। अनुग्रहार्थी सोऽभ्यर्च्य प्रार्थयामास यत्नतः KathāSaSāg. xii. 1.64.

अनुग्रहार्द्र (anugrahārdra) *adj.* soft or tender with kindness देव दीयतामनुग्रहार्द्रं चित्तम् DaśKuC. 37.6; 144.23.

अनुग्रहार्ह (anugrahārha) *adj.* worthy of favour अत्यन्तमुपात्तदेहेऽपि परद्रव्यत्वात् परिग्रहोऽयं न नामानुग्रहार्हः किं तूपेक्ष्य एव TattvPradī.(A.) 301.7 (*on* 3.24); 310.2 (*on* 3.28)

अनुग्रहालोक (anugrahāloka) *m.* glance with kindness, kind glance भरतोऽपि ··· अनुग्रहालोकानुगृहीतपौरवर्गमग्रजन्मानम् ··· आनन्दयन्ननयत् — निजाश्रमपदम् RāmāCam. 6.106(4)

अनुग्रहावसर (anugrahāvasara) *m.* time of bestowing favour or blessing अयमुत्तमोऽयमधमो जात्या रूपेण संपदा वयसा। श्लाघ्योऽश्लाघ्यो वेत्थं न वेत्ति भगवाननुग्रहावसरे PraboSu. 252.

अनुग्रहाशा (anugrahāśā) *f.* hope of favouring तदस्मच्छरीरोपयोगात् सफलामनुग्रहाशां मे कर्तुमर्हसि JātaMā. 32.7 (6.31(7))

अनुग्रहाश्रयता (anugrahāśraya-tā) *f.* the state of being the abode of favour देवतायाः ··· तद्धितश्रुत्या शब्दतो गुणत्वेनैवावगतिः। अनुग्रहाश्रयतया प्राधान्यं त्वार्थिकम् VīraMi.(Bhakti.) 128.23.

अनुग्रहासंभव (anugrahāsambhava) *m.* **A** impossibility of assistance यत्तावदाद्यस्यान्त्यस्य सर्वेषां वा प्रत्येकं मिथोऽनुग्रहापेक्षया संघातस्य वा वाक्यत्वकल्पनं तदयुक्तमितरेतरानुग्रहासंभवादिति। अनुग्रहासंभवमेव दर्शयति NyāyRa. 860.17 (*on* 7.50); **B** impossibility of acceptance अष्टत्वसंख्यायाश्चरावनुग्रहासंभवात्तद्बाधे कपालबाधोऽपि न्याय्यः MayūMāli. 657.6 (*on* x. 1.11)

अनुग्रहासिद्धि (anugrahāsiddhi) *f.* non-justification of inclusion कार्यार्थित्वात् संयोगसंज्ञाया विरोधाभावादेकया संज्ञया सर्वेषामनुग्रहासिद्धया द्विर्वचनेन वैधर्म्यादविशेषेणेत्युक्तम् Pradī. i. 231B.5 (*on* i. 1.7)

अनुग्रहास्पद (anugrahāspada) *n.* receptacle of favour शिवः पुनर्न कस्यापि निग्रहानुग्रहास्पदम् ŚivaP. vii(1). 30.4 (534A.16); यः स्वबुद्ध्यैव प्रवृत्तिनिवृत्तिसक्तः स एव हि नियोज्यो निग्रहानुग्रहास्पदं च भवति VedāntDī. 128.4 (*on* ii. 3.40-41)

अनुग्रहिक (anugrahi-ka) *n.* name of one of the Pariśiṣṭas of Maitrāyaṇīya recension अतः परं परिशिष्टा मैत्रायणीयसूत्रस्य। गृह्यपुरुषः ··· अनुग्रहिकहौतृक° ··· भूतोत्पत्तिरिति द्वाविंशतिः परिशिष्टसंख्यानाम् VārāGS. 1.1.

अनुग्रहित (anu-grahita) *adj.* occupied with आसंस्तदानुग्रहिताः सर्वे वर्णाः स्वकर्मभिः Rāmā. i. 268* [PW. II. 840]

अनुग्रहिन् (anugrah-in) *adj.* **1** possessed (by an evil spirit) रुदन् नृत्यति रक्ताक्षो हूंरूपोऽनुग्रही नरः AgniP. 299.7; **2** who has received a favour यं प्रपश्यन्ति देवेशं भक्त्यानुग्रहिणो जनाः। तमाहुः ··· शंकरम् SkandP. iv. 31.27.

अनुग्रहीकृत (anugrahī-kṛta) *adj.* **1A** turned into a favour मम

त्वया निग्रहोऽप्यनुग्रहीकृतः RaghuVa. 11. 90; **1B** rendered an object of favour, favoured आनन्दं लेभिरे सर्वे प्रभुणानुग्रहीकृताः ŚivaP. ii(3). 32.39 (161A.8); ii(3). 51. 26 (186A. 7); **2** rendered propitious देहि नित्यं यजस्वैवं देवास्तेऽनुग्रहीकृताः ViṣṇuDhaP. i. 108. 17; **3** accepted (i. e. retained), taken over धाटयाप्तं रूप्यकुप्यादि तद्राज्ञानुग्रहीकृतम् RājTa. (Prā.) 469.

अनुग्रहीतव्य (anu-grahītavya) *adj.* [*f.* -ā] **1** fit to be favoured नेह कश्चित्परोऽनुग्रहीतव्य इति प्रवर्तते MahāBh. ii. 35.25 (*on* iii. 1.26); ManuBh. i. 443.13 (*on* 5. 51); नन्वयं जनो निदेशदानेनानुगृ(? ग्र)हीतव्यः YaśasCam. ii. 319.3; (शक्रः) परमनुग्रहीतव्यः श्रीकृष्णेन मदापनोदेन PārijāHa. 34(1); आश्रिता अनुग्रहीतव्याः NityoNi. 10. 17; **2** fit to be accepted or maintained यावच्छक्यं तावद्विहारस्यानुग्रहीतव्यं विशये च तदासत्तिः MīmāSū. x. 6. 10 (Benares Ed. 1923); ŚābaBh. 1992.10 (*on* x. 6.9); तल्लिङ्गवत्तानेनोपस्थानेनानुग्रहीतव्या ŚābaBh. 776.5 (*on* iii. 2. 21); 810.2 (*on* iii. 3.9); बाधितं ह्यनुग्रहीतव्यमर्थवत्त्वाय ŚābaBh. 851.9 (*on* iii. 3. 14); 966.7 (*on* iii. 4. 31); नोभयमनुग्रहीतव्यमिति प्रमाणमस्ति BrahmSi. 42.13; हेतुवचनम् ।अनुमानप्रतिपादकं विषयतयानुमानेनानुग्रहीतव्यम् TātpaṬ.(Vā.) 57. 16 (*on* i. 1.1); कथमिदानीं चोदकप्राप्तमेकपशुनिष्पन्नैकादशावदानद्रव्यकत्वं यागस्यानुग्रहीतव्यम् ŚāstrDī. 144. 5 (*on* ii. 2.7); **3** fit to be helped एवमवश्यं त्वनुग्रहीतव्ये तत्कालसहमस्मै दण्डं दद्यात् ArthŚā. ii. 290. 5 (7.8)

अनुग्रहीतुकाम (anugrahītu-kāma) *adj.* desirous of bestowing favour चतुराशावर्तिजनान् युगपदिवानुग्रहीतुकामस्य । चत्वारि भवन्ति मुखान्यङ्गानि च धर्ममुपदिशतः YogŚā. 11.44; श्रुतदेव इति श्रुतं द्विजेन्द्रं बहुलाश्वं नृपतिं च … युगपत् त्वमनुग्रहीतुकामो मिथिलां प्रापिथ Nārāy. x. 88.2.

अनुग्रहीतुम् (anu-grahītum) *inf.* **1** to assist, to help गण एव … गणमनुग्रहीतुं समर्थः ŚābaBh. 1594.10 (*on* viii. 1. 17); सैव शेषविवक्षानेन द्योत्यते मन्दधियोऽनुग्रहीतुम् Prasā. i. 439.17; **2** to favour, to oblige, to treat with kindness, to bless तन्मा(मवश्यं) मैत्रेणानुग्रहीतुमर्हति भवान् PañcT. 2.7 (196. 2); मैथिलम् । अनुग्रहीतुमग्रण्यं गृहिणाम् JānaHa. 6.1; कानि वा तीर्थान्यनुग्रहीतुमभिलषसि HarṣaC. 27. 5; अनुग्रहीतुमर्हसि दासीं रागमञ्जरीम् DaśKuC. 58. 7; कथं तातद्रुपदमनुग्रहीतुं महर्षयोऽपि स्वयंवरयात्रामञ्चमध्यासते BālBhā. 1. 24(9); युज्यते रत्नकूटशैलः कथमपि प्रसङ्गदृष्टो द्रष्टुमनुग्रहीतुं च सपरिग्रहस्य विविधक्रीडाभिः TilaMañ. 147.23; किंचिच्छ्लथीकृतलज्जा अनुग्रहीतुमिच्छन्ती JayaMa. 107.11 (*on* 2.3); प्रणयिषु शुभचेतसां प्रसादः प्रसरति संततिमप्यनुग्रहीतुम् VikraDeC. 6. 6; नाथः …। अनुग्रहीतुं मामेष साक्षान्मोक्ष इवागतः TriṣaŚaPuC. i. 3. 289; भवदत्तो जगामाथ स्वेषां संसारिणां गृहे । प्रव्रज्याग्राहणेनानुग्रहीतुमनुजं निजम् PariPar. 1.305; अवातरद्देवः स्वयं विश्वमनुग्रहीतुं बालमृगांकमौलिः EI. i. 281.15; देवः । आशावधूलवणिमानमनुग्रहीतुं तीर्थावगाहनमिषेण चचार सोऽयम् EI. i. 282.23; वरेण…भगवती तमनुग्रहीतुमिच्छति PuruṣPa. 9. 18; (श्वेतः गुरुः) लोकाननुग्रहीतुमवतीर्णः ŚivārkaMaDī. i. 6. 6 (*on* i. 1. 0); i. 402.10 (*on* i. 3. 2); विरूपाक्षयोगिना … तमनुग्रहीतुं द्वौ शैलौ … योधितौ Pūrvotta-VāNaMā. 202. 4; भक्तमनुग्रहीतुमालोच्य … महेशः ŚivLī. 21. 55; सामन्तक्षोणिपालेष्वहमहमिकयोपाहरद् दृष्टिपातैर्देवस्यानुग्रहीतुम् … उचितं सर्वम् Jīvān. 193.13; (with शक् in pass.) to be favoured सोऽधिकारी यः स्वामिना सति दोषे सुखेन निगृ(? ग्र)हीतुं अनुगृ(? ग्र)हीतुं च शक्यते NītiVā. 18. 21; स्मार्तपदार्थानां च बहुत्वात् पूर्वाह्णादिकालः … न शक्यते अनुग्रहीतुम् BhāṭṭDī. i. 41.9 (*on* i. 3. 3); वयम् … केन शक्या अनुग्रहीतुम् NīlaVi. 24.13; **3** to protect, to preserve एतैरोघत्रितयमनुग्रहीतुं गुरुक्रमो गदितः KāmkaVi. 53; **4** to take after, to resemble, to correspond परिणतवपुरेष रात्रिराजस्तव सविधेऽधरपल्लवस्य मुग्धे । प्रभवति रचनामनुग्रहीतुं प्रतिदिनपुञ्जितविभ्रमस्मितस्य ŚrīKaC. 11. 20.

अनुग्रहीतृ (anu-grahītṛ) *adj.* [*f.* -trī] **1** which helps जन्मान्तरसंचितानपि संस्कारविशेषान् अनुग्रहीतॄन् विद्यायां दर्शयति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 747. 3 (*on* iii. 4.38); **2** which or who favours or blesses अग्न्यादिप्रमुखा इमाः । अनुग्रहीत्रीर्वक्ष्यामीत्यतः प्रववृते श्रुतिः BṛĀraUBhVā. i. 4.125; योगजोऽपि धर्मः कृतकत्वात् अवश्यं विनाशीति तत्प्रक्षये मनसः कोऽनुग्रहीता NyāyKa. 287.1; स्वात्मन्यनुगृ(? ग्र)हीतेति षडाधारो य ईश्वरः । सोऽहमेवेति कुर्वीत भवं स्थिरतरं पुनः AgniP. 81.25.

अनुग्रहीतृता (anugrahītṛ-tā) *f.* the state of being one who favours (अनुग्रहकरं देवं प्रणतार्तिविनाशनम्) प्रकाशैक्येन प्रकाशने अनुग्रहीतृता PratyabhiHṛ. 23.16(10)

अनुग्रहीतृत्व (anugrahītṛ-tva) *n.* the state of being one who favours or blesses प्राणिकर्मविशेषापेक्षमेवेश्वरस्य अनुग्रहीतृत्वम् BrahmSūBh. (Śaṅ.) 343.4 (*on* ii. 1. 34)

अनुग्रहीश (anugrahīśa) *m.* aspect of Śiva (*lit.* the lord who bestows favours) represented by the vowel *au* सद्योजात ओ अधरे ऊर्ध्वोष्ठेऽनुग्रहीश औ AgniP. 145. 21.

अनुग्रहेच्छ (anugraheccha) *adj.* desirous of rendering service अनुग्रहेच्छोऽनुपघातदृष्टिः परोपघातेष्वधिवासकश्च ।… बोधिसत्वः MaYānaSū. 172. 12 (19.65)

अनुग्रहेच्छा (anugrahecchā) *f.* desire to bestow favour भुवनाध्वमयीं व्याप्तिमापादयति केवलात् । अनुग्रहेच्छयाचार्यो भक्तानां संप्रदर्शयेत् PauṣkS. 43.125; अथ वानुग्रहेच्छायां जगतो विचरेन्मुनिः ŚivaP. vii. 38.45 (596B. 13)

अनुग्रहेश (anugraheśa) *m.* **1** one of the sixteen Rudras belonging to *dvitīyāvaraṇa* of *laghimāvyūha* द्वितीयावरणं श्रुणु । स्थाणुर्हरश्च … अनुग्रहेशः … रुद्राः षोडशैव प्रकीर्तिताः । कथितं लघिमाव्यूहम् LiṅgaP. ii. 27.104; **2** term denoting the vowel *au* ततस्तनुरिह चिन्त्यः पौष्टिकेऽनुग्रहेशः ĪśānŚiPa. i. 3. 27; संकर्षणोऽनुग्रहेशो मुरारिर्व्यापिनी तथा । अधोदन्तगतः … तथौस्वरः Tantrābhi. (5) 36. 11.

अनुग्रहेश्वर (anugraheśvara) *m.* **1** aspect of the god Śiva (represented by the vowel *au*) चण्डीशो भौतिकः सद्योजातश्चानुग्रहेश्वरः । अक्रूरश्च महासेनः स्युरेते व(? स्व)रमूर्तयः BrahmāṇḍP. iii. 44.50; भौतिकः सद्योजातश्चानुग्रहेश्वरः … एताः स्वरमूर्तयः AhirbuS. 17.32; सद्योजातश्चानुग्रहेश्वरः । अक्रूरश्च … षोडशस्वरमूर्तयः ŚāraTi. 2. 30; झण्टीशो भौतिकः सद्योजातश्चानुग्रहेश्वरः … षोडशैते स्वरेश्वराः ĪśānŚiPa. i. 2.2; दण्डीशो भौतिकः सद्योजातश्चानुग्रहेश्वरः ।… देवता अमूः AgniP. 292. 42; अनुग्रहेश्वरः क्रूरो महासेनोऽथ षोडश MālinīT. 20. 50; औकारो मनुराख्यातो दन्तान्तोऽधोरदाह्वयः । संकर्षणोऽपि देवेशि । कथितोऽनुग्रहेश्वरः Tantrābhi. (1) 2. 6; अधोदन्तानिलो मित्रः प्रद्युम्नोऽनुग्रहेश्वरः ।… औस्वरः स्मृतः Tantrābhi (6) 42. 9; **2** lord bestowing grace (which is one of his fivefold activity) विधानानुग्रहेश्वरे । न भेदोऽतस्त्वया कार्यः SkandP. i(3). 21. 17.

अनुग्रहैकधी (anugrahaika-dhī) *adj.* having the intention of favouring only देवोऽयम् … अनुग्रहैकधीः AhirbuS. 52.18.

अनुग्रहैकप्रयोजन (anugrahaika-prayojana) *n.* purpose of showing favour only ममानुग्रहैकप्रयोजनाय … यत्त्वयोक्तम् GītāBh.(Rā.) 541. 12 (*on* 11. 1)

अनुग्रहैकसाध्य (anugrahaika-sādhya) *adj.* to be achieved by (Lord's) blessing only अतः पुष्टिमार्गोऽनुग्रहैकसाध्यः AṇuBh. 350.4 (*on* iv. 4. 9)

अनुग्रहैकात्मन् (anugrahaikātman) *adj.* of the nature of favour only परमेश्वरः … सततं अनुग्रहमय्या परारूपया शक्त्या आक्रान्तो वस्तुतोऽनुग्रहैकात्मैव ParāTri. 3. 10.

अनुग्रहोक्तचक्रस्था (anugrahoktacakra-sthā) *adj.* (*f.*) present in the *cakra* called *anugraha* अनुग्रहोक्तचक्रस्थां देवीं ताभिर्वृतां यजेत् TantrRā. 6. 78.

अनुग्रहोक्ति (anugrahokti) *f.* statement of rendering help त्वष्टुस्तु प्रधानदेवतात्वादेवावाहनाविरोधः प्रक्षेपाभावाभिप्रायेण च नवम्यानुग्रहोक्तिः BhāṭṭDī. iii. 184. 13 (*on* ix. 4.13)

अनुग्रहोचित (anugrahocita) *adj.* worthy of favour पत्युरनुग्रहोचितस्य दारान्नित्यमन्तःपुरमौचित्यात्प्रवेशयेत् KāmSū. 291. 23 (5.5)

अनुग्रहोद्देश्य (anugrahoddeśya) *adj.* intended for favouring द्विविधो निग्रहः अनुग्रहोद्देश्यः तदनुद्देश्यश्च ŚivārkaMaDī. i. 344.16 (*on* i. 2. 9)

अनुग्रहोन्मथित (anugrahonmathita) *adj.* completely destroyed by favouring त्वमनुग्रहोन्मथितपाशसंचयान् न पशून् प्रमोचयसि HarVi. 6.128.

अनुग्रहोपायाकाङ्क्षण (anugrahopāyākāṅkṣaṇa) *n.* expectancy for helping means तत्र कथमित्यनुग्रहोपायाकाङ्क्षणम् TantrVā. 871. 23 (*on* iii. 3.14)

अनुग्रा (anugrā) *f.* name of one of the nine Śaktis or deities presiding over the *pīṭha* विमलोत्कर्षणी ज्ञाना क्रिया योगेति शक्तयः । प्रभ्वी सत्या तथेशानानुग्रा नवमी तथा PañcaRā.(Nā.) iii. 2.30; cf. **अनुग्रहा** and **अनुग्राह्या.**

अनुग्राग्रणी (anugrāgraṇī) *adj.* foremost amongst the gentle ones (समरसिंहः) उद्धर्त्तास्य च नंदतु प्रमदवान्न्यायादनुग्राग्रणीरन्येऽप्यस्य सनाभयो गतभया भूयासुरुत्पाततः EI. xxii. 291.31.

अनुग्राम (anu-grāma) *m.* adjacent village ग्रामश्च प्रतीतोऽनुग्रामश्च विवक्षितग्रामानन्तरो ग्रामः AupaSūṬ. 42.2.

अनुग्रामम् (anugrāmam) *adv.* inside the village नानुग्रामं प्रविशेत् LāṭyāŚS. ix. 2. 24 (comm. न ग्रामान्तः प्रविशेत्)

अनुग्राह (anu-grāha) *adj.* which helps न चाप्याख्यायिकारूपमनुग्राहं श्रुतौ मतम् BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 846 (Maheśa Yogin's Ed.)

अनुग्राहक (anu-grāhaka) *adj.* [*f.* -ikā] **A1** helping (for attra-

cting creatures towards the Right Faith) समासतश्चतुर्विध उपायः ··· अनुग्राहको ग्राहकः अवतारकोऽनुवर्तकश्च । तत्र दानं बोधिसत्त्वस्यानुग्राहक उपायः Bodhi-Bhū. 79.13; MaYānaSū. 116.12 (16.73); **Aii** who or which helps or promotes यदा योगजो धर्मः क्षीणो भवति तदास्य किमनुग्राहकम् NyāyVār. 89.3 (*on* i. 1.22); भगवतां कश्चिदेवार्थक्षणः कस्यचिदेव परार्थस्यानुग्राहको विबन्धको वा HetuBiṬ. 37.19; धात्वर्थस्योत्पादकोऽनुग्राहको वा कर्तृव्यापारः BhāvanāVi. 163.2; तस्मिन्नेव कर्मणि दध्नः फलं होमश्चानुग्राहकः TantrVā. 553.24 (*on* ii. 2.26); 356.3 (*on* ii. 1.1); नायं ज्योतिःशब्दश्चक्षुर्वृत्तेरेवानुग्राहके तेजसि वर्तते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 76.15 (*on* i. 1.24); 'अग्निर्वाग्भूत्वा मुखं प्राविशत्' इत्येवमादिका च श्रुतिः करणेष्वनुग्राहिकां देवतामनुगतां दर्शयति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 293.14 (*on* ii. 1.5); जन्मान्तरकृतमप्यग्निहोत्रादिलक्षणं कर्म ··· अनुग्राहकं भवति विद्योत्पत्तिं प्रति TaiUBh. 223.14 (*on* 1.11); आदित्येन ··· चक्षुषोऽनुग्राहकेण ज्योतिषा अयं प्राकृतः पुरुषः आस्ते BṛĀraUBh. 516.9 (*on* iv. 3.5); 528.16 (*on* iv. 3.7); सर्वप्राणिकरणानामनुग्राहकः सः अधिदैवतम् GītāBh.(Śaṅ.) 235.2 (*on* 8.4); नानुग्राह्यसजातीयं नाप्यनुग्राहकं तथा BṛĀraUBhVā. iv. 3.230; राजा ··· धर्मेण युज्यते । अन्यथानुग्राहकाणामेव पालनं कुर्वन् प्रत्यवैति ManuBh. ii. 42.12 (*on* 7.144); अनुग्राहको हि करणानां संस्कारः Kāśi. i. 269.25 (*on* 4.166); मा भूवन्बाह्या देशादयः तज्ज्ञानान्येव च करणानामनुग्राहकाणि भविष्यन्ति Kāśi. ii. 191.13 (*on* 5(3).253); न हि विनष्टमनागतं चानुग्राहकमनुग्राह्यं वा भवितुमर्हति TantrRa. 249.11; विधेरेव प्रधानं प्रवृत्तिकारणं, तस्यैव त्वनुग्राहिका प्राशस्त्यावगतिः ŚāstrDī. 7.6 (*on* i. 2.1); 106.7 (*on* ii. 1.2); न च स्वाश्रयतयाभिव्यङ्ग्याभिव्यञ्जनमभिव्यञ्जकानां स्वभावः । प्रदीपादिष्वदर्शनात् यथावस्थितपदार्थप्रतीत्यनुगुणस्वाभाव्याच्च ज्ञानतत्साधनयोरनुग्राहकस्य च BrahmSū-Bh.(Rā.) 48.20 (*on* i. 1.1); 466.10 (*on* ii. 2.1); अतीन्द्रियं किंचित् दाहानुगुणमनुग्राहकमग्नेरुन्नीयते NyāyKuA. i. 27.6; अनुग्राहकश्च यः पलायमानममित्रम् उपरुन्धन् परेभ्यश्च हन्तारं परिरक्षन् ··· उपकरोति स उच्यते Mitā. 409.13 (*on* 3.227); (भावरूपा इतिकर्तव्यता) उभयविधा ··· निष्पादिका अनुग्राहिका च ŚrutaPra. iB. 144.15 (*on* i. 1.4); प्रकारभेदे सत्यपि सर्वाण्यङ्गान्यपूर्वनिष्पत्तावनुग्राहकाणि NyāyMāVi. 66.4 (*on* ii. 1.2); तृणादीनां पर्जन्योऽनुग्राहकः TattvPrakā. 95B.2 (*on* ii. 2.5); किमनुग्राहकस्यानुग्राह्यतायां वितर्कः PārvPa. 1.16(4); अनुग्राहकादीनाम् ··· प्रायश्चित्तगुरुलाघवं तत्रैव व्यवस्थितम् । यथा अनुग्राहकस्य पादोनं प्रयोक्तुरर्धम् DaṇḍaVi. 77.3; तथाशब्देन ··· अनुग्राहकानुमन्तृप्रयोजकनिमित्तानाम् ··· महापातकित्वं दर्शितम् VīraMi. 920.13 (*on* 3.227); BālamBha. iii. 162.5 (*on* 3.264); **Aiii** agreeable, salubrious शीतमुपघातकं नास्ति, अनुग्राहकं किलास्ति AbhidhKoBh. 7.15 (*on* 1.10); **B** who grants favours, gracious त्रिकोणे पापद्वये मान्त्रिकः ··· शुभदृष्टेऽनुग्राहकः JaimiUpaSū. i. 2.85; सर्वानुग्राहकोऽस्म्यहम् BrahmViU. 108; मैत्री कृपा मुदोपेक्षा ··· धारणास्त्विमाः । ··· 'उपेक्षा' विषये, अनुग्राहकेषु उपघातेषु च प्रसिद्धैव ManuBh. i. 520.26 (*on* 6.72); त्वयि कृतानुग्रहायामनुग्राहिका ग्रहदृष्टयः TilaMañ. 284.9; क्लेशकर्मविपाकाशयैरपरामृष्टः ··· संप्रदायप्रद्योत(वर्त)कोऽनुग्राहकश्चेति पातञ्जलाः NyāyKuA. i. 4.3; न चेद्ग्रामः कुतः सीमा कस्यानुग्राहकः शिवः ĪśānŚiPa. ii. 1.21; मयि सत्यपरोऽपि स्यात् किमनुग्राहकः Rāj-Ta.(Ka.) 8.2063; निग्राह्योऽनुग्राह्यश्च जीवः निग्राहकोऽनुग्राहकश्च परात्मा भवितुं नार्हति ŚrutaPra. iB. 219.20 (*on* i. 1.13); परमेश्वरः ··· प्राणभृतामनुग्राहकः SarvaDaSaṁ. 15.17; विद्यातीर्थमुनिस्तदात्मनि लसन्मूर्तिस्त्वनुग्राहिका NyāyMāVi. 3.4 (*on* i. 1.0); **C** supporting, strengthening तर्कः ··· प्रमाणानामनुग्राहकस्तत्त्वज्ञानाय कल्पते NyāyBh. 5.15 (*on* i. 1.1); NyāyVār. 18.21 (*on* i. 1.1); PañcPā. 39.14 (*on* i. 1.1); BrahmSūBh.(Bhā.) 92.2 (*on* ii. 1.11); TarkBhā.(Ke.) 83.11; ŚivārkaMaDī. i. 147.27 (*on* i. 1.3); युक्तिं प्रमाणानां स्वविषयनिश्चयेऽनुग्राहिकाम् ··· आलोचयन्तः Pañc-Pā. 75.9 (*on* i. 1.1); प्रतिज्ञायास्तावदागमोऽनुग्राहक उपेयते NyāyMañ. ii. 144.5; श्लेषोऽत्र व्यतिरेकस्यानुग्राहकः Loc. 91.22 (*on* 2.22); मुनिमतं चाद्यं तयोरनुग्राहकम् AbhinBhā. i. 179.25 (*on* 4.267); स्यादप्येवं यदि नाभुक्तमित्यादिस्मृतेरनुग्राहको न्यायो न स्यात् NyāyVārPari. 377.5; तमिममनुग्राहकं तर्कम् ··· सूचयिष्यति Kiraṇā. 232.8; TārkiRa. 193.6; MānaMe. 39.7; संशये पक्षद्वयेऽप्यनुग्राहकाणि कानिचिद्वाक्यानि दृश्यन्ते Aparā. 214.7 (*on* 1.154); उपमा श्लेषानुगृहीता चातिशयोक्तिरुत्प्रेक्षया 'चुम्बतीव' इति प्रकाशिताया अनुग्राहिका AlaṅkāSa. 198.9; वेदान्तव्याख्यायामनुग्राहिका इमास्तु युक्तयः VedāntKa. 250.10 (*on* iii. 2.1); तदेवमात्मसाक्षिकनिर्विशेषानुभवस्य ··· अनुग्राहकमनुमानागमादिकमप्याद्रियामहे न वेति ŚatDū. 80.2; 155.26; पादत्रिपादव्यपदेशश्च तदविषयोऽपि तद्देशतारतम्यस्यानुग्राहको भवति NyāySiA. 235.12; लिङ्गं केवलं प्रमाणानामनुग्राहकं स्वयं न प्रमाणम् ŚivārkaMaDī. i. 81.3 (*on* i. 1.1); अस्मिन्नेव च विषादध्वनौ दुर्योधनस्येत्यर्थान्तरसंक्रमितवाच्यध्वनिरनुग्राहकः RasGaṅ. 112.7; 412.2; समासोक्तिरत्रानुग्राहिकेति तु न वक्तव्यम् RasGaṅ. 538.14; प्रागुक्तबौधायनोऽप्यत्रानुग्राहकः BālamBha. i. 529.19 (*on* 1.242); **D** lasting, durable यस्माच्च समाहितं चित्तमनुग्राहकं न च्छेदानुकूलमतोऽपि समाहितचित्तस्य च्युतिर्नास्ति Sphuṭā. iii. 81.15 (*on* 3.43)

अनुग्राहकतर्क (anugrāhaka–tarka) *m.* supporting hypothetical argument प्रमाणस्यानुग्राहकतर्ककृतार्थतां चार्थाद्दर्शयति ŚrutaPra. ii. 653.14 (*on* iv. 4.22); अनुग्राहकतर्काभावाच्च स्वाभिमतस्य कस्यचिद्वाक्यस्य तद्धेतुत्वकल्पनं विरुद्धमेव ŚatDū. 69.11; 192.12; Nyāyāmṛ. 137B.4; न च तदप्येतदनुग्राहकतर्कप्रदर्शनेन व्यवहारस्थितिपरमेव न वस्तुगतिपरम् VīraMi.(Vyavahāra.) 159.6

अनुग्राहकतर्कता (anugrāhakatarka–tā) *f.* the state of being a supporting hypothetical argument घटादिनित्यत्वप्रसङ्गो नित्यत्वेनावभासप्रसङ्गश्च विषयव्यवहारानुगुण्यकादाचित्कत्वान्यथानुपपत्तेरनुग्राहकतर्कतयोक्तौ भवतः ŚrutaPra. iA. 138.81 (*on* i. 1.1)

अनुग्राहकता (anugrāhaka–tā) *f.* **i** the state of being that which helps or assists न ह्येकस्यैव वस्तुनोऽनुग्राहकता, अनुग्राह्यता च स्वात्मन्युपपद्यते PrakaPañ. 423.3; प्रयाजादिवन्निष्पन्नस्य करणस्य फलोत्पत्तिदशायामनुग्राहकतयाङ्गं यत्कर्मोक्तम्, तन्नोपयुक्तम् ŚrutaPra. iA. 46.16 (*on* i. 1.1); चरणे ··· तृतीयेऽपि लताभिर्गोपीनां निगरणम्, तस्मिन्नेवानुग्राहकतया RasGaṅ. 412.1; **ii** the state of being that which supports तत्त्वनिर्णयहेतूनां प्रमाणानामनुग्राहकतया तत्त्वाध्यवसायः फलम् TārkiRa. 193.7; तदप्यसत्, अनुग्राहकतयाभिमतानां तर्काणामपाकृतत्वात् ŚatDū. 210.24; **iii** the state of being one who obliges or blesses ननु ··· निर्लेपस्य तस्य तप्यभावः कथमुपपद्यते येन परमेश्वरोऽनुग्राहकतया कक्षीक्रियते SarvaDaSaṁ. 15.19.

अनुग्राहकत्व (anugrāhaka–tva) *n.* **A** the state of being lasting or durable न हि समाहितचित्तस्यास्ति च्युतिरुपपत्तिर्वा । विसभागभूमिकत्वादभिसंस्कारिकत्वादनुग्राहकत्वाच्च AbhidhKoBh. 156.6 (*on* 3.43); **B** the state of being supporting or strengthening सोऽयं (तर्कः) प्रमाणानामनुग्राहकत्वात् प्रमाणसहितो वादेऽपदिष्टः NyāyVār. 149.21 (*on* i. 2.42); अप्रतिष्ठितस्य तर्कस्यानुग्राहकत्वमपि मृग्यम् NyāyPari. 329.12; अनुग्राहकत्वेनाभिमतानां सर्वेषां प्रत्येकं विस्तरतो दूषणात् ŚatDū. 187.26; अस्तु तावत् स्मृतेरनुग्राहकत्वम् MīmāKau. ii. 20.18 (*on* ii. 3.3); **C** the state of being helpful or promoting उद्योतस्याप्यनुग्राहकत्वं कार्यसमधिगम्यमेव ··· चक्षुरादीनाम् Bṛha. 144.3 (*on* i. 1.5); होमः ··· प्रधानकथंभावेनेत्थमनुग्राहकत्वेन गृह्यते नैवं द्रव्यम् TantrVā. 390.1 (*on* ii. 1.12); 512.24 (*on* ii. 2.18); अभावोऽप्युपकुरुते लोकेऽस्मिन्भाववद्यतः । नातोऽनुग्राहकत्वादिनियमोऽयं समञ्जसः BṛĀraUBhVā. iv. 3.233; अकामेनापि ··· क्रियाया व्यञ्जकत्वमनुग्राहकत्वं चाङ्गीकर्तव्यम् TātpaṬ.(Vā.) 204.19 (*on* i. 1.7); सा (उपमा) संदेहालंकारस्याभ्युत्थानकारिणीत्वेनानुग्राहकत्वाद्गुणीभूता Loc. 41.17 (*on* 1.13); अस्मदभिप्रेतस्य चाभावादेरनुग्राहकत्वमङ्गीकृत्य निःसाधना मीमांसका अपि न विप्रतिपत्तुमर्हन्ति NyāyKuA. i. 46.6; संनिहितवाच्येतच्छब्दो देवानां करणेष्वनुग्राहकत्वेन संनिहितानां स्मारकः VedāntKa. 182.5 (*on* i. 3.33); प्रयाजादिवन्निष्पन्नस्य करणस्य ··· अनुग्राहकत्वेनाङ्गतयापेक्षा विवक्षिता ŚrutaPra. iA. 43.6 (*on* i. 1.1); ii. 551.24 (*on* iii. 4.26); अनुग्राहकत्वं तु केवलायां चेष्टायाम् ··· नाशङ्कनीयमेव NyāyKu. 3.20; 152.9; संभवति त्वस्य परत्वमनुग्राहकत्वात् NyāySu.(Ja.) 4B.3 (*on* i. 1.1); तदभावे पुरुषस्यानुग्राहकत्वं न संभवति VedāntKau. 211.5 (*on* ii. 2.43); वस्तुतस्त्वान्तरस्यैव चक्षुरादेः कारणत्वम् आलोकस्य त्वनुग्राहकत्वमेव YuktiSneha. 91.25 (*on* i. 1.5); करणतद्व्यापारतत्कार्यजनकत्वातिरिक्तस्यानुग्राहकत्वस्य दुर्वचत्वात् MīmāKau. ii. 330.24 (*on* iii. 3.11); iii(1). 26.3 (*on* i. 2.7); अनुमतत्वरूपमनुग्राहकत्वरूपं वा कर्तृत्वं कनिष्ठस्य VīraMi.(Śrāddha.) 340.7; अत्र ··· नयनयोः ··· श्रवणयोश्चारमणीयत्वम् ··· व्यज्यते । तस्य च भावध्वन्यनुग्राहकत्वेऽपि ध्वनिव्यपदेश्यत्वमव्याहतम् RasGaṅ. 493.2; (तद्गुणालंकारस्य) तस्यानुग्राहकत्वं भ्रान्तिमतश्चानुग्राह्यत्वमिति संकरः Alaṅkā-Kau.(Vi.) 410.8; **D** the state of being one who favours or obliges or blesses सर्वानुग्राहकत्वेन तदस्म्यहं वासुदेवः AmṛBiU. 22; इतरेषामप्युत्तमानां विद्यासंप्रदायप्रवर्तकत्वाद्गुरुत्वमप्रवर्तकानां त्वनुग्राहकत्वादिना NyāySu.(Ja.) 566A.2 (*on* iii. 3.26); परमेश्वरस्य तदानीमाविर्भूयानुग्राहकत्वम् ··· समर्थयते Śivārka-MaDī. ii. 463.32 (*on* iv. 2.16)

अनुग्राहकत्वकल्पन (anugrāhakatva–kalpana) *n.* assumption of being helpful प्रयाजादिवाक्यानां विशेषसमर्पकतया ··· पार्ष्ठिकान्वये च प्रकृत एव ··· यागेऽनुग्राहकत्वकल्पनान्न सर्वार्थत्वमौपदेशिकम् BhāṭṭDī. ii. 339.21 (*on* viii. 1.1)

अनुग्राहकत्वतस् (anugrāhakatva–tas) *adv.* due to being that which helps भौतिकत्वेन चेज्ज्योतिर्देहानुग्राहकं मतम् । देहेऽपि तस्य सद्भावान्नापेक्षा स्यात्तदा रवौ । विशेषश्चेदपेक्ष्यः स्याद्यो देहेऽस्मिन्न विद्यते । नानुग्राह्यसजातित्वं तस्यानुग्राहकत्वतः BṛĀraUBhVā. iv. 3.228.

अनुग्राहकत्वमात्र (anugrāhakatva–mātra) *n.* **A** only being help-

ful यथा पृथिव्या एव पर्जन्यानुगृहीतं तृणादिकमुत्पद्यते एवं प्रधानादीश्वरानुगृहीतं जगत् पर्जन्यवन्नानुग्राहकत्वमात्रमीश्वरस्य BrahmSūBh.(Ma.) 28B.11 (*on* ii. 2.5); युक्तमेव विष्णोर्जगत्कारणत्वं स्वातन्त्र्येण न तु यथा तृणादीनां पर्जन्योऽनुग्राहकस्तथानुग्राहकत्वमात्रम् TattvPrakā. 95B.2 (*on* ii. 2.25); **B** only being supportive यत्तु सर्वेषां प्रमाणानां तर्कानुग्रहापेक्षावचनं तत्प्रमाणस्य सतस्तर्कस्यानुग्राहकत्वमात्रेणोपपन्नम् NyāyPari. 326.13.

अनुग्राहकत्वसाम्य (anugrāhakatva-sāmya) *n.* sameness of being helpful विवादस्तर्हि कुत्र । अनुग्राहकत्वसाम्यात्सहकारिष्वपि शक्तिपदप्रयोगात् सहकारिभेदे NyāyKuA. i. 46.3.

अनुग्राहकत्वाभिप्राय (anugrāhakatvābhiprāya) *adj.* having the intention of (something) being helpful 'शान्तो दान्तः' इत्यादिवचनं शमादीनामनुग्राहकत्वाभिप्रायम् NītiMā. 7.12.

अनुग्राहकत्वाभ्युपगम (anugrāhakatvābhyupagama) *m.* acceptance of being helpful प्रधानादेव जगदुत्पत्तावीश्वरस्यानुग्राहकत्वाभ्युपगमात् TattvPrakā. 95A.12 (*on* ii. 2.5)

अनुग्राहकत्वायोग (anugrāhakatvāyoga) *m.* impossibility of being helpful निर्व्यापारस्य द्रव्यस्यानुग्राहकत्वायोगात्, व्यापारानाविष्टं द्रव्यमपि नेतिकर्तव्यतात्वेन ज्ञायते MīmāKau. iii(2). 43.16 (*on* ii. 1.5)

अनुग्राहकत्वोपपादन (anugrāhakatvopapādana) *n.* justification of being helpful (प्रवृत्तिनिवृत्त्यनुग्रहणीये स्वसंवेद्येऽर्थे पुंसः प्रशस्ताप्रशस्तज्ञाने भवतः) अनुग्राहकत्वोपपादनाय पुंग्रहणम् NyāySu.(So.) 59.1 (*on* i. 2.10)

अनुग्राहकदेव (anugrāhaka-deva) *m.* god bestowing favours अनुग्राहकदेवानां सर्गोऽयं प्रस्तुतो महान् BṛĀraUBhVā. i. 4.127; प्राणाः चक्षुरादयः । ··· प्राणेभ्योऽनन्तरमादित्याद्या अनुग्राहकदेवाः VedāntKa. 109.1 (*on* i. 1.5)

अनुग्राहकदेवता (anugrāhaka-devatā) *f.* deity bestowing favours अनुग्राहकदेवतात्मनामग्न्यादीनां यत्सर्ववस्तुप्रकाशनसामर्थ्यं तत् सर्वमस्मद्वागादिषु संपादयेत् सविता ···। अग्निशब्द इतरासामप्यनुग्राहकदेवतानामुपलक्षणार्थः ŚvetāUBh. 125.11 (*on* 2.1); 126.5 (*on* 2.2)

अनुग्राहकद्वैविध्य (anugrāhaka-dvaividhya) *n.* twofold nature of what helps नन्वनन्तरग्रन्थोत्थानमनुपपन्नम्, अनुग्राहकद्वैविध्यस्य तन्निरासानुपयोगित्वात् ŚrutaPra. iA. 163.11 (*on* i. 1.1)

अनुग्राहकन्याय (anugrāhaka-nyāya) *m.* supporting or strengthening argument एवं च सत्येकब्राह्मणपक्षेऽप्यर्घ्यपात्रद्वित्वमेव । न चानुग्राहकन्यायविरहात्तन्नेति वाच्यम् CaturCin. iii(1). 1233.1; 'हिरण्यदा अमृतत्वं भजन्ते' इत्यादेश्चानुग्राहकन्यायाभावात् SiddhāSi. i. 13.21.

अनुग्राहकप्रयोजक (anugrāhaka-prayojaka) *m.* helper and instigator (in an offence) (ब्रह्महा मद्यपः स्तेनस्तथैव गुरुतल्पगः । एते महापातकिनः) तथाशब्दः प्रकारवचनोऽनुग्राहकप्रयोजकादिकर्तृसंग्रहार्थः Mitā. 409.13 (*on* 3.227); 420.19 (*on* 3.243); 508.20 (*on* 3.303)

अनुग्राहकबुद्धि (anugrāhaka-buddhi) *f.* idea of what supports or strengthens अनुग्राहकबुद्ध्या स्वीकृतस्यापि तर्कस्य प्रमाणविरुद्धत्वात् सोऽसमीचीनः ŚrutaPra. iA. 113.18 (*on* i. 1.1)

अनुग्राहकमात्र (anugrāhaka-mātra) *n.* only helpful पाणिग्रहणिका मन्त्रा नियतं दारलक्षणम् ।··· नियतमिति पत्नीत्वापादकमित्यर्थः। अन्यत्तु सर्वमनुग्राहकमात्रम् HārLa. 52.18; आगमे लिखितसाक्षिपरिज्ञेयक्रयादावित्यर्थः । अनेनागमलेख्यादेर्दोषशङ्कापनोदकतया स्तोकभुक्तिरनुग्राहकमात्रमेव न प्रमाणमित्यर्थादुक्तम् SmṛtiCan. iii. 154.8; यथा खलु पृथिव्येव तृणादिकार्याणां प्रधानं कारणं पर्जन्यानुग्रहेण चोत्पादयति तथा प्रधानस्यैव प्राधान्यमीश्वरस्त्वनुग्राहकमात्रम् TattvPrakā. 95A.13 (*on* ii. 2.5); 95B.3 (*on* ii. 2.5)

अनुग्राहकमौल (anugrāhaka-maula) *m.* helpful original inhabitant सामन्तादीनामनुग्राहकमौलादीनां सीमासाक्षिणां चाभावे इमानसभ्यानपि वक्ष्यमाणान् पुरुषाननुयुञ्जीत SmṛtiCan. iv. 540.12.

अनुग्राहकयुक्त्यपेक्ष (anugrāhakayukty-apekṣa) *adj.* depending on a supporting argument भेदव्यपदेशस्य जीवादन्यत्वे स्फुटतरतया निरपेक्षहेतुत्वात् स्ववाक्यस्थत्वाच्च स एव प्रथमं वक्तव्यः, न तु वाक्यान्तरस्थोऽनुग्राहकयुक्त्यपेक्षोऽभ्यासः ŚrutaPra. iB. 197.29 (*on* i. 1.13)

अनुग्राहकरूप (anugrāhaka-rūpa) *adj.* which is of the nature of that which helps भावनाया विजातीययागत्वावच्छिन्नस्य वानुग्राहकरूपेतिकर्तव्यताकाङ्क्षा न तु प्रयोगविशेषस्य BhāṭṭDī. iii. 10.18 (*on* viii. 1.6)

अनुग्राहकवश (anugrāhaka-vaśa) *m.* [Inst.] due to one who favours अवनिधरः ··· विहितः । इममाश्रित्य हिमांशोरोषधयः संनिकर्षमुपयाताः । प्रत्यासत्तिः प्रभुणा प्रायोऽनुग्राहकवशेन KuṭṭaMa. 245.

अनुग्राहकविरह (anugrāhaka-viraha) *m.* absence of an assisting factor अनेन क्षणक्षयिणामुपघातकाभावमाह । अनुग्राहकविरहमप्याह HetuBiṬ. 113.11.

अनुग्राहकविषय (anugrāhaka-viṣaya) *adj.* regarding one who assists or helps (in committing an offence), regarding an abettor यत्तु बृहद्विष्णुनोक्तम् – 'ब्रह्महत्यां कृत्वा ··· तत एतस्मात्पूतो भवति' इति — तन्निर्गुणवधविषयमनुग्राहकविषयं वा Mitā. 507.10 (*on* 3.301)

अनुग्राहकस्वरूपैक्य (anugrāhakasvarūpaikya) *n.* oneness with the essential form (viz. the Self) which favours यथा निग्राह्यस्य निग्राहकस्वरूपैक्यानुपपत्तिः, तथानुग्राह्यस्याप्यनुग्राहकस्वरूपैक्यानुपपत्तिः ŚrutaPra. iB. 294.16 (*on* i. 2.3)

अनुग्राहकांशसद्भाव (anugrāhakāṁśa-sadbhāva) *m.* existence of an element that helps नापि निष्पन्नस्य करणस्य कार्योत्पत्तावनुग्रहः संभवति । अनुग्राहकांशसद्भावेन कृत्स्नप्रपञ्चनिवृत्तिरूपप्रकरणस्वरूपासिद्धेः BrahmSūBh.(Rā.) 150.16 (*on* i. 1.4)

अनुग्राहकापेक्षा (anugrāhakāpekṣā) *f.* **i** dependence on that which helps यत्साधकतमत्वेन कस्यचित्किंचिदुच्यते । तस्यानुग्राहकापेक्षा न स्वशक्तिविघातिनी ŚlokaVār. 5(10).36 (507.6); अधीतेन स्वाध्यायेनार्थं जानीयादिति करणीभूतस्य वेदस्यानुग्राहकापेक्षायाम् ··· श्रुतिबलीयस्त्वेन युक्तः स्नानस्मृतेर्बाधः Kāśi. i. 45.26 (*on* 1.88½); iii. 235.17 (*on* 5(10).36); तस्याश्च स्वजन्यकरणेन फले जन्यमानेऽनुग्राहकापेक्षायां प्रकरणाधिकरणन्यायेन प्रयाजादि इतिकर्तव्यतात्वेनान्वीयते MīmāKau. iii(2). 43.15 (*on* ii. 1.5); **ii** dependence on what supports न चानुग्राहकन्यायविरहात्तन्नेति वाच्यम् । वचनस्यानुग्राहकापेक्षाविरहात् CaturCin. iii(1). 1233.2.

अनुग्राहयितुम् (anu-grāhayitum) *inf.* **i** to cause to be blessed किमर्थं वयमाहूताः । आर्यस्य दर्शनेनात्मानमनुग्राहयितुम् MudrāRā. 3.19(4); **ii** to cause to favour स राजा ··· कार्मुकधारणापराधविलक्षमनसं मकरलक्ष्माणमनुग्राहयितुमागतेन ··· दूतेनेव नवयौवनेनोपदर्शितेषु ··· विषयेषु परिभोगलालसं मानसमासञ्जयामास TilaMañ. 17.4.

अनुग्राहा (anugrāhā) *f.* name of one of the nine Śaktis or deities presiding over the *pīṭha* पीठे संपूजयेद्देवं विमलादिसमन्विते । विमलोत्कर्षिणी ज्ञाना क्रिया योगा ततः परम् । प्रह्वी सत्या तथेशानानुग्राहा नवमी तथा ŚāraTi. 15.25; cf. **अनुग्रहा** and **अनुग्रा**.

अनुग्राहिका (anu-grāhikā) *f.* (divine power) which bestows grace (माहेश्वरी शक्तिः) यदोन्मीलनमाधत्ते तदानुग्राहिकोच्यते MṛgendraT. i. 7.12.

अनुग्राहिकात्वायोग (anugrāhikātvāyoga) *m.* impossibility of being a helper तस्याः (समासोक्तेः) प्रकृतालंकारविरुद्धात्मिकात्वेनानुग्राहिकात्वायोगात् RasGaṅ. 538.15.

अनुग्राहिन् (anu-grāhin) *adj.* [*f.* -iṇī] [P. iii. 1.134] **A** gracious, who favours जनस्य ··· जयत्यनुग्राहि जिनेन्द्रशाश(read स)नम् EI. xxi. 110.1; या तेऽनुग्राहिणी हृदिस्थापि । दुष्टां न बुद्धिमिव तां गूढव्यभिचारिणीं वेत्सि ĀryāSaŚa. 620; **B** who or which helps or assists ज्ञानपूर्विका स्मृतिः तदुभयानुग्राहिणी अपोहनशक्तिः PratyabhiVi. i. 147.4 (*on* i. 4.1); प्रतीयमानैवोपमा व्यतिरेकस्यानुग्राहिणी भवन्ती नाभिधानं स्वकण्ठेनापेक्षते Loc. 92.20 (*on* 2.20); अनुग्राही साधकस्तु मध्यमो ग्राह्यः GoviBh. 237.13 (*on* iii. 3.29); **C** who accepts (another person) secretly, ĀryāSaŚa. 620 (comm. तेऽनु पश्चाद्ग्राहिणी । परपुरुषमिति भावः)

अनुग्राह्य (anugrāh-ya) *ger.* having assisted or helped भिन्नेषु प्रधानमुपगृह्य हीनेषु विक्रमयेत् । हीनाननुग्राह्य वा प्रधाने ArthŚā. ii. 330.1 (7.14)

अनुग्राह्य (anu-grāhya) *adj.* [*f.* -ā] **A i** who is to be shown compassion or mercy, who is to be pitied चक्रिदशमीस्थानुग्राह्यवधूस्नातकराजभ्यः पथो दानम् GautDS. i. 6.21; भारी गृहीतव्रीह्यादिगुरुद्रव्यः । सोऽपि यथोपसर्तुमशक्तोऽनुग्राह्यः ManuBh. i. 147.22 (*on* 2.138); i. 254.17 (*on* 3.102); धिङ् मामधन्यं यस्याग्रे लोकोऽयं शोकपीडितः । पश्यन्नशरणामुर्वीमनुग्राह्यो विपद्यते RājTa.(Ka.) 2.32; अनुग्राह्यो रोगार्त इति हरदत्तः VīraMi.(Saṁskāra.) 476.17; दीनो रिपुरप्यनुग्राह्यः UpadeŚ. 26; **A ii** who is fit to be favoured or obliged, to be treated with kindness यदि त्वहमनुग्राह्यः कौरवेषु दया यदि । अनुशाधि दुरात्मानं पुत्रं दुर्योधनं मम MahāBhā. iii. 11.3; iii. 149.1; v. 80.32; अनुग्राह्याः पाण्डुसुता नूनं तव पितामह MahāBhā. vi. 54.35; xii. 34.5; सर्वथाहमनुग्राह्यो देवतानामसंशयः Rāmā. iv. 8.2; vi. 109.11; धन्योऽस्म्यनुग्राह्यमिदं कुलम् BuddhaC. 1.53; अनिष्पन्ने शारीरं हैरण्यं वा दण्डं लभेत, न चानुग्राह्यः ArthŚā. i. 158.3 (2.8); हीनश्चेत्सर्वत्रानुप्रणतस्तिष्ठेत् ··· मण्डलस्य चानुग्राह्यो भवति ArthŚā. ii. 248.10 (7.3); AnargharRā. 4.14(7); यद्यहमनुग्राह्यः पादयोः समुदाचारः क्रियतां निग्रहोचितः PañcRā. 2.58(1); धर्मं कथय मे तात अनुग्राह्यो ह्यहं तव ParāSm. 1.12; BṛParāSm. 1.13; भक्ताः ··· सत्कर्तव्यप्रकारेण त्वनुग्राह्यास्सदैव हि PauṣkS. 27.12; सनाभीयाननुग्राह्यानधि-

कृत्वाखिलान् पितृन्।… यजेत् PauṣkS. 27.375; अनुग्राह्योऽस्मि वां यदि। तद्वने मम गेहे च ममत्वमनुकल्प्यताम् MārkP. 23.82; 24.34; यदि वाहमनुग्राह्यो यदि देयो वरो मम।… वरमेतं वृणोम्यहम् VāyuP. i. 30.175; भवान् … व्यासस्यापि महात्मनः। अनुग्राह्यः … शिष्यः BrahmāṇḍP. i. 1.26; कथनेनात्मानमनुग्राह्यमिच्छामि Kād. 134.21; राजन्पराक्रमक्रीतः कर्तव्येषु नियोगेनानुग्राह्यो ग्राहितविनयोऽयं परिजनः HarṣaC. 171.3; जननान्तरेष्वपि जनार्दनादन्यूनतेजसः पादरजसां राजहंसस्यानुग्राह्या भूयासम् AvantiKa. 127.12; भूतवेतालयक्षाद्याः कुर्वन्त्यर्थादिकक्षयम्। अन्यदर्शनसंस्था ये नानुग्राह्यास्ततो मुने PāraS. 19.338; शम्भोश्चिदाद्यनुग्राह्यं तद्विरोधितया मिथः। युगपन्न क्षमं शक्तिः सर्वानुग्राहिका कथम् MṛgendraT. i. 7.13; तत्र परस्य ब्रह्मणः प्रपञ्चसर्गप्रयोजनं वाच्यम्, न तावत्परानुग्रहः, प्राक् सर्गादनुग्राह्याणामभावात् BrahmSi. 10.17; MahāvīC. 5.63(5) (283.26); काणकुब्जादयोऽपि कर्मण्यनधिकृता अनुग्राह्या एव श्रुत्या BṛĀraUBh. 672.12 (*on* iv. 5.15); अनुग्रहेऽनुग्राह्यस्य यान्त्यमार्गमपीश्वराः Kapphiṇā. 18.146; अश्रेयोभ्योऽनुग्राह्येभ्यः ससर्ज श्रेयसः सुरान् BṛĀraUBhVā. i. 4.162; यथेहासंहतान्येव भान्वादीनि प्रकुर्वते। अनुग्राह्येण पुंसेह सर्वदानुग्रहं मुहुः BṛĀraUBhVā. iv. 3.62; यथा हितोपदेशादावनुग्राह्यस्य विधिर्जात्यादि नापेक्षते तद्वत्करुणया दाने ManuBh. i. 329.30 (*on* 4.5); अनुग्राह्यो भगवता दक्षश्चापि दिवौकसः KūrmaP. 167.2 (1.15): अनुग्राह्योऽस्मि यदि ते तत्त्वतो वक्तुमर्हसि BṛNāraP. 2.19; 15.12; यदि चाहमनुग्राह्यः … संचितम्। न च मिथ्या भवेन्मह्यम् BrahmP. 39.93; अनुग्राह्योऽसि भूतेश भास्करस्यामितौजसः BhaviP. 112A.4 (i. 63.5); 177A.22 (i. 120.16); अनुग्राह्योऽस्मि वः कामं दासोऽहम् DevīBhāP. iii. 21.12: अनुतापयुता यस्मादनुग्राह्या मया ततः PadmP. iv. 88.45; अनुग्राह्या प्रिया तेऽस्मि PadmP. vi. 72.88; PañcaRā.(Nā.) iv. 2.11; अनुग्राह्यास्त्वया ब्रह्मन्वयं क्षत्रियबान्धवाः AdhyāRā. ii. 6.41; यदि मामनुग्राह्यं भवत्योऽनुमन्यन्ते CaṇḍaKau. 4.33(5); अनुग्राह्यास्त्वया शिष्याः MālinīT. 9.37; गुणिनो गुणहीना वा ज्ञातयः प्रच्युता पदात्। अनुग्राह्याश्च पूज्याश्च RāmāMañ. 394.12; विश्वं लोकं यानुग्राह्यम्। स्रष्टुं पातुं चाभूत्कन्या ĪśānŚiPa. i. 21.36; अनुग्राह्या मन्त्रिणोऽमी TriṣaŚaPuC. ii. 3.126; गच्छामि तद्गृहमपि सोऽनुग्राह्यो विशेषतः PariPar. 10.6; नान्वग्रहीदनुग्राह्यान् RājTa.(Ka.) 1.353; यदि तेऽहमनुग्राह्या Rasā. 1.5; अपभ्रष्टाख्यदेवताः। अन्यास्सूर्यादिदेवेभ्यो ह्यनुग्राह्याः AnuVyā. 37A.8 (*on* 2.3); NyāySu. (Ja.) 45A.1 (*on* ii. 3.18); कर्मवश्यो निग्राह्योऽनुग्राह्यश्च जीवः निग्राहकोऽनुग्राहकश्च परात्मा भवितुं नार्हति ŚrutaPra. iB. 219.20 (*on* i. 1.13); यदभिहितं भगवता तदनुग्राह्येषु PārvPa. 1.16(3); धर्मतत्त्वज्ञ अनुग्राह्या वयं तव BallāC. 43.8; कृष्णभक्तेष्वनुग्राह्यसखिपूज्येष्वनुक्रमात्। त्रिविधेषु त्रयी प्रीतिः BhaktiRaSi. ii. 5.17; गोदावरीतीरे रामानन्दो वर्तते सोऽवश्यमेवानुग्राह्यः CaitaCa. 159.12(7); दर्शयति — अनुग्राह्यान्प्रति प्रकटीकरोति Bhāsk. i. 329.10 (*on* i. 6.7); **Aiii** who is (yet) to be favoured (by consecration) अनुग्राह्यादभक्ताच्च सावलेपात् क्रियोज्झितात्। गुरोरकीर्तिं महतीं विद्वेषं सहते न वै PauṣkS. 30.214; **B** fit to be helped or assisted त एते कृतार्थाः सुखेन प्रभूतं चोपकुर्वन्ति। अतः प्रतिलोमे नानुग्राह्याः ArthŚā. ii. 288.5 (7.8); मित्रसाधारणे कार्ये मित्रायत्ते फलोदये। अनुग्राह्ये च पीड्ये च मित्रेणैव सह व्रजेत् NītiSā. 19.20; न हि विनष्टमनागतं चानुग्राहकमनुग्राह्यं वा भवितुमर्हति TantrRa. 249.11; किं तत्रानुग्राह्यमिति चेत् उष्णारम्भकत्वम् NyāySiA. 251.12; **C** fit to be accepted, acceptable यदि वाहमनुग्राह्या वक्षो वा प्रबलश्रमम्। ततो मामनुजानीत भर्तृतन्त्रा हि योषितः BṛKathāŚloSaṁ. 10.149; न चाप्याख्यायिकारूपमनुग्राह्यं श्रुतौ मतम्। आदिमत्त्वादिदुष्टत्वात्पुमर्थत्वेन वर्ण्यते BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 846; परप्रयुक्तयोः शब्दार्थयोरुपनिबन्धो हरणम्। तद् द्विधा परित्याज्यमनुग्राह्यं च KāvyMī. 56.3; 71.12; अनुग्राह्यो ह्ययं तेन सख्यार्थं तपसि स्थितः SkandP. v(1).3.6; नानुग्राह्यो न च त्याज्यस्ततस्ते हन्त हस्सनः RājTa. (Jo.) 590; **D** to be supported तर्कः … असति प्रमाणेऽनुग्राह्यस्याश्रयस्याभावात् शुष्कतया नाद्रियते Bhām. 339.9 (*on* ii. 1.6); एतस्य तर्कस्य अनुग्राह्यमभिधीयताम् NyāyKuA. i. 96.4; NyāyVārPari. 330.9; प्रमाणमनुग्राह्यः अनियतजिज्ञासाविच्छेदेन नियतजिज्ञासाजननमनुग्रहः Kiraṇā. 260.6; शास्त्रमेव प्राधान्येनेश्वरे प्रमाणं भवति। अनुग्राह्यं हि प्रधानम् ŚrutaPra. iB. 119.6 (*on* i. 1.3); iA. 99.30 (*on* i. 1.1); न्यायजातस्यानुग्राह्यं प्रमाणम् ŚivārkaMaDī. i. 129.14 (*on* i. 1.2); अनुग्राह्ये च प्रमाणेऽपरोक्षफले तादर्थ्येनेह विचारविधानं युक्तम् SiddhāSi. i. 31.4.

अनुग्राह्यगौतमवचन (anugrāhya-gautamavacana) *n.* Gautama's statement about the word *anugrāhya* (वृद्धभारिनृपस्नातस्त्रीरोगिवरचक्रिणाम्। पन्था देयः) स्त्रियं तु गर्भिणीमेवेच्छन्ति। अनुग्राह्यगौतमवचनाद्, अत्र तु रोगिसंनिधानात् तत्पुनर्विचारणीयम् BālaKrī. i. 101.11 (*on* 1.116)

अनुग्राह्यजन (anugrāhya-jana) *m.* person to be favoured भीषणेभ्यश्च तत्र स्याद् बहुधैवापराधिता। तज्ज्ञा भीर्नापरत्र स्यादनुग्राह्यजनान्विता BhaktiRaSi. iv. 6.8; अहमनुग्राह्यजनकृपाविवशत्वेन देहप्रमात्रादिविषयपरिमिताहंभावकृतस्थितिः Bhāsk. i. 3.16 (*on* i. 1.1)

अनुग्राह्यतम (anugrāhya-tama) *adj.* most worthy of favours के तु तत्र महात्मानो ये भवस्यानुसारिणः। अनुग्राह्यतमाः सम्यक् प्रमोदन्ते पुरोत्तमे VāyuP. ii. 39.310; BrahmāṇḍP. iii. 2.247.

अनुग्राह्यता (anugrāhya-tā) *f.* **A** the state of being one who is fit to be favoured अब्रवीत् प्राञ्जलिर्वाक्यं पितृन् स गगने स्थितान्। भवन्तो यदि मे प्रीता यद्यनुग्राह्यता मयि MahāBhā. iii. 81.26; PadmP. i. 26.28; MahāBhā. iii. App. 1.25(46); (भवांस्तस्य … शिष्यः) कृतबुद्धिश्च ते तत्त्वमनुग्राह्यतया प्रभो। अवाप्य … छिन्नसंशयः BrahmāṇḍP. i. 1.27; अत्यन्ताल्पो यदि दण्डः कथंचिदनुग्राह्यतया, तदा कार्षापणो दण्डः ManuBh. ii. 192.24 (*on* 8.274); आचक्ष्व तन्मे भगवन्यद्यनुग्राह्यता मयि ViṣṇuDhaP. i. 51.8; VarāP. 146.4; यदि त्वया वरा देया यद्यनुग्राह्यता च नौ। तदा …। मृत्युः कदापि नौ स्यात्ते प्रसादात् GaṇeP. ii. 2.24; मयि प्रीतिर्यदि भवेद्यद्यनुग्राह्यता तव। त्यक्त्वा शङ्कां जहि प्राज्ञ मा AdhyāRā. vii. 8.57; किमनुग्राहकस्यानुग्राह्यतायां वितर्कः PārvPa. 1.16(4); **B** the state of being that which is to be helped न ह्येकस्यैव वस्तुनोऽनुग्राहकता अनुग्राह्यता च स्वात्मन्युपपद्यते PrakaPañ. 423.3.

अनुग्राह्यत्व (anugrāhya-tva) *n.* **1** the state of being that which is to be supported न प्रमाणस्य प्रमाणान्तरादनुग्राह्यत्वम् BrahmSi. 42.15; अनुग्राह्यत्वाच्छास्त्रस्य ṬupṬ. 128.10 (*on* vi. 4.13); अनुमानाद्याभासानां बहुत्वमात्रेण अनुग्राह्यत्वेऽतिप्रसङ्गः GuruCandr. i. 280.21; **2** the state of being fit to be treated with kindness or to be favoured द्वाभ्यां मासाभ्यामृतुदर्शनस्य व्यक्तगर्भा स्त्री भवति तस्या अनुग्राह्यत्वात्तरपणो न ग्राह्यः ManuBh. ii. 235.26 (*on* 8.407); ब्राह्मणस्य पूज्यतयानुग्राह्यत्वात् SmṛtiCan. iv. 391.3; एवंगुणस्य चास्यानुग्राह्यत्वादेव कीर्तिता। प्रभावानास्पदतया वेद्यस्यात्र विभावता BhaktiRaSi. iii. 4.4; भवतामनुग्राह्यत्वेन संनिहितानां श्रोतृणां सिद्ध्यै … भवतु ŚivārkaMaDī. i. 5.21 (*on* i. 1.1); ब्राह्मणस्य प्रत्यवायव्यावृत्त्यानुग्राह्यत्वात् MīmāKau. i. 52.19 (*on* i. 3.7); **3** the state of being fit to be helped चतुर्थस्तु प्रकारः यत्रानुग्राह्यानुग्राहकभावोऽलंकाराणाम् … अनुग्राह्यत्वेन हि संदेहे पर्यवसानम् Loc. 41.17 (*on* 1.13); अतस्तस्यानुग्राहकत्वं भ्रान्तिमतश्चानुग्राह्यत्वमिति संकरः AlaṅkāKau. (Vi.) 410.8; **4** the state of being fit to be accepted जघन्यस्यापि प्रधानस्यानुग्राह्यत्वेन मुष्ट्यनुग्रहस्यैव न्याय्यत्वापत्तेः MīmāKau. i. 147.18 (*on* i. 3.33); प्रकृतावग्नीषोमीयानुबन्ध्ययोः पौर्वापर्यस्याविहितत्वेनार्थिकतयानतिदेशान्नानुग्राह्यत्वमिति भावः MayūMāli. 411.18 (*on* v. 1.6)

अनुग्राह्यधर्मक (anugrāhyadharma-ka) *adj.* having the properties which have to be accepted (मुख्यं वा पूर्वचोदनाल्लोकवत्) मुख्यमनुग्राह्यधर्मकं स्यात् MayūMāli. 864.12 (*on* xii. 2.8)

अनुग्राह्यनुसंधि (anugrāhy-anusandhi) *m.* supporting subordinate juncture पञ्चभिः संधिभिर्युक्तं प्रधानमनु कीर्त्यते। शेषाः प्रधानसंधीनामनुग्राह्यनुसंधयः NāṭyaŚā. 19.38.

अनुग्राह्यपक्ष (anugrāhya-pakṣa) *m.* category of persons to be favoured यदि वृद्धं ब्राह्मणमधीतिनमगतिं च मामनुग्राह्यपक्षे गणयति … देवः DaśKuC. 99.11.

अनुग्राह्यप्रमाण (anugrāhya-pramāṇa) *n.* proof which is to be supported अनुग्राह्यप्रमाणविरहिणस्तर्कस्य साधनबाधनानङ्गत्वात् TattvPradī.(Ci.) 284.13; प्रमाणानुग्राहकतर्करूपस्य विचारस्यानुग्राह्यप्रमाणाभावे निरालम्बनत्वात् VivaPraSaṁ. 157.20; नेतिपक्षेऽनुग्राह्यप्रमाणाभावेन जिज्ञासायास्तर्कव्याघातात् NyāySu.(Ja.) 12B.11 (*on* i. 1.1); 68B.8 (*on* i. 1.1)

अनुग्राह्यप्रमाणता (anugrāhyapramāṇa-tā) *f.* the state of being that which has a proof to be supported (by *tarka*) परमकारणं महादेवमपश्यन्नित्येतदर्थप्रतिपादनात् सोऽपि संदर्भोऽत्रानुग्राह्यप्रमाणतयानुसंधेयः ŚivārkaMaDī. i. 131.31 (*on* i. 1.2)

अनुग्राह्यप्रमाणत्व (anugrāhyapramāṇa-tva) *n.* the state of being that which has a proof to be supported (by *tarka*) कारणवाक्यानां शिवे पर्यवसानं प्रतिपादयन्मन्त्रोऽयमिहानुग्राह्यप्रमाणत्वेन विवक्षित इति युक्तमेव ŚivārkaMaDī. i. 131.20 (*on* i. 1.2)

अनुग्राह्यप्रमाणान्तर (anugrāhya-pramāṇāntara) *n.* another proof which is to be supported भगवन्नाम्नो नापेक्षितसत्त्वशुद्ध्यर्थं स्वान्यकर्मापेक्षा, नापि अनुग्राह्यप्रमाणान्तरापेक्षा VīraMi.(Bhakti.) 39.4.

अनुग्राह्यमित्रविशेष (anugrāhya-mitraviśeṣa) *m.* name of a section (7.8) in the Arthaśāstra (*lit.* different kinds of allies fit to be helped) षाड्गुण्यसमुद्देशः … अनुग्राह्यमित्रविशेषाः ArthŚā. i. 16.2 (1.1)

अनुग्राह्यसजातित्व (anugrāhyasajāti-tva) *n.* the state of being that which belongs to the same class as those to be helped विशेषश्चेदपेक्ष्यः स्याद्यो देहेऽस्मिन्न विद्यते। नानुग्राह्यसजातित्वं तस्यानुग्राहकत्वतः BṛĀraUBhVā.

iv. 3. 228.

अनुग्राह्यसजातीय (anugrāhya-sajātīya) *adj.* belonging to the same class of what is to be helped अनुग्राह्यसजातीयं यच्च ज्योतिरिहेष्यते । तच्चक्षुरादिकरणग्राह्यं दृष्टं घटादिवत् BṛĀraUBhVā. iv. 3.107; iv. 3.224.

अनुग्राह्यसृष्टि (anugrāhya-sṛṣṭi) *f.* creation of those to be favoured अनुग्राहकदेवानां या सृष्टिरुदिता पुरा । अतिसृष्टिरनुग्राह्यसृष्टेः सा स्यात् प्रजापतेः BṛĀraUBhVā. i. 4.161.

अनुग्राह्यादिप्रतियोगिन् (anugrāhyādi-pratiyogin) *m.* associate feature such as what is to be favoured etc. तद्रूपिणी शक्तिः … ज्ञातव्येष्टव्यकर्तव्यस्रष्टव्यपालनीयसंहार्यबद्धव्यानुग्राह्यादिप्रतियोगिभेदात् … अनन्ताकारेण भाति ŚivārkaMaDī. i. 361. 28 (*on* i. 2. 1)

अनुग्राह्यादिभाव (anugrāhyādi-bhāva) *m.* relation between what is to be favoured etc. (i. e. and what favours) विश्वतैजसयोर्द्विबन्धवत्त्वेन प्राज्ञस्यैकबन्धवत्त्वेन तुरीयस्याबन्धवत्त्वेन भेदव्यपदेशात् । तथा चानुग्राह्यादिभाव इति भावः TattvPrakā. 153B.7 (*on* iii. 2.12)

अनुग्राह्यानपेक्ष (anugrāhyānapekṣa) *adj.* not dependent on one who is to be blessed अनुग्राह्य(? ह्या)नपेक्षोऽस्ति न हि कश्चिदनुग्रहः ŚivaP. vii(1). 31.7 (535B. 10)

अनुग्राह्यानुगुण (anugrāhyānuguṇa) *adj.* conforming to one who is to be favoured (by initiation), agreeing with one who is to be favoured (अनुग्रहो)ऽपि द्विविधः शिवस्य करुणानिधेः । साधारश्च निराधारोऽनुग्राह्यानुगुणः पृथक् ĪśānŚiPa. ii. 16. 9.

अनुग्राह्यानुग्राहकता (anugrāhyānugrāhaka-tā) *f.* the state of being that which is to be helped and that which helps तेषाम् … संशयास्पदत्वेनानुग्राह्यानुग्राहकतयैकव्यञ्जकानुप्रवेशेन चेति KāvyPra. 186.2; उपमादिप्रभेदानामनुग्राह्यानुग्राहकतया संनिवेशेऽलंकारान्तरकल्पनापत्तेः RasGaṅ. 639.17.

अनुग्राह्यानुग्राहकत्व (anugrāhyānugrāhaka-tva) *n.* **A** the state of being that which is to be helped and that which helps कः उपकार्योपकर्तृत्वपरिस्पन्दः, अनुग्राह्यानुग्राहकत्वमहिमा VakroJī. 225. 18; **B** the state of being that which is to be favoured and one who favours परेशितुः कश्चिदन्योऽन्याभावलक्षणो हीनाधिकत्वरूपोऽनुग्राह्यानुग्राहकत्वरूपो वा भेदो नास्ति NyāySu.(Ja.) 501A.1 (*on* iii. 2.8)

अनुग्राह्यानुग्राहकत्वायोग (anugrāhyānugrāhakatvāyoga) *m.* impossibility of being that which is to be helped and what helps वर्णानां तु यौगपद्यासंभवः । अतः परस्परमनुग्राह्यानुग्राहकत्वायोगात् संभूयापि नार्थधियमादधते TattvVai. 140. 23 (*on* 3.17)

अनुग्राह्यानुग्राहकभाव (anugrāhyānugrāhaka-bhāva) *m.* **A** relationship between what is to be favoured and who favours गुरुकृपया जीवत्वं प्रपन्नानामनुग्रहत अनुग्राह्यानुग्राहकभावेन रतिराविर्भवति SāmaraU. 250. 14; **B** relationship between what is to be helped and what helps संकरालंकारे …। चतुर्थस्तु प्रकारः यत्रानुग्राह्यानुग्राहकभावोऽलंकाराणाम् Loc. 41. 14 (*on* 1.13); 91. 23 (*on* 2.20); 224.10 (*on* 3. 44); भिन्नानां गुणादितारम्यादनुग्राह्यानुग्राहकभावदर्शनाच्च तत्प्रसङ्गः TattvPrakā. 153A. 12 (*on* iii. 2. 11); NyāySu.(Ja.) 500B.10 (*on* ili. 2.8); **C** relationship between what is to be supported and what supports मानतर्कयोरपि परस्परमनुग्राह्यानुग्राहकभावेन च वनसिंहन्यायविषयतया ŚivārkaMaDī. i. 134. 4 (*on* i. 1.2); परस्परमारोपविषययोश्चानुकूल्ये रूपकयोरनुग्राह्यानुग्राहकभावो दर्शितः RasGaṅ. 315. 9; 366.12.

अनुग्राह्यानुग्राहकार्थ (anugrāhyānugrāhakārtha) *m.* thing which is to be helped and that which helps प्रत्ययार्थवादयोः पुनरत्यन्तभिन्नानुग्राह्यानुग्राहकार्थविषयत्वेनार्थभेदात् समुच्चय इत्येकवाक्यता TantrVā. 21.18 (*on* i. 2.7)

अनुग्राह्यानुजिघृक्षा (anugrāhyānujighṛkṣā) *f.* desire to favour one who is to be favoured प्राप्तप्रतिष्ठानोऽप्यनुग्राह्यानुजिघृक्षाविवशचित्तत्वेन तदनुस्मरणरूपं मङ्गलम् Bhāsk. i. 3. 13 (*on* i. 1.1)

अनुग्राह्याभाव (anugrāhyābhāva) *m.* absence of one who is to be favoured अविद्योपहितजीवान् करेणापिधायानुग्राह्याभाव उक्तः VedāntKa. 246.3 (*on* ii. 1. 32)

अनुग्राह्याभिसंबन्ध (anugrāhyābhisambandha) *m.* connection with what is to be favoured (i. e. what is to be illuminated) अनुग्राह्याभिसंबन्ध एकजातिसमन्वयात् । आदित्यादेरिहावाप्तिरात्मनोऽज्ञानवर्त्मना BṛĀraUBhVā. iv. 3.90.

अनुग्राह्याविरोध (anugrāhyāvirodha) *m.* non-contradiction with what is to be supported पात्रैकत्वापादकदैवतैक्यरूपन्यायनिराकरणद्वारा संख्याविशेषविशिष्टपात्रभेदप्रतिपादकप्रमाणानुग्राहकत्वेन परतन्त्रस्यैव सतः । तच्चानुग्राह्याविरोधेन व्यवतिष्ठते CaturCin. iii(1). 1232. 16.

अनुग्राह्योपरोध (anugrāhyoparodha) *m.* solicitation of one who is to be favoured मौनेन तस्थौ स प्रायः संज्ञादिपरिहारतः । अनुग्राह्योपरोधेन यद्यवोचत् तदा मितम् TriṣaŚaPuC. ii. 1. 272.

अनुघटन (anu-ghaṭana) *n.* composition in continuation, linking together with आसिन्धुगामिनि पितुर्वचनप्रवाहे क्षिप्ता कथानुघटनाय मयापि वाणी Kād. 240. 8.

अनुघटित (anu-ghaṭita) *adj.* linked together with न त्विदं प्रसङ्गसामान्यलक्षणमनुघटितस्यास्य सर्वप्रसङ्गसाधारण्याभावात् MayūMāli. 846. 3 (*on* xii. 1.1)

अनुघट्ट् (anu-ghaṭṭ-) x. P. to rub something with तृणाग्रं तेनानु कृष्णाति अनुघट्टयतीत्यर्थः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1.25; SiddhāKau. 451A.4 (*on* iii. 1.25)

अनुघट्टक (anu-ghaṭṭaka) *m.* wheel worked by the feet for raising water from a well or any machine used for this purpose पादावर्तोऽनुघट्टकः ŚabdaRa.(Vā.) 3698.

अनुघण (anu-ghaṇá) *m.* striking again दुःश॒ङ्सा॒नुश॒ङ्साभ्यां घ॒णेना॑नुघ॒णेन॑ च । तेना॒न्योऽस्म॒त् सम॑र्च्छा॒तै॒ तम॑स्मै॒ प्र॑सु॒वामसि TaiĀ. ii. 4.1 (208.3) (*but* Sāy. घणः हननशीलः । अनुघणः तस्यैवानुविधायकः); cf. **अनुघन** *m.*

अनुघन (anu-ghaná) *m.* striking again दुःशंसानुशंसाभ्यां घनं(? नें)नानुघनेन च । तेन योऽस्मत्समृच्छातै तमस्मैं प्रसुवामसि MaiS. iv. 14.17 (iv. 247.2); cf. **अनुघण**; *adj.* similar to or equal to a cloud गगनेऽनुघना देवाः के वा वासं न चक्रिरे KalkiP. iii. 8.25.

अनुघनच्छायाभ्रम (anughanacchāyā-bhrama) *m.* illusion of colour resembling that of clouds नीतस्यानिलघट्टनैरनुघनच्छायाभ्रमं बिभ्रतः । धूमस्य TāpaVa. 2.3.

अनुघस् (anu-ghas-) I. P. to eat up, to devour यन्मदिमे बिभ्यति तन्म एकं ते मे अक्षन्नहमुताननु क्षम् BāṣkaU. 21.

अनुघस्रम् (anughasram) *adv.* daily, every day प्रौढमानमनुघस्रमानैः कान्तकाञ्चनहयादिकदानैः । तं तथापुषत् … भूपः HammīMaKā. 10.12; 10.22.

अनुघात (anu-ghāta) *m.* blow तस्य पुंसः पदोऽनुघातेन सोऽन्धः PārāSū. 95.10.

अनुघासम् (anughāsam) *adv.* with every morsel or mouthful नाहं तथाद्मि यजमानहविर्विताने …। यद्ब्राह्मणस्य मुखतश्चरतोऽनुघासं तुष्टस्य BhāgP. iii. 16. 8; xi. 2.42.

अनुघुष् (anu-ghuṣ-) x. P. to proclaim aloud राजा धर्मवर्मा पटहेनान्वघोषयत् SkandP. i(2). 4.19.

अनुघुष्य (anughúṣ-ya) *ger.* [lengthening m. c.] having announced, having declared परु॑ष्परुरनुघु॒ष्या॒ वि श॑स्त ṚV. i. 162. 18; TaiS. IV. vi. 9. 3; VājaS. 25.41; KāṭhS. v. 6.5 (iii. 178.12)

अनुङ्खवत् (an-uṅkhava(n)t) *adj.* not having the deletion of the penultimate sound अनुङ्खवतो बसस्येहोदाहरणम् JaineVyā. 151. 28 (*on* iii. 1.10)

अनुचक्र (anucakra) *m.* name of one of the attendants of Skanda वक्रानुवक्रौ (v.l. चक्रानुचक्रौ) बलिनौ … ददौ त्वष्टा … स्कन्दायानुचरौ MahāBhā. ix. 44.36; चक्रानुचक्रौ त्वष्टा … प्रादात् VāmaP. 57. 66.

अनुचक्रम् (anucakram) *adv.* **i** in the army यस्यानुयात्रं (v.l. °नुचक्रम्) ध्वजिनः प्रयान्ति सौवीरका द्वादश राजपुत्राः MahāBhā. iii. 249.9; **ii** behind the wheel अनुचक्रं भूपतिर्ययौ TriṣaŚaPuC. i. 4.215; अनुचक्रं ततश्चक्री … सेनया प्राङ्मुखो ययौ TriṣaŚaPuC. ii. 4. 127.

अनुचक्ष् (anu-cakṣ-) II. Ā. **1** to look at प॒रा॒य॒तीं मा॒तर॒मन्व॑चष्ट ṚV. iv. 18. 3 [ṚV. i. 121. 2; v. 2. 8; x. 32.6; better *adn.*]; **2** to call, to name इर्षीका … विराट्कामां । द्व्यक्षरादीनि मादीनां वैराजान्यनुचक्षते ṚPrāti. 17. 12.

अनुचङ्क्रम् (anu-caṅkram-) *intens.* to wander along अथ ता मारधीतरो एकान्तमुपसंक्रम्य … गौतमं चङ्क्रमन्तमनुचङ्क्रमेत्सुः MaVastuAva. iii. 282.10; iii. 283.1; प्रेक्षामि तम् … द्रुमेन्द्रं तस्यैव हेष्टे अनुचङ्क्रमामि SaddhaPuṇ. 39. 16; वमन्ति तत्र कुम्भाण्डका दारुणरौद्रचित्ताः । वितस्तिमात्रास्तथ हस्तमात्राः … अनुचङ्क्रमन्ति SaddhaPuṇ. 57.20; cf. **अनुचङ्क्रम्यति** [DBHS.]

अनुचङ्क्रमत् (anu-caṅkramat) *adj.* [*f.* -ntī] wandering along सो दानि ऋषि आश्रमपदम् अनुचङ्क्रमन्तो अनुविचरन्तो तं देशमागतो यत्र सा शाक्यकन्या MaVastuAva. i. 353.12; ii. 45. 5; सा दानि सुदर्शना देवी … तमाम्र-

वनम् अनुचङ्क्रमन्ती अनुविचरन्ती ··· आम्रवनस्य मध्ये अनुप्राप्ता MaVastuAva. ii. 452. 3; ii. 454. 10; उद्यानभूमिम् अनुचङ्क्रमन्तम्। पिता पुत्रं प्राञ्जलिको उपागमे MaVastuAva. iii. 117. 6; दिवाविहारमनुचङ्क्रमन्तो वनषण्ड आरामथ वृक्षमूलम्। गिरिकन्दरांश्चाप्युपसेवमानो अनुचिन्तयामी इममेव चिन्ताम् SaddhaPuṇ. 44. 28; cf. **अनुचङ्क्रम्यति** [DBHS.]

अनुचङ्क्रमित्वा (anu-caṅkramitvā) *ger.* having wandered along सापि दानि सुदर्शना ··· तत्र अश्वशालायाम् अनुचङ्क्रमित्वा अनुविचरित्वा ··· निवर्तिता राजकुलम् MaVastuAva. ii. 455. 16; ii. 456. 21; cf. **अनुचङ्क्रम्यति** [DBHS.]

अनुचङ्क्रम्य (anu-caṅkramya-) *intens.* to wander along, cf. **अनुचङ्क्रम्यति** [DBHS.]

अनुचङ्क्रम्यमाण (anu-caṅkramyamāṇa) *adj.* pacing up and down बोधिसत्त्व एकाकी अद्वितीयोऽनुचङ्क्रम्यमाणोऽनुविचरन् जम्बुवृक्षमपश्यत् LaliVi. 11.0(3); 17.0(72); अथ भगवान् ··· अपावरणीं गृहीत्वा आरामेणारामम् ··· चङ्क्रमेण चङ्क्रममनुचङ्क्रम्यमाणोऽनुविचरति GiMs. iii(2). 128.12; cf. **अनुचङ्क्रम्यति** [DBHS.]

अनुचन्दनम् (anucandanam) *adv.* inferior to sandalwood अनुचन्दनं काष्ठानि, तथानुपूज्यान् कलाकोविदाः KumāPraPra. 97. 23; cf. **अनु Fvii.**

अनुचमसम् (anucamasam) *adv.* goblet by goblet होतुर्ह्यैवैतांश्चमसाननुचमसमुन्नयति KauṣīBr. 28.3 (135.12)

अनुचर् (anu-car-) I. P. (rarely Ā.) **1A** to follow, to go after, to pursue, to chase **B** to traverse through, to move about, to wander, to roam, to spread over **C** to describe **2** to seek for, to look for, to find out, (*caus.*) to cause to look for **3** to perform, to observe, to practise, to act in accordance with **4A** to obey **B** to serve, to wait upon **5** (with *tṛṇa*) to graze **1A** to follow, to go after, to pursue, to chase अरिष्यन्तो अन्वेनं चरेम ṚV. iv. 57. 3; AV. xx. 143. 8; MaiS. iv. 11.1 (iv. 160. 6); त्वं भा अनु चरो अध द्विता यदिन्द्र हव्यो भुवः ṚV. viii. 1. 28; अनुष्टुभानुचरति TaiS. V. v. 6.2; (छन्दांसि) तानीन्द्रोऽवरुरुत्समानोऽन्वचरत् KāṭhS. 12.5 (i. 166. 20); तऽइन्द्रेण सह चेरुः। यथेदं ब्राह्मणो राजानमनुचरति ŚatBr. I. ii. 3. 2; यो वै ब्राह्मणं वा शंसमानोऽनुचरति ŚatBr. II. iii. 4. 6; ŚatBr.(K.) I. iv. 1. 5; ऋतवो वाऽअस्मान्युक्ता बृहन्त्यृतून्वा प्रयुक्ताननुचरामः ŚatBr. V. v. 2.5; ŚatBr. (K.) VII. iv. 3.5; ते हेन्द्रमनुचेरुः ŚatBr.(K.) II. ii. 1.16; पुरूरवाः ··· राजा कल्याण आस। तꣳहोर्वश्यप्सराभिदध्यौ। तꣳ संवत्सरं कामयमानानुचचार BaudhŚS. ii. 396. 2; अपर्यावर्तयन्तोऽश्वमनुचरन्ति ĀpaŚS. xx. 5.11; अथ वै पर्यायान्तेषु पर्यायसमाधय इति। व्यवायश्चैव गुरू च। अथवा उत्तमामेवानुचरेत् NidāSū. 65.15 (4. 2); 94. 24 (5. 13); स कदाचिद्वनचरो मृगं विव्याध पत्रिणा। विद्धा चान्वसरत् (v.l. °न्वचरत्) तूर्णं तं मृगं गहने वने MahāBhā. i. 45. 21; पतिमन्वचरत् सीता महारण्यनिवासिनम् MahāBhā. iv. 20.9; iv. 401*(2); अनुचरति शशाङ्कं राहुदोषेऽपि तारा Prati. 1.25; त्रयोदशार्धमृक्षाणामह्नानुचरते रविः VāyuP. i. 50. 143; तं चोरं व्रजनामानमज्ञातोऽनुचराम्यहम् BrahmāṇḍP. iii. 7. 26; लोकेष्वनुचरिष्यन्ति कवयः BṛDharmaP. i. 25.80; कर्मबन्धाभावे सति तं पुरुषं प्राणाः कर्तारः कथमनुचरन्ति कथमाश्रयन्ति TātpaVṛ. 212. 15 (*on* 2. 59); नृपतिमनुचचार ··· अश्वयूथम् PṛthvīVi. 10.11; छायेवानुचरेत् कान्तं यान्तं तिष्ठन्तमङ्गना NāṭaLaRaK. 2378; आश्रमादविदूराच्च धेनुका विचचार सा। विवर्धमानः पुत्रस्तं कामादनुचचार सा Hastyāyur. 13.9 (1. 1); कंदर्पम् ··· अहं त्वन्निदेशादन्वचरम् PārvPa. 3. 1 (16); **1B** to traverse through, to move about, to wander, to roam, to spread over यां मायाभिरन्वचरन् मनीषिणः।··· सा नो भूमिस्त्विषिं बलं राष्ट्रे दधातु AV. xii. 1.8; AV.(P.) xvii. 1. 9; इमाः प्रजा नस्योता इत्थं चेत्थं चानुचरन्ति KāṭhS. 12. 13 (i. 176.7); एतं लोकमन्वचरद्यत् सुषिरस्स यत्र यत्रावसत्तन्निरदहत् KāṭhS. 19.1 (ii. 1.9); स एतं लोकमन्वचरद्यः सुषिरः KapiKaS. 29. 8 (136. 1); ब्राह्मणो ब्राह्मणं घातयित्वा तस्य शिरःकपालमादाय तीर्थान्यनुचरेदात्मनः पापं संकीर्तयन् ŚaṅkhaLiDS. 381; निरर्जुनां वा पृथिवीं केशवानुचरिष्यसि MahāBhā. viii. App. I. 24(19); अद्य ते ···। विकृताश्च विरूपाश्च लोकाननुचरन्त्विमान् Rāmā. i. 58. 20; शाश्वती खलु ते कीर्तिर्लोकाननुचरिष्यति Rāmā. ii. 79. 13; गोदावरीं जनस्थानमिमं प्रस्रवणं गिरिम्। सर्वाण्यनुचरिष्यामि यदि सीता हि दृश्यते Rāmā. iii. 60.14; तमाश्रमं सोऽनुचचार धीरः BuddhaC. 7. 10; **1C** to describe अगजगदोकसामखिलशक्त्यवबोधक ते क्वचिदजयात्मना च चरतोऽनुचरेन्निगमः BhāgP. x. 87. 14; **2** to seek for, to look for, to find out आपो अद्यान्वचारिषं रसेन समगस्महि ṚV. i. 23. 23; x. 9. 9; AV.(P.) i. 33. 1; TaiS. I. iv. 45. 3; MaiS. i. 3. 39 (i. 46. 12); KāṭhS. 4. 13 (i. 38.12); 29.3 (ii. 172. 3); KapiKaS. 3. 11 (35. 10); VājaS. 20.22; अपो अन्वचारिषम्। रसेन समसृक्ष्महि TaiBr. II. vi. 6.5; ŚatBr. XII. ix. 2. 9; अपोऽन्वचार्षं रसेन समसृक्ष्महि JaimiBr. 2.68; ĀśvaŚS. I. iii. 6. 27; BhārŚS. vii. 23.5; MānŚS. 46.9; (*caus.*) to cause to look for किं तर्हि चरैरस्य वृत्तमनुचारयेत् ManuBh. ii. 161.26 (*on* 8.181); **3** to perform, to observe, to practise, to act in accordance with तस्य व्रतान्यनु वश्चरामसि ṚV. viii. 25.16; कामं पूर्वे धनं मध्ये जघन्ये धर्ममाचरेत। वयस्यनुचरेदेवमेष शास्त्रकृतो विधिः MahāBhā. iii. 34. 40; त्वं नित्यं यज्ञाननुचरस्व MahāBhā. iv. App. I. 41(9); बुद्ध्वा पुंप्रकृतिं च यानुचरति ग्लानेतरैश्चेष्टितैः BṛSaṁ. 78.12; **4A** to obey देवराक्षसाः।··· प्रायेणानुचरन्त्येते शंकरं जगतः प्रभुम् BrahmāṇḍP. ii. 7. 144; महादेवमनुचरति यः। नान्योऽयं नन्दिनामा कश्चित् JayaMa. 4.12 (*on* 1. 1); **4B** to serve, to wait upon इतः पारानन्दोऽहं परानन्दाननुचरिष्यामि PārāSū. 4. 11; **5** (with *tṛṇa*) to graze सा तु भार्या भगवतो मार्तण्डस्य ···। अगच्छद् वडवा भूत्वा ···। उत्तरांश्च कुरून् गत्वा तृणान्यनुचचार ह BhaviP. 134B. 10 (i. 79. 25)

अनुचर (anucar-á) *n.* follower, attendant छन्दांसि खलु वै सोमस्य राज्ञोऽनुचराणि TaiS. VI. ii. 1.2.

अनुचर (anucar-á) (anúcar-a, TaiĀ.) *m.* **1Ai** servant, attendant, (pl.) retinue राजानुचरैरागच्छति TaiS. VI. ii. 1. 2; (हवामहे) बलायानुचरम् VājaS. 30. 13; VājaS.(K.) 34.14; TaiBr. III. iv. 7.1; रुद्रस्यानुचरः श्रीमान् महाकालेति यं विदुः MahāBhā. i. 536*; एते सानुचराः (v.l. चानुचराः) सर्वे दिव्यरूपाः स्वलंकृताः। उपासते महात्मानं देवराजमरिंदमम् MahāBhā. ii. 7. 7; ix. 44. 15; सुग्रीवः परमोद्विग्नः सर्वैरनुचरैः सह।··· शशंस Rāmā. iv. 2. 4; ये चाप्यनुचरास्तस्य ···। तेऽपि वर्मायुधोपेता भूषणैश्च बभासिरे Rāmā. vi. 167*(3); vii. 16. 9; उपपदं पदं पित्रनुचरात् JaimiUpaSū. i. 4. 1; पुरुषाः कुलशीलविद्याकर्मशिल्पविचक्षणत्वाद्राजत्वमाप्नुवन्ति तत्रैव चान्येऽल्पबुद्धयस्तेषामेवानुचरा भवन्ति NāṭyaŚā. 7. 11(7); तस्य स्थित्वा कथमपि पुरः केतकाधानहेतोरन्तर्बाष्पश्चिरमनुचरो राजराजस्य दध्यौ MeghDū. 3; मूर्तिमन्त्रमथो वक्ष्ये अस्यैवानुचरस्तु यः JayāS. 6. 113; 27. 18; रुद्रस्यानुचराः सर्वे सर्वे रुद्रसमप्रभाः VāyuP. i. 30. 143; श्यामश्च शबलश्चैव यमस्यानुचरौ BrahmāṇḍP. ii. 7. 312; कस्मिंश्चिद्वनोद्देशे मदोत्कटो नाम सिंहः प्रतिवसति स्म। तस्यानुचरास्त्रयः Tantrākhyā. 32.3; PañcT. 1. 115(4) (110.5); Hitopa. 4.57(2); तथा प्रवृत्तानामनुचराणामेकोऽपि न मत्सकाशमागच्छत् Tantrākhyā. 67.10; PañcT. 2 30(11) (231.9); रुद्रस्यानुचरो भूत्वा तेनैव सह मोदते YājñaSm. 3. 116; NīlaP. 1267; अनुचरेण धनाधिपतेरथो नगविलोकनविस्मितमानसः। स जगदे वचनम् Kirātā. 5.16; देव्या यशोमत्या भ्राता सुतम् ··· भण्डिनामानमनुचरं कुमारयोरर्पितवान् HarṣaC. 193 1; नानाकाराश्च ये भूतास्तस्यैवानुचराः सदा AṣṭāSaṁ. ii. 191. 9 (6.4); अधुना तवानुचरेण मया सर्वदा भवितव्यम् Hitopa. 1. 41(9); 3. 3(7); देहस्त्रीपुत्रमित्रानुचरहयवृषास्तोषहेतुर्ममेत्थं सर्वे स्वायुर्वयन्ति ŚatŚlo. 5; चतुरोऽनुचरान्छृणु LakṣmīT. 45.34; पिता माता भ्राता सुहृदनुचरः सद्म गृहिणी ··· यदा मां विजहति DevīPañ. 5.27; चेतोविजृम्भणकरमनुचरं वन्तुरप्यासतरमवेक्षमाणस्य (मारिदत्तस्य) ··· कतिचित्संवत्सरा व्यतिचक्रमुः YaśasCam. i. 43. 3; i. 261.10; तस्यैवं मेऽनुरक्तस्य ··· दान्तस्यानुचरस्य च। ज्ञानं गुह्यतमं यत्तत्साक्षाद्भगवतोदितम् BhāgP. i. 5.29; स गतोऽनुचरैः सार्धं ततः संयमिनीं प्रति SkandP. iii(2). 1. 46; यमः ··· तालपत्रं कालजङ्घं षडेवानुचरान् ददौ VāmaP. 57.71; रुद्रस्यानुचरैः सार्धं महद्युद्धं प्रवर्तितम् VarāP. 21.41; संभ्रमादनुचरेण विनिहिततमालपल्लवे। आस्त ··· स सैकतशिलातले नृपः NavaSāC. 3. 73; देवस्यानुचरास्तत्र तस्थुर्वैश्वानरोपमाः BrahmP. 39.15; 40.134; द्वादशादित्यतुल्यात्मा ···। सर्वत्र मोदते राजन्सूर्यस्यानुचरो भवेत् BhaviP. 253B. 7 (i. 169. 20); प्रस्थितो भस्म गृह्णीयात् स्वयं चानुचरोऽपि वा DevīBhāP. xi. 12.7; एकस्त्वनुचरो विप्र गतो योजनमात्रतः PadmP. iv. 47.26; v. 18. 220; अहं नन्दी नाम नाम्ना दक्षस्यानुचरः सदा BṛDharmaP. i. 34.36; इमं यः पठतेऽध्यायम् ··· शिवस्यानुचरो भवेत् SaurP. 29. 55; अथ ते दानवास्तत्र बलेरनुचरास्तदा। तद्गेहम् ··· आरुरुहुः क्षणात् YogVā. v. 28.1; देव जीवत्सु भवदाज्ञापरेष्वनुचरेषु परमस्मासु कस्मादयमपवादः RāmaCam. 6. 12(2); वह्निमन्विष्य समानेतुमनुचरान् प्रेषितवान् UdaySuKa. 15.21; यज्वा विप्रः शुचिरनुचरः ···। धर्मोद्याने ··· कृतयुगतरोर्भाविनो बीजवापः CaturSaṁ. 1. 22; स सुकेशाभिधः।··· हरस्यानुचरोऽभवत् RāmaMañ. 411. 10; गत्वा चानुचरै राजा तत्रैवानाययत्सुताम् KathāSaSāg. v. 3.98; x. 6.160; त्वं मे स्वामी भवदनुचरः शर्व्व यत्सर्व्वदाहम् EI. xxv. 181.43; iv. 42. 63; अनुचरश्चाप्रधानो लोके SaṅkarKāBh. 76.22 (*on* ii. 1. 81); कस्यचिदनुचरस्य ··· केनचिन्नरपतिनापमानितस्य तमेव प्रतीयमुक्तिः Kāvyānu.(He.) 256. 22; रामस्यानुचरा वयम् Candrā. 2.23; द्वैपायनोपनीतोऽयमनुचरः सिद्धादेशो व्याहरति KirātaVyā. 5(4); श्रीभोजः ··· दानमण्डपेऽनुचरैराहूतेभ्योऽर्थिभ्यो यदृच्छया सुवर्णटङ्कान् दातुमारेभे PrabaCin. 25.14; 34. 26; 70. 29; एवं टलवलायमानोऽनुचरानादिदेश (आमः) PrabaK. 39. 8; तस्यानुचरः पारिपार्श्वकः SāhiDa. 284. 4; श्रीमद्दशपुर-

ज्ञातिर्भट्टविष्णोस्तनूद्भवः।··· गिरीशप्रासादं व्यरचयदनूनैरनुचरैः EI. ii. 421.52; तस्य मिरजबाबुरराजस्यानुचरा इमे RājTa.(Prā.) 274; तस्य ··· अनुचरा रणे। दिवं यियासोः ··· बभूवुस्ते पुरःसराः RājTa.(Śrī.) 4.482; कथमेष जीवतु तवानुचरः HammīMaKā. 5.49; नरोत्तमः।··· उवाचानुचरान्सर्वान् KathāKau. 4.5; तावकीनैर्गुणैः प्रीतश्चिरक्रीत इव प्रिये। यद्यस्म्यनुचरश्चिन्ता किं तापयति मे (ते) मनः BhartṛNi. 1.6; तेनैव पामरेण शिवानन्दा यष्टिधारकेण केनचिदनुचरेणाजुहुवे CaitaCa. 232.10(10); चकिताः स्तिमिताः पलायिताः ··· अनुचरा महीपतेः ŚivLī. 15.68; जगत्संतापहर्त्रा त्वया ··· कस्यचित् क्रूरपुंसोऽनुचराः अमृतीकृता निजप्रतापेन शासनेन वा सौम्यतां नीताः AlaṅkāMañ. 106.11; 121.6; युष्माकं किंचित्कालमनुचरो भवामि RasSa. 191(3); किं कृतं तदनुचरैर्न जानीमः JānaPa. 4.37(4); **1Aii** follower, companion आगस्त्यो ब्राह्मणान् प्राप्नोत्यनुचर इवैव भवति JaimiBr. 2.220; 2.352; पुरुषः पुरुषस्यानुचरो भवति JaimiBr. 3.110; अ॒ग्निः ··· वा॒युः ··· सं॒व॒त्स॒रः ···। नित्या॒स्तेऽनु॒चरा॒स्त॒व TaiĀ. i. 12.3 (101.1); ब्राह्मणाच्छंसी पोताग्नीध्र इति ब्रह्मणोऽनुचराः सदस्यश्च VaitāSū. 11.3; 14.7; प्राणान्वा एषोऽनुचरान् कृत्वा चरति योऽग्नीन् आधाय प्रवसति AVPrāyaścitta 1.1; सहदेवस्तु तां तीर्त्वा नदीमनुचरैः सह MahāBhā. ii. App. I. 15 (42); भीमश्च कृष्णा च धनंजयश्च यमौ च ते चानुचरा नरेन्द्रम्।··· उपतस्थुः MahāBhā. iii. 25.25; vi. 45.9; ix. 13.1; मारीचश्च सुबाहुश्च तयोरनुचरास्तथा। आगम्य भीमसंकाशा रुधिरौघानवासृजन् Rāmā. i. 29.11; vi. 13.1; नानाश्रयाश्चानुचराः परीयुः BuddhaC. 13.18; विदग्धालापानां वयमपि कवीनामनुचराः ŚatTrayī. 287; SuvṛTi. 3.20; व्रताय तेनानुचरेण धेनोर्न्यषेधि शेषोऽप्यनुयायिवर्गः RaghuVa. 2.4; गृह्णन्तु भगवद्भक्ता भूताः प्रासादबाह्यगाः। बलिं मन्त्रपवित्राश्च(त्रं च?) तेषामनुचराश्च ये JayāS. 20.351; PāraS. 15.877; अथ मन्वन्तरेष्वासंश्चतुर्दशसु वै दिवि। देवाश्च पितरश्चैव मुनयो मनवस्तथा। तेषामनुचराः VāyuP. i. 7.19; प्रधानपुरुषौ ···। अनुद्रिक्तावनुचरौ तेन प्रोक्तौ परस्परम् BrahmāṇḍP. i. 4.2; भगवन् कुसुमायुधायमञ्जलिस्तेऽनुचरो भव VāsaDa. 158.3; समकालं चरन्तोऽपि तत्सहभुवो धर्मा अनुचरा एवोच्यन्ते Sphuṭā. i. 9.9 (*on* 1.2); अहम् ··· हिरण्यगर्भनाम्नो राजहंसस्यानुचरः Hitopa. 3.3(9); वाली वा सुग्रीवो वा विभीषणो न दृश्यते! अनुचराश्च न दृश्यन्ते MahāvīC. 6.0(27) (292.16); पताकानायकस्त्वन्यः पीठमर्दो विचक्षणः। तस्यैवानुचरो भक्तः DaśRū. 2.8; BhāvPra.(Śā.) 93.13(4); अनुचराः शौरेः श्रुतदेवोद्धवादयः BhāgP. i. 14.32; अनु चानुचरो रुद्रं स हरिर्धर्मवाहनः KūrmaP. 673.17 (2.31); यस्याग्रजोऽप्यनुचरश्चरतो रणेषु EI. xi. 190.5; सौजन्यादग्रजन्मानुचर इव जसौनामधेयस्य पौत्रः EI. ii. 231.11; करादनुचरस्तस्य सान्द्रस्वेदजलाकुलेः। मधुर्मनोभवस्येव सशरं चापमाददे NavaSāC. 2.73; दैत्या विघ्नं कुर्वन्ति नित्यशः। मारीचश्च सुबाहुश्चापरे चानुचरास्तयोः AdhyāRā. i. 4.6; एवं चेत्तत्कथं देवि ममेहानुचरा इमे। संपन्ना आत्मना सन्ति YogVā. iii. 41.62; इन्द्रजित् ···। वीरैरनुचरैः सार्धं धीमानन्तरधीयत RāmāMañ. 325.18; द्राघिष्ठमध्वानमसौ विलङ्घ्य सर्वत्र तस्यानुचरो यदासीत् VikraDeC. 7.7; स्कन्धासक्तपटच्चरा ह्य(अ)नुचरा शोकादकिंचित्कराः Mugdhopa. 51; तत्राधमप्रकृतयो नायकयोरनुचरा विटचेटीविदूषकादयो भवन्ति Kāvyānu.(He.) 355.5; तारापतेरनुचरः ··· अस्मि PrasaRā. 6.41 (? 40); प्रवर्तय रथम्। अहमनुचरो भवामि RukmiHa. 3.13(5); पतिते तद्रणोद्याने ···। तत्यजेऽनुचरैः खानः RājTa.(Śrī.) 3.61; दुर्योधनस्यानुचरः स कर्णः VīraBhā. 10.5; रमाया रमणस्यानुचरं स नन्दगोपः।··· परिरभ्य ··· विज्वरोऽभूत् HariVi. 5.64; BhramDū. 98; विभीषणस्यानुचरैश्चतुर्भिर्लङ्कां विशद्भिः ··· अभिगुप्तिमस्या निवेदितो दाशरथिः Rāgh. 17.45 (? 15); 19.24; अहं तूदासीनः स्वजनविनिपातेऽप्यनुचरः JānaPa. 3.12; **1B** antistrophe (*lit.* which follows), the sequel ये एव गायत्र्या उत्तरे प्रतिपदो यो गायत्रोऽनुचरस्ताभिरेवास्य गायत्र्योऽनुशस्ता भवन्ति AitBr. 12.6(329); 13.4(362); तत्सवितुर्वरेण्यं दोषो आगादित्यनुचरः AitBr. 22.8(591); आ त्वा रथं यथोतय इदं वसो सुतमन्ध इति राथन्तरी प्रतिपद्राथन्तरोऽनुचरः AitBr. 36.1(896) (Sāy. इदं वसो सुतमन्ध इत्ययं तृचोऽनुचरः। छन्दोदेवतादिना पूर्वेण समानत्वात्); KauṣīBr. 15.2 (66.6); AitĀ. I. ii. 1.2; ĀśvaŚS. I. v. 14.4; ŚāṅkhāŚS. xvii. 9.3; सवित्रा वैश्वदेवं प्रतिपद्यते सवितृप्रसूता वै देवास्तृतीयसवनं समभरंस्तस्मात्प्रतिपदनुचरौ सूक्तमिति सावित्राणि भवन्ति KauṣīBr. 15.3 (70.2); 23.3 (103.24); यु॒क्ष्वि॒चु॒ऽइदं॒ वसो सु॒तम॒न्ध इ॒त्यनु॒चर॒ ए॒ष एव नि॒त्य एकाहाता॒नः ŚatBr. XIII. v. 1.9; ŚāṅkhāŚS. vii. 19.9; अनुचर इव ह्येष स्तोमानां यत् षोडशः JaimiBr. 2.220; 2.352; एष उ एव स्तोमस्सोऽनुचरः JaimiUBr. iii. 4.11; तत्सवितुर्वृणीमहेऽद्या नो देव सवितरिति वैश्वदेवस्य प्रतिपदनुचरावैकाहिकौ रूपसमृद्धौ AitĀ. I. v. 3.2; V. iii. 2.23; ŚāṅkhāĀ. 1.3 (2.16); ऐकाहिकोऽनुचरः ĀśvaŚS. II. iv. 10.4; विश्वानरस्य व इन्द्र इत्सोमपा इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनुचरौ ŚāṅkhāŚS. x. 3.6; x. 3.16; x. 6.17; x. 8.13; **1C** devotee ममैवानुचरो नित्यं भवितासि MahāBhā. xiii. 14.56; साम्बस्यानुचरोऽस्म्यहम् DaśŚlo. 1; अनुचराणां सेवास्थितिविदो जिनाः MalliC. 5.262; **1D** pupil attending (on the teacher) प्रव्राजकोऽपि तत्कालमुवाचानुचरान्निजान् KathāSaSāg. iii. 1.40; आचार्ये यतमाने तदनुचराः केन सीदेयुः SthānṬ. 305B.13; वारिदा यतिवराश्च ··· ओषधीरनुचरांश्च कृतार्थीकृत्य ··· यान्ति ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 5.141; 13.69; **2A** name of a god in the Harita group in the twelfth age पर्वतोऽनुचरश्चैव अपाशुश्च मनोजवः।··· दशैते हरिताः स्मृताः BrahmāṇḍP. iii. 1.84; **2B** one of the epithets of Jina अनुचराय स्वाहा MahāP. 40.55(2); [Kośas give following words as synonyms of *anucara* : *anuplava*, AmaK. 1610; Vaija. 105.16; ŚabdaRa.(Vā.) 2731; KośaKaTa. 1.6208; *sahāya*, AmaK. 1610; AbhidhāRaMā. 2.273; Vaija. 105.16; ŚabdaRa.(Vā.) 2731; *abhisara*, AmaK. 1610; ŚabdaRa.(Vā.) 2731; KośaKaTa. 1.6208; *anujīvin*, AbhidhāRaMā. 2.273; Vaija. 105.16; NāmMā. 29; *sevaka*, AbhidhāRaMā. 2.273; Vaija. 105.16; *anuga*, AbhidhāRaMā. 2.273; Vaija. 105.16; NāmMā. 29; ŚabdaRa.(Vā.) 2731; *abhisāra*, Vaija. 105.16; *bhṛtya*, *bhṛtaka*, *patti*, *padāti*, *padaga*, *bhaṭa*, *śastrajīvin*, *kiṅkara*, NāmMā. 29; *anvaggāmin*, ŚabdaRa.(Vā.) 2731; *anugāmin*, ŚabdaRa.(Vā.) 2731; KośaKaTa. 1.6208; Kośas give following meanings for *anucara* : *anugantṛ* and *sahāya*, NānārthāSaṁ. iii. 23.10; and also give *anucara* as the meaning of following words : *abhicara*, *anuplava*, *vaśin*, *sahāya*, ParyāŚaRa. 1023; *sahacara*, MediK. 156.299]; *adj.* [*f.* -ī] [P. iii. 2.16; DEBRU. 403] subservient, submissive मुप्पिडी[न्]द्रः ··· व्य[ध]ात् तदाज्ञानुचरीं च काञ्चीम् EI. vii. 130.3; शान्तात्मानुचरं चिरस्य विनिजग्राहेन्द्रियाणां गणम् PārśvC.(Praśasti) 8; अर्कमस्तं गमिष्यन्तमवेत्यानुचराः कराः। अन्वगन्वगलम्बन्त दुद्रुवुर्ये पुरः पुरः ŚivLī. 4.50 [following a spy, APTE]

अनुचरकन्या (anucara-kanyā) *f.* attendant girl पार्वती ··· सहानुचरकन्याभिः सहस्राभिर्हरं ययौ PadmP. iv. 110.236.

अनुचरगण (anucara-gaṇa) *m.* group of attendants सेनापतिः ··· अनुचरगणं रथानयनार्थमादिक्षत् TilaMañ. 86.6; 184.3; तैस्तदानयनाय तेन महीक्षिता प्रेषितैर्नागरिकानुचरगणैः परिगृह्य (मुनिकुमारयुगलम्) YaśasCam. i. 139.5.

अनुचरगन्धवह (anucara-gandhavaha) *m.* wind which is blowing (*lit.* coming after) अधितृष्णः। भृशमपिबदपः स वापिकानामनुचरगन्धवहप्रदर्शितानाम् Rāgh. 14.59.

अनुचरगृहीत (anucara-gṛhīta) *adj.* held by the attendant अनुचरगृहीततैलामलककङ्कतेषु प्रस्थितेषु स्नानाय ··· श्रोत्रियेषु ··· भूमिपतिः ··· प्रववृते शनैः शनैः स्वनिवासमागन्तुम् TilaMañ. 67.14.

अनुचरघटा (anucara-ghaṭā) *f.* host of attendants अयं खलु अतिस्निह्यदनुचरघटासमावृतः YātrāPra. 7.5(1)

अनुचरचित्त (anucara-citta) *n.* consecutive thought एभिस्त्रिभिः श्लोकैः षट्चित्तान्युपदिष्टानि। मूलचित्तमनुचरचित्तं विचारणाचित्तं संकलनचित्तमाशास्तिचित्तं च ··· अनुचरचित्तं येन सूत्रादीनां नामत आलम्बितानां पदप्रभेदमनुगच्छति MaYānaSū. 91.6 (14.6); प्रज्ञापारमितानयं सर्वधर्मनैरात्म्यद्योतकं मूलचित्तेन नामतः समालक्ष्य तस्यैव पदप्रभेदं परिवर्तादिभेदादनुचरचित्तेन निरूपयेत् AbhisaAlaṅĀ. 27.20.

अनुचरण (anu-caraṇa) *n.* **Ai** observance, practice अयं वाव खल्वस्य प्रतिविधिभूतात्मनो यद्वेदविद्यागमः स्वधर्मस्यानुचरणम् MaiU. 4.3; MaitriU. 4.3; **Aii** following (in action) जघन्यसमसमानानुचरणानि वर्जयेत् VaikhāŚS. 17.18; **Aiii** attending on सज्जोऽयमनुचरणचतुरः सहपांसुक्रीडापरिचयपेशलः प्रेयान्सखीजनः क्षितितलावतरणाय HarṣaC. 27.6; **B** sprinkling over with propitiatory water अति धन्वानीत्यवसाननिवेशनानुचरणनिनयनेज्याः KauśiSū. 43.3 (Dārila अनुचरणं शान्त्युदकेन संप्रोक्षणम्); हनस्त चेत्यत्र चित्स्त्रियां छन्दसि वक्तव्यः। तां भ्रूणहत्यां निगृह्यानुचरणम् MahāBh. ii. 84.11 (*on* iii. 1.108)

अनुचरत् (anu-carat) *adj.* [irr. *f.* -ī] **Ai** moving about, wandering बीभत्सुम् ···। तीर्थान्यनुचरन्तं च शुश्राव मधुसूदनः MahāBhā. i. 210.3; (रामः) गोदावरीमनुचरन्वनोद्देशांश्च पुष्पितान् Rāmā. vi. 114.27; सः ··· रथी द्वीपान्यनुचरन्योगी पश्यति तस्करान् MatsyaP. 43.25; द्वैपायनसुहृत्सखा। लोकाननुचरन्सिद्ध आससाद यदृच्छया BhāgP. iii. 4.9; BrahmP. 13.172; **Aii** chasing (नृपतिः) मृगाननुचरन् वन्यान् श्रमेण परिपीडितः MahāBhā. i. 577*(3); **Aiii** following रामो महामुनिमगस्त्यमनुचरन् ··· उवास Kād. 21.9; **B** attending अन्येऽल्पबुद्धयस्तेषामेवानुचरा (v. l. अनुचरन्तो) भवन्ति NāṭyaŚā. 7.11(7); जनार्दनः ··· श्रियमनुचरतीं तदर्थिनश्च ··· न भजति BhāgP. iv. 31.22; **C** observing, practising विधिमनुचरन् ··· महीपतिर्व्यतनुत हविर्धारावृष्टिम् RāghPāṇ.(Ka.) 3.14; अन्ये तेनेत्थं सन्नरेन्द्रव्रतमनुचरता शासिता भूमिपालाः EI. ix. 191.5; एषा आचारानुचरता तपोधनानां सावज्ञं पुरुषतरं मयेक्षितापि। सव्रीला वदनमधः करोति ĀścaCū. 1.8; शुद्धं व्रतम[नुचर]न् ··· केदारनामा सः

EI. xi. 193. 24; **D** taking recourse to एवं मायामनुचरन्नसक्तोऽपि रघूत्तमः। आसक्त इव मूढानां भाति तत्त्वविदां न हि AdhyāRā. iii. 8. 21.

अनुचरता (anucara-tā) *f.* the state of being that which blows towards कैलासाधिशयालुशंकरशिरोऽलंकारकाकोदरग्रासायासभयादिवानुचरतां हित्वोत्तरस्या दिशः। वातोऽसेवत दक्षिणापथम् ŚrīKaC. 6.68.

अनुचरत्व (anucara-tva) *n.* **i** the state of being an attendant तस्यैवानुचरत्वं च स वव्रे वरमीश्वरात् KathāSaSāg. i. 7.54; अभिको रतेरनुचरत्वमाययौ (अस्य राज्ञः) PṛthvīVi. 9 57; **ii** the state of being a companion मैत्रीमिव कारयितुं सुधाध्यक्षः सर्पो वेणीमिषेण नार्या अनुचरत्वं करोति KāvyKaVṛ. 130.2 (4.4); **iii** the state of being a devotee, devotion विष्णोरनुचरत्वं हि मुक्तिर्मे सद्गतिर्मता BṛBrahmaS. iii. 2. 86.

अनुचरत्वभङ्ग (anucaratva-bhaṅga) *m.* loss of subservience उभयोः समुच्चित्य करणत्वे समप्राधान्येनानुचरत्वभङ्गापत्तेः BhāṭṭCan. 47. 10 (*on* xiv. 2.41)

अनुचरत्वार्थम् (anucaratvārtham) *adv.* for the sake of being an attendant मालवराजपुत्रौ ··· कुमारगुप्तमाधवगुप्तनामानावस्माभिर्भवतोरनुचरत्वार्थमिमौ निर्दिष्टौ HarṣaC. 196. 4.

अनुचरदेशिकवक्त्रताल (anucaradeśikavaktra-tāla) *n.* musical instrument(s) played by the mouth of servants and guides यत्पृष्ठतोऽनुचरदेशिकवक्त्रतालैः प्रोत्साहिताश्चिरममूः कृतनृत्तलीलाः। स्विद्यन्ति ··· नैव RasSa. 218.

अनुचरनिकर (anucara-nikara) *m.* group of attendants भूपतिः ··· निखिलमनुचरनिकरं विसृज्य ··· प्रणमन्तमेनं मन्दहासमभाषत DaśKuC. 3.19.

अनुचरपुरुष (anucara-puruṣa) *m.* person who attends श्रुत्वा श्रुत्वानुचरपुरुषेभ्यः प्रयाणवार्ताम् TilaMañ. 133. 5.

अनुचरप्रभृति (anucara-prabhṛti) *adv.* from the *anucara* (antistrophe triplet) onwards अनुचरप्रभृतिसमूल्हान्मध्यमात्त्र्यहात् ŚāṅkhāŚS. xi. 12.12; अनुचरप्रभृति षष्ठात्तृतीयसवनम् ŚāṅkhāŚS. xi. 15.7 (comm. अनुचरादारभ्य); xv. 2.22.

अनुचरबल (anucara-bala) *m.* host of attendants अहम् ··· निषिध्य ··· हस्तेन मया सहागच्छन्तमखिलमनुचरबलमीषदाकेकरनिरीक्षणेन ··· प्रतिपदमुल्लास्यमानमानसः YaśasCam. ii. 27.7.

अनुचरबहुमान (anucara-bahumāna) *m.* great honour of being an attendant (विश्वकर्ता) अनुचरबहुमानमाप्तुकामैः ···। अनुदिनमुपनीतमादितेयैः अमृतमपाययत प्रियाः Yādavā. 24. 59.

अनुचरभाव (anucara-bhāva) *m.* the state of being an attendant गतिजित इव ··· स्वयमनुचरभावं प्राप येषां समीरः।··· तेऽप्यकीर्तिं विदधति धुतधूलीकैतवात्त्वत्तुरङ्गाः HammīMaMa. 4.11.

अनुचरमुख्य (anucara-mukhya) *adj.* chief among the attendants वयमनुचरमुख्याः कर्मभिस्ते मनोज्ञैस्त इह दितिसुतेन प्रापिता वाहकत्वम् BhāgP. vii. 8. 52.

अनुचरलोक (anucara-loka) *m.* host of attendants आहूय चाम्बादेवीमखिलं चानुचरलोकम् ··· निकटकूटकपटमनुष्ठास्यामि YaśasCam. ii. 71.9.

अनुचरवती (anucará-vatī) *adj.* (*f.*) having a follower अनुचरवती भवत्यजामित्वाय TaiS. V. v. 6.2; सैषानुचरवती देवता AitBr. 25. 5(661)

अनुचरवर्ग (anucara-varga) *m.* host of attendants विधृतातिरुचिरवेषोऽयमितस्ततः संचरति बाह्योऽप्यनुचरवर्गः TilaMañ. 163.3.

अनुचरवर्गवत्सल (anucaravarga-vatsala) *adj.* affectionate towards the host of companions गोकुलान्निकट एव देवकीबालकौ ··· अनुचरवर्गवत्सलौ ··· विचेरतुः HariVi. 1.15.

अनुचरविरह (anucara-viraha) *m.* absence of servants अनुचरविरहेऽपि सतामात्मौपयिकी क्रिया चलत्येव AdbhuDa. 4.7.

अनुचरशावकनिकर (anucaraśāvaka-nikara) *m.* host of young attendants अनुचरशावकनिकरावकम् ···। वन्देमहि ··· त्वाम् ··· दामोदर StavMā. 49.23.

अनुचरसंयुक्ता (anucara-saṁyuktā) *adj.* (*f.*) accompanied by the retinue सा चानुचरसंयुक्ता विचचार वनाद्वनम् BhāgP. ix. 1. 33.

अनुचरसंनिधान (anucara-sannidhāna) *n.* proximity of attendants अनुचरसंनिधाने प्रधानस्य तथाविधव्यापारकरणमसंभावनीयम् VakroJī. 42.6.

अनुचरसमाज (anucara-samāja) *m.* group of servants अनुचरसमाजमपि सभाजयन् ··· सः ··· इदमवर्णयत YātrāPra. 6. 86(5)

अनुचरसाधर्म्य (anucara-sādharmya) *n.* similarity with an attendant सत्कायदृष्ट्यादिभिरतिक्रान्तोऽपि पुनरावर्त्यते दौवारिकानुचरसाधर्म्यात् AbhidhKoBh. 310. 8 (*on* 4.43)

अनुचरस्त्रैणनेत्राञ्चल (anucarastraiṇa-netrāñcala) *m., n.* side-glances of a group of female attendants तस्मिन्काले ··· लक्ष्यीभूतो मुहुरनुचरस्त्रैणनेत्राञ्चलानाम्। मत्कान्तायाः ··· अग्रे तिष्ठन् निगदितुमना मद्गिरं प्रारभेथाः MayūSaṁ. 2. 68.

अनुचरा (anu-carā) *f.* female attendant or companion अनुष्टुबनुचरा भवति KāṭhS. 21. 3 (ii. 40.20): KapiKaS. 31. 18 (167.7); देव्या अनुचराः सर्वाः ··· ताभिः परिवृता देवी ··· तपः कर्तुं समुद्यता VarāP. 92. 11.

अनुचराग्नि (anucarāgni) *m.* attendant fire तान् दृष्ट्वाचिन्तयंस्तत्र रुद्रस्यानुचराग्नयः HariVaṁ. 110. 20.

अनुचराङ्गना (anucarāṅganā) *f.* accompanying woman शिशिरातरङ्गमरुतोऽनुचराङ्गनानां पीनस्तनक्षतरुजं सुरतेषु जह्रुः HarVi. 30. 34.

अनुचराज्ञा (anucarājñā) *f.* command to a follower तदयमनुचराज्ञानियन्त्रणोन्मुक्तवीरसमयसंगलदसह्यदुःखनिभृतैर्यूथपतिभिः ··· वीक्ष्यमाणः ··· शक्रसूनुः MahāvīC. 5.55(1)

अनुचरादिवासक (anucarādi-vāsaka) *n.* shelter for attendants etc. एवं कल्पं तु कामार्थमनुचरादिवासकम् MānaSā. 40.35.

अनुचराधीन (anucarādhīna) *adj.* dependant on attendants निष्फलमेव भग्नस्त्वया जानुरनुचराधीनेन TilaMañ. 139. 21.

अनुचरान्वित (anucarānvita) *adj.* accompanied by companions (वारणः) मानसे सरसि क्रीडां कुरुतेऽनुचरान्वितः PadmP.(Ra.) 85.157; अनुचरान्वितः। आरुरोह सदेहोऽसौ लोकान्शशिशिखामणेः RājTa.(Ka.) 1.282.

अनुचरार्थित (anucarārthita) *adj.* requested by attendants सः ··· अनुचरार्थितप्रसादप्राप्तवसुभूषणादिवस्तुकलापो जलमण्डपान्निर्जगाम TilaMañ. 173. 11.

अनुचरालय (anucarālaya) *m.* residence for servants पावके पूषके वाथ सत्यके वा महेन्द्रके। सखीनां च गृहं कुर्यात्तत्रैवानुचरालयम् MānaSā. 36.30.

अनुचरावलम्बित (anucarāvalambita) *adj.* supported by the attendants (समरकेतुः) अनुचरावलम्बितबाहुयुगलः ··· कथंचिदाससाद शयनीयसदनम् TilaMañ. 190. 9.

अनुचरावृत (anucarāvṛta) *adj.* surrounded by attendants विवाहमण्डपं शर्वो विवेशानुचरावृतः SkandP. i(2). 26. 67.

अनुचराश्रित (anucarāśrita) *adj.* relating to attendants मन्त्रा अनुचराश्रिताः LakṣmīT. 45. 56.

अनुचरासुर (anucarāsura) *m.* demon who is a follower आयुधानि जगृहुर्बलेरनुचरासुराः BhāgP. viii. 21. 13.

अनुचरित (anu-carita) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** frequented by, resorted to (देवाः) दधीचस्याश्रमं ययुः।··· महिषैश्च वराहैश्च सृमरैश्चमरैरपि। तत्र तत्रानुचरितं शार्दूलभयवर्जितैः MahāBhā. iii. 98.14; (चम्पा नाम नगरी) तालादानेन प्रेक्षाकारिणस्तैरनुचरिता आसेविता AupaSūṬ. 5. 2; JñātāDhaṬ. 2B. 3; **Aii** imitated निजयुवतिषु यद्यपि त्रिधामा नयनपिधानविहारमाजहार। न तदनुचरितं तथापि त्रिभुवनदृष्टिनिरोधशङ्किनीभिः Yādavā. 24. 33; **Aiii** done, practised, performed आविष्कृता मम पुरो जनकात्मजेति मायैव तेन जननीवधकोपितेन। तत्तन्मयानुचरितं परमार्थबुद्ध्या नान्यत्र किं तु भवतोः सुहृदोः समीपे JānaPa. 3. 92; **B** who has followed अनुचरितपुराणपादलिप्तप्रमुखसमो हरिभद्रसूरिरेषः।··· विमलयति क्षितिमंहिसंक्रमेण PrabhāC. 65. 3; *n.* **i** practice, conduct, behaviour महतां चानुचरितं वर्णाश्रमविनिश्चयः। अवतारानुचरितं यदाश्चर्यतमं हरेः BhāgP. ii. 8. 16; v. 6.9; **ii** action in imitation लोकेऽनुचरितस्य गानायोगाच्छृण्वन्नित्येव वक्तव्ये गानयुक्तभगवद्विषयप्राकृतसंग्रहार्थं लोके गीतानीत्युक्तम् VīraMi.(Bhakti.) 32.11.

अनुचरितविधिज्ञ (anucaritavidhi-jña) *adj.* knowing the procedure which is continuously practised अनुचरितविधिज्ञैराहृतां पूर्वपूर्वैः ···। प्रचितविविधभोग्यां प्रारभन्त प्रतीतां बलमथनसपर्यां वल्लवा नन्दमुख्याः Yādavā. 5.96.

अनुचरितुम् (anu-caritum) *inf.* in order to follow or to imitate वयमपि मनुष्यलोकमवतीर्णस्य भगवतो विष्णोर्बालचरितमनुचरितुं गोपालकवेषप्रच्छन्ना घोषमेवावतरिष्यामः BālC. 1. 27(2)

अनुचरितृ (anu-caritṛ) *adj.* one who follows, follower विन्दतेऽनुचरितॄन् बहवोऽस्यानुचरा भवन्ति JaimiBr. 2. 352; पुरुषः पुरुषस्यानुचरो भवति, विन्दतेऽनुचरितॄन् JaimiBr. 3. 110.

अनुचरी (anu-carī) *f.* **i** maid-servant, female attendant संज्ञप्तेषु पशुषु पत्न्यः पान्नेजनैरुदायन्ति चतस्रश्च जायाः कुमारी पञ्चमी चत्वारि च शतान्यनुचरीणाम् ŚatBr. XIII. v. 2. 1; तस्यै शतं सूतग्रामण्यां दुहितरोऽनुचर्यो भवन्ति ŚatBr. XIII. v. 2. 7; चत्वारि च शतान्यनुचरीणां यथासमुदितं दक्षिणां ददति ŚatBr. XIII. v. 4.27; सा होतारं प्रत्यभिमेथत्यनुचर्यश्च ĀśvaŚS. II. iv. 8. 11; II. iv. 8.13; अश्वपालानां समानजातीयाः शतं शतमनुचर्यस्ताः प्रत्यभिमेथन्ति ŚāṅkhāŚS. xvi. 4.5; तस्मादेषैतासामनुचरी हूयते VādhūŚS. iv. 86A. 8; KātyŚS. xx.

8.26; शतमस्या राजन्यानां दुहितरोऽनुचर्यः स्युः LāṭyāŚS. ix. 10.4; DrāhyŚS. xxvii. 2.11; ऊर्ध्वमेनमित्यनुचर्यो ब्रह्माणम् (अभिमेथन्ति) VaitāSū. 36.32; 38.2; अथ सा प्रणयिनीभिरनुचरीभिः ··· अभ्यर्थ्यमाना तमेव बकुलपादपोद्देशमागतवती MālaMā. 1.212; YaśasCam. ii. 356.16; देव्या अनुचर्यः सर्वाः पाशाङ्कुशधराः शुभाः PadmP. v. 30.13; देवस्मिताप्यनुचरीं बभाषे कोपकम्पिता BṛKathāMañ. ii. 2.224; विसृज्यानुचरीस्ताश्च शय्यावेश्म विवेश सा KathāSaSāg. iii. 6.146; Gurvā. 397; वेगोपयातानुचरीप्रणीतवेणीगलन्माल्यनिबन्धनानि ··· ते कामाक्षि नः पान्तु गतागतानि YātrāPra. 3.145; इदानीं शंकरं मे किंकराः परिचरन्ति।··· अनुचर्यपि काचित् Manmatho. 2.10 (430.13); **ii** female follower or companion रामस्यानुचरी भव Rāmā. ii. 111.10; सोऽन्तर्हिते तस्मिन् देवेशेऽनुचरीं तदा ··· जयन्तीमिदमब्रवीत् MatsyaP. 47.171; यस्याश्च भर्तुः ··· सागराम्बरा मनोरथानुचरीव ··· भवन्ती स्त्रीत्वेनैव सापत्न्यमभजत् YaśasCam. i. 223.7; किं नाद्यैव करोमि तामनुचरीं रामां सकामामिव ŚāntiŚ. 4.1; तस्य ··· अनुचरी कीर्तिः ··· सप्तक्षेत्र्यां वपति विपुलं वित्तबीजं निजं यः SindūPra. 80.

अनुचरीकृत (anucarī-kṛta) *adj.* made (to be) submissive त्वमेको जगति येन निःसामान्यनिजचरितखर्वीकृतसर्वान्यभूभृता ··· अनुचरीकृताः खेचराधिपतयः TilaMañ. 241.6; 99.11; वपुषा जितोऽप्यनुचरीकृतः ··· करद्वयात्पिदधाति दृष्टिमिव पुष्पसायकः PṛthvīVi. 9.22.

अनुचरीकृत्य (anucarīkṛt-ya) *ger.* **i** having made a follower सिंहेन ···। उष्ट्रः सोऽनुचरीकृत्य स्वान्तिके स्थापितोऽभवत् KathāSaSāg. x. 4.148; **ii** having rendered helpful मन्त्रीन्द्राणां च नीतिप्रचयमनुचरीकृत्य नित्यं तवेदं स्वामिन्नैश्वर्यमूर्जस्वलमजनि HammīMaMa. 1.17.

अनुचरीजातीय (anucarījāt-īya) *adj.* [P. v. 4.9] belonging to the class of the maid-servants रक्षिणोऽस्यादिशत्यनुचरीजातीयांस्तावतस्तावतः कवचिनिषङ्गिकलापिदण्डिनो यथासंख्यम् KātyŚS. xx. 2.11.

अनुचरीभूत (anucarī-bhūta) *adj.* who has become a follower or a companion (एषः) अस्माननुचरीभूतान् ···। न प्रीणयति दृष्ट्यापि TriṣaŚaPuC. i. 3.109; कामिन्या वक्त्रजितः सर्पो वेणीमिषादनुचरीभूतः KāvyKaVṛ. 132.25 (4.5); सद्वृत्तौ सचिवौ कुचाविति पुरस्कृत्य स्मरः सुभ्रवः ··· क्रमादनुचरीभूतः PadyaVe. 213.

अनुचरीभूय (anucarībhū-ya) *ger.* having become a servant अनुचरीभूय सुराः ···। पार्श्वेष्वस्थुः प्रभोः TriṣaŚaPuC. i. 2.853.

अनुचरेन्द्रगण (anucarendra-gaṇa) *m.* group of the best amongst the attendants इत्युक्तवत्यनुचरेन्द्रगणे पुरस्तादम्बापदाम्बुजनुषो (जनिता) मकरन्दधारा CaṇḍīKuPañ. 81.

अनुचरेश्वर (anucareśvara) *m.* chief of the attendants एतदेव कविराजमानसे काङ्क्षितं लसति संततं किल। अन्यदेकमपि दीयते स्वतः श्रूयतामनुचरेश्वराः स्फुटम् CaṇḍīKuPañ. 72.

अनुचरोपम (anucaropama) *adj.* similar to a servant अत्रान्तरे च संनद्धबद्धकङ्कटसंकटः। निध्याय दध्यौ धात्रीशं शबरोऽनुचरोपमः SamarāSaṁ. 9.698.

अनुचर्चि (anu-carci) *adj.* [अनुचर्चयः w. r. for अनुचर्यः cf. PW. cf. अनुचर्च्] ĀśvaŚS. II. iv. 8.11; cf. **अनुचरी.**

अनुचर्चूर्यमाण (anu-carcūryámāṇa) *adj.* (better *adn.* अनुष्टुभमनु ṚV. x. 124.9) [MW.]

अनुचर्य (anucar-ya) *ger.* having sprinkled संप्रोक्षणीभ्यां काम्पीलशाखया निवेशनमनुचर्य KauśiSū. 83.17.

अनुचर्या (anu-caryā) *f.* following तनुमहे यं गुर्वनुचर्येति धर्ममतनुमहेयम् YudhiVi. 4.38.

अनुचल (anu-cal-) I. P. **A** to go after, to follow अश्वेन सूनुमाकृष्टम् ···। प्रत्यानेतुमन्वचालीदश्वसेनोऽश्वसेनया TriṣaŚaPuC. iv. 7.96; श्वश्रूमन्वचलद् भानुमती दुर्योधनप्रिया PāṇḍaC. 13.1056; **B** to proceed towards जैत्रप्रभुः स्वात्महितं चिकीर्षन् श्रीआश्रमं पत्तनमन्वचालीत् HammīMaKā. 8.106.

अनुचार (anu-cāra) *m.* **i** follower समागतं पूर्णशशिप्रभाननं महानुभावम् (v. l. सहानुचारैः) नचिरेण दृष्टवान् MahāBhā. iv. 177*(2); सहचरी-(? °चारी) तु स्यादनुचारे NānārthaMa. 1592; **ii** [Inst.] in accompaniment with यथा जातोऽग्निमान् विप्रस्तन्निवासालये सदा। तस्या (भार्यायाः) एवानुचारेण होमस्तत्र विधीयते LaghvāśvaSm. 1.71.

अनुचारक (anu-cāraka) *m.* [included under *mahiṣyādigaṇa*, GaṇPā. 179.9] follower, attendant महिष्या धर्म्यं, माहिषम्। प्राजावतम्।··· अनुचारकः KāśiVṛ. *on* iv. 4.48; GaṇRa. 6.383(408)

अनुचारिका (anu-cārikā) *f.* female attendant अनुचारिकाश्च विज्ञेयास्तथा च परिचारिकाः।··· नृपतेरयमन्तःपुरो जनः NāṭyaŚā. 24.31; 24.53; राज्ञामभ्यन्तरोपभोगे ··· नर्तकी अनुचारिका ··· स्थविरा युक्तिकासु यथोचिता राज्ञो वृत्तिः Kāvyānu.(He.) 390.20; एता विज्ञाय तत्पश्चाद्दियात्तदनुचारिकाः BhāvPra.(Śā.) 289.19(10); अनुचारिकाः। अवियुक्ताश्चरन्त्येताः सर्वावस्थासु भूभृतः BhāvPra.(Śā.) 290.3(10); 291.19(10)

अनुचारिन् (anucār-in) *adj.* [*f.* -ṇī] **1** entering (सं तिनोमि) क्रिमिमान्त्रानुचारिणम् MantrBr. ii. 7.3; **2** practising उपनीतमात्रो व्रतानुचारी ··· ब्राह्मणाः BaudhGS. i. 7.3; **3** who waits upon शूद्राः ··· त्रीन् वर्णानुपचारिणः (v.l. वर्णाननुचारिणः) Rāmā. i. 6.17; ताः सिषेविरे। दिक्कुमार्योऽनुचारिण्यः MahāP. 12.163; तदिमम् ··· आयान्तमनुचारिणं लोकमङ्गणादेव निवारयामि UdaySuKa. 18.27; सा देवी रावणस्यानुचारिणी CampaŚreKa. 78; *m.* attendant साधारण्याविमे प्रोक्ते मुद्रे सख्यनुचारिणाम् LakṣmīT. 45.120.

अनुचारी (anu-cārī) *f.* name of a Śakti (belonging to *dvitīyāvaraṇa* of the *gopavyūha*) (गोपव्यूहं वदामि) नादाक्षी नादरूपा च सर्वकारी गमागमा। अनुचारी सुचारी च चण्डनाडी सुवाहिनी।··· इति शक्तयः LiṅgaP. ii. 27.205.

अनुचार्य (anu-cārya) *adj.* worthy to be practised or followed अयमेव महाधर्मोऽनुचार्योऽतःपरं मया KumāDeC.(So.) 32.31.

अनुचार्या (anucāryā) *adj.* (*f.*) [w. r. for अनुच्चार्या] Tantrābhi.(2) 22.20; cf. **अनुच्चार्य.**

अनुचि (anu-ci-) III. Ā. [P. viii. 3.58] to think of (someone favourably) अनु स्वधा चिकितां सोमो अग्निः AV. vi. 53.1; KāṭhS. 37.9 (iii. 90.14); TaiBr. II. vii. 8.2; II. vii. 16.2 (better read s. v. **अनुकि** after **अनुकाष्ठम्**)

अनुचिकीर्ष (anu-cikīrṣa-) *desid.* to desire to do कृञादिषु तु लिङ्गस्य प्रतिषेधो वक्तव्यः। अनुचिकीर्षति पराचिकीर्षतीति MahāBh. i. 288.26 (*on* i. 3.62); यस्य च पूर्वत्रैव निमित्तभावः प्रतिषिध्यते तत्सन्नन्तेऽप्यनिमित्तम्। अनुचिकीर्षति। पराचिकीर्षति KāśiVṛ. *on* i. 3.62; Nyās. i. 241.2 (*on* i. 3.62); Pradī. iii. 21A.11 (*on* iii. 1.5); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3.62; Prasā. ii. 131.6.

अनुचिकीर्षत् (anu-cikīrṣat) *adj.* desiring to imitate (ब्रह्मचारी) आचार्यम् ··· स्थानासनचंक्रमणस्मितेष्वनुचिकीर्षन् HirŚS. xxvii. 1.89 (143.25); ĀpaDS. iii(2). 5.8.

अनुचिकीर्षु (anu-cikīrṣu) *adj.* desirous of following नष्टचेतना प्रेमोपदिष्टां तदीयचेष्टामिव यथाश्रुतामनुचिकीर्षुरहमपि ··· निद्रामगच्छम् TilaMañ. 331.23; श्रीविश्वंभरस्य ··· संप्रति वृन्दावनेश्वरीभावमनुचिकीर्षोरनुज्ञया सकललोकस्य हृदयशोधनाय साधयामि CaitaCa. 57.5(3)

अनुचिख्यापयिषत् (anu-cikhyāpayiṣat) *adj.* desiring to cause to know एतमेवाक्षरक्रममनुचिख्यापयिषन् वृद्धौ रात्रिपर्यायस्थानमभ्यभ्यस्यति NidāSū. 50.1 (3.5)

अनुचित् (anu-cit-) I. P. to see, to perceive सूरश्चिदश्वान्युयुजान ईयते विश्वाँ अनु स्वधया चेतथस्पथः ṚV. iv. 45.6; (pass.) to be intended इन्द्रस्य सूनो शवसो नपातोऽनु वश्चेत्यग्रियं मदाय ṚV. iv. 37.4.

अनुचित् (anu-cit) *adj.* [P. iii. 2.92] piled subsequently उपानहावुपमुञ्चते ··· चिते त्वेति दक्षिणाम्। अनुचिते त्वेत्युत्तराम् ĀpaŚS. xvii. 13.3.

¹अनुचित (an-ucita) *adj.* [*f.* -ā] **1** unusual, not customary यो वाचमनुचितां जिगाय AV.(P.) vi. 2.2; कर्मोदकमार्गमुचितं रुन्धतः कुर्वतोऽनुचितं वा पूर्वः साहसदण्डः ArthŚā. ii. 57.1 (3.10); (व्याघ्रपाटकग्रामः) दाननिधिनिधानापुत्रिकाधननष्टिभरटोचितानुचितनिव(ब)द्धानिव(ब)द्धसमस्तप्रत्यादायसहितः EI. iii. 266.12; नानुचितानां त्वमाधीनां पदम् YogVā. i. 11.36; ललना परुषं ब्रूते तत्रापि प्रणयी जनः। अहो विरक्तसक्तस्य रागस्यानुचिता गतिः RāmāMañ. 253.18; किमेतदित्यनुचितं दृष्ट्वा नूनं कमण्डलुः। उद्ग्रीवः कौतुकेनेव मुखं तव निरीक्षते DarpDa. 3.92; इत्थं स्वप्नगतस्य कैटभरिपोः श्रुत्वा यशोदा गिरः किं किं बालक जल्पसीत्यनुचितं थूथूकृतं पातु वः SaduktiKa. 39.26; जीवो विपत्तिमथानुचितां प्रपन्नः Rāgh. 17.60; **2A** (inanimate) unsuitable, unfit, improper, not appropriate बहुशस्त्रभङ्ग इन्द्रकीलगोपुराट्टालकध्वजादीनां भङ्ग उचितानां व्युच्छेदनेऽनुचितानां प्रवर्धने दृढभङ्गेषु ··· कारयेच्छान्तिमात्मनः AVPari. 72(3).10; दशरथनृपसूनुसत्तमाभ्यां तृणशयनेऽनुचिते तदोषिताभ्याम्।··· सुखमिव सा विबभौ विभावरी Rāmā. i. 631*(2); (उन्मादाः) दोषनिमित्ताः ··· पुरुषाणाम् ··· अनुचितान्याहारजातानि ··· उपयुञ्जानानाम् CaraS. ii. 7.4; चपलपलायनमनुचितम् ··· अमरसमराणि जितवतां भवताम् Abhiṣe. 5.14(7); मनोरथो मे स्त्रीणां धनेष्वनुचितं प्रणयं करोति Cārud. 3.18; गुणवदगुणवद्वा (v.l. उचितमनुचितं वा) कुर्वता कार्यजातम्। परिणतिरवधार्या यत्नतः पण्डितेन ŚatTrayī. 45; BhojPra. 4.22; इदमनुचितमक्रमश्च पुंसां यदिह जरास्वपि मान्मथो विकारः ŚatTrayī. 128; KāvyPra. 341.1; SubhāRaK. 43.2; ŚārṅgaPa. 564; खलाः पुनस्तदनिष्टमनुचितमेवावधारयन्ति VāsaDa. 70.3; अनुचितोऽयमस्मासु समुदाचारः VeṇīSaṁ. 6.226; कथमिव संभावितमत्यन्तमनुचितमिदमार्येण HarṣaC. 250.1; अद्य

तव मरणमनुचितम् DaśKuC. 4.26; 9.11; न संमतोऽप्यनुचितं यानस्थानासनं भजेत् AṣṭāSaṁ. i. 54.14 (1.8); ii. 212.4 (6.9); यच्चान्यस्मै तद्वृत्तान्तकथनं तदप्यनुचितम् Hitopa. 1.97(2); 2.96(3); न केवलं स्थानमेवैकमनुचितं ब्रह्मणो निर्दिश्यते BrahmSūBh. (Śaṅ.) 113.19 (*on* i. 2.14); युधि ··· हत्वा रामं बलान्मथि गृह्णति स्वयमनुचिता भर्तुः शोकादसून्न किमुज्झति ĀścaCū. 3.17; यदनुचितं यत्र पदं तत्तत्रैवोपजायते ग्राम्यम् Kāvyālaṅ.(Ru.) 6.17; Vāgbhaṭā. 2.15; मेघादिषु गर्जितप्रायान्। दृष्ट्वा प्रयुज्यमानानेवंप्रायांस्तथा प्रयुञ्जीत। अन्यत्रैतेऽनुचिताः शब्दार्थत्वे समानेऽपि Kāvyālaṅ.(Ru.) 6.25; Kāvyānu.(He.) 196.4; तव वनवासोऽनुचितः Kāvyālaṅ.(Ru.) 11.13; SaraKaṇṭhā. 41.7; ŚṛṅgāPra. 339.7; (आस्यम्) श्रियमनुचितगाढनागवल्लीदलकृतरागमिव व्रतेऽप्यवापत् HarVi. 28.88; मर्मज्ञः ···। स निक्रियामनुचितामकस्माल्लम्भितस्त्वया RāmC. 24.89; मातापित्रोः समान एव पुत्रत्वे मातुः श्राद्धं न कुर्यादित्यनुचितम् BālaKrī. i. 155.3 (*on* 1.225); कर्मण्यनुचिते तेषां प्रहीणमनसां तदा। वदनादावभिष्वङ्ग आत्मसंभावनादभूत् BṛĀraUBhVā. i. 3.145; 'मुक्तेः क्रियाभिः सिद्धा(?द्ध)त्वात्' इत्याद्यनुचितं बहु। यदभाणि तदन्याय्यम् NaiṣkaSi. 46.1; यत्रकुत्रचित्कर्मणि प्रेष्यते, उचितेऽनुचिते वा, स सेवकः ManuBh. i. 330.15 (*on* 4.6); एवं वक्तुमनुचितम् Śarka. 11.23; कोऽयमात्मीयेष्वनुचितः कक्ष्याबन्धः SubhaDha. 4.14(6); उचितमनुचितं वा वेत्ति कः पण्डितोऽपि NalaCam. 5.50; SūktiMu. 70.3; VetāPañ.(Śi.) 27.24; JinaŚ. 2.1; एतदुचितमनुचितं वा ··· भवता स्वयमेव विचार्यताम् VakroJī. 41.5; सर्वमुचितमनुचितं च करणीयं मया त्वदीयवचनम् TilaMañ. 99.4; 201.20; कण्ठगतेष्वपि प्राणेषु किमनुचितेनाचरितेन YaśasCam. ii. 159.2; i. 84.3; नीरसोऽनुचितस्तत्र संसूच्यो वस्तुविस्तरः DaśRū. 1.57; BhāvPra. (Śā.) 214.17(7); यत्तत्रानुचितं किंचिन्नायकस्य रसस्य वा। विरुद्धं तत् परित्याज्यमन्यथा वा प्रकल्पयेत् DaśRū. 3.24; BhāvPra.(Śā.) 233.22(8); SāhiDa. 291.11; माता तातकलत्रमित्यनुचितं मन्ये विधात्रा कृतम् Avalo. 88.26 (*on* 4.29); KāvyPra. 317.2; VyaktiVi. 51.2; Kāvyānu.(He.) 218.4; गते तस्मिन् भानौ त्रिभुवनसमुन्मेषविरहव्यथां चन्द्रो नेष्यत्यनुचितमतो नास्त्यसदृशम् BhallaŚ. 12; SūktiMu. 10.6; ŚārṅgaPa. 746; क्षुत् संभवति जीर्णेषु रसदोषमलेषु च। उचितोऽनुचितो वापि सोऽन्नकालः प्रशस्यते SiddhYo. 81.20; मया त्वनुचितं कर्म कृतम् DevīBhāP. vii. 6.17(?18); AdhyāRā. iii. 8.13; vi. 2.18; अप्रकाशस्वभावस्य तथात्वमनुचितम् PratyabhiVi. i. 51.3 (*on* i. 1.1); i. 109.2 (*on* i. 2.8); न संभाव्योऽयमर्थोऽस्त्यर्थमनुचितः Loc. 212.21 (*on* 3.39); भगवतो विष्णोः कैशिकीनिर्माणमनुचितं स्यात् AbhinBhā. i. 23.10 (*on* 1.46); रामं त्यजेत्यनुचितं जीवितक्रकचं वचः RāmāMañ. 60.19; 141.6; गवां विकारलेशेन जातास्म्यनुचिते कुले BṛKathāMañ. v. 1.217; ix. 2.843; अत्राप्रधानस्य रामसूनोः कुमारलवस्य ··· वीररसोद्दीपनाय ··· प्रधाननायकगतस्य वीररसस्य ··· कविना विनाशः कृत इत्यनुचितमेतत् AuciViCa. 16(106); अनेन निस्सङ्गपथवर्तिनामनुचितं दृषद्वस्तुमात्रमसौ शुक्तिका भग्ना UdaySuKa. 70.14; अप्रकाशात्मानस्ते कथमिव प्रकाशेरन्निति, तदप्यनुचितम् NyāyMa. 302.13; 349.12; तद्वर्णनं हि पित्रोः संभोगवर्णनमिवात्यन्तमनुचितम् KāvyPra. 443.2; Kāvyānu.(He.) 149.2; SāhiDa. 423.9; पक्षेऽस्मिन्शुक्ले चन्द्रवतीरिमाः। रात्रीर्दश प्रतीक्षध्वं संगमानुचिताः KathāSaSāg. xii. 8.105; xii. 9.4; केनापि व्यसनेन प्रकाशयितुमनुचितेन ··· प्रतिनिशमस्मिन् वरुणद्वीपे परिभ्रमामि KaumuMi. 2.6(8); 6.12(8); उचितं गुणिनस्त्वेतन्निर्गुणरूपस्य तेऽनुचितम् ĀryāŚ. 15; निसर्गः खल्वयम् ··· यतीनां चात्यन्तमनुचितः MudriKu. 1.23(6); Kāvyānu.(He.) 201.13; ŚāhiDa. 426.8; रसाद्यनुचिते वर्णे प्रतिकूलाक्षरं विदुः Candrā. 2.15; अन्यथानुचितं किंचित् प्राप्स्यस्यहितचिन्तितम् RājTa.(Ka.) 7.1406; 3.423; 4.321; गणिस्कन्धसंदर्भोऽदभ्रदर्भाग्रधीमतः। उचितोऽनुचितो यन्मे धाष्टर्यं तत् क्षम्यताम् Golā. 280.6 (31.59); अनुचितमिदं भवत्या विश्वासेनागतस्याद्य। समुपेक्षणं मम GopāKeCan. 90.21; 102.19; अस्य ··· पुरतः स्थातुमनुचितमस्माकम् PrasaRā. 1.23(4); 2.2(28); आत्मजातेरनुचितं क्रियमाणं न शोभते TriṣaŚaPuC. i. 2.37; न खलु खटचपेटामुखबन्धादयोऽनुचिता निग्रहाः ··· उपयुज्यन्ते PramāMī. 64.8 (*on* ii. 1.30); प्रश्नोऽयमनुचितः YudhiVi. 3.39; मातर्नीतः परमनुचितं यत् खलानां पुरस्तात् ··· नतितासि।··· वाणि KṛṣṇaKa. 2.4; PadyāTa. 35; अनुचितेयमस्माकमेवंविधा विद्या HāsyCū. 128.11; कृतस्य कल्पना अनुचिता NyāySu.(So.) 46.31 (*on* i. 2.7); किमिदं ब्रूषेऽनुचितं सत्त्वशालिनाम् PārśvC. 3.816; सर्वं तेऽनुचितं वचनम् SamarāSaṁ. 3.214; 3.229; क्षन्तव्यमत्रानुचितमभिहितं यत् PrabhāC. 111.3; 209.6; दूतमारणमनुचितम् SamyaKau. 73.10; 93.6; 99.9; नीललोहित इति प्रसिद्धायाः संज्ञाया विशेषणविशेष्यभावेनाभिधानमनुचितम् Ekāva. 6.3(6) (174.6); करुणेऽनुचितो वर्णाडम्बरः PratāYaBhū. 310.5; पथ्यं रोगोचितं देयं रसस्यानुचितं त्यजेत् RasRaSa. 18.150; मुख्यार्थे बाधकाभावादुपचारवृत्तिरत्रानुचिता ŚatDū. 206.13; स्वदोषाभ्युपगमोऽनुचित एव NyāyPari. 208.7; द्वितयमनुचितं निष्फलत्वादिदोषात् TattvMu. 3.49; भो हेरम्बसुत भवन्मतमनुचितम् ŚaṅkaVi. (Ā.) 116.19; 208.13; व्यासादीन्कविपुङ्गवाननुचितैर्वाक्यैः सलीलं हसन्नुच्चैर्जल्प ŚārṅgaPa. 205; Subhāṣi. 2385; इमां योगाभ्यासव्रतपरिवृढां वीक्ष्य भवतीमपत्यप्रारम्भे ध्रुवमनुचिते ताम्यति न कः PuruṣPa. 123.2; सर्वेऽपि जनास्तां पश्यन्ति। महद् एतद् अनुचितम् SiṁhāDvā. 29.0(10); 44.0(16); यद्वेण्यां दुर्योधनस्य भानुमत्या सह विप्रलम्भो दर्शितः, तत्तादृशेऽवसरेऽत्यन्तमनुचितम् SāhiDa. 322.17; मैरेयमदमत्तां यां कुर्वन्त्यनुचितां क्रियाम्। उन्मत्तोऽपि न तां कुर्यात् RājTa.(Śrī.) 1(7).70; 2.97; विषमसमीकरणमनुचितम् ManvaMu. 186.19 (*on* 4.225); अनुचितं किमिदं नवनायिकामुखसरोजमजायत यत्पराक् HammīMaKā. 7.107; उचितेऽनुचिते कर्मणि वृत्तिनिवृत्ती ममायत्ते Subhāṣi. 520; असूत्रितानुमानादवर्णनं वृत्तिकारस्यानुचितम् YuktiSneha. 59.9 (*on* i. 1.5); एकं किन्त्ववलोचयाम्यनुचितं हंहो पशूनां पते देहार्धे दयितां दहन् बहुमतामत्रासि यन्नागतः UjjvaNīMa. 118.6; व्याख्येये पतितत्वादनुचितमपि पारदारिकं लिखति KandaCū. v. 1.1; अनुचितानि वचांसि वदत्यपि क्षिपति वक्षसि चैष लघूपलान् HariVi. 1.25; नीचकक्षापादनमनुचितम् AṇuBh. 263.4 (*on* iii. 3.56); 287.24 (*on* iii. 4.27); अनुचितः स्त्रीवधः KathāK. 49.24; असमीक्ष्यकारिन् किमिदमनुचितं कृतवानसि RasGaṅ. 14.1; 78.16; 238.7; असमस्तनीलो घट इत्यादिस्थले ··· विशेषणविभक्तेर्वृत्तिकल्पनमनुचितम् VyutpaVā. 38.1; तमसि तत्कुहरोपहिते महत्यनुचिता तपनातपसंकथा Gaṅgāva. 8.9; विगायत्सु वीटिकोपसेवनमप्यनुचितोऽयं कालः NīlaVi. 6.7; 76.6; दूषणाभिनिवेशोऽपि ··· अनुचित एव SetuBa. 12.28; किमप्यमङ्गलमुत्प्रेक्ष्य गदितुमेवमनुभवितुं वा क्लेशमनुचितम् Mukundā. 40(4); परस्य तदभावोऽनुचितः LaŚabdeŚe. i. 87.10; i. 121.7; अरविन्दमिव भाति इत्यादौ ज्ञाने सादृश्यान्वयोऽनुचित एव AlaṅkāKau. (Vi.) 98.4; अहो अनुचितमेवेदानीमिहावस्थानम् RasSa. 25(1); 123(3); JānaPa. 6.39(1); अनुचितं चाप्येतत् Manmatho. 2.17(27) (433.27); भवान् रामं योद्धुमिहेच्छतीत्यनुचितं मन्यामहे केवलम् MahāN. 7.39; 9.68; [Inst.] improperly हिरण्यादिपण्यविक्रयिणः परधनमनुचितेन गृह्णन्ति ManvaMu. 411.17 (*on* 9.257); **2B** (person) unsuitable, unworthy अनुचिता हीयं देवस्य AvantiKa. 130.4; तामेवानुचितां गच्छ ŚṛṅgāTi. (Ru.) 3.78; संभावना केयं मिथ्यैवानुचिते जने RāmāMañ. 312.13; 346.22; पर्षदोऽनुचितः कोऽयम् PrabhāC. 190.4; **3** (persons) not accustomed to, not familiar, not acquainted with, not used to पद्भ्यामनुचिता गन्तुं द्रौपदी समुपाविशत्। श्रान्ता MahāBhā. iii. 144.1; MārkP. 7.45; विशिरस्कानथो कायान्दृष्ट्वा घोराभिनन्दिनः। मुह्यन्त्यनुचिता नार्यः MahāBhā. xi. 16.50; सीता ···। दुःखस्यानुचिता Rāmā. ii. 60.8; सुखानामुचितस्यैव दुःखैरनुचितस्य च। दुःखं नामानुपश्येयं कथं रामस्य Rāmā. ii. 223*(7); (राघवः) दुःखस्यानुचितः Rāmā. ii. 1247*; क्रोधिनोऽनुचिताः ···। स्वल्पेनापि मदं शीघ्रं यान्ति मद्येन मानवाः CaraS. vi. 24.87 (1941 Ed.); क्लेशस्यानुचितासि त्वम् SamarāSaṁ. 7.254; **4** not liked, disagreeable, unpleasant हितमनुचितमप्यासेवेत क्रमशः SuśruS. iv. 24.97; वत्सराजोऽपि तच्छ्रुत्वा दूतादनुचितं वचः KathāSaSāg. ii. 3.20; *n.* **i** what is not proper, wrong तत्किमनुचितं वदसि PañcT. 2.15(2) (198.4); तिष्ठत्वेष तावदुचितानुचितयोर्विचारः TilaMañ. 365.22; मनसः स्वभावो ह्यभिलषिता। किं त्वहं त्वविवेकेन रक्षाम्यनुचितात् BṛKathāMañ. xv. 1.305; अनुचितममुना किमग्रजस्य व्यवसितम् VikraDeC. 6.38; किमप्यनुचितमारब्धवान् TripuDi. 2.8(29); श्रीधर्मोऽनुचितं ब्रूयात् PrabhāC. 95.11; तव सुतेनाज्ञानवशात् तथा कृतम्, अद्यप्रभृत्येवंविधम् अनुचितं न करिष्यति SiṁhāDvā. 219.12(4); त्वय्येवानुचितं कृत्वा पुनर्यामो दिगन्तरम् RājTa.(Śrī.) 1(1).141; यदज्ञानात्तवानुचितं मया विहितं तत्क्षमस्व KathāK. 166.10; भवत्यैव प्रथममनुचितमाचरितमस्य निकटे वधूटीं प्रेषयन्त्या ŚṛṅgāSar. 62.8; **ii** what is not pleasant बाला ··· तव कृते बन्धुजनं परित्यज्यानुचितं किल समनुभवन्ती ··· वचनं कथं न प्रतिबुध्यते TāpaVa. 4.9(19)

[2]अनुचित (anu-cita) *adj.* [*f.* -ā] amassed, piled up बिल्वः ··· अन्नाद्यस्य रूपमा मूलाच्छाखाभिरनुचितः, तत् पुष्टेः AitBr. 6.1(140); संभोगान्ते ··· वध(?धू)नां व्याधुन्वन्तोऽनुचितकबरीभारम् ··· मलयमरुतस्तालवृन्तीभवन्ति PavaDū.(Dh.) 9; अनुचितायां पपात माद्री च चित्रभानुचितायाम् YudhiVi. 1.25 (*but* comm. अयोग्यायाम्); रजन्यामन्यस्यां सुरतपरिवृत्तावनुचितं मदीयं यद्वासः कथमपि हृतं तेन सुहृदा ŚārṅgaPa. 3509; Subhāṣi. 1437; प्रतिष्ठामर्धनिष्पन्नां निर्लोठ्यानुचितां नृपः।··· खानगाहं विनिर्ममे RājTa.(Śrī.) 3.179; त्यजतानुचितं हृदि संकुचितम् StavMā. 238.14.

अनुचितकर्मन् (anucita-karman) *n.* unworthy or improper action कथं न निर्गच्छन्ति बाणाः। किममी चिरव्यासङ्गगाढलग्ना उत लज्जन्तेऽनुचितकर्मणि KirātāVyā. 32(3); वारय तूर्णमिमं सखि कृष्णम्। अनुचितकर्मणि निर्मिततृष्णम् StavMā. 269.19; अनुचितकर्मारम्भः संघविरोधो बलीयसा स्पर्धा।··· मृत्योर्द्वाराणि Hitopa. Add. after 2.137(7)

अनुचितकार (anucitakār-a) *adj.* who does what is wrong किमिति निकृतिमेनां कृत्वा ··· अनुचितकारः सेवको वञ्चितोऽहम् KirātāVyā. 56.

अनुचितकारिता (anucitakāri–tā) *f.* the state of being one who does what is improper अहो अनुचितकारिता गर्विणोऽस्मद्गुरोः MudriKu. 2.0(9); अन्यथा जडादिवदनुचितकारिता स्यात् BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 43.10 (*on* ii. 1. 32)

अनुचितकारित्व (anucitakāri–tva) *n.* the state of being one who does what is improper न तु सविवेकस्येदृशानुचितकारित्वं संभाव्यते Loc. 132.15 (*on* 3.4); त्वं चेत् संचरसे वृषेण लघुता का नाम दिग्दन्तिनाम् ··· अत्र तु दिग्गजादीनां न लघुत्वादिकमपि त्वनुचितकारित्वं तवैव AlaṅkāRa. 80.35; अनुचितकारित्वरूपनिन्दाप्रकाशानुभविता कविगता ··· असूया व्यज्यते RasGaṅ. 115.16.

अनुचितकारिन् (anucitakār–in) *adj.* [*f.* -iṇī] doing what is wrong अपहारादिना ··· मामुद्वोढुमिच्छन्नानुचितकारी त्वम् TilaMañ. 110.6; BrahmP. 169.28; (वरोरु ··· सुतनु) अहह किमधुना मुधैव बध्नास्यनुचितकारिणि कर्णदन्तपत्रम्। ननु तव चटुलभ्रु कर्णपालिर्भुवनविलोचनकालसारपाशः SaduktiKa. 115.27; अनुचितकारी अस्मत्प्रभुः ··· यो गर्वादात्मानं तद्वन्मन्यते PrabaK. 81. 28; PurāPraSaṁ. 8.35.

अनुचितकार्य (anucita–kārya) *n.* improper act अनुचितकार्यारम्भः स्वजनविरोधो बलीयसा स्पर्धा। प्रमदाजनविश्वासो मृत्योर्द्वाराणि चत्वारि Ind. Spr. (First Ed.) 106=(Second Ed.) 316.

अनुचितकृत् (anucita–kṛt) *adj.* doing what is improper (पुरुषान्) परीक्ष्यानुचितकृत इतः पातयन् VīraBhā. 6. 42.

अनुचितकृतसङ्ग (anucita–kṛtasaṅga) *adj.* who has made an improper association स्वतनुजवनराज्या पुष्पवत्याश्लिष्यन्त्या ह्यनुचितकृतसङ्गोऽस्मीति शैलोऽनुतप्तः Golā. 249. 25 (30.8)

अनुचितगति (anucita–gati) *adj.* whose movement is not proper अनुचितगतिरप्रगल्भवाक्यः पुरुषमयस्य पशोर्नवावतारः Cārud. 1. 16; *f.* unfamiliar walking अनुचितगतिसादनिःसहत्वं कलभकरोरुभिरूरुभिः ··· दधानैः (अतमि तदा नितरां नितम्बिनीभिः) ŚiśuVa. 7. 66 (comm. अनुचितानभ्यस्ता)

अनुचितगुणारम्भ (an–ucitaguṇārambha) *adj.* in which nothing has been done with proper care यदिह भवतो गाम्भीर्येण प्रयाति महत्तयाप्यनुचितगुणारम्भः कालः किमेतदनन्तरम्। अयि जलनिधे किं कल्लोलैः ··· सरितामेतत्तोयं न तेऽस्ति मनागपि Subhāṣi. 874.

अनुचितजल्पन (anucita–jalpana) *n.* improper prattling वैकल्यं धरणीपातं नित्यानुचितजल्पनम्। संनिपातस्य चिह्नानि मद्यं सर्वाणि दर्शयेत् Pañcā. 28.5.

अनुचितज्ञ (an–ucitajña) *adj.* who does not know what is proper सर्वान् गुणान् निहन्त्यनुचितज्ञः NītiVā. 10.138.

अनुचितज्ञता (anucitajña–tā) *f.* the state of being one who does not know what is proper अनवधानमनुचितज्ञतामनभ्यासं वात्र विषये न मे संभावयितुमर्हति माननार्हः TilaMañ. 167.10; NītiVā. 12. 2.

अनुचितज्ञत्व (anucitajña–tva) *n.* the state of being one who does not know what is proper परुषभाषित्वमनुचितज्ञता (v.l. त्वम्) ··· लुब्धत्वमिति सेनापतिदोषाः NītiVā. 12. 2.

अनुचितज्ञान (anucita–jñāna) *n.* knowledge of what is improper उचितानुचितज्ञानं वारवेश्यास्ववस्थितम् MalliC. 2. 528.

अनुचिततापितोरग (anucitatāpitoraga) *adj.* wherein snakes are scorched unusually (i. e. as never before) ससंभ्रमं चरणतलाभिताडनस्फुटन्मही विवरवितीर्णवर्त्मभिः। रवेः करैरनुचिततापितोरगं प्रकाशतां शिनिरनयद्रसातलम् ŚiśuVa. 17. 15.

अनुचितत्व (anucita–tva) *n.* inappropriateness, impropriety, unreasonableness (त्रैवर्णिकेषु) रथकारशब्दस्यानुचितत्वात् ĀgaPrā. 76. 13; अनुचितत्वात् कुत्सितोऽयम् Loc. 21. 12 (*on* 1.4); AbhinBhā. i. 2.14 (*on* 1.1); DhātuPra. 1.823 (59. 16); संदिग्धे धने केनचित् संदेहेन दातुमनुचितत्वेन स्थिते SmṛtiCan. iv. 366. 7; शपथेन शोधनस्यानुचितत्वात् SmṛtiCan. iv. 425.2; iii. 194.20; NyāySi. 208. 12; NyāySu.(Ja.) 21A. 6 (*on* i. 1. 1); शशिप्रभृतिषु धूसरादेरत्यन्तमनुचितत्वम् SāhiDa. 608. 6; (एषापि स्वगुणानुरूपरमणाभावाद्वराकी हता) हतेति ··· वचसोऽनुचितत्वात् तुल्यरमणाभावादित्यस्यात्यन्तमनुचितत्वाच्च Kuval. 72(32); AdvaiSi. 510.6; उक्तप्रयोजनोक्तेः सचेतसामनुचितत्वात् GuruCandr. i. 7.10; 1. 201.2; MīmāKau. iii(2). 262. 23 (*on* ii. 2.22); सार्थकत्वोपगमसंभवे तत्परित्यागस्यानुचितत्वात् VyutpaVā. 24.2; क्रयो यद्यप्रकाशः स्यात् ···। तस्यैवानुचितत्वं स्यात् VyavaNi. 353. 11; Bhāsk. i. 109.20 (*on* i. 2.8); मुमुक्षुजनाधिकारके ग्रन्थे काम्यकर्मविस्तरस्य अनुचितत्वम् SetuBa. 171. 23; 237. 19; BālamBha. i. 2.23 (*on* 1. 1)

अनुचितत्वमात्र (anucitava–mātra) *n.* mere impropriety विभावाः ··· रत्युत्साहादेरुचितानुचितत्वमात्रमावहन्ति AbhinBhā. i. 283. 19 (*on* 6.31); Kāvyānu.(He.) 101. 8.

अनुचितदण्ड (anucita–daṇḍa) *m.* Improper fine अनुचितदण्डादिना धनग्राहिणम् ··· राजानं नरकगामिनं जानीयात् ManvaMu. 344.25 (*on* 8.309)

अनुचितदान (anucita–dāna) *n.* unusual gift तपोधनः ··· रत्नकम्बलं ददौ नर्तक्याः ··· राज्ञानुचितदानहेतुं मुनिः पृष्टः KathāK. 12. 12; 127. 23.

अनुचितदौत्यसमय (anucita–dautyasamaya) *m.* unbefitting role of being a messenger सुयोधनं प्रति मयाप्यनुचितदौत्यसमयोऽनुष्ठितः DūtVā. 13(3)

अनुचितधार्ष्ट्य (anucita–dhārṣṭya) *n.* increased boldness रत्युत्सवे ··· उत्सारितानुचितधार्ष्ट्यपरिग्रहत्वात्। लज्जा HarVi. 27. 114.

अनुचितनायक (anucita–nāyaka) *m.* inappropriate hero यस्तूत्पाद्यवस्तु नाटकादि कुर्यात्तस्याप्रसिद्धानुचितनायकस्वभाववर्णने महान् प्रमादः Dhvanyā. 331. 3 (*on* 3. 11)

अनुचितनियोग (anucita–niyoga) *m.* unbecoming command उद्यतो राज्यभार इति भुवनत्रयभारवहनोचितस्यानुचितनियोग इव HarṣaC. 233. 11.

अनुचितनूपुरविरह (anucita–nūpuraviraha) *adj.* unaccustomed to the separation from anklets अनुचितनूपुरविरहं नार्हसि तपनीयपीठकालम्बि। चरणं रुजापरीतम् ··· पीडयितुम् Mālavikā. 4. 3.

अनुचितपरिभवभाज् (anucitaparibhava–bhāj) *adj.* receiving an undeserved insult अपरिगतानि दैवतान्यनुचितपरिभवभाञ्जि भवन्ति Kād. 81.6.

अनुचितपरिवार (an–ucitaparivāra) *adj.* not having suitable companions विरम जलदकाल स्वस्ति ते भद्र भूयादनुचितपरिवारस्त्वम् ··· मेघाः सुखिनमसुखिनं वा सर्वमुत्कण्ठयन्ति BālRā. 5. 28.

अनुचितप्रचार (anucita–pracāra) *adj.* where wandering is not proper किमिति च भवादृशामनुचितप्रचारमसृग्भुजामास्पदं लङ्कां गतासि Uday-SuKa. 93.3.

अनुचितप्रजोपक्रोश (anucita–prajopakrośa) *m.* improper reproach (uttered) amongst the subjects रिपुः किम् ··· मुक्तपुरजनपदम् ··· अनुचितप्रजोपक्रोशपांसुलम् ··· एनं जनं नानुबध्नीयात् AvantiKa. 49.7.

अनुचितप्रणया (anucita–praṇayā) *adj.* (*f.*) love for whom is not proper श्लिष्यत्यहह सुकृती राजरमणीम्। अत्रालम्बनमनुचितप्रणया राजरमणी RasGaṅ. 120.9.

अनुचितप्रभव (anucita–prabhava) *adj.* origin of which is unpleasant कस्योदपत्स्यत रुचिः ··· स्तोकस्थितावनुचितप्रभवे भवेऽस्मिन्। नारायणकथामृतपानगोष्ठी ··· यदि नाम न स्यात् Subhāṣi. 3495.

अनुचितप्रवेश (anucita–praveśa) *m.* not a rightful entry (स्वामी) अनुचितप्रवेशाद् भवन्तमवमन्येत Tantrākhyā. 7.6.

अनुचितप्रार्थना (anucita–prārthanā) *f.* unusual request एतत् कृत्वा प्रियमनुचितप्रार्थनावर्त्मनो मे सौहार्दात् ···। इष्टान् देशान् विचर जलद Megh-Dū. 111.

अनुचितबन्दिन् (anucita–bandin) *m.* unworthy bard मनः किमिव रज्यतेऽनुचितबन्दिभिर्वेधसस्तदस्य च कविमानिभिर्न च चरित्रमुद्योतते EI. ii. 444. 29.

अनुचितबन्ध (anucita–bandha) *m.* improper composition रौद्रे तु तमःप्राधान्यादशास्त्रीयानुचितबन्धाद्यपीति मोहविस्मयप्राधान्यम् AbhinBhā. i. 325.17 (*on* 6.67)

अनुचितभाव (anucita–bhāva) *m.* nature of being improper अथार्थविशेषवशात् ···। अनुचितभावं मुञ्चति तथाविधं तत् पदं सदपि Kāvyālaṅ.(Ru.) 6.23.

अनुचितभी (anucita–bhī) *adj.* for whom fear is unusual रभसादुदस्थुरथ युद्धमनुचितभियोऽभिलाषुकाः। मेदिनीभृतः ŚiśuVa. 15. 59 (comm. अनुचितभियोऽनभ्यस्तसाध्वसाः)

[1]**अनुचितभूमि** (anu–citabhūmi) *f.* place near the funeral pyre पुरुषस्य ··· प्रेतस्येवानुचितभूमिदीयमानान्नपिण्डस्य किं प्रायश्चित्तम् HarṣaC. 298. 4 (Raṅganātha चितासमीपप्रदेशः)

[2]**अनुचितभूमि** (anucita–bhūmi) *f.* improper place, HarṣaC. 298.4 (Raṅganātha अयोग्यस्थानम्)

अनुचितमूल्य (anucita–mūlya) *adj.* the price of which is improper मत्तमूढानभिज्ञार्तैर्मूढैर्विनिमयः कृतः। यच्चानुचितमूल्यं स्यात्तत् सर्वं विनिवर्तयेत् BṛhaspaSm. 158. 19; VyavaNi. 355. 1; *n.* improper price अनुशयो नामानुचितमूल्येन विक्रीतमित्यादि मनूक्तम् Subodhi. 98. 2 (*on* 2. 254); संभूय वणिजां पण्यमनर्घेणावरुन्धताम्। विक्रीणतां वाभिहितो दण्ड उत्तमसाहसः। अनर्घेणानुचितमूल्येन अवरुन्धतां विक्रीणताम् DaṇḍaVi. 92. 7; VyavaNi. 352. 5; 361. 10.

अनुचितमूल्यत्व (anucitamūlya–tva) *n.* the state of being that which has an improper price उभयेच्छया विना परिकल्पितविषयमधिकमूल्य-

त्वानुचितमूल्यत्वम् ··· प्रमादान्न्यूनमूल्येऽपि अनुचितमूल्यत्वं भवत्येव VyavaNi. 355. 8.

अनुचितयुद्ध (anucita-yuddha) *n.* improper battle रौद्रे तु ममताप्राधान्यादशास्त्रितानुचितयुद्धादि Kāvyānu.(He.) 93. 15.

अनुचितवर (anucita-vara) *m.* unsuitable bridegroom इदम् ··· शरीरम् । अनुचितवरसंप्रयोगशोच्यं विफलगुणातिशयं भविष्यति MālaMā. 2.148.

अनुचितवस्तु (anucita-vastu) *n.* disagreeable thing सर्वः ··· अभीष्टवियोगसंतप्तः ··· अनुचितवस्तुविषयवैमुख्यात्मकतयाक्रान्तः AbhinBhā. i. 282. 21 (*on* 6.31)

अनुचितवाक्योदाहरण (anucitavākyodāharaṇa) *n.* utterance of an unpleasant expression दूतिका तु ··· अनुचितवाक्योदाहरणभीता न किंचिदुक्तवती Tantrākhyā. 15.14; PañcT. 1.55(55) (53. 3)

अनुचितवाच् (anucita-vāc) *adj.* whose speech is improper (i. e. speaking improperly) न प्राणनिर्याणेऽप्यनुचितवाचो भवन्ति भृत्याः BālRā. 2. 22(8)

अनुचितविनयार्जवक्रम (an-ucitavinayārjavakrama) *adj.* not having the proper way of decency and uprightness अनुचितविनयार्जवक्रमो हितमपि चाभिहितः प्रकुप्यति JātaMā. 38.13 (7. 24)

अनुचितविबोध (anucita-vibodha) *m.* improper (i.e. untimely) awakening अनुचितविबोधजनकत्वेन वारिवाहेऽसूयाया विलम्बेन प्रतीतेः RasGaṅ. 107. 15.

अनुचितविभाव (anucita-vibhāva) *m.* inappropriate excitant अनुचितविभावालम्बनत्वं रसाभासत्वम् RasGaṅ. 119.16; रतेः ··· इत्थं चानुचितविभावालम्बनाया बहुनायकविषयाया अनुभयनिष्ठायाश्च संग्रहः RasGaṅ. 119. 21.

अनुचितविषय (anucita-viṣaya) *m.* improper object अलमनुचितविषयचर्वणचातुर्यचापलेन VakroJī. 164.3; *adj.* having inappropriate topics एवमेवानुचितविषया भावाभासाः RasGaṅ. 123.15.

अनुचितविषयकत्व (anucitaviṣayaka-tva) *n.* the state of being that which has an inappropriate object (रतिः) एषा चानुचितविषयकत्वाद् अनुभयनिष्ठत्वाच्च भावाभासः RasGaṅ. 124. 6.

अनुचितव्यापार (anucita-vyāpāra) *m.* unworthy act अनुचितव्यापारप्रवृत्तं मां विज्ञाय ··· निवारयेत् Kād. 158.12.

अनुचितशिथिला (anucita-śithilā) *adj.* (*f.*) indecently loose संप्रत्यनुचितशिथिलां मेखलामुद्वहामि PadmPrā. 21. 12.

अनुचितसभाप्रवेश (anucita-sabhāpraveśa) *adj.* whose entrance in the assembly is not customary अनुचितसभाप्रवेशा हि महाप्रकृतिदर्शनेन सत्यकारिणोऽपि स्वभावतो विक्रियन्ते ManuBh. ii. 83. 18 (*on* 8. 25)

अनुचितसमारम्भ (anucita-samārambha) *m.* improper undertaking इयं पल्ली भिल्लैरनुचितसमारम्भरसिकैः समन्तादाकीर्णा विषविषमबाणप्रणयिभिः ŚatTrayī. 411; Subhāṣi. 768.

अनुचितसंबन्ध (anucita-sambandha) *adj.* caused by improper connection अये प्रियतम ··· क्षमस्वैनमेकमनुचितसंबन्धमपराधम् YaśasCam. ii. 45. 7.

अनुचितस्थान (anucita-sthāna) *n.* improper place खगोत्क्षिप्तैरन्त्रैस्तरुशिरसि दोलेव रचिता शिवा ··· स्वपिति रतिखिन्नेव वनिता ।··· अनुचितस्थानस्थितायाः ··· शिवायाः सुरतकेलिक्लान्तकान्तया विच्छायैवोपमा AuciViCa. 15(15); कदाचिदयमनुचितस्थानप्रवेशाद् भवन्तमवमन्येत Pañcā. 7. 24; गृहमार्जनकर्ता ··· राजगुरुपुरतोऽनुचितस्थाने समुपविष्टो दृष्ट्वार्धचन्द्रं दत्त्वा निःसारितः Pañcā. 17. 16.

अनुचितस्थानत्व (anucitasthāna-tva) *n.* the state of being that which has an improper place or context (i.e. the state of being used out of place) विभावाद्यैरनुचितः(? त)स्थानत्वाद् विकृतिं गतैः । शृङ्गारादिरसाभासाः कृता हास्यस्य हेतवः SamgīRa. iv. 404.1 (7.1371)

अनुचितस्थितिदेशभाज् (anucitasthitideśa-bhāj) *adj.* staying in an improper situation and place अनुचितस्थितिदेशभाजः श्रेयः स्वजीवपरिपालनमात्रमेव । अन्तःप्रतप्तमरुसैकतदह्यमानमूलस्य चम्पकतरोः क विकाशचिन्ता SubhāRaK. 40. 43; ŚārṅgaPa. 1002; Subhāṣi. 802.

अनुचिताक्षेपम् (anucitākṣepam) *adv.* with inappropriate objection व्यासादीन् कविपुंगवाननुचिताक्षेपं सलीलं हसन् उच्चैर्जल्प ··· यद्यभ्यर्थयसे ··· पाण्डित्यमाप्तुं बलात् SūktiMu. 5.6.

अनुचिताचरण (anucitācaraṇa) *n.* improper behaviour विपत्प्रवेशद्वारं जना अनुचिताचरणं वदन्ति RukmiHa. 2. 19; विनानुचिताचरणेन लक्ष्मीर्न त्यजति पुरुषम् PuruṣPa. 188. 1; MadaKeC. 111(3)

अनुचिताचार (anucitācāra) *m.* improper behaviour or deed गुरुवचनमनुल्लङ्घनीयमन्यत्राधर्मानुचिताचारात्मप्रत्यवायेभ्यः NītiVā. 11.9; स्वजीवितम् । रक्षाम्यनुचिताचारैर्जिह्मयेति स चिन्तयन् RājTa.(Ka.) 7.1676; कौकृत्यम् ··· अनुचिताचारे KośaKaTa. 2.7450.

अनुचितादर (an-ucitādara) *m.* absence of due regard केनार्थित्वमित्यनुचितादरो निःस्पृहाणाम् ।··· भवताम् NalaCam. 3. 12(10)

अनुचिताधायिन् (anucitādhāyin) *adj.* doing what is improper जनकोऽनुचिताधायी विमन्दाक्षः कथं किल PrabhāC. 114. 18.

अनुचिताधिपत्याभिलाषिन् (anucitādhipatyābhilāṣin) *adj.* desirous of undue power ततोऽपि लव्(ब्)धप्रसवः प्रशमितानुचिताधिपत्याभिलाषिदुर्वृत्तदायादजनाधीयमानजगदुपप्लवः ··· महाराजश्रीशुभाकरदेवः EI. xv. 3. 3.

अनुचिताध्याहार (anucitādhyāhāra) *m.* improper supplying (of words to complete the sense) परभाष्येष्वनुचिताध्याहारादिक्लेशम् ··· प्रदर्शयामः ŚivārkaMaDī. i. 9.23 (*on* i. 1.1)

अनुचिताम्बर (an-ucitāmbara) *adj.* not having proper garments द्यूतशालायां निराहारस्थितं त्र्यहम् । अशक्नुवन्तं निर्गन्तुं लज्जयानुचिताम्बरम् ।··· कश्चिन्मुखरको नाम तं श्रीदर्शनमभ्यधात् KathāSaSāg. xii. 6. 74.

अनुचितारम्भ (anucitārambha) *m.* unbefitting occupation विराटस्यावासे स्थितमनुचितारम्भनिभृतम् VeṇīSaṁ. 1. 99; KāvyPra. 74.5; अनुचितारम्भाग्रगीभिः परं रुद्धा संप्रति किं किरातनिकरैर्नालोक्यते मेदिनी AnyoŚ. 39.

अनुचितार्थ (anucitārtha) *adj.* having improper sense (रणाश्वमेधे पशुतामुपागताः) पशुपदं कातरतामभिव्यनक्तीत्यनुचितार्थम् KāvyPra. 273. 5; Kāvyānu.(He.) 200.11; अप्रयुक्ताश्लीलासमर्थानुचितार्थ° ··· °विरुद्धबुद्धिकृत्त्वान्युभयोः (शब्दार्थयोः) Kāvyānu.(He.) 188. 6; (पदं, वाक्यम्) अनौचित्येन प्रयुक्तमनुचितार्थम् Kāvyānu.(Vā.) 21. 21; *m.* (literary defect of) improper sense कुविन्दादिशब्दोऽर्थान्तरं प्रतिपादयन्नुपश्लोक्यमानस्य तिरस्कारं व्यनक्तीत्यनुचितार्थः KāvyPra. 299.5; व्यनक्त्यनुचितार्थं तु यत् पदमाहुस्तदेव तत् Candrā. 2. 5; अनुचितार्थनिराकरणार्थमुदात्तता स्वीकृता PratāYaBhū. 322. 13.

अनुचितार्थता (anucitārtha-tā) *f.* the state of being that which has an improper meaning चण्डालैरिव युष्माभिः साहसं परमं कृतम् ।··· अत्र चण्डालादिभिरुपमानैः प्रस्तुतोऽर्थः ··· कदर्थित इत्यनुचितार्थता KāvyPra. 773.6; CitraMī. 31.3.

अनुचितार्थत्व (anucitārtha-tva) *n.* **1** the state of being that which has improper significance उपमायाम् ··· अनुचितार्थत्वं दोषः KāvyPra. 772.4; अनुचितार्थत्वं पदस्य यथा ··· रणाश्वमेधे पशुतामुपागताः Kāvyānu. (He.) 200.8; SāhiDa. 381.7; 425.3; **2** the state of being that which does not have any sense मातृमरणाशौचस्य निमित्ततः पितृमरणापेक्षया लघीयसः पूर्वाशौचशेषेण पक्षिण्यधिकेन शुद्धिरित्यनुचितार्थत्वात् SmṛtiCan. vi. 64.12.

अनुचितार्थान्तर (anucitārthāntara) *n.* another improper meaning किं व्युत्पत्तिसिद्धोऽयमर्थः ··· किं वा भवत्सैद्धान्तिकसंकेतात् ··· नापि द्वितीयः, अनुपपत्तेरदर्शनात् । उचितार्थान्तरादर्शनमेवानुपपत्तिरिति चेन्न, तथाप्यनुचितार्थान्तरकल्पनायोगात् ŚatDū. 188.2.

अनुचितार्यवृत्ति (anucitāryavṛtti) *adj.* not accustomed to the behaviour of the pious ones सिंहः क्रौर्यमात्सर्यपरिचयादनुचितार्यवृत्तिः ··· बोधिसत्त्वम् ··· उवाच JātaMā. 238.1 (34. 12)

अनुचितावस्थान (anucitāvasthāna) *n.* improper place कुत्रेह ··· °दारुणारण्यसरसस्तटे त्रिभुवनश्रियः सीमन्तरत्नमित्थमनुचितावस्थानदुःस्थितमभूत् UdaySuKa. 132. 20.

अनुचितासन (anucitāsana) *n.* improper place मनोऽभितापात् ··· अनुचितासनात् । वारणस्य ··· कुप्यतेऽनिलः ··· प्रदापयेत् । स्थानं निवातमभ्यङ्गः Hastyāyur. 241. 5 (2. 35)

अनुचितोच्चारण (anucitoccāraṇa) *n.* utterance of something which is improper सर्वं शिवमयं पश्यतः ··· समानदृशः क्वचित् पुण्यारण्यादिवचनमनुचितोच्चारणमेव AuciViCa. 16(189)

अनुचितोपधि (anucitopadhi) *m.* improper adjunct अन्तःपरिग्रहो रागो बहिस्त्वनुचितोपधिः । स द्विधाप्युज्झितो येन स महात्मा गुरुर्गुरुः PārśvC. 1.559.

अनुचित्तम् (anucittam) *adv.* with a (concentrated) mind पुच्छदेशं समुद्वीक्ष्य विकृष्य सशरं धनुः । अनुचित्तं मृगं विध्येद् यथा वक्षसि भज्यते Mānaso. iv. 15. 1681.

अनुचित्तवशा (anucitta-vaśā) *adj.* (*f.*) who is under the control of (an evil) mind, influenced by (an evil) mind अनुचित्तवशा देवि भूतेनाद्भुतकर्मणा । आविष्टासि गृहे शून्ये सा त्वं परवशं गता Rāmā. ii. App. I. 9(7)

अनुचित्य (anucit-ya) *ger.* having searched सुषेणः पश्चिमामाशामनुचित्य न्यवर्तत RāmāMañ. 211. 17.

अनुचित्रित (anu-citrita) *adj.* variegated, painted चक्रम् ··· महाविभूत्याख्यम् ··· क्षुद्रमेघाभैर्ब्रह्माण्डैरनुचित्रितम् AhirbuS. 9. 16.

अनुचिन्त् (anu-cint-) x. P. (rarely Ā.) **1A** to think over, to weigh, to ponder over, to reflect upon निवेश्य दृष्टिं हस्ताग्रे शास्त्रार्थमनुचिन्तयेत् YājñaŚi. 22; NāraŚi. i. 6. 13; धर्मार्थौ धर्मार्थसाधने अनुचिन्तयेदूहापोहाभ्यां विविच्य निर्धारयेत् ManvaVi. 501.7 (*on* 4.92); **1B** to think of, to consider, to mind, to have an idea ममानुरूपा त्वमनिन्द्यलोचने स्वयं तथात्मानमिहानुचिन्तय MahāBhā. iv. 267*(22); कुरुश्रेष्ठ ··· स्वार्थमेवानुचिन्तय MahāBhā. v. 94. 45; भैषज्यमेतद्दुःखस्य यदेतन्नानुचिन्तयेत् MahāBhā. xi. 2. 17; xii. 68.39; xiii. 13.4; सर्वे सर्वं परित्यज्य राममेवान्वचिन्तयन् Rāmā. ii. 36.15; यदिहानन्तरं कार्यं कल्प्यं तदनुचिन्तय Rāmā. vi. App. I. 27(74); न चासौ (धर्मः) दुर्बलेनाप्तुं शक्यमित्यागतादरः । शरीरबलवृद्ध्यर्थमिदं भूयोऽन्वचिन्तयत BuddhaC. 12. 102; ब्राह्मे मुहूर्ते बुध्येत धर्मार्थौ चानुचिन्तयेत् ManuSm. 4.92; BrahmP. 221. 17; गृहस्थस्तु दयायुक्तो धर्ममेवानुचिन्तयेत् ParāSm. 12. 45; निर्वत्सले सुतशतस्य विपत्तिमेतां त्वं नानुचिन्तयसि रक्षसि मामयोग्यम् VeṇīSaṁ. 5. 40; पूर्वापरनिशाभागे धर्ममेवानुचिन्तयेत् AṣṭāSaṁ. i. 13.21 (1. 3); i. 165. 18 (1. 33); ब्राह्मणः ···। न अनुध्यायात् नानुचिन्तयेत् बहून् प्रभूतान् शब्दान् BṛĀraUBh. 640.8 (*on* iv. 4.21); सततमन्वचिन्तयच्चारुतामनुदिनोपचीयमानस्य तस्याः प्रथमयौवनस्य TilaMañ. 179. 7; नाथं प्रजेश बालानां वर्णये नानुचिन्तये BhāgP. iv. 7. 2; iv. 8. 70; किमनुचिन्तयिष्यति माता UdaySuKa. 99.29; उत्तरेम भवाम्भोधिं तथा त्वमनुचिन्तय BhaviP. 109B. 17 (i. 61. 11); कपिः।··· किंचिद्दूरमथो गत्वा स्वात्मन्येवान्वचिन्तयत् AdhyāRā. v. 3.68; (pass.) to be considered, to be thought of अयं पुरुषशार्दूलः सायुधोऽजिनसंवृतः । यच्चिकीर्षुरिह प्राप्तस्तत्संप्रष्टुमिहार्हथ (v. l. तत्क्षिप्रमनुचिन्त्यताम्) MahāBhā. iii. 151.13; तस्मादुत्सृज्य वैक्लव्यं सर्वकार्यविनाशनम् । हितं रामपुरोगाणां सैन्यानामनुचिन्त्यताम् Rāmā. vi. 36. 32; अहः समुत्तीर्य निशा प्रतीक्ष्यते शुभे प्रभाते दिवसोऽनुचिन्त्यते PratiYau. 3. 2; अब्रवीद् दशरथनन्दनः सखे विभीषण द्रुतमनुचिन्त्यतामिदम् Rāgh. 16. 5; **2** to be anxious, to worry शर्मिष्ठा वार्षपर्वणी । ददर्श यौवनं प्राप्ता ऋतुं सा चान्वचिन्तयत् MahāBhā. i. 77. 6; **3** to remember, to call to mind, to meditate वीराः ··· क्षतविक्षताः । दीर्घमुष्णं च निःश्वस्य पाण्डवानन्वचिन्तयन् MahāBhā. x. 1. 4; नाभिमात्रे जले स्थित्वा हृदयेनानुचिन्तयेत् । आगच्छन्तु मे पितरः YamaSm. 92; आसीनश्च शयानश्च ··· पिबन्वापि रुद्रमेवान्वचिन्तयत् MatsyaP. 180. 7; न तथाहमेवंविधावस्थमात्मानमनुचिन्तयामि Ratnā. 3.3(1); जगतः प्रशासितारम् अणोः सूक्ष्मादपि अणीयांसं सूक्ष्मतरम् अनुस्मरेत् अनुचिन्तयेत् GītāBh.(Śaṅ.) 237.12 (*on* 8. 9); अद्यापि ताम् ···। प्राप्तोद्यमे रहसि संमुखदर्शनार्थं लज्जाभयार्तनयनामनुचिन्तयामि CaurPañ. 18; पश्यञ्छृण्वन्वदन्गृह्णञ्छिवमेवानुचिन्तय SkandP. iii(3). 11. 62; शिवबिन्दुसमाकारमात्मानमनुचिन्तयेत् MālinīT. 8.20; तेऽपि द्विजाः सर्वे रामं ज्ञात्वा हरिं विभुम् । जहुर्हृत्संशयग्रन्थिं राममेवान्वचिन्तयन् AdhyāRā. ii. 5. 30; (pass.) to be meditated, to be remembered मुक्त्वैवं वादसंघट्टमध्यात्ममनुचिन्त्यताम् CaraS. i. 25. 28; या दुःखासिका । यद्यशो यः प्रतापश्च सर्वं तदनुचिन्त्यताम् NīlaVi. 67.2; **4** to regard as इष्टपुत्रादिवियोगम्, अनिष्टहिंसकादियोगं, जराभिभवनं व्याध्यादिभिश्च पीडनं कर्मदोषसमुद्भवमनुचिन्तयेत् ManvaMu. 239. 18 (*on* 6. 62)

अनुचिन्त् (anu-cint-) I. P. to think of सलक्ष्मणं राममथ प्रहृष्यन् दृष्ट्वैनमाप्तं मुनिरन्वचिन्तत् Rāgh. 2.55.

अनुचिन्तत् (anu-cintat) *adj.* thinking of भरतः । अनुदिनमनुचिन्तन् भ्रातरं रामभद्रं मुनिचरितममुक्तन्नर्चयन् पादुके ते Rāgh. 6. 76.

अनुचिन्तन (anu-cintana) *n.* **A** constant thinking, deliberation असाधनानुचिन्तनं बन्धाय भरतवत् SāṁkhyaPraSū. 4. 8; मोहो विचित्तता भीतिदुःखावेशानुचिन्तनैः DaśRū. 4. 26; RasTa. 83.3; PratāYaBhū. 248. 1; SāhiDa. 150.11; SāhiSā. 5. 24; **B** contemplation, meditation श्रवणादन्यदनुचिन्तनं ध्यानं प्रत्ययप्रवाहो विधीयते कर्मवदेवामृतत्वफलम् BrahmSi. 153.24; वेदान्तवाक्यानुगुणयुक्तिभिस्त्वनुचिन्तनम् SarvaVeSāSaṁ. 813; परविषया गतिर्व्याख्यायमाना प्ररोचनाय वा स्यात्, अनुचिन्तनाय वा BrahmSūBh.(Śaṅ.) 840. 16 (*on* iv. 3. 14); 688. 4 (*on* iii. 3.43); प्राप्त्यप्राप्त्योर्मनोज्ञेतरार्थयोः स्मृतियोजने । निदानवेदनापायविषये चानुचिन्तने(? नम्) । इति ··· ध्यानं चतुर्विधम् MahāP. 21.36; परमेश्वरतत्त्वस्य प्रबन्धेनानुचिन्तनमीश्वरप्रणिधानम् NyāySā. 38.7; प्राधान्येन संपाद्यानां विश्वेषामेव देवानामनुचिन्तनम् Bhām. 92. 1 (*on* i. 1.4); एकविषयः स्मृतिप्रवाहो विजातीयप्रत्ययासंभिन्नश्चिन्तनं, तच्चानुभवस्य पश्चाद्भवतीत्यनुचिन्तनम् TātpaṬ.(Vā.) 517.23 (*on* iii. 1.25); आध्यानमनुचिन्तनमुपासनमुच्यते BrahmSūBh.(Rā.) 626. 17 (*on* iii. 3. 14); 645.13 (*on* iii. 3. 34); ब्रह्मणः पुरुषविधत्वनिरूपणोपदेशस्तु आध्यानाय सुखेनानुचिन्तनाय VedāntKau. 308.18 (*on* iii. 3. 14); मननं तु श्रुतस्याद्वितीयवस्तुनो वेदान्तार्थानुगुणयुक्तिभिरनवरतमनुचिन्तनम् VedāntSā.(Sa.) 29.17; Nyāyāmṛ. 620A.5; अनुचिन्तनस्य श्रुतार्थ° ··· °अनुसंधानरूपत्वेन विवक्षिततया त्वदुक्तदोषानवकाशात् AdvaiSi. 867.5; विहितस्याश्वादिकं सर्वमिदं प्राणस्यान्नमित्यनुचिन्तनस्य फलार्थवादमात्रम् ŚivārkaMaDī. ii. 400. 25 (*on* iii. 4. 28); श्रवणं शब्दजं ज्ञानम् उपपत्त्यानुचिन्तनम् LaCandr. 871.12; सर्वकर्मत्वादिकमप्यवश्यं सर्वत्र चिन्त्यं स्यात् ··· इयता गुणजातेन तस्यानुचिन्तनं भवेत् GoviBh. 242.8 (*on* iii. 3.35); 260.2 (*on* iii. 3.59)

अनुचिन्तनदार्ढ्यार्थम् (anucintanadārḍhyārtham) *adv.* for the sake of firmness of the notion पितॄन् देवतात्वेन ··· अन्नपात्रं राजतत्वेनानुचिन्त्यानुचिन्तनदार्ढ्यार्थं तथानुकीर्तयेत् CaturCin. iii(1). 1330.10.

अनुचिन्तनपर (anucintana-para) *adj.* devoted to reflection शिष्यो विश्वसितोऽनुचिन्तनपरः प्रश्नेऽनुरक्तः SkandP. ii(6). 4.21.

अनुचिन्तनबुद्धिव्यधिकरण (anucintanabuddhi-vyadhikaraṇa) *adj.* having a substratum different than that of a knowledge arising from constant thinking अभीष्टविषयानुचिन्तनप्रभवाः खल्विमे दोषाः नानुचिन्तनबुद्धिव्यधिकरणा भवितुमर्हन्ति TātpaṬ.(Vā.) 587. 19 (*on* iv. 1. 2)

अनुचिन्तनभेद (anucintana-bheda) *m.* difference in meditation तत्त्वाभेदेऽप्यवस्थाभेदात् उपदेशभेदवशेन अनुचिन्तनभेदोपपत्तेः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 689.6 (*on* iii. 3.43); यथा कर्मैक्येऽपि तथा विद्यैक्येऽपि अनुचिन्तनभेदो न विरुध्यते PrakaVi. 895. 25.

अनुचिन्तनमात्र (anucintana-mātra) *n.* mere contemplation अनुष्ठानकाले नामद्वयानुच्चारणे तत्कथनस्य किं प्रयोजनमिति चेत् समुद्रध्यानवदनुचिन्तनमात्रमिति ब्रूमः CaturCin. iii(1). 149. 2.

अनुचिन्तनात्मक (anucintanātma-ka) *adj.* (something) consisting of subsequent thoughts किमपि प्रियाय गदितुं कृतोद्यमा परमार्थतः पतिमवेत्य भामिनी । अनुचिन्तनात्मकमजानती सखीमनुयोगिनीं परुषमैक्षतापरा Acyutarā. 9. 23.

अनुचिन्तनार्थ (anucintanārtha) *adj.* meant for contemplation or meditation यत्पुनः देवयानस्य पथो द्विराम्नानम् उपकोसलविद्यायां पञ्चाग्निविद्यायां च तत् उभयत्रापि अनुचिन्तनार्थम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 667. 14 (*on* iii. 3.31); प्रियशिरस्त्वाद्युपदेशो ब्रह्मणोऽनुचिन्तनार्थः, प्रयोजनान्तराभावात् VedāntSā.(Rā.) 295. 4 (*on* iii. 3.14); VedāntDī. 174.1 (*on* iii. 3.14); VedāntPāSau. 308.14 (*on* iii. 3.14); छन्दतः संकल्पतः चिन्तनात् ··· सर्वविद्याशेषत्वेनानुचिन्तनार्थम् । इतरद्वाक्यं तत्त्वप्रतिपत्त्यर्थम् ŚrutaPra. ii. 494. 27 (*on* iii. 3. 31)

अनुचिन्तनार्थम् (anucintanārtham) *adv.* for the sake of contemplation अनुचिन्तनार्थं हानोपायनयोः परस्परोपसंहारः ŚivārkaMaDī. ii. 330.16 (*on* iii. 3.26)

अनुचिन्तनीय (anu-cintanīya) *adj.* [*f.* -ā] **i** to be contemplated न च ··· सर्वासु विद्यास्वनुचिन्तनीयत्वं न सिध्यति । यासु पठ्यते तास्वेवानुचिन्तनीयेति शङ्का स्यात् ŚivārkaMaDī. ii. 340.14 (*on* iii. 3.32); **ii** to be thought of, to be considered स्नानजं फलमाप्नोति तीर्थयात्राफलं न तु इत्यत्रापि कष्टकल्पना नोचितेत्यनुचिन्तनीयमायुष्मद्भिः VīraMi.(Tīrtha.) 33. 13; सर्वमिदमनुचिन्तनीयमनुकथनीयमनुमोदनीयं च AdbhuDa. 9.10(2)

अनुचिन्तनीयत्व (anucintanīya-tva) *n.* the state of being fit to be contemplated न च ··· सर्वासु विद्यास्वनुचिन्तनीयत्वं न सिध्यति ŚivārkaMaDī. ii. 340.14 (*on* iii. 3.32)

अनुचिन्तयत् (anu-cintayat) *adj.* **1** thinking of, thinking over शोचेत मनसा नित्यं दुष्कृतान्यनुचिन्तयन् BaudhDS. i. 5.88; निवेश्य दृष्टिं हस्ताग्रे शास्त्रार्थमनुचिन्तयन् ŚaiśiŚi. 156; ततस्तत्कारणं ज्ञात्वा कृत्स्नम् ···। देवव्रतः ··· प्रययावनुचिन्तयन् MahāBhā. i. 94.64; भूयश्चाद्भुतवीर्यौजा धर्ममेवानुपालयन् (v.l. अनुचिन्तयन्) । किं हितं सर्वलोकानां भवेदिति मनो दधे MahāBhā. ii. 12. 6; ii. 43. 16; iii. 146.17; गच्छन्नपि परां भूमिमपृष्टो ह्यनियोजितः । जात्यन्ध इव मन्येत मर्यादामनुचिन्तयन् MahāBhā. iv. 113*(2); SūktiRa. 123.10; MahāBhā. v. 10.32; भीमस्तमाह च ततः प्रतिज्ञामनुचिन्तयन् MahāBhā. viii. 179*(1); xiii. 1.14 (v.l.); एवं तं स्वप्नमनुचिन्तयन्नेव प्रभातसमये प्रतिबुद्धो धात्रीमभिहितवान् Tantrākhyā. 133. 26; अहमपि कामिप्रत्यवरस्य दुश्चरितमनुचिन्तयन् ··· ब्राह्मणपीठिकां गतः PādaTā. 5. 3; स ऐश्वरोऽयं धर्म इत्यनुचिन्तयन् दण्ड्यान्दण्डयन्नेवापुनर्भवं जगाम ··· दीक्षितः शाक्तः PāraSū. 95. 1; दृष्टो हि किंचिदभिमतं विषयमादरेणानुचिन्तयतः तदेकाग्रीभूतचित्तस्य संनिहितेषु प्रबलेष्वपि विषयेषु संबाधः NyāyKa. 278.25; राम रामेति रामेति राममेवानुचिन्तयन् । प्रजागरेण वै राजा ह्रस्वस्य इव लक्ष्यते AdhyāRā. ii. 3. 45; दण्डकेऽपि पुनरप्यहं वने पूर्ववैरमनुचिन्तयन् हृदि AdhyāRā. iii. 6.19; RāmāCam. 6.29(8); परिहरेदमात्मदेहस्थितिमनुचिन्तयतः क नास्ति सौख्यम् SaduktiKa. 242.23; अङ्गो हि राजा चम्पायां पालकाप्यं स्म पृच्छति । हितं निःश्रेयसं चैव गजानामनुचिन्तयन् Hastyāyur. 541. 3 (4.1); असौ पुनः ··· तदधिवासवसुमतीमेव सुरस्रवन्तीमनुचिन्तयम् ··· अन्वभूदानन्दम् YātrāPra. 2.85(2); तनुजातजन्म हृदि तत्र भूपतावनुचिन्तयत्यथ दशाननार्दितैः । अनुनाथितः कमलसंभवादिभिस्तनुजन्मतामधित तस्य माधवः Raghunā. 4. 46; सुब्रह्मण्यनामा ··· पृथ्वीजनुषः ··· उद्धृतभद्रासनस्पर्शनावसरता-

मनुचिन्तयन् ··· गिरमित्थं व्याजहार ĀnandRa. 6.4(50); **2** remembering, recollecting, calling to mind स तत्र निवसन्राजा वैदर्भीमनुचिन्तयन्।··· श्लोकमेकं जगाद MahāBhā. iii. 64. 9; तस्य तत्कुर्वतः कर्म कालो दीर्घ इवाभवत्। अनुचिन्तयतश्चापि तामेवायतलोचनाम् MahāBhā. iv. 21.21; सः ··· महीपतिः। विललाप महाबाहू राममेवानुचिन्तयन् Rāmā. ii. 34. 3; iv. 29. 21; तामेव स्वप्नज्ञानालम्बनीभूतामनुचिन्तयतस्तस्य तदेकाकारमनसस्तत्रैव चित्तं स्थितिपदं लभते TattvVai. 42.22 (*on* 1.38); तां नारीमनुचिन्तयन्। स्ववृत्तं नैव सस्मार कामात्मा नहुषात्मजः PadmP. ii. 78.55; भरतः ··· अवसत्स्वगृहे तत्र राममेवानुचिन्तयन् AdhyāRā. ii. 7. 113; ii. 9. 70; **3** meditating on (सः) अभ्यासयोगयुक्तेन चेतसा नान्यगामिना। परमं पुरुषं दिव्यं याति पार्थानुचिन्तयन् MahāBhā. vi. 30. 8= BhagGī. 8.8 (*but* Śaṅ. अनुचिन्तयन् शास्त्राचार्योपदेशम् अनुध्यायन्); पूर्वाह्णे वाथ मध्याह्ने मुहूर्ते शोभने गुरुः। रज्जुनारोहयेद्धीशं ध्वजस्थमनुचिन्तयन् PāraS. 16. 450; शीर्षाम्भोरुहमध्ये शीतलपीयूषवर्षिणीं भवतीमनुदिनमनुचिन्तयतामायुष्यं भवति पुष्कलमवन्याम् LalitāStaRa. 211.

अनुचिन्तयित्वा (anu-cintayitvā) *ger.* having reflected upon अनुचिन्तयित्वा बहुकल्पकोट्यो गङ्गा यथा वालिक अप्रमेयाः SaddhaPuṇ. 23.7.

अनुचिन्ता (anu-cintā) *f.* **1A** anxiety महापातकदुष्टोऽपि नाप्रतीक्ष्यो भवेत्पतिः। अशुद्धे क्षयमादूरं स्थितायामनुचिन्तया(?) VedavyāSm. 2. 48; नर्मोक्तेन निमन्त्रिता स्मरकलाकेलीषु काचिन्मया, साकूतेन ··· कस्याश्चित् प्रहितः प्रसाधनविधिर्दूतीकरेण क्व वा गच्छामीत्यनुचिन्तयैव नृपतेरासीत् प्रभाता निशा PratāYaBhū. 25. 5; **1B** consideration, thought यच्चारित्रानुचिन्तापरिचयशुचयः सूक्तिमाध्वीकधाराः पाराशर्येण विश्वश्रवणपरिसरप्रीणनाय प्रणीताः EI. i. 307.4; अथामुना धर्मकथादरिद्रं त्रैलोक्यमालोक्य कलेर्बलेन। तस्योपकारे दधतानुचिन्तां चिन्तामणिः प्रादुरकारि चारुः CaturCin. i. 4.6; iii(2). 5. 13; **2** meditation, contemplation कस्तां त्वनादृत्य परानुचिन्तामृते पशूनसतीं नाम युञ्ज्यात् BhāgP. ii. 2.7; एवं कृष्णे भगवति ···। वैरेण पूतपाप्मानस्तमापुरनुचिन्तया BhāgP. vii. 1. 28 [recalling, recollection, MW., Apte]

अनुचिन्तित (anu-cintita) *adj.* **1** thought of त उक्ता धृतराष्ट्रेण राज्ञा ···। अस्माभिः खाण्डवप्रस्थे युष्मद्वासोऽनुचिन्तितः MahāBhā. i. 55.23; असकृदनुचिन्तितानाम् अव्याहततरनिजोपदेशानाम्। प्रामाण्यपरमसीम्नां निगमनमिदमेव निखिलनिगमानाम् SvātmNi. 103; विमानमनुचिन्तितं तदधिरुह्य भूतासनं सुमेरुगिरिसानुगं प्रययुराश्रमं काश्यपम् KathāSaSāg. viii. 2.364; **2** meditated upon बिम्बादिकेऽपि तत्रस्थे योगिनामनुचिन्तिते। भवतीति कल(?किमा)श्चर्यमनायासेन तत्फलम् MālinīT. 16. 40; **3** reflected upon अधिगतमुपाध्यायाद्विद्यानिधेरनुचिन्तितं विरलविषयग्राहिण्यापि स्वया जडया धिया।··· परिणतिरियं तस्य प्रीतस्तयास्तु परः पुमान् AmṛUda. 5. 25; [recollected, recalled, MW.]; *n.* constant thinking जयाजयौ दैववशौ तथापि धर्मे जयो नैव कृतेऽप्यधर्मे। तेषां किलाधर्मवतां नृपाणां कथं भविष्यत्यनुचिन्तितं वै DevīBhāP. iii. 22.31; अभिलषितमथानुचिन्तितं यो हृदयगुहानिहितः शृणोत्यकर्णः AmṛUda. 1.20.

अनुचिन्तितमात्र (anucintita-mātra) *adj.* just called to mind or thought of अनुचिन्तितमात्रस्तमुपतस्थे खगेश्वरः Yādavā. 16. 51.

अनुचिन्तितवत् (anu-cintitava(n)t) *adj.* who has thought over प्रवृत्तिदोषजनितत्वेन हि फलमनुचिन्तितवतस्तत्कारणयोरनुकूलप्रतिकूलयोरस्य रागद्वेषौ मा भूताम् NyāyMañ. ii. 76.23.

अनुचिन्तितहरिचरिता (anucintita-haricaritā) *adj.* (*f.*) who has meditated upon the deeds of Hari (राधाम्) अनुचिन्तितहरिचरितां कलहान्तरितामुवाच रहसि सखी GītGo. ix. 18. 1.

अनुचिन्त्य (anucint-ya) *ger.* **1** having thought of, having thought over इन्द्रत्वमर्हो राजायं तपसेत्यनुचिन्त्य वै। तं सान्त्वेन नृपं साक्षात्तपसः संन्यवर्तयत् MahāBhā. i. 57. 4; कर्मकाले पुनर्देहमनुचिन्त्य सृजाम्यहम्। प्रविश्य मानुषं देहं मर्यादाबन्धकारणात् MahāBhā. iii. 187. 30; BrahmP. 56.39; प्रददौ चावशिष्टार्धं पायसस्यामृतोपमम्। अनुचिन्त्य सुमित्रायै पुनरेव महीपतिः Rāmā. i. 15. 27; vi. 1012*; किंचिन्मनःक्षोभकरं प्रतीपं कथं न पश्येदिति सोऽनुचिन्त्य BuddhaC. 2.28; स्त्रीरत्नसृष्टिरपरा प्रतिभाति सा मे धातुर्विभुत्वमनुचिन्त्य वपुश्च तस्याः Śāk. 2.10; SaraKaṇṭhā. 370. 22; SūktiRa. 183. 5; काव्योऽनुचिन्त्याथ ब्राह्मणो वचनं हितम्। तानुवाच MatsyaP. 47.71; अनित्यमशिवं दुःखमिति बुद्ध्यानुचिन्त्य BrahmāṇḍP. iii. 3. 63; छन्दोगब्राह्मणवराहस्वामिनः ··· दा[नाक्षे]पे च गुणागुणमनुचिन्त्य EI. xvii. 347.13; लुब्धकोऽपि दृष्ट्वा तत् ··· किमिदमित्यनुचिन्त्य कच्छपसकाशं गतः Tantrākhyā. 89. 18; 106.2; तत्र राजदुहितुः ···। आगमिष्यदनुचिन्त्य खण्डनं भीतवद्भृशमकम्पताधरम् JānaHa. 8.9; अथेयं देवीहस्ते किमित्यनुचिन्त्य स्थापिता Ratnā. 4. 19(15); तस्माद्व्यापादयाम्येनं विषेणेत्यनुचिन्त्य सा।··· कुलंकरममारयत् PadmP.(Ra.) 85.62; इति कमलदलाद्दलाम्वु(बु)वि(बि)न्दुलोलां श्रियमनुचिन्त्य मनुष्यजि(जी)वितं च EI. xxiii. 263. 34; ix. 46.41; xxi. 145. 58; xii. 158.27; vii. 93. 56; xx. 107. 26; iii. 49.27; iv. 201. 32; xv. 298. 47; आत्मबोधलाभं मुहुरप्यनुचिन्त्य मोदमानेन।··· परं पदं प्राप्यते स्म कैवल्यम् SvātmNi. 154; UdaySuKa. 130. 26; 150.25; वक्ष्यामि वाक्यानां सारमुत्तमम्। शास्त्रदृष्टेन मार्गेण चातुर्यमनुचिन्त्य च DevīBhāP. v. 10.29; दृष्ट्वाद्भुतं स्वप्नं स्वात्मन्येवानुचिन्त्य सः AdhyāRā. v. 2.18; किमपि किमपि विक्रमाङ्कदेवश्चिरमनुचिन्त्य निवेदयांचकार VikraDeC. 6. 55; देहबीभत्सतां वा। प्रतिमुहुरनुचिन्त्योन्मूलयिष्यामि कामम् PraboCan. 4.11 (72. 16); न पैतृवल्यं न च मातृवल्यं सूनो रणे सप्तवितीकवद्यत्। एकाक्यगादित्यनुचिन्त्य DvyāśraKā. 6.64; सुजनतातिरेकमनुचिन्त्य ··· इदमवर्णयत YātrāPra. 6. 86(4); राज्यमिदम् ··· संरक्ष्यतेऽस्माभिरनियुक्तैरपि साह्यमेवानुचिन्त्य भवतः NīlaVi. 70. 2; **2** having become anxious, having worried द्रोणः क्षणेनैव समाश्वसत। अनुचिन्त्यात्मनः पुत्रमविषह्यमरातिभिः MahāBhā. vii. 164.76; पुत्रमरणमनुचिन्त्य मदनसेनः ··· अवादीत् VetāPañ.(Jam.) 82.26; विषादमभ्येमि भुवं पदे पदे विपद्यमानामनुचिन्त्य Gaṅgāva. 3.10; **3** having remembered, having recollected गोविन्दवाक्यं त्वरितं विचिन्त्य (v.l. त्वरितोऽनुचिन्त्य) दध्रे मतिं शल्यविनाशनाय। स धर्मराजः MahāBhā. ix. 16. 36; प्रसादं कुरु विप्रर्षे सद्भावमनुचिन्त्य च MārkP. 7. 41; वकारमनुचिन्त्य। ध्यातं ध्वजोऽग्निबीजं वशयति RatiRaha. 14. 22; तज्जातीयस्योपकारहेतुभावमनुचिन्त्य ··· तदर्थी प्रवर्तते Bhām. 17. 16 (*on* i. 1. 1); शशिनि वितिमिरेऽनुचिन्त्य कृष्णां मतिरशिवे निपपात कीचकस्य KīcaVa 3.43; 'सि(?शि)वमयल' इत्यालापवृत्तिमनुचिन्त्य PurāPraSaṁ. 106.33; वियुक्तामनुचिन्त्य भैमीम् ··· नृपतिः पुरीं ताम् अज्ञातवासश्चिरमध्युवास Nalābhyu. 8. 20; रोहिणीशमनुचिन्त्य तमिस्रे रोमहर्षणजुषः क्षणदायाः।··· तारकैस्स्तबकितं वियदासीत् Acyutarā. 8.39; कृतं कृतम् अनुचिन्त्य च पराक्रमं राजपुत्रस्य JānaPa. 3.65(3); 7. 39(3); यद्यपि निनीषुरहं त्वाम्। नोत्सहे ··· तथापि क्रूरसत्त्वमनुचिन्त्य वनान्तम् Rāgh. 5. 65; 19.75; **4** having meditated तन्मण्डलमध्ये नवयोनिचक्रमनुचिन्त्य ParaśuKS. 3. 5 (89.24); तारमन्तरमनुचिन्त्य ··· आस्महे भवदुपासनोन्मुखाः Nāray. ii. 4.3; उदयते विवस्वते त्रिरर्घ्यं दत्वा तन्मण्डले श्रीचक्रमनुचिन्त्य तत्र ध्यायेत् ··· ललिताम्बिकाम् NityoNi. 32.28.

अनुचिन्त्य (anu-cintya) *adj.* [*f.* -ā] **1** to be thought of काहर्निशमनुचिन्त्या संसारासारता न तु प्रमदा PraśnoRaMāli. 16; PraśnoRaMā. 19; **2** to be meditated किमहर्निशमनुचिन्त्यं भगवच्चरणं न संसारः PraśnoRaMāli. 33; इयता गुणजातेन तस्यानुचिन्तनं भवेदतस्तदवश्यमनुचिन्त्यम् GoviBh. 242.8 (*on* iii. 3. 35)

अनुचिन्त्यमान (anu-cintyamāna) *adj.* **1** being thought of सूक्ष्माणि ··· अवस्थान्तराणि, यान्यनुचिन्त्यमानानि विमलविपुलबुद्धेरपि बुद्धिमाकुलीकुर्युः CaraS. i. 15. 5; पानीयमप्यमृतमित्यनुचिन्त्यमानं किं नाम नो विषविकारमपाकरोति KalyāMaSt. 17; गुरुभिरनुचिन्त्यमानं सर्वमेवैतत् कुशलपरिणामम् CaṇḍaKau. 1.23(1); **2** being cared for ननु किमेवमत्राहमन्यैरनुचिन्त्यमानो लघूकृतेनात्मना तिष्ठामि UdaySuKa. 56.12.

अनुचिन्त्यमानत्व (anucintyamāna-tva) *n.* the state of being that which is being meditated upon ऐकात्म्यस्यैव अनेन प्रकारेणानुचिन्त्यमानत्वात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 677.19 (*on* iii. 3 37)

अनुचिन्वत् (anu-cinvat) *adj.* searching for तदा क्रमेणानुचिन्वन्सीतां यास्येऽसुरालयम् AdhyāRā. iii. 8.5.

अनुचिबुकम् (anucibukam) *adv.* near the chin अधरोष्ठोऽनुचिबुकं सार्धाङ्गुलमथोन्नतम्। शोभते चोन्नतग्रीवो नतपृष्ठस्सदा हयः ŚukraNī. 4(7).72.

अनुचिर (anu-cira) *adj.* continuously or successively long (time) सम्यक्संबुद्धाः ··· अ(v. l. अनु DBHS.)चिरेण कालेन सर्वसत्त्वान्परिनिर्वापयिष्यन्ति MaVastuAva. i. 126.7 [DBHS.]

अनुचीर्ण (anu-cīrṇa) *adj.* [*f.* -ā] **i** following, having followed or practised अथ कल्पसहस्राणि वशिभूतसहस्रकोटीननुचीर्णम्। दृष्ट्वा तदा व्रजन्तं कालो शाक्योत्तममवोचत् MaVastuAva. ii. 401.1; **ii** followed, practised त्वं पि नरवीर चरियां अद्य निषेवसि पूर्वम् अनुचीर्णाम् MaVastuAva. ii. 403.9 [DBHS.]

अनुचुद् (anu-cud-) x. P. to impel दुःशासन ···। अनीकानि च सर्वाणि शीघ्रं त्वमनुचोदय MahāBhā. vi. 16.12.

अनुचुम्बत् (anu-cumbat) *adj.* experiencing (*lit.* kissing) अनुचुम्बतामपि चलेन चेतसा मनुजाकृतेर्मधुरिमश्रियं विभोः KṛṣṇaKa. 3. 40.

अनुचुम्ब्य (anucumb-ya) *ger.* having kissed द्रागैन्द्रीमनुचुम्ब्य सस्मितमुखीमामोदिनीं पद्मिनीम् ···। संरक्तोऽहिमभानुरद्य च समाश्लिष्यत्यहो ··· दिशं वारुणीम् Mukundā. 222.

अनुचेष्टन्ती (anu-ceṣṭantī) *adj.* (*f.*) acting in accordance with उमावनस्थिता चेला गायन्ती नृत्यती पुनः। स्त्रीभावमनुचेष्टन्ती BrahmP. 108. 61.

अनुचोदित (anu-codita) *adj.* [*f.* -ā] **i** directed, ordered (शूद्रः) नैशकार्याणि कृत्वा तु नित्यं चैवानुचोदितः। यथाविधिरुपस्पृश्य संन्यस्य जलभाजनम्। ··· आचार्यपुरोगाणामनुकुर्यान्नमस्क्रियाम् MahāBhā. xiii. App. I. 10(175);

देयं पुत्रकृतं तत् स्याद् यत् … अनुचोदितम् KātySm. 579; दिनकरतनयेन …। अयमहमनुचोदितो हनूमान् कुणपभुजां पुरि मार्गणाय देव्याः Rāgh. 14. 40; **ii** brought आहूयाभ्युद्यतां भिक्षां पुरस्तादनुचोदिताम्। ग्राह्यां प्रजापतिर्मेने अपि दुष्कृतकर्मणः ViṣṇuSm. 57. 11.

अनुच्च (an-ucca) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** not tall, short पिण्डम् … अनुच्चमनतिनीचं कूर्मस्येव, प्रतिकृतिं करोति VaikhāŚS. 4. 10; तदा यामेवानुच्चां पश्यति शिंशपां तामेवावृक्षमवस्यति NyāyBiṬ. 106.14 (*on* 2. 16); **Aii** not high, low सः …। आहूतः पुनरादिष्टमध्यास्तानुच्चमासनम् BṛKathāŚloSaṁ. 20. 308; **B** not having a high-pitch (accent) नामानुदात्तं प्रकृतिस्वरो गतिरनुच्चो वा नाम चेत् स्यादुदात्तम्, क्रियायोगे गतिः पूर्वः, समासो यावन्तोऽनुच्चाः समर्थास्तान् समस्यते CaturA.(Śau.) (Add. notes 4) 2.3; त्वत्त्वसमसिमेत्यनुच्चानि PhiṭSū. 78; **C** not harsh, graceful राजा … तेषामन्यतममनुच्चचटुलचरणचारीचर्यया चारु संचरन्तम् … जग्राह हेलया हंसम् NalaCam. 2. 13(36)

अनुच्चकुलजात (anuccakula-jāta) *adj.* born in a low family अनुच्चकुलजातस्य दरिद्रस्याटतः क्षितिम्। तद्यशस्करदेवस्य राज्यप्राप्तिः कथं भवेत् RājTa.(Ka.) 5. 480.

अनुच्चकैस् (an-uccakais) *adv.* **i** not profusely, slightly अनुकेतनयष्टिरनुच्चकैः प्रविकचा सहकारतरोर्लता। क्षितिमवक्षतिभिर्नवकेशरैरलिपतालिपताकिकयोज्ज्वला Kapphiṇā. 8.14; **ii** not loudly नरपतेरात्मनश्च वपुषि रक्षामन्त्राक्षरमयं कवचमुपकर्णमूलमनुच्चकैरुच्चरिताक्षरपदस्तां विद्यां न्यवेदयत् TilaMañ. 31.5.

अनुच्चचरणचलन (anucca-caraṇacalana) *n.* gentle movement of feet तरुणकिरातकामिन्यः … स्वैरं स्वैरमनुच्चचरणचलनक्रमात्क्रेंकारितनूपुररवाकृष्टकलहंसकुलम् … ह्रदमवातरन् NalaCam. 5. 56(40)

अनुच्चचरणप्रचार (anucca-caraṇapracāra) *m.* gentle movement of feet दमयन्ती … चकार … अनुच्चचरणप्रचारचारुचापल्यलीलाः NalaCam. 3.26(6)

अनुच्चचूडाचुम्बिन् (anuccacūḍācumb-in) *adj.* coming into close contact with the short top-knot of hair तैलामलकमसृणितमौलिरनुच्चचूडाचुम्बिना निबिडेन कुसुमापीडकेन समुद्भासमानः … सुदृष्टिराजगाम HarṣaC. 131. 2.

अनुच्चनीच (an-uccanīca) *adj.* neither high nor low, even समा वर्षेऽनुच्चनीचे त्रिषु सर्वसदृक्षयोः AnekāK. 574.

अनुच्चनीचचलता (anuccanīcacala-tā) *f.* the state of being that which moves neither too high nor too low अनुच्चनीचचलतामङ्गानां चलपादताम्। कटिकूर्परशीर्षांशकर्णानां समरूपताम् SiṁhāDvā. 15.1(1)

अनुच्चनीचम् (anuccanīcam) *adv.* neither in a high nor in a low tone यददर्शि विच्छेदं पठतामोजः … अनुच्चनीचं पठतां साम्यम् Kāvyānu.(He.) 240. 6.

अनुच्चपाणि (anucca-pāṇi) *m.* hand which is not raised शक्यमर्चितुमनुच्चपाणिभिः पाशपाणिनगरीनिवासिभिः। सानुरोध इव दूरबन्धुरो बन्धुजीवकुसुमारुणो रविः RāmC. 2. 17.

अनुच्चप्रपञ्चितपञ्चम (anuccaprapañcita-pañcama) *adj.* in which the fifth musical note is presented in a low (pitch) अभिषिञ्चदिवामृतेन श्रवणेन्द्रियम् … अनुच्चप्रपञ्चितपञ्चमम् … अभूतिकमपि गीतम् NalaCam. 6.42(35)

अनुच्चभाव (an-uccabhāva) *m.* not being high न कदाचिदपि ग्रहणं मेरुगता मेरुसंनिकृष्टा वा। पश्यन्ति तिग्मरश्मेरनुच्चभावाद्रविहिमांश्वोः PañcSi. 15. 5.

अनुच्चमधुरा (anucca-madhurā) *adj.* (*f.*) gentle and at the same time sweet तपस्विनी कन्या … अनुच्चमधुरया गिरा जगाद UdaySuKa. 90. 10.

अनुच्चरत् (an-uccarat) *adj.* not expressing भूयो भूयः प्रोच्यमानोऽपि तां चिन्तामनुच्चरन् … सप्रणयं पृष्टः प्राह PrabaCin. 23.8.

अनुच्चरित (an-uccarita) *adj.* (sound) not emitted, not uttered, not pronounced न त्वनुच्चरिते वाक्ये प्रत्यक्षं तावदिष्यते TattvSaṁ. 1596; अनुच्चरितेऽपि शब्दे प्रतीतसामान्यस्य व्यक्तिप्रतीतेः श्रुति(? त)शब्दस्यापि चागृहीतसामान्यस्य व्यक्तिप्रत्ययाभावात्तेनाकृतिरेव शब्दार्थः TantrVā. 276.11 (*on* i. 3.26); अनुच्चरितेऽपि शब्देऽस्ति प्रतिपादकशक्तिः, अर्थे च प्रतिपाद्यशक्तिः Kāśi. iii. 228. 5 (*on* 5(10).5); मा भूदनुच्चरितस्योच्चरितनष्टस्य वा संबन्धकरणम् NyāyRa. 795. 14 (*on* 6. 257); प्रकृते तु महत्त्वस्य महत्पदोच्चारणद्वारेणैवोपकारकत्वान्नानुच्चरितस्य साधनत्वं संभवति MīmāKau. iii(2). 93. 14 (*on* ii. 1.20); cf. **अनुच्चारित.**

अनुच्चरितत्व (anuccarita-tva) *n.* the state of being which is not uttered or expressed न तावत्प्रत्यक्षम्, अनुच्चरितत्वात् TātpaṬ.(U.) 401. 16 (*on* 5(7). 60)

अनुच्चरितशब्द (anuccarita-śabda) *m.* unuttered word अनुच्चरितशब्दज्ञानमपि सर्वज्ञज्ञानवद्धर्माधर्मज्ञानवच्चाकारणकमेव NyāyRa. 88. 16 (*on* 2.143); 89.12 (*on* 2. 146); पुरुषस्य तावदतीन्द्रियदर्शनशक्तिरभ्युपगतैव यदनुच्चरितशब्दग्रहणमङ्गीकृतम् Kāśi. i. 136. 4 (*on* 2. 146); i. 136. 6 (*on* 2. 146)

अनुच्चरितश्रुति (anuccarita-śruti) *f.* Vedic statement not uttered (i.e. not handed down by oral tradition) लिङ्गादीनां तु नित्यत्वान्नित्यमनुच्चरितश्रुत्यनुमानकारणत्वमविरुद्धम् TantrVā. 75. 21 (*on* i. 3.2)

अनुच्चरितसमा (anuccarita-samā) *adj.* (*f.*) as good as (something) without a distinctly uttered (injunction) अन्यथा ह्यनुच्चरितसमैव प्रवृत्तिरेषा स्यात् TantrVā. 282.14 (*on* i. 4.1)

अनुच्चलत् (an-uccalat) *adj.* not rising, not moving away from ह्यनुयास्यन्मुनितनयां सहसा विनयेन वारितप्रसरः। स्वस्थानादचलन् (v.l. स्थानादनुच्चलन् C. R. Devdhar's Ed., 1986) अपि गत्वेव पुनः प्रतिनिवृत्तः Śāk. 1. 28; अनुच्चलन्नपि स्थानाद् भ्रूभङ्गेन चकार सः। विलोलान् … भूधरान् RājTa.(Ka.) 8.1558.

अनुच्चलन (an-uccalana) *n.* non-departure अनुच्चलनागमनविक्रमं कल्याणमित्रोपसंक्रमणमध्यतिष्ठत् GaṇḍVyū. 188.15 [DBHS.]

अनुच्चलित (an-uccalita) *n.* non-departure सुधनः … सर्वधर्मधातुनयारम्बणानुच्चलितेन सकलधर्मधातुस्फरणेन कल्याणमित्रोपसंक्रमणेन येन प्रमुदितनयनजगद्विरोचना रात्रिदेवता तेनोपसंक्रान्तः GaṇḍVyū. 188.24.

अनुच्चस्मित (anucca-smita) *n.* gentle smile राजा … कृत्वा च किंचिदनुच्चस्मितम् … वार्तामादरेण पृच्छन् … अवतस्थे NalaCam. 5.14(4); 7.47(1)

अनुच्चाभिजनोद्भवा (anuccābhijanodbhavā) *adj.* (*f.*) having birth in a low family, born in a low family सर्वावरोधप्राधान्यप्रदानं मास्मरद्यदि। मा स्मार्षीन्नाम भर्तुस्तदनुच्चाभिजनोद्भवा RājTa (Ka.) 7.726.

अनुच्चार (an-uccāra) *m.* non-utterance कस्मैचित्कार्यायोच्चर्यमाणो वर्ण इत्संज्ञः स्यात्। तस्य कार्येऽनुच्चारः MugdhaBo. 1. 3 (1. 11)

अनुच्चारक (an-uccāraka) *adj.* not uttering, not making audible वर्णानुच्चारको मूकः BālamBha. ii. 250.20 (*on* 2. 140)

अनुच्चारण (an-uccāraṇa) *n.* **1** non-utterance, absence of pronunciation संज्ञासमासनिर्देशः पृथग्विभक्तिसंज्ञ्यनुच्चारणार्थः Vār. 2 *on* P. i. 3. 10; अर्थान्तिके शब्द इति स्थानकरणासंभवादनुच्चारणम् NyāyBh. 116. 9 (*on* ii. 1.54); (अदर्शनं लोपः) अदर्शनमश्रवणमनुच्चारणम् KāśiVṛ. *on* i. 1. 60; ह्वयत इत्युच्चार्य तस्य निषेधकथनादपि तदनुच्चारणमेव रमणीयम् comm. *on* TaiPrāti. 4. 23 (Whitney's Ed.); होमादिमन्त्रेष्वनुच्चारणं प्रपद्येत यः स न्यायसिद्धेनार्थेनानूद्यमानेन प्रतिबोध्यते ManuBh. i. 131. 3 (*on* 2. 105); (तत्र प्रत्याहारग्रहणे सवर्णाग्रहणमनुपदेशात्) अनुपदेशादिति। अनुच्चारणादित्यर्थः Pradī. i. 554B.4 (*on* i. 1.69); **2** non-mention (सहोभौ चरता धर्ममिति वाचानुभाष्य च। कन्याप्रदानम्) अर्थकामयोरभिप्रेतेऽपि सहत्वे तदप्रकृतत्वादनुच्चारणम् ManuBh. i. 221.24 (*on* 3. 30); मृतशब्दस्य शूद्रसंबन्धेनोच्चारणं द्विजातिषु साक्षादनुच्चारणं चाचारशिक्षार्थमेव HārLa. 119.11; **3** non-expression प्रकृते तु धात्वर्थस्य स्वविधानार्थमनुच्चारणात् MīmāKau. i. 163.16 (*on* i. 4. 2)

अनुच्चारणकाल (anuccāraṇa-kāla) *m.* time of non-recitation (of the Vedas) अनुच्चारणकाले च संस्कारैरेव केवलैः। तत्कृतस्मरणैर्वायं वेदोऽध्येतृषु तिष्ठति TantrVā. 106.6 (*on* i. 3.4)

अनुच्चारणदशा (anuccāraṇa-daśā) *f.* stage of non-articulation अनुच्चारणदशायां वर्णानामनभिव्यक्तिः तदुच्चारणरूपव्यञ्जकाभावात् न विरुध्यते, अन्धकारस्थले घटानुपलम्भवत् VedāntPari. 229.7.

अनुच्चारणप्रसङ्ग (anuccāraṇa-prasaṅga) *m.* undesired contingency of the absence of (the necessity of) articulation एकस्मात् (वर्णात्) अर्थप्रतीतेरनुत्पत्तेः। उत्पत्तौ वा द्वितीयादीनामनुच्चारणप्रसङ्गः TattvVai. 140. 20 (*on* 3.17)

अनुच्चारयत् (an-uccārayat) *adj.* not uttering यथा खल्वेकैकं वर्णमुच्चारयत एव सर्ववेदोच्चारणं न त्वेकमपि वर्णमनुच्चारयतः NyāySu.(Ja.) 347A.1 (*on* ii. 2.6); दक्षिणहस्तेन मालां गृहीत्वा … अश्लिष्टमनुच्चारयन् … उत्तराङ्गमन्त्रान् जपदशमांशमावर्तयेत् NityoNi. 95. 6.

अनुच्चारयितुम् (an-uccārayitum) *inf.* not to be uttered शक्यं पृथग्विभक्तिरनुच्चारयितुम् MahāBh. iii. 340.20 (*on* vii. 3. 108)

अनुच्चारयितृ (an-uccārayitṛ) *adj.* non-utterer, not the agent of the action of uttering अनुच्चारयितर्यपि चैत्रेऽहं सुखीति ज्ञातायमिति प्रयोगात् अनुच्चारयितर्यपि ईश्वरे अहंपदप्रयोगः LaCandr. 763.23.

अनुच्चारयितृत्व (anuccārayitṛ-tva) *n.* the state of not being the agent of uttering एवं च शुद्धात्मनोऽनुच्चारयितृत्वेन लक्ष्यत्वम् LaCandr. 601. 37; स्वातन्त्र्यं चान्यबोधतात्पर्येणानुच्चारयितृत्वम् BhāṭṭCin. 127. 3 (*on* i. 1.4)

अनुच्चारयित्वा (an-uccārayitvā) *ger.* not having uttered स्रुवाहुतिं जुहुयात्। सर्वत्र देवोच्चारणेषु भागिनीं देवतामनुच्चारयित्वा योऽन्यामुच्चारयेत् BaudhŚS. iii. 322. 7; iii. 369. 13.

अनुच्चारशायिनी (an-uccāraśāyinī) *adj.* (*f.*) not sleeping where there is excretion धात्रीमानय … दोग्ध्रीमप्रमत्तामनुच्चारशायिनीम् CaraS. iv.

8.52 (1941 Ed.) (Gaṅgādhara उच्चारोऽमेध्यदेशः तत्राशयनशीलाम्)

अनुच्चारित (an-uccārita) *adj.* [*f.* -ā] not uttered, not pronounced, not articulated यो ह्यनुच्चारितं शब्दं गृह्णात्यर्थेऽस्य का कथा ŚlokaVār. 2.147 (89.6); न ह्यनुच्चारिते वाक्ये प्रत्यक्षं तावदिष्यते ŚlokaVār. 5(7).60 (465.7); 7.12 (849.6); (चोदनानाम्) कथमनुच्चारितानां मूलत्वोपपत्तिः TantrVā. 75.14 (*on* i. 3.2); 105.24 (*on* i. 3.4); परस्तु नानुच्चारितेन शब्देन प्रतिपादयितुं शक्यत इत्युच्चार्य प्रतिपाद्यत इति शब्दोच्चारणमात्रमधिकम् Kāśi. iii. 39.24 (*on* 5(4).53-54); अनुच्चारितस्याभिधानाशक्तेः कर्मकालोच्चारणशक्तिरिति भावः NyāySu. (So.) 20.6 (*on* i. 2.6); अनुच्चारितोऽपि मौनिश्लोकः पौरुषेय इति चेत्। न TattvCin. iv(1). 348.1; तत्र नित्यानुमेयश्रुतिमूलत्वमिह त्वनुच्चारितस्य मूलत्वा-संभवात् MayūMāli. 21.9 (*on* i. 3.2); नामपदस्येश्वरोच्चरितत्वेऽपि चैत्रादिपदं तेनानुच्चारितमेव VaiyāBhū. 188.26 (*on* 36); cf. **अनुच्चरित.**

अनुच्चारितत्व (anuccārita-tva) *n.* the state of being that which is not uttered or expressed सा (विश्वेदेवश्रुतिः) चात्र विधिशब्देऽनुच्चारितत्वाद-शक्या लब्धुम् TantrVā. 539.16 (*on* ii. 2.23); कल्पितं वाक्यं किंप्रमाणमूलकमिति तावद्विचारणीयम्। न तावदस्य प्रत्यक्षं मूलं अनुच्चारितत्वात् YuktiSneha. 81.24 (*on* i. 1.5); अनुच्चारितत्वेनोच्चारितस्यैव च बोधकत्वेन ततो बोधानापत्तेः Vaiyā-SiMañ. 149.11.

अनुच्चारितमौनिश्लोक (anuccārita-mauniśloka) *m.* unuttered verse of one who is silent किंच वाक्यमुच्चार्यते न तूच्चारणाद्वाक्यत्वम्, अन्यथा वाक्य-मुच्चारयेत्यत्रानन्वयापत्तिः, अनुच्चारितमौनिश्लोकश्च वाक्यं न स्यात् TattvCin. iv(1). 477.4.

अनुच्चारितशब्द (anuccārita-śabda) *m.* unuttered word पुरुषदोषाणा-मेव महिमा न शब्दानामिति चेत् मैवम्, दोषवतोऽपि पुरुषस्य मूकादेरनुच्चारितशब्दस्ये-दृशविप्लवोत्पादनपाटवाभावात् NyāyMañ. i. 144.30; यदि तु साक्षात्कारिप्रत्यक्ष-मेतदृषीणामाश्रीयते, तथा सत्यनुच्चारितशब्दश्रवणादतीन्द्रियदर्शनमेवापतितम् Kāśi. i. 135.10 (*on* 2.143)

अनुच्चारितावस्था (anuccāritāvasthā) *f.* the stage (in which the sounds are) not uttered यदि वर्णा एव पदं ततो राजजराशब्दयोर्वर्णभेदाभावात् अनुच्चारितावस्थायाम् … कुतस्तरां चार्थभेदावगमः NyāyRaMā. 75.20; 76.12.

अनुच्चार्य (an-uccārya) *ger.* not having uttered or pronounced न ह्यनुच्चार्य शब्दं लिङ्गं शक्यमासङ्क्तुम् MahāBh. i. 119.14 (*on* i. 1.49); शब्दं तावदनुच्चार्य संबन्धकरणं कुतः ŚlokaVār. 6.255 (795.2); TattvSaṁ. 2244; पापानामन्नरूपाणां तस्य भोजनमुच्यते। अनुच्चार्य पदं शंभोर्भुङ्क्ते यदि च खादति PadmP. iv. 105.77.

अनुच्चार्य (an-uccārya) *adj.* [*f.* -ā] not possible to be uttered शब्दब्रह्म समभ्यस्य गुणषट्कादनन्तरम्। अनुच्चार्यमवर्णं तन्निरावरणमस्वरम् PauṣkS. 33.119; तिसृणां सार्धमात्राणां विलये या विराजते। तां विद्धि भगवच्छक्तिमनुच्चार्यां निरञ्जनाम् AhirbuS. 51.34; अर्धमात्रा स्थिता नित्या यानुच्चार्या विशेषतः MārkP. 81.55; DevīBhāP. v. 1.24; अनाहतमनुच्चार्यं शब्दब्रह्म शिवं परम्। ध्यायन्ते … सुधियः ŚivaP. v. 26.38 (437A. 11); अक्षरं सतोऽनक्षरतां प्राप्तमनुच्चार्यं विचिन्तयेत् YogŚā. 8.24; अनुचार्या (? अनुच्चार्या) तुरीया च विश्वमातृकला परा Tantrābhi. (2) 22.20; (9) 63.7; तद्धितेन देवतात्वविशिष्टद्रव्याभिधानात् देवतात्वस्य च त्यज्य-मानहविरुद्देश्यत्वेन वृद्धव्यवहारे प्रसिद्धस्यानुच्चार्येऽर्थेऽसंभवात् … महेन्द्रपदमेवाभिधाय तस्य त्यज्यमानहविरुद्देश्यताख्यं देवतात्वं विधीयते MīmāKau. iii(2). 90.13 (*on* ii. 1.16)

अनुच्चार्यमाण (an-uccāryamāṇa) *adj.* **i** not being uttered or pronounced उच्चार्यमाणे पशुशब्दे … अस्मै पशव इति शक्यते संबन्धः कर्तुम्। अनुच्चार्यमाणे तु लिङ्गविशेषवचनः प्राप्नोति ŚābaBh. 1694.4 (*on* ix. 1.49); द्विरनुच्चार्यमाणस्तौ विदध्यात्प्रत्ययः कथम्। संख्यासंमार्गसंबन्धौ ग्रहोऽपि प्राप्नुवन्नुभौ TantrVā. 726.5 (*on* iii. 1.14); अथानुच्चार्यमाणस्य न वाक्यत्वं न वा अर्थानु-भावकत्वमिति चेत् न TattvCin. iv(1). 476.6; क्रमविशेषेणानुच्चार्यमाणानां वर्णानां कथं पदत्वं वाक्यत्वं वा NyāyPari. 383.17; **ii** not being stated or mentioned न हि स एव शब्दः पुनरनुच्चार्यमाणः भिन्नार्थो भवितुं युक्तः ManuBh. i. 230.7 (*on* 3.45)

अनुच्चार्यमाणता (anuccāryamāṇa-tā) *f.* the state of being that which is not being uttered ननु क्रमिकपदवत्त्वं वाक्यत्वम्। न चात्र पदक्रमः अनुच्चार्यमाणतयोच्चारणाधीनस्य युगपदनुमीयमानतया बुद्ध्यधीनस्य वा तस्याभावात् TattvCin. iv(1). 476.2.

अनुच्चार्यमाणत्व (anuccāryamāṇa-tva) *n.* the state of being that which is not being mentioned (चोदनानाम्) न चासां प्रत्यक्षेणोपलम्भसंभवः, अनुच्चार्यमाणत्वात् ŚāstrDī. 19.4 (*on* i. 3.1)

अनुच्चार्यमाणाक्षर (anuccāryamāṇākṣara) *adj.* syllables of which are not to be uttered (loudly) (i.e. syllables of which are to be uttered in a low voice) स्तुत्वा महेश्वरम्। जपेन … ओं ज्योतिःस्वरूपमनादिमध्यम् … अनुच्चार्यमाणाक्षरम् … शिवम् SkandP. v(3). 177.17.

अनुच्चावच (an-uccāvaca) *adj.* unchanging, equable सम्यक्संबुद्धा कालज्ञानसमर्थका विशुद्धनेत्रा अनुच्चावचदर्शना पूर्वान्तनयसंपन्नाः MaVastuAva. i. 176.6 [DBHS.]

अनुच्चित (an-uccita) *adj.* not gathered (i.e. not taken away) तत्रापश्यन्नृपसुतां तां यौवनमदोद्धताम्। लतामनुच्चितस्फीतपुष्पभारानतामिव KathāSaSāg. iii. 4.277; अत्रास्मिन् सुरतलतागृहेऽस्ति रम्यं मालत्याः कुसुममनुच्चितं परेण SūktiMu. 65.16; Subhāṣi. 1866.

अनुच्चैःकारम् (an-uccaiḥkāram) *ger.* [P. iii. 4.59] not having uttered in a high pitch (i.e. having uttered in a low pitch) प्राप्ताग्रगैरुज्जयिनी-त्यनुच्चैःकारं शनैःकृत्य किमात्थ तर्हि DvyāśraKā. 14.28 (comm. अनुदात्तस्वरेण)

अनुच्चैरनुयायिन् (anuccair-anuyāyin) *adj.* blowing gently प्रतस्थे भगवान् …। सुगन्धिशिशिरानुच्चैरनुयायिसमीरणः MahāP. 25.252.

अनुच्चैर्धर्मक (anuccairdharma-ka) *adj.* having non-loudness (i.e silence) as the characteristic उपांशुयाजनामकत्वाच्चास्य कर्मण इदमवगम्यते … आत्मनि साधनेषु च नोच्चैस्त्वेनास्य संबन्ध इति। तेन प्रजापतिरिति गम्यते। स ह्यनुच्चैर्धर्मकः ŚābaBh. 2088.18 (*on* x. 8.51)

अनुच्चैस् (an-uccais) *adv.* **i** not loudly श्वश्रूश्वशुरपरिचर्या … परिमिता-प्रचण्डालापकरणमनुच्चैर्हासः … इत्येकचारिणीवृत्तम् KāmSū. 239.23 (4.1); अहो रथस्यास्य हरेरिदानीं सत्त्वोद्धुरः संयति संप्रचारः। असावधिष्ठातृकृतो विशेषः श्विदित्य-नुच्चैरमरैर्बभाषे RāmC. (App. 1) 39.61; **ii** not in an erect posture (i.e. in a bent position) अनुच्चैः पूर्वाङ्गं निजचरणयोः पाणियुगलं तथा यष्टेः पश्चात्स्थित-पतिकराश्लिष्टमुदरम् NāgaSa. 31.1.

अनुच्चोच्चारिताक्षरा (anuccoccāritākṣarā) *adj.* (*f.*) who has uttered the syllables in a low tone (*lit.* not loudly) असावपि (बन्धुसुन्दरी) … सविधवर्तिनं द्वितीयशयनमधिशयानस्य मत्पितुरनुच्चोच्चारिताक्षरा श्रवसि समचारयत् TilaMañ. 327.6.

अनुच्छन्दस (anu-cchandasa) *adj.* [P. v. 4.103] occurring successively in the scriptures 'इन्द्राय त्वा तेजस्वते तेजस्वन्तम्' इति चतसृभिः अनु-च्छन्दसैश्चार्धर्चैः आज्यशेषे प्रतिच्छा(यां) दर्शयति ĀgniveGS. ii. 4.6 (66.16); 'आयुरसि …। यतो वा(सो ? तो) मनोजवाः' इत्यन्तैश्चतसृभिरनुच्छन्दसैरनुब्राह्मणै-राशीर्वाचनमाह ĀgniveGS. ii. 4.6 (67.1)

अनुच्छन्दसम् (anucchandasam) *adv.* in accordance with (the order in) the scriptures सायं हुतेऽग्निहोत्रे यज्ञोपवीत्यप आचम्य यजमानायतने तिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठत उपप्रयन्तो अध्वरमिति षड्भिरनुच्छन्दसम् BaudhŚS. i. 76.18; i. 247.12; ii. 5.2; ii. 62.6; 'आपो हि ष्ठा मयोभुव' इति तिसृभिरनु-च्छन्दसमप उपसृजति VaikhāŚS. 18.1; 18.17; संतानार्थमिदं भवति। द्व्यक्षर-णिधनत्वादनुच्छन्दसम् NidāSū. 139.4 (8.5); अथ तिरःपवित्रं मध्वानयति – 'मधु वाता ऋतायते' इति तिसृभिरनुच्छन्दसम् BaudhPiMe. ii. 9.7; तां प्रतिगृह्णीयात् … एताभिष्षड्भिरनुच्छन्दसम् BaudhGS. i. 1.17; ii. 1.3; iii. 10.4; iv. 4.1; द्वादशकलं वरुणसूक्तं 'शेपतादन्तः शापधेत्रिकोदकेन यदि वा परेपरेतीतः' (?) इति चतसृभिरनुच्छन्दसम्, 'अग्निरायुष्मान्' इति पञ्चभिः पर्यायैः। अथैतैः अभिषेचनं करोति ĀgniveGS. ii. 4.6 (66.5)

अनुच्छल्ल (anucchalla) *m.* name of one of the seven *pāṭas* belonging to the *samaskhalita* group and coming into existence from Īśāna समस्खलितकस्याद्यः समस्खलितसंज्ञकः …। अनुच्छल्लस्तथा खुत्तो भेदा सप्तेति सन्त्यमी SaṁgīRa. iii. 398.4 (6(3).839); धरकट धरकट इति अनुच्छल्लः … इतीशानो-द्भवाः सप्त हस्तपाटाः SaṁgīRa. iii. 402.9 (6(3).850(55))

अनुच्छा (anu-cchā) IV. P. cf. **अनुच्छो.**

अनुच्छाद (anu-cchādá) *m.* lower garment तस्य वाससोऽग्निरेव पर्यासो वायोरनुच्छादः ŚatBr.(K.) IV. i. 2.10 [a garment which hangs down (probably that part which hangs down in front from the waist to the feet) MW.]; cf. **अनुछाद.**

अनुच्छास्त्रवर्तिन् (an-ucchāstravartin) *adj.* not living against the rules, living according to the rules स कलिश्छिद्रं तस्यानुच्छास्त्रवर्तिनः। नल-स्यासीच्चिरं चिन्वन् KathāSaSāg. ix. 6.287.

अनुच्छित्ति (án-ucchitti) *f.* non-destruction, non-extermination, non-cessation अविनाशी वाऽअरेऽयमात्मानुच्छित्तिधर्मा ŚatBr. XIV. vii. 3.15; BṛĀraU. iv. 5.14; दृश्यते हि दुर्गवतामनुच्छित्तिः ArthŚā. iii. 7.4 (8.1); न नित्यः स्यादात्मवदन्यथा अनुच्छित्तिः SāṁkhyaPraSū. 6.13; नित्यस्यानु-च्छित्तिः BṛĀraUBhVā. i. 4.359; i. 5.251; iv. 4.921; कामहेतोरनुच्छित्ते-रपरात्परमीप्सति TaiUBhāVā. 44.2(2); दुःखस्य च देहोपादानैकहेतुत्वाद्देहस्य पूर्वोपचितधर्माधर्ममूलत्वादनुच्छित्तिः NaiṣkaSi. 2.2; न ह्यात्मनस्स्वतोऽविद्या युक्ता,

स्वयंज्योतिष्ट्वात्। अनुच्छित्तेश्च तस्याः IṣṭaSi. 207.12; तत्र नानुच्छित्तिरेव धर्मतया विवक्षिता ŚrutaPra. ii. 366.26 (*on* ii. 3.32); (आत्मनः) तद्धर्माणामप्यनुच्छित्तेः प्रस्तुतत्वात् ViṣṇuTaNi. 270B.11; उच्छित्तेरभावोऽनुच्छित्तिः NyāySu.(Ja.) 640B.13 (*on* iv. 2.5); अनुच्छित्तिधर्मो यस्येति विग्रहे च अविनाशीत्यनेन पुनरुक्तिः Nyāyāmṛ. 277B.7.

अनुच्छित्ति (**an-ucchitti**) *adj.* indestructible न विद्यते उच्छित्तिर्येषां ते तथोक्ताः। अनुच्छित्तयो धर्मा यस्य NyāySu.(Ja.) 640B.11 (*on* iv. 2.5); नास्त्युच्छित्तिर्येषां तेऽनुच्छित्तयस्तादृशा धर्माः GuruCandr. ii. 274.5.

अनुच्छित्तिधर्मक (**anucchittidharma-ka**) *adj.* having indestructibility as the property अपि त्वनुच्छित्तिधर्मकस्य सत्त्वस्य कार्याश्रयस्य शरीरस्य स्वविषयोपलब्धेश्च कर्तॄणामिन्द्रियाणामुपघातः NyāyBh. 162.1 (*on* iii. 1.6); न … प्रवर्तितुं शीलमस्येत्यप्रवर्ति, तदनुच्छित्तिधर्मकम् ChāndoUBh. 164.14 (*on* iii. 12.9)

अनुच्छित्तिधर्मन् (**ánucchitti-dharman**) *adj.* **AI** having indestrutibility as the property अविनाशी वाऽअरेऽयमात्मानुच्छित्तिधर्मा ŚatBr. XIV. vii. 3.15; BṛĀraU. iv. 5.14; उच्छित्तेरभावोऽनुच्छित्तिः सा धर्मो यस्यासावनुच्छित्तिधर्मा NyāySu.(Ja.) 640B.13 (*on* iv. 2.5); **AII** having the properties which have no destruction न विद्यते उच्छित्तिर्येषां ते तथोक्ताः। अनुच्छित्तयो धर्मा यस्यासावनुच्छित्तिधर्मेति NyāySu.(Ja.) 640B.12 (*on* iv. 2.5); Nyāyāmṛ. 277B.7; GuruCandr. ii. 274.5; **B** (**an-ucchittidharman**) different from that which has destructibility as the property उच्छित्तिरुच्छेदः, उच्छेदः अन्तः विनाशः, उच्छित्तिः धर्मः अस्य इति उच्छित्तिधर्मा न उच्छित्तिधर्मा अनुच्छित्तिधर्मा BṛĀraUBh. 668.4 (*on* iv. 5.14)

अनुच्छिद् (**anu-cchid-**) VII. P. to uproot मृत्युमूलं ह्यनुच्छिन्द्यात् कालकूटस्य पाटवम्। कलङ्कपङ्किलः शङ्के सुधाधामाप्यजायत PāṇḍaC. 11.195.

अनुच्छिद (**an-ucchida**) (*but* VIŚVA. **anu-cchida**) *adj.* [P. iii. 1.135] not breaking (itself), unbreakable नैनाम् … शतचर्मानुच्छिदः …। याममब … आधारयम् Suparṇādhyāya 15.4.

अनुच्छिद्य (**an-ucchidya**) *adj.* not to be removed or destroyed अन्तस्तापं तुहिनपयसामप्यनुच्छिद्यम् … बाला …। धत्ते PavaDū.(Dh.) 71.

अनुच्छिद्यमान (**an-ucchidyamāna**) *adj.* not being destroyed अत्यन्ताग्निसंयोगेनानुच्छिद्यमानप्रत्यक्षद्रवत्वाधिकरणं तैजसं जलपृथिवीभ्यामन्यत्वे सति रूपवत्त्वात् वह्निवत् TattvCin. i. 750.3; तेजस्त्वम् … चामीकरे … अनुच्छिद्यमानजन्यद्रवत्वाधिकरणत्वेन व्यतिरेकिणा तेजस्त्वानुमानात् Upask. 74.4 (*on* ii. 1.3); 78.14 (*on* ii. 1.7)

अनुच्छिद्यमानता (**anucchidyamāna-tā**) *f.* the state of being that which is not being destroyed (i.e. the state of being continuous) शृङ्गारेऽनुच्छिद्यमानतयावस्थानात् रतिरेव स्थायिशब्दवाच्या SāhiDa. 163.10.

अनुच्छिद्यमानत्व (**anucchidyamāna-tva**) *n.* the state of being that which is not being destroyed घटपटकटादीनां संतानत्वेऽप्यत्यन्तमनुच्छिद्यमानत्वात् SyādvāMañ. 8(256); स्वाभाविकद्रवत्वे सति वह्निनानुच्छिद्यमानत्वं मूर्तिबद्धत्वम् RaseCin. 3.1(12.12)

अनुच्छिद्यमानद्रवत्व (**anucchidyamāna-dravatva**) *n.* liquidity which is not being destroyed पिङ्गलपृथ्वीरेणुः सुवर्णमित्युच्यते। अनुच्छिद्यमानद्रवत्वस्य नैमित्तिकत्वेऽपि तैजसान्तरे प्रदीपप्रभादावदर्शनात् LalitāTriBh. 350.18 (*on* 57); सुवर्णादिकमपार्थिवम् अत्यन्तासंयोगेऽपि अनुच्छिद्यमानद्रवत्वाधिकरणत्वात् इति Lakṣaṇā. 5.6; SarvaDaKau. 92.4; अत्यन्ताग्निसंयोगेऽप्यनुच्छिद्यमानद्रवत्वाधारपार्थिवत्वात् TattvCin. i. 754.5; i. 760.9; SarvaDaKau. 8.18; अनुच्छिद्यमानद्रवत्वाश्रयत्वेनापार्थिवत्वात् SarvaDaKau. 8.13; 8.26; सुवर्णं तैजसम्, असति प्रतिबन्धकेऽत्यन्तानलसंयोगेऽप्यनुच्छिद्यमानद्रवत्वात् SiddhāMu. 20.24 (*on* 41)

अनुच्छिन्दत् (**an-ucchindat**) *adj.* **1** not spilling अपः … अनुच्छिन्दन्निव हरेत् तथा ह यजमानोऽप्रच्यावुको भवति KauṣīBr. 2.1 (4.5); त्रिरुपसादमुदगुद्वास्य। अनुच्छिन्दन्निव ŚāṅkhāŚS. ii. 8.13; अथैतांश्चतुर आर्षेयानुत्तरतोऽनुदिशमुपविश्यताननुपूर्वमाचमय्य तेभ्य एनं भूमिं स्पृशन्ननुच्छिन्दन्निवोपोहति BaudhŚS. i. 56.11; ii. 207.9; ब्रह्मौदनं व्युद्धृत्य … अनुच्छिन्दन् … ऋत्विग्भ्य उपोहति ĀpaŚS. v. 5.8; xx. 2.5; HirŚS. iii. 2.3 (301.24); **2** not destroying मृत्युमूलं ह्यनुच्छिन्द्यात् (v.l. °च्छिन्दन् Bhavanagar Ed.) कालकूटस्य पाटवम्। कलङ्कपङ्किलः शङ्के सुधाधामाप्यजायत PāṇḍaC. 11.195; राज्ञा मूलधनमनुच्छिन्दतात्पोऽल्पो राष्ट्रादाब्दिकः करो ग्राह्यः ManvaMu. 270.17 (*on* 7.129); VīraMi.(Rājanīti.) 260.15.

अनुच्छिन्न (**an-ucchinna**) *adj.* [*f.* -ā] **AI** not moved away, not cut off प्रतिष्ठा वा अयं लोकः प्रतिष्ठायामनुच्छिन्नोऽसानि KauṣīBr. 9.4 (42.23); **AII** not moved (by others), stagnated नक्ताहृतमनुच्छिन्नं तृप्यते न च यत्र गौः।… अम्बु श्राद्धयोग्यं न ViṣṇuP. iii. 16.10; **B** uninterrupted, ceaseless, continuous अयं द्वादशाङ्गः प्रतीत्यसमुत्पादः … अनादिकालप्रवृत्तोऽनुच्छिन्नोऽनुवर्तते ĀryaŚāS. 13.10; रागद्वेषादिभिर्गुणैर्वशीकृतस्याप्यनुच्छिन्न एव जन्मसंबन्धः BālaKrī. ii. 32.24 (*on* 3.59); जगच्चानुच्छिन्नमद्य दृश्यते BrahmSūBh.(Bhā.) 82.12 (*on* i. 4.21); यथाशास्त्रमनुच्छिन्नां मर्यादां स्वामनुज्झतः। उपतिष्ठन्ति सर्वाणि रत्नान्यम्बुनिधाविव YogVā. ii. 6.31; **CI** indestructible धर्मानाहाप्यनुच्छिन्नांस्तार्किकैर्विनिवारितान् AnuVyā. 70A.5 (*on* 4.2); धर्माननुच्छिन्नानाह याज्ञवल्क्यः NyāySu.(Ja.) 641B.5 (*on* iv. 2.5); **CII** not destroyed न हि प्रदीपे अनुच्छिन्ने तत्प्रकाश उच्छिद्यते PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1.94; **D** not weakened रामायणे शोकः। महाभारते शमः। एवमन्यत्रापि। एते ह्येष्वन्तरा उत्पद्यमानैस्तैस्तैर्विरुद्धैरविरुद्धैश्च भावैरनुच्छिन्नाः प्रत्युत परिपुष्टा एव SāhiDa. 167.3.

अनुच्छिन्नकरणशक्ति (**anucchinna-karaṇaśakti**) *adj.* having unweakened power of sense-organs अतश्चानुच्छिन्नकरणशक्तावपि — कटूर्वारौ यथा पक्के मधुरः सन् रसोऽपि न। प्राप्यते आत्मन्यपि तथा नापक्वकरणे ज्ञता BālaKrī. ii. 52.24 (*on* 3.132 (? 142))

अनुच्छिन्नदीपकालोक (**anucchinna-dīpakāloka**) *adj.* in which the light of lamps is not destroyed or extinguished सततमनुच्छिन्नदीपकालोकम् … अपश्यम् … महिष्ठमायतनम् UdaySuKa. 65.15.

अनुच्छिन्नबुभुत्स (**anucchinna-bubhutsa**) *adj.* whose desire to know is not destroyed (i.e. is not eradicated) अनुच्छिन्नबुभुत्सश्च प्रत्यग्चेतोरनात्मनः। दोलायमानचित्तोऽयं मुह्यते भीतवन्नरः NaiṣkaSi. 180.7.

अनुच्छिन्नसंस्कार (**anucchinna-saṁskāra**) *adj.* whose (former) impressions are not removed अनुच्छिन्नसंस्कार आत्मायं प्राक्प्रबोधतः BṛĀraUBhVā. ii. 1.222.

अनुच्छिन्नसंतति (**anucchinna-santati**) *adj.* continuity of which is not broken अर्थो हि महात्मनामनुच्छिन्नसंततिर्यशःप्रवाहः AvantiKa. 58.9.

अनुच्छिन्नसंतान (**anucchinna-santāna**) *adj.* continuity of which is not broken पर्वतवर्तिनो धूमस्यायं महिमा यज्ज्वलनमन्तरेणानुच्छिन्नसंतानो गगनतलमधिरोहति ĀgaPrā. 11.22.

अनुच्छिन्नसंदेह (**anucchinna-sandeha**) *adj.* whose doubts are not removed तच्छ्रुत्वा …। प्रागनुच्छिन्नसंदेहो राजपुत्रः स तत्सखीम् … पप्रच्छ KathāSaSāg. xii. 34.246.

अनुच्छिन्नस्वरूप (**anucchinna-svarūpa**) *n.* essential nature which is not destroyed बाध्यकालेऽनुच्छिन्नस्वरूपं हि बाधकं स्यात् GuruCandr. ii. 247.22; बाध्यज्ञानोत्पत्त्युत्तरकाले हि बाधकमनुच्छिन्नस्वरूपं वाच्यम् LaCandr. 519.24.

अनुच्छिन्नानित्यद्रवत्व (**anucchinnānitya-dravatva**) *n.* liquidity which is not permanent and (is yet) indestructible विवादाध्यासितं द्रवत्वाधिकरणं तैजसं असति द्रवद्रव्यसंयोगे अत्यन्ताग्निसंयोगेऽप्यनुच्छिन्नानित्यद्रवत्वाधारत्वात् TattvCin. i. 754.11.

अनुच्छिष्ट (**an-ucchiṣṭa**) *adj.* [*f.* -ā] **1AI** not enjoyed, not relished आनन्दयुता भक्ताः … अतिरसमग्नास्तदुच्छिष्टमुपभुञ्जते। अनुच्छिष्टं कदाचिन्न भुञ्जते SāmaraU. 273.4; अनुच्छिष्टो देवैरपरिदलितो राहुदशनैः कलङ्केनास्पृष्टः … कलानाथः कोऽयं कनकलतिकायामुदयते PadyaVe. 266; PadyāTa. 135; **1AII** not used अनुच्छिष्टं तु यद्द्रव्यं दासक्षेत्रगृहादिकम्। स्वबलेनैव भुञ्जानश्चौरवद् दण्डमर्हति LaHārīSm. 50; **1B** not left over as a remainder of food after eating (i. e. food remaining in the cooking vessels after serving) हरिद्रौदनभुक्तमुच्छिष्टानुच्छिष्टेन … प्रलिप्य … अवस्नापयति KauśiSū. 26.18; द्वादश्याः प्रातः क्षीरौदनं भोजयित्वोच्छिष्टानुच्छिष्टं बहुमत्स्ये प्रकिरति KauśiSū. 47.37 (Dārila उच्छिष्टं भोजनपात्रस्थम्। अनुच्छिष्टं कुम्भीस्थम्); शूद्रायोच्छिष्टमनुच्छिष्टं वा दद्यात् VāsiDS. 11.9; अनुच्छिष्टं तु दातव्यमन्नाद्यं वै विशेषतः VāyuP. ii. 17.86; अनुच्छिष्टमसंघुष्टम् … अद्यान्नित्यं सुसंस्कृतम् VedavyāSm. 3.57; क नु … पुनरसौ किमर्थं च स्वयमनुच्छिष्टानि फलान्यादाय याति UdaySuKa. 127.21; यत्तिर्यग्भिरनुच्छिष्टम् … मद्येतरस्तत्पयः पातुं वहति स्पृहयालुताम् PāṇḍaC. 13.244; प्रतिवसति समयेऽनुच्छिष्टमेवान्नं तस्मै प्रयच्छति CaitaCa. 230.14(10); **1C** fresh, original, not reproduced (from others) अनुच्छिष्टं सतां काव्यम् MahāP. 1.96; अनुच्छिष्टस्य हि शब्दस्य पारितोषिके क्षितिपतिर्लक्षद्रव्यं वितीर्य तां विससर्ज PrabaCin. 35.16; भट्टारकश्रीदेवसूरीणाम् … धर्मशास्त्रव्याख्याक्षणे वचनचातुरीमनुच्छिष्टामाकर्ण्य … कुमुदचन्द्रः … सतृणमुदकं प्रक्षेपितवान् PrabaCin. 66.9; 92.19; अनुच्छिष्टेन भूपालो वचसा तस्य रञ्जितः KumāDeC.(So.) 23.13; **1D** not impure मुख्याः विप्रुषः इत्यनुच्छिष्टं कुर्वन्ति न चेदङ्गे निपतन्ति ManuBh. i. 486.24 (*on* 5.139); **2** who has washed अनुच्छिष्टेन संस्पृष्टः येन चाचमनं व्रजेत् AṅgiSm. 164; अनुच्छिष्टेन

संस्पृष्टे स्नानं येन विधीयते YamaSm. 15; ParāSm. 7.21; BṛParāSm. 8.233; 8.257; DevīBhāP. xi. 23.6; उच्छिष्टमनुच्छिष्टो न संस्पृशेत् LaghvāśvaSm. 1.163; प्रयतः अनुच्छिष्टः ManuBh. i. 350.20 (*on* 4.50); गां ब्राह्मणमग्निम् अन्नमदनीयं, विशेषतः पक्वमशुचिर्न स्पृशेत् । पादेन त्वनुच्छिष्टोऽपि Mitā. 52.11 (*on* 1.155); Aparā. 231.11 (*on* 1.155); स्वयमनुच्छिष्टः प्रोक्तानामुच्छिष्टानां स्पर्शे यथोक्तात् पादं चरेत् ĪśānŚiPa. ii. 20.35(1); [not rejected, APTE]

अनुच्छिष्टताभिधान (anucchiṣṭatābhidhāna) *n.* statement of the absence of impurity अनुच्छिष्टताभिधानं च तत्स्पर्शने संभाषणे च परेषामाचमनाभावस्य ··· बोधनाय VīraMi.(Āhnika.) 116.7.

अनुच्छिष्टत्व (anucchiṣṭa-tva) *n.* the state of being not impure, non-impurity सत्यपि सोमेनानुच्छिष्टत्वे तत्कृते चादृष्टदोषाभावे प्रत्यक्षेणैव सहभोजनाद् व्यलीकोत्पत्तेरुपपत्तेरनुज्ञावसरो भवति TantrVā. 1058.6 (*on* iii. 5.43); पुरुषधर्मोऽयमनुच्छिष्टत्वम् TantrVā. 1070.14 (*on* iii. 5.53)

अनुच्छिष्टत्वविधान (anucchiṣṭatva-vidhāna) *n.* prescription of the absence of impurity मन्त्रपाठविधिबलादेवोच्छिष्टस्यापि मन्त्रपाठप्राप्तेरनुच्छिष्टत्वविधाने वैयर्थ्यात् VīraMi.(Āhnika.) 117.13.

अनुच्छिष्टत्वोक्ति (anucchiṣṭatvokti) *f.* statement of the absence of impurity सर्वत्रानुच्छिष्टत्वोक्त्योत्तराचमननिषेधः BālamBha. i. 457.28 (*on* 1.195)

अनुच्छिष्टप्रदेश (anucchiṣṭa-pradeśa) *m.* place which is not impure अनुच्छिष्टप्रदेशे तु शौचार्थं मृत्तिकां गृहेत् BṛNāraP. 25.10.

अनुच्छिष्टयौवना (anucchiṣṭa-yauvanā) *adj.* (*f.*) having youth which is not defiled एषा ··· दिष्ट्या चानुच्छिष्टयौवना DaśKuC. 93.10.

अनुच्छिष्टसंपद् (anucchiṣṭa-sampad) *adj.* whose wealth is not (yet) enjoyed कैकेयीतनयः ···। लक्ष्म्या निमन्त्रयांचक्रे तमनुच्छिष्टसंपदा RaghuVa. 12.15.

अनुच्छिष्टाशिन् (an-ucchiṣṭāśin) *adj.* who does not eat what is left over यद्यु परिशिंष्याद् व्रतप्रदं ब्रूयादशान वा पिब वेति । यद्यु व्रतप्रदोऽनुच्छिष्टाशी वा स्यात् परि वा शिंष्यात्, तदद्भिरभ्युक्ष्य छायायां निषेक्तवै ब्रूयात् JaimiBr. 2.64.

अनुच्छिष्टीकुर्वत् (an-ucchiṣṭīkurvat) *adj.* not making impure अथ परिकर्मिणः संशास्त्यनुच्छिष्टीकुर्वन्त एतं चरुं व्युद्धृत्य प्राश्नीत BaudhŚS. i. 168.18.

अनुच्छिष्टोक्तिनिर्बन्ध (anucchiṣṭokti-nirbandha) *m.* insistence on original expression अनुच्छिष्टोक्तिनिर्बन्धो नूत्नधातुविनिर्मितिः ।··· गुणैरेभिर्वरो वाग्गेयकारकः SaṁgīRa. ii. 151.1 (3.7)

अनुच्छृङ्खल (an-ucchṛṅkhala) *adj.* not unrestrained, self-controlled श्रीमानतुङ्गसूरिः ···। सदानुच्छृङ्खलः श्रीमानुच्छृङ्खलवपुर्बभौ PrabhāC. 116.33; अनुच्छृङ्खलयोः जायापत्योः ··· अवश्यं ये धर्माः ··· अनुष्ठेयाः तान्वक्ष्यामि SmṛtiCan. iv. 561.17.

अनुच्छेद (an-uccheda) *m.* **i** non-destruction, non-disappearance अनुच्छेदाय लोकानामनुच्छेदाय कर्मणाम् । पूर्वैराचरितो धर्मः MahāBhā. xii. 313.24; समानधर्मोपपत्तेरनुच्छेदात् संशयानुच्छेदः NyāyBh. 75.6 (*on* ii. 1.5); भेदप्रपञ्चप्रबन्धस्यानुच्छेदाद्वियोगाभावान्नित्यसंसारिता स्यात् BrahmSi. 20.4; अनुच्छेदात्तु नान्यत्वं भोक्तुर्लोकोऽवगच्छति ŚlokaVār. 5(17).25 (695.2); 6.357 (821.4); न च संस्कारापनयनं स्मृतिहेतोः संस्कारस्य सर्वत्रानुच्छेदात् ··· विनियोगः शक्यते कर्तुम् TantrVā. 844.14 (*on* iii. 3.14); उत्थितस्य पुनर्भावादनुच्छेदोऽथ शङ्क्यते BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 389; स्वप्रागभावतमोऽभावात् नृशृङ्गस्येव प्रदीपस्य तैलवर्त्यादिभावेऽप्यनुत्पत्तेस्तत्प्रवाहोच्छेदः । अनुच्छेदे वा तैलाद्यभावेऽपि स्थितिः प्रसज्येत IṣṭaSi. 68.6; समलचित्तक्षणानां स्वाभाविक्याः सदृशारम्भणशक्तेरसदृशारम्भं प्रत्यशक्तेश्चाकस्मादनुच्छेदात् NyāyKa. 4.2; निरोधसंस्कारास्तु कुतः समुच्छिद्यन्ते । अनुच्छेदे वा साधिकारत्वमेव TattvVai. 56.9 (*on* 1.51); योऽस्यात्यन्तमनुच्छेदः स शेष इति शब्द्यते SaraKaṇṭhā. 558.1; योग्यतायाश्च यावद्द्रव्यभावितयानुच्छेदात् तत्प्रतिबन्धो बाधः NyāyMa. 78.10; 286.11; उच्छेदानुच्छेदाभ्यामवान्तरजातिसद्भावेन विशेषगुणता स्यात् Lakṣaṇā. 9.17; अनुच्छेदे वा ज्वालाया इव प्रतिक्षणोत्पत्तिरात्मनः स्यात् ŚrutaPra. ii. 367.13 (*on* ii. 3.32); उच्छेदे सर्वस्य संप्रति संसारोऽस्तमियात् । अनुच्छेदे न कस्यचिन्मोक्षः SarvaDaSaṁ. 16.46; अन्त्ये तस्या (अविद्यायाः) अनुच्छेदादनिर्मोक्षप्रसङ्गः SiddhāBi. 30.2; सृष्टिसंहारयोः प्रवाहरूपेणानुच्छेदात् तस्यैक्ये मोक्षानुपपत्तेः SāṁkhyaPraBh. 71.8 (*on* 1.154); स्पर्शश्रुत्या वेष्टनस्मृतेर्मूलाकाङ्क्षाया अनुच्छेदान्न मूलोच्छेदलक्षणो बाधः संभवति MīmāKau. i. 13.9 (*on* i. 3.3); **ii** absence of break, non-discontinuance अनुच्छेदेनानुवृत्तेः श्रुतीनां बाधकाभावः NyāySu.(Ja.) 314B.6 (*on* ii. 2.1); 315A.11 (*on* ii. 2.1) [notion of the number of other substances consequent upon the notion of number one belonging to the atom, JainaL.]

अनुच्छेदकत्व (anucchedaka-tva) *n.* the state of being that which does not destroy द्योतनम् ··· परोक्षरूपतया न साक्षात्कारवतीमविद्यामुच्छिनत्ति द्विचन्द्रदिङ्मोहादिष्वनुच्छेदकत्वात् TattvVai. 3.24 (*on* 1.1)

अनुच्छेदतृष्णा (anuccheda-tṛṣṇā) *f.* longing for non-destruction अयं खलु शरीराद्यर्थजातमहमस्मीति व्यवसितः तदुच्छेदेनात्मोच्छेदं मन्यमानोऽनुच्छेदतृष्णापरिप्लुतः पुनः पुनस्तदुपादत्ते NyāyBh. 288.7 (*on* iv. 2.1)

अनुच्छेदनीया (an-ucchedanīyā) *adj.* (*f.*) which cannot be destroyed मिथ्यार्थान् ··· भावयन्ती मायैव स्यादविद्या न कथम्, इतरथा स्यादनुच्छेदनीया TattvMu. 3.42.

अनुच्छेदपक्षाविशेष (anucchedapakṣāviśeṣa) *m.* absence of distinction from the view of non-destruction अनुच्छेदपक्षाविशेषे नित्यैव माया ब्रह्मस्वरूपानुबन्धिनी स्यात् ŚatDū. 178.18.

अनुच्छेदप्रसङ्ग (anuccheda-prasaṅga) *m.* undesired contingency of non-destruction अनादिना मिथ्याज्ञानसंस्कारेण मिथ्याज्ञानं जनयितव्यम् । तथा च तन्निमित्तस्य संसारस्यानुच्छेदप्रसङ्गः SāṁkhyaTaKau. 481.1 (*on* 64)

अनुच्छेदरूप (anuccheda-rūpa) *n.* [Inst.] in the form of continuity न चानुच्छेदरूपेण गोशब्दानामिह स्थितिः ŚlokaVār. 6.358 (821.5); बहुव्यक्त्याश्रयं तत्र संबन्धनित्यत्वं, ता ह्यनुच्छेदरूपेण सर्वदा सन्ति NyāyRa. 821.14 (*on* 6.358)

अनुच्छेदसंभव (anuccheda-sambhava) *m.* possibility of non-cessation or continuation मायायाः ··· मिथ्यात्वेऽप्यनादित्ववदनुच्छेदसंभवात् PrakaVi. 4.13.

अनुच्छेदहेतुत्व (anucchedahetu-tva) *n.* the state of being the cause of non-cessation or non-destruction इन्धनहेतुकोऽग्निरिति गम्यते । जननादिहेतुभावात् ···। उपस्तम्भहेतुरनुच्छेदहेतुत्वात् Sphuṭā. i. 33.22 (*on* 1.11)

अनुच्छेदात्मिका (anucchedātm-ikā) *adj.* (*f.*) possessed of indestructible nature पूर्णामप्रवर्तिनीमनुच्छेदात्मिकां श्रियं विभूतिं गुणफलं लभते ChāndoUBh. 164.16 (*on* iii. 12.9)

अनुच्छेदाभिधान (anucchedābhidhāna) *n.* the statement about non-destruction or non-cessation उच्छेदाभावमात्रप्रतिपादकमेतद्वचनं न जन्माभावमवगमयतीति । न, अनुच्छेदाभिधानेन जन्माभावोऽवसीयते ĀgaPrā. 27.1.

अनुच्छेदोपपत्ति (anucchedopapatti) *f.* tenability of non-removal तत्त्वतोऽभेदेऽपि व्यावहारिकभेदेनैव व्यावहारिकजातेरनुच्छेदोपपत्तेः AdvaiSi. 844.3.

अनुच्छेद्य (an-ucchedya) *adj.* [*f.* -ā] **i** which cannot be destroyed, not fit to be destroyed विज्ञानात्मनां शोकमोहाद्यभावो विशिष्यत इति चेत् तत्रापि शोकादयः ··· अनुच्छेद्याः BrahmSi. 120.15; अनुच्छेद्यो ह्युच्छेदहेतुः, तत्र असत्युच्छेदहेतावनुच्छेद्ये न तद्दर्शनकार्यं भयं युक्तम् TaiUBh. 266.16 (*on* 2.7); प्रकृतिपुरुषयोरनुच्छेदादनुच्छेद्यः स्वस्वामिभावः NyāyMa. 286.11; **ii** which cannot be terminated गृहभूम्यादिकं दत्वा पत्रं कुर्यात् प्रकाशकम् । अनुच्छेद्यमनाहार्यं दानलेख्यं तदुच्यते ŚukraNī. 2.308; [w. r. for अनुत्सेध्या, LaŚabdeŚe. i. 396.2]

अनुच्छेद्यता (anucchedya-tā) *f.* the state of being that which cannot be destroyed यदि च नापुरुषार्थदर्शनकरी माया तर्ह्यनुच्छेद्यतया नित्या ब्रह्मस्वरूपानुबन्धिनी स्यात् BrahmSūBh.(Rā.) 429.10 (*on* ii. 1.15)

अनुच्छेद्यत्वापत्ति (anucchedyatvāpatti) *f.* undesired contingency of non-terminableness प्रत्यक्षप्रमितौ ··· क्वचित् कारणत्वाकारणत्वविवादस्य चानुच्छेद्यत्वापत्तेः KhaṇḍanKhā. 1219.5.

अनुच्छेद्यसारा (anucchedya-sārā) *adj.* (*f.*) having strength which cannot be destroyed धत्तेऽनुच्छेद्यसारा तदियमुभयतस्पाशतां तर्करज्जुः TattvMu. 2.63.

अनुच्छेद्यात्मक (anucchedyātma-ka) *adj.* having indestructible nature अस्ति भयकारणमुच्छेदहेतुरनुच्छेद्यात्मकं यतो जगद्बिभेति TaiUBh. 266.19 (*on* 2.7)

अनुच्छेद्याश्रया (anucchedyāśrayā) *adj.* (*f.*) substratum of which cannot be destroyed महाप्रलये ··· कथं जातयोऽवतिष्ठेरन् इत्याह — अनुच्छेद्याश्रयामेके सर्वां जातिं प्रचक्षते VākyaP. 3(1).42.

अनुच्छो (anu-ccho-) IV.P. to cut अनु च्छ्य श्यामेन त्वचमेतां विशस्तर्यथापर्व१सिना माभि मंस्थाः AV. ix. 5.4; AV. (P.) xvi. 97.3; 'अनु च्छ्य श्यामेन' ··· इति जगत्याविति BṛSarvaAnu. 6.15 (9.5); अनु च्छ्य श्यामेनेति यथापरु विशसन्तम् KauśiSū. 64.10.

अनुच्छोषुक (án-ucchoṣuka) *adj.* which does not dry तानीमान्येषु छिद्रेषु लोमानि हितानि तस्माद्विमे प्राणा अनुच्छोषुकाः ŚatBr.(K.) IV. v. 4.17; अनयोरेव द्यावापृथिव्योरूर्जं रसं दधाति तत्संततमवनयेत्तथा संततवर्ष्यनुच्छोषुकः पर्जन्यो भवति ŚatBr.(K.) IV. vi. 1.20.

अनुच्छ्रयण (an-ucchrayaṇa) *n.* non-raising मन्त्रिणा भार्गवेण समादिष्टाः … आदिशन्तश्च घण्टापनयनमनेकपानाम् … अनुच्छ्रयणं ध्वजानाम्, अवादनं वादित्राणाम् NīlaVi. 15.13.

अनुच्छ्रयत् (an-ucchrayat) *adj.* not raising, not erecting एक उपवसथीय एवाहन्येतान् यूपानुच्छ्रयन्ति … स यदेनं तत्रानुच्छ्रयन्तं ब्रूयाद्वयज्ञो न्वा अयं यजमानो भविष्यति BaudhŚS. ii. 293.1.

अनुच्छ्राय (an-ucchrāya) *adj.* not having any elevation (beyond itself) गुरुः । ध्यायन् … तारिकायाः परं भावमनुच्छ्रायमनाहतम् LakṣmīT. 41.53.

अनुच्छ्रित (an-ucchrita) *adj.* not raised, not erected 'दीक्षासु यूपं छिनत्ति' इति छेदनकालस्य विप्रकृष्टत्वात् अनुच्छ्रितेष्वपि वृक्षेषु विरोहणस्य सं[भवात्] SaṅkarKāBh. 32.3 (*on* i. 3.25); ननु संस्कारवाचित्वाद्यूपशब्दस्य अनुच्छ्रिते यूपत्वाभाव इति SaṅkarKāBh. 32.4 (*on* i. 3.25); अनुच्छ्रितस्य यूपस्याल्पेन कालेन विरोहणासंभवादिति प्राप्तेऽनुच्छ्रितस्यापि यूपस्य विरोहणसंभवात् प्रकृतावप्यविरुद्धम् BhāṭṭCan. 23.7 (*on* xiii. 3.10)

अनुच्छ्रित्य (an-ucchritya) *ger.* not having raised प्रोक्षणाद्यावगूहनात्करोत्यनर्थलुप्तम् । अनुच्छ्रित्य वोत्तरम् KātyŚS. viii. 8.25; शक्यं चानेन किंचिदेव काष्ठमुच्छ्रित्यानुच्छ्रित्य वा पशुरनुबन्द्धुम् MahāBh. i. 8.17 (*on* i. 1.0)

अनुच्छ्वसत् (an-ucchvasat) *adj.* [*f.* -ntī] not breathing out, holding the breath तत् सा निमील्यानुच्छ्वसन्त्यवेक्षते BhārŚS. ii. 6.6; ĀpaŚS. ii. 6.2; HirŚS. i. 7.31 (162.26); VaikhāŚS. 5.3; अथैनदध्वर्युश्च यजमानश्च निमील्यानुच्छ्वसन्तावत्रेक्षेते BhārŚS. ii. 6.11; ĀpaŚS. ii. 6.6; अपो निधाया॑श्वदाभ्यग्रहणमौदुम्बरेण चतुःस्रक्तिना । अँशोस्तूष्णी॑ सर्वम् । अनुच्छ्वसंश्चेछ(? च्छ)न्न KātyŚS. xii. 5.8; ते स्वां स्वां भक्तिमनुच्छ्वसन्तो ब्रूयुः DrāhyŚS. iii. 4.13; उष्णेऽक्षतसक्तूननूपमथिताननुच्छ्वसन्निपबति KauśiSū. 47.33; MahāBhā. xii. App. I. 17A(10); अहं हि … अनुच्छ्वसन्नभुञ्जानस्तिष्ठेयं शाश्वतीः समाः Rāmā. i. 1183*(7); अनुच्छ्वसतो बहिर्नैरन्तर्येण वायोरुत्सर्गेण रेचको भवति ManuBh. i. 519.3 (*on* 6.70); अनुच्छ्वसन् प्रवोवाजाः त्रिरभ्यस्य उत्तरार्धर्चैऽवस्येत् SaṅkarKāBh. 178.13 (*on* iv. 1.8); यथाशक्यमनुच्छ्वसन्नेवाभिपर्यावृत्य… प्राणान्मोचयेत् … उच्छ्वसेदित्यर्थः SmṛtiCan. v. 373.1; त्रिवारमनुच्छ्वसन् सर्वान् पिण्डानुपस्थाय … त्रिः प्रसव्यं अविच्छिन्नं परिषिञ्चेत् BālamBha. i. 563.32 (*on* 1.249)

अनुच्छ्वसन (an-ucchvasana) *n.* non-breathing out अनुबन्धो नाम पदान्तरेष्वपि विच्छेदः [पदान्तरेष्वविच्छेदः] अनुच्छ्वसनं वा NāṭyaŚā. 17.129(6)

अनुच्छ्वसमान (an-ucchvasamāna) *adj.* who is not breathing out (i.e. who is holding the breath) वर्षसहस्रं वै नोच्छ्वसन् …। तस्यानुच्छ्वसमानस्य मूर्ध्नि धूमो व्यजायत Rāmā. i. 1183*(10)

अनुच्छ्वस्य (an-ucchvasya) *ger.* not having breathed out तत्र स्थानात् स्थानसंक्रमणे प्रणवेनावसायानुच्छ्वस्योत्तरां प्रतिपद्यते ĀśvaŚS. I. ii. 17.4.

अनुच्छ्वास (an-ucchvāsa) *adj.* in which there is no breathing out (i. e. in which the breath is held) भगवानभुक्त्वैव महातपाः । न किंचिदवदद्विप्रं मौनव्रतमुपास्थितः । तथैवासीत् पुनर्मौनमनुच्छ्वासं चकार ह Rāmā. i. 1185*(8)

अनुच्छ्वासन (an-ucchvāsana) *n.* suffocation (*lit.* the act of not allowing one to breathe) आपद्युक्तं प्रेतविधानमेवं शस्त्र° … अनुच्छ्वासनादिना मृतानां शरीरसंस्कारं वर्जयेत् BaudhPiMe. iii. 7.1.

अनुच्छ्वासम् (anucchvāsam) *adv.* **I** in (a state of) suffocation अकल्पः स्वाङ्गचेष्टायां शकुन्त इव पञ्जरे । तत्र लब्धस्मृतिर्दैवात् कर्म जन्मशतोद्भवम् । स्मरन्दीर्घमनुच्छ्वासं शर्म किं नाम विन्दते BhāgP. iii. 31.9; **II** without breathing out (i. e. in one breath) आचारविपरीतं पिण्डदानं चानुच्छ्वासं कार्यम् BālamBha. i. 528.8 (*on* 1.242)

अनुच्छ्वासवाद (anucchvāsa-vāda) *m.* utterance without breathing (in the middle) संततमन्वाहेति सामिधेनीनामनुच्छ्वासवादो विज्ञायते च ĀpaŚS. xxiv. 11.12.

अनुच्छ्वासविराम (an-ucchvāsavirāma) *adj.* not having cessation of breath, in which the breathing has not ceased निषधेश्वरश्चिन्तयांचकार । तदिदम्, अनुच्छ्वासविरामं मरणम् NalaCam. 5.54(44)

अनुच्छ्वासानुबन्ध (anucchvāsānubandha) *adj.* tied down when there is the non-clearing of air (from the enema-bag) अनुच्छ्वासानुबन्धे वा दत्ते निःशेष एव वा । प्रविश्य कुपितो वायुः शूलतोदकरो भवेत् CaraS. viii. 5.7 (1922 Ed.); AṣṭāSaṁ. ii. 164.19 (5.7)

अनुच्छ्वासोपवेशिन् (anucchvāsopaveśin) *adj.* who sits silently (*lit.* sitting without breathing) अनुच्छ्वासोपवेशिनमाविग्नम् … अन्यतमं शङ्केतेति शङ्काभिग्रहः ArthŚā. ii. 144.4 (4.6)

अनुच्छ्वास्य (an-ucchvāsya) *ger.* not having caused the air to pass out (from the enema-bag) अनुच्छ्वास्य च बद्धे वा दत्ते निःशेष एव वा । प्रविश्य कुपितो वायुः शूलतोदकरो भवेत् CaraS. viii. 5.9 (1941 Ed.); AṣṭāHṛ. v. 5.45.

अनुच्यमान (an-ucyamāna) *adj.* [*f.* -ā] **AI** not being stated, not being mentioned or prescribed कथमनुच्यमानं गंस्यते । गुणवृद्धिग्रहणसामर्थ्यात् MahāBh. i. 44.2 (*on* i. 1.3); i. 368.19 (*on* ii. 1.1); ii. 3.5 (*on* iii. 1.1); काम्यानि तु न विद्यन्ते कामाज्ज्ञानाद्यथेतरस्यानुच्यमानानि MīmāSū. x. 2.51; ब्रह्मणे दक्षिणा देया यत्र या परिकीर्तिता । कर्मान्तेऽनुच्यमानायां पूर्णपात्रादिका भवेत् Karmapradīpa ii. 6.1; अनुच्यमाने, वेद्यभ्यन्तरे यस्मिन्कस्मिंश्च प्रदेशे यूप इति गम्यते ŚābaBh. 1084.3 (*on* iii. 7.14); यथा भव्यमित्यनुच्यमानमपि गम्यते लोके तथा दृष्टत्वात् Sphuṭā. i. 6.19 (*on* 1.1); प्रशस्तोऽयमित्येतावन्मात्रेऽवधृते प्रशस्तत्वादित्यनुच्यमाने कर्तव्यताबुद्धिर्नैव स्यात् TautrVā. 21.2 (*on* i. 2.7); अनात्मानं देहेन्द्रियादिसंघातमात्मनो दृश्यमानमपि घटादिवदात्मत्वेनाहममुष्य पुत्र इत्यनुच्यमानोऽपि गृह्णाति KāṭhUBh. 144.9 (*on* 3.12); यत्र त्वन्तर्भावासंभवः, तत्र प्रयोगार्थायां स्मृतावनुच्यमानं वैकल्पिकत्वेन द्रष्टव्यम् BālaKrī. i. 173.16 (*on* 1.266); ii. 65.10 (*on* 3.171 (? 181)); नित्यत्वापादने शब्दस्योच्यमानेऽनुच्यमानमनित्यत्वं प्रत्येतव्यम् TātpaṬ.(Vā.) 684.4 (*on* v. 1.22); पूर्वज्ञानप्रसञ्जितस्यान्यथाकारस्य लोडनमिवेति वक्तव्यम् ।… तत्किं वक्तव्यमेतत् । नहि । कथमनुच्यमानं ज्ञास्यते NyāySu.(Ja.) 40B.5 (*on* i 1.1); **AII** not being expressed or denoted शब्दैरनुच्यमाने हि सत्यप्येकाश्रयेऽर्थतः । शब्दानां नैव संबन्धः पृथिवीस्थगवाश्ववत् ŚlokaVār. 7.32 (855.2); **B** not being asked or addresssd तिष्ठन्गुरौ तिष्ठति संप्रयाते गच्छन्ब्रुवाणे विनयेन शृण्वन् । अनुच्यमानोऽपि हितं विधत्ते ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 12.74.

अनुछाद (anu-chādá) *m.* [Vār. 1 *on* P. vi. 1.76] lower garment तस्य वाऽएतस्य वाससः । अग्नेः पर्यासो भवति वायोरनुछादः ŚatBr. III. i. 2.18; cf. **अनुच्छाद**.

अनुज (anuj-a) *m.* [AltGr. II. 1.71] **AI** younger brother दक्षिणे लक्ष्मणेनाथ सधनुष्पाणिना पुनः । हेमाभे ना(हेमाभेना ALS. 8, 1953) नुजेनैव तथा कोणत्रयं भवेत् RāmPūTāU. 4.1; 5.9; ज्येष्ठे तिष्ठत्यनुजेन विवाहे कृते परिवेत्तानुजश्चान्द्रायणं चरित्वा … पुनर्विवाहं कुर्यात् VaikhāGS. 6.13; (ज्येष्ठे) तस्मिन्पुनरागतेऽनुजः पूर्ववत्प्रायश्चित्तं हुत्वा विवाहं करोति VaikhāGS. 6.14; अजकस्त्वनुजः … वृषपर्वणः MahāBhā. i. 61.17; तमागतमृषिं दृष्ट्वा नारदम् … पाण्डवश्रेष्ठः प्रत्युत्थायानुजैः सह । अभ्यवादयत प्रीत्या MahāBhā. ii. 5.4; भुक्तवत्सु च विप्रेषु भोजयित्वानुजानपि ।… भुङ्क्ते युधिष्ठिरः MahāBhā. iii. 4.7; राजन् राज्यं प्रदाय त्वमनुजानां मया सह । वनं व्रज MahāBhā. x. App. I. 1(1); औरसीं भगिनीं वापि भार्यां वाप्यनुजस्य यः । प्रचरेन् नरः कामात् तस्य दण्डो वधः स्मृतः Rāmā. iv. 18.22; तथैवास्यानुगास्तुल्याः पुत्राः पौत्रास्तथानुजाः Rāmā. vi. 962*; vi. 1114*(1); परिवित्तितानुजेऽनूढे परिवेदनमेव च । तयोर्दानं च कन्यायाः ManuSm. 11.60 (ManuBh. अनुजः कनीयान् भ्राता); ViṣṇuSm. 37.15; तस्यानुजं रघुपतिः शरणागतं मां किं वक्ष्यतीति हृदयं परिशङ्कितं मे Abhiṣe. 4.7; दोषेषु बाह्यमनुजं भरतं हनानि Prati. 1.22; 4.9; रामोऽपि सह वैदेह्या वने …। चचार सानुजः शान्तः RaghuVa. 12.20; श्राद्धम् … भ्रातुर्ज्येष्ठस्य कुर्वीत ज्येष्ठो भ्रातानुजस्य च BṛParāSm. 7.48; बलदेवोऽनुजं दृष्ट्वा वचनं चेदमब्रवीत् ViṣṇuP. v. 20.33; सोऽथ ददर्श यमुनातटे । पातालकेतोरनुजं तालकेतुं कृताश्रमम् MārkP. 22.6; मैनाकस्यानुजो क्रौञ्चः VāyuP. i. 30.32; इति चिन्तयतां पापं लघुः प्राह तदानुजः MatsyaP. 20.6; अनुजस्य विकुक्षेस्तु निमेर्वंशं निबोधत BrahmāṇḍP. ii. 64.1; परममाहेश्वरस्सेनापतिधरसेनस्तस्यानुजः … म(ा)हाराजद्रोणसिंहः EI. iii. 320.5; xi 110.6; xix. 303.6; परमभट्टा(रक)महाराजाधिराजश्रीराज्यवर्धन[:।]तस्यानुजः … परमभट्टारक[महा]राजाधिराजश्रीहर्षः EI. xxi. 76.10; प्रसहेत रणे तवानुजान् द्विषतां कः शतमन्युतेजसः Kirātā. 2.23; अविभक्तेऽनुजे प्रेते तत्सुतं रिक्थभागिनम् । कुर्वीत KātySm. 855; धृतराष्ट्रस्य तनयान् कृतवैरान् पदे पदे । राजा न चेन्निषेद्धा स्यात् कः क्षमेत तवानुजः VeṇīSaṁ. 1.87; VyaktiVi. 50.17; देवो राज्यवर्धनः … शोकविषप्रसुप्तम् … अनुजमवादीत् HarṣaC. 252.11; भ्रातरि न्यस्य यातो मां मृगाविन्मृगयामसौ । एषितुं प्रेषितो यातो मया तस्यानुजो वनम् Bhaṭṭi. 5.82; श्रीधरसेनस्तत्या (Read स्या)नुजः … श्रीध्रुवसेनः EI. viii. 192.29; xxii. 116.12; अनुजौ मे सुश्रुतसुमन्त्रनामानौ AvantiKa. 189.12; सा च दुष्टकन्या सहानुजेन कीर्तिसारेण निगडितचरणा चारके निरोद्धव्या DaśKuC. 36.19; 75.13; 77.16; शेते च (कुम्भकर्णः) स कथं मासान् षडेतस्य वरोऽनुजः PadmP.(Ra.) 3.21; दद्यात् …। न पुत्रस्य पिता चैव नानुजस्य तथाग्रजः GobhiSm. 2.104; 3.70; दहनादि सपिण्डान्तं कुर्याज्ज्येष्ठोऽनुजैः सह LaghvāśvaSm. 20.3; सैव श्यामादेवी तस्यानुजमकलितोदयमसूत EI. xii. 74.28; xiv. 149.14; अहो वात्सल्यमहिमा रघुपुंगवस्य येन पुनर्विषयीकृतमात्रामेवानुजस्यावस्थामभिजानाति स्म MahāvīC. 6.49(2); राजा श्रीवल्लभाख्य[:] … तस्यानुजः …

नवकामनामो(मा) शिष्टप्रियः EI. xii. 51.29; xviii. 107.3; x. 86.27; vi. 292.51; अग्रजं वा दशग्रीवमनुजं वा विभीषणम् । अन्वयव्यतिरेकाभ्यां वीरः कमभिषेक्ष्यति AnarghaRā. 6.19; एकयोनित्वाज्ज्येष्ठेनेवानुजोऽनुगृह्यते, अग्निना ब्राह्मणः BṛĀraUBh. 90.11 (*on* i. 4.6); धीमाननुजः स ते जटायुः RāmC. 14.22; स्वकुलं समलंकृतं गुणैरुपनीताश्च महापदं जनाः । अनुजा विनयेन भूषिताः RāghPāṇ. (Dha.) 4.52; 7.20; 17.7; EI. ii. 122.21; xxii. 155.15; सः ··· अनुजस्य राज्यश्रियं समर्प्य ··· चतुर्थमाश्रममशिश्रियत् YaśasCam. ii. 246.11; ii. 310.22; वाच्याः ··· पूज्यैः शिष्यात्मजानुजाः । वत्सेति DaśRū. 2.68; SāhiDa. 331.14; युधिष्ठिरः ···। सहानुजैः ··· कथं प्रवृत्तः BhāgP. i. 10.1; असूत मेना मैनाकं क्रौञ्चं तस्यानुजं तथा KūrmaP. 148.13 (1.13); श्रुतकीर्तिं माण्डवीं च कुशध्वजसुते तथा । जनकस्यानुजस्यैते शत्रुघ्नभरतौ (उपयेमाते) AgniP. 5.13; मुनिर्विभावसुर्नाम्ना पुरासीत् तस्य सा(?चा)नुजः । सुप्रतीकः SkandP. iii(1). 38.56; अनुजं विरुजं शीघ्रं कुरु मित्र NaraP. 52.91; ज्येष्ठो नाभिरिति ख्यातस्तस्य किंपुरुषोऽनुजः LiṅgaP. i. 47.4; जयचन्द्रः ··· जितेन्द्रियः । रत्नभानुश्च संजज्ञे शूरस्तस्यानुजो बली BhaviP. 468A.30 (iii(3). 5.6); युधिष्ठिरस्तु विरहादनुजानिदमब्रवीत् DevīBhāP. ii. 7.39; iii. 12.32; iv. 22.32; चित्राङ्गः ···। तस्यानुजो विचित्राख्यः PadmP. iv. 25.22; राज्यं शासतु मेऽनुजः AdhyāRā. ii. 3.73; यः प्राग्बको विन्ध्यवने स त्वं पुत्र ममानुजः YogVā. v. 20.18; रामः ··· पश्यन् ··· संपातेरनुजम् ··· कंचित्कालं गमयामास RāmāCam. 3.13(1); 6.16(1); EI. xii. 310.21; ii. 307.22; राक्षसोऽहं विभीषणः । रावणस्यानुजः RāmāMañ. 303.21; 493.2; त्वमस्यैव पुरानुजः BṛKathāMañ. vi. 1.104; viii. 1.6; श्रीच्छित्तराजो नृपतिर्व(र्ब)भूव ।··· ततोऽनुजः समभवन्नागार्जुनः क्ष्मापतिः EI. xxv. 58.30; अनुजौ··· तौ विहस्य तमूचतुः KathāSaSāg. xii. 15.10; अशक्तिरस्यास्ति न दिग्जयेषु यस्यानुजोऽहं शिरसा धृताज्ञः VikraDeC. 3.54; 18.67; भक्त्यानम्रनिजोत्तमांगमनुजं तृष्णावतालिंगितुं [।] ··· नीताः ··· वत्सेन षड्वत्सराः EI. vi. 339.44; परदारेषु निस्त्रिंशं नृवीरमनुजं त्वया । भीरुणा सूदितं वीक्ष्य यज्जीवामि तदद्भुतम् KīcaVa. 3.16; शङ्कानुजादपि सुतादपि दारतोऽपि लोकस्तथापि कुरुते ननु चौर्यवृत्तिम् KaumuMi. 7.3; 2.14(1); तस्यासीदथ पार्थिवः पृथुयशाः श्रीसिन्धुराजोऽनुजः EI. ii. 185.17; xxiii. 30.7; ii. 336.20; ज्येष्ठस्य यदनुजैः सहाविभक्तधनत्वमुच्यते Aparā. 719.1 (*on* 2.114); 1115.18 (*on* 3.268); मासार्धमासेन स आसनाय मन्येऽनुजो विंशतिदोष्ण इच्छेत् DvyāśraKā. 2.66; PariPar. 1.143; नानुजोऽपि करोत्याज्ञाम् TriṣaŚaPuC. i. 5.15; i. 6.508; तस्यानुजो धरणिभृद्रगादित्यस्ततोऽभवत् RājTa.(Ka.) 3.386; 4.376; कानुजे मम निजे दनुजारौ जाग्रति स्वशरणे रणचर्चा NaiṣC. 5.38; 6.80; सोदरभ्रातृपुत्रस्याधिकारो युक्तः ··· बृहस्पतिवचने पुत्रतुल्यकार्यकारित्वाभिधानात् — नानुजस्य तथाग्रज — इति निषेधाच्च HārLa. 180.4; रमा ··· गता ··· दातारं रसितानुजे नरशतानीकेन रामं तदा RāghPāṇ. (Ka.) 13.62; त्वयानुजोऽसावनुगम्यतां मृधे PṛthvīVi. 2.63; 5.17; अनुजोऽपि चिरं राज्यं बुभुजे विष्णुवर्ध(र्द्ध)नः EI. vi. 95.10; पाणीन् जनककन्यानां पीडयद्भिः सहानुजैः । सीताया रामभद्रो मे पाणिपीडनमिच्छति PrasaRā. 3.51; समुद्रविजयोऽनुजान् । आत्मनोऽप्यधिकं पश्यन्नपात् सौर्यपुरं प्रजाः PāṇḍaC. 2.48; 9.20; अनुजानां तु ज्येष्ठाधीनत्वमवगन्तव्यम् SmṛtiCan. iv. 604.14; vi. 146.2; रामो नूनमयम् ··· सौमित्रिरस्यानुजः SaduktiKa. 35.21; EI. vii. 150.16; viii. 209.6; श्रीमल्लेरनुजो मल्लो नाम्ना MalliC. 5.101; तेजपालमयमात्मनोऽनुजम् । तं च वीरधवलं क्षितीन्द्रमापृच्छ्य VasaViKā. 10.31; 12.49; त्वदनुजवचने दत्तकर्णोऽयमास्ते Dūtāṅg. 27; EI. xix. 22.18; v. 110.24; तन्निर्वाह्यं मयेति ··· विधत्ते सर्वं यः स्वामिकार्यं हितमनयहता भावुकेनानुजेन SūktiMu. 0.26; यशोवर्धननामा मेऽनुजः SamarāSaṁ. 4.570; 6.396; अनुजेन पुनः प्रैरि स्वैरिण्याह्वानकृद्गिरा PrabhāC. 12.23; तस्यानुजो भरतसंज्ञः ··· वनस्थव्रतवानभवत् SātvaT. 2.39; ManvaVi. 1373.18 (*on* 11.60); अस्यानुजः पुण्ययशा उदार आनन्दनामा EI. i. 334.10; iii. 25.19; वज्रात्त्रातः समुद्रेण मैनाकोऽस्यानुजो गिरेः ViviTīKa. 16.17; आद्यः कुमारपालोऽभूत् ···। महीपालकीर्तिपालौ जातौ तस्यानुजौ KumāDeC.(So.) 9.17; SūktiRa. 195.11; तत्रानुजो माधवनायकेन्द्रः RasāSu. 3.7(1.16); तवानुजस्यापि समो न लक्ष्यते ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 14.129; भीमसिंहोऽनुजोऽप्यस्य Gurvā. 157; भर्तृहरिर्नाम राजा···तस्यानुजो विक्रमो नाम Siṁhā-Dvā. 5.0(4); अस्मान् प्राप्तः शरणमनुजो रावणस्यैष वीरः UnmaRā.(Vi.) 92; धन्यो यस्यानुजो धीमान् EI. xiv. 73.52; viii. 18.12; श्रुत्वा नवं नृपं पालो दध्यौ नूनं ममानुजः PālaGoKa. 122; तस्यानुजः ··· अभ्यषिच्यत RājTa.(Jo.) 59; 363; 907; पिता ह्यात्मनो जरां ज्ञात्वा ··· अनुजं मुञ्जं महाबलमालोक्य पुत्रं च बालं वीक्ष्य विचारयामास BhojPra. 1.6; बभतुर्भूपतेरग्रे स्थितौ तस्यानुजात्मजौ RājTa. (Śrī.) 2.7; पित्रादौ मृते जीवत्यग्रजेऽनुजो गार्ग्यायणः PrakriKau. i. 703.1; अकृतविभागो ज्येष्ठो यदि धार्मिको भवति तदानुजानामपि तदनुयायित्वेन धार्मिकत्वाज्ज्येष्ठः कुलं वृद्धिं नयति ManvaMu. 383.8 (*on* 9.109); पण्डोर्विदुरवत्तस्य राज्ञोऽभूदनुजो जयी HammīMaKā. 9.154; कंसं निहत्य दनुजाननुजांश्च सप्त ···। मातामहाय भगवान् ··· राज्येऽभिषेक्तुमनुमिच्छति KaṁVa. 7.3; EI. iv. 20.254; रघुपतेः ··· धर्मार्थकामेष्वनुजेषु च समवृत्तिमात्रस्य CitraMī. 41.8; Rāṣṭrau. 7.30; 8.12; ज्येष्ठानुजयोश्च पुंस्त्वं विवक्षितम् VīraMi.(Saṁskāra.) 763.7; Raghunā. 4.47; स्थीयतामग्रजैः स्वर्गे जीयतामनुजेन वा NīlaVi. 67.8; रामः ··· अनुजेनानुगतः Vidvanmo. 8.46; अनुजस्याग्रजस्योच्चैः पितुः स्वस्य सुतस्य च । अनये वर्तमानस्य न दाक्षिण्यमधत्त यः ParamāKā. 76.5; ŚṛṅgāMañ.(A.) 1.23; द्राक् त्यज भयमनुजैस्त्वं समं धर्मसूनो PadyaVe. 137; 442; JānaPa. 4.23(3); लक्ष्मणः ··· वपुषः श्रिया यदनुजो मदनः Rāgh. 8.26; 8.59; ĀnandRa. 2.22; पुंसानुज इति । यस्य पुमानग्रजः स पुंसा हेतुनानुज इत्यर्थः LaŚabdeŚe. ii. 158.8; तस्य (अधिकारस्य) जायापत्योरिवानुजाग्रजयोरनुमतिद्वारा साक्षाच्च स्वीकारात् Bālam-Bha. i. 598.3 (*on* 1.255); रामो विधिं परिसमाप्य सहानुजैस्तु तेभ्यो ददौ बहुवसूनि MahāN. 1.56; **All** younger son सुललितमितराजनयन्नकुलं सहदेवमनुजमितराजनयम् YudhiVi. 1.21; **B** (*fig.*) replica, copy देवाः ···। मण्डपं रचयामासुः सुधर्माया इवानुजम् TriṣaŚaPuC. i. 2.769; i. 4.113; बन्धूनिवोच्चैःश्रवसः सूर्याश्वानामिवानुजान् । आनिन्युर्वाजिनः ··· नृपाः TriṣaŚaPuC. ii. 2.560; iv. 1.38 [a cadet, MW., Apte; the plant Trāyamāṇa, MW., born again, invested with the sacred thread, Apte]; *n.* **1** plant *Nymphaea lotus* or *Hibiscus mutabilis* प्रपौण्डरीकम् ·– श्रीपुष्पं सानुजानुजम् DhanvaNi. 114.12; RājNi. 114.17; **2** coriander or fruit of *Diospyros embryopteris* अनुजं तुंबरौ ApūNā. 15B.3.

अनुज (anuj-a) *adj.* [*f.* -ā] [JaineVyā. 110.35 (*on* ii. 2.84); CāndraVṛ. *on* i. 2.65; KāśiVṛ. *on* iii. 2.101] **A** born after, later, younger तदक्षान्पर्युपविशन्ति चत्वारः पितापुत्राः । पिता पुरस्ताज्ज्येष्ठो दक्षिणतोऽनुजः पश्चात् BaudhŚS. i. 48.5; स्वसेयमनुजा मम MahāBhā. i. 13.34; भ्राता तस्यानुजश्चासीत् सुप्रतीकः MahāBhā. i. 25.10; आनयामास काश्यस्य सुताः सागरगासुतः ।··· भगिन्य इव चानुजाः MahāBhā. i. 96.44; vii. 87.59; अनुजो भ्राता मम वीरः कुशध्वजः Rāmā. i. 70.13; ii. 48.14; अनुजस्त्वेष मे भ्राता शीलवान् प्रियदर्शनः Rāmā. iii. 17.3; vi. 11.10; भ्रातुर्ज्येष्ठस्य भार्या या गुरुपत्न्यनुजस्य सा ManuSm. 9.57; एकाधिकं हरेज्ज्येष्ठः पुत्रोऽध्यर्धं ततोऽनुजः ManuSm. 9.117 (ManvaMu. ज्येष्ठादनन्तरजातः); आर्येति पूर्वजो भ्राता वाच्यः पुत्र इवानुजः NāṭyaŚā. 17.84 (AbhinBhā. अनुजो ज्येष्ठेन पुत्रवत् वत्स तात पुत्रकेति संभाष्यः); यः ··· कुर्यात् ··· द्विजन्मा । पिण्डप्रदानं पितृभे च तद्वज्ज्येष्ठो विपद्येत सुतोऽनुजो वा BṛParāSm. 7.292; अनुजः पश्चाज्जातः कनीयान् यवीयाननुज एव ManuBh. ii. 257.7 (*on* 9.57); पारसीकशास्त्रेण हि मृते पितरि माता प्रथममग्रजेन पुत्रेण परिणेतव्या । तदनु तदनुजेन इत्युपदिश्यते DharmoPra. 15.18; लेभे ··· कन्याद्वयं च सा ।···वरिष्ठा त्वाकूतिः प्रसूतिश्चानुजा स्मृता LiṅgaP. I. 5.17; जटायुरिति विख्यातो ह्यपरः सोदरोऽनुजः BrahmP. 166.4; गङ्गा बभूव मेनायामुमा तस्याः स्वसानुजा BṛDharmaP. i. 41.108; सीतापि सुषुवे पुत्रौ द्वौ ···। मुनिस्तयोर्नाम चक्रे कुशो ज्येष्ठोऽनुजो लवः AdhyāRā. vii. 6.27; (पुत्रस्य) ज्येष्ठस्य द्वौ भागौ तदनन्तरजातस्य सार्धं एको भागः ततोऽनुजानामेकैको विभागः Mitā. 222.19 (*on* 2.116); मल्लदिन्नाभिधानोऽनुजो भ्राता सभां चित्रकैश्चित्रयामास SthānṬ. 402A.7; अम्बालिकापि तनयं तस्यानुजमजीजनत् PāṇḍaC. 1.353; श्रीगङ्गाधरतः सुतोऽजनि··· अनुजः EI. i.41.16; xxi. 52.8; अस्माकमनुजानां तु गजानां ग्रामवासिनाम् । रोगाः प्रादुर्भविष्यन्ति विषमाद्यशनादिभिः Hastyāyur. 8.19 (1.1); ज्येष्ठम् ··· मध्यमम् । बहामखानमनुजं पार्थिवोऽजीजनत् सुतान् RājTa.(Śrī.) 1(1).56; 1(1).70; वत्सराजस्यानुजो भ्राता भोजस्य प्राणपरित्यागसमये ··· प्राह BhojPra. 7.2; वीरांस्ताश्वतुरः सुतान् सुषुविरे ···। ज्येष्ठो राम इतः कनिष्ठ भरतस्तस्यानुजो लक्ष्मणः MahāN. 1.15; **B** youngest पतिश्वशुरता ज्येष्ठे पतिदेवरतानुजे । मध्यमेषु च पाञ्चाल्यास्त्रितयं त्रितयं त्रिषु SaraKaṇṭhā. 183.13 [Kośas give following as the meanings of *anuja* — *jaghanyaja*, AmaK. 1160; AbhidhāCin. 552; *avaraja*, ŚabdaRaSaK. 78.4; *anuja* is given as the meaning of following words — *kanīyas*, AnekāSa. 300; Vaija. 254.9; TrikāŚe. iii. 3.444; AnekāSaṁ. 3.742; ViśvaPra. 179.59; DharK. 2728; MediK. 189.50; NānārthaMa. 1914; ViśvaLoK. 392.48; *kaniṣṭha*, AnekāSa. 300; Vaija. 254.9; AnekāSaṁ. 3.163; ViśvaPra. 42.14; DharK. 545; NānārthāSaṁ. ii. 80.394; MediK. 41.12; ViśvaLoK. 88.11; KośaKaTa. 2.4650; ŚabdaRaSaK. 94.7; *jaghanyaja*, AnekāSa. 711; Tri-kāŚe. iii. 3.84; ViśvaPra. 34.27; NānārthSaṁ. 40.15; NānārthāSaṁ. iii. 46.238; AnekāTi. 4.85; ParaNā. 3017; ViśvaLoK. 71.30; *sūnu*, AnekāSaṁ. 2.286; ViśvaPra. 86.19; DharK. 1321; MediK. 89.25; AnekāTi. 2.326; ParaNā. 3333; ViśvaLoK. 189.24; KośaKaTa. 2.6166; ŚabdaRaSaK. 189.14; *yavīyas*, MediK. 189.61; and Kośas give following words as synonyms of *anuja* — *kanīyas*, ParyāRaMā. 1244; NāmMā. 42; ŚabdaRa.(Vā.) 2288; ParaNā. 2070; KośaKaTa. 1.4950; KalpaK. 29.87; *kaniṣṭha*, ParyāRaMā. 1244; Abhidhā-

RaMā. 2.351; Vaija. 175.31; 201.4; ŚabdaRa.(Vā.) 2288; ParaNā. 2070; KośaKaTa. 1.4950; KalpaK. 29.87; *avaraja*, AbhidhāRaMā. 2.351; Vaija. 175.31; 201.4; NāmMā. 42; ŚabdaRa.(Vā.) 2288; ParaNā. 2070; KośaKaTa. 1.4950; *jaghanyaja*, Vaija. 201.4; ParaNā. 2070; KośaKaTa. 1.4950; KalpaK. 29.87; *yavīyas*, Vaija. 201.47; ŚabdaRa.(Vā.) 2288; ParaNā. 2070; KośaKaTa. 1.4950; *jaghanya*, ŚabdaRa.(Vā.) 2288; *yaviṣṭha*, ŚabdaRa.(Vā.) 2288; ParaNā. 2070; KośaKaTa. 1.4950; KalpaK. 29.87; *sānu*, KośaKaTa. 4950; *laghu*, KalpaK 29.87]

अनुजकामिनी (anuja-kāminī) *f.* wife of a younger brother विरक्तेयं तदा जाता चकमेऽनुजकामिनीम् DevīBhāP. i. 11.60.

अनुजकृत (anuja-kṛta) *adj.* made (i.e. built) by a younger brother तटे गोदावर्याः ··· समासीनः श्रीमाननुजकृतपर्णोदवसिते तपश्चर्यां वर्या चिरमकृत सीतासहचरः Ragh. 7.76.

अनुजगदित (anuja-gadita) *n.* speech of the younger brother श्रुत्वा तदनुजगदितं तेन दधानेन धाम तदनु जगदितम्। खमरोधि कपीनेन YudhiVi. 5.25.

अनुजगृह (anuja-gṛha) *n.* **A** third astrological house from the Lagna राशिमध्ये शत्रुव्ययानुजगृहे हिबुके पराह्ने।··· शुक्रोऽरुणस्य पुरतो यदि शोभनः स्यात् JātaPā. 2.66; **B** house of a younger brother कात्यायनी रुचिरान् प्रदेशान् पश्यन्ती ··· प्रसन्नेन चेतसा स्थापयिष्यतोऽपि गिरिमनुजगृहे देवासुराननुजगृहे NīlaVi. 75.9 (Vibudhānanda अनुजः हिमवत्सुतः मैनाकः तस्य गृहे सदनीभूतसमुद्रे)

अनुजग्मिवस् (anu-jagmivas) *adj.* [*f.* -jagmuṣī] [P. vii. 2.68] **A** who has known राजस्त्रीणां स तद्वाक्यं तथ्यमित्यनुजग्मिवान् Rāmā. ii. 1234*(1); **Bi** who has followed, who has gone after व्रजन्तं च वनं राममद्दमप्यनुजग्मिवान् Rāmā. iv. 123*(19); अथानुजग्मुषां तेषामन्वहं समयं मुनेः। परस्परमभूत् प्रीतिरखण्डा पाण्डुजन्मनाम् PāṇḍaC. 5.1; सापि सानुशयमानसा जवात्त्वां व्रजन्तमनुजग्मुषी परम्।··· संगता न Surath. 6.84; इत्युक्त्वा गणिनीं यान्तीं रत्नवत्यनुजग्मुषी SamarāSaṁ. 8.475; **Bii** who has approached (for sexual intercourse) अयं मित्रकलत्रं वै विश्वस्तमनुजग्मिवान् PadmP. iv. 30.57.

अनुजग्राहतराम् (anujagrāha-tarām) *ind.* [*comp.* of 3rd per. sg. of perfect of अनुग्रह्] favoured highly इतीरयित्वा विरतां स तां पुनर्गिरानुजग्राहतरां नराधिपः NaiṣC. 9.7.

अनुजङ्घ (anu-jaṅgha) *adj.* having befitting (i.e. strong) shanks जनाः स्युः संयुगे ··· जिह्मनासानुजङ्घाश्च दूरगा दूरपातिनः MahāBhā. xii. 102.9.

अनुजतनय (anuja-tanaya) *m.* son of a younger brother राजा रत्नोद्भवः ··· विषादसंतोषावनुभवंस्तदनुजतनयं समर्पितवान् DaśKuC. 9.25.

अनुजता (anuja-tā) *f.* the state of being a younger brother यथाग्रजं मामनुजस्सिषेवे। तथाहमस्यानुजतामुपेत्य सेवाविधानात्कृतनिष्क्रयः स्याम् PṛthvīVi. 6.62.

अनुजत्व (anuja-tva) *n.* the state of being a younger brother (उपेन्द्रो वामनः) इन्द्रमुपगतोऽनुजत्वेनेति उपेन्द्रः ViṣṇuSaBh. 57.8 (*on* 30)

अनुजदर्शन (anuja-darśana) *n.* seeing or visiting by a younger brother राघवः ··· सभाभवनमेत्य सः। रत्नासनस्थितो द्वाःस्थं दिदेशानुजदर्शने RāmāMañ. 495.11.

अनुजद्विष् (anuja-dviṣ) *adj.* who hates (my) younger brother तस्यैव पाण्डवपशोरनुजद्विषो मे क्षोदैर्गदाशनिकृतैर्न विबोधितोऽस्मि VeṇīSaṁ. 4.94.

अनुजन् (anu-jan-) IV. Ā. (rarely P.) [P. vii. 3.79] **Ai** to be born after अश्वस्य जायमानस्य महिमा पुरस्ताज्जायते रात्रिरेनं महिमा पश्चादनु जायते TaiS. VII. v. 25.2; वागेवास्य वागहर्वाऽअश्वं पुरस्तान्महिमान्वजायत तस्य पूर्वे समुद्रे योनी रात्रिरेनं पश्चान्महिमान्वजायत ŚatBr. X. vi. 4.1; BṛĀraU. i. 1.2; एकवर्षान्तरास्त्वेव द्रौपदेया यशस्विनः। अन्वजायन्त MahāBhā. i. 213.79; समानव्रतचारिण्यां रुक्मिण्यां योऽन्वजायत ··· प्रद्युम्नो नाम मे सुतः MahāBhā. x. 12.30; पुत्रिकायां कृतायां तु यदि पुत्रोऽनुजायते। समस्तत्र विभागः स्यात् ManuSm. 9.134; सकामो मनसा भेजे स मुनिस्तामनिन्दिताम्। तस्याभिध्यायतस्तां तु विकारो योऽन्वजायत MārkP. 17.3; तत्राप्यजोऽनुजनिताप्यनिरुद्धनामा। नाम्नां प्रवर्तकतया मनसीश्वरोऽपि SātvaT. 2.62; **Aii** to be born along with जायमानस्य यच्छीलमनुजायते MahāBhā. iii. 9.11; एष साक्षाद्धरेरंशो जातो लोकरिरक्षया। इयं च तत्परा हि श्रीरनुजज्ञेऽनपायिनी BhāgP. iv. 15.6; **B** to beget श्रीरुक्मिणीप्रभृतिदारशतं विवाह्य ताभ्यः सुतान् दशदशानुजनिष्यति स्म SātvaT. 2.54; **C** to take place चातुर्मास्योद्भवं दोषं बाधते न च मानवम्। यस्य शिप्रोदके स्नानं कर्कराजेऽनुजायते SkandP. v(1). 69.54; (caus.) to causes to be born आयोगव्यामेवानुजनयति, प्रकृतत्वात् ManuBh. ii. 341.16 (*on* 10.33) [to take after (one's parents), MW.; to be born similar to, APTE]

अनुजन (anu-jana) *m.* follower अनुगतो जनम् अनुजनः GaṇRa. 5.338(376) [जनं जनमनु। अनुजनः w. r. for अनुजनम् GaṇRa. 5.338(376)]

अनुजननी (anu-jananī) *f.* one who follows the mother (i.e. mother-like deity) (वैष्णवी) जानुजेनानुजननी जानानाजजनैजनम्। निजाजिनेनानिजजौ जनानूनानजीजनत् HarVi. 43.111 (comm. अनुजननी भूतानां करुणापरत्वादपरेव माता)

अनुजनम् (anujanam) *adv.* each and every person जनं जनमनु अनुजनः (? अनुजनम्)। आनुजनीनः GaṇRa. 5.338(376) [according to people, popularly, MW.]

अनुजनायक (anuja-nāyaka) *m.* the lord of the third astrological house from the Lagna लग्नेशानुजनायकौ विबलिनावन्योऽन्यशत्रुग्रहौ ··· तत्पाके सहजप्रमादकलहम् ··· वदेत् JātaPā. 12.27.

अनुजनाश (anuja-nāśa) *m.* loss of the younger brothers बहुच्छलत्वात्संग्रामस्यानुजनाशमाशङ्कमानो यथैव भवते रोचते तथैवासौ सज्जः संधातुम् VeṇīSaṁ. 5.87.

अनुजनिधन (anuja-nidhana) *n.* death of the younger brothers अनुजनिधनस्फीताच्छोकादतिप्रणयाच्च यद्विकृतवचने मास्मिन् क्रोधश्चिरं क्रियतां त्वया VeṇīSaṁ. 5.353.

अनुजनिपात (anuja-nipāta) *m.* fall of the younger brother राघवोऽनुजनिपातसमुत्थं शोकवेगमविचिन्त्य ···। दुर्दिनम् ··· बाणसंहतिमयं विततान RāmC. (App. 2) 40.20.

अनुजनुस् (anujanus) *adv.* in each and every birth वृद्धिः सा दीधितीनां वृजिनमनुजनुर्मार्जयत्वर्जितं वः SudarŚ. 15 (comm. अनुजनुर्जनुषि जनुषि)

अनुजन्मता (anujanma-tā) *f.* the state of being one who is born subsequently **i** as a younger sister नन्दिनीनरेन्द्रस्य ··· मारिदत्तमहीश्वरमहीरुहस्यानुजन्मतालताकन्दल्यां कुसुमावल्यां सह संभूतम् ··· मुनिकुमारकयुगलम्···आदिक्षत् YaśasCam. i. 135.3 (comm. अनुजन्मता लघुभगिनीत्वम्); **ii** as a younger brother स भृङ्ग इत्यस्य गतोऽनुजन्मतां दधत्स्वनाम्नोऽनुगुणामपि श्रियम् ŚrīKaC. 3.53.

अनुजन्मद्वितीय (anujanma-dvitīya) *adj.* having the younger brother as the second one (i.e. accompanied by the younger brother) रामः स्वाग्रे रावणेरप्युपेतान् बाणान्वर्णैरङ्कितान् स्वर्णरेखैः। वीक्ष्य स्मित्वा सोऽनुजन्मद्वितीयो बाणाद्वैतं विद्विषत्सु प्रतेने RāmC. 30.63.

अनुजन्मन् (anu-janman) *m.* one who is born after, the younger brother द्विषता विहितं त्वयाथवा यदि लब्ध्वा पुनरात्मनः पदम्। जननाथ तवानुजन्मनां कृतमाविष्कृतपौरुषैर्भुजैः Kirātā. 2.17; सहसा ततः स सहितोऽनुजन्मभिर्वसुधाधिपोऽभिमुखस्य निर्ययौ ŚiśuVa. 13.2; इतरानपि क्षितिभुजोऽनुजन्मनः प्रमनाः ··· यथोचितं जनसभाजनोचितः ··· असभाजयत् ŚiśuVa. 13.14; अयं तु यजमानेन यक्ष्यमाणस्य मे गृहम्। प्रेषितस्तेन वात्सल्यादनुजन्मा कुशध्वजः MahāvīC. 1.15; गतस्य तस्याथ सहानुजन्मना ··· वनस्थलीम्। बभूव सेवादरदूरबन्धुरः पुरो हनूमान्प्रभुकार्यकोविदः RāmC. 4.97; 20.50; मुष्ट्या पिनष्टि ··· तूर्णं च कर्णमतिकुर्प्पति कूर्पराभ्यामस्त्रायितावयव एष तवानुजन्मा BālRā. 8.53; अभिषिच्य राज्ये यशोऽभिधानरत्नं सापत्नमनुजन्मानमङ्गस्य ··· तेन भगवता सह विहरमाणावत्रागतौ YaśasCam. ii. 265.13; ज्यायांस्तत्र मनोरथो दशरथस्तस्यानुजन्मा EI. ii. 334.6; दिवं यियासुर्मम वाचि मुद्राम्। अदत्त यां वाक्पतिराजदेवः। तस्यानुजन्मा कविबान्धवस्य भिनत्ति तां संप्रति सिन्धुराजः NavaSāC. 1.8; (शिलादित्यस्य) एक एवानुजन्मा ··· नाम्ना कलादित्य इति पुरुषभूषणं बभूव UdaySuKa. 4.7; तदनु तदनुजन्मा चित्तजन्मोपमानो गुणनिधिरनवद्यो गुण्डमाख्यो महीशः। सकलमिदमरक्षत् EI. xi. 150.30; क्रमप्राप्तं राज्यं दत्त्वानुजन्मने। शूरसेनाय स ययौ वैद्याधरपुरं निजम् KathāSaSāg. x. 10.186; युवा विजयराजाख्यः ··· व्याजहारानुजन्मानम् RājTa.(Ka.) 8.2228; 7.182; अयि कुशली सपरिग्रहोऽपि महाराजः सुकृतात्मजः कमिदानीं देशमुपस्करोति सहानुजन्मभिः PārthPa. 36(9); सः ··· अनुजन्मेव शक्रस्य पृष्ठतः समुपाविशत् TriṣaŚaPuC. i. 1.819; स तु पुष्पादपि मृदुर्भायावी योऽनुजन्मनाम्। अवर्णादभीरूणां राज्यानि स्वयमाददे TriṣaŚaPuC. i. 5.132; ii. 2.12; iii. 3.207; पितृपादाब्जहंसस्य मदीयस्यानुजन्मनः। वने निवसतो रूपमालिख्यानयत द्रुतम् PariPar. 1.132; एवमाद्यनुशिष्यानुजन्मानमृषभः स्वयम्। आराधनां सानशनां कारयामास PariPar. 1.282; तस्य विग्रहराजेन भोगीन्द्रेणानुजन्मना। शेषेण च महीभारं त्याजिताः पृथिवीभृतः PṛthvīVi. 5.71; सोऽग्रजन्मानुजन्मानौ कृत्वाङ्कतलतल्पगौ। उल्लापैः श्रोत्रपीयूषैः खेलयामास PāṇḍaC. 1.252; 8.228; सोमेश्वरदेव इति क्षितिदेवस्यास्य बन्धुरनुजन्मा। अजनि कनिष्ठः Surath. 15.42; अनुजन्माभवत्तस्य वेत्तभूपः प्रतापवान् EI. vii. 123.13; vii. 150.15; द्रुतमुन्मूलिते तत्र धात्रा कल्पद्रुमाङ्कुरे। उज्जगामानुजन्मास्य श्रीभीम इति भूपतिः KīrtiKau. 2.59;

अनुजन्मना समेतः … वस्तुपालोऽयं। मदयति कस्य न हृदयम् EI. viii. 209. 10; xviii. 107. 4; श्रीमान् रेचमहीपतिः सुचरितो यस्यानुजन्मा स्फुटम् प्राप्तो वीरगुरुप्रथां पृथुतरां वीरस्य मुद्राकरीम् RasāSu. 3. 1 (1. 14); परीतो महिमासाहिस्त्रिभिरप्यनुजन्मभिः। व्यक्ततामभजत्तत्र परमात्मा गुणैरिव HammīMaKā. 13. 12; तस्यानुजन्मा हरिशब्दपूर्वः श्रीमान् हरोऽभूच्चरितैरपूर्वः Rāṣṭrau. 2. 39; 7. 31; दुर्दान्तध्वान्तभानुः स भवति भगवानेव यस्यानुजन्मा NīlaVi. 65. 15; तस्यानुजन्मा तदपाहृतश्री सुग्रीवनामा विभुनान्वकम्पि Rāgh. 13. 55; भो भो मन्त्रिणः प्रबोध्यतामयमनुजन्मा कुम्भकर्णः MahāN. 9. 13(2); *f.* younger sister, cf. अनुजन्मना i; *n.* **i** repeated birth, frequency of birth दीक्षानुजन्मोपसदः शिरोधरं त्वं प्रायणीयोदयनीयदंष्ट्रः BhāgP. iii. 13. 37 (Bhāvārthadīpikā अनुजन्म वारंवारमभिव्यक्तिः); **ii** (day) subsequent to (the day of) the birth एवं जन्मानुजन्मादिपौर्णमासीषु साधकः। कुर्यात् कर्षसुवर्णस्य मुद्रिकां गाश्च दक्षिणाम् TantrRā. 25. 43 (comm. आदिशब्दः विषुवायनयुगादिविशेषदिवसविषयः)

अनुजन्मर्क्ष (anujanmarkṣa) *m., n.* tenth constellation from the birth-(constellation) जन्मभमनुजन्मर्क्षं त्रिजन्मभं नेष्टमखिलकार्येषु VasiS. 20. 5.

अनुजप् (anu-jap-) I. P. to recite or mutter after, to follow in muttering अथैतं संचितं सामभिः परिष्टुवन्ति अथ होतारमाहुरभ्युक्थमनुजपेति KauṣīBr. 19. 4 (85. 18); तेषु यदा पर्यायं सामगाः स्तुवतेऽथ होतारमाहुरनुजपेति ते यदि स्तुवीरन्यदि न स्तुवीरन्नन्वेव जपेत् ŚāṅkhaĀ. 1. 4 (3. 8); 1. 5 (3. 10); कृतस्यानावृत्तिर्गुणलोपे संनिपातप्रधानत्वात्। मन्त्रं नानुजपेत् ŚāṅkhaŚS. iii. 20. 18; iii. 20. 19; अनुजपेयुरन्येन कृते मन्त्रौ ब्राह्मणविहितादन्यत्र LāṭyāŚS. i. 10. 7; DrāhyŚS. iii. 2. 9; LāṭyāŚS. ix. 10. 7.

अनुजपट्टबन्ध (anuja-paṭṭabandha) *m.* coronation of (*lit.* tying of silk turban on) the younger brother रघूद्वहस्य हत्वा यथाग्रजमथानुजपट्टबन्धः। आरभ्य वालिनमसंशयम् … कथमेष धर्मः RāmaCam. 6. 93.

अनुजपति (anuja-pati) *m.* lord of the third astrological house from the Lagna मानस्थे तुरगेऽथवानुजपतौ सौम्यर्क्षगे तद्युते दिव्यं वस्त्रमपूर्वमेति सहजे सौम्ये सुवस्त्रं लभेत् JātaPā. 12. 50.

अनुजपुरःसर (anuja-puraḥsara) *adj.* attended by the younger brother प्रियाविरहकातरोऽनुजपुरःसरो राघवः … ददर्श … पवननन्दनम् KalkiP. iii. 3. 38.

अनुजप्य (anu-japya) *n.* what is to be muttered कृतोदकार्यजप्यः (v.l. °कानुजप्यः) स हुताग्निः समलंकृतः। तत आदित्यमुद्यन्तमुपातिष्ठत माधवः MahāBhā. v. 92. 6 (BhārBhāDī. अनुजप्यं संध्योपासनादि); पञ्चानां ब्रह्मणां चापि स्वरूपन्यास इष्यते। सद्योजातादिकानि स्युर्ब्रह्माण्युद्धानुजप्ययोः (?) ĪśānŚiPa. ii. 6. 4.

अनुजबन्धुश्रेणि (anuja-bandhuśreṇi) *m., f.* group of (i. e. all) the younger brothers and the relatives सुचिरमनुजबन्धुश्रेणिसामान्यभोगम् … रामराज्यं बभूव MahāN. 9. 123 (comm. अनुजाः कनीयांसः भरतादयः बन्धुश्रेणयश्च समस्ताः स्वजनाश्च)

अनुजबोधन (anuja-bodhana) *n.* advice to the younger brother दुष्टां ततः श्रियं त्यक्त्वा संगीर्यानुजबोधनम्। प्रव्रज्यायामभूदिन्द्रः कनीयांस्तु शमी मृतः PadmP.(Ra.) 6. 158.

अनुजभाषित (anuja-bhāṣita) *n.* speech of the younger brother अधुना मुक्तशापोऽहं श्रुत्वेत्यनुजभाषितम्। अशोकदत्तः स्वजनैः संगतः प्राप निर्वृतिम् BṛKathāMañ. v. 1. 159.

अनुजभू (anuja-bhū) *adj.* who is a younger brother यस्य श्रीबुधदेव इत्यनुजभूः श्रीरामभद्रानुजप्रायः EI. ii. 352. 33.

अनुजभ्रातृ (anuja-bhrātṛ) *m.* brother born after, younger brother श्र्याश्रयश्रीशिलादित्ययुवराज(जः) … तस्य पुत्राय … तस्यानुजभ्रात्रा(त्रे) … भोगिकस्वामिने … आसट्टिग्रामम् … दत्तवान् EI. viii. 232. 15; viii. 223. 3; भविष्यसि। पत्नी त्वमनुजभ्रातुर्मम BṛDharmaP. ii. 12. 64.

अनुजमहाविरह (anuja-mahāviraha) *m.* long separation from the younger brother सोढा न चानुजमहाविरहस्य योऽस्मिन्सोऽयं स्वयं तव पणः प्रथमः पृथासूः BālBhā. 2. 25.

अनुजमृति (anuja-mṛti) *f.* death of the younger brother चोरारातिक्षितीशैर्भयमनुजमृतिः पीडितस्य ग्रहस्य JātaPā. 18. 32.

अनुजम्बुमालि (anujambumāli) *adv.* along the river Jambumālī सेना प्रागर्बुदं राज्ञाम् …। अभ्यश्च च प्रसृत्यानुजम्बुमालि स्थिता बभौ DvyāśraKā. 5. 37.

अनुजय (anu-jaya) *m.* conquest दिशामभिजयम् (v.l. °मनुजयम्) ब्रह्मन् विस्तरेणानुकीर्तय MahāBhā. ii. 23. 11.

अनुजयुत (anuja-yuta) *adj.* accompanied by the younger brother रघुपतिः … ततोऽनुजयुतो युधि …। निहत्य वरराक्षसान् नरपतिर्बभौ सानुग KalkiP. iii. 3. 42; अग्रजेऽभ्यन्तरं प्राप्ते द्वारस्थे लक्षिते पितुः। हाजीखानोऽनुजयुतो युक्त्या साम प्रयुक्तवान् RājTa.(Śrī.) 1(7). 84.

अनुजयोषित् (anuja-yoṣit) *f.* wife of the younger brother रघुपतिस्तमुवाच (वालिनम्) …। अनुजयोषितमाहृतवान् बलात् त्वमसि वानर तेन विनीयसे Rāgh. 10. 85.

अनुजरचित (anuja-racita) *adj.* constructed by the younger brother अनुजरचितपर्णागारहृद्यासु … चिरमरमत रामश्चित्रकूटस्थलीषु RāmaCam. 2. 52; रामस्तु … अनुजरचितपर्णशालः पञ्चवट्यां कंचित्कालं गमयामास RāmaCam. 3. 13(1)

अनुजल (anu-jala) *n. rasa* शृङ्गाररसप्रसरनिवारणेषु परागराजिसमागमा इव शृङ्गाररसस्य शृङ्गारानुजलस्य प्रसरो व्याप्तिस्तस्य निवारणेषु निषेधेषु परागराजेर्धूलीसमूहस्य समागमा आगमनानीव comm. *on* YaśasCam. i. 254. 28 [*nt*]

अनुजलभवाह्व (anujalabhavāhva) *adj.* called *anujalabhava* (*lit.* almost like the lotus) निधियुगमथ लक्ष्म्याः पदकमलमनुजलभवाह्वम्।… स्मरतु सः ĪśānŚiPa. i. 20. 21.

अनुजल्प् (anu-jalp-) I. P. **i** to speak, to converse अभ्यषिञ्चत्पृथुं वैन्यं पुरा राज्ये प्रजापतिः।… त्रेतायां संप्रवृत्तायामन्योऽन्यमनुजल्पिरे HaiVaṁ. App. I. 41(1767); **ii** to prattle after पुरञ्जनः … महिषी यद्यदीहेत तत्तदेवान्ववर्तत।… क्वचिद्धसन्त्यां हसति जल्पन्त्यामनुजल्पति BhāgP. iv. 25. 58.

अनुजल्पत् (anu-jalpat) *adj.* muttering or reciting सूत्रार्थमनुजल्पन्तम् … वीक्ष्य तं द्विजः। ननाम SamarāSaṁ. 3. 290.

अनुजल्पन (anu-jalpana) *n.* act of chattering about or prattling मैथुनस्यासमाचारो न चिन्ता नानुजल्पनम्। निवृत्तिर्ब्रह्मचर्यं तदच्छिद्रं तप उच्यते BrahmāṇḍP. i. 32. 51.

अनुजव (anu-java) *m.* pursuit, swift motion, swiftness, speed किं मया शक्यम् … बोधिसत्त्वानाम् … चित्तक्षणधर्मधातुस्फरणानुजवानाम् … चर्यां ज्ञातुं गुणान्वा वक्तुम् GaṇḍVyū. 170. 11; बोधिसत्त्वः … अश्वाजानेयान्वा ददानः। सुखवाहनसुखशरीरोपेताननुजवसंपन्नांश्चतुर्दिग्गमनाहारजवोपेतानारोहसंपन्नान् ŚikṣāSa. 28. 4 [DBHS.]

अनुजवत्सल (anuja-vatsala) *adj.* affectionate towards the younger brother हन्त सोऽयमनुजवत्सलस्य रामस्य विलापः PrasaRā. 7. 30(!)

अनुजवध (anuja-vadha) *m.* killing of the younger brother ममानुजवधोत्थस्य प्रत्यवायस्य तत्फलम्। अधुना भोक्ष्यसे BrahmāṇḍP. iii. 22. 82; अत्याक्षीदनुजवधशोकं दशमुखः RāmC. 34. 71; भरतः समस्तधनलोभतोऽनुजवधार्थमनश्चक्रे SamyaKau. 103. 3.

अनुजवधूसंयुत (anujavadhū-saṁyuta) *adj.* accompanied by the younger brother and the wife तातोक्त्या यातुकामो वनमनुजवधूसंयुतश्चापधारः Nārāy. ix. 34. 5.

अनुजवन (anu-javana) *n.* pursuit, chasing after अथ खलु सुधनः श्रेष्ठिदारकः … सर्वदिक्समुद्रप्रसरानुजवनेन कल्याणमित्रोपसंक्रमणेन येन … रात्रिदेवता तेनोपसंक्रान्तः GaṇḍVyū. 188. 19 [DBHS.]

अनुजवर्ग (anuja-varga) *m.* group of younger brothers स चतुरङ्गयुतं व्यसृजद्द्विषामनुजवर्गमदृश्यमुदायुधम् RāghPāṇ.(Ka.) 3. 11; *adj.* [irr.] (Rāma) having (i. e. accompanied by) the group of younger brothers, RāghPāṇ.(Ka.) 3. 11 (VBSGM. Ed. comm.— अनुजवर्गं अनुजानां भरतादीनां वर्गः समूहः यस्य तं भ्रातृत्रयवन्तं रामम्)

अनुजवर्य (anuja-varya) *adj.* best amongst the younger brothers तस्यायं समस्तसाम्राज्यधुरोद्धारधौरेयः … आवयोश्च सावित्र्याः सकलजगद्व्यवहारप्रवृत्तिदत्तस्कन्धात् संसारसंबन्धात् अनुजप(? व)र्यः सोदर्यः YaśasCam. ii. 268. 4.

अनुजवितुम् (anu-javitum) *inf.* to run after or pursue तस्य जङ्घे … ऐणेयस्येव मृगराज्ञः। नैनं कश्चित्समर्थोऽनुजवितुमनुप्राप्तुं वा GaṇḍVyū. 310. 4 [DBHS.]

अनुजवित्वा (anu-javitvā) *ger.* having run after, having pursued तमेनं घटिकारो कुम्भकारो अनुजवित्वा प्रवेणिकेशेहि गृहीत्वा एतदवोचत् MaVastu-Ava. i. 321. 6 [DBHS.]

अनुजविद्विष् (anuja-vidviṣ) *adj.* who hates the younger brother औरसानपि सुतानरीनिव घ्नन्ति कारणवशान्महीभुजः। निग्रहादनुजविद्विषः कपेः किं पृथग्जन इवानुतप्यसे RāmC. 2. 5.

अनुजविपत्तिविरक्ति (anujavipatti-virakti) *f.* detachment (towards worldly life) due to the death of a younger brother सुप्रभः …। स्वभ्रातुरवसानेन दुःखितोऽस्थात् … अनुजविपत्तिविरक्त्यात्तव्रतः TriṣaŚaPuC. iv. 4. 308.

अनुजशत (anuja-śata) *n.* a hundred younger brothers राजा दुःशासनादेर्गुरुरनुजशतस्याङ्गराजस्य मित्रम् VeṇīSaṁ. 5. 236; BhāvPra.(Śa.)

23'. 19(8); संग्रामसीमन्यनुजशतवृतो (better read अनुगशतवृतो) मेघनादोऽपि पार्श्वे ।··· बोधितः कुम्भकर्णः MahāvīC. 6. 35.

अनुजसख (anuja-sakha) *m.* [P. v. 4.91] friend of a younger brother तां निशामय कुशेशयतल्पे कल्पितेऽनुजसखेन गुहेन । सीतया सह सुखेन शयानो नास्मरन्निजपुरीं रघुवीरः Rāgh. 5.93.

अनुजसंज्ञ (anuja-sañjña) *adj.* known as a younger brother ददर्श रामोऽनुजसंज्ञमन्तिकाद्दर्पणस्थं प्रतिबिम्बमात्मनः RāmC. 4.68.

अनुजसंतति (anuja-santati) *f.* series of younger brothers स चेदिच्छति संधानमच्छिद्य नुजसंततेः । सीतावरभवास्तिस्रो विश्राणयतु नस्तदा RāmC. 28. 101.

अनुजसंनिधि (anuja-sannidhi) *m.* [Loc.] in the presence of the younger brothers प्रविश्य कृष्णासदनं महीभुजा तदाचचक्षेऽनुजसंनिधौ वचः Kirātā 1.26.

अनुजसमन्वित (anuja-samanvita) *adj.* accompanied by the younger brother लोकत्रयपतिः साक्षाद्रामोऽनुजसमन्वितः । प्राप्तः BrahmP. 154 29

अनुजसमेत (anuja-sameta) *adj.* accompanied by the younger brother अवनीसुतानुजसमेतमानमद्रघुनायकं स रघुनाथनायकः Raghunā. 4. 33.

अनुजसहाय (anuja-sahāya) *adj.* having younger brothers as companions तेनानुजसहायेन द्रौपद्या च मया विना । भृशमायामियामासु यामिनीष्वभितप्यते Kirātā. 11. 48.

अनुजस्थ (anujasth-a) *adj.* occupying the third astrological mansion from the Lagna मायाकर्मपरोऽटनोऽतिचपलो दीनोऽनुजस्थे बुधे JātaPā 8. 65.

अनुजस्थान (anuja-sthāna) *n.* (dwelling) place of the younger brother रामः ··· अगस्त्यस्यानुजस्थानं मध्याह्ने समपद्यत AdhyāRā. iii. 3.1.

अनुजा (anuj-ā́) *f.* [AltGr. II. 1.70; II. 2.22 (*nt.*)] **1A** the younger अनानुजामनुजां मामकर्त TaiS. IV. iii. 11.3. KāṭhS. 39.10 (iii. 127.9); PāraGS. iii. 3. 5; **1B** younger sister यः पितुरनुजायाः पुत्रः । स पुरस्तान्नयति । यो मातुरनुजायाः पुत्रः । स पश्चान्नयति TaiBr. III. viii. 4.1; BaudhŚS. iii. 285.13; ĀpaŚS. xx. 3. 7; VārāŚS. III. iv. 1.20; अथ हैक आहुरनुजैवैषोक्ता भवति BaudhŚS. iii. 225. 6; द्वौ दासावनुजायै च पुत्रोऽन्वाभेयायै चेति BaudhŚS. iii. 285. 12; लब्धवांस्तत्र बीभत्सुः ···। अनुजां वासुदेवस्य सुभद्रां भद्रभाषिणीम् MahāBhā. i. 55. 33; गोपेन्द्रस्यानुजे ज्येष्ठे ··· नमस्तेऽस्तु रणप्रिये MahāBhā. vi. App. I. 1(14); गुणवन्तः शतं पुत्रा नामतोऽरिंदमादयः । उदपाद्यनुजा तेषां कीर्तिताञ्जनसुन्दरी PadmP.(Ra.) 15. 16 (JPMJGM. Ed); नारायणस्यानुजाम् ··· मीनाक्षीं प्रणतोऽस्मि MīnāPañ. 4; तस्मिन्कालेऽनुजा ··· ऊचेऽग्रजं वचः RāghPāṇ.(Dha.) 7.20; 8.20; BṛKathāK. 108.37; 64.40; सत्यशीलः सुतो जातः ···। तस्यानुजा मधुमती BhaviP. 428A.12 (iii. 2(2). 5); देवकी विनयेनोच्चैर्निजगाद तमग्रजम् । भ्रातस्तवानुजाहं वै कृपापात्रं दयानिधे ĀdiP. 21. 30; अस्यानुजा लाहिणी नाम EI. ix. 13. 7; भार्या च ते तदाभूच्छशिप्रभा सेयमनुजा मे KathāSaSāg. v. 3.277; राक्षसः ···। दर्पादनुजां तेभ्यः क्षुधान्वितः प्राहिणोदनुजान्तेभ्यः YudhiVi. 1.39; अमन्यतैनां तनयां स राजा रुक्मश्च मोहादनुजामजन्याम् Yādavā. 12.6; कति कति निहता न भागिनेया न च कतिधानुजयानुनीत एषः KaṁVa. 6.1; सा च खरस्यानुजा राक्षसी शूर्पणखा नाम JānaPa. 5.47(1); **2** little finger संमुखौ तु करौ कृत्वा मध्यमामध्यगेऽनुजे NityāṢoḍa. 3.11 (comm. अनुजे कनिष्ठिके) [name of a plant (*trāyamāṇālatā*), Vaidyakaśabdasindhu; APTE]

अनुजागमनत्रास (anujāgamana-trāsa) *m.* fear of arrival of the younger brother अनुजागमनत्रासाद्यथा यातोऽग्रजः पुरा RājTa.(Śrī.) 1(7).79.

अनुजागृ (anu-jāgṛ-) II. P. to remain awake, to watch (as an attendant) गुहोऽपि सह सूतेन सौमित्रिमनुभाषयन् । अन्वजाग्रत्ततो रामम् Rāmā. ii. 44.26.

अनुजाङ्गजवधू (anujāṅgaja-vadhū) *f.* wife of the son of a younger brother मातुलस्य सुता गम्या यथास्ते दक्षिणापथे । सुराष्ट्रायां भ्रातृजाया देवरस्य यथोचिता । भवद्देशे तथा गम्यानुजाङ्गजवधूः कथम् PrabhāC. 157.11.

अनुजात (anu-jāta) *adj.* [*f.*-ā] **1A** born like (i.e. resembling the brother or father or teacher etc.) संकर्षणं महावीर्यं त्वां च भीमापराजितम् । अनुजातः स वीर्येण (अर्जुनः) MahāBhā. iii. 142.20; अनुयातश्च (v. l. अनुजातश्च) पितरमधिको वा पराक्रमे ।··· सौभद्रः सम्यक्तत्र करिष्यति MahāBhā. v. 139. 32 (BhārArthaPra. अनुजातोऽनुगम्य जातः पितुः सम इति यावत्); xv. 32*(1); अनुजातो हि मे सर्वैर्गुणैर्ज्येष्ठो ममात्मजः Rāmā. ii. 2.9 (*but* APTE, *m.*); एकस्त्वमनुजातोऽसि पितरं बलवत्तरः Rāmā. vi. 63.38 (*but* APTE, *m.*); असौ कुमारस्तमजोऽनुजातस्त्रिविष्टपस्येव पतिं जयन्तः RaghuVa. 6.78 (*but* APTE, born after, later, younger); अनुजातो माणवको माणविकाम् JaineVyā. 144. 32 (*on* ii. 4.57); CāndraVṛ. *on* i. 2.69; KāśiVṛ. *on* iii. 4.72; KātanVṛ. *on* iv. 6.49; ŚṛṅgāPra. 88. 16; जातः पुत्रोऽनुजातश्च अभिजातस्तथैव च । अपजातश्च लोकेऽस्मिन् मन्तव्यः शास्त्रदृष्टिभिः PañcT. 153.4 (1.153); Pañcā. 108.23; (पुत्रः) अनुजातः पितुः समः PañcT. 153. 6 (1. 154); Pañcā. 108.25; योऽनुजातो भ्रातरे (F.N. भ्रातरम्) Rāvaṇā. 13. 59; अनुरूपः संपदा पितुस्तुल्यो जातोऽनुजातः SthānṬ. 185A.6; सुतशब्दस्य शिष्येष्वपि प्रवृत्तिदर्शनात ··· अनुजातः शय्यंभवापेक्षया यशोभद्रवत् SthānṬ. 185A.11; राममनुजातोऽच्युतः MugdhaBo. 26.129 (164. 18); PrakriKau. ii. 573. 6; पुमांसमनुजातः पुमनुजः । स्त्रियमनुजातः स्त्र्यनुजः Prasā. ii. 547. 20; राममनुजातः SiddhāKau. 508A. 24 (*on* iii. 4.72) (Bālamanoramā अनुकृतवानित्यर्थः); **1B** imitated by, who is resembled by अनुजाता माणविका माणवकेण(?न) JaineVyā. 144. 33 (*on* ii. 4. 57); CāndraVṛ. *on* i. 2. 69; KāśiVṛ. *on* iii. 4. 72; KātanVṛ. *on* iv. 6. 49; ŚṛṅgāPra. 88. 16; अनुवीरो भ्राता-(F. N. भ्रात्रा)नुजातश्च Rāvaṇā. 13. 59; **2** born after, born subsequently देवक्याम् ··· संबभूव ··· विष्णुः पूर्वकृष्णः ··· अनुजाताभवत्कृष्णा सुभद्रा VāyuP. ii. 34. 165; तस्यां जज्ञे ··· प्रजापतिः । अनुजातोऽभवत्कृष्णः सुभद्रा भद्रभाषिणी PadmP. v. 13.126; कुशध्वजस्यात्मकनीयसः सुतामयच्छदग्र्यां भरताय माण्डवीम् । ततोऽनुजातां श्रुतकीर्तिमर्पयांचकार शत्रुघ्नमपि प्रियासखम् Rāgh. 4.52; **3** grown (*lit.* born) near कुब्जानुजातवल्लीनिपीडिताः ··· तरवो वर्जयितव्याः BṛSaṁ. 59. 3 [born again, regenerated by the sacred cord, MW.]; *m.* **1** (child) born after (one who has got teeth) दन्तजातेऽनुजाते च कृतचूडे च संस्थिते । अशुद्धा बान्धवाः सर्वे ManuSm. 5.58 (*but* PW., *adj.*; APTE, a younger brother) (ManuBh. अनुजातो दन्तजाताद्बालतरः; ManvaVi. जातदन्तादनु पश्चाज्जाते अजातदन्त इत्यर्थः); ParāSm. 3.16; दन्तजातानुजातान्यकृतचूडेषु च क्रमात् चितिक्रिया त्र्यहैकाहाः TantrVā. 109. 8 (*on* i. 3. 4); दन्तजातः, तमनु पश्चात् यो जातः सोऽनुजातः BālaKrī. ii. 12. 17 (*on* 3. 30); HārLa. 1. 11; SmṛtiCan. vi. 19. 5; अनुजातस्य सद्यःशौचिकादयस्तु विकल्पाः ManuBh. i. 446.3 (*on* 5.58); **2** younger brother वेमेश्वरवीरभद्रभूकांतौ । राज्ञोस्तयो रम्यगुणोऽनुजात[:] श्रीदोड्डुभूपो विजितारिभूपः । विभाति EI. v. 58.32 [a cadet, taking after, born again, invested with the sacred thread, equal, resembling, APTE]; *n.* resemblance श्लिषादिभ्यः कर्तरि क्तो भवति यथाप्राप्तं च भावकर्मणोः ।··· अनुजातं माणवकस्य JaineVyā. 144.33 (*on* ii. 4. 57); KāśiVṛ. *on* iii. 4. 72.

अनुजातविद्ध (anujāta-viddha) *adj.* which is penetrated by (i. e. entangled with) (trees) growing near द्रुमाः ··· कुणिलोऽवनतोऽनुजातविद्धश्च ··· शुभप्रदाः सर्वे । बन्धार्थे नागानाम् YogYā. 10. 35.

अनुजातसंशया (anujāta-saṁśayā) *adj.* (*f.*) who has become doubtful, suspicious विदर्भराजोऽपि ··· प्रविश्य हृष्यन्नवरोधमात्मनः । शशंस देवीमनुजातसंशयां प्रतीच्छ जामातरमुत्सुकं नलम् NaiṣC. 15. 5.

अनुजातसेवा (anujāta-sevā) *f.* service (rendered) by the younger brother इत्यजस्रमनुजातसेवया जीयमानवनवासयातनः ।··· संविवेश रघुनन्दनः क्षणम् RāmC. 2.48.

अनुजाता (anu-jātā) *f.* [younger sister; name of a plant, APTE]

अनुजातृ (anu-jātṛ) *adj.* [w. r. for अनुयातरि] YaśasCam. ii. 357. 8.

अनुजात्मजा (anujātmajā) *f.* younger daughter एष(?षा) विद्याधरेन्द्रस्य सुमेरोरनुजात्मजा । कन्या विलासिनी नाम KathāSaSāg. viii. 3.194.

अनुजानत् (anu-jānat) *adj.* **I** permitting, allowing यथा करणानि विषयेभ्यो निवृत्तान्यात्माभिमुखान्यात्मप्रकाशमेव कुर्युस्तथानुजानातु सवितेत्यर्थः । तस्यैवमनुजानतो महती परिष्टुतिः कर्तव्या ŚvetāUBh. 128. 5 (*on* 2.4); रागाद्याक्षिप्तप्रवृत्तिनिषेधेन शास्त्रस्य शास्त्रत्वमप्युपपद्यते रागनिबन्धनां तूपायोपदेशद्वारेण प्रवृत्तिमनुजानतो रागसंवर्धनादशास्त्रत्वप्रसङ्गः Bhām. 574. 12 (*on* iii. 2.40); तर्कः ··· प्रमाणं युक्ते तत्त्वे प्रवर्तमानमनुजानन् प्रमाणमनुगृह्णाति TātpaṬ.(Vā.) 60.25 (*on* i. 1.1); **II** admitting, accepting, approving भवतापि श्रुतिस्मृत्योः प्रामाण्यमनुजानता । नियोगेनैव कर्तव्यः पत्नीपुत्रापरिग्रहः BṛKathāŚloSaṁ. 21.68; सत्ताजातिमनुजानतापि स्वरूपमतिरिक्तमुपेयम् NayaVi. 101.2 (*on* i. 1.5); अनुजानन् — विरुद्धधर्मव्युदासरूपेणाविरोधयन्नित्यर्थः NyāyVārPari. 329. 10; (धनः) श्रुतमुद्दिशतः कांश्चित् कांश्चित् तदनुजानतः ।··· तत्राद्राक्षीन्मुनीनपि TriṣaŚaPuC. i. 1.124.

अनुजानान (anu-jānāna) *adj.* accepting or admitting विद्याप्रदानार्थमुपहारस्य पर्याप्ततामनुजानानस्य रैक्वस्येदं वाक्यम् ŚivārkaMaDī. i. 474. 24 (*on* i. 3.33)

अनुजानुग (anujānuga) *m.* follower of the younger brother राजंस्ते निहतो भ्राता शेते समरमूर्धनि । तया निपातिताः शूरा ये च तेऽप्यनुजानुगाः DevīBhāP. v. 30. 44.

अनुजानुगत (anujānugata) *adj.* accompanied by the younger brother अथ राजसुतासमीरितं तद्वाक्यं राघवगोत्रचन्द्रमाः। अनुजानुगतोऽभिनन्दनात्। भेजे रम्यभुवं रथालयात् PadmP.(Ra.) 42.75.

अनुजानुगमन (anujānugamana) *n.* comming or arrival of the younger brother (श्रीरामचन्द्रः) तीर्त्वा गाङ्गपयोऽनुजानुगमनाच्छ्रीचित्रकूटं गिरिं त्यक्त्वा SātvaT. 2.35.

अनुजानुमध्यम् (anujānumadhyam) *adv.* in between the knees अनुजानुमध्यमवसक्तविततवपुषा महाहिना। लोकमखिलमिव ... अधिवेष्टितम् Kirātā. 12.22.

अनुजानुवर्तित (anujānuvartita) *adj.* surrounded by the younger brothers (युधिष्ठिरः) शशास गामिन्द्र इवाजिताश्रयः परिध्युपान्तामनुजानुवर्तितः BhāgP. i. 10.3.

अनुजान्वित (anujānvita) *adj.* accompanied by the younger brother (इन्दीवरसेनः) तस्थौ चात्रैव नगरे देवीखड्गप्रभावतः। चिन्तितोपनमद्भोगः कृतदारोऽनुजान्वितः KathāSaSāg. vii. 8.144.

अनुजाम्ल (anujāmla) *m.* the plant called *anuja* (or *prapauṇḍrīka*) खोटस्य भागमेकं तु रसहेमसमन्वितम्। पाचयेदनुजाम्लेन यावत् कुङ्कुमसंनिभम् Rasā. 17.131.

अनुजायुत (anujā-yuta) *adj.* accompanied by the younger sister चन्द्रस्वामी तमनुजायुतम्। अप्राप्यारण्यतः पुत्रं महीपालं गवेषयन्।... प्रविवेश ... गृहं विप्रस्य KathāSaSāg. ix. 6.50.

अनुजावर (anu-jāvara) *adj.* [AltGr. II. i. 22 nt.] born later (i.e. youngest) इन्द्रो वै किल देवानामनुजावर आसीत् AvyaU. 6; अनुजावरं परं चैन्द्रं राजानं सोममेव च BhārŚi. 104.

अनुजासुत (anujā-suta) *m.* younger sister's son अनुजासुतं च दृष्ट्वा ... स साधुः प्रियसुतवद्विनियोजयांचकार BuddhaC. 1.81.

अनुजास्कन्द (anujāskanda) *m.* attack or assault by the younger brother (आदमखानः) अनुजास्कन्दभीतोऽभूत्स्वरक्षणकृतक्षणः RājTa. (Śrī.) 1(7).163.

अनुजास्वन्वा (anujāsvanvá) ? ṚV. (Khila.) iv. 5.34 [Viśva.]

अनुजाह्नवि (anujāhnavi) *adv.* on or along the bank of the river Ganges पार्थिवः ... स्वसारमादाय प्रयाणकैः कतिपयैरेव कटकमनुजाह्नवि निविष्टं प्रत्याजगाम HaṛṣaC. 340.6; आसीत्कोऽपि ... यतिः। अनुजाह्नवि KathāSaSāg. vi. 2.26.

अनुजि (anu-ji-) I. P. to subdue कौसल्योऽन्वशिषन् (v. l. °जयन्) महीम MahāBhā. xii. 83.67.

अनुजिगमिषा (anu-jigamiṣā) *f.* desire to follow निरहंकारशब्देनापि चन्द्रं लक्षयता तत्पारतन्त्र्यविच्छायत्वानुजिगमिषारूपजिगीषात्यागप्रभृतिर्ध्वन्यते Loc. 64.14 (*on* 2.1)

अनुजिगीष (anu-jigīṣa-) *desid.* to wish to conquer over, to wish to subdue न जीयते नोत (v. l. नानु) जिगीषतेऽन्यान्न वैरकृच्चाप्रतिघातकश्च MahāBhā. v 36.15.

अनुजिघृक्ष (anu-jighṛkṣa-) *desid.* to desire to favour or accept यो हि प्रकरणमव्यहित(? °व्यवहित)संबन्धं चानुजिघृक्षति तस्य यूपशब्दोऽनर्थकः स्यात् TantrVā. 746.14 (*on* iii. 1.18); (pass.) to be desired to be favoured तां त्वद्विस्मृतिकोपितामिव मुहुः संप्रार्थ्य भक्तिं तयैवागत्यानुजिघृक्ष्यसे ननु यथा श्रद्धा समाधात् तथा Jīvān. 205.4.

अनुजिघृक्षत् (anu-jighṛkṣat) *adj.* [*f.* -ntī] **1** desiring to favour or accept तस्य स्थानेऽनुकल्पयेच्छन्दोमेडाम् अनुजिघृक्षन् Kṣudra. iii. 12.19; न वयं प्रकरणमनुजिघृक्षन्तः प्रकृतं लिङ्गवन्तमुपाददाना लिङ्गमपबाधेमहि ŚābaBh. 775.7 (*on* iii. 2.21); तदवयवभूतस्य महाव्रतस्य धर्मेणानुजिघृक्षन् समुदायस्यावयवधर्मेण स्तुतिं दर्शयति ŚābaBh. 2007.8 (*on* x. 6.43); 2023.1 (*on* x. 7.2); शब्दोऽपि क्रमस्य धर्मी, शब्दधर्ममनुजिघृक्षता तस्य धर्मी बाध्यते ṬupṬ. 20.17 (*on* iv. 2.6); एकाहं परमा तस्य शक्तिः ... लोकाननुजिघृक्षन्ती ... तारिकया तन्वा पोषयामि LakṣmīT 44.4; अथापि 'योऽग्निष्ठो दक्षिणतस्तदग्रेऽथ यो यो दक्षिणतः तथा ह्युदीची भवति' इति क्रमेण वानुजिघृक्षन् वदति SaṅkarKāBh. 53.15 (*on* i. 4.53); ताननुजिघृक्षन् परमेश्वरः ... भूतभौतिकसर्गं सृजति ŚivārkaMaDī. i. 154.32 (*on* i. 1.3); i. 337.6 (*on* i. 2.9); **2** desiring to help अणुमण्डलीमनुजिघृक्षतो विभोस्तरणेरिवाकलुषतां प्रभा गता HarVi. 6.148.

अनुजिघृक्षा (anu-jighṛkṣā) *f.* **1** desire to favour सः ...। पित्र्यमपि परमकारुणिको नगरं ययावनुजिघृक्षया Saund. 3.15; सपक्षानुजिघृक्षयेव निसर्गशीतलानि मौक्तिकाभरणानि विश्रमयन् ... व्यजृम्भत ... हेमन्तसमयः AvantiKa. 34.7; आस्थितं देहिनामनुजिघृक्षया वपुः।... पुंविशेषममुमीश्वरं विदुः ŚiśuVa. 14.62; यदि तव ईश्वरस्य रागादिदोषाभावात् सर्वप्राणिषु अनुजिघृक्षायां तुल्यायाम् ... कस्मात् त्वामेव सर्वे न प्रतिपद्यन्ते GītāBh.(Śaṅ.) 117.9 (*on* 4.12): (ईश्वरः) वत्सलः प्राणिनामेकः सृजन्ननुजिघृक्षया। ननु सौख्यमयीं सृष्टिं विदध्यात् MahāP. 4.28; प्रणिनीषतामनुजिघृक्षया कृतीः ... विविशुरीश देवताः HarVi. 6.70; यद्यस्त्यनुजिघृक्षैवं करुणा वा मयीष्यते BṛĀraUBhVā. ii. 4.60; तत्रास्ति ... सरः। तत्तीरे सप्त दिवसान् स्थास्याम्यनुजिघृक्षया SkandP. ii(2). 29.41; ब्रह्मोपदेशादिना प्राण्यनुजिघृक्षायामुत्तमत्वज्ञापनेन श्रद्धामुत्पादयितुं दण्डकौपीनादिलिङ्गं धारयेत् JīvanVi. 27.3; मनुक्रमो रक्षति तत्कुलक्षमापतीनितीवानुजिघृक्षया गतौ। तमीशसूर्याविव धारिते किमभ्यरजतामातपवारणे विभोः Acyutarā. 3.45; देवि मे निगदतः शृणु वत्से यत्त्वमात्थ मयि सानुजिघृक्षा ŚivLī. 8.13; अथाददां धनुर्वदं देवेभ्यः ... तेषामनुजिघृक्षया NītiPra 2.47; **2** intention to include एतद्भाष्ये. वार्तिके तु सप्ताहानुजिघृक्षया। आद्यः सिद्धान्तितः प्राप्तिमात्रत्वेनेदमीरितम् NyāyMāVi. 361.20 (*on* vi. 7.8)

अनुजिघृक्षापूर्वक (anujighṛkṣāpūrva-ka) *adj.* preceded by the desire to favour अनुजिघृक्षापूर्वकदर्शनज्ञानोपदेशप्रवृत्तिः शिष्यसंग्रहणप्रवृत्तिस्तत्पोषणप्रवृत्तिः ... शुभोपयोगिनामेव भवन्ति TattvPradī.(A.) 312.3 (*on* 3.48)

अनुजिघृक्षित (anu-jighṛkṣita) *n.* what is desired to be accepted बार्हत्तन्त्रं बृहद्भक्तित्वाद् यत्र काळ्यं प्रच्यवतेऽनुजिघृक्षितं तत्र भवति NidāSū. 101.17 (6.6)

अनुजिघृक्षु (anu-jighṛkṣu) *adj.* **1** desirous of helping कृत्स्नं जीवलोकमनुजिघृक्षुराचार्यः ... उपन्यस्यति स्म BālaKrī. ii. 46.4 (*on* 3.117); नागरश्च तमनुजिघृक्षुरुपनागरैः कोमलैर्वा पदैः ... प्रत्याचष्ट SaraKaṇṭhā. 110.13; **2** desirous of favouring अनुजिघृक्षुरसौ। समुद्वीक्षितास्य सहधर्मचरीम् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 9.44; 9.6; जनाननुजिघृक्षुः परमकारुणिको भगवान्परमेश्वरः ... विद्याः प्रवर्तयामास SetuBa. 1.28.

अनुजिघृक्षुता (anujighṛkṣu-tā) *f.* the state of being one desirous of blessing or favouring अहो हि सत्त्वेष्वतिमैत्रचेतसस्तथागतस्यानुजिघृक्षुता परा Saund. 18.47.

अनुजिघृक्षुत्व (anujighṛkṣu-tva) *n.* the state of being one desirous of favouring अस्ति वोऽनुजिघृक्षुत्वाद्दाक्षिण्येन प्रयोजनम् PañcDa. 12.3.

अनुजिघ्र (anu-jighrá) *adj.* [P. iii. 1.137] who sniffs after अनुजिघ्रं प्रमृशन्तं क्रव्यादमुत रेरिहम्।... बजः पिङ्गो अनीनशत् AV. viii. 6.6; AV.(P.) xvi. 79.6.

अनुजिज्ञास (anu-jijñāsa-) *desid.* [governs genitive instead of the instrumental case, P. ii. 3.51] **1** [Ā.] to desire to proceed (नानोर्ज्ञः) अनोर्ज्ञः प्रतिषेधे सकर्मकग्रहणं कर्तव्यम्। इह मा भूत्। औषधस्यानुजिज्ञासत इति MahāBh. i. 284.15 (*on* i. 3.58); Nyās. i. 238.23 (*on* i. 3.58); अनुजिज्ञासते मनसा(? सः) JaineVyā. 30.2 (*on* i. 2.54); औषधस्यानुजिज्ञासत इति। औषधेन प्रवर्तितुमिच्छतीत्यर्थः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3.58; *on* P. i. 3.45; सर्पिषोऽनुजिज्ञासते। सर्पिषा प्रवर्तितुमिच्छतीत्यर्थः SiddhāKau. 459B.3 (*on* i. 3.58); **2** [P.] to desire to permit अनुपूर्वाज्जानातेः सन्नन्तान्नो न भवति। पुत्रमनुजिज्ञासति। भृत्यमनुजिज्ञासति JaineVyā. 30.1 (*on* i. 2.54); CāndraVṛ. *on* i. 4.113; KāśiVṛ. *on* i. 3.58; PrakriKau. ii. 418.3; SiddhāKau. 459B.1 (*on* i. 3.58); क्षतारिचक्रश्चरितं विधातुं राजानुजिज्ञासति चक्रपाणेः Rāvaṇā. 2.43; योऽस्य जिज्ञासते स्मौजोऽन्वजिज्ञासन्न केऽपि तम् DvyāśraKā. 7.41 (comm. तं नृपं केऽपि स्वकीयमन्त्रिमित्रादयो नान्वजिज्ञासन्नानुमतिमभ्यदित्सन्नित्यर्थः); MugdhaBo. 23.58 (140.23)

अनुजिज्ञासत् (anu-jijñāsat) *adj.* desirous of permitting अनुजिज्ञासतेवाथ लङ्कादर्शनमिन्दुना। तमोपहविमुक्तांशु पूर्वस्यां दिश्युदैयत Bhaṭṭi. 8.35 (comm. अनुजिज्ञासता अनुज्ञातुमिच्छता अनुमन्यमानेनेवेत्यर्थः)

अनुजित्य (anujit-ya) *ger.* having conquered or overcome यज्ञे चाहूय तौ प्रोक्तौ त्यज्यन्तामसुरा द्विजौ। ग्रहं तु वां ग्रहीष्यामो ह्यनुजित्य तु दानवान् BrahmāṇḍP. ii. 73.66.

अनुजीय (anuj-īya) *adj.* belonging to the younger brother ददावादमखानाय नायकः स क्षितेस्तदा। प्रमेयान्क्रमराज्यस्थाननुजीयान्निरागतः RājTa. (Śrī.) 1(2).3.

अनुजीर्ण (anu-jīrṇa) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** who has pined for, who regrets on account of (someone) श्लिषादिभ्यः कर्तरि क्तो भवति यथाप्राप्तं च भावकर्मणोः ... अनुजीर्णो वृषलीं देवदत्तः JaineVyā. 145.1 (*on* ii. 4.57); KāśiVṛ. *on* iii. 4.72; ŚṛṅgāPra. 88.17; **Aii** who is pined for by अनुजीर्णा वृषली देवदत्तेन JaineVyā. 145.1 (*on* ii. 4.57); KāśiVṛ. *on* iii. 4.72; KātanVṛ. *on* iv. 6.49; ŚṛṅgāPra. 88.17; **B** who has destroyed स विजात उर्व्यां प्रविभक्त उन्नतिं न तपोऽनुजीर्णः प्रकृतो न च स्मयम् DvyāśraKā. 10.89; **C** who has pervaded विश्वमनुजीर्णोऽनन्तः MugdhaBo. 26.129 (164.18); PrakriKau. ii. 573.7; SiddhāKau. 508A.25 (*on* iii. 4.72)

(Bālamanoramā व्याप्तवानिति वा); [grown old or decayed after or in consequence of, MW.]; *n.* the act of pining for अनुजीर्णं देवदत्तस्य JaineVyā. 145.1 (*on* ii. 4. 57); अनुजीर्णं देवदत्तेन KāśiVṛ. *on* iii. 4.72.

अनुजीर्णकल्मष (**anujīrṇa-kalmaṣa**) *adj.* whose sin is destroyed अविभक्तचित्तैः सुजनैरुपस्थितो जननीविजातैर्न्वनुजीर्णकल्मषः DvyāśraKā. 10.89.

अनुजीर्यमाण (**anu-jīryamāṇa**) *adj.* which is being digested स्नेहाच्च माधुर्यगुणाच्च शूलं पयो नियच्छत्यनुजीर्यमाणम् KāśyaS. 211A. 14.

अनुजीव् (anu-jīv–) I.U. **1A** to live in imitation येन केन प्रकारेण को वीनामनु जीवति ṚV. (Khila.) iv. 7. 7 (Additional verse 9): तमनु याहि तमनु जीव जागवि? AV.(P.) ii. 80.1; आ नो वीरो जायतां कर्मण्यो॑ऽयं सर्वे॑ऽनुजीवा॑म TaiS. I. ii. 13.1: BaudhŚS. i. 184.18; अस्य विज्ञानमनु संरभध्वमिमं पश्चादनु जीवाथ सर्वे TaiS. V. vii. 4.4; ŚāṅkhāĀ. 12.4 (45.3); यं बहवोऽनुजीवान्यो बहूनामसदृशी MaiS. i. 2.9 (i. 19.4); यां त्वा देवा वसवोऽन्वजीविषुरादित्यानां स्वसारं रुद्रमातरम् VārāGS. 11. 21; अत्यजीवद् (v. l. अन्वजीवद्) अमरालकेश्वरौ RaghuVa. 19.15 (better *adn.*); **1B** to depend upon देवा इवेन्द्रमनुजीवन्ति चैनम् MahāBhā. iii. 35.20; जीवन्तावनुजीवामि भर्तव्यौ तौ मयेति ह MahāBhā. iii. 281.93; बान्धवास्त्वानुजीवन्तु सहस्राक्षमिवामराः MahāBhā. vii. 4.3; यौ नित्यमनुजीवामः क्षमिणौ पुरुषर्षभौ MahāBhā. vii. 23. 16; त्रयोदशेमा हि समाः सदा वयं त्वामन्वजीविष्म धनंजयाशया MahāBhā. viii. 680*(2); ये च त्वामुपजीवन्ति (v. l अनुजीवन्ति) नाहं तेषां न ते मम Rāmā. ii. 37. 7; स तु पुत्रस्तस्याः पाणिग्रहकमनुजीविष्यति DaśKuC. 102. 10; (pass.) to be depended upon जीवत्येकः स लोकेषु बहुभिर्योऽनुजीव्यते DakṣaSm. 2. 40; **1C** to live क्षमिणौ पुरुषर्षभौ यौ नित्यमनुजीवामः (v. l. यो दीर्घमन्वजीविष्ट क्षेमेण पुरुषोत्तमः) MahāBhā. vii 23.16; रसायनोपयोगाच्च स दीर्घमनुजीवति BhelaS. 98.18 (5.1); यानानां ये च वोढारस्तेषां च परिचारकाः। शूद्रवृत्त्या तु जीवन्ते(न्ति) (v. l. शूद्रवृत्त्यानुजीवन्ते) AuśaSm. 6; (caus.) to restore to life, to revive यदि वः कश्चिन्मन्त्रवित्कुशलः स एवैनमुज्जीवयन् (v. l. तमनुजीवयेन् Benfey Ed.) मम प्राणानाहरेदनाथायाः DaśKuC. 49.16; **2** to grow दर्भाणां स्तम्बमाहर पितृणामोषधीं प्रियाम्। अन्वस्यै मूलं जीवादनु काण्डमथो फलम् TaiĀ. vi. 9.1 (706. 1) (Sāy. 'अनुजीवात्' अनुक्रमेण जीवतु); ĀgniveGS. iii. 8. 3 (165.5); BaudhPiMe. (Caland's Ed.) 1.15 (p. 25); **3** to follow शास्त्रमौशनसं येन ···। प्रणीतमनुजीवन्ति सर्वेऽद्यापीह पार्थिवाः BrahmāṇḍP. ii. 30.54; **4** to live for any one, cf. **अनुजीविन्** *m.* **Aii**; [to see without envy; to survive, APTE]

अनुजीव (**anu-jīva**) *m.* [P. iii. 1.135] dependent, attendant दैत्याश्च ··· सुहृद्भिरनुजीवाद्यैः संयुताश्च गृहेश्वराः ··· निवसन्ति DevīBhāP. viii. 18.20.

अनुजीवक (**anu-jīvaka**) *adj.* who lives continuously अहं राघव मार्कण्डः सप्तकल्पानुजीवकः EI. vii. 93.55; *m.* (royal) servant मन्त्रिमुख्येषु कथितः सेवकोऽप्यनुजीवनः (v. l. °जीवकः) ParyāŚaRa. 870.

अनुजीवन (**anu-jīvana**) *m.* (royal) servant मन्त्रिमुख्येषु कथितः सेवकोऽप्यनुजीवनः ParyāŚaRa. 870.

अनुजीविकृत्य (**anujīvi-kṛtya**) *n.* duty of a servant भर्तुश्चित्तानुवृत्तित्वं सद्वृत्तमनुजीविनाम्।··· इदमनुजीविकृत्यम् RājNīRa. 52.11.

अनुजीविगण (**anujīvi-gaṇa**) *m.* group of servants हृदयं निर्मलं कृत्वा परां भक्तिमुपाश्रितैः। अनुजीविगणैर्भाव्यं नित्यं राज्ञामतन्द्रितैः MatsyaP. 216.22.

अनुजीविगत (**anujīvi-gata**) *adj.* pertaining to a servant परस्थ इति चेद्गम्भीरस्य प्रभोरनुजीविगतोऽनुभावव्यक्तक्रोधोऽपि परस्थो भवेत् AbhinBhā. i. 314 14 (*on* 6.48)

अनुजीविगुण (**anujīvi-guṇa**) *m.* merit of a servant अनुजीविगुणोपेतः कुर्यादात्मार्थमाश्रितः। विप्रियं नाचरेत्तस्य एषा सेवा समासतः MahāBhā. xiii. App I. 15(1425); सुजनश्च लौकिकेश्वरपरिचित ईश्वरविषये जनम् अनुजीविगुणसंपन्नं प्रकाशयति PratyabhiVi. i. 43. 7 (*on* i. 1.1)

अनुजीविचकोरक (**anujīvi-cakoraka**) *m.* *cakora* bird (Perdix rufa) which is dependent or subsisting on (moon-beams) वीर यातेऽद्य विश्वानामेकचन्द्रमसि त्वयि। को धिनोतु निराधाराननुजीवितकौरवान् (v. l. °जीविचकोरकान् Bhavanagar Ed.) PāṇḍaC. 13.1009.

अनुजीविजन (**anujīvi-jana**) *m.* dependent person, servant न सीदति यथा कश्चिन्मयि विप्रोषिते वनम्। अनुजीविजनः सौम्य तथा त्वं कर्तुमर्हसि Rāmā. ii. 755*(10); स्पष्टं बहिः स्थितवतेऽपि निवेदयन्तश्चेष्टाविशेषमनुजीविजनाय राज्ञाम्। वैतालिकाः ··· भोगावलीः ··· पेठुः ŚiśuVa. 5.67; अनुजीविजनाय सोऽपि राजा व्यकिरद्धेम KathāSaSāg. vi. 8.261; तेन निष्करुणेनाखैर्वरुणे सवणे कृते। अपाशस्तस्य नो पाणिरनुजीविजनोऽप्यभूत् Surath. 3.44; शस्यमानमनुजीविजनेन। ··· स्वं बह्वमंस्त बधिरो निगमेषु Yādavā. 21.5.

अनुजीवित (**anu-jīvita**) *adj.* caused to live, revived हरनेत्रसंहृतचरोऽप्यचिरादनुजीवितो यदबलानयनैः। अभिषिच्यते ··· अजः VasaViKā. 2.24.

अनुजीवितकौरव (**anujīvita-kaurava**) *m.* Kaurava-descendant who has survived वीर यातेऽद्य विश्वानामेकचन्द्रमसि त्वयि। को धिनोतु निराधाराननुजीवितकौरवान् PāṇḍaC. 13.1009.

अनुजीविता (**anujīvi-tā**) *f.* the state of being a servant दुःस्वामिनस्तनुभृतामतिदैन्यभाजं भावानुवृत्तिरसिकामनुजीवितां धिक् HarVi. 33.30.

अनुजीविधर्म (**anujīvi-dharma**) *m.* duty of a servant मयैष सकलोऽनुजीविधर्मो विज्ञातः Tantrākhyā. 7. 3; PañcT. 1.18(5) (22.9); Pañcā. 7.21; अपि स्वयं स्वात्मजनायकस्य तस्यैव तन्वन्ननुजीविधर्मम्। सुरेन्द्रशत्रुं तरसा जिगीषोः समीरणः प्रष्ठचरः सुखोऽभूत् RāmC. (App. 2) 39. 26.

अनुजीविन् (**anujīv-in**) *adj.* [*f.* -ī] depending, serving, living on समानोदर्या स्वसान्योदर्यायै जायाया अनुजीविनी जीवति AitBr. 13. 13(386); अर्थकामा च या नारी राजानं स्यादुपस्थिता। अनुजीवी तथायुक्तां निध्यायन्दूयते च सः MahāBhā. iv. 120*(94); (युधिष्ठिरः) अनुजीविनो भृत्यान् संश्रितानतिथीनपि। कामैः संतर्पयामास MahāBhā. xii. 45. 6; तान् सर्वान् हन्ति सर्वशः। वर्णव्यत्यासजाताश्चये चताननुजीविनः BrahmāṇḍP. i. 31.81; LiṅgaP. i. 40.55; राजकुलमुत्तमानां च चिरंतनता जनयत्यनुजीविन्यपि जने कियन्मात्रमपि मन्दाक्षम् HarṣaC. 43.4; तव किलानुजीविना मया स्थेयम् DaśKuC. 106. 17; स्वामिनोर्दशकण्ठकुम्भकर्णयोरनुजीविना राक्षसेन निन्दाकरणात् RasāSu. 230.13 (3. 62); 302.13 (3. 326); (°वैद्यसंश्रितबान्धवैः।··· विवादं वर्जयित्वा) संश्रितोऽनुजीवी DīpKa. 19.32 (*on* 1.157); ManvaMu. 177.26 (*on* 4.179); *m.* **Ai** servant, attendant, follower सर्वेषां राजकुलरक्षणम् ··· क्रियासाधारणत्वादनुजीविनाम् ··· प्रत्यक्षा वृत्तिस्तस्य राज्ञो भवेत् ŚaṅkhaLiDS. 251; अनुजीविनां नरेन्द्रस्तु सृजेद्धि सुमहद्भयम् MahāBhā. iv. 120*(63); xii. 59.56; विप्रियाण्यनुजीव्य हि न वदन्त्यनुजीविनः Rāmā. ii. App. I. 16(34); तम् ···। मूर्तिमन्तममन्यत विश्वासमनुजीविनः RaghuVa. 17.31; 19. 8; देव ···। तत्स्थीयतां यथाकालमाख्येयमनुजीविभिः ViṣṇuP. v. 37. 21; BrahmP. 210. 21; यथानुवर्तितव्यं स्यान्मनो राज्ञोऽनुजीविभिः। तथा ते कथयिष्यामि MatsyaP. 216.1; यदि तेऽनुमतं कृत्यमाख्येयमनुजीविभिः BrahmāṇḍP. ii. 28 37; NītiSā. 5. 55; Pañcā. 70. 7; RājNīRa. 52. 6; एकमुद्रेचितं तस्य भ्रूचापमनुजीविभिः। चापस्यानयने हेतुः क्षणमास क्षमापतेः JānaHa. 6. 43; न वञ्चनीयाः प्रभवोऽनुजीविभिः Kirātā. 1. 4; Pañcā. 59.31; SiddhāKau. 499A.3 (*on* iii. 2.78); Kirātā. 1. 10; SūktiRa. 156. 88; भर्तृश्चित्तानुवर्तिन्यश्चानुजीविनां प्रकृतयः HarṣaC. 151.9; 294.14; आजघ्नुस्तूर्यजातानि तुष्टुवुश्चानुजीविनः Bhaṭṭi. 14. 96 (comm. सेवकाः); शौर्यानुरागनिकषः सा हि वेलानुजीविनाम् ŚiśuVa. 19. 30 (*but* comm. अनुजीविनां शस्त्रजीविनाम्); परमार्थो हि निर्भीकैरुपदेशोऽनुजीविभिः PadmP.(Ra.) 66. 3; बहिरन्तर्दण्डदानावनुजीविषु Bārhas. 1.43; 3. 24; कल्पवृक्षोपमं नृपम्।··· सेवेरन्ननुजीविनः NītiSā. 5.1; SūktiRa. 123.1; न चानुजीविनं पश्येदकल्यं पृथिवीपतिः NītiSā. 7. 48; शीलयेत् ···। संवाहनं स्पर्शसुखं चित्तज्ञैरनुजीविभिः AṣṭāSaṁ. i. 59. 15 (1. 9); विश्राणैरनुजीविभिरधिष्ठितः पञ्चषैः पुरुषैः KuṭṭaMa. 69; 938; अनुजीविनामभ्याहारादेः शैथिल्यात् PañcT. 1.54(39) (47.7); भर्तुश्चित्तानुवर्तित्वं स्ववृत्तं चानुजीविनाम् PañcT.(Kos.) 1.79 (15. 19); PañcT 1. 86(54) (99. 6); मनसापि न काङ्क्षन्ते यान् कामाननुजीविनः KulārT. 12. 21; आसन्नानां सखीनां च शिष्याणामनुजीविनाम्।··· हितं ब्रूयात् ParaS. 12. 18; स्वामिप्रसादलाभो हि वृत्तिलाभोऽनुजीविनाम् MahāP. 32.100; 30. 4; इयमुज्ज्वलतानुजीविनः समये संस्मृतिमेति यत्प्रभोः Kapphiṇā. 5. 48; 2.2; अनुजीविनां न तावद्गणयति निर्घृण श्रमम् RāmC. 15.25; 6. 27; 12.4; स्वमर्पयन् ··· बह्वमन्यत। सदापि यः स्वमिव सहायमास्तिकः कुलोचित सुहृदमिवानुजीविनम् RāghPāṇ (Dha.) 2.7; स्वामिनोऽनुजीविषु मन्दादरा भवन्ति Hitopa. 2. 27(10); 2.26(12); अनुजीविना सांनिध्यमवश्यं करणीयम् Hitopa. 2. 49 (2); 2.58(6); 2.138(13); 4. 42; अवश्यं च मया तत्र गन्तव्यमनुजीविना BṛKathāŚloSaṁ. 5.231; 10.17; सर्वथा धिगिमां क्षुद्रां श्ववृत्तिमनुजीविनः BṛKathāŚloSaṁ. 10.46; 15. 157; 19. 185; नियुक्तनिजपरिवारया सादरं मदिरावत्या चिन्त्यमानस्नानासनविलेपनादिशरीरस्थितिसाधनयोरनुजीविनोः ··· अतिचक्रमुः कतिपयेऽपि दिवसाः TilaMañ. 103.19; 230. 3; 290.19; जिहाससि स्वित्सुहृदोऽनुजीविनः BhāgP. i. 8. 37; AgniP. 365.5; नरैः ··· भोक्तव्यम् ··· मित्रानुजीविभिः सार्धम् NīlaP. 395; VarāP. 211.75; विवेकं हन्त्यहंकारो ह्यविवेकोऽनुजीविनः BṛNāraP. 7.37; असौ ···। गुप्त एवावसत् क्वापि स्त्रीणां चैवानुजीविनाम् GaṇeP. ii. 121. 63; जगतीविशेषक तवानुजीविनो निवसन्त्यवन्तिविषये सहस्रशः NavaSāC. 10. 12; क्षितिपतेरनुजीविनः EI. xxii. 156 35; दिक्पतयः ··· सेवन्ते तं महादैत्यम् ··· तदिच्छाकार्यनिरतास्सर्वे तस्यानुजीविनः ŚivaP. ii(3). 16.11

(140A. 16); सम्राड् भवेति पार्श्वस्थं वदन्तमनुजीविनम् ।··· हसत्यन्यमना मुनिः YogVā. i. 10.33; iii. 2.16; SamarāSū. 51.1; स्वामिनः शोकोऽनुजीविषु शोकं करोति AbhinBhā. i. 314.13 (*on* 6.48); तस्यानुजीविभिः ···। वसुहीना वसुमती कृता प्रकटतस्करैः NarmaMā. 1.33; ववर्ष राजजलदः कनकं सोऽनुजीविषु KathāSaSāg. iii. 4.50; x. 9.124; xii. 12.5; चिरंतनस्य कस्यचिदनुचरस्य तत्कालीनानामनुजीविनामात्मसमर्पणेन केनचिन्नरपतिनापमानितस्य तमेव प्रतीयमुक्तिः Kāvyānu.(He.) 256.22; गजहितार्थं च रक्षणे चानुजीविनाम् । गजागारे ··· स्यात्तैलकुडवः Hastyāyur. 580.1 (4.3); असुस्थिरादरो भूभृत्सोऽभूद् द्वेष्योऽनुजीविनाम् RājTa.(Ka.) 1.358; 4.48; 4.177; पिण्डस्पृहां परित्यज्याहंकृताः शिक्षिताः क्वचित् । तावन्न वीततमसः श्ववृत्तिमनुजीविनः RājTa.(Ka.) 5.133; 6.168; अनुजीविभिः ···। निजस्य पाणिग्रहणक्षणोचिता कृता नलस्यापि विभोर्विभूषणा NaiṣC. 15.57; तमनु प्रस्थिता नूनं सर्वेऽप्येतेऽनुजीविनः PāṇḍaC. 5.295; 6.121; 12.460; न शृणोमि यदि क्रूमाक्रन्दमनुजीविनः PrasaRā. 1 60; Dūtāṅg. 42(1); लिखितं चैत[Read चैतद्]धर्माधिकरणसेनभोगिकेन ···। श्रीमदमोघवर्षदेवकमलानुजीविना गुणधवलेन वत्सराजसूनुना EI. xviii. 251.77; स्वप्राधान्यनिर्वहणाय अनुजीविनामभिमतं प्रभुः प्रददाति ŚrutaPra. iB. 98.11 (*on* i. 1.1); अहमिदमाकर्ण्य ··· अनुजीविना । सार्धम् ···। चन्द्रPārśvC. 1.107; 3.976; कान्ताविमोक्षाय चलितोऽस्मि SamarāSam. 2.245; दत्तवित्तोऽनुजीविभ्यो दत्तः PrabhāC. 121.14; वृत्तिच्छेदोऽनुजीविनाम् ।··· अशस्त्रो वध उच्यते Praba-Cin. 14.22; RasāSu. 302.13 (3.326); शाहाबदीनमालोक्य तं तेषामनुजीविनाम् । चित्तैः प्रीत्या ··· आनतम् RājTa.(Jo.) 458; विद्रुनेष्वनुजीविषु । चकर्ष शस्त्रं तन्मध्यात्कोऽपि न RājTa.(Śrī.) 4.56; स्वतः कुलीनोऽप्यधिको विधेयो राज्ञानुजीवी न कदाचिदेव HammīMaKā. 8.94; 9.175; जडेषु राजचित्तेषु सुलभे पिशुने जने । यदि जीवन्त्यहो चित्रं क्षणमप्यनुजीविनः Subhāṣi. 3208; ते तथा चक्रुः समाहिताः । तस्या बद्धं तु तेनैव बन्धनेनानुजीविभिः KathāKau. 4.7; शुश्राव च न शुश्राव स वाचमनुजीविनाम् Gaṅgāva. 1.66; संरक्षन्ननुजीविनः ··· बुभुजे देवः समस्तां भुवम् Gaṅgāva. 8.91; अनुजीविनः — भृत्यस्य ये गुणाः Bhāsk. i. 43.17 (*on* i. 1.1) [AmaK. 1485; NānārthāSam. iii. 24.14]; **AII** one who lives (only) for (someone) (i.e. devotee) किं न प्रयच्छसि प्रसन्ना प्रणयिनाम्, किं वा न विदधासि कल्याणमाराध्यमानानुजीविनाम् TilaMañ. 58.10; स्वतन्त्रास्ते स्वतन्त्रस्य ये तवैवानुजीविनः Stotrā. 3.2; **B** name of a (counsellor) crow अथ तस्यान्वयू (अपरंपर्) आगतः पञ्च सचिवास् (तिष्ठन्ति, तद्यथा) ··· आडीवी (v.l. अनुजीवी) चिर(म्)जीवी (च) इति PañcT. 3.1(19) (274.9); Pañcā. 175.6; अनुजीविनमपृच्छत् Pañcā. 176.32; [Kośas give the following synonyms of *anujīvin* — *anuga*, AbhidhāRaMā. 2.273; NamMā. 29; Vaija. 105.17; *anucara*, AbhidhāRaMā. 2.273; NāmMā. 29; Vaija. 105.17; PañcTaPra. 3.8; *anuplava*, *abhisāra*, Vaija. 105.17; *arthin*, KalpaK. 91.19 (v.l.); *upajīvaka*, *upajīvin*, KośaKaTa. 1.5875; *kiṅkara*, *patti*, *padaga*, *padāti*, NāmMā. 29; *bhaṭa*, NāmMā. 29; PañcTaPra. 3.8; *bhṛtaka*, *bhṛtya*, NāmMā. 29; KalpaK. 91.19; *śastrajīvin*, NāmMā. 29; *sahāya*, AbhidhāRaMā. 2.273; Vaija. 105.17; *sevaka*, AbhidhāRaMā. 2.273; Vaija. 105.17; ŚabdaRa. (Vā.) 2625; KośaKaTa. 1.5875; KalpaK. 91.19; *anujīvin* is given as the meaning of *sevaka*, ViśvaPra. 10.101; MediK. 14.70; ViśvaLoK. 29.170; ŚabdaRaSaK. 30.7; and of *adhiga*, ŚabdaRaSaK. 63 2]

अनुजीविनिवह (anujīvi-nivaha) *m.* host of servants विसृज्यतामयमशेषोऽपि यथायथमनुजीविनिवहः YaśasCam. ii. 140.8 (comm. किंकरसमूहः)

अनुजीविरक्षिता (anujīvi-rakṣitā) *adj.* (*f.*) guarded by followers आप्तुमैच्छदनुजीविरक्षितां स्वां पुरीमथ सुपर्णवाहनः Yādavā. 17.132 (comm. अमात्यादिभिः)

अनुजीविलोक (anujīvi-loka) *m.* group of dependents or followers सः (कुशः) ···। यथार्हमन्यैरनुजीविलोकं संभावयामास यथाप्रधानम् RaghuVa. 16.40 (comm. अमात्यादिकम्); मिलिते यथाभागमवस्थिते च सर्वस्मिन्ननुजीविलोके ··· मनोरथसारथेः मन्त्रिणो मुखमवलोकयामि YaśasCam. ii. 81.9.

अनुजीविवत् (anujīvi-vat) *adv.* like a servant तमवोचद्धूधरं कपिः । उपकुर्वन्तमत्यर्थं प्रकुर्वाणोऽनुजीविवत् Bhaṭṭi. 8.18 (comm. भृत्यवत्)

अनुजीविवत्सल (anujīvi-vatsala) *adj.* compassionate towards dependents or servants प्रियवादी सत्यध[न]: श्रीमाननुजीविवत्सलो मानी ।··· समभूः (Read भूत्) ··· ध्रुवराजः EI. vi. 291.42; xxii. 74.32.

अनुजीविवर्ग (anujīvi-varga) *m.* class or group of dependents or servants वल्लभभाराक्रान्तं विघटितदुष्टान्व(Read नु)जी[वि]वर्गेण । पितृपर्यागतमचिरान्मण्डलमध्यासितं ये[न] EI. vi. 291.42; xxii. 74.32; xiii. 115.5; xiii. 119.8; वञ्चयित्वा समस्तमात्मनोऽनुजीविवर्गं निर्गतोऽहमेकाकी निकेतनात् UdaySuKa. 57.10; स्वमेव पुष्णन् प्रभुवञ्चनेन नार्हत्युपेक्षामनुजीविवर्गः HammīMaKā. 8.92.

अनुजीविविश् (anujīvi-viś) *f.* subjects who are dependents अनुजीविविशां नाथः सभामध्य उपाविशत् SkandP. ii(2). 11.105.

अनुजीविवृत्त (anujīvi-vṛtta) *n.* **I** conduct of a servant or a dependent त्वत्तः श्रुतं किंचिदनेन नूनं मदन्तरे भक्तिविपत्तिरूक्षम् । अतोऽनुवृत्तं ध्रुवमित्यनेन त्वत्प्रीतिहेतोरनुजीविवृत्तम् JātaMā. 144.25 (23.9); साध्वनुजीविवृत्तं मदुपरि भक्तिश्च भवताम् Tantrākhyā. 32.15; PañcT. 1.115(20) (112.6); वदन्ति दुःखं ह्यनुजीविवृत्ते स्थिताः पदस्थं परिणामपथ्यम् Bhaṭṭi. 12.74; **II** name of a section in the Arthaśāstra (*lit.* a section dealing with the mode of life of a servant or dependent) अनुजीविवृत्तम् ArthŚā. i. 13.2 (1.1)

अनुजीविवृत्ति (anujīvi-vṛtti) *f.* mode of life of a servant नलः ··· ऋतुपर्णस्य राज्ञोऽनुजीविवृत्तिमास्थायाविदितस्थितोऽभूत् TattvSamPañ. 827.21 (*on* 3172–3)

अनुजीविसख्य (anujīvi-sakhya) *n.* friendship of a dependent पूर्वाचरितं धर्ममनुजीविसख्यम् ··· समं पश्येत् Bārhas. 1.45.

अनुजीविसात्कृता (anujīvisāt-kṛtā) *adj.* (*f.*) [P. v. 4.55] handed over to the servants क्रियापवर्गेष्वनुजीविसात्कृताः कृतज्ञतामस्य वदन्ति संपदः Kirātā 1.14 (comm. भृत्याधीनाः कृताः); SūktiRa. 156.91.

अनुजीविसामन्तचक्र (anujīvisāmanta-cakra) *n.* troop or group of dependent feudatory kings स राजा ··· प्रसादेनाभिनन्द्य क्रमागतमनुजीविसामन्तचक्रम् ··· साम्राज्यसिंहासनं भेजे UdaySuKa. 24.13.

अनुजीविसार्थ (anujīvi-sārtha) *m.* host of dependents मित्राणि बन्धूननुजीविसार्थान् ···। संदेहदोलामधिरोपयन्ति न साहसाद्वैर्यधना महान्तः RāmC. 27.60.

अनुजीविस्वजाति (anujīvi-svajāti) *f.* one's own kin who is dependent अदण्ड्यत्वं च विप्राणां युक्त्या दण्डनिपातनम् । अनुजीविस्वजातिभ्यो गुणेषु परिरक्षणम् MahāBhā. xii. 59.69.

अनुजीव्य (anu-jīvya) *adj.* **AI** who is to be served (as a master) विप्रियाण्यनुजीव्ये हि न वदन्त्यनुजीविनः Rāmā. ii. App. I. 16(34); **AII** which is to be followed in living आचार्या गुरवो वृद्धा वृथा वां पर्युपासिताः । सारं यद्राजशास्त्राणामनुजीव्यं न गृह्यते Rāmā. vi. 20.7; **B** to be subsisted on आजीव्यमनुजीव्यं कन्दमूलफलादिना VīraMi.(Lakṣaṇa.) 237.25.

अनुजीव्य (anujīv-ya) *ger.* having subsisted on अनुजीव्य सुदुर्बुद्ध गुरुवद्भाषसे कथम् । शासिताहं त्रिजगतां त्वं मां शिक्षन्न लज्जसे AdhyāRā. vi. 5.2.

अनुजीव्याद्यविश्वास (anujīvyādy-aviśvāsa) *m.* distrust in the dependents etc. नन्वनुजीव्याद्यविश्वास एव तदा संदिग्धार्थनिश्चयो न स्यात्तन्नातिविश्वसेदित्यादिवाक्यात्तस्यातिविश्वासाभावपरत्वात् RājNīRa. 54.15.

अनुजु (anu-ju-) I. P. to run after, to pursue पेलियक्षो नाम काशिराजा ··· वातजवसमेन तुरगेण मृगमनुजवति MaVastuAva. ii. 212.17 [DBHS.]

अनुजृम्भ् (anu-jṛmbh-) I. Ā. to become manifest सहस्रांशौ ··· प्रविष्टे जलधौ सान्द्रतमांस्यनुजजृम्भिरे BṛKathāMañ. ii. 1.106.

अनुजैकसख (anujaikasakha) *adj.* having the younger brother as the sole companion अत्रास्ति शक्तिरनुजैकसखस्य तस्य जित्वार्णवं मम समीपमभिप्रयातुम् RāmC. 19.83.

अनुजोक्त (anujokta) *n.* utterance of the younger brother श्रुत्वानुजोक्तं हितयुक्तमेतन्नक्तंचरेन्द्रो न विवेद युक्तम् DaśāvaC. 7.229.

अनुजोपलक्षणार्थ (anujopalakṣaṇārtha) *adj.* meant for indicating a younger brother तदनन्तरग्रहणमनुजोपलक्षणार्थम् SmṛtiCan. iv. 604.18.

अनुजोपास्तिराजिनी (anujopāstirāj-inī) *adj.* (*f.*) shining due to the attendance by younger brothers कुले चालयत्याराच्चामरोपममञ्जलम् । नृपस्येत्यनुजोपास्तिराजिन्यां राज्यसंपदि ।··· कथयामास पान्थमेकं धनंजयः PāṇḍaC. 8.45.

अनुज्जागरीकुर्वाण (an-ujjāgarīkurvāṇa) *adj.* not causing awakening or blooming त्वत्तेजःसविता ···। चित्रं यत्परिपन्थिपार्थिवमुखाम्भोजान्यनुज्जागरीकुर्वाणः ··· नास्ताचलं चुम्बति SaduktiKa. 202.26.

अनुज्जित (an-ujjita) *adj.* [*f.* -ā] unconquered, not (yet) won त आजिमायन् ··· सोऽग्निरग्र उदजयत् ··· अथैषैका होत्रानुज्जितासीत् PañcBr. vii. 2.2; तेषां (आज्यशस्त्राणाम्) अग्निः प्रथम उदजयत् ।··· अथैकमनुज्जितमासीत् JaimiBr. 1.106.

अनुज्जीवन (an-ujjīvana) *n.* absence of revival यत्र पुनरनुज्जीवनेन संभोगाभावः, तत्र सत्यं शोक एव RasāSu. 189.14 (2.220)

अनुज्जीवितप्रयाजाकाङ्क्षा (anujjīvita-prayājākāṅkṣā) *f.* expectancy for *prayāja-* offerings which has not been raised अनुज्जीवितप्रयाजाकाङ्क्षया तदुग्रहणानुपपत्तेः MīmāKau. ii. 194.4 (*on* iii. 1.19)

अनुज्ज्वल (an-ujjvala) *adj.* [*f.* -ā] [P. iii. 1. 140] **AI** not bright, melancholy अनुज्ज्वलैर्बाष्पहतेक्षणैर्नरैः।… निवार्यमाणाविव तावुभौ पुरम् … अभिजग्मतुः BuddhaC. 8.7; **AII** not bright, lustreless छायेयं तव शेषाङ्गकान्तेः किं विदनुज्ज्वला।… दुनोति माम् KāvyālamSāSam. 6. 7(*8); NānārthaSam. ii. 42.9; अनुज्ज्वलः सूर्यकरप्रदष्टदृशा न दृश्यो जलजः SiddhāTaVi. 292.24; **AIII** not handsome, ugly किमत्र चित्रं यदनुज्ज्वलं जनम्। श्रयन्ति नीचानुगता हि योषितः VāmaP. 1. 22; **B** not enlightened, ignorant भगवन् भूतभव्येश बाला वयमनुज्ज्वलाः YogVā. iv. 11. 8 (comm. अनुज्ज्वला रागादिमलिनचित्ताः)

अनुज्ज्वलवेषता (anujjvalaveṣa-tā) *f.* the state of being one who does not wear a bright dress सपिण्डसमानोदकव्यतिरेकेण च सर्वत्र क्षपणमात्रमनुज्ज्वलवेषतालक्षणमाशौचसादृश्यादाशौचवचनं द्रष्टव्यम् BālaKrī. ii. 15. 3 (*on* 3. 30)

अनुज्ज्वलवेषत्व (anujjvalaveṣa-tva) *n.* the state of being one who does not wear a bright dress यच्चोदितम् … पुरूरवस उन्मादे वत्सराजस्य तापसत्वे चानुज्ज्वलवेषत्वम् … तदनवकाशमेव AbhinBhā. i. 303.25 (*on* 6.45)

अनुज्झत् (an-ujjhat) *adj.* [*f.* -ī, -ntī] **I** not giving up, not abandoning, not discarding अभियोगमनुज्झताम्। कदाप्यघटमानोऽपि घटेतार्थो महानपि MahāBhā. xii. 381*(2); मदशक्तिमनुज्झन्ती या रूपैर्बहुभिः स्थिता AṣṭāSam. ii. 52. 14 (4. 9); अपि यत्नप्रमृष्टस्य मलमन्तरनुज्झतः। ताम्रस्येव खलोक्तस्य श्यामिका लक्ष्यते पुरः Kapphiṇā. 16.50; षष्ठ्यादिवाच्यः संबन्धो विनिविष्टो विशेषणे। विशेष्यैकत्वमापन्ने स्वं च रूपमनुज्झति SambaSi. 16 मन्त्री … तारिकाजपमाचरेत्। अनुज्झन् विहितं कर्म LakṣmīT. 42. 20; सूत्रकारागममनुसरतानुज्झता भाष्यभूमिम् …। निर्णीताः … मया षोडशैते पदार्थाः NyāyMañ. ii. 208.18; अपि नाम मृदूनि वेत्सि वक्तुं निपुणं न्यायमनुज्झती वचांसि NavaSāC. 5.60; विकल्पनव्यापारकालेऽपि पूर्वानुभवात्मत्वम् अनुज्झन्नेव आस्ते PratyabhiVi. ii. 44.9 (*on* ii. 2.3): यथाशास्त्रमनुच्छिन्नां मर्यादां स्वामनुज्झतः। उपतिष्ठन्ति सर्वाणि रत्नान्यम्बुनिधाविव YogVā. ii. 6.31; कुन्तलोत्करैः। गुणाननुज्झद्भिरिवान्वथाश्रयान्विनिर्ममाणो रजनीपराभवम् PṛthvīVi. 2.17; अनुज्झतां सत्पथमम्बुदानाम्। शुचित्वम् … हंसगणैः शशंसे Yādavā. 5. 55 (comm. अत्यजताम); विभुरवतरति स्वान् गुणौघाननुज्झन् TattvMu. 3. 69; न्याय्यमार्गमनुज्झतः सुकृतिनो दैवाद् भवन्त्यापदः Subhāṣi. 539; **II** not going away from, not leaving रासमण्डलबन्धोऽपि कृष्णपार्श्वमनुज्झता। गोपीजनेन नैवाभूत VisṇuP. v. 13. 49; बाणस्य संनिधिमनुज्झतस्तवाप्यस्यैव शापान्तेन शापस्य पर्यवसानमिति … मामनुजग्राह UdaySuKa. 151. 15; प्रियमित्रवदन्योऽन्यमनुज्झन्तो मनागपि। मार्दङ्गिकाः पाणविका स्वं स्वं वाद्यमवादयन् TriṣaŚaPuC. i. 6. 710; वादविद्यावतोऽद्यापि लेखशालामनुज्झताम्। देवसूरिप्रभोः साम्यं कथं स्याद्देवसूरिणा PrabaCin. 69. 17; हस्ताग्रगम्यत्वमनुज्झतोऽपि यदा स तस्य ग्रहणं न लेभे Rāgh. 9.65.

अनुज्झित (an-ujjhita) *adj.* [*f.* -ā] **A** not poured down (*lit.* not thrown) पुष्पोत्करे सुरवधूभिरनुज्झितेऽपि … हरिणा हतोऽसौ AnarghaRā. 6.34; **B** not abandoned प्रसन्नो यौवनेन चालंक्कृतः [Read चालंकृतः] स्वामी … अनुज्झितकुतृष्णोऽपि नितान्तत्यागी EI. vii. 104. 13; लक्ष्मीमनुज्झितकिरातदशावनद्धनागेन्द्रकञ्चुक इवास्य बभार जूटः HarVi. 2. 39; स्त्रियः। सुरभिमासि कदाचिदनुज्झिता जडतया … रतरागकृतोऽभवन् HarVi. 3. 14; यस्यां भूत्यानुज्झितः … धत्ते शोभां देहलीनां गृहौघः HarVi. 31.57; तातेन द्विगुणस्नेहात् पक्षगर्भादनुज्झितः … अहम् BṛKathāMañ. App. 7; शुकीभिः। कुलायलीनाभिरनुज्झितानि भजन्ति कुञ्जानि च वीरुधां ते Rāgh. 2. 32; **C** which has not ceased अथावतीर्य स्वयमन्तरिक्षादनुज्झितैरावतदानवर्षात्। विलक्षचित्तो वसुदेवसूनुं वल्गुस्मितं वज्रभृदाससाद Yādavā. 7.91.

अनुज्झितकर्णिकाङ्क (anujjhita-karṇikāṅka) *adj.* **I** which has not abandoned the lap in the form of pericarp येन प्रसाधितमिलावृतमाचकास्ति …। पद्मासनेन च … उत्पत्तिपङ्कजमनुज्झितकर्णिकाङ्कम् HarVi. 30. 84; **II** which has not given up the mark in the form of the central point, HarVi. 30.84.

अनुज्झितकृत्यवस्तु (anujjhita-kṛtyavastu) *n.* unavoidable thing which is to be done उक्तं मयेति यदनुज्झितकृत्यवस्तु तद् बालिशेन भवतापरथा गृहीतम् HarVi. 33.27.

अनुज्झितक्रतुसंबन्धा (anujjhita-kratusambandhā) *adj.* (*f.*) which has not given up the relation with the sacrifice सा ह्यनुज्झितक्रतुसंबन्धेति दूरेऽप्युद्दिष्टमात्रा सैव प्रतीयते Kāśi. i. 41.17 (*on* 1. 88)

अनुज्झितक्रम (anujjhita-krama) *adj.* who or which has not given up the proper order or procedure उमां स पश्यन्नृजुनैव चक्षुषा प्रचक्रमे वक्तुमनुज्झितक्रमः KumāSam. 5.32; Ekāva. 2.2(3) (57. 1); (त्रयीधर्मस्थितैर्द्विजैः) अनुज्झितक्रमैर्दक्षैः …। प्रतिष्ठां लभते कर्ता तैः प्रतिष्ठापने कृते PauṣkS. 38. 44; PāraS. 19. 317; अव्यपायफलसाधनास्पदं क्ष्माभृतां चिरमनुज्झितक्रमैः। मण्डलं जगदिवर्तुभिः स्फुटं षड्भिरेव परिवर्त्यते गुणैः HarVi. 14.35.

अनुज्झितक्रमक (anujjhitakrama-ka) *adj.* in which the procedure is not violated तदखिलमखिन्नानतिरिक्तमनुज्झितक्रमकमेकं प्रति वाग्मी तथैवानुभाषेत NyāyMañ. ii 202.21.

अनुज्झितगोत्रसंविद् (anujjhita-gotrasaṁvid) *adj.* **I** in which the family and the appellations are not omitted प्रसादिनोऽनुज्झितगोत्रसंविदः। श्लोकानुपेन्द्रस्य पुरः स्म … पठन्ति बन्दिनः ŚiśuVa. 12.35; **II** who has not left or abandoned the family and the customs, ŚiśuVa. 12.35.

अनुज्झिततमिस्रविप्रुष् (anujjhita-tamisravipruṣ) *adj* which has not given up specks of darkness दिक्तटान्कचन चन्द्रिकाञ्चितान्काप्यनुज्झिततमिस्रविप्रुषः। उत्थितो जलनिधेर्विधुर्व्यधात्कीर्णमौक्तिकहरिन्मणीनिव ŚrīKaC. 10. 37 (*but* comm अनुज्झितास्त्यक्ताः)

अनुज्झितद्राघिमन् (anujjhita-drāghiman) *adj.* which has not abandoned (its) length, very long अनुज्झितद्राघिमभिः …। नाव्यं पयः केचिदतारिषुर्भुजैः ŚiśuVa. 12.76.

अनुज्झितद्वारदेश (anujjhita-dvāradeśa) *adj.* the entrance of which is not deserted (i. e. is properly guarded) (चन्द्रापीडः) द्वारपालैरनुज्झितद्वारदेशम् … राजकुलं विवेश Kād. 87. 1.

अनुज्झितधवलता (anujjhita-dhavalatā) *adj.* (*f.*) which has not given up (i e. has retained) (its) whiteness अनुज्झितधवलतापि सरागैव भवति यूनां दृष्टिः Kād. 103.4.

अनुज्झितनिजक्रमा (anujjhita-nijakramā) *adj.* (*f*) in which the respective order or procedure was not abandoned तस्य … प्रक्रियाभवत्। … अनुज्झितनिजक्रमा RājTa.(Ka.) 8.3171.

अनुज्झितनिजाचार (anujjhita-nijācāra) *adj.* who has not given up his own proper conduct अनुज्झितनिजाचारं कुम्भकारं स कंचन। स्वप्नेऽवदत् RājTa.(Jo.) 1211.

अनुज्झितनिर्झरप्रवाह (anujjhita-nirjharapravāha) *adj.* which has not given up currents or torrents (i.e. currents or torrents on which are not diminished or not impaired) देवासुराः।… अनुज्झितनिर्झरप्रवाहम् … अवहन्त मन्दरम् NīlaVi. 74.12.

अनुज्झितपूर्वरूपशोभा (anujjhita-pūrvarūpaśobhā) *adj.* (*f.*) **I** which has not lost the charm of its previous form प्रथममतनुरागसंपदं तां चरममनुज्झितपूर्वरूपशोभाम्। उषसि रुचमवाप्य साधुमैत्रीं न खलु तरां जहृषुर्न चक्रवाकाः HarVi. 28.105; **II** which has the brilliance of the eastern direction continuously, HarVi. 28. 105.

अनुज्झितप्रसाद (anujjhita-prasāda) *adj.* **I** which has not given up (its) serenity अनुज्झितप्रसादम्। सः … उपासदत्समुद्रं ध्वनिभाजं सुकवेरिव प्रबन्धम् RāghPāṇ.(Ka.) 7.10; **II** which has not given up (its) perspicuity, RāghPāṇ.(Ka.) 7.10.

अनुज्झितप्रियम् (anujjhitapriyam) *adv.* in a manner in which pleasant words are not abandoned, pleasantly अनुज्झितप्रियम् … जल्पन् … नलः … उदतिष्ठत् NalaCam. 7. 47(3)

अनुज्झितभूतिशोभ (anujjhita-bhūtiśobha) *adj.* **I** which has not abandoned the beauty of decoration (with ashes) अनुज्झितभूतिशोभैः …। दूष्यैरिव क्षितिभृतां द्विरदैः … व्यरचन्निवासाः ŚiśuVa. 5.21 (comm. भूतीनां भस्मरचनानाम् … शोभा); **II** which has not forsaken the splendour of prosperity, ŚiśuVa. 5.21 (comm. भूतीनाम् … संपदां च शोभा)

अनुज्झितमहाधैर्य (anujjhita-mahādhairya) *adj.* who has not given up great courage, courageous तमष्टापदकम्पनः। अनुज्झितमहो धैर्य (v. l. अनुज्झितमहाधैर्य JPMJGM. Ed.) जीवग्राहं गृहीतवान् PadmP.(Ra.) 10. 131.

अनुज्झितमुमुक्ष (anujjhita-mumukṣa) *adj.* who has not given up or not abandoned the desire for final emancipation अनुज्झितमुमुक्षा ये भजन्ते ते तु तापसाः BhaktiRaSi. iii. 1.12.

अनुज्झितयथोचितक्रम (anujjhita-yathocitakrama) *adj.* who has not given up the proper procedure or order अनुज्झितयथोचितक्रममुपपन्नवादिनमप्रमादिनमनिग्रहार्हमपि निगृहीतोऽसीति यो ब्रूयात्स एवाभूतदोषोद्भावनान्निगृह्यते NyāyMañ. ii. 206.23.

अनुज्झितरत्नकक्ष्या (anujjhita-ratnakakṣyā) *adj.* (*f.*) **I** not devoid of girth surrounded with jewels (सः अपश्यदैरावणम्) यस्य लक्ष्म्याश्रिता तनुरनुज्झितरत्नकक्ष्या।… भाति HarVi. 31. 22 (comm. कक्ष्यं मध्यबन्धनम्); **II** not devoid of the jewelled girdle, HarVi. 31.22 (comm. कक्ष्या मेखला)

अनुज्झितराग (anujjhita-rāga) *adj.* which has not given up ruddiness उच्चयौ जलनिधेरुडुजानेरंशुपल्लवमनुज्झितरागम् Acyutarā. 8. 41.

अनुज्झितरोषभर (anujjhita-roṣabhara) *adj* wherein the excess of anger is not given up अजनि पुनः समीकमनयोरुभयोर्बलयोरवदलिते मुखेऽपि यदनुज्झितरोषभरम् RāmāCam. 6.60.

अनुज्झितवत् (an-ujjhitava(n)t) *adj.* which has not abandoned (i. e. which has retained) तेन सह ऐकात्म्यम् अनुज्झितवतामेव घटते प्रमाणेन उपपद्यते PratyabhiVi. i. 197. 2 (*on* i. 5. 1)

अनुज्झितविनया (anujjhita-vinayā) *adj.* (*f.*) who has not given up modesty अस्ति ... व्यलीकेऽप्यनुज्झितविनयाभिः ... कुलप्रसूताभिरलंकृता वधूभिः ... अयोध्येति ... नगरी TilaMañ. 9. 14.

अनुज्झितविषय (anujjhita-viṣaya) *adj.* who has not given up the sensual objects न हि दूरतोऽनुज्झितविषयस्य दुष्टाहारसेवामलिनमनसः इन्द्रियादिनियमनं संभवति ŚrutaPra. ii. 104. 22 (*on* i. 4.1)

अनुज्झितवृत्ति (anujjhita-vṛtti) *adj.* **i** not devoid of literary styles रसपोषयुक्तिमदनुज्झितवृत्ति गुणव्यपाश्रयम् ... अपूर्वकृतिप्रवणात्मतां दधत् । कविरिव नाटकं घटितसंधि विधाय शशाङ्कशेखरः शिखरिसुताधमर्धवपुषि प्रमदान्वितमानसोऽभवत् HarVi. 21.57; **ii** which has not given up one's own character, HarVi. 21.57.

अनुज्झितवेद्यभाव (anujjhita-vedyabhāva) *adj.* which has not given up its knowability सोऽयं वेद्यैकदेश एव, विच्छिन्न एव, अनुज्झितवेद्यभाव एव PratyabhiVi. i. 190. 4 (*on* i. 4. 8)

अनुज्झितसंविदभेद (anujjhita-saṁvidabheda) *adj.* which has not given up (i. e. which still retains) (its) identity with the universal consciousness तेन अनुज्झितसंविदभेदस्य भावस्य कल्पितप्रमात्रपेक्षया भेदेन प्रकाशनं भगवतो ज्ञानशक्तिः PratyabhiVi. i. 197.2 (*on* i. 5.1)

अनुज्झितस्थाना (anujjhita-sthānā) *adj.* (*f.*) which has not given up one's own place दुर्विभावत्वाद्गतेरनुज्झितस्थानयेवोह्यमानया नावोह्यमानः ... प्रदेशमासादयम् TilaMañ. 132. 13.

अनुज्झितस्वभावावस्थिति (anujjhita-svabhāvāvasthiti) *adj.* who has not given up stability of one's own character उर्वीपतिः ... अनुज्झितस्वभावावस्थितिश्च स्थित्वा मुहूर्तमुद्भूतकौतुकस्तदनुसारेण संचारयामास ... चक्षुः TilaMañ. 46. 11.

अनुज्झितस्वरूप (anujjhita-svarūpa) *adj.* [*f.* -ā] who has not given up his own (transcendental) form अनुज्झितस्वरूपस्य देवस्य चतुरात्मनः । केवलस्यार्चनान्मोक्षं भवते तद्द्विधार्चनात् PauṣkS. 33.2; 38. 206; अनुज्झितस्वरूपाहम् ...। महालक्ष्मीः समाख्याता LakṣmīT. 5. 3.

अनुज्झितस्वातन्त्र्य (anujjhita-svātantrya) *n.* freedom which is not given up तस्य निर्मितौ अपि अनुज्झितस्वातन्त्र्यमुक्तम् PratyabhiVi. i. 280. 3 (*on* i. 5.17)

अनुज्झितानन्तर्यार्थत्व (anujjhitānantaryārtha-tva) *n.* the state of being the meaning which has not given up the immediate succession विषयविवेचने अनुज्झितानन्तर्यार्थत्वात् लाघवेन तादर्थ्यं संभवति प्रकृतापेक्षावच्छिन्नमर्थान्तरम् SiddhāSi. i. 9.12.

अनुज्झितान्तःप्रकाश (anujjhitāntaḥprakāśa) *adj.* who has not abandoned the inner luminosity अन्तर्भान्तमेव अनुज्झितान्तःप्रकाशमेव सन्तं बहिः एकाभासतया भासयति PratyabhiVi. i. 330.5 (*on* i. 6. 7)

अनुज्झिताभियोग (anujjhitābhiyoga) *adj.* who has not abandoned perseverence कुमारमनुज्झिताभियोगस्य सततमन्विष्यतो भविष्यत्यवश्यं मम कापि तद्वृत्तान्तोपलब्धिः TilaMañ. 197. 5.

अनुज्झितारम्भ (anujjhitārambha) *adj.* who has not given up one's undertaking or effort रविरनिशमनुज्झितारम्भः ŚārṅgaPa. 226.

अनुज्झितार्थसंबन्ध (anujjhitārthasambandha) *adj.* in which the connection with the theme is not abandoned अनुज्झितार्थसंबन्धः प्रबन्धो दुरुदाहरः ŚiśuVa. 2. 73.

अनुज्झितावष्टम्भ (anujjhitāvaṣṭambha) *adj.* which has not given up resoluteness देव्यपि श्रीस्तेन तस्यातिमात्रकष्टायामपि दशायामनुज्झितावष्टम्भेन वचसा जनितविस्मया ... पुनरवादीत् TilaMañ. 56. 3.

अनुज्झितावस्थान (anujjhitāvasthāna) *adj.* who has not given up one's position सातिरेकलावण्यलाभतृष्णाया(:) संनिधावनुज्झितावस्थानम् ... नाविकयुवानमद्राक्षम् TilaMañ. 125. 5.

अनुज्झितासनम् (anujjhitāsanam) *adv.* in a manner in which one does not leave the seat अनुज्झितासनं कुर्यात् पितॄणां प्रीणनाय PauṣkS. 27.118.

अनुज्झितासन्नवृत्ति (anujjhitāsannavṛtti) *adj.* who has not given up vicinity (*lit.* the nature of being near) सरसगोष्ठीप्रसङ्गेषु चास्माकमनुज्झितासन्नवृत्तिश्चित्रशिखो विधेयः UdaySuKa. 38 25.

अनुज्झितास्थानकगर्भम् (anujjhitāsthānakagarbham) *adv.* **i** in which the centre of the assembly-hall is not abandoned अनुज्झितास्थानकगर्भमानकैर्ध्वनद्भिः ... स भेजे कुशलैः कुशीलवैः RāghPāṇ.(Ka.) 13. 55; **ii** in which the central theme of prologue is not given up, RāghPāṇ. (Ka.) 13.55 (comm. अनुज्झितः आस्थानकगर्भः पूर्वरङ्गगर्भो यत्र तत्)

अनुज्झित्य (an-ujjhitya) *ger.* not having abandoned or given up वर्णधर्ममनुज्झित्य ...। यजन्ति श्रद्धया देवमनाप्तास्ते प्रकीर्तिताः JayāS. 22. 34; स्वकारणमनुज्झित्य कार्यार्थम् ... ब्रह्मा तेन सृष्टः PāraS. 10.111.

अनुज्झित्वा (an-ujjhitvā) *ger.* not having abandoned or given up जातिधर्ममनुज्झित्वा ... ज्ञानं शिक्षेदशिक्षितम् JayāS. 18. 77; अनुज्झित्वा क्रमं सर्वं यः सुधीर्मन्त्रमुद्धरेत् AhirbuS. 17 51.

अनुज्ञ (anu-jña) *m.* knowledge मनोऽनुज्ञाय (भवतु) SāmaViBr. iii. 8.2 (Sāy. अनुज्ञानमनुज्ञः घञर्थे कविधानामिति भावे कप्रत्ययः)

अनुज्ञप्ता (anu-jñaptā) *adj.* (*f.*) authorised, permitted महाराजाधिराजश्रीगोप[चन्द्रे] प्रशासति तदनुज्ञप्तायाम् ... वर्धमानभुक्तौ EI. xxiii. 159.3.

अनुज्ञप्ति (anu-jñapti) *f.* granting of permission उपह्वयेत्यनुज्ञप्तावनुज्ञाने तथेतरः NyāyMāVi. 175. 25 (*on* iii. 5. 16) [issuing an order or command, APTE]

अनुज्ञा (anu-jñā-) IX. U. [P. vii. 3.79] **1Ai** to permit, to allow, to give consent, (pass.) to be permitted or allowed, (*caus.*) to request or cause to permit, (*caus.* pass.) **(a)** to be caused to be permitted **(b)** (with primitive force) to be permitted, to be allowed **ii** to accept, to approve, to recognise, (pass.) to be accepted, to be approved, to be recognised **Bi** to discard, to throw away, to renounce **ii** to allow one to depart, to bid farewell **C** to allow to work **2** to know, (*caus.*) to cause to know **3** to excuse, to forgive, to pardon **4A** to favour **B** to grant, to give **C** to promise **5** to command, to order, to instruct **1Ai** to permit, to allow, to give consent विश्वे देवा अनु तद्वामजानन् ṚV. x. 85.14; AV. xiv. 1.15; AV.(P.) xviii. 2. 4; तुभ्यं देवा अनु जानन्तु विश्वे AV. vi. 112.1; x. 5. 50; AV.(P.) xvi. 132.11; तन्नो देवासो अनुजानन्तु कामम् । यथा तरेम दुरितानि विश्वा TaiBr. III. i. 1. 11; III. i. 2.4; शृणोतु मऽ इदमग्निरनु मे जानात्विवत्येवैतदाह ŚatBr. III. ix. 3. 14; ŚatBr (K.) IV. ix. 3.12; समुद्रो मा विश्वव्यचा ब्रह्मानुजानातु MantrBr. ii. 4.3; यद्ब्राह्मणं कर्म(? मे)णि कर्मण्यामन्त्रयत्यपस्तेनानुजानात्येषो ह्यस्य भागः GopBr. i. 2. 9 (42.7); ii. 2. 6 (170.16); ii. 2.14 (180. 10); ओमित्यग्निहोत्रमनुजानाति TaiĀ. vii. 8. 1 (731. 2); TaiU. i. 8. 1 (Śaṅ. अनुज्ञां प्रयच्छति); तद्वा एतदनुज्ञाक्षरम् । यद्धि किंचानुजानात्योमित्येव तदाह ChāndoU. i. 1.8; Śaunako. 1.12; NṛsiṁhoTāU. 8; ओमित्यनुजानीध्वम् NṛsiṁhoTāU. 9; ओं ३ प्रतिष्ठेति समिधमनुजानीयात् ĀśvaŚS. I. i. 13.7; ओं निर्वपेति यजमानोऽनुजानाति BaudhŚS. i. 8.1; i. 73.18; ĀpaŚS. iv. 4. 4; vi. 7.2; यः पुरस्तात् प्रतिराजा भवति, तं सोऽस्य गत्वाहासावामुष्यायणोऽश्वमेधेन यक्ष्यते, तमनुजानीहीति VādhūŚS. iii. 69.6; MānŚS. 140.4; 141. 7; अतिथिम् ... यथामनसं तर्पयित्वा संसाधयेत ।... यावन्नानुजानीयादितरः HirŚS. xxvii. 1.118 (149.3); ĀpaDS. ii(4). 9.3; VaitāSū. 2.1; अन्वजानात्ततो द्यूतं धृतराष्ट्रः सुतप्रियः MahāBhā. i. 1.92; महाबाहुरनुजज्ञे स पाण्डवः MahāBhā. i. 211. 25; मतिमन्तस्तु ये केचित् ...। अर्घ्यमर्चितमर्चार्हमनुजानन्तु ते नृपाः MahāBhā. ii. 36.4; अवृणोत्तत्र पाञ्चाली पाण्डवान् ... अनुज्ञासिषमप्यहम् MahāBhā. ii. 72.26; अनुजानामि राज्यं च प्रशाधि पुरुषोत्तम MahāBhā. iii. 275. 35; iv. 67.12; v. 24. 4; योत्स्ये तात त्वया सह । अनुजानीहि मां तात MahāBhā. vi. 41. 32; अनुजानीष्व मां तात युद्धे MahāBhā. vi. 117. 27; सोऽहमद्य गमिष्यामि यत्र ते पुरुषर्षभाः ।... अनुजानातु नो भवान् MahāBhā. vii. 125.33; यथोचितं च वै राज्यमनुज्ञास्यति ते प्रभुः MahāBhā. viii. App. I. 38(3); viii. 65.23; ix. 29.60; युधिष्ठिरं सहामात्यमनुजज्ञे नदीसुतः MahāBhā. xiii. 152.4; xiv. 70. 15; xv. 8. 17; रोमपादस्ततो राजा ...। अनुजज्ञे पुरं गन्तुं भूयो दशरथं स्वकम् Rāmā. i. 334*(2); ii. 18.21; मे श्रेयः प्रायोपवशनम् । अनुजानीत मां सर्वे Rāmā. iv. 54.11; vi. 47. 45; काङ्क्षितं नानुजानाति सर्वज्ञो हृदये स्थितः PauṣkS. 31. 149, विवादे दर्शयिष्यन्तं क्रियासंक्रान्तिमात्मनः । यदि मां नानुजानासि परित्यक्तोऽस्म्यहं त्वया Mālavikā. 1. 19; गमिष्यामि पुरीं ब्रह्मन्ननुजानातु मां भवान् BrahmāṇḍP. ii. 28. 24; अनुजानातु मां तातः। यावदस्य पापस्य प्रतिपक्षमुपदिशामि Nāgā. 5. 23(4); नृपः ... अनुजज्ञे गमनं सुतस्य Bhaṭṭi. 1.23; 20. 2; मालवेन्द्रः ... स्वदेशगमनाय जनकराजमन्वजानात् AvantiKa. 172.21; स एवं निवेदितो नियतमनुज्ञास्यति DaśKuC. 86. 2; अनु-

जानीत। विजयतां रामभद्रः MahāvīC. 3.45(2); कथमीदृशेन सह वत्सस्य चन्द्रकेतोर्द्वन्द्वसंप्रहारमनुजानीयाम् UttaRāC. 5.6(2); गणनाथाम्बिके ··· मां जगद्गुरुम्। यजन्तमनुजानीत Mṛgendra T. ii. 3. 36; ii. 8. 212; यदा तु वेदः ··· त्यक्तव्यापारो दृश्यते तदा लौकिकमप्यनुजानाति TantrVā. 436.10 (*on* ii. 1. 48); सुग्रीवस्यापि संबन्धिनः कथमेनमुत्तिष्ठमानमनुजानीयुः AnarghaRā. 6. 9 (16); 4. 13 (1); यत्किं च लोके ज्ञानं धनं वा अनुजानाति विद्वान् धनी वा तत्रानुमतिं कुर्वन् ओमित्येव तदाह ChāndoUBh. 15. 14 (*on* i. 1.8); यथा करणानि विषयेभ्यो निवृत्तान्यात्माभिमुखान्यात्मप्रकाशमेव कुर्युस्तथानुजानातु सविता ŚvetāUBh. 128. 4 (*on* 2. 3); Hitopa. 2.58(1); देव परोऽनुग्रहः, तदनुजानीहि मङ्गलसंपत्तये TāpaVa. 4.20(13); प्रसौति ह्यनुजानाति ब्रह्मामित्येव चर्त्विजम् TaiUBhāVā. 32. 1(1); न हि तेऽप्रार्थिता अनुजानीरन् ManuBh. i. 297. 5 (*on* 3. 200); i. 142. 15 (*on* 2.131); पत्न्यपि वनं प्रतिष्ठमानम् (पतिम्) अनुज्ञास्यति ManuBh. i. 499. 8 (*on* 6.9); ii. 61.3 (*on* 7. 203); ii. 373.23 (*on* 11.15); अन्तरान्तरा च काव्यगोष्ठीं शास्त्रवादाननुजानीयात् KāvyMī. 55.10; यदि च प्रीता नो भवन्तोऽनुजानते। ततो गृह्णातियं विद्याः BṛKathāŚloSaṁ. 14.74; 5. 233; कथं गच्छेति भद्रमनुजानामि TilaMañ. 172. 7; 191.17; अन्वजानंस्ततः सर्वे ग्रहं सोमस्य चाश्विनोः BhāgP. ix. 3. 26; देवदेवानुजानीहि प्राकृतैः पाशबन्धनैः। पाशितान् मोचयिष्यामि त्वत्प्रसादात्पशूनिमान् AgniP. 27.19; पुत्रोक्तमवधार्यैवम् ··· नृपः। अनुजज्ञे ततः कोकां गच्छ पुत्र VarāP. 122.63; 126. 181; पशुकामप्रयोगे तु क्रतुरपि गोदोहनमेव स्वोपकारसाधनतयानुजानाति Kāśi. i. 94. 16 (*on* 2.58); अनुजानीहीमं जनं प्रस्थातुम् RāmāCam. 5. 34(6); करणद्वयम् ··· पिण्डीबन्धोपयोगि प्रयोज्यानुजानीते AbhinBhā. i. 91.16 (*on* 4.31); ii. 33. 14 (*on* 9.31); अनुजानीहि मामार्य ब्रह्मास्त्रेण निशाचरम्। निर्दहामि RāmāMañ. 326. 16; 469.14; त्वं वै यद्यनुमन्यसे। दीयसेऽद्य मया विष्टे अनुजानीहि मां ततः BrahmP. 165. 22; ततोऽन्वजानात्त्वष्टारं रूपनिर्वर्तनाय तु BhaviP. 135A. 28 (i. 79. 50); अनुजानन्तु मां सर्वे ··· याम्यहं वनम् GaṇeP. i. 4.13; ii. 9. 9; अनुजानीहि मां राम यान्तं तत्पदमुत्तमम् AdhyāRā. iv. 2.69; vi. 6.29; अनुजानीह्यधुना तात दिग्विजयाय नौ KathāSaSāg. vii. 8. 80; vii. 9. 265; अनुजानीष्व मां गमनं प्रति Prasā. ii. 787.9; न ह्यनुन्मत्तः ··· विषभक्षणमनुजानाति Vyakti-Vi. 27.6; PāriHa. 35(3); तदनुजानातु मां गमनाय महीमृगाङ्कः MudriKu. 5.13(5); शक्रवत् स्वामिपादाग्रेऽन्वज्ञासीत् स्वमवग्रहम् TriṣaŚaPuC. i. 6.210; युवाम् ··· अनुजानीतमद्य प्रव्रजनाय नौ TriṣaŚaPuC. ii. 3. 82; यदि त्वमनुजानासि रोगग्रस्तशरीरकः। तदह्नाय निगृह्णीवो रोगानुपचिताँस्तव TriṣaŚaPuC. iv. 7. 393; तत्सर्वथानुजानीथ प्रव्रज्याग्रहणाय माम् PariPar. 1.439; 2.114; तदनुजानीत मां देव्यः सलिलावगाहनाय PrasaRā. 5.40(1); द्यूतक्रीडामहं वेद्मि ···। तया हरामि तल्लक्ष्मीमनुजानीत चेद्भवान् PāṇḍaC. 6.218; इदानीमपि निःशङ्कमनुजानीथ मां यदि। करोमि तदिदं प्रातर्निर्गाङ्गेयमिलातलम् PāṇḍaC. 13. 144; स्वामिन्, अनुजानीहि मां सहागन्तुम् MohaRāPa. 5. 39(26); VedāntKa. 433. 15 (*on* iii. 3. 25); सद्द्रव्यगुणपर्यायैरनुयोगं तथा गणम्। अन्वजानात् तथेत्युक्त्वा ··· तं नराः PārśvC. 6.1356; यो दातृभिः क्रियमाणामात्मनः परीक्षां प्रतिग्रहीतानुजानीते ··· असौ कर्मचण्डालः CaturCin. iii(1). 509.5; अनुजानाति मां वेषे तादृगेव भवाम्यथ SamarāSaṁ. 4. 298; असौ ···। यातायतं चानुजज्ञे तस्याः पातालवेश्मसु PrabhāC. 20. 32; अनभिमतमपि प्रौढ्यानुजानाति NyāySu.(So.) 20. 9 (*on* i. 2.6); न च वाङ्मनसनिषेधश्रुतिर्लक्षणामनुजानातीति नियामकं पश्यामः ŚatDū. 186. 2; नेमिचैत्यमुद्धरिष्यति सज्जनः। तदेनमनुजानीहि पाषाणखनिमादिश KumāPraPra. 39.15; तत्रानुजानीहीति वक्तव्ये यदधीहि भगवो ब्रह्मेति वदति तदहंकारनिरासार्थम् NyāySu.(Ja.) 143B. 8 (*on* i. 1. 6); मे गुरवः। निखिलनिबन्धसमासप्रयासमेतं ममानुजानन्तु DaṇḍaVi. 2. 8; तदनुजानातु मृगयायै देवी BhartṛNi. 1.12(6); तदनुजानीहि। गच्छामः KaṁVa. 5.39(1); अत्र निशब्देन स्वदारानेव गच्छेदिति नियमप्रतिप्रसवः। तेन क्षेत्रजोत्पादनाय देवरदारगमनमनुजानीते VīraMi. 144. 28 (*on* 1. 21); यावन्नानुजानीयादितरमयानवन्तं यावन्नानुजानीयात् न ज्ञापयेत् तावत् संसाधयेत् VīraMi.(Āhnika.) 449. 9; हारीतोऽपि, अधिकारी भ्रात्रनुज्ञापूर्वकमाधानमनुजानीते VīraMi.(Saṁskāra.) 766.4; तदनुजानीत मां प्रांशुकैर्द्रव्यैरुपकारं कर्तुम् KathāK. 134.3; 139.21; इति वादिनि वल्लभे सुराणामनुजज्ञुर्हरिदीश्वराः ŚivLī. 3.7; अपि सान्द्रं परिष्वङ्गमन्वजानन्नवाङ्गनाः Gaṅgāva. 4.11; अनुजानीहि मां गच्छन्तम् SiddhāKau. 659A. 11 (*on* viii. 1.43); गच्छेति प्रभुरपि चैनमन्वजानात् Rāgh. 18. 16; तदिदानीं गन्तुमनुजानीहि RasSa. 237(1); (pass.) to be permitted or allowed, to be admitted सेयं याति शकुन्तला पतिगृहं सर्वैरनुज्ञायताम् Śāk. 4. 11; हिंसा ··· उत्सर्गेण निवारिता ··· ज्योतिष्टोमादावनुज्ञायते BṛĀraUBh. 688. 14 (*on* v. 1.1); तद्दर्शनाच्च मृदोऽपि कदाचिदनुज्ञायन्ते ManuBh. i. 475. 18 (*on* 5.112); ii. 106. 29 (*on* 8.71); स्वधर्मेणाजीवतो वैश्यस्य शूद्रवृत्तिरनुज्ञायते ManuBh. ii. 359. 3 (*on* 10.98); अन्नादि श्रोत्रियादेरनुज्ञायतेऽभिशस्तादेस्तु परिह्रियते BrahmSūBh.(Rā.) 544. 18 (*on* ii. 3.47); VedāntDī. 130.17 (*on* ii. 3. 47); शक्रोऽप्यूचेऽवग्रहे मे साधवो विहरन्ति ये। तदमीषां मया देवानुजज्ञेऽवग्रहो निजः TriṣaŚaPuC. i. 6.207; अवन्तिसुकुमालः ···। आपप्रच्छे निजान् बन्धून् अनुजज्ञे तु तैर्न हि PariPar. 11. 145; (न ब्राह्मणक्षत्रिययोः ···। कस्मिंश्चिदपि वृत्तान्ते शूद्रा भार्योपदिश्यते) उपदिश्यते अनुज्ञायते ManvaVi. 287. 9 (*on* 3. 14); तच्चेद्भगवत्प्रीत्येकप्रयोजनतयानुष्ठेयमित्यनुज्ञायेत तर्हि तदनुबन्धि सर्वमपि तद्वदनुज्ञायताम् PāñcRāRa. 58.11; किं तत् प्रियाधर्षणं यत्र वर्णसंकरभियाभिगन्तुर्ब्राह्मणस्यापि वधोऽनुज्ञायते DaṇḍaVi. 237.6; निषिद्धमप्यनुज्ञायत इति भक्तितन्त्रविदां सिद्धान्तः SetuBa. 99.11; (*caus.*) to request, to cause to permit उद्धृत्य घृताक्तमन्नमनुज्ञापयत्यग्नौ करिष्ये करवै करवाणीति वा ĀśvaGS. iv. 8.2; श्रोत्रियः ··· अनुज्ञापयेद्देवान्पितृंश्चावाहयिष्यामीति AVPari. 44(2).8; तदुपहूत उपह्वयस्वेत्यनेनानुज्ञापयेल्लिङ्गात् MīmaSū. iii. 5. 41; भार्यामनुज्ञापयति 'धर्माय विनियोगं द्रव्यस्य करिष्यामि' ManuBh. i. 298. 5 (*on* 3.202); तदनुज्ञापय निजान् बन्धूनिह हि कर्मणि PariPar. 11. 144; नत्वा ··· गुरुम्। धर्नागयार्यशमितावन्वजिज्ञपतामिति PariPar. 12.33; स्थालीपाकादन्नादेकदेशं पिण्डार्थं पात्रान्तरे पिण्डपितृयज्ञस्थालीपाकेन सहोद्धृत्य ब्राह्मणाननुज्ञापयत्यवशिष्टमन्नं किं क्रियतामिति Aparā. 503. 25 (*on* 1.240); नृपमनुज्ञापयति स्म प्रव्रज्यायै ViviTīKa. 68. 9; 67. 26; (*caus. pass.*) (**a**) to be caused to be permitted धर्मजेन वने यातुमन्वज्ञाप्यन्त मातरः PāṇḍaC. 7. 87; (**b**) (with primitive force) to be permitted, to be allowed न चानेनापङ्क्त्यानां भोजनमनुज्ञाप्यते ManuBh. i. 285.8 (*on* 3.173 (? 183)); ii. 144.3 (*on* 8.151); **1Aii** to accept, to approve, to recognise विमृश्यमानयोर्धर्मयोरेक कारणोपपत्त्यानुजानाति NyāyBh. 53.3 (*on* i. 1.40); 76.8 (*on* ii. 1. 6); तर्कः ···। यत्तत्र युक्तं भवति तदनुजानाति NyāyVār. 19.1 (*on* i. 1. 1); 144. 1 (*on* i. 1.40); एवं चेत्त्वामनुजानन्ति विटमुख्यं ऽसीति PādaTā. 45.9; देवपादपङ्कजयुगलमृते न ··· अपरं वा दैवतमनुजानाति ··· सिंहदमनः AvantiKa. 220. 8; स्मृतिरप्येतमर्थमनुजानाति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 831. 10 (*on* iv. 3.11); आत्मनि नित्यत्वमनित्यत्वं वा इत्यज्ञायमाने तत्त्वे प्रमाणसंभवान्नित्यत्वमनुजानाति BrahmSūBh.(Bhā.) 92. 4 (*on* ii. 1. 11); विद्वान् ···। सर्वमेवानुजानाति सर्वमेव निषेधति NaiṣkaSi. 195. 10; इति वदन्ननुजानात्येव परमतम् NyāyMañ. ii. 205.20; ये नाम भगवच्छास्त्रप्रामाण्यं नानुजानते ĀgaPrā. 83. 6; यज्जातीयः यतः सिद्धः ततस्तत्सिद्धिमनुजानीमहे Kāśi. i. 133. 16 (*on* 2.139); ii. 29.27 (*on* 5(2). 4); तदा किं कुर्मः — ग्राह्यमनुजानीमः Kāśi. ii. 171. 16 (*on* 5(3).200); यन्नरैश्वर्यं प्रकारान्तरेणाध्ययने दृष्टम्, तदनुज्ञायात्मसाधनतयापि तन्नरैश्वर्यं लाघवादनुजानातु NayaVi. 29. 5 (*on* i. 1. 1); यच्च स्मृतीतिहासपुराणेषु मरणानन्तरं प्रेतशरीरप्राप्तिः ··· इत्युक्तं तदनुजानीमः TattvVai. 191.24 (*on* 4.10); अजामन्त्रोऽप्यात्मनोऽसंख्यातत्वमनुजानाति NītiMā. 51.4; यस्तु स्वपक्षे दोषमनुद्धृत्य केवलं परपक्षे दोषं प्रसञ्जयति स तु परापादितदोषाभ्युपगमात् परमनुजानाति TārkiRa. 353. 13; तदिदानीमपि दशकण्ठभुजाश्लेषभेषजमनुजानीहि PrasaRā. 6.30(3); (पक्षम्) आद्यमनुजानाति PrakaVi. 117. 13; वेदप्रणयनादिषु चेश्वरस्यापि सशरीरस्यैव कर्तृत्वं परेऽप्यनुजानते NyāyPari. 248. 4; दण्डधारस्तस्य दण्डमेवायुधमन्वज्ञासीत् ViviTīKa. 61. 14; PrabaK. 69.2; सूत्रकारस्तदा ब्रह्मशब्दवतामन्नमयादीनां च ब्रह्मतामनुजज्ञे TattvPrakā. 18A.3 (*on* i. 1. 13); स्वप्रयोजननिषेधं कुर्वाणो विशेषनिषेधस्य शेषाभ्यनुज्ञाज्ञापकत्वात् परप्रयोजनमनुजानाति NyāySu.(Ja.) 309A. 11 (*on* ii. 1. 9); व्यक्तौ स्वतन्त्रजातिप्रयोजकत्वं न्यायोऽनुजानीते BālamBha. i. 281.19 (*on* 1. 91); (pass.) to be accepted, to be approved, to be recognised केनचिदिन्द्रियेण संनिधिः केनचिदसंनिधिरित्ययं तु व्यासङ्गोऽनुज्ञायते मनसः NyāyBh. 199.15 (*on* iii. 2. 8); यावानेव परार्थानुमानेऽर्थोऽभिधानीय इत्यस्माभिरनुज्ञायते HetuBiṬ. 71.10; तथाभूतश्च भावभेदो ह्यनुज्ञायत एव BrahmSi. 54. 9; 56.7; केचिदाहुर्विधातृप्रत्यक्षं न निषिद्धृविपश्चित इति तदनुज्ञायते BrahmSūBh.(Bhā.) 99.4 (*on* ii. 1. 14); असति हेतौ यदि कार्योत्पादोऽनुज्ञायेत BrahmSūBh.(Bhā.) 120.15 (*on* ii. 2. 21); यदि तावत् संयोगाद्यन्यतमसंबन्धाभावः, सोऽनुज्ञायत एव Kāśi. i. 71.13 (*on* 2. 21); उपायस्तु वैशिष्ट्यम् अखण्डचन्द्रसिद्धौ। तच्चाविरोधाच्चन्द्रेऽनुज्ञायते VedāntKa. 54.25 (*on* i. 1.2); विद्यावतः कर्मणो वीर्यवत्तरत्वाद्विद्याहीनस्य कर्मणो वीर्यवत्त्वं ह्यनुज्ञायते ŚrutaPra. ii. 514.24 (*on* iii. 3. 41); दुर्बलबुद्धिभिर्युष्मत्सयूथ्यैर्निषिद्धवर्जनमनुज्ञायते ŚatDū. 222.2; यः कर्णशष्कुल्यवच्छिन्ने वियत्युत्पद्यते स श्रूयते इति कथं दूरस्थश्रवणमनुज्ञायते TattvPrakā. 129A. 8 (*on* ii. 4.8); **1Bi** to discard, to throw away, to renounce नवे सस्ये प्राप्ते पुराणमनुजानीयात् HirŚS. xxvii. 5.155 (208. 9) (comm. अनुजानीयात् परित्यजेत्); ĀpaDS. ii(9). 22.24; रामः ···। अन्वभाषत ···। सर्वाण्येवानुजानामि चीराण्येवानयन्तु मे Rāmā. ii. 33. 4; उवाच राजा कैकेयीम् ···। अगृर्णा यच्च ते पाणिमग्निं पर्यणयं च यत्। अनुजानामि तत्सर्वमस्मिंल्लोके परत्र च Rāmā. ii. 37. 8; **1Bii** to allow one to depart, to bid farewell शुक्लमश्वशतं दत्त्वा अनुजज्ञे गृहान् प्रति BṛDe. 5.80; अनुजाने भवन्तम्।··· गम्यताम् MahāBhā. i. 3.92; ii. 61.79; iii. 38.14; सोऽभिषिक्तः···सुग्रीवं ससुहृज्जनम्।···अन्वजानाद् गृहान् प्रति MahāBhā. iii. 275.66; xi. 10.16; xiii. 153.1; राजा ··· तान्। अनुजज्ञे

सशिष्यान् MahāBhā. xv. 25. 3; लक्ष्मणं चानुजानीहि सीता चान्वेति मां वनम् Rāmā. ii. 31. 20; ततः संपूज्य गरुडं वासुदेवोऽनुमान्य च ।… अनुजज्ञे गृहं प्रति HariVaṁ. 95. 1; तृप्तानाचामयेत्ततः । आचान्तांश्चानुजानीयात् ManuSm. 3.251; KūrmaP. 611.5 (2.22); अनुजज्ञे नरपतिः समस्ताननुयायिनः BrahmāṇḍP. ii 49.8; मामप्यथ भवन्तोऽनुजानन्तु MahāvīC. 4. 31(3); इदं गम्यते। वत्से अनुजानीहि माम् MālaMā. 2. 180; मैत्रेयि अनुजानीहि माम् BṛĀraUBh. 661. 4 (on iv. 5.2); प्रजाः दर्शनार्थमागताः … यथागतमनुजानीयात् ManuBh. ii 42.23 (on 7.146); अनुजानीत मामद्य BṛKathāŚloSaṁ. 5.132; सखे, किं मया … वृथैव स्थितेन। अनुजानीहि माम् TilaMañ. 21.8; उवाच वीरः कौसल्याम् …। अनुजानीहि मां मातः RāmāMañ. 70.7; अनुजानन्त्विमं सर्वे शुनःशेपम् BrahmP. 104.73; कंसानुजानीहि वीटकं मे प्रयच्छ वै ĀdiP. 17. 33; PrasaRā. 4. 4(1); 6.48(1); मामनुजानीहि ।… अहं दीक्षां गृह्णामि KathāK. 104.28; [*caus* to ask for leave, to depart, to take leave of, PW.; MW.; APTE]; **1C** to allow to work सोमात्मिका शक्तिः … सूते सा सकलाः शक्तीरनुजानाति ताः पुनः। संहरन्ती पुनश्चैताः LakṣmīT. 31.13; **2** to know कस्मा अहं देवा यामं वायामं वानु ज्ञास्यन्तीत्युत्तरेणाग्नीध्रं परीत्य जुहोति TaiS. VI. iii. 1.6; देहमध्यं मुनिप्रोक्तमनुजानीहि सांकृते JābālaDaU. 4.3; रहस्यमनुज्ञात। ह्ययमात्मैष ह्यस्य सर्वस्य स्वात्मानमनुजानाति NṛsiṁhoTāU. 8; जानामि चैव सत्यं तत (v. l. अनुजानामि तत्सर्वं) मदर्थं यदभाषथाः MahāBhā. i. 97.21; i. 1197*(6); अन्वजानात् स धर्मज्ञो मुनिर्दिव्येन चक्षुषा MahāBhā. iii. 156 4; भूतं भव्यं भविष्यच्च अनुजानासि चेत्प्रभो MahāBhā. ix. App. I. 5(7); अतिथिं मामनुप्राप्तमनुजानन्तु येऽत्र वै MahāBhā. xiii. 20.39; काव्यं मामनुजानीध्वम् BrahmāṇḍP. ii. 73.23; सर्वे तं विजयिनमनुजानीयुः MahāvīC. 2. 12(10); विवृत्तं वर्तमानं च तेऽनुजानन्ति वै पुनः PadmP. v. 3.67; न भावं तपसस्तात सानुजानाति कंचन ŚivaP. ii(2) 5.40 (72B. 13); (*caus.*) to cause to know यान्यृगान्युत्थितकालानि स्युस्तानि व्यवहरेदनुज्ञापयीत वा BaudhŚS. iii 195.10; iii. 231.15; सदस्यानसदस्यान् ऋत्विजो(ऽनु)ज्ञापयेद् राजा हिरण्यगर्भत्वमभीप्सन्यस्मिन्भवन्तोऽनुमन्यन्तामिति AVPari. 13(2) 7; भूमैव सुखं नाल्ये(?ल्पे) सुखमस्ति इति श्रुतिः आनन्दादेर्भूमाविनाभावं दर्शयन्ती तस्यानुचिन्तनं सर्वत्रानुज्ञापयति GoviBh. 260.3 (on iii. 3.59); **3** to excuse, to forgive, to pardon अनुप्रवेशो यद्वीर कृतवांस्त्वं ममाप्रियम्। सर्वं तदनुजानामि MahāBhā. i. 205.26; न चानुजानाति भृश च तप्यते MahāBhā. v. 24. 4; xiii. App. I. 1A(193); वृद्धोऽयं हतपुत्रोऽयं दुःखितोऽयं जनाधिपः। पूर्वराज्ञां च पुत्रोऽयमिति कृत्वानुजानत MahāBhā. xv. 14. 7; धर्मात्मानमतस्तुभ्यमनुजानीमहे सुतम् MahāBhā. xv. 16.10; **4A** to favour ते मां वीर्येण यशसा तेजसा च बलेन च। अस्त्रैश्चाप्यन्वजानन्त MahāBhā. iii. 164. 59; **4B** to grant, to give कृतकार्यो हि गास्तास्तु नानुजानाति मे गुरुः HariVaṁ. 45.23; ब्रह्मानुजज्ञे सान्तरं वरम् BrahmāṇḍP. ii. 5.17; स्थानं त्विहानुजानीहि प्रजानां मम च प्रभो BhāgP. iii. 13.14; तत्सिद्धिमनुजानीहि यजतश्चिदचित्पते AgniP. 78. 53; **4C** to promise माम् … कस्मैचिदिभ्यकुमारायान्वजानाद्भार्यां मे पिता DaśKuC. 49.2 [to betroth, affiance, APTE]; **5** to command, to order, to instruct अहं त्वामनुजानामि जहि कर्णं धनंजय MahāBhā. viii. 50. 27; स प्रविश्यानुजानीतेति वदन् प्राणमद् गुरून् TriṣaŚaPuC. i. 1.144 [to entreat, MW.; to repent, be sorry for, APTE]

अनुज्ञा (anujñ-ā) *f.* **1** approval, acceptance तस्मिन्नेवैतदनुज्ञामिच्छते KauṣīBr. 6.13 (26.24); GopBr. ii. 1.1 (143.7); NidāSū. 65. 21 (4.2); यद्यभ्यनुज्ञां (v. l. यदि ह्यनुज्ञां) काकुत्स्थ ददते तव मन्त्रिणः।… ततो रमं विसर्जय Rāmā. i. 18.16; YogVā. i. 7.24; किंचित्कर्तुं स्वयमेवोद्यतस्यैवं क्रियतामित्यनुज्ञानमनुज्ञा Nyās. ii. 926.8 (on viii. 1.43); तेषामज्ञातमूलानां न ह्यनुज्ञोपपद्यते TantrVā. 143. 21 (on i. 3.7); भेदात्मलाभोऽनुज्ञा स्यात् NaiṣkaSi 195. 11; तत्रानुज्ञया वर्तामहे TātpaṬ.(Vā.) 87.4 (on i. 1. 1); अभिप्रायस्थैर्येऽपि नास्माकं काचित् क्षतिरित्यनुज्ञैवोत्तरं दत्तम् NyāyVārPari. 127. 5; 329.9; प्रकृतिस्थादिभेदेन ग्राम्यादिभिरथापि या। अपदं तस्य चानुज्ञा भाषाचित्रे विधीयते SaraKaṇṭhā. 110.6; न च द्वेषादसंप्रतिपत्तेर्वा भवत्यप्रामाण्यं नापीच्छानुज्ञाभ्यां प्रामाण्यमित्याह NyāyRa. 73. 21 (on 2. 93); 497. 9 (on 5(9).13); अङ्गशब्द उदाहरणे अनुज्ञायाम्। प्रत्युदाहरणे त्वमर्षे PadMañ. on KāśiVṛ. on P. viii. 1. 33; NyāySu.(Ja.) 55A.7 (on i. 1.1); **2A** permission, consent, authorisation तद्वा एतदनुज्ञाक्षरम्। यद्धि किं चानुजानात्योमित्येव तदाह। एषो एव समृद्धिर्यदनुज्ञा ChāndoU. i. 1.8 (Śaṅ. अनुज्ञा च अनुमतिः); RājŚyāU. 423. 10; AVPari. 23(12). 5; गुरुम् …। सर्वं लब्धं निवेद्य तदनुज्ञया भुञ्जीत VāsiDS. 7.14; SaurP. 17.15; ŚaṅkhaLiDS. 337; अनुज्ञां कुरुष्वाद्य ब्रह्मन् MahāBhā. i. 785*(4); iii. 658*(3); त्वष्ट्रा पुरा तपस्तप्त्वा वर्षायुतशतं तदा। वृत्रो विनिर्मितो देवाः प्राप्यानुज्ञां महेश्वरात् MahāBhā. vii. 69.54; viii. 24. 156; ix. 64. 35; xiii. 17. 10; xiv. 55.19; प्राप्यानुज्ञां च शंकरात्। आगतेन मया चैवं श्रुतस्ते पापनिश्चयः Rāmā. vii. 13. 31; दिश मह्यं नरदेव साध्वनुज्ञाम् BuddhaC. 5. 28; स्वशिल्पमिच्छन्नाहर्तुं बान्धवानामनुज्ञया। आचार्यस्य वसेदन्ते कालं कृत्वा सुनिश्चितम् NāraSm. 144. 16; Mitā. 275. 9 (on 2.184) (*but* BālamBha. अनुज्ञया आज्ञया); तदा सहाम्माभिरनुज्ञया गुरोरियं प्रपन्ना तपसे तपोवनम् KumāSaṁ. 5.59; ऋषेरनुज्ञामधिगम्य मातः। ऊधस्यमिच्छामि तवोपभोक्तुम् RaghuVa. 2. 66; देह्यनुज्ञां महाराज ViṣṇuP. i. 13.25; i. 15.14; कुर्यादावाहनं प्राज्ञा देवानां तदनुज्ञया ViṣṇuP. iii. 15. 19; मासेन तव विप्रर्षे प्रदास्ये दक्षिणाधनम्। सांप्रतं नास्ति मे वित्तमनुज्ञां दातुमर्हसि MārkP. 7.43; 31.41; 43.68; अनुनीतोऽपि न ददावनुज्ञां सः MatsyaP. 10.6; मन्त्रा नवविधाः प्रोक्ताः …। प्रश्नानुज्ञास्तथाख्यानम् BrahmāṇḍP. i. 33 43; ViṣṇuDhP. iii. 4. 11; BrahmāṇḍP. iii. 11. 29; (साधकः) अनुज्ञां प्रार्थयेत्तेभ्यः JayaS. 13. 100; PāraS. 6. 192; वेदस्नायी व्रतस्नायी …। प्राप्यानुज्ञां गुरोरिच्छेच्चतुर्णामेकम् आश्रमम् AhirbuS. 15.44; 'सिद्धान्तमभ्युपेत्य तद्विरोधी विरुद्धः' इति हेत्वाभासस्य निग्रहस्थानस्यानुज्ञा वादे NyāyBh. 58.1 (on i. 2. 1); पदार्थसंभावनानुज्ञा गर्हासमुच्चयेऽपिः JaineVyā. i. 4.9; अन्योऽन्यांशगयोः सितावनिजयोरन्यप्रसक्ताङ्गना द्यूने वा यदि शीतरश्मिसहितौ भर्तुस्तदानुज्ञया Bṛhajjā. 24. 9; रहस्यनुज्ञामधिगम्य भूभृतः Kirātā. 1. 3; VakroJī. 240.4; प्रैषानुज्ञाप्राप्तकालेषु CāndraVyā. i. 3. 123 (Vṛ. कर्तुमिच्छतोऽनुज्ञानमनुज्ञा); अन्ववसर्गः कामचारानुज्ञा। अपि सिञ्च। अपि स्तुहि KāśiVṛ. on i. 4.96; स काञ्चने यत्र मुनेरनुज्ञया … न्यविक्षत। जिगाय … श्रियं सुमेरुशृङ्गस्य तदा तदासनम् ŚiśuVa. 1.19; 14. 6; लब्ध्वा चैषामनुज्ञां च सहेष्टैर्भुञ्ज(ज्य)तामिति LaghvāśvaSm. 23. 70; अनुज्ञयास्याः सर्वाण्यन्तःपुराण्याहूय DaśKuC. 78.4; कामम् इत्यनुज्ञायाम् Sphuṭā. i. 4. 22 (on 1.1); अनुज्ञां संगृह्य शिरसावनतेन PāraS. 12. 196; 19.586; कर्तुमिच्छतोऽनुज्ञा अनुमतिः KātanVṛ. on iii. 1. 18; तथास्त्वित्यनुज्ञां प्रतिलभ्येश्वरस्य … अग्निः … मुखं प्राविशत् AitUBh. 258.7 (on 2.4); विद्वत्समक्षमेव कर्मण्यनधिकारः, न सर्वत्राग्निहोत्रस्मार्तकर्माध्ययनादिषु च, अनुज्ञायास्तत्र तत्र दर्शनात् ChāndoUBh. 68. 15 (on i. 10.9); अनुजानाति, जुहोमीत्युक्ते ओम् इत्येव अनुज्ञां प्रयच्छति TaiUBh. 209. 9 (on 1. 8); ब्राह्मणा अनुज्ञां प्रददुः BṛĀraUBh. 439. 15 (on iii. 8. 1); अस्मादवाप्य भुवनैकगुरोरनुज्ञाम् HarVi. 12. 70; 13.73; 32.92; क्षितिपतिषु रणायान्वेषमाणेष्वनुज्ञाम्। … प्रसभमभिससर्ज … वाचमुच्चैः सुबाहुः Kapphiṇā. 4. 2; चिकीर्षवे मे संन्यासमनुज्ञां दातुमर्हसि BṛĀraUBhVā. ii. 4. 40; यावदनुज्ञामसौ न दाप्यते ManuBh. i. 135.17 (on 2.116); i. 216. 7 (on 3.18); ii. 153.27 (on 8.163); ii. 433.16 (on 11.196); अनुज्ञया वीरजिनस्य गौतमो गणाग्रणीः श्रेणिकमित्यवोचत RāghPāṇ.(Dha.) 1.9; अनुज्ञां देवदेवस्य पूजने प्रार्थयेद् गुरुम् ParaS. 8. 70; 17. 4; अनुज्ञां प्राप्य …। आवाह्य मां यजेत्पश्चात् LakṣmīT. 37.75; या। अनुज्ञां लभते यावत्तावदास्ते निराकुला BṛKathāŚloSaṁ. 10.150; यस्य देवस्य यद् ध्यानं यद्रूपं तद्विचिन्तयेत्। गृहीत्वा तदनुज्ञां च कर्तव्यं समयोचितम् BrahmVaiP. i. 26.9; ii. 16.164; हनिष्यामि पाण्डवान् … त्वमनुज्ञां प्रयच्छ मे SkandP. iii(1). 31. 24; vi. 224. 26; शृणुयाद्या स्तवं नारी अनुज्ञां प्राप्य भर्तृतः VāmaP. 48.13; 58. 4; (कञ्चुकी) राजपुत्रं तु प्रावेशयदनुज्ञया VarāP. 126. 166; स चासनत्वं तदनुज्ञयानयत् नृचन्द्रमाश्चन्द्रमणेः शिलातलम् NavaSāC. 13.13; वारणाभावव्यञ्जिका अनुज्ञा NyāyKuA. ii(2). 101. 17; अनुज्ञापनानुज्ञयोः प्रज्ञातक्रमयोः … मन्त्रावाम्नातौ Bhām. 623. 20 (on iii. 3. 25); प्रणम्योपविशेत् पार्श्वे तथा गच्छेदनुज्ञया TantrRā. 1. 26; तं शपेयमनुज्ञात्र दातव्यैव त्वया गुरो BrahmP. 146.25; लब्ध्वानुज्ञां ततः सर्वे सुराः संहृष्टचेतसः। त्वष्टारं पूजयामासुः BhaviP. 182B.19 (i. 123.53); 326A.29 (ii(1). 7.32); अनुज्ञां मे प्रयच्छस्व द्रष्टुं यास्यामि बालकम् DevīBhāP. vii. 25.18; प्राप्यानुज्ञां गुरोः कुर्वे विवाहकर्म नान्यथा PadmP. i. 22. 86; iv. 36.12; v. 5. 67; vi. 12. 17; अनुज्ञां भवतो गृह्य निर्गता नगराद्वयम् GaṇeP. ii. 152. 21; अनुज्ञां देहि मे नाथ तत्र गन्तुम् ŚivaP. ii(2). 28.34 (105A. 2); ii(3). 13.27 (137A. 2); अनुज्ञां देहि राजेन्द्र नो चेत्प्राणांस्त्यजाम्यहम् AdhyāRā. ii. 6.24; YogVā. i. 7.24; इदानीमनुज्ञया प्रसीद, व्रजामि UdaySuKa. 83. 23; सर्वेषां ब्रह्मांशत्वज्ञत्वादिनैकरूपत्वेऽपि … अनुज्ञापरिहारावुपपद्येते BrahmSūBh.(Rā.) 544. 15 (on ii. 3. 47); VedāntSā.(Rā.) 220. 2 (on ii. 3. 47); VedāntDī. 130.11 (on ii. 3. 47); तदनुज्ञामवाप्य च। इहागच्छाम्यहं तूर्णम् KathāSaSāg. v. 3.67; vi. 3.49; xii. 4. 95; लिखितं चैतन्मया। श्रीमद्राज्ज(ज)ानुज्ञया EI. xii. 265. 58; कुन्ती मुनिवरावाप्तमन्त्रा भर्तुरनुज्ञया।… वने पुत्रानजीजनत् DaśāvaC. 8.365; प्रैषानुज्ञावसरे कृत्यश्चम्यौ SiddhaHe. v. 4.29; श्रावकोऽप्यानयन्नीरं राजपुंसामनुज्ञया PariPar. 2. 616; 6. 12; 12. 234; ततोऽनुज्ञां गृहीत्वाद्भ्यस्तीर्थानुद्रास्य दैवतैः ĪśānŚiPa. i. 9.176; i. 17.12; ननु। इति परमताक्षेपानुज्ञैषणापृष्टप्रतिवचनप्रश्नयेषु GaṇRa. 1. 4(9); Prasā. i. 310. 4; GaṇRa. 1. 13(29); स सत्त्वहिंसाविरतस्तस्यै मांसं न्वविग्रहात्। अनुज्ञां प्रददौ भोक्तुम् RājTa.(Ka.) 1.133; युधिष्ठिरं तथा भीमं कर्णदुर्योधनार्जुनान् मुक्त्वान्येषां गुरुः प्रादादनुज्ञां श्रमदर्शने PāṇḍaC. 3. 356; 13.235; 17.232; अनुज्ञया तु यस्य कस्यचिदर्थे कृतमपि सदा कुटुम्बिनैव देयम् SmṛtiCan. iv. 407. 12;

लब्ध्वा स्वगुगोरनुज्ञाम् । कुर्यात् समावर्तनकर्म VasiS. 30.1; गूरुणाम् [Read गुरूणाम्] अनुइयां(ज्ञां) प्राप्य EI. xxv. 6.15; ममानुज्ञां विना पण्यं चेद्विक्रेष्यसि किंचन । तद्रूपाज्ञाविभङ्गस्य कारयिष्यामि कारणम् MalliC. 7.740; 7.1142; प्रवृत्तस्य प्रयोज्यस्य तद्धितोपायोक्तिरनुज्ञा । तथा कुरु यथा हितमिति VedāntKa. 39.2 (*on* i. 1.1); 387.27 (*on* iii. 2.38); पृथक् न विद्यत इत्यभिधानादपृथग् विद्यत एवेत्यनुज्ञा गम्यते CaturCin. iii(1). 96.1; अनुज्ञां विना मम । गृहीत्वा द्रव्यमकृतोपचारः क नु यास्यसि SamarāSam. 6.201; श्रीभद्रगुप्तसूरिश्च तमध्याप्य पुनर्गुरोः । प्राहिणोत्संनिधौ तस्यानुज्ञायै समयस्य सः PrabhāC. 6.16; तौ मुनी ···। श्रीसर्वज्ञमनुज्ञायै प्राप्तकालं प्रणेमतुः ŚaliC. 6.119; प्राप्यानुज्ञामथ पितुरियं त्वाम् ··· शरणमबला प्राणनाथं प्रपन्ना NemiDū. 109; MugdhaBo. 26.25 (151.15); इदं प्रयोक्ष्ये युष्माभिरनुज्ञा दीयतामिति RasāSu. 269.12 (3.150); देव: गोपगिरा वामपार्श्वे यामः, अनुज्ञां(? ज्ञा) दीयताम् PrabaK. 33.10; 47.9; 64.6; अनुज्ञाभक्षयोर्द्वयोरनुष्ठितौ गौरवाद् भक्षमात्रम् NyāyMāVi. 175.9 (*on* iii. 5.14); तं पुनरयाचत तीर्थयात्राम् । लब्ध्वानुज्ञां तज्ज्ञराट् कालहस्तिक्षेत्रात् काञ्चीक्षेत्रमागात ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 14.59; 16.14; गोतमेनात्रेत्यनुज्ञा क्रियते TattvPrakā. 178A.3 (*on* iii. 3.45); जातमात्रस्यापि स्वत्वस्य विद्यमानत्वात् तस्यानुज्ञायामपि असामर्थ्यात् ··· प्रीतिदानस्याप्यभावात् प्रीतिदानप्रतिपादकमपि वचनं विरुध्येत Subodhi. 47.9 (*on* 2.114); मङ्गलं नीडमात्मीयमगात्ताक्ष्योऽप्यनुज्ञया (कृष्णस्य) HariC.(Pa.) 244; दारापहारे ··· आत्मगोपनाविरोधात् कथमनुज्ञा DaṇḍaVi. 236.4; कमलाकर उपाध्यायस्यानुज्ञां गृहीत्वा स्वनगरं प्रत्यागच्छत SiṁhāDvā. 89.6(3); 148.5(2); 155.10 (7); पितृष्वस्रानुज्ञायां दत्तायां मात्रा च विरोधे मातुराज्ञानुष्ठेया ManvaMu. 62.9 (*on* 2.133); तेन पक्षे इटोऽनुज्ञा । विवेथ । विवयिथ PrakriKau. ii. 82.3; प्रश्नद्वयानुज्ञां युगपदेव याज्ञवल्क्यं प्रति पृष्ट्वा 'पृच्छे' ति तदनुज्ञाता ··· पृष्टवती Śivārka-MaDī. i. 420.3 (*on* i. 3.9); ii. 160.23 (*on* ii. 3.47); उपवासादेः कारणं प्राप्यानुज्ञां गुरूणां हि KandaCū. iv. 1.51; अनुज्ञां देहि भगवन् महालक्ष्म्याः प्रसाधने BṛBrahmaS. i. 8.58; iii. 9.26; ततो देवस्यानुज्ञां प्रार्थ्य VīraMi. (Pūja.) 138.2; तत्रापि लिङ्गेन वाक्यं बाधित्वा विभज्यैवैकोऽनुज्ञापनेऽपरश्चानुज्ञायाम् BhāṭṭDī. ii. 14.21 (*on* iii. 5.12); तेन तत्रापि प्रश्नानुज्ञे ज्ञेये NirṇaSi. 310.19; 184.21; मातः ··· यन्मे झटित्यसुगतेर्विदधास्यनुज्ञाम् BhikṣāKā. 23.8; अनुज्ञया ··· धूर्जटेः ··· तान्नृपः।··· सचिवपदे न्यदेशयत् ŚivLī. 19.20; शचीपतिः ··· अनुज्ञया बृहस्पतेः अन्तर्हितः NīlaVi. 31.10; सर्वथा राजसमीपं गत्वा तदनुज्ञया ··· चारान् प्रेषयामि Jīvān. 18.7; मयेदानीम् ··· महर्षेरनुज्ञया ··· वसतिरुपगन्तव्या महाराजजनकस्य JānaPa. 1.35(12); 4.60; नृपेण मैत्रावरुणेरनुज्ञया । ययुर्विसृष्टः Rāgh. 1.36; 7.69; अनुज्ञामुद्वाहमङ्गलकृते नृपतेऽद्य याचे ĀnandRa. 4.47; जीवरूपस्यांशस्य परेशकृतावनुज्ञापरिहारौ श्रूयेते GoviBh. 167.11 (*on* ii. 3.46); **2B** permission (to do), permissive injunction अनुज्ञापरिहारौ देहसंबन्धाज्ज्योतिरादिवत् BrahmSū. ii. 3.48; 'ऋतौ भार्यामुपेयात्' इत्यनुज्ञा, 'गुर्वङ्गनां नोपगच्छेत्' इति परिहारः तथा 'अग्नीषोमीयं पशुं संज्ञपयेत्' इत्यनुज्ञा BrahmSūBh. (Śaṅ.) 484.7 (*on* ii. 3.48); BrahmSūBh.(Bhā.) 142.9 (*on* ii. 3.48); VedāntPāSau. 238.7 (*on* ii. 3.47); VedāntKau. 238.11 (*on* ii. 3.47); अनुज्ञायै वचो ह्येतत् कुरुष्व क्रियतां कुरु BṛParāSm. 7.175; विधिस्तु नियोगोऽनुज्ञा वा NyāyBh. 121.6 (*on* ii. 1.64); NyāyVār. 271.7 (*on* ii. 1.62); अनुज्ञाविधिरभिमतः न तु प्रवृत्तप्रवर्तना Bhām. 503.7 (*on* ii. 3.48); सर्वेषां जीवानां ब्रह्मांशत्वेऽपि कथं कस्यचिद्वेदादिष्वनुज्ञा, कस्यचित् परिहारः BrahmSū-Bh.(Śrī) ii. 160.7 (*on* ii. 3.47); **2C** permission (to depart) (दुर्वासाः ··· गोपीभ्यः) आशिषः प्रयुज्यानुज्ञां त्वदात् GopāloTāU. 1.3 (Vaiṣṇavopaniṣads ALS. 8; 1953); **2D** allowance made for faults, forgiving स्वात्मवत् सर्वभूतेषु कायेन मनसा गिरा । अनुज्ञा या दया प्रोक्ता JābālaDaU. 1.15; प्रमाणं चेन्मतो राजा भवतो दण्डधारणे । अनुज्ञायामपि तथा हेतुः स्याद् ब्राह्मणर्षभ MahāBhā. xii. 24.16; **2E** permission (given by a senior person to one's junior for accepting gifts) अनुज्ञानमनुज्ञा अधिकारदानम् SthānṬ. 139B.10; **3A** direction जानीयादनुज्ञातारमान्तरम् । अनुज्ञामद्वयं लब्ध्वा उपद्रष्टारमाव्रजेत् NṛsiṁhoTāU. 9; **3B** order, command तवानुयात्रां (v. l. तवानुज्ञां) च तथा करिष्यति प्रसीद राजञ्जगतः शमाय वै MalāBhā. viii. 64.25; प्रतीक्षमाणमव्यग्रमनुज्ञां जगतीपतेः । उवाच राजा संप्रेक्ष्य वनवासाय राघवम् Rāmā. ii. 31.22; तेषामनुज्ञया कृत्वा प्रायश्चित्तं यथाविधि ŚātāSm. 1.28; एते वयमुद्यता एवार्थस्यानुज्ञामनुष्ठातुम् VeṇīSaṁ. 1.288; भगवदर्हत्सर्वज्ञप्रणीतागमानुज्ञासंज्ञा आज्ञा YaśasCam. ii. 323.20; अनुज्ञया गुरोरमरसरिति विरचितसमुचितनिवापकृत्यं प्रणिपत्य रामं प्रतिनिवर्तयितुं भरतः प्रावर्तत RāmāCam. 2.80(1); तदाहमनुज्ञया देवस्य नवोद्यानकार्येण गतो नन्दावर्तं नगरम् UdaySuKa. 27.17; VedāntKa. 327.11 (*on* ii. 3.43); जगाद राजा जगदेकवीरो कुर्यातमार्यस्य मुनेरनुज्ञाम् Rāgh. 2.61; अनुज्ञापि ओमित्येवंरूपा कुरुष्वेति वा ManvaMu. 128.22 (*on* 3.210); ŚabdaRaSaK. 82.9; **4** knowledge बोधिसत्वानाम् ··· समुदाचाराः ··· त्यागः ··· लोकानुज्ञा धृतिरिति MaVastuAva. i. 78.17; **5** name of a figure of speech (i. e. request for some apparently unfavourable situation which has implied merits in it) दोषस्याभ्यर्थनानुज्ञा तत्रैव गुणदर्शनात् Kuval. 137; उत्कटगुणविशेषलालसतया दोषत्वेन प्रसिद्धस्यापि वस्तुनः प्रार्थनमनुज्ञा RasGaṅ. 687.3; दोषस्याभ्यर्थना यत्र तत्रैव गुणदर्शनात् । क्रियते तत्र विदुषानुज्ञालंकार इष्यते AlaṅkāMañ. 187.1; [Kośas give *anujñā* as the meaning of following words — *anu*, MediK. 198.45; *anumati*, AnekāSaṁ. 4.99; ViśvaPra. 73.213; NānārthāSaṁ. iii. 1.5; MediK. 71.185; AnekāTi. 4.15; ViśvaLoK. 151.193; ŚabdaRaSaK. 159.2; *astu*, AnekāSaṁ. 7.21; *om*, Vaija. 284.3; ŚabdaRa.(Vā.) 4510; *nanu*, AmaK. 2832; AgniP. 360.10; AnekāSa. 788; AnekāSaṁ. 7.31; NānārthSaṁ. 55.33; AnekāK. 990; AnekāTi. 2.175; ŚabdaRa.(Vā.) 4548; ViśvaLoK. 412.39; *parama*, AnekāSaṁ. 3.462; MediK. 118.47; ViśvaLoK. 250.52; ŚabdaRaSaK. 229.4; *prasava*, Vaija. 243.48; NānārthāSaṁ. ii. 22.132; *sammati*, DharK. 9.9; NānārthāSaṁ. ii. 9.99; MediK. 70.170; and *anujñā* as a synonym of following words — *anumati*, AnekāSa. 195; DharK. 977; KośaKaTa. 2.5705; *sammati*, Vaija. 249.29]

अनुज्ञाकरण (anujñā-karaṇa) *n.* the act of permitting पश्चादृत्विजां भक्षणार्थमन्योऽन्यमनुज्ञाकरणमुपह्वानम् VedāntKa. 465.5 (*on* iii. 3.44)

अनुज्ञाक्षर (anujñākṣara) *n.*, *m.* syllable denoting permission (ओम्) तद्वा एतदनुज्ञाक्षरम् ChāndoU. i. 1.8; ओम् इत्यनुज्ञाक्षरः BālamBha. i. 352.29 (*on* 1.103)

अनुज्ञाक्षरत्व (anujñākṣara-tva) *n.* the state of being a syllable denoting permission (ओम् इत्यस्य) तस्य रसतमत्वं मिथुनरूपत्वम् अनुज्ञाक्षरत्वम् AṇuBh. 314.25 (*on* iv. 1.18)

अनुज्ञाक्षेप (anujñākṣepa) *m.* variety of figure of speech called *ākṣepa* (i. e. objection expressed by a feigned or apparent consent) न चिरं मम तापाय तव यात्रा भविष्यति । यदि यास्यसि यातव्यमलमाशङ्कयात्र ते । इत्यनुज्ञामुखेनैव कान्तस्याक्षिप्यते गतिः । मरणं सूचयन्त्यैव सोऽनुज्ञाक्षेप उच्यते Kāvyāda. 2.136.

अनुज्ञागत (anujñā-gata) *adj.* who is under one's command (रुद्राः) तवानुज्ञागता ह्येते शशाङ्कमौलिनोऽमलाः SaurP. 57.40.

अनुज्ञाग्रहण (anujñā-grahaṇa) *n.* the act of taking permission अनुज्ञाग्रहणमपि तिष्ठतैव कार्यमिति मन्तव्यम् । यतः तिष्ठन्नामन्त्र्येत्यनेन अनुज्ञाग्रहणरूपस्वप्रयोजनशिरस्कस्यामन्त्रणस्य संबन्धावगमात् CaturCin. iii(1). 1258.7; अनुज्ञाग्रहणात् पितॄन् आवाहयिष्ये इति प्रश्नोपलभ्यते DīpKa. 27.21 (*on* 1.233); तत्राप्यर्थक्रमेण पाठक्रमं बाधित्वा 'उपह्वयस्व' इति प्रथममनुज्ञाग्रहणे 'उपहूतः' इति पश्चादनुज्ञादाने विनियोक्तव्यम् BhāṭṭDī. ii. 14.23 (*on* iii. 5.12); शेषमन्नं क देयमित्यनुज्ञाग्रहणदर्शनादपि न केवलसर्पिषा श्राद्धम् VīraMi.(Tīrtha.) 26.9.

अनुज्ञाञ्जलि (anujñāñjali) *m.* palms (or hands) folded together for asking permission तदिदानीं द्रुतं यामि ··· युष्माकं जज्ञेऽनुज्ञाञ्जलिर्मम PāṇḍaC. 7.516.

अनुज्ञात (anu-jñāta) *adj.* [*f.* -ā] [included in the *kāṣṭhādigaṇa*, GaṇPā. 49.6] **1** known after (i. e. similar, resembling) अन्यम् ··· पशुमालभेरंस्तमाप्रीतं पर्यग्निकृतमुदञ्चं नयेयुस्तं संज्ञपयेयुस्तस्यानुन्याय(v. l. °नुज्ञात)-मितरं कर्शयेयुः KauṣīBr. 18.12 (83.5); **2Ai** permitted, allowed स्थविरस्य ह्येवेदं सर्वमनुज्ञातम् JaimiBr. 2.113; भारद्वाज एवानुज्ञातः सभायां दण्डयं प्रहरेत् JaimiBr 2.217; तस्य संन्यासो गुरुभिरनुज्ञातस्य बान्धवैश्च KaṭhRuU. 1; वेदानधीत्यानुज्ञात उच्यते गुरुणाश्रमी KuṇḍiU. 1; (उपासकः) वैष्णवीं महामायां नमस्कृत्य तया चानुज्ञातश्चोपर्युपरि गत्वा महाविराट्पदं प्राप TripāMaNāU. 370.5(6); 372.1; अनुज्ञातश्च गुरुणा संविशेत् ŚivU. 7.17; GautDS. i. 1.55; अनुज्ञातो ब्रह्मणाग्नीध्रः समिधमादधाति ĀpaŚS. iii. 4.6; यजुर्युक्तमित्यनुज्ञातो ब्रह्मणा ··· पात्राणि प्रोक्षति MānŚS. 108.6; 140.3; 250.3; (ब्रह्मणा) अनुज्ञातः उत्तरेणाहवनीयं संप्रति निदधाति KātyŚS. ii. 3.3; x. 7.5; अनुज्ञातेऽनुज्ञातारमेनः स्पृशति HirŚS. xxvi. 7.2 (103.13); ĀpaDS. i(9). 25.5; ओमावाहयेत्यनुज्ञातः GautPiMe. ii. 3.3; आचार्याय भैक्षं निवेदयित्वानुज्ञातो गुरुणा भुञ्जीत ŚāṅkhāGS. ii. 6.7; KauṣīGS. ii. 3.17; MānGS. i. 22.21; ViṣṇuP. iii. 9.5; ManuBh. i. 101.6 (*on* 2.51); BrahmP. 222.26; न विरहेदाचार्यम् । अन्यत्र वियोगात् अनुज्ञातो वा ŚāṅkhāGS. iv. 11.25; KauṣīGS. iii. 11.56; गुरुणानुज्ञातः स्नायात् VārāGS. 9.6; PāraGS. ii. 6.4; VāsiDS. 8.1; (मातापितृभ्याम्) अनुज्ञातः भार्याम् उपयच्छेत् HirGS. i. 19.2; GobhiGS. iii. 4.3; TaiUBh. 216.7 (*on* 1.11); (धर्मज्ञैः) अनुज्ञातोऽस्य (शूद्रस्य) नमस्कारो मन्त्रः GautDS. ii. 1.66; काममन्यस्मै साधुवृत्ताय गुरुणानुज्ञातः (उपसंगृह्णीयात्) BaudhDS. i. 2.30; अग्नौ करिष्यामीत्यनुज्ञातोऽग्निमुपसमाधाय ···

जुहोति BaudhDS. ii. 8.7; BṛParāSm. 4.163; MārkP. 31.45; MatsyaP. 16.32; VāyuP. ii. 13.69; BrahmāṇḍP. ii. 11.108; अश्वमेधावभृथं गत्वा तत्रानुज्ञातः (ऋत्विग्भिः) स्नातः सद्यः पूतो भवति ŚaṅkhaLiDS. 380; Mitā. 423.14 (*on* 3.244); अनुज्ञाता त्वया देवमाह्वयेयमहं नृप MahāBhā. i. 113.37; iii. 23.48; v. 30.3; जयेयं च रिपून्सर्वाननुज्ञातस्त्वयानघ MahāBhā. vi. 41.64; xii. 308.141; xiv. 55.20; अनुज्ञातः सुमन्त्रः ··· अयोध्यामेव नगरीं प्रययौ Rāmā. ii. 51.2; vi. 39.29; अधीत्य स्नात्वा गुरुभिरनुज्ञातेन खट्वारोढव्या MahāBh. i. 384.11 (*on* ii. 1.26); Prasā. i. 492.16; AtriS. 109; क्रियातिवृत्ते जठरे ··· अनुज्ञातः सुहृद्गणैः। पानभोजनसंयुक्तं विषमस्मै प्रयोजयेत् CaraS. vi. 13.177 (1941 Ed.); पराधिष्ठानमनुज्ञातः प्रविशेत्। शासनं च यथोक्तं ब्रूयात् ArthŚā. i. 78.8 (1.16); i. 130.5 (2.4); ii. 209.5 (5.4); ज्येष्ठो भ्राता यदा तिष्ठेदाधानं नैव कारयेत्। अनुज्ञातस्तु कुर्वीत ParāSm. 4.29; LaŚaṅkhaSm. 66; त्वमिदानीं कुमारस्य किं न वाहितवान् रथम्। अनुज्ञातोऽसि किं तेन PañcRā. 2.16; (भार्या) आवाहे विवाहे यज्ञे गमनम् ··· देवताभिगमनमित्यनुज्ञाता कुर्यात् KāmSū. 235.20 (4.1); 245.19 (4.2); क्व नु खलु ··· तपस्विभिरनुज्ञातः खिन्नमात्मानं विनोदयामि Śāk. 3.6(1); अनुज्ञातं देव्या Mālavikā. 1.19; साधकस्य हि मन्त्रः ··· अनुज्ञातः स सर्वस्य PauṣkS. 27.252; (तन्निवेदितमन्नाद्यमर्घ्यस्रक्चन्दनादिकम्) स्वाश्रितानामनुज्ञातम् PāraS. 8.167; तयैव देव्या शैब्ययाहमनुज्ञातः ViṣṇuP. iv. 12.22; vi. 6.35; गुरोर्निवेद्य तच्चान्नमनुज्ञातेन सर्वदा MārkP. 28.12; VāmaP. 14.5; विश्वकर्मा त्वनुज्ञातः शाकद्वीपे विवस्वतः। भ्रमिमारोप्य तत्तेजःशातनायोपचक्रमे MārkP. 105.40; BhaviP. 135A.29 (i. 79.51); BrahmP. 32.81; अनुज्ञातस्ततस्त्वष्टा रूपनिर्वर्तनाय तु VāyuP. ii. 22.72; BrahmāṇḍP. ii. 59.71; ऋषिभिस्तैरनुज्ञातः (रोमहर्षणः) ··· समुपाविशत् BrahmāṇḍP. i. 1.21; ii. 49.5; अथानुज्ञातेन भक्षयितव्यमिति स्थिते ŚābaBh. 1012.1 (*on* iii. 5.41); (श्राद्धे) आवाहयेदनुज्ञातो विश्वेदेवास इत्यृचा YājñaSm. 1.229; AgniP. 163.4; YājñaSm. 1.233; तानसावनुज्ञातोऽभक्षयत् Tantrākhyā. 117.1; अनुज्ञातोऽनुजस्तेन पर्णशालामथाविशत् JānaHa. 10.59; भावेनानुज्ञातः स्वात्मनिःश्रेयसं चिन्तयिष्यामि Ubhayābhi. 11.6; 15.17; DaśKuC. 32.22; अधीत्यानुज्ञातः प्रचरेच्छुक्लवासाः KāśyaS. 60A.40; अनुज्ञातोऽवहत्कान्तां हृदयेन त्वरान्वितः। जगामाभिजनं स्थानम् (मानिनां वरः) PadmP.(Ra.) 18.5; कर्मसु स्वेषु देशिकोत्तमसाधकौ। प्रयतेतामनुज्ञातौ MṛgendraT. ii. 8.179; iv. 1.61; न हि पूर्वमनुज्ञाते स्यादनुज्ञान्तरं पुनः TantrVā. 111.22 (*on* i. 3.4); तव पिता ··· मयानुज्ञातः सन् उत्तरा अपि रात्रीः ··· शयिता ··· स्यात् KāṭhUBh. 108.14 (*on* 1.11); ChāndoUBh. 61.7 (*on* i. 9.1); तथा च ··· आत्मनि शब्दप्रत्ययावनुज्ञातौ स्याताम् BṛĀraUBh. 114.19 (*on* i. 4.7); GītāBh.(Śaṅ.) 131.14 (*on* 4.22); कालमीक्षेत कार्यार्थमनुज्ञातश्च निष्पतेत् NītiSā. 13.6; अनुज्ञातस्तु गुरुणा ततोऽध्ययनमाचरेत् ŚaṅkhaSm. 3.5; ViṣṇuDhaP. ii. 86.4; BālaKrī. i. 44.25 (*on* 1.27); अलाभे मृन्मयं दद्यादनुज्ञातस्तु तैर्द्विजैः LikhiSm. 57; कृतमाध्याह्निकोऽश्नीयादनुज्ञातो यथाविधि VedavyāSm. 1.32; 2.29; अनुज्ञातोऽथ तामाह हन्तेत्यादि परं वचः BṛĀraUBhVā. ii. 4.42; ओं श्रावयेत्यनुज्ञाता यत आश्रावयन्ति च TaiUBhāVā. 31.22(1); (शूद्रा भार्या) पूर्वत्रानुज्ञातानेन प्रतिषिद्धा ManuBh. i. 214.18 (*on* 3.14); यथैव पित्रानुज्ञातस्य भ्रातुर्दातृत्वम् ManuBh. i. 490.15 (*on* 5.149); ii. 222.15 (*on* 8.363); सिद्धैरनुज्ञाताः ··· ते ParaS. 31.18; PārāSū. 35.28; अनुज्ञातश्च संयातो नृपः पवनवर्त्मना BṛKathāŚloSaṁ. 5.287; 10.128; एवं वदता शेषाणां (लकाराणां) मिश्रीभावोऽप्यनुज्ञातः MṛtaSaṁ. 74.2 (*on* 4.35); तन्नगरीगमनाय तत्र भगवतानुज्ञातोऽस्मि YaśasCam. ii. 297.5; यदा पत्यानुज्ञाता तदाधीयीत JayaMa 28.5 (*on* 1.3); 235.22 (*on* 4.1); आमन्त्र्य तं मुनिवरमनुज्ञातः सहानुगः। प्रतस्थे ··· स्वपुरं नृपः BhāgP. iii. 22.26; गिरिजा ···। अनुज्ञाता त्रिनेत्रेण दिवमेवोत्पपात ह VāmaP. 54.10; (भरतः) युधाजिता चानुज्ञातः ··· साकेतमाससाद RāmāCam. 2.61(6); भवत्वेवमिति ··· तेन द्विजन्मना तालकेन सप्रश्रयमनुज्ञातः (सः) UdaySuKa. 19.1; सोऽहं त्वया ह्यनुज्ञातस्त्यक्तुमिच्छामि जीवितम् BhaviP. 117B.18 (i. 66.34); याज्ञवल्क्यश्च जनकः ··· वरुणेन ह्यनुज्ञातौ स्वपुरीं जग्मतुस्तदा BrahmP. 88.20; 158.5; अनुज्ञातोऽथ हरिणा पुष्पकेण स राघवः ··· ययौ PadmP. iv. 101.55; v. 18.339; अनुज्ञातस्ततस्तेन गतोऽसि निजमन्दिरम् GaṇeP. i. 52.36; i. 105.65; राजा ··· वसिष्ठऋष्यशृङ्गाभ्यामनुज्ञातो ददौ हविः AdhyāRā. i. 3.10; vi. 13.51; (रामः) जगाम पित्रानुज्ञातो महत्या सेनया वृतः YogVā. i. 4.9; तौ ··· लोहार्गलपुरं राज्ञानुज्ञातौ जग्मतुः TriṣaŚaPuC. i. 1.688; iv. 7.256; कथंचिदप्यनुज्ञाता सा मात्रा पण्यसुन्दरी। स्तन्यदानेन तौ बालावहर्निशमपोषयत् PariPar. 2.235; 7.14; प्रतिग्रहस्तु शूद्रादप्यनुज्ञातः Aparā. 935.8 (*on* 3.40); 780.16 (*on* 2.175); अनुज्ञातश्च गुरुणा ··· साधयेद्रसभैरवम् Rasā. 1.59; अनुज्ञातस्त्वम्। त्वयाध्येतव्यमध्ययनीयमध्येयम् MugdhaBo. 26.25 (151.18); PrakriKau. ii. 492.6; उपहूतः अनुज्ञातोऽसीत्यर्थः VedāntKa. 433.15 (*on* iii. 3.25); नृपजन्मना। अनुज्ञातः (कापालिकः) स्थितस्तत्र PārśvC. 2.206; सुसंपन्नमित्यनुज्ञातः ··· नान्दीमुखान् पितॄन् वाचयिष्ये इति पृच्छति CaturCin. i. 141.18; iii(1). 1254.8; प्रविश्य राज्ञानुज्ञातो दुर्मतिस्तं व्यजिज्ञपत् SamarāSaṁ. 2.413; माता प्रथमतोऽनुज्ञाता तत्र भूभृता PrabhāC. 4.30; 16.18; 154.17; श्राद्धे नवश्राद्धादौ वेदोच्चारणमनुज्ञातम् ManvaVi. 225.16 (*on* 2.172); (शारदातनयः) तैरनुज्ञातस्तस्याः पार्श्वे उपाविशत् BhāvPra.(Śā.) 2.10(1); राज्ञा साहसभङ्गो मा भूदित्यनुज्ञातानि तानि (दैवतानि) जग्मुः PrabaCin. 5.19; PrabaK. 29.28; वृत्त्यर्थतयानुज्ञातैरध्यापनयाजनादिभिरपि ··· समाराधनोपकरणानि संपादयेत् PāñcRāRa. 135.13; भगवता अनाचीर्णं नानुज्ञातम् KumāPraPra. 76.16; वध्या इत्यनेनाष्टविधं घातनमनुज्ञातम् VīraMi. 252.2 (*on* 1.179); ततोऽनुज्ञातोऽग्नीन्धनाद्याज्यभागान्ते यन्मे मातेत्याद्यैर्जुहुयात् NirṇaSi. 314.17; (गर्भधारकः) मकराङ्केन ··· सुदूरमनुगतेनानुज्ञातः ··· चिरं धर्मेण वसुमतीं पालयामास ĀnandRa. 2.18(8); तेनाध्यापनमन्यथादनुज्ञातमिति तद्व्याख्यातारः BālamBha. i. 9.17 (*on* 1.3); i. 526.10 (*on* 1.241); **2Aii** allowed to depart, dismissed उपाध्यायाय ग्रामवरं सहस्रं श्वेतं चाश्वं प्रदायानुज्ञातो वा यं कामं कामयते तमाप्नोति SāmaViBr. iii. 9.10; कण्वश्चैव प्रगाथश्च घोरपुत्रौ बभूवतुः। गुरुणा तावनुज्ञातावूषतुः सहितौ वने BṛDe. 6.35; पौरजानपदास्तदा। न्यवर्तन्त ततः पश्चादनुज्ञाता नृपेण ह MahāBhā. i. 63.10; अनुज्ञाता ययौ सा तु कन्या शाल्वपतेः पुरम् MahāBhā. v. 172.2; अहमिदानीं मिथ्या प्रजागरं दिवास्वप्नेनापनेष्यामीत्युक्त्वा मयानुज्ञाता PādaTā. 27.10; कृतास्त्रस्तानरीन् जित्वा पितुरानीय चान्तिकम्। अनुज्ञातान् मुमोच MārkP. 74.53; एष ते कथितो वृत्तान्तः। प्रहिणु यास्यामि सत्वरमिदानीमिति। अनुज्ञातो नृपेण सः ··· निशाचरः ··· तिरोबभूव UdaySuKa. 89.23; 142.28; (नागराः) अनुज्ञातास्ततस्तेन ··· निवृत्ता नगरं प्रति GaṇeP. i. 4.37; माघपण्डितः ··· राज्ञा कथं कथंचिदनुज्ञातः ··· स्वं पदं भेजे PrabaCin. 34.17; विसर्गे लक्षणे त्वनु ··· अनुज्ञातः Prasā. i. 35.15; **2Bi** ordered, commanded, directed, instructed ताभिरनुज्ञातोऽथास्यै वासः प्रयच्छति ŚaṅkhaGS. i. 12.3; KauṣīGS. i. 8.2; अनुज्ञातं तु पार्थेन मया कार्यं न संशयः MahāBhā. vi. 103.36; अनुज्ञाता ययुर्हृष्टा युद्धाय धनदेन ते Rāmā. vii. 14.6; सोऽनुज्ञातस्त्रिनेत्रेण ··· जगाम हन्तुमसुरान् BrahmāṇḍP. ii. 24.79; (महाप्रतीहारेण) अनुज्ञातेन च प्रवेश्यमानम् ··· अवनिपालः परिव्राजकमपश्यत् AvantiKa. 38.2; तेन ··· मनोहरः श्वश्र्वः पश्यत्यनुज्ञातः प्रविवेशावरोधनम् BṛKathāŚloSaṁ. 19.119; नियुक्तोत्पादयेदनुज्ञाता गुरुभिः ManuBh. ii. 257.18 (*on* 9.59); उद्यानपालः ··· मयानुज्ञातः ··· निभालयितुमुद्यानमितो गतः UdaySuKa. 27.10; मध्यमं काण्डमुद्धर्तुमनुज्ञातौ मयैव तौ ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 1.51; प्रत्यवरोहध्वमिति यथोचितवाक्येन ब्रह्मणानुज्ञाताः दत्ताज्ञाः प्रत्यवरोहन्ति VīraMi.(Saṁskāra.) 957.11; **2Bii** taught शिष्याणामखिलं कृत्स्नमनुज्ञातं ससंग्रहम् MahāBhā. xii. 306.24; **2Biii** prescribed सह जातिगणेनैव विधिना मन्त्रसिद्धयः। फलार्थिनामनुज्ञाताः PauṣkS. 38.274; असाध्यव्याधियुक्तस्य स्वाध्याये चाक्षमस्य च। प्रायश्चित्तमनुज्ञातमग्नितोयप्रवेशनम् AgniP. 158.38; **2C** accepted, approved, admitted, okeyed, acknowledged कर्णः ···। अनुज्ञातश्च रामेण मत्समोऽसीति भारत MahāBhā. v. 54.51; तैः शूरैरनुज्ञातो ययौ राजनिवेशनम्।··· गोविन्दः MahāBhā. viii. 69.9; xv. 1.6; अनुज्ञातं तु रामेण तद्विमानमनुत्तमम्। उत्पपात Rāmā. vi. 111.1; यन्मिथःसमवायादिमां मदीयां दुहितरं भवानुपयेमे तन्मया ··· अनुज्ञातम् Śāk. 5.15(7); नूनम् इदानीम् अनुज्ञातम् Mālavikā. 3.22(1); कथं कटाक्षपातेनैतदनुज्ञातमनया PadmPrā. 28.11; अयमस्माकं विश्वासोपगतः शरणागतो वयस्यत्वेऽनुज्ञातः Tantrākhyā. 33.2; PañcT. 1.115(33) (113.7); यावता चान्यत्रस्थात्मनि व्यवस्थिता न तावतात्मानं जहाति, तावता ह्यनुज्ञाता भवत्यव्यवस्था NyāyBh. 78.6 (*on* ii. 1.6); मया(या)पि ··· °फलावाप्तिनिमित्तं पूर्वाचारस्थित्यनुज्ञातम् EI. xi. 113.19; (स्मृत्या) तादृश्या च सकृदपि श्रौतं विज्ञानमनुज्ञातम् TantrVā. 100.18 (*on* i. 3.3); एते एव त्वया पूर्वं वृताः (ऋत्विजः) मया सम्यक्प्रसन्नेनानुज्ञाताः सन्तः स्तुवताम् ChāndoUBh. 71.5 (*on* i. 11.3); 158.12 (*on* iii. 11.6); उपरतकरणग्रामस्य मोक्षो मरणमेव शब्दान्तरेणानुज्ञातो भवेत् Kāśi. ii. 129.16 (*on* 5(3).70); ज्योतिष्टोमादावपीयमेव निःश्रेयससिद्धिरनुज्ञाता NayaVi. 59.5 (*on* i. i.2); 126.3 (*on* i. i.5); चिन्तादयोऽपि व्यभिचारित्वेन रतेस्तैरनुज्ञाता इति तात्पर्यम् AbhinBhā. i. 309.13 (*on* 6.45(24)); पुंलिङ्गैकवचनान्तत्वसाधारण इति चेत् — तर्हि प्रातिपदिकसाधारण्यमनुज्ञातं भवति ŚrutaPra. ii. 193.25 (*on* i. 4.29); प्रपञ्चनं स्वरूपं तावदनुज्ञातं तत्प्रपञ्चनपराणाम् NyāyPari. 478.25; पापमेतदनुज्ञातं परपिण्डपरायणैः Yādavā. 10.39; यस्त्वात्मरतिरित्याद्यनुसारेण स्वेच्छाचरणमनुज्ञातम् TattvPrakā. 191A.9 (*on* iii. 4.23); शास्त्रान्तरैश्च सिद्धमन्यदपि सर्वमनुज्ञातमिति विज्ञायते PāñcRāRa. 53.5; अत्र हि ब्राह्मणाततायिना युद्धमात्रमनुज्ञातं तच्च तन्निवारणमात्राभिप्रायम् DaṇḍaVi. 247.1; **3A** honoured, esteemed य इमां वटुकोपनिषदं ब्राह्मणोऽधीते।··· स सर्वैर्देवैरनुज्ञातो भवति VaṭuU. 318.6; पाण्डवः। सर्वभूतेष्वनुज्ञातः शंकरेण महात्मना MahāBhā. viii. 16.2; viii. 46.6; पूजनेभ्यः काष्ठादिभ्यः उत्तरपदं पूजितमनुदात्तं भवति।··· अति। अत्यध्यापकः (अनुज्ञात। अनुज्ञाताध्यापकः) F. N. on KāśiVṛ. *on* viii. 1.67; तीर्थे

च सर्वतीर्थानां यस्मिन् स्नातः …। सर्वदेवैरनुज्ञातः परमं चाप्नुयात्पदम् VāmaP. 41.30; एवमुक्त्वा ह्यनुज्ञाताः साध्वित्युक्त्वा ययुः सुराः GaṇeP. ii. 123.58; **3B** granted द्वीपाः … गिरयः … ते चान्यैरपि वः कुले। अनुज्ञाताः सुरैः सर्वैः पूर्वमित्येवमागमः PadmP.(Ra.) 6. 65.

अनुज्ञातकार्य (anujñāta-kārya) *adj.* to whom duty is allowed or assigned निसृष्टार्था अनुज्ञातकार्याः Aparā. 794.12 (*on* 2.187); SmṛtiCan. iv. 528.6.

अनुज्ञातक्रय (anujñāta-kraya) *m.* permitted purchase(-price) अनुज्ञातक्रयादुपरि चैषां (वणिजाम्) स्वदेशीयानां पण्यानां पञ्चकं शतमाजीवं स्थापयेत् ArthŚā. ii. 127.3 (4.2)

अनुज्ञातक्षणायात (anujñātakṣaṇāyāta) *adj.* who has come at the moment when (he was) remembered आज्ञापयदनुज्ञातक्षणायातं कृताञ्जलिम्। सेनापतिम् PadmP.(Ra.) 2.112 (better read अनुध्यातक्षणायात)

अनुज्ञातगमन (anujñāta-gamana) *adj.* whose departure is permitted or allowed हरिवाहनः … अनुज्ञातगमनश्च … साकेतनगरान्निरगच्छत् TilaMañ. 181.10.

अनुज्ञातत्व (anujñāta-tva) *n.* the state of being allowed शूद्राविवाहश्च सर्वेषामनुज्ञातत्वात्, न गर्हितः ManuBh. i. 274.14 (*on* 3.145); सुरामद्ययोर्मद्यपानेऽत्यन्तप्रायश्चित्तभेदो न स्यात्। सति तस्मिन् कल्पनायाश्चानुज्ञातत्वात् सुराभाजनस्थानामधिकतरं स्यात् ManuBh. ii. 415.7 (*on* 11.146); ii. 418.4 (*on* 11.156); स्वमातृजातिविहितधर्मानुष्ठानस्यानुज्ञातत्वात् HārLa. 202.17; प्रज्ञाविशेषशालिनां स्ववेदवत् परवेदाध्ययनस्याप्यनुज्ञातत्वात् CaturCin. iii(1). 754.9.

अनुज्ञातप्रवेश (anujñāta-praveśa) *adj.* [*f.* -ā] entrance for whom is permitted (i.e. who is permitted to enter) अनुज्ञातप्रवेशोऽसि देवेन BṛKathāŚloSaṁ. 5.27; अनुज्ञातप्रवेशया। कलिङ्गसेनया राजा दूरादेव नमस्कृतः BṛKathāŚloSaṁ. 7.4; स्वयं व्यापारयामास रक्षार्थं शशिशेखरः। अनुज्ञातप्रवेशानां विशेषेण SkandP. iv. 30.22; अनुज्ञातप्रवेशश्च तेनास्थाने महीभुजा। प्रविश्यात्र स्थितान्वादायाचिक्षेप स पण्डितान् KathāSaSāg. x. 10.64.

अनुज्ञातभक्षण (anujñāta-bhakṣaṇa) *n.* partaking (of *soma*) by one who is allowed वचनादनुज्ञातभक्षणम् MīmāSū. iii. 5.40.

अनुज्ञातभिन्न (anujñāta-bhinna) *adj.* other than what is permitted अत्रं सिद्धान्नमनुज्ञातभिन्नमपि चान्नम् BālamBha. iii. 57.12 (*on* 3.17)

अनुज्ञातभोग (anujñāta-bhoga) *adj.* enjoyment of which is permitted अनुज्ञातभोग आधिर्द्विगुणेऽपि तदुत्थधने प्रविष्ट आ मूलहिरण्यदानाद्भुज्यत एव ManuBh. ii. 73.30 (*on* 8.3)

अनुज्ञातवत् (anu-jñātava(n)t) *adj.* [*f.* -ī] who has agreed to, who has allowed नकुलः सहदेवश्च तदनुज्ञातवान्विभो MahāBhā. xv. 44*; अनुज्ञातवती तस्य गमनं कुन्दमालिका BṛKathāŚloSaṁ. 22.257; BālamBha. i. 353.2 (*on* 1.103)

अनुज्ञातविषय (anujñāta-viṣaya) *m.* [Loc.] about the permitted cases पृष्ठमांसं च वर्जयेत्। पृष्ठमांसं पृष्ठसंबन्धिमांसम् अनुज्ञातविषयेऽपि VīraMi. (Āhnika.) 530.13; BālamBha. i. 446.19 (*on* 1.181)

अनुज्ञातव्य (anu-jñātavya) *adj.* **I** to be permitted or allowed अभिजनानुरूपः पश्चिमो विधिरनुज्ञातव्यः DaśKuC. 86.2; **II** to be accepted or approved तेनावश्यं पदस्मारितनिमित्तभूतार्थस्वरूपाभ्यामेवाकाङ्क्षायोग्यत्वैकवाक्यत्वसनाथाभ्यामियमन्वितसंविदुदयमासादयतीत्यकामेनाप्यनुज्ञातव्यम् NyāyRaMā. 88.19.

अनुज्ञातव्यवहारनिर्णय (anujñāta-vyavahāranirṇaya) *adj.* whose decision in judicial procedure is accepted तत्र मन्त्रिणां जातेरविशेषितत्वाच्छूद्रा अपि सभां प्रविष्टा मन्त्रित्वादनुज्ञातव्यवहारनिर्णयाः ManuBh. ii. 81.19 (*on* 8.20)

अनुज्ञातस् (anujñā-tas) *adv.* on account of command or order शक्तिसूनोरनुज्ञातः सुतपाः सुव्रतस्त्विदम्।… शास्त्रमथाब्रवीत् BṛParāSm. 1.64.

अनुज्ञातसाधिमन् (anujñāta-sādhiman) *adj.* correctness of which is approved सहस्रादयस्तु पृषोदरादित्वादनुज्ञातसाधिमानः Pradī. iv. 277A.12 (*on* v. 1.59)

अनुज्ञातसोदरविषय (anujñātasodara-viṣaya) *adj.* having reference to the uterine brother who is permitted विवाहादावधिकारिभूतज्येष्ठेनानुज्ञातसोदरविषयमेतत् SmṛtiCan. v. 177.9.

अनुज्ञाताधिक (anujñātādhika) *adj.* more than what is permitted अन्यथा व्यवधानं स्यादनुज्ञाताधिकैरपि (पदार्थैः) ŚāstrDī. 410.16 (*on* v. 1.5)

अनुज्ञातावगाह (anujñātāvagaha) *adj.* allowed to take bath अनुज्ञातावगाहांश्च पश्यन्पौरकुमारकान्। सोऽपश्यद्दयितां भीताम् BṛKathāŚloSaṁ. 3.73.

अनुज्ञातासन (anujñātāsana) *n.* seat which is assigned अनुज्ञातासनासीनं काश्यपश्चक्रवर्तिनम्।… अब्रवीत् BṛKathāŚloSaṁ. 3.108.

अनुज्ञातासनच्छत्रचामरा (anujñātāsanacchatracāmarā) *adj.* (*f.*) to whom a seat (of honour), parasol and chowrie are granted गणे गणे च प्रमुखां मुखराभरणावृताम्। अनुज्ञातासनच्छत्रचामरामकरोन्नृपः BṛKathāŚloSaṁ. 10.186.

अनुज्ञाति (anu-jñāti) *f.* permission, consent महानुभावतायोगादनुज्ञातेरभावतः। हीनश्च नान्तिकं वायोरयाशिष्टामिमे तदा PadmP.(Ra.) 17.113.

अनुज्ञातुम् (anu-jñātum) *inf.* **1A** to permit, to grant permission प्रजाहितार्थमारम्भो गरुडस्य तपोधनाः। चिकीर्षति महत्कर्म तदनुज्ञातुमर्हथ MahāBhā. i. 26.13; कीचकोऽस्याः कृते हतः। सहायानेन दह्येत तदनुज्ञातुमर्हसि MahāBhā. iv. 22.7; युधिष्ठिरेमं बीभत्सुं त्वं सान्त्वयितुमर्हसि। अनुज्ञातुं च कर्णस्य वधायाद्य दुरात्मनः MahāBhā. viii. 50.23; यष्टुकामो महायज्ञं तदनुज्ञातुमर्हथ Rāmā. i. 56.17; अहं वः पितरं पुत्राः स्वर्गतम् …। अनुगन्तुमिहेच्छामि तन्मेऽनुज्ञातुमर्हथ BrahmāṇḍP. ii. 30.36; कदाचिदहमभ्यधिकं न्यूनं वा (सोमम्) पिबेयं तदनुज्ञातुमर्हसि ŚābaBh. 1013.7 (*on* iii. 5.43); यथैते त्वत्सकाशादधीयत एवमहमप्यधीयीयेत्यनुज्ञातुमर्हसि ManuBh. i. 135.18 (*on* 2.116); तीर्थयात्रा तु या देव श्वः कर्तव्या सुरोत्तम। तस्यारम्भमनुज्ञातुमर्हसे देव सर्वथा AgniP. 68.8; भृगुणा निर्मितामर्चां गृध्रकूटाग्रतः प्रभो। इहानयितुमिच्छामि तन्मेऽनुज्ञातुमर्हसि NīlaP. 1221; शैलराज।… तस्यां तिथौ … वयं यामस्तदनुज्ञातुमर्हसि VāmaP. 52.62; 65.146; अनुज्ञातुं न शक्नोमि त्वामुत्तानशयाङ्गज NaraP. 31.31; BrahmP. 178.70; सोऽहं त्वया ह्यनुज्ञातस्त्यक्तुमिच्छामि जीवितम्। यदि वाहमनुग्राह्यस्ततोऽनुज्ञातुमर्हसि BhaviP. 117B.19 (i. 66.34); मातरेवं यथोक्तं ते मामनुज्ञातुमर्हसि। पितरं द्रष्टुमिच्छामि यज्ञशालागतं प्रसूः BṛDharmaP. i. 37.25; पुरा त्यक्ता…। लोकापवादभीतेन त्वया राम महावने। प्रत्ययं दास्यते सीता तदनुज्ञातुमर्हसि AdhyāRā. vii. 7.30; धार्तराष्ट्रोऽब्रवीत् तात त्वमनुज्ञातुमर्हसि। आविष्कृतसुखोपायामिमां मातुलभारतीम् PāṇḍaC.6.219; आत्म्यं धाम कामं प्रयास्याम्यर्हस्यच्छं मामनुज्ञातुमर्हन् Śaṅk.Dig-Vi.(Mā.) 10.69; यदि त्वतिथेरनुज्ञातुं प्रतिभा न भवति तदा ग्रामसीमान्तं गत्वाननुज्ञातोऽपि निवर्तेत VīraMi (Āhnika.) 449.10; **1B** to allow to depart मृगलिप्सुरहं भद्रे पानीयार्थमुपागतः। बहु चाप्यनुयुक्तोऽस्मि तन्मानुज्ञातुमर्हसि MahāBhā. i. 76.15; स वा प्रवेश्यतां मातर्मां वानुज्ञातुमर्हसि MahāBhā. iii. 74.4; ते उपेत्याब्रवीद्यास्ये पुष्करारण्यमुत्तमम्। आमन्त्रयामि वां तन्व्यौ मामनुज्ञातुमर्हथ VāmaP. 65.12; **1C** to forgive (something disagreeable or undesired) इमे प्राणाः सुतश्चायमियं पत्नी मुने मम। येन ते कृत्यमस्त्याशु तद्गृहाणार्घ्यमुत्तमम्। यद्वान्यत् कार्यमस्माभिस्तदनुज्ञातुमर्हसि MārkP. 8.8; **2** to be approved कथं युक्तं शिष्ययोर्विपरीतग्रहणमनुज्ञातुं प्रजापतेः विगतदोषस्य आचार्यस्य सतः ChāndoUBh. 511.6 (*on* viii. 7.4)

अनुज्ञातृ (anu-jñātṛ) *adj.* **A** director चतूरूपो ह्ययमोंकार ओतानुज्ञात्रनुज्ञाविकल्पैरोंकाररूपैरात्मैव NṛsiṁhoTāU. 2; अनुज्ञाता ह्ययमोंकार ओमिति ह्यनुजानाति NṛsiṁhoTāU. 8; ओतमोतेन जानीयादनुज्ञातारमान्तरम् NṛsiṁhoTāU. 9; **B** who forgives or condones or pardons (an offence) राजानं गत्वा कर्माचक्षीत तेनैनं हन्याद्वधे मोक्षः। अनुज्ञातेऽनुज्ञातारमेनःस्पृशति HirŚS. xxvi. 7.2 (103.13); ĀpaDS. i(9). 25.5; **C** who approves अनुज्ञाता सुवार्तानां दीनानामनुकम्पकः AṣṭāSaṁ. i. 11.20 (1.3); **D** who gives consent कर्तुः शास्तुरनुज्ञातुस्तुल्यं यत्प्रेत्य तत्फलम् BhāgP. iv.21.26; हे देव सवितः सर्वस्यानुज्ञातः अस्मानपि प्रसुव BālamBha. i. 352.29 (*on* 1.103)

अनुज्ञातृत्व (anujñātṛ-tva) *n.* the state of being the director नामरूपात्मकं हीदं सर्वं तुरीयत्वाच्चिद्रूपत्वाद्वोतत्वादनुज्ञातृत्वादनुज्ञात्वादविकल्परूपत्वाच्चाविकल्परूपम् NṛsiṁhoTāU. 2.

अनुज्ञात्व (anujñā-tva) *n.* the state of being the direction नामरूपात्मकं हीदं सर्वं तुरीयत्वाच्चिद्रूपत्वाद् वोतत्वादनुज्ञातृत्वादनुज्ञात्वादविकल्परूपत्वाच्च NṛsiṁhoTāU. 2.

अनुज्ञात्वा (anu-jñātvā) *ger.* having known, having learnt सोऽनुज्ञात्वा व्यवसितं महिष्या दुहितुः स्फुटम्। तस्मै गुणगणाढ्याय ददौ तुल्यं प्रहर्षितः BhāgP. iii. 22.22.

अनुज्ञादान (anujñā-dāna) *n.* granting of permission एकमेव हि साहाय्यं कुरु मातरतन्द्रिता। अनुज्ञादानमात्रं च आशीर्भिरभिनन्दय SkandP. iv. 19.55; विद्याङ्गमुपनयनम् … गुरुणा क्रियमाणमनुज्ञादानादिना स्वसमीपप्रापणरूपम् ŚivārkaMaDī. i. 487.32 (*on* i. 3.39)

अनुज्ञादिशास्त्रानर्थक्य (anujñādiśāstrānarthakya) *n.* futility of the scripture of permissive injunction etc. सम्यग्दर्शिनोऽविद्याभावात् अनुज्ञादिशास्त्रानर्थक्यं प्राप्तम् PrakaVi. 656.23.

अनुज्ञादिहेतुत्रय (anujñādi-hetutraya) *n.* triad of causes begi-

nning with permission नन्वनुज्ञादिहेतुत्रयं स्वरूपांशेषु मत्स्यादिष्वस्ति NyāySu. (Ja.) 454A. 2 (*on* ii. 3.18)

अनुज्ञान (anu-jñāna) *n.* **1A** permission, sanction to do प्रायश्चित्तैरनुध्यानैरनुज्ञानानुमन्त्रणैः। होमैश्च यज्ञविभ्रंशं सर्वं ब्रह्मा प्रपूरयेत् GopBr. ii. 2. 5 (170.5); ब्रह्मन् स्तोष्याम इत्युक्ते ··· नाप्तोर्यामण्यूर्ध्वमाश्विनान्न वाजपेयस्यातिरिक्तस्तोत्रे यथाब्राह्मणोक्तमेवात्रानुज्ञानमिति Kāṭhakaśrautasūtra 166; आमन्त्रिते प्रणवमुक्त्वा यथार्थमनुज्ञानम् VārāŚS. I. i. 2.14; सूयवसादिति प्रतिष्ठमानामनुमन्त्रयते (गाम्)। नालोहितो मधुपर्को भवति। नानुज्ञानमधीमह इति कुरुतेत्येव ब्रूयात Kauśi-Sū. 92.17; तं भोजयित्वोपासीत। आ सीमान्तमनुव्रजेदनुज्ञानाद्वा VāsiDS. 11.15; न स्त्री पुत्रं दद्यात्प्रतिगृह्णीयाद् वान्यत्रानुज्ञानाद्भर्तुः VāsiDS. 15.5; अयमेव पक्षोऽभिमतः। अनुज्ञानस्यापद्विषयत्वात् BālaKrī. i. 48. 3 (*on* 1.32); स्वामिवमनेन च कृतार्थत्वान्नानेनैव शास्त्रेण देशान्तरादीनामनुज्ञानम् TantrVā. 1013. 14 (*on* iii. 4.41(? 35)); अनुज्ञानं च हृदयस्य प्रसादः ManuBh. i. 52. 21 (*on* 2. 1); i. 333.13 (*on* 4. 70); i. 440. 11 (*on* 5.43); तदिदमाह सर्वान्नानुमतिश्च प्राणात्यये। अनुमतिरनुज्ञानं कष्टायामापदि दर्शनात् Brahm-SūBh.(Bhā.) 211.9 (*on* iii. 4.28); नानुपहूतेन सोमः पातव्य इत्यत्रोपहूत-शब्देनानुज्ञानमुच्यते ŚāstrDī. 292.6 (*on* iii. 5. 13); उपहूत उपह्वयस्वेति मन्त्रः स किं समस्त एवानुज्ञानानुज्ञापनयोरन्यतरत्र प्रयोक्तव्यः ŚāstrDī. 292.16 (*on* iii. 5.15); अनुज्ञात इति वचनाद् विश्वान्देवानावाहयिष्य इत्यनुज्ञापनमावाहयेति चानुज्ञानमर्थसिद्धम् Aparā. 478. 17 (*on* 1.229); अत्र ह न किंचन वीयायेत्यनुज्ञानादुपकोसलवचनाच्च BrahmSūBh.(Ma.) 57B. 2 (*on* iii. 3. 45); भवतामपि हि न खल्वेकान्तेन हिंसानिषेधः। तत्तत्कारणजाते पृथिव्यादिप्रतिसेवनानामनुज्ञानात् SyādvāMañ. 11(234); ManvaVi. 232. 25 (*on* 2. 184); शूद्रादेरपि केषुचिद्व्रतेष्वनुज्ञानमस्ति ŚatDū. 238.30; NyāyMāVi. 175.25 (*on* iii. 5. 16); श्रुत्याद्युक्तानामनुष्ठेयानां मध्ये स्वेच्छया केषांचिच्चरणं केषांचिदचरणमित्यनुज्ञानमेव कामचारश्रुत्यर्थः TattvPrakā. 190A. 12 (*on* iii. 4.19); अनुज्ञानप्रतिषेधयोरेकत्रासंभवात् SarvaDaKau. 82. 13; **1B** granting allowance or pardon (for something disagreeable) पुरुषशक्त्यपराधानुबन्धविज्ञानाद्दण्डनियोगः। अनुज्ञानं वा वेदवित्समवायवचनात् GautDS. ii. 3.49; अनुज्ञानं अदण्डयित्वोत्सर्जनम् SmṛtiCan. iii. 297.13; **2** acceptance, approval देवदत्तादिशब्देषु च नार्थप्रत्ययमपह्नुत्यैकपदप्रत्ययोऽनुज्ञानमर्हति SphoṭSi. 189. 1; वस्तुन एव प्रामाण्यदर्शनान्नावस्तुनोऽनुपलब्धेः प्रमाणत्वमिति।··· अनुज्ञाने दोषमाह Kāśi. iii. 210.15 (*on* 5(8).49); उपपत्तिकारणानुज्ञानादप्रतिषेध इति सूत्रारूढः स्वव्याघातः Tārki-Ra. 290.2; 'गोत्राद्यूनि' इत्यत्रैव ग्रहणमनुवर्तते, तेनैकस्यैव युवप्रत्ययस्यानुज्ञानादनेकः प्रत्ययो न भविष्यति Pradī. iv. 156A. 2 (*on* iv. 1.165); वादलक्षणे ··· अष्टानां निग्रहस्थानानामनुज्ञानात्, तेषां च निग्रहस्थानान्तरोपलक्षणत्वात् PramāMī. 63. 27 (*on* ii. 1. 30); शक्तमधिकृत्य चात्र स्वारसिकं स्वयंप्रवृत्त्यादिकमुपदिश्यते। पक्षान्तरस्याप्यन्यत्रानुज्ञानात् PāñcRāRa. 126.6; **3** (collateral) affirmation 'तस्माद्विषं भक्षय मा चास्य गृहे भुङ्क्था' इतिवत् प्रतिषेधशेषभूतमिदमनुज्ञानं न पुनरनुज्ञानमेव ManuBh. ii. 82. 1 (*on* 8.20); **4** source of knowledge ब्रह्मकाण्डं तु भक्तौ तस्यानुज्ञानाय सामान्यात् BhaktiSū.(Śā.) i. 2. 17; [Kośas give *anujñāna* as the meaning of the following — *tathā*, AnekāK. 989; *nanu*, ViśvaPra. 188. 31; DharK. 2913; *nu*, KośaKaTa. 2. 3184; *paramam* (*ind.*), AnekāSa. 526; *sammati*, ViśvaPra. 69. 161; and as the synonym of the following — *abhilāṣā*, AnekāK. 331; *sammati*, AnekāSa. 517; AnekāK. 331]

अनुज्ञानदान (anujñāna-dāna) *n.* granting of permission अनुज्ञेत्यनुज्ञानदानम्। उपह्वयस्व अनुजानीहीत्यर्थः VedāntKa. 433.14 (*on* iii. 3.25)

अनुज्ञानप्रकार (anujñāna-prakāra) *m.* mode or type of permission अनुज्ञापनानुज्ञानप्रकारः कात्यायनेन सामान्यनाम्ना दर्शितः SmṛtiCan. v. 285. 5.

अनुज्ञानमात्रत्व (anujñānamātra-tva) *n.* the state of being mere permission न च देवतानां स्वेच्छाचरणे विध्यभावप्राप्तेरुक्तमयुक्तम्।··· स्वेच्छाचरणेऽनुज्ञानमात्रत्वाच्चेति TattvPrakā. 191B.4 (*on* iii. 4. 24)

अनुज्ञानवचन (anujñāna-vacana) *n.* expression of permission अत्रानुज्ञानवचनं सर्वैरेव ब्राह्मणैर्युगपद्वाच्यमित्याह मनुः Aparā. 489. 12 (*on* 1. 235)

अनुज्ञानानन्तरम् (anujñānānantaram) *adv.* immediately after (giving) permission अनुज्ञानानन्तरं ब्राह्मणाः श्राद्धकर्तारं 'स्वधास्तु' इति ब्रूयुः ManvaMu. 136.3 (*on* 3.252)

अनुज्ञानानुपपत्ति (anujñānānupapatti) *f.* untenability of giving permission अनुज्ञापनं विनानुज्ञानानुपपत्तेरर्थादनुज्ञापनमपि कर्तव्यं बोध्यम् MayūMāli. 292.8 (*on* iii. 5.13)

अनुज्ञानापेक्ष (anujñānāpekṣa) *adj.* dependent on or subject to the permission कष्टमनुज्ञानापेक्षः संवृत्तोऽस्मि MahāvīC. 2.49(2)

अनुज्ञानार्थ (anujñānārtha) *adj.* **i** meant for the sake of permission अनुज्ञावचनम् ··· पुनरुक्तम् ··· प्रतिषेधान्तरेण वा वारितस्यानुज्ञानार्थमित्यवगम्यते TantrVā. 112.4 (*on* i. 3. 4); **ii** meant for the sake of acceptance अपसिद्धान्तादिसम्यग्दूषणादिकप्रदर्शने नैवंप्रकारवस्तुशुद्ध्यनुगुणनिग्रहस्थानजाता- (? त्या)यनुज्ञानार्थमेवेत्यभियुक्ताः NyāyMañ. ii. 151.10.

अनुज्ञानार्हानुमति (anujñānārhānumati) *f.* consent of one who is eligible for (giving) permission स्थावरभिन्नं स्वोपार्जितं वस्तु अनुज्ञानार्हानुमतिं विनापि पित्रा दातुं शक्यम् BālamBha. ii. 132. 23 (*on* 2.113)

अनुज्ञानाशक्ति (anujñānāśakti) *f.* inability to give consent or permission इच्छया वा विभागस्मृतिर्न स्यात्। न च तदनुज्ञानादनुष्ठानमिति युक्तं, जातमात्रस्यानुज्ञानाशक्तेः BālaKrī. i. 244.20 (*on* 2.123)

अनुज्ञानाश्रय (anujñānāśraya) *m.* substratum or abode of the consciousness (*lit.* subsequent cognition) अनुज्ञानाश्रयो नित्यो निर्विकारोऽव्ययः सदा ···। मकारवाच्यो जीवः VṛHārīSm. 6.84.

अनुज्ञानिषेध (anujñā-niṣedha) *m.* denial of knowledge न प्रतिपद्यते प्रतिपद्यमान इति व्याहतं, न चायमनुज्ञानिषेधो न प्रतिपद्यते TātpṬ. (Vā.) 325.18 (*on* i. 2.1)

अनुज्ञानुग्रहदान (anujñānugraha-dāna) *n.* granting the favour of permission एनं बटुं कुमारावष्टम्भेन पशुमारं मारयितुमनुज्ञानुग्रहदानेन प्रसीदन्तु स्वामिपादाः AdbhuDa. 2.21(5)

अनुज्ञान्तर (anujñāntara) *n.* another permission न हि पूर्वमनुज्ञाते स्यादनुज्ञान्तरं पुनः TantrVā. 111. 22 (*on* i. 3. 4)

अनुज्ञापक (anu-jñāpaka) *adj.* who grants permission उपह्वानं केन कर्तव्यमत आह उपहूत उपह्वयस्वेत्यनेनेति। उभयोरनुज्ञाप्यानुज्ञापकयोर्व्यापारप्रदर्शनाय सकलोच्चारणम् TantrVā. 1057.15 (*on* iii. 5.41) [one who commands or enjoins, MW.; one who commands or orders, Apte]

अनुज्ञापक्ष (anujñā-pakṣa) *m.* view of (taking) permission or consent विवाहेऽनधिकारी स्याज्ज्येष्ठकन्या स्थिता यदा। तदनुज्ञां विना वापि कनिष्ठामुद्वहेत्तदा।··· वाशब्दोऽनुज्ञापक्षं गमयति VīraMi.(Saṁskāra.) 763.22.

अनुज्ञापद (anujñā-pada) *n.* **i** word for granting permission ओं भूर्भुवः स्वर्जनदों३ प्रणय इति यथास्वरम् अनुजानाति। एवं सर्वत्रानुज्ञापदम् आद्यन्तयोः VaitāSū. 2. 1; **ii** abode or place of command (i.e. receiver of command) ततो दिदेश वायुं स नयैनं व्योममण्डलम्। तस्यानुज्ञापदं वायुर्युगान्तसदृशो ववौ GaṇeP. ii. 11.10.

अनुज्ञापन (anu-jñāpana) *n.* causing (someone) to give permission, request for permission, seeking of permission उपह्वानं चानुज्ञापनम् ŚābaBh. 1011. 14 (*on* iii. 5. 40); (उपहूत उपह्वयस्वेति मन्त्रः) अनुज्ञापने समाम्नातः, सामर्थ्याद्विनियुज्यते ŚābaBh. 1012.4 (*on* iii. 5. 41); 1013. 6 (*on* iii. 5. 43); 2041.24 (*on* x. 7.36); अग्नौकरणशब्देन चात्र 'अग्नौ करिष्य' इत्यनुज्ञापनं प्रतिषिध्यते, न पुनर्होमः ManuBh. i. 310.26 (*on* 3.237); i. 316.20 (*on* 3. 244); अनुज्ञापनानुज्ञयोः प्रज्ञातक्रमयोरुपहूत उपह्वयस्वेत्येवं मन्त्रावाम्नातौ Bhām. 623. 20 (*on* iii. 3.25); (उपहूत उपह्वयस्वेति मन्त्रः) स किं समस्त एवानुज्ञानानुज्ञापनयोरन्यतरत्र प्रयोक्तव्य इतरत्र लौकिकः शब्दः उतोभयत्रापि समस्तः ŚāstrDī. 292.16 (*on* iii. 5. 15); अनुज्ञात इति वचनाद्विश्वान्देवानावाहयिष्य इत्यनुज्ञापनम् Aparā. 478.16 (*on* 1. 229); अनुज्ञापनमनुज्ञायाचनम् VedāntKa. 433. 14 (*on* iii. 3.15); ब्राह्मणभोजनोपयोजितमन्नं स्वत एव पिण्डदानक्रियार्हमित्यनुज्ञापनमनर्थकं स्यात् CaturCin. iii(1). 1050. 21; अनुज्ञापनस्यादृष्टं प्रयोजनम् NyāyMāVi. 176.9 (*on* iii. 5. 16); त्वां चिरपरिचितम् अनुज्ञापनाय समायातोऽस्मि SiṁhāDvā. 240. 3(10); लिङ्गेन वाक्यं बाधित्वा विभज्यैवैतोऽनुज्ञापनेऽपरश्चानुज्ञायाम् BhāṭṭDī. ii. 14.21 (*on* iii. 5.12); अर्थादनुज्ञापनमपि कर्तव्यं बोध्यम् MayūMāli. 292.8 (*on* iii. 5.13); 292.17 (*on* iii. 5. 15) [NānārthāSaṁ. iii. 32.72 gives *anujñāpana* as the meaning of *āmantraṇa*] [authorization, permission, MW; authorising, issuing an order or command, Apte]

अनुज्ञापनपूर्वकत्व (anujñāpanapūrvaka-tva) *n.* the state of being preceded by the seeking of permission तत्रानुज्ञापनपूर्वकत्वादनुज्ञायाः मन्त्रांशयोश्च तद्विपरीतत्वान्न विभज्य विनियोगः ŚāstrDī. 292.17 (*on* iii. 3.15)

अनुज्ञापनप्रकार (anujñāpana-prakāra) *m.* mode of the seeking of permission विशेषनाम्नानुज्ञापनप्रकारस्तु 'पुरूरवार्द्रवसंज्ञकान्' इत्येवंरूपः स्वयमूह्यः SmṛtiCan. v. 285. 7.

अनुज्ञापनप्रतिपादक (anujñāpana-pratipādaka) *adj.* which conveys the seeking of permission अनुज्ञाप्रतिपादकस्याप्यनुज्ञापने विशेषणप्रतिपादकतया विनियोगः। एवमनुज्ञापनप्रतिपादकस्यानुज्ञायामिति भावः MayūMāli. 292. 18 (*on* iii. 5.15)

अनुज्ञापनमन्त्र (**anujñāpana-mantra**) *m.* sacred formula for the seeking of permission अनुज्ञापनमन्त्रः। अशेषजगदाधार शङ्खचक्रगदाधर। देहि देव समानुज्ञां युष्मत्तीर्थनिषेवणे SkandP. iii(1). 51.22.

अनुज्ञापनलिङ्ग (**anujñāpana-liṅga**) *adj.* having the force of seeking of permission अनुज्ञापनलिङ्गोऽयं मन्त्रः ŚābaBh. 1012.4 (*on* iii. 5.41)

अनुज्ञापनवाक्य (**anujñāpana-vākya**) *n.* statement (employed) for seeking of permission अनुज्ञापनवाक्यमपि सामर्थ्यप्राप्तम्। न हि तेऽप्रार्थिता अनुजानीरन् ManuBh i. 297.5 (*on* 3.200)

अनुज्ञापना (**anu-jñāpanā**) *f.* request for permission, seeking of permission एकपात्रे वा पानं त्वया सहाचरन्नहं तव चित्तप्रसादनं व्याहन्यामिति संभवत्यनुज्ञापना ŚābaBh. 1013.9 (*on* iii. 5.43); अनुज्ञापना-अवमानयोरिह विधानम्, पूर्वासामेतद्भावात् ManuBh. ii. 266.20 (*on* 9.82)

अनुज्ञापनार्थ (**anujñāpanārtha**) *adj.* meant for obtaining permission जोषणार्थमिदं वाक्यं नानुज्ञापनार्थम् ŚābaBh. 1683.4 (*on* ix. 1.37); (अनुवादः) अप्रोक्षितस्यापि ब्राह्मणकाम्यादिनिमित्तेष्वनुज्ञापनार्थः ManuBh. i. 432.25 (*on* 5.27)

अनुज्ञापनार्थम् (**anujñāpanārtham**) *adv.* for the sake of obtaining permission इक्षुवाटके सरसेक्षुरण्डान् दृष्ट्वा जिघ्क्षुरनुज्ञापनार्थं वाटिकामेवमवादीत् Bharat. 9A.6.

अनुज्ञापनी (**anu-jñāpanī**) *f.* expression used for the seeking of permission अनुज्ञापनी अवग्रहस्य SthānṬ. 184A.7.

अनुज्ञापनीय (**anu-jñāpanīya**) *adj.* to be requested for permission, to be asked for permission यत्किंचन धनं धर्मादौ विनियुज्यते तत्र यथावयः स्वपुरुषाः पत्यादयोऽनुज्ञापनीयाः ManuBh. ii. 241.21 (*on* 9.2)

अनुज्ञापयत् (**anu-jñāpayat**) *adj.* causing or asking (one) to give permission तं नियमं मुमुक्षुर्गुरूननुज्ञापयंस्तैरूचे PrabaCin. 84.15; KumāPraPra. 61.28.

अनुज्ञापयितव्य (**anu-jñāpayitavya**) *adj.* to be requested for permission अनुज्ञातेन भक्षयितव्यमिति स्थिते, किं लौकिकेन वचनेनानुज्ञापयितव्यमुत वैदिकेनेति ŚābaBh. 1012.1 (*on* iii. 5.41)

अनुज्ञापरिहारव्यवस्था (**anujñāparihāra-vyavasthā**) *f.* mode of permissive injunction and prohibition अनुज्ञापरिहारव्यवस्थानुपपत्त्या स्वरूपभेदो वक्तव्यः PrakaVi. 655.24.

अनुज्ञापरिहारानर्थक्य (**anujñāparihārānarthakya**) *n.* meaninglessness of permissive injunction and prohibition सम्यग्दर्शिनस्तर्ह्यनुज्ञापरिहारानर्थक्यं प्राप्तम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 485.1 (*on* ii. 3.48)

अनुज्ञापरिहाराभाव (**anujñāparihārābhāva**) *m.* absence of permissive injunction and prohibition न च ब्रह्मैव सदसन्तस्तु जीवा इति युक्तं सुखदुःखमुक्तिसंसारव्यवस्थाभावप्रसङ्गादनुज्ञापरिहाराभावप्रसङ्गाच्च Bhām. 502.7 (*on* ii. 3 43)

अनुज्ञापरिहारोपपत्ति (**anujñāparihāropapatti**) *f.* tenability of permissive injunction and prohibition पर एवैकः सर्वेषां भूतानामन्तरात्मा जीवभावेनावस्थित इत्यतो वक्तव्या अनुज्ञापरिहारोपपत्तिः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 484.4 (*on* ii. 3.47)

अनुज्ञापित (**anu-jñāpita**) *adj.* **A** permitted, sanctioned स्वनुलिप्तेषु गेहेषु स्वेष्वनुज्ञापितेषु च।··· श्राद्धमेतेषु दातव्यम् BrahmP. 220.7; **Bi** caused or asked to give permission (to depart) अनुज्ञापितो वङ्कचूलः सूरिभिः ViviTīKa. 81.15; PrabaK 75.16; **Bii** caused or asked to give permission (to recite) अध्ययनं करोमीति यावदतिथिरनुज्ञापितो न भवति ··· नाधीयीत ManvaMu. 167.15 (*on* 4.122) [NānārthaSaṁ. iii. 32.73 gives *anujñāpita* as the meaning of *āmantrita*]

अनुज्ञापितपानान्न (**anujñāpita-pānānna**) *n.* food and drink which have been sanctioned समानधार्मिकेभ्यश्च, तथावग्रहयाचनम्। अनुज्ञापितपानान्नाशनमस्तेयभावनाः YogŚā. 1.29.

अनुज्ञापितावग्रहावनि (**anujñāpitāvagrahāvani**) *adj.* who is admitted in the area of jurisdiction (of the teacher) ददौ पदानि सप्ताष्टान्यर्हद्दिक्संमुखं हरिः। गीतार्थः शिष्य इवानुज्ञापितावग्रहावनौ TriṣaŚaPuC. ii. 3.350.

अनुज्ञापूर्वक (**anujñāpūrva-ka**) *adj.* preceded by permission (सोमस्य) नानुज्ञापूर्वको भक्षस्तत्पूर्वो वात्र लाघवात् NyāyMāVi. 175.7 (*on* iii. 5.14)

अनुज्ञाप्य (**anujñāp-ya**) *ger.* **1A** having sought permission of, having obtained permission of, having informed अनुज्ञाप्य गुरूंश्चैव चरेद्धि पृथिवीमिमाम् NāraPaU. 6.29; VāyuP. i. 17.2; अग्नौ करिष्यामीति ब्राह्मणाननुज्ञाप्य ··· प्रदक्षिणमग्निं परिस्तृणाति JaimiGS. 2.1 (25.15); बृहस्पतिप्रसूतः करवाणीत्यनुज्ञाप्यो सवितृप्रसूतः भवानित्यनुज्ञातः कुर्वीत KauśiSū. 9.9; धृतराष्ट्रमनुज्ञाप्य जातुषं गृहमादिशत् MahāBhā. i. 55.16; स (व्यासः) मातरमुपस्थाय (v.l. मनुज्ञाप्य) तपस्येव मनो दधे MahāBhā. i. 57.70; iii. 96.8; iii. 213.17; दुर्योधनमनुज्ञाप्य वनं यास्यामि कौरव MahāBhā. vii. 1.37; ix. 28.79; xii. 234.24; पितामहमनुज्ञाप्य सोऽश्वमेधमकल्पयत् MahāBhā. xii. 273.55; प्रेक्ष्य रामं शचीपतिः। शरभङ्गमनुज्ञाप्य विबुधानिदमब्रवीत् Rāmā. iii. 4.17; अनुमान्य (v.l. अनुज्ञाप्य) महाराजमिमं सौम्य विभीषणम्।··· वैदेह्या मां कुशलिनम् ···। आचक्ष्व Rāmā. vi. 100.20; vi. 3164*; या रोगिणी स्यात्तु हिता ··· सानुज्ञाप्याधिवेत्तव्या ManuSm. 9.82; अच्युतः। अनुज्ञाप्य ततः शौरिं नन्दगोपगृहेऽनयत् MatsyaP. 47.5; PadmP. v. 13.143; अनुज्ञाप्य तौ राजन् भृगुवर्यः ··· इयेषाश्रयमाश्रमम् BrahmāṇḍP. ii. 21.34; ii. 43.29; ii. 67.44; एते तप्त्वा तपस्तीव्रम् ···। आदिदेवमनुज्ञाप्य AhirbuS. 11.55; आचार्यादीननुज्ञाप्य ··· सर्वबीजानि वापयेत् PāraS. 16.176; ब्राह्मणानप्यनुज्ञाप्य ··· सर्वेण ध्याययेद्धरिम् ParaS. 22.59; मामनुज्ञाप्य रुमण्वति। निवृत्ते गोमुखेनोक्तम् BṛKathāŚloSaṁ. 8.38; स्वधनदानादि स्वामिनमनुज्ञाप्य यत्कुर्वन्ति तत्सिध्यति ManuBh. ii. 152.23 (*on* 8.163); विष्णुः ···। अनुज्ञाप्याथ योगेन प्रविष्टो ब्रह्मणस्तनुम् KūrmaP. 76.14 (1.9); यावदेताननुज्ञाप्य प्रासादे ह्यधिकारिणः। प्रदक्षिणीकृत्य विभुमायामि SkandP. ii(2). 22.2; अनुज्ञाप्य (पितरम्) विधानेन ततः पाणिं ग्रहीष्यसि VarāP. 22.26; राघवः। अनुज्ञाप्य द्विजान् प्राप्तः कैकय्या भवनं प्रति NaraP. 48.55; समीपस्थोऽप्यनुज्ञाप्य वदेत्तद्विमुखो गुरुम् LiṅgaP. i. 85.182; अनुज्ञाप्य स्वमाचार्यम् ···। व्रतमेतत्करोमीति भवत्संकल्पदीक्षितः DevīBhāP. xi. 10.8; देवा अनुज्ञाप्य पितामहम्।··· दधीचेराश्रमं ययुः PadmP. v. 19.70; v. 30.36; धर्मराजमनुज्ञाप्य गतोऽहममरावतीम् SaurP. 3.37; 31.37; तदवैति हि मत्पतिः कथंचित्तमनुज्ञाप्य किलागताहमद्य KathāSaSāg. vi. 6.194; vii. 9.90; ix. 6.405; शिवात्मानं रविं ध्यात्वा ···। अभिवाद्याप्यनुज्ञाप्य तर्पणं प्रारभेत ĪśānŚiPa. ii. 3.78; सार्थपतिं ततः। अनुज्ञाप्याचार्यवर्या विहर्तुं ययुरन्यतः TriṣaŚaPuC. i. 1.222; i. 1.700; गुरूननुज्ञाप्य ···। आजग्मतुर्द्वावपि तौ PariPar. 2.648; 7.10; 13.5; अथ देवमनुज्ञाप्य चिरं शुश्रूषणेच्छया। विनयादनयच्छौरिं मथुरां मथुरापतिः PāṇḍaC. 2.161; 2 296; 14.245; मनोरमामनुज्ञाप्य देवतापि तिरोदधे MalliC. 7.367; मन्त्री ··· अनुज्ञाप्य भूमीपतिं प्रस्थास्यन् VasaViKā. 14.44; एताननुज्ञाप्य ··· अहम्। चरितं कीर्तयिष्यामि श्रीमत्पार्श्वजिनप्रभोः PārśvC. 1.10; 5.86; 6.94; सदस्याननुज्ञाप्योद्धरेत् CaturCin. i. 223.22; तातमनुज्ञाप्य समागतः। निजं देशमसौ SamarāSaṁ. 7.92; 3.153; पितरौ चानुज्ञाप्य ···। चारित्रमग्रहीत् ··· सः PrabhāC. 118.24; 140.4; स स्वामिनमनुज्ञाप्य ···। गृहमागत्य सुप्रीतः प्रेयसीमित्यभाषत ŚāliC. 3.15; सा ··· पितरावनुज्ञाप्य निर्बन्धात्तमेवोपयेमे PrabaCin. 18.27; 110.18; विष्वक्सेनं तत्तद्द्वारपालांश्च प्रणम्यानुज्ञाप्य तत्र तत्र प्रविशेत् PāñcRāRa. 114.6; तां चानुज्ञाप्यागात् स्वमाश्रयम् RatnaCūKa. 482; गार्गी ··· याज्ञवल्क्यं प्रक्ष्यामीति ब्राह्मणाननुज्ञाप्य ··· याज्ञवल्क्य प्रति पृष्ट्वा ŚivārkaMaDī. i. 419.32 (*on* i. 3.9); सेतुं कूपं वा चिकीर्षता ··· राजानं वानुज्ञाप्य स कार्यः VīraMi. 637.18 (*on* 2.157); अनुज्ञाप्य मौहूर्तिकान् ··· प्रस्थाय दानवाः ··· कोलाहलेन बोधयामासुः ··· अमृताशनान् NīlaVi. 15.15; 21.4; 39.2; **1B** having asked permission for शेषमन्नमनुज्ञाप्यान्नशेषैः किं क्रियतामिति GautPiMe. ii. 4.21; शेषमनुज्ञाप्य प्रत्येत्य ··· प्राश्नीयात् JaimiGS. 2.5 (31.8); 2.2 (27.7); शेषमनुज्ञाप्यैनेनैव यथेतमेत्य न्नशेषान्निवेदयते BaudhGS. ii. 11.44; भुक्तवतोऽनुप्रव्रज्य शेषमनुज्ञाप्य HiGS. ii. 12.2; विप्रान् ···। अन्नशेषमनुज्ञाप्य ··· विसर्जयेत् BrahmāṇḍP. ii 12.45; अथ य एकपात्रे सोमोऽनेकेन भक्ष्यते किं तत्रानुज्ञाप्य वा भक्षयितव्यम् ŚābaBh. 1011.11 (*on* iii. 5.40); शेषमन्नं तेभ्यः (ब्राह्मणेभ्यः) एव निवेद्य तैः ··· अनुज्ञाप्य, अनुज्ञाप्येत्यर्थः BālaKrī. i. 159.10 (*on* 1.237); अनुज्ञाप्य भक्षयितव्यं वचनादिति स्थितम् ŚāstrDī. 292.10 (*on* iii. 5.14); **2** (with primitive force) having allowed (to depart), having allowed (to withdraw), तेऽप्यनुज्ञाप्य राजानं सैन्येन महता वृताः MahāBhā. ii. App. I. 11(20); परस्परमनुज्ञाप्य ···। प्रजाः सर्वा महाराज विप्रजग्मुः MahāBhā. iii. 103.18; v. 87.2; सुहृद्भिस्तत्र रामोऽपि सहासीनः प्रियंवदैः। सभाजितो विवेशाथ ताननुज्ञाप्य सर्वशः Rāmā. ii. 5.12; राक्षसाश्चापि भूताश्च येऽस्मिंस्तिष्ठन्ति भूतले। ते सर्वे व्यपगच्छन्तु स्थानं कुर्यामहं हरेः। इत्यनुज्ञाप्य भूतादींस्तां भूमिं परिशोधयेत् PañcaRā.(Ha.) i. 6.17; तामनुज्ञाप्य नारदः ···। जगाम SkandP. v(3). 27.11; कृष्णः कान्तामनुज्ञाप्य गवामभिमुखं व्रजेत् PadmP. iv. 83.77; सोऽनुज्ञाप्य च जाह्नवीम्। खण्डप्रपाताभिमुखं चचाल TriṣaŚaPuC. i. 4.548; बप्पभट्टिः ···। अनुज्ञाप्य ··· पुनरप्यागयौ PrabhāC. 92.3; सूत्रकण्ठाः ··· तमनुज्ञाप्य प्रयायुः स्वां नगरीम् PrabaK. 67.20; 'उत्तमे शिखरे' इतिमन्त्रेण गायत्रीमनुज्ञाप्य PāñcRāRa. 109.10; देवाननुज्ञाप्य गृहाय सद्यः। कात्यायनीमर्धमृगाङ्कमौलिः कैलासशैले रमयांबभूव Rāṣṭrau. 1.12; दुर्गापालमनुज्ञाप्य ··· पुरोऽभूत् स पुरःसरः ParamāKā. 83.44.

अनुज्ञाप्य (**anu-jñāpya**) *adj.* **1** who is to be permitted उपाह्वानं

केन कर्तव्यमत आह उपहूत उपहूयस्वेत्यनेनेति। उभयोरनुज्ञाप्यानुज्ञापकयोर्व्यापार-प्रदर्शनार्थं सवलोच्चारणम् TantrVā. 1057.15 (*on* iii. 5.41); **2** who is to be informed or ordered or instructed पुरुषश्चतुर्भिरनुज्ञाप्यो भवति मातृपितृ-गुरुदैवतैः PārāSū. 6.19.

अनुज्ञाप्रतिपादक (anujñā-pratipādaka) *adj.* which conveys permission समस्त इति। अनुज्ञाप्रतिपादकस्याप्यनुज्ञापने विशेषणप्रतिपादकतया विनियोगः MayūMāli. 292.17 (*on* iii. 5.15)

अनुज्ञाप्रतीक्षा (anujñā-pratīkṣā) *adj.* (*f.*) waiting for the command आवाहयामि कं देवं ब्रूहि तत्त्वविदां वर। त्वत्तोऽनुज्ञाप्रतीक्षां मां विद्धयस्मिन् कर्मणि स्थिताम् MahāBhā. i. 113.38.

अनुज्ञाप्रदर्शन (anujñā-pradarśana) *n.* display of approval 'यतो वाच' इत्यस्य वाक्यस्य निर्विशेषपरत्वं व्युदस्यति (यतो वाच इत्यादिना) यदीत्यनुज्ञा-प्रदर्शनम्, तर्हि किमवगमयेदित्यपेक्षायां न केवलमिष्टाबोधकत्वं, किं त्वनिष्टबोधकत्वं च ŚrutaPra. (Dharanidhara's Ed., 1967) iii. 141.9 (*on* i. 1.17)

अनुज्ञाप्रभृति (anujñā-prabhṛti) *ind.* from the permission किंप्रभृति ब्रह्मानुज्ञाताः ब्रह्मणोऽनुज्ञाप्रभृतीत्यर्थः VīraMi.(Saṁskāra.) 957.24.

अनुज्ञाप्रार्थना (anujñā-prārthanā) *f.* request for permission अनुज्ञाया एषणा प्रार्थना, अनुज्ञैषणा। अनुज्ञाप्रार्थनेत्यर्थः KāśiVṛ. *on* viii. 1.43; नन्वित्यनेन युक्तं तिङन्तं नानुदात्तमनुज्ञाप्रार्थनायाम् SiddhāKau. 659A.10 (*on* viii. 1.43)

अनुज्ञाभाव (anujñābhāva) *m.* absence of permission दोषवचनस्य विषयः दर्शितो भवति। अधमस्वीकारविषयं वा ··· अनुज्ञाभावविषयं वेति Tattv-Prakā. 178B.11 (*on* iii 3.46); BālamBha. i. 205.14 (*on* 1.68-69)

अनुज्ञाभिनय (anujñābhinaya) *m.* gesture of (granting) permission सुयामुनस्थस्तत्रस्थमनुज्ञाभिनयेन माम्। गच्छ गच्छेति भूपालः क्षिप्तपाणिरचोदयत् BṛKathāŚloSaṁ. 8.10.

अनुज्ञाभ्यर्थन (anujñābhyarthana) *n.* request for permission अग्नौकरणं तु कात्यायनमतानुसारिभिरनुज्ञाभ्यर्थनात् प्रभृत्येव प्राचीनावीतिभिः कार्यम् CaturCin. iii(1). 1121.18.

अनुज्ञामन्त्र (anujñā-mantra) *m.* sacred formula for (granting) permission यथानुज्ञापनानुज्ञयोः प्रज्ञातक्रमयोरुपहूत उपहूयस्वेत्येवं मन्त्रावाम्नातौ ···। उपहूत इति लिङ्गतोऽनुज्ञामन्त्रो नानुज्ञापने Bhām. 623.22 (*on* iii. 3.25)

अनुज्ञामात्र (anujñā-mātra) *n.* **1** mere permission ओंकरणमनुज्ञामात्रं द्रष्टव्यम् ChāndoUBh. 42.17 (*on* i. 5.3); अध्ययनस्य ···। नियोगार्थतैव शास्त्रेण बोध्यते अर्थज्ञानार्थतायां त्वनुज्ञामात्रम् ŚāstrDī. 7.15 (*on* i. 1.1); अस्त्येव ज्ञानिनः सदसत्प्रवृत्त्योर्विशेषस्तर्हि कथमयं यथेष्टाचरणविधिः।··· एतदपि ज्ञानिन स्तुतय एवोच्यते। अथवा यथेष्टाचारेऽनुज्ञामात्रमेतत् TattvPrakā. 189B.6 (*on* iii. 4.14); **2** mere order or injunction भक्तानां च किंचित् प्रसादलवो दातव्य इत्यनुज्ञामात्रेण कथं तेषामुपास्यत्वमासीत् ŚaṅkaVi.(Ā.) 165.8; इष्टापूर्तादिकर्मकृतां चन्द्रप्राप्तिः पुनर्मर्त्यलोकप्राप्तिरित्यनुज्ञामात्रेण मुक्तिः किं वर्तते ŚaṅkaVi.(Ā.) 208.16; नामकरणे वा कृते उदकक्रियासाहचर्यादग्निसंस्कारोऽप्यनुज्ञामात्रम् Manva-Mu. 208.17 (*on* 5.70)

अनुज्ञामुख (anujñā-mukha) *n.* [Inst.] by means of (apparent) permission (to depart) न चिरं मम तापाय तव यात्रा भविष्यति। यदि यास्यसि यातव्यम् ···। इत्यनुज्ञामुखेनैव कान्तस्याक्षिप्यते गतिः Kāvyāda. 2.136.

अनुज्ञाय (anujñā-ya) *ger.* **1A** having allowed to depart तीर्थानि शोधयित्वा तु तथानुज्ञाय ताः प्रभुः। चित्राङ्गदां पुनर्द्रष्टुं मणलूरपुरं ययौ MahāBhā. i. 209.23; व्यासः सत्यवतीसुतः। अनुज्ञाय च कौन्तेयं तत्रैवान्तरधीयत MahāBhā. iii. 37.35; जनको हृष्टमानसः। प्रययौ मिथिलां श्रीमांस्तमनुज्ञाय राघवम् Rāmā. vii. 38.7 (Add 1); या वैष्णवी कुमारी तु साप्यनुज्ञाय केशवम्। मन्दराद्रिं ययौ तप्तुं तपः VarāP. 90.32; प्रार्थितो दानवैरनुत्तरो भुजगपतिः ··· प्रतिष्ठध्वमित्यनुज्ञाय दानवान् ··· शनैः शनैः शिथिलीचकार भोगवलयान् NīlaVi. 83.2; असौ ··· महत्तरपौरनिकरमनुज्ञाय ···। अभिनवनगरमाससाद ĀnandRa. 3.25 (2); **1B** having given permission, having permitted राघवस्तु रथं दिव्यमिन्द्रदत्तं शिखिप्रभम्। अनुज्ञाय महाभागो मातलिं प्रत्यपूजयत् Rāmā. vi. 100.4; एवमुक्तानामेवाभिनयानां सांकर्येण प्रयोगमनुज्ञायानुक्तमपि संग्रहीतुमाह AbhinBhā. ii. 64.12 (*on* 9.163); **2** having admitted भावेष्वितरेतराभावमनुज्ञायाश्रित्य चेतरेतराभावसिद्धौ सर्वमभाव इत्युच्यते NyāyBh. 263.5 (*on* iv. 1.37); यन्नैरश्र्यं प्रकारान्तरेणाध्ययने दृष्टम्, तदनुज्ञायात्मसाधनतयापि तन्नैरश्र्यं लाघवादनुजानातु NayaVi. 29.4 (*on* i. 1.1); अन्याश्च श्रुतयो ब्रह्मणो निमित्तकारणत्वमनुज्ञायास्यैवोपादानतादि कथमिति परिचोद्य ··· ब्रह्मैवेति परिहरन्ति VedāSaṁ. 90.14.

अनुज्ञायमान (anu-jñāyamāna) *adj.* **1** being admitted अस्त्ययमित्यनुज्ञायमानोऽर्थः सिद्धान्तः NyāyBh. 5.7 (*on* i. 1.1); **2** being permitted अस्ति हि स्मृत्यन्तरं 'वेदमधीत्य स्नायात्' इति।··· तत्र स्नानमनुज्ञायमानं साहचर्यान्मधुमांसादीन्यपि तुल्यप्रकरणत्वादनुजानाति ManuBh. i. 159.29 (*on* 2.165); दीक्षितो न ददातीति दीक्षितस्य सर्वदानप्रतिषेधान्मधुपर्कदानमनुज्ञायमानं तद्विरुद्धं स्यात् ManuBh i. 258.30 (*on* 3.110): **3** being known (i. e. being supported) यद्यत्राभविष्यद् घटो भूतलमिवाद्रक्ष्यत ··· न च दृश्यते तस्मान्नास्तीति तेन तर्केणानुज्ञायमानम् ··· केवलमेवेदं भूतलं नेह घट इति TātpaṬ.(Vā.) 61.7 (*on* i. 1.1); TārkiRa. 201.2; नास्तीति फलद्वारेण तर्कस्यानुग्राह्यं प्रमाणं दर्शितम्। तेनानुज्ञायमानं प्रवर्तते फलं साधयति NyāyVārPari. 330.10.

अनुज्ञायाचन (anujñā-yācana) *n.* request for (granting) permission यः सोमं पिबति स इतरान् प्रत्यनुज्ञां याचते ते चानुज्ञां ददति। तत्रानुज्ञापनमनुज्ञायाचनम् VedāntKa. 433.14 (*on* iii. 3.25); 433.19 (*on* iii. 3 25)

अनुज्ञायिक (anujñāyi-ka) *m.* name of a particular type of (hermit life in) the third stage of life called *vānaprastha* (*lit.* one who seeks permission) स्वाश्रमविशेषानुष्ठानाद्विशेषधर्मो, यथा नैष्ठिकयायावरानुज्ञायिकचातुराश्रम्यसिद्धानाम् ।··· अनुज्ञायिको वानप्रस्थविशेषः VīraMi.(Paribhāṣā.) 44.16.

अनुज्ञार्थ (anujñārtha) *adj.* intended for (obtaining) permission किं पूर्वस्याब्रह्मत्वात्पुनरुपसरणम्। उतोक्तरीत्यानुज्ञार्थमिति संदिह्यते NyāySu.(Ja.) 143B.10 (*on* i. 1.6)

अनुज्ञार्थत्व (anujñārtha-tva) *n.* the state of being that which intends to convey permission सकृदुच्चरितस्य लिङ्प्रत्ययस्य विध्यर्थत्वमनुज्ञार्थत्वं चेति वैरूप्यमपि स्यात् ŚāstrDī. 7.16 (*on* i. 1.1)

अनुज्ञार्थम् (anujñārtham) *adv.* for the sake of (obtaining) permission भार्याद्यनुज्ञापूर्वो हि संन्यासो विहितः श्रुतौ। अतोऽनुज्ञार्थमेवाह मैत्रेयीमृषिरात्मनः BṛĀraUBhVā. ii. 4.39.

अनुज्ञार्हानुमति (anujñārhānumati) *f.* consent of one eligilbe to give permission स्थावरव्यतिरिक्तं स्वोपार्जितं वस्तु अनुज्ञार्हानुमतिमन्तरेणापि पित्रा प्रीत्या दातुं शक्यते Subodhi. 48.6 (*on* 2.114)

अनुज्ञालंकार (anujñālaṅkāra) *m.* figure of speech called *anujñā* (intended to offer censure by displaying merits) दोषस्याभ्यर्थना यत्र तत्रैव गुणदर्शनात्। क्रियते तत्र विदुषानुज्ञालंकार इष्यते AlaṅkāMañ. 187.3.

अनुज्ञालब्ध (anujñā-labdha) *adj.* who has obtained permission स्पृष्ट्वा पादौ नमस्कुर्याद् गुरोर्दत्त्वेति तत्फलम्। न नक्तमिति चानुज्ञालब्धस्तेन यथोदितम् ···। होमशेषं समापयेत् LaghvāśvaSm. 14.7.

अनुज्ञावगम (anujñāvagama) *m.* understanding of sanction स्त्रीलिङ्गे नेतराशब्देन वत्सतरीणामभिधानात् ··· विशसनादेः प्राकृतस्य कृत्स्नस्याप्यनुज्ञावगमेन तासु संदेहाभावादुक्षस्वित्युक्तम् MayūMāli. 814.8 (*on* xi. 2.12)

अनुज्ञावचन (anujñā-vacana) *n.* **1** expression of (granting) permission तत्रावस्थितः कृताकृतप्रत्यवेक्षणेनानुज्ञावचनेन च शक्नोत्युभावनुग्रहीतुम् ŚibaBh. 2152.26 (*on* xi. 2.45); तवानेनानुज्ञावचनेन प्रीणितोऽस्मि PañcT. (Kos.) 193.21; अनुज्ञावचनैस्तेषां मुदितो मेदिनीपतिः TriṣaŚaPuC. ii. 1.171; (अभ्यर्च्य ताभ्यामुत्सृष्टः पितृयज्ञं समारभेदिति) 'उत्सृष्टः' अनुज्ञातः ··· अत्रानुज्ञावचनात् प्रश्नोऽपि गम्यते CaturCin. iii(1). 1250.14; **2** injunction of (granting) permission देहसंबन्धमधिकृत्यानुज्ञावचनमृतावुपेयादिति परिहारः परभार्यां न गच्छेत् BrahmSūBh.(Bhā.) 142.9 (*on* ii. 3.48); संग्रामाधिकारे सर्वत्र स्मृतिष्वनुज्ञावचनानि सन्ति BālaKrī. ii. 88.11 (*on* 3.228)

अनुज्ञावसर (anujñāvasara) *m.* occasion of permission तत्कृते चादृष्टदोषाभावे प्रत्यक्षेणैव सहभोजनाद् व्यलीकोत्पत्तेरुपपत्तेरनुज्ञावसरो भवति TantrVā. 1058.8 (*on* iii. 5.43)

अनुज्ञावाक्य (anujñā-vākya) *n.* **I** statement of (granting) permission यत्कर्तारमनुजानाति तदनुज्ञावाक्यम् NyāyVār. 271.8 (*on* ii. 1.62); **II** statement of (seeking) permission कौबेराभिमुखोऽनुज्ञावाक्यं दैवे प्रकल्पयेत् MahNirvāT. 10.25; 10.29.

अनुज्ञावाचकत्व (anujñāvācaka-tva) *n.* the state of being expressive of permission तदेवमुपदेशे नियोज्यप्रयोजनकर्मणि व्युत्पन्नस्तानेव शब्दान् नियोक्तुं प्रयोजनकर्मण्याज्ञादौ प्रयुज्यमानानुपलभ्याध्येषणानुज्ञावाचकत्वमप्यवगच्छति TātpaṬ.(Vā.) 427.10 (*on* ii. 1.63)

अनुज्ञाविधिमात्रत्व (anujñāvidhimātra-tva) *n.* the state of being mere injunction of permission प्रतिग्रहाद्युपायविधेरप्यनुज्ञाविधिमात्रत्वस्य स्थापितत्वात् BhāṭṭDī. ii. 231.17 (*on* vi. 1.8)

अनुज्ञावैयर्थ्य (anujñā-vaiyarthya) *n.* futility of permission गुरुणा गोतमेनात्रेऽयनुज्ञा क्रियते। स्वप्रदानस्याप्राबल्येऽनुज्ञावैयर्थ्यात् TattvPrakā. 178A.3 (*on* iii. 3.45)

अनुज्ञासमर्थानुमति (anujñāsamarthānumati) *f.* consent of one who is eligible to give permission स्वोपार्जितेष्वपि स्थावरेषु अनुज्ञासमर्थानुमतिं

विना दानानधिकारः BālamBha. ii. 132. 26 (*on* 2.113)

अनुज्ञासंबन्ध (**anujñā-sambandha**) *m.* connection with consent or permission (चतुर्थकालमश्नीयादक्षारलवणं मितम्) स्थिते विशेषणसमासे विशिष्टस्यार्थस्य नानुज्ञासंबन्धः ManuBh. ii. 403.21 (*on* 11. 108)

अनुज्ञासामर्थ्य (**anujñā-sāmarthya**) *n.* strength of permission अनुज्ञासामर्थ्याच्च प्रार्थनापि पूर्वं कर्तव्या ManvaMu. 128. 21 (*on* 3. 210)

अनुज्ञास्यमानत्व (**anujñāsyamāna-tva**) *n* the state of being that which will be permitted परार्थानुमाने बोध्यानुरोधादापन्नादिकस्योदाहरणस्यानुज्ञास्यमानत्वात् PramāMī. 48.13 (*on* i. 2. 20)

अनुज्ञेच्छावाचिन् (**anujñecchāvāc-in**) *adj.* expressing the desire of permission अनुज्ञेच्छावाची यो ननुस्तद्योगे तिङ् नानुदात्तम् Prasā. ii. 787.8.

अनुज्ञेय (**anu-jñeya**) *adj.* to be accepted यथा वक्तुरभिप्रायस्तथा शब्दार्थावनुज्ञेयौ प्रतिषेध्यौ वा, न छन्दतः NyāyBh. 70.4 (*on* i. 2. 14); अयं च वाच्यवाचकभावलक्षणः संबन्धः स्वाभाविकशब्दार्थसंबन्धवादिनाप्यनुज्ञेयः NyāyVār. 266.5 (*on* ii. 1. 51); सामान्यवचनेनाहवनीयगोचरेणोख्यधारणस्याप्राप्तेस्तत्प्रापकं वचनमवश्यमनुज्ञेयम् MayūMāli. 881.11 (*on* xii. 4. 10)

अनुज्ञैकरस (**anujñaika-rasa**) *adj.* having the sole character of direction अनुज्ञैकरसो ह्ययमात्मा चिद्रूप एव NṛsiṁhoTāU. 2.

अनुज्ञैषणा (**anujñaiṣaṇā**) *f.* the seeking of or request for permission नन्वित्यनुज्ञैषणायाम् P. viii. 1.43; अनुज्ञाया एषणा प्रार्थना, अनुज्ञैषणा KāśiVṛ. *on* viii. 1.43.

अनुज्येष्ठ (**anu-jyeṣṭha**) *adj.* [P. vi. 2. 189; AltGr. II. 1.308] **I** who has followed the eldest one or the seniormost, next to the eldest अथ यूपस्य छेदने वक्ष्यामः ··· यद्यग्निष्ठा विच्छिद्येत प्रमायुको यजमानः ··· यदि दक्षिणा ज्येष्ठः पुत्रो यद्युत्तरानुज्येष्ठः MānŚS. 177. 14; ज्येष्ठः सुतस्ते कतमः कतमस्तदनन्तरः (v. l. तथानुज्येष्ठ एव च) MahāBhā. i. 224. 22; अनुगतो ज्येष्ठमनुज्येष्ठः KāśiVṛ. *on* vi. 2.189; **II** the eldest one who is followed (अनोरप्रधानकनीयसी) अप्रधानकनीयसी इति किम्। अनुगतो ज्येष्ठोऽनुज्येष्ठः KāśiVṛ. *on* vi. 2.189; अनुज्येष्ठः ··· उत्तरपदार्थप्रधानोऽयम्। तेन प्रधानवाचित्वं ज्येष्ठशब्दस्यास्ति Nyās. ii. 420छ.8 (*on* vi. 2. 189)

अनुज्येष्ठक (**anujyeṣṭha-ka**) *m.* name of a class of creatures produced by the female (called) Mātṛ ग्राहाश्चतुर्विधा ज्ञेया तथानुज्येष्ठका अपि। निष्कांश्च शिशुमारांश्च माता व्यजनयत्प्रजाः VāyuP. ii. 8. 287.

अनुज्येष्ठतपस्विन् (**anujyeṣṭha-tapasvin**) *m.* ascetic in the order of seniority स विद्याधरकुञ्जरः।··· अभिवाद्य ··· काश्यपप्रमुखान्मुनीन्।··· ववन्दे मातुलं मुनिम्। भर्तारमनुयान्तीभिरनुज्येष्ठतपस्विनः। देवीभिर्वन्दिताः BṛKathāŚloSaṁ. 3. 107.

अनुज्येष्ठपत्नी (**anujyeṣṭha-patnī**) *f.* wife next to the eldest one, younger wife ज्येष्ठानुज्येष्ठपत्नीनां भ्रातॄणां पुत्रनप्तॄणाम्। निग्रहानुग्रहौ पार्थ गार्हस्थ्यमिति तत्तपः MahāBhā. xii. 66.17.

अनुज्येष्ठम् (**anujyeṣṭhám**) *adv.* in accordance with seniority गवां गृहाणां रसम् ओषधीनाम् अनुज्येष्ठं वर्च आयुर् विकल्पयः। मा मा ? हिंसिषुः पितरो वर्धमानाः AV.(P.) ii. 23.1; यं कामयेतानुज्येष्ठं प्रजया ऋध्नुयादिति तस्य पूर्णमग्र्या उन्नयेत् MaiS. i. 8. 4 (i. 119. 18); VārāŚS. I. v. 2.24; अनुज्येष्ठमेवास्य पुत्रा ऋध्नुवन्ति KāṭhS. 6. 4 (i. 52.17); KapiKaS. 4. 3 (40.6); अग्नियमग्नियं पूर्णतमं योऽनुज्येष्ठमृद्धिमिच्छेत् पुत्राणाम् ĀśvaŚS. I. ii. 3. 13; अनुज्येष्ठं च ते तत्र युधिष्ठिरपुरोगमाः। चक्रुरस्त्रं महावीर्याः कुमाराः परमाद्भुतम् MahāBhā. i. 124. 22; अनुज्येष्ठं प्रविशन्तु भवन्तः। ज्येष्ठानुक्रमेणेत्यर्थः JaineVyā. 47. 31 (*on* i. 3. 5); KātanVṛ. *on* ii. 5.14; आनुपूर्व्ये, यथावृद्धम्, अनुज्येष्ठम् CāndraVṛ. *on* ii. 2. 2; अनुज्येष्ठं प्रविशन्तु भवन्तः। ज्येष्ठानुपूर्व्या भवन्तः प्रविशन्त्वित्यर्थः KāśiVṛ. *on* ii. 1.6; अनन्तरमनुज्येष्ठं देवीः संमान्य भूपतिः। वासुकिन्या महादेव्या निनाय सह यामिनीम् BṛKathāŚloSaṁ. 2.20; 18. 596; नानुज्येष्ठमयुध्यन्तेति मूलराजमिच्छवः (नृपाः) DvyāśraKā. 5.41; द्वाषष्टिरन्येऽपि शक्राश्चक्रुर्जगत्पतेः। स्नात्राङ्गरागौ पूजां चानुज्येष्ठं सोदरा इव TriṣaŚaPuC. i. 2.572; मोक्षप्राप्तमिवात्मानं मन्यमाना महामनाः। अनुज्येष्ठं निषसाद सा मध्येव्रतिनीगणम् TriṣaŚaPuC. i. 4. 797; iii. 4.40; तत्तीरे सहकारस्य नल(व)पल्लवशालिनः। छायायामतिसान्द्रायां तेऽनुज्येष्ठमुपाविशन् PāṇḍaC. 10. 7; 10.453; MalliC. 4. 153; ज्येष्ठमनुक्रम्य अनुज्येष्ठम् MugdhaBo. 6. 61 (61.15); ज्येष्ठस्यानुपूर्व्येणेत्यनुज्येष्ठम् SiddhāKau. 162B.1 (*on* ii. 4. 18); अनुज्येष्ठं कार्यं कृतम्, अनुज्येष्ठं प्रणमति LaŚabdeŚe. i. 534.1.

अनुज्योतिस् (**anu-jyotis**) *m.* epithet of Śiva (*lit.* prevaded by refulgence) स्वयंज्योतिरनुज्योतिरात्मज्योतिरचञ्चलः ··· एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव वृषभध्वजम् LiṅgaP. i. 98. 93; SaurP. 41. 77.

अनुञ् (**an-uñ**) (Gr.) excluding the particle *u* accompanied by the indicatory sound *ñ* योऽचि वानुञि CāndraVyā. vi. 4.26 (comm. अवर्णात्परस्य रोरच्युवर्जिते यकारो वा भवति। कयास्ते, क आस्ते। अनुञीति किम्? स उ आगतः); वानुञ्यात् ŚākaṭāVyā. i. 1. 155; अस्पष्टाववर्णात्त्वनुञि वा SiddhaHe. i. 3.25.

अनुड्डयनसामर्थ्य (**an-uḍḍayanasāmarthya**) *adj.* not having the capacity of flying अनुड्डयनसामर्थ्यः श्राम्यति कुक्कुरो यथा RājTa.(Ka.) 8. 2931.

अनुड्डीनसमाधिशून (**anuḍḍīnasamādhi-śūna**) *adj.* who has grown (in perfection) of uninterrupted concentration or meditation नृपः ··· उड्डीनवद्विघ्नभयः स लग्नो ब्रह्मणि अनुड्डीनसमाधिशूनः DvyāśraKā. 10.52 (comm. अनुड्डीनोऽक्षीणो यः समाधिश्चित्तैकाग्र्यं तेन शूनो वृद्धोऽतिस्फीतसमाधिरित्यर्थः)

अनुतंस (**anutaṁsa**) *m.* name of a king, son of Samātaṁsa समातंसस्तु तत्सुतः।··· अनुतंसस्तदात्मजः BhaviP. 418A.14 (iii(1). 3. 30)

अनुतक्रम् (**anutakram**) *adv.* in the manner in which buttermilk is drunk afterwards मोदकः क्षौद्रयुतोऽनुतक्रं पाण्ड्वामये दूरगतेऽपि शस्तः SiddhYo. 8.6 (comm. अनुतक्रं तक्रानुपानम्)

अनुतक्ष् (**anu-takṣ-**) I. P. to create or procure for the help of उत वा यस्य वाजिनोऽनु विप्रमतक्षत ṚV. i. 86.3; अच्छिद्रा उशिजः पदानु तक्षुः TaiS. V. vi. 8.6; BaudhŚS. ii. 51. 5; अच्छिद्रोशिजः कवयः पदानुतक्षिषुः KāṭhS. 40. 6 (iii. 139. 12); आज्यं शंसिष्यन् पिता मातरिश्वा ··· उशिगसीयानुतक्षिषत् ··· इति जपित्वा ŚāṅkhāŚS. vii. 9.1.

अनुतटतलस्थापित (**anutaṭatala-sthāpita**) *adj.* placed on the ground near the shore कुर्वाणानां सलिलविहृतिं घोषयोषाजनानामादाय द्रागनुतटतलस्थापितान्यंशुकानि HaṁsDū.(Vā.) 44.

अनुतटम् (**anutaṭam**) *adv.* **AI** on the slope (of the mountain) यदेतदस्यानुतटं विभाति वनम् ŚiśuVa. 4. 39 (comm. यस्याद्रेरनुतटं तटेषु); **AII** on or along the bank (of the river) (गङ्गायाः) पारं प्राप्तस्य मित्रं तं शङ्खदत्तमपश्यतः। अन्विष्यतश्चानुतटं तस्यास्तमगमद्रविः KathāSaSāg. xii. 7. 128; सोषुपीत्यहिगणोऽनुतटम् (यस्य वहस्य) DvyāśraKā. 8. 84; **AIII** along the shore (of the sea) तस्मिन्वने निवसतामनुतटमुल्लङ्घ्य धैर्यमर्यादाम्। अबलासु निर्ममानामासीदतिरागसिन्धुरुद्वेलः PārvaPa. 3. 7; धिग्धिगम्बुधिम् ··· यस्याध्वगाः ··· दीना विवर्तितदृशोऽनुतटं प्रयान्ति Subhāṣi. 869; अनुतटमनिशं महाबलो न यदि भवानिह नाथ तिष्ठति। जलधिरभिभवेदयम् तदा जगत् YātrāPra. 7. 3; **B** on each bank गतमनुतटं पद्मे पद्मे निवेशितमाननम् ··· जलदमलिनां हंसेनाशां विलोक्य गमिष्यता SūktiMu. 15.14.

अनुतटरुह् (**anutaṭa-ruh**) *adj.* growing on or along the banks मन्दाकिन्याः ··· मन्दाराणामनुतटरुहां छायया वारितोष्णाः ··· संक्रीडन्ते ··· यत्र कन्याः MeghDū. *7.

अनुतटि (**anutaṭi**) *adv.* along the banks स्वयम् अनुतटि यस्याः स्वादु संगृह्य तोयं पृथुलफलघटीभिः प्रांशवो नालिकेराः YātrāPra. 5.22.

अनुतन् (**anu-tan-**) VIII. U. **1** to extend along या हृदयमुपर्षन्त्यनुतन्वन्ति कीकसाः।··· निर्द्रवन्तु बहिर्बिलम् AV. ix. 8.14; AV.(P.) xvi. 75. 4; केनापो अन्वतनुत केनाहरकरोद्रुचे AV. x. 2.16; AV.(P.) xvi. 60. 9; तव जिन ततदेहरुचिशरवण चमररुहततिः सितविहगरुचिम्। इयमनुतनुते MahāP. 23.153; **2** to carry on, to continue असंपृक्तानौ तन्वोऽसा अनु मा तन्वच्छिन्नो दिव्यस्तन्तुर्मा मानुषश्छेदि MaiS. i. 4.2 (i. 49.2); ज्योतिषे तन्तव आशिषमाशास्तेऽसा अनु मा तनु KāṭhS. 7.2 (i. 64.18); KapiKaS. 5.2 (51. 9); ĀpaŚS. iv. 16.4; MānŚS. 28.8; VārāŚS. I. i. 4.28; HirŚS. vi. 4.29 (521.14); vi. 6. 20 (538. 6); ततोऽसि तन्तुरस्यनु मा तनुहि VājaS.(K.) 2.52; KātyŚS. iii. 8.25; यजमानं वाचयेत्तन्तवे मा ज्योतिषेत्यसावनु मा तनुहि LāṭyāŚS. ii. 11. 3; DrāhyŚS. vi. 3.9; तस्मात् संजनयेत् कोशं संहृत्य परिपालयेत्। परिपाल्यानुगृह्णीयाद् (v.l. अनुतनुयाद्) एष धर्मः सनातनः MahāBhā. xii. 131.2.

अनुतन्त्र (**anu-tantra**) *n.* **1** subsidiary text which follows the basic text (i. e. Vārttika) नित्याः शब्दार्थसंबन्धास्तत्राम्नाता महर्षिभिः। सूत्राणां सानुतन्त्राणां भाष्याणां च प्रणेतृभिः VākyaP. 1.23 (comm. अनुतन्त्रं वार्तिकम्); ततोऽत्र मूलतन्त्रस्य कर्ता पश्चिमतीर्थकृत्। गौतमश्चानुतन्त्रस्य MahāP. 1. 201; YaśasCam. ii. 35.5 (comm. अनुतन्त्रैः वार्त्तिकैः); **2** a particular kind of coitus प्रस्तुत्य ··· दण्डप्रदानानुतन्त्रप्रवृत्ताः स्मरसूत्रविवरणवतीस्तास्ताः कथाः YaśasCam. ii. 35. 5 (comm. दानादनन्तरं अनुतन्त्रे पश्चात्सुरते प्रवृत्ताः)

अनुतन्त्रम् (**anutantram**) *adv.* in accordance with the normal procedure, in pursuance of the normal procedure अनुतन्त्रमुक्थप्रणयौ नाना षोडशिसामनी करोति NidāSū. 102.5 (6. 6); यज्ञसामान्यादहीनेभ्यः तत्र श्यैतमनुतन्त्रम् NidāSū. 104. 7 (6. 7); यान्यायुषः सामानि तानि सामानि, अनुतन्त्रं यान्यन्यानि पृष्ठानि NidāSū. 119. 24 (7. 4); अनुतन्त्रमुक्थप्रणयः NidāSū,

120.13 (7.4)

अनुतन्वती (anu-tanvatī) *adj.* (*f.*) continuing तं भार्या प्रत्युवाचेदं धर्ममेवानुरुध्यती (v. l. अनुतन्वती) MahāBhā. iii. 183. 4.

अनुतप् (anu-tap-) IV. Ā. (rarely P.) **1** to annoy, to trouble यान॒ग्नयो॑ अ॒न्वत॑प्यन्त॒ धिष्ण्याः AV. ii. 35.1; AV. (P.) i. 88.3; TaiS. III. ii. 8. 3; MaiS. ii. 3.8 (ii. 36.16); **2A** to grieve at, to worry न हि मृत्युं तथा राजा श्रुत्वा वै सोऽन्वतप्यत MahāBhā. i. 38. 25; सततं स्मान्वतप्यन्त तमेव भरतर्षभम् । पौरजानपदाः सर्वे MahāBhā. i. 119. 4; अनुतप्ये भृशं तात तव घोरेण कर्मणा MahāBhā. iii. 192. 18; मा भवन्तोऽनुतप्यन्तां सौहृदान्निधनेन मे MahāBhā. ix. 64.27; एवं सांसिद्धिके लोके किमर्थमनुतप्यसे MahāBhā. xi. 3. 14; मा पुत्रमनुतप्यथाः MahāBhā. xii. 29.21; xii. 147. 15; स नराधिपः। अन्वतप्यच्च संस्मृत्य पुत्रम् MahāBhā. xv. 3. 7; अन्वतप्यत धर्मात्मा पुत्रं संचिन्त्य तापसम् Rāmā. ii. 37.11; न चापि चानुतेपे (सः) BuddhaC. 5. 15; उत्तममध्यमावरेषु च कर्मसु तज्जातिकमध्यक्षं कुर्यात् ... यमुपहत्य न राजानुतप्येत ArthŚā. i. 145. 3 (2.7); किं मौग्ध्यादनुतप्यसे BhāvŚ. 38; निभृतैर्व्यतपन्ते (v. l. विविधैरनुतप्यन्ते) दयितानुनयैर्मनस्विनः Vikramo. 3. 5; तेनानिमित्तेन तथा न पार्थस्तयोः (तूणयोः) यथा रिक्ततयानुतेपे Kirātā. 17.40; (राजसेवकः) व्यसने परि(v. l. ऽन्वनु)तप्यते NitiSā. 5.39; लब्धरन्ध्रा सुरन्ध्रस्य कोपश्रीः ...। परप्राणापहारार्थे प्रवृत्ता नान्वतप्यत Kapphiṇā. 16. 92; किं पृथग्जन इवानुतप्यसे RāmC. 2. 5; पितरावन्वतप्येताम् BhāgP. x. 44.18; बलिस्तु हरिभक्तत्वान्न किंचिदन्वतप्यत GaṇeP. ii. 30.1; एकोऽनुतेपे दाशः सन् KathāSaSāg. vi. 1.131; कुर्वन्तं द्विषतां हर्षमात्मानं नयनिन्दितम् । बुद्ध्वा को नानुतप्येत KīcaVa. 3.30; म्लेच्छान्धकारविध्वस्ताः मित्रदर्शनवर्जिताः। ब्राह्मणा अन्वतप्यन्त रात्रौ पद्माकरा इव RājTa.(Prā.) 896; किमेवमनुतप्यते सर्वज्ञः TripuDi. 2.8(3); म्लेच्छबलात् ... भयम्। तस्मिन् संभावयन्भूरि शिवराजोऽन्वतप्यत ParamāKā. 86.11; समयोपनतमुपेक्षमाणाः पश्चादनुतप्यामहे AdbhuDa. 8.22(12); (pass.) to be distressed नो राज्यायातप्त केनापि पश्चाद् भ्रात्रायं तत्किं जनोऽद्यान्वतप्त DvyāśraKā. 8. 20; भवद्भिर्मानुतप्यताम् PrabhāC. 158.23; अनुतेपे च तेपे च प्रभुणामुना ParamāKā. 86. 19; (*caus.*) to cause distress, to cause pain or affliction विरहः किमिवानुतापयेद्वद बाह्यैर्विषयैर्विपश्चितम् RaghuVa. 8. 89; संबन्धे सति पाप्मायं स्वफलेनानुतापयेत् BṛĀraUBhVā. iv. 4.1290; **2B** to repent, to regret त्वाम् ... वनं प्रस्थाप्य दुष्टात्मा नान्वतप्यत दुर्मतिः MahāBhā. iii. 28.4; पाण्डवास्तु यथा त्वयि। नान्वतप्यन्त कौपीनं तावत्कृत्वापि दुष्करम् MahāBhā. v. 71.10; viii. 1. 7; तदानुतेपे सुरराजपुत्रः MahāBhā. viii. 49. 88; युधिष्ठिरोऽवादीत्। पुनरनुतापमवापत् पापं कृत्वानुतप्येत UpadeŚ. 28; गिरमनृतां युधिष्ठिरोऽवादीत्। (pass.) to be repented नेण् तपोऽनुतापे। अन्वतप्त MugdhaBo. 24. 4 (141.21); अन्वतप्त पापिना PrakriKau. ii. 431. 2; अन्वतप्त पापेन SiddhāKau. 465B.13 (*on* iii. 1.65); **2C** to suffer apparently दर्शितविषयत्वात्सत्त्वे तु तप्यमाने तदाकारानुरोधी पुरुषोऽनुतप्यते YogBh. 81. 9 (*on* 2.17); SāṁkhyaPraBh. 7.15 (*on* 1.1); आत्मत्वेनाभिप्रतीतस्तद्गतेन सुखदुःखेन तद्वन्तमात्मानमनुमन्यमानोऽनुतप्यते Bhām. 219. 19 (*on* i. 3. 19); 392. 5 (*on* ii. 2. 10)

अनुतप् (anu-tap-) I. P. (rarely Ā.) **1** to vex, to annoy, to burn continually म॒म॒ दिप्स॑न्ति॒ ये ध॒ना॑। रा॒त्रि॒ हि ताननु॑तप॒ यथा॑ स्ते॒नो न वि॒द्यते॑ AV. xix. 49. 7; तदद्य मानुतपति यत्कृतं न मया पुरा MahāBhā. iv. 395*; जितेन्द्रियं नानुतपन्ति रोगाः AṣṭāSaṁ. i. 20.20 (1. 5); **2A** to repent तदा युद्धं धार्तराष्ट्रोऽन्वतप्स्यत् MahāBhā. v. 47. 12; प्रतिबुद्धस्ततो राजा ...। दीक्षां जग्राह चौरोऽपि तज्ज्ञात्वानुततताप सः PārśvC. 2. 496; **2B** to grieve at अथास्माच्छ्रीरपाक्रामत् ... सागच्छत्पाकशासनम्। अथ सः (बलिः) अन्वतपत्पश्चात् MahāBhā. xii. 91. 22; **3** to practise penance यण् ... तपेस्तपःकर्मकात् कर्तरि भवति। तप्यते तपस्तापसः।... रुचादिरत्रार्थेऽनोस्तु न स्यात्। अनुतपते तपस्तापसः KātanVṛ. *on* iii. 2.31.

अनुतपत् (anu-tapat) *adj.* regretting, repenting केचिद्वसन्तोऽनुतपन्त एके BṛDharmaP. i. 37.77; बालोऽप्यनुतपन्नन्तः प्रगल्भमिदमब्रवीत् ŚivaP. vii(1). 34. 33 (542B.1); अद्य शुने भक्षं न दत्तमित्यनुतपता ... न तस्य दर्शनं लब्धम् CaitaCa. 230.18(10)

अनुतप्त (anu-tapta) *adj.* [*f.* -ā] **1** heated कुम्भीमनुतप्तां प्रावृत्योष्माणं गृह्णीयात् SuśruS. iv. 32. 5; **2A** afflicted (said of asterisms) सांघातिकेऽनुतप्ते ...। दान्तो दूर्वां जुहुयात् YogYā. 9.16; **2B** distressed, aggrieved, tormented पुत्रकृतावेन सोऽनुतप्तो महामुनिः BhāgP. i. 18. 49; इष्टे विप्रयोगादिभिर्दुःखैरनुतप्ताभिः ... धात्रीभिरनवरतमुपचर्यमाणस्य ... पञ्चवर्षाणि तस्यान्तःपुरेऽतिचक्रमुः TilaMañ. 78.9; वियोगकृशाप्यनुतप्ता चाभरणानि त्यजति Loc. 76.22 (*on* 2. 6); अनुतप्तः प्रियाबन्धुर्वीरेणाभिदधे तदा PrabhāC. 127.25; अत्यर्थमनुतप्तेयम् BrahmP. 92.46; **2C** who has repented माता ते ...। अनुतप्तास्मि KathāSaSāg. vii. 8.164; तार्क्ष्योऽत्र सोऽनुगतश्चैष दशामिमाम् । तप्तो व्यचिन्तयत् KathāSaSāg. xii. 23.177; पूर्वमनङ्गीकृतप्रणयामनुतप्ताम् ... प्रियतमः ... चाटुकं कुर्वाणः ... इति निदर्शनाध्वनिः Kāvyānu.(He.) 59. 14; स्वतनुजवनराज्या पुष्पवल्याश्लिषन्त्या ह्यनुचितकृतसङ्गोऽस्मीति शैलोऽनुतप्तः Golā. 249. 25 (30.8); ईर्ष्यामानानन्तरमनुतप्ताया नायिकायाः सखीमागतां प्रति ... नायकस्य प्रश्नः Kuval. 149(12); अनुतप्त इवाधुना व्यधादखिलं कर्म तदद्भुतं स्मरः ŚivLī. 15. 9; मानमकार्षीः संप्रति कथमनुतप्तासि ŚṛṅgāMañ.(A.) 28.16; अप्रियं श्रावयित्वा प्रागज्ञानादनुतप्तया प्रियं निवेद्यते भूयस्तापस्या JānaPa. 7. 44.

अनुतप्तता (anutapta-tā) *f.* the state of being one who has repented, repentance पापिनः केऽपि तन्मुख्या ददृशुः स्वामिनं हतम् ।... वदन्तम् ... अनुतप्ततताम् RājTa.(Ka.) 8.1334.

अनुतप्ता (anutaptā) *f.* name of one of the seven rivers in the Plakṣa region तेषां नद्यस्तु सप्तैव ...। अनुतप्ता शिखी चैव ViṣṇuP. ii. 4.11; KūrmaP. 416.2; BrahmP. 20.11; ŚivaP. v. 18.27 (426A. 12); अनुतप्ता च नाम्नैव नदी संपरिकीर्तिता VāyuP. i. 49.90; अनुतप्ता सुखी चैव ... सप्तैताः सरितां वराः BrahmāṇḍP. i. 19. 19; वर्षनद्योऽपि सप्तात्राप्यनुतप्ता शिवामृता ĪśānŚiPa. ii. 17. 99.

अनुतप्य (anutap-ya) *ger.* having grieved for राज्यनाशं सुहृन्नाशं सुतनाशं च भारत। अनुतर्षुल(v. l. अनुतप्योक्त Calcutta Ed.)मेवैतद्दुःखं भवति भारत MahāBhā. xi. 7.17; स चानुतप्य तच्छोकात् ...। विद्याधरेश्वरः पत्न्या सह पञ्चत्वमाययौ KathāSaSāg. x. 3.156.

अनुतप्यतेतराम् (anutapyate-tarām) *ind.* [*comp.* of Pre. pass. 3rd person sing. of अनुतप्] highly afflicted with grief श्रीमाधवे गच्छति राजमौलितां द्विषां समूहैरनुतप्यतेतराम् AlaṅkāMañ. 66.5.

अनुतप्यमान (anu-tapyámāna) (anu-tápyamāna MaiS.) *adj.* [*f.* -ā] **i** who has been distressed or sorrowful य॒ज्ञप॑ति॒मृष॑य॒ एन॑साहु॒र्निर्भ॑क्तं प्र॒जा अ॑नुत॒प्यमा॑नम् AV. ii. 35. 2; यज्ञपतिमृषय एनसाहुर्निर्भक्ता भागादनुतप्यमानाः AV.(P.) i. 88.1; यजमानमृषय एनसाहुर्विहाय प्रजामनुतप्यमानाःMaiS. ii. 3.8 (ii. 36. 20); य॒ज्ञप॑ति॒मृष॑य॒ एन॑सा आ॒हुः। प्र॒जा निर्भ॑क्ता अनुत॒प्यमा॑नाः TaiS. III. ii. 8. 2; उदयनतनयः ... मदनम(ञ्जूकया ? ञ्जुकायाः) कृतेऽनुतप्यमानः AvantiKa. 125.3; सानुतप्यमाना का मे गतिरिति विमृशन्ती कामपि वृद्धप्रव्राजिकाम् ... अपश्यत् DaśKuC. 113.10; महापातकसमूहेनेवात्यन्तमन्तरानुतप्यमानस्य ... मम ... क्षयमगाद्रजनी TilaMañ. 253.1; सः ... कलुषेणानुयतानुतप्यमानः। ... नीपवनं समाससाद ŚivLī. 3. 41; **ii** repenting, regretting स योगतापसः ... आत्मनो मृगत्वकारणम् ... अनुस्मृत्य भृशमनुतप्यमान आह BhāgP. v. 8. 28.

अनुतमाम् (anu-tamā́m) *adv.* most fittingly, most agreeably रा॒ज॒न्य॒बन्धवो मनु॒ष्याणामनुत॒मां गोपायन्ति ŚatBr. X. v. 2. 10.

अनुतमालखण्ड (anu-tamālakhaṇḍa) *adj.* resembling the grove of *tamāla* trees किमिदमुत्तरेण तरङ्गमालिनमनुतमालखण्डमाखण्डलधनुःसहस्रानुकारि कपिशयति गगनतलम् PrasaRā. 7.9(5) (*but* comm. तमालवृक्षसमूहसमीपम्)

अनुतर (anu-tara) *m.*, *n.* **i** charge, fees दृष्ट्वा त्वया विशेषक वलयकलापी शशिप्रभाभुजयोः। बाढं भणभण कीदृक् कानुतरः सोमयादत्तः KuṭṭaMa. 343; **ii** fare आतारानुतरावप्यत्र। 'आतरस्तरपण्यं स्यादनुतरमन्वगमन्वक्षम्' इति वोपालितः PadCan. 2.239 (285.7)

अनुतर्क् (anu-tark-) X. U. **i** to think सूतं तप्तहेमविभूषितम्। दृष्ट्वा पार्थः ... देवमेवान्वतर्कयत् MahāBhā. iii. 43. 9; **ii** to regard as or to take for त्वामर्थिनं विप्रसुतानुतर्कये BhāgP. viii. 18.32.

अनुतर्ष (anu-tarṣa) *m.* **1A** liquor which removes thirst and mental depression अनुतर्षस्य मात्रा सा यया नो दूष्यते मनः CaraS. vi. 24.148 (1941 Ed.) (comm. तृषायां मनोदैन्यमात्रहन्तृ यन्मद्यं भवति तदनुतर्षसंज्ञं भवति); **1B** drinking spirituous liquor सरकोऽनुतर्षे ...। अनुतर्षे मद्यपाने वाच्ये Liṅgānu.(He.) 148. 2; **2** wish, desire तस्य परामुपकर्तुकामतामवेक्ष्य बोधिसत्त्वस्तत्प्रियहितकामनया प्रदानानुतर्षप्राबल्यमस्मै प्रकाशयन्नुवाच JātaMā. 39. 18 (7. 33(2)); **3** thirst सोपचारमुपशान्तविचारं सानुतर्षमनुतर्षपदेन। ते मुहूर्तमथ मूर्तमपीप्यन् प्रेम मानमवधूय वधूः स्वाः ŚiśuVa. 10.2; *n.* liquor अथ नपुंसकलिङ्गः।... अर्पिशकिल्बिषानुतर्षार्षिषम् Liṅgānu.(He.) 87. 9 (comm. अनुतर्षं मद्यम्); [Kośas give *anutarṣa* as a synonym of the following — *abhilāṣa*, AnekāK. 916; *kādambarī*, KośaKaTa. 1. 7114; *galvarka*, AbhidhāRaMā. 2.172; *caṣaka*, AbhidhāRaMā. 2.172; AnekāK. 916; *tṛṣṇā*, DharK. 2654; *maṇḍa*, KośaKaTa. 1. 7114; *śuṇḍā*, KośaKaTa. 1.7114; *saraka*, AbhidhāRaMā. 2. 172; *surā*, AnekāK. 916; *surāpānapātra*, DharK. 2654; Kośas also give the meaning of *anutarṣa* as — *abhilāṣa*, TrikāŚe. iii. 3.435; AnekāSaṁ. 4.317; ViśvaPra. 173.29; MediK. 184.50; ViśvaLoK. 383.32; ŚabdaRaSaK. 333.13;

caṣak ı, AnekāSaṁ. 4.317; NānārthāSaṁ. iii. 9.29; NāmŚil. 1829; *tṛṣ*, ŚabdaRa.(Vā.) 4410; *tṛṣā*, AnekāSaṁ. 4.317; *tṛṣṇā*, ViśvaPra. 173.29; MediK. 184.50; ViśvaLoK. 383.32; ŚabdaRaSaK. 333.13; *pānecchā*, TrikāŚe. iii. 3.435; *madya*, NānārthāSaṁ. iii. 9.29; NāmŚil. 1829; *madyap(r)āśana*, ŚabdaRa.(Su.) 3.338; *surā*, ŚabdaRa. (Vā.) 4410; *surāpānapātra*, ViśvaPra. 173.29; MediK. 184.50; ViśvaLoK. 383.32; ŚabdaRaSaK. 333.13; KalpaK. 483.196 gives *anutarṣa* as the meaning of *saraka*]

अनुतर्षण (anu-tarṣaṇa) *n.* drinking vessel (used for drinking spirituous liquor) चषकोऽस्त्री पानपात्रं सरकोऽप्यनुतर्षणम् AmaK. 2015; Hārāva. 63; AbhidhāCin. 903; ParyāŚaRa. 1607; KośaKaTa. 1.7124; KalpaK. 213.98; [distributing liquor, MW.]

अनुतर्षपद (anutarṣa-pada) *n.* [Inst.] under the pretext of liquor सोपचारमुपशान्तविचारं सानुतर्षमनुतर्षपदेन। ते मुहूर्तमथ मूर्तमपीप्यन् प्रेम मानमवधूय वधूः स्वाः ŚiśuVa. 10.2.

अनुतर्षम् (anutarṣam) *adv.* in accordance with thirst भोजनं भोजयेन्मद्यमनुतर्षं च पाययेत् CaraS. vi. 24.147 (1941 Ed.)

अनुतर्षिणी (anutarṣ-iṇī) *adj.* (*f.*) hankering after संकल्पो मानसी वृत्तिः विषयेष्वनुतर्षिणी MahāP. 21.25.

अनुतर्षुल (anu-tarṣula) *adj.* which causes one to hanker अनुतर्षुलमेवैतद्दुःखं भवति MahāBhā. xi. 7.17; अनुतर्षुल एवार्थः स्वादु गाङ्गमिवोदकम् MahāBhā. xii. 171.28.

अनुतलिमम् (anutalimam) *adv.* on the floor (जीवकस्वामी) अनुतलिममवस्थापितमणिपादुकायुगलम् ... कौतुकागारं कमलदृशा सहागाहत GadyCin. 74.9.

अनुतस् (anu-tas) *adv.* afterwards द्वात्रिंशत्संख्यया शिष्या भविष्यन्ति ममानुतः PrabhāC. 15.23.

अनुतस्थिवस् (anu-tasthivas) *adj.* who has performed ईश्वरोऽपि दिवसात्ययोचितं मन्त्रपूर्वमनुतस्थिवान्विधिम् KumāSaṁ. 8.50.

अनुताप (anu-tāpa) *m.* **1** repentance, remorse, dismay दत्त्वा न पश्चात्कुरुतेऽनुतापम् ... सत्पुरुषार्यशीलः MahāBhā. v. 33.94; (कृतं पापं कल्याणेनोपहन्यते) ख्यापनेनानुतापेन MahāBhā. xii. 8*(1); ख्यापनेनानुतापेन प्रायः पापं विनश्यति MahāBhā. xiv. App. I. 4(240); तथानुतापात्कर्मणो जन्मनश्च ... देवैः स्वर्गं प्रापितः ... कृष्णः MahāBhā. xvi. 28*(1); तपोऽनुतापे च P. iii. 1.65; JaineVyā. ii. 1.56; ŚākaṭāVyā. iv. 3.42; SiddhaHe. iii. 4.91; MugdhaBo. 24.4 (141.20); ख्यापनेनानुतापेन तपसाध्ययनेन च। पापकृन्मुच्यते पापात् ManuSm. 11.227 (ManuBh. चित्तपरिखेदः, ManvaMu. पश्चात्तापेन); ViṣṇuDhaP. ii. 73.231; अनुतापाद्य(पो य)दा पुंसां(सो) भवेद्वै पापिनः किल। प्रायश्चित्तं तदा देयमित्याह भगवान्यमः BṛYamaSm. 4.28; विवक्षितमनुक्तमनुतापं जनयति Śāk. 3.21(9); कृते पापेऽनुतापो वै यस्य पुंसः प्रजायते। प्रायश्चित्तं तु तस्यैकं हरिसंस्मरणं परम् ViṣṇuP. ii. 6.40; BrahmP. 22.38; अनुतापाच्च कर्मणः।... शुध्येच्च ब्राह्मणो दोषात् BrahmāṇḍP. iii. 7.78; नित्यं प्राणाभिघातात् प्रतिविरम कुरु प्राक्कृतस्यानुतापम् Nāgā. 5.24; अनुतापः पश्चात्तापः KāśiVṛ. *on* iii. 1.65; RāmC. 13.80; वातातपौ न सेवेत अनुतापं च वर्जयेत् BhaviP. 898A.6 (iv. 205.131); महानन्दाऽतिविस्मिता। अनुतापम् ... प्रपेदे ŚivaP. iii. 26.43 (326A.5); v. 16.30 (424A.14); सत्यं सत्यप्रतिज्ञानां नानुतापः प्रतिश्रुते RāmāMañ. 61.6; ततोऽनुतापेन मया महाव्रतमगृह्यत KathāSaSāg. i. 2.14; vii. 3.174; एको वनेऽस्मिन्निति नैव कार्यस्त्वया मयि स्नेहमयोऽनुतापः DaśāvaC. 9.35; योऽध्यस्मद्दासीत्त्वदयन्नधित्वद्यो मापयन्कोऽत्र तवानुतापः DvyāśraKā. 2.18; अनुतापेन ते कृत्यं भूयो वैरस्यमेष्यति RājTa.(Ka.) 8.3200; स्वामिना प्रतिपिद्धोऽस्मि सर्वथेति महीयसा। अदूयतानुतापेन TriṣaŚaPuC. i. 6.203; iv. 3.155; त्वम् ... अनुतापमवाप्स्यसि PariPar. 2.406; मातङ्गसंगरे यस्मिन् वीरसिंहेऽस्तमागते। अपरागोऽनुतापश्च विधिना प्रापि कर्कशः PṛthvīVi. 5.70; स्वस्तिकौ पादौ। तद् वक्षः स्वस्तिकं मतम्। अनाभुग्नांसमेतच्च योज्यं लज्जानुतापयोः SaṁgīRa. iv. 199.4 (7.582); KīrtiKau. 7.64; कोपानुतापाभ्यां संपृक्तः काश्यपीपतिः MalliC. 1.455; दुष्कृतेष्वनुतापेन चित्तरत्नस्य शोधनम् SamarāSaṁ. 4.487; अहो ममाविमर्शद्दुरनुतापात् फलेग्रहिः PrabhāC. 11.29; अनुतापस्य पापनाशकर्तां दृढयति ManvaVi. 1458.21 (*on* 11.229); तत्काल इदं न कृतमिदं न कृतमित्यनुतापाद् विलापः NāṭaLaRaK. 2470; BhāvPra.(Śā.) 224.12(8); कृते पापेऽनुतापो वै यस्य पुंसः प्रजायते ŚārṅgaPa. 714; अत्र व्रतकरणासमर्थस्यानुतापादिनापि शुद्धिमाह यमः DīpKa. 109.30 (*on* 3.327); मुथहारिगा चेद् दुर्बुद्धिवृद्धिः स्वकृतेऽनुतापः TājiNī. 2(2).10 (196); तपतेश्लेश्विण् न स्यात्कर्मकर्तर्यनुतापे च PrakriKau. ii. 431.2; SiddhāKau. 465B.13 (*on* iii. 1.65); TristhaSe. 267.12; CaitaCa. 150.12(6); केवलविद्याकामाद्धि विद्यावैकल्यकृतेनानुतापेन युक्तोऽधिकारी विशिष्यते ŚivārkaMaDī. i. 478.17 (*on* i. 3.33); VīraMi.(Vyavahāra.) 7.12; मा स्म मनसि व्याधानुतापं कृथाः RasGaṅ. 670.13; BhāmiVi. 1.65; मर्माण्यावेद्य दुष्टेऽस्मिन्ननुतापमुपेयुषा। ... शूलमुत्पादितं त्वया AlaṅkāMañ. 211.2; ख्यापनानुतापाध्ययनतपांस्यपि पापनाशकानि BālamBha. iii. 202.16 (*on* 3.327); युधिष्ठिरः ... अनुतापमवापत् UpadeŚ. 28; **2** distress, grief, sorrow मोहतः कष्टमनुतापं प्रपद्यते PadmP.(Ra.) 39.209; अस्मिन्प्रभौ त्रिभुवनस्य निकारलेशसंभावनापि कुरुते परतोऽनुतापम् HarVi. 8.16; सा चानुतापं युवती प्रपेदे SkandP. iii(3). 20.66; अलमित्यनुतापेन भर्त्रा त्वमपि रंस्यसे BrahmP. 205.12; दिनैस्तेनानुतापेन राजा पञ्चत्वमाययौ KathāSaSāg. vi. 8.20; किमर्थमनुतापोऽयम् SamarāSaṁ. 3.292; RasāSu. 100.3 (2.8); तावान्न मे सदनदाहकृतोऽनुतापो यावांस्तु पुस्तकविनाशकृतो मम स्यात् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 14.140; अशक्यप्रतीकारे विनष्टे वस्तुन्यलमनुतापेन BhartṛNi. 3.6(1); अपराधादितोऽपि स्यादनुतापो विषण्णता BhaktiRaSi. ii. 4.10; अधरद्युतिरस्तपल्लवा मुखशोभा शशिकान्तिलङ्घिनी। अकृतप्रतिमा तनुः कृता विधिना कस्य कृते मृगीदृशः। अत्र तदप्राप्तिर्विभावः। अनुतापादय आक्षेप्या अनुभावाः RasGaṅ. 102.1; इष्टाद्विद्विराजगुर्वाद्यपराधादिजन्योऽनुतापो विषादः RasGaṅ. 112.1; **3** heat यदार्द्रविरहो रामः प्रापितः प्राणसंशयम्। नूनं तेनानुतापेन जग्मुर्जलदराजयः RāmC. 1.10; बहवो दुर्मनसः कपिप्रवीराः। अनुतापमिव प्रपेदिरेऽन्ये बिलपातालविनिर्गमग्रहेण RāmC. 13.80; सः ... तथा पपौ तामपि दिव्यसिन्धुम्। कौतूहलात्प्रेरयतस्तमासीद्गङ्गाधरस्यापि यथानुतापः ŚivLī. 12.89; हरिचन्दनद्रुवाटो हरतादामूलमस्मदनुतापम् LalitāStaRa. 17; **4** anger इहानुतापो भगवन्विमुच्यताम् NavaSāC. 13.58; अनुतापः पितुस्तीव्रं विषं दहति यं सुतम्। जपादि विफलं तत्र BṛDharmaP. i. 2.19; एषः ...। वाच्यतामनुतापेन प्रयातः सत्यलोभयोः RāmāMañ. 66.10; **5** type of an act of a drama in which repentance is depicted कथान्तरेऽनिरूप्यमाने(?णे) यथाकार्यापेक्षितया संहरणं तत्संवरणम्। यथानुतापे NāṭaLaRaK. 974; cf. **अनुतापाङ्क**; [Kośas give *anutāpa* as the meaning of the following words — *anuśaya*, AmaK. 2631; NānārthaMa. 1363; ViśvaLoK. 273.121; *ambarīṣa*, MediK. 184.49; ŚabdaRaSaK. 334.2; *kaukṛtya*, TrikāŚe. iii. 3.309; ViśvaPra. 122.89; MediK. 126.81; ViśvaLoK. 266.82; Kośas also give the following words as the synonyms of *anutāpa* — *anuśaya*, AbhidhāRaMā. 4.31; AbhidhāCin. 1378; KośaKaTa. 1.1983; *uddiṣṭa*, KośaKaTa. 1.1983; *paścāttāpa*, AmaK. 412; AbhidhāRaMā. 4.31; AbhidhāCin. 1378; ŚabdaRa.(Su.) 6.6; KośaKaTa. 1.1983; *vipratisāra*, AbhidhāRaMā. 4.31; AbhidhāCin. 1378; ŚabdaRa.(Su.) 6.6; KośaKaTa. 1.1983; *vipratīsāra*, AmaK. 412; ŚabdaRa.(Su.) 6.6; KośaKaTa. 1.1983; *visūraṇa*, KalpaK. 237.24; *visūritā*, ŚabdaRa. (Vā.) 3713 and following words as the meaning of *anutāpa* — *anubandha*, NānārthSaṁ. 4.36; *paścāttāpa*, NānārthSaṁ. 4.36; *vipratisāra*, Vaija. 98.185]

अनुतापक (anutāpa-ka) *m.* remorse, repentance समाः स्युर्विप्रतीसारपश्चात्तापानुतापकाः ŚabdaRa.(Vā.) 1960; (anu-tāpaka) *m.*, *n.* deed which causes repentance कौकृत्यं त्वनुतापके KośaKaTa. 2.7450.

अनुतापकला (anutāpa-kalā) *f.* slight (*lit.* a bit of) repentance मा वोऽनुतापकलया भगवत्स्मृतिघ्नो मोहो भवेदिह BhāgP. iii. 15.36.

अनुतापतस् (anutāpa-tas) *adv.* due to repentance अनिर्वाहात्प्रतिज्ञायास्त्यागे भूयोऽनुतापतः। व्रीडा BhāvPra.(Śā.) 19.4(1)

अनुतापन (anu-tāpana) *adj.* causing misery इमे च धनुषी चित्रे श्लक्ष्णे चित्रानुलेपने (v.l. द्विषच्चित्तानुतापने)। प्रकाशेते Rāmā. iv. 3.14; *n.* the causing of repentance गुरोरपीमां भणदोष्ठकण्ठं निरुक्तिगर्वच्छिदया विनेतुम्। श्रमः स्मरस्यैव भवं विहाय मुक्तिं गतानामनुतापनाय NaiṣC. 10.132; *m.* name of one of the sixtyone sons of Danu सुता दनोरेकषष्टिस्तेषां प्राधानिकान् श्रृणु।... पुलोमा वृषपर्वा च एकचक्रोऽनुतापनः BhāgP. vi. 6.31.

अनुतापपावक (anutāpa-pāvaka) *m.* fire in the form of repentance अधुनानुतापपावकमध्यगता पच्यमानसर्वाङ्गी।... जीवाम्युच्छ्वासमात्रेण KuṭṭaMa. 726.

अनुतापप्रयुक्त (anutāpa-prayukta) *adj.* caused by repentance मिथ्योपेतानि कर्माणि सिध्येयुर्यानि भारत। अनुपाय(v.l. अनुताप)प्रयुक्तानि मा स्म तेषु मनः कृथाः MahāBhā. v. 34.6.

अनुतापभाज् (anutāpa-bhāj) *adj.* **1** experiencing heat सखीसमीपेऽपि सखेदवृत्तिश्चन्द्रातपैरप्यनुतापभाजा। देहेन वैदेहसुता निनाय दिनानि दीना कतिचित् कथंचित् JānaHa. 7.33; **II** repenting अयं पिशाचलोकोऽत्र वसन्ति पिशिताशनाः। दत्त्वानुतापभाजो ये नो नो कृत्वा ददत्यपि SkandP. iv. 8.11.

अनुतापयुत (anutāpa-yuta) *adj.* [*f.* -ā] filled with repentance, repenting यूयमज्ञानतः प्राप्ताः पापानि सत्यभाषिणः। अनुतापयुता यस्मादनुग्राह्या

मया ततः PadmP. iv. 88. 45; निरस्तो मन्युना कान्तो नमन्नपि यया पुरः। सानुतापयुता दीना कलहान्तरिता भवेत् StavMā. 278.14.

अनुतापरत (anutāpa-rata) *adj.* engrossed in repentance पतितस्य च विप्रस्य अनुतापरतस्य च।… प्रायश्चित्ती(?त्तं) भवेत्तदा BṛYamaSm. 4.40.

अनुतापवत् (anutāpa-va(n)t) *adj.* **i** having repentance or remorse, repentant जेत्रे च येन जितं तस्मै … क्षमी चानुतापवान् पुनर्दद्यादित्यवसेयम् BālaKrī. i. 272. 26 (*on* 2.204); भद्र दृष्टस्त्वयाकार्यबीजद्रुकुसुमोद्गमः। स प्राह देवि दृष्टोऽयं सुष्ठु तेनानुतापवान् SamarāSam. 9. 594; **ii** having grief देवदत्ताख्यस्तस्यैकस्तनयस्तदा। अभूद्गोविन्ददत्तस्य नैर्घृण्येनानुतापवान् KathāSaSāg. i. 7. 51.

अनुतापविदित (anutāpa-vidita) *adj.* known through great trouble (i. e. learnt with effort) यतेऽनुतापविदितैर्दृढभक्तियोगैरुद्ग्रन्थयो हृदि विदुर्मुनयो विरागाः BhāgP. iii. 15.47.

अनुतापविहीन (anutāpa-vihīna) *adj.* devoid of repentance कपटस्य शठस्यापि दुष्टस्याप्यविवेकिनः। अनुतापविहीनस्य निष्कृतिर्नैव विद्यते GaṇeP. i. 32.28.

अनुतापव्यञ्जकत्व (anutāpavyañjaka-tva) *n.* the state of being suggestive of regret (मुखम् … कथमप्युन्नमितं न चुम्बितं तु) अत्र 'तु' इति निपातस्यानुतापव्यञ्जकत्वम् SāhiDa. 231. 11.

अनुतापव्यथित (anutāpa-vyathita) *adj.* distressed because of repentance व्रीडानुतापव्यथितोऽथ पाण्ड्यः … प्रत्युद्ययौ ŚivLī. 21.45.

अनुतापशिखिन् (anutāpa-śikhin) *m.* fiire in the form of repentance येनानुतापशिखिना न परिप्लवध्वे HarVi. 12.76.

अनुतापश्रवण (anutāpa-śravaṇa) *n.* mention of repentance अथ … अननुतप्तविषयं स्मार्तप्रायश्चित्तम्। इतरविषयं तु प्रकृतमिति चेत्। न। स्मार्तप्रायश्चित्तेऽप्यनुतापश्रवणात् VīraMi.(Bhakti.) 59. 27.

अनुतापसंतप्त (anutāpa-santapta) *adj.* tormented by or afflicted with repentance स्तेयं च कामतः कृत्वा … अनुतापसंतप्तो मन्त्रेशं कापिलं जपेत् JayāS. 25. 28.

अनुतापसमन्वित (anutāpa-samanvita) *adj.* associated with repentance यस्तु रागादिनिर्मुक्तो योऽनुतापसमन्वितः।… विष्णुस्मरणतत्परः। महापातकयुक्तो वा युक्तो वा सर्वपातकैः। सर्वैः प्रमुच्यते सद्यः BṛNāraP. 28. 96; नन्दी … बाणं प्रोवाच दुःखितम्।… अनुतापसमन्वितम् ŚivaP. ii(5). 56.3 (289B. 15)

अनुतापहताशय (anutāpahatāśaya) *adj.* whose mind is afflicted with repentance इत्याकर्ण्य हरेर्वाक्यमनुतापहताशयः। शिशुमारो ययौ मन्दम् BṛKathāMañ. 16.549.

अनुतापहेतु (anutāpa-hetu) *m.* cause of misery चेतो दुनोति भवतामनुतापहेतुः कस्मात्परेण कृत एष न मानभङ्गः HarVi. 13. 35; दर्शितविषयत्वमनुतापहेतुः TattvVai. 81.24 (*on* 2.17)

अनुतापाङ्क (anutāpāṅka) *m.* type of an act of a drama in which repentance is expressed पश्चात्तापः। मोहादवधीरितस्यार्थस्य पश्चात्परितापः। यथानुतापाङ्के रामः NāṭaLaRaK. 1824; ŚāhiDa. 346. 10; भ्रान्तिनिवृत्तिर्विरोधः। यथा शाकुन्तलेऽनुतापाङ्के NāṭaLaRaK. 3169.

अनुतापात्मिका (anutāpātm-ikā) *adj.* (*f.*) of the nature of repentance तादृशे दुःखे प्राप्ते सति 'अहं पापः', 'धिङ् मां दुरात्मानम्' इत्यनुतापात्मिका तमोगुणविकारत्वेन भ्रान्तिरूपा चित्तवृत्तिरुद्रे(?द्रे)गः JīvanVi. 21.5.

अनुतापानलतस् (anutāpānala-tas) *adv.* on account of the fire of repentance पापात्मभिस्तन्निभृते कृतेऽपि पापेऽनुतापानलतस्त एव। दग्धा भवेयुः ĀdiP. 1.4.

अनुतापानुवाद (anutāpānuvāda) *m.* explanatory repetition of repentance तस्य प पकारिणो मनो यथा यथा दुष्कृतं कर्म निन्दति तथा तथा शरीरं जीवात्मा तेनाधर्मेण मुक्तो भवति। अयमनुतापानुवाद इति ManvaMu. 496. 4 (*on* 11. 229)

अनुतापाभाव (anutāpābhāva) *m.* absence of repentance अनुतापाभावात्समग्रो मे पुरुषार्थ इति मनः प्रीतिमवाप्नोति JayaMa. 26.1 (*on* 1. 2)

अनुतापार्त (anutāpārta) *adj.* afflicted due to repentance स्वप्रमादकृते भेदे …। साधको ह्यनुतापार्तो नाचरेद्यदि कीर्तितम् PāraS. 11.372; हत्वा तमनुतापार्तः स्वैरमायासितो हरिः BṛKathāMañ. 16.391.

अनुतापार्ति (anutāpārti) *f.* affliction due to repentance भूपतिः। न चुक्रोधानुतापार्ति पूर्वज्ञातिवधाद्गतः RājTa.(Ka.) 7.1249.

अनुतापार्थवाद (anutāpārthavāda) *m.* explanatory passage concerning repentance (यथा यथा मनस्तस्य दुष्कृतं कर्म गर्हति। तथा तथा शरीरं तत्तेनाधर्मेण मुच्यते) अनुतापार्थवादोऽयम् ManuBh. ii. 442.15 (*on* 11. 228)

अनुतापिका (anu-tāpikā) *adj.* (*f.*) which causes repentance तस्मिन्विमृश्यैव वृते हृदैषा मैन्द्री दया मामनुतापिकाभूत् NaiṣC. 6.96.

अनुतापित (anu-tāpita) *adj.* parched गभस्तिभिर्भानुमतोऽनुतापिताः।… न दन्तिनः केसरिणोऽपि बिभ्यति ṚtuSam. 1.15.

अनुतापिता (anutāpi-tā) *f.* the state of being one who repents हृदयेऽनाहतं चक्रं शिवस्य प्रणवाकृतेः।… लौल्यप्रणाशः प्रकाशो वितर्कोऽप्यनुतापिता। … फलान्येतानि पूर्वादिदलस्थस्यात्मनो जगुः SaṃgīRa. i. 53.7 (1(2).127) (Sudhākara अनुतापिता पश्चात्तापवत्त्वम्)

अनुतापिन् (anutāp-in) *adj.* [*f.* -ī] **Ai** who repents, repenting संभोगसंविद्विषमेधमानो दत्तानुतापी (v.l. दत्त्वानुतापी) कृपणो बलीयान्।… एतेऽपरे सप्त नृशंसधर्माः MahāBhā. v. 43. 11; प्रीतिमांश्चाभवत्तस्मिन्ननुतापी महासुरः ViṣṇuP. i. 20. 31; नाश्वमेधफलेनापि नानुतापी विशुध्यते(ति) VṛHārīSm. 9.224; दुष्कर्मतो विमुक्तः स्यादनुतापी भवेद्यदि SkandP. v(3). 227.38; समरे यत्करवालः पीत्वा मातङ्गकुम्भकीलालम्। अनुतापीव व्रजयति रिपुनृपतीनां यशःक्षीरम् KāvyKaVṛ. 135.25 (4.5); EI. i. 29.43; **Aii** worrying कदा यास्याम्यहं गङ्गाम् …। अनुतापीति यो नित्यं स विष्णुपदमश्नुते BṛNāraP. 6 25; **Aiii** grieving, miserable ततस्तां द्रविणाभावादुःस्थितामनुतापिनीम्। दृष्ट्वा सुदर्शनोऽनङ्गप्रभामिदमुवाच KathāSaSāg. ix. 2.298; अनिमित्तमहृष्टानामनिमित्तानुतापिनाम्। न क्वापि चलचित्तानां तिरश्चामिव निश्चयः RājTa.(Ka.) 7. 247; दापयित्वा पतिं राज्यं निर्बन्धेनापि तावता। सूनौ बभूव यद्राज्ञी क्षिप्रमेवानुतापिनी RājTa.(Ka.) 7.248; **B** causing one to repent इयमुद्योगशक्तिर्मे दुराशेवानुतापिनी। … निष्फलतां गता RāmāMañ. 242. 9; स्पर्धाहीनं च निर्मायमगर्वं नानुतापि च।… दानम् … अदादयम् ŚāliC. 3.111.

अनुतापोपबृंहित (anutāpopabṛṃhita) *adj.* accompanied by repentance प्रायश्चित्तमिदं प्रोक्तमनुतापोपबृंहितम् BhaviP. 831B.30 (iv. 151.37)

अनुतार (anutāra) *m.* name of the *mantra śrīm* तारिकामनुतारं च प्रयुञ्जीयादथान्ततः LakṣmīT. 50.29 (gloss ह्रीं श्रीम् इति मन्त्रद्वयमित्यर्थः); cf. **अनुतारा**.

अनुतारक (anu-tāraka) *adj.* saving from न मया तर्पिता विप्राः …। इहापि च परत्रापि विपदामनुतारकाः SkandP. iv. 7. 12; *n.* (anutāraka) name of a musical register एतत्स्वरप्रमाणेन मध्ये तारेऽनुतारके। स्थाने स्थाप्याः सारिकाः स्युः SvarameKa. 3. 62.

अनुतारा (anutārā) *f.* **i** the *mantra śrīm* तारतारानुताराभिर्ग्रथितं हुं बहिर्लिखेत् AhirbuS. 22.46; तारानुतारयोरन्या विद्यास्तिस्रो निशामय AhirbuS. 51. 54; अर्थोऽयमनुताराया: … वर्णितः AhirbuS. 51. 69; तारतारानुताराणां स्वरूपं ते प्रदर्शितम् AhirbuS. 52. 1; अनुताराप्रसक्तानां यत् पदं विमलात्मनाम्।… तत्र दिव्यवपुः श्रीमान् देवदेवो जनार्दनः LakṣmīT. 17. 21; अनुतारा श्रियै पश्चान्नमस्त्वादौ च तारकः LakṣmīT. 33.51; मध्नीयात् तारया सम्यक् तथा चैवानुतारया LakṣmīT. 40. 42; 49. 101; **ii** name of one of the seven *vidyās* इत्येते रश्मयो ज्ञेया विद्यायास्तारिकाकृतेः। अनुतारादयो विद्या इतीदं तारिकामयम् LakṣmīT. 26.42.

अनुतारिका (anutārikā) *f.* the *mantra śrīm* तारिकायाः …। अस्या एवापरा मूर्तिर्विज्ञेया त्वनुतारिका LakṣmīT. 25. 48; 26. 5.

अनुताल (anu-tāla) *m.* beating time (in music) यद्दुष्कराभिधेयं चित्रं चाप्युद्धटं च यद्भवति। तद्भाणकेऽभिधेयं युतमनुतालैर्वितालैश्च BhāvPra.(Śā.) 259.21(9); 261. 15(9); वितालमनुतालांश्च भग्नतालक्रमानपि। यथावदभिगम्यैतान् प्रयुञ्ज्यान्नाट्यकोविदः BhāvPra.(Śā.) 311. 5(10)

अनुतितिक्षमाण (anu-titikṣamāṇa) *adj.* bearing or enduring (some condition) quietly येऽस्मिँल्लोके विजयन्तीह कामान् ब्राह्मीं स्थितिमनुतितिक्षमाणाः MahāBhā. v. 44.4; अनुतितिक्षमाणाः अनुदिनं क्षममाणाः SanatBh. 276.13 (*on* 3.6) (better read *anu* as *adn*, cf. ब्राह्मीं स्थितिमारम्भकालादनु पश्चात् तितिक्षमाणाः यावज्जीवमनुतिष्ठन्तः MahāBhāraDī.)

अनुतितिक्षितुम् (anu-titikṣitum) *inf.* to be endured तानि तान्यनुरक्तेन शक्यान्यनुतितिक्षितुम् MahāBhā. xii. 84. 31.

अनुतिल (anu-tila) (Gr.) listed in the *parimukhādigaṇa* JaineVyā. 198.9 (*on* iii. 3. 34); KāśiVṛ. *on* iv. 3.59; Prasā. i. 773. 13 [*adj.* following *tila* (as a field), APTE]

अनुतिलम् (anutilam) *adv.* grain after grain, very minutely परिमुख्यादिभ्यो ञ्यो भवति।… अनुतिलम् CāndraVṛ. *on* iii. 3. 23.

अनुतिष्ठत् (anu-tiṣṭhat) *adj.* [*f.* -ntī] **Ai** observing, practising, doing, performing, putting into practice दुष्कृतानि। अनुतिष्ठन् प्रोक्तात्मा नु तन्नि धत्ते AV.(P.) viii. 15.4; दशलक्षणकं धर्ममनुतिष्ठन्समाहितः। वेदान्तान्विधिवच्छ्रुत्वा संन्यसेदनृणो द्विजः NāraPaU. 3.23; अक्रोधोऽहर्षोऽरोषोऽलोभोऽमोहोऽद्रोहः … तुष्टिरिति सर्वाश्रमाणां समयपदानि तान्यनुतिष्ठन्विधिना सार्वगामी भवति HirŚS. xxvi. 6.14 (91.14); ĀpaDS. i(8). 23.6; अथातः पुरुषनिःश्रेयसार्थं

धर्मजिज्ञासा। ज्ञात्वा चानुतिष्ठन् धार्मिकः VāsiDS. 1.2; सर्वथा कार्यमेतन्नः स्वधर्ममनुतिष्ठताम् MahāBhā. iii. 34.19; हन्तव्यः क्षत्रियः …। अक्षत्रियो वा दाशार्ह स्वधर्ममनुतिष्ठता MahāBhā. v. 80.16; स्वधर्ममनुतिष्ठन्तो यदि माधव संयुगे। शस्त्रेण निधनं काले प्राप्स्यामः स्वर्गमेव तत् MahāBhā. v. 125.15; ix. 60.38; तेन सत्याभिसंधेन त्रिवर्गमनुतिष्ठता। पालिता सा पुरी श्रेष्ठा Rāma. i. 6.5; श्रुतिस्मृत्युदितं धर्ममनुतिष्ठन् हि मानवः। इह कीर्तिमवाप्नोति ManuSm. 2.9; 5.2; तद्धयनुतिष्ठन् युगपत् संपादयत्यर्थद्वयमारोग्यमिन्द्रियविजयं चेति CaraS. i. 8.18; नैत्यकावसाने प्राणिधर्ममनुतिष्ठति मयि को नु … प्रविष्टः Prati. 3.5(2); एवं च मानवं मार्गमनुतिष्ठन्महीपतिः। धर्म्येण पालनेनैव प्रजा रञ्जयति स्म AhirbuS. 50.42; उभाभ्यां हस्ताभ्यामनुतिष्ठन्प्रधानकालं संभावयिष्यति ŚābaBh. 198.1 (*on* i. 3.6); 581.10 (*on* ii. 3.3); 732.6 (*on* iii. 1.21); प्रयाणे प्रतिविधानमनुतिष्ठता मया कुमारादयमुपालम्भोऽधिगतः MudrāRā. 5.13(5); अन्यत् साध्यमद्दृश्य यागादीननुतिष्ठतः। धार्मिकत्वसमाख्यानं तद्योगादिति गम्यते ŚlokaVār. 2.192 (104.5); 5(17).24 (694.8); यदि हि कर्मस्वरूपमात्रं स्मर्येत ततः पाकादि तदिन्द्रियैरन्यानुतिष्ठतो दृष्ट्वा परे स्मरेयुः TantrVā. 72.20 (*on* i. 3.1); चिकीर्षितमर्थमनुतिष्ठन् तस्य वाचकं शब्दं पूर्वं स्मृत्वा पश्चात्तमर्थमनुतिष्ठतीति सर्वेषां नः प्रत्यक्षमेतत् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 192.4 (*on* i. 3.28); 577.1 (*on* iii. 2.9); अग्निहोत्राद्यनुतिष्ठतोऽपि न तत्काम्यमग्निहोत्रादि भवति GītāBh.(Śaṅ.) 22.4 (*on* 2.11); 196.2 (*on* 6.19); पापं प्रणुदति … विद्वान् … ईश्वरार्थं कर्मानुतिष्ठन् SanatBh. 220.13 (*on* 1.24); 233.7 (*on* 1.42); नित्यनैमित्तिकं कर्म विधिवच्चानुतिष्ठतः (मुक्तिर्भवतीति शेषः) NaiṣkaSi. 10.5; यत्तु नाद्यत्वे केचिदनुतिष्ठन्तो दृश्यन्त इति — उपदिष्टार्थस्य नित्यवत् ManuBh. ii. 274.6 (*on* 9.112); अनुतिष्ठन् परिक्लेशं मध्यमः साधकस्तु सः ParaS. 28.36; न चाध्ययनेनैवार्थमवबुध्यानुतिष्ठतां क्रतुफलभावनासिद्धिः PrakaPañ. 5.5; सोऽपि यथादिष्टमनुतिष्ठन्निदमवादीत् NalaCam. 6.74(4); यदमी ह प्रत्यक्षमेव वृत्त्यर्थमनुतिष्ठन्तो दृश्यन्ते ĀgaPrā. 8.9; अद्यत्वेऽपि … प्रासादकरण° … °प्रदक्षिणोत्सवादीनि … श्रेयस्करतरबुद्ध्यानुतिष्ठतः शिष्टान् पश्यामः ĀgaPrā. 69.6; पञ्च मलिम्लुचाः … कन्दलमपहाय समानायितमैरेयाः पानगोष्ठीमनुतिष्ठन्तः … सर्वेऽपि मग्नाः YaśasCam. ii. 328.25; महता खलु प्रयत्नेन शिष्याचार्यपरंपरया वेदान् धारयन्तो दृश्यन्ते, तदर्थं चानुतिष्ठन्तः Kāśi. i. 110.23 (*on* 2.98½); कणादमिति तस्य कापोतीं वृत्तिमनुतिष्ठतो रथ्यानिपतितांस्तण्डुलकणानादाय प्रत्यहं कृताहारनिमित्ता संज्ञा NyāyKa. 2.14; यद्वृत्तमनुतिष्ठन्वै लोकः क्षेमाय कल्पते BhāgP. iii. 12.31; तव भक्तस्य विप्रस्य नित्यं कर्मानुतिष्ठतः। मोक्षदं मुनयः स्नानं गङ्गायां स्वर्गदं विदुः NīlaP. 311; तदर्थं चादरेणानुतिष्ठद्भिः परिगृहीतो वेदः Bhām. 72.14 (*on* i. 1.3); अदाम्भिकानां प्रच्छन्नमनुतिष्ठतामपि लोकपङ्क्त्यादेरभावात् TātpaṬ.(Vā.) 620.17 (*on* iv. 1.44); सः … कदाचित् शृङ्गारसरसां गोष्ठीमनुतिष्ठन् … कालमतिवाहयांचक्रे UdaySuKa. 25.18; श्राद्धम् …। कुलधर्ममनुतिष्ठद्भिर्दातव्यम् BrahmP. 220.3; आचारमनुतिष्ठन्तो व्यासादिमुनिसत्तमाः।… विप्रोत्तमाः श्रियं प्राप्ताः BhaviP. 83A.15 (i. 42.20); 269A.35 (i. 182.16); PadmP. iv. 31.32; तथानुतिष्ठतस्तस्य कालो बहुतरो ययौ YogVā. v. 37.3; वेदान्तशास्त्रैर्विहितं ज्ञानम् …। तदनुतिष्ठन्नासीन उतासीनः शयानस्तिष्ठन्गच्छंश्च विशेषाभावादनियमेनानुतिष्ठेत् BrahmSūBh.(Rā.) 718.19 (*on* iv. 1.7); कर्मयोगमनुतिष्ठतो विदुषोऽविदुषश्च विशेषं प्रदर्शयन् … कर्तृत्वानुसंधानप्रकारमुपदिशति GītāBh.(Rā.) 201.9 (*on* 3.27); प्रयत्नाद्यनुतिष्ठतः तदानीमेव विनष्टत्वात् VedāntDī. 109.5 (*on* ii. 2.27); धवळसरसतीर्थे सैष सन्यास-[Real संन्यास]धन्यां परिणतिमनुतिष्ठंनन्दिमांनिष्ठितात्मा EI. iii. 197.207; ज्ञानोद्देशेन नित्यान्यनुतिष्ठतोऽवश्यं ज्ञानं भवति VedāntKa. 32.9 (*on* i. 1.1); प्रतिदिनं जिनपूजानिष्ठामनुतिष्ठति सति तस्मिन् वणिजि ViviTīKa. 58.3; न ह्यशक्तमधिकृत्य शास्त्राणि प्रवर्तन्ते। न च तत्त्वतोऽशक्तिः, अन्येभ्यश्शक्तेभ्योऽनुतिष्ठद्भ्यो विशेषादर्शनात् ŚatDū. 241.2; कर्मयोगं परित्यज्य ज्ञानयोगमनुतिष्ठतोऽपि न दोषः NyāySiA. 217.18; आरभ्य समाप्तिपर्यन्तमनुतिष्ठतः फलं युक्तम् NyāyMāVi. 323.12 (*on* vi. 3.9); पार्वती … महान्तं नियममनुतिष्ठन्ती … तपश्चरति PārvPa. 4.0(4); श्राद्धम् … पित्राद्यन्तं तदनुतिष्ठन्ससंतानः शीघ्रं विनश्यति ManvaMu. 127.26 (*on* 3.205); 176.3 (*on* 4.171); पाषण्डम् … अनुतिष्ठन्तीनाम् … द्विजातिस्त्रीणाम् … उदकक्रियौर्ध्वदैहिकं निवर्तेत ManvaMu. 212.33 (*on* 5.90); 232.19 (*on* 6.24); स पश्चात्तत्सिद्धये तत्साधने कर्मणि मयानुष्ठेयमिदं कर्मेत्यविकारितया।… तदनुतिष्ठन् कर्तृतया TantrRaha. 58.6; प्रेमान्तरङ्गभूतानि कृत्यान्येवानुतिष्ठताम्। भक्तानां हृदि राजन्ती …। रतिरानन्दरूपैव BhaktiRaSi. ii. 1.9; यागादिकमनुतिष्ठन्तं दृष्ट्वा व्यवहारदर्शनात् ŚivārkaMaDī. i. 17.7 (*on* i. 1.1); ii. 396.25 (*on* iii. 4.25); कश्चिज्जीवः … नित्यनैमित्तिकाद्यनुतिष्ठन् … केवलहिरण्यगर्भोपासनायाः परिपाके मरणकाले … देहं विसृज्य … हिरण्यगर्भसायुज्यं गच्छति SiddhāTa. 2.21; 58.27; विद्यामनुतिष्ठता कर्माणि … अनुष्ठेयानि SiddhāSi. i. 40.8; शिष्टाश्च कातीयस्नानमनुतिष्ठन्तः … सोदकदर्भमार्जनमाचरन्ति VīraMi.(Āhnika.) 226.15; SarvaMaSaṁ. 36.16; 39.11; विधिवत् अनुतिष्ठन् कुलधर्मनिष्ठः सर्वथा कृतकृत्यो भवति NityoNi. 11.11; GoviBh. 264.11 (*on* iii. 4.2); स्मार्तं कर्मानुतिष्ठन्नौपासनस्याग्नेन मृतां पत्नीं संस्कृत्य शिष्टाग्नें पूर्ववत्कर्माणि कुर्यात् BālamBha. i. 239.5 (*on* 1.89); **Aii** carrying out, executing, accomplishing उत्तङ्को गुरुशुश्रूषुर्गुरुनियोगमनुतिष्ठमानः (v.l. °तिष्ठन्) तत्र गुरुकुले वसति स्म MahāBhā. i. 3.88; कर्मप्रियोऽपि तथा पृथिवीश्वरनिदेशमनुदिनमनुतिष्ठन्नेकदा … महादेवबलस्तिमिङ्गिलगिलो बभूव YaśasCam. ii. 332.5; रामो हि पितृवचनमनुतिष्ठन्नपराक्रमादिधर्मयोगादुत्साहयोगाच्च वीररसवान् Kāvyānu.(He.) 353.8; वचनमात्मगुरोरनुतिष्ठता नृपसुतेन समेत्य निशाचरी। अनुगतत्पिशिताशिघटोत्कचा समययुक्तमपायमवाप सा RāghPāṇ.(Ka.) 1.86; तेषां दुर्वादिनां वेदविहितहिंसामनुतिष्ठतामपि देवतादिपरितोषणे मनोराज्यमेव Syādvā-Mañ. 11(285); यथोचितं प्रायश्चित्तमनुतिष्ठन् इह समाराधनाधिकारित्वम् PāñcRā-Ra. 146.15; हीनप्रायो नटजनस्तेन गोपीजनैः सह। हरिद्वयेन विपिने संगीतमनुतिष्ठता HariC.(Pa.) 82; निष्ठया कर्माण्याचरन्तः सनिष्ठाः। लोकसंजिघृक्षया तान्याचरन्तः परिनिष्ठिताः। ध्यानमेवानुतिष्ठन्तो निरपेक्षाश्च GoviBh. 6.3 (*on* i. 1.1); **Aiii** following अपश्यत्स यमं तत्र देवम् …। विधानमनुतिष्ठन्तं प्राणिनो यस्य यादृशम् Rāmā. vii. 21.2; **B** ruling over षष्टिवर्षसहस्राणि मम जातस्य रावण। पितृपैतामहं राज्यं यथावदनुतिष्ठतः Rāmā. iii. 48.19; **C** waiting upon प्रगे च वचनैस्तैस्तैरनुतिष्ठन्तमच्युतम्। जीवबुध्या(? द्ध्या) निजस्कन्धमध्यारोप्य बलोऽचलत् PāṇḍaC. 18.50; **D** standing near or behind (गाः) प्रातस्ता एव वनं गच्छन्तीरनुगच्छन् तिष्ठन्तीरनुतिष्ठन् BālamBha. iii. 191.28 (*on* 3.325)

अनुतिष्ठमान (anu-tiṣṭhamāna) *adj.* **i** practising, observing धर्माननुतिष्ठमानोऽग्निना चक्रम् … नेमिना तप्ततनूस्सायुज्यं सलोकतामाप्नोति SudarU. 294.1; तेऽपि स्वशाखागृह्योक्तमर्थं यथावदनुतिष्ठमानाः ĀgaPrā. 85.9; **ii** carrying out, executing उत्तङ्को गुरुशुश्रूषुर्गुरुनियोगमनुतिष्ठमानस्तत्र गुरुकुले वसति स्म MahāBhā. i. 3.88; **iii** attending to (some work) कुटुम्बार्थे चानुतिष्ठमानानां तेषामन्येषां भ्रातृणां संबन्ध्युपविष्टं स्थापयेत् ManuBh. ii. 303.28 (*on* 9.214)

अनुतिष्ठास (anu-tiṣṭhāsa-) *desid.* to desire to observe or practise (इयम्) कुलस्त्रीवृत्तम् … अनुतिष्ठासति DaśKuC. 53.21; यस्त्वनुतिष्ठासति जिज्ञासति च तस्मै सच्छिष्यायाप्यन्यायेन … न देयम् NityāṢoḍa. 349.5.

अनुतिष्ठासामात्र (anutiṣṭhāsā-mātra) *n.* mere desire to put into practice कर्मण इव विद्याया अप्यनुतिष्ठासामात्रेणाविच्छिन्नानुवृत्तिसिद्धेः Śivārka-MaDī. ii. 443.12 (*on* iv. 1.16)

अनुतिष्ठासित (anu-tiṣṭhāsita) *n.* what is desired to be performed तेन तस्मिन् प्रयोगेऽनुतिष्ठासितमेव वचनात् प्रयोगान्तरे अनुष्ठेयम् MayūMāli. 504.17 (*on* vi. 5.20)

अनुतिष्ठासितत्व (anutiṣṭhāsita-tva) *n.* the state of being that which is desired to be performed प्रधानानां युगपदनुतिष्ठासितत्वेनानुष्ठानप्रारम्भः MayūMāli. 802.9 (*on* xi. 1.8)

अनुतिष्ठासितस्वपदार्थ (anutiṣṭhāsita-svapadārtha) *m.* item belonging to itself (i.e. Darśapūrṇamāsa) which is desired to be performed दर्शपूर्णमासादयो ह्यनुष्ठानकालेऽस्मृतानुष्ठानासंभवादनु(ति)ष्ठासितस्वपदार्थस्मृतिहेतुमपेक्षन्ते Kāśi. ii. 26.4 (*on* 5(2).1)

अनुतिष्ठासितार्थस्मृति (anutiṣṭhāsitārtha-smṛti) *f.* remembrance of the thing desired to be performed अनुतिष्ठासितार्थस्मृतेश्च ध्यानादिना सिद्धेः साकाङ्क्षत्वेन क्रमप्रकरणाभ्यां स्वरूपस्यैवाङ्गत्वावसायाद्ग्रहणम् NyāySu.(So.) 95.9 (*on* i. 2.31-39); 95.24 (*on* i. 2.31-39)

अनुतिष्ठासु (anu-tiṣṭhāsu) *adj.* desirous of observing or practising नैत्यकं विधिं ब्रह्मयज्ञरूपमास्थितोऽनुतिष्ठासुः सावित्रीमपि … अधीयीत ManvaMu. 55.30 (*on* 2.104)

अनुतीरवन (anutīra-vana) *n.* forest on the bank (of the river) तत्रानुतीरवनवासितपस्विविप्रा शिप्रा तव … भविता वयस्या NaiṣC. 11.89.

अनुतीरविरूढ (anutīra-virūḍha) *adj.* growing near the bank (of a lake) कोऽपि ब्रह्मचारी … बिसक्षीरेणानुतीरविरूढचरपद्मपत्रपुटं तमापूरयन् … वसन्ततिलकमुच्चैरुज्जहार AvantiKa. 222.19.

अनुतीर्थम् (anutīrtham) *adv.* from the part of the hand (i.e. space between the index finger and the thumb) sacred to the manes अनुतीर्थमप उत्सिञ्चन्ति 'ऊर्जं वहन्तीः …' इति ĀgniveGS. ii. 6.3 (98.9); BaudhDS. ii. 3.3; ii. 5.30; अनुतीर्थं तीर्थं लक्षीकृत्य, दैवपित्र्यादितीर्थेनेत्यर्थः VīraMi.(Āhnika.) 169.25; 364.1.

अनुतीर्थेशम् (anutīrtheśam) *adv.* towards the lord of the place नृपः …। कृताष्टमो रथस्थोऽनुतीर्थेशं बाणमक्षिपत् PārśvC. 4.100.

अनुतुद् (anu-tud-) VI. P. to push repeatedly पवमानस्य ते रसः पवमान रसस्तवेति समानमनुतुदति वैराजरूपम् JaimiBr. 3.60; 3.70; पदान्तेऽ-

स्यानुतुदति यथा वैराजस्य Kṣudra. 3.6.

अनुतुन्न (anu-tunna) *adj.* repeatedly pushed अनुतोदो वैराजस्यानुतुन्नं हि वैराजम् PañcBr. viii. 9.13; JaimiBr. 3.60; यदृचा प्रस्तौति तत्प्रथमस्याह्नो रूपम् … यदनुतुन्नं तच्चतुर्थस्य PañcBr. x. 9.1; JaimiBr. 3.333; PañcBr. x. 12.2; भेषजमेवैतेन प्रायश्चित्तिं कुर्वते। तदनुतुन्नं भवति JaimiBr. 3.66; 3.81; अनुतुन्नं यथा वैराजम् Kṣudra. 3.6 [depressed or repressed (in sound), muffled, MW.; unruffled, APTE]; *n.* repeated push अनुतुन्नाद्धि रेतो धीयते PañcBr. xii. 10.11; अनुतुन्नाद्वै प्रजाः पशवः प्रजायन्ते JaimiBr. 3.66; 3.97; 3.204; 3.268.

अनुतुन्नम् (anutunnam) *adv.* with repeated push अनुतुन्नं गायति तथा ह्येतस्याह्नो रूपम् PañcBr. xii. 9.17; आ(? अ)नुतुन्नं गायति रेतोधेयाय PañcBr. xii. 10.11.

अनुतुलिता (anu-tulitā) *adj.* (*f.*) [w. r. for अतुलिता] ŚaṅkaVi. (Ā.) 104.10.

अनुतूलन (anu-tūlana) *n.* rubbing (as the point or end of grass) with cotton [APTE]

अनुतूलय (anutūlaya-) *denom.* **i** to rub (something with the tip of grass) तूलैरनुकुष्णाति अनुतूलयति JaineVyā. 91.4 (*on* ii. 1.22); Cāndra-Vṛ. *on* i. 1.45; KāśiVṛ. *on* iii. 1.25; PrakriKau. ii. 384.5; **ii** to rub (as the point or end of grass) with cotton तूलेनानुकुष्णाति — अनुतूलयति। तृणाग्रं तूलेनानुघट्टयतीत्यर्थः SiddhāKau. 451A. 4 (*on* iii. 1.21)

अनुतृद् (anu-tṛd-) VII. P. to split open, to set free अहन्नहिमन्वपस्ततर्द RV. i. 32.1; SV. (Satavalekar's Ed.) 612; AV. ii. 5.5; AV. (P.) xiii. 6.1; ऋतस्य धारा अनु तृन्धि पूर्वीः RV. v. 12.2; अन्वपां खान्यतृन्तमोजसा …। इन्द्रावरुणा RV. vii. 82.3.

अनुतृप् (anu-tṛp-) IV. U. to be pleased, to be satisfied ब्राह्मणेभ्योऽनुतृप्यन्ति (v.l. °तृप्यन्ते) पितरो देवतास्तथा MahāBhā. xiii. 30.5 [to take one's fill (or refreshment) after or later than another, MW.]

अनुतृप् (anu-tṛp-) X. P. to satisfy or to please तिलोदकैस्तर्पयित्वा स्वपितॄंश्च पितामहान्। प्रपितामहसंज्ञांश्च सदाराननुतर्पयेत् PāraS. 2.106.

अनुतृप्त (anu-tṛpta) *adj.* who has become pleased or satisfied एकत्रिंशत्पितृगणाः … ते मेऽनुतृप्तास्तुष्यन्तु MārkP. 96.48.

अनुतॄ (anu-tṝ-) I.P. to cross, to overcome नं वैं दीक्षितं तरन्तं देवता अनुतरन्ति … नं वैं दीक्षितं तरन्तं यज्ञोऽनुतरति MaiS. iii. 6.9 (iii. 73.12, 13); (कालि मातः) कटाक्षं ये तावकीनमनघे समुपालभन्त। ते दुस्तराण्यनुतरन्ति ParamāKā. 124.72 [to follow across or to the end, MW., APTE; to stretch lengthwise, APTE]

अनुतेजस् (anu-tejas) *n.* inferior or subordinate vigour सर्वाधिको ब्राह्मणस्तु जायते हि स्वकर्मणा। तत्तेजसोऽनुतेजांसि सन्ति च क्षत्रियादिषु ŚukraNī. 3.273.

अनुतोद (anu-toda) *m.* **A** repeated push अनुतोदो वैराजस्यानुतुन्नं हि वैराजम् PañcBr. viii. 9.13; **B** name of the two *sāmans* धृषतो मारुतस्य सामनी द्वे।… गृत्समदस्य मदौ द्वौ गौतमस्य वानुतोदौ ĀrṣeBr. iii. 11.6.

अनुतोदन (anu-todana) *m.* repeated push अनुतोदनात् पुनः पुनरभ्यासात् Sāy. *on* PañcBr. xii. 10.11.

अनुतोदवत् (anutoda-va(n)t) *adj.* having repeated push तदेतदभिपूर्वमेव शक्वरीणां रूपमुपगच्छन्ति। तास्वानूपमनुतोदवत् सिमानां रूपम् JaimiBr. 3.97.

अनुतोयधि (anutoyadhi) *adv.* along the sea-shore चक्रधरः …। प्रतस्थे दक्षिणामाशां जिगीषुरनुतोयधि MahāP. 29.1.

अनुतोरणम् (anutoraṇam) *adv.* on the arches स्वभावभास्वरे भर्तुः देहे स्वानवकाशताम्। मत्वेवाभरणान्यास्थुरुद्बद्धान्यनुतोरणम् MahāP. 22.145.

अनुत्क (an-utka) *adj.* not over-anxious, not repentant or regretful, self-complacent अपरः कोकिलोऽन्वक्षं (v. l. °ऽनुत्कः) प्रतिश्रुत्केव कूजति BuddhaC. 4.51.

[1]अनुत्कट (an-utkaṭa) *adj.* [*f.* -ā] **1** not proud or haughty भवन्ति यस्याम् …। अनुत्कटा नित्यविहस्तसंश्रया महारथा न द्विरदाः कदाचन RāghPāṇ. (Dha.) 1.44; **2** not prominent न रङ्गे अल्पतथात्वादिति तत्रानुत्कटा सा (रङ्गवृत्तिः) TattvCin. i. 495.2; मन्दप्रकाशजनकत्वमनुत्कटे चक्षुराद्यावरणे वस्त्रादावेव दृष्टम्, न तु उत्कटे कुड्यादौ JñānBiPra. 1.19 [ŚabdaRaSaK. 184.2 gives *anutkaṭa* as one of the meanings of *visrabdha*] [short, small, APTE]

[2]अनुत्कट (an-utkaṭa) *adj.* not in rut (*lit.* not having the temples open), RāghPāṇ.(Dha.) 1.44.

अनुत्कटकर्णकोश (anutkaṭa-karṇakośa) *adj.* having bud-like non-prominent (i.e. short) ears (बाणः) अनुत्कटकर्णकोशैः … तुरङ्गैरारचितां मन्दुरां विलोकयन् HarṣaC. 100.3.

अनुत्कटत्व (anutkaṭa-tva) *n.* **1** the state of being non-predominant, non-predominance सत्त्वरजस्तमसां तूत्कटानुत्कटत्वविशेषात् सर्गवैचित्र्यं महदादिभेदेनाविरुद्धमेव TattvSamPañ. 18.11 (*on* 7); **2** [Inst.] **i** without clear appearance समवायन्यायो यत्र (भेदस्य) तस्यैवानुत्कटत्वेनावस्थानम् AlaṅkāSa. 192.10; **ii** because of non-clear appearance अनुपलब्धिस्त्वनुत्कटत्वेनाप्युपपद्यते SiddhāMu. 15.4 (*on* 35)

अनुत्कटपल्लव (anutkaṭa-pallava) *adj.* leaves of which are not prominently visible वटविटपिनस्तस्याङ्कूराननुत्कटपल्लवान् … भिक्षुः प्रतिक्षणमीक्षते SubhāNī. 1.11.

अनुत्कटभेदत्व (anutkaṭabheda-tva) *n.* the state of not having clearly visible difference अनुत्कटभेदत्वमुत्कटभेदत्वं च संकरः AlaṅkāSa. 197.11.

अनुत्कटम् (anutkaṭam) *adv.* without difficulty, easily घटात् पटमुपायाति पटाद् घटमनुत्कटम्। चित्तमर्थेषु चरति पादपेष्विव मर्कटः ŚārṅgaPa. 4218.

अनुत्कटव्यभिचारिणी (anutkaṭavyabhicār-iṇī) *f.* woman whose infidelity is not apparently known तत्रानुत्कटव्यभिचारिणी सतीव भरणीया SmṛtiCan. iv. 568.16.

अनुत्कटाकाङ्क्षाप्रतिबन्ध (anutkaṭākāṅkṣā-pratibandha) *m.* obstruction of non-apparent expectancy अत उत्कटाकाङ्क्षयानुत्कटाकाङ्क्षाप्रतिबन्धान्न रङ्गे निवृत्तिः TattvCin. i. 495.3.

अनुत्कण्ठ (an-utkaṇṭha) *adj.* not having anxiety उत्कण्ठं त्वयि …। स्वकुटुम्बमनुत्कण्ठं कुरु BṛKathāŚloSaṁ. 18.427; मुहूर्तकमनुत्कण्ठैरिह युष्माभिरास्यताम् BṛKathāŚloSaṁ. 21.23; किमेवं कठिनोऽभूस्त्वमनुत्कण्ठः कुटुम्बके PariPar. 13.114.

अनुत्कण्ठभुजङ्गम (anutkaṇṭha-bhujaṅgama) *adj.* in which the serpents are devoid of anxiety इदं पुरम्। पुनरागच्छता कार्यमनुत्कण्ठभुजङ्गमम् BṛKathāŚloSaṁ. 5.134.

अनुत्कण्ठा (an-utkaṇṭhā) *f.* absence of longing for (something) 'यः कौमारहरः' इत्याद्यु(? द्यनु)त्कण्ठाकारणसद्भावेऽपि अनुत्कण्ठाया अनुत्पत्तौ विशेषोक्तिः AlaṅkāSa. 200.8.

अनुत्कण्ठिताकुला (anutkaṇṭhitākulā) *adj.* (*f.*) afflicted (even) without longing for (something) अपीतमत्ताः शिखिनो दिशोऽनुत्कण्ठिताकुलाः। नीपोऽविलिप्तसुरभिरभ्रष्टकलुषं जलम् Kāvyālaṅ.(Bh.) 2.78.

अनुत्कर्णकोश (an-utkarṇakośa) *adj.* who has not lifted up or raised his bud-like ears (चन्द्रापीडः) अनुत्कर्णकोशम् … इन्द्रायुधमालोक्यापि … निरगान्नगर्याः Kād. 299.2.

अनुत्कर्ष (an-utkarṣa) *m.* **1** absence of drawing (of items from their original place to somewhere else), absence of putting off or lifting up (of items from their original place to somewhere else) दीक्षाकालस्य शिष्टत्वादतिक्रमे नियतानामनुत्कर्षः प्राप्तकालत्वात् MīmāSū. vi. 5.38; यद्येकवचनान्तं प्रातिपदिकं नोत्कृष्यते, प्रकरणादित्युच्यते, सिद्धस्तर्ह्यनुत्कर्षस्तदेवेदम् ŚābaBh. 1753.9 (*on* ix. 3.15); गौण्या वृत्त्या पूषादिशब्दैरग्न्याद्यभिधानादनुत्कर्षो भविष्यति TantrVā. 767.6 (*on* iii. 2.1); 396.4 (*on* ii. 1.16); उत्कृष्टेषूक्थ्येषु… षोडशिग्रहस्य … अनुत्कर्षमाशङ्क्य क्रमः … कालाद् बलीयान् TantrRa. 293.18; 287.8; संप्रतिपन्नदेवतत्वाच्च पयसा सह प्रदानमस्य (पुरोडाशस्य) इति प्रकरणाच्च मन्त्रानुत्कर्षात् प्रकरणमप्यनुगृह्यते SaṅkarKāBh. 15.24 (*on* i. 2.8); उत्कर्षोऽनुत्कर्षो वेत्यस्यां विप्रतिपत्तौ पाशं पाशानिति च मन्त्रयोर्विकल्पः स्यात् VedāntKa. 113.21 (*on* i. 1.12); 191.3 (*on* i. 3.40); स्वरविधीनामृगादिधर्मत्वपक्षे उच्चैस्साम्नेत्यस्यानुत्कर्षो वक्तुं शक्यः UpaParā. 13.3; पुरोडाशदेवतापदानां पश्वङ्गतया … दाक्षिणाग्निकहोमवदनुत्कर्षात् तानि तावत् सवनीयपुरोडाशेडाभक्षणोत्तरकालं पठनीयानि BhāṭṭDī. iv. 193.13 (*on* xi. 3.15); **2** absence of excellence, inferiority सत्त्वत्यागादनुत्कर्षो वाक्यादेर्दैन्यमुच्यते SaraKaṇṭhā. 590.3; असत्प्राधान्यं क्वचिद्वाक्यादनुत्कर्षेण Kāvyānu.(He.) 125.1.

अनुत्कर्षण (an-utkarṣaṇa) *n.* absence of elevation न ह्यन्यं प्रति स्वभावोऽतद्भावो भवति, तस्य तेनापकर्षणात् अन्येन चानुत्कर्षणात् PramāVāSvopVṛ. 105.18.

अनुत्कर्षपक्ष (anutkarṣa-pakṣa) *m.* view of absence of drawing (of items) अनुत्कर्षपक्षेऽप्युक्थ्यपरभावो बाध्येत ŚāstrDī. 419.16 (*on* v. 1.18)

अनुत्कर्षप्रतिपादक (anutkarṣa-pratipādaka) *adj.* indicative of the absence of excellence यत्त्वनुत्कर्षप्रतिपादकं ऋष्यशृङ्गवचनम्।… तच्छन्दोगविषयम् CaturCin. iii(2). 397.16.

अनुत्कर्षमात्रलिप्सा (anutkarṣamātra-lipsā) *f.* desire to obtain only the absence of drawing (of items) अनुत्कर्षमात्रलिप्सया देवताकल्पने पूषादिदेवताः कुतो न नियम्यन्ते BhāṭṭCan. 11.3 (*on* xiii. 2.5)

अनुत्कर्षरूप (anutkarṣa-rūpa) *adj.* having the nature of non-drawing, characterised by absence of drawing (of items) अनेनैव पूर्वोत्तरपक्षयोरुत्कर्षानुत्कर्षरूपं प्रयोजनमित्यपि सूचितम् MayūMāli. 112.4 (*on* ii. 1. 5)

अनुत्कर्षलाभ (anutkarṣa-lābha) *m.* obtainment of non-drawing (of items from their original place) संतर्दनविधेः प्रकरणादनुत्कर्षलाभात् षष्ठीसमासाश्रयणं वरमेत्यधिकशङ्कावारणाय दीर्घसोमवाक्यस्य पुनर्विचारः UpaPaiā. 27.30.

अनुत्कर्षसंभव (anutkarṣa-sambhava) *m.* possibility of non-shifting or not drawing of (an item from its original place) श्रुया विधिगतशब्देनैव देवतायाः कर्मणि समवायात् संबन्धादिन्द्रशब्देन महेन्द्रप्रकाशनानुपपत्तेर्नानुत्कर्षसंभवः MīmāKau. iii(2). 91. 16 (*on* ii. 1.16); BhāṭṭCan. 11 5 (*on* xiii. 2.5)

अनुत्कर्षोपपत्ति (anutkarṣopapatti) *f.* tenability of non-shifting (of an item from its original place) अनूयाजोत्कर्षेऽपि पिष्टलेपफलीकरणहोमयोरनुत्कर्षोपपत्त्या 'प्रासङ्गिकं च नोत्कर्षे' दित्यधिकरणविरोधाभावाच्चेति भावः MayūMāli. 185. 22 (*on* iii. 1. 2)

अनुत्कालितपौंस्न (anutkālita-pauṁsna) *adj.* whose virility is not expelled साण्ड इति। अनुत्कालितपौंस्न इत्यर्थः MayūMāli. 596. 19 (*on* ix. 1. 14); 692. 5 (*on* x. 3. 16)

अनुत्कीर्ण (an-utkīrṇa) *adj.* [*f.* -ā] **A** not having any cavity, not hollowed out गार्ह[पत्यस्य पुरस्तात् प्रागग्रे]षु कुशेषु द्वन्द्वं पात्राण्यासादयति।… रौहिणहवन्यौ च स्रुचावनुत्कीर्णे KātyŚS. xxvi. 2. 10; **B** not dug out अनूख(ष)राम् … अनातपामनुत्कीर्णाम् … त्यजेयुर्दश मृत्तिकाः LaHārīSm. 73; **C** not engraved or carved out अनुत्कीर्णा यथा स्तम्भे संस्थिता शालभञ्जिका YogVā. iii. 10. 7; iii. 15. 2; अनुत्कीर्णा यथा पङ्के पुत्रिका चाथ दारुणि। यथा वर्णा मषीकल्के तथा सर्गाः स्थिताः परे YogVā. iii. 61. 24; ŚārṅgaPa. 4241; YogVā. vi(2). 194.25; अनुपस्कृतमनुत्कीर्णकाञ्चनाब्जादि ManvaVi. 664.10 (*on* 5.112)

अनुत्कीर्णपुत्रिक (anutkīrṇa-putrika) *adj.* on which a figure has not been engraved or carved out यथा न पुत्रिकाशून्यः स्तम्भोऽनुत्कीर्णपुत्रिकः। तथा भातं जगद्ब्रह्म तेन शून्यं न तत्पदम् YogVā. iii. 10. 9.

अनुत्कृष्ट (an-utkṛṣṭa) *adj.* **1** (item) not drawn (from its original place to somewhere else) वपाप्रचारेणानुत्कृष्टस्यानेनैव वाक्येनोत्कर्षः कर्तव्यः TantrVā. 1095. 9 (*on* iii. 6. 22); **2** not superior, inferior, cf. **अनुत्कृष्टजाति**; *m.* one not superior, inferior one न चोत्कृष्टासनं देयमनुत्कृष्टस्य चादरात् BrahmP. 221.78; *n.* one of the varieties of *jāti* (false argumentation or futile rejoinder based on) *anutkṛṣṭa* (same as *apakṛṣṭa*) which imposes absence of certain property in the subject on the analogy of the example वार्त्तिककारस्तु सममनुत्कृष्टमपकृष्टमुत्तरं जातिरिति मन्वान उत्तरवादिवाक्यगतमपकर्षं लक्षणया साम्यमाह TārkiRa. 248.15; सममनुत्कृष्टमपकृष्टमुत्तरं जातिरिति च जातिवादिसमः साधारणो नोत्कृष्टः अपकृष्ट इत्यर्थः NyāyPari. 222.7.

अनुत्कृष्टजाति (anutkṛṣṭa-jāti) *adj.* of an inferior caste हीनजातिम् उत्तमर्णादनुत्कृष्टजातिमधमर्णम् … ऋणनिस्तारार्थमुत्तमर्णः कर्म स्वापेक्षितं कृषिशुश्रूषणादि कारयेत् VīraMi. 466. 6 (*on* 2.43)

अनुत्कृष्टजातीय (anutkṛṣṭa-jātīya) *adj.* [P. v. 3.69] of an inferior type मृदादीनां मध्ये किंचिदनुत्कृष्टजातीयमपि तदुत्कृष्टजातीयद्रव्यसादृश्यमापाद्य Aparā. 826.3 (*on* 2.246)

अनुत्कृष्टता (anutkṛṣṭa-tā) *f.* the state of not being superior, inferiority ग्रामाधिपतिश्चौरादिदोषान् … प्रतिकर्तुमक्षमोऽनुत्कृष्टतया स्वयं दशग्रामाधिपतये कथयेत् ManvaMu. 268.6 (*on* 7.116-117)

अनुत्कृष्टधर्मयुक्त (anutkṛṣṭadharma-yukta) *adj.* associated with inferior qualities अनुत्कृष्टधर्मयुक्तस्य वर्णनीयस्यालंकरणम् … न शोभातिशयकारितामावहति VakroJī. 135. 7.

अनुत्कृष्टपात्रप्रदान (anutkṛṣṭapātra-pradāna) *n.* giving of a vessel of inferior (quality) तुल्यमिति आढ्यस्योत्कृष्टपात्रप्रदानात् यत्फलं तद्दरिद्रस्यानुत्कृष्टपात्रप्रदानेन फलं भवति VīraMi.(Pūjā.) 322. 5.

अनुत्कृष्टविशेषण (anutkṛṣṭa-viśeṣaṇa) *adj.* having improper qualifiers तदिदं (वाक्यम्) अपुष्टार्थत्वादनुत्कृष्टविशेषणमनुदारं निरलंकारमाचक्षते SaraKaṇṭhā. 35.11.

अनुत्कृष्टविषयत्व (anutkṛṣṭaviṣaya-tva) *n.* the state of having reference to a person of an inferior caste अनुत्कृष्टविषयत्वे तु – उद्गूर्णे हस्तपादे तु दशविंशतिकौ दमौ BālaKrī. i. 277.3 (*on* 2.221)

अनुत्कृष्यमाण (an-utkṛṣyamāṇa) *adj.* not being removed from (the original place to elsewhere) अनुत्कृष्यमाण एव वा प्रगाथः … प्रकाशयिष्यति TantrVā. 406.18 (*on* ii. 1.21)

अनुत्कोट (an-utkoṭa) *adj.* devoid of crookedness (of the mind) अकुटिल्वेति राज्ञोक्तोऽनुत्कोटो नुवितेति सः।… स्माहालेखनीयकृतां वरः DvyāśraKā. 9.98 (comm. अनुत्कोटोऽकुटिलमनस्कः)

अनुत्कोटयत् (an-utkoṭayat) *adj.* not making crooked वचोऽनुत्कोटयन्स्माहालेखनीयकृतां वरः DvyāśraKā. 9.98.

अनुत्क्रम (an-utkrama) *m.* absence of going out (of the body), absence of departure न ह्यविदुषः प्राणानामनुत्क्रमः AṇuBh. 320. 3 (*on* iv. 2.5)

अनुत्क्रमण (an-utkramaṇa) *n.* absence of going out, absence of departure (प्रत्युत्थानाभिवादाभ्याम्) सप्राण एव भवत्यनुक्रमणात् (? अनुत्क्रमणात्) ManvaVi. 189. 8 (*on* 2.120)

अनुत्क्रम्य (an-utkramya) *ger.* not having gone out or departed सगुणविद्याफलस्य … अर्चिरादिगतिप्राप्यस्य अनुक्रम्य (? अनुत्क्रम्य) प्राप्त्यसंभवात् VedāntKa. 530.3 (*on* iv. 2. 1)

अनुत्क्रान्त (an-utkrānta) *adj.* not departed or gone out स यावदस्माच्छरीरादनुत्क्रान्तो भवति। तावज्जानाति ChāndoU. viii. 6. 4; न तर्ह्ययमनुत्क्रान्तेषु प्राणेषु मृतः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 810.4 (*on* iv. 2.13)

अनुत्क्रान्तजीव (anutkrānta-jīva) *adj.* whose life-breath has not departed or gone out (of the body) (i. e. who is still alive) अब्रह्मण्यमनुत्क्रान्तजीवो योगस्थितो द्विजः। अनाथशव इत्यद्य बलाद् दग्धः KathāSaSāg. i. 4.111.

अनुत्क्रान्तप्राण (anutkrānta-prāṇa) *adj.* whose vital breath has not gone out or departed (from the body) न ह्यनुत्क्रान्तप्राणस्य देहाद्गतिः संभवति। अतोऽन्यविषयत्वात् गतेर्विदुषो जीवत एव मुक्तिस्सिद्धा IṣṭaSi. 78. 3; संजातविद्यः पुरुषः प्रारब्धवशादनुत्क्रान्तप्राणो जीवद्दशायामेव ब्रह्मानुभवतीत्यर्थः ŚrutaPra. ii. 605. 16 (*on* iv. 2. 13)

अनुत्क्रान्ति (an-utkrānti) *f.* non-departure, absence of going out (of the body) अमृतिश्चाप्यनुत्क्रान्तौ सत्सु प्राणेषु का मृतिः BṛĀraUBhVā. iii. 2. 25.

अनुत्क्रान्तिपक्ष (anutkrānti-pakṣa) *m.* alternative view of non-departure (of the vital breath from the body) अनुत्क्रान्तिपक्षं परिगृह्य … उच्छ्वयनादीनि समामनन्ति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 810. 4 (*on* iv. 2.13)

अनुत्क्रान्तिपर (anutkrānti-para) *adj.* referring to non-departure यच्च निर्विशेषब्रह्मात्मैक्यध्यायिनोऽनुत्क्रान्तिपरं तदित्याह तन्मन्दम् GoviBh. 302. 5 (*on* iv. 2. 13)

अनुत्क्रामत् (an-utkrāmat) *adj.* not departing, not going out (of the body) तस्मिंश्च प्राणे प्रतिष्ठमाने तूष्णीं भवति अनुत्क्रामति सति, सर्व एव प्रतिष्ठन्ते तूष्णीं व्यवस्थिता बभूवुः PraśnaUBh. 253. 16 (*on* 2.4)

अनुत्क्रामुक (an-utkrāmuka) *adj.* [Debru. 480] not liable to stray away तथा ह यजमानात् पशवोऽनुत्क्रामुका भवन्ति KauṣīBr. 2.4 (5.17); 8.7 (38.24); 11.6 (51.11)

अनुत्क्लिष्ट (an-utkliṣṭa) *adj.* not having the tendency of coming out (from the receptacle) सामान् दोषान् न निर्हरेत्। लीनान् धातुष्वनुत्क्लिष्टात् फलादामाद्रसानिव AṣṭāSaṁ. i. 114. 4 (1. 21); AṣṭāHṛ. i. 13. 28 (comm. स्वस्थानादचलितान्); प्रमाणं प्रतिमर्शस्य बिन्दुद्वितयमिष्यते। बिन्दुर्वा येन चोत्क्लेशो नानुत्क्लिष्टस्य जायते AṣṭāSaṁ. i. 157.22 (1.29)

अनुत्क्लिष्टकफ (anutkliṣṭa-kapha) *adj.* whose phlegmatic humour has not (got the tendency to) come out (from the receptacle) अनुत्क्लिष्टकफास्विन्नदुर्बलानां विशोधनात्। वायुर्लब्धास्पदो मर्म संशोष्याशु हरेदसून् CaraS. vi. 17. 91 (1941 Ed.); AṣṭāSaṁ. 33. 7 (4. 6); AṣṭāHṛ. iv. 4.18.

अनुत्क्लेश (an-utkleśa) *m.* condition in which a *doṣa* does not tend to come (out of the receptacle) पिपासायामनुत्क्लेशे लवङ्गस्याम्बु शस्यते। जातीफलस्य वा शीतं शृतं भद्रधनस्य वा SiddhYo. 6. 62.

अनुत्क्षिप्तभ्रू (anutkṣipta-bhrū) *adj.* eyebrow of which is not raised जिह्वालेहनेनादन्तदर्शनेनानुक्षि(? त्क्षि)प्तभ्रुवा … मुखेन AvantiKa. 104.8.

अनुत्क्षिप्ताञ्जलिपुट (anutkṣiptāñjalipuṭa) *adj.* in which the folded palms are not raised in supplication पिङ्गलकः … असहमानस्वयंग्राहि … अनुत्क्षिप्ताञ्जलिपुटम् … राजत्वमनुभवन्नास्ते Tantrākhyā. 4.14; पिङ्गलकः … अनुक्षि(? त्क्षि)प्ताञ्जलिपुटम् … राजत्वमनुबभूव Pañcā. 4.28.

अनुत्खात (an-utkhāta) *adj.* **I** not dug out, not uneven रथेनानुद्धा-(v.1. त्खा)तस्तिमितगतिनोत्तीर्णजलधिः … अवति वसुधामप्रतिरथः।… भरतः Śāk. 7.33; **II** not extracted उत्खातनयनश्चायमनुत्खाताक्षवद् घटम्। स्वप्ने समीक्षते BṛĀraUBhVā. iv. 3.265; देवासुराः। अशिथिलशिखरम् … अनुत्खातलता-वितानम् … अवहन्त मन्दरम् NīlaVi. 74.13.

अनुत्खाय (an-utkhāya) *ger.* not having dug out, not having uprooted शत्रुमूलमनुत्खाय न पुनर्द्रष्टुमुत्सहे। त्र्यम्बकम् MahāvīC. 3.6; चलन्त्य-नुत्खाय कुलायपादपानथापगा पर्वतपीडिता अपि RāmC. 5.34; मल्लिनाथः पूर्वभवे कृत्वा मायां तनीयसीम्। मायाशल्यमनुत्खाय स्त्रीभावमुपयास्यति TriṣaŚaPuC. iv. 5.298.

अनुत्खिन्ना (an-utkhinnā) *adj.* (*f.*) not extracted (i. e. not cut out) कथं पुनरनुत्खिन्नायां वपायां प्रजापतिरात्मनो वपामुदक्खिदत् ŚābaBh. 125.3 (*on* i. 2.10)

अनुत्खेया (an-utkheyā) *adj.* (*f.*) not to be dug out or uprooted or destroyed अन्याश्च क्षीरिणीरनुत्खेयाः BhārPiMe. ii. 2.6; HiṛPiMe. ii. 1.6.

[1]**अनुत्त** (á-nutta) *adj.* [*f.* -ā] [*but* ánu-tta, cf. DEBRU. 561; *nt.* and GELDNER] not driven out, not vanquished, irresistible, invincible इन्द्र तुभ्यमिदद्रिवोऽनुत्तं वज्रिन्वीर्यम् ṚV. i. 80.7; SV. I. v(1). 3.4; अनुत्तमा ते मघवन्नकिर्नु ṚV. i. 165.9; MaiS. iv. 11.3 (iv. 169.7); KāṭhS. 9.18 (i. 122.5); VājaS. 33.79; VājaS.(K.) 32.6; KauṣīBr. 19.9 (87.19); ŚāṅkhāŚS. xi. 2.5; गिरो यस्मिन्ननवद्याः समीचीर्विश्वा इन्द्राय तविषीरनुत्ताः ṚV. iii. 31.13; (वरुणः) राजा राष्ट्रानां पेशो नदीनामनुत्तमस्मै क्षत्रं विश्वायु ṚV. vii. 34.11; त्वं वृत्राणि हंस्यप्रतीन्येक इदनुत्ता चर्षणीधृता ṚV. viii. 90.5; SV. I. iii(2). 1.6; II. vi(2). 12.1; इतस्ता सर्वा नश्यन्त्यनुत्ताः AV.(P.) viii. 16.1-3; नसत्तनिषत्तानुत्तप्रतूर्तसूर्तगूर्तानि छन्दसि P. viii. 2.61; वीक्ष्य प्रसीदति मनोऽत्र समाधिभाजोऽनुत्तं भयं तिरयतोऽहरहस्तवेष्टान् HarVi. 5.146 (comm. अनिराकृतम्); सर्वापदां संहतिध्वान्तस्तोभमनुत्तमन्तमनयत्कान्तः सरोजन्मनाम् ĀnaMandā. 85.

[2]**अनुत्त** (an-utta) *adj.* not moistened, not wet अनुत्तमित्युन्देर्नञ्पूर्वस्य निपातनम् KāśiVṛ. *on* viii. 2.61; Nyās. ii. 1003.21; (*on* viii. 2.61); Prasā. ii. 732.17; SiddhāKau. 609B.17 (*on* viii. 2.61)

अनुत्तब्धमूर्धस्तम्भ (anuttabdha-mūrdhastambha) *adj.* having the pole at the head (left) unsupported दुर्बलं वेश्म शकटमनुत्तब्धमूर्धस्तम्भम् … कृत्वा हिंसायां दण्डपारुष्यं विद्यात् ArthŚā. ii. 178.5 (4.13)

अनुत्तम (an-uttama) *adj.* [*f.* -ā] [AltGr. II. 1. *nt.* 68] **1A1** (person or thing) than which there is nothing better, having no superior or better, unsurpassed, the very best or highest, incomparable ताक्ष्यः …। विनतायां दधौ गर्भमाण्डजानामनुत्तमम् Suparṇā-dhyāya 2.6; 20.3; यदतः परो दिवो ज्योतिर्दीप्यते … अनुत्तमेषूत्तमेषु लोकेष्विदं वाव तद्यदिदमस्मिन्नन्तः पुरुषे ज्योतिः ChāndoU. iii. 13.7; ŚrutaPra. iB. 259.7 (*on* i. 1.25); ब्रूहि मे श्रद्दधानाय ब्रह्मविद्यामनुत्तमाम् AnnaU. 1.17; 4.9; NāraPaU. 6.27; ŚivU. 5.32; 7.1; आर्द्रायां कृसरं दद्यात् …। पुनर्वसुभ्यां मंहेत मध्वपूपांस्त्वनुत्तमान् AVPari. 1(48).3; 4(1).24; 11(2).3; सनत्सुजातेनाध्यात्ममनुत्तमम्।… राजा श्रावितः MahāBhā. i. 2.143; ऋतस्य दातारमनुत्तमस्य। … ये नाद्रियन्ते गुरुमर्चनीयं पापाँल्लोकांस्ते व्रजन्त्यप्रतिष्ठाम् MahāBhā. i. 71.51; ऋषिः …। न्यायविद्धर्मतत्त्वज्ञः षडङ्गविदनुत्तमः Mahā-Bhā. ii. App. I. 2(3); सर्वयोधेषु चैवास्य सदा वृत्तिरनुत्तमा MahāBhā. iii. 38.7; गतिं चानुत्तमां शुभाम्। नैषधाय ददौ शक्रः MahāBhā. iii. 54.29; iii. 630*(9); v. 81.1; vi. 16.7; ज्ञानी …। आस्थितः स हि युक्तात्मा मामे-वानुत्तमां गतिम् MahāBhā. vi. 29.18 = BhagGī. 7.18; MahāBhā. vi. 29.24 = BhagGī. 7.24; आतिष्ठास्त्रमनुत्तमम् MahāBhā. viii. 66.57; व्रज लोकाननुत्तमान् MahāBhā. ix. 30.63; युधिष्ठिरस्त्वां पाञ्चालि सुखे धास्यत्यनुत्तमे MahāBhā. xii. 14.30; xii. 100.7; शिष्यस्तु तस्य ब्रुवतो मुनेर्वाक्यमनुत्तमम्। प्रतिजग्राह Rāmā. i. 2.18; i. 70.17; दद्यान्न प्रतिगृह्णीयात्सत्यं ब्रूयान्न चानृतम्। एतद् ब्राह्मण रामस्य व्रतं ध्रुवमनुत्तमम् Rāmā. iii. 45.15; iv. 18.3; माल्यवान् …। अनुत्तमेषूत्तमपौरुषो बली बभूव तूष्णीं समवेक्ष्य रावणम् Rāmā. vi. 26.33; vii. 97.17; भवता परिकीर्तितम्।… जन्म चाग्र्यमनुत्तमम् HariVaṁ. 1.3; 18.23; 20.3; MatsyaP. 23.2; अनुत्तमां च लक्ष्मीम् … अपहाय…विनिर्जगाम BuddhaC. 5.83; 8.54; इदं बभाषे वदतामनुत्तमः Saund. 18.49; संतोषादनुत्तमः सुखलाभः YogSū. 2.42 (TattvVai. न विद्यतेऽस्मादुत्तमः); नाब्राह्मणे गुरौ शिष्यो वासमात्य-न्तिकं वसेत्।… काङ्क्षन् गतिमनुत्तमाम् ManuSm. 2.242 (ManuBh. अनुत्तमा यस्या अन्योत्तमा नास्ति); 2.9; 5.158; सत्यं साक्ष्ये ब्रुवन् साक्षी लोकानाप्नोति पुष्कलान्। इह चानुत्तमां कीर्तिम् ManuSm. 8.81; ŚukraNī. 4(5).202; कारुण्यमात्मनश्चानुत्तमं पुण्यमुदारं ब्राह्ममक्षयं कर्मेति SuśruS. vi. 1(4).4; पिबेन्मद्यमनुत्तमम् CaraS. vi. 24.17 (1941 Ed.); प्रयोगेण प्रयुक्तं च रसा-यनमनुत्तमम् BhelaS. 134.6 (6.4); 271.24 (8.8); एतां प्राप्य दशग्रीवो राजलक्ष्मीमनुत्तमाम्।… व्यापादयितुमुद्यतः Abhiṣe. 2.3; रूपयौवनमाधुर्यं स्त्रीणां बलमनुत्तमम् CāṇaNīDa. 7.11; परमविमलनिर्विकल्पबुद्ध्या व्रजति स सिद्धिमनुत्तमां क्रमेण MaYānaSū. 89.26 (13.29); तत्र सिद्धिरनुत्तमा Tantrākhyā. 98.20; प्रवालाद्यैरधिष्ठानैस्तेजोवृत्तिमनुत्तमाम्।… प्राप्नोति PauṣkS. 25.32; संध्या माध्या-ह्निकी … सुरौघनुतपाद्द्या (v. l. स्वराढ्यानुत्तमाढ्या) BṛParāSm. 2.19; 7.320; 10.14; प्राकृतं ब्रह्मरूपस्य विष्णोः स्थानमनुत्तमम् ViṣṇuP. i. 2.55; iii. 9.17; ददर्श च वनं वीरो रमणीयमनुत्तमम् MārkP. 6.8; एष सेतुरनुत्तमः VāyuP. i. 15.3; मही।… उत्तमेऽनुत्तमेनापि दुग्धा देवभुजेन VāyuP. ii. 2.15; ददृशुः सर्वे वडवाम् … अनुत्तमाम् MatsyaP. 12.2; BrahmāṇḍP. i. 2.46; ii. 47.98; iii. 25.32; पतिप्रियहिते युक्ता …। सेह कीर्तिमवाप्नोति प्रेत्य चानुत्तमां गतिम् YājñaSm. 1.87; 1.293; नास्या उत्तमा अन्या गतिरस्तीत्यनुत्तमा BālaKrī. i. 88.8 (*on* 1.88); i. 178.17 (*on* 1.288); आप्नुवन्ति च तद्वंश्याः पुण्यलोका-ननुत्तमान् AhirbuS. 26.79; देव्यः … चक्रुः स्तोत्रमनुत्तमम् LalitāSa. 32; रावणस्य गृहम् … दिव्यनारीभिराकुलम्। श्रियमायच्छमानाभिरुत्तमाभिरनुत्तमाम् Bhaṭṭi. 8.46; तस्य … फलम् … अनुत्तमं सुखमपरोक्षं स्वसंवेद्यमेव DaśKuC. 44.19; नस्यं स्वर्यमनुत्तमम् AṣṭāSaṁ. ii. 39.20 (4.7); आशयस्य विभूतेर्वा यन्महत्त्वमनुत्तमम् Kāvyāda. 2.300; कर्म्मणा मनसा वाचा कर्त्तव्यं प्राणिनेहितं [।] हर्षेणैत (read तत्)समाख्यातं धर्म्मार्ज्जनमनुत्तमम् EI. i. 73.17; iv. 211.14; vii. 158.17; भगवंस्त्वत्प्रसादेन लब्ध्वा बोधिमनुत्तमाम्। सांप्रतं दुरितं सर्वं मन्ये त्यक्तमिव क्षणात् PadmP.(Ra.) 13.100; 19.36; स्थितिमात्मनोऽनुत्तमामपि दृष्ट्वा … नचिकेतः, अत्यस्राक्षीः KāṭhUBh. 129.2 (*on* 2.11); गङ्गातीरमनुत्तमं हि सकलम् Maṇika-Sta. 4; संरक्षेन्मन्त्रबीजं हि … गुप्ते गुप्तिरनुत्तमा NītiSā. 12.33; वियोगतोऽनु-क्रियतेऽश्रुशीकरैरनुत्तमा …। श्रियात्र सा मेघघटा HarVi. 5.121; VakroPañ. 18; अनुत्तमो हराशयो यया चिरं च रञ्जितः DevīŚ. 17; गतेन कच्चित्प्रभुतामनुत्तमां त्वया-नुशिष्टा जरठाः कुठा अपि RāmC. 5.38; पितरो गृहे दत्त्वाभीष्टफलं कर्तु(तुः) प्रयान्तीदमनुत्तमम् LaghvāśvaSm. 23.112; यतिः सिद्धिमवाप्नोति योगेनाप्नोत्य-नुत्तमाम् ŚaṅkhaSm. 5.12; कालदैवेश्वरादयः। कर्मप्रधानाः पुंसः स्यादाश्रयोऽय-मनुत्तमः BṛĀraUBhVā. iii. 2.149; भक्त्या स्मरेद्यस्तु तस्य सिद्धिरदूरतः (v. l. रनुत्तमा) KulārT. 12.32; सुखं चानुत्तमं मुक्तिः ParaS. 3.22; श्रुत्वा धर्ममनुत्तमम्। तत्पुरः स चकारेमां प्रतिज्ञाम् BṛKathāK. 69.17; सर्वद्रव्येषु विद्यैव द्रव्यमाहुरनुत्तमम् Hitopa. 0.4; ब्रह्मदत्तेन दत्तं च धनराशिमनुत्तमम्। न गृह्णाति स्म BṛKathāŚloSaṁ. 5.256; अथाविशत्स्वभवनं सर्वकाममनुत्तमम् BhāgP. i. 11.30; विमानं सूर्यसंकाशं प्रादुर्भूतमनुत्तमम् KūrmaP. 16.4 (1.1); AgniP. 109.16; सीतादेवी रामम् … संप्राप्य … नवयौवनम् … अनुत्तमम् … लेभे BrahmVaiP. ii. 14.26; सर्वपापविनिर्मुक्तो विद्यामाप्नोत्यनुत्तमाम् NīlaP. 1011; SkandP. i(1). 34.118; अनुत्तमैर्गुणैः परायणं विष्णुमुपैमि VāmaP. 85.48; VarāP. 8.45; तव सत्त्वमनुत्तमम् ViṣṇuDhaP. i. 49.24; BṛNāraP. 6.7; LiṅgaP. i. 17.84; BrahmP. 22.42; BhaviP. 20A.28 (i. 5.61); रहस्यं सर्वशास्त्राणामागमानामनुत्तमम् DevīBhāP. i. 2.2; PadmP. i. 2.27; ĀdiP. 9.24; BṛDharmaP. i. 25.50; सुराः … आपुः कामाननुत्तमान् GaṇeP. ii. 37.24; KalkiP. i. 2.35; श्रीरामः क्रियायोगमनुत्तमम् … प्राह AdhyāRā. iv. 4.41; निर्वृतिम् …। अनुत्तमां प्रयच्छन्ति साधुसङ्गविभूतयः YogVā. ii. 16.7; स्तम्भैरष्टाभिरुदितं चतुर्दोलमनुत्तमम् YuktiKa. 219.3; धूपैर्माल्यैरनुत्तमैः। सुग्रीवं पूजयेत् सदा SamarāSū. 36.17; 41.2; स्थाने रूपमनुत्तमम् SaraKaṇṭhā. 316.7; SubhāRaK. 12.13; ŚārṅgaPa. 581; आसाद्य … कन्यारत्नमनुत्तमम्।… राजा प्रतस्थे RāmāMañ. 47.9; प्राप मुनिः सिद्धिमनुत्तमाम् BṛKathāMañ. ix. 1.529; गौडं राष्ट्रमनुत्तमम् PraboCan. 2.7; सूर्यप्रभः सोऽत्र प्रहस्तश्च सखीयुताम्। प्रविशन्तीं ददृशतुर्वरकन्यामनुत्तमाम् KathāSaSāg. viii. 2.185; दक्षिणां च यथाशक्ति दत्त्वा पुष्टिमनुत्तमाम्। लभते ĪśānŚiPa. i. 30.117; योगी…यायात्पदमनुत्तमम् MālinīT. 17.16; परमं ज्योतिरनुत्तमं हरेस्तत् PāñcaRā.(Nā.) iii. 2.33; मो·क्त·म् …। न धार्यं नरनाथैस्तद् देवयोग्यमनुत्तमम् Mānaso. ii. 4.471; iii. 16.1654; गर्भं धारयामास या स्वामिन्यनुत्तमम् TriṣaŚaPuC. iv. 2.32; भजत जिनेश्वरं यदि … त्वमिह वाञ्छसि सिद्धिमनुत्तमाम् ChandaśCū. ii. 350.5; यद्रामणीयमनुत्त-माकलय्य कैलासवासविमुखो वसतीह शंभुः EI. i. 66.20; भटाः। कंसायावेद-यामासुस्तस्योर्जितमनुत्तमम् PāṇḍaC. 2.313; GopāKeCan. 136.28; वेदस्य निर्मलं चक्षुर्ज्योतिःशास्त्रमनुत्तमम् NāraS. 1.4; 33.75; VasiS. 34.22; अर्थितः परविद्याख्यं चक्रे शास्त्रमनुत्तमम् AnuVyā. 1A.4 (*on* i. 1.1); स्वस्मादन्य उत्तमो नास्तीत्यनुत्तमः ŚrutaPra. iB. 255.29 (*on* i. 1.25); अनुत्तमं सुखं स्वर्गाख्यं मोक्षाख्यं च ManvaVi. 104.2 (*on* 2.9); 691.6 (*on* 5.158); ग्रासमाने पुनर्देयमभ्रबीजमनुत्तमम् RasPraSu. 1.101; गिलेद् बलविशुद्धयर्थं दधिभक्तमनुत्तमम् RasRaSa. 16.127; सर्वेन्द्रियाणाम् … विष्णौ गतिरनुत्तमा SātvaT. 4.15; जल-

वर्जितं पुरं । ··· तत्रान्यत्सुलभम् ··· तोयादनुत्तमात्[Read त्] EI. xii. 26. 24; का वा दीप्तिरनुत्तमेषु लोकेषु ŚatDū. 212. 29; AṇuBh. 43. 20 (*on* i. 1. 23); सती ।··· अवाप्नोति प्रेत्य चानुत्तमां गतिम् SūktiRa. 26. 7; (मधुसूदनः) ददौ च कंसभृत्यानां ददतां तत्र जीवितम् ।··· ऊर्ध्वां गतिमनुत्तमाम् Yādavā. 10. 58; मनोजवित्वं नाम कायस्य मनोवदनुत्तमो गतिलाभः SarvaDaSaṁ. 15.574; इत्थं कलत्रोक्तिमनुत्तमां स श्रुत्वा ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 2. 48; नास्त्युत्तमं शास्त्रमस्मादित्यनुत्तमम् NyāySu (Ja.) 4A. 9 (*on* i. 1.1); सप्तधाभिनिषिक्तानि शुद्धिमायान्त्यनुत्तमाम् RaseCin. 6. 3; ज्वरश्च प्रज्वरश्चोभौ ··· ब्रह्मलोकेऽप्यनुत्तमौ Hastyāyur. 55. 4 (1.8); 293. 23 (2. 60); (ग्राहे) दीप्ते सिद्धिरनुत्तमा नरपतेः DaivaVa. 1. 7; अस्ति क्षीरार्णवोद्भूतमपां पुष्पमनुत्तमं EI. iii. 37. 5; xvii. 113.7; सर्वेषामेव रत्नानां स्त्रियो रत्नमनुत्तमम् VetāPañ.(Śi.) 36.1; MādhavāĀ. 205; कर्तुं स्नेहमनुत्तमम् । सज्जनानां स्वभावोऽयम् SiṁhāDvā. 189. 2; मुष्टिग्राह्यमनुत्तमम् । नाभिमण्डलगाम्भीर्यलावण्यं केन वर्ण्यते MādhavāĀ. 33; सर्वेषु सुखत्रासस्य योगेष्वयमनुत्तमः AnaṅgaRa. 7.70; त्वयापि लब्धं भगवन्निदानीमनुत्तमं पात्रमिदं दयायाः CaitaCa. 197.17(8); पञ्च वयांस्येष्वन्त्यं नेष्टम् ···। मध्यमे बालवार्धक्ये ···। अनुत्तमे तु कौमारयौवने ŚilpaRa. i. 15. 18; ii. 2.131; (गतिम्) अनुत्तमाम् उत्कर्षप्रतियोगिनीम् VīraMi. 156.5 (*on* 1. 87); VīraMi.(Paribhāṣā.) 61.19; पाण्डित्येन प्रचण्डेन येन माद्यन्ति दुर्जनाः । तेनैव सज्जना रूढा यान्ति शान्तिमनुत्तमाम् RasGaṅ. 618. 7; आस्थाय वैराग्यमनुत्तमं यस्त्रैलोक्यलक्ष्मीं न तृणाय मेने ŚivLī. 2. 2; विधाता ··· अत्यर्थमस्तुवत् स्तोत्रैर्योगनिद्रामनुत्तमाम् ParamāKā. 119.49 [AmaK. 2138; ParyāRaMā. 215; AbhidhāRaMā. 4. 4; ŚabdaBhePra.(Pu.) 6. 38; AbhidhāCin. 1439; ŚabdaBhePra.(Ma.) 1.12; ŚabdaRa.(Vā.) 3149; ParaNā. 1504; ŚabdaRa. (Su.) 6. 41; KośaKaTa. 2. 390]; **1Aii** than which there is nothing higher or highest in degree, immense युधिष्ठिरमुदीक्षन्तः सेहुर्दुःखमनुत्तमम् MahāBhā. iii. 245. 6; बृहन्नडा ··· दुःखमाप्नोत्यनुत्तमम् MahāBhā. iv. 23. 23; महात्मना तेन प्राप्तं कृच्छ्रमनुत्तमम् MārkP. 8. 2; तेजोभिः ··· अदस्त्वया नुन्नमनुत्तमं तमः ŚiśuVa. 1. 27; भास्वान् भास्वानपि ··· तमोऽनुत्तमं नो नेता नेतुं तनुत्वम् JinaŚ. 3.2; श्रुतिनोदितधर्मश्च नात्मानं भावयेन्नरः । स एवमात्मघाती स्यात्पातकिनामनुत्तमः BṛNāraP. 3. 70; (मेनका) व्यवसायं ततो ज्ञात्वा तस्या विघ्नमनुत्तमम् । इन्द्रेण प्रेषिता चैषा न च भद्रकरा भवेत् PadmP. ii. 3. 7; **1Aiii** than which there is nothing more intense, deep आकाशमीक्ष्याथ स दीर्घमुष्णं मुमोच निःश्वासमनुत्तमं हि VāmaP. 59. 6; **1B** not having the first person finite endings (in it) विभाषितं सोपसर्गमनुत्तमम् P. viii. 1. 53; सर्वेषामात्मने सार्वधातुकेऽनुत्तमे पञ्चम्याः Kātan. iii. 5.18; हन्त इत्यनेन युक्तमनुत्तमं लोडन्तं वानुदात्तम् SiddhāKau. 661A. 3 (*on* viii. 1.54); **2Ai** not the last one अतिरात्रावनुत्तमस्त्र्यहो भवति JaimiBr. 2. 317; नक्षत्रमतुना मुक्तमखेचरमनुत्तमम् GopāKeCan. 136. 28; **2Aii** other than the last sound of the consonant-class (i. e. other than the nasal) स्पर्शैर्वकारो न परैरनुत्तमैः (संयुज्यते) ṚPrāti. 12. 2; नानुत्तम उत्तमपरः (द्वित्वमापद्यते) TaiPrāti. 14. 24; स्पर्शादनुत्तमादुत्तमपरादानुपूर्व्यान्नासिक्याः TaiPrāti. 21. 12; स्ववर्गीये चानुत्तमे (पूर्वो वर्णो न द्विरुच्यते) VājaPrāti. 4. 117; पदान्तानामनुत्तमानां तृतीया घोषवत्स्वरेषु CaturA (Śau.) 2. 2; 1. 99; स्पर्शादुत्तमादनुत्तमस्यानुत्तमे CaturA.(Śau.) 2.20; **2Bi** not good, inferior अप्रमाणं तु तत्रोक्तमश्रद्धेयमनुत्तमम् MatsyaP. 109. 4; यच्चात्यन्तविशीर्णजीर्णमुषितम् ··· एतद्धान्यमनुत्तमं परिहरेत् KalyāKā. 4.26; सुभ्रूर्नाहमिति ब्रवीम्यवितथं ना त्वं यतोऽनुत्तमः VakroPañ. 18; अनुत्तमा इत्यनेन यथोत्कृष्टस्तथापकृष्टोऽपि SaraKaṇṭhā. 12. 20; नीचोऽनुत्तमः सन्तमुत्तमम् ··· ताडयन् ··· नान्वेष्टव्यः DaṇḍaVi. 216. 17; दन्तग्राह्यमनुत्तमं सलवणैः शैवालकैः संवृतम् ।··· न पिबेन्नीरं जडं दोषलम् BhojanKu. 191.8; **2Bii** not the best one (i. e. slightly inferior) सत्यं भवेदेव कर्मादिना भगवत्प्रसादस्तथापि तस्यानुत्तमत्वाज्ज्ञानसाध्यस्यैवोत्तमत्वात् । अनुत्तमेन स्वर्गादिमात्रसिद्धेरुत्तमेनैव मोक्षसिद्धेस्तत्साधनं ज्ञानमपेक्षितम् TattvPrakā. 6B.5 (*on* i. 1. 1); **2Biii** not better (i. e. inferior or equal) अपरं तु गुणीभूतव्यङ्ग्यं वाच्यादनुत्तमे व्यङ्ग्ये। अपरं काव्यम् । अनुत्तमत्वं न्यूनतया साम्येन च संभवति SāhiDa. 238. 2.

अनुत्तम (an-uttama) *m.* **1** epithet of Viṣṇu अनुत्तमो दुराधर्षः ··· केशवस्य नाम्नां सहस्रम् MahāBhā. xiii. 135.22; PāñcaRā.(Nā.) iv. 3.34; **2** epithet of Śiva अनुत्तमः ···। एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव वृषभध्वजम् LiṅgaP. i. 98.100; SaurP. 41. 30; 41.84; शिवो भिषगनुत्तमः ।··· एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव हि हरं हरिः ŚivaP. iv. 35.19 (391A. 13); iv. 35.74 (392B.6)

अनुत्तमगतिलाभ (anuttamagati-lābha) *m.* acquisition of excellent speed शरीरस्य मनोवदनुत्तमगतिलाभो मनोजवित्वम् RājMār. 61.6; कायस्यानुत्तमगतिलाभो मनोजवित्वम् YogSā. 59.17(3)

अनुत्तमगुण (anuttama-guṇa) *adj.* who has excellent qualities अहो बतानुत्तमगुणोऽसि KāṭhUBh. 129. 4 (*on* 2. 11)

अनुत्तमत्व (anuttama-tva) *n.* **Ai** the state of not being the best or excellent उत्तमयुवशब्देन तत्संविदुच्यते । न तु कायः ।··· चैतन्यस्यैव हि परमार्थत उत्तमयुवत्वं विशेषः ।··· अनुत्तमत्वे तु (न) दार्ढ्यमयुवत्वे न सा रतिसंवित् AbhinBhā. i. 302.22 (*on* 6.45); कर्मादिना भगवत्प्रसादस्तथापि तस्यानुत्तमत्वाद् ज्ञानसाध्यस्यैवोत्तमत्वात् । अनुत्तमेन स्वर्गादिमात्रसिद्धेरुत्तमेनैव मोक्षसिद्धेः TattvPrakā. 6B.5 (*on* i. 1.1); **Aii** the state of not being superior (i.e. being inferior or equal) (गुणीभूतव्यङ्ग्यं वाच्यादनुत्तमे व्यङ्ग्ये) अनुत्तमत्वं न्यूनतया साम्येन च संभवति SāhiDa. 238. 3; **B** the state of being the best (i.e. beyond which there is no better) तस्य (शास्त्रस्य) च परत्वं नामान्यत्र संभवतीत्यनुत्तमत्वमेव NyāySu.(Ja.) 4A.13 (*on* i. 1.1)

[1]अनुत्तमदोर्जितश्री (anuttamadorjita-śrī) *adj.* having excellent splendour due to invincible vigour यश्च । शौर्यातिरेकभृदनुत्तमदोर्जितश्रीः । धत्ते ··· मधुपायिपङ्क्तिम् HarVi. 31. 27 (comm. अनुत्तेनापरित्यक्तेन मदेनोर्जिता श्रीर्यस्य)

[2]अनुत्तमदोर्जितश्री (anuttamadorjita-śrī) *adj.* who has won glory with the unsurpassed power of arms, HarVi. 31. 27 (comm. अनुत्तमेन सर्वातिशायिना दोष्णा भुजेन जितश्रीर्भवति)

अनुत्तमनियोक्तृका (anuttamaniyoktṛ-kā) *adj.* (*f.*) having an inferior (person) as inducer अनुत्तमनियोक्तृकाभ्यर्थना यथा मम पुत्रमध्यापय VedāntKa. 387. 19 (*on* iii. 2.38)

अनुत्तमनिष्पन्द (anuttama-niṣpanda) *adj.* having excellent manifestation तत्समस्तसुखासारसीमान्तं साधवो विदुः । तदनुत्तमनिष्पन्दं परमाहू रसायनम् YogVā. ii. 13.43.

अनुत्तमन्यु (ánutta-manyu) *adj.* of invincible wrath इन्द्रं वाणीरनुत्तमन्युमेव सत्रा राजानं दधिरे सहध्यै ṚV. vii. 31.12 (Sāy. केनाप्यनुत्तोऽबाधितो मन्युः क्रोधो यस्य सः); SV. II. ix(1). 11. 3; इन्द्रमुक्थानि वावृधुः ···। अनुत्तमन्युमजरम् ṚV. viii. 6.35; स सुक्रतू रणिता यः सुतेष्वनुत्तमन्युर्यो अहेव रेवान् ṚV. viii. 96. 19.

अनुत्तमपद (anuttama-pada) *n.* supreme state त एव पुरुषार्थस्य भाजनं पुरुषोत्तमाः । अनुत्तमपदालम्बि मनो येषां गतज्वरम् YogVā. ii. 13. 25; ज्ञस्य ··· अनुत्तमपदाम्भोदवृष्टयः शास्त्रदृष्टयः YogVā. iv. 57. 47.

अनुत्तमपूरुष (anuttama-pūruṣa) *m.* best person सदा तूत्तमपूरुषाः (v.l. सदानुत्तमपूरुषाः)। स्मरन्ति सुकृतान्येव MahāBhā. ii. 64.8.

अनुत्तमपौरुष (anuttama-pauruṣa) *adj.* possessing excellent valour पित्रा न यत्कृतमनुत्तमपौरुषेण ··· तत् पश्य तात कृतमद्य मयाजिमूर्ध्नि RāmC. 36.64.

अनुत्तमप्रकृति (anuttama-prakṛti) *adj.* of inferior nature अनुत्तमप्रकृतिषु बाहुल्येन हासादयो भवन्ति। पामरप्रायः सर्वोऽपि हसति शोचति बिभेति परनिन्दामाद्रियते AbhinBhā. i. 282.13 (*on* 6. 31); Kāvyānu.(He.) 77.11.

अनुत्तमप्रतिम (anuttama-pratima) *adj.* having the best *pratimā* (i.e. portion of the head between the tusks of an elephant) तेषाम् ··· द्विरदानां ततिमनुत्तमप्रतिमानाम् ··· सोऽनैषीदन्तम् YudhiVi. 7. 54.

अनुत्तमफल (anuttama-phala) *n.* excellent fruit भक्ष्यमन्नं तथा पेयमनुत्तमफलानि च। हुत्वा चाग्नौ ततः पिण्डान्निर्वपेद्दक्षिणामुखः VāyuP. ii. 14.37.

अनुत्तमफलोदर्क (anuttamaphalodarka) *adj.* culminating in the most excellent result आपातमधुरारम्भं मध्ये सौभाग्यवर्धनम् । अनुत्तमफलोदर्कं पुण्यं त्वदनुशासनम् YogVā. v. 4. 31.

अनुत्तमभावत् (anuttamabhā-va(n)t) *adj.* possessing excellent lustre मुनिरनुत्तमभावन्तम् ··· भरतश्रेष्ठं (युधिष्ठिरम्) समगात् YudhiVi. 3. 30.

अनुत्तमम् (anuttamam) *adv.* in the best possible manner तासु धर्मप्रजां वक्ष्ये यथाक्रममनुत्तमम् LiṅgaP. i. 5. 34.

अनुत्तममान्त्रिक (anuttama-māntrika) *m.* best conjurer, best sorcerer जितवान्यतिशेखरोऽभिनवगुप्तमनुत्तममान्त्रिकम् ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 16.1.

अनुत्तमयुग (anuttama-yuga) *n.* inferior aeon or age असच्छास्त्राणां चानुत्तमयुगधर्मह्रासाविष्करणचिकीर्षयैवेश्वरेणोक्तानामुत्पत्तिः शास्त्रेष्वेवमेव प्रसिद्धेः Aparā. 1052.3 (*on* 3. 242)

अनुत्तमरूपवेषा (anuttama-rūpaveṣā) *adj.* (*f.*) having excellent or beautiful form and dress अनुत्तमरूपवेषां तामुद्विक्षति मनो भगवन्मदीयम् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 3.26.

अनुत्तमर्ण (an-uttamarṇa) *m.* other than a creditor देवदत्ताय शतं धारयति ग्रामे। अत्र ग्रामस्यानुत्तमर्णस्य न (संप्रदानसंज्ञा) Prasā. i. 415.21.

अनुत्तमवर्णिनीत्व (anuttamavarṇinī-tva) *n.* the state of being a

woman belonging to the low caste गमने नाधर्मः स्यादिति । अनुत्तमवर्णिनीत्वात् JayaMa. 64. 6 (*on* 1.5)

अनुत्तमविषयता (anuttamaviṣaya-tā) *f.* the state of having reference to an inferior object एवं चामीषां वाक्यानाम् उत्तमानुत्तमविषयतया वा व्यवस्था द्रष्टव्या DaṇḍaVi. 309. 10.

अनुत्तमशर्मन् (anuttama-śarman) *n.* best pleasure तौ दम्पती ··· देवाविवापतुरनुत्तमशर्म नित्यम् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 2.35.

अनुत्तमश्री (anuttama-śrī) *adj.* possessing unsurpassed splendour (जीवः) संप्राप्य सार्वज्ञ्यमनुत्तमश्रीर्विधूय कर्माणि ··· चिरं तिष्ठति VarāṅgaC. 11.33.

अनुत्तमसत्त्वता (anuttamasattva-tā) *f.* the state of being one with excellent strength संप्रति तु भवादृशैर्महामहीशैः कलिकालस्यातीवतुच्छीकृतत्वादनुत्तमसत्त्वतयायमेक एवामीषामष्टादशानामपि खलकुलानां भारमाचारं च बिभर्ति YaśasCam. i. 443.1.

अनुत्तमसुख (anuttama-sukha) *n.* excellent happiness विरज्य संसृतेर्हानौ साधनानि विचिन्तयेत् । अनुत्तमसुखस्यापि संप्राप्तौ भृशनिर्वृतः PadmP. iv. 82. 4; अनुत्तमसुखावाप्तिः संतोषाद्योगिनो भवेत् SarvaSiSaṁ. 10.31.

अनुत्तमस्त्री (anuttama-strī) *f.* woman of inferior type अनुत्तमस्त्रीणां द्विताला (गतिः) AbhinBhā. ii. 167. 16 (*on* 12.191)

अनुत्तमहितत्व (anuttamahita-tva) *n.* the state of being that which brings about highest benefit मोक्षैकपरत्वमनुत्तमहितत्वं चोक्तम् Śruta-Pra. ii. 331. 4 (*on* ii. 2.42)

¹अनुत्तमहिमांशुकलाञ्छित (anuttamahimāṁśukalāñchita) *adj.* associated (*lit.* covered) with the most excellent digit of the moon लक्ष्मीमनुत्तमहिमांशुकलाञ्छितं सदाविश्वकार शिवयोर्वपुरित्यभिन्नम् HarVi. 21. 55.

²अनुत्तमहिमांशुकलाञ्छित (anuttamahimāṁśuka-lāñchita) *adj.* marked with a garment whose superiority (i.e. fineness) is unsurpassable, HarVi. 21.55.

¹अनुत्तमा (an-uttamā) *f.* **i** epithet of the goddess Lalitā श्रुतिस्मृतिरनुत्तमा LalitāSa. 161; **ii** one of the epithets of Rādhā अनुत्तमा ··· इत्येतत् कथितं देवि राधानामसहस्रकम् PañcaRā.(Nā.) v. 5. 19; **iii** name of one of the divine damsels (*apsarās*) अनुत्तमा सुरूपा च ··· इत्याद्यप्सरसः KalpaK. 372.29.

²अनुत्तमा (anutta-mā) *adj.* (*f.*) not devoid of beauty मेघघटा नता जलैरनुत्तमा HarVi. 5. 121 (comm. अनुत्तमा गृहीतलक्ष्मीः)

अनुत्तमाङ्गा (an-uttamāṅgā) *adj.* (*f.*) devoid of a head प्राप्तामधिप्रधनमञ्चितदोहदत्वं सेनां विधाय सुरभर्तुरनुत्तमाङ्गाम् । प्राज्यं यशः पिबतु वो भटचक्रवालम् HarVi. 45.34.

अनुत्तमान (anutta-māna) *adj.* who has not refused honour (i.e. highly honoured) स्त्रियात्र सा मेघघटा नता जलैरनुत्तमान स्तनितं बभार या HarVi. 5.121.

अनुत्तमानन्दपद (anuttamānandapada) *n.* excellent abode of joy अनुत्तमानन्दपदप्रधानविश्रान्तिरिक्तम् ··· कदर्थयन्तीह भृशं विकल्पाः YogVā. i. 30.27.

अनुत्तमानुभाव (anuttamānubhāva) *adj.* **i** whose valour or power is very great, whose greatness is unsurpassable अनुत्तमानुभावस्य ··· अपूर्वास्तव कीर्तयः SaraKaṇṭhā. 12. 18; **ii** of low dignity, SaraKaṇṭhā. 12. 18.

अनुत्तमामृत (anuttamāmṛta) *n.* unsurpassed or excellent ambrosia संसाराच्चेद्विरक्तासि गृहाणानुत्तमामृतम् BṛĀraUBhVā. ii. 4.65.

अनुत्तमाम्भस् (anuttamāmbhas) *n.* name of a *tuṣṭi* or acquiescence said to mean indifference to and abstinence from sensual enjoyment as fatiguing or involving injury to external objects भोगदोषं भावयतो विषयोपरमे या तुष्टिः सा चतुर्थी अनुत्तमाम्भ उच्यते SāṁkhyaTaKau. 435. 3 (*on* 50); पञ्च बाह्यास्तुष्टयः । ताश्च पारसुपारपारापारानुत्तमाम्भउत्तमाम्भःशब्दव्यपदेश्याः SyādvāMañ. 15(165); ताश्च तुष्टयो यथाक्रमं पारं सुपारं पारपारम् अनुत्तमाम्भ उत्तमाम्भ इति परिभाषिताः SāṁkhyaPraBh. 99. 6 (*on* 3. 43)

अनुत्तमाम्भसिक (anuttamāmbhas-ika) *n.* name of one of the nine *tuṣṭis* एवम् ··· नव तुष्टयः, तासां नामानि शास्त्रान्तरे प्रोक्तानि, अम्भः ··· नारीकमनुत्तमाम्भसिकम् SāṁkhyaKāBh. 28.20 (*on* 50); cf. **अनुत्तमाम्भस्.**

अनुत्तमाम्भसिका (an-uttamāmbhasikā) *f.* name of one of the nine types of *tuṣṭiviparyayas* (i.e. reverse of acquiescence called *uttamāmbhas*) in which there is indulgence in enjoyments disregarding injury हिंसादोषमपश्यतो भोगारम्भोऽनुत्तमाम्भसिका । इति तुष्टिविपर्यया नवधा TattvSa. 132. 20.

अनुत्तमायामा (anuttamāyāmā) *adj.* (*f.*) of excellent or extensive extent वसतावनुत्तमायामायाम् ··· आयान् नलः ··· वासम् Nalo. 4.29.

अनुत्तमार्थद (anuttamārthad-a) *adj.* giving excellent fruit सद्यो मोक्षफलः साधो स्वात्मेव परमेश्वरः । सत्यालोकनमात्रैकपूजितोऽनुत्तमार्थदः YogVā. vi(2). 42.31.

अनुत्तमोत्तम (anuttamottama) [w. r. for अनुत्तमस्योत्तमे] Kāvyānu. (He.) 81. 23.

अनुत्तमोहराशि (anutta-moharāśi) *adj.* whose heap of delusion is not dispelled अनुत्तमोहराशये भवन्ति यामनाश्रिताः DeviŚ. 17.

अनुत्तमौजस् (anuttamaujas) *adj.* of great splendour पतङ्गबिम्बं पतदम्बरोदराद् बभार मूर्ध्ना चरमक्ष्माधरः । सुशिक्षिताः कर्तुमनुत्तमौजसां महान्त एवापदि पर्युपासनम् RāmC. 18.7.

¹अनुत्तर (an-uttara) *adj.* [*f.* -ā, -ī] **1Ai** than which there is nothing higher, unsurpassed, excellent, matchless **ii** intense, immense **Bi** not having anything further, final, last **ii** not belonging to the subsequent position (of a Cpd.) **iii** not having anything occurring later (i. e. final in argument) **C** not accompanied or not conditioned by stipulation **D** not having control over the northern direction **2Ai** not high, low, inferior, mean **ii** south, southern **iii** not excellent, worse **iv** fixed, firm **B** not the subsequent (i. e. initial) **1Ai** than which there is nothing higher, unsurpassed, excellent, matchless अत्र वै ब्रह्म न विराजत्यनाथमपरायणमनुत्तरम् JaimiBr. 1.37; अर्थ्यं तथ्यं हितं वाक्यं लघु युक्तमनुत्तमम् (v. l. °त्तरम्) । उवाच भगवान्भद्रां सुभद्राम् MahāBhā. ii. 2.5; अनुत्तराः सर्वभूतेषु भूयः संप्राप्ताः स्मः संशयं केन राजन् MahāBhā. iii. 295. 17 (*but* BhārBhāDī. अनुत्तराः प्रतिवाक्यरहिताः); अनुत्तरो भविष्यामि सर्वसत्त्वानाम् LaliVi. 7.21(53); भिक्षवः ··· अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ बहूनि च देवताशतसहस्राणि ये तत्र संप्राप्ता अभूवन् LaliVi. 13.140(2); SaddhaPuṇ. 71.4; LaṅkāSū. 3. 14(4) (60. 20); सर्वसत्त्वानामनुत्तरां तथागतवर्णविशुद्धिम् ··· अपश्यत् (सुधनः) GaṇḍVyū. 189. 20; यद्येकं श्रमणो गौतमोऽनुत्तरे मनुष्यधर्मे रिद्धिप्रातिहार्यं विदर्शयिष्यति, वयं द्वे Divyāva. 89.19; कथमनुत्तरं कत्यनुत्तराणि किमर्थमनुत्तरपरीक्षा । असंस्कृतैकदेशतोऽनुत्तरं द्रष्टव्यम् AbhidhSa. 31. 3; स्वार्थे हि परो नियुज्यमानः स्वार्थ एव प्रयुज्यते स आत्मन एव परिनिर्वाणार्थप्रयुक्तोऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यते MaYānaSū. 4. 11 (1. 9); 20.10 (5.5); मोक्षस्त्वनुत्तरः AbhidhK. 4. 127; पुद्गलभेदेन तिस्रो बोधय उत्पद्यन्ते । श्रावकबोधिः प्रत्येकबोधिरनुत्तरा सम्यक्संबोधिरिति AbhidhKoBh. 383.1 (*on* 6. 67); देव जीवकोऽनुत्तरो वैद्यराजो देवस्य भ्राता GiMs. iii(2). 42.4; प्राप्य पद्मरागमणिम् । सुखसंवाह्यमनुत्तरमर्थं किं तेन नाप्नोति PañcT. 1. 43 (31. 7); अनुत्तराणि विलसितानि DaśKuC. 136.13; बभूव च तयोः प्रीतिर्जायापत्योरनुत्तरा PadmP.(Ra.) 7. 166; न च पुत्राङ्गसंस्पर्शात्सुखहेतुरनुत्तरः BṛKathāŚloSaṁ. 5.4; 5.232; सिद्धार्थस्य ··· सिद्धिस्सिद्धिमनुत्तरां भगवतस्तस्य प्रजासु क्रियात् EI. xvii. 318.2; xviii. 304.2; (त्वम्) उत्तमोऽनुत्तरो ज्येष्ठः MahāP. 24.43; 28.97; क्रियतेतरां रतिरनुत्तरा गायता मधुपेन चानिशमनुत्तरागायता HarVi. 5. 40; 5.74; तवावरोधः ककुभः प्रसाधिताः परिच्छदः कच्चिदनुत्तरं तरः RāmC. 5.28; भाति त्वत्तनुसंश्लेषे सत्यम्ब वपुरनुत्तरम् DeviŚ. 67; तदिदं सकलं ब्रह्म ··· अनुत्तरम् LakṣmīT. 8. 7; 19.2; अन्यदा मुनिसामीप्ये श्रुत्वा धर्ममनुत्तरम् । प्रतीहारं जगादेति भूपतिः पुरतः स्थितम् BṛKathāK. 91.5; 105.88; अनुत्तरं नाम तपो येन तप्तं हि तत् पुरा SkandP. iv. 14 17; BrahmP. 9.2; PadmP. v. 12.2; यस्तु ··· धर्मं पश्यति, सोऽनुत्तरं धर्मशरीरं बुद्धं पश्यति BodhiCaPañ. 186.14; केवलं स्वस्मादनुत्तरात् स्वातन्त्र्यात् यदा स्वात्मानं संकुचितमवभासयति स एव Pratyabhi-Vi. ii. 284.3 (*on* iv. 1.3); प्रगल्भभणितिभङ्गीमनुत्तरामभिधाय तूष्णीमभूत् UdaySuKa. 38.11; शैवो हि परमो धर्मः ··· पञ्चविधः ···। क्रियातपोजपध्यानज्ञानात्मभिरनुत्तरैः ।··· सिद्धः ŚivaP. vii. 32.3 (538A.5); तत्कुलम् ··· ताभ्यामपि प्रापितं कांचित् कोटिमनुत्तरां गुणभुवः कीर्तेर्विभूतेरपि EI. ii. 334.9; एक एव समादत्ते मोक्षश्रियमनुत्तराम् TriṣaŚaPuC. iii. 3.237; i. 3. 642; 'अनुत्तरं' सर्वोत्तमत्वात् AupaSūṬ. 195. 2; प्राप्नुहि ··· नास्मादुत्तरमस्तीति अनुत्तरं केवलज्ञानम् JñātāDhaṬ. 59B. 7; न सन्त्युत्तराणि प्रधानानि येभ्यस्तान्यनुत्तराणि SthānṬ. 307A.4; 341B. 12; प्रणवं पूर्वमुच्चार्य बीजं शब्दमनुत्तरम् । ह्रींकारं चैव क्रींकारं हंसबुद्धिमनन्तरम् Rasā. 3. 5; धर्मसूतिरास्थितवान् रथम् । प्रतस्थेऽरिहिमोच्छित्त्यै रणक्षोणिमनुत्तराम् PāṇḍaC. 12. 442; चेदिपस्तदा । विततार शरैरेव प्रत्युत्तरमनुत्तरैः PāṇḍaC. 14.125; 18. 213; कन्यारत्नमनुत्तरम् । शक्रैरपि नमस्कार्यं विवाहाय कथं भवेत् MalliC. 5.171; क्षान्त्यादिभिरनुत्तरः ।··· नाथः ··· तापसाश्रममागात् PārśvC. 6.168; श्रीमते नरचन्द्राय नमोऽस्तु ···। ददे मेऽनुत्तरा येनोत्तराध्ययनवाचना SamarāSaṁ. 1. 23; 4. 626; 9.39; व्याख्यानसक्तमनसः ··· श्रेयस्सुसंगममनुत्तरमवाप्नुवन्तु PrabhāC. 216.8; शालिमस्थापयल्लक्ष्मीर्निरुत्तर-

मनुत्तरा ŚāliC. 7. 140; 7.145; अनुत्तरं परावीजरूपं धाम ··· विमृशेत् (साधकः) ParaśuKS. 8. 1 (238. 6); SiddhāĀSta. 18; अनुत्तरैस्तैः किल चिन्तनातिगैरुदारधीरैश्चरितैरसस्मरत् Gurvā. 183; 275; अभिनवं वय ऋद्धिरनुत्तरा NemiC. 8. 11; अनुत्तरं सर्वोत्तरम् ··· यत्पदम् ŚivārkaMaDī. ii. 498. 33 (*on* iv. 4. 19); (ते) केवलमनुत्तरं योगैश्वर्यमनुभवताम् ··· °महायोगिनाम् ··· दृशमवलोकयन्तः NīlaVi. 37. 5; 41. 9; अकारः चिच्छक्तियुक्ते अनुत्तरे स्वरूपे संकेतितः Bhāsk. ii. 299.24 (*on* iv. 1. 10); [The following Kośas give *anuttara* expressing the above meaning: AmaK. 2716; AnekāSa. 454; AnekāSam. 4.235; AbhidhāCin. 1438; ViśvaPra. 144. 242; DharK. 2159; NānārthāSam. iii. 30.55; MediK. 151.241; NānārthaMa. 1611; ViśvaLoK. 317.244; ŚabdaRaSaK. 284. 7; and TrikāŚe. 3. 329; ParaNā. 1503; KośaKaTa. 2. 390 give various synonyms of *anuttara* in the above meaning]; **1Aii** intense, immense कुरु गोग्रहणोद्यतस्य सर्वक्षत्रस्यानुत्तरं कदनम् AvantiKa. 73. 2; सुरमनुष्यतिर्यङ्नारकभवेषु यथोत्तरमनुत्तरामकृतधर्माणां दुःखसंप्राप्तिमुदीर्य TilaMañ. 412. 1; **1Bi** not having anything further, final, last अपूर्वानुत्तरलक्षणत्वादाद्यन्तयोः सिद्धमेकस्मिन् Vār. 6 *on* P. i. 1. 21; (तत्रावस्था कतमा) कार्याकार्यविशिष्टा च उत्तरानुत्तरा च सा MadhyāVi. 4. 14 (comm. अनुत्तरावस्था बुद्धस्य, तत ऊर्ध्वमवस्थाभावात्); नास्येदं शरीरमपूर्वमनुत्तरं च NyāyBh. 23. 1 (*on* i. 1. 9); अनुत्तरीं सूक्ष्मदशां स तु पञ्चदशः स्वरः LakṣmīT. 19.9; अविद्यमानमुत्तरं शरीरं यस्य तदनुत्तरं तदपि निषिद्धम् TātpaṬ. (Vā.) 209. 23 (*on* i. 1.9); **1Bii** not belonging to the subsequent position (of a Cpd., i. e. not preceded by any member of a Cpd.) समासेऽनुत्तरस्य CāndraVyā. vi. 4. 39 (Vṛtti इसुसन्तस्य समासेऽनुत्तरस्य कुप्वोः परतो रेफस्य षकारो भवति); अनुत्तरे कुशाकर्ण्योर्भास्करादिषु लक्ष्यतः KātanVṛ. *on* ii. 5.29; **1Biii** not having anything occurring later (i. e. final in argument) अन्वयव्यतिरेकभूयोदर्शनसाहायकमाचरन्ननुत्तरस्तर्कः ĀtmaTaVi. 863. 16; स चायमनुत्तरस्तर्कः KhaṇḍanKhā. 678.7 (comm. उत्तरो न विद्यते यस्य असावनुत्तरः); 1170. 12; NyāySu.(Ja.) 444B. 10 (*on* ii. 3.14); **1C** not accompanied or not conditioned by stipulation सोत्तरोऽनुत्तरश्चैव स विज्ञेयो द्विलक्षणः। ··· पणः NāraSm. 4. 4 (comm. यत्पुनर्लभ्यद्रव्यादधिकः पणो न भवति सोऽनुत्तर इति); योऽत्र जीयते स इयन्तं दण्डं जेत्रे राज्ञे वा ददातीत्यादिरूपः पणो यत्र भाषालिखनात्पूर्वं क्रियते स सोत्तरः, तद्भिन्नोऽनुत्तरः VīraMi. 338.23 (*on* 2. 1); VīraMi.(Vyavahāra.) 5. 16; **1D** not having control over the northern direction (नलः) यश्च कोऽप्यन्यादृश एव लोकपालः। तथा हि ··· अनुत्तरो धनदः NalaCam. 1. 33(27) (comm. धनदः कुबेरः सहोत्तरया दिशा वर्तते। नलस्तु न विद्यत उत्तर उत्कृष्टोऽस्मात्); **2Ai** not high, low, inferior, mean उपर्युदीच्यश्रेष्ठेष्वप्युत्तरः स्यादनुत्तरः एषां विपर्यये AmaK. 2716; अनुत्तरमनूर्ध्वे स्यात् AnekāSa 454; DharK. 2159; **2Aii** south, southern, AmaK. 2716; अनुत्तरम् ··· स्यादनुदक्श्रेष्ठयोरपि AnekāSa. 454; श्रेष्ठावाच्यावनुत्तरौ TrikāŚe. iii. 3. 329; DharK. 2159; **2Aiii** not excellent, worse, AmaK. 2716; **2Aiv** fixed, firm अनुत्तरः स्थिरे DharK. 2159; [principal, chief, MW., APTE]; **2B** not the subsequent (i.e. initial) अनुत्तरः सर्वादिरकारः ŚivārkaMaDī. ii. 498. 27 (*on* iv. 4.19)

¹**अनुत्तर** (an-uttara) *m.* the unsurpassable one **Ai** epithet of Buddha तथागतोऽर्हत् ··· लोकविदनुत्तरः ··· बुद्धो भगवान् SaddhaPuṇ. 137.16; MahāVyu. 1. 9; **Aii** name of a demon-king उग्रश्रीरर्हद्भक्तिरनुत्तरः।··· संख्यैवं कोटिशस्तेषां द्रष्टव्याम्बरचारिणाम् ··· लङ्कायां स्वामिनः PadmP.(Ra.) 5.396; **Aiii** name of Arhat Vṛṣabhadeva त्वाम् ··· नाम्नामष्टसहस्रेण तोष्टुमोऽभीष्टसिद्धये।··· पद्मनाभिरनुत्तरः MahāP. 25. 133; **Aiv** epithet of Śiva अधरोऽनुत्तरः ···। एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव वृषभध्वजम् LiṅgaP. i. 98. 110; अधरोऽनुत्तरः ···। एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव गिरिजापतिम् SaurP. 41. 93; अघोरोऽनुत्तरः ···। एवं नाम्नां सहस्रेण तुष्टाव हि हरं हरिः ŚivaP. iv. 36.84 (392B. 13); अनुत्तराख्यशिवस्येच्छाशक्त्या योगादिक्रमेण वर्णोत्पत्तिप्रकारः सौभाग्यसुधोदये द्रष्टव्यः LalitāSaBh. 125.31 (*on* 167); **Av** name of a class of gods ग्रैवेयकानुत्तरेषु धर्मायात्यहमिन्द्रताम् TriṣaŚaPuC. i. 1.151; अजितेशः ··· अनुत्तरेभ्यश्च ··· अत्यरिच्यत TriṣaŚaPuC. ii. 3.70; ii. 3.767; AbhidhāCin. 94; **B** name of a Samādhi [DBHS.]; **C** sound *a* (*lit.* not subsequent to any sound) अ इत्यादिसमुन्मेषः सोऽनुत्तर उदीर्यते AhirbuS. 16. 45; अनुत्तरेच्छासंधानादेकारो नाम जायते AhirbuS. 16.48; Bhāsk. ii. 300.9 (*on* iv. 1.10); तदेवमिच्छेशनं चानन्दवपुषि अनुत्तरपरधामनि च ··· अनुप्रविश्य ParāTri. 174.11; एकारानुत्तरयोः सङ्गादैकारसंभवो भवति PratyabhiHṛ. (ALS. Ed.) 197. 12; तत्राप्यनुत्तरेच्छापदयोरकारेकारावेवार्थौ सांप्रदायिकौ SetuBa. 15. 27; अन्ते पुनरपि 'अम्' इति विन्दुसंमतस्यानुत्तरस्य स्थापनम् Bhāsk. i. 150. 22 (*on* i. 4. 1); *m., n.* (Jain.) highest heavenly region (inhabited by the gods) विजयो वैजयन्तश्च जयन्तोऽथापराजितः। सर्वार्थसिद्धिनामा च पञ्चैतेऽनुत्तराः स्मृताः PadmP.(Ra.) 105. 170; अनुत्तराभिधानानि पञ्च सन्ति ततः परम्।··· विमानानि TriṣaŚaPuC. ii. 3.754; सः। तपस्तप्त्वा च मृत्वा च विमानेऽनुत्तरे ययौ TriṣaŚaPuC. iv. 1. 109; च्युत्वा सुबलजीवोऽपि स विमानादनुत्तरात् TriṣaŚaPuC. iv. 1. 167; *n.* unsurpassable divine consciousness, Highest Reality अनुत्तरं कथं देव सद्यः कौलिकसिद्धिदम्। येन विज्ञातमात्रेण खेचरीसमतां व्रजेत् ParāTri. 3.4; 12.7; 65. 16; यत् विश्वं प्रसृतम् ··· तत् ··· अन्तः स्वीकृतं सत् ··· अनुत्तर एव विश्राम्यति PratyabhiHṛ. 50.8(20)

²**अनुत्तर** (an-uttara) *adj.* [*f.* -ā] **1Ai** having no reply, not being able to answer हन्त अनुत्तरा वयम् Abhiṣe. 1.21(2); PañcRā. 2. 56(2); धिग्वादान् परिजनतः सहमानानुत्तरा ह्यधोवदना। तिष्ठामि KuṭṭaMa. 8°0; नृपो गार्ग्यमनुत्तरम्।··· तं प्राह शेषाशङ्कानिवृत्तये BṛĀraUBhVā. ii. 1.85; अस्मत्प्रयोगसंभिन्नोऽस्ति बोधो न वा। यदि नास्ति, जितमनुत्तरा गुरवः Kāśi. ii. 128.8 (*on* 5(3). 70); iii. 118.23 (*on* 5(5).40); एवमुक्तस्तया शक्तिदेवः ··· क्षणमासीदनुत्तरः KathāSaSāg. v. 3. 191; vii. 3.233; अनुत्तरोऽवदन्किंचित् पूज्ये क्रुद्धो विभाव्यते BhāvPra.(Śā.) 71. 21. 3) [AnekāSam. 4. 235; ViśvaPra. 144. 242; NānārthāSam. iii. 30. 55; MediK. 151. 241; ViśvaLoK. 317. 243; ŚabdaRaSaK. 284. 7]; **1Aii** not responding, speechless, silent यस्याम् ··· प्रश्नेषु ··। अचेतना इत्यमराः प्रतीयुरनुत्तरास्तोरणसालभञ्जीः RāmC. 17. 31; (दारुमयीं योषाम्) अनुत्तरामथालोक्य वधूगाम्भीर्यशङ्किता।··· चुक्रोश करुणस्वनम् (सा) BṛKathāMañ. ix. 1.832; मूर्खः ···। विक्रीतः परदेशपण्यसदने धूर्तैरिवानुत्तरः पुंसश्चित्रमयूरचारुवपुषः किं तस्य रूपश्रिया DarpDa. 4. 15; मल्लवादी ···। अनुत्तरो भयाल्लज्जावैशसात् स्फुटिते हृदि। मृत्युं प्राप PrabhāC. 79. 5; व्याख्या मौनमनुत्तराः ··· छात्राः ŚaṅkaDigVi (Mā.) 6. 17; समनन्तरं प्रतिपत्तिमूढेन मया मूकवदनुत्तरेण रोदितुमेव प्रवृत्तम् CaitaCa. 108. 18(4); प्रार्थितो दानवैरनुत्तरो भुजगपतिः ··· उत्तस्थौ NīlaVi. 82.19; **1B** unanswerable अनुत्तरमिमं प्रश्नम्।··· कथयामि शिवेनोक्तम् ŚivaP. i. 5.19 (5A.2); **2** not having easy crossing, difficult to be crossed समुद्रम् ···। अदृष्टपारमक्षोभ्यम् असंहार्यमनुत्तरम्। सिद्धालयमिव व्यक्तम् MahāP. 28. 97; ब्राह्मणसूनुः ··· देशिकपदाम्बुजयोरपप्तत् संसारवारिधिमनुत्तरमुत्तितीर्षुः ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 6. 2 (comm. दुरुत्तरम्); [Kośas give following words as synonyms of *anuttara* — *kadvada*, *garhyavādin*, KośaKaTa. 2. 27; *yadvada*, AbhidhāRaMā. 2.222; Vaija. 203.30; AbhidhāCin. 347; ParaNā. 1665; KośaKaTa. 2. 27; KalpaK. 222.74 gives *anuttara* as the meaning of following words — *kadvada*, *garhyavāc*, *durvāc* and *yadvada*]

³**अनुत्तर** (an-uttara) *n.* **A** not a proper reply, invalid or evasive answer स्फोटवादिनो वा कथम् — इत्येतदप्यनुत्तरम् Bṛha. 152. 5 (*on* i. 1.5); शिष्यान्प्रत्यविशिष्टत्वात्सूत्रवैदिकवाक्ययोः। अशक्तेश्चोभयोः साम्यान्न सूत्रेष्वित्यनुत्तरम् ŚlokaVār. 2.277 (128. 2); Kāśi. i. 195. 18 (*on* 2. 277); शक्तीनां नियमादेषां नैवमित्यप्यनुत्तरम् TattvSam. 11; सर्वत्रगतत्वादनुत्तरमित्यभिप्रायः TātpaṬ.(U.) 42.19 (*on* 2. 32); स्वर्गेणैवाभिसंबन्धः पयसश्चेदनुत्तरम् TaiUBhāVā. 183. 1(2); एकस्यां भाषायां सत्यमिथ्याद्यनेकोत्तरमनुत्तरमित्याह स एव SmṛtiCan. iii. 101. 18; पृष्टे हि लक्षणे पर्यायवचनम् अनुत्तरम्, अतिप्रसङ्गात् TarkSam.(A.) 78. 3; न चानुत्तरम्। व्यापकत्वेन पक्षनिराकरणसमर्थत्वात् VyavaNi. 53. 6; **B** non-reply अनुत्तरे त्वप्रतिभैव ĀtmaTaVi. 176. 7; 479. 15; स्वभावाद् व्रीडया वापि प्राप्तकालमनुत्तरम्। विहृतं तदिति प्राहुर्मानेर्ष्याभ्यामथापि वा BhāvPra.(Śā.) 9.21(1); 116.1(5); **C** silence वृथाज्वलितकोपाग्नेः।··· दु[र्ज]नस्यौषधं नास्ति किंचिदन्यदनुत्तरात् SubhāRaK. 38.44; SūktiRa. 32.22; Subhāṣi. 379; भवत्यवज्ञा च भवत्यनुत्तरादतः प्रदित्सुः प्रतिवाचमस्मि ते NaiṣC. 9.25 (*but* APTE *adj.* without a reply, silent, unable to answer) [NānārthSam. 5.42 gives *avacana* and *vākyabheda* as the meanings of *anuttara*]

अनुत्तरकला (anuttara-kalā) *f.* transcendental aspect (of Reality) चतुर्दशसहितं युतं युग्मं षोडशतिथीनां पञ्चदशानामीशो विसर्गः तस्यान्तः सप्तदश्यनुत्तरकला तदन्वितं हृदयम् ParāTri. 224.3.

अनुत्तरकुलरूप (anuttarakula-rūpa) *adj.* having the form of unsurpassable *kula* (i. e. the Highest Reality) स्वरूपात् — स्वस्मात् ··· रूपात् — उपादानभूतात् ··· अनुत्तरकुलरूपाद् वपुषः Bhāsk. i. 5.17 (*on* i. 1.1)

अनुत्तरगुणा (anuttara-guṇā) *adj.* (*f.*) of excellent character or virtue अनुत्तरगुणैर्वेयमुत्तरा तनया मम PāṇḍaC. 10. 414.

अनुत्तरङ्ग (an-uttaraṅga) *adj.* not having surging waves अवृष्टिसंरम्भमिवाम्बुवाहमपामिवाधारमनुत्तरङ्गम् KumāSam. 3.48.

अनुत्तरज्ञान (anuttara-jñāna) *n.* the highest knowledge, knowledge which cannot be surpassed (श्लिष्टामर्थगतिम्) श्लिष्टामिति युक्तां निरुत्तरगतामित्यनुत्तरज्ञानगताम् MaYānaSū. 2.1 (1. 1); शिशुः ···। प्रभुर्भविष्यत्यवनी-

श्वराणामनुत्तरज्ञाननिधिर्मुनिर्वा DaśāvaC. 9. 8; अनुत्तरज्ञाननिधानमाप्तुं धीरः स्थिरध्यानधुरंधरोऽभूत् DaśāvaC. 9. 40; मातापितृपूर्वंगमं कृत्या श[Read स]कलसत्वराशेरनुत्तरज्ञानफल[ा]वाप्तय इति EI. xii. 29. 4; xii. 30. 6; सर्वसत्त्वानां अनुत्तरज्ञानावाप्तये EI. i. 240. 11; xviii. 74. 3.

अनुत्तरणीयत्वप्रसङ्ग (anuttaraṇīyatva–prasaṅga) *m.* undesired contingency of being liable to unanswerable objection न च…अन्योऽन्याभाववांश्च तदभावः संसर्गाभावः, यथासंभवमात्माश्रयाद्यननुभवस्वभेदाननुगमतत्तद्वगमानभ्युपगमानामनुत्तरणीयत्वप्रसङ्गात् KhaṇḍanKhā. 338. 3.

अनुत्तरत् (an–uttarat) *adj.* not coming down, not alighting तदनन्तरं च तुलापुरुषादनुत्तरतैव मया … नागमार्याय … केवञ्जनामा ग्रामः … दत्तः EI. vii. 40. 50; ix. 33. 55; ix. 37. 54.

अनुत्तरतस् (anuttara–tas) *adv.* from the highest heavenly region (inhabited by the gods) पवनवेगजीवोऽनुत्तरतश्च्युतः । महादेव्याः सुभद्राया उदरे समवातरत् TriṣaŚaPuC. iv. 2.197.

अनुत्तरता (anutta–ratā) *adj.* (*f.*) who has not avoided or denied sexual union स्त्रियमिह सुखयन्धनोऽवियोगे रसकृदनुत्तरतां विशङ्कटङ्कः HarVi. 5. 118 (comm. अनुत्तमनपाकृतं रतं यया)

[1]**अनुत्तरता** (anuttara–tā) *f.* the state of being the best, excellence (*lit.* the state of being one who does not have anyone superior to him) इति दधदिव नालिमाह घोषैरसकृदनुत्तरतां विशङ्कटं कः । स्त्रियम् HarVi. 5.118 (comm. लोकोत्तरत्वम्)

[2]**अनुत्तरता** (anuttara–tā) *f.* the state of not being a proper answer, the state of being an evasive answer सांकर्येऽपि … अंशस्य निरसनद्वारोत्तरसमुदायस्य कृत्स्नपक्षव्यापकत्वसंभवात् कथमनुत्तरता SmṛtiCan. iii. 102. 1.

अनुत्तरतादात्म्य (anuttara–tādātmya) *n.* identity with non-proximate उत्तरस्यापि संनिहितस्य यत् अनुत्तरं, प्रागुक्तक्रमेण हि उत्तरमपि अनुत्तरतादात्म्येनैव भवेत् नान्यथा ParāTri. 81.10.

अनुत्तरत्रिंशिकास्त्र (anuttara–triṁśikāstra) *n.* anoher name of the text Parātriṁśikā तदुक्तमनुत्तरत्रिंशिकास्त्रे LalitāSaBh. 127. 18 (*on* 171)

[1]**अनुत्तरत्व** (anuttara–tva) *n.* **1** the state of being that which has nothing subsequent to it कैवल्यादनुत्तरत्वाच्च निरतिशयफलमिति वाक्यशेषः MāṭhVṛ. 9.5 (*on* 2); **2** the state of being the highest reality तथापि चानुत्तरसत्तयात्रापि भाव्यमनुत्तरत्वादेव ParāTri. 260.15.

[2]**अनुत्तरत्व** (anuttara–tva) *n.* **A** the state of not being a proper answer, being an evasive answer अनुत्तरत्वे च कारणं तेनैवोक्तम् Mitā. 134.7 (*on* 2. 7); Aparā. 613. 12 (*on* 2.7); Subodhi. 7.15 (*on* 2. 10); एकस्मिन् व्यवहारे पादचतुष्टये तदर्धे च समाप्तिर्विरुद्धेति तत्राप्यनुत्तरत्वमेव SmṛtiCan. iii. 102.17; iii. 102.2; प्रमाणाभावे सत्त्वं न स्यादित्यस्य प्रमाणेन विना सिध्यतीत्यस्यानुत्तरत्वात् Vādā. 68. 4; उत्तरमित्येकवचननिर्देशात्संकीर्णोत्तरस्यानुत्तरत्वम् Subodhi. 6. 1 (*on* 2. 7); स्वभावप्रश्नं प्रत्यस्यानुत्तरत्वात् Nyāyāmṛ. 73B. 8; क्वापि विलम्बितार्थप्रत्यायकत्वाद्यथायथमनुत्तरत्वमवसेयम् VīraMi.(Vyavahāra.) 62. 30; 87. 30; VyavaMa. 16. 4; **B** the state of being one who has no answer आकाशाख्यधर्मिविशेषणभूतो धर्मः … द्रष्टृविशेषणेनानुत्तरत्वाख्येन हेत्वन्तरेण … उत्प्रेक्षितः AlaṅkāRa. 32. 47.

अनुत्तरत्वप्रसङ्ग (anuttaratva–prasaṅga) *m.* undesired contingency of not being a proper answer क्रियाया अलाभेन सर्वस्यापि प्राड्न्यायस्यानुत्तरत्वप्रसङ्गो, न च तद्युक्तम् BālamBha. ii. 15. 13 (*on* 2. 7)

अनुत्तरदान (an–uttaradāna) *n.* not giving of an answer, silence गर्वो नाम …। तस्यासूयावज्ञाधर्षणानुत्तरदान° … °वचनविच्छेदादिभिरनुभावैरभिनयः प्रयोक्तव्यः NāṭyaŚā. 7. 102(3); Kāvyānu.(He.) 110. 11; गुरुजनरोषेऽनुत्तरदानमभ्युपपत्तिश्चौषधम् NītiVā. 11. 11; मध्यस्थं प्रत्यनुत्तरदाने स्वदोषपरिहाराय प्रतिवादिनापि वैयात्यलक्षणदर्शनं कार्यम् KhaṇḍanKhā. 1330. 3; गर्वः …। तमनुत्तरदानेन शून्यालोकैः … वदेत् BhāvPra.(Śā.) 22. 7(1); अपरत्र पुनरनुत्तरदानादिनानङ्गीकारलक्षणो निषेधो वक्तव्य एव RasāSu. 184. 1 (2. 207)

अनुत्तरदायिता (anuttaradāyi–tā) *f.* the state of being one who does not give an answer अथ गर्वः … तत्र सोल्लुण्ठवचनं लीलानुत्तरदायिता BhaktiRaSi. ii. 4. 19.

अनुत्तरदुर्घटकारिता (anuttaradurghaṭakāri–tā) *f.* the state of being what is unsurpassable and which brings about what is most difficult to accomplish किंचित् न वस्तुतः चोद्यजातं परमेश्वर्याः परावाग्भुवि अनुत्तरदुर्घटकारितात्मकनिरपेक्षस्वातन्त्र्यसारायाम् … प्रायः प्रागेव प्रतिसमाहितमदः ParāTri. 127. 8.

अनुत्तरधर्मशरीर (anuttaradharma–śarīra) *adj.* having the body in the form of the excellent religion यस्तु एवं धर्मम् … पश्यति । सोऽनुत्तरधर्मशरीरं बुद्धं पश्यति ĀryaŚāS. 3. 18.

अनुत्तरधामसंभेद (anuttaradhāma–sambheda) *m.* penetration into the sphere of *a* आनन्दपदानुप्रवेशे हि स्फुटता, अनुत्तरधामसंभेदे तु सूक्ष्मता ParāTri. 175.2.

अनुत्तरध्रुवपदविजृम्भा (anuttaradhruvapada–vijṛmbhā) *f.* display of the immutable abode or place of *anuttara* (i.e. *a*) प्रथमपर्यन्तभुवि … परापरदेवतावपुषि अनुत्तरध्रुवपदविजृम्भैव ParāTri. 89.11.

अनुत्तरध्रुवविसर्गवीर्यावेश (anuttaradhruvavisargavīryāveśa) *m.* penetration (in the body, mind etc.) of the energy of the eternal *a* (i. e. Śiva) and (His Śakti called) *ha* (or *visarga*) शरीरादयो हि झगिति अनुत्तरध्रुवविसर्गवीर्यावेशेन … भावानाम् … सिद्धिं विदधते ParāTri. 36. 5.

अनुत्तरनाकिन् (anuttara–nākin) *m.* god dwelling in the highest heavenly region सुखाद्वैतमयाः कामं येऽप्यनुत्तरनाकिनः । तेषामपि यतो हन्त पर्यन्तविरसाः श्रियः PāṇḍaC. 18.10.

अनुत्तरपद (an–uttarapada) *n.* **1** (item) other than the final member (of a Cpd.) न ङिसंबुद्ध्योरनुत्तरपदे Vār. 1 *on* P. viii. 2. 8; विसर्जनीयोऽनुत्तरपदे Vār. 1 *on* P. viii. 3. 15; किमिदमघाविति । अनुत्तरपद इति MahāBh. iii. 247. 19 (*on* vii. 1. 21); सप्तम्या उत्तरपदे बहुलम् अलुग् भवति ।… क्वचिदनुत्तरपदेऽपि भवति CāndraVṛ. *on* v. 2. 11; *on* v. 2. 145; अनुत्तरपदयोरनयोर्विसर्जनीयस्य सः स्यात् पदशब्दे परे समासे PrakriKau. i. 682. 2; (ढ्रलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽणः) पूर्वग्रहणमनुत्तरपदेऽपि पूर्वमात्रस्य दीर्घार्थम् SiddhāKau. 38A. 5 (*on* vi. 3. 111); **2** (anuttara–pada) stage of unsurpassable or Supreme Reality, transcendental state सर्वाकारज्ञतां चानुत्तरपदं यत्रस्थः…सत्त्वानां हिताय प्रतिपद्यते MaYānaSū. 96. 22 (14. 46); अनुत्तरपदप्राप्तिवशाविशिष्टजीवन्मुक्तानां कृतकृत्यता ParāTri. 96. 9; असांकेतिकमन्त्रवपुः … अनुत्तरपदपर्यवसायि भवति ParāTri. 195. 12; 202. 7; 229. 2.

अनुत्तरपदपरत्व (anuttarapadapara–tva) *n.* the state of not being followed by the final member (of a Cpd.) मातृपित्रतिथीति ।… अनुत्तरपदपरत्वादानङ् न BālamBha. i. 419.16 (*on* 1. 157)

अनुत्तरपदस्थ (an–uttarapadastha) *adj.* not occurring in the final member (of a Cpd.) नित्यं समासेऽनुत्तरपदस्थस्य P. viii. 3. 45; प्रतिषेधं शास्ति । उपचारः । अनुत्तरपदस्थस्येति वर्तते MahāBh. i. 100.24 (*on* i. 1. 41); iii. 436. 9 (*on* viii. 3. 45); इसुसोर्विसर्गस्य अनुत्तरपदस्थस्य कुप्वोः नित्यं षः समासे Prasā. i. 683. 13.

अनुत्तरपदस्थत्व (anuttarapadastha–tva) *n.* the state of being that which does not occur as (a part of) the final member (of a Cpd.) पूर्वपदादित्यनुवृत्तेस्तदाक्षिप्तस्योत्तरपदप्रातिपदिकस्यान्तो गृह्यते, समुदायभक्तश्च नुम् उत्तरपदप्रातिपदिकान्तो न भवति ।… भवति, यदैतद्वाक्यं भवति — गर्गाणां भगो गर्गभगः सोऽस्या अस्तीति । तदा ह्यनुत्तरपदस्थत्वात् पूर्वपदात् संज्ञायामेवेति नियमाभावः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 4. 13.

अनुत्तरपदारोहपङ्गु (anuttarapadāroha–paṅgu) *adj.* crippled (i. e. not competent) to ascend the excellent path अप्रमेयमनुत्तरपदारोहपङ्गुभिरर्वाचीनैः प्रमाणैः, अक्षोभ्यं विज्ञानसागरम् … भगवन्तं नारायणम् असकृत् प्रणिपतन् … अस्तावीत् NīlaVi. 54. 11.

अनुत्तरपदार्थ (anuttarapadārtha) *adj.* meant for the sake of an item which is not followed by the final member (of a Cpd.) (तसिलादिष्वा कृत्वसुचः) अनुत्तरपदार्थोऽयमारम्भः Nyās. ii. 440. 27 (*on* vi. 3. 35); अनुत्तरपदार्थो योगः Prasā. i. 585. 5; संज्ञाया अभावाच्छन्दस्येवेदम् । अनुत्तरपदार्थं वचनम् LaŚabdeŚe. ii. 167. 6.

अनुत्तरपद्धति (anuttara–paddhati) *f.* method of (worshipping) the highest *bīja* called *anuttara* (अनुत्तरं पराबीजम्) अथोऽनुत्तरपद्धतिं व्याख्यास्यामः ParaśuKS. 8. 3 (238. 19)

अनुत्तरपरभैरव (anuttara–parabhairava) *m. anuttara* who is the supreme Bhairava तदनुत्तरपरभैरवपदविमलदर्पणान्तर्निविष्टकौलिकपदप्रविविक्तये ग्रन्थान्तरमवतरति ParāTri. 97. 3.

अनुत्तरपराधीना (an–uttaraparādhīnā) *adj.* (*f.*) neither subordinate nor depending on anyone else अनुत्तरपराधीना ललिता संप्रवर्तिता । ललिताचोदितः कामः शंकरेण प्रवर्तितः BrahmāṇḍP. iii. 36. 5 (better read अनुत्तरापराधीना)

अनुत्तरपराहंता (anuttaraparāhantā) *f.* ego-consciousness beyond which there is nothing superior अन्तस्तमोहन्तारं जगतामनुत्तरपराहंताङ्कितोरःस्थलम् … ब्रह्म NīlaVi. 54. 22.

अनुत्तरपरिवार (anuttara–parivāra) *adj.* having the best attendants अनुत्तरपरिवारं च तत्कुलं भवति LaliVi. 3. 0(174)

अनुत्तरप्रकाशपञ्चाशिका (anuttaraprakāśapañcāśikā) *f.* title of a work, *nt.*

अनुत्तरप्रदान (an-uttarapradāna) *n.* non-giving of a reply सव्रीलं लोकनेनैव स्वानुकूल्यप्रकाशनम्। अनुत्तरप्रदानेन स्वस्वातन्त्र्यप्रकाशनम् BhāvPra. (Śā.) 118.4(5); पूज्यक्रोधे तु चेष्टाः स्युः ··· अनुत्तरप्रदानाङ्गस्वेदगद्गदिकादयः RasāSu. 159.22 (2.135); 107.2 (2.24)

अनुत्तरप्रभ (anuttara-prabha) *adj.* possessed of highest brilliance प्रभावकैरेवमनुत्तरप्रभैरयं समग्रैरपि राजते गणः। न रत्नजातिः खलु सा प्रजायते रत्नाकरं या समतीत्य वर्तते Gurvā. 460.

अनुत्तरप्राज्यपुण्य (anuttaraprājya-puṇya) *n.* highest and abundant merit प्राप्तः स कल्पेष्विन्द्रत्वमन्यद्वा स्थानमुत्तमम्। मोदतेऽनुत्तरप्राज्यपुण्यसंभारभाक् ततः YogŚā. 3. 153.

अनुत्तरप्राप्तनवनवोपचार (anuttaraprāpta-navanavopacāra) *m.* newer and newer treatment received in the best (possible) manner (हरिवाहनः) उपयम्य ··· तिलकमञ्जरीम्, स्थित्वा च तन्मातृपक्षस्य चक्षुःप्रीतये यथोत्तरमनुत्तरप्राप्तनवनवोपचारचारूणि ··· अहानि TilaMañ. 425.15.

अनुत्तरफलोदया (anuttara-phalodayā) *adj.* (*f.*) having excellent accomplishment (*lit.* appearance) of fruit श्रीशाले: साधुमूर्धन्यामनुत्तरफलोदयाम्। विचारयन्तु चतुरा मञ्जल्यामक्षतश्रियम् ŚāliC. 7.1.

अनुत्तरब्रह्मानन्द (anuttara-brahmānanda) *m.* unsurpassable joy of Brahman अत्रानुत्तरब्रह्मानन्दपदानुप्रविष्टस्य मुक्तस्य ··· गानं कर्तव्यतया न विधीयते BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 498.13 (*on* iv. 4. 19)

अनुत्तरब्राह्मण्ययोग (anuttarabrāhmaṇya-yoga) *m.* association of the excellent nature of a brahmin (ब्राह्मण्यं ब्रह्मचक्रं च तदेव ब्रह्मवर्तनात्) क्लेशानां वाहनाद् ब्राह्मण्य ब्रह्मचक्रं तु अनुत्तरब्राह्मण्ययोगात् AbhidhKoBh. 371.2 (*on* 6. 54) (Sphuṭā. वाहिता अनेनानेकविधाः पापका अकुशला धर्मा इति ब्राह्मणः। तद्भावो ब्राह्मण्यम् — अनास्रवो मार्गः।··· अनुत्तरब्राह्मण्ययोगादिति। अनुत्तरानास्रवमार्गयोगादित्यर्थः एष हि भगवान् ब्रह्मेति एतदुदाहरणम्)

अनुत्तरभाषण (an-uttarabhāṣaṇa) *n.* non-uttering or non-articulating of an answer विद्याभिजात्यसंपत्तिमदेऽनुत्तरभाषणम्। अवज्ञागर्भितं वाक्यं सुहृदामप्यनादरः BhāvPra.(Śā.) 17.17(1)

अनुत्तरम् (anuttaram) *adv.* **i** so that there is no reply हन्त अनुत्तरमभिहितम् Prati. 4.24(1); अनुत्तरं प्रतिहतश्चालयन्नन्यसंकथाः। कालं विलम्बयामासेष्टानध्यायकृतादरः PrabhāC. 157.13; **ii** without a reply अनन्तरं परममिति प्रपन्नवाननुत्तरं द्रुहिणसुतस्य तद्वचः।··· अङ्गदः RāmC. 15.49.

अनुत्तरमनुष्यधर्म (anuttara-manuṣyadharma) *m.* superior or uncommon quality of a man यः पुनर्भिक्षुरनभिजानन्नपरिजानन्नसन्तमसंविद्यमानमनुत्तरमनुष्यधर्ममल[मार्य]विशेषा[धिगमं ज्ञानं वा] दर्शनं स्पर्शविहारतां वा प्रतिजानीयात् ··· अयमपि भिक्षुः [पाराजिको भवत्यसं]वास्यः PrātiSū. 8.16.

अनुत्तरमय (anuttara-maya) *adj.* [*f.* -ī] consisting of that which has nothing preceding (i.e. the initial sound *a*) अवर्णोऽप्येकधा पूर्वमनुत्तरमयात्मना। स्वरव्यञ्जनभेदेन स द्विधा व्यवतिष्ठते AhirbuS. 16.41; (एवंविधा क्रियाशक्तिः) अनुत्तरमयी भूयो बिन्दौ संप्रतितिष्ठति AhirbuS. 16.66.

अनुत्तरयोग (anuttara-yoga) *m.* one of the Buddhist Tantric text, PW.

अनुत्तरयोगतन्त्र (anuttarayoga-tantra) *n.* one of the four classes of Buddhist Tantra, PW.; title of the last of the four Bauddhatantras, MW.

अनुत्तरराज (anuttararāja) *m.* name of a Bodhisattva अचलदेवस्य अचिन्त्यश्रियो विमोक्षचन्द्रस्य अनुत्तरराजस्य ··· बोधिसत्त्वस्य GaṇḍVyū. 348.4 [DBHS.]

अनुत्तररूढ (anuttara-rūḍha) *adj.* accompanied by the sound *a* क्रोधीशः श्रीकण्ठारूढः कोणत्रयं लक्ष्मीः। मांसमनुत्तररूढं वाग्भवकूटं प्रकीर्तितं प्रथमम् VarivaRaha. 9.

अनुत्तरलक्षण (anuttara-lakṣaṇa) *adj.* characterized as not followed by anything (अपूर्वानुत्तरलक्षणत्वादाद्यन्तयोः सिद्धमेकस्मिन्) अपूर्वलक्षण आदिरनुत्तरलक्षणोऽन्तः MahāBh. i. 77.26 (*on* i. 1.21)

अनुत्तरलक्षणत्व (anuttaralakṣaṇa-tva) *n.* the state of being characterized as followed by nothing अपूर्वानुत्तरलक्षणत्वादाद्यन्तयोः सिद्धमेकस्मिन् Vār. 6 *on* P. i. 1. 21; MahāBh. i. 77.26 (*on* i. 1.21)

अनुत्तरवङ्गसंगरजय (anuttaravaṅgasaṅgara-jaya) *m.* victory at the battle in the southern Vaṅga यस्यानुत्तरवङ्गसङ्गरजये नौवाटहीहीरवत्रस्तैर्दि(Read त्रस्तैर्दि)क्करिभिश्च यन्न चलितं चेन्नास्ति तद्भ्रम्यभूः EI. ii. 351.15.

अनुत्तरवादिता (anuttaravādi-tā) *f.* the state of being one who does not utter (i.e. give) any rejoinder श्वश्रूश्वशुरपरिचर्या तत्पारतन्त्र्यमनुत्तरवादिता ··· इत्येकचारिणीवृत्तम् KāmSū. 239.22 (4.1) (JayaMa. तयोः प्रत्युत्तरं न देयम्)

अनुत्तरवादिन् (an-uttaravādin) *adj.* not giving (*lit.* uttering) any reply यदि च सर्वदैवानुत्तरवादिनं न पराजयेद्राजा ततो व्यवस्थाभङ्ग आपद्यते ManuBh. ii 99.28 (*on* 8.57)

अनुत्तरवासिता (anuttaravāsi-tā) *f.* (Jain.) the state of being one who resides in the highest heavenly region (inhabited by the gods) आराधनां समाराध्य कृत्वा कालं समाधिना। विधिनानन्तवीर्योऽपि प्राप्तोऽनुत्तरवासिताम् BṛKathāK. 46.50.

अनुत्तरवासिन् (anuttara-vāsin) *m.* (Jain.) one residing in the highest heavenly region (inhabited by the gods) जनेभ्यः सुखिनो भूपाः भूपेभ्यश्चक्रवर्तिनः।··· ततोऽनुत्तरवासिनः PadmP.(Ra.) 105.188.

अनुत्तरविमर्शमयी (anuttaravimarśa-mayī) *adj.* (*f.*) consisting of the supreme self-consciousness 'चितिः' एव भगवती ··· अनुत्तरविमर्शमयी शिवभट्टारकाभिन्ना 'हेतुः' कारणम् PratyabhiHṛ. 2. 7(1)

अनुत्तरविमर्शलिपिलक्ष्यविग्रहा (anuttaravimarśalipilakṣya-vigrahā) *adj.* (*f.*) whose body is defined by the alphabets *a* and *ha* (i.e. all the sounds from *a* to *ha*) स्फुटशिवशक्तिसमागमबीजाङ्कुररूपिणी पराशक्तिः। अणुतररूपानुत्तरविमर्शलिपिलक्ष्यविग्रहा भाति KāmKaVi. 3.

अनुत्तरविमान (anuttara-vimāna) *m.*, *n.* (Jain.) the highest heavenly region (inhabited by the gods) निहत्याशेषकर्माणि मोक्षं प्राप्तो यशोधरः। अनुत्तरविमानं च गतोऽनन्तबलोऽपि सः BṛKathāK. 46.56; अनुत्तरविमानानां विमानमिव किंचन। सुदर्शनाख्यां शिबिकां पत्ये हरिरसूत्रयत् TriṣaŚaPuC. i. 3.29; i. 6.457; अनुत्तरविमानेषु विमाने विजयाभिधे। त्रयस्त्रिंशत्सागरायुः सोऽमरः समजायत TriṣaŚaPuC. ii. 1.306; ii. 2. 33; अनुत्तरविमानानि पञ्चैव हि भवन्ति तु TriṣaŚaPuC. ii. 3. 779.

अनुत्तरविमानतस् (anuttaravimāna-tas) *adv.* (Jain.) from the highest heavenly region (inhabited by the gods) असाविदानीं विजयादनुत्तरविमानतः। अच्योष्ट जगदानन्दनिदानं परमेश्वरः TriṣaŚaPuC. ii. 2.39.

अनुत्तरविमानिन् (anuttaravimān-in) *m.* one residing in the highest heavenly region (inhabited by the gods) तस्यां पद्मोत्तराख्योऽभून्नृपः सर्वनृपोत्तरः। अनुत्तरविमानिभ्य इवैकः कश्चिदागतः TriṣaŚaPuC. iii. 8.4.

अनुत्तरविरोधिज्ञान (anuttaravirodhi-jñāna) *n.* knowledge not contradicted subsequently शुक्तिरियमिति ज्ञानानन्तरं रजतमिदमिति ज्ञानस्य दर्शनात्। अनुत्तरविरोधिज्ञानं बाधकमिदं तु सोत्तरमित्यपि न। कदाचिदनुत्तरस्यापि रजतज्ञानस्य संभवात् NyāySu.(Ja.) 444B.10 (*on* ii. 3. 14)

अनुत्तरविषय (anuttara-viṣaya) *adj.* referring to *anuttara* (i.e. Śiva) अथ शब्दार्थश्च न संगच्छते। स हि सजातीयनिश्चयानन्तर्यैवृत्तिः उत्तरस्वरूपावधारणमन्तरेण च अनुत्तरविषयस्यैकप्रश्नस्य अनुपपत्तिः ParāTri. 94.10.

अनुत्तरवेदिक (anuttaravedi-ka) *adj.* not connected with (i.e. not performed on) the high altar यत्किं च राजसूयेऽनुत्तरवेदिकं तदत्र सर्वं क्रियते KāṭhS. 37.4 (iii. 87.1); ĀpaŚS. xxii. 25.15; नानुत्तरवेदिके पाशुकं प्रणयनं विद्यते ĀpaŚS. viii. 1.8.

अनुत्तरवेदीक (anuttaravedí-ka) *adj.* not connected with (i.e. not performed on) the high altar यत्किंचँ राजसूयमनुत्तरवेदीकम्। तत् सर्वं भवति TaiBr. II. vii. 5.2.

अनुत्तरशक्तिशालिन् (anuttaraśaktiśāl-in) *adj.* possessed of or endowed with the highest power तदात्मकः यः अनुत्तरशक्तिशाली — सर्वातिशायिस्वातन्त्र्यशक्तिभूषितः Bhāsk. i. 25.22 (*on* i. 1.1)

अनुत्तरशास्त्रीय (anuttaraśāstr-īya) *adj.* (a person) taught or trained in the highest (mystic) lore अस्या ऐश्वरी वागिति नामानुत्तरशास्त्रीयाः (जनाः) कथयन्ति Bhāsk. ii. 177.6 (*on* ii. 4.11)

अनुत्तरश्री (anuttaraśrī) *m.* name of a Bodhisattva अनुनयगात्रस्य अभ्युद्गतकर्मणोऽनुधर्ममतेरनुत्तरश्रियो ब्रह्मदेवस्य ··· बोधिसत्त्वस्य GaṇḍVyū. 348.5 [DBHS.]

अनुत्तरश्री (anuttara-śrī) *f.* prosperity of the highest heavenly region (inhabited by the gods) गुणैर्यदध्ययनकलापकीर्तिता अनुत्तरा प्रशमिषु जालिमुख्यकाः। अनुत्तरश्रियमभजन् SiddhāĀSta. 18 (comm. अनुत्तराणि विजयादीनि पञ्चविमानानि तेषां श्रियमभजन्)

अनुत्तरश्री (anuttara-śrī) *adj.* possessing supreme glory अनुत्तरं दानमनुत्तरश्रियोऽप्यनुत्तरं मानमनुत्तरं यशः। श्रीशालिभद्रस्य गुणा अनुत्तराः ŚāliC. 7.145.

अनुत्तरश्रीक (anuttaraśrī-ka) *adj.* possessing unsurpassed pro-

sperity अत्रैव विजयार्धशिखरिण्युत्तरश्रेण्यामनुत्तरश्रीकमाद्यं सर्वनगराणां गगनवल्लभाभिधानं प्रधाननगरम् TilaMañ. 401.5.

अनुत्तरश्लेष (anuttara-śleṣa) *m.* combination with the *anuttara* (i.e. the initial sound *a*) अनुत्तरोन्मेषयोगादोकारो नाम जायते। तस्यैवानुत्तरश्लेषात् सद्योजातसमुद्भवः। अनुत्तराद्भवन्त्येते विकासा वेद्यसंश्रयाः LakṣmīT. 19.7.

अनुत्तरस (anutta-rasa) *adj.* from which flavour is not removed (i.e. tasty) अनुत्तरसानुतर्षसच्चाषकान्तरचितस्थितिकेसरौघैः।… यो बिभर्ति लक्ष्मीम् HarVi. 4.40.

अनुत्तरसंयोग (anuttara-saṁyoga) *m.* combination with the *anuttara* (i.e. the initial sound *a*) संध्यात्मान इमे कूटाश्चत्वारः समुदाहृताः। अनुत्तरेच्छायोगेन ह्येधमानः स ए स्मृतः। भूयोऽनुत्तरसंयोगादै चाप्यैश्वर्यवान् स्मृतः AhirbuS. 16.51.

अनुत्तरसत्ता (anuttara-sattā) *f.* transcendental Reality सा चावस्थानेन इच्छेति व्यपदेश्या इष्यमाणानुद्रेका, तत एवानुत्तरसत्तापरामर्शात्मिकैव एषा ParāTri. 167.9; 'मनुष्यदेहमास्थाय च्छन्नास्ते परमेश्वराः। निर्वीर्यमपि ये हार्दं त्रिकार्थं समुपासते' इति, तत्कथमस्योपासा, तथापि चानुत्तरसत्तयात्रापि भाव्यम् ParāTri. 260.14.

अनुत्तरसम्यक्संबुद्ध (anuttarasamyak-sambuddha) *adj.* who has attained perfect and unsurpassable enlightenment धर्मतैषा यद्बोधिसत्त्वश्चरमभाविकः … ततो व्युत्थाय पुनश्चतुर्थध्यानसंनिश्रयेण भावाग्रिकभावनाप्रहातव्यक्लेशप्रहाणं कृत्वा क्षयज्ञानकालात् प्रभृत्यनुत्तरसम्यक्संबुद्धो भवति Sphuṭā. ii. 83.25 (*on* 2.44)

अनुत्तरसम्यक्संबोधि (anuttarasamyak-sambodhi) *f.* perfect and unsurpassable enlightenment उपकारकतरांश्च स बोधिसत्त्वस्तान्सत्त्वानात्मनः समनुपश्यति। येषां तथा दानेनोपकरोति नात्मानम्। तेषामनुत्तरसम्यक्संबोध्युपस्तम्भतामुपादाय इति MaYānaSū. 102.27 (16.16)

अनुत्तरसानु (anuttara-sānu) *n.* highest peak अनुत्तरसानुतर्षसच्चाषकान्तरचितस्थितिकेसरौघैः।… यो बिभर्ति लक्ष्मीम् HarVi. 4.40.

अनुत्तरसुख (anuttara-sukha) *n.* highest happiness अर्हन् देवो गुरुः साधुर्धर्मश्च करुणेति सः। मन्त्राक्षरमिवाध्यायदनुत्तरसुखप्रदम् TriṣaŚaPuC. iv. 6.5; अनुत्तरसुखागारे तौ पञ्चानुत्तरोत्तरे। महाविमाने सर्वार्थसिद्धेऽभूतां सुरोत्तमौ ŚāliC. 7.139.

अनुत्तरसुर (anuttara-sura) *m.* (Jain.) class of divine beings residing in the highest heavenly region अनुत्तरसुराणां त्वं तत्रस्थानामिह स्थितः। वेत्सि छिनत्सि संदेहम् TriṣaŚaPuC. i. 3.481; आशास्यते यत् प्रयत्नादनुत्तरसुरैरपि। तत् संप्राप्तं मनुष्यत्वम् TriṣaŚaPuC. iii. 4.146; PārśvC. 2.85; ततः परमविरतिनामास्ति नगरी शुभा। त्रयस्त्रिंशद्विधमानानुत्तरसुरभासुरा MalliC. 3.96.

अनुत्तरस्थिति (anuttara-sthiti) *f.* **I** excellent position बृहत्क्षत्र इत्यनुत्तरस्थितिमपश्चिमानमवाचीनवृत्तिरनुकूलस्थितिर्महेन्द्राश्रयमानशे AvantiKa. 147.18; **II** stability in the south, AvantiKa. 147.18.

अनुत्तरस्पृष्टा (anuttara-spṛṣṭā) *adj.* (*f.*) mixed with the sound *a* (अ इत्यादिसमुन्मेषः सोऽनुत्तर उदीर्यते) सा यात्यनुत्तरस्पृष्टा कण्ठं शक्तिर्विसर्गिणी AhirbuS. 16.64.

अनुत्तरस्वरूप (anuttara-svarūpa) *n.* essential nature of the Absolute Reality हृदयस्वभावपरसंविदात्मकशिवविमर्शतादात्म्यं तां सिद्धिं ददाति अनुत्तरस्वरूपतादात्म्ये हि कुलं तथा भवति ParāTri. 34.5; 45.5; ततश्च विस्तरतोऽनुत्तरस्वरूपनिरूपणाय ग्रन्थान्तरावतारः ParāTri. 218.5.

अनुत्तरस्वरूपा (anuttara-svarūpā) *adj.* (*f.*) having the supreme nature कर्तृतापि च तैस्तत्र लौकिकी अङ्गीक्रियते, न त्वनुत्तरस्वरूपा Bhāsk. ii. 29.14 (*on* ii. 1.8)

अनुत्तरस्वर्ग (anuttara-svarga) *m.* (Jain.) the highest heavenly region जज्ञेऽथावधिना स्वामी स्वःसुखं चोत्तरोत्तरम्। अनुत्तरस्वर्गसुखं भुक्तपूर्वं स्वयं च यत् TriṣaŚaPuC. i. 2.1018.

अनुत्तरस्वर्गिन् (anuttarasvarg-in) *m.* (Jain.) one living in the highest heavenly region संशयान्नाथ। हरसेऽनुत्तरस्वर्गिणामपि Vītarā. 10.3; TriṣaŚaPuC. ii. 6.625.

अनुत्तरस्वातन्त्र्यबल (anuttarasvātantrya-bala) *n.* power of the autonomy or absolute freedom of the Absolute Reality पूज्यो हि स्वयं सृज्यते, स परं स्वतन्त्रचिन्मयतापरमार्थ एव अनुत्तरस्वातन्त्र्यबलात् ParāTri. 266.11.

अनुत्तरहेतु (anuttara-hetu) *m.* cause of the non-reply न चात्रास्मृत्यादयोऽनुत्तरहेतवः संभवन्ति ManuBh. ii. 98.26 (*on* 8.56)

अनुत्तरा (an-uttarā) *f.* **A** Supreme Reality क्षोभे क्षीणेऽनुत्तरायां स्थितौ तां वन्दे देवीं स्वात्मसंवित्तिमेकाम् ParāTri. 2.3; **B** epithet of Rādhā (*lit.* the most excellent woman) अनुत्तरा दुःखहन्त्री दुःखकर्त्री कुलोद्वहा … इति … राधानामसहस्रकम् PañcaRā.(Nā.) v. 5.32.

अनुत्तरांशभूता (anuttarāṁśa-bhūtā) *adj.* (*f.*) which has become (i.e. which constitutes) the portion of the (mystic) supreme Śrīcakra वामा ज्येष्ठा रौद्री चाम्बिका चानुत्तरांशभूताः स्युः KāmkaVi. 23 (comm. अनुत्तरांशत्वेन श्रीचक्रान्तर्गताधोमुखपञ्चत्रिकोणाकृतित्वेन भूता जाता इत्यर्थः)

अनुत्तराकुलस्वरूप (anuttarākula-svarūpa) *adj.* which is of the essential nature of the highest *ākula* or Śiva अनुत्तराकुलस्वरूपात् अकारात् आरभ्य शक्तिस्फाररूपहकलापर्यन्तं यत् विश्वं प्रसृतम् PratyabhiHṛ. 50.2(20)

अनुत्तराग (anutta-rāga) *m.* continuous passion क्रियतेतरां रतिरनुत्तरा गायता मधुपेन चानिशमनुत्तरागायता HarVi. 5.40 (comm. अनुत्तेन चाक्षुण्णेन रागेण)

अनुत्तरात्मक (anuttarātma-ka) *adj.* of the nature of the highest (reality) स्वोक्तनीत्या अनुत्तरात्मकस्वहृदयस्फूर्जनेन रचिता स्फारिता Bhāsk. ii. 316.24 (*on* iv. 1.18)

अनुत्तरादि (an-uttarādi) *adj.* other than the northern quarter or region etc. उत्तरादावप्युत्तरदिगभिधानं अनुत्तरादावप्युत्तरदिगभिधानम् KāvyMī. 96.14; Kāvyānu.(He.) 155.3.

अनुत्तराधर (an-uttarādhara) *adj.* not having (distinction such as) higher or lower, not hierarchical संवेऽनुत्तराधरे CāndraVyā. i. 3.33.

अनुत्तरानन्दात्मक (anuttarānandātma-ka) *adj.* of the form of *a* (*anuttara*) and *ā* (*ānanda*) अनुत्तरानन्दात्मकं वपुर्न व्यपसरति — अव्यपदेशरूपत्वात् ParāTri. 172.6.

अनुत्तरानन्यसाक्षिन् (anuttarānanya-sākṣin) *adj.* having unexcelled unique perceiver अनुत्तरानन्यसाक्षिपुमर्थोपायमभ्यधात्। ईश्वरप्रत्यभिज्ञाख्यं यः PratyabhiVi. i. 8.1 (*on* i. 1.1) (Bhāsk. अविद्यमान उत्तरः श्रेष्ठः यस्मात् तादृशश्चासौ नान्यः साक्षी ग्राहको यस्य तादृशश्च यः पुमर्थः मोक्षाख्यः पुरुषार्थः)

अनुत्तरानुरोध (anuttarānurodha) *adj.* having unsurpassable pleasure (i.e. highly pleased) दर्शनं पुरस्तात्तेभ्योऽहं व्यतरमनुत्तरानुरोधः ŚrīKaC. 17.49 (comm. जातानुरोधः)

अनुत्तरापत्ति (anuttarāpatti) *f.* undesired contingency of non-reply किन्नेति वादिन्यनुत्तरापत्तेः प्रमात्वनिरूपणवैयर्थ्यापाताच्च KhaṇḍanKhā. 449.2.

अनुत्तरामृत (anuttarāmṛta) *n.* supreme immortality हृदयमनुत्तरामृतकुलं मम संस्फुरतात् ParāTri. 1.8 (comm. अनुत्तरामृतकुलं स्वातन्त्र्यरूपम्)

अनुत्तराम्नाय (anuttarāmnāya) *m.* the highest doctrine (viz. *ūrdhvāmnāya*) अनुत्तराम्नायाख्यस्वरूपे … महात्रिपुरसुन्दरि (नमः) BrahmāṇḍP. iii. 43.14 (21); निरुत्तरपदेनोर्ध्वाम्नायतन्त्रं तस्यानुत्तराम्नायपदेनापि व्यवहारः SetuBa. 23.30.

अनुत्तराय (anuttarāya) *adj.* [w. r. for अनन्तराय] LaliVi. 15.68 [DBHS.]

अनुत्तरार्थ (an-uttarārtha) *adj.* not meant for the subsequent (modified) offering (i.e. meant for the archetype offering) उत्तरार्थस्तु स्वाहाकारः …। अनुत्तरार्थो वार्थवत्त्वात् MīmāSū. viii. 4.15.

अनुत्तरार्ह (an-uttarārha) *adj.* not deserving an answer (संसारस्य … अस्ति क्रमसमाप्तिर्न वेति। अवचनीयमेतत्) अवचनीयमनुत्तरार्हमेतत् TattvVai. 215.17 (*on* 4.33)

अनुत्तराहंभाव (anuttarāhambhāva) *m.* unsurpassable I-consciousness भैरववक्त्रं सृष्टिपरामर्शात्मकम्, अनुत्तराहंभावसाराकाराकाररूपशिवशक्तिसंघट्टसमापत्तिक्षोभात्मकम् ParāTri. 13.12.

अनुत्तरिक (an-uttarika) *adj.* not superior, who has not a higher aim ते तु अजीविक धर्मचराणाम् उत्तरिकाण अनुत्तरिकाणाम्।… आचर्या हि भवन्ति ŚikṣāSa. 332.1 [DBHS.]

अनुत्तरीकृत्य (anuttarīkṛt-ya) *ger.* having made or rendered replyless इतो जल्पन् युधे हेतुं चक्री चक्राप्रवेशनम्। न शक्योऽनुत्तरीकृत्य निरोद्धुं गुरुणापि TriṣaŚaPuC. i. 5.511.

अनुत्तरीय (an-uttarīya) *adj.* [*f.* -ā] **I** not wearing (*lit.* having) an upper garment नानुक्ता गृहान्निर्गच्छेत्। नानुत्तरीया ŚaṅkhaLiDS. 77; 78; सशस्त्रोऽनुत्तरीयो वा मुक्तकेशः सहासनः। वामहस्तेन वा वादं वदन्दण्डमवाप्नुयात् KātySm. 99; अनुत्तरीयः …। श्रौतम् … कर्म न नग्नश्चिन्तयेदपि। इति अनुत्तरीयस्य कर्ममात्रनिषेधात् SmṛtiCan. ii.299.19; CaturCin. iii(1). 370.7; **II** not to be used as an upper garment तत्रानुत्तरीयाणि शाणादीनि Manu-

Bh. i.96.29(*on* 2.41)

अनुत्तरीयत्व (anuttarīya-tva) *n.* the state of being one not wearing the upper garment 'यथाजातरूपधरो नाच्छादनं चरति परमहंसः' इत्यादिश्रुया परिग्रहराहित्यस्य मुख्यत्वाभिधानादनुत्तरीयत्वादिकं तस्य युक्तम् JīvanVi. 26.13.

अनुत्तरीयवसन (an-uttarīyavasana) *adj.* not wearing any upper garment अनुत्तरीयवसनमनुपस्तीर्णशायिनम्। बाहूपधानं शाम्यन्तं तं देवा ब्राह्मणं विदुः MahāBhā. xii. 261.29.

अनुत्तरेच्छायोग (anuttarecchā-yoga) *m.* combination of (the vowels) *a* (*anuttara*) and *i* (*icchā*) अनुत्तरेच्छायोगेन ह्येधमानः स ए स्मृतः AhirbuS. 16.51.

अनुत्तरेच्छासंयोग (anuttarecchā-saṁyoga) *m.* combination of (the vowels) *a* (*anuttara*) and *i* (*icchā*) अनुत्तरेच्छासंयोगादेकारो नाम जायते LakṣmīT. 19.5.

अनुत्तरेच्छासंधान (anuttarecchā-sandhāna) *n.* combination of (the vowels) *a* (*anuttara*) and *i* (*icchā*) अनुत्तरेच्छासंधानादेकारो नाम जायते AhirbuS. 16.48.

अनुत्तरोत्तर (anuttarottara) *adj.* [*f.* -ā] subsequent to (i. e. along with) *a* शक्तिर्विसर्गिणी …। अनुत्तरोत्तरा याति कण्ठे हेति विजृम्भणम् AhirbuS. 16.65; अनुत्तरोत्तरा सृष्टिर्या सा हेति पुरोदिता AhirbuS. 16.80; अनुत्तरोत्तरो बिन्दुर्मे इति प्रतिशब्द्यते AhirbuS. 16.88.

अनुत्तरोदारसमग्रसद्गुण (anuttarodārasamagra-sadguṇa) *adj.* possessed of all excellent and noble virtues अनुत्तरोदारसमग्रसद्गुणः स षड्विधावश्यकवम्बरः सदा।… अलंकरणं भुवोऽभवत् Gurvā. 2:2.

अनुत्तरोन्मेष (anuttaronmeṣa) *m.* (combination of) the vowels *a* (*anuttara*) and *u* (*unmeṣa*) दिव्यादनुत्तरोन्मेषादोकारो नाम जायते AhirbuS. 16.49.

अनुत्तरोन्मेषयोग (anuttaronmeṣa-yoga) *m.* combination of the vowels *a* (*anuttara*) and *u* (*unmeṣa*) अनुत्तरोन्मेषयोगादोकारो नाम जायते LakṣmīT. 19.6.

अनुत्तरोपपातिक (anuttaropapāti-ka) *adj.* having birth in the highest heavenly region (inhabited by the gods) अनुत्तराणि-विजयादिविमानानि तेषु य उपपातो जन्म स विद्यते येषां तेऽनुत्तरोपपातिकाः SthānṬ. 36B. 2; अनुत्तरोपपातिकानां देवानामूर्ध्वोच्चत्वेन प्रमाणम् SthānṬ. 36B. 5.

अनुत्तरोपपातिकदशा (anuttaropapātika-daśā) *f.* one of the twelve treatises of the Jain canon अनुत्तरोपपातिकदशाः … विपाकसूत्र, दृष्टिपात इति TattvāBh. 90.28 (*on* 1.20)

अनुत्तरोपपातिकोपपददशा (anuttaropapātikopapada-daśā) *f.* one of the twelve treatises of the Jain canon (same as अनुत्तरोपपातिकदशा) अनुत्तरोपपातिकोपपददशाः श्रयामि ताः SiddhaĀSta. 18.

अनुत्तरोमन्थ (anutta-romantha) *m.* continuous rumination श्रियं मृगीभिः प्रतनोति यः परामनुत्तरोमन्थरताभिरामताम् HarVi. 5.74.

अनुत्तरौपपातिकदश (anuttaraupapātika-daśa) *n.* one of the twelve treatises of the Jain canon अङ्गप्रविष्टं द्वादशविधम्।… अनुत्तरौपपातिकदशं प्रश्नव्याकरणं विपाकसूत्रं दृष्टिवाद इति SarvāSi. 1.20 (123.4)

अनुत्तरौपपादिकदशा (anuttaraupapādika-daśā) *f.* one of the twelve treatises of the Jain canon अनुत्तरौपपादिकदशा … विपाकसूत्रम् दृष्टिवाद इति TattvāRāVār. i. 20.12.

अनुत्तर्य (anuttar-ya) *n.* excellence, supremacy दर्शनानुत्तर्यम्। श्रवणानुत्तर्यम्। लाभानुत्तर्यम्। शिक्षानुत्तर्यम्। परिचर्यानुत्तर्यम्। अनुस्मृत्यनुत्तर्यम् MahāVyu. 79.1 [DBHS.]

अनुत्तान (an-uttāna) *adj.* [*f.* -ā] **A** not loud, not having high pitch स्फाललोकः स्थानस्थानेषु … वाद्यमानानुत्ताला- (v. l. अनुत्ताना- KANE Ed. Ucchvāsa. 4, 8.11) लाबुवीणेन … समकालदीयमानानुत्तालतालिकेन … अनुगम्यमानः HarṣaC. 188.3; **Bi** not supine, not (lying) with the face turned upwards ग्राम्यधर्मप्रवृत्तौ तु … गर्भिणीं सूतिकामनुत्तानां विकृताङ्गीम् … न गच्छेत AṣṭāSaṁ. i. 59.22 (1.9); AṣṭāHṛ. i. 7.68; सा प्रकृतिः … जले तत्र भासमाना … अनुत्ताना छिन्नभिन्ना … सात्त्विकस्यान्तिकं ययौ BṛDharmaP. i. 31.18; **Bii** not turned upwards अनुत्तानः पाणिः परधनकणस्पर्शविमुखः … यस्य स सुखी DaśāvaC. 8.598; प्रथमपैतृकद्विजवामजानुनि … स्वकीयमनुत्तानं दक्षिणकरं विन्यस्य…पितरमावाह्य…द्वितीयादावावाहयेत् CaturCin. iii(1). 1266. 6; अङ्गुष्ठग्रहणं चानुत्तानस्य हस्तस्य अनुत्तानेन हस्तेन कार्यम् VīraMi.(Śrāddha.) 239.31; अनखद्विजाङ्गुष्ठस्य अनुत्तानेन स्वदक्षिणहस्तेन सर्वेष्वन्नेषु निवेशनेनोपस्पर्शयित्वा BālamBha. i. 559.12 (*on* 1.249); **Ci** not shallow, cf. अनुत्तानाशय; **Cii** not explicit, cf. अनुत्तानता; *n.* a kind of posture or lying down in which the face is not turned upwards आपीड्य भूमिं जानुभ्यामासनं जानुपीडनम्। अनुत्तानेऽथवोत्ताने शयने शयनासनम् Mānaso. iv. 1.108.

अनुत्तानकर (anuttāna-kara) *m.* (palm of) hand not turned upwards (i. e. turned downwards) स्वोत्तानकरेण तस्यानुत्तानकरं हविषः प्रदक्षिणं नीत्वा … स्पर्शयित्वा … श्राद्धे विश्वेभ्यो देवेभ्यः … इत्यशनम् … दद्यात् ĪśānŚiPa. ii. 62.94(59)

अनुत्तानतलत्व (anuttānatala-tva) *n.* the state of having the palm not turned upwards सतामदैन्यं वदनस्य शोभा … पाणेरनुत्तानतलत्वमेव CaturSaṁ. 1.25.

अनुत्तानता (anuttāna-tā) *f.* the state of being that which is not explicit or open, the state of being hidden अत्र यद्यपि … स्वभावमात्रमेव वर्णितम्, तथाप्यनुत्तानतया व्यवस्थितस्यास्य विरलविदग्धहृदयैकगोचरम् … पदार्थान्तरलीनवृत्ति सूक्ष्मसुभगं तादृक् स्वरूपमुन्मीलितं येन वाक्यवक्रतात्मनः कविकौशलस्य काचिदेव काष्ठाधिरूढिरुपपद्यते VakroJī. 147.11.

अनुत्तानम् (an-uttānam) *adv.* **i** not upwards, downwards स्रुवेणाज्यं गृहीत्वामृतमसीति अनुत्तानमन्तरितमित्युत्तानं प्रत्युष्टमित्यनुत्तानं होम्यं प्रदक्षिणमभिमन्त्र्य VaikhāGS. 1.13; **ii** not too much upwards (i.e. touching the flesh slightly) शस्त्रविस्रावणं द्विविधं–प्रच्छानं सिराव्यधनं च। तत्र ऋज्वसंकीर्णं सूक्ष्मं सममनवगाढमनुत्तानमाशु च शस्त्रं पातयेत् SuśruS. i. 14.26 (comm. अनुत्तानं किंचिन्मांसस्पृक्)

अनुत्तानमुष्टि (anuttāna-muṣṭi) *adj.* having the fist (with the fingers) not raised up (i. e. turned downwards) भूमिकुन्तं समादाय दक्षिणेन च पाणिना। अशनेरग्रतो हस्तमात्रेऽनुत्तानमुष्टिना …। संगृह्य कुन्तं जाते, (न) स्थानकेन चरेल्लघु Mānaso. iv. 1.182.

अनुत्तानावगाढम् (an-uttānāvagāḍham) *adv.* neither upwardly nor deeply सर्वत्र चानुत्तानावगाढमृज्वसंकीर्णम् … शस्त्रमाशु पातयेत् AṣṭāSaṁ. i. 178.18 (1.36)

अनुत्तानाशय (anuttānāśaya) *adj.* whose character is not shallow स्पृष्टोऽप्यनुत्तानाशयोऽभूदवगाहितुम्। न शेकुस्तं यथा जाल्मनर्मवित्पिशुनादयः RājTa.(Ka.) 8.3268.

अनुत्ताप (an-uttāpa) *m.* absence of affliction आस्तिक्यं प्रविभज्य भोजनमनुत्तापश्च तथ्यं वचः … एते सत्त्वगुणान्वितस्य मनसो गीता गुणा ज्ञानिभिः BhāvPra.(Bhā.) 2.7 (comm. अनुत्तापः अक्रोधः)

अनुत्तार (an-uttāra) *adj.* unfordable, from which there is no escape सकलवीरगोष्ठीबाह्यस्य तस्यैवेदमुचितमनुत्तारनिरयनिपातनिपुणं कर्म HarṣaC. 259.10.

अनुत्तारण (an-uttāraṇa) *n.* **i** absence of straying away from तत्र भावार्थाधिकरणन्यायो यत्र धात्वर्थादनुत्तारणं विधेः MīmāKau. iii(2). 269.19 (*on* ii. 2.25); **ii** absence of removing or taking off सदोपवीतिना भाव्यम् … सदाशब्दश्रवणाच्चोपवीतस्य कण्ठादनुत्तारणं गम्यते VīraMi.(Saṁskāra.) 422.14.

अनुत्तार्य (an-uttārya) *ger.* **i** not having removed or taken off देवपूजायां निषिद्धकुसुमार्चनम्। अनुत्तार्यं च निर्माल्यं पूजा … अपराधास्त्रयस्त्रिंशत् समाख्याताः VarāP. 179.8; **ii** not having caused to cross (i. e. not being able to cross) दूताः … वैतरण्याम् … प्रक्षिपन्ति … अनुत्तार्यं तदा तस्या उच्छ्रिता विकृतावशाः। आवर्तादूर्मयश्चैव उत्तिष्ठन्ति सहस्रशः VarāP. 198.48.

अनुत्ताल (an-uttāla) *adj.* not discordant, melodious स्फाललोकः स्थानस्थानेषु … वाद्यमानानुत्तालालाबुवीणेन … समकालदीयमानानुत्तालतालिकेन … अनुगम्यमानः HarṣaC. 188.3; *m.* melodious note वैतालिकैरनुत्तालैश्चक्रे जयजयारवः TriṣaŚaPuC. ii. 2.578.

अनुत्तालगुञ्जत् (anuttāla-guñjat) *adj.* sounding melodiously विधेहि … प्रमदवनसहकारपादपतलेष्वनुत्तालगुञ्जन्मुरजरवमनोहरम् … पुराणवारुणीपानोत्सवम् TilaMañ. 61.11.

अनुत्तालतरङ्ग (anuttāla-taraṅga) *m.* melodious or harmonious (sound-) wave स पानमध्ये मणिमर्दलानकध्वनिष्वनुत्तालतरङ्गचारुषु। ददर्श नित्यं निजवारयोषितामपूर्वलीलालयरीतिरेचकम् RāmC. 18.77.

अनुत्तितरीषु (an-uttitarīṣu) *adj.* [SiddhaHe. iv. 4.47] not willing to come out (i.e. fixed at) मया शुष्कधुनीं तितीर्ष्वी। तितंस्यतेऽनुत्तितरीषु चक्षुर्मुधा त्वयीत्येष कयाचिदूचे DvyāśraKā. 10.43 (comm. अनुत्तितरीष्वगाधलावण्यामृतनिमग्नत्वेनोत्तरीतुमनिच्छु)

अनुत्तिष्ठत् (an-uttiṣṭhat) *adj.* not arising or coming into being इह तूत्प्रेक्षया … विरोधस्योत्थानमेव भग्नमिति कथमनुत्तिष्ठन्नेव विरोधश्चमत्कारमूलमलंकारभावं वहेत् RasGaṅ. 577.14.

अनुत्तिष्ठमाना (an-uttiṣṭhamānā) *adj.* (*f.*) not standing up, not

exerting जृम्भत्युत्कण्ठत्यनुत्तिष्ठमाना नार्या भ्राजत्यूररीकुर्वतस्तम् Ḍamaru. 76.

अनुत्तीर्ण (an-uttīrṇa) *adj.* **I** who has not come out (of a difficult situation) व्याध्यार्ताः … अनुत्तीर्णाश्च नासेध्याः KātySm. 108; तर्को निरसनीयः। तन्निरासे च श्रुतेः सर्वमिथ्यात्वप्रतिपादकत्वमित्यन्योऽन्याश्रयमनुत्तीर्णः कथमसावपि (वादी) तर्कस्य विरुद्धतां प्रतिपद्येत NyāySu.(Ja.) 28A.12 (*on* i. 1. 1); **II** which has not crossed नृपः … निस्तीर्णः कथंचन। अनुत्तीर्णं बलं त्यक्त्वा … तीर्णेनानुगतो ययौ RājTa.(Ka.) 8.1067.

अनुत्तुण्ड (an-uttuṇḍa) *adj.* the point of which has not come out शल्यं न निर्घात्यम् … प्रतिलोममनुत्तुण्डं छेद्यं पृथुमुखं च यत् AṣṭāHṛ. i. 28.20.

अनुत्तुण्डित (an-uttuṇḍita) *adj.* the point of which has not come out प्रतिलोममनुत्तुण्डितं छेदनीयमुखं च शल्यं न निर्घातयेत् AṣṭāSaṁ. i. 182.3 (1.37)

अनुत्तुण्डितशल्य (anuttuṇḍita-śalya) *n.* dart whose point has not come out अनुत्तुण्डितशल्यानि छेदनीयमुखानि च। अनिर्घात्यानि जानीयाद् भूयश्छेदानुबन्धतः SuśruS.(Calcutta Ed. 1835) i. 27.21.

अनुत्तेजित (an-uttejita) *adj.* not induced उत्तेजनयुक्तो ह्यङ्गाधिकारः धर्मविधौ लक्षणातात्पर्यग्राहकः, नानुत्तेजितः, प्रधानाधिकारप्रतिबद्धत्वात् MīmāKau. ii. 195.8 (*on* iii. 1. 20)

अनुत्त्रस्तहृदया (anuttrasta-hṛdayā) *adj.* (*f.*) whose mind is not frightened विधृतास्माभिरियं त्वनुत्त्रस्तहृदया सिद्धेव निःशङ्कमास्ते UdaySuKa. 124.30.

अनुत्त्रास (an-uttrāsa) *m.* absence of fear तत्रावतारणाभिसंधिः श्रावकेषु द्रष्टव्यः। शासनावतारणार्थमनुत्त्रासाय रूपाद्यस्तित्वदेशनात् MaYānaSū. 82.15 (12.17); *adj.* not having fear, not afraid प्राणातिपातात्प्रतिविरतो भवति बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वसत्त्वानामभयंददः अनुत्त्रासोऽनुपायासोऽलोमहर्षः ŚikṣāSa. 176.5.

अनुत्त्राससुस्थित (anuttrāsa-susthita) *adj.* free from fear and well-composed एष तिर्यग्जातावप्येवमनुत्त्राससुस्थितः UdaySuKa. 29.17.

अनुत्त्रासित (an-uttrāsita) *adj.* not frightened अनुत्त्रासितासंत्रस्ता परं प्रदन्ति प्राणिनाम्। कान्तारं समतिक्रम्य क्षेमं प्राप्य नरर्षभाः। आह्वायन्ति जनधीरा इहैव निर्भयं इदम् MaVastuAva. i. 177.4.

अनुत्थ (an-uttha) *adj.* **I** not standing up, sitting स चेत्स्वयमुत्थः स्यात् पुनरस्याग्नीनाधाय अद्भुतानि वाचको जपम्। इति हुत्वा मार्जयित्वा ततोऽयमागतः कर्माणि कुर्यात्। स चेत् पुनरनुत्थः स्यात् तथा संस्थितमेवास्य तदग्निहोत्रं भवति Atharvaprāyaścitta 3.6; **II** not raised (for use) भवतैव विनिर्मितमादियुगे सुरहेतिसमूहमनुत्थमिदम् MatsyaP. 154.37.

अनुत्थान (an-utthāna) *n.* **AI** absence of effort, laziness संतोषो वै श्रियं हन्ति अभिमानश्च भारत। अनुक्रोशभये (v. l. अनुत्थानभये) चोभेयैर्वृतो नाश्नुते महत् MahāBhā. ii. 45.14; v. 131. 31; अर्थस्य मूलमुत्थानमनर्थस्य विपर्ययः। अनुत्थाने ध्रुवो नाशः प्राप्तस्यानागतस्य च ArthŚā. i. 97. 7 (1.19); उत्थाने वाप्यनुत्थानेऽप्यप्रमत्तो जितेन्द्रियः। समाधिषट्कं कुर्वीत SarvaVeSāSaṁ. 900; अनुत्थानाद् भवेन्नाशः प्राप्तस्यानागतस्य च SūktiRa. 141.13; **AII** non-getting up (from sleep), absence of waking up सुप्तपुरुषगमनतत्संबोधनानुत्थानैः गार्ग्याभिमतस्य ब्रह्मणोऽब्रह्मत्वं ज्ञापितम् BṛĀraUBh. 229. 19 (*on* ii. 1.15); **AIII** non-getting away from स्वप्नास्त्वशुभाः शुभाश्च कथ्यन्ते ··· गर्तपङ्काप्सु मज्जनम्। अनुत्थानं ततः ĪśānŚiPa. ii. 18. 40; **B** non-arising, non-emergence, impossibility of occurrence सा चेयं (जातिः) कार्यकारणत्वापवादद्वारेण प्रवर्तमाना व्याहता भवति। को व्याघातः उत्तरस्य (प्राप्यार्थस्य) अनुत्थानम् NyāyVār. 512. 11 (*on* v. 1.8); सनत्कुमारस्य नामब्रह्मेत्युपास्वेति प्रतीकोपदेशरूपेणोत्तरेण नारदप्रश्नस्यापि तद्विषयत्वेन परमात्मोपदेशप्रकरणस्यानुत्थानात् Bhām. 199.22 (*on* i. 3.8); तत्राभिधाशक्तेः कस्याश्चिदप्यनाशङ्कनीयत्वात्। तस्या च द्वितीया शब्दशक्तिर्मूलम्। तया विना तस्या रूपणाया अनुत्थानात् Loc. 100. 17 (*on* 2. 22); न चास्याप्यनुसंधातृत्वादेव भोगो जीववदिति सांप्रतम्, आगमापबाधितानुमानस्यानुत्थानात् NyāyMa. 16. 8; PramāMī. 14.22 (*on* i. 1.17); SyādvāMañ. 18(88); NyāySiA. 227.28; न च विरोधोत्पत्तिहेतौ श्लेषे श्लेषस्य विरोधेन सहाङ्गाङ्गिभावः संकरः, उत्प्रेक्षाया वा निमित्तगतातिशयोक्त्या सहायं संकरः ताभ्यां विना तयोरनुत्थानात् AlaṅkāSa. 199. 2; कियन्तमप्यध्वानं गत्वा शङ्कास्वरूपस्यापि व्याघातापातेनानुत्थानात् TārkiRa. 197. 4; अस्याः प्राभाकरविभीषिकाया लोकप्रसिद्धभावाभावव्यवहारिणं मायावादिनं प्रत्यनुत्थानात् TattvPradī. (Ci.) 285. 3; सार्थापत्तिः। नेयमनुमानम्। समानन्यायस्य संबन्धरूपत्वाभावात्। असंबन्धेन तु तस्यानुत्थानात् Ekāva. 8.55(4)(309. 11); सामान्येनापरोऽक्षज्ञानानपेक्षायां कुतस्तत्कारणविशेषचिन्तेत्यनुत्थानमेव शब्दजन्यप्रत्यक्षवादस्य ŚatDū. 70.18; 91.6; संशयस्यानुत्थाने सिद्धमेकपदेनैव निर्विशेषम् ŚatDū. 163. 8; न चैकभेदबलेनान्यभेदानुमानम्। दृष्टान्तभेदाविघातेनोत्थाने दोषाभावात्।··· दृष्टान्तभेदविमर्दे त्वनुत्थानमेव SarvaDaSaṁ. 5. 56; 3. 25; 11.210; Vādā. 115. 8; न हि विचारः कर्तव्यः तद्द्वारभूतन्यायनिबन्धनं च नारम्भणीयमिति संभवति। निःसाधनस्य विचारस्यैवानुत्थानात् NyāySu.(Ja.) 12A.2 (*on* i. 1. 1); 408B. 12 (*on* ii. 2. 8); VedāntRaMañ. 1.1(8.5); येन विना यस्यानुत्थानं तत्तस्योपजीव्यम् Nyāyāmṛ. 108A. 8; 139B.8; प्रबलानुमानबाधितस्य प्रधानानुमानस्यानुत्थानात् सांख्यपक्षो न युक्तः ŚivārkaMaDī. ii. 57.30 (*on* ii. 2. 1); उत्पत्तिवाक्ये च नेतिकर्तव्यताकाङ्क्षा, इष्टविशेषाकाङ्क्षाकलुषितत्वेनेतिकर्तव्यताकाङ्क्षाया विस्पष्टम् अनुत्थानात् MīmāNyāPra. 197. 21; व्यङ्ग्यस्यैक्येन तस्यानुत्थानात् RasGaṅ. 174. 9; 512. 14; मूलप्रतीतिम् — सा मे दृगासीत् इति प्रतीतेः मूलतया स्थिताम्, अन्यथा अस्या अनुत्थानात् Bhāsk. i. 179. 17 (*on* i. 4. 6); अस्य वार्तिकस्यानुत्थानमेव स्यात् LaŚabdeŚe. i. 21. 3; **CI** non-appearance of coming to life (स शुनकः) मारित इति पुनरस्यानुत्थानम् Loc. 20.17 (*on* 1.4); **CII** absence of spreading or reaching upto चन्द्रग्रहणे छादिकाया भूच्छायाया भौमकक्षापर्यन्तमनुत्थानात् AdbhuSāg. 73.11; **CIII** absence of standing up (to show respect) देवप्रयाणकाले अनुत्थानमित्यादयोऽपराधा अन्यतोऽनुसंधेयाः VīraMi.(Pūjā.) 191. 13.

अनुत्थान (an-utthāna) *adj.* **I** not having exertion, inactive उत्थानं चाप्यदैवस्य ह्यनुत्थानस्य दैवतम्। व्यर्थं भवति सर्वत्र MahāBhā. x. 2.6; **II** not getting out of मूढास्ते नरकार्णवात्। अनुत्थाना भविष्यन्ति गर्तस्थः कुञ्जरो यथा SaurP. 62. 58.

अनुत्थानचोद्यपरिहार (anutthānacodya-parihāra) *m.* removal of the objection which does not emerge ब्रह्मणः संकल्पमात्रपरिकरत्वमयुक्तमित्यनुत्थानचोद्यपरिहारम् … आह ŚrutaPra. ii. 266.30 (*on* ii. 1. 24)

अनुत्थानतस् (anutthāna-tas) *adv.* due to non-getting up or not coming back to life मृतकल्पतया शयितस्य शरीरस्य वागादिप्रवेशे तस्याप्यनुत्थानतः प्राणप्रवेशमात्रेणोत्थानतश्च श्रैष्ठ्यनिर्धारणम् ŚivārkaMaDī. ii. 303. 22 (*on* iii. 3.10)

अनुत्थानदूषित (anutthāna-dūṣita) *adj.* marred by inability to get up विषयव्यसनित्वेन जागरात्। रात्रौ दिवा शयतया योऽप्यनुत्थानदूषितः। नाम पङ्गुरिति प्राप राज्ये का तस्य योग्यता RājTa.(Ka.) 5. 253.

अनुत्थानपात (anutthāna-pāta) *m.* falling (into hell) without the possibility of coming out अनुत्थानपाते प्रत्यासन्ने तदर्थमावश्यकावेव भगवद्विषां पुण्याश्लेषविनाशौ TattvPrakā. 204A. 12 (*on* iv. 1. 14)

अनुत्थानप्रदर्शन (anutthāna-pradarśana) *n.* pointing out of non-getting up प्राणनामभिरामन्त्रणेऽपि अनुत्थानप्रदर्शनं प्राणान्यत्वज्ञापनार्थम् ŚivārkaMaDī. i. 543. 20 (*on* i. 4. 18)

अनुत्थानप्रसङ्ग (anutthāna-prasaṅga) *m.* undesired contingency of non-emergence अनेकगुणविशिष्टैकवस्तुप्रतिपादकतयाभिमतानां सगुणवाक्यानामनुत्थानप्रसङ्गात् ŚatDū. 165.13; अन्यथा सर्वेषां शब्दानामन्तर्यामिण्येव शक्तिः अन्यत्र सर्वत्र लक्षणा इत्यभ्युपगमे ब्रह्ममीमांसाधिकरणेषु अन्यविषयश्रुतिलिङ्गादिमूलकानां पूर्वपक्षाणामनुत्थानप्रसङ्गात् PūrvottaVāNaMā. 122.19.

अनुत्थानवत् (an-utthānava(n)t) *adj.* not being industrious, lazy यो ह्येवमविनीतेन रमते पुत्रनप्तृणा। अनुत्थानवता चापि मोघं तस्य प्रजाफलम् MahāBhā. v 133.9.

अनुत्थानवाचिन् (anutthānavāc-in) *adj.* expressive of the absence of getting out (of hell) इतरस्याप्येवमसंश्लेषः पाते तु।··· तुशब्दोऽनुत्थानवाची BrahmSūBh.(Ma.) 68A.4 (*on* iv. 1. 14)

अनुत्थानशील (anutthāna-śīla) *adj.* inactive in nature (राजा हि युगमुच्यते) अनुत्थानशीलः प्रसुप्तः कलिर्भवति ManuBh. ii. 321.25 (*on* 9.302)

अनुत्थानापत्ति (anutthānāpatti) *f.* undesired contingency of non-emergence तेनोत्प्रेक्षोत्तरकालं विरोधसमाधिः। न प्रागुत्प्रेक्षाया अनुत्थानापत्तेः AlaṅkāRa. 52(58); निशाकरसमानोऽयमयं साक्षान्निशाकरः इत्यादौ विच्छित्तिवैलक्षण्यस्य जागरूकत्वात्। अन्यथा तत्प्रयुक्तस्य व्यतिरेकस्यानुत्थानापत्तेः RasGaṅ. 486. 12; 563.4.

अनुत्थानाभ्युपगम (anutthānābhyupagama) *m.* acceptance of non-emergence प्रामाण्यस्योत्पत्तौ ज्ञप्तौ च … निर्मूलशङ्कायाश्च स्वक्रियाविरोधेनानुत्थानाभ्युपगमात् स्वस्थं प्रत्यक्षस्य प्रामाण्यम् AdvaiSi. 397. 5.

अनुत्थानोपहत (anutthānopahata) *adj.* **I** destroyed or refuted by non-emergence प्रतीतिरेव विशिष्टा रसना। सा च … काव्ये शाब्दप्रतीतेश्च विलक्षणतां प्रमुखतामुपेक्ष्यमाणा। तस्मादनुत्थानोपहतः पूर्वपक्षः Loc. 70. 2 (*on* 2.4); तथा हि चोद्यम् — प्रक्रान्तपरामर्शकस्य तच्छब्दस्य कथमियति सामर्थ्यमिति। उत्तरं च — रसाविष्टोऽत्र परामृष्टेति (?)। तदुभयमनुत्थानोपहतम् Loc. 131. 24 (*on* 3. 4); Kāvyānu.(He.) 64.10; पूर्वपक्षोऽयं भट्टलोल्लटपक्षानभ्युपगमादेव नाभ्युप-

गत इति तद्दूषणमनुत्थानोपहतमेव AbhinBhā. i. 277. 7 (*on* 6.31); Kāvyānu. (He.) 73.25; **II** crushed in such a way that one cannot stand up again येयम् … गदा तया … सम्यक् चूर्णितं पुनरनुत्थानोपहतं कृतमूरुयुगलम् … यस्य तं सुयोधनम् Loc. 81. 8 (*on* 2. 10)

अनुत्थापयत् (an-utthāpayat) *adj.* [*f.* -ntī] not awakening or rousing (from sleep) अनुत्थापयन्त्येव कृपया तम् … वनौकसमेकाकिनी समुच्चलिताहमिह UdaySuKa. 135. 18; अनुत्थापयन्नेव न यथा वेत्ति कश्चिदपि तथा त्वरितमादाय व्रजामि UdaySuKa. 141.7.

अनुत्थाय (an-utthāya) *ger.* not having stood up, not having got up भुक्त्वा चास्य सकाशे नानुत्थायोच्छिष्टं प्रयच्छेत् HirŚS. xxvi. 2. 58 (32.23); ĀpaDS. i(2). 6.35; अश्रमस्य भृशं चास्मान्धर्मसंरक्षकानयम् । आस्तेऽनुत्थाय निर्भीतिर्न च प्रणमते तथा SkandP. iii(1). 19.22; अन्नम् … अभोज्यम् … समानपङ्क्तौ भुञ्जानेषु वा यत्रानुत्थायोच्छिष्टं प्रयच्छेदाचामेद्वा VīraMi.(Āhnika.) 518. 21 ; 519. 21.

अनुत्थास्नु (an-utthāsnu) *adj.* not getting up देवि दर्पादनुत्थास्नुरपि मित्रोपरोधतः । नृपः कर्णोऽयमभ्यर्णमभ्येति धनुषः शनैः PāṇḍaC. 4. 238.

अनुत्थित (an-utthita) *adj.* [*f.* -ā] **A** who has not come out of (the lying-in chamber) न … भोक्तव्यम् ।… अनुत्थितायां सूतिकायाम् HirŚS. xxvi. 5. 18 (72. 13) (*but* comm. उत्थानं नाम सूतिकागारे निवेशितानामुदकुम्भादीनामपनयनम्); ĀpaDS. i(5). 16.19; BaudhGS. ii. 1. 21; **BI** who has not got up (from the seat) अनुत्थितेभ्यः समूह्योच्छिष्टं शोधयित्वा VaikhāGS. 2. 2 (22. 10); ब्राह्मणेषु चानुत्थितेषु पित्रर्थब्राह्मणोच्छिष्टं न मार्जयेत् BālaKrī. i. 168. 5 (*on* 1.253); Aparā. 550. 15 (*on* 1.256); अवरोहणं तर्हि अनुत्थितस्य च न संभवति ManuBh. i. 182.8 (*on* 2. 202); उच्चासने स्थितं सूतमनन्तमनुत्थितम् ।… विलोक्य सः ।… चुक्रोध SkandP. iii(1). 19. 19; **BII** who has not woken up (from sleep) पश्चात्संवेशनं शयितस्य नायकस्य । पूर्वमुत्थानमनुत्थितान्नायकात् JayaMa 236. 2 (*on* 4. 1); **BIII** who has not come out of (Yogic trance) कारुणिकोऽपि … यावदिदं वृत्तम्, इदं वर्तिष्यत इति न प्रत्यवेक्षते, न तावदागमो निर्मातुं शक्यते । न चैतदप्यनुत्थितस्य संभवति Kāśi. i. 133. 9 (*on* 2. 137); **CI** not appeared or arisen तन्नाथवृत्तैरपि राजपुत्रैरराजकं नैव रराज राष्ट्रम्। तारासहस्रैरपि दीप्यमानैरनुत्थिते चन्द्र इवान्तरीक्षम् Saund. 1. 60; **CII** not appearing prominently (सिराः) याश्चाव्यध्याः व्यध्याश्चादृष्टाः, दृष्टाश्चायन्त्रिताः, यन्त्रिताश्चानुत्थिताः SuśruS. iii. 8. 3; न चाव्यधनीया यन्त्रितानुत्थिताः सिराः AṣṭāSaṁ. i. 176.13 (1. 36); नायन्त्रितां सिरां विध्येन्न तिर्यङ्नाप्यनुत्थिताम् AṣṭāHṛ. i. 27.8; **CIII** which has not come out or grown प्रागस्मात्कालादनुत्थितेषु तृणेषु लोष्ठपाषाणयोरन्यस्याश्च भूमेर्न विशेषो लक्ष्यते ManuBh. ii. 185. 8 (*on* 8. 245); **CIV** not manifest, latent उत्थितानुत्थितानेतानिन्द्रियाहीन् पुनः पुनः । हन्याद्विवेकदण्डेन YogVā. v. 8.17; **D** which has not emerged, not occurring अनुत्थितायामेव च दर्विपिठरादिश्रुतौ शूर्पं प्राप्नुवत् श्रुत्यनुमानं प्रतिबध्नाति TantrVā. 45. 19 (*on* i. 2.27); आत्मैवेत्यादिवाक्येन पूर्णब्रह्मावबोधिना । नाविध्वस्तं तमोऽतोऽस्ति न च ज्ञानमनुत्थितम् BṛĀraUBhVā. ii. 4. 101; संशयशिरोऽन्तरद्वयं तु वायुदेवलोकयोरेकत्वेऽनुत्थितं स्यात् ŚrutaPra. ii. 616.25 (*on* iv. 3.2)

अनुत्थितासन्नराजलोक (anutthitāsannarājaloka) *m.* nearby princes who have not stood up (as yet) अनुत्थितासन्नराजलोकपरिवृतश्च … द्विजावसरमण्डपान्निर्जगाम (पार्थिवः) TilaMañ. 65. 18.

अनुत्थिति (an-utthiti) *f.* non-emergence तद्धेत्यादिश्रुतेः क्वापि मनसस्तदयोगतः । शब्दत्वानुमितेर्बाधाद्व्यभिचारादनुत्थितेः TattvPradī.(Ci.) 343. 9; प्रधानकालस्य प्रबलत्वात्तद्बाधप्रसङ्गादङ्गकालानुसारेण पूर्वपक्षानुत्थितिः MayūMāli. 419. 22 (*on* v. 1.18)

अनुत्पतनहेतुत्व (anutpatanahetu-tva) *n.* the state of being the cause of the absence of falling (निबिडपीनकुचद्वययन्त्रणा तमपराधमधात् प्रतिबध्नती) कुचद्वययन्त्रणाया हेतुत्वोत्प्रेक्षायामुत्पतनप्रतिबन्धकत्वपरः प्रतिबध्नतीशब्दः फलतोऽनुत्पतनहेतुत्वप्रतिपादकः CitraMī. 94.12.

अनुत्पतितबिन्दु (an-utpatitabindu) *adj.* (water) of which drops are not tossed up अभ्युद्धृताभिः शुचिभिरद्भिर्मृद्भिश्च योजयेत् । लेपगन्धापहं शौचमनुत्पतितबिन्दुभिः AṣṭāSaṁ. i. 7. 14 (1. 3)

अनुत्पत्ति (an-utpatti) *f.* **AI** non-birth, non-origination, non-coming into being लीनवृत्तेरनुत्पत्तिर्मर्यादोपरतेस्तु सा AdhyāU. 42; धर्माधर्मयोरनुत्पत्तौ पूर्वसंचितयोश्चोपभोगान्निरोधे PadārthaSaṁ. 281.22; जन्माभावे दुःखाभाव इति निरायतनस्यानुत्पत्तेः NyāyVār. 28. 3 (*on* i. 1.2); न हि प्रधानात् परं किंचिदस्ति, यतः प्रधानस्यानुत्पत्तिः तस्मादहेतुमदव्यक्तम् SāṁkhyaKāBh. 7.28 (*on* 10); ननु धर्मादृतेऽर्थकामयोरनुत्पत्तिरेव DaśKuC. 43. 22; अनिमित्तस्य चित्तस्य यानुत्पत्तिः समाद्वया GauḍKā. 4. 77; मुक्तानां च पुनरनुत्पत्तिः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 231.5 (*on* i. 4. 3); 493.7 (*on* ii. 4.1); कारणस्य त्वनुत्पत्तेरनिषेधस्तथा सति BṛĀraUBhVā. i. 2.3; i. 4.437; इहापि न पूर्वेण क्षणेन नापि तद्विशेषेणोत्तरः क्षण उत्पद्यते, न च हेमस्थानीयमिहान्यदस्तीत्यनुत्पत्तिरेवावशिष्यते NyāyMañ. ii. 29.7; अक्रोधः उत्पत्स्यमानस्यानुत्पत्तिः ManuBh. i. 531. 19 (*on* 6.92); ii. 257. 16 (*on* 7.59); शरीरः सदाशिवः । अप्रामाण्यादनुत्पत्तेः कथं तत्रागमोत्सवः YaśasCam. ii. 259. 21; तस्मिन् (शक्तिप्रतिबन्धे) सत्यनागतानां शरीरेन्द्रियमहाभूतानामनुत्पत्तिः NyāyKa. 51. 7; न हि मातुलदुहितृपरिणयनात् प्रत्यवायोत्पत्तिरनुत्पत्तिश्च संभवतीत्यवश्यमन्यतरस्याप्रामाण्यमाश्रयणीयम् ŚāstrDī. 34.16 (*on* i. 3. 5); प्रत्यगात्मनो नित्यत्वादनुत्पत्तिमुक्त्वा … तस्य ज्ञातृत्वमेव स्वरूपमित्युक्तम् VedāntSā.(Rā.) 13.2 (*on* i. 1.2); कथं चोत्पन्नोऽपि विनश्येत् तथा च कथमुत्पद्येतापि भावस्याविनाशिनोऽनुत्पत्तेः Kiraṇā. 31. 13; 'जीवस्य अनुत्पत्तिं प्रसाध्य पूर्ववाद्युक्तमनूद्य दूषयति PrakaVi. 613.25; यस्य नादिर्न मध्यं नान्तो नोदयो न निम्लोच इत्यादिश्रुतिभ्यो वायोरनुत्पत्तिः BrahmSūBh.(Ma.) 32B. 6 (*on* ii. 3.8); सतो ब्रह्मणोऽसंभवोऽनुत्पत्तिरेव VedāntPāSau. 216. 4 (*on* ii. 3. 8); BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 130.10 (*on* ii. 3.9); कामादीनाम् … धीवृत्त्यभावादनुत्पत्तिरेव JīvanVi. 15.6; अत्र … प्रकृतानुत्पत्तिः संबध्यते TattvPrakā. 107B.4 (*on* ii. 3.1); 115B.1 (*on* ii. 3. 18); परस्परापेक्षायां हि द्वयोरनुत्पत्तिरप्रतीतिश्च स्यात् Upask. 343. 1 (*on* vii. 2. 21); (पुत्रादीनाम्) तेषामनुत्पत्तेः पापध्वंसस्याशक्यत्वात् ManvaMu. 93. 19 (*on* 3. 37); ननु विज्ञानमयस्य जीवस्यानुत्पत्तौ सर्वव्यवहारोच्छेदः AṇuBh. 145.8 (*on* ii. 3. 16); सर्वेश्वरात् … जीवानां त्वनुत्पत्तिः GoviBh. 142.4 (*on* ii. 3.1); **AII** non-arising असंसर्गो निमित्तैश्च वस्तुनि व्यञ्जने द्वयोः । ज्ञानस्य या चानुत्पत्तिरिति सर्वज्ञताक्षणः AbhisaAlaṅ. 3. 15; संमोहात् … स्मृतेः स्यात् विभ्रमो भ्रंशः स्मृत्युत्पत्तिनिमित्तप्राप्तौ अनुत्पत्तिः GītāBh.(Śaṅ.) 64. 14 (*on* 2. 63); एकाकाराया बुद्धेरनुत्पत्तिरेव Śarka. 5. 15; अनादिनोऽज्ञानस्य दाहात, अन्यस्य चानुत्पत्तेर्ज्ञानान्मोक्ष उपपन्नः IṣṭaSi. 70.14; प्रमाणाभावो हि प्रमितेरनुत्पत्तिः Kāśi. iii. 189. 13 (*on* 5(8).1); वृत्तिस्त्वेकैकत्रावयविबुद्धेरनुत्पत्तेर्व्यासङ्गादेवेष्टा NayaVi. 98.1 (*on* i. 1.5); वाक्यार्थज्ञानस्य …। अनुत्पत्तौ वा … तदर्थानुष्ठानपरिवर्जनाभावप्रसङ्गः Bhām. 38.2 (*on* i. 1.1); असति जन्मनि मिथ्याज्ञानस्यानुत्पत्तेः TātpaṬ.(Vā.) 92.4 (*on* i. 1.2); 150.13 (*on* i. 1.4); न हि … कर्तव्यताज्ञानस्य च तत्रानुत्पत्तिः शक्यते वक्तुम् NyāyRa. 937. 8 (*on* 7. 322); शाब्द्याः (प्रतिपत्तेः) तावच्छब्दादेवोत्पत्तौ विधिवैयर्थ्यमनुत्पत्तौ चाशक्यत्वम् PramāMā. 18. 26; तत्स(गोस)दृशोऽयमिति हि प्रत्ययो नेन्द्रियजन्यः, तदापातमात्रेणानुत्पत्तेरिति चेत् — न NyāyKuA. ii(1). 195.1; प्रथमकालभावि तावज्ज्ञानं न प्रमाणं फलभूतस्य द्वितीयज्ञानस्यानुपप(स्यानुत्प)त्तेः TarkBhā.(Mo.) 12.4; दुःखमनुभवामीति मतेरनुत्पत्तेः KhaṇḍanKhā. 253.15; (तत्त्वज्ञानस्य) तस्यानुत्पत्तौ रूपरसादिविषयाणां सद्भावे सति तद्गोचराश्चित्तवृत्तयो न निवारयितुं शक्यन्ते JīvanVi. 37. 8; विशिष्टज्ञानपूर्वक्षण एव द्वित्वविनाशापत्त्या द्वित्वविशिष्टद्रव्यज्ञानस्यानुत्पत्तिरेव Upask. 319. 17 (*on* vii. 2.8); तां (विप्रतिपत्तिम्) विना संशयस्य अनुत्पत्तौ … प्रवृत्त्यसंभवात् GuruCandr. i. 3. 23; LaCandr. 67.7; 'मुखं चन्द्रगतधर्मवत्' इति ज्ञानस्याप्यनुत्पत्तेः AlaṅkāKau.(Vi.) 61.9; **AIII** non-emergence, non-occurrence, non-effectuation तद्वर्णविशेषविवक्षायां च कलकलस्य च कारणाभावादेवानुत्पत्तिः स्यात् ParāTri. 70.7; यज्ञे तु हतानामुपकारः, नापकारः, नरकादिफलानुत्पत्तेः ManuBh. i. 438. 20 (*on* 5. 40); इदमेव च देशस्य कालस्य च निमित्तत्वं यदेकत्र कार्योत्पत्तिरन्यत्रानुत्पत्तिरिति NyāyKa. 25. 23; केनचित्प्रतिबद्धत्वादणिमादीनामनुत्पत्तौ तन्निबन्धनस्य … क्रोधः स तामिस्राख्यो द्वेषः TattvVai. 14.17 (*on* 1.8); फलं केचिदुपात्तस्य दुरितस्य प्रचक्षते । अनुत्पत्तिं तथा चान्ये BhaviP. 275B. 30 (i. 186. 4); यदिदं दृश्यते दृश्यमहंत्वंतादिसंयुतम् । सतोऽप्यस्यात्यनुत्पत्त्या बुद्ध्यैतदवाप्यते YogVā. iii. 9.26; विभूतेरनुत्पत्तौ कामा न पूर्यन्ते SaraKaṇṭhā. 723.12; (कामानाम्) सर्वेषामेकनिमित्तत्वात्सहैवोत्पत्तिरनुत्पत्तिर्वा TantrRa. 185.12; आश्रयाभावे किं प्रत्यासन्नम् असमवायिकारणं स्यात्। तदभावे निमित्तमपि किमुपकुर्यात् । तथा चानुत्पत्तिः … स्यात् NyāyKuA. i. 71.2; कालनियमे प्रमाणाभावात् न च सर्वोत्पत्तिमन्निमित्तादृष्टानुपपत्तौ सर्वमुक्तेरनुत्पत्तिः Kiraṇā. 10. 11; अत्र सत्यपि दाहलक्षणेऽविकले कारणेऽशक्तत्वाख्यस्य कार्यस्यानुत्पत्तिः शक्तिस्वरूपेणाविरुद्धेन धर्मेणोपनिबद्धा AlaṅkāSa. 127.10; 200. 8; विशेषोक्तिरनुत्पत्तिः कार्यस्य सति कारणे Candrā. 5. 78; कार्यस्यादरस्यानुत्पत्त्यादिना विशेषोक्त्यादिः AlaṅkāRa. 24(3); 54(8); अक्रमात् क्रमिणामनुत्पत्तेः PramāMī. 27.10 (*on* i. 1.32); कारणगुणाद् अप्रादुर्भावोऽनुत्पत्तिः Upask. 106.2 (*on* ii. 2. 1); तेनानुत्पत्तिं प्रत्यवायस्यान्ये मन्यन्ते SiddhāMu. 77.5 (*on* 150); तद्गुणजन्यत्वेन संभावितयोर्गुणान्तरयोरुत्पत्त्यनुत्पत्ती Kuval. 144(10); श्लेषस्याभावादतोऽनुत्पत्तिरेवार्थः AṇuBh. 310.22 (*on* iv. 1. 13); तत्र सत्यपि कारणसमवधाने कार्यस्यानुत्पत्तौ विरोधः RasGaṅ. 587.1; तृणसत्त्वे वह्निसत्त्वं तदभावेऽनुत्पत्तिः VaiyāBhū. 87. 3 (*on* 22); विप्राय दीयत इत्यादौ च त्यज्यमानद्रव्यस्य प्रक्षेपान्तप्रतीतेर्देवताविग्रहाद्यभावेन परस्वत्वमात्रस्यानुत्पत्तावपि अस्त्येव प्रक्षेपः BhaṭṭCan. 59. 18 (*on* xiv. 4.1); काम्यकर्मसंन्यसनात् पुण्यस्यानुत्पत्तौ … प्रव्रज्याकर्मैव निःश्रेयसं साधयति AmṛUda. 5. 9(8); LalitāSaBh. 207. 9

(*on* 251); **Aiv** non-origination as yet (implying future origination) न चानुत्पत्तिरुत्पत्तेः प्रागभावो बुद्धेः केनचिज्जन्यते Kāśi. iii. 209. 12 (*on* 5(8). 44); न हि दोषापाये प्रवृत्त्यपायः … अपायो ध्वंसः किं त्वनुत्पत्तिः सा च प्रागभाव एव Upask. 12. 1 (*on* i. 1.4); अनुत्पत्तौ प्रागभावत्वसिद्धेः SiddhāTa. 25.26; न च परिपालनस्य प्रतियोग्यनुत्पत्तिरूपस्य फलत्वम्, अनुत्पत्तेः उत्पत्तिप्रागभावरूपाया अजन्यत्वेन तदयोगात् MīmāKau. ii. 106.5 (*on* ii. 4.2); तस्यैवानुत्पत्तिर्भविष्यत्वम् VaiyāBhū. 74. 11 (*on* 22); **Bi** non-application or non-appearance (of grammatical elements during the process of word-formation) कृष्यादिषु चानुत्पत्तिर्नानाक्रियाणां कृष्यर्थत्वात् Vār. 3 *on* P. iii. 1. 26; अनुत्पत्तावुत्तरपदस्य च वावचनम् Vār. 3 *on* P. v. 2. 12; तत्र प्रत्ययलोपे शास्त्रतोऽर्थतश्च प्रसक्तोच्चारणस्य लोपविधानेन तस्य तस्मिन् विषयेऽनुत्पत्तेरेवान्वाख्यानं प्रत्ययलक्षणार्थमिति बोध्यम् LaŚabdeŚe. i. 86.9; i. 13.10; i. 529.19; **Bii** absence of originative injunction अनुत्पत्तौ तु कालः स्यात् प्रयोजनेन संबन्धात् MīmāSū. iv. 3. 36; या त्वनुत्पत्तिस्तेषु गम्यते, तत्र, एकस्य कर्मभेदात्, इत्येवमप्यवकल्पते ŚābaBh. 1093 9 (*on* iii. 7.29); **Biii** non-appearance, non-functioning प्रत्यक्षादेरनुत्पत्तिः प्रमाणाभाव उच्यते ŚlokaVār. 5(8).11 (475. 5); TattvSaṁ. 1649; नास्तित्वं च प्रमाणानामनुत्पत्त्यैव गम्यते PrakaPañ. 107.15; प्रत्यक्षादीनामनुत्पत्तिरभावाख्यं प्रमाणं मीमांसकैरभिधीयते TarkBhā.(Mo.) 7.4; प्रत्यक्षादेरर्थापत्तिपर्यन्तस्य यथाविषयमनुत्पत्तिः अभावप्रमाणस्य लक्षणम् YuktiSneha. 86. 29 (*on* i. 1.5); **C** non-manifestation, prevention पीडनानामनुत्पत्ता- (? त्तौ) उत्पन्नानां च वारणे। यतेत देशवृद्ध्यर्थं नाशे च स्तम्भसङ्गयोः ArthŚā. iii. 34.1 (8. 4); वेगनिग्रहजा रोगा ये …। इच्छंस्तेषामनुत्पत्तिं वेगानेतान्न धारयेत् CaraS. i. 7.25; विधिरेष विकाराणामनुत्पत्तौ निदर्शितः CaraS. i. 7.50; i. 28.31 (1922 Ed.); (रोगाणाम्) अनुत्पत्त्यै समासेन विधिरेष प्रदर्शितः AṣṭāSaṁ. i. 20.15 (1. 5); AṣṭāHṛ. i. 4. 34; **D** one of the varieties of Jāti, a clincher (*lit.* non-effectuation) अनुत्पत्तिश्च संशयः।… नित्यानित्याश्च जातयः SarvaSiSaṁ. 6.37; SyādvāMañ. 10(117); अनुत्पत्त्या प्रत्यवस्थानमनुत्पत्तिसमा जातिः PramāMī. 61. 1 (*on* ii. 1. 29) [failure, non-production, MW.; APTE]

अनुत्पत्ति (an-utpatti) *adj.* devoid of origination or birth नेदमेव नित्यलक्षणं ध्रुवं कूटस्थमविचाल्यनपायोपजनविकार्यनुत्पत्त्यवृद्ध्यव्यययोगि यत्तन्नित्यम् MahāBh. i. 7.21 (*on* i. 1. 0); वासुदेवो ह्यनुत्पत्तिरयोनिजः।… तेजसामोहयज्जगत् BhaviP. 318B.24 (*on* ii(1). 2. 7); अनादिरनुत्पत्तिरात्मा न ह्यस्यान्तरात्मनः संभूतिः कारणमस्ति Aparā. 994. 22 (*on* 3. 124) [not (yet) produced, MW.; APTE]

अनुत्पत्तिक (anutpatti-ka) *adj.* [*f.* -ī] having no origination द्वात्रिंशतेश्च देवपुत्रसहस्राणां पूर्वपरिकर्मकृतानामनुत्पत्तिकेषु धर्मेषु क्षान्तिप्रतिलम्भोऽभूत् LaliVi 4. 0(106); बोधिसत्त्वा बोधिचित्तान्युत्पाद्य अनुत्पत्तिकीं धर्मक्षान्तिं प्रतिलभ्य अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्यन्ते SaddhaPuṇ. 92.30.

अनुत्पत्तिकत्व (anutpattika-tva) *n.* **i** the state of being devoid of origination आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं पुरुषवत् व्याप्य प्रधानमवस्थितम्।… अलिङ्गमनुत्पत्तिकत्वात् MāṭhVṛ. 19. 16 (*on* 10); **ii** the state of being that which has not arisen ज्ञानस्य नित्यत्वेनानुत्पत्तिकत्वात् इन्द्रियनैरपेक्ष्यं स्यात् ŚrutaPra. iA. 160.21 (*on* i. 1.1)

अनुत्पत्तिकधर्मक्षान्ति (anutpattikadharma-kṣānti) *f.* intellectual receptivity to the truth that states of existence have no origination अनुत्पत्तिकधर्मक्षान्ति(? न्तिर्)धर्मालोकमुखं व्याकरणप्रतिलम्भाय संवर्तते LaliVi. 4.0(98); 27.0(37); अष्टषष्टिगङ्गानदीवालुकासमानां बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणामनुत्पत्तिकधर्मक्षान्तिरुत्पन्ना SaddhaPuṇ. 196.5; 161.30; 249. 15; अनुत्पत्तिकधर्मक्षान्तिकुले जनकौ … बोधिसत्त्वानां जन्मभूमिः GaṇḍVyū. 416. 32; बोधिपरिपूर्णार्थम् … कायवाङ्मनस्कर्म प्रवर्तते सुपरिशोधितमनुत्पत्तिकधर्मक्षान्त्यावभासितम् BodhiBhū. 237. 25; 243. 10; भगवांस्तस्यां वेलायां लङ्काधिपतेरनुत्पत्तिकधर्मक्षान्त्यधिगतं विदित्वा … पुनरप्यात्मानम् … दर्शयति स्म LaṅkāSū. 1. 43(32) (6.3); 4.0(49) (28.17); अष्टास्वनुत्पत्तिधर्मेषु क्षान्तिरनुत्पत्तिकधर्मक्षान्तिः MaYānaSū. 68.7 (11.52); 17. 5 (4. 20); अनारम्बणा मैत्री अनुत्पत्तिकधर्मक्षान्तिप्रतिलब्धानां बोधिसत्त्वानाम् ŚikṣāSa. 212. 13 [DBHS.]

अनुत्पत्तितस् (anutpatti-tas) *adv.* due to non-origination वाच्ये वाचकशक्तिमिच्छति भवान्नान्यत्र तत्र श्रुतेरप्रामाण्यमिति स्फुटं तव भवेद् बुद्धेरनुत्पत्तितः SaṁkṣeŚā. 1. 351 (i. 260. 16)

अनुत्पत्तिदर्शन (anutpatti-darśana) *n.* perception of non-emergence कोऽसौ वस्तुविरोधस्तावत्, किं ज्ञानस्य यज्ञादिभिस्साधयितुमशक्यत्वम्।… यज्ञादिसंनिधावप्यनुत्पत्तिदर्शनात् ŚatDū. 63. 28; न ह्येकं कारणं कार्यद्वयं नोत्पादयति … एककार्यतावच्छेदकावच्छिन्नोत्पत्तौ तदवच्छिन्नान्तरस्यानुत्पत्तिदर्शनात् BhāṭṭDī. ii. 130.15 (*on* iv. 3.9)

अनुत्पत्तिदशा (anutpatti-daśā) *f.* stage of non-origination न चानुपलब्धिः स्वभावतो दुष्टा, नाप्यधिकारग्रहणं प्रतियोगिस्मरणं वा स्वभावतो दुष्टम्, अनुत्पत्तिदशायामनुत्पत्तेः NyāyKuA. ii(1). 241. 4.

अनुत्पत्तिधर्म (anutpatti-dharma) *adj.* [*f.* -ā] **i** having the truth or law of non-origination संक्लेशेऽथ विशेषे क्षान्तिरनुत्पत्तिधर्मोक्ता MaYānaSū. 68. 6 (11. 52); सन्ति ते धर्मा येषां प्रतिसंख्यानिरोध एव लभ्यते …। सन्ति येषामप्रतिसंख्यानिरोध एव …। सन्ति ते येषामुभयम्। तद्यथा सास्रवाणामनुत्पत्तिधर्माणाम् AbhidhKoBh. 4. 18 (*on* 1. 6); **ii** having the property of non-origination योऽयं ज्ञाता ज्ञातव्यमर्थं जानाति तं तत्त्वतो जानीयेयमिति किमुत्पत्तिधर्मकोऽथानुत्पत्तिधर्मः NyāyVār. 143. 17 (*on* i. 1.40); *m.* truth of non-origination अष्टास्वनुत्पत्तिधर्मेषु क्षान्तिरनुत्पत्तिकधर्मक्षान्तिः MaYānaSū. 68. 7 (11.52)

अनुत्पत्तिधर्मक (anutpattidharma-ka) *adj.* **i** having the truth or law of non-origination अभिसमयान्त्याख्यं तदानुत्पत्तिधर्मकम् AbhidhK. 7. 21; मनस्त्वनुत्पत्तिधर्मकमेव तत्सभागम् AbhidhKoBh. 28.6 (*on* 1.39); **ii** not having the nature of origination अनुत्पत्तिधर्मकं नित्यं यथा आत्मादि द्रव्यम् NyāyBh. 47.2 (*on* i. 1. 35); न च तथानुत्पत्तिधर्मकः शब्दः NyāyBh. 50. 8 (*on* i. 1.39); अनुत्पत्तिधर्मकेनानेन (तत्त्वज्ञानेन) भवितव्यमिति य ऊहः स तर्कः NyāyVār. 143. 18 (*on* i. 1.40); नित्यमेव शरीरादि अनुत्पत्तिधर्मकमिति प्रत्यक्षविरुद्धम् NyāyMañ. ii. 74. 4; अनुत्पत्तिधर्मकमात्मादि द्रव्यं नित्यं दृष्टम् Kāśi. ii. 39.21 (*on* 5(2). 26); अनुत्पत्तिधर्मकाणामपि निवृत्तिप्रसङ्गः TātpaṬ.(Vā.) 636.12 (*on* iv. 1.68)

अनुत्पत्तिधर्मकत्व (anutpattidharmaka-tva) *n.* the state of not having the nature of origination or birth अनुत्पत्तिधर्मकत्वप्रतिषेधेनोत्पत्तिधर्मकत्वमुपसंह्रियते Kāśi. ii. 39. 27 (*on* 5(2).26); प्रागुत्पत्तेरिति।… प्रागिति विशेषणमनर्थकम्। उत्पत्तेरभावे सदैवानुत्पत्तिधर्मकत्वात् TātpaṬ.(Vā.) 679.25 (*on* v. 1. 13); संसर्गितया निषेध इति येयं तृतीया सा … कारकभेदे वा करणादौ। … न संभवति। अत्यन्तनिषेधस्यानुत्पत्तिधर्मकत्वात् KhaṇḍanKhā. 373.22.

अनुत्पत्तिधर्मक्षान्ति (anutpattidharma-kṣānti) *f.* intellectual receptivity to the truth that states of existence have no origination अनुत्पादादयः सिद्धा भवन्ति। अनुत्पत्तिधर्मक्षान्तिपर्येष्टावार्या MaYānaSū. 68.4 (11. 50)

अनुत्पत्तिधर्मता (anutpattidharma-tā) *f.* the state of having the truth of non-origination किंधातुकं पृथग्जनत्वम्। त्रिधातुकमित्येके।…अथ पुनरनुत्पत्तिधर्मतां तदापन्नमिति कृत्वा त्रैधातुकं तद् विहीयते Sphuṭā. ii. 75.16 (*on* 2.40)

अनुत्पत्तिधर्मत्व (anutpattidharma-tva) *n.* the state of having the truth of non-origination अज्ञानं हि … अन्धकारम्। तच्च भगवतो बुद्धस्य प्रतिपक्षलाभेन … पुनरनुत्पत्तिधर्मत्वाद्धतम् AbhidhKoBh. 1.11 (*on* 1.1); Sphuṭā. i. 5.4 (*on* 1.1); अत्यन्तविघ्नितोत्पादत्वादेषामनुत्पत्तिधर्मत्वम् Sphuṭā. i. 20.26 (*on* 1.6); i. 21.12 (*on* 1.7)

अनुत्पत्तिधर्मन् (anutpatti-dharman) *adj.* **i** having the property of not coming into existence अनुत्पत्तिधर्मा पुरुष इति उत्पत्तिधर्मस्याभावमात्रमवगम्यते न पुरुषान्वयी धर्मः YogBh. 15.4 (*on* 1.9); **ii** having the truth of non-origination उत्पत्तिधर्मेभ्यो येऽन्ये तत्सदृशाश्च धर्मास्तेऽनुत्पत्तिधर्माणः Sphuṭā. i. 21.9 (*on* 1. 6)

अनुत्पत्तिधर्मिन् (anutpattidharm-in) *adj.* having the truth or law of not coming into existence चक्षुः काश्मीराणां चतुर्विधम्। यद् दृष्ट्वा रूपाणि निरुद्धं निरुध्यते निरोत्स्यते वा यच्चानुत्पत्तिधर्मि AbhidhKoBh. 28. 5 (*on* 1. 39)

अनुत्पत्तिनित्यत्वश्रुति (anutpattinityatva-śruti) *f.* scriptural text regarding non-origination and eternality यथा जीवोऽनुत्पत्तिनित्यत्वश्रुतेर्नोत्पद्यते तथेन्द्रियाण्यपि VedāntSā.(Rā.) 223. 4 (*on* ii. 4. 1)

अनुत्पत्तिनियत (anutpatti-niyata) *adj.* invariably concomitant with non origination (°प्रतिबन्धकाज्ञाननिवर्तनयोग्यत्वस्य) प्रतिबन्धकेति। अनुत्पत्तिनियतेत्यर्थः GuruCandr. ii. 135. 13.

अनुत्पत्तिपर (an-utpattipara) *adj.* not intended for referring to the originative injunction यागं हि फले विदधत् प्रत्ययो न विप्रकृष्यते। न चानुत्पत्तिपरः सन्नुत्पत्तिमपि कल्पयिष्यति TantrVā. 566.21 (*on* ii. 2. 27)

अनुत्पत्तिपरत्व (anutpattipara-tva) *n.* the state of not being intended for origination 'आप एवेदमग्र आसीत्' इति वाक्यस्य … अपामनुत्पत्तिपरत्वाप्रतीतेः पूर्वपक्षानुदयादिदमयुक्तम् ŚrutaPra. ii. 354.1 (*on* ii. 3. 17)

अनुत्पत्तिप्रसङ्ग (anutpatti-prasaṅga) *m.* **i** undesired contingency of non-arising द्वित्वविनाशे तदपेक्षस्य द्वे द्रव्ये इति द्रव्यज्ञानस्यानुत्पत्तिप्रसङ्गः PadārthaSaṁ. 112.15; प्राथमिकस्वरूपज्ञानाभावे विशिष्टज्ञानस्यानुत्पत्तिप्रसङ्गात् ŚatDū. 83. 13; एकज्ञानसंबन्धेऽपि विरोधप्रसङ्गेन प्रत्यभिज्ञास्वरूपस्यानुत्पत्तिप्रसङ्गात्

NyāySiA. 189.1; प्रतियोगितदभावयोः सहावृत्त्या भ्रमप्रत्यवाययोरनुत्पत्तिप्रसङ्गः AdvaiSi. 445.9; न हि च चक्षुर्ज्ञानकाले श्रोत्रज्ञानोत्पत्तिरुपलभ्यते। न च आवृतत्वात्तदा तदनुत्पत्तिः, स्वसमयेऽपि अनुत्पत्तिप्रसङ्गात् JñānBiPra. 35.3; **ii** undesired contingency of non-emergence कार्यान्तराभावात्तर्हि द्वयानुत्पत्तिप्रसङ्गः स्यात् Sphuṭā. i. 47.22 (*on* 1.19); प्रागसच्चेत् कार्यं पश्चादपि शशविषाणवदनुत्पत्तिप्रसङ्गः NyāyPari. 348.13; **iii** undesired contingency of non-application (of a grammatical element in the formative process) वाचके तु प्रत्ययेऽर्थप्रयुक्तत्वाच्छब्दस्यैकेनैवाभिहितेऽर्थे द्वितीयस्यानुत्पत्तिप्रसङ्गः Pradī. iv. 27A.15 (*on* iv. 1.3) न चैवं योऽत्र धातुस्तस्मादनुत्पत्तिप्रसङ्गः, तस्यापि कर्मत्वात् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1.7.

अनुत्पत्तिमत् (an-utpattima(n)t) *adj.* not having origination वियदनुत्पत्तिमद्विभुत्वात् TattvPrakā. 107A. 12 (*on* ii. 3.1)

अनुत्पत्तिमत्त्व (anutpattimat-tva) *n.* the state of being that which does not have origination स्यादेवैकस्योत्पत्तिमत्त्वमनुत्पत्तिमत्त्वम् BrahmSūBh. (Ma.) 32A.5 (*on* ii. 3.5); TattvPrakā. 108A. 9 (*on* ii. 3.5); हेत्वभावादनुत्पत्तिमत्त्वं यत्तु निगद्यते TarkSaṁ.(Ā.) 125.8.

अनुत्पत्तिमत्त्वप्रसङ्ग (anutpattimattva-prasaṅga) *m.* undesired contingency of being that which does not have origination किं घटादिविषयप्रकाशात्मिकाया एव संविद उत्पत्तिः प्रतिक्षिप्यते। उत सकलविषयविरक्तायाः कस्याश्चिदन्यस्याः। नाद्यः, घटादीनामप्यनुत्पत्तिमत्त्वप्रसङ्गात् ŚatDū. 112.21.

अनुत्पत्तिमात्र (anutpatti-mātra) *n.* mere non-arising मिथ्याज्ञानं वै खलु मोहो न तत्त्वज्ञानस्यानुत्पत्तिमात्रम् NyāyBh. 287.7 (*on* iv. 2.1); सपक्षे गगनादावनुत्पत्तिमात्रस्यैव व्याप्यत्वनिश्चयात् Kiraṇā. 101.14; असंभवस्तु सतोऽनुपपत्तेः ··· असंभव इत्यनुत्पत्तिमात्रप्रतिज्ञानात् NyāySu.(Ja.) 434B. 8 (*on* ii. 3.3)

अनुत्पत्तिरूप (anutpatti-rūpa) *adj.* **i** of the form of non-arising (अभावस्य) न चानुत्पत्तिरूपस्य कारणापेक्षिता क्वचित् ŚlokaVār. 5(9).44 (488.10); **ii** having the nature of non-emergence अनुत्पत्तिरूपहेत्वसिद्धया विकारान्तरनिरासोऽनुपपन्नः ŚrutaPra. iA. 141.16 (*on* i. 1.1)

अनुत्पत्तिलक्षण (anutpatti-lakṣaṇa) *adj.* characterised by non-arising (of knowledge) प्रमाणम् ···। तत् खलूत्पत्तिदशामधिरूढमिति न तावदनुत्पत्तिलक्षणेनाप्रामाण्येन परिभूयते Kāśi. i. 106.20 (*on* 2.87); iii. 133.14 (*on* 5(5).102); iii. 186.26 (*on* 5(7).84); प्रमितावनपेक्षत्वेऽप्युत्पत्तौ प्रत्यक्षापेक्षत्वात् तद्विरोधादनुत्पत्तिलक्षणमप्रामाण्यम् Bhām. 5.11 (*on* i.1. 1); ज्ञानोदयादेवानुत्पत्तिलक्षणस्याप्रामाण्यस्यासिद्धेः ŚatDū. 95.6; 170.29; एतेनानुत्पत्तिलक्षणमप्रामाण्यं निराकृतम् YuktiSneha. 44.27 (*on* i. 1.1)

अनुत्पत्तिलिङ्ग (anutpatti-liṅga) *n.* force of (the statement of) non-origination सृष्टिप्रागभावरूपादनुत्पत्तिलिङ्गादेतस्माज्जायत इत्याद्युत्पत्तिश्रुतेः प्रबलत्वात् ŚivārkaMaDī. ii. 167.15 (*on* ii. 4.2)

अनुत्पत्तिलिङ्गत्व (anutpattiliṅga-tva) *n.* the state of having the inference of non-appearance or non-functioning पूर्वमनवस्थाप्रसङ्गेनानुत्पत्तिलिङ्गत्वं निराकृतम् NyāyRa. 490.7 (*on* 5(8).49)

अनुत्पत्तिवादिनी (anutpattivād-inī) *adj.* (*f.*) advocating non-origination अनुत्पत्तिश्रुतिस्तु सर्वात्मनानुत्पत्तिवादिनी TattvPrakā. 110A.2 (*on* ii. 3.9)

अनुत्पत्तिविधि (an-utpattividhi) *m.* other than the injunction of origination न ह्यनुत्पत्तिविधयोऽनेकार्थव्याप्रतिक्षमाः ŚāstrDī. 396.15 (*on* iv. 4.3)

अनुत्पत्तिविनाशधर्मत्व (anutpattivināśadharma-tva) *n.* the state of not having the properties of either origination or perishability 'नासतो विद्यते भाव' इति तु ··· आत्ममात्रस्यानुत्पत्तिविनाशधर्मत्वप्रतिपादकम् BhāṭṭCin. i. 40.19 (*on* i. 1.4)

अनुत्पत्तिविनाशधर्मन् (an-utpattivināśadharman) *adj.* not having the properties of either origination or perishability नन्वनुवृत्ता नित्यानुत्पत्तिविनाशधर्मा च जातिः विपरीतस्वभावा च व्यक्तिः ŚāstrDī. 101.26 (*on* i. 1.5)

अनुत्पत्तिशङ्का (anutpatti-śaṅkā) *f.* doubt regarding non-origination अश्रुतोत्पत्तिकानामनुत्पत्तिशङ्कानिरासोऽधिकरणार्थं इत्युच्यते VedāntKa. 313.4 (*on* ii. 3.9)

अनुत्पत्तिश्रुति (anutpatti-śruti) *f.* scriptural statement regarding non-birth or non-origination आत्मनोऽप्यनुत्पत्तिश्रुतेरेव नित्यत्वम् VedāntDī. 116.12 (*on* ii. 3.1); अनुत्पत्तिश्रुतेः ··· जीवोत्पत्तिः प्रतिषिध्यते VedāntDī. 121.18 (*on* ii. 3.18); ब्रह्मण आकाशस्रष्टृत्वप्रतिपादकसमन्वयस्यानुत्पत्तिश्रुतिविरोधो नास्ति PrakaVi. 597.23; अनुत्पत्तिश्रुतेर्भाक्तत्ववर्णनं च परास्तम् TattvPrakā. 107B.1 (*on* ii. 3.1); उत्पत्त्यनुत्पत्तिश्रुत्योर्विरोधोऽप्याकाशद्वैतमवगमयति NyāySu. (Ja.) 433A.7 (*on* ii. 3.1); 433B.9 (*on* ii. 3.2)

अनुत्पत्तिसम (anutpatti-sama) *m.* name of a futile rejoinder (*lit.* parity per non-generation) प्रागुत्पत्तेः कारणाभावादनुत्पत्तिसमः NyāySū. v. 1.12; अनुत्पत्त्या प्रत्यवस्थानमनुत्पत्तिसमः NyāyVār. 544.12 (*on* v. 1.12); NyāyMañ. ii. 179.32; अनुत्पन्ने साधनाङ्गे हेतुवृत्तेरभावतः। भागासिद्धिः प्रसङ्गः स्यादनुत्पत्तिसमो मतः TārkiRa. 278.10 [method of arguing against a thing by attempting to prove that nothing exists from which it could spring, MW.; Apte]

अनुत्पत्तिसमा (anutpatti-samā) *f.* name of a futile rejoinder (*lit.* parity per non-generation) अनुत्पत्त्या प्रत्यवस्थानमनुत्पत्तिसमा जातिः PramāMī. 61.1 (*on* ii. 1.29)

अनुत्पत्तिसमातस् (anutpattisamā-tas) *adv.* from the futile rejoinder called *anutpattisamā* (*lit.* parity per non-generation) अर्थापत्तिसमाया अनुत्पत्तिसमातो भेदो दर्शितः इहानुत्पन्नैरहेतुभिः साम्येन कार्यप्रतिषेधात् TātpaṬ.(Vā.) 680.14 (*on* v. 1.13)

अनुत्पत्तुम् (an-utpattum) *inf.* not to originate उपसर्पणप्रत्ययाधीनपरस्परसंनिधानोत्पादा नानुत्पत्तुं नाप्यसंनिधातुमीशते Bhām. 421.16 (*on* ii. 2.19)

अनुत्पत्त्यतिदेश (anutpatty-atideśa) *m.* extended application of non-birth जीववदनुत्पत्त्यतिदेशे सिद्धान्तविरोधात् ŚrutaPra. ii. 389.28 (*on* ii. 4.3)

अनुत्पत्त्यनुपपत्ति (anutpatty-anupapatti) *f.* untenability of non-origination प्रमाणविरोधेन वायोरेवानुत्पत्त्यनुपपत्तेः TattvPrakā. 109A.13 (*on* ii. 3.8)

अनुत्पत्त्यनुमान (anutpatty-anumāna) *n.* inference regarding non-origination न च श्रुतिप्रतिपन्नेऽर्थे तद्विरोधि निरवयवत्वादिहेतुकमनुत्पत्त्यनुमानमुदेतुमलम् BrahmSūBh.(Rā.) 514.5 (*on* ii. 3.2); VedāntDī. 116.11 (*on* ii. 3.1)

अनुत्पत्त्यर्थम् (anutpattyartham) *adv.* for the sake of non-application or non-appearance (of a grammatical element in the derivative process) वावचने चानुत्पत्त्यर्थम् Vār. 7 *on* P. iii. 1.2; टाप्प्रतिषेधार्थमिति। टापोऽनुत्पत्त्यर्थमित्यर्थः Pradī. vi. 36.12 (*on* vii. 1.33)

अनुत्पत्त्यवगम (anutpatty-avagama) *m.* notion of non-origination श्रुत्या चोत्पत्तौ प्रतिपन्नायामनुत्पत्त्यवगमोऽन्यथा निर्वाह्यः ŚrutaPra. ii. 394.23 (*on* ii. 4.7)

अनुत्पत्त्यविनाशधर्मन् (anutpattyavināśa-dharman) *adj.* having the properties of non-origination and imperishability प्राच्यो मृत्पिण्डसंनिवेश इति चेत्। स वा किमुपरिष्टान्न भविष्यति, यन्न घटमावरिष्यति। हन्त सोऽप्यनुत्पत्त्यविनाशधर्मा सद्वादिभिरिष्यते Kāśi. i. 83.2 (*on* 2.35)

अनुत्पत्त्यसाधकत्व (anutpattyasādhaka-tva) *n.* the state of being that which does not prove non-origination किमश्रुतेरिति हेतुः सार्वत्रिक उतैकदेशपरः।··· नान्त्यः। अनुत्पत्त्यसाधकत्वात् VedāntKa. 308.12 (*on* ii. 3.1)

अनुत्पत्त्यादिपर्यायप्रागभावादि (anutpattyādiparyāya-prāgabhāvādi) *adj.* prior non-existence etc. synonymous with non-origination as yet (implying future origination) etc. भावत्वसामान्यमेवानुत्पत्त्यादिपर्यायप्रागभावादिरूषितं वस्तुरूपं सामान्यम् NyāyRa. 569.10 (*on* 5(13).11); YuktiSneha. 104.7 (*on* i. 1.5)

अनुत्पत्त्यादिरूषिता (anutpattyādi-rūṣitā) *adj.* (*f.*) qualified by non-origination etc. सत्तैव ह्यत्र सामान्यमनुत्पत्त्यादिरूषिता ŚlokaVār. 5(13).11 (569.2)

अनुत्पत्त्याधारत्व (anutpattyādhāra-tva) *n.* the state of being that which is not the substratum of origination न तु कोशी तस्य प्रकृतिरिति। अतत्कारणत्वादनुत्पत्त्याधारत्वाच्च PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. v. 1.12.

अनुत्पत्त्याधारभूतत्व (anutpattyādhārabhūta-tva) *n.* the state of being that which is not the substratum of origination न तु कोशी तस्य प्रकृतिरिति।··· अनुत्पत्त्याधारभूतत्वात् Nyās. ii. 12.16 (*on* v. 1.12)

अनुत्पत्त्यापत्ति (anutpatty-āpatti) *f.* **1** undesired contingency of non-emergence कार्यतावच्छेदकमतिप्रसक्तमुक्तम्। तत्त्वयुक्तम्। तथा सति स्वर्गत्वावच्छिन्नस्याग्निहोत्राज्ज्योतिष्टोमरूपकारणाभावादनुत्पत्त्यापत्तेः VaiyāBhū. 86.14 (*on* 22); **2** undesired contingency of non-application or non-appearance (of a grammatical element in the derivative process) यत्तु 'दन्तोष्ठादि समुदितं स्थानम्' इति, तन्न, शिक्षायां 'दन्त्योष्ठ्यः' ··· इत्यादौ 'तत्र भवः' इत्यधिकारविहितयतः प्रत्येकमनुत्पत्त्यापत्तेः LaŚabdeŚe. i. 30.27.

अनुत्पत्त्युपपत्ति (anutpatty-upapatti) *f.* tenability of non-appearance घ्राणे च सति तदभावादेवानुत्पत्त्युपपत्तेरलं शक्तिकल्पनया ŚāstrDī. 80.8

(*on* i. 1. 5)

अनुत्पत्य (an–utpatya) *ger.* not having flown स तद्विनाशसंत्रासादनुत्पत्य (v.l. °दनुत्पत्य) खगाधिपः। शाखामास्येन जग्राह तेषामेवान्ववेक्षया MahāBhā. i. 26.3.

अनुत्पत्स्यमानजातीय (anutpatsyamāna–jātīya) *adj.* [P. v. 3. 69] belonging to a class of those who are not going to be born न ह्यनुत्पन्नजातीयमनुत्पत्स्यमानजातीयं वा कार्यमस्ति TattvCin. iii. 38.2.

अनुत्पद् (an–utpad–) IV. Ā. (*caus.*) not to produce अस्य रेतः प्रजामनुत्पादयति तस्मान्मोघवीर्यं भवति PārāSū. 85.29.

अनुत्पद्य (an–utpadya) *ger.* not having taken birth अजनित्वा देवभावेनानुत्पद्येत्यर्थः VedāntKa. 440.16 (*on* iii. 3.27)

अनुत्पद्यमान (an–utpadyamāna) *adj.* 1 not arising अर्थज्ञानम् अनुत्पद्यमानं तु निमित्तान्तराधीनजन्मानमात्मानमावेदयति SphoṭSi. 123.2; उत्तरं तु पूर्वज्ञानबाधमन्तरेणानुत्पद्यमानं तस्य बाधकं भवति YuktiSneha. 23. 20 (*on* i. 1.2); 2 not being born, not coming into being अनुत्पद्यमानेऽपि पुत्रे पुत्रकाम्यादिकर्मणा तदुत्पत्तौ यत्नः कर्तव्य इत्यभिप्रायः TaiUBh. 216.8 (*on* 1.11); PrakaPañ. 367. 12; अभवन्नपि अनुत्पद्यमानोऽपि शरीरनिर्वृत्त्यर्थमित्यर्थः BālaKrī. ii. 33.7 (*on* 3.70); कामोऽनुत्पद्यमानोऽङ्गलीलालक्षणाद् विचेष्टितादुपजायते AbhinBhā. iii. 197. 9 (*on* 22. 158); 3 not emerging कर्महेतोस्संयोगविभागावनुत्पद्यमानौ … कर्मानुमापयतः PrakaPañ. 217.21; 4 not appearing अनुत्पद्यमानस्य चात्मनो ज्ञप्तिक्रियासद्भावेऽपि न खलु क्रियाफलभूतो बन्धः सिध्येत् TattvPradī (A.) 68. 5 (*on* 1.52)

अनुत्पद्यमानत्व (anutpadyamāna–tva) *n.* I the state of being that which is not originating तदव्यक्तं क्वचिन्न लीयते। कस्मादनुत्पद्यमानत्वात् TattvSa. 128. 10; II the state of being that which is not arising स्मरणमनाकलितरजतस्यानुत्पद्यमानत्वात् NyāyMa. 62. 2.

अनुत्पन्न (an–utpanna) *adj.* [*f.* -ā] 1 not originated, not come into being or existence, not born सच्चिदानन्दमात्रोऽहमनुत्पन्नमिदं जगत् TejoBiU. 6.58; 6. 63; 6. 71; MahāU. 5.58; नानुत्पन्नेषु दैवेषु राज्ञां शान्तिर्विधीयते AVPari. 72(3).1; अकरोत्पुत्रकामस्तु मनुरिष्टिं प्रजापतिः।… अनुत्पन्नेषु नवसु पुत्रेषु HariVaṁ. 9.3; BrahmP. 7.4; न ह्यनुत्पन्नस्य द्रव्यस्योत्तरार्धो भवति ŚābaBh. 1214.25 (*on* iv. 1. 29); 1396.26 (*on* vi. 2.13); अनुत्पन्नयोर्धर्माधर्मयोरनुत्पादेन (दुःखस्य हानिर्भवति) NyāyVār. 2.17 (*on* i. 1.1); आदिशान्ता ह्यनुत्पन्नाः प्रकृत्यैव …। सर्वे धर्माः GauḍKā. 4.93; मूले (अनुमानस्य) तस्य ह्यनुत्पन्ने पूर्वेण विषयो हृतः ŚlokaVār. 5(4).58 (363. 3); 5(2).187 (263.2); 5(15).49 (651. 7); अनुत्पन्ने पुत्रे अपुत्रो देवदत्तः MuṇḍUBh. 326. 17 (*on* ii. 1. 2); अनुत्पन्नस्याभिधानानुपपत्तेः न ह्यजाते पुत्रे नामधेयकरणम् NyāyMañ. i. 317. 17; अनुत्पन्नमहीनं च जगदुत्पत्तिहानिभिः TaiUBhāVā. 197. 16(3); अनुत्पन्ना च व्यक्तिरिति क्वावतिष्ठतामाकृतिः PrakaPañ. 70. 3; (अर्थज्ञाने) अनवभासमाने उत्पन्नानुत्पन्नयोरविशेषात् PrakaPañ. 188. 5; कस्यांचित् क्रियायां भावानामन्योऽन्यप्रतियोगित्वं सहार्थ इति चेन्न। अनुत्पन्नस्थितनिरुद्धानामन्योऽन्यप्रतियोगित्वाभावात् NyāyKa. 64. 19; अनुत्पन्नस्यासतो जनकत्वायोगात् Kāśi. ii. 87. 13 (*on* 5(2). 187); अशब्द इति …। अनुत्पन्नो विनष्टोऽत्यन्तासन्नित्यत्राप्यभावत्रयेऽपि विवक्षितविपरीतमापद्यते NyāyVārPari. 558. 7; अनुत्पन्ने कार्तिकेये चिरकालरहोगते। महेश्वरे भवान्या च त्रस्ता देवाः समागताः। अग्निम् BrahmP. 128.7; जागती द्रष्टृदृश्यश्रीरहं त्वमितिरूपिणी। अनुत्पन्नैवोत्थितेव यत्रेति परिवर्ण्यते YogVā. ii. 17.16; iii. 4. 77; iii. 26.55; तुषोपवापे कपालोपादानं पुरोडाशप्रयुक्तम्। तत्र तदलाभेऽनुत्पन्ने नानुपात्तेन च क्रियानुष्ठानासंभवात् TantrRa. 86. 2; फलमनुत्पन्नं न स्वरूपेण विशेषणीभवितुमर्हति NyāyRaMā. 104. 26; सत्कार्यवादिनो हि अनुत्पन्नानामिव विनष्टानामपि (कर्मणाम्) शक्त्यात्मनावस्थानमेवेष्टम् NyāyRa. 665.19 (*on* 5(15).92); अनुत्पन्नस्य क्षणस्य क्रियाश्रयत्वायोगात् ŚāstrDī. 69.15 (*on* i. 1.5); 125. 31 (*on* i. 1. 5); अनुत्पन्ननिरन्वयध्वस्तयोरविशेषात् अतिशयमप्यादधानः स्वसमानाश्रयमेवादधीत Kiraṇā. 129.19; औरसेऽनुत्पन्ने क्षेत्रज उभयोः पित्रोः सकलमेव रिक्थं गृह्णाति Aparā. 733.16 (*on* 2. 127); 1006.13 (*on* 3.152); अनुत्पन्ने साधनाङ्गे हेतुवृत्तेरभावतः। भागासिद्धिः प्रसङ्गः स्यात् TārkiRa. 278. 9; न च प्रकाश्यादात्मलाभ एव प्रकाशकस्य प्रकाशकत्वम्, प्रदीपादेर्घटादिभ्योऽनुत्पन्नस्यापि तत्प्रकाशकत्वदर्शनात् PramāMī. 20. 6 (*on* i. 1.25); 61. 1 (*on* ii. 1. 29); केनचिदुत्पाद्यन्ते उत्सीदन्ति च। यानि शास्त्राणि। अर्वाक्कालिकतया वेदादनुत्पन्नादविनाशिनश्चार्वाचीनतया ManvaVi. 1524. 17 (*on* 12.96); प्रयोजकव्यापारविधानाशक्तेः प्रयोगवचनेन वानुत्पन्नस्य प्रयोगासंभवादुत्पत्तिरप्याक्षिप्यते NyāySu.(So.) 48.28 (*on* i. 2. 7); घटक्षणः स्वसमकालमुत्तरं कार्यमुत्पादयति, अनुत्पन्नो वा, विनष्टो वा VedāntKau. 194. 17 (*on* ii. 2.20); अर्थो ज्ञानग्राह्यो भवन्नुत्पन्नो भवति अनुत्पन्नो वा … नापरः। अनुत्पन्नस्यासत्त्वात् SarvaDaSaṁ. 2.185; नन्वेषां चतुर्विंशतितत्त्वानामसंसृष्टत्वं नाम यद्येकदेशेनोत्पत्तिः, तर्ह्यनुत्पन्नस्यासत्त्वादुत्पन्नमेव तत्त्वम् TattvSaṁkhyāṬ. 51.4; ननु कथं प्राणादनुत्पन्नस्य मनसः प्राणे लयः TattvPrakā. 207B. 1 (*on* iv. 2.3); आदिपदेनानुत्पन्नस्य कारकत्व गृह्यते NyāySu.(Ja.) 380A. 9 (*on* ii. 2 6); अभूतमनुत्पन्नं स्फोटादिभूभूतस्य मन्त्रपाठस्य लिङ्गम् Upask. 147.8 (*on* iii. 1.11); यज्ञदत्तस्य ज्ञाने सुखादौ वानुत्पन्ने … ज्ञानादिकं विषयो भवति Upask. 186 7 (*on* iii. 2.17); अमन्यत भूपोऽसावनुत्पन्नानिवापरान् (पुत्रान्) KathāKau. 4. 87; न तु तत्प्रत्यक्षम्। अनुत्पन्नस्याविद्यमानस्य प्रत्यक्षत्वायोगात् ŚivārkaMaDī. ii. 80.21 (*on* ii 2. 17); अनुत्पन्नस्य कर्मणः शेषाम्नानासंभवेन MayūMāli. 426. 12 (*on* v. 2.8); अनुत्पन्नस्य … कीर्तनजनकत्वायोगात् नामाभिव्यञ्जककीर्तनेनेष्टं भावयेत् LalitāSaBh. 10.30 (*on* 20); 2 not effectuated, not resulted अनुत्पन्ने च कार्यार्थे मां त्वं व्याहृतवानसि। तस्मात् त्वमपि न स्वर्गं गमिष्यसि मया विना MahāBhā. vii. App. I. 8(295); अनुत्पन्नं कार्यं कारणासद्भावे लिङ्गम् PadārthaSaṁ. 225.15; अव्ययादुत्पन्नानां सुपां लुग्वचनम्। न ह्यनुत्पन्नानां लुगुपपद्यते Nyās. i. 277. 23 (*on* i. 4. 21); 3 not originated as yet (implying future origination) अनुत्पन्नेषु वाक्येषु चोद्यमाना सिसृक्षया। किं नु पूर्वं ततो देवी व्याजहार सरस्वती MahāBhā. xiv. 21.19; कथमनुत्पन्नम् …। अनागतमसंस्कृतं चानुत्पन्नम् AbhidhSa. 20. 8; यत् किं चिद्रूपमतीतानागतप्रत्युत्पन्नम् …। अनागतमनुत्पन्नम् AbhidhKoBh. 13.7 (*on* 1.20); द्रव्यम् … अनुत्पन्नोपरतक्रियं पुनरक्रियम् NyāyBh. 56. 3 (*on* i. 1.41); न हि प्राक्प्रध्वंसाभावाभ्यां भावः संबध्यत इति। अनुत्पन्नविनष्टयोश्च प्रसङ्गात् NyāyVār. 283. 19 (*on* i. 2. 12); पूर्वक्षणैरनुत्पन्नो वास्यते नोत्तरः क्षणः ŚlokaVār. 5(2). 182 (261.4); यदा संयमं करोति तदा यत्किंचिदनुत्पन्नमतिक्रान्तं तत्सर्वं योगी जानाति RājMār. 48.16; शरीरसंबन्धो बन्धः, तदभावो मोक्षः, तेन निष्पन्नानां देहानां यः प्रध्वंसाभावः यश्चानुत्पन्नानां प्रागभावः स मोक्षः NyāyRa. 670. 19 (*on* 5(15).106); न केवलमुत्पन्नपापस्य नाशोऽनुत्पन्नस्याप्यनुत्पादः ManvaVi. 1459. 2 (*on* 11. 230); 4 not applied or not appearing (during the process of word-formation) नानुत्पन्ने सनि प्रक्लृप्त्या भवितव्यम् MahāBh. i. 175. 10 (*on* i. 1. 66-67); विषयभूतेऽनुत्पन्न एव। बुद्धिस्थ इत्यर्थः Nyās. i. 886.3 (*on* iv. 1.89); अनुत्पन्नायामेव विभक्तौ एकशेषः Prasā. i. 124. 8; णिच्यनुत्पन्ने इत्यर्थः LaŚabdeŚe. i. 462. 11; 5 not arisen दोषज्ञाने त्वनुत्पन्ने न शङ्क्या निष्प्रमाणता ŚlokaVār. 2.60 (64. 2); 5(2). 187 (263.2); 7. 26 (853.4); कदाचिदप्यनुत्पन्ना ममाद्य मतिरुद्गता PadmP.(Ra.) 37.148; अनुत्पन्नं ज्ञानं यदि … परिचर वसिष्ठस्य चरणौ MahāvīC. 3.36; शब्दशक्तिज्ञानं तत्कथमिवानुत्पन्नं प्रयोगकाले व्यवस्थाकारणत्वेनाश्रयितुं युक्तम् TantrVā. 275.14 (*on* i. 3. 26); 292.9 (*on* i. 4.3); उत्पन्नस्य … अबाध्यमानत्वान्नानुत्पन्नं भ्रान्तं वा इति शक्यं वक्तुम् AitUBh. 243.18 (*on* 1.6); बोधे …। अनुत्पन्ने च नितरां प्रवृत्तेर्हेत्वसंभवात् BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 663; नानुत्पन्नमतो ज्ञानम् BṛĀraUBhVā. i. 4. 747; NaiṣkaSi. 198. 4; अनुत्पन्ने एवैकत्वावभास उत्पन्नभ्रमः PañcPā. 7. 13 (*on* i. 1. 1); इदं रूप्यमित्येकत्वज्ञाने सामानाधिकरण्येनानुत्पन्नेऽप्युत्पन्न इव व्यवहरति लोकः IṣṭaSi. 42.12; 309. 15; अर्थान्तरकल्पनायामनुत्पन्नायां यः संशयं कंचिदापादयितुमलम् PrakaPañ. 274. 21; इन्द्रियज्ञानस्यैवं प्रलीनमनुत्पन्नं च ज्ञातुमशक्यमिति वितर्कयति TattvPradī.(A.) 52.10 (*on* 1. 39); उत्पन्नायामेव बुद्धावर्थो ज्ञात इत्युच्यते नानुत्पन्नायाम् Kāśi. ii. 185. 12 (*on* 5(3). 234); प्रागेव तावदर्थग्रहणाज्ज्ञानोत्पत्तिर्भवतामिष्टा, अनुत्पन्नस्य ग्राहकत्वायोगात् NyāyRa. 276.14 (*on* 5(3). 28); अनुत्पन्नस्यातदाकारस्य च ज्ञानस्य सर्वार्थान् प्रत्यविशेषात्, नैवम् PramāMī. 20. 18 (*on* i. 1.25); SyādvāMañ. 16(152)

अनुत्पन्नऋतु (anutpanna-ṛtu) *adj.* in whom menstrual discharge has not appeared or commenced (कन्या) दशवर्षादधः शुभा। अनुत्पन्नऋतुर्वापि तां प्रयत्नेन पूजयेत् PadmP. iv. 100.66.

अनुत्पन्नकल्प (anutpanna–kalpa) *adj.* almost not originated उत्कृष्टधर्मफलावाप्तौ स्वल्पमधर्मफलमुत्पन्नमप्यनुत्पन्नकल्पं भवतीत्यर्थः PradI. i. 75B.21 (*on* i. 1. 0)

अनुत्पन्नकाम (anutpanna–kāma) *adj.* in whom desire has not arisen, devoid of any desire काम्ये त्वनुत्पन्नकामोऽधिकृत एव न भवति NyāyMañ. ii. 90. 15.

अनुत्पन्नकायारण्य (anutpanna–kāyāraṇya) *adj.* for whom the wilderness in the form of body has not come into being कथमेकेन जनुषा विना समाधिमनुत्पन्नकायारण्यः … सुकृतदुष्कृतानि भुञ्जीत AmṛUda. 5. 9(12)

अनुत्पन्नकार्यपण्डित (anutpannakārya–paṇḍita) *adj.* wise in dealing with events which have not (yet) taken place or occurred अनुत्पन्नकार्यपण्डितो रुमण्वान् क गतः PratiYau. 1. 5(19)

अनुत्पन्नक्रिय (anutpanna–kriya) *adj.* in which action has not begun, devoid of action योऽसौ गन्तव्यो देशः स यथाभूत एवानुत्पन्नक्रिये फले तथा तथाभूत एवोत्पन्नक्रिय इत्यभेदान्नाध्वा कालव्यक्तिहेतुः NyāyVār. 256.6 (*on* ii. 1.38); न केवलमुत्पन्नक्रियेषु क्रियोपरतौ द्रव्योत्पादः क्वचिदनुत्पन्नक्रियेष्वपि द्रव्येषु

TātpaṬ.(Vā.) 597.5 (*on* iv. 1. 21); यत्र तन्तुद्वयं चिरं संयुक्तं सदनुत्पन्नक्रियं भवति Upask. 326. 13 (*on* vii. 2.9)

अनुत्पन्नचैतन्य (anutpanna-caitanya) *adj.* in whom consciousness has not arisen, devoid of consciousness आत्मनश्चानुत्पन्नचैतन्यस्य ··· अचेतनत्वात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 369.14 (*on* ii. 2.12); न चात्मा वा तत्प्रवर्तकः। तदानुत्पन्नचैतन्यस्य तस्यापि तत्त्वात् GoviBh. 122.1 (*on* ii. 2.12)

अनुत्पन्नज्ञान (anutpanna-jñāna) *adj.* in which knowledge has not arisen अपरस्तु ··· प्रारब्धप्रतिबन्धेनानुत्पन्नज्ञानतन्नाशे शरीरनाशात् ··· अहं ब्रह्मास्मीति प्रत्ययं लभते SiddhāTa. 3.27.

अनुत्पन्नतत्त्वज्ञान (anutpanna-tattvajñāna) *adj.* in whom true knowledge has not arisen, who has not acquired true knowledge अनुत्पन्नतत्त्वज्ञानानामप्रहीणदोषाणां तदर्थं घटमानानामेतदिति NyāyBh. 311. 1 (*on* iv. 2.50); अनुत्पन्नतत्त्वज्ञानेनैतत्कर्तव्यमिति सूत्रार्थः NyāyVār. 533. 15 (*on* iv. 2.50); अनुत्पन्नतत्त्वज्ञानस्य ज्ञानार्थिनस्तत् प्रतिबन्धकाधर्मनिवृत्तिद्वारा प्रायश्चित्तवदारादुपकारकं कर्म TattvCin. ii(2). 187.6; Kiraṇā. 13.3.

अनुत्पन्नतत्त्वज्ञानत्व (anutpannatattvajñāna-tva) *n.* the state of being one in whom knowledge of reality has not arisen अद्यापि रागादियुक्तः कपिलः पुरुषत्वे सत्यनुत्पन्नतत्त्वज्ञानत्वात् NyāySā. 8. 14; PramāMī. 55.22 (*on* ii. 1. 19)

अनुत्पन्नतत्त्वसाक्षात्कार (anutpanna-tattvasākṣātkāra) *adj.* in whom realisation of the highest reality has not arisen श्रवणमननकुशलतामात्रेण पण्डितानामनुत्पन्नतत्त्वसाक्षात्काराणामिति यावत् Bhām. 116. 16 (*on* i. 1. 4)

अनुत्पन्नता (anutpanna-tā) *f.* the state of being that which is not originated विधेः पूर्वमनुत्पन्नतया पूर्वोत्पन्नेषु लक्षणारूपोपमर्दाक्षमत्वात् GuruCandr. i. 263. 23.

अनुत्पन्नत्व (anutpanna-tva) *n.* the state of being that which is not originated प्रथमा कोटिरनागता धर्मा इति। ··· न प्रतीत्यसमुत्पन्ना अनुत्पन्नत्वात् Sphuṭā. iii. 47.9 (*on* 3. 28); एतद्विपरीतलक्षणमव्यक्तम्। अहेतुमत् अनुत्पन्नत्वात् MāṭhVṛ. 19. 13 (*on* 10); 9.20 (*on* 3); अग्निहोत्रादिविधिजनिताग्निहोत्रादिकर्तव्यताबुद्धीनाम् ··· अनुत्पन्नत्वं वा न शक्यते वक्तुम् ChāndoUBh. 411. 13 (*on* vi. 16. 3); न च भविष्यद्वस्तु दूषयितुं शक्यम्। अनुत्पन्नत्वादेव Loc. 3. 23 (*on* 1.1); पूर्वं हि परमबाधितत्वोत्पद्यते परस्य तदानीमनुत्पन्नत्वात् NyāyRa. 62. 22 (*on* 2.57); आकाशस्यानुत्पन्नत्वे तु सविशेषव्यतिरेकः स्यात् VedāntPāSau. 214. 4 (*on* ii. 3. 5); VedāntKau. 163.6 (*on* ii. 1. 17); मुख्यवायुरप्युत्पत्तिमानेव। अनुत्पन्नत्वेनाश्रुतत्वात् TattvPrakā. 109A.8 (*on* ii. 3. 8); Upask. 30. 3 (*on* i. 1.11); संविन्नित्या अनुत्पन्नत्वात् ŚatDū. 217. 7; SarvaDaKau. 97. 3; तेषां व्यापारक्षणेऽनुत्पन्नत्वात् ŚivārkaMaDī. ii. 82.16 (*on* ii. 2.17); तयोरनुत्पन्नत्वेन नाशायोग्यत्वात् MīmāKau. iii(2). 46.15 (*on* ii. 1. 6); अनुत्पन्नत्वं च नष्टाभिव्यक्तिकत्वमनुत्पन्नाभिव्यक्तिकत्वं वा VaiyāSiMañ. 150.6.

अनुत्पन्नत्वहेतु (anutpannatva-hetu) *m.* the middle term, viz. the state of being what is not (yet) originated प्रवाहाविद्यापक्षेऽपि सजातीयवत्यविद्या प्रागभावे त्वदभिमतेऽनुत्पन्नत्वहेतोर्वृत्तेर्विरोधश्च ŚatDū. 117. 23.

अनुत्पन्नत्वानपाय (anutpannatvānapāya) *m.* non-loss of being what is not originated तत एव न युगपदुभयमनुत्पन्नत्वानपायात् NyāyMañ. i. 317.18.

अनुत्पन्नदन्त (anutpanna-danta) *adj.* not having teeth growing or appearing (मृते) अनुत्पन्नदन्तेऽपि सद्यःशौचं मातापित्रोः HārLa. 39.9; अनुजातो जातदन्ताद्बालतरः अनुत्पन्नदन्त इत्यर्थः SmṛtiCan. vi. 19.5.

अनुत्पन्नदन्तक (anutpannadanta-ka) *adj.* not having teeth growing or appearing देशान्तरिते बाले चातीते सद्यः शौचम्। य ऊनत्रिवर्षः स्यादनुत्पन्नदन्तक इत्येके ŚaṅkhaLiDS. 363.

अनुत्पन्नपादविहार (anutpanna-pādavihāra) *adj.* in whom movement of the foot has not taken place देशान्तरप्राप्तिमानादित्यः द्रव्यत्वे सति क्षयवृद्धिप्रत्ययाविषयत्वे च प्राङ्मुखोपलभ्यत्वे च तदभिमुखदेशसंबन्धादनुत्पन्नपादविहारस्य परिवृत्य तत्प्रत्ययविषयत्वात् मण्यादिवदिति NyāyVār. 51.4 (*on* i.1.5); TātpaṬ.(Vā.) 176. 24 (*on* i. 1.5)

अनुत्पन्नपुत्र (anutpanna-putra) *adj.* [*f.* -ā] of whom a son is not born इतरे(? ऽ)मन्त्रसंस्कृताः ··· राजन्योऽनाहिताग्निर्वैश्यस्त्रियोऽनुत्पन्नपुत्राः BaudhPiMe. iii. 5.2; तत्रानुत्पन्नपुत्रस्य विध्यन्तरान्नियम एव ManuBh. i. 230.8 (3.45); अतः पितरि मृते पुत्रिकाया अनुत्पन्नपुत्राया धनहरत्वमप्राप्तं विधीयतेऽर्थवादेन ManuBh. ii. 279. 18 (*on* 9.130); Aparā. 202.27 (*on* 1.154); किमनुत्पन्नपुत्रस्य नामवज्जागरौ मुधा KumāDeC.(So.) 10.18; यदा त्वनुत्पन्नपुत्रः ··· सवर्णां न लभते VīraMi.(Saṁskāra.) 748. 11.

अनुत्पन्नपुरोडाश (anutpanna-puroḍāśa) *m.* sacrificial cake which has not come into being अत एवानुत्पन्नपुरोडाशाद्यसंभवेनाज्यनियमः BhāṭṭDī. ii.268.16 (*on* vi. 4. 1)

अनुत्पन्नप्रजा (anutpanna-prajā) *adj.* (*f.*) of whom progeny is not born अनुत्पन्नप्रजायास्तु पतिः प्रेयाद्यदि स्त्रियाः। नियुक्ता गुरुभिर्गच्छेद्देवरं पुत्रकाम्यया NāraSm. 183.80.

अनुत्पन्नप्रणया (anutpanna-praṇayā) *adj.* (*f.*) in whom (feeling of) love is not arisen अनुत्पन्नप्रणयाया दानं परिवर्तनं च कपटं ज्ञायते JayaMa. 314.16 (*on* 6. 1)

अनुत्पन्नप्रत्यय (anutpanna-pratyaya) *adj.* [*f.* -ā] **1** to which no termination or suffix is applied or added अनुत्पन्नप्रत्यया तु प्रकृतिर्न कंचिदर्थं गमयति Pradī. iii. 137B.22 (*on* iii. 1. 94); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1.94; **2** in whom knowledge has not arisen अकृतश्रवणत्वेनानुत्पन्नप्रत्ययस्य संन्यासिनो 'वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थाः' इत्यादिवचनविषयत्वम् SiddhāTa. 42.7.

अनुत्पन्नप्रधानान्तर (anutpanna-pradhānāntara) *n.* another principal rite which has not (yet) taken place आग्नेयादि ··· तदानुत्पन्नप्रधानान्तरनिरपेक्षम् ··· स्वापूर्वमेव तावत्साधयति TantrVā. 373.18 (*on* ii. 1.5)

अनुत्पन्नप्रध्वंसिन् (an-utpannapradhvaṁsin) *adj.* which has neither origination nor perishability अतः पदार्थानां सप्तमो निषेधरूपोऽनुत्पन्नप्रध्वंसी च NyāyVārPari. 483. 10.

अनुत्पन्नप्रध्वस्त (an-utpannapradhvasta) *adj.* neither originated nor perished सर्वमभावः अनुत्पन्नप्रध्वस्तपटवत् NyāyVār. 482. 5 (*on* iv. 1.37); ततः प्रमाणादयोऽसन्तः अनुत्पन्नप्रध्वस्तपटवत् TātpaṬ.(Vā.) 611.20 (*on* iv. 1.37)

अनुत्पन्नप्रलीनत्व (anutpannapralīna-tva) *n.* the state of being that which is neither originated nor decayed परिणामाः ··· परस्परानुस्यूतिसूत्रितैकप्रवाहतयानुत्पन्नप्रलीनत्वाच्च ··· आत्मानं धारयन्ति TattvPradī.(A.) 135. 8 (*on* 2.7)

अनुत्पन्नबाधक (anutpanna-bādhaka) *adj.* for which the stultifier has not come into being बाध्यबोधसंदर्भसुभिक्षे सति तत्साधर्म्यादनुत्पन्नबाधकेऽपि बोधे दुष्परिहरः संशयः NyāyMañ. i. 161.7.

अनुत्पन्नभय (anutpanna-bhaya) *adj.* in whom fear has not arisen, fearless ततो बाढमुपद्रोतुं ते प्रावर्तन्त वैरिणः। अनुत्पन्नभया यन्त्रप्रतियन्त्रादिकल्पनैः PariPar. 7.115.

अनुत्पन्नभागविवेक (anutpanna-bhāgaviveka) *adj.* differentiation in the portions of which has not yet been effectuated यावदनुत्पन्नभागविवेकं हविस्तावत्कियान्कस्य भाग इत्यनवधारणात् संकरदोषो न जायते TantrVā. 906.5 (*on* iii. 3. 40)

अनुत्पन्नभावत्व (anutpannabhāva-tva) *n.* the state of being an entity which has not come into being एवं तावत् पूर्वक्षणस्योत्तरहेतुत्वमभ्युपगम्यसंघातापत्तिर्निरस्ताथेदानीं हेतुत्वमपि नास्तीति प्रतिपाद्यते।··· उत्पन्नोऽपि न हेतुरभाववत्तुच्छत्वात्। असु(? स)दुत्पन्नविनष्टस्य अनुत्पन्ना(? न्न)भावत्वाविशेषात् BrahmSūBh.(Bhā.) 118. 16 (*on* ii. 2. 20)

अनुत्पन्नमरणफल (anutpanna-maraṇaphala) *adj.* whereof the result in the form of death has not effectuated अभिचारहोमादिषु शास्त्रीयेषु मारणोपायेषु ··· कृतेष्वनुत्पन्नमरणफलेषु ··· दण्डः कर्तव्यः ManvaMu. 417. 4 (*on* 9.290)

अनुत्पन्नरोध (anutpanna-rodha) *adj.* in which obstruction has not occurred, unobstructed एवं चेत्किमित्यवान्तर एवानुत्पन्नरोधमपि स्थितमेतद्दिति यावदवधारयामि तावत् ··· सर्वाङ्गमुत्कम्पितम् UdaySuKa. 63. 20.

अनुत्पन्नवत् (anutpanna-vat) *adv.* like that which is not emerged उत्पन्नमपि सज्ज्ञानं प्रमातृत्वाद्युपग्रहात्। तदनुत्पन्नवद्भाति तद्व्युत्पत्तेः पुरा नृणाम् BṛĀraUBhVā. ii. 4.127.

अनुत्पन्नवन (anutpanna-vana) *n.* forest which has not come into existence (संसृतिः भवति) सर्वर्तुमदनुत्पन्नवनस्पन्दा स्फुटाकृतिः YogVā. ii. 17.39.

अनुत्पन्नविद्वेषा (anutpanna-vidveṣā) *adj.* (*f.*) in whom hatred is not born or arisen अजातपतिसमागमाप्यनुत्पन्नविद्वेषा सर्वविद्वचसि किंचिदुत्पन्नारतिररतिभागिनी भविष्यति भवान्तरे वराकी स्तोककालम् TilaMañ. 410. 12.

¹अनुत्पन्नविषमरणभय (anutpanna-viṣamaraṇabhaya) *adj.* in whom fear of fierce battle has not arisen पार्थिवः ··· कदाचिदनुत्पन्नविषमरणभयो गरुड इव ··· हरिवाहनविलासमकरोत् NalaCam. 1. 39(10)

²अनुत्पन्नविषमरणभय (anutpanna-viṣamaraṇabhaya) *adj.* in whom fear of death due to poison has not arisen, NalaCam. 1. 39(10)

अनुत्पन्नसंस्काररूप (anutpannasaṁskāra-rūpa) *n.* form on which affectation has not taken place असंस्कृतरूपम् — अनुत्पन्नसंस्काररूपम् Bhāsk. i. 100.14 (*on* i. 2.6)

अनुत्पन्नसम (anutpanna-sama) *adj.* as good as that which has not emerged (रजतम्) अनुत्पन्नसममेव स्यात् PañcPā. 9 8 (*on* i. 1.0); जातोऽपि निश्चयो द्रागेव विलीनोऽनुत्पन्नसमो भवति NyāyRa. 93. 18 (*on* 2.160)

अनुत्पन्नसमय (anutpanna-samaya) *adj.* about which the convention has not come into being अनुत्पन्नसमयानामस्मर्यमाणपदार्थानां शब्दस्मरणेऽपि तदभावात् NyāyVārPari. 446.14.

अनुत्पन्नसंभोगा (anutpanna-sambhogā) *f.* a kind of *virahotkaṇṭhitā nāyikā* in whose case union has not taken place वयं शृङ्गाररसानुकूलं कार्यविलम्बितसुरता अनुत्पन्नसंभोगेति भेदद्वयं वदामः ŚṛṅgāMañ (A.) 20. 1.

अनुत्पन्नसस्पृहा (anutpanna-saspṛhā) *adj.* in whom reciprocal love has not arisen आलापयत्यकार्याणि किंचिदाख्याति वा स्वयम् । या न प्रयाति शयनं साप्यनुत्पन्नसस्पृहा VīṭVṛ. 28.

अनुत्पन्नसौहृद (anutpanna-sauhṛda) *adj.* in whom friendship has not arisen उपचारः कर्तव्यो यावदनुत्पन्नसौहृदो भवति SūktiRa. 88. 27; उपचारः कर्तव्यो यावदनुत्पन्नसौहृदाः पुरुषाः BhojPra. 15.29.

अनुत्पन्नागम (anutpannāgama) *m.* the unborn or originless Veda पन्थाः …। अनुत्पन्नागमोत्थत्वात्पुराणश्चेति शब्द्यते BṛĀraUBhVā. iv. 4.547.

अनुत्पन्नातिशय (anutpannātiśaya) *adj.* in which special change has not appeared यो नाम नाशहेतुः स भावे न किंचित् करोतीत्यकिंचित्करो नापेक्षणीयः । तत्कथमिदानीमनुत्पन्नातिशयस्तदवस्थ एव भावो नष्टो नाम PramāVāSvopVṛ. 99. 23.

अनुत्पन्नाद्वयविशुद्धविद्य (anutpannādvayaviśuddhavidya) *adj.* in whom the knowledge or realisation of the secondless and pure (Brahman) has not arisen अविकृतस्य नियतदेशस्य ब्रह्मणः प्राप्तये युज्यते मार्गविशेषः।… न तावदनुत्पन्नाद्वयविशुद्धविद्यस्यायं मार्गः, ब्रह्मविदः श्रवणात् BrahmSi. 124.8.

अनुत्पन्नाधिष्ठानतत्त्वसाक्षात्कार (anutpannādhiṣṭhānatattvasākṣātkāra) *adj.* in whom the realisation of the true nature of substratum has not arisen (so far) रूप्यबुद्ध्यन्तरोत्पत्तिस्तु … अनुत्पन्नाधिष्ठानतत्त्वसाक्षात्कारस्य भवत्येव (जनस्य) AdvaiSi. 650.17.

अनुत्पन्नानिरुद्ध (anutpannāniruddha) *adj.* [*f.* -ā] non-arisen and non-ceased निवृत्तमभिधातव्यं निवृत्ते चित्तगोचरे। अनुत्पन्नानिरुद्धा हि निर्वाणमिव धर्मता MūlaMaKā. 18. 7; रूपं न नित्यं नानित्यमतीतान्तं विशुद्धकम् । अनुत्पन्नानिरुद्धादि व्योमाभं लेपवर्जितम् AbhisaAlaṅ. 3. 12; अनुत्पन्नानिरुद्धान् सर्वधर्मानवभोत्स्य इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नान्तरा दृष्टिगतेषु प्रपततीदं देवपुत्र चतुर्थमानन्तर्यम् ŚikṣāSa. 18.4.

अनुत्पन्नानिरुद्धस्वभाव (anutpannāniruddha-svabhāva) *adj.* of the nature of what is non-arisen and non-ceased अविकृत एव अनुत्पन्नानिरुद्धस्वभाव एवात्मा BodhiCaPañ. 220. 4.

अनुत्पन्नापत्य (anutpannāpatya) *adj.* [*f.* -ā] to whom a child is not born, childless विचित्रवीर्यस्त्वनपत्य (v.l. अनुत्पन्नापत्यः) एव विदेहत्वं प्राप्तः MahāBhā. i. 90.55; अनुत्पन्नापत्या गृहीतगर्भा मृतभर्तृकास्तासामपि दायो देयः आ पुत्रलाभात् Aparā. 728. 3 (*on* 2.120)

अनुत्पन्नापत्यवती (an-utpannāpatyavatī) *adj.* (*f.*) childless, who has not given birth to a child ब्रह्मचारिणी अनुत्पन्नापत्यवत्यपि त्यक्तमैथुना ManvaVi. 691. 5 (*on* 5.158)

अनुत्पन्नापेक्षाबुद्धि (anutpannāpekṣābuddhi) *f.* enumerative or relative notion that is not arisen यस्त्वयमैन्द्रियकः प्रत्ययः प्रत्येकमगृहीतैकत्वेषु वृक्षेष्वनुत्पन्नापेक्षाबुद्धेर्द्रागित्येकघनवनावगाही जायते TātpaṬ.(Vā.) 395.25 (*on* ii. 1. 36)

अनुत्पन्नाभिव्यक्तिकत्व (anutpannābhivyaktika-tva) *n.* the state of being that whose manifestation has not come into being पदेष्वतीतत्वादि चोच्चारणक्रियानाशादिना नष्टत्वम्, अनुत्पन्नत्वं च — नष्टाभिव्यक्तिकत्वमनुत्पन्नाभिव्यक्तिकत्वं वा VaiyāSiMañ. 150. 6.

अनुत्पन्नार्यधर्मा (anutpannāryadharmā) *adj.* (*f.*) in which noble qualities have not arisen अनुत्पन्ना आर्यधर्मा अस्यामित्यनुत्पन्नार्यधर्मा संततिः पृथग्जनत्वम् Sphuṭā. ii. 75.7 (*on* 2.40)

अनुत्पन्नार्यमार्गा (anutpannāryamārgā) *adj.* (*f.*) in which (attribute required for) the noble path has not arisen अनुत्पन्ना आर्यधर्मा अस्यामित्यनुत्पन्नार्यधर्मा संततिः पृथग्जनत्वम् । अनुत्पन्नार्यमार्गा स्कन्धसंततिरित्यर्थः Sphuṭā. ii. 75. 7 (*on* 2. 40)

अनुत्पन्नावयवक्रियत्व (anutpannāvayavakriya-tva) *n.* the state of being that in which the activity of the parts is not arisen नापि विधुरप्रत्ययादिना कार्यानुत्पत्तिरनुत्पन्नावयवक्रियत्वविशेषणोपादानेन तद्विनाशानाशङ्कनात्क्रियातश्चोत्तरोत्तरकार्याणामवश्यंभावित्वात् NyāyMañ. i. 118. 5.

अनुत्पन्नावस्थ (anutpannāvastha) *adj.* which is in the state of non-origination आहवनीयादीनां तु … अनुत्पन्नावस्थानाम् … उपपन्नमुत्पाद्यत्वम् TantrVā. 1147.8 (*on* iii. 7. 33)

अनुत्पन्नाविध्वस्त (anutpannāvidhvasta) *adj.* neither originated nor perished अनुत्पन्नाविध्वस्तो द्रव्यसमयः TattvPradī.(A.) 196.3 (*on* 2.47)

अनुत्पन्नोत्पादन (anutpannotpādana) *n.* bringing about of something which is not (yet) existent सत्यपि च करोतेरनेकार्थत्वे सर्वत्र … किंचिदनुत्पन्नोत्पादनसामान्यमवगम्यते TantrVā. 343. 17 (*on* ii. 1.1)

अनुत्पलच्युति (anutpala-cyuti) *f.* abandonment of the non-lotus न ह्यनीलत्वव्युदासेऽनुत्पलच्युतिः ŚlokaVār. 5(13).116 (596.6); TattvSaṁ. 968.

अनुत्पलव्युदास (anutpala-vyudāsa) *m.* exclusion of the non-lotus अनीलत्वव्युदासेऽनुत्पलव्युदासो नास्ति TattvSaṁPañ. 308. 14 (*on* 968)

अनुत्पलापोह (anutpalāpoha) *m.* exclusion of what is other than a lotus अनीलापोहेऽनुत्पलापोहोऽनुत्पलापोहे चानीलापोहो नास्ति Śarka. 59. 8; न ह्यनीलापोहानुत्पलापोहयोरितरेतरत्र समवायः, यतो विशेषणविशेष्यत्वं स्यात् NyāyRa. 596. 24 (*on* 5(13).116)

अनुत्पाट्य (an-utpāṭya) *ger.* not having uprooted रागमहीरुहः। भूमिभूतमनुत्पाट्य द्वेषमुन्मूल्यते कथम् RājTa.(Ka.) 3.519.

अनुत्पात (an-utpāta) *adj.* free from blemishes रत्नं उत्तमं वस्तु अनुपद्रवं अनुत्पातं न वर्तते comm. *on* YaśasCam. i. 424.27.

अनुत्पातग्रहवेधाद्युपप्लव (an-utpātagrahavedhādyupaplava) *adj.* free from calamities such as a portent and disturbance due to an eclipse etc. द्विजाग्र्यम् … गुरुर्गुरुपदं नयेत् … ताराभर्तर्यनुत्पातग्रहवेधाद्युपप्लवे MṛgendraT. ii. 8.188 (*but* comm. अविद्यमानो वैवर्ण्यचापल्याकृतिवैरूप्यादिः उत्पातो यस्य तस्मिन्)

अनुत्पाद (an-utpāda) *m.* **A1** non-birth, non-origination, non-coming into being अनुत्पादक्षान्ति धर्मालोकमुखं निरोधसाक्षात्क्रियायै संवर्तते LaliVi. 4. 0(60); LaṅkāSū. 3. 109 (82.27); अनुत्पादक्षमाज्ञानं धर्माणामेकधारणा। कल्पनायाः समुद्घातः संज्ञादृक्क्लेशवर्जनम् AbhisaAlaṅ. 1. 63; उत्पादाद्वा तथागतानामनुत्पादाद्वा स्थितैवैषां धर्माणां(? णां) धर्मता ĀryaŚāS. 4. 4; दृशिरूपस्य स्वामिनो दर्शितविषयस्य प्रधानचित्तस्यानुत्पादः YogBh. 93. 4 (*on* 2. 23); (दुःखस्य हानिः) अनुत्पन्नयोर्धर्माधर्मयोरनुत्पादेन NyāyVār. 2. 17 (*on* i. 1.1); द्रव्यमात्रार्थिनो द्रव्यस्य स्थितेर्विनाशाभावादपूर्वस्यानुत्पादान्मध्यस्थता BrahmSi. 69. 2; तस्मिन् सति हि कार्याणामुत्पादस्तदभावतः। अनुत्पादात्स एवैवं हेतुत्वेन व्यवस्थितः TattvSaṁ. 400; सर्वतो युगपद्वृत्तेरनुत्पादादसर्वगम् MṛgendraT. i. 12. 33; अनुत्पादाच्च पूर्वत्वात्स्वयंभूरिति स स्मृतः KūrmaP. 48. 9 (1. 4); सुखादेरुत्पादानुत्पादयोरविशेषात् सर्वदा सुखित्वं न कदाचिद्वा स्यात् NyāyMañ. i. 71.9; नैमित्तिकत्वे तु … अनुत्पाद एव संसारस्य स्यात् TattvVai. 80.21 (*on* 2. 17); अपूर्वयोर्धर्माधर्मयोरनुत्पादेनोत्पन्नयोश्चोपभोगात्प्रक्षयेणेति TātpaṬ.(Vā.) 14.13 (*on* i.1.1); 242.17 (*on* i. 1.22); किमिदमात्यन्तिकत्वं पूर्वोत्पन्नानां शरीरेन्द्रियविषयाणां विनाशः, अनुत्पन्नानां चात्यन्तिकोऽनुत्पादः ŚāstrDī. 125.31 (*on* i. 1. 5); दुःखनिवृत्तेरात्यन्तिकत्वं नाम सजातीयस्य तत्रैवात्मनि पुनरनुत्पादः TārkiRa. 129. 9; अनुत्पादः श्रेयान् किमु कथय पथ्योऽथ विलयो विनाशो लब्धस्य व्यथयतितरां न त्वनुदयः PraboCan. 4. 22 (77. 4) (comm. अलाभः); न केवलमुत्पन्नपापस्य नाशोऽनुत्पन्नस्याप्यनुत्पादः ManvaVi. 1459.2 (*on* 11.230); वसन्ते चूतपुष्पादेरनुत्पादो न दुष्यति BhāvPra.(Śā.) 278.3(9); स चाभावः सतो विघ्नस्य ध्वंसोऽनागतस्यानुत्पादः TattvCin. i. 73. 2; पूर्वशरीरेण सहात्मनो यः संयोगाभावः स एव मोक्षः तदभाव इति अनागतशरीरानुत्पादे संयोगाभावः Upask. 249.10 (*on* v. 2.18); 280. 1 (*on* vi. 2.16); अनुत्पादे प्रधानकर्मगोवृत्तित्वान्वयः VyutpaVā. 126.7; **A11** non-origination as yet (implying future origination) अनुत्पादस्यापि प्रागभावतयानुत्पाद्यत्वात् TattvPradī.(Ci.) 358.6; SarvaDaKau. 135. 11; **B** non-arising स्कन्धानाम् … अनुत्पादाय प्रशान्तये गुरोरन्तिके ब्रह्मचर्यं चरिष्यामि YogBh. 204.14 (*on* 4. 21); येऽपि … 'द्वैतविषयं कर्म, अद्वैतविषयं ज्ञानम्' इति मन्यन्ते, तेषामनुत्पाद एवाद्वैतज्ञानस्य प्रसज्यते BrahmSi. 32.9; यत्तु प्राप्तस्य ज्ञानस्यानुत्पादोच्छेदसंस्कारविच्छेदानामशक्यत्वान्नास्ति बाधनम् TantrVā. 882.1 (*on* iii. 3. 14); पुरुषेच्छाप्रतिबद्धयोरनुत्पादेऽपि वस्तुपरिच्छेदमात्रेणापेक्षाबुद्धेः पर्यवसानात् NyāyKa. 5. 20; 22.6; संशयस्य … तदभिधानमनर्थकम् … विशेषस्मृत्यनपेक्षस्य संशयस्यानुत्पादात् TātpaṬ.(Vā.) 4.5 (*on* i. 1.1); 166. 18 (*on* i. 1. 5); क्वचिदपि संबन्धाभावे भ्रान्तेरनुत्पादात्

KhandanKhā. 662. 5; इन्द्रियसंनिकृष्टे ज्ञानस्य भावः उत्पादः, असंनिकृष्टे ज्ञानस्याभावोऽनुत्पादस्तन्मनः Upask. 165.11 (*on* iii. 2. 1); अनुद्भूतेऽभिभूते वा तत्तासंस्कारे प्रत्यभिज्ञाया अनुत्पादेन तत्तास्मृतिरेव तद्धेतुः PadārthaTaNi. 58. 1-3; घटत्वकपालत्वजात्योरप्यैक्यज्ञानेन उक्तबुद्धेरनुत्पादात् GuruCandr. i. 31. 5; 'पर्वतादौ वह्नयादिकं सन्न वे'त्यादिसंशयानामनुमित्यादिस्थलेऽनुत्पादः LaCandr. 319. 26; सति च बाधनिश्चये तद्वत्ताशाब्दबुद्धेरनुत्पादः RasGaṅ. 320. 4; 574.3; **C** non-emergence, non-effectuation, non-occurrence यस्य चानुत्पादाद्यन्नोपपद्यते तत्कारणम् NyāyBh. 77. 1 (*on* ii. 1. 6); प्रत्यक्षेणागमेन वा वेदे वक्त्रभावनिश्चयानुत्पादात् NyāyMañ. i. 213.30; तत्रानागताभ्यां तावत् प्रवृत्त्यभावात् अनुत्पादादेव मुच्यते TātpaṬ.(Vā.) 72. 11 (*on* i. 1. 2); अनुत्पादे वा ततोऽप्यधिकं किंचिदपेक्षणीयमस्तीति निरस्तम् NyāyKuA. i. 31.2; i. 114. 5; सात्त्विकादेरनुत्पादात्सुखानुभवस्योत्पत्तिमात्रमनुमापयति SaraKaṇṭhā. 570.20; तद्धि (पूर्णेन्दुरूपत्वम्) तत्कार्यस्य समुद्रसंक्षोभस्याविकलकारणतया संभाव्यमानोत्पादस्य सतः प्रतिबन्धकप्रत्ययबलादनुत्पादे सत्यनुमीयते नान्यथा VyaktiVi. 127. 2; अदृष्टविलम्बो हि न तन्नाशानुत्पादौ मण्यपसारणानन्तरं दाहाभावप्रसङ्गात् TattvCin. ii(2). 88. 9; या धर्मता कार्यकारणभावरूपा एषोत्पादादनुत्पादाद्वा स्थिता SarvaDaSaṁ. 2. 305; 11. 100; क्षणभङ्गपरिणामावाश्रित्य तथाभूतस्योत्पादानुत्पादौ योग्यतायोग्यते मन्यसे NyāySu.(Ja.) 256A.6 (*on* ii. 1.2); मूर्तसंयोगेन कर्मकारणस्य वेगगुरुत्वादेः प्रतिबन्धात् कर्मणोऽभावोऽनुत्पादः Upask. 98.6 (*on* ii. 1.23); **D** non-appearance, non-functioning तस्य चैकैकतदवस्थाभाविकारणभेदान्वयव्यतिरेकानुविधायितया खण्डशोऽनुत्पादात् HetuBiṬ. 96.26; अभावाख्यो न मेयोऽस्ति यदर्थं प्रार्थ्यते पुनः। प्रमाणानामनुत्पादः साधु तल्लक्षणं कृतम् PrakaPañ. 110. 21; Kāśi. iii. 193. 26 (*on* 5(8).1); (वस्तु) यत्र त्वसद्रूपेण वर्तते तत्र सद्रूपेण बोधकानां प्रत्यक्षादीनां सद्रूपबोधनायोत्पत्तुं योग्यत्वे सत्यपि योऽनुत्पादः … उक्तः ŚāstrDī. 83. 9 (*on* i. 1.5); यैरपि स्मृतेरप्रामाण्यमिष्टं तैरप्यर्थादनुत्पाद एव हेतुत्वेनोक्तः PramāMī. 5. 2 (*on* i. 1.4)

अनुत्पाद (an-utpāda) *adj.* not having origination (यः) सद्धर्मम् … अनुत्पादमनुच्छेदम् … अनानार्थम् … देशितवान् PrasaPa. 592.7.

अनुत्पादक (an-utpādaka) *adj.* **I** not a producer एकोऽर्थजनकस्तस्य भावः सामर्थ्ययोगतः। तच्चाविशिष्टमन्यस्मिन्नित्यनुत्पादकः कथम् TattvSaṁ. 1739; संयुक्तसंयोगादेरनुत्पादकस्य संनिकर्षस्य व्युदासः TātpaṬ.(Vā.) 109. 11 (*on* i. 1.4); तदुत्पादकस्यैव तत्कारणतया व्यवहारात्। न ह्यनुत्पादकादुत्पद्यते इति संभवति, नाप्यन्योत्पादकात् (अर्थात्) Vādā. 107. 8; **II** not a progenitor आहुरुत्पादकमपत्यवन्तं केचित्। अपरे क्षेत्रिणम् — यस्य सा भार्या तस्यामनुत्पादकमपि ManuBh. ii. 250.8 (*on* 9.32); ManvaMu. 369.21 (*on* 9.32)

अनुत्पादकत्व (anutpādaka-tva) *n.* **I** the state of being that which does not bring about कस्मान्नित्यः (पुरुषः) अकृतकत्वादनुत्पादकत्वाच्च TattvSa. 123. 13; MāṭhVṛ. 10.8 (*on* 3); निमित्तान्तरात् तददर्शनं, न तु कर्मणामनुत्पादकत्वात् BālaKrī. i. 174.5 (*on* 1.267); TātpaṬ.(Vā.) 425.20 (*on* ii. 1. 63); कालान्तरस्थायित्वे च परयत्नस्यानुत्पादकत्वात् NayaVi. 243.2 (*on* i. 1. 8); प्रमाणस्य च प्रमेयं प्रत्यनुत्पादकत्वात्, रिक्थक्रयादिषु स्वत्वकारकहेतुष्वपाठाच्च Mitā. 149. 9 (*on* 2. 24); अनुत्पादकत्वं चोत्पत्त्यनुकूलशक्तिनाशवत्त्वम् GuruCandr. ii. 196.19; **II** the state of not being a progenitor न तु क्षत्रियादिकायां ब्राह्मणस्यानुत्पादकत्वम् BālaKrī. i. 247.13 (*on* 2. 131)

अनुत्पादक्षयज्ञान (anutpādakṣaya-jñāna) *n.* knowledge of non-origination as well as that of decay अनुत्पादक्षयज्ञाने बोधिः AbhidhK. 6. 67; ते एव सत्यभेदेन चत्वारि एते चतुर्विधे। अनुत्पादक्षयज्ञाने ते पुनः प्रथमोदिते। दुःखहेत्वन्वयज्ञाने AbhidhK. 7. 4.

अनुत्पादज्ञान (anutpāda-jñāna) *n.* cognition or knowledge of nou-origination अपि खलु ज्ञेया धर्माः … अनुत्पादज्ञानगोचरतोऽपि AbhidhSa. 16. 23; 77.5; क्षयज्ञानानुत्पादज्ञानयोः को विशेषः …। अनुत्पादज्ञानं कतमत्। दुःखं मे परिज्ञातं न पुनः परिज्ञेयमिति जानाति AbhidhKoBh. 394. 9 (*on* 7.7)

अनुत्पादन (an-utpādana) *n.* **A** non-origination ये चित्तस्यानुत्पादनं विरोधं वापवर्गमिच्छन्ति NyāyVār. 90. 18 (*on* i. 1.22); स्वोपाधिपरिणामविशेषस्य जन्माख्यस्यानुत्पादनम् SāṁkhyaPraBh. 156. 34 (*on* 6. 44); **B** prevention आयुष्कामदिनर्त्वीहारोगानुत्पादनद्रवाः … अध्यायास्त्रिंशत् शारीरमुच्यते AṣṭāHṛ. i. 1.35.

अनुत्पादनपरधातूत्तरवर्तिन् (anutpādanaparadhātūttaravart-in) *adj.* (finite verb-ending) coming after a verbal base which does not convey the sense of bringing about अनुत्पादनपरधातूत्तरवर्तिन आख्यातस्यानन्यलभ्यतयोत्पादना वाच्या TattvCin. iv(2). 831.10.

अनुत्पादनायोग (anutpādanāyoga) *m.* impossibility of non-emergence वैषम्य(भीते ?)(रहि ?)तेन चेश्वरेण कारणे सत्यनुत्पादनायोगात् NyāyKu. 120. 13.

अनुत्पादप्रसङ्ग (anutpāda-prasaṅga) *m.* **A** undesired contingency of non-appearance अनुमानादिविकल्पानामनुत्पादप्रसङ्गः NyāyKuA. ii(2). 25. 5; **B** undesired contingency of non-origination श्यामादीनामनुत्पादप्रसङ्गात् Kiraṇā. 185. 14.

अनुत्पादमति (anutpāda-mati) *f.* knowledge of non-origination यद्यकोप्यः क्षयज्ञानादनुत्पादमतिः न चेत्। क्षयज्ञानमशैक्षी वा दृष्टिः सर्वस्य सार्हतः AbhidhK. 6.50; क्षयज्ञानं हि सत्येषु परिज्ञातादिनिश्चयः। न परिज्ञेयमित्यादिरनुत्पादमतिर्मता AbhidhK. 7.7.

अनुत्पादमय (anutpāda-maya) *adj.* [*f.* -ī] consisting of non-origination अत्यन्ताभावसंपत्तिं विनाहंताजगत्स्थितेः। अनुत्पादमयी ह्येषा नोदेत्येव विमुक्तता YogVā. iii. 21. 12; रज्ज्वां सर्पभ्रमः (?मं) सर्पशब्दार्थासंभवं स्थितम्। अनुत्पादमयं त्यक्त्वा शान्तोऽपि हि न शाम्यति YogVā. iii. 21. 13.

अनुत्पादयत् (an-utpādayat) *adj.* not generating, not giving rise to लाक्षणिकाः शब्दाः लक्ष्यप्रमामनुत्पादयन्तोऽपि विपरीताकारव्यावर्तनेनैव प्रयोजनवन्तो भविष्यन्ति NyāySu.(Ja.) 121B. 12 (*on* i. 1.5)

अनुत्पादरूपेष्ट (anutpādarūpeṣṭa) *n.* desired goal having the form of non-origination विषभोजनं न तृप्तिरूपस्येष्टस्य साधनम् … किं तु … शत्रुगृहभोजनद्वारा मृतत्वप्रतिसंधानजन्यदुःखस्यानुत्पादरूपेष्टस्य LaCandr. 698.35.

अनुत्पादलक्षण (anutpāda-lakṣaṇa) *adj.* having non-origination as its characteristic आत्महानं खलु विनाशलक्षणमनुत्पादलक्षणं च न संभवति NyāySu.(Ja.) 640B. 1 (*on* iv. 2.9)

अनुत्पादवाचिधातूत्तरप्रत्यय (anutpādavācidhātūttara-pratyaya) *m.* suffix coming after a verbal base which does not convey the sense of origination व्यापारो धात्वर्थः उत्पादनमाख्यातार्थः। तेन … उत्पादयतीत्यत्र प्रत्ययोऽनुवादकः। अनुत्पादवाचिधातूत्तरप्रत्ययस्य चोत्पादवाचित्वम् BhāṭṭCin. i. 81. 3 (*on* i. 1.4)

अनुत्पादविकल्प (anutpāda-vikalpa) *m.* conceptual construction regarding the non-origination (of all things) तत्र अनुत्पादविकल्पः कतमः। यदुत अनुत्पन्नपूर्वाः सर्वभावा अभूत्वा प्रत्ययैर्भवन्त्यहेतुशरीराः LaṅkāSū. 2.179 (20) (53.3)

अनुत्पादव्ययवत् (anutpādavyaya-va(n)t) *adj.* having non-origination and non-perishability अथार्थस्यैव कश्चित्स विशेषो व्यक्तिरिष्यते। नानुत्पादव्ययवतो विशेषोऽर्थस्य कश्चन PramāVār. 3.465.

अनुत्पादानित्यता (anutpādānityatā) *f.* non-origination as well as impermanency कल्पयन्ति। … अन्ये अनुत्पादानित्यतां सर्वधर्माणाम् … अनुत्पादानित्यता नाम यदुत नित्यमनित्यं सदसतोरप्रवृत्तिः सर्वधर्माणामदर्शनं परमाणुप्रविचयाददर्शनम् … अनुत्पादानित्यताया लक्षणम् LaṅkāSū. 3. 117(11) (83. 21)

अनुत्पादानिरोधधर्मन् (anutpādānirodha-dharman) *adj.* having the properties of non-origination and non-cessation तान्यस्य तस्मिन् समये प्रहीणानि भवन्ति परिज्ञातानि समुच्छिन्नमूलानि तालमस्तकवदनाभासगतानि आयत्यामनुत्पादानिरोधधर्माणि ĀryaŚāS. 19.7.

अनुत्पादित (an-utpādita) *adj.* **I** not produced, beginningless ऐश्वर्यं सकलं यस्मादनुत्पादितमव्ययम्। अबीजाद् बीजसंभूतं वरं तस्माद् वृणीमहे MahāBhā. xiii. App. I. 5(5); **II** not effectuated, not performed अनुत्पादितभ्रुकुट्यादिदारुणचेष्टाद्वारेण भगवतीमुखाम्बुरुहकालुष्यस्य करणे यदसामर्थ्यम् SaraKaṇṭhā. 332. 3; तस्मादर्थादन्यद् द्रव्यान्तरमुत्पाद्यम्। न ह्यनुत्पादिते तस्मिन् स्विष्टकृदिज्या संभवति TantrRa. 91.1.

अनुत्पादितकार्य (anutpādita-kārya) *adj.* which has not produced the result निशुम्भसंभ्रमस्य हेतोः … भगवतीमुखाम्बुरुहकालुष्यस्य करणे यदसामर्थ्यं तत्र तन्मुखाख्यस्य वस्तुनः स्वभावो निमित्तमिति स्वभावादनुत्पादितकार्योऽयमहेतुः SaraKaṇṭhā. 332. 5.

अनुत्पादितचित्त (anutpādita-citta) *adj.* in whom thought is not produced तदनेन पर्यायेण वेदितव्यमनुत्पादितचित्तस्यापि बोधिसत्त्वस्य अकृतेऽपि बोधिसत्त्वचर्याप्रयोगे गोत्रमाधारः BodhiBhū. 1.19.

अनुत्पादितदोषदृष्टि (anutpādita-doṣadṛṣṭi) *adj.* in whom fault-finding vision is not produced अनाहुता अप्यभियन्ति बन्धुषु। ते यद्यनुत्पादितदोषदृष्टयो बलीयसानात्म्यमदेन मन्युना BhāgP. iv. 3. 16.

अनुत्पादितधर्माध्यास (anutpādita-dharmādhyāsa) *adj.* not generating the superimposition of attributes अहमिति धर्मितादात्म्याध्यासमात्रं ममेत्यनुत्पादितधर्माध्यासं नानर्थहेतुरिति धर्माध्यासमेव…°संसारकारणमुदाहरणप्रपञ्चेनाह Bhām. 30.4 (*on* i. 1. 1)

अनुत्पादितपुत्र (anutpādita-putra) *adj.* [*f.* -ā] **I** who has not begotten a son स्त्रियम् … दाहयित्वा पतिः भर्ता अनुत्पादितपुत्रोऽनिष्टयज्ञो वा …

दारान् … आहरेत् Mitā. 30.5 (*on* 1.89); **ii** (woman) who has not given birth to a son तत्र नियोगस्यैव निमित्तत्वे अनुत्पादितपुत्राया अपि धनसंबन्धः प्राप्नोति Mitā. 240.3 (*on* 2.135); Subodhi. 63.13 (*on* 2.135-136); BālamBha. ii. 191.20 (*on* 2.135-136)

अनुत्पादितफल (anutpādita–phala) *adj.* which has not generated any result संचिते पापपुण्ये … अनुत्पादितफले एव … विनश्यतः GoviBh. 294.14 (*on* iv. 1.15)

अनुत्पादितबोधिचित्तव्याकरण (anutpādita–bodhicittavyākaraṇa) *n.* elucidation of the thought of one in whom enlightenment is not produced इदं दृढमते उच्यते। बोधिसत्त्वस्यानुत्पादितबोधिचित्तव्याकरणम् ŚikṣāSa. 91.13.

अनुत्पादितब्रह्मानुभवा (anutpādita-brahmānubhavā) *adj.* (*f.*) which has not brought about the realization of Brahman (ब्रह्मोपासना) न चासावनुत्पादितब्रह्मानुभवा तदुच्छेदाय पर्याप्ता Bhām. 41.15 (*on* i. 1.1)

अनुत्पादितमन्यु (anutpādita–manyu) *adj.* in whom anger is not aroused न हि अनुत्पादितमन्युः कश्चित् कमपि व्यापादयति TattvCin. iv(2). 212.3.

अनुत्पादितव्यथ (anutpādita–vyatha) *adj.* which has not caused any pain धारिण्याः पूर्वसंभवः। तत्र क्रमेण ववृधे गर्भोऽनुत्पादितव्यथः PariPar. 1.116.

अनुत्पादितस्वत्वा (anutpādita–svatvā) *adj.* (*f.*) in whom the ownership is not produced ततश्चानुत्पादितस्वत्वायाः कन्यायाः पाणिग्रहण-संस्कारात् पतिः स्वामी स्वत्ववान्न VīraMi.(Saṁskāra.) 584.6.

अनुत्पादितस्वेदलव (anutpādita–svedalava) *adj.* which has not caused (even) small drops of sweat भवतः … गीर्भिः … अस्माकम् … अनुत्पादितस्वेदलव इव … अतिक्रान्तः … मार्गः NalaCam. 6.72(6)

अनुत्पादितहृदयाह्लाद (anutpādita–hṛdayāhlāda) *adj.* which has not brought about or caused any delight to the heart अनुत्पादितहृदयाह्लादम् … अच्छोदम् … आससाद Kād. 306.7.

अनुत्पादिताग्निज्ञान (anutpāditāgnijñāna) *adj.* which has not given rise to the knowledge of fire सत्यपि वह्निनियतत्वे धूमस्य प्रमत्तस्य कुतश्चिन्निमित्तादनुत्पादिताग्निज्ञानस्य प्रामाण्याभावात् NyāyKa. 218.1.

अनुत्पादितारोप (anutpāditāropa) *adj.* which has not caused the superimposition (भेदाग्रहः) किमयमारोपोत्पादक्रमेण व्यवहारहेतुराहो अनुत्पादितारोप एव स्वत इति Bhām. 17.2 (*on* i. 1.1); किमयं भेदाग्रहः समारोपोत्पादनक्रमेण व्यवहारकारणमस्तूतानुत्पादितारोप एव स्वयम् SarvaDaSaṁ. 16.510.

अनुत्पाद्य (an–utpādya) *ger.* **i** not having procreated अनुत्पाद्यैव प्रजाः श्लोकशतसहस्रम् … कृतवान् स्वयंभूः SuśruS. i. 1.6; द्विजः … अनुत्पाद्य तथा सुतान्।… मोक्षमिच्छन्व्रजत्यधः ManuSm. 6.37; अनुत्पाद्य सुतान् … कथम् … सुगतिं गन्तुमिच्छसि MārkP. 95.7; वृषलात्मजः सवर्णायां पुत्रमनुत्पाद्य शूद्रायामुत्पादितपुत्रः (श्राद्धे निन्दितः) DīpKa. 26.32 (*on* 1.222); **ii** not having brought about यद्यन्यदनुत्पाद्य यागो विनश्येत् ŚābaBh. 390.2 (*on* ii. 1.5); मुधैषां बहुमानोऽयं वस्त्वनुत्पाद्य किंचन ŚlokaVār. 6.132 (763.9); बाह्यां वृत्तिमनुत्पाद्य व्यक्तिः स्यान्नाहमो यथा NaiṣkaSi. 141.7; ManuBh. i. 66.24 (*on* 2.6); बुद्धिपूर्वा हि प्रवृत्तिर्न बुद्धिमनुत्पाद्य शक्यसंपादना NyāyKuA. ii(1). 223.10; ii(2). 74.7; न ह्यङ्कुरमनुत्पाद्य विनष्टस्य बीजवर्गस्याङ्कुरोत्पादनसामर्थ्यं नास्तीति शक्यते वक्तुम् NyāySiA. 208.25; यदि हि प्रत्ययमनुत्पाद्यैकोऽयं भूमध्यप्रदेश इति ब्रूयात् NyāySu.(Ja.) 124A.7 (*on* i. 1.6); अपूर्वं तु हिंसामनुत्पाद्य नरकं साधयितुं न शक्नोति YuktiSneha. 27.30 (*on* i. 1.2); ŚivārkaMaDī. ii. 218.31 (*on* iii. 1.25)

अनुत्पाद्य (an–utpādya) *adj.* **i** not to be created (i.e. eternal) अनुत्पाद्यं परं धाम परमाणु परेशयम् VāyuP. ii. 39.224; BrahmāṇḍP. iii. 2.227; सद्योत्पत्तेरनुत्पाद्योऽनाप्यश्चापि तथात्मनः …। कौटस्थ्यादविकार्योऽयम् BṛĀraUBhVā. iv. 4.1114; अक्रियाजः अनुत्पाद्यः यथाकाशादेर्महत्त्वादिः Pradī. iv. 63A.8 (*on* iv. 1.44); **ii** not to be produced आदित्यसंयोगानुत्पाद्यपरत्वापरत्वासमवायिकारणाधारः परत्वापरत्वानधिकरणं दिक् SaptaPa. 80(25); अनुत्पाद्योऽपि प्रत्यवायप्रागभावः शङ्कितनिवृत्तिर्भवति Aparā. 1037.20 (*on* 3.219); **iii** (composition in which the plot is) not to be (newly) produced सन्ति द्विधा प्रबन्धाः …। उत्पाद्यानुत्पाद्याः Kāvyālaṅ.(Ru.) 16.2; पञ्जरमितिहासादिप्रसिद्धमखिलं तदेकदेशं वा। परिपूरयेत्स्ववाचा यत्र कविस्ते त्वनुत्पाद्याः Kāvyālaṅ.(Ru.) 16.4.

अनुत्पाद्यत्व (anutpādya–tva) *n.* **i** the state of being that which is not to be created (i.e. eternality) नित्यमव्यक्तमनुत्पाद्यत्वात् Sāṁkhya-KāBh. 7.29 (*on* 10); पुमानहेतुमान्, अनुत्पाद्यत्वात् SāṁkhyaKāBh. 9.8 (*on* 11); द्रव्यपरत्वे चानुत्पाद्यत्वात् … असंस्कार्यत्वम् PañcPā. 42.11 (*on* i. 1.1); ब्रह्मस्वभावस्य नित्यत्वेनानुत्पाद्यत्वात् Bhām. 41.4 (*on* i.1.1); ते हि वियदादिवदनुत्पाद्यत्वेन सत्याः VedāntDī. 159.15 (*on* iii. 2.21); प्रकाशस्यानुत्पाद्यत्वाद्विनाश एव स्यात् VedāSaṁ. 94.10; **ii** the state of being that which is not to be produced कार्यस्यानुत्पादः प्रागभावो वा स्यात्, तस्य कालान्तरप्राप्तिर्वा। न पूर्वः, तस्यानुत्पाद्यत्वात् NyāyKuA. i. 32.4; आधानवदनुत्पाद्यत्वेन स्वरूपे आनर्थक्यात् … अग्निष्टोमसंस्थाकज्योतिष्टोमाद्यङ्गत्वेन चयनं विधीयते MīmāKau. ii. 67.17 (*on* ii. 3.22); GoviBh. 282.4 (*on* iii. 4.44)

अनुत्पाद्यत्वप्रसङ्ग (anutpādyatva–prasaṅga) *m.* undesired contingency of being that which is not to be produced तत्र प्रतिप्रसङ्गः प्रागपि सच्चेत (कार्यम्) प्रकृत्यादिवदेवानुत्पाद्यत्वप्रसङ्गः NyāyPari. 348.14.

अनुत्पाद्यमान (an–utpādyamāna) *adj.* not being created (i.e. eternal) महेश्वरम् … ओं ज्योतिःस्वरूपम् … अनुत्पाद्यमानम् … न जानन्ति मोक्षापेक्षगिका नराः SkandP. v(3). 177.17.

अनुत्पाद्यापूर्वरूप (an–utpādyāpūrvarūpa) *adj.* not that in which a new form is to be produced परैरनुत्पाद्यापूर्वरूपं न खादिकम्। सकृच्छब्दाद्यहेतुत्वादित्युक्ते प्राह दूषकः PramāVār. 4.141.

अनुत्पाद्येतिवृत्त (anutpādyetivṛtta) *n.* literary composition in which the theme is not to be (newly) produced इतिहासाश्रयं कथाश्रयमुत्पाद्येतिवृत्तमनुत्पाद्येतिवृत्तं प्रतिसंस्कार्येतिवृत्तमिति पञ्च प्रबन्धशरीराणि। … अनुत्पाद्येतिवृत्तमित्यनेन यथावगतवर्तमानातीतमहाराजादिवृत्तवर्णनं विषयतामस्याचष्टे, यथा हर्षवर्धनराज्यवर्धनादीनां च वर्णनं हर्षचरिते ŚṛṅgāPra. 481.16.

अनुत्पाव (an–utpāva) *adj.* not having purity, unholy निग्राहस्तेस्तादवग्राह इत्युद्राहं त्वस्मिन्विद्धयनुत्पाव सत्यम् DvyāśraKā. 12.74 (comm. रे अनुत्पावापवित्र)

अनुत्पिञ्जलमनस् (anutpiñjala–manas) *adj.* having undisturbed mind निःसङ्गीकृतद्वारदेशः स्वयमेव यथादेशरूपमनुत्पिञ्जलमनाः … कार्याण्यपश्यम् YaśasCam. i. 372.7 (comm. अनाकुलितचित्तः)

अनुत्पूत (án–utpūta) *adj.* not purified यस्याज्यमनुत्पूतꣳ स्कन्दति सा वै चित्रा नामाहुतिः MaiS. i. 4.13 (i. 62.9); यदेवानुत्पूतꣳ स्यात् KāṭhS. 29.1 (ii. 167.6); KapiKaS. 4.3 (40.14); 45.2 (268.2); ṢaḍviBr. iv(v). 1.8; आसादयेत् … आज्यं सर्पिरनुत्पूतं नवनीतं वोत्पूतं ध्रुवायामाज्यं कृत्वा दक्षिणतः ĀśvaŚS. I. ii. 6.10; अभिघारयत्यनुत्पूतेन वा सर्पिषा BhārŚS. i. 7.7; ĀpaŚS. i. 8.1; ix. 13.1; (ब्रह्मौदनम्) घृतेनानुत्पूतेन नवनीतेन वोत्पूतेन शृतमभिघार्योत्तरत उद्वासयति MānŚS. 29.10; 8.23; आज्ये स्कन्ने ददात्यनुत्पूते चित्रम् MānŚS. 95.17; MānGS. ii. 2.4; नानुत्पूतं हविः KauśiSū. 2.27.

अनुत्पूतसर्पिस् (anutpūta–sarpis) *n.* unpurified butter दक्षिणतः स्थालीम् … आसाद्यानुत्पूतसर्पिषा पक्वमभिघार्य VaikhāGS. 4.5.

अनुत्पूय (an–utpūya) *ger.* not having purified अनुत्पूते पयस्यनुत्पूय तण्डुलानावपति BhārŚS. viii. 12.15.

अनुत्प्रेक्षात्वापत्ति (anutprekṣātvāpatti) *f.* undesired contingency of being what is other than *utprekṣā* (a figure of speech) 'poetic fancy' अस्मिन्नलंकारे हेतुत्वं निश्चीयमानम्, हेतूत्प्रेक्षायां तु संभाव्यमानमित्यस्ति विशेष इति चेत्, प्रतीयमानहेतूत्प्रेक्षाया अनुत्प्रेक्षात्वापत्तेः RasGaṅ. 666.16.

अनुत्प्रेक्ष्य (an–utprekṣya) *ger.* not having considered अनुत्प्रेक्ष्य … दोषमागामिनं मया।… प्रमदावचनं कृतम् BṛKathāŚloSaṁ. 22.60.

अनुत्प्रेक्ष्यत्व (anutprekṣya–tva) *n.* the state of being that which is not to be considered as the object of 'poetic fancy' त्वन्मते मौनस्य निमित्तत्वेनानुत्प्रेक्ष्यत्वाच्च RasGaṅ. 400.1.

अनुत्प्लुत्य (an–utplutya) *ger.* not having jumped हयः … अनुत्प्लुत्यावतिष्ठेत म्रियमाणस्ततो भृशम्। स भवत्युत्तमप्राणः Mānaso. iv. 4.729.

अनुत्फुल्लविलोचन (anutphulla–vilocana) *adj.* having eyes which are not fully opened चितानि घर्माम्बुकणैः समन्ततो मुखान्यनुत्फुल्लविलोचनानि Kirātā. 8.25.

अनुत्रासविचित्रकाकु (anutrāsa–vicitrakāku) *adj.* causing a peculiar tone because of fear स्वनैरनुत्रासविचित्रकाकुभिः … तयोः। उपान्तकुञ्जेषु कपिञ्जलादयः शशंसुराशंसितसिद्धिमण्डजाः RāmC. 4.4.

अनुत्संकलित (an–utsaṅkalita) *adj.* not permitted यदि तावदकथयित्वानिपत्य चरणयोः … सहसानुत्संकलित एव तातेनाम्बया वापक्रम्य गच्छामि ततः … मम कुतः सुखम् Kād. 260.12.

अनुत्सद (an–utsada) *adj.* not excessive, not over-full गम्भीरश्च तथागतस्वरः … अनुत्सदश्च MaVastuAva. iii. 343.4; बोधिसत्त्वः … सत्त्वलोकस्यैव कषायोत्सदकालतां च यथाभूतं प्रजानाति। निष्कषायानुत्सदकषायकालतां च BodhiBhū. 173.1 [DBHS.]

अनुत्सन्न (án-utsanna) *adj.* 1 not lost यदनुत्सन्नमिदं तद्योऽयमग्निश्चीयते ŚatBr. VII. iii. 1.42; 2 not excessive(ly loud), not too full गम्भीरश्च तथागतस्वरः … अनुत्सन्नश्च MaVastuAva. iii. 343.4 [DBHS.]; 3 not high, not raised अनुत्सन्ना ह्यनिम्नाश्च प्रदेशास्तस्य कीर्तिताः Hastyāyur. 423.4 (3.8)

अनुत्सन्नगात्र (anutsanna-gātra) *adj.* having limbs not excessive (too many) बुद्धानां भगवतामशीत्यनुव्यञ्जनानि भवन्ति।… बुद्धा भगवन्तो … अनुसन्धि(v. l. °त्सन्न DBHS.)गात्रा च MaVastuAva. ii. 43.12.

अनुत्सर्ग (an-utsarga) *m.* i not leaving (i. e. non-loss of the contact) पूर्ववदनुत्सर्गः ĀpaŚS. i. 21 4; ii non-allowing to go, withdrawal इन्द्रियाणामनुत्सर्गो मृत्युना न विशिष्यते। अत्यर्थं पुनरुत्सर्गः सादयेद्दैवतान्यपि MahāBhā. v. 39.38 (BhārArthaPra. अत्यन्तं विषयेभ्यो निवृत्तिः, Lakṣābha. विषयेष्वप्रेषणम्); iii non-abandonment उपनाहः कतमः। तत ऊर्ध्वं प्रतिघांशिक एव वैराशयस्यानुत्सर्गः AbhidhSa. 8.15; किमुताहं नरो जात्या शक्तो ज्ञातुं हिताहितम्। सर्वज्ञनीत्यनुत्सर्गाद्बोधिं किं नाप्नुयामहम् BodhiCa. 7.19.

अनुत्सर्गम् (án-utsargam) *ger.* not having left or omitted, continuously यथा मध्ये समुद्रस्य प्लवमन्वर्जेयुस्तादृक् तदनुत्सर्गं बृहद्रथन्तराभ्यामित्वा प्रतिष्ठां गच्छन्ति TaiS. VII. v. 3.2; BaudhŚS. ii. 262.11; यो वै शशम् उत्सर्गं लिप्सते, नैनं स गृह्णाति। अथ य एनम् अनुत्सर्गं लिप्सते, स एवैनं गृह्णाति JaimiBr. 2. 395.

अनुत्सव (an-utsava) *adj.* devoid of festivals म्लेच्छभूतं जगत्सर्वम् … भविष्यति … अनुत्सवमथो तथा MahāBhā. iii. 188.29; उदके क्रियमाणे … निरानन्दमनुत्सवम्। वीरपत्नीभिराकीर्णं गङ्गातीरमशोभत MahāBhā. xi. 27.5; *m.* i absence of festivity स्त्री … नानुत्सवे गन्धमाल्याभरणानि विकृतानि वासांसि बिभृयात् ŚaṅkhaLiDS. 78; ii stoppage of festivities पाकः … भूकम्पोऽनुत्सवो दुरिष्टं च।… वर्षार्धात् BṛSaṁ. 97.5.

अनुत्सवकल्प (anutsava-kalpa) *adj.* as good as a non-festival, almost a non-festivity अभवदनुत्सवकल्पः सदुत्सवो विरहिणोर्यूनोः ŚṛṅgāMañ. (A.) 51.22.

अनुत्सवोत्तरा (anutsavottarā) *adj.* (*f.*) accompanied by absence of festivity शोकोऽयम् … अनुत्सवोत्तरासु मदनत्रयोदशीषु … हृच्छयः AvantiKa. 190.1.

अनुत्सहमान (an-utsahamāna) *adj.* i who is not able (to undertake) व्रतमनुत्सहमानस्याभ्युदितेष्टिः MānŚS. 95.14; ii not striving, not daring ते प्राणाः संचालिताः सन्तः स्वस्थाने स्थातुमनुत्सहमानाः अभिसमेत्य मुख्यं प्राणं तमूचुः ChāndoUBh. 265.3 (*on* v. 1.12); अपरे पुनश्चेतसोऽपि शून्यताङ्गीकारे मनःप्रत्ययमनासादयन्तः सर्वमिदमसदेव विश्वमित्यभिधातुं सहसैवानुत्सहमाना मन्यन्ते KhaṇḍanKhā. 81.3.

अनुत्सह्य (án-utsahya) *ger.* not having tolerated अवर्तिश्वा एषां यजमानस्यानुत्सह्य निषीदति MaiS. i. 8.8 (i. 127.6)

अनुत्सादन (an-utsādana) *n.* non-destruction सातकर्णेः … संबन्धाविदूरया (read अविदूर(त)या) अनुत्सादनात् EI. viii. 44.12.

अनुत्सादम् (an-utsādam) *ger.* not having disappeared प्रतिहारस्य चानुत्सादमनुपायाच्च निधनस्य चानिधनस्वरितत्वान्निधनमुत्सीदेत् NidāSū. 34.12 (2.8)

अनुत्साद्य (an-utsādya) *ger.* not having abolished एवं वेदमनुत्साद्य प्रज्ञां महति कुर्वते MahāBhā. v. 43.25.

अनुत्सारयन्ती (an-utsārayantī) *adj.* (*f.*) not putting aside तं पटं प्राणितमिवान्तिकादनुत्सारयन्ती दिनान्यतिवाहयामास UdaySuKa. 103.9.

अनुत्सारितनानात्व (anutsārita-nānātva) *adj.* which has not set aside plurality अनुत्सारितनानात्वं ब्रह्म यस्यापि वादिनः NaiṣkaSi. 39.4 (*but* comm. नानारसत्वशून्यम्)

अनुत्साह (an-utsāha) *m.* i lack of enthusiasm, lack of zeal अग्निष्टोमसाम्ना स्तुत्वा प्राक् पत्नीसंयाजेभ्यो यदेभिः प्रस्तुते पराध्यं व्रजितं स्यात्तद्गत्वा प्रत्याव्रज्य मनसानुत्साहे हुतेषु पत्नीसंयाजेषु गार्हपत्य उद्गाता जुहुयात् LāṭyāŚS. iii. 7.8; DrāhyŚS. ix. 3.23; यः सामर्थ्येऽप्यनुत्साहस्तदालस्यमुदीर्यते ŚārṅgaS. i. 6.26; कर्मसचिवैः … अतिमहत्त्वाद्भेदस्यानुत्साहविमुखमतिभिः EI. viii. 44.17; आलस्यमात्मध्यानादावनुत्साहः VīraMi. 884.22 (*on* 3.158); ii listlessness, languor, depression, one of the *anubhāvas* (i.e. external manifestation of emotions) वेपनानुत्साहतनुगात्रवैवर्ण्यस्वरभेदादिभिरनुभावैरभिनयः प्रयोक्तव्यः NāṭyaŚā. 7.47(4); ग्लानिः … वैवर्ण्यकम्पानुत्साहक्षामाङ्गवचनक्रियाः DaśRū. 4.10; BhāvPra.(Śā.) 15.23(1); SāhiSā. 5.18; ग्लानिः। तां वैवर्ण्यक्षामनेत्रकपोलोक्तिश्लथाङ्गत्वप्रवेपनदीनसंचारानुत्साहादिभिर्वर्णयेत् Kāvyānu. (He.) 111.13; विषादः … ज्येष्ठमध्यकनिष्ठेषु स त्रिधा कथ्यते बुधैः।… वैमनस्यमनुत्साहो विघ्नैः शय्या च मध्यमे BhāvPra.(Śā.) 22.4(1); RasāSu. 100.6 (2.10); iii lack of energy, lack of vigour अनुत्साहो निराहारः स्वल्प एवोपघातेऽवसादाश्रयणम् ManuBh. ii. 387.4 (*on* 11.58); अनुत्साहः सर्वव्यसनानामागमनद्वारम् NītiVā. 17.18; YuktiKa. 14.13; अनुत्साहवयोऽवस्था न बाधन्ते कदाचन DevīBhāP. viii. 18.32; अनुत्साहान्नृपो गेहादपि निर्गन्तुमक्षमः RājTa. (Ka.) 8.763; अशक्तता चानुत्साहो रतिव्यायामकेलिषु।… चतुर्थे यौवने स्त्रीणाम् BhāvPra.(Śā.) 105.8(5); RasāSu. 41.4 (1.178); अवसादोऽनुत्साहः Prasā. ii. 161.12; iv indifference पञ्चसमितित्रिगुप्तिष्वनुत्साहः प्रमादः SarvaDaSaṁ. 3.290; अथोपास्यसांनिध्यं वक्तुं तस्य व्याप्तिर्निरूप्यते। अन्यथा संनिहिते (? अन्यथासंनिहिते) तस्मिन्ननुत्साहाद्भक्तेः शैथिल्यं स्यात् GoviBh. 216.1 (*on* iii. 2.38); *adj.* devoid of energy परिग्रहोऽप्यनुत्साहोऽपि नृपमनुययौ PurāPraSaṁ. 25.2.

अनुत्साहजड (anutsāha-jaḍa) *adj.* dull due to lack of enthusiasm भवाननुत्साहजडस्तु लभ्यते न नूनमस्मद्व्यसनेन तप्यते JātaMā. 79.5 (12.11)

अनुत्साहतस् (anutsāha-tas) *adv.* because of the absence of enthusiasm सर्वकार्येषु हि लीनचित्ततया वा भयमुत्पद्यते तदनुत्साहतः MaYānaSū. 135.14 (18.18)

अनुत्साहता (anutsāha-tā) *f.* the state of being depressed ग्लानिर्निष्प्राणताकम्पकार्श्यानुत्साहतादिकृत् SāhiDa. 162.9.

अनुत्साहत्व (anutsāha-tva) *n.* the state of not having enthusiasm प्रायेण तु परस्मैपदं पठ्यते, तत्र पापं कर्म कर्तुकामः कुटिलमाचरतीत्यर्थः अनुत्साहत्वात् परस्मैपदम् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1.14.

अनुत्साहमुग्ध (anutsāha-mugdha) *adj.* attractive even in spite of absence of energy स्वव्यापारपरिश्लथे च नयनेऽनुत्साहमुग्धं वपुः।… जातान्यैव मनोहराकृतिरहो गर्भोदये सुभ्रुवः SaduktiKa. 74.10.

अनुत्साहवत् (an-utsāhava(n)t) *adj.* not enthusiastic न हि अनुत्साहवतामननुतिष्ठतामलसानां भोगप्राप्तिः ChāndoUBh. 149.10 (*on* iii. 6.2)

अनुत्साहहत (anutsāha-hata) *adj.* miserable due to slackness or lassitude सोऽनुत्साहहतः कालो नष्टराज्य इवाभवत् RājTa.(Ka.) 8.1908.

अनुत्साहानुभावत्व (anutsāhānubhāva-tva) *n.* the state of being connected with external manifestation of emotion in the form of depression अभिवादन° … °इष्टदेवतास्मरणानां पूर्वरङ्गपर्यवसायित्वेनानुद्दीपनविभावत्वादनुत्साहानुभावत्वाच्च नायमनुबन्धो निष्पत्तिः प्रकर्षो वा भवति SaraKaṇṭhā. 579.1.

अनुत्साहिन् (an-utsāhin) *adj.* [*f.* -ī] not energetic नैतावता बुधैः। धर्मस्य रक्षणविधौ कार्यानुत्साहिनी मतिः KathāSaSāg. xii. 5.118; क्लीबोऽनुत्साही समर्थोऽपि स्वाश्रमधर्मानुष्ठानरहित इत्यर्थः SmṛtiCan. v. 185.7.

अनुत्सिक्त (an-utsikta) *adj.* [*f.* -ā] 1 not sprinkled (i.e. not mixed with any other substance) for increase व्रतं प्रयच्छत्यनुत्सिक्तम् KātyŚS. vii. 4.29 (comm. अभ्युच्चयाय वर्धनाय सिक्तमुत्सिक्तं न उत्सिक्तमनुत्सिक्तम्); 2 not arrogant, modest सः … विद्वत्तासूचकेनानुत्सिक्तेन … वचसा … अभिलक्षितो बभूव JātaMā. 106.8 (18.3); MahāP. 39.167; अनुत्सिक्तेन यो दत्तभूरिग्रामो महीभुजा RājTa.(Ka.) 8.2443; भोजः … धात्रीम् … व्यसर्जयत्।… भाग्योदयेष्वनुत्सिक्ता या चाखण्डितसद्व्रता RājTa.(Ka.) 8.3067; अनुत्सिक्तो जगत्स्वामी विजहार यथासुखम् TriṣaŚaPuC. i. 2.732.

अनुत्सुक (an-utsuka) *adj.* [*f.* -ā] not restless, not anxious, calm, controlled (आश्रमः) स्वस्थैः शान्तैरनुत्सुकैः। आकीर्णोऽपि तपोभृद्भिः शून्यशून्य इवाभवत् Saund. 1.10; अनुत्सुको वनान्तेषु वसन् शमपरायणः। आरोपयति साधूनां गुणसंभावनां हृदि JātaMā. 111.8 (19.8); इतरः … लक्ष्मीं प्रत्यनुत्सुकः AvantiKa. 175.16; अयं निहन्त्यकुपितः सृजत्ययमनुत्सुकः RāmC. 9.10; कुर्यादनुत्सुकं कृष्णा वेण्या कमलिनीलया KīcaVa. 2.8; नरपतिः … अनुत्सुकेन मनसा … अवश्यकरणीयं व्यापारमकार्षीत् UdaySuKa. 39.25; अनुत्सुकानां शक्तानां लीलापूर्वाः प्रवृत्तयः TriṣaŚaPuC. ii. 4.287; विश्वस्तानां निर्भयानामनुत्सुकानां वा JñātāDhaṬ. 2A. 9; संक्षोभाभावाद् अनुत्सुका JñātāDhaṬ. 17A. 6; निजैरनुत्सुकैः … भटैः। भृतासिदण्डैः कोदण्डमण्डपः परिवेष्टयताम् PāṇḍaC. 2.291; अनुत्सुको निरुत्सेकः सभामेयाय नेमी PāṇḍaC. 16.41; आषाढाख्यविप्रस्यानुत्सुका रच्छुका जनी SamarāSaṁ. 4.202; तौ मुनी …। अनुत्सुकावनुत्सेकौ मासक्षपणपारणे ŚāliC. 6.119.

अनुत्सुकता (anutsuka-tā) *f.* the state of not being eager अनुत्सेकः (v. l. अनुत्सुकता M. WILLIAMS Ed.) खलु विक्रमालंकारः Vikramo. 1.15(1)

अनुत्सुकम् (anutsukam) *adv.* without eagerness, calmly आपदि दीनमनोरथं संपदि हर्षपरायणम्। मा कुरु मानस चापलं संस्मर तत्त्वमनुत्सुकम् ChandaśCū. ii. 93.3.

अनुत्सुकमहोत्साह (anutsuka-mahotsāha) *adj.* calm yet very

energetic अनुत्सुकमहोत्साह विचारय वचो मम ŚāliC. 3.46.

अनुत्सूत्रत्व (anutsūtra-tva) *n.* the state of being that which has not gone beyond the rule शङ्काया अनुत्सूत्रत्वमाह ŚrutaPra. ii. 98.24 (*on* i. 4.1); ii. 207.6 (*on* ii. 1.1); ii. 483.23 (*on* iii. 3.20)

अनुत्सूत्रपदन्यासा (anutsūtra-padanyāsā) *adj.* (*f.*) **I** in which steps are not taken against the (political) canons अनुत्सूत्रपदन्यासा ···। शब्दविद्येव नो भाति राजनीतिरपस्पशा ŚiśuVa. 2.112 (comm. उत्सूत्र उच्छास्त्रो नीतिशास्त्रविरुद्धः पदन्यासः एकपदप्रक्षेपोऽपि स्वल्पव्यवहारोऽपीति यावत्। स नास्ति यस्यां सा ··· नीतिपूर्वकसर्वव्यवहारेत्यर्थः); **II** in which the derivation of words has not violated the (spirit of) rules, ŚiśuVa. 2.112 (*but* comm अनुत्सृष्टसूत्राक्षरः इष्ट्युपसंख्यानैरपेक्ष्येण सूत्राक्षरैरेव सर्वार्थप्रतिपादको न्यासो वृत्तिव्याख्यानग्रन्थविशेषो यस्यां सा)

अनुत्सृजत् (an-utsṛjat) *adj.* **AI** not leaving (the contact) अनुत्सृजन् कृष्णाजिनमुलूखलमधिवर्तयति BhārŚS. i. 21.4; ĀpaŚS. i. 19.6; VārāŚS. I. ii. 4.43; HirŚS. i. 5.45 (125.24); VaikhāŚS. 4.6; 4.8; अनुत्सृजन्नुलूखलँ हविरावपति BhārŚS. i. 21.5; ĀpaŚS. i. 19.7; HirŚS. i. 5.46 (125.27); अग्रेण होतारमध्वर्युर्दक्षिणातिक्रामत्यनुत्सृजन्निव (इडाम्) BhārŚS. iii. 1.8; ĀpaŚS. iii. 2.1; HirŚS. ii. 3.15 (208.25); VaikhāŚS. 6.11; **AII** not giving up, not abandoning अनेन ··· लवमप्यादेयमनुत्सृजता ··· भुक्तम् ··· भारतवर्षम् AvantiKa. 209.7; त्वमप्येवमसद्ग्रहमनुत्सृजन्। न ज्ञायते किमपि यत्फलमासादयिष्यसि PariPar. 3.121; पात्रमनुत्सृजन्नेव ··· अन्नत्यागं कुर्यात् SmṛtiCan. v. 344.14; **B** not giving back, not returning सोदयं द्रव्यमादायोपस्थितस्याधिमनुत्सृजन् प्रयोक्ता दण्ड्यः स्यात् BālaKrī. i. 224.1 (*on* 2.64)

अनुत्सृजमान (an-utsṛjamāna) *adj.* not releasing यथा ह वा इदं धृतिरभिध्मातश्शोचेदेवं ह वा एष प्रजापतिः पशूञ्छोचयत्यनुत्सृजमानः JaimiBr. 2.396.

अनुत्सृज्य (an-utsṛjya) *ger.* **1** not having released or passed out यच्चानुत्सृज्य विण्मूत्रं भुङ्क्ते ···। तच्च क्रमविरुद्धं स्यात् CaraS. i. 26.99 (1922 Ed.); **2** not having abandoned यस्तु शस्त्रमनुत्सृज्य म्रियते वाहिनीमुखे।···स स्वर्गान्न निवर्तते ŚivaP. v. 21.25 (430B.2); अनुत्सृज्य सतां मार्गं यत्स्वल्पमपि तद् बहु VyaktiVi. 5.17; ŚārṅgaPa. 307; SūktiMu. 88.16; Subhāṣi. 1112.

अनुत्सृप्त (an-utsṛpta) *adj.* not risen उत्सृप्तेऽग्निमन्थनम्। अनुत्सृप्त एके KātyŚS. iv. 8.22; अन्धो भग इत्याहुरनुत्सृप्तो न दृश्यते Nir. 12.14 (210.14)

अनुत्सृष्ट (an-utsṛṣṭa) *adj.* **AI** from which nothing is omitted or left out यथा वै दृतिराध्मात एवं संवत्सरोऽनुत्सृष्टो यन्नोत्सृजेयुरमेहेन प्रमायुकाः स्युः PañcBr. v. 10.2; यद्युत्सृजेयुरुक्थान्युत्सृजेयुस्तदेवोत्सृष्टं तदनुत्सृष्टम् PañcBr. v. 10.5; संवत्सरस्योत्तमेऽहन्नेकामेव स्तोत्रीयामुत्सृजेयुः। तदुत्सृष्टं चानुत्सृष्टं भवति ĀpaŚS. xxi. 25.7; **AII** not left out, not abandoned व्रतं यद् गृहीतं न तत्पुनरुत्सृष्टं शक्यते ग्रहीतुम्। अनुत्सृष्टं च तदाप्रधानापवर्गात् ŚābaBh. 2222.7 (*on* xii. 1.5); उपेतस्य व्रतस्यानुत्सृष्टस्य पुनरुपेतुमशक्यत्वात् ŚāstrDī. 861.16 (*on* xii. 2.5); **AIII** not donated, not dedicated अनुत्सृष्टेषु न स्नायात्तथैवासंस्कृतेष्वपि।··· अनुत्सृष्टमदत्तं परकीयमिति यावत् SmṛtiCan. ii. 334.12; CaturCin. iii(1). 874.17; पतितस्य ···। न स्नायादुदपानेषु ···। एवमनुत्सृष्टेष्वपि द्रष्टव्यम् CaturCin. iii(1). 874.14; पुष्करिण्यादिषु परकीयेषु परेण खातेषु सर्वार्थमनुत्सृष्टेषु ManvaVi. 552.19 (*on* 4.201); अनुत्सृष्टस्य कर्मानर्हत्वोक्तेः BālamBha. i. 421.6 (*on* 1.159); **AIV** not kept aside इह तदनभिधानं चानुत्सृष्टद्विजेष्टान्नपरिवेषणप्रतिपादकेनैव तदभिधाने ग्रन्थलाघवार्थम् VīraMi. 302.9 (*on* 1.238); **B** who has not let loose (an animal), who has not set (an animal) at liberty इष्ट्वान्यमुत्सृजेत्। नानुत्सृष्टः स्यात्। न ह्यपशुर्भवतीति विज्ञायते ĀśvaGS. iv. 9.38.

अनुत्सृष्टरणद्वीण (anutsṛṣṭa-raṇadvīṇa) *adj.* who has not given up the resounding lute (i.e. who was playing on the lute) अग्रस्थितमनुत्सृष्टरणद्वीणं मुनीश्वरम् YogVā. i. 33.5.

अनुत्सृष्टस्वार्था (anutsṛṣṭa-svārthā) *adj.* (*f.*) which has not given up its own meaning (but retains it in so far it qualifies the meaning of the main member of the Cpd.) का वृत्तिः। न तावदनुत्सृष्टस्वार्था SaraKaṇṭhā. 658.4.

अनुत्सृष्टाध्याय (anutsṛṣṭādhyāya) *adj.* who has not undergone the ceremony of *utsarjana* (suspension of Vedic studies) (*lit.* who has not suspended the study of Veda) नानुत्सृष्टाध्यायोऽधीयीत BhārŚS. xi. 22.9; ĀpaŚS. xv. 21.5 (*but* comm. अनुत्सृष्टेति सवर्णदीर्घस्थाने परसवर्णश्छान्दसः। अध्यायोत्सर्जनविधिना अनूत्सृष्टाध्यायः पश्चान्नाधीयीतेत्यर्थः)

अनुत्सेक (an-utseka) *adj.* not arrogant, not egoistic, modest ब्रह्मचारिणा ··· अनुत्सेकेनावहितेनानन्यमनसा ··· प्रविचरितव्यम् CaraS. iii. 8.13 (1941 Ed.); इयं त्वभिन्नमर्यादैः स्वनुशिष्टैः (v. l. अनुत्सेकैः) कृतात्मभिः। सर्वसहैरुपायज्ञैरमूढैरेव धार्यते PañcT. 3.14 (280.13); हे वत्स च्छेकानुत्सेक वत्सल।··· विचारय वचो मम ŚāliC. 3.46; तौ मुनी मान्यौ ···। अनुत्सुकावनुत्सेकौ ··· मासक्षपणपारणे ŚāliC. 6.119.

अनुत्सेक (an-utseka) *m.* absence of arrogance or pride, modesty अनुत्सेको लक्ष्म्या ··· सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधाराव्रतमिदम् ŚatTrayī. 275; SūktiRa. 168.39; Subhāṣi. 281; भोगेष्वनुत्सेकः। परिजने दाक्षिण्यम् KāmSū. 239.24 (4.1); अनुत्सेकः खलु विक्रमालंकारः Vikramo. 1.15(1); NītiVā. 5.28; अथ शिष्यगुणाः ··· अनु[illegible]कः KāśyaS. 58B.8; स्वसमृद्धिष्वनुत्सेकः ··· इति वृत्तं महात्मनाम् NītiSā. 3.36; AgniP. 237.21; सुखेष्वनुत्सेकः।··· भेषजमेतत्कलादशकम् KalāVi. 10.12; अनुत्सेकः ··· अक्षोभश्चेति विद्यायाः ··· फलम् DarpDa. 3.24; हर्षागमेष्वनुत्सेकः शोकस्थानेष्वशोकता। समता चापि सर्वेषु सोऽपि संतोष उच्यते ĪśānŚiPa. ii. 66.25; अनुत्सेकः कलावताम् PārśvC. 3.417; अनुत्सेकस्तिरोऽधत्त ज्ञाने दत्तो जलाञ्जलिः PrabhāC. 110.2; *n.* type of an external manifestation of the movement of eyes (*lit.* modesty) अरोचकमनुत्सेकमाविद्धं विद्धमेव च।··· एते प्रायेण कथिता बीभत्से च भयानके (विकाराः दृष्टिसंश्रयाः) BhāvPra.(Śā.) 119.16(5); यद्विनम्रपुटापाङ्गं तदनुत्सेकमुच्यते BhāvPra.(Śā.) 124.10(5)

अनुत्सेकम् (anutsekam) *adv.* without arrogance, modestly अनुत्सेकम् ··· सुखं दुःखं च सेवते AṣṭāHṛ. ii. 3.119.

अनुत्सेकवत् (an-utsekava(n)t) *adj.* not arrogant कर्मशेषादयं च त्राम् ···। इत्थं कदर्थयामास वत्सेऽनुत्सेकवानपि SamarāSam. 8.422; शौर्येऽप्यनुत्सेकवान् ··· विजयते रामो जगन्नायकः JānaPa. 1.46.

अनुत्सेकविराजिता (anutseka-virājitā) *adj.* (*f.*) adorned with modesty मनः ··· वहत्यनुत्सेकविराजितां श्रियम् Kapphiṇā. 2.40.

अनुत्सेकविवेकाढ्य (anutsekavivekāḍhya) *adj.* rich in modesty and discernment अस्ति ··· देशो गूर्जरसंज्ञया। अनुत्सेकविवेकाढ्यलोकः PrabhāC. 80.5.

अनुत्सेकस्थिति (anutseka-sthiti) *f.* presence of modesty या ··· अनुत्सेकस्थितिरिव श्रुतस्य ··· तस्य महीपतेर्मतिदेवतायाः प्रणयप्रासादाधिष्ठानभूमिरासीत YaśasCam. i. 223.2.

अनुत्सेकिन् (an-utsekin) *adj.* [*f.* -ī] not arrogant, modest भव ··· भोगेष्वनुत्सेकिनी Śāk. 4.20; SaraKaṇṭhā. 171.4; SaduktiKa. 75.21; SūktiRa. 26.11; निजसंपत्स्वनुत्सेकी ··· देवस्यानुरूपस्त्वमात्मजः TriṣaŚaPuC. i. 5.479.

अनुत्सेध (an-utsedha) *m.* absence of lifting up ह्नोऽनुत्सेधे JaineVyā. ii. 2.14.

अनुत्सेध्या (an-utsedhyā) *adj.* (*f.*) not to be subjected to violence वृत्तिः अनुच्छेद्या(? अनुत्सेध्या) जीविका LaŚabdeŚe. i. 396.2.

अनुत्स्रक्ष्यत् (an-utsrakṣyat) *adj.* who will not leave or abandon यः प्रथम एकाष्टकायां जायेत तमुत्स्रक्ष्य(v.l. तमनुत्स्रक्ष्य)न्नाग्नेयमष्टाकपालं निरूप्योत्सृज्याथाग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालं मासिमासि निर्वपेत्संवत्सरम् MānŚS. 135.4.

अनुद् (an-ud) (Gr.) not accompanied by the preverb *ud* हस्तादेयेऽस्तेयेऽनुदश्चेः ŚākaṭāVyā. iv. 4.45.

अनुद (anud-á) *adj.* yielding, giving in, cf. **अनानुद**.

अनुदक (an-udaka) *adj.* [*f.* -ā́] **AI** having no waters, waterless, not containing water उदन्वतीरनुदकाश्च याः। ता अस्मभ्यं पयसा पिन्वमानाः शिवा देवीरशिपदा भवन्तु ṚV. vii. 50.4; दृशद्वत्या अप्ययेऽपोनप्त्रीयामिष्टिं निर्वपेरन्यदि सोदका स्यात्। अप्यनुदकायामिति धानञ्जय्यः LāṭyāŚS. x. 17.2; DrāhyŚS. xxxi. 2.9; अथामात्योऽनुदकं वनं कारयित्वा ··· राजानमब्रवीत्। वनमिदमुदारमनुदकम् MahāBhā. iii. 190.23; SkandP. v(2). 84.21; ततः प्रनष्टे देवेन्द्रे ··· सरांस्यनुदकानि च MahāBhā. v. 10.44; DevīBhāP. vi. 7.51; यथा ह्यनुदका नद्यः तथा राष्ट्रमराजकम् Rāmā. ii. 61.20; SūktiRa. 41.5; (विवीताध्यक्षः) अनुदके कूपसेतुबन्धोत्सान् स्थापयेत् ArthŚā. i. 342.3 (2.34); उदकधारणं सेतुं भिन्दतस्तत्रैवाप्सु निमज्जनम्। अनुदकमुत्तमः साहसदण्डः ArthŚā. ii. 170.1 (4.11); iii.110.1 (10.2); स्वप्ने चाभीक्ष्णं दर्शनमनुदकानामुदकस्थानानाम् CaraS. ii. 6.13 (1941 Ed.); अनुदकः कमण्डलुः NyāyBh. 254.12 (*on* iv. 1.24); न हि कमण्डलोरभावे अनुदकः कमण्डलुरिति युक्तमुक्तम् NyāyVār. 236.4 (*on* ii. 1.31); अनुदकेष्वरण्येषु चौरव्याघ्राकुले पथि। कृत्वा मूत्रपुरीषं च द्रव्यहस्तः कथं शुचिः ĀpaSm. 9.36; KūrmaP. 532.12 (2.13); नद्यादिषु मेहनं मूत्रपुरीषोत्सर्गं न कुर्यात्। नद्यामनुदकायाम् Aparā. 179.13 (*on* 1.134); अनुदकेऽरण्ये पर्युपासिष्ट संयतान् PadmP.(Ra.) 123.101; धनुर्दुर्गं मरुवेष्टितं चतुर्दिशं पञ्चयोजनमनुदकम् ··· एतेषु दुर्गेषु मध्यादन्यतमं दुर्गमाश्रित्य पुरं विरचयेत् (राजा) ManvaMu. 259.32 (*on* 7.70); **AII** devoid of water, dry प्रागिडाभक्षाद्विधाने

यथास्वं चमसेषूपास्यन्ति पुरोडाशमात्रा अनुदकाः पिण्डपितृयज्ञवद्दानप्रभृति प्रागवघ्राणात् KātyŚS. x. 5.11; अनुदकाम् ···। अश्वभूमिं प्रशंसन्ति ये युद्धकुशला जनाः MahāBhā. xii. 101.18; **B i** not taking water, not using water त्रीन्सप्तरात्राननुदक उपवसन्नृचं साम यजामहे SāmaViBr. iii. 9.1 (Sāy. अनुदकः उक्ताचमनव्यतिरेकेणोदककार्याणि स्नानपानादीन्यकुर्वन्); मेहेत् ···। नानुदको नामृत्कः ŚaṅkhaLiDS. 52; VīraMi.(Āhnika.) 40.8; **B ii** deprived of water, having no access to water दासः कर्मकरो वावकरादमेध्यपात्रमानीय दासीघटात्पूरयित्वा दक्षिणामुखो यदा विपर्यस्येदमुकमनुदकं करोमीति नामग्राहम् GautDS. iii. 2.4; **C** not having (libations of) water अनुदकमिति मृन्मयपात्रस्थोदकाञ्जलिरहितमित्यर्थः HārLa. 173.3; अनुदकमधूपं च ···। नवश्राद्धम् ··· 'अनुदकम्' अनर्घ्यपिण्डोदकपवनेजनपरिषेचनरूपम् CaturCin. iii(1). 1598. 18; *n.* **1** dry place, dry land अनुदकमश्ममाक्रमय्य ĀpaŚS. xx. 4. 5; HirŚS. xiv. 1.38 (216.5); दक्षिणां प्रतिगृह्णीयात् ··· नानुदके न चाकाले MānŚS. 233.2; अथान्भुतानि। - अनुदक उदकोन्मीले KauśiSū. 93.28; 121. 1; **2** very little water, dearth of water यथा ह्यनुदके मत्स्याः ···। विहरेयुः MahāBhā. xii. 68.11 (BhārBhāDī. अल्पोदके); नान्तरेणोदकं सस्यं नश्येदभ्युदकेन तु। य एवानुदके दोषः स एवाभ्युदके स्मृतः NāraSm. 167.19; Aparā. 766. 26 (*on* 2.157); SmṛtiCan. iv. 556. 3; (Gr.) **A** accompanied by a word other than the word *udaka* स्पृशोऽनुदकात् क्विन् CāndraVyā. i. 2. 48; स्पृशोऽनुदकात् क्विप् ŚākaṭāVyā. iv. 3.176; SiddhaHe. v. 1.149; **B** [Loc.] **i** when accompanied by a word other than the word *udaka* स्पृशोऽनुदके क्विन् P. iii. 2. 58; SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 4. 90; स्पृशोऽनुदके (क्विप्) Kātan. iv. 3.70; JaineVyā. ii. 2.56; स्पृशेर्धातोरनुदके सुबन्त उपपदे क्विन्प्रत्ययो भवति KāśiVṛ. *on* iii. 2.58; **B ii** not in the domain of water उदङ्कोऽनुदके P. iii. 3.123; Kātan. iv. 5. 100; उदङ्क इति निपात्यते, अनुदकविषयश्चेद्धात्वर्थो भवति KāśiVṛ. *on* iii. 3. 123.

अनुदकखात (an-udakakhāta) *adj.* not having a water-pond (व्रजति) प्रैषकृदग्रतः। अनावृतम्। अगोष्पदम्। अनुदकखातम् KauśiSū. 39. 24.

अनुदकत्वादिमत् (an-udakatvādima(n)t) *adj.* possessing the qualities of other than water etc. यद्यपि यज्ञदत्तशरीरमनुदकत्वादिमत् पृथिवीमात्रसमवायिकारणकं परेषां तथापि देवदत्तशरीरजनकत्वे सति अनुदकादिमज्जन्यं न भवति VedāntKa. 345.9 (*on* iii. 1. 1); 345.12 (*on* iii. 1.1)

अनुदकप्राप्त (anudaka-prāpta) *adj.* in which water has not accumulated अचिरोत्पन्नमनुपद्रवमनुदकमप्राप्त(v. l. अनुदकप्राप्त comm.)मुदरं त्वरमाणश्चिकित्सेत् CaraS. vi. 13. 48 (1941 Ed.) (comm. अनुदकप्राप्तमिति अजातोदकरूपदोषावस्थम्)

अनुदकम् (anudakam) *adv.* **i** without (touching) water सोमानमित्यनुदकं व्रतोपायनवत् KātyŚS. iv. 12.10 (comm. व्रतोपायनवत् इत्यनेन अपरेणाहवनीयं प्राङ् तिष्ठन्नग्निमीक्षमाण इत्येतावदतिदिश्यते। तत्र चाप उपस्पृश्येत्येतदपि प्राप्नोति तन्निषेधत्यनुदकमिति); **ii** without (adding) water ऋजीषमिश्रमंशुमभिषुन्वन्ति यथा कथा चानुदकम् KātyŚS. x. 3.12

अनुदकमूत्रपुरीषकरण (anudaka-mūtrapurīṣakaraṇa) *n.* discharging of urine and excretion without (using) water अनुदकमूत्रपुरीषकरणे सचैलं स्नानं महाव्याहृतिहोमश्च ViṣṇuSm. 54.10; LaŚātāSm. 13; अनुदकमूत्रपुरीषकरणे इत्येतच्चिरकालमूत्रपुरीषाशौचाकरणपरम् Mitā. 353.4 (*on* 3. 30); अनुदकमूत्रपुरीषकरणे शौचकालविलम्ब इत्यर्थः Aparā. 924.20 (*on* 3.29); अनुदकमूत्रपुरीषकरणे किंचिद्विलम्बेनोदकसंस्पर्शनादित्यर्थः DīpKa. 104.18 (*on* 3.288)

अनुदकविषय (an-udakaviṣaya) *adj.* not having reference to water अनुदकविषयश्चेद् धात्वर्थो भवति KāśiVṛ. *on* iii. 3. 123.

अनुदकादिमज्जन्य (anudakādimaj-janya) *adj.* to be produced by what possesses other than the water etc. यज्ञदत्तशरीरम् ··· अनुदकादिमज्जन्यं न भवति VedāntKa. 345.10 (*on* iii. 1.1)

अनुदकार्थ (an-udakārtha) *adj.* who does not require water तीर्थमुच्यते येन मार्गेण नदीतडागादिभ्यो जलमानेतुमवतरन्ति। स हि विजनप्रायो भवति। नानुदकार्थेन तत्र संनिधीयते ManuBh. ii. 219. 22 (*on* 8.356)

अनुदकार्थिन् (an-udakārthin) *adj.* who does not require water अनुदकार्थिनश्चोदकज्ञानमप्रमाणमसंवादात् TātpaṬ.(U.) 65. 8 (*on* 2.76)

अनुदकाहरण (an-udakāharaṇa) *n.* non-bringing of water अनुदकाहरणे (घटज्ञानस्य) दर्शनादपि तदुत्पन्नता कथमवगम्यते TātpaṬ.(U.) 65.13 (*on* 2.76)

अनुदकोपस्नेहा (an-udakopasnehā) *adj.* (*f.*) free from water and dampness चतुरश्रां वापीमनुदकोपस्नेहां खानयित्वा ··· भूमिगृहं कारयेत् ArthŚā. i. 132.3 (2. 5)

अनुदक्प्रवण (an-udakpravaṇa) *adj.* not sloping towards the north विच्छिन्नं देवयजनम् ··· यदनुदक्प्रवणम् GopBr. i. 2.11 (44.8)

अनुदक्या (an-udakyā) *f.* [P. iv. 3.54] other than *udakyā* (*udakyā* is a woman in menstruation requiring water for purification) अस्वतन्त्रा स्त्री पुरुषप्रधाना। अनग्निकानुदक्या वामृतमिति विज्ञायते VāsiDS. 5.1; गोविन्दपद्येव पुरोऽस्ति वर्णासैषानुदक्येव सरिन्निषेव्या DvyāśraKā. 16.65.

अनुदक्ष् (anu-dakṣ-) II. P. to be able, to be ready त्वं वि भास्यनु दक्षि दावने ṚV. ii. 1.10 (*but* Padapāṭha *ánu dhakṣi* from *anu-dah-*); ṚPrāti. 4.41.

अनुदक्षिणम् (anudakṣiṇam) *adv.* towards the right नास्पृष्ट्वा रत्नाज्यपूज्यमङ्गलसुमनसोऽभिनिष्क्रामेत्, न पूज्यमङ्गलान्यपसव्यं गच्छेन्नेतराण्यनुदक्षिणम् CaraS. i. 8. 19; AṣṭāSaṁ. i. 9. 16 (1. 3)

अनुदक्षिणसागरम् (anudakṣiṇasāgaram) *adv.* along the southern ocean पाण्ड्यदेशोऽयमनुदक्षिणसागरम् BṛKathāŚloSaṁ. 18. 352.

अनुदक्स्था (an-udaksthā) *adj.* (*f.*) not occupying the north (i. e. southern) एवं हि लम्बाभ्यधिकानुदक्स्था क्रान्तिश्च तावत्स कुजादधःस्थः SiddhāTaVi. 163.20.

अनुदग्गोल (anudag-gola) *m.* southern hemisphere (*lit.* not the northern hemisphere) वैदेशाः शरद्धचराढ्यरहिताः सौम्यानुदग्गोलयोर्हारः GrahaLā. 4. 8.

अनुदग्ध (anu-dagdha) *m.* blazing fire अग्नावहुत्वा नाश्नीयान्न च कुर्वीत पादयोः। नानुदग्धमनुक्रोशेत्तमेव शरणं व्रजेत् ParaS. 13. 32.

अनुदग्र (an-udagra) *adj.* not sharp, mild वाग्मी प्रगल्भः ··· अनुदग्रः ···। नेता दण्डस्य निपुणः AgniP. 238.6 [not lofty, low; MW., APTE, not projecting, MW.]

अनुदञ्च् (an-udañc) *m.* [P. vi. 4.139] not of the northerners अमहन्नवं नगरेऽनुदीचाम् P. vi. 2. 89; *adj.* not northern, southern द्युमानखगुणान्तरं शिवगुणं दिनेऽल्पेऽधिके। ह्यपागुदगथानुदग्भवति यन्त्रभागापमः GrahaLā. 4.23 (comm. अनुदक् दक्षिणदिक्)

अनुदण्ड (anu-daṇḍa) *m.* ? back-bone योधाश्च भद्रकाराश्च शरदण्डानुदण्डजाः।··· दण्डकेतुमुदावहन् MahāBhā. vii. 22. 58.

अनुदण्डम् (anudaṇḍam) *adv.* on each and every staff दण्डी पुमानिति विशेषणमत्र दण्डः पुंसो न जातिरनुदण्डमसौ च तस्येति ··· संबन्ध एव साक्षात्संबन्धः TattvCin. i. 829.4.

अनुदण्डि (anu-daṇḍi) *f.* back-bone योधाश्च भद्रकाराश्च शरदण्डानुदण्डजाः (v.l. दण्डयः)।··· दण्डकेतुमुदावहन् MahāBhā. vii. 22.58 (BhārBhāDī. शरदण्डः शरप्रकाण्ड इव अनुदण्डिः पृष्ठवंशो येषाम्)

अनुदत्त (anu-datta) Gr. [*ppp.* in the sense of commencement of an action, used both actively and passively, where *anu* is not a pre-verb but an indeclinable, P. iii. 4.71] **i** it has commenced the act of giving अवदत्तं विदत्तं च प्रदत्तं चादिकर्मणि। सुदत्तमनुदत्तं च निदत्तमिति चेष्यते MahāBh. iii. 350. 14 (*on* vii. 4. 46); KāśiVṛ. *on* i. 4.57; SiddhaHe. iv. 4. 8; PrakriKau. ii. 571.5; SiddhāKau. 507B.8 (*on* vii. 4.47); **ii** the act of giving has been commenced by, MahāBh. iii. 350. 14 (*on* vii. 4. 46); KāśiVṛ. *on* i. 4.57; PrakriKau. ii. 571. 5; SiddhāKau. 507B. 8 (*on* vii. 4.47) [granted, given back, MW.]

अनुदत्तहोम (anudatta-homa) *m.* offering which has been commenced जजाप ··· क्षितीशः। सुदत्तचित्खे विदवत्तमन्त्रैरनूत्तपुष्पैरनुदत्तहोमैः DvyāśraKā. 10.13.

अनुदध्यमान (anu-dadhyamāna) *adj.* being presented, given in a timely manner बोधिसत्त्वः परेषामन्तिकात् ··· धनजातानि विचित्राणि प्रभूतानि प्रवराणि लभमानोऽनुदध्यमानः BodhiBhū. 111. 18 [DBHS.]

अनुदनिपात (anuda-nipāta) *m.* gravely accented particle अन्तर्मध्यमयोर्नाम्युदमनुदनिपाते NāraŚi. ii. 7.6.

अनुदन्त (anudanta) *m.* **1** ? technical term in architecture (सुरसुन्दरे प्रासादे) सिंहकर्णः षड्डुच्छायो भद्रे स्यात् प्लवविस्तृतिः। द्वितीय(श्चानुदन्तश्चा ?) (? श्च) शोभितश्चारुकर्मणा SamarāSū. ii. 57.4(57); **2** name of a sage आकृतिगणोऽयम्। तेन कुदन्तानुदन्तशतकृतप्रभृतयो द्रष्टव्याः GaṇRa. 3. 223(266)

अनुदपान (an-udapāna) *n.* denial of drinking of water यस्तु परवित्तापत्यकलत्राण्यपहरति सः ··· तामिस्रे नरके बलान्निपात्यते अनशनानुदपानदण्डताडनसंतर्जनादिभिर्यातनाभिर्यात्यमानः BhāgP. v. 26.8.

अनुदय (an-udaya) *m.* **1A** non-rising यथा ह्यनुदये राजन् भूतानि शशिसूर्ययोः। अन्धे तमसि मज्जेयुः MahāBhā. xii. 68. 10; पतिव्रताया माहात्म्यान्नोद्गच्छति दिवाकरः। तस्य चानुदयाद्धानिर्मर्त्यानाम् MārkP. 16. 48; उपैत्य-

नन्तद्युतिरप्यसंशयं विभिन्नमूलोऽनुदयाय संक्षयम् Kirātā. 16.61; अनुदयाय न हि व्यवधीयते सवितुरस्तगिरेः शिखरैः प्रभा RāmC. 7.50; RāghPāṇ.(Dha.) 4.55; उदयानुदयौ प्राज्ञैर्द्रष्टव्यौ पुष्पवन्तयोः SkandP. iv. 71.20; अविश्वासादिव ⋯ रोहिण्यरुन्धत्यौ शशित्रसिष्ठयोरुदयानुदयेष्वपि पार्श्वं न मुञ्चतः UdaySuKa. 53.15; **1B** non-prosperity, adversity त्वामभ्युपैतु पुनरभ्युदयाय दीप्तिः ⋯। ध्वान्तं विसर्पति तवानुदयात् RāghPāṇ. (Dha.) 4.55; उदितेऽत्रोदिमो नित्यमस्तं यात्यस्तमाप्नुमः। उदयेऽनुदये तस्मादस्माकं कारणं रविः SkandP. iv. 49.37; UdaySuKa. 53.15; **2** lack of enthusiasm अधिगतो मे धर्मो गम्भीरः ⋯। तं च परे न विजानीयुः। स मम ⋯ स्याच्चेतसोऽनुदयः Sphuṭā. ii. 13.6 (*on* 2.9); **3** non-appearance, non-origination, non-emergence बोधस्यानुदये कश्चित्प्रामाण्यं नानुमन्यते VibhraVi. 104; सद्भावः ⋯। पुरानुभूतो नो चेत्तु स्मृतेरनुदयो भवेत् SarvaVeSāSaṁ. 606; अनुदयविपर्यासविशयैस्त्रि-रूपेऽप्रामाण्ये ĀgaPrā. 28.20; प्रतपन्तः पृथिव्यां ते पार्थाश्चेरुः पृथक्पृथक्। उदयानुदयौ तस्मिन्संपदां विपदामपि SkandP. iv. 49.7; वायौ त्वगिन्द्रियोपनीते रूपाभावप्रतीत्यनुदयप्रसङ्गात् NyāyKuA. ii(1). 232.8; ननु ज्ञानम् अर्थप्रकाश-रूपमेव, तत् कथं ज्ञानस्य उदयानुदययोः अर्थस्य तुल्यता स्यात् PratyabhiVi. i. 201.2 (*on* i. 5.2); मालवकैशिकादावपि गीयमाने स्मरणानुदय एव AbhinBhā. iv. 70.3 (*on* 29.8); प्राक्काले तु योग्यस्यैव प्रमाणस्यानुदय आसीत् ŚāstrDī. 85.6 (*on* i. 1.5); 25.12 (*on* i. 3.3); 331.20 (*on* iii. 7.23); अनन्तानुबन्धिकषायाणा-मनुदयः शमः TriṣaŚaPuC. i. 3.609; iv. 4.253; शङ्कायाश्चानुदये सामग्र्यां सत्यामपि कार्यानुदयात् परप्रतिपत्त्युत्पादनार्थम् ⋯ यतमानस्य भवतोऽपि स्वक्रिया-व्याघातस्तुल्यः KhaṇḍanKhā. 683.20; ननु केयं प्रसक्तक्रियानिवृत्तिः।⋯ नापि तद्ध्वंसः। प्रसक्तक्रियाया अनुदयेन ध्वंसायोगात् VedāntKa. 91.17 (*on* i. 1.4); प्रमित्यनुदयो ह्यनुदयो, न तु शब्दानुदयः ŚrutaPra. iA. 196.8 (*on* i. 1.1); कृपाणस्य वाक्यार्थत्वेऽम्भस्यभिधानियमनेन श्लेषस्यैवानुदयात् Ekāva. 4.3(21) (139.4); दोषो मिथ्येति तु ज्ञानस्य लौकिकानामनुदयात् ŚatDū. 63.14; 198.7; अस्ति ⋯ प्रसिद्धो लौकिकपरीक्षकव्यवहारघण्टापथः। तदनादरे तु निराश्रयतया परीक्षणस्याप्यनुदयः NyāyPari. 31.4; 194.11; मन्त्रगतस्याग्निशब्द-स्याग्नीषोमलक्षकत्वेनायोग्यत्वाशङ्काया अनुदयात् प्रकृतावनर्थकं तद् वाक्यम् NyāyMā-Vi.546.4 (*on* x. 4.23); श्रवणादित्रयं तद्वत्तत्त्वमिथ्याविवेचनम्। पुनर्ग्रन्थेरनुदयो बोधस्यैते त्रयो मताः PañcDa. 6.279; अध्यासस्य अनाद्यनिर्वचनीयभावरूपाज्ञानमु-पादानम्, तस्मिन् सति अध्यासोदयात्, असति च अनुदयात् VivaPraSaṁ. 17.16; किमियं प्रत्यभिज्ञा पामराणां स्यात् परीक्षकाणां वा। नाद्यः।⋯ प्रत्यभिज्ञाया अनुदयात् SarvaDaSaṁ. 16.198; अपरोक्षज्ञानस्य च ब्रह्मजिज्ञासां विनानुदयात् Tattv-Prakā. 5B.12 (*on* i. 1.1); 197B.11 (*on* iii. 4.51); (ईश्वरस्य) तदिच्छां विना कस्यापि कार्यस्यानुदयात् NyāySu.(Ja.) 19B.3 (*on* i. 1.1); 253B.13 (*on* ii. 1.2); कल्प्यमानमपि बाधकं किं भेदमेव गोचरयेत्। उताभेदम्। यद्वा यत्-किंचित् निरालम्बनस्यानुदयात् Vādā. 108.8; जीवः ⋯ मिथ्यात्वस्यानुदयमधिगम्य ⋯ सम्यक्त्वं लभते KumāPraPra. 85.21; धूमवति वह्निर्नास्तीति प्रतीतेरनुदयात् Upask. 152.14 (*on* iii. 1.14); सर्वविशेषाभावे च सामान्यस्याप्यभावेन बाधक-शङ्काया अनुदयात् Nyāyāmṛ. 130B.7; तदभावव्याप्यवत्ता ज्ञाने सति तदुपनीत-भानविशेषशाब्दबोधादेरनुदयात् SiddhāMu. 42.23 (*on* 72); सुषुप्तिदशायां जीवस्य ज्ञानसंकोचो भवतीत्युक्त तत्र कारणाकाङ्क्षायाः ⋯ अनुदयात् ŚivārkaMaDī. i. 201.28 (*on* i. 1.10); न च तुक्चिकीर्षार्थमेवासिद्धत्वम्, प्राप्त्यभावे च्चिकीर्षाया अप्य-नुदयात् PāṇiTaVāNaMā. 37.6; श्रुत्यनुमाने जिज्ञासाया अपि कारणत्वस्य स्थापित-त्वेन तद्विरहे श्रुतिकल्पनस्यैवानुदयात् MīmāKau. i. 16.13 (*on* i. 3.3); i. 19.2 (*on* i. 3.3); iii(2). 264.8 (*on* ii. 2.23); (वायोः) पार्थिवादित्रिविधरूपान्यत्वा-भावनिश्चयकाले तादृशसंशयस्यानुदयेन तस्यासार्वत्रिकत्वात् LaCandr. 340.8; प्रकृते प्रतिबन्धकवशात् तस्याः (अनुमित्याः) अनुदयेऽपि ⋯ अनुमानत्वमव्याहतम् RasGaṅ. 697.16; 'नीलो घट' इत्यादावपि सुपदस्याम्पदत्वादिभ्रमदशायां तादृशबोधस्यानुदयात् VyutpaVā. 28.8; विधिनिषेधयोः सर्वपदघटितत्वेन ⋯ कीदृशं फलं किंजातीयः प्राणीति विशेषाकाङ्क्षाया अनुदयात् LalitāSaBh. 22.17 (*on* 53); स्वाभेदावभासे स्वस्मिन्नाराध्यत्वबुद्धेरनुदयाद् भक्तिर्नोपजायेत GoviBh. 204.1 (*on* iii. 2.18); 209.1 (*on* iii. 2.24); काले तत्र कार्यतावच्छेदकसमवायसंबन्धेन चमत्कृतेरनुदयाद् व्यभिचारवारणाय शब्दार्थान्यतरज्ञाननिष्ठचमत्कृतिजनकतायां समवायसंबन्धावच्छिन्नत्वं निवेशितम् AlaṅkāMañ. 241.24; शाब्दबोधोदयेनानुमितेश्चानुदयेन सिद्धिप्रतिबध्य-तावच्छेदककोटौ शाब्दातिरिक्तत्वविशेषणदाने गौरवम् VaiyāSiMañ. 60.9; **4** non-accomplishment विनाशो लब्धस्य व्यथयतितरां न त्वनुदयः PraboCan. 4.22 (77.5); **5** lack of arousal (of passion) अतिवृत्ती रतिविरतौ पुंसोऽनुदयस्य KandaCū. ii. 8.21; *adj.* having no (further) rise or prosperity लक्षणा-न्याहुः दोर्भ्यां लब्धोदयान् भूपांस्ताभ्यामनुदयान् सृजन् PratāYaBhū. 463.17.

अनुदयत्खलायोग (anudayat-khalāyoga) *m.* contact with wicked persons that does not arise अनुदयत्खलायोगैर्योगैः कृतसुकृतियोगैरपि गुरुः।⋯ बभौ ⋯ मधुकरसाहः क्षितिपतिः VīraMi.(Saṁskāra.) 119.13.

अनुदयत्व (anudaya-tva) *n.* the state of being that which has no emergence अनन्यथासिद्धत्वं नाम — तदर्थप्रमाणतां विनानुदयत्वम् ŚrutaPra. iA. 84.28 (*on* i. 1.1)

अनुदयदोषदूषितत्व (anudayadoṣadūṣita-tva) *n.* the state of being vitiated by the defect of non-emergence नाप्यैक्योपदेशान्यथानुपपत्त्या। ⋯ अर्थापत्तेरनुदयदोषदूषितत्वात् SarvaDaSaṁ. 4.121.

अनुदयप्रयुक्तत्व (anudayaprayukta-tva) *n.* the state of being that which is prompted by non-origination चित्तवृत्तिविशेषरूपस्यानुदयप्रयुक्तत्वेन तदुक्तेर्गौणत्वात् LalitāSaBh. 2'5.32 (*on* 295)

अनुदयप्रसङ्ग (anudaya-prasaṅga) *m.* undesired contingency of non-emergence or non-appearance or non-origination विकल्पस्यैवानु-दयप्रसङ्गात् वाच्यदर्शनेन हि प्रतिसंबन्धिवाचकस्मृतिरस्ति TārkiRa. 62.4; नेदं रजतमिति ज्ञानस्यानुदयप्रसङ्ग इति चेन्न ŚrutaPra. iA. 196.18 (*on* i. 1.1); वाक्यार्थविशेषप्रत्ययस्यानुदयप्रसङ्गात् ŚatDū. 131.10; प्रपञ्च[प्रति]निर्भासस्याप्यनुदय-प्रसङ्गात् ŚatDū. 180.11; 181.23; अनुमानतो विशेषप्रतीतिमात्रस्याप्यनुदयप्रसङ्गात् NyāyPari. 96.7; संशयाभावेन मीमांसादिशास्त्राणाम् ⋯ अनुदयप्रसङ्गात् Sarva-MaSaṁ. 29 4; आत्ममनःसंयोगजन्यज्ञानस्यानुदयप्रसङ्गः MānaMe. 216.7.

अनुदयप्राप्तिरूप (anudayaprāpti-rūpa) *adj.* of the nature of non-attainment of result अनुदयप्राप्तिरूपे कर्मण उपशमे सति जीवस्योत्पद्यमानो भाव औपशमिकः SarvaDaSaṁ. 3.214.

अनुदयभाज् (an-udayabhāj) *adj.* not rising, setting त्वयि दृष्टे कुरङ्गाक्ष्याः स्रंसते मदनव्यथा। दृष्टानुदयभाजीन्दौ ग्लानिः कुमुदसंहतेः SāhiDa. 555.7.

अनुदयमात्र (anudaya-mātra) *n.* mere non-occurrence दोषबाध-बोधयोरनुदयमात्रेण प्रामाण्यस्फुरणोररीकरणात् TattvPradī.(Ci.) 125.5.

अनुदयव्यय (an-udayavyaya) *adj.* not having origination and decay निर्भेदेऽनुदयव्ययेऽनवयवेऽविद्या भवेन्नो भवेदित्येवं निरवद्यमाहुरपरे पक्षव्यव-स्थार्थिनः SaṁkṣeŚā. 2.134 (ii. 85.4)

अनुदयव्ययधर्मन् (an-udayavyayadharman) *adj.* not having the nature of origination and decay न ⋯ ज्ञानव्यक्तिभ्योऽनुदयव्ययधर्मा भवितुम-र्हत्यभिन्न आत्मा TātpaṬ.(Vā.) 239.21 (*on* i. 1.22)

अनुदयादिहेतु (anudayādi-hetu) *m.* [Inst.] because of reasons like non-appearance or non-manifestation etc. भवतोऽस्तितामनुदयादिहेतु-भिर्भगवन्नपाह्नुवत नास्तिकाशयाः HarVi. 6.98.

अनुदयावधि (anudayāvadhi) *adv.* till the non-rise सूर्यस्यानुदयावधि यत्पयः पीयते ⋯ तद् वज्रोदकम् PrabaCin. 72.15.

अनुदर (an-udara) *adj.* [*f.* -ā] having no belly, having a slender belly, thin सतोऽप्यविवक्षा भवति। तद्यथा। अलोमिकैडका। अनुदरा कन्येति MahāBh. i. 327.20 (*on* i. 4.24) = i. 463.15 (*on* ii. 3.50) = i. 468.21 (*on* ii. 3.67) = ii. 118 13 (*on* iii. 2.110); उदराश्वेषुषु क्षेप इत्येतस्मान्नञ्सु-भ्याम् इत्येतद्भवति विप्रतिषेधेन।⋯ इहोभयं प्राप्नोति। अनुदरः सूदरः। नञ्सुभ्या-मित्येतद्भवति विप्रतिषेधेन MahāBh. iii. 133.20 (*on* vi. 2.107-108); KāśiVṛ. *on* vi. 2.108; JaineVyā. 39.34 (*on* i. 2.121); KātanVṛ. *on* iii. 1.16; Nyās. ii. 379.5 (*on* vi. 2.108); GaṇRa. 1.4(9); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. vi. 2.108; Prasā. i. 439.13; ii. 5.14; VīraMi (Paribhāṣā.) 55.16; VaiyāBhū. 94.24 (*on* 22)

अनुदरालीनभुवनप्रविलोकन (anudaralīnabhuvana-pravilokana) *n.* glance at the worlds lying inside (one's own) thin belly किं त्वयानुदरा-लीनभुवनप्रविलोकनम्। क्रियते स्तिमिताक्षेण भवता विश्वतोमुख MatsyaP. 154.26.

अनुदर्क (an-udarka) *m.* not the closing or concluding part रौद्रा-दिरुदर्कः। अनुदर्को वा ŚāṅkhāŚS. vi. 12.5.

[1]अनुदर्कदर्शिन् (an-udarkadarśin) *adj.* not observing or understanding future प्रभातजं विरहपरिप्लवं वधूरचिन्तयन्त्यनुनयमग्रहीन्नया। यियासते सुहृदि न सा न दूयते कुतोऽथवा सुखमनुदर्कदर्शिनाम् HarVi. 29.19 (comm. उदर्क आगामी कालः)

[2]अनुदर्कदर्शिन् (an-udarkadarśin) *adj.* not seeing the rising sun, HarVi. 29.19 (comm. उदर्कः ⋯ उदितश्च भानुः)

अनुदर्कशर्मन् (an-udarkaśarman) *adj.* not having happiness in future अनुदर्कशर्मणः कर्मणस्त्वयि कथाशेषे सति कथं नु मया ⋯ त्वद्वान्धवहारावः श्रोतव्यः YaśasCam. ii. 160.3 (comm. न विद्यते उदर्के उत्तरफले शर्म सुखं यस्मिन् तत्)

अनुदर्श (anu-darśa) *m.* advice सनत्कुमारस्तं राजन्ब्रह्मलोकादुपेत्य ह। अनुदर्शयां (v. l. अनुदर्श) ततश्चक्रे प्रत्यगृह्णान्न चाप्यसौ MahāBhā. i. 70.19 (BhārBhāDī. दर्शो दर्शनं स पश्चादस्य श्रुतियुक्त्युपदेशोऽनुदर्शः); नहर्देवोऽपि

सौवर्णादनुदर्शं चकार ह। कुलवृद्धैः सहागत्य नापि प्रत्यग्रहीच्च तम् BallāC. 19.11; [viewing, consideration, DBHS]

अनुदर्शन (anu-darśana) *n.* **i** example ऊष्मणैव हि संयुक्त ऋकारो यत्र पीड्यते। गुरुर्वर्णः स विज्ञेयस्तृचं चात्रानुदर्शनम् NāraŚi. ii. 6.4; क्लेशभाक् स्यान्मृगव्याधानुदर्शनात् NāraSm. 168.22; अनुदर्शनं निदर्शनम्। तस्य मृगव्याधस्येत्यर्थः Aparā. 767.5 (*on* 2.157); एतन्निदर्शनं सम्यङ् न सम्यगनुदर्शनम् BrahmP. 242.36; **ii** advice सनत्कुमारस्तं राजन्ब्रह्मलोकादुपेत्य ह। अनुदर्शयां (v.l. अनुदर्शनं) ततश्चक्रे प्रत्यगृह्णान्न चाप्यसौ MahāBhā. i. 70.19; **iii** perception, seeing of जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनम् ··· एतज्ज्ञानम् MahāBhā. vi. 35.8 = BhagGī. 13.8 (Śaṅ. आलोचनम्); स्वयं प्रकृतिसंपन्नः ··· रावणः। उत्थितश्चाप्रमत्तश्च बलानामनुदर्शने Rāmā. vi. 3.18; यतस्वाद्य हितानुदर्शने Rāmā. vi. App. I. 1(48); सर्वस्य ब्रह्मकार्यत्वेन तदात्मकत्वादेकधानुदर्शनं विधाया-ब्रह्मात्मकत्वेन पूर्वसिद्धनानात्वदर्शनं निषेधति BrahmSūBh.(Rā.) 655.20 (*on* iii. 3.39)

अनुदर्शनम् (anudarśanam) *adv.* as per the system इन्द्रियाणां गुणाः केचित्कथं तानुपलक्षयेत्। एतद्वो वर्णयिष्यामि यथावदनुदर्शनम् BrahmP. 236.47.

अनुदर्शम् (anudarśam) *adv.* on every new-moon day अनुदर्शं यल्लेखा ··· विशति स्वैरमुष्णांशुबिम्बे ŚrīKaC. 12.69 (comm. अनुदर्शं प्रतिपर्व); अनुदर्शमनुप्रवेशतस्तपनाच्छक्तिमवाप तापिनीम्। नियतं हिमदीधितिर्यतः क्षमते तापयितुं वियोगिनीः MadhuVi. 7.49 (comm. दर्शे दर्शे अनुदर्शम्)

अनुदर्शयत् (anu-darśayat) *adj.* **i** showing लक्ष्मणोऽनुजगाम ह। स्नेहाद्विनयसंपन्नः सुमित्रानन्दवर्धनः (v.l. सौभ्रात्रमनुदर्शयन्) Rāmā. i. 1.23; अग्रतस्ते गमिष्यामि पन्थानमनुदर्शयन् ii. Rāmā. 28.8; महासुराः ··· तत्र स्म ··· तांस्तानुपायाननुदर्शयन्तः PadmP. v. 19.103; **ii** showing the way, guiding भरतस्तदा। जगाम भ्रातरं द्रष्टुं शत्रुघ्नमनुदर्शयन् Rāmā. ii. 93.1.

अनुदर्शयित्वा (anu-darśayitvā) *ger.* having shown, having pointed out त्रीनादितोऽनुदर्शयित्वा यथोपपादमितराणि दर्शयित्वा BaudhŚS i. 296.5.

अनुदर्शित (anu-darśita) *adj.* **i** caused to see, directed अनुदर्शितश्च धर्मेण देवराज्ञा च पाण्डवः।··· देहं त्यक्त्वा ··· धर्मराट्। मुमुदे MahāBhā. i. 173*(9); **ii** shown, pointed out अनुदर्शितं भगवता यथा धर्मोऽनुगच्छति MahāBhā. xiii. 112.24; कैश्चिन्निर्वचनं भिन्नं गिरतेर्गर्जतेर्गमेः। गुवतेर्गदतेर्वापि गौरित्यत्रानुदर्शितम् VākyaP. 2.176; तत्किमयमर्थो महाराजदशाननाय कदाचिदनुदर्शितो मातामहेन AdbhuDa. 5.11(1); **iii** made to follow, instructed मन्दक्रोधोऽपि राघवः। महर्षिं प्रति चुक्रोध नास्तिक्यमनुदर्शितः Rāmā. ii. 2240*(4)

अनुदर्शितरूप (anudarśita-rūpa) *adj.* to whom the nature (of the worldly dealings) has been explained अनुदर्शितरूपोऽसि पश्यामि कुरु पौरुषम् MahāBhā. v. 133.29 (BhārBhāDī. अनुदर्शितं रूपं लोकवृत्तान्तो यस्मै)

अनुदर्शिन् (anudarś-in) *adj.* perceiving, viewing राजा स्वाधीनवृत्तिरात्मप्रत्ययकोशः स्वयं कृत्यानुदर्शी ··· भद्राणि पश्यति ŚaṅkhaLiDS. 245; VīraMi.(Rājanīti.) 134.18; सुखं जीवन्त्यदोषज्ञा मूर्खा दोषानुदर्शिनः MahāBhā. i. 69.13; अनिश्चितैरध्यवसायभीरुभिः पदे पदे दोषशतानुदर्शिभिः। फलैर्विसंवादमुपागता गिरः प्रयान्ति लोके परिहासवस्तुताम् PañcT.(Kos.) 3.261 (202.3); एकत्वं तु स्वरूपत्वाच्छब्दयोर्गौणमुख्ययोः। प्राहुरत्यन्तभेदेऽपि भेदमार्गानुदर्शिनः VākyaP. 2.259.

अनुदवसाय (an-udavasāya) *ger.* not having gone out (of the house) उदवसाय शालीन आदधीतानुदवसाय यायावरः ĀpaŚS. v. 3.22; उदवसायानुदवसाय वा HirŚS. v. 1.4; (448.21); v. 1.43 (454.24); v. 2.69 (468.15); v. 5.28 (490.6); v. 6.4 (491.15); एतदहरुदवसायानुदवसाय वा वैश्वदेवहविर्भिर्यक्ष्यमाणः VaikhāŚS. 8.3.

अनुदशमम् (anudaśamam) *adv.* [KāśiVṛ. *on* ii. 1.6] so that it would not exceed one-tenth ज्येष्ठो हरेत्। गवाश्वस्य चानुदशमम् VāsiDS. 17.43.

अनुदस्य (an-udasya) *ger.* not having put down उदस्य निधायेत्यर्थः। विपरीतमनुदस्येति यावत् SmṛtiCan. ii. 275.9.

अनुदह् (anu-dah-) I. P. to burn, to burn completely अनु दह सहमूरान् क्रव्यादः ṚV. x. 87.19; SV. I. i(2). 3.8; AV. v. 29.11; viii. 3.18; तेन दग्धानि सैन्यानि पृष्ठतोऽनुदहाम्यहम् MahāBhā. vii. 173.7; (पिता) न त्वामनुदहेत् क्रुद्धो वनं वह्निरिवैधितः Rāmā. ii. 57.35.

अनुदह (anudaha) (Gr.) the speech-sound *anudaha* (an example of the *nāda* which arises when nasal sound is followed by a voiced sound) आनुनासिकास्तु ये वर्णा घोषास्तु प्रत्यया यदि। नादं तत्र विजानीयादनुदहेति निदर्शनम् LomŚi. 5.5.

अनुदहत् (anu-dáhat) *adj.* burning after तांस्त्वं देवि पृश्निपर्ण्यग्निरिवानुदहन्निहि AV. ii. 25.4.

अनुदा (anu-dā-) III. P. **1** to yield, to be inferior to दृळ्हा चिदस्मा अनु दुर्यथा विदे ṚV. i. 127.4; सूरश्चिदस्मा अनु दादपस्याम् ṚV. vii. 45.2; **2** to grant, to give न दूढ्ये उ अनु ददासि वामं बृहस्पते ṚV. i. 190.5; विश्वेदनु रोधना अस्य पौंस्यं ददुः ṚV. ii. 13.10; तुभ्यं देवा अनु विश्वे अददुः सोमपेयम् ṚV. v. 29.5; विश्वे त इन्द्र वीर्यं देवा अनु क्रतुं ददुः ṚV. viii. 62.7; कच्चिद्दुर्योधनो मन्दः शममस्मासु धास्यति (v.l. शममेवानुदास्यति) MahāBhā. vii. 103.46; निजपदमनुदास्याम्यभ्यनुज्ञां यदैतुम् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 8.136; (pass.) to be given, to be granted अस्मा इदु त्यदनु दाय्येषामेकः ṚV. i. 61.15; AV. xx. 35.15; तस्मै तवस्य१मनु दायि ṚV. ii. 20.8; अनु ते दायि मह इन्द्रियाय ṚV. vi. 25.8; TaiS. I. vi. 12.1; I. vii. 13.1; MaiS. iv. 12.2 (iv. 182.5); KāṭhS. 8.16 (i. 100.3); TaiBr. II. viii. 5.7; ĀśvaŚS. II. iii. 5.16; BaudhŚS. ii. 126.10; **3** to pardon, to forgive यः शर्धते नानुददाति शृध्याम् ṚV. ii. 12.10; AV. xx. 34.10; AV.(P.) xiii. 7.10; उग्रंपश्ये उग्रजितौ तदद्याप्सरसावनु दत्तामृणं नः AV. vi. 118.1; AV.(P.) xvi. 50.3; MaiS. iv. 14.7 (iv. 245.13); TaiBr. III. vii. 12.3; TaiĀ. ii. 4.1 (205.4); उग्रंपश्ये राष्ट्रभृत्किल्बिषाणि यदक्षवृत्तमनु दत्तं न एतत् AV. vi. 118.2; AV.(P.) xvi. 50.4; एते वा एनं तत् स्पर्धमानमन्वददाताम् JaimiBr. 3.89.

अनुदाख्यायम् (an-udākhyāyam) *ger.* not having announced ग्रीवा ह तास्तवद्यदिमान् लोकाननुदाख्यायमिव गायति JaimiBr. 2.415.

अनुदात्त (an-udātta) *m.* [one of the three pitch accents, viz. उदात्त acute (*lit.* raised), अनुदात्त low or grave (*lit.* unraised), स्वरित circumflex or high-low-pitched (*lit.* resounding). These three terms are also applicable to accented vowels or syllables. They are also used by the grammarians in their metalanguage (or *upadeśa*) referring to the underlying forms. Generally *anudātta* is marked horizontally below. AltGr. 1.290; 1.168 (*nt.*)] **Ai** unraised or low-pitch accent (standing for low-pitch vowel or syllable) **ii** relatively lax tone, vowel pronounced with lax muscles involving *anvavasarga* or relaxation of the vocal cords, *mṛdutā* or smoothness *urutā khasya* or widening of the glottis **iii** gravely accented vowel preceded by a *svarita* vowel and followed by other gravely accented vowels, in succession also called *pracaya* **iv** unraised or grave accent (produced in the lower portion of the articulatory organ like palate etc. considered as one of the external efforts) **B** (du.) two *anudātta*-accents (i. e. principal accent marked by a horizontal line below and the usual *anudātta* or low-pitch accent) **Ci** grave accent as an indicatory sound appended to a verbal base causing Ātmanepada endings **ii** verbal base pronounced with a grave accent in the Dhātupāṭha not admitting the augment *iṭ* or *i* **Ai** unraised or low-pitch accent (standing for low-pitch vowel or syllable) उदात्तश्चानुदात्तश्च स्वरितश्च त्रयः स्वराः ṚPrāti. 3.1; PāṇiŚi. 11; CāndraVaSū. 38; YājñaŚi. 1; नीचैरनुदात्तः TaiPrāti. 1.39; VājaPrāti. 1.109; P. i. 2.30; CāndraVaSū. 45; ŚaiśiŚi. 127; KauhaŚi. 4; (इवर्णोकारयोः) उदात्तयोश्च परोऽनुदात्तः स्वरितम् TaiPrāti. 10.16; स्वरितात्संहितायामनुदात्तानां प्रचय उदात्तश्रुतिः TaiPrāti. 21.10; AVPari. 47(3).5; NāṭyaŚā. 17.109; Kāvyānu.(He.) 283.5; अनुदात्ते ऋषभधैवतौ PāṇiŚi. 12; NāraŚi. i. 8.8; आख्याति ··· कनिष्ठिकायामनुदात्तमेव PāṇiŚi. 43; ŚaiśiŚi. 179; अनुदात्तो हृदि ज्ञेयो मूर्ध्न्युदात्त उदाहृतः PāṇiŚi. 48; ŚaiśiŚi. 129; स्वरः ··· उदात्तश्चानुदात्तश्च स्वरितः प्रचयस्तथा ŚaiśiŚi. 20; MāṇḍūŚi. 2.5; KauhaŚi. 2; BhāvPra.(Śā.) 187.12(7); BhaṭṭDī. iii. 114.6 (*on* ix. 2.7); अनुदात्तं क्रमात्कुर्यात् स्वरितं ह्यवलम्बयेत्। पुनर्नियतमागच्छेद्दीर्घकम्पः स उच्यते SvarāṅŚi. 22; उदात्तश्चानुदात्तश्च स्वरितप्रचिते तथा। निघातश्चेति विज्ञेयः स्वरभेदस्तु पञ्चधा NāraŚi. i. 7.19; देवब्रह्मणोरनुदात्तः P. i. 2.38; स्वरितात् संहितायामनुदात्तानाम् P. i. 2.39; उदात्तादनुदात्तस्य स्वरितः P. viii. 4.66; यद्येतज्ज्ञाप्यते स्वरितोदात्तात्परस्यानुदात्तस्य स्वरितत्वं प्राप्नोति MahāBh. i. 209.24 (*on* i. 2.32); करुणबीभत्सभयानकेष्वनुदात्तस्वरितकम्पितैरिति NāṭyaŚā. 17.110; उदात्तमनुदात्तं च ··· स्वरं विद्यात् BṛParāSm. 2.151; किं तु उदात्तानुदात्तस्वरितेभ्योऽधिकमपरं स्वरं कुर्वन्ति ŚābaBh. 1724.10 (*on* ix. 2.30); NyāyMāVi. 446.28 (*on* ix. 2.8); अप्रयोगे प्रयोगो विकारशब्दार्थः ··· उदात्तस्यानुदात्त इत्येवमादिः NyāyBh. 151.18 (*on* ii. 2.57); नमः शिवतराय ते ··· उदात्तायानुदात्ताय स्वरिताय नमो नमः SkandP. iv. 73.111; प्रत्येकमुदात्तानुदात्तस्वरिता नव NayaVi. 261.11 (*on* i. 1.24); तैरेव युगपत्प्रचितैः उदात्तादिबुद्धिः ··· अल्पतरैरनुदात्तः NyāyRa. 525.11 (*on* 5(11).60); उदात्तानुदात्तस्वरितेषु ··· प्रत्यभिज्ञायमाना

जातिः कथं नास्तीति शक्यतेऽभिधातुम् ŚāstrDī. 92.15 (*on* i. 1.5); शब्दत्वमेकं शाङ्खशार्ङ्गतीव्रमन्दोदात्तानुदात्तस्वरितादिविशेषभेदादनेकम् SyādvāMañ. 14(132); **AII** relatively lax tone, vowel pronounced with lax muscles involving *anvavasarga* or relaxation of the vocal cords, *mṛdutā* or smoothness, and *urutā khasya* or widening of the glottis (cf. MahāBh. i. 207.8 ff. (*on* i. 2.29-30)) स्वरस्य च वायोर्मन्दगतित्वात् स्निग्धता भवति तमनुदात्तमाचक्षते ĀpiŚi. 8.21; इष्टबुद्ध्यर्थश्चेति चेदुदात्तानुदात्तस्वरितानुनासिकदीर्घप्लुतानामप्युपदेशः Vār. 17 *on* P. i. 1.0; य उदात्ते कर्तव्येऽनुदात्तं करोति खण्डिकोपाध्यायस्तस्मै चपेटां ददाति MahāBh. i. 41.24 (*on* i. 1.1); अनुदात्तगुणोऽनुदात्तः MahāBh. i. 208.9 (*on* i. 2.31); **AIII** gravely accented vowel preceded by a *svarita* vowel and followed by other gravely accented vowels in succession, also called *pracaya* द्विविधश्चानुदात्तश्चैतच्छास्त्रेण चोदितम् MāṇḍūŚi. 5.5; **AIV** unraised or grave accent (produced in the lower portion of the articulatory organ like palate etc. considered as one of the external efforts) उच्चनीचावुदात्तानुदात्तौ JaineVyā. i. 1.13 (Vṛtti. समान एव स्थाने ऊर्ध्वभागनिष्पन्नोऽच् उदात्तसंज्ञो भवति, नीचभागनिष्पन्नोऽनुदात्त इति); KāśiVṛ. *on* i. 2.30; Prasā. i. 23.11; ऊर्ध्वमादत्त इति उदात्तः तद्विपरीतश्चानुदात्तः KātanVṛ. *on* iii. 2.42; द्विविधाः प्रयत्नाः । आभ्यन्तरा बाह्याश्च … बाह्यास्त्वेकादश … विवारः संवारः … उदात्तः अनुदात्तः स्वरितश्चेति Nyās. i. 56.19 (*on* i. 1.9); एतस्मिंस्ताल्वादिके स्थाने ऊर्ध्वाधरभागयुक्ते ऊर्ध्वभागेनोच्चार्यमाण उदात्तः अधरभागनिष्पन्नोऽनुदात्तः Pradī. ii. 26B.6 (*on* i. 2.30); नीचैरनुदात्तः SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 1.94 (Hṛdayahāriṇī समाने स्थाने नीचभागे निष्पन्नोऽजनुदात्तसंज्ञो भवति । यस्मिन्नुच्चार्यमाणे गात्राणां स्रंसनं स्वरस्य स्निग्धता कण्ठविवरस्य विवृतता भवति); पित्स्वरमनुदात्तं बाधित्वा चित्त्वादन्तोदात्त एव भवति PariVṛ.(Sī.) 176.4; निघातो नामानुदात्तः LaŚabdeŚe. i. 333.14; **B** (du.) two *anudātta*-accents (i.e. principal accent marked by a horizontal line below and the usual *anudātta* or low-pitch accent) (पाञ्चजन्यः) बाहुभ्यामनुदात्तौ च विश्वे भूतानि चैव ह । एतान् सृष्ट्वा ततः पञ्च पितॄणामसृजत्सुतान् MahāBhā. iii. 210.8 (BhārBhāDī. अनुदात्तौ । मन्त्रे प्राकृतोऽनुदात्तः, शतपथब्राह्मणे च वैकृतोऽनुदात्तः ।… बाहुभ्यामिति हस्तस्वरेण तयोरनुदात्तयोः प्रदर्शनीयत्वं सूचितम्); **CI** grave accent as an indicatory sound appended to a verbal base causing Ātmanepada endings (cf. अनुदात्तङित्) अनुदात्तङित आत्मनेपदम् P. i. 3.172; चक्षिङ इकारेणैवानुदात्तेन सिद्धम् आत्मनेपदं किमर्थं ङित्करणम् KāvyālaṅSū. v. 2.4; भूसत्तायामुदात्तो यः परस्मैपदमग्रहीत् । अनुदात्तो रिपुस्तस्य भूप्राप्तावात्मनेपदी PṛthvīVi. 5.105; शुन्ध शुद्धौ … परस्मैभाषा उदात्ता उदात्तेत इति ।… एतेनानुदात्त इत्संज्ञक एषां नास्तीति आत्मनेपदमेषां न भवतीत्युक्तम् DhātuPra. 1.72 (15.12); 1.901 (65.19); **CII** verbal base pronounced with a grave accent in the Dhātupāṭha not admitting the augment *iṭ* or *i* अनुदात्तस्य च ऋदुपधस्य अन्यतरस्याम् P. vi. 1.59; एकाच उपदेशेऽनुदात्तात् P. vii. 2.10; JaineVyā. v. 1.115; तत्र संप्रमुग्धत्वात्प्रकृतिप्रत्ययस्य नष्टः स भवति य एकाजुपदेशेऽनुदात्तः MahāBh. iii. 4.24 (*on* vi. 1.1); अथ के पुनरिममिटं प्रयोजयन्ति । येऽनुदात्ताः MahāBh. iii. 206.1 (*on* vi. 4.62); iii. 283.13 (*on* vii. 2.10); वानुदात्तस्पर्दुङः JaineVyā. iv. 3.52; क्वचिदस्यानुदात्तेषु पाठात् 'अनुदात्तस्य च' इत्यम् वा PrakriKau. ii. 196.4; [Vaija. 86.37; ŚabdaRa.(Vā.) 33; KośaKaTa. 1. 1347; NānārthāSaṁ. iii. 27.25 gives *anudātta* in the sense of *svara*]; *n.* **1** unraised or low-pitch accent (standing for low-pitch vowel or syllable) उदात्तादनुदात्तं स्वरितमुदात्तमिति चतुर्निनर्दः ĀśvaŚS. II. i. 11.16; अल्पीयोऽर्थतरमनुदात्तम् Nir. 4.24 (88.2); उदात्तस्यान्तस्थीभावे स्वरितं परमनुदात्तम् VājaPrāti. 4.49; नीचैरनुदात्तम् CaturĀ.(Śau.) 1.15; पातव्यम् … हृत्प्रदेशेऽनुदात्तम् YājñaŚi. 51; **2** low place अनुदात्तेष्ववतरन् … पुरः प्रादुर्भूतः पुरमथितुराम्नायतुरगः ŚivLī. 21.43.

अनुदात्त (an-udātta) *adj.* [*f.* -ā] **1AI** having a low-pitch accent or vowel or syllable सर्वत्र उदात्तेष्वनुदात्तानि SaṁhiUBr. 2.8; 3.7; तस्माद्द्वैतमोङ्कारम् .. अथर्ववेदेऽनुदात्तोदात्तद्विपद अ उ इत्यर्धचतस्रो मात्रा मकारे व्यञ्जनमित्याहुः PraṇaU.[2] 34.18; पञ्च वार्धौकाराननुदात्तान् ĀśvaŚS. II. i. 11.3; उदात्तौ प्रथमोत्तमौ अनुदात्तावितरौ ĀśvaŚS. II. i. 11.12; मूलाधारानाहतभ्रूमध्ये स्थिताः अकारोकारमकाराः उदात्तानुदात्तस्वरिताः ĀgniveGS. ii. 4.12 (75.8); त्वः …। सर्वनामानुदात्तम् Nir. 1.7 (33.18); उपोत्तमं नानुदात्तं न पद्यम् (प्रगृह्यम्) ṚPrāti. 1.29; तकारे पूर्वपद्यान्तो व्यापन्नोऽरेफसंहिते । नामिपूर्वो विग्रहे तु त्वा त इत्यनुदात्तयोः ṚPrāti. 5.16; 17.17; स्वरितात्पराणि यान्यनुदात्तानि कानिचित् सर्वाणि प्रचयं यान्ति उपोदात्तं निहन्यते Upalekha. 68.1 (*but* comm. न विद्यते उदात्तो यस्य स्वरस्य सः अनुदात्तः); MāṇḍūŚi. 5.7; ते मापातं नम एनमभिवायुर्गर्भमुपाहस्तुपरः । अनुदात्तो न नित्यम् TaiPrāti. 4.43; उपसर्गनिष्पूर्वोऽनुदात्ते पदे (सकारः षकारमापद्यते); TaiPrāti. 6.4; स्वरितवर्जमेकोदात्तं पदम् । अनुदात्तम् VājaPrāti. 2.2; व्याघ्रादीन्यनुदात्तानि पादादीनामपोदितम् APrāti. 19; 45; एना अनुदात्तम् APrāti. 79; 118; उपसर्ग आख्यातेनोदात्तेन समस्यते । अनेकोऽनुदात्तेनापि CaturĀ.(Śau.) 4.2; 1.96; अनुदात्तप्रत्यये (v. l. अनुदात्तः प्रत्ययः) स्यात् MāṇḍūŚi. 7.6; अनुदात्ते परे नित्यं विद्यात्क्षैप्रस्य लक्षणम् YājñaŚi. 79; NāraŚi. ii. 1.2; इकारो दृश्यते यत्र इकारेण च संयुतः । उदात्तश्चानुदात्तेन प्रश्लिष्टो भवति स्वरः YājñaŚi. 80; उदात्तं पदकाले यत्संहितायां तथैव च । तस्मात्पूर्वं तु यत्किंचिदनुदात्तं तदुच्यते KātyŚi. 12; इदमोऽन्वादेशेऽशनुदात्तस्तृतीयादौ P. ii. 4.32; ii. 4.33; अनुदात्तौ सुप्पितौ P. iii. 1.4; वर्णादनुदात्तात् तोपधात् तो नः P. iv. 1.39; अनुदात्तं पदमेकवर्जम् P. vi. 1.158; अनुदात्ते च P. vi. 1.190; (आमन्त्रितस्य) अनुदात्तं सर्वमपादादौ P. viii 1.18; चादयोऽनुदात्ताः PhiṭSū. 84; 87; **1AII** having a lax tone or vowel pronounced with lax muscles अनुदात्ते विप्रतिषेधानुपपत्तिरेकस्मिन् युगपत्संभवात् Vār. 1 *on* P. vi. 1.158; एवमिहाप्यामिश्रीभूतत्वान्न ज्ञायते कियदुदात्तं कियदनुदात्तम् MahāBh. i. 208.15 (*on* i. 2.32); यत्र ह्यनुदात्तः प्रत्ययः प्रकृतिस्वरस्तत्र प्रयोजयति MahāBh. ii. 7.11 (*on* iii. 1.3); प्रत्ययस्वरस्यावकाशो यत्रानुदात्ता प्रकृतिः MahāBh. iii. 99.9 (*on* vi. 1.158); iii. 284.8 (*on* vii. 2.10); पाठविशेषणम् । … तिङः पराण्यनुदात्तानीति MahāBh. iii. 374.9 (*on* viii. 1.27); iii. 389.19 (*on* viii. 2.6); **1AIII** pronounced with a grave accent in the Dhātupāṭha not admitting the augment *iṭ* or *i* उपदेशेऽनुदात्तस्य धातोर्ऋकारोपधस्य झलादावकिति प्रत्यये परतोऽन्यतरस्याममागमो भवति KāśiVṛ. *on* vi. 1.59; उपदेशे यो धातुरेकाच् अनुदात्तः ततः परस्य वलादेरार्धधातुकस्येड् न स्यात् PrakriKau. ii. 76.8; **1AIV** having an unraised or grave accent (produced in the lower portion of the articulatory points like palate etc.) अनुदात्ता अस्य सन्तीति अनुदात्तम् Nyās. ii. 297.7 (*on* vi. 1.158); तोपधादन्यतो वर्णादनुदात्तात् ङीष् स्यात् PrakriKau. i. 351.2; इतरे त्रयोदश अनुदात्ता अर्धाकाराः Prasā. ii. 742.16; **1B** not having an acute accent अथवा नेदं पारिभाषिकानुदात्तस्य ग्रहणम् । किं तर्हि । अन्वर्थग्रहणम् । अविद्यमानोदात्तमनुदात्तमिति MahāBh. iii. 98.26 (*on* vi. 1.158); अनुदात्ते चेति बहुव्रीहिनिर्देशः कर्तव्यः । अविद्यमानोदात्तेऽनुदात्त इति वक्तव्यम् MahāBh. iii. 113.20 (*on* vi. 1.190); नास्योदात्तोऽस्तीति अनुदात्तः Nyās. ii. 696.14 (*on* vii. 2.10); **1C** not emphatic गाधिजः । तमुवाचानुदात्तेन स्वरेण ŚivaP. ii(4). 3.8 (195B.5); **2** (person or thing) not high, not sophisticated, low, base, mean कृतमुच्छ्रितं तदनुदात्तमधरतरमुच्चमादृतम् । क्वाप्यजनि न च विवेकमतिः कुनृपैकचेष्टितमिवाभवत्तमः RāghPāṇ.(Dha.) 17.33; अथ (प्रकरणे वृत्तमुत्पाद्यं लोकसंश्रयम्) लोकसंश्रयमनुदात्तम् Avalo. 71.33 (*on* 3.40); भिक्षाकस्योचितो (?भिक्षाकस्य वचो) ग्राम्यमनुदात्तम् … तस्य शृण्वन्स विव्यथे RājTa.(Ka.) 7.1664; अनुदात्तम् … नेतृदूतादिनीतार्थं न तद्दत्तमदृश्यत RājTa.(Ka.) 8.68; PṛthvīVi. 5.105 [NānārthāSaṁ. i. 167.1467 gives *anudātta* as the meaning of *sanna*]

अनुदात्तगुण (anudātta-guṇa) *adj.* having the quality of lax toned vowel अनुदात्तगुणोऽनुदात्तः MahāBh. i. 208.8 (*on* i. 2.31); *m.* quality of the lax-toned vowel अनुदात्तगुणयोगात् पदमनुदात्तम् Pradī. v. 143B.24 (*on* vi. 1.158)

अनुदात्तङित् (anudātta-ṅit) *adj.* (verbal base) having a grave vowel or *ṅ* as an indicatory sound (in the Dhātupāṭha) अनुदात्तङित आत्मनेपदम् P. i. 3.12; अनुदात्तङिद्भ्य एवात्मनेपदं शेषादेव परस्मैपदम् PariVṛ.(Sī.) 39.15; येऽपि स्पर्धशीङादयोऽनुदात्तङितस्तेभ्योऽपि न (यङ्लुक्) SiddhāKau. 439B.4 (*on* ii. 4.74)

अनुदात्तजनोचित (anudāttajanocita) *adj.* befitting a common or an ordinary person प्रतीकारो विलापोऽत्र नानुदात्तजनोचितः PadmP.(Ra.) 63.24.

अनुदात्ततम (anudātta-tama) *adj.* (tone) superlatively low produced in the lower part of the articulatory organs अनुदात्ततमोऽपि चेष्यते Nyās. i. 169.3 (*on* i. 2.29)

अनुदात्ततर (anudātta-tara) *adj.* [AltGr. 1.290; nt. 1.169] **i** comparatively grave उदात्तौ प्रथमोत्तमौ । अनुदात्तावितरौ । उत्तरोऽनुदात्ततरः ĀśvaŚS. II. i. 11.12; **ii** (tone) comparatively lax produced at the lower part of the articulatory organs सन्नतरोऽनुदात्ततर इत्यर्थः PariVṛ.(Sī.) 94.20; उदात्तात्पूर्वस्य स्वरितात् पूर्वस्यानुदात्तस्यानुदात्ततरः आदेशः स्यात् Prasā. ii. 744.2; उदात्तस्वरितौ परौ यस्मात्तस्यानुदात्तस्यानुदात्ततरः स्यात् । सरस्वति शुतुद्रि । व्यचक्षयत्स्वः SiddhāKau. 620A.2 (*on* i. 2.40); 663B.21 (*on* viii. 1.71); *n.* comparatively low tone produced at the lower part of the articulatory organs अनुदात्ततरस्यानुक्तिः LaŚabdeŚe. i. 26.16; पक्षद्वयेऽपि स्वाभाविकोदात्तानुदात्तापेक्षयोदात्ततरानुदात्ततरयोर्न कश्चित् श्रुतौ विशेषः LaŚabdeŚe

ii. 940.8.

अनुदात्तता (anudātta-tā) *f.* **AI** the state of being a vowel which has the high pitch accent marked by horizontal stroke below it अत्रान्त्यस्योदात्तस्यानुदात्ततां प्रत्येके विवदन्ते Bhāṣikasūtra 1.22; **AII** the state of being that which has low tone produced at the lower part of the articulatory organs तद्धि 'काष्ठाध्यापकः' इत्यादौ अनुदात्ततविधानाय LaŚabdeŚe. ii. 1112.5; **B** meanness चिरमाकलयन्नेवमग्रजस्यानुदात्तताम् MahāP. 36.91.

अनुदात्तत्व (anudātta-tva) *n.* **AI** the state of having a lax tone प्रयोजनमतो ल्सार्वधातुकानुदात्तत्वे Vār. 4 *on* P. i. 1.66-67; देवब्रह्मणोरनुदात्तत्वमेके Vār. 1 *on* P. i. 2.38; Vār. 2 *on* P. iii. 1.3; Vār. 6 *on* P. iii. 1.34; Vār. 1 *on* P. iv. 1.60; Vār. 1 *on* P. vi. 1.86; Vār. 1 *on* P. viii. 1.70; वक्ष्यति तास्यादिभ्योऽनुदात्तत्वे सप्तमीनिर्देशोऽभ्यस्तसिजर्थ इति MahāBh. i. 173.4 (*on* i. 1.66-67); क्रियमाणेऽपि प्रत्ययसंज्ञानियोगेनाद्युदात्तत्वेऽनुदात्तत्वे च कस्मादेव तदादेराद्युदात्तत्वं न भवति तदन्तस्य चानुदात्तत्वम् MahāBh. ii. 7.1 (*on* iii. 1.3); ii. 51.8 (*on* iii. 1.44); iii. 303.5 (*on* vii. 2.82); **AII** the state of being a verbal base marked with a grave accent (in the Dhātupāṭha) वध इट्प्रतिषेधः संनिपात एकाच्त्वात्प्रकृतेश्चानुदात्तत्वात् Vār. 2 *on* P. vii. 2.10; सर्वेषामनुदात्तत्वादिट्प्रतिषेधे प्राप्तेऽस्यारम्भः Prasā. ii. 90.15; **AIII** the state of having a lax tone produced at the lower part of the articulatory organs किं चोदात्तानुदात्तत्वदीर्घत्वह्रस्वतादयः। गादिस्थाः ĀtmaSi. 63.25; आदेशस्यैव प्रत्याख्यानं क्रियते अनुदात्तत्वमात्रमेव विधेयम् Pradī. ii 548B.23 (*on* ii. 4.32); एकमचं वर्जयित्वा शिष्टानामचाम् अनेन अनुदात्तत्वं क्रियते Pradī. v. 146A.7 (*on* vi. 1.158); v. 167A.32 (*on* vi. 1.186); उदात्तानुदात्तत्वे वर्णधर्मौ समाह्रियेते यस्मिन् सोऽच् स्वरितसंज्ञः स्यात् SiddhāKau. 4A.7 (*on* i. 2 31); 447A.2 (*on* iii. 1.11); 611B.4 (*on* viii. 2.100); आद्यस्य शेषनिघातेनानुदात्तत्वम् LaŚabdeŚe. i. 25.7; i. 267.9; **AIV** the state of being a verbal base having a grave vowel as an indicatory sound (in the Dhātupāṭha) अनुक्तमप्यनुदात्तत्वमुपदेशपारंपर्यादवगम्यते DhātuPra. 1.902 (65.19); स्वरतेरनुदात्तत्वात्प्रतिषेधे प्राप्ते ··· विकल्पार्थं वचनम् Prasā. ii. 59.15; तृप्यतिदृप्यत्योरनुदात्तत्वमागमार्थम् Prasā. ii. 78.14; **BI** the state of not being agreeable दुर्भणत्वानुदात्तत्वक्लिष्टत्वाश्रव्यतादयः। वेदधर्मा हि दृश्यन्ते नास्तिकादिवचःस्वपि TattvSaṁ. 2788; **BII** the state of being devoid of noble qualities अर्थसंपदा यदनुदात्तत्वं निषिञ्चन्ति कवयस्तर्हि तदनोजः स्यात् Kāvyānu.(He.) 233.7.

अनुदात्तत्वगुणविशिष्ट (anudāttatvaguṇa-viśiṣṭa) *adj.* characterized by the quality of being that which has a lax tone produced at the lower part of the articulatory organs अनुदात्तत्वगुणविशिष्टयोर्विधानादिति भावः LaŚabdeŚe. i. 332.21.

अनुदात्तत्वप्रतिज्ञान (anudāttatva-pratijñāna) *n.* express statement of being a verbal base gravely accented (in the Dhātupāṭha) एकाचामेव अनुदात्तत्वप्रतिज्ञानात् अनुदात्तग्रहणेनैवातिप्रसङ्गवारणात्प्रश्नः Pradī. vi. 106.25 (*on* vii. 2.10); vi. 134.16 (*on* vii. 2.44)

अनुदात्तत्वलक्षण (anudāttatva-lakṣaṇa) *adj.* conditioned by being a low-pitch vowel मह्लिकेत्यादि। अत्रानुदात्तत्वलक्षणस्याञो लुप् Prasā. i. 812.7.

अनुदात्तत्ववत् (anudāttatva-vat) *adv.* as in the case of being that which has a lax tone produced in the lower part of the articulatory organs ह्रस्वत्वदीर्घत्वोदात्तत्वानुदात्तत्ववत् स्त्रीत्वपुंस्त्वादिविरुद्धधर्मवत्त्वाच्छब्दा भिद्यन्ते VaiyāBhū. 123.11 (*on* 25)

अनुदात्तत्वविधान (anudāttatva-vidhāna) *n.* prescription about being that which has a lax tone produced in the lower part of the articulatory organs ङीष एव त्वनुदात्तत्वविधाने ङीषोऽत्र प्रतिषिद्धत्वाद्दोषाभावः Pradī. ii. 418A.39 (*on* ii. 2.3); आगमानां च अनुदात्तत्वविधानादाद्युदात्तत्वस्यासंभवः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1.1.

अनुदात्तत्वस्मरण (anudāttatva-smaraṇa) *n.* prescription of being a gravely accented vowel अनुदात्तं पदमेकवर्जमिति सूत्रेण यस्मिन् पदे उदात्तः स्वरितो वा विधीयते तमेकं विहाय शिष्टस्यानुदात्तत्वस्मरणात् VedāntKa. 205.6 (*on* i. 4.11)

अनुदात्तत्वाक्षति (anudāttatvākṣati) *f.* non-loss (i. e. retention) of being a verbal base gravely accented (in the Dhātupāṭha) ननु वधादावाद्युदात्तनिपातनेऽपि न सिध्यति सत्युपदेशे तस्यानुदात्तत्वाक्षतेः LaŚabdeŚe. ii. 469.6.

अनुदात्तत्वाभाव (anudāttatvābhāva) *m.* absence of being that which has lax tone produced in the lower part of the articulatory organs अनुदात्तत्वाभावे प्रकृतिस्वरो भवति Pradī. vii. 10.12 (*on* viii. 1.1)

अनुदात्तत्वार्थ (anudāttatvārtha) *adj.* meant for the sake of being that which has a lax tone produced in the lower part of the articulatory organs (प्रावृषष्ठप् P. iv. 3.26) पकारः अनुदात्तत्वार्थः Prasā. i. 768.11; पित्त्वं तु ··· मतोरनुदात्तत्वार्थम् LaŚabdeŚe. ii. 255.1.

अनुदात्तत्वार्थम् (anudāttatvārtham) *adv.* for the sake of being that which has a lax tone produced in the lower part of the articulatory organs उछि उञ्छे।··· तुदादावप्ययं पठिष्यते। शपोऽनुदात्तत्वार्थमिह पठ्यते DhātuPra. 1.212 (23.16)

अनुदात्तत्वोपलक्षण (anudāttatvopalakṣaṇa) *n.* indication of being a gravely accented vowel (in the Dhātupāṭha) अनिट इति अनुदात्तत्वोपलक्षणम् Prasā. ii. 79.10.

अनुदात्तधर्मोपजन (anudāttadharmopajana) *m.* addition of the quality of lax tone अनुदात्तधर्मोपजनो व्यञ्जनेषु नास्ति Pradī. vi(1). 11.17 (*on* vii. 1.2)

अनुदात्तधातुसंग्रह (anudāttadhātu-saṅgraha) *m.* collection of verbal bases which are gravely accented (in the Dhātupāṭha) अनुदात्तधातुसंग्रहः समाप्त इत्यर्थः Prasā. ii. 79.12.

अनुदात्तनिबन्धन (anudātta-nibandhana) *adj.* dependent on a verbal base having a gravely accented vowel as an indicatory sound (in the Dhātupāṭha) अन्यत्रापि अनुदात्तनिबन्धनस्य आत्मनेपदस्यानित्यत्वं ज्ञापकेन द्रष्टव्यम् KāvyālaṅSū. v. 2.4.

अनुदात्तनिमित्त (anudātta-nimitta) *adj.* caused by a verbal base having a gravely accented vowel as an indicatory sound (in the Dhātupāṭha) चक्षिङः ··· ङित्करणम् ··· अनुदात्तनिमित्तस्यात्मनेपदस्यानित्यत्वज्ञापनार्थम् KāvyālaṅSū. v. 2.4.

अनुदात्तनिवृत्तिस्वर (anudāttanivṛtti-svara) *m.* [w. r. for उदात्तनिवृत्तिस्वर] PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. vi. 4.22; LaŚabdeŚe. i. 392.14; ii. 255.1.

अनुदात्तपर (anudātta-para) *adj.* **1** intended as a gravely accented vowel तृतीयेषु पादेषूदात्तमनुदात्तपरं यत् प्रथमं तन्निनर्देत् ĀśvaŚS. II. ii.3.9; **2** followed by a gravely accented vowel इवर्णमुभयतो ह्रस्वमुदात्तपूर्वमनुदात्तपरँ स्वरितम् VājaPrāti. 4.135.

अनुदात्तपरिभाषा (anudātta-paribhāṣā) *f.* convention or meta-rule regarding dependant grave accent, viz. अनुदात्तं पदमेकवर्जम् (P. vi. 1.158) शेषनिघातोऽपि न भवति, यथोद्देशपक्षेऽनुदात्तपरिभाषायां कर्तव्यायाम् असिद्धत्वेन वर्ज्यमानाभावात् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 2.37.

अनुदात्तपाठ (anudātta-pāṭha) *m.* mention of a verbal base having a gravely accented vowel as an indicatory sound (in the Dhātupāṭha) भाष्यद्वयप्रामाण्यात् तद्विशिष्टेष्वपि अनुदात्तपाठः पाणिनेरिति ज्ञायते इत्याहुः LaŚabdeŚe. ii. 547.1.

अनुदात्तपूर्व (anudātta-pūrva) *adj.* preceded by a grave vowel सयकारवकारं त्वक्षरं यत्र स्वर्यते स्थिते पदे अनुदात्तपूर्वेऽपूर्वे वा नित्य इत्येव जानीयात् TaiPrāti. 20.3; अनुदात्तपूर्वात् संयोगाद्यवान्तात् स्वरितं परमपूर्वं वा जात्यः CaturA. (Śau.) 3.57.

अनुदात्तप्रकृति (anudātta-prakṛti) *adj.* having the nature of a grave accent निपात इत्येके। तत्कथमनुदात्तप्रकृति नाम स्यात् Nir. 1.8 (34.12)

अनुदात्तप्रतिज्ञान (anudātta-pratijñāna) *n.* express statement of a verbal base having a gravely accented vowel (in the Dhātupāṭha) अन्येषां धातूनामनुदात्तप्रतिज्ञानमनर्थकं स्यात् Nyās. ii. 696.16 (*on* vii. 2.10); अनुदात्तप्रतिज्ञाने तु द्वयोरपि विधित्वाद् विप्रतिषेधोपपत्तिः Pradī. vi. 135.14 (*on* vii. 2.44)

अनुदात्तप्रत्यय (anudātta-pratyaya) *adj.* followed by a gravely accented syllable इ उ वर्णौ यदोदात्तावापद्येते यवौ क्वचित्। अनुदात्तप्रत्यये स्याद्धि क्षैप्रस्य लक्षणम् MāṇḍūŚi. 7.6.

अनुदात्तप्रदेश (anudātta-pradeśa) *m.* place or example of the designation *anudātta* अनुदात्तप्रदेशा अनुदात्तौ सुप्पितावित्येवमादयः KāśiVṛ. *on* i. 2.30; Prasā. i. 23.15.

अनुदात्तभाविन् (anudātta-bhāvin) *adj.* [w. r. for उदात्तभाविन्] Nyās. i. 459.18 (*on* ii. 4.33)

अनुदात्तमात्रग्रहणार्थ (anudāttamātragrahaṇārtha) *adj.* meant for the sake of the inclusion of all types of grave accent (independent and dependent resulting from P. vi. 1.158) तयोरुदात्तस्वरितयोर्वैकत्र पदे-

भावेन तयोः परयोरुदात्तलोपाभावेन व्यर्थमनुदात्तस्येति अनुदात्तमात्रग्रहणार्थम्, अतो निमित्तभूतसमुदायप्रविष्टस्यापि ग्रहणमिति न दोषः LaŚabdeŚe. ii. 919.5.

अनुदात्तयणादेश (anudātta-yaṇādeśa) *m.* replacement of a semi-vowel (*y*) in place of a gravely accented vowel (इ) उदात्तस्वरितयोः किम्। शार्ङ्(? र्ङ्)रव्याशा। अनुदात्तयणादेशोऽयम् Prasā. ii. 740. 9.

अनुदात्तलक्षण (anudātta-lakṣaṇa) *adj.* conditioned by the presence of a gravely accented vowel (in the initial position) कुवलया विकारः कौवलमित्यत्रानुदात्तलक्षणोऽञ् सिद्धः स्यात् Prasā. ii. 737. 22.

अनुदात्तलिङ्गानुषक्त (anudāttaliṅgānuṣakta) *adj.* associated with the mark, viz. gravely accented vowel (in the Dhātupāṭha) धातव एव ह्यनुदात्तलिङ्गानुषक्ताः प्रतिषेधं प्रतिपादयन्ति Nyās. ii. 698.5 (*on* vii. 2. 10)

अनुदात्तलोप (anudātta-lopa) *m.* elision of a lax-toned vowel produced in the lower part of the articulatory organs उदात्तलोप इति किम्। वैदी। अत्र ह्यनुदात्तलोपः Prasā. ii. 738.3.

अनुदात्तवचन (anudātta-vacana) *n.* statement about the application of lax tone देवब्रह्मणोरनुदात्तवचनं ज्ञापकं स्वरितादिति सिद्धत्वस्य Vār. 5 *on* P. i. 2.32; न वागमस्यानुदात्तवचनात् Vār. 6 *on* P. iii. 1. 3.

अनुदात्तवचनकृत (anudāttavacana-kṛta) *adj.* composed in vulgar or non-elite language हल्लीशकम्।··· अनुदात्तवचनकृतम् NāṭaLaRaK. 3156.

अनुदात्तवर्ण (anudātta-varṇa) *m.* syllable having lax tone produced in the lower part of the articulatory organs अत्रानुदात्तवर्णपरामर्शः LaŚabdeŚe. ii. 918.13; अनुदात्तवर्णस्य बुद्ध्या लोपात् परस्यैव ग्रहणात् LaŚabdeŚe. ii. 919. 1.

अनुदात्तविधान (anudātta-vidhāna) *n.* prescription of lax tone produced in the lower part of the articulatory organs अनुदात्तस्यानुदात्तविधानमनर्थकम् Pradī. ii. 30B. 9 (*on* i. 2. 32); ii. 549A.29 (*on* ii. 4. 33); पदानुवादेनाचामनुदात्तविधानात् Pradī. v. 144A.5 (*on* vi. 1. 158); लसार्वधातुकस्वरस्य सति शिष्टतया प्रसङ्गात् तद्बाधनार्थत्वादनुदात्तविधानस्य Pradī. v. 149B.31 (*on* vi. 1. 158); यद्यप्यत्र विहितस्यानुदात्तविधानेऽपि न कश्चिद्दोषः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 2.39.

अनुदात्तविधि (anudātta-vidhi) *m.* rule regarding the grave accent (पदस्य) अनुदात्तविधौ विशेषणषष्ठ्याश्रयिष्यते न तु स्थानषष्ठी Pradī. vii. 45. 23 (*on* viii. 1.18)

अनुदात्तविध्यर्थ (anudāttavidhy-artha) *adj.* meant for the sake of prescription of the grave accent 'तिङो गोत्रादीनी'त्येको योगोऽनुदात्तविध्यर्थः Pradī. vii. 49.19 (*on* viii. 1. 27)

अनुदात्तव्यपदेश (anudātta-vyapadeśa) *m.* designation or representation as lax tone produced in the lower part of the articulatory organs परो भागः ··· शुद्धेनोदात्तेन भिन्नश्रुतिकत्वादनुदात्तव्यपदेशं नार्हति Nyās. i. 172.1 (*on* i. 2. 32)

अनुदात्तश्रुति (anudātta-śruti) *f.* auditory perception of grave tone अजुपलक्षणार्थानुदात्तश्रुतिः स्यात् Pradī. i. 172B.4 (*on* i. 1. 1); अनुदात्तश्रुत्युपादानात् तद्विरोधी स्वरित उदात्तश्च संख्येयो गृह्यते Pradī. v. 147B.33 (*on* vi. 1. 158); पदकालेऽनुदात्तश्रुतिः। संहितायां त्वेकश्रुतिः Prasā. i. 23.14.

अनुदात्तसंगम (anudātta-saṅgama) *m.* group of grave syllables उदात्तपूर्वोऽप्यनुदात्तसंगमो यदा स्वरौ द्वौ लभतेऽपि वा बहून् ṚPrāti. 11. 27.

अनुदात्तसम (anudātta-sama) *adj.* similar with the grave accent अनन्तरो वा नीचैस्तराम्। अनुदात्तसमो वा TaiPrāti. 1.45; 1.46; केचिदस्यादिमं भागमुदात्तसदृशं विदुः। अनुदात्तसमश्शेषः KaubaŚi. 6.

अनुदात्तसि (anudātta-si) (Gr.) IInd per. sg. finite verb-ending '*si*' which has a lax tone produced in the lower part of the articulatory organs अपिद्ग्रहणात् पित्वेनानुदात्तसेः स्थाने जायमानहेरान्तरतम्यात् प्राप्तमप्यनुदात्तत्वं न LaŚabdeŚe. ii. 447.3.

अनुदात्तस्थानिकत्व (anudāttasthānika-tva) *n.* the state of being that which comes in place of a lax-toned vowel produced in the lower part of the articulatory organs अनुदात्तस्थानिकत्वादनुदात्तः Pradī. v. 153A.17 (*on* vi. 1. 161)

अनुदात्तस्वर (anudātta-svara) *m.* [Loc.] before a gravely accented vowel इउवर्णौ यदोदात्तावापद्येते यवौ क्वचित्। अनुदात्तस्वरे नित्यं विद्यात्क्षैप्रस्य लक्षणम् SvarāṅŚi. 5.

अनुदात्ताच्क (anudāttāc-ka) *adj.* having lax-toned vowels produced in the lower part of the articulatory organs अनुदात्ताच्कमनुदात्तम् KāśiVṛ. *on* vi. 1.158; शेषं पदमनुदात्ताच्कं स्यात् Prasā. ii. 736.11; SiddhāKau. 615A. 3 (*on* vi. 1. 158)

अनुदात्ताच्कत्व (anudāttācka-tva) *n.* the state of having lax-toned vowels produced in the lower part of the articulatory organs अनुदात्ताच्कत्वात् समुदाय एवानुदात्त उच्यते Prasā. ii. 76. 18.

अनुदात्तातिरिक्तस्वर (anudāttātirikta-svara) *m.* accent other than the grave 'तवै चान्तश्च' इत्यादौ ···। युगपद्ग्रहणेनानुदात्तातिरिक्तस्वरयोरसमावेशज्ञापनात् LaŚabdeŚe. ii. 910.10; ii. 916. 2.

अनुदात्तादि (anudāttādi) *adj.* **I** beginning with a gravely accented syllable अनुदात्तादेरञ् P. iv. 2.44; Prasā. i. 750. 15; अनुदात्तादेश्च P. iv. 3.140; नोत्तरपदेऽनुदात्तादावपृथिवीरुद्रपूषमन्थिषु P. vi. 2. 142; Prasā. ii. 777.9; SiddhāKau. 650A. 2 (*on* vi. 2.142); अभेदका गुणा अनुदात्तादेरन्तोदात्ताच्च यदुच्यते तत् स्वरितादेः MahāBh. i. 42.7 (*on* i. 1.1); यदि व्यञ्जनं विद्यमानं स्यात् तदा बिल्वादयोऽनुदात्तादयो न भवेयुः PariVṛ.(Sī.) 104. 19; 58. 3; अचित्ताट्ठकं वक्ष्यति। अनुदात्तादेरञम् Prasā. i. 748.14; i. 750. 19; दाधित्थम्। कापित्थम्। एतौ समासस्वरेणान्तोदात्तावित्यनुदात्तादी Prasā. i. 806. 12; अनुदात्तादेरित्यस्य प्राधान्यात् LaŚabdeŚe. i. 172.13; i. 173. 7; ii. 245. 9; ii. 281.21; ii. 955.12; **II** gravely accented etc. अन्वयव्यतिरेकाभ्यां रक्तिभागेऽनुदात्तादिवर्णभागः कादिवर्णभागः AbhinBhā. ii. 390.14 (*on* 17. 109); वर्णेषु सानुनासिकनिरनुनासिकोदात्तानुदात्तादिभेदावभासोऽपि सुकरोऽस्तु NyāyRa. 788.9 (*on* 6. 228)

अनुदात्तादित्व (anudāttādi-tva) *n.* the state of being that which begins with a lax tone produced in the lower part of the articulatory organs तिप्रत्ययान्तस्य युवतिशब्दस्यानुदात्तादित्वात् PariVṛ.(Sī.) 58.3.

अनुदात्तादिलक्षण (anudāttādi-lakṣaṇa) *adj.* conditioned by initially gravely accented syllable कवचिशब्दात् प्रत्ययस्वरेणान्तोदात्तत्वात् अनुदात्तादिलक्षणेऽञि प्राप्ते Prasā. i. 750.7; LaŚabdeŚe. ii. 279.17.

अनुदात्ताधिकार (anudāttādhikāra) *m.* section-heading dealing with grave accent नसादेशोऽनुदात्तः। अनुदात्ताधिकारात् Nyās. i. 177.16 (*on* i. 2.36)

अनुदात्तानुबन्धोपलक्षण (anudāttānubandhopalakṣaṇa) *n.* indication of a gravely accented vowel as an indicatory sound (in the Dhātupāṭha) रुच इत्यनुदात्तानुबन्धोपलक्षणम् KātanVṛ. *on* iii. 2.42.

अनुदात्तानुराग (anudāttānurāga) *m.* [उदात्तादनुदात्तानुराग w. r. for उदात्तानुदात्तानुराग] LaŚabdeŚe. ii. 939. 13.

अनुदात्तान्त (anudāttānta) *adj.* ending in a lax-toned vowel produced in the lower part of the articulatory organs वर्णवाचिनः प्रातिपदिकादनुदात्तान्तात्तकारोपधाद्वा ङीष् प्रत्ययो भवति KāśiVṛ. *on* iv. 1.39; PrakriKau. i. 350.5; ततश्च 'अनुदात्तं पदमेकवर्जम्' इत्यनुदात्तान्तः Prasā. i. 350.14; वर्णवाची योऽनुदात्तान्तस्तोपधः SiddhāKau. 122A. 13 (*on* iv. 1.39); बहुव्रीहित्वात् पूर्वपदप्रकृतिस्वरे शेषनिघाते चानुदात्तान्तोऽयम् LaŚabdeŚe. i. 402.16.

अनुदात्ताभाव (anudāttābhāva) *m.* non-application of a low-toned vowel (in place of acute accent) उदात्तस्यानुदात्ताभावादुदात्तः प्रयोगे श्रूयेत Pradī. vii. 91. 11 (*on* viii. 2. 6)

अनुदात्तार्थ (anudāttārtha) *adj.* **I** meant for the sake of application of lax tone (पित्करणम्) इटोऽनुदात्तार्थमिति चेदागमानुदात्तत्वात्सिद्धम् Vār. 6 *on* P. iii. 1.34; स ह्यनुदात्तार्थः स्यात् Nyās. i. 326. 3 (*on* i. 4. 103); पोऽनुदात्तार्थः Prasā. i. 789.7; i. 926. 13; तिप् सिप् मिप् इत्यत्र पकारोऽनुदात्तार्थः पित्कार्यार्थश्च Prasā. ii. 8.7; ii. 24.17; **II** having a purport which is not noble यदनुदात्तार्थं सम्यगङ्गैः समन्वितम्। दीप्तत्वात्तत्प्रयोगस्य शोभामेति BhāvPra.(Śā.) 213.18(7)

अनुदात्तेट्प्रतिषेध (anudātteṭpratiṣedha) *m.* prohibition of the augment *iṭ* (= *i*) conditioned by a verbal base pronounced with a grave accent (in the Dhātupāṭha) मृशिप्रभृतीनामनुदात्तेट्प्रतिषेधादधिकं फलं दर्शयति Nyās. ii. 699. 10 (*on* vii. 2. 10)

अनुदात्तेत् (anudāttet) *adj.* having a gravely accented vowel as an indicatory sound (in the Dhātupāṭha) अनुदात्तेतश्च हलादेः P. iii. 2.149; तास्यनुदात्तेन्ङित् P. vi. 1. 186; पदिग्रहणमनर्थकमनुदात्तेतश्च हलादेरिति सिद्धत्वात् Vār. 1 *on* P. iii. 2.150; अनुदात्तेतः परं लसार्वधातुकमनुदात्तं भवति MahāBh. iii. 11. 13 (*on* vi. 1. 6); iii. 113.8 (*on* vi. 1.186); ङनुदात्तेतो दः JaineVyā. i. 2.6; ii. 2.131; अनुदात्तेतो ये धातवः ङितश्च तेभ्य एव आत्मनेपदं भवति KāśiVṛ. *on* i. 3.12; PrakriKau. ii. 9. 4; अनुदात्तेत इत्यनुदात्तेत् संज्ञैषामित्यर्थः DhātuPra. 1.36 (11.16); हलादेरनुदात्तेतो युच् स्यात् PrakriKau. ii. 589. 6; अथ पणायतीत्यत्रात्मनेपदं किं न स्यात् यतः पणिरयमनुदात्तेदित्याशङ्क्याह Prasā. ii. 139.11; ii. 401. 23; ii. 756.20; अनुदात्तेत उपदेशे

यो ङित्तदन्ताच्च धातोर्लस्य स्थाने आत्मनेपदं स्यात् SiddhāKau. 334B. 5 (*on* i. 3.12); कथन्ताः षट्त्रिंशदनुदात्तेतः SiddhāKau. 345B. 10 (*on* vii. 4. 18); तत्रानुदात्तेतः स्तोभत्यन्ताश्चतुस्त्रिंशत् SiddhāKau. 362B. 13 (*on* viii. 2. 5); 386B. 3 (*on* vi. 1.9); अयमनुदात्तेत्, अकारप्रश्लेषात् SiddhāKau. 427B. 11 (*on* vii. 3.32); परे तु यथाश्रुतभाष्यस्वरसात्कितिरनुदात्तेद् बधिः परस्मैपदी 'विचिकित्सति' इति तु छान्दसमित्याहुः LaŚabdeŚe. ii. 546.9.

अनुदात्तेत्त्व (anudāttet-tva) *n.* the state of (being a verbal base) having a gravely accented vowel as an indicatory sound (in the Dhātupāṭha) अनुदात्तेत्त्वादात्मनेपदम् Nyās. i. 101.3 (*on* i. 1. 54); वलेरनुदात्तेत्त्वादात्मनेपदं यत्तदनित्यं दृश्यते KāvyālaṅSū. v. 2.3; आत्मनेपदनिमित्तमनुदात्तेत्त्वङित्त्वादि Prasā. ii. 9.5; ii. 130.16; अनुदात्तेत्त्वादात्मनेपदे प्राप्ते व्याङ्परिपूर्वात् परस्मैपदम् Prasā. ii. 393.14; ii. 418. 18; अस्यानुदात्तेत्त्वमाश्रित्य 'चिकित्सते' इत्यादि कश्चिदुदाजहार SiddhāKau. 388A. 5 (*on* iii. 1.47)

अनुदात्तेत्त्वनिबन्धन (anudāttettva-nibandhana) *adj.* caused by (being a verbal base) having a gravely accented vowel as an indicatory sound (in the Dhātupāṭha) यकारस्त्वनुदात्तेत्त्वनिबन्धनस्यात्मनेपदस्यानित्यत्वज्ञापनार्थः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3.12.

अनुदात्तेत्त्वनिमित्त (anudāttettva-nimitta) *adj.* caused by the state of (being a verbal base) having a gravely accented vowel as an indicatory sound (in the Dhātupāṭha) एवं च ङकारोऽनुदात्तेत्त्वनिमित्तस्यात्मनेपदस्यानित्यत्वज्ञापनार्थः Prasā. ii. 208.9.

अनुदात्तेत्त्वप्रतिपादनार्थम् (anudāttettvapratipādanārtham) *adv.* for the sake of conveying the state of (being a verbal base) having a gravely accented vowel as an indicatory sound (in the Dhātupāṭha) भ्राजतेरनुदात्तेत्त्वप्रतिपादनार्थमकारानुबन्धे कर्तव्य ऋकारानुबन्धकरणमात्मनेपदमात्रफलकम् DhātuPra. 1.178 (20. 22)

अनुदात्तेत्त्वप्रयुक्त (anudāttettva-prayukta) *adj.* caused by the state of (being a verbal base) having a gravely accented vowel as an indicatory sound (in the Dhātupāṭha) अनुदात्तेत्त्वप्रयुक्तमात्मनेपदमनित्यम् SiddhāKau. 391B. 6 (*on* iii. 4. 112); एतद्भाष्यविरोधादनुदात्तेत्त्वप्रयुक्तात्मनेपदानित्यत्वमपि चिन्त्यमेव LaŚabdeŚe. ii. 584.16.

अनुदात्तेत्त्वलक्षण (anudāttettva-lakṣaṇa) *adj.* conditioned by the state of (being a verbal base) having a gravely accented vowel as an indicatory sound (in the Dhātupāṭha) अनुदात्तेत्त्वलक्षणमात्मनेपदमनित्यम् ParibhāŚe. 93.4; धात्वन्तरादनुदात्तत्व(? त्तेत्त्व)लक्षणस्यात्मनेपदस्यानित्यत्वात् परस्मैपदे सति ददेदिति रूपम् SetuBa. 306. 2.

अनुदात्तेत्त्वार्थम् (anudāttettvārtham) *adv.* for the sake of the state of (being a verbal base) having a gravely accented vowel as an indicatory sound (in the Dhātupāṭha) ञित्वरा संभ्रमे।··· अनुदात्तेत्त्वार्थमाकारे वक्तव्ये दीर्घान्तोपादानं वैचित्र्यार्थम् DhātuPra. 1. 779 (55. 5)

अनुदात्तोक्ति (anudāttokti) *f.* non-elite or vulgar speech अनुदात्तोक्त्या नीचपात्रप्रयोजितः। प्रवेशः DaśRū. 1. 60; SāhiDa. 293.8; अनुदात्तोक्त्या नीचेन नीचैर्वा पात्रैः प्रयोजित इति विष्कम्भलक्षणापवादः Avalo. 32.14 (*on* 1. 60); विष्कम्भस्यानुदात्तोक्त्या यन्नीचेनार्थसूचनम् BhāvPra.(Śā.) 215.20 (7)

अनुदात्तोच्चारण (anudāttoccāraṇa) *n.* pronunciation of lax tone produced in the lower part of the articulatory organs अनुदात्तोच्चारणे गात्राणां स्रंसनं, स्वरस्य स्निग्धता, कण्ठविवरस्य महत्त्वं च भवति Pradī. vi. 11.15 (*on* vii. 1.2)

अनुदात्तोत्तररूप (anudāttottararūpa) *adj.* having the latter part with a lax tone produced in the lower part of the articulatory organs उदात्तपूर्वरूपेषु अनुदात्तोत्तररूपेषु शाकल्यस्य मते स्वरितः कार्यः LaŚabdeŚe. ii. 929.13.

अनुदात्तोदय (anudāttodaya) *m.* (Loc.) when a gravely accented vowel follows अनुदात्तोदये पुनः स्वरितं स्वरितोपधे ṚPrāti. 3.6; LaŚabdeŚe. ii. 927. 16.

अनुदात्तोपदेश (anudāttopadeśa) *m.* verbal base having a grave accent in its underlying form in the Dhātupāṭha अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्यादीनामनुनासिकलोपो झलि क्ङिति P. vi. 4.37; अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्यादीनां खं झलि क्ङिति JaineVyā. iv. 4. 37; अनुदात्तोपदेशानां वनतितनोत्यादीनामनुनासिकलोपो वा स्याल्ल्यपि SiddhāKau. 580B. 8 (*on* vi. 4. 38); *adj.* having a gravely accented vowel in its underlying form in the Dhātupāṭha अनुदात्तोपदेशानामङ्गानां वनतेस्तनोत्यादीनां चानुनासिकलोपो भवति झलादौ क्ङिति प्रत्यये परतः।··· अनुदात्तोपदेशा अनुनासिकान्ताः KāśiVṛ. *on* vi. 4. 37.

अनुदात्तोपदेशत्व (anudāttopadeśa-tva) *n.* the state of being a verbal base with a grave accent in its underlying form in the Dhātupāṭha रमेरनुदात्तोपदेशत्वात् 'नोदात्तोपदेशस्य' इत्यादिना वृद्धिप्रतिषेधस्याभावात्कथं विरम इति KāvyālaṅSū. v. 2.85.

अनुदात्तोपदेशसूत्र (anudāttopadeśa-sūtra) *n.* the rule beginning with the word *anudāttopadeśa* (i.e. P. vi. 4.37) अनुदात्तोपदेशसूत्रोक्तानां ल्यपि परे वानुनासिकलोपः स्यात् PrakriKau. ii. 685. 6.

अनुदात्तोपनायकभूषित (anudāttopanāyaka-bhūṣita) *adj.* adorned with a secondary hero of the non-noble type शिल्पकः ··· अनुदात्तोपनायकभूषितः NāṭaLaRaK. 3030.

अनुदात्तोपसर्ग (anudāttopasarga) *adj.* having a gravely accented preverb अनुदात्तोपसर्गे चाख्याते VājaPrāti. 5.16 (Uvaṭa अनुदात्त उपसर्गोऽस्येत्यनुदात्तोपसर्गमाख्यातम्। तस्मिन्नवग्रहो भवति)

अनुदानम् (anudānam) *adv.* after (the act of) donating or giving अनुदानं पुरो मातुर्मौनं चरंगमो व्यधात् ŚāliC. 1. 131.

अनुदानयितव्य (an-udānayitavya) *adj.* which is not to be made the object of the functioning of *udāna* (i. e. breathing upwards) पश्यत तदेतत्सत्यमात्मा ब्रह्मैव ··· अप्राणयितव्यमनपानयितव्यमव्यानयितव्यमनुदानयितव्यमसमानयितव्यम् NṛsiṁhoTāU. 9.

अनुदायि (an-udāyi) *adv.* so that one does not raise one's tone नितरां परिधानीयां शंसेत्तथा ह पत्न्यप्रच्यावुका भवत्यनुदायि नितरां तथा ह पत्न्यनुद्धतमना इव भवति KauṣīBr. 15.4 (68. 6)

[1]**अनुदार** (an-udāra) *adj.* [AltGr. II. i. 36] **AI** not noble, not high, mean, cf. **अनुदारचित्त** etc.; **AII** not sublime, poor तदिदमपुष्टार्थत्वादनुत्कृष्टविशेषणमनुदारं निरलंकारमाचक्षते SaraKaṇṭhā. 35. 11; **B** than whom there is no one else more liberal, most liberal यत्र प्रसीदसि पुनः स भात्युदारोऽनुदारश्च KāvyPra. 134. 2; RasGaṅ. 164. 1 [ŚabdaBhePra. (Pu.) 6.39; ŚabdaBhePra.(Ma.) 1.12; ŚabdaRa.(Su.) 3. 20; 3. 30] (niggardly, MW.; not liberal, APTE)

[2]**अनुदार** (anu-dāra) *adj.* [AltGr. II. i. 36] followed by the wife (i. e. having an obedient wife) यत्र प्रसीदसि पुनः स भात्युदारोऽनुदारश्च KāvyPra. 134. 2; अनुदारोऽनुगतदारोऽपि (सः) Kāvyānu.(He.) 50.21; 'अत्र विरुद्धौ द्वावपि ··· एकं कार्यं कुरुत इति ध्वन्यत' इत्युक्तम्। तच्च 'द्वौ शन्यशनी उदारानुदारौ चैकं कार्यं हननं भानं च' इति व्याख्यातृभिर्व्याख्यातम् RasGaṅ. 164. 1 [having a suitable or worthy wife, APTE]

अनुदारचित्त (anudāra-citta) *adj.* having a mean mind कृपणैरिति सुखलोलैरनुदारचित्तैः MaYānaSū. 122.9 (17.20)

अनुदारजनाशरण (anudārajanāśaraṇa) *n.* not an abode for mean persons अनुदारजनाशरणम् ··· वलभेदनपुटभेदनम् परमास्थावती वसुमती सत्वरमवजगाहे ĀnandRa. 1.8(29)

अनुदारत्व (anudāra-tva) *n.* the state of being one than whom there is no one more liberal एकस्मात् प्रसादलक्षणादुदारत्वानुदारत्वयोर्विरुद्धयोः कार्ययोरुत्पादाभिधानमिति प्रथमो भेदः AlaṅkāRa. 58(31); RasGaṅ. 164.8.

अनुदारधूसरा (anudāra-dhūsarā) *adj.* (*f.*) not very much grey, slightly grey लिखन्नखैस्तनुमनुदारधूसरामसंस्तुतैः कृपण इवोपहस्यते RāmC. 15.44.

अनुदारपाठक (anudāra-pāṭhaka) *m.* one who recites the praise of mean persons नृशंसोऽनुदारपाठकः (?) राजविशेषणं वा। राजा पार्थिवः BālaKrī. i. 118. 1 (*on* 1.163)

अनुदारमनोमुद् (anudāramano-mud) *adj.* delighting the minds of the mean persons गुणमयोऽपि सदोष इव कचिद् भवति यत्कमलाकरसारसाः। समुदयेऽम्बुमुचामभवन् जगत्क्षमनुदामनुदारमनोमुदः Kapphiṇā. 8. 30.

अनुदारव्यवहृति (anudāra-vyavahṛti) *adj.* whose conduct is not noble राज्यम् ··· नानुदारव्यवहृतौ ··· पदमेवादधाति Kād. 297. 16.

अनुदारा (anudārā) *f.* name of a celestial nymph पुण्डरीकानुदारा च सुदारा सुरसा तथा।··· इत्याद्यप्सरसः KalpaK. 373. 32.

अनुदाल्य (anudāl-ya) *ger.* having split वैणवाग्राण्यनुदाल्य तेषु प्रादेशमात्राणि कृष्णाजिनपुटान्युपकर्षति MānŚS. 107. 15.

अनुदावर्तनशीला (an-udāvartanaśīlā) *adj.* (*f.*) not habituated to painful menstrual discharge याः स्त्रियः ··· अनुदावर्तनशीलाः ··· ता आचक्षतेऽवन्ध्या इति कुशलाः BhelaS. 94.14 (4.8)

अनुदावर्तिन् (an-udāvartin) *adj.* free from iliac passion (characterised by retention of excrement) इह या स्त्रीः पुमांश्चैव हितजीर्णमिताशनौ।

अनुरा(दा)वर्तिना(नौ) चैव स्यातां गर्भस्तयोः खलु । बलवान् ··· भवति BhelaS. 21. 26 (1.12)

अनुदास (anu-dāsa) *m.* slave, Bhavasantāraṇopaniṣad 2.35; cf. दासदासानुदास [Viśva.]

अनुदासी (anu-dāsī) *f.* female slave (indicating humility) प्रभोर्दासः पानीयाधिकृतस्तस्य पत्न्यहं दासानुदासी PrabaCin. 11. 19.

अनुदासीन (an-udāsīna) *adj.* [*f.* -ā] **I** not indifferent, active कुसुमपुराभियोगं प्रति अनुदासीनो राक्षसः MudrāRa. 2.7(4); प्रयत्नवन्तमात्मानमनुदासीनं कुर्वाणं व्यापारवन्तमवैति BhāvanāVi. 170. 3; **II** not detached बुद्धिरविशुद्धानुदासीना जडा चेति TattvVai. 64.26 (*on* 2.6)

अनुदास्य (anu-dāsya) *n.* servitude, service यस्यानुदास्यमेवास्मत्पितामहः किल वव्रे BhāgP. v. 24. 25.

अनुदाहरण (an-udāharaṇa) *n.* **I** not an example (though desired to be so) एषाद्रे नञ्पूर्वे अनुदाहरणे अलुप इति प्रतिषेधात् MahāBh. iii. 326. 18 (*on* vii. 3. 47); **II** not a proper example, not serving as an example कुम्भवत्संचयमात्रं गन्धादयोऽपीत्यनुदाहरणं गन्धादय इति NyāyBh. 103. 9 (*on* ii. 1. 37); यदा पुनर्विपक्षमभ्युपैति तदाप्युदाहरणेनैव साधर्म्यान्नानुदाहरणेनेति NyāyVār. 122.15 (*on* i. 1. 34); साधनं प्रत्यभिज्ञानं सत्प्रयोगादि यन्मतम् । अनुदाहरणं सर्वभावानां क्षणभङ्गतः PramāVār. 1.269; फलार्थत्वादनुदाहरणमनतिदृश्यम् ṬupṬ. 2. 2 (*on* iv. 1. 2); वपायागस्य यागान्तरत्वे नास्ति प्रमाणम् । तस्मादेषोऽप्यनुदाहरणम् ṬupṬ. 9.16 (*on* iv. 1.18); TantrRa. 64.19; योगिनां तु चेतनत्वात् सर्वोत्कर्षनिमित्तं सर्वज्ञत्वमुपपन्नमित्यनुदाहरणम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 37. 18 (*on* i. 1.5); गन्धरसयोरनुदाहरणं त्रयाणामसंभवात् । न हि गन्धरसौ तेजसि स्तः । स्पर्शशब्दयोरनुदाहरणं विभागेन दर्शयितुमशक्यत्वात् ChāndoUBh. 359.9 (*on* vi. 4. 4); पचतितमामिति ।··· इष्ठनोऽनुदाहरणे हेतुः Nyās. ii. 122.17 (*on* v. 3.56); साध्यसाधर्म्यग्रहणेन साधनविकलमनुदाहरणं भवतीत्युक्तं भवति TātpaṬ. (Vā.) 295 6 (*on* i. 1.36); अनुमानत्रयसाधारण्यादबाधितविषयत्वासत्प्रतिपक्षत्वयोः पृथगनुदाहरणम् Kiraṇā. 294. 18; न चाग्नेय्या सुब्रह्मण्यया इन्द्रः संस्कृतो भवत्यैन्द्र्या वाग्निः । अत एव न तन्त्रता । तेनोभावपि भेदेनाह्वातव्यावित्यनुदाहरणम् ŚāstrDī. 863.5 (*on* xii. 2. 7); इञो लुका विनाप्यौपगवीया इति च्छस्य सिद्धत्वाद् अनुदाहरणमेतत् Pradī. iv. 112B.35 (*on* iv. 1.90); तैलं भुक्तमिति ···। यदा तु जातिशब्दास्तैलादयस्तदा संस्थानप्रमाणनिरपेक्षा जातिसमाश्रयेण वर्तन्त इति — अनुदाहरणमेतत् Pradī. iv. 287B.21 (*on* v. 1.115); वृक्षा अत्रेति । अनुदाहरणमेतत् Pradī. v. 121B. 26 (*on* vi. 1. 108); अक्षहृत इति । अनुदाहरणमेतदित्याहुः Pradī. v. 198A.14 (*on* vi. 2.52); साधकतयोपन्यस्तहेतोर्दृष्टान्तेऽनुदाहरणात् NyāyPari. 217. 9; दग्धस्यावेत्रबीजत्वेन दोषाणां विपरीतकार्यकारित्वं प्रत्यनुदाहरणात् SarvaDaSaṁ. 16.370; आक्षेपोदाहरणान्येतेषां मतेऽनुदाहरणान्येव RasGaṅ. 567. 14.

अनुदाहरणता (anudāharaṇa-tā) *f.* the state of being that which cannot serve as a proper example यदृच्छाशब्दानां तु देवदत्तादिसंकेतितव्यक्तिमात्रवाचित्वादनुदाहरणता स्पष्टैव MīmāKau. i. 135.24 (*on* i. 3. 30)

अनुदाहरणत्व (anudāharaṇa-tva) *n.* the state of being that which cannot serve or appear as a proper illustration उत्पत्तिवाक्यस्थस्याज्यादिपदस्य ··· अन्यतः सिद्धयपेक्षणादनुदाहरणत्वम् TantrVā. 288.17 (*on* i. 4. 3); 688.3 (*on* iii. 1.12); 1133. 7 (*on* iii. 7.11); एतेनोदाहरणाभासानामनुदाहरणत्वमुक्तं भवति NyāySā. 12. 16; न त्विदमेवाधिकरणम् ··· यज्ञोपवीतादेश्च प्रत्यक्षश्रुतिविहितत्वेनानुदाहरणत्वात् ŚastrDī. 30.1 (*on* i. 3. 4); 245.15 (*on* iii. 3.7); दग्धस्यावेत्रबीजत्वेन दोषाणां विपरीतकार्यकारणतां प्रत्यनुदाहरणत्वात् Tattv-Pradī.(Ci.) 62.1; वेदान्तरवदसम्यगभिधायकशाखाया अपि शाखान्तराधिकरणेऽनुदाहरणत्वमेव प्रसज्येत CaturCin. iii(1). 757. 20; पृथ्वादिषु टुशब्दस्योपदेशः, अत्रेत्संज्ञायां सत्यामवयवे कृतं लिङ्गं समुदायस्य विशेषकमिति समुदायादथुच्प्रसङ्गः । केवलस्यानुदाहरणत्वम्, इत्कार्याभावात् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3.5; घटादीनां च मिथ्यात्वेनाङ्गीकृतानामनुदाहरणत्वात् NyāySu.(Ja.) 103A.3 (*on* i. 1.2); उक्तवचनानामनुदाहरणत्वे हेतुमाह Subodhi. 10. 4 (*on* 2. 21); Bālam-Bha. ii. 26. 15 (*on* 2.21); यच्च शुक्तिः रूप्यमभवदित्यनुभवादर्शनमुक्त, तच्छुक्तेरनुपादानत्वप्रयुक्तमिति तददर्शनस्यानुदाहरणत्वात् AdvaiSi. 762.3; न चात्र निवारणमनिष्टमापन्नमित्यनुदाहरणत्वं शङ्कनीयम् Kuval. 93(4); यववराहवेतसशब्दानां प्रियङ्गुवायसवृक्षेषु क्वापि देशे शिष्टैरप्रयोगादनुदाहरणत्वम् MīmāKau. i. 57. 22 (*on* i. 3.9); i. 135. 15 (*on* i. 3. 30); अच्छावाकचमसेन प्रातस्सवने तदानीमहोमादनुदाहरणत्वम् MīmāKau. ii. 282. 18 (*on* iii. 2. 29); ii. 367. 7 (*on* iii. 3. 14); संख्योदाहरणस्य 'त्रीन् परिधीन्' इति मन्त्रस्य ··· अपूर्वसाधनीभूतपरिधीयत्ताप्रकाशनार्थत्वस्य सिद्धत्वादनुदाहरणत्वम् BhāṭṭDī. iii. 54.12 (*on* ix. 1. 5); 'शुक्रं गृह्णाती'त्यस्य महाव्रतगतस्यानुदाहरणत्वम् ··· बाधसमुच्चयचिन्तायास्तत्रासंभवाद् इति चेन्न MayūMāli. 700. 3 (*on* x. 4. 2)

अनुदाहरणत्वापत्ति (anudāharaṇatvāpatti) *f.* undesired contingency of not being a proper illustration 'क्षमापणैकपदयोः पदयोः ···' 'निर्वासयन्तीं धृतिमङ्गनानाम् ···' प्रागुक्तपद्यद्वये शमत्वोदयत्वाभ्यां शमोदययोर्वाच्यत्वादनुदाहरणत्वापत्तेः RasGaṅ. 129. 10.

अनुदाहरणत्वोक्ति (anudāharaṇatvokti) *f.* statement about the state of not being a proper illustration अनयोः श्रौतत्वादनुदाहरणोक्तिरभ्युच्चयवादमात्रम् MīmāKau. i. 39. 4 (*on* i. 3. 7)

अनुदाहरणसाधर्म्य (anudāharaṇa-sādharmya) *n.* similarity to what is not a proper illustration उदाहरणसाधर्म्यग्रहणादनुदाहरणसाधर्म्यमर्थान्निराकृतं भवति NyāyVār. 122.4 (*on* i. 1.34)

अनुदाहरणीयत्व (anudāharṇīya-tva) *n.* the state of being that which is not to be cited as a proper illustration तरुदारुप्रभृतिषु नानाधारोऽवयव्यन्य एवारोप्यते येषु त्वारोप्यते ते ··· अनारब्धावयविषु तेष्वारब्धावयवितया विभ्रम्यते । भैवम् । तेषामनुदाहरणीयत्वात् KhaṇḍanKhā. 1142. 3; किमिदं विशेषस्मरणम् । जनिधातुग्रहणेनेति चेत् । तर्ह्यात्मन आकाशस्संभूत इत्यादीनामनुदाहरणीयत्वं स्यात् NyāySu.(Ja.) 202A.13 (*on* i. 4. 6); 'त्यागः सप्तसमुद्र° ···' इति श्रीवत्सलाञ्छनोक्तमुदाहरणं परास्तम् । तस्य गुणीभूतव्यङ्ग्यत्वेन रसध्वनिप्रसङ्गेऽनुदाहरणीयत्वात् RasGaṅ. 48.1.

अनुदाहार (an-udāhāra) *adj.* without utterance, not capable of being spoken धर्मः ··· अनुदाहारः LaliVi. 25.0(6) [DBHS. under उदाहार]

अनुदाहार्यता (anudāhārya-tā) *f.* the state of being what is not fit to be cited नैषां चमत्कारे वैलक्षण्यमस्तीत्यनुदाहार्यतैव RasGaṅ. 388. 16.

अनुदाहृत (un-udāhṛta) *adj.* [*f.* -ā] not mentioned, not cited दुर्बलस्य कुतः प्रज्ञा पुरस्तादनुदाहृता MahāBhā. xii. 140.7; अनुदाहृतवाक्यान्तरपर्यालोचनायामपि प्रवृत्तस्त्वम् ŚrutaPra. iA. 40.32 (*on* i. 1.1); सर्वशब्देनानुदाहृतश्रुतिस्मृतीतिहासपुराणवचांसि तदनुग्राहकतर्कजातं च विवक्षितम् ŚrutaPra. ii. 656. 10 (*on* iv. 4.22); ii. 181. 28 (*on* i. 4. 20); वाक्यशेषश्च वार्त्तिके विशिष्यानुदाहृतोऽपि सामान्योक्त्यैवास्तीत्यनुमीयते MīmāKau. i. 72. 11 (*on* i. 3.9)

अनुदाहृतत्व (anudāhṛta-tva) *n.* the state of not being mentioned यत्तु भाष्यकारेण व्यपवर्गदर्शनमुक्तं तद्यदि दर्शपूर्णमासाविष्टैतदेवाभिप्रेतं ततः पुनरुक्तमथान्यत्तदप्यनुदाहृतत्वान्न ज्ञायते TantrVā. 637.11 (*on* ii. 4.7); भाष्ये तु व्यवस्थितविभाषाया अनुदाहृतत्वाद् उभयप्रयोगो लक्ष्यते DurghVṛ. *on* i.1.5; स यश्चायमिति वाक्योदाहरणं पूर्वं विषयवाक्यस्यानुदाहृतत्वात्कृतमशरीरत्वयुक्तिसूचनार्थं च TattvPrakā. 29B.4 (*on* i. 2. 1); यथोक्तदृक्सूत्रजदृष्टिपाताभावादिनाद्यैरनुदाहृतत्वात् । यच्चक्रचक्रार्धरवीन्दुभेदात्स्यात्क्रान्तिसाम्यं न हि पातसंज्ञम् SiddhāTaVi. 330. 21; अनुदाहृतत्वमप्यसिद्धम् MayūMāli. 94. 11 (*on* ii. 1.1)

अनुदाहृति (an-udāhṛti) *f.* **I** non-mention श्रुतेः सामान्यधर्माणां विशेषस्यानुदाहृतेः । अप्रतिष्ठं यदत्रैतज्ज्ञानं तत्संशयं विदुः Kāvyālaṅ.(Bh.) 4.17; हिरण्यश्मश्रुमूर्यादिमूर्तीनामनुदाहृतेः । अविरुद्धं निर्गुणत्वम् PañcDa. 9. 71; **II** non-acceptance परपक्षानुपादानं तद्वृत्तेश्चानुदाहृतौ । कथमन्यतरासिद्धहेत्वाभासव्यवस्थितिः Kāvyālaṅ.(Bh.) 5.23.

अनुदाहृत्य (an-udāhṛtya) *ger.* **A** not having cited यानि स्मृतिवचनान्यर्थमात्रमेव प्रतिपाद्य मूलभूताः श्रुतीरनुदाहृत्य निवृत्तव्यापाराणि TantrVā. 114. 4 (*on* i. 3.4); **B** not having mentioned or referred to भाष्यकारेण पूर्वं चमसमनुदाहृत्य चमसवदिति चेदिति सूत्रमुपन्यस्तम् TantrVā. 1039. 7 (*on* iii. 5. 9); 340.11 (*on* ii. 1.1)

अनुदाह्रियमाणता (anudāhriyamāṇa-tā) *f.* the state of being that which is not being mentioned उदाह्रियमाणतायामनुदाह्रियमाणतायां च कस्यचिदेतत् प्रत्यवस्थानमस्थाने KhaṇḍanKhā. 174.8.

अनुदिग्धाङ्ग (anudigdhāṅga) *adj.* whose body is besmeared with कुङ्कुमेनानुदिग्धाङ्गोऽगुरुणा गुरुणापि वा । लघूष्णैः प्रावृतः स्वप्यात् AṣṭāSaṁ. i. 15.19 (1. 4)

अनुदित् (an-udit) *adj.* (a verbal base) not having the indicatory vowel '*u*' नो व्यञ्जनस्यानुदितः SiddhaHe. iv. 2. 45.

¹अनुदित (án-udita) *adj.* [*f.* -ā] [P. vi. 1. 15] **AI** not uttered, not recited न नौ मन्त्रा अनुदितास एते मयस्करन् RV. x. 95. 1 (*but* PW., MW. unutterable, blamable); ŚatBr. XI. v. 1. 6; धास्युर्योनिं प्रथम आ विवेशा यो वाचमनुदितां चिकेत AV. v. 1. 2; नमो वाचे या चोदिता या चानुदिता TaiĀ. iv. 1. 1 (364.1); अनुदितामुदिता ससमुच्चे उच्यमानमुदिन-(? ना) प्रसारिणा, वदिः APrāti. 217[m]; **AII** not mentioned यथैव यागेनेत्यनुदितं संबध्यते तथैवोदुम्बरेणेति TantrVā. 38. 13 (*on* i. 2. 19); **AIII** not asked अभिवल्लभधाम बद्धरागा ययावनुदितापि विदग्धदूती HarVi. 23. 48; **B** who does not invoke ऋषिक्रमेण स्वस्यैकार्षद्व्यार्षत्र्यार्षपञ्चार्ष-

सप्तार्षाच्चूडा विभजेदनुदितस्यैकाम् VaikhāGS. 3.23.

²अनुदित (án-udita) *adj.* **A1** not (yet) risen, not appeared forth यदुदिते सूर्य आदधीताग्नेयाद्वर्णादियाद्यदनुदित ऐन्द्रादनुदितेऽपर आधेयः KāṭhS. 8.3 (i. 86.4); KapiKaS. 6.8 (67.16); (इन्द्रः) तस्य (नमुचेः) व्युष्टाया-मनुदित आदित्येऽपां फेनेन शिरोऽछिनत् PañcBr. xii. 6.8; अनुदितस्सूर्यैः। न वा एतद्दिवा न नक्तम् TaiBr. I. vii. 1.7; ŚatBr. XII. vii. 3.3; यदनुदिते सूर्ये प्रातर्जुहुयात् TaiBr. II. i. 2.10; यदुभे दिवा वा नक्तं वा जुहुयादहोरात्रे मोहयेद् व्युष्ट्यै स्वाहेत्यनुदितऽआदित्ये जुहोति ŚatBr. XIII. ii. 1.7; अनुदिते सूर्ये परिदध्याद् यं कामयेत पापीयान् स्यादिति JaimiBr. 1.213; तद्यदेभ्यस्तत् साम प्रायच्छदेतमेवैभ्यस्तदादित्यं प्रायच्छत् । स यदनुदितस्स हिङ्कारः JaimiUBr. i. 12.4; नाधीयीतास्तमित आदित्ये नानुदिते BaudhŚS. i. 297.11; BaudhGS. iii. 4.34; ततः प्राञ्चमुद्धृत्यानुदित आदित्ये रथन्तरे गीयमान आसीनः संभारेषु गार्हपत्यमादधाति BhārŚS. v. 6.6; नानुदिते सूर्य उपांश्वन्तर्यामौ जुहुयात् ĀpaŚS. xii. 13.11; समेत्य वीरा राजानं तदा त्वनुदिते रवौ। विप्रजग्मुः MahāBhā. xi. 10.23; समुद्रात् पश्चिमात्पूर्वम् ...। क्रामत्यनुदिते सूर्ये वाली व्यपगतक्लमः Rāmā. iv. 11.4; नेष्यतेऽञ्जनम् ... शिरःस्नातेऽतिशीते च रवावनुदितेऽपि च SuśruS. vi. 18.71; iv. 28.3; उषस्युषसि यत् स्नानं क्रियतेऽनुदिते रवौ। प्राजापत्येन तत्तुल्यं महापातकनाशनम् BṛParāSm. 2.92; तस्मादनुदिते सूर्ये समुत्थाय महीपते। उपतिष्ठेन्नरस्संध्यामस्वपंश्च दिनान्तजाम् ViṣṇuP. iii. 11.103; अनुदितौषसरागः। आययावहरिदश्वविपाण्डुस्तुल्यतां दिनमुखेन दिनान्तः Kirātā. 9.8; जुहोत्यनुदिते भानौ VedavyāSm. 3.4; ततोऽनुदित एव भास्करे प्रातःकाले चतुर्ष्वपि द्वारेषु वृत्ते महद्युद्धे दुर्गाभ्यन्तरगृहेषु काकैरेकदाग्निर्निक्षिप्तः Hitopa. 3.135(1); चतस्रस्तस्य चतसृष्वाशास्वोषधयोऽद्भुताः । सन्ति भानावनुदिते RāmC. 35.95; अनया त्वर्ककुण्डेऽस्मिन्पुष्ये मासि रवेर्दिने । स्नातं त्वनुदिते सूर्ये SkandP. iv. 47.54; VīraMi.(Tīrtha.) 306.1; प्रभातायां तु शर्वर्यां भास्करेऽनुदिते तथा। स्नायीत भार्गवश्रेष्ठ विधिदृष्टेन कर्मणा ViṣṇuDhaP. ii. 106.2; भानौ चानुदिते वापि उत्थाय च तपोधनाः(? नः)। गृहं मार्जयते नित्यम् VarāP. 209.16; अम्भसः प्रसृतान्यष्टौ रवावनुदिते पिबन्। वातपित्तगदान्हन्ति SiddhYo. 69.31; ŚārṅgaPa. 3047; BhojanKu. 190.17; प्रातस्त्वनुदिते भानौ विधानेन ... पूजयित्वा च देवेशम् PadmP. iv. 86.35; उपविष्टो ह्यनुदिते सूर्ये संध्यां भजेद् द्विजः ĪśānŚiPa. i. 9.23; ii. 3.41; आरुह्य तुरगम् ...। गच्छेदनुदिते भानौ राजा श्यामलकञ्चुकः Mānaso. iv. 15.1704; प्रादोषिकेऽप्यनुदितेऽपि चन्द्रे नैश्यस्त्वपो नैशिकमौ(? मो)षधीनाम्। प्रादोषदीपन्ति तमो हरन्त्यः DevīBhāKā. 16.44; अस्तमितेऽपि सूर्ये कियन्ति हि तस्य तेजांसि मुहूर्तमनुवर्तन्तेऽनुदितेऽपि। तस्मिन् कियन्ति चित्प्रवर्तन्ते VīraMi. 75.5 (*on* 1.24); दृश्यतेऽनुदिते यस्मिन्नुदिते नैव दृश्यते। जगदेतन्नमस्तस्मै कस्मैचिद्बोधमानवे RasGaṅ. 188.15; कथमिहानुदितेऽपि च[illegible]सि चन्द्रिकाप्रसरः MukundĀ. 234.6; **A11** [Loc.] at the time when the sun has not yet risen, i.e. before sunrise or at dawn एतद्वा अग्निहोत्रमन्येद्युर्हूयते यदस्तमिते सायं जुहोत्यनुदिते प्रातः AitBr. 25.4(654); स योऽनुदिते जुहोति यथैतच्छ्रेण दायात्ताद्वक् AitBr. 25.5(664); 25.6(665); मीमांसन्ते ... योऽनुदिते जुहोति संनिहितायैवैनमहते देवायातिथ्यं करोति तस्मादनुदिते होतव्यम् KauṣīBr. 2.9 (7.17); प्राणापानावेव यदुपांश्वन्तर्यामौ तयोर्वा उदितेऽन्यमनुदितेऽन्यं जुहति KauṣīBr. 12.4 (55.3); ŚaiBr. IV. i. 2.12; ŚatBr.(K.) V. i. 2.8; JaimiBr. 2.37; 2.38; उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहोदेष्यते स्वाहोद्यते स्वाहेत्यनुदिते जुहोति TaiBr. III. viii. 16.4; तं केऽनुदिते मथित्वा। तमुदिते प्राञ्चमुद्धरन्ति ŚatBr. II. i. 4.8; ŚatBr. K.) I. i. 4.7; VārāŚS. I. iv. 2.9; यत्प्रातरनुदिते जुहोत्यथैतेभ्य एवैभ्य एतज्जुहोति ŚatBr. II. iii. 1.9; II. iii. 3.9; पुरा ह्यायुषो म्रियते योऽनुदित आधत्ते ŚatBr. (K.) I. i. 4.8; उदितेऽनुदिते चैव ... पक्षहोमं तु कारयेत् AVPari. 23(7).4; अनुदिते जुहुयात् BaudhŚS. i.i. 101.4; ĀpaŚS. xii. 13.12; xii. 13.13; HirŚS. viii. 3.57 (830.19); यो ह्यनुदिते स सायमग्निहोत्रभक्तिर्य उदिते स प्रातरग्निहोत्रभक्तिः BaudhŚS. iii. 246.16; व्युच्छन्त्यां प्रातर्व्युष्टायामुदितेऽनुदिते वा VārāŚS. I. v. 2.8; प्रातर्जुहोत्यनुदिते KātyŚS. iv. 15.1; vii. 4.17; पूर्ववज्जन्तुप्रतिमं ग्रावाणं चान्तर्याममप्यनुदिते गृह्णातीत्येके VaikhāŚS. 15.15; अनुदिते उदिते वाधास्यमानः आकृतिलोष्टेत्याद्युपस्थानान्तम् VaitāSū. 5.12; अनुदित उदकग्रहणम् ŚāṅkhāGS. vi. 2.4; पुरोदयात् प्रातः प्रादुष्कृत्योदितेऽनुदिते वा प्रातराहुतिं जुहुयात् GobhiGS. i. 1.28; DrāhyGS. i. 5.9; उदितेऽनुदिते वापि श्रद्दधानो जितेन्द्रियः। वह्निं जुहोति धर्मेण MahāBhā. xii. 60.47; नैवापः शुद्धिकारणम्। यस्मिन्ननुदिते तस्मै नमः ... भास्वते ViṣṇuP. iii. 5.22; तथानुदिते होतव्यम् ManuBh. i. 71.20 (*on* 2.10); विष्णोरनुदिते ... विशेषार्चनस्य पर्वकालो व्याख्यातः PārāSū. 65.24; ज्योतिरग्निस्तथा सायं सम्यक् चानुदिते मृषा LiṅgaP. i. 26.36; प्रातः प्रातरनृतं ते वदन्ति पुरोदयात् जुह्वति येऽग्निहोत्रमित्यनुदिते होमनिन्दात्वेनाभासमानापि तस्मादुदिते होतव्यमिति विध्येकवाक्यत्वात् स्तुतिरेव NyāySu.(So.) 38.17 (*on* i. 2.7); अनुदितेऽपि दर्शपूर्णमासयोस्तन्त्रप्रक्रमं सामर्थ्यात् दर्शयति SaṅkarKāBh. 120.20 (*on* iii. 1.6); **B** which has not (yet) come into existence शक्तिर्भगवतः ... उदितानुदिताकारा SītāU. 6; यथा हि प्रध्वस्तानामनुदितानामालेख्याकारा वर्तमाना एव, तथातीतानामनागतानां च पर्यायाणां ज्ञेयाकारा वर्तमाना एव भवन्ति TattvPradī.(A.) 50.10 (*on* 1.37); अनुदितमुदितं जगत्प्रबन्धं भवभयतोऽभ्यसनैर्विलोक्य ... जीवो भवति विमुक्तः YogVā. iii. 54.74; सवितुरिव प्रकाशस्वभावस्यात्मनोऽभ्रपटलमिव ज्ञानावरणीयाद्याच(? व)रणम्। तस्योदितस्य क्षयेऽनुदितस्योपशमे च यः प्रकाशाविर्भावः सा सहजा प्रतिभा Kāvyānu. (He.) 5.10; **C** not originated, not manifested प्रमातृमानतन्मेयेष्वागमापायिषु त्रिषु। अलुप्तानुदितो बोधः प्रथते प्रत्यगेकलः BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 1000.

अनुदितकाल (anudita-kāla) *m.* time before sunrise, dawn निन्दायामप्युदितानुदितकालसंयोगभेदात् गुण एव भेदकः। उदितहोमवादिनो ह्यनुदितहोमं निन्दन्ति TantrVā. 639.19 (*on* ii. 4.8); अग्निहोत्रनामनि होमे तदनुवादेनैकं वाक्यमुदितं कालं विधत्ते, अन्यच्चानुदितकालम् TātpaṬ.(Vā.) 421.24 (*on* ii. 1.57); उदयात्पूर्वमरुणकिरणवान् प्रविरलतारकोऽनुदितकालः ManvaMu. 36.13 (*on* 2.15)

अनुदितकुसुम (anudita-kusuma) *adj.* amongst which the flowers have not blossomed तुलयति चरणश्चलद्भ्रुवो विरहितमौक्तिकनूपुरध्वनिः। अनुदितकुसुमं च पल्लवं व्यपगतहंसरवं च पङ्कजम् UnmaRā.(Vi.) 81.

अनुदितचक्रार्ध (anudita-cakrārdha) *n.* invisible (*lit.* non-arisen) half of the zodiac अनुदितचक्रार्धयुतैरन्तर्बहिरन्यथा वदन्त्येके। लक्षणरूपविभूषणयोगस्तासां शुभैर्योगात् Sārā. 9.22.

अनुदितच्छाय (anudita-cchāya) *adj.* from which the shade has not appeared तटाटवीं पर्यटतोस्तयोरग्रे ... कोऽपि महसां राशिराविरासीत्।... तन्मध्ये वीक्ष्य कंचित्पुरुषमनुदितच्छायहस्तातपत्रम्।... अनयोः प्रश्रयाश्चर्यलब्धाद् द्वैराज्यादाकुलाभूद्यदुकुरुवरयोस्तत्क्षणं चित्तसीमा BhārCam. 3.102 (comm. तस्य तेजोराशेर्मध्ये अनुदिता अनुत्पन्ना छाया अनातपः यस्मात्)

अनुदिततारागण (anudita-tārāgaṇa) *m.* group of stars or starry cluster not arisen (रेणुरुत्पपात) तेन ... अनुदिततारागणनिवहेन बहुलनिशाप्रदोषेण ... त्रिभुवनमलङ्घ्यत रजसा Kād. 116.10.

अनुदितत्व (anudita-tva) *n.* the state of not being offered before sunrise युक्तं समविकल्पत्वमुदितानुदितत्वयोः। न काचिदत्र पूर्वोक्ता सदसत्त्वविरोधिता TantrVā. 108.22 (*on* i. 3.4); अन्योन्यनिन्दयेतरेतरविधाने तुल्यार्थयोरुदितानुदितत्वयोः कर्मणि विकल्पो भविष्यति TantrVā. 647.15 (*on* ii. 4.20)

अनुदितदर्पप्रातिभ (anudita-darpaprātibha) *adj.* the glory of whose pride has not been declared तमपि समरसीमन्येष भङ्क्तास्मि भीष्मं भुवनविदितशक्तिर्यत्र तान्तः कृतान्तः। धनुरनुदितदर्पप्रातिभं कुम्भकेतुर्भजतु च भुजयोर्मे गौरवं गाहमानः PārthPa. 18.

अनुदितपूर्व (anudita-pūrva) *adj.* which has not arisen before पृथुकलारिभोगैः प्रापितेषु प्रसादैर्गुरुबलभुजसारेष्वेवमस्मासु सत्सु। कथमनुदितपूर्वः शत्रुशङ्काकलङ्को विशति यशसि शुभ्रे Kapphiṇā. 4.11.

अनुदितप्रबोधप्रभाव (anudita-prabodhaprabhāva) *adj.* in whom the power of knowledge has not (yet) arisen अनुदितप्रबोधप्रभावानामिदानींत(न)जन्मिनामिदमभ्रान्तमिति प्रतिभाति PramāVāBh. 280.2.

अनुदितप्राय (anudita-prāya) *adj.* almost not described भवतानुदितप्रायं यशो भगवतोऽमलम् BhāgP. i. 5.8.

अनुदितबहुविभ्रम (anudita-bahuvibhrama) *adj.* wherein not many amorous gestures have developed अनुदितबहुविभ्रमं वधूनां अभिनवयौवनमन्वभुङ्क्त नाथः Yādavā. 24.15.

अनुदितबाधकज्ञान (anudita-bādhakajñāna) *adj.* in whose case the sublating knowledge has not arisen तत्र (सोपाधिकत्वे) देशकालविषयभ्रमेष्वपि वस्त्वन्तरस्योपाधित्वाद् अनुदितबाधकज्ञानेषु (पुरुषेषु स्थितासु) भ्रान्तिष्वपि (?) चोदयितृपुरुषज्ञानेन बाधितत्वाच्च विशेषणविशेष्यांशसिद्धेर्विशिष्टोपाधिसिद्धिः ŚrutaPra. iA. 130.3 (*on* i. 1.1); अनुदितबाधकज्ञानस्य भ्रान्तस्य सुषुप्त्याद्यभावप्रसङ्गात् ŚatDū. 69.28.

अनुदितभूतिविक्रिय (anudita-bhūtivikriya) *adj.* in whom excitement due to prosperity has not arisen (कपिचक्रवर्ती) आस्पदाधिगमगर्वितोऽस्तु वाप्यस्तु वानुदितभूतिविक्रियः। आवयोः...अधिगम्य एव सः RāmC. 2.52.

अनुदितरागद्वेषद्वैत (anudita-rāgadveṣadvaita) *adj.* in whom duality (like) desire and aversion has not appeared सर्वत्राप्यनुदितरागद्वेषद्वैतस्य ... सर्वतः साम्यम् TattvPradī.(A.) 334.4 (*on* 3.41)

अनुदितललाटदृश् (anudita-lalāṭadṛś) *adj.* in whom the (third) eye on the forehead has not (yet) appeared (अर्जुनम्) तम् ... जनाः। रुद्रमनुदितललाटदृशं ददृशुः Kirātā. 12.14.

अनुदितवचन (anudita-vacana) *adj.* who has not spoken a (single) word अनुदितवचनं नवप्रियं मां गणयसि गर्वितमन्यवारितं वा RāghPāṇ. (Dha.) 15.25.

अनुदितवासन (anudita-vāsana) *adj.* in whom craving or longing has not arisen अनुदितवासनो हि जीवो भवति विमुक्तः YogVā. iii. 54.74.

अनुदितशौर्यश्रान्ति (anudita-śauryaśrānti) *adv.* in such a manner that fatigue due to valour has not arisen अवितथमथवैते यूयमस्पृष्टकोपाश्चिरमनुदितशौर्यश्रान्ति विश्राम्यतैवम् Kapphiṇā. 4. 36.

अनुदितसंख्यता (anudita-saṅkhyatā) *f.* the state of being that whose fixed measure is not specified सौवर्णे चाक्षिणी कुर्यात् शृङ्गे चागुरुकाष्ठजे । अत्र, सुवर्णादेरनुदितसंख्यतया यथाशक्ति विधानम् CaturCin. i. 413. 12.

अनुदितसट (anudita-saṭa) *adj.* on whom mane has not appeared व्याधूयांसावनुदितसटौ ··· सिंहशावाः ··· चण्डध्वनितजलदं व्योम निर्मा(? र्भा)लयन्ति SaduktiKa. 251.18; 251. 23.

अनुदितसंबन्ध (anudita-sambandha) *adj.* of which the relation with the conventional meaning is not (yet) arisen स एव योज्यते शब्दैर्न खल्विन्द्रियगोचरः । अव्यापृतेन्द्रियस्यान्यवाङ्मात्रेणाविभावनात् । न चानुदितसंबन्धः स्वयं ज्ञानप्रसङ्गतः PramāVār. 3.132.

अनुदितहास (anudita-hāsa) *adj.* in whom laughter has not appeared परं हसन्तं दृष्ट्वा स्वयं विभावानपश्यन्नपि हसन् लोके दृष्टः । तथा विभावादिदर्शनेऽपि गाम्भीर्यादनुदितहासोऽपि । परकीयहासावलोकेन तत्क्षणं हासविशेषः संपद्यत एवेति स्वभावः AbhinBhā. i. 314.18 (*on* 6.49); Kāvyānu.(He.) 90. 17.

अनुदितहोम (anudita-homa) *m.* offering (of the Agnihotra-oblation) before sunrise यस्यानुदितहोमेऽभिप्रेतेऽग्निहोत्रमहुतं सूर्योऽभ्युदियात् BhārŚS. ix. 11.4; येऽग्निहोत्रं दिवाकीर्त्यमदिवा कीर्तयन्तः सूर्यो ज्योतिर्न तदा ज्योतिरेषामिति केचिच्छाखिनोऽनुदितहोमं निन्दन्ति ŚābaBh. 632.15 (*on* ii. 4.8); यः पूजां पूज्याय प्रथममेव गृहीत्वोत्तिष्ठते स साधुर्यस्त्वतिक्रान्तं व्याहृत्य पूजयति नासौ सम्यक्पूजकः । तस्मादनुदितहोम एव कर्तव्यः TantrVā. 640.1 (*on* ii. 4.8); अनुदितहोमादेरन्यत्र स्तुतिदर्शनात् । अतत्परत्वं निन्दायास्तथात्रापि भविष्यति ĀgaPrā. 52.15; उदितहोमिनामनुदितहोमो निन्द्यः PrakaVi. 955.17; ŚivārkaMaDī. ii. 282. 15 (*on* iii. 3. 1); उदितहोमिनामनुदितहोमे, अनुदितहोमिनां च उदितहोमे प्रायश्चित्तम् MīmāKau. ii. 115.24 (*on* ii. 4. 8)

अनुदितहोमनिन्दा (anuditahoma-nindā) *f.* condemnation of the offering (of the Agnihotra-oblation) before sunrise एकत्रोदितहोमो विधीयतेऽनुदितहोमनिन्दया ManuBh. i. 71. 21 (*on* 2. 10); अनुदितहोमनिन्दा उदितहोमप्रशंसार्था ĀgaPrā. 52.4; BrahmSūBh.(Rā.) 507.7 (*on* ii. 2.42); VedāntKa. 473.25 (*on* iii. 3. 57); ŚatDū. 232. 13; प्रातः प्रातरनृतं ते वदन्ति पुरोदयाज्जुह्वति येऽग्निहोत्रं दिवाकीर्त्यमदिवा कीर्तयन्तः सूर्यो ज्योतिर्न तदा ज्योतिरेषामित्यनुदितहोमनिन्दा VedāntKa. 392. 2 (*on* iii. 3.1); उदितहोमविधिसंनिधौ अनुदितहोमनिन्दा MīmāKau. ii. 115. 7 (*on* ii. 4.8); MayūMāli. 181.9 (*on* ii. 4.2)

अनुदितहोमनिन्दावत् (anuditahomanindā-vat) *adv.* like the condemnation of the offering (of the Agnihotra-oblation) before sunrise 'चतुर्षु वेदेषु पुरुषार्थमलभमानः' इति चानुदितहोमनिन्दावत् VedāntDī. 115.1 (*on* ii. 2.39); TristhaSe. 130. 29; उदितहोमसंनिधौ अनुदितहोमनिन्दावत् VīraMi (Āhnika.) 252. 11.

अनुदितहोमप्रारम्भ (anuditahoma-prārambha) *m.* commencement of the offering (of the Agnihotra-oblation) before sunrise अनुदितहोमप्रारम्भे तत्त्यागे च उदितहोमनिन्दा VedāntKa. 473. 26 (*on* iii. 3.57)

अनुदितहोमवत् (anuditahoma-vat) *adv.* like the offering (of the Agnihotra-oblation) before sunrise महत्त्वाणीयस्त्वयोस्तूदितानुदितहोमवत् ··· विकल्पो भविष्यति ŚivārkaMaDī. ii. 315.12 (*on* iii. 3. 19); यद्यपि प्रातःसंध्यायाः सूर्योदये समाप्तिः, तथापि वचनबलादनुदितहोमवद्भविष्यति NirṇaSi. 144.20; BhāṭṭCan. 118.17 (*on* xvi. 3.11)

अनुदितहोमविधान (anuditahoma-vidhāna) *n.* injunction of the offering (of the Agnihotra-oblation) before sunrise उदितानुदितहोमविधानं वैकल्पिकत्वेनोपपन्नमित्युभयथाप्यवैगुण्यं भवति ŚivārkaMaDī. ii. 282. 19 (*on* iii. 3. 1)

अनुदितहोमविधि (anuditahoma-vidhi) *m.* injunction of the offering (of the Agnihotra-oblation) before sunrise या उदितहोमनिन्दा सा न तत्प्रतिषेधार्था किं तर्ह्यनुदितहोमविध्यर्था ManuBh. i. 75.16 (*on* 2.15); अनुदितहोमविधिसंनिधौ च तदितरनिन्दा MīmāKau. ii. 115. 9 (*on* ii. 4. 8)

अनुदितहोमविषय (anuditahoma-viṣaya) *adj.* referring to the offering (of the Agnihotra-oblation) before sunrise ब्रह्मचार्याहिताग्निश्च शतमष्टोत्तरं जपेत् ।··· शतमष्टोत्तरमित्यनुदितहोमविषयम् SmṛtiCan. ii. 398.13; सूर्योदयावधि सावित्रीजपोऽनुदितहोमविषयः VīraMi.(Paribhāṣā.) 19. 21.

अनुदितहोमव्यतिक्रम (anuditahoma-vyatikrama) *m.* violation of the offering (of the Agnihotra-oblation) before sunrise केचिदनुदितहोमव्यतिक्रमे प्रायश्चित्तमामनन्ति ŚābaBh. 633. 7 (*on* ii. 4.8); केषांचिच्छाखायामुदितहोमव्यतिक्रमे प्रायश्चित्तं केषांचिदनुदितहोमव्यतिक्रमे ŚivārkaMaDī. ii. 282.18 (*on* iii. 3.1)

अनुदितहोमश्रुति (anuditahoma-śruti) *f.* Vedic statement about the offering (of the Agnihotra-oblation) before sunrise उदितानुदितहोमश्रुत्योरपि स्वपठितत्वविशेषणैकार्थादरापत्तेः MīmāKau. i. 26. 10 (*on* i. 3.4)

अनुदितहोमिन् (anudita-homin) *adj.* who makes an offering (of the Agnihotra-oblation) before sunrise अनुदितहोमी गायत्रीलोकमाप्नोति AitBr. 25.4(658); अनुदितहोमी चोदयात् (ब्रह्मचारी भवेत्) ĀśvaŚS. I. ii. 2. 8; (अग्निहोत्रं जुहुयात्) उदितहोमिनामहरादौ अनुदितहोमिनां निशान्ते ManuBh. i. 339.22 (*on* 4. 25); ननु च 'नान्तरा विरमेत्' इति जपमध्ये विरमणनिषेधादनुदितहोमिन आहिताग्नेर्विरमणासंभव एव । मैवम् SmṛtiCan. ii. 399. 2; अनुदितहोमिनां च उदितहोमे प्रायश्चित्तम् MīmāKau. ii. 115. 24 (*on* ii. 4.8); BhāṭṭDī. iv. 265. 9 (*on* xii. 3. 6)

अनुदितहोमोक्ति (anuditahomokti) *f.* statement regarding the offering (of the Agnihotra-oblation) before sunrise न चानुदितहोमोक्तावुदितोक्तिरनर्थिका TantrVā. 168.24 (*on* i. 3. 4)

अनुदितांशतुल्य (anuditāṁśa-tulya) *adj.* (time) equal to (the rising period of) the portion of the *lagna* which has not yet risen मोहस्तु मृत्युसमयेऽनुदितांशतुल्यः Bṛhajjā. 25.12.

अनुदिताग्निहोत्रहोम (anuditāgnihotrahoma) *m.* rite of offering the Agnihotra (-oblation) before sunrise उदितानुदिताग्निहोत्रहोमविधिवद् अतिरात्रगतषोडशिग्रहणवच्च सहस्रशः श्रुतयोऽप्यसंभवद्युगपदनुष्ठानार्थतया परस्परविरुद्धा दृश्यन्ते TantrVā. 84. 3 (*on* i. 3.3)

अनुदितादित्य (anuditāditya) *m.* the sun which has not yet risen अनुदितादित्ये संध्योपास्तिकरो भवेत् BṛParāSm. 2.84.

अनुदितानस्तनित्यप्रकाश (anuditānasta-nityaprakāśa) *adj.* always shining forth because of non-rise and non-setting शान्तं ज्योतिः कथमनुदितानस्तनित्यप्रकाशं विश्वोत्पत्तौ व्रजति विकृतिम् PraboCan. 6.23 (112.8)

अनुदितानस्तमित (anuditānastamita) *adj.* neither originated nor perished (i. e. eternal) तस्माद् दृगात्मनि ··· अनुदितानस्तमितेनात्मप्रकाशेन प्रकाशमानेऽविषयत्वनिरूपणाज्ञानेनापि तस्याविषयत्वमेव दृढीक्रियते IṣṭaSi. 9. 13.

अनुदितानस्तमितकूटस्थबोध (anuditānastamita-kūṭasthabodha) *m.* immutable knowledge which is eternal अनुदितानस्तमितकूटस्थबोधमात्रस्वाभाव्यादात्मनो दुस्संभाव्योऽविद्यासद्भावः NaiṣkaSi. 170. 5.

अनुदितानस्तमितज्ञान (anuditānastamita-jñāna) *n.* eternal knowledge अनुदितानस्तमितज्ञानात्मनावस्थितं परमात्मानं दर्शयितुमाह ŚvetāUBh. 170.4 (*on* 3.19); 242.16 (*on* 6. 20); ध्यायेत् ··· ब्रह्म ··· अनुदितानस्तमितज्ञानात्मनावस्थितं परमात्मानमोमिति SanatBh. 189.8 (*on* 1. 6); 226.12 (*on* 1.31); 293.18 (*on* 4. 5)

अनुदितानस्तमितप्रकाशत्व (anuditānastamitaprakāśa-tva) *n.* the state of having an eternal light or knowledge प्रत्यभिज्ञानं विना कथं नित्यत्वमात्मनस्तवापीति चेत्, कौटस्थ्यादनुदितानस्तमितप्रकाशत्वात् ··· तस्य IṣṭaSi. 89. 18.

अनुदितानस्तमितविज्ञान (anuditānastamita-vijñāna) *n.* eternal knowledge वाक्यावगम्यस्यार्थस्यानुदितानस्तमितविज्ञानमात्रस्वभावस्य ··· प्रतिपन्नत्वात् NaiṣkaSi. 139. 4; अनुदितानस्तमितविज्ञानात्ममात्रस्वरूपत्वाद्दुस्संभाव्या विद्या NaiṣkaSi. 172. 7.

अनुदितानस्तमितस्वरूप (anuditānastamita-svarūpa) *n.* one's own eternal nature अपरे तु ··· अनुदितानस्तमितस्वरूपप्रकाशं स्वयंज्योतिषमिमम् (आत्मानम्) अभिदधति ĀtmaSi. 3.4; तदायत्तप्रकाशोऽचिदहंकारोऽनुदितानस्तमितस्वरूपप्रकाशम् ··· अनुभवमभिव्यनक्ति BrahmSūBh.(Rā.) 46.20 (*on* i. 1.1); अत्राहुः ब्रह्मशब्दनिर्दिष्टं विचार्यम्, अनुदितानस्तमितस्वरूपैकप्रकाशम् ··· चेति ŚatDū. 51. 19.

अनुदितानस्तमितावगति (anuditānastamitāvagati) *f.* eternal knowledge अनुदितानस्तमितावगतिमात्रशरीर आत्मापि सत्रविचारितप्रसिद्धाविद्यामात्रव्यवहित एवातथैवेक्ष्यते NaiṣkaSi. 171. 4.

अनुदितान्यसितातपवारण (anuditānyasitātapavāraṇa) *adj.* in front of whom another white parasol was not raised (i. e. whose

sovereignty was not challenged) उपगतोऽपि च मण्डलनाभितामनुदितान्यसितातपवारणः। श्रियमवेक्ष्य स रन्ध्रचलामभूदनलसोऽनलसोमसमद्युतिः RaghuVa. 9.15.

अनुदित्वा (an-uditvā) *ger.* not having come into existence चिद्व्योमैवैत्य विश्वत्वं यथा स्वप्ने विनश्यति। अनुदित्वैव विश्वत्वं जाग्रदाख्ये तथैव च YogVā. vi(2). 103. 89.

अनुदिनकृतपाप (anudinakṛta-pāpa) *n.* sin committed everyday अनुदिनकृतपापबन्धयुक्तः पुरुषपशुर्न हि वासुदेवभक्तः ViṣṇuP. iii. 7.31.

अनुदिनचिन्तित (anudina-cintita) *adj.* contemplated or pondered over everyday देवैः स्यादनुदिनचिन्तितं गुहैतत् (फलम्) SkandP. ii(3). 8.37.

अनुदिनदान (anudina-dāna) *n.* the giving away of gifts everyday अयमनुदिनदानोत्कर्षितप्राणपर्वत्परिचरितचरित्रः स्वस्तिमानस्तु मन्त्री Suratho. 15.60.

अनुदिननवीना (anudina-navīnā) *adj.* (*f.*) new (i.e. increasing) everyday परिणतिरधुना … चकोरलोकस्य। द्विजराजैकाधीनानुदिननवीनास्ति कस्य नो विदिता PadyāTa. 226.

अनुदिनप्रवर्धमानप्रमोद (anudinapravardhamāna-pramoda) *adj.* having great joy increasing day by day अवनिपतिः … षष्टिवर्षसहस्राण्यनुदिनप्रवर्धमानप्रमोदोऽनयत् ViṣṇuP. iv. 6.48.

अनुदिनम् (anudinam) *adv.* **1** everyday, daily या कपिलाक्षी पिङ्गलकेशी कलिरुचिरनुदिनमनुनयकठिना NāṭyaŚā. 15.148; मानी प्राणी स धन्यो न पुनरनुदिनं तुल्यकुल्येषु दीनः ŚatTrayī. 179; AuciViCa. 29(12); SūktiRa. 102.20; ŚārṅgaPa. 254; अनुदिनं सत्कर्म संचीयतां विष्णुश्चेतसि धीयताम् ŚatTrayī. 364; 615; 637; सन्त्यर्था मम संचिताश्च बहुधा … इति भावयन्ननुदिनं संसारपाशावलिं छेत्तायं नु कथं मनोरथमयीं जीवो निरालम्बनः VijñāS. 76; अनादेयतृणान्यत्त्वा स्रवन्त्यनुदिनं पयः।… गावः BṛParāSm. 5.9; यवचूर्णं प्रातरुत्थाय द्विपलिकमनुदिनं प्राश्नीयात् KāmSū. 367.22 (7.1); भूतान्यनुदिनं यत्र जायन्ते मुनिसत्तम। नित्यसर्गो हि स प्रोक्तः पुराणार्थविचक्षणैः ViṣṇuP. i. 7.45; AgniP. 20.8; ViṣṇuP. ii. 12.5; दातव्योऽनुदिनं पिण्डः प्रेताय ViṣṇuP. iii. 13.11; iv. 2.114; vi. 1.57; तौ चानुदिनमागम्य पुत्रौ नागपतेः सुखम्। ऋतध्वजेन सहितौ चिक्रीडाते MārkP. 23.74; 35.38; धर्महानिश्चानुदिनमभार्यस्य भवेन्मम MārkP. 69.38; SkandP. v(2). 61.44; तेनासौ चरति व्योम्नि भास्वाननुदिनं दिवि। अथाङ्गानि तु सूर्यस्य प्रत्यङ्गानि रथस्य च MatsyaP. 125.42; आ शैशवादनुदिनं जनितापराधः VeṇīSaṁ. 6.571; प्रतिदिनमेकैकं नागमाहारयति (v.l. भुजंगमनुदिनं समाहारयति) वैनतेयः Nāgā. 4.4 (12); 4.4 (22); समारूढा प्रीतिः प्रणयबहुमानादनुदिनं व्यलीकं वीक्ष्येदं कृतमकृतपूर्वं खलु मया Ratnā. 3.15; शिवाभ्यो मांसबलिपिण्डमनुदिनं निशि समुत्ससर्ज Kād. 65.3; अहमनुदिनमाराधितमहीपालचित्तः DaśKuC. 18.16; 21.14; जीवोऽपि … अनुदिनममुना साकमभ्येति भूमौ ŚatŚlo. 6; 20; अनुदिनं दोधूयते मे मनः TāpaVa. 1.9; तच्चित्रं मदलेशमप्यनुदिनं य स्पृष्टवां न (Read स्पृष्टवान्न) क्वचित् EI. vi. 243.12; अनुदिनमेवं ध्यायति त्वां नरेन्द्रः RāghPāṇ.(Dha.) 13.42; हंसवार्तामनुदिनं पृच्छति देवः NalaCam. 5.5(10); स च किल कविरेवमनुदिनमाशास्ते SubhaDha. 1.2(3); 3.12; संयमाख्यं तपः शान्तं गजोऽय प्रीतमानसः। चकारानुदिनं तत्र BṛKathāK. 139.125; द्रव्यांभोधरराशिरप्यनुदिनं सन्तप्यमाने … जनसंसस्ये (Read जनतासस्ये) EI. ix. 52.30; xviii. 230.30; i. 127.18; कर्मप्रियोऽपि तथा पृथिवीश्वरनिदेशमनुदिनमनुतिष्ठन् YaśasCam. ii. 332.5; ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च त्रिकोणस्थाः समाहिताः। तत्र कुर्वन्त्यनुदिनं सर्वलोकादितोषणम् SkandP. ii(3). 7.53; ii(9). 5.25; कुर्वन्ति मम कर्माणि … सर्वाण्यनुदिनं भद्रे मम चित्तानुसारिणः VarāP. 142.50; सा … चकारानुदिनं तत्र शुश्रूषामादरात् पराम् BṛNāraP. 7.90; 8.1; अन्तः स्मरत्यनुदिनं भवतीं भवानि। यः DevīPañ. 3.11; मया कर्तव्यं किल चिन्तयत्यनुदिनं सा निष्क्रयं चेतसा CaṇḍaKau. 5.3; सुरगन्धर्वयोषितः। नृत्यन्त्यनुदिनम् BrahmP. 68.67; 245.35; नरः सोऽनुदिनं यज्ञं करोत्याराधनं रवेः BhaviP. 112B.26 (i. 163.31); 161A.1 (i. 107.11); तीर्थे चानुदिनं स्नानं तिलैश्च पितृतर्पणम्।… मधुसूदनतुष्टिदम् PadmP. iv. 89.53; लोका विषयिणो येऽत्र श्रुतिस्मृतिविवर्जिताः। धर्महीना ह्यनुदिनं मद्भक्तिरहिताः ĀdiP. 14.132; नवविधां भक्तिं कुर्वन्ननुदिनं द्विजः। नयत्यहोरात्रयामान् ĀdiP. 18.26; SaurP. 50.54; सानुदिनं पूज्य तुष्टाव तं विनायकम् GaṇeP. ii. 33.1; कन्दमूलफलादीनि लक्ष्मणोऽनुदिनं तयोः। आनीय प्रददौ AdhyāRā. iii. 4.12; vi. 11.85; मुक्तामणिः … कुत्रोड्डीय गतो ममेत्यनुदिनं निद्राति नान्तःशुचा KāvyPra. 621.4; AlaṅkāSa. 105.6; Subhāṣi. 1014; देवयानपितृयाणाख्ये गती स्मर्येते योगाङ्गतयानुदिनं स्मर्तुम् BrahmSūBh.(Rā.) 741.21 (*on* iv. 2.20); देशे तत्र ततः प्रभृत्यनुदिनं प्रष्टुं नवागन्तुकान् भूयो भूमिपतिः स नित्यपटहप्रोद्घोषणामादिशत् KathāSaSāg. v. 1.232; तुंगानामवनिभृतामनुदिनं दत्[त्]वा पदं मूर्द्धसु EI. xii. 277.76; xxii. 61.25; अनुदिनं तत्प्रतिद्रव्यमग्नौ हुत्वा विन्देत् सलिलकुसुमैस्तोयगेयांशुबिम्बे ĪśānŚiPa. i. 24.60; यत्सन्निधौ सान्द्रसुधासितिम्ना प्रासादमालानुदिनं विभाति EI. i. 360.52; अह्नो मुखेऽनुदिनमित्यभिपूज्य शौरिम् PañcaRā.(Nā.) iii. 11.2; Līlā. 120; Aparā. 291.14 (*on* 1.203); खेटा व्रजन्त्यनुदिनं निजवर्त्मनीमे GrahaGa. 23.10 (4.6); नीरुङ् न वेत्यनुदिनं तमश्वं स परीक्षितुम् … अपश्यत् PariPar. 3.65; 8.12; दिवा च अमांसं भोक्तव्यमिति चकारेण व्यक्तमेवानुदिनं यावदशौचममांसभक्षणम् HārLa. 159.14; सेवन्ते तं समन्तादनुदिनमबलाश्रेणयः RāghPāṇ.(Ka.) 1.26; यंल्लोक (Read यल्लोक)-दुःखदहनप्रतिभासनादि[स्वा]प्यायनानि कृपयानुदिनं करोति EI. ix. 185.2; नीत्वोर्ध्वं पुनरास्रवत्यनुदिनम् … वक्त्रं ते GopāKeCan. 118.19; एतस्याः किं नयनकमलस्यन्दिभिः सान्द्रसान्द्रैर्बाष्पोत्पीडैरनुदिनमपि त्वं न सिक्तालवालः PrasaRā. 6.20; EI. xii. 195.133; ix. 74.2; युद्धे भटप्रतिभटास्त्रविखण्डितानां रक्तं पिबन्त्यनुदिनं वसुधाधिपानाम् VasiS. 6.85; अनुदिनं स्मरणं कार्यम् ŚrutaPra. ii. 495.17 (*on* iii. 3.31); किं चास्याः … अङ्गैरनङ्गातुरैस्त्रुटयत्कञ्चुकजालकैरनुदिनं निस्सूत्रमस्मद्गृहम् SūktiMu. 41.2; Subhāṣi. 1053; दारिद्र्यम् … नश्यत्यनुदिनम्।… जिनार्चां रचयतः SindūPra. 11; स धार्मिकोऽप्यनुदिनमुपदेशदानेन श्रेष्ठिनं संतोषयति SamyaKau. 100.9; 43.10; लिङ्गस्थितेन वलयेन नितम्बिनीनां स्वामी भवत्यनुदिनं स तु जीवहेतुः RasRaSa. 11.103; 30.43; यशश्रीः। अनुदिनमधुनाप्युपेत्य मैत्रीं विलसति काकतिवीररुद्रकीर्त्या PratāYaBhū. 420.13; स इत्थमनुदिनं विडम्ब्यमानः … मातुलेन स्थापितो राज्ये तं निहत्य सत्य एव भूपतिर्बभूव PrabaCin. 16.5; तनुमार्जवस्त्रं विश्राणयत्यनुदिनम् … असौ ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 12.72; कर्मायशस्यमवशापतितं स्वकीयं कः श्लाघयत्यनुदिनं जगति त्वदन्यः BhikṣāKā. 17.2; कीर्तिः … भवतः …। सताम्भोनिधिमण्डलान्यधिगता त्वय्येकपत्नीव्रतख्यात्यै विष्णुपदं स्पृशत्यनुदिनं शेषस्य शीर्षण्यपि ŚārṅgaPa. 1263; SūktiSu. 87; अनुदिनमभ्यासदृढैः सोढुं दीर्घोऽपि शक्यते विरहः ŚārṅgaPa. 3958; Subhāṣi. 2045; PadyāTa. 164; तदीयचरणसेवनमनुदिनं कृत्वा … वसामः ŚaṅkaVi.(Ā.) 51.13; 160.8; 225.17; यत्तेजःशिखिनो [वि]पक्षवनितानेत्रांबुजातद्युतेः काष्ठान्ताक्रमणं [झ]टित्यनुदिनं नाभूद्विचारास्पदम् EI. ii. 415.22; स्नानपानलीलोत्सवादिकम्। आदमखानः … विदधेऽनुदिनम् RājTa.(Śrī.) 1(1).84; शकपतिपुरीं संनिरुध्याभितोऽसौ। तस्थौ पक्षद्वयमनुदिनं युध्यमानो हठेन HammīMaKā. 3.68; भीत्यापयान्त्यनुदिनं शतशः पिशाचाः Subhāṣi. 569; 957; 1712; 3188; कामिनीनां मनांसि। अनुदिनमसुरागाद्रञ्जयेद्यः सलीलं फलमविकलमेव प्राप्नुयाज्जन्मनः सः AnaṅgaRa. 10.59; सतीनां मूर्धन्या भिदुरहृदयाभूदनुदिनम् HaṁsDū.(Rū.) 86; अश्नन्ति चेदनुदिनं वन्दिन इव वर्णयन्ति संतृप्ताः PraboSu. 45; 250; अनुदिनमभिसारं कारितास्मि त्वयाहम् UjjvaNīMa. 212.4; अनुदिनमनुरक्तः पद्मिनीचक्रवाले … जयति मिहिरकन्याकूलवन्याकरीन्द्रः StavMā. 121.4; PadyaVe. 30; भानुः … तापं भजत्यनुदिनम् Kuval. 90(56); सृष्टिं करोत्यनुदिनं स (ब्रह्मा) भवत्प्रसादात् Nārāy. iii. 8.3; EI. ii. 53.31; ii. 55.44; श्रीरामं परिपूजयन्ननुदिनम् … भैरवनृपो राज्यं चिरं भुक्तवान् Rāṣṭrau. 7.29; EI. xix. 260.17; अनुदिनं राजचर्यां विधाय VetāPañ.(Jam.) 30.21; ŚilpaRa. ii. 23.39; दीनद्रुमान्वचोभिः खलनिकरैरनुदिनं दलितान्। पल्लवयन्त्युल्लसिता नित्यं तैरेव सज्जनधुरीणाः RasGaṅ. 618.1; किं करोम्यनुदिनं निजेशितुर्गौरवेण सखि गौरवं सहे ŚṛṅgāMañ.(A.) 31.26; 46.22; भूदेवेन्द्रद्युतीनां प्रसभमनुदिनं द्रावयन् दर्पमुच्चैः PadyāTa. 25; वयमनुदिनं तत्पुरं शोषयामः Jīvān. 95.3; पश्यत्येष पराङ्मुखोऽप्यनुदिनं तिर्यग्दृशा कैतवात् ŚṛṅgāTi.(Rā.) 129; ParamāKā. 17.120; अनुदिनमन्यान्यशम्याः प्रान्तप्रदेशेषु कर्तव्यत्वात् MayūMāli. 784.22 (*on* x. 8.11); अनुदिनमनुचिन्तयतामायुष्यं भवति पुष्कलमवन्याम् LalitāStaRa. 211; अनुदिनमनुचिन्तन् भ्रातरं रामभद्रम् … व्यानशे भूतधात्रीम् … तेजसा राजसूनुः Rāgh. 6.76; मे क्रियासु व्यवहरतोऽनुदिनं हिताहितासु।… प्रभुरसि भूतपते तवास्मि दासः AmṛUda. 4.8; क्रतुभुजः पुरद्वारे यस्याः (लङ्कायाः) सभयमुपसर्पन्त्यनुदिनम् MahāN. 6.107; भर्तारं प्रति वञ्चनामनुदिनं तत्तादृशैः कैतवैः। कर्तुम् … मृगदृशः पाटव्यमाबिभ्रति RasSa. 188; **2** on every day (including all moments of the day), always सिंहो बली द्विरदशूकरमांसभोजी संवत्सरेण रतिमेति किलैकवारम्। पारावतः खरशिलाकणमात्रभोजी कामी भवत्यनुदिनं वद कोऽत्र हेतुः ŚatTrayī. 797; PrabaCin. 82.10; KumāDeC.(So.) 19.28; KūmāPraPra. 58.16; ब्रह्मण्येव स्थितिमनुतितिक्षमाणाः अनुदिनं क्षममाणाः ते … चिन्मात्रं निर्हरन्ति पृथक्कुर्वन्ति SanatBh. 276.13 (*on* 3.6); कैलासशिखरे रम्ये … वसत्यनुदिनं देवः शूलपाणिः VarāP. 90.5; अनुदिनं याः क्षीरपूरैः … विडम्बयन्ति … क्षीराम्बुधेर्वैभवम्। तासाम् … मण्डलं धेनूनां परिपालयन्तम् … भवन्तं भजे StavMā. 187.6 (comm. अनुदिनं नित्यम्); प्रणतमनुदिनं संभ्रमात् पालयन्तः … °श्रीराम त्वत्कटाक्षाः कमलजवलिजिच्छम्भुलीलां भजन्ते PadyaVe. 106; जगत्कृत्स्नं पायादनुदिनमगायात् सुरधुनी PadyāTa. 11; 230; **3** day by day ज्योत्स्नादुकूलममलं रजनी दधाना वृद्धिं प्रयात्यनुदिनं प्रमदेव बाला ṚtuSaṁ. 3.7; ततो रात्रिः क्षयं याति वर्धतेऽनुदिनं दिनम् ViṣṇuP.

ii. 8. 30; ततश्चानुदिनमल्पाल्पह्रासव्यवच्छेदात् ··· जगतः संक्षयो भविष्यति ViṣṇuP. iv. 24.73; ववृधे च महाभागो वयसानुदिनं तथा। गुणौघैश्च यथा बालः कलाभिः शशलाञ्छनः MārkP. 63.8; 109.5; श्यामीभवन्त्यनुदिनं नलिनीवनानि Kirāta. 5.37; श्यामीभवत्यनुदिनं रिपुमण्डलस्य ··· कीर्तिः HarVi. 33.9; छाया कापि कपोलयोरनुदिनं तन्व्याः परं पुष्यति VakroJī. 64.15; SubhāRaK. 18.5; प्रचीयमानेनानुदिनमप्रतिविधेयेन देहकृशिम्ना ··· ग्रीष्मकालादधिकदुःसहो बभूव वर्षासमारम्भः TilaMañ. 181.2; यत्र वृद्धिं गमिष्यन्ति श्रेयांस्यनुदिनं मुने। तत्र सन्तः प्रकुर्वन्ति महतीं करुणां प्रभो BṛNāraP. 18.67; भवत्पूजामृतरसाभोगलम्पटता विभो। विवर्धतामनुदिनम् Stotrā. 17.13; यदैव जायते सङ्गः शुक्रशोणितयोरिह। गर्भभ्रूणस्त्वनुदिनं तदारभ्य प्रवर्धते ĀdiP. 7.37; कृतायां तीर्थयात्रायां रामो निजगृहे स्थितः। जगामानुदिनं कार्श्यं शरदीवामलं सरः YogVā. i. 5.4; iv. 33.15; विभीषणोऽयम्। अनुदिनमभिवृद्धमण्डलोऽभूत् RāmāCam. 6.95; कूष्माण्डो धृतिसंभृतामनुदिनं पुष्णाति तुन्दश्रियम् SubhāRaK. 5.27; कल्लोलिनि त्वमिव सापि तरङ्गनेत्रा नूनं कमप्यनुदिनं कृशिमानमेति PrasaRā. 6.4; अनुदिनमनुशैलं तामनालोक्य सीतां प्रतिदिनमतिदीनं वीक्ष्य रामं विरामम् SaduktiKa. 36.4; MahāN. 5.64; येनारिवर्गः [कि]ल सममरि[भिः] षड्भिरेवान्तरङ्गैः सार्द्धं धर्म्मेण नीतान्यनुदिनमधिकं (Read कां) वृद्धिमङ्गानि सप्त EI. i. 198.5; मृगी ··· तमनुदिनं वृद्धिमन्तं कारयामास PrabaCin. 110.1; तामेवायतलोचनामनुदिनं ध्यायन्मुहुः प्रेयसीम् ··· गतधीः शृङ्गावशेषः स्थितः ŚārṅgaPa. 944; वर्षाकालं विधिरनुदिनं वर्धयन् ··· प्रथयति दयादाक्षिण्यत्वं प्रजासु RājTa.(Jo.) 1275; संस्कारवृद्धिं विनानुदिनं योगस्य कालवृद्धौ नियामकान्तरासंभवादिति दिक् YogSā. 4.7(1); राधा तव विरहतापादनुदिनं निदाघे कुल्येव कृशिमपरिपाकं प्रथयति UjjvaNīMa. 556.1; नागानामिह तण्डुलस्य कुडुबं देयम् ··· एवं चौदनपिण्डमप्यनुदिनं संवर्धयेत् MātaLī. 11.11; कं[ा]तिन्नवामनुदिनन्नयनाभिरामां पुष्णंतमिंदुमिव यं तरु[णं] नृपेंद्रः EI. v. 79.67; धवलीभवत्यनुदिनं लवली कनकं कलानिधिश्चायम् RasGaṅ. 425.9; प्रेमोद्रेकमुपेयुषोरनुदिनं स्वल्पैरहोभिस्तयोः शम्भुः प्रादुरभूत् ParamāKā. 7.51; अनुदिनमुपचीयमानानुपमानावयवशोभिनीम्।··· स्वतनयां लोकोत्तरे पुंसि निवेश्य ··· शेषाद्रिनामा ĀnandRa. 4.32(1); इतश्चानुदिनं धर्मः ··· क्षरति NītiPra. 1.11; **4** on a proper day धर्ममिच्छन् नरपतिः सर्वदारानतुक्रमात्। गच्छेदनुदिनम् NītiSā. 7.56; सौराष्ट्री ··· हेमन्ते शिशिरे नरैरनुदिनं सेव्या PañcSā. 2.17.

अनुदिनसख्युपदेश (anudina-sakhyupadeśa) *m.* daily advice of friends अनुदिनसख्युपदेशादिभिरनतिचमत्कारिभिरप्युपपद्यमानं मान्द्यमिदम् ··· न प्रभवति स्वातन्त्र्येण परनिर्वृतिचर्वणागोचरतामाधातुम् RasGaṅ. 21.4.

अनुदिनसहवाससानुरागा (anudinasahavāsa-sānurāgā) *adj.* (*f.*) affectionate because of daily living together नृपतिः ···। अनुदिनसहवाससानुरागे निजदयिते परमुत्सवं बभार KathāSaSāg. iii. 2.123.

अनुदिनसुगन्धितैलाभ्यङ्ग (anudina-sugandhitailābhyaṅga) *m.* daily anointment with perfumed oils मृदुवासः परिधेयं निद्रातव्यं सुखेन भोक्तव्यम् ··· अनुदिनसुगन्धितैलाभ्यङ्गो रङ्गावलोकश्च Nāṭa. 17.12.

अनुदिनस्मर्तव्या (anudina-smartavyā) *adj.* (*f.*) to be remembered all the time योगिनां विद्याङ्गतयानुदिनस्मर्तव्यायामर्चिरादिगतौ तात्पर्यं वक्ष्यति ŚivārkaMaDī. i. 470.2 (*on* i. 3.32)

अनुदिनाधिकबद्धभावा (anudinādhikabaddhabhāvā) *adj.* (*f.*) who has formed greater emotional attachment day by day ऋद्ध्या ततः स्वमहिमोचितयाग्निदत्तविप्रात्मजामनुदिनाधिकबद्धभावाम्।··· स सुकृती विधिनोपयेमे KathāSaSāg. viii. 6.247.

अनुदिनानुरूढ (anudinānurūḍha) *adj.* increased day by day अनुदिनानुरूढस्नेहप्रसरश्च स तत्रातीव ममताकृष्टहृदयोऽभवत् ViṣṇuP. iv. 2.113.

अनुदिनानुष्ठितस्वकर्मन् (anudinānuṣṭhita-svakarman) *adj.* who has performed one's own duties everyday अनुदिनानुष्ठितस्वकर्म्मणो देवशर्म्मणः पुत्रस्य ··· दत्तोयं ग्रामः EI. xix. 260.17.

अनुदिनोपचीयमान (anudinopacīyamāna) *adj.* increasing day by day अस्वस्थताकारणं चावयोः ··· अनुदिनोपचीयमानसकलसंकल्पितार्थयोः ··· नाल्पमप्यपरमस्ति मुक्त्वैकमनपत्यतादुःखम् TilaMañ. 28.6; अथाहमनुदिनोपचीयमानसुकुमारावयवा ··· शैशवमतिवाहितवती TilaMañ. 263.28.

अनुदिवम् (anudivam) *adv.* near the sky दिवं प्रति प्रतिदिवं समीपेऽनुदिवं तथा KośaKaTa. 1.151.

अनुदिवसनिपतत् (anudivasa-nipatat) *adj.* attacking or rushing upon everyday अनुदिवसनिपतदतितरुणवनमहिषगवलशिखरलिखितविषमतटम् ··· पुलिनजलमाससाद VāsaDa. 278.1.

अनुदिवसम् (anudivasam) *adv.* **i** day after day, daily अनुवसन्नपि न दुष्यत्यनुदिवसं वा दीयत इत्यनुवासनः SuśruS. iv. 35.18; कलौ गङ्गा ··· प्रशस्ता देवानामपि भवति सेव्यानुदिवसम् VijñaŚ. 74; राजा ···। आराधयामास विभुम् ··· पूजाभिश्चानुदिवसम् ViṣṇuP. iii. 18.56; v. 10.15; मनुष्येण ···। भूतानि चानुदिवसं पोष्याणि स्वतनुर्यथा MārkP. 29.14; 95.11; तदहं गृहसंस्कारमनुदिवसं करोम्येव GiMs. iii(2). 68.8; दुर्भर्तृकरास्फालनमलिनीक्रियमाणशोभमनुदिवसम्।··· तत्पयोधरद्वन्द्वम् KuṭṭaMa. 821; विघटयति पूतिगन्धं मुखगन्धं खाद्यमानमनुदिवसम्। कटुतिक्तकषायरसं तैलयुतं दन्तधावनम् RatiRaha. 15.92; त्वया हि फलमभिलष्य किंचिदियमस्मत्स्वामिनी श्रीरनुदिवसमासेवितुमुपक्रान्ता TilaMañ. 49.10; 129.9; 261.17; शुश्राव चानुदिवसम् ··· धर्मज्ञानादि ··· योगिराट् SkandP. ii(9). 31.5; iv. 20.30; अस्तु ममानुदिवसं जयः BhaviP. 721A. 20 (iv. 82.61); तौ तु भुक्त्वानुदिवसं मुदा। आपतुर्धनवस्त्राणि GaṇeP. i. 20.17; देवः कुशेशयकुटीचरतापसोऽपि यस्याग्रतोऽनुदिवसं विनयं प्रयुङ्क्ते ŚrīKaC. 5.11; तस्यां चानुदिवसं स्वकीयभोजनकवलं प्रक्षेपयामास SthānṬ. 401B. 5; किंकर्तव्यतयानयानुदिवसं लङ्केश्वरः खिद्यते PrasaRā. 7.45; अनुदिवसमस्वास्थ्यजननी न दृष्टा तेऽस्माभिः पनस परिणामे विरसता SaduktiKa. 267.16; परश्लोकान्स्तोकाननुदिवसमभ्यस्य ननु ये चतुष्पादीं कुर्युर्बहव इह ते सन्ति कवयः Subhāṣi. 179; तस्येत्थमनुदिवसमुपवसतस्तद्बिम्बाधिष्ठायकैः स्वप्ने निजगदे ViviTīKa. 58.9; **ii** day by day ततः सर्वो जन्तुः प्राप्नोति यौवनम्। अव्याहतैव भवति ततोऽनुदिवसं जरा ViṣṇuP. i. 17.56; राजपुत्रावपि ··· अनुदिवसं शस्त्राभ्यासश्यामिकाकलङ्कितम् ··· करतलमुद्वहन्तौ ··· प्रकाशतां जग्मतुः HarṣaC. 194.14; अनुदिवसमवर्धयत् प्रिया ते यम् ··· नदति स एष वधूसखः शिखण्डी UttaRāC. 3.18 (Kane Ed.); अप्रतीकारगुरुकोऽनुदिवसमस्य प्रवर्धते शोकसंभारः TāpaVa. 3.12(1); किमिति निर्दये निसर्गपेलवं मध्यभागमनुदिवसमुपवासैः कर्षयन्त्याकृतप्रकृतिकर्कशस्यास्य कुचयुगलस्य साहाय्यकमहो ते बालिशत्वम् TilaMañ. 73.11; अनुदिवसमुपचीयमानप्रवृत्तितया प्रौढिमधिरूढेन तेनैव च रसेन वासितान्तःकरणस्य ··· प्रयान्ति मे दिवसाः UdaySuKa. 56.3; कृष्णपक्षेऽनुदिवसं क्षयमाप्नोति यः सदा CaitaCa. 7.4(1)

अनुदिवसवर्धमान (anudivasa-vardhamāna) *adj.* increasing day by day अनुदिवसवर्धमानो मे। कृन्तति दयिताहृदयं शोकः ĀryāSaŚa. 572.

अनुदिवसावक्लृप्त (anudivasāvakḷpta) *adj.* performed everyday क्रतुभिः ··· अनुदिवसो(?सा)वक्लृप्तविबुधावलितृप्तिविधैः ··· अस्य ··· हुतशेषमभूदमृतं विघसपदाभिधेयमपि भोजनशेषमहो YātrāPra. 1.25.

अनुदिवाकरम् (anudivākaram) *adv.* around the sun ग्रहाः ··· वातरश्मिभिः। भ्राम्यमाणा यथायोगं भ्रमन्त्यनुदिवाकरम् KūrmaP. 381.12 (1.43)

अनुदिश् (anu-diś-) vi. p. **1** to assign यज्ञं देवेभ्योऽनु दिशति TaiS. 1. v. 4.3; I. vii. 1.5; मयुमारण्यमनु ते दिशामि TaiS. IV. ii. 10.1; MaiS. ii. 7.17 (ii. 102.10); गौरमारण्यमनु ते दिशामि TaiS. IV. ii. 10.2; MaiS. ii. 7.17 (ii. 102.13); KāṭhS. 16.17 (i. 241.5); KapiKaS. 25.8 (101.7); VājaS. 13.48; VājaS.(K.) 14.5; ŚatBr. VII. v. 2.33; गवयमारण्यमनु ते दिशामि TaiS. IV. ii. 10.3; MaiS. ii. 7.17 (ii. 102.16); KāṭhS. 16.17 (i. 241.9); KapiKaS. 25.8 (101.11); VājaS. 13.49; VājaS. (K.) 14.5; ŚatBr. VII. v. 2.34; शरभमारण्यमनु ते दिशामि TaiS. IV. ii. 10.4; MaiS. ii. 7.17 (ii. 103.3); KāṭhS. 16.17 (i. 241.17); KapiKaS. 25.8 (102.6); VājaS. 13.51; VājaS.(K.) 14.5; ŚatBr. VII. v. 2.36; अमुमारण्यमनु ते दिशामि TaiS. V. ii 9.5; KāṭhS. 20.8 (ii. 28.1); KapiKaS. 31.10 (158.13); वायवे त्वा वरुणाय त्वेति यदेवमेता नानुदिशेद् यथादेवतं दक्षिणा गमयेत् ··· एता अनुदिशति यथादेवतमेव TaiS. VI. i. 4.8; MaiS. iii. 6.10 (iii. 73.17); KāṭhS. 23.6 (ii. 82.3); ĀpaŚS. x. 18.8; यदेतेभ्यः सोमक्रयणान्नानुदिशेदक्रीतोऽस्य सोमः स्यात् ··· यदेतेभ्यः सोमक्रयणाननुदिशति क्रीतोऽस्य सोमो भवति TaiS. VI. i. 10.5; VI. iii. 1.6; मेषमारण्यमनु ते दिशामि MaiS. ii. 7.17 (ii. 102.19); KāṭhS. 16.17 (i. 241.13); KapiKaS. 25.8 (102.2); तदस्मा आखुमेव पशूनामनुदिशति ŚatBr. II. vi. 2.10; ŚatBr.(K.) I. vi. 2.5; रुद्रसेनाभ्योऽनुदिशति ŚāṅkhāŚS. iv. 19.7; BaudhŚS. i. 64.9; i. 165.1; iii. 38.5; ĀpaŚS. xi. 14.9; xviii. 8.9; MānŚS. 10.3; 57.6; 63.2; 138.5; 151.1; अन्यदन्नमनुदिशति ĀśvaGS. iv. 8.7; CaturCin. iii(1). 1366.4; **2A** to instruct, to direct याज्ञिका यज्ञेयुक्ता अनुदिशन्ति SaṁhiUBr. 3.8; **2B** to point out सदोद्वारं पूर्वेण तिष्ठन्ननुदिशति KātyŚS. viii. 6.23; ब्राह्मणस्याङ्गुष्ठेनानखेनानुदिशति BaudhPiMe. ii. 9.19; ii. 11.7; BaudhGS. ii. 11.37; JaimiGS. 2.1 (26.18); VīraMi.(Śrāddha.) 238.20; (pass.) **i** to be pointed out, to be known अग्निः परिषत्पवमानस्तु द्वितीयः सोऽनुदिश्यते BrahmāṇḍP. i. 12.22; **ii** to be mentioned subsequently (referring to the items mentioned in the predicate part) अनुदिश्यत इत्यनुदेशः। पश्चादुच्चार्यते KāśiVṛ. *on* i. 3.10.

अनुदिश् (anu-diś) *f.* intermediate quarter समानत्र सन् सर्वा अनुदिशश् शृणोति JaimiBr. 1.102; दिशश्चानुदिशो विवृत्य शरैः ··· गाण्डीवघोषेण मनांसि तेषां महाबलः प्रव्यथयांचकार MahāBhā. iv. 61.9.

अनुदिशम् (anudiśam) *adv.* in every quarter समानत्र सन् सर्वा अनु-

दिशश् (v. l. अनुदिशम्) शृणोति JaimiBr. 1. 102; ऋत्विज उत्तरतोऽनुदिशमुपवेश्य BaudhŚS. ii. 207.8; कृत्वा तेऽनुदिशं रामः प्रणामम् Rāma. ii. 1255*(1); पिशिताशिनामनुदिशं स्फुटतां स्फुटतां जगाम परिविह्वलता Bhaṭṭi. 10. 8; सीतामन्वेष्टुमनुदिशमभिदुद्रुवुः कपिपुंगवाः MahāvīC. 6.3(4); विधाता…चत्वारि लेभेऽनुदिशं मुखानि BhāgP. iii. 8.16; (चलति) ध्वनिरनुदिशमुच्चैः … कुक्कुटानाम् UdaySuKa. 113.21; VasaViKā. 12.10; क्षिपत्यनुदिशं दृष्टिम् RasāSu. 33.6 (1. 134); अभ्रमीदनुदिशं परिधाव्य ।… समीरः Gaṅgāva. 2. 34; AdbhuDa. 8.38.

अनुदिश्य (anudiś-ya) *ger.* **1** having referred to, having pointed towards तां धीरासः कवयोऽनुदिश्यायजन्त MaiS. i. 1. 10 (i. 6.10); VājaS. 1. 28; VājaS.(K.) 1. 9; ŚatBr. I. ii. 5. 19; ŚatBr.(K.) II. ii. 3. 18; **2** having assigned स्वान भ्राजेति सोमक्रयणाननुदिश्य ĀpaŚS. x. 26.15 (comm. तदर्थतया क्रयद्रव्याणि संकल्पयेत्); MānŚS. 179.9; पशुश्चेदुपाकृतः पलायेत वायवे तमनुदिश्यान्यम् … आलभेत KātyŚS. xxv. 9.1; BaudhPiMe. ii. 11.2; असावेतत्त इत्यनुदिश्य ŚāṅkhāGS. iv. 1.4; iv. 1.7; KauṣīGS. iii. 14.3.

अनुदिष्ट (ánu-diṣṭa) *adj.* [*f.* -ā] **1** directed, ordained आजिं धावन्ति वाजस्योज्जित्या । अनुदिष्टै रथैर्धावन्ति MaiS. i. 11. 7 (i. 168.19); KāṭhS. 14. 7 (i. 206. 11); धात्रा तु दिष्टस्य (v. l. धात्रानुदिष्टस्य) वशे किलेदं सर्वं जगच्चेष्टति न स्वतन्त्रम् MahāBhā. ii. 51.25; v. 39.1; **2** assigned अथ येयं नष्टा यदि विन्देयुः कथं स्यादित्येतदनुदिष्टैव स्यात् BaudhŚS. i. 165. 5; अनुदिष्टानामधिगतां न गोषु चारयेत् ĀpaŚS. x. 19. 5; HirŚS. x. 3. 10 (1061.26); अनुदिष्टासु दक्षिणासु यजुर्युक्तमध्वर्यवे ददाति ĀpaŚS. xviii. 3.10; HirŚS. xiii. 1. 33 (139.7); यानुदिष्टास्वधिगता तामनुदिष्टायै देवताया आलभेत दक्षिणाभिर्वा सह दद्यात् VaikhāŚS. 12. 14; यावदेकानुदिष्टस्य गन्धो लेपश्च तिष्ठति । … तावद्ब्रह्म न कीर्तयेत् ManuSm. 4.111; एकमुद्दिश्यानुदिष्टं विहितं श्राद्धं तस्यैकोद्दिष्टस्य (अनध्यायः) BālamBha. i. 407.18 (*on* 1.146)

अनुदीक्ष् (anu-dīkṣ-) I. Ā. to consecrate पृथिवी त्वा दीक्षमाणमनुदीक्षताम् TaiBr. III. vii. 7.7 (*but* Bhaṭṭa Bhāskara and Sāyaṇa तृतीयार्थेऽनोः कर्मप्रवचनीयत्वम्); प्रभुं तमन्वदीक्षन्त सहस्रं च सुतोत्तमाः MahāP. 8.85; सुन्दरी चात्तनिर्वेदा तां ब्राह्मीमन्वदीक्षत MahāP. 24.177.

अनुदीक्षा (an-udīkṣā) *f.* non-waiting, absence of waiting for 'स यावत्क्षिप्येन्मनस्तावदादित्यं गच्छति' इति च श्रुतिः अनुदीक्षां दर्शयति BrahmSū-Bh.(Śaṅ.) 816.14 (*on* iv. 2.19)

अनुदीक्षितनिष्क्रान्त (anudīkṣita-niṣkrānta) *adj.* whose going out was not noticed अप्रवेशितकीनाशमसंभावितपावकम् । अनुदीक्षितनिष्क्रान्तसप्तविष्टपनायकम् (रावणास्थानम्) RāmC. 21.4.

अनुदीध्यान (ánu-dīdhyāna) *adj.* thinking upon, giving attention to ऋतं शंसन्त ऋतमित्त आहुरनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ṚV. iii. 4. 7; iii. 7. 8; ये बध्यमानमनु दीध्याना अन्वैक्षन्त मनसा चक्षुषा च AV. ii. 34. 3.

अनुदीप् (anu-dīp-) IV. Ā. [P. iii. 1. 61] to shine after, to follow in shining सर्वं भाति तत् तमेव परमेश्वरं भान्तं दीप्यमानं अनुभाति अनुदीप्यते KāṭhUBh. 168.14 (*on* 5. 15); ŚvetāUBh. 235. 11 (*on* 6. 14); अन्वदीपि गरुडः प्रतापवान् Yādavā. 17. 55.

अनुदीपम् (anudīpam) *adv.* along with the lamp अनुदीपमिवालोकोऽनुचक्रं भूपतिर्ययौ TriṣaŚaPuC. i. 4. 215.

अनुदीरण (an-udīraṇa) *n.* **A** non-utterance सर्वास्वमर्षेर्ष्याक्रोधाद्यवस्थास्वपि यत्परुषवचनाद्यनुदीरणं तदौदार्यम् AbhinBhā. iii. 163.20 (*on* 22.31); **B** non-mention (लुप्तोपमा) संभाव्यमानस्य सतः समानधर्मादिकस्य त्वनुदीरणे सा AlaṅkāRa. 10(11)

अनुदीरयत् (an-udīrayat) *adj.* **1** not raising असंख्यचरणो दोषमेकमप्यनुदीरयन् । जयत्यङ्गैरयं षड्भिर्वेदात्मा पुरुषोऽद्भुतः RāmC. 9. 17; **2** not uttering or expressing, RāmC. 9.17.

अनुदीरित (an-udīrita) *adj.* **1** which has not come up अतिलवणम् … अनुदीरितमवशेषितमौषधं वमनीयमुपकल्पितमस्य विरेचनाय संपद्यते KāśyaS. 157A.23; **2** not declared परार्तिशमनं वित्तमज्ञातमनुदीरितम् ।… प्रयात्यल्पमनल्पताम् DarpDa. 6. 7.

अनुदीरितध्वनि (anudīrita-dhvani) *adj.* not making any sound, silent गन्धर्वकः … दीर्घमनुदीरितध्वनिररोदीत् TilaMañ. 404. 11.

अनुदीरितास्त्र (an-udīritāstra) *adj.* who has not raised a weapon, not raising any weapon (कुम्भः) विदधे स वलीमुखेषु । केऽमी पुरः कुमयः इत्यनुदीरितास्त्रः शस्त्रव्ययं सदृशसंयुगसंनिबद्धम् RāmC. 36. 19.

अनुदीर्ण (an-udīrṇa) *adj.* [*f.* -ā] **1A** not manifest, not coming out यदा पुरुषो वातलः … कर्शितः … अनुदीर्णा वा छर्दिमुदीरयति CaraS. ii. 3.6; AṣṭāSaṁ. i. 288. 12 (3.11); AṣṭāHṛ. iii. 11.35; **1B** not active, dull स्निग्धं हि … भुक्तं चानुदीर्णमग्निमुदीरयति CaraS. iii. 1 25(2) (1941 Ed.); **2** not uttered पाणिना … अपरा रिपुं मधोरनुदीर्णवर्णनिभृतार्थमाह्वयत् ŚiśuVa. 13.42.

अनुदीर्णत्व (anudīrṇa-tva) *n.* the state of not being excited, non-excitement अदैन्यमनुदीर्णत्वमनुद्वेगो ह्यवस्थितिः । एष मार्गो हि मोक्षस्य BrahmP. 237.57.

अनुदीर्य (an-udīrya) *ger.* not having uttered दिवि वीक्ष्य नवाम्बुदं तथासौ परिरम्भोद्यममाततान तन्वी । अपि किंचिदिहानुदीर्य वाचा प्रजिघायाघभिदे यथा वयस्याम् UjjvaNīMa. 183.4.

अनुदुप्ता (an-uduptā) *adj.* (*f.*) not carved out, unnotched स उपकल्पयते … स्रुचौ द्वेऽनुदुप्ते MānŚS. 107.16; 108. 3; ग्रावाणेति श्रुत्वानुदुप्तयोरासादयति MānŚS. 109.5; 110. 10.

अनुदुर्योधनम् (anuduryodhanam) *adv.* towards Duryodhana अनुदुर्योधनं क्रुद्धो धावति स्म धनंजयः । आगच्छत्यर्जुने दूराद् धृतराष्ट्राङ्गजन्मनः … सैनिकैरपचक्रमे PāṇḍaC. 10. 382.

अनुदुष् (anu-duṣ-) IV. P. to become demoralized as a result of सहायोपचयं कृत्वा व्यवसाय्य ततस्ततः । अनुदुष्येयुरपरे पश्यन्तस्तव पौरुषम् MahāBhā. v. 132. 5.

अनुदृभत् (anu-dṛbhat) *adj.* making a knot व्यङ्गुलं समिधोऽतिहृत्यानुदृभन्निवाभिजुहोति KauṣīBr. 2.2 (4. 15)

अनुदृश् (anu-dṛś-) I. U. [In the present active system *dṛś-* = *paśy-* P. vii. 3. 78] **1A** to look at सः … उभे नृचक्षा अनु पश्यते विशौ ṚV. ix. 70. 4; द्राघीयांसमनु पश्येत पन्थाम् ṚV. x. 117.5; अनुपश्यत विभाति गुहा पुरतः शिला ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 9.102; शक्रः … दीनाक्षिपातमनुपश्यति कुम्भयोनिम् PadyaVe. 135; **1Bi** to see ऋतस्य पन्थामनु पश्य साध्वङ्गिरसः सुकृतो येन यन्ति AV. xviii. 4. 3; BṛSarvaAnu. 10.7 (18. 4): वशां वन्ध्यामन्वपश्यन् नाकपृष्ठां स्वर्विदः AV.(P.) xiii. 5.19; य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजते ताभ्यामेव सुवर्गं लोकमनुपश्यति TaiS. II. v. 6. 1; II. vi. 2.1; अग्निर्देवेभ्यो निलायत तमथर्वान्वपश्यत् TaiS. V. i. 4.3; VI. i. 5. 2; ते देवाश्छन्दोभिरेव पशूनन्वपश्यन् … यदुपतिष्ठते छन्दोभिर्वा एतत्पशूननुपश्यति MaiS. i. 5. 12 (i. 81. 8); KāṭhS. 7. 10 (i. 72. 1); KapiKaS. 5.9 (57.11); MaiS. ii. 3. 4 (ii. 31. 4); KāṭhS. 11. 7 (i. 153.6); अग्निर्वै यत्र यत्रागच्छत्तं सवितान्वपश्यत् MaiS. iii. 1.1 (iii. 1. 6); iii. 1. 3 (iii. 3.10); KāṭhS. 19.2 (ii. 1. 13); KapiKaS. 29.8 (136. 4); MaiS. iv. 8.3 (iv. 111. 2); यद्यनुपश्येदुदूह्य पूर्वमपरं निदध्यात् AitBr. 32.6 (815); (अग्निः) तं यमश्च वरुणश्चान्वपश्यताम् KauṣīBr. 1. 2 (2.6); BṛDe. 7.64; तानि देवा अन्वपश्यन् यथा मत्स्यम् ऊर्म्या यन्तमनुपश्येदेवम् JaimiBr. 3. 329; 3. 126; 3.354; तं द्रवन्तं चत्वारो देवानामन्वपश्यन् JaimiUBr. i. 8.7; तदत्रिरन्वपश्यत् GopBr. i. 2.17 (50. 14); ii. 3. 19 (205.14); यथैतं काष्ठभारमानद्धमनुपश्यामः ChāgU. 6. 2; पुनाति … पङ्क्तिं च यावदनुपश्यति KāṭhGS. i. 4.23; नाद्य त्वामनुपश्यामि गिरावस्मिन्नरोत्तम MahāBhā. iii. 61.26; रथे विलग्नाविव चन्द्रसूर्यौ घनान्तरेणानुददर्श लोकः MahāBhā. iv. App. I 44(40); v. 53.6; गजारोहान् …। प्रधावन्तोऽन्वपश्याम MahāBhā. vi. 99.27; vii. 40.22; कौन्तेयं नानुपश्यामहे तदा MahāBhā. vii. 121. 8; viii. 36.4; ix. 2.28; xi. 24.4; बुद्ध्याहमनुपश्यामि न त्वं रामस्य संयुगे । स्थातुं प्रतिमुखे शक्तः Rāmā. iii. 20. 15; अवन्तीमभ्रवन्तीं च सर्वमेवानुपश्यत Rāmā. iv. 40. 10; vi. 1133*; तस्य गात्रे जगत्सर्वमात्मानमनुपश्यति BrahmāṇḍP. ii. 73.83; कदाचिन्मृगांश्चरमाणान्नानुपश्यामि Tantrākhyā. 84. 18; PañcT. 2. 79 (16) (256.10); अत्रातीतविपर्यासः केवलामनुपश्यति । छन्दस्यश्छन्दसां योनिमात्मा छन्दोमयीं तनुम् VākyaPa. 1.17; 2.93; के उभे संस्थिते वरे। कन्यके अनुपश्येह पुष्करस्योत्तरे तटे VāmaP. 65.52; महात्मा …। तावत्स्वरूपेण चतुर्भुजेन महोदधौ सुप्तमथोऽन्वपश्यत् VarāP. 1.18; समे अपत्ये किं मूढे समत्वं नानुपश्यसि BhaviP. 88A. 20 (i. 47. 20); प्रभावं भवदीयम् … आत्मवन्तस्त्वनुपश्यन्ति करस्थिताम्बुकल्पम् Yādavā. 15.25; तत्र तत्रानुपश्येः कीर्तिस्तम्भं यदुकुलपतेः HaṁsSaṁ. 39; तादृशप्रत्यक्षाभावे तु न दीपभे (दमनुपश्यामः) दः Nyāyāmṛ. 124B. 7; (pass.) to be seen, to become or be visible अन्वस्य स्थूरं ददृशे पुरस्तात् ṚV. viii. 1. 34; तद् यथा वा अदो वृष्टे नियानेऽनुददृशाते एवमेवैताभ्यां (मानभ्यां) स्वर्गो लोकोऽनुददृशे JaimiBr. 3.256; महान्व्यतिकरो रौद्रो योधानामन्वदृश्यत MahāBhā. viii. 17.116; ते … पावकाः । नभसीवान्वदृश्यन्त ग्रहास्तन्वभ्रसंवृताः MahāBhā. xi. 26.41; रथी राजा सानुचरो योगाच्चैवानुदृश्यते BrahmāṇḍP. ii. 69.21; शृणु राजेन्द्र यथैतदनुदृश्यते BrahmP. 242.19; (*caus.*) to show सनत्कुमारस्तं राजन्ब्रह्मलोकादुपेत्य ह । अनुदर्शयां ततश्चक्रे MahāBhā. i. 70. 19; अपि लोभाभिभूतस्य पन्थानमनुदर्शयेत् MahāBhā. v. 127. 4; स महीम् … स्फीतां राष्ट्रावृतां रामो वैदेहीमन्वदर्शयत् Rāmā. ii. 43. 11 [to tell, MW.;

Apte; to teach, MW.; to inform as follows, Apte]; (*caus.* pass.) to be shown कथमस्मत्पक्षापकर्षोऽप्यनुदर्श्यते सरमया सीतायै AdbhuDa. 7.7(2); **1Bii** to see after चक्षुः पश्यत् सर्वे प्राणा अनुपश्यन्ति ŚāṅkhāĀ. 5.2 (19.15); KauṣīBrU. 3.2; **1Biii** to see again अत्रैष देवः स्वप्ने महिमानमनुभवति। यद्दृष्टं दृष्टमनुपश्यति PraśnaU. 4.5; (pass.) to be seen again मूर्खे, वृत्तमेव खल्विदमनुदृश्यते AdbhuDa. 7.22(10); **1C** to watch सृजते च गुणान् सर्वान्, क्षेत्रज्ञस्त्वनुपश्यति ŚāṁkhyaPraBh. 102 24 (*on* 3.57); **2** to consider, to regard, to foresee यस्तु (? स्तु) सर्वाणि भूतान्यात्मन्नेवानुपश्यति VājaS. 40.6; ĪśaU. 6; योऽनुपश्यत्यन्यं न पश्यति ṢaḍviBr. iv(v). 6.4; अनुपश्य यथा पूर्वे KaṭhU. 1.6 (Śaṅ. आलोचय); तथा चैव विधत्स्वात्र यथा श्रेयोऽनुपश्यसि MahāBhā. i.27.23; कृष्णेन वाक्यमुक्तोऽसि सुहृदां शममिच्छता। अनुपश्यस्व तत्तात MahāBhā. v. 123.2; न च श्रेयोऽनुपश्यामि हत्वा स्वजनमाहवे MahāBhā. vi. 23.31 = BhagGī. 1.31; अस्मान्नष्टार्थानर्थसिद्धये। कथं वै नानुपश्येयुर्जनाः MahāBhā. xii. 10.16; यथागमं च यो राजा समयं विचिकीर्षति। बुध्यते सचिवान्बुद्ध्या सुहृदश्चानुपश्यति Rāmā. vi. 51.8; न संसारोत्पन्नं चरितमनुपश्यामि कुशलं विपाकः पुण्यानां जनयति भयं मे विमृशतः ŚatTrayī. 263; प्रसुप्तो यानाह्निकानर्थाननुपश्यति Kiraṇā. 273.5; (pass.) to be considered ननु वत्सेनैवेदमनुदृश्यताम् AdbhuDa. 8.31(11; **3** to realise, to know यदैतमनुपश्यति। आत्मानं देवमञ्जसा ईशानं भूतभव्यस्य न तदा विचिकित्सति ŚatBr. XIV. vii. 2.18; BṛĀraU. iv. 4.15; स्वप्नान्तं जागरितान्तं चोभौ येनानुपश्यति। महान्तं विभुमात्मानं मत्वा धीरो न शोचति KaṭhU. 4.4; तमात्मस्थं येऽनुपश्यन्ति धीरास्तेषां सुखं शाश्वतम् KaṭhU. 5.12; ŚvetāU. 6.12; GuhyKāU. 44; BrahmaU. 168.19; VaṭuU. 313.12; SadānaU. 378.8; तिलेषु तैलं दधनीव सर्पिः ...। एवमात्मात्मनि गृह्यतेऽसौ सत्येनैनं तपसा योऽनुपश्यति ŚvetāU. 1.15; BrahmaU. 168.22; भिन्ने तमसि चैकत्वमेक एवानुपश्यति AmṛBiU. 15; TripuTāU. 541.14; BrahmBiU. 15; अनुपश्येत राष्ट्रं च अन्तर्गिरिमहागिरिम् AVPari. 50(1).5; एवं यः सर्वभूतेषु आत्मानमनुपश्यति MahāBhā. v. 45.22; यदा भूतपृथग्भावमेकस्थमनुपश्यति।... ब्रह्म संपद्यते तदा MahāBhā. vi. 35.30 = BhagGī. 13.30; KūrmaP. 457.12 (2.2); एवमन्योऽन्यसंचारं षाड्गुण्यं योऽनुपश्यति। सः ... इष्टं क्रीडति पार्थिवैः ArthŚā. ii. 367.7 (7.18); (शक्तिशक्तिमतोः) अभेदं चानुपश्यन्ति योगिनस्तत्त्वचिन्तकाः KūrmaP. 104.14 (1.12); ŚāṁkhyaPraBh. 75.33 (*on* 2.5); शुद्धोऽप्यसौ (पुरुषः) ... प्रत्ययं बौद्धमनुपश्यति YogBh. 89.7 (*on* 2.20); SyādvāMañ. 15(62); SarvaDaSaṁ. 15.30; कर्मदृष्ट्या तं द्रष्टारं नानुपश्यति BṛĀraUBhVā. iii. 4.170; प्रत्यग्धियोऽनुपश्यन्ति तस्माद् बुद्धिर्गुहोच्यते TaiUBhāVā. 64.12(2); धियानुपश्यन्ति हि तत्त्वमात्मनः BhāgP. ii. 4.21; महात्मानम् ... तपसा चैव नित्ययुक्तोऽनुपश्यति ŚivaP. vii. 6.12 (508A.14); हृत्पद्मे स्थितम् ... उमापतिम्। येऽनुपश्यन्ति SaurP. 2.42; यदा परस्मिन् भोग्यत्वं प्रकर्षेणानुपश्यति NyāyKu. 198.4; (*caus.*) **i** to cause to realise उत्तिष्ठ कुरु कल्याणं राजानमनुदर्शय Rāmā. ii. 9.41; **ii** to inform यज्ञशरणात् सेनापतिः ... पुत्रम् ... अनुदर्शयति Mālavikā. 5.14(14); **iii** to direct महासामन्तमहाराजध्रुवसेनः ... अन्यांश्च यथासंबध्यमानक(का)ननुदर्शयति EI. xi. 110.14; xi. 113.15; xvii. 107.11; भविष्यतश्च भूमिपां(Read पा)ननुदर्शयति EI. ix. 173.12; ix. 284.14; **4** to look after, to care for ज्ञातींश्चाप्यनुपश्येथा विष्णुर्देवगणानिव MahāBhā. iii. 238.25; ब्राह्मणानग्रहारैर्वा यथावदनुपश्यसि MahāBhā. xv. 33.4; समानयन्तु ते सैन्यं त्वरिताः शासनान्मम। स्वयं चानन्तरं सैन्यं भवानेवानुपश्यतु Rāmā. iv. 28.30; सुग्रीवम् ... भवान् परिग्रहैः प्राप्तैर्यथावदनुपश्यसि Rāmā. iv. 360*(4); भवदीया नीतिदृष्टिरनुपश्यति सर्वम् Rāgh. 5.19.

अनुदृश्य (anudṛ́ś-ya) *ger.* **1** having seen, having observed पूर्वेषां पन्थामनुदृश्य धीरा अन्वालेभिरे रथ्योऽन रश्मीन् ṚV. x. 130.7; VājaS. 34.49; पृथिवीम् ... यामैरयञ्चन्द्रमसि स्वधाभिस्तां धीरासो अनुदृश्य यजन्ते TaiS. I. i. 9.3; KāṭhS. 1.9 (i. 5.2); KapiKaS. 1.9 (7.5); TaiBr. III. ii. 9.14; BaudhŚS. i. 15.18; बहुविधमनुदृश्य चार्थहेतोः कृपणमिहार्थमनार्यमाश्रयन्तम् MahāBhā. xii. 172.29; **2** having thought over, having reflected, having kept in view इदं महर्षेर्वचनं महात्मनो यथावदुक्तं मनसानुदृश्य ... इयात् परमेष्ठिसात्म्यताम् MahāBhā. xii. 232.34; परमेश्वरे। अधिकारस्य वैषम्यं भक्तानामनुदृश्य सः। भजते विविधं भावम् LakṣmīT. 11.50; पार्वणमासमेकमुपजायमानमनुदृश्य ... उत्सृज्यौ मासौ प्रत्येकमेकवचनेन निदर्शयति ŚaṅkarKāBh. 128.6 (*on* iii. 1.30)

अनुदृष्ट (anu-dṛṣṭa) *adj.* seen एकैवाहं नानुदृष्टो द्वितीयः GopāKeCan. 100.2.

अनुदृष्टवत् (anu-dṛṣṭava(n)t) *adj.* who has seen युध्यमानं महारथैः। पाण्डवैरतितेजोभिर्लोकस्त्वामनुदृष्टवान् MahāBhā. ix. 4.4.

अनुदृष्टि (anu-dṛṣṭi) *f.* word listed in the *kalyāṇyādi gaṇa* (GaṇPā. 44.5) and *śubhrādi gaṇa* (GaṇPā. 230.68), name of the ancestress of Ānudṛṣṭineya कल्याणीत्येवमादीनां शब्दानामपत्ये ढक् प्रत्ययो भवति ... अनुदृष्टि KāśiVṛ. *on* iv. 1.126; *on* iv. 1.123; कल्याणी सुभगा मध्या ज्येष्ठानुदृष्टिबन्धकी।... एतस्मादपत्ये ढण् तद्योगे ङिनादेशश्च ... आनुदृष्टिनेयः GaṇRa. 8.224 (266); 8.221(264); कल्याणी ... अनुदृष्टिकुलटाभ्य इनेयः MugdhaBo. 7.7 (66.12)

अनुदॄ (anu-dṝ-) ix. p. (pass.) to be scattered or confused in consequence (of the confusion of others) दीर्णं हि दृष्ट्वा राजानं सर्वमेवानुदीर्यते। राष्ट्रं बलममात्याश्च पृथक्कुर्वन्ति ते मतिम् MahāBhā. v. 134.2; SūktiRa. 101.5; एको दीर्णो दारयति सेनां सुमहतीमपि। तं दीर्णमनुदीर्यन्ते योधाः शूरतमा अपि MahāBhā. vi. 4.27; आपः संस्तम्भिरे यस्य समुद्रस्य यियासतः। सरितश्चानुदीर्यन्ते ध्वजसङ्गश्च नाभवत् MahāBhā. xii. 29.134.

अनुदेय (anu-déya) *adj.* to be given परा नवेवास्त्वमनुदेयं महे पित्रे ददाथ स्वं नपातम् ṚV. vi. 20.11 (MW. *n.* a present)

अनुदेयी (anu-déyī) *f.* [Debru. 401] (wet-)nurse, maid रैभ्यासीदनुदेयी नाराशंसी न्योचनी ṚV. x. 85.6 (Sāy. दीयमानवधूविनोदनायानुदीयमाना वयसी); कः स्वित्तदद्य नो ब्रूयादनुदेयी यथाभवत् ṚV. x. 135.5; x. 135.6 (*but* PW. return, restitution(?); MW. a bride's maid; Apte. 1 restoration, 2 female companion)

अनुदेव्यम्बानन्दनाथ (anudevyambānandanātha) *m.* name of a Śaiva teacher अनुदेव्यम्बानन्दनाथश्रीपादुकां पूजयामि तर्पयामि नमः NityoNi. 48.15.

अनुदेश (anu-deśa) *m.* [AltGr. III. 508] **1A** what is mentioned or prescribed subsequently (as related to *uddeśya* which is mentioned first) बहुषु बहूनामनुदेश आनन्तर्ययोगः ĀśvaŚS. I. ii. 1.6 (comm. अनुदेशो पश्चाद्विधाने); सर्वस्योद्देशस्य सर्वोऽनुदेशः प्राप्नोति MahāBh. i. 267.20 (*on* i. 3.10); अनुदिश्यत इत्यनुदेशः। पश्चादुच्चार्यत इत्यर्थः KāśiVṛ. *on* i. 3.10; संख्यानं गगनमुच्यते। अनुदेशशब्दस्य संबन्धिशब्दत्वादुद्देश्याक्षिप्तः Pradī. ii. 139A.5 (*on* i. 3.10) (Uddyota उद्देश्यनुदेशिशब्दौ पूर्वोच्चार्यमाणपश्चादुच्चार्यमाणपरौ न तूद्देश्यविधेयपरौ); Pradī. ii. 144A.14 (*on* i. 3.10); विधेयतया पश्चादुच्चारणम् अनुदेशः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3.10; अनुदिश्यत इत्यनुदेशः, पश्चादुच्चार्यत इत्यर्थः। उद्देशिनां च तुल्यसंख्यानां यथाक्रममभिसंबन्धो भवति comm. *on*. SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 2.62 (TSS. 117, 1935 Ed.); अनुदेशः — पश्चाद्भववाक्यार्थबोधकालिकः संबन्धः LaŚabdeŚe. i. 128.2; **1B** subsequent reference (to earlier items by pronominal forms) पूर्ववाननुदेशः VājaPrāti. 2.7; **2A** assignation तनूनामनुदेश इति। प्रत्यधीत्यानुदिशेदिति बौधायनः BaudhŚS. iii. 38.5; ऊर्ध्वं स्वरुहोमात् प्रागनुदेशाद्यपो नोपस्पृश्यः MānŚS. 56.20; VārāŚS. I. vi. 7.29; अनुदेशाद्या पुरोडाशस्विष्टकृतोऽभिषेचनीयवत् KātyŚS. xviii. 6.15; **2B** assignment (i. e. correspondence) यथासंख्यमनुदेशः समानाम् P. i. 3.10; SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 2.62; **2C** prescription (of transference) स्थान्यादेशापृथक्त्वादादेशे स्थानिवदनुदेशो गुरुवद् गुरुपुत्र इति यथा Vār. 1 *on* P. i. 1.56; असिद्धवचनात् सिद्धमिति चेदुत्सर्गलक्षणानामनुदेशः Vār. 3 *on* P. i. 1.57 (Pradī. अतिदेश इत्यर्थः); तत्र लान्तस्य कर्मवदनुदेशः Vār. 6 *on* P. iii. 1.87; अमः प्रत्ययवदनुदेशे प्रयोजनमात्वपूर्वसवर्णगुणेयङुवङादेशाः Vār. 1 *on* P. vi. 3.68; तत्र लान्तस्य कर्मवदनुदेशः कर्तव्यः। लान्तस्य कर्ता कर्मवद्भवतीति वक्तव्यम् MahāBh. ii. 67.23 (*on* iii. 1.87); **3** application of the grammatical rule P. i. 3.10 संज्ञासमासनिर्देशात्सर्वप्रसङ्गोऽनुदेशस्य तत्र यथासंख्यवचनं नियमार्थम् Vār. 1 *on* P. i. 3.10; समानयोगे संख्यातानुदेशं वक्ष्यामि MahāBh. i. 270.22 (*on* i. 3.10); युष्मदस्मदोश्चादेशाः संख्यातानुदेशेन न सिध्यन्ति MahāBh. i. 271.11 (*on* i. 3.10); अथ संख्यातानुदेशः कस्मान्न भवति। आचार्यप्रवृत्तिर्ज्ञापयति संख्यातानुदेशो नेह MahāBh. iii. 463.10 (*on* viii. 4.40)

अनुदेशक (anu-deśaka) *adj.* which points out धर्मशास्त्रप्रदीपोऽयं धार्यो मार्गानुदेशकः CaturCin. ii(1). 23.14.

अनुदेशन (anu-deśana) *n.* assignment आदित्योपस्थानं दण्डप्रदानं सोमक्रयणानामनुदेशनमेके समामनन्ति ĀpaŚS. x. 27.4; नान्दीमुखेभ्यः पितृभ्यस्स्वाहेत्यग्नौकरणमनुदेशनम् BaudhGS. iii. 12.4.

अनुदेशनीय (anu-deśanīya) *n.* what is to be assigned अग्नौकरणमनुदेशनीयं च यथार्थमूहेत् BhārGS. 3.17 (86.4)

अनुदेशयोग्य (anudeśa-yogya) *adj.* fit for pointing out भूतविभक्त्या– अनुदेशयोग्यसिद्धवस्तुवाचिन्या ङिप्रत्ययरूपया सप्तमीविभक्त्या Bhāsk. i. 54.24 (*on* i. 1.1)

अनुदेशिन् (anudeś-in) *adj.* A who mentions or prescribes न्यस्तमार्त्विज्यमकार्यम् ।··· अनुदेश्यभिशस्तस्य ĀśvaGS. i. 23.17 (*but* comm. सदेशिना); B (item) mentioned or prescribed subsequently उद्देशिनामनुदेशिनां च यथाक्रममुद्देशिभिरनुदेशिनः संबध्यन्ते KāśiVṛ. *on* i. 3.10; उपमेयानामुपमानानां चोद्देशिनामनुद्देशिनां (v.l. अनुदेशिनाम् PW., pw.) च क्रमेण संबन्धः क्रमः KāvyālaṅSū. iv. 3.17; यत्रानेक उद्देशिनोऽनुदेशिनश्च तत्रानियमेन संबन्धे प्राप्ते नियमार्थमिदमारभ्यते Nyās. i. 217. 13 (*on* i. 3.10); इह तु 'ब्रह्मचारिण' इत्येकशब्दोपादानान्न क्रमोऽवगम्यते । त्रयश्च ब्रह्मचारिणः । षडनुदेशिनः त्रीणि चर्माणि त्रीणि वस्त्राणि ManuBh. i. 97.6 (*on* 2. 41); समपरिपठितानामुद्देशिनामनुदेशिनां च यथाक्रमं उद्देशिभिः अनुदेशिनः संबध्यन्ते Rūpāva. 1.7 (*on* i. 3.10); विधेयतया पश्चादुच्चारणमनुदेशः तद्वन्तोऽनुदेशिनः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3.10.

अनुदेश्य (anu-deśya) *adj.* 1 to be appointed subsequently कच्चिन्नाहीनानुदेश्यन्यस्तार्त्विज्यनीतदक्षिणानामन्यतम इति पृष्ट्वा प्रतिशृणोति प्रत्याचष्टे वा ŚāṅkhāŚS. v. 1.10; 2 (food) to be allocated (at a funeral oblation or at a sacrifice) नानुदेश्यं भुञ्जीत HirŚS. xxvi. 1. 55 (12. 22) (comm. अनुदेश्यं श्राद्धान्नं देवतार्थं वोद्दिष्टम्); ĀpaDS. i(1). 2. 22.

अनुदेश्यप्रतिगृहीता (anudeśya-pratigṛhītā) *adj.* (*f.*) accepted after having mentioned न शूद्रगव्या अग्निहोत्रं जुहुयात् ··· नानुदेश्यप्रतिगृहीतायै ··· दुग्धेन BaudhŚS. iii. 217.2.

अनुदेहम् (anudeham) *adv.* behind the body अनुदेहमागतवतः प्रतिमां परिणायकस्य गुरुमुद्वहता । मुकुरेण वेपथुभृतोऽतिभरात्कथमप्यपाति न वधूकरतः Śiśu-Va. 9. 73.

अनुदैवतम् (anudaivatam) *adv.* I in accordance with the deity तान् पुरस्तादनुदैवतम् ··· शंसेत् ĀśvaŚS. I. vi. 5. 9; I. vi. 6.9; JaimiGS. 1.9 (8.8); II as befitting the deity न पूज्यानामनुदैवतम् ।··· नृपभक्तानामेतत् ··· वचः Rāmā. ii. App. I. 28(1)

अनुदोषतस् (anudoṣa-tas) *adv.* according to the disease or morbid humour कुस्तुम्बुरुनिम्बसाधितं पिबेद्यवागूमथवानुदोषतः । कुलत्थमुद्गाढकयूषसत्खलैर्लघूष्णमन्नं वितरेद्यथोचितम् KalyāKā. 22. 6.

अनुद्गत (an-udgata) *adj.* A not subsequently uttered (*lit.* not gone out (of mouth)) अनुद्गतमपेक्ष्योद्गत इत्येतद्भवति । त्रयाणां द्वौ किलोद्गतौ । त्रयाणां किल द्वावुद्गतौ भवतः MahāBh. ii. 229.13 (*on* iv. 1.78); यत्रैकोऽनुद्गतः प्रथमोच्चारितत्वात्, त्रयस्तूद्गता ऊर्ध्वोच्चारितास्तत्रोत्तमशब्दः प्रयुज्यते Pradī. iv. 86A.19 (*on* iv. 1. 78); त्रिषूद्गतेषु एकस्मिंश्चानुद्गते बहूनां मध्ये एकस्यातिशये तमप् स्यात् तस्माच्चतुर्ष्वेव स्यात् Prasā. i. 734.12; B not arisen अत्रानुद्गते चन्द्रे रागसागरवृद्धेरयोगेऽपि ··· योग उक्तः Kāvyānu.(He.) 319.13.

अनुद्गतच्छदपुट (anudgata-cchadapuṭa) *adj.* whose fold of wings has not appeared (i. e. yet not developed) तेऽनुद्गतच्छदपुटा इव पक्षिशावा व्यग्रा हठोड्डयनभूम्न्यसकृत्पतन्ति ŚrīKaC. 2. 36 (comm. असंरूढपक्षाः)

अनुद्गतलेख (anudgata-lekha) *adj.* in which marks have not appeared तैः सुनियमितैर्हनुदेशे स्तनयोरधरे वा लघुकरणमनुद्गतलेखं स्पर्शमात्रजननाद्रोमाञ्चकरमन्ते ··· आच्छुरितकम् KāmSū. 119.5 (2.4); यथा क्षतं न भवति । यदाह — अनुद्गतलेखमिति ··· एवंविधं कर्म तदाच्छुरितकम् JayaMa. 119. 11 (*on* 2.4)

अनुद्गतस्वेद (anudgata-sveda) *adj.* on which perspiration has not come out अनुद्गतस्वेदमपि क्षितीन्दुरुद्धूल्य कर्पूररजोभिरङ्गम् । कर्णद्वये कुण्डलयोश्चकार वृथैव कश्चित्परिवर्तनानि VikraDeC. 9.80.

अनुद्गताङ्कुशम् (an-udgatāṅkuśam) *adv.* without raising the goad द्विरदयोधिनः ··· अनुद्गताङ्कुशम् ··· निषण्णाः AvantiKa. 107.14.

अनुद्गम (an-udgama) *m.* non-appearance, non-manifestation भर्गः ···। दधद्वपुः काष्ठमयं जले स्वपित्यनुद्गमायेव दृगग्नितेजसः ŚrīKaC. 3.14; एकविज्ञानेन सर्वविज्ञानप्रतिज्ञा बाध्यते । अव्यतिरेकात् । अनुद्गमात् AṇuBh. 141. 14 (*on* ii. 3. 6); अनुद्गमेऽपि वस्तुसामर्थ्यात्कथं प्रतिज्ञा हीयते AṇuBh. 141.19 (*on* ii. 3.6)

अनुद्गमोत्पादनफल्गुदोषा (an-udgamotpādanaphalgudoṣā) *adj.* (*f.*) free from minor defects of growth and production अनुद्गमोत्पादनफल्गुदोषा ···। स्वकारणा या मुनिपस्य भुक्तिस्तामेषणाख्यां समितिं वदन्ति Subhā-RaSaṁ. 225.

अनुद्गातृसाहित्य (anudgātṛ-sāhitya) *n.* association with (the priests) other than the *udgātṛ* शामित्रदेशगमनदर्शनाच्छमितृसाहित्यमात्रेण सर्वेषां शमितार इति निर्देशः । विनिषद्योद्गातार इत्यनुद्गातृसाहित्येन प्रयोगदर्शनात् Bhāṭṭ-Can. 7. 4 (*on* xiii. 1. 12)

अनुद्गीथ (an-udgītha) *adj.* not accompanied by the *udgītha* (or chanted *oṁkāra*) वेदे चानुद्गीथ एवोङ्कारे उद्गीथोपासनाविधानम् Kāśi. i. 71. 2 (*on* 2.21); असत्येव रूपे तादृशि तथा विधानोपपत्तेः । यथैतदपितर्येव पितरं जानीयादिति तथा चानुद्गीथ ओङ्कार उद्गीथविधानमिति ĀgaPrā. 22. 12.

अनुद्गीर्ण (an-udgīrṇa) *adj.* I who has not uttered (a word), silent ज्ञात्वा तदिङ्गितं शैलो महिष्या हृदयेन तु । अनुद्गीर्णोऽक्षतिर्मेने रम्यमेतदुपस्थितम् MatsyaP. 154.144; II not expressed अनुद्गीर्णो हि वचसा मन्युर्नैवोपशाम्यति RāmāMañ. 203. 6.

अनुद्गीर्णनामन् (anudgīrṇa-nāman) *adj.* who has not uttered the name करभकः ··· भयादनुद्गीर्णनामा तेन तेनेति जल्पन् नृपेन्द्रमहासयत् Uday-SuKa. 125.30.

अनुद्गीर्णपत्र (anudgīrṇa-patra) *adj.* the leaves of which have not (yet) come out or sprouted अनेकशाखप्रशाखो विटपः ।··· शाखाः प्रशाखाश्च यस्मिन् स तथाविधो विटपो येषां ते तथा ··· अनुद्गीर्णपत्राः — वृक्षवृत्तताया अबहिर्निर्गतपर्णाः AupaSūṬ. 13. 2.

अनुद्गीर्णसुरायुध (anudgīrṇa-surāyudha) *adj.* which has not displayed the rainbow (i. e. rainbow-like colours) प्रशनादर्चिषामेतदनुद्गीर्णसुरायुधम् । वृत्रस्य हन्तुः कुलिशं कुण्ठिताश्रीव लक्ष्यते KumāSaṁ. 2.20 (comm. अनुद्गतचित्रप्रभम्)

अनुद्गीर्यमाण (an-udgīryamāṇa) *adj.* not being expressed or uttered कामप्यन्तर्विदधति रुजं येऽप्यनुद्गीर्यमाणाः । तेऽभिप्रायाः Subhāṣi. 321.

अनुद्गृह्णत् (an-udgṛhṇat) *adj.* not discontinuing, continuous यत्रैतद्बलवदनुद्गृह्णन् ··· वर्षति द्यावापृथिव्यौ समधातामित्युताप्याहुः AitĀ. III. i. 2.2; तदुतापि यत्रैतद्बलवदनुगृ(? द्गृ)ह्णन्महामेघा(? घो) वृष्टिं वर्षन्ति (? वर्षति) द्यावापृथिव्यौ समधातामिति ŚāṅkhāĀ. 7.4.

अनुद्गृह्य (an-udgṛhya) *ger.* not having taken up, not having accepted स्थितः संसर्गिभिर्भावैः स क्रियास्वनुगृह्यते । नैषां सत्तामनुद्गृह्य वृत्तिर्जन्मवतां स्मृता VākyaP. 3(9). 23 (comm. अस्वीकृत्य)

अनुद्ग्रह (an-udgraha) *m.* non-appropriation, non-grasping अनुद्ग्रहो यो धर्माणां तन्निमित्तासमीक्षणम् । परीक्षणं च प्रज्ञया सर्वस्यानुपलम्भतः AbhisaAlaṅ. 1. 30.

अनुद्ग्राह (an-udgrāha) *m.* another name of *udgītha*, one of the seven parts of Sāman सामाङ्गानि च भूयांसि ··· प्रस्तावोद्गीथकौ तथा । प्रतिहारोपद्रवौ च निधनं पञ्चमम् ··· हिंकार ओंकार सप्ताङ्गानि ।··· उद्ग्राहः स्यादनुद्ग्राहः संबोधो ध्रुवकस्तथा । आभोगश्चेति पञ्चानामाद्यानामभिधाः क्रमात् SaṁgīRa. iii. 132.3 (5(2). 232)

अनुद्घाटन (an-udghāṭana) *n.* non-expression दोषस्य कण्ठे नियमनं कण्ठादुपरि वाचानुद्घाटनम् Kuval. 6(12)

अनुद्घाटा (an-udghāṭā) *adj.* (*f.*) I closed (*lit.* not open) कृता पद्मापणश्रेणिरनुद्घाटा सरोवरैः PārśvC. 7.74; II not fully spread, PārśvC. 7. 74.

अनुद्घाटित (an-udghāṭita) *adj.* I not opened स्मरशबरशराणामेष लक्ष्मीभवन्तीं कथयति ननु लेखस्तामनुद्घाटितोऽपि SaduktiKa. 138. 9; Subhāṣi. 1183; II not revealed, not brought to light भाष्यकारेण ··· अनुचिताध्याहारादिक्लेशम् ··· अनुद्घाटितमपि ··· प्रदर्शयामः ŚivārkaMaDī. i. 9.24 (*on* i. 1.1)

अनुद्घाटितकवाटसंपुट (anudghāṭita-kavāṭasampuṭa) *adj.* of which pair of (door-)panels is not opened यदि वा द्वारपालाज्ञयामिकैरज्ञापितानामनुद्घाटितकवाटसंपुटे शयनसद्मनि प्रवेशोऽत्र मनुजसीमन्तिनीनाम् UdaySu-Ka. 9. 26.

अनुद्घाटितद्वार (anudghāṭita-dvāra) *adj.* the door of which is not opened गृहेऽनुद्घाटितद्वारेऽनाहूतः प्रविशन्नरः ।··· पञ्चाहमशनं त्यजेत् Mah-NirvāT. 11.167.

अनुद्घाटितप्राय (anudghāṭita-prāya) *adj.* as good as not revealed नवनवप्रतिभासानन्त्यविजृम्भणादनुद्घाटितप्राय इव यो वाक्यपरिस्पन्दः स जयति VakroJī. 146.3.

अनुद्घाटिताक्ष (an-udghāṭitākṣa) *adj.* who has not opened the eyes न चानुद्घाटिताक्षस्य क्षिप्रादिप्रत्ययोदयः NyāyMañ. i. 124.24.

अनुद्घाट्य (an-udghāṭya) *ger.* A not having opened मम भार्या प्रसुप्तस्य केनाप्यपहृता निशि गृहद्वारमनुद्घाट्य MārkP. 69. 25; B not having revealed or disclosed आचार्यः स्वयमपि विद्यान्तरमुपदिश्य तदर्थमर्चिरादिगतिमुपदेक्ष्यतीत्येतदग्रयो निश्चित्य तत्सर्वमनुद्घाट्य ··· अवोचन् ŚivārkaMaDī. i. 355. 29 (*on* i. 2. 13); ब्रह्मपरवाक्येषु ··· स्वत एव प्रामाण्यमिति तत्प्रामाण्यप्रकारमनुद्घाट्य, तद्विषये गूढाभिसंधिरासीत् जैमिनिः PūrvottaVāNaMā. 244.8.

अनुद्घात (an-udghāta) *m.* absence of throwing away ते तस्यैतां निततामिलामन्तत उपयन्ति प्रजानां यथायतनादनुद्घाताय JaimiBr. 1. 154; 1.335;

adj. [*f.* -ā] **i** free from hurdles एनं वर्त्मन्यनुद्घाते त्यज हन्यामहं ततः RājTa.(Ka.) 8. 699; असौ … कार्कोटद्रङ्गे विहितवान्पदम् । निपत्य मार्गेऽनुद्घाते RājTa.(Ka.) 8.1997; निम्नानापूरयन्नृपः अनुद्घातां महीं व्यधात् RājTa.(Jo.) 1094; **ii** free from mitigation न विद्यते उद्घातो-लघूकरणलक्षणो यस्य तपोविशेषस्य तदनुद्घातं यथाश्रुतदानमित्यर्थः SthānṬ. 311A.3; **iii** free from jolts; cf. **अनुद्घातसुख i**; **iv** free from impediment; cf. **अनुद्घातसुख ii**.

अनुद्घातगति (anudghāta-gati) *f.* gait free from jerks or jolts तैरुत्क्षिप्ताम्बरतलेऽनुद्घातगतिशालिनी । यानपात्रमिवाम्भोधौ सा स्वामिशिबिका बभौ TriṣaŚaPuC. ii. 3. 211.

अनुद्घातम् (anudghātam) *adv.* without (suffering from) jerks or jolts अनुद्घातं सुखेनाशु रथेन …। स गच्छन् दर्शयामास वैताढ्यं सव्यसाचिनः PāṇḍaC. 8.293.

अनुद्घातरथ (anudghāta-ratha) *m.* chariot which is free from jerks or jolts ययातिसूनुर्ययावनुद्घातरथेन राजा DevīBhāP. vi. 20.37.

अनुद्घातसुख (anudghāta-sukha) *adj.* **i** comfortable due to being free from jolts or jerks रथेन सः …। ययावनुद्घातसुखेन मार्गं स्वेनेव पूर्णेन मनोरथेन RaghuVa. 2.72 (comm. अनुद्घातः पाषाणादिप्रतिघातरहितः); (हरिः) ययावनुद्घातसुखेन सोऽध्वना ŚiśuVa. 12. 2; **ii** pleasing due to being free from impediments, RaghuVa. 2.72 (comm. अनुद्घातः प्रतिबन्धनिवृत्तिः)

अनुद्घातस्तिमितगति (anudghātastimita-gati) *adj.* whose motion is steady and free from jolts or jerks रथेनानुद्घातस्तिमितगतिनोत्तीर्णजलधिः पुरा सप्तद्वीपामवति वसुधामप्रतिरथः … अयम् Śāk. 7. 33.

अनुद्घातिक (anudghāt-ika) *adj.* not having any (scope for) mitigation न विद्यते उद्घातो — लघूकरणलक्षणो यस्य तपोविशेषस्य तदनुद्घातं यथाश्रुतदानमित्यर्थः तद्येषां प्रतिषेवाविशेषतोऽस्ति तेऽनुद्घातिकाः SthānṬ. 311A. 4.

अनुद्घातिनी (anudghāt-inī) *adj.* (*f.*) not uneven, even विचितैवेयम् … अनुद्घातिनी … भूमिः AvantiKa. 76.13; वर्तिघर्षणार्थं च शिला तीक्ष्णा निम्नमध्यानुकारिणी (v. l. °नुद्घातिनी) AṣṭāSaṁ. i. 164.12 (1. 32)

अनुद्घातिम (an-udghātima) *adj.* not having any (scope for) mitigation उद्घातो — भागपातस्तेन निर्वृत्तमुद्घातिमं, लघ्वित्यर्थः … एतन्निषेधादनुद्घातिमं तपो, गुर्वित्यर्थः SthānṬ. 163A.4; 163A. 9.

अनुद्घुष्ट (an-udghuṣṭa) *adj.* not proclaimed, not revealed अनुद्घुष्टः शब्दैः … पदानामर्थात्मा रमयति न तूत्तानितरसः SubhāRaK. 50. 8; SaduktiKa. 299.27.

अनुद्दन्तुर (an-uddantura) *adj.* not prickly, even आबद्धबिन्दुप्रकरतया मन्दमन्दमरविन्देक्षणानां दन्तुरयति स्तनतटान्यनुद्दन्तुरे धर्मसलिलविसरे ŚṛṅgāMañ. (Bho.) 1.8.

अनुद्दाह (an-uddāha) *m.* non-inflammation (of fire) शान्त्या अनुद्दाहायेन्द्राग्न्यै चरुं निर्वपेत् KāṭhS. 10. 10 (i. 136. 8); पुष्करपर्णेन संभरति स्वेनैवैनं योनिना संभरति शान्त्या अनुद्दाहाय KāṭhS. 19. 4 (ii. 4.6)

अनुद्दिश्य (an-uddiśya) *ger.* **Ai** not having considered अपराधमनुद्दिश्य परित्यक्तस्त्वया विभो । युद्धे त्वत्पादशुश्रूषां सुग्रीवः कर्तुमिच्छति Abhiṣe. 1. 8; **Aii** not having intended, not having aimed at वर्णाश्रमिणामपि दृष्टं प्रयोजनमनुद्दिश्य प्रवर्तमानानां फलानुमानम् PadārthaSaṁ. 206. 4; दृष्टं प्रयोजनमनुद्दिश्यैतानि साधनानि भावप्रसादं चापेक्ष्यात्ममनसोः संयोगाद् धर्मोत्पत्तिः PadārthaSaṁ. 273.13; अनुद्दिश्यापि क्रियमाणानि (कर्माणि) प्रकृतिवत्कृतानि भवन्ति ŚābaBh. 2219.4 (*on* xii. 1.3); प्रयोजनमनुद्दिश्य न मन्दोऽपि प्रवर्तते ŚlokaVār. 5(15).55 (653.5); SarvaVeSāSaṁ. 11; GopāKeCan. 67. 28; राजा … प्रयोजनमनुद्दिश्यापि मृगयादिलीलाविशेषान् पश्यति LalitāTriBh. 312. 13 (*on* 35); ब्राह्मणेन निष्कारणो धर्मः षडङ्गो वेदोऽध्येयः … 'निष्कारणः', कारणं प्रयोजनमनुद्दिश्य ManuBh. i. 202.6 (*on* 3.1); प्रयोजनमनुद्दिश्य न च न्यायं प्रयुञ्जते NyāyMañ. i. 9.19; i. 384. 2; (दानम्) अहन्यहनि यत्किंचिद्दीयतेऽनुपकारिणे । अनुद्दिश्य फलं तस्माद्ब्राह्मणाय तु नित्यकम् KūrmaP. 634.11 (2. 26); PadmP. i. 57. 5; न च किंचित्प्रयोजनमनुद्दिश्य वाक्यप्रयोगः श्रवणं वा संभवति BrahmSūBh.(Rā.) 147.18 (*on* i. 1.4); प्रवृत्तिः प्रयोजनमनुद्दिश्यापि चलस्वभावता GītāBh.(Rā.) 592.12 (*on* 14.12); वधमनुद्दिश्यापि परेण कृतो व्यापारो यदि वधमाचरता कर्तृविशेषविशिष्टत्वेनापेक्ष्यते तदा भवत्येव तस्य हेतुः Aparā. 1042.10 (*on* 3.227); TattvMu. 2.39; (लीला) सा द्विविधा तात्कालिकानन्दाद्यर्था प्रयोजनलीला तदप्यनुद्दिश्य प्रवृत्ता केवललीला च ŚivārkaMaDī. ii. 44.13 (*on* ii. 1.33); वृथादानं धर्ममनुद्दिश्य दानम् … एते … न वर्धन्ते VīraMi. 460. 5 (*on* 2.37-39); LaCandr. 503.20; न हि प्रयोजनमनुद्दिश्य रूढिव्यतिरिक्तया लक्षणयार्थं प्रतिपादयन्त्यार्याः RasGaṅ. 200. 7; **Bi** not having mentioned देवतोद्देशेन द्रव्यत्यागो यागः । न हि तामनुद्दिश्य यागस्संभवति SaṅkarKāBh. 92.2 (*on* ii. 3. 4); **Bii** not having referred to तच्चित्रं विद्रुम् … आकस्मिकं लिखामीति यदनुद्दिश्य लिख्यते Mānaso. iii. 1.901; द्रव्याद्यनुद्दिश्य केवलं विधीयमानं कर्मारादुपकारकम् MīmāNyāPra. 232.16.

अनुद्दिश्यमान (an-uddiśyamāna) *adj.* not being referred to यत्र ह्यनुद्दिश्यमानधर्मान्तरसाहित्ययोग्यधर्मयोगित्वं वस्तुनो यच्छब्देनाभिधाय तद् बुद्धिस्थधर्मान्तरसाहित्यं तच्छब्देन निर्वाह्यते Kāvyānu.(He.) 64. 10.

अनुद्दिष्ट (an-uddiṣṭa) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** not specified, not specially mentioned or prescribed (न भक्ष्याः) गौरगवयशरभाश्च । अनुद्दिष्टास्तथा VāsiDS. 14.44; अनुद्दिष्टो विषयः — वैधर्म्यदृष्टान्तरूपो यस्मिन् साध्याभावे हेत्वभावख्यापने तत् HetuBiṬ. 52. 11; तत्रोद्देशः प्रथममवश्यं कर्तव्यः अनुद्दिष्टस्य लक्षणपरीक्षानुपपत्तेः NyāyMañ. i. 11. 24; अनुद्दिष्टेषु धर्मिषु धर्मा न शक्यन्ते वक्तुम् NyāyKa. 15.21; 26 15; रसाध्यायप्रारम्भे … भावा अनुद्दिष्टा एव AbhinBhā. i. 343.4 (*on* 7.1); सूत्रकारादिभिरनुद्दिष्टामलक्षितां च प्रतिधर्मसमाभिधानां जातिं भवन्तो लक्षयन्ति TārkiRa. 252.10; श्राद्धे क्रियमाणे ब्रह्मेन्द्रादीनामनुद्दिष्टानामप्यनेकेषामेकस्मिन्नेव प्रयोगे युगपत्प्रीतिः CaturCin. iii(1). 12.5; **Aii** who is not traced, i. e. missing (नृणामुद्देशहीनानां परिवारान् धनान्यपि । पालयेद्रक्षयेद्राजा) यद्यागच्छेदनुद्दिष्टो विभागान्तेऽपि … धनं तस्यैव MahNirvāT. 12. 87; **B** not aimed at, not intended आलम्बना भावाः कथ्यन्ते रसभूमयः । अनुद्दिष्टा अपि यथा रसानुभवसिद्धये BhāvPra.(Śā.) 5.16(1); बाणादिक्रियाणां चानुद्दिष्टेऽपि वस्तुनि स्वाश्रयसंयुक्तेऽतिशयहेतुत्वदर्शनात् VivaPraSaṁ. 86. 20; (यज्ञदानतपःकर्म … पावनानि मनीषिणाम्) अनुद्दिष्टोऽपि प्रत्यवायपरीहारः फलमिति फलं त्यक्त्वापि क्रियमाणस्य पावनत्वं भवति VaiyāBhū. 82.20 (*on* 22)

अनुद्दिष्टत्व (anuddiṣṭa-tva) *n.* the state of being that which is not specially mentioned or specified उपासनान्तरप्रतिपत्तिमुपोद्बलयति, नेति यदा नोपोद्बलयति तदा ब्रह्मोपस्थापनमुखेन उपासनान्तराप्रतिपत्तेः इतरोपासकानामनुद्दिष्टत्वात् ŚrutaPra. ii. 496.17 (*on* iii. 3.32)

अनुद्दिष्टधर्म (anuddiṣṭa-dharma) *adj.* characteristics of which are not specified उद्दिष्टधर्मकं हि नाटकमनुद्दिष्टधर्माणां प्रकरणादीनां प्रकृतिः Avalo. 63.5 (*on* 3.1)

अनुद्दिष्टपूर्व (anuddiṣṭa-pūrva) *adj.* not intended beforehand (देहः) न स्वेच्छयाग्निप्रवेशादिना त्यक्तव्यः, किंतु तृष्णा तत्र न कर्तव्या । अनुद्दिष्टपूर्वं आपातस्तदा भविष्यति कर्मक्षयात् ManuBh. i. 524. 10 (*on* 6.78)

अनुद्दिष्टप्रयोजन (anuddiṣṭa-prayojana) *adj.* the purpose of which is not specified अत्रादिशब्दः … अनुद्दिष्टप्रयोजनानां व्यापाराणां संग्राहको द्रष्टव्यः ŚivārkaMaDī. ii. 45.6 (*on* ii. 1.33)

अनुद्दिष्टफल (anuddiṣṭa-phala) *adj.* fruit or reward of which is not intended न चानुद्दिष्टफले व्यापारे चेतनः प्रवर्तयितुं शक्यते ŚāstrDī. 186.2 (*on* iii. 1. 2)

अनुद्दिष्टविशेष (anuddiṣṭa-viśeṣa) *adj.* not intended for a particular (person) अनुद्दिष्टविशेषपाके अतिथ्यादिभ्यो दानं विधीयते ManuBh. i. 257.6 (*on* 3.108); अनुद्दिष्टविशेषस्य सामान्यतः कृतस्यान्नस्य पञ्चयज्ञानुष्ठानं विहितम् ManuBh i. 421.9 (*on* 5. 7)

अनुद्दिष्टविषय (anuddiṣṭa-viṣaya) *adj.* object of which is not specified अनुद्दिष्टविषयस्याप्यभावस्योपदर्शनेऽनुपलब्ध्योर्ह(? र्द्वृ)श्यविषयताविशेषणं किमिति नापेक्ष्यते । इत्याह — अनुद्दिष्टविषयम् HetuBiṬ. 52. 10.

अनुद्दिष्टसंहार (anuddiṣṭa-saṁhāra) *m.* name of a *sandhi* in the *praśānta* type of drama (*lit.* where the nature of completion is not intended or expressed) न्यासो न्याससमुद्भेदो बीजोक्तिर्बीजदर्शनम् । ततोऽनुद्दिष्टसंहारः प्रशान्ते (नाटके) पञ्च संधयः BhāvPra.(Śā.) 238. 22(8); किं ते भूयः प्रियं कुर्यामिति वाग्यत्र नोच्यते । तमनुद्दिष्टसंहारमित्याहुर्भरतादयः BhāvPra.(Śā.) 239.15(8)

अनुद्दिष्टाभिधान (anuddiṣṭābhidhāna) *adj.* whose name is *anuddiṣṭa* नमोऽस्तु वृषवाहाय …। नमः श्वेताभ्रवर्णाय संध्यारागप्रभाय च । अनुद्दिष्टाभिधानाय स्वरूपाय नमोऽस्तु ते MahāBhā. xiii. App. I. 6(22)

अनुद्दीपनविभावत्व (anuddīpanavibhāva-tva) *n.* the state of not being a stimulative excitant अनुद्दीपनविभावत्वादनुत्साहानुभावत्वाच्च नायमनुबन्धो निष्पत्तिः प्रकर्षो वा भवति SaraKaṇṭhā. 579.1.

अनुद्देश (an-uddeśa) *m.* **1** non-mention न चेदनुमानम् । पक्षधर्मतादेरनुद्देशात् AlaṅkāSa. 172. 3; (श्राद्धम्) सांवत्सरिकं तु … केषांचित् त्रिदैवत्यम् । तत्र च मात्रादीनां मातामहादीनां चानुद्देशः CaturCin. iii(1). 104.17; इष्टेः किंचिदङ्गवैकल्येऽपि तत्कार्योपशालित्वात्समग्राङ्गत्वव्यवहारवदनुद्देशेऽपि ब्रह्मण उद्देशकार्यलक्षणाकाङ्क्षाशालित्वादुद्दिष्टत्वनिर्देशः ŚivārkaMaDī. i. 103. 20 (*on* i. 1.2); केचित्तूद्दिष्टार्थविशिष्टस्य धातुत्वेऽलंक्रियते गुरुरित्यादावर्थान्तरे धातुत्वं न स्यात् । तदर्थस्यानु-

द्दशात् VaiyāBhū. 48.19 (*on* 10); **2** non- aiming at प्रकृतौ विद्यमानोऽग्निरनुद्देशादलक्षितः NyāyMāVi. 135.3 (*on* iii. 2.16); न च तेषां तृप्त्यवगममात्रेण देवतात्वं देवतात्वस्य त्यज्यमानहविः प्रत्युद्देश्यत्वरूपत्वात्तेषां च यजमानेनानुद्देशात् MayūMāli. 228.8 (*on* iii. 2.15)

अनुद्देशरूपत्व (anuddeśarūpa-tva) *n.* the state of being of the nature of non-mention ब्रह्मसंकीर्तनस्य लक्षणानुसारेणानुद्देशरूपत्वेऽपि किं तद्ब्रह्म यज्जिज्ञास्यमित्युद्देशकार्यलक्षणजिज्ञासाजनकत्वं तावदस्ति ŚivārkaMaDī. i. 103.17 (*on* i. 1.2)

अनुद्देशित (an-uddeśita) *adj.* other than what has been made the subject or topic of discussion, other than what is mentioned उद्देशितानामनुद्देशितानां च क्रमः संबन्धः KāvyālaṅSū. ii. 2.22.

अनुद्देशिन् (an-uddeśin) *adj.* other than what belongs to the subject उपमेयानामुपमानानां च उद्देशिनामनुद्देशिनां च क्रमेण संबन्धः क्रमः KāvyālaṅSūVṛ. *on* iv. 3.17; तद्देशिनामनुद्देशिनां च क्रमभ्रंशोऽक्रमत्वम् Kāvyānu.(He.) 223.16.

अनुद्देश्य (an-uddeśya) *m.* a kind of fire (*lit.* which cannot be specified) अग्नीनां शृणुत क्रमम् …। अनुद्देश्योऽप्यहिर्बुध्न्यो सोऽग्निर्गृहपतिः स्मृतः VāyuP. i. 29.24; BrahmāṇḍP. i. 12.26; *adj.* [*f.* -ā] **1** which cannot be described एका मूर्तिरनुद्देश्या शुक्लां पश्यन्ति तां बुधाः BrahmP. 180.18; **2** not to be aimed at, not to be kept in view विधेयस्य … अनुद्देश्याधिकारवाक्योपात्तस्वर्गप्राप्तिफलत्वेन … अव्याप्तिरनिवार्या VidhiRa. 5 (27.7); अनुद्देश्यं कथं फलं स्यात् VīraMi.(Paribhāṣā.) 67.10; अनुद्देश्यानि च देवपित्राद्युद्देशेन असंकल्पितानि VīraMi.(Āhnika.) 475.22; अनीप्सितम् – अनुद्देश्यम् LaŚabdeŚe. i. 454.7.

अनुद्देश्यत्यागस्थल (anuddeśyatyāga-sthala) *n.* [Loc.] in the case of offering (something) without having (a special) reference (to a particular deity) अनुद्देश्यत्यागस्थले स्वत्वाभावमात्रं, देवतोद्देश्यकत्यागस्थले देवतास्वीकारोऽपि … इति विवेकः MīmāKau. ii. 284.20 (*on* iii. 2.30)

अनुद्देश्यत्व (anuddeśya-tva) *n.* **1** the state of not being aimed at or intended अक्षरग्रहणस्याप्यपुरुषार्थत्वादनुद्देश्यत्वमुच्यमानमर्थज्ञानस्यापि समानम् NītiMā. 3.2; पत्न्याः पृथक्पिण्डदाननिषेधावगमादनुद्देश्यत्वमेवावगम्यते CaturCin. iii(1). 95.22; बीजाक्षराणां हविस्त्यागभागित्वेनानुद्देश्यत्वात् TattvCin. iv(2). 523.5; तद्देशकालवैशिष्ट्यस्याप्रत्यक्षत्वेनानुद्देश्यत्वात् AdvaiSi. 705.8; देवतायाश्चेतनत्वेऽपि तत्प्रीतेरनुद्देश्यत्वात् SiddhāMu. 82.4 (*on* 162); फलोत्कर्षप्रयोजकस्य साधनोत्कर्षस्य समर्थयितुमशक्यत्वात् तदप्रयोजकस्य विद्योत्कर्षस्य संभवतोऽप्यनुद्देश्यत्वात् ŚivārkaMaDī. ii. 397.23 (*on* iii. 4.26); अनुद्देश्यत्वेऽपि संप्रदानत्वमुपपादितमेव VyutpaVā. 169.15; न चैतादृशतात्पर्यविषयत्वस्य शाब्दत्वप्रयोजकत्वे पदार्थानामनुद्देश्यत्वेन तदसंभवादशाब्दत्वापत्तिः MīmāKau. i. 122.8 (*on* i. 3.24); न चेन्द्रस्य चयने विनियोगाभावादनुद्देश्यत्वम् MīmāKau. ii. 350.3 (*on* iii. 3.14); संस्थाया उपरमरूपाया अनुपयोगेनानुद्देश्यत्वात् BhāṭṭDī. iv. 57.8 (*on* x. 6.9); मध्ये प्रबोधस्यानियतत्वेनावान्तरनिद्रादेरनुद्देश्यत्वात्सन्नपि तद्भेदो नावृत्तिप्रयोजकः MayūMāli. 841.2 (*on* xi. 4.17); आनुषङ्गिकत्वमनुद्देश्यत्वम् LaŚabdeŚe. ii. 126.6; **2** the state of not being the subject or topic of discussion अतात्त्विकश्चेद्द्वैतेन सद्वितीयत्वमापतेत्। इति — परास्तम्, स्वरूपातिरेकतया तत्प्रमाया अनुद्देश्यत्वात् AdvaiSi. 752.22; अन्नकरणत्वस्य स्वरूपतो लोकावगतस्यापि सोमादिवद्विधेयत्वेनानुद्देश्यत्वात् MīmāKau. iii(1). 55.14 (*on* i. 2.30)

अनुद्देश्यमान (an-uddeśyamāna) *adj.* [*f.* -ā] **1** not being mentioned अनुद्देश्यमाने हि धर्मिणि निरधिकरणो हेतुः क साध्यं साधयेत् NyāyMañ. ii. 133.7; **2** not being intended माता पार्वणश्राद्धादौ पितृवत्तृप्तिमुपैति … न चानुद्देश्यमानायास्तत्संभवतीति साप्युद्देश्या Aparā. 540.1 (*on* 1.253)

अनुद्धत (án-uddhata) *adj.* [*f.* -ā] **1** (ground or place) not raised (by covering) दक्षिणत आहवनीयस्यानुद्धतेऽभिषिच्यत इयं वै गौरस्या एवानन्तर्हितोऽभिषिच्यते KāṭhS. 37.6 (iii. 87.19); PañcBr. xix. 13.9; अनुद्धते वेद्यै दक्षिणत आहवनीयस्य बृहतस्तोत्रं प्रत्यभिषिञ्चति TaiBr. II. vii. 6.2; BaudhŚS. iii. 178.5; ĀpaŚS. xxii. 12.20; अभिषेकस्य काले यजमानायतने कृष्णाजिनमात्रं वेदेरनुद्धतं भवति BaudhŚS. ii. 349.5; माहेन्द्रकालेऽनुद्धत आज्यस्य वाजप्रसव्यं हुत्वा … यथाकाममभिषिञ्चति MānŚS. 199.6; दक्षिणेनाहवनीयमनुद्धते वेद्यै प्रतिधुषा माहेन्द्रस्तोत्रं प्रत्यभिषिच्यते HirŚS. xvii. 5.23 (438.23); **2** not pushed or thrown out प्रजा यथायतनाद् अनुद्धताः JaimiBr. 1.154; **3A** not arrogant, not wild, not haughty, modest, humble, mild (सैन्यम्) कुलीनार्यजनोपेतं तुष्टपुष्टमनुद्धतम् MahāBhā. vii. 89.8; vii. 164.158; दिव्येन चक्षुषा पश्यन् मनसानुद्धतेन च। सर्वप्राणभृतां भावं स तत्र समबुध्यत MahāBhā. xi. 13.5; (महीपतिः) अनृशंसश्चरेदर्थं चरेत्काममनुद्धतः MahāBhā. xii. 71.3; बलं च सुभृतं वीर हृष्टपुष्टमनुद्धतम्।… रञ्जयस्व नरोत्तम Rāmā. vii. 64.5; अनुद्धतां च गिरां प्रकाश्य MaVastuAva. i. 166.3; ये च अचपला अनुद्धता च अमुखरा अभू अकीर्णवाचा MaVastuAva. iii. 280.17; अध्यापने कृतबुद्धिराचार्यः शिष्यमेवादितः परीक्षेत, तद्यथा … निभृतमनुद्धतम् … अध्याप्यमाहुः CaraS. iii. 8.8 (1941 Ed.); धेनुमादौ परीक्षेत … सुप्रमाणामनुद्धताम् MatsyaP. 207.3; अनुद्धताः सत्पुरुषाः समृद्धिभिः स्वभाव एवैष परोपकारिणाम् Śāk. 5.13; ŚatTrayī. 63; SaduktiKa. 303.34; SūktiRa. 31.33; कार्यस्य गत्वान्तमनुद्धता ये तेजस्विनस्ते न विकत्थना ये BṛSaṁ. 75.7; वैश्वामित्रो मैत्रिनिधिरनुद्धतः … धर्मपालो नाम AvantiKa. 175.15; अमेद्योऽनुद्धतः स्तब्धः सूरतः प्रियदर्शनः।… गुरुणा समनुज्ञातः स भिषक्शब्दमश्नुते AṣṭāSaṁ. i. 5.9 (1.2); i. 44.16 (1.8); SūktiRa. 109.2; अदीर्घसूत्रं निस्तन्द्रममर्षणमनुद्धतम्।… कुर्वीत ध्वजिनीपतिम् NītiSā. 19.33; य[ः संपद्भिरनु]द्धतः EI. xiii. 281.36; विनीतोऽनुद्धतः BālaKrī. i. 182.7 (*on* 1.304); RāghPāṇ.(Dha.) 2.26; Vāgbhaṭā. 5.7; राजाभिषेकसंयुक्तो ब्राह्मणः … पश्येद् व्यवहाराननुल्बणः … अनुल्बणोऽनुद्धतः SmṛtiCan. iii. 35.3; iii. 53.3; मानयित्वा निजं ज्ञातिमित्रवर्गमनुद्धतः … बलः MalliC. 1.518; पृथिवीपतिः … विनीतो वाक्पाणिपादचापलविरहादनुद्धतः।… सभां प्रविशेत् ManvaMu. 288.21 (*on* 8.1); रूपसौभाग्यसंपन्नः कुलीनः कुशलो युवा। अनुद्धतः सूनृतवाङ्नायकः प्रीतये स्त्रियाम् AlaṅkāŚe. 20.6; (यतिः) अप्रमत्तोऽनुद्धतः … भैक्षं चरेत् VīraMi. 836.15 (*on* 3.59); अनुद्धतो वृद्धमतेषु च श्रुती श्रुतीरितेऽध्वन्यधिताध्वनीनताम् Rāgh. 1.25; **3B** not harsh, gentle दक्षिणतश्चास्या उपवेशनम्।… रत्यर्थं सव्येन बाहुनानुद्धतः परिष्वङ्गः KāmSū. 177.20 (2.10); अनुद्धतमसंभ्रान्तमनाविद्धाङ्गचेष्टितम्।… यदीदृशं भवेन्नाट्यं ज्ञेयमाभ्यन्तरं तु तत् NāṭyaŚā. 22.75; सव्येन वामेन परिष्वङ्गः। अनुद्धत इति यथा नोद्विजते JayaMa. 178.14 (*on* 2.10); KandaCū. ii. 10.6; अनाविद्धान्यदीर्घसमासानि ललितान्यनुद्धतानि पदानि यस्मिंस्तदनाविद्धललितपदं चूर्णम् KāvyālaṅSūVṛ. *on* i. 3.24; उच्चैः प्रभाषितव्यं स्यात् सभामध्ये कदाचन। तत्राप्यनुद्धतं ब्रूयाद् वचः सभ्यमनाकुलम् MahāP. 1.132; 1.179; अनुद्धतैः संविहितावधानं दिव्यैश्च शब्दादिभिरिन्द्रियार्थैः।… ददर्श रामः … अण्डजेशम् RāmC. 32.5; सुकुमारपूर्वरङ्गे तु दैवी (देव्या) कृता अनुद्धता अङ्गहाराः AbhinBhā. i. 87.21 (*on* 4.14); वचोऽथवा प्रकृतिवशादनुद्धतं महात्मनाम् … प्रकल्पते प्रतनु फलाय निश्चितम् NemiNir. 2.23; दृगनुद्धता। क्रूरं च चौर्यकर्मेदं सर्वमीक्षे तवाघटम् PārśvC. 2.663; वीक्ष्यमाणे तु याष्टीके निवेदयति राजनि। विश्वामित्रो मुनिः प्राप्त इत्यनुद्धतया गिरा YogVā. i. 6.13; **3C** not rigid, not complicated अत्र यथोक्तवर्णाभावोऽनुद्धता रचना असमासश्च विरुद्धः Kāvyānu.(He.) 243.14; वृत्तिरत्र देवानाम् … अनुद्धतैव RasGaṅ. 49.11; **4** free from negligence भवेदन्यस्य कस्येदं वीरव्रतमनुद्धतम् MalliC. 1.79; **5** not violent ताण्डवं त्रिधा।… अनुद्धतं चोद्धतं च तथात्युद्धतमित्यपि BhāvPra.(Śā.) 45.21(2); *m.* **1** one of the four clans of the family of the Ātreyas आत्रेयाणां च चत्वारः स्मृताः पक्षा महात्मनाम्। काश्यपो नारदश्चैव पर्वतोऽनुद्धतस्तथा LiṅgaP. i. 63.78; **2** name of one of the diseases of foot (of an elephant) पादरोगाः …। फुल्लो भिन्ननखश्चानुद्धतः Hastyāyur. 49.2 (1.7); फुल्लपादः … भिन्ननखोऽपरः। स्फुटितश्चानुद्धतश्च (पादरोगाः … दन्तिनाम्) Hastyāyur. 102.25 (1.15)

अनुद्धतकंधर (anuddhata-kandhara) *adj.* (ox) which has not raised the neck वहति तु धुरं धुर्यो धैर्यादनुद्धतकन्धरः SubhāRaK. 40.20; ŚārṅgaPa. 970.

अनुद्धतगीततूर्य (anuddhata-gītatūrya) *n.* gentle vocal as well as instrumental music रात्रौ च जागरमनुद्धतगीततूर्यैरावाहनं च कथयामि शिलोच्चयानाम् MatsyaP. 83.26; BhaviP. 886B. 13 (iv. 195.27)

अनुद्धतगीतवाद्य (anuddhata-gītavādya) *n.* gentle vocal as well as instrumental music हिमाद्रितनयाम् …। संपूज्य जागरमनुद्धतगीतवाद्यैर्यच्छन्ति या इह भवन्ति पतिप्रियास्ताः BhaviP. 643B.4 (iv. 20.28)

अनुद्धतता (anuddhata-tā) *f.* the state of not being arrogant, modesty, politeness अहोऽनुद्धततात्यन्तं प्रश्रयश्च तवाद्भुतः PadmP.(Ra.) 38.117; विद्या दया द्युतिरनुद्धतता तितिक्षा … भवन्ति विषयेषु रतस्य मोघाः SubhāRaSaṁ. 99.

अनुद्धतत्व (anuddhata-tva) *n.* the state of not being arrogant, modesty (यदि विज्ञास्यामः सर्वं ह वो वक्ष्यामः) अनुद्धतत्वप्रदर्शनार्थो यदिशब्दः PraśnaUBh. 239.13 (*on* 1.2)

अनुद्धतनख (anuddhata-nakha) *m.* name of one of the foot-diseases of an elephant (*lit.* not raised nail) (पादरोगाः … दन्तिनाम्) उत्कारकी स्थानरतो विनिष्पिष्टतलस्तथा। अनुद्धतनखश्चैव Hastyāyur. 103.28 (1.15)

अनुद्धतभाव (anuddhata-bhāva) *adj.* having (presentation of) gentle emotions किंचिदनुद्धतभावः तालक्रमवर्जितश्च चित्रोऽयम् … भाणः BhāvPra.(Śā.) 259.14(9)

अनुद्धतम् (anuddhatam) *adv.* without arrogance, with humility भारतीम् ··· अनुद्धतमुद्धवः।··· जगाद ŚiśuVa. 2.69.

अनुद्धतमनस् (anuddhata-manas) *adj.* **A** not uplifted in the mind एना आरतं शंसेत् ··· अनुदाथि नितरां तथा ह पत्न्यनुद्धतमना इव भवति KauṣīBr. 15.4 (68.6); **B** whose mind is not arrogant or haughty, sober-minded अनुद्धतमना विद्वान् धर्मात्मा भ्रातृवत्सलः।··· राघवः Rāmā. ii. 6.23; अनुद्धतमनाः शान्तः साधुः कर्म करोति यत् YogVā. ii. 13.71.

अनुद्धतमानस (anuddhata-mānasa) *adj.* whose mind is not haughty स्वल्पेऽपि दर्शयेत्तुष्टिं लाभेऽनुद्धतमानसः AṣṭāSaṁ. i. 54.23 (1.8)

अनुद्धतवेश (anuddhata-veśa) *adj.* whose dress is not indecent, having a sober dress सोपानत्केनानुद्धतवेशेन ··· वैद्येन विशिखानुप्रवेष्टव्या SuśruS. i. 10.3.

अनुद्धतवेष (anuddhata-veṣa) *adj.* whose dress is not indecent, having a sober dress भिषक् ··· शुचिरनुद्धतवेषः KāśyaS. 37B.8; (सद्भृत्यः) सदानुद्धतवेषः स्यात् ŚukraNī. 2.219.

अनुद्धतवेषालंकार (anuddhata-veṣālaṅkāra) *adj.* whose garments and ornaments are not ostentatious (नृपः) अनुद्धतवेषालंकारः ··· कार्याणि विचारयेत् ManvaMu. 288.28 (*on* 8.2)

अनुद्धतहीन (an-uddhatahīna) *adj.* neither protruding nor short बस्तिम् ··· मृद्वनुद्धतहीनं च ··· नेत्रमूले प्रतिष्ठाप्य ··· चर्मस्रोतसि निर्दहेत् SuśruS. iv. 35.15 (comm. अनुद्धतहीनं नाधिकं न हीनम्)

अनुद्धताकारता (anuddhatākāra-tā) *f.* the state of being one having a calm or tranquil appearance अनुद्धताकारतया ··· तन्वन्तमन्तःकरणस्य वृत्तिम्।··· मुनिमाबभाषे Kirāta. 3.3.

अनुद्धताकृति (anuddhatākṛti) *adj.* having a tranquil appearance अनुद्धताकृतिः।··· उच्चचाल सः VasaViKā. 10.30.

अनुद्धतात्मन् (anuddhatātman) *adj.* whose mind is not puffed up, i. e. having a gentle mind पापमनुद्धतात्मा ··· क्षपयत्यशेषम् ŚikṣāSa. 1.3; सिद्धान्तमश्रौषमनुद्धतात्मा ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 7.94.

अनुद्धतार्थवेष (anuddhatārtha-veṣa) *m.* dress for the sake of (indicating) non-ostentation or modesty अनुद्धतार्थवेषेण सूचितात्यन्तगौरवाम् ··· ताम् ··· प्रणनाम ··· नरवाहनः BṛKathāMañ. 15.12.

अनुद्धति (an-uddhati) *f.* non-arrogance, humility उदारतानुद्धतिः ···। इमामसौ बिभ्रदमात्यसंपदं क्षिणोति शारीरविपक्षसंहतिम् Kapphiṇā. 2.41.

अनुद्धतिव्यञ्जक (anuddhati-vyañjaka) *adj.* indicative of humility अनुद्धतिव्यञ्जकं तदुभयं कुर्यात् ManvaVi. 871.26 (*on* 8.2)

अनुद्धतोदात्तवेष (anuddhatodātta-veṣa) *adj.* wearing a non-ostentatious and noble dress भवन्तः ··· अनुद्धतोदात्तवेषम् ··· जनं दृष्ट्वा राज्ञो गुणविस्तरमनुमास्यन्ते JātaMā. 43.20 (8.14(5))

अनुद्धर (anuddhara) *m.* name of a Vidyādhara अनुद्धरो दृढरथः ··· निर्जग्मुः पृथुतेजसः PadmP.(Ra.) 58.4.

अनुद्धरण (an-uddharaṇa) *n.* **A** non-separation युक्तं तत्र विवेककारणाभावात् जलबिन्दोरनुद्धरणम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 578.11 (*on* iii. 2.9); **B** non-lifting up उत्सृष्टे तु सर्वार्थत्वात्तदभावादनुद्धरणेऽपि न दोषः SmṛtiCan. ii. 335.13; **C** non-removal अप्रतिपत्तिः साधनस्यादूषणं दूषणस्य चानुद्धरणम् SyādvāMañ. 10(139); (not proving, MW., APTE)

अनुद्धरणप्रायश्चित्त (anuddharaṇa-prāyaścitta) *n.* expiation for not lifting up (of fire) आश्वलायनादिभिः स्वस्वसूत्रोक्तमनुद्धरणप्रायश्चित्तम् ··· संवत्सरदिवसनक्षत्रादिकं त्यक्त्वा सूत्रान्तरोक्तग्रहणं विरुध्येत BālamBha. i. 50.5 (*on* 1.14)

अनुद्धरत् (an-uddharat) *adj.* **A** not removing उपरिष्टादनुद्धरन् वा बार्हतान्यनुकल्पयेत् NidāSū. 108.17 (6.10); **B** not uprooting or destroying, not extricating (नृपः) स नमयामास नृपाननुद्धरन् RaghuVa. 8.9 (comm. अनुत्पाटयन्); शुचानुद्धरतः सिद्धान् नृपांस्तस्य कलिङ्गतः। साधुवादः क्षितिं सर्वां परिभूय कलिं गतः KīcaVa. 1.21 (comm. अनुन्मूलयतः); **C** not taking away प्रकटीकृता त्वयैव क्षणमात्रममुञ्चता गृहोपान्तम्। अस्मासु दृशं मग्नां प्रेमस्निग्धामनुद्धरता KuṭṭaMa. 853 (comm. ततः अन्यत्र न पातयता)

अनुद्धरा (anuddharā) *f.* **I** name of a chief of a group of nuns अनुद्धरेति विख्याता धर्मध्यानपरायणा।··· आसीदार्यिका गणपालिनी PadmP.(Ra.) 39.96; **II** name of the wife of priest Viśvabhūti विश्वभूतिः पुरोहितः। ··· सधर्मचारणी तस्य नामतोऽभूदनुद्धरा PārśvC. 1.30.

अनुद्धर्ष (an-uddharṣa) *m.* non-exultation तुष्टिरुद्धर्षः। तद्विपर्ययोऽनुद्धर्षः BrahmSūBh.(Rā.) 12.4 (*on* i. 1.1); SarvaDaSaṁ. 4.356; हर्षहेतुषूपस्थितेष्वप्यतिसंतोषराहित्यमनुद्धर्षः NītiMa. 65.9; स च विवेकविमोकाभ्यासक्रियाकल्याणानवसादानुद्धर्षरूपसाधनसप्तकजन्यः YatīndraDī. 63.1.

अनुद्धर्षपर्यन्त (anuddharṣa-paryanta) *adj.* ending with non-exultation आहुः ··· विवेकाद्यैरनुद्धर्षपर्यन्तैस्सप्तहेतुभिः। निष्पन्नं भक्तिपर्यायं वेदनं वेदवित्तमाः NītiMa. 62.7.

अनुद्धात (an-uddhāta) [w. r. for **अनुद्घात** APTE]

अनुद्धान (an-uddhāna) *n.* non-abandoning प्रादेशमात्री भवत्यस्य लोकस्यानुद्धानाय PañcBr. v. 5.3; यदेषोऽर्वाचीनः स्तोमः केशवपनीयो भवत्यस्य लोकस्यानुद्धानाय PañcBr. xviii. 10.10 (Sāy. अत्यन्तं परित्याग उद्धानं तद्राहित्यार्थं भवति); *adj.* not liftiog (the foot) upwards राक्षसआह। नाहमनुद्धानः पद्भ्यां कदाचिदपि भूमिं स्पृशामि Pañcā. 285.21.

अनुद्धानपाद (an-uddhānapāda) *adj.* not lifting up the foot ब्राह्मणश्चिन्तयामास।··· नायमनुद्धानपादो मे पृष्ठतः समेष्यति Pañcā. 286.5.

अनुद्धापघनसुघटित (anuddhāpaghana-sughaṭita) *adj.* completely formed with defective limbs अनुद्धापघनसुघटितान् शीघ्रमुद्धाङ्घ्रिपाणीन्।··· घटयति ··· अर्हन् JinaŚ. 1.5 (comm. अनुद्धा अप्रशस्ता अपघना अङ्गानि)

अनुद्धार (an-uddhāra) *adj.* **I** not having any deliverance पश्यन् जगदिदं सर्वम् ···। अज्ञानपङ्कगर्भस्थमनुद्धारं महामतिः। आत्मानं च समुत्तीर्णं गाथामेतामगायत MārkP. 44.32; **II** not having any removal अनुद्धाराः शरास्तेन रोपिता मयि वाङ्मयाः RāmC. 1.102; *m.* **1** act of not taking a share जीवनमात्रपर्याप्तधनत्वेनानुद्धारेऽपि सन्मानार्थं ज्यायसे किंचिद्वस्त्रमात्रं देयमित्यर्थः SmṛtiCan. iv. 619.8; **2** non-removal, non-rejection एकाश्रयैकविषयकज्ञानान(? °नाज्ञान)योर्विरोधस्यानुद्धाराच्च Nyāyāmṛ. 349A.9; वंशोरगादिस्थलीयापत्तेः तथाप्यनुद्धाराच्च GuruCandr. i. 259.6; विषयादिनिरूप्यत्वनियमपुरस्कारेण कृतस्य पूर्वपक्षस्य दृष्टान्तेनानुद्धारात् LaCandr. 304.18; न च ··· अभिधायाः कल्पने नास्ति दोष इति वाच्यम् ··· गौरवदोषस्यानुद्धाराच्च RasGaṅ. 183.1; **3** non-mention मूर्तिविद्यायाः पूर्वतन्त्रेऽनुद्धारादिना च ज्ञापकेन परस्परसाकाङ्क्षत्वाच्च SetuBa. 7.18; अत एव तस्याः पूर्वमनुद्धारः संगच्छते SetuBa. 81.23; तुर्यविद्याया अनुद्धारेणाप्रकृतत्वाच्च SetuBa. 213.18; 312.15.

अनुद्धार्य (an-uddhārya) *adj.* not worthy of mentioning अपहतपाप्मत्वादिश्रुतीनामसामञ्जस्यमनुद्धार्यमिति ŚivārkaMaDī. ii. 13.22 (*on* ii. 1.8)

अनुद्धुर (an-uddhura) *adj.* not unrestricted (i. e. slight) अनुद्धुरेण तमसा किमप्यस्फुटतामुपेतवत्यालोके UdaySuKa. 57.22.

अनुद्धूत (an-uddhūta) *adj.* not pitched up अनुद्धूता — आनुरूप्येण वादनार्थमुत्क्षिप्ताः ··· मृदङ्गाः JñātāDhaṬ. 40B.11.

अनुद्धूतधूलीपटलम् (anuddhūtadhūlīpaṭalam) *adv.* in a manner in which a mass of dust is not raised up तरुणवारिदानामन्तरालेन नीयमानैरनुद्धूतधूलीपटलम् ··· प्रधानवाजिभिरुह्यमाननायकम् ··· खेचरनरेन्द्रवृन्दमद्राक्षम् TilaMañ. 153.1.

अनुद्धृत (án-uddhṛta) *adj.* [*f.* -ā] **1A** not taken up यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभिनिम्रोचेत् MaiS. i. 8.7 (i. 125.18); ŚāṅkhāŚS. iii. 19.9; BaudhŚS. ii. 193.18; BhārŚS. ix. 9.4; ĀpaŚS. ix. 6.14; MānŚS. 98.14; HirŚS. xv. 2.20 (285.12); VaikhāŚS. 20.12; यस्याग्निमनुद्धृतमादित्योऽभ्युदियाद्वाभ्यस्तमियाद्वा AitBr. 32.11(830); ŚatBr. XII. iv. 4.6; JaimiBr. 1.61; 1.62; 1.63; BaudhŚS. iii. 206.13; ĀpaŚS. ix. 7.13; यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभिनिम्रोचति TaiBr. I. iv. 4.1; यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभ्युदेति TaiBr. I. iv. 4.3; I. iv. 4.5; BaudhŚS. ii. 194.11; BhārŚS. ix. 10.7; ĀpaŚS. ix. 7.10; MānŚS. 98.16; HirŚS. xv. 2.27 (287.13); अनुद्धृतस्यापि शास्त्रतः आहवनीयत्वानपायात् SaṅkarKāBh. 136.5 (*on* iii. 2.16); BhāṭṭDī. iii. 176.4 (*on* ix. 4.6); विहितोपस्थापनादिकार्याणां गार्हपत्यान्तर्निलीनाहवनीयस्यापि तत्वा(? त्वा)नपायादनुद्धृतेऽपि संभवः BhāṭṭCan. 79.10 (*on* xv. 2.8); **1B** (water) not drawn up or out नात ऊर्ध्वमनुद्धृताभिरद्भिरपरिस्रुताभिरपरिपूताभिर्वाचामेत् BaudhDS. ii. 10.38; उद्धृताभिरद्भिः कार्यं कुर्यात्। स्नानमनुद्धृताभिरपि VāsiDS. 6.15; AṅgiSm. 7; अनुद्धृतैरुद्धृतैर्वा जलैः स्नानं समाचरेत् MatsyaP. 102.2; BhaviP. 784A.32 (iv. 123.2); आचमनं त्वनुद्धृताभिरेव(अद्भिः) Aparā. 962.16 (*on* 3.57); SmṛtiCan. ii. 515.16; अनुद्धृते पात्रेण जलोद्धरणासंभवे VīraMi.(Āhnika.) 44.12; 178.23; BālamBha. iii. 77.9 (*on* 3.26); **1C** not skimmed out यतश्चानुद्धृतं घृतम्। तक्रम् ··· प्रयोजयेत् CaraS. vi. 14.84; **1D** not brought (from elsewhere), not transferred अनिरुद्धोऽव्ययात्मा च अर्थयुग्मं तदागमम्। अनुद्धृतमसंदिग्धं गतं चाव्ययतां ततः PauṣkS. 39.31; **1E** not raised up (i. e. opened) अनुद्धृतेऽपि चक्षुषि, यः स्वप्नदृक् स एव द्रष्टा BṛĀraUBh. 522.9 (*on* iv. 3.6); **1F** not pulled out एवमादिशल्येष्वनुद्धृतेष्वेव देवालयगृहादिकं यदि कुर्यात् ĪśānŚiPa. ii. 26.91(14); इति जिनपतिशासनेऽपि सूक्तं गुरुतरदोषमनुद्धृतं हि शल्यम् PrabhāC. 70.15; वदेत् त्वनुद्धृते शल्ये देवमर्त्यगृहादिकम् Śilpa-

Ra. i. 4. 22; अनुद्धृतोऽपि तूणीरादुद्यन्ब्रह्मास्त्रसायकः । स्वयं समरविश्रान्तिं सूचयत्यात्ममोक्षणात् AdbhuDa. 7. 2; **2A** not deducted एवं समुद्धृतोद्धारे समानंशान् प्रकल्पयेत् । उद्धारेऽनुद्धृते त्वेषामियं स्यादंशकल्पना ManuSm. 9. 116; **2B** not taken, not accepted द्रव्यम् … पित्रादिभिरनुद्धृतं य एकः …। उद्धरेत् VīraMi. 579. 20 (*on* 2.118-119) [uninjured, undestroyed, unoffered, unestablished, MW.; Apte; unproved, MW.; unharmed, Apte]

अनुद्धृतघृत (anuddhṛta-ghṛta) *adj.* from which fat is not skimmed out समुद्धृतघृतं तक्रमर्धोद्धृतघृतं च यत् । अनुद्धृतघृतं चान्यदित्येतत्त्रिविधं मतम् HārīS. i. 8.54; तक्रम् … अनुद्धृतघृतं सान्द्रं गुरु पुष्टिबलप्रदम् BhāvPra. (Bhā.) 8(4). 39.

अनुद्धृतजल (anuddhṛta-jala) *n.* water which is not drawn up (from the well) एतत्सर्वमनुद्धृतजलेन तर्पणमभिप्रेत्य क्वचित्पात्रे जलमुद्धृत्य तज्जलेन तर्पणकरणे तु तत्पात्रे एव तिलाः प्रक्षेप्याः BālamBha. i. 340.9 (*on* 1.101)

अनुद्धृतदण्ड (anuddhṛta-daṇḍa) *adj.* for which fine has not (yet) been declared (कार्यम्) तीरितं साक्षिलेख्यादिनिर्णीतमनुद्धृतदण्डम् Mitā. 320. 26 (*on* 2.306); तीरितं साक्षिलेख्यादिना निर्णीतमनुद्धृतदण्डं दण्डपर्यन्तां नीतमिति यावत् DaṇḍaVi. 354.20.

अनुद्धृतनयन (anuddhṛta-nayana) *adj.* in which the eyes are not taken out पापीयसी चेयं जरा … अनुद्धृतनयनमन्धीकरणम् AvantiKa. 42.9.

अनुद्धृतफलक (anuddhṛta-phalaka) *adj.* the planks of which are not raised अथास्यैते अनसी प्रक्षालिते प्रपन्ने … अभितः शालां तिष्ठतः … उद्धृतफलकं दक्षिणमनुद्धृतफलकमुत्तरं तयोर्यदक्षे बद्धं तदवस्यति BaudhŚS. i. 184.2.

अनुद्धृतशल्य (anuddhṛta-śalya) *adj.* **1** from whom the painful element has not been removed or taken out अथेमानग्निना परिहरेत् (पुरुषम्) … भिन्नकोष्ठमनुद्धृतशल्यम् SuśruS. i. 12. 14; **2** from whom the dart is not removed स तमनुद्धृतशल्यमेव पित्रोः सकाशम् … निनाय RaghuVa. 9. 77 (comm. अनुत्पाटितशरम्)

अनुद्धृतसार (anuddhṛta-sāra) *adj.* from which the essence (i. e. fat) is not skimmed out पयोऽनुद्धृतसारम् … हविष्यान्नं प्रचक्षते PadmP. iv. 79. 54.

अनुद्धृतसारगव्य (anuddhṛtasāra-gavya) *n.* dairy product (*lit.* cow-product) from which the essence (i. e. fat) is not skimmed out (भोज्यानि) कृष्णतिल° … °सामुद्रलवणानुद्धृतसारगव्यपिप्पलीजीरकनारङ्गादीनि NityoNi. 133. 15.

अनुद्धृतस्नेह (anuddhṛta-sneha) *adj.* from which fat (i.e. butter) is not skimmed out अनुद्धृतस्नेहमपि तक्रं शोफहरं लघु AṣṭāSaṁ. i. 42.7 (1.7)

अनुद्धृतस्नेहभाग (anuddhṛta-snehabhāga) *adj.* creamy portion of which has not been skimmed out शर्करात्वगेलानागकेसरमधुमरिचमिश्रमनुद्धृतस्नेहभागं वस्त्रे संघृष्य गालितं गोदधि 'रसाला' CaturCin. iii(1). 602.7.

अनुद्धृताभ्यस्तमय (anuddhṛtābhyastamaya) *m.* setting of the sun while (the fire) is not lifted out अनुद्धृताभ्यस्तमये कुशबद्धे हिरण्ये पश्चाद् ध्रियमाण इध्मेनोद्धरेत् KātyŚS. xxv. 3. 17.

अनुद्धृतोदक (anuddhṛtodaka) *n.* water which is not drawn up or out (i. e. flowing water) एतदनुद्धृतोदकतर्पणाभिप्रायं उद्धृते विशेषाभिधानात् SmṛtiCan. ii. 515. 12.

अनुद्धृतोदक (anuddhṛtodaka) *adj.* who has not wiped off water (from the body) अव्युदकः शिरोव्यतिरिक्तगात्रेषु अनुद्धृतोदकः VīraMi. (Āhnika.) 238. 25.

अनुद्धृतोद्धार (anuddhṛtoddhāra) *adj.* from which any share has not been deducted सर्वं रिक्थप्रकारमनुद्धृतोद्धारं दशधा कृत्वा विभागधर्मज्ञः … विभागम् … कुर्वीत ManvaMu. 392.9 (*on* 9.152)

अनुद्धृत्य (an-uddhṛtya) *ger.* **1A** not having raised अनुद्धृत्य चरुमासादयति ĀpaŚS. xxiv. 3.28; **1B** not having removed मम शल्यमनुद्धृत्य क्व गतोऽसि विहाय नः Rāmā. vi. 80.15; **1C** not having taken out पञ्च पिण्डाननुद्धृत्य न स्नायात् परवारिषु YājñaSm. 1.159; MārkP. 35. 32; VāmaP. 14.79; BrahmP. 221. 138; AṣṭāSaṁ. i. 11.2 (1.3); **2** not having refuted सोऽयं स्वपक्षलक्षणं दोषमपेक्षमाणोऽनुद्धृत्यानुज्ञाय प्रतिषेधेऽपि समानो दोष इत्युपपद्यमानं दोषं परपक्षे उपसंहरति NyāyBh. 331.3 (*on* v. 1.43); NyāyMañ. ii. 189. 9; TātpaṬ.(Vā.) 695. 25 (*on* v. 1.43); यः परेण चोदितं दोषं स्वपक्षेऽभ्युपगम्यानुद्धृत्य वदति NyāyBh. 339. 1 (*on* v. 2.20); यः परेण चोदितं दोषमनुद्धृत्य भवतोऽप्ययं दोष इति ब्रवीति सा मतानुज्ञा NyāyVār. 567.1 (*on* v. 2. 21); NyāyMañ. ii. 205.12; स्वस्याक्षेपं परेण कृतमनुद्धृत्यैनं क्षेप्तारं न प्रत्यभियोजयेन्नाक्षिपेत् Aparā. 617.11 (*on* 2.9); द्वितीयपक्षस्थेन मया प्रथमपक्षे समुद्भावितदोषमनुद्धृत्य … मतानुज्ञा TārkiRa. 315. 7; 353.1; स्वपक्षे परापादितदोषमनुद्धृत्य तमेव परपक्षे प्रतीपमापादयतो मतानुज्ञा नाम निग्रहस्थानं भवति PramāMī. 71.16 (*on* ii. 1.34); **3** not having taken back (i. e. restored) वंशलक्ष्मीमनुद्धृत्य समुच्छेदेन विद्विषाम् Kirātā. 11.69 (comm. अपुनरावर्त्य)

अनुद्बद्धचूचुक (anudbaddha-cūcuka) *adj.* whose nipples are not raised सुभगा भवन्त्यनुद्बद्धचूचुकाः BṛSaṁ. 68.27.

अनुद्बद्धा (an-udbaddhā) *adj.* (*f.*) firm, not loosened जङ्घे चानुद्बद्धे असिरे अलोमिके प्रशस्येते KāśyaS. 47B.9.

अनुद्बुद्ध (an-udbuddha) *adj.* [*f.* -ā] not awakened वासनानुद्बुद्धा न स्मृतिहेतुः PramāMī. 33. 19 (*on* i. 2.3); जन्मान्तरानुभवजसंस्कारस्तु प्रायणनरकप्रसूतिजन्यतीव्रदुःखाभिभवादनुद्बुद्धः ŚrutaPra. iB. 20.23 (*on* i. 1.1)

अनुद्बुद्धसंस्कार (anudbuddha-saṁskāra) *m.* unawakened impression अनुद्बुद्धसंस्कारात्प्रत्यभिज्ञानुदयात् SiddhāMu. 81. 9 (*on* 161); अनुद्बुद्धसंस्कारादनुमितिवारणायोद्बोधकानां नानाविधानां हेतुत्वे च गौरवम् GuruCandr. i. 217.11; i. 468. 23; केवलसंस्काराद् उद्बुद्धसंस्कारस्यातिरिक्तत्वेन तत्रैव शक्तिविशेषस्वीकारात् । अनतिरिक्तत्वेऽपि नानुद्बुद्धसंस्कारादनुमितिः LaCandr. 339. 28; VedāntPari. 149. 3.

अनुद्बोध (an-udbodha) *m.* non-awakening सामान्याकारज्ञानं विना संस्कारानुद्बोधात् कथमध्यासः AdvaiSi. 494. 11; तद्देशकालवृत्तिस्वरूपतत्ताविशिष्टधूमत्वादिरूपेण धूमादिविषयकस्यापि संस्कारस्य तत्तांशेऽनुद्बोधादविषयीकृततत्ताकेत्यर्थः LaCandr. 342.40.

अनुद्बोधोपपत्ति (anudbodhopapatti) *f.* tenability of non-awakening अदृष्टादिवशेन क्वचिदुद्बोधेऽप्यन्यत्रानुद्बोधोपपत्तेः AdvaiSi. 496.7.

अनुद्भट (an-udbhaṭa) *adj.* not vehement विश्रब्धशब्दमिच्छन्ति विश्वस्तानुद्भटार्थकम् AnekāSa. 591; विश्वस्तोऽनुद्धत(v.l. °द्भट)श्च विश्रब्धः TrikāŚe. iii. 3.223; विस्रब्धोऽनुद्भटे शान्ते विश्वस्तात्यर्थयोरपि AnekāSaṁ. 3.341; ViśvaPra. 83.23; MediK. 86. 36; विश्रब्धः स्यात्तु विश्वस्तानुद्भटेषु त्रिषु ViśvaLoK. 182. 39; KośaKaTa. 2. 6045.

अनुद्भटाचारवेष (anudbhaṭācāraveṣa) *adj.* whose behaviour and dress are unassuming (i.e. sober) वयं हि वणिजः …। अनुद्भटाचारवेषाः सन्तो गर्ह्यामहे न हि TriṣaŚaPuC. i. 2. 34.

अनुद्भव (an-udbhava) *m.* **1A** disappearance शक्त्युद्भवानुद्भवाभ्यां नाशक्योपदेशः SāṁkhyaPraSū. 1.11; **1B** non-appearance तेनानुद्भवोऽपि संगृहीतः । तद्यथा — क्षीराद्यवस्थायां दध्याद्यनुद्भवान्न पश्यति SāṁkhyaTaKau. 215. 1 (*on* 7); SāṁkhyaTaPra. 155.19; न च सतः सर्वत्रानुद्भवोऽसंभावितः VivaPraSaṁ. 13. 10; **1C** non-existence अनुद्भवात्तु तदनुपलम्भः Kiraṇā. 47.6; अथ नयनरश्मिवदनुद्भवेनैवानुपलम्भः किं न स्यात् Kiraṇā. 78. 22; **2** non-origination संख्याकारकाद्युपपत्तिश्च व्यक्तिपक्षे तेन व्यक्तिः शब्दार्थ इति स्थितेऽभिधीयते । जातिरभिधेयेति । कुतः । पूर्वं सामान्यविज्ञानाच्चित्रबुद्धेरनुद्भवात् TantrVā. 272.20 (*on* i. 3.26); अहं जगदिति भ्रान्तिदृश्यस्यादावनुद्भवः YogVā. iii. 23.8; विशिष्टव्यवहारस्य सर्वस्य स्यादनुद्भवः NyāyKu. 176. 23; (तेजस्त्वस्य) उद्भवानुद्भवयोर्निमित्तभेदसंसर्गप्रयोज्यत्वात् TattvCin. i. 728.3; यत्र च तोयतेजोवायुषु न पाकजो विशेषः तत्रोद्भवानुद्भवद्रवत्वकठिनत्वादयो विशेषास्तदुपनायकादृष्टविशेषादेव TattvCin. ii(2). 146. 12; कुण्ठनं च शक्तिवृत्तिधर्मान्तरं वा शक्तेरनुद्भवो वा अभिभवो वा तत्र कारणान्तरं वा अदृष्टचरं कल्प्यम् TattvCin. iv(2). 613. 4; स्पर्शानुपलम्भस्त्विन्द्रनीलालोकदुर्दिनातपादेरिवानुद्भवादेरपि NyāyPari. 506. 22; उद्भवानुद्भवयोश्च गुणानामन्यत्राप्यनियमाभ्युपगमात् NyāySiA. 201. 5; सतो नावयवाः शङ्क्यास्तदंशस्यानिरूपणात् । नामरूपे न तस्यांशौ तयोरद्याप्यनुद्भवात् PañcDa. 2.22; अनुद्भवस्याप्येवं व्यवस्थापयितुमशक्यत्वात् Upask. 201.16 (*on* iv. 1. 8); तलेष्वनुद्भवो लोम्नामेतत्सर्वं स्वभावतः BhāvPra.(Bhā.) 3.288.

अनुद्भवत्व (anudbhava-tva) *n.* the state of not having origination बाह्यैकैकेन्द्रियग्रहणयोग्यगुणत्वस्यैवोपाधेरुद्भवत्वात् तदुपाधिविरहस्यैवानुद्भवत्वात् Upask. 201. 15 (*on* iv. 1. 8)

अनुद्भवदर्शन (anudbhava-darśana) *n.* perception of non-manifestation आकरजे सुवर्णादौ सत एव स्वपरप्रकाशकभास्वररूपस्योष्णस्पर्शस्य च सर्वत्रानुद्भवदर्शनात् VivaPraSaṁ. 13. 12.

अनुद्भवादिवश (anudbhavādi-vaśa) *m.* [Abl.] due to non-manifestation etc. योग्यशब्देन तु तत्तदिन्द्रियप्रतिनियतरूपादिजातीयेऽप्यनुद्भवादिवशादयोग्यस्य व्यवच्छेदः ŚrutaPra. iB. 120. 22 (*on* i. 1.3)

अनुद्भवाभाव (anudbhavābhāva) *m.* absence of non-origination अनुद्भवाभाव एव उद्भवः Upask. 201.15 (*on* iv. 1. 8)

अनुद्भवायोग (anudbhavāyoga) *m.* impossibility of non-origina-

tion पाकजत्वेन पार्थिवरूपस्पर्शयोः तुल्ययोगक्षेमत्वेन स्पर्शस्योद्भवे रूपस्यानुद्भवायोगात् Kiraṇā. 85. 5.

अनुद्भावन (an–udbhāvana) *n.* non-pointing out, non-demonstration, non-raising औपचारिकः साधनस्योपालम्भः ··· वचनद्वारेण तूद्भाव्यते पुरुषस्येति वचन उपवर्ण्यते न तु पक्षे, पक्षद्वारेणानुद्भावनात् TātpaṬ.(Vā.) 315. 4 (*on* i. 2.1); वादे चोद्भावनीयत्वस्यानुद्भावने तत्त्वप्रतिपत्तिव्याघातहेतुत्वप्रयुक्तत्वात् NyāyVārPari. 344. 4; हेत्वाभासानां चानुद्भावनं तत्त्वप्रतिपत्तिव्याघातकम् NyāyVārPari. 348. 6; तत्र संभावितस्यापि वाद्यनुयोगापेक्षयानुद्भावने पञ्चमः पक्षः TārkiRa. 316. 9; नन्वेतावतापि न प्रकृतलक्षणखण्डनं भवत्यव्याप्तेर्वानुद्भावनात् KhaṇḍanKhā. 537. 16; अवश्योद्भाव्यस्य निग्रहस्थानस्यावसरेऽप्यनुद्भावनं पर्यनुयोज्योपेक्षणम् NyāyPari. 209. 1; प्रमादेन संभविनामप्येषामनुद्भावनेन कथाप्रवृत्तौ तत्त्वनिर्णयसंभवात् SarvaDaKau. 89.8; 87.26.

अनुद्भावनापत्ति (anudbhāvanāpatti) *f.* undesired contingency of not pointing out or not raising 'न चैतत्काव्यं दुष्टम्' इत्यनुद्भावनापत्तेः 'इदं काव्यमेव न' इत्यभिधानस्यैवोचितत्वात् AlaṅkāŚe. 1. 1(ab) (10)

अनुद्भावनीय (an–udbhāvanīya) *adj.* not to be raised, not to be pointed out यदि वा दोषोऽयमनुद्भावनीय एव। कालविशेषस्य विवक्षामात्रभावितयानवस्थितत्वात् VyaktiVi. 61. 27; Kāvyānu.(He.) 180.20; TārkiRa. 362. 15; जल्पवितण्डयोश्च नियमविशेषवशादनुद्भावनीयानामुद्भावनम् NyāyPari. 215.5.

अनुद्भावयत् (an–udhhāvayat) *adj.* not pointing out, not raising (कृताग्निकार्यो भुञ्जीत ··· अन्नमकुत्सयन्) अकुत्सयन् अन्नदोषाननुद्भावयन् BālaKrī. i. 51. 6 (*on* 1. 35); कथं न पुनरस्याः (प्रतिज्ञायाः) साधनाङ्गत्वं किं सर्वथैव कथास्वनुपयोगात् ··· आद्ये विप्रतिपत्तिमपि नोद्भावयेत्। अनुद्भावयन् कथमपि विवदेत् Kiraṇā. 335.21; कुतः पुनः सभ्यास्तृतीयादिषु कुकथात्वमनुद्भावयन्तश्चतुर्थादिपक्षमनुमन्यन्ते TārkiRa. 316.1; अवश्योद्भाव्यमापन्नकालं निग्रहमागतम्। अनुद्भावयतः पर्यनुयोज्योपेक्षणं भवेत् TārkiRa. 354. 2; अनैकान्तिकत्वं चानुद्भावयता अनधिगच्छता वा विरुद्धमशक्योद्भावनमशक्याधिगमं चेति ··· न पृथग् दूषणम् KhaṇḍanKhā. 847. 8.

अनुद्भावित (an–udbhāvita) *adj.* **A** not given rise to अनया (लक्ष्म्या) ··· किमनुद्भावितं मोहविलसितेषु AvantiKa. 47.11; **B** not raised, not pointed out यस्मिन्ननुद्भावितेऽपि निग्रहस्थाने तत्त्वप्रतिपत्तिव्याघातो भवति TātpaṬ.(Vā.) 67. 3(*on* i. 1.1); 316.20 (*on* i. 2.1)

अनुद्भावितदोष (anudbhāvita–doṣa) *adj.* about which a fault is not raised or pointed out पूर्वत्र तु वाक्ये दुष्टस्य लेख्यस्यानुद्भावितदोषस्य विंशतिवर्षीयां भुक्तौ दिव्यसाध्यतोक्ता Aparā. 690. 25 (*on* 2.92)

अनुद्भावितस्वाज्ञान (anudbhāvita–svājñāna) *adj.* who has not revealed one's own ignorance त्रिभग्य(?ङ्गय)न्तरोक्तस्य प्राश्निकविदितस्यार्थस्यानुद्भावितस्वाज्ञानेन यथोचितानुभाषणाभावोऽननुभाषणनिग्रहस्थानम् NyāyPari. 204. 12.

अनुद्भाव्य (an–udbhāvya) *ger.* not having pointed out पूर्ववरे स्पष्टं दोषमनाख्याय न्यायतोऽनुद्भाव्यान्यस्मै श्रेयानिति मत्वा यः प्रयच्छति, स दण्ड्यः BālaKrī. i. 70. 18 (*on* 1. 65½); TārkiRa. 316.7.

अनुद्भाव्य (an–udbhāvya) *m.* class of occasions for reproof (*lit.* not to be raised or pointed out) चतुर्धा निग्रहगतिर्वादेऽसंभववर्जिताः। अनुद्भाव्यास्तथोद्भाव्याः कथाविच्छेदका इति TārkiRa. 362. 5; SarvaDaKau. 89.3; *adj.* not to be pointed out or raised किंचित्संभावितमप्यनुद्भाव्यम् NyāySu. (Ja.) 465B. 2 (*on* iii. 2.1); एतान्यसंभावितानि ··· प्रमादेन कदाचित् संभवेऽप्यनुद्भाव्यानि SarvaDaKau. 89. 7.

अनुद्भाव्यतापात (anudbhāvyatāpāta) *m.* undesired contingency of being that which is not to be raised or pointed out अद्वैतशास्त्रं प्रमामूलं न स्यात् अपि च सोऽमुक इत्यनिश्चितो निश्चितो वा। नाद्यः। ··· कथासु स्वकीयाविरोधादेरप्यनुद्भाव्यतापातात् Nyāyāmṛ. 295B.11.

अनुद्भाव्यमान (an–udbhāvyamāna) *adj.* not being raised or pointed out व्याप्तिपक्षधर्मताभङ्गाभङ्गरूपप्रकृतहेत्वपेक्षविशेषवत्तयानुद्भाव्यमानेन (प्रतिहेतुना) बोधितो यदीयसाध्यस्य विपर्ययः स प्रकृतः सत्प्रतिपक्षः KhaṇḍanKhā. 922.12.

अनुद्भाव्यसप्तक (anudbhāvya–saptaka) *n.* class of seven occasions for reproof (i. e. not to be raised or pointed out) विक्षेपोऽप्रतिभाज्ञानम् ··· वादेऽनुद्भाव्यसप्तकम् TārkiRa. 362.17.

अनुद्भासिन् (an–udbhāsin) *adj.* not glossy अनू(v. l. °नु)द्भासि वासो वसीत ĀpaDS. i(11).30.12.

अनुद्भास्यमानत्व (anudbhāsyamāna–tva) *n.* the state of being that which is not being manifested चैतन्यात्मज्योतिःस्वाभाव्यम् ··· सुषुप्ते उपाधिभेदव्यापारनिवृत्तौ अनुद्भास्यमानत्वात् अनुपलक्ष्यमाणस्वभावम् BṛĀraUBh 583. 12 (*on* iv. 3. 30)

अनुद्भिद्यमानदशनाङ्कुर (anudbhidyamāna–daśanāṅkura) *adj.* whose sprout-like teeth are not becoming visible अनुद्भिद्यमानदशनाङ्कुरस्य स्मरामि शैशवं मन्दभाग्यः CaṇḍaKau. 5.9(2)

अनुद्भिन्न (an–udbhinna) *adj.* [*f.* –ā] **1A** which has not appeared or manifested प्रातिपदश्चन्द्रः ··· अनुद्भिन्नः ···। राजमृत्युं विनिर्दिशेत् AVPari. 50(3).2; 72(3). 13; (स्त्रीणामलंकाराः) बाल्येऽनुद्भिन्ना वार्धके तिरोभूताः Kāvyānu.(He.) 370. 17; **1B** not produced, not sprouted उद्यानसहकाराणामनुद्भिन्ना न मञ्जरी Kāvyāda. 2. 251; SaraKaṇṭhā. 328.2; (दृष्टवती च) अनुद्भिन्नतृणविटपिराजिमाजेर्भुवं शक्रजितः UdaySuKa. 110. 8; **1C** not expressed तदभिप्राय उद्भिन्नोऽनुद्भिन्नश्च भवति SaraKaṇṭhā. 551.11; **2** not made distinct, undifferentiated एकवचनबहुवचने अनुद्भिन्ने एव श्लिष्येते SaraKaṇṭhā. 224. 25.

अनुद्भिन्नचूतद्रुमा (anudbhinna–cūtadrumā) *adj.* (*f.*) having mango-trees which are not in blossom लीलोद्यानमहीरुहां ततिरिवानुद्भिन्नचूतद्रुमा ··· चमूर्न भ्राजतेऽश्वैर्विना SūktiRa. 97.10.

अनुद्भिन्नपलाश (anudbhinna–palāśa) *adj.* leaves of which have not grown or sprouted प्रपलाशोऽप्यनुद्भिन्नपलाशोऽपि च वनस्पतिः SaraKaṇṭhā. 663. 7.

अनुद्भिन्नम् (anudbhinnam) *adv.* **i** not clearly अन्ये त्वेकदेशेन वाच्यविभागवैचित्र्यमात्रेणा(णे KSS. 1940 Ed.)त्यनुद्भिन्नमेव व्याचचक्षिरे Loc. 207. 19 (*on* 3. 37); **ii** not specifically, i. e. generally परस्परांशोपजीवनं चात्र जीवितमिति दर्शयितुमस्येत्यनुद्भिन्नमेवोक्तम् AbhinBhā. i. 307.1 (*on* 6.45)

अनुद्भिन्नमुख (anudbhinna–mukha) *adj.* not revealing (its real) face त्रस्तोऽथ त्रिल्लकस्तैस्तैरप्रियैरुदवेजयत्। अनुद्भिन्नमुखो गूढामयो रोगान्तरैरिव RājTa.(Ka.) 8. 2740.

अनुद्भिन्नरूपत्व (anudbhinnarūpa–tva) *n.* the state of being that the form of which is not apparent अनुद्भिन्नरूपत्वाद् रत्युत्सवमनोरथः। अनुल्लङ्घ्यैवसूक्ष्मत्वमभूदत्र व्यवस्थितः Kāvyāda. 2.264.

अनुद्भिन्नविशेषत्व (anudbhinna–viśeṣatva) *n.* particularity of which is not made clear प्रतीयमानं तु तदसंख्यमनुद्भिन्नविशेषत्वेनैव किं किं रूपं न सहत इति Loc. 62.17 (*on* 2. 1)

अनुद्भिन्नश्मश्रुत्व (anudbhinnaśmaśru–tva) *n.* the state of being one whose beard has not (yet) grown अनुद्भिन्नश्मश्रुत्वादनासादितमधुकरावलीवलयपरिक्षेपविलासमिव बालकमलमाननं दधानम् ··· मुनिकुमारकमपश्यम् Kād. 139.19.

अनुद्भूत (an–udbhūta) *adj.* [*f.* –ā] **1** non-prominent, not visibly apparent अनुद्भूतानां तु तदङ्गानां सद्भावे किं प्रमाणम् TattvVai. 83.12 (*on* 2.18); अनुद्भूताभिभूततया न सुरसदनादीनां ग्रहणम् NyāyVārPari. 511. 13; विद्यमान एव धूमस्पर्शोऽनुद्भूत इति चेत् VivaPraSaṁ. 13. 9; उद्भूतानुद्भूतभेदेन रूपादयश्चत्वारो द्विविधाः। घ्राणरसनचक्षुस्त्वगादावनुद्भूताः TarkKau. 4.26; न च तमसि स्पर्शोऽनुभूयते, न चानुद्भूत एव स्पर्शः रूपोद्भवे स्पर्शोद्भवस्यावश्यकत्वात् Upask. 250. 6 (*on* v. 2. 19); स्पर्शस्तूष्ण एव। ··· प्रभाचक्षुषोस्त्वनुद्भूतः SarvaDaKau. 16. 4; स्पर्शवत्त्वमनुद्भूतं कल्प्यताम् SarvaDaKau. 94. 11; चक्षुरादीनि अनुद्भूतरूपस्पर्शत्वात् प्रत्यक्षेण न गृह्यन्ते MānaMe. 12. 6; **2** unmanifest यः कर्त्ता जगदुत्भव(Read दुद्भव)स्थितिलयानुत्भूतया (Read नुद्भूतया) लीलया EI. xviii. 31.2; घटादिष्वपि सदेव चैतन्यमनुद्भूतम् BrahmSūBh. (Rā.) 404 . 20 (*on* ii. 1 . 4); ŚivārkaMaDī. ii. 10. 16 (*on* ii. 1. 4); स्वभावविशेषाः ··· प्रकृत्यवस्थायामनुद्भूताः GītāBh.(Rā.) 590 . 6 (*on* 14. 5); शक्तावनुद्भूतायामेव नाश इत्यङ्कुराद्यनुदय इत्यर्थः VedāntKa. 546. 2 (*on* iv. 3.7); न चैकमेव रूपमुद्भूतमनुद्भूतं चेति, विरोधात् TattvCin. i. 603.3; **3** indistinct अनुद्भूतोऽपि संबन्धो गुणभावेन समासाभिधेयत्वादभिहित इत्युच्यते Pradī. ii. 420A. 29 (*on* ii. 2.5); इदं जगत्कारणावस्थापन्नम् अनुद्भूतम् ··· असदादिशब्दैरभिधीयते VedāntRaMañ. 1.4 (68.10); तत्तद्ग्राह्यगुणाधिष्ठानानि च तानि भूतानि। तेषु च ते गुणा अनुद्भूताः VaiyāSiMañ. 207.3.

अनुद्भूतचिह्न (anudbhūta–cihna) *adj.* in whom the characteristic mark is not manifest सोऽनुद्भूतचिह्नोऽपीश्वरं परात्मानं च पश्यति PārāSū. 87. 16.

अनुद्भूतत्व (anudbhūta–tva) *n.* **1** the state of being indistinct उल्कारूपस्य दिवा दिवाकरविभवाभिभूतत्वादग्रहणं नयनरश्मिरूपस्य त्वनुद्भूतत्वादेव NyāyMañ. ii. 51.11; रत्नकिरणादौ पार्थिवस्पर्शेनाभिभवाच्चक्षुरादौ चानुद्भूतत्वादग्रहः SiddhāMu. 20. 5 (*on* 41); **2** the state of being non-prominent तज्जातीयताबुद्धिः ··· महीधरादिषु तु विलम्बिनी स्तोकावयवसामान्यानुगमेन जातेरनुद्भूतत्वात् NyāyKa. 12. 22; अनुद्भूतत्वं वा न जातिः TattvCin. i. 725.13;

न चान्तःकरणतद्धर्माणाम् … आपरोक्ष्यापत्तिः । तेषामनुद्भूतत्वात् SiddhāLeSam. 401. 6; **3** unmanifestedness अनुद्भूतत्वेनानुपलम्भः । न त्वभावात् Kiraṇā. 73.16; अनिर्वाच्यत्वं न सत्त्वविरोधि । सत्त्वेऽप्यनुद्भूतत्वादेवानिर्वाच्यत्वोपपत्तेः AdvaiSi. 473. 2; अनुद्भूतत्वानि शुक्लत्वादिव्याप्याः षट् जातयः ManiKa. 14.14; ध्यामलप्रायम् — तावदनुद्भूतत्वेन अस्फुटम् Bhāsk. ii. 219.17 (*on* iii. 1.2)

अनुद्भूतत्वविशेष (anudbhūtatva–viśeṣa) *m.* specific feature of the state of being indistinct तुशब्देनानुद्भूतत्वविशेषं सूचयति NyāySu. (Ja.) 432B. 12 (*on* ii. 3.1)

अनुद्भूतत्वाभाव (anudbhūtatvābhāva) *m.* absence of the state of being unmanifest उद्भूतत्वं च अनुद्भूतत्वाभावः ManiKa. 14. 14.

अनुद्भूतरूप (anudbhūta–rūpa) *adj.* [*f.* -ā] having an unmanifest or non-prominent form, having an undeveloped form तैजसं द्रव्यमनुद्भूतरूपं सह रूपेण नोपलभ्यते NyāyBh. 177. 15 (*on* iii. 1. 37); उद्भूतस्पर्शमनुद्भूतरूपम् … वारिस्थितं तेजः NyāyVār. 381. 14 (*on* iii. 1. 36); 'रूपादिहीनमि'ति। अनुद्भूतरूपमित्यर्थः Bhām. 465.22 (*on* ii. 2.40); अनुद्भूतरूपेऽपि वा चक्षुः प्रवर्तेत NyāyKuA. i. 109.1; न ह्यनुद्भूतरूपं द्रव्यमुपलभ्यते Kiraṇā.78.24; अनुद्भूतरूपं लिङ्गशरीरम् VedāntKa. 378.23 (*on* iii. 2.6); उपलभ्यमानस्पर्शः पृथिव्या एवानुद्भूतरूपायाः स्यात् Upask. 81. 9 (*on* ii. 1. 9); 74. 9 (*on* ii. 1.3); तेजसो दीपात्तुषाग्नेश्च उत्पत्तिदर्शनात् तत्रानुद्भूतरूपावयवान्तरकल्पनायां गौरवात् ŚivārkaMaDī. ii. 10.20 (*on* ii. 1. 5); अनुद्भूतरूपेऽन्तःकरणे … अयोगात् AdvaiSi. 484. 17; LaCandr. 390. 36; शृङ्गिशरीरस्यापि अनुद्भूतरूपस्य संभवेन … अयोग्यत्वसंभवात् GuruCandr. i. 303. 20; अनुद्भूतरूपमुद्भूतस्पर्शं तेजस्तप्तवारिगतम् MānaMe. 156. 2; *n.* non-prominent or unmanifest form अनुद्भूतरूपानधिकरणत्वे सति उपलभ्यमानस्पर्शाधिकरणत्वात् NyāySu.(Ja.) 268B. 1 (*on* ii. 1.2); (जात्याश्रया व्यक्तयः) ता ह्यनुद्भूतरूपेण सर्वदा सन्त्येव YuktiSneha. 147. 12 (*on* i. 1. 6)

अनुद्भूतरूपत्व (anudbhūtarūpa–tva) *n.* the state of having an undeveloped form तेजसः … अनुद्भूतरूपत्वाच्च तस्य रूपानुपलम्भः Kāśi. i. 227. 22 (*on* 4. 51); अनुद्भूतरूपत्वेऽचाक्षुषं स्यात् (तेजः) TarkBhā.(Ke.) 61. 12.

अनुद्भूतरूपवत्त्व (anudbhūtarūpavat–tva) *n.* the state of possessing an undeveloped or non-prominent form यदपि साधनान्तरं परप्रकाश्यमानत्वादिति तदप्यनुद्भूतरूपवत्त्वेनाप्युपपत्तेरसाधनम् NyāyKa. 26.9; घ्राणेन्द्रियवदनुद्भूतरूपवत्त्वसंभवात् SarvaDaKau. 7.20.

अनुद्भूतरूपस्पर्श (anudbhūta–rūpasparśa) *adj.* having form and touch which are undeveloped, unmanifest or non-prominent अनुद्भूतरूपस्पर्शं यथा नायनं तेजः NyāyVār. 381.15 (*on* iii. 1.36); अनुद्भूतरूपस्पर्शा नायना रश्मयो दूरे गत्वा सन्तमर्थं गृह्णन्ति NyāyKa. 23.17; इदं त्वदृष्टवशादनुद्भूतरूपस्पर्शम् NyāyKa. 40.12; अनुद्भूतरूपस्पर्शं हि तत् (इतरभूतसहितं तेजः) Bhām. 732.7 (*on* iv. 2.9); लिङ्गशरीरस्य स्वरूपमेव तादृशम् अनुद्भूतरूपस्पर्शम् VedāntKa. 534.8 (*on* iv. 2. 5); तेजः … अनुद्भूतरूपस्पर्शम् TarkBhā.(Ke.) 61.10; अनुद्भूतरूपस्पर्शस्य कस्यचिद् बाह्यतेजसोऽपि ग्रीष्मोष्मवत् संभवात् NyāySiA. 195.22; इदमप्यनुद्भूतरूपस्पर्शं कुतो न कल्प्यते NyāySu.(Ja.) 257A. 1 (*on* ii. 1. 2); Upask. 74.8 (*on* ii. 1.3); अनुद्भूतरूपस्पर्शाः पार्थिवभागास्सन्ति ŚivārkaMaDī. ii. 182. 10 (*on* ii. 4.15); अनुद्भूतरूपस्पर्शं तेजो नयनेन्द्रियम् MānaMe. 155. 8; *n.* form and touch which are not fully developed or prominent, cf. **अनुद्भूतरूपस्पर्शवत्त्व**.

अनुद्भूतरूपस्पर्शता (anudbhūtarūpasparśa–tā) *f.* the state of possessing form and touch which are undeveloped अनुद्भूतरूपस्पर्शता चाणुत्वम् Bhām. 512. 2 (*on* ii. 4. 7)

अनुद्भूतरूपस्पर्शत्व (anudbhūtarūpasparśa–tva) *n.* the state of possessing form and touch which are unmanifest or undeveloped तस्यादृष्टवशेनानुद्भूतरूपस्पर्शत्वादित्यर्थः TātpaṬ.(Vā.) 113.14 (*on* i. 1.3); सूक्ष्मत्वं नामानुद्भूतरूपस्पर्शत्वम् PrakaVi. 678. 21; 700.23; चक्षुरादीनि अनुद्भूतरूपस्पर्शत्वात् प्रत्यक्षेण न गृह्यन्ते MānaMe. 12.7.

अनुद्भूतरूपस्पर्शवत्त्व (anudbhūtarūpasparśavat–tva) *n.* the state of being possessed of undeveloped or unmanifest form and touch नायनस्य रश्मेरनुद्भूतरूपस्पर्शवत्त्वम् NyāyVār. 382. 10 (*on* iii. 1.37)

अनुद्भूतरूपानङ्गीकार (anudbhūtarūpānaṅgīkāra) *m.* non-acceptance of unmanifest form विनिगमकाभावात् नभसि रूपमात्रं प्रातीतिकम् अनुद्भूतरूपानङ्गीकारात् GuruCandr. i. 351.16.

अनुद्भूतरूपान्तःकरण (anudbhūtarūpāntaḥkaraṇa) *n.* mind bereft of a developed form अनुद्भूतरूपान्तःकरणे शब्दान्यप्रतिबिम्बनोपाधितायाः … अयोगात् Nyāyāmṛ. 225A. 6.

अनुद्भूतलोमश्मश्रुवत्त्व (anudbhūtalomaśmaśruvat–tva) *n.* the state of being one whose body-hair and beard have not appeared (देवताप्रसादलक्षणानि) अनुद्भूतलोमश्मश्रुवत्त्वम् … इत्येके PārāSū. 85. 13.

अनुद्भूतविज्ञान (anudbhūta–vijñāna) *adj.* in whom knowledge (of former impressions) has not appeared ते … कर्मनिमित्तजातिस्थावरदेहैः संश्लिष्यन्ते प्रतिबद्धकरणतया अनुद्भूतविज्ञाना एव ChāndoUBh. 306. 9 (*on* v. 10. 6)

अनुद्भूतवीर्य (anudbhūta–vīrya) *adj.* in whom semen has not (yet) developed युवेत्यनेनानुद्भूतवीर्यस्य बालस्य … व्यावृत्तिः VīraMi.(Saṁskāra.) 758.13.

अनुद्भूतशक्ति (anudbhūta–śakti) *adj.* whose inherent potency is not manifest यदुद्भूतशक्तिकारकं तत्क्रियां वशीकरोति न त्वनुद्भूतशक्तिः(? क्ति) ṬupṬ. 181.22 (*on* ix. 1. 2); अविधीयमानायां तु क्रियायां कारकाण्यनुद्भूतशक्तीनि भवन्ति ṬupṬ. 253.7 (*on* x. 3.64)

अनुद्भूतशक्तिक (anudbhūtaśakti–ka) *adj.* whose inherent potency is not manifest आसनशयनकरणापादानसंप्रदानादिशब्दैरासनादिक्रियायोग्यं वस्तुमात्रमनुद्भूतशक्तिकमभिधीयते । तत्र शक्त्युद्भवप्रतिपादनाय विभक्तिरवश्योत्पाद्या Pradī. ii. 484B. 32 (*on* ii. 3. 1); वस्तुमात्रम् अनुद्भूतशक्तिकमभिहितमिति PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. ii. 3. 1.

अनुद्भूतशक्तित्व (anudbhūtaśakti–tva) *n.* the state of having inherent potency which is not manifest यदुद्भूतशक्तिकारकं तत्क्रियां वशीकरोति न त्वनुद्भूतशक्तिः(? क्ति)। अनुद्भूतशक्तित्वात् ṬupṬ. 181. 22 (*on* ix. 1. 2)

अनुद्भूतसिद्धि (anudbhūta–siddhi) *adj.* in whom supernatural power is not manifest दक्षाचारी मृते गुरौ कृतप्रयत्नोऽप्यनुद्भूतसिद्धिर्वामाचारं प्रविशेत् PārāSū. 14. 8.

अनुद्भूतसुरभ्यसुरभिप्रभेद (anudbhūta–surabhyasurabhiprabheda) *adj.* in which the distinction between fragrance and non-fragrance is not prominent उपेक्षणीयस्तु गन्धोऽनुद्भूतसुरभ्यसुरभिप्रभेद एव NyāyKa. 31. 5.

अनुद्भूतस्पर्श (anudbhūta–sparśa) *adj.* whose touch is not manifest or developed अनुद्भूतस्पर्शम् … प्रत्यक्षं तेजः NyāyBh. 178. 7 (*on* iii. 1.38); उद्भूतरूपमनुद्भूतस्पर्शं (तेजः) यथा प्रदीपरश्मिः NyāyVār. 381. 13 (*on* iii. 1. 36); प्रदीपान्निर्गतैरवयवैरदृष्टवशादनुद्भूतस्पर्शम् … प्रभामण्डलमारभ्यते NyāyKa. 9.6; TarkBhā.(Ke.) 61.11; अनुद्भूतस्पर्शं यथा चान्द्रम् (तेजः) Upask. 74. 8 (*on* ii. 1. 3); SarvaDaKau. 16. 5; अनुद्भूतस्पर्शं द्रव्यान्तरम् AdvaiSi. 853. 6; *m.* touch that is not developed (तमसि) अनुद्भूतस्पर्शो नास्ति GuruCandr. i. 347.23; तमसि अनुद्भूतस्पर्शादौ मानाभावात् LaCandr. 389. 41.

अनुद्भूतस्पर्शत्व (anudbhūtasparśa–tva) *n.* the state of having an undeveloped (quality of) touch अनुद्भूतस्पर्शत्वेन तमसो नयनरश्मिनिर्गमनप्रतिबन्धकत्वायोगात् VedāntKa. 122.26 (*on* i. 1. 24); सुवर्णं तु उद्भूताभिभूतरूपस्पर्शम् । अनुद्भूतरूपत्वेऽचाक्षुषं स्यात्। अनुद्भूतस्पर्शत्वे न त्वचा गृह्येत TarkBhā.(Ke.) 61. 13.

अनुद्भूतस्पर्शत्वाभ्युपगम (anudbhūtasparśatvābhyupagama) *m.* acceptance of the state of having an undeveloped (quality of) touch तमसोऽप्यनुद्भूतस्पर्शत्वाभ्युपगमेन हेत्वसिद्धेः PrakaVi. 139.16.

अनुद्भूतस्पर्शवत्त्व (anudbhūtasparśavat–tva) *n.* the state of possessing a non-prominent (quality of) touch इन्द्रियाद्यारम्भकाणामवयवानामनुद्भूतस्पर्शवत्त्वात् SarvaDaKau. 94. 13.

अनुद्भूतस्पर्शविशेषत्व (anudbhūtasparśaviśeṣa–tva) *n.* the state of having a non-prominent specific (quality of) touch यानि त्वनिबिडावयवत्वमप्रतिघातित्वमनुद्भूतस्पर्शविशेषत्वम् … इत्यादीनि तमसपौद्गलिकत्वनिषेधाय परैः साधनान्युपन्यस्तानि SyādvāMañ. 5(35)

अनुद्भूताग्नि (anudbhūtāgni) *adj.* in which fire has not (yet) appeared यथा मथनात्पूर्वमनुद्भूताग्नौ दारुण्येकशब्दः ŚrutaPra. ii. 164.24 (*on* i. 4. 23)

अनुद्भूतादिकल्पन (anudbhūtādi–kalpana) *n.* assumption of (something being) unmanifest etc. (द्वितीयपक्षे) अनुद्भूतादिकल्पनेऽत्रापि तत्समानम् NyāySu.(Ja.) 433A. 1 (*on* ii. 3. 1)

अनुद्भूतान्यकोटिक (anudbhūtānyakoṭi–ka) *adj.* for which the other alternative (view) has not (yet) appeared (i. e. is not known) ऊहस्तु … एककोटिसहचरितभूयोधर्मदर्शनादनुद्भूतान्यकोटिकः स एव NyāyPari.

68.3.

अनुद्भूतावयवभेद (anudbhūtāvayavabheda) *adj.* in which the distinction of parts is not prominent अनुद्भूतावयवभेदः समूहः LaŚabdeŚe. ii. 127. 8.

अनुद्भूतावयवभेदत्व (anudbhūtāvayavabheda-tva) *n.* the state of being that in which distinction of parts is not prominent समुदायाद्विभक्तिरविरुद्धा। सा त्वनुद्भूतावयवभेदत्वाद् द्विवचनं बहुवचनं वा न त्वेकवचनम् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 2.64; तस्य समुदायस्यानुद्भूतावयवभेदत्वे एकवचनम् LaŚabdeŚe. i. 209.10; सर्वशब्दस्य बुद्धिस्थबहुसंख्याकावयवारब्धसमुदाये शक्त्या तस्यानुद्भूतावयवभेदत्वेन यद्यपि सर्वलोक इतिवदेकवचनम् BālamBha. ii. 84.35 (*on* 2.72); इतरेतरद्वन्द्वेऽपि समूहस्यैव प्राधान्यात्समाहारे तस्यानुद्भूतावयवभेदत्वम् BālamBha. ii. 208.3 (*on* 2. 135)

अनुद्भूति (an-udbhūti) *f.* non-manifestation चतुर्विधं च तेजः … उद्भूतस्पर्शमनुद्भूतरूपं यथा वारिस्थितं तेजः। अनुद्भूतरूपस्पर्शं यथा नायनं तेजः। उभयं चाप्रत्यक्षं रूपस्यानुद्भूतेः NyāyVār. 381. 16 (*on* iii. 1.36)

अनुद्भूतौष्ण्य (anudbhūtauṣṇya) *adj.* having unmanifest heat अनुद्भूतौष्ण्यस्य दहनस्योपलभ्यमानशीतिमारोपेण शीतव्यपदेशः ŚatDū. 199. 23.

अनुद्भेद (an-udbheda) *m.* **1** non-formation गर्भे च संभवः। तत्र नानाविधं दुःखम् इन्द्रियाणामनुद्भेदात्तमोरूपता ManuBh. i. 517.1 (*on* 6.63); **2** non-distinction हरिणीभूतेति च्वेर्डीपश्च तुल्यरूपतायां तदुद्भेदो नास्तीत्यनुद्भेदः प्रत्ययश्लेषोऽयम् SaraKaṇṭhā. 223.4; 453.9.

अनुद्भ्रान्त (an-udbhrānta) *adj.* not perplexed, not agitated अधीत्यानुज्ञातः प्रचरेत् … अनुद्भ्रान्तः KāśyaS. 60A. 41; जगदासीदनुद्भ्रान्तम् BhaviP. 666A.4 (iv. 37. 8)

अनुद्भ्रान्तशकुना (anudbhrānta-śakunā) *adj.* (*f.*) on (the banks of) which birds were not agitated अनुद्भ्रान्तशकुनां स्वभावे परमे स्थिताम्। … अपश्यद्रावणो नदीम् Rāmā. vii. 32.10.

अनुद्भ्रान्तशकुन्त (anudbhrānta-śakunta) *adj.* birds on which were not agitated देवासुराः … अनुद्भ्रान्तशकुन्तम् … अवहन्त मन्दरम् NīlaVi. 74.14.

अनुद्य (an-udya) *adj.* **1** not to be uttered अवद्यं वदिप्रतिषेधोऽनुद्यम् APrāti. 217⁰; अवद्यमिति निपात्यते गर्ह्येऽर्थे। अनुद्यमन्यत् CāndraVṛ. *on* i. 1.112; KāśiVṛ. *on* iii. 1.101; KātanVṛ. *on* iv. 2.15; वद व्यक्तायां वाचि।… अनुद्यम् DhātuPra. 1.1017 (75.11); गर्ह्यादिषु किम्। अनुद्यम् Prasā. ii. 477.24; गर्ह्ये किम्। अनुद्यं गुरुनाम SiddhāKau. 482A.15 (*on* iii. 1.101); **2** not fit to be told सुहृदि प्रेमसंपन्ने त्वय्यनुद्यं न किंचन SkandP. iv. 13.36.

अनुद्यच्छत् (an-udyacchat) *adj.* not raising up, not lifting अन्तरेणेषे बाहूनवहृत्य पार्ष्णीरनुद्यच्छन्तः … राजानमभिमृशेयुः LāṭyāŚS. i. 9.11; DrāhyŚS. iii. 1.9; प्रकृष्य इति तं पूर्वं कर्षेयुरेवानुद्यच्छन्तः LāṭyāŚS. x. 15.15; DrāhyŚS. xxxi. 1. 19.

अनुद्यत् (an-udyat) *adj.* [*f.* -ī] not rising औषस्यामनुद्यत्याम् KauśiSū. 93.9; सर्वं वाचस्तोम आश्विने शस्यमाने सूर्येऽनुद्यति ŚābaBh. 781.8 (*on* iii. 2. 24); न हि अनुद्यति तस्मिन् व्रीह्यादेः निष्पत्तिः स्यात् ChāndoUBh. 29.13 (*on* i. 3. 1); अनुद्यल्ललाटाक्षिवह्निप्ररोहैः … अलं दैवतैर्नः ŚivBhuSt. 34.

अनुद्यम (an-udyama) *adj.* [*f.* -ā] having no activity or work, not exerting महादेवः …। प्रजामनुद्यमां सृष्ट्वा सर्गादुपरराम ह BrahmāṇḍP. i. 9.92; मायापटुरनुद्यमः।… विशाखर्क्षसमुद्भवः NāraS. 52.16; मयोचेऽनुद्यमो नायम् SamarāSaṁ. 5.89; अनावृतं समीक्ष्येदं दुर्गं मा भूरनुद्यमः PrabhāC. 24.14; सलिलनिधेर्लङ्घनेऽनुद्यमेषु। प्रायः सर्वेषु निर्वासिततमजडिमा … उज्जजृम्भे हनूमान् (वानरेषु) Rāgh. 11. 79; *m.* inactivity अनुद्यमेनेच्छया तु परिहृत्य विशेषतः। स्वबुध्या च त्रयोदश्यामितिकर्तव्यतां चरेत् PauṣkS. 31.297; आलस्यमनुद्यमः Aparā. 1007.16 (*on* 3.157); स्वेषु कार्येष्वनुद्यमः SūktiRa. 163.15; Subhāṣi. 2739; अनुद्यमेन कस्तैलं तिलेभ्यः प्राप्तुमर्हति ŚārṅgaPa. 454; धनस्य च गुणस्य च। प्राप्तस्य रक्षणेऽन्यस्य हरणेऽनुद्यमोऽपि न ŚukraNī. 1. 319; [Loc.] in the sense other than activity, i. e. raising upwards हृञो वयोऽनुद्यमे ŚākaṭāVyā. iv. 3.126; हृगोवयोऽनुद्यमे SiddhaHe. v. 1.95.

अनुद्यमकृत् (anudyama-kṛt) *adj.* causing laziness or sloth युद्धेष्वनुद्यमकृता …। तर्षेण तेन कथितं शक्तिसैन्यं विलोक्य सा।… चिन्तामवाप BrahmāṇḍP. iii. 28. 48.

अनुद्यमन (an-udyamana) *n.* [Loc.] in the sense other than raising upwards हरतेरनुद्यमनेऽच् P. iii. 2.9; हृञोऽज्वयोऽनुद्यमनयोः Kātan. iv. 3. 11 (Vṛ. ऊर्ध्वं नयनम् उद्यमनम्। ततोऽन्यद् अनुद्यमनम्); SaraKaṇṭhā. (Gr.) i. 4.12; अनुद्यमने पूर्वेणैव सिद्धत्वात् Prasā. ii. 513. 21.

अनुद्यमपर (an-udyamapara) *adj.* not eager to exert क्षणं क्षीणास्तारा नृपतय इवानुद्यमपराः PrabaCin. 43. 21; ŚārṅgaPa. 3717; BhojPra. 59. 5; Subhāṣi. 2218.

अनुद्यमाना (án-udyamānā) *adj.* (*f.*) not being spoken out, not being uttered सा … वागनुद्यमाना तताम ŚatBr. IV. ii. 2.11; ŚatBr.(K.) V. ii. 2.9.

अनुद्यमिन् (an-udyamin) *adj.* not industrious, indolent विगलति निशा क्षिप्रं लक्ष्मीरनुद्यमिनामिव ŚārṅgaPa. 3718; BhojPra. 58.28.

अनुद्युक्त (an-udyukta) *adj.* not striving, idle (वाली) यदि तावदनुद्युक्तः शेते कामसुखात्मकः MahāBhā. iii. 266.10; अनुद्युक्तो वणिक् AvantiKa. 73.10.

अनुद्युञ्जान (an-udyuñjāna) *adj.* not striving, not making efforts एवं क्षणिकत्व° … °विनाशाद्यभ्युपगम उदासीनानामनुद्युञ्जानानामपि सर्वार्थसिद्धिः स्यात् BrahmSūBh.(Rā.) 492. 15 (*on* ii. 2.26)

अनुद्यूत (anu-dyūta) *n.* name of a section of the Sabhāparvan in the Mahābhārata (following the Dyūtaparvan) अनुद्यूतमतः परम् MahāBhā. i. 2. 41; ii. 66 (Colophon)

अनुद्योग (an-udyoga) *m.* absence of diligence, dullness, passivity को वैरी, नन्वनुद्योगः PraśnoRaMā. 7; PraśnoRaMāli. 6; अत्रानुद्योग एवानानयनं तदेव प्रसक्तं निषिध्यते शब्देन PramāVāBh. 200. 32; अनुद्योगे च निश्चितम्।… एतन्नश्येदपि यथास्थितम् KathāSaSāg. iii. 1.56; अनुद्योगश्च लज्जा च … भूभृताम् … शत्रवः RājTa.(Ka.) 7.1393; अनुद्योगेन कस्तैलं तिलेभ्यः प्राप्तुमिच्छति Tantrākhyā. 74. 2; Pañcā. 160.15; Subhāṣi. 2723; PañcT. (Kos.) 136.20 (2.147); *adj.* non-diligent, devoid of efforts अनुद्योगं तु पुरुषं ग्रसते कार्यराक्षसः BṛDharmaP. i. 53. 10; न गन्तव्यमनुद्योगैः साम्यं पुरुषगर्दभैः YogVā. ii. 5. 14.

अनुद्योगमन्थर (anudyoga-manthara) *adj.* slackened because of indolence or laziness प्रतापः कुण्ठतां सत्यं यात्यनुद्योगमन्थरः BṛKathāMañ. vi. 1. 43.

अनुद्योगहतारम्भा (anudyoga-hatārambhā) *adj.* (*f.*) whose effectiveness is marred by inaction अनुद्योगहतारम्भा यस्येयं प्रभविष्णुता। प्रयान्ति प्रसभं तस्य तेजांसि च यशांसि च RāmāMañ. 131. 5.

अनुद्योगिन् (an-udyogin) *adj.* not industrious, inactive, lazy आत्मावसादितो मित्र किमनुद्योगिना त्वया KathāSaSāg. xviii. 4. 153; उद्योगिनः करालम्बं करोति कमलालया। अनुद्योगिकरालम्बं करोति कमलाग्रजा Subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra (NSP, 1952 Ed.) 83A.2 [indifferent, MW.]

अनुद्योत्य (anu-dyotya) *adj.* to be indicated by (the word) *anu* साहित्यरूपः संबन्धोऽनुद्योत्यो द्वितीयार्थः LaŚabdeŚe. i. 471.8.

अनुद्र (an-udrá) *adj.* [AltGr. II. i. 109; DEBRU. 849] waterless (place) अनुद्रे चिद्यो धृषता वरं सुते महिन्तमाय धन्वनेदविष्यते ṚV. x. 115.6.

अनुद्रवच्छेकमृगी (anudravaccheka-mṛgī) *f.* doe who is expert in following अनुद्रवच्छेकमृगीनिवृत्त्यै वितन्वतो हुंकृतिमाननेन्दोः।… कामाक्षि नः पान्तु गतागतानि YātrāPra. 3. 143.

अनुद्रवज्जानपदोक्ति (anudravajjānapadokti) *f.* speech of the citizens who are following अयं स राज्ञीपतिरेति पश्यतेत्यनुद्रवज्जानपदोक्तिभङ्गिभिः। कृताभ्यसूयेषु गणेषु सस्मितौ हरिर्विरिञ्चश्च तमन्वपश्यताम् ŚivLī. 11.43.

अनुद्रवण (anu-dravaṇa) *n.* **1** act of running through i. e. quickly reciting (the text) पित्र्यमन्त्र्या(न्त्रा)नुद्रवण आत्मालम्भेऽधमेक्षणे।… निमित्तेष्वेषु सर्वत्र कर्म कुर्वन्नपः स्पृशेत् GobhiSm. 1.31; (उरूणसाः … उदुम्बलाविति च समाप्य) एतदनुद्रवणं समाप्य comm. *on* ĀśvaŚS. I. vi. 10. 20; **2** utterance side by side ननु शुक्लः शुद्धः अद्वैतमार्गः — न, नीलपीतादिशब्दैः वर्णवाचकैः सह अनुद्रवणात् BṛĀraUBh. 629.16 (*on* iv. 4.9)

अनुद्रवत् (anu-dravat) *adj.* [*f.* -ntī] **1** running after, following आकुल्यकारि कटकस्तुरगेण तूर्णमश्वेति विद्रुतमनुद्रवताश्वमन्यम् ŚiśuVa. 5.59; रिरंसुमनसामेकं(कां) गामनुद्रवतां जवात्। नाभून्नेत्रोत्सवः कस्य महोक्षाणां रणः क्षणम् PāṇḍaC. 12.241; विश्लथकेशपुष्पैर्भ्रष्टैरशोभत परं पदवी परस्याः। आशंभुदर्शनमनुद्रवतः स्मरस्य बाणैर्विभिन्नहृदयैरिव शोणितार्द्रैः BhikṣāKā. 4.25; पत्युस्त्विषां प्रथमनिर्गलितैर्मयूखैर्ध्वान्तेर्ष्यया मलिनदर्शमनुद्रवद्भिः। उच्चाटिता मधुकृतोऽपि … परिभ्रमन्ति ŚivLī. 9.4; भगीरथः …। अनुद्रुतः प्राक् चिरमभ्रगङ्गया स्वयं च तां किंचिदनुद्रवन्निव Gaṅgāva. 8. 77; सखिस्नेहादनुद्रवन्तं रामभद्रमुपसंक्रामय सुदूरमरण्यान्तरम् JānaPa. 3.15(7); **2** running along शृङ्गेषु मार्गरहितेष्वपि सा हिमाद्रेः सेना जगाम सुरसिन्धुमनुद्रवन्ती ŚivLī. 9. 68.

अनुद्रष्टव्य (anu-draṣṭávya) *adj.* to be perceived मनसैवानुद्रष्टव्यमेतदप्रमयं ध्रुवम् ŚatBr. XIV. vii. 2.22; मनसैवानुद्रष्टव्यं नेह नानास्ति किंचन BṛĀraU. iv. 4.19; एकधैवानुद्रष्टव्यमेतदप्रमयं ध्रुवम् BṛĀraU. iv. 4.20; UpadeSā. 42.37; एकधैवानुद्रष्टव्यं सर्वस्य ब्रह्मात्मकत्वादब्रह्मात्मकतत्त्वान्तराभावात् VedāntKau. 335.20 (*on* iii. 3.39)

अनुद्रष्टुम् (anu-draṣṭum) *inf.* in order to behold or have a look at प्राङ्गणे करिणस्तिष्ठन्त्यनुद्रष्टुं भवत्सुतम् ParamāKā. 26.63.

अनुद्रष्टृ (anu-draṣṭṛ́) *m.* one who looks after द्रष्ट्रे नम उपद्रष्ट्रे नमोऽनुद्रष्ट्रे नमः KāṭhS. 26.12 (ii. 136.21); BaudhŚS. ii. 206.19; ĀpaŚS. xx. 1.17; HirŚS. xiv. 1.12 (211.19); *adj.* looking after, benefactor अनसूयुरनुप्रष्टा (v.l. °द्रष्टा) सत्कृतस्ते पुरोहितः MahāBhā. ii. 5.29; एतेषां चेदनुद्रष्टा पुरुषोऽपि सुदारुणः MahāBhā. xii. 228.5; कच्चित् ।··· अनसूयुरनुद्रष्टा सत्कृतस्ते पुरोहितः Rāmā. ii. 94.7.

अनुद्रिक्त (an-udrikta) *adj.* **1A** not exceeding, not excessive तदव्यक्तमनुद्रिक्तम् ···। नवद्वारं पुरं विद्यात् MahāBhā. xiv. 36.1; **1B** not predominant गुणसाम्यमनुद्रिक्तमन्यूनं च महामुने। प्रोच्यते प्रकृतिर्हेतुः ViṣṇuP. vi. 4.34; तमश्च सत्त्वं च समत्वेन व्यवस्थितौ। अनुद्रिक्तावनूनौ च तत्प्रोतौ च परस्परम् MārkP. 46.5; BrahmāṇḍP. i. 4.2; BrahmP. 232.33; प्रधानपुरुषावुभौ ।··· अनुद्रिक्तावनन्तौ तौ ŚivaP. vii(1). 9.19 (511B.12); **2** not expressed, not made explicit भावाः ··· आन्तरा अनुद्रिक्ता व्यञ्जनग्रहणादिभिरुद्रिक्ताः AbhinBhā. i. 321.13 (*on* 6.64)

अनुद्रिक्तकर्मांश (anudrikta-karmāṁśa) *adj.* in which the role of the grammatical object is non-excessive (a kind of *karma-kartṛ*, i.e. the grammatical object identified with the agent) कर्मकर्तापि द्विधैव। उद्रिक्तकर्मांशः, अनुद्रिक्तकर्मांशश्च ŚṛṅgāPra. 91.26.

अनुद्रिक्तत्व (anudrikta-tva) *n.* the state of not being predominant अनुद्रिक्तत्वादेकस्यापि गुणस्य कदाचित् कस्यचिदङ्गित्वात् त्रिगुणं प्रतिक्षणं परिणममानम् ··· शुद्धे सत्त्वे स्वाकारसमर्पणद्वारेण संवेद्यतामापादयति RājMār. 76.17.

अनुद्रु (anu-dru-) I. P. [rarely Ā.] **1A** to follow, to run after quickly ये नो द्विषन्त्यनु तान् द्रवस्व AV.(P.) xvi. 100.3 (better *adn.*); यस्याग्निमनुद्धृतꣳ सूर्योऽभिनिम्रोचेद्यो ब्राह्मणो बहुवित्स उद्धरेत् सर्वेणैवैनं ब्रह्मणोद्धरत्यग्निहोत्रेणानुद्रवेत् MaiS. i. 8.7 (i. 125.19); यदि सायमहुतेऽग्निहोत्रे पूर्वोऽग्निरनुगच्छेत् ··· पूर्वेणोद्धृत्याग्निहोत्रेणानुद्रवेत् KapiKaS. 4.5 (42.15); BhārŚS. ix. 12.1; HirŚS. xv. 2.20 (285.15); xv. 2.27 (287.15); Atharvaprāyaścitta 5.1; अन्वद्रवन्त तं पश्चाद्राजानः MahāBhā. v. 148.2; अधस्तात् समिधं धारयन्ननुद्रवेत् TantrVā. 920.3 (*on* iii. 4.10); यः पश्यति क्षणमपि त्रिपुरे निहाय क्रीडां मृडानि सदृशस्तमनुद्रवन्ति DevīPañ. 2.13; उलूक्युवाच ··· (यमम्) त्वद्भीता अनुद्रवन्ते जनाः BrahmP. 125.23; VyaktiVi. 73.29; Mānaso. iv. 3.635; व्रजतोरथ वल्लवस्त्रियो बलभद्रस्य जनार्दनस्य च। अनुदुद्रुवुराशु वर्तनीम् Yādavā. 9.77; संदानितान्यपि भवन्तमनुद्रवन्ति ।··· गोधनानि KaṁVa. 4.27; हा धिक् कष्टमनुद्रवामि धरणीपालाधमानम्बिके YātrāPra. 8.21; काश्यपः कथंचिन्मोचयित्वा रामाधिष्ठितं रसातलमभिद्रवति। करालस्तमनुद्रवति JānaPa. 3.68(2); **1Bi** to chase, to pursue अनुदुद्राव तं देवी सिंहमारुह्य वाहनम् SkandP. iii(1). 7.31; अनुदुद्राव तं वाली AdhyāRā. iv. 1.49; सः ··· सिंहमन्वद्रवत् RājTa.(Jo.) 516; भीषयति विद्रुतमनुद्रवति मामेष कूटकर्मन्दी कालः AmṛUda. 1.7(1); **1Bii** to pursue promptly, to observe मनसा नैत्यकं कर्म प्रवसन्नप्यतन्द्रितः ।··· सर्वं यथाकालमनुद्रवेत् GobhiSm. 2.157; **2** to recite quickly, to run through hurriedly, to accompany अथ प्रजापतेस्तनूरनुद्रवति ब्रह्मोद्यं च AitBr. 24.6 (644); प्रत्युपहूतोऽच्छावाको निवर्तध्वं मानुगातेत्येतस्य सूक्तस्य यावतीः पर्याप्नुयात् तावतीरनुद्रवेत् KauṣīBr. 13.8 (60.11); ŚāṅkhāŚS. vii. 6.8; ब्रह्मा ··· यदि प्रमत्तो व्याहरेदेता वा व्याहृतीर्मनसानुद्रवेत् ṢaḍviBr. i.6.7; सोऽयमित्यृचाꣳसूक्तं व्याचक्षाण इवानुद्रवेत् ŚatBr. XIII. iv. 3.3; विश्वङ्गमेवैतद् इहानुद्रवन्ति Śaunako. 2.6; होता ··· स्तोत्रियमनुद्रवेत् ĀśvaŚS. I. vi. 10.17; II. ii. 13. 12–13; यदि वाचं विसृजेद्वैष्णवीमृचमनुद्रवतात् BaudhŚS. i. 162.7; ii. 189.19; त्रीन्लोष्टानाददीत ··· अन्यं ध्वꣳसयन्ननुद्रवेत् BaudhŚS. iii. 88.9; अनुयाजेभ्यः प्रेषितः ··· होता यजेत्। उभावुत्तममनुद्रवेयाताम् MānŚS. 133.10.

अनुद्रुत (anu-druta) *adj.* [*f.*-ā] **1A** recited quickly, run through hurriedly मनसानुद्रुतेनानुवाकेनाहवनीये हुत्वारम्मणीयामिष्टिं कुर्यात् VaikhāŚS. 8.3; 10.1; **1B** amplified ताभिः स बलवान्नादः क्रोशन्तीभिरनुद्रुतः। येन स्फीतीकृतं भूयस्तद्गृहं समनादयत् Rāmā. ii. 1516*(5) (*but* APTE sent or brought back (as sound)); **2Ai** who has pursued or chased सः ···। प्राद्रवद् भयसंत्रस्तो वीक्ष्यावां तमनुद्रुतौ Rāmā. iv. 10.11; कृत्वा प्रतिज्ञां रुक्मी च हन्तुं कृष्णमनुद्रुतः ViṣṇuP. v. 26.9; तं निःसरन्तं सलिलादनुद्रुतो हिरण्यकेशः ··· अब्रवीत् BhāgP. iii. 18.7; राजा वा राजभृत्यो वा यः पाषण्डमनुद्रुतः। ··· वैतरण्यां निपात्यते SkandP. ii(1). 12.25; ĀdiP. 20.63; प्रययौ रामो मायामृगमनुद्रुतः AdhyāRā. iii. 7.12; अनुद्रुतां वैरिचमूं स वीरो बलेन रुद्ध्वा ··· विश्वासयामास विदर्भकन्याम् Yādavā. 13.38; मार्गपतिः श्रुत्वा तद्वृत्तान्तमनुद्रुतः। युयुत्सया ससैन्यः स प्रापच्छूरपुरान्तरम् RājTa.(Śrī.) 4.561; अतिद्रुतमनुद्रुतस्तमथ मुक्तनारीजनं रुरोजिथ शिरोमणिं हलभृते च तस्याददाः Nārāy. x. 70.4; नासरो हीरं हन्तुमनुद्रुतो हि बहुभिर्युक्तो बलौघैः ĀnandRa. 8.22; **2Aii** pursued by, chased by अनुद्रुतस्तु वेगेन प्रविवेश महाबिलम् Rāmā. iv. 10.11; स गत्वा पर्वतवरम् ··· ददर्श ···। कलभोन्मेषणाकृष्टकरिणीभिरनुद्रुतैः। गवयैः खुरसंक्षुण्णशिलाप्रस्थतटम् BrahmāṇḍP. ii. 22.17; ii. 26.32; iii. 21.91; अनुद्रुतस्य द्विषा सुदूरमपि गत्वा ममैकान्तिकः शरीरव्ययः AvantiKa. 49.16; अनुद्रुतः संयति येन (रावणेन) केवलं बलस्य शत्रुः ŚiśuVa. 1.52; अनुद्रुतः स सिंहेन ऋक्षो वृक्षमुपारुहत् SkandP. iii(1). 32.14; त्वयैष चित्रसारङ्गो देव दूरमनुद्रुतः NavaSāC. 2.53; निःशस्त्रः ···। अनुद्रुतोऽरिभिर्धावन् शय्यावेश्म विवेश RājTa.(Ka.) 5.410; निस्सरन्नगराल्लब्धस्तलारक्षैरनुद्रुतः। श्रान्तोऽत्र प्राविशम् SamarāSaṁ. 6.108; सिंहेनानुद्रुतस्य मृगयूथस्य यथा कूर्दनश्रमो निष्फलस्तथा त्वयानुद्रुतस्य शत्रुसंघस्य प्रयासोऽपि निष्फलः AlaṅkāMañ. 97.4; **2Bi** followed quickly by, accompanied नियुज्य तं होमतुरंगरक्षणे धनुर्धरं राजसुतैरनुद्रुतम् RaghuVa. 3.38 (comm. अनुगतम्); स प्रतस्थेऽरिनाशाय हरिसैन्यैरनुद्रुतः RaghuVa. 12.67; 16.25; अधरैः पक्वबिम्बाभैः स्मितांशुभिरनुद्रुतैः MahāP. 18.194; 12.44; मृगैः।··· अनुद्रुतं सदैव ··· विशांपतिर्वङ्कमहर्षिमैक्षत NavaSāC. 13.11; आययौ चात्र विश्वेशः ···। देवताभिर्गुणैर्भूतैर्मातृभिश्चाप्यनुद्रुतः KathāSaSāg. viii. 4.46; iii. 5.108; v. 1.115; कवित्ववक्तृत्वमयैरनुद्रुतम् ··· ऊर्मिभिः। सरस्वती श्रीश्च ··· यमाश्रितद्वीपदशं विवव्रतुः ŚrīKaC. 3.46; नृपैः ···। अनुद्रुतः प्रतस्थेऽथ पाण्डुर्निजपुरं प्रति PaṇḍaC. 4.424; 5.422; 17.81; सुप्रभातमिह प्राप्तम् ···। इति वादिभिरन्योऽन्यं द्रुतचित्तैरनुद्रुतौ (रामकृष्णौ) Yādavā. 10.12; मनुष्यदेवीभिरनुद्रुता सा Yādavā. 12.89; 20.28; सोऽन्त्यजं पथि निरीक्ष्य चतुर्भिर्भीषणैः श्वभिरनुद्रुतमारात् ।··· निजगाद ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 6.25; नताङ्गी। आकृष्टकोदण्डमनुद्रुता किं मनोभुवा मानविमोचकेन Acyutarā. 12.33; 12.22; सविस्मयैः कमलभवादिभिः सुरैरनुद्रुतस्तदनुगतः कुमारकैः ।··· भवान् Nārāy. x. 51.8; अनुद्रुतः पारिषदैः ··· विवेश राज्ञो भवनं महेश्वरः ŚivLī. 11.81; 19.13; देवः। अपाङ्गपातैः फणिसुन्दरीणामनुद्रुतः प्राप तटं पयोधेः Gaṅgāva. 8.58; 8.77; नरेश्वरः ··· योधैरनुद्रुतः ··· हिमवतो जगाहे ··· अटवीतटवीथिकाम् BhārCam. 1.15(3); मृगैरभितो वर्त्म शनैरनुद्रुतौ ··· अपुनीतां विपिनानि बालकौ Rāgh. 3.6; 17.71; तिरुवेङ्कटभूपालः ··· प्रायाद् आत्मसैन्यैरनुद्रुतः ĀnandRa. 3.23; 7.35(?36); **2Bii** who or which has followed quickly पुनरेवागमिष्यामि तवान्तिकमनुद्रुतः DevīBhāP. iv. 13.51; वनाद्वनमनुद्रुतं भ्रमति पादपं पादपात् ।··· यदीयम् ··· यशः EI. i. 308.7; SaduktiKa. 221.18; **3** harassed by, afflicted by क्वचिदनन्यसामान्योदन्यानुद्रुतद्रवद्रङ्कुजिह्वावलिह्यमानमृगतृष्णिकातरङ्गम् YaśasCam. ii. 200.2 (comm. अनुद्रुताः पीडिताः); द्विरेफैरप्यनुद्रुतः। समाधेर्नायमभ्रश्यत् PāṇḍaC. 6.301; अनुद्रुता नूनमनङ्गबाणैः सुलोचना लोचनभागधेयम्। प्रत्यग्रहीपुः Yādavā. 4.102; उल्मुकज्वलनकणैरनुद्रुतः ··· समुज्जहे सरित्पतिः Rāgh. 16.31; *n.* a measure of time in music (half a *druta* or one-fourth of a *mātrā* or of the time taken to utter a short vowel) निमेषैरष्टभिः कला। ताभ्यां चैव चतुर्भागचतुर्भानामनुद्रुतः (?)। अनुद्रुताभ्यां बिन्दुश्च बिन्दुभ्यां तु लघुर्भवेत SaṁgīMa. ii. 3.54; cf. **अनुद्रुतगत.**

अनुद्रुतगत (anudruta-gata) *adj.* present in the musical measure known as *anudruta* (नादः) अनुद्रुतगतैः(? तः) सोऽथ योगिभिर्बिन्दुरुच्यते AhirbuS. 16.38.

अनुद्रुतचेतस् (anudruta-cetas) *adj.* whose mind has followed (the Lord) सर्वे तेऽनिमिषैरक्षैस्तमनुद्रुतचेतसः। वीक्षन्तः स्नेहसंबद्धा विचेलुस्तत्र तत्र ह BhāgP. i. 10.13.

अनुद्रुतप्लवंगमयुग (anudruta-plavaṅgamayuga) *n.* pair of monkeys which has followed अनुद्रुतप्लवंगमयुगान्वितः स्फुरति ··· कौशिकः ŚṛṅgāSar. 136.

अनुद्रुतम् (anudrutam) *adv.* quickly afterwards ततोऽहमनुद्रुतं प्रविश्य PādaTā. 17.3.

अनुद्रुतलिपि (anudruta-lipi) *f.* not hurried(?), a kind of writing वज्रलिपिं लेखप्रतिलेखलिपिं अनुद्रु(? द्रु)तलिपिम्···आसां भो उपाध्याय चतुष्षष्टीलिपीनां कतमां त्वं शिष्यापयिष्यसि LaliVi. 10.5(10) [DBHS.]

अनुद्रुतशरीर (anudruta-śarīra) *adj.* who (*lit.* whose body) is chased मायामुनिः ··· निशि कृतरत्नापहारस्तन्मरीचिप्रचारादारक्षिकैरनुद्रुतशरीरः YaśasCam. ii. 303.21.

अनुद्रुत्य (anudrút-ya) *ger.* **1A** having recited quickly (*lit.* having run through hurriedly) सर्वाणि तस्यानुद्रुत्य जुहुयात् TaiS. V.

i. 1.2; V. iv. 5.5; तस्य सक्तूत्सर्वाण्यनुद्रुत्य जुहुयात् MaiS. iii. 1.1 (iii. 2.4); iii. 1.9 (iii. 11.11); ŚatBr. XI. v. 8.6; ĀpaŚS. xvi. 8.14; सक्तूत्सर्वाण्यनुद्रुत्योत्तमेन जुहुयात् KāṭhS. 18.19 (i. 280.2); KapiKaS. 29.7 (135.10); भूर्भुवः स्वरिति सर्वा अनुद्रुत्याहवनीय एव जुहवाथेति AitBr. 25.7 (669); 25.9(675); किंदेवत्यः सोम इति मधुको गौश्रं पप्रच्छ स ह सोमः पवत इत्यनुद्रुत्यैतस्य वा अन्ये स्युरिति प्रत्युवाच KauṣīBr. 16.9 (73.7); तं मनसानुद्रुत्य दर्भस्तम्बेऽजुहोत् TaiBr. II. ii. 1.1; याज्यामनुद्रुत्य पश्चाद्वषट्करोति ŚatBr. I. vii. 2.12; ŚatBr.(K.) II. vi. 4.12; अर्धर्चमनुद्रुत्य ŚatBr. VII. v. 2.25; XI. vii. 2.6; सावित्र्या एवेष्टेः। पुरस्तादनुद्रुत्य सकृदेव रूपाण्याहवनीये जुहोति ŚatBr. XIII. i. 3.7; XIII. iv. 3.5; आध्वरिकं यजुरनुद्रुत्याश्वमेधिकं यजुः प्रतिपद्यते ŚatBr. XIII. ii. 7.1; XIII. v. 3.4; एतन्मनसानुद्रुत्य SāmaViBr. ii. 7.13; iii. 1.10; स्वाहामुं स्वाहामुमिति यथावाहितमनुद्रुत्य देवताः Baudh-ĀśvaŚS. I. i. 5.24; I. i. 9.5; चतुर्होतारं मनसानुद्रुत्याहवनीये जुहोति ŚS. i. 68.1; i. 224.13; ĀpaŚS. v. 24.7; दशहोतारं मनसानुद्रुत्य BhārŚS. v. 13.4; ĀpaŚS. v. 22.10; xiv. 13.6; HirGS. i. 26.14; देवस्य त्वेत्यनुद्रुत्य ĀpaŚS. i. 17.12; i. 19.1; i. 21.5; i. 24.1; xviii. 9.17; ĀgniveGS. ii. 4.5 (64.1); वास्तोष्पत इत्यनुद्रुत्योत्तरया गार्हपत्ये हुत्वा ĀpaŚS. vi. 28.8; BālamBha. i. 264.3 (*on* 1.89); षड्ढोतारं मनसानुद्रुत्य ĀpaŚS. vii. 1.2; पूर्वस्मिन् पर्वणि पञ्चहोतारं मनसानुद्रुत्य ĀpaŚS. viii. 1.3; viii. 11.19; MānŚS. 41.2; सर्वा देवता अनुद्रुत्य स्वाहाकारेण जुहुयात् ĀpaŚS. ix. 11.21; xix. 20.3; सप्तहोतारं मनसानुद्रुत्य ĀpaŚS. x. 3.8; xii. 16.17; MānŚS. 58.13; 76.5; ब्रह्मन् स्तोष्यामः प्रशास्तरित्युच्यमाने देव सवितरेतत्ते प्राहेत्यनुद्रुत्य ĀpaŚS. xiv. 9.7; ग्रामेऽनुवाक्यस्य त्रीणि चत्वारि वा पदान्यनुद्रुत्यारण्येऽनुवाक्यमनुद्रुत्य ग्रामेऽनुवाक्यस्य शेषेण जुहुयात् ĀpaŚS. xvii. 17.1; xvii. 19.8; पर्यायमनुद्रुत्य ĀpaŚS. xvii. 20.1; HirGS. i. 3.13; प्राकृतं यजुर्मानमनुद्रुत्य ĀpaŚS. xxi. 13.8; मानमनुद्रुत्य ĀpaŚS. xxi. 13.14; xxi. 21.16; कया नश्चित्र आभुवदित्येतां मनसानुद्रुत्य MānŚS. 161.4; 'उत त्या दैव्या भिषजेति' चतस्रोऽनुद्रुत्य ŚāṅkhāGS. i. 16.7; iii. 13.2; KauṣīGS. iii. 15.4; सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्येतामनुद्रुत्य स्वाहाकारेण जुहोति BhārGS. 3.2 (69.10); सावित्रीं चतुरनुद्रुत्य PāraGS. ii. 12.3; JaimiGS. 2.8 (32.21); **1B** having recited one after another गणेन गणमनुद्रुत्य जुहोति TaiS. V. iv. 7.7; प्रथमेन मन्त्रेण हुत्वा पूर्वं पूर्वमनुद्रुत्योत्तरेणोत्तरेण जुहोति ĀpaŚS. xii. 1. 3; xvii. 16. 15; **2Ai** having gone quickly एतर्हि खलु वा एष सृज्यते यर्ह्याधीयते तदाहुरग्न एवानुद्रुत्याग्निहोत्रे होतव्यमिति MaiS. i. 6.10 (i. 102.8); i. 8.4 (i. 120.9); **2Aii** having run towards तदयमित आदाय प्राङनुद्रुत्याजुहोत् KapiKaS. 4.3 (41.1); **2B** having run after, having pursued तमनुद्रुत्य सान्त्वेन परमेण धनंजयम्। निवर्तयध्वं संहृष्टा ममैषा परमा गतिः MahāBhā. i. 213.10; iv. 36.37; तमनुद्रुत्य वेगेन चिरादिव भृगूद्वहः। आससाद ··· शार्दूलमतिभीषणम् BrahmāṇḍP. ii. 25.52; ii. 51.10; (नृपः) तान् विद्रुताननुद्रुत्य जघ्ने शिष्यशतत्रयम् SkandP. ii(7). 10.46; ĀdiP. 26.56; तमनुद्रुत्य भूपतिः। व्यावर्तताथ तं बद्धा RājTa. (Jo.) 681; एष द्रवति स्वयं दशमुखः पश्चादनुद्रुत्य तं गृह्णीत द्रुतमार्यसायकशिखाकृत्तावशिष्टे कचे AdbhuDa. 8.27.

अनुद्रुह् (anu-druh-) IV. Ā. to hurt, to offend को हि ब्राह्मणमाचार्यमभिद्रुह्येत(v.l. °नुद्रुह्येत) MahāBhā. vii. 122.16.

अनुद्वमन्ती (an-udvamantī) *adj.* (*f.*) not emitting or leaking out (*lit.* not vomitting out) कुम्भ्यां बाष्पमनुद्वमन्त्याम् CaraS. i. 14.43; आमलकानां सहस्रमार्द्रपलाशद्रोण्यां सपिधानायां बाष्पमनुद्वमन्त्याम् ··· उपस्वेदयेत् CaraS. vi. 1(2). 10.

अनुद्वहत् (an-udvahat) *adj.* [*f.* -ntī] **i** not possessing (*lit.* nct bearing) कन्याम् ··· °भीषणकनामान्यनुद्वहन्तीम् ··· उद्वहेत् AṣṭāSam. i. 195.6 (2.1); **ii** not carrying भारमनुद्वहन्तं पुत्रमनुद्वहन्त्यामपि गर्दभ्यां 'सहैव दशभिः पुत्रै'रित्यादौ वर्तमानेत्यध्याहाराद्वर्तमानत्वक्रियामादायैव साहित्यबोध इति वदन्ति VyutpaVā. 166.30.

अनुद्वात (án-udvāta) *adj.* not extinguished यस्याहवनीयेऽनुद्वाते गार्हपत्य उद्वायेत् TaiBr. I. iv. 4.6; BaudhŚS. ii. 195.3; iii. 160.12; BhārŚS. ix. 11.7; ĀpaŚS. ix. 9.1; HirŚS. xv. 3.1 (290.2); VaikhāŚS. 20.16.

अनुद्वाद्यमान (an-udvādyamāna) *adj.* not being made to resound अनुद्वाद्यमानेषु भवनवलभीगवाक्षेषु TilaMañ. 180.18.

अनुद्वाप्य (án-udvāpya) *ger.* not having extinguished, without extinguishing यदाहवनीयमनुद्वाप्य गार्हपत्यं मन्थेत्। विच्छिन्द्यात् TaiBr. I. iv. 4.7; BaudhŚS. ii. 195.4.

अनुद्वार (anu-dvāra) *adj.* [AltGr. II. i. 282] having a subsidiary or back-door (अवसानम्) न प्रत्यग्द्वारं कुर्वीत। अनुद्वारं च GobhiGS. iv. 7.19 (comm. अनु पश्चात् द्वारं यस्य, तदनुद्वारमवसानं न कुर्वीत); *n.* subsidiary or internal door प्राग्द्वारं धन्यं यशस्यम् ··· अनुद्वारं गेहद्वारम् DrāhyGS. iv. 2.13 (comm. यस्यां दिशि बहिर्द्वारं तस्यामेवान्तर्द्वारं स्यात्); [Loc.] at each and every door अनुद्वारे हिता नरः AgniP. 220.6.

अनुद्वारदेश (anudvāra-deśa) *m.* place near the door अनुद्वारदेशनिहितकदलीपूगकथितमहोत्सवप्रबन्धैः ··· प्रासादैः प्रसाधिता ··· राजपुरी नाम राजधानी GadyCin. 8.10.

अनुद्वारम् (anudvāram) *adv.* near the door सर्वत्र गन्धपुष्पाणि लाजानुलेपिकास्तथा। अनुद्वारं च नक्षत्रं दैवतं चात्र योजयेत् AVPari. 1(34).5.

अनुद्वासन (an-udvāsana) *n.* non-disposal नोद्वासयेत्तदुच्छिष्टं यावन्नास्तमितो रविः। एतावत्कालपर्यन्तम् अनुद्वासनम् ··· आह वशिष्ठः CaturCin. iii(1). 1510.8.

अनुद्वासित (an-udvāsita) *adj.* not disposed of or removed एवैव कपाले नष्टेऽनुद्वासिते ĀśvaŚS. I. iii. 13.9; अग्रेणानुद्वासितानि जघनेनोद्वासितानीति BaudhŚS. iii. 26.10; हविःशेषाननुद्वासिताननूयाजैरभ्याश्रावयेत् ĀpaŚS. ix. 12.1.

अनुद्वास्य (an-udvāsya) *ger.* not having disposed of or removed अनुद्वास्य वा संमार्जनम् KātyŚS. v. 6.17; सर्वप्रायश्चित्तमेवानुद्वास्य हविःशेषाननूयाजार्थमाश्रावयेत् VaikhāŚS. 20.24.

अनुद्वाह (an-udvāha) *m.* non-marriage, celibacy जातस्य ग्रहरोगादि कुमारस्य च धूर्तता। उपनीतेऽप्यविद्यत्वमनुद्वाहश्च पण्डिते YājñaU. 603.5 (2[16]); PañcDa. 12.66; अनुद्वाहनिमित्तं न सगोत्रत्वमस्याजामदग्न्यत्वात् VīraMi.(Saṁskāra.) 619.22; 807.4.

अनुद्वाहिन् (an-udvāhin) *adj.* who does not marry अनुद्वाही द्विजश्चैव राजहंसो भवेद् ध्रुवम् BrahmVaiP. iv. 85.175.

अनुद्विग्न (an-udvigna) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** unagitated, undisturbed, easy in mind निरीक्षन्ते त्वनुद्विग्नास्तद्गृहं यत्नतो व्रजेत् SaṁnyāU. 2(60); यत्तत्पदमनुद्विग्नमव्ययं ब्रह्म शाश्वतम् HariVaṁ. 271*; तन्मयैव सहानुद्विग्नः कालमतिवाहयस्व Tantrākhyā. 79.21; तेषां संनतिं कृत्वा सुखमनुद्विग्ना इहैव स्थास्यामः Tantrākhyā. 91.20; PañcT. 3.2(1) (277.3); Tantrākhyā. 125.28; PañcT. 4.6(3) (378.3); (निर्वृतेनानुद्विग्नेन च भूत्वा त्वया) मयैव सह प्रीतिपूर्वम् (अत्र) कालो नीयताम् PañcT. 2.72(2) (246.10); अनुद्विग्नो हि संसारात् मुक्त्यर्थी नास्ति चेतनः PramāVāBh. 157.2; ध्यात्वाग्रे शिवशेखरोदयमनुद्विग्नैव तस्थौ प्रजा Kapphiṇā. 11.37; अनुद्विग्नो ह्यनिष्टेषु तथेष्टान्नाभिनन्दति LiṅgaP. i. 10.26; नमस्तेभ्यो नमोऽखिलम्। यत्तत्पदमनुद्विग्नं सच्चिदानन्दविग्रहम् PadmP. iv. 73.5; संतोषशालिनी बुद्धी राम संसारवृत्तिषु।··· विषमास्वप्यनुद्विग्ना न कदाचन हीयते YogVā. ii. 15.3; को हि भगवत्प्रियः स्याद्योऽन्यं नोद्वेजयेदनुद्विग्नः PraśnoRaMāli. 42; तत्र कुम्भकमास्थाय ···। तिष्ठेत्तावदनुद्विग्नः MālinīT. 9.78; 16.27; एकोऽपि कोऽपि सेव्यो यः क्षीणं क्षीणं पुनर्नवम्। अनुद्विग्नं करोत्येव सूर्यश्चन्द्रमसं यथा Pañcā. 180.19; अनुद्विग्नः कालः कवलयति कृत्स्नं जगदहो SaduktiKa. 325.14; (धृतिमन्तं च कष्टमाहुररिं बुधाः) धृतिमन्तं दुःखेष्वनुद्विग्नम् ManvaVi. 860.4 (*on* 7.210); अनुद्विग्नः काकशङ्की भुजंगचरितं चरेत् SūktiRa. 156.39; **Aii** not dejected, not depressed ददृशू राघवम् ···। अनुद्विग्नमनानन्दं पूर्णप्रायमनोरथम् YogVā. i. 11.17; उपसर्गैरनुद्विग्नो मोदमानः परीषहैः। सः ··· आयुः क्षपयामास TriṣaŚaPuC. iii. 1.101; iii. 1.312; **Bi** not frightened, not alarmed, fearless यामो राजन्ननुद्विग्ना विराटविषयं वयम् MahāBhā. iv. 29.19; कृत्स्नमासीदनुद्विग्नं राष्ट्रं तैः परिपालितम् Rāmā. i. 266*(1); त्वाम् ··· जनकात्मजा। मत्सकाशादनुप्राप्तमनुद्विग्नानुपश्यति Rāmā. iv. 43.12; जिनोक्त्यनुगतैः स्वान्तैः अनुद्विग्नैः समाहिताः MahāP. 34.183; ग्रामवासेऽप्यनुद्विग्नास्तेऽप्यरोगा मतङ्गजाः Hastyāyur. 29.27 (1.3); **Bii** free from apprehension, secure नित्योद्विग्नमिदं सर्वम् ··· यत्तत्पदमनुद्विग्नं तन्मे वद MahāBhā. v. 36.48; xiii. 16.56; भुङ्क्ष्व राज्यमनुद्विग्नः Rāmā. iv. 20.19; अनुद्विग्नो भगवन्मग्नमना इव केनाप्यकथितोऽपि स्वयमेव भगवता प्रापि CaitaCa. 160.22(7); **C** uninterrupted; cf. **अनुद्विग्नप्रबोध.**

अनुद्विग्नप्रबोध (anudvigna-prabodha) *adj.* having uninterrupted knowledge अनुद्विग्नप्रबोधोऽसौ सर्गादौ चित्तदेहकः। आकाशात्मा महान्भूत्वा वेत्ति प्रकृततां ततः YogVā. iii. 40.26.

अनुद्विग्नम् (anudvignam) *adv.* without alarming भद्र शोधनक, गच्छ। आर्यचारुदत्तं स्वैरमसंभ्रान्तमनुद्विग्नं सादरमाहूय Mṛcch. 9.7(188)

अनुद्विग्नमनश्चरित्र (anudvigna-manaścaritra) *adj.* whose mind and behaviour are not disturbed भूपतिः ··· तमनुद्विग्नमनश्चरित्रः ··· आकण्ठं भोजयामास YaśasCam. ii. 295.6.

अनुद्विग्नमनस् (anudvigna-manas) *adj.* **i** whose mind is free from disturbance, perturbation or agitation दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्पृहः। वीतरागभयक्रोधः स्थितधीर्मुनिरुच्यते MahāBhā. vi. 24.56 = BhagGī. 2.56 (Śaṅ. न उद्विग्नं न प्रक्षुभितम् ··· मनो यस्य सोऽयम् अनुद्विग्नमनाः);

GītāBh.(Rā.) 141.6 (*on* 2.56); BṛDharmaP. i. 45.57; **ii** whose mind is fearless कृत्रिमेभ्यः इव व्याघ्रादिभ्योऽनुद्विग्नमनाः सुखेषु च कृत्रिमरमणीयेष्विव विगतस्पृहः BrahmSi. 131.20.

अनुद्विग्नसुखोचिता (anudvignasukhocitā) *adj.* (*f.*) deserving undisturbed happiness अनुद्विग्नसुखोचिताभिरनुरक्ताभिः प्रकृतिभिः प्रकाश्यमानदण्डनीतिशोभः ··· राजा बभूव JātaMā. 52.2 (9.0(4))

अनुद्विज (anu-dvija) *adj.* worthy of a Brahmin जगत्प्रभो अनुद्विजाद्विजातिवंशादपहृत्य ···। नरेन्द्रवंशस्थमचीकरच्छचीपतिर्भवन्तम् ŚrīVīraSta. 14.

अनुद्विजित्री (an-udvijitrī) *adj.* (*f.*) who does not terrify अनुद्विजित्री समितेः शुचाथ सा (क्षमा) ··· तम् ··· आर्चिचद् गिरा VāsuVi. 1.3 (comm. भयमगमयन्ती)

अनुद्विपम् (anudvipam) *adv.* behind the elephants दुःसुराष्ट्रम् ··· विधायिषु। तेष्वत्यस्त्रं ब्रुवन्तोऽनुद्विपं जग्मुर्द्विषद्भटाः DvyāśraKā. 5.40 (comm. अनुद्विपं हस्तिनां पश्चात्)

अनुद्विष् (anu-dviṣ-) II. P. to hate, to bear a grudge against नानुद्वेष्टि कलिं सम्राट् सारङ्ग इव सारभुक् BhāgP. i. 18.7.

अनुद्विषम् (anudviṣam) *adv.* behind or immediately after the enemy सुरास्तमेव विविशू रसातलमनुद्विषम् BrahmP. 79.9.

अनुद्वीक्ष्य (an-udvīkṣya) *ger.* not having looked at अनुद्वीक्ष्य भयाद्दूरं मृत्युर्धावति पञ्चमः TripuVePāSt. 105.

अनुद्वीप (anu-dvīpa) *m.*, *n.* adjacent island शतमेकं सहस्राणां योजनानां स तु (जम्बूद्वीपः) स्मृतः। अनुद्वीपं सहस्राणां द्विगुणं द्विगुणोत्तरम् LiṅgaP. i. 49.1; अनुद्वीपाश्च षट् तेषामङ्गद्वीपादयो यथा। अङ्गद्वीपं यवद्वीपं मलयद्वीपमित्यपि Vaija. 36.13 [name of six islands (as Aṅgadvīpa etc.), MW.]

अनुद्वृत्त (an-udvṛtta) *adj.* **1** not turned upside-down अनुद्वृत्ता विषं तस्मान्न मुञ्चन्ति च भोगिनः SuśruS. v. 3.29; **2** not raised (too) high इदानीमभिधीयन्ते चयस्येह गुणागुणाः।··· अनुत्तममनुद्वृत्तमकुब्जं न च पीडितम् SamarāSū. 41.2.

अनुद्वृत्तम् (anudvṛttam) *adv.* without turning towards यत्प्राञ्चमुद्वर्तयति यज्ञाय च देवेभ्यश्चावृश्चते। यद् दक्षिणाञ्चमुद्वर्तयति यमाय च पितृभ्यश्चावृश्चते ···। यदनुद्वृत्तमुद्धरति दिशो दिशो वा एनं भयमागच्छति AV.(P.) xvi. 121.5.

अनुद्वेग (an-udvega) *adj.* **Ai** free from apprehension यत्तत्पदमनुद्विग्नम् (v.l. अनुद्वेगम्) तन्मे वद महामते MahāBhā. v. 36.48; **Aii** devoid of (physical) trouble or discomfort योगानिमाननुद्वेगान् सद्यःस्नेहान् प्रयोजयेत् AṣṭāSaṁ. i. 131.14 (1.25); **Aiii** free from agitation, perturbation or anxiety मर्मास्प(?स्पृ)श्य प्रियं वाक्यमनुद्वेगम् ··· वाचिकं तपः GaṇeP. ii. 148.3; **B** free from dejection or depression पूर्ववज्जगाम। वेतालः ··· सोऽपि राजानुद्वेगः पुनरपि तं प्रति प्रतस्थे KathāSaSāg. xii. 12.50; *m.* **A** absence of disturbance, agitation or perturbation (of mind), i.e. tranquility अदैन्यमनुदीर्णत्वमनुद्वेगो व्यवस्थितिः।··· एष मार्गो हि मोक्षस्य MahāBhā. xii. 266.18; BrahmP. 237.57; धर्मस्य कलाः ··· स्थानत्यागः पटुतानुद्वेगः KalāVi. 10.3; माधुर्यं विप्रियेऽप्यनुद्वेगः NāṭaLaRaK. 1407; SāhiDa. 106.8; [Inst.] without any disturbance, quietly अनुद्वेगेन ये धर्मं साधयन्ति मनीषिणः Rāmā. iii. 138*(1); कालमनुद्वेगेन सुखं यापयिष्यामि Tantrākhyā. 60.29; PañcT. 2.25(23) (207.4); **B** non-dejection, absence of low spirits अनुद्वेगस्तयोद्वेगः ···। असंभृतिश्च विज्ञेयाधिमुक्तिपरिपन्थता MaYānaSū. 51.15 (10.6); कस्यचिदाध्यात्मिकेन दुःखेनाभिभूतस्यापि संसारेऽनुद्वेगादजिज्ञासोर्न ज्ञानं तत्प्रमादम् TattvSa. (13) 133.9; दृष्टदुःखेष्वनुद्वेगो विद्यायाः प्रस्तुतं फलम् ViveCū. 423; धृतिः प्रारब्धकर्मणि दुःखे सत्यनुद्वेगः ManvaVi. 750.14 (*on* 6.92); JīvanVi. 21.14; **C** freedom from fear or distress महिषे विनिपातिते। अनुद्वेगः प्रजानां वै संबभूव DevīBhāP. v. 20.48; अनुद्वेगः श्रियो मूलमनुद्वेगात्प्रवर्तते। जन्तोर्मनोजवः YogVā. iii. 111.22 [security, APTE]

अनुद्वेगकर (an-udvegakara) *adj.* **Ai** not causing agitation or perturbation (of mind) अनुद्वेगकरं वाक्यं सत्यं प्रियहितं च यत्।··· वाङ्मयं तप उच्यते MahāBhā. vi. 39.15 = BhagGī. 17.15; AgniP. 380.45; साधारणानि धर्माणि ···। अनुद्वेगकरं वाक्यं परोत्कर्षसहिष्णुता SkandP. iv. 96.179; **Aii** not causing (physical) discomfort ऋतायन्ते तथा वाता मधुवत्सुखकारिणः। अनुद्वेगकरा हृद्याः BṛĀraUBhVā. vi. 3.45; रम्यमनुद्वेगकरम् ··· समाश्रित्य वसेत् पुरम् ManvaVi. 789.10 (*on* 7.69); **B** not causing fear or terror (दण्डाः) अनुद्वेगकरा नृणां सत्वचोऽनग्निदूषिताः ManuSm. 2.47 (ManvaVi. अनुद्वेगकरा निम्नोन्नतादिदोषेणाधृत्यहेतवः); GobhiSm. 3.124; VīraMi. 90.10 (*on* 1.29); यदा कुर्यान्न नृपतिः स्वयं कार्यविनिर्णयम्। तदा तत्र नियुञ्जीत ब्राह्मणम् ···। दक्षं कुलीनमध्यस्थमनुद्वेगकरं स्थिरम् KātySm. 64; Mitā. 127.3 (*on* 2.3); ŚukraNī. 4(5).13; विप्रालाभे तु कर्तव्यः ···। अनुद्वेगकरो नित्यं प्रजानां च हिते रतः ···। क्षत्रियोऽपि सभापतिः Mānaso. ii. 20.1259; **C** not causing disgust or discomfort (कन्याम्) मृदुभिरुपचारैरिति अनुद्वेगकरैरालापस्पर्शनादिभिः (उपक्रमेत) JayaMa.198.25 (*on* 3.2)

अनुद्वेगकरता (anudvegakara-tā) *f.* the state of not causing disturbance or perturbation (of mind) संवृतिशब्दो बौद्धविदग्धैरनुद्वेगकरतया मिथ्यात्व एव विवक्षिते ··· प्रयुक्तः Kāśi. ii. 34.10 (*on* 5(2).9)

अनुद्वेगकारिन् (an-udvegakārin) *adj.* not causing distress मृत्यावुपस्थिते ··· जयन्ति ···। प्राणघ्नीं वेदनां कष्टां ये चानुद्वेगकारिणः MārkP. 10.56.

अनुद्वेगजननी (anudvega-jananī) *adj.* (*f.*) creating non-apprehension, i.e. generating confidence वागनुद्वेगजननी सामेति परिकीर्त्यते NītiSā. 18.16 (comm. विस्रम्भजननी)

अनुद्वेगतस् (anudvega-tas) *adv.* due to absence of dejection, i.e. untiringly राजन् यावदयं देहस्तावद्दुःखक्षयः कुतः। तदनुद्वेगतः साध्यः पुरुषार्थः सदा बुधैः KathāSaSāg. xii. 6.169.

अनुद्वेगम् (anudvegam) *adv.* without any dejection, i.e. untiringly सूद्यमम्। यथाशास्त्रमनुद्वेगमाचरन् को न सिद्धिभाक् MahāU. 5(88)

अनुद्वेगवत् (an-udvegava(n)t) *adj.* free from dejection, not having dejection, enthusiastic हन्ति प्राक्तनोऽद्यतनं बलात्। सर्वदा पुरुषस्पन्दस्तत्रानुद्वेगवाञ्जयी YogVā. ii. 6.18.

अनुद्वेगशील (anudvega-śīla) *adj.* whose behaviour is free from perturbation अनुद्वेगशीला ये भव्या धैर्यावलम्बिनः। दूरभ्रष्टामपि निजां भूमिं संप्राप्नुवन्ति ते KathāSaSāg. xii. 6.177.

अनुद्वेगिता (anudvegi-tā) *f.* [Inst.] untiringly, enthusiastically मुनिः पुत्रमबोधयत् ···। अनुद्वेगितया नित्यं विस्तरेण कथाक्रमैः YogVā. iv. 51.33.

अनुद्वेजक (an-udvejaka) *adj.* not causing apprehension (मेघवाहनाख्यः) अस्माकम् ··· अमु(?नु)द्वेजको राज्यचिन्ताभारः TilaMañ. 28.2.

अनुद्वेजकत्व (anudvejaka-tva) *n.* the state of being that which does not cause trouble or distress सतामनुद्वेजकत्वाददुष्टत्वमुपमायाः comm. *on* Mṛcch. 4.14.

अनुद्वेजन (an-udvejana) *adj.* not causing fear or apprehension ब्राह्मणस्य पालाशो बैल्वो वा केशान्तो निर्व्रणोऽनुमृष्टोऽनुद्वेजनो यूपवदवक्रो दण्डः VaikhāGS. 2.4; राज्ञः ···। लोकशास्त्रानुगो नेयो दण्डोऽनुद्वेजनः श्रिये NītiSā. 2.39; *n.* absence of perturbation, i.e. tranquility तच्च (गुणदोषदर्शनम्) विपक्षसात्मानः पुरुषस्य दोषेषु न संभवति।··· प्रशमसुखरसस्यानुद्वेजनात् PramāVāSvopVṛ. 74.4.

अनुद्वेजनकरत्व (anudvejanakara-tva) *n.* the state of not causing distress or discomfort (आलिङ्गनम्) कथं तत्प्रियमित्याह ···। यद्दत्त्वानन्तरमेवा(v.l. वो)पनीयते तस्यानुद्वेजनकरत्वात् JayaMa. 200.11 (*on* 3.2)

अनुद्वेजनीय (an-udvejanīya) *adj.* not troublesome, i.e. comfortable आसनम्।··· तत् यथा स्थिरं निष्कम्पं सुखमनुद्वेजनीयं च भवति तदा योगाङ्गतां भजते RājMār. 39.6.

अनुद्वेजयत् (an-udvejayat) *adj.* not frightening, not distressing (नायकः) निष्प्रतिपत्तिमनुद्वेजयन् सान्त्वनायुक्तं बहुश एव पृच्छेत् KāmSū. 201.9 (2.2); 205.10 (3.2); यथार्थमनुद्वेजयतो भावनिवेदनम् KāmSū. 219.3 (3.4) (JayaMa. यथा नोद्विजते); भद्र शोधनक, वसन्तसेनामातरमनुद्वेजयन्नाह्वय Mṛcch. 9.7(150)

अनुद्वेजितधी (anudvejita-dhī) *adj.* whose mind is not perturbed आससाद भृगुश्रेष्ठः ··· रामः ···। द्वन्द्वैरनुद्वेजितधीस्तापदोषैरनाकुलः BrahmāṇḍP. ii. 22.73.

अनुद्वेज्य (an-udvejya) *ger.* not having disturbed रञ्जनमनुद्वेज्य सुखोत्पादनम् JayaMa. 205.19 (*on* 3.2)

अनुद्वेष (anu-dveṣa) *m.* subsequent or resultant aversion यस्मिन् सत्यनुरागस्तत्सुखम्। यस्मिन् सत्यनुद्वेषस्तद्दुःखम् Lakṣaṇā. 11.8 [*anudveṣa* is given in the sense of *anubandha*, *dīrghadveṣa*, *dveṣamātra* and *paścāttāpa*, NānārthāSaṁ. iii. 8.26]

अनुधनम् (anudhanam) *adv.* towards wealth अनुधनमसतां गतिः Prasā. i. 35.15.

अनुधन्व् (anu-dhanv-) I. U. to run near द॒धन्वे वा यदी॒मनु॒ वोच॒द् ब्रह्मा॑णि॒ वेरु॒ तत् ṚV. ii. 5.3 [MW.] (better *adn.*; cf. **अनु 1A**)

अनुधन्वनता (anudhanvana-tā) *f.* pursuit, running after सर्वसत्वाः कल्याणाशया भवन्तु कल्याणमित्रसंवसनसंपद्विहारानुधन्वनतया ŚikṣāSa. 33.4 [DBHS.]

अनुधर्म (anu-dharma) *m.* **1A** subsidiary duty ज्ञातारमनुधर्माणां त्वां विदुः सर्वपार्थिवाः MahāBhā. xii. 54.35; षड् धर्माः। षडनुधर्माः Mahā-

Vyu. 281.120; **1B** gist of duties एषोऽनुधर्मः प्रवचनस्य सर्वैरपि अनुगन्तव्यः KumāPraPra. 76.16; **2** (Buddh.) the true or right method of Law (बोधिसत्त्वः) आचार्यमुष्टिविगतो धर्मानुधर्मप्रतिपन्नो धर्मप्रतिपत्तिशूरः LaliVi. 13.132 (5); 24.72 (10); तेषां च तथागतानां धर्मदेशनां शृणोमि, धर्मस्य च अनुधर्मं प्रतिपद्ये GaṇḍVyū. 296.27; धर्मस्यानुधर्मे (°र्मं DBHS.) प्रतिपद्यमानस्य (बोधिसत्त्वस्य) … या व्यवसायसहिष्णुता BodhiBhū. 136.3; 59.15; 140.25; ये … न प्रतिपद्यन्ते धर्मस्यानुधर्मम् BodhiBhū. 192.16; पार्थग्जनेन ज्ञानेन प्रतिविध्य द्वयं तथा। तज्ज्ञानपरिनिष्पत्तावनुधर्मं प्रपद्यते MaYānaSū. 85.8 (13.3); 84.17 (13.1); धर्मानुधर्मप्रतिपन्नः MahāVyu. 48.50.

अनुधर्मचारित्व (anudharmacāri-tva) *n.* the state of being one who practises the true method of Law शेषेणानुधर्मचारित्वं दर्शयति MaYānaSū. 85.21 (13.6)

अनुधर्मचारिन् (anudharma-cārin) *adj.* [*f.* -iṇī] who practises the true method of Law प्रकृतिर्भिक्षुणी … शास्तुः शासनेऽनुधर्मचारिणी … भगवन्तमिदमवोचत् Divyāva. 617.16 (Cowell's Ed.); यथार्थमाज्ञाय धर्ममाज्ञाय धर्मानुधर्मप्रतिपन्नो भवति सामीचीप्रतिपन्नोऽनुधर्मचारी MaYānaSū. 84.17 (13.1)

अनुधर्मप्रतिचारिन् (anudharma-praticārin) *adj.* practising the true method of Law क्षीणास्रवः … सामीचीप्रतिपन्नः अनुधर्मप्रतिचारी MahāVyu. 48.49 [DBHS.]

अनुधर्मप्रतिपत्ति (anudharma-pratipatti) *f.* attainment (? practice) of the true method of Law धर्मज्ञता धर्मालोकमुखं धर्मानुधर्मप्रतिपत्त्यै संवर्तते LaliVi. 4.0(49); BodhiBhū. 140.25 [DBHS.]

अनुधर्मप्रतिपन्न (anudharma-pratipanna) *adj.* who has attained the true method of Law बोधिसत्त्वः … धर्मानुधर्मप्रतिपन्नः LaliVi. 13.132(5); BodhiBhū. 59.15 [DBHS.]

अनुधर्ममति (anudharmamati) *m.* name of a Bodhisattva यथा च मैत्रेयस्य बोधिसत्त्वस्य, तथा … अनुधर्ममतेः … बोधिसत्त्वस्य GaṇḍVyū. 348.5 [DBHS.]

अनुधर्म्या (anu-dharmyā) *adj.* (*f.*) conformable to religion उत्तरं चैतानानुधाम्यार्(v.l. अनुधर्म्यया DBHS.) कथया संदर्शयित्वा… अन्तर्धीयते BodhiBhū. 43.8.

अनुधा (anu-dhā-) III. U. [P. vii. 4.45] **1** to set or fix (mind upon) रथाँ अनु मुदे दधे ṚV. v. 53.5; वाताग्रे यस्य हृदयम् … अनुदध्मसि AV.(P.) vi. 22.18; **2** to stimulate, to urge (जनाः) अस्य सत्रा दधिरे अनु वीर्याय ṚV. vi. 36.2; **3** (pass.) to be fashioned दिवो न तुभ्यमन्विन्द्र सत्रासुर्यं देवेभिर्धायि विश्वम् ṚV. vi. 20.2; **4A** to deposit तवाग्ने वामीरनु संदृशि विश्वा रेतांसि धिषीय TaiS. III. v. 6.3; KāṭhS. 3.9 (i. 28.6); KapiKaS. 2.16 (24.10); BaudhŚS. i. 255.6; त्वष्टा पत्नीभिरनु मह्नेनेवाग्नेयावा धिषणे यं दधाते MaiS. iv. 14.9 (iv. 228.5); ध्रुवः … दशभ्यः पिण्डेभ्यः पिण्डाननुदधाति VādhūŚS. iv. 74.19; **4B** to place upon (fire) नवनीतपिण्डम् … तं हादायानुदधौ JaimiUBr. iii. 5.3; अथान्यान् (तन्दुलान्) हुतास्वाश्वत्थीष्वनुदधीरन् LāṭyāŚS. iv. 9.14; **5** to assume, to take upon oneself स्फटिकः … यद्यदुपाहितमस्य विभासम्। स्वच्छतया स्वयमप्यनुधत्ते MahāP. 23.72; **6** to do, to bring into effect दशकन्धरोऽनुधास्यति सीताहरणम् BālRā. 5.4(11)

अनुधात्रि (anudhātri) *adv.* near the tree *Emblic myrobalan* पिशिताशनैः स्तोत्रबलैर्बलेषु। अनुधात्रि नष्टेषु नृपश्चुकोप विजयैकपात्रं शरसेक्त्रधन्वा DvyāśraKā. 12.48.

अनुधारान्वित (anudhārānvita) *adj.* possessed of a flowing channel (attached to the aperture) कलायगतिपातितात्मसुषिरानुधारान्वितान्यमूनि परिकल्पयेदुदितलक्ष्ननेत्राण्यलम् KalyāKā. 8.50.

अनुधारापद (anudhārā-pada) *n.* [Inst.] at the same stage as the water-column (is being poured) गणिकाजनाः। जलेनापूरितं पात्रम् …। धारयन्त्योऽग्रतो विप्र गच्छेयुर्मङ्गलार्थतः। अनुधारापदेनैव प्रादक्षिण्यक्रमेण तु PāraS. 17.420.

अनुधारापदम् (anudhārāpadam) *adv.* at the same stage as per the pouring of the water in columns पुरावच्छोधितेनैव यथा वै गोमयादिना। … अनुधारापदं प्रोक्तं निनयेद्यागमण्टपम् PāraS. 18.343.

अनुधारिन् (anu-dhārin) *adj.* keeping, holding fast to किं मया शक्यम् … सर्वबुद्धकथानुधारिणाम् … चर्यां ज्ञातुम् GaṇḍVyū. 170.11 [DBHS.]

अनुधारी (anu-dhārī) *adj.* (*f.*) bearing, holding (in attendance ?) ससृतपरमसुगन्धिविलेपनानुधारी … नृपमहिषी तुरगोत्तमाय दत्ता राज्ञा Divyāva. 444.30 [DBHS.]

अनुधाव् (anu-dhāv-) I. U. [P. vii. 3.78] **1Ai** (concrete objects) to follow, to run after **ii** to follow (in recitation) **iii** to run unto **Bi** (abstract concepts) to adhere to **ii** to follow, to run after **iii** to conform to **iv** to hanker after **v** to follow in behaviour **vi** to follow in continuation **vii** to run unto **2A** (concrete objects) to run, to rush towards **B** (abstract concepts) to attain to, to arrive at **3** to chase, to pursue **4A** to run along, to spread **B** to run along **5** to run here and there **1Ai** (concrete objects) to follow, to run after सं त्री पवित्रा … एष्यन्वेकं धावसि … इन्दो ṚV. ix. 97.55 (better *adn.*); आदित्य चक्षुरा दत्स्व मरीचयोऽनुधावत AV. v. 21.10; ते होचुरनुधावत काण्डिव्यमिति JaimiUBr. iii. 10.2; धावन्तमनुधावेत् गच्छन्तमनुगच्छेत् BaudhDS. i. 2.39; भीमः … अन्वधावत (v.l. °त्) भारद्वाजम् MahāBhā. i. 2.184; तमन्वधावद्धावन्तं राजपुत्रं धनंजयः MahāBhā. iv. 36.27; प्लवमानौ हि खचरौ पदातिरनुधावसि MahāBhā. v. 62.11; अनुधावति धावन्तं कर्म पूर्वकृतं नरम् MahāBhā. xi. 2.22; xii. 174.8; PurāPraSaṁ. 133.17; शब्दवन्तोऽनुधावेयुः कुर्वन्तो भैरवं रवम् MahāBhā. xii. 101.46; सुदृष्टस्त्वं वने राममेकमेकोऽनुगच्छसि (v.l. °धावसि) Rāmā. iii. 43.22; सिंहव्याघ्रमृगद्विजाः। अन्वधावंस्तदा रोषात् सीताच्छायानुगामिनः Rāmā. iii. 50.34; अयं दुरात्मा बद्धाशोऽनुधावति लुब्धकः Tantrākhyā. 55.9; PañcT. 2.2(5) (186.5); अये अनुधावत्येव माम् Ubhayābhi. 8.23; निरूप्य चाहं पुत्रमेवंगतमस्यां वेलायामनुधावामि DaśKuC. 63.23; Kāvyāda. 2.25; पण्डकाः … अनुधावन्ति धावतः VarāṅgaC. 5.36; नरम् … तवापाङ्गालोके पतितमनुधावन्ति शतशः।… युवतयः SaundL. 13; ध्रुवमनुधावति कीर्णा राजरदनयुग्मचूर्णेन RatiRaha. 14.24; को हि नामानुपहतबुद्धिः प्राप्तमभृतमपीत्वा तृषितो मृगतृष्णामनुधावेत् BrahmSūBh.(Bhā.) 82.9 (*on* i. 4.21); प्रजापतिः स्वां दुहितरं दृष्ट्वा …। रोहिद्भूतां सोऽन्वधावदृक्षरूपी हतत्रपः BhāgP. iii. 31.36; iv. 28.34; (शम्भुः) अन्वधावच्च तां गताम् AgniP. 3.19; नारी …। नरं तत्र धावन्तं चानुधावति VarāP. 199.11; (मुनीन्) तानन्वधावं लोभेन तेषां सर्वपरिच्छदान्। ग्रहीतुकामस्त्राहम् AdhyāRā. ii. 6.68; vi. 11.16; तद् दृष्ट्वा … हयारोहाः सहस्रधा। अन्वधावन् KathāSaSāg. iii. 4.93; vii. 3.171; कामुकः … हरिणीमनुधावति Mānaso. iv. 2.243; भगवन्तम् … सर्वेऽपि नागराः। संभ्रमादन्वधावन्त TriṣaŚaPuC. i. 3.36; खरमुल्ललयन्तं तमन्वधावच्च भामहः PariPar. 3.117; शौरिमेवानुधावन्ति … नः स्त्रियः PāṇḍaC. 2.104; कथमयं शिशुपालो बलदेवस्यन्दनमनुधावति RukmiHa. 4.11 (5); वधूजनेऽस्मिन् … प्रयाति पुष्पाणि विलुण्ठ्य … अन्वधावन्नलयः VasaViKā. 7.43; अयस्कान्तस्तिष्ठति चेत्, लोहस्तिष्ठति, धावति चेत्, तमनुधावति ŚrutaPra. iA. 248.25 (*on* i. 1.1); यादवपञ्चवक्त्रम् … गोमायुरिवामिषार्थी चैद्यः क्रुधा दीप्तमुखोऽन्वधावत् Yādavā. 13.34; ग्रहणाय … स्त्रियस्ताः प्रतिहंसं च सलीलमन्वधावन् Nalābhyu. 2.38; केवलं सर्वे धावन्तमनुधावन्ति VasaTi. 19.13; **1Aii** to follow (in recitation) एतदाह।… अन्वेव धावति ŚatBr. II. iii. 4.11; **1Aiii** to run unto तस्मिन् पञ्चत्वमापन्ने जीवः किमनुधावति MahāBhā. xii. 179.10; सति सूर्ये कः खद्योतमनुधावति NyāyPari. 353.4; **1Bi** (abstract concepts) to adhere to एवमेव खलु वेदनासु … °ज्ञानसमुच्चयविशेषज्ञा आयुर्वेदमेवानुधावन्ति KāśyaS. 62A.11; अनुसरन्त्यनुधावन्त्यनुवर्तन्ते सर्व एवार्था एतमित्यनुसारः ManuBh. ii. 144.27 (*on* 8.152); यस्य निसर्गतः शास्त्रमनुधावति बुद्धिः स बुद्धिमान् KāvyMī. 10.19; पदवीं यत्र तत्रापि धावतोऽप्यनुधावति KathāSaSāg. vii. 2.101; इति तु तथागतमनुधावति NyāySu.(Ja.) 42B.11 (*on* i. 1.1); गौतमीयमेव मतमनुधावति Upask. 161.9 (*on* iii. 1.17); **1Bii** to follow, to run after अनपेक्ष्य गुणागुणौ जनः स्वरुचिं निश्चयतोऽनुधावति ŚiśuVa. 16.44; एकस्य खण्डपरशोर्भम चापरस्य प्रह्वो नियोगमनुधावति भूतसंघः RāmC. 19.75; अत एव धूमसंवित्त्या वह्निमात्रमेवानुसंदधानः तमनुधावति न विशेषमाद्रियते NyāyKa. 210.5; कारणवच्च कारणशक्तिरपि कार्यसिद्धिमनुधावति Kāśi. i. 83.11 (*on* 2.35); इत्येषा ललनाङ्गानामचिरेणैव भाविनी स्थितिर्भया वः कथिता किं भ्रान्तिमनुधावथ YogVā. i. 21.30; तमवेक्ष्य च संध्यया समेतम् (रविम्) … ईर्ष्याकुपितेवानुदधाव वासरश्रीः KathāSaSāg. xii. 36.202; iv. 1.134; स किं स्नेहो न यः पुंसां संतानमनुधावति PāṇḍaC. 1.495; यतो यतः … विलोचनं चलति तव …। ततस्ततः … तदीप्सया किल कमलानुधावति SaduktiKa. 191.14; अनुधावति तान्येव मनः SarvaVeSāSaṁ. 130; उत्साहसंततिकृतामपि देहभाजां लाभो न यत्नमनुधावति BhikṣāKā. 11.9; **1Biii** to conform to ऋषीणां पुनराद्यानां वाचमर्थोऽनुधावति UttaRāC. 1.10; प्रमाणमनुधावन्ति पण्डिता भवदादयः RāmC. (App. 1) 40.55; (काव्यम्) तद्धि शास्त्राण्यनुधावति KāvyMī. 4.5; वासनापरिपाकादिति सौगतमतमनुधावति NyāyKuA. i. 137.4; तस्य चानुकरोतीति तमर्थमनुधावति AlaṅkāŚe. 15.3(19); **1Biv** to hanker after स्त्र्यादिदेहम् … अभिकाङ्क्षन्त एव … अनुधावन्ति SanatBh. 200.1 (*on* 1.14); मतिः। इन्द्रियाणां स्वभावेन सुखमेवानुधावति ParaS. 24.3; अज्ञानीव सदा भोगाननुधावसि किं मुधा AdhyāRā. vi. 4.53; नासत्यरूप-

मनुधावति … तज्ज्ञः YogVā. v. 5.53; **1Bv** to follow in behaviour तमुवाचाङ्गदः क्रुद्धः क्रमः केनातिवर्त्यते। अनुधावस्व पितरं करोमि सदृशं पितुः RāmC. 11.80; **1Bvi** to follow in continuation समाप्यते तयोर्नाद्या सा (खण्डकथा) कथामनुधावति AgniP. 336.19; **1Bvii** to run unto नीलानीलम् … तत् कल्पितामनीलधियमनुधावेत् PratyabhiVi. ii. 291.6 (*on* iv. 1.6); सा च त्वामनुधावति SaraKanṭhā. 86.14; स्वयमनुधावन्ति सदा कल्याणपरम्पराः पदवीम् KathāSaSāg. iv. 2.257; **2A** (concrete objects) to run, to rush towards विमुह्यमानो राधेयो यत्नात्तमनुधावति MahāBhā. i. 181.10; अयोध्यामटवीभूताम् … पिपासार्तोऽनुधावामि क्षीणतोयां नदीमिव Prati. 3.10; नृपतिः … सोऽन्वधावत् वसुन्धराम् ViṣṇuP. i. 13.69; वराहं गावोऽनुधावन्ति ŚābaBh. 218.6 (*on* i. 3.9); Bhām. 225.13 (*on* i. 3.22); TattvCin. iii. 28.2; MīmāKau. i. 57.16 (*on* i. 3.9); MayūMāli. 22.6 (*on* i. 3.5); भूतजातयः। नाशमेवानुधावन्ति KulārT. 1.46; YogVā. i. 28.21; तत्सुता खड्गमानीय … तत्पक्षानन्वधावत BhaviP. 483B.3 (iii(3). 12.133); त्वद्भ्रातुरिदं लौहं पुरं वियदङ्गणमनुधावति TripuDi. 3.9(7); धूली यां यां दिशमनुधावति PrabaK. 118.9; 124.23; हन्तुं बौद्धोऽन्वधावत् … पुमांसम् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 6.87; चन्द्र इति चकोरास्त्वन्मुखमनुधावन्ति इति भ्रान्तिमान् CitraMī. 5.11; RasGaṅ. 355.10; **2B** (abstract concepts) to attain to, to arrive at किं तु चमत्कारान्तरमनुधावति Loc. 171.14 (*on* 3.22); न निर्भुग्नदैवतं गुणगणं मनसानुधावेत् … स्मरेत् VedāSaṁ. 124.7; **3** to chase, to pursue अथ कदाचिच्छलो मृगयामचरत्। मृगं चासाद्य रथेनान्वधावत् MahāBhā. iii. 190.44; गन्धर्वैर्ह्रियते राजा पार्थास्तमनुधावत MahāBhā. iii. 231.11; कीचको.मां पदावधीत् (v.l. मानुधावति) MahāBhā. iv. 20.29; मक्षिकाणां च संघाता अनुगच्छन्ति (v.l. अनुधावन्ति) कौरवान् MahāBhā. v. 141.18; शूराः … सात्यकिम् … अन्वधावन्नमर्षिताः MahāBhā. vii. 96.11; सर्वसैन्येन पाण्डवान् … अन्वधावत् … पुत्रो दुर्योधनस्तव MahāBhā. ix. App. I. 1(118); आचार्यः … धनंजयम्।… अन्वयाचदमर्षणः (v.l. अन्वधावदमर्षितः) MahāBhā. x. 12.6; अन्वधावद्वराहं तं नृपपुत्रः MārkP. 21.5; (मृगम्) तमन्वधावद्वेगेन तुरगोऽसौ मनोजवः MārkP. 21.8; गौर्भूत्वा प्राद्रवन्मही। तां पृथुर्धनुरादाय द्रवन्तीमन्वधावत BrahmāṇḍP. i. 36.17; SkandP. vii(1). 336.118; BrahmP. 4.71; केऽपि क्रोष्टूनन्वधावन् रयेण RāmC. 30.5; केवलं च भृत्यास्तदीयाः पश्यन्ति नानुधावन्ति मोक्ष्यन्ति ManuBh. ii. 42.9 (*on* 7.143); रामः …। अन्वधावत दुर्धर्षो मृगेन्द्र इव यूथपम् BhāgP. ix. 15.28; iv. 10.1275; तन्मध्ये …। दृष्ट्वा दुर्योधनं जिष्णुर्वेगात् तानन्वधावत् PāṇḍaC.9. 104; त्वरमाणेन तुरगेण हम्मीरवीरानयमनुधावति वीरधवलः HammīMaMa. 3.15(29); वीराः स्मेरास्याम्बुजा म्लेच्छभूभृत्सेनामेनामन्वधावन्त वेगात् HammīMaKā. 10.34; मृगम् … व्याधोऽनुधावति वधाय Subhāṣi. 662; त्वद्भक्तबाधमभिवीक्ष्य सुदर्शनं ते कृत्यानलं शलभयन्मुनिमन्वधावीत् Nārāy. ix. 33.6; (*caus.*) to cause to chase लावकीम् …। धावयेत्तं (त्तां) शनैस्तज्ज्ञा लावकं चानुधावयेत् Mānaso. iv. 8.1208; **4A** to run along, to spread कच्चित्ते मन्त्रितो मन्त्रो राष्ट्रं न परि (v.l. न राष्ट्रमनु)धावति Rāmā. ii. 94.13; **4B** to run along स शब्दार्चिर्जलसंतानवदणुना विशेषेणानुधावत्येवं शरीरं केवलम् SuśruS. i. 14.16 (comm. संचरति); i. 21.38; असृजः श्लेष्मणश्चापि यः प्रसादः परो मतः। तं पच्यमानं पित्तेन वायुश्चाप्यनुधावति SuśruS. iii. 4.26; यावद् गङ्गाप्रवाहमनुधावति नौविताने।… इन्दुकला चकास्ति EI. i. 309.20; **5** to run here and there क्व भवानन्ध इवानुधावति RāmC. 12.7; रघुनन्दनः। … अचलोऽप्यनुधावति AdhyāRā. iii. 8.19.

अनुधावत् (anu-dhāvat) *adj.* [*f.* -ī, -ntī] **1Ai** (concrete objects) running after, following अहम् हरामि वः सोमम्। सर्वेषामनु धावताम् Suparṇādhyāya 29.3(271); पाण्डवैरनुधावद्भिः …। जगाम … कृष्णस्तु पुनर्द्वारवतीं पुरीम् MahāBhā. ii. 265*(1); प्रव्रजन्तोऽन्वधावत्सा (v.l. अनुधावन्तीम्) …। रुदतीमपहायैनामुपगच्छाम यद्वनम् MahāBhā. v. 81.44; पार्षतः … अनुधावति फल्गुने। विक्रतः सर्वभूतस्य ब्रह्मभूतं परामृशत् MahāBhā. vii. 1336*(5); (रामः) कौसल्यां रथं तमनुधावतीम्।… असकृत्प्रैक्षत Rāmā. ii. 35.32; नन्वेकस्य मन्दं गच्छतोऽपरेण तत्पृष्ठमनुधावतान्यतरकर्मजः संयोगो दृष्टः कथमुक्तं क्रियावता निष्क्रियस्येति NyāyKa. 146.19; (गङ्गा भगीरथम्) रथेन वायुवेगेन प्रयान्तमनुधावन्ती। … आसिञ्चत् सगरात्मजान् BhāgP. ix. 9.11; (गुणशर्मा) जघान शतमात्रं च योधानामनुधावताम् KathāSaSāg. viii. 6.149; संग्रामसिंहस्य … अनुधावतः कुधावतः तेन … स्खलितमरच्यत सचिवचाणक्येन HammīMaMa. 1.17(7); सः … सहर्षमवलोकते। कुमारमनुधावन्तम् PārśvC. 1.163; तामदृष्ट्वानुधावंश्च विमानं न व्यलोकयम् SamarāSaṁ. 5.409; कर्णद्व्यङ्घ्रिचतुष्कास्यैः संप्लुत्या चैवमष्टधा। गजारोहोऽनुधावद्भिः पृष्ठतः सा तु संप्लुतिः MātaLī. 12.26; भवनशुकबिडालान् वत्सकांश्चानुधावन् कथमपि कृतहासर्गोपैर्वारितोऽभूः Nārāy. x. 45.6; **1Aii** running unto, i.e. reaching गिरः … अनुधावद्भिरनुक्षणं कर्णपथम् … कटाक्षैरेव जगदखिलं कन्दर्पनिदेशवशमापादयन्तीम् … कन्यकामुपलेभिरे NīlaVi. 124.13; **1Aiii** going towards, i.e. extending (बाहुभेदः) अथाग्रदेशमनुधावन्प्रसारितः SaṁgīRa. iv. 101.1 (7.339); **1Bi** (abstract concepts) running after, following चिदिन्दोरचिदङ्कस्य कलास्ता अनुधावतः। अहीनमहरेतद्धि AhirbuS. 4.66; तदप्यसांकेतिकमन्त्रवपुः स्वबीजमनुधावदनुत्तरपदपर्यवसायि भवति ParāTri. 195.11; चित् संकल्पमनुधावन्ती प्रयाति YogVā. iv. 42.20; असमासायां हि संघटनायां मन्थररूपा प्रतीतिः साकाङ्क्षा सती चिरेण क्रियापदं दूरवर्त्यनुधावति (v.l. °न्ती KSS. Ed. 135, 1940 Ed.) वाच्यप्रतीतावेव विश्रान्ता सती न रसत्वचर्वणायोग्या स्यात् Loc. 142.18 (*on* 3.7); पुरो लक्ष्यासत्तित्वरितमनुधावन्मम मनः CaṇḍaKau. 2.11; **1Bii** adhering to विद्यमाना हि कथ्यन्ते शक्तयो द्रव्यकर्मणाम्। तदेव चेदं कर्मेति शास्त्रमेवानुधावता ŚlokaVār. 2.251 (122.4); साध्यसाधनसंबन्धवर्त्मनैवानुधावतः। साध्यसाधननिर्मुक्तं स्वात्मन्याविशते परम् TaiUBhāVā. 65.22(2); इदं मरकतनामकं सरः पारलौकिकसुखसाधनमिति पौराणिककथामनुधावतामवनिसुराणामनिवारणीयमम्भोऽवगाहनव्रतम् Mukundā. 170(11); **1Biii** running unto तस्यैव प्रत्ययस्य प्रधानान्तरं प्रत्यनुधावतः स्वात्मन्यविश्रान्तत्वात् AbhinBhā. i. 281.21 (*on* 6.31); Kāvyānu.(He.) 76.23; **2** pursuing, chasing लुब्धकोऽभिवर्धितं कपोतचक्रं दृष्ट्वा बद्धाशोऽनुधावन्पुनरब्रवीत् Tantrākhyā. 55.4; मया आहारार्थं विहरमाणेन (v.l. मण्डूकमनुधावता) दृष्ट एको मण्डूकः, तद्ग्रहणार्थं मया क्रमः सज्जितः PañcT. 3.93(11) (356.6); तेषामपि वनाद् भ्रष्टमृगमनुधावतां भवति ग्रामसंबन्धः ManuBh. ii. 189.1 (*on* 8.260); तस्करः। तन्मार्गतोऽनुधावद्भिर्निरुद्धः BṛKathāK. 10.17; ब्रह्महत्या … आससाद वृषाकपिम्।… तां ददर्शानुधावन्तीं चाण्डालीमिव रूपिणीम् BhāgP. vi. 13.12; धावन्तमनुधावन्ती ब्रह्महत्या तमन्वगात् SkandP. iii(1). 11.61; VarāP. 119.12; रिपुगणमनुधावन्तमच्युतम्। ध्यात्वैवमभ्यसेत् PañcaRā.(Nā.) iii. 14.65; कोपात् कुञ्जरस्यानुधावतः। क्षिपति स्म पुरः क्षिप्रमुत्तरीयपटं नलः PāṇḍaC. 6.474; विक्रमादित्यो राजा … सूकरमनुधावन् महारण्यं प्रविष्टः SiṁhāDvā. 62.6(22); विद्राव्य नागान् … सदा ससैन्यमनुधावन्तो भटा निर्भयाः MātaLī. 10.11; कुम्भीन्द्रकुम्भदलनक्षमे सिंहेऽनुधावति। वृथैव मृगयूथस्य कूर्दनं गगनोपरि AlaṅkāMañ. 96.19.

¹अनुधावन (anu-dhāvana) *n.* **1A** chasing, pursuing सभायां पश्यतो राज्ञः पातयित्वा पदाहनम् (v.l. ह्यनुधावनमाचरम्) MahāBhā. iv. 21.8; **1B** act of running or rushing towards गवामनुधावनं शूकरे संभवति NyāyMāVi. 31.25 (*on* i. 3.5); वत्सबुद्ध्या गवां सूकरं प्रत्येवानुधावनम् TantrRaha. 55.30; **2A** (physical) following, running after मुधानुधावनं जातं मार्गेऽस्मिन् PratāYaBhū. 318.10; **2Bi** (abstract) running after पारंपर्यतः परंपरारूपेणैवाभिव्यक्तेरनुधावनं कर्तव्यम् SāṁkhyaPraBh. 56.27 (*on* 1.122); **2Bii** running unto दोषवारणाय व्यधिकरणबहुव्रीहिपर्यन्तं भाष्यकृतोऽनुधावनं विफलं स्यात् LaŚabdeŚe. ii. 105.7; **2Biii** act of hankering after तस्मिन् कुरङ्गशावाक्षि मुहुश्चित्तं निवारय। न तन्मनस्तवाधीनं वृथा तत्रानुधावनम् Udbhaṭa in ŚabdaKaDru. [PW.]; **3** running, i.e. passing through ता योनीरनुधावन्तश्चराचरविभेदिनीः।… मया जीवाः समीक्ष्यन्ते श्रिया LakṣmīT. 13.5. [research, investigation, Apte]

²अनुधावन (anu-dhāvana) *n.* act of cleansing or rinsing कृतदन्तानुधावनः Mītā. 143.11 (Calcutta Ed.) [PW.]

अनुधावनता (anudhāvana-tā) *f.* the state (i.e. the capacity) of chasing आत्मसुतापहारिणोऽनुधावनतयान्तरिक्षे गमनयोग्यं प्राणादिपवनपञ्चकमिव मूर्च्छयोच्चरन्तीम् … मगधराजमहिषीं ददृशुः AvantiKa. 119.12.

अनुधावनार्थम् (anudhāvanārtham) *adv.* for the sake of chasing विघुष्य पशूनामनुधावनार्थं शृङ्गकलहवेण्वादिभिर्घोषं कृत्वेत्यर्थः SmṛtiCan. iv. 484.18.

अनुधावन्ती (anudhāvantī) *f.* name of a medicinal plant (?) कार्पासस्यानुधावन्त्या मूले कृष्णार्जुनत्वचः।… चूर्णयेत् ĪśānŚiPa. i. 46.51; cf. **धावनी.**

अनुधावमान (anu-dhāvamāna) *adj.* [*f.* -ā] **i** chasing (पुष्पोत्तरः) तेनानुधावमानेन व्रजता सुनभस्तले। शशीव घनवृन्देन श्रीकण्ठः शुशुभेऽधिकम् PadmP. (Ra.) 6.24; **ii** running along (तरुणकिरातकामिन्यः) काश्चित् कुरुसेना इव धार्तराष्ट्रशकुनिमार्गेणानुधावमानाः … चिक्रीडुः NalaCaṁ. 5.56(50)

अनुधावित (anu-dhāvita) *adj.* [*f.* -ā] **i** who is followed or run after मधुकृत्पङ्क्त्या छायाछलादनुधाविताः … कान्तोपान्तं ययुर्वरयोषितः ŚrīKaC. 10.51; आत्तहर्षमनुधावितं गवां मण्डलेन शनकैर्महोधसा Acyutarā. 4.44; **ii** who has followed or chased नूनं बद्धक्रोधाः कृष्णमनुधाविताः RukmiHa. 4.2(12)

अनुधावितुम् (anu-dhāvitum) *inf.* in order to pursue सिंहम् …। गच्छंश्चित्ताधिकं राजा वाजिना वेगराजिना।… मदनेनानुधावितुम्। आरूढः पौरुषम् RājTa.(Jo.) 517.

अनुधाविन् (anu-dhāvin) *adj.* [*f.* -ī] **i** who is running after (कुमारौ) तौ रभसादनुधाविनीः। खेदयामासतुर्धात्रीर्वयो गौणं महात्मनाम् TriṣaŚa-

PuC. ii. 3. 8; **ii** who is pursuing सर्वमपि पौरजनमाकुलीकृतवान् ··· राज-शार्दूलः ।··· अरुणैः ···। नखैः स्वमनुधाविनां धन्विनां पलाशमुकुलास्तरम् ··· वितन्वन्निव ŚṛṅgāTi.(Rā.) 182.

अनुधाव्य (anudhāv–ya) *ger.* having chased or pursued पृथुभिङ्गपथे स्थितः । अनुधाव्य कुमाराभ्यां सचापाभ्यामितीरितः PadmP.(Ra.) 101. 54; विराटे-नानुधाव्यैता गावो वेगेन पृष्ठतः ।··· समानीताः कृपाणिना BṛKathāK. 83. 100; आगतश्चानुधाव्यैव हन्यात्त्वां मां च स ध्रुवम् KathāSaSāg. x. 5. 154.

अनुधाव्यमान (anu–dhāvyamāna) *adj.* being chased or pursued कश्चिच्छशः कलकलाकुलमेव लोकैराबद्धचक्रमभितोऽप्यनुधाव्यमानः ।··· अन्तरालं सद्यः प्रविश्य चतुरक्रममभ्यधावत् Acyutarā. 10. 37.

अनुधुरम् (anudhuram) *adv.* under the yoke of, being sub-missive to (others) न त्वं परस्यानुधुरं तात जीवितुमर्हसि MahāBhā. v. 132. 35.

अनुधूप (anu–dhūpa) *m.* fumigation which follows or is applied afterwards, i. e. second fumigation धूपश्चैवानुधूपश्च प्रतिधूपश्च जीवक । त्रिविधो धूप उद्दिष्टः कर्मभेदाच्चिकित्सकैः KāśyaS. 172B. 30; 171B. 5.

अनुधूपवासम् (anudhūpavāsam) *adv.* after perfuming with incense अनुधूपवासम् ··· कामः ··· केशेषु लेभे बलमङ्गनानाम् RaghuVa. 16. 50 = VakroJī. 54. 17 = SaraKaṇṭhā. 614. 2 = ŚārṅgaPa. 3289.

अनुधूपित (ánu–dhūpita) *adj.* [Debru. 581] arrogant, puffed up (शत्रवः) ज्योगभूवन्ननुधूपितासः ṚV. ii. 30. 10.

अनुधृ (anu–dhṛ–) I. Ā. to hold (with respect) असुरः ··· परिषिच्य पादौ तत्तोयमन्वधृत Nārāy. viii. 30. 9; (pass.) to be held or accepted (शब्दः) व्यवहारार्थञ्च प्रमाणमनुध्रियते Kāśi. i. 248. 8 (*on* 4. 112); (*caus.* used in the primitive sense) शोधयित्वा तु पात्राणि पूरयित्वानुधारयेत् । महानसस्य पात्राणि बहिः प्रक्षाल्य सर्वशः VedavyāSm. 2. 23.

अनुधे (anu–dhe–) I. P. (*caus.*) to cause to suck, to put to the breast कुमारं जातं घृतं वैवाग्रे प्रतिलेहयन्ति स्तनं वानुधापयन्ति ŚatBr. XIV. iv. 3. 4; BṛĀraU. i. 5. 2 (Śaṅ. अनुधापयन्ति पश्चात् पाययन्ति)

अनुध्मा (anu–dhmā–) I. P. to blow up ये द्रप्साइव रोदसी धमन्त्यनु वृष्टिभिः ṚV. viii. 7. 16 [to sprinkle over, MW.]

अनुध्या (anu–dhyá) *f.* [Debru. 16, 36] **1** regret, sorrow, worry प्रेतो यन्तु व्याध्यः प्रानुध्याः प्रो अशस्तयः AV. vii. 114. 2; ParyāRaMā. 1073; **2** thinking, meditation अनुध्या चिन्तनं चिन्ता PrayāRaMā. 1073; cf. **अनुध्यासि.**

अनुध्यात् (anu–dhyāt) *adj.* thinking of or over, pondering over, remembering ते ··· दुःखमुत्तमम् । प्राप्तकालमनुध्यान्तः सेहुरुत्तमपूरुषाः MahāBhā. iii. 245. 2; xii. 126. 19; तमेवार्थमनुध्यान्तः जातिस्मरणसंभवम् HariVaṁ. 16. 24; 14. 3.

अनुध्यात (anu–dhyāta) *adj.* [*f.* –ā] **A** thought of or over, con-sidered य इदमथर्वशिरो ब्राह्मणोऽधीते ··· स सर्वैर्वेदै(? देवै)रनुध्यातो भवति स सर्वेषु तीर्थेषु स्नातो भवति AŚiraU. 3(7); VaṭuU. 318. 6; य इमां महोपनिषदं ब्राह्मणो नित्यमधीते ।··· स सर्वैर्देवैरनुध्यातो भवति MahāU. 6(83); न न्यस्तमार्त्विज्यं कुर्यान्नानुध्यातम् BaudhŚS. iii. 197. 5; एवं पश्यन्तमात्मानमनुध्यातं हि बन्धुषु ।··· जानामि MahāBhā. xii. 596*(3); क्षणेनैवेयान् महागहनः शास्त्रार्थोऽनुध्यातः BālaKrī. i. 7. 17 (*on* 1. 2); स त्वं जानामि हरेरनुध्यातस्तत्पुंसामपि संमतः BhāgP. iv. 11. 12; viii. 24. 44; अनुध्यानेन देवेशि परेण परमाणुना । योऽनुध्यातः स एवैतल्लिङ्गं पश्यति नापरः MālinīT. 18. 5; क्रुद्धैर्बौद्धैरनुध्याता त्वद्वधाय प्रधाविता । अनुशिष्टा समाहूय बोधिसत्त्वै(? त्त्वै)स्तदेत्यहम् RājTa.(Ka.) 1. 144; **Bi** medi-tated upon अनुध्यातोऽसि देवेश MahāBhā. xii. App. I. 19B(118); (चक्राब्जम्) दृष्टेन पूजितेनापि ह्यनुध्यातेन वै हृदि ।··· योग्यता तस्य जायते PauṣkS. 1. 14; नमो वः परमास्त्रेभ्यः धन्यः स्मो वः परिग्रहात् । अनुध्यातैरुपेतव्यं वत्सयोर्भद्रमस्तुवः UttaRāC. 7. 11; संगच्छति भारती भगवती ··· क्रीडयाप्यनुध्यातैव झगित्यसावपि हठानभ्यासदूरीकृता ŚrīKaC. 2. 58; चेतसा चाप्यनुध्यातः स्वपदं यः प्रयच्छति । नारायणमनाद्यन्तं न तं सेवेत को जनः PadmP. i. 61. 101; v. 14. 131; **Bii** remembered (i. e. devoted to) नमो महादेवाय । महाराजाधिराजश्री-चन्द्रगुप्तपादानुध्यातस्य ··· °कुमारगुप्तस्य विजयराज्यसंवत्सरे EI. x. 71. 1; xxi. 81. 1; i. 72. 1; x. 53. 1; iii. 320. 10; vi. 298. 14; परममाहेश्वरी मातापितृ-पदानुध्याता परमभट्टारिका ··· श्रीमद्दण्डि(ण्डी)महादेवी कुशलिनी EI. vi. 141. 20; v. 212. 4; xxii. 107. 37; i. 186. 1; ix. 5. 2; xiv. 183. 9; vii. 91. 33; ii. 309. 33; iii. 48. 4; x. 98. 18.

अनुध्यातक्षणायात (anudhyātakṣaṇāyāta) *adj.* who came the moment he was remembered असौ (त्रिदशेन्द्रः) ··· । आज्ञापयदनुज्ञा (v. l. अनुध्या JPMJGM. Ed.)तक्षणायातं कृताञ्जलिम् । सेनापतिम् PadmP.(Ra.) 2. 112.

अनुध्यातमात्र (anudhyāta–mātra) *adj.* merely thought of or remembered ततोऽनुध्यान(v. l. °त JPMJGM. Ed.)मात्रेण पशुघातेन पापतः । कालप्राप्तावभूतां तौ निकुञ्जे शशकौ वने PadmP.(Ra.) 85. 63.

अनुध्यातवत् (anudhyāta–va(n)t) *adj.* who has thought of असहायः सहायार्थी मामनुध्यातवान् ध्रुवम् । पीड्यमानः शरैर्बालस्तात साध्वभिधाव माम् MahāBhā. vii. 50. 46; (कविः) भारतीमवनम्य ततः पूर्वकवीननुध्यातवान् UdaySuKa. 157. 3; पुत्रो गाण्डीवधन्वनः ··· मामनुध्यातवान् ध्रुवम् । पीड्यमानः शरैस्तीक्ष्णैर्द्रोणद्रौणिकृपादिभिः ŚārṅgaPa. 4008.

अनुध्यातृ (anu–dhyātṛ) *adj.* **A** who thinks (favourably) of, i. e. well-wisher or care-taker कुशलं मम सर्वत्र ···। यस्य मे त्वमनुध्याता शमं भार्गवसत्तम BrahmāṇḍP. ii. 51. 1; **B** meditating upon, i. e. devoted to सत्याश्रयः श्रीपूलकेशिपृथिवीवल्लभमहाराजः तस्य सुतस्तत्पादानुध्याता ··· कोक्कुल्लि-विक्रमादित्यमहाराजः ··· कुशली EI. xiv. 149. 9; xiv. 150. 17; xv. 3. 4.

अनुध्यात्वा (anu–dhyātvā) *ger.* having thought of or consider-ed एतत्सर्वमनुध्यात्वा आत्मनश्च व्यतिक्रमम् । शिवेन पाण्डवान् ध्याहि MahāBhā. ix. 62. 50; सः ··· बुधः । निर्वेदाच्च तमेवार्थमनुध्यात्वा पुरं ययौ HariVaṁ. 18. 3.

अनुध्यान (anu–dhyāna) *n.* **A** meditation, religious contem-plation प्रायश्चित्तैरनुध्यानैरनुज्ञानानुमन्त्रणैः । होमैश्च यज्ञविभ्रंशं सर्वं ब्रह्मा प्रपूरयेत् GopBr. ii. 2. 5 (170. 5); (वयं ब्राह्मणाः) अनुध्यानेन जप्येन विधास्यामः शिवं तव MahāBhā. iii. 2. 11; या नः प्रीतिर्विरूपाक्ष त्वदनुध्यानसंभवा । सा किमावेद्यते तुभ्यमन्तरात्मासि देहिनाम् KumāSaṁ. 6. 21; उपरुध्यते मे तपो-वनानुष्ठानम् (v. l. उपरुध्येते तपोऽनुध्याने Böthlingk Ed.) Śāk. 4. 22(3); यस्य मेऽनुध्यानानन्तरमेव परागतो द्वितीयं हृदयं वैशम्पायन इति Kād. 262. 15; स्नेहपूर्वमनुध्यानं भक्तिरित्यभिधीयते ParaS. 4. 71; स्वामिमहासेनमातृगणानु-ध्यानाभिषिक्ताना[म्] ··· हारितीपुत्राणाम् EI. xiv. 166. 2; xxiii. 60. 5; आध्यानं स्यादनुध्यानमनित्यत्वादिचिन्तनैः । ध्येयं स्यात् परमं तत्त्वम् MahāP. 21. 228; मुनयोऽपि ··· इत्यनुध्यानादवगम्य प्रयुक्तब्रह्मोक्ताशिषः ··· अवोचन् Nala-Cam. 6. 28(2); तथायं चावतारस्ते भुवो भारजिहीर्षया । स्वानां चानन्यभावानामनु-ध्यानाय चासकृत् BhāgP. i. 7. 25; वासुदेवाङ्घ्र्यनुध्यानपरिबृंहितरंहसा । भक्त्या निर्मथिताशेषकषायधिषणोऽर्जुनः BhāgP. i. 15. 29; (तव भर्ता) ततः शंभोरनुध्याना-दुत्थास्यति न संशयः SkandP. v(1). 34. 37; यदा तस्य तस्मिन्नेवानुध्याने ··· प्रीतिर्जायते तदैव तेन लभ्यते परः पुरुषः VedāSaṁ. 127. 12; अनुध्यानेन देवेशि परेण परमाणुना । योऽनुध्यातः स एवैतल्लिङ्गं पश्यति नापरः MālinīT. 18. 4; अनुध्यानं च यद्वैष्णवम् ··· तत्सर्वं जयदेवपण्डितकवेः GītGo. xii. 24. 10; अनुध्यानस्य स्वादु-तमस्य समाराधनवदेव ··· अवसरे प्राप्तिर्युक्ता PāñcRāRa. 58. 2; **B** thinking (favourably) (i. e. wishing well of, solicitude for) अनुध्यानेन इष्टचिन्त-नेन BhārBhāDī. *on* iii. 2. 11; भगवति ··· कथमनुध्यानेन पावितोऽयं जनः AmṛUda. 5. 17 (4); **C** thinking of, reflection, remembrance अहं तेन (पित्रा) वात्सल्याद्वीतदुःखः शनैः कृतः । कालेन तदनुध्यानाद्भववद्भिश्च समागतः BṛKathāMañ. ix. 1. 768; यस्य यत् नियमेन देयं तस्मिन्नदीयमाने तस्यानुध्यानं भवति MīmāKau. ii. 109. 21 (*on* ii. 4. 5)

अनुध्याननाटितक (anudhyāna–nāṭitaka) *n.* (a stage direction expressing) dramatic gesticulation of meditation (अनुध्याननाटितकेन) ViddhaŚā. 3. 2(36)

अनुध्यानपूर्वकम् (anudhyānapūrvakam) *adv.* in a manner which is preceded by meditation न केवलमनुध्यानपूर्वकमेवावाहनं किंतु पित्रादि-संबन्धनामोच्चारणपूर्वकमपि कार्यमित्युक्तं वैजवापगृह्ये CaturCin. iii(1). 1261. 16.

अनुध्यानप्रयोग (anudhyāna–prayoga) *m.* practice or perform-ance of meditation (पद्मनाभस्ततोऽगादीत्तेभ्यः) गरुडेन्द्रस्य तोषं च परिप्राप्तिं वरस्य च । अनुध्यानप्रयोगेन महाविद्यासमागमम् PadmP.(Ra.) 61. 18.

अनुध्यानप्रवृत्तितस् (anudhyānapravṛtti–tas) *adv.* on account of the tendency to meditation or recollection (in reference to) आचार्यः श्रीप्रभाचन्द्रः ··· श्रीहेमचन्द्रसूरीणामनुध्यानप्रवृत्तितः ।··· परिशिष्टस्य दृष्टेः संपुटवासनः PrabhāC. 215. 7.

अनुध्यानबल (anudhyāna–bala) *n.* efficacy of meditation जगत्य-नुध्यानबलेन शश्वत्कृतार्थयत्सु प्रसभं भवत्सु । किमाश्रितोऽन्यैः शरणं त्वदन्यः MahāVīSt.[3](H.) 6.

अनुध्यानमात्र (anudhyāna–mātra) *n.* **A** mere thinking of or remembering ततोऽनुध्यानमात्रेण पशुघातेन पापतः । कालप्राप्तावभूतां तौ निकुञ्जे शशकौ वने PadmP.(Ra.) 85. 63; शम्भोर्वरादनुध्यानमात्रोपस्थानदायि वः । राम-भद्रस्य पुरतः प्रादुर्भवतु तद्धनुः MahāvīC. 1. 52; मन्त्राण्यस्त्राण्य(प्य)नुध्यानमात्र-जातोदयानि सः । आग्नेयवारुणादीनि कुरुभर्तुरदर्शयत् PāṇḍaC. 3. 407; एतेषु गर्भाधानादिषु वक्ष्यमाणेषु जातकर्मादिषु मन्त्रयुक्तमनुध्यानमात्रमत्राचरणीयम् Catur-

Cin. i. 221.15; यदनुध्यानमात्रमनुतिष्ठति स्वामिनि तदाविर्भावसूचनमेतदालक्ष्यते Jīvān. 437.2; **B** mere meditation, meditation alone एवमुक्तम् ⋯चक्रस्य लेखनम्। यस्यानुध्यानमात्रेण सर्वमेनोऽवशीर्यते ParaS. 7.68; नातः परतरं गुह्यमासनं विद्यते भुवि। येनानुध्यानमात्रेण योगी पापाद्विमुच्यते ŚivS. 3.103.

अनुध्यानवश (anudhyāna-vaśa) *m.* [Abl.] due to recollection मृतस्यैतदनुध्यानवशाज्जन्मान्तरेऽप्यनया सनाथत्वं भविष्यति BhartṛNi. 3.3(1)

अनुध्यापित (anu-dhyāpita) *adj.* made interested in or concerned with (*lit.* caused to think on or long for) न चीवरे शयने भोजने वा अनुध्यापिता भोन्ति जिना नरेन्द्र MaVastuAva. iii. 119.19 [DBHS.]

अनुध्याय (anudhyā-ya) *ger.* **A** having thought of or over, having considered (emotionally) संक्रामयिष्यसि जराम् ⋯। मामनुध्याय भावेन MahāBhā. i. 78.40; MatsyaP. 32.40; वनवासमनुध्याय गृहाय प्रतिनेष्यति। इमां वाप्येष वैदेहीम् Rāmā. ii. 91.11; तमनुध्याय ⋯। श्रमणः सः ⋯ वाक्यमुवाच विप्रियम् Saund. 8.22; कृशानुः। कामे तु संमोहनशस्त्रहस्ते स्वाहामनुध्याय चिरं जडोऽभूत् AnarghaRā. 7.113; यां देवतामनुध्याय धीमान्मन्त्रमिदं जपेत् ParaS. 16.53; 'समभ्यसतु तावदिहैवेयमयं च महीमूलं यियासुः पातालवासदुःखम्' इत्यनुध्याय YaśasCam. ii. 365.12; शुभं भर्तुरनुध्याय कण्ठे पाशं सम(? मा)र्पयत् KathāSaSāg. xiv. 1.28; इति संरम्भतः प्रोक्ते तयानुध्याय देवताः। प्रतिगेहं गतप्राणः कपोतनिवहोऽपतत् RājTa.(Ka.) 2.50; 3.255; अकामतः स्त्रियमनुध्यायापि सुप्तः ⋯ त्रिर्जपेत् ManvaVi. 231.14 (*on* 2.181); आज्ञाम् ⋯ अनुध्याय प्रत्यानय दयां मयि RājTa.(Jo.) 371; अनुध्याय विध्यादिविबुधकृतनिषेवणम्, करोमि मनसा शरणं भुजङ्गाभरणम् Jīvān. 436.4; विबुधसंघमौलिसंमृष्टचरणारविन्दः षडाननः यम् अभिषिक्तवान् अनुध्याय सेनापतिं मातृभिस्सह EI. viii. 32.8; **B** having meditated upon अगोंराजोऽथ सादाशिवमनिशमनुध्याय रूपम् PṛthvīVi. 5.193; गर्भीयन्तीं जगन्मण्डलमखिलमनुध्याय शक्तिम् ⋯ तद्गर्भाकारेऽत्र गर्ते न्यसतु ⋯ स्वोक्तमन्त्रप्रजापी TantrSa. 1.122; किरीटादीननुध्याय किरीटाय नमो वदेत् BṛBrahmaS. iv. 2.112; iv. 2.111.

अनुध्याय (anu-dhyāya) *m.* one who wishes well of, APTE.

अनुध्यायत् (anu-dhyāyat) *adj.* [*f.* -ntī] **A** meditating upon विशुद्धौ प्राणान्निरुध्याज्ञामनुध्यायन्ब्रह्मरन्ध्रं ध्यायन् ⋯ स वै ब्रह्म परमात्मेत्युच्यते HaṁsU. 1.5; चक्रम् ⋯ संपश्येदनुध्यायन् परं प्रभुम् ParaS. 7.66; 24.5; त्वामनुध्यायतो मे त्वय्येवाहं स इति मतिः EkīSt. 17; अर्चयंस्तमनुध्यायंस्त्वमेतत्प्रकटीकुरु BhaviP. 452A.30 (iii(2). 25.11); ध्येयं पदस्थमिव वारिरुहेऽष्टपत्रेऽनुध्यायतो भवति सिद्धिरवश्यमेव TriṣaŚaPuC. iii. 8 (colophon); मया ⋯ आत्मानमनुध्यायतस्तव स्फुरन्निवोपलक्ष्यते मयि स्वतादात्म्यारोपः AmṛUda. 4.72(1); **B** thinking of or over, considering (emotionally) एतत्सर्वमनुध्यायंश्चिन्तयानो दिवानिशम्। न मत्तो दुःखिततरः पुमानस्तीह कश्चन MahāBhā. iii. 204*(8); गच्छति हे पार्थ अनुचिन्तयन् शास्त्राचार्योपदेशम् अनुध्यायन् (पुरुषः) GītāBh.(Śaṅ.) 237.4 (*on* 8.8); कल्याणमनुध्यायति ⋯ वशिष्ठे ⋯ राक्षसराजेन ⋯ दाशरथिरथः ⋯ धूर्बन्धे विधृतः BālRā. 9.50(6); तदित्थमनुध्यायतः कस्य सचेतसो निर्वेदो नोदीयात् NyāyMañ. ii. 72.10; स एष लोकविख्यातः परीक्षिदिति यत्प्रभुः। गर्भेदृष्टमनुध्यायन्परीक्षेत नरेष्विह BhāgP. i. 12.30; i. 15.2; (नारायणपरायणः) कथामेतामनुध्यायन् दिनेषु विपुलेक्षणः। विदधे BṛKathāMañ. 19.40; तस्यानुध्यायतस्तदा। विद्याधरेन्दोरपतत्पुष्पवृष्टिर्नभस्तलात् KathāSaSāg. xii. 23.153; अनुध्यायन् दोषनिर्घातं चिन्तयन् Aparā. 1137.15 (*on* 3.277); सूनुर्विग्रहराजोऽस्य सापराधानपि द्विषः। दुर्बला इत्यनुध्यायन् PṛthvīVi. 5.47; महावराहं क्षितिधरमनुध्यायन्, वामपादं भूमौ विन्यस्येत् PāñcRāRa. 97.1; अहरपगमे त्वामनुध्यायतो मे द्वैगुण्येन ज्वलति दयिते दारुणस्तापवह्निः MayūSaṁ. 2.78; अहं चक्रवाकीभूता ⋯। तमनुध्यायन्ती तिष्ठामि VetāPañ. (Jam.) 120.18.

अनुध्यायमान (anu-dhyāyamāna) *adj.* **i** considering, pondering over गौतमवचनमनुध्यायमानेन 'दुर्बलहिंसायां विमोचने शक्तश्चेत्' इत्यवश्यं हनने प्रवर्तितव्यम् ManuBh. ii. 217.16 (*on* 8.349); **ii** being considered एवमनुध्यायमाने कर्तृचेतनयोरभेदे तव मम च मध्ये जडं प्रतिभाति प्रधानव्यवधानम् AmṛUda. 4.63(8)

अनुध्यायिन् (anu-dhyāyín) *adj.* [*f.* -ī] **A** longing for (something) एवं तद्यन्निरस्येदनुध्यायी क्षोधुकः स्यात् MaiS. i. 6.4 (i. 93.11); i. 6.5 (i. 93.15); i. 6.11 (i. 103.15); अनुध्यायी वा एष रूक्षो होतव्यमेव MaiS. i. 8.5 (i. 122.8); आहिताग्निः ⋯ न दर्शपूर्णमासौ यजते तद्या आहुतिभाजो देवतास्ता अनुध्यायिनीः करोति MaiS. iii. 6.6 (iii. 66.13); ŚābaBh. 629.2 (*on* ii. 4.4); यत्समयाग्निं हरति तेनैवैनं प्रीणात्यनुध्यायिनं करोति KāṭhS. 6.4 (i. 53.7); एतावन्तं हि कालं असावग्निहोत्रादिदेवताभ्यो भागमदत्त्वा ता अनुध्यायिनीः करोति नायमस्मभ्यं ददातीति एवं चिन्तायुक्ताः करोति TantrVā. 636.4 (*on* ii. 4.4); **B** meditating or contemplating upon अभ्यर्चितस्त्वया ⋯ भगवान् ⋯। यदनुध्यायिनो धीरा मृत्युं जिग्युः सुदुर्जयम् BhāgP. iv. 9.52; स्वामिमहासेनपादानुध्यायिनाम् ⋯ चालुक्यानां कुलमलंकरिष्णोः ⋯ भ्राता कुब्जविष्णुवर्द्धनः ⋯ वेंगिमण्डलमपालयत् EI. ix. 50.5 [missing, MW.]

अनुध्यायिनीवचन (anudhyāyinī-vacana) *m.* mention of (the expression *anudhyāyinī* ('pining for') देवतास्ता अनुध्यायिनीः करोति, इत्यनुध्यायिनीवचनं भवति ŚābaBh. 629.2 (*on* ii. 4.4); यथेष्टप्रयोगे सति नियोगतो दातव्याभावादनुध्यायिनीवचनं नोपपद्यते TantrVā. 636.7 (*on* ii. 4.4); पूर्वमाहुतिसंबन्धे सत्यनुध्यायिनीवचनम् SaṅkarKāBh. 17.7 (*on* i. 2.14); इति अनुध्यायिनीवचनार्थवादोऽपि काम्यत्वपक्षे नोपपद्यते MīmāKau. ii. 109.19 (*on* ii. 4.5)

अनुध्यासि (anudhyāsi) *m.* sword-like meditation, sword in the form of meditation यदनुध्यासिना युक्ताः कर्मग्रन्थिनिबन्धनम्। छिन्दन्ति कोविदाः BhāgP. i. 2.15 (Vīrarāghava यस्य भगवतोऽनुध्या अनुध्यानं भक्तिः सैवासिः खड्गः) (*but* APTE thinking or wishing well of, favouring, attachment)

अनुध्येय (anu-dhyeya) *adj.* **A** who deserves favour or kindness अयोध्यादेवताश्चैनम् ⋯ अनुदध्युरनुध्येयम् RaghuVa. 17.36 (comm. अनुग्राह्यम्); **B** fit to be meditated or contemplated upon किमनुध्येयम् ⋯ मुरारेः पदम् CaitaCa. 164.9(7)

अनुध्येयतम (anudhyeya-tama) *adj.* to be thought over the most रसायनं सर्वदशानुभाव्यम्। आसीदनुध्येयतमं मुनीनाम् Yādavā. 4.101 (comm. अतिशयेनानुध्येयम् आसीत्)

अनुध्येयतोक्ति (anudhyeyatokti) *f.* mention of the state of being fit to be meditated or contemplated upon पदक्रमान् कुर्वन् ⋯ विष्णुं ध्यायेत्। 'क्रान्ते विष्णुं बले हरिम्' इति पदविक्षेपे विष्णोरनुध्येयतोक्तेः PāñcRāRa. 97.12.

अनुध्येयपदाब्जयुग्म (anudhyeya-padābjayugma) *adj.* whose pair of lotus-like feet is worthy of being meditated or contemplated upon हरम्। एषामनुध्येयपदाब्जयुग्मम् ⋯। यः क्षत्रबन्धुः परिभूय सूरीन् प्रशास्ति धृष्टस्तदयं हि दण्ड्यः BhāgP. vi. 17.13.

अनुध्यै (anu-dhyai-) I. P., II. P. (rarely Ā.) **1Ai** to think of अथ वा अस्यैष धिष्णियो हीयते सोऽनुध्यायति TaiS. III. i. 3.1; BaudhŚS. ii. 155.5; ये च वै ग्राम्याः पशवो ये चारण्यास्त एतमालभ्यमानमनुध्यायन्ति KāṭhS. 30.9 (ii. 191.8); तथा ब्रह्मणे दद्याद्यथान्यां दक्षिणां नानुध्यायेत् ĀpaŚS. xiii. 6.3; सोमरूपाण्यनुध्यायेत् VaitāSū. 11.6; (देवापिः) होत्राय वृतः कृपायमाणोऽन्वध्यायत् Nir. 2.12 (50.11); 6.8 (114.11); न हि कार्यमनुध्याति भार्या पुत्रवती सती MahāBhā. i. 224.31; vii. App. I. 8(138); अनुध्याये त्वां सततम् MahāBhā. viii. 658*(3); HariVaṁ. 16.18 (v.l.); सोऽनुदध्यावनित्यत्वम् MahāP. 11.105; सर्वे तन्मनसि स्थितां श्रियमनुध्यायन्ति Ekāva. 8.48(3) (299.3); **1Aii** to think favourably, to wish good of तदनुध्याहि भद्रं ते वधं तस्य दुरात्मनः MahāBhā. viii. 50.20; सर्वान्नः सुहृदस्तात ब्राह्मणाः सुमनोमुखाः। गीर्भिर्मङ्गलयुक्ताभिरनुध्यायन्ति पूजिताः MahāBhā. xiii. 35.2; विज्ञापय ⋯ प्रजानिषेकं मयि वर्तमानं सूनोरनुध्यायत चेतसा RaghuVa. 14.60; अयोध्यादेवताश्चैनम् ⋯ अनुदध्युः RaghuVa. 17.36; **1B** to meditate upon नानुध्यायाद्बहूञ्छब्दान् ŚatBr. XIV. vii. 2.23; BṛĀraU. iv. 4.21 (Śaṅ. नानुचिन्तयेत्); मनो ध्यायत् सर्वे प्राणा अनुध्यायन्ति ŚāṅkhāĀ. 5.2 (19.16); AnnaU. 4.37; VarāU. 4. 33; ŚāṭyāU. 23; KauṣīBrU. 3. 2; यदानुध्यायते मन्त्रं गात्रकम्पोऽथ जायते YogŚiU. 1.70; 5.44; अनादिनिधनं ये त्वामनुध्यायन्ति वै नराः (v.l. °ध्यान्ति नराः सदा) MahāBhā. ii. App. I. 42(7); (वैकुण्ठम्) चतुर्भुजमनुध्यायेत् PāraS. 6.227; ParaS. 24.38; अनुध्यायन्ति मामेव योगिनः ParaS. 2.108; अहमपि समुद्रे कृताह्निकः शिवतातिपरिणतिमनुध्यास्यामि MahāvīC. 5.14 (1); यत्र भक्ता यतोऽनुध्यायन्ति तत आविर्भवन्ति PārāSū. 27.23; देव देवपूजाक्षणे यत्र गतां युष्मन्मूर्तिमनुध्यायति UdaySuKa. 51.29; ततस्तवैक्यं क्रमादनुध्यायति साधकेन्द्रः ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 12.37; गृहान्निर्गच्छन् केशवमनुध्यायेत् PāñcRāRa. 97.17; Jīvān. 436.5; **2** to keep (one) longing for or missing आहवनीय एवैतत्पुराग्निहोत्रं हूयते स मानुध्यास्यतीति BaudhŚS. iii. 235.12 [to bear a grudge, MW.]

अनुध्वंस्(ध्वस्) (anu-dhvaṁs-(dhvas-)) I. Ā. to scatter over यत्ते मन्युपरोप्तस्य पृथिवीमनुदध्वसे TaiS. I. v. 3.2; MaiS. i. 7.1 (i. 108.5); KāṭhS. 8.14 (i. 97.20); KapiKaS. 8.2 (81.3); (*caus.*) to cause to degenerate यः पुनर्भिक्षुर्द्विष्टो द्वेशादप्रतीतः शुद्धं भिक्षुं [अमूलकेन पाराजिकेन धर्मेणानुध्वंस]येदप्येवैनं ब्रह्मचर्याच्च्यावयेयमिति PrātiSū. 10.16; 11.1 [DBHS.]

अनुध्वंसन (anu-dhvaṁsana) *n.* false charge or accusation, abuse अनुध्वंसनम् MahāVyu. 281.202 [DBHS.]

अनुध्वंसयत् (anu-dhvaṁsayat) *adj.* causing to scatter over or disappear, effacing आहवनीयात् पदमनुध्वंसयन्नुद्द्रवेत् MānŚS. 100.3.

अनुध्वंसयितृ (anu-dhvaṁsayitṛ) *adj.* (false) accuser अमूलकमेव स्वाधिकरणं भवेद् भिक्षुश्च द्वेषे (v. l. भिक्षुश्चानुध्वंसयिता दोषे FINOF Ed.) प्रतिष्ठेत्

… संघावशेषः PrātiSū. 10.18 [DBHS.]

अनुध्वंसित (anu-dhvaṁsita) *adj.* falsely accused नन्दो भिक्षुः … सो च मये ईर्ष्याप्रकृतेन अभूतेनाब्रह्मचर्यवादेन अनुध्वंसितः MaVastuAva. i. 37.7 [DBHS.]

अनुध्वजम् (anudhvajam) *adv.* on to the flag तदाकर्ण्यासहिष्णुश्च स्वामिभक्तेरनुध्वजम् । स सत्त्वशीलः …। आत्मानमक्षिपत्तत्र निरपेक्षो महोदधौ KathāSaSāg. xii. 14.40.

अनुध्वनि (anu-dhvani) *m.* echo तारानुध्वनिमाधुर्यरक्तिगाम्भीर्यमार्दवैः । … °प्राचुर्यादिगुणैर्युतम् । तत् सुशारीरमित्युक्तम् SaṁgīRa. ii. 167.6 (3.83)

अनुनक्षत्र (anu-nakṣatra) *adj.* having accord with the (name of the) constellation पिता … तस्य नामधेयं दद्याद् द्व्यक्षरं चतुरक्षरं वा … अनुनक्षत्रमनुदैवतम् JaimiGS. 1.9 (8.8)

अनुनक्षत्रमण्डल (anu-nakṣatramaṇḍala) *adj.* which is near the circle of constellations दिवि च्छायापथो यस्तु अनुनक्षत्रमण्डलः । दृश्यते भास्वरो रात्रौ BrahmāṇḍP. i. 18.29.

अनुनक्षत्रमण्डलम् (anunakṣatramaṇḍalam) *adv.* near the circle of constellations दिवि च्छायापथो यस्तु अनुनक्षत्रमण्डलम् । दृश्यते भास्वरो रात्रौ VāyuP. i. 47.28.

अनुनगरम् (anunagaram) *adv.* in each and every town चामुण्डराजः … प्रासादानि प्रभूतान्यनुनगरमसौ देवतानां विधत्ते EI. xix. 23.29.

अनुनद् (anu-nad-) I. P. to resound यस्य च शिखिकुलानीव जलधरारसितस्यानुनेदुः … सन्नाहतूर्याणि AvantiKa. 63.2; सगोमुखक्काणतरङ्गसंहतिः चिरं निनादोऽनुननाद पाणवः RāmC. 4.90; (*caus.*) to cause to resound, to make resonant शङ्खदुन्दुभिसंसृष्टः सिंहनादस्तरस्विनाम् । पृथिवीं चान्तरिक्षं च सागरांश्चान्वनादयत् MahāBhā. v. 149.66; पाण्डवाश्च महेष्वासाः …। साधु साध्विति नादेन पृथिवीमनु(v.l. न्व)नादयन् MahāBhā. vi. 91.64; राक्षसानां च निस्वनः । दिशो दश समुद्रं च पृथिवीं चान्वनादयत् Rāmā. vi. 62.25.

अनुनदत् (anu-nadat) *adj.* resounding जयदुन्दुभीननुनदन् ।… जलाशयोऽप्यजलधीः … श्रीपतिम् … अन्वियाय MahāP. 29.169.

अनुनदम् (anunadam) *adv.* along the river (सचिवशचीपतिः … गिरिवरम् आलुलोके) अनुनदमाटिबकोटकङ्ककोकैः … मुखरितम् VasaViKā. 12.4.

अनुनदि (anunadi) *adv.* [P. v. 4.110] near or along the river सारसानामनुनदि शुश्रुविरे रुतानि ताभिः ŚiśuVa. 7.24 (comm. नदीनां समीपे); यदीया कीर्तिर्भ्रान्ता … अनुनदि पुलिने राजहंसीयमाना EI. i. 79.15; अनुनदि शिबिरं निवेश्य वंश्या वनविनिवारिततापनातपं तत् ।… प्रविविशुराश्रममाशु मन्त्रिणस्ते Suratho. 14.60.

अनुनदीतटम् (anunadītaṭam) *adv.* on the banks of a river अनुनिन्यिरे । अनुनदीतटमुत्कटमन्मथैर्द्विरदनैरदनैर्निजवल्लभाः NemiNir. 6.32.

अनुनद्ध (ánu-naddha) *adj.* tied to, bound to चत्वा॑रो वै॒ पृश्नेः स्त॑ना आसन् … कुशी॑भिरे॑कोऽनुनद्ध आसीत् MaiS. iv. 5.7 (iv. 74.3)

अनुनद्धि (ánu-naddhi) *f.* [Dat.] in order to tie or bind (tightly) इन्द्रो॑ वै॒ वृत्रा॑य वज्र॒मुदयच्छत्सोऽक्षीयत त॑स्य वा॒ एत॑दनुनद्ध्यै य॑च्चषा॑लं पृथुमात्रं॑ कार्य॑म् MaiS. iii. 9.4 (iii. 119.7); अनुनद्ध्या अशिथिलत्वाय शुक्राग्रा एतदहर्गृह्यन्ते KāṭhS. 30.5 (ii. 187.7)

अनुनन्द् (anu-nand-) I. P. to enjoy, MW.; APTE.

अनुनम् (anu-nam-) I. A. to subjugate, to bow down अनु॑ स्व॒धाम्नै॑ क्षि॒तयो॑ नमन्त ṚV. v. 32.10; (*caus.*) to cause to bow down; cf. **अनुनमयत्**.

अनुनमयत् (anu-namayat) *adj.* causing to bow down नृत्यन्पदानुनमयन्दमयांबभूव … इह पुमान्पुराणः BhāgP. x. 16.29.

अनुनय (anu-naya) *m.* **1A** favour, respect **Bi** pacification, propitiation, appeasement **ii** conciliation **iii** persuasion **Ci** polite behaviour **ii** supplication, humble entreaty, appeal **D** (friendly words or expression of) encouragement **2** theory **3A** (Buddh.) **i** attachment **ii** attachment (in bad sense), lust **B** affection, love **4A** name of one of the 36 characteristics of a poetic composition **B** name of one of the 36 embellishments of a *rūpaka* **1A** favour, respect अनेन विधिना स्नात्वा दद्याच्चैवात्र दक्षिणाम् । प्राप्नोत्यनुनयं पुंसः AVPari. 1(42). 8; **1Bi** pacification, propitiation, appeasement अनुनयः प्रोक्तो माधवेनार्जुनस्य वै MahāBhā. i. 152*(1); सान्त्वमभ्यवपत्तिश्च भर्त्सनानुनयौ तथा । एतेष्वर्थाः प्रवर्तन्ते ArthŚā. i. 172.3 (2.10); i. 173.1 (2.10); कथं नु शक्योऽनुनयो महर्षेर्विश्राणनाच्चान्यपयस्विनीनाम् RaghuVa. 2.54; कंसद्विषः … अक्षुण्णोऽनुनयः … पुष्णातु वः VeṇīSaṁ. 1.12; अन्वयोऽनुनयः स्वामिनः प्रीत्यादिप्रयोगः ManuBh. ii. 210.21 (*on* 8.331); देवस्यास्य संभाव्यतां भ्रातुस्तव कंसशत्रोरनुनयः SubhaDha. 4.16(2); रौद्ररसत्वेन कदाचिदनुनयेनापीति दर्शयति AbhinBhā. i. 322.21 (*on* 6.64); कार्यस्त्वनुनयस्तस्य नीतिं चेदनुमन्यसे KathāSaSāg. x. 6.78; **1Bii** conciliation उभयोः प्रीतिजननो विरुद्धाभिनिवेशयोः । अर्थस्य साधकश्चैव विज्ञेयोऽनुनयो बुधैः NāṭyaŚā. 16B.28; क्रुद्धस्यानुनयो यस्तु भवेत्तत्पर्युपासनम् NāṭyaŚā. 19.80; NāṭaLaRaK. 687; RasāSu. 223.13 (3.47); यत्रान्योऽन्यस्मितमनुनयो दृष्टिपातः प्रसादः AmaŚ. 38 = SaraKaṇṭhā. 575.8 = SubhāRaK. 21.14 = ŚārṅgaPa. 3562 = Subhāṣi. 1630; SūktiMu. 57.10; कथं वा (शत्रूणाम्) तेषामनुनयः कृतः Hitopa. 4.63(10); पर्युपास्तिरनुनयः DaśRū. 1.34; ईप्सितं प्रतिषेधाय ब्रूयाद्योऽनुनयं मम । शापितः सः RāmāMan. 469.2; शत्रौ बलवति प्रभो । अन्यदेशाश्रयः कार्यस्तस्यैवानुनयोऽथवा KathāSaSāg. x. 6.10; प्रत्यक्षदृष्टदोषाणां करोत्यनुनयः किमु PārśvC. 3.479; **1Biii** persuasion प्रियवचनशतोऽपि योषितां, दयितजनानुनयो रसादृते । प्रविशति हृदयं न Vikramo. 2.21; 3.5; निन्येऽनुनयमन्यां च करस्पर्शेन माधवः ViṣṇuP. v. 13.47; क्रोधोत्कम्पममर्षयत्यनुनयस्तन्व्याः … प्रौढेच्छाभिरतिः प्रियस्य हृदयं हेलाबलात् कर्षति NāgaSa. 13.6; अहमनुनयमगृहीत्वा पश्चात्तापेन दह्यमाना भावसमीपमुपागता Ubhayābhi. 9.18; दुर्लभमत्रानुनयं पश्यामि PriyDa. 3.12(50); MattaVi. 9.15; कोपवत्यनुनयानगृहीत्वा … प्रागथो मधुमदाहितमोहा ŚiśuVa. 10.29; अनुनयमगृहीत्वा व्याजसुप्ता पराची … स्त्री ŚiśuVa. 11.9; अलमलमेतैरधुना शठानुनयैः KuṭṭaMa. 1018; प्रभातजं विरहपरिप्लवं वधूरचिन्तयन्त्यनुनयमग्रहीन्नया(? न्न या) HarVi. 29.19; निर्विण्णोऽनुनयं प्रति प्रियतमो मध्यस्थतामेष्यति AmaŚ. 5 = Subhāṣi. 1177; AmaŚ. 23; अन्वहं चायम् … प्रणयकलिकोपेषु स्वयमनुनयेन … परसं(? स)ख्यमानेय एष ते भ्राता TilaMañ. 102.22; एकोऽप्यनुनयौदार्यक्रौर्यशौर्यादिभिर्गुणैः । नटः प्रवर्तते LakṣmīT. 2.55; कृतमनुनयैः कोपोऽयं ते मनस्विनि वर्धताम् CaṇḍaKau. 1.2; अनुनयः किमुपभोगलक्षणेऽर्थान्तरे संक्रमितः KāvyPra. 187.6; GītGo. xi. 20.1; अनुनयैर्न हृदः प्रमदामदं रहयति स्म NemiNir. 6.34; शिखरद्वन्द्वसंयोगात् करो द्विशिखरो मतः । शयनार्थेऽङ्गुलिस्फोटे स्त्रीणामनुनये तथा SaṁgīRa. iv. 81.1 (7.284); SaduktiKa. 67.3; 101.11; तस्याः पतिः …। तमुपाश्रयमागत्य देव्या अनुनयं व्यधात् MalliC. 7.887; कुर्वाणोऽनुनयं न नाम गणितः कोपाद्ययाहं तदा MohaRāPa. 3.9; सा …। तत्संमोहाद् द्रुतमनुनयं शैलराजं ययाचे NemiDū. 5; गृह्णाति मानं सुदृढमिच्छत्यनुनयानपि BhāvPra.(Śā.) 104.16(5); 274.5(9); मुहुरनुनयैः किं न्विति व्याहरन्ती KṛṣṇaKa. 2.8; न प्रसीदत्यनुनये सपत्नीष्वभ्यसूयिनी RasāSu. 40.2 (1.172); प्रियस्य शिक्षानुनयौ प्रसादश्च परस्परम् ŚārṅgaPa. 42; 79; **1Ci** polite behaviour नास्मा अनुनयो देयो नायमर्हति सान्त्वनम् MahāBhā. ii. 35.6 (*but* BhārBhāDī. अनुनयः नयो युक्तिस्तामनु पश्चात् भवतीत्यनुनयो मननानन्तरभावि ध्यानं योग इति); न च देयोऽनुनयः न सांत्वना च Yādavā. 15.69; यथार्थज्ञानं मतिः …। नयविनयानुनयोपदेशोपालम्भा अत्रैवान्तर्भवन्ति RasTa. 100.3; **1Cii** supplication, humble entreaty, appeal बालेति कृत्वानुनयं तवाहं ददानि नान्यानुनयं लभेत MahāBhā. iii. 290.24; अगृह्यानुनयं तस्य मृगेन्द्रस्य स बुद्धिमान् । गोमायुः … दिवं ययौ MahāBhā. xii. 112.86; अनुनयमिच्छामि वक्तव्यं यदि मन्यसे Saund. 11.14; ततोऽप्रतिगृह्यमाणेष्वनुनयेषु आसन्नजरादोषैः स्वैः प्राणैरस्मि शापितः Prati. 1.6(2); रतेर्गृहीतानुनयेन कामं प्रत्यर्पितस्वाङ्गमिवेश्वरेण RaghuVa. 6.2; MudrāRā. 2.21(42); ये त्वनुनीयमानकर्कशमनसोऽनुनयादेवानुनेतुरशक्तिं मन्यन्ते … तान् प्रति साविष्कारमाह TātpaṬ.(U.) 2.17 (*on* 1.5); य (Read यः) स्वसामन्तवर्गात्स्वेषां (Read °वर्गान्स्वेषां) स्वेषां पदेषु प्रकटमनुनयै (Read °नयैः) स्थापयिष्यानशषाम् (Read स्थापयिष्यन्नशेषान्) EI. xviii. 244.12; इतरस्तु स्वल्पके विषये अनुनयेन वोपशाम्यति ManuBh. ii. 16.12 (*on* 7.49); अर्थपरेष्वनुनयः केवलं दैन्याय NītiVā. 11.35; लोकयात्रामाद्रियमाणो विदुषामनुनयं करोति NyāyRa. 2.10 (*on* 0.3); न तु सख्यादिकृतोऽनुनयोऽनुरुध्यते Kāvyānu.(He.) 25.20; आदावनुनयस्य कृतस्यापरिग्रहो विधूतम् NāṭaLaRaK. 663; सः … मातुरनुनयेन मृगवधार्थमरण्यं न जगाम PuruṣPa. 95.8; दम्पती … मत्कृताननुनयानगृहीत्वा निर्गमे मम मिथो हसतो यत् ŚṛṅgāMañ.(A.) 16.23; 29.5; **1D** (friendly words or expression of) encouragement चिकित्सेत् … वादित्रगीतानुनयैः SuśruS. vi. 46.23 (comm. अनुनयः सान्त्वनापूर्वकं वचनादि); अविनय (v.l. अनुनय)मनुमन्तुं नोत्सहे दुर्जनानाम् ŚatTrayī. 161; सः … विसृज्यानुनयेन शैवानस्तौदथो माधवम् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 14.38; वाक्यैः स्निग्धैरनुनयो भवेदर्थस्य साधनम् SāhiDa. 341.9; **2** theory इति ते दर्शनं यच्च तत्राप्यनुनयं शृणु MahāBhā. iii. 181.22 (BhārBhāDī. अनुनयं सिद्धान्तम्); **3A** (Buddh.) **i** attachment तस्याश्वस्यान्तिकेऽनुनय उत्पन्नः Divyāva. 442.20; रागः कतमः । त्रैधातुकोऽनुनयः । दुःखसंजननकर्मकः AbhidhSa. 7.2; जीवकस्यान्तिकेऽनुनय उत्पन्नः GiMs. iii(2). 27.13; **3Aii** attachment (in bad sense), lust (for women) तिष्ठन्तु मुहूर्तं यावद् वयं ज्ञास्यामो यदि तावच्छक्येतायमनुनयेनोत्थापयितुम् LaliVi. 21.89(4); एवमागन्तुकोऽस्मीति न मया प्रत्यवेक्षितम् । मोहानुनयविद्वेषैः कृतं पापमनेकधा BodhiCa. 2.39 (Pañ. अनुनयः आसङ्गः आत्मनि

आत्मीये च) [DBHS.]; **3B** affection, love तत्याज पुत्रो विनयं न कश्चिज्जहौ पिता नानुनयं कदाचित् RāghPāṇ.(Dha.) 3.34 (comm. प्रसादम्); दुर्जनेऽप्यनुनयः स्वभावतः RāghPāṇ.(Dha.) 10.7 (comm. प्रीतिः); अन्योऽन्यं हृदये स्थितेऽप्यनुनये संरक्षतोर्गौरवम् SubhāRaK. 21.33 = SāhiDa. 176.5 = Subhāṣi. 2112; **4A** name of one of the 36 characteristics of a poetic composition भ्रंशश्चानुनयो माला दाक्षिण्यं गर्हणं तथा । ··· एतानि काव्यस्य च लक्षणानि षट्त्रिंशदुद्देशनिदर्शनानि NāṭyaŚā. 16B. 3; षट्त्रिंशल्लक्षणान्यत्र ···। दाक्षिण्यानुनयौ मालार्थापत्तिर्गर्हणं तथा SāhiDa. 335.2; **4B** name of one of the 36 embellishments of a *rūpaka* रूपकश्रियः।··· षट्त्रिंशद्भूषणैः स्फुटम् ।··· गर्हणानुनयो भ्रंशः RasāSu. 248.6 (3.100); अभ्यर्थनापरं वाक्यं विज्ञेयोऽनुनयो बुधैः ।··· षट्त्रिंशदुक्तानि हि भूषणानि RasāSu. 258.8 (3.118) [Kośas give the following as synonyms of *anunaya* — *praṇati*, AbhidhāRaMā. 4.64; KalpaK. 237.24; *praṇaya*, KalpaK. 236.12; *praṇipāta*, AbhidhāRaMā. 4.64; KośaKaTa. 1.5665; KalpaK. 237.24; *praṇīti*, Vaija. 195.38; *sāntvana*, AbhidhāRaMā. 4.64; KalpaK. 237.24; *sāntvanā*, KalpaK. 236.12; they give the following interjections and particles as used in the sense of *anunaya* — *ayi*, AnekāSaṁ. 7.41; ViśvaPra. 190.54; MediK. 200.63; NānārthaMa. 1297; ViśvaLoK. 416.62; *um*, AgniP. 360.33; *kila*, DharK. 2958; MediK. 201.73; ViśvaPra. 191.61; ViśvaLoK. 417.68; *khalu*, AmaK. 2845; Vaija. 285.20; AnekāSaṁ. 7.47; DharK. 2961; AnekāK. 1002; NānārthaMa. 1673; ŚabdaRa.(Vā.) 4543; *na*, DharK. 2912; *nanu*, AmaK. 2832; AgniP. 360.10; ViśvaPra. 188.31; MediK. 198.45; ViśvaLoK. 412.39; DharK. 2913; AnekāK. 990; NānārthaMa. 949; AnekāSa. 788; ŚabdaRa.(Vā.) 4548; *nu*, DharK. 2911; MediK. 198.42; ViśvaLoK. 413.42; KośaKaTa. 2.3183; *vā*, ViśvaPra. 189.40; *vai*, ViśvaPra. 189.41; DharK. 2928; MediK. 201.75; ViśvaLoK. 414.48; *ham*, AnekāSaṁ. 7.18; MediK. 199.55; ViśvaLoK. 416.60; *hum*, KalpaK. 460.23; AbhidhāCin. 1503 gives *anunaya* as the meaning of *praṇati* and *praṇipāta*]; *adj.* (words) kind, conciliatory, pacifying तं शोचमानं काकुत्स्थम् ···। तुल्यदुःखोऽब्रवीद्भ्राता लक्ष्मणोऽनुनयन् (v.l. अनुनयं) वचः Rāmā. iv. 26.8.

अनुनयकठिना (anunaya-kaṭhinā) *adj.* (*f.*) who is difficult for persuasion या कपिलाक्षी पिङ्गलकेशी कलिरुचिरनुदिनमनुनयकठिना ।··· क्रौञ्चपदा स्त्री NāṭyaŚā. 15.148; धिग्धिङ्मामीदृशीं त्वामनुनयकठिनां यः प्रियाकर्तुकामः MadaKeC. 52.

अनुनयकरण (anunaya-karaṇa) *n.* **i** act of persuasion or appeasement विना हि विलासिनीजनेनारण्यमिवेदं राज्यम् ··· नगरनापितकर्मेव प्रकृतीनामनुनयकरणम् YaśasCam. ii. 57.4; **ii** act of bringing together, YaśasCam. ii. 57.4 (comm. प्रकृतीनामनुनयकरणं ग्रामीणानामानयनम्)

अनुनयकाकु (anunaya-kāku) *f.* a type of intonation (i.e. *kāku* with expectation) for the sake of conciliation (काकुः) सा च द्विधा साकाङ्क्षा निराकाङ्क्षा च ···। तत्राभ्युपगमानुनयकाकु KāvyMī. 31.27.

अनुनयकोप (anunaya-kopa) *m.* anger in (the event of) persuasion अनुनयकोपं कृत्वा प्रसाद्यमानापि न प्रसन्नेति Kāvyālaṅ.(Ru.) 12.40(+6)

अनुनयकोविद (anunaya-kovida) *adj.* skilled in the act of conciliation भिषजा ··· अनुनयकोविदेन क्लेशक्षमेण प्रियसंभाषणेन च सह सन्धायसंभाषा विधीयते CaraS. iii. 8.17 (1941 Ed.); (पुरंजनः) अनुनिन्येऽथ शनकैर्वीरोऽनुनयकोविदः BhāgP. iv. 26.20.

अनुनयक्षमा (anunaya-kṣamā) *adj.* (*f.*) yielding to persuasion (सीता) नेयमनुनयक्षमा ĀścaCū. 5.31(?)

अनुनयगर्भिणी (anunaya-garbhiṇī) *adj.* (*f.*) impregnated with appeasement अकर्तुमप्यनुनयगर्भिणीर्गिरो न शक्नुमस्तव धिगहो हता हताः SubhaDha. 4.21.

अनुनयगात्र (anunayagātra) *m.* name of a Bodhisattva अहं सर्वत्र बोधिसत्त्वजननी भविष्यामि। यथा च मैत्रेयस्य बोधिसत्त्वस्य ··· अनुनयगात्रस्य ··· बोधिसत्त्वस्य GaṇḍVyū. 348.4 [DBHS.]

अनुनयगुरु (anunaya-guru) *adj.* highly rich in persuasion अनुनयगुरुर्गोष्ठीबन्धो मुखासवसंपदाम् ··· पप्रथे ··· रतिविभ्रमः Kapphiṇā. 14.8; Subhāṣi. 2103.

अनुनयत् (anu-nayat) *adj.* [*f.* -ntī] **1A** pacifying तम् ···। तुल्यदुःखोऽब्रवीद्भ्राता लक्ष्मणोऽनुनयन् वचः Rāmā. iv. 26.8; क्रुद्धं बलमनुनयन् प्रत्यगास्तेन सार्धं शक्रप्रस्थं प्रियसखमुदे सत्यभामासहायः Nārāy. x. 81.2; **1Bi** conciliating मान्यान् मानय विद्विषोऽप्यनुनय (v.l. °यन्) प्रच्छादय स्वान् गुणान् ŚatTrayī. 44; तां वीर मारीचः कृपणां बहुभाषिणीम् । प्रत्याहानुनयन् वाचा BhāgP. iii. 14.15; **1Bii** persuading तत्र युक्तरूपेण साम्ना ··· प्रसन्नमनास्तामनुनयन्नुपक्रम्य शयनमारोहयेत् KāmSū. 185.22 (2.10) (JayaMa. अनुनयन् प्रसादयन्); अयम् ··· सपादपरिग्रहमनुनयन्नप्युक्तः PādaTā. 33.7; पश्यामि स्म ··· पृष्ठतोऽनुनयन्तं च युवानं युवतिं क्वचित् BṛKathāŚloSaṁ. 10.64; स पराङ्मुखीमनुनयंस्तां पातु वो धवः EI. xii. 13.3; (महादेवी) 'गतेनैव पर्याप्तमन्तरायेण' इत्यनुनयन्ती च दृष्टा YaśasCam. ii. 47.2; (तस्य च वचनमुत्तरेण योजयन्ती) तस्य चेत्यनुनयतः JayaMa. 186.11 (*on* 2.10); सोऽपि चित्रस्थितां प्राप्य पश्यन्ननुनयन् स्पृशन् आसीत् ··· वणिक्सुतः KathāSaSāg. xii. 5.295; xii. 17.16; वरणः कनकस्य मानिनीम् ···। घनरत्नकपाटपक्षतिः परिरभ्यानुनयन्नुवास याम् NaiṣC. 2.86; गिरिग्रामणीजातां जातरुषं जयत्यनुनयन् देवस्त्रिलोकीगुरुः SūktiMu. 1.10; ŚārṅgaPa. 61; अनुनयन्नपि चैवमुपेक्षितो ह्यसुभगामिव चेद्भवतीं त्यजेत् HammīMaKā. 7.52; स्वप्नासादितदर्शनामनुनयन् प्राणेश्वरीम् Subhāṣi. 42; अहमपि अजानन्निव अनुनयन् पृच्छाम्येनाम् Jīvān. 25.1; अब्जिनीमनुनयन्निवारवैराचुचुम्ब मधुपः शनैः शनैः Rāgh. 11.30; **1C** supplicating इयं नः स्वामिनी ··· अनुनयन्तीरखण्डितप्रणया नर्मस्वपि समवधीर्य प्रियसखीः ··· अग्निं प्रविशति HarṣaC. 325.22; (रावणम्) तम् ···। मारीचोऽनुनयंस्त्रासादभ्यमित्र्यो भवामि ते Bhaṭṭi. 5.46; गुरुवल्लभामनुनयन्नुपपत्तिमदक्षरैः।··· अगमयन्निजधाम विभीषणः Rāgh. 19.63; **1D** showing respect or politeness नमामि माननमनं ननु त्वानुनयन्नयम् SaraKaṇṭhā. 273.23 (comm. विनयं कुर्वाणोऽयम्); **2** following, i.e. echoing सतां स्तुत्या दिशां भेर्या मुखान्यनुनयन्नयम् RājTa.(Jo.) 976.

अनुनयन (anu-nayana) *n.* act of persuasion नार्हसि प्रणयकलहकुपितायाः करजराजिपाटनप्रदानदण्डेनानुनयनानि विधातुम् YaśasCam. i. 81.3; कुपिताया वासवदत्ताया अनुनयनं नायकयोरनुरागोद्घाटनान्वयेन पर्युपासनमिति Avalo. 14.29 (*on* 1.34)

अनुनयनिपुण (anunaya-nipuṇa) *adj.* [P. ii. 1.40] skilled in persuasion कालोऽयं तत्करिष्यत्यनुनयनिपुणं यन्न दूतीसहस्रम् PadmPrā. 6.2.

अनुनयनिमित्त (anunaya-nimitta) *n.* cause (or motive) for ingratiating oneself (with women) बोधिसत्त्वः ··· अन्यतरान्यतरमनुनयनिमित्तमुद्गृह्य अभीक्ष्णं धर्मं देशयति SaddhaPuṇ. 166.24 [DBHS.]

अनुनयनिवर्तित (anunaya-nivartita) *adj.* who is made to return by supplication सरस्वती ··· कथमप्यनुनयनिवर्तितानुयायिव्रतिव्राता ब्रह्मलोकतः सावित्रीद्वितीया निर्जगाम HarṣaC. 29.2; अनुनयनिवर्तितविधुरवृद्धबन्धुवर्गवर्धमानध्वनिभिर्गृहाक्रन्दैराकृष्यमाणश्रवणाम् ··· मातरं ददर्श HarṣaC. 229.8.

अनुनयपण्डित (anunaya-paṇḍita) *adj.* [P. ii. 1.40] expert in conciliation गुरुगैरिकमण्डितमनुनयपण्डितमवखण्डितपुरुहूतमखम् ··· वन्देमहि ··· त्वाम् StavMā. 48.28.

अनुनयपर (anunaya-para) *adj.* [*f.* -ā] **A** intent on (extending) persuasion (शोभा) जाह्नव्या या न जातानुनयपरहरक्षिप्तया क्षालयन्त्या नूनम् CaṇḍīŚ. 3; **B** intent on supplication or appeal पृथासुतेरिताम् । वाचमनुनयपरां स (चैद्यः) ततः सहसावकर्ण्य निरियाय संसदः ŚiśuVa. 15.67; किमर्थमेनामरण्यपतिताम् ··· अनुनयपरां परिहरसि बालिकाम् TilaMañ. 397.22; (ब्रह्मा) पदभ्रंशाशङ्की ··· अनुनयपरोऽभूदयमपि PrasaRā. 1.34; भयभ्रान्ताया अनुनयपराया अयं मदीय एव सूनुः PrabaCin. 118.16; (दिग्वसनः) तदुपश्लोकेनानुनयपरं पद्यमिदमपाठिषम् PrabaK. 65.12.

अनुनयपर्यन्तासहत्व (anunayaparyantāsaha-tva) *n.* the state of not enduring till (the moment of) persuasion अनुनयपर्यन्तासहत्वे त्वस्य न विप्रलम्भभेदता SāhiDa. 175.11.

अनुनयपूर्वम् (anunayapūrvam) *adv.* with persuasion त्वद्वचनं च श्वः कर्तास्मीत्यनुनयपूर्वमुक्त्वा JayaMa. 346.8 (*on* 6.5)

अनुनयपेशल (anunaya-peśala) *adj.* gentle due to conciliation तस्मात्सत्कृत्य दातव्यमनन्तफलमिच्छता। प्रे(? प्र)त्याख्यानमपि श्रेयः प्रियानुनयपेशलम् BhaviP. 281B.6 (i. 189.18)

अनुनयप्रग्रह (anunaya-pragraha) *m.* compliance with request or supplication भवति क्रियतामस्माकमनुनयप्रग्रहः (परिग्रहः) Cārud. 1.13(5)

अनुनयप्रतिघ (anunaya-pratigha) *m.* attachment and repugnance इहानुनयप्रतिघानां कलहविवादप्रहाणपर्यन्तः । प्राप्तो मया ह्यशेषः LaliVi. 24.41; 4.0(58) [DBHS.]

अनुनयप्रतिघप्रहाण (anunayapratigha-prahāṇa) *n.* abandoning the obstacles to conciliatory behaviour, Buddh., MW.

अनुनयप्रतिघप्रहीण (anunayapratigha-prahīṇa) *adj.* devoid of attachment and repugnance अर्हन् ··· समलोष्टकाञ्चनः ··· अनुनयप्रतिघप्रहीणः ··· देवानां पूज्यो मान्योऽभिवाद्यश्च संवृत्तः Divyāva. 149.1.

अनुनयप्रतिघापगत (anunayapratighāpagata) *adj.* free from

attachment and repugnance अनुनयप्रतिघापगतस्य … सुदत्तदानस्य … देवपुत्रोत्तमस्य … सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यति LaliVi. 2.0(35)

अनुनयप्रतिघापगतत्व (anunayapratighāpagata-tva) *n.* the state of being devoid of attachment and repugnance अतस्ते गङ्गानदीवालुकासमास्तथागता निर्विशिष्टा अनुनयप्रतिघापगतत्वात् LaṅkāSū. 6.6 (94.15)

अनुनयप्रसादन (anunaya-prasādana) *n.* appeasement by way of persuasion नावलोकितानि प्रणयकलहेष्वपि मया विहितपरमार्थागसेन कृतान्यनुनयप्रसादनानि YaśasCam. ii. 54.3.

अनुनयवचन (anunaya-vacana) *n.* **A** words of persuasion or lust एवमसौ वणिग्दारको मात्रा बहुविधैरनुनयवचनैर्विनीतशोकः … तस्मिन्पातकेऽसद्धर्मे … प्रवृत्तः Divyāva. 159.4; अनुनयवचनं वदन्तमग्रे प्रणतमपि प्रियमाह साभ्यसूयम् GītGo. vii. 17.1; **B** words of supplication अनुनयवचनानि तस्य पार्श्वे कति न विसर्जयति स्म राजपुत्रः VikraDeC. 6.60.

अनुनयवचनरूप (anunayavacana-rūpa) *adj.* of the form of a conciliatory speech एतदनुनयवचनरूपं पर्युपासनम् PratāYaBhū. 165.9.

अनुनयवचनसहस्र (anunayavacana-sahasra) *n.* thousand, i.e. numerous conciliatory words चैत्ररथी … अनुनयवचनसहस्रैरात्मत्यागहेतुं शशाक शंसयितुम् AvantiKa. 216 (? 246).9.

अनुनयवत् (anunaya-va(n)t) *adj.* conciliatory, friendly अनुनयमनुनयवत् Tilaka *on* Rāmā. iv. 27.33 (Bombay Ed.) [pw.]

अनुनयवर्त्मन् (anunaya-vartman) *n.* path of polite behaviour प्रकृतिविकासिना कटकिना सुतरामभिमतसामजाततरसा बलिना। अलममलः समाक्रमितुमेष महीमनुनयवर्त्मनेव नृपतिर्वपुषा Kapphiṇā. 6.17.

अनुनयविगत (anunayavigata) *m.* name of a Bodhisattva यथा च मैत्रेयस्य बोधिसत्त्वस्य … अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यते, तथा … अनिहितमतेरनुनयविगतस्य GaṇḍVyū. 347.29 [DBHS.]

अनुनयविद्वस् (anunaya-vidvas) *adj.* conversant with (the act of) persuasion विसृज शिरसि पादं वेद्म्यहं चाटुकारैरनुनयविदुषस्तेऽभ्येत्य दौत्यैर्मुकुन्दात् BhāgP. x. 47.16; UjjvaNīMa. 491.6.

अनुनयविधान (anunaya-vidhāna) *n.* act of persuasion प्रणयशपथसामव्याहृतैः पादपातैस्तदनुनयविधानैर्ग्राहयेच्च प्रतीपाम् RatiRa. 11.11.

अनुनयविधि (anunaya-vidhi) *m.* act of persuasion स्तब्धेऽर्धाङ्गे चरणपतनं नैव वामस्य पाणेर्वैमत्येनाञ्जलिविरचनं नैव वाचां प्रपञ्चः।… मानवत्यां मृडान्यां कोऽन्यः कल्पो ह्यनुनयविधावर्धनारीश्वरेऽभूत् RasiJī. 34.

अनुनयविधुर (anunaya-vidhura) *adj.* devoid of persuasion मानैकग्राहवाक्यैरनुनयविधुरैस्तावकैस्तत्कृतं मे PadmPrā. 21.11.

अनुनयविनयम् (anunayavinayam) *adv.* humbly or modestly because of persuasion अथ कथमपि यामिनीं विनीय स्मरशरजर्जरितापि सा प्रभाते। अनुनयवचनं (v.l. अनुनयविनयं) वदन्तमग्रे प्रणतमपि प्रियमाह साभ्यसूयम् GītGo. viii. 17.1.

अनुनयविनीताक्षर (anunaya-vinītākṣara) *n.* humble words on account of affection बोधिसत्त्वस्तान् सर्वानेवानुनयविनीताक्षरं शान्तिगाम्भीर्यसूचकमित्युवाच JātaMā. 114.6 (19.23(1))

अनुनयविमुख (anunaya-vimukha) *adj.* **A** indifferent to supplication बद्धे यद्यञ्जलावप्यनुनयविमुखः स्यान्ममैकग्रहोऽयं (भानुः) दत्त्वैवाभ्यां तदम्भोऽञ्जलिमिह भवतीं पश्य मामेष्यमाणम् NaiṣC. 21.161; **B** indifferent to persuasion व्यक्तानुरागाप्यनुनयविमुखे सोमतन्त्रस्य पत्यावुत्पत्य स्वर्वधूटी प्रणयिनी धरणौ लज्जया मज्जतीयम् AmṛUda. 2.27.

अनुनयविरमद्दामपाशा (anunayaviramad-dāmapāśā) *adj.* (*f.*) whose waist-band is untied due to persuasion पित्रापि त्रायते या न खलु … अनुनयविरमद्दामपाशाप्यपाशा।… श्रियातां सौरी सौरीष्टयाग्रे सरिदिह जनतां सारनुवानां श्नुवानाम् KaviKaṇṭhā. 4.1(24)

अनुनयविहारिन् (anunaya-vihārin) *adj.* dwelling in lust or attachment ये ते मैत्रीविहारिणश्च, न कच्चिदनुनयविहारिणः GaṇḍVyū. 371.17.

अनुनयवृत्तिपर (anunayavṛtti-para) *adj.* intent on the course of supplication तावत्सर्वः सर्वस्यानुनयवृत्तिपरो यावन्न भवति कृतार्थः NītiVā. 32.25.

अनुनयसंयोजन (anunaya-saṁyojana) *n.* a type of fetter or binding (of attachment or lust) संयोजनानि नव। अनुनयसंयोजनम् … मात्सर्यसंयोजनम् … त्रैधातुको रागः AbhidhSa. 44.20; तत्रानुनयसंयोजनं त्रैधातुको रागः AbhidhKoBh. 309.3 (*on* 5.41)

अनुनयसंश्रया (anunaya-saṁśrayā) *adj.* (*f.*) having resort to (i.e. dependent on) persuasion मानादिजा विरक्तिर्या ह्यानुनयसंश्रया BhāvPra.(Śā.) 117.12(5)

अनुनयसंस्पर्श (anunaya-saṁsparśa) *m.* contact or association with attachment व्यापादसंस्पर्शोऽनुनयसंस्पर्शः … अदुःखासुखवेदनीयश्च स्पर्श इति षोडश Sphuṭā. iii. C3.1 (*on* 3.31)

अनुनयसंगत (anunaya-saṅgata) *adj.* accompanied by (proper) entreaty हरयोऽपि सरयमनुनयसंगतमङ्गदवचनमवधारयन्तः … रावणानुजम् … समन्तादाहृतैर्गिरिभिस्तरुभिरप्यवाकिरन् RāmāCam. 6.54(1)

अनुनयसंप्रयोजन (anunaya-samprayojana) *n.* binding or fetter of lust or attachment त्रैधातुको रागः। अनुनयसंप्रयोजनेन संप्रयुक्तः त्रैधातुकं नोद्रेजयति AbhidhSa. 44.22; cf. **अनुनयसंयोजन.**

अनुनयसर्वस्व (anunaya-sarvasva) *n.* **A** essence of entreaty भो महाब्राह्मण अयमनुनयसर्वस्वमञ्जलिः Cārud. 1.25(9); सर्वथेदमनुनयसर्वस्वं गृह्यताम् Mṛcch. 1.44(1); **B** essence of persuasion अयमनुनयसर्वस्वमञ्जलिः ĀścaCū. 5.30(1)

अनुनयसहगत (anunaya-sahagata) *adj.* accompanied by lust or attachment अनुनयसहगतेन वा प्रतिघसहगतेन वा चित्तेन यथा विपर्यस्तमतिर्भवति तद्दर्शयन्नाह Sphuṭā. iii. 25.13 (*on* 3.15)

अनुनयस्पर्श (anunaya-sparśa) *m.* contact with lust or attachment विद्याविद्येतरस्पर्शाः अमलक्लिष्टशेषिताः। व्यापादानुनयस्पर्शौ सुखवेद्यादयस्त्रयः AbhidhK. 3.31.

अनुनयात्मिका (anunayātmikā) *adj.* (*f.*) made up, i.e. consisting of propitiation नाहं क्षमिष्ये बहुना किमुक्तेन शतक्रतो। विडम्बनामिमां भूयः करोष्यनुनयात्मिकाम् ViṣṇuP. i. 9.24.

अनुनयान्वितम् (anunayānvitam) *adv.* in a manner consisting of persuasion अनुनयान्वितमाश्रितगद्गदं सखि तथा वद जीवितवल्लभम्। स समुपैति यथा न च कुप्यति HammīMaKā. 7.59.

अनुनयामन्त्रण (anunayāmantraṇa) *n.* addressing with modesty or conciliation नन्वाक्षेपे … अनुनयामन्त्रणानुज्ञयोरपि AnekāSaṁ. 7.31.

अनुनयार्थ (anunayārtha) *adj.* having the sense of supplication or entreaty अनुनयार्थस्यापि याचेर्ग्रहणार्थम्। तेनाविनीतं विनयं याचत इत्यत्रापि कर्मसंज्ञा भवति Pradī. ii. 266A.39 (*on* i. 4.51); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 4.51.

अनुनयार्थम् (anunayārtham) *adv.* **A** for the sake of persuasion मया विह्रीतायास्तस्या अनुनयार्थम् … प्रोक्तम् GopāKeCan. 51.24; **B** for the sake of supplication or courtesy राज्ञा चानुनयार्थमागतेन तद्दृष्टम् ViviTīKa. 83.8; PrabaK. 77.31.

अनुनयार्थसंबद्धम् (anunayārthasambaddham) *adv.* by keeping connection with the sense of consolation °परिदेवितकरुणमालपन्तीम् … अमात्याः सुमत्यादयो बहुविधमनुनयार्थसंबद्धमा(? म)स्रकण्ठाः समाचचक्षिरे AvantiKa. 123.4.

अनुनयावर्जनीयहृदय (anunayāvarjanīya-hṛdaya) *adj.* whose heart is to be won over by courtesy इदानीं वार्त्तिकप्रतिष्ठासिद्ध्यर्थमनुनयावर्जनीयहृदयान् विदुषोऽभ्यर्थयितुमाह TātpaṬ.(U.) 2.11 (*on* 1.3)

अनुनयासंधुक्षणता (anunayāsandhukṣaṇa-tā) *f.* the state of not being inflamed with (sexual) lust शान्तप्रत्यवेक्षा धर्मालोकमुखमनुनयासंधुक्षणतायै संवर्तते LaliVi. 4.0(43) [DBHS.]

अनुनयासंपृक्षणता (anunayāsampṛkṣaṇa-tā) *f.* the state of not mixing with (sexual) lust or attachment वितिमिरकरः। अनुनयासंपृक्षणता। निर्लिखितम् MahāVyu. 130.48.

अनुनयितुम् (anu-nayitum) *inf.* to appease नाहं शक्ष्येऽनुनयितुं कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् MahāBhā. iv. 426*.

अनुनयिन् (anu-nayin) *adj.* courteous, supplicating, polite, humble, MW.; APTE.

अनुनयोक्ति (anunayokti) *f.* speech of conciliation ऋजुमेनं (पितरं) नयस्वार्द्रं प्रत्युतानुनयोक्तिभिः RājTa.(Ka.) 7.380.

अनुनयोत्कर्ष (anunayotkarṣa) *m.* abundance of persuasion अथवानुनयोत्कर्षे विधुतं स्यान्निराकृतिः RasāSu. 221.21 (3.44)

अनुनयोपचार (anunayopacāra) *m.* persuasive behaviour अनुनयोपचारद्विगुणितस्नेहसङ्गम् … तया सह संवेशसुखमनुभूय YaśasCam. ii. 37.1.

अनुनयोपाय (anunayopāya) *m.* means of appeasement or pacification सा दशा च व्यतीता किं तव सर्वाङ्गसुन्दरि। यस्यामनुनयोपायः कोऽपि कोपान्न लभ्यते ŚivaP. vii(1). 27.9 (532A.11)

अनुनर्तितुम् (anu-nartitum) *inf.* in order to imitate or follow in dancing (सुराङ्गनानाम्) तदुरोजसरोजातमुकुलानि चकम्पिरे। अनुनर्तितुमेतासामिव नृत्तम् MahāP. 12.193.

अनुनलम् (anunalam) *adv.* behind Nala यान्तीमनुनलं भैमीं पुष्पदन्त्य-

न्वशादिति ।··· मा त्याक्षीर्व्यसने पतिम् MalliC. 6.89.

अनुनश् (anu-naś-) I.P. to go towards, to reach, i.e. to please (oneself by taste) यदा ते मर्तो अनु भोगमानळादिद्ग्रसिष्ठ ओषधीरजीगः ṚV. i. 163.7; x. 7.2; अनु भोगमानडात् TaiS. IV. vi. 7.3; KāṭhS. v. 6.3 (iii. 175.18); VājaS. 29.18; अनु भोगमानट् ··· भोगमन्वापत् Nir. 6.8 (114.16)

अनुना (anunā) *f.* name of a daughter of Prāvā अनवद्यामनुवशामनूनामरुणां प्रियाम् (v.l. अनुनामारुणप्रियाम्) ।··· प्रावा व्यजायत MahāBhā. i. 59.44.

अनुनाटितमर्त्यभाव (anunāṭita-martyabhāva) *adj.* who has enacted the character of a mortal अनुनाटितमर्त्यभावः । अश्राथबाधितमनाः स (हरिः) निरीक्षकाणामानन्दमन्तरपरत् DhātuKā. 3.14.

अनुनाथ् (anu-nāth-) I. U. [Vār. 7 *on* P. i. 3.21] **1** to request आशिषीति किम् । माणवकमनुनाथति KāśiVṛ. *on* i. 3.21; पल्लीपतिपुत्रि कुञ्जरकुलं कुम्भाभयाभ्यर्थनादीनं त्वामनुनाथते कुचयुगं पत्रांशुकैर्मा पिधाः VakroJī. 68.11; KāvyPra. 269.4; SubhāRaK. 49.27; SaduktiKa. 118.21; अत्रानुनाथते इति ।··· आशिष्येव नाथतेरात्मनेपदं विहितम् ···। अत्र तु याचनमर्थः । तस्मात् 'अनुनाथति स्तनयुगम्' इति पठनीयम् KāvyPra. 270.1; आह स्म चेटी भीमभटं रहः । देव हंसावली राजसुता त्वामनुनाथति KathāSaSāg. xii. 7.224; नाथ त्वामनुयाचे (v.l. त्वामनुनाथे) प्रसीद विजहीहि सङ्गरारम्भम् SubhāRaK. 41.15; (*caus.*) to make to solicit or request (to make one conciliate) परिकुप्यतीव परुषेण चेन्मनागनुनाथयैनमुपगृह्य पादयोः RāmC. 20.39; **2** to rule over राजपत्न्युवाच ···। सनाथेवानुनाथामि बत राज्यमकण्टकम् ParamāKā. 30.3.

अनुनाथन (anu-nāthana) *n.* **i** request, entreaty तथा सुधौतं वरयोषितां मनः सुधांशुना मानकषायरूषितम् । प्रियेषु तेष्वेव विनानुनाथनैर्यथा पुनर्द्रागतिरागमग्रहीत् RāmC. 18.40; (राजा) देवीपरिषदम् ··· साभिलाषैरनुनाथनैः ··· रमयन् यथाकामं कामसौख्यमसक्त एवान्वभवत् GadyCin. 154.22; यया युवाभ्यामनुनाथने मिथः कृशोऽपि दूतस्य न शेषितः श्रमः NaiṣC. 16.64; NānārthaSaṁ. iii. 90.1; **ii** persuasion चरणगतः कुपितानुनाथनानि । सततमुदयनश्चकार देव्याः KathāSaSāg. ii. 6.89.

अनुनाथना (anu-nāthanā) *f.* entreaty, DBHS.

अनुनाथनाद्य (anunāthanādya) *adj.* beginning with entreaty or supplication या मेनका ··· रूपैर्गुणैः ख्यातवती त्रिलोके । सा चापि ते तत्र मनोऽनुमोदं नित्यं करिष्यत्यनुनाथनाद्यैः ŚivaP. ii(2). 22.32 (95B.15)

अनुनाथम् (anunātham) *adv.* unto the Lord (Jina Mallinātha) पुरंदरः । अनुनाथं धरापीठं त्रिर्नमो विदधेतराम् MalliC. 5.288.

अनुनाथित (anu-nāthita) *adj.* **A** requested, solicited शिवयोर्युञ्जतोर्वीर्यं दृष्ट्वा धात्र्यां समर्पितम् । पावकः प्रतिजग्राह दैवतैरनुनाथितः RāmaCam. 1.58; मुनिः सोऽथ सीतादेव्यानुनाथितः । प्रायश्चित्तं तयोरेवमादिदेश कुमारयोः KathāSaSāg. ix. 1.96; तावकः सवयोजनो न हि मयानुनाथितः Raghunā. 12.55; 4.46; **B** pacified, appeased शक्रोऽनुनाथितः कृच्छ्रादेवं शापान्तमादिशत् KathāSaSāg. xviii. 2.146; कोपोऽनुनाथितः सद्यो निवर्तेत फलोदयात् BhāvPra.(Śā.) 72.11(3); *n.* request अनुनाथन(v.l. नाथित)शब्दोऽयं याच्ञादिषु NānārthaSaṁ. iii. 90.1.

अनुनाथितवत् (anunāthita-va(n)t) *adj.* who has requested सोऽयम् ··· गुहः कृताञ्जलिरञ्जसा रघुनाथमनुनाथितवान् RāmaCam. 2.48(1)

अनुनाथितुम् (anu-nāthitum) *inf.* in order to request ततो विविग्ना जग्मुस्ते शापदातुर्गुरुं मुनिम् ।··· शापान्तायानुनाथितुम् KathāSaSāg. xvii. 4.145.

अनुनाथ्य (anunāth-ya) *ger.* having requested सशपथमनुनीय (v.l. °नाथ्य) ब्रह्मणा गोमयाम्भःपरिमृजितनिजोरावाशु संवेशितोऽस्मि PraboCan. 2.10 (24.3); SūktiRa. 12.6.

अनुनाथ्यमान (anu-nāthyamāna) *adj.* being entreated ततो मर्षय भगवन्नभूमिरेषा शापस्येत्यनुनाथ्यमानोऽपि विबुधैः ··· दुर्वासाः ··· तच्छापोदकं विससर्ज HarṣaC. 18.2; स्वसेनापतिना ··· स पार्थिवः । तेनानुनाथ्यमानोऽपि सान्तःकोपमुवाच तम् KathāSaSāg. xii. 24.38.

अनुनाद (anu-nāda) *m.* **1A** additional sound घोषवतामनुनादः पुरस्तादादिस्थानां क्रियते धारणं वा । सोष्मोष्मणामनुनादोऽप्यनादो लोमश्यं च क्ष्वेडनमूष्मणां तु ṚPrāti. 14.6 (Uvaṭa पदादिस्थानानां घोषवतां पुरस्तात् अनुनादः ध्वनिः क्रियते ।··· यथा । ह्वयामि इत्यत्र पुरस्तादधिकः शब्दः क्रियते); **1B** sound or noise स्निग्धोऽनुनादः संजज्ञे तत्र हर्षसमीरितः Rāmā. ii. 36*(1); गुरुतरकलनूपुरानुनादं सलिलनर्तितवामपादपद्मा ।··· पदमथ मन्मथमन्थरं जगाम ŚiśuVa. 7.18 (comm. नूपुरस्यानुनादो ध्वनिः); SāhiDa. 135.8; **1C** reverberation, resonance कम्पसमानाश्रयस्य चानुनादस्य पाणिप्रश्लेषात् कम्पवत् कारणोपरमादभावः NyāyBh. 142.3 (*on* ii. 2.38); सर्वैः सारैरुपेतो भवति ··· सानुनादस्निग्धगम्भीरमहास्वरः ··· दीर्घायुश्च AṣṭāSaṁ. i. 240.16 (2.8); अनुवृत्तो नादः शब्दोऽनुनादः TātpaṬ.(Vā.) 462.8 (*on* ii. 2.36); **2** (one of the two types of) after-sound (denotation as also the pure sound) भक्तिप्रह्वयदेत्यादावनुनादः BhāvPra.(Śā.) 149.7(6); 149.11(6)

अनुनादध्वनि (anunāda-dhvani) *m.* (one of the two types of) after-sound (denotation as also the pure sound) कोणाहतिस्फूर्जत्कांस्यक्रेङ्कारनादवत् । अर्थान्तरं प्रतीतानुस्यूतमेव व्यनक्ति यत् । सोऽनुनादध्वनिरिति कथ्यते ध्वनिकोविदैः BhāvPra.(Śā.) 148.9(6); 148.20(6)

अनुनादभाज् (anunāda-bhāj) *adj.* sharing or containing the after-sound (a type of *dhvani*) सोऽनुनादध्वनिर्नाम तस्योदाहृतिरीदृशी । 'भम धम्मिअ वीसत्थो' इत्यादिर्वानुनादभाक् BhāvPra.(Śā.) 148.21(6)

अनुनादयत् (anu-nādayat) *adj.* **i** causing to resound, rendering resonant द्याम् ··· वारि प्रदिशश्चानुनादयन् । अहो धिगिति भूतानां शब्दः समभवत् MahāBhā. vii. 7.34; पपात कायः स रथाद्वसुधामनुनादयन् MahāBhā. ix. 25.28; xii. 29.36; HariVaṁ. 88.25; स्वरेण विप्रः शैक्षेण त्रीँल्लोकाननुनादयन् MahāBhā. xiii. 2.77; वराहरूपो भगवान् ···। स्वगर्जशब्दमात्रेण दिक्प्रान्तमनुनादयन् DevīBhāP. viii. 2.8; **ii** (used in the primitive sense) making a sound after (the hiccup) हिक्कते यः प्रवृद्धस्तु कृशो दीनमना नरः । जर्जरेणोरसा कृच्छ्रं गम्भीरमनुनादयन् ।··· गम्भीरा नाम सा तस्य हिक्का प्राणान्तिकी मता CaraS. vi. 17.27 (1941 Ed.) (comm. हिक्काया अनु गम्भीरं शब्दं कुर्वन्)

अनुनादरूप (anunāda-rūpa) *adj.* of the nature of *anunāda* (a type of after-sound) शब्दे द्विविधो ध्वनिरयमनुनादरूप एकः स्यात् BhāvPra.(Śā.) 148.5(6)

अनुनादवत् (anunāda-va(n)t) *m.* resonant sound (heard even from a distance), name of one of the five qualities of a sound गर्गसंहितायाम्, गम्भीरो दुन्दुभिः स्निग्धो महांश्चैवानुनादवान् । इति स्वरगुणाः पञ्च समुद्रः प्राह तत्त्ववित् VīraMi.(Lakṣaṇa.) 31.18.

अनुनादवृत्ति (anunāda-vṛtti) *f.* manner of echoing ननृते मुदितेन नारदेन ···। सुरसिन्धुसुतोदितं विपञ्चीमसकृद्वापयतानुनादवृत्त्या Yādavā. 15.85.

अनुनादा (anu-nādā) *adj.* (*f.*) resounding शत्रोः । सेना ··· जगति रसनुतस्थाममत्तानुनादा HarVi. 48.144.

अनुनादित (anu-nādita) *adj.* **i** made to resound, rendered resonant क्रौंचं पर्वतम् ···। शक्त्या बिभेद भगवान् कार्त्तिकेयः ···। गोलाङ्गूलर्क्षसंघैश्च द्रवद्भिरनुनादितम् MahāBhā. ix. 45.75; दुःखोपहतचित्ताभिः (भरतस्त्रीभिः) समन्तादनुनादितम् । दृष्ट्वायोधनम् MahāBhā. xi. 16.16; अपश्यत् पादपांस्तत्र विहगैरनुनादितान् MārkP. 6.11; BrahmP. 178.31; भान्ति मार्गाः सुकुसुमा द्विरेफैरनुनादिताः Hastyāyur. 200.21 (2.13); **ii** followed or imitated in making sound विनेदुरशिवं गृध्रा वायसैरनुनादिताः Rāmā. vi. 83.36.

अनुनादित्व (anunādi-tva) *n.* the state of being resonant, one of the 35 qualities or excellences of true words पञ्चत्रिंशत् ये सत्यवचनस्यातिशेषा — अतिशयाः ··· ते चामी वचनातिशयाः — तद्यथा ··· अनुनादित्वं — प्रतिरवोपेतत्वादि AupaSūṬ. 40.10.

अनुनादिन् (anu-nādin) *adj.* **Ai** making continuous sounds मृगपक्षिणः । प्रयाणे वासुदेवस्य बभूवुरनुयायिनः (v.l. °नुनादिनः) MahāBhā. v. 81.24; **Aii** uninterruptedly singing पेशलमधुरस्निग्धानुनादिसमरक्तगुरु(शुभ)कण्ठाः ।··· विज्ञेया गायिकाः श्यामाः NāṭyaŚā. 33.3 (AbhinBhā. अनुनादी विच्छेदाभावयुक्तः); 24.50; **B** resounding, resonant उवाचाप्रतिमं वचः ।··· गम्भीरेणानुनादिना । स्वरेण महता राजा Rāmā. ii. 2.2; i. 350*; स तेन बाणाशनिना तलशब्दानुनादिना । धनुर्मेघप्रमुक्तेन यन्तुर्जीवितमाददे Rāmā. vi. 1701*(1); वेलासमासन्नशैलरन्ध्रानुनादिना । स्वरेणोवाच भगवान् RaghuVa. 10.35 (comm. अनुनादिना प्रतिध्वनिमता); रिपुवधाय ह्रेषितम् ···। स्निग्धमुच्चमनुनादि हृष्टवद् ग्रासरुद्धवदनैश्च वाजिभिः BṛSaṁ. 93.7; धीरः स्वरोऽनुनादी च ··· इति सर्वगुणोपेते शरीरे शरदां शतम् । आयुः AṣṭāHṛ. ii. 3.114 (comm. शब्दोऽनुनादी घण्टादिवदनुरणनन्यायेन); ऐरावतमथारुह्य ··· द्वारवतीम् ··· आजगाम पुरंदरः । ··· घण्टायुगलनादेन नगेन्द्रेष्वनुनादिना Yādavā. 16.19; *m.* name of one of the five qualities of sound (heard even from a distance) स चायं स्वरः पञ्चविधः प्रशस्तः । तद्यथा, गम्भीरो दुन्दुभिः स्निग्धो महाननुनादीति VīraMi.(Lakṣaṇa.) 31.16; दूरादपि शनैरुच्चार्यमाणो यः श्रोत्रपथमायाति सोऽनुनादी VīraMi.(Lakṣaṇa.) 31.24 = 92.21.

अनुनाम (anunāma) *adv.* **i** in accordance with the name (of one's father) तस्य नामधेयं दद्यात् द्व्यक्षरं चतुरक्षरं वा ··· अनुनक्षत्रम् अनुदैवतम् अनुनाम JaimiGS. 1.9 (8.8); **ii** by name, along with the name (of the forefather) एवं पितामहायैवं प्रपितामहाय तेषु पिण्डान्निदधात्यनुनाम JaimiGS. 2.2 (27.13); 2.3 (29.8)

अनुनायक (anu-nāyaka) *adj.* [*f.* -ikā] **i** persuasive रतिपतिप्रहितेव

कृतक्रुधः प्रियतमेषु वधूरनुनायिका ।··· निरगान्मधुपावलिः ŚiśuVa. 6.7; **ii** pacifying आश्वासकारी भीतानां क्रुद्धानामनुनायकः (भवेत्) AṣṭāSaṁ. i. 11.21 (1.3); *m.* **i** subordinate hero, i.e. side-hero पीठमर्दो विटश्चैव विदूषक इति त्रयः । शृङ्गारे नर्मसचिवा नायकस्यानुनायकाः AgniP. 338.39; **ii** one of the different types of a hero नायकाः ··· उपपूर्वोऽनुनायकः SaraKaṇṭhā. 566.9; समो न्यूनोऽपि वा तस्य कनीयाननुनायकः SaraKaṇṭhā. 567.5; 678.1.

अनुनायन (anu-nāyana) *n.* persuasion कुपितानुनाथनानि (v.l. °नायनानि PW.) । सततमुदयनश्चकार देव्याः KathāSaSāg. ii. 6.89.

अनुनायिका (anu-nāyikā) *f.* subordinate heroine, i.e. side-heroine नायिका प्रतिपूर्वासावुपपूर्वानुनायिका SaraKaṇṭhā. 566.10; समा न्यूनापि वा किंचित्कनीयस्यनुनायिका SaraKaṇṭhā. 567.9; 678.19.

अनुनायिता (anu-nāyitā) *adj.* (*f.*) persuaded प्रियेण प्रणयकलहकारिणी स्वयमनुनायिता नायिकोत्तमा ŚṛṅgāMañ.(A.) 40.5.

अनुनाय्य (anunāy-ya) *ger.* having caused to conciliate सचिवैः ··· अनुमान्य (v.l. अनुनाय्य) स तां राजन् सहदेवस्त्वरान्वितः MahāBhā. ii. App. I. 15(84); अन्योऽन्यमनुनीयैवं (v.l. °मनुनाय्योभौ) भ्रातरौ तौ महाद्युती । विदुरो धृतराष्ट्रश्च लेभाते परमां मुदम् MahāBhā. iii. 7.24.

अनुनारसिंह (anu-nārasiṁha) *adj.* belonging to young Narasiṁha धाराम् ··· संधार्य भक्त्या त्वनुनारसिंहे । शिरस्यशेषाघविनाशनीं तदा विशुद्धदेहः स बभूव विप्रः NaraP. 15.6.

अनुनाश (anu-nāśa) *m.* [enumerated in the *saṅkāśādi gaṇa*, GaṇPā. 237.14] destruction पलितानुनाशौ ।··· संकाशादेण्यः ।··· आनुनाश्यम् GaṇRa. 4.274(320)

अनुनास (anu-nāsa) *n.* nasal tone (one of the six types of defects in singing) अनुनासं च — सानुनासिकं नासिकाकृतस्वरमित्यर्थः, किमित्याह — गायन् गानप्रवृत्तस्त्वं हे गायन । मा गासीः, किमिति । यत एते गेयस्य षट् दोषा इति SthānṬ. 396A.9; *m.* the letter *ña* ज्ञप्रियो(ष्ठिगो) ह्यनुनासश्च ञकारश्च निरञ्जनः Tantrābhi. 5 (37.16)

अनुनासिक (anu-nāsika) *m.* [AltGr. I. 256; I. 142 (nt.); the mark ˘ is used to denote this nasalisation, MW.; in the case of *y*, *v*, *l*, APTE] **1A** nasal sound (uttered through mouth and nose as different from *anusvāra* which is uttered only through nose) or a letter representing a nasal sound आहुः ··· अकारमेकेऽनुस्वारमनुनासिकानाम् ṚPrāti. 13.5; मुखनासिकाकरणोऽनुनासिकः VājaPrāti. 1.75; अनुनासिकानां मुखनासिकम् CaturA.(Śau.) 1.27; मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः P. i. 1.8 = SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 1.100; Vār. 1 *on* P. i. 1.8; MahāBh. i. 60.6 (*on* i. 1.8); मुखनासिके ये वर्णा उच्यन्ते तेऽनुनासिकाः AVPari. 47(1).12; अन्त्यस्थाने मकारोऽयं पूर्वः स्पर्शे पदान्तगः । उदये तत्सवर्णः स्यात् सर्वस्मिन्ननुनासिकः ŚaiśiŚi. 282; YājñaŚi. 86; मुखनासिकाभ्यामुच्चार्यमाणोऽनुनासिकः PārāŚi. 57; SārasvaVyā. i. 1.23; विवृतौ च विरामे च सवर्णे प्रत्यये परे। अनुनासिकास्तु विज्ञेयाः LomŚi. 5.3; अत्रानुनासिकः पूर्वस्य CāndraVyā. vi. 4.6; SaraKaṇṭhā.(Gr.) vii. 4.6; अनु पश्चान्नासिकास्थानमुच्चारणमेषामित्यनुनासिकाः । पूर्वं मुखस्थानमुच्चारणं पश्चान्नासिकास्थानमुच्चारणमित्यर्थः Trilocanadāsa's Pañjikā *on* KātanVṛ. *on* i. 1.13; मुखयुतनासिकयोच्चार्यमाणोऽनुनासिकः स्यात् PrakriKau. i. 24.2; ii. 540.6; नासानुगतवर्णेषु प्रवदन्त्यनुनासिकान् ŚabdaRaSaK. 46.15; परः सवर्णोऽनुनासिको भवति LaŚabdeŚe. i. 124.5; i. 32.3; ii. 245.11; **1B** a nasalised vowel अनुनासिकः पूर्वश्च शुद्धः CaturA.(Śau.) 4.121; अत्रानुनासिकः पूर्वस्य तु वा P. viii. 3.2; के पुनरुदात्तादयः । उदात्तानुदात्तस्वरितानुनासिकाः MahāBh. i. 125.22 (*on* i. 1.51); i. 260.2 (*on* i. 3.2); अघोषाः पञ्चमाः स्वराः । पदान्ते संयुता ह्रस्वाः पञ्चैवैतेऽनुनासिकाः PārāŚi. 45; अणोऽनुनासिकः CāndraVyā. vi. 4.150 (Vṛtti विरामे वर्तमानस्य अणोऽनुनासिकत्वं वा भवति); अनुनासिकेभ्यः पञ्चयमान् ··· भेदेनाभिमन्य चतुःषष्टिर्वर्णा उक्ताः ParāTri. 192.1; PariVṛ.(Sī.) 90.19; 'लण्' इति सूत्रे लकारात्परोऽकारोऽनुनासिकः प्रतिज्ञायते Prasā. i. 21.4; अचेद्भिद्भवति तर्ह्यनुनासिक एव LaŚabdeŚe. i. 11.21; **1C** either nasalised semivowel or nasal consonant (i.e. the fifth consonant of the stop-series, viz. *ṅ*, *ñ*, *ṇ*, *n*, *m*) वर्गे वर्गे ··· अनुनासिकोऽन्त्यः ṚPrāti. 1.13; 6.8; अनुस्वारोत्तमा अनुनासिकाः TaiPrāti. 2.30; VājaPrāti. 1.89; अन्त्योऽनुनासिकः ṚTPrāti. 17; उत्तमा अनुनासिकाः CaturA.(Śau.) 1.11; अनुनासिकात् परोऽनुस्वारः P. viii. 3.4; यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा P. viii. 4.45; ŚākaṭāVyā. i. 1.106; Vār. 4 *on* ŚivSū.(Gr.) 5; Vār. 15 *on* P. viii. 2.6; यमोऽनुनासिका नह्रो नादिनौ हझषः स्मृताः PāṇiŚi. 39; स्वस्थानानुनासिकाः ङञणनमाः CāndraVaSū. 9; युक्तोत्तमाच्च पूर्वं तु शब्दैक्ये नानुनासिकः BhārŚi. 87; नादसंज्ञा भवन्तीमे ङञणनमाश्चानुनासिकाः PārāŚi. 39; AmoghŚi. 30; नमौ गुरू नादसंज्ञौ लघू चैवानुनासिकौ PārāŚi. 41; AmoghŚi. 34; LomŚi. 5.2; ङञणनमा अनुनासिकाः NāṭyaŚā. 14.11; अतोऽनुनासिकस्य मम् ŚākaṭāVyā. iv. 1.88; अनुनासिका ङञणनमाः Kātan. i. 1.13; ञमोऽनुनासिकः MugdhaBo. 2.28 (7.6); यमोऽनुनासिकः MugdhaBo. 2.31 (7.13); रेफेऽनुनासिकपरसवर्णत्वयोः प्रतिषेधो वक्तव्यः LaŚabdeŚe. i. 124.6; **2** one of the six types of faulty singers (*lit.* one who makes many nasal sounds in singing) (गायनदोषाः) काकस्वरः शिरःकम्पी लम्बोष्ठश्चानुनासिकः । गीतचौरः सुवर्षी च षडेते गायनाधमाः Gītālaṅ. 2.9; *n.* **1** one of the faults in pronunciation or singing (with more use of nasal voice), nasal twang नासिकयोस्त्वनुषङ्गेऽनुनासिकम् ṚPrāti. 14.3; शङ्कितं भीतमुद्घुष्टमव्यक्तमनुनासिकम् PāṇiŚi. 34; YājñaŚi. 26; NāraŚi. i. 3.11; Gītālaṅ. 3.1; ŚārṅgaPa. 1960; **2A** nasal syllable यत् ··· अनुनासिकम् ।··· एतानि सर्वाणि गुरूणि विद्यात् TaiPrāti. 22.14 (comm. अनुनासिकं यत् ··· अक्षरम्); **2Bi** nasalised vowel अनुनासिकमुपधा प्रागन्तस्थायाः VājaPrāti. 3.130; 4.94; तदानुनासिके विद्यादुभयोर्ह्रस्वदीर्घयोः PārāŚi. 49; **2Bii** nasal consonant संयोगे शषसाः पूर्वे परं चेदनुनासिकम् ŚaiśiŚi. 75; *adj.* [*f.* -ā] **1A** nasalised (vowel, semivowel, consonant or syllable) ऊर्ध्वमिति वोपरीति वा सतो विप्लुत ऊकारः। तावप्यनुनासिकौ ब्रुवते वाक्यविलोपत्वादेव NidāSū. 20.2 (1.12); अनवसानेऽप्रगृह्यानाचार्या आहुरनुनासिकान्त्स्वरान् ṚPrāti. 1.26; 4.35; 13.15; आकारश्चानुनासिकः Upalekha. 56.10; (तकारनकारौ) लपरौ लकारम् । नकारोऽनुनासिकम् TaiPrāti. 5.26 (comm. नकारो लकारपरोऽनुनासिकं विकारमापद्यते); मकारः स्पर्शपरस्तस्य सस्थानमनुनासिकम् TaiPrāti. 5.27; उत्तमलभावात् पूर्वोऽनुनासिक इत्यात्रेयः TaiPrāti. 5.31; अप्रग्रहाः समानाक्षराण्यनुनासिकान्येकेषाम् TaiPrāti. 15.6; अनुनासिका चोपधा VājaPrāti. 4.4; अन्तस्थामन्तस्थास्वनुनासिकां परसस्थानाम् (उपधाम्) VājaPrāti. 4.10; 4.53; अनुनासिकं च CaturA.(Śau.) 1.53; 1.67; अनुनासिकस्य च पूर्वेणैकादेशे CaturA.(Śau.) 1.69; 1.83; 2.35; उपदेशेऽजनुनासिक इत् P. i. 3.2; MahāBh. i. 260.17 (*on* i. 3.2); आङोऽनुनासिकश्छन्दसि P. vi. 1.126; अनुनासिकः पूर्वस्य तु वा P. viii. 3.2; अणोऽप्रगृह्यस्यानुनासिकः P. viii. 4.57 = SaraKaṇṭhā.(Gr.) vii. 4.167; अर्धमात्रिकस्य व्यञ्जनस्य मात्रिकोऽकारो भविष्यति । एवमप्यनुनासिकः प्राप्नोति MahāBh. i. 43.25 (*on* i. 1.3); i. 264.7 (*on* i. 3.7); iii. 45.11 (*on* vi. 1.67); iii. 304.3 (*on* vii. 2.84); विरामेऽगिदनाङ्चाद्यण्वानुनासिकः ŚākaṭāVyā. i. 1.68; उपदेशे ह्यलन्त्यं भवेदजनुनासिकः AgniP. 348.2; अइउवर्णस्यान्तेऽनुनासिकोऽनीदादेः SiddhaHe. i. 2.41; अलँ वारणपर्याप्तिभूषणेषु । अस्यानुनासिकः स्वरितोऽकार इत्संज्ञक इतीच्छन्ति DhātuPra. 1.516 (40.21); यकारवकारयोर्ग्रहणे अनुनासिकयोर्यकारवकारयोर्ग्रहणमनर्थकमेव PariVṛ.(Sī.) 99.12; **1Bi** having a nasal sound अनुनासिकेऽनुनासिकम् TaiPrāti. 10.11; अनुनासिकस्य क्विझलोः क्ङिति P. vi. 4.15; vi. 4.19; vi. 4.37; विड्वनोरनुनासिकस्यात् P. vi. 4.41; व्योम ···। अनूष्मम् ··· यत् तत् तालुकण्ठेष्वनुनासिकं च MahāBhā. vi. App. I. 3(93); सनोतेरनुनासिकस्य ··· आत्त्वं भवति MahāBh. iii. 197.3 (*on* vi. 4.42); iii. 464.3 (*on* viii. 4.45); क्विजलि क्ङित्यनुनासिके ŚākaṭāVyā. iv. 1.136; iv. 1.141; वन्यनुनासिकस्याः ŚākaṭāVyā. iv. 1.266; नोऽप्रशानोऽनुस्वारानुनासिकौ च पूर्वस्याधुट्परे SiddhaHe. i. 3.8; iv. 1.51; iv. 1.108; त्रिलिङ्गस्त्वनुनासिकः ŚabdaRa.(Vā.) 2490; अनुनासिकयोरिष्टिः PrakriKau. i. 749.7; ii. 182.6; ii. 534.4; **1Bii** (language) having (mostly) nasal sounds साधकेन्द्रः ··· वेति(त्ति)···। संस्कृतं प्राकृतं वापि अपभ्रंशानुनासिकम् JayāS. 32.45; **2** who pronounces all sounds in a nasalised manner हस्ताद्भ्रष्टः स्वराद्भ्रष्टो न वेदफलमश्नुते ।··· नाव्यक्तो नानुनासिकः YājñaŚi. 24.

अनुनासिकग्रहण (anunāsika-grahaṇa) *n.* mention of the word *anunāsika* (nasal sound) अनुनासिकग्रहणमनुनासिकमात्रपरिग्रहार्थम् KāśiVṛ. *on* vi. 4.41; क्वचिदनुनासिकग्रहणमप्यस्ति Pradī. i. 256B.6 (*on* i. 1.11); इद्ग्रहणानुवृत्तावपि अनुनासिकग्रहणं नानुवर्तते PariVṛ.(Sī.) 28.19.

अनुनासिकत्व (anunāsika-tva) *n.* nasality, the state of being a nasal or nasalised sound वस्य वानुनासिकत्वात्सिद्धम् Vār. 3 *on* P. vi. 1.67; सिद्धं तु युवोरनुनासिकत्वात् Vār. 22 *on* P. vii. 1.1; MahāBh. i. 486.21 (*on* ii. 4.49); रेफस्यैवानुनासिकत्वं प्रतिज्ञायताम् PariVṛ.(Sī.) 41.14; क्विप्संनियोगेनानुदात्तत्वमनुनासिकत्वं च अच्प्रत्ययस्य प्रतिज्ञायते SiddhāKau. 447A.2 (*on* iii. 1.11); परे त्वस्यानुनासिकत्वे 'अतो लरा' इति सूत्रे पाणिनिर्लकारं नोचारयेत् LaŚabdeŚe. i. 8.9; तस्मादस्यानुनासिकत्वमप्रामाणिकम् LaŚabdeŚe. i. 11.6; i. 32.5; i. 301.1.

अनुनासिकत्वप्रतिज्ञान (anunāsikatva-pratijñāna) *n.* express tenet (in a system or convention) regarding nasality वावाचनात् क्विपा मुक्ते क्यङ् भवति, क्विप्संनियोगेनानुनासिकत्वप्रतिज्ञानात् क्यङ्पक्षे इत्संज्ञा न भवति PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1.11; रोरुकारस्यात्रानुनासिकत्वप्रतिज्ञानं

स्यात् PariVṛ.(SI.) 41.7; उकारस्यात्रानुनासिकत्वप्रतिज्ञानात् प्रथमैकवचनं सुगृह्यते न सप्तमीबहुवचनम् Prasā. i. 233.8.

अनुनासिकत्वप्रतिज्ञानसामर्थ्य (anunāsikatvapratijñāna-sāmarthya) *n.* force of the express tenet (in a system) regarding nasality ल्युडादीनामपि अनुनासिकत्वप्रतिज्ञानसामर्थ्याद् ग्रहणं भविष्यति Pradī. iii. 235A.14 (*on* iii. 3.107); उकारस्येत्संज्ञार्थमनुनासिकत्वप्रतिज्ञानसामर्थ्यादिति PariVṛ.(SI.) 41.5.

अनुनासिकत्वादि (anunāsikatvādi) *adj.* nasality etc. सिद्धमपि श्रावणत्वमनुनासिकत्वाद्यनित्यधर्मसाधारणतया सव्यभिचारं सन्नित्यत्वस्य साधनं न भवितुमर्हति TātpaṬ.(Vā.) 256.1 (*on* i. 1.23); तस्यानुनासिकत्वादिभेदभिन्नस्य ··· सामान्यभावानुपपत्तेः Bhām. 243.10 (*on* i. 3.28); तत्तत्समानाधिकरणोदात्तत्वानुनासिकत्वादीनां च भेदमाश्रित्येदं बोध्यम् LaŚabdeŚe. i. 26.8.

अनुनासिकत्वादिवत् (anunāsikatvādi-vat) *adv.* like nasality etc. तद्व्यवस्था त्वनुनासिकत्वादिवल्लक्ष्यानुरोधेनैवेति बोध्यम् LaŚabdeŚe. ii. 61.1.

अनुनासिकत्वाप्रतिज्ञान (anunāsikatvāpratijñāna) *n.* absence of the express tenet (in a system) regarding nasality उकारस्यानुनासिकत्वाप्रतिज्ञानात् Nyās. i. 214.5 (*on* i. 3.5); Prasā. ii. 93.9.

अनुनासिकत्वाभाव (anunāsikatvābhāva) *m.* absence of nasality ल्युडादावुकारस्यानाकाम्यामेव निवृत्तिरिति न तस्येत्संज्ञा, अनुनासिकत्वाभावात् LaŚabdeŚe. i. 301.7.

अनुनासिकदीर्घत्व (anunāsikadīrgha-tva) *n.* the state of being nasalised and protracted अनुनासिकदीर्घत्वं प्रयोजनम् CaturA.(Śau.) 4.119.

अनुनासिकनित्यता (anunāsikanitya-tā) *f.* the state of invariably having a nasal (consonant) चिन्मात्रमिति। अत्रानुनासिकनित्यता निपातनात् LaŚabdeŚe. ii. 47.15.

अनुनासिकनिमित्त (anunāsika-nimitta) *n.* [Loc.] on account of (being followed by) a nasal (suffix) विश्न इत्यादावनुनासिकनिमित्त आङ्गश्छकारस्य शकारः स्यात् PariVṛ.(SI.) 122.10.

अनुनासिकनिषेध (anunāsika-niṣedha) *m.* prohibition of nasalisation 'ईदूदेद्द्विवचनं प्रगृह्यम्' इत्यस्य अप्रगृह्यस्येति प्लुतस्यानुनासिकनिषेधे कर्तव्ये PāṇiTaVāNaMā. 105.12.

अनुनासिकपक्ष (anunāsika-pakṣa) *m.* view regarding the (occurrence of) nasal sound यदा चैकीयमतेन मकारस्लोपस्तदा त्वनुनासिकपक्षे त्वेकसकारकः Pradī. vii. 155.10 (*on* viii. 3.5, 6, 12); अनुनासिकपक्षेऽर्धो बिन्दुः Prasā. i. 97.21; अनुनासिकपक्षे अनुस्वारापत्तिर्दुर्वारा LaŚabdeŚe. i. 9.6; i. 135.3.

अनुनासिकपर (anunāsika-para) *adj.* followed by a nasal sound, having a nasalised element subsequently अनुनासिकपरस्य विशब्दस्य ग्रहणं न चात्रानुनासिकपरो विशब्दः ··· अनुनासिकः परोऽस्मात् सः ···। अनुनासिकः परोऽस्मिन् सः MahāBh. iii. 45.10 (*on* vi. 1.67); अनुनासिकपरयोर्युवोर्ग्रहणं न चैतावनुनासिकपरौ MahāBh. iii. 236.22 (*on* vii. 1.1); न तु अनुनासिकपरः Pradī. v. 66B.20 (*on* vi. 1.67); vi. 5.26 (*on* vii. 1.1); अनुनासिकपरस्य वेर्ग्रहणमिति भाष्ये उक्तम् LaŚabdeŚe. i. 301.2.

अनुनासिकपरत्व (anunāsikapara-tva) *n.* the state of being followed by a nasal sound, the state of having a nasalised element subsequently वेर्लोपे दर्विजागृव्योःप्रतिषेधोऽनुनासिकपरत्वात् Vār. 1 *on* P. vi. 1.67; MahāBh. iii. 45.9 (*on* vi. 1.67); अनुनासिकपरत्वात्सिद्धम् Vār. 3 *on* P. vii. 1.1; अनुनासिकपरत्वादिति नैवं विज्ञायते अनुनासिकः पर आभ्यां ताविमावनुनासिकपरौ अनुनासिकपरत्वादिति MahāBh. iii. 237.2 (*on* vii. 1.1); अनुनासिकपरत्वाभावात् मा भूल्लोपः Pradī. v. 67A.5 (*on* vi. 1.67); vi. 10.18 (*on* vii. 1.1)

अनुनासिकपरसवर्णविधान (anunāsikaparasavarṇa-vidhāna) *n.* statement regarding homogeneous sounds followed by nasal sounds अनुनासिकपरसवर्णविधाने हि स्थानेऽन्तरतम इति परिभाषोपस्थानाद्दोषाभावः Pradī. i. 126A.1 (*on* ŚivSū.(Gr.) 5)

अनुनासिकपर्युदास (anunāsika-paryudāsa) *m.* exclusion or negation of (a rule prescribing) nasalisation अनुनासिकपर्युदासो न सिध्यति PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1.11; अनुनासिकपर्युदासश्च कार्यकालपक्षे PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1.12.

अनुनासिकप्रतिज्ञा (anunāsika-pratijñā) *f.* express tenet (in a system) regarding nasal sounds अनुनासिकप्रतिज्ञायाः फलं दर्शयति Nyās. i. 28.10 (*on* i. 1.0)

अनुनासिकप्रतिज्ञानसामर्थ्य (anunāsikapratijñāna-sāmarthya) *n.* force of the express tenet (in a system) regarding nasal sounds रोरुकारस्यानुनासिकप्रतिज्ञानसामर्थ्यादसिद्धत्वं न भवति PariVṛ.(SI.) 41.2.

अनुनासिकप्रतिबन्धार्थम् (anunāsikapratibandhārtham) *adv.* for the sake of opposition to a nasal sound तस्याप्यनुनासिकप्रतिबन्धार्थं पुनः संज्ञेति नानुनासिकः LaŚabdeŚe. i. 121.14.

अनुनासिकप्रदेश (anunāsika-pradeśa) *m.* (Gr.) region of the use of nasal sounds अनुनासिकप्रदेशाः KāśiVṛ. *on* i. 1.8 = KātanVṛ. *on* i. 1.13; अनुनासिकप्रदेशाः 'आङोऽनुनासिकश्छन्दसि' इत्येवमादयः Prasā. i. 24.18.

अनुनासिकप्रधानत्व (anunāsikapradhāna-tva) *n.* the state of having nasal sound as chief or principal अनुनासिकप्रधानत्वादिति हि तदर्थः Pradī. vi. 10.19 (*on* vii. 1.1)

अनुनासिकप्रसङ्ग (anunāsika-prasaṅga) *m.* undesired occurrence of nasalisation अष्टन्जनादिपथिमथ्यात्वेष्वान्तरतम्यादनुनासिकप्रसङ्गः Vār. 1 *on* P. vii. 2.84.

अनुनासिकभेद (anunāsika-bheda) *m.* variety (arising) due to nasal (pronunciation) ह्रस्वदीर्घप्लुतत्वाच्च त्रैस्वर्योपनयेन च। अनुनासिकभेदाच्च संख्यातोऽष्टादशात्मकः ĀpiŚi. 6.2.

अनुनासिकमात्र (anunāsika-mātra) *n.* a nasal (i. e. a stem in a nasal sound) in general अनुनासिकस्येति वर्तमाने पुनरनुनासिकग्रहणमनुनासिकमात्रपरिग्रहार्थम् KāśiVṛ. *on* vi. 4.41; अनुनासिकमात्रस्य यथा स्यात् Nyās. ii. 535.10 (*on* vi. 4.41)

अनुनासिकयण् (anunāsika-yaṇ) *adj.* possessed of (or substituted by) the nasal *yaṇ* (i. e. semivowels *y, v, r, l*) इह युवोरनुनासिकयणोः प्रत्यययोः ··· ग्रहणम् Nyās. ii. 613.5 (*on* vii. 1.1); अनुनासिकयणोरिति। अनुनासिको यण् ययोरिति बहुव्रीहिः Nyās. ii. 613.12 (*on* vii. 1.1)

अनुनासिकलक्षण (anunāsika-lakṣaṇa) *adj.* characterised by a nasal sound तत्राथेन नियमेनान्तरङ्गोऽप्यनुनासिकलक्षणो दीर्घो निवर्त्यते Pradī. v. 276B.14 (*on* vi. 4.13)

अनुनासिकलोप (anunāsika-lopa) *m.* elision of a nasal sound or letter अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्यादीनाम् अनुनासिकलोपो झलि क्ङिति P. vi. 4.37; Vār. 1 *on* P. vi. 4.37; MahāBh. iii. 196.6 (*on* vi. 4.37); PrakriKau. ii. 277.7; ii. 507.9; Prasā. ii. 362.22; ii. 405.18; SiddhāKau. 414A.21 (*on* ii. 4.79); 440B.7 (*on* vii. 3.94); LaŚabdeŚe. ii. 790.4; अनुनासिकलोपो ह्लिलोपाल्लोपयोजेभावश्च Vār. 6 *on* P. vi. 4.22; सनोतेरनुनासिकलोपादात्त्वं विप्रतिषेधेन Vār. 1 *on* P. vi. 4.42; अनुनासिकलोपः परनिमित्तकः MahāBh. i. 142.9 (*on* i. 1.57); ii. 61.25 (*on* iii. 1.79); iii. 187.6 (*on* vi. 4.22); णौ मृगरमणे इत्यनुनासिकलोपः CāndraVṛ. *on* vi. 1.56; प्रत्ययलक्षणेन झलीत्यनुनासिकलोपो न भवति KāśiVṛ. *on* i. 1.62; *on* i. 2.14; अनिदितामित्यादिना अनुनासिकलोपः Nyās. i. 45.23 (*on* i. 1.4); लङ्गिकम्पयोरुपतापशरीरविकारयोरुपसंख्यानमित्यनुनासिकलोपः DhātuPra. 1.140 (18.11); सञ्जेरिमह इत्यत्रानिदितां हल इत्यनुनासिकलोपः प्रसज्येत PariVṛ.(SI.) 19.5; क्तिचि परे अनिटां वनतितनोत्यादीनां दीर्घानुनासिकलोपौ न स्तः PrakriKau. ii. 508.2; ii. 406.3; आगम्य। 'वा ल्यपि' इत्यनुनासिकलोपः Prasā. i. 46.9; i. 669.13; ii. 588.3; जङ्गहि जहीत्यत्र अनुनासिकलोपस्य जादेशस्य स्वनिमित्तककार्याभावः PāṇiTaVāNaMā. 47.3; पृषोदरादित्वादनुनासिकलोपः SiddhāKau. 387B.21 (*on* iii. 1.47); 498A.13 (*on* vi. 4.40); 513B.13 (*on* iii. 2.164); 'आप्नीय' इत्यादौ नानुनासिकलोप इति स्पष्टं भाष्ये LaŚabdeŚe. i. 247.1.

अनुनासिकलोपनिर्देश (anunāsikalopa-nirdeśa) *m.* indication or mention of the elision of a nasal sound अनुनासिकलोपनिर्देशो यङ्लुक्यप्यनुनासिकलोपार्थः — दन्दशीतीति PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1.24.

अनुनासिकलोपनिषेधार्थ (anunāsikalopaniṣedhārtha) *adj.* meant for the negation of the elision of a nasal sound इकारस्येत्त्वममंस्तेत्यादौ 'अनिदिताम्' — इत्यनुनासिकलोपनिषेधार्थम् Prasā. ii. 29.8.

अनुनासिकलोपप्रतिबन्धार्थ (anunāsikalopapratibandhārtha) *adj.* meant for the prevention of the elision of a nasal sound इत्संज्ञकेकारस्य तासेः करणमित्यर्थः। अनुनासिकलोपप्रतिबन्धार्थम् Nyās. i. 254.11 (*on* iii. 1.33); i. 524.17 (*on* iii. 1.33)

अनुनासिकलोपप्रतिबन्धार्थता (anunāsikalopapratibandhārthatā) *f.* the state of being meant for the prevention of the elision of a nasal sound केन पुनरभिसन्धिना जयादित्यस्तासेरिकारस्यानुनासिकलोपप्रतिबन्धार्थतां कृतवान् Nyās. i. 524.22 (*on* iii. 1.33)

अनुनासिकलोपप्रतिषेधार्थ (anunāsikalopapratiṣedhārtha) *adj.* meant for the prohibition of the elision of a nasal sound स्यतासी प्रत्ययौ भवतः। ··· इदित्करणमनुनासिकलोपप्रतिषेधार्थम्। मन्ता KāśiVṛ. *on* iii.

1.33; PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1.33; *on* P. iii. 1.80; इकारोऽनुनासिकलोपप्रतिषेधार्थः मन्तेत्यादिषु Prasā. ii. 40.7.

अनुनासिकलोपाभाव (anunāsikalopābhāva) *m.* absence of the elision of a nasal sound क्रुञ्चेरनुनासिकलोपाभावः। क्रुङ् CāndraVṛ. *on* i. 2.49.

अनुनासिकलोपार्थ (anunāsikalopārtha) *adj.* meant for the elision of a nasal sound भावकर्मणोरात्मनेपदे 'अनुदात्तोपदेश' इत्यनुनासिकलोपार्थमेतत् स्यात् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 2.9; (लुप° … °दशगृभ्यो भावगर्हायाम्) दंश दशने। अनुनासिकलोपनिर्देशो यङ्लुक्यप्यनुनासिकलोपार्थः – दन्दशीति PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iii. 1.24.

अनुनासिकलोपोदाहरण (anunāsikalopodāharaṇa) *n.* example of the elision of a nasal sound सनोतेरात्त्वं वक्ष्यतीति। तेन तस्यानुनासिकलोपोदाहरणं न भवतीति भावः Nyās. ii. 533.16 (*on* vi. 4.37)

अनुनासिकवकार (anunāsika-vakāra) *m.* nasal phoneme *v* अनुनासिकवकारस्येदमनुकरणं वेरिति Pradī. v. 67A. 30 (*on* vi. 1.67)

अनुनासिकवचन (anunāsika-vacana) *n.* statement regarding nasalisation सिद्धं तूपदेशेऽनुनासिकवचनात् Vār. 2 *on* P. i. 3.2; एतत्सिद्धं तु युवोरनुनासिकवचनादिति MahāBh. ii. 154.7 (*on* iii. 3.107)

अनुनासिकवत् (anunāsika-va(n)t) *adj.* possessed of nasalisation (एकीभावे) अनुनासिकवत्यनुनासिकम् VājaPrāti. 4.53; अनुनासिकवतां त्रयाणां शरः खयः। इति कद्वित्वे षट्र् SiddhāKau. 31B.8 (*on* viii. 3.34)

अनुनासिकविकल्प (anunāsika-vikalpa) *m.* option of a nasal sound पदान्तलक्षणोऽनुनासिकविकल्पो यथा स्यादिति Prasā. i. 574.10; नञो विंशत्या सह समासे कृते एकशब्देन सह तृतीयेति योगविभागात्समासः, अनुनासिकविकल्पः … एकान्नविंशतिः — एकादूनविंशतिः SiddhāKau. 187B. 3 (*on* vi. 3.76)

अनुनासिकविकल्पन (anunāsika-vikalpana) *n.* option of nasalisation पक्षे चयो द्वितीयादेशात्त्रीणि रूपाणि वर्धन्त एव। ऊह्ममेषां द्विर्वचनानुनासिकविकल्पनात् SiddhāKau. 105A. 3 (*on* viii. 2.68)

अनुनासिकविकल्पपक्ष (anunāsikavikalpa-pakṣa) *m.* view regarding the option of a nasal sound अनुनासिकविकल्पपक्षे। एकादूनविंशतिः PrakriKau. i. 574.3.

अनुनासिकविधान (anunāsika-vidhāna) *n.* prescription of nasalisation अनुनासिकविधानं त्वादेशस्य सानुनासिकत्वार्थं स्यात् Nyās. ii. 280.14 (*on* vi. 1.126); अत्र अनुनासिकविधानमर्थवत् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3.2; भाष्ये त्वनुनासिकविधाने प्रतिपत्तिलाघवाय तस्यैवोच्चारणे कार्ये तदनुच्चारणात् शुद्धस्यैव विधानम् LaŚabdeŚe. i. 316.12.

अनुनासिकविधानसामर्थ्य (anunāsikavidhāna-sāmarthya) *n.* force of the prescription regarding nasalisation ननु चानुनासिकविधानसामर्थ्यादेव न भविष्यति (इत्संज्ञा) Nyās. i. 212.1 (*on* i. 3.2); तस्मादणोऽप्रगृह्यस्य इत्संज्ञायामेव विधेयायामनुनासिकविधानसामर्थ्यादेवात्र लोपो न भविष्यति PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3.2.

अनुनासिकविधि (anunāsika-vidhi) *m.* prescription regarding the nasal sound प्लुतः, अनुनासिकपर्युदासे तु सिद्धः … न सोऽनुनासिकविधिं प्रति स्थानी PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1.11; अनुनासिकविधौ सवर्णग्रहणापकर्षेण सवर्णोऽनुनासिकः LaŚabdeŚe. ii. 255.3.

अनुनासिकविशिष्ट (anunāsika-viśiṣṭa) *adj.* characterised by nasalisation यद्यपि भाव्यमानोऽण् सवर्णान्न गृह्णाति … तथाप्यनुनासिकविशिष्टस्योच्चारणात् Nyās. ii. 677.21 (*on* vii. 1.85); अयं ह्यकारः … नानुनासिकविशिष्टः Nyās. ii. 677.23 (*on* vii. 1.85); उकारस्यानुनासिकविशिष्टस्योपादानान्मतुपैवायं निर्देशः PariVṛ.(Sī.) 181.2; 41.6.

अनुनासिकव्यावृत्ति (anunāsika-vyāvṛtti) *f.* elimination of nasalisation वाच्यवृत्त्यानुनासिकव्यावृत्तेस्तेनालाभात् LaŚabdeŚe. i. 318.12.

अनुनासिकसंज्ञ (anunāsika-sañjña) *adj.* having the technical term *anunāsika* मुखसहिता नासिका मुखनासिका तया य उच्चार्यते वर्णः सोऽनुनासिकसंज्ञो भवति KāśiVṛ. *on* i. 1.8; ङ ञ ण न म। इत्येते वर्णा अनुनासिकसंज्ञा भवन्ति KātanVṛ. *on* i. 1.13.

अनुनासिकसंज्ञा (anunāsika-sañjñā) *f.* technical term *anunāsika* अनुनासिकसंज्ञायामितरेतराश्रय उक्तम् Vār. 1 *on* P. i. 1.8.

अनुनासिकस्थान (anunāsika-sthāna) *adj.* having a place of articulation (homogeneous with that) of nasals यस्माद्यमा अनुनासिकस्थानाश्चत्वारः सन्तो विंशतिस्थानिनां सरूपा लक्ष्यन्ते ṚPrāti. 6.8(6); *n.* place of (occurrence of) a nasal अनुनासिकस्थानेऽपि निरनुनासिक एव, विधीयमानत्वे न सवर्णाग्राहकत्वात् LaŚabdeŚe. i. 66.19.

अनुनासिकस्थानिक (anunāsikasthān-ika) *adj.* having or coming in the place of (occurrence of or substitutiing) a nasal sound समानविचारत्वात्प्रकरणान्तरविहितमपि अनुनासिकस्थानिकमाकारमिहैवोपन्यस्यति — अष्टत्रिति Pradī. vi. 153.16 (*on* vii. 2.83)

अनुनासिका (anu-nāsikā) *f.* **1** nasalised semivowel अन्तस्थासु तां तामनुनासिकाम् ĀśvaŚS. I. i. 2.17; अन्तःस्थासु रेफवर्जं परासु तां तां पदादिष्वनुनासिकां तु ṚPrāti. 4.3; **2** (Arch.) a small vestibule युक्त्या हारादि यथा सर्वे(र्वा) चानुकूलानुनासिका MānaSā. 27.22.

अनुनासिकाकार (anunāsikākāra) *m.* nasalised *a* अनुनासिकाकारादीनां नासिकास्थानं नोक्तं मूले LaŚabdeŚe. i. 29.21.

अनुनासिकाकारनिवृत्ति (anunāsikākāra-nivṛtti) *f.* suspension of nasalised *a* अच्छाछादनमित्यादौ पररूपत्वेनानुनासिकाकारनिवृत्तेः प्रयोजनत्वात् PariVṛ.(Sī.) 90.18.

अनुनासिकात्त्व (anunāsikāt-tva) *n.* the state of being (the substitution of) *ā* for a nasal sound यणादेशे युलोपेत्वानुनासिकात्त्वप्रतिषेधः Vār. 25 *on* P. i. 1.57; MahāBh. i. 150.13 (*on* i. 1.57); i. 150.17–18 (*on* i. 1.57)

अनुनासिकादि (anunāsikādi) *adj.* **i** beginning with a nasal consonant रेफकारकारपरः प्रकृत्या …। सेति चास्य परिपन्नोपधा चेत् संयोगस्य चाप्यनुनासिकादेः ṚPrāti. 5.11; ज्वरादीनामुपधावकारयोरूठ् स्यात् क्वौ झलादावनुनासिकादौ च प्रत्यये SiddhāKau. 443B.12 (*on* vi. 4.20); **ii** nasal element etc. अनुनासिकादीनां तु धर्माणां युगपदनेकवक्त्रुच्चारिते वर्णे समवेतानां कथमेकवर्णविषयत्वम् ŚāstrDī. 93.9 (*on* i. 1.5) [*m.* a compound letter commencing with a nasal, MW.; APTE]

अनुनासिकादेश (anunāsikādeśa) *m.* substitute in the form of a nasalised vowel आङोऽनुनासिकादेशोऽचि प्रकृत्या PrakriKau. ii. 701.10.

अनुनासिकाद्यापत्ति (anunāsikādy-āpatti) *f.* undesired contingency of nasalisation etc. रुत्वपक्षे चानुनासिकाद्यापत्तिर्दोषत्वेन नोक्ता LaŚabdeŚe. i. 134.11.

अनुनासिकानुस्वारागम (anunāsikānusvārāgama) *m.* augment of *anusvāra* for nasal consonants (*n* and *m*) उपधारञ्जनम् — अनुनासिकानुस्वारागमरूपम् LaŚabdeŚe. i. 134.8.

अनुनासिकान्त (anunāsikānta) *adj.* (stem) ending in a nasal consonant अनुनासिकान्ताद्धातोः कृतात्वात्प्रत्ययलोपिनः APrāti. 75; नुगतोऽनुनासिकान्तस्य P. vii. 4.85; अतोऽन्तोऽनुस्वारोऽनुनासिकान्तस्य Kātan. iii. 3.31; विटि वनि च प्रत्यये परतोऽनुनासिकान्तस्याङ्गस्याकार आदेशो भवति KāśiVṛ. *on* vi. 4.41; अथानुनासिकान्ता आत्मनेपदिनः DhātuPra. 1. 432–433 (36.7); अनुनासिकान्तस्यादन्ताभ्यासस्य नुगागमः स्याद्यङ्यङ्लुकोः PrakriKau. ii. 354.2; ii. 507.8; अनुनासिकान्तानामेषां वनतेश्च लोपः स्याज्झलादौ क्ङिति परे SiddhāKau. 390B.12 (*on* vi. 4.37); 438B.3 (*on* vii. 4.85); अनुनासिकान्तस्योपधाया दीर्घः स्यात् क्वौ झलादौ च क्ङिति SiddhāKau. 448B.1 (*on* vi. 4.15) [*m.* a radical ending in a nasal, MW.]

अनुनासिकाभाव (anunāsikābhāva) *m.* absence of a nasal sound अनुनासिकाभावादेवानुनासिकलोपो न भविष्यति MahāBh. ii. 62.1 (*on* iii. 1.79); अनुनासिकाभावपक्षे रोः पूर्वस्यानुस्वारागमः PrakriKau. i. 96.7; गकारोच्चारणं प्रत्यये भाषायामित्यनुनासिकाभावाय LaŚabdeŚe. ii. 354.11.

अनुनासिकार्थ (anunāsikārtha) *adj.* meant for the nasal sound (as an augment) अनुनासिकार्थोऽयमारम्भः Nyās. ii. 878.9 (*on* vii. 4.86)

अनुनासिकोकार (anunāsikokāra) *m.* (indicatory) sound *u* causing nasalisation सूत्रं तु सर्वादिपठितेऽनुनासिकोकारविशिष्टे भवतुशब्दे चरितार्थमिति वाच्यम् LaŚabdeŚe. i. 344.21.

अनुनासिकोच्चारणाभाव (anunāsikoccāraṇābhāva) *m.* absence of the utterance of a nasal sound ननु शास्त्रे अनुनासिकोच्चारणाभावात् तत्त्वज्ञानं दुर्लभम् LaŚabdeŚe. i. 22.21.

अनुनासिकोदय (anunāsikodaya) *m.* rise or following of a nasal sound नियुक्तमार्ष्यन्यतरेण (वचनेन) लुप्यते। मकारलोपे विकृतस्वरोपधे तृतीयभावे प्रथमस्य च ध्रुवम्। विपर्ययो वेतरथाभ्युपेयुषां तथोभयेषामनुनासिकोदये ṚPrāti. 11.24.

अनुनासिकोपध (anunāsikopadha) *adj.* [*f.* -ā] having a nasalised (vowel) as the penultimate सचादयो या विहिता विवृत्तयः प्लुतोपधान्ता अनुनासिकोपधाः ṚPrāti. 2.32; अनुनासिकोपधोऽच्शब्दः करिष्यते MahāBh. iii. 249.23 (*on* vii. 1.25)

अनुनासिकोपधत्व (anunāsikopadha-tva) *n.* the state of having a nasalised (vowel) as the penultimate पुंश्चलूमित्यनुनासिकोपधत्वात्। अनुस्वारागमत्वादित्येके VājaPrāti. 5.43; सिद्धमनुनासिकोपधत्वात् Vār. 2 *on*

P. vii. 1.25; MahāBh. iii. 48.23 (*on* vi. 1.69); ङित्त्वाभावेऽदादेशे पूर्वसवर्णदीर्घमाशङ्क्यानुनासिकोपधत्वादिति समाहितम् LaŚabdeŚe. i. 299.22.

अनुनासिक्य (anunāsik-ya) *adj.* produced in the nose, nasal कण्ठादुत्तिष्ठते षड्जः शिरसस्त्वृषभः स्मृतः। गान्धारस्त्वनुनासिक्य उरसो मध्यमः स्वरः NāraŚi. i. 5.5 (comm. मुखेनानुगता नासिका अनुनासिकायां भवः); ङञणनमा अनुनासिक्याः Ind. St. 4.122.

अनुनिक्रम् (anu-nikram-) I. P. **Ai** to walk in the footsteps of, to follow षट् पुदान्यनु नि क्रामति षड्हं वाङ् नाति वदति TaiS. VI. i. 8.1; दक्षिणेन पदा दक्षिणानि पदान्यनुनिक्रामति KāṭhS. 24.4 (ii. 92.16); ŚatBr. III. iii. 1.1; BaudhŚS. iii. 89.12; षट् पदान्यनुनिक्रामति दक्षिणेन पदा ĀpaŚS. x. 22.11; HirŚS. vii. 2.24 (626.27); VaikhāŚS. 12.16; **Aii** to follow (in speech) स यो नो वाचं व्याहृतां मिथुनेन नानुनिक्रामात् स सर्वं पराजयातै ŚatBr. I. v. 4.6; गृहपतिमेवाध्वर्युरुच्चैः कृष्णाजिने वाचयति तदेवेतरेऽनुनिक्रामन्ति BaudhŚS. ii. 246.12; **B** to step along (the quarters) दिशोऽनुनिक्रामति मनसा MānŚS. 187.22.

अनुनिक्रमण (anu-nikramaṇa) *n.* walking behind सोमक्रयण्यै पदस्यानुनिक्रमण इति BaudhŚS. iii. 89.11; cf. **अनुनिष्क्रमण.**

अनुनिक्रान्ततर (anunikrānta-tara) *adj.* better followed (in tradition) यावत्पार्ष्णिग्यै श्वेतमित्येकेषामेतदेव सदन्येषामनुनिक्रान्ततरं भवति BaudhŚS. iii. 209.10.

अनुनिक्ष् (anu-nikṣ-) I. P. to pierce, to stab along याः पार्श्वे उपर्षन्त्यनुनिक्षन्ति पृष्टीः … निर्द्रवन्तु बहिर्बिलम् AV. ix. 8.15; AV.(P.) xvi. 75.5.

अनुनिक्षिप्तचक्षुस् (anunikṣipta-cakṣus) *adj.* who has cast a glance towards (the sound) तद्ध्वनेरनुनिक्षिप्तचक्षुः क्षितिपतिः पुरः। … युवानमेकम् … ऐक्षत PāṇḍaC. 1.88.

अनुनिगद् (anu-nigad-) I. P. to recite afterwards ब्रह्म क्षत्रमित्यनुनिगदति MānŚS. 135.18; 213.11; VārāŚS. III. iii. 1.19.

अनुनिघ्नत् (anu-nighnat) *adj.* striking continuously यदि घ्नन्ति ततः संप्रेष्यत्यपिधाय मुखं दक्षिणापदीं प्रत्यक्शिरसीं घ्नतेति निहन्यमानायाः सव्यानि जानून्यनुनिघ्नन्तः पांसूनवमृजन्ते HirPiMe. i. 1.5.

अनुनितुद् (anu-nitud-) VI. P. to push afterwards, i.e. to repeat (in chanting) यत्र वै देवा इन्द्रियं वीर्यं रसमपश्यंस्तदनुन्यतुदन् PañcBr. xiii. 7.10; xv. 1.6.

अनुनिधा (anu-nidhā-) III. P. (*caus.*) to cause to deposit or fix in तत् … स्थालीषु वा सतेषु वानुनिधापयेत् BaudhŚS. iii. 121.10; कर्णवेधे …। स्नेहाक्तं सूच्यनुस्यूतं सूत्रं वानुनिधापयेत्।… कर्णे ViṣṇuDhaP. ii. 52.82.

अनुनिधानम् (anunidhānam) *adv.* after putting down एकैकं वानुनिधानमुभयतः परिषिञ्चेत् GobhiGS. i. 4.7 (*but* comm. निधानमनु लक्ष्यीकृत्य)

अनुनिधाय (anu-nidhāya) *ger.* having preserved afterwards यजमान एवैतमर्धमासमनुनिधाय सांनाय्यं भक्षयेत् BaudhŚS. iii. 177.11.

अनुनिधायम् (anunidhāyam) *absolutive* having kept back or aside एतेनैवास्यै मन्त्रेणावदानानां प्राश्याथेतरदप्स्वनुप्रहरेदिति बौधायनोऽनुनिधायमेनामद्यादित्याञ्जीगविः BaudhŚS. ii. 180.8.

अनुनिनर्द् (anu-ninard-) I. P. to follow or imitate the prolated (kind of) chanting नाना प्रस्तावो नाना निधने हिंकारोऽन्तरेण। तस्मान्नेतर इतरमनुनिनर्दति …। एतेन हि तद् विहृतम् JaimiBr. 1.254.

अनुनिनी (anu-ninī-) I. P. **i** to pour afterwards गार्हपत्यस्यैवोष्णं भस्म निरुह्य तस्मिन्नेनत्तूष्णीं निनयेत्।… अद्भिरनुनिनयेत्। अद्भिरेवैनदाप्नोति JaimiBr. 1.55; **ii** to pour or apply along समस्तेनैवास्य मन्त्रेण पदपांसून् हृत्वोत्तरवर्ग्ये आवपेदथ तूष्णीमुरस्यनुनिनयेत् BaudhŚS. iii. 152.2.

अनुनिनीषा (anu-ninīṣā) *f.* **i** desire to persuade न्यपतदनुनिनीषयैव भास्वानरुणदलाङ्गुलिपादपद्ममूले HarVi. 28.68; **ii** desire to please आर्षभिः पर्यणैषीत्ताः पित्रोरनुनिनीषया PariPar. 2.154.

अनुनिनीषु (anu-ninīṣu) *adj.* desirous of propitiating तम् … क्षितीन्द्रोऽनुनिनीषुरूचे Bhaṭṭi. 2.51.

अनुनिनेतवै (ánu-nínetavaí) *inf.* for pouring down अथ यदि पृषदाज्यं स्कन्देत्तदद्भिरनुनिनेतवै ब्रूयात् ŚatBr.(K.) V. vii. 4.9.

अनुनिपत् (anu-nipat-) I. P. (*caus.*) to make to lie down उपांशुसवनमादाय … एनम् … पवित्रेण वा पाणिनैव प्रध्वंस्यानुनिपातयति ŚatBr.(K.) V. i 1.22.

अनुनिपतत् (anu-nipatat) *adj.* falling or rushing towards मुखमनुनिपतन्तं वारयन्ती द्विरेफम् … इयं करेण। तमपि तदभिभूतम् … धुनीते CaitaCan. 76.7(3)

अनुनिपद् (anu-nipad-) IV. Ā. to lie down along इन्द्रः … (महावीरम्) तमन्वङ्ङनुन्यपद्यत ŚatBr. XIV. i. 1.12; उदपात्रं चर्मणि निदधाति।… सा पत्यावनुनिपद्यते KauśiSū. 60.35.

अनुनिभञ्जन (anu-nibháñjana, anu-níbhañjana) *n.* subsequent destruction आ मिनोति नि भज्यते। तस्या अनुनिभञ्जनम्। वरुणो याति वस्वभिः ṚV.(Khila.) v. 15.11; आमिनोनिति भद्यते। तस्य अनु निभञ्जनम् AV. xx. 131.2.

अनुनियमनशील (anuniyamana-śīla) *adj.* habitually observing restraint in accordance (with prescribed rules) अनुनियमनशीलो यो भजत्युक्तकाले स लभत इह शीघ्रं साधु चित्तप्रसादम् SarvaVeSāSam. 372.

अनुनियान (anu-niyāna) *adj.* following or going after, dependent तद् ब्रध्नस्य विष्टपं गच्छन्ति, तत् स्वाराज्यं गच्छन्ति, तदन्यस्याननुनियाना भवन्ति JaimiBr. 2.353.

अनुनियुक्ता (anu-niyuktā) *adj.* (*f.*) put up to, assigned to परिव्ययार्थकर्शितया मात्रैवानुनियुक्ता भविष्यति PādaTā. 33.13.

अनुनियुज् (anu-niyuj-) VII. P. to harness, to make subordinate to or dependent क्षत्रं वा इन्द्रो विण्मरुतः क्षत्रायैव विशमनुनियुनक्ति KāṭhS. 10.11 (i. 139.1); 29.9 (ii. 178.16); KapiKaS. 46.3 (277.7); ब्रह्मण्येव तत्क्षत्रमनुनियुनक्ति AitBr. 10.1(258); मरुतो वै देवानां विशो विशमेवास्मा अनुनियुनक्ति PañcBr. vi. 10.10; xix. 16.6; एवमेवैतत् पूर्वेषु स्तोत्रेषु षोडशिनमनुनियु[न]क्त्यनिर्मार्गाय JaimiBr. 1.201; स यथा प्रष्टिं प्रष्टियुगाय नियुज्यादेवमेवैतत् पूर्वस्मिंस्त्रियह उत्तरं त्र्यहम् अनुनियुनक्ति JaimiBr. 3.59.

अनुनिरीक्षित (anu-nirīkṣita) *adj.* looked at subsequently अव्रतः … शुना दष्टो भवेद् द्विजः। प्रणिपत्य भवेत्पूतो विप्रैश्चक्षुर्निरीक्षितः (v. l. विप्रैश्चानुनिरीक्षितः) ParāSm. 5.5.

अनुनिरुप्य (anu-nirupya) *adj.* [P. iii. 1.126] to be allocated and offered successively संवत्सरेऽनुनिरुप्यं संवत्सरेणैवैनं शमयति KāṭhS. 8.8 (i. 92.12); हवींषि …। संवत्सरेऽनुनिरुप्याणि KapiKaS. 7.3 (74.13)

अनुनिर्गत (anu-nirgata) *adj.* who has departed after (someone) लक्ष्मणश्चापि धन्योऽसौ यो राममनुनिर्गतः Rāmā. ii. App. I. 23(82) (better *adn.*)

अनुनिर्जिहान ('anu-nirjihāna) *adj.* proceeding out or issuing forth स सत्त्वमेवं परितोऽपि पश्यन्स्तम्भस्य मध्यादनु निर्जिहानम् BhāgP. vii. 8.19.

अनुनिर्दह् (anu-nirdah-) I. P. to burn down in succession तेषां पन्नानामधमा तमांस्यग्ने वास्तून्यनुनिर्दह त्वम् AV. ix. 2.9; AV.(P.) xvi. 76.8.

अनुनिर्दिश् (anu-nirdiś-) VI. P. to indicate, to refer to यत्किं चकर्थ कस्तच्चचारेतीति ह परोक्षाव्रतमनुनिर्दिदेश BaudhŚS. ii. 374.18.

अनुनिर्देश (anu-nirdeśa) *m.* **i** reference (given) in sequence (i.e. in the same order as before) भूयसामुपदिष्टानामर्थानामसधर्मणाम्। क्रमशो योऽनुनिर्देशो यथासंख्यं तदुच्यते Kāvyālaṅ.(Bh.) 2.89; KāvyālaṅSāSaṁ. 3.2; Ekāva. 8.50 (304.5); **ii** a subsequent mention उद्दिष्टस्य प्रतिपक्षतयानुनिर्देशो वैधर्म्यम् AlaṅkāRa. 25.

अनुनिर्द्रु (anu-nirdru-) I. P. to run away पराचीमनु संवतं पराच्यनु[निर्]द्रव AV.(P.) xv. 23.8.

अनुनिर्मिता (anu-nirmitā) *adj.* (*f.*) built or constructed afterwards पुष्पमण्डपिकां नागप्रतिमामनुनिर्मिताम्। विलोक्य…अवदद् नृपपुंगवः MalliC. 5.8.

अनुनिर्वप् (anu-nirvap-) I. P. to allocate and offer (an oblation) afterwards (i.e. subsequently or additionally) आग्निवारुणमेकादशकपालमनुनिर्वपेत् TaiS. I. v. 2.5; II. iii. 12.2; एताम्। इष्टिमपश्यन् … तां पौर्णमासं संस्थाप्यानुनिरवपन् TaiS. II. v. 4.2; BaudhŚS. ii. 328.6; अग्नीषोमीयं पुरोडाशं द्वितीयमनुनिर्वपेत् MaiS. i. 6.8 (i. 99.12); यदग्नोऽनुनिर्वपेद् रुद्राय पशूनपिदध्यात् KāṭhS. 8.8 (i. 92.11); 8.10 (i. 94.2); KapiKaS. 7.3 (74.12); तं प्रजापतये भागमनुनिरवपन् KapiKaS. 8.1 (80.13); GopBr. ii.1.7 (149.7); तद्यत् पशौ पुरोळाशमनुनिर्वपन्ति AitBr. 6.8 (177); 7.1 (189); योऽग्निमाधत्ते। ऐन्द्राग्नमेकादशकपालमनुनिर्वपेत् TaiBr. I. i. 6.5; यद्देवत्यः पशुर्भवति। तद्देवत्यं पुरोडाशमनुनिर्वपति ŚatBr. III. viii. 3.1; XI. i. 3.1; यद्यनूबन्ध्ये पशुपुरोडाशमनु देविकाहवींषि निर्वपेयुः ĀśvaŚS. I. vi. 14.15; आग्निवारुणमेकादशकपालमनुनिर्वपति BaudhŚS. i. 171.6; VaikhāŚS. 1.20; पौष्णं चरुमनुनिर्वपेत् BaudhŚS. ii. 120.16; इन्द्राय वैमृधाय पुरोडाशमेकादशकपालमनुनिर्वपति BhārŚS. iii. 13.5; v. 14.3; v. 21.7; संस्थाप्य पौर्णमासीमिन्द्राय वैमृधाय पुरोडाशमेकादशकपालमनुनिर्वपति ĀpaŚS. iii. 15.1; v. 22.6;

viii. 19.6; xviii. 12.4; दशहविषं मृगारेष्टिमनुनिर्वपति ĀpaŚS. xx. 23.2; xxii. 8.4; अध्वर्युः …। व्रीहीणां पुरोडाशमनुनिर्वपति MānŚS. 55.10; 77.9; 158.4; हवींष्यनुनिर्वपति VārāŚS. II. ii. 4.24; पशुपुरोडाशं निरू(रु)प्य दैविकानि हवींष्यनुनिर्वपति HirŚS. ix. 6.16 (952.27); ऐन्द्राग्नमेकादशकपालमनुनिर्वपति VaikhāŚS. 1.16; 4.5; शरं कद्विन्दुकोष्ठैरनुनिर्वपति KauśiSū. 48.30; सा तदपवर्गे क्रियेत यथा संस्थाप्य पौर्णमासीं वैमृधमनुनिर्वपतीति SaṅkarKā. i. 1.16 (AOR Ed.); (pass.) to be allocated and offered afterwards अथ वै पशुमालभ्यमानं पुरोडाशो निरुप्यते (v.l. °शोऽनुनिरुप्यते) KauṣīBr. 10.5 (47.24); पशुं पुरोडाशोऽनुनिरुप्यते ŚatBr. III. viii. 3.2.

अनुनिर्वपण (anu-nirvapaṇa) *n.* allocation and offering subsequently वैमृधस्यानुनिर्वपण इति। सूत्रं बौधायनस्य BaudhŚS. iii. 176.1.

अनुनिर्वर्तनीयत्व (anunirvartanīya-tva) *n.* the state of being fit to be performed subsequently सोमस्याग्ने वीहीत्यनेन प्रधानम(? प्रधाना)नुनिर्वर्तनीयत्वमिति प्राप्ते ब्रूमः SaṅkarKāBh. 2.11 (*on* i. 1.1)

अनुनिर्वा (anu-nirvā-) II. P. to lose light or glow subsequently यतस्त्वदनुवर्ती खल्वयं त्वामेवास्तमयमानमन्वस्तमयिष्यते। निर्वाणं हि सवितारं तरणिमणिरप्यनुनिर्वाति AnargharRā. 4.46(7); निर्वाणमनुनिर्वाति तपनं तपनोपलः RājTa.(Ka.) 3.296 [to become extinct, go out after, MW.]

अनुनिर्वाप (anu-nirvāpa) *m.* subsequent libation (with clarified butter), APTE.

अनुनिर्वाप्य (anu-nirvāpyà, anu-nirvā́pya) *adj.* [*f.*-ā] (*iṣṭi* or oblation) to be taken out and offered subsequently or additionally स एतं वैमृधं पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यमपश्यत् … यद्वैमृधः पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यो भवति मृध एव तेन यजमानोऽप हते TaiS. II. v. 3.1; BaudhŚS. ii. 327.15; TaiS. II. v. 4.1; आमावास्यं वा अनुनिर्वाप्यम् ŚatBr. XI. i. 3.5; ŚatBr.(K.) III. ii. 2.5; ŚatBr. XI. i. 3.7; अपोनप्त्रीयं चरुं तृतीयसवनीयानामनुनिर्वाप्यं कुर्युः BaudhŚS. iii. 301.11; सर्वेषां वानुनिर्वाप्याणाम्। संतिष्ठते पुनराधेयम् BhārŚS. v. 21.9; एतं वानुनिर्वाप्यं कुर्वीत। एतमैन्द्रियावतमेव वा वैमृधस्य स्थाने नित्यमनुनिर्वाप्यं कुर्वीत ĀpaŚS. iii. 15.9; आदित्यं घृते चरुम् … धेनुदक्षिणं सर्वेषामनुनिर्वाप्याणां स्थाने वाजसनेयिनः समामनन्ति ĀpaŚS. v. 22.8; v. 29.9; आरम्भणीयानुनिर्वाप्या MānŚS. 115.10; अनुनिर्वाप्येषु भूयस्त्वेन तन्त्रनियमः MīmāSū. xii. 3.3; अनुनिर्वाप्याणां बहुत्वात् ŚābaBh. 2257.2 (*on* xii. 3.3); अनुनिर्वाप्याणां स्वाधर्म्यं पुरोडाशस्य प्रसङ्गित्वं विपरीतं वेति ŚāstrDī. 869.19 (*on* xii. 3.2); स्वाधर्म्यमनुनिर्वाप्येष्वस्ति नो वा बहुत्वतः NyāyMāVi. 687.6 (*on* xii. 3.2); न चैवमनुनिर्वाप्ये देविकाहविर्वत् … प्रयोगबहिर्भावानापत्तिः BhāṭṭDī. ii. 134.22 (*on* iv.3 .11); iv. 260.8 (*on* xii. 3.2); iv. 261.1 (*on* xii. 3.2); अनुनिर्वाप्याणां तन्त्रित्वम् MayūMāli. 869.20 (*on* xii. 3.2)

अनुनिर्वाप्यतन्त्रित्व (anunirvāpyatantri-tva) *n.* the state of having the (same) procedural technique as applied to the subsequent offering अनुनिर्वाप्यतन्त्रित्वे तु होतारं प्रत्येव … प्रैषापत्तेः BhāṭṭDī. iv. 261.15 (*on* xii. 3.2)

अनुनिर्वाप्यधर्म (anunirvāpya-dharma) *m.* nature (or procedure) of the offerings which are made subsequently अग्निचयने अग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमष्टौ देवसुवां हवींष्यनुनिर्वपति अत्र किम् … एकादश प्रयाजत्वादयो ग्राह्या उत अनुनिर्वाप्यधर्माः UpaParā. 45.22.

अनुनिर्वाप्या (anunirvāpyā) *f.* name of an *Iṣṭi*-sacrifice (i.e. subsequent offering) अनुनिर्वाप्यया वै देवा असुरानपाघ्नत KauṣīBr. 4.1 (14.13)

अनुनिर्वाप्याधिकरण (anunirvāpyādhikaraṇa) *n.* name of a section dealing with the additional or subsequent offerings अनुनिर्वाप्याधिकरणे च … अनुनिर्वाप्यधर्मग्रहे प्राप्ते UpaParā. 45.20.

अनुनिर्वृत् (anu-nirvṛt-) I. Ā. to come into being subsequently तस्य वै मथ्यमानस्य …। अङ्गारोऽनुनिर्वर्तते JaimiBr. 1.1.

अनुनिर्वेश (anu-nirveśa) *m.* inner part of the shelter or abode मृत्युश्च किंकराश्चैव विष्णुदूतैः प्रपीडिताः। स्वराज्ञस्तेऽनुनिर्वेशं गत्वा ते चुक्रुशुर्भृशम् NaraP. 8.1.

अनुनिवस् (anu-nivas-) I. U. to dwell into afterwards अव्यक्तम् … देवगुणा भूतगुणा आत्मगुणाश्चेत्येतदनुपतन्ति। निवेश्यमानमनुनिवसन्ति Hastyāyur. 403.5 (3.7); भ्रमरमधुकरसंघाः पुष्पजं रजः प्रद्रवत्प्रद्रवन्ति निवसमान(?)मनुनिवसन्ते Hastyāyur. 403.7 (3.7)

अनुनिविश् (anu-niviś-) VI. Ā. [P. i. 3.17] **i** to settle down after (someone) मधुकरराजं मक्षिका उत्पतन्तमनूत्पतन्ति निविशमानमनुनिविशन्ते YogBh. 117.4 (*on* 2.54); **ii** to enter into ज्ञानम् … प्रमाणं भवत्कस्मिन्ननुनिविशतामिति चिन्त्यम् NyāyMañ. i. 74.14.

अनुनिविष्टा (anu-niviṣṭā) *adj.* (*f.*) placed after भवति हि क्रियासंबन्धस्य वाचिका विभक्तिरेकहायनीशब्दमनुनिविष्टा न तु गुणसंबन्धस्य वाचिका ŚābaBh. 688.2 (*on* iii. 1.12)

अनुनिवृज् (anu-nivṛj-) VII. P. to plunge into (loc.), MW.; cf. **अनु 2** *adv.* **1A.**

अनुनिवृत् (anu-nivṛt-) I. Ā. (*caus.*) to bring back अभि त्वा शूर नोनुम इति रथन्तरस्य योनिमनुनिवर्तयति AitBr. 21.1(549); 21.4(565)

अनुनिवेष्ट् (anu-niveṣṭ-) I. Ā. to cover from behind तद्यत् पवमानसामानि पराञ्च्येव भवन्त्यथेयमनुनिवेष्टते। तेन देवा मनुष्येष्वाभक्ताः JaimiBr. 1.277.

अनुनिशम् (anu-niśam-) IV. P. to comprehend भिषक् पवनमतिबलमतिपरुषमतिशीघ्रकारिणमात्ययिकं चेन्नानुनिशम्येत् CaraS. i. 12.10 (1941 Ed.)

अनुनिशम् (anuniśam) *adv.* every night नरपतिः सर्वदाराननुक्रमात्। गच्छेदनुदिनं (v.l. अनुनिशम् ASS. Ed. No. 136) नित्यं वाजीकरणबृंहितः NītiSā. 7.56; इत्यनुनिशं निद्राति BhallaŚ. 94; तच्च विक्रीय सोऽभुङ्क्त मज्ज्येष्ठः सह वेश्यया। तथैवाहर्निशम् (v.l. वानुनिशम् BROCKHAUS Ed.) कोषममुष्णात्स च भूपतेः KathāSaSāg. vii. 9.28; अनुनिशम् … निजरुचिलवो दीयतामम्बुजेभ्यः RāghPāṇ. (Ka.) 2.17; अभजतानुनिशं शयितानि सः MadhuVi. 5.57; अद्यप्रभृत्यनुनिशं वचनान्मदीयादायात यूयमितरेतरविप्रयोगम् UnmaRā.(Vi.) 77.

अनुनिशम्य (anu-niśamya) *ger.* **1** having reflected upon or understood जनम् …। निपुणमनुनिशाम्य (v.l. °निशम्य) तत्त्वबुद्ध्या। व्रतमिदमाजगरं शुचिश्चरामि MahāBhā. xii. 172.28; सोऽन्यानि दुःखान्यनुनिशम्य विषभक्षणमेव ज्यायो मन्यते MahāBh. i. 333.16 (*on* i. 4.50); पवनमतिबलम् … च नानुनिशम्य सहसा … कथमग्रेऽभिसंरक्षितुमभिधास्यति CaraS. i. 12.10 (1922 Ed.); **2** having heard वचनमनुनिशम्य तस्य देवी भयमगमत्पुनरेव राममाता Rāmā. ii. 53.26; आत्रेयस्य भगवतो वचनमनुनिशम्य CaraS. i. 25.30; नृपतिरनुनिशम्य … मन्त्रिणां तद्वचांसि VarāṅgaC. 16.111; 20.26; रुदितमनुनिशम्य तत्र गोप्यः…। रुरुदुरनुपलभ्य नन्दसूनुम् BhāgP. x. 7.25.

अनुनिशाम्य (anu-niśāmya) *ger.* having reflected upon जनम् …। निपुणमनुनिशाम्य तत्त्वबुद्ध्या व्रतमिदमाजगरं शुचिश्चरामि MahāBhā. xii. 172.28.

अनुनिशीथम् (anuniśītham) *adv.* at midnight ज्वलतोऽनलादनुनिशीथमधिकरुचिः …। विजयी ददृशे समुन्नततरः स शैलतः Kirātā. 12.7.

अनुनिश्चरा (anu-niścarā) *adj.* (*f.*) coming forth successively एवं बहुप्रकारा संगीतिरवानुनिश्चरा गाथा। चोदेन्ति करुणामनसं अयं स कालो मा उपेक्षस्व LaliVi. 2.20 [DBHS.]

अनुनिषद् (anu-niṣad-) I. P., VI. P. to sit down near, to worship तदाहुः कां देवतां दीक्षमाणा अनुनिषीदन्ति कामनूत्तिष्ठन्ति JaimiBr. 2.23.

अनुनिषिञ्चत् (anu-niṣiñcat) *adj.* sprinkling over वाजिनः … असंस्थिता ह्येते सदसि प्रजायन्ते बर्हिरनुनिषिञ्चन् गृह्णाति KāṭhS. 36.4 (iii. 71.17)

अनुनिष्क्रम् (anu-niṣkram-) I. P. **Ai** to follow in the footsteps of षड्ढ पदान्यनुनिष्क्रामति MaiS. iii. 7.6 (iii. 82.17); KapiKaS. 37.5 (198.1); BaudhŚS. i. 169.15; MānŚS. 62.1; ŚābaBh. 1211.16 (*on* iv. 1.25); ŚāstrDī. 357.9 (*on* iv. 1.10); BhāṭṭDī. ii. 96.12 (*on* iv. 1.20); **Aii** to walk after मनाग् दक्षिणं पूर्वं पादं प्रहरति। सव्येनानुनिष्क्रामति ĀgniveGS. i. 6.3 (38.20); **B** to go or step towards एषा वै मनुष्याणां दिक्। स्वामेव तद्दिशमनुनिष्क्रामन्ति (पितरः) TaiBr. I. vi. 9.7; ब्रह्मणस्त्वा परस्पाया इत्यनुनिष्क्रामति MānŚS. 111.17; cf. **अनुनिक्रम्.**

अनुनिष्क्रमण (anu-niṣkramaṇa) *n.* act of following in the footsteps of अनुनिष्क्रमणं पदोपरि पदनिधानम् MayūMāli. 357.15 (*on* iv. 1.10)

अनुनिष्क्रम्य (anu-niṣkrámya) *ger.* having stepped or gone towards तस्मिन्ननुनिष्क्रम्याजुहोदेतर्हि खलु वा एषं सृज्यते यर्ह्याधीयते MaiS. i. 6.10 (i. 102.7)

अनुनिष्पत् (anu-niṣpat-) I. P. to follow in fleeing दुर्बलं तु न्यायवृत्तिमभियुक्तं प्रकृतयः परिगृह्णन्ति, अनुनिष्पतन्ति वा ArthŚā. ii. 263.3 (7.5)

अनुनिष्पत्ति (anu-niṣpatti) *f.* **i** concurrent production साधारणो वानुनिष्पत्तिस्तस्य साधारणत्वात् MīmāSū. xi. 3.9; **ii** subsequent production द्रव्यस्यानुनिष्पत्तौ संस्कारपरिलोप इति चेत् न, असति संस्काराभावात् SaṅkarKāBh. 219.18 (*on* iv. 4.14); तुल्यायामनुनिष्पत्तौ ज्ये द्रा घा इत्यसाधवः VākyaPa. 2.366; Pradī. iv. 401A.30 (*on* v. 3.84)

अनुनिष्पद् (anu-niṣpad-) IV. Ā. to come into being side by side स्वरुः … यूपप्रयुक्ते छेदने स्वयमनुनिष्पद्यते NyāyMāVi. 232.21 (*on* iv. 2.1)

अनुनिष्पद्य (anu-niṣpadya) *ger.* having reached subsequently आकाशमनुनिष्पद्य वायुमायान्त्यभोगिनः BṛĀraUBhVā. vi. 2.154.

अनुनिष्पद्यमान (anu-niṣpadyamāna) *adj.* being produced after-

wards ननु भक्षणे कृतेऽनुनिष्पद्यमानस्य तस्य (जरणस्य) पृथगनुष्ठेयत्वाभावात् न स्मारकमन्त्रापेक्षा MayūMāli. 223.11 (*on* iii. 2.9)

अनुनिष्पन्न (anu-niṣpanna) *adj.* **A** which has come into being side by side यूपं क्रियमाणमनुनिष्पन्नः शकलो ग्रहीतव्यः ŚābaBh. 1225.1 (*on* iv. 2.1); ŚāstrDī. 366.9 (*on* iv. 2.1); आद्यस्य यूपखण्डस्य स्वरुत्वाख्यविशेषणे। विहिते लाघवं तस्मादनुनिष्पन्न एव सः NyāyMāVi. 232.12 (*on* iv. 2.1); **B** produced subsequently अवयवानां त्वनुनिष्पन्नम् (संज्ञात्वम्) Pradī. iv. 401A.34 (*on* v. 3.84); यत्रनुनिष्पन्नस्य स्वयं कार्यानुपयोगिनोऽपि प्रतिपत्त्यर्हत्वम् TantrRa. 90.1; नानुनिष्पन्नस्यापि लोहितनिरसनादिवदियं प्रतिपत्तिः MīmāKau. iii(2). 208.11 (*on* ii. 2.17)

अनुनिष्पन्नता (anuniṣpanna-tā) *f.* the state of being what is produced side by side अत्र चौर्यरतेन…गमनरूपस्य प्रयत्नस्य प्रवृत्तस्यानुनिष्पन्नतया तमोहरणरूपं कार्यान्तरमपि संभाविताद्भवति AlaṅkāRa. 63(26); अनुनिष्पन्नतया यत्र फलान्तरमुत्पद्यते तत्र विशेषः AlaṅkāRa. 87(5)

अनुनिष्पन्नत्व (anuniṣpanna-tva) *n.* **i** the state of being what is produced successively आधानवाक्ये … अग्नीनामनुनिष्पन्नत्वेन अप्रयुक्तत्वेन नोद्देश्यत्वविघातः MīmāKau. i. 225.12 (*on* i. 4.8); **ii** the state of being what is produced side by side न ह्येषां मध्ये एकस्यैव तात्पर्यविषयता नान्येषाम्, अनुनिष्पन्नत्वादिति वाच्यम् MīmāKau. iii(1). 91.9 (*on* i. 2.44); (दध्यानयनस्य) तस्यानुनिष्पन्नत्वात्तद्यागस्य … न तत्प्रयोजकत्वं वाजिनस्य कल्पनीयम् BhāṭṭDī. ii. 95.19 (*on* iv. 1.9); ii. 99.7 (*on* iv. 1.12)

अनुनिष्पन्नत्वाभाव (anuniṣpannatvābhāva) *m.* **A** absence of the state of being what is produced side by side आमिक्षाप्रयुक्तदध्यानयनानुनिष्पन्नत्वाद्वाजिनस्य न दध्यानयनप्रयोजकतेति हि तन्न्यायः।… वाजिनवदवघातस्यानुनिष्पन्नत्वाभावात् MīmāKau. iii(2). 68.16 (*on* ii. 1.9); **B** absence of the state of being what results subsequently नानुनिष्पन्नस्यापि लोहितनिरसनादिवदियं प्रतिपत्तिः, पशोरिव साधनत्वेन हृदयादीनामनुनिष्पन्नत्वाभावात् MīmāKau. iii(2). 208.12 (*on* ii. 2.17)

अनुनिष्पन्नपक्ष (anuniṣpanna-pakṣa) *m.* view regarding concurrent production नान्यस्य वृक्षस्य स्वरुं कुर्यादित्यनुनिष्पन्नपक्षे वृक्षान्तराशङ्कापि नास्ति ṬupṬ. 20.1 (*on* iv. 2.2)

अनुनिष्पन्नप्रतिपत्ति (anuniṣpanna-pratipatti) *f.* concluding rite, i. e. disposal of what is produced concurrently द्व्यवदानस्यैव यागसाधनत्वादवशिष्टस्यानुनिष्पन्नप्रतिपत्तिश्शेषकार्याणीति भाष्यकारः BhāṭṭDī. i. 346.10 (*on* iii. 4.18); ii. 95.19 (*on* iv. 1.9)

अनुनिष्पादकत्व (anuniṣpādaka-tva) *n.* the state of being that which gives rise concurrently शाखान्तरे तासां (स्त्रीणाम्) मन्त्रविधानाद्विनिगमनाविरहेण च पतित्वस्यैव भार्यात्वानुनिष्पादकत्वे प्रमाणाभावादुभयथाविधिदर्शनाच्चोभयमपि उद्वाहभाव्यम् VīraMi.(Saṁskāra.) 585.1.

अनुनिष्पादन (anu-niṣpādana) *n.* act of producing or performing afterwards दुक्तं खलूपवेषस्यानुनिष्पादने नियमः सांनाय्यपक्षे स्यात् SaṅkarKāBh. 150.19 (*on* iii. 2.71); सोमाङ्गभूतमहावेद्यैवैष्टिकहविरासादनादिकार्यस्य पृथगनुष्ठेयस्याप्यनुनिष्पादनात्तदङ्गभूतदार्शपूर्णमासिकवेदिनिवृत्तिः द्वादशे वक्ष्यते MīmāKau. iii(1). 84.12 (*on* ii. 1.12)

अनुनिष्पादनीय (anu-niṣpādanīya) *adj.* to be produced afterwards अतश्चायमौपाधिकोऽप्यपूर्वभेदोऽनुनिष्पादनीय इति भेदलक्षणे विचारितः CaturCin. iii(2). 596.1.

अनुनिष्पादिकल्प (anuniṣpādi-kalpa) *m.* procedure of coming into existence afterwards अनुनिष्पादिकल्पेन येऽन्तराल इव स्थिताः। शब्दास्ते प्रतिपत्तॄणामुपायाः प्रतिपत्तये VākyaPa. 3(9).67.

अनुनिष्पादित (anu-niṣpādita) *adj.* produced concurrently (आसनस्य) तस्यैवानुनिष्पादितं फलमाह ततो द्वन्द्वानभिघातः RājMār. 39.17.

अनुनिष्पादितता (anuniṣpādita-tā) *f.* the state of being produced simultaneously भक्षमन्त्रे तृप्तेरनुनिष्पादिततयाननुष्ठेयत्वेन…अवेक्षणस्यानुष्ठेयत्वात् Nyāyāmṛ. 624B.12.

अनुनिष्पादितत्व (anuniṣpādita-tva) *n.* **i** the state of being produced subsequently अनुनिष्पादिकल्पेन(v.l. °तत्वेन) येऽन्तराल इव स्थिताः। शब्दास्ते प्रतिपत्तॄणामुपायाः प्रतिपत्तये VākyaPa. 3(9).67; **ii** the state of being produced concurrently अद्वैतार्थत्वे वैदिकानां कर्मणां विद्यासहितानां अन्यस्यानुनिष्पादितत्वे प्रमाणानुपपत्तिः BṛĀraUBh. 373.1 (*on* iii. 2.1); भावनाधेयवैशद्यम् … तस्योपासनाविधानादेव वाजिनवदनुनिष्पादितत्वात् Bhām. 85.7 (*on* i. 1.4); आग्नीध्रसदोहविर्धानानां क्रत्वैकान्तिकत्वात्तत्स्वरूपान्वयमात्रविधानेऽप्यनुनिष्पादितत्वेन … अनर्थकश्चोपदेशः स्यात् NyāySu.(So.) 1131.7 (*on* iii. 2.21(? 22))

अनुनिष्पादितपदार्थस्वभाव (anuniṣpāditapadārtha-svabhāva) *adj.* of the nature of word-referent which is produced concurrently अनुनिष्पादितपदार्थस्वभावः संसारः BṛĀraUBh. 372.16 (*on* iii. 2.1)

अनुनिष्पादितरसान्तरनिष्ठ (anuniṣpāditarasāntara-niṣṭha) *adj.* pertaining to another sentiment which is produced simultaneously यत्रापि प्रहसनादौ हास्यादेः प्रधानता तत्राप्यनुनिष्पादि(v. l. °दित)रसान्तरनिष्ठ एवास्वादभिन्नादिकार्थम् AbhinBhā. i. 339.16 (*on* 6.83)

अनुनिष्पादिता (anuniṣpādi-tā) *f.* the state of coming into being simultaneously 'भक्षेही'ति भक्षमन्त्रेषु तृप्तेरनुनिष्पादितयाननुष्ठेयत्वेन … अवेक्षणस्यानुष्ठेयत्वात् AdvaiSi. 872.14; 'ब्रह्मविदाप्नोति परम्' इत्यादिषु अनुनिष्पादितया व्यवहारो न प्रयोजनम् ŚivārkaMaDī. i. 102.18 (*on* i. 1.2)

अनुनिष्पादित्व (anuniṣpādi-tva) *n.* the state of coming into being simultaneously (वाजिनेज्यादि तुल्यं च नाप्रयोजकलक्षणम्) न च वाजिनादिवदवहन्तेरनुनिष्पादित्वम् TantrVā. 385.4 (*on* ii. 1.8); फलानामपि … संकरो दृश्यते। किं तु केषुचित्किंचित्फलमन्यलभ्यत्वेऽप्यनुनिष्पादित्वात् … फलत्वेन न व्यपदिश्यते VidhiRa. 10 (49.1); LaCandr. 873.29; न हि पश्चान्निष्पादित्वम् अनुनिष्पादित्वम् किंतु परनिष्पत्त्यर्थयत्नेनैव स्वार्थयत्नं विना निष्पद्यमानत्वम् MayūMāli. 357.12 (*on* iv. 1.9)

अनुनिष्पादिन् (anuniṣpād-in) *adj.* [*f.* -ī] **i** which comes into being or is produced subsequently क्रिया विना प्रयोगेण न दृष्टा शब्दचोदिता। प्रयोगस्त्वनुनिष्पादी शब्दार्थ इति मन्यते VākyaPa. 2.126; 2.123; 2.364; त्रिभुवनसुकृतमयानां च पार्थिवानामुत्पत्तौ नातिचित्रीयते नानुनिष्पादिनामुपकरणानां सामग्री AvantiKa. 165.13; यद्यनुष्ठानकाले दृष्टमप्यनुनिष्पादि भवति केन तन्निवार्यते TantrVā. 516.13 (*on* ii. 2.19); 800.20 (*on* iii. 2.27); द्वयोः समानीयमानयोरितरेतरयोगोऽनुनिष्पादी भवति ṬupṬ. 95.12 (*on* vi. 1.22); 237.17 (*on* x. 2.17); न पुनः फलान्तरोत्पत्तिः इति प्रमाणमस्ति। फलान्तरस्यापि अनुनिष्पादिनः संभवात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 838.14 (*on* iv. 3.14); अकामानामेव लीलामात्रात्सत्यप्यनुनिष्पादिनि प्रयोजने नैव तदुद्देशेन प्रवृत्तिरेवं ब्रह्मणोऽपि जगत्सर्जने प्रवृत्तिर्नानुपपन्ना Bhām. 373.2 (*on* ii. 1.33); एषामभ्यासवशात् प्रकर्षमागच्छताम् अनुनिष्पादिन्यः सिद्धयः … भवन्ति RājMār. 36.5; अनुनिष्पादिन्यः अवयवसरूपाः संज्ञा विनियोगकाले Pradī. i. 61A.11 (*on* i. 1.0); **ii** which comes into being or is produced simultaneously (संबन्धो नान्तरीयकः) यथा दण्ड्यादिशब्दतो विशिष्टार्थप्रतीतौ सत्यां संबन्धो नान्तरीयको भवति, एवमत्रापि विशिष्टे साध्यमानेऽनुनिष्पादी भवतीत्यर्थः Kāśi. iii. 28.18 (*on* 5(4).33); शेष्येव शेषं प्रयुङ्क्ते … न तु अनुनिष्पाद्यपि ŚivārkaMaDī. i. 73.33 (*on* i. 1.1); आमिक्षा पय एवात्र तच्छब्दान्मन्त्रतो रसात्। प्रायोजिकैका प्राधान्यादनुनिष्पादि वाजिनम् NyāyMāVi. 225.2 (*on* iv. 1.9); सिद्धं भार्यात्वानुनिष्पादि पतित्वम् VīraMi.(Saṁskāra.) 584.24; अनुनिष्पादीत्यस्यायत्नसिद्धत्वे तात्पर्यं न तु अनादरणीयत्वे MayūMāli. 95.12 (*on* ii. 1.1); 855.16 (*on* xii. 1.17)

अनुनिष्पादिफल (anuniṣpādi-phala) *n.* result which comes into being or is produced subsequently अनुनिष्पादिफलस्याप्यनुनिष्पादिफलान्तरमन्यत्राप्यूहनीयम् VidhiRa. 10 (55.18)

अनुनिष्पादिमरणफलक (anuniṣpādimaraṇaphala-ka) *adj.* having subsequent death as a result अनुनिष्पादिमरणफलको व्यापारो हिंसा TattvCin. iv(2). 212.4.

अनुनिष्पादिरसान्तरनिष्ठ (anuniṣpādirasāntara-niṣṭha) *adj.* pertaining to another sentiment which is produced simultaneously यत्रापि प्रहसनादौ हास्यादेः प्रधानता तत्राप्यनुनिष्पादिरसान्तरनिष्ठ एवास्वादभिन्नादिकार्थम् AbhinBhā. i. 339.16 (*on* 6.83)

अनुनिष्पादिसंकर (anuniṣpādi-saṅkara) *m.* commingling with (the result) which is produced subsequently अनुनिष्पादिसंकरो यथा 'अथातोऽग्निष्टोमेनानुयजती'ति विधितः प्रकृत्यग्निष्टोमेऽग्निप्राप्तिस्तदनुनिष्पादिनी तस्मिन्नग्न्याश्रितगुणकामानां प्राप्तिः VidhiRa. 10 (49.3); 10 (57.21)

अनुनिहित (anu-níhita) *adj.* deposited near each other ऋतूरनुनिहिताः परिप्लवन्ते MaiS. iv. 6.7 (iv. 89.9)

अनुनी (anu-nī-) I. U. **1Ai** to lead to, to bring near to, (pass.) to be led to or carried to **ii** to carry behind **Bi** to direct, i. e. to push into **ii** to direct, to impart **2A** to supplicate, (*caus.*) to beseech **Bi** to conciliate, to pacify, (pass.) to be conciliated **ii** to console **Ci** to persuade, to convince **ii** to persuade **3** to imitate **4** (pass.) to follow upon **1Ai** to lead to, to bring near to अनु द्वा जहिता नयोऽन्धं श्रोणं च वृत्रहन्। न तत्ते सुम्नमष्टवे ṚV. iv. 30.19; नो अरमतिम् … चक्षुरिव यन्तमनु नेषथा सुगम् ṚV. v. 54.6; उरुं नो लोकमनु नेषि विद्वान् ṚV. vi.47.8; AV. xix. 15.4; AV.(P.) iii. 35.4; AitBr. 29.6 (746); KauṣīBr. 25.7 (115.8); TaiBr. I. ii. 1.9;

II. vii. 13.3; GopBr. ii. 6.4 (248.7); ĀśvaŚS. I. iii. 7.11; I. v. 3.21; II. i. 4. 7; ŚāṅkhāŚS. xviii. 4.1; BaudhŚS. i. 43.10; ii. 358.15; ĀpaŚS. v. 3.1; VārāŚS. I. i. 6.6; अदितस्य (Read ऋतस्य) पन्थामनु नेषि विद्वान् AV.(P.) xix. 46.4; अनुनयन्त्यजां पुंच्छगलामश्वं वृषाणमिति BhārŚS. xi. 1.9; ĀpaŚS. xv. 1.6; (अग्नीषोमीयम्) अजमनुनयन्ति ĀpaŚS. xi. 17.1; MānŚS. 69.16; HirŚS. vii. 8.8 (734.25); vii. 8.26 (745.27); VaikhāŚS. 14.15; HirPiMe. i. 1.2; अनुनयन्ति त्रीनश्वान्। चतुरो वा ĀpaŚS. xvii. 20.8; HirŚS. xii. 6.18 (108.5); अनुनयन्ति राजक्रयणीम् MānŚS. 62.8; अनुनयन्ति श्वानं चतुरक्षम् VārāŚS. III. iv. 1.22; (अग्नीषोमौ) यथार्थमनुनयन्ति HirŚS. vii. 8.24 (741.15); अनुनयन्त्येतमग्निम् BaudhGS. i.5.2; (संयुगे) अनुनेष्यामि भवन्तं सह बान्धवैः Rāmā. i. 592*; देवदत्ता स्वयमेव मम स्वामिनीम् ··· आर्यमूलदेवसकाशमनुनेष्यति PadmPrā. 28.1; प्रियं कांचिदुपैतुमिच्छतीं पुरोऽनुनिन्ये निपुणः सखीजनः Kirātā. 8.8; श्रीरामः सलक्ष्मणः सप्रियश्च त्वामनुनेष्यति PurāPraSaṁ. 9. 15; (pass.) to be led or carried to सिन्धुप्रजानो मदुघोऽश्वीव नीयते जनाँ अनु AV.(P.) vi. 6.6; द्विविधो वासनाव्यूहः शुभश्चैवाशुभश्च तौ। वासनौघेन शुद्धेन तत्र चेदनुनीयसे MuktiU. 2(2).3; **1Aii** to carry behind (पात्राणि) इतराण्यन्येऽनुनयन्ति VaikhāGS. 5.2; **1Bi** to direct, i. e. to push into न्यग्रोधावरोधम् ··· पेषयित्वा ··· अथास्या दक्षिणे नासिकाच्छिद्रेऽङ्गुष्ठेनानुनयति BhārGS. 1.22 (22.11); **1Bii** to direct, to impart अनुनेष्याम्यहं विद्यां स्वयं तुभ्यं व्रते कृते MahāBhā. i. 158. 43; **2A** to supplicate सः ··· प्रत्युवाचैतौ। प्रत्यनुनये (v. l. प्रीतावनुनये) भवन्तावश्विनौ MahāBhā. i. 3.74; भवतोऽनुनयाम्येवं पूरू राज्येऽभिषिच्यताम् MahāBhā. i. 80.21; न गच्छेम ऋषेर्भीता अनुनेष्यन्ति तं नृपम् Rāmā. i. 8.19; पुण्डरीक निष्ठुरोऽस्येवमप्यार्ता न गणयसि मामित्युपालभमाना मुहुर्मुहुरेनमन्वनयम् Kād. 168.7; अ(न्ध ? न्व)नैषीदथो स्वराभिज्ञानाभ्यां (?) पादयोर्निपत्य AvantiKa. 240.10; (*caus.*) to beseech स्वहृदि स्वबीजाद्रश्मिं निश्चार्य ··· बुद्धान् आकृष्याष्टमातृभिः संपूज्यानुनाययति HevajraT. i. 4.1; **2Bi** to conciliate, to pacify ऋत्विजोऽनुनयामास भूयो भूयस्त्वतन्द्रितः MahāBhā. i. App. I. 118(20); वाक्यमहीनार्थं ब्रुवन् राजा युधिष्ठिरः। सर्वानन्वनयद् भ्रातॄन् MahāBhā. iv. 398*(9); ते चेत् कुरूननुशास्य स्थ (v. l. न चेत् कुरूननुनेष्यामि) पार्था निनीय सर्वान् MahāBhā. v. 25.9; v. 78.17; v. 127.2; एष यो मां प्रति निश्चयस्ते। अत्रानुनेष्यामि सुहृत्तयैव ब्रूयामहं नोत्तरमन्यदत्र BuddhaC. 11.6; अहमेवैनमनुनयामि PratiYau. 2.13 (32); मान्यान् मानय [illegible]ऽप्यनुनय प्रच्छादय स्वान् गुणान् ŚatTrayī. 44 (*but* APTE to cherish love); अन्वनैषीत्ततो वाली त्रपावानिव राघवम् Bhaṭṭi. 6.140; 19.24; भवज्जनकजननीसहोदराणां पुरत आवयोः प्रेमातिशयमाख्याय सर्वथास्मत्परिणयकरणेताननुनयेः DaśKuC. 23.4; अथान्यो भिषगभिषदेत्तस्मै क्षमेत साम्ना चानुनयेत् KāśyaS. 61A.15; कथं च कुलपतिं कुपितमनुनेष्यामि TilaMañ. 336.3; वन्द्यपादा ध्यानमपूरयन्। ··· देवी साक्षादथाह तान्।··· एनामन्वनयन् PrabhāC. 50.27; (pass.) to be conciliated य एवं क्रुद्धादिः कापटिकादिचारपुरुषैर्ज्ञायते स एवात्मीयोऽनुनीयते ManuBh. ii. 34.25 (*on* 7.105); जामदग्न्यमुखाद्देवः सवनायान्वनायि यत्। सर्वं तद् विस्मृतं हन्त JānaPa. 1.42; कोपेन रज्यन्नयनो निवृत्तो मुनिर्वसिष्ठेन गिरान्वनायि Rāgh. 2.49; **2Bii** to console अबला प्ररुरोद च सुस्वरम्। ··· पितामहः। सर्वभूतहितार्थाय तां चाप्यनुनयत्तदा MahāBhā. vii. App. I. 8(131); (विभीषणः) ताः स्त्रियोऽनुनयामास सान्त्वमुक्त्वा पुनः पुनः AdhyāRā. vi. 12.39; (pass.) to be consoled अथोत्थाप्य प्रमृज्याश्रु जनन्या सोऽन्वनीयत PāṇḍaC. 1.149; **2Ci** to persuade, to convince यावन्मातरमापृच्छे सीतां चानुनयाम्यहम् Rāmā. ii 16.51; **2Cii** to persuade अनुनयति समर्थः खड्गदीर्घः करोऽयम् Cārud. 1.14; अन्वनैषुरवधूतविग्रहास्तं (अग्निमित्रम्) दुरुत्सहवियोगमङ्गनाः RaghuVa. 19.43; शिरसा भवतीमनुनयामि Mṛcch. 1. 56(2); इयमनुनयति प्रियं क्रुद्धम् PādaTā. 13.13; मुग्धास्तेऽनुनयन्ति ये न कुपिताः DhūrtaViSaṁ. 2.3; हित्वा कूलस्थवाक्यान्यनुनय रमणम् PadmPrā. 21.18; कोपवती ··· कान्तमेव कलयन्त्यनुनिन्ये ŚiśuVa. 10.29; 11.37; मुग्धामनुनयति मृदूपायेन सान्त्वयन् ŚṛṅgāTi.(Ru.) 1.54; नानुनिन्ये न मानिनीम् MahāP. 35. 199; एकैकशोऽनुनेष्यामि कामी कामवतीरिमाः RāmC. 24.54; स्वमहिषीम् ···। अनुनिन्येऽथ शनकैर्वीरोऽनुनयकोविदः BhāgP. iv. 26.20; तन्न वेद्मि कुतो गतासि न तेन तेऽनुनयामि GītGo. iii. 7.7; v. 10.1; लङ्कां नयामि च गिरानुनयामि चैनाम् ··· जनकेन्द्रपुत्रीम् PrasaRā. 1.55; यामिनीमनुनयति ··· इन्दुः SaduktiKa. 58.21; अनुनयति पतिं न लज्जमाना RasMañ. 49; कोपाधिकस्फुरितचूर्णितलोचनान्तं कान्ताजनं किमनुनेष्यति कार्मुकेण SūktiRa. 168.35; नयने तस्य कदानुनेष्यतः Yādavā. 9.106; क्रोधोत्कम्पममर्षयत्यनुनयत्यस्याः स्मरक्रीडया ŚārṅgaPa. 3158; वधूस्तदानुनिन्यिरे नयेन येन येन ये Nalo. 2.54; संध्याप्रणामदोषाद् योऽनुनयति तं विजित्य Subhāṣi. 117; 122; कृतविप्रियोऽपि भृशमन्वनयत् सुदृशं परः स्मरकलाविदुरः HammīMaKā. 5.67; मृषारुषं त्वाम् ··· कदानुनेष्ये StavMā. 80.18; प्रणयकलहं स्वयं कृत्वा स्वयमनुनयति सा मध्यमा ŚṛṅgāMañ.(A.) 40.6; अनुनयति ··· मन्मथभावभिन्ना शून्यान्तरा PadyaVe. 456; (pass.) to be persuaded यः प्रिययानुरक्तयानुनेतव्ययानुनीयते DhūrtaViSaṁ. 28. 16; उज्झित्वा दौर्बल्यं सानुनीयताम् Kāvyānu.(He.) 129.5; **3** to imitate द्वन्द्वेषु कोटित्रयबल्लवीनामतः परं कोऽनुनयेच्चरित्रम् GopāKeCan. 150.21; **4** (pass.) to follow upon (सं)ज्ञ(आम्) संस्कारान् विज्ञानं नानुशेते तन्नानुनीयते यन्नानुनीयते न तेन संख्यां गच्छति Saṁyuktāgama i. 3.1 (572.13) [DBHS.] [to train, to discipline, to honour, APTE]

अनुनी (anu-nī) *adj.* propitiating नानूनौन्नाननोऽनुनीः ··· नैनं नानौन्नानाननो ननु StavMā. 257.22 (comm. अनुनयतीति अनुनीः)

अनुनीत (anu-nīta) *adj.* [*f.* -ā] **1A** guided, led मया पित्रानुनीतेन व्यासेन ब्रह्मवादिना। ततो ब्रह्मोपदिष्टम् ŚukRaU. 260.3 (3.16); अनुनीतोऽस्मि गोविन्द तारितश्चाद्य माधव MahāBhā. viii. 49.114; भवद्वाक्यैः ··· अनुनीतोऽस्मि लक्ष्मण Rāmā. vii. 52.19 (comm. शिक्षितोऽस्मि); भृशं शङ्के वैर्वा विधिभिरनुनीता मम मतिः ĀnandL. 9; **1B** led (physically) अनुनीतास्मि ते पित्रा भर्ता मे त्वं भव प्रभो MahāBhā. i. 941* (1); अत्यर्थगुरुभोजनात् प्रवृद्धश्लेष्मा ··· नेत्रानुसारगतिभिः शिराभिरनुनीतः ··· नयनमावृतं करोति Hastyāyur. 149.2 (1.18); **2Ai** convinced उवाच ··· सुदेष्णा ···। मया च सत्यवचनैरनुनीतो महीपतिः MahāBhā. iv. App. I. 15(12); अनुनीता हि भीष्मेण ···। न व्यवस्यन्ति पाण्डूनां प्रदातुं पैतृकं वसु MahāBhā. v. 3.12; **2Aii** persuaded नायकप्रयुक्तैरुपशमितरोषा तैरेवानुनीता (नायिका) KāmSū. 187.2 (2.10); एषा प्रियेणानुनीता प्रसीदति Ubhayābhi. 13.13; तत्कथमनेनेयमनुनीता भविष्यति PādaTā. 33.10; (सा) भर्तुकामा तेन धूर्तेन ···। अनुनीता DaśKuC. 118.4; स्त्रीभिः ··· दृष्टेऽपि दोषे पतयोऽनुनीताः Bhaṭṭi. 11.4; (सा) अनुनीता ··· तुष्यति ŚṛṅgāTi. (Ru.) 1.56; संमुखे नानुनीतासि वृथा मानं करोषि च ĀdiP. 14.61; अग्रे मानो गतः पश्चादनुनीता प्रियेण सा Candrā. 5.42; Kuval. 43; दयितस्तवानुनीतो मया सखि ChandaśCū. 4.5(17); गृह्णाति कारणाद्रोषमनुनीता प्रसीदति BhāvPra. (Śā.) 102.3(4); 164.13(5); पुनरनुनीतो निजोद्वर्तनविलेपनात् PrabaCin. 18.21; अनुनीता प्रसीदति सोत्तमा RasāSu. 36.8 (1.152); अमुना ···। अनुनीता ··· उवाच सा ParamāKā. 57.21; **2Bi** conciliated, pacified एवं स पाण्डवस्तेन (मार्कण्डेयेन) अनुनीतो महात्मना। विशोकः ··· काम्यके न्यवसत्तदा MahāBhā. iii. 283.16; मा रोदी राज्ञि ···। रक्षितव्यं सदास्माभिः सत्यमप्रतिमं भुवि। अनुनीतेषु चास्मासु अनुनीता त्वमप्युत MahāBhā. iv. 398* (12); सानुनीता बहुविधं पर्वतेन महात्मना।··· स्वां प्रकृतिं गता MahāBhā. xii. 30.41; सोऽनुनीतो नरव्याघ्रो विष्टरश्रवसा स्वयम्।··· व्यजहान्मानसं दुःखम् MahāBhā. xii. 38.27; xii. 323.54; स राज्ञा धर्मशीलेन भ्रात्रा बीभत्सुना तथा। अनुनीतो महाबाहुः सौहृदे स्थापितोऽपि च MahāBhā. xv. 19.6; एवमस्माभिरुक्तेन लक्ष्मणेन महात्मना। अनुनीता वयं सर्वे धर्ममेवानुपश्यता Rāmā. ii. 80.9; स चानुनीतः प्रणतेन पश्चान्मया महर्षिर्मृदुतामगच्छत् RaghuVa. 5.54; संरम्भरूक्षमिव सुन्दरि यद्यदासीत् त्वत्संगमेन मम तत्तदिवानुनीतम् Vikramo. 3.20; एवं तातेन तेनाहमनुनीतो महात्मना। उपसंहृतवान् सत्त्रं सद्यस्तद्वाक्यगौरवात् ViṣṇuP. i. 1.21; (कंसः) एवमुक्तोऽनुनीतः स जग्राह तनयांस्तदा VāyuP. ii. 34.217; BrahmāṇḍP. ii. 71.234; ii. 73.47; अनुनीतो मया स्थावरकश्चेटः Mṛcch. 8. 37 (4); प्राचेतसोऽसिक्न्यामनुनीतः स्वयंभुवा। षष्टिं संजनयामास दुहितॄः BhāgP. vi. 6. 1; ŚivaP. ii(2). 14. 4 (83B. 1); श्रीब्रह्मेशप्रजेशेन ···। अनुनीतः शंभुरासीत्प्रसन्नः ŚivaP. ii(2). 42.1 (121B.5); क्रुद्धः पृष्टोऽनुनीतोऽपि जगादैवं द्विजोत्तमः KathāSaSāg. i. 7.47; vii. 8.161; तेनैवमृजुना सोऽनुनीतः प्रमुमुदेऽधमः TriṣaŚaPuC. i. 2.103; ii. 5.155; सः ··· अनुनीतोऽपि गीतार्थैः पूज्यैरप्युदिते दृढम्। अमुञ्चन्नाग्रहम् ··· इदमभ्यधात् PrabhāC. 154.10; तेनानुनीतो वरतातभाषितं द्विजोऽनुमेने ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 2.32; अनुनीतोऽपि कालुष्यं खलः काव्ये न मुञ्चति RājTa.(Jo.) 20; यजमानेनानुनीतः ··· उषस्तिः ŚivārkaMaDī. i. 265.6 (*on* i. 1.23); आबालवृद्धमनुनीतमिहाद्य पश्याम्याश्वासितं जनमनेन बिभीषणेन AdbhuDa. 9.21; कंसः ··· मधुरोक्तिभिरनुनीतः UpadeŚ. 8; 69; **2Bii** entreated, requested, supplicated न ह्यस्माभिः प्रतिग्राह्यं सखे देयं तु सर्वदा। इति तेन वयं राजन्ननुनीता महात्मना Rāmā. ii. 81.16; निशाचरी। अब्रवीत् कुपिता सीताम् ···। अनुनीता त्वमस्माभिः परं सान्त्वेन मैथिली Rāmā. v. 563*(5); v. 35.9; शापान्तायानुनीतश्च मामसौ मुनिरब्रवीत् Rāmā. vi. App. I. 56(216); अनुनीतोऽपि न ददावनुज्ञां स तदा MatsyaP. 10.6; पार्वती सुप्रसन्नाभूदनुनीताथ राधया BrahmāṇḍP. ii. 42.53; ii. 44.29; य एवमनुनीतोऽपि रथं नारोढुमिच्छति BṛKathāŚloSaṁ. 10.51; अजेनानुनीतेन भवेन परितुष्यता। अभ्यधायि BhāgP. iv. 7.1; अनुनीतो भरतो भवनमभजत RāmaCam. 2.72(1); अनुनीतो मद्भ्राता तेन देवप्रभेण सः KathāSaSāg. vii. 2.122; viii. 6.193; अनुनीतोऽथ शापान्तमृषिपुत्रः स मेऽवदत् KathāSaSāg. x. 9.90; तेन नृपतिरनुनीतः PrabaCin. 58.21; ब्राह्मणैरनन्योपायत्वाज्जीवदेवसूरयोऽनुनीताः

PrabaK. 9.7; वेनः … अनुनीतोऽपि न ददौ … अभयं ततः PadmP. v. 8.6; सुग्रीवेणानुनीतोऽस्मि क्षम्यतां राघव त्वया PadmP. v. 35.60; **2Biii** consoled कृतं यद्वयस्येन … कृतं सुग्रीव यत्त्वया। एष च प्रकृतिस्थोऽहमनुनीतस्त्वया सखे Rāmā. iv. 7.17.

अनुनीतभीता (anunīta-bhītā) *adj.* (*f.*) afraid on account of being led back पश्चात्सुचिरमनुनीतभीतया … सिक्ता कमण्डलुजलेन तथापेक्षया नोत्तरं मे दत्तम् TilaMañ. 379.18.

अनुनीतवती (anunīta-vatī) *adj.* (*f.*) who has persuaded सा … अनुनीतवती पतिम् PāṇḍaC. 8.14; संतर्ज्य नाथमनुनीतवती हसन्ती … प्रगल्भा ŚṛṅgāDī. 1.15.

अनुनीति (anu-nīti) *f.* **Ai** conciliation (one of the thirty-six characteristics of a poetic composition) अनुनीतिः परिदेवनं च … षट्त्रिंशदेतानि तु लक्षणानि प्रोक्तानि NāṭyaŚā. 16.3; अपूर्वक्रोधजनितमपराधं प्रमृज्य यत्। सेवार्थं मधुरं वाक्यं सानुनीतिः प्रकीर्तिता NāṭyaŚā. 16.38; अनुनीतिः पर्युपास्तिः पुष्पं सातिशयं वचः BhāvPra.(Śā.) 209.16(7); अनुनीतिरपूर्वस्य क्रोधस्योद्दीपनक्रिया SāhiSā. 3.23; **Aii** conciliation, pacification भजते कुपितोऽप्युदारधीरनुनीतिं नतिमात्रकेण सः ŚiśuVa. 16.55; क्व जनादरः क्व च सतामनुनीतिः PadyaVe. 391; अनुनीतावपि कर्कशां त्वामुपेक्षिता मासयुगं दशास्यः Ragh. 13.45; **B** persuasion तस्यै स्पृहयमाणोऽसौ (रावणः) बहु प्रियमभाषत। सानुनीतिश्च सीतायै नाक्रुध्यन्नाप्यसूयत Bhaṭṭi. 8.75; सायं तद्गृहमागत्य भर्ता प्राहानुनीतये PrabhāC. 113.27 [*anunīti* is given as one of the meanings of *huṁ*, ViśvaPra. 189.45]

अनुनीति (anunīti) *adv.* according to persuasion तेनागतेन ललना गमिता प्रसादमालिङ्गिता नवममन्दरसानुनीति HarVi. 3.93 (comm. प्रार्थना यत्र तथा कृत्वा)

अनुनीतिचण (anunīti-caṇa) *adj.* [P. v. 2.26] expert in persuasion कश्चन प्रकुपितां दयितामनुनीय योषिदनुनीतिचणः।… अचलन् मधूत्सवकृते सुकृती HammīMaKā. 5.48.

अनुनीतिधृताग्रहा (anunīti-dhṛtāgrahā) *adj.* (*f.*) who was insisted upon by way of persuasion सा भागिनी तदनुनीतिधृताग्रहापि … न चचाल तल्पात् KoṭiVi. 86.

अनुनीय (anunī-ya) *ger.* **1A** having requested or entreated सा धर्मतोऽनुनीयैनाम् …। भोजयामास विप्रांश्च MahāBhā. i. 99.49; i. 1181*(5); व्यवसायं करिष्येऽहमनुनीय पितामहम् MahāBhā. iii. 227.16; v. 145.34; सदनमुपगतोऽहम् …। सशपथमनुनीय ब्रह्मणा गोमयाम्भःपरिमृजितनिजोरावाशु संवेशितोऽस्मि ŚatTrayī. 778; PraboCan. 2.10 (24.3); अस्त्रवेदविदयं महीपतिः …। गोपितुं भुवमिमां मरुत्वता शैलवासमनुनीय लम्भितः Kirātā. 13.67; तेनास्मै … भीत्यानुनीय दत्ता कन्या DaśKuC. 84.14; तद्भवती त्वरिततरं देवीमुपनिषदमनुनीय मत्सकाशमानयतु PraboCan. 6.1 (99.1); भूपेन … अनुनीय तदा निन्ये हिरण्यपुरमर्जुन PāṇḍaC. 5.376; तेनानुनीय बहुलं गुरवे प्रदाप्य यत्नान्निकेतनमनायि गृहीतविद्यः ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 2.21; स राज्यमनिच्छन्नपि मन्त्रिभिरनुनीय राजा कृतः PuruṣPa. 225.1; स राज्ञश्चैलनिर्णेजकेन व्यापाद्यमानो मयानुनीय कथं कथमप्युन्मोचितः KamVa. 5.15(11); सः … आचार्यवर्यैः … अनुनीय मधुरवचनैः … साम्राज्यपदाभिषिक्तः …। उर्वीं धर्मतः पालयामास ĀnandRa. 1.45(15); **1B** having conciliated, having pacified अन्योऽन्यमनुनीयैवं भ्रातरौ तौ …। विदुरो धृतराष्ट्रश्च लेभाते परमां मुदम् MahāBhā. iii. 7.24; iii. 14.13; अहं तु तान्शितैर्बाणैरनुनीय रणे बलात्। पादयोः पातयिष्यामि कौन्तेयस्य MahāBhā. v. 3.13; v. 31.12; अभियुक्तो बलवता कुर्यादापद्विधिं नृपः। अनुनीय तथा सर्वान् प्रजानां हितकारणात् MahāBhā. xiii. App. I. 15 (983); वासुदेवः …। अनुनीयर्क्षराजानं निर्ययौ च तदा बिलात् HariVaṁ. 28.29; VāyuP. ii. 34.49; BrahmāṇḍP. ii. 71.51; BrahmP. 16.42; कार्यसंदर्शनेन मित्रमनुनीय श्वोभूते वचनमस्तु KāmSū. 346.5 (6.5); मन्त्रिणः … भूमहेन्द्रम् … कथंचिदनुनीय … विन्ध्याटवीमध्ये … निवेशयामासुः DaśKuC. 4.10; 8.18; अनुनीय रावणिरथो विधुरं पितरम् RāmāCam. 6.63; सुपार्श्वस्त्वेवमुक्त्वा तां विनिवार्य तपस्तथा। आगच्छदात्मनो लोकमनुनीय तपस्विनीम् SkandP. iii(1). 6.16; मातरं च समाश्वास्य अनुनीय च जानकीम्। आगत्य पादौ वन्दित्वा तव यास्ये सुखं वनम् AdhyāRā. ii. 3.77; यदा श्रीरामः … अनुनीय त्वां श्वशुरगृहे प्रहिता PrabaK. 82.20; 44.24; राधेयं चानुनीय संधावहितम्। पार्थान्पुनरपायं जनार्दनः YudhiVi. 6.147; प्रेमोद्गारप्रभवमनुनीय क्रमवशात् परीवारान् भ्रातर्निशमयति चानूरमथने HaṁsDū.(Rū.) 127; अनुनीय मित्रमत्र च तादृगिहार्थस्तु संग्राह्यः KandaCū. vi. 5.16; **1C** having persuaded अनुकूलतुहिनमारु(त)स्पर्शवेजितानाम(व)यवानाम् … पुनरनुनीय स्वयमसितलोचनाभिर्वासभवनमनीयत AvantiKa. 37.6; स्वाङ्गमर्पयितुमेत्य वामतां रोषितं प्रियमथानुनीय सा NaiṣC. 18.81; कश्चन प्रकुपितां दयितामनुनीय HammīMaKā. 5.48; Subhāṣi. 1181; अनुनीय शयनं सकृदपि आरोपिता किम् … मन्दाकिनी VasaTi. 40.5; **2** having guided or instructed व्यसनैः क्लिश्यमानं हि यो मित्रं नाभिपद्यते। अनुनीय यथाशक्ति तं नृशंसं विदुर्बुधाः MahāBhā. v. 91.1.; अनुनीय च तान् सर्वान् यथामान्यं यथावयः। धर्मराजस्तदा वाक्यं तत्राप्यं प्रत्यभाषत MahāBhā. v. App. I. 12 (81); अनुनीय तु दाशार्हः पाण्डवं त्वरितोऽब्रवीत् MahāBhā. vii. 216*(5); अनुनीय तथा काव्यः …। स्वैः प्राणैर्ब्राह्मणप्राणान् परित्राय दिवं गतः MahāBhā. xii. 226.16; तानुदारमनुनीय विषमहरिचन्दनालिना।… संववृते … शिवः Kirātā. 12.40 (comm. शिक्षयित्वा); **3A** having brought near, having considered अनुनीयात्मनात्मानं कृत्स्नात्मानं प्रपश्यति BṛĀraUBhVā. i. 4.1350; **3B** having led or brought near (वलितोरुकम्) हस्तौ … परिवर्तेनानुनीय वक्षःप्रदेशे शुकतुण्डावधोमुखौ स्थापयेत् AbhinBhā. i. 97.21 (*on* 4.63); अनुनीय भिषक् सम्यक् परिमृश्य च भागशः। छिन्द्यात्तु नाडीं शस्त्रेण Hastyāyur. 477.20 (3.15)

अनुनीयता (anunīya-tā) *f.* the state of needing to be conciliated अनुनीयता मह्य न काचिदस्ति प्रेमा च दोषश्च न मे कर्हिचित्। समं च धर्मं प्रवदामि देहिनां यथैकसत्त्वस्य तथा परस्य SaddhaPuṇ. 87.26 [DBHS.]

अनुनीयमान (anu-nīyamāna) *adj.* [*f.* -ā] **A** being conciliated ध्रुवं विनाशो नृप कौरवाणां (v. l. नैकप्रकारैरनुनीयमानः) न वै श्रेयो धृतराष्ट्रः परैति MahāBhā. iii. 6.16; अनुनीयमानो दुर्बुद्धिरनुनेतुं न शक्यते HariVaṁ. 15.55; **B** being requested अनुनीयमानोऽपि भृशं देववाक्याद्धि तेन सः। नैच्छद्वोढुं हविः सर्वं शरीरं च समत्यजत् MahāBhā. iii. 212.11; तच्छापप्रक्षुब्धमनसा मया सुचिरमनुनीयमानः … अनुग्रहं कृतवान् Avimā. 6.7(2); अनुनीयमानस्तद्यात्रां न चक्रे भ्रष्टमङ्गलः BhāgP. iv. 14.29; **C** being persuaded (नायिका) तत्र युक्तितोऽनुनीयमाना प्रसादमाकाङ्क्षेत् KāmSū. 186.9 (2.10); JayaMa. 186.19 (*on* 2.10); KandaCū. ii. 10.41; यदि चेयमीदृशेऽप्यपराधेऽनुनीयमानानेन प्रत्यासत्तिमेष्यति Kād. 195.17; (स्त्रियः) इमा ह्यनिशमनुनीयमाना गृहमर्कटमिव विडम्बयन्ति पुरुषम् YaśasCam. ii. 61.5; तेनानुनीयमानापि यदुदश्रुर्बभूव सा KathāSaSāg. xii. 17.30; मयानुनीयमानापि सुप्ता वेगवती पृथक् BṛKathāŚloSaṁ. 15.68; बाणपण्डितः … भावुकेनानुनीयमानां समानां जामिं निशम्य PrabaCin. 44.3; **D** being consoled दृढं दूयते देव इति सखीभिरनुनीयमानापि … अतिदीर्घं रुरोद HarṣaC. 330.18; अमात्यपुरोहितैरनुनीयमानया तया क्षणं क्षणहीनया तूष्णीमस्थायि DaśKuC. 5.1.

अनुनीयमानकठिन (anunīyamāna-kaṭhina) *adj.* hard(-hearted) inspite of being persuaded क्रुद्धश्चाप्यनुनीयमानकठिनो यः क्रुध्यते कान्तया DhūrtaViSaṁ. 30.14.

अनुनीयमानकर्कशमनस् (anunīyamāna-karkaśamanas) *adj.* harsh-hearted because of being conciliated ये त्वनुनीयमानकर्कशमनसोऽनुनयादेवानुनेतुरशक्तिं मन्यन्ते, आत्मनश्च पाण्डित्योत्कर्षं तान्प्रति साविष्कारमाह TātpaṬ.(U.) 2.17 (*on* 1.5)

अनुनीयमानबहुलबहुलोत्कर (anunīyamāna-bahulabahulotkara) *adj.* whose multitude of numerous cows is being conducted (by the workers) कविजनवारः … अतन्द्रितैरन्तेवसद्भिः विष्टिभिश्चानुनीयमानबहुलबहुलोत्करः … नृपाय … वृत्तशालिनो वृत्तं निवेदयामास ĀnandRa. 2.16(7)

अनुनीषु (anu-nīṣu) *adj.* desirous of conciliating निशङ्कं विदधत एव गोत्रभेदं वज्रस्ते निवसति वाचि यन्न पाणौ। इत्यारादभिदधुर्षी पुनः सपत्नीनाम्नैवावनतशिरा युवानुनीषुः HarVi. 17.84.

अनुनु (anu-nu-) II. P. (°नू VI. P.), cf. **अनुनोनु.**

अनुनुद् (anu-nud-) VI. P. (*caus.*) to cause to push or urge दुःशासन रथास्तूर्णं युज्यन्ताम् …। अनीकानि च सर्वाणि शीघ्रं त्वमनुचोदय (v. l. °नोदय) MahāBhā. vi. 16.12.

अनुनूता (anu-nūtā) *f.* kind of *iḍā* 'finale' in the chanting of a Sāman (*lit.* which is chanted continuously or with repetition) ता वा एताश्चतस्रः षडहं पराच्य इडा अतियन्त्येषा नु नूतैषा(? एषानुनूतैषा) विषूच्येषा प्रतीच्येतद्वीडम् PañcBr. x. 12.6.

अनुनृत् (anu-nṛt-) IV. P. **i** to dance imitatingly तदनु नर्तक्यश्चानुनृत्येयुः BaudhPiMe. i. 17.8; ĀgniveGS. iii. 8.1 (161.2); स वो विघ्नेश्वरः पायान्नमितोन्नमितेव यम्। अनुनृत्यति नृत्यन्तं संध्यासु भुवनावली KathāSaSāg. xiii. 1.1; मघवा …। ननर्त रङ्गाचार्यन्ति स्वाम्युत्सवभवा मुदः। तमन्वनृत्यन् मुदिता अपरेऽपि दिवौकसः TriṣaŚaPuC. i. 2.874; **ii** to dance imitatingly (in front) तथैनमन्वनृत्यन्त देवकन्याः सहस्रशः MahāBhā. ix. 43.19.

अनुनृत्यती (anu-nṛtyatī) *adj.* (*f.*) dancing imitatingly पश्य लक्ष्मण नृत्यन्तं मयूरमुपनृत्यति(v. l. अनुनृत्यती)। शिखिनी … एषा Rāmā. iv. 1.18.

अनुनेतव्य (anu-netavya) *adj.* [*f.* -ā] **A** to be treated politely नास्मा अनुनयो देयो (v. l. नास्माभिरनुनेतव्यो) नायमर्हति सान्त्वनम् MahāBhā. ii. 35.6; **B** to be persuaded तया किमनुनेतव्यया भवितव्यम् Dhūrta-

ViSaṁ. 16.20; यः प्रिययानुरक्तयानुनेतव्ययानुनीयते DhūrtaViSaṁ. 28.16; **C** to be won over अथ चक्रधरस्यासीत् किंचित् चिन्ताकुलं मनः। दोर्बलिन्यनुनेतव्ये यूनि दोर्दर्पशालिनि MahāP. 35.1; **D** to be conciliated or pacified क्रोधाविष्टोऽनुनेतव्यः UpadeŚ. 69.

अनुनेतुकाम (anunetu–kāma) *adj.* **A** having desire to propitiate दनुजारिमिवानुनेतुकामो दनुजानां गुरुरेति मीनराशिम् PṛthvīVi. 7.24; **B** having desire to persuade मानोन्नतां प्रणयिनीमनुनेतुकामः … कामिलोकः SāhiDa. 239.6.

अनुनेतुम् (anu–netum) *inf.* **1Ai** in order to convince or win over सा तु कन्या …। अनुनेतुं सहस्रांशुं न शशाक MahāBhā. iii. 291.1; तेषां च वृत्तमाज्ञाय वृत्तं दुर्योधनस्य च। अनुनेतुमिहार्हन्ति धृतराष्ट्रं सुहृज्जनाः MahāBhā. v. 20.13; v. 122.4; xiii. 125.23; यदा न शक्यते मानादवलेपाच्च …। अनुनेतुम् HariVaṁ. 5.14; 15.55; यदा न शक्यते स्तम्भान् मानाच्च भृशमोहितः। अनुनेतुं नृपो वेणस्ततः क्रुद्धा महर्षयः VāyuP. ii. 1.119; BrahmāṇḍP. i. 36.140; SkandP. vii(1). 336.86; प्रोवाच … महामुनिः। अनुनेतुं नरपतिं हेतुभिः स्पष्टलक्षणैः Hastyāyur. 29.3 (1.3); **1Aii** in order to persuade विग्रहाच्च शयने पराङ्मुखीर्नानुनेतुमबलाः स तत्वरे RaghuVa. 19.38; Ubhayābhi. 14.16; कर्णीपुत्रो विपुलामनुनेतुमभिगतः PadmPrā. 7.9; तदनुध्यानपरतन्त्रचेतसा धारयितुं न पारिता किं पुनरनुनेतुम् ViddhaŚā. 1.19(5); अनुनेतुं गता राधां न मानं त्यजति प्रिया ĀdiP. 14.63; अनुनेतुं मानिन्या दयितश्चरणे …। यावत्पतितः स तया तत्क्षणमवतारितः VidaMuMa. 4.10; सुभग त्वां स्वयमहमनुनेतुमायाता ĀryāSaŚa. 591; अनुनेतुमन्यतर इन्दुमुखीम् …। परिरभ्यते स्म HammīMaKā. 5.44; 5.46; आलिङ्गन्तो वसुधां निजखुरदलितामिवानुनेतुममी PadyaVe. 127; SūktiSu. 126; **1Bi** in order to conciliate ये मां वाक्यान्तरे ब्रूयुरनुनेतुं कथंचन। अहिता नाम ते नित्यं मदभीष्टविघातनात् Rāmā. vii. 45.21; vi. 3231*(2); गीतैर्वाक्यैः …। अनुनेतुं न सा शक्या संपदा चास(?म)राभया PadmP.(Ra.) 46.164; दुर्ग्रहरताननुनेतुं क ईश्वरः BṛKathāMañ. xiv. 1.334; **1Bii** in order to console सः … आरप्स्यतेऽनुनेतुम् DaśKuC. 100.14; **1Biii** in order to propitiate प्रभवः सैन्धवां सुरीम्। अनुनेतुं तस्थिवांसः KumāDeC.(So.) 27.29; सैन्धवादेवीमनुनेतुं कृतकायोत्सर्गास्तया जिह्वाकर्षणादवगणिताः श्रीहेमसूरयः KumāPraPra. 101.29; **1C** in order to supplicate नम्रो गद्गदितालापामनुनेतुं जरामिव। वार्धक्ये … सः JānaHa. 10.18; **1D** in order to treat politely अयमैक्षत कृष्णमारात् … बिभ्रतमक्षमालाम् … तारावलीमुपागतामिव चानुनेतुम् ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 7.17; **2** in order to carry to आदिष्टोऽस्मि भगवता पुलस्त्येन कमपि संदेशमुपनेतुं (v. l. अनुनेतुम्) कनिष्ठपौलस्त्यस्य PrasaRā. 7.0(8)

अनुनेतृ (anu–netṛ) *adj.* conciliator क्रुद्धानामनुनेता CaraS. i. 8.18; SiddhYo. 81.88; ये … अनुनयादेवानुनेतुरशक्तिं मन्यन्ते … तान्प्रति साविष्कारमाह TātpaṬ.(U.) 2.17 (*on* 1.5); cf. **अनुनेतृता** for other mgs.

अनुनेतृता (anunetṛ–tā) *f.* **i** the state of being a persuader चलदृशां दयितेषु …। शितिसरोजरुचेव सह क्षणादतिशयत्वमगादनुनेतृता HammīMaKā. 7.44; **ii** the state of being an imitator (of an eye), HammīMaKā. 7.44.

अनुनेत्रम् (anunetram) *adv.* (reaching) up to the eye दधुर्दृशोऽनुश्रवणान्तमाप्ता भ्रुवोऽनुनेत्रं च समागतास्ताः Rāvaṇā. 4.8.

अनुनेय (anu–neya) *adj.* [*f.* –ā] **1A** to be conciliated तस्मै प्रयाचमानाय न देये कुण्डले त्वया। अनुनेयः परं शक्त्या MahāBhā. iii. 284.15; भिषजा …। अनुनेयेनानुनयकोविदेन … सह संधायसंभाषा विधीयते CaraS. iii. 8.17 (1941 Ed.); ननु भवानेवात्रानुनेयः Mṛcch. 1.44(5); न यावद् यात्यसौ तावदनुनेयः प्रयत्नतः TriṣaŚaPuC. iv. 1.328; भद्रममी एवानुनेया दातव्यं च किंचिदेतेभ्यः CaitaCan. 120.15(5); **1B** to be persuaded (कामिनी) शपथकरणैरनुनेया DhūrtaViSaṁ. 16.18; स्त्रिया नाम पुरुषोऽनुनेयः, ननु शौण्डिर्यम् PadmPrā. 21.20; सः … कथं वा विप्रियाणि जनयन्ननुनेयः Kirātā. 9.39; Subhāṣi. 1181; स तेऽनुनेयः सुभगोऽभिमानी भगिन्ययं न प्रथमाभिसंधिः SaraKaṇṭhā. 98.27; आगस्कारिण्यहमिह यया जीवितं त्वद्वियोगे भर्तृप्राणाः स्त्रिय इति ननु त्वं मयैवानुनेयः SubhāRaK. 21.9; SaduktiKa. 100.5; **1C** to be entreated or supplicated नाथोऽभ्युपेत्यविनयेन ततोऽनुनेयस्तस्य द्विषामिव दशा भवतां च मा भूत् RāghPāṇ.(Dha.) 10.46; **2A** to be guided or led अनुनेयो महाबाहो नानुनेयो मया भवान् Rāmā. ii. 2230*; **2B** to be carried to or led (physically) (गङ्गायाम्) यः स्नाति शौचं प्रकरोति तस्यां कां वा गतिं यास्यति सोऽनुनेयः VarāṅgaC. 25.46; *n.* conciliatory words प्रत्याचष्ट स दाशार्हमृषभं सर्वधन्विनाम्। अनुनेयानि जल्पन्तमनयान्नान्वपद्यत MahāBhā. vii. 61.24 (*but* APTE, *adj.* favourable)

अनुनेष्यती (anu–neṣyatī) *adj.* (*f.*) who is going to persuade विद्याधरी करालूनपल्लवा सा किलाशुषत्। पादयोः कामिनीवास्य सामि नम्रानुनेष्यती MahāP. 36.111.

अनुनोदित (anu–nodita) *adj.* impelled ब्रह्मणाग्नी समेतौ तु ब्रह्माणमनुनोदितौ SkandP. v(1). 4.95.

अनुनोनु (anu–nonu–) [*intens.* of *anunu-* or *anunū-*] to praise repeatedly सहस्रं साकमर्चत परि ष्टोभत विंशतिः। शतैनमन्वनोनवुरिन्द्राय ब्रह्मोद्यतमर्चन्ननु स्वराज्यम् ṚV. i. 80.9 (Sāy. पुनः पुनरस्तुवन्)

अनुनोनुवत् (anu–nónuva(n)t) *adj.* praising loudly or repeatedly त्वामिद्धि त्वायवोऽनुनोनुवतश्चरान्। सखाय इन्द्र कारवः ṚV. viii. 92.33 (Sāy. अनुक्रमेण पुनः पुनः स्तुतिं कुर्वन्तः)

अनुन्दरी (anundarī) *f.* name of a woman (sister of Vṛṣabha) (वृषभस्य) वज्रजङ्घभवे यास्य भगिन्यासीदनुन्दरी MahāP. 16.7.

अनुन्धर (anundhara) *m.* name of a person (son of Kanakābhā) उत्पन्नः कनकाभायां ज्योतिर्देवः परिच्युतः। अनुन्धरः PadmP.(Ra.) 39.151.

अनुन्धरी (anundharī) *f.* **i** name of a daughter of Sugrīva (सुताः सुग्रीवस्य) तुरीयानुन्धरी नाम्ना PadmP.(Ra.) 47.138; **ii** name of a woman (sister of Vṛṣabha) (वृषभस्य) वज्रजङ्घभवे यास्य भगिन्यासीदनुन्दरी (v.l. °न्धरी) MahāP. 16.7.

अनुन्न (a–nunna) *adj.* **1** not hurt, uninjured नुन्नोऽनुन्नो ननुन्नेनः Kirātā. 15.14 (comm. अविद्धः); SaraKaṇṭhā. 266.26; **2** unimpelled, i.e. ungoaded सालानकमनालानमत्युन्नतमनुन्न तम्।… पश्यैनम् … गजम् NalaCam. 6.57.

अनुन्नड (an–unnaḍa) *adj.* not haughty, not savage तेन सुरा° … °प्रमादस्थानात् प्रतिविरतेन भवितव्यममत्तेन … अनुन्नडेन ŚikṣāSa. 120.4.

अनुन्नत (an–unnata) *adj.* [*f.* -ā] **1Ai** not (too) high or prominent कुपितास्तु दोषाः … कुर्वन्ति विस्तृतमनुन्नतमाशु शोफं तम् … विसर्पमाहुः SuśruS. ii. 10.3; **1Aii** not raised or elevated नाभिः … अनुन्नता सुखदुःखकरी KāśyaS. 48A.13; (वनिता) शङ्खकुन्देन्दुधवलैः …। मिष्टान्नपानमाप्नोति दन्तैरेभिरनुन्नतैः BhaviP. 22B.12 (i. 5.75); 22A.29 (i. 5.66); दूरोन्नतामपि कापि जानन्नुर्वीमनुन्नताम्। स्खलित्वा स पतन्नुच्चैरुपाहास्यत जिष्णुना PāṇḍaC. 6.123; अनुन्नतं श्रीमदुरो मृगीदृशः SaduktiKa. 68.2; अनुन्नतास्त्वकुल्माषाः…। भवन्ति सुखसंस्पर्शाः सम्यग्दग्धा यदा तलाः Hastyāyur. 113.7 (1.15); **1Bi** not raising upwards, not upright गजः। अनुन्नतो नावनतो मातव्यो दण्डरज्जुभिः Hastyāyur. 559.21 (4.3); **1Bii** not very tall सालानकमनालानमत्युन्नतमनुन्नतम्।… पश्यैनम् … गजम् NalaCam. 6.57; **1C** not inspired by anybody, having free will, NalaCam. 6.57 (comm. नास्ति उन्नता प्रेरणास्येति, स्वच्छन्दचरम्); **2** free from arrogance, humble तथागतस्य षष्ट्याकारोपेता वाग् निश्चरति … अनुन्नता स्तुत्यसंक्लिष्टत्वात् MaYānaSū. 80.22 (12.9); 20.21 (5.6); **3** not (too) great or overpowering, cf. **अनुन्नतस्कन्धता.**

अनुन्नतकुक्षिता (anunnatakukṣi–tā) *f.* the state of not having a raised belly गर्भक्षये गर्भास्पन्दनमनुन्नतकुक्षिता च (लक्षणम्) SuśruS. i. 15.12.

अनुन्नतगात्र (anunnata–gātra) *adj.* having limbs that are not too stout, prominent or protuberant, MW.; APTE.

अनुन्नतम् (anunnatam) *adv.* without raising (too) high प्रक्षाल्य कर्णौ पुनरवलिख्यानुन्नतमहीनमविषमं च कर्णसंधिं संनिवेश्य स्थितरक्तं संदध्यात् SuśruS. i. 16.15.

अनुन्नतवीर्य (an–unnatavīrya) *adj.* having non-arrogant heroism एवं हि बोधिसत्त्वोऽनुन्नतवीर्यो भवति ŚikṣāSa. 158.5 [DBHS.]

अनुन्नतशिरासंधि (an–unnataśirāsandhi) *adj.* not having raised (i.e. visible) veins and joints अनुन्नतशिरासंधि … नारीणां भुजयोर्युगुलं शुभम् BhaviP. 22A.17 (i. 5.60)

अनुन्नतस्कन्धता (anunnataskandha–tā) *f.* the state of having the parts or sections not (too) great or overpowering ये तु पुनरक्लिष्टतयानुन्नतस्कन्धतया च न पृथग्भावनामपेक्षन्ते … न तेषामनुप्रासादीनां त्यागो युक्तः RasGaṅ. 90.1.

अनुन्नतानत (an–unnatānata) *adj.* neither raised nor lowered, level, MW.; APTE.

अनुन्नति (an–unnati) *f.* **1** absence of arrogance, humility सुभाषितैः प्रीतिरनुन्नतिः श्रिया … निगूढमेतच्चरितं महात्मनाम् Subhāṣi. 269; **2** absence of elevation or height, cf. **अनुन्नतिमत्, अनुन्नतियुज्.**

अनुन्नतिमत् (an–unnatima(n)t) *adj.* not raised too high, not possessed of elevation पूर्वाङ्गमुन्नतमनुन्नतिमच्च कुर्वन् … निःसरति प्लवंगः UdaySuKa. 127.18.

अनुन्नतियुज् (an–unnatiyuj) *adj.* not having (greater) height

गिरयोऽप्यनुन्नतियुजो मरुदप्यचलः … नरनाथ तवान्तिके नियतम् KāvyPra. 665.1 (*but* comm. अनुन्नतियुजः अल्पौच्चताभाजः)

अनुन्नमन (an-unnamana) *n.* absence of pride or arrogance वीर्यम् … तत्पुनः समासतः सप्ताकारं वेदितव्यम् । अचलम् … विगतमानं तेन वीर्यारम्भेणानुन्नमनात् BodhiBhū. 139.7.

अनुन्नयमानुकारा (anunnayamānukārā) *adj.* (*f.*) imitating Lord Yama who is not forced (i.e. guided by one's own nature) (to act with cruelty) लङ्कायना नित्यगमा धवाशा सार्कं तयानुन्नयमानुकारा (शूर्पणखा) RāmKṛViKā. 8 (comm. न नुन्नः प्रेरितोऽनुन्नः स्वतः प्रवृत्त एवंविधो यो यमः कृतान्तस्तद्वदनुकारो यस्याः सा । निष्कृपेत्यर्थः)

अनुन्नहनता (anunnahana-tā) *f.* the state of absence of pride कतमा शमथाक्षयता । या चित्तस्य शान्तिरुपशान्तिः … अनुन्नहनता अचपलता Śikṣā-Sa. 119.5 [DBHS.]

अनुन्नाटयत् (an-unnāṭayat) *adj.* not killing लोकस्य पिंषन्तमरिं ह्यनुन्नाटयन्नृपो नाटयति क्षमायाः DvyāśraKā. 2.94 (comm. अहिंसन्)

अनुन्नीत (an-unnīta) *adj.* not raised, not inferred (श्यामं यज्ञोपवीतं तव किम् इति) आद्यप्रश्नस्त्वनुन्नीतोऽप्युत्तरोत्थापनार्थं निबद्धः RasGaṅ. 704.9.

अनुन्नीतत्व (anunnīta-tva) *n.* the state of not being raised or inferred अलंकारस्यास्य द्वैविध्यमपि न प्रश्नस्योन्नीतत्वनिबद्धत्वाभ्याम् । किं तून्नीतत्वानुन्नीतत्वाभ्यां ज्ञेयम् RasGaṅ. 704.11.

अनुन्मज्जन (an-unmajjana) *n.* non-emergence प्रध्वंसप्रध्वंस इव प्रतियोगिनो बन्धस्यानुन्मज्जनात् TattvPradī.(Ci.) 289.3; स्वप्नान्धकारमिथ्यात्ववच्चानुन्मज्जनमिथ्यात्वयोस्सिद्धिरिति चेन्न ŚatDū. 182.22.

अनुन्मज्जनसमर्थन (anunmajjana-samarthana) *n.* proving or supporting of non-emergence घटतद्ध्वंसयोरुभयोरपि प्रागभावध्वंसत्वाङ्गीकारेण प्रागभावस्यानुन्मज्जनसमर्थने … घटानुन्मज्जनं समर्थयेमहि ŚivārkaMaDī. ii. 74.20 (*on* ii. 2.12)

अनुन्मत्त (an-unmatta) *adj.* [*f.* -ā] (often used as noun) not mad, not frantic, sane परमहंसा न दण्डधराः … अनुन्मत्ताः … यथोपपन्नचातुर्वर्ण्यभैक्षचर्यं चरन्तः … आत्मानं मोक्षयन्ते ĀśramU. 4; JābālaU. 6; YājñaU. 602.3 (2.1); सर्वदानुन्मत्तः … स्वरूपध्यानेन निरालम्बमवलम्ब्य … देहत्यागं करोति यः सोऽवधूतः TurAU. 474.19; अनुन्मत्तः … संन्यासेन देहत्यागं करोति स परमहंसपरिव्राजको भवति ParaHaṁsPaU. 484. 17; परिव्राजकः …। अनुन्मत्त उन्मत्तवेषः VāsiDS. 10.19; दमयन्ती ततो दृष्ट्वा पुण्यश्लोकं नराधिपम् ।… अनुन्मत्ता देवने गतचेतसम् ।… चिन्तयामास MahāBhā. iii. 57.1; यदि हि स्युरनुन्मत्ता भ्रातरस्ते जनाधिप । बद्ध्वा त्वां नास्तिकैः सार्धं प्रशासेयुर्वसुंधराम् MahāBhā. xii. 14.33; xii. 168.48; पानसंपत् — संज्ञानाशः अनुन्मत्तस्योन्मत्तत्वम् ArthŚā. iii. 23.3 (8.3); तद्यथा स्नातुं गच्छामीति न पुनरनुन्मत्त एवं ब्रूयात् स्वयं स्नातुं यामीति NyāyVār. 120.15 (*on* i. 1.33); त्वमेवोन्मत्ता यानुन्मत्त इत्युन्मत्तं मुक्तवती DaśKuC. 64.2; AvantiKa. 3.2; सत्यमेवं भवेदेतद्यद्यात्माप्यन्य इष्यते । आत्मासावन्य इति च नानुन्मत्तस्य गीरियम् BṛĀraUBhVā. i. 4.982; i. 4.1288; पानद्यूतयोः पानं गरीयः । तत्र हि संज्ञाप्रणाशः, अनुन्मत्तस्योन्मत्तत्वम् ManuBh. ii. 16.21 (*on* 7.52); ii. 75.11 (*on* 8.3); न च बाध्यमानाकारं भेदज्ञानं तिष्ठतीति शक्यते अनुन्मत्तेन वक्तुम् BrahmSūBh.(Bhā.) 20.23 (*on* i. 1.4); NyāyMañ. i. 287.29; न ह्यसौ स्वस्वसाधनावद्यमनुन्मत्त उद्भावयति, नापि प्रतिवादिना न ह्यनुन्मत्त आत्मानमात्मना निगृह्णाति TātpaṬ.(Vā.) 722.2 (*on* v. 2.21); 327.3 (*on* i. 2.1); Bhām. 145.1 (*on* i. 1.22); अनुन्मत्तः कथं पुनर्निषेधेत् NyāyKuA. ii(1). 193.8; Loc. 162.22 (*on* 3.19); कः खल्वनुन्मत्तोऽन्यस्य प्रस्तावेऽन्यदभिदध्यात् KāvyPra. 483.1; अनुन्मत्तः को ब्रवीति GītāBh.(Rā.) 65.3 (*on* 2.12); VedāntDī. 109.21 (*on* ii. 2.28); येन हि रूपेण स्मरणं न तेन रूपेण ग्रहणमित्यनुन्मत्तेन न शक्यते वक्तुम् TarkBhā. (Mo.) 32.21; न ह्यनुन्मत्तः कश्चित् … साधर्म्यमनुत्पश्यन्नेवाकस्मात् तत्त्वमारोपयति VyaktiVi. 24.1; 27.5; 113.18; अनुन्मत्तोऽप्युन्मत्तवेशेन युक्तः पूजादिभयात् स्यात् (यतिः) Aparā. 956.9 (*on* 3.57); न ह्यनुन्मत्तेन मुखं चन्द्र इत्यादौ … मुखस्य चन्द्रेणाच्छादितत्वं प्रतीयते AlaṅkāRa. 26(2); आ कीटादा च देवेन्द्रात् प्रभावन्तकशासने । अनुन्मत्तो न भाषेत कथंचित् कालवञ्चनाम् TriṣaŚaPuC. iii. 1.363; PramāMī. 54.13 (*on* ii. 1.16); PrakaVi. 942.14; प्रधानस्येश्वरत्वसंभवेऽपि क्षेत्रज्ञत्वं न संभवतीत्यनुन्मत्तः को ब्रवीति ŚrutaPra. ii. 26.31 (*on* i. 3.11); न ह्यनुन्मत्तः कोऽपि मिथ्यात्वेन ज्ञातानुद्दिश्य किमपि करोति VedāntTaSā. 12.2; 49.1; श्रीसामन्तसिंहेन स साम्राज्येऽभिषिच्यते अनुन्मत्तेनोत्थाप्यते च PrabaCin. 16.4; न ह्यनादिसिद्धं ब्रह्म उपायसाध्यमित्यनुन्मत्तो ब्रवीति ŚatDū. 59.7; 164.3; मायाविनोऽपि मायाम् … प्रयुञ्जाना वा कथं स्वयमनुन्मत्ताः स्युः ŚatDū. 178.1; न ह्यनुन्मत्ताः मिथ्यात्वेन निर्णीतेभ्यः प्रतिबिम्बादिभ्य उपदिशन्ति NyāySiA. 228.12; न ह्यनुन्मत्ता अनपकारिणमपाकुर्वते NyāySu.(Ja.) 232B.9 (*on* ii. 1.1); 510B.9 (*on* iii. 2.10); जगत्कारणं ब्रह्मानुमानादिवेद्यमिति कोऽनुन्मत्तो ब्रूयात् VedāntKau. 16.22 (*on* i. 1.3); न हि कश्चिदनुन्मत्तोऽपराधं विनैव परं प्रहरति DaṇḍaVi. 248.6.

अनुन्मत्तचेतस् (anunmatta-cetas) *adj.* whose mind is not insane निःसारं पश्यतो लोकं तोयबुद्बुददुर्बलम् । कस्यामरवितर्को हि स्यादनुन्मत्तचेतसः Saund. 15.63.

अनुन्मत्तमनस् (anunmatta-manas) *adj.* whose mind is not insane अनुन्मत्तमनाः शान्तो हसत्यनुन्मत्तकानिव YogVā. iv. 23.49.

अनुन्मत्तोन्मत्तवत् (anunmattonmatta-vat) *adv.* like a mad though not mad परिव्राडेकशाटी मुण्डः … अनुन्मत्तोन्मत्तवदाचरंस्त्रिदण्डम् … सर्वम् … परित्यज्य … कृतकृत्यो भवति NāraPaU. 3.86.

अनुन्मदित (án-unmadita) *adj.* free from madness, not crazed, sober, not wild अतोऽधि ते कृणवद्भागधेयं यदानुन्मदितोऽसति AV. vi. 111.1; vi. 111.3; कृणोमि विद्वान्भेषजं यथानुन्मदितोऽससि AV. vi. 111.2; vi. 111.4; अतोऽधि ते कृणवद् भागधेयमनुन्मदितो अगदो यथासत् AV.(P.) v. 17.6.

अनुन्मनस् (an-unmanas) *adj.* not mentally disturbed, not perplexed मनःप्रभृतीनां शब्दानामलोऽन्त्यस्य खं भवति च्वौ परतः ।… अनुन्मनसम् उन्मनसं करोति उन्मनीकरोति JaineVyā. 274.27 (*on* iv. 2.56); अनुन्मनसम् … शिरसैष बिभर्ति तपस्विगणम् NemiNir. 7.33; उन्मनायत इति । अनुन्मना उन्मना भवति Prasā. ii. 377.15.

अनुन्माद (án-unmāda) *m.* not becoming mad, soberness यजमानस्यानुन्मादाय TaiS. V. v. 1.2; अथो अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठन्त्यनुन्मादाय TaiS. VII. iii. 10.4; अथो धृत्या अनुन्मादाय MaiS. iii. 1.10 (iii. 13.14); तेन नियुत्वती याज्यानुवाक्ये कुर्याद्यजमानस्य धृत्या । अनुन्मादाय KāṭhS. 19.8 (ii. 9.15); दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठत्यनुन्मादाय TaiBr. I. viii. 3.1; अस्यामेव प्रतितिष्ठत्यनुन्मादाय TaiĀ. v. 4.8 (606.7); यजमानस्यानुन्मादाय एता दिशामवेष्टयो भवन्ति MayūMāli. 831.13 (*on* xi. 4.3)

अनुन्मादिन् (an-unmādin) *adj.* free from pride or arrogance, sober शमिदम्यनुन्मादिषु योगिषूच्चैर्न … अजनि DvyāśraKā. 12.29 (comm. निरहंकारेषु योगिषु)

अनुन्मित (an-unmita) *adj.* unmeasured, unlimited (परब्रह्मणः) अनेन व्यपदेशेन सेतुना प्राप्यस्यानुन्मितस्यास्तित्वं द्योत्यते VedāntKau. 293.11 (*on* iii. 2.31)

अनुन्मिषत् (an-unmiṣat) *n.* undifferentiating or not expanding state (of the Self) अनुन्मिषत् परं सूक्ष्मं स्थूलमात्मानमेव च । लक्ष्मीनारायणाकारं पञ्चकं भावयेदिदम् LakṣmīT. 40.10; *adj.* [*f.* -ntī] not coming forth तदनु नानाविधप्रयत्नेनाप्यनुन्मिषदनुजिगमिषाशैथिल्यायां मैथिल्याम् … सौमित्रिमन्वग्रहीत् RāmāCam. 2.32(1) (comm. अनुन्मिषदनुदयदनुजिगमिषाशैथिल्यमनुगमनेच्छादौर्बल्यं यस्यास्तस्याम् । अनिवृत्तानुसरणेच्छायां सत्यामित्यर्थः); कथमन्यथा … अनुन्मिषन्त्या रूपकप्रतिपत्तेः … समुन्मेषः सर्वेषाम् RasGaṅ. 196.8.

अनुन्मिषद्दृष्टि (anunmiṣaddṛṣṭi) *adv.* without opening the eyes, unblinkingly or unwinkingly अनुन्मिषद्दृष्टि निषेदुषीणाम् … वियोगिनीनां द्विजपुङ्गवेव पुंस्कोकिलेनाधिजगेऽन्तकालः ŚrīKaC. 6.32 (comm. अनुन्मिषन्त्यौ संकुचन्त्यौ दृष्टी यत्रैवं कृत्वा)

अनुन्मिषद्भवद्भाव (anunmiṣadbhavad-bhāva) *adj.* having the state of unmanifesting existence अनुन्मिषद्भवद्भावं ग्राह्यग्राहकवर्जितम् ।… तत् … परं ब्रह्म LakṣmīT. 22.6.

अनुन्मिषित (an-unmiṣita) *adj.* unmanifested जीवो हि मृतिमूर्च्छान्ते यदन्तः प्रोन्मिषन्निव । अनुन्मिषित एवास्ते तत्प्रधानमुदाहृतम् YogVā. iii. 40.38.

अनुन्मीलनबुद्धि (anunmīlana-buddhi) *f.* intention of not opening (the eyes) येयम् … नयनयोरनुन्मीलनबुद्धिः सेयं तत्त्वेऽप्यतत्त्वरूपोपादनहेतुभ्रान्तिः SaraKaṇṭhā. 365.24.

अनुन्मीलयत् (an-unmīlayat) *adj.* not opening (the eyes) ततोऽजनानुगमनायानुन्मीलयन् शनैरन्तश्चक्षुः संचारयेत् AṣṭāSaṁ. i. 165.6 (1.32)

अनुन्मीलितचक्षुस् (anunmīlita-cakṣus) *adj.* whose eyes are not open (i.e. closed) भयादनुन्मीलितचक्षुषः केनचित्प्रयुज्यमानं रज्ज्वा वेष्टितोऽसीति वचः श्रवणपथमवतरति NyāyMañ. i. 268.23.

अनुन्मीलिततारक (anunmīlita-tāraka) *adj.* wherein the stars are not visible अनुन्मीलिततारकेण तमसा, महानिद्रावेगेन युगपदभिभूयमाने वैरिसैन्ये … राजकुमारः … समापतन्तं सेनापतिमवलोक्य TilaMañ. 92.21.

अनुन्मीलितपूर्व (anunmīlita-pūrva) *adj.* which is not previously caused to come forth, not revealed before ध्वनेः स्वरूपम् … अणीयसीभिरपि चिरंतनकाव्यलक्षणविधायिनां बुद्धिभिरनुन्मीलितपूर्वम् Dhvanyā. 35.2 (*on* 1.1)

अनुन्मीलितभावविकासा (anunmīlita-bhāvavikāsā) *adj.* (*f.*) in

which the manifestation of existence has not (yet) come forth एवं परमेश्वरस्य स्वात्मनि इच्छात्मिका स्वातन्त्र्यशक्तिरनुन्मीलितभावविकासा ParāTri. 167.6.

अनुन्मीलितलिङ्ग (anunmīlita-liṅga) *n.* unmanifested word-potency मन्त्रः ··· क्रमेण चानुन्मीलितलिङ्गेनाविनियुज्यमानः TantrVā. 855.14 (*on* iii. 3.14)

अनुन्मीलितलिङ्गत्व (anunmīlitaliṅga-tva) *n.* the state of having an unmanifested word-potency न चाविज्ञातलिङ्गानां प्रक्रिया विनियोजिकेतिन्यायेनानुन्मीलितलिङ्गत्वात् प्रकरणाविनियोज्यत्वे ··· सूचिते NyāySu.(So.) 1230.16 (*on* iii. 3.14)

अनुन्मीलितलोचन (anunmīlita-locana) *adj.* who has not opened (i.e. closed) the eyes तमनुन्मीलितलोचनमेव ··· अपृच्छम् Kād. 154.19; पुत्रकान् ।··· एतानहं मुग्धाननुन्मीलितलोचनान् ।··· संचारयितुमक्षमा BṛKathāŚloSaṁ. 20.376.

अनुन्मीलितस्तुति (anunmīlita-stuti) *f.* unmanifested, i.e. latent glorification स्तुतिनिन्दात्मकत्वेन ह्येकवाक्यता तया चानुन्मीलितस्तुतिनिन्दोत्प्रेक्षाश्रयणम् TantrVā. 3.18 (*on* i. 2.1)

अनुन्मीलिताक्ष (an-unmīlitākṣa) *adj.* whose eyes are not open न ह्यनुन्मीलिताक्षस्य मरौ सलिलवेदनम् NyāyMañ. i. 83.5.

अनुन्मील्यमानत्व (anunmīlyamāna-tva) *n.* the state of not being caused to come forth ध्वनेः स्वरूपं लक्ष्यताम् ··· मनसि आनन्दः ··· प्रतिष्ठां परैर्विपर्यासाद्युपहतैरनुन्मील्यमानत्वेन स्थेमानं लभताम् Loc. 11.11 (*on* 1.1)

अनुन्मुक्त (án-unmukta) *adj.* not freed or released यद्दिवा सꣳस्थापयेदनु (Viśva. स्वरभ्रेष)न्मुक्तो वरुणपाशाभ्याꣳ स्यात् MaiS. iii. 7.8 (iii. 88.1); यन्न जुहुयादनुन्मुक्ताः स्युः MaiS. iii. 9.7 (iii. 126.1); यद्वै पात्रꣳ रिक्तमनुन्मुक्तं तदनु रक्षाꣳसि यज्ञमवयन्ति MaiS. iv. 6.2 (iv. 79.1); अनुन्मुक्तः स वरुणपाशाभ्यां, न तावद्दीक्षया मुच्यते ŚābaBh. 1673.15 (*on* ix. 1.31)

अनुन्मुण्डित (an-unmuṇḍita) *adj.* not plucked (पशुपाल्यानसौ अपश्यत्) अचुन्ननुन्मुण्डितपुण्डरीकभृत्सरःश्रियः DhātuKā. 1.43 (comm. अचुण्डयनल्पीभवन्त्यनुन्मुण्डितान्यखण्डितानि । अविकसितानीति यावत्)

अनुन्मुह् (an-unmuh) *adj.* [P. viii. 2.33] not confounded, not confused अमूढधीः कृत्यविधावनुन्मुड्वृत्रध्रुगर्तिध्रुडसावुदस्थात् DvyāśraKā. 2.54 (comm. नोन्मुह्यतीत्यनुन्मुट्)

अनुन्मूलन (an-unmūlana) *n.* absence of uprooting, non-eradication अनुन्मूलने वा मरणत्रासस्य स्यादत्यन्तसत्त्वमित्याशयवान् पृच्छति – कस्मादिति TattvVai. 66.20 (*on* 2.9)

अनुन्मूलितप्रमितिक (anunmūlitapramiti-ka) *adj.* having knowledge (gained through valid proof) which is not uprooted स च प्रवृत्तः क्वचन अनुन्मूलितप्रमितिकः प्रमाणतां प्रतिपद्यते PratyabhiVi. ii. 80.3 (*on* ii. 3.2)

अनुन्मूलितवृत्ति (anunmūlita-vṛtti) *adj.* existence of which is not uprooted or destroyed (विमर्शः) स हि ··· अनुन्मूलितवृत्तिः स्थिरः सन् PratyabhiVi. ii. 78.3 (*on* ii. 3.2)

अनुन्मूल्यमान (an-unmūlyamāna) *adj.* not being uprooted or contradicted प्रकाशमानतैव अनुन्मूल्यमानतयोचितविमर्शपरिस्पन्दा भावस्य सत्त्वम् PratyabhiVi. ii. 60.3 (*on* ii. 2.7); अनुन्मूल्यमानः — अबाध्यमानः Bhāsk. ii. 60.18 (*on* ii. 2.7)

अनुन्मृदितकाम (anunmṛdita-kāma) *adj.* whose desire is not destroyed or pacified अनुन्मृदितकामो हि पूर्वावस्थाविशेषतः ।··· नियोगार्हः पुनर्भवेत् BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 535.

अनुन्मेष (an-unmeṣa) *adj.* not having agitation (i.e. steady) वासनाप्राणसंरोधमनुन्मेषं मनः कुरु AnnaU. 5.40; *m.* non-emergence विचाराक्षेपस्यानुन्मेषात् तदधीना विचारे प्रवृत्तिर्न संभवति ŚivārkaMaDī. i. 65.33 (*on* i. 1.1); i. 167.27 (*on* i. 1.4); i. 432.31 (*on* i. 3.13); एकधर्मिकत्वाप्रतीत्या धर्मभेदनिबन्धनैकधर्मिकोपमायाः प्रकृतेऽनुन्मेषादिति भावः MayūMāli. 69.9 (*on* i. 4.5); 4.17 (*on* i. 2.1); तस्माद्भावनैक्यकोटेरनुन्मेषात् संशय एवानुपपन्नः MayūMāli. 121.17 (*on* ii. 2.1); 445.4 (*on* vi. 1.1); 556.5 (*on* viii. 1.12); 576.26 (*on* ix. 1.2)

अनुन्मेषचक्षुस् (anunmeṣa-cakṣus) *adj.* whose eyes are not winking वाच्यं न मिथ्या प्रोक्ते सत्यष्टोत्तरसहस्रशः । देयो जापो जले नाभिदघ्नेऽनुन्मेषचक्षुषा SamarāSaṁ. 4.219.

अनुन्मेषनिमेषत्व (anunmeṣanimeṣa-tva) *n.* the state of being (both) unwinking and winking of eyes (i.e. steady eyes) अच्छायत्वमनुन्मेषनिमेषत्वं च ते वपुः । धत्ते MahāP. 25.46.

अनुन्मेषप्रसङ्ग (anunmeṣa-prasaṅga) *m.* undesired occasion for non-emergence बहूनामधिकरणानामनुन्मेषप्रसङ्गात् MayūMāli. 742.18 (*on* x. 6.3)

अनुन्मेषिन् (an-unmeṣin) *adj.* not winking सिद्धनारीभिरापीतरूपामृतं विस्तृतैर्नेत्रपात्रैरनुन्मेषिभिर्वीरकं शैलपुत्री ··· अस्मरत् MatsyaP. 154.574.

अनुन्मोच्यनिगडबन्ध (anunmocya-nigaḍabandha) *m.* heel-chain which cannot be unfastened अर्धपथ एव ··· वाहानामनुन्मोच्यनिगडबन्धः ··· इवाशुगमनविघ्नकारी बभूव जलदकालः Kād. 301.17.

अनुन्यञ्जान (anu-nyañjāna) *adj.* going after or following (the same fashion) एतस्यैव न्यङ्गमनुन्यञ्जानः परिमण्डलां महतीमनन्तां श्रियं जयति य एवं वेद JaimiBr. 1.257.

अनुन्यायम् (anunyāyam) *adv.* according to the rule or standard procedure तमनुन्यायमन्ववायन् AitBr. 15.1 (414); (पशुम्) तं संज्ञपयेयुस्तस्यानुन्यायमितरं कर्शयेयुः KauṣīBr. 18.12 (83.5)

अनुन्यास (anunyāsa) *m.* name of a (grammatical) work (शेषो घ्यसखि) कथं सखिना वानरेन्द्रेण । उच्यते अलवणा यवागूरितिवदल्पार्थे नञो विधानादित्यनुन्यासः DurghVṛ. *on* i. 4.7; उपदेशग्रहणानुवर्तनं प्रति रक्षितानुन्यासयोर्विवाद एव PariVṛ.(Sī.) 28.21.

अनुन्यासकार (anunyāsa-kāra) *m.* author of (the grammatical work) *anunyāsa* 'प्रत्यङ्गावन्तरङ्गौ' इति अनुन्यासकारः DurghVṛ. *on* i. 1.29; *on* iii. 2.188; अनुन्यासकारेणोक्तमादेशपक्षे इड्ग्रहणमनर्थकम् PariVṛ.(Sī.) 28.22; 5.16; अनुन्यासकारेण तु विवृततमः प्रतिज्ञायते PariVṛ.(Sī.) 34.5.

अनुन्यासकृत् (anunyāsa-kṛt) *m.* author of (the grammatical work) *anunyāsa* एतच्च 'क्तेन च पूजायाम्' इत्यत्र अनुन्यासकृतोक्तं विस्तरेण DurghVṛ. *on* iii. 2.188.

अनुन्यासकृन्मत (anunyāsakṛn-mata) *n.* opinion of the author of (the grammatical work) *anunyāsa* एतच्चानुन्यासकृन्मतमेकयोगनिर्दिष्टपरिभाषायामुक्तम् PariVṛ.(Sī.) 126.21.

अनुप् (an-up) (Gr.) absence of elision वृद्धेऽच्यनुप् JaineVyā. iii. 1.73; iv. 3.120; v. 4.67; वास्तोष्पत्यः । (इत्यत्र) पुल्लिङ्गत्वं ताया अनुप् षत्वं च निपातनात् JaineVyā. 178.14 (*on* iii. 2.27); प्राग्वतः संख्यापूर्वपदानां तदन्तग्रहणमनुपि JainePari. 58.

अनुप (anupa) *m.* name of a people (in Bhāratavarṣa) अनुपास्तुण्डिकेराश्च ···। एते जनपदाः सर्वे विन्ध्यपृष्ठनिवासिनः VāyuP. i. 45.134.

अनुपकरण (an-upakaraṇa) *adj.* **i** lacking in proper equipment भिषक्छद्मप्रतिच्छन्नाः ··· व्याधिं चापवर्तयितुमशक्नुवन्तो व्याधितमेवानुपकरणमपचारिकमनात्मवन्तमुद्दिशन्ति CaraS. i. 29.9; i. 10.4; i. 11.5; **ii** lacking in proper implements तस्मान्नाधनान्नानुपकरणान् कुर्यात्तन्मूला हि वृत्तिर्भवति ŚaṅkhaLiDS. 262; न मृत्युपरिगतशरीरमसाध्यरोगमनुपकरणं चोपगच्छेत् KāśyaS. 60B.8.

अनुपकरणीय (an-upakaraṇīya) *adj.* who is not to be helped or obliged अयाच्यो नार्तानामनुपकरणीयो न महताम् SubhāRaK. 40.30 = ŚārṅgaPa. 1205.

अनुपकर्तृ (an-upakartṛ) *adj.* **i** not obliging, not rendering help हीनान्यनुपकर्तॄणि प्रवृद्धानि विकुर्वते । तेन मध्यमशक्तीनि मित्राणि स्थापितान्यतः RaghuVa. 17.58; उपकर्तुमनुपकर्तुः प्रियाणि कर्तुः कृतान्यनुस्मर्तुम् ।··· कुलान्वितानामुचितमेतत् Tantrākhyā. 125.25; PañcT. 4.6 (377.11); कुलपुत्रोऽनुपकर्तृमित्रमविक्रान्तश्च पार्थिव इत्यकिंचित्करो वर्गः AvantiKa. 73.13; **ii** not obliging, doing bad to others, i.e. a robber आक्रोशानर्थहिंसानां प्रतीकाराय यद्भवेत् । दीयतेऽनुपकर्तृभ्योऽभयदानं तदुच्यते SkandP. i(2). 4.61.

अनुपकल्पित (an-upakalpita) *adj.* not intended for, application of which is not expected अनुपकल्पितं तु न याच्यं नापि देयमिति व्यवस्था Aparā. 501.12 (*on* 1.239); यच्च यमेन ··· 'तस्माद्विद्वान्नैव दद्यान्न याचेन्न तु दापयेत्' इति तत् श्राद्धार्थमनुपकल्पितवस्तुविषयम् SmṛtiCan. v. 352.7.

अनुपकार (an-upakāra) *m.* absence of use or help अनन्यत्वेऽपि भेदाभेदयोर्भावस्वभावस्य यस्त्वात्मन्येवावस्थानात् अनुपकाराच्च कुतः संबन्धिता HetuBiṬ. 163.25; अधीतवेदवेदाङ्गः ··· समुपजातमुमुक्षाजिज्ञासोऽपि ब्रह्मविज्ञानेन कर्मणामनुपकारमुपमर्दं च संभावयन् ··· ब्रह्मजिज्ञासायां नाधिक्रियेत SiddhāSi. i. 11.21; *adj.* devoid of any help तत्त्वतोऽनुपकारेऽपि भेदे कथमुपाधयः NyāyVi. 2.189.

अनुपकारक (an-upakāraka) *adj.* [*f.* -ikā] (also used as noun) **Ai** not useful, not helpful, not instrumental दूरे सत्याः कर्णशष्कुल्या अनुपकारकाः संयोगविभागाः ŚābaBh. 78.7 (*on* i. 1.13); प्रथनादय आज्यसांनाय्ययोरनुपकारका इति न तत्र करणीयाः ŚābaBh. 666.3 (*on* iii. 1.7); यदि तावदात्मनोऽनुपकारकमिति न दृष्टान्तोऽस्ति NyāyVār. 346.19 (*on* iii. 1.1); पदार्थदर्शनं तत्र तथैवानुपकारकम् VākyaPa. 2.219; न हि जनकादन्य एवोप-

कारकः। न चानुपकारक आधारः, अतिप्रसङ्गात् HetuBiṬ. 112.27; तत्र दृश्यविषयतापेक्ष्यमाणानुपकारिकैवेति न तया किंचिदिति भावः HetuBiṬ. 52.23; शब्दमात्रलक्षणं त्वनुपकारकमेव SphoṭSi. 19.4; एवं च सति प्रयोगकालाद्बहिरेतदङ्गं सदनुपकारकं स्यात् ṬupṬ. 3.5 (*on* iv. 1.2); NyāyMañ. i. 379.20; न खल्वनुपकारकं प्रत्यपेक्षा अर्थवती PrakaPañ. 367.10; NyāyKa. 74.4; पुंसामनुपकारकाः सन्तो नाधिकारभाजो भवेयुः Bhām. 575.14 (*on* iii. 2.40); अनुपकारकं विषयस्य तदीयमेतदीयं वा न भवितुमर्हति NyāyKuA. ii(2).11.2; ii(2).4.1; ननु वरं वस्तुस्वभावमास्थायानुपकार्यानुपकारकयोरपि विशेषणविशेष्यभावं स्पष्टदृष्टमुपपादयितुं शक्ताः परे NyāyVārPari. 588.16; यदेतदङ्गत्वेनाभिमतं तदेवं सति ··· अनुपकारकं क्रतोः स्यात् TantraRa. 23.4; बाह्याभ्यन्तरमुपधिं धर्मस्यानुपकारकम् ।··· व्युत्सृजाम्यहम् PāṇḍaC. 15.112; वैधर्म्यदृष्टान्तेषु पुरुषापराधात् व्याप्त्यनुपदर्शने सत्यपि व्याप्तिरनुपकारिका NyāyPari. 317.15; ŚivārkaMaDī. i. 51.2 (*on* i. 1.1); अनुपकारकस्य अतिदेशानङ्गीकारात् MayūMāli. 558.13 (*on* viii. 1.14); शवस्तत्तुल्यः अनुपकारकः BālamBha. ii. 176.5 (*on* 2.132); **Aii** not adding to, i.e. not qualifying (each other), independent प्रधानशब्दयोरिति । परस्परविशेषणत्वेन अनुपकारकयोः स्वतन्त्रयोरित्यर्थः Pradī. ii. 400A.38 (*on* ii. 1.56); **B** not helpful, harmful मूषको गृहजातोऽपि हन्तव्योऽनुपकारकः Tantrākhyā. 10.15; गुरुमुखोच्चारणानूच्चारणरूपाध्ययनशरीरानुपकारकं तच्छिरोव्रतम् ŚivārkaMaDī. ii. 280.35 (*on* iii. 3.1)

अनुपकारकत्व (anupakāraka–tva) *n.* **A** the state of not being helpful, uselessness एवमेतेषां कर्मणोऽनुपकारकत्वात् प्रवृत्तिरनर्थिका स्यात् ŚābaBh. 1596.15 (*on* viii. 1.21); 667.2 (*on* iii. 1.7); तत्संबन्धात् तत्र प्रवृत्तिरिति चेत्, न नित्यस्यानुपकार(कत्वेन) केनचित् संबन्धाभावात् HetuBiṬ. 5.4; काम्यस्य कर्मणः विद्यां प्रति अनुपकारकत्वे संप्रतिपत्तिः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 793.9 (*on* iv. 1.17); तस्योदासीनस्य सर्वक्रियारहितत्वेनानुपकारकत्वादिति भावः Bhām. 108.1 (*on* i. 1.4); स्वाध्यायोऽध्येतव्य इत्येतद्वाक्यविहितम् ··· स्वरूपमात्रमेवोपकारकत्वात् प्रयुङ्क्ते न त्वर्थज्ञानानुष्ठानम्, अनुपकारकत्वात् NyāyRaMā. 10.16; पुरुषार्थसाधनत्वाक्षेपायोगादनुपकारकत्वोपपत्तेः NyāySu.(So.) 33.21 (*on* i. 2.7); विद्याप्रकाशेन सामर्थ्याभावादनुपकारकत्वान्नास्त्युपसंहारः PrakaVi. 850.20; 1020.22; अन्यत्र सत्त्वस्यार्थान्तरसत्त्ववदनुपकारकत्वात् NyāyKu. 59.14; (न प्रेत्य संज्ञास्ति) वाक्यस्य ··· अप्रमितत्वेन विचारनियमं प्रत्यनुपकारकत्वात् ŚatDū. 55.15; न असिद्धस्यानुपकारकत्वेन तत्फलत्वासंभवात् YuktiSneha. 27.9 (*on* i. 1.2); कपालस्य ··· पुरोडाश इव आधारतयानुपकारकत्वात् MīmāKau. ii. 135.6 (*on* iii. 1.2); एवमपि तदुद्देशेनानुष्ठानाभावादनुपकारकत्वमाशङ्क्य आह MayūMāli. 848.17 (*on* xii. 1.3); **B** the state of not being subservient to न च बुद्धेः स्वत्वमपि संभवति । अनाधेयातिशये पुरुषेऽनुपकारकत्वात् SarvaDaKau. 137.21.

अनुपकारकमातुलविषय (anupakārakamātula-viṣaya) *adj.* having reference to an unobliging maternal uncle (आशौचम्) मातुल एकरात्रमनुपकारकमातुलविषयम् SmṛtiCan. vi. 44.2.

अनुपकारकापेक्षा (anupakārakāpekṣā) *f.* expectancy of that which is not useful क्षणिकोऽपि भावः किं निरपेक्षः सापेक्षो वा, न प्रथमः ।··· न द्वितीयः । अनुपकारकापेक्षायामतिप्रसङ्गात् Kiraṇā. 143.12.

अनुपकारतस् (anupakāra–tas) *adv.* due to absence of help or assistance अविशेषान्न सामान्यमविशेषप्रसङ्गतः । तासां क्षेत्रादिभेदेऽपि ध्रौव्याच्चानुपकारतः PramāVār. 1.76.

अनुपकारत्व (anupakāra–tva) *n.* the state of not being a help or an assisting factor वाचनिकमपि चोपांशुत्वमनुपकारत्वेनानङ्गत्वान्निगदव्यतिरिक्तयजुर्विषयं विज्ञायते TantrVā. 423.3 (*on* ii. 1.42)

अनुपकारसमा (anupakāra–samā) *f.* futile rejoinder (*lit.* as good as non-help) कार्यकारणभावस्योपकारनियतत्वेऽनवस्थेत्यनुपकारसमा (जातिः) Viśvanātha's Vṛtti 1153.23 *on* NyāySū. v. 1.37 (Taranatha Nyaya-Tarkatirtha Ed., Calcutta, 1985)

अनुपकारांश (anupakārāṁśa) *m.* portion which is not a help or an assisting factor सर्वत्र वचनानुसारेणोपकारानुपकारांशौ विज्ञायेते। तत्र संनिकर्षवचनाभावे विप्रकृष्टं नोपकरोतीति न किंचित् प्रमाणम् TantrVā. 472.8 (*on* ii. 2.3)

अनुपकारित्व (anupakāri–tva) *n.* **A** the state of not being subservient to (वाक्यानाम्) तेषामनुपकारित्वात् कथं स्यादेकवाक्यता VākyaPa. 2.355; तदनुक्रमस्यानुपकारित्वात् SphoṭSi. 220.1; **B** the state of not being useful, uselessness अध्यक्षस्य समीपे तु सिद्धिः स्यादिति चेन्मतम् । नाध्यक्षेऽनुपकारित्वात् UpadeSā. 380.75; भूयासं यदि भोक्तानुपकारित्वं ममैवास्तु GopāKeCan. 55.19; विरोधे विषयलंपटत्वमत्सरादिदोषित्वानुपकारित्वानां प्रयोजकत्वात् TattvPrakā. 177B. 8 (*on* iii. 3. 34); बहिःश्रुतिरनुपकारित्वसाम्याद्द्रौणी व्याख्येया NyāySu.(Ja.) 463A. 1 (*on* iii. 2.1)

अनुपकारिन् (an–upakārin) *adj.* [*f.* -iṇī] **Ai** not obliging, not helpful, incapable of being helpful दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे MahāBhā. vi. 39.20 = BhagGī. 17.20 = PārśvC. 6.544; Hitopa. 1.12; श्रोत्रियाय दरिद्राय प्रयच्छानुपकारिणे MahāBhā. xiv. App. I. 4 (2085); VṛGautaSm. 581.17(10); अनुशये वर्तेत ··· अर्थदानमनुपकारिषु अपकारिषु वा ArthŚā. i. 94.4 (3.16); ii. 298.4 (7.9); किं च सर्वथेयमनुपकारिणी पुलस्त्यापत्येषु प्रीतिः AnargharRā. 2.6(53); अनुपकारिणे प्रत्युपकारासमर्थाय GītāBh. (Śaṅ.) 480.9 (*on* 17.20); अनुपकारिणि हि स्थितं नोपकरोति TantrVā. 1129.12 (*on* iii. 7.4); अनुपकारी नाध्याप्यः ManuBh. i. 134.2 (*on* 2.112); अन्यथानुपकारिणोऽपेक्षायोगात् PañcPā. 27.16 (*on* i. 1.1); दानम् ··· । अहन्यहनि यत्किञ्चिद्दीयतेऽनुपकारिणे । अनुद्दिश्य फलं तस्माद्ब्राह्मणाय तु नित्यकम् KūrmaP. 634.11 (2.26); PadmP. i. 57.5; अनुपकारिणि चापेक्षाभावक्षणिकत्वप्रसङ्गः Bhām. 434.16 (*on* ii. 2.26); न ह्यनुपकारिणामप्यङ्गत्वे सत्येव ··· तज्जनकत्वपरिकल्पनम् NyāyRaMā. 183.6; (अलंकाराः) तेषां च रसस्य सतः क्वचिदुपकारिणः क्वचिदनुपकारिणः Kāvyānu.(He.) 20.7; आगमाध्ययनध्यानरतावनुपकारिणौ । कौ नौ प्रशंसतु TriṣaŚaPuC. i. 1.908; तालीतरोरनुपकारि फलं फलित्वा ··· उचित एव विनाशयोगः SūktiMu. 33.35; ŚārṅgaPa. 1025; उद्धर्तव्यः सतामापन्निमग्नोऽनुपकार्यपि PāṇḍaC. 10.271; अन्यथानुपकारी भूम्यादिर्बीजेन नापेक्ष्येत VivaPraSaṁ. 100.8; 142.2; भक्तपानादिकमनेषणीयमनुपकारि च निर्जन्तुस्थण्डिले प्रतिष्ठापयतः परिष्ठापनासंयमः KumāPraPra. 67.3; **Aii** not subservient to नानाविधैरुपायैरुपकारिण्यनुपकारिणः पुंसः । गुणवत्यगुणस्य SāṁkhyaKā. 60; SāṁkhyaKāBh. 44.20 (*on* 60); अनुपकारिणः पुंसः निष्क्रियत्वादिति यावत् MāṭhVṛ. 74.16 (*on* 60); यथा गुणवानप्युपकार्यपि भृत्यो निर्गुणेऽत एवानुपकारिणि स्वामिनि निष्फलाराधनः SāṁkhyaTaKau. 470.3 (*on* 60); प्रकृतिरनुपकारिणः पुरुषस्य ··· उपकारिणीति चाहुः VedāntDī. 101.8 (*on* ii. 2.9); **B** not useful, i.e. harmful मूषिका गृहजातापि हन्तव्यानुपकारिणी SūktiRa. 163.51; मया ···। जाल्मेनानुपकारिणा जडधिया भूयः कृतघ्नेन मत्प्राणा एव निरीक्षिता न तु पुनः प्राणप्रिया रक्षिता Mukundā. 40.

अनुपकार्य (an–upakārya) *adj.* **Ai** who is not fit to be obliged or helped न त्वन्यतः स्वल्पधनान्नानुपकार्याद्गृह्णीयात् ManuBh. i. 344.25 (*on* 4.33); सहकारिजन्योऽतिशयः स चाक्षणिकस्येति सुभाषितम् । अनुपकार्यानुपकारकयोः संबन्धाभावात् NyāyKa. 74.4; **Aii** not to be added to, i.e. not to be qualified अनुपकार्यानुपकारकयोर्विशेषणविशेष्यभावे कथमतिप्रसङ्गो वारणीयः NyāyKuA. ii(2). 4.1; ननु वरं वस्तुस्वभावमास्थायानुपकार्यानुपकारकयोरपि विशेषणविशेष्यभावं स्पष्टदृष्टमुपपादयितुं शक्ताः परे NyāyVārPari. 588.16; **B** not to be subserved सांख्यपुरुषः ··· अनुपकार्योऽप्युपकार्थतया आत्मानं मन्यते ĀtmaSi. 39.24.

अनुपकार्यता (anupakārya–tā) *f.* the state of not being fit to be helped अपि चास्तु सामान्यं वस्तु सत् तथापि नित्यत्वादनुपकार्यतया स्वलक्षणाधारत्वानुपपत्तिः TātpaṬ.(Vā.) 434.2 (*on* ii. 2.65)

अनुपकार्यत्व (anupakārya–tva) *n.* **A** the state of not being fit to be helped अतीतानागतवर्तमानानां चानुपकार्यत्वात् ये तावदनागताः संस्कार्यास्ते तावदसत्त्वान्नोपक्रियन्ते NyāyVār. 357.3 (*on* iii. 1.4); नित्यस्यानुपकार्यत्वादुपनेयापनेयाभाव इति भावः TātpaṬ.(Vā.) 243.1 (*on* i. 1.22); न चैतत्केवलात्मदर्शिनः संभवति निरुपाधेः पुत्रवित्तलोभाभावात् तैरनुपकार्यत्वात् ĀtmaTaVi. 819.12; **B** the state of not being one who is to be subserved न च बुद्धिः पुंसः किंचिज्जनयति तस्य सर्वथानुपकार्यत्वात् NyāyMa. 284.8.

अनुपकार्योपकारक (an–upakāryopakāraka) *adj.* devoid of what is to be helped and helper तथा चेदमनुपकार्योपकारकम(कं) निरीहं जगत् स्यात् PramāVāSvopVṛ. 93.18.

अनुपकिंचा (an–upakiñcā) *adj.* (*f.*) not (uttered in a) low or faltering (manner) अन्वक् अनुसंवृजिना सोऽनुपकिंचया वाचा एकैकं प्राह HirGS. i. 12.15; अनुपकिंचया अनुपांशुकृतया वाचा VīraMi.(Saṁskāra.) 822.24.

अनुपकुर्वत् (an–upakurvat) *adj.* **Ai** not helping, not obliging (मित्रम्) नित्यमवश्यं श्रेयः, तद्धि अनुपकुर्वदपि नापकरोति इत्याचार्याः। नेति कौटल्यः ArthŚā. ii. 293.2 (7.9); अनुपकुर्वन्नपि तर्हि सहकार्यपेक्ष्येत न हि तत्र हेतोः सहकारिभ्य आत्मभेदः PañcPā. 27.23 (*on* i. 1.1); तथा सति शक्तिमता कारणेन स्वात्मन्यनुपकुर्वन्नपि सहकार्यपेक्षित इति त्वयैव स्वमतव्याघात आपादितः VivaPraSaṁ. 100.16; **Aii** not subserving न ह्यनुपकुर्वत्किंचिदप्यङ्गं कस्यचिद्भवेत् TantrVā. 665.23 (*on* iii. 1.2); (प्रधानम्) ननु पुरुषस्य अनुपकुर्वतः कथं पुरुषार्थेन प्रयुज्यते TattvVai. 83.18 (*on* 2.18); **B** not helping, i.e. harmful न तथा लाघवं लोके नरस्यानुपकुर्वतः। क्रियमाणोपकारस्य यथान्येन कृपावता SamarāSaṁ. 4.70.

अनुपकुर्वाण (an-upakurvāṇa) *adj.* not helping, not obliging तदयमाश्रयः सामान्यस्य स्वात्मनि अनुपकुर्वाणः अनपेक्षस्य आधार इति याचितकमण्डनमेतत् PramāVāSvopVṛ. 45.22; अनुपकुर्वाणो न कस्याप्युपायनं गृह्णीयात् Hitopa. 2.72(8)

अनुपकृत (an-upakṛta) *adj.* [*f.* -ā] not helped, not assisted प्रपञ्चनिवृत्तेर्नियोगकरणस्येतिकर्तव्यताभावादनुपकृतस्य च करणत्वायोगात् न करणत्वम् BrahmSūBh.(Rā.) 150.9 (*on* i.1.4); अनुपकृतपरहितरताः SthānṬ. 95B.12; पूर्वमनुपकृतस्य पश्चादुपकारसंबन्धे ह्यपकृतत्वं ज्ञातुं शक्यम् VedāntKa. 283.15 (*on* ii. 2.18); अखण्डकरणोपकारासिद्धेरनुपकृता विद्या न श्रेयस्करी स्यात् VedāntKa. 400.13 (*on* iii. 3.5); अनुपकृतस्य करणत्वायोगात् ŚatDū. 189.15; MayūMāli. 318.13 (*on* iii. 7.4)

अनुपकृतता (anupakṛta-tā) *f.* the state of not being helped सदसतोः संबन्धो निरूप्यनिरूपकभावोऽविनाभावो वा। नाद्यः। असत उपकाराधारत्वायोगेनानुपकृततया निरूप्यत्वानुपपत्तेः SarvaDaSaṁ. 16.595.

अनुपकृतत्व (anupakṛta-tva) *n.* the state of not being helped पदार्थक्षणस्याभेद्यत्वाद् वस्तुन उपकृतत्वानुपकृतत्वे न संभवतः VedāntKa. 277.13 (*on* ii. 2.18)

अनुपकृतराजसत्कार (anupakṛta-rājasatkāra) *adj.* who has not obliged (i. e. requited) for the royal honour यौगन्धरायणः — तेन हि ··· अनुपकृतराजसत्कारं यदि खलु मां द्रष्टव्यं मन्यते स्वामी PratiYau. 1.13(22)

अनुपकृतिमति (anupakṛti-mati) *adj.* having an inclination for not doing good to or helping (others) अर्थेभ्योऽनर्थजातं भवति तनुभृतां यौवनादिष्ववश्यं पित्राद्यैरर्जितेभ्योऽनुपकृतिमतिभिः स्वात्मनैवार्जितेभ्यः VijñāŚ. 48.

अनुपकृतोपकृतत्वासंभव (anupakṛtopakṛtatvāsambhava) *m.* impossibility of the state of not being helped and being helped क्षणस्याभेद्यत्वादनुपकृतोपकृतत्वासंभवात् Bhām. 423.8 (*on* ii. 2.19)

अनुपकृत्य (an-upakṛtya) *ger.* not having obliged or requited पूर्वोपकारिणि जनेऽनुपकृत्य किञ्चित् यान्तो यदुन्नतधियः किमपि त्रपन्ते NavaSāC. 13.66.

अनुपक्लृप्त (an-upakḷpta) *adj.* not prepared or kindled (तं शतं दण्डयेद्राजा यश्चाग्निं चोरयेद्गृहात्) अविशेषेणायमग्नेर्दण्डः स्वल्पस्य बहोरुपक्लृप्तस्यानुपक्लृप्तस्य च ManuBh. ii. 211.21 (*on* 8.333)

अनुपक्लृप्तत्व (anupakḷpta-tva) *n.* the state of not being prepared or employed कुम्भीसंख्यातोऽधिकस्य दारुपात्रस्यानुपक्लृप्तत्वात् BhāṭṭCan. 20.10 (*on* xiii. 3.2)

अनुपक्रम (an-upakrama) *adj.* **1** not having medical remedy द्विविधं चाप्यसाध्यं स्याद्याप्यं यच्चानुपक्रमम् CaraS. i. 10.9; vi. 21.9 (1941 Ed.); AṣṭāSaṁ. i. 6.11 (1.2); दण्डकः सोऽनुपक्रमः CaraS. vi. 28.52 (1941 Ed.) = BhāvPra.(Bhā.) 8(24). 169; वायवः ··· भवेयुर्वानुपक्रमाः AṣṭāSaṁ. i. 306.5 (3.16); AṣṭāHṛ. iii. 16.57; कथयामि ··· अङ्गदम्। दिशति द्विषां कथमपि स्मृतिं गतो हृदि यो भयाख्यमनुपक्रमं गदम् RāmC. 20.63; **2** inactive शयीताहानि भूरीणि निराहारोऽनुपक्रमः। यदि नोपनमेद्ग्रासो महाहिरिव दिष्टभुक् BhāgP. xi. 8.3; *m.* **1** absence of remedy नागस्य सर्वदोषौपद्रवात्सर्वलिङ्गमनुपक्रमाच्चास्य दृष्टिरुपहन्यते Hastyāyur. 142.1 (1.18); **2** absence of (erotic) action उपलभ्य ध्वजधैर्यम् ···। चापलमस्य सकुत्सं प्रहसेदनुपक्रमेऽप्येवम् KandaCū. ii. 9.7; **3** absence of internal and external causes responsible for the destruction of life, JainaL; **4** (Buddh.) non-violence.

अनुपक्रमणधर्मन् (anupakramaṇa-dharman) *adj.* having the quality of non-violence अनुपक्रमणधर्माणो हि बुद्धा भगवन्त आयुरुत्सर्गवशित्वलाभिनश्च Sphuṭā. ii. 92.25 (*on* 2.45)

अनुपक्रमणीय (an-upakramaṇīya) *adj.* beyond medical treatment, incurable, *nt.*

अनुपक्रमदर्शन (anupakrama-darśana) *n.* finding or observation of non-commencement (of performance) द्रव्यप्राप्तिमात्रादेव च क्रतूपक्रमात् ··· अनुपक्रमदर्शनं नोपपद्येत ŚāstrDī. 349.11 (*on* iv. 1.2); MayūMāli. 349.21 (*on* iv. 1.2); तत्र अन्यदतिपातयेदित्यनुपक्रमदर्शनं विरुध्येत MīmāKau. ii. 108.9 (*on* ii. 4.3)

अनुपक्रमदोष (anupakrama-doṣa) *m.* fault of non-commencement (आधे) तस्मिन्नेव प्रथममुपादीयमाने नानुपक्रमदोषो भविष्यति ŚābaBh. 1948.27 (*on* x. 5.6)

अनुपक्रमधर्मन् (anupakrama-dharman) *adj.* having the quality of non-violence अनुपक्रमधर्माणो हि तथागताः AbhidhKoBh. 260.14 (*on* 4.97)

अनुपक्रमसमय (an-upakramasamaya) *m.* not a (proper) time for activity तवैव विभूतयो दितिजदनुजादयश्चापि तेषामनुपक्रमसमयोऽयम् BhāgP. vi. 9.40.

अनुपक्रमसाध्य (an-upakramasādhya) *adj.* not attainable by (human) effort उपशान्ते नियतिवशादनुपक्रमसाध्य ईदृगुपसर्गे। श्रीमुनिसुव्रतचैत्यं काष्ठमयं भस्मसात् तदभूत् PrabhāC. 45.25.

अनुपक्रम्य (an-upakramya) *adj.* not to be treated (medically), not removable वयस्य, एवमादिभिरनुपक्रम्योऽयमातङ्कः Vikramo. 3.9(28)

अनुपक्रम्यमाण (an-upakramyamāṇa) *adj.* not being treated (medically) रोगसमूहः ···। अनुपक्रम्यमाणस्तु सर्व एव प्रायशो भनक्त्यकाण्डे AṣṭāSaṁ. i. 115.13 (1.22)

अनुपक्रान्त (an-upakrānta) *adj.* **1A** not commenced, not started तस्य नानुपक्रान्तयोर्दर्शपूर्णमासयोराहारः HirŚS. vii. 1.5 (556.26); फलार्थित्वाद्वानियमो यथानुपक्रान्ते MīmāSū. vi. 2.14; अनुपक्रान्तं नावश्योपक्रमितव्यम्, एवमुपक्रान्तं नावश्यं समापयितव्यम् ŚābaBh. 1397.15 (*on* vi. 3.14); वैकल्पिकेषु यावदेकमनुपक्रान्तं तावदितरेषां प्राप्तिः ŚāstrDī. 477.6 (*on* vi. 2.12); 643.20 (*on* ix. 4.15); उपोष्या द्वादशी तत्र त्रयोदश्यां तु पारणम्। इति अयमनुपक्रान्तैकादशीव्रतविधिः Aparā. 210.1 (*on* 1.154); प्रकृतेरीश्वरवन्नित्यसर्वगतत्वेनानुपक्रान्तसंसारित्वान्नित्यमुक्तत्वम् TattvPrakā. 209A. 7 (*on* iv. 2.7); अनुपक्रान्तव्रतेनेव तदानीमेव संन्यस्तव्यम् ŚivārkaMaDī. ii. 392.20 (*on* iii. 4.20); **1B** not referred to earlier तद्वचनादाम्नायस्य प्रामाण्यम्। तदित्यनुपक्रान्तमपि प्रसिद्धिसिद्धतयेश्वरं परामृशति Upask. 8.9 (*on* i. 1.3); **2** not treated (medically) सन्ति ह्येवंविधा रोगाः साध्या दारुणसंमताः। ये हन्युरनुपक्रान्ताः CaraS. i. 18.37; (रोगेण) नरास्तेन परीताः ···। विनश्यन्त्यनुपक्रान्ताः CaraS. vi. 21.5 (1922 Ed.); vi. 21.28 (1922 Ed.); **3** not taken up (for discussion), i.e. not refuted (परवादाः) अनुपक्रान्ताः – अनिराकृताः AupaSūṬ. 64.1.

अनुपक्रान्तमन्त्रविचार (anupakrānta-mantravicāra) *adj.* in whom thought of consultation has not entered अनुपक्रान्तमन्त्रविचारम् ··· एनं वागुपन्यासेन वालिवधमनुबोधयितुमपारयद्भिरमात्यैरुशनसा रामकथां प्रस्तुत्य किमपि प्रेक्षणकं कारितं लङ्केश्वरस्य दर्शयितव्यम् JānaPa. 6.3(1)

अनुपक्रामत् (an-upakrāmat) *adj.* not going near or approaching अग्नीषोमयोर्वा एतद्भागधेयं यत्पौर्णमासम् ··· तावेनमनुपक्रामन्तौ गोपायतः KapiKaS. 5.4 (53.10); 5.4 (53.13); cf. **अनपक्रामत्.**

अनुपक्राम्य (an-upakrāmya) *adj.* beyond medical treatment, incurable अनुपक्रम्यो(v. l. °क्राम्यो)ऽयमातङ्कः Vikramo. 3.9(28) [*nt.*]

अनुपक्रियमाणत्व (anupakriyamāṇa-tva) *n.* the state of not being helped (i. e. being harmed) अनुपक्रियमाणत्वान्न ज्ञातुः स्यादहं मम NaiṣkaSi. 144.5.

अनुपक्रुष्ट (an-upakruṣṭa) *adj.* not censured, blameless महान्तमप्यर्थमधर्मयुक्तं यः संत्यजत्यनुपा(v. l. °प)क्रुष्ट एव MahāBhā. v. 40.2; समचित्ता अनुपक्रुष्टवृत्तिद्वाराश्च भवन्ति MaVastuAva. i. 133.17; अनुपक्रुष्टो भवति वर्णजात्योः GaṇḍVyū. 417.12.

अनुपक्रुष्टगोत्रचारित्र (anupakruṣṭa-gotracāritra) *adj.* of blameless ancestry and conduct बोधिसत्त्वः किल कस्मिंश्चिदनुपक्रुष्टगोत्रचारित्रे ··· ब्राह्मणकुले जन्मपरिग्रहं चकार JātaMā. 77.2 (12.0(2))

अनुपक्रुष्टचारण (anupakruṣṭa-cāraṇa) *adj.* of blameless conduct or practice पण्डिताः। यथावादीतथाकारी अनुपक्रुष्टचारणाः MaVastuAva. i. 177.2 [DBHS.]

अनुपक्लेश्य (an-upakleśya) *ger.* not having tortured इन्द्रियाण्यनुपक्लेश्य लभ्यं श्रेयो गृहाश्रमे SabhāŚ. 97.

अनुपक्व (anu-pakva) *adj.* semiboiled, almost cooked (तृणपुष्पी) तस्योपक्रमः – तिक्तौषधैस्तैलमनुपक्वमभ्यङ्गपानान्यप्र(न्युप)हरेत् Hastyāyur. 279.6 (2.55); कृष्णवर्णोऽनुपक्वोऽसौ सुपक्वः शङ्खपाण्डुरः RasRaSa. 18.27.

अनुपक्षय (an-upakṣaya) *m.* **1** absence of loss or omission (one of the purposes of a poetic composition) इष्टस्यार्थस्य रचना गौप्यगुप्तिः प्रकाशनम्। रागः प्रयोगस्याश्चर्यं वृत्तान्तस्यानुपक्षयः (अङ्गानां षड् प्रयोजनानि) DaśRū. 1.55; BhāvPra.(Śā.) 213.12(7); इष्टस्यार्थस्य रचना वृत्तान्तस्यानुपक्षयः। रागप्राप्तिः प्रयोगस्य गुह्यानां चैव गूहनम्।··· श्रेष्ठं काव्यम् AgniP. 337.24; SāhiSā. 1.57; **2** absence of the weakening (of functioning) अनुपलब्धिस्तु न बाधिकेति चिन्तितम् ··· प्रतिपत्तेरपारोक्ष्यादिन्द्रियस्यानुपक्षयात् NyāyKuA. ii(1). 230.7; समीचीनरजतानुभवेऽपि कथमन्यत्रानुपक्षयो निश्चितो भवता NyāySu.(Ja.) 49A. 7 (*on* i. 1.1); 393B. 7 (*on* ii. 2.7)

अनुपक्षयश्रीक (anupakṣayaśrī-ka) *adj.* whose wealth is not exhausted (राजा) अनुपक्षयश्रीका(? क)मन्त्रिपुरोहितसामन्तभूपालानुनयग्र(? गृ)हागमनाभ्यां क्षीणकोशः कोशं कुर्यात् NītiVā. 21.14.

अनुपक्षित (án-upakṣita) *adj.* not exhausted, not decaying नू नो रास्व सहस्रवत् ··· वसु द्युमद्भे सुवीर्यम् ··· अनुपक्षितम् ṚV. iii. 13.7 (Sāy. व्यये क्रियमाणेऽप्यनुपक्षीणम्); MaiS. iv. 11.2 (iv. 164.6); KāṭhS. 2.15 (i. 20.19); ŚatBr. XI. iv. 3.19; KātyŚS. v. 13.3; सिञ्चामहा अवतमुद्रिणं वयं सुषेकमनुपक्षितम् ṚV. x. 101.5; रय्या सहस्रवर्चसेमौ स्तामनुपक्षितौ AV. vi. 78.2; AV.(P.) xix. 16.10 (*but* PW., MW. uninjured or destroyed)

अनुपक्षिप्त (an-upakṣipta) *adj.* [*f.* -ā] not put forth, not introduced मत्यध्यासश्च पूर्वमनुपक्षिप्तोऽपि कैश्चिदाश्रितः Kāśi. i. 274.15 (*on* 4.184); अनुपक्षिप्ते साधने निराश्रयदोषोद्धारासंभवादुपक्षिप्तं दूष्यमदूषयित्वा प्रतिवादिनोऽपि स्वपक्षसाधनस्यानर्हत्वात् TārkiRa. 341. 8; (अर्थोक्ते) चाटोरस्य न च क्षणोऽयमनुपक्षिप्तेयमास्तां कथा SaduktiKa. 97.21.

अनुपक्षीण (an-upakṣīṇa) *adj.* [*f.* -ā] not exhausted, not powerless, not weakened धाता ददातु दत्तवते प्रवृद्धां जीविकामनुपक्षीणाम् Nir. 11.11 (193.3); यदि तु गवयज्ञानं प्रत्यनुपक्षीणानि स्वरूपेणैव शृङ्गित्वादीनि लिङ्गमिष्यन्ते ततस्तेभ्यः ··· निस्सादृश्यमेव गोस्मरणं स्यात् Kāśi. iii. 154.21 (*on* 5(6).49); प्रमा गुणजन्या ··· किंचेदं गुणान्वयव्यतिरेकित्वमन्यत्रानुपक्षीणं सामान्यं वा TattvPrakā. 55B. 9 (*on* i. 3.28)

अनुपक्षीणत्व (anupakṣīṇa-tva) *n.* the state of not being exhausted or lost योऽन्यत्रानुपक्षीणत्वे सति नियमेन यतः पूर्वभावी स तस्य कारणम् NyāySu.(Ja.) 283A. 6 (*on* ii. 1.4)

अनुपक्षीणान्वयव्यतिरेक (anupakṣīṇānvayavyatireka) *m.* positive and negative concomitances which are not weakened नित्यविनाशित्वे आत्मनः ···। युज्यतेऽस्माकं निमित्तकारणकार्ययोस्तद्भावावधारणमन्यत्रानुपक्षीणान्वयव्यतिरेकाभ्याम् NyāySu.(Ja.) 393B. 6 (*on* ii. 2.7)

अनुपक्षीणेन्द्रियजन्यत्व (anupakṣīṇendriyajanya-tva) *n.* the state of being produced by sense-organs which are not exhausted अभावज्ञानं प्रत्यक्षम् अनुपक्षीणेन्द्रियजन्यत्वात् घटज्ञानवत् MānaMe. 138.1.

अनुपक्षीणेन्द्रियानुविधान (anupakṣīṇendriyānuvidhāna) *n.* continued application of sense-organs which are not exhausted अभावस्येन्द्रियग्राह्यत्वेन संयोगादिबाधे इहैव सा (विशेषणाप्राप्तिः) कल्प्यते रूपादौ। तद्बाधे संयुक्तसमवायादिरिवेति चेत्, तत्रानुपक्षीणेन्द्रियानुविधानात्तथैव TattvCin. i. 675.7.

अनुपक्षेप (an-upakṣepa) *m.* absence of indication or introduction भाष्यवार्त्तिककाराभ्यामनुपक्षेपात् ··· अस्माभिर्न प्रपञ्चितम् YuktiSneha. 138.25 (*on* i. 1.6)

अनुपग (an-upaga) *adj.* who has not adhered to or who is not concerned with (erroneous views) याः काश्चन संवृत्तयो हि लोके सर्वा हि ता मुनिर्नो उपैति। अनुपगो ह्यसौ केन उपाददीत BodhiBhū. 33.12; अतोऽसौ तस्या विपर्यासप्रत्युपस्थानाया दृष्टेरभावादनुपग इत्युच्यते BodhiBhū. 33.17.

अनुपगच्छत् (an-upagacchat) *adj.* **1** not approaching (for sexual union) न ह्यनुपगच्छन्नभिगामी भवति ManuBh. i. 228.13 (*on* 3.45); **2** not knowing एवं पूर्वं तथानुपगच्छन्नपि ··· कल्पयति (बालः) ŚivārkaMaDī. i. 173.31 (*on* i. 1.4)

अनुपगत (an-upagata) *adj.* **Ai** not approached वायुनानुपगतमस्त्यस्यामेतद्विन्दन्त्यस्यां पुनन्ति KāṭhS. 11.2 (i. 145.1); **Aii** not reached, not gone to (विसर्पौ) अग्निकर्दमाख्यौ ··· अनुपगते वा सिरास्नायुमांसक्लेदे ··· प्रशान्तिमापद्येयाताम् CaraS. vi. 21.42 (1941 Ed.); **Aiii** which has not attained (to a particular state) अतः उपादानमेव तन्नामदशामनुपगतम् Kāśi. ii. 101.16 (*on* 5(3). 20); **B** not acquired पुनश्चित्तचेतसैर्बीजमुपगतं लक्षणमुपात्तम्। एतद्विपर्ययादनुपगतमनुपात्तम् बाह्यम् Yogācā. 56.8.

अनुपगतक (an-upagataka) *adj.* who has not entered (residence for rains) ते चेद्ब्राह्मणगृहपतयः उपगतकानामावासी उपगतकानुपगतकान्भिक्षून्भोजयित्वा उपगतकानां लाभमनुप्रयच्छन्ति GiMs. iii(2). 110.2 [DBHS.]

अनुपगतजरा (anupagata-jarā) *adj.* (*f.*) not old, which has not acquired old age अनुपगतजराः पयस्विनीर्गाः स्वयमददात्सुतवृद्धये द्विजेभ्यः BuddhaC. 1.84.

अनुपगतत्व (anupagata-tva) *n.* the state of not having acquired or attained to देवस्य ··· वपुरनुपग [तत्वेऽपि ?] मृत्युञ्जयाख्यं पुष्णाति ··· °बिम्बासनत्वम् PṛthvīVi. 11.29.

अनुपगम (an-upagama) *m.* **1** non-acceptance, non-admittance प्रधानपुरुषार्थज्ञः सर्वधर्मज्ञ एव वा। तस्यानुपगमे न स्याद्वेदप्रामाण्यमन्यथा TattvSaṁ. 3266; यदि पुनः प्रमाणसंशयविपर्ययेभ्यो विधान्तरानुपगमान्न पदार्थबोधः TattvBi. 158.3; न च शास्त्रातिदेशानुपगमादर्थवादानतिदेशः NayaVi. 10.10 (*on* i. 1.1); 50.3 (*on* i. 1.2); 135.1 (*on* i. 1.5); सामान्यविशेषनित्यानित्यादिष्वनुप(ग ?)मस्तत्तल्लक्षणज्ञानानन्तरभावीति NyāyKu. 154.9; **2A** absence of approaching (for sexual union) (या नान्यमुपगच्छति) अनुपगमे च स्तुतिदर्शनादुपगमे दोषानुमानम् BālaKrī. i. 79.8 (*on* 1.75); नियमपदेनाभ्यनुज्ञा ऋतुस्नातामिति दोषश्रवणं तु मनसि कामे सत्यपि तस्यां द्वेषादिनानुपगमे बोध्यम् BālamBha. i. 228.11 (*on* 1.81); **2B** absence of coming or arriving यत्त्विहानुपगमः शृणु राज्ञां तज्जगद्युवमुदं तमुदन्तम् NaiṣC. 5.25.

अनुपगमन (an-upagamana) *n.* **A** absence of coming एष्याभिद्रागनुपगमनं केवलं कार्यभारात् Nārāy. x. 76.10; **B** absence of approaching (for sexual union) ऋतुगमननियमे कदाचिदृतावनिच्छया अनुपगमनमपि प्राप्नुयात् VidhiRa. 15 (98.22)

अनुपगमनामन् (anupagamanāman) *m.* name of a Bodhisattva यथा अहम् ··· काश्यपस्य तथागतस्य जनेत्र्यभूवम्। तथा सर्वेषाम् ··· अनागतानां तथागतानां जनेत्री भविष्यामि।··· अनुपगमनाम्नः ··· बोधिसत्त्वस्य GaṇḍVyū. 348.4 [DBHS.]

अनुपगम्य (an-upagamya) *ger.* not having reached or found प्रथममभिहितनिर्गमनमार्गमनधिगम्य (v.1. अनुपगम्य) द्वारं सर्व एव ··· तत्रैव नष्टाः MudrāRā. 2.15(89)

अनुपगीत (án-upagīta) *adj.* not joined in (chanting) स्वयम्प्रस्तुतमनुपगीतं यथा नान्य उपशृणुयादिति ह रेचयेत् ŚatBr. IV. vi. 9.17 (*but anupagītam adv.*, PW.; MW.); ŚatBr.(K.) V. viii. 3.13; तथा हि भाल्लविब्राह्मणं भवति। योऽनुपगीतं साम आदत्ते मुष्यते रूक्षो भातुको भवति DrāhyŚS. iii. 4.2.

अनुपगुह्य (an-upaguhya) *ger.* not having embraced गाढं च मामनुपगुह्य मयाप्यनुक्तः।··· दीर्घप्रवासमयि वत्स कथं गतोऽसि VeṇīSaṁ. 6.518.

अनुपगूहन (an-upagūhana) *n.* non-concealment प्रमादाज्जातदोषस्य जिनमार्गरतस्य तु। ईर्ष्ययोद्भासनं लोके तत्स्यादनुपगूहनम् JainaL.

अनुपगृहीत (an-upagṛhīta) *adj.* **1** not having *e*, bereft of modification to *e* (गानविधौ) सर्वत्र विसर्गोपग्रहेष्वविसृष्टान्यनुपगृहीतानि SaṁhiUBr. 2.11 (comm. उपग्रहरहितानि भवन्ति। अविकृतानि भवन्तीत्यर्थः); **2** not joined together अभावेषु जातेरभावात् कथं त्रयाणामुपग्रहः स्यात्, अनुपगृहीतानां च कथं कारणत्वावधारणम् NyāyKuA. i. 30.8.

अनुपगृह्यमाण (an-upagṛhyamāṇa) *adj.* not being cognised पदतदर्थभेदस्य प्रतिवाक्यं विस्पष्टमाभासमानत्वादनुपगृह्यमाणावयवविभागयोश्च वाक्यवाक्यार्थयोरनवभासमानत्वाद् अस्त्यवयवप्रतीतिः NyāyMañ. i. 352.27.

अनुपग्रथ्य (án-upagrathya) *ger.* not having intertwined (कृष्णोर्णुका) यदनुपग्रथ्य हन्याद्दन्दशूकास्ताꣳसमाꣳसर्पाः स्युः TaiS. VI. i. 10.4.

अनुपग्रह (an-upagraha) *m.* absence of knowledge or identification, non-cognition साध्यस्यापरिनिष्पत्तेः सोऽयमित्यनुपग्रहः। तिङन्तैरन्तरेणैवमुपमानं ततो न तैः VākyaPa. 3(8).53; तत्र संबन्धानास्तित्वे सर्वोऽर्थं नावधारयेत्। अस्तित्वे सर्वबोधश्चेन्न कैश्चिदनुपग्रहात् TattvSaṁ. 2265 = ŚlokaVār. 5(15).31 (647.6); 5(17).99 (714.4); न ह्यदर्शनमात्रेण बाधाविरहनिश्चयः।··· अनिश्चिते तदङ्गे च न हेतोर्हेतुता भवेत्। यथैव पक्षधर्मादिरूपाणामनुपग्रहे NyāyMañ. i. 102.11; i. 156.19; i. 283.20.

अनुपग्रहोचितत्व (anupagrahocita-tva) *n.* the state of not being fit for favour or appeasement अनुपग्रहोचितत्वादेव प्रवेशोऽपि तस्या उचित इति JayaMa. 291.21 (*on* 5.5)

अनुपग्वपत्यभिन्न (an-upagvapatyabhinna) *adj.* not different from the offspring of Upagu औपगव इत्यत्रानुपग्वपत्यभिन्नस्तदपत्यं चेति बोधः VaiyāBhū. 156.2 (*on* 30)

अनुपघात (an-upaghāta) *m.* **Ai** absence of loss or damage अर्थवादो वानुपपातात् (v.1. अनुपघातात् pw.) तस्माद्यज्ञे प्रतीयेत MīmāSū. iii. 4.29; सत्त्वार्थेषु सुयुक्तस्त्यागानुपघातमर्षणैः कुरुते। सनिदानस्थितिमुक्त्या आत्मार्थं सर्वथा चरति MaYānaSū. 99.7 (16.3); कायस्यानुपघातेन वृत्तिः ParaS. 25.13; श्वमार्जारादिभिरनुपघातोऽनुपहतत्वम् TātpaṬ.(Vā.) 69.19 (*on* i. 1.1); रध हिंसासंराद्ध्योः।··· उपलभ्यत इत्यादौ नलोपो भवत्येव। निमित्तस्यानुपघातात् DhātuPra. 4.87 (97.1); पात्रस्यानुपघातेनानिह्नवेन गुरोरपि। जिगाय ज्ञानावरणदर्शनावरणे नृपः MalliC. 3.189; **Aii** absence of misuse (of ancestral property) अविभक्तधनानां मध्ये येन पितृधनस्याविरोधेनानुपघातेनानुपजीवनेन ··· धनमर्जितम् ··· न तद्दायादसंबन्धि भवेत् Aparā. 723.19 (*on* 2.118); **B** absence of detraction मनसोऽनुपघाताच्च नासंनिध्यपरिग्रहः BrahmSi. 140.24; *adj.* free from attack (by any evil) अक्षिस्थानं पुरुषं विजानतः पाप्मनानुपघातं ब्रुवन्नक्षिस्थानस्य पुरुषस्य ब्रह्मत्वं दर्शयति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 115.18 (*on* i. 2.15)

अनुपघातक (an-upaghātaka) *adj.* **A** not clashing शतायुर्वै पुरुषो विभज्य कालमन्योऽन्यानुबद्धं परस्परस्यानुपघातकं त्रिवर्गं सेवेत KāmSū. 10.3 (1.2); यत्रानुबन्धो नास्ति तत्रैकमितरयोरनुपघातकम् JayaMa. 10.19 (*on* 1.2); अस्मिन्पक्षे परस्परस्यानुपघातकं प्रदर्शयन्नाह JayaMa. 27.3 (*on* 1.2); **B** harmless अञ्जन-

-मप्यनुपघातकं चोदकप्राप्तं क्रियमाणमधिकाय गुणाय स्यात्, न दोषाय ŚābaBh. 1863.9 (*on* x. 2.73); योऽनुपघातकान्प्राणिनः … मारयति सः … न सुखेन वर्धते ManvaMu. 202.19 (*on* 5.45)

अनुपघातदृष्टि (an-upaghātadṛṣṭi) *adj.* not having inclination to harm or offence अनुग्रहेच्छोऽनुपघातदृष्टिः परोपघातेष्वविवासकश्च । धीरोऽप्रमत्तश्च बहुश्रुतश्च परार्थयुक्तः खलु बोधिसत्त्वः MaYānaSū. 172.12 (19.65)

अनुपघातमात्र (anupaghāta-mātra) *n.* absence of loss alone अनुपघातमात्रं तु तेन (ब्रह्मचर्येण) स्यान्नोपचयः AbhidhKoBh. 25.14 (*on* 1.37)

अनुपघातशरीर (anupaghāta-śarīra) *adj.* whose body is not harmed तद्यथा कुलपुत्र मकरविद्याश्रितः वैवर्तः सर्वोदकप्राणिभयविनिर्वृत्तो भवत्यनुपघातशरीरो मकरमुखगतोऽपि GaṇḍVyū. 403.32.

अनुपघातार्जित (anupaghātārjita) *adj.* acquired or obtained without any detriment (to the paternal estate), MW.; APTE.

अनुपघातार्थम् (anupaghātārtham) *adv.* not for the sake of striking or playing एता वीणादयोऽनुपघातार्थं वासगृहभित्तिनिहितनागदन्तेष्वासज्य स्थापिता यथाप्रयोजनं चादातव्याः JayaMa. 46.19 (*on* 1.4)

अनुपघातिन् (an-upaghātin) *adj.* **A** not causing harm तत्र, ऋज्व-संकीर्णं सूक्ष्मं सममनवगाढमनुत्तानमाशु च शस्त्रं पातयेन्ममसिराखायुसन्धीनां चानुपघाति SuśruS. i. 14.26; **B** not causing any elision or loss प्रकृतिप्रत्यययोरनुपघाती । आगमः KātanVṛ. *on* ii. 1.6.

अनुपघात्य (an-upaghātya) *adj.* invulnerable, DBHS.

अनुपघ्नत् (an-upaghnat) *adj.* **1** not touching or striking अन्तरेणाक्षविष्कम्भौ दशापवित्रं (द्रोणकलशे) प्रास्येदनुपघ्नन् LāṭyāŚS. i. 9.23; DrāhyŚS. iii. 1.20; उपह्वयमानायामिडायामनूपधारयेदनुपघ्नन् LāṭyāŚS. ii. 5.2; DrāhyŚS. v. 1.2; एतच्च व्यवधानम् … आचमनोदकबिन्दुभिः पिण्डदानप्रदेशमनुपघ्नत्सु ब्राह्मणेषु विज्ञेयम् CaturCin. iii(1). 1410.4; **2** not misusing अनुपघ्नन् पितृद्रव्यं श्रमेण यदुपार्जितम् । स्वयमीहितलब्धं तन्नाकामो दातुमर्हति ManuSm. 9.208; ViṣṇuSm. 18.42; Mitā. 225.3 (*on* 2.118); अनुपघ्नन् अपीडयन् SmṛtiCan. iv. 642.3; पितृद्रव्यमनुपघ्नन् श्रमेण विद्यया यल्लब्धं उपार्जयेत् Subodhi. 51.7 (*on* 2.118); अनुपघ्नन्निति । अनुपयुञ्जन्नित्यर्थः BālamBha. ii. 146.8 (*on* 2.118); **3A** not causing loss or damage यदा तु कात्स्न्येनोपहन्ति अनुपघ्नन्नेव वा स्रोतोमुखं भिनत्ति AṣṭāSaṁ. i. 204.22 (2.2); **3B** not clashing पुरुषोऽधीयीत कामसूत्राणि विद्यानामनुपघ्नन् कालान् धर्मस्य चार्थस्य KandaCū. i. 3.2.

अनुपच् (anu-pac-) I. P. to ripen by degrees उपस्थगुदयोन्येतन्मूत्रपुरीषं कस्मादाहारापानसिक्तत्वादनुपचति NirU. 29.7(2); (pass.) to become ripe by degrees, to be ripened gradually शुभानामशुभानां च नेह नाशोऽस्ति कर्मणाम् । प्राप्य प्राप्य तु (v.l. प्राप्यानु) पच्यन्ते क्षेत्रं क्षेत्रं तथा तथा MahāBhā. xiv. 18.1.

अनुपचत् (anu-pacat) *adj.* constantly digesting अन्तःसमुद्रेऽनुपचन्स्वधातून्प्रसीदतां नः स महाविभूतिः BhāgP. viii. 5.35.

अनुपचय (an-upacaya) *m.* **1** absence of accumulation (कर्मणः) उत्तरस्यानुपचयः NyāyBh. 236.11 (*on* iii. 2.67); **2** reduction, i.e. destruction विशेषस्यानुपचयान्नाग्रहणमिति NyāyVār. 378.7 (*on* iii. 1.31); **3** absence of growth or increase (गर्भिणी) देवतारक्षोऽनुपचयपरिरक्षणार्थं न रक्तानि वासांसि धारयेत् AṣṭāSaṁ. i. 206.14 (2.2); रसादिधातुभिर्देहस्ततोऽनुपचयादयम् । अबलः सन् पतति BṛĀraUBhVā. iv. 3.1929; **4** (Astrol.) a house (in the horoscope numbering 1–2, 4–5, 7–9 and 12 from *lagna*) which is not favourable to growth, cf. **अनुपचयभवन, अनुपचयराशिसंस्थ, अनुपचयस्थ, अनुपचयस्थान.**

अनुपचयभवन (anupacaya-bhavana) *n.* a house (1st, 2nd, 4th, 5th, 7th, 8th, 9th or 12th in the horoscope from *lagna*) not favourable to growth or prosperity देवगुरुमन्दयोगेऽनुपचयभवनेषु मानधनहीनः HorāSā. 23.24.

अनुपचयराशिसंस्थ (anupacayarāśi-saṁstha) *adj.* existing in a house (1st, 2nd, 4th, 5th, 7th, 8th, 9th or 12th in the horoscope from *lagna*) not favourable to growth or prosperity अनुपचयराशिसंस्थे कुमुदाकरबान्धवे रुधिरदृष्टे । प्रतिमासं युवतीनां भवतीह रजो ब्रुवन्त्येके Sārā. 8.2.

अनुपचयस्थ (anupacaya-stha) *adj.* existing in the house (1st, 2nd, 4th, 5th, 7th, 8th, 9th or 12th in the horoscope from *lagna*) not favourable to growth अत ऊर्ध्वं प्रतिमासं भवति रजः …। अनुपचयस्थे चन्द्रे धरणिसुतवीक्षणाद्धापि VasiS. 24.3.

अनुपचयस्थान (anupacaya-sthāna) *n.* place or house (in the horoscope : 1st, 2nd, 4th, 5th, 7th, 8th, 9th or 12th from *lagna*) not favourable to growth शीतज्योतिषि योषितोऽनुपचयस्थाने कुजेनेक्षिते जातं गर्भफलप्रदं खलु रजः JātaPā. 3.16.

अनुपचयापचयात्मकत्व (anupacayāpacayātmaka-tva) *n.* the state of not having increase or decrease अनुपचयापचयात्मकत्वात् … आत्मा नित्यः GītāBh.(Rā.) 81.2 (*on* 2.18)

अनुपचरणीय (an-upacaraṇīya) *adj.* not fit to be treated with respect धन्योऽस्मि यदेवमभ्यर्हितमनुपचरणीयमपि मान्यो मन्यते माम् HarṣaC. 320.14.

अनुपचरत् (an-upacarat) *adj.* not moving or wandering इतस्ततोऽनुपचरन्(?) … युवतिमद्राक्षम् AvantiKa. 170.10.

अनुपचरित (an-upacarita) *adj.* **1** not having a secondary sense, i.e. having a primary sense कथमिव अनुपचरितं तद्भावम् … प्रतिपद्यते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 557.13 (*on* iii. 1.26); यस्यानुपचरितं महत्त्वं स मुख्योऽर्थः Pradī. v. 242A.7 (*on* vi. 3.46); कलये बृहेरर्थं साक्षादनुपचरितं केवलतया ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 5.110; अस्ति … विष्णोरनुपचरितं सार्वज्ञम् NyāySu.(Ja.) 233B.2 (*on* ii. 1.1); **2** not artificially practised यस्यास्मासु … अनुपचरितमुपकारित्वम् NalaCam. 5.2(19); **3** not transferred (by way of metaphor) अनुपचरितासद्भूतव्यवहारनयेन … विवक्षितैकदेहस्थितम् TātpaVṛ. 369.12 (*on* 3.75 (+8)); अनुपचरितमविसंवादित्वं प्रमाणस्य लक्षणम् PramāMī. 7.3 (*on* i. 1.8); अन्तःकरणस्यानुपचरितमधिष्ठातृत्वं संकल्पादिद्वारकं प्रत्येतव्यम् SāṁkhyaPraBh. 48.17 (*on* 1.99)

अनुपचरितत्व (anupacarita-tva) *n.* the state of not having a secondary sense प्रतिष्ठितत्वमनुपचरितत्वम् आम्नायो ह्युपचारेणापि सावकाश इति VedāntKa. 236.4 (*on* ii. 1.13)

अनुपचरितप्रत्यय (anupacarita-pratyaya) *m.* knowledge which is not superimposed यत्राहमित्यनुपचरितप्रत्ययः स आत्मा NītiVā. 6.4.

अनुपचरितभेदव्यवहार (anupacarita-bhedavyavahāra) *m.* usage of distinction which is not secondary भेदहीनेऽप्यनुपचरितभेदव्यवहारनिमित्तं विशेषः NyāySu.(Ja.) 106A.6 (*on* i. 1.2)

अनुपचरितस्वातन्त्र्य (anupacarita-svātantrya) *adj.* possessed of independence which is not secondary स्वातन्त्र्याभासमात्रत इति वचनं किमुतानुपचरितस्वातन्त्र्ये परमात्मनीति कैमुत्यद्योतनार्थम् NyāySu.(Ja.) 178B.10 (*on* i. 4.1)

अनुपचरितेन्द्रत्व (anupacaritendratva) *adj.* having the sovereignty which is not secondary or metaphorical इन्दनधर्मयोगित्वेनानुपचरितेन्द्रत्वो भावेन्द्र उच्यते PramāMī. 18.22 (*on* i. 1.23)

अनुपचरितेन्द्रलिङ्गत्वादि (anupacaritendraliṅgatvādi) *adj.* the state of being a sovereign as an indicatory mark etc. which are not secondary इन्द्रलिङ्गत्वादिधर्मयोगेनानुपचरितेन्द्रलिङ्गत्वादिधर्मयोगि 'भावेन्द्रियम्' PramāMī. 18.23 (*on* i. 1.23)

अनुपचर्य (an-upacarya) *ger.* not having attended upon मुनीननुपचर्य च । यो भुङ्क्ते गृहस्थः सन्स भुङ्क्ते परं तमः YaśasCam. ii. 386.23.

अनुपचर्य (an-upacarya) *adj.* who is not to be attended upon मित्रे चानुपचर्ये निवेद्य दुःखं सुखी भवति Pañcā. 49.8.

अनुपचार (an-upacāra) *m.* **1** wrong medical treatment विषमगमनादनुपचारात् … दोषाः प्रकुपिताः … सर्वदोषलिङ्गं जनयन्ति CaraS. vi. 19.8 (1941 Ed.); **2** absence of metaphorical or secondary usage पक्षो धर्मी, अवयवे समुदायोपचारात् । प्रयोजनाभावादनुपचार इति चेत् । न । सर्वधर्मिधर्मप्रतिषेधार्थत्वात् PramāVāSvopVṛ. 1.15; न हि वर्णसमाम्नायस्य सर्वत्वमनुपचारेण संभवति AṇuBh. 45.8 (*on* i. 1.24); **3** lack of formality or attention स तेनानुपचारेण… नृपम् । स्वीकर्तारं विदन्धीमानिस्थिवे RājTa.(Ka.) 3.150; *adj.* informal अनुपचारमधुरकोमलोल्लापानाम् … अपत्यकानां सदयमाश्लेषः AṣṭāSaṁ. i. 110.22 (1.21)

अनुपचारचारुचारित्रशालिनी (anupacāracārucāritra-śālinī) *adj.* (*f.*) possessed of conduct which is informal and agreeable रामः ।… आह्लोप्युक्तमधुनानुपचारचारुचारित्रशालिनि मयानिलिना मुखेन RāmC. 8.91.

अनुपचारतस् (anupacāra-tas) *adv.* due to the absence of transferred attribution न ते विशेषं कमपि प्रेरणादिकमच्युते । कुर्युः कदापि तेनायं स्वतन्त्रोऽनुपचारतः AnuVyā. 46A.8 (*on* 3.2)

अनुपचारपरुषवचन (anupacāraparuṣa-vacana) *n.* unfavourable and harsh expression सूचकानृतातालकलहाप्रियावद्धानुपचारपरुषवचनादिर्वाङ्मिथ्यायोगः CaraS. i. 11.39.

अनुपचारयुक्त (an-upacārayukta) *adj.* [*f.* -ā] **1** who is not possessed of polite behaviour नादक्षिणा नानुपचारयुक्ता भार्याभवत्तस्य Rāmā.

v. 7.67; **ii** not associated with polite behaviour (दानम्) अनुपचारयुक्तं यद्दीयते तत्तामसम् GītāBh.(Rā.) 620.20 (*on* 17.22)

अनुपचारित (an-upacārita) *adj.* not made secondary (i.e. not used in a secondary sense) यत्र यस्यानुपचारिताहंपदप्रयोगः तत्र स्वान्तर्यामिणि ··· स्वस्मिन्नपि तत्प्रयोगोपपत्तेः ŚivārkaMaDī. i. 553.34 (*on* i. 4.22)

अनुपचारितार्थ (anupacāritārtha) *adj.* having a sense which is not made secondary जायमानशब्दोऽनुपचारितार्थः TātpaṬ.(Vā.) 630.15 (*on* iv. 1.60)

अनुपचित (an-upacita) *adj.* [*f.* -ā] **1A** not properly nourished तिक्तनित्या शोषिण(? त)मबलमनुपचितम् ··· अपत्यं जनयति CaraS. iv. 8.21 (1941 Ed.); **1B** not accumulated इदं तु युक्तम् — अदृष्टामनुपचितामित्यर्थः (वृद्धिम्) ManuBh. ii. 145.27 (*on* 8.153); **1C** not strengthened, not increased स्थायी भवत्वनुपचितः AbhinBhā. i. 272.11 (*on* 6.31); Kāvyānu.(He.) 68.17; भज वत्स ··· निजराज्यसंपदमदभ्रविक्रमः। भवतश्चिराय विरहार्तिमङ्गकैरनुपस्कृतानुपचितै-र्व्यनक्ति या Surath. 14.25; **2** not proceeded apace सर्गेऽनुपचिते क्रोधादुत्ससर्ज ह तद्वपुः BhāgP. iii. 20.47.

अनुपचितकर्मन् (anupacita-karman) *adj.* whose activity is not strengthened अनुपचितकर्माणावन्योऽन्यं जयेते Nir. 13.20 = 14.7 (231.4)

अनुपचितकल (anupacita-kala) *adj.* whose digits are not waxing राजा राजार्चिताङ्घ्रिरनुपचितकलो यस्य चूडामणित्वम् (भूषयति) ··· पातु बिभ्रत्त्रिनेत्रः Subhāṣi. 97.

अनुपचितकाय (anupacita-kāya) *adj.* whose body is not strengthened शब्द औपचयिक इति। अनुपचितकायस्य शब्दसौष्ठवादर्शनात् Sphuṭā. i. 82.8 (*on* 1.37)

अनुपचितध्वनि (anupacita-dhvani) *m.* undeveloped sound न ह्यनुपचितध्वनिरुपचितध्वनिकालमास्ते। तथा चेदपरः पुनरुपचय इति सैवानवस्था PramāVāBh. 450.13.

अनुपचितभुजोर्ज (anupacita-bhujorja) *adj.* whose strength of arms is not increased अनुपचितभुजोर्जो निर्जिगीषाजडो वा विरलबलसहायो वा सहेतारिवृद्धिम् Kapphiṇā. 4.12.

अनुपचितमांसत्व (anupacitamāṁsa-tva) *n.* the state of not having accumulated flesh तेषामेवाल्पबस्तिकायत्वादनुपचितमांसत्वाच्च बस्तेः सुख-ग्रहणाहरणा भवन्ति SuśruS. ii. 3.11.

अनुपचितशुभ (an-upacitaśubha) *adj.* who has not accumulated any merit (in earlier births) अव्युत्पन्नमतिर्वा भवति महायानधर्मतायां पूर्वं वानुपचितशुभो भवति MaYānaSū. 6.11 (1.14)

अनुपचितसुकृतसंचय (anupacita-sukṛtasañcaya) *adj.* who has not accumulated a treasure of merits अनुपचितसुकृतसंचय तव हृदय किमा-कुलीभावः ŚatTrayī. 668.

अनुपचिताङ्ग (an-upacitāṅga) *adj.* **1** not having adequate resources तेनानुपचिताङ्गेन प्रायशो विनिवारिताः।··· अनूरुणेव सद्दृष्टिध्वंसिनो ध्वान्त-संचयाः RājTa.(Ka.) 8.50; **2** not having fully developed limbs, RājTa.(Ka.) 8.50.

अनुपचितावयवम् (anupacitāvayavam) *adv.* without having the component particles augmented यस्य तु अनपचितावयवं निरुध्यते अनुपचिता-वयवं चोत्पद्यते तस्याशेषनिरोधे निरन्वये वापूर्वोत्पादे न कारणमुभयत्राप्युपलभ्यत इति NyāyBh. 202.3 (*on* iii. 2.12)

अनुपचितावस्थ (anupacitāvastha) *adj.* having a condition which is not strengthend अनुपचितावस्थः स्थायी भावः उपचितावस्थो रसः Kāvyānu.(He.) 69.9.

अनुपचिताहंप्रत्यय (anupacitāhampratyaya) *m.* notion of *I* which is not developed पारमार्थिकोऽयमात्मानुपचिताहंप्रत्ययवेद्यः ManuBh. i. 471.16 (*on* 5.108)

अनुपचीयमान (an-upacīyamāna) *adj.* not being nourished अन्नरसेन अनुपचीयमानः पिण्डः कार्श्यमापद्यते BṛĀraUBh. 597.1 (*on* iv. 3.36)

अनुपच्छन्न (an-upacchanna) *adj.* not covered आहिताग्नेर्मरणसंशये ··· दहनदेशं जोषयते। दक्षिणाप्रत्यक्प्रवणम् ··· अनुपच्छन्नं प्रवणम् HirŚS. xxviii. 1.4 (229.2)

अनुपच्छिन्नप्रवण (anupacchinna-pravaṇa) *adj.* sloping to (a region) which is not separated or cut off आहिताग्नेर्मरणसंशये दहनदेशं जोषयते ··· अनुपच्छिन्नप्रवणम् HirPiMe. i. 1.1.

अनुपच्छिन्ना (an-upacchinnā) *adj.* (*f.*) uninterrupted नातिद्रुता अनमन्ती अनुपच्छिन्ना विवर्तते मधुरा। गलितपदसंचयवती वाचा वरलक्षणधराणाम् MaVastuAva. i. 171.10 [DBHS.]

अनुपच्छिन्नालम्भ (anupacchinnālambha) *m.* name of a former Buddha द्वितीयो आर्यपक्षः नवमायां भूमौ। स्निग्धगात्रः ··· अनुपच्छिन्नालम्भः देव-गुरुः ··· शिरमकुटः तेजगुप्तराजा MaVastuAva. i. 141.10 [DBHS.]

अनुपच्छेद (an-upaccheda) *m.* **i** the not cutting off बोधिचित्तं धर्मालोकमुखं त्रिरत्नवंशानुपच्छेदाय संवर्तते LaliVi. 4.0(80); अस्माकं चक्रवर्तिवंशस्य चानुपच्छेदो भविष्यति LaliVi. 12.0(10); GaṇḍVyū. 201.29 [DBHS.]; **ii** non-destruction ऐश्वर्यहेतुरभिज्ञाभिस्तदक्षयत्वहेतुश्चानुपधिशेषनिर्वाणेऽप्यनुपच्छेदात् MaYānaSū. 75.19 (11.76)

अनुपच्छेदन (an-upacchedana) *n.* the not cutting off भगवान-प्येतर्हि संप्रकाशयेत् ··· त्रिरत्नवंशस्यानुपच्छेदनार्थम् LaliVi. 1.5(31) [DBHS.]

अनुपच्छेदनता (anupacchedana-tā) *f.* the state of the not cutting off बोधिचित्तनिधानं त्रिरत्नवंशानुपच्छेदनतया LaliVi. 27.0(36); सर्वतथा-गतानां पूर्वप्रणिधानं स्वबुद्धक्षेत्रपरिशुद्धयेऽभिनिर्हरति स्म ··· सर्वज्ञज्ञानविरोहणविबोधन-बोधिसत्त्वचर्यानुपच्छेदनतायै GaṇḍVyū. 215.2 [DBHS.]

अनुपजन (an-upajana) *adj.* not having origination सत्यमनुपजनमन-पायमेकमपरिमितमद्वयं ब्रह्म न युक्तिमदिति युक्त एव तदनभ्युपगमः NyāyMañ. ii. 103.28; *m.* non-emergence ज्ञानकारणभूतेन्द्रियादिगता गुणाः प्रामाण्यस्य कारणम्, अतस्तदभावे तस्यानुपजनः NyāyRa. 57.18 (*on* 2.42)

अनुपजनन (an-upajanana) *n.* not coming into being, non-emergence न च सर्वनित्यवादिना ग्रहणाग्रहणे युक्ते विशेषस्यानुपजननान्न ग्रहणं विशेष-स्यानुपचयान्नाग्रहणम् NyāyVār. 378.7 (*on* iii. 1.31); 401.11 (*on* iii. 2.1); मनःकर्तृत्वे रूपादिप्रतीतौ चक्षुरादिवत् सुखादिप्रतीतौ करणान्तरं मृग्यं क्रियायाः करण-मन्तरेणानुपजननात् NyāyKa. 73.12; न तावज्ज्ञानस्य सर्वत्र फलनिष्ठता तस्य पुरुषे-च्छाधीनस्यानुपजननेऽप्युपेक्षासंवित्तेः पर्यवसानात् NyāyKa. 159.17; रागस्य च प्रवृत्तिहेतुत्वात्प्रवृत्तेश्च पुण्यापुण्योपचयहेतुत्वात्तत्रास्ति रागजः कर्माशयोऽसतोऽनुपजननात् TattvVai. 74.24 (*on* 2.15)

अनुपजनयत् (an-upajanayat) *adj.* not generating संप्रत्ययः।··· अनुपजनयन्नप्यर्थप्रत्ययं न शब्दतां जहाति SphoṭSi. 19.1.

अनुपजनापायधर्मक (anupajanāpāyadharma-ka) *adj.* having the property of the absence of origination and destruction नित्यं नोपजायते नापैति। अनुपजनापायधर्मकं नित्यम् NyāyBh. 149.9 (*on* ii. 2.51)

अनुपजनितकम्पादि (anupajanita-kampādi) *adj.* by which tremor etc. have not been produced न खलु भयेऽप्रतिलब्धवृत्तावनुपजनितकम्पादौ तत्संस्कारात् कम्पाद्यनुवृत्तिः BrahmSi. 132.11.

अनुपजनितपदार्थस्मृति (anupajanita-padārthasmṛti) *f.* recollection of the word-meaning which is not generated पदकदम्बकश्रवणसम-नन्तरमपि कुतश्चिन्मानसापराधादनुपजनितपदार्थस्मृतेर्वाक्यार्थप्रत्ययानुदयात् Tattv-Pradī.(Ci.) 149.7; NyāySu.(Ja.) 89B. 4 (*on* i. 1.1)

अनुपजनितफल (anupajanita-phala) *adj.* result of which is not produced or has not taken place यथा मुद्गस्तथा मुद्गपर्णीति आप्तवाक्यश्रवणादेव मुद्गसादृश्यज्ञानस्यानुपजनितफलस्यापि शक्यं तदर्थाव्यभिचारित्वं निश्चेतुम् TātpaṬ.(Vā.) 131.14 (*on* i. 1.4); निर्णयेऽनुपजनितफले प्रसङ्गं निवारयति TātpaṬ (Vā.) 171.4 (*on* i. 1.5)

अनुपजनितमानसप्रीति (anupajanita-mānasaprīti) *adj.* by which pleasure or joy of mind is not produced अनुपजनितमानसप्रीति ··· अच्छो-दम् ··· आससाद Kād. 306.8.

अनुपजपत् (an-upajapat) *adj.* not holding (secret) dialogue (for winning over) (अन्यत्र स्थितः स्वयमुपजपेत्) येऽन्यत्र गता उपगतास्तेषूपजपत्सु अनुपजपत्सु वा लाघवात् JayaMa. 337.20 (*on* 6.4)

अनुपजप्य (an-upajapya) *adj.* who cannot be instigated (through secret suggestion in the ear) (कालज्ञैः ··· सुपरीक्षितमन्नाद्यमद्यात्) कालज्ञैर्यदा यद्व्यञ्जनादि देयं तदज्ञैरभेद्यैरनुपजप्यैः ManvaVi. 863.25 (*on* 7.217)

अनुपजात (an-upajāta) *adj.* [*f.* -ā] **1A** not produced यथार्ह[म]न-वरतप्रवर्तितमहोद्रङ्गादिदानव्यसन[ा*]नुपजातस[न्तोषो]पात्तो[दा]रकीर्तिपंक्तिपरंपराक-न्तुरित(Read दन्तुरित) निखिलदिक्चक्रवालः ··· श्री(ख)रग्रहः EI. iv. 79.46; xxii. 118.40; (वर्णानाम्) भेदाभावाच्चिरानन्तरास्तमितानुपजातानामविशेषात्, असति तदन्वये क्वचित्सदा प्रतीतिप्रसङ्ग इति SphoṭSi. 71.1; धूमादिकम् ···। न तूपलम्भप्रत्ययान्तरवैकल्यादनुपजातोपलब्धियोग्यरूपं सत् ··· प्रागनुपलब्धमिति Hetu-BiṬ. 45.16; यत्र च योग्यत्वमनुपजातं न तु यजमानस्य कर्तृत्वस्वरूपमभीष्टं न च प्रागेभ्यो न निष्पन्नम् TantrVā. 1130.22 (*on* iii. 7.6); साक्षादनुपजातेऽपि बाधके, युक्तमेव भ्रमावधारणम् PrakaPañ. 354.2; (व्युत्पित्सुः) तस्य (वाक्यस्य) सत्स्वप्य-न्येष्वनुपजातस्य पदजातश्रवणसमनन्तरं संभवतः तद्धेतुभावमवधारयति TattvBi. 152.7; TātpaṬ.(Vā.) 415.21 (*on* ii. 1.52); **1B** not (yet) appeared or occurred साक्षादनुपजातावपि संशयविपर्ययौ ··· न वेदे शङ्कितव्यौ Kāśi. i. 111.21

(*on* 2.100½); कर्मविषयः स्वोचितं व्यवहारं निर्वर्तयन्तो नानुपजातेन ब्रह्मज्ञानेन शक्या निरोद्धुम् Bhām. 29.11 (*on* i. 1.1); मम हि स्वाभाविकमप्रामाण्यमपवादकं तु प्रामाण्यं तच्चेह कारणाभावादनुपजातम् NyāyRa. 57.13 (*on* 2.41); अनुपजातायां वृद्धौ यः प्रेतश्राद्धानपकर्षेत् Aparā. 540.26 (*on* 1.253); **1C** not arisen, not taken place इह तु वृद्धिनिमित्ते तद्धिते अनुपजाते एव अन्तरङ्गमोत्वं प्रवर्तते Pradī. vi. 94.13 (*on* vii. 2.1); **2A** not born, which has not (yet) come into existence अतीतानुपजातेषु नित्यसामान्यगोचरम्। ज्ञानं चेत्केवलं चेदं सामान्यं गृह्यते न तु TattvSaṁ. 790; **2B** not (yet) developed, cf. **अनुपजातपयोधरादि.**

अनुपजातकपालविभाग (anupajāta-kapālavibhāga) *adj.* in which separate division of potsherds is not produced अनुपजातकपालविभागेषु घटादिषु यदि विनाशहेतुभावोऽनित्यता स्याद्वर्तमानेषु घटादिषु न स्यात् NyāyVār. 285.3 (*on* ii. 2.12–13)

अनुपजातकाठिन्य (anupajāta-kāṭhinya) *adj.* in which toughness has not (yet) appeared (पार्थिवः) अनुपजातकाठिन्यमिव कल्पतरुपल्लवम् … आत्मजं ददर्श Kād. 72.5.

अनुपजातकेसर (anupajāta-kesara) *adj.* whose mane is not (yet) grown अनुपजातकेसरैरिव केसरिकिशोरकैः … श्वभिः … अनुगम्यमानम् … मातङ्गकनामानं शबरसेनापतिमपश्यम् Kād. 31.1.

अनुपजातज्ञानहेतुशक्ति (anupajāta-jñānahetuśakti) *adj.* in which the power of causing knowledge is not produced or arisen अणवो हि परतोऽनुपजातज्ञानहेतुशक्तयः संविदमुपजनयितुं न क्षमाः PramāVāBh. 279.26.

अनुपजाततिमिरत्व (anupajātatimira-tva) *n.* the state of being dark (i.e. darkness) which has not appeared यस्यां चानुपजाततिमिरत्वाद्विघटितचक्रवाकमिथुनाः … यान्ति … रजन्यः Kād. 52.21.

अनुपजाततृप्ति (anupajāta-tṛpti) *adj.* whose satisfaction has not (yet) arisen or taken place (अहम्) अनुपजाततृप्तेरौर्वदहनस्य दर्शनाज्झटिति निःसृतैरट्टहासच्छेदैरिव कैलासविशदैः फेनराशिभिराशामुखानि धवलयन्तम् …अम्भोनिधिमपश्यम् TilaMañ. 122.3.

अनुपजातत्व (anupajāta-tva) *n.* the state of not being produced (विज्ञानस्य) तस्यामवस्थायामुत्तरस्यानुपजातत्वात् ŚāstrDī. 503.10 (*on* vi. 5.19)

अनुपजातनिद्र (anupajāta-nidra) *adj.* [*f.* -ā] who could not get (any) sleep, i.e. sleepless, waking (*lit.* for whom sleep has not appeared) इतरेषां तु सर्वेषां निमीलितदृशामप्यनुपजातनिद्राणां कमलवनानामिव सूर्योदयं प्रतिपालयतां कुतूहलेन कथमपि साक्षिपाक्षयमगच्छत् (v. l. सा क्षपाक्षयमगात्) HarṣaC. 142.4; कुमुदिन्य इव रात्रावनुपजातनिद्राः … पण्यविलासिन्यः प्रानृत्यन् HarṣaC. 189.6; त्वां चिन्तयन्निमेषमप्यनुपजातनिद्रो निशाः कतिचिदनयम् TilaMañ. 320.12.

अनुपजातनिमित्त (anupajāta-nimitta) *adj.* for which cause has not arisen यत्रेदानीं द्वितीयो नास्ति तत्रानुपजातनिमित्तोऽपवाद एव न प्रवर्तते Pradī. v. 16A. 33 (*on* vi. 1.2)

अनुपजातनिमित्तकृत (anupajātanimitta-kṛta) *adj.* effected by the cause which has not arisen एतच्च तत्प्रागनुपजातनिमित्तकृतं ग्राह्यम् ManvaVi. 940.23 (*on* 8.108)

अनुपजातपयोधरादि (anupajātapayodharādi) *adj.* breasts etc. (the marks of a woman) which have not (yet) developed अनुपजातपयोधरादिस्त्रीव्यञ्जनया सह जायया उषस्तिः … उवास ChāndoUBh. 64.8 (*on* i. 10.1); PrakaVi. 970.15.

अनुपजातपलितादि (anupajāta-palitādi) *adj.* in which grey (hair) etc. have not appeared गुरूपदेशश्च … पुरुषाणाम् …अनुपजातपलितादिवैरूप्यमजरं वृद्धत्वम् Kād. 103.21.

अनुपजातप्रतिज्ञातार्थनिर्वाह (anupajāta-pratijñātārthanirvāha) *m.* unproduced accomplishment of the promised objective अनुपजातप्रतिज्ञातार्थनिर्वाहेण युक्तियुक्तमप्युच्यमानं कीदृशम् … आत्मनापि शक्यते न श्रद्धातुम् TilaMañ. 224.20.

अनुपजातप्रतिद्वन्द्विन् (anupajāta-pratidvandvin) *adj.* whose contrary has not (yet) appeared पूर्वं विज्ञानमनुपजातप्रतिद्वन्द्वि … आत्मानं लभते TantrVā. 1006.22 (*on* iii. 4.37(? 31))

अनुपजातप्रबोध (anupajāta-prabodha) *adj.* in whom awakening or enlightenment is not arisen अनुपजातप्रबोधस्तु जडतमः कश्चिद् यदि स्यात् स एवं प्रबोध्यः KhaṇḍanKhā. 423.4.

अनुपजातभावनाविशेषमनस् (anupajātabhāvanāviśeṣa-manas) *adj.* in whose mind specific impression (of sound) has not appeared पूर्वे ध्वनयोऽनुपजातभावनाविशेषमनसः प्रतिपत्तुः … प्रख्याः प्रादुर्भावयन्ति SphoṭSi. 129.4.

अनुपजातमध्यपूर्वार्धादिविभाग (anupajāta-madhyapūrvārdhādi-vibhāga) *adj.* in which divisions (such as) middle and first half etc. are not produced निर्वापवेलायामनुपजातमध्यपूर्वार्धादिविभागं द्रव्यमनभिप्रेतत्यागमपि बलात् परित्यक्तव्यम् TantrVā. 1023.20 (*on* iii. 4.47(? 41))

अनुपजातमूल (an-upajātamūla) *adj.* not having (any) apparent basis विनियोगे सिद्धे … न कश्चिदपि हेतुः श्रुत्यनुमान इत्यनुपजातमूलो विनियोगो बाध्यते TantrVā. 849.13 (*on* iii. 3.14)

अनुपजातरूपातिशय (anupajāta-rūpātiśaya) *adj.* in which any additional form (i.e. accent) has not appeared पूर्वेण भागेनानुपजातरूपातिशयेन नोपरज्यते यदोत्तरभागस्तदा स्वेन रूपेण प्रतिभानादनुदात्त इति व्यपदिश्यते Nyās. i. 172.3 (*on* i. 2.32)

अनुपजातविकार (anupajāta-vikāra) *adj.* in which modification has not appeared अपि च — यदि भावान्तरं प्रध्वंसाभावो य एतेऽनुपजातविकाराः प्रदीपबुद्ध्यादयो ध्वंसन्ते तेषां कतरद् भावान्तरं प्रध्वन्सो (ध्वंसो) व्यवस्थाप्येत HetuBiṬ. 79.12.

अनुपजातविप्रयोगदुःख (anupajāta-viprayogaduḥkha) *adj.* in whom grief of separation has not arisen समरकेतोः … मदिरावत्याः … शाक्यशिष्ययोरिवानुपजातविप्रयोगदुःखयोः … अतिचक्रमुः। कतिपयेऽपि दिवसाः TilaMañ. 104.17.

अनुपजातविरोधत्व (anupajātavirodha-tva) *n.* the state of not having apparent contradiction न च — उपक्रमाधिकरणन्यायेनानुपजातविरोधत्वात् … सगुणवाक्यस्य प्राबल्यमिति वाच्यम् AdvaiSi. 735.4.

अनुपजातविरोधावस्थ (anupajātavirodhāvastha) *adj.* having the condition for which contradiction has not arisen समानविषयत्वे कल्प्यमानेऽनुपजातविरोधावस्थपूर्वावधारितदातृगामित्वपरित्यागासंभवात् TantrVā. 1007.7 (*on* iii. 4.31)

अनुपजातविरोधिता (anupajātavirodhi-tā) *f.* the state of not having (any) apparent contradiction तत्रानुपजातविरोधितया स्वरसवृत्त्या … तदेकवाक्यत्वं प्रतिपत्तुमशक्नुवन्ति (परपदानि) BrahmSi. 43.12; तस्मादनुपजातविरोधिता बाध्यत्वे हेतुः TattvVai. 13.29 (*on* 1.8)

अनुपजातविरोधित्व (anupajātavirodhi-tva) *n.* **A** the state of not having (any) apparent contradiction उपक्रमे यद्विज्ञातं तदनुपजातविरोधित्वात् तथैव ग्रहीतव्यम् BrahmSūBh.(Bhā.) 34.24 (*on* i. 1.29); तत्र पूर्वमनुपजातविरोधित्वात् किं बाधतामनागतस्याप्राप्तत्वेन बाधितुमशक्यत्वात् TātpaṬ. (Vā.) 93.18 (*on* i. 1.1). Bhām. 144.6 (*on* i. 1.22); तत्र प्रथममनुपजातविरोधित्वान्नानागतं बाधते TattvCin. i. 532.6; तथाप्यनुपजातविरोधित्वादुपक्रमानुरोधेनैवोपसंहारस्य वर्णनं कार्यम् SmṛtiCan. v. 293.8; CaturCin. iii(1). 1238.16; किं पूर्वं कार्यमुत परम् इति विशयेऽनुपजातविरोधित्वात् पूर्वमिति पूर्वपक्षे राद्धान्तः VedāntKa. 6.23 (*on* i. 1.1); **B** the state of being that in which incongruity has not arisen राजशब्दो हि क्षत्रियजातिवचनो विज्ञातः। स तावदनुपजातविरोधित्वादुपक्रमगतो मुख्यार्थो ग्राह्यः ManuBh. i. 147.27 (*on* 2.138); (धर्मस्य) तस्य चानुपजातविरोधित्वात् त्रैवर्गिकार्थिता निश्चिता ManuBh. i. 532.26 (*on* 6.97)

अनुपजातविरोधिन् (anupajātavirodh-in) *adj.* not having (any) apparent contradiction सूत्राणि …। तान्यनुपजातविरोधीनि तावद् यथाश्रुतग्राह्याण्यापतन्ति Kāśi. i. 21.21 (*on* 1.52½); अपि तु पूर्वेणैव प्रथममुपजातेनानुपजातविरोधिना (बाधनीयम्) परमिति भावः TattvVai. 13.26 (*on* 1.8); प्रथममुत्पन्नं मिथ्याज्ञानमनुपजातविरोधि TātpaṬ.(Vā.) 93.11 (*on* i. 1.1); प्रथमावगतमाकाशपदमनुपजातविरोधित्वेन (v.l. °विरोधि NSP. Ed.) तदनुरक्तायां बुद्धौ … तदानुगुण्येनैव व्यवस्थातुमर्हति Bhām. 144.7 (*on* i. 1.22); GuruCandr. ii. 233.1.

अनुपजातविशेष (anupajāta-viśeṣa) *adj.* in which a particularity or fresh feature has not (yet) arisen अनुपजातविशेषाणां (परमाणूनाम्) च बुद्धिभेदाहेतुत्वाद्विरोधः NyāyVār. 244.16 (*on* ii. 1.34); 447.20 (*on* iii. 2.69); तथा चानुपजातविशेषस्य वस्तुनस्तिरोभावो न युक्तः TātpaṬ.(Vā.) 443.6 (*on* ii. 2.13)

अनुपजातविशेषान्तर (anupajāta-viśeṣāntara) *adj.* in which any other particular quality has not arisen अन्ये तु 'स्वं स्वं निमित्तमासाद्य शान्तादुत्पद्यते रसः। पुनर्निमित्तापाये तु शान्त एव प्रलीयते।' इति भरतवाक्यं दृष्टवन्तः सर्वरससामान्यस्वभावं शान्तमाचक्षाणा अनुपजातविशेषान्तरं चित्तवृत्तिरूपं शान्तस्य स्थायिभावं मन्यन्ते Loc. 177.11 (*on* 3.26)

अनुपजातवृत्ति (anupajāta-vṛtti) *f.* livelihood which has not emerged अनुपजातवृत्त्यावृत्तयोद्वीरस्थानापविद्धविग्रहाः … क्षत्रबन्धवस्तेऽमी AvantiKa. 237.7.

अनुपजातव्यतिरेक (anupajāta-vyatireka) *adj.* [*f.* -ā] **A** for

which contrariety has not arisen (बुद्धिः) सैव … अनुपजातव्यतिरेका एकत्वमिव नानात्वमपि स्थापयति Kāśi. i. 252.6 (*on* 4.117); **B** in which variation has not taken place अथ वा तस्यैवानुपजातव्यतिरेकस्य (प्रातिपदिकस्य नपुंसकत्वम्) Pradī. ii. 54A.2 (*on* i. 2.47)

अनुपजातशक्तिक (anupajātaśakti-ka) *adj.* in whom potency is not generated, i. e. added यदि खल्वेतानि कारणानि परस्परप्राप्त्यनपेक्षाणि स्वयमनुपजातशक्तिकानि कार्यमारभन्त इति कस्मात् कार्यं सर्वत्र न भवतीति वक्तव्यम् NyāyVār. 38.13 (*on* i. 1.4)

अनुपजातसंभोगा (anupajāta-sambhogā) *adj.* (*f.*) whose sexual union has not taken place कामाराधने चानुपजातसंभोगासु … अष्टासु परस्परावलोकनादि … व्युत्पाद्यते Kāvyānu.(He.) 390.16.

अनुपजातारवत् (anupajātāra-va(n)t) *adj.* having spokes which are not produced अनराणीत्युक्ते भग्नाराण्यपि चक्राणि प्रतीयेरन्, तस्मादरवत्पर्युदासेनानुपजातारवच्चक्रप्रतीतिरनरवन्तीत्यनेन भवति Pradī. iv. 244A. 36 (*on* v. 1. 2)

अनुपजातावयवक्रियता (anupajātāvayavakriya-tā) *f.* the state of being that in which activity in parts has not (yet) taken place अपि च अनुपजातावयवक्रियतयानाशङ्क्यमानविनाशे … पटनिष्पत्त्यनुमाने क्रियमाणे पटप्रत्यक्षताकाले व्यवधानसंभवात् NyāyMañ. i. 117.25.

अनुपजातोत्पतनशक्ति (anupajātotpatana-śakti) *adj.* in whom the power of flying has not (yet) appeared or developed सः …ताननुपजातोत्पतनशक्तीन् … शुकशावकानग्रहीत् Kād. 33.9.

अनुपजातोपलब्धियोग्यरूप (anupajātopalabdhiyogyarūpa) *adj.* in which a form fit for perception is not produced न तूपलम्भप्रत्ययान्तरवैकल्यादनुपजातोपलब्धियोग्यरूपं सत् … अनुपलब्धमिति HetuBiṬ. 45.16.

अनुपजाप्या (an-upajāpyā) *adj.* (*f.*) not liable to be instigated (to treachery by others) निष्प्रधाना हि प्रकृतयो भोग्या भवन्त्यनुपजाप्याश्चान्येषामनापत्सहास्तु ArthŚā. ii. 265.7 (7.5); भूमिः …। भिन्नमनुष्या भोग्या भवत्यनुपजाप्या चान्येषाम् ArthŚā. ii. 309.4 (7.11)

अनुपजायमाना (an-upajāyamānā) *adj.* (*f.*) not being produced, not coming into being व्यक्त्या सहानुपजायमाना कथं संबन्धमनुभवति जातिः PrakaPañ. 90.6.

अनुपजिघ्रन्ती (an-upajighrantī) *adj.* (*f.*) not smelling अनुपजिघ्रन्ती गन्धम् … तत्कालमहमपि न जानामि कीदृश्या दृशा तमद्राक्षम् TilaMañ. 277.16.

अनुपजीवत् (an-upajīvat) *adj.* **1A** not being dependent (on others) तस्य (क्षत्रियस्य) … स्वधर्मानन्तरा वृत्तिर्यान्यानननुपजीवतः MahāBhā. xii. 128.24; **1B** not depending on, not expecting यः प्रत्यक्षव्यापारमनुपजीवन् व्याक्षेपसारतया मनोराज्यसंकल्पादिविकल्पः … तात्कालिकमेव भासयति PratyabhiVi. i. 338.3 (*on* i. 6.10); **2A** not serving (i.e. not performing the function or duty) ननु जनपदपुरपरिरक्षणवृत्तिमनुपजीवत्यपि क्षत्त्रिये राजशब्दमान्ध्राः प्रयुञ्जते प्रयोक्तारः ŚābaBh. 580.6 (*on* ii. 3.3); TantrVā. 587.19 (*on* ii. 3.3); **2B** not supporting (शब्दार्थः) स तु तत्संबन्धं साक्षादनुपजीवन् गुणभूतत्वात् … कल्पयति TantrVā. 561.18 (*on* ii. 2.27)

अनुपजीवन (an-upajīvana) *adj.* devoid of livelihood, not yielding or providing (any) livelihood त इमे लोका अभवन् रूक्षा अनुपजीवनाः PañcBr. xx. 14.5; *n.* absence of dependence नापि च प्रतियोगित्वस्यानुपयोगिनो भेदोपजीवनेऽन्योऽन्याश्रयोऽनुपजीवने च स्वस्मादपि भेदग्रहापत्तिः प्रसज्येत KhaṇḍanKhā. 1144.21.

अनुपजीवनीय (an-upajīvanīyá) *adj.* [AltGr. (nt.) II. 1. 65] **i** not to be used for life ए॒ता॒नि॒ वा अ॑नुपजीव॒नी॒या॑नि (अर्भकपालानि) TaiS. V. i 6.2; अ॒र्म॒क॒पा॒लैः स॑ꣳसृ॑जति । ए॒ता॒नि॒ वा अ॑नुपजीव॒नी॒या॑नि TaiĀ. v. 2.13 (598.2); **ii** not to be subsisted upon (मण्डूकः) ए॒ष वै प॑शू॒नाम॑नुपजीव॒नी॒यः TaiS. V. iv. 4.3; तेऽब्रुवन् । यद्वह सु॒र्वैरन्वेषिष्या॒मो यात(? त॒)यामा अनुपजीवनी॒या भविष्यन्ति (पशवः) ŚatBr. VI. iii. 1.23; VI. iii. 1.24; **iii** not fit for (providing) livelihood त इमे लोका अभवन् ऋक्षा अनुपजीवनीयाः JaimiBr. 2.244; 3.112; 3.113; PañcBr. xx. 14.5 (v.l. Viśva.)

अनुपजीवनीयतम (anupajīvanīyá-tama) *adj.* [*f.* -ā] not at all fit to yield livelihood (गर्दभः) ए॒ष हि पशूना॒मनुपजीवनी॒यतमः MaiS. iii. 1.3 (iii. 3.15); मण्डूकेन पशू॒ना॒म् । त॒स्मान्मण्डूकः पशू॒ना॒मनुपजीवनी॒यतमो यात॒यामा हि सो॒ऽवकाभिरपां त॒स्माद्॒वका अ॒पा॒मनुपजीवनी॒यतमाः ŚatBr. IX. i. 2.24.

अनुपजीवनीयतर (anupajīvanīyá-tara) *adj.* [*f.* -ā] slightly not fit to yield or provide livelihood पश॒वो ये भूयस्तना अनुपजीवनी॒यतरा वाऽस्यै॒तेऽनुपजीवनीयतराꣳ हैनां ते॒ कुर्वते ŚatBr. VI. v. 2.19.

अनुपजीव्य (an-upajīvya) *adj.* [*f.* -ā] **1** not fit for (yielding or providing) livelihood, not suitable for livelihood बलवत्प्रत्यमित्रोऽनुपजीव्यश्च कश्चित् कुदेशश्चिन्त्यताम् PañcRā. 1.43(1); जीवं जीवयति हि यः …। तस्य सफला गृहश्रीर्धिगनुपजीव्यां धनसमृद्धिम् Subhāṣi. 517; **2A** incapable of being served, not fit to be served सत्यधिकारे महायज्ञानुष्ठानरहितः। अद्यत्वेऽप्यनुपजीव्यः अनद्धा निराकृतिरुच्यते ManuBh. i. 273.19 (*on* 3.144); **2B** not fit to be depended upon, not dependable अन्येनेति अनुपजीव्येनागमादिनेत्यर्थः NyāySu.(Ja.) 491B.11 (*on* iii. 2.1); न चैवमुपजीव्यप्रत्यक्षविरोधः। आगमप्रमाणेन वर्णपदवाक्यादिस्वरूपांशप्रत्यक्षमुपजीव्यानुपजीव्यतत्सत्यत्वांशोपमर्दनात् SiddhāLeSaṁ. 241. 5; अनुपजीव्यान्याङ्गनिविन्मन्त्रेण सामिधेनीप्रकरणविच्छेदोपपत्तेरिति वाच्यम् MīmāKau. ii. 199.9 (*on* iii. 1.21); अनुपजीव्यापि परकीयच्छाया निषिध्यते BālamBha. i. 395.2 (*on* 1.133)

अनुपजीव्य (an-upajīvya) *ger.* not having depended upon (अनुमितिदोषप्रतीतिकारणस्य दोषत्वम्) साक्षाद्दोषत्वमनुपजीव्याशक्याभिधानम् KhaṇḍanKhā. 821.19; पदादिविशेषशास्त्रं तु आहवनीयादिसामान्यशास्त्रमनुपजीव्यैव प्रयोजनवदर्थशेषीभूतस्वार्थपरत्वेन निश्चीयते GuruCandr. i. 342.2.

अनुपजीव्यत्व (anupajīvya-tva) *n.* the state of not being what is to be depended upon (प्रत्यक्षस्य) पारमार्थिकत्वांशस्यानुपजीव्यत्वात्तद्बाधनेऽपि विरोधाभावात् TattvPradī.(Ci.) 53.10; मोक्षानुमाने च श्रुतेरनुपजीव्यत्वात् TarkSaṁ.(Ā.) 93.1; Nyāyāmṛ. 160A.8; (वह्नेः) धर्म्यादेश्चक्षुरादिनैव सिद्धेस्त्वचोऽनुपजीव्यत्वात् AdvaiSi. 355.12; मिथ्यात्वग्राहकमानेन घटादिज्ञानस्योपजीव्यत्वेऽपि तदीयतात्त्विकप्रामाण्यस्य अनुपजीव्यत्वात् GuruCandr. i. 295. 14; i. 343. 22; 'यदग्नये चे'ति वाक्ययोः … मिश्रलिङ्गकयोरनुपजीव्यत्वात् तत्कल्पकत्वे मानाभावः MīmāKau. i. 205.12 (*on* i. 4.4); जातिं विनापि स्वर्गस्य यागजन्यत्वे बाधकाभावात्। कारणतास्वरूपे तस्यानुपजीव्यत्वात् VaiyāBhū. 85.28 (*on* 22)

अनुपजीव्यप्रतियोगिवैशिष्ट्यांश (anupajīvya-pratiyogivaiśiṣṭyāṁśa) *m.* aspect of being qualified by the counter-correlative which is not being depended upon (ज्ञानम्) अनुपजीव्यप्रतियोगिवैशिष्ट्यांशे रजतभ्रमस्य विरुद्धविषयकम् LaCandr. 364.27.

अनुपजीव्यमान (an-upajīvyamāna) *adj.* not being subsisted upon (as the main source of livelihood) चित्रलेखाद्युपायजीविनः तेऽप्यनुपजीव्यमानशिल्पोपायप्रोत्साहनेन धनं गृह्णन्ति ManvaMu. 412.6 (*on* 9.258-260)

अनुपजीव्याप्ररोहिशाखिन् (anupajīvyāprarohiśākhin) *adj.* (tree) which is not suitable for livelihood and whose branches do not grow sprouts अप्ररोहिशाखिनामप्युपजीव्यवृक्षाणामाम्रादीनां पूर्वोक्तेषु स्थानेषु पूर्वोक्ता एव दण्डाः, अनुपजीव्याप्ररोहिशाखिषु पुनर्वृक्षेषु कल्प्याः Mitā. 291.10 (*on* 2.227)

अनुपज्ञा (an-upajñā) *f.* other than the self-acquired knowledge, knowledge handed down by tradition षष्ठ्याः परा उपज्ञा … नपुंसकं भवति। … चन्द्रोपज्ञम् … षष्ठ्या इत्येव। अनुपज्ञा, सदुपज्ञा CāndraVṛ. *on* ii. 2.68.

अनुपज्वलित (án-upajvalita) *adj.* not kindled (अग्निः) त॒स्मादेष ना॒नुपध्मातो ना॒नुपज्वलितो ज्वलति ŚatBr. XI. viii. 3.7.

अनुपञ्जरशाला (anupañjara-śālā) *f.* minor window-hall (used as aviary) अष्टांशेन महाशाला पार्श्वे शाला शिवांशकम्। व्यंशानुपञ्जरशाला तदर्धं चान्तरालकम् MānaSā. 30.10.

अनुपटल (anu-paṭala) *n.* lower membrane (of the eye) (नयने) द्वितीयस्य चानुपटलस्य भेदे पिच्छिलफेनोदकवर्णपरिश्रा(स्रा)वः Hastyāyur. 143.3 (1.18)

अनुपठ् (anu-paṭh-) I. P. **A** to repeat, to recite after (the teacher) सदसस्पतिमित्यक्षतधानाभिः। सर्वेऽनुपठेयुः PāraGS. ii. 10.12; (शिष्यः पदपाठश्लोकान्) एवमेकैकशो घटयेदात्मना चानुपठेत् SuśruS. i. 3.54; BhāgP. vii. 5.3; चन्द्रिकाकारस्तु पठितमनुपठतीति न्यायेन गजनिमीलिकया व्याचचक्षे Loc. 185.25 (*on* 3.33); यः … अनुपठेत् … पद्याष्टकमचटुलः सुष्ठु गोवर्धनस्य।… करोत्यद्रिराजे स वासम् StavMā. 299.12; **B** to mention in sequence यथा पातकपरिगणनायामनुपठति ManuBh. ii. 119.15 (*on* 8.104) [to read through, MW.]

अनुपठत् (anu-paṭhat) *adj.* **i** reciting sequentially केचिद्रुदन्तोऽनुपठन्त एके BṛDharmaP. i. 37.77; **ii** reciting after, repeating शुकशारीमण्डलैर्गूढलीलाः प्रकटमनुपठद्भिर्निर्मिताश्चर्यपूरः।… भाति कुञ्जेविहारी StavMā. 34.23.

अनुपठित (anu-paṭhita) *adj.* [enumerated in the *iṣṭādigaṇa*, GaṇPā. 22.31; JaineVyā. 248.22 (*on* iv. 1.22); CāndraVṛ. *on* iv. 2.94; KāśiVṛ. *on* v. 2.88; GaṇRa. 7.411(436)] repeated or recited after श्रुतोऽनुपठितो ध्यात आदृतश्चानुमोदितः। सद्यः पुनाति सद्धर्मः PadmP. iv. 84.33 [read through (aloud), recited, MW.; Apte.]

अनुपठितिन् (anupaṭhit-in) *adj.* [P. v. 2.88; JaineVyā. iv. 1.22; CāndraVyā. iv. 2.94] who has read through or recited after इष्टादिभ्यः

… तृतीयार्थे इन् भवति।… अनुपठिती वेदे GaṇRa. 7.411(436) (*but* MW. *m.*)

अनुपत् (anu-pat-) I. P. **1Ai** to follow, to run after, to chase, to pursue तदाहुर्नवविंश स्तोमस्संपद्यते वाश्यमानानुपतेत् स्वं यूथं जानमेजय गौर्गास्साहस्रयाजिन शलकाण्डाणि विगच्छतीतीव वा एता यथायथमपियन्तीति JaimiBr. 2.417; गाहमानमनीकानि सदश्वैस्तं त्रिहायनैः। अपि यौधिष्ठिरात्सैन्यात्कश्चिदन्वपतद्रथी MahāBhā. vii. 41.2; लक्ष्मणश्चापि परया भक्त्या मामनुगच्छति। पतन्तमपि पाताले नैव नानुपतेदयम् Rāmā. vi. 796*(12); रजश्चाश्वोद्धूतं पतति पुरतो नानुपतति Prati. 3.2; ग्रामादागच्छति। (इत्यत्र) ग्रामो देवदत्तं नानुपतति इति ध्रुवः (ग्रामः) JaineVyā. 37.20 (*on* i. 2.110); अनुपतति विरावैः पत्त्रिणां व्याहरन्ती रजनिमचिरजाता पूर्वसंध्या सुतेव ŚiśuVa. 11.40 (comm. अनुधावति); धरण्यां विवृतं गर्तं स मामन्वपतद्बली VāmaP. 58.44; इन्द्रः …। मायाकपोतवपुषं धर्ममन्वपतद्द्रुतम् KathāSaSāg. i. 7.89; xii. 2.24; त्वम् … अरण्ये हित्वैकामनुपतसि साशङ्क इव माम् UnmaRā.(Vi.) 25; बालाश्वं पातितम् … अन्वपतन्माता RājTa. (Jo.) 223; मायासीतामनुपतेद्रामस्तत्प्रेमगौरवात् JānaPa. 3.13; 3.81; **1Aii** to proceed towards तेनोदीचीं दिशमनुसरे(v.l. °पते)स्तिर्यगायामशोभी श्यामः पादो बलिनियमनाभ्युद्यतस्येव विष्णोः MeghDū. 57; गृहानेषोऽभ्यासादनुपतति नोत्क्रामति पथः PādaTā. 38.22; **1B** to fly towards कपोतश्चेदगारमुपहन्यादनुपतेद्वा देवाः कपोत इति प्रत्यृचं जुहुयाज्जपेद्वा ĀśvaGS. iii. 7.7; **1Ci** to fall after परेण खड्गेऽनुपपात पातिते सुरारिरुत्तानविसृष्टविग्रहः JānaHa. 5.49; अक्षिगूहनहेतुजिज्ञासार्थमिवानुपतति स्थानभ्रंशदुःस्थिता भ्रूः AvantiKa. 41.16; अम्भोनिधौ तपनमन्वपतद्दिनश्रीः HarVi. 19.23; न जातु पौरवेन्द्राणां दोर्दण्डपरिरम्भिते। भूतलेऽनुपतन्त्यस्मिन् विना ते प्राणिनां शुचः BhāgP. i. 17.8; अनुपपात च वानरवाहिनीनयनवारिझरः Rāgh. 19.23; (*caus.*) to cause to fall after जिनतो वज्र त्वं सीमन्तमन्वञ्चमनु पातय AV. vi. 134.3; AV.(P.) v. 33.6; यद् अश्नामि बलं कुर्वे वज्रम् अनु पातयति AV.(P.) v. 33.7 (*but* PW., MW. to fly along); **1Cii** to fall concurrently यथा रूपादयः कार्यद्रव्यमनुपतन्ति तथा गुरुत्वमप्यनुपतेत् NyāyVār. 238.16 (*on* ii. 1.31); **2A** to fall in line with or conform to (*lit.* to go with or follow) वर्णा एव चेदं शब्दलक्षणमनुपतन्ति SphoṭSi. 13.3; 67.1; कालाख्येन हि स्वातन्त्र्येण सर्वाः परतन्त्रा जन्मवत्यः शक्तयः समाविष्टाः कालशक्तिवृत्तिमनुपतन्ति VākyaPa. 18.4 (*on* 1.3); वृक्षविकारो मृत्परिणामपरंपरापरिनिष्पन्नोऽपि … न मृन्मयव्यवहारमनुपतति PañcPā. 21.21 (*on* i. 1.1); (आत्मा) अयं छायापुरुषवन्न शरीरधर्माननुपतति Bhām. 218.16 (*on* i. 3.19); कतमेन संबन्धेन धर्माननुपतन्ति परमाणव इत्यत आह — सर्वधर्मात्मकेषु TattvVai. 50.14 (*on* 1.44); ततः प्रागसन् पिण्डः पश्चात् कथमुपपद्यतामिति चोद्यनिष्ठा, सा च सत्कार्यवादमनुपततीत्यभुक्तवान्तिः ĀtmaTaVi. 410.5; स्याद्वादमबाधितमनुपतति प्रमाणफलभावः PramāMī. 30.9 (*on* i. 1.37); मातुर्योनिनाड्यां गत्वा विशदेवगुणा भूतगुणा आत्मगुणाश्चेत्येतदनुपतन्ति Hastyāyur. 403.5 (3.7); परिणामिन्यर्थे बुद्धितत्त्वे प्रतिसंक्रान्तेव प्रतिबिम्बितेव तद्वृत्तिमनुपतति SarvaDaSaṁ. 15.28; युक्तिमनुपततीति युक्त्यनुपाती, युक्त्यनुसारीति यावत् Bhāsk. i. 107.18 (*on* i. 2.8); **2B** to hanker after, to cherish न यत्र प्रत्याशामनुपतति नो वा रहयति प्रविक्षिप्तं चेतः प्रविशति च मोहान्धतमसम् MālaMā. 9.49; स एव दिवसः सैव रात्रिरित्येव मूढधीः। भोगाननुपतत्येव कालवेगं न पश्यति AdhyāRā. ii. 4.27; **3** (*caus.*) to impose, to levy (taxes) न चास्थाने न चाकाले करानेभ्योऽनुपातयेत् MahāBhā. xii. 89.11 [to fall upon, attack, APTE; (*caus.*) to throw (a person) down together with oneself, MW.; to fly to; to throw another down along with oneself, APTE]

अनुपतत् (anu-patat) *adj.* [*f.* -ntī] **1Ai** following, pursuing अयम् … ग्रीवाभङ्गाभिरामं मुहुरनुपतति स्यन्दने दत्तदृष्टिः Śāk. 1.7; VakroJī. 153.7 = SubhāRaK. 35.2 = Ekāva. 3.1(175) (101.14); KāvyPra. 109.1 = VyaktiVi. 108.27 = PadyāTa. 177; (कृष्णसारः) कथमनुपतत एव मे प्रयत्नप्रेक्षणीयः संवृत्तः Śāk. 1.7(1); कथं कपयो बत मामिहाप्यनुपतन्तो विपर्यासितमुकुटेषु सुग्रीवहतकप्रधानाः केशेषु मां गृह्णन्ति AdbhuDa. 6.27(8); **1Aii** following, coming behind मनागप्यनपेक्ष्य जयश्रियमनुपतन्तीमिव मित्रवरूथिनीम् … विबुधटाः साफल्यमनैषुरक्षिसाहस्रममरपतेः NīlaVi. 18.19; **1B** following, practising देवी … गुरुजनसंभावनार्थं चोत्थिता … श्वसितपद्धतिमनुपतन्ती AvantiKa. 158.17; **1C** flying to त्रसरेणुः …। जालार्करश्म्यवगतः खमेवानुपतन्नगात् BhāgP. iii. 11.5; अग्र्यं विष्णोः पदमनुपतन् पक्षपातेन हंसः … क्रीडत्येव HaṁsSaṁ. 102; **1D** running towards निपतत्यवटे मूढस्तृष्णामनुसरज्ज(? ञ)नः। नीलामनुपतञ्छ्वभ्रतृणशाखां यथैणकः YogVā. v. 15.17; **2A** falling concurrently गुरुत्वं चानुपतत् कुतः पततीति वक्तव्यम् NyāyVār. 238.17 (*on* ii. 1.31); **2B** falling in, i.e. reflecting दर्पणाल्पमहत्त्वेऽपि दृश्यतेऽनुपतन्मुखम् ŚlokaVār. 6.216 (784.9); **3** blowing continuously मुहुरनुपतता विधूयमानं विरचितसंहति दक्षिणानिलेन। अलिकुलमलकाकृतिं प्रपेदे … पङ्कजिन्याः Kirātā. 10.33 (comm. अनुधावता); **4A** following, i.e. conforming to अर्थवादानर्थवादप्रकाराणि श्रुतिवाक्यानि पौरुषेयाः प्रवादाः प्रायेणानुपतन्तो दृश्यन्ते VākyaPa. 30.5 (*on* 1.8); ध्वनिगुणान् सर्वान्नित्यत्वेन व्यवस्थितान्। वर्णा अनुपतन्तः स्युरर्थभेदावबोधिनः TattvSaṁ. 2298 = ŚlokaVār. 6.301 (806.4); चित्तस्पन्दितकल्पनामनुपतन् विद्वान् अविद्यामयीं निद्रामेत्य विघूर्णितो बहुविधान् स्वप्नान् इमान् पश्यति PraboCan. 1.29(16.16); **4B** reaching, attaining to एक एवायं शब्दः … तां ताम् …अवस्थामनुपतंस्तेन तेनापभ्रंशरूपेण गृह्यमाणस्तमेवार्थं प्रतिपादयति TantrVā. 224.11 (*on* i. 3.22)

अनुपतत्पत्नीगृहीताग्नि (anupatatpatnīgṛhītāgni) *adj.* whose (Gārhapatya-) fire is held by (his) wife who is going behind अनुपतत्पत्नीगृहीताग्नयः … इमे धावन्ति वृद्धा अपि MahāvīC. 4.58.

अनुपतत्पिशिताशिघटा (anupatat-piśitāśighaṭā) *adj.* (*f.*) having multitudes of flesh-eating (birds) flying around निशाचरी। अनुपतत्पिशिताशिघटोत्कचा समययुक्तमपायमवाप सा RāghPāṇ.(Ka.) 1.86 (comm. अनु पश्चात्पतन्ती पतमाना पिशिताशिनां गृध्रादीनां घटा समूहो यत्र तादृशी)

अनुपतत्पिशिताशिघटोत्कचा (anupatat-piśitāśighaṭotkacā) *adj.* (*f.*) who has later given birth to the flesh-eating demon Ghaṭotkaca (*lit.* from whose womb is coming out later the flesh-eating Ghaṭotkaca) निशाचरी। अनुपतत्पिशिताशिघटोत्कचा समययुक्तमपायमवाप सा RāghPāṇ.(Ka.) 1.86 (comm. अनु पश्चाद्भीमसमागमादनुपतन्बहिर्भवन्। उदरादित्यर्थः। पिशिताशी मांसभक्षको राक्षसो घटोत्कचनामा पुत्रो यस्या इति)

अनुपतन (anu-patana) *n.* **1A** adherence उपादेयानुपतनम् …। यदेतन्मनसो रूपं तद्बाह्यं विद्धि MahāU. 4(24); **1B** act of falling down after or plunging subsequently into जलनिधौ कृतप्रपातस्य प्रीतिलङ्घितया तस्य भृष्ट(? पृष्ठ)तो विहितमनुपतनम् (मया) TilaMañ. 310.17; **2** (Astron.) a degree of latitude, proportion सृष्ट्युत्थकल्पभगणैरतोऽनुपतनाद्बुधैः। ग्रहाद्यानयनं सम्यक् क्रियते खेटचारतः SiddhāTaVi. 12.17; 21.6; त्रिज्यागुणात् कर्णहृतान् कृत्वा पूर्वोक्तवत् स्फुटान्। युग्मौजान्तपरिध्यंशान् ततोऽनुपतनात्स्फुटैः SiddhāTaVi. 110.23 [falling on or upon, following, MW.; rule of three, APTE]

अनुपतप्त (an-upatapta) *adj.* **1** not morbidly affected, undisturbed उपतप्तास्वनुपतप्तानामाज्यम् KātyŚS. xxii. 3.23 (comm. अनुपतप्ताः रोगरहिताः); इन्द्रियाणां समनस्कानामनुपतप्तानामनुपतापाय प्रकृतिभावे प्रयतितव्यमेभिर्हेतुभिः CaraS. i. 8.17; **2** not heated भैषज्यम् — यदनुपहतमनुपदिग्धमनुपतप्तमपुराणम्। इति विज्ञेयं प्रशस्तम् Hastyāyur. 400.24 (3.6)

अनुपतस्थि (an-upatasthi) *adj.* who has not met or approached नाहमेनाननुपतस्थिरद्धा BāṣkaU. 6.

अनुपताप (an-upatāpa) *m.* absence of disturbance or sickness, health इन्द्रियाणां समनस्कानामनुपतप्तानामनुपतापाय प्रकृतिभावे प्रयतितव्यमेभिर्हेतुभिः CaraS. i. 8.17; (बीजविकृतिः) नोपजायते चानुपतापात् CaraS. iv. 3.17 (1941 Ed.); AṣṭāSaṁ. i. 205.23 (2.2); *adj.* devoid of any sickness or disease स तेन जपेन … अगदो ह अनुपतापो भवति ChāndoUBh. 185.8 (*on* iii. 16.2)

अनुपतापकारिन् (an-upatāpakārin) *adj.* **1** not causing pain or trouble अस्ति … शुचिरनुपतापकारी च … वीरो वीरसेनो नाम NalaCam. 4.9 (18); **2** not causing heat, NalaCam. 4.9(18)

अनुपतापिन् (an-upatāpin) *adj.* **A** not afflicted एतं सेतुं तीर्त्वान्धः सन्ननन्धो भवति।… उपतापी सन्ननुपतापी भवति ChāndoU. viii. 4.2; **B** not causing trouble or discomfort अस्ति … अर्गलः स्वर्गस्य तापीप्रायोऽप्यनुपतापी जनस्य … दक्षिणो देशः NalaCam. 2.25(9)

अनुपति (anupati) *adv.* **i** subsequent to husband अनुपति पत्नीरुत्तर-उत्तरः KātyŚS. xii. 2.16 (*but* comm. पतिसमीपे); **ii** near the husband (पुरे) श्रीद्धेऽत्रानुपतीष्यते। मधूत्तमं वधूढाभिः सभ्रूत्क्षेपं मृदूरुभिः DvyāśraKā. 1.5.

अनुपतित (anu-patita) *adj.* [*f.* -ā] **1Ai** falling or occurring (i.e. present) in धर्मानभ्यधिको धर्मी पूर्वतत्त्वानतिक्रमात्। पूर्वापरावस्थाभेदमनुपतितः कौटस्थ्येनैव परिवर्तेत यद्यन्वयी स्यात् YogBh. 129.1 (*on* 3.13); BhāgP. v. 1.36; **1Aii** falling into (a group or category) मानेर्ष्यासूयाप्रभृतयस्तु त्रैराश्यमनुपतिताः NyāyBh. 243.8 (*on* iv. 1.3); आत्मानात्मविभागः प्रत्यक्षादिप्रमाणवर्त्मन्यनुपतितः न परमात्मव्यपाश्रयः NaiṣkaSi. 95.5; **1Aiii** befallen or occurred सोऽयम् … स्वयमनुपतिते मोक्षसौख्येऽप्यनीहः Nāray. xi. 95.4; **1B** inclined or attending to (the rites) स एकः सुखी … यस्यैवं भवन्तः कुटुम्बवृत्तिमनुपतिताः MahāvīC. 1.19(2); **2A** fallen down ये चानुपतिता गर्भा रुद्रतोकस्य रक्षिणः। प्राप्नुवन्ति मुदं तु ते VāmaP. 47.155; **2B** fallen

into तस्यानुपतिता वह्निं तद्भार्येयं सुता तव BṛKathāMañ. 18.172; **3** who has rushed towards कथमुत्तरगोपुरोद्देशमनुपतितो महाराजरामदेवः AdbhuDa. 4.3(12) [followed, MW.]

अनुपतितुम् (anu-patitum) *inf.* to fall in line with or conform to न शब्दः इति व्यपदेशमनुपतितुमर्हति, लोकप्रसिद्धिविरहात् SphoṭSi. 13.5; शब्दजनितं ज्ञानं शब्दज्ञानं तदनुपतितुं शीलं यस्य सः शब्दज्ञानानुपाती RājMār. 5.14.

अनुपत्त्रिका (anu-pattrikā) *f.* (something like) a letter, document सः ···। प्रतिजिघाय च संयम्य पितुः पार्श्वममुं रिपुम्। प्रतीहारस्य धुर्यस्य हस्ते दत्त्वानुयात्रिकान् (v.l. °पत्त्रिकाम् Brockhaus Ed.) KathāSaSāg. xii.4.111.

अनुपत्य (anupat-ya) *ger.* having pursued or chased सः ··· अनुपत्य खगाधिपः। शाखामास्येन जग्राह MahāBhā. i. 26.3; अनुपत्य खगं त्विन्द्रो वज्रेणाङ्गेऽभ्यताडयत् MahāBhā. i. 29.17; viii. 44.38; अथ मयानुपत्य सरभसमाक्रुष्टो रुष्टः स यन्ता DaśKuC. 81.3; प्राग्वीराननुपत्य तत्प्रहरणान्याच्छिद्य विक्रामतः MālaMā. 8.169.

अनुपत्यक (an-upatyaka) *adj.* not having a (bigger) building (nearby) दृढं निवातं प्रवातैकदेशं सुखप्रविचारमनुपत्यकम् ··· प्रशस्तं गृहमेव तावत् पूर्वमुपकल्पयेत् CaraS. i. 15.6 (comm. यद् विदूरमन्यस्य महतो गृहस्य)

अनुपथ (ánu-patha) *adj.* **A** speeding along the road आपथयो विपथयोऽन्तस्पथा अनुपथाः।··· यज्ञं विष्टार ओहते ṚV. v. 52.10 (*but* Apte *m.* a road, favourable road); **B** following (someone) त्वदनुपथं कुलायमिदमात्मसुहृत्प्रियवच्चरति BhāgP. x. 87.22; *m.* (anu-patha) [enumerated in *parimukhādigaṇa*, JaineVyā. 198.9 (*on* iii. 3.34); KāśiVṛ. *on* iv. 3.59; GaṇPā. in SiddhāKau. 724.41 (*on* iv. 3.59)] **1** name of a type of accent which follows (the nature of *jātya*) षडङ्गुलं तु जात्यस्य हस्तस्यानुपथस्य च YājñaŚi. 53 = PārāŚi. 36 = AmoghŚi. 49; **2** attendant or servant क एतेऽनुपथा ये त एकादश महाभटाः BhāgP. iv. 25.27; अर्हसि मुहुरर्हत्तमार्हणमस्माकमनुपथानाम् BhāgP. v. 3.4 (*but* PW. *adj.*) [a road followed after another, PW.; MW.]

अनुपथम् (anupatham) *adv.* [CāndraVṛ. *on* iii. 3.23; KāśiVṛ. *on* v. 4.107; GaṇRa. 2.135(172)] **i** along the (same) course or road उद्यानानि ···। तान्येतान्यद्य पश्यामि निरानन्दानि सर्वशः। स्रस्तपर्णैरनुपथं विक्रोशद्भिरिव द्रुमैः Rāmā. ii. 1662*(14); तस्य महानुभावस्यानुपथम् ··· कः ··· उपजिगमिषति BhāgP. v. 24.26 (*but* PW. *m.*); (कामिनीभिः) प्रकम्पविगलितावतंसकुसुमैः पुष्पप्रकरम्, अनुपथं प्रयच्छन्तीभिः ··· विरचितो माङ्गलिकसत्कारः UdaySuKa. 146.27; अनुपथमुपरूढभूतशाखासुखविनिविष्टशुकाभिनन्द्यमानैः।··· जिनपतियात्रिकघोरणैरुपेतम् VasaViKā. 12.8; **ii** on each and every road पुष्यन्त्यक्षणोर्मुदमनुपथं बालवल्लीतरुण्यः MayūSaṁ. 1.65.

अनुपथानुबन्धिन् (anupathānubandh-in) *adj.* associated or present along the road, closely following the path ततस्तस्यानुपथानुबन्धिना धूमपटलेन वर्धन् ··· निर्जगाम ··· राक्षसः UdaySuKa. 81.10.

अनुपद् (anu-pad-) iv. Ā. (rarely P.) **1** (abstract) **Ai** to go after **ii** to find, to discover **Bi** to reach, to attain to **ii** to become **iii** to resort to **iv** to applaud, to accept **Ci** to understand, to know **ii** to obey **2** (physical) **Ai** to go to, to reach, to approach **ii** to approach (sexually), to lust after **iii** to go quickly, to flee away **iv** to go to bed **B** to depart for, to proceed to **Ci** to proceed towards (for help) **ii** to follow, to go behind **3A** to come down, to return **B** to fall down **4** to enter **5** to obtain, to acquire **1** (abstract) **Ai** to go after पथामनु व्यावर्तनेऽन्यं पाप्मानु पद्यताम् AV. vi. 26.2; **1Aii** to find, to discover (व्यासः) जैमिनिं सामवेदार्थश्रावकं सोऽन्वपद्यत BrahmāṇḍP. i. 34.15; KūrmaP. 437.10 (1.52); पृथुः ··· निमित्तम् ··· अन्वपद्यत BhāgP. iv. 17.12; **1Bi** to reach, to attain to अथाहुर्यत्समानेऽर्धमासे स्यातामन्यतरस्याह्नो वीर्यमनु पद्येत TaiS. VII. i. 4.3; ययातिः ··· जरां सद्योऽन्वपद्यत MahāBhā. i. 78.36; MatsyaP. 32.36; संत्यज्य संरम्भं योऽनुमन्यते (v.l. योऽनुपद्यते) MahāBhā. v. 126.29; धृतराष्ट्रोऽपि तच्छ्रुत्वा ध्यानमेवान्वपद्यत MahāBhā. vi. 5.1; xii. 45.20; कश्मलं सर्वभूतानां निशायां समपद्यत (v.l. अन्वपद्यत) MahāBhā. xi. 26.40; तस्मात् स्थानात् पुनर्भ्रष्टो मानुष्यमनुपद्यते VāyuP. i. 14.2; सिन्धुः ··· विचारं नान्वपद्यत GaṇeP. ii. 117.1; **1Bii** to become तस्माद्बधिरो वाचा वदति न शृणोति वाचꣳ ह्यस्येन्द्रियमनुपद्यते MaiS. iii. 1.9 (iii. 11.12); स वाचं व्यसृजत सा वाग्रथन्तरमन्वपद्यत PañcBr. vii. 6.3; योत्स्यमानाभ्यनह्यन्त (v.l. युयुत्सवोऽन्वपद्यन्त) देवरूपाः प्रहारिणः MahāBhā. iv. 30.15; **1Biii** to resort to यस्तु नित्यं कृतमतिर्धर्ममेवाभि(v.l. °वानु)-पद्यते MahāBhā. iii. 32.19; तौ (विनायकदैत्यौ) ··· युद्धमेवान्वपद्यताम् GaṇeP. ii. 69.21; **1Biv** to applaud, to accept तं तथा गर्जमानं तु ···। अन्वपद्यन्त ते सर्वे भोजवृष्ण्यन्धकास्तदा MahāBhā. i. 212.32; ततः सर्वाः प्रजास्तात धृतराष्ट्रं जनेश्वरम्। अन्वपद्यन्त विधिवद्यथा पाण्डुं नराधिपम् MahāBhā. v. 146.7; **1Ci** to understand, to know पुत्रौ दृष्ट्वा सुसंतप्ता नान्वपद्यत किंचन MahāBhā. i. 126.29; कृष्णेन वाक्यमुक्तोऽसि ···। अनुपश्यस्व (v.l. अनुपद्यस्व) तत्तात मा मन्युवशमन्वगाः MahāBhā. v. 123.2; मर्त्यधर्ममनुप्राप्तः कर्तव्यं नान्वपद्यत MahāBhā. vii. 570*(1); एवमुक्तस्तु शक्रेण ···। कुमारस्यान्तरप्रेक्षी नित्यमेवान्वपद्यत MahāBhā. xii. 31.29; इत्युक्तः स तु कौन्तेयः ···। अन्वपद्यत तद्वाक्यं भ्रातुर्ज्येष्ठस्य वीर्यवान् MahāBhā. xvii. 1.4; निर्बन्धं तस्य तं ज्ञात्वा ···। प्रातं कालं प्रतिव्योढुमिदं तत्रान्वपद्यत BhāgP. x. 1.47; मात्रा शप्तास्तथा नागाः कर्तव्यं नान्वपत्सत BhaviP. 67B.30 (i. 32.17); 664A.8 (iv. 36.16); **1Cii** to obey तद्वाक्यं नान्वपद्यन्त ताञ्शशाप भुजङ्गमान् MahāBhā. i. 18.7; प्रत्याचष्ट स दाशार्हम् ···। अनुनेयानि जल्पन्तमनयान्नान्वपद्यत MahāBhā. vii. 61.24; **2** (physical) **Ai** to go to, to reach, to approach तंꣳसा मेनिरन्वपद्यत MaiS. iv. 8.1 (iv. 106.11); चतुस्स्तनं पात्रं भवति ··· यं प्रथमँ स्तनमनुपद्यते तस्या दिशोऽभ्येतद्वर्षति KāṭhS. 30.4 (ii. 186.3); KapiKaS. 46.7 (282.6); तं तु विश्वामित्रोऽन्वपद्यत MahāBhā. i. 166.11; तानक्षान्पुनरेवान्वपद्यत MahāBhā. ii. 58.43; स तमाश्रममागम्य राममेवान्वपद्यत MahāBhā. ii. App. I. 39(78); एतावदुक्त्वा धृतराष्ट्रोऽन्वपद्यदन्तर्वेश्म MahāBhā. iii. 5.20; नन्दामभिगतान्देवान् ···। अन्वपद्यन्त सहसा पुरुषा देवदर्शिनः MahāBhā. iii. 109.11; सुकन्या नाम शार्याती भार्गवं च्यवनं वने। वल्मीकभूतं शाम्यन्तमन्वपद्यत भामिनी MahāBhā. iv. 20.7; स धर्मात्मा ··· यानमेवान्वपद्यत MahāBhā. xi. 9.4; xii. 125.29; अलभन्ती तु सा त्राणं वैन्यमेवान्वपद्यत HariVaṁ. 5.46; 20.15; VāyuP. ii. 28.15; BrahmāṇḍP. ii. 65.15; SkandP. iv. 14.23; BrahmP. 4.74; 9.10; तच्छ्रुत्वा वचनं राजा दिष्टमेवान्वपद्यत PadmP. ii. 37.13; दक्षः प्राचेतसः स्वयम्।··· यक्ष्यमाणोऽन्वपद्यत ŚivaP. vii(1). 19.4 (522A.6); AdhyāRā. iv. 5.62; **2Aii** to approach (sexually), to lust after बृहस्पतिर्बृहत्तेजा ममतां सोऽन्वपद्यत MahāBhā. i. 98.7; **2Aiii** to go quickly, to flee away ते पाण्डवैः ···। भीता दिशोऽन्वपद्यन्त वातनुन्ना घना इव MahāBhā. vii. 14.35; **2Aiv** to go to bed अनुज्ञातो रथवेगावधूतः श्रान्तो निपद्ये (v.l. अनुपद्ये) शयनं नृसिंह MahāBhā. v. 32.30; **2B** to depart for, to proceed to (अर्जुनः) वनं कण्टकितं घोरमेक एवान्वपद्यत MahāBhā. iii. 39.12; प्रदाय च धनं प्रीतः ···। तपः समभिसंधाय वनमेवान्वपद्यत MahāBhā. iii. 183.32; स पुत्रमेकम् ··· पालयेति नियुज्य च। पृथिवीं क्षत्रधर्मेण वनमेवान्वपद्यत Rāmā. i. 54.11; ii. 40.4; शिवोऽपि निःसहायत्वाद्दरीमेवान्वपद्यत GaṇeP. i. 43.38; **2Ci** to proceed towards (for help) ते मां शरणमापन्नां नान्वपद्यन्त पाण्डवाः MahāBhā. iii. 13.63; धृष्टद्युम्नः ··· युधिष्ठिरानीकं पद्भ्यामेवान्ववर्तत (v.l. °न्वपद्यत) MahāBhā. vii. 148.7; vii. 752*(2); **2Cii** to follow, to go behind अनिलादयः। युगपच्चानुपद्यन्ते CaraS. vi. 3.57 (1941 Ed.); लक्ष्मणो राजन् राममेवान्वपद्यत AdhyāRā. i. 4.17; **3A** to come down, to return यदावसो नन्दने कामरूपी संवत्सराणामयुतं शतानाम्। किं कारणं कार्तयुगप्रधान हित्वा तत्त्वं वसुधामन्वपद्यः MahāBhā. i. 85.1; viii. 10.24; MatsyaP. 39.1; **3B** to fall down तौ धरामन्वपद्येतां वातरुग्णाविव द्रुमौ MahāBhā. viii. 35.14; **4** to enter रक्तं विबद्धमार्गत्वान् मांसादीन्नानुपद्यते CaraS. vi. 8.58 (1941 Ed.); आतुरस्य यदा वायुः शरीरमनुपद्यते।··· सद्यो जह्यात्स जीवितम् BhelaS. 100.17 (5.4); KāśyaS. 287B.23; रूक्षदुर्बलयोर्वातेनोदावृतं शकृद्यदा। मूत्रस्रोतोऽनुपद्येत RugVi. 31.20; **5** to obtain, to acquire सा देवी शतरूपाख्या ···। भर्तारं दीप्तयशसं मनुमेवान्वपद्यत KūrmaP. 70.10(1.8); SaurP. 26.9; ŚaṅkaDigVi. (Mā.) 4.35 [to handle, MW., Apte; to lose (with Abl.); to notice; to fall to the share of, Apte]

अनुपद् (anu-pád) *f.* [Debru. 16] act of proceeding further or afterwards (पशवः) त ईश्वरा अमुं लोकमनुपदो यदेतद्यजुर्वदति KāṭhS. 7.8 (i. 69.19) (also *inf.*); अनुपदस्यनुपदे त्वा (उपदधामि) VājaS. 15.8; VājaS. (K.) 16.13 [food (got every day), Apte], (*but adj.* happening, PW.; coming to pass, MW.; Apte)

अनुपद (anu-pada) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** which follows (by increasing the Gāyatrī-) foot (of eight syllables each) या ह खलु वै सपदा छन्दस् सा प्रथममहर् उद्यच्छति ··· अनुपदा चतुर्थम् ··· अनुष्टुब् अनुपदा। अनुपदा हि सा गायत्र्या अक्षरैः JaimiBr. 3.315 [*but* Viśva. *f.*]; **Aii** following, corresponding closely to अनुपदावाज्यभागौ यत्कामेष्टिस्तत्प्रवादौ स्याताम् ···। तद्वन्तौ वा ĀpaŚS. xix. 18.3; HirŚS. xxii. 2.4 (748.13); SaṅkarKāBh. 215.9 (*on* iv. 4.2); **Aiii** following the footsteps of अनुगेऽनुपदान्वक्षान्वञ्चि AbhidhāCin. 1457; **B** being on foot or proceeding towards (each other) युद्धं विधातुं चलितस्य मध्यात्सैन्यद्वयस्यानुपदस्य यत्र। कौलेयको मूत्रयते ध्वजादौ ···

तस्य भवेज्जयश्रीः ŚārṅgaPa. 2615; [Inst.] immediately afterwards (*lit.* on the footsteps of) नारदः …। आजगामाथ तत्रैव साम्बस्यानुपदेन तु BhaviP. 126B.8 (i. 73.32); रे राजहंस किमिति त्वमिहागतोऽसि योऽसौ बकः स इह हंस इति प्रतीतः। तद् गम्यतामनुपदेन पुनः स्वभूमौ ŚārṅgaPa. 804.

अनुपद (anu-pada) *n.* [listed in *ukthādigaṇa*, GaṇPā. 23.10; CāndraVr. *on* iii. 1.38; KāśiVṛ. *on* iv. 2.60; JaineVyā. 182. 5 (*on* iii. 2.52); GaṇRa. 4.308(347); *upakādigaṇa*, GaṇPā. 29.34; CāndraVṛ. *on* ii. 4.114; KāśiVṛ. *on* ii. 4.69; GaṇRa. 1.28(57); 1.28(58); Prasā. i. 729.15; *paradārādigaṇa*, GaṇRa. 6.373(402); *parimukhādigaṇa*, GaṇRa. 5.342(379)] **1A** name of a Sāman वसिष्ठस्य पदे द्वे। वसिष्ठस्यानुपदे द्वे। अपि वा पदं चानुपदं च ĀrṣeBr. v. 10.1; **1B** name of an *upāṅga* of Sāmaveda प्रतिपदमनुपदं छन्दो भाषा धर्मो मीमांसा न्यायस्तर्क इत्युपाङ्गानि Caraṇavyūha in Ind. St. 3.260; क्रतुभ्य उक्थादिभ्यश्च द्वितीयान्तेभ्योऽधीते वेदेत्यनयोरर्थयोष्ठग् भवति … उक्थ° … °अनुपद-अनुकल्प-लक्षणकल्पसूत्रान्ताद् अकल्पादेः CāndraVṛ. *on* iii. 1.38; **2** (shape, size or measurement of) a foot अनुपदसर्वान्नायानयं बद्धाभक्षयतिनेयेषु P. v. 2.9; अनुपदं बद्धा CāndraVyā. iv. 2.13 = SiddhaHe. vii. 1.96; अनुपदशब्दाद् द्वितीयान्ताद् बद्धायां खो भवति। अनुपदीना उपानत् CāndraVṛ. *on* iv. 2.13; अनुरायामे सादृश्ये वा। अनुपदं बद्धा अनुपदीना उपानत् KāśiVṛ. *on* v. 2.9; AbhidhāCin. 915; SiddhāKau. 294A.7 (*on* v. 2.9); **3** a chorus, refrain, burden of a song or words sung again after regular intervals, MW.; *m.* name of a man or tribe, (pl.) optional patronymic term for descendants of a man named Anupada उपक … अनुपद … कमन्दक GaṇPā. 29.34; उपक इत्येवमादिभ्यो बहुष्वपत्येषु विहितस्य लुग् वा भवति। उपकाः, औपकायनाः।… उपक।… अनुपद CāndraVṛ. *on* ii. 4.114; KāśiVṛ. *on* ii. 4.69 (F.N.); अनुपदाः। आनुपदयः GaṇRa. 1.28(58)

अनुपदकार (anupada-kāra) *m.* author of (the grammatical work) *anupada* 'प्रेण्वनम्' इति अनुपदकारेण (नुमः) उदाहरणमुक्तम् DurghVṛ. *on* viii. 4.11.

अनुपदग्ध (an-upadagdha) *adj.* not excessively heated or boiled तमनुपदग्धमुपहृत्यायसीषु पात्रीष्वास्तीर्य शोषयेत् CaraS. vi. 1(3).3; एतदनुपदग्धं लेहीभूतमवतार्यानुगुप्तं निदध्यात् SuśruS. iv. 12.10; AṣṭāSam. i. 65.7 (1.10); तलम् … पाचयेत्। तदनुपदग्धं सिद्धमवतार्य … यथार्थं सिद्धिर्भवति Hastyāyur. 591.2 (4.4)

अनुपददह्यमान (anupada-dahyamāna) *adj.* being burnt step by step or gradually अनुपददह्यमानदेवतागारधूमधूपितम् … अनुप्रविश्य नगरम् NīlaVi. 30.1.

अनुपदनिगदित (anupada-nigadita) *adj.* proclaimed or mentioned in every quarter of a verse or stanza श्रीजयदेवभणितमिदमनुपदनिगदितमधुरिपुमोदम् GītGo. xii. 23.8.

अनुपदन्यासा (anupada-nyāsā) *adj.* (*f.*) which has a following or next placement खखरसेन्दुकक्षायां च व्यासारं तदेवानुपदन्यासायाम् ViṣṇuDhaP. ii. 168 (296A.17)

अनुपदपादश्लोकम् (anupadapādaślokam) *adv.* with reference to each word, quarter and the whole verse तस्मात् सविंशमध्यायशतमनुपदपादश्लोकमनुवर्णयितव्यमनुश्रोतव्यं च SuśruS. i. 4.5.

अनुपदप्रदर्शित (anupada-pradarśita) *adj.* indicated by the adjacent words (of the text) अनुपदप्रदर्शिततत्क्रतुन्यायानुगुण्येन तयोः … योजनीयत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 299.10 (*on* i. 2.1)

अनुपदप्रदोषतिमिर (anupada-pradoṣatimira) *n.* darkness of evening which follows or appears immediately afterwards सिन्धुरस्य समरारम्भोद्धुरे धावति। जानीमोऽनुपदप्रदोषतिमिरव्यामिश्रसंध्याधियेवास्तं यान्ति समस्तबाहुजभुजातेजःसहस्रांशवः SaduktiKa. 203.30.

अनुपदप्रेषित (anupada-preṣita) *adj.* who is sent after or behind (someone) क्वासौ दारकस्तवानुपदप्रेषितः Tantrākhyā. 51.7 = PañcT. 1.164 (21) (173.2)

अनुपदम् (anupadam) *adv.* [Nyās. ii. 90.11 (*on* v. 2.90); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. v. 2.90; Vaija. 211.128 etc.] **1** in each *pāda* (quarter of a verse) **2Ai** immediately afterwards **ii** immediately before **B** at each and every step, on each occasion **3A** step by step, gradually **B** closely following behind **4** close to the feet, nearby **5A** for every word, word by word **B** in agreement with words **6** in chorus **1** in each *pāda* (quarter of a verse) तथानुपदं स्तुब्धेषु LāṭyāŚS. vii. 5.23 (comm. पदाय पदाय स्तोभेत्); vii. 6.21; तस्यानुपदं स्तोभाः DrāhyŚS. xx. 2.24; NidāSū. 132.2 (8.1); **2Ai** immediately afterwards स्वौजसा… पापीयांसमनुपदमाहिंसत् … देवाय स्वाहा PāramāU. 6.3; सर्वश्रेष्ठं पदं तत्सवितुरनुपदं ते वरेण्यं शरण्यम् Kaṭhakasaṅkalana 119.13; अमुं गर्भम् …तम् उद्धृत्य प्रक्षाल्यानुपदं श्रपयित्वा … जुहुयात् Atharvaprāyaścitta 2.5; (तौ दंपती) ग्रामेष्वात्मविसृष्टेषु … प्रतिगृह्णन्तावर्ध्यानुपदमाशिषः RaghuVa. 1.44; 11.31; 14.81; तमेव त्वरिता ययुः। प्रह्लादमग्रतः कृत्वा काव्यस्यानुपदं पुनः MatsyaP. 47.207; अहमपि एष देवीं दृष्ट्वानुपदमागत एव VeṇīSam. 2.101; न चेदिष्टं दद्यादनुपदमहो कल्पलतिका ĀnandL. 10; तद्रद्बुद्धौ परात्मद्युतिभिरनुपदं बिम्बिताभिः समन्ताद् भासन्ते … रूपमुख्याः पदार्थाः ŚatŚlo. 53; अमात्ययौगन्धरायणोऽपि मयानुपदमेव दृष्टः TāpaVa. 4.4(9); 4.15(18); ऋक्षपङ्क्तिः … सालसानुपदमस्तृणाद्घृणाकारिभिर्मुखविलासबिन्दुभिः RāmC. 29.65; 33.44; स्थितश्च तत्र … अनुपदमेव मे समुपस्थितायाः पाणिग्रहणम् … कर्तासीति TilaMañ. 110.10; 116.13; प्रतिभासस्यानुपदं प्राक्तनीं स्थितिमुज्झति YogVā. iii. 92.30; मज्जनोन्मज्जनारावैर्विवर्तावर्तवेष्टनैः। अच्छिन्नानुपदं क्षीणा भाति सर्गसरिच्चिरम् YogVā. vi(2). 12.15 (comm. सद्यः); अनुपदम् … संक्रन्दनजितम् … सौमित्रिः … अस्तम्भयत् RāmāCam. 6.72(1) (comm. अनन्तरम्); एतच्च अनुपदमेव स्फुटयिष्यति Kiraṇā. 44.15; ते च तानसुरमातरावुभे …। संमदादाशिषोऽनुपदमूचतुर्भयम् KathāSaSāg. viii. 2.366; अहो सुखस्यानुपदं सदैव दुःखानुबन्धो भविनामुदेति AlaṅkāRa. 7(34); वृत्रहाण्यनुपदमिह द्रक्ष्यन्ति त्वां महांसि महस्पतेः NaiṣC. 19.26; सखीरपास्यानुपदं समागता … निरश्वसीत् कापि सबाष्पमङ्गना VasaViKā. 7.6; अविरोधस्यानुपदमेवोपपादयिष्यमाणत्वात् CaturCin. iii(2). 157.17; वचोऽनुपदमीशश्चाविल्यकायां ययौ गिरेः PrabhāC. 195.8; अनुपदं तत्त्वज्ञानानुत्पादादद्दृष्टद्वारा तद्धेतुत्वं वाच्यम् TattvCin. ii(2). 189.6; SūktiRa. 190.2; एतच्चानुपदं स्फुटीभविष्यति NyāySu.(Ja.) 304A.3 (*on* ii. 1.7); सर्वमिदमनुपदं वक्ष्यते DaṇḍaVi. 20.11; न चानुपदमेव — तमेव विदित्वा मुनिर्भवति AṇuBh. 281.25 (*on* iii. 4.20); कमप्यन्तस्तोमं वितरदवलम्बादनुपदम् VīdaMā. 6.24; नापि तस्मिन्किंचिल्लिङ्गमस्ति, सुखाद्यनुसन्धानानुसन्धानव्यवस्थाया अनुपदमेव वक्ष्यमाणत्वात् BhedaDhi. 65.2; VidhiRa. 10 (70.23); परस्यानुपदमेव वर्ण्यमानत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 235.10 (*on* i. 1.17); i. 354.34 (*on* i. 2.13); अत्रैव विषये विकस्वरालङ्कारस्यानुपदमेव दर्शयिष्यमाणत्वात् Kuval. 123(38); स्मरणादनुपदमीदृग्विस्मृतिशीलो न वल्लभोऽसि मम ĀryāŚ. 10; अनुपदमपश्यदयम् … खञ्जरीटकखगम् YātrāPra. 6.33(1); VīraMi.(Bhakti.) 49.2; VīraMi.(Āhnika.) 12.9; VīraMi.(Śuddhi.) 18.24; VīraMi.(Paribhāṣā.) 89.5; जातिशक्तिकल्पनाया लाघवन्तु अनुपदमेव निराकरिष्यते MīmāKau. i. 140.22 (*on* i. 3.30); i. 170.15 (*on* i. 4.2); (अश्रव्यभेदाः) वर्जनीया अनुपदं वक्ष्यन्ते RasGaṅ. 85.14; शिष्टमनुपदमेव वक्ष्यामः RasGaṅ. 501.11; प्राप्य सानुपदमेव मेदिनीं यं यमम्भसि निमज्जयिष्यति Gaṅgāva. 5.36; आयास्यन्त्यनुपदमत्र … मखे सुराः ŚivLī. 6.51; BhārCam. 5.7; NīlaVi. 76.21; किरीटानि च्छिन्दन् किमपि न च विन्दन्ननुपदम् … रघुपतिः।… हाहास्मि निहता AdbhuDa. 9.14; अनुदात्ताश्चानुपदमेव संग्रहीष्यन्ते SiddhāKau. 348A.8 (*on* vii. 2.10); VaiyāBhū. 190.23 (*on* 36); इत्यनुपदमेव स्पष्टम् MayūMāli. 259.19 (*on* iii. 4.1); 282.18 (*on* iii. 5.1); अनुपदमुपलब्धरावणाङ्गः … परिददृशे रणसीम्नि मेघनादः Rāgh. 14.16; स्थानादीनि मूल एवानुपदं वक्ष्यति SetuBa. 204.10; अधिकमनुपदमेव वक्ष्यते BālamBha. i. 33.9 (*on* 1.11-12); अनुबन्धाश्च महेश्वरकृता एवेत्यनुपदं स्फुटीभविष्यति LaŚabdeŚe. i. 6.13; i. 325.2; i. 528.6; ततः प्रविशति सुरपतिरनुपदमेव तारकश्च Manmatho. 3.14(4) (634.22); अहं त्वस्या जननीं दृष्ट्वानुपदमेवागमिष्यामि RasSa. 158(5); **2Aii** immediately before तथापि न तद्बाध्यमित्यनुपदमेवोक्तम् Nyāyāmṛ. 594A.9; अन्नात्पुरुष इत्यनुपदमुक्तेः ŚivārkaMaDī. i. 214.7 (*on* i. 1.14); i. 307.11 (*on* i. 2.1); व्यावहारिकपरीक्षया तात्त्विकत्वासिद्धेरनुपदमुक्तत्वात् GuruCandr. i. 303.13; संयोगाभासस्त्वनुपदमेवोदाहृतः RasGaṅ. 122.18; 356.7; बिन्दुसाहित्यस्यानुपदमेव ज्ञापितत्वात् SetuBa. 195.19; 307.28; **2B** at each and every step, on each occasion तत्रत्यपौरवनिताजनरत्नसारमुक्ताभिरप्यनुपदं प्रविकीर्यमाणः। व्यभ्राजतावनिपतिः BrahmāṇḍP. ii. 27.27; तस्करवद(न ? नु)पदमलक्ष्यमाणः … उपाविशम् AvantiKa. 173.15; परिमन्थराभिः …। स्खलिताभिरप्यनुपदं प्रमदाः प्रणयातिभूमिमगमन्गतिभिः ŚiśuVa. 9.78; नूतनत्वमतिरक्ततयानुपदं दधत्।… संकथामृतमनेकमसिस्वदतामुभौ ŚiśuVa. 13.69 (comm. अनुक्षणम्); 17.53; तस्याः … अनुपदम् … °चरणाभरणस्वनमुपाकर्ण्य नरदेवकुमारः … व्यचष्ट BhāgP. v. 2.5; एतेऽलिनस्तव यशोऽखिललोकतीर्थं गायन्त आदिपुरुषानुपदं भजन्ते BhāgP. x. 15.6; गम्यमाना … अनुपदमग्रतोभूय … मण्डपान्निरक्रामत् TilaMañ. 416.19; किराते … धावत्यनुपदम् … मृगः पश्चादालोकयति च … याति च SaduktiKa. 257.23; कति न कथितमिदमनुपदमचिरम् GītGo. ix. 18.3; नववधूपरिरम्भणदोहलान्यनुपदं निनदैः प्रतिपादयन्। अलभत क्षणदासु धनागमो नरपतेः किल नर्मसुहृत्पदम् MadhuVi. 5.37; मुग्धा स्निग्धं जनमनुपदं व्यालपन्ती मुहुर्वा MayūSam. 2.62; AlaṅkāMañ. 83.7; विस्फारस्फारधन्वा मृगयुरनुपदं पार्श्वयोर्दावदाघः। क्ष्वेडानादः पुरस्तात् तपति च तपनो मूर्ध्नि

तापर्तुतीव्रः PurāPraSaṁ. 19.8; शचीसूनोः … यः … पठति किल पद्याष्टकमिदम्। स लक्ष्मीवानेतम् … अनुपदमबाधं सुखयतु StavMā. 10.14; गोप्यो ययुरनुपदं कामपि दशाम् HaṁsDū.(Rū.) 29; अत एवानुपदं प्राणानायम्य संप्रोक्ष्येत्येव वक्ष्यति VīraMi. 50.18 (*on* 1.22); सः … आस्फोटयन्तमनुपदम् … दुर्वाससं नाम तापसमद्राक्षीत् NīlaVi. 12.7; **3A** step by step, gradually सेना …। पदेनानुपदं दृष्ट्वा राजानं परिवार्यातिष्ठत् MahāBhā. iii. 190.19; चिरमचलत्तथानुपदमस्य यथा विशदं दिशि दिशि शीर्यमाणमुडुपुष्पकुलं ददृशे Kapphiṇā. 11.22; अनुपदमुन्मथ्यमानहृदया … स्वनिवासमागमम् TilaMañ. 301.20; ताः श्रद्धया मेऽनुपदं विशृण्वतः … ममासवद् रुचिः BhāgP. i. 5.26; वसन्तः संतापं प्रथयति … अनुपदम् UjjvaNīMa. 139.4; अनुपदमुदयन्त्या राधिकासङ्गसिद्ध्या स्थगितपृथुरथाङ्गद्वन्द्वरागानुबन्धः।… व्रजनवयुवराजः काङ्क्षितं मे कृषीष्ट StavMā. 40.26; **3B** closely following behind अहमपि अनुपदमागमिष्यामि Avimā. 1.6(4); गच्छतां भवन्तौ। अहमप्यनुपदमागत एव Śāk. 2.17(1); अन्ये चानाप्नुवन्तोऽनुपदं धावन्ति Tantrākhyā. 116.14; PañcT. 3.93(26) (358.6); Pañcā. 222.17; सः … लक्ष्मीवाननुपदमस्य संप्रतस्थे Kirātā. 12.54; तेषामनुपदं लग्ना ततो राक्षसवाहिनी। चलदायुधधारोर्मिमालाव्याप्यनभस्तलम् PadmP.(Ra.) 6.551; 8.381; 28.8; ततश्च ममानुपदमेव तस्मिन्निमौ रामलक्ष्मणाविर्यं सीतेति सर्वतः शब्दो महानभूत् AnargharRā. 5.0(8); SubhaDha. 5.11(30); अहमप्येष तवानुपदमेवागच्छामि YaśasCam. ii. 132.3; मम भक्तिव्यवस्थितः। पृष्ठतोऽनुपदं कृत्वा शीघ्रं यावन्न हीयते VarāP. 118.13; क्षत्रियाः। गिरिदुर्गमनुप्राप्ताः …। रामोऽनुपदमागम्य तान् जघानातिरोषणः NīlaP. 1169; फणिलोकभूमिम् … अविशं तवानुपदमेव सुन्दरि NavaSāC. 10.54; आगत्य चानुपदम् … जलराशिः … अभ्यनन्दयद्रघुनन्दनम् RāmāCam. 6.25(1); तस्यानुपदमेवाथ सहस्राक्ष उदायुध आगात् TriṣaŚaPuC. ii. 5.7; तेषामार्यमनस्विनामनुपदं गन्तास्मि नाहं यदि ŚāntiŚ. 4.1; प्लवंगमाः … इवोत्प्लुत्य …। तस्यानुपदमुत्तालसुतेरुर्नृपपत्तयः PāṇḍaC. 3.74; 17.118; भैमीमपश्यन् सार्थेशोऽप्यागादनुपदं तदा MalliC. 6.230; MohaRāPa. 3.19(2); श्रीपार्श्वं नन्तुमेष्यामस्तवानुपदमेव हि PārśvC. 5.221; वयम् … अनुपदमेव समागमाम ते यत् PrabhāC. 71.28; उत्तरार्धमवादीच्च तस्यानुपदमेव सः PrabhāC. 94.21; SamarāSaṁ. 9.712; शूद्रकोऽपि महीपालस्तस्य चानुपदं ययौ VetāPañ.(Śi.) 19.15; चन्दनेश्वर श्रीपादस्यानुपदं गच्छ CaitaCa. 139.18(6); 213.14(9); Jīvān. 157.1; AdbhuDa. 2.26(2); कापथेऽप्यत्र कल्याणि। कान्तस्यानुपदं व्रज Rāgh. 7.36; त्वं प्रथमं याहि प्रियसखीसमीपम्। अहमप्यनुपदमाग[त एव] ŚṛṅgāSar. 155(1); **4** close to the feet, nearby अथानुपदमेवान्यद्वनं घोरमरिंदमौ। दृष्ट्वा पप्रच्छतुर्भूयो मुनिम् Rāmā. i. 651*(1); बौद्धाचार्यैर्नृपं प्रत्युक्तम्— यत् देव शासनसर्वस्वमादाय द्वौ श्वेताम्बरौ नष्टौ। नृपस्तु अनुपदं जातः PurāPraSaṁ. 105.9; **5A** for every word, word by word इत्येतद् ब्राह्मणस्यार्थौ विहितं लक्षणं बुधैः। तस्य तद्वृत्तिरुद्दिष्टा व्याख्याप्यनुपदं द्विजैः VāyuP. i. 59.115; तस्य तद्भिरुद्दिष्टा व्याख्याम्यनुपदं द्विजैः। मन्त्राणां कल्पना BrahmāṇḍP. i. 33.57; माधुर्येऽपि सति स्खलन्त्यनुपदं ते गद्गदा वागियम् PriyDa. 3.13; ŚiśuVa. 13.69 (comm. प्रतिवाक्यम्); ManvaVi. 391.19 (*on* 3.185); तथा ह्यनुपदं न ब्रह्मता सा कथम् NayaMañ. I. iv. 5.9; **5B** in agreement with words नास्तिकतर्कास्तेषामेवागमानामनुपदं प्रयाताः PraboCan. 5.10 (88.4); **6** in chorus वाक्यं सौबाहवं तत्पवनशतधनुर्वभ्रुजम्भाम्बरीषप्रद्योतप्रोथपाण्ड्याः प्रसभमनुपदं तद्रसारब्धपोषैः।… ऊर्जं जगर्जुः Kapphiṇā. 4.42; इत्यावेदयतां सुखादनुपदं श्रुत्वा गणानां शिवा प्रेमोदीर्णपतिव्रतप्रशमितक्रोधा कथं वर्तते ŚivLī. 21.88 (*but* MW., APTE. *n.*)

अनुपदमदमन्दान्दोलिन् (anupada-madamandāndolin) *adj.* slightly swinging with pride at each step अनुपदमदमन्दान्दोलिदोर्गलश्रीः … मां मदयति गतिमुद्रामाधुरी माधवस्य UjjvaNīMa. 281.2.

अनुपदयुगम् (anupadayugam) *adv.* near the pair of feet जयति जयविलासः सूच्यते यस्य पौष्पैः … निर्जितानङ्गमुक्तैः। अनुपदयुगमस्त्रैर्भङ्गशोकादिवाविष्कृतकरुणनिनादैः सोऽयमाद्यो जिनेन्द्रः MahāP. 35.239.

अनुपदर्शन (an-upadarśana) *n.* non-availability, absence of observation दृष्टान्ताभासौ। एतौ च प्रमाणस्यानुपदर्शनाद्भवतः PramāMī. 59.1 (*on* ii. 1.27)

अनुपदर्शित (an-upadarśita) *adj.* not revealed or made known न वस्तुनिबन्धनो व्यवहारः, बुद्ध्यानुपदर्शितस्याव्यवहाराङ्गत्वात् BrahmSi. 62.16.

अनुपदर्शितत्व (anupadarśita-tva) *n.* the state of not being demonstrated or pointed out तथापि तत्र व्यतिरेकव्याप्तेरनुपदर्शितत्वान्न तत्र व्याप्यत्वं सिध्यति NyāyPari. 317.10.

अनुपदर्शितप्रमाण (anupadarśita-pramāṇa) *adj.* whose extent is not shown (ऋणम्) अन्येन … प्रापितमनुपदर्शितप्रमाणं न ग्रसेत् ग्रासयेदन्यतरस्मै दापयेत् ManvaVi. 898.6 (*on* 8.43)

अनुपदर्शितव्यतिरेक (anupadarśita-vyatireka) *adj.* whose negative concomitance is not demonstrated अनुपदर्शितान्वयानुपदर्शितव्यतिरेकास्तु न्यूनाप्राप्तकालनिग्रहस्थानपर्यवसन्ना एव Upask. 160.12 (*on* iii. 1.17)

अनुपदर्शितव्याप्ति (anupadarśita-vyāpti) *adj.* whose invariable concomitance is not shown or pointed out साध्यविकलसाधनविकलोभयविकलाश्रयहीनानुपदर्शितव्याप्तिविपरीतोपदर्शितव्याप्तिसाध्याव्यावृत्तसाधनाव्यावृत्तरूपाण्युदाहृत्य … पृथगुदाहरणप्रयोजनानि तत्रैव भावितानि NyāyPari. 314.11.

अनुपदर्शितव्याप्तिक (anupadarśitavyāpti-ka) *adj.* having invariable concomitance which is not demonstrated व्याप्तिनिर्देशपूर्वकमित्यनेनापि अनुपदर्शितव्याप्तिकस्य घटपटाकाशवदिति च दृष्टान्तमात्रवचनस्य निरासः TārkiRa. 180.11; अनुपदर्शितव्याप्तिको हेतुः स्यादिति हेत्वाभासान्तर्गत एवेति भावः TārkiRa. 238.7.

अनुपदर्शितव्याप्तिकत्व (anupadarśitavyāptika-tva) *n.* the state of having invariable concomitance which is not demonstrated अनुपदर्शितव्याप्तिकत्वाद्धेत्वाभास एव भवति व्याप्यत्वासिद्धरूपः SarvaDaKau. 51.5; अग्निमान् पर्वतः धूमवत्त्वात् इत्येतावत्प्रयोगेऽनुपदर्शितव्याप्तिकत्वात् व्याप्त्यज्ञानासिद्धः MānaMe. 73.1.

अनुपदर्शितान्वय (anupadarśitānvaya) *adj.* whose positive invariable concomitance is not demonstrated अनुपदर्शितान्वयानुपदर्शितव्यतिरेकास्तु न्यूनाप्राप्तकालनिग्रहस्थानपर्यवसन्ना एव Upask. 160.12 (*on* iii. 1.17)

अनुपदर्शितान्वयत्वादि (anupadarśitānvayatvādi) *adj.* the state of being an undemonstrated invariable concomitance etc. चकारेण साध्यविकलत्वादिदृष्टान्तदोषमनुपदर्शितान्वयत्वाद्युक्तिदोषमात्माश्रयत्वादितर्कप्रतिघातमनुक्तं त्रयमपि समुच्चिनोति TārkiRa. 361.3.

अनुपदर्श्य (an-upadarśya) *ger.* not having shown or pointed out अनित्यः शब्द इति विषयमनुपदर्श्य यदेव किंचिदुच्यते PramāMī. 51.7 (*on* ii. 1.7)

अनुपदवक्ष्यमाण (anupada-vakṣyamāṇa) *adj.* being uttered immediately afterwards मन्त्रेण अनुपदवक्ष्यमाणेन आयुर्बलमित्यादिना VīraMi. (Āhnika.) 121.16; 193.10; दूरस्थस्मारणस्य त्वनुपदवक्ष्यमाणहोमादिसंबन्धलाभः प्रयोजनम् SetuBa. 105.7; न्यूनाधिकविभक्तानामित्यनुपदवक्ष्यमाणमूलविरोधापत्तेः BālamBha. ii. 134.29 (*on* 2.114)

अनुपदवादिन् (anupada-vādin) *adj.* who maintains the view of closeness (between Individual Self and Supreme Self) एको जीव उतानेकस्तत्रानुपदवादिनः। एकं देहं च तस्यैकमन्यत् स्वप्नसमं विदुः VedāntSīSūMañ. 1.43 (comm. अनुपदवादिनः संनिहिताः 'सर्वं सेश्वरं जीवकल्पितम्' इति वादिनः)

अनुपदवी (anu-padavī) *f.* path which is followed after by another पुष्पोत्तरः …। तस्यानुपदवीं यातो दन्तदष्टरदच्छदः PadmP.(Ra.) 6.23; हरिगुरुचरणारविन्दमधुकरानुपदवीमवरुन्धे BhāgP. v. 14.1.

अनुपदवीभूत (anupadavī-bhūta) *adj.* being the follower of the (same) path अस्यानुपदवीभूता महासंभ्रमसंगताः।… सर्वे PadmP.(Ra.) 22.34.

[1]**अनुपदस्** (anu-padas) *gen. inf.* to follow, to proceed येऽल्पाः पशवस्ते नक्तं बहव इव दृश्यन्ते त ईश्वरा अमुं लोकमनुपदः KāṭhS. 7.8 (i. 69.19); cf. **अनुपद्.**

[2]**अनुपदस्** (an-upadas) *f.* non-decay, absence of exhaustion, cf. **अनुपदस्वत्.**

अनुपदसंज्ञकमन्त्र (anupadasañjñaka-mantra) *m. mantra* called *anupada* वस्तुतोऽनुपदसंज्ञकमन्त्राणामभावात् BhāṭṭCan. 123.9 (*on* xvi. 4.2)

अनुपदसमुदञ्चत्कण्ठनाल (anupadasamudañcat-kaṇṭhanāla) *adj.* whose neck (*lit.* neck-stalk) rises up at every step अनुसरति … प्रेयसीम् … अनुपदसमुदञ्चत्कण्ठनालो मरालः SaduktiKa. 282.24.

अनुपदसुलभस्खलितम् (anupadasulabhaskhalitam) *adv.* wherein there is easy falling down at every step तेन नायकेन (न) कश्चिदपथमनुपदसुलभस्खलितमव(? वा)गाहत AvantiKa. 149.16.

अनुपदसूत्र (anupadasūtra) *n.* name of a work commenting on the Tāṇḍyabrāhmaṇa of Sāmaveda, PW.; pw.; MW.

अनुपदस्त (án-upadasta) *adj.* [*f.* -ā] not exhausted, not decaying यथाग्निरक्षितोऽनुपदस्त एवं मह्यं पित्रेऽक्षितोऽनुपदस्त स्वधा भव ĀpaManPāṭha. ii. 19.14–16; BhārGS. 2.12 (44.14); HirGS. ii. 13.1; ĀgniveGS. iii. 1.3 (123.24); iii. 2.3 (127.7); द्यौर्दर्विरक्षितापरिमितानुपदस्ता KauśiSū. 88.8–10.

अनुपदस्तुब्ध (anupada-stubdha) *adj.* having *stobha* (addition) at every quarter अपि [च] यान्यनुपदस्तुब्धानि आदर्शयतीति तेषामुभयतः स्तोभात् सकृन्निगदा एवास्य पुरस्तात् स्तोभा भवन्ति NidāSū. 102.16 (6.7)

अनुपदस्य (an-upadasya) *adj.* [DEBRU. 905] inexhaustible, not decaying ध्यायात्।… अनुपदस्यमन्नाद्यमाप्नवानीत्याकाशं समुद्रं वा ŚāṅkhāŚS. iv. 8.6.

अनुपदस्यत् (án-upadasyat) *adj.* [DEBRU. 905] not decaying, not exhausting यं कामयेतानुपदस्यदन्नमद्यादिति पूर्णा तस्यै दध्यादनुपदस्यदेवान्नमत्ति TaiS. V. ii. 9.2; KapiKaS. 31.9 (157.10); HirŚS. xi. 7.50 (61.29)

अनुपदस्वत् (án-upadasva(n)t) *adj.* [*f.* -ī] [DEBRU. 894; 905] unfailing, undecaying, inexhaustible भगस्य नावमा रोह पूर्णामनुपदस्वतीम् AV. ii. 36.5; AV.(P.) ii. 21.5; यो वेदानडुहो दोहान् सप्तानुपदस्वतः। प्रजां च लोकं चाप्नोति तथा सप्तऋषयो विदुः AV. iv. 11.9; AV.(P.) iii. 25.9; दोहा ये अस्य संयन्ति तान् विद्मानुपदस्वतः AV. iv.11.12; AV.(P.) iii. 25.8; स नो ददात्वक्षितां रयिमनुपदस्वतीम् AV. vii. 80.2; अक्रोधुको यजमानो भवत्यनुपदस्वदन्नमत्ति KāṭhS. 20.7 (ii. 26.19)

अनुपदहत् (an-upadahat) *adj.* not burning यवमुष्टिं भृज्जत्यनुपदहन् GobhiGS. iii. 7.7.

अनुपदह्यमाना (an-upadahyamānā) *adj.* (*f.*) not being burnt धाना भर्जयति।··· अनुपदह्यमानाः परिशेरते HirŚS. v. 4.24 (479.18); viii. 1.55 (787.17)

अनुपदाय (an-upadāya) *ger.* not having gone to destruction (i.e. easily) क्ष्मापगारमिव गिर्यपगोरं सोदिदासुरपि दत्तदिदीषः। तैर्बलैरनुपदाय बबन्धे DvyāśraKā. 8.109 (comm. क्षयमगत्वा सुखेनेत्यर्थः)

अनुपदास (án-upadāsa) *m.* non-exhaustion, non-emaciation यदि मन्येतोपदस्यामीत्योदनं धानाः सक्तून् घृतमित्यनुव्रतयेदात्मनोऽनुपदासाय TaiĀ. ii. 8.1 (234.3); Kāṭhakasaṅkalana 90.17.

अनुपदासिन् (an-upadāsin) *adj.* not drying up, not exhausting अथैतौ ह्रदौ मध्यतो देवयजनस्य जोषयते सम्स्राविणावनुपदासिनौ पुण्यनामानौ यद्येवं विन्दन्ति BaudhŚS. ii. 204.6; योऽनुपदासी सूदः स्यात्तत आहारयेत् BaudhŚS. iii. 198.9; ह्रदौ स्याताम् ··· अनुपदासिनौ VādhūŚS. iii. 69.22; iii. 69.23.

अनुपदासी (an-upadāsī) *adj.* (*f.*) not exhausting, i.e. not drying up देवीरापो अपां नपादित्यपोऽभिजुहोति।··· अप्रहावरीः स्थेत्यनुपदासीनाँ स्थावराणाम् VārāŚS. III. iii. 2.13.

अनुपदासुका (án-upadāsukā) *adj.* (*f.*) **A** not likely to fail अनुपदासुकास्य वाग् भवति य एवं वेद TaiS. VI. i. 7.8; अनुपदासुका गृहपतेर्वाग् भवति TaiS. VII. iii. 3.2; गृहपतेस्तु वागुपदासुका भवति तद्यन्मध्ये सर्वस्तोमोऽतिरात्रो भवति तेन गृहपतेर्वागनुपदासुका भवति PañcBr. xxiii. 1.4; **B** not likely to dry up इत्यपोऽनुपदासुका उपसृजति MānŚS. 30.13.

अनुपदि (anu-padi) *adv.* **A** after or near the footsteps अभूद्विषोऽन्योऽनुपदीति संगृणंस्त्वाम् ··· अहम् DvyāśraKā. 18.56 (comm. अनुपद्यनुपदं पदस्य पश्चात् पदस्य समीपं वा); **B** immediately afterwards कृशाङ्गि वपुरप्यागान्मनोऽनुपदि मेऽधुना PāṇḍaC. 1.528.

अनुपदिक (anu-padika) *adj.* [*f.* -ā, -ī] running (closely) after the steps, following पदस्य पश्चाद् धावतीति, अनुपदिकः JaineVyā. 215.2 (*on* iii. 3.159); तेषां पलायमानानां भूत्वानुपदिकाविमौ। उपालंभकृताकृतावेकस्थौ पद्मागतौ PadmP.(Ra.) 70.79; कुन्त्यपि प्रेक्षितुं शीलग्रामणी रामणीयकम्। समारोहद्दरारोहा पत्यानुपदिका (v.l. °की Bhavnagar Ed.) मुदा PāṇḍaC. 3.59; तदानुपदिके तस्मिन् सभयोत्थितवेपथुः। नितम्बः स्तनभारेण न शशाक पलायितुम् PāṇḍaC. 7.347; तदानुपदिकेभ्यो राजपुरुषेभ्यो रक्षितः। सः PrabaCin. 77.18; ममानुपदिकः कुण्ड्यां प्राविक्षत् Dhūrtā. 21; तस्यानुपदिकेन मयापि झम्पा दत्ता PurāPraSaṁ. 5.31.

अनुपदिग्ध (an-upadigdha) *adj.* **1** not smeared or covered भैषज्यम् — यदनुपहतमनुपदिग्धमनुपतप्तमपुराणम्। इति विज्ञेयं प्रशस्तम् Hastyāyur. 400.24 (3.6); **2** not fat, thin, cf. **अनुपदिग्धपेचक.**

अनुपदिग्धपेचक (anupadigdha-pecaka) *adj.* not fat at the root of the tail सूरिपरिषत् ··· सिन्धुरमेकमुदयगिरिनामकं परीक्ष्य मन्मुखेनैवं विज्ञापयति ··· अनुपदिग्धपेचकम् YaśasCam. i. 293.6 (comm. अस्थूलपुच्छमूलम्)

अनुपदिग्धश्लक्ष्ण (anupadigdha-ślakṣṇa) *adj.* soft or polished without being smeared मणितलमिव वानुपदिग्धश्लक्ष्णं विलहन्तप्रोहपलि(?)पादमस्य लक्ष्यते AvantiKa. 79.13.

अनुपदिन् (anupad-in) *adj.* (also used as noun) [निपातन, Kāśi-Vṛ. *on* v. 2.90; AltGr. II. 1.308; DEBRU. 331; 340] **A** searching by treading on the footsteps अनुपद्यन्वेष्टा P. v. 2.90 = CāndraVyā. iv. 2.95 = SiddhaHe. vii. 1.170; JaineVyā. iv. 1.17; 247.26 (*on* iv. 1.17); PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. v. 2.90; SiddhāKau. 302B.14 (*on* v. 2.90); मृगस्यानुपदी रामो जगाम गजविक्रमः Bhaṭṭi. 5.50; किमन्यैरनुपदिभिः HarṣaC. 303.2; युवभिर्मनसः परिमूढतामिव गतैः प्रथमम्। उदिते ··· क्षणदाकरेऽनुपदिभिः प्रयये ŚiśuVa. 9.70; पार्श्वकायश्शूलिकदाण्डाजिनिकानुपद्यन्वेष्टा Śākaṭā-Vyā. iii. 3.97; अभूद्विषोऽन्योऽनुपदीति संगृणंस्त्वां चेन्न दाण्डाजिनिकाद्य हन्म्यहम् DvyāśraKā. 18.56; **B** following, going after गन्धवारणः ··· विलम्बितेषु सर्वेष्वनुपदिषु ··· अन्तरिक्षमुदपतत् TilaMañ. 242.6; सगरः ··· स्वामिप्राप्तं पदं प्रापानुपदीव क्षणादपि TriṣaŚaPuC. ii. 6.687; सर्वोऽप्यनुपदी लोकस्तया हन्त प्रतारितः PāṇḍaC. 5.364; 6.469; 7.125; 9.105; 12.20; जातोऽनुपदी गोहर्तॄणाम् PrabaK. 107.16 [Kośas give the following as the synonyms of *anupadin* : *anveṣaka*, AbhidhāRaMā. 2.225; Vaija. 203.27; Abhidhā-Cin. 491; ŚabdaRa.(Vā.) 3202; KośaKaTa. 2.343; *īkṣaka*, *gaveṣaka*, *mārgayitṛ*, *vicetṛ*, ŚabdaRa.(Vā.) 3202, *dveṣṭṛ*, KalpaK. 218.41]; *m.* waylayer, enemy, pw.

अनुपदिशत् (an-upadiśat) *adj.* not instructing, not teaching तथापि तत्त्वं विद्वान् ··· अनुपदिशन् ··· आप्तः स्यादित्यत आह TātpaṬ.(Vā.) 202.8 (*on* i. 1.7); अनुपदिशतामपि ··· पुरुषप्रवृत्तिनिवृत्ती वेदान्तानां पुरुषहितानुशासनाच्छास्त्रत्वं सिद्धं भवति Bhām. 101.16 (*on* i. 1.4)

अनुपदिश्य (an-upadiśya) *ger.* **A** not having enunciated न ह्यनुपदिश्य वर्णाननुबन्धाः शक्या आसङ्क्तुम् MahāBh. i. 13.10 (*on* i. 1.0); i. 13.14 (*on* 1. 1.0); **B** not having instructed or taught (भगवान्) न ह्ययमनुपदिश्य स्थातुमर्हति TātpaṬ.(Vā.) 431.21 (*on* ii. 1.68); NyāySu.(Ja.) 82B.12 (*on* i. 1.1); (उपकोसलाय) अस्मा अनुपदिश्य प्रवासे अग्नय एव त्वां शपेयुः ŚivārkaMaDī. i. 360.12 (*on* i. 2.16)

अनुपदिश्यमान (an-upadiśyamāna) *adj.* not being enjoined कथं कर्तव्यतयानुपदिश्यमानोऽर्थश्चोदनालक्षणो भवति Bṛha. 36.8 (*on* i. 1.2)

अनुपदिष्ट (un-upadiṣṭa) *adj.* [*f.* -ā] **A** not taught छन्दोगा अध्वर्यवः। ते चेदनुपदिष्टं कुर्युः ŚāṅkhāŚS. xiii. 1.2; यतस्तस्य केनचिदनुपदिष्टा ··· भवे भूयसी भक्तिरभूत् HarṣaC. 151.4; स्वयमेव स्वबुद्ध्या यत् सर्ववस्तुषु वर्तते। शब्दैरनुपदिष्टैस्तु तन्मौनं सर्वसिद्धिदम् PāraS. 3.77; 7.338; न चैतावता वस्त्वनुपदिष्टं भवति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 29.13 (*on* i. 1.4); 233.17 (*on* i. 4.4); कुतः पुनरनुपदिष्टस्यैव तपसस्साधनत्वप्रतिपत्तिर्भृगोः TaiUBh. 284.3 (*on* 3.1); प्रजापतेरेकत्वदर्शनम् ··· अनुपदिष्टमेव प्रादुरभूत् अस्मदादेरपि तथा प्रसङ्गः BṛĀraUBh. 82.17 (*on* i. 4.2); सिंहादिजातीय आत्मा ··· जातिधर्मं प्रतिपद्यते अन्येनानुपदिष्टमपि ManuBh. i. 23.16 (*on* 1.28); अद्यत्वेऽपि जातिधर्मस्यानुपदिष्टस्य स्वयंप्रतिपत्तिदर्शनात् ManuBh. i. 23.26 (*on* 1.29); कुतो ममेदमनुपदिष्टम् ··· चापलमाविर्भूतम् TilaMañ. 149.4; अयम् ··· दुःखसंभेदमाकलयन् अनुपदिष्टोऽपि स्वयमेव निवर्त्स्यति TātpaṬ.(Vā.) 627.16 (*on* iv. 1.57); फाल्गुनः। विवेदानुपदिष्टम् ··· शुश्रूषणं गुरोः PāṇḍaC. 3.268; SmṛtiCan. iii. 254.9; ŚivārkaMaDī. i. 362.16 (*on* i. 2.16); **Bi** not enunciated in the *upadeśa*, i.e. *varṇa-samāmnāya* अनुपदिष्टं सत्कथं शक्यं विज्ञातुम् MahāBh. i. 26.23 (*on* ŚivSū. (Gr.) 4); i. 85.16 (*on* i. 1.26); अनुपदिष्टाश्च Kātan. i. 3.4; ये चाक्षरसमाम्नायविषये व्यक्त्या नोपदिष्टाः (v.l. अनुपदिष्टाः) ··· प्लुतास्ते स्वरे परे प्रकृत्या तिष्ठन्ति KātanVṛ. *on* i. 3.4; अनुपदिष्टस्यासत्त्वात् असत्प्रतिपत्तेरशक्यत्वात् 'अणुदित्' सूत्रेण तद्ग्रहणम् LaŚabdeŚe. i. 36.24; **Bii** not prescribed, not enjoined कर्म वाङ्मनःशरीरजम् ··· अनुपदिष्टं यत् तत् च मिथ्यायोगं विद्यात् CaraS. i. 11.40; तथाप्यनुपदिष्टदेवताद्रव्यरूपं न यागान्तरं प्रतिपद्येमहि ŚābaBh. 490.6 (*on* ii. 2.9); न ह्यनुपदिष्टोऽर्थप्राप्तश्च गुणो भवति ŚābaBh. 1353.8 (*on* vi. 1.3); अनुपदिष्टे प्रायश्चित्ते प्रसङ्गात् CaturCin. iii(2). 157.10; NyāyMāVi. 31.5 (*on* i. 3.4); **Biii** not mentioned नानाविधाम्बरैः स्रग्भिर्भूषणैरनुलेपनैः। अन्यैरनुपदिष्टैश्च यथाशोभमलंकृताः PāraS. 11.203; अनुपदिष्टस्यानन्तरितस्य कुतो निर्धारणम् ManuBh. ii. 475.4 (*on* 12.86)

अनुपदिष्टज्ञान (anupadiṣṭa-jñāna) *n.* knowledge which is not imparted through instruction (one of the four excellences of knowledge) ज्ञानसंपत् पुनश्चतुर्विधा। अनुपदिष्टज्ञानं सर्वत्रज्ञानं सर्वथाज्ञानमयत्नज्ञानं च AbhidhKoBh. 415.22 (*on* 7.34)

अनुपदिष्टत्व (anupadiṣṭa-tva) *n.* **A** the state of not being prescribed विकृतिषु विशसनादीनामनुपदिष्टत्वात् ··· उत्पत्तिशिष्टा लता न रसीकर्तुं शक्यत इति MayūMāli. 142.6 (*on* ii. 2.6); परमते ··· प्रक्षेपस्य विकृतावनुपदिष्टत्वेन च तदर्थतयाहवनीयातिदेशस्य दूरापेतत्वात् MayūMāli. 204.1 (*on* iii. 1.12); **B** the state of not being enunciated अनुपदिष्टत्वादुपदिष्टैरगृहीतत्वाच्चेत्यर्थः LaŚabdeŚe. i. 190.3.

अनुपदिष्टधर्म (anupadiṣṭa-dharma) *adj.* **A** in which the ritual procedure is not prescribed 'सौर्यं चरुं निर्वपेदि'त्यादिष्वनुपदिष्टधर्मेषु प्रत्यक्षवचनस्य ··· अभावेऽपि ··· चोदकेनातिदेशः ··· निरूपितः ŚivārkaMaDī. i. 75.1 (*on* i. 1.1); **B** who is not taught the duties न लभेद्धर्मसंश्लेषं हतविप्रहतो जनः। हतैः धर्महीनैर्विप्रैर्हतः अनुपदिष्टधर्मः VīraMi.(Rājanīti.) 27.23.

अनुपदिष्टधर्मक (anupadiṣṭadharma-ka) *adj.* **A** having ritual procedure which is not prescribed अनुपदिष्टधर्मकेषु सौर्यादिष्वतिदेशेन धर्म-

सद्भावादि विचारयितव्यम् ŚāstrDī. 526.10 (*on* vii. 1.1); अनुपदिष्टधर्मकेष्वैन्द्राग्नादिष्वतिदेशेन धर्माः सिध्यन्ति NyāyRaMā. 172.16; 169.5; **B** having a rule which is not specified बृहस्पत्यादिनाप्यनुपदिष्टधर्मकेष्वेवान्वाहितादिष्वतिदिष्टम् SmṛtiCan. iv. 425.19.

अनुपदिष्टप्रतिक्रिय (anupadiṣṭa-pratikriya) *adj.* for which remedy is not prescribed इदं तदलङ्घ्यविधानरूपम्। अयमसावनु(प)दिष्टप्रतिक्रियो नियत्यामयः AvantiKa. 131.12.

अनुपदिष्टप्रवृत्तिनिवृत्तिक (anupadiṣṭapravṛttinivṛtti-ka) *adj.* wherein either activity or inactivity is not specified पुत्रस्ते जातः कन्या ते गर्भिणीति सुखदुःखपरिणामनुपदिष्टप्रवृत्तिनिवृत्तिकानाम् … वाक्यानाम् … प्रयुज्यमानत्वात् NyāyMañ. i. 268.15.

अनुपदिष्टप्रायश्चित्त (anupadiṣṭa-prāyaścitta) *adj.* for which or whom expiation or atonement is not prescribed अनादिष्टेष्वनुपदिष्टप्रायश्चित्तेषु पापेषु चान्द्रायणेन शुद्धिः Aparā. 1246.22 (*on* 3.326); अनुपदिष्टप्रायश्चित्तानां मासं त्र्यहमभुक्त्वा … होमः प्रत्येकं कार्यः ManvaMu. 490.18 (*on* 11.200)

अनुपदिष्टप्रायश्चित्तविशेष (anupadiṣṭa-prāyaścittaviśeṣa) *adj.* for which specific atonement or expiation is not prescribed कर्मणाम् … अनुपदिष्टप्रायश्चित्तविशेषाणां च परिलोपे … सत्येकाहोपवासं प्रायश्चित्तं कुर्यात् ManvaMu. 491.3 (*on* 11.203)

अनुपदिष्टम् (anupadiṣṭam) *adv.* without being told इह तु भोजने कृते पुष्टिरुपजायते, यद्दुःखं तन्निवर्तत इति, बाला अपि स्तनपायिनोऽनुपदिष्टमवयन्ति ManuBh. i. 432.10 (*on* 5.27)

अनुपदिष्टवाक्य (anupadiṣṭa-vākya) *adj.* who has not been taught (any) statement विमतं प्रत्यक्षज्ञानं न वाक्यजन्यम्, प्रत्यक्षज्ञानत्वात् अनुपदिष्टवाक्यस्य दशमोऽहमिति प्रत्ययवत् ŚrutaPra. iB. 151.24 (*on* i. 1.4)

अनुपदिष्टविष्णुक्रमादिक (anupadiṣṭa-viṣṇukramādika) *adj.* for whom the Viṣṇu-steps etc. are not prescribed तत्र योऽनुपदिष्टविष्णुक्रमादिकः स केवलं यागं करिष्यति ŚābaBh. 1355.21 (*on* vi. 1.4)

अनुपदिष्टवैशेषिकप्रायश्चित्तत्व (anupadiṣṭavaiśeṣikaprāyaścitta-tva) *n.* the state of being that for which specific expiation is not prescribed तेषामनुपदिष्टवैशेषिकप्रायश्चित्तत्वे सति विध्यनुज्ञातत्वं क्रोडीकारकमस्तु PūrvottaVāNaMā. 66.14.

अनुपदिष्टशिशिरोपचारा (anupadiṣṭa-śiśiropacārā) *adj.* (*f.*) **i** for whom cool treatment is not prescribed संनिपातविद्वैद्यवाणीव प्रकृष्टतापेऽप्यनुपदिष्टशिशिरोपचारा (तिलकमञ्जरी) TilaMañ. 355.12; **ii** which has not prescribed any cool treatment, TilaMañ. 355.12.

अनुपदिष्टस्वभाव (anupadiṣṭa-svabhāva) *adj.* **i** whose nature is not described जातमात्रश्च पुनरनुपदिष्टस्वभावं(:)मातु(:)स्तस्य(न्य)मभिलषति BhelaS. 81.17 (4.4); **ii** whose (inherent) nature is not guided by instruction, BhelaS. 81.17 (4.4)

अनुपदिष्टार्थप्रतिपत्ति (anupadiṣṭārtha-pratipatti) *f.* cognition of object which is not taught (अहंकारबुद्धिः) कथं नौपदेशिकी अनुपदिष्टार्थप्रतिपत्तेः NyāyVār. 86.1 (*on* i. 1.18)

अनुपदिष्टाविनाभाव (anupadiṣṭāvinābhāva) *adj.* who is not taught about the invariable relationship अनुपदिष्टाविनाभावस्य पुरुषस्यार्थान्तरदर्शनेनार्थान्तरानुमित्यभावे स्वार्थानुमानकथायाः कथाशेषत्वप्रसङ्गाच्च SarvaDaSaṁ. 1.85.

अनुपदिष्टेतिकर्तव्यताक (anupadiṣṭetikartavyatā-ka) *adj.* whose mode of performance is not taught मासाग्निहोत्रहोमस्य अनुपदिष्टेतिकर्तव्यताकस्य … नैयमिकाग्निहोत्रधर्मातिदेशकेन … अनुष्ठानविशेषो लभ्यते PūrvottaVāNaMā. 10.8.

अनुपदिष्टौषध (anupadiṣṭauṣadha) *adj.* for which medicine is not prescribed चकार चेतस्यकाण्डे खल्वयं समुपस्थितो महाप्रलयः … अनुपदिष्टौषधो महाव्याधिः HarṣaC. 221.5.

अनुपदीना (anupad-īnā) *adj.* (*f.*) [P. v. 2.9] which is (tied) in accordance with the size of the foot सर्वान्नीनानुपदीनायानयीनागवीनाध्वनीनाः JaineVyā. iii. 4.134 (Vṛtti अनुपदं बद्धा अनुपदीना उपानत्। पदप्रमाणा); अनुपदशब्दाद् द्वितीयान्ताद् बद्धायां खो भवति। अनुपदीना उपानत् CāndraVṛ. *on* iv. 2.13; अनुपदादिभ्यः … खः प्रत्ययो भवति।… अनुपदं बद्धा अनुपदीना, उपानत्। पदप्रमाणेत्यर्थः KāśiVṛ. *on* v. 2.9; Prasā. i. 866.19; SiddhāKau. 294A.7 (*on* v. 2.9); (अनुरायामे) आयामे … यथा पदमायतं तथा च बद्धोपानदनुपदीना। सादृश्ये यथानुपदं तथा बद्धा अनुपदीना।… तुल्यप्रमाणतयैव सादृश्यम् Nyās. ii. 60.15 (*on* v. 2.9); परोपरीणपरंपरीण° … °अनुपदीनागवीन° … °सात्पदीनम् ŚākaṭāVyā. iii. 3.59.

अनुपदीना (anupad-īnā) *f.* foot-wear अनवानुपदीनापटलसमश्रवसम् … अष्टवङ्कनामपदम् … अनुनयन्ती च दृष्टा YaśasCam. ii. 42.8; अहम् … कयाचिदनुपदीनया … प्राणप्रयाणपर्यन्तजर्जरितकायः YaśasCam. ii. 190.4 [Kośas give *anupadīnā* as synonym of *pādukā*, AmaK. 1990; AbhidhāRaMā. 2.156; Vaija. 172.162; AbhidhāCin. 915; ParyāŚaRa. 1562; KośaKaTa. 1.7083; *pādū*, AmaK. 1990; AbhidhāCin. 915; ParyāŚaRa. 1562; ŚabdaRa.(Vā.) 3092; KośaKaTa. 1.7083; *padāyatā*, AmaK. 1990; ŚabdaRa.(Vā.) 3092; KalpaK. 209.64; *pada*, ParyāŚaRa. 1562; *pādarakṣaṇa*, AbhidhāRaMā. 2.156; AbhidhāCin. 915; *pādarakṣiṇī*, Vaija. 172.162; *pādatra*, KośaKaTa. 1.7083; *padnaddhā*, AbhidhāCin. 915; *pannaddhā*, KośaKaTa. 1.7083; *prāṇahitā*, AbhidhāCin. 915; *pāda*, ParyāŚaRa. 1562; *prāṇihitā*, KośaKaTa. 1.7083; *anupadīnā* is recorded as the meaning of *pādatrāṇa*, ParyāŚaRa. 1562]

अनुपदृष्ट (an-upadṛṣṭa) *adj.* [Loc.] when not looked upon (i.e. in the absence of eye-witness) स ह स्माह सुदक्षिणः क्षैमिर्यत्र भूयिष्ठाः कुरुपञ्चालास्समागता भवितारस्तन्न एष संवादो नानुपदृष्टे शूद्रा इव संवदिष्यामह इति JaimiUBr. iii. 7.6.

अनुपदेजीव (anupade-jīva) *m.* immediately following soul (?) श्रीवस्तुपालः … पुण्डरीकिण्यां पुरि कुरुचन्द्रराजा संजातः। स तृतीये भवे सेत्स्यति। अनुपदेजीवस्तु अत्रैव श्रेष्ठिसुता … मया दीक्षिता पूर्वकोट्यायुः PrabaK. 128.24.

अनुपदेव (anupadeva) *m.* name of one of the two sons of Akrūra and Ugrasenī अक्रूरादुग्रसेन्यां तु सुतौ द्वौ कुलनन्दिनौ। देवश्चानुपदेवश्च जज्ञाते VāyuP. ii. 34.112.

अनुपदेश (an-upadeśa) *m.* **1A** absence of mention (of a word for others) अदोऽनुपदेशे P. i. 4.70 (KāśiVṛ. अदःशब्दस्त्यदादिषु पठ्यते सोऽनुपदेशे गतिसंज्ञो भवति … अदःकृत्य); अनुपदेशेऽदः JaineVyā. i. 2.139 (Vṛtti अवचनात्मिका प्रतिपत्तिरनुपदेशः); CāndraVyā. ii. 2.32; KātanVṛ. *on* iv. 6.55; स्थित्यादिभूषानुपदेशापरिग्रहादरक्षेपे ŚākaṭāVyā. i. 1.27 (comm. स्वयंपरामर्शोऽनुपदेशः); SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 1.148; SiddhaHe. iii. 1.5; **1B** absence of enunciation तत्र प्रत्याहारग्रहणे सवर्णाग्रहणमनुपदेशात् Vār. 2 *on* P. i. 1.69; केवलस्य च वर्णस्यानुपदेशाद्वर्गग्रहणेषु लक्षणप्रतिपदोक्तपरिभाषाया अव्यापारः Pradī. vii. 117.16 (*on* viii. 2.42); **2A** absence of instruction अनुपायत्वात्तथाप्यनुपदेशात्। न श्रावकयानमिदं भवति महायानधर्माख्यम् MaYānaSū. 4.6 (1.9); सर्वं सर्वस्मै भिरुपदेष्टव्यम् … कथं तर्ह्यनुपदेशः BālaKrī. i. 173.11 (*on* 1.266); अभावस्य पृथगनुपदेशः भावपारतन्त्र्यान्न त्वभावात् NyāyKa. 7.11; ज्ञेयत्वेनानुपदेशादपि न प्रधानमिह विवक्षितम् PrakaVi. 328.20; परिपूर्णोपदेशोऽनुपदेशो वा स्यात्, कथं विकलोपदेशः ŚrutaPra. iB. 310.30 (*on* i. 2.15); शपथस्य चात्र (ब्राह्मणस्य) दृष्टप्रत्यवायहेतोरनुपदेशात् NyāyPari. 264.5; विधुगमनश्रवणादखिलानां तदुपगमे च पथोऽनुपदेशात् NayaMañ. III. i. 3.5; अत्र मार्गस्यानुपदेशेऽपि … पञ्चाग्निविद्योपदिष्टस्यैव तस्य प्राप्तिसंभवात् ŚivārkaMaDī. i. 362.11 (*on* i. 2.16); **2Bi** absence of (effective) prescription नाशक्योपदेशविधिरुपदिष्टेऽप्यनुपदेशः SāṁkhyaPraSū. 1.9; **2Bii** absence of prescription पारिभाषिक एव स्यात्कालो गोवाजियज्ञयोः। अन्यस्यानुपदेशात् GobhiSm. 3.101; मुख्यकालसमीपवर्तिनः कालस्य … तस्यानुपदेशात् कथं ग्राह्यत्वमाशङ्क्यते CaturCin. iii(1). 303.12; विनीतानाम् … दण्डोत्सर्गे … अनुपदेशे त्रिरात्रोपवासः … पुरोहितस्य DaṇḍaVi. 6.19; 55.19.

अनुपदेशक (anupadeśa-ka) *adj.* **A** which does not enjoin केवलस्वार्थवृत्ति पदमनुपदेशकमिति पदान्तरेण संनिहितेनैकवाक्यत्वमभ्युपैति, नान्यथा ŚābaBh. 689.5 (*on* iii. 1.12); **B** who is not an instructor, cf. **अनुपदेशकत्व B.**

अनुपदेशकत्व (anupadeśaka-tva) *n.* **A** the state of not being that which enjoins यदा केवलगुणवचनतायां शब्दः प्रवर्तमानो नान्येन संबन्धं लभते, तदानुपदेशकत्वादानर्थक्यं मा भूदिति द्रव्यपरतामापद्यते ŚābaBh. 686.5 (*on* iii. 1.12); **B** the state of not being an instructor वीतरागस्य निर्व्यापारत्वेनानुपदेशकत्वाद्विप्रलिप्सुप्रणीता एवैताश्चैत्यवन्दनादिदेशनाः TātpaṬ.(U.) 78.21 (*on* 2.137)

अनुपदेशतस् (anupadeśa-tas) *adv.* **i** due to absence of instruction यन्त्रनिष्पीडनज्ञश्च न लोकोऽनुपदेशतः PadmP.(Ra.) 3.234; **ii** due to absence of prescription अनुपदेशतः षोडशिवाजपेययोर्नाग्निश्चेतव्यः ŚāstrDī. 784.3 (*on* x. 8.11)

अनुपदेशत्व (anupadeśa-tva) *n.* the state of not being that which instructs उपदिश्यते इति कोऽर्थः … स्वसादृश्येन प्रतीतिरिति चेत् … शब्दे च तदभावादनुपदेशत्वं स्यात् NyāyMañ. i. 137.27.

अनुपदेशत्वप्रसङ्ग (anupadeśatva-prasaṅga) *m.* undesired occa-

sion of not being that which instructs शब्दस्य च स्वावच्छेदेन प्रतीतिजनकत्व-निषेधादनुपदेशत्वप्रसङ्गादित्यभिधानक्रियास्वरूपानिश्चयान्न तस्याः करणमुपदेशः NyāyMañ. i. 137.29.

अनुपदेशनिमित्त (anupadeśa–nimitta) *n.* reason for the absence of instructing परमरहस्यं नामसहस्रम् ··· भक्तायापि मह्यं किमिति गुरुभिर्न दत्तमित्यनुपदेशनिमित्तांशे संदिहानः पृच्छति LalitāSaBh. 3.24 (*on* 4)

अनुपदेशपाठाशक्ति (anupadeśa–pāṭhāśakti) *f.* inability to study without instruction न खलु किंचिदन्यदपौरुषेयत्वाश्रयोऽन्यत्रेदानींतनानामनुपदेशपाठाशक्तेः PramāVāSvopVṛ. 81.4.

अनुपदेशम् (anupadeśam) *adv.* without instruction अनुपदेशं चैनं (जातिभेदं) लोकः प्रतिपद्यते PramāVāSvopVṛ. 105.28.

अनुपदेशशिक्षित (anupadeśa–śikṣita) *adj.* trained (even) without instruction सुरतपदेऽनुपदेशशिक्षितोऽपि ··· तरलदृशां रसभावसंकरोऽभूत् HarVi. 27.23.

अनुपदेश्य (an–upadeśya) *adj.* [*f.* -ā] not to be taught यद्यपि संकल्पं विना नोपपद्यते तथापि सर्वक्रियासाधारणत्वेन तं प्रत्यानन्तर्यमनुपदेश्यम् TātpaṬ.(U.) 17.17 (*on* 1.72); (विप्रसर्वस्वनिमित्तम् ··· क्षतः शस्त्रैर्जीवन्नपि विशुध्यति) एतच्चाक्षत्रियस्य ··· प्रायश्चित्तम्। क्षत्रियस्य त्वेतन्नित्यत्वादनुपदेश्यमेव BālaKrī. ii. 103.4 (*on* 3.241 (? 247)); अदीक्षिता अनुपदेश्या भवन्ति PārāSū. 91.7; निजजातिकुलानुरूपसंपदभावे तु रतिः पुरुषार्थरूपत्वा(भावाद)नुपदेश्या AbhinBhā. i. 311.21 (*on* 6.46); (वेदाध्ययनोत्तरम्) यत्किञ्चिदानन्तर्यं तावद्धर्मजिज्ञासायाः स्वभावत्वादनुपदेश्यम् NyāyRa. 24.15 (*on* 1.71); काव्यमसदुपदेशं हि दृश्यते । व्युत्पत्तिरपि च तस्मात्तादृग्विषया संभाव्यते । ततश्च तदनुपदेश्यम् Kāvyānu.(He.) 5.15; क्रियास्वरूपस्यान्तवत्त्वं लोकसिद्धतयानुपदेश्यम् ŚrutaPra. iA. 39.5 (*on* i. 1.1)

अनुपदेश्यचरितता (anupadeśyacarita–tā) *f.* the state of having a (typical) behaviour which is not to be taught सर्वो जन उत्साहवानेव । किंत्वविषय इत्यनुपदेश्यचरितता AbhinBhā. i. 324.16 (*on* 6.67)

अनुपदेश्यतापत्ति (anupadeśyatāpatti) *f.* undesired contingency of not being that which is to be taught प्रयोजने चेद्यावत् क्रियते तत्र यद्यप्यनुकार्यस्य तथापि नाट्याङ्गत्वे पृथगनुपदेश्यतापत्तिः AbhinBhā. iii. 67.16 (*on* 19.121)

अनुपदेश्यतावच्छेदक (anupadeśyatāvacchedaka) *adj.* distinguishing the state of not being fit to be taught परशिष्यत्वनास्तिकत्वाशुश्रूषुत्वानर्थप्रदातृत्वाख्याश्चत्वारो धर्माः प्रत्येकमनुपदेश्यतावच्छेदकाः SetuBa. 180.10.

अनुपदेश्यत्व (anupadeśya–tva) *n.* **A** the state of not being fit to be enjoined सत्यपि याजयतिसंबन्धे यजिसंबन्ध एवायं द्रष्टव्यो ग्रामकामं याजयेदितिवदङ्गकर्तुः प्राप्तत्वादेव निष्फलत्वेन चानुपदेश्यत्वात् TantrVā. 1062.14 (*on* iii. 5.48); **B** the state of not being fit to be taught विदितशब्दार्थसंबन्धस्य पुंसः शब्दश्रवणे सति प्रतिपत्तेः स्वतःसिद्धत्वेनानुपदेश्यत्वात् NyāyMañ. i. 269.7; तस्य प्रकाशमानत्वेनानुपदेश्यत्वात् BrahmSūBh.(Rā.) 111.13 (*on* i. 1.1); (सोऽयमित्यत्र) एतत्कालादिविशिष्टस्य प्रत्यक्षत्वेनानुपदेश्यत्वात् Nyāyāmṛ. 470A.6.

अनुपदेश्यसावित्रीक (anupadeśyasāvitrī–ka) *adj.* who cannot be taught the Sāvitrī-mantra सावित्रीपरिभ्रष्टाननुपदेश्यसावित्रीकान् (व्रात्यानिति विनिर्दिशेत्) ManvaVi. 1289.13 (*on* 10.20)

अनुपदेष्टव्य (an–upadeṣṭavya) *adj.* which cannot be taught यत् ··· वासवदत्ता ··· आत्मानमुदयनाय प्रायच्छदित्यादि तदपि साहसाभासमित्यनुपदेष्टव्य एवायमर्थः MālaMā. 2.170.

अनुपदेष्टृ (an–upadeṣṭṛ) *adj.* who does not (wish to) instruct एकलव्येनानुपदेष्टापि द्रोणाचार्यो गुरुः कृतः BṛhaspaSm. 254.160 [*m.* one who does not teach, MW.]

अनुपदेष्टृत्व (anupadeṣṭṛ–tva) *n.* the state of not being (capable of becoming) a teacher किं जातेरेवैतन्माहात्म्यं, नेत्युच्यते, श्रुताध्ययनशीलिन एवेति अन्येषामनुपदेष्टृत्वात् BālaKrī. i. 139.6 (*on* 1.197); (उपदेष्टव्याप्रतिपत्तौ) तदप्रतिपत्तौ वा अज्ञत्वेनानुपदेष्टृत्वात् ŚatDū. 142.28.

अनुपदेहवत् (an–upadehava(n)t) *adj.* not having additional excrescence अल्पस्तु रागोऽनुपदेहवांश्च ··· अनिलजाक्षिरोगे CaraS. vi. 26.129 (1941 Ed.)

अनुपदोक्त (anupadokta) *adj.* stated just before अपकर्षविधौ व्यभिचारः समान इति अनुपदोक्तावेव हेतू ग्राह्यौ PūrvottaVāNaMā. 7.3; सखीयतेः क्विप् सखीः, सख्युरिति तत्र काशिकायामुदाहृतम्, तदप्यनुपदोक्तभाष्यादिविरोधादेव 'क्वौ लुप्तं न स्थानिवत्' इति नाश्रीयत इत्यनुपपन्नमेव PāṇiTaVāNaMā. 4.19; अचिरहराद्यैर्गन्तृजनयोगः ··· स त्वनुपदोक्ते वैद्युतनिरूढे गम्यगमकत्वे पर्यवसितः स्यात् NayaMañ. IV. iii. 4.8; अनुपदोक्तपक्षावलम्बिनः केचिज्जीवैक्यमाश्रित्याहुः एको जीवः SiddhāLeSaṁ. 105.4; छायायाम् अनुपदोक्तवशिष्ठवाक्यैकवाक्यतया पथिकाद्युपजीव्यच्छायायाम् (मूत्रपुरीषयोः कर्म वर्जयेत्) VīraMi.(Āhnika.) 36.9; विशेषप्रतिपादनप्रयोजनोक्तवक्ष्यमाणकथनकैमर्थक्यानामनुपदोक्तनिषेधविध्याभासयोश्च संग्रहः RasGaṅ. 567.22; कृज्ञानात्यादेरनुपदोक्तरीतिद्वयमुत्पत्तिमावरणभङ्गं चादाय त्रेधा तदुपपादनं शक्यम् VaiyāBhū. 101.4 (*on* 24)

अनुपदोक्तवत् (anupadokta–vat) *adv.* like that which is stated just before विशेषपरत्वे हि एतच्च पुत्रग्रहणमित्यनुपदोक्तवद्विशिष्यैव ब्रूयात् BālamBha. iii. 67.23 (*on* 3.21)

अनुपद्रव (an–upadrava) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** free from (causing physical) pain or secondary affection दशवर्षसहस्राण्यायुरनुपद्रवं चेति CaraS. vi. 1(4).7; बलवत्स्वल्पदोषेषु ज्वरः साध्योऽनुपद्रवः CaraS. vi. 3.50 (1941 Ed.); AṣṭāSaṁ. i. 264.4 (3.2); AṣṭāHṛ. iii. 2.53; RugVi. 2.66; त्वङ्मांसजः सुखे देशे तरुणस्यानुपद्रवः।··· स्मृतो व्रणः CaraS. vi. 25.36 (1941 Ed.); RugVi. 42.5; (अक्षि) छिन्नेऽर्मणि भवेत् सम्यग्यथास्वमनुपद्रवम् SuśruS. vi. 15.19; (शूले) अनुपद्रवे क्रिया प्रोक्ता भिषजां सिद्धिमिच्छता HārīS. iii. 7.68; अमर्मगोऽल्पहेत्वग्ररूपरूपोऽनुपद्रवः (व्याधिः) सुखसाध्यः AṣṭāSaṁ. i. 6.13 (1.2) = AṣṭāHṛ. i. 1.30; तदेव···आर्तवम् ··· अनुपद्रवमेवोदरं गर्भाधिष्ठितमिव वर्धयति AṣṭāSaṁ. i. 196.7 (2.1); अनुलोमे हि मारुते सुखमनुपद्रवा प्रसूते AṣṭāSaṁ. i. 208.18 (2.3); यौवनं जरया ग्रस्तं क सौख्यमनुपद्रवम् SkandP. i(2). 42.93 = ŚivaP. v. 23.60 (433A. 16); BhaviP. 617A. 34 (iv. 4.76); नवोऽनुपद्रवः शोथः साध्यः RugVi. 36.19; पश्चात्स्वेद्या हृते शल्ये मूढगर्भानुपद्रवा SiddhYo. 72.4; सुस्विन्नमिति जानीयाद्दीप्ताग्निमनुपद्रवम् Hastyāyur. 680.21 (4.24); एकदोषं नवं चोर्ध्वं बलिनश्चानुपद्रवम्। रक्तपित्तं सुखात् साध्यमधश्चेद् याप्यमुच्यते Mānaso. i. 19.202; **Aii** not harmful क रत्नमनुपद्रवम् Tantrākhyā. 30.21 = PañcT. 1.106 (106.2) = Subhāṣi. 2299; भद्रमृगाः ···। अस्माभिरतिविश्रब्धाः संवसन्तोऽनुपद्रवाः MahāP. 3.96; और्वोऽखर्वः सुधाम्भोधौ भूपाले प्रबलाः खलाः। सदर्पाश्चन्दने सर्पा न रत्नमनुपद्रवम् YaśasCam. i. 424.8; व्यनशद् दक्षिणं चक्षुर्न रत्नमनुपद्रवम् PrabhāC. 187.25; ब्राह्मणोऽहमनुग्राह्यः शान्तिकर्तानुपद्रवः ŚivaP. ii(4). 15.32 (211A. 11); **Aiii** free from disturbance (from others) तस्मादालम्बनं किंचित् कूटस्थमनुपद्रवम्। एषितव्यं मया ParaS. 30.62; मुख्यसामयिकः सोऽनुपद्रवः संपद्यते PārāSū. 67.29; **B** free from obstacles युक्त्यगम्येऽपि सद्वाक्यात्प्रतीतिरनुपद्रवा MṛgendraT. i. 12.18; **C** free from impediments कैश्चिच्चलितैरासीत्सुज्जैर्मार्गोऽनुपद्रवः RājTa.(Ka.) 8.1420; (पृथा) स्वयं सागरपर्यन्तां मेदिनीमनुपद्रवाम् ।··· कर्तुमीहांबभूव PāṇḍaC. 3.102; *m.* absence of (physical) trouble आनूपौदकमांसप्रायं वाहारमनुपद्रवाय बलिने उपकल्पयेत् KāśyaS. 107B. 24.

अनुपद्रवदुःखघ्न (anupadrava–duḥkhaghna) *adj.* free from (i.e. remover of) troubles and destroyer of grief कृष्णनामामृतं नाम ··· अनुपद्रवदुःखघ्नम् PañcaRā.(Nā.) iv. 1.39.

अनुपद्रष्टृ (án–upadraṣṭṛ) *m.* non-spectator उपद्रष्टा यदीक्षमाणो जुहुयात् प्रधीयमानानामेषामुपद्रष्टा स्यादन्यत्रेक्षमाणेन होतव्यमनुपद्रष्टैषां भवति MaiS. iv. 6.9 (iv. 93.6); पशूनामेव प्रदीयमानानामनुपद्रष्टा भवति KāṭhS. 28.6 (ii. 161.10); KapiKaS. 44.6 (262.20); स हैष कल्याण एव यज्ञक्रतुर्यस्त्वैनेनानुपद्रष्ट्रे यजेत JaimiBr. 2.304.

अनुपद्रुत (an–upadruta) *adj.* **i** who has not suffered (from any illness) न सहसा अनुपद्रुतो म्रियते BṛĀraUBh. 204.3 (*on* i. 5.21); **ii** not troubled, free from any disturbance अपराधं सकृदसकृत्कृतं लघुगुरुरूपं च, देशमुपद्रुतानुपद्रुतम् ··· ज्ञात्वा ···अपराधकारिषु दण्डे(? ण्डं) पातयेत् VīraMi. 383.17 (*on* 1.368) [Kośas give *anupadruta* as the meaning of *nirmita*, ViśvaLoK. 140.122 and *śuci*, NānārthSaṁ. 84.6]

अनुपद्रुतचेतस् (anupadruta–cetas) *adj.* whose mind is not affected आविर्भूतप्रकाशानामनुपद्रुतचेतसाम्। अतीतानागतज्ञानं प्रत्यक्षान्न विशिष्यते VākyaPa. 1.37.

अनुपद्रुततीर्थायतनम् (anupadrutatīrthāyatanam) *adv.* without damaging holy water-reservoirs and temples भद्र ··· अनुपद्रुततीर्थायतनम् ··· निवेशय सेनाम् NalaCam. 6.74(1)

अनुपद्रुत्य (an–upadrutya) *ger.* not having contradicted (माया) कूटस्थमनुपद्रुत्य करोति जगदादिकम् PañcDa. 6.134.

अनुपद्रूयमाण (an–upadrūyamāṇa) *adj.* not being attacked राष्ट्रं जनपदस्तस्मिन्निवासिनश्च पुरुषाश्चौरैरनुपद्रूयमाणा वर्धन्ते ManuBh. ii. 201.16 (*on* 8.302)

अनुपद्रोतृ (an–upadrotṛ) *adj.* non-oppressor तद्यथा अनुपद्रोतारं भोजकमधिकृत्य ग्रामीणा भवन्ति वक्तारः स्वामिना स्मः सुखिता इति AbhidhKoBh. 83.3 (*on* 2.49)

अनुपध (an–upadha) *adj.* **1** not preceded by any letter, not penultimate द्विरुच्यते …। वोष्मा संयुक्तः अनुपधः ṚPrāti. 6.2; यद्यूष्मानुपधो युक्तः स चेदन्तस्थया पुनः। तस्यैव क्रमणं कार्यम् ŚaiśiŚi. 94 (*but* MW., APTE *m.* a letter or syllable (not preceded by another)); **2** devoid of dishonesty तामिमामनुपधेन चेतसा भावयन्तु भुवि भव्यबुद्धयः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1.0.

अनुपधत्व (anupadha–tva) *n.* the state of not being preceded by any letter, i. e. not penultimate नकारस्य च लोपो न स्यात्। यथाक्रममनादित्वादनुपधत्वाच्च Nyās. i.91.20 (*on* i. 1.47); i. 550.20 (*on* iii. 1.80)

अनुपधा (an–upadhā) *f.* **1** not the penultimate (letter) एवमनुपधाया अपि प्रसज्येत MahāBh. iii. 243.9 (*on* vii. 1.6); यत्त्वाह अनुपधायाः … तत्र Nyās. ii. 539.5 (*on* vi. 4.32); **2** absence of fraud or deceit, i. e. purity of thinking चातुराश्रम्यमुपधा अनुपधाश्च VaiśeSū. vi. 2.3; भावदोष उपधादोषोऽनुपधा VaiśeSū. vi. 2.4; तत्र सामान्यानि धर्मे श्रद्धा … ब्रह्मचर्यमनुपधा … अप्रमादश्च PadārthSaṁ. 272. 14; अनुपधा भावशुद्धिः NyāyKa. 276.2; अनुपधाः श्रद्धाया भावस्यादोषाः Upask. 271.9 (*on* vi. 2.3); 272.3 (*on* vi. 2.4)

अनुपधात्व (anupadhā–tva) *n.* the state of not being the penultimate उपधाया इति वर्ततेऽनुपधात्वान्न भविष्यति MahāBh. ii. 61.10 (*on* iii. 1.78); अनुपधात्वादिति तु … न्यासे प्रमाद एव DurghVṛ. *on* vi. 3.64; सकारात् पूर्वस्यानुपधात्वाद् 'मादुपधायाः' इति वत्वं न स्यात् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1.57; अनुपधात्वादतो वृद्ध्यसंभवात् PāṇiTaVāNaMā. 92.13; अचः परस्मिन्नित्यल्लोपस्य स्थानिवत्त्वादनुपधात्वादकारस्य गुणो नेत्यर्थः Prasā. ii. 256.12; अकारस्यानुपधात्वादप्राप्तेः LaCandr. 723.14; मित्त्वसामर्थ्यादनुपधात्वेऽपि चिण्णमुलो इति दीर्घविकल्पः SiddhāKau. 375B. 2 (*on* vii. 4.68)

अनुपधान (an–upadhāna) *n.* **1** non-addition (of a letter) अनुपधानमक्षरस्य धानञ्जय्यो मन्यते comm. *on* LāṭyāŚS. vii. 9.9; **2** absence of imposition or attribution (जीवस्य) उपधानानुपधाने तु विशेषः Bhām. 209.3 (*on* i. 3.14); **3** non-piling up (of sacrificial bricks) अत्र न तावदुपधानं विधीयते इष्टकाभिरग्निं चिनुते इत्यनेनैवार्थप्राप्तत्वात्। इष्टकानामनुपधाने चयनानिर्वृत्तेः VidhiRa. 10 (47.10)

अनुपधानक (anupadhāna–ka) *adj.* not having any pillow मञ्चे क्षणैकमुत्तानः शयीतानुपधानके ŚārṅgaS. ii. 12.66.

अनुपधाना (an–upadhānā) *adj.* (*f.*) not having any pillow शय्यायाम् … अनुपधानायां वामपार्श्वशायिनम् … विदित्वा SuśruS. iv. 38.3.

अनुपधाभूत (an–upadhābhūta) *adj.* which has not become the penultimate (letter) केन पुनरनुपधाभूतस्य नकारस्य लोपः प्राप्नोति Nyās. ii. 530.6 (*on* vi. 4.32)

अनुपधायक (an–upadhāyaka) *adj.* not productive (of a result) अनुपधायकस्यापि स्वरूपयोग्यत्वे ईशस्येशत्वमेव मानम् GuruCandr. ii. 61.11.

अनुपधायकत्व (anupadhāyaka–tva) *n.* the state of not being productive संशयं प्रत्यनुपधायकत्वात् GuruCandr. i. 5.6.

अनुपधालोपिन् (an–upadhālopin) *adj.* which does not have elision of the penultimate (letter) अन्नन्ताद् बहुव्रीहेः स्त्रियां ङीप् प्रत्ययो न भवति। अनुपधालोपी बहुव्रीहिरिहोदाहरणम् KāśiVṛ. *on* iv. 1.12; तत्र अनुपधालोपिनो नित्यो ङीप्प्रतिषेधो भवति Pradī. iv. 37A. 14 (*on* iv. 1.7); अत एवेदमनुपधालोपिनि 'सुपर्वा' इत्यादौ नेति विकल्पोऽर्थसिद्धः LaŚabdeŚe. i. 371.12; i. 374.11.

अनुपधि (an–upadhi) *m.* non-addition (of any syllable in the *akṣarasadhātu* Sāman) ऊनाक्षरेषु पादेष्वक्षरोपधिः शाण्डिल्यः …। अनुपधिं धानञ्जय्यः LāṭyāŚS. vii. 9.9; *adj.* **1** free from fraud, guileless रहस्यं साधूनामनुपधि विशुद्धं विजयते UttaRāC. 2.2; SubhāRaK. 37.2; यः सौजन्यनिधिः स्थितावनुपधिः सख्यस्य मुख्यो विधिः EI. ii. 337.25; **2** free from hindrance न खलु …। अतिचकितजनव्रजे व्रजेऽस्मिन्ननुपधिरेष तुरंगमप्रचारः KaṁVa. 2.20.

अनुपधि (anupadhi) *adv.* **1** without any conspiracy, openly अनुपधि रचयित्वा सत्पथे पांसुलत्वम् …। कुटिलगतिरुदस्थान्मन्थरा नाम वात्या RāmaCam. 2.74; **2** without any attribution धीः … धीत्वादेस्तामवेद्यामनुपधि वदतः स्वोक्तिबाधादयः स्युः TattvMu. 4.2.

अनुपधिक (an–upadhika) *adj.* not having limitation तस्मान्मिथ्यात्मकस्य स्वयमनुपधिकं सत्यमेवास्तु सृतिः TattvMu. 3.44.

अनुपधिचेष्टा (anupadhi–ceṣṭā) *f.* non-deceptive or fraudless act युध्यमानानामपि सोपध्यनुपधिचेष्टा बुध्येत ManvaMu. 282.28 (*on* 7.194)

अनुपधिबृहद्बन्धु (anupadhibṛhad–bandhu) *m.* a relative great on account of being a non-expectant (of returns) चेतोभित्तेरनुपधिबृहद्बन्धुरेको विवेकः ŚrīKaC. 3.71 (comm. प्रत्युपकारनिरपेक्षतया)

अनुपधिशेष (anupadhi–śeṣa) *adj.* free from *upadhi-skandha*, especially of *nirvāṇa*(*dhātu*), i.e. absolute, complete अस्यामेव रात्र्यां मध्यमे यामे तथागतोऽनुपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वास्यति SaddhaPuṇ. 13.27; 239.7 [DBHS.] [in whom there is no longer a condition of individuality, pw.; *nt.*; MW.]

अनुपधिशेषनिर्वाण (anupadhiśeṣa–nirvāṇa) *n.* emancipation without any limit and residue, absolute or complete emancipation ऐश्वर्यहेतुरभिज्ञाभिस्तदक्षयत्वहेतुश्चानुपधिशेषनिर्वाणेऽप्यनुपच्छेदात् MaYānaSū. 75.19 (11.76(2)); 11.8 (3.3(4))

अनुपधीक (an–upadhīka) *adj.* free from bonds attaching to existence दृष्ट्वा मुनिं शान्तमनुपधीकम् … न यष्टे न हुते रमामि MaVastuAva. iii. 445.2 [DBHS.]

अनुपधीयमाना (an–upadhīyamānā) *adj.* (*f.*) not being laid down or piled तस्य अनुपधीयमानाभिरिष्टकाभिश्चयनस्य कर्तुमशक्यत्वेन … स्वरूपेणेष्टकासंबन्धित्वेन च प्राप्तत्वात् MīmāKau. i. 285.18 (*on* i. 4.27)

अनुपध्मात (án–upadhmāta) *adj.* not blown, not fanned तस्मादेष नानुपध्मातो नानुपज्वलितो ज्वलति ŚatBr. XI. viii. 3.7; यथा बलवदुपध्मातेऽग्नौ दहनहेतुत्वेनोक्ते स एवानुपध्मातो न दहेत् TantrVā. 49.10 (*on* i. 2.30)

अनुपध्वस्यमान (an–upadhvasyamāna) *adj.* [P. vi. 4.24] not being destroyed, i. e. not degraded (from greater position or status) (शाक्यादयः) अनुपध्वस्यमानाः माहात्म्यादपात्यमानाः AupaSūṬ. 64.2.

अनुपनत (an–upanata) *adj.* **1** not turned (favourable) to तस्यानुपनताग्न्याधेयस्य यावदुपनामं ब्राह्मौदनिकोत्कभरणकल्पानां याथाकामी comm. *on* ĀpaŚS. v. 7.13; **2** who was not put to or subjected to, independent अनुपनतानां राज्ञा(Read ज्ञाम्) यस्याज्ञा, भवति सर्व्वदापीडा(Read पीडः) EI. xvii. 340.6; वृक्षैर्भिक्षाकपाले … पूर्यमाणे मान्यो वैराग्ययोगेऽप्यनुपनतपरप्रार्थनालाघवोऽभूत् RājTa.(Ka.) 2.171.

अनुपनततनयजनना (anupanata–tanayajananā) *adj.* (*f.*) who has not turned to (the stage of) giving birth to a child i.e. who has not (yet) given birth to a child अनुपनततनयजननामसितनयनामवेक्ष्य हृदयसरणिधृतव्यथः परिणीरिदमभाणीत् YātrāPra. 1.26(7)

अनुपनतमनोरथ (anupanata–manoratha) *adj.* to whom desired object has not (favourably) turned, i. e. befallen अनधिगत(v. l. अनुपनत)मनोरथस्य पूर्वं, शतगुणितेव गता मम त्रियामा Vikramo. 3.22.

अनुपनम्रता (anupanamra–tā) *f.* the state of not being respectful (by way of not bringing water or bowing to a guest), absence of politeness पदोपहारेऽनुपनम्रतापि संभाव्यतेऽपां त्वरयापराधः। तत्कर्तुमर्हाञ्जलिसंजनेन स्वसंभृतिः प्राञ्जलतापि तावत् NaiṣC. 8.22 (comm. अपामनुपनम्रता जलानामनानयनम् … यद्वा … नमस्काराभावः)

अनुपनयत्वप्रसङ्ग (anupanayatva–prasaṅga) *m.* undesired occasion for the state of not being *upanaya* 'application' (the fourth member of the five-fold (syllogism) दृष्टान्तवैधर्म्येण न तथा चायमधूमवानित्यादिवचनस्यानुपनयत्वप्रसङ्गात् TattvPradī.(Ci.) 252.11.

अनुपनयन (an–upanayana) *n.* **i** absence of initiation ceremony प्रागेतस्मात् कालादापद्यप्यनुपनयने अध्यापनसामर्थ्ये तु प्राथमकल्पिकात् कालादूर्ध्वं पतनमेव BālaKrī. i. 52.9 (*on* 1.38); व्रात्यता यथाकालमनुपनयनम् DīpKa. 95.18 (*on* 3.234); **ii** non-initiation or what is other than initiation अनुपनयनेऽपि विवाहे भक्त्योपनयनत्वमुच्यते ManuBh. i. 110.26 (*on* 2.67); यदि नामोपनयनशब्दोऽनुपनयने विवाहे प्रयुक्तः ManuBh. ii. 225.22 (*on* 8.373)

अनुपनयनपक्ष (anupanayana–pakṣa) *m.* view (that approves) of non-initiation मूकोन्मत्तयोः … तयोरनुपनयनपक्षो मनुना केषांचित्पक्षत्वेन उपन्यस्तः PūrvottaVāNaMā. 288.3.

अनुपनयनाभिप्रायप्रतीति (anupanayanābhiprāya–pratīti) *f.* apprehension of what maintains non-initiation श्रुतावब्राह्मणमात्रस्यानुपनयनाभिप्रायप्रतीतेः कथं शूद्रत्वाभावेत्यसूत्रयदभाषत च TattvPrakā. 59B.12 (*on* i. 3.38)

अनुपनामुक (an–upanāmuka) *adj.* not turning (favourably) towards तदाहुर्न प्रथमयज्ञे प्रवर्ग्यं कुर्वीतानुपनामुका ह वा एनमुत्तरे यज्ञक्रतवो भवन्तीति GopBr. ii. 2.6 (171.14); अनुपनामुक एनं सोमः स्यात् तस्मात्सामानि न गेयानि Kāṭhakasaṅkalana 11.3.

अनुपनाह (an–upanāha) *m.* non-hatred अनुपनाहो धर्मालोकमुखमकौकृत्याय संवर्तते LaliVi. 4.6(51) [DBHS.] [want of close attachment or adherence (?), Buddh., MW.]

अनुपनिगृह्णत् (an–upanigṛhṇat) *adj.* not catching hold of अजाया

उपनिग्रहण इति। सूत्रं बौधायनस्यानुपनिगृह्णन्नेवाजां मन्त्रं जपेदिति शालीकिः BaudhŚS. iii. 90.13.

अनुपनिनीय (an-upaninīya) *ger.* not having poured out (प्रोक्षणीः) स्फ्यस्य वर्त्मन्ननुपनिनीयासादयेदिति बौधायनोऽनुपनिनीयैवेति शालीकिः BaudhŚS. iii.22.4.

अनुपनिपतित (an-upanipatita) *adj.* which has not occurred or appeared दधिस्वरूपमात्रानुभवः ··· सैव हि पयसो नास्तिता ···। न च तां प्रति पयस एव निरपेक्षस्य हेतुता, अनुपनिपतिते हेत्वन्तरे, पयस एवोपलब्धेः PrakaPañ. 374.22.

अनुपनिपातिन् (an-upanipātin) *adj.* not occurring, not appearing इष्ट एवायमर्थ इति चेत्। न। अपूर्वापूर्वोपाध्युपनिपातनियमे प्रमाणाभावात्। अनुपनिपातिनां च ज्ञानान्तरेणाप्यनाकलनात् NyāyVārPari. 173.12.

अनुपनिबद्ध (an-upanibaddha) *adj.* not incorporated, not mentioned or discussed (in a text) अतीन्द्रियेष्वर्थेषु धर्मादिषु ग्रन्थोपनिबद्धेष्वनुपनिबद्धेषु चात्ममनसोः संयोगात् ··· यत् ··· ज्ञानमुत्पद्यते PadārthaSaṁ. 258.2; कथं पुनरयं धर्मशास्त्रेष्वनुपनिबद्धोऽपि चण्डालस्पृष्टवस्त्रस्पर्शननिमित्तो दोषोऽध्यवसीयते TantrVā. 99.7 (*on* i. 3.3); आचार इति स्मार्तानां सोपनिबन्धानामनुपनिबद्धानां च (उपलक्षणम्) BālaKrī. i. 27.9 (*on* 1.8); न च न्यायमीमांसाभाष्यकाराभ्यां न कृतो नमस्कारः किं तु तत्रानुपनिबद्धः NyāyKa. 1.19; अनुपनिबद्धेष्वागमाप्रतिपादितेषु (अर्थेषु) ··· ज्ञानमुत्पद्यते तदार्षम् NyāyKa. 258.10; यत्र त्वनुपनिबद्धः प्रश्नः स्यादुत्तरोन्नेयः Ekāva. 8.67 (323.8)

अनुपनिबध्यमान (an-upanibadhyamāna) *adj.* not being incorporated or (expressly) stated (in a text) यत्रानुपनिबध्यमानोऽपि प्रश्न उपनिबध्यमानादुत्तरादुन्नीयते AlaṅkāSa. 172.2.

अनुपनिबन्ध (an-upanibandha) *m.* absence of (express) statement, non-mention (in a text) न चोन्नीतप्रश्नोत्तरेऽव्याप्तिः, उन्नीतस्य प्रश्नस्यैकत्वादनुपनिबन्धाच्चोत्तरस्याप्येकत्वादिति वाच्यम् RasGaṅ. 704.1.

अनुपनिबन्धन (an-upanibandhana) *n.* absence of (express) statement, non-mention (वेदः स्मृतिः सदाचारः ··· धर्ममूलमिदं स्मृतम्) अनुपनिबन्धनाच्च स्मृतितो ब्राह्मणपरिव्राजकवद् भेदेनोपन्यासः (सदाचारस्य) BālaKrī. i. 13.7 (*on* 1.7)

अनुपनिमज्जत् (an-upanimajjat) *adj.* not dipping into (water while bathing) शिरसि गोमयं कृत्वा शुष्कमनुस्रोतसमनुपनिमज्जन्तोऽसंतापमानाः (स्नान्ति) KauṣīGS. v. 4.2 (comm. अनुपनिमज्जन्तः शिरोऽवगाहनमकुर्वन्तः। पाणिभ्यामुदकमासिच्य स्नान्ति)

अनुपनिषादिन् (an-upaniṣādin) *adj.* not staying in the vicinity विशांपतिः ··· द्वादशगुणेनो(?ना)नुपनिषादिनाधिष्ठितम् ··· हेमकूटमारुरोह AvantiKa. 99.18.

अनुपनीत (an-upanīta) *adj.* [*f.* -ā] (also used as noun) **1A** not initiated (into the Vedic studies), not invested with the sacred thread (*lit.* not brought near to a Guru) य इदमथर्वशिरो ब्राह्मणोऽधीते ··· अनुपनीत उपनीतो भवति AŚiraU. 7(3); CaturveU. 21.8; MahāU. 6(83); VaṭuU. 318.4; केशवादिद्वादशनामभिः ··· अनुपनीतोऽप्युपनीतो भवति ŪrdhvPuU. 64.13; अथ यस्य पिता पितामह इत्यनुपनीतौ स्यातां ते ब्रह्महसंस्तुताः HirŚS. xxvi. 1.30 (9.1); अनुपनीतानां कुमारीणां च संमार्जनदहनोदकक्रिया एव समन्त्रकाः तूष्णीमितरत् GautPiMe. i. 4.12; नानुपनीतानां कन्यानां वा पितृमेधः BaudhPiMe. ii. 3.11; iii. 6.1; ii. 3.12; कृतचौडमनुपनीतं (मृतं बालम्) जातकाग्निना लौकिकाग्निना वा ··· दाहयेत् VaikhāGS. 7.2; य इमां न विन्दन्ति नाधीयते संध्याकाले नोपासते ते ह्यश्रोत्रिया भवन्त्यनुपनीताः क्रियाहीनाः AVPari. 41(3).3; यो वै ब्रह्मवेदेष्वनुपनीतः स सर्ववेदेष्वनुपनीतः AVPari. 49(5).2; (मृते) बाले ··· अनुपनीते तु त्र्यहाच्छुध्यन्ति बान्धवाः ŚaṅkhaLiDS. 360; ŚaṅkhaSm. 15.5; ViṣṇuDhaP. ii. 75.8; शूद्रमपि कुलगुणसंपन्नं मन्त्रवर्जमनुपनीतमध्यापयेदित्येके SuśruS. i. 2.5; एतच्चानुपनीतोऽपि कुर्यात्सर्वेषु पर्वसु। श्राद्धं साधारणम् MatsyaP. 17.63; PadmP. v. 9.192; गुणेनाध्ययनेनार्थी शूद्रोऽनुपनीतः स्वयमुपेत्याध्येष्यते ŚābaBh. 1380.1 (*on* vi. 1.34); असावनुपनीतोऽपि वेदानधिजगे गुरोः Kāvyāda. 3.178; SaraKaṇṭhā. 48.4; अनुपनीतस्य मृत(ता)शौचं न हि क्वचित् LaghvāśvaSm. 20.89; यो भुङ्क्तेऽनुपनीतेन ··· सार्धं द्विजश्चान्द्रायणं चरेत् VṛGautaSm. 613.11 (16); यस्योपनयनादयः संस्कारा विहितास्तस्य ते भवन्तु, इतरस्त्वनुपनीतः पठिष्यति ṬupṬ. 100.9 (*on* vi. 1.36); अनुपनीतस्य शूद्रसमत्वात् ··· स्मृत्यनध्ययनम् BālaKrī. i. 19.11 (*on* 1.7); अस्मिन्नपि देशेऽनुपनीतेन सहभोजनादिराचारो नैव धर्मत्वेनेष्यते ManuBh. i. 78.12 (*on* 2.18); स ह्यसंस्कृतोऽनुपनीतः शान्त्यै न कस्यचित्तिष्ठति ManuBh. i. 89.20 (*on* 2.29); ii. 378.14 (*on* 11.35); अस्ति चानुपनीतस्य श्राद्धाधिकारः ManuBh. i. 298.7 (*on* 3.202); i. 446.2 (*on* 5.58); i. 509.18 (*on* 6.36); प्रवृत्तिरेवेदृशो लोकस्य यदनुपनीता नाधीयते न च यजन्ते ManuBh. ii. 361.25 (*on* 10.110); यथा ह्यनुपनीताय कन्यां दद्याद् विमूढधीः PārāSū. 13.3; 95.13; विषेर्मानसिकान्पुत्रान् ··· पश्य ···। बालाननुपनीतांश्च पञ्चवर्षशिशून् यथा BrahmVaiP. iv. 96.26; iv. 130.27; शूद्रो वानुपनीतो वा ···। केशवं वा शिवं वापि स्पृष्ट्वा नरकमश्नुते BṛNāraP. 14.64; 25.17; 28.21; अनुपनीतस्यापीति शूद्रस्याप्यधिकारो विद्यासाध्ये कर्मणि स्यात् NayaVi. 13.1 (*on* i. 1.1); अनुपनीतस्यापि ब्रह्मोपदेशः श्रूयते Bhām. 271.3 (*on* i. 3.36); चतुर्थस्तु (वर्गः) विध्यभावादनुपनीत एवाधीत्य विद्यां लब्ध्वाविक्रियत इति ŚāstrDī. 454.3 (*on* vi. 1.7); अनुपनीतस्यानधीतवेदस्य BrahmSūBh.(Rā.) 328.18 (*on* i. 3.39); ŚatDū. 221.26; चशब्दादनुपनीतोऽपि (शुध्येत्) Mitā. 8.15 (*on* 1.21); (अयोग्यो योग्यकर्मकृत्।··· शतदण्डभाक्) अयोग्योऽनुपनीतोऽकृतप्रायश्चित्तो वा Aparā. 822.28 (*on* 2.234); 1037.19 (*on* 3.219); (वर्जयेत् ··· नित्यं मद्यं ब्राह्मणः) नित्यग्रहणमनुपनीतस्यापि निषेधप्राप्त्यर्थम् SmṛtiCan. i. 63.6; ii. 248.13; अव्रतोऽनुपनीतः SmṛtiCan. ii. 407.6; BālamBha. i. 80.5 (*on* 1.22); SmṛtiCan. v. 5.19; ब्रह्मचार्यनुपनीतकन्यानां लौकिकेन कापालेन वा (अग्निना) दहनम् SmṛtiCan. vi. 89.16; श्राद्धं तत्र मन्त्रोच्चारणमनुपनीतेनापि कार्यमेव ManvaVi. 225.15 (*on* 2.172); आधानं विदुषो विद्यानुपनीतस्य नास्त्यतः NyāyMāVi. 369.6 (*on* vi. 8.2); श्राद्धे वेदोच्चारणं कारयेत् यदि स्वयमनुपनीतः Subodhi. 26.18 (*on* 2.50); शूद्रस्यानुपनीतस्य पाकयज्ञादिषु ब्रह्मोच्चारणनिषेधः BrahmSūBh.(Śrī.) i. 485.6 (*on* i. 3.37); अल्पाध्यायिमूर्खव्याध्यादिपीडितानुपनीताः श्रौतान् सायंप्रातर्होमान्न कुर्युः ManvaMu. 456.17 (*on* 11.36); अनुपनीतानामपि प्रयागे वपनं कार्यम् TristhaSe. 23.25; निषादस्य त्वनुपनीतस्यापि ··· मन्त्रग्रहणमुपपद्यते ŚivārkaMaDī. i. 483.19 (*on* i. 3.36); अन्यथा द्विज इत्यादिशब्दोल्लेखेन विहितमशौचादिकमनुपनीतस्य न स्यात VīraMi. 47.11 (*on* 1.21); अनुपेतः अनुपनीतः VīraMi.(Āhnika.) 396.16; और्ध्वदेहिके चानुपनीतस्यापि पुत्रस्याधिकारः VīraMi.(Śrāddha.) 354.8; अध्ययनमपि चोपनयनस्य न नियमेनाक्षेपकम्। अनुपनीतस्यापि तत्संभवात् MīmāKau. ii. 31.16 (*on* ii. 3.4); अनुपनीतस्त्रीशूद्रादेस्तूत्तरीयेणैव सव्यापसव्ये ज्ञेये NirṇaSi. 300.7; 43.21; पिमस्त्यनुपनीतस्य वाजपेयादिभिर्मखैः SabhāŚ. 17; **1B** not trained अनुपनीतं हि चक्षुः स्फुटितपिण्डगण्डमिव महतीं करोति विचिकित्सामन्तःकरणस्य YaśasCam. ii. 65.2 (comm. अनुपनीतम् अकृतसंस्कारम्); **2A** not brought near or in contact with यथा दाहकोऽपि वह्निरुपनीतं दाह्यं दहति, नानुपनीतमदाह्यं च BrahmSi. 15.26; (बुद्धेः) वृत्तिः··· तयानुपनीतोऽर्थो नात्मनानुभूयते Kāśi. i. 225.20 (*on* 4.50); अप्रतीते संस्काराभावात्, संस्कारानुपनीतस्य चारोपयितुमशक्यत्वात् NyāyKuA. i. 102.8; **2B** not brought near (for alluring) (गम्यास्वपि पुमान् दाप्यः पञ्चाशत्पणिकं दमम्) गम्यास्वपि शूद्रादीनामुपरतभर्तृकासु भ्रातृभार्यासु पुष्पाञ्जल्याद्यनुपनीतासु BālaKrī. i. 295.11 (*on* 2.294)

अनुपनीतत्व (anupanīta-tva) *n.* **1** the state of not being brought near or in contact (बुद्धिः) तयार्थोऽनुपनीतत्वादात्मना नानुभूयते ŚlokaVār. 4.50 (148.7); **2** the state of not being initiated उक्तं चानुपनीतत्वाच्छ्रुतिविहितधर्माभावे स्मृतिविषये सामान्यविहिता धर्माः··· ते नास्य प्रतिषिध्यन्ते ManuBh. ii. 366.29 (*on* 10.127); यस्य तु प्रपितामहादेरुपनयनं न स्मर्यते तत्रार्थादेतेषामपि पुरुषाणामनुपनीतत्वं ते सर्वे श्मशानवदशुचयः Aparā. 1109.14 (*on* 3.267); 68.23 (*on* 1.39); तेषाम् ··· शूद्रत्वानुपनीतत्वप्रयुक्तं प्रतिषेधमुल्लङ्घ्याध्ययनं लिखितपाठादिना भविष्यति ŚivārkaMaDī. i. 487.19 (*on* i. 3.39); VīraMi. 930.7 (*on* 3.234); तथापि व्रात्यानामनुपनीतत्वापरिहारेणैव व्रात्यत्वोक्त्या न तत्सामान्यधर्मनिवृत्तिः VīraMi.(Saṁskāra.) 349.1.

अनुपनीतदौहित्रभागिनेय (anupanīta-dauhitrabhāgineya) *m.* son of a daughter (i. e. grandson) and that of a sister (i. e. nephew) who are not initiated मांसस्त्रीसंगमक्षितिशयनमलस्नानोत्सवादिवर्जम्(जनम्) ··· यद्वानुपनीतदौहित्रभागिनेयविषयमेतत् Aparā. 914.7 (*on* 3.23)

अनुपनीतद्विज (anupanīta-dvija) *m.* a twice-born (member of the three Hindu higher castes) who is not initiated (एकोद्दिष्टं श्राद्धम्) द्वादशाब्दत्सरादित्यनुपनीतद्विजानूढशूद्रविषयम् NirṇaSi. 367.18.

अनुपनीतद्विजातिपर (anupanītadvijāti-para) *adj.* pertaining to a twice-born who is not initiated प्रमाणमियत्ता तत् अनुपनीतद्विजातिपरम् VīraMi.(Āhnika.) 46.18.

अनुपनीतधर्म (anupanīta-dharma) *m.* duty of the uninitiated इति स्मृतिचन्द्रिकायामनुपनीतधर्माः SmṛtiCan. i. 66.15; अथानुपनीतधर्माः VīraMi.(Saṁskāra.) 326.2.

अनुपनीतपुत्र (anupanīta-putra) *m.* son who is not initiated अत एव निषेधादुपनीतपौत्रसत्त्वेऽप्यनुपनीतपुत्रस्यैवाधिकारः NirṇaSi. 271.6.

अनुपनीतप्रकरण (anupanīta-prakaraṇa) *n.* chapter or section dealing with the uninitiated एतदनुपनीतप्रकरणेऽभिहितम् VīraMi.(Saṁskāra.) 349.1.

अनुपनीतप्रमीत (anupanīta-pramīta) *adj.* who has died without being initiated अनुपनीतप्रमीतांश्च स्वकुलोत्पन्नाजन्तूंस्तथा ··· उद्दिश्य ··· अन्नम् ···

पृथक् त्याज्यम् Aparā. 504.12 (*on* 1.240)

अनुपनीतप्रयाणनिमित्त (anupanītaprayāṇa-nimitta) *adj.* caused by the death of one who was not initiated एतच्चानुपनीतप्रयाणनिमित्ते अतिक्रान्ताशौचे च त्रिरात्रादौ वेदितव्यम् Mitā. 336.8 (*on* 3.18)

अनुपनीतबालविषय (anupanītabāla-viṣaya) *adj.* dealing with the topic of a boy who is not initiated संपातावनयोपवासावनुपनीतबालविषयौ Aparā. 1158.27 (*on* 3.289)

अनुपनीतवत् (anupanīta-va(n)t) *adj.* who has not carried out the ceremony of initiation (तं (शूद्रम्) प्रजापतिः) सृष्ट्वानुपनीतवान् । अतो नोपनेय इत्यर्थः Aparā. 23.24 (*on* 1.10)

अनुपनीतशत (anupanīta-śata) *n.* a hundred (i.e. many) uninitiated persons अनुपनीतशतमेकमेकेनोपनीतेन तत्समम् BṛJābāU. 8(6); Nṛsiṁ-PūTāU. 5.8(3)

अनुपनीतशवनिमित्ताशौच (anupanītaśavanimittāśauca) *n.* impurity or defilement caused by the corpse of the uninitiated अनुपनीतशवनिमित्ताशौचस्य प्रागुक्तत्वात् SmṛtiCan. vi. 35.5.

अनुपनीतसपिण्ड (anupanīta-sapiṇḍa) *m. sapiṇḍa* (a kinsman who shares a riceball with departed ancestors) who was not initiated यदा तु दशरात्रजननाशौचमध्येऽनुपनीतसपिण्डमरणादि त्रिरात्राशौचं भवति HārLa. 67.14.

अनुपनीतसहभोजनादि (anupanīta-sahabhojanādi) *adj.* taking food etc. with one who is not initiated तस्मिन्नपि च देशेऽनुपनीतसहभोजनादयोऽनाचाराः ··· दृश्यन्ते VīraMi.(Paribhāṣā.) 56.3; MayūMāli. 34.1 (*on* i. 3.5)

अनुपनीतसाधारण (anupanīta-sādhāraṇa) *adj.* common to the uninitiated द्विजातिपुरस्कारेणाभिधानमनुपनीतसाधारणम् VīraMi. 957.13 (*on* 3.254)

अनुपनीतस्त्र्याद्यश्रवणार्थम् (anupanītastryādyaśravaṇārtham) *adv.* for the sake of not listening to by the uninitiated and women etc. ('शुक्रं प्रविध्य 'इत्यादिमन्त्राणाम्) अरण्येऽनुवाक्यत्वम् ।··· अनुपनीतस्त्र्याद्यश्रवणार्थम् अदृष्टार्थं वा तत्स्यात् ŚrutaPra. ii. 487.17 (*on* iii. 3.25)

अनुपनीतादि (anupanītādi) *adj.* the uninitiated etc. इतरो दाक्षिणात्य इतरस्मिन्नुदीच्ये देशेऽनुपनीतादिना सह भोजनादिकं कुर्वन् दुष्यति न स्वदेशे SmṛtiCan. i. 24.16.

अनुपनीताध्ययन (anupanītādhyayana) *n.* study (of the Vedas etc.) by the uninitiated अनुपनीताध्ययने क्रतोर्वैगुण्यम् ṬupṬ. 100.12 (*on* vi. 1.37)

अनुपनीतावस्थ (anupanītāvastha) *adj.* who is in the uninitiated state उपनेयस्यैव ह्यनुपनीतावस्थस्य निषेधः, नानुपनेयस्यापि शूद्रस्य NayaVi. 13.2 (*on* i. 1.1)

अनुपनीतोपनयन (anupanītopanayana) *n.* initiation-ceremony of the uninitiated आदावनुपनीतोपनयनान्तरम् ··· सद्गुरुमासाद्य NāraPaU. 2.

अनुपनीतोपरम (anupanītoparama) *m.* cessation or death of the uninitiated तस्मिन्नेव उपनीतोपरम एव अतिक्रान्ताशौचं नानुपनीतोपरम इति SmṛtiCan. vi. 56.8.

अनुपनीय (an-upanīya) *ger.* **1** not having initiated तान्हानुपनीयैवैतदुवाच ChāndoU. v. 11.7; न चाध्यापयिताध्येतारमनुपनीयाध्यापयितुं क्षमः BālaKrī. i. 22.26 (*on* 1.7); तानौपमन्यवप्रभृतीननुपनीयैवाश्वपतिः प्रोवाच PrakaVi. 306.19; VedāntKa. 187.10 (*on* i. 3.38); **2A** not having taken the help of, i.e. brought near इतिकर्तव्यताम् ··· ग्रहीतुं गुणोऽपि च न धात्वर्थमनुपनीय स्वतन्त्रः शक्नोति TantrVā. 1121.4 (*on* iii. 6.43); **2B** not having brought near, not having known तत्तन्निषेध्यमनुपनीय निषेधस्य प्रतिपादयितुमशक्यत्वात् NyāyVārPari. 637.5; **2C** not having brought down (the crown in respect) सहस्रलोचनः···आदाय···मालिकां, पश्यत एव महर्षेः, अनुपनीय मकुटतटीम् ··· स्कन्ध एव सिन्धुरस्य निवेशयामास NīlaVi. 13.9.

अनुपनीयमान (an-upanīyamāna) *adj.* [*f.* -ā] not being brought forth, i.e. recollected or known भावना तावत् ··· आख्यातप्रत्ययान्तरेणानुपनीयमाना न कथंचित् प्रत्यभिज्ञायते TantrVā. 621.21 (*on* ii. 3.24); प्रकरणेनाश्रयेऽनुपनीयमाने साकाङ्क्षत्वादपरिपूर्णता TantrVā. 752.6 (*on* iii. 1.21)

अनुपनेतृ (an-upanetṛ) *m.* one who does not initiate or perform the rite of initiation यस्तर्ह्यनुपनेता कृत्स्नवेदाध्यापकश्च तस्य किं लक्षणम् ManuBh. i.149.15 (*on* 2.141); पितृव्यादीनामनुपनेतॄणां यो भार्यागामी न तस्य गुरुतल्पगत्वम् Aparā. 1049.20 (*on* 3.233)

अनुपनेतृत्व (anupanetṛ-tva) *n.* the state of not being an initiator विप्रग्रहणं चोपलक्षणार्थम् अनुपनेतृत्वात् BālaKrī. i. 50.10 (*on* 1.34)

अनुपनेय (an-upaneya) *adj.* not fit or eligible to be initiated उन्मत्तादयस्त्वनुपनेयाः कुतस्तेषां विवाहः ManuBh. ii. 300.3 (*on* 9.203); निषेधः, नानुपनेयस्यापि शूद्रस्य NayaVi. 13.2 (*on* i. 1.1); पारशवचण्डालौ ··· अनुपनेयौ ManvaMu. 438.32 (*on* 10.68); BālamBha. i. 284.20 (*on* 1.94); VīraMi.(Saṁskāra.) 126.22.

अनुपनेयता (anupaneya-tā) *f.* the state of not being fit or eligible to be initiated अनुपनीते माणवके कालातिपत्तावनुपनेयता प्राप्ता ManuBh. i. 95.6 (*on* 2.38)

अनुपनेयत्व (anupaneya-tva) *n.* the state of not being fit or eligible to be initiated अनुपनेयत्वं तु पूर्वेणैव सिद्धम् ManuBh. i. 96.6 (*on* 2.39); शूद्रस्यानुपनेयत्वम् ··· गौतमापस्तम्बवाक्याभ्यां सिद्धम् VīraMi.(Saṁskāra.) 133.22.

अनुपन्यसनीय (an-upanyasanīya) *adj.* not (fit) to be mentioned or stated यदा कर्मादयो विभक्त्यर्थास्तदैकत्वादयो विशेषणत्वेनेत्येतत्पूर्वपक्षवचनत्वादनुपन्यसनीयम् TantrVā. 959.4 (*on* iii. 4.13); भावग्रहणमधिकृत्य ल्युटो विधानादिदमिहानुपन्यसनीयमेव स्यात् Nyās. i. 687.1 (*on* iii. 3.18); रजतधियः शुक्तिगोचरायाः किं निबन्धनम् ···। प्रमाणान्तरं त्वसंभवादनुपन्यसनीयम् Kāśi. ii. 18.10 (*on* 5(1).19)

अनुपन्यसनीयतापत्ति (anupanyasanīyatāpatti) *f.* undesired contingency of the state of being what is not to be mentioned शूद्रस्य विद्याधिकारे उक्तवैदिकलिङ्गासिद्धेः वक्ष्यमाणबाधकानां चानुपन्यसनीयतापत्तेः ŚivārkaMaDī. i. 480.10 (*on* i. 3.34)

अनुपन्यसनीयत्व (anupanyasanīya-tva) *n.* the state of being what is not to be discussed or commented upon नैवं प्रधानविषयः प्रश्नोऽस्ति । अपृष्टत्वाच्चानुपन्यसनीयत्वं तस्य BrahmSūBh.(Śaṅ.) 236.1 (*on* i. 4.6)

अनुपन्यस्त (an-upanyasta) *adj.* **A** not clearly laid down or presented (in a judicial proceeding) छलं निरस्य भूतेन व्यवहारान्नयेन्नृपः । भूतमप्यनुपन्यस्तं हीयते व्यवहारतः YājñaSm. 2.19 (Mitā. अनभिहितम्); भूतमपि वस्तु वादिप्रतिवादिभ्यामनुपन्यस्तमनिवेदितम् Aparā. 624.23 (*on* 2.19); Subodhi. 8.18 (*on* 2.19); DīpKa. 39.18 (*on* 2.19); अर्थिनि मृते तत्पुत्रादिना अज्ञातत्वादनुपन्यस्तेऽर्थे क्वासौ साक्षी स्यादिति मृत(? ता)न्तरोऽसाक्षी VīraMi. 500.24 (*on* 2.68–72); **B** not properly stated or mentioned अन्त्यपदवाक्यत्वं परैरनुपन्यस्तमपि संभवादुपन्यस्यते, तदनन्तरं हि वाक्यार्थः प्रतीयते NyāyRa. 860.13 (*on* 7.49); **C** not established बाधप्रतिरोधौ प्रति प्राबल्यसाम्ययोरङ्गत्वादनुपन्यस्तस्य प्रमाणस्य तन्निरूपणासंभवात् TārkiRa. 290.7.

अनुपन्यस्तत्व (anupanyasta-tva) *n.* **A** the state of not being mentioned (properly) न च ··· अयमर्थो निराकृत इति पाठादेवावगम्यते, पूर्वमनुपन्यस्तत्वादस्यार्थस्य Bṛha. 5.9 (*on* i. 1.1); न द्वितीयः (विकल्पः) ··· सिद्ध्युपायान्तरस्यानुपन्यस्तत्वात् Vādā. 68.4; पक्षान्तरपरिग्रहोऽप्यथशब्दस्यार्थो दृष्टः । सोऽत्र न संभवति । पूर्वं कस्यचित्पक्षस्यानुपन्यस्तत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 23.18 (*on* i. 1.1); **B** the state of not being put forth or brought forward (in a syllogism) अज्ञानद्वारिकायां त्वविषयवृत्तित्वमज्ञानं हि पक्षादेर्दोषः न त्वनुपन्यस्तत्वेनापक्षादिभूतस्य TārkiRa. 280.13.

अनुपन्यस्य (an-upanyasya) *ger.* **Ai** not having referred to, not having stated वेदवाक्यानि ··· वेदसमाम्नायविनाशभयात्स्वरूपेणानुपन्यस्य ··· पिण्डीकृत्य स्मर्यन्ते TantrVā. 105.21 (*on* i. 3.4); न हि अमुख्यमर्थमनुपन्यस्य मुख्यस्यार्थस्य सौकर्येण प्रतिपादनं संभवति PañcPra. 44.3; वार्तिके तु ··· पक्षमतिमन्दत्वादनुपन्यस्य त्रयः पक्षा इत्युक्तम् ŚāstrDī. 285.14 (*on* iii. 5.6); सूत्रे ··· लिङ्गविशेषमनुपन्यस्य सामान्येनानुपपत्तेरित्युक्तम् ŚivārkaMaDī. i. 235.18 (*on* i. 1.17); i. 491.2 (*on* i. 3.39); यदि सृष्टिमनुपन्यस्य प्रपञ्चस्य निषेधो ब्रह्मणि प्रतिपाद्येत VedāntPari. 309.2; प्रस्तुतार्थमनुपन्यस्य ··· तत्प्रतिबिम्बभूतार्थमात्रोपन्यासाल्ललिताऽलंकारः RasGaṅ. 678.5; संशयपूर्वपक्षावनुपन्यस्य ··· सिद्धान्तमात्रमुक्तवान् MayūMāli. 692.12 (*on* x. 3.16); **Aii** not having put forth (in a syllogism) अन्वयाव्याप्तिमनुपन्यस्य तदुपन्यासस्याप्राप्तकालत्वम् TattvCin. ii(1). 590.2; **B** not having established प्रमाणमनुपन्यस्य सास्तीत्यङ्गीक्रियते (प्रमाणसत्ता) KhaṇḍanKhā. 90.5.

अनुपन्यस्यमान (an-upanyasyamāna) *adj.* not being put forth कस्मिंश्चिद्धर्मिणि प्रतिनियते तस्मिन्ननुपन्यस्यमाने निराश्रयो हेतुर्न प्रवर्तते NyāyKa. 234.21.

अनुपन्यास (an-upanyāsa) *m.* **Ai** improper reference, wrong illustration अपूर्व इति । एवमपदिष्टो हेतुः । तस्मादनुपन्यासः सत्त्ववदिति ŚābaBh. 1531.3 (*on* vii. 1.4); अयस्कान्तस्य ··· परिमार्जनाद्यपेक्षा चास्यास्ति – इत्यनुपन्यासः 'पुरुषाश्मवद्' इति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 358.15 (*on* ii. 2.7); आकुमारं च यशः पाणिनेः प्रख्यातमिति सुप्रसिद्धप्रयोजनत्वादनुपन्यासः ManuBh. i. 2.10 (*on*

1.1); **Aii** improper presentation (in a judicial proceeding) पराजय एवं स्वपक्षसाधनाभावादपि। अभावनिश्चयश्च पुनः पुनरवसरेऽनुपन्यासात्कारणान्तरस्य चानुपन्यासेऽभावादिति ManuBh. ii. 99.19 (*on* 8.57); **Bi** absence of statement or mention, non-reference (संदेहस्य) वाक्यार्थेषु ··· मीमांसासिद्धत्वाद्व्याकरणेऽनुपन्यासः TantrVā. 211.18 (*on* i. 3.18); प्रथमाध्यायप्रथमसूत्रे हि धर्मज्ञानेच्छाया वक्ष्यमाणव्याख्येयत्वेनानुपन्यासात् TantrVā. 659.22 (*on* iii. 1.1); विप्रग्रहणं चोपलक्षणार्थम् ···। ये त्वन्ये वित्तादिभिर्मान्यास्तेषामत्रानुपन्यासः BālaKrī. i. 59.12 (*on* 1.34); (ईश्वरस्य) विमर्शावसरेऽस्यानुपन्यासः Bhām. 554.10 (*on* iii. 2.9); सः (आत्मा) च तत्स्थतयाभिव्यक्तावन्तर्गतः। अतस्तत्रा(द?)नुपन्यासः ŚrutaPra. iA. 161.24 (*on* i. 1.1); तद्रजतमित्यस्य भाष्यकारेणानुपन्यासात्स्वयं तत्संबन्धं दर्शयति NyāySu.(So.) 56.18 (*on* i. 2.10); 79.22 (*on* i. 2.23); न च परत्वस्य बाधप्रयोजकत्वे माध्यमिकमर्यादया त्र्यन्तानामपि बाध्यत्वमिति वाच्यम्, परत्वमात्रस्य बाधकत्वेनानुपन्यासात् ŚatDū. 129.26; ब्राह्मादिविवाहेषु ··· किम् ··· सत्यपि सापिण्ड्ये वाचनिकोऽयं विवाह इति। न ···। तादृशवचनस्य श्रीमद्भिरप्यनुपन्यासात् VīraMi.(Saṁskāra.) 717.20; (गौणी वृत्तिः) वेदेऽपि ··· उपन्यस्ता। वार्त्तिके तु प्राचुर्याभावादेवानुपन्यासः MīmāKau. i. 275.19 (*on* i. 4.23); 'शरोऽचि' इत्यस्यानुपन्यासेन ··· अनावश्यकता सूचिता LaŚabdeŚe. i. 105.10; नसाद्यादेशानां कोशेऽनुपन्यासः LaŚabdeŚe. i. 233.12; **Bii** absence of putting forth (in a syllogism) न च नीलधूमादित्यादौ विशिष्टकर्तव्यमन्येन केनापि कृतं, धूमवत्त्वादित्यनेनैव कृतमिति चेत्। न। (अप्रयोगः) तथानुपन्यासात् TattvCin. ii(1). 852.5; प्रतिज्ञातार्थे हेतूपन्यासे सनिमित्तत्वप्रसङ्गः, अनुपन्यासे च प्रतिज्ञातार्थासिद्धिः VivaPraSaṁ. 267.20 [non-addition, *nt.*; uncertainty, doubt, MW.]

अनुपपत्ति (an-upapatti) *f.* **1** non-accomplishment **2Ai** impossibility **ii** inapplicability **iii** untenability, unreasonableness, failure of proof **Bi** contradiction, incompatibility **ii** failure to be present together, absence of coexistence **3** adversity, non-availability, insufficiency of means **1** non-accomplishment अभ्यासानुपपत्तौ ज्योतिष्टोमः पूरणः KātyŚS. xxiv. 7.19; दीक्षाक्रयप्रसवोत्थानानि सर्वसत्त्रेषु पूर्वपक्ष उपपादयेयुः। तेषामेकस्यानुपपत्तौ क्रयोऽपरपक्षे स्यात् LāṭyāŚS. x. 1.2 (comm. असामर्थ्यं कालेऽस्य संपादने); प्रयोगैक्ये तूक्तानुपपत्तिः BālaKrī. i. 12.3 (*on* 1.4–5); व्रीहीनप्रोक्ष्य यागानुष्ठानेऽपूर्वानुपपत्तेः ArthSaṁ. 42.2; पूर्णोपमाया अन्यथानुपपत्त्या गुणक्रियासाम्यस्यैवार्थविश्लेषविषयतया ···पूर्णोपमाविषयतायुक्ता SāhiDa. 495.10; पञ्चदशत्वस्य प्रथमोत्तमसामिधेन्योस्त्रिरभिधानमन्तरेणानुपपत्तेः Upask. 9.10 (*on* i. 1.3); **2Ai** impossibility एकाजनेकाज्ग्रहणेषु चानुपपत्तिः Vār. 7 *on* ŚivSū.(Gr.) 1; पदार्थाभिधानेऽनुप्रयोगानुपपत्तिरभिहितत्वात् Vār. 4 *on* P. ii. 2.24; लस्याप्रथमासमानाधिकरणेनायोगादादेशानुपपत्तिर्यथान्यत्र Vār. 1 *on* P. iii. 2.124; सुबन्तसमासवचनाच्चाकारान्तानुपपत्तिः Vār. 2 *on* P. iv. 1.48; संभूते ह्यर्थानुपपत्तिः Vār. 2 *on* P. iv. 3.42; प्रथमानुपपत्तिस्तु। स्ववचनात्सिद्धमिति MahāBh. i. 349.7 (*on* i. 4.97); द्विवचनबहुवचनयोरनुपपत्तिः MahāBh. i. 431.27 (*on* ii. 2.29); (आत्मा) नेतरोऽनुपपत्तेः BrahmSū. i. 1.16; i. 2.3; रचनानुपपत्तेश्च नानुमानम् BrahmSū. ii. 2.1; ii. 2.32; ii. 2.39; असंभवस्तु सतोऽनुपपत्तेः BrahmSū. ii. 3.9; न चात्मात्मानं जनयति। यदि ह्यात्मात्मानं जनयेज्जातो वा जनयेदात्मानमजातो वा, तच्चोभयथाप्ययुक्तम्। न हि जातो जनयति सत्त्वात्, न चाजातो जनयत्यसत्त्वात्, तस्मादुभयथाप्यनुपपत्तिः CaraS. iv. 3.3(3) (1941 Ed.); विचित्रभोगानुपपत्तिरन्यधर्मत्वे SāṁkhyaPraSū. 1. 17; 5. 35; अन्यतमापायेऽर्थस्यानुपपत्तेः NyāyBh. 1.13 (*on* i. 1.1); 33.6 (*on* i. 1.22); अस्तित्वेनाधिगते नास्तीति विज्ञानं मिथ्याप्रत्ययः। तस्यानुपपत्तिः NyāyVār. 25.10 (*on* i. 1.2); संबन्धानुपपत्त्या च लक्षणेति जगुर्बुधाः SarvaVeSāSaṁ. 734; तमःप्रकाशवद्विरुद्धस्वभावयोरितरेतरभावानुपपत्तौ सिद्धायाम् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 1.3 (*on* i. 1.1); 39.8 (*on* i. 1.5); अनेकधा विप्रतिपत्तेर्वस्तुनि च विकल्पस्यानुपपत्तेर्न वेदान्तवाक्यानां जगत्कारणावधारणपरता न्याय्या BrahmSūBh.(Śaṅ.) 250.17 (*on* i.4.14); 412.4 (*on* ii. 2.39); पुरुषयत्नस्य इच्छातोऽनुष्ठानानुपपत्तेः अनुपपत्तिरेव तद्धेतुकस्य ··· स्यात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 663.13 (*on* iii. 3.28); ज्ञानकर्मणोर्विलक्षणकार्यत्वात् कार्यैकत्वानुपपत्तिः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 792.8 (*on* iv. 1.16); शमदमादीनाम् ··· अन्याश्रमेष्वनुपपत्तेः AitUBh. 246.6 (*on* 1.0); क्रतुमयः। पुरुषः···न च पाप्मसंसर्ग ईश्वरस्य अविद्यादिदोषस्यानुपपत्तेः ChāndoUBh. 176.7 (*on* iii. 14.2); आप्तकामानां हि कामाभावे स्वात्मन्यवस्थानात्प्रवृत्त्यनुपपत्तिः TaiUBh. 188.5 (*on* 1.1); अनुपपत्तिरसंभवः···। चन्द्रिकायामुन्निद्रत्वमरविन्दस्य इत्यनुपपत्तिः KāvyālaṅSū. iv. 2.20; iii. 1.3; इह च ··· यद्विशेषस्थापनमपि कृतं तत्सामान्यस्थापनार्थमेव। तेन विना सामान्यस्यानुपपत्तेः Śarka. 2.18; रूप्यस्यापि बाधं परिकल्प्य तस्यासत्त्वकल्पनानुपपत्तेः IṣṭaSi. 40. 23; कस्मादद्वितीयश्रुत्यनुपपत्तेः BrahmSūBh.(Bhā.) 132.3 (*on* ii. 3.9); नामधेयेन पदार्थाभिधानमुद्देशः···अनुद्दिष्टस्य लक्षणपरीक्षानुपपत्तेः NyāyMañ. i. 11.24; i. 12.23; निरतिशयशक्तिश्च प्रजापतिः तत्र का नामानुपपत्तिः ManuBh. i. 20.12 (*on* 1.23); ननु पथ्यालक्षणान्तर्भूतत्वात् पुनरुक्तमेतत्। नैवम्। विपुलावर्गस्येदानीमारभ्यमाणत्वात् तद्विनानुपपत्तेः MṛtaSaṁ. 107.17 (*on* 5.17); अनुपपत्तिरेव तस्य (भावनाप्रचयस्य) NyāyKa. 4.1; संबन्धग्रहणसंस्कारादेवार्थधीसिद्धेः संबन्धकल्पनानुपपत्तेः NayaVi. 187.4 (*on* i. 1.5); 276.1 (*on* i. 1.25); न खलु सत्यं नाम न किंचिदस्तीति वाच्यम्। तदभावे तदधिष्ठानस्य अनृतस्याप्यनुपपत्तेः Bhām. 52.8 (*on* i. 1.1); 53.20 (*on* i. 1.1); 144.11 (*on* i. 1.22); प्रकृतिपुरुषसंयोगवियोगयोरीश्वरेच्छाव्यतिरेकेगानुपपत्तेः RājMār. 12.1; PratyabhiVi. i. 268.2 (*on* i. 5.15); देवादीनां नाटकनायकत्वानुपपत्तेः AbhinBhā. ii. 414.18 (*on* 18.12); द्वितीयमपि वर्णकमयुक्तमित्याक्षिपति। 'द्वितीयेऽपि वर्णके' ऽस्त्येवानुपपत्तिः TantrRa. 46.5; संबन्धः।··· अनुपपत्तिनियमाभ्यां व्यतिरेकी ĀtmaTaVi. 831.16; NyāyKuA. i. 160.2; अवश्यंभावी च भावानुभवो निरालम्बनस्य भ्रमस्यानुपपत्तेः Kiraṇā. 20.12; अनुपपत्तिर्हि न तावद्रजतावभासस्य NyāyMa. 93.1; एकदेशस्याप्याकाशस्य ··· दृष्टान्ततायां न काचिदप्यनुपपत्तिः PramāMa. 5.3; अनुपपत्तेः। तथाविधस्यात्मनो निरुपाधिकं विपश्चित्त्वं नोपपद्यते BrahmSūBh.(Rā.) 206.16 (*on* i. 1.17); दुःखमिश्रपरिमितसुखलवभागिनि शारीरे त्वेषां गुणानामनुपपत्तेः VedāntSā.(Rā.) 61.6 (*on* i. 2.3); विषयशून्यज्ञानस्य क्वचिदप्यनुपपत्तेः NītiMā. 24.20; धर्मस्य नित्यत्वात् तस्य च निराश्रयस्यानुपपत्तेः PramāMī. 62.4 (*on* ii. 1.29); व्यापकव्यतिरेकेण व्याप्यस्यानुपपत्तिरिहार्थापत्तिरभिमता TattvPradī.(Ci.) 244.11; मुख्यार्थबाधोऽनुपपत्तिः··· 'गङ्गायां घोषः' इत्यादावनुपपत्तिः KāvyKaVṛ. 43.17 (2.4); (अनुपपत्तेस्तु) एकस्य सर्वशरीरस्थत्वानुपपत्तेरेव BrahmSūBh.(Ma.) 9B. 9 (*on* i. 2.3); 33A. 2 (*on* ii. 3.9); तथाविधायाः कस्याश्चिदनुपलब्धेः अनुपपत्तेश्च NyāyKu. 41.8; दानस्य दातृव्यतिरेकेणानुपपत्तेः CaturCin. i. 86.13; दोषात्ययं विनात्यन्तविज्ञानत्वस्यानुपपत्तेः SyādvāMañ. 1 (44); 9 (83); श्रूयमाणानां तदसाधारणधर्माणां तदितरस्मिन्ननुपपत्तेः VedāntPāSau. 31.24 (*on* i. 1.1); 165.23 (*on* ii. 1.22); जगत्कारणोत्पत्त्यनुपपत्तेः VedāntPāSau. 216.4 (*on* ii. 3.8); सर्वगतस्य···इति नात्र काचिदनुपपत्तिः VedāntKau. 59.20 (*on* i. 2.14); 216.9 (*on* ii. 3.8); अनुपपत्तिरेवोपपत्तिः ŚatDū. 142.13; जीवप्रापकसद्भावेऽप्यनुपपत्त्या तस्य सर्वगतत्वाभावः TattvPrakā. 31A. 2 (*on* i. 2.7); मुख्यार्थ एव शब्दोऽनुपपत्त्या क्वचिदमुख्यार्थः NyāySu.(Ja.) 14B. 6 (*on* i. 1.1); केचन बृहस्पतिवचनेऽपि तनयशब्दो दौहित्रपितॄणामुपलक्षक इति कथयन्ति। तन्मन्दम् अनुपपत्त्या हि लक्षकत्वं शब्दानाम् Subodhi. 74.4 (*on* 2.135-136); जगत्प्रसूतिहेतुत्वादीनां परमेश्वरधर्माणां तस्मिन्ननुपपत्तेः BrahmSūBh.(Śrī.) i. 234.3 (*on* i. 1.17); ii. 99.9 (*on* ii. 2.30); तेन व्यपदेशादुपमानात्तदन्यथानुपपत्तेः ArthSaṁ. 104.1; यत्र ··· अन्वयोऽनुपपत्त्या बाध्यते SāhiDa. 260. 8; तद्विनाशस्याश्रयविनाशमन्तरेणानुपपत्तेः Upask. 304.3 (*on* vii. 1.18); एतत्प्रत्ययान्यथानुपपत्त्यैव भेदाभेदसिद्धिः SarvaDaKau. 91.3; 142.2; संबन्धानुपपत्तिभ्यां गुणयोगाच्चार्थप्रतीतिसंभवे तत्रापि शक्तिकल्पनमयुक्तम् TantrRaha. 33.29; श्रवणेनाज्ञानं निवृत्तमित्यनुभवस्य चानुपपत्तेः Nyāyāmṛ. 625B. 1; न चैको घटः स्थूल इति बुद्धेरनुपपत्तिरिति वाच्यम् SiddhāMu. 15.33 (*on* 36); स्वप्रकाशात्मन्यविद्याया अप्यनुपपत्तेः SiddhāBi. 30.1; भाष्यकारेणोपन्यस्तस्योदाहरणस्यानुपपत्तिः PāṇiTaVāNaMā. 8.13; लिङ्गैकत्वे प्रमातृभेदस्याप्यनुपपत्तेः SiddhāTa. 18.6; विशेषणत्वस्यैवानुपपत्तावेकार्थीभावलक्षणसामर्थ्यानुपपत्तेः MīmāKau. iii(1). 52.20 (*on* i. 2.27); तत्र निर्विकल्पकरूपस्य स्मरणस्यानुपपत्तिः ŚaktiVā. 67.3; MānaMe. 118.2; लोहापवृत्ते चलिते त्ववश्यं तदाश्रितं खेटभवं तथैव।··· द्विधैव चलत्यतो नानुपपत्तिरत्र SiddhāTaVi. 46.8; 195.23; अवशिष्टग्राहिणो ज्ञानस्यानुपलम्भादनुपपत्तेश्च YatīndraDī. 5.5; GoviBh. 19.10 (*on* i. 1.16); 133.6 (*on* ii. 2.32); अनुपपत्तेः तदुपपादकत्वासंभवात्। अनुपपत्तेरिति पाठस्तु युक्तः BālamBha. iii. 120.7 (*on* 3.219); **2Aii** inapplicability श्लिष आलिङ्गने नियमानुपपत्तिर्विधेयभावात् Vār. 1 *on* P. iii. 1.46; आमन्तस्याधातुत्वाददृष्टमात्मनेपदम्, तत्कथं कृञोऽतिदिश्यते, स्यादियमनुपपत्तिः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 3.63; अर्थस्याविवक्षितत्वाद्विभक्तेरनुपपत्तिः Prasā. i. 12.2; 'तं पराञ्चमुक्थेभ्यो गृह्णाति' ··· दिगर्थविवक्षयैव पञ्चम्या अपि नानुपपत्तिः BhaṭṭDī. iv. 15.21 (*on* x. 5.10); **2Aiii** untenability, unreasonableness, failure of proof अश्मादिवच्च तदनुपपत्तिः BrahmSū. ii. 1.23; अन्यथा भेदानुपपत्तिरिति चेन्नोपदेशान्तरवत् BrahmSū. iii. 3.36; न चैतत् पदमस्तीत्युपपन्नैवेयमनुपपत्तिः Bṛha. 162.5 (*on* i. 1.5); 'योऽन्येद्युर्दृष्टवान्' इति प्रत्यभिज्ञानुपपत्तिः Bṛha. 237.4 (*on* i. 1.5); प्रत्यवायक्रियाया नित्याकरणं लक्षणमिति शतृप्रत्ययस्य नानुपपत्तिः TaiUBh. 189.12 (*on* 1.1); अर्थभेदाभिधाने वा तत एव सिद्धेस्तदभिधानानुपपत्तेः TattvBi. 151.5; प्रत्यक्षादीनामनुमानविरोधानुपपत्तिः Kāśi. ii. 123.6 (*on* 5(3). 64); जीवतो गृहाभावस्य बहिर्भावं विनानुपपत्तिः NayaVi. 154.7 (*on* i. 1.5); प्रमाणस्य सतोऽत्रैवान्तर्भावात्। अनन्तर्भावे वा प्रमाणत्वानुपपत्तेः TātpaṬ.(Vā.) 18.21 (*on* i. 1.1); 21.24 (*on* i. 1.1); बाह्येन्द्रियानपेक्षप्रवृत्त्यनुपपत्तेः BrahmSūBh.(Rā.) 137.6 (*on* i. 1.3); 134.13 (*on* i. 1.2); तद्विरह एव तद्ग्रहणमिति विपरीतमिति महत्यनुपपत्तिः Kiraṇā. 16.22; 104.9; तत्र तावद्बहिर्भावमन्तरेण गृहाभावस्य कानुपपत्तिरिति वाच्यम् TārkiRa. 97.6; तेषामनुपपत्तिमभिप्रयन् पदं विगृह्णाति

ŚrutaPra. iA. 15.12 (*on* i. 1.1); iB. 151.10 (*on* i. 1.4); द्युमणितत्प्रभयोस्तैजसत्वसाम्येऽपि … धर्मिधर्मभावस्य दृष्टचरत्वान्नानुपपत्तिः VedāntRaMañ. 1.1 (4.25); तत्राह — अनुपपत्तेश्चेति। उपपत्त्यभावादित्यर्थः ŚatDū. 86.9; स्वाध्यायेनावगतस्य ‘श्रोतव्यः’ इत्यस्य श्रवणविधेरनुपपत्तिस्तदवस्थैवेति VivaPraSaṁ. 6.7; 7.18; NyāySu.(Ja.) 19B. 1 (*on* i. 1.1); अनुपपत्तिश्चात्र संदेहः TantrRaha. 12.18; तदपि अनुपपत्त्या नैवमेव विज्ञायते क्नौ लुतं न स्थानिवदिति PāṇiTaVāNaMā. 3.12; 15.9; लक्षणस्यानुपपत्तिमाशङ्क्याह Kuval. 68(28); ‘निशानेषु’ इति पठतां हरदत्तादीनां मते तु न काप्यनुपपत्तिः SiddhāKau. 377A. 4 (*on* vii. 4.68); अत्र त्वनुपपत्त्या कर्तर्येव शक्तिरित्याहुः VaiyāBhū. 7.3 (*on* 2); 74.13 (*on* 22); 249.1 (*on* 65); कारणताया अनुपपत्तिः — अयोग्यता Bhāsk. i. 214.11 (*on* i. 5.5); **2Bi** contradiction, incompatibility अप्राप्ता चानुपपत्तिः प्रयोगे हि विरोधः स्यात् MīmāSū. i. 2.9; पूर्वेण पश्चिमस्यानुपपत्तिर्व्याघातः ArthŚā. i. 177.5 (2.10); तस्मात् पञ्चैव खलु ऋतवोऽपि, तदनुपपत्तेर्नास्ति षड्त्वम् KāśyaS. 65A. 20; दृष्टे ह्यनुपपत्तिर्नास्ति Bṛha. 222.8 (*on* i. 1.5); PrakaPañ. 77.8; ŚivārkaMaDī. i. 557.14 (*on* i. 4.23); न … प्रयोगपथमवतरत्यनुपपत्तिरुपपत्तिमती SphoṭSi. 84.1; यजन्ति याजका इत्यनुपपत्तिः BhāvanāVi. 109.4; न चाप्यनुपपत्तिः स्याद्गस्यावयवैर्विना ŚlokaVār. 5(11). 13 (513. 6); शास्त्रदृष्टविरोधिका यात्रानुपपत्तिर्विधिकल्पनायामुक्ता तामस्मत्पक्षप्राप्तां मन्यामहे TantrVā. 25.10 (*on* i. 2.9); न हि प्रमाणावगतस्य दाहादेरनुपपत्तिर्युक्ता TātpaṬ.(U.) 387.13 (*on* 5(7).1); कथं पुनरेकस्मिन्देहे द्वौ द्रष्टारावुपपद्येते — यश्चायमीश्वरोऽन्तर्यामी, यश्चायमितरः शारीरः। का पुनरिहानुपपत्तिः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 122.11 (*on* i. 2.20); न चात्यन्ताविषये निरूपणा संभवति … एकस्या विषयविषयिभावानुपपत्तेः IṣṭaSi. 8.20; मायागिरोऽज्ञाननिवेदनेऽपि न काचिदत्रानुपपत्तिरस्ति SaṁkṣeŚā. 3.98 (ii. 206.19); स्वलक्षणेन योगित्वाद् व्यवहारस्य सर्वतः। लोके चानुपपत्तेश्च प्रमा च व्यवहारगा ŚivDṛ. 4.81; सर्वासामेवानुपपत्तीनामनवकाशः PrakaPañ. 409.7; परममहतां च वर्णानां तदनुपपत्तेः TattvBi. 9.8; 81.1; अस्तु लौकिकानाम् … सन्दर्भितुरभिप्रायमनुरुध्यमानानामनुपपत्त्या अनधिगतार्थलक्षणापरत्वम् TattvBi. 135.2; स्वात्मानमेवालंकरोतीति चेत्तदयुक्तमनुपपत्तेः VakroJī. 24.17; तद्वृत्तस्य पूर्वप्रकृतपरामर्शात्मनः तेन विनानुपपत्तेः Kāśi. i. 17.11 (*on* 1.41); iii. 145.5 (*on* 5(6). 18); iii. 185.11 (*on* 5(7). 79); ‘अनात्मत्वाच्चैष त आत्मेति’ श्रुतेरनुपपत्तेर्न प्रधानस्यान्तर्यामिता Bhām. 180.17 (*on* i. 2.18); तत्र चैषां स्वार्थस्य सर्वथानुपपत्तेरन्धशब्दोक्तेन न्यायेन तिरस्कृतवाच्यत्वम् Loc. 205.20 (*on* 3.35); उत्तरग्रन्थस्य चानुपपत्तिः AbhinBhā. i. 3.6 (*on* 1.1); अनुपपत्तिं मन्यमानाः श्रोतारोऽसंबद्धप्रलापित्वं सूत्रकारस्य … मन्येरन् NyāyRa. 7.8 (*on* 1.20); दिवाकराद्रक्षति यो गुहासु … इहान्धकारम् … अत्र न काचिदनुपपत्तिरवतरति KāvyPra. 785.6; अनुपपत्तयः सहस्रशः सन्ति VedāntDī. 97.7 (*on* ii. 1.36); (स द्रोणकलशात् इज्येत सर्वार्थत्वात्) तत्र श्रूयते ‘द्रोणकलशाद्धि गृह्यते एष वा एतेषां योनिः’ इति यथा ध्रौवाज्यम्।… वाक्यस्यान्यथानुपपत्तेः SaṅkarKāBh. 3.5 (*on* i. 1.2); 101.14 (*on* ii. 3.38); इतीमाम् … अनुपपत्तिं मनसि मे रुजामाविर्भावादनुभवविरोधः शमयति SubhāRaK. 23.34; विरोधोऽनुपपत्तिश्चेद् गुणद्रव्यक्रियादिषु Candrā. 5.74; वस्तु क्षणादनुपपत्त्युपपत्तियुक्तं कृत्वा जडान् यदि विमोहयितुं समर्थाः। न स्युर्विटाः RājTa.(Ka.) 5.379; सेयं न धत्तेऽनुपपत्तिमुच्चैर्मच्चित्तवृत्तिस्त्वयि चिन्त्यमाने NaiṣC. 8.45 (comm. अघटमानताम्); TarkSaṁ.(Ā.) 14.16; उत्तरभावित्वादनित्यस्य च शरीरस्यानुपपत्तेश्च VedāntPāSau. 209.10 (*on* ii. 2.39); क्रतुज्वलनयोर्ज्योतिःशब्द इव नात्र काचिदनुपपत्तिः VedāntKau. 25.6 (*on* i. 1.7); तत्र न काचिदनुपपत्तिरिति नीतिनेत्राचार्याः Ekāva. 1.1(18) (7.5); अत्र … प्रागुक्तैवानुपपत्तिः TattvPrakā. 41B.5 (*on* i. 2.31); 221B. 8 (*on* iv. 4.12); ज्ञानाभावस्येव भावान्तरस्यापि नानुपपत्तिर्नियन्तुं शक्यते NyāySu.(Ja.) 62B. 6 (*on* i. 1.1); 475B. 2 (*on* iii. 2.1); द्रव्यनाशे सर्वासामनुपपत्तीनामुभयसमावेयत्वात् Upask. 290.8 (*on* vii. 1.6); एवं परिहृतेऽपि दोषे स्वमत्यानुपपत्तिमुद्भाव्य सर्वसंप्लवं वदन् मन्दमतिः सद्भिरुपेक्ष्यः AṇuBh. 127.15 (*on* ii. 1.27); योऽर्थः प्रतीतोऽपि पूर्वपरिदृष्टस्वरूपपरिवृत्त्या संशयरूपामनुपपत्तिं भजते सोऽर्थः … प्रमाणम् TantrRaha. 13.9; अविद्यायामनुपपत्तिरलंकारो वास्तु Nyāyāmṛ. 340A. 7; बुद्ध्यादिष्वव्यवस्थया मनआदिप्रयोगस्य पातंजलादिसर्वशास्त्रेष्वनुपपत्तेश्च SāṁkhyaPraBh. 33.39 (*on* 1.64); 9.12 (*on* 1.6); 27.27 (*on* 1.57); 63.29 (*on* 1.143); सौरपक्षे तु न काचिदनुपपत्तिरधिकापातेऽपि TristhaSe. 43.15; आवरणनाशेऽपि न काचिदनुपपत्तिः SiddhāBi. 64.4; न चात्यन्ताभावाधिकरणे प्रागभावस्याप्यनुपपत्तिरिति वाच्यम् AdvaiSi. 185.1; SiddhāLeSaṁ. 143.7; प्रथमजनौ द्वयोरनुपपत्तिमागताम् NayaMañ. II. iii. 1.1; परमेश्वरस्यातीतानागतज्ञातृत्वकल्पने कानुपपत्तिः ŚivārkaMaDī. i. 160.18 (*on* i. 1.3); (अभ्युपगमः) यत्रानुपपत्तिर्नास्ति गृहमेधीयादिवाक्ये, तत्र पारमार्थिकस्य तदभ्युपगमस्य ज्ञापकः — इत्यभिप्रेत्य। तस्मात् न कोऽपि विरोधः PūrvottaVāNaMā. 26.9; न तयोः काव्यलिङ्गोदाहरणत्वे काचिदनुपपत्तिः Kuval. 121(68); शक्तिज्ञ(?ज्ञा)प्यश्च यथा पदार्थः तथा वाक्यार्थोऽपि इति न काचिदनुपपत्तिः VedāntPari. 210.7; VīraMi.(Pūjā.) 33.9; न चैतावता सर्वत्रैव तथा प्रसङ्गः, अनुपपत्तेरभावात् MīmāKau. iii(2). 95.21 (*on* ii. 1.23); BhāṭṭDī. iii. 81.17 (*on* ix. 1.14); इत्यनुपपत्तिं परिहर्तुमायासोऽपि नापतति RasGaṅ. 191.4; 151.15; व्यञ्जकं तु नानुपपत्तिमपेक्षते RasGaṅ. 503.14; 637.13; प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दाः प्रमाणानि पितरो देवता इत्यादेरनुपपत्तिः VyutpaVā. 6.7; ब्रह्मणा स्वोद्देशेन दत्ताप्याहुतिः … फलजनिकेति न काप्यनुपपत्तिः Vidvanmo. 5.14(10); युष्मदस्मदोश्चेतनार्थकतयाचेतनार्थेऽनुपपत्तिः BhāṭṭCin i. 81.14 (*on* i. 1.4); ते त्वनन्तस्यैव प्रत्यक्षा इति न काप्यनुपपत्तिः SiddhāTaVi. 58.16; 305.15; एकवाक्यत्वमनुपपत्त्या परित्याज्यम् MayūMāli. 12.16 (*on* i. 2.2); 345.4 (*on* iv. 1.1); लौकिकलिङ्गवाच्यत्वपक्षे च नानुपपत्तिः VaiyāBhū. 124.11 (*on* 25); 83.23 (*on* 22); अस्मिन्नेव प्रकरणे कथनस्यानुपपत्तेश्च SetuBa. 166.6; प्रधानभूतोपमाया अप्यलंकारत्वं स्वीकर्तुमुचितमिति नानुपपत्तिः AlaṅkāKau.(Vi.) 26.14; 14.5; **2Bii** failure to be present together, absence of co-existence सत्त्वस्यानुपपत्तौ च देशकालं विवर्जयेत् MārkP. 39.50; VāyuP. i. 11.31; पूर्वे गुणा नित्याः। तैर्विना काव्यशोभानुपपत्तेः KāvyālaṅSū. iii. 1.3; बाह्यगन्धादिविषयज्ञानायौगपद्यानुपपत्तेस्तद्ग्रहणे … स्मृत्यादिक्रियाकारिणा च करणेन भवितव्यम् NyāyMañ. ii. 14.10; न च विरुद्धधर्माणामेकत्रानुपपत्तिः। किं कारणम्। कल्पितानामवस्तुत्वात्स्यादेकत्रापि संभवः NaiṣkaSi. 75.6; कोऽयं विरोधः … यस्यानुपपत्तेस्तमःप्रकाशवदिति निदर्शनम्।… प्रकाशभावे तमसो भावानुपपत्तिः PañcPā. 3.10 (*on* i. 1.1); (राज्ञा रक्षासमन्वितम्) रक्षाशब्दस्य स्त्रीलिङ्गस्य श्रवणात् पुंसां सामानाधिकरण्यानुपपत्तेः ManuBh. i. 91.26 (*on* 2.32); न च प्रकारान्तरेण वृत्तिरिति वक्तुं शक्यत्, अनुपपत्तेः प्रकारान्तरस्य PrakaPañ. 68.3; प्रमाणस्य सतोऽत्रैवान्तर्भावात्। अनन्तर्भावे वा प्रमाणत्वानुपपत्तेः TātpaṬ.(Vā.) 18.21 (*on* i. 1.1); **3** adversity, non-availability, insufficiency of means कुम्भानां विहितं कर्म न कृतं यदि …। कया त्वनुपपत्त्या तु तदा तत्सर्वमाचरेत् PāraS. 14.513; सर्वकर्तुर्ब्रह्मणः का वानुपपत्तिः स्यात्। येन तस्यापि शरीरं कल्पयेत् AṇuBh. 40.21 (*on* i. 1.19); आयुर्घृतमितिवत् कार्यकारणभावसंबन्धमुपचारनिमित्तमन्तरेणानुपपत्तेः PūrvottaVāNaMā. 46.3; लक्ष्यार्थस्य न शाब्दबोधे प्रवेशः, अपि तु स्मृतस्य तस्य समभिव्याहृतपदार्थैरसंसर्गाग्रहमात्रं तथा च नानुपपत्तिः ŚaktiVā. 24.17; *adj.* **A** untenable व्यवहारे किमन्येन बाह्येनानुपपत्तिना ĪśvaPraSū. i. 5.6; **B** inapplicable नन्वेवं यदि भगवति प्रमाणमनुपयोग्यनुपपत्ति च PratyabhiVi. ii. 139.8 (*on* ii. 3.1)

अनुपपत्तिक (anupapatti-ka) *adj.* possessed of untenability इदमसंबद्धमेवानुपपत्तिकं च … अन्यस्मिन्नेवार्थे योजितम् TantrVā. 184.10 (*on* i. 3.11)

अनुपपत्तिकल्पन (anupapatti-kalpana) *n.* assumption of impossibility उपपादककल्पनापदेशेनानुपपत्तिकल्पनमेवेत्यायातम् ŚatDū. 102.21.

अनुपपत्तिकार्थ (anupapattikārtha) *adj.* having the sense of contradiction भाष्यकारोऽनुपपत्तिकार्थं वचनं क्षणमप्यक्षममाणः प्रतिज्ञासूत्र एव … युक्तिलेशमस्पृशत् Kāśi. i. 61.9 (*on* 2.4)

अनुपपत्तिक्षय (anupapatti-kṣaya) *m.* **1** termination of adversity यदा तु स्वाध्यायाध्ययनोपात्तविद्यान्द्विजन्मनो लभन्ते तदा तैरेव लब्धात्मानोऽनुपपत्तिक्षयान्न चतुर्थस्य विद्यामाक्षिपन्ति ŚāstrDī. 454.13 (*on* vi. 1.7); **2** loss of non-accomplishment श्रौतोऽर्थः। एवं श्रुत्या विशिष्टं विदधत्प्रयोगवचनः … अर्थादुपकारात् पदार्थांश्च पुरोडाशार्थतयानुष्ठापयितुं प्रवृत्तः … तैरेव तद्वत्तासिद्धिं लाघवादनुमन्यमानोऽनुपपत्तिक्षयान्न स्वयं पृथक्पदार्थानुपकारांश्चानुष्ठेयतया विधत्ते MayūMāli. 844.30 (*on* xii. 1.1)

अनुपपत्तिगन्ध (anupapatti-gandha) *m.* slightest trace (*lit.* smell) of not being applicable अस्मन्मते च धातूपात्तां भावनां प्रत्यन्वयादनुपपत्तिगन्धोऽपि नेति VaiyāBhū. 45.26 (*on* 9); 149.14 (*on* 30)

अनुपपत्तिगम्यत्व (anupapattigamya-tva) *n.* the state of being knowable through contradictory argumentation (वैदिकलिङ्गाद्यर्थस्य) अनुपपत्तिगम्यत्वे चापूर्वत्वानुपपत्तिः PrakaVi. 75.19; भाष्ये उपात्तत्वं नाभिधेयत्वं किं त्वनुपपत्तिगम्यत्वं तदेव दर्शयति VedāntKa. 215.27 (*on* i. 4.16)

अनुपपत्तिग्रस्तत्व (anupapattigrasta-tva) *n.* the state of being affected by contradictory argument समन्वयसूत्रे सर्वेषां शब्दानां भगवद्वाचित्वमुक्तं तच्चानुपपत्तिग्रस्तत्वेऽसत्स्यादित्यारम्भणीयमेतत् TattvPrakā. 72B.6 (*on* i. 4.16)

अनुपपत्तिचोदन (anupapatti-codana) *n.* rule regarding inapplicability समासस्यानुपपत्तिचोदनाद् मूलाभावाद् द्विवचनप्रसङ्गो न चोदितः Pradī. ii. 454A. 40 (*on* ii. 2.24)

अनुपपत्तिचोद्य (anupapatti-codya) *adj.* to be laid down as impossible अज्ञानलक्षणे तु प्रपञ्चविलासेऽनुपपत्तिचोद्यं चाचोद्यमेव BālaKrī. ii. 33.10 (*on* 3.60(?70))

अनुपपत्तिज (anupapatti-ja) *adj.* originating from contradiction बाधज्ञानस्यानुपपत्तिजलक्षणाजन्यशाब्दबोधेऽप्रामाण्यग्रहजनकत्वस्याभावात् VaiyāSiMañ. 142.11.

अनुपपत्तिज्ञान (anupapatti-jñāna) *n.* cognition of contradiction जीवो देवदत्तो गृहे नास्तीति ज्ञाने सति ··· बहिरस्तीति धीरस्ति तत्रान्वयव्यतिरेकाभ्यामनुपपत्तिज्ञानं करणम् TattvCin. ii(1). 673.5; सर्वत्रानुपपत्तिज्ञाने अनवस्थानात् AdvaiSi. 518.16; स्वरूपज्ञानमात्रेण स्वरूपात्मकलक्षणस्य व्यावृत्तिं विनानुपपत्तिज्ञानमात्रेण LaCandr. 688.28; अर्थापत्तौ तु ··· अनुपपत्तिज्ञानमवान्तरव्यापारः BhāṭṭCin. i. 47.9 (*on* i. 1.4); i. 66.33 (*on* i. 1.4); अर्थापत्तिरिति चेन्न। अनुपपत्तिज्ञानमन्तरेणापि गां दद्यादित्यादितो बोधदर्शनात् VaiyāBhū. 117.24 (*on* 25)

अनुपपत्तिज्ञानकाल (anupapattijñāna-kāla) *m.* time of the knowledge regarding contradiction पद्मत्वादिना पद्मादेस्तादात्म्येन हेतुत्वात् पद्मान्वये अनुपपत्तिज्ञानकाले लक्षणयैव कुमुदादौ प्रयोगः LaCandr. 449.35.

अनुपपत्तिज्ञानापेक्षा (anupapattijñānāpekṣā) *f.* expectancy of the cognition of contradiction पृथक्पृथगनुपपत्तिज्ञानापेक्षायां सर्वत्रानुपपत्तिज्ञाने अनवस्थानात् क्वचिद्धाराविश्रान्तौ तत्रैव लब्धावकाशा श्रुतिः सर्वाद्वैते पर्यवस्यति AdvaiSi. 518.16.

अनुपपत्तिज्ञानाभाव (anupapattijñānābhāva) *m.* absence of the knowledge of contradiction अनुपपत्तिज्ञानाभावेन लक्षणाध्याहाराद्यसंभवाच्च दूरापेतं धर्माधर्मप्रामाण्यम् BhāṭṭCin. ii. 5.4 (*on* i. 2.1)

अनुपपत्तितस् (anupapatti-tas) *adv.* **1A** because of impossibility नात्मनो ध्रौव्याद्विक्रियानुपपत्तितः BṛĀraUBhVā. (Sambandha.) 142; 654; TattvBi. 156.6; य एव म्रियते जन्तुः स एवोत्पद्यते पुनः। इत्येतदपि वाङ्मात्रं सर्वथानुपपत्तितः TriṣaŚaPuC. i. 1.339; पक्षान्तरेषु सर्वेषु बहु कल्प्यमसंगतम्। लाघवानुभवाभ्यां च सत्त्वस्यानुपपत्तितः PrakaVi. 12.11; ततो माध्यमिकस्यैव पक्षस्तत्रापि शिष्यते। न च तत्रापि निस्तारः सर्वथानुपपत्तितः NyāyPari. 46.2; BhāṣāPa. 82; **1B** due to contradiction ब्रह्मणोऽपरिणामित्वश्रुतेश्चानुपपत्तितः NītiMā. 27.12; **2** because of non-accomplishment तस्माद्भूमाग्निवद्वार्थफलभावोऽवतिष्ठते। न च व्यापारवचसोरन्यथानुपपत्तितः BhaviP. 78B. 30 (i. 40.18); **3** due to non-availability विध्युपादानयोरैक्यादेशादेरनुपपत्तितः। आवश्यके कर्मविधौ तद्भेदः पुनरुक्तितः NyāyMāVi. 103.13 (*on* ii. 3.13)

अनुपपत्तितादवस्थ्य (anupapatti-tādavasthya) *n.* **A** the state of being in the same condition (as that) of contradiction मन्देन गम्यते मन्द इत्यादौ···मन्दान्यसमवेतमन्दवृत्तिक्रियाया अप्रसिद्ध्यानुपपत्तितादवस्थ्यात् VyutpaVā. 200.12; **Bi** the state of being in the same condition (as that) of untenability तवापि यतते यत्नं करोतीत्यादावनुपपत्तितादवस्थ्याच्च VaiyāBhū. 31.23 (*on* 6); **Bii** the state of being in the same condition (as that) of inapplicability अवैयाकरणानां प्रत्येकं तदज्ञानेऽपि समुदाये व्युत्पन्नानां बोधदर्शनात् घटेनेत्यादावप्यनुपपत्तितादवस्थ्यम् VaiyāBhū. 239.24 (*on* 63)

अनुपपत्तित्व (anupapatti-tva) *n.* the state of being impossible (प्रतीतिः) व्याप्यस्य सामर्थ्यं सेति चेन्न। तस्याः ··· अनुपपत्तित्वे व्याप्त्यनुप्रवेशात् KhaṇḍanKhā. 734.7.

अनुपपत्तिदर्शन (anupapatti-darśana) *n.* observation of contradiction न मुख्यानुपपत्तिरमुख्यवृत्तेः कारणम्। प्रयोगोत्तरकालीनत्वादनुपपत्तिदर्शनस्य। किं तु मुख्यार्थानुपपत्तिदर्शनममुख्यार्थग्रहणस्य हेतुः NyāySu.(Ja.) 187B. 10 (*on* i. 4.2); लाक्षणिक शब्दः ··· पूर्वधीस्थे वाच्यार्थेऽनुपपत्तिदर्शने सति तत्त्यागेन स्वरूपतो वाच्यार्थसंबन्धित्वेन चावगतस्यार्थान्तरस्य बोधकः Nyāyāmṛ. 538A. 5; 595B. 9.

अनुपपत्तिधी (anupapatti-dhī) *f.* knowledge of incompatibility अनुपपत्तिधीरद्वयश्रुतिं न बाधते GuruCandr. ii. 244.19.

अनुपपत्तिधीकरणका (anupapattidhīkaraṇa-kā) *adj.*(*f.*) possessed of the knowledge of incompatibility as means (of knowledge) अर्थापत्तीति। अनुपपत्तिधीकरणका GuruCandr. ii. 99.13; LaCandr. 470.28.

अनुपपत्तिधीकरणिका (anupapattidhīkaraṇ-ikā) *adj.* (*f.*) possessed of the knowledge of incompatibility as means (of knowledge) भेदं विना भेदविषयकत्वमनुपपन्नमित्यनुपपत्तिधीकरणिकार्थापत्तिरास्तां भेदग्राहिका GuruCandr. ii. 243.22; LaCandr. 517.43.

अनुपपत्तिनिबन्धनत्व (anupapattinibandhana-tva) *n.* the state of being connected with incompatibility बाधकस्य चानुपपत्तिनिबन्धनत्वात् यावत्यबाधितेऽनुपपत्तिप्रशमो न भवति तावद्बाधनीयम् Mitā. 351.5 (*on* 3.28)

अनुपपत्तिनिराकरण (anupapatti-nirākaraṇa) *n.* removal of incompatibility मन्त्रसामर्थ्यमपि ब्राह्मणभोजनादिना नष्टमन्नं कथं प्रापयतीत्यनुपपत्तिनिराकरणाय मत्स्येनोक्तम् SmṛtiCan. v. 298.7.

अनुपपत्तिनिराकरणार्थम् (anupapattinirākaraṇārtham) *adv.* for the sake of removing the incompatibility कथं पुनस्सर्वेषां पुरुषाणाम् ··· स्वर्गनरकादिगतानां दूरस्थकव्यभोक्तृत्वसामर्थ्यरहितानामुपभोगाय ··· अन्नादि द्रव्यं गच्छतीत्यनुपपत्तिनिराकरणार्थमुक्तम् SmṛtiCan. v. 298.2.

अनुपपत्तिपराहत (anupapatti-parāhata) *adj.* refuted due to contradiction कल्पनशब्देनातस्मिंस्तद्भावारोपणं च परोक्तं सूत्राक्षरानुगुणमिव प्रतीयते, तथाप्यनुपपत्तिपराहतम् ŚrutaPra. ii. 121.8 (*on* i. 4.10)

अनुपपत्तिपरिक्षय (anupapatti-parikṣaya) *m.* loss of contradiction ततश्च प्रथमावगतेन शब्देनैवानुपपत्तिपरिक्षयात् NyāyRa. 469.23 (*on* 5(7).78); YuktiSneha. 81.34 (*on* i. 1.5)

अनुपपत्तिपरिहार (anupapatti-parihāra) *m.* **A** removal of impossibility न चाविद्याया दौर्घट्यं भूषणम्।··· अनादित्वादिनानुपपत्तिपरिहारायोगाच्च Nyāyāmṛ. 353A. 6; दृश्यत्वेऽनुपपत्तिपरिहाराय तदेव दृष्टान्तीकुर्वन् पशुरस्तीत्याह GuruCandr. ii. 106.19; **B** removal of contradiction सामान्यश्रुतिकल्पने तत्प्रवर्तितयोः स्मृत्याचारयोरपि सर्वविषयत्वापत्तेः नानुपपत्तिपरिहारोऽपि MīmāKau. i. 100.3 (*on* i. 3.15); 'पचति' इत्यादिजबोधे नाप्रामाण्यग्रहः। तथा सत्यनुपपत्तिपरिहाराभावादित्यग्रे निरूपयिष्यामः VaiyāSiMañ. 138.14.

अनुपपत्तिप्रतिभास (anupapatti-pratibhāsa) *m.* appearance of contradiction अनुपपत्तिप्रतिभासेऽध्ययनविधिसामर्थ्यावधारितस्तुतिनिन्दापरत्वेनार्थवादानां विधिनिषेधग्रहणान्निर्वाहः क्रियते NyāySu.(So.) 38.1 (*on* i. 2.7)

अनुपपत्तिप्रतिभासवृत्ति (anupapattipratibhāsa-vṛtti) *f.* mental modification of an appearance of contradiction सदसत्सदसद्विकल्पितप्रतिबद्धा न भवन्ति वर्णिते। परमात्मतमोनिवर्तनेऽनुपपत्तिप्रतिभासवृत्तयः SaṁkṣeŚā. 4.13 (ii. 367.20)

अनुपपत्तिप्रतिसंधान (anupapatti-pratisandhāna) *n.* **Ai** comprehension or knowledge of incompatibility न वयमविनाभावमर्थापत्तावपजानीमहे, किंतु तज्ज्ञानम्। न चासौ सत्तामात्रेण तदनुमानत्वमापादयतीति चेत् न ··· अनुपपत्तिप्रतिसंधानस्यावश्याभ्युपगन्तव्यत्वात् NyāyKuA. ii(1). 225.9; Kiraṇā. 324.16; **Aii** knowledge of contradiction न च व्यक्तौ लक्षणा, अनुपपत्तिप्रतिसंधानं विनापि व्यक्तिबोधात् SiddhāMu. 48.5 (*on* 81); अनुपपत्तिप्रतिसंधानं विनैव योऽर्थः प्रतीयते स मुख्यः LaCandr. 763.40; पद्मस्यानुपपत्तिप्रतिसंधानम् ··· विना बोधात् VaiyāSiMañ. 107.12; 150.16; **Bi** recollection of impossibility न च पर्वतनृत्याप्रसिद्धौ तेन विनानुपपत्तिप्रतिसंधानमपि नेति कथमर्थापत्तिरपीति वाच्यम् TattvCin. ii(1). 682.7; **Bii** recollection of contradiction तस्माद्वैश्वदेव्यामिक्षा ··· इति सामानाधिकरण्यस्य विनैवानुपपत्तिप्रतिसंधानं शब्दादेव प्रतीतेस्तदनुसारेण द्रव्यवाचित्वमास्थेयम् VaiyāBhū. 18.25 (*on* 2)

अनुपपत्तिप्रतिसंधाननिबन्धना (anupapattipratisandhāna-nibandhanā) *adj.* (*f.*) dependent on the comprehension of contradiction लक्षणयोपस्थितिर्ह्यनुपपत्तिप्रतिसंधाननिबन्धना MayūMāli. 141.9 (*on* ii. 2.6)

अनुपपत्तिप्रभव (anupapatti-prabhava) *adj.* originating from contradiction स्वर्गकामकार्यविषयो याग इति शाब्दानुभवानन्तरमर्थाद् यागविषयकं कार्यमिति ज्ञानम् अनुपपत्तिप्रभवम् TattvCin. iv(2). 403.3.

अनुपपत्तिप्रमाणक (anupapattipramāṇa-ka) *adj.* possessed of the evidence of contradiction यदि हि फलसंबन्धमात्रपर्यवसाय्येव वाक्यं भवेत्ततः कदाचिदपि सर्वाणि फलेन संबध्येरन्। इह तु तावन्मात्रेणासिद्धेरपूर्वमन्यत्कल्पयितव्यं तच्चानुपपत्तिप्रमाणकम् TantrVā. 339.15 (*on* ii. 1.1)

अनुपपत्तिप्रशम (anupapatti-praśama) *m.* cessation of incompatibility दशाहबाधपुरस्सरमेव हि 'एकाहाद्ब्राह्मणः शुध्येत्' इति विधायकं भवति। बाधकस्य चानुपपत्तिनिबन्धनत्वात् यावत्यबाधितेऽनुपपत्तिप्रशमो न भवति तावद्बाधनीयम् Mitā. 351.6 (*on* 3.28)

अनुपपत्तिप्रसङ्ग (anupapatti-prasaṅga) *m.* **A** undesirable occasion of impossibility मनसो भगवति निवेशनासंभवे स्मर्तव्यः सततं विष्णुरित्यादिविधीनामनुपपत्तिप्रसङ्गात् TattvPrakā. 202A. 13 (*on* iv. 1.7); सत्यस्यापि विषस्य गरुडध्यानेन निवृत्तिदर्शनात् ···। विषं न सत्यमिति चेन्न। तथा सति नीलविशिष्टद्रव्यादेरपि तथासत्यत्वेन तन्निवृत्त्यापादानस्यानुपपत्तिप्रसङ्गात् NyāySu.(Ja.) 23B. 13 (*on* i. 1.1); **B** undesirable occasion of contradiction रेवतीपु वारवन्तीयमित्यंशस्य ··· विशेषणे ··· न हि तद्विशेषणम् ··· विशिष्टविधाविव तात्पर्यवत् वक्तुं शक्यम्। अनुपपत्तिप्रसङ्गात् ŚivārkaMaDī. i. 456.34 (*on* i. 3.25); वासनायाः ··· लुप्तत्वेऽपि औपाधिकभेदप्रतीतितद्वासनावृत्त्योः सत्त्वात्। अन्यथा ··· 'तमेव चाद्यं पुरुषं प्रपद्ये' इति कर्मकर्तृनिर्देशस्य ··· अन्येषां च ··· निर्देशानाम् अनुपपत्तिप्रसङ्गात् PūrvottaVāNaMā. 179. 7; भगिनीत्वस्य पैतृष्वस्रेयीविशेषणत्वाभावे चतुष्ट्वापत्तेस्तिस्र इत्यस्यानुपपत्तिप्रसङ्गात् MīmāKau. i. 68.24 (*on* i. 3.9)

अनुपपत्तिप्रसूतत्व (anupapattiprasūta-tva) *n.* the state of being originated from incompatibility पश्यतः श्वेतमारूपम् ··· श्वेतोऽश्वो धावतीति धीः। इत्यत्रापि संसर्गबुद्धेरनुपपत्तिप्रसूतत्वात् PrakaVi. 75.4.

अनुपपत्तिबल (anupapatti-bala) *n.* force of incompatibility अनुपपत्तिबलेन विधेस्तयोः करणतैकतयोरवगम्यते।··· संगतिः SaṁkṣeŚā. 1.505 (i. 363.22); महावाक्यावान्तरवाक्ययोरन्यथानुपपत्तिबलाद् भेदरहितेऽपि ब्रह्मणि ··· शक्तिविशेषोऽङ्गीकरणीयः प्राप्नोति NyāySu.(Ja.) 105B.6 (*on* i. 1.2); स्तोत्र-

शास्त्रवाक्येऽनुपपत्तिबलात् लक्षणयाग्निशब्दस्य तद्युक्तक्रतुपरत्वमात्रेण ··· यागनामत्वमग्निशब्दस्य नाभ्युपेयम् MayūMāli. 172.23 (*on* ii. 3.10)

अनुपपत्तिबाधित (anupapatti–bādhita) *adj.* set aside due to impossibility गङ्गायां घोष इत्यादावपि गङ्गादयोऽर्थाः स्वात्मन्यनुपपत्तिबाधितघोषाद्यधिकरणभावाः ··· अर्थान्तरमेव तटादिरूपमनुमापयन्ति VyaktiVi. 24.22.

अनुपपत्तिमती (anupapatti–matī) *adj.* (*f.*) **1** possessed of impossibility (बुद्धेः) दीर्घकालादरनैरन्तर्येण सेविताया योगजधर्मानुग्रहसमासादितशक्तेः प्रकर्षपर्यन्तप्राप्तिर्नानुपपत्तिमती NyāyKa. 197.9; **2** possessed of non-accomplishment or loss हृदयमप्यनलंकृतमद्य ते ···। क सहतामवलम्बलवच्छिदामनुपपत्तिमतीमतिदुःखिता NaiṣC. 4.110.

अनुपपत्तिमात्र (anupapatti–mātra) *n.* mere impossibility न चाविद्यायामनुपपत्तिरलङ्कारः, अनुपपत्तिमात्रं नालङ्कारः किं तु सत्त्वादिप्रापकयुक्तावनुपपत्तिः AdvaiSi. 577.17.

अनुपपत्तिमूलक (anupapattimūla–ka) *adj.* based on incompatibility यमर्थमनालम्बमानानुमितिः पक्षे साध्यसंबन्धं न विषयीकरोति स पक्षधर्मताबलात्सिध्यतीत्यनुपपत्तिमूलकोऽन्वयी TattvCin. ii(2). 80.12.

अनुपपत्तिमूला (anupapatti–mūlā) *adj.* (*f.*) based on impossibility भवदेवस्तु लक्षणा ह्यनुपपत्तिमूला MayūMāli. 52.7 (*on* i. 3.10)

अनुपपत्तियोग (anupapatti–yoga) *m.* occasion of impossibility (प्राप्तस्य प्रतिबन्धः प्रत्यूहः) इह तु प्रतिबन्धकवशेन कारणाभावादनुपपत्तियोगान्न विरोधसंसर्ग इति प्रतीतिभेदात् सिद्ध एव भेदः AlaṅkāRa. 73(35)

अनुपपत्तिरूपबीज (anupapattirūpa–bīja) *n.* source in the form of impossibility गत्यर्थकेण धातुना जहत्स्वार्थलक्षणयाभ्युपगमनपूर्वकमुदकदानमुच्यते ···। अनुपपत्तिरूपबीजमाहैवं मातेति BālamBha. iii. 9.13 (*on* 3.3)

अनुपपत्तिलक्षण (anupapatti–lakṣaṇa) *adj.* of the nature of contradiction विद्यायां सत्याम्, सह कार्येण अविद्याया अनुपपत्तिलक्षणश्च विरोधः तैर्न विज्ञातः BṛĀraUBh. 297.17 (*on* ii. 4.1)

अनुपपत्तिलभ्य (anupapatti–labhya) *adj.* attainable through impossibility जीवस्य ··· न केवलमनुपपत्तिलभ्यमेवामरणं किंतु श्रुतिसिद्धमपि PrakaVi. 610.17; 634.23.

अनुपपत्तिलेश (anupapatti–leśa) *m.* **A** slight trace of contradiction अर्थान्तराण्यपि कर्तृत्वाभिमानत्यागादिरूपाणि प्रत्यक्षाद्यविरुद्धानि ···। अतो नानुपपत्तिलेशः ŚatDū. 188.10; **B** slight trace of impossibility आक्षिप्त एव व्यतिरेकः, न तु व्यङ्ग्य इति कदापि भ्रमितव्यम्। सत्यनुपपत्तिलेशे व्यञ्जनाया अप्ररोहात् RasGaṅ. 473.16; पदानां नित्यत्वात् ··· अर्थानां च तथात्वात् ··· तत्संबन्धस्य सुतरां नित्यतेति नानुपपत्तिलेशः BhāṭṭCin. i. 34.19 (*on* i. 1.4); तत्रापि चन्द्रपदस्य तद्वृत्तित्वे लक्षणा। उक्तरीत्यानुशासनसंमतत्वात्। अतो नानुपपत्तिलेशोऽपि AlaṅkāKau.(Vi.) 76.8; 62.17.

अनुपपत्तिवश (anupapatti–vaśa) *m.* [Abl.] due to impossibility शक्त्या जात्युपस्थितावपि तस्याः कर्मत्वाद्यन्वयप्रमितेः प्रागेवानुपपत्तिवशात् व्यक्तिलक्षणायामपि न ··· दूषकताबीजम् MīmāKau. i. 148.5 (*on* i. 3.33)

अनुपपत्तिवासना (anupapatti–vāsanā) *f.* impression of contradiction अथ वास्तवावास्तवास्वन्तरोदयान्तरप्रसङ्गे तिथ्यादिष्वनुपपत्तिवासना ŚeṣaVā. 3.23.

अनुपपत्तिविरह (anupapatti–viraha) *m.* absence of impossibility गङ्गायां पयांसि यादांसि गङ्गायामित्यत्रापि स एव (गङ्गाशब्दः) लाक्षणिकोऽस्तु। अनुपपत्तिविरहान्नैवम् TattvBi. 136.3.

अनुपपत्तिविशेषपरिहार (anupapattiviśeṣa–parihāra) *m.* removal of the particular contradiction तृतीयसूत्रेणानुपपत्तिविशेषपरिहाराय त्रिवृद्भवनान्तरोपन्यासपरं द्वितीयसूत्रमित्यप्ययुक्तम् ŚrutaPra. ii. 405.18 (*on* ii. 4.19)

अनुपपत्तिवेद्यत्व (anupapattivedya–tva) *n.* the state of being fit to be known through contradiction न च ··· लिङ्गादयः शब्दाः ··· क्रियातिरिक्तमेव कार्यमवगमयन्ति, आशुतरविनाशिन्याः क्रियायाः कालान्तरभाविस्वर्गादिसाधनतानुपपत्तेरिति युक्तं वक्तुम्। अनुपपत्तिवेद्यत्वे मानान्तरगोचरत्वप्रसङ्गात् TattvPradī. (Ci.) 96.4.

अनुपपत्तिव्युत्पादन (anupapatti–vyutpādana) *n.* explanation of untenability नेति। यद्यपि नैवं मायावादिनो मन्यन्ते। तथापि सूत्रार्थनिराकरणाय प्रवृत्तस्य तत्रैवानुपपत्तिव्युत्पादनं श्लाघ्यम् NyāySu.(Ja.) 206A.11 (*on* i. 4.6)

अनुपपत्तिशङ्का (anupapatti–śaṅkā) *f.* **A** objection regarding incompatibility अर्थानुपपत्तिं परिहरति। त्रिधा चानुपपत्तिशङ्का ŚrutaPra. iA. 34.10 (*on* i. 1.1); **B** doubt regarding contradiction उत्तराधिकरणारम्भात् प्राक् क्षणमपि शिष्याणामनुपपत्तिशङ्का मा भूदिति कृपयेत्यर्थः VedāntKa. 52.9 (*on* i. 1.2); ईश्वरो जगत्कारणमित्युक्तम् ··· मन्दस्यानुपपत्तिशङ्का स्यात् TattvPrakā. 103B.9 (*on* ii. 2.33); अनुपपत्तिशङ्काकषलुषित(? कलुषित)वेदार्थविचारात्मकं शास्त्रं नारम्भणीयम् ŚivārkaMaDī i. 90.31 (*on* i. 1.1)

अनुपपत्तिशत (anupapatti–śata) *n.* a hundred (i. e. many) contradictions वरमनुपपत्तिशतैकवेषायाः ··· जातेस्तद्बुद्धिशब्दनिर्वाहकत्वाङ्गीकारादुभयवाद्यभ्युपगतसुसदृशसंस्थानस्यैकबुद्धिशब्दनिबन्धत्वाश्रयणम् NītiMā 41.13; न हीदमिति ··· ज्ञानं रजतभ्रमं निवर्तयतीत्यादिकमनुपपत्तिशतं पूर्वोक्तत्वादिह लेशतः दर्शितम् ŚrutaPra. ii. 150.15 (*on* i. 4.22)

अनुपपत्तिशमनासमर्थत्व (anupapattiśamanāsamartha–tva) *n.* the state of not being capable of the removal of contradiction दृष्टार्थापत्तौ साक्षादुपपादकेऽर्थ एवार्थापत्तेः प्रामाण्याभ्युपगमात् श्रुतार्थापत्तावपि तत्रैव तस्याः प्रामाण्यं युक्तम्, न शब्दे। तस्य साक्षादनुपपत्तिशमनासमर्थत्वात् PrakaPañ. 389.18.

अनुपपत्तिशान्ति (anupapatti–śānti) *f.* pacification, i. e. removal of contradiction पीनत्वानुमितं भोजनं दिवानिषिद्धं रात्रिवर्ति ··· तथापि शब्दविकल्पितं तत् कल्प्यमिति तद्वाचकशब्द एव ··· कल्प्यते ततोऽप्यर्थबोधादनुपपत्तिशान्तेः NayaVi. 156.3 (*on* i. 1.5); 156.8 (*on* i. 1.5); ब्रह्मण्ययमनुपपत्तिशान्तिहेतुविशेषो नाम शक्तिविशेषोऽङ्गीकरणीयः प्राप्नोति।··· अङ्गीकृतेऽपि विशेषे नानुपपत्तिशान्तिः NyāySu.(Ja.) 105B. 6 (*on* i. 1.2); लिङ्गादीनां श्रुतिस्वरूपमात्रकल्पनेनापि अनुपपत्तिशान्तेस्तत्र श्रुतिस्वरूपमात्रमेव कल्प्यते MayūMāli. 21.8 (*on* i. 3.1); यावत्यर्थे लक्षितेऽनुपपत्तिशान्तिस्तावानेव तनयाशब्देन लक्ष्यते BālamBha. ii. 213.12 (*on* 2.135); iii. 9.15 (*on* 3.3)

अनुपपत्तिसत्त्व (anupapatti–sattva) *n.* existence of impossibility अनुपपत्तिसत्त्वे लक्षणापि न दोषः LaCandr. 873.39.

अनुपपत्तिसंबन्ध (anupapatti–sambandha) *m.* relation through incompatibility अनुपपत्तिसंबन्धमात्रप्रभावितं च तात्पर्यमुपपादके न शक्तिमपेक्षते TattvBi. 155.3.

अनुपपत्तिसाम्य (anupapatti–sāmya) *n.* similarity of impossibility ईश्वरप्रवर्तने स्वकार्ये पूर्वं कर्म ततः पूर्वभाविकर्मप्रवर्तितेनेश्वरेण प्रवर्तितमिति वक्तव्यं तथा च सर्वत्रानुपपत्तिसाम्यादन्धपरम्परा VedāntKa. 305.5 (*on* ii. 2.37)

अनुपपत्तिसिद्धि (anupapatti–siddhi) *f.* attainment of non-accomplishment अभिसारिकाणामभिसरणविघ्न एव न संभवतीति तत्प्रतिषेधप्रणयप्रयासस्सख्यास्तस्यामनर्थक एवेति प्रतिषेधविधेरनुपपत्तिसिद्धिः VyaktiVi. 116.18.

अनुपपत्तिस्फोरणार्थम् (anupapattisphoraṇārtham) *adv.* in order to reveal the impossibility ईशानशब्दस्य देहेन्द्रियाद्यपेक्षया संकोचस्यानुपपत्तिस्फोरणार्थम् ··· भूतभव्यशब्दोपादानम् ŚrutaPra. ii. 51.13 (*on* i. 3.23)

अनुपपत्तिस्वरूप (anupapatti–svarūpa) *n.* nature of impossibility (नेतरोऽनुपपत्तेः) अनुपपत्तेरित्यस्मिन् पदे पञ्चम्यर्थं पश्चाद्वक्ष्यन् अनुपपत्तिस्वरूपमाह ŚrutaPra. iB. 231.19 (*on* i. 1.17)

अनुपपत्तिस्वीकार (anupapatti–svīkāra) *m.* acceptance of untenability अनुपपत्तिस्वीकारो न कुलधर्मः किं तु परिहर्तुमशक्यानुपपत्तिरनिर्वाच्यताख्यापकत्वेन स्वीक्रियते GuruCandr. iii. 11.13; LaCandr. 577.39.

अनुपपत्त्यदर्शन (anupapatty–adarśana) *n.* non-observation of contradiction पक्षद्वयेऽप्यनुपपत्त्यदर्शनं संदेहबीजम् TattvPrakā. 147B. 7 (*on* iii. 1.29)

अनुपपत्त्यनवकाश (anupapatty–anavakāśa) *m.* absence of the scope for inapplicability क्रमेण चैत्रपदस्वपदाभ्यां तृतीयाद्वितीययोरनुपपत्त्यनवकाशात् VyutpaVā. 111.17.

अनुपपत्त्यनुद्धार (anupapatty–anuddhāra) *m.* non-removal of untenability तावतापि 'चन्द्र इव मुखमाह्लादयति' इत्यादावनुपपत्त्यनुद्धारात् AlaṅkāKau.(Vi.) 67.7.

अनुपपत्त्यन्तर (anupapatty–antara) *n.* **A** another (case of) untenability तत्रान्योऽन्याश्रयादीन्यनुपपत्त्यन्तराणि पूर्ववत् ŚrutaPra. ii. 449.3 (*on* iii. 2.29); अनुपपत्त्यन्तरमाह – तथा रामायणादीनां भविता दुःखहेतुता SāhiDa. 83.1; **B** another (case of) contradiction अनुपपत्त्यन्तरेण ब्रह्मस्वरूपपरत्वे चावश्यंभाविनि ··· ब्रह्मात्र सदिति प्रतिपाद्यते ŚatDū. 204.28; अनुपपत्त्यन्तरस्य ··· अग्रहणात् GuruCandr. ii. 244.12.

अनुपपत्त्यन्तरप्रदर्शन (anupapattyantara–pradarśana) *n.* demonstration of another contradiction प्रधानत्वजीवत्वपक्षयोरनुपपत्त्यन्तरप्रदर्शनपरत्वेनोत्तरसूत्रमवतारयति ŚivārkaMaDī. i. 383.19 (*on* i. 2.23)

अनुपपत्त्यन्तरशान्ति (anupapattyantara–śānti) *f.* pacification, i. e. removal of another contradiction न हि स्वयमनुपपन्नमनुपपत्त्यन्तरशान्त्यै प्रभवति NyāySu.(Ja.) 107A. 4 (*on* i. 1.2)

अनुपपत्त्यन्तराग्रहण (anupapattyantarāgrahaṇa) *n.* non-perception of another contradiction तयोस्तत्र भेदग्रहेऽप्यनुपपत्तावनुपपत्त्यन्तराग्रहणात् AdvaiSi. 518.2.

अनुपपत्त्यभाव (anupapatty–abhāva) *m.* **1A** absence of untenabi-

lity मुक्तानामपि पुनस्सा (माया) स्यात्, अनुपपत्त्यभावात् IṣṭaSi. 325.17; अनुपपत्त्यभावेऽपि तत्पूर्वकत्वमाक्षिप्येत NyāyRa. 135.11 (*on* 4.6); Nyāyāmṛ. 201B. 7; धूमादेः कारणत्वेऽनुपपत्त्यभावात् GuruCandr. ii. 18.7; संसर्गज्ञानस्य विशिष्टबुद्धावहेतुत्वेनानुपस्थितस्यापि संसर्गतया भानसंभवेन संसर्गतामतेऽनुपपत्त्यभावात् VyutpaVā. 34.4; VaiyāBhū. 220.4 (*on* 50); **1B** absence of contradiction न चार्थापत्तितस्तन्मूलश्रुतिसिद्धिः, अनुपपत्त्यभावात् ĀgaPrā. 5.8; TantrRa. 287.4; सिद्धे तस्मिन्नाऽौ (नियोज्यः) कल्पयितुं शक्यते अनुपपत्त्यभावात् NyāyRaMā. 2.15; 13.8; NyāyRa. 868.12 (*on* 7.81); प्रकृतौ यस्मिन्वाससि सोमो मितः … तेनैव … उपावहरणमनुष्ठितम्, अहर्गणे तु मानवेलायामनुपपत्त्यभावादेकस्मिन्नेव वाससि…सोमे… स्थापिते … अन्यदुत्पाद्यते ŚāstrDī. 754.3 (*on* x. 6.22); MayūMāli. 754.2 (*on* x. 6.22); न चार्थापत्तिः। अनुपपत्त्यभावात् KarmaNi. 2B.1; TattvCin. iv(2). 783.4; अनुपपत्त्यभावस्य वक्ष्यमाणत्वात् ŚatDū. 160.24; नाप्यत्र यवागूपाकवदर्थो नियामकः। वसन्तमन्त्रेण यस्य कस्यचित् प्रयाजस्यानुमन्त्रणेऽप्यनुपपत्त्यभावात् NyāyMāVi. 266.13 (*on* v. 1.3); ज्ञानेऽनुपपत्त्यभावेऽपि रूपस्य सत्त्वेनानुभूयमानस्य मिथ्यात्वं विरुद्धम् VivaPraSaṁ. 43.18; 132.6; अप्रमितत्वमनुपपत्त्यभावः … इत्यर्थापत्तिदूषणानि NyāySu.(Ja.) 25A. 13 (*on* i. 1.1); 441B. 9 (*on* ii. 3.14); YuktiSneha. 94.30 (*on* i. 1.5); प्रथमे द्वितीये च पक्षे अनुपपत्त्यभावात् AdvaiSi. 386.23; न च … निष्फलानुवादत्वकल्पनं युक्तमिति चेन्नैवम्। … मन्त्रप्रतीकोपादानमात्रस्यानुवादकत्वकल्पनायामनुपपत्त्यभावात् VidhiRa. 27 (144.21); विचाराभावे … अनुपपत्त्यभावाद् विचारोऽपि न विध्याक्षिप्तः स्यात् ŚivārkaMaDī. i. 29.23 (*on* i. 1.1); ii. 422.30 (*on* iv. 1.1); इह तृतीयायाः कर्त्रर्थत्वकारकविभक्तित्वयोरनुपपत्त्यभावात् न मद्धेतोः प्रागुक्तशेषः PūrvottaVāNaMā. 216.17; 184.5; अर्थादितरसाधनाभावप्रतीतिरिति चेन्न। अनुपपत्त्यभावात् SiddhāTa. 32.17; MīmāKau. iii(1). 93.11 (*on* i. 2.44); LaCandr. 517.18; विना ताभ्यां (कर्तृकर्मभ्याम्) प्रातिपदिकस्य तदर्थस्य वानुपपत्त्यभावात् SiddhāSi. i. 18.12; BhāṭṭCin. i. 92.17 (*on* i. 1.4); अतिरिक्तप्रतियोगितापक्षेऽनुपपत्त्यभावात् AlaṅkāKau.(Vi.) 10.1; उत्पादकस्योपपाद्यं विनानुपपत्त्यभावात् AlaṅkāKau.(Vi.) 97.4; LaŚabdeŚe. i. 220.13; **1C** absence of impossibility यत्र विधिमन्तरेण प्रवृत्तिर्न लभ्यते तत्रैव कल्प्यते नान्यत्रानुपपत्त्यभावात् TantrRa. 11.12; द्वैतसत्यत्वं विनानुपपत्त्यभावात् न परमार्थभेदकल्पनं न्याय्यम् PrakaVi. 423.15; न गवादिपदानां कार्यान्वितस्वार्थशक्तिकल्पनाप्रसक्तिः। अनुपपत्त्यभावात् ŚivārkaMaDī. i. 170.19 (*on* i. 1.4); तत्प्रतिपादनसंभवेनानुपपत्त्यभावात् MīmāKau. iii(1). 26.14 (*on* i. 2.7); तद्व्यतिरेकेऽनुपपत्त्यभावात् LaCandr. 154.17; 320.5; तस्य समासस्य तावदर्थे शक्तावनुपपत्त्यभावेनार्थवत् सूत्रेणैव तत्संभवात् VaiyāBhū. 161.17 (*on* 31); **1D** absence of inapplicability तस्मात् सख्युरित्युदाहरणे अनुपपत्त्यभावात् न पदान्तसूत्रे 'नैवं विज्ञायते' इति भाष्यम् … न योजनीयम् PāṇiTaVāNaMā. 5.21; **2** absence of non-accomplishment तच्च प्रोक्षणं न व्रीहिस्वरूपार्थम्। स्वरूप आनर्थक्यात्। व्रीहिस्वरूपस्य प्रोक्षणं विनानुपपत्त्यभावात् MīmāNyāPra. 207.8.

अनुपपत्त्यभिधान (anupapatty-abhidhāna) *n.* statement of impossibility कस्यचिद्विशेषणधर्मस्य तद्रूपत्वमतद्रूपत्वं वेति विकल्प्योभयथाप्यनुपपत्त्यभिधानेन धर्मिणस्तद्विशिष्टत्वखण्डनं नित्यसमः TārkiRa. 300.7.

अनुपपत्त्यर्थता (anupapattyartha-tā) *f.* the state of having incongruity as meaning अनुपपत्त्यर्थतायां फलविरोधात् KhaṇḍanKhā. 783.19.

अनुपपत्त्यविशेष (anupapatty-aviśeṣa) *m.* **A** non-difference (i.e. sameness) of impossibility तं विशेषं विना व्यक्तेरप्यनुपपत्त्यविशेषात् KhaṇḍanKhā. 580.3; जीवधर्माणामिवेश्वरधर्माणामप्यनुपपत्त्यविशेषात् ŚrutaPra. iB. 294.28 (*on* i. 2.3); **B** non-difference (i. e. sameness) of untenability संघातारम्भवादयोरनुपपत्त्यविशेषे कथं तरप्प्रयोगः VedāntKa. 272.9 (*on* ii. 2.18)

अनुपपत्त्यसंभव (anupapatty-asambhava) *m.* impossibility of non-accomplishment प्रयाजशेषप्रतिपत्तेः संनिहितहविर्मात्रेणापि सिद्ध्या धारणं विनानुपपत्त्यसंभवान्न धारणप्रयोजकत्वम् MayūMāli. 361.4 (*on* iv. 1.14)

अनुपपत्त्यादि (anupapatty-ādi) *adj.* contradiction etc. तदेवानुपपत्त्यादेः क्वाप्यत्यन्ततिरस्कृतम् BhāvPra.(Śā.) 173.2 (6)

अनुपपत्त्यादिज्ञान (anupapattyādi-jñāna) *n.* knowledge of incongruity etc. अर्थान्तरे अनुपपत्त्यादिज्ञानं विनैवोपादाने प्रयोगात् तदेव मुख्यार्थः LaCandr. 763.42.

अनुपपत्त्यापात (anupapatty-āpāta) *m.* occurrence of untenability प्रतियोग्यादिसंबन्धे त्वयापि स्वीकृतेऽनुपपत्त्यापातात् GuruCandr. ii. 105.13.

अनुपपत्त्यापादक (anupapatty-āpādaka) *adj.* causing contradiction न तस्य किंचिदर्थान्तरमनुपपत्त्यापादकमस्ति PrakaPañ. 276.4.

अनुपपत्त्याभास (anupapatty-ābhāsa) *m.* semblance of incongruity व्याप्त्याभासोऽनुपपत्त्याभास उदाहरणमात्रदर्शनं चेत्येतत् त्रयं संभावनाबुद्धिजनकत्वेन युक्तिरित्युच्यते VivaPraSaṁ. 268.21.

अनुपपत्त्युक्ति (anupapatty-ukti) *f.* statement of impossibility लक्षणादेर्मिथ्यात्वेन तत्रानुपपत्त्युक्तेरनौचित्यादिति भावः LaCandr. 503.26.

अनुपपत्त्युद्घाटन (anupapatty-udghāṭana) *n.* act of revealing untenability एवं ज्ञानस्वरूपमिति श्लोकस्य प्रपञ्चमिथ्यात्वपरत्वमनुपपत्त्युद्घाटनेन निरस्तम् ŚrutaPra. iA. 224.31 (*on* i. 1.1); अनुपपत्त्युद्घाटनेनार्थाक्षेपपूर्वकं परिहारबुभुत्साख्यापनं चोद्यम् ŚrutaPra. ii. 35.14 (*on* i. 3.13)

अनुपपत्त्युद्धार (anupapatty-uddhāra) *m.* removal of contradiction सावयवत्वपरिच्छिन्नत्वयोरपि तत्र (गगने) भावान्न तत्प्रतिबिम्बदर्शनम् अनुपपत्त्युद्धारे प्रयोजकम् VedāntRaMañ. 1.1 (5.21)

अनुपपत्त्युपन्यास (anupapatty-upanyāsa) *m.* mention of untenability सिद्धमर्थान्तरग्रहणायोगं तत्र तत्रानुपपत्त्युपन्यासेन दृढीकरोति ŚivārkaMaDī. i. 22.15 (*on* i. 1.1)

अनुपपत्त्युपपत्तियुक्त (anupapattyupapatti-yukta) *adj.* associated with unreasonable (turned into) reasonable वस्तु क्षणादनुपपत्त्युपपत्तियुक्तं कृत्वा जडान्यदि विमोहयितुं समर्थाः। न स्युर्विदाः RājTa.(Ka.) 5.379.

अनुपपत्त्युपशम (anupapatty-upaśama) *m.* removal of non-accomplishment अनुपपत्त्युपशमेऽपि प्रवृत्तिसिद्ध्यर्थमर्थान्तरं कल्प्यते Mitā. 405.8 (*on* 3.219)

अनुपपत्त्येकशरण (anupapatty-ekaśaraṇa) *adj.* having untenability alone as the refuge मन्त्रोच्चारणस्य तु दृष्टेनैवार्थवत्त्वात्तत्रानुपपत्त्येकशरणमदृष्टकल्पनमनवकाशम् ŚāstrDī. 16.3 (*on* i. 2.4)

अनुपपद् (an-upapad-) IV. Ā. to be unsuitable यद्यानन्दमयस्य ब्रह्मत्वं न स्यान्निर्विषयत्वादुपसंक्रमश्रुतिरुपरुध्येत द्वितीयाविभक्तिश्चानुपपद्येत BrahmSūBh.(Bhā.) 28.32 (*on* i. 1.19)

अनुपपद (an-upapada) *n.* (Gr.) other than an *upapada* (word standing near, a subordinate word indicated by Loc.) अनुपादाने ह्यनुपपदे प्रत्ययप्रसङ्गः Vār. 4 *on* P. iii. 1.92; अक्रियमाणे हि निमित्तोपादानेऽनुपपदेऽपि प्रसज्येत MahāBh. ii. 76.18 (*on* iii. 1.92); *adj.* what is not an *upapada* अकारादनुपपदात् कर्मोपपदो विप्रतिषेधेन Vār. 6 *on* P. iii. 2.1 = LaŚabdeŚe. ii. 765.13; PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 4.3; अनुपपदस्यावकाशः पचतीति पचः MahāBh. ii. 94.18 (*on* iii. 2.1); अकारादनुपपदात् सोपपदो भवति विप्रतिषेधेनेति वचनाच्च PariVṛ.(Sī.) 83.9.

अनुपपदत्व (anupapada-tva) *n.* **A** the state of not having an *upapada*, i. e. a prefixing word (इष्टकाः) समचतुरश्रा अनुपपदत्वाच्छन्दस्य HirŚS. xxv. 4.2. (938.14); ĀpaŚuS. iv. 11.3; **B** the state of not being an *upapada* (i. e. subordinate word indicated by Loc. in P. iii. 1.92) व्याख्यानादेव लक्षणस्यानुपपदत्वं विज्ञायते Nyās. i. 610.22 (*on* iii. 2.52); अणुत्पत्तेः प्राक् षष्ठ्यभावेन षष्ठ्यन्तस्यानुपपदत्वात् LaŚabdeŚe. ii. 768.10.

अनुपपदार्थ (anupapadārtha) *adj.* meant for a word which does not have any prefix क्विब्विधिरनुपपदार्थः Vār. 1 *on* P. iii. 2.178; अनुपपदार्थोऽयमारम्भः MahāBh. ii. 135.18 (*on* iii. 2.178)

अनुपपद्यमान (an-upapadyamāna) *adj.* [*f.* -ā] **1** not becoming available, not being met with अनुपपद्यमानासु प्रगाथा एव स्युरनाचारो हि षडहेऽन्यत्र तृतीयादह्नः सतोबृहतीनाम् LāṭyāŚS. x. 8.5; DrāhyŚS. xxix. 3.6; अथानुपपद्यमानायां प्रकृतौ निर्णीय यथा मन्येत तथा संशयेषु प्रतिपादयेत् NidāSū. 179.8 (10.5); (पशौ) अनुपपद्यमान आज्यं जुहुयात् KauśiSū. 138.11; **2** not being derived, not derivable सिद्धायामनुपपद्यमानायामितरयोपपिपादयिषेत् Nir. 2.2 (44.17); **3Ai** not being congruous or compatible संबन्धेऽनुपपद्यमानेऽवश्यं मत्वर्थलक्षणा परिग्रहीतव्या दधिमता होमेनेति TantrVā. 550.14 (*on* ii. 2.26); 891.22 (*on* iii. 3.24); यच्चानुपपद्यमानं दृष्ट्वा अर्थापत्तिज्ञानमुत्पद्यते TātpaṬ.(U.) 142.18 (*on* 4.89); YuktiSneha. 37.14 (*on* i. 1.4); विरोचनः … अनुपपद्यमानमपि विपरीतमर्थं शरीरमात्मेति प्रतिपन्नः KenUBh. 42.7 (*on* 2.1); नाप्यर्थापत्तिग्राह्यः तद्विनानुपपद्यमानस्यासंभवात् …। अप्रमेयः (विष्णुः) ViṣṇuSaBh. 47.5 (*on* 19); प्राभवं च नियम्यलोकोद्भवं विना अनुपपद्यमानं तदन्तर्गततत्कार्यमर्थापत्त्या सिध्यति LalitāTriBh. 273.3 (*on* 9); दृष्टान्तपदं लोकप्रसिद्ध्यानुपपद्यमानम् … विध्यन्तरम् … कल्पयति BālaKrī. i. 17.23 (*on* 1.7); वाक्यात्मा वाक्यार्थधीहेतुरनुभवाद्वा व्यवस्थाप्यते, अर्थधीभेदाद्वा अन्यथानुपपद्यमानात् TattvBi. 9.2; 132.7; 156.3; यत्तु अनुपपद्यमानमुपलभ्य प्रवर्तते तत् प्रत्यक्षपूर्वकं भविष्यति Kāśi. i. 241.25 (*on* 4.89); इदमेव चाग्नौ दर्शनमनग्नौ चादर्शनमनुपपद्यमानमग्निना नियमं प्रतिपादयति Kāśi. iii. 18.2 (*on* 5(4).12); iii. 183.22 (*on* 5(7).76); न च गृहाभावेन वा सत्त्वमपह्नूयते, येन सत्त्वमेवानुपपद्यमानमात्मानं न बहिरवस्थापयेत् SāṁkhyTaKau. 195.1 (*on* 5); PāṇiTaVāNaMā. 33.10; प्रथमश्लोकेन … क्रियादेः बाह्यवादे विरुद्धधर्माध्यासदूषणेन अनुपपद्यमानस्याप्यवश्यसमर्थनीयं वपुः इति दर्श्यते PratyabhiVi. ii. 32.2 (*on* ii. 2.1); यस्त्वनुपपद्यमान उपायतामात्रेणार्थान्तरप्रतिपत्तिं कृत्वा पलायत इव स तिरस्कृतः

(अर्थः) Loc. 61.9 (*on* 2.1); अधिकारेण ··· अनुपपद्यमानेन तत्प्रयुक्तिरास्थेया NyāyRaMā. 10.3; अर्थापत्तिरपि धर्मेण विनानुपपद्यमानस्य कस्यचिददर्शनादसमर्था ŚāstrDī. 37.3 (*on* i. 1.4); ग्रीष्मः ··· अङ्गनाङ्गेऽनुपपद्यमानः ··· कामावस्थामुपलक्षयति SaraKaṇṭhā. 187.1; पयोधरभरस्थितिः सान्यथानुपपद्यमाना ··· मध्यम् ··· बोधयति SaraKaṇṭhā. 392.22; Kāvyānu.(He.) 340.21; तत्किमनुपपद्यमानोऽर्थः अनिश्चित एव स्वोपपादकमाक्षिपति NyāyKuA. i. 82.2; ii(1). 196.10; ii(1). 223.6; भुक्तिरपि ··· अनुमापयन्त्यनुपपद्यमाना वा कल्पयन्तीत्यनुमानेऽर्थापत्तौ चान्तर्भवतीति प्रमाणमेव Mitā. 147.5 (*on* 2.22); VyavaNi. 73.7; अनुपपद्यमानस्योपपादकासत्त्वे विरोधो गमकः TattvPradī.(Ci.) 274.9; यत्खलु प्रमितमप्यनुपपद्यमानं स्वोपपत्तये यदपेक्षते तत्तदाक्षिपति नान्यत् NyāySu.(Ja.) 22B.10 (*on* i. 1.1); क्वौ वलि लोपस्यावश्यकत्वेनानुपपद्यमानेन ··· प्रत्ययग्रहणस्य बाधकल्पनात् PāṇiTaVāNaMā. 10.12; मान्द्यमपि ··· अनुपपद्यमानं व्यङ्ग्येनैवोपपाद्यते RasGaṅ. 21.3; 503.13; अनुपपद्यमानाः — अयोग्यतामासादयन्तः ··· क्रियासंबन्धादिसमूहाः Bhāsk. ii. 31.22 (*on* ii. 2.1); **3Aii** not being tenable द्विरभिधानमप्रामाणिकमनुपपद्यमानमापद्येत TattvBi. 94.3; जगतो वैचित्र्यमसति कारणेऽनुपपद्यमानं कारणमवगमयति Kāśi. i. 245.15 (*on* 4.101); साङ्गाध्ययनविधिः ··· नियममन्तरेणानुपपद्यमानः PrakaVi. 302.26; **3B** not being possible (वाक्यार्थम्) तं च ··· कृतमप्रामाणिकानुपपद्यमानानवयववाक्यादिकल्पनाभिः TattvBi. 93.1; साकारस्यैव वस्तुनो दर्शनादनुपपद्यमानादवगम्यते Kāśi. ii. 107.28 (*on* 5(3).32); अवास्तवी परिणामकल्पनानुपपद्यमानापि न ··· अनुपपत्तिमावहति Bhām. 369.9 (*on* ii. 1.26); सामान्यानि च विशेषमन्तरेणानुपपद्यमानानि युक्तं यत्तद्गमयन्ति NyāyRa. 467.22 (*on* 5(7).70); हेतुव्यपदेशाद् व्याप्तिमन्तरेणानुपपद्यमानात् व्याप्तिवचनं कल्प्यते ŚāstrDī. 13.12 (*on* i. 2.3); अनुपपद्यमानायां सदसदुपादानतायाम् ··· परिशेषतः कार्यमनुमापयेत् NyāyMa. 123.4; गवि गोत्वमित्यादयः प्रत्ययाः संबन्धमन्तरेणानुपपद्यमानास्तं व्यवस्थापयन्ति Kiraṇā. 26.10; क्षुद्रकर्माद्यैः साक्षात्परंपरया वा देहेऽनुपपद्यमानैर्वेद्यमानम् ··· जानीत Mitā. 394.4 (*on* 3.173); अन्यतरतादर्थ्यमन्तरेणानुपपद्यमाने नियमनादिसंबन्धे परमात्मनः ··· पृथिव्यादेरेव तं प्रति पारार्थ्यमित्यवसीयते NyāyKu. 190.18; आत्मन एव पुरुषविशेषस्वभावोऽन्यथानुपपद्यमानः स्वस्य श्रेयःसाधनतां बोधयति CaturCin. ii(1). 17.17; व्यवस्था शक्त्या विना अनुपपद्यमाना शक्तिं कल्पयति NyāySu.(So.) 85.13 (*on* i. 2.26); यत्तच्छब्दनिर्दिष्टवाक्यार्थयोरभेदेनान्वयोऽनुपपद्यमानः SāhiDa. 557.6; इयं व्यवस्था आत्मभेदमन्तरेणानुपद्य(? °नुपपद्य)माना साधयत्यात्मनां भेदम् Upask. 191.2 (*on* iii. 2.20); विभवः सर्वमूर्तसंयोगित्वं तच्च परममहत्त्वमन्तरेणानुपपद्यमानं परममहत्त्वमनुमापयति Upask. 306.4 (*on* vii. 1.22); 430.12 (*on* x. 2.8); फलवचनमेव विधिं विनानुपपद्यमानं साक्षाद्विधिं कल्पयतु न त्वर्थवादत्वेन MayūMāli. 10.23 (*on* i. 2.2); **4** not being produced or accomplished अध्यापनं ह्यध्ययनमन्तरेणानुपपद्यमानम् ··· अध्ययनमात्रं प्रयुङ्क्ताम् Kāśi. i. 40.20 (*on* 1.88½); ii. 14.18 (*on* 5(1).15); यत्कार्यं तदन्यथानुपपद्यमानं सत्कारणं नोत्पादयति VedāntKa. 277.5 (*on* ii. 2.18); नीलपीतादिप्रतिनियतविचित्रविकल्पोत्पत्तिरेव प्रतिनियतकारणमन्तरेणानुपपद्यमाना ŚatDū. 84.28; वायोरूर्ध्वगमनं परस्परप्रतीघातमन्तरेणानुपपद्यमानं परस्परप्रतीघातं साधयति Upask. 89.4 (*on* ii. 1.14); 170.9 (*on* iii. 2.4); विश्वजिद्यागकरणकभावनाविषयकप्रवर्तना ··· °इष्टोद्देश्यकत्वं विनानुपपद्यमाना स्वर्गाद्युद्देश्यकत्वं कल्पयति BhāṭṭCin. i. 46.11 (*on* i. 1.4); (वेद्याः) स च मध्यभागो लक्षितदेशस्य त्रेधा विभागमन्तरेणानुपपद्यमानस्तमाक्षिपति SetuBa. 310.5.

अनुपपद्यमानकालघटितत्व (anupapadyamānakālaghaṭita-tva) *n.* the state of occurring during the time which is incongruous (राजहंसः) रराजेति प्रतिपाद्ये ··· न निशाकरस्येत्यनुपपद्यमानकालघटितत्वं धर्मस्य RasGaṅ. 257.8.

अनुपपद्यमानता (anupapadyamāna-tā) *f.* **Ai** the state of being (semantically) incompatible एवं वाक्यमप्यनुपपद्यमानतयावगतं वाक्यान्तरमेवाकाङ्क्षति, न तु तमर्थं स्वरूपेण Kāśi. iii. 184.18 (*on* 5(7).78); अव्याप्त एव हि गृहाभावोऽनुपपद्यमानतया बहिर्भावं गमयति NayaVi. 154.4 (*on* i. 1.5); वाच्यम् ··· क्वचिदनुपपद्यमानतया अत्यन्तं तिरस्कृतम् KāvyPra. 83.4; यः पुनरनुपपद्यमानतयैव बाधितः ··· सोऽत्यन्ततिरस्कृतः ··· वाच्यः (अर्थः) Ekāva. 3.1(20) (83.6); वाच्यानाम् ··· प्रकारान्तरेणानुपपद्यमानतया ··· गुणीभूतव्यङ्ग्यत्वप्रसङ्गात् RasGaṅ. 18.3; **Aii** the state of being incongruous द्वयोरत्यन्तविलक्षणतया यत् अनुपपद्यमानतयैव योगः प्रतीयते ··· स समविपर्ययात्मा ··· विषमः KāvyPra. 720.1; मानिन्याः ··· यत् ··· उक्तं तदनुपपद्यमानतया समर्थनीयमेव VyaktiVi. 129.1; **B** the state of being impossible तथा मन्वन्तरप्राप्त्या ··· देहेऽनुपपद्यमानतया ··· वेद्यमानम् ··· जानीत Mitā. 394.3 (*on* 3.173); यथा चेष्टनिषेधस्यानुपपद्यमानतयाभासत्वं तथानिष्टविधेरप्यनुपपद्यमानतयाभासत्वम् PratāYaBhū. 442.8; (पक्षः) चरमोऽपि न युज्यतेऽपरोक्षप्रथनस्यानुपपद्यमानतायाः ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 15.130; चेतनासाधारणं मुख्यमीक्षणमचेतनस्य प्रधानस्य तद्विषयतायां नोपपद्यत इत्येवमनुपपद्यमानतया ŚivārkaMaDī. i. 193.14 (*on* i. 1.5); (अनुभवादीनाम्) भिन्नानाम् ···। अनुपपत्तेः — अनुपपद्यमानतायाः Bhāsk. ii. 7.24 (*on* ii. 1.1)

अनुपपद्यमानत्व (anupapadyamāna-tva) *n.* **A** the state of not being congruous अन्यथानुपपद्यमानत्वादपरयाप्यर्थापत्त्या सिद्धमेव साधुत्वज्ञानम् TantrVā. 231.23 (*on* i. 3.25); 878.13 (*on* iii. 3.14); शब्दार्थत्वस्यानुपपद्यमानत्वाद्गवादिशब्दानाम् ··· बुद्धिप्रतिबिम्बकम् ··· शब्दार्थः Kāvyānu.(He.) 28.21; एवं च क्षिपे (? चाक्षेपे) इष्टार्थस्तस्य निषेधः निषेधस्यानुपपद्यमानत्वादसत्यत्वं विशेषप्रतिपादनं चेति चतुष्टयमुपयुज्यते AlaṅkāSa. 117.2; 121.13; नोपादेयमेव पदान्तरमिति चेन्न।··· तत्सादृश्यव्यतिरेकेणानुपपद्यमानत्वात् KhaṇḍanKhā. 743.10; आक्षेपकस्यानुपपद्यमानत्वम् Nyāyāmṛ. 200B.6; AdvaiSi. 470.6; **B** the state of not being possible संचयस्य भेदाभेदविकल्पाभ्यामनुपपद्यमानत्वात् NyāyMañ. ii. 74.10; (चेतनात्मताम्) तामन्तरेण ज्ञाताहमिति प्रतीतेरनुपपद्यमानत्वात् SyādvāMañ. 8(232); अग्निं विनानुपपद्यमानत्वस्य लिङ्गप्रत्यक्षरूपप्रमाणद्वयविरोधस्य च वक्तुं शक्यत्वात् NyāyPari. 492.21; गवादिमत्त्वं विनानुपपद्यमानत्वात् ··· आधेयतासंबन्धेन गवादिव्यक्तिप्रकारिका धीराक्षेपात् ŚaktiVā. 207.20; कल्प्यमानस्य संबन्धस्य स्वयमनुपपद्यमानत्वेन गृहीतजनकत्वघटितस्य ग्रहीतुमशक्यत्वात् VaiyāSiMañ. 21.18; **C** the state of not being tenable केचिदुपमारूपकाणामलंकरण[त्वं] मन्यन्ते, तदयुक्तम्, अनुपपद्यमानत्वात् VakroJī. 221.12.

अनुपपद्यमानत्वादि (anupapadyamānatvādi) *adj.* the state of not being compatible etc. अर्थः कदाचिदनुपपद्यमानत्वादिना निमित्तेनाविवक्षितो भवति Loc. 49.9 (*on* 1.16)

अनुपपद्यमानत्वाभाव (anupapadyamānatvābhāva) *m.* absence of the state of not being congruous उपपादककल्पनं नाम व्याप्याद्व्यापकज्ञानम्। अव्याप्यस्य तेन विनानुपपद्यमानत्वाभावात् NyāyPari. 492.3; एवं च ज्ञानाद्बन्धनिवृत्तेर्बन्धमिथ्यात्वेन विनानुपपद्यमानत्वाभावात् NyāySu.(Ja.) 25A.6 (*on* i. 1.1)

अनुपपद्यमानदर्शन (anupapadyamāna-darśana) *n.* perception of what is incongruous तथा ह्यनुपपद्यमानदर्शनादुपपादककल्पनं नाम व्याप्याद्व्यापकज्ञानम् NyāyPari. 492.2; अनुपपद्यमानदर्शनादुपपादके बुद्धिरर्थापत्तिः NyāySu. (Ja.) 475A.10 (*on* iii. 2.1)

अनुपपद्यमानदशा (anupapadyamāna-daśā) *f.* stage of not being produced or effected यत्कार्यं तदन्यथानुपपद्यमानं सत्कारणं नोत्पादयति अन्यथानुपपद्यमानदशायां तस्यासत्त्वात् VedāntKa. 277.6 (*on* ii. 2.18)

अनुपपद्यमानदृष्टान्त (anupapadyamāna-dṛṣṭānta) *adj.* for which the illustration (given) is not congruous योऽनुपपद्यमानदृष्टान्तः स पक्षोऽसाधीयान् NyāyVār. 198.2 (*on* ii. 1.16)

अनुपपद्यमानप्रतीति (anupapadyamāna-pratīti) *f.* comprehension of what is contradictory बहिर्भावप्रतिपत्तिपूर्वकत्वादनुपपद्यमानप्रतीतेरितरेतराश्रयत्वं च समानम् TātpaṬ.(U.) 394..11 (*on* 5(7).29)

अनुपपद्यमानलक्षणत्व (anupapadyamānalakṣaṇa-tva) *n.* the state of having a definition which is not applicable अनुपपद्यमानलक्षणेत्व(? णत्वे)न लक्ष्यमिथ्यात्वसाधने ब्रह्मणि व्यभिचारात् NyāySu.(Ja.) 246A.3 (*on* ii. 1.2)

अनुपपद्यमानवपुस् (anupapadyamāna-vapus) *adj.* whose form cannot be established or proved अथ वानुवादमुपलभ्य ततोऽनुपपद्यमानवपुषः प्रमितेः। अपरं निमित्तमिह कल्प्यम् SaṃkṣeŚā. 1.536 (i. 383.12)

अनुपपद्यमानसमभिव्याहार (anupapadyamāna-samabhivyāhāra) *adj.* whose collective utterance is not accomplished अनुपपद्यमानसमभिव्याहारपदजाताहितस्मरणप्रत्यासत्त्या ··· लक्ष्यमाणा अन्वितावस्था नात्मनि पदसामर्थ्यं प्रमाणयति TattvBi. 133.1.

अनुपपद्यमानसाधन (anupapadyamāna-sādhana) *adj.* means, i.e. proof for which is not possible असाध्यं च द्वेधा सिद्धमनुपपद्यमानसाधनं च NyāyVār. 114.6 (*on* i. 1.33); TātpaṬ.(Vā.) 269.2 (*on* i. 1.33)

अनुपपद्यमानसामस्त्योर्ध्वललन (anupapadyamāna-sāmastyordhvalalana) *n.* completely playful upward movement which is not being accomplished समुच्छलितशब्देनानुपपद्यमानसामस्त्योर्ध्वललनात्मकस्वार्थेन ··· सर्वजनाभिलषणीयत्वादि ध्वन्यते Kāvyānu.(He.) 128.21.

अनुपपद्यमानसामानाधिकरण्य (anupapadyamāna-sāmānādhikaraṇya) *adj.* having a grammatical agreement which is not tenable उपमेयशब्दः ··· अनुपपद्यमानसामानाधिकरण्यस्तस्यैवोपमानपदस्य स्वाभिधेयाविनाभूतगुणवृत्तितां नियमयति Kāvyānu.(He.) 299.12.

अनुपपद्यमानस्थिति (anupapadyamāna-sthiti) *adj.* physical presence of which is not possible (in the part of the body) (ऋतवः) ते च युगपल्लोचनादौ चानुपपद्यमानस्थितयः ··· तद्धर्मसंपदमुपलक्षयन्ति SaraKaṇṭhā. 186.9; शरद् ···। सा गण्डयोरनुपपद्यमानस्थितिः ··· मृगेक्षणाया विरहकार्श्यमुपलक्षयति SaraKaṇṭhā. 186.20.

अनुपपद्यमानाभाव (anupapadyamānābhāva) *m.* absence of (any) contradictory (object) यदि स्वर्गकामादिश्रुतयो न फलभेदाधिगमनपराः न शब्दवती फलता स्वर्गादीनाम्, नापि सामर्थ्यतः अनुपपद्यमानाभावात् BhāvanāVi. 194.5.

अनुपपद्यमानार्थकल्पना (anupapadyamānārtha-kalpanā) *f.* assumption of the meaning which is not possible अनुपपद्यमानार्थकल्पनया परवाक्योपालम्भस्ते न कल्पते NyāyBh. 68.4 (*on* i. 2.12)

अनुपपद्यमानार्थजन्य (anupapadyamānārtha-janya) *adj.* arising due to a fact which is contradictory (as means of knowledge) अहमज्ञो मामन्यं च न जानामीति प्रत्यक्षप्रतिभास एव।… अयमपि परोक्षप्रतिभास एवेति चेत् — न तावल्लिङ्गशब्दानुपपद्यमानार्थजन्यः SarvaDaSaṁ. 16.697.

अनुपपद्यमानार्थज्ञान (anupapadyamānārtha-jñāna) *n.* knowledge of the object which is not possible अनुपपद्यमानार्थज्ञानप्रामाण्यानिश्चये कथं तन्निश्चयः NyāyKuA. i. 83.4.

अनुपपद्यमानार्थत्व (anupapadyamānārtha-tva) *n.* the nature of being that whose reality is not possible अनुपपत्तिर्हि मायामुपोद्बलयति। अनुपपद्यमानार्थत्वान्मायायाः Bhām. 322.12 (*on* i. 4.22) (VedāntKa. नोपपद्यतेऽर्थः परमार्थत्वं यस्यास्तस्या भावस्तत्त्वम्)

अनुपपद्यमानार्थदर्शन (anupapadyamānārtha-darśana) *n.* observation of a fact which is incongruous अनुपपद्यमानार्थदर्शनात् तदुपपादकभूतार्थान्तरकल्पनमर्थापत्तिः TārkiRa. 97.2; नन्वर्थापत्तिरपि पृथक्प्रमाणमस्ति। अनुपपद्यमानार्थदर्शनात् TarkBhā.(Ke.) 50.7.

अनुपपद्यमानार्थपूर्वक (anupapadyamānārtha-pūrvaka) *adj.* preceded by a fact which is contradictory न चाननुभूते वस्तुनि स्मरणशक्तिराविर्भवति, अनुभवश्चेन्द्रियलिङ्गशब्दसदृशानुपपद्यमानार्थपूर्वकः ĀgaPrā. 5.12.

अनुपपद्यमानार्था (anupapadyamānārthā) *adj.* (*f.*) whose reality is not possible, of improbable object अनुपपद्यमानार्थैव हि माया BrahmSi. 10.10.

अनुपपद्यमानार्थाभाव (anupapadyamānārthābhāva) *m.* absence of incongruous fact नानुमेयत्वं सदृशानुपपद्यमानार्थाभावात् … प्रत्यक्षत्वम् NyāySu.(So.) 11.7 (*on* i. 2.2)

अनुपपद्यमानावस्थ (anupapadyamānāvastha) *adj.* being in a condition which is not possible अनुपपद्यमानावस्थनियोगापरनामकोपादानाख्यप्रमाणेन क्रत्वर्थत्वम् MayūMāli. 246.2 (*on* iii. 3.7)

अनुपपद्यमानाश्रयत्व (anupapadyamānāśraya-tva) *n.* the state of being the substratum which is not possible अनुपपद्यमानाश्रयत्वेनाभावमपह्नुवानस्तुल्यन्यायतया शुक्लादिधर्मजातमपि अपह्नुवीत TārkiRa. 115.3.

अनुपपन्न (an-upapanna) *adj.* [*f.* -ā] **1Ai** untenable, inadequately supported **ii** impossible **Bi** unsuitable **ii** incompatible **iii** incongruous, inconsistent, contradictory **C** inapplicable **D** improper, not justifiable **2** unfavourable, adverse **3A** not established, not proved **B** not accomplished **4** not present, not available **5** not arisen **1Ai** untenable, inadequately supported तदनुपपन्नम् ĀśvaŚS. II. vi. 4.12 (comm. यदेतदग्निहोत्रादिमासान् सौत्यानिति वदन्ति तदनुपपन्नम्); विध्यनित्यत्वमनुपपन्नं प्रतिषेधसंज्ञाकरणात् Vār. 6 *on* P. i. 1.44; अनुपपन्नं स्थान्यादेशत्वं नित्यत्वात् Vār. 12 *on* P. i. 1.56; तदप्रामाण्यात्स्पर्शनं न व्यामोहः। तद्व्यामोहात् स्मार्तश्रुतिकल्पनानुपपन्ना ŚābaBh. 185.3 (*on* i. 3.3); तद्विपरीतस्य हेतुत्वमनुपपन्नम् BhāvanāVi. 59.2; 71.3; अङ्गभूतस्तोत्रद्वारेणाश्रयाश्रयिसंबन्धः सेत्स्यतीति, तदनुपपन्नम् TantrVā. 558.11 (*on* ii. 2.27); सूत्रेणायमंशो नोक्त इति चोदयतीति केचित्। तदनुपपन्नम् TātpaṬ.(U.) 16.23 (*on* 1.69); 30.5 (*on* 2.1); परविषया एव गतिश्रुतीः प्रतिष्ठापयन्ति, तत् अनुपपन्नं गन्तव्यत्वानुपपत्तेर्ब्रह्मणः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 833.17 (*on* iv. 3.14); 192.13 (*on* i. 3.28); आचमनस्योभयार्थत्वप्रसङ्गदोषचोदना अनुपपन्ना ChāndoUBh. 270.11 (*on* v. 2.2); रूपरूपिणोरेकेन रूपेण भेदः, अन्येनाभेद इत्यस्मिन्पक्षे क्वचिदपि भेदाभेदासिद्धेरयं पक्षोऽनुपपन्नः IṣṭaSi. 21.14; तदिदमनुपपन्नम्, अफलजनकस्य प्रमाणत्वापत्तेरित्युक्तत्वात् NyāyMañ. i. 15.1; ii. 151.3; वेदादेव सर्वमिदमवगम्यते।… तथापि नियमोऽनुपपन्नः BālaKrī. i. 4.3 (*on* 1.0); i. 17.15 (*on* 1.7); (स्वाध्यायस्य) तथापि प्राप्यतया तस्य कर्मता नानुपपन्ना PrakaPañ. 7.5; 73.11; केचिदिदं सूत्रं व्यवस्थितविभाषया व्याचक्षते …। तदनुपपन्नम् MṛtaSaṁ. 6.2 (*on* 1.10); तदिहापि यावदयोग्यान्वयपदसंनिधानम् अयथार्थज्ञानोदय इति किमनुपपन्नम् Kāśi. i. 74.23 (*on* 2.21); यत्तु … तेभ्यश्चैतन्यं किण्वादिभ्यो मदशक्तिवदिति तदनुपपन्नम् ĀtmaSi. 11.6; तत् … अनुपपन्नं स्यादित्यास्तां तावत् TantrRa. 20.15; शतशोऽग्नौ धूमदर्शनमनग्नौ च क्वचिदप्यदर्शनमिदमसति धूमस्याग्निना नियमेऽनुपपन्नम् NyāyRaMā. 67.5; एवं ग्राहकरूपत्वं द्व्याकारत्वं चानुपपन्नम् NyāyRa. 315.9 (*on* 5(3).168); तदेवं स्वाङ्गभूतमुपनयनं प्रयुञ्जानोऽध्यापनविधिस्तद्वारेणाध्ययनं प्रयुङ्क्ते। तदेतदनुपपन्नम् ŚāstrDī. 7.13 (*on* i. 1.1); सदसद्विलक्षणताद्यभ्युपगमः … जडस्यानुपपन्नः PramāMā. 5.31; यदप्यस्या अनुत्पत्त्या विकारान्तरनिरसनम्, तदप्यनुपपन्नम् BrahmSūBh.(Rā.) 37.16 (*on* i. 1.1); उक्तमनुक्तं च सर्वमिति न किंचिदनुपपन्नम् VedāSaṁ. 147.7; यत्र बीजत्वं प्रयोजकं तच्च सर्वस्मादेव बीजाद्भवतीति किमनुपपन्नम् ĀtmaTaVi. 107.14; 135.12; भावस्यैव भावो जनक इति नियमोऽनुपपन्नः NyāyKuA. i. 28.7; ii(2).20.4; व्यक्तिभेदाभावात् (आकाशादिसंज्ञानाम्) पारिभाषिकत्वमनुपपन्नम् Kiraṇā. 105.11; 82.17; पितॄणां श्राद्धेन तृप्तिर्भवतीत्युक्तं तदनुपपन्नम् Mitā. 96.24 (*on* 1.269); यदि प्रतियोगित्वमात्रं घटस्यात्मा 'पटं प्रति' इति च पटापेक्षित्वमन्यदेव, तदप्यनुपपन्नम् KhaṇḍanKhā. 190.13; 542.17; 1270.22; किमनुपपन्नमनिर्वाच्याज्ञानजरूप्याभ्युपगमे PrakaVi. 11.16; अयं विभागो नानुपपन्नः TattvSaṁkhyā. 45.6; नन्वेतदनुपपन्नं प्रतिषेधपक्षे तावन्नञः क्रियान्वयित्वाद्वरशब्देनासंबन्धात् समासानुपपत्तिः CaturCin. iii(1). 1140.21; विरोधादितरौ पक्षावनुपपन्नौ SarvaDaSaṁ. 2.164; 9.81; यदिदमुक्तम् — 'अपूर्वस्यैकमेव पदं प्रत्यायकम्' तच्च 'यजेत' इत्याख्यातान्तभावार्थपदमिति। तदनुपपन्नम् NyāyMāVi. 65.1 (*on* ii. 1.2); एतच्छास्त्रं प्रमाणम् अनुकूलवक्त्रादिमत्त्वाद् भारतादिवत्।… एतदनुपपन्नम् NyāySu.(Ja.) 5B.10 (*on* i. 1.1); 21B.10 (*on* i. 1.1); षडेव पदार्था इति नियमः पर्यवस्यति स चानुपपन्नः Upask. 16.13 (*on* i. 1.4); गमनसामानाधिकरण्यभानमनुपपन्नम् Upask. 181.7 (*on* iii. 2.12); 326.16 (*on* vii. 2.9); अतः प्रथमपक्षोऽनुपपन्नः Prasā. i. 580.6; ज्ञानम् … स्वतो भातीत्यनुपपन्नम् TantrRaha. 5.24; ज्ञानव्यतिरेकेणानुपलभ्यमानत्वं चिदाभासे सत्येवोपलभ्यमानत्वं हेतुरिति न किंचिदनुपपन्नम् AdvaiSi. 326.1; प्रजापतेः परमेश्वराद् वेदावाप्तिश्रवणात्तस्य वेदप्रणेतृत्वमनुपपन्नम् ŚivārkaMaDī. i. 160.27 (*on* i. 1.3); तस्मादनुपपन्नैषा वाचोयुक्तिः PāṇiTaVāNaMā. 34.6; 5.8; अशक्तस्य तु मोक्षाङ्गीकारः सर्वथानुपपन्नः AṇuBh. 131.11 (*on* ii. 2.7); 27.18 (*on* i. 1.11); विकृतावप्याकाङ्क्षाशामकत्वं नानुपपन्नम् BhāṭṭDī. iv. 82.17 (*on* x. 7.9); चैत्रत्वादिप्रकारकस्मरणम् … तन्मूलकमेव स्वरूपतोऽपूर्वचैत्रत्वादिप्रकारकं शाब्दज्ञानं भविष्यतीति किमनुपपन्नम् ŚaktiVā. 110.5; VyutpaVā. 35.3; स्वरूपसंबन्धो यदि तत्तत्स्वरूपं तदा गुरुधर्मस्वरूपाणामपि सत्त्वात् किमनुपपन्नम् VaiyāBhū. 27.4 (*on* 5); MayūMāli. 4.5 (*on* i. 2.1); तानि चावरणानि पुरादिबिन्द्वन्तचक्रस्थदेवतारूपाणीति बहवः। तदनुपपन्नम् SetuBa. 92.4; हलीत्यपकर्षे कृताकारादित्यनुपपन्नम् LaŚabdeŚe. i. 318.19; **1Aii** impossible उभयमप्यनुपपन्नम् Vikramo. 2.9 (46); तत्र यौगपद्यमनुपपन्नम् ŚābaBh. 32.5 (*on* i. 1.5); कार्यकारणनिमित्तनैमित्तिकाश्रयाश्रयिभावादयस्तु संबन्धाः शब्दस्यानुपपन्ना एव ŚābaBh. 43.4 (*on* i. 1.5); Kāśi. iii. 222.13 (*on* 5(10).6); ततो हेतूच्छेदस्याशक्यत्वादनुपपन्नो जन्मोच्छेदः NyāyBh. 6.2 (*on* i. 1.1); तस्मादनुपपन्नोऽर्थप्रत्ययः Bṛha. 147.1 (*on* i. 1.5); न चागृहीतो भेदोऽभेदकल्पनाया उपादानं भवति। परापेक्षत्वे चास्य ग्रहणमनुपपन्नम् BrahmSi. 70.12; (कल्पसूत्राणाम्) पौरुषेयत्वादेषामेतदुभयमप्यनुपपन्नम् (वेदत्वं प्रमाणता च) TantrVā. 163.17 (*on* i. 3.10); 269.24 (*on* i. 3.26); संयद्वामत्वादयश्च एतस्मिन्ननैश्वर्यात् अनुपपन्ना एव BrahmSūBh.(Śaṅ.) 117.19 (*on* i. 2.17); 578.5 (*on* iii. 2.9); तस्य प्रजापतेर्यद्द्वयं तत् … परमार्थदर्शनेऽनुपपन्नम् BṛĀraUBh. 82.7 (*on* i. 4.2); असति तत् …। सर्वज्ञेऽनुपपन्नं स्यात्कर्मज्ञानफलप्रदे BṛĀraUBhVā. iii. 8.145; अनियतपरिमाणत्वादायुषश्चतुर्थभागव्यवस्थाविधानमाश्रमिणामनुपपन्नम् ManuBh. i. 327.5 (*on* 4.1); ii. 143.9 (*on* 8.151); एवं चान्यपरत्वादक्षराणां तेभ्योऽर्थप्रतिपत्तिरेव अनुपपन्ना PrakaPañ. 6.13; 320.7; तथा सति वैदिकार्थप्रतीतिरनुपपन्ना TattvBi. 149.1; देहे चैतन्यस्याप्याविर्भावो नानुपपन्नः ĀtmaSi. 7.17; धर्मविशेषानुगृहीतेभ्यः परमाणुभ्योऽयोनिजशरीरोत्पत्तिर्नानुपपन्ना NyāyKa. 33.11; ब्रह्मजिज्ञासा … त्वनुपपन्ना, इहामुत्र फलोपभोगविरागस्यानुपपत्तेः Bhām. 53.19 (*on* i. 1.1); 77.22 (*on* i. 1.4); इतश्चानुपपन्ना वासना NyāyRa. 261.12 (*on* 5(2).181); तेन संशय एवानुपपन्नः ŚāstrDī. 7.17 (*on* i. 1.1); जगदुपादानोपकरणाधिष्ठानमीश्वरस्याशरीरस्यानुपपन्नम् BrahmSūBh.(Rā.) 142.1 (*on* i. 1.3); प्रधानपरमाण्वादिष्वनुपपन्नानां सर्वधर्माणां ब्रह्मणि … उपपत्तेर्ब्रह्मैव कारणम् VedāntSā.(Rā.) 163.2 (*on* ii. 1.36); VedāntDī. 97.4 (*on* ii. 1.36); VedāntKau. 176.18 (*on* ii. 1.35); न किंचिदनुपपन्नम् NyāyKuA. i. 41.3; स हि जातिसमुच्चयो विरोधादेवानुपपन्नः Kiraṇā. 47.9; तदपि … स्वभावाभावादनुपपन्नमेव AuciViCa. 23(25); न च धर्मिणो हेतुत्वमनुपपन्नम् PramāMī. 2.23 (*on* i. 1.2); इतरार्थोऽनुपपन्नः स्यात् CaturCin. i. 15.16; iii(2). 653.10; ज्ञानाद्भिन्नकालस्यार्थस्य ग्राह्यत्वमनुपपन्नम् SarvaDaSaṁ. 2.241; न ज्ञानिनः परप्राप्तिरनुपपन्ना TattvPrakā. 216A.8 (*on* iv. 3.13); प्रधानपरमाणुकर्मकालादीनां ये धर्मा अनुपपन्नाः BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 51.4 (*on* ii. 1.36); त्रिरुच्चारणं स्थैर्यं विनानुपपन्नम् Upask. 134.7 (*on* ii. 2.34); इकः। सन्ग्रहणं प्रथमान्तमिहानुवर्तते। तस्य च 'झल्' इत्यनेन सामानाधिकरण्यमनुपपन्नम् Prasā. ii. 330.17; तेषां पुरोडाशनिर्वर्तकत्वं तुषविमोकं विनानुपपन्नम् ŚivārkaMaDī. i. 143.8 (*on* i. 1.3); i. 218.21 (*on* i. 1.15); तत्स्वतोऽनुपपन्नं प्रकृतौ फलिष्यति AṇuBh.

111.20 (*on* i. 4.17); हेतुश्च व्याप्तिमन्तरेण अनुपपन्नः BhaṭṭDī. i. 28.3 (*on* i. 2.3); येषामपीष्टसाधनत्वं लिङर्थस्तेषामपि तृतीयान्तानां कर्मनामधेयानामन्वयोऽनुपपन्नः MīmāNyāPra. 205.24; आत्मनो निर्गुणतयात्मरूपरसगुणत्वं माधुर्यादीनामनुपपन्नम् RasGaṅ. 69.3; आकारान्तो यो धातुस्तदन्तस्य भस्याङ्गस्य लोपः ··· यचि भमिति भसंज्ञाया अप्रवृत्तेरनुपपन्न इति ··· कृदन्तमात्रस्य तज् ज्ञापयति VaiyāBhū. 154.3 (*on* 30); ततो 'रजतज्ञानं प्रमा न वा' इति संशयो जायते। स च स्वतस्त्ववादेऽनुपपन्नः MaṇiKa. 8.3; **1Bi** unsuitable आह बौधायनो येनास्यानुपपन्नं स्यात्तं तत्रापिसृजेत् BaudhŚS. iii. 144.1; **1Bii** incompatible सूत्रे व्याकरणे षष्ठ्यर्थोऽनुपपन्नः Vār. 10 *on* P. i. 1.0; यौनादयस्तु संबन्धाः शब्दस्यार्थेनानुपपन्ना एव Bṛha. 140.11 (*on* i. 1.5); (अश् धातोः अर्थौ) एतौ त्वनुपपन्नौ AṇuBh. 26.14 (*on* i. 1.11); द्वारमित्यादौ अन्वयाभिधानात् पूर्वमिदमन्वयाभिधानं पिधानोपस्थापकपदं विना अनुपपन्नम् VedāntPari. 239.2; **1Biii** incongruous, inconsistent, contradictory एकेनोक्तत्वादपरस्य प्रयोगोऽनुपपन्नः Vār. 32 *on* P. i. 2.64; ये ह्यातुराः षोडशगुणसमुदितेनानेन···म्रियन्त इत्युक्तं तदनुपपन्नम् CaraS. i. 10.5 (1941 Ed.); BhelaS. 90.16 (4.6); देशकालस्वभावाभेदादभेदस्तु योऽभ्युपगम्यते सोऽप्यनुपपन्न एव HetuBiṬ. 103.3; स्मार्तश्रुतिकल्पनमनुपपन्नं प्रमाणाभावात् TantrVā. 103.20 (*on* i. 3.3); 649.17 (*on* ii. 4.24); 859.14 (*on* iii. 3.14); विद्याशब्देन परमात्मविद्याग्रहणे हिरण्मयेन इत्यादिना द्वारमार्गयाचनमनुपपन्नं स्यात् ĪśopBh. 22.8 (*on* 18); अस्तु तर्हि सर्वमेवेदमनुपपन्नम् AitUBh. 272.6 (*on* 4.0); एतन्मिथुनम् इत्येकवचननिर्देशोऽनुपपन्नः ChāndoUBh. 14.3 (*on* i. 1.6); अन्यथा हि अभावाद्भावोत्पत्तिरिति सर्वप्रमाणव्याकोप इति। अतः अयत्नतः स्वात्मन्यवस्थानमित्यनुपपन्नम् TaiUBh. 189.14 (*on* 1.1); वस्तुतत्त्वं भवति किंचित्, न ज्ञायत इति चानुपपन्नम् PraśnaUBh. 292.14 (*on* 6.2); 'विज्ञानमानन्दम्' इत्यादीनि आनन्दस्वरूपस्यासंवेद्यत्वेऽनुपपन्नानि वचनानि BṛĀraUBh. 488.7 (*on* iii. 9.27); किंनिमित्ता इयं सृष्टिः इत्यत्र प्रश्नप्रतिवचने अनुपपन्ने GītāBh.(Śaṅ.) 260.16 (*on* 9.10); 20.7 (*on* 2.10); 152.7 (*on* 5.1); अमृत्युः कर्मणा केचित् इत्येतदनुपपन्नमेवेत्युक्तं भवति SanatBh. 179.12 (*on* 1.4); न हि दृष्टेऽनुपपन्नं नाम PañcPā. 36.5 (*on* i. 1.1); IṣṭaSi. 19.2; 226.8; 319.18; Kāśi. iii. 144.26 (*on* 5(6).18); NyāyKu. 106.16; SyādvāMañ. 9(16); SiddhāBi. 87.6; न चाकस्मादर्थवादकल्पना यथाश्रुतार्थग्रहणे किं नामानुपपन्नम् BrahmSūBh.(Bhā.) 238.12 (*on* iv. 3.13); स्मार्तं चाविज्ञातमिति संप्रदायः। तच्च वेदमूलत्वे सत्यनुपपन्नम् BālaKrī. i. 20.12 (*on* 1.7); ManuBh. i. 66.25 (*on* 2.6); प्रश्न एवायमनुपपन्नः NyāyMañ. ii. 154.28; किमत्रानुपपन्नम् ManuBh. i. 161.14 (*on* 2.165); अतः ··· व्यवस्थासंकरौ नानुपपन्नौ Kāśi. i. 267.16 (*on* 4.161); तस्मादनुपपन्ना परिचोदनेति Kāśi. ii. 185.15 (*on* 5(3).234); iii. 13.15 (*on* 5(4).12); किमनुपपन्नं जीवतो गृहाभावस्येति NyāyKuA. ii(1). 224.8; TattvCin. ii(1). 673.3; Upask. 405.10 (*on* ix. 2.5); (मनोभवज्वरः) स मनसः प्रिये निरन्तरासक्तिमन्तरेणानुपपन्नः SaraKaṇṭhā. 394.5; अनुपपन्नमवभासनं माया इत्युच्यते PratyabhiVi. i. 281.3 (*on* i. 5.18); तेनाप्राप्तस्य एव घटस्य यथावस्थिताभावकथनं नानुपपन्नम् NyāyRa. 932.12 (*on* 7.309); 'एकमेवाद्वितीय'मित्यात्यन्तिकभेदाभावश्रुतिरनुपपन्ना NyāyMa. 260.3; (मुक्ता इति पदम्) सा च (पादयोः) तयोरनुपपन्ना सादृश्यं गमयति AlaṅkāSa. 79.10; सेशतानुपपन्नैव यदि जीवैकतास्य हि AnuVyā. 43B.7 (*on* 3.2); यदि तावत् — अनुपपन्नम् अर्थमुपलभ्य तदुपपादनार्थं अज्ञाते अर्थान्तरे बुद्धिः — अर्थापत्तिः उच्यते, तदा श्रुतार्थापत्तौ अव्याप्तिः TarkSaṁ. (Ā.) 107.28; आख्यातेन हि भावनोच्यते। सा च कर्तारं विनानुपपन्नेति तमाक्षिपति ArthSaṁ. 46.2; दिवाभोजिनः ··· पीनत्वमनुपपन्नम् TarkKau. 17.20; VedāntPari. 235.4; अर्थान्तरकल्पनायामसत्यां योऽर्थान्तरमनुपपन्नं कुरुते तत्रार्थापत्तिः प्रवर्तते TantrRaha. 12.16; तदायमर्थवादोऽनुपपन्नः स्यात् ŚivārkaMaDī. i. 8.8 (*on* i. 1.0); संदेशहारिणामुक्तौ 'न वयं संदेशहारिणः' इति निषेधोऽनुपपन्नः Kuval. 74(9); AlaṅkāMañ. 118.17; तत्तारतम्यानुभवादिकमनुपपन्नम् GuruCandr. i. 164.18; i. 66.7; भाष्यं तु पर्युदासेऽपि गम्यस्य प्रतिषेधस्य सत्त्वान्नानुपपन्नम् LaŚabdeŚe. i. 117.9; 'पक्षा वै मासा' इति श्रुत्यनुसारेण षट्सु मासेषु वर्षव्यवहारान्नानुपपन्नम् BālamBha. i. 52.27 (*on* 1.14); भाष्यम् ··· अनुपपन्नमाशङ्क्य कैयटेनोक्तम् AlaṅkāKau.(Vi.) 77.1; **1C** inapplicable (विष्टुतिः) सह्हारशिरःसंधिसंतनिषु चानुपपन्ना LāṭyāŚS. vi. 2.5; समवधृतैकाभिधेयधीहेतुभावानां च पश्चात्तेषां 'पद'मिति व्यपदेशो नानुपपन्नः TattvBi. 57.4; नन्वर्थाजन्यत्वे ज्ञानस्य कथं प्रतिकर्मव्यवस्था तदुत्पत्तितदाकारताभ्यां हि सोपपद्यते।··· तदाकारता त्वर्थाकारसंक्रान्त्या तावदनुपपन्ना PramāMī. 20.22 (*on* i. 1.25); तत्र सामान्यलक्षणं तावदनुपपन्नम्। संशयविपर्यययोर्याथार्थ्येन आद्यपदद्वयव्यावर्त्याभावात् TantrRaha. 7.2; व्यावहारिकमहत्त्वादिपरिमाणं व्यावहारिकस्य द्रव्यत्वसंबन्धस्य सद्रूपेऽनङ्गीकारे अनुपपन्नम् GuruCandr. i. 174.20; **1D** improper, not justifiable (कुम्भकर्णस्य वचनं श्रुत्वोवाच महोदरः) एकस्यैवाभियाने तु हेतुर्यः प्रकृतस्त्वया। तत्राप्यनुपपन्नं ते वक्ष्यामि यदसाधु च Rāma. vi. 52.11; ननु चोक्तं सूत्रे व्याकरणे षष्ठ्यर्थोऽनुपपन्नः MahāBh. i. 12.22 (*on* i. 1.0); अस्थाने कोप इत्यनुपपन्नं त्वयि Mālavikā. 4.15(62); नेदमनुपपन्नम् Vikramo. 2.20(6); किमु-(मनु)पपन्नमायतनं हि स ईदृशानाम् PādaTā. 34.7; (दृष्टि)निपाते स्थानमनुपपन्नमित्यमुना मालतीलतागृहेणान्तरितः स्थितः AvantiKa. 190.11; वत्स अनुपपन्न भवद्विधानामिदम् VeṇīSaṁ. 3.208; तदा मन्त्रित्वमेव ममानुपपन्नम् Hitopa. 2.55(2); साधनं प्रकृताभावेऽनुपपन्नं यथा सति। प्रमेयत्वं निरंशानां प्रतिभासविरोधतः PramāSaṁ. 3.21; जगद्वैचित्र्योपलब्धेश्च धर्माधर्मनिमित्तः संसारः अनुमीयते। सर्वमेतत् अनुपपन्नमात्मेश्वरैकत्वे GītāBh.(Śaṅ.) 359.13 (*on* 13.2); एवं रथाङ्गनामादीनामपि प्रयोगोऽनुपपन्नः KāvyālaṅSū. ii. 1.12; अभिधेयस्यातथ्यं तदनुपपन्नं निकाममुपपन्नम् Kāvyālaṅ.(Ru.) 11.20; एवं ब्राह्मणोऽपि बहूनुद्दिश्य भोज्येतेति न किंचिदनुपपन्नम् ManuBh. i. 311.18 (*on* 3.238); ii. 152.29 (*on* 8.163); सखे, किं पुनरनुपपन्नमेवेदं यदुत देवी मां परिणाययिष्यतीति ViddhaŚā. 4.10(1); प्रसक्तस्योपपत्तिः (? उत्पत्तिः) अनुपपन्नेति तथाभावादुत्पन्नस्य कारणत्वोपपत्तेरप्रतिषेधः NyāySū. 20.9; श्रेष्ठिन्, भेलभावात्सर्वमनुपपन्नं त्वया चेष्टितम् YaśasCam. ii. 342.17; एतत्सर्वमवस्थान्तरं योषितः सातत्याद्रसप्राप्तौ सत्यामनुपपन्नम् JayaMa. 82.17 (*on* 2.1); अथ संकर्षकाण्डः प्रस्तूयते। तदनुपपन्नम् व्यतिरिक्ताव्यतिरिक्तविकल्पासंभवात् SaṅkarKāBh. 1.6 (*on* i. 1.1); ननु कुण्डगोलकयोरब्राह्मणत्वात् श्राद्धे प्रतिषेधोऽनुपपन्नो न्यायविरोधश्च Mitā. 31.1 (*on* 1.90); विभागकरणमनुपपन्नं स्यात् Kāvyānu.(He.) 33.25; यथेष्टस्येष्टत्वादेव निषेधोऽनुपपन्न एवमनिष्टस्याप्यनिष्टत्वादेव विधानं नोपपद्यते AlaṅkāSa. 120.3; शरीरप्रवृत्तौ पुरुषस्याङ्गित्वात्। अङ्गमङ्गी समादाय यथाकार्यं करोत्यसावित्यङ्गित्वव्यवहारोऽनुपपन्नः BrahmSūBh.(Ma.) 29A.7 (*on* ii. 2.8); आर्य अनुपपन्नमिदं यत्किल तरुशिखरमङ्गारकमुद्गिरतीति PrasaRā. 6.38(? 37)(1); संसक्तसक्तसंसक्ता अपि सामन्तकोटिनिविष्टाः, तेन एतेषां सामन्तशब्देन निर्देशो नानुपपन्नः SmṛtiCan. iv. 539.2; किंचानुपपन्नमत्र MohaRāPa. 1.16(11); धर्मस्य लक्षणप्रमाणरहितत्वे सति नरविषाणसमो धर्म इति तद्विचारशास्त्रस्य विधेयत्वमनुपपन्नम् NyāyMāVi. 10.25 (*on* i. 1.0); वाचं मनसि नियच्छेदित्यनुपपन्नम्, न हीन्द्रियस्येन्द्रियान्तरे प्रवेशोऽस्ति JīvanVi. 103.17; देवानां लिङ्गाद्यङ्कनमनुपपन्नम् ··· तथाविधप्रमाणाभावात् ŚaṅkaVi.(Ā.) 49.15; मम वृद्धस्य विद्याभ्यासोऽनुपपन्न एव PuruṣPa. 151.8; अन्यथा ··· चातुर्विध्यकथनमेवानुपपन्नम् Subodhi. 6.27 (*on* 2.9); 12.25 (*on* 2.24); अथशब्दस्य प्रसिद्धिप्रकर्षसिद्धान्तर्थे संभवति, अर्थान्तरतात्पर्यपरिग्रहोऽनुपपन्नः PāñcRāRa. 138.11; शब्दार्थयोः सगुणत्वविशेषणमनुपपन्नम् SāhiDa. 12.3; सत्यपि परिभाषाया अस्तित्वे युवतिजरत्योर्भिन्नार्थत्वादनुपपन्न एव समासः PariVṛ.(Sī.) 58.17; मनुरभवं सूर्यश्च इत्यवयुत्यानुवादोऽनुपपन्नः AṇuBh. 49.2 (*on* i. 1.29); YuktiSneha. 5.23 (*on* i. 1.1); ननु च सन्यङोरित्यस्य सनि यङि चेति व्याख्यानमनुपपन्नम् Prasā. ii. 129.15; ŚivārkaMaDī. i. 404.12 (*on* i. 3.3); ऐचोऽसिद्धत्वनिषेधमाश्रित्यायावादेशयोः प्रसञ्जनं कृतम्, तदप्यनुपपन्नमेव PāṇiTaVāNaMā. 44.1; अनुपपन्नमेवेदं लक्षणं लक्ष्यते CitraMī. 38.21; ऋक्षे पिण्डप्रदानं तु ज्येष्ठपुत्री विवर्जयेत्। इतिवत्कर्मधारयादपि मत्वर्थीयप्रत्ययो नानुपपन्नः VīraMi.(Paribhāṣā.) 95.17; (ईश्वरः) ज्ञानस्वभावः सामान्यत एकोऽपि अनन्तपर्यायकिर्मीरितमूर्तिः मन्दप्रकाशनामधेयो नानुपपन्नः JñānBiPra. 3.4; संकल्पात्पूर्वं च फलापूर्वोत्पत्तौ नष्टमिति प्रयोगान्तरे यवादीनामुपादानं नानुपपन्नम् VaiyāBhū. 87.10 (*on* 22); प्रत्याहारेष्वितामित्यनुपपन्नम् अत आह — आदिरन्त्येनेतीति LaŚabdeŚe. i. 23.6; ii. 354.5; विभाति वदनं तस्याः ··· राकेन्दोरिव मण्डलम्। इति त्वदीयोपमोदाहरणमप्यनुपपन्नं स्यात् AlaṅkāKau.(Vi.) 26.10; **2** unfavourable, adverse स्थितावनुपपन्नायां राज्ञोऽव्युच्छिन्नवैरिणः। कारयेत्षोडशभुजं सुदर्शनम् AhirbuS. 37.6; **3A** not established, not proved प्रमाणमन्तरेण प्रमातृप्रमेयभावस्यासिद्धत्वात्प्रमातृत्वं प्रमेयत्वं चानुपपन्नम् NyāyVār. 6.19 (*on* i. 1.1); **3B** not accomplished अनुपपन्नमिहार्चनेयं तत्कल्पयेच्च मनसैव सम(? मा)हितात्मा ĪśānŚiPa. i. 8.114; ii. 5.128; सर्वदैव सर्वस्य यत्किंचिद्व्यापारवत्त्वावगमात् ··· अत्र ··· काम्यानाम् ··· प्रत्यवायरूपमनिष्टमनुपपन्नम् VīraMi.(Āhnika.) 10.18; **4** not present, not available न च कालान्तरभाविनि फले कर्तुर्भोक्तृत्वमनुपपन्नम् PrakaPañ. 249.3; ममकारो मृगाक्षीषु क इवायं सचेतसाम्। स्वदेहेऽनुपपन्नोऽपि यः सोऽन्यत्र कथं मतः RājTa.(Ka.) 3.517; विकासः पुष्पधर्मो मुखेऽनुपपन्न इति लक्षितेन प्रसृतत्वेन लोकोत्तररमणीयतात्मकातिशयो व्यज्यते AlaṅkāŚe. 3.1d(10); **5** not arisen, cf. **अनुपपन्नसंशय;** *n.* contradiction, i.e. presumption as a means of knowledge लिङ्गशब्दसदृशानुपपन्नेभ्यस्तु लिङ्ग्यादिरूपपरसंबन्धितारूपेण भानम् NayaVi. 77.2 (*on* i. 1.4)

अनुपपन्नकृत्य (anupapanna-kṛtya) *n.* improper action किं ग्रीष्मतापनिमग्नमहिषस्वेदस्रुतिपृक्तं पयः पीतमित्यनुपपन्नकृत्येऽभिहिते कारणविचाराभावान्निर्मूलोपालम्भमात्रमनौचित्यमनुबध्नाति AuciViCa. 37(21)

अनुपपन्नतर (anupapanna-tara) *adj.* highly impossible यच्च जीवावयवानामानन्त्यमुदितं तदनुपपन्नतरम् Bhām. 460.11 (*on* ii. 2.34)

अनुपपन्नता (anupapanna-tā) *f.* **A** untenability (चोद्यभाष्यस्य) तस्यानुपपन्नतामाशङ्क्योपपन्नतां दर्शयति TātpaṬ.(U.) 16.20 (*on* 1.68); **Bi** con-

tradiction दिवा न भुङ्क्ते इति वाक्यं च स्वार्थं बोधयत्येव का तस्यानुपपन्नता NyāyKa. 223.21; विना कल्पनयार्थेन दृष्टेनानुपपन्नताम्। नयता दृष्टमर्थं या सार्थापत्तिः PrakaPañ. 106.1; किमर्थस्याथवान्यस्य भवता(तो?)ऽनुपपन्नता। अभीष्टा, प्रथमेऽव्याप्तिर्द्वितीयेऽपि तथैव सा TarkSaṁ.(Ā.) 107.26; **Bii** irrelevance, inconsistency एवमर्थान्तराणामनुपपन्नतामर्थतो दर्शयन् ŚrutaPra. iA. 12.8 (*on* i. 1.1); **C** impossibility अस्तिक्रियारूपायाः सत्तायाः कालविशेषस्य च निर्देशेन सकलविशेषनिषेधस्यानुपपन्नतया…तद्दाढर्यार्थित्वमेवावधारणस्य वक्तव्यम् ŚivārkaMaDī. i. 194.21 (*on* i. 1.5)

अनुपपन्नतैकवेषा (anupapannataikaveṣā) *adj.* (*f.*) whose very guise, i.e. nature consists of being what cannot be established प्रासादनिगरणादिवदनुपपन्नतैकवेषायामवस्तुभूतायामविद्यायां नेतरेतराश्रयादयो वस्तुदोषा अनवक्लृप्तिमावहन्ति BrahmSūBh.(Rā.) 424.15 (*on* ii. 1.15)

अनुपपन्नत्व (anupapanna-tva) *n.* **A** the state of being what is contradicted किमनुभवस्यानुपपन्नत्वम् Bṛha. 223.9 (*on* i. 1.5); अभावेन गृहे भावो बहिष्कल्पनया विना। नयतानुपपन्नत्वं कल्प्यमानो बहिर्यथा। गम्यस्यानुपपन्नत्वमिह कल्पनया विना PrakaPañ. 106.5; दृष्टे चानुपपन्नत्वं किंबलादभिधीयते BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 548; सर्वस्यानुपपन्नत्वं सिद्धं दृष्टबलाश्रयात्। दृष्टस्यानुपपन्नत्वं किमाश्रित्याभिधीयते BṛĀraUBhVā. i. 4.1234; अनुपपन्नत्वमेव सत्यत्वाभाव इति चेत् ŚatDū. 103.15; 193.17; शून्यवादोऽपि भ्रान्तिमूलकः, सर्वथानुपपन्नत्वात् VedāntPāSau. 202.9 (*on* ii. 2.32); **B** the state of being what is impossible अनुपपत्तिरनुपपन्नत्वमुपमानस्यासंभवः KāvyālaṅSū. iv. 2.20(1); अवयव्यादीनामेकान्ततोऽनुपपन्नत्वात् PrakaPañ. 77.8; अहमर्थस्य …। तस्य तु कुत्राप्यदृष्टचरत्वात्, अनुपपन्नत्वाच्च VedāntRaMañ. 1.1 (8.23); 1.4 (57.23); न … ब्रह्मणो जनिः सिध्यति। असतः सकाशात्पदार्थोत्पत्तेरदृष्टत्वेन प्रातीतिकार्थस्याप्यनुपपन्नत्वात् TattvPrakā. 110A.8 (*on* ii. 3.9); इतः परस्यानुपपन्नत्वादुक्तरूपमेव परमकाष्ठापन्नं वस्त्वित्युपपद्यते AṇuBh. 203.6 (*on* iii. 2.35); ये धर्माः … अनुपपन्नत्वेन सूत्रिताः ŚivārkaMaDī. ii. 51.11 (*on* ii. 1.36); स्वस्य स्वप्रतियोगिकसंबन्धत्वमनुपपन्नत्वादनिर्वाच्यम् GuruCandr. i. 10.2; न च … दृग्दृश्ययोस्तादात्म्यस्यैवानुपपन्नत्वादिति वाच्यम् LaCandr. 461.19; पूर्वदृष्टन्यूनवर्गादनन्तरमकस्माद् दृष्टाधिकवर्गस्य तत्समत्वं विनानुपपन्नत्वात् SiddhāTaVi. 53.3; **C** the state of being what is untenable काणादे तु (पक्षे) कस्यचिदंशस्य वैदिकैः परिग्रहाभावादनुपपन्नत्वाच्च … अत्यन्तमनपेक्षा कार्या VedāntDī. 104.14 (*on* ii. 2.17); (वेदान्तवाक्यानाम्) अनुपपन्नत्वेऽप्यनुपपन्नवद्ब्रासमानत्वमित्यादीन्यपि लक्षणानि निरस्तानि ŚatDū. 136.18; अनुपपन्नपरमाणुद्व्यणुकादिप्रक्रियानिदर्शनेनान्येषामपि तदभ्युपगतानामनुपपन्नत्वस्य सूचितत्वात् NyāyPari. 497.21; निषेधनिषेधोऽपि प्रपञ्चसत्त्वस्यापादकः, तद्विना अनुपपन्नत्वात् GuruCandr. i. 58.10.

अनुपपन्नत्वधी (anupapannatva-dhī) *f.* knowledge of the state of being contradictory आक्षेपकस्येति। यत्रानुपपन्नत्वधीः करणं तस्येत्यर्थः GuruCandr. ii. 99.12; LaCandr. 470.28.

अनुपपन्नत्वप्रसङ्ग (anupapannatva-prasaṅga) *m.* **A** undesired occasion of impossibility न चात्र रजतस्य तत्संसर्गस्य वा दृश्यत्वं नास्तीति वाच्यम्।… तदपेक्षणे वा प्रत्यक्षबाधस्य रजतेऽनुपपन्नत्वप्रसङ्गात् NyāyKu. 49.16; **B** undesired occasion of untenability ईश्वरो जगत्कारणमित्युक्तम्। तत्र च योगाचारमतविरोधेऽनुपपन्नत्वप्रसङ्गादवश्यं निरसनीयं तद् भवति TattvPrakā. 103A.9 (*on* ii. 2.29)

अनुपपन्नत्वमात्रसाम्य (anupapannatvamātra-sāmya) *n.* similarity of mere impossibility अनुपपन्नत्वमात्रसाम्येनोक्तमेतेन (न) प्रत्युक्तमिति अनुपपत्तिं पृच्छति TātpaṬ.(Vā.) 194.21 (*on* i. 1.5)

अनुपपन्नत्वाभिप्राय (anupapannatvābhiprāya) *m.* view which supports the state of being what is contradicted अनुबन्धचतुष्टयाक्षेपप्रस्तावे प्रयोजनाधिकारिविषयेषु अनुपपन्नत्वाभिप्रायगर्भतया पृष्टेषु पूर्ववृत्तविशेषप्रश्नोऽत्र न संगच्छते ŚivārkaMaDī. i. 20.9 (*on* i. 1.1)

अनुपपन्नत्वाभिमत (anupapannatvābhimata) *adj.* deemed as not being tenable अनुपपन्नत्वाभिमतपरपक्षाणामपि प्रतिषेधायोगात् ŚatDū. 103.18.

अनुपपन्नत्वाभ्युपगम (anupapannatvābhyupagama) *m.* acceptance of the state of not being tenable मिथ्यात्वस्य च स्वयमेवानुपपन्नत्वाभ्युपगमात् ŚatDū. 103.17.

अनुपपन्नदर्शन (anupapanna-darśana) *n.* observation of what is contradictory अनुपपन्नदर्शनात् अज्ञातोपपादके बुद्धिः अर्थापत्तिः TarkSaṁ.(Ā.) 107.25.

अनुपपन्नद्वारत्व (anupapannadvāra-tva) *n.* the state of being caused by (i.e. based on) what is contradictory अनुमानोपमानार्थापत्तीनां तु लिङ्गसदृशानुपपन्नद्वारत्वात् … अनुमानादेरप्यनिमित्तता NayaVi. 67.6 (*on* i. 1.4)

अनुपपन्नप्रक्रंस्यमानवस्तुसमन्वय (anupapanna-prakraṁsyamāna-vastusamanvaya) *adj.* for which correlation is not effected with the referent to be introduced (yet) अपेतप्रक्रान्तसंबंधसहायस्यास्य यदोऽनुपपन्नप्रक्रंस्यमानवस्तुसमन्वयस्यैकाकिनः … तच्छब्दाध्याहारमेवैकं शरणम् VyaktiVi. 42.27.

अनुपपन्नप्रतीतिकत्व (anupapannapratītika-tva) *n.* the state of being that whose knowledge is impossible न चाकाशस्य प्रागभावः संभवति। अनुपपन्नप्रतीतिकत्वात् NyāySu.(Ja.) 431B.12 (*on* ii. 3.1)

अनुपपन्नप्रमाग (anupapanna-pramāṇa) *adj.* for which no proof is possible, i.e. established अनुपपन्नप्रमाणस्याभ्युपगमोऽकृताभ्यागम इति सूत्रार्थः NyāyVār. 449.6 (*on* iii. 2.73)

अनुपपन्नभाषित्व (anupapannabhāṣi-tva) *n.* **i** the state of being that which proclaims what is incongruous अनुपपन्नभाषित्वेन श्रुतेरर्थान्तरे प्रामाण्याभावः TattvPrakā. 84A.6 (*on* ii. 1.8); **ii** the state of being one who talks what is incongruous वैशेषिकादीनामनुपपन्नभाषित्वेन तत्कल्पनाया अप्रामाणिकत्वात् TattvPrakā. 97B.13 (*on* ii. 2.11); आप्तत्वानुपपत्तिः। किं नामानुपपन्नभाषित्वादपि NyāySu.(Ja.) 320B.2 (*on* ii. 2.1)

अनुपपन्नभाषिन् (anupapanna-bhāṣin) *adj.* who talks what is incongruous वैशेषिकादयः … अनुपपन्नभाषिणः NyāySu.(Ja.) 355A.3 (*on* ii. 2.6)

अनुपपन्नरूप (anupapanna-rūpa) *adj.* having an untenable form देहादिसंघातादन्यो नित्योऽथानित्य इति … संशयमुपपादयति अनुपपन्नरूपश्चायं संशयः NyāyVār. 368.2 (*on* iii. 1.18)

अनुपपन्नवत् (anupapanna-va(n)t) *adj.* who has not accomplished योधानामात्मनः सिद्धिमम्बरीषोऽभिपन्नवान् (v.l. °षोऽनुपपन्नवान्) MahāBhā. xii. 99.50.

अनुपपन्नवत् (anupapanna-vat) *adv.* like that which is untenable (वेदान्तवाक्यानाम्) अनुपपन्नत्वेऽप्यनुपपन्नवद्ब्रासमानत्वमित्यादीन्यपि लक्षणानि निरस्तानि ŚatDū. 136.19.

अनुपपन्नवाक्यार्थज्ञान (anupapannavākyārtha-jñāna) *n.* knowledge of the sentence-meaning which is not compatible अगृहीतसंबन्धस्यार्थमविदुषश्श्रुतेऽप्युपपादके वाक्ये नानुपपन्नवाक्यार्थज्ञानेऽनुपपत्तिश्शाम्यति Kāśi. iii. 185.11 (*on* 5(7).78)

अनुपपन्नविशेष (anupapanna-viśeṣa) *adj.* having an impossible special characteristic न ह्यस्ति संभवस्संबन्धिनमन्तरेण संबन्धस्येति। अनुपपन्न[विशेषेण]वेषेणोपपन्नं विपर्यय इति तत्स्वीकार इति चेन्न ŚatDū. 103.24.

अनुपपन्नविषयक (anupapannaviṣaya-ka) *adj.* pertaining to what is incongruous ब्रह्मपदार्थत्वस्य … अनुपपन्नविषयकमनोवृत्तिविषयत्वेन … लक्ष्यलक्षणभावः मनोवृत्तिभेदेनैव LaCandr. 677.25.

अनुपपन्नवेदसंभावन (anupapanna-vedasambhāvana) *adj.* for whom association with the Veda is not possible यानि पुनरनुपपन्नवेदसंभावनानां म्लेच्छादीनामतीन्द्रियार्थस्मरणानि तेषाम् … अप्रमाणत्वम् TantrVā. 75.8 (*on* i. 3.2)

अनुपपन्नवेष (anupapanna-veṣa) *m.* [w. r. for अनुपपन्नविशेष], ŚatDū. 103.24.

अनुपपन्नसंशय (anupapanna-saṁśaya) *adj.* in whom doubt has not arisen नूनमत्रभवतः शराकृतिं सर्वथायमनुयाति सायकः। साऽयमित्यनुपपन्नसंशयः कारितस्त्वमपथे पदं यया Kirātā. 13.45 (comm. अत्यन्तसादृश्यादनुत्पन्नस्वान्यदीयत्वसंदेहः सन्)

अनुपपन्नस्थल (anupapanna-sthala) *n.* place, i.e. substratum which is not suitable इच्छादयोऽनुपपन्नस्थलव्यतिरिक्ताश्रिताः NyāyPari. 138.2.

अनुपपन्नान्तर (anupapannāntara) *n.* another contradictory (object) न चानुपपन्नत्वस्योपपादकतया स्वयमनुपपन्नान्तरं कल्प्यम् ŚatDū. 193.18.

अनुपपन्नान्वय (anupapannānvaya) *m.* correlation which is not compatible (यथेष्टं पदानामन्वयो वर्णनीयः) यथेष्टमित्युक्ते कुत्र केषामित्यन्वयस्यास्फुटत्वादनुपपन्नान्वयो मा भूदिति तदर्थमाह कौषीतकीति ŚrutaPra. ii. 492.22 (*on* iii. 3.28)

अनुपपन्नार्थ (an-upapannārtha) *adj.* **1A** whose (exact) meaning is not possible, i.e. clear (मन्त्राः) अथाप्यनुपपन्नार्था भवन्ति। ओषधे त्रायस्वैनम् … इत्याह हिंसन् Nir. 1.15 (38.5); लौकिकानि वचनान्युपपन्नार्थान्यनुपपन्नार्थानि च दृश्यन्ते ŚābaBh. 47.4 (*on* i. 1.5); शास्त्रकारवचनम् … नैवैतदनुपपन्नार्थम् ŚābaBh. 47.9 (*on* i. 1.5); Bṛha. 162.7 (*on* i. 1.5); SphoṭSi. 83.2; वेदवाक्यान्यापाततोऽपरिपूर्णानुपपन्नार्थानि ŚivārkaMaDī. i. 90.29 (*on* i. 1.1); **1B** having meaning which is not congruous संस्थापयतिरप्यनु-

पपन्नार्थ एव धातुः ṬupṬ. 230.13 (*on* ix. 4.41); कारकं शास्त्रं न ज्ञापकमित्यनुपपन्नार्थं कल्पितं स्यात् GītāBh.(Śaṅ.) 79.5 (*on* 3.1); **अनुपपन्नार्थं** चान्यथा वाक्यमापद्येत NyāySu.(Ja.) 203B.9 (*on* i. 4.6); **2** whose form, i.e. real existence is not possible उपरक्तमनसानुपपन्नार्थं नरलोके गन्धर्वनगरमुपपन्नमिति मिथ्यादृष्टिरनुपश्यति BhāgP. v. 14.5 (Bhāvārthadīpikā अघटमानम्, न उपपन्नो न भोक्तृनित्यतामुपगतोऽर्थः। स्वरूपं यस्य तमनित्यम्)

अनुपपन्नार्थता (anupapannārtha-tā) *f.* the state of having incompatible or incongruous meaning अनुपपन्नार्थतायामाभाणको लौकिक उपपन्नार्थः भवेत् TattvVai. 213.13 (*on* 4.31); SarvaDaSaṁ. 15.599; 'अप्राणो ह्यमना' इति श्रुतिवाक्यं नियन्तृत्वादिसंबन्धेन मनःप्राणवति ब्रह्मणि कथमप्राणत्वममनस्त्वं चेत्यनुपपन्नार्थतया ... उपपादनमपेक्षते ŚivārkaMaDī. i. 297.9 (*on* i. 2.1)

अनुपपन्नार्थत्वाप्रतीति (anupapannārthatvāpratīti) *f.* absence of the cognition of the state of being an unproved or unestablished meaning न हि वचनानुपपत्तिमात्रेण प्रमाणरहितोऽर्थः शक्योऽवगन्तुमिति। तदसत्, अनुपपन्नार्थत्वाप्रतीतेः SphoṭSi. 83.4.

अनुपपन्नार्थप्रतीति (anupapannārtha-pratīti) *f.* cognition of the meaning which is not proved or established भवति हि जरद्गवादिवाक्येष्वनुपपन्नार्थप्रतीतिः SphoṭSi. 83.5.

अनुपपन्नार्थवचन (anupapannārtha-vacana) *n.* statement which has incompatible meaning 'शब्दादर्थं प्रतिपद्यामहे' इति वन्ध्यापत्येतिवदनुपपन्नार्थवचनम्, अनुभवाभावात् TattvBi. 60.2.

अनुपपन्नार्थवादित्व (anupapannārthavādi-tva) *n.* the state of being expressive of the incongruous meaning (श्रुतिः) अप्रमाणं सानुपपन्नार्थवादित्वात् BrahmSūBh.(Bhā.) 98.12 (*on* ii. 1.14)

अनुपपन्नार्थाभाव (anupapannārthābhāva) *m.* absence of the incongruous fact अर्थापत्तिरपि न भेदे प्रमाणं सत्यभेदं विनानुपपन्नार्थाभावात् भेदे जीवादीश्वरस्यानात्मत्वापत्तिश्च BhedaDhi. 59.1.

अनुपपात (an-upapāta) *m.* absence of the unexpected occurrence (of calamity) अर्थवादो वानुपपातात्तस्माद्यज्ञे प्रतीयेत MīmāSū. iii. 4.29; [Inst.] without the (act of) falling down अर्धचन्द्राकृतिं कृत्वा तर्जन्यङ्गुष्ठकौ ततः। तृणकाण्डं तयोरग्रे धारितम् ...। अङ्गुल्यनुपपातेन तद् विध्यन् पृथिवीपतिः। अर्धचन्द्राह्वयं चित्रं दर्शयेत् Mānaso. iv. 1.167.

अनुपपादक (an-upapādaka) *m.* (pl.) 'having no material parent', name of a class of Buddhas called Dhyāni-buddhas, PW.; MW.; Apte.

अनुपपादकत्व (anupapādaka-tva) *n.* the state of not being that which causes (another prescription) to occur संकल्पविधिः प्रथमो निर्विषयः सन्नपर्यवस्यन् विषयापेक्षः स्वयमनिवृत्तो न विध्यन्तरेणोपजीवितुं शक्योऽनुपपादकत्वात् Bhām. 162.12 (*on* i. 2.1)

अनुपपादन (an-upapādana) *n.* non-mention, non-establishment (शब्दश्रवणानि) तेषाम् ... अनुपपादनादवस्थानम् NyāyBh. 141.16 (*on* ii. 2.37); (दण्डः स्यात्पाञ्चमाषिकः) माषस्य च द्रव्यजातेरनुपपादनान्मध्यमकल्पनायाश्च न्याय्यत्वाद् रौप्यस्य निर्देशोऽयमित्याहुः ManuBh. ii. 200.12 (*on* 8.298); (पञ्चमात्सप्तमादूर्ध्वम् ...। सपिण्डता निवर्तेत) विगोत्रयोः षष्ठसप्तमयोः सापिण्ड्यस्यानुपपादनात् VīraMi. 109.24 (*on* 1.52); योगरूढपदस्य रूढिशक्तेरनियन्त्रणेन यौगार्थमात्रप्रतिपादकताया अनुपपादनादुक्तदोषस्यानुवृत्तेः RasGaṅ. 180.9; अर्थस्यान्यत्वे जातिव्यञ्जकभूयोऽवयवदर्शनाभावेन तौ तित्त्वप्रतीतेर्न्यायेनानुपपादनात् LaŚabdeŚe. i. 76.3.

अनुपपादित (an-upapādita) *adj.* not proved, not established साध्यं तावदेतत्कारणेभ्यो द्रव्यान्तरमुत्पद्यत इति। अनुपपादितमेतत् NyāyBh. 99.14 (*on* ii. 1.34); तन्त्रान्तरेष्वनुपपादितमर्थजातम् ...। तस्य प्रसाधनमिह क्रियते नयोक्त्या PūrvottaVāNaMā. 1.4.

अनुपपादितकल्प (anupapādita-kalpa) *adj.* as good as not established श्रुतिसमन्वयेनोपपादितोऽप्यर्थो न तावत् श्रोतॄणां दृढनिरूढो भवति।... अनुपपादितकल्प एवापद्यते NyāySu.(Ja.) 230A.1 (*on* ii. 1.1)

अनुपपादितसाधन (anupapādita-sādhana) *adj.* whose cause is not expressly stated अनुपपादितसाधनमनुक्तमर्थादापद्यत इति वदतः पक्षहानिरप्युपपद्यते NyāyMañ. ii. 182.23.

अनुपपादुक (an-upapāduka) *adj.* **1** not born by spontaneous generation किमनुपपादुका अपि सुपर्णिनो नागाश्च सन्ति Sphuṭā. iii. 17.5 (*on* 3.9) [DBHS., cf. **औपपादुक**]; **2** not in the habit of walking (i.e. lacking in discrimination) द्विपात्सु दुष्टेऽनुपपादुकेऽस्मिन्वृत्तानि बिभ्रत्यतिगूढपान्दि। लोकात् ... चैकपादितादप्यपाधेत कथं न धर्मः DvyāśraKā. 2.70 (comm. अनुपपादुकेऽनुपपदनशीलेऽनुपपन्ने। कार्याकार्यविचाररहित इत्यर्थः)

अनुपपाद्य (an-upapādya) *ger.* not having expressly stated अनुपपाद्य सामर्थ्यमनुक्तमर्थादापद्यत इति ब्रुवतः पक्षहानेरुपपत्तिरनुक्तत्वात् NyāyBh. 322.8 (*on* v. 1.22)

अनुपप्लव (an-upaplava) *adj.* [*f.* -ā] **A** endless, not having inundation, i.e. interruption सर्वसाधारणो ह्येष मोहग्रन्थिरन्तश्चेतनावतामनुपप्लवः संसारतन्तुः UttaRāC. 7.3(19); ये तु अनुपप्लवां चित्तसन्ततिमनन्तापवर्गमाहुस्तेऽप्युपप्लवस्य दुःखमयत्वात् तन्निवृत्तिमेवेच्छन्ति Kiraṇā. 7.2; नाप्यनुपप्लवा चित्तसन्ततिरपवर्गः आवश्यकत्वेनानुपप्लवस्य दुःखाभावस्य पुरुषार्थत्वेन चित्तसन्ततेरपुरुषार्थत्वात् TattvCin. ii(2). 182.16; **B** free from calamity or disaster प्रशान्तरणसंरम्भम् ...। तेन निःशेषमेवासीत् त्रैलोक्यमनुपप्लवम् HarVi. 32.95; अपवर्गपद्धतिमिवानुपप्लवां तनयश्रियं नृपवक्त्रशिश्रियत् PṛthvīVi. 9.1; **Ci** free from obstruction अहमनुभवस्तु ... कथं वानुपप्लवः Bhām. 5.7 (*on* i. 1.1); उपप्लवो विपर्यासोऽस्य नास्तीत्यनुपप्लवोऽहमनुभवः VedāntKa. 6.6 (*on* i. 1.1); (द्वारका) विभूतिभेदैरनुपप्लवैर्या Yādavā. 11.58; 16.133; पुरुषस्य ... सत्त्वपुरुषान्यताख्यातावनुपप्लवायां जातायामविद्यादयः पञ्च क्लेशाः समूलकाषं कषिता भवन्ति SarvaDaSaṁ. 15.33; **Cii** free from obstacle (in the form of modifications) ध्वनयस्तु ... मुखमिव मणिकृपाणदर्पणादयो नियतस्थानमनुपप्लवं एकमनेकमिवानेकविधस्थानमिव वर्णपरिमाणसंस्थानभेदोपप्लवमिव दर्शयन्ति TattvBi. 19.2; **Ciii** free from obstacle, i.e. defect प्रथमः पक्षस्तावदनुपप्लवः प्रादुःष्यात् NyāyPari. 268.7; *m.* **1Ai** absence of trouble, non-affliction (धर्माधर्मौ) मूलभूतौ च तावेव स्तम्भौ संसारसद्मनः। तदुच्छेदे तु तत्कार्यशरीराद्यनुपप्लवात्। नात्मनः सुखदुःखे स्त इत्यसौ मुक्त उच्यते NyāyMañ. ii. 77.17; SyādvāMañ. 8 (108); **1Aii** absence of mundane trouble उपप्लवावस्थायां तन्निमित्तमिति चेत् न अनुपप्लवस्यापि तत्साध्यत्वात् Kiraṇā. 7.7 (comm. उपप्लवः संसारः ... उपप्लवध्वंसो वा अनुपप्लवः); **1B** absence of denial विचारस्य निश्चलतायां प्रमाणाभावात्, भावे वा कथं तत्त्वोपप्लवः, अस्यैव विचारस्यानुपप्लवात् ĀtmaTaVi. 494.12; **1C** absence of obstacle योगजधर्मानुगृहीतस्य बहिरनुपप्लवजननेऽपि सिद्धोपघातादेवान्वयव्यतिरेकाभ्यां मनःसहकारित्वमुपप्लवैव गतिः योगजस्यापि धर्मस्य तद्विधेरनुपप्लव इति न कश्चिद्विशेषः Kiraṇā. 286.12; स्वरूपातिरिक्तस्य प्रातिभज्ञानस्याप्यनुपप्लवादाकाशदेवतातो विशेषो युज्यते NyāySu.(Ja.) 434A.3 (*on* ii. 3.2); **2** non-cessation अध्ययनयजनदानादिमात्रसद्भावे ब्राह्मणजातीये ब्राह्मणव्यवहारस्यानुपप्लवान्न समुच्चितस्य लक्षणत्वम् CaturCin. iii(1). 344.6.

अनुपप्लवनीति (anupaplava-nīti) *adj.* **1** having a course or flow without any inundation प्रसदनं शरदागमसंभवं नभसि मासि नदीभिरुपाददे। महितयोगविदां मतिभिः समं श्रुतिभिरप्यनुपप्लवनीतिभिः Yādavā. 3.8; **2** having an unimpeded procedure (of interpretation), Yādavā. 3.8 (comm. अनुसृतोपक्रमादिन्यायाभिः। श्रुतिभिः)

अनुपप्लवम् (anupaplavam) *adv.* without impediments, uninterruptedly मन्त्रपूतमनुपप्लवं हविर्यायजूकपरिषन्निषेवितम्।... अन्तरा विन्दत Yādavā. 17.126 (comm. अन्तरा मध्ये अनुपप्लवं निरुपद्रवं यथा तथा)

अनुपप्लु (anupaplu-), cf. **अनूपप्लु**.

अनुपप्लुत (an-upapluta) *adj.* [*f.* -ā] **1A** not watered, not nourished चित्पिण्डम् ...। ध्यायेच्चित्कर्णिकामध्ये भूमौ बीजत्वमागतम्। सतुर्यमपृथग्भूतैस्सत्त्वाद्यैरनुपप्लुतम् PauṣkS. 27.291; **1B** not strengthened अलीकफलेशैरनुपप्लुता स्तुतिः Yādavā. 14.52; **2A** not distressed वरतनुरनुपप्लुतेन चित्तेन। जपति ... त्वद्द्वादशनामकं महास्तोत्रम् KuṭṭaMa. 1017 (comm. अविक्षिप्तेन); **2Bi** not affected अराजत धातुवाद्यलीलां दधानमनुपप्लुतमश्वसैन्यम् HarVi. 40.39 (*but* comm. दोषशून्यम्); Yādavā. 3.41; **2Bii** not obstructed, not contradicted नात्यन्तमसतोऽर्थस्य सामर्थ्यमवकल्पते। व्यवहारधुरं वोढुमियतीमनुपप्लुताम् NyāyMañ. i. 164.13; साकारवादसिद्धौ तावदनुपप्लुतमाकारमादधदेवार्थो विषयः NyāyVārPari. 576.1 (comm. अबाधितम्); **2Biii** not attacked (वसुदेवः) गुरुभिरूर्मिगणैरनुपप्लुतः। अतिततार दिनाधिपतेः सुतामनघयोगमना इव संसृतिम् Yādavā. 3.41 [Kośas give *anupapluta* as one of the meanings of *samāḍha*, TrikāŚe. iii. 3.119; AnekāSaṁ. 3.180; ViśvaPra. 47.7; MediK. 46.10; ŚabdaRaSaK. 103.4, and of *sammāḍha*, ViśvaLoK. 99.10; ŚabdaRaSaK. 103.4 (v.l.)]

अनुपप्लुतगति (anupapluta-gati) *adj.* **1** (a king) whose knowledge is unimpeded यस्यानुपप्लुतगतेः परवारणस्य दानाम्बुसेकसुभगः सततं करोऽभूत् Kapphiṇā. 1.38 = KāvyPra. 68.4 (comm. अनुपप्लुता अबाधिता गतिर्ज्ञानं यस्य तादृशस्य) = AlaṅkāŚe. 3.1(31); **2** (an elephant) whose gait is undisturbed or majestic, Kapphiṇā. 1.38 = KāvyPra. 68.4; *f.* refuge of innocent, Kapphiṇā. 1.38 = KāvyPra. 68.4 (comm. अनुपप्लुतानाम् अदुष्टानां गतिर्हितकर्ता तस्येति वा) = AlaṅkāŚe. 3.1(31)

अनुपप्लुतचेतस् (anupapluta-cetas) *adj.* whose mind is not dis-

tressed आविर्भूतप्रकाशानामनुपप्लुतचेतसाम्। अतीतानागतज्ञानं प्रत्यक्षान्न विशेष्यते VākyaPa. (DCPI. Ed.) 1.37; Pradī. v. 261A. 39 (*on* vi. 3.109)

अनुपप्लुतरागगर्भम् (anupaplutarāgagarbham) *adv.* **1** so as to be pregnant with or full of faultless melodies तावत् सलीलमनुपप्लुतरागगर्भमग्रे जगे युवभिरुत्पललोचनानाम् HarVi. 26.84 (comm. अनुपप्लुतः संदष्टककाकलिप्रभृतिगीतदोषरहितो रागः शाडवादिगीतविशेषो गर्भे यत्र); **2** so as to be full of love which is not shallow, HarVi. 26.84 (comm. रागश्चानुरागः। तस्यानुपप्लुतत्वमनुत्तानता)

अनुपप्लुतवाक्यप्रमेयत्व (anupaplutavākyaprameya-tva) *n.* the state of being what is to be known through the sentence which is not contradicted तस्यानुपप्लुतवाक्यप्रमेयत्वेनार्थापत्तिप्रमेयत्वं मा भूत् TātpaṬ.(U.) 401.14 (*on* 5(7).59)

अनुपबाध (an-upabādhá, án-upabādha) *adj.* [*f.* -ā] unobstructed, undisturbed अनूचीनाहुं पुरोडाशो भवत्येतेनो हास्यासपुत्नानुपबाधा श्रीर्भवति ŚatBr. II. iv. 4.6; XI. i. 3.6; तुथा हास्यानुपबाधासपत्ना श्रीर्भवति ŚatBr. (K.) I. iii. 4.4; असपत्नमिमं लोकुमनुपबाधं कुर्वीमहि ŚatBr. VIII. v. 1.3; VIII. v. 1.4.

अनुपबृंहणत्वप्रसङ्ग (anupabṛṁhaṇatva-prasaṅga) *m.* undesired occasion of the state of being what does not strengthen, i.e. substantiate नापि तृतीयः, अनुपबृंहणत्वप्रसङ्गादेव ŚatDū. 192.7.

अनुपबृंहित (an-upabṛṁhita) *adj.* not supported, not strengthened उपबृंहणासंभवेऽनुपबृंहितेन वेदेनार्थनिश्चयायोगाद् वेदविप्लावक एव निर्विशेषवादः ŚatDū. 192.25.

अनुपभुक्त (an-upabhukta) *adj.* [*f.* -ā] **1** not eaten up, not consumed इच्छन्त्यनुपभुक्तानि भोक्तुं गावस्तृणानि च HariVaṁ. 52.17; पश्यत यदनुपभुक्तेऽपि हि विनिहिततैलपूरणे, निर्भरचलितसमीरो दलयति खलु दीपिकाशिखाम् ChandaśCū. 2.343(4); CampaŚreKa. 327; **2** who or which is not enjoyed (sexually) तद्विपर्ययेणानुपभुक्ता कन्येति सर्वत्रैव मुख्यार्थमनुरुध्य क्रियमाणा धर्मा लक्ष्यन्ते ManuBh. ii. 282.3 (*on* 9.135); BālaKrī. i. 61.9 (*on* 1.52); अवस्थेयं नार्यास्तनुमनुपभुक्तां कथयति HariC.(Pa.) 220; विहितविवाहसंस्कारमात्रसंस्कृतानुपभुक्ता अक्षतेत्युच्यते VīraMi.(Saṁskāra.) 735.14; **3** unused (i.e. new) यथाकृतं वस्त्रादि संवर्तितममुद्रितमन्यद्वा अलंकाराद्यनुपभुक्तं परिमलशून्यम् ManuBh. ii. 162.25 (*on* 8.183); ii. 175.28 (*on* 8.222); वाराणस्यां विशालाक्षी पूजनीया प्रयत्नतः।··· शुभैरनुपभुक्तैश्च दुकूलैर्गन्धवासितैः SkandP. iv. 70.11; वाजपेयब्राह्मणे भट्टभास्करः अहतं सद्यःकृतमनुपभुक्तमकृत्तदशम् (वासः) MayūMāli. 702.17 (*on* x. 4.7); **4** not experienced या वानुपभुक्तजन्मान्तरकृताशुभकर्मजा 'ऐहिकदुष्कृतजा वा' बुद्धिः ManuBh. i. 471.20 (*on* 5.108); अनुपभुक्तेऽनुपभुक्तजातीये वा रागाद्यनुत्पत्तेः VivaPraSaṁ. 16.7.

अनुपभुक्तकर्मक्षय (anupabhuktakarma-kṣaya) *m.* loss of actions which have not been experienced क्वचिदागमगम्या यथा वासुदेवसौभरिप्रभृतीनां काययौगपद्य इति सर्वत्र प्रमाणमस्ति, नैवमनुपभुक्तकर्मक्षये NyāyVārPari. 381.16.

अनुपभुक्तकर्मवश (anupabhuktakarma-vaśa) *m.* [Abl.] due to the (influence of) actions which have not been experienced (कर्माणि) तान्युपभोगेन निरवशेषं क्षपयित्वानुपभुक्तकर्मवशादिहावर्तन्ते Bhām. 534.1 (*on* iii. 1.8)

अनुपभुक्तजातीय (anupabhukta-jātīya) *adj.* belonging to a class (of objects) which is not experienced अनुपभुक्तेऽनुपभुक्तजातीये वा रागाद्यनुत्पत्तेः VivaPraSaṁ. 16.7.

अनुपभुक्तत्वासंभव (anupabhuktatvāsambhava) *m.* impossibility of not being (sexually) enjoyed कानीनः कन्यकाजात इत्यत्र तु कन्यापदमदत्तापरम्। अस्या अनुपभुक्तत्वासंभवात् VīraMi.(Śrāddha.) 350.6.

अनुपभुक्तदासीविषय (anupabhuktadāsī-viṣaya) *adj.* concerning a maidservant who is not (sexually) enjoyed एकां स्त्रीं कारयेत्कर्म ··· एकां स्त्रीमित्यनुपभुक्तदासीविषयम् Aparā. 726.20 (*on* 2.119)

अनुपभुक्तपूर्वस्त्रीवचन (anupabhuktapūrvastrī-vacana) *adj.* denotative of a woman who is not (sexually) enjoyed previously कन्याकुमारीशब्दौ ··· अनुपभुक्तपूर्वस्त्रीवचनौ BālamBha. iii. 34.14 (*on* 3.16); iii. 36.29 (*on* 3.16)

अनुपभुक्तपूर्वा (anupabhukta-pūrvā) *adj.* (*f.*) who is not (sexually) enjoyed previously कुमारीकन्याशब्दौ ··· विवाहविधावनुपभुक्तपूर्वामेव स्त्रियमाचक्षते ManuBh. i. 223.26 (*on* 3.34)

अनुपभुक्तफल (anupabhukta-phala) *adj.* fruit or result of which is not experienced (कर्मफलातिशयः) यस्य धर्माधर्मसमाख्यातोऽनुपभुक्तफलः तेन प्रतिबन्धात् विद्यमानमपि कर्मफलं न ददाति NyāyVār. 442.5 (*on* iii. 2.61); अनुपभुक्तफलस्य कर्मणः क्षयकल्पनायां शास्त्रं कदर्थितं स्यात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 787.18 (*on* iv. 1.13); अनुपभुक्तफलानां कर्मणां न प्रक्षयः NyāyMañ. i. 186.11; NaiṣkaSi. 46.8; अतो वचनादनुपभुक्तफलमपि पापं नश्यतीति DīpKa. 94.24 (*on* 3.221-226)

अनुपभुक्तभर्तृका (anupabhuktabhartṛ-kā) *adj.* (*f.*) who has not (sexually) enjoyed the husband हन्यात् ··· स्त्रियम् ··· असक्तभर्तृकामनुपभुक्तभर्तृकाम् DaṇḍaVi. 175.15.

अनुपभुक्तमात्रस्त्री (anupabhuktamātra-strī) *f.* woman who is not at all enjoyed (sexually) मेधातिथेः कन्याशब्दस्यानुपभुक्तमात्रस्त्रीवचनत्वोक्तिः BālamBha. iii. 37.25 (*on* 3.16)

अनुपभुक्तयौवना (anupabhukta-yauvanā) *adj.* (*f.*) whose youth is not enjoyed अनुपभुक्तयौवनया ··· भवत्या मत्समीपमागन्तव्यम् VetāPañ. (Jam.) 68.12.

अनुपभुक्तरस (anupabhukta-rasa) *adj.* (one) who has not relished the taste अनुपभुक्तरसस्य त्वभिलाषानुत्पत्तिः ManuBh. i. 125.7 (*on* 2.94)

अनुपभुक्तविचित्रकर्मत्व (anupabhuktavicitrakarma-tva) *n.* the state of being multifarious actions (whose consequences are) not experienced (महासर्गमहाप्रलययोः) अनुपभुक्तसमस्तप्राणिकर्माणि युग(प)न्निरुद्धवृत्तीनि, अनुपभुक्तविचित्रकर्मत्वात् TarkSaṁ.(Ā.) 44.21.

अनुपभुक्तविषय (anupabhukta-viṣaya) *adj.* who has not enjoyed (worldly) objects औत्सुक्यनिवृत्तिर्हृदयस्वास्थ्ये हेतुः ··· अनुपभुक्तविषयस्यौत्सुक्यरहितस्य पुरुषस्य चित्तस्वास्थ्यदर्शनात् VivaPraSaṁ. 203.4.

अनुपभुक्तसमस्तप्राणिकर्मन् (anupabhukta-samastaprāṇikarman) *n.* unexperienced actions of all beings (महासर्गमहाप्रलययोः) अनुपभुक्तसमस्तप्राणिकर्माणि युग(प)न्निरुद्धवृत्तीनि TarkSaṁ.(Ā.) 44.20.

अनुपभुक्तसरित्तरु (anupabhukta-sarittaru) *adj.* wherein the rivulets and trees have not been utilised, i.e. are intact अनुपभुक्तसरित्तरूणि ··· तपोवनानि JātaMā. 57.13 (9.33)

अनुपभुक्तादत्तापर (anupabhuktādattā-para) *adj.* pertaining to (the girl) who is 'not (sexually) enjoyed' and 'not given (in marriage)' 'कन्यामुपयच्छेत' इत्यत्र तु कन्यापदमनुपभुक्तादत्तापरम् VīraMi.(Śrāddha.) 350.6.

अनुपभुज्य (an-upabhujya) *ger.* not having enjoyed दुर्लभयोषितम्। अप्रौढोऽनुपभुज्यान्यदिने दूत्यार्थयेत यः।··· शोच्यः (सः) RājTa.(Ka.) 5.459; यत्प्राप्तोपभोगं धनं तदनुपभुज्य प्रयत्नेन धारयित्वा देयम् BhāṭṭDī. ii. 319.11 (*on* vi. 7.7)

अनुपभुज्यमान (an-upabhujyamāna) *adj.* not being enjoyed अवर्धमानश्चार्थः कालेन ··· °क्षयमेति। अनुपभुज्यमानश्च निष्प्रयोजक एव च Hitopa. 2.8(3)

अनुपभुञ्जान (an-upabhuñjāna) *adj.* **A** not experiencing लोकशब्दस्तु अनुपभुञ्जानेष्वपि गन्तृषु गमयितुं शक्यते BrahmSūBh.(Śaṅ.) 828.8 (*on* iv. 3.5); पुमान् ··· (प्रकृतिः) इयमायासहेतुरेव ममेति बुध्यमानस्तत्कृतमनुपभुञ्जानः स्वरूपनिष्ठ एवावतिष्ठते NyāyMañ. ii. 60.16; **B** not enjoying (sexually) ततश्चानुपभुञ्जानो भार्यां तां गृहवर्तिनीम्। सिषेवे गृहचन्द्रोऽसावा(? व)सिधारमिव व्रतम् KathāSaSāg. iii. 3.91.

अनुपभेदरूपा (anupabheda-rūpā) *adj.* (*f.*) having the form of being devoid of subdivisions ब्राह्मण्यजातिर्नृषु नास्ति काचित्। नित्याकृतिर्नानुपभेदरूपा BhaviP. 79A.33 (i. 40.31)

अनुपभोग (an-upabhoga) *m.* absence of experience अनुपभोगेऽपि पुमर्थं सृष्टिः प्रधानस्योष्ट्रकुङ्कुमवहनवत् SāṁkhyaPraSū. 6.40; न चाप्यनुपभोगोऽसौ कस्यचित्कर्मणः फलम् ŚlokaVār. 5(15).70 (658.2); NyāyRa. 658.10 (*on* 5(15).70); सुखदुःखोपभोगो हि संसार इति शब्द्यते। तयोरनुपभोगं तु मोक्षं मोक्षविदो विदुः ŚāstrDī. 129.31 (*on* i. 1.5)

अनुपभोगनिरर्थकत्व (anupabhoganirarthaka-tva) *n.* the state of being useless due to non-enjoyment सैन्याः श्रियामनुपभोगनिरर्थकत्वदोषप्रवादममृजन्नगनिम्नगानाम् ŚiśuVa. 5.28; VyaktiVi. 61.22; 61.26.

अनुपभोगनिष्फला (anupabhoga-niṣphalā) *adj.* (*f.*) futile due to non-enjoyment अनुपभोगनिष्फला लक्ष्मीरन्यप्रकारा दरिद्रता Tantrākhyā. 121.5; PañcT. 3.121(1) (369.15) (v.l.)

अनुपभोगयोग्यत्व (anupabhogayogya-tva) *n.* the state of not being proper for experience निषेधविधिफलं तु नरकपतनं पारलौकिकं स्वर्गवन्नरकस्यापि निरतिशयदुःखात्मनस्तदन्यथानुपपत्तिकल्पितदेश(स्वभाव)स्य वा एतच्छरीरानुपभोगयोग्यत्वात् NyāyMañ. ii. 75.12.

अनुपभोग्य (an-upabhogya) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** which cannot be enjoyed (हेमन्ते) जलान्यनुपभोग्यानि सुभगो हव्यवाहनः Rāmā. iii. 15.5 = SūktiRa. 188.1; **Aii** which is not fit to be enjoyed अमृतदीधितिः। यदि पुनः समग्रमेनं मौलिना पिनाकपाणिरधारयिष्यत्, अङ्ग शिवनिर्माल्यमनुपभोग्य एवायम-भविष्यत् AnargharRā. 7.82(5); PrabaCin. 20.7; अनुपभोग्यस समरसादेः कल्पने गौरवम् NyāySu.(Ja.) 354B.6 (*on* ii. 2.6); **Aiii** not to be enjoyed (sexually) सर्वथानुपभोग्येषु यस्य सौभाग्यभासिनः। न करः परदारेषु द्विजस्वेषु चापतत् PrabaCin. 20.7; **B** not to be experienced क्रिया ··· सानुपभोग्या निःप्रयोजना स्यात् NyāyKa. 157.3; अनुपभोग्यमपि सुखस्वरूपमस्तीति अदृष्टकल्प-नेयम् NyāyKa. 274.13; तथायं शरीरेन्द्रियविषयरूपप्रपञ्चोऽप्यस्यात्मनः ··· पश्चाद्वि-नाशादनुपभोग्यो भवति ŚāstrDī. 125.19 (*on* i. 1.5); अनुपभोग्यस्योत्पादवैयर्थ्यं प्रमाणमिति चेत् NyāyKuA. i. 93.3; **C** which cannot be used शाल्मलितरोः ··· अनुपभोग्यं वत फलम् SaduktiKa. 265.9.

अनुपभोग्यत्व (anupabhogya-tva) *n.* the state of being what cannot be experienced निवृत्तकामा विषयं प्रति, तस्य (विषयस्य) कुतश्चिन्नि-मित्तादनुपभोग्यत्वात् BrahmSi. 3.10; स क्रिमानन्दो मुक्तावनुभूयते वा न वा। यदि नानुभूयते स्थितोऽप्यस्थितान्न विशिष्यते। अनुपभोग्यत्वात् NyāyKa. 286.22; कर्मणोऽनुपभोग्यत्वमपुरुषार्थत्वं प्रसज्येत Kiraṇā. 238.6.

अनुपभोग्यत्वदोष (anupabhogyatva-doṣa) *m.* fault of being what cannot be experienced न चैवं कर्मणोऽनुपभोग्यत्वदोषः Kiraṇā. 248.19.

अनुपभोग्यत्वप्रसङ्ग (anupabhogyatva-prasaṅga) *m.* undesired occasion of being what cannot be experienced निष्क्रियस्य कारणाभावा-दुत्तरसंयोगानुत्पत्तावनुपभोग्यत्वप्रसङ्गः PadārthSaṁ. 151.19.

अनुपम (an-upama) *adj.* [*f.* -ā] incomparable, matchless, unparallelled, excellent यद्युत्तरोत्तराभावे पूर्वरूपं तु निष्फलम्। निवृत्तिः परमा तृप्तिरानन्दोऽनुपमः स्वतः AdhyāU. 29; ViveCū. 422; अर्थसिद्धिं त्वनपगां (v.l. त्वनुपमां) जरासन्धोऽभिमन्यते MahāBhā. ii. 19.11; ब्रह्मण्यनुपमा दृष्टिः क्षात्रमप्रतिमं बलम्। तौ यदा चरतः सार्धमथ लोकः प्रसीदति MahāBhā. iii. 27.16; तेजः ···। ममाप्यनुपमं भूयो देवेभ्यो विद्धि भारत MahāBhā. v. 60.10; श्रुत्वा मृत्युसमुत्पत्तिं कर्माण्यनुपमानि च। धर्मराजः ··· अब्रवीत् MahāBhā. vii. App. I. 8(266); xii. 64.6; xiii. 18.35; एतैस्तु बहुभिर्युक्तं गुणैरनुपमैः सुतम्। दृष्ट्वा दशरथो राजा चक्रे चिन्तां परंतपः Rāmā. ii. 1.29; तेन मर्मणि निर्विद्धः शरेणानु-पमेन हि।··· राक्षसः रूपमात्मनः। चक्रे सः ··· मारीचः Rāmā. iii. 42.15; iv. App. I. 24(47); रूपं चानुपमं कृत्वा रुद्राणी तत्र तिष्ठति Rāmā. vii. 13.23; vii. 17.5; सत्यवती तदा। मत्स्ययोनावनुपमा राज्ञस्तस्य वसोः सुता HariVaṁ. 13.40; 6.17; पदस्वनेनानुपमेन बोधितः।··· कालो भुजगोत्तमः BuddhaC. 12.116; सुखमनुपमं त्वार्यस्य Prati. 4.8; शरणमनुपमं तच्छेद्धबुद्धत्वमिष्टं जननमरणसर्वक्लेशपापेषु रक्षा MaYānaSū. 35.6 (9.9); चिद्रत्नमत्र पतितं वपुरन्धकूपे पुंसो भ्रमादनुपमं सह-नीयतेजः। उद्धृत्य यो जगति तद् भविता कृतार्थः VijñāS. 55; भगवान् ··· अप्रसन्नोऽपि निघ्नन् दिव्यमनुपमं स्थानं प्रयच्छति ViṣṇuP. iv. 14.53; योगमनुपमं दिव्यं प्राप्तं तैश्छिन्नसंशयैः VāyuP. ii. 39.350; विदर्भराट् तस्मै स्वसुताम् ··· अनुपमाम् ··· न्यवेदयत् BrahmāṇḍP. ii. 49.2; अनुपमो जिनः JaineVyā. 310.31 (*on* iv. 3.182); यो वेश्यावधूभ्यः सुखमीप्सितमनुपममवाप्य ताभ्यो न प्रत्युपकुरुते Dhūrta-ViSaṁ. 25.23; दिग्गजकरेणुकामिवानुपमां वेलामिव ··· मदालसां वासवदत्तां ददर्श VāsaDa. 237.1; यत्सत्यमनुपमं कमपि सुखातिशयमनुभवामि PriyDa. 4.5(16); तस्यानुपममैश्वर्यं भुञ्जानस्य जगद्गुरोः। प्रयातः सुमहान् कालो नाभेयस्य PadmP.(Ra.) 3.262; 38.142; जैनं जयत्यनुपमं तदनन्तरं तत्।··· सद्धर्ममार्गचरितम् VarāṅgaC. 1.4; ब्रह्मणा वा सह ··· अमृतत्वम् एति मुक्त्वा भोगाननुपमान् ब्रह्मलोकगतान् KāṭhUBh. 179.16 (*on* 6.16); अनुपमां नक्षत्रमालां गले ··· विनिदधे DevīCatu-St. 19; मृगाक्षि नेत्रे तवानुपमे Kāvyālaṁ.(Ru.) 11.7; 8.15; स्वसारं निष्फलं मन्ये सा (सीता) चेदनुपमा न मे RāmC. 24.59; देव्या ···। देशितानुपमाभाधा-दतो नोणसुतो नुतिम् DevīŚ. 101; Kāvyānu.(He.) 269.26; (हरिवाहनः) अवलोक्य ··· अनुपमामात्मनो वेपलक्ष्मीमुपजातविस्मयमिमां द्विपदिकां पठन्तमतिसगर्वं गन्धर्वकमपश्यत् TilaMañ. 222.16; तत्कुण्डम् ···। सीताकुण्डमिति ख्यातिं जगामानु-पमाम् SkandP. ii.(8). 8.70; रूपेणानुपमा काली जघन्या मेनकासुता VāmaP. 51.4; 79.79; सगरो नृपः। तेनैव मुनिनावाप खड्गं चानुपमं धनुः BṛNāraP. 8.31; 31.15; TantrRā. 21.29; स्मराभोऽनुपमो भवान् SaraKaṇṭhā. 47.11; तस्या-सीत्सूनुः ··· सोमेश्वर इति।··· हस्त्यश्वपालनपरीक्षणकर्मशास्त्रे रत्नत्रयेऽप्यनुपमो धुरि धीमतां च EI. ii. 176.8; नवसुखचरितम् ···। अस्माकमेतदनुपममिलाह कविः Sama-Mā. 8.48; विलासोऽक्ष्णां देयात्सुखमनुपमम् AuciViCa. 39(5); रूपे देवोऽप्ययमनु-पमो दत्तपत्रः स्मरस्य KāvyPra. 718.2; ततः कलिङ्गसेनायाः स्मरस्यनुपमं वपुः। एकदा मन्मथाविष्टो निशि वत्सेश्वरोऽभवत् KathāSaSāg. vi. 8.1; EI. ii. 183.8; Tātpa-Vṛ. 16.10 (*on* 1.12); शास्त्राभ्यासे व्यसनमनुपमम् ··· भवेदमलात्मनाम् Chandaś-Cū. 2.305(2); त्रिदशोत्तमाः ··· सेवन्ते सुखं चानुपमं चिरम् TriṣaŚaPuC. ii. 3.806; YogŚā. 10.20; सुरभवभवमनुपमं सुखमनुभूय PramāMī. 13.2 (*on* i. 1.6); समुद्रविजयः ··· पथि प्राप कामप्यनुपमां श्रियम् PāṇḍaC. 14.242; 1.212; MahāVyu. 1.69; एकां कृत्वा तनुमनुपमां चन्द्रचूडेन सार्धं यस्त्यक्तोऽर्धः ··· भवान्या SaduktiKa. 132.32; भुञ्जतोऽनुपमं सौख्यं शरत्कालः प्रवृत्तवान् PārśvC. 1.728; वपुरनुपमं नाभेरूर्ध्वं विधाय मृगीदृशः SūktiMu. 53.76; ŚārṅgaPa. 3354; Subhāṣi. 1563; शास्त्रैरनुपमो जज्ञे विशेशः PrabhāC. 29.8; 8.28; संत्यज्य स्वां पुरमनुपमां द्योतते नाथ यस्याः।··· हैमोग्रवप्रः NemiDū. 19; स कथम् ··· आचरसि ··· दाराणां त्यागमनुपमानवनानाम् Nalo. 3.28; धैर्यं त्वदरितरुणीनां त्वनुपमम् Ekāva. 4.2(45) (134.11); क्षोणीं रक्षति विक्रमैरनुपमैः ··· श्रीवीररुद्रो नृपः PratāYaBhū. 13.8; तेषां भूषामणिमनुपमं सेवितं योगिमुख्यैः प्राप्यानन्तम् Haṁs-Saṁ. 26; PrabaCin. 105.21; अनुपमम् ··· सौख्यम्। प्राप्तः ··· मोदते मुक्तः ṢaḍdarSa.(Rā.) 177; (तामालिङ्ग्य) कम्पस्वेदपरिश्रमैरनुपमैरेभिः विमुञ्चद्भुजैः LaṭaMe. 2.5; प्रख्यापयन्ननुपमामदसीयभक्तिम्।··· अमुम् ··· आकारयन्निगमशेखर-देशिकेन्द्रः ŚaṅkaDigVi.(Mā.) 6.69; एषा ह्यनुपमा विद्या वेदवेदाङ्गसंमिता Hastyāyur. 47.22 (1.6); कोऽलं वर्णं कविरनुपमामृद्धिम् MayūSaṁ. 1.52; मौलौ दैत्यारेर्यपतदनुपमं स्वस्तरोः फुल्लदाम ChandoMa. 2.324; अनुपमम् ।··· मनस्येव महादेवं हृत्पद्मे वारि चिन्तयेत् LiṅgaP. i. 8.104; i. 17.36; अदितिर्यस्य ज्येष्ठासीत्पत्नी ··· अनुपमा सा त्रिविष्टपे GaṇeP. ii. 5.4; ii. 82.39; भुक्त्वा भोगाननुपमान् भक्तो भवति संस्तुतौ KalkiP. ii. 12.20; ददाति ··· मदनः संताप-मनुपमं च Subhāṣi. 1261; तस्यास्ति कन्यकारत्नं रूपेणानुपमं भुवि BallāC. 61.18; EI. vii. 22.42; मुदा कुर्वन्पत्राङ्कुरमनुपमं पीतकुचयोः ··· राधां रमयति चिरं केशिदमनः UjjvaNīMa. 140.7; 178.8; अनुपमं रामरावणयोर्युद्धम् CitraMī. 15.4; CaitaCa. 224.22(9); क्षीणां बहुमानो जायतेऽनुपमः KaṇḍaCū. ii. 6.43; अनुपमां वन्दे सदा पार्वतीम् ŚilpaRa. ii. 24.62; BhramDū. 61; विश्वेषामनु-रञ्जनैरनुपमैरुत्तंसतामव्यस्तौ विभ्राणः ··· देवः सिषेवे शिवम् ŚivLī. 16.89; कामाक्षि ··· दृशां पातान् ··· अनुपमान् ··· मयि वितर MūkaPañ. 5.54; Jīvān. 60.5; Rāgh. 20.72; ᵒपराकाशशब्दादनुपमेति वार्थः LalitāSaBh. 158.15 (*on* 200); अस्ति हि ··· क्षोणितलेऽनुपमं पुररत्नम् ĀnandRa. 4.27; जन्म ब्रह्मकुले, तपस्त्वनु-पमम् MahāN. 3.81; *m.* **A** epithet of Jina स्वाहान्तानुपमाय गीः MahāP. 40.35; **Bi** title of the Pallava king Narasiṁha श्रीनरसिंहः ··· श्रीभरः ··· वामः पराभरः अनुपमः EI. x. 7.11; **Bii** name of a prince विमलयशपुण्यशो-(Read सो)पानमार्गं स्वर्गप्रोत्तुंगसौध (Read सौधं) प्रति रदनुपमः (Read यदनु-पमः) कीर्त्तिम्रे(मे)वानुयात्तः(तः) EI. xviii. 247.4.

अनुपमकम्पा (anupama-kampā) *adj.* (*f.*) incomparably tremulous तनुरनुपमकम्पा ··· ते पश्य रोमाञ्चितास्ति UjjvaNīMa. 597.6.

अनुपमकरशाखा (anupama-karaśākhā) *f.* excellent finger अनु-पमकरशाखोपात्तराधाङ्गुलीकः ··· भाति कुञ्जेविहारी StavMā. 34.2.

अनुपमकल्याणी (anupama-kalyāṇī) *adj.* (*f.*) incomparably beautiful अनुपमकल्याण्यो रूपजल्पितचेष्टितैः। स्त्रियः पुरुषलोभिन्यः कमलाननलोचनाः Rāmā. iv. App. I. 21(2)

अनुपमकाय (anupama-kāya) *adj.* having excellent body अनुप-मगुणधरमनुपमकायम्।··· प्रणमत जिनवरमतिशयपूतम् PadmP.(Ra.) 28.115.

अनुपमकेवलवपुस् (anupamakevala-vapus) *adj.* having excellent and pure body अनुपमकेवलवपुषम् ··· यजामहे ··· जिनं धूपैः YaśasCam. ii. 385.25.

अनुपमक्षत् (an-upamakṣat) *adj.* not dipping (the head into water) इत्यपः प्रगाह्य सशिरस्कावनुपमक्षन्तौ स्नातः पत्नी यजमानश्च ĀpaŚS. viii. 8.15 = xiii. 21.1; यद्वेवाशिरस्कावनुपमञ्जन्तौ सामान्यतः प्राप्तं तदपनोद्यते। सशिरस्कौ अनुपमक्षन्तावनवमज्जन्तौ स्नातः सलिलोत्क्षेपणेन प्रकारेण ··· यत्त्वनुपमक्षन्तावशोध-यन्तावङ्गानीति व्याख्यातं तत्र BālamBha. i. 323.27 (*on* 1.100); i. 424.1 (*on* 1.159)

अनुपमगुण (anupama-guṇa) *m.* incomparable virtue अनुपमगुण एकः स्यान्महत्त्वस्य हेतुर्यत गुणगणगन्धैः कश्चिदर्थो न तावत् HariVi. 3.38.

अनुपमगुणधर (anupamaguṇa-dhara) *adj.* possessed of incomparable virtues अनुपमगुणधरमनुपमकायम्।··· प्रणमत जिनवरमतिशयपूतम् PadmP.(Ra.) 28.115.

अनुपमगुणराजी (anupamaguṇa-rājī) *f.* series of incomparable virtues अनुपमगुणराजीरजिताशेषवन्धुर्व्रजजनवधुवराजः काङ्क्षितं मे क्रुषीष्ट StavMā. 40.1.

अनुपमगुणराशि (anupamaguṇa-rāśi) *adj.* having multitude of incomparable virtues विनीतस्य साधोः। अनुपमगुणराशेः शीलचारित्रभाजः प्रगिगदति(? त) विनीता मार्दवत्वं मुनीन्द्राः SubhāRaSaṁ. 698.

अनुपमचलित (anupama-calita) *adj.* whose movement is incomparable यस्यां सान्द्रोऽनुपमचलितः ··· सेवते वारनारीं सिप्रावातः प्रियतम इव

प्रार्थनाचाटुकारः NemiDū. 33.

अनुपमचित्त (anupama-citta) *adj./m.* person of matchless mind, DBHS.

अनुपमजन्मन् (anupama-janman) *m.* epithet of Jina (*lit.* of incomparable birth) अनादिगमनस्येति तथानुपमजन्मनः ।··· शरणं प्रपद्यामि MahāP. 40.28; 40.30(2)

अनुपमजव (anupama-java) *adj.* having matchless speed (राजहंसैः) युष्मद्रंस्थैरनुपमजवैरुह्यमाने विमाने ··· माननीयस्य धातुः । पङ्कः शङ्के भवति ग(ह ? म)ने पङ्कजाक्षोपवाह्यः HamsSam. 6.

अनुपमजात (anupama-jāta) *m.* epithet of Jina (*lit.* of incomparable birth) अनुपमजाताय नमः MahāP. 40.12; 40.25(1)

अनुपमज्जत् (an-upamajjat) *adj.* not dipping (the head into water) अनुपमज्जन्तावन्योऽन्यस्य पृष्ठे धावयतः BaudhŚS. i. 261.14; सुमित्रा न इत्यभिप्रगाह्यानुपमज्जन्तौ सहशिरस्कौ स्नातोऽन्योऽन्यस्य पृष्ठं प्रक्षालयतः प्रतीपमाप्लवमानौ गाहेते HirŚS. x. 5.17 (1091.27); अनुपमज्जन्तौ दम्पती सशिरस्कौ स्नात्वान्योऽन्यस्य पृष्ठं क्षालयतः VaikhāŚS. 16.26; उदयनीयेऽतिरात्रे सꣳस्थितेऽवभृथमभ्यवेयुरनुपमज्जन्तः LāṭyāŚS. iv. 4.10; अनुपमज्जन्तः पाणिभिः संधावेरन् DrāhyŚS. xi. 4.12.

अनुपमज्ञाय (anupama-jñāya) [w. r. for **अनुपमन्याय**], PāṇḍaC. 3.366.

अनुपमत्व (anupama-tva) *n.* the state of having no simile, the state of being incomparable तस्याश्चरितम् ···। परमाद्भुतम् अत्युत्तमत्वात्पूर्वमश्रुतचरत्वादनुपमत्वाच्चेत्यर्थः LalitāSaBh. 4.19 (*on* 1); अनन्वितस्याप्यर्थस्य कथनं स्वसदृशान्तरव्यवच्छेदेनानुपमत्वे पर्यवस्यति AlaṅkāMañ. 11.11; अनन्वयेऽपि स्वेतरोपमाननिषेधे वस्तुतोऽनुपमत्व एव तात्पर्यात्तदनिष्पत्तेः AlaṅkāKau.(Vi.) 23.1.

अनुपमत्वद्योतन (anupamatva-dyotana) *n.* manifestation of the state of being incomparable रामरावणयोर्युद्धं रामरावणयोरिवेत्यादावनुपमत्वद्योतनायाभेदे निबध्यमाने उपमानोपमेयभावो नान्वेतीति अन्वर्थनामानन्वयालंकारः ŚivārkaMaDī. i. 432.26 (*on* i. 3.13); अनन्वयिनोऽप्यर्थस्याभिधानम् ··· अनुपमत्वद्योतनाय Kuval. 10(3); अनुपमत्वद्योतनं फलं न स्यात् CitraMī. 14.22; 17.5.

अनुपमत्वद्योतनफल (anupamatvadyotana-phala) *n.* advantage (in the form) of the manifestation of incomparability अनन्वय्यर्थनिबन्धनवशाच्चानुपमत्वद्योतनफलपर्यन्तं धावेत् CitraMī. 42.16; 42.21.

अनुपमत्वपर्यवसान (anupamatva-paryavasāna) *n.* culmination in the state of being incomparable माधववीरभटौघेषु ··· अन्यसादृश्यव्यवच्छेदेनानुपमत्वपर्यवसानमवगम्यते AlaṅkāMañ. 12.2.

अनुपमत्विष् (anupama-tviṣ) *adj.* of incomparable splendour राजन्येऽनुपमत्विषि । प्रशासतीमां धर्मेण भूमिम् ···। ऋषयः ··· दीर्घसत्रं तु ईजिरे VāyuP. i. 1.10.

अनुपमदामन् (anupama-dāman) *n.* excellent garland राधे ··· इदमपि विकिरति वरचम्पककृतमनुपमदाम सचूलम् StavMā. 264.24.

अनुपमदेवी (anupamadevī) *f.* name of the wife of (the minister) Tejaḥpāla महं श्रीतेजःपालस्य पत्न्याः श्रीअनुपमदेव्याः पितृवंशवर्णनम् EI. viii. 212.30; श्रीवस्तुपालः तेजःपालजायामनुपमदेवीम् ··· अपृच्छत् PrabaK. 101.10; अनुपमदेव्या चेटी प्रहिता PurāPraSam. 57.8; ताभ्यामनुपमदेव्यै उपदेश इति दत्तः PurāPraSam. 75.29.

अनुपमदेवीजनक (anupamadevī-janaka) *m.* father of Anupamadevī धरणिगस्तेजःपालस्य श्वशुरोऽनुपमदेवीजनकः PurāPraSam. 54.26.

अनुपमदेवीजीव (anupamadevī-jīva) *m.* soul of Anupamadevī अनुपमदेवीजीवः श्रेष्ठिनः सुता अत्रैव विजये जाता PurāPraSam. 69.4.

अनुपमदेव्यग्र (anupamadevy-agra) *n.* [Loc.] in front of Anupamadevī मन्त्रिणोत्तारके कृते अनुपमदेव्यग्रे कथापितम् PurāPraSam. 63.16.

अनुपमद्युति (anupama-dyuti) *adj.* of incomparable splendour or brilliance राजन् ···। ततो महीधरं जग्मुः ··· अनुपमद्युते MahāBhā. iii. 93.9; लोमशः सिद्धमार्गेण जगामानुपमद्युतिः MahāBhā. iii. 145.8; यथाक्रमं स सर्वासां तासामनुपमद्युतिः । जग्राह विधिवत्पाणीन्ब्रह्मदत्तो नराधिपः Rāmā. i. 784*(1); i. 791*(1); i. 827*(5); (सुतं दृष्ट्वा) गुणगणैर्युक्तमन्यैश्चानुपमद्युतिम् Rāmā. ii. 20*(23); ii. 320*(3); स पितुः ··· वंशं मातुश्चानुपमद्युतिः । अपुनात् सवितेवोभौ मार्गावुत्तरदक्षिणौ RaghuVa. 17.2; बृहस्पतिम् ··· शुक्रः शशापानुपमद्युतिः NītiSā. 12.8.

अनुपमन्याय (anupama-nyāya) *m.* incomparable justice (युधिष्ठिरः) असावनुपमज्ञाय(v. l. °न्याय Bhavanagar Ed.)पथैकपथिकोत्तमः PāṇḍaC. 3.366.

अनुपमपरमान्न (anupama-paramānna) *n.* incomparable food, i. e. rice boiled in milk वामेन स्वर्णपात्रीमनुपमपरमान्नेन पूर्णां दधानाम् ··· अन्नपूर्णां नमामि TripuMāPūSt.(Śaṅ.) 112.

अनुपमपरिणाह (anupama-pariṇāha) *adj.* of incomparable, i.e. great expanse राधिका ···। श्वसितपवनमनुपमपरिणाहम् ।··· वहति सदाहम् GītGo. iv. 9.3.

अनुपमप्रतिभ (anupama-pratibha) *adj.* having matchless brilliance न्यगददथ पुरोहितो विनीतं किमनुपमप्रतिभोऽहमस्मि PrabhāC. 64.13.

अनुपमप्रभाव (anupama-prabhāva) *adj.* of incomparable efficacy वसुन्धराम् ··· विष्णुः ···। तामुज्जहारार्णवतोयमग्नाम् ··· अनुपमप्रभावः SkandP. v(3). 19.45.

अनुपमप्रमोदलाभ (anupamapramoda-lābha) *m.* obtainment of incomparable fragrance मालां मुकुन्दशिरसोऽनुपमप्रमोदलाभाधरीकृतसुरद्रुमकान्तगन्धाम् ।··· नमामि SkandP. ii(2). 9.36.

अनुपमप्रेमैकपात्र (anupamapremaikapātra) *n.* the only recipient of incomparable affection (श्रीलक्ष्मणसेनः) तस्यासीत् ··· नाम्ना श्रीवटुदास इत्यनुपमप्रेमैकपात्रं सखा SaduktiKa. 1.11.

अनुपमबलवीर्य (anupama-balavīrya) *n.* matchless strength and valour अनुपमबलवीर्यरूपवन्तं सुतमविमारकं अद्य चिन्तयामि Avimā. 6.4; *adj.* of matchless strength and valour भव ··· अनुपमबलवीर्यैः स्वैः कुलैस्तुल्यवीर्यः Prati. 4.10.

अनुपमबलवीर्यतेजस् (anupama-balavīryatejas) *adj.* of matchless strength, valour and splendour अनुपमबलवीर्यतेजसो धृतमनसः परिरक्षणेऽमृतस्य ··· सुराः MahāBhā. i. 26.46.

अनुपममकरन्दामोद (anupama-makarandāmoda) *m.* incomparable honey and fragrance अनुपममकरन्दामोददत्तप्रमोदा त्यजति बत न निद्रां मालती ŚārṅgaPa. 836.

अनुपममति (anupamamati) *m.* name of a *satpuruṣa* भद्रपालपूर्वंगमैश्च षोडशभिः सत्पुरुषैः सार्धम् । तद्यथा — भद्रपालेन च रत्नाकरेण च सुसार्थवाहेन च नरदत्तेन च ··· अनुपममतिना च सूर्यगर्भेण च धरणींधरेण च SaddhaPuṇ. 2.6 [DBHS.] [name of a man, PW.; pw.; *nt.*]; (anupama-mati) *adj.* possessed of matchless, i.e. supreme intellect (नारायणः) स एव व्यासश्चेदनुपममतिः सोऽयमपि मामवतु ŚaṅkaVi.(Ā.) 231.12.

अनुपममतिगुण (anupama-matiguṇa) *adj.* possessed of matchless intellectual qualities प्रणमत मधुभिदम् ··· अनुपममतिगुणम् IśānŚiPa. i. 19.73.

अनुपमममता (anupama-mamatā) *f.* incomparable affection कलिः ···। अनुपमममताया व्याजमालम्ब्य भूयो निजविजयसमुत्कः स्वीयचित्ते ननन्द ParamāKā. 76.101.

अनुपममहिमश्रीधामन् (anupamamahimaśrī-dhāman) *n.* abode of incomparable greatness and glory अनुपममहिमश्रीधाम सदा । सा वो वितरतु शिवमाकल्पं भारती ChandaśCū. 3.70(41)

अनुपममहेन्द्रोपलाल्योर्जिताभा (anupamamahendropalālyorjitābhā) *adj.* (*f.*) **1** having beauty increased due to the multitude of incomparable sapphires श्लाघ्यां लोकेष्वनुपममहेन्द्रोपलाल्योर्जिताभाम् ··· तां (पुरम्) त्रिदिवधिषणा भाविनी पश्यतस्ते MayūSam. 2.1; **2** having great splendour fit to be fondled by the matchless Indra, MayūSam. 2.1 (comm. अनुपमा महेन्द्रेणोपलाल्या लालनार्हा ऊर्जिता शोभा यस्मिन्)

अनुपममौक्तिकनिर्गत (anupamamauktika-nirgata) *adj.* shooting forth from incomparable pearls शकुनिरयम् ··· अनुपममौक्तिकनिर्गतैर्मयूखैः । तव विरचयतीव सूत्रपातम् ··· भविष्यतः शुभस्य NavaSāC. 3.29.

अनुपमयशश्चन्द्रिका (anupamayaśaś-candrikā) *f.* moonlight (in the form) of incomparable fame अनुपमयशश्चन्द्रिकाह्लादितहरित्कुवलयस्य ··· गर्भधारकनृपालस्य गुणगणानाकर्ण्य ··· कवयः ··· अयननगरमुपाजग्मुः ĀnandRa. 2.2(1)

अनुपमरचन (anupama-racana) *adj.* of matchless construction अनुपमरचनानां यत्र लीलागृहाणाम् ··· प्राङ्गणक्ष्मातलानि ··· पारिजातैर्जयन्ति HariVi. 5.11.

अनुपमरम (anupama-rama) *adj.* possessed of matchless glory (विभो) त्वय्या त्वं बोधितः पुमाननुपमरमः YudhiVi. 4.77 (comm. **अनुपमा अनन्यगामिनी रमा श्रीर्यस्य**)

अनुपमरस (anupama-rasa) *m.* incomparable flavour कृमिकुलचितम् ··· निरुपमरस(v.l. अनुपमरस)प्रीत्या खादन् नरास्थि ··· सुरपतिमपि श्वा ···;

विलोक्य न शङ्कते ŚatTrayī. 30; *adj.* incomparable relish अनुपमरसम् … सुरताख्यं सुखान्तरमनुभूय … रमणीयतरतां यौवनमुपनयामि Kād. 301.5.

अनुपमरूप (anupama-rūpa) *adj.* of incomparable form प्रतिपदमनुपमरूपं प्रविशति हृदये मुकुन्दस्य कथमिह साधनमपरम् GopāKeCan. 103.19.

अनुपमरूपलावण्य (anupama-rūpalāvaṇya) *n.* incomparable exquisiteness of form, i.e. elegance इममनुपमरूपलावण्यराशिराजितं राजानमवलोकयितुमिवावतरन्ति स्म वर्षाः NalaCam. 1.39(36); अनुपमरूपलावण्यसौभाग्यविलासवर्णनाविषयाणि … वाचयित्वा सुभाषितानि … दूरादेव तिलकमञ्जरीमद्राक्षम् TilaMañ. 419.10.

अनुपमरूपसंपद् (anupama-rūpasampad) *f.* incomparable excellence of form (सुराङ्गनाः) महीपतेरनुपमरूपसंपदा सविस्मयाः …। सिषेविरे … कनकमयासनानि ताः NemiNir. 2.8.

अनुपमर्द (an-upamarda) *m.* absence of destruction, non-annihilation न चेद्बीजोपमर्दोऽङ्कुरकारणम् – अनुपमर्देऽपि बीजस्याङ्कुरोत्पत्तिः स्यात् NyāyBh. 247.3 (*on* iv. 1.14); स्वसत्ताया अनुपमर्देन दुःखनिवृत्तेरर्थ(र्थ्य ?)त्वात् NītiMā. 30.13; तस्य ये विशेषगुणास्तेषामनुपमर्देनैव साम्यम् BrahmSūBh.(Ma.) 69B.11 (*on* iv. 2.10); पूर्वावस्थाया अनुपमर्देन यत्रावस्थान्तरतन्नाशौ … तत्र तत्तत्कालादिविशिष्टावस्थैव तत्प्रागभावध्वंसौ GuruCandr. i. 89.15.

अनुपमर्दन (an-upamardana) *n.* non-demolition or refutation of a charge, MW; APTE.

अनुपमर्दित (an-upamardita) *adj.* free from friction, not violated परस्परेणानुपमर्दितं भजंस्त्रिवर्गमित्थं समयं विभज्य सः। कदाचिदन्तःपुरमास्थितो नृपः प्रचक्रमे काञ्चनमालया कथाम् ŚivLī. 5.58.

अनुपमर्दितभेदप्रत्यय (anupamardita-bhedapratyaya) *m.* notion of difference which is not overcome or removed अनुपमर्दितभेदप्रत्ययवत्पुरुषविषये प्रामाण्योपपत्तेः स्वप्नादिप्रत्यय इव प्राक् प्रबोधात् ChāndoUBh. 125.16 (*on* ii. 23.1)

अनुपमर्दितभेदबुद्धि (anupamardita-bhedabuddhi) *adj.* who has not overcome the notion of difference अनुपमर्दितभेदबुद्धिर्विद्यया यः, स कर्मण्यधिकृतः ChāndoUBh. 126.13 (*on* ii. 23.1)

अनुपमर्द्य (an-upamardya) *ger.* not having destroyed or annihilated नानुपमर्द्य प्रादुर्भावं वैनाशिका मन्यन्ते AṇuBh. 135.5 (*on* ii. 2.26); असतः सदुत्पत्तिं ते मन्यन्ते। नानुपमर्द्य प्रादुर्भावात् GoviBh. 125.14 (*on* ii. 2.21)

अनुपमलीलाहारिन् (anupamalīlā-hārin) *adj.* charming due to incomparable amorous sport इदमनुपमलीलाहारि कुञ्जेविहारिस्मरणपदमधीते तुष्टधीरष्टकं यः।… तं नयति निजपदाब्जं कुञ्जसद्माधिराजः StavMā. 35.23.

अनुपमवपुर्वल्लरी (anupama-vapurvallarī) *adj.* (*f.*) whose creeper-like body is matchless तां मुग्धाक्षीमनुपमवपुर्वल्लरीं वर्णयन्ती ताम्यत्येव … वैधसी वक्त्रपङ्क्तिः MayūSaṁ. 2.40.

अनुपमवरलाभ (anupamavara-lābha) *m.* obtainment of matchless husband (आनन्दरङ्गक्षितिपतिः) अनुपमवरलाभपूर्णमनोरथनिजजनकसविनयसमर्पितया … शेषाद्रिकन्यया साकम् … भद्रपीठे … उपविशति स्म ĀnandRa. 5.8(29)

अनुपमवर्चस् (anupama-varcas) *adj.* having incomparable splendour (वीरसेनः) अनुपमवर्चसमर्चयांचकार भगवन्तमम्बिकापतिम् NalaCam. 4.9(39)

अनुपमविक्रम (anupama-vikrama) *adj.* having incomparable valour (कर्णशैनेयौ) तौ …। अन्योऽन्यं संततक्षाते रणेऽनुपमविक्रमौ MahāBhā. vii. 122.59; अनुपमविक्रमधरणीनाथैराक्रान्तवसुमती सकला। विक्रमवर्षे सुजना वर्धन्ते VasiS. 6.42.

अनुपमविग्रहा (anupama-vigrahā) *f.* epithet of Ambikā (*lit.* of incomparable form) जयाम्बिके जगन्मातः … जयानुपमविग्रहे ŚivaP. vii(2). 31.14 (582B.14)

अनुपमवितरण (anupama-vitaraṇa) *n.* matchless charity अनुपमवितरणविक्रमसौजन्यधन्यैः राजन्यैः … निबिडीकृतम् … नारायणपुरं प्रविश्य (तिरुवेङ्कटनृपतिः) ĀnandRa. 2.49(17)

अनुपमवृष्टि (anupama-vṛṣṭi) *f.* incomparable, i.e. abundant rains अनुपमवृष्टिभिरखिलं धरातलं वारिपूरितं हरिगे (गुरौ) VasiS. 6.93.

अनुपमव्यवधाना (anupama-vyavadhānā) *adj.* (*f.*) who has become an incomparable obstacle नैवामुना … शुकेन नैव त्वयाप्यनुपमव्यवधानयापि।… मेऽपराद्धम् BhikṣāKā. 29.15.

अनुपमशम (anupama-śama) *m.* supreme tranquility (अर्जुनः) सः …। अनुपमशमदीप्ततागरीयान् कृतपदपङ्क्तिरथर्वणेव वेदः Kirātā. 10.10.

अनुपमशरीर (anupama-śarīra) *adj.* having a matchless body जनपतिः … अबलया कयाचिदुपलालितमनुपमशरीरं कुमारं कंचिदवलोक्य … अपृच्छत् DaśKuC. 8.11.

अनुपमशिख (anupama-śikha) *adj.* having a matchless, i.e. very sharp tip दिगन्ते … करटिनः …। इदानीं लोकेऽस्मिन्ननुपमशिखानां पुनरयं नखानां पाण्डित्यं प्रकटयतु कस्मिन्मृगपतिः RasGaṅ. 537.19; BhāmiVi. 1.1; PadyāTa. 200; PadyaVe. 710.

अनुपमश्री (anupama-śrī) *adj.* **A** possessed of incomparable beauty अकारयत्कारणमानुषः पुरस्तडागम् …। उपैति येनानुपमश्रिया तुलामसौ गतश्रीः कथमम्भसां निधिः VikraDeC. 17.22; **B** possessed of incomparable brilliance महो दैत्यजनाभिषेणने तदीश्वरस्यानुपमश्रि पप्रथे ŚrīKaC. 21.18.

अनुपमश्रीका (anupamaśrī-kā) *adj.* (*f.*) possessed of matchless beauty सा वर्धते … भगवती … अनुपमश्रीका — निरुपमानशोभा JñātāDhaṬ. 129A.9.

अनुपमसंहारिग्रन्थ (anupamasaṁhārigrantha) *m.* title of a work, pw.

अनुपमसत्त्ववीर्यवत् (anupamasattvavīrya-va(n)t) *adj.* possessed of incomparable strength and power युधिष्ठिरः। अपूजयत् … (मार्कण्डेयं) महामुनिं ह्यनुपमसत्त्ववीर्यवान् MahāBhā. iii. 93*(4)

अनुपमसत्य (anupama-satya) *adj.* incomparably honest (कलिः) अमुमनुपमसत्यं धर्मकर्मैकक्रत्यं कलिकवलनकालं वेत्ति नो वस्तुपालम् PurāPraSaṁ. 59.16.

अनुपमसंपद् (anupama-sampad) *f.* matchless prosperity प्रबलतर इहैषोऽशिष्टसंमोहनाख्यो मनुरनुपमसंपत्कल्पनाकल्पशाखी PañcaRā.(Nā.) v. 4.6.

अनुपमसरस् (anupama-saras) *n.* matchless pool or tank (अनुपमदेव्या) अत्रैव विमलाचलेऽनुपमसरः कारितम् PurāPraSaṁ. 63.31.

अनुपमसार (anupama-sāra) *adj.* of matchless strength ख्यातं नरेन्द्रपुरुषम् …। कुरुते ह्यनुपमसारं गुरुभे चन्द्रेक्षितः शुक्रः Sārā. 28.56.

अनुपमसुख (anupama-sukha) *adj.* of supreme bliss अनुपमसुखे ब्रह्मणि परे रमस्व SarvaVeSāSaṁ. 791.

अनुपमसुखद (anupamasukha-da) *adj.* bestowing incomparable happiness अनुपमसुखदं तमेव देवं हृदय भजामि नवेन्दुखण्डचूडम् VairāŚ.(Ja.) 37.

अनुपमसौख्य (anupama-saukhya) *n.* incomparable joy or happiness (वैशिकाः) तेषामनुपमसौख्यं किं खलु कस्यापि वाग्विषयः ŚṛṅgāMañ.(A.) 51.9.

अनुपमसौजन्यधन्य (anupamasaujanya-dhanya) *adj.* blessed due to matchless goodness सानन्दैरनुपमसौजन्यधन्यैः मान्यैः जन्यजनैः … प्रार्थितः … आनन्दरङ्गक्षितिपतिः ĀnandRa. 5.8(7)

अनुपमसौन्दर्या (anupama-saundaryā) *adj.* (*f.*) of matchless beauty ललिता।… अनुपमसौन्दर्या वा LalitāTriBh. 279.14 (*on* 13)

अनुपमस्तुति (anupama-stuti) *adj.* commanding incomparable praise (पाण्डुः) एषोऽपि कोरकाख्यातरूपश्चानुपमस्तुतिः PāṇḍaC. 1.522.

अनुपमस्नेहा (anupama-snehā) *adj.* (*f.*) whose affection is matchless जनन्योऽनुपमस्नेहाः पालयन्तु तनूरुहान् PāṇḍaC. 7.643.

अनुपमा (anupamā) *f.* **1A** name of the daughter of Mākandika माकन्दिको नाम परिव्राजकः … तस्य दुहिता … अनुपमेति Divyāva. 446.8 [DBHS.]; **1B** name of the daughter of king Dhṛtiṣeṇa तयोः सुता कीर्तिगुणोपपन्ना बभूव नाम्नानुपमा विनीता VarāṅgaC. 2.11; **1C** name of the wife of minister Tejaḥpāla अभूदनुपमा पत्नी तेजःपालस्य मंत्रिणः EI. viii. 212.36; तेजःपाल इति … मन्त्रीश्वरस्तज्जायानुपमा गुणैरनुपमा प्रत्यक्षलक्ष्मीरभूत् PrabaCin. 105.21 = PurāPraSaṁ. 57.27; तेजःपालदयितानुपमानुपमैव PrabaK. 109.23; 122.25; अनुपमयोक्तम् स्त्रीतनुभर्त्रायत्ता आभरणानां तु का कथा PurāPraSaṁ. 54.29; **2** name of the female elephant (of south-east or north-east), wife of a mythical quarter-elephant (Supratīka) (कंदर्पकेतुः) दिग्गजकरेणुकामिवानुपमाम् … वासवदत्तां ददर्श VāsaDa. 237.1; AvantiKa. 203.14; AmaK. 153; Vaija. 17.9; Hārāva. 148; AnekāSaṁ. 4.215; DharK. 1779; ViśvaPra. 114.52; MediK. 119.58; ŚabdaRa. (Vā.) 313; ViśvaLoK. 251.62; KośaKaTa. 1.638; 2.7145; KalpaK. 375.52.

अनुपमाडम्बरा (anupamāḍambarā) *adj.* (*f.*) of matchless majesty प्राप्स्यस्येनां पुरमनुपमाडम्बरां शम्बरारेः MayūSaṁ. 1.107.

अनुपमात्व (anupamā-tva) *n.* the state of not having any comparison न चानन्वयप्रतीपोपमेयोपमासु सादृश्यवर्णनस्य पृथङ्निरूपणस्य चाविशिष्टत्वेनानन्वयस्यानुपमात्वम् … वक्तुमयुक्तमिति वाच्यम् CitraMī. 16.1.

अनुपमात्वप्रसङ्ग (anupamātva-prasaṅga) *m.* undesired occasion of not being a simile न हि संभवत्साधर्म्यवर्गेन एवोपमात्वम् …। तथात्वे … कविकल्पितसाधर्म्योपमाया अनुपमात्वप्रसङ्गात् CitraMī. 6.24.

अनुपमादेवी (anupamādevī) *f.* name of the wife of (the minister) Tejaḥpāla श्रीवस्तुपालस्तेजःपालजायामनुपमादेवीं मान्यतयापृच्छत् ViviTīKa. 79.15.

अनुपमान (an-upamāna) *n.* **A** (word) other than *upamāna* (standard of comparison) (उपमानं शब्दार्थप्रकृतावेव) शब्दार्थप्रकृतौ ह्युपमानं चानुपमानं चाद्युदात्तमिष्यते MahāBh. iii. 131.25 (*on* vi. 2.80); KāśiVṛ. *on* vi. 2.80; उदाहरणम् ।… अनुपमानस्य । पुष्कलजल्पी Nyās. ii. 368.10 (*on* vi. 2.80); एवेति अनुपमानेऽपि यथा स्यात् Prasā. ii. 770.15; **B** other than the one known through *upamāna* (analogy as means of knowledge), cf. **अनुपमानत्व A**; *adj.* [*f.* -ā] matchless, incomparable द्यूतेऽपि द्रव्यराशेस्तृणवत्त्यागादनुपमानमाशयौदार्यम् DaśKuC. 135.18; 136.13; मारयाम्येतं कथम् …। रूपेणानुपमानेन छिन्त्ते मर्माणि यो मम PadmP.(Ra.) 52.56; भवितारः सुतास्तव । क्रमेणानुपमानाया भुक्तेर्मुक्तेश्च भाजनम् PāṇḍaC. 7.399; लोकेष्वनुपमानेन तेन कः सदृशः पुमान् ĀnandRa. 4.18.

अनुपमानकान्ति (anupamāna-kānti) *adj.* of matchless brilliance दशास्यः …। महाप्रभावः किमुतैष राजा खण्डत्रयस्यानुपमानकान्तिः PadmP. (Ra.) 19.133.

अनुपमानत्व (anupamāna-tva) *n.* **A** the state of not being what is to be known through *upamāna* 'श्रुतवाक्येन सादृश्यं नाश्रुतस्यास्ति किं चन । तस्मादनुपमानत्व'मर्थस्य ŚlokaVār. 5(7).74 (468.8); **B** the state of not having the standard of comparison, i.e. being supreme 'न तस्य प्रतिमास्ति' इति च ब्रह्मणोऽनुपमानत्वं दर्शयति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 435.5 (*on* ii. 3.7)

अनुपमानार्थ (anupamānārtha) *adj.* meant for (indicating a word) other than the standard of comparison (संख्यासुपूर्वस्य) अनुपमानार्थमिदम् Nyās. ii. 189.2 (*on* v. 4.140); संख्या । अनुपमानार्थं वचनम् Prasā. i. 612.18.

अनुपमाभिधा (anupamābhidhā) *f.* matchless, i.e. invaluable speech सा भग्ननिगडा प्राप्य रजन्यां विजयेश्वरम् । महामात्यसुतास्मीति जगादानुपमाभिधाम् SamaMā. 2.52; *adj.* (*f.*) having the designation *anupamā*, i.e. incomparable वंशश्रेणीमिमामाह निःशङ्कोऽनुपमाभिधाम् SaṃgīRa. iii. 345.7 (6.563)

अनुपमावस्थ (anupamāvastha) *adj.* having an incomparable state जयत्यनुपमावस्थं रहः प्रेयसोः SaduktiKa. 154.33.

अनुपमाष्टाग्रसहस्रनरलक्षण (anupamāṣṭāgrasahasranara-lakṣaṇa) *adj.* possessed of the characteristics of one thousand and eight matchless men स्वाम्यथोऽनुपमाष्टाग्रसहस्रनरलक्षणः । नवहस्ततनुर्भूत्वारुरोह नवयौवनम् PārśvC. 5.136.

अनुपमासरस् (anupamā-saras) *n.* lake in the name of Anupamā (श्रीवस्तुपालः) प्रतोली, अनुपमासरः … बहूनि धर्मस्थानानि रचयांचक्रे PrabaCin. 100.23; अजितायतनस्थाने बभूवानुपमासरः ViviTīKa. 2.16.

अनुपमासहित (anupamā-sahita) *adj.* accompanied by Anupamā श्रीतेजःपालस्त्वनुपमासहितो मध्यमव्यापारभोगभाक्…दानं तन्वन्…द्यामगमत् PrabaK. 129.10.

अनुपमित (an-upamita) *adj.* **A** not known through *upamāna* न हि कस्मिंश्चिदनुपमिते लोके (स्वर्गशब्दः) प्रसिद्धः, यस्यैतदुपमानं स्यात् ŚābaBh. 1347.6 (*on* vi. 1.1); अनुपमितानां च प्रतिद्रव्यमवस्थितानां (यागानाम्) समुदायोऽनूद्यते TantrVā. 507.19 (*on* ii. 2.17); **B** matchless, i.e. supreme अनुपमितम् … ब्रह्म तत्त्वं तत्तावद् भाति साक्षाद् गुरुपवनपुरे Nārāy. i. 1.1.

अनुपमितगृहीत (anupamita-gṛhīta) *adj.* incomparably acquired अनुपमितगृहीततारुण्यलक्ष्मीनिरीक्षोन्मिषद्दारुकारुण्यनारीव्रतभ्रंशकुप्यन्मुनीन्द्राभिचारोत्थितं तुङ्गनादं कुरङ्गं ज्वलज्ज्वालमग्निं कराभ्यां वहन् दृश्यसे सद्भिराम‍ृश्यसे Jīvān. 457.3 (comm. अनुपमितं — उपमानरहितं यथा तथा)

अनुपमितमहस् (anupamita-mahas) *adj.* of matchless power नायं श्रीमत्प्रतापो जगति विलसति …। मन्येऽहं कौशिकेनानुपमितमहसा नूतनस्वर्गसृष्टावुत्कृष्टः सृष्ट एष प्रखरतरकरो भास्करोऽसौ द्वितीयः SūktiSu. 118.

अनुपमितसुवेषा (anupamita-suveṣā) *adj.* (*f.*) having matchless fine dress अनुपमितसुवेषा वारयोषा नटन्ति DevīCatuSt. 55.

अनुपमिति (an-upamiti) *adj.* devoid of any comparison सिद्ध-"व्याख्यातुराख्यातु महिमानं हि तस्य कः । समस्त्युपमितिर्नाम यस्यानुपमितिः कथा SamarāSaṃ. 1.17.

अनुपमिन् (an-upamin) *adj.* [w. r. for **अनुपदिन्**], Rāvaṇā. 16.58.

अनुपमृज्य (an-upamṛjya) *ger.* **1** not having washed धौतं परिधायानुपमृज्य वासः … प्रदक्षिणं करोति VaikhāGS. 1.3; **2** not having wiped off, i.e. destroyed ननु च बीजमनुपमृज्याङ्कुरप्रादुर्भावो न दृश्यते BrahmSūBh. (Bhā.) 122.26 (*on* ii. 2.26)

अनुपमृदित (an-upamṛdita) *adj.* not destroyed घटादिरुत्पद्यमानो हि मृत्पिण्डादिकेऽनुपमृदिते नोत्पद्यते VedāntDī. 110.18 (*on* ii. 2.31); भावादभावाद्वा घटाद्युत्पत्तिः । नाद्यः, अनुपमृदितात् पिण्डादेर्घटाद्युत्पत्त्यदर्शनात् ŚatDū. 208.25.

अनुपमृद्य (an-upamṛdya) *ger.* **1A** not having destroyed अभावाद् भावोत्पत्तिर्नानुपमृद्य (कारणम्) प्रादुर्भावात् NyāySū. iv. 1.14; उपमृद्य बीजमङ्कुर उत्पद्यते नानुपमृद्य NyāyBh. 247.3 (*on* iv. 1.14); अद्वैतावगमः, स पूर्वमनुपमृद्योदेतुमशक्नुवंस्तदपबाधात्मोदीयते BrahmSi. 40.6; शास्त्रजन्यः प्रत्ययः विद्यारूपः स्वाभाविकं क्रियाकारकफलभेदप्रत्ययम् … अनुपमृद्य न जायते ChāndoUBh. 124.17 (*on* ii. 23.1); घटादिकारणस्याप्यसत्त्वमेव, अनुपमृद्य मृत्पिण्डादिकं घटाद्यनुत्पत्तेः BṛĀraUBh. 14.14 (*on* i. 2.1); उत्तरम् … नानुपमृद्य पूर्वमुत्पन्नं भवति TātpaṬ. (Vā.) 93.21 (*on* i. 1.2); TattvCin. i. 532.8; उत्तरस्य पूर्वमनुपमृद्योदयमनासादयतस्तदपबाधात्मैवोदयः TattvVai. 13.28 (*on* 1.8); न च भावः स्वप्रागभावमनुपमृद्य जायते Kiraṇā. 314.16; ये परमेश्वरस्यासाधारणगुणाः … तेषामसाधारण्यमनुपमृद्यास्त्येव प्रकृतेः पुरुषेण … °साम्यम् TattvPrakā. 209B.2 (*on* iv. 2.10); नामूढस्येतरोत्पत्तेः नानुपमृद्य प्रादुर्भावादित्यादौ … प्रकृत्यर्थस्य च विशेष्यत्वेनान्वयात् VyutpaVā. 154.109; **1B** not having crushed, i.e. slain यामिकाननुपमृद्य च मादृक् तां निरीक्षितुमपि क्षमते कः NaiṣC. 5.110; **2** not having removed, i.e. displaced समाजेषु समासेषु च य आगन्तवो भवन्ति, ते पूर्वोपविष्टाननुपमृद्यैव निविशन्ते ŚābaBh. 1947.18 (*on* x. 5.1)

अनुपमृद्यमान (an-upamṛdyamāna) *adj.* not being destroyed नासावुपमृद्यमाना पूर्वावस्था उत्तरावस्थायाः कारणमभ्युपगम्यते, अनुपमृद्यमानानामेवानुयायिनां बीजाद्यवयवानामङ्कुरादिकारणभावाभ्युपगमात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 393.7 (*on* ii. 2.26)

अनुपमेय (an-upameya) *adj.* incomparable देवः …। योऽनन्तशक्तिर्विश्वात्मानुपमेयः GaṇeP. ii. 79.29; विधिः … अनुपमेयं प्राकृतैर्भावैः … नारायणमसकृत् प्रणिपतन् … इत्थमस्तावीत् NīlaVi. 54.10.

अनुपमेयत्व (anupameya-tva) *n.* **A** the state of not being an object of analogy (as a means of cognition) अनुपमेयत्वेऽपि धर्मस्य प्रयोगमाह — अदृष्टेति Kāśi. i. 244.23 (*on* 4.100); **B** the state of being incomparable or matchless (चन्द्रस्य) स्वस्य स्वेनापि सादृश्यासंभवादनुपमेयत्वे पर्यवसानम् Kuval. 10(5); कान्तागतनिरुपमत्वप्रत्ययस्तु नानन्वयस्य फलं भवितुमर्हति, तस्या अनुपमेयत्वात् RasGaṅ. 275.5; 276.14.

अनुपमैश्वर्य (anupamaiśvarya) *n.* matchless affluence सद्यागयाजी मनुजः … प्राप्नोत्यनुपमैश्वर्यं वल्लभस्सार्वकालिकम् PauṣkS. 19.8.

अनुपमोत्तुङ्गदुर्गानुकार (anupamottuṅgadurgānukāra) *adj.* resembling a matchless and lofty fortress कृत्वा मध्ये मठमनुपमोत्तुङ्गदुर्गानुकारं वैतस्त्येन ग्रथितपरिखारेखमम्भोभरेण VikraDeC. 18.39.

अनुपमोपन्यासपूरामृत (anupamopanyāsa-pūrāmṛta) *n.* flood of nectar (in the form) of a matchless precept नव्याब्देष्विव तेषु दुर्धरतरस्याद्वादगर्जारवं वर्षत्स्वात्ममहोन्नतिष्वनुपमोपन्यासपूरामृतम् । पीत्वा विनाशिताम्भोधिं पीताब्धिं कः प्रशंसति Gurvā. 356.

अनुपयत् (an-upayat) *adj.* **1A** not approaching, not cohabiting (with the wife at the proper time) अप्रदाता पिता वाच्यो वाच्यश्चानुपयन् पतिः MahāBhā. iii. 277.35; ManuSm. 9.4 (ManuBh. अगच्छन्नरमयन्भार्याभिः); VīraMi.(Vyavahāra.) 406.4; अप्रयच्छन् पिता काले पतिश्चानुपयन्नृतौ ।… गर्ह्यो दण्ड्यश्च धर्मतः BṛhaspaSm. 192.4; 296.478; **1B** not entering (into), not meddling or interfering (with) प्रमादेषु मितं प्रतिषेधयता संवादमन्यैर्भेदं वानुपयता … उपस्थेयः स्वा(मि ? मी) AvantiKa. 225.2; **2** not attaining करणसंबन्धोऽप्युपपन्नः, भावनाविषयत्वमनुपयतः कारणतायोगात् BhāvanāVi. 178.3; वर्णा एव … अभिधेयधीहेतुभावमनुपयन्तोऽपि लोकप्रसिद्धेस्त एव शब्दाः SphoṭSi. 13.3; 26.1.

अनुपयात् (an-upayāt) *adj.* not approaching (sexually) अप्रदाता पिता वाच्यो वाच्यश्चानुपय(v.l. °या Ind. Spr. 656)न् पतिः MahāBhā. iii. 277.35.

अनुपयामगृहीत (án-upayāmagṛhīta) *adj.* **A** not taken or drawn with the formula beginnig with *upayāma* यः पात्रिय इव स्यादनुपयामगृहीतो गृह्यतेऽनुपयामगृहीत" हिं प्रजाः प्राणमुपजीवन्ति MaiS. iv. 5.5 (iv. 70.12); **B** not taken with any support पृथिव्या पात्रेण समुद्र" रसामनुपयामगृहीतोऽसि VārāŚS. III. ii. 2.17.

अनुपयामा (an-upayāmā) *adj.* (*f.*) not having application of the formula beginning with *upayāma* महा॰ इन्द्रो य ओजसेत्येतां गायत्रीं त्रिरभ्यावर्तयेदनुपयामाम् BaudhŚS. iii. 294.12.

अनुपयुक्त (an-upayukta) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** unsuited, unsuitable, improper विभ्राज आहुतिं जुहुयादनिर्ज्ञायमान आदित्ये योऽनुपयुक्तः स्यात् KausīBr. 18.5 (80.22); **Aii** undeserving, unworthy मातले अनुष्ठितनिदेशोऽपि मघवतः सत्क्रियाविशेषादनुपयुक्तमिवात्मानं समर्थये Śāk. 7.0(2); ऊर्ध्वस्थितानुपवेशयद्भिरनुपयुक्तान्निष्काश(? स)यद्भिः ··· महाप्रतीहारैः कृतावेक्षणम् ··· आस्थानमण्डपमगच्छत् । (भूमिपतिः) TilaMañ. 70.21; **Bi** not used (earlier or elsewhere), i.e. fresh, new येऽन्येऽनुपयुक्ताः कुशाः स्युस्तेषामिति शालीकिः BaudhŚS. iii. 14.17; iii. 74.6; न मे रत्नानि न धनं न तथान्ये परिच्छदाः । क्रतुष्वनुपयुक्तानि तेन सत्येन खं व्रज MahāBhā. v. 120.14; न्यस्य सामान्यतो मन्त्रान्नेत्रेणाच्छाद्य लोचने । सितेनानुपयुक्तेन सदशेनापरेण च ।··· गृह्य पाणौ विशेद् गुरुः MṛgendraT. ii. 7.57 (comm. नवेन); निवर्तते नगरसंमुखमखिलोऽपि तत्तत्कार्यमङ्गीकृत्य प्रवर्तितः प्रस्थानकाले रथाश्ववारणादिनौतन्त्रयात्रायामनुपयुक्तः सेनापरिच्छदः TilaMañ. 131.8; वासांसि शुद्धानि सूक्ष्माण्यभिनवानि ··· अन्यत्रानुपयुक्तानि विकेशान्यहतानि IśānŚiPa. i. 8.52; ii. 5.69; अनडुदाद्युपयुक्ते केनाप्यनुपयुक्ते च तृणादौ क्षीरपरिणामाभावात् तदपि प्राज्ञाधिष्ठितमेव BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 59.3 (*on* ii. 2.4); **Bii** not applied or employed यदिदमनुपयुक्ते शब्दार्थसंबन्धेऽर्थज्ञानं न तन्नामधेयशब्देन व्यपदिश्यते NyāyBh. 13.6 (*on* i. 1.4); अनुपयुक्तस्य संस्कारासंभवाद्विशिख इत्यादिनाविशेषात् सर्वासामेव कर्मण्युपयोगो वाच्य इति सर्वासां कर्माङ्गत्वम् BālamBha. i. 34.19 (*on* 1.11-12); **Biii** not used i.e. not mentioned (in a text) समानस्य धर्मस्याप्रयोगादनुपयुक्तोऽसमानः सोऽनेकशब्दस्य विषयविशेष इति NyāyVār. 93.6 (*on* i. 1.23); एतेन ··· सर्वे पातञ्जलादिवादा व्याख्याताः । अवैदिका अनुपयुक्ताश्च AṇuBh. 119.4 (*on* i. 4.28); **Biv** not administered तेन चौषधेन हृतेनानुपयुक्तेन यद्यातुरस्य महती पीडा जायते ··· एवमाद्यपेक्षा राजदण्डप्रकल्पनायै प्रभवेत् ManuBh. ii. 319.9 (*on* 9.293); **Bv** irrelevant, inapplicable अदर्शनावधारितस्य चैत्राभावस्यैवान्यत्रानुपयुक्तस्य हेतुत्वं संभवति TātpaṬ.(U.) 391.19 (*on* 5(7).15); प्रक्रान्तस्य साधनस्य दूषणस्य वानुपयुक्तमनङ्गं यत्तस्य वचनमर्थान्तरं नाम निग्रहस्थानं भवति TārkiRa. 332.5; PratāYaBhū. 299.1; यदि हि वक्ता पर्वतस्थधूमवत्त्वमेव हेतुमभिसंधाय महानसस्येत्यनुपयुक्तं ब्रूयात् तदैवम् (अर्थान्तरत्वं) स्यात् NyāyPari. 284.13; किमिदं सामीप्यं नाम ··· शरीरसामीप्यं चेत्तदनुपयुक्तम् । अन्यथा परशरीरसमीपस्थानां दण्डकुण्डलादीनामदर्शनप्रसङ्गात् NyāySu.(Ja.) 53A.7 (*on* i. 1.1); TattvPrakā. 146B.4 (*on* iii. 1.26); ब्रह्मचारिधर्मेष्वनुपयुक्तमप्यृत्विग्लक्षणमाचार्यादिवदृत्विजोऽपि मान्यत्वं दर्शयितुं प्रसङ्गादुक्तम् ManvaMu. 64.10 (*on* 2.143); उपमा यत्र कचित्स्थितयापि वेणिकया वक्तुं शक्येति तत्रानुपयुक्ता वैमल्यात् पुरोभागप्रतिबिम्बितत्वरूपविशेषणकल्पनातादात्म्यसंभावनार्था CitraMī. 74.6; अज्ञातमेव केवलं विष्णुतादात्म्यं जलधेः कम्पेऽनुपयुक्तमेव । चमत्कारिण्यपि चात्र भ्रान्तिरेवेति ध्वनिरपि तस्या एव युक्तः RasGaṅ. 329.1; अनुपयुक्तस्य च संस्कारायोगेऽपि 'अध्वर्युं वृणीते' इत्यादिवद्विनियोगकल्पना BhāṭṭDī. ii. 17.9 (*on* iii. 5.15); बाह्यप्रयत्नाश्च यद्यपि सवर्णसंज्ञायामनुपयुक्ताः SiddhāKau. 6A.9 (*on* viii. 2.1); **C** useless, futile, purposeless अभेदे सति लोकस्थैः कृतः शब्दार्थनिर्णयः । तस्मिन्ननुपयुक्तोऽपि फलं वेदेषु दास्यति TantrVā. 243.13 (*on* i. 3.26); 281.1 (*on* i. 4.1); अङ्ग शिवनिर्माल्यमनुपभोग्य (v.l. °अनुपयुक्त) एवायमभविष्यत् AnargharRā. 7.82(5); Kāśi. iii. 104.17 (*on* 5(5).9); सर्वेष्वन्यराजकार्येष्वनुपयुक्त एतावन्मात्रप्रयोजनः प्रेष्यजनः TilaMañ. 144.13; (कायविशेषः) तत्र कार्येऽनुपयुक्तश्चावश्यापेक्षणीयश्चेति व्याघातः ĀtmaTaVi. 850.11; संघटना व्यङ्ग्यत्वाद्रसादीनामनुपयुक्तेऽप्यर्थविज्ञाने पूर्वमेवोचिता Loc. 185.17 (*on* 3.33); ŚāstrDī. 49.4 (*on* i. 3.10); स्वयं स्वभ्यस्तशास्त्रस्य पुस्तकोपादनमेकान्ततोऽनुपयुक्तम् Kiraṇā. 332.1; KathāSaSāg. xii. 5.173; प्रस्तुतेऽनुपयुक्तं यत्तदनर्थकमुच्यते Vāgbhaṭā. 2.8; अल्पाघातेन यदनुपयुक्तं भवति तन्महामूल्यं स्फटिकादिद्रव्यं विवक्षितम् DaṇḍaVi. 391.2; PrasthāBhe. 6.15; ŚivārkaMaDī. ii. 441.28 (*on* iv. 1.14); GuruCandr. i. 240.16.

अनुपयुक्तकल्पत्व (anupayuktakalpa-tva) *n.* the state of being almost useless or futile परं प्रति तेन रूपेण व्याप्तेरुपन्यासासंभवेन अनुपयुक्तकल्पत्वात् उक्तविशेषणघटितत्वविशिष्टहेतुतावच्छेदकघटितमेव व्याप्यत्वं वाच्यम् GuruCandr. i. 387.14.

अनुपयुक्तता (anupayukta-tā) *f.* the state of being unsuitable, unsuitability यस्मिन्दिने चतुर्दश्यां सत्यामल्पीयस्यमावास्या भवति सा खर्विकेत्युच्यते खर्वशब्दस्याल्पवाचित्वात् । अनेनैव च शब्देन अनुपयुक्तता दर्शिता ··· अनुष्ठानाय CaturCin. iii(2). 446.4.

अनुपयुक्तत्व (anupayukta-tva) *n.* **A** the state of being useless, futility मायाशक्तिविशेषाभिधाने च युक्ता ह्यस्य हरयः शता दशेति, वाक्यशेषो न संगच्छेत । इन्द्रियबाहुल्याभिधानस्य मायाशक्तिविशेषाभिधानं प्रत्यनुपयुक्तत्वात् TattvPradī.(Ci.) 52.11; TattvCin. iv(2). 683.6; भोगस्य स्वत्वज्ञाने आगमज्ञाने वानुपयुक्तत्वेन प्रमाणान्तरप्रमिते स्वत्वे आगमस्यैव प्रमित्यनुत्पादकत्वेन ··· भोगः प्रमाणमिति वक्तुं न शक्यम् Subodhi. 19.20 (*on* 2.27); अग्न्यादिप्रकाशकमन्त्रेष्वपि स्वतन्त्राग्निप्रकाशनार्थत्वस्यानुपयुक्तत्वात् BhāṭṭDī. iii. 49.13 (*on* ix. 1.3); पदार्थान्तरस्य पदान्तरलभ्यतया तदंशान्तर्भावेण(? न) शक्तिग्रहस्यानुपयुक्तत्वात् ŚaktiVā. 31.18; 196.24; साधनप्रकारः ··· अनुपयुक्तत्वात् ··· नेह प्रदर्शितः SetuBa. 157.1; तद्व्यावृत्तिरिति भ्रमनिरासायाह । धर्मेति । अन्यथा कथनासंगत्यानुपयुक्तत्वं स्पष्टमेव BālamBha. i. 12.14 (*on* 1.9); **B** the state of being unsuitable पुरुषशब्दस्य ··· भिन्नार्थत्वेन तत्र (परमात्मनि) प्रसिद्धेरत्र (जीवात्मनि) अनुपयुक्तत्वात् ŚivārkaMaDī. i. 391.17 (*on* i. 2.27); निर्ज्ञातो निषेधः स्वतोऽनुपयुक्तत्वादर्थान्तरं गर्भीकरोति । तेन चारुत्वान्वितोऽयं प्रतिषेधनामालंकारः Kuval. 165(1); **C** the state of being irrelevant नियोगविचारः प्रस्तावितः सोऽनुपयुक्तत्वादस्माभिरुपेक्षितः YuktiSneha. 47.22 (*on* i. 1.5); ये तु सहस्रत्रयसंख्याकाः पक्षा वार्त्तिके उक्ताः त इह बहुविस्तरभयादनुपयुक्तत्वाच्च न लिख्यन्ते MīmāKau. i. 140.6 (*on* i. 3.30); iii(1). 7.3 (*on* i 2.1); **D** the state of not being employed or used न चैवमाधानोत्तरं प्राक्पवमानेष्टिभ्यो यजमानमरणे पात्राग्न्योरनुपयुक्तत्वादासादनाख्यप्रतिपत्त्यनापत्तिः BhāṭṭDī. iv. 190.8 (*on* xi. 3.13)

अनुपयुक्तत्वपक्ष (anupayuktatva-pakṣa) *m.* view regarding the state of being useless (विशेषस्य ज्ञानोत्पत्तौ) अनुपयुक्तत्वपक्षे तिरोधानशब्दानुपपत्तिः ŚatDū. 145.5.

अनुपयुक्तत्वापत्ति (an-upayuktatvāpatti) *f.* undesirable contingency of not being useful (for inference) अन्यथा व्याप्तिपक्षधर्मतानिश्चयस्यानुपयुक्तत्वापत्तेः GuruCandr. i. 227.18.

अनुपयुक्तदेवताकत्व (anupayuktadevatāka-tva) *n.* the state of having (reference to) divinities who are not employed न चैवमपि स्विष्टकृद्देवतोद्देशांशस्यानुपयुक्तदेवताकत्वेनारादुपकारकत्वस्य निश्चितत्वात्तन्मन्त्रस्य लैङ्गिकेष्टयक्ष्यमाणदेवतासंस्कारार्थत्वानुपपत्तिरिति वाच्यम् MīmāKau. ii. 250.11 (*on* iii. 2.17)

अनुपयुक्तदेवतापदांश (anupayukta-devatāpadāṁśa) *m.* part of the expression (indicating) a divinity who is not employed तस्मिन्नपि पक्षेऽनुपयुक्तदेवतापदांशे आरादुपकारकत्वप्रसङ्गस्य तुल्यत्वात् MīmāKau. ii. 249.11 (*on* iii. 2.17)

अनुपयुक्तपदोपादान (anupayukta-padopādāna) *n.* acceptance of the expression which is not used or employed अत एवानुपयुक्तपदोपादानेनार्थान्तरनिग्रहतैवेत्यपि नाशङ्कनीयम् NyāyPari. 284.8.

अनुपयुक्तभावप्रपञ्च (anupayukta-bhāvaprapañca) *m.* diffusion of what exists and is not useful (for final emancipation) (परीक्षकाणाम्) न तथा न तेषां प्रपञ्चः अनुपयुक्तभावप्रपञ्च इव वक्तव्य इत्याह TātpaṬ.(Vā.) 34.21 (*on* i. 1.1)

अनुपयुक्तलक्षणादि (anupayukta-lakṣaṇādi) *adj.* useless definition etc. गौणार्थविषयकत्वकल्पनम् । तस्याप्यनुपयुक्तलक्षणाद्यसंभवादिनासंभवे तदर्थाभिधानस्य ··· जपरूपत्वाङ्गीकरणम् MīmāKau. ii. 228.13 (*on* iii. 2.2)

अनुपयुक्तवर्ण (anupayukta-varṇa) *m.* useless letter or sound शब्दाधिकरणं चानुपयुक्तवर्णानित्यत्वपरं नानुमन्यामहे NyāyPari. 391.6.

अनुपयुक्तवस्तु (anupayukta-vastu) *n.* object which is of no use or relevance पाण्यादिचापलं त्यजेत् । अनुपयुक्तवस्तूपादानादि पाणिचापलम् ManvaMu. 177.13 (*on* 4.177)

अनुपयुक्तवादिन् (anupayukta-vādin) *adj.* who speaks what is irrelevant अनुपयुक्तवादी त्वयमर्थान्तरेण निग्राह्यः NyāyPari. 262.5.

अनुपयुक्तविरुद्ध (anupayukta-viruddha) *adj.* which is useless and conflicting अतो यस्मिन् साध्ये सूत्राण्युपयुक्तानि स्युः, न त्वनुपयुक्तविरुद्धानि ŚrutaPra. ii. 428.27 (*on* iii. 2.6)

अनुपयुक्तशब्दसंबन्ध (anupayukta-śabdasambandha) *adj.* for whom the reference to the words is useless श्रूयमाणशब्दसामानाधिकरण्येन तु तादात्म्यप्रसाधनेऽनुपयुक्तशब्दसंबन्धस्य बालमूकादे रूपादिज्ञानेषु नास्ति श्रूयमाणशब्दगन्धोऽपि TātpaṬ.(Vā.) 127.14 (*on* i. 1.3)

अनुपयुक्तशब्दार्थसंबन्ध (anupayukta-śabdārthasambandha) *adj.* for which the relation between the word and the referent is not useful यदिदमनुपयुक्तशब्दार्थसंबन्धस्य विषयभेदानुविधायि विज्ञानं तत्प्रत्यक्षं कृतशब्दार्थसंबन्धस्यापि तदुत्पत्तिकाले तादृगेव NyāyVār. 38.20 (*on* i. 1.4); 266.6 (*on* ii. 1.54)

अनुपयुक्तश्रौतव्यापार (anupayukta-śrautavyāpāra) *m.* function of *śruti*-statement which is not useful (in expressing activity) विशिष्टविधाने ह्यर्थापत्त्या विध्यन्तराणि कल्प्यन्ते । न चात्र तत्संभवतीत्यनुपयुक्तश्रौतव्यापारावस्थ

एव प्रत्ययः TantrVā. 477.23 (*on* ii. 2.6)

अनुपयुक्तसंस्कारकत्व (anupayuktasaṁskāraka-tva) *n.* the state of having (a reference to) refinement which is not useful श्रुतिर्हि लिङ्गं यदि बाधेत ततः ··· देवतोद्देशस्यानुपयुक्तसंस्कारकत्वानुपपत्तेरारादुपकारकत्वं प्रसज्येत MīmāKau. ii. 249.7 (*on* iii. 2.17)

अनुपयुक्तसमयत्व (anupayuktasamaya-tva) *n.* the state of having a convention which is not useful अर्थान्तरत्वं संबन्धिसंबन्धत्वमनुपयुक्तं समयत्वमिति (v.l. अनुपयुक्तसमयत्वमिति KSS. Ed. 423.6) व्यङ्ग्यतायां निबन्धनम् Loc. 191.16 (*on* 3.33)

अनुपयुक्तसंभाषणकाल (anupayuktasambhāṣaṇa-kāla) *m.* time of conversation which is not (directly) relevant, i.e. casual स्वस्रादिर्न भवति तामनुपयुक्तसंभाषणकाले 'भवति सुभगे भगिनि' इति वा वदेत् ManvaMu. 61.14 (*on* 2.129)

अनुपयुक्ताग्निस्विष्टकृद्विषयत्व (anupayuktāgnisviṣṭakṛdviṣaya-tva) *n.* the state of referring to Agni-sviṣṭakṛt which is not useful स्विष्टकृति त्यागान्तर्गतस्योद्देश्यस्यानुपयुक्ताग्निस्विष्टकृद्विषयत्वेनारादुपकारकत्वमेव MīmāKau. ii. 247.8 (*on* iii. 2.15)

अनुपयुक्ताङ्गवचन (anupayuktāṅgavacana) *n.* statement of a subsidiary which is not useful, i.e. conducive (to an argument) (निग्रहस्थानम्) प्रकृतसाधनस्य दूषणस्य वा अनुपयुक्ताङ्गवचनमर्थान्तरम् SarvaDaKau. 85.26.

अनुपयुक्तान्यदेवता (anupayuktānyadevatā) *f.* another divinity which is not connected or relevant विकृतावनुपयुक्तान्यदेवताविधानेन ··· अतिप्रसङ्गवारणाय संबन्धैक्यविवक्षणम् BhāṭṭDī. iii. 39.1 (*on* ix. 1.1)

अनुपयुक्तान्यनिरास (anupayuktānya-nirāsa) *m.* rejection of other irrelevant (objects) तपादेर्व्याख्या ध्यानमिति ।··· अनुपयुक्तान्यनिरासाय तदाकारमाह । कानिति BālamBha. i. 465.6 (*on* 1.198)

अनुपयुक्ताभिधान (anupayuktābhidhāna) *n.* statement of what is not useful (for an argument) दूष्यमात्रमेवानुभाषणीयं न तु सर्वं वादिवाक्यम् अनुपयुक्ताभिधानेनार्थान्तरत्वप्रसङ्गात् TārkiRa. 350.1.

अनुपयुक्ताभिधानशक्ति (anupayuktābhidhānaśakti) *adj.* having expressive power of stating what is not useful or relevant तद्धितान्तस्यानुपयुक्ताभिधानशक्तेरेव प्रतीक्षमाणस्योपपदेन विषयदानमात्रं क्रियते TantrVā. 533.17 (*on* ii. 2.23)

अनुपयुक्तितस् (anupayukti-tas) *adv.* on account of not being useful अनुत्तरे रूपे ···। तत्र हि भावनादेः अनुपपत्तिरेव वस्तुतः, — इति भावनाकरणोज्झितत्वमुक्तं, न तु अनुपयुक्तित एव ParāTri. 22.7.

अनुपयुक्तिबाधित (anupayukti-bādhita) *adj.* contradicted by (apparent) uselessness (in denoting *prakṛta*) निर्ज्ञातविधानमनुपयुक्तिबाधितं सदर्थान्तरगर्भीकरणेन चारुतरमिति तं विधिनामानमलंकारमाहुः Kuval. 166(1)

अनुपयुक्त्यादि (anupayukty-ādi) *adj.* uselessness etc. (in denoting *prakṛta*) तदेवानुपयुक्त्यादेर्वाच्यमर्थान्तरे यदि । नमितं तद्भवेदर्थान्तरसंक्रमिताख्यया BhāvPra.(Śā.) 172.20(6)

अनुपयुज्य (an-upayujya) *ger.* not having used, i.e. spent किं दक्षिणाकालात्प्रागेव प्राप्तोपयोगमपि धनमनुपयुज्य प्रयत्नेन धारयित्वा देयम् ŚāstrDī. 512.12 (*on* vi. 7.7)

अनुपयुज्यमान (an-upayujyamāna) *adj.* **A** not being used अर्थः ···। अनुपयुज्यमानः प्रयोजनोत्पत्तौ तुल्योऽप्राप्तेन Tantrākhyā. 3.12; PañcT. 1.2(5) (8.9); पराकसान्तपनप्रभृतिभिस्तपोभिरात्तरसधातुरनुपष्टम्भनः (v.l. °धातुरनुपयुज्यमानः KANE's Ed.) अद्यापि न मे दग्धदेहः पतति UttaRāC. 4.3(1); फलचमसः ··· यावत्यनुपयुज्यमानो यजमानभक्षसंस्कार्यत्वं न प्रतिपद्यते तावतैव यज्ञभागेनार्थापत्त्या संबध्यते TantrVā. 1064.6 (*on* iii. 5.48); ननु यथाकार्यमुपदेशोऽनुपयुज्यमानकृष्णलचर्ववघातादेः प्राप्तिरेव न भवेदिति को बाधार्थः NyāyMañ. i. 45.8; चित्रपत्रछेदरूपकारादयः।··· उपायनमनुपयुज्यमानं स्वशिल्पकौशलं दर्शयित्वानुष्ठाय धनं नयन्ति ManuBh. ii. 313.5 (*on* 9.260); न च धर्मकामयोरनुपयुज्यमानोऽर्थो भवति पुरुषार्थः Aparā. 746.15 (*on* 2.136); **B** not having relevance, not being related सर्वाण्येव च प्रमाणान्युपयुज्यमानमनुपयुज्यमानं वार्थमात्मगोचरतापन्नं गमयन्ति TantrVā. 2.16 (*on* i. 2.1); चापलं च हस्तेनानुपयुज्यमानस्यापि वस्तुनो ग्रहणापसारणे ManuBh. i. 389.17 (*on* 4.177); i. 413.28 (*on* 4.249); ii. 157.3 (*on* 8.168); **C** not being applied or employed प्रतिज्ञावचनं कथात्रयेऽप्यनुपयुज्यमानमुपेक्षणीयमित्याक्षिपन्ति Kāśi. iii. 39.15 (*on* 5(4).54); (अनेन ··· संज्ञी प्रत्याय्यते न संज्ञामात्रम्) रामशब्देनानुपयुज्यमानेनार्थेनेति भावः Loc. 62.14 (*on* 2.1); रामपदमनुपयुज्यमानम्···अनेकदुःखभाजनत्वम्···निर्वेदग्लानिमोहादीनि व्यनक्ति Kāvyānu.(He.) 53.6; यत्र स्वयमनुपयुज्यमानो मुख्योऽर्थः स्वविशेषरूपेऽर्थान्तरे परिणमति, तत्र मुख्यार्थस्य ··· अर्थान्तरसंक्रमितवाच्यत्वम् SāhiDa. 208.5.

अनुपयुज्यमानता (anupayujyamāna-tā) *f.* the state of not being employed or applied 'भ्रम धार्मिक' — इत्यतो भ्रमणस्य विधिः प्रकृतेऽनुपयुज्यमानतया भ्रमणनिषेधे पर्यवस्यति SāhiDa. 210.1.

अनुपयुज्यमानत्व (anupayujyamāna-tva) *n.* **A** the state of not being employed or applied तेष्वदर्शनाद्विरोधस्येति वा समाप्तिः (सूत्रस्य) । अनन्तरसूत्रे विप्रतिपत्त्युपात्तविरोधाभावोक्तेरनुपयुज्यमानत्वात् TantrVā. 121.2 (*on* i. 3.7); परार्थानुमाने प्रतिज्ञावचनमसाधनाङ्गम्, प्रतिज्ञार्थसिद्धावनुपयुज्यमानत्वात् TātpaṬ.(U.) 318.9 (*on* 5(4).54); वाच्यं क्वचिदनुपयुज्यमानत्वादर्थान्तरे परिणमितम् KāvyPra. 82.7; प्रस्तावादभिधेयप्रतिपत्तौ रामशब्दोऽनुपयुज्यमानत्वात् बाधितार्थः KāvyKaVṛ. 43.19 (2.4); **B** the state of not being relevant श्रूयमाणमपि (हननम्) लिङ्गप्रतिषेधं प्रत्यनुपयुज्यमानत्वादविवक्षितं भवति TantrVā. 140.15 (*on* i. 3.7); विशेषरूपं तद्विशेषान्तरेऽनुपयुज्यमानत्वादविवक्षितम् TantrVā. 795.21 (*on* iii. 2.22)

अनुपयुज्यमानविचारणा (anupayujyamāna-vicāraṇā) *f.* discussion, i. e. inquiry which is not being used or relevant किमनुपलभ्यमानैव चोदना व्यवहारं प्रवर्तयति । किमनयानुपयुज्यमानविचारणया, सर्वथा प्रवर्तयति BālaKrī. i. 21.10 (*on* 1.7)

अनुपयुज्यमानसंस्कार (anupayujyamāna-saṁskāra) *m.* refinement which is not being used, i.e. useless तच्च (द्रव्यम्) ··· अनुपयुज्यमानसंस्कारानुपपत्तेः प्रयोजनमपेक्षते TantrVā. 295.13 (*on* i. 4.4)

अनुपयुञ्जत् (an-upayuñjat) *adj.* not utilising अनुपघ्नन्निति । अनुपयुञ्जन्नित्यर्थः BālamBha. ii. 146.8 (*on* 2.118–119)

अनुपयुञ्जान (an-upayuñjāna) *adj.* [P. i. 3.64] not engaged in (proper acts) (i.e. not devoting oneself) to यो विकर्मस्थितो विप्रो न स सन्मानमर्हति । कर्मस्वनुपयुञ्जानमविश्वास्यं हि तं विदुः MahāBhā. xii. 65.11.

अनुपयोग (an-upayoga) *m.* **Ai** absence of employment (in any rite) केचिदनुपयोगाद् वर्करं संदानं च नेच्छन्ति तदयुक्तम् Kāṭhakaśrautasūtrasaṅkalana 35.15; **Aii** (Gr.) absence of employment or application (in relation to teaching) आख्यातानुपयोगे कारकमिति चेदकथितत्वात्कर्मसंज्ञाप्रसङ्गः Vār. 1 *on* P. i. 4.29; MahāBh. i. 329.12 (*on* i. 4.29); i. 329.14 (*on* i. 4.29); नटस्यापादानत्वविवक्षा तु न कदापि । 'आख्यात' इति सूत्रे उपयोगग्रहणेनानुपयोगे आख्यातुरपादानताविवक्षाया बोधनात् LaŚabdeŚe. i. 458.8; **Aiii** non-employment, non-application फलचमसस्यापि यदि भक्षणं फलचमससंस्कारार्थं, फलचमसस्यान्यत्रानुपयोगादनर्थकम् ŚābaBh. 1017.7 (*on* iii. 5.48); शणादिषु मध्य उमाभङ्गे अपि धान्यत्वेन संख्यायेते इति तयोर्धान्यत्वमाश्रितमेव । यस्तु पुनर्वेदे तयोरपाठः स वैदिककर्मण्यनुपयोगात् Nyās. ii. 58.12 (*on* v. 2.4); कर्ता तु व्यभिचारि द्वारम् ··· तस्मान्न तद्द्वारेण आत्मज्ञानस्य क्रतुसंबन्धसिद्धिरिति — न, व्यतिरेकविज्ञानस्य वैदिकेभ्यः कर्मभ्योऽन्यत्र अनुपयोगात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 719.3 (*on* iii. 4.2); निर्वापमन्त्रः प्राप्तः कथं प्रयोक्तव्य इति विचारणायामुच्चारणमात्रेण मन्त्राणामनुपयोगात् NyāyMañ. ii. 147.9; दोषश्च दर्भेध्मादिवदुपयुक्तानामृचां निरिष्टिकत्वेन पुनरनुपयोगः TātpaṬ.(Vā.) 270.25 (*on* i. 1.33); हृदि वहामीत्यादौ वन्द इति क्रियास्वनुपयोगात् पूर्णचन्द्रेति दर्शनादिक्रियोपयोगि व्यर्थं च SaraKaṇṭhā. 709.2; विकारः ··· प्रकृतिमात्रसंबद्धस्त्वनुपयोगाच्छेष एव स्यात् Pradī. iv. 220B.27 (*on* iv. 3.133); अध्ययनस्वरूपे तत्कार्ये च ग्रहणे धर्मजातस्य अनुपयोगात् तत्पूर्वकज्योतिष्टोमादिकर्माङ्गत्वं भविष्यति NyāySu.(So.) 52.20 (*on* i. 2.8); प्रथमचतुर्थपादे सर्वथानुपयोगे प्रतिपादिते ··· प्रथमतः सूत्रत्रयमाह AṇuBh. 120.9 (*on* ii. 1.1); विशेषणमेकदेशो दर्शनस्येति ··· संभवति समासः । नैष दोषः । संनिहितमात्रस्यैव सर्वनामार्थत्वेनोपादानस्यात्रानुपयोगात् YuktiSneha. 60.21 (*on* i. 1.5); न च तद्धितश्रुत्या द्वितीयाश्रुतेर्बाधः ··· चयने इन्द्रस्यानुपयोगेन उद्देश्यत्वानुपपत्तेः MīmāKau. ii. 232.15 (*on* iii. 2.3); अध्ययनस्य क्रत्वर्थत्वाभावेन तन्नियमस्य क्रतावनुपयोगात् MayūMāli. 16.32 (*on* i. 2.4); **Bi** absence of being effective भावविलक्षणस्य प्रध्वंसाभावस्य मुद्गरादेरुदयेऽपि तस्य भावेऽनुपयोगात् स भावस्तदवस्थ एव HetuBiṬ. 60.2; '··· कीदृशं वा सापेक्षमैश्वर्यम्'। तस्मिन् सति जगत उत्पत्तेः कथमनुपयोगः ManuBh. i. 22.20 (*on* 1.28); समर्थस्योत्पादानन्तरमेव करणमिति द्वयी गतिः न त्वर्थान्तरसाहित्ये सति करणं तस्यानुपयोगात् NyāyKa. 78.5; कृतमङ्कुरग्रहेण बीजस्वभावत्वं क्वचित्कार्ये प्रयोजकं न वा । न चेत् न तत्स्वभावं बीजं तेन रूपेण क्वचिदप्यनुपयोगात् ĀtmaTaVi. 99.16; पुरुषार्थत्वपक्षे ··· न तत्र नियमस्य फलमस्ति ··· अनुपयोगात् TantrRa. 17.11; द्वेधा ह्याकृतेरनभिधेयत्वम्, अभावात्, भावेऽपि च क्रियायामनुपयोगाद्वा NyāyRa. 545.14 (*on* 5(12).2); पूर्वं तावदेषामक्रियार्थत्वेनानुपयोगमाशङ्क्य ··· अर्थवादानां तावत् द्वारविशेषोऽस्मिन्नधिकरणे चिन्त्यते NyāySu.(So.) 3.13 (*on* i. 2.1); न च तत्र (प्रतिमादौ) यजमानधर्मेणान्यस्य साहायकमाचरणीयम्, अन्यधर्मस्यान्यं प्रत्यनुपयोगात् NyāyKuA. i. 42.3; जातेरर्थक्रियायामनुपयोगाद् विफलः संकेतः Kāvyānu.(He.) 28.18; अनुपयोगाद् वा

फलस्य विगतफलत्वं तृतीयम् AlaṅkāRa. 62(5); जीवस्य …। अस्त्येव पितृप्रवेशः …। किमुत्पत्तौ पितुरेवानुपयोगात् तत्प्रवेशस्य वैयर्थ्यमुच्यते उत प्रवेशमात्रस्य TattvPrakā. 147B.1 (*on* iii. 1.28); Nyāyāmṛ. 32B.8; आनन्दादीनां ब्रह्मगुणानां सकलेतरविलक्षणत्वेन प्रतीतावुपयोगानुपयोगाभ्यां संशये पूर्वः पक्षः ŚivārkaMaDī. ii. 304.17 (*on* iii. 3.11); ii. 443.8 (*on* iv. 1.16); आरादुपकारकाणां तावत्समिदादीनाम् …प्रधानापूर्वोत्तरकालवर्तिभिराराद्उपकारकैस्तत्त्रयसंभवात्तत्रानुपयोगेऽपि तेष्वेव … योग्यता जन्यते MīmāKau. iii(2). 53.24 (*on* ii. 1.6); गामुच्चारयेत्यादौ … न च लक्षणाया निर्वाहः।… अगृहीतायाश्च वृत्तेरनुपयोगात् VaiyāBhū. 125.25 (*on* 26); **Bii** absence of being instrumental प्रमातारमाश्रयन्ति प्रमाणानि तेन प्रमाता प्रमाणानामाश्रयो नाविद्यावान् अनुपयोगात् PañcPā. 31.5 (*on* i. 1.0); लक्षणकरणप्रवृत्तस्य क्वचिदवकरणं न तदभावे प्रमाणं सतोऽप्यनुपयोगेनाकरणोपपत्तेः TātpaṬ. (Vā.) 100.21 (*on* i. 1.3); यत्परो हि शब्दस्तत्रासौ प्रमाणं, समानासमानजातीयव्यवच्छेदकं च लक्षणसूत्रमिति तत्रैव प्रमाणं, न त्वियत्तायामतत्परत्वात्। न चासावर्थी, सतोऽप्यनुपयोगात् TātpaṬ.(Vā.) 336.3 (*on* i. 2.4); देशकालद्वारान्वयव्यतिरेकाभावाज्ज्ञानद्वारयोश्च ज्ञानोत्तरकालत्वेनानुपयोगादिति पदवदेव दर्शयितव्यमिति NyāyRa. 468.21 (*on* 5(7).73); अभावप्रतीतौ चाधिकरणप्रतीतेरनुपयोगान्न तत्रेन्द्रियमुपक्षीयते TārkiRa. 103.3; बाधको नाम हेत्वाभासः … एकधेत्यपरे — सर्वथा समीहितधर्मविपर्ययसाधनत्वात्, इदमेव च युक्तम्, अवान्तरभेदस्यानुपयोगात् ŚāstrDī. 66.9 (*on* i. 1.5); कर्मवश्यत्वादीनां जगत्करणेऽनुपयोगात् NītiMā. 10.14; प्रमाकरणानि प्रमाणानि नाविद्यावन्तं प्रेरकत्वेनाश्रयन्त्यनुपयोगात् VedāntKa. 21.25 (*on* i. 1.1); प्रत्ययः … धर्म्यवलम्बी इत्यस्य अनुपयोग(गा)त् TarkSaṁ.(Ā.) 79.15; न च — परोक्षत्वजातेः … अनुभवविशेषणत्वेन परोक्षत्वमुक्तं — इति युक्तं, लक्षणे तयोरनुपयोगात् TarkSaṁ. (Ā.) 91.16; वायुक्षेपिष्ठादिपदानां धर्मप्रमितावनुपयोगमाशङ्क्य उपयोगोऽत्रोच्यते NyāySu.(So.) 1.18 (*on* i. 2.1); आप्तानाप्तप्रयुक्तयोर्नद्यास्तीरे पञ्चफलानि सन्तीति वाक्ययोरस्ति कश्चिद्विशेषो न वा।… पुरुषे विशेषोऽस्तीति चेन्न। तस्य वाक्योच्चारण एवोपक्षीणत्वेन तदुत्पाद्यज्ञानेऽनुपयोगात् NyāySu.(Ja.) 76A.9 (*on* i. 1.1); न त्वनुशासनसिद्धलडादिमुखेन संयोगस्य कालावच्छेदं निवारयामः। तस्य तु व्याप्तिप्रतीतावनुपयोगात् TantrRaha. 11.11; स्वरूपासिद्धिपरिहारार्थं विशेषणं प्रक्षिपतो व्याप्यत्वासिद्धिरित्यर्थः, व्याप्तावनुपयोगस्य दर्शितत्वात् AdvaiSi. 403.7; नियमजन्यत्वादनुमानमेव शाब्दं स्यादिति शङ्कते — नन्विति।… अर्थप्रतीत्युत्तरकालत्वेनाविनाभावस्यात्रानुपयोगात् YuktiSneha 91.4 (*on* i. 1.5); न च स्वानवच्छेदकानवच्छिन्नस्वसमानाधिकरणाभावः प्रतियोगित्वस्यैव … नोक्तव्यभिचार इति वाच्यम् … व्युत्पत्तेर्व्याप्तिज्ञानादावनुपयोगात् GuruCandr.i. 185.20; साध्यव्याप्यत्वस्य दूषकतायामनुपयोगात् LaCandr. 411.5; 469.12; नाप्यनुमानस्य केवलव्यतिरेकिरूपत्वम्, साध्याभावे साधनाभावनिरूपितव्याप्तिज्ञानस्य साधनेन साध्यानुमितावनुपयोगात् VedāntPari. 156.1; **Ci** absence of use or purpose व्यर्था वस्तुभेदकल्पना, कल्पितस्यापि तस्य व्यवहारेऽनुपयोगात् BrahmSi. 62.19; (वाक्यानाम्) तच्छब्दयुक्तानाम् … न पूर्वैः सह फलत्वेन संबन्धः। न चात्रानुपयोगः TantrVā. 317.6 (*on* i. 4.20); तव्यप्रत्ययः … न पुनः साध्ये कर्मणि प्रयुक्तः … अर्थानर्थत्वयोरनुपयोगात TātpaṬ.(U.) 105.12 (*on* 2.227); न वेदान्तवेद्यम् … असंसार्यात्मतत्त्वमधिकारेऽपेक्ष्यते, अनुपयोगात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 4.11 (*on* i. 1.0); बेरशुद्धिं विजानीयात् …। अन्यैरनुपयोगस्तु सर्वेषां शुद्धिरुत्तमा ParaS. 5.29; प्रत्यक्षस्य लक्षणमुच्यमानं न पूर्वप्रतिज्ञया संगच्छते …। न परमसंगतिः अनुपयोगेऽपि Kāśi. i. 204.14 (*on* 4.2); NyāyRa. 134.10 (*on* 4.2); Kāśi. iii. 39.26 (*on* 5(4).53–54); न च (वर्णानाम्) … अनेकवर्णविषयता … स्मृतावक्रमत्वादुच्चारणक्रमानुपयोगात् NayaVi. 177.1 (*on* i. 1.5); अधिकारशास्त्रं हि स्वर्गकामस्य पुंसः परलोकसंबन्धं विना न निर्वहतीति तावन्मात्रमाक्षिपेत्, न त्वस्यासंसारित्वमपि तस्याधिकारेऽनुपयोगात् Bhām. 28.21 (*on* i. 1.0); 45.9 (*on* i. 1.0); शिष्यप्रश्नतपश्चरणरसायनाद्युपयोगानन्तर्यस्य च संभवेऽपि नाभिधानम्। शिष्यप्रतीतिप्रवृत्त्योरनुपयोगात् TattvVai. 1.25 (*on* 1.1); योऽर्थ उपपद्यमानोऽपि तावतैवानुपयोगात् … सूत्रन्यायेनास्ते स रूपान्तरपरिणत उक्तः Loc. 61.8 (*on* 2.1); (विपरीतहेतोः) चतुर्विधत्वम्, अवान्तरभेदस्यानुपयोगात् NyāyRa. 378.12 (*on* 5(4).96); 'नास्य कश्चिन्नायं कस्यचित् निर्मुक्ताहंकारममकार एवायम्' इति।… नाहंकारस्वरूपस्यायं निषेधोऽनुपयोगात् ŚāstrDī. 123.21 (*on* i. 1.5); 184.3 (*on* iii. 1.1); ननु यद्यसद्भेदाः प्रकृतानुपयोगिनस्तदानुपयोगादेव नोच्यन्ते NyāyVārPari. 217.10; नापि बाधावबोधस्यान्तरेणान्यत्रसत्तामनुपपत्तिः … असतश्च तदनुपपत्तौ सत्तामप्यत्रैव न पुनरन्यदेशादौ तत्रानुपयोगात् NyāyMa. 93.9; कृद्ग्रहणमिह तावन्नोपयुज्यत इति दर्शयति। पश्चादुत्तरत्रानुपयोगं दर्शयिष्यति Pradī. ii. 525B.25 (*on* ii. 3.65); लक्षणस्यानुपयोगः AlaṅkāRa. 62(47); देहव्यतिरिक्तात्मज्ञानस्य कर्मप्रवृत्त्यनुपयोगित्वेऽप्यशनायाद्यतीतब्रह्मविज्ञानस्य न तच्छेषत्वमनुपयोगात् TattvPradī.(Ci.) 346.7; मुख्यार्थबाधोऽनुपपत्तेरनुपयोगाच्च KāvyKaVṛ. 43.17 (2.4); देव्यष्टकसमावृतमिति वचनान्नवम्या अनुपयोगः CaturCin. i. 327.5; iii(1). 148.3; शपथस्य … अदृष्टप्रत्यवायहेतोरनुपयोगात् NyāyPari. 264.5; पृथक्प्रकरणारम्भस्यानुपयोगात् तत्तद्रसप्रसङ्ग एव निरूपणं करिष्यामः RasāSu. 38.1 (1.161); नापि तत्त्वज्ञानचिख्यापयिषानन्तर्यमथशब्दार्थः।… श्रोतृप्रतिपत्तिप्रवृत्त्योरनुपयोगेनानभिधेयत्वात् SarvaDaSaṁ. 15.61; न हि यो यत्कर्ता स सकलं तज्जानातीति नियमः। कुलालादावभावात्। अनुपयोगाच्च तज्ज्ञानस्य NyāySu.(Ja.) 111A.9 (*on* i. 1.3); VedāntKau. 2.19 (*on* i. 1.1); अस्यां प्रक्रियायां स्वच्छताया अनुपयोगेन Nyāyāmṛ. 609B.9; सर्वलोकप्रसिद्धिविरुद्धः सृष्ट्यपलाप इति चेन् न।… उपाख्यानमात्रस्यानुपयोगात् YuktiSneha. 110.32 (*on* i. 1.5); 50.20 (*on* i. 1.5); वृत्त्युपरक्तं त्वज्ञाननिवर्तकमिति न वृत्तेरनुपयोगः AdvaiSi. 469.3; यत्तु नास्त्यङ्गाङ्गित्वादावसति कर्त्रैक्यं भवत्येवेत्येवंरूपं प्रयोजकत्वं तदिह न विवक्षितम्। अनुपयोगात् ŚivārkaMaDī. i. 44.24 (*on* i. 1.1); आचार्यवर्यैस्तु 'भस्य' इत्येतदनुवर्तमानमप्युपेक्षितं (सूर्यादिसूत्रे) विषयपरिगणनादत्र तस्यानुवृत्तेरनुपयोगात् Prasā. i. 351.24; वेदार्थविचारः … अध्ययनानन्तरमेव … न कर्तव्यः।… तन्नियमस्य च अर्थज्ञाने अनुपयोगात् BhaṭṭDī. i. 2.10 (*on* i. 1.1); iv. 57.8 (*on* x. 6.9); प्राचीनसुकृतसंपदासादितविवेकादिः प्रथममेवानुपयोगादनपेक्ष्य धर्मजिज्ञासां ब्रह्मजिज्ञासामेवारभते SiddhāSi. i. 5.27; नियमस्याप्यध्ययने तत्कार्ये वार्थज्ञानेऽनुपयोगेन विधिवैयर्थ्यात् MīmāKau. iii(1). 3.12 (*on* i. 2.1); i. 23.7 (*on* i. 3.4); प्रकृते … नात्र परिणाम इति चेत्, न। विषयाभिन्नत्वेन विषयिणो भानेऽपि तेन रूपेण तस्यानुपयोगात् RasGaṅ. 332.6; सजातीयद्वितीयरहितत्वमेकवचनार्थः न त्वेकत्वमात्रम्। तस्य …। अनुपयोगात् VyutpaVā. 16.1; न च … अध्यायादिनियमानाम् … अनुपयोगादध्ययनाङ्गत्वानुपपत्तिः BhaṭṭCin.i. 2.15 (*on* i. 1.1); i. 45.13 (*on* i. 1.4); इच्छाविषयत्वमेव फल उद्देश्यत्वम् …। पदार्थान्तररूपोद्देश्यत्वस्य प्रवृत्तावनुपयोगात् VaiyāBhū. 82.10 (*on* 22); अनर्हत्वादिति। संकल्पादिष्वनुपयोगादिति भावः MayūMāli. 170.15 (*on* ii. 3.9); 677.3 (*on* x. 2.31); नियतकालपरिपाकानां हि कर्मणां मध्ये … पक्वानां भोगसंभवेन तदर्थायाः सृष्टेरनुपयोगात् प्राकृतप्रलयो भवति LalitāSaBh. 104.10 (*on* 137); प्रथमश्लोके सूचितं विषयसामान्यमिह विशेषपरत्वेनोपसंहृतम् … एतदविषयीभूतविद्यान्तर्गतवर्णस्तुतेरनुपयोगात् SetuBa. 17.28; 148.15; देवताया इदं न ममेत्यादिरूपस्त्यागोऽस्त्विति प्राप्ते सामान्यस्य प्रवृत्तावनुपयोगात् BhaṭṭCan. 60.4 (*on* xiv. 4.2); लक्षणे असर्वलिङ्गमित्येतत् मदुक्तार्थकमेव न तु लक्षणान्तरम् अनुपयोगात् LaŚabdeŚe. i. 411.13; ii. 427.7; (कैयटस्य) तत्पक्षे कथंचित्पदस्य न तथा स्वारस्यम्, अन्यत्राप्यारोपस्यानुपयोगः VaiyāSiMañ. 30.3; **Cii** irrelevance, pointlessness जाग्रदादिष्वपि स्वात्मन्येव चतुरादिभेदतया उत्तरोत्तरत्वम्। तदेतत् … इह अनुपयोगात् ग्रन्थगौरवात् च न वितत्य उक्तम् ParāTri. 24.2; (एकाग्रमासीनम्) एकाग्रं स्थितमेकाग्रं सन्तम्। न त्वत्र बृस्याद्युपवेशनमासनम्, अनुपयोगात् ManuBh. i. 3.4 (*on* 1.1); i. 120.28 (*on* 2.83); गानशब्देन ततसुषिरपरिग्रहः। गानशब्देन गान्धर्वस्यात्रानुपयोगमाह AbhinBhā. i. 24.12 (*on* 1.51); i. 169.8 (*on* 4.258); i. 181.23 (*on* 4.269); यच्चोक्तं त्रिलोचनेन '… तथा ज्ञानाबोधेऽपि ज्ञातोऽर्थ इति घटिष्यते,' तदसाधु। प्रस्तुतेऽनुपयोगात् TarkBhā.(Mo.) 10.23; योऽर्थ उपपद्यमानोऽप्यनुपयोगाद् बाधितोऽर्थान्तरे परिणमति सोऽर्थान्तरसंक्रमितः Ekāva. 3.1(6) (82.3); जीवमेवाधिकृत्य वेदेऽभ्युदयनिःश्रेयसफलार्थं सर्वाणि कर्माणि विहितानि ब्रह्मणोऽनुपयोगात् AṇuBh. 151.17 (*on* ii. 3.33); जन्मनिर्देशस्य च प्रकृतेऽनुपयोगात् AdvaiSi. 698.11; (तुषविमोकः) विदलनेनापि संभवति तस्मिन्नत्र विवक्षितस्यावघातनियमस्यानुपयोगात् VidhiRa. 3 (16.14); भाष्यकृता कृतं नित्यादन्तरङ्गस्य बलवत्त्वसमर्थनम् … स्थानिलक्षणं कार्यं न भवतीत्ययमर्थो भाष्यकारस्यापि संमत इत्येतदर्थस्य ज्ञापकम्, अन्यथा तस्य तत्रानुपयोगात् PāṇiTaVāNaMā. 39.12; बाध्यबाधकमानयोर्द्वयोरपि प्रामाण्ये … निश्चिते अन्यस्य चानिश्चिते … भूयस्त्वस्यानुपयोगात् LaCandr. 360.23; सामशब्दस्य गीतिमात्रवाचित्वे तद्विशिष्टमन्त्रवाचित्वे वा, उभयथा ऋग्यजुर्भ्यां विवेकोपपत्तेर्गीतिमात्रवाचित्वस्येहानुपयोगेनावाच्यत्वात् MīmāKau. iii(2). 114.2 (*on* ii. 1.37); तन्नियमस्यार्थज्ञानेऽनुपयोगात् BhaṭṭDī. i. 20.23 (*on* i. 2.1); '… कवितामृतकीर्तिचन्द्रयोस्त्वमिहोर्वीरमणासि कारणम्' अत्र … उपमितसमास एव, विशेषणसमासवेद्यस्य तादात्म्यस्य प्रकृतेऽनुपयोगात् RasGaṅ. 242.7; हेमाद्रिस्त्वन्त्ययोर्धर्मशास्त्रेऽनुपयोगात्त्रिस्र एव विधा आह NirṇaSi. 2.4; *adj.* **A** useless, purposeless, futile सदप्यनुपयोगमपौरुषेयम् PramāVāSvopVṛ. 82.23; इदानीं किमत्र श्रेयो यस्माद्, अनुपयोगं गमनम् NalaCam. 5.54(49); **B** non-instrumental न च जगत्कर्तुरनुमेयत्वे व्याप्तिबलेन कर्मवश्यत्वादिप्रसङ्गः … अनुपयोगा(गि ?)नामपि व्याप्तिमात्रेण पक्षप्राप्तौ सर्वानुमानोच्छेदप्रसङ्गात् NītiMā. 10.14.

अनुपयोगक्षम (an-upayogakṣama) *adj.* incapable of being useful दुर्मतयः।… तामसविभूतय इवानुपयोगक्षमाणारक्षारा (?क्षमाणामरक्षितारो) दूरोद्वेजनीयाश्च [ ]जायन्ते AvantiKa. 231.18.

अनुपयोगतस् (anupayoga-tas) *adv.* on account of not being of any use or purpose शब्दस्याग्राह्यतैवं स्यात्तस्मिन्ननुपयोगतः। तस्य नैवं रसादिभ्यो विशेषः कश्चनास्ति हि TattvSaṁ. 2500; प्रश्नापाकरणे चात्र तव्यो विधिविवक्षया। प्रयुक्तो न तु साध्येऽर्थे द्वयेऽप्यनुपयोगतः ŚlokaVār. 2.228 (116.3); (आत्मज्ञाने) नात्र विधिः कल्प्यः कथञ्चन। अनर्थकः कल्पितोऽपि तस्येहानुपयोगतः BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 235.

अनुपयोगतुल्यता (anupayogatulya-tā) *f.* similarity (in the

matter) of being useless (पूर्वोत्तरपक्षयोः) अत्रोभयत्रानुपयोगतुल्यतामेव दर्शयति Kāśi. i. 179.17 (*on* 2.228)

अनुपयोगद्योतक (anupayoga-dyotaka) *adj.* expressive of being useless अनुपयोगद्योतकानि विशेषणान्यशनायाद्यतीतमित्यादीनि PrakaVi. 18.23.

अनुपयोगधी (anupayoga-dhī) *f.* thought of (*karman*) not having any use साक्षात्कारोदयानन्तरमपि नित्यत्वेन कर्मानुष्ठेयं न त्वनुपयोगधिया त्यक्तव्यम् ŚivārkaMaDī. ii. 443.28 (*on* iv. 1.16)

अनुपयोगप्रसङ्ग (anupayoga-prasaṅga) *m.* undesired occasion of not being of any use शरीरप्रेरणेऽपरं शरीरं नास्तीति चेन्न। तेनैव सशरीरत्वात्। ... अन्यथा ज्ञानादीनामप्यनुपयोगप्रसङ्गः NyāySu.(Ja.) 419A.10 (*on* ii. 2.11); अपूर्वीयत्वाविवक्षायां नीवारादिकस्याप्यपूर्वीयत्वेन संस्कारविध्यन्वयस्य सूपपादनया तेषां साधनत्वनिराकरणेनानुपयोगप्रसङ्गात् VidhiRa. 29 (155.14)

अनुपयोगबाधित (anupayoga-bādhita) *adj.* blocked by being useless अनुपयोगबाधितो ह्यर्थोऽस्य ध्वनेर्विषयो लक्षणामूलस्य Loc. 63.8 (*on* 2.1)

अनुपयोगवत् (anupayoga-va(n)t) *adj.* useless (i. e. uninvited) वेत्रेण वेत्रग्रहणाधिकारे जने च तत्रानुपयोगवन्ति। दिदृक्षुवृन्दानि निरस्यमाने ... माशब्दिका वेश्मनि तत्र चेरुः JānaHa. 7.44.

अनुपयोगवर्णना (anupayoga-varṇanā) *f.* description of uselessness एवं पूर्वश्लोकप्रदर्शितार्थसिद्धत्वहेतुनैवात्राप्यनुपयोगवर्णनायामत्र श्लोके समर्थितस्य कर्मान्तरत्वस्याहेतुतया तद्वैयर्थ्यप्रसङ्गः VidhiRa. 41 (210.16)

अनुपयोगादि (anupayogādi) *adj.* not having any purpose etc. अनुपयोगादिना पुनरजानानो जानानोऽपि वा पूजाकर्तुरभाग्यसहकृतः सन्न साधयति SyādvāMañ. 11 (173) (*but* THOMAS non-attention)

अनुपयोगाविशेष (anupayogāviśeṣa) *m.* absence of specification about being useless न च षोडशत्वे निर्बन्धः।... उपयोगानुपयोगाविशेषाच्च NyāyPari. 31.2.

अनुपयोगासिद्धि (anupayogāsiddhi) *f.* non-establishment of being useless ननु कर्ममीमांसाया वेदान्तविचारानुपयुक्तत्वान्न तया सहास्यैकशास्त्र्यमिति चेन्न, अनुपयोगासिद्धेः ŚatDū. 55.3.

अनुपयोगिकर्मविचार (anupayogi-karmavicāra) *m.* consideration of ritualistic action which is not of any use अनन्तरशास्त्रप्रणयनस्य च सामग्रीसमवधानापेक्षतयानुपयोगिकर्मविचारोपजीवनतात्पर्यकल्पनायोगात् SiddhāSi. i. 17.5.

अनुपयोगिता (anupayogi-tā) *f.* the state of being useless वनपादपस्य पुंसश्च कस्यचिद् दरिद्रस्य प्रस्तुतस्यानुपयोगितया निष्फलयोः ... यदेतदेकस्यैव जन्मानभिनन्दनं नेतरस्य तत् तस्य शोच्यतातिरेकलक्षणम् ... व्यतिरेकानुमिति VyaktiVi. 129.9.

अनुपयोगित्व (anupayogi-tva) *n.* **Ai** the state of being useless or purposeless ऐरावतं गजम्। बन्धनेऽनुपयोगित्वान्न तं तृणवदत्यजम् Bhaṭṭi. 5.26; तत्तु ... कूपपतितस्य ... अनुपयोगित्वान्न परामृश्यते BālaKrī. ii. 50.9 (*on* 3.121(?131)); तासामनुपयोगित्वान्न कृतः संग्रहो मया AśvaCi. 9.4; कृतकार्येऽपि द्रव्येऽस्त्येव प्रतिपत्तिविशेषापेक्षा ... न चानुपयोगित्वं प्रतिपत्तिबलादेव कृतस्यापि कार्यस्य TantrRa. 143.12; भाषाविभाषाः सन्त्यन्यास्तत्तद्देशजनोचिताः। तासामनुपयोगित्वान्नात्र लक्षणमिष्यते RasāSu. 88.17 (1.298); NyāySu(So.) 4.6 (*on* i. 2.1); न चैवमपूर्वसाधनत्वलक्षणावैयर्थ्यम्, नियमादृष्टस्यापि व्रीहिस्वरूपे अनुपयोगित्वेन प्रधानापूर्वार्थत्वावश्यंभावात् MīmāKau. i. 67.19 (*on* ii. 1.9); **Aii** the state of being useless or purposeless (in argument) स्वरूपलाभः सिद्धश्चेत्स्वतो वा यदि वान्यतः। स्वरूपेऽनुपयोगित्वान्न प्रमाणव्यपेक्षणम् BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 697; यद्विषयं ज्ञानमन्यज्ञानानुपयोगित्वेन निःश्रेयसाङ्गं भवति तत्प्रमेयम् NyāySā. 34.13; नवसु लक्षितेषु किमपरेषामसत्त्वादुत सतामप्यनुपयोगित्वान्न लक्षणं कृतमिति संशयो न निवर्तेत NyāyKa. 8.19; अप्रमाणत्वेऽनुपयोगित्वात् NyāyPari. 136.7; **B** the state of being irrelevant परार्थानुमाने ... नापि (प्रतिज्ञावचनस्य) साधनप्रतिपादकत्वेनाङ्गत्वं हेतुवचनवत् ... साधनसाधनविषयप्रतिपादनस्यैवानुपयोगित्वात् TātpaṬ.(U.) 318.12 (*on* 5(4).54); ब्रह्मपुराणे यद्वेदान्तविद्ययोर्ग्रहणं तन्मोक्षसाधनविद्यास्थानाभिप्रायमितीहानुपयोगित्वान्नोक्तम् Aparā. 6.15 (*on* 1.3); (जातयः) शेषा अपि विंशतिरक्षपादशास्त्रादवज्ञेयाः। अत्र तु अनुपयोगित्वान्न लिखिताः SyādvāMañ. 10(136); 28(106); इतररसालम्बनानामनतिनिरूपणीयतया पृथक्प्रकरणारम्भस्यानुपयोगात् (v. l. अनुपयोगित्वात्) ... निरूपणं करिष्यामः RasāSu. 38.1 (1.161); आग्नेयादीनामेव देवतात्वावगमात् विकृतौ च तेषामनुपयोगित्वेन संस्कार्यत्वानुपपत्तेः ... पार्वणहोमयोरनतिदेश इति वाच्यम् BhāṭṭDī. iii. 134.3 (*on* ix. 2.17); **C** the state of not being instrumental धर्मप्रमित्यनुत्पादकत्वेन चानुपयोगित्वे अर्थवादादेर्दोषाभावेऽपि प्रामाण्यायोगादयमेव विचारः प्राग्भावी स्यात् NyāySu.(So.) 2.1 (*on* i. 2.1)

अनुपयोगित्वप्रसङ्ग (anupayogitva-prasaṅga) *m.* undesirable occasion of the state of being useless न हि शक्तिर्नाम किंचिदन्यदेव पाचकादीनाम्, तस्या एव पाकाद्यर्थक्रियोपयोगेन द्रव्यस्यानुपयोगित्वप्रसङ्गात् PramāVā-SvopVṛ. 53.3.

अनुपयोगित्वादिधर्म (anupayogitvādi-dharma) *m.* qualities such as the state of not being useful अन्धशब्दः ... असाधारणविच्छायत्वानुपयोगित्वादिधर्मजातमसंख्यं प्रयोजनं व्यनक्ति Loc. 63.20 (*on* 2.1); Kāvyānu.(He.) 52.5.

अनुपयोगित्वाविशेष (anupayogitvāviśeṣa) *m.* non-distinction from the state of not being useful द्वितीयविकल्पे तु सर्वमेव निग्रहस्थानं निरर्थकं स्यात् साध्यसिद्धावनुपयोगित्वाविशेषात् PramāMī. 68.9 (*on* ii. 1.34)

अनुपयोगिन् (an-upayogin) *adj.* [*f.* -ī] **A** not conducive or helpful, useless प्रतिज्ञादिवचोऽप्यन्यैः परमार्थमिति वर्ण्यते। असाधनाङ्गभूतत्वात् प्रतिज्ञानुपयोगिनी TattvSaṁ. 1430; प्रतिभासमानतया रजतसंनिधानं सर्वत्रास्तीति, स्वरूपसंनिधानं तु भ्रान्तवदभ्रान्तेऽप्यनुपयोगि TātpaṬ.(U.) 278.22 (*on* 5(3).160); किमयमुपयुक्तः (वीरवरः) स तावद्धनं गृह्णात्यनुपयोगी वा Hitopa. 3.97 (11); शोभान्धोगन्धरसैः फलार्चनाभ्यां च पुष्पमुपयोगि। षोढा दर्शितमेतत्स्यात् सप्तममनुपयोगि [तथा] KāvyMī. 111.15; आकाङ्क्षिते योग्ये च विशेषे पदान्तरेण संनिधापितेऽपि ... आकाङ्क्षा-संनिधि-योग्यत्वान्यनुपयोगीन्येव PrakaPañ. 413.8; अनुपयोगिना महतापि किं जलधिजलेन NītiVā. 17.67; संज्ञासंज्ञिसंबन्धः इति। ननु चायमपि संबन्धोऽनुपयोग्येव (अर्थज्ञाने) Kāśi. iii. 228.25 (*on* 5(10).16); श्वासप्रश्वासलक्षणा प्रेक्षावतां क्रिया ... न चास्यां चेतनस्यापि चैतन्यमनुपयोगि Bhām. 372.18(*on* ii. 1.33); एतास्तिस्रश्चित्तावस्थाः समाधावनुपयोगिन्यः RājMār. 3.11; कुब्ज इति रूपक (? रूप) घटनादावनुपयोगी Loc. 113.21 (*on* 2.28); Kāvyānu. (He.) 60.6; धर्मप्रमाणत्वेन स्मृत्यादिनिरूपणं नानुपयोगि ŚāstrDī. 94.12 (*on* ii. 1.1); (अनुमा) सापि सामान्यमात्रसाधनात् अनुपयोगिन्येव NyāyRa. 168.8 (*on* 4.110); 640.20 (*on* 5(15).6); कर्मवश्यत्वादीनां जगत्करणेऽनुपयोगात्। अनुपयोगा(गि?)नामपि व्याप्तिमात्रेण पक्षप्राप्तौ सर्वानुमानोच्छेदप्रसङ्गाच्च NītiMā. 10.14; भुक्तेरागमप्रमाणत्वे क्रमात्त्रिपुरुषागतत्वमनुपयोगि, अस्मार्तकालोपक्रमत्वमेवोपयुज्यते SmṛtiCan. iii. 164.4; औपचारिक एवायं प्रतिसंक्रम्य इति चेत् तर्हि उपचारस्तत्त्वचिन्तायामनुपयोगी SyādvāMañ. 15(100); द्युमूर्धत्वादिकल्पनानन्तरं कर्माङ्गवेदिबर्हिस्त्रेताग्निकल्पनमिहानुपयोगि (ब्रह्मप्राप्तौ) ŚivārkaMaDī. i. 393.28 (*on* i. 2.32); **B** not serving any purpose (i. e. unnecessary, needless) जात्यभिप्राये ह्यातुरायौषधदाने औषध एव लभ्येत। तच्चाव्याधितस्यानुपयोगीति सोऽप्याक्षिप्येत ManuBh. i. 409.10 (*on* 4.234); (अर्थः) प्रक्रान्तानुपयोगी प्राप्तो यस्तत्क्रमादसंबद्धः Kāvyālaṅ.(Ru.) 11.8; विचारस्तावन्नारब्धव्यः, तदनारम्भे च तदुपायभूतन्यायपरिज्ञानमप्यनुपयोगि PrakaPañ. 6.18; 15.5; (हेतोः) साधारणस्य चतुर्धा विभागं वदन्ति ये तेषामसावनुपयोग्येव साधनदूषणयोः Kāśi. iii. 59.17 (*on* 5(4).85½); iii. 132.16 (*on* 5(5).97); किमेतादृग्भिर्वृत्तिभिः कैवल्यं प्रत्यनुपयोगिनीभिरित्यत आह TattvVai. 40.26 (*on* 1.35); प्रधानमेव सर्वज्ञं च सर्वशक्ति च, न तु ब्रह्म। स्वरूपचैतन्यं त्वस्यावृत्तिकमनुपयोगि Bhām. 121.5 (*on* i. 1.5); निःश्रेयसस्यानुपयोगिनि भावप्रपञ्चे यथा चतुर्वर्गानन्तर्भावः एवमभावप्रपञ्चेऽपीति TātpaṬ. (Vā.) 34.23 (*on* i. 1.1); स्वात्मोपयोगिन्यन्योपयोगिन्यनुपयोगिनी। पताकेत्यापताकेति प्रकरीति प्रकीर्त्यते SaraKaṇṭhā. 694.8; ननु गीतशब्दवदेव वाचकशक्तिरित्यत्राप्यनुपयोगिनी यत्तु क्वचिच्छ्रुतेऽपि काव्ये रसप्रतीतिर्न भवति तत्रोचितः प्रकरणावगमादिः सहकारी नास्ति Loc. 184.19 (*on* 3.33); 229.7 (*on* 3.44); भेदाः ... ते चान्यत्वे(द्यत्वे) यद्यप्यनुपयोगिनः तथापि च संप्रदायाविच्छेदार्थं निर्दिष्टाः AbhinBhā. i. 49.21 (*on* 2.9); स्वरात्त्वर्थविशेषप्रतिपत्तिः काव्यमार्गेऽनुपयोगिनी Kāvyānu. (He.) 48.1; 123.22; न च वाच्यं पारमार्थिकत्वमर्थस्यानुपयोगि AlaṅkāRa. 1(5); (सामग्र्योः) यत्र हि मिलितत्वं तयोस्तत्र किं परस्परसहकारित्वमनयोरेष्टव्यं न वा। न चेत् परस्परमेलकलक्षणो विशेषोऽनुपयोगी KhaṇḍanKhā. 275.23; बाह्याः प्रयत्नाः सवर्णसंज्ञायामनुपयोगिनः Prasā. i. 28.12; अहो बत सरित्पतेरिदमनार्यरूपं परं यदुज्ज्वलरुचीन्मणीन् ...। जडैरनुपयोगिभिः परत एत्य लब्धास्पदैः क्षिपत्यनिशमूर्जितैर्झगिति तन्मयत्वं गतः Subhāṣi. 876; जपयज्ञपारायणप्रयोगेऽप्यर्थज्ञानमनुपयोगि TantrRaha. 69.22; 66.16; न चाध्यापनं प्रत्यनुपयोगिन उपनेयस्यासक्तिरध्यापनोपकारिणी ŚivārkaMaDī. i. 24.10 (*on* i. 1.1); तत्समवायिनोऽङ्गस्य प्रधानावृत्तिं विना अनुपयोगिनोऽङ्गस्येत्यर्थः VīraMi.(Paribhāṣā.) 74.2; (चयने) अनुपयोगीन्द्रप्रकाशनार्थत्वानुपपत्तेः MīmāKau. ii. 232.19 (*on* iii. 2.3); **C** irrelevant (शिष्यः) पादहस्तचालनहसितानि न कुर्यात् न किंचिद्वदेदनुपयोगि ManuBh. i. 178.25 (*on* 2.192); अस्थानेऽनुपयोगिभिश्च बहुभिर्जल्पैर्भ्रमं तन्वते ... सर्वेऽपि टीकाकृतः RājMār. 2.1; यत्तु विवरणकृत्—दीपकस्य सर्वत्रोपमान्वयोऽस्तीति बहुनोदाहरणप्रपञ्चेन विचारितवांस्तदनुपयोगि नितरां सप्रतिक्षेपं च Loc. 40.17 (*on* 1.13); अशक्नुवन्त्यस्तरसेतराः प्रियान् विमोक्तुमिन्दीवरदीर्घदृष्टयः। प्रतुष्टुवुः (स्त्रियः) ... कथाश्चिरायानुपयोगिनीरपि ŚrīKaC. 21.27 (comm. संग्रामप्रस्तावानुचिताः कथाः प्रारेभिरे। विलम्बनार्थमिति भावः); इच्छाया ज्ञानपराधीनतया

ज्ञानफलमेव तत्फलमित्यर्थः । फलभेदे वक्तव्ये कारणभेदकथनं भाष्ये अनुपयोगि VedāntKa. 38.2 (*on* i. 1.1); यदि च सोमपादयो यथावचनं श्राद्धदेवतात्वेन अभिप्रेताः स्युः ततोऽभिजनवचनमनुपयोगि स्यात् CaturCin. iii(1). 68.15; आर्षे विवाहे ··· शास्त्रनियमितजातिसंख्याकं ग्रहणं न शुक्ररूपम्। शुक्लत्वे मूल्याल्पत्वमहत्त्वे अनुपयोगिनी विक्रय एव तदा स्यात् ManvaMu. 97.13 (*on* 3.53); दृढभक्तिरिति ··· तत्रादाढर्यनिवृत्तिपरायां चोदनायां लिङ्गविशेषोपादानमनुपयोग्येवेति स्त्रीत्वमिह न विवक्षितम् Prasā. i. 584.19.

अनुपयोगिपरिवर्जन (anupayogi-parivarjana) *n.* exclusion of that which is not useful यत्रार्थे अनुक्तेऽपि बुधैः कष्टकल्पनया अव्याख्यातोऽप्यर्थः प्रयोजनं स्वयं जायते सोऽर्थो वैमल्याश्रयोऽपि वैमल्यमुपचारात् सोऽर्थो वा काव्यस्य वैमल्यं स्वयं जानंश्चानुपयोगिपरिवर्जनात् AbhinBhā. ii. 335.20 (*on* 16.99)

अनुपयोगिप्राय (anupayogi-prāya) *adj.* which is almost useless 'अनवेक्षमाणोऽरण्यं गच्छेदि'त्यादि। तदप्यविशेषेणैव वनस्थादिस्मृत्यारम्भादनुपयोगिप्रायमेव BālaKrī. ii. 20.18 (*on* 3.45)

अनुपयोग्य (an-upayogya) *adj.* **A** not useful, useless जन्तुभिर्मन्थनेन वारणी अनुपयोग्यौ भवतस्तावन्यौ नवारणी आहृत्य ··· संनम्य जपेत् Vaikhā-ŚS. 20.31; **B** not fit to be employed सन्मूलमप्यहिंसादि श्वदृतिनिक्षिप्तक्षीरवत् अनुपयोग्य(? ग्या)विस्रम्भणीयश्च ··· भवति TantrVā. 127.7 (*on* i. 3.7); यान्यपि लो.ं व्यामोहयितुम् ··· क्षुद्रविद्याप्रायमेव ··· पाञ्चरात्रिकैर्निर्दिश्यन्ते तान्यनुपयोग्यान्यविस्रम्भणीयानि च श्वदृतिनिक्षिप्तक्षीरवदिति मन्यामहे ĀgaPrā. 11.5.

अनुपयोग्यात्मिका (anupayogyātm-ikā) *adj.* (*f.*) of the nature of being useless अनुपयोग्यात्मिका च मुख्यार्थबाधात्रास्तीति लक्षणामूलत्वादविवक्षितवाच्यभेदतास्योपपन्ना Loc. 63.13 (*on* 2.1)

अनुपरक्त (an-uparakta) *adj.* [*f.* -ā] **1** not overtaken, not affected परमेश्वर्याम् ··· पारतन्त्र्यांशलेशमात्रपरमाणुनापि अनुपरक्तायाम् — इति प्रायः प्रागेव प्रतिसमाहितमदः ParāTri. 127.10; भयरत्यादिभिरनुपरक्तं यदात्मस्वरूपं तदेव ··· हृदयं विधत्ते Kāvyānu.(He.) 96.19; **2** not coloured or dyed वासांस्यनुपरक्तानि वनमालाममीलिताम्। सुरा नोज्झन्ति ताम्बूलमिव ग्रामेयकाश्चिरम् ŚāliC. 3.102.

अनुपरक्तत्व (anuparakta-tva) *n.* the state of not being connected or related with प्रयोगजन्यबोधेऽनुपरक्तत्वे ··· तादृशबोधविषयव्यावर्तकत्वं प्रयोगोपाधित्वम् GuruCandr. ii. 33.16; शब्दाश्रयत्वस्योक्तबोधे अनुपरक्तत्वात् ··· उपाधित्वम् LaCandr. 450.15.

अनुपरचित (an-uparacita) *adj.* undecked with केन हेतुना मानिनि धारयस्यनुपरचितगोरोचनाबिन्दुतिलकाम् ··· ललाटरेखाम् Kād. 60.18.

अनुपरत (án-uparata) *adj.* [*f.* -ā] **1A** uninterrupted, not stopped, not ceased अनिशितोऽसि सपत्नक्षिदिति यथानुपरतो युजमानस्य सपत्नान् क्षिणुयादेवमेतदाह ŚatBr. I. iii. 1.6; सर्वेन्द्रियव्युपरतौ मनोऽनुपरतं यदा। ··· तदा स्वप्नम् ··· प्रपश्यति AṣṭāSaṁ. i. 58.7 (1.9); वदनादनुपरतैव अहं स्यामिति वाग्व्रतं दध्रे BṛĀraUBh. 202.7 (*on* i. 5.21); संसारः अनुपरतो भवति GītāBh. (Śaṅ.) 18.1 (*on* 2.11); 50.14 (*on* 2.41); सर्गसंहारयोरप्यावृत्तिरनुपरतैव ManuBh. i. 39.22 (*on* 1.80); अनुपरते इन्द्रियव्यापारे इन्द्रियज्ञानम्, उपरते त्वनन्तरक्षणप्रभवं मानसम् PrakaPañ. 142.15; Kāśi. i. 285.12 (*on* 4.230); BhāgP. v. 17.3; v. 17.7; अनुपरतस्य – अविरतस्य सावद्यात् मिथ्यादृष्टेः सम्यग्दृष्टेर्वा कायक्रिया SthānṬ. 41A.7; (पक्षी) वार्यमाणोऽप्यनुपरतः ··· सहकारिणो वव्रे Jīvan-Vi. 105.14; विद्यमाना अपि ··· चक्षुरादिष्वनुपरतेषु नोपलभ्यन्ते NyāySu.(Ja.) 459B.6 (*on* iii. 2.1); अन्तःकरणमनुपरतमास्ते SiddhāLeSaṁ. 301.4; ŚivLī. 7.50; अनुपरतेष्वेषु शब्द उपलभ्यते नोपरतेषु इति MānaMe. 223.5; **1B** who has not turned away, who has not withdrawn from न दुश्चरितात् ··· अविरतः अनुपरतः ··· एनं प्रकृतमात्मानम् ··· आप्नुयात् KāṭhUBh. 136.10 (*on* 2.24); अकृतात्मानः असंस्कृतात्मानः ··· दुश्चरितात् अनुपरताः ··· न एनं पश्यन्ति GītāBh. (Śaṅ.) 440.4 (*on* 15.11); यस्तु यौवने नागरकवृत्त्या परिभुक्तसर्वस्वोऽप्यनुपरतो विषयेभ्यः JayaMa. 58.17 (*on* 1.4); **2A** not finished or completed तत्र ह्यनुपरतस्य पृष्ठ्यस्यावृत्तिः ŚābaBh. 2002.13 (*on* x. 6.31); **2B** (menstrual discharge) not (yet) over अनुपरते रजसि चतुर्थेऽह्नि स्नातापि न धर्मकृत्ये शुध्यति ManvaVi. 631.8 (*on* 5.66); **2C** not fulfilled, cf. **अनुपरतकामा; 3** not dead, alive सामान्योऽपि तावच्छोकः ··· अनुपरतस्यैव नरकवासः HarṣaC. 221.6; अनुपरतेऽपि पितरि सुतैः पितृकृतमृणं पितरि प्रतिदानासमर्थे देयम् SmṛtiCan. iv. 394.3.

अनुपरतकामा (anuparata-kāmā) *adj.* (*f.*) whose desire is not fulfilled प्रगल्भाः श्यामानामनुपरतकामाः प्रकृतयः RasGaṅ. 559.9.

अनुपरतकायिकी (anuparatakāy-ikī) *adj.* (*f.*) (action) performed by (means of) body of one who has not turned away or withdrawn from, JainaL.

अनुपरतकार्यकारणक्षणपरंपर (anuparatakāryakāraṇakṣaṇa-parampara) *adj.* having uninterrupted chain of moments of being cause and effect अनुच्छेदमभिसंधायास्ति सत्त्व इत्युक्तं भगवता। अन्यथा ह्यनुपरतकार्यकारणक्षणपरंपराणामपि संस्काराणामभावावगमात् TattvSaṁPañ. 129.26 (*on* 348)

अनुपरतकौतुक (anuparata-kautuka) *adj.* whose curiosity has not ended, i.e. satisfied नरेन्द्रतनयः ··· विममर्श ··· शरीरावयवसमुदायचारुतामतिचिरम्। अनुपरतकौतुकश्च TilaMañ. 162.9.

अनुपरतत्व (anuparata-tva) *n.* the state of not being finished इह कुमाराः क्रीडन्तीति प्रवृत्तस्य विरामे ··· कथं लट् वर्तमानत्वाभावात्।··· मैवम्। क्रीडनस्यानुपरतत्वात् Prasā. ii. 6.17.

अनुपरतदानसत्त्र (anuparata-dānasattra) *adj.* whose *sattra*, i.e. session of charity has not come to an end बोधिसत्त्वभूतः किलायं भगवान् ··· सर्वातिथित्वादनुपरतदानसत्त्रो लोकहितार्थप्रवृत्तो दायकश्रेष्ठः श्रेष्ठी बभूव JātaMā. 22.14 (*on* 5.0(4))

अनुपरतनयनव्यापार (anuparata-nayanavyāpāra) *adj.* whose visual function has not ceased इह घटो नास्तीति ज्ञानम् ··· उभयालम्भ(? म्ब)नमनुपरतनयनव्यापारस्य भवति NyāyMañ. i. 48.13.

अनुपरतपूर्व (anuparata-pūrva) *adj.* not yet dead, still alive अभ्युपपद्यतां समुचितैः समाश्वासनैरनुपरतपूर्वं कृमिकीटप्रायमपि दुःखितं दयाराशेरार्यस्य गोचरगतम् HarṣaC. 321.10.

अनुपरतमृदङ्गमन्द्रनाद (anuparata-mṛdaṅgamandranāda) *adj.* wherein the deep sound of the kettledrum has not stopped अनुपरतमृदङ्गमन्द्रनादे ···। षड्ऋतुसुखगृहे ··· वरवनिताभिररंस्त राजसिंहः VarāṅgaC. 1.69.

अनुपरतरजोविक्रिया (anuparata-rajovikriyā) *adj.* (*f.*) **1** wherein rising of dust has not stopped, i.e. subsided वृद्धत्वं दर्शयन्त्यप्यनुपरतरजोविक्रिया विस्मयाय प्रायः सैन्यद्वयी सा समजनि दिविषद्दानवाजिक्रियासु ŚrīKaC. 23.55 (comm. अनुपरतानपेता रजोविक्रिया यस्याः सा सेनाद्वयी सुरासुरयुद्धेषु आश्चर्याय जाता); **2** whose menstrual course has not yet stopped, ŚrīKaC. 23.55 (comm. या वृद्धा सा अनुपरतरजाः कथम्)

अनुपरतव्यापार (anuparata-vyāpāra) *adj.* **A** having non-stop or continuous function तम् ··· वामनम् ··· देवाः चक्षुरादयः प्राणाः ··· विश इव राजानं उपासते तादर्थ्येनानुपरतव्यापारा भवन्ति KāṭhUBh. 161.11 (*on* 5.3); न च वाच्यम् — प्राण एवानुपरतव्यापार एकरूपः स्थित इत्यर्थ इति ŚrutaPra. ii. 134.17 (*on* i. 4.16); सुषुप्तिदशायाम् ··· अनुपरतव्यापारात् प्राणादन्यत्वमेव हि (जीवस्य) ज्ञापनीयम् ŚivārkaMaDī. i. 543.21 (*on* i. 4.18); ii. 454.10 (*on* iv. 2.6); **B** whose function, i. e. power (of signification) is not ceased पदार्थजन्या न भवति वाक्यार्थबुद्धिरिति सिद्धम्, अनुपरतव्यापाराद् वाक्यादेवेयमुद्भवति NyāyMañ. i. 359.19.

अनुपरतव्यापारप्राणवत् (anuparatavyāpārapraṇa-va(n)t) *adj.* having vital air whose function has not ceased प्रबुद्धप्राणस्यैव — अनुपरतव्यापारप्राणवत इत्यर्थः ŚrutaPra. ii. 139.6 (*on* i. 4.18)

अनुपरतसंतानता (anuparatasantāna-tā) *f.* the state of having uninterrupted continuity, i. e. transmigration संतानहानिस्तु न दृष्टैव ततोऽनुपरतसंतानतैव प्राणिनामिति सिद्धः परलोकः PramāVāBh. 74.1.

अनुपरतार्तवदर्शना (anuparatārtavadarśanā) *adj.* (*f.*) in whose case appearance of menstruation has not stopped युग्मासु रात्रिषु ··· पुत्रस्य ··· जन्म।··· अनुपरतार्तवदर्शनां पुत्रार्थी विषमेष्वप्यहस्सु नोपेयात् AṣṭāSaṁ. i. 199.6 (2.1)

अनुपरतेन्द्रियव्यापार (anuparatendriyavyāpāra) *adj.* whose function of senses has not ceased अनुपरतेन्द्रियव्यापारस्य निर्विकल्पकज्ञानस्यानन्तरं सविकल्पकम् ··· ज्ञानमुत्पद्यते TātpaṬ.(U.) 152.15 (*on* 4.125); अनुपरतेन्द्रियव्यापारेण विकल्पोपकृतमर्थरूपमनुभूयते Kāśi. i. 248.3 (*on* 4.111); पुरुषो हि ··· अनुपरतेन्द्रियव्यापारः पुरःस्थितमर्थं विकल्पयन् प्रत्यक्षवानेव NyāyRa. 173.11 (*on* 4.123); 206.17 (*on* 4.251); सविकल्पकमप्यनुपरतेन्द्रियव्यापारस्य जायमानमपरोक्षावभासत्वात् प्रत्यक्षमेवेत्यदोषः ŚāstrDī. 38.1 (*on* i. 1.4); 50.2 (*on* i. 1.5); YuktiSneha. 38.22 (*on* i. 1.4); *m.* uninterrupted function of senses अनुपरतेन्द्रियव्यापारेणैव संनिहितदेशकालवर्त्यभावः प्रतीयते ŚāstrDī. 87.4 (*on* i. 1.5)

अनुपरतोर्ध्वगमन (anuparatordhvagamana) *adj.* whose upward movement has not stopped धूमस्यानुपरतोर्ध्वगमनस्याग्निसाहित्यं महानसादिषु नियतमुपलब्धवतः पर्वते तद्दर्शनादग्निज्ञानम् ŚāstrDī. 61.2 (*on* i. 1.5)

अनुपरन्तुम् (an-uparantum) *inf.* in order not to cease or stop यद्यन्योऽपि मत्समोऽस्ति स्वव्यापारादनुपरन्तुं शक्तः, सोऽपि दर्शयत्वात्मनो वीर्यम् BṛĀraUBh. 202.8 (*on* i. 5.21)

अनुपरम (an-uparama) *m.* **A** non-cessation, continuity बहून्येतानि कर्माणि। तेषामनुपरमेण क्रियासंतानो भवति ŚābaBh. 2265.9 (*on* xii. 3.27); अदत्तफलस्य कर्मणोऽनुपरमात् अवस्थानपक्षे … स्वफलोपभोगद्वारक एव कर्मक्षयो वाच्यः NyāyMañ. ii. 89.16; NyāyRa. 175.10 (*on* 4.131); ननु प्रकृतिकृतश्चेत् — तस्या नित्यायाः प्रवृत्तिशीलाया अनुपरमात् सदैव सर्गः स्यात् SāṁkhyaTaKau. 461.1 (*on* 56); अत्र षडहादुपरम्यैवाभिप्लवादिषु व्याप्रियते न तु पूर्ववदनुपरमः Śāstr-Dī. 748.6 (*on* x. 6.11); सर्वत्र हानादिव्यवहारोपगमः तदा व्यवहारज्ञानयोरनुपरम एव स्यात् KhaṇḍanKhā. 1125.5; (स्वप्नावस्थायाम्) तत्र मनसोऽनुपरमान्न (पुरुषस्य) स्वयंज्योतिष्ट्वम् TattvPradī.(Ci.) 26.5; कर्मेन्द्रियाणामनुपरमात् मुख-हस्तादिचेष्टाविशेषात् GuruCandr. i. 486. 14; LaCandr. 430.37; शिखावृद्ध्या-दीनामनुपरममाह VīraMi.(Vyavahāra.) 231.10; द्वितीयया शक्त्या द्वितीयार्थोप-स्थितिस्तथापि स्यादिति चेत्, न स्यादेव, प्रकरणादिज्ञानस्य प्रतिबंधकस्यानुपरमात् RasGaṅ. 136.8; [Inst.] continuously अनुपरमेण पूर्वपूर्वपिण्डापरित्यागेन वर्त-मानं सदनुवृत्तिप्रत्ययकारणं स्वरूपानुगमप्रतीतिकारणं सामान्यम् NyāyKa. 313.13; य एव ह्रस्वोच्चारणप्रयत्नः स एवानुपरमेण द्वयोर्मात्रयोरनुवर्तमानो दीर्घमभिव्यनक्ति NyāyRa. 523.8 (*on* 5(10). 53); **B** non-fulfilment तथा हि बुभुत्सैव न स्यात्। अनुपरमो वा तस्याः NyāyKu. 74.2; अधीतवेदस्यापि तदर्थविचारे विधिना रागेण वा प्रेरितत्वात् तयोश्च विंशतिलक्षणीश्रवणमन्तरेणानुपरमात् ŚatDū. 75.15; [Inst.] without stopping, immediately शीघ्रं हि प्रमाणं प्रथममेव प्रमेयं विषयी-कृत्य एवमिदमित्यनुपरमेण निश्चाययति NyāyRa. 364.14 (*on* 5(4). 59)

अनुपरमत् (an-uparamat) *adj.* **i** not interrupting, i. e. continu-ing यां क्रियां कर्तृप्राधान्येनानुपरमन् करोति तस्याः क्रियाया धर्मे आभीक्ष्ण्यम् Prasā. i. 958.5; LaŚabdeŚe. ii. 408.4; **ii** not coming to an end, not becoming over अनुपरमति यामे काममह्नस्तृतीये … कदम्बः कलयति सुरभीणां गोकुलायाभिमुख्यम् VidaMā. 7.49.

अनुपरमप्रसङ्ग (anuparama-prasaṅga) *m.* undesired occasion of non-cessation ननु यदि गवि गोत्वसास्नादयश्च विशेषाः परिगृह्यन्ते तदा विपर्ययो न भवति भवति चेदस्यानुपरमप्रसङ्गः NyāyKa. 178.8.

अनुपरमम् (anuparamam) *adv.* without any break, continuously (कामिन्यः) भूप रमन्ते ह्यनुपरमं ते वेगमनेन व्यभिगमनेन RāghPāṇ.(Dha.) 8.30.

अनुपरम्य (an-uparamya) *ger.* not having ceased or stopped (denoting) पूर्वं कचिद् व्यापृतस्य तत्रानुपरम्य तदन्वयिनि अन्यत्र व्यापारः पर्यवसान-मिह विवक्षितम्, न तु व्यापारोपरमः ŚrutaPra. iB. 223.16 (*on* i. 1.13)

अनुपराक्रम (anu-parākrama) *m.* [Abl.] in accordance with the power (of endurance) मेधादींश्च क्रतूत्तमान्। विबभाज पुरा यस्तु पारमेष्ठ्येन कर्मणा। युगानुरूपं यः कृत्वा लोकाननुपराक्रमात् BrahmP. 179.34.

अनुपराक्रम्य (anu-parākramya) *ger.* having attacked again and again याम्यां हि देवाः स्वर्यातुः स्वर्गस्यापि दधुर्मुखम्। बिभ्यतोऽनुपरागस्य (v. l. °नुपराक्रम्य) कामक्रोधौ स्म वर्धितौ MahāBhā. v. 127.31.

अनुपराग (an-uparāga) *adj.* free from attachment याम्यां हि देवाः स्वर्यातुः स्वर्गस्यापिदधुर्मुखम्। बिभ्यतोऽनुपरागस्य कामक्रोधौ स्म वर्धितौ MahāBhā. v. 127.31 (BhārBhāDī. अनासक्तस्य, Lakṣābha. विषयोपरागरहितपुंसः); *m.* absence of (semantic) relation शाब्दबोधे शब्दाश्रयत्वस्यानुपरागात् … उपा-धित्वम् GuruCandr. ii. 35.12; विद्यमानस्यैव स्वाश्रयान्विते तत्रोपरागानुपरागौ विशेषणत्वोपाधित्वे GuruCandr. ii. 36.11.

[1]**अनुपरागता** (anuparāga-tā) *f.* the state of having no attach-ment, absence of attachment दग्धमपि स्मरं घटयति स्फुटमुपवनभूरत्र (v. l. रनु-) परागता सुमनसा मनसिजवनतः Kapphiṇā. 6.73.

[2]**अनुपरागता** (anuparāga-tā) *f.* the state of being consequent or subsequent to the pollen, i. e. fruition, Kapphiṇā. 6.73.

अनुपरागनिवृत्तिरूप (anuparāganivṛtti-rūpa) *adj.* of the form of disappearance of non-relation (between Self and Supreme) जीवचिद्विषयचितोरनुपरागनिवृत्तिरूपो वृत्त्यादिद्वारकोपरागः … अज्ञाननिवृत्तिशब्दार्थो बोध्यः GuruCandr. ii. 159.14.

अनुपरागम् (anu-parāgam-) I.P. to follow (one who is escaping) यत्रैवैनमनुपरागच्छेत्तत्समाधायान्ववसायाग्निहोत्रं जुहुयादिति वा एतदग्निर्यदपक्षायति यत्रै-वैनमनुपरागच्छति तत एनं पुनरवरुन्धे MaiS. i. 8.9 (i. 129.11)

अनुपराद्यर्थ (anuparādy-artha) *adj.* meant for the sake of (continuation in the) rule beginning with *anu* and *parā* (i. e. P. i. 3.79) (शेषात्कर्तरि परस्मैपदम्) कर्तृग्रहणमनुपराद्यर्थम् Vār. 4 *on* P. i. 3.78.

अनुपरापत् (anu-parāpat-) I. P. **A** to come out subsequently यः प्रथमश्शकलः परापतति तमाहरेदेतं वा एतस्य परापतन्तं तेजोऽनुपरापतति KāṭhS. 26.3 (ii. 125.2); KapiKaS. 41.1 (235.5); **B** to run after, to chase सोऽवेदिन्द्रो वायुर्मुद्वै जयतीति तमनुपरापतत् AitBr. 9.1 (238) (better *adn.*) [to fly or hasten by the side of another, MW.]

अनुपराभू (anu-parābhū-) I. P. to spoil or destroy after another यां वा एषोऽनिष्ट्क आहुतिं जुहोति स्रवति वै सा ताꣳ स्रवन्तीं यज्ञोऽनु परा भवति TaiS. V. iv. 10.3; VI. v. 11.1; नास्य यज्ञे तूष्णींशंसं शंसेदुन्नूलमेव तद्यज्ञं पराभवन्तमनु पराभवति AitBr. 9.8(257); (*caus.*) to cause to spoil or destroy after another यं कामयेत पापीयान्थ्स्यादित्यवरलक्ष्माणं तस्योर्ध्वं दध्याद-सुरयोनिमेवैनमनु परा भावयति TaiS. V. ii. 8.4 (better *adn.*)

अनुपरामृश्य (anu-parāmṛ́śya) *ger.* having seized or grasped subsequently (वृत्रस्य) तस्य यो योनिराशय आस। तमनुपरामृश्य संलुप्याच्छिनत् (इन्द्रः) ŚatBr. V. v. 5.6; ŚatBr.(K.) IV. ii. 1.20; VII. v. 3.5.

अनुपरासिच्य (anu-parāsicya) *adj.* to be poured away aside यदि (स्थाली) भिन्द्यादन्याꣳस्थालीं निर्णिज्याथान्यां दुह्यादुदकं त्वनुपरासिच्यम् HirŚS. xv. 2.6 (282.2)

अनुपरास्रु (anu-parāsru-) I. P. to flow or leak out subsequently i. e. to perish यां वा अनिष्टकेऽग्निविदाहुतिं जुहोति … ताꣳ स्रवन्तीं यज्ञोऽनु परास्रवति KāṭhS. 22.2 (ii. 58.6); स्रवति वै यज्ञोऽसꣳस्थितस्स्रवन्तं यजमानोऽनु-परास्रवति KāṭhS. 23.9 (ii. 85.16); 30.1 (ii. 182.13) [(said of a leaky vessel) to flow with water subsequently, MW.]

अनुपराहाय (anu-parāhā́ya) *ger.* having subsequently dis-charged सोऽवेत् सर्वं वा इन्द्रियं नृम्णं रेतो निर्लुप्य हरतीति तदनुपराहाय निर-लुम्पत् … सोऽश्वस्त्थ आरोहोऽभवत् MaiS. i. 6.12 (i. 106.9)

अनुपरि (an-upari) *adj.* not having anyone on (anyone else) सङ्घेऽनुपरौ ŚākaṭāVyā. iv. 4.47 (Vṛtti न विद्यते कस्यचिदुपरि कश्चिद् यस्मिन् सोऽनुपरिः JPMJGM. Ed.)

अनुपरिकीर्य (anu-parikīrya) *ger.* having scattered along तिस्रो दक्षिणाप्राचीः कर्षूः कुर्वन्ति। अथैना अद्भिरनुप्लाव्य सिकताभिरनुप्र-(v. l. परि- CALAND Ed.)कीर्य संगाहन्ते BaudhPiMe. i. 11.14.

अनुपरिकॄ (anu-parikṝ-) VI. P. to scatter along बाणापर्णी लोहिता-जाया द्रप्सेन संनीय शयनमनु परिकिरति KauśiSū. 36.19.

अनुपरिक्लृप् (anu-pariklp-) I. Ā. (*caus.*) to tie up, to arrange क्षौमं वासोऽहतमन्तरं परिधत्ते … नीवीमनुपरिकल्पयते BhārŚS. x. 4.4; ĀpaŚS. x. 6.6; HirŚS. x. 1.39 (1025.25)

अनुपरिक्रम् (anu-parikram-) I.P. **A** to go around, to circum-ambulate हुत्वा च प्रदक्षिणमग्निमनुपरिक्रामेत् CaraS. iii. 8.12 (1941 Ed.); (जगतीपतिः) तरणिमनुपर्यक्रामद् द्वितीय इव पतंगः BhāgP. v. i. 30; **B** to go around (for helping) स ताननुपरिक्रामेत् … सदा स्वयम् ManuSm. 7.122; स नगराधिकृतस्तान् … पतीननुपरिक्रामेत् स्वबलेन पूरयेत् ManuBh. ii. 38.3 (*on* 7.122); अनुपरिक्रामेत् अनुसंदध्यात् ManvaVi. 815.1 (*on* 7.122); अनुपरिक्रामेत् यदा अन्यायिभिस्तेऽभियुक्ता अभिभूयन्ते तदा तान् बलेन पूरयेत् VīraMi.(Rājanīti.) 250.6.

अनुपरिक्रमण (anu-parikramaṇa) *n.* act of going around in serial order छन्दांस्यनुक्रम्य स्थानानामनुपरिक्रमणमौदुम्बर्यार्द्रया शाखया सपलाशया मूलदेशेन वाणं त्रिरूर्ध्वमुल्लिखति AitĀ. V. i. 4.6; यथासनमनुपरिक्रमणम् ĀśvaŚS. I. vi. 9.4 (comm. यथा स्वमासनमुपरि क्रमेयुर्गच्छेयुरित्यर्थः)

अनुपरिक्रमत् (anu-parikramat) *adj.* going around (the moun-tain Meru) यावदवभासयति सुरगिरिमनुपरिक्रमन्भगवानादित्यः BhāgP. v. 1.30 (better *adn.*)

अनुपरिक्रम्य (anu-parikramya) *ger.* having circumambulated करम्भपात्राण्यादाय यजमानः पत्नी चापरेण विहारमनुपरिक्रम्य … शूर्पेण जुहुतः VārāŚS. I. vii. 2.30; उत्तरेण रथꣳ वानो वानुपरिक्रम्य … अत्रैव बाणशब्दं कुरु-तेति प्रेष्यति MānGS. i. 10.7; शृङ्गाणि त्रीणि पुण्यानि त्रीणि प्रस्रवणानि च। सर्वाण्यनुपरिक्रम्य यथाकाममुपस्पृश MahāBhā. iii. 125.15.

अनुपरिक्रान्त (anu-parikrānta) *adj.* spoiled i.e. trodden over यद्यन्मीमांस्यं स्यादद्भिः संस्पृशेत्। … बालैरनुपरिक्रान्तं स्त्रीभिराचरितं च यत् Vāsi-DS. 3.45.

अनुपरिक्रामत् (anu-parikrāmat) *adj.* going around प्रोक्षणीः संस्कृत्य … प्राङ्मुख उत्तरवेदिं प्रोक्षति प्रदक्षिणमुत्तरैरनुपरिक्रामन् MānŚS. 44.4; VārāŚS. I. vi. 1.31; इन्द्रस्य प्राणोऽसीति पूर्वार्धे जुहोति। प्रदक्षिणमुत्तरैरनुपरिक्रामन् MānŚS. 126.16; 68.23; इध्मसंनहनानि स्फ्य उपसंगृह्याग्नीध्रः प्रदक्षिणमनुपरिक्रामन् परिधीन् संमार्ष्टि HirŚS. ii. 1.1 (181.12); VaikhāŚS. 6.2; 7.4; (शिरांसि) तान्यु-त्सर्गैरव्यवायन् प्रदक्षिणमनुपरिक्रामन् प्रतिक्रामन्प्रतिदिशमुपतिष्ठते HirŚS. xi. 7.59 (64.11); xii. 3.1 (90.16); xii. 6.22 (109.2); इति प्रदक्षिणमनुपरिक्रामन् प्रतिदिशम् … प्रोक्षति HirŚS. xii. 3.10 (92.27); xiii. 3.36 (161.9)

अनुपरिक्रामम् (anuparikrā́mam) *absolutive* while going around

यदनुपरिक्रामं जुहुयादन्तरवचारिणः रुद्रं कुर्यात् TaiS. V. iv. 3.4; यथादेवतं वा एतदाभ्यो दिग्भ्योऽपि रक्षांस्यपहन्त्यनुपरिक्रामं जुहोति MaiS. iv. 3.4 (iv. 43.18); यषु तात्र विन्देदपि स्वयमेवानुपरिक्राममनुप्राण्यात्स सर्वमायुरेत्या हैव जरायै जीवति ŚatBr. XI. viii. 3.6; विश्वामित्रः ··· एते सामनी अपश्यत् । ताभ्यामनावनुपरिक्राममभ्यसेधत् JaimiBr. 3.183; (प्रतिप्रस्थाता) तेनोत्तरे श्रोण्यन्ते तिष्ठन्नुपतिष्ठतेऽपि वानुपरिक्रामम् BaudhŚS. ii. 49.9; ĀpaŚS. ii. 13.1; पूर्वार्धे जुहोति । प्रदक्षिणमुत्तरैरनुपरिक्रामम् MānŚS. 185.18; VaikhāŚS. 19.6; स्वयं वा कुर्यादनुपरिक्राममविद्यमानेषु PāraGS. i. 16.16.

अनुपरिक्षिप्त (anu-parikṣipta) *adj.* surrounded चत्वारो बोधिवृक्षदेवता बोधिसत्त्वस्य पूजार्थं बोधिवृक्षं मापयन्ति स्म मूलसंपन्नम् ··· सप्तभी रत्नकिङ्किणीजालैः सप्तभी रत्नसूत्रैः समन्तादनुपरिवृतैरनुपरिक्षिप्तम् LaliVi. 19.6(29); सुप्रभस्य महानगरस्य मध्ये राज्ञो महाप्रभस्य गृहं मापितमभूत् । समन्ताच्चतुर्योजनं परिक्षेपेण ··· सप्तरत्नमयीभिः सप्ततालपङ्क्तिभिरनुपरिक्षिप्तम् GaṇḍVyū. 125.20; 124.19; 124.24; रतिप्रदानं नाम नगरम् ···। दक्षिणेनोत्तरेण च सप्तवीथीशतानि सप्तभिः प्राकारैः समन्ततोऽनुपरिक्षिप्तमभूत् Rāṣṭrapālaparipṛcchā 39.18 (L Finot's Ed. 1957) [DBHS.]

अनुपरिगणिका (anu-pariganikā) *f.* [Inst.] with successive enumeration, going around the whole circle (of the order of nuns) [DBHS.]

अनुपरिगा (anu-parigā-) III. P. to make the round of, to traverse यदा तु पृथिवीं सर्वां यजमानोऽनुपर्ययाः (v. l. पर्यगाः) MahāBhā. xii. 216.22.

अनुपरिगृहीत (anu-parigṛhīta) *adj.* [*f.* -ā] **1** surrounded (in attendance), closely waited upon मायादेवी ··· वीरैः ··· सुसंनद्धदृढवर्मकवचितैरनुपरिगृहीता ··· निर्याति स्म LaliVi. 7.21 (3); **2** favoured राजकुमारः ··· अभाषत — एहि भगवन् एहि सुगत । समन्वाहृताः स्मः तथागतेन, अनुपरिगृहीताः स्मः सुगतेन GaṇḍVyū. 275.18 [DBHS.]

अनुपरिगृह्य (anu-parigṛhya) *ger.* having held in the arms, i. e. embraced closely राजा शुद्धोदनः ··· कुमारम् उभाभ्यां पाणिभ्यां साधु च सुष्ठु चानुपरिगृह्य असितस्य महर्षेरन्तिकमुपनामयति स्म LaliVi. 7.54(84); सुप्रियं महासार्थवाहं सूपस्थितस्मृतिं ताः किन्नरकन्याः सर्वाङ्गैरनुपरिगृह्य ··· आसने निषादयन्ति Divyāva. 72.19; 246.9; 247.17; अथ खल्वायुष्मानानन्दस्तं ग्लानं भिक्षुं साधु च सुष्ठु चानुपरिगृह्य बहिर्धा हरित्वा स्नापयेत् ŚikṣāSa. 155.2 [DBHS.]

अनुपरिग्रह् (anu-parigrah-) IX. Ā. to cultivate, to devote oneself to, to tend, to favour [DBHS.]

अनुपरिग्रह (anu-parigraha) *m.* **1** tending, cultivating, favouring (अस्ति भगवन् ललितविस्तरो नाम धर्मपर्यायः) तं भगवानप्येतर्हि संप्रकाशयेत् ··· पुद्गलानां वीर्यारम्भसंजननार्थं सद्धर्मस्य चानुपरिग्रहार्थं त्रिरत्नवंशस्यानुपरिग्रहार्थम् LaliVi. 1.5 (30.31); **2** the embracing (in one whole), uniting यः कायस्यानुपरिग्रहं कृत्यं करोति अयमुच्यतेऽब्धातुः ŚikṣāSa. 220.14; 221.6 [DBHS.]

अनुपरिग्रहकृत्य (anuparigraha-kṛtya) *n.* act of uniting अहं कायस्यानुपरिग्रहकृत्यं करोमि ŚikṣāSa. 221.6 = ĀryaŚāS. 8.19; यः कायस्यानुपरिग्रहकृत्यं करोति । अयमुच्यतेऽब्धातुः ĀryaŚāS. 8.9.

अनुपरिग्रहीतव्य (anu-parigrahitavya) *adj.* to be surrounded in attendence, to be waited upon closely [DBHS.]

अनुपरिग्राहिका (anu-parigrāhikā) *f.* [Inst.] in a favouring or gracious way मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वः ··· स आगतागतानां धार्मश्रावणिकानामनुपरिग्राहिकया अनभ्यसूयया धर्मं देशयति SaddhaPuṇ. 169.29 [DBHS.]

अनुपरिचरित्वा (anu-paricaritvā) *ger.* having followed in attendance, having surrounded यदा सा दारिका तत्राश्रमे शयिता भवति ततो ते मृगपोतका च मृगपोतिका च चारिकाम् अनुपरिचरित्वा शयन्ति MaVastuAva. iii. 155.16 [DBHS.]

अनुपरिचारम् (anuparicāram) *absolutive* while going round in order मुष्टिनावोक्षति ··· अनुपरिचारमवोक्षति TaiS. V. iv. 5.3; अष्टौ वै पुरुषस्य शफाश्शफश एवैनमाप्नोति तानुपरिचारं जुहोति KāṭhS. 12.1 (i. 162.14); सर्वा दिशोऽनुपरिचारं जुहोति KāṭhS. 20.5 (ii. 23.18); KapiKaS. 31.7 (154.19); द्वाभ्यां पुरस्तात्ताभ्यां दक्षिणतस्ताभ्यां पश्चात्ताभ्यामुत्तरतोऽनुपरिचारमवोक्षति BaudhŚS. ii. 52.18; HirŚS. xii. 4.8 (96.14); उत्तरस्य पक्षस्योत्तरापरस्यां स्रक्त्यां विकर्ण्यां स्वयमातृण्णायामनुपरिचारं वा (जुहोति) ĀpaŚS. xvii. 11.3; xvii. 13.6; दध्ना मधुमिश्रेण पद्गृ सर्पाहुतीरनुपरिचारम् (जुहोति) ĀpaŚS. xvii. 20.14; VaikhāŚS. 19.6.

अनुपरिचिन्त्य (anu-paricintya) *adj.* to be considered accordingly सुहृदरिपरकीयस्वर्क्षतुङ्गस्थितानां फलमनुपरिचिन्त्यं लग्न(? ग्र)देहादिभावैः Bṛhajjā. 20.10.

अनुपरिज्ञानार्थ (anu-parijñānārtha) *adj.* meant for the purpose of explaining fully 'अनर्चितं वृथामांसम'पि चातुर्थिकेन वृथामांसशब्देन एतदनुपरिज्ञानार्थम् (v. l. °ज्ञानार्थम्' Mandlik's Ed.) ManuBh. i. 432.27 (*on* 5.27)

अनुपरिणीय (anu-pariṇīya) *ger.* having carried around (the fire) प्रदक्षिणमग्निमनुपरिणीय । अथास्य वासो निर्मुष्णाति KauśiSū. 54.8; 55.7; 65.10.

अनुपरिधि (anuparidhi) *adv.* along the enclosing sticks इध्मसंनहनैरनुपरिधि संमाष्ट्यग्ने वाजजिदिति त्रिस्त्रिः परिक्रामम् KātyŚS. iii. 1.13.

अनुपरिन्दनार्थम् (anuparindanārtham) *adv.* for the sake of giving over or presenting भगवानस्यैव धर्मपर्यायस्य भूयस्या मात्रयानुपरिन्दनार्थं तस्यां वेलायामिमां गाथामभाषत LaliVi. 27.0 (78) [DBHS.]

अनुपरिपाटि (anuparipāṭi) *adv.* in succession, in due order अनुपरिपाटि ··· अवनिपतिभिरारादसेव्यमानम् ··· राजानम् GadyCin. 151.14.

अनुपरिपाटिका (anu-paripāṭikā) *f.* [Inst.] in regular order, in turn न च पुनस्तुल्यजन्मारागां क्रमेणानुपरिपाटिकया उत्पादो युज्यते BodhiBhū. 65.13 [DBHS.]

अनुपरिपाटिक्रम (anu-paripāṭikrama) *m.* [Abl.] in regular order शतभिदमध्यायानामनुपरिपाटिक्रमादनुक्रान्तम् BṛSaṁ. 107.13.

अनुपरिपाटी (anu-paripāṭī) *f.* succession, due order समक्रमोऽनुपरिपाटी YaśasCam. i. 191.9 (comm.)

अनुपरिपाल् (anu-paripāl-) X. P. to protect कृष्णबन्धुः । अनुपरिपालयति MahāVyu. 245.979 [DBHS.]

अनुपरिप्लाव्य (anu-pariplāvya) *ger.* **A** having caused (someone) to pour (water) subsequently around पिष्टेष्वानीयाद्भिः परि प्रजाता इति तत्ताभिरनुपरिप्लाव्य ··· पिण्डं कृत्वा ĀpaŚS. i. 24.5; **B** having caused to be submerged or dipped (in water) तिस्रो दक्षिणाप्राचीः कर्षूः कुर्वन्ति । अथैना अद्भिरनुप्लाव्य (v. l. °रनुपरिप्लाव्य Caland's Ed.) ··· संगाहन्ते BaudhPiMe. i. 11.14; पञ्चभिः (मन्त्रैः) अत्वाहाकारैः त्रिः प्रदक्षिणं उद्‌पात्रे (कुण्डले द्वे) अनुपरिप्लाव्य HirGS. i. 10.7.

अनुपरिप्लु (anu-pariplu-) I. Ā. **1** to move around देवचक्रं वा एतत्परिप्लवं यत्संवत्सरः ··· तद् देवाः समारुह्य सर्वांल्लोकाननुपरिप्लवन्ते KauṣīBr. 20.1 (89.11); **2** to occur and reoccur in succession चत्वार्यु ह वै सामानि ···। तानि यत्र क चानुपरिप्लवेरंस्तानि तृचेष्वेव कल्पयेत् JaimiBr. 1.311; (*caus.*) to cause to sprinkle or pour (water) around (for mixing) सरेवतीर्जगतीभिः मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वमित्यथानुपरिप्लावयत्यद्भ्यः BaudhŚS. i. 12.15; (बादरं मणिम्) स मा करोतु ··· स्वाहेत्यथैनमुदपात्रेऽनुपरिप्लावयति BaudhŚS. ii. 321.9; ii. 322.10; समद्भिः पृच्यध्वमिति प्रदक्षिणमनुपरिप्लावयति HirŚS. i. 6.31 (138.1) (comm. समन्तात् प्लावयति यथा पिष्टान्याप्लवन्ति तथा करोति); viii. 2.38 (814.18); viii. 3.7 (819.4)

अनुपरिमाण (anu-parimāṇa) *n.* agreeable (i. e. moderate) size or proportionate measurement तनुशब्दो नाल्पवचनः किं तर्हि अनुपरिमाणे वर्तते। तन्वङ्गी सोच्यते या नातिस्थूला नातिकृशेति ManuBh. i. 212.1 (*on* 3.10)

अनुपरिमार्ज्य (anu-parimārjya) *ger.* having touched lightly (in token of profound respect) राजा ··· उथ्युत्तस्य ··· पादौ अनुपरिमार्ज्य उत्थाय ··· उवाच Divyāva. 246.11; 257.10 [DBHS.]

अनुपरिमृज् (anu-parimṛj-) II. P. to apply water around afterwards पात्र्यामप आनीय प्रदक्षिणं लेपेनानुपरिमार्ष्टि BhārŚS. i. 26.3; HirŚS. i. 6.48 (142.11); VaikhāŚS. 4.10; I. U. to touch lightly बोधिसत्त्वः ··· दक्षिणेन पाणिना त्रिष्कृत्वो शिरमनुपरिमार्जे MaVastuAva. ii. 282.6 [DBHS.]

अनुपरिया (anu-pariyā-) II. P. to drive or go around successively (राजा) सर्वा दिशोऽनुपरीयात् (? ऽनुपरियायात्) ĀśvaGS. iii. 12.15; यदा तु पृथिवीं सर्वां यजमानोऽनुपर्ययाः। शम्याक्षेपेण विधिना तदासीत्किं नु ते हृदि MahāBhā. xii. 216.22.

अनुपरिलिख् (anu-parilikh-) VI. P. to draw a line around subsequently यैत्स्फ्येन पदं परिलिखति वेद्येण वा एतद्यजमानाय पशून्परिगृह्णाति । विषाणयानुपरिलिखति MaiS. iii. 7.7 (iii. 83.14); MānŚS. 62.3; एवमेव कृष्णविषाणयानुपरिलिखति BhārŚS. x. 15.10.

अनुपरिलिख्य (anu-parilikhya) *ger.* having drawn a line around subsequently कृष्णविषाणया च अनुपरिलिख्य ĀpaŚS. x. 23.3; तूष्णीं विषाणया चानुपरिलिख्य HirŚS. vii. 2.27 (628.16)

अनुपरिवर्तकरूपाभाव (anuparivartakarūpābhāva) *m.* absence of the form causing to move along श्रुतचिन्तामयी उपपत्तिप्रतिलम्भिका

भावनामयी चारूप्यावचरी चतुस्कन्धकोऽभिधर्मोऽनुपरिवर्तकरूपाभावात् Sphuṭā. i. 10.1 (*on* 1.2)

अनुपरिवर्तनी (anu-parivartanī) *adj.* (*f.*) moving after or according to, following किं मया शक्यं रुत्यानुपरिवर्तनी(? र्नी) वाक्प्रतिलब्धानां बोधिसत्त्वानां चर्यां ज्ञातुं गुणान् वा वक्तुम् GaṇḍVyū. 359.12 [DBHS.]

अनुपरिवर्तमान (anu-parivartamāna) *adj.* moving along or after मेखलीबद्धकाश्च देवदारका राज्ञः शुद्धोदनस्यान्तःपुरे उत्सङ्गेनोत्सङ्गमनुपरिवर्तमानाः संदृश्यन्ते स्म LaliVi. 7.0(10) [DBHS.]

अनुपरिवर्तितव्या (anu-parivartitavyā) *adj.* (*f.*) fit to be followed एषा ब्राह्मणपरिषाय क्रिया अनुपरिवर्तितव्या MaVastuAva. i. 310.6 [DBHS.]

अनुपरिवर्तिन् (anu-parivartin) *adj.* [*f.* -ī] moving after or according to, following सर्वं कायकर्म ज्ञानपूर्वंगमं ज्ञानानुपरिवर्ति । सर्वं वाचाकर्म … ज्ञानानुपरिवर्ति । सर्वं मनोकर्म … ज्ञानानुपरिवर्ति MaVastuAva. i. 160.10; LaliVi. 26.51(200); MahāVyu. 9.13; सत्यानुपरिवर्तिन्या सर्वभूतात्मया गिरा । … बभाषे स नृपात्मजः MaVastuAva. ii. 197.10; LaliVi. 27.0(24); समनुबन्धः । चित्तानुपरिवर्ती MahāVyu. 109.84 [DBHS.]

अनुपरिवर्तिरूप (anuparivarti-rūpa) *n.* form which is (in the state of) moving along or which is having correspondence with कुशले चेतस्यसमाहितेऽनुपरिवर्तिरूपं नास्तीति रूपस्कन्धवर्जितवेदनादिस्कन्धसंगृहीतत्वाच्चतुस्कन्धकः Sphuṭā. ii. 142.5 (*on* 2.54)

अनुपरिवर्तिरूपाभाव (anuparivartirūpābhāva) *m.* absence of the form (of mind) which is (in the state of) moving along or which is having correspondence with समापत्त्यारूप्यास्त्वभेदेन कुशलैकाग्रतास्वभावा इत्यनेन प्रकारेण सपरिवाराः अनुपरिवर्तिरूपाभावात् AbhidhKoBh. 434.4 (*on* 8.1)

अनुपरिवारित (anu-parivārita) *adj.* encircled, surrounded मध्ये पुष्करणीये पद्मं प्रादुर्भूतं रथचक्रमात्राहि कर्णिकाहि अपरेहि पद्मसहस्रेहि अनुपरिवारितम् MaVastuAva. i. 227.19; तेन सार्थवाहेन तत्र प्रविश्य पानीयं पानीयम् इति शब्दो निश्चारितः । यावत् पञ्चमात्रैः प्रेतसहस्रैर्दग्धस्थूणासदृशैरस्थियन्त्रवदुच्छितैः स्वकेशरोमप्रतिच्छन्नैः पर्वतोदरसंनिभैः सूचीछिद्रोपममुखैरनुपरिवारितः श्रोणः कोटिकर्णः Divyāva. 4.30 [DBHS.]

अनुपरिवारित्वा (anu-parivāritvā) *ger.* having encircled शयितस्यापि ऋषिकुमारस्य आश्रमपदे मृगपोतका च मृगा च पक्षी च अनुपरिवारित्वा आसन्ति MaVastuAva. ii. 211.9 [DBHS.]

अनुपरिवार्य (anu-parivārya) *ger.* having caused to be attended ब्रह्मा … अनेकदेवकोटीनयुतशतसहस्रैः समन्ततोऽनुपरिवार्य जम्बुद्वीपमवतारयति स्म LaliVi. 6.22(29); बलीवर्दाः … उपसंक्रम्य भगवन्तं सामन्तकेन अनुपरिवार्यावस्थिताः Divyāva. 302.19 [DBHS.]

अनुपरिविश् (anu-pariviś-) vi. p. to lie near (by covering) अहमजानीति महिष्यनुपरिविष्यति (? °परिविशति, Kashikar's Ed.) VārāŚS. III. iv. 4.14.

अनुपरिविषो (anu-pariviṣo-) [w. r. for **अनुपरिविश्**]

अनुपरिवृ (anu-parivṛ-) v., ix. u. (*caus.*) to cause to be attended स च महातेजःपराक्रमश्चक्रवर्ती … तं बोधिमण्डं समन्तादनुपरिवारयामास मारसैन्यपराजयाय GaṇḍVyū. 348.31 [DBHS.]

अनुपरिवृत् (anu-parivṛt-) i. ā. to move around or turn successively (कर्मिणः) तऽएवमेवानुपरिवर्तन्ते ŚatBr. XIV. ix. 1.19; BṛĀraU. vi. 2.16; अग्रेणाहवनीयं रथेषु … संनह्य व्यथ(ध)नार्थं चर्मानुपरिवर्तन्ते HirŚS. xvi. 6.34 (384.20); (*caus.*) to cause to move or to turn along यैः सपत्नवान् … स्यात्तस्य रथचक्रं त्रिरनुपरिवर्तयेयुः MaiS. i. 6.6 (i. 96.14); VārāŚS. I. iv. 3.18; दक्षिणे कर्णे आबध्नीत आयुष्टे विश्वतो दधदित्येनमनुपरिवर्तयतः BaudhŚS. ii. 142.9; ii. 323.1; MaVastuAva. i. 25.9.

अनुपरिवृत (anu-parivṛta) *adj.* surrounded, attended बोधिसत्त्वस्य पूजार्थं बोधिवृक्षं मापयन्ति स्म … सप्तभी रत्नसूत्रैः समन्तादनुपरिवृतैरनुपरिक्षिप्तं पारिजातककोविदारप्रकाशमतृप्तचक्षुर्दर्शनम् LaliVi. 19.6(29); Divyāva. 226.28 [DBHS.]

अनुपरिशोषित (anu-pariśoṣita) *adj.* continually or gradually dried up शिवपथिकायाम् अस्थीन्यनेकवार्षिकाणि वातानुपरिशोषितानि शङ्खसन्निभानि इयमेव कायं तत्रोपसंहरति ŚikṣāSa. 212.3 [DBHS.]

अनुपरिश्रित् (anupariśrit) *adv.* along the surrounding (bricks) आत्मनि कृषति अनुपरिश्रिच्छुनश्वसुफाला इति KātyŚS. xvii. 2.12.

अनुपरिषिच् (anu-pariṣic-) vi. p. [P. viii. 3.65] to sprinkle or pour around अश्रोऽनुपरिषिञ्चति धृत्यै MaiS. iii. 9.3 (iii. 118.4); MānŚS. 51.20; 68.3; HirŚS. iv. 2.60 (414.8) (*but* comm. खातमनु यूपस्य परितः प्रदक्षिणं सिञ्चति); तस्मिन्नेव पितरम् … मध्यमं परिधिं प्रदक्षिणम् अनुपरिषिञ्चति HirŚS. ii. 2.49 (205.11); VaikhāŚS. 6.10; स्वाहा दिग्भ्य इति प्रदक्षिणमनुपरिषिञ्चति HirŚS. iv. 5.25 (439.30); VaikhāŚS. 8.7; तं संततयोदधारयानुपरिषिञ्चति BhārGS. 2.1 (31.12)

अनुपरिषिच्य (anu-pariṣicya) *ger.* having sprinkled around ऊर्जन्मय पृथिवीम् इत्यपोऽनुपरिषिच्य BhārŚS. vii. 8.15.

अनुपरिष्कारा (anu-pariṣkārā) *adj.* (*f.*) corresponding to the bondage स्त्रीऽङ्गा हेया सपरिष्कारा (v. l. अनुपरिष्कारा) पुरुषस्य परिष्कारो बन्धनं स्त्रियाः NyāyVār. 506.9 (*on* iv. 2.3)

अनुपरिष्टादुदर्क (an-upariṣṭādudarka) *adj.* not ending after (the chant), i. e. ending before (the chant) उपरिष्टादुदर्काण्यन्यानि स्तोत्राणि भवन्ति । अथैतद् अनुपरिष्टादुदर्कम् । प्राणापानौ वै मैत्रावरुणौ । यदुपरिष्टादुदर्कं दध्युः प्राणापानावधिहन्युः । तद् यदनुपरिष्टादुदर्कं दधति प्राणापानाभ्याम् एवोत्सृष्ट्यै Jaimi-Br. 3.141.

अनुपरिसरणम् (anuparisaraṇam) *adv.* moving around successively त्रिः प्रदक्षिणं पर्येत्यथानुपरिसरणमपाव्यानि जुहोति BaudhŚS. i. 117.6.

अनुपरिसर्पम् (anuparisarpam) *adv.* by way of walking around or moving in a circular manner स ह स्मैकात्येवानुपरि सर्वं (v. l. अनुपरिसर्पं) यज्ञं संस्थापयति JaimiBr. 2.153; 2.417; अथ यदन्योऽन्यमनुपरिसर्पं याजयन्ति तदेषां कुण्डम् BaudhŚS. ii. 300.12.

अनुपरिस्रु (anu-parisru-) i. p. to run after मनस्तत्तु पुनर्मेमावुधस्तारान्मृगसुतमनुपरिसुस्राव BhāgP. v. 8.29.

अनुपरिहरण (anu-pariharaṇa) *n.* carrying around (along the east and beyond the southern enclosing stick) चरोरनुपरिहरण इति BaudhŚS. iii. 114.11.

अनुपरिहारम् (anuparihāram) *adv.* by carrying round in succession (clockwise) (इष्टकाः) अनुपरिहारं सादयति TaiS. V. iii. 1.3; V. iii. 10.1; KāṭhS. 20.10 (ii. 30.5); KapiKaS. 31.12 (160.11); अथो तेजोऽस्यानुपरिहारं सादयति TaiS. V. iii. 10.4; तद्वा सर्वतो अनुपरिहारं सादयेत् KāṭhS. 20.8 (ii. 27.21); KapiKaS. 31.10 (158.11); वृष्टिसनीरुपदधाति … पञ्चैकैकां दिक्ष्वेकां मध्येऽनुपरिहारं सादयति BaudhŚS. ii. 36.6; ii. 43.18; ĀpaŚS. xvii. 5.5; HirŚS. xii. 2.3 (86.11); VaikhāŚS. 19.5; अपस्पिन्वेति पश्चात्पस्या अनुपरिहारम् ĀpaŚS. xvii. 1.5; HirŚS. xii. 1.5 (77.17); VaikhāŚS. 19.2; पञ्च घृतेष्टका अनुपरिहारम् (सादयति) ĀpaŚS. xvii. 5.7; HirŚS. xii. 2.5 (86.19); दर्भान् प्रत्युपकर्ष रज्ज्वानुपरिहारं समस्य तेजन्यन्तौ … वंशेऽभ्यादधाति MānŚS. 67.3; यथैकं स्यादनुपरिहारमुपदध्याल्लोकान् VārāŚS. II. i. 7.13; II. ii. 4.17; अनुपरिहारं सादयति प्राणं मे पाह्यपानं मे पाहीति पञ्च … ऋतव्या अनूपदधाति HirŚS. xii. 1.4 (77.7); ये देवा देवानामिति द्वाभ्यामनुपरिहारं दध्ना मधुमिश्रेण दर्भाग्रमुष्टिना प्रतिदिशमवोक्षति VaikhāŚS. 19.6.

अनुपरिहारिक (anu-parihārika) *adj.* who is (in the state) subsequent to *parihāra* expiation (*lit.* escaping from or avoiding others) परिहारविशुद्धिकल्पं वहमानाः … तेषां या स्थितिः — मर्यादा सा तथा तत्र … [परिहारकाः षण्मासाननुपरिहारिका अपि षण्मासान् । कल्पस्थितः षण्मासान् एतेऽष्टादश मासाः] SthānṬ. 374B. 11.

अनुपरिहृ (anu-parihṛ-) i. p. to carry around चरोरनुपरिहरण इति । अनुपरिहरेदिति बौधायनो नानुपरिहरेदिति शालीकिः BaudhŚS. iii. 114.11.

अनुपरी (anu-pari-) ii. p. **1Ai** (natural objects) to move around successively संवत्सरं वा एतद्व्रतवोऽनुपर्यन्ति व्रात्यं च AV. xv. 17.8; यं (मेरुम्) तमादित्योऽनुपर्येति … प्रदक्षिणम् MahāBhā. vi. 7.14; PadmP. i. 3.33; सूर्यतुल्य(? सूर्यस्तुल्य)वर्णाभम् अनुपर्येति पर्वतम् Rāmā. vi. 18.32; यावत्तमनुपर्येति ध्रुवं वै ज्योतिषां गणः MatsyaP. 127.14; **1Aii** (persons) to go around successively, to circumambulate तत्तस्मादेतदेव अनुपरीयात् ŚatBr. III. vii. 3.7; ŚatBr.(K.) IV. vii. 3.4; त्रिः प्रसव्यं मार्जालीयमनुपरीयुः HirŚS. xv. 5.36 (320.16); VaitāSū. 9.19; एतैः संभारैः प्रदक्षिणमग्न्यागारात् प्रभृति धूमस्य शातयन् गृहान् अनुपरीयात् GobhiGS. iii. 9.4; (ते) उदपात्रमनुपरियन्ति KauśiSū. 61.2; तस्याग्रेणानुपर्येति भूमिं कृत्वा विपांसुलाम् MahāBhā. ii. App. 1.21 (468); vii. App. I.8 (830); **1B** to move around in accordance with सुवर्चला आदित्यमनुपर्येति MahāBh. ii. 15.3 (*on* iii. 1.7); **2** to encircle, i. e. to get hold of तं विघ्ना अनुपरीयन्ति KauśiSū. 135.9; **3** to pass to मात्रावद्धि भुक्तम् … सुखं गुदमनुपर्येति CaraS. iii. 1.25(3) (1941 Ed.); वातादुदावृत्तं शकृद्वा मूत्रस्रोतोऽनुपर्येति AṣṭāHṛ. iii. 9.34.

अनुपरीक्ष् (anu-parikṣ-) i. ā. to re-examine, to examine afterwards रसावेशतः काव्यं विरचयतो न च विवेक्त्री दृष्टिस्तस्मादनुपरीक्षेत KāvyMī. 52.21.

अनुपरीतक (anuparīta-ka) *m.* one that has been handed over आर्य-

संघरक्षितोऽस्माकं वयस्यकः … भदन्तशारिपुत्रेणानुप्रदत्तको भगवतानुपरीत(? त्त)कः Divyāva. 205. 30 [DBHS.]

अनुपरीतचित्त (anuparīta-citta) *adj.* whose mind is filled with (tranquility) मैत्रीमयेण प्रशमेन तस्य विस्यन्दिनेवानुपरीतचित्ताः । … व्याडमृगा विचेरुः JātaMā. 2.16 (1.8(1))

अनुपरीत्त (anu-parītta) *adj.* handed over, delivered सो धर्मपालो तस्य ब्राह्मणस्य अनुपरीत्तो वेदानध्यापेहीति MaVastuAva. ii. 77.16 [DBHS.]

अनुपरीत्य (anu-parítya) *ger.* having gone around तद्दक्षिणावृत्तद्धि देवत्राथानुपरीत्य पश्चात्प्राङासीनः ŚatBr. VII. iv. 1.35 (Sāy. अनुपरीत्य दक्षिणदिक्सकाशात्प्रतीचीं दिशं गत्वा) = VIII. vii. 4.10.

अनुपरीन्दना (anuparīndanā) *f.* title of Saddharma Puṇḍarīka chapter 27 [DBHS.]

अनुपरुद्धतपोधनध्यान (anuparuddha-tapodhanadhyāna) *adj.* upon which the meditation of ascetics is not obstructed or interrupted देवासुराः … अनुपरुद्धतपोधनध्यानम् आनन्दयन्तो भगवन्तमुमाकान्तमवहन्त मन्दरम् NīlaVi. 74.16.

अनुपरुद्धा (an-uparuddhā) *adj.* (*f.*) not contradicted, not refuted प्रत्यक्षापि च पिण्डपितृयज्ञश्रुतिरेवमनुपरुद्धा स्यात् BālaKrī. i. 152.10 (*on* 1.225)

अनुपरुध्य (an-uparudhya) *ger.* not having contradicted पुरुषापराधविनिवृत्तिफलः सकलो विचार इति वेदविदः । अनपेक्षतामनुपरुध्य गिरः SaṁkṣeŚā. 1.16 (i. 21.14)

अनुपरे (anu-pare-) II P. **1** to go or turn away regularly परं मृत्यो अनुपरेहि पन्थाम् ṚV. x. 18.1; AV. xii. 2.21; VājaS.35.7; ŚatBr. XIII. viii. 3.4; MantrBr. i. 1.15; TaiĀ. iii. 15.2 (354.4); **2** to follow after ताविन्द्रो यज्ञविभ्रष्टोऽनु परैत् TaiS. II. iii. 3.1; यदष्टा उपदधात्यात्मानं वा एतद्यजमानः संस्कुरुते तं संस्कृतममुष्मिंल्लोकेऽनुपरैति MaiS. iv. 1.8 (iv. 10.7); KāṭhS. 31.6 (iii. 7.13); TaiBr. III. ii. 7.5.

अनुपरोध (an-uparodha) *m.* **1A** absence of hindrance or obstruction न …। तथा चात्मनोऽनुपरोधं कुर्याद्यथा कर्मस्वसमर्थः स्यात् ĀpaDS. ii(4). 9.12; यदन्यद्दिष्टभावस्य पुरुषस्य स्वयंकृतम् । तस्मादनव(v. l. °दनुप)रोधश्च विद्यते तत्र लक्षणम् MahāBhā. v. 75.10; °परमकल्याणस्वभावः … °नृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिर्द्धर्म्मानुपरोधोज्वल(Read °ज्ज्वल)तरीकृतार्त्थ° … °धर्म्मादित्यद्वितीयनामा EI. xi. 179.16; xxi. 118.16; viii. 191.17; i. 86.13; iv. 76.12; xxii. 116.12; सर्व्वे(Read र्वै)रेवागामिभोक्तृभिः अस्मयुप(Read अस्मदनुप)रोधात्पालनीयो (अ)नुमन्तव्यः EI. i. 55.43; अद्रोहः परेष्वनुपरोधः । परेषु स्वच्छन्दवृत्तिनिरोधरहितत्वमित्यर्थः GītāBh.(Rā.) 608.13 (*on* 16.3); **1B** absence of contradiction प्रकृतिश्च प्रतिज्ञादृष्टान्तानुपरोधात् BrahmSū. i. 4.23; तस्यास्य पुरुषार्थोपयोगिनोऽभियोगार्हस्याविसंवादात् विषयान्तरेऽपि तथात्वोपगमो न विप्रलम्भाय, अनुपरोधात् PramāVāSvopVṛ. 73.2; तस्याः प्रतिज्ञाया एवमहानिरनुपरोधः स्यात् BrahmSūBh.(Śaṅ.) 427.11 (*on* ii. 3.6); प्रकृतिरुपादानकारणं चशब्दान्निमित्तकारणं च कुतः प्रतिज्ञादृष्टान्तयोरनुपरोधात् BrahmSūBh.(Bhā.) 84.21 (*on* i. 4.22); प्रतिज्ञानुपरोधाय घटक्षणे स्थित एव घटक्षणान्तरोत्पत्तिरिष्यते BrahmSūBh. (Rā.) 487.4 (*on* ii. 2.20); अनुपरोधं शङ्कते — अथेति ŚrutaPra. ii. 298.27 (*on* ii. 2.20); आकाशादिवस्तुजातस्य ब्रह्माव्यतिरेकाद् ब्रह्मविज्ञानात्सर्वविज्ञानप्रतिज्ञायाः अनुपरोधो भवति VedāntPāSau. 214.4 (*on* ii. 3.5); प्रतिज्ञादृष्टान्तयोरनुपरोधोऽबाधनम् AṇuBh. 116.15 (*on* i. 4.23); (युगपदधिकरणवचनता दुःखा) दुःखेति प्रतीतावनुपरोधात् VaiyāBhū. 152.6 (*on* 30); पृथक्त्वनिवेशित्वस्वाभाव्यायाः संख्याया अनुपरोधात् LalitāSaBh. 197.18 (*on* 33); **1C** absence of incompatibility प्रस्तुतस्यार्थस्यानुपरोधादुत्तरस्य विधानमा समाप्तेरिति संबन्धः ArthŚā. i. 169.5 (2.10); **2** absence of binding or dependance प्रकृतिवत्त्वस्य चानुपरोधः MīmāSū. x. 3.2; प्रकृत्यनुपरोधाच्च MīmāSū. x. 3.14; x. 3.19; प्रकृतिवदिति चोदकस्यानुपरोधो भविष्यति ŚābaBh. 1870.11 (*on* x. 3.14); **3** absence of setting aside गुणस्यानुपरोधेनार्थस्य विद्यमानत्वात् MīmāSū. x. 8.66; ŚābaBh. 2093.4 (*on* x. 8.66); [Inst.] **A** without obstruction or opposition to ये च भृत्या नित्यास्तेषामनुपरोधेन संविभागो विहितः HirŚS. xxvii. 1.125 (150.8); ĀpaDS. ii(4). 9.10; BaudhDS. ii. 3.16; भृत्यानामनुपरोधेन क्षेत्रं वित्तं च दद्ब्राह्मणेभ्यो यथार्हमनन्ताँल्लोकानभिजयति HirŚS. xxvii. 5.196 (216.1); ĀpaDS. ii(10). 26.1; तेषामनुपरोधेन पारत्र्यं यद्यदाचरेत् ManuSm. 2.236; MatsyaP. 210.14; अनुपरोधेन दुःखाजननेन पारत्र्यं परलोकार्थं निवेदयेत् ManvaVi. 262.8 (*on* 2.236); **B** without damage अथ सीतायज्ञः । … क्षेत्रस्य पुरस्तादुत्तरतो वा शुचौ देशे कृष्टे फलानुपरोधेन PāraGS. ii. 17.6.

अनुपरोधग्रहण (anuparodha-grahaṇa) *n.* mention of the word *anuparodha* (non-obstruction) (तेषामनुपरोधेन … यद्यदाचरेत्) अनुपरोधग्रहणमेवमर्थं कृतम् । यत्तेषां विरोधि तत्र नैवानुज्ञां दापयितव्याः ManuBh. i. 193.23 (*on* 2.236)

अनुपरोधतस् (anuparodha-tas) *adv.* without detriment to गृहमेधिना । संविभागश्च भूतेभ्यः कर्तव्योऽनुपरोधतः ManuSm. 4.32; ViṣṇuDhaP. iii. 233.151; अनुपरोधतः । आत्मकुटुम्बपीडा यथा न भवति तत्पर्याप्तं स्थापयित्वा, अधिकेन संविभागः कर्तव्यः ManuBh. i. 343.26 (*on* 4.32); ManvaVi. 472.9 (*on* 4.32)

अनुपरोधन (an-uparodhana) *n.* absence of damage, non-attacking शिलोञ्छपदयोर्धान्यराशिग्रहणम् … °नदीतीरेष्वनुपरोधनम् … सर्वमर्हति ब्राह्मणः ŚaṅkhaLiDS. 12; ब्राह्मणमात्रस्यादण्डम् … °नदीतरेष्वनुपरोधनम् … नदीतरः नदीतरणम्, एतेषु यद्देयं तदप्रयच्छतोऽनुपरोधनमनाक्रमणम् DaṇḍaVi. 44.8.

अनुपरोधपथ (anuparodha-patha) *m.* course (of conduct) which is bereft of obstruction नरेन्द्र … धर्मार्थयोरनुपरोधपथं भजस्व JātaMā. 223.10 (31.90)

अनुपरोधम् (anuparodham) *adv.* without obstruction तदिह रम्यतां रम्यया मिनीष्वनुपरोधमित्यालपो विभो Nārāy. x. 68.9.

अनुपरोधयत् (an-uparodhayat) *adj.* not obstructing, not neglecting धर्मार्थाङ्गविद्याकालाननुपरोधयन् कामसूत्रं तदङ्गविद्याश्च पुरुषोऽधीयीत KāmSū. 27.18 (1.3); तासां प्रधानानां यथास्वमध्ययनकालाननुपरोधयन्नहापयन् … गीतादिका अधीयीत JayaMa. 27.22 (*on* 1.3)

अनुपरोधिन् (an-uparodhin) *adj.* not detrimental, i. e. favourable मनुजाधिप …। यत्स्यात्तु कीर्त्यनुपरोधि मनोज्ञमार्गं तद्विप्रियं सदपि भेषजवद्भजस्व JātaMā. 223.15 (31.91)

अनुपरोहत् (an-uparohat) *adj.* not healing over (व्रणानाम्) स्थिराणामल्पमांसानां रौक्ष्यादनुपरोहताम् । पत्रदानं भवेत् कार्यम् SuśruS. iv. 1.112; स्थैर्यादनुपरोहन्तं रोपयेत्सर्पिषा व्रणम् Hastyāyur. 361.7 (3.1)

अनुपर्ण (anuparṇa) *m.* name of a king (of the Ikṣvāku dynasty) लवात्पद्मः । पद्मादनुपर्णः ।… सूर्यवंशभवास्ते ते प्राधान्येन प्रकीर्तिताः NaraP. 22.14 (59.11); ऋतुपर्णसुतस्त्वासीदनुपर्णः …। एत इक्ष्वाकुवंशीया अतीताः ŚivaP. v. 39.12 (451B.12)

अनुपर्यय (anu-paryaya) *m.* rotation यथा च लिङ्गान्यृतवः स्वयमेवानुपर्यये । स्वानि स्वान्यभिपद्यन्ते तथा कर्माणि देहिनः BhaviP. 6B. 14 (i. 2.50)

अनुपर्यवनद्ध (anu-paryavanaddha) *adj.* covered over इमे सत्त्वाः … कुदृष्टिविषमजालानुपर्यवनद्धाः … संसाराटवीकान्तारदुर्गाद् उत्तारयितव्याः Daśabhūmikasūtra 28.15 [DBHS.]

अनुपर्यस्य (anu-paryasya) *ger.* having placed or deposited into कृत्स्नमेककपालमवदायाशयमनुपर्यस्यर्जु प्रतिष्ठितमपर्यावर्तयञ्जुहोति HirŚS. v. i. 28 (452.21) (comm. आशयमेव पुरस्तादुपरिष्टाच्च प्रक्षिपति)

अनुपर्यागा (anu-paryāgā-) III. P. [MAYR. I. 332; I. 432; POK. 463; 'गा' as a substitute for इण् in aor., P. ii. 4.45; DhātuPā. 2.36; besides DhātuPā. 1.998 has a root गाङ् गतौ] to come round with, to revolve or return to ते वा इमे इतरे छन्दसी गायत्रीमभ्यवदेतां वित्तं नावक्षराण्यनुपर्यागुः AitBr. 13.4(361) (Sāy. त्रिष्टुब्जगत्यावनुलक्ष्य पर्यावृत्य गच्छन्तु)

अनुपर्याधा (anu-paryādhā-) III. U. to put or place around in order आहिताग्निरविश्रितेऽग्निहोत्रे सांनाय्ये वा हविःषु वा म्रियेत का तत्र प्रायश्चित्तिरित्यत्रैवैनान्यनुपर्यादध्याद्यथा सर्वाणि संदह्येरन् सा तत्र प्रायश्चित्तिः AitBr. 32.1(806) (Sāy. एनानि क्षीरादीन्यनुपर्यादध्यात् । यजमानमनु परितः क्षिपेत्)

अनुपर्यायम् (anuparyāyam) *adv.* **A** in due order, successively (अग्निषु) सर्वेष्वेवानुपर्यायं (ब्रह्मा) जुहुयात् ṢaḍviBr. i. 5.9; यदि वेतरे (होत्रादयः सर्वेऽपि न्यूनमकार्षुरिति … मन्येत तर्हि) सर्वेष्वेवानुपर्यायं जुहुयात् ṢaḍviBr. ii. 9.2; (असुराः) ते दिशो व्युदसीदन् । तान् कालेयेनैवानुपर्यायमकालयन्त । यदनुपर्यायमकालयन्त तच्चैव कालेयस्य कालेयत्वम् । अनुपर्यायमेव द्विषन्तं भ्रातृव्यं कालयते य एवं वेद JaimiBr. 1.153; **B** at every *paryāya* (round of chants) अनुपर्यायमेव पुरीषेण स्तोतव्यम् JaimiBr. 3.115.

अनुपर्यावर्तमान (anu-paryāvártamāna) *adj.* turning round one after another यस्मा एवामुतोऽग्निं पुरस्ताद्धरन्ति तस्मा इतो देवता वा एतद्धव्यमनुपर्यावर्तमानमेति MaiS. iii. 10.1 (iii. 129.17)

अनुपर्यावृत् (anu-paryāvṛt-) I. Ā. **A** to turn, to go around accordingly असौ वा आदित्य इन्द्रस्तस्यैवावृतमनु पर्यावर्तते TaiS. I. vii. 6.3; V. ii. 5.4; एषा हि देवानामावृदथो अमुष्य वा एतदादित्यस्यावृतमनु पर्यावर्तन्ते MaiS. iii. 2.4 (iii. 21.4); (*caus.*) to make to turn or to go around accordingly यत्तं (शकलम्) पुनराहरति … मेधमेवैनमनुपर्यावर्तयति MaiS. iii. 9.3 (iii. 116.1); **B** to follow, to go round behind अनु वै श्रेयांसं पर्यावर्तन्ते AitBr. 8.2(223) (better *adn.*); स एतमेव श्लोगानु पर्यावर्तेत यदा वा एष प्रातरुदेति AitBr. 14.6(411); प्रतीचीमुत्सृजति । ताꣳसहस्रमनु पर्यावर्तते BaudhŚS. ii.

273. 3.

अनुपर्यावृत्य (anu-paryāvṛ́tya) *ger.* **i** having turned near अथैनं दक्षिणं बाहुमनुपर्यावृत्याभिषिञ्चति ŚatBr. IX. iii. 4.17; **ii** having turned round ऐन्द्रीमावृतमन्वावर्त इति दक्षिणं बाहुमनुपर्यावृत्योत्तरेणाग्नीध्रं परीत्य … उपतिष्ठते JaimiŚS. 13; दक्षिणं बाहुमनुपर्यावृत्य दक्षिणां दिशमुपतिष्ठते ĀgniveGS. ii. 6.8 (105.16)

अनुपर्यावृत्या (anu-paryāvṛtyā) *adj.* (*f.*) worthy of being turned round behind आपः … प्रत्युत्थेया अनुपर्यावृत्याः। अनु वै श्रेयांसं पर्यावर्तन्ते तस्मादनुपर्यावृत्याः AitBr. 8.2(223) (Sāy. अनु पृष्ठतः पर्यावृत्याः परितः संचरणयोग्या द्विविधा आपः)

अनुपर्यासिच्य (anu-paryāsicya) *ger.* having sprinkled around afterwards एककपालम् … जुह्वामुपस्तीर्य सर्वमेककपालमवद्यति। अत्रैवाशयमनुपर्यासिच्याभिघार्य स्रुचा प्रतिष्ठितं जुहोति BhārŚS. viii. 3.4.

अनुपर्याहृत्य (anu-paryāhṛtya) *ger.* having carried over in due order सा (शम्या) यत्र निपतति तद् गार्हपत्यस्थानम्। ततः षट्त्रिंशत्प्रक्रमेष्वाहवनीयः। तत्रानुपर्याहृत्य … यजन्ते MānŚS. 211.15.

अनुपर्युक्ष्य (anu-paryukṣya) *ger.* having sprinkled around afterwards समिधमाधायानुपर्युक्ष्य तथैवोदकाञ्जलीन् प्रसिञ्चेत् GobhiGS. i. 3.11; समिधमाधायानुपर्युक्ष्य यज्ञवास्तु करोति GobhiGS. i. 8.26; GautDS. iii. 7.4.

अनुपर्यूह्य (anu-paryūhya) *ger.* having carried around प्रतिमन्त्रं तस्मिन्नेतानंशून्स्त्रिः प्रदक्षिणमनुपर्यूह्य धूनोति VaikhāŚS. 15.10.

अनुपर्यै (anu-parye-) II. P. **A** to move around, to revolve around तस्मादसावादित्य इमांलोकान् प्रसलव्यनुपर्यैति ŚatBr. VII. v. 1.37; VIII. vii. 2.5; VIII. vii. 2.13; **B** to follow, to go round अमुं तदादित्यमेतस्यां दिशि दधात्यथेतस्तस्मादुतोऽनुपर्यैति ŚatBr. VIII. vii. 2.4.

अनुपर्वत (anu-parvata) *adj.* which lies in the vicinity of a small mountain तस्मिन् कुलाचलौ वर्षे …। दध्नो ह्रदास्तथा तत्र तथान्ये चानुपर्वताः MārkP. 59.25; *m.* small mountain, headland पर्वतान् शृणु नारद। मणिद्रुमो हैमशैलः … उदयोजलधारश्च रैवतश्चानुपर्वताः(?तः) CaturCin. i. 315.17.

अनुपर्वतदीर्घत्वम् (anuparvatadīrghatvam) *adv.* along the length of mountains पृथक्पृथगुभे श्रेण्यौ दशयोजनविस्तृते। अनुपर्वतदीर्घत्वम् आयते चापयोनिधेः MahāP. 19.28.

अनुपर्वतम् (anuparvatam) *adv.* near or along the mountain अपरेण तु लौहित्यमासिन्धोः पश्चिमेन तु। यमस्यैतद्वनं प्रोक्तमनुपर्वतमेव तत् VāyuP. ii. 8.235; BrahmāṇḍP. ii. 7.359.

अनुपर्वन् (anu-parvan) *adj.* befitting the *parvan* (sacred or holy period) वदामि … वस्तूनि च यैः प्रकल्प्या।… प्रदानेन फलं हि यच्च क्रिया च पात्रं त्वनुपर्व यच्च BṛParāSm. 10.72; *n.* every *parvan* (holy period) चन्दनैश्च यथोक्तैश्च स्नापयेदनुपर्वसु Hastyāyur. 709.11 (4.36); श्रियमार्जयेत्। भक्त्या …। नन्दीश्वरमुपासीनोऽनुपर्वाहस्तरेत्तराम् ViviTīKa. 49.15.

अनुपलक्षण (an-upalakṣaṇa) *n.* **A** non-indication, absence of implying अपनयाद्वा पूर्वस्यानुपलक्षणम् MīmāSū. iii. 2.31; न च पूर्वदेवतार्थत्वमनपनीयोत्तरसंबन्धोऽवकल्पत इत्युपपन्नं पूर्णकभोजनवदनुपलक्षणम् TantrVā. 805.21 (*on* iii. 2.34); अनुपलक्षणे हि प्रमातृत्वशक्तिः स्वयमेव कल्प्या नाध्यासोपपादिका VedāntKa. 22.23 (*on* i. 1.1); न च प्रकृतौ तथानुपलक्षणादप्राकृतकार्यापत्तिः MīmāKau. ii. 289.23 (*on* iii. 2.33); अतिदेशेनैव प्राप्तत्वात्प्रकृतावेवानुपलक्षणेन नोपलक्षणाशङ्का MīmāKau. ii. 297.10 (*on* iii. 2.38); **B** absence of observation or perception ज्वालादेः क्षणिकत्वमभ्युपगम्यते तदपि न प्रत्यक्षतः, क्षणविवेकस्यातिसूक्ष्मतयानुपलक्षणात् HetuBiṬ. 15.22; 30.16; तत्त्वाध्यवसायो मन्तव्यः। ततः सतोऽपि प्रतिक्षणं भेदस्यानुपलक्षणं बालानाम् HetuBiṬ. 86.6; निश्चयात्मक एवायं सामान्यप्रत्ययः परैः। इष्टश्चाग्रहणे प्राप्ते युक्तं नानुपलक्षणम् TattvSaṁ. 742; **C** absence of characteristic marks न च दृष्टस्याप्यनुपलक्षणं युक्तम् HetuBiṬ. 47.21; *adj.* **A** devoid of characteristic marks देवदत्ते दण्डिव्यवसायवद् दण्डानुपलक्षणे HetuBiṬ. 47.23; त्रिदण्डसंयोगेनैव कमण्डल्वादिसंगतिरित्युक्तमेव। अतोऽनुपलक्षणः परिव्राडिति दुर्भणम् BālaKrī. ii. 29.18 (*on* 3.66); **B** devoid of indication दूरग्रहणमपरिगृहीतदेशोपलक्षणार्थम् … अनुपलक्षणे हि दूरार्थे कियद्दूरमित्यनवस्थितः शास्त्रार्थः स्यात् ManuBh. i. 172.8 (*on* 2.186)

अनुपलक्षणत्व (anupalakṣaṇa-tva) *n.* **A** the state of not being an indication यद्यपि च द्वयोरर्थयोर्देवतात्वं प्रतिपद्यमानयोः … अवयवावुपयुज्येते तथापि संकल्पस्यान्यतरेणाव्यपदेशादनुपलक्षणत्वं सिद्धम् TantrVā. 910.8 (*on* iii. 3.44); (अतश्च सुरा वै मलमक्षानाम्) अतश्चेति। अनुपलक्षणत्वेन तदेकवाक्यतया चेत्यर्थः BālamBha. iii. 153(?145).29 (*on* 3.253); **B** the state of not being a characteristic mark दण्डमानयेत्यत्र दण्डशब्दस्य दण्डिनि लाक्षणिकत्वेऽपि दण्डस्यानुपलक्षणत्वम् Nyāyāmṛ. 476B.8.

अनुपलक्षणीय (an-upalakṣaṇīya) *adj.* **A** not recognizable, not noticeable तस्माद्यथा शरीरादौ प्रत्यहमनुपलक्षणीयः कालान्तरे स्फुटीभूतो विशेषः प्रतीयते तथा घटादिपाकेऽपीति युक्तम् Kiraṇā. 188.9; धूमादावपि कश्चिदनुपलक्षणीयो विशेषः स्यात्, यस्य दहनापेक्षेति, न धूमादिसामान्याद्वह्निसामान्यादिसिद्धिः NyāyKuA. i. 18.5; **B** not fit to be looked at यतस्त्वया सर्वेऽपि राजानः किंकरीकृताः। अतो विरूपत्वेनानुपलक्षणीयं त्वां नोपद्रविष्यन्ति KathāK. 161.2.

अनुपलक्षयत् (an-upalakṣayat) *adj.* not noticing, not perceiving संहतस्थापितेषु मुद्गादिषु संस्थानभेदमनुपलक्षयन्तोऽपि दूरस्थाः पुरुषा मुद्गत्वादिकमेवैकबुद्धिगोचरमिन्द्रियेण बुध्यन्ते NyāyRa. 620.11 (*on* 5(14).24)

अनुपलक्षित (an-upalakṣita) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** not noticed, not observed आयुधागारमादीप्य दग्ध्वा चैव पुरोचनम्। षट् प्राणिनो निधायेह द्रवामोऽनभि (v.l. °नुप) लक्षिताः MahāBhā. i. 136.4; i. 152.6; भवन्तौ वानरं सैन्यं प्रविश्यानुपलक्षितौ … ज्ञात्वा यथातत्त्वं शीघ्रमागन्तुमर्हथः Rāmā. vi. 16.4; यावदनुपलक्षितः समीपेऽहमिन्धनमादीपयामि VeṇīSaṁ. 6.379; नृत्योत्थिता च सा … मां सखीभिरप्यनुपलक्षितेनापाङ्गप्रेक्षितेन … अभिवीक्ष्य … स्मित्वा … प्रातिष्ठत DaśKuC. 53.6; यत्र ते भ्राता प्रत्यागतः … केनचिदप्यनुपलक्षितो नेष्यसि AvantiKa. 240.14; जलवत् पर्वताञ्छत्रून् भिन्द्यादनुपलक्षितः NītiSā. 18.17; संबन्धग्रहणकाले … वर्णास्तेषामेव संबन्धान्नानापार्श्वस्थाः प्रतिपद्यन्ते न वर्णव्यतिरिक्तस्य स्फोटस्यानुपलक्षितस्य BrahmSūBh.(Bhā.) 63.10 (*on* i. 3.28); स राजा पर्वदिवसे … अनुपलक्षितः परिचारकगणेन … शक्रावतारं नाम सिद्धायतनमगमत् TilaMañ. 35.15; 142.12; अन्तिकस्थामपि विसंस्थुलतया चक्षुरिन्द्रियस्य स्तोकमप्यनुपलक्षिताम् … बन्धुसुन्दरीमपश्यम् TilaMañ. 307.8; 328.5; निर्विण्णमना नृपः … उत्थाय …। अलब्धनिद्रोऽनुपलक्षितो नृभिर्हित्वा गतो वेनसुवं प्रसुप्ताम् BhāgP. iv. 13.47; राजा प्रासादपृष्ठतः। अवतीर्य गृहीतासिः … प्रतस्थे तत्रैव शूद्रकोऽनुपलक्षितः KathāSaSāg. xii. 11.39; xii. 28.47; xviii. 4.183; दत्त्वा शिक्षां चरः सायं प्रेषितस्तत्र मन्त्रिणा। शरस्तम्बनिलीनोऽस्थात्पक्षीवानुपलक्षितः PariPar. 8.34; स महात्मा द्विमासान्ते पारणाय … प्रविष्टोऽपि प्रधानेन जनेनानुपलक्षितः SamarāSaṁ. 1.158; अपरो बहिरायातः सर्वथानुपलक्षितः। सोऽपि किं लभते PrabhāC. 135.18; (अरण्ये) निःशलाक एकान्ते यत्र क्वाप्यविभावितः अन्यैरनुपलक्षितः ManvaVi. 824.23 (*on* 7.147); विविक्ते मन्त्रभेदकारिभिरनुपलक्षितः … पञ्चाङ्गं मन्त्रं चिन्तयेत् ManvaMu. 273.9 (*on* 7.147); राजा च तस्य (वीरवरस्य) वर्तनतत्त्वमेव ज्ञातुमनुपलक्षितो जगाम VetāPañ.(Jam.) 42.19; VīraMi.(Rājanīti.) 116.18; **Aii** not noticeable (due to minuteness etc.) सूक्ष्मः सदृशसंतानवृत्तेरनुपलक्षितः। यदा विलक्षणो हेतुः पतेत्सदृशसंततौ ŚlokaVār. 6.27 (736.7); स्वाभाविको विनाशस्तु जातिमात्रप्रतिष्ठितः। सूक्ष्मः सदृशसंतानवृत्तेरनुपलक्षितः TattvSaṁ. 2326; तैः … अभ्यनुज्ञातः … अनुपलक्षितान्योऽन्यसंधिभागैः … मणिशिलातलैरवनद्धबद्धविस्तीर्णाङ्गणम् … देवतागृहमकारयत् (राजा) TilaMañ. 33.22; **Bi** not indicated or implied by यद्यपि चोपलक्षणं कार्ययोगि न भवति तथापि तेनानुपलक्षितं न शक्यं ग्रहीतुम् TantrVā. 762.1 (*on* iii. 1.27); ब्रह्मचारिणोऽप्यगृहीता ग्रामश्रुत्या अरण्यश्रुत्या च अनुपलक्षिता विद्यन्ते ChāndoUBh. 293.4 (*on* v. 10.1); प्रश्ननिरूपणाभ्यामनुपलक्षितैः सूक्ष्मैर्भूतैः संपरिष्वक्त एव देहान्तरं गच्छति VedāntKau. 256.6 (*on* iii. 1.1); न ह्यनुपलक्षिते विधीयमानः पदार्थोऽन्यत्र भवति CaturCin. iii(1). 1332.16; **Bii** not characterised or marked with त्रिदण्डाद्यनुपलक्षितस्य ज्ञानभिक्षोर्यात्रामात्रमेकान्नोपदेशः BālaKrī. ii. 26.22 (*on* 3.59); ii. 26.18 (*on* 3.59); लेख्यान्तरदर्शनेनान्येन वा हेतुना विशिष्टलेखक इति प्रत्यभिज्ञानं स्यादनुपलक्षितोऽपि न कश्चिद्दोषः ManuBh. ii. 74.16 (*on* 8.3); **Ci** not fully realised किं तु मोहवशादस्मिन्दृष्टेऽप्यनुपलक्षिते। शक्त्याविष्करणेनेयं प्रत्यभिज्ञोपदर्श्यते ĪśvaPraSū. i. 1.2; **Cii** not recognised, not known or acquainted चिरदर्शनादभिभववैरूप्याच्चानुपलक्षिता तेनेत्यभिदधे PrabaCin. 128.18; KumāPraPra. 93.18; अशम्बलोऽसहायश्च समं वानुपलक्षितैः। मध्यन्दिने निशायां च सुधीर्मार्गे न तु व्रजेत् RatnaCūKa. 106.

अनुपलक्षितत्व (anupalakṣita-tva) *n.* the state of not being noticed or known शोकत्वमेव च पराकर्तुं कविकुलचक्रवर्तिना पुरूरवस ऊर्वशीशापप्राप्तिरनुरूप(°रनुप)लक्षितत्वेन निबद्धा AbhinBhā. i. 310.15 (*on* 6.45)

अनुपलक्षितफल (anupalakṣita-phala) *adj.* fruit, i. e. result of which is not noticed अनुपलक्षितफलश्च लघूक्रियतामयमतिदुर्भरसंरम्भातिभारः SubhaDha. 4.16(2)

अनुपलक्षितरेखोपरेखादि (anupalakṣita-rekhoparekhādi) *adj.* whose lines and sublines etc. are not noticeable त्र्यणुकवदनुपलक्षितरेखोपरेखाद्विघ्नेटादिरपि स्यात् Kiraṇā. 64.5.

अनुपलक्षितलिङ्गविशेष (anupalakṣita-liṅgaviśeṣa) *adj.* whose particular characteristic marks are not noticed ग्रन्थार्थरूपतया जपानुवचनादिना वेदमभ्यसन् परित्यक्ताग्निहोत्राद्यनुष्ठानोऽनुपलक्षितलिङ्गविशेषो भैक्षेणैव वर्तेत

BālaKrī. ii. 72.9 (*on* 3.205)

अनुपलक्षितवचस् (anupalakṣita-vacas) *n.* expression which is not indicative (of other particular names) या बाह्यजलधारा … साक्षाद्भगवत्पदीत्यनुपलक्षितवचोऽभिधीयमानातिमहता कालेन … दिवो मूर्धन्यवततार यत् तद् विष्णुपदमाहुः BhāgP. v. 17.1.

अनुपलक्षितशरीर (anupalakṣita-śarīra) *adj.* whose body is not noticed तस्मिन् दिवसे प्रदोषसमये परेणानुपलक्षितशरीरेण भवता तत्र श्मशानायतने मत्समीपमागन्तव्यम् VetāPañ.(Jam.) 8.28.

अनुपलक्षितश्री (anupalakṣita-śrī) *adj.* whose splendour is not noticed or perceived (उष्णरश्मिः) व्योमोदपप्तदुपतप्तमरीचिदीप्तिः सावर्ण्यनिह्नुततयानुपलक्षितश्रीः। संदर्शयन् HarVi. 44.56.

अनुपलक्षितसंधिभेद (anupalakṣita-sandhibheda) *adj.* whose distinction of joint, i. e. joining line is not noticeable देहद्वयार्धघटनारचितं शरीरमेकं ययोरनुपलक्षितसंधिभेदम्। वन्दे … गिरिसुतापरमेश्वरौ तौ Kād. 239.2.

अनुपलक्षिताप्रेक्षकजन (anupalakṣitāprekṣakajana) *m.* unnoticed person who is not a spectator पापकर्मा … येन मार्जारेणेव मूषिकामिषमुपसृत्य निभृतमत्र विनिहितमनुपलक्षिताप्रेक्षकजनेन दर्शयिष्यामि … लेखपत्रकम् TilaMañ. 112.11.

अनुपलक्षितावस्थम् (anupalakṣitāvastham) *adv.* in the state or condition which is not observed दमयन्ती। तथापि क्षणमिव महानुभावतामवलम्ब्यानुपलक्षितावस्थमवतस्थे NalaCam. 5.0(10)

अनुपलक्षितावस्थिति (anupalakṣitāvasthiti) *adj.* whose state or condition is not noticed अनुपलक्षितावस्थितौ चास्याम् … दीर्घविग्रहजनितनिर्वेदोऽयमपरकन्याप्रदानेन वा … पणबन्धेन सन्धौ स्थापयिष्यते TilaMañ. 328.9.

अनुपलक्ष्य (an-upalakṣya) *adj.* imperceptible, invisible (आकारः) स्वरक्तोऽनुपलक्ष्यः APrāti. 6; इमे स्वभावदेशकालविप्रकर्षेण सन्तोऽपि अनुपलक्ष्याः स्युः PramāVāSvopVṛ. 103.6; तदनुपलक्ष्यं भैरववक्त्रम् ParāTri. 13.11; अनेनानुपलक्ष्यं त्वां नोपद्रोक्ष्यन्ति शत्रवः PāṇḍaC. 6.445.

अनुपलक्ष्य (an-upalakṣya) *ger.* not having known पण्डितधनपालेन … तं सहोदरमित्यनुपलक्ष्य सोपहासम् 'गर्दभदन्त …' इति प्रोक्ते PrabaCin. 36.16.

अनुपलक्ष्यत्व (anupalakṣya-tva) *n.* the state of not being noticeable, i e. not being effective दण्डिताः खण्डिता दासीकृताश्च भवता द्विषः। ते त्वामनुपलक्ष्यत्वात् पीडयिष्यन्ति नाधुना MalliC. 6.431.

अनुपलक्ष्यमाण (an-upalakṣyamāṇa) *adj.* [*f.* -ā] not being noticed or seen रक्तांशुकेन कृतशिरोऽवगुण्ठना केनचिदात्मीयेनापि परिजनेनानुपलक्ष्यमाणा तस्मात्प्रासादशिखरादवातरम् Kād. 163.2; सौधपृष्ठम् … आरुह्य च मनाग्व्यवहितोऽनुपलक्ष्यमाण इव … दमयन्तीमलब्धनिद्रामद्राक्षीत् NalaCam. 7.33 (12); हेमन्तशिशिरयोर्वियति वितताानामपां सूक्ष्मत्वादनुपलक्ष्यमाणानां वाति वाते शीतस्पर्शोऽवगम्यते Kāśi. i. 227.5 (*on* 4.51); ब्रह्मकविः … केनाप्यनुपलक्ष्यमाणः करगृहीतलेखपत्रः सभायां समायातः KumāPraPra. 95.32; देशान्तरात् सामान्यवृत्त्या विक्रमादित्येनानुपलक्ष्यमाणेनागत्य मन्त्रिणः प्रोक्ताः Ind. St. 15.273.

अनुपलक्ष्यमाणत्व (anupalakṣyamāṇa-tva) *n.* **A** the state of not being seen or noticed अविज्ञातकालमनियतकालं प्रवेशनं निष्क्रमणं चोपपन्नं युक्तमनुपलक्ष्यमाणत्वाद्भवति JayaMa. 282.18 (*on* 5.4); **B** the state of not being understood or known न … द्रव्यावच्छेदेन कारकत्वम्। एकैकपदार्थावच्छेदकत्वेनानुपलक्ष्यमाणत्वात् अनेकाश्रयत्वात् YuktiSneha. 28.24 (*on* i. 1.2); न च विभूनां परस्परसंबन्धस्य क्वचिदप्यनुपलक्ष्यमाणत्वात् विभुनोरप्यात्ममनसोः परस्परसंबन्धानुमानं विशेषविरुद्धम् MānaMe. 217.3

अनुपलक्ष्यमाणदृष्टकारण (anupalakṣyamāṇa-dṛṣṭakāraṇa) *n.* ostensible cause which is not being seen, i. e. taken into account यदा चानुपलक्ष्यमाणदृष्टकारण एव कक्षादीनां छेदो भङ्गो वा भवति तदाप्यशुद्धिः Mitā. 204.19 (*on* 2.102)

अनुपलक्ष्यमाणविग्रह (anupalakṣyamāṇa-vigraha) *adj.* whose body is not being seen or noticed (राजा) सः … केनाप्यनुपलक्ष्यमाणविग्रहः कुसुमायुध इवायुधद्वितीयः स्वयमेव निर्गत्य निशामुखेषु प्रतिगृहं नगर्यां बभ्राम TilaMañ. 19.15.

अनुपलक्ष्यमाणस्वभाव (anupalakṣyamāṇa-svabhāva) *adj.* whose nature is not being known, of unknown nature (चैतन्यात्मज्योतिः) सुषुप्ते उपाधिभेदव्यापारनिवृत्तौ अनुद्भास्यमानत्वात् अनुपलक्ष्यमाणस्वभावमपि उपाधिभेदेन भिन्नम् BṛĀraUBh. 583.13 (*on* iv. 3.30)

अनुपलक्ष्यमार्ग (anupalakṣya-mārga) *adj.* whose ways are incomprehensible सितकृष्णकेशः। जातः करिष्यति जनानुपलक्ष्यमार्गः कर्माणि चात्ममहिमोपनिबन्धनानि BhāgP. ii. 7.26.

अनुपलक्ष्यवर्त्मन् (anupalakṣya-vartman) *adj.* whose course is not apprehensible (through intellect) नमः परस्मै पुरुषाय … अन्तर्भवायानुपलक्ष्यवर्त्मने BhāgP. ii. 4.12.

अनुपलक्ष्यसितांशुता (anupalakṣyasitāṁśu-tā) *f.* the state of being (the moon) of imperceptible white radiance विरहपाण्डुकपोलतले विधुर्व्यधित भीमसुवः प्रतिबिम्बितः। अनुपलक्ष्यसितांशुतया मुखं निजसखं सुखमङ्कमृगार्पणात् NaiṣC. 4.26.

अनुपलपनकर्तव्या (anupalapana-kartavyā) *adj.* (*f.*) doing duty without divulging anything भवत्या अहं प्रियसखी अनुपलपनकर्तव्यास्मि, तद् ब्रूहि स्वाभिमतम् PrabaCin. 127.12.

अनुपलब्ध (an-upalabdha) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** not known (also as an object of *anupalabdhi*) औत्पत्तिकस्तु शब्दस्यार्थेन संबन्धस्तस्य ज्ञानमुपदेशोऽव्यतिरेकश्चार्थेऽनुपलब्धे तत्प्रमाणं बादरायणस्यानपेक्षत्वात् MīmāSū. i. 1.5; (कर्मणः) अनुपलब्धस्य ज्ञानम् … मन्त्रिसाध्यमेतत् ArthŚā. i. 73.2 (1.15); NītiVā. 10.23; तत्र नानुपलब्धे न निर्णीतेऽर्थे न्यायः प्रवर्तते NyāyBh. 3.9 (*on* i. 1.1); NyāyVār. 14.2 (*on* i. 1.1); 49.7 (*on* i. 1.5); 101.17 (*on* i. 1.23); NyāyMañ. i. 9.17; TarkBhā.(Ke.) 86.3; अर्थेऽनुपलब्धे। अनुपलब्धे च देवदत्तादावर्थेऽनर्थकं संज्ञाकरणमशक्यं च ŚābaBh. 58.4 (*on* i. 1.5); यत्नेनानुपलब्धे च तदभावे च निश्चयः VibhraVi. 45; सर्वस्यानुपलब्धेऽर्थे प्रामाण्यम् ŚlokaVār. 5(1). 11 (211.1); TattvBi. 100.7; द्विस्त्रिर्वानुपलब्धो हि नार्थवान्संप्रतीयते ŚlokaVār. 6.250 (793.5); न च प्रागनुपलब्धं साकाङ्क्षत्वं कल्पयितुं शक्यम् TantrVā. 432.9 (*on* ii. 1.47); अनुमानेनापि यदुपलब्धं तत्किमनुपलब्धं भवति NyāyMañ. ii. 64.1; न चानुपलब्धोऽनुमातुं शक्यः ĀgaPrā. 5.22; तत्र पूर्वस्मिन्कल्पे नानुपलब्ध इति व्याघातः, उत्तरस्मिन्संदिग्ध इति TātpaṬ.(Vā.) 183.12 (*on* i. 1.5); 183.17 (*on* i. 1.5); न हि प्रतियोगिनमधिकरणं चानुपलब्धमेवान्यथाकारं स्मरति NyāyVārPari. 495.2; आद्येऽनागतोपलम्भवेदनप्रसङ्गः, अनुपलब्धस्यानिष्पत्तेः ĀtmaTaVi. 681.5; Kiraṇā. 264.13; तद्विषयः शब्दोऽनुपलब्धो न स्यादिति … असिद्धो हेतुः TārkiRa. 295.8; यदि तादूप्येण वृत्तावप्यनुपलब्धो न भवति शब्दोऽप्यनुपलब्धो न स्यात् अनुपलब्धोऽपि वा नैव नास्तीत्युच्येत TārkiRa. 295.11; न च ज्ञानान्तरात् तदुपलम्भसंभावनम्, तस्याप्यनुपलब्धस्य प्रस्तुतोपलम्भप्रत्यक्षीकाराभावात् PramāMī. 3.18 (*on* i. 1.2); SyādvāMañ. 12(44); परेण … शास्त्रस्यानुपलब्धत्वात् अनुपलब्धे च समानधर्मदर्शनाद्ययोगेन संशयोत्पादानुपपत्तेः NyāySu.(Ja.) 11B.12 (*on* i. 1.1); अथ वर्णमनुं वक्ष्ये विश्वबोधविधायिनीम्। यस्यामनुपलब्धायां सर्वमेतज्जगज्जडम् TantrSā.(K.) 103.14; अनुपलब्धे अज्ञातेऽर्थे सप्रयोजने धर्मे … तद्वाक्यं प्रमाणम् LaCandr. 426.22; **Aii** not seen, not perceived अथ प्रागनुपलब्धं पश्चादुपलभते NyāyVār. 447.20 (*on* iii. 2.69); सन्ति रूपादयो भावा यथान्धबधिरादिभिः। अनुपलब्धा अप्येते तदन्यैरुपलम्भतः PārśvC. 3.69; **Bi** not found, not realised साध्यधर्मेण व्याप्तोऽपि धर्मो यदि क्वचिद् धर्मिण्युपलभ्येत तदा तत्रैव स्वव्यापकप्रतीतिं जनयेत्…। अनुपलब्धस्तु क्वचिद् धर्मिणि कथं गमकः HetuBiṬ. 14.6; संनिवेशविशिष्टत्वं यादृग् देवकुलादिषु। कर्तर्यनुपलब्धेऽपि यद्दृष्टौ बुद्धिमद्गतिः TattvSaṁ. 61; प्रागुत्पत्तेरनुपलब्ध आत्मा पश्चात्कार्ये च सृष्टे व्याकृते बुद्धेरन्तरुपलभ्यमानः … निर्दिश्यते BṛĀraUBh. 102.4 (*on* i. 4.7); प्रागजातत्वादनुपलब्धः, प्रयत्नेन जनित उपलभ्यतामापद्यते PrakaPañ. 354.7; पितृदेवमनुष्याणां वेदश्चक्षुस्तवेश्वर। श्रेयस्त्वनुपलब्धेऽर्थे साध्यसाधनयोरपि BhāgP. xi. 20.4; न चानुपलब्धे भावनापि NyāyKuA. i. 140.3; केन च शशशृङ्गं प्रतिषिध्यते, सर्वथानुपलब्धस्य योग्यत्वासिद्धेः NyāyKuA. i. 163.1; न हि नगरस्थेन स्वेनानुपलब्धो गवय एतावतैवारण्यकोपलब्धस्य तस्यापलापसंभवः SāṁkhyaTaPra. 154 20; तस्यानुपलब्धस्य तु असंभवात् TarkSaṁ.(Ā.) 15.26; 9.22; ननु पुरोवर्तिनि पिण्डमात्रेऽवसिते रजतार्थिप्रवृत्तिरनुपलब्धा NyāyKu. 43.5; यः … तत्त्वार्थस्य वैकल्यम् … अप्रत्यक्षमनुपलब्धम् … कथयति ManvaMu. 306.14 (*on* 8.95); अनुपलब्धस्यापि पक्षस्य स्वरूपविप्रकर्षेणाभावसाधनं नोचितम् Bhāsk. i. 83.12 (*on* i. 2.1); **Bii** not located, not discovered तद्वर्तार्थ गवेषितः। तस्मिन्ननुपलब्धेऽथ नृपः … विदधे तां सुरक्षिताम् SamarāSaṁ. 4.666; **C** not recognised, not ascertained यदि त्वनुपलब्धेऽपि संबन्धे लिङ्गतेष्यते ŚlokaVār. 5(7). 61 (465.9); तथाविधपदप्रयोगनियमश्चास्यानुपलब्धे अन्वये नोपपद्यते PrakaPañ. 380.19; एवं प्राकट्याख्यं वस्त्वनुपलब्धमपि अन्यथानुपपत्त्या कल्प्यते ŚrutaPra. iA. 102.30 (*on* i. 1.1); सर्वविषयमीश्वरत्वमनुपलब्धमिति चेत्, सत्यम्, तत एव हि शास्त्रावतारः ŚatDū. 152.16; पदार्थानामन्वयबोधकत्वं क्वाप्यनुपलब्धम् … कल्पनीयम् NyāySu. (Ja.) 89A. 7 (*on* i. 1.1)

अनुपलब्ध (an-upalabdha) *n.* **A** other than what is known दृष्टश्रुतशब्द उपलब्धिपर्याय इत्युक्तम्। तस्मादन्यदनुपलब्धम् ManuBh. ii. 108.17 (*on* 8.75); **B** non-apprehension भाट्टास्तु – अभावस्यानुपलब्धं भिन्नमेव ज्ञानम् … इत्याहुः MaṇiKa. 24.4.

अनुपलब्धकुमारकुशलवृत्तान्त (anupalabdha-kumārakuśalavṛttānta) *adj.* who has not received (or known) the news of well-being

of the prince अतिभक्तिमानसावनुपलब्धकुमारकुशलवृत्तान्तो न जाने किं व्यवस्यति TilaMañ. 195.13.

अनुपलब्धचर (anupalabdha-cara) *adj.* [P. v. 3.53] **A** unknown or unperceived before आन्तरत्वं त्वनुपलब्धचरं कुतस्त्यम् TātpaṬ.(Vā.) 86.8 (*on* i. 1.2); NyāyVārPari. 409.7; ननूक्तमनुपलब्धचरेण साध्यधर्मेण न सन्देहविषयत्वम् TātpaṬ.(Vā.) 184.1 (*on* i. 1.5); **B** not found before न खल्वनुपलब्धचरेण गवयत्वेन गोसादृश्यं संबद्धं दृष्टम् TātpaṬ.(Vā.) 199.13 (*on* i. 1.6); कृतमनुपलब्धचरेणात्मनेत्यत आह TātpaṬ.(Vā.) 218.11 (*on* i. 1.10); उतानुपलब्धचरेष्वेकजातीयेषु कस्यचित् प्रथमस्य पिण्डस्य ग्रहणमिति ŚatDū. 83.17.

अनुपलब्धचरत्व (anupalabdhacara-tva) *n.* the state of not being known or perceived before न च तद्धर्मेण नित्यत्वादिना तल्लक्ष्यते। तस्यानुपलब्धचरत्वात् Bhām. 64.10 (*on* i. 1.2); संदेहस्तर्हि कथमेवं भविष्यति, अनुपलब्धचरत्वात् NyāyKuA. i. 46.3; समानासमानधर्मविप्रतिपत्तीनामनुपलब्धचरत्वात् NyāyVārPari. 755.5.

अनुपलब्धतदुदन्त (anupalabdha-tadudanta) *adj.* who has not received or known her whereabouts अनुपलब्धतदुदन्तश्च ··· पुनरपि तमेव ··· एलालतामण्डपमुपागमम् TilaMañ. 251.23.

अनुपलब्धत्व (anupalabdha-tva) *n.* **A** the state of not being found or realized विवेकतः आत्मनः अनुपलब्धत्वात्, अतोऽहं पृच्छामि कतम आत्मेति BṛĀraUBh. 525.10 (*on* iv. 3.7); हेमन्तेऽनुपलब्धत्वाद् ग्रीष्मधर्मापनिह्नुतिः। प्रतिज्ञातुमशक्या स्यात्तथा शून्यत्वमापतेत् BṛĀraUBhVā. iv. 3.571; न च तत्त्वतो रामस्य स्मृतिरनुपलब्धत्वात् Kāvyānu.(He.) 73.14; एवमनुपलब्धत्वाच्छब्दो नास्ति TārkiRa. 295.3; 296.1; पटस्तन्तुभ्यो भिद्यते, तदुपलम्भेऽपि कुविन्दव्यापारात्प्रागनुपलब्धत्वात् VedāntKa. 239.23 (*on* ii. 1.15); नात्मा ···। अन्यस्यानुपलब्धत्वाच्छून्यं माध्यमिका जगुः PañcDa. 6.74; चैत्रो गृहे तदा नाभूत् उपल(ब्धि)योग्यत्वे सत्यनुपलब्धत्वात् SarvaDaKau. 56.20; परमाण्वादौ कदाप्यनुपलब्धत्वात् ··· जिज्ञासायाः साधकत्वे प्रमाणाभावात् MīmāKau. i. 21.2 (*on* i. 3.4); **Bi** the state of not being known or perceived (through perception as means) रसो न प्रतीयते ··· समुद्रलङ्घनादेरसाधारण्यात्। न च तद्वतो रामस्य स्मृतिः। अनुपलब्धत्वात् AbhinBhā. i. 276.22 (*on* 6.31); (अनभिव्यक्तत्वे) ननु नानुपलब्धत्वं हेतुः किंत्वसत्त्वम् YuktiSneha. 138.12 (*on* i. 1.6); तथापि ज्ञानाभावो न साक्षिवेद्यः, तस्यानुपलब्धत्वात् AdvaiSi. 550.12; अभावमात्रस्यानुपलब्धत्वे तु न भेदे केवलसाक्षिवेद्यत्वशङ्का GuruCandr. ii. 241.12; उक्तवृत्तेर्नाविद्यावृत्तित्वम्, ब्रह्म भातीति व्यवहारकालेऽविद्याया अभावात्, नाप्यनुपलब्धत्वम् GuruCandr. iii. 28.17; ज्ञानाभावस्यानुपलब्धत्वेन क्लृप्तत्वादात्मन्यपि तस्य तथात्वम् LaCandr. 550.38; **Bii** the state of not being understood ननु कस्यायं संशयः ··· नापि परस्य परेणाद्यापि शास्त्रस्यानुपलब्धत्वात् NyāySu.(Ja.) 11B. 12 (*on* i. 1.1)

अनुपलब्धत्वत्याग (anupalabdhatva-tyāga) *m.* abandonment of the state of being what is not known (as an object of *anupalabdhi*) अज्ञानाभावस्यानुपलब्धत्वत्यागे साक्षिभास्यत्वमेवास्तु GuruCandr. ii. 413.12; LaCandr. 564.26.

अनुपलब्धत्वरूपजाति (anupalabdhatvarūpa-jāti) *f.* generic property of the nature of what is not known or perceived (as an object of *anupalabdhi*) प्रतियोग्युपलब्ध्यभावाजन्यापि मनोवृत्तिरुक्ताभावकालीनकारणजन्येत्यनुपलब्धत्वरूपजातेस्तत्र संभवात् LaCandr. 587.23.

अनुपलब्धत्वरूपवैजात्य (anupalabdhatvarūpa-vaijātya) *n.* distinction of the nature of being what is not known or perceived (as an object of *anupalabdhi*) प्रतियोग्युपलब्ध्यभावाजन्यापि मनोवृत्तिरुक्ताभावकालीनकारणजन्येत्यनुपलब्धत्वरूपवैजात्यस्य तत्र संभवात् GuruCandr. iii. 28.21.

अनुपलब्धत्ववादिन् (anupalabdhatva-vādin) *m.* propounder of the state of being what is not known (as an object of *anupalabdhi*) अभावस्य ···। तस्यानुपलब्धत्ववादिनं प्रति त्वभावघटितमिथ्यात्वेऽनुपलब्ध्यनुमानाद्येव मानं बोध्यम् GuruCandr. iii. 120.18; LaCandr. 626.5.

अनुपलब्धदाह्यान्तर (anupalabdha-dāhyāntara) *adj.* which has not found any other object to be consumed मन्युः ···। शिखाभिरिव निश्वसन्ननुपलब्धदाह्यान्तरः पयोधिमिव वाडवो दहति माम् MahāvīC. 5.26.

अनुपलब्धदेवदत्ताभाव (anupalabdhadevadattābhāva) *m.* absence of Devadatta who is not perceived अनुपलब्धिस्तूपलब्ध्यैवाभावज्ञानहेतुः देवकुलादावनुपलब्धदेवदत्ताभावस्यापि स्मर्यमाणानुपलब्धेः, मार्गेऽभावप्रतिपादनात्, न चानवस्था PrakaVi. 79.17.

अनुपलब्धदेश (anupalabdha-deśa) *m.* region which is not perceived येषामपि देशभेदोऽवयवी दर्शनार्हः तेषामपि वियद्वर्तिनीं धूमलेखामभ्रंलिहमुपलभ्यानुपलब्धदेशानां नानुमानसंभवः TātpaṬ.(Vā.) 181.2 (*on* i. 1.5)

अनुपलब्धद्रव्यान्तरकल्पना (anupalabdhadravyāntara-kalpanā) *f.* assumption of a different substance which is not perceived अतो बाल्युवादिवत्कारणभूतमेव द्रव्यमवस्थान्तरापन्नं कार्यम्···अवस्थान्तरयोगेन बुद्धिशब्दान्तरादिष्वूपपन्नेष्वनुपलब्धद्रव्यान्तरकल्पनानुपपत्तेश्च BrahmSūBh.(Rā.) 449.7 (*on* ii. 1.16); अवस्थान्तरापत्त्यैव सर्वेषूपपन्नेष्वनुपलब्धद्रव्यान्तरकल्पना न संभवति VedāntDī. 87.16 (*on* ii. 1.15)

अनुपलब्धनिमित्त (anupalabdha-nimitta) *adj.* whose efficient cause is not known (directly) (भावानाम्) अनुपलब्धनिमित्तानामनुमानतो निमित्तोपलब्धिः NyāyVār. 471.21 (*on* iv. 1.22)

अनुपलब्धपिण्ड (anupalabdha-piṇḍa) *adj.* who has not perceived the body (of a gayal) गोसदृशं पिण्डमनुभवतः, स्मरतश्च वाक्यार्थम् अयमसौ गवयशब्दवाच्य इति भवति मतिः। सेयं न तावत् वाक्यमात्रफलम्, अनुपलब्धपिण्डस्यापि प्रसङ्गात् NyāyKuA. ii(1). 197.5 (comm. तथा सति गवयमनुपलब्धवतोऽपि तत्प्रसङ्गात्)

अनुपलब्धपितृक (anupalabdhapitṛ-ka) *adj.* who has not perceived or known the father (as having a distinct body) शरीरभेदाग्रहस्तावदस्तीति चेन्न। भिन्नजन्मज्ञानाव्याप्तेः। अनुपलब्धपितृकेणापि बालेनातिप्रसङ्गात् ĀtmaTaVi. 757.10; अनुपलब्धपितृकस्य बालस्य शरीरभेदाग्रहस्यापि सत्त्वात् Upask. 172.17 (*on* iii. 2.4)

अनुपलब्धपूर्व (anupalabdha-pūrva) *adj.* **1** not acquired earlier अहो! बतास्य स्वपक्षदृष्टिपक्षपातः, यद्बहुतरादृष्टसंभारकल्पनाक्लेशमपि न चेतयते संस्कार एव तावदनुपलब्धपूर्वस्तस्य च नानात्वम् TattvBi. 26.4; **2** not known or comprehended earlier विशेषस्मृत्यपेक्षस्य च संशयस्यानुपलब्धपूर्वे अनुत्पादात् TātpaṬ.(Vā.) 166.18 (*on* i. 1.5); 160.10 (*on* i. 1.5); 258.7 (*on* i. 1.23)

अनुपलब्धपूर्वकोटिक (anupalabdhapūrvakoṭi-ka) *adj.* in whose case the side, i. e. cause is not perceived or known earlier यत्कारणवत् तद्बुद्धिमत्पूर्वकं यथा रथः।··· नन्वनुपलब्धपूर्वकोटिकेषु पर्वतादिषु कारणवत्त्वस्याप्रतीतेर्भागासिद्धमिति चेत् न Kiraṇā. 97.12.

अनुपलब्धपूर्वावस्थ (anupalabdha-pūrvāvastha) *adj.* whose previous state is not perceived मनुष्यादिभूतानि सन्त्येव द्रव्याण्यनुपलब्धपूर्वावस्थान्युपलब्धमनुष्यत्वादिमध्यमावस्थानि GītāBh.(Rā.) 102.3 (*on* 2.28)

अनुपलब्धप्रकृति (anupalabdha-prakṛti) *adj.* who has not understood the original character (to be enacted) न चापि नटस्येत्थं प्रतिपत्तिः 'रामं तच्चित्तवृत्तिं वानुकरोमि' इति। सदृशकरणं हि तावदनुकरणमनुपलब्धप्रकृतिना न शक्यं कर्तुम् AbhinBhā. i. 275.18 (*on* 6.31) = Kāvyānu.(He.) 72.15.

अनुपलब्धलिङ् (anupalabdha-liṅ) *adj.* who has not comprehended (the meaning of) the optative suffix इच्छा।··· न च लिङः श्रुतिकाले सा सती। न च लिङेव तां जनयति ···। तस्याः तज्जनकत्वे ··· अनुपलब्धलिङश्चेच्छानुत्पत्तिप्रसङ्गात् NyāyKuA. ii(2). 87.8.

अनुपलब्धलिङ्ग (anupalabdha-liṅga) *adj.* who has not perceived the probans अथ पूर्वं दृष्टमिति तथापि अनुपलब्धलिङ्गस्यानुमानं प्रसज्येत NyāyVār. 59.20 (*on* i. 1.5); TātpaṬ.(Vā.) 195.5 (*on* i. 1.5)

अनुपलब्धवाक्यान्तरकल्पना (anupalabdhavākyāntara-kalpanā) *f.* assumption of a different statement which is not perceived or known एतानि च प्रत्यक्षाण्यतिक्रम्य नानुपलब्धवाक्यान्तरकल्पनायां प्रमाणमस्ति BālaKrī. ii. 108.24 (*on* 3.244(? 250))

अनुपलब्धविनाशकारण (anupalabdha-vināśakāraṇa) *adj.* whose cause of destruction is not known अथानुपलब्धविनाशकारणान्यपि शब्दग्रहणानि अनित्यानि शब्देऽप्येवमित्यनेकान्तः NyāyVār. 309.2 (*on* ii. 2.38)

अनुपलब्धविपक्षैकदेश (anupalabdha-vipakṣaikadeśa) *adj.* who has not perceived the reverse (of the probandum viz. eternality) along with a part (of syllogism viz. intangibility) अनुपलब्धविपक्षैकदेशस्य प्रयोग आकाशवदिति तस्य व्यभिचारदर्शनार्थं सूत्रम् NyāyVār. 302.8 (*on* ii. 2.23–24)

अनुपलब्धविशेष (anupalabdha-viśeṣa) *m.* (the point of) difference which is not perceived यश्चानुपलब्धविशेष एव निवर्तते तं प्रति तस्य वस्तुनः किं विशेषोऽस्ति नास्तीति भवन्त एव प्रष्टव्याः NyāyVār. 305.8 (*on* ii. 2.33); TātpaṬ.(Vā.) 458.16 (*on* ii. 2.32)

अनुपलब्धविषय (anupalabdha-viṣaya) *adj.* which has not found any scope (of being realised) इह जन्मनि प्रतीतेषु मध्ये यत् शुभावेदकम् ··· लब्धविषयम् ··· इह जन्मन्यनुपलब्धविषयं यत् ब्राह्मणेन पुण्येनागम्यागमनादि ··· तत्सर्वं संस्कारधर्माधर्माभ्याम् (स्वप्ने प्रत्यक्षाकारं सञ्जायते) यदि पूर्वदिवसे पुराणादिश्रवणमस्याभूत् Kiraṇā. 274.17.

अनुपलब्धवृत्तान्त (anupalabdha-vṛttānta) *adj.* who has not

known the happenings यद्येते शत्रवोऽनुपलब्धवृत्तान्ता एवापयान्ति । ततो मया किं कृतं भवति Tantrākhyā. 105.23 = PañcT. 3.57(45) (319.4)

अनुपलब्धवैकृत (anupalabdha-vaikṛta) *adj.* who has not comprehended the (intention of) variation (of the mouth) (तृतीया प्रकृतिः … पुरुषरूपिणी तु प्रच्छन्नकामा) उपलब्धवैकृतेनेति ज्ञातमुखचापलेन …। पुरुषेण तूपलब्धवैकृतेनानुपलब्धवैकृतेन वा चोद्यमाना … विवदेत् JayaMa. 167.16 (*on* 2.9)

अनुपलब्धव्यभिचार (anupalabdha-vyabhicāra) *adj.* in which deviation is not perceived तल्लक्षणस्यानुपलब्धव्यभिचारस्यापि तथाभावसंभावनाक्रान्तत्वात् लक्षणान्तरं प्रतिबन्धस्य वक्तुमुचितम् ĀtmaTaVi. 839.7.

अनुपलब्धशक्तिक (anupalabdhaśakti-ka) *adj.* possessed of the capacity which is not known अनुमेयधर्ममात्रत्वेनाभिहितं लिङ्गसामान्यमनुपलब्धशक्तिकं निदर्शने … येन वचनेनानुसंधीयते तदनुसंधानम् PadārthaSaṁ. 249.9; लिङ्गस्य साध्यप्रतिपादने शक्तिरन्वयव्यतिरेकौ पक्षधर्मता च सा पूर्वं प्रतिज्ञाहेतुवचनाभ्यां तस्य नावगतेत्यनुपलब्धशक्तिकम् NyāyKa. 249.23.

अनुपलब्धशीतोष्णविशेष (anupalabdha-śītoṣṇaviśeṣa) *adj.* whose distinction such as being cold or hot is not realised वायुपृथिव्योः स्पर्शवत्त्वस्य श्रुत्यादिसिद्धत्वाच्च ।…अनुपलब्धशीतोष्णविशेषं तदेवेत्यपि न वाच्यम्, अत्यन्तानुपलब्धस्य विशेषस्य कल्पकाभावात्, आगमाभावाच्च NyāySiA. 251.8.

अनुपलब्धशीधु (anupalabdha-śīdhu) *adj.* who has not acquired the nectar कुटजे पयोरुहामङ्कुरेऽप्यनुपलब्धशीधवः ।… मधुव्रता निश्चयान्निरशनव्रतं दधुः Acyutarā. 4.32.

अनुपलब्धसंवाद (anupalabdha-saṁvāda) *adj.* which has not reached any agreement श्रौतमात्मतत्त्वज्ञानं तु क्षणिकमनुपलब्धसंवादं परोक्षं च न च दृढतरः प्रत्यक्षावभासः परोक्षावभासेन शक्यते निषेद्धुम् NyāyKa. 279.16.

अनुपलब्धसंज्ञ (anupalabdha-sañjña) *adj.* who has not gained consciousness (again) अनुपलब्धसंज्ञश्च तावदत्र महाराजः VeṇīSaṁ. 4.25.

अनुपलब्धसतत्त्वक (anupalabdhasatattva-ka) *adj.* whose real nature is not known अनुपलब्धसतत्त्वकदेवताप्रभृतिकार्थगतः समयः कुतः Saṁkṣe-Śā. 3.261 (ii. 300.21)

अनुपलब्धसत्ताभाव (anupalabdhasattā-bhāva) *m.* state of unascertained existence अनुपलब्धसत्ताभावे क्षणमात्रावच्छिन्नसत्ताकोपलब्धिविषयीकृतस्यैव सत्त्वं — इति क्षणभङ्गवादप्रसङ्गात् TarkSaṁ.(Ā.) 17.5.

अनुपलब्धसपक्षविपक्षसंस्पर्श (anupalabdha-sapakṣavipakṣasaṁsparśa) *adj.* whose contact with similar and counter-instances is not understood अनुपलब्धसपक्षविपक्षसंस्पर्शस्य धर्मस्य दर्शनात् विशेषत उपलब्धानुपलब्धकोटिकं ज्ञानमनध्यवसायः Kiraṇā. 269.16.

अनुपलब्धसंबन्ध (anupalabdha-sambandha) *adj.* whose relation is not understood तथाप्यनुपलब्धसंबन्धस्य पूर्वमनुमानकाले चानुपलब्धलिङ्गस्यानुमानं प्रसज्येतेति TātpaṬ.(Vā.) 195.4 (*on* i. 1.5)

अनुपलब्धसाधना (anupalabdha-sādhanā) *adj.* (*f.*) who has not acquired accomplishing means अथ नाचिरादनुपलब्धसाधना … मदिरेक्षणालभत भाग्यतोऽतिथिम् ŚivLī. 18.4.

अनुपलब्धसामर्थ्य (anupalabdha-sāmarthya) *n.* **A** unascertained capacity न च पिपीलिकाण्डसंचरणं वर्षस्य कारणमनुपलब्धसामर्थ्यात् TātpaṬ.(Vā.) 402.23 (*on* ii. 1.37); **B** unknown power यदि पुनरनुपलब्धसामर्थ्यमनुक्तमपि गम्येत ततस्त्वया नित्यत्वापादने शब्दस्योच्यमानेऽनुच्यमानमनित्यत्वं प्रत्येतव्यम् TātpaṬ.(Vā.) 684.3 (*on* v. 1.22)

अनुपलब्धसामान्य (anupalabdha-sāmānya) *adj.* **i** whose generic property is not known न ह्यनुपलब्धसामान्ये अर्थे अनुमानं प्रवर्तत इत्युक्तं न चासतः सामान्यदर्शनमस्ति NyāyVār. 55.3 (*on* i. 1.5); सामान्यत उपलब्धो विशेषतश्चानिर्णीतो धर्मो न्यायप्रवृत्तावधिक्रियते न त्वनुपलब्धसामान्य इत्यर्थः TātpaṬ.(Vā.) 185.8 (*on* i. 1.5); **ii** who has not perceived any common characteristic अनुपलब्धसामान्यस्यापि क्वचिदुपलब्ध्यनुपलब्ध्यव्यवस्थास्तीति संशयः स्यात् NyāyVār. 93.21 (*on* i. 1.23)

अनुपलब्धस्वरूप (anupalabdha-svarūpa) *adj.* whose nature is not known यांश्च शब्दादीन् प्रागनुपलब्धस्वरूपान् पुरुष उपलभते बुद्धिरुपलम्भयति ते किमुपजातविशेषा उतानुपजातविशेषा इति NyāyVār. 462.15 (*on* iv. 1.21)

अनुपलब्धस्वाकारकवृत्ति (anupalabdhasvākāraka-vṛtti) *f.* (mental) function whose own form is not known अभावमात्रस्यानुपलब्धत्वे तु न भेदे केवलसाक्षिवेद्यत्वशङ्कापीत्यनुपलब्धस्वाकारकवृत्त्यवच्छिन्नसाक्षिवेद्य एव स (आत्मा) इति भावः GuruCandr. ii. 241.13.

अनुपलब्धस्वाकारवृत्ति (anupalabdhasvākāra-vṛtti) *f.* (mental) function whose own form is not known अभावमात्रस्यानुपलब्धत्वे तु न भेदे केवलसाक्षिवेद्यत्वशङ्कापीत्यनुपलब्धस्वाकारक (v. l. अनुपलब्धस्वाकार)वृत्त्यवच्छिन्नसाक्षिवेद्य एव स (आत्मा) इति भावः GuruCandr. ii. 241.13.

अनुपलब्धहेतुक (anupalabdhahetu-ka) *adj.* possessed of unknown reason अनुपलब्धहेतुकं च कथं साध्यधर्मवत् TārkiRa. 279.12.

अनुपलब्धार्थत्व (anupalabdhārtha-tva) *n.* the state of having the meaning which is not understood अनुपलब्धार्थत्वाच्च नानुवादलक्षणमप्रामाण्यमस्ति ŚāstrDī. 44.10 (*on* i. 1.5)

अनुपलब्धास्मद्वृत्तान्त (anupalabdhāsmadvṛttānta) *adj.* who has not known the happenings about me यद्येते शत्रवोऽनुपलब्धवृत्तान्ता (v. l. °ब्धास्मद्वृत्तान्ता) एवापयान्ति PañcT. 3.57(45) (319.4)

अनुपलब्धि (an-upalabdhi) *f.* **1Ai** absence of clear grasping (with ears), i. e. inaudibility **ii** (Buddh.) absence of clear grasping (with any sense-organ), imperceptibility, inconceivability **Bi** non-availability, non-perception **ii** *anupalabdhi* (negative perception regarded as a means of valid cognition of absence by Bhāṭṭa Mīmāṁsakas) **iii** (Poet.) name of a figure of speech (wherein non-perception of something is poetically conceived as a marvel) **2A** non-production (of a sound in an expected place owing to non-utterance or elision) **B** non-manifestation (of an entity before origination and after destruction) **1Ai** absence of clear grasping (with ears), i. e. inaudibility अक्षरव्यञ्जनानामनुपलब्धिर्ध्वानः TaiPrāti. 23.7; **1Aii** (Buddh.) absence of clear grasping (with any sense-organ), imperceptibility, inconceivability तत्त्वं भूतं निश्चयो निष्ठा प्रकृतिः स्वभावोऽनुपलब्धिस्तत्तथालक्षणम् LaṅkāSū. 6.4 (53) (93.10); **1Bi** non-availability, non-perception अनर्थकास्तु (वर्णाः) प्रतिवर्णमर्थानुपलब्धेः Vār. 14 *on* ŚivSū.(Gr.) 5; पदार्थादन्यस्यानुपलब्धिरिति चेत् पदार्थाभिसंबन्धस्योपलब्धिः Vār. 4 *on* P. i. 2.45; MahāBh. i. 218.4 (*on* i. 2.45); षड्भिः प्रकारैः सतां भावानामनुपलब्धिर्भवति MahāBh. ii. 197.9 (*on* iv. 1.3); इतरेषां चानुपलब्धेः BrahmSū. ii. 1.2; ii. 2.30; नित्योपलब्ध्यनुपलब्धिप्रसङ्गोऽन्यतरनियमो वान्यथा BrahmSū. ii. 3.32; अर्थस्यानुपलब्धेः NyāySū. ii. 1.50; ii. 2.18; अनुपलम्भात्मकत्वादनुपलब्धेरहेतुः NyāySū. ii. 2.21; ii. 2.33-37; प्रत्यक्षतोऽनुपलब्धिः NyāySū. iii. 1.36; iii. 1.40-42; लिङ्गतो ग्रहणान्नानुपलब्धिः NyāySū. iii. 2.14; iii. 2.51; सत्यपि द्रव्यत्वे महत्त्वे रूपसंस्काराभावाद्वायोरनुपलब्धिः VaiśeSū. iv. 1.7; NyāyVār. 233.3 (*on* ii. 1.31); अणोर्महतश्चोपलब्ध्यनुपलब्धी नित्ये व्याख्याते VaiśeSū. vii. 1.8; सतां च रूपाणामतिसन्निकर्षात् … अतिसौक्ष्म्याच्च प्रत्यक्षानुपलब्धिः CaraS. i. 11.8; एवं गर्भस्य तारुण्ये सर्वेष्वङ्गप्रत्यङ्गेषु सत्स्वपि सौक्ष्म्यादनुपलब्धिः SuśruS. iii. 3.32; सौक्ष्म्यात्तदनुपलब्धिर्नाभावात् कार्यतस्तदुपलब्धेः SāṁkhyaKā. 8; SāṁkhyaPraSū. 1.109; संसर्गाच्चास्य सौक्ष्म्यं सौक्ष्म्याच्च अनुपलब्धिः YogBh. 129.5 (*on* 3.13); न भूतचैतन्यं, प्रत्येकादृष्टेः (v. l. प्रत्येकानुपलब्धेः Sāṁkhya-SūVṛ. Ed. 5.130) SāṁkhyaPraSū. 5.129; केति योगविभागः। तेन हेतौ कापि भवति ।… अनुपलब्धेर्नास्तीति JaineVyā. 69.32 (*on* i. 4.33); यदि विद्यमानस्यैव अनुपलब्धिः, केन शक्यते वक्तुम् — शशविषाणं प्रतिपद्यामहे, शशविषाणं नास्तीति Bṛha. 183.5 (*on* i. 1.5); 139.3 (*on* i. 1.5); 184.1 (*on* i. 1.5); इह सतामप्यर्थानामतिदूरादनुपलब्धिर्दृष्टा SāṁkhyaKāBh. 5.26 (*on* 7); MāṭhVṛ. 15.17 (*on* 8); अनुपलब्धिः स्वभावः कार्यं चेति NyāyBi. 2.11; 2.12; 2.25; दृश्यात्मनोरभावात्मानुपलब्धिश्चतुर्विधा PramāVār. 1.6; उपलब्धिलक्षणप्राप्तस्य या 'अनुपलब्धिः' तदन्योपलब्धिरूपा त'न्मात्रे' निमित्तान्तरानपेक्षणी, या 'वृत्तिः' … तस्याः 'साधनं' सिद्धिः अनुपलब्धावन्वयनिश्चयः HetuBiṬ. 50.14; 3.2; तस्मात्स एव धात्वर्थस्तथा भावना अस्तु, स्वर्गं धात्वर्थं चान्तरा व्यापारान्तरानुपलब्धेः BhāvanāVi. 156.1; भिन्नवक्तृप्रयोगे स्फोटस्यानुपलब्धेः SphoṭSi. 123.3; प्रत्यक्षदृष्टः संबन्धो गतिप्राप्त्योस्तथैव हि । आदित्येऽनुपलब्धिश्चेन्न देशेऽप्यधुनातने ŚlokaVār. 5(4).139 (390.5); 5(11).12 (513.4); श्रुतपदातिरेकेणापि निपुणदृशां भवत्येवापेक्षा। सा चानुपलब्ध्या निवर्तते TantrVā. 18.16 (*on* i. 2.7); 76.2 (*on* i. 3.2); 1141.16 (*on* iii. 7.24); नन्वनुपलब्धिरभावलिङ्गम् TātpaṬ.(U.) 396.14 (*on* 5(7). 36); यदि (कार्यम्) तावत्समस्तेषु वर्तेत, ततोऽवयव्यनुपलब्धिः प्रसज्येत BrahmSūBh.(Śaṅ.) 321.4 (*on* ii. 1.18); 694.17 (*on* iii. 3.49); अवभास्यावभासकयोः विवेकतोऽनुपलब्धिः प्रसिद्धा BṛĀraUBh. 529.15 (*on* iv. 3.7); 14.2 (*on* i. 2.1); घटादिसंस्थानं चक्षुषा निरूप्यमाणं मृद्व्यतिरेकेणानुपलब्धेरसत्, तथा सर्वो विकारः कारणव्यतिरेकेणानुपलब्धेरसन् GītāBh.(Śaṅ.) 27.9 (*on* 2.16); चैतन्यस्वरूपमपि आगन्तुकं प्राप्तं, स्वप्नजागरितयोरिव सुषुप्ते अनुपलब्धेः UpadeSā. 84.2; किमनुपलभ्यमानैव चोदना व्यवहारं प्रवर्तयति ।… न चानुपलब्धिः सामान्यतो विशेषतश्चानुमानात् BālaKrī. i. 21.11 (*on* 1.7); i. 11.25 (*on* 1.4-5); कार्यमुत्पत्तिमत्त्वाच्चेत्प्रागुत्पत्तेर्निषिध्यते ।… अनुपलब्धेश्च कार्यस्यैवास्तु नास्तिता BṛĀra-UBhVā. i. 2.4; iv. 3.793; उपलब्धिलक्षणप्राप्तस्यानुपलब्धावभावधीरिष्टा IṣṭaSi.

. 1; 7.2; 99.2; वासनानां न भावोऽनुपलब्धेः प्रमाणाभावादित्यर्थः BrahmSūBh.(Bhā.) 125.2 (*on* ii. 2.30); व्यापकानुपलब्ध्या प्रत्यवतिष्ठमानः प्रयोजनाद्यभिधायिनादिवाक्येन निवृत्ताशङ्कः क्रियते NyāyMañ. i. 7.8; अनेन मार्गेण यदि भावो निरस्यते। एकादशप्रकारैषानुपलब्धिः क्व गच्छतु NyāyMañ. i. 53.14; i. 213.30; ii. 24.21; वायवीयश्चेच्छब्दो भवेत्, स्पर्शनेन बधिरैरुपलभ्येत। स्यान्मतम् — अभिभूतत्वात् स्पर्शनेनानुपलब्धिरिति। तन्न। प्रत्यक्षोपलब्ध्यर्हत्वात् PrakaPañ. 355.19; अनुपलब्धेः किं विद्यमानोऽपि पिशाचो नोपलभ्यते उताविद्यमान इति NyāySā. 2.3; 22.6; अनुपलब्धिरभावे प्रमेय इति वक्ष्यते Kāśi. iii. 127.23 (*on* 5(5). 73); iii. 190.3 (*on* 5(8). 1); न च घ्राणश्रोत्ररसनादिभिरपि द्रव्यधीरिति वाच्यम्, अनुपलब्धेः NayaVi. 73.6 (*on* i. 1.4); 202.8 (*on* i. 1.5); कतमत्पुनरेतेषु कारणं प्रधानादीनामनुपलब्धौ SāṁkhyaTaKau. 216.1 (*on* 8); विषयेण विषयिणीमनुपलब्धिं सूचयति TattvVai. 134.23 (*on* 3.14); उपलब्धिर्विद्या अनुपलब्धिश्चाविद्या TātpaṬ.(Vā.) 642.12 (*on* iv. 2.4); 214.2 (*on* i. 1.10); एवं नास्ति आत्मा संवित्संवेद्यव्यतिरिक्तो दृश्यस्य तस्यानुपलब्धेः PratyabhiVi. i. 91.2 (*on* i.2.2); i. 83.6 (*on* i. 2.1); नानुपलब्धिर्हेतुः किं त्वसत्त्वं तदसिद्धम् NyāyRa. 740.6 (*on* 6.40); आद्ये (पक्षे) कथं स्वतः प्रामाण्यग्रहः, प्रत्ययप्रतीतावपि तदप्रतीतेः। द्वितीये कथं तत्र शङ्का, धर्मिण एवानुपलब्धेः NyāyKuA. i. 79.4; ii (2). 24.8; अनुपलब्धेरपि निषेधरूपतयानुमानान्तरसाध्यतायामनवस्थानात् NyāyVārPari. 331.4; न चोपपत्त्या शब्देन वा जनितमिदं परोक्षं तत्त्वज्ञानमपरोक्षं मिथ्याज्ञानं निवर्तयितुमुत्सहते दिङ्मोहादौ तथानुपलब्धेः Kiraṇā. 11.8; केचिदाहुः न स्नेहो जलधर्मस्तैलादिवज्जलेऽनुपलब्धेः Kiraṇā. 68.10; 47.3; सौषुप्तप्रयत्नवदवान्तरवैजात्यादनुपलब्धिर्भवेदिति चेत् PramāMā. 14.9; अविद्यानिवृत्तिरेव मोक्षः …। तावन्मात्रेणाविद्यानिवृत्त्यनुपलब्धेश्च BrahmSūBh.(Rā.) 7.14 (*on* i. 1.1); 35.20 (*on* i. 1.1); 145.4 (*on* i. 1.3); 495.8 (*on* ii. 2.29); (जातस्य हि ध्रुवो मृत्युः) सत एवोत्पत्तेरुपलब्धेः। असतश्चानुपलब्धेः GītāBh. (Rā.) 95.2 (*on* 2.27); वेदार्थसाक्षात्कारचतुरमन्वादियोगीन्द्राणां कपिलदृष्टार्थानुपलब्धेः कपिलोपलब्धिर्भ्रम एव VedāntSā.(Rā.) 141.1 (*on* ii. 1.2); 182.2 (*on* ii. 2.29); 211.1 (*on* ii. 3.32); सुषुप्त्यादिषु ज्ञानस्यानुपलब्धेः VedāntDī. 125.7 (*on* ii. 2.30); 233.13 (*on* iv. 2.17); लोके प्रयोजनशून्यानां (वाक्यानाम्) प्रमाणतया क्वचिदप्यनुपलब्धेः NītiMā. 11.23; 20.12; ज्ञानव्यतिरेकेणार्थधर्मस्य प्रकाशस्य रूपादिवदनुपलब्धेः NītiMā. 48.12; केचित्तूपलब्ध्यनुपलब्ध्योरपि पृथक् संशयकारणत्वमिच्छन्ति TārkiRa. 167.1; 293.9; अनुपलब्ध्या प्रत्यवस्थानमनुपलब्धिसमा जातिः PramāMī. 61.24 (*on* ii. 1.29); फलादीनां प्रत्यक्षतोऽनुपलब्धेरप्रामाण्यं तासां युक्तम् BrahmSūBh.(Ma.) 23B. 5 (*on* ii. 1.2); 25B. 2 (*on* ii. 1.17); अनुपलब्धिव्यवहारान्यथासिद्धिभ्यां प्राकट्याभावात् अनुभूतिर्न प्राकट्यानुमेया ŚrutaPra. iA. 103.22 (*on* i. 1.1); iB. 151.10 (*on* i. 1.4); NyāyKu. 41.8; परमाणुरूपस्य स्थूलावयविरूपस्य चार्थस्याङ्गीकृतत्वात्।… अनुपलब्धिस्तु सौक्ष्म्यात् SyādvāMañ. 16 (252); 10 (118); तत्र च ध्वनेरनुपलब्धिः Ekāva. 1.13 (60) (32.8); 'नास्तीह पटः अनुपलब्धेः' इति स्त्रियामपि क्वचिद् भवति (पञ्चमी) PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. ii. 3.25; सतामपि हि भावानां षड्भिः प्रकारैरनुपलब्धिर्भवति PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. iv. 1.3; ज्ञानवैचित्र्यार्थो वासनानां भावोऽभिप्रेतः स न संभवति, तव मते बाह्यार्थानामनुपलब्धेः VedāntPāSau. 201.20 (*on* ii. 2.30); 150.22 (*on* ii. 1.2); परिज्ञातपरिमाणात्सुवर्णादेरुत्पन्ने कार्येऽधिकस्य परिमाणान्तरस्यानुपलब्धेः VedāntKau. 162.24 (*on* ii. 1.17); 201.24 (*on* ii. 2.30); 230.4 (*on* ii. 3.31); विकल्पोपक्रमत्वात्तद्दूषणस्य। न चानुपलब्धेः किं विकल्पेनापीति वाच्यम् ŚatDū. 91.10; 113.18; भवतैव स्वीकृतं स्वभावानुमानम् … अनुपलब्ध्या कंचिदर्थं प्रतिषेधयतानुपलब्धिलिङ्गकमनुमानम् SarvaDaSaṁ. 2.35; फलानर्थानाम् … प्रत्यक्षतोऽनुपलब्धेः TattvPrakā. 80B. 4 (*on* ii. 1.2); इतरेषां महदहंकारादितत्त्वानामनुपलब्धेश्च सांख्यस्मृतेरप्रामाण्यमिति व्याख्यानम् NyāySu.(Ja.) 235A. 2 (*on* i. 1.1); 476B. 13 (*on* iii. 2.1); अभावग्राहकप्रमाणस्य योग्यानुपलब्धेरभावात् Subodhi. 17.31 (*on* 2.27); BālamBha. ii. 42.15 (*on* 2.27); उपलब्ध्यनुपलब्ध्योर्विरोधादुपलब्धेरेव हेतवः स्युः, अनुपलब्धेरेव वा BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 148.5 (*on* ii. 3.32); ii. 4.6 (*on* ii. 1.2); परमाणोर्महत्त्वाभावादनुपलब्धिः Upask. 198.8 (*on* iv. 1.6); 269.6 (*on* vi. 2.1); 294.8 (*on* vii. 1.8); अनुपलब्धिः स्वस्मिन्ननुपलब्धिरूपेण वर्तते नवेति विकल्प्योभयथापि दूषणमनुपलब्धिसमः SarvaDaKau. 82.23; यत्नेनान्वेषणेऽप्यनुपलब्धेः। अनुपलब्धस्य (शास्त्रस्य) चाबोधकत्वात् TantrRaha. 39.16; नीरपूरणवशाद्रितमौनं नूपुरं चटुलपादसरोजे। संननाय्य सदवेदि मृगाक्ष्या गुह्यको वट इवानुपलब्धेः HammīMaKā. 6.33; अनुपलब्धौ वर्तमानो मान्तोऽस्तंशब्दोऽव्ययं स गतिसंज्ञः Prasā. i. 518.14; (णश अदर्शने) अदर्शनमनुपलब्धिः Prasā. ii. 244.8; न हि घटे सति पटस्यानुपलब्धिः YuktiSneha. 21.23 (*on* i. 1.2); न च पाषाणादौ गन्धाभावाद्गन्धवत्त्वमव्याप्तमिति वाच्यम्, तत्रापि गन्धसत्त्वात्। अनुपलब्धिस्त्वनुत्कटत्वेनाप्युपपद्यते SiddhāMu. 15.4 (*on* 35); आद्ये (पक्षे) सर्वत्र तस्योपलब्ध्यनुपलब्धी स्याताम् ŚivārkaMaDī. ii. 148.11 (*on* ii. 3.32); प्रकृतिपुरुषयोरनुपलब्धिस्तु सौक्ष्म्यात् SāṁkhyaPraBh. 52.37 (*on* 1.109); नापि मनसः सहकारी योग्यानुपलम्भोऽस्ति ईश्वरस्य प्रत्यक्षायोग्यत्वात् प्रत्यक्षयोग्यस्यानुपलब्धिर्हि योग्यानुपलब्धिः BhedaDhi. 27.4; प्रकृतिव्यतिरिक्तानां महदादीनां लोके वेदे चानुपलब्धेः AṇuBh. 121.3 (*on* ii. 1.2); 5.19 (*on* i. 1.1); 151.8 (*on* ii. 3.32); वर्तमाननिर्देशाद् वर्तमानफलस्य चानुपलब्ध्या बाधाद् भविष्यदर्थकल्पनावश्यकी MīmāKau. iii(1). 45.2 (*on* i. 2.22); (जातिः) भिन्नापि सा सर्वगता व्यक्तिमात्रनिष्ठा वा। अन्तरालेऽनुपलब्धेर्नाद्यः BhāṭṭCin. i. 18.6 (*on* i. 1.4); मृतशरीरेऽनुपलब्धेश्च देहव्यतिरिक्तः … आत्माख्यः प्रमाता SarvaMaSaṁ. 16.9; हेतावस्त्रीलिङ्गे पञ्चमी वा स्यात्।… 'विभाषा' इति … स्त्रियां च क्वचित् … नास्ति घटोऽनुपलब्धेः SiddhāKau. 150B. 16 (*on* ii. 3.25); अनुपलब्धौ योग्यत्वं प्रतियोगिसत्त्वप्रसञ्जनप्रसञ्जितप्रतियोगिकत्वम् MaṇiKa. 22.12; प्रमाणालंकारः। स च प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दभेदाच्चतुर्धा।… अनुपलब्धेश्च प्रत्यक्षेण, गतार्थत्वात् AlaṅkāMañ. 223.5; वासनानां भावो न संभवति। कुतः, अनुपलब्धेः, त्वन्मते बाह्यार्थाप्राप्तेः GoviBh. 132.2 (*on* ii. 2.30); 158.5 (*on* ii. 3.30); **1Bii** *anupalabdhi* (negative perception regarded as a means of valid cognition of absence by Bhāṭṭa Mīmāṁsakas) प्रतिषेधसिद्धिरपि यथोक्ताया एवानुपलब्धेः NyāyBi. 2.25; न विनानुपलब्ध्या च स्यादभावमतिः क्वचित् ŚlokaVār. 5(13). 138 (603.7); एतद्वो दर्शनम् — यावान् क्वचित् प्रतिषेधः स सर्वोऽनुपलब्धेः Śarka. 66.8; अनुपलब्ध्या तत् निश्चय इति चेन्न NyāyMañ. i. 35.19; असदुपलब्धिरेव सदुपलब्धेरन्यानुपलब्धिः TātpaṬ.(Vā.) 33.11 (*on* i. 1.1); अनुपलब्धिरपि उपलब्ध्यभावरूपत्वात् अनुपलब्ध्यन्तरमपेक्षते NyāyRa. 400.11 (*on* 5(4). 170); 947.15 (*on* 7.358); अनुपलब्धिमात्रोपन्यासे (ज्ञाने) तु योग्यताविशेषितासौ कथमैन्द्रियिकोपलम्भाभावं गमयेत् NyāyKuA. ii(2). 16.7; षष्ठप्रमाणवादिनाप्यनुपलब्धेरज्ञाताया एव ज्ञानजनकत्वमास्थेयम् TārkiRa. 105.2; अनुपलब्धिस्तूपलब्ध्यैवाभावज्ञानहेतुः PrakaVi. 79.17; उपलब्धिः साधकं प्रमाणमनुपलब्धेर्बाधकम् VedāntKa. 93.11 (*on* i. 1.4); अप्रामाण्यनिवृत्तिश्च दोषाभावेन गम्यते। योग्यस्यानुपलब्ध्या च दोषस्याभावनिर्णयः NyāyKu. 39.14; अनुपलब्धेः अन्यस्यासत्त्वे नियमसिद्धिः — इति चेत्, न, विद्यमानस्यैव निध्यादिवदनुपलब्धिसिद्धेः TarkSaṁ.(Ā.) 15.24; अनुपलब्धिश्चोपलब्धेरभाव इत्यभावप्रमाणेन घटाद्यभावो गृह्यते TarkBhā.(Ke.) 51.2; अर्थापत्त्यनुपलब्ध्योस्तु यथायथमन्तर्भावः प्रागेव चिन्तितः TattvCin. iv(2). 865.10; अनुपलब्धे(? ब्धि)रपि पृथक् प्रमाणमिति भाट्टाः।… अनुपलब्धिरभावबोधिका SarvaDaKau. 55.28; 56.2; तथा इह भूतले घटो नास्तीति ज्ञानमप्यनुपलब्ध्यैव भवति SarvaDaKau. 56.4; 56.8; अनुपलब्धिश्च पृथक् प्रमाणम् SarvaDaKau. 98.5; विदितैवानुपलब्धिरभावप्रतीतिकारणम् TantrRaha. 16.25; वृत्तिज्ञानस्य साक्षिवेद्यत्वेन तदभावस्यापि दुःखाद्यभाववत् साक्षिणा अनुपलब्ध्या वा झडि(? टि)ति प्रतीतेः Nyāyāmṛ. 311A. 6; उपमानैतिह्यादीनां चानुमानशब्दयोः प्रवेशः, अनुपलब्ध्यादीनां च प्रत्यक्षे प्रवेशः SāṁkhyaPraBh. 45.9 (*on* 1.88); तानि च प्रमाणानि षट्, प्रत्यक्षानुमानोपमानागमार्थापत्त्यनुपलब्धिभेदात् VedāntPari. 26.3; अनुपलब्धेः अभावरूपाया एव घटाद्यभावग्राहकत्वमङ्गीकृतम् MīmāKau. iii(2). 48.9 (*on* ii. 1.6); अनुपलब्धिरभावग्राहकं मानान्तरम् BhāṭṭCin. i. 46.23 (*on* i. 1.4); i. 11.20 (*on* i. 1.3); **1Biii** (Poet.) name of a figure of speech (wherein non-perception of something is poetically conceived as a marvel) अनुपलब्ध्यलंकारः। अनुपलब्धिर्यथा — स्फुटमसदवलग्नं तन्वि निश्चिन्वते ते तदनुपलभमानास्तर्कयन्तोऽपि लोकाः Kuval. 171(159) (comm. हे तन्वि! तर्कयन्तस्तर्कशीला अपि लोकास्त्वदवलग्नमनुपलभमाना अपश्यन्तस्तवावलग्नं मध्यमसदिति स्फुटमेव निश्चिन्वते); **2A** non-production (of a sound in an expected place owing to non-utterance or elision) वर्णानुपलब्धौ चानर्थगतेः Vār. 11 *on* ŚivSū. (Gr.) 5; अदर्शनमश्रवणमनुच्चारणमनुपलब्धिरभावो वर्णविनाशः KāśiVṛ. *on* i. 1.60; अनुपलब्धिः अनुच्चारणमित्यर्थः Nyās. i. 117.22 (*on* i. 1.60); **2B** non-manifestation (of an entity before origination and after destruction) (अव्यक्तादीनि भूतानि) अव्यक्तमदर्शनम् अनुपलब्धिः GītāBh (Śaṅ.) 43.10 (*on* 2.28); अनुपलब्धिरव्यक्तिरुपलब्धिर्व्यक्तिरिति चेत्तत्राह। अनवस्थेति। यद्युपलब्ध्यनुपलब्धी एवोत्पत्तिविनाशौ तदा सर्वत्र उत्पत्तिनाशयोरनवस्था स्यात् NyāySu.(Ja.) 301B. 11 (*on* ii. 1.6) [non-recognition, MW.; APTE]; *adj.* not to be grasped or conceived (mentally), DBHS.; cf. **अनुपलब्धित्व.**

अनुपलब्धिक (anupalabdhi-ka) *adj.* which is beyond grasping मन्त्रमावर्तयेत्।… यावदनुपलब्धिकं कुर्यात् Sādhanamālā 258.16 [DBHS.]

अनुपलब्धिकारण (anupalabdhi-kāraṇa) *n.* cause of non-availability or non-perception यत्र प्रयत्नानन्तरमभिव्यक्तिस्तत्रानुपलब्धिकारणं व्यवधानमुपपद्यते NyāyBh. 327.19 (*on* v. 1.38); Pradī. iv. 20A.22 (*on* iv. 1.3); यत्खलु प्रयत्नेन व्यज्यते तत्रानुपलब्धिकारणमुपपद्यते न तु शब्दस्यानुपलब्धिकारणं किंचिदस्ति NyāyVār. 553.19 (*on* v. 1.38); क्षणिकस्य कर्मणः स्थानमनुपलब्धिकारणं च कल्प्यम् TantrVā. 382.10 (*on* ii. 1.5); पुरोपलब्धो विषयो न दृश्यते यदा प्रमाणैः …। तदा तु तत्रानुपलब्धिकारणम् … मृग्यते SaṁkṣeŚā. 3.256 (ii. 298.12); NyāyMañ. ii. 187.24; निर्दिष्टकारणाभावेऽप्युपलम्भादुपलब्धि-

समः ।··· प्रमाणं चानुपलब्धिकारणेष्वसत्सु प्रागूर्ध्वं चानुपलम्भात् NyāySā. 21.17; कारणान्तरवैकल्यं विषयस्यायोग्यत्वमभावो वा विषयस्येति त्रीण्यनुपलब्धिकारणानि TātpaṬ.(Vā.) 403.18 (*on* ii. 1.39); 456.13 (*on* ii. 2.21); इन्द्रियदौर्बल्यमनुपलब्धिकारणं प्रमाणान्तरावसितवस्तुविषयमेवाभिधातुं शक्यते Pradī. iv. 21B.25 (*on* iv. 1.3); iv. 297B.6 (*on* v. 1.119); न चास्यानुपलब्धिकारणं किंचिदस्ति TārkiRa. 309.3; न हि संशयस्य समानधर्मानेक(ध)र्मविप्रतिपत्त्युपलब्ध्यनुपलब्धिकारणभेदात् पञ्चधात्वम् TarkSaṁ.(Ā.) 80.6.

अनुपलब्धिकारणानुपपत्ति (anupalabdhikāraṇānupapatti) *f.* untenability of being the cause of non-perception कार्यान्यत्वे प्रयत्नाहेतुत्वमनुपलब्धिकारणोपपत्तेः (v.l. °कारणानुपपत्तेः) NyāySū. v. 1.38; NyāyMañ. ii. 187.19.

अनुपलब्धिकारणानुपलब्धि (anupalabdhikāraṇānupalabdhi) *f.* non-availability of the cause of non-perception प्रकृते शब्दे प्रयत्नस्याभिव्यक्तावहेतुत्वं न प्रयत्नतः शब्दमभिव्यनक्ति ··· कस्माद् अनुपलब्धिकारणानुपलब्धेः NyāyMañ. ii. 187.23.

अनुपलब्धिकारणाभाव (anupalabdhikāraṇābhāva) *m.* absence of the cause of non-availability or non-perception कृतकवद्ग्रहणस्योदाहरणार्थत्वात् यथा सामान्यविशेषवतोऽस्मदादिबाह्यकरणप्रत्यक्षत्वात् उपलभ्यस्यानुपलब्धिकारणाभावे सत्यनुपलब्धेः गुणस्य सतोऽस्मदादिबाह्यकरणप्रत्यक्षत्वात् इत्येवमादि NyāyVār. 292.13 (*on* ii. 2.14); 300.9 (*on* ii. 2.19); 555.13 (*on* v. 1.43); कार्यत्वं पुनरस्यानुपलब्धिकारणाभावे सत्यनुपलब्धस्योपलभ्यमानत्वाद्वा प्रत्यक्षत्वाद्वा NyāyVārPari. 750.3.

अनुपलब्धिकारणोपपत्ति (anupalabdhikāraṇopapatti) *f.* tenability of the cause of non-availability or non-perception कार्यान्यत्वे प्रयत्नाहेतुत्वमनुपलब्धिकारणोपपत्तेः NyāySū. v. 1.38; NyāyBh. 327.18 (*on* v. 1.38); अनुपलब्धिकारणोपपत्तेरित्यस्य व्यतिरेकप्रधानतामाह TātpaṬ.(Vā.) 694.7 (*on* v. 1.38); उत्पत्तेरन्यस्मिन्नभिव्यक्तिलक्षणे कार्ये प्रयत्नो हेतुर्न भवति। कुतः सत एव शब्दस्यानुपलब्धिकारणोपपत्तेर्हि तथा स्यात् TārkiRa. 309.2.

अनुपलब्धिगम्य (anupalabdhi-gamya) *adj.* knowable through *anupalabdhi* (negative perception as means of knowledge) सुखं प्रत्यक्षगम्यं दुःखाभावस्त्वनुपलब्धिगम्यः NyāyRaMā. 42.23; न तावत्तत्र ('शुक्तिकेयम्' इति वाक्ये) आरोपितरजताभावोऽनुपलब्धिगम्यः, अपरोक्षत्वात् VivaPraSaṁ. 123.14; स्फीतालोकवति भूतले यदि घटः स्यात्, तदा घटोपलम्भः स्यादिति आपादनसंभवात् तादृशभूतले घटाभावोऽनुपलब्धिगम्यः VedāntPari. 247.11.

अनुपलब्धिगम्यता (anupalabdhigamya-tā) *f.* the state of being known through non-availability or non-perception इन्द्रियमेव कारणमिति चेन्न ।··· विशेषणविशेष्यभावस्य च संबन्धान्तरगर्भस्यैव प्रत्यक्षाङ्गत्वात्, न तत्राभावस्य प्रत्यक्षगम्यत्वं किं त्वनुपलब्धिगम्यतैवेति निश्चीयते TattvPradī.(Ci.) 138.10; न चानुपलब्धिगम्यतया अवेद्ये अपरोक्ष इति लोकव्यवहारसत्त्वेनाभावेऽतिव्याप्तिः AdvaiSi. 770.3; घटाभावोऽनुपलब्धिगम्यः, अन्धकारे तु तादृशापादनासंभवात् नानुपलब्धिगम्यता VedāntPari. 248.1.

अनुपलब्धिगम्यत्व (anupalabdhigamya-tva) *n.* the state of being known through non-availability or non-perception इयमनवस्था मेघाभावेन वृष्ट्यभावानुमाने भवतोऽपि तुल्या, लिङ्गभूतस्य मेघाभावस्यानुपलब्धिगम्यत्वात् NyāyRa. 400.11 (*on* 5(4).168); अभावस्यानुपलब्धिगम्यत्वेन साक्षात् साक्षिवेद्यत्वाभावात् न तद्वारा तदवच्छेदकविषयादेः साक्षिवेद्यत्वम् AdvaiSi. 550.10.

अनुपलब्धिगोचरापन्ना (anupalabdhigocarāpannā) *adj.* (*f.*) which has become the object of *anupalabdhi* (negative perception) अनुपलब्धिगोचरापन्नायां श्रुतौ सत्स्वपि मूलान्तरेष्वभिप्रेतमूलाभावान्निर्मूलत्वाभिधानम् TantrVā. 71.14 (*on* i. 3.1)

अनुपलब्धिग्रहण (anupalabdhi-grahaṇa) *n.* knowledge through non-availability उपलब्धि निषेधता प्रमाणेन मनसानुपलब्धिग्रहणं न विरोधमावहति TātpaṬ.(Vā.) 456.1 (*on* ii. 2.21)

अनुपलब्धिग्राह्य (anupalabdhi-grāhya) *adj.* to be grasped through non-availability आवरणाभावः कथमनुपलब्धिविषय इति चेत्, क एवमाह, किं त्वनुपलब्धिसहकृतेन्द्रियग्राह्यत्वादनुपलब्धिग्राह्यः Vṛtti *on* NyāySū. v. 1.30 (Ed. Nyāyadarśana, Delhi, 1985)

अनुपलब्धिचक्र (anupalabdhi-cakra) *n.* wheel (of religion) which is ungraspable तत्खलु पुनर्मैत्रेय धर्मचक्रम् ··· अत्यन्तानुपलब्धिचक्रम् LaliVi. 26.51(13) [DBHS.]

अनुपलब्धिजननायोग (anupalabdhijananāyoga) *m.* impossibility of the emergence of non-perception ज्ञाने विद्यमाने सति हेत्वन्तरेणानुपलब्धिजननायोगात् ज्ञानमेवानुपलब्धेरपि हेतुरित्यास्थेयम् VedāntDī. 125.22 (*on* ii. 3.32)

अनुपलब्धितस् (anupalabdhi-tas) *adv.* **A** on account of non-perception ओंकारमात्रमखिलं विश्वप्राज्ञादिलक्षणम् । वाच्यवाचकताभेदाभेदेनानुपलब्धितः AkṣU. 44; जीववादिन्न ते कश्चिज्जीवोऽस्त्यनुपलब्धितः । विज्ञप्तिमात्रमेवेदं क्षणभङ्गि यतो जगत् MahāP. 5.38; कर्तुर्दृश्यत्वमप्येवमभावोऽनुपलब्धितः NyāyMañ. i. 175.25; i. 180.11; प्रत्यर्थिनि च शब्देऽस्मिन्नाभावोऽनुपलब्धितः BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 538; स्वस्मिन् विषयिधर्माणं तदतद्रूपकल्पनात् । विपर्ययप्रसङ्गः स्याज्जातिश्चानुपलब्धितः TārkiRa. 293.8; नास्तीह घटोऽनुपलब्धितः PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. ii. 3.25; **B** on account of non-availability शशशृङ्गादिसद्भावविरोधोऽनुपलब्धितः ŚlokaVār. 5(4).69 (368.4); **C** on account of *anupalabdhi* (negative perception) नन्वत्राविद्यमानत्वं गम्यतेऽनुपलब्धितः ŚlokaVār. 5(7).36 (459.5)

अनुपलब्धित्व (anupalabdhi-tva) *n.* the state of not being available or grasped, non-availability गम्भीरं मैत्रेय धर्मचक्रं ग्राह्यानुपलब्धित्वात् LaliVi. 26.51(4); नात्र कश्चिन्महामते बध्यते न च मुच्यते, अन्यत्र वितथपतितया बुद्ध्या बन्धमोक्षौ प्रज्ञायेते । तत्कस्य हेतोः, यदुत सदसतोः सन्ध्यनुपलब्धित्वात्सर्वधर्माणाम् LaṅkāSū. 3.45(25) (66.17); कश्चायं सहोपलम्भनियमो नाम । न तावत् सहोपलभ्यत्वनियमः ···। नापि सहोपलब्धित्वम्, दृश्यस्यानुपलब्धित्वात् IṣṭaSi. 14.19.

अनुपलब्धित्वानुपपत्ति (anupalabdhitvānupapatti) *f.* non-accomplishment of non-availability or non-perception आवरणादीनामनुपलब्धिर्नोपपद्यते । उपलभ्यमानत्वे उपलब्धिरूपतया अनुपलब्धित्वानुपपत्तेः TātpaṬ.(Vā.) 688.11 (*on* v. 1.29)

अनुपलब्धिद्वैविध्य (anupalabdhi-dvaividhya) *n.* twofold nature of non-perception यावदुपलब्धिद्वैविध्यात् संशय इत्यनिवर्त्यः संशयः । एवमनुपलब्धिद्वैविध्येऽपि वक्तव्यम् NyāyVār. 101.6 (*on* i. 1.23)

अनुपलब्धिनिबन्धन (anupalabdhi-nibandhana) *adj.* caused by non-perception शब्दस्य तु न किंचिदनुपलब्धिनिबन्धनं व्यवधानादि संभवति NyāyMañ. ii. 187.25.

अनुपलब्धिनिबन्धनता (anupalabdhinibandhana-tā) *f.* the state of being caused by non-perception तादात्म्येनापि तादात्म्यस्यानुपलब्धिनिबन्धनतया ··· अनवस्थाप्रसङ्गादेवाविनाभावो दुरवसायः PrakaPañ. 200.2.

अनुपलब्धिनिबन्धनत्व (anupalabdhinibandhana-tva) *n.* the state of being caused by non-perception बाधकं च प्रमाणमनुपलब्धिरूपमेव । सर्वत्र निषेधानामनुपलब्धिनिबन्धनत्वात् PrakaPañ. 199.9.

अनुपलब्धिनिरस्त (anupalabdhi-nirasta) *adj.* set aside by *anupalabdhi* (negative perception) अस्त्यर्थान्तरं, तत्तु वर्णत्रयमेकैकस्मादर्थान्तरं, तत्परित्यागेन त्वर्थान्तरमनुपलब्धिनिरस्तम् NyāyRa. 540.11 (*on* 5(11).119)

अनुपलब्धिनिरस्य (anupalabdhi-nirasya) *adj.* to be set aside by non-perception ज्ञानं सकर्मकं सकर्तृकमेव भासते, तत्र ज्ञानमात्रस्यैव पारमार्थ्यं किमनेनैव ज्ञानेन साध्यते, उत ज्ञानान्तरेण । चरमः पक्षोऽनुपलब्धिनिरस्यः ŚrutaPra. ii. 303.23 (*on* ii. 2.27)

अनुपलब्धिनिराकृत (anupalabdhi-nirākṛta) *adj.* refuted by non-availability न च शशशृङ्गास्तितावदनुपलब्धिविरोधादपक्षधर्मता ··· अन्यथा ··· शृङ्गस्य तु शशशिरोवर्तिनः ··· दर्शनार्हस्यानुपलब्धिनिराकृतस्य साधनानर्हत्वात् TātpaṬ. (Vā.) 601.25 (*on* iv. 1.21)

अनुपलब्धिनिश्चिताभावा (anupalabdhiniścitābhāvā) *adj.* (*f.*) absence of which is ascertained by *anupalabdhi* (negative perception) मन्वादिस्मृतिग्रन्थानामनिबन्धनानां सदाचाराणां च ··· भ्रान्त्यादिमूलत्वं श्रुतिमूलत्वं वेति चिन्ता । तत्रानुपलब्धिनिश्चिताभावानां श्रुतीनाम् ··· न प्रामाण्यमिति चेन्न BhāṭṭCin. ii. 16.11 (*on* i. 3.1)

अनुपलब्धिनिषेध (anupalabdhi-niṣedha) *m.* negation or denial of non-perception विरुद्धस्याप्यनुपलब्धिनिषेधस्य अनुपलब्धिरूपत्वात् तत्राप्यर्थान्तरनिषेधे कार्यकारणमन्तरेण विरोधाप्रतिपत्तिः PramāVāSvopVṛ. 3.23.

अनुपलब्धिपराहतत्व (anupalabdhiparāhata-tva) *n.* the state of being defeated by non-perception अर्थशून्यज्ञानानामनुपलब्धिपराहतत्वप्रतिपादनपरं सूत्रमिदम् ŚrutaPra. ii. 306.16 (*on* ii. 2.30)

अनुपलब्धिपरिच्छेद (anupalabdhi-pariccheda) *m.* section dealing with *anupalabdhi* इति परिभाषायामनुपलब्धिपरिच्छेदः VedāntPari. 268.3.

अनुपलब्धिप्रमाण (anupalabdhi-pramāṇa) *n.* *anupalabdhi* (negative perception) as a means of knowledge इदानीमनुपलब्धिप्रमाणं निरूप्यते VedāntPari. 241.1.

अनुपलब्धिप्रमाणवेद्य (anupalabdhipramāṇa-vedya) *adj.* knowable through *anupalabdhi* (negative perception) as a means of knowledge अनुपलब्धिप्रमाणवेद्यस्य प्रमाभावस्य साक्षिवेद्यत्वे मानाभावः LaCandr.

551.10.

अनुपलब्धिप्रमाणैकगोचरत्व (anupalabdhipramāṇaikagocara-tva) *n.* the state of being an object merely of *anupalabdhi* (negative perception) as a means of knowledge स्तम्भः पिशाचो न भवतीति तद्वदेतदपि भविष्यतीति चेन्न, व्यावृत्तेरनुपलब्धिप्रमाणैकगोचरत्वात् NyāyKa. 75.8.

अनुपलब्धिप्रयोग (anupalabdhi-prayoga) *m.* usage of *anupalabdhi* (negative perception) इमे सर्वे कार्यानुपलब्ध्यादयो दशानुपलब्धिप्रयोगाः स्वभावानुपलब्धौ संग्रहमुपयान्ति NyāyBi. 2.42.

अनुपलब्धिप्रसङ्ग (anupalabdhi-prasaṅga) *m.* undesired occasion of non-perception वस्तुनः … विशेषोपजनने च कथं सत उत्पत्तिर्विशेषस्यैव प्रागसत्त्वात् सत्त्वे वा प्रागप्यनुपलब्धिप्रसङ्गः TātpaṬ.(Vā.) 443.8 (*on* ii. 2.13); परमाण्वादिष्वपि सत्तादिकं प्रत्यक्षमापद्येत स्वरूपयोग्यताया अविशेषात्। अयोग्यत्वे घटादावनुपलब्धिप्रसङ्गात् Kiraṇā. 283.14; 107.19; माया …। सा च नात्मनो भिन्ना। अनुपलब्धिप्रसङ्गात् SarvaMaSaṁ. 41.10.

अनुपलब्धिबल (anupalabdhi-bala) *n.* strength of non-perception अभेदेऽपि किं प्रमाणमिति चेत्। मा भूत् तावत् संदेहस्थितावपि अनुपलब्धिबलालम्बनविलयात् ĀtmaTaVi. 240.4.

अनुपलब्धिबाध (anupalabdhi-bādha) *m.* **A** contradiction through *anupalabdhi* (negative perception) आनन्तर्यं बोधयतः सामर्थ्यस्यैवानुपलब्धिबाधः NyāyRa. 495.12 (*on* 5(9).6); **B** contradiction through non-perception न चादृश्यस्य कर्तुरनुपलब्धिबाधः TattvCin. ii(2). 33.1; iv(2). 645.9; सूक्ष्मरूपेणावस्थानस्य वायोग्यत्वस्य वा कल्पनात् नानुपलब्धिबाधः MayūMāli. 104.16 (*on* ii. 1.2)

अनुपलब्धिबाधपरिहार (anupalabdhibādha-parihāra) *m.* removal of the contradiction of non-perception अनुपलब्धिबाधपरिहाराय सूत्रम् TattvPrakā. 83A.11 (*on* ii. 1.7)

अनुपलब्धिबाधित (anupalabdhi-bādhita) *adj.* [*f.* -ā] **A** contradicted by non-perception or non-availability तत्त्वान्तरप्रकाशाभ्युपगमस्त्वनुपलब्धिबाधितो न दूषणान्तरं प्रयोजयति ĀtmaSi. 64.12; स्पर्शनप्रत्यक्षो वायुरुपलभ्यमानस्पर्शाधिष्ठानत्वाद् घटवदित्यनुमानम् … अनुपलब्धिबाधितम् NyāyKa. 46.8; उद्दिष्टो वेदितव्य इति अनुपलब्धिबाधितं (पूर्वपक्षम्) मन्यमान उत्तरग्रन्थमवतारयति NyāyVārPari. 219.7; शरीरमयोनिजमेवेति … नन्वनुपलब्धिबाधितमेतत् Kiraṇā. 71.13; ननु पर्वते वह्निसाधनमप्यनुपलब्धिबाधितं स्यात् PrakaVi. 42.13; अनुपलब्धिबाधितमेतत् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 2.45; **B** contradicted by *anupalabdhi* (negative perception) आचार्योक्तत्वादिति हेतूक्तिस्तु अनुपलब्धिबाधितैव BhāṭṭDī. ii. 142.19 (*on* iv. 4.3); ननु स्मृतिमूलभूतवेदोऽनुपलब्धिबाधितः MayūMāli. 21.6 (*on* i. 3.1)

अनुपलब्धिबाधितत्व (anupalabdhibādhita-tva) *n.* **A** the state of being contradicted by non-perception or non-availability अस्तु वैजात्यमिति चेन्न। अनुपलब्धिबाधितत्वात् ĀtmaTaVi. 767.12; ननु सर्वमेतद्बाधकत्वातिरिक्तैतन्निष्ठधर्मान्यधर्मवत् प्रमेयत्वात् पटवत्। न, अनुपलब्धिबाधितत्वात् PrakaVi. 515.21; न जीवस्येश्वराधीनकर्तृत्वं वाच्यम् … न च श्रुत्या तत्सिद्धिः। तस्यानुपलब्धिबाधितत्वात् TattvPrakā. 89B.8 (*on* ii. 1.26); न चासतः शशविषाणादेरुत्पत्तिनाशयोरदर्शनात्… शक्त्यात्मनावस्थितधर्माधर्मवशेन वैचित्र्योपपत्तिरिति वाच्यम्। मृत्पिण्डकपालावस्थयोर्घटसत्त्वस्यानुपलब्धिबाधितत्वात् BhāṭṭCin. i. 40.18 (*on* i. 1.4); **B** the state of being contradicted by *anupalabdhi* (negative perception) यत्तु … वस्त्रान्तरितौदुम्बरीस्पर्शेऽप्यविरोध इत्युक्तम्, तन्न, … कुशवस्त्रान्तरितौदुम्बरीस्पार्शनप्रत्यक्षस्यानुपलब्धिबाधितत्वात् MīmāKau. i. 17.22 (*on* i. 3.3)

अनुपलब्धिभेद (anupalabdhi-bheda) *m.* **i** type of non-availability कारणानुपलब्ध्या सर्वे एवानुपलब्धिभेदा उपलक्षिताः NyāyVārPari. 219.8; **ii** a type of means of knowledge namely *anupalabdhi* (negative perception) तानि च प्रमाणानि षट्, प्रत्यक्षानुमानोपमानागमार्थापत्त्यनुपलब्धिभेदात् VedāntPari. 26.3.

अनुपलब्धिमात्र (anupalabdhi-mātra) *n.* **Ai** non-availability or non-perception alone असद्व्यवहारस्योपलब्धिलक्षणप्राप्तस्यानुपलब्धिमात्रवृत्तिसाधनम् HetuBi. 54.15; ननु नानुपलब्धिमात्रादभावः सिध्यति TātpaṬ.(U.) 57.12 (*on* 2.52); 396.18 (*on* 5(7).37); खपुष्पादेस्तु सविशेषणयानुपलब्ध्याभाव एव निश्चीयते न तस्यानुपलब्धिमात्रम् NyāyMañ. i. 58.13; योग्यानुपलब्धिनिर्धारणे च अनुपलब्धिमात्रात् निध्यादीनामपि विरहो निर्धार्येत TarkSaṁ.(Ā.) 108.14; न चादृश्यस्य कर्तुरनुपलब्धिबाधः अनुपलब्धिमात्रस्य बाधकत्वे अतीन्द्रियोच्छेदात् योग्यानुपलब्धेश्चासिद्धेः TattvCin. ii(2). 33.1; अयोग्योपाधेर्निराकर्तुमशक्यत्वात्। अनुपलब्धिमात्रेण |निरासे सर्वातीन्द्रियनिरासप्रसङ्गात् SarvaDaKau. 42.7; ज्ञाताज्ञातत्वविशेषं विहायानुपलब्धिमात्रेण एकाकारत्वोपपत्तेः SarvaDaKau. 98.13; अनुपलब्धिमात्रादप्यभावज्ञानोपपत्तेः BhedaDhi. 22.5; अनुपलब्धिमात्रस्याभावग्राहकत्वे त्वतीन्द्रियमात्रस्यैवाभावग्रहणापत्तिः GuruCandr. iii. 147.11; LaCandr. 639.31; **Aii** *anupalabdhi* (negative perception) alone यदि गत्यैवानुपलब्धेरभावसिद्धिः नानुपलब्धिमात्रात् ततः सर्वानग्निदेशगमनासंभवान्न तद् व्यतिरेकः सिध्येत् NyāyRa. 460.12 (*on* 5(7).39); **B** non-availability in general अश्रवणादिशब्दोच्चारणे शब्दस्यैवानुपलब्धिः प्रतीयते। नानुपलब्धिमात्रम् Nyās. i. 117.8 (*on* i. 1.60); न प्राप्तानुपलब्धिर्दृशः। नाप्यनुपलब्धिमात्रं स्वाभावादन्यत् IṣṭaSi. 7.19.

अनुपलब्धिमात्रसहाय (anupalabdhimātra-sahāya) *adj.* having the support of non-perception alone भावभूतप्रमाणाविष्टमेव चेत उपयुज्यते …। न ह्यनुपलब्धिमात्रसहायं तत् NyāyKuA. ii(1). 239.8.

अनुपलब्धिमात्रोपन्यास (anupalabdhimātropanyāsa) *m.* statement of non-availability or non-perception alone कुतश्च ज्ञानमतीन्द्रियम्। … अनुमानोपन्यासे (अनुमानपक्षे) साध्याविशिष्टत्वात्। अनुपलब्धिमात्रोपन्यासे तु योग्यताविशेषितासौ कथमैन्द्रियिकोपलम्भाभावं गमयेत् NyāyKuA. ii(2). 16.7.

अनुपलब्धिमानगम्यत्व (anupalabdhimānagamya-tva) *n.* the state of being knowable through *anupalabdhi* (negative perception) as means of knowledge अभावमात्रस्यानुपलब्धिमानगम्यत्वे तु न भेदे साक्षिवेद्यत्वशङ्का LaCandr. 517.25.

अनुपलब्धियुक्ति (anupalabdhi-yukti) *f.* reasoning (in the form) of non-availability or non-perception परमेश्वरो नानुपलब्धियुक्त्या निराकार्यः TattvPrakā. 90A.1 (*on* ii. 1.26)

अनुपलब्धियोग्य (anupalabdhi-yogya) *adj.* **A** fit for (being the object of) *anupalabdhi* (negative perception) यस्तु न केनचिदन्वितस्तस्य कथं अनुपलब्धियोग्यात् सर्वतो व्यतिरेकः प्रतीयेत Kāśi. iii. 61.14 (*on* 5(4).88); **B** fit for non-perception अणुभिः आरब्धमतिसूक्ष्ममनुपलब्धियोग्यं शरीरं परिकल्प्यते NyāyKa. 310.24.

अनुपलब्धियोग्यत्व (anupalabdhiyogya-tva) *n.* the state of being fit for *anupalabdhi* (negative perception) तेषामनुपलब्धियोग्यत्वात् न स्वात्मनोऽभावस्तेषु शक्यतेऽवगन्तुम् Kāśi. iii. 175.7 (*on* 5(7).46)

अनुपलब्धिरहस्य (anupalabdhi-rahasya) *n.* name of a work, K. H. POTTER, BIBLIOGRAPHY, 1.223 (Ms.)

अनुपलब्धिरूप (anupalabdhi-rūpa) *adj.* **A** having a form which is not available वस्तुनः प्रागनुपलब्धिरूपस्य पश्चादुपलब्धिः NyāyVār. 489.12 (*on* iv. 1.49); **B** of the nature of *anupalabdhi* (negative perception) बाधकं च प्रमाणमनुपलब्धिरूपमेव PrakaPañ. 199.8; ज्ञानकरणाजन्याभावानुभवासाधारणकारणमनुपलब्धिरूपं प्रमाणम् VedāntPari. 241.2; 253.1; *n.* non-perception in form सा चोपलब्धिः स्वात्मन्यनुपलब्धिरूपेण वर्तते चेत् साप्युपलभ्या स्यात् TārkiRa. 294.9.

अनुपलब्धिरूपत्व (anupalabdhirūpa-tva) *n.* the state of being of the form of non-availability or non-perception विरुद्धस्याप्यनुपलब्धिनिषेधस्य अनुपलब्धिरूपत्वात् तत्राप्यर्थान्तरनिषेधे कार्यकारणमन्तरेण विरोधाप्रतिपत्तिः PramāVāSvopVṛ. 3.23.

अनुपलब्धिरूपप्रमाण (anupalabdhirūpa-pramāṇa) *n.* means of valid cognition in the form of *anupalabdhi* (negative perception) घटादौ ज्ञानाभावस्यानुपलब्धिरूपप्रमाणेनैव धीः LaCandr. 550.36.

अनुपलब्धिरूपप्रमाणान्तरवेद्यत्व (anupalabdhirūpapramāṇāntara-vedya-tva) *n.* the state of being knowable through another means of valid cognition in the form of *anupalabdhi* (negative perception) तस्य (अभावस्य) अनुपलब्धिरूपप्रमाणान्तरवेद्यत्वम् BhāṭṭCin. i. 47.1 (*on* i. 1.4)

अनुपलब्धिलक्षण (anupalabdhi-lakṣaṇa) *adj.* [*f.* -ā] of the characteristic of non-availability or non-perception त एते कार्यस्वभावानुपलब्धिलक्षणास्त्रयो हेतवः PramāVāSvopVṛ. 2.3; प्रतिपत्तुः प्रमाणाभावात् निवृत्तं सत्त्वमनुपलब्धिलक्षणं स्वनिमित्तान् शब्दव्यवहारान् निवर्तयति PramāVāSvopVṛ. 67.12; प्रमाणम् … तच्चानुपलब्धिलक्षणं लिङ्गमेवेति … नानुमानाद्भिद्यते NyāySu.(Ja.) 476A.11 (*on* iii. 2.1); 476B.12 (*on* iii. 2.1); प्रमाणान्तरवादिनोऽप्यनुपलब्धिलक्षणा प्रमाणानुत्पत्तिर्न सत्तयाभावबोधिका TantrRaha. 16.21.

अनुपलब्धिलक्षणप्राप्त (anupalabdhilakṣaṇa-prāpta) *adj.* which has conformed to the characteristic of non-perception, fulfilling the condition of non-perception अविद्यमानमपि प्रमाणस्यालम्बनं स्वतन्त्रं न भवति तदप्यनुपलब्धिलक्षणप्राप्तम् NyāyVār. 92.18 (*on* i. 1.23); तमःशब्दस्याप्यनुपलब्धिलक्षणप्राप्तानि द्रव्यगुणकर्माणि विषयः NyāyVār. 341.2 (*on* iii. 1.1); अनुपलब्धिलक्षणप्राप्तेषु देशकालस्वभावविप्रकृष्टेष्वर्थेष्वात्मप्रत्यक्षनिवृत्तेरभावनिश्चयाभावात्

NyāyBi. 2.27.

अनुपलब्धिलक्षणप्राप्तता (anupalabdhilakṣaṇaprāpta-tā) *f.* the state of conforming to, i.e. fulfilling the characteristic of non-perception तद्देशसन्निहितमप्यनुपलब्धिलक्षणप्राप्ततयाग्न्यादिसामग्रीसन्निधानात् प्रागनुपलब्धम् HetuBiṬ. 45.17; 47.16.

अनुपलब्धिलक्षणाप्राप्त (anupalabdhilakṣaṇāprāpta) *adj.* which has not conformed to the characteristic of non-perception न च दृष्टसंभवे नादृष्टं कल्पयितुं युक्तम् ··· अनुपलब्धिलक्षणाप्राप्तस्याशक्यनिराकरणत्वात् TātpaṬ.(Vā.) 161.3 (*on* i. 1.5)

अनुपलब्धिलिङ्ग (anupalabdhi-liṅga) *adj.* having non-perception or non-availability as the sign, i.e. probans प्रत्यक्षात् प्रमाणान्तरस्य स्वभावकार्यानुपलब्धिलिङ्गस्यानुमानस्य सद्भावः NyāyKa. 255.21; दृश्यते तावदिदमिति चेत् — गोत्वाश्वत्वयोरपि न द्रक्ष्यत इति का प्रत्याशा, तथा च (अनुमानेन) गतमनुपलब्धिलिङ्गेनापि, क्वचिदपि विरोधासिद्धेः NyāyKuA. i. 61.5.

अनुपलब्धिलिङ्गक (anupalabdhiliṅga-ka) *adj.* having non-perception or non-availability as the sign, i.e. probans अनुमानं प्रमाणम् ··· अनुपलब्ध्या गम्यते चेत् तर्ह्यनुपलब्धिलिङ्गकमनुमानं स्यात् NyāyKa. 255.16; अनुपलब्धिलिङ्गकमनुमानमाह VedāntKa. 273.1 (*on* ii. 2.18); अनुपलब्ध्या कंचिदर्थं प्रतिषेधयतानुपलब्धिलिङ्गकमनुमानम् SarvaDaSaṁ. 2.36.

अनुपलब्धिलिङ्गकत्व (anupalabdhiliṅgaka-tva) *n.* the state of having non-availability or non-perception as the sign, i.e. probans वाय्वादौ रूपाद्यभावप्रतीतीनामनुपलब्धिलिङ्गकत्वात् TattvCin. i. 680.4.

अनुपलब्धिलिङ्गकानुमान (anupalabdhiliṅgakānumāna) *n.* inference having non-availability or non-perception as the sign, i.e. probans असति त्वग्नौ धूमो नास्तीत्यत्र किं प्रमाणम्, नन्वनुपलब्धिलिङ्गकानुमानमेव PrakaPañ. 199.14; अनुपलब्धिलिङ्गकानुमानसाध्योऽभाव इति सौगतमतमपास्तम् NyāyVārPari. 331.3; अभावस्याप्रत्यक्षत्वेऽप्यनुपलब्धिलिङ्गकानुमानवेद्यताभ्युपगमात् NyāySu.(Ja.) 476B.13 (*on* iii. 2.1)

अनुपलब्धिलिङ्गत्व (anupalabdhiliṅga-tva) *n.* the state of having non-availability as the sign, i.e. probans नन्वियमनवस्था मेघाभावेन वृष्ट्यभावानुमाने भवतोऽपि समानैव, अभावस्यानुपलब्धिलिङ्गत्वात् Kāśi. iii. 94.10 (*on* 5(4).168)

अनुपलब्धिलिङ्गवादिन् (anupalabdhiliṅga-vādin) *adj.* upholder of the view that non perception or non-availability is the sign, i.e. probans (of inference) इदानीमनुपलब्धिलिङ्गवादिनो बौद्धस्य प्रत्यवस्थानमाह Kāśi. iii. 207.3 (*on* 5(8).38); संप्रत्यनुपलब्धिलिङ्गवादी सौगतश्चोदयति NyāyRa. 486.17 (*on* 5(8).38)

अनुपलब्धिलिङ्गानुमेय (anupalabdhiliṅgānumeya) *adj.* to be inferred through non-perception or non-availability as the sign, i.e. probans एषाप्यनवस्था शाक्यानामेव अनुपलब्धिलिङ्गानुमेयमभावं वदताम् NyāyRa. 400.13 (*on* 5(4).170)

अनुपलब्धिवत् (anupalabdhi-vat) *adv.* as in the case of non-availability येऽपि ··· वदेयुः पक्षधर्मत्वं शब्दस्यानुपलब्धिवत् ŚlokaVār. 5(5).73 (425.6)

अनुपलब्धिवाद (anupalabdhivāda) *m.* title of a work, *nt.*

अनुपलब्धिवादिन् (anupalabdhi-vādin) *adj.* upholder of the theory of *anupalabdhi* (negative perception) ज्ञानाभावविषयोऽयं नाभिप्रेतमर्थं गमयतीति चेत् न, तावदनुपलब्धिवादिनश्चोद्यमेतत् SarvaDaSaṁ. 16.695.

अनुपलब्धिविद् (anupalabdhi-vid) *adj.* knower of non-perception or non-availability न ह्युपलब्धिप्रतिषेधात्मिकाम् ··· अनुपलब्धिमनुपलब्धिविदो वदन्ति NyāyMañ. i. 54.2.

अनुपलब्धिविरुद्ध (anupalabdhi-viruddha) *adj.* contradictory to non-availability or non-perception अश्वमेधविद्यायाश्च मृत्युतरणादिफलत्ववचनं प्रशंसार्थत्वान्नानुपलब्धिविरुद्धम् NyāySu.(So.) 65.14 (*on* i. 2.16); मृदादौ कारणे च घटादिकार्यसत्त्वमनुपलब्धिविरुद्धम् YuktiSneha. 114.35 (*on* i. 1.5); न च यत्र प्रतियोगिनः सत्त्वमनुपलब्धिविरुद्धं तद्विशेषणाभावस्येन्द्रियप्रत्यासत्तिरिति वाच्यम् BhedaDhi. 22.1.

अनुपलब्धिविरोध (anupalabdhi-virodha) *m.* **A** contradiction to *anupalabdhi* (negative perception) सर्वप्रमाणानुपपत्तेरनुपलब्धिविरोधः TantrVā. 965.24 (*on* iii. 4.13); अनुपलब्धिविरोधेन साधयितुमशक्यत्वात् ŚāstrDī. 68.2 (*on* i. 1.5); उक्तविधकर्तृकत्वसाधने प्रत्यक्षविरोधोऽनुपलब्धिविरोधो वा PrakaVi. 42.10; **Bi** contradiction due to non-availability नरविषाणवदनुपलब्धिविरोधात् TattvBi. 48.2; **Bii** contradiction due to non-perception यथाश्रुतवर्तमानफलत्वसंकीर्तनस्य चानुपलब्धिविरोधात् NyāySu.(So.) 16.4 (*on* i. 2.3); 64.32 (*on* i. 2.15); TattvPrakā. 89B.9 (*on* ii. 1.26)

अनुपलब्धिविरोधपरिहार (anupalabdhivirodha-parihāra) *m.* removal of the contradiction due to non-perception सूत्रोक्तस्य प्रशंसार्थत्वस्यानुपलब्धिविरोधपरिहारार्थत्वं दर्शितम् NyāySu.(So.) 65.6 (*on* i. 2.15); स्मृतीनां श्रुतिमूलत्वेऽवगते अनुपलब्धिविरोधपरिहारमात्रार्थत्वेन उत्सन्नत्वकल्पनात् न शाक्यादिग्रन्थानां तदापत्तिः MīmāKau. i. 3.4 (*on* i. 3.1)

अनुपलब्धिविरोधिन् (anupalabdhi-virodhin) *adj.* contradicting (or opposing) non-availability or non-perception यत्र हि यत्सत्त्वमनुपलब्धिविरोधि तत्र तस्याभाव इन्द्रियसंनिकर्षेण गृह्यते TattvCin. i. 666.1; iv(1). 396.1; यत्र हि यत्सत्त्वमनुपलब्धिविरोधि तत्र तदभावः प्रत्यक्षः Nyāyāmṛ. 567B.6; BhedaDhi. 10.5; यत्र यत्सत्त्वमनुपलब्धिविरोधि तत्र तस्याभावो योग्यः AdvaiSi. 810.8.

अनुपलब्धिविशेषणवचन (anupalabdhiviśeṣaṇa-vacana) *adj.* expressive of a qualifier (in the form) of non-perception अश्रवणानुच्चारणशब्दौ त्वनुपलब्धिविशेषणवचनौ Nyās. i. 117.7 (*on* i. 1.60)

अनुपलब्धिविषय (anupalabdhi-viṣaya) *m.* object of non-perception or non-availability अनुपलम्भो ह्ययमावरणविषयो नानुपलब्धिविषयः NyāyMañ. ii. 185.13; यावान् प्रतिषेधः स सर्वोऽप्यनुपलब्धिविषयः NyāyKa. 209.2.

अनुपलब्धिवेद्यता (anupalabdhivedya-tā) *f.* the state of being knowable through *anupalabdhi* (negative perception) अपोहात्मकत्वे गोत्वादेः अनुपलब्धिवेद्यता स्यात् NyāyRa. 603.22 (*on* 5(13).138)

अनुपलब्धिषष्ठ (anupalabdhi-ṣaṣṭha) *adj.* having *anupalabdhi* (negative perception) as the sixth (means of knowledge) (प्रमाणानीत्याहुः) अनुपलब्धिषष्ठानि तान्येव तौतातिताः NyāyPari. 487.17.

अनुपलब्धिसद्भाव (anupalabdhi-sadbhāva) *m.* existence of non-perception अनुपलम्भादपि अनुपलब्धिसद्भावात् नावरणानुपपत्तिरनुपलम्भात् NyāySū. ii. 2.20.

अनुपलब्धिसम (anupalabdhisama) *m.* name of a futile rejoinder, parity per non-perception तदनुपलब्धेरनुपलम्भादभावसिद्धौ तद्विपरीतोपपत्तेरनुपलब्धिसमः NyāySū. v. 1.29; अनुपलब्धिसमप्रतिषेधस्य लक्षणं दर्शयितुं तत्प्रतिषेध्यं तावदाह भाष्यकारः TātpaṬ.(Vā.) 688.3 (*on* v. 1.29); (विषयिधर्माः) स्वात्मनि ताद्रूप्येण वर्तन्ते उताताद्रूप्येणेति विकल्प्योभयथापि स्वरूपव्याघातप्रसञ्जनेन प्रत्यवस्थानमनुपलब्धिसमः TārkiRa. 293.14.

अनुपलब्धिसमा (anupalabdhisamā) *f.* name of a futile rejoinder, parity per non-perception अनुपलब्ध्या प्रत्यवस्थानमनुपलब्धिसमा जातिः PramāMī. 61.24 (*on* ii. 1.29)

अनुपलब्धिसंभव (anupalabdhi-sambhava) *m.* **A** possibility of non-perception नन्वभावादेवानुपलब्धिसंभवे किमर्थं सौक्ष्म्यं कल्प्यते SāṁkhyPraBh. 53.6 (*on* 1.110); उक्ताभावप्रतियोगित्वस्य तत्र सत्त्वेऽपि तन्निरूपकाभावानाम् अतीन्द्रियत्वाल्लौकिकसंनिकर्षाद्यभावाच्च अनुपलब्धिसंभवात् GuruCandr. i. 213.14; व्यवहितविप्रकृष्टतादृशाधिकरणवृत्तित्वस्य सत्त्वेऽप्यनुपलब्धिसंभवात्तदुपलब्धेरापादनासंभवात्तादृशाभावो न प्रत्यक्षः LaCandr. 337.9; 810.27; **B** possibility of not being found or available तोलनसमये स्वल्पन्यूनत्वस्यानुपलब्धिसंभवात् LaCandr. 853.43.

अनुपलब्धिसहकारिन् (anupalabdhi-sahakārin) *adj.* expedient for *anupalabdhi* (*lit.* associate of non-cognition) प्रतियोगिग्राहकेन्द्रियजन्यमधिकरणज्ञानमनुपलब्धिसहकारि तदा स्याद्यदि तेन विना सा नाभावं बोधयेत् TattvCin. i. 687.6.

अनुपलब्धिसहायत्व (anupalabdhisahāya-tva) *n.* the state of being expedient for *anupalabdhi* (negative perception) अभावज्ञानेऽपि तथात्वमुपगम्यत इति अनुपलब्धिसहायत्वं नोपपद्यते TārkiRa. 105.8.

अनुपलब्धिसहायेन्द्रिय (anupalabdhisahāyendriya) *n.* sense-organ having non-availability as an expedient स्थाणुर्वा पुरुषो वेति संदिहानस्य प्रत्यासीदतोऽनुपलब्धिसहायेन्द्रियेण स्थाणुरेवायं न पुरुष इति संदेहबाधेन प्रत्यक्षज्ञानं जायते NyāyRa. 613.11 (*on* 5(13).172)

अनुपलब्धिसाधनकत्व (anupalabdhisādhanaka-tva) *n.* the state of having *anupalabdhi* (negative perception) as the cause सर्वत्र निषेधानामनुपलब्धिसाधनकत्वात् PrakaPañ. 199.18.

अनुपलब्धिसामान्यवचन (anupalabdhisāmānya-vacana) *adj.* expressive of common non-perception ननु चादर्शनानुपलब्धिशब्दौ अनुपलब्धिसामान्यवचनौ Nyās. i. 117.6 (*on* i. 1.60)

अनुपलब्धिसिद्धि (anupalabdhi-siddhi) *f.* **A** establishment of negative perception अनुपलब्धौ सिद्धायामनुमाननिरासः अनुमाननिरासे च सत्य-

नुपलब्धिसिद्धिः NyāyMañ. i. 218.2; **B** establishment of non-availability अनुपलब्धेः अन्यस्यासत्त्वे नियमसिद्धिः इति चेत् न, विद्यमानस्यैव निध्यादिवदनुपलब्धिसिद्धेः TarkSaṁ.(Ā.) 15.25.

अनुपलब्धिस्वरूपविरोध (anupalabdhisvarūpa–virodha) *m.* contradiction to the nature of non-perception आवरणानुपलब्धेस्तावदुपलब्धिर्न संभवति । अनुपलब्धिस्वरूपविरोधात् TātpaṬ.(Vā.) 454.24 (*on* ii. 2.19)

अनुपलब्धिस्वीकार (anupalabdhi–svīkāra) *m.* acceptance of *anupalabdhi* (negative perception) तस्य (भूतलस्य) जात्युत्तरत्वमेव न चेदेवमनुपलब्धिस्वीकारेऽप्यप्रतीकारात् Kiraṇā. 328.7.

अनुपलब्धिहेतु (anupalabdhi–hetu) *m.* cause (in the form) of non-perception स्वभावहेतुः ।··· अनुपलब्धिहेतुः MahāVyu. 199.56.

अनुपलब्धिहेतुकत्व (anupalabdhihetuka–tva) *n.* the state of having non-perception as the cause प्रत्युपलब्ध्यविघटितकारणशक्तेः प्रयोजकत्वेनानुपलब्धिहेतुकत्वव्यवहारस्यापि संभवात् LaCandr. 587.23.

अनुपलब्धोत्तरावस्थ (anupalabdhottarāvastha) *adj.* whose later (i.e. future) state is not found, i.e. not manifested मनुष्यादिभूतानि सन्त्येव द्रव्याणि ··· अनुपलब्धोत्तरावस्थानि GītāBh.(Rā.) 102.4 (*on* 2.28)

अनुपलब्ध्यनवस्थान (anupalabdhy–anavasthāna) *n.* infinite regress of non-perception नन्वविद्यासद्भावे किं प्रमाणम् ।··· अनुपलब्ध्या जन्यत इति चेत् ··· नापि ज्ञातैव करणम् । अनुपलब्ध्यनवस्थानात् SarvaDaSaṁ. 16.700.

अनुपलब्ध्यन्तर (anupalabdhy–antara) *n.* another non-perception अनुपलब्धेः अभावात्मकत्वादनुपलब्ध्यन्तरपरिच्छेद्यत्वादनवस्था NyāyMañ. i. 54.4; विपक्षे वृत्त्यभावप्रतीत्या तदभावप्रतीतिश्चानुपलब्ध्यन्तरसापेक्षा NyāyKa. 209.1; अनुपलब्धिरप्युपलब्ध्यभावरूपत्वात् अनुपलब्ध्यन्तरमपेक्षते NyāyRa. 400.12 (*on* 5(4).170); न चानुपलब्ध्यन्तराण्यपि तन्निषेधे प्रभवन्ति TātpaṬ.(Vā.) 161.3 (*on* i. 1.5); अत एवानुपलब्ध्यन्तरमपि निरवकाशम् NyāyKuA. i. 60.3; अनुपलब्धेरपि अभावरूपत्वेनानुपलब्ध्यन्तरसाधनीयत्वात् NyāyVārPari. 494.6.

अनुपलब्ध्यन्तरानुमेय (anupalabdhyantarānumeya) *adj.* to be inferred through another non-perception स्मरणाभावो(ऽप्य)नुपलब्ध्यन्तरानुमेय इत्यनवस्थेत्यपि नास्ति NyāySu.(Ja.) 477A.1 (*on* iii. 2.1)

अनुपलब्ध्यन्तरापेक्षा (anupalabdhyantarāpekṣā) *f.* **A** expectancy of another *anupalabdhi* (negative perception) बाधकप्रमाणभूतानुपलब्धावपि चोक्तेन न्यायेन अनुपलब्ध्यन्तरापेक्षायामनवस्थाप्रसङ्गात् PrakaPañ. 199.19; **B** expectancy of another non-perception न ह्यनुपलब्धिः प्रमाणान्तरसंवेद्या अभावरूपत्वात् अनुपलब्ध्यन्तरापेक्षायां चानवस्था स्यात् NyāyKa. 227.12; न तूपलब्ध्यभावो नाम कश्चिदुपलब्धिव्यतिरेकेणानुपलब्धिसंज्ञोऽस्ति, यतस्तस्यानुपलब्ध्यन्तरापेक्षयानवस्था स्यात् NyāyRa. 487.4 (*on* 5(8).38); 487.21 (*on* 5(8).38); (अनुपलब्धेः) तस्या अप्यभावरूपत्वेनानुपलब्ध्यन्तरापेक्षायामनवस्थाप्रसङ्गात् TārkiRa. 105.3; NyāySu.(Ja.) 476B.10 (*on* iii. 2.1); अनुपलब्धिरपि भूतलेऽभावज्ञाने जनयितव्ये न ज्ञाता, अनुपलब्धेरभावत्वेन तज्ज्ञानायानुपलब्ध्यन्तरापेक्षायामनवस्थानात् SarvaDaKau. 56.9.

अनुपलब्ध्यप्रामाण्यवाद (anupalabdhyaprāmāṇyavāda) *m.* name of a section propounding the theory of invalidity of *anupalabdhi* अथानुपलब्ध्यप्रामाण्यवादः TattvCin. i. 673.1; इति ··· तत्त्वचिन्तामणौ ··· अनुपलब्ध्यप्रामाण्यवादः TattvCin. i 692.4.

अनुपलब्ध्यभाव (anupalabdhy–abhāva) *m.* absence of non-perception शब्दो नास्ति अनुपलब्धत्वादिति प्रयोगे अनुपलब्धेः स्वात्मनि अनुपलब्धिरूपेण वृत्तौ विषयवत् ··· अभावप्राप्तौ अनुपलब्ध्यभावश्चोपलब्धिरिति विपरीतापत्तिः SarvaDaKau. 82.26.

अनुपलब्ध्यव्यवस्था (anupalabdhy–avyavasthā) *f.* uncertainty (regarding the existence and non-existence of an entity) attached to non-perception तस्मान्नोपलब्ध्यनुपलब्ध्यव्यवस्था पृथक् संशयकारणम् NyāyVār. 100.19 (*on* i. 1.23); 187.10 (*on* ii. 1.6); अत्र भाष्यकारः उपलब्ध्यव्यवस्थाया अनुपलब्ध्यव्यवस्थायाश्च पृथक् संशयकारणत्वं मत्वा ··· आह TātpaṬ.(Vā.) 256.9 (*on* i. 1.23); 257.20 (*on* i. 1.23); गौतमीये लक्षणे उपलब्ध्यनुपलब्ध्यव्यवस्थेत्यस्य पृथगेव संशयकारणत्वं कैश्चिदुक्तम् Upask. 124.11 (*on* ii. 2.20)

अनुपलब्ध्यव्यवस्थातस् (anupalabdhyavyavasthā–tas) *adv.* due to uncertainty (regarding the existence and non-existence of an entity) attached to non-perception समानानेकधर्मोपपत्तेर्विप्रतिपत्तेरुपलब्ध्यनुपलब्ध्यव्यवस्थातश्च विशेषापेक्षो विमर्शः संशयः NyāySū. i. 1.23; अनुपलब्ध्यव्यवस्थातश्च भवति संशयः '··· किंचिदसदेव नोपलभ्यते ··· उत सदिति' NyāyMañ. ii. 125.4.

अनुपलब्ध्यव्यवस्थान (anupalabdhy–avyavasthāna) *n.* uncertainty (regarding the existence and non-existence of an entity) attached to non-perception नायं समानधर्मादिभ्य एव संशयः किं तु तद्विषयाध्यवसायादुपलब्ध्यनुपलब्ध्यव्यवस्थाने च सति विशेषस्मृतिसहितादेवं च सति नासंशयो नात्यन्तसंशयः NyāyVār. 187.22 (*on* ii. 1.6)

अनुपलब्ध्याख्यप्रमाणान्तर (anupalabdhyākhya–pramāṇāntara) *n.* distinct means of cognition called *anupalabdhi* अनुपलब्ध्याख्यप्रमाणान्तरगम्योऽपोहः NyāyRa. 585.18 (*on* 5(13).76)

अनुपलब्ध्यानन्त्य (anupalabdhy–ānantya) *n.* endlessness of non-perception अनुपलब्धिः तस्याप्यभावस्यानुमानवेलायामन्वयग्रहणवेलायां चानुपलब्ध्यन्तरापेक्षा तस्यामपि तथा इति अनुपलब्ध्यानन्त्यादनवस्था NyāyRa. 487.22 (*on* 5(8).38)

अनुपलब्ध्युक्ति (anupalabdhy–ukti) *f.* expression (in the form of) *anupalabdhi* माभावस्याप्यभावेऽस्मिन् संसिद्धेरनुभूतितः । सैवातोऽनुपलब्ध्युक्त्या भवद्भिरुपवर्ण्यते BṛĀraUBhVā. iv. 3.796 (comm. अनुपलब्धिरुपलभ्याभावे मानमित्युक्त्या सैवानुभूतिरुच्यते)

अनुपलब्ध्युपन्यास (anupalabdhy–upanyāsa) *m.* statement of non-obtainment ननु एवं ग्रन्थे व्याख्यायमाने 'पशवो नोपलभ्यन्त' इत्यादिरनर्थको ग्रन्थः ।··· अनुपलब्ध्युपन्यासो न घटते इत्युक्तम् Bṛha. 127.2 (*on* i. 1.5)

अनुपलब्ध्युपयोगिन् (anupalabdhy–upayogin) *adj.* conducive to non-perception उपलब्धिनिबन्धनमेव च विपर्यासस्य निमित्तम् ··· विपर्यासस्याप्युपलब्धिरूपत्वात् अनुपलब्ध्युपयोगि कथं तत्रोपयुज्यते SphoṭSi. 148.1.

अनुपलभमान (an–upalabhamāna) *adj.* **A** not getting, not finding आग्रयणाद्वानुपलभमानेषु पूर्ववत् KātyŚS. xxv. 12.25; स पुनः ··· परःशतैरप्युपायैरर्थाननुपलभमानः ··· प्रतस्थे PrabaCin. 1.17; अर्थवादाः स्वार्थप्रतिपादने प्रयोजनमनुपलभमाना लक्षणया क्रतोः प्राशस्त्यं प्रतिपादयन्ति MīmāNyāPra. 194.28; **B** not knowing, not perceiving प्रचारचरित्रसंस्थानान्यनुपलभमानो हि प्रकृतः समुदयमज्ञानेन परिहापयति ArthŚā. i. 146.2 (2.7); न वै (हेतुम्) अनुपलभमानस्य तावता नास्तीति भवति PramāVāSvopVṛ. 7.24; यद्यपि पूर्वोपलब्धया स्मृत्या श्रुतिमनुपलभमानस्य ··· श्रुत्यनुमानं क्रियेत TantrVā. 95.13 (*on* i. 3.3); तथापि प्रेक्षारूढस्य साधारणधर्मदर्शिनो विशेषानुपलभमानस्यापि न दृष्टः संशयः NyāyMañ. ii. 119.19; तस्मादुपाधिं प्रयत्नेनान्विष्यन्तोऽनुपलभमानाः नास्तीत्यवगम्य स्वाभाविकत्वं संबन्धस्य निश्चिनुमः TātpaṬ.(Vā.) 165.24 (*on* i. 1.5); उक्तप्रकारकं लिङ्गस्वरूपं नानुमन्यामहे पारमार्थिकमप्राणिषु लिङ्गमनुपलभमानाः Kāśi. ii. 177.27 (*on* 5(3).214); येन ह्येकदा बीजादङ्कुरो दृष्टः सोऽन्यदा ··· अनुपलभमानः ··· आशङ्कते Kāśi. iii. 176.22 (*on* 5(7).48); सुषुप्त्यवस्थायामात्मानमनुपलभमानः नास्तीत्यवधारयेत् NyāyKuA. i. 147.2; अयं तातः ··· इत्यादिप्रयोगेषु तातायंशब्दयोरन्वयमर्थादनुपलभमानस्य तदा शब्दात्सामानाधिकरण्येनान्वयमुपलभमानस्यार्थस्य ··· अन्वयज्ञानं फलमिति किं नोपपद्यते NyāyKu. 6.5; तांश्चात्मनो विविक्तानपि विस्पष्टतयानुपलभमानस्तद्धर्मान् दुःखादींस्तत्यानेवात्मीयत्वेन पश्यन् ··· प्रतिपद्यते NyāySu.(Ja.) 26B.4 (*on* i. 1.1); स्फुटमसदवलग्नं तन्वि निश्चिन्वते ते (मध्यम्) तदनुपलभमानास्तर्कयन्तोऽपि लोकाः Kuval. 171(161); प्रमाता हि गोषु गोत्वं प्रत्यक्षेण पश्यन् अश्वादिषु तदनुपलभमानः ··· गोत्वं निश्चिनोति Bhāsk. i. 233.12 (*on* i. 5.8)

अनुपलभ्य (án–upalabhya) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** not obtainable अथाप्तवे द्वितीयामाहुतिं जुहोत्येष उ हवैतत्सोम उवाचाप्तुं मा कृत्वातिनयतानुपलभ्यमिति ŚatBr.(K.) IV. vi. 3.7; IV. vi. 3.11; यानि (रमणीयानि अद्भुतानि वा) ··· स्वप्नेऽप्यनुपलभ्यानि ··· तान्येकस्मिन्नहनि ··· अद्य मे दृष्टिपथमुपागतानि TilaMañ. 219.21; तप्तलोहसमावर्तितं जलम् । तद्धि जलं जलरूपेणानुपलभ्यम् ··· पुनर्जलपरिणामशक्तियुक्तं लोहादन्यत्वबुद्ध्यविषयस्तिष्ठति ŚrutaPra. ii. 227.8 (*on* ii. 1.12); **Aii** not obtainable (in marriage) इन्द्रदत्तो नामाहमासं शिष्यः । तस्य विरूपेति विपरीतनामधेया कन्या । तां च गुरुश्चतुर्भिर्वेदैरङ्गैश्च षड्भिर्विनानुपलभ्यामकल्पयत् AvantiKa. 181.10; **B** not perceptible, not knowable श्रोत्रादिबुद्ध्यानुपलभ्यमेकं प्राधानिकं ब्रह्म पुमांस्तदासीत् ViṣṇuP. i. 2.23; यस्य पुनरवस्तुकः स प्रचयविशेषः सूक्ष्मं च कारणमनुपलभ्यं तस्यावयव्यभावादतद्रूपप्रतिष्ठं मिथ्याज्ञानम् YogBh. 48.1 (*on* 1.43); जयति ··· शम्भुः । संवृतमन्त्रार्थार्थिरशब्दादिगुणैरनुपलभ्यः EI. xvii. 4.11; रराज सूचिका कृष्णा ···। अदृश्यया जीवसूच्या संततानुश्रिता स्थिता ···। क्षीणदीपांशुसूचीवत्तीक्ष्णयानुपलभ्यया YogVā. iii. 70.15; अनुपलब्धेरप्यभावरूपतया तद्ज्ञानमप्यनुपलभ्यमित्यनवस्था TantrRaha. 16.27.

अनुपलभ्य (an–upalabhya) *ger.* **A** not having perceived, not having known (इन्द्रविरोचनौ) तौ हान्वीक्ष्य प्रजापतिरुवाच — अनुपलभ्यात्मानमननुविद्य व्रजतः ChāndoU. viii. 8.4; नायमनुमाता पूर्वमनुपलभ्याग्निं धूमविशेषणं प्रतिपद्य प्रतिसंधत्ते अयं धूमोऽयं चाग्निरिति NyāyVār. 211.12 (*on* ii. 1.28); मन्वादिभिरपि किमष्टकाश्रुतीरुपलभ्य वेदमूलत्वं स्वनिबन्धनानां प्रतिज्ञातम् उत अनुपलभ्यैव TantrVā. 70.17 (*on* i. 3.1); न हि दृढत्वमनुपलभ्य कश्चिद्दण्डीति प्रत्येति Kiraṇā. 278.13; शिष्टाः ··· आत्मानमनुपलभ्य निरयगामिणो(? नौ) भवेयुः

GītāBh.(Rā.) 198.5 (*on* 3.23); **Bi** not having obtained, not having found रागस्यापि विवक्षायामभिप्रेतमनुपलभ्य विरागः स्यात् न वेति द्वेषसंशयः KāmSū. 356.19 (6.6); इमौ (अनिमित्तकौ शब्दौ) त्वनुपलभ्य क्रियामाकृतिमात्रे प्रयुज्येते ŚābaBh. 1563.23 (*on* vii. 5.29); कृते कर्मण्यनन्तरं फलमनुपलभ्य कालान्तरफलोत्पादद्वारमपूर्वकल्पनम् TantrVā. 363.9 (*on* ii. 1.5); (पश्यतो युवतिं दूरान्नखोच्छिष्टपयोधराम्) दूरादिति तत्प्रकारमनुपलभ्यापि … रागेण युज्यते JayaMa. 124.6 (*on* 2.4); अभिनवं पटादिकं क्रियमाणमनुपलभ्यापि वर्तमानदशायां तन्त्वादिसंयोगापेक्षजन्मा पटादिरित्यध्यवसाय YuktiSneha. 148.26 (*on* i. 1.6); न हि ब्रह्माभिधानश्रुत्यादिकमनुपलभ्य अयमुपक्रमो ब्रह्मविषय इत्याद्यवधारयितुं शक्यते Śivārka-MaDī. i. 38.10 (*on* i. 1.1); सा … सुचिरमितस्ततोऽन्विष्यान्विष्यानुपलभ्य (मुकुन्दम्) क्वापि मत्सकाशमागत्य … गतवती Mukundā. 197(8); **Bii** not having received मत्सुता … परिभ्रम्यानुपलभ्य भर्तृवृत्तान्तम् … पृथुकमेनं प्रसूतवती Avanti-Ka. 191.18; **Biii** not having reached अनुपलभ्य युधो विरतिं शुचा …। सः … विजयि वैधसमस्त्रमुपाददे Rāgh. 19.46.

अनुपलभ्यता (anupalabhya-tā) *f.* the state of not being knowable अनुपलभ्यतायां च तद्दर्शनाश्रयाः व्यपदेशप्रत्यभिज्ञानादयो न भवेयुः PramāVā-SvopVṛ. 45.7.

अनुपलभ्यत्व (anupalabhya-tva) *n.* the state of not being knowable or perceptible दृष्टं जीवस्य संसारित्वमिति चेत्, न, उपलब्धुरनुपलभ्यत्वात् TaiUBh. 295.20 (*on* 3.10); न तावत् सहोपलभ्यत्वनियमः दृशो अनुपलभ्यत्वात् IṣṭaSi. 14.18; अन्तर्धानं परैरनुपलभ्यत्वम् BālaKrī. ii. 71.18 (*on* 3.203)

अनुपलभ्यत्वप्रसङ्ग (anupalabhyatva-prasaṅga) *m.* undesired occasion of the state of not being knowable or perceptible स्पर्शवत्त्वं तु द्रव्यारम्भकत्वेनाप्रयोजकं द्रव्यानारम्भे स्पर्शवत्तायां प्रमाणाभावादनुपलभ्यत्वप्रसङ्गात् Kiraṇā. 156.12.

अनुपलभ्यमान (an-upalabhyamāna) *adj.* [*f.*-ā] **A** not being seen or perceived गर्भशरीरं चतुर्दशेन्द्रियकायास्समनुप्रविशन्ति विधृताश्चानुपलभ्यमानाश्च सप्त दिव्याः सप्त मानुषाः BhelaS. 88.14 (4.5); अग्न्यादयोऽप्रत्यक्षेणानुपलभ्यमानाः कपोतादिभिरनुमीयमानत्वादनुपाख्याः JaineVyā. 311.29 (*on* iv. 3.188); Kāśi-Vṛ. *on* vi. 3.80; Prasā. i. 674.11; SiddhāKau. 216B.3 (*on* vi. 3.80); कथमनुमेयत्वम्। प्रत्यक्षतोऽनुपलब्धेः। यथानुपलभ्यमानो लिङ्गी मितेन लिङ्गेन पश्चान्मीयते NyāyBh. 114.2 (*on* ii. 1.50); एवं प्रधानपुरुषावनुपलभ्यमानावप्युपलभ्येते हेतुभिः MāṭhVṛ. 25.18 (*on* 14); प्राणचेष्टाचैतन्यस्मृत्यादयश्च … बहिश्च अनुपलभ्यमानाः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 700.3 (*on* iii. 3.53); न हि स्वतन्त्रो भासमानः सर्व(स्या ? स्य) स्यान्न वा कस्यचिद् वनवह्निरिवानुपलभ्यमानः केनापि Kāśi. ii. 123.20 (*on* 5(3).64); देवदत्तः … अनुपलभ्यमानो नास्तीति निश्चीयते Kāśi. iii. 172.7 (*on* 5(7).36); सोऽयम् … अन्विष्यमाणोऽनुपलभ्यमानः TātpaṬ.(Vā.) 44.6 (*on* i. 1.1); पयोधरभरस्थितिः सान्यथानुपपद्यमाना धारकं मध्यमनुपलभ्यमानं बोधयति SaraKaṇṭhā. 392.22; 395.2; Kāvyānu.(He.) 340.21; 'न भावोऽनुपलब्धेः' इति — न तादृशस्याप्रत्यक्षस्य भावः, अनुपलब्धेः अनुपलभ्यमानस्य व्याप्तिग्रहणयोगादिति वर्णितम् ŚrutaPra. ii. 307.25 (*on* ii. 2.30); पुरुषान्तरेऽनुपलभ्यमानं पुरुषार्थप्रदत्वं तस्य चेत् कीदृशोऽसौ (भगवान्) TattvPrakā. 2A.1 (*on* i. 1.0); (स्रक्ष्यमाणसूक्ष्मत्रैलोक्यस्थूलत्रैलोक्ययोः) ननु प्रलयकालेऽनुपलभ्यमानयोस्त्रैलोक्ययोरुत्पत्तिर्न संभवति SetuBa. 134.23; **B** not being known or experienced तत्र संनिधिविशेषाम्नानसामर्थ्यात् क्रमवतः संनिधावाम्नातस्यानुपलभ्यमानमेवाकाङ्क्षावत्त्वमस्तीत्यवगन्तव्यम् ŚābaBh. 855.4 (*on* iii. 3.14); कथमिच्छाद्यनुपलभ्यमानमात्मानं गमयति NyāyVār. 66.18 (*on* i. 1.10); अनुपलब्धावपि — यत् सद् उपलब्धिलक्षणप्राप्तं तद् उपलभ्यत एव इत्युक्ते अनुपलभ्यमानं तादृशमसद् इति प्रतीतेः अन्वयसिद्धिः NyāyBi. 3.33; PramāVāSvopVṛ. 67.11; विक्रिया अनुपलभ्यमानापि च केवले ज्वलने, ज्वलनादेव भवति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 353.13 (*on* ii. 2.2); बुद्ध्याद्युपरमे च ग्रहणकारणाभावादनुपलभ्यमानं नास्त्येव ब्रह्म KāṭhUBh. 176.6 (*on* 6.12); (शक्तिम्) कार्यकारणविनिर्मुक्तपूर्णानन्दाद्वितीयब्रह्मात्मनैवानुपलभ्यमानाम् ŚvetāUBh. 66.13 (*on* 1.3); किमनुपलभ्यमानैव चोदना व्यवहारं प्रवर्तयति BālaKrī. i. 21.9 (*on* 1.7); न चानुपलभ्यमानोऽप्यसौ कल्पयितुं पार्यते न ह्यात्मा पटादिरिव सावयव उपलभ्यते NyāyMañ. ii. 39.30; ii. 119.25; धर्मिण्यनुपलभ्यमाने संशयः स्यात् TātpaṬ.(Vā.) 246.18 (*on* i. 1.23); 396.4 (*on* ii. 1.36); अनुपलभ्यमानस्य तु विषयत्वकल्पनायां सर्वसर्वज्ञतापत्तिः Nyāy-VārPari. 174.1; प्रारब्धस्य चानुभवसिद्धत्वात् मनसोऽनुपलभ्यमानधर्मस्य स्वयमनुपलभ्यमानस्य च वैयर्थ्यादेवारम्भानुपपत्तिरिति साम्प्रतम् Kiraṇā. 18.5; ननु फलानुमेयेऽभिधानव्यापारः ततः प्रागनुपलभ्यमानः कथं वर्तमानतया व्यपदिश्यते NyāyRa. 531.10 (*on* 5(11).80); 880.11 (*on* 7.122); न ह्यनुपलभ्यमानाश्चोदनाः स्वप्रमेयं प्रतिपादयन्ति ŚāstrDī. 19.3 (*on* i. 3.1); स्मृतिः। वेदेऽनुपलभ्यमाने सा धर्मे प्रमाणम् ManvaVi. 101.10 (*on* 2.6); तद्रूपस्य अनुपलभ्यमानस्य अनभ्युपगमनीयत्वात् TarkSaṁ.(Ā.) 115.11; यद्वा ब्रह्मैव निषेधति, तस्यानुपलभ्यमानस्य निषेधे प्रमाणाविरोधात् ŚrutaPra. ii. 445.28 (*on* iii. 2.29); भूते भविष्यति वर्तमाने चानुपलभ्यमानेऽर्थे व्यभिचारशङ्काया अनिवारणात् SarvaDaSaṁ. 2.7; ईश्वरस्तावदनुपलभ्यमानो नास्त्येव TattvPrakā. 88B.13 (*on* ii. 1.22); यमवचनं च स्वरूपतो गन्धतश्चानुपलभ्यमानस्यामेध्यस्य संबन्धे सति शुद्धिप्रतिपादकमित्यविरोधः VīraMi. 273.18 (*on* 1.197); अनुपलभ्यमानमपि भ्रान्त्यादिकारणानन्तरं धर्मबुद्धेः कल्प्यते MīmāKau. i. 64.11 (*on* i. 3.9); ईश्वरः खल्वनुपलभ्यमानोऽपि कल्प्यः GoviBh. 104.9 (*on* ii. 1.24); **Ci** not being found or available पुंस्त्वादीनि … बाल्यादिष्वनुपलभ्यमानानि … आविर्भवन्ति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 464.12 (*on* ii. 3.31); शारीरे व्यभिचारेऽनुपलभ्यमाने परपुरुषरूपगुणानुचिन्तनेन मनोदुष्टा रजसा … शुध्यति स्त्री ManuBh. i. 471.1 (*on* 5.107); तदन्यत्रानुपलभ्यमाने संशेते पुमान् NyāyMañ. ii. 125.6; यथा हि द्रव्येण वा क्षेत्रेण वा कालेन वा भावेन वा कार्तस्वरात् पृथगनुपलभ्यमानैः … पीततादिगुणैः TattvPradī.(A.) 127.8 (*on* 2.4); अमी पुनः पशवः … स्वहेतुसमनन्तरमनुपलभ्यमानाः … श्वेतचित्रादिफलतया न शक्यन्तेऽवगन्तुम् Kāśi. iii. 214.12 (*on* 5(9).2); सहानुपलभ्यमानयोर्घटपटयोर्भेददर्शनमनुकूलतर्कः BhāṭṭCin. i. 20.4 (*on* i. 1.4); **Cii** not being heard पराणुभ्यः वर्णप्रतीतिध्वनिभ्यः शब्दप्रतीतेरनुत्पादात्, अतिद्रुतोच्चिचारयिषयानुपलभ्यमानवर्णविभागाच्च शब्दादर्थप्रत्ययाभावात् NyāyMañ. i. 348.15; शङ्खादिध्वनावनुपलभ्यमानेऽपि गकारे Upask. 137.11 (*on* ii. 2.37)

अनुपलभ्यमानकरणत्व (anupalabhyamānakaraṇa-tva) *n.* the state of being that whose instrumentality is not being known or perceived अनुपलभ्यमानकरणत्वमेव प्रयोजके चक्षुरादिकल्पने NyāyKuA. ii(1). 239.2.

अनुपलभ्यमानकरणिका (anupalabhyamāna-karaṇikā) *adj.* (*f.*) whose instrumentality is not being known or perceived न ह्यनुमित्यादिभिरुपलभ्यमानकरणिकाभिश्चक्षुरादिव्यवस्थापनम्, अपि त्वनुपलभ्यमानकरणिकाभी रूपाद्युपलब्धिभिरेव NyāyKuA. ii(1). 238.10.

अनुपलभ्यमानकर्तृक (anupalabhyamānakartṛ-ka) *adj.* whose agent is not available or being perceived क्वचिदनुपलभ्यमानकर्तृके कलशादौ कर्त्रनुमानमिति युक्तम् NyāyMañ. i. 179.8.

अनुपलभ्यमानकर्तृकत्व (anupalabhyamānakartṛka-tva) *n.* the state of being that whose agent is not available or being perceived क्षित्यादिकं विकर्तृकम्। अनुपलभ्यमानकर्तृकत्वाद्गगनवदित्यादिनासत्प्रतिपक्षता च सर्वानुमानानाम् NyāySu.(Ja.) 110A.4 (*on* i. 1.3)

अनुपलभ्यमानकारण (anupalabhyamāna-kāraṇa) *adj.* having a cause which is not being known एवमन्यदपि महाभूतेषु यत्प्रत्यक्षानुमानाभ्यामनुपलभ्यमानकारणमुपकारापकारसमर्थं च भवति तदप्यदृष्टकारितम् PadārthaSaṁ. 309.11; NyāyKa. 311.5.

अनुपलभ्यमानकारणदोष (anupalabhyamāna-kāraṇadoṣa) *adj.* for which the fault of cause is not being known or perceived विषयविशेषः … अनुपलभ्यमानकारणदोषे विज्ञानेऽवभासमानोऽपि … अपोह्यमानो दृश्यते PañcPā. 6.11 (*on* i. 1.1)

अनुपलभ्यमानकारणविशेष (anupalabhyamāna-kāraṇaviśeṣa) *adj.* whose specific reason is not being known or perceived तथाप्यनुपलभ्यमानकारणविशेषे विंशतिवार्षिकभोगेऽनन्तरादर्शितविषये बन्धरूपताभ्युपगन्तुं युक्ता ManuBh. ii. 140.14 (*on* 8.148)

अनुपलभ्यमानक्षय (anupalabhyamāna-kṣaya) *adj.* whose decay is not being perceived (मूलद्रव्यम्) क्षयस्यातिसूक्ष्मतयानुपलभ्यमानक्षयम् Bhām. 488.7 (*on* ii. 3.26)

अनुपलभ्यमानगन्ध (anupalabhyamāna-gandha) *adj.* in which the smell (of liquor) is not being experienced (अन्नादि … प्राश्य … पुनः संस्कारमर्हन्ति … द्विजातयः) अज्ञानादपि किं पुनर्ज्ञानतः सुरासंस्पृष्टमनुपलभ्यमानगन्धम् ManvaVi. 1420.1 (*on* 11.150)

अनुपलभ्यमानगुण (anupalabhyamāna-guṇa) *adj.* whose qualities are not being observed यो यः सर्वत्रानुपलभ्यमानगुणः स सर्वगतो न भवति यथा घटः SyādvāMañ. 9(29)

अनुपलभ्यमानघटत्व (anupalabhyamānaghaṭa-tva) *n.* the state of being a jar which is not being perceived कुलालादिव्यापारात्प्राक् मृद् घटरहिता तदानीं योग्यत्वे सत्यनुपलभ्यमानघटत्वात् VedāntKa. 234.20 (*on* ii. 1.12)

अनुपलभ्यमानजातिकोटि (anupalabhyamāna-jātikoṭi) *f.* the point (of category) of class which is not being known एतावतैव सर्वस्मिन् समञ्जसे अनुपलभ्यमानजातिकोटिकल्पना केन प्रमाणेन केन वोपयोगेन येन कल्पनागौरवप्रसङ्गदोषो न स्यात् ĀtmaTaVi. 81.7.

अनुपलभ्यमानता (anupalabhyamāna-tā) *f.* the state of being

what is not being perceived or known (भ्रान्त्याः) तस्या अनुपलभ्यमानतया तन्मूलत्वस्यात्यन्तासंभावितत्वात् MayūMāli. 18.30 (*on* i. 3.1)

अनुपलभ्यमानत्व (anupalabhyamāna-tva) *n.* **A** the state of not being known न वात्र षष्ठी विद्यते। अनुपलभ्यमानत्वाल्लुप्तेति चेत् ? उच्यते ṬupṬ. 102.10 (*on* vi. 1.51); यच्चानुपलभ्यमानत्वं सदपि नोपलभ्यते Upask. 121.4 (*on* ii. 2.17); यत्तु विमतं ज्ञानव्यतिरेकेणासद् ज्ञानव्यतिरेकेणानुपलभ्यमानत्वात् …। तत्र ज्ञानाद्भेदेनानुपलभ्यमानत्वं वा हेतुः Nyāyāmṛ. 88A.5; विमतं, ज्ञानव्यतिरेकेणासत्, ज्ञानव्यतिरेकेणानुपलभ्यमानत्वात् AdvaiSi. 325.6; GuruCandr. i. 186.12; LaCandr. 325.28; **Bi** the state of not being perceived सूक्ष्मः प्राणः, उत्क्रान्तौ पार्श्वस्थेन अनुपलभ्यमानत्वात् BrahmSūBh. (Śaṅ.) 511.4 (*on* ii. 4.13); उपाधेरनुपलभ्यमानत्वात् क्वचिद् व्यभिचारस्यादर्शनादनुपलभ्यमानस्यापि कल्पनानुपपत्तेः TātpaṬ.(Vā.) 165.11 (*on* i. 1.5); TarkBhā.(Mo.) 23.6; ननु कार्यमुपादानाद्भिन्नं, तस्मिन्नुपलभ्यमानेऽप्यनुपलभ्यमानत्वात् PrakaVi. 443.21; अयोग्यस्य (उपाधेः) शङ्कितुमशक्यत्वात्, योग्यस्य च अनुपलभ्यमानत्वात् TarkBhā.(Ke.) 37.11; ननु परिच्छिन्नत्वे सत्यनुपलभ्यमानत्वमणुत्वम् ŚrutaPra. ii. 386.9 (*on* ii. 3.52); ii. 393.25 (*on* ii. 4.6); हर्षादिना स्वस्मिन्ननुपलभ्यमानत्वेन स्वस्मादन्यतयैवानुमातुं शक्यते ŚatDū. 150.14; प्राप्यत्वं तु क्रियाकृतविशेषेणानुपलभ्यमानत्वम् GuruCandr. ii. 125.24; **Bii** the state of not being available ननु किमर्थं षडेव पदार्था उद्दिष्टा नापरे, तेषामेव भावात् तदन्येषामभावाच्च तदभावश्च सर्वैः सर्वप्रमाणैरनुपलभ्यमानत्वाच्छशविषाणवत् NyāyKa. 15.14; धूमवानयं योग्यधूमवत्तया अनुपलभ्यमानत्वात्। निरग्निकत्वात् जलाशयत्वात् TattvCin. ii(1). 860.3; **C** the state of not being acquired तनुहरणे सत्यपि बलहरणस्य कार्यस्याभावेऽनुपलभ्यमानत्वादचिन्त्यं निमित्तम् AlaṅkāRa. 54(23)

अनुपलभ्यमानधर्म (anupalabhyamāna-dharma) *adj.* whose attribute is not perceptible प्रारब्धस्य चानुभवसिद्धत्वात् मनसोऽनुपलभ्यमानधर्मस्य … आरम्भानुपपत्तिः Kiraṇā. 18.4.

अनुपलभ्यमाननित्यधर्मक (anupalabhyamānanityadharma-ka) *adj.* in which the eternal property is not available प्रज्ञापनं त्वनित्यः शब्दो नित्यधर्मानुपलब्धेरित्यनुपलभ्यमाननित्यधर्मकमनित्यं दृष्टं स्थाल्यादि NyāyBh. 63.1 (*on* i. 2.7)

अनुपलभ्यमानपूर्वावस्थत्व (anupalabhyamānapūrvāvastha-tva) *n.* the state of being unknown in the previous condition सर्वं कार्यमभावपुरःसरम्, योग्यत्वे सत्यनुपलभ्यमानपूर्वावस्थत्वात् VivaPraSaṁ. 265.8; GuruCandr. i. 50.23.

अनुपलभ्यमानपृथक्त्व (anupalabhyamāna-pṛthaktva) *adj.* whose individuality is not being known उपलभ्यमानरूपेष्वेव कुतश्चिन्निमित्तादनुपलभ्यमानपृथ(क्त्वे)षु मिथ्याभेदबुद्धिर्भवति TātpaṬ.(Vā.) 396.3 (*on* ii. 1.36)

अनुपलभ्यमानफलाभिधायकत्व (anupalabhyamānaphalābhidhāyaka-tva) *n.* the state of being denotative of result which is not being perceived (immediately) स्मृतीनामप्यनुपलभ्यमानफलाभिधायकत्वेनाविद्यमानार्थत्वात् TattvPrakā. 81A. 2 (*on* ii. 1.4)

अनुपलभ्यमानबाधकत्व (anupalabhyamānabādhaka-tva) *n.* the state of being that for which a sublating factor is not being known उक्तश्रुतिधीविषयत्वाभ्याम् अद्वैतवाक्यार्थरूपमखण्डं ब्रह्म …। न च बाध्यते, साक्षिस्वरूपत्वादनुपलभ्यमानबाधकत्वात् GuruCandr. i. 459.11.

अनुपलभ्यमानभेद (anupalabhyamāna-bheda) *adj.* wherein difference is not being noted (प्रत्ययानाम्) अनुपलभ्यमानभेदानामप्यनुमानतो भेदोऽनुमेयः NyāyVār. 286.11 (*on* ii. 2.12-13); आकारोऽनुपलभ्यमानभेदः NyāyMañ. i. 287.23; स्वच्छस्य हि ज्ञानात्मनः स्वयमनुपलभ्यमानभेदस्यानादिवासनोपप्लावितनीलाद्याकारकलुषितत्वमेव भेदकारणमिति बौद्धैराश्रितम् Kāśi. ii. 84.20 (*on* 5(2). 179)

अनुपलभ्यमानमद्यरसोदक (anupalabhyamāna-madyarasodaka) *adj.* from which either fluid of intoxicating drink (stored earlier) or water cannot be obtained (अपः सुराभाजनस्था मद्यभाण्डस्थितास्तथा। पञ्चरात्रं पिबेत्पीत्वा शङ्खपुष्पीशृतं पयः) अपरिशुष्कसुराभाजन आर्द्रे च मद्यभाण्डे चानुपलभ्यमानमद्यरसोदके पानान्तरप्रच्छर्दने च सति स्त्रीबालादेरेतत् Aparā. 1161.2 (*on* 3.289)

अनुपलभ्यमानमूलवत् (anupalabhyamānamūla-va(n)t) *adj.* possessed of the origin which is not being known यः कश्चिदिदानीमनुपलभ्यमानमूलवान् वेदोऽपि कस्यचित् संकीर्णस्यापि सर्वेषां वेदानां यत् ज्ञानं तत्प्रायो हि स इत्यनुपधापयेपि(v. l. °अनुमेयोऽपि DAVE's Ed. 1972) तस्य स वेदः प्रत्यक्ष एवेत्यर्थः ManvaVi. 102.20 (*on* 2.7)

अनुपलभ्यमानमूलान्तरत्व (anupalabhyamānamūlāntara-tva) *n.* the state of being that for which no other source is being known अनुपलभ्यमानमूलान्तरत्वे सति महाजनपरिगृहीतवाक्यत्वस्य तत्त्वात्। न ह्यस्मदादीनां प्रत्यक्षादि मूलम् NyāyKuA. ii(2). 60.2.

अनुपलभ्यमानरसविषय (anupalabhyamānarasa-viṣaya) *adj.* referring to a fluid which is not being located भवेदशौचमत्यर्थं तृणवेधाद्व्रणे कृते। एतच्चानुपलभ्यमानरसविषयम् VīraMi. 271.23 (*on* 1.195)

अनुपलभ्यमानरूप (anupalabhyamāna-rūpa) *adj.* whose form, i. e. colour is not being perceived अनुपलभ्यमानरूपस्य स्पर्शाधिष्ठानस्य पृथिवीत्वे गुरुत्वमपि स्यात् Kiraṇā. 85.7.

अनुपलभ्यमानरूपादिक (anupalabhyamānarūpādi-ka) *adj.* whose form, i. e. colour etc. cannot be perceived यदायमनुपलभ्यमानरूपादिकं वस्तूपलभते तदास्य तद्विशिष्टः प्रत्यय उपजायते NyāyVār. 351.4 (*on* iii. 1.1)

अनुपलभ्यमानवचन (anupalabhyamāna-vacana) *n.* statement about that (result) which is not being perceived अदृश्योक्तौ अनुपलभ्यमानवचने TattvPrakā. 82A. 13 (*on* ii. 1.5)

अनुपलभ्यमानविशेष (anupalabhyamāna-viśeṣa) *m.* particularity which is not being known विशेषस्यापेक्षा आकाङ्क्षा सा चानुपलभ्यमानविशेषे युक्ता NyāyVār. 92.10 (*on* i. 1.23); *adj.* whose (mutual) distinction is not being known विशेषदर्शनं बाधकमिति चेत् तर्हि स्थैर्यदर्शनं कुतो न बाधकम्। अतोऽनुपलभ्यमानविशेषयोरनयोर्बाध्यबाधकभावायोगात् NyāySu.(Ja.) 399A. 6 (*on* ii. 2.7)

अनुपलभ्यमानविशेषस्मरण (anupalabhyamānaviśeṣa-smaraṇa) *n.* recollection of a particular (feature) which is not being known अनुपलभ्यमानविशेषस्मरणेऽपि रजतादिविपर्यासाभावात् NyāyVārPari. 389.2 (Ṭīkā विशेषस्याननुभवेऽपि स्मरणमस्त्येवेत्यर्थः)

अनुपलभ्यमानवेदमूल (anupalabhyamāna-vedamūla) *adj.* whose Vedic basis is not being known or available अनुपलभ्यमानवेदमूलेषु कर्मसु … श्रुतेरपि प्रामाण्यतः प्रमाणत्वेन सिद्धेः तदुक्ते स्वधर्मे … निविशेत ManvaVi. 103.13 (*on* 2.8)

अनुपलभ्यमानव्यभिचार (anupalabhyamāna-vyabhicāra) *adj.* in whose case deviation or discrepancy is not being known रजते रजतधियां व्यभिचारशङ्कावत् प्रत्यक्षविरोधात् अनवस्थानाच्च अनुपलभ्यमानव्यभिचारोदाहरणेषु तथात्वनिश्चयः ĀgaPrā. 70.10; (व्याप्तिग्रहणम्) न चानुपलभ्यमानव्यभिचारमपि सोपाधिकम् उपाधेरनिरूपणात् NyāySu.(Ja.) 279A. 2 (*on* ii. 1.3); *m.* discrepancy or deviation which is not being perceived अनुपलभ्यमानस्यापि कल्पनानुपपत्तेः। अनुपलभ्यमानव्यभिचारकल्पनाद्वारभूतोपाध्यभावादित्यर्थः NyāyVārPari. 674.8; 675.1 (Ṭīkā प्रत्यक्षो व्यभिचारो नास्त्येव तत्कल्पनाबीजं चोपाधिर्नास्तीत्यर्थः)

अनुपलभ्यमानशब्दक (anupalabhyamānaśabda-ka) *adj.* in which the word (in the form of *codanā*) is not available धर्मस्य चोदनारूपशब्दमूलत्वात् अशब्दम् अनुपलभ्यमानशब्दकं स्मृत्यादि MīmāKau. i. 6.10 (*on* i. 3.1)

अनुपलभ्यमानशशविषाणादिसारूप्य (anupalabhyamāna-śaśaviṣāṇādisārūpya) *n.* similarity with the hare's horn etc. which is not available कामं वानुपलभ्यमानशशविषाणादिसारूप्यादभावात्मकत्वोपमानप्रसङ्गः TantrVā. 361.5 (*on* ii. 1.5)

अनुपलभ्यमानश्रुति (anupalabhyamāna-śruti) *adj.* whose Vedic or scriptural basis is not available or being known प्रत्यक्षश्रुतिविरुद्धम् अनुपलभ्यमानश्रुति च वचनमुच्यते MīmāKau. i. 93.5 (*on* i. 3.14)

अनुपलभ्यमानश्रुतिकस्मार्तत्व (anupalabhyamānaśrutikasmārta-tva) *n.* the state of being prescribed by the *smṛti* texts for which Vedic basis is not available or being known अनुपलभ्यमानश्रुतिकस्मार्तत्वेन दानादिवदन्यत्रापि निवृत्तिप्रसङ्गे विशेषं वाचनिकमाह BālamBha. iii. 53.27 (*on* 3.17)

अनुपलभ्यमानश्रुतिका (anupalabhyamānaśruti-kā) *adj.* (*f.*) for which there is no (direct) Vedic basis available or being known (निवृत्तिः) स्मार्तेति। अनुपलभ्यमानश्रुतिकेत्यर्थः BālamBha. iii. 51.27 (*on* 3.17)

अनुपलभ्यमानश्रुतिस्मृतिवाक्य (anupalabhyamāna-śrutismṛtivākya) *adj.* for which the (supportive) Vedic or *smṛti* statement is not available or being known तैर्यदाचरितमनुपलभ्यमानश्रुतिस्मृतिवाक्यं तद् … अनुष्ठापयेत् ManuBh. ii. 93.7 (*on* 8.46)

अनुपलभ्यमानसंख्यादिक (anupalabhyamānasaṅkhyādi-ka) *adj.* for which number etc. cannot be available अप्रत्यक्षस्यापि नानात्वं संमूर्च्छनेनानुमीयते …। अत एवानुपलभ्यमानसंख्यादिके तोयतेजसी अपि त्वचा नोपलभ्येते Kiraṇā. 84.13.

अनुपलभ्यमानसद्भाव (anupalabhyamāna-sadbhāva) *adj.* whose existence is not being known अनुपलभ्यमानसद्भावो हि समानो धर्मोऽविद्यमान-वद्भवतीति NyāyBh. 76.4 (*on* ii. 1.6); यः पुनरनुपलभ्यमानसद्भावो धर्मः सोऽविद्यमानवद्भवति NyāyVār. 92.15 (*on* i. 1.23)

अनुपलभ्यमानसाधन (anupalabhyamāna-sādhana) *adj.* whose cause is not being known अनुपलभ्यमानसाधनं चाक्षुषत्वम् NyāyVār. 114.8 (*on* i. 1.33); न च स्वरूपमात्रस्वप्रकाशे अन्यतो धर्मसिद्धिरिति वाच्यम्, अनुप-लभ्यमानसाधनात् तद्बाधनस्य लघुत्वात् ŚatDū. 79.21.

अनुपलभ्यमानस्वाम्यन्तरत्व (anupalabhyamānasvāmyantara-tva) *n.* the state of having another owner who is not available or being known अदृष्टदोषस्य सूक्ष्मन्यायप्रमेयत्वेनानुपलक्षितत्वात् ··· स्वेन कर्मणा संबध्यमानत्वे-नानुपलभ्यमानस्वाम्यन्तरत्वेन च स्वत्वाभ्रमात्तदुपपत्तेः CaturCin. iii.(1). 1041.7.

अनुपलभ्यमानार्थविषय (anupalabhyamānārtha-viṣaya) *adj.* referring to an object which is not being known अनुपलभ्यमानार्थविषय-मनुमानम् NyāyVār. 262.16 (*on* ii. 1.49); यज्ज्ञानं प्रत्यक्षेणानुपलभ्यमानार्थ-विषयं प्रत्यक्षस्य पश्चादुपजायते तदनुमानम् TātpaṬ.(Vā.) 412.20 (*on* ii. 1.49)

अनुपलभ्यमानार्थविषयत्व (anupalabhyamānārthaviṣaya-tva) *n.* the state of referring to an object which is not being known अनुमानं शब्दोऽर्थस्यानुपलब्धेः । प्रत्यक्षेणानुपलभ्यमानार्थविषयत्वादिति सूत्रार्थः NyāyVār. 262.2 (*on* ii. 1.47); 262.15 (*on* ii. 1.49)

अनुपलभ्यमानास्तित्व (anupalabhyamānāstitva) *n.* existence of what is not being known (भाष्ये) योऽयं पर्यनुयोगस्तस्य को विषय इति । अनुप-लभ्यमानास्तित्वम् । ये शब्दस्य नित्यत्वं कल्पयन्ति ते इदं पर्यनुयोज्याः NyāyVār. 299.20 (*on* ii. 2.18)

अनुपलभ्यमानेन्द्रियार्थत्व (anupalabhyamānendriyārtha-tva) *n.* the state of being an object of sense-organs which is not being known शब्दाश्रयः स्पर्शवान् । अनुवातप्रतिवातयोर्विप्रकृष्टनिकटशरीरिणोपलभ्यमानानुपलभ्यमाने-न्द्रियार्थत्वात् SyādvāMañ. 14(141)

अनुपलभ्यमानैकैककोटि (anupalabhyamānaikaikakoṭi) *adj.* each side (taken singly) of which is not being known न हि भाववदभावेऽप्यु-भयावधित्वमस्ति । तद्वद्भावेष्वप्यनुपलभ्यमानैकैककोटिषु स्यात् NyāyKuA. i.13.3.

अनुपलभ्यमानोपचयापचयविशेष (anupalabhyamānopacayāpaca-yaviśeṣa) *adj.* in which particular growth or decay is not being perceived उपचयापचयप्रबन्धदर्शनम् ··· शरीरस्यान्यत्वं साधयतु न पुनरनुपलभ्य-मानोपचयापचयविशेषाणां स्फटिकादीनाम् NyāyVār. 410.7 (*on* iii. 2.10)

अनुपलभ्यमानोपाधि (anupalabhyamānopādhi) *m.* limitation or condition which is not being perceived दूषणमपि ··· दूष्यासाधकत्वाविना-भूतम् ··· अन्यथा तु तदाभासे, यथायं धूमो नाग्निसाधकः सर्वथानुपलभ्यमानोपाधि-शङ्काग्रस्तत्वात् ĀtmaTaVi. 538.12.

अनुपलभ्यवह्निविषयत्व (anupalabhyavahniviṣaya-tva) *n.* the state of referring to fire which can not be perceived धूमस्य च व्यवधाने-नानुपलभ्यवह्निविषयत्वस्थितिरर्थापत्तिरिति कुतोऽनुमानम् NyāyKuA. ii(1). 229.3.

अनुपलभ्यसत्ता (anupalabhya-sattā) *f.* existence which is not perceptible कामं विधेर्विधेयासत्त्वव्यवच्छेदरूपत्वात् तदभावो व्यवच्छिद्येत, नात्मा-न्तरसत्ता, तद्देशकालयोरिवानुपलभ्यसत्ता BrahmSi. 47.6.

अनुपलभ्यस्वभाव (anupalabhya-svabhāva) *adj.* whose nature is not knowable अत्र पक्षद्वयं कदाचिदसौ वायुरुपलभ्यस्वभावो वा भवेत् । अनुप-लभ्यस्वभावो वा TattvSaṁPañ. 685.15 (*on* 2531-32); देहस्यान्तरुपलभ्य-स्वभावस्ततो बहिरनुपलभ्यस्वभाव इति तु व्यवस्था न संभवति ŚivārkaMaDī. ii. 148.12 (*on* ii. 3.32)

अनुपलभ्यैकस्वभाव (anupalabhyaika-svabhāva) *adj.* whose nature is imperceptible alone ज्ञानरूपः सर्वगत आत्मेति पक्षे स उपलभ्यानुपलभ्यस्वभावः उपलभ्यैकस्वभावोऽनुपलभ्यैकस्वभावो वा ŚivārkaMaDī. ii. 148.10 (*on* ii. 3.32)

अनुपलभ्योपाधिप्रतिषेध (anupalabhyopādhi-pratiṣedha) *m.* refutation of a limitation or condition which is not knowable यथैव-मनुपलम्भेनादृश्यप्रतिषेधो नेष्यते, अनुपलभ्योपाधिप्रतिषेधोऽपि नैष्टव्यः NyāyKuA. i. 169.1.

अनुपलम्भ (an-upalambha) *m.* **Ai** non-perception तदनुपलब्धे-रनुपलम्भादावरणोपपत्तिः NyāySū. ii. 2.19; तदनुपलब्धेरनुपलम्भादभावसिद्धौ तद्विपरीतोपपत्तेरनुपलब्धिसमः (हेत्वाभासः) NyāySū. v. 1.29; नान्धादृष्टया चक्षु-ष्मतामनुपलम्भः SāṁkhyaPraSū. 1.156; SāṁkhyaPraBh. 72.1 (*on* 1.155); लोके यन्नोपलभ्यते तन्नास्ति, इति न वाच्यं सतोऽपि पाषाणगन्धादेरनुपलम्भात् SāṁkhyaKāBh. 11.14 (*on* 15); सूर्यादितेजसाभिभूतानां ग्रहनक्षत्रतारकादीना-मनुपलम्भात् तेषां किमभावः शक्यते परिकल्पयितुम् MāṭhVṛ. 15.2 (*on* 7); अथवा 'त्रिधैव सः' इति स पक्षधर्मस्त्रिप्रकार एव स्वभावकार्यानुपलम्भाख्यस्तदंशेन व्याप्तो नान्यः HetuBiṬ. 9.29; 190.6; शब्दादेरुपलब्धस्य विरुद्धपरिणामिनः । पश्चादनु-पलम्भेऽपि युक्तोपादानवद्गतिः NyāyVi. 2.132; 2.340; अनुग्राहकत्वम् ···। नाप्य-नन्तरोपलब्धयोः (वर्णयोः) संस्काराभावेन उपलम्भानुपलम्भयोरविशेषात् TātpaṬ. (U.) 465.22 (*on* 5(11).101); लवणाणिमवदिन्द्रियैरनुपलभ्यमानमपि जगन्मूलं सत् उपायान्तरेण उपलब्धुं शक्यते ··· अनुपलम्भाच्चाकृतार्थः स्यामहम् ChāndoUBh. 398.15 (*on* vi. 13.6); स सामान्यविशेषश्चेन्निर्विशेषो न दृश्यते । योग्यस्यानुपलम्भा-च्चेदभावः प्रलयं गतः IṣṭaSi. 260.20; युगपत्तु क्रियाद्वयसंवेदनं नास्ति अर्थगतायाः क्रियायाः शब्दप्रयोगकालेऽनुपलम्भात् NyāyMañ. i. 370.24; ii. 64.2; प्रमाणं चानुपलब्धिकारणेष्वसत्सु प्रागूर्ध्वं चानुपलम्भात् घटादिवत् NyāySā. 21.17; साक्ष-स्याप्यालोकेऽनुपलम्भात् Kāśi. i. 82.23 (*on* 2.35); iii. 142.21 (*on* 5(6).17); तमःपरमाणवः ··· न तावत्स्पर्शवन्तः स्पर्शवतस्तत्कार्यस्य क्वचिदनुपलम्भात् NyāyKa. 9.9; अभावधीपक्षे च धीहेतुरनुपलम्भः सत्तया न ज्ञानेन, अनवस्थापत्तेः NayaVi. 164.3 (*on* i. 1.5); 165.1 (*on* i. 1.5); तद्भावाविनाभावज्ञानं कुतस्त्यम् । तयोः कदाचिदपि तादात्म्येनानुपलम्भात् TātpaṬ.(Vā.) 141.5 (*on* i. 1.4); 159.13 (*on* i. 1.5); 387.10 (*on* ii. 1.32); (चेतनः) व्यापकस्वार्थाद्यनुपलम्भेनाप्यनु-मीयते नास्तीति NyāyKuA. i. 145.5; ii(1). 237.4; अनुपलम्भमेवोपलम्भ-वैधर्म्येण दर्शयति TattvVai. 135.6 (*on* 3.14); द्वैताद्वैतोपलम्भो हि दुःखायैव क्रियात्मने । निपुणोऽनुपलम्भो यस्त्वेतयोस्तत्परं विदुः YogVā. iii. 81.89; गवादि-पदेषु गोशब्दत्वादिजातिरेकैकस्मिन्वर्णेऽनुपलम्भात् ··· नास्तीत्युक्तम् NyāyRa. 898.12 (*on* 7.190); अनन्यथासिद्धं कार्यमस्ति । तद्वशेन तस्यावश्यं कल्पनीयत्वादनुपलम्भाच्च PramāMā. 14.11; सूक्ष्मदेहगुण ऊष्मा । अन्यत्रानुपलम्भान्न स स्थूलगुणः Vedānt-Sā.(Rā.) 382.6 (*on* iv. 2.11); अनुद्भूतत्वेनानुपलम्भः । न त्वभावात् Kiraṇā. 73.16; प्रध्वंसाप्रागभावौ हि द्रव्यस्यावस्थाविशेषौ ।··· घट उत्पद्यते नश्यतीति व्यवहारौ तदवस्थानिबन्धनौ, तदतिरिक्तस्य कस्यचिदनुपलम्भात् NītiMā. 70.19; प्राग्भवीय-ज्ञानस्याप्यात्मप्रकाशत्वात् तस्य च स्वतःसिद्धत्वान्नानुपलम्भो युक्तः Mitā. 387.7 (*on* 3.142); स्वपक्षे चानुपलम्भमप्रमाणयन् सर्वज्ञाभावे कुतः प्रमाणयेदविशेषात् Pramā-Mī. 14.19 (*on* i. 1.17); 37.13 (*on* i. 2.5); ननु कथमनुपलम्भः ··· भूतेन्द्रि-याणामुपलम्भात् PrakaVi. 391.16; 537.22; सुखादौ तथाविधज्ञानविषयत्वानु-पलब्धिः तुल्या, मनोजनितज्ञानविषयत्वस्यापि तस्मिन् अनुपलम्भात् TarkSaṁ.(Ā.) 54.16; तेजः ··· सूक्ष्मम् । नाडीनिष्क्रमणश्रुतिरूपप्रमाणात् सौक्ष्म्यमुपलभ्यते । अत एव पार्श्वस्थैरनुपलम्भो मूर्तान्तराप्रतिघातश्च ŚrutaPra. ii. 602.27 (*on* iv. 2.13); कर्णतत्संयोगो वा आकाशांश इत्युक्तं स्यादित्यर्थः । किं व्यापी संयोगो न वा । आद्यमनु-पलम्भान्निरस्य द्वितीयं निरस्यति VedāntKa. 223.22 (*on* i. 4.19); निःसामान्यस्य विशेषस्य क्वचिदप्यनुपलम्भात् SyādvāMañ. 8(149); न हि वयं ध्वन्युपलम्भेन ध्वन्यभावं साधयामः ।··· नापि शब्दार्थयोरनुपलम्भेन Ekāva. 1.13(65) (33.5); अनुपलम्भात्तु तदनभ्युपगमः ŚatDū. 80.29; 170.12; इच्छादेस्तु तथानुपलम्भेन ज्ञानविशेषत्वोपपत्तिः NyāySiA. 245.26; 249.14; गुणमात्रतया च कस्याप्यनुप-लम्भात् NyāyPari. 506.9; न द्वितीयः, अत्यन्तसादृश्यस्यानुपलम्भात् Vādā. 46.3; 126.6; अनुपलम्भादपवादाद्यभावः प्रत्यक्षसिद्धः NyāySu.(Ja.) 333A.13 (*on* ii. 2.3); अनुपलम्भमेवोपपादयति । प्रत्यक्षेणेति YuktiSneha. 92.15 (*on* i. 1.5); प्रसञ्जनयोग्यमापादनयोग्यं प्रतियोग्युपलब्धिस्वरूपं यस्य अनुपलम्भस्य तदनुपलब्धेः योग्य-त्वम् VedāntPari. 247.9; (शब्दः) सोऽपि च प्रत्यक्षेणावगम्यते प्रमाणान्तरेण वा न तावदाद्यः अनुपलम्भात् MīmāKau. i. 2.21 (*on* i. 3.1); i. 61.16 (*on* i. 3.9); अज्ञातोऽनुपलम्भस्तु सत्तामात्रेण बोधकः MānaMe. 133.2; अनुपलम्भस्त्व-तिसौक्ष्म्यादेव GoviBh. 126.10 (*on* ii. 2.22); **Aii** inconceivability, non-reality याविद्यमानता सैव परमा विद्यमानता । सर्वथानुपलम्भश्चोपलम्भः परो मतः MaYānaSū. 48.14 (9.78); अचित्तोऽनुपलम्भोऽसौ ज्ञानं लोकोत्तरं च तत् । आश्रयस्य परावृत्तिर्द्विधा दौष्ठुल्यहानितः Triṁśi. 29; कदोपलम्भदृष्टिभ्यो देशयिष्यामि शून्यताम् । संवृत्यानुपलम्भेन पुण्यसंभारमादरात् BodhiCa. 9.168; तत्र बाधकं भवदात्मनि ··· गुणगुणिभेदभङ्गो वानुपलम्भो वेति ĀtmaTaVi. 20.8; समाख्या-संबन्धस्तस्य (प्रामाण्यस्य) विषयो वर्ण्यते । स च परमार्थतो नास्ति । दृश्यत्वे तस्यानु-पलम्भेन बाधा TarkBhā.(Mo.) 6.7; **Aiii** negative perception सरोज-केसरादीनामन्वयव्यतिरेकवत् । अवस्थातिशयाक्रान्तं बीजपङ्कजलादिकम् । प्रत्यक्षानुपल-म्भाभ्यां निश्चितं कारणं यदा TattvSaṁ. 114; प्रत्यक्षानुपलम्भानां तत्तद्भिन्नांश-पातिनाम् । कार्यकारणतासिद्धिहेतुतैकप्रमातृजा ĪśvaPraSū. i. 7.4; प्रत्यक्षानुपलम्भा-भ्यामनलसहचरितमनलेश्च व्यावर्तमानं धूममुपलभ्य विभावसौ नियतो धूम इति मनसा प्रतिपद्यते NyāyMañ. i. 110.33; तादात्म्यतदुत्पत्तिभ्यां नियम इत्यन्ये ··· तदुत्पत्तिश्च पौर्वापर्येण प्रत्यक्षानुपलम्भाभ्याम् NyāyKuA. i. 173.4; ii(2). 47.6; स्वदेहे स्वपरसंतानसाधारणचिन्मात्राविनिर्भागवृत्तिदृश्यदेहमात्रस्यैव प्रत्यक्षानुपलम्भाभ्यां कम्पं प्रति कारणत्वप्रतीतेः ĀtmaTaVi. 840.5; सोऽयमात्मेति कीर्तितः । ननु ··· उभया-त्मकत्वमयुक्तमिति चेत् तदयुक्तम् । बाधे प्रमाणाभावात् । अनुपलम्भो हि बाधकं प्रमाणम् SarvaDaSaṁ. 3.227; **Aiv** absence of knowledge (लिङ्गादीनाम्) शाखा-न्तराध्यायिभिः शाखान्तरगतानामनुपलम्भात् तादर्थ्येनार्थवन्निबन्धनम् ŚāstrDī. 21.6

(*on* i. 3.1); उपलब्ध्यभिधानात् अनुपलम्भोऽपि न सिद्धः PramāMī. 28.22 (*on* i. 1.32); **Bi** non-availability यथा विद्यमानस्यानुपलम्भो भवतीति नैतावता विना प्रमाणेन शशविषाणं प्रतिषेधेमहि Bṛha. 182.10 (*on* i. 1.5); तस्मादनुपलम्भोऽयं व्यापारानुपलम्भ इति BhāvanāVi. 166.1; अपि च सहोपलम्भनियमादभेदो विषयविज्ञानयोरापतति न ह्यनयोरेकस्यानुपलम्भेऽन्यस्योपलम्भोऽस्ति BrahmSūBh.(Śaṅ.) 395.8 (*on* ii. 2.28); सामग्र्याश्चैकत्वात्तदतिरिक्तसाधकान्तरानुपलम्भात् किमपेक्षमस्या अतिशयं ब्रूमः NyāyMañ. i. 12.12; i. 242.1; ii. 101.22; (दन्ताश्लिष्टस्य) यस्याचमनकाले प्रयत्नतोऽनुपलम्भः, ततः पश्चान्निगीर्य त्यक्त्वा वा तेनैवाचमनेन शुद्ध इत्यवसेयम् BālaKrī. i. 133.1 (*on* 1.194); विनाशो नामात्यन्तिकोऽनुपलम्भः PrakaPañ. 93.5; न तावदणवोऽतीन्द्रियाः प्रमाणविषयाः। न तत्समूहः, तस्य तदतिरेकिणोऽभावात्। नावयवी। तस्यावयवव्यतिरेकेणानुपलम्भात् Kāśi. ii. 36.20 (*on* 5(2).17½); द्रव्यान्तरेऽपि गन्धोऽस्तीति चेन्न। पार्थिवद्रव्यसमवायेन तद्गुणोपलब्धेः। कथमेष निश्चय इति चेत् तदभावेऽनुपलम्भात् NyāyKa. 29.25; 227.23; सतामपि वस्तूनामनुपलम्भो यथा मूलकीलकादीनां प्रमाणाभावेन TātpaṬ.(Vā.) 232.11 (*on* i. 1.14); अनुपलम्भकालेऽपि (पुत्रदारधनादयः) तर्हि सन्तीति न तावन्मात्रेणाभावावधारणम्। तर्ह्युत्पन्ना इति चेन्न। अनुपलम्भेन हेतूनां बाधात् NyāyKuA. i. 167.2; ĀtmaTaVi. 587.5; रूपादिसंघातमात्रमेव गवादिकम् … नान्यत् अनुपलम्भात् NyāyRa. 181.20 (*on* 4.151); आधूतकेसरो हस्ती … अत्र हस्तिहयैरण्डखदिराणां केसरादिसद्भावस्य प्रत्यक्षेणानुपलम्भात् SaraKaṇṭhā. 46.1; तथापि स्फुटस्य रसस्यानुपलम्भादव्यङ्ग्यमेतत्काव्यद्वयमुक्तम् KāvyPra. 261.2; Kāvyānu.(He.) 131.4; अभावव्यवहारस्तु मूढं प्रति अनुपलम्भेन साध्यते TarkBhā.(Mo.) 16.1; न च तत्कारणभूतपार्थिवपरमाण्वादिषु चैतन्यादिसमवायः संभवति। तदारब्धस्तम्भकुम्भादिभौतिकेष्वनुपलम्भात् Mitā. 393.22 (*on* 3.170); सकलपुरुषाश्रितानुपलम्भस्त्वसिद्ध इत्यसिद्धो हेतुः SthānṬ. 11B.9; ज्ञानान्तरमन्वयव्यतिरेकवत्तया नोपलब्धम्। अनुपलम्भेऽपि केन कारणेन कारणमित्युपकल्प्येत NyāyKu. 78.2; पटस्य तन्तुव्यतिरेकेणानुपलम्भः VedāntKa. 239.20 (*on* ii. 1.12); (प्रतिपक्षः) स च धूमवत्त्वे हेतौ नास्त्येवानुपलम्भात् TarkBhā.(Ke.) 43.6; तस्याः (स्मृतेः) अप्यनुपलम्भे यत्र वेदविदां बहूनां शीलं चित्तस्य स्वभावप्रवणता सापि धर्मस्य मूलम् ManvaVi. 101.11 (*on* 2.6); अनुपलम्भस्य सामग्र्यभावप्रयुक्तत्वात् NyāySiA. 226.2; 250.7; अविशिष्टवस्तुग्राहिणो ज्ञानस्यानुपलम्भात् NyāyPari. 78.1; कार्यस्योत्पत्तेः प्रागनुपलम्भः SarvaDaSaṁ. 2.15; किमनुपलम्भान्नास्ति धर्मादिकम् NyāySu.(Ja.) 85A. 13 (*on* i. 1.1); 159B. 6 (*on* i. 2.2); 199B. 2 (*on* i. 4.6); अर्थशून्यस्य ज्ञानस्य सद्भावो न संभवति। तस्य कुत्राप्यनुपलम्भात् BrahmSūBh.(Śrī.) ii. 97.11 (*on* ii. 2.29); (शब्दस्य) कदाचिदनुपलम्भस्तु व्यञ्जकाभावप्रयुक्तः Upask. 129.5 (*on* ii. 2.26); 203.5 (*on* iv. 1.9); 316.8 (*on* vii. 2.7); 381.7 (*on* ix. 1.8); मणिवज्रादिगोलकं पार्थिवम्।… गोलकमपि कथं पार्थिवम्। तल्लक्षणस्य गन्धस्य तत्रानुपलम्भात् SarvaDaKau. 12.14; 12.16; जातिस्तु प्रत्यक्षद्रव्यमात्रे वर्तते। नान्यत्र। अनुपलम्भात् TantrRaha. 18.11; त्वन्मतेऽपि वृत्तेरेवाज्ञानविरोधित्वात्। अज्ञाननिवर्तकादन्यस्य च ज्ञानस्यानुपलम्भात् Nyāyāmṛ 200A.5; 582A.9; समुदायस्य भेदेनानुपलम्भात् YuktiSneha. 94.26 (*on* i. 1.5); सामग्रीसमवधाने सत्यनुपलम्भस्यैवाभावप्रत्यक्षहेतुता SāṁkhyaPraBh. 52.27 (*on* 1.108); प्राकारे इष्टकानां चतुरश्रत्वाद्याकारस्य चाविरलतन्त्वारब्धपटे तन्तुत्वस्येवानुपलम्भः ŚivārkaMaDī. ii. 24 27 (*on* ii. 1.16); वृत्तिनिर्गमद्वारस्य अनुपलम्भाच्च अनिर्गतवृत्त्यवच्छिन्नचैतन्यमेव स्वरूपसंबन्धेन विषयगोचरमगत्या अर्थादभ्युपगम्यते SiddhāLeSaṁ. 215.6; स्मृतेः प्रमाणत्वात् तन्मूलभूतश्रुतेः क्वचित्कदाचित्केनापि पुरुषेणानुपलम्भस्य निष्प्रमाणत्वात् … किंनिमित्तमनुष्ठानम् VīraMi.(Paribhāṣā.) 28.24; ननु आदर्शे मलिनत्वात्प्रतिबिम्बस्यासत्त्वाद् अनुपलम्भो युज्यते VīraMi. 877.11 (*on* 3.142); ग्रस्तोदये यदा चन्द्रे … तद्दिने चोपवासः … इत्यादिवचनानि – तानि महानिबन्धेषु क्वाप्यनुपलम्भान्निर्मूलानि NirṇaSi. 48.23; 209.1; ईश्वरः शरीरी वा न वा। नाद्यः उपलम्भयोग्यत्वे सति कैश्चिदप्यनुपलम्भात् MānaMe. 167.5; वेदस्य च (स्मृतिमूलकत्वेन) प्रत्यक्षपठितस्य अनुपलम्भात् BhāṭṭDī. i. 37.4 (*on* i. 3.1); योग्यत्वे सत्यनुपलम्भादभावनिश्चयोऽभावप्रमाणम्। यथा इह भूतले घटो नास्तीति SarvaMaSaṁ. 13.20; प्रत्यक्षं द्विविधम्।… उभयविधमप्येतद्विशिष्टविषयमेव। अविशिष्टग्राहिणो ज्ञानस्यानुपलम्भात् YatīndraDī. 5.5; सांख्यस्मृत्युक्तानाम् अर्थानां वेदेऽनुपलम्भात् तस्याः नाप्तत्वम् GoviBh. 87.2 (*on* ii. 1.2); 126.10 (*on* ii. 2.22); 'ब्राह्मणादित्रये नास्ति भागिनेयः सुतः क्वचित्' इति वृद्धगौतमवदत्र निषेधस्मृतेरनुपलम्भात् BālamBha. ii. 226.8 (*on* 2.135); अनुबन्धा अनेकान्ताः अनवयवाः।… परे तु – एकान्ता एव शास्त्रे तत्रोपलम्भादन्यत्रानुपलम्भाच्च LaŚabdeŚe. i. 17.10; ii. 106.10; **Bii** non-obtainment (as means of obtainment of another entity) स्वभावविरुद्धोपलब्ध्योरनुपलम्भलक्षणत्वात्। अन्योपलम्भोऽनुपलम्भः PramāSaṁ. 3.31; **Biii** non-obtainment क्रियावसानत्वात् क्रियाव्यतिरेकेण च तत्फलस्यानुपलम्भात् BṛĀraUBh. 320.15 (*on* ii. 4.11); वेदे दोषाश्च विद्यन्ते व्याघातः पुनरुक्तता फलस्यानुपलम्भश्च NyāyMañ. i. 144.13; (चित्रेष्टिः) यत्र सम्यक् प्रयुक्तायामपीष्टौ कर्मान्तरप्रतिबन्धादेव पशूनामनुपलम्भः कल्प्यते NyāyMañ. i. 254.10 [Kośas give *anupalambha* as the meaning of *nāśa*, DharK. 2595; ViśvaPra. 168.7; NānārthSaṁ. 53.11; MediK. 177.9; ViśvaLoK. 372.9, and give *nāśa* and *nidhana* as the synonyms, AnekāSa. 447; AnekāK. 884]; *adj.* **1A** inconceivable मया धर्मोऽभिसंबुद्धः सूक्ष्मो निपुणो दुरनुबोधः … शून्यतानुपलम्भस्तृष्णाक्षयो विरागो निरोधो निर्वाणम् LaliVi. 25.16 (9); **1B** imperceptible अवस्त्वनुपलम्भं च लोकोत्तरमिति स्मृतम् GauḍKā. 4.88; **2** not having any basis विषयोऽस्य (बुद्धस्य) प्रयोगश्च …। असक्तोऽनुपलम्भश्च निमित्तप्रणिधिक्षतः। तल्लिङ्गं चाप्रमाणं च दशधोपायकौशलम् AbhisaAlaṅ. 4.63; जनहृदयविप्रलम्भो मायास्तम्भो जगज्जयारम्भः। जयति सदानुपलम्भो मायारम्भोदयो दम्भः KalāVi. 1.45.

अनुपलम्भक (anupalambha-ka) *adj.* having no basis or support क्लेशलिङ्गनिमित्तानां विपक्षप्रतिपक्षयोः। विवेको दुष्करैकान्तावुद्देशोऽनुपलम्भकः।… स्वभावः षोडशात्मकः AbhisaAlaṅ. 4.29.

अनुपलम्भकारण (anupalambha-kāraṇa) *n.* cause of non-availability (शब्दस्य) अनुपलम्भकारणानां व्यवधानादीनामभावेऽप्यनुपलम्भनात् ŚābaBh. 73.11 (*on* i. 1.7)

अनुपलम्भकाल (anupalambha-kāla) *m.* time of non-perception or non-availability अनुपलम्भकाले आभासोपलम्भसामग्र्याः अभावात्, तत्काले चानुपलम्भाभावात् NyāyKuA. i. 163.3; सत्त्वादिति चेत् – अनुपलम्भकालेऽपि तर्हि सन्तीति न तावन्मात्रेणाभावावधारणम् NyāyKuA. i. 166.5.

अनुपलम्भकृत्य (anupalambha-kṛtya) *n.* purpose of non-perception (अनुपलम्भोऽपि अन्योपलम्भरूपः) अनुपलम्भकृत्यमाह अनुपलम्भोऽपि इति Bhāsk. i. 233.10 (*on* i. 5.8)

अनुपलम्भगम्यता (anupalambhagamya-tā) *f.* the state of being knowable through negative perception तार्किकास्तु अभावस्य प्रत्यक्षादिगम्यत्वमाचक्षाणा अनुपलम्भगम्यतां न संमन्यन्ते MānaMe. 136.1.

अनुपलम्भजत्व (anupalambhaja-tva) *n.* the state of being produced through negative perception (तार्किकाः) तेऽपि हि सायंकाले प्रातःकालीनाभावज्ञानस्य इन्द्रियजन्यत्वाभावादुक्तप्रकारेणानुपलम्भजत्वमेव बलादङ्गीकुर्वीरन् MānaMe. 136.3.

अनुपलम्भतस् (anupalambha-tas) *adv.* **A** due to non-perception न तावदग्रिमः कल्पः कल्पतेऽनुपलम्भतः ĀgaPrā. 3.17; **B** due to non-availability भूमिषट्कचिराभ्यासाद्भेदस्यानुपलम्भतः। यत्स्वभावैकनिष्ठत्वं सा ज्ञेया तुर्यगा गतिः YogVā. iii. 118.15.

अनुपलम्भत्रय (anupalambha-traya) *n.* triad of non-availability अग्निः धूमाभावः धूमः अग्न्यभावः धूमाभावः इत्येतानि वस्तूनि प्रत्यक्षद्वयानुपलम्भत्रयविषयीभूतं वस्तुपञ्चकम् Bhāsk. i. 361.7 (*on* i. 7.4)

अनुपलम्भदशा (anupalambha-daśā) *f.* condition of non-availability अनुपलम्भदशायां च तज्ज्ञानसामग्रीरूपा योग्यतैव नास्ति Nyāyāmṛ. 422A.9.

अनुपलम्भन (an-upalambhana) *n.* **Ai** non-availability कुक्षिमेढ्रपार्श्वे च स्फुरणानुपलम्भने। मासावधिर्जीवितस्य तु दर्शने तदर्धस्य (स्थितिः) TriBrU. 124; भूमिषट्कचिराभ्यासाद्भेदस्यानुपलम्भनात्। यत्स्वभावैकनिष्ठत्वं सा ज्ञेया तुर्यगा गतिः MahāU. 5.34; VarāU. 4.10; SarvaVeSāSaṁ. 948; विद्यमानस्यापि अनुपलम्भनं भवति ŚābaBh. 55.3 (*on* i. 1.5); Bṛha. 183.4 (*on* i. 1.5); (शब्दः) व्यवधानादीनामभावेऽप्यनुपलम्भनात्। न चासौ विषयमप्राप्तः। आकाशविषयत्वात्। कर्णच्छिद्रेऽप्यनुपलम्भनात् ŚābaBh. 74.1 (*on* i. 1.7); वाक्यं न भिन्नं वर्णेभ्यो विद्यतेऽनुपलम्भनात् SphoṭSi. 210.1; दृश्यत्वेनाभ्युपेतस्य द्वयस्यानुपलम्भनात्। साधनानन्वितं चेदमुदाहरणमप्यतः TattvSaṁ. 57; 2736; ननु धर्मातिरेकेण धर्मिणोऽनुपलम्भनात्। तत्संघमात्र एवायं गवादिः ŚlokaVār. 4.151(181.5); 4.100 (165.3); संसर्गधर्मता नापि भेदेनानुपलम्भनात्। समवायेन संबन्धे को हेतुरिति नेष्यते BṛĀraUBhVā.(Sambandha.) 970 (comm. अदृष्टेः); अभावेन हि धर्मेण तद्वत्ता धर्मिणः कथम्। अभावग्रहवेलायां धर्मिणोऽनुपलम्भनात् NyāyMañ. i. 105.15; विनष्टायामपि व्यक्तौ न जातिरन्यत्र याति … केवलं तद्व्यक्तिसमवायस्तस्या निवर्तते तेन तस्यानुपलम्भनम् PrakaPañ. 93.29; 109.19; न ह्यप्रतिबन्धमित्येव वस्तूपलभ्यते। अप्रतिबन्धस्याप्यनुपलम्भनात् Kāśi. ii. 166.15 (*on* 5(3). 183); दुष्टोपलम्भसामग्री शशशृङ्गादियोग्यता। न तस्यां नोपलम्भोऽस्ति नास्ति सानुपलम्भने NyāyKuA. i. 162.6; Nyāyāmṛ. 422A.10; वाक्यसमुदायस्य … श्रोतरि चावहिते यदुपलभ्य पुनरनुपलम्भनं तत् … अनित्यत्वैकनिबन्धनम् Kiraṇā. 316.6; **Aii** non-perception गोत्वं प्रति वर्णानाम् … गमकत्वम् … न तावदेकैकस्य, अनुपलम्भनात् TātpaṬ.(U.) 458.5 (*on* 5(11). 67); अथोपलम्भयोग्यत्वे सत्यप्यनुपलम्भनम्। अभावाख्यं प्रमाणं स्यात् MānaMe. 132.2; **B** non-ascertainment हेतुर्देहान्तरोत्पत्तौ पञ्चायतनमैहिकम्। तदङ्गभावहेतुत्वनिषेधेऽनुपलम्भनम्। अनिश्चयकरं प्रोक्तम् PramāVār. 2.116 (PramāVāBh. अनिश्चयकरणमनुपलम्भनमिति); **C** negative perception (as a means of knowledge) केवलग्रहणेऽध्यक्षे विसंवादस्य संभवः।

ततः प्रत्यक्षमेवेदमन्यथानुपलम्भनम् PramāVāBh. 7.1; **D** absence of visibility उपादानस्य सूक्ष्मत्वाद्युक्तं चानुपलम्भनम् NyāyVi. 2.425.

अनुपलम्भनमात्रक (anupalambhana-mātraka) *n.* non-availability alone नानुपलम्भनमात्रकमत्रोच्यतेऽपि तु व्याप्तिपूर्वकमनुमानम् PramāVāBh. 104.11; 104.19.

अनुपलम्भना (an-upalambhanā) *f.* inconceivability, non-reality नोपलम्भोपलम्भप्रयोगतश्च द्वयानुपलम्भना द्वयोपलम्भात् MaYānaSū. 191.17.

अनुपलम्भनिमित्त (anupalambha-nimitta) *adj.* caused by non-availability उपलम्भानुपलम्भनिमित्तं व्याप्तिज्ञानम् ऊहः PramāMī. 36.20 (*on* i. 2.5)

अनुपलम्भनिमित्ताभाव (anupalambhanimittābhāva) *m.* non-existence caused by not being visible तदव्यक्तमित्यादीनि सूत्राणि न सर्वगतस्यातीन्द्रियत्वादिभिरनुपलम्भनिमित्ताभावव्युदासपराणि ŚrutaPra. ii. 451.7 (*on* iii. 2.29)

अनुपलम्भनियम (anupalambha-niyama) *m.* non-availability as a rule न च सामान्यविशेषसमवायेष्वन्यतमत् तमः। तेषां व्यञ्जकवैचित्र्येऽपि व्यक्त्याश्रयसंबन्धिनामुपलम्भमन्तरेणानुपलम्भनियमात् Kiraṇā. 15.19; TattvPradī.(Ci.) 28.6; द्रव्यभावस्य कार्यरूपादीनामुपलम्भात् द्रव्याभावे चानुपलम्भनियमात् द्रव्यविनाशकार्यत्वमवसीयते Kiraṇā. 178.20.

अनुपलम्भनिरस्त (anupalambha-nirasta) *adj.* rejected on the basis of non-perception ज्ञातृज्ञेयतदवच्छिन्नज्ञानस्वरूपत्रिकातिरिक्तं ज्ञानमनुपलम्भनिरस्तमित्यर्थः ŚrutaPra. iA. 146.21 (*on* i. 1.1)

अनुपलम्भनिरस्तत्व (anupalambhanirasta-tva) *n.* **A** the state of being rejected on the basis of non-perception अहमर्थविलक्षणाया निर्विषयायाः संविदोऽनुपलम्भनिरस्तत्वात् ŚatDū. 114.16; **B** the state of being rejected on the basis of non-availability योऽयं वायौ … °स्पर्शोऽनुभूयते स तु …। नापि पृथिव्याः (गुणः) तस्या नयनेन्द्रियग्राह्यत्वेनानुपलम्भनिरस्तत्वात् MānaMe. 157.6.

अनुपलम्भपराहत (anupalambha-parāhata) *adj.* set aside by non-perception प्रधानभावस्य मानसवेदनीयताभिधानमनुपलम्भपराहतम् NyāyMa. 210.3.

अनुपलम्भपराहतत्व (anupalambhaparāhata-tva) *n.* the state of being set aside by non-perception विशेषणविशेष्यतत्संबन्धेभ्यो विशिष्टं भिन्नमभिन्नं वा। नाद्यः। अनुपलम्भपराहतत्वात्, दण्डिनमानयेत्युक्तेऽन्यस्यैवानयनप्रसङ्गात् TattvPradī.(Ci.) 264.14.

अनुपलम्भप्रयोगतस् (anupalambhaprayoga-tas) *adv.* due to the application of inconceivability, i.e. non-reality तत्र सम्यक्प्रयोगप्रवेशश्चतुर्भिराकारैस्तद्यथोपलम्भप्रयोगतो विज्ञप्तिमात्रोपलम्भात् अनुपलम्भप्रयोगतोऽर्थानुपलम्भात् MaYānaSū. 191.15.

अनुपलम्भप्रसङ्ग (anupalambha-prasaṅga) *m.* **Ai** undesired occasion of non-perception न खलु घटसंवित् पटसंविदमपेक्षते। वस्तुस्वभावादिति चेद्, न। अन्यतमानुपलम्भेऽनुपलम्भप्रसङ्गात् Kāśi. ii. 100.28 (*on* 5(3).20); गुणिनः स्वगुणप्रतीतिपरिपन्थित्वे गुणस्य नित्यमनुपलम्भप्रसङ्गात् Kiraṇā. 16.15; **Aii** undesired occasion of inconceivability, i.e. non-reality जगतः शून्यस्वभावत्वे … ज्ञेयस्य बहिरनुपलम्भप्रसङ्गात् … सुगतपक्षोऽप्युपेक्षणीयः SarvaMaSaṁ. 22.4; **Bi** undesired occasion of non-availability नयनरश्मिवदनुद्भवेनैवानुपलम्भः किं न स्यात्। न स्यात्। तद्वत्सुवर्णादिद्रव्यस्याप्यनुपलम्भप्रसङ्गात्। न ह्यनुद्भूतरूपं द्रव्यमुपलभ्यते Kiraṇā. 78.23; 60.4; 139.10; **Bii** undesired occasion of not being visible गोलकमात्रस्येन्द्रियत्वे च सर्पादीनां तद्विरहिणाम् अनुपलम्भप्रसङ्गः PrakaVi. 702.17.

अनुपलम्भबल (anupalambha-bala) *n.* force of negative perception बीजात् अङ्कुरः तन्तुभ्यः पट इत्यादौ कार्यकारणभावः प्रत्यक्षानुपलम्भबलेन तावन्निश्चेयः PratyabhiVi. i. 232.4 (*on* i. 5.8) (Bhāsk. प्रत्यक्षानुपलम्भयोर्यद्बलं तेन); ii. 182.6 (*on* ii. 4.12)

अनुपलम्भबाध (anupalambha-bādha) *m.* **Ai** contradiction due to non-perception प्रत्यक्षयोग्यत्वेऽनुपलम्भबाधः TārkiRa. 199.5; ŚatDū. 97.8; 'अन्यानर्थक्यात्', 'तथा फलाभावात्' इतीतरकर्मानर्थक्यमनुपलम्भबाधं च दोषमभिधाय समादधे SiddhāSi. i. 43.11; **Aii** contradiction due to negative perception रूपवान् वायुः द्रव्यत्वात् पृथिवीवत् इत्यत्रानुपलम्भबाधः MānaMe. 68.6; **B** contradiction due to non-availability तुरगशृङ्गादीनामनुपलम्भबाधः NyāySu.(Ja.) 111B.2 (*on* i. 1.3); 280B.4 (*on* ii. 1.3)

अनुपलम्भबाधाविशेष (anupalambhabādhāviśeṣa) *m.* non-particularity of refutation due to non-perception प्रकृतविषयेऽपि प्रसञ्जितधर्मविशेषाणामनुपलम्भबाधाविशेषात् … तथाभ्युपगमः ĪśvaSi.(Yā.) 80.2.

अनुपलम्भबाधित (anupalambha-bādhita) *adj.* [*f.* -ā] contradicted by non-perception यदि ज्ञानविषयं ज्ञानमवश्यं ज्ञायेत … तदा ज्ञानपरंपरालक्षणानवस्था स्यात्, सा त्वनुपलम्भबाधिता NyāyVārPari. 201.8; 513.12; सामान्यज्ञानमपेक्षाज्ञानं द्वित्वाद्युत्पत्तिः तत्सामान्यज्ञानं गुणज्ञानं द्रव्यज्ञानमिति क्रमोऽप्ययमनुपलम्भबाधितः Kiraṇā. 208.17; (भाष्यानुभाष्ययोः) बह्वर्थत्वमनयोरनुपलम्भबाधितम् NyāySu.(Ja.) 154B.1 (*on* i. 1.12); 497A.4 (*on* iii. 2.1)

अनुपलम्भबाधितत्व (anupalambhabādhita-tva) *n.* the state of being contradicted due to non-perception or non-availability स एवायं स्फटिक इत्यत्र प्रमाणप्रतीतसंसर्गाणां विरोध आशङ्क्यते। तत्प्रतीतविरोधानां संसर्गः। अथाप्रतीतस्वरूपविरोधसंसर्गा एव केचिद्विरुद्धतया। संसृष्टतया वेति।… न द्वितीयः अयोग्यानामनुपलम्भबाधितत्वात् ĀtmaTaVi. 272.13; प्रत्यक्षमपि न स्यात्, तद्धेतूनां चक्षुरादीनामनुपलम्भबाधितत्वात् NyāyKuA. i. 167.3; न च पीनो देवदत्तः दिवा न भुङ्क्ते इत्यत्र रात्रौ भुङ्क्ते इति वाक्यशेषोऽस्ति अनुपलम्भबाधितत्वात् NyāyKuA. ii(2). 70.1 = Kiraṇā. 326.5; पृथिव्यां स्पर्शो नास्त्येव औष्ण्यशैत्ये विहाय स्पर्शान्तरस्यानुपलम्भबाधितत्वात् Kiraṇā. 49.16; 47.9; एकजातीयकार्ये एकजातीयकारणत्वनियमात्। वह्न्यवान्तरजातीये तेषां प्रत्येकं कारणत्वमिति चेत्। न … तृणारणिमणिप्रभववह्निषु अवान्तरजातेरनुपलम्भबाधितत्वात् TattvCin. ii(2). 126.7; द्वित्वाद्युत्पत्तेः पूर्वं तत्र द्वित्वाद्यभावात् … अपेक्षाबुद्धावेकत्वेषु च तादृशविशेषस्यानुपलम्भबाधितत्वात् फलबलेन तत्कल्पने वा द्वित्वादिव्यवहारोऽपि तत एवास्तु Upask. 322.7 (*on* vii. 2.8)

अनुपलम्भबाधितांश (anupalambhabādhitāṁśa) *m.* portion which is contradicted by non-perception अनुपलम्भस्तु रूपादीनामयोग्यत्वात्। अनुपलम्भबाधितांशे वा दृष्टिविधित्वादिस्वीकारः NyāySiA. 250.12.

अनुपलम्भभाव (anupalambha-bhāva) *m.* presence of negative perception व्रीह्यनुष्ठानवेलायां यवविषयकविधौ कल्पप्रामाण्यत्यागप्रमाजनकत्वाभावरूपाप्रामाण्यकल्पनं चोपलभ्यमानं चोपलभ्यमाने प्रामाण्येऽनुपलम्भभावेनाप्र(? प्रा)माणिकम् BhāṭṭCin. ii. 20.19 (*on* i. 3.2)

अनुपलम्भमात्र (anupalambha-mātra) *n.* mere non-perception (शुक्तिकारजतयोः) कोऽयं भेदस्य बाधो यद्यनुपलम्भमात्रं नाभेदसिद्धिः तथा भेदप्रतिपत्तिः Kiraṇā. 269.12; तथा हि क्वचिद्व्यभिचारादर्शनाद्वायमभावः प्रवर्तते सर्वत्र व्यभिचारादर्शनाद्वा … न द्वितीयः सर्वत्र योग्यानुपलम्भो वानुपलम्भमात्रं वा वाच्यम् KhaṇḍanKhā. 675.16; अनुपलब्धिः संग्राहकनियतिः इति चेत् न, प्रागुक्तन्यायस्य अनुसंबन्धेयत्वात्, अनुपलम्भमात्रस्य अतिप्रसङ्गित्वात् TarkSaṁ.(Ā.) 16.6; न हि स्वतः प्रमाणाम्नायस्मृतिपुराणादिसिद्धाः साधकबाधकप्रमाणागोचरा देवताविग्रहादयो हातुं युक्ताः। न चायोग्येष्वनुपलम्भमात्रेण बाधः शङ्क्यः NyāyPari. 397.4.

अनुपलम्भमात्रतस् (anupalambhamātra-tas) *adv.* due to mere non-perception योग्यताविशेषणाप्रक्षेपेऽनुपलम्भमात्रतो वस्तुगत्या प्रतियोग्यभाववत्यपि नाभावनिश्चयः KhaṇḍanKhā. 801.16.

अनुपलम्भयोग (an-upalambhayoga) *m.* other than the (erroneous) method of *upalambha* (i.e. correct method of mental perception) मीमांसासमाधिप्रहाणसंस्कारसमन्वागतो ऋद्धिपादः। अनुपलम्भयोगेन भवति MahāVyu. 40.5 [DBHS.]

अनुपलम्भविरोध (anupalambha-virodha) *m.* contradiction on account of non-perception नो खल्विमां (अर्थधीम्) विधातुमुत्सहन्ते वर्णाः …। ते हीमां प्रत्येकं वा विदधीरन् … न तावत्प्रत्येकम्, अनुपलम्भविरोधात् TattvBi. 25.5; क्वचिदनुपलम्भविरोधेनान्यत्राभावनिरूपणेऽतीन्द्रिये घटत्वाद्यभावः प्रत्यक्षः स्यात् BhedaDhi. 30.1.

अनुपलम्भविरोधिन् (anupalambha-virodhin) *adj.* contradictory to non-perception अभावाधिकरणे प्रतियोगिवैशिष्ट्यम् असत्त्वादेव नानुपलम्भविरोधि BhedaDhi. 30.4.

अनुपलम्भविशेषण (anupalambha-viśeṣaṇa) *n.* qualifier of non-availability दृश्यता चानुपलम्भविशेषणं न युक्तम् NayaVi. 166.2 (*on* i. 1.5)

अनुपलम्भविहारविहारिन् (anupalambhavihāra-vihārin) *adj.* who dwells in the abode of inconceivability (i.e. who lives or believes in the state of non-reality) तेषामयम् … अनुपलम्भविहारविहारिणां निष्प्रपञ्चविहारविहारिणाम् … विहारः GaṇḍVyū. 370.31 [DBHS.]

अनुपलम्भवेद्य (anupalambha-vedya) *adj.* fit to be known through non-perception तदेवं नैयायिकवैयात्यनिरोधादनुपलम्भवेद्य एवाभावः MānaMe. 142.8.

अनुपलम्भव्यतिरिक्त (anupalambha-vyatirikta) *adj.* different from non-perception नानुपलम्भव्यतिरिक्तस्य हेतुमतो विनाशस्यानुपपत्तेरुपलम्भ एवास्तित्वभावानामनुपलम्भाच्च नास्तित्वं न च घटानुपलब्धिर्मुद्गरादिकार्या, ततः प्रागपि भावात् NyāyMañ. ii. 24.18.

अनुपलम्भशून्यता (anupalambha-śūnyatā) *f.* emptiness that

consists in inconceivability or unreality (of everything) अध्यात्मशून्यता ··· अनुपलम्भशून्यता MahāVyu. 37.15 [DBHS.]

अनुपलम्भसद्भाव (anupalambha-sadbhāva) *m.* presence of non-perception न प्रयत्नकार्यः शब्दः प्रागुच्चारणादस्त्येवासावावरणयोगात्तु नोपलभ्यते। आवरणानुपलम्भेऽप्यनुपलम्भान्नास्त्येव शब्द इति चेत्, न, आवरणानुपलम्भेऽप्यनुपलम्भसद्भावात् PramāMī. 61.27 (*on* ii. 1.29)

अनुपलम्भसनाथ (anupalambha-sanātha) *adj.* accompanied by non-availability or non-perception दर्शनाभावान्नास्तीति तर्कसहकारिणानुपलम्भसनाथेन प्रत्यक्षेणैवोपाध्यभावोऽवधार्यते TarkBhā.(Ke.) 38.2; घटमहं जानामीत्यत्र न काचिदनुपपत्तिः प्रतीयते किंत्वनुपलम्भसनाथेन साक्षिणानुपपत्त्यभाव एव साक्षात्क्रियते NyāySu.(Ja.) 643A.7 (*on* iv. 2.5)

अनुपलम्भसमर्थन (anupalambha-samarthana) *n.* vindication of non-perception न च ··· आत्मन एव विग्रहवत्त्वमिति वाच्यम् ··· आत्मनो विग्रहवत्त्वस्य··· पिशाचादिवदन्तर्धानशक्त्यानुपलम्भसमर्थनस्याप्रसक्तसमर्थनत्वात् AdvaiSi. 743.13.

अनुपलम्भसंभव (anupalambha-sambhava) *m.* **A** possibility of non-perception अत्राशरीरत्वेनाभ्युपेतस्य कर्तुः स्वरूपविप्रकर्षेणाप्यङ्कुरादिष्वनुपलम्भसंभवान्न तेन निरुपाधिप्रवृत्तस्य भूयोदर्शनस्य सामर्थ्यमुपहन्यते NyāyKa. 54.25; न च स्वार्थस्यात्यन्तिकबाधासत्त्वमस्मत्प्रत्यक्षगम्यं संभवति। कालान्तरभाविनो बाधस्येदानीमयोग्यत्वेनानुपलम्भसंभवात् PramāMā. 12.11; (भगवतः) पिशाचादिवदन्तर्धानशक्त्यानुपलम्भसंभवात् Nyāyāmṛ. 498A.4; **B** possibility of not being available सत्यपि पाठेऽनुपलम्भसंभवात् न ततस्तदभावनिश्चयः MayūMāli. 25.17 (*on* i. 3.3)

अनुपलम्भसंभावना (anupalambha-sambhāvanā) *f.* (euphem.) act of commanding respect as not being available परोक्षं हि ज्ञानम् ··· पदे पदे प्राप्तविप्रलम्भमनुपलम्भसंभावनामेव परमार्थतोऽर्हति। अतस्तद्धेयम् TattvPradī. (A.) 73.7 (*on* 1.55)

अनुपलम्भसरणिगोचर (anupalambhasaraṇi-gocara) *adj.* which falls in line with non-availability, i.e. which is not perceived (at all) अनुपलम्भसरणिगोचरविप्रलम्भरसादयम् ··· अनयोरजायतानुकूलदाम्पत्यम् YātrāPra. 1.17(2)

अनुपलम्भसहाय (anupalambha-sahāya) *adj.* aided by non-availability or non-perception किंरूपः पुनरसौ कार्यकारणभावोऽनुपलम्भसहायप्रत्यक्षनिबन्धनः HetuBiṬ. 46.18.

अनुपलम्भसाधन (anupalambha-sādhana) *adj.* having non-availability or non-perception as means तद्भावे भावस्तदभावेऽभावश्च प्रत्यक्षानुपलम्भसाधनः कार्यकारणभावः Hetubinduprakaraṇa 54.13.

अनुपलम्भस्वभावत्व (anupalambhasvabhāva-tva) *n.* the state of having the nature of non-availability आवरणानुपलब्धिर्नास्त्यनुपलब्धेरिति योऽयं हेतुरुक्तः स न हेतुः अनुपलम्भस्वभावत्वादनुपलब्धेरुपलम्भप्रतिषेधार्थकत्वात् NyāyMañ. ii. 185.8.

अनुपलम्भहत (anupalambha-hata) *adj.* anulled or set aside by non-perception अतच्छब्दादिति बहुव्रीहिस्तावदनुपपन्नः। तदा ··· ततश्च विशेष्यान्तरं हेतुतयान्वेष्टव्यम्, तच्चानुपलम्भहतम् ŚrutaPra. ii. 4.18 (*on* i. 3.3); iA. 152.19 (*on* i. 1.1)

अनुपलम्भहेतु (anupalambha-hetu) *m.* **A** cause (in the form) of non-availability न च कार्याभावे कारणाभावो दृष्ट इत्यनैकान्तिकतानुपलम्भहेतोः, सकलपुरुषाश्रितानुपलम्भस्त्वसिद्ध इत्यसिद्धो हेतुः SthānṬ. 11B.8; **B** cause leading to non-perception सन्ति हि सतोऽप्यनुपलम्भहेतवो बहवः NyāyPari. 151.3.

अनुपलम्भहेतुका (anupalambhahetu-kā) *adj.* (*f.*) having non-availability or non-perception as the cause उष्ण एव स्पर्श इति। एवकारश्चन्द्रचामीकरचक्षुरादिषु अनुपलम्भहेतुकां विप्रतिपत्तिमपनेतुम् Kiraṇā. 73.14.

अनुपलम्भाजन्यत्व (anupalambhājanya-tva) *n.* the state of not being fit to be produced through non-availability तयोर्भावविषययोरनुपलम्भाजन्यत्वात्। तज्जन्यस्तज्जन्यजनको व्यापार इति हि तद्विदः TattvPradī.(Ci.) 278.5.

अनुपलम्भात्मक (anupalambhātma-ka) *adj.* having the nature of non-availability or non-perception यदुपलभ्यते तदस्ति यन्नोपलभ्यते तन्नास्तीति अनुपलम्भात्मकमसदिति व्यवस्थितम् NyāyBh. 137.1 (*on* ii. 2.21); अधिकरणमात्रोपलम्भो हि प्रतियोगिनो योग्यस्यानुपलम्भात्मकः तस्याभावमधिकरणं तद्धर्मं वा व्यवहारयति NyāyKu. 123.6.

अनुपलम्भात्मकत्व (anupalambhātmaka-tva) *n.* the state of having the nature of non-availability or non-perception अनुपलम्भात्मकत्वादनुपलब्धेरहेतुः NyāySū. ii. 2.21=v. 1.30; NyāyBh. 325.5 (*on* v. 1.30)

अनुपलम्भात्मता (anupalambhātma-tā) *f.* the state of being of the nature of non-perception न पुनरनुपलब्धेरनुपलम्भात्मतया तत्प्रतिज्ञेयमिति भावः TātpaṬ.(Vā.) 689.2 (*on* v. 1.30)

अनुपलम्भादिदोष (anupalambhādi-doṣa) *m.* fault such as non-availability बाधतद्योग्यत्वादिसाधने चानुपलम्भादिदोषात् NyāySiA. 227.26.

अनुपलम्भादिनिरस्तत्व (anupalambhādinirasta-tva) *n.* the state of being refuted by non-perception etc. बाधपर्यायस्य ··· अनुपलम्भादिनिरस्तत्वात् ŚatDū. 100.7.

अनुपलम्भादिबाध (anupalambhādi-bādha) *m.* refutation by non-availability etc. ज्ञानातिरिक्तस्यार्थप्रकाशस्यानुपलम्भादिबाधात् ŚatDū. 101.21.

अनुपलम्भादिबाधितत्व (anupalambhādibādhita-tva) *n.* the state of being refuted by non-availability etc. सप्तमरसादेरनुपलम्भादिबाधितत्वात् पक्षेतरत्वोपाधिदुष्टत्वमनुमानानाम् NyāySu.(Ja.) 354B.3 (*on* ii. 2.6)

अनुपलम्भानुपपत्ति (anupalambhānupapatti) *f.* untenability of non-perception स्तम्भात्मतया पिशाचानुपलम्भस्य तदन्योन्याभावग्राहकत्वात्, तस्याप्यनुपलम्भस्य प्रतियोगिसत्त्वविरोधित्वात् स्तम्भे पिशाचतादात्म्ये सत्यनुपलम्भानुपपत्तेः Upask. 381.8 (*on* ix. 1.8)

अनुपलम्भान्तरापेक्षा (anupalambhāntarāpekṣā) *f.* expectancy of another negative perception अभावप्रत्यक्षस्यानुभविकत्वादनुपलम्भोऽपि न प्रमाणान्तरम्। किं चानुपलम्भस्याज्ञातस्य हेतुत्वे ज्ञानाकरणत्वात्प्रत्यक्षत्वम्। ज्ञातस्य हेतुत्वे तु तत्राप्यनुपलम्भान्तरापेक्षेत्यनवस्था SiddhāMu. 73.25 (*on* 144)

अनुपलम्भापत्ति (anupalambhāpatti) *f.* undesired contingency of non-availability न च यावद्द्रव्यभावितयाश्रयादन्यत्रानुपलम्भापत्तिः तादृशनियमानङ्गीकारात् VaiyāSiMañ. 200.2.

अनुपलम्भाभाव (anupalambhābhāva) *m.* absence of non-availability न च यत्र यत्सत्त्वापादनेनानुपलम्भाभाव आपादयितुं शक्यते तत्र तदभावः प्रत्यक्ष इति वाच्यम् BhedaDhi. 30.5.

अनुपलम्भायोग (anupalambhāyoga) *m.* impossibility of non-perception न चात्र योग्यानुपलम्भः, करणाद्ययोग्यत्वेन विशेषणासिद्धेः, स्वयोग्यत्वेऽपि स्वेनानुपलम्भायोगेन विशेष्यासिद्धेः ŚatDū. 79.25.

अनुपलम्भाविरोधित्व (anupalambhāvirodhi-tva) *n.* the state of being non-contradictory to non-perception प्रत्यक्षयोग्यशब्दादेरभावः प्रत्यक्षः स्यान्न त्वतीन्द्रियाभावः मनस्त्वादेर्घटे तर्कितसत्त्वस्य तद्व्यापकाणुत्वापादनेनानुपलम्भाविरोधित्वात् BhedaDhi. 33.1.

अनुपलम्भोक्ति (anupalambhokti) *f.* statement of non-availability 'वृथा चरसि किं भृङ्ग' इत्यादौ सादृश्याधिकरणस्यानुपलम्भोक्त्योपलभ्यमानेषु सादृश्यनिषेधपर्यवसानेऽप्यनुपलभ्यमानगतसादृश्याभ्यनुज्ञानात्तत्रोपमितिक्रियानिष्पत्तिरस्तीति नाव्याप्तिः CitraMī. 17.6.

अनुपलम्भोपपत्ति (anupalambhopapatti) *f.* possibility of non-perception न हि मध्याह्ने प्रदीपो बहिर्भास्वरो नोपलभ्यत इति न भास्वरः। उपष्टम्भकद्रव्यरूपाभिभवेनैवानुपलम्भोपपत्तेः Kiraṇā. 78.22; नापि द्व्यणुकादिकर्तृत्वं तद्विशिष्टस्यातीन्द्रियतया तदभेदस्य सतोऽप्यनुपलम्भोपपत्तेः BhedaDhi. 37.5; 38.6.

अनुपलाभ (án-upalābha) *m.* non-seizure, not catching ते सोमेन राज्ञा रक्षांस्यपहत्याप्तुमात्मानं कृत्वा सुवर्गं लोकमायन् रक्षसामनुपलाभायात्तस्सोमः TaiS. VI. iii. 2.1; VI. iii. 2.2.

अनुपलाय्य (anu-palāyya) *ger.* having run after or chased स यदि पशुरुपाकृतः पलायेत ··· तमनुपलाय्य गृह्णीयुः, अथैनमालभेत VādhūŚS. iii. 44.4.

अनुपलाल (anupalālá) *m.* name of a demon (dangerous to children) यौ ते मातोन्ममार्ज जातायाः पतिवेदनौ। दुर्णामा तत्र मा गृधत् ···। पलालानुपलालौ AV. viii. 6.2; AV.(P.) xvi. 79.2.

अनुपलिप्त (an-upalipta) *adj.* [*f.* -ā] **A** undefiled (बोधिसत्त्वाः) परमार्थाधिगमे अनुपलिप्तकायकर्मवाक्कर्ममनोकर्माश्च भवन्ति MaVastuAva. i. 134.6; लाभाग्र्ययशोग्र्यप्राप्तश्च भगवान् सर्वत्र चानुपलिप्तः पद्म इव जलेन LaliVi. 1.0(30); अनुपलिप्तो रूपैः MahāVyu. 19.45; अनुपलिप्तो लोकधर्मैः MahāVyu. 30.69; **B** not besmeared (for purification) भूमावनुपलिप्तायां स्थाप्यं राम न किंचन ViṣṇuDhaP. i. 62.7; *m.* (anupalipta) **i** name of a Bodhisattva अनुपलिप्तः MahāVyu. 23.43; **ii** name of a former Buddha, Sukhāvatīvyūha 5.11 [DBHS.]

अनुपलीढ (an-upalīḍha) *adj.* not licked or consumed (by worms), unbroken मूलमुपयच्छति। एकसरेऽनुपलीढे कुमारः KauśiSū. 33.12 (Dārila अच्छिन्न इत्यर्थः)

अनुपल्लव (anu-pallava) *m.* blossom which is in accordance

with (outer limit ?) अष्टाश्रच्छेदमानेन बाह्यसूत्रानुपल्लवान्। विदध्यान्मध्यभागे तु कोणांश्च पल्लिकाकुलान् SamarāSū. 28.29.

अनुपवद्य (anupavadya) *m.* name of a former Buddha सम्यक्संबुद्धानां कानि नामानि … अनुपवद्यः MaVastuAva. i. 136.14 [DBHS.]

अनुपवर्णन (an-upavarṇana) *n.* improper minute description or analogy वचनप्रामाण्याददृष्टार्थः पाकः। यदि च तत्र प्रत्यक्षवचनं नाभविष्यत्, तेषामप्रत्यक्षशिष्टत्वात्पाकोऽपि नाभविष्यदेव। तस्मादनुपवर्णनं पाकवदिति ŚābaBh. 1801.9 (*on* x. 1.3); 539.5 (*on* ii. 2.24); 1247.27 (*on* iv. 3.3)

अनुपवाद (an-upavāda) *adj.* not having any blame, blameless य इच्छेद्राढयोऽनुपवादः स्यामिति स यक्ष्यमाणः संवत्सरं मन इति न ब्रूयात् MānŚS. 125.7.

अनुपवास (an-upavāsa) *m.* **A** other than *upavāsa* (not partaking of four types of solid food i.e. subsisting on only water) चतुर्विधाशनत्याग उपवासो मतो जिनैः। अभुक्त्यनुपवासैकभुक्तयो भक्तितत्परैः। क्रियन्ते कर्मनाशाय मासे पर्वचतुष्टये SubhāRaSam. 810 [JainaL.]; **B** not taking of any food while performing household duties, JainaL.

अनुपवासदिनविषय (anupavāsadina-viṣaya) *adj.* referring to a non-fasting day यदि पूर्वेद्युर्निमन्त्रणं कुर्यात्तदामिषेण मांसेन रहितं 'सकृत्' एकवारं, भुक्त्वा कुर्यात्। एतच्चानुपवासदिनविषयम् CaturCin. iii(1). 1151.16.

अनुपविशत् (an-upaviśat) *adj.* not sitting down अव्याधितश्चेत् स्वपन्तमादित्योऽभ्यस्तमियाद् वाग्यतोऽनुपविशन् रात्रिशेषम्भूत्वा … आदित्यमुपतिष्ठेत ĀśvaGS. iii. 7.1.

अनुपविश्य (an-upaviśya) *ger.* not having seated (oneself) निराहारो दिवा स्थित्वानुपविश्य … गायत्रीसहस्रं जपित्वा ब्रह्मवधपापव्यतिरिक्तसर्वपापान्मुक्तो भवति DīpKa. 107.9 (*on* 3.312)

अनुपविष्ट (an-upaviṣṭa) *adj.* not seated अस्ति खलु मयोच्छिष्टेनोपस्पृष्टं (v. l. मयोच्छिष्टेनानुपविष्टेनापः स्पृष्टाः) शीघ्रं गच्छता चेति MahāBhā. i. 3.113; (तत्रासीनः स्थितो वापि) स्थितो निषिद्धगतिरनुपविष्ट एव (पार्थिवः) ManuBh. ii. 71.21 (*on* 8.2); ऊर्ध्वस्त्रिनेत्रो द्विभुजः … नन्दिकेश्वरः।… ऊर्ध्व इति, अशयाना(? नोऽ)नुपविष्ट इत्यर्थः CaturCin. i. 253.16.

अनुपविष्टदशा (anupaviṣṭa-daśā) *f.* position of not being seated अनुपविष्टदशायामपि परस्परसंस्पर्शो यथा न भवति तथा वर्तितव्यम् SmṛtiCan. v. 279.1.

अनुपवीत (an-upavīta) *adj.* who has not worn the sacred thread (on the left shoulder under the right arm) सदोपवीतिना भाव्यं सदा बद्धशिखेन तु। विशिखोऽनुपवीतश्च यत् करोति न तत् कृतम् CaturCin. ii(1). 38.19.

अनुपवीतिन् (án-upavītin) *m.* who does not have the sacred thread worn (on the left shoulder under the right arm) प्रसृतो ह वै यज्ञोपवीतिनो यज्ञोऽप्रसृतोऽनुपवीतिनः TaiĀ. ii. 1.1 (194.4) (Sāy. यज्ञोपवीतरहितस्य); Kāṭhakabrāhmaṇasaṁkalana 76B.11 [one who does not wear the sacred thread (belonging to his caste), Apte]

अनुपवेशन (an-upaveśana) *n.* absence of sitting down गृहाणि परिगृह्यास्ते, क्षेत्राणि परिगृह्यास्ते, इत्यनुपवेशनेऽपि भवति व्यापारनिवृत्तौ ŚābaBh. 1050.10 (*on* iii. 6.24); कृच्छ्रादुपवेशनमनुपवेशनं वा निहरणगमनमित्यपस्कारसङ्गः Hastyāyur. 336.7 (2.71)

अनुपव्यायच्छमान (an-upavyāyacchamāna) *adj.* not stretching तद् वा एतदात्मा देवयजनं यदुपव्यायच्छमानो वानुपव्यायच्छमानो वा शरीरमधिवसति GopBr. i. 2.14 (47.3)

अनुपशम (an-upaśama) *m.* **Ai** absence of pacification नायकस्य संतताभ्यासात् परिश्रममुपलभ्य रागस्य चानुपशमम् KāmSū. 156.24 (2.8) (JayaMa. अनुपशममशान्तिम्); **Aii** non-cessation अशमः अनुपशमः हर्षरागादिप्रवृत्तिः GītāBh.(Śaṅ.) 418.9 (*on* 14.12); **B** non-alleviation, absence of curing अस्यानुपशमे ललाटे व्यधयेच्छिराम् AṣṭāSaṁ. ii. 39.23 (4.7); *adj.* having no pacification कान्ता ददाति मदनं मदनः संतापमसममनुपशमम् Kāvyālaṅ.(Ru.) 7.66.

अनुपशमन (an-upaśamana) *n.* non-alleviation, absence of subsidence (राज्ञः) रात्रौ महाव्यथाभूत्। पृष्ठे राजिकाकणोपमः पिटः प्रादुरभूत्। प्रतीकारैरनुपशमने श्रीगुरवः समायाताः KumāPraPra. 97.17.

अनुपशय (an-upaśaya) *m.* **Ai** unfavourable reaction through unwholesome conjunction (of sense-organs) सोऽयमनुपशयात्पंचविधस्त्रिविधविकल्पो भवत्यसात्म्येन्द्रियार्थसंयोगः, सात्म्यार्थो ह्युपशयार्थः CaraS. i. 11.38 (1922 Ed.); AṣṭāSaṁ. i. 66.3 (1.10); **Aii** unwholesome (physical) reaction उपशयः … सुखानुबन्धः। स हि व्याधिसात्म्यसंज्ञः। तद्विपरीतोऽनुपशयः AṣṭāSaṁ. i. 258.9 (3.1); i. 262.7 (3.2); AṣṭāHṛ. iii. 1.8; RugVi. 1.9; **Bi** (congregation of) unsuitable factor(s) तत्रातुरसंपत् … निदानपूर्वरूपातङ्कोपद्रवयात्रोपशयानुपशयानां यथावदाख्यानम् KāśyaS. 38A.34; वातशोणितम्। … तस्य लक्षणम्।… शीतद्वेषानुपशयौ स्तम्भवेपथुसुप्तयः AṣṭāHṛ. iii. 16.13; RugVi. 23.9; **Bii** factor which does not alleviate a disease उपशयो व्याधेर्यः शमकारकः। पोषकर्तानुपशयः KośaKaTa. 1.7260.

अनुपशयता (anupaśaya-tā) *f.* the state of being (a congregation of) unsuitable factor(s) (for bodily humours) वातोपशयविपर्यासादनुपशयता च, इति वातोन्मादलिङ्गानि भवन्ति CaraS. ii. 7.7 (1941 Ed.)

अनुपशयलक्षण (anupaśaya-lakṣaṇa) *adj.* characterised by (congregation of) unsuitable factors सामान्यतोऽनुपशयलक्षणाः AṣṭāSaṁ. i. 117.2 (1.22)

अनुपशान्त (anupaśānta) *m.* **i** name of a son of Māra (unfavourable to Bodhisattva) मारपुत्रः। स पितरं गाथया प्रत्यभाषत् … वामेऽनुपशान्त आह LaliVi. 21.49 [DBHS.]; **ii** name of a Buddhist mendicant, PW.; MW.; **iii** name of a person, pw.; (an-upaśānta) *adj.* not calm, not dispassionate, PW.; MW.

अनुपशान्तगार्हस्थ्यराग (anupaśānta-gārhasthyarāga) *adj.* whose attachment to the household has not come to an end द्विविधो ब्रह्मचारी … स चापरिपक्वकषायोऽनुपशान्तगार्हस्थ्यरागः NyāyMañ. ii. 85.25.

अनुपशान्तजनोचित (anupaśāntajanocita) *adj.* fit for people who are not impassionate कायमनुपशान्तजनोचितः … मन्मथविविधविलाससंकटो रागप्रायः प्रपञ्चः Kād. 151.19.

अनुपशान्तत्व (anupaśānta-tva) *n.* the state of being that which is not satisfied युक्तयन्त्रैव विश्राम्येत न विश्लिष्टयन्त्रा। रागस्यानुपशान्तत्वात् JayaMa. 164.8 (*on* 2.8)

अनुपशान्ताशनाशय (anupaśāntāśanāśaya) *adj.* whose desire for food is not satisfied (i.e. who is hungry) सावित्र्याः शून्यस्तन्यस्तनतयानुपशान्ताशनाशयः … अहं पुरा जन्मनि … स्वकीयदंष्ट्राक्रकचकदर्थ्यमानतां नीतः YaśasCam. ii. 203.3 (comm. अविनष्टभुक्ताशः)

अनुपशान्ति (an-upaśānti) *f.* absence of subsidence, dissatisfaction या भोगेष्विन्द्रियाणां तृप्तेरुपशान्तिस्तत्सुखम्। या लौल्यादनुपशान्तिस्तद्दुःखम् YogBh. 75.4 (*on* 2.15)

अनुपशाम्यत् (an-upaśāmyat) *adj.* [*f.* -ntī] **A** not getting cured, not getting subsided प्रधानप्रशमे प्रशमो भवति तेषाम् (अनुगामिव्याधीनाम्)। अनुपशाम्यतो वा पश्चात् तानुपक्रमेत् AṣṭāSaṁ. i. 117.24 (1.22); (श्वयथौ) अनुपशाम्यति प्रविलयनम् AṣṭāSaṁ. i. 184.14 (1.38); ii. 99.2 (4.17); **B** not getting pacified or quenched स्नेहपीतस्तु तृष्णायां पिबेदुष्णोदकं नरः। एवं चानुपशाम्यन्त्यां स्नेहमुष्णाम्बुनोद्धरेत् SiddhYo. 71.5; **C** not being quiet हर्ता च घातनीयः स्यात् प्रसङ्गविनिवृत्तये। अन्यदण्डादिनानुपशाम्यतोऽभ्यासविषयमिदम् DaṇḍaVi. 295.6.

अनुपशृण्वत् (an-upaśṛṇvat) *adj.* not hearing (the recitation of the Vedas) अनुपशृण्वतोऽध्ययनतदर्थज्ञानतदर्थानुष्ठानानि न संभवन्ति BrahmSū-Bh.(Rā.) 328.7 (*on* i. 3.38); VedāntSā.(Rā.) 111.6 (*on* i. 3.38); VedāntDī. 61.21 (*on* i. 3.38); अनुपशृण्वतः कुतोऽध्ययनादिप्रसक्तिः BrahmSūBh.(Śrī.) i. 486.3 (*on* i. 3.38); GoviBh. 58.16 (*on* i. 3.38)

अनुपश्य् (anu-paśy-) cf. **अनुदृश्.**

अनुपश्य (anu-paśya) *adj.* **A** who looks upon (something) as resembling द्रष्टा दृशिमात्रः शुद्धोऽपि प्रत्ययानुपश्यः YogSū. 2.20; तदनेनानुपश्य इति व्याख्यातं तामनुकारेण पश्यतीत्यनुपश्यः TattvVai. 90.12 (*on* 2.20); **B** who views or considers का पुनरनुपश्यना। प्रज्ञा। तया हि तद्वाननुपश्यः क्रियते AbhidhKoBh. 342.6 (*on* 6.15); cf. **अनुपश्यना** [DBHS.] [following with his looks, keeping in view, Apte]

अनुपश्यत् (anu-páśyat) *adj.* **1Ai** perceiving, knowing तत्र को मोहः कः शोक एकत्वमनुपश्यतः VājaS. 40.7; VājaS.(K.) 40.1; ĪśāU. 7; NāraPaU. 9.12; VarāU. 4.42; PraboCan. 5.15 (91.15); भर्तृवाल्लभ्यमस्यामेवमनुपश्यतो मुनेः स्मितमजनिष्ट AvantiKa. 180.18; देहेन्द्रियतद्धर्माननुपश्यतः किं भवति SanatBh. 228.17 (*on* 1.33); **1Aii** perceiving, beholding विराजा ज्योतिषानुपश्यन्तोऽनुष्टुभा वज्रेण रात्रेर्निराघ्नन् PañcBr. ix. 1.1; **1B** thinking or considering as (अहम्) पूर्वे देवा अपरेणानुपश्यञ्जन्मभिः TaiBr. II. v. 6.5; कर्माणि च नरव्याघ्र …। धर्ममेवानुपश्यन्तश्चक्रुर्धर्मपरायणाः MahāBhā. i. 58.21; पापाशङ्की पापमेवानुपश्यन्पृच्छामि त्वाम् MahāBhā. v. 34.3; तस्मादभ्यवहर्तव्यं स्वशक्तिमनुपश्यता Saund. 14.6; शास्त्रान्तरे नास्त्यनुपश्यतामिह स्वयं परं ब्रह्म विचार्यमाणे SarvaVeSāSaṁ. 290; यतः प्रत्ययं बौद्धमनुपश्यति। तमनुपश्यन्न-

तदात्मापि तदात्मक इव प्रत्यवभासते YogBh. 89.7 (*on* 2.20); SyādvāMañ. 15(62); SarvaDaSaṁ. 15.30; यमो योनीश्च नरकं निरूपयति कर्मणा । पूरणीयाश्च तेनैव यमं चैवानुपश्यताम् AgniP. 368.7; इदं दानं सद्धर्ममनुपश्यद्भिरेषोग्रहारोनुपाल्यः EI. iv. 144.12; xii. 5.10; संसार इति को भारस्तं सारमनुपश्यतः SabhāŚ. 92; **2** observing, i.e. practising यदिष्टं क्षत्रबन्धूनां स्वधर्ममनुपश्यताम् MahāBhā. ix. 60.48; लक्ष्मणस्तं तदोवाच रक्ष्यमाणास्त्वयानघ । नात्र भीता वयं सर्वे धर्ममेवानुपश्यता Rāmā. ii. 45.8; iv. 18.29; **3** looking towards, following with looks ततो मम निवृत्तस्य तुरगा बाष्पविक्लवाः । राममेवानुपश्यन्तो हेषमाणा विचुक्रुशुः Rāmā. ii.1273*(2)

अनुपश्यना (anu-paśyanā) *f.* viewing, consideration कामे कायानुपश्यना स्मृत्युपस्थानमिति वचनात् । का पुनरनुपश्यना । प्रज्ञा AbhidhKoBh. 342.6 (*on* 6.15); इह कुलपुत्र बोधिसत्त्वो वेदनासु वेदनानुपश्यनास्मृत्युपस्थानं भावयन् … सत्त्वेपु महाकरुणां प्रतिलभते SikṣāSa. 232.7; 236.13 [DBHS.]

अनुपश्यमान (anu-páśyamāna, ánu-páśyamāna) *adj.* [P. vi. 2.139] **i** perceiving, beholding प्रत्नं॑ सधस्थ॑मनु॒पश्य॑माना (v. l. °नः) आ तन्तु॑म॒ग्निर्दि॒व्यं॑ ततान MaiS. ii. 13.22 (ii. 167.15); KāṭhS. 40.12 (iii. 146.16); BaudhŚS. ii. 150.12; ĀpaŚS. ix. 8.6; HirŚS. xii. 4.4 (95.18); xv. 2.35 (289.19); प्र॒त्नं॑ स॒धस्थ॑मनु॒पश्य॑मानः । आ तन्तु॑म॒ग्निर्दि॒व्यं॑ ततान TaiBr. II. iv. 2.6 (BhaṭṭaBhāskara पितापुत्रयोः … अनुपश्यमानः अनुरूपत्वं पश्यन्); **ii** looking along अतिसर्गं ददतो मानवायजुं पन्थानमनुपश्यमानाः ĀpaŚS. xvii. 13.2; HirŚS. xii. 4.4 (95.21)

अनुपश्यिन् (anu-paśyin) *adj.* regarding, looking upon, considering पुत्र तस्मिन् समये दुःखानुपश्यिना विहरितव्यम् अनित्यानुपश्यिना विहरितव्यम् MaVastuAva. iii. 266.1; चित्तानुपश्यी च योगी चित्तं चित्ते न पश्यति LaṅkāSū. 10.771 (158.1); अनुपश्यमस्यास्ति दर्शनमित्यनुपश्यी । कायेऽनुपश्यी कायानुपश्यी AbhidhKoBh. 342.7 (*on* 6.15) [DBHS.]

अनुपश्रुति (an-upaśruti) *f.* absence of hearing कंसः … दुर्निमित्तानि दुर्मतिः । बहून्यचष्ट …। छिद्रप्रतीतिच्छायायां प्राणघोषानुपश्रुतिः BhāgP. x. 42.29.

अनुपश्रूयमाण (an-upaśrūyamāṇa) *adj.* not listening to (for showing reverence) वैश्रवणो राजा …। अनुपस्थीयमानो (v.l. अनुपश्रूयमाणम्) मां संक्रुद्धो व्याजहार ह Rāmā. iii. 3.21.

अनुपश्लिष्ट (an-upaśliṣṭa) *adj.* not closely connected with क्वचिच्च ग्राह्याकारानुपश्लिष्टकेवलग्राहकावमर्शनमपि दृश्यते NyāyMañ. ii. 110.16; आश्लिष्टो योऽनुपश्लिष्टः स कदाचित्प्रतीयते (अर्थः) VākyaPa. 2.438; न ह्युपश्लेषो व्याप्तिः । उक्तं हि 'संबन्धनियमोऽसाविति' स चानुपश्लिष्टेनापि भवति Kāśi. iii. 11.21 (*on* 5(4).10); संगतकरणमुपश्लेषमात्रं मित्रकरणं त्वनुपश्लिष्टस्यापि मैत्रीसंबन्धः Pradī. ii. 163A.18 (*on* i. 3.25)

अनुपश्लिष्टशब्द (anupaśliṣṭa-śabda) *adj.* wherein words are not combined (काव्यम्) अनुपश्लिष्टशब्दं यत्तद्विसन्धीति कीर्तितम् NāṭyaŚā. 16.94.

अनुपश्लिष्य (an-upaśliṣya) *ger.* not having embraced अथाहं न शक्ष्यामि चानुपश्लिष्य शयितुम् DaśKuC. 93.18.

अनुपश्लेष (an-upaśleṣa) *m.* **A** absence of combination (of sounds or words) भागानामनुपश्लेषान्न वर्णो न पदं भवेत् VākyaPa. 2.29; **B** absence of close (physical) contact ललाटं पश्यति, लालाटिकः सेवकः । ललाटदर्शनेन दूरावस्थानं लक्ष्यते, तेनानुपश्लेषः कार्येषु चानुपस्थानम् CāndraVṛ. *on* iii. 4.44.

अनुपष्टम्भन (an-upaṣṭambhana) *adj.* devoid of support (of bodily elements) एवं नाम जरसा दुःखेन च … तपोभिरात्तरसधातुरनुपष्टम्भनोऽद्यापि न मे दग्धदेहः पतति UttaRāC. 4.3(2)

अनुपसंहरणीय (an-upasaṁharaṇīya) *adj.* not to be clubbed together श्रुतयः संप्रत्यपि विप्रकीर्णाः … शाखान्तराध्यायिभिः शाखान्तरगतानामनुपलम्भात् … तदुपलम्भेऽपि वा मन्दधीभिरनुपसंहरणीयानामुपसंहारफलं स्मृतिप्रणयनमिति न वैयर्थ्यमतः स्मृतयः प्रमाणम् ŚāstrDī. 21.6 (*on* i. 3.1)

अनुपसंहरणीयार्थ (anupasaṁharaṇīyārtha) *adj.* whose meanings are not fit to be combined or (mutually) reconciled संभवति च युगपदनुपसंहरणीयार्थमपि श्रुतिद्वयं व्रीहियवबृहद्रथन्तरग्रहणादिविषयश्रुतिवत् ŚāstrDī. 22.3 (*on* i. 3.2)

अनुपसंहरणीयार्थक (anupasaṁharaṇīyārtha-ka) *adj.* whose meanings are not fit to be combined or (mutually) reconciled व्रीहिभिर्यजेत यवैर्यजेतेति श्रुतिद्वयं स्वस्वविषयस्येतरनिरपेक्षतया साधनताबोधकत्वेन युगपदनुपसंहरणीयार्थकम् MayūMāli. 22.2 (*on* i. 3.2)

अनुपसंहरणीयार्थश्रुतिद्वय (anupasaṁharaṇīyārtha-śrutidvaya) *n.* pair of Vedic statements whose meaning is not fit to be combined or (mutually) reconciled स्मृतेः प्रमाणत्वात्तन्मूलभूतश्रुतेः क्वचित्कदाचित्केनापि पुरुषेणानुपलम्भस्य निष्प्रमाणत्वादनुपसंहरणीयार्थश्रुतिद्वयस्य च ग्रहणाग्रहणवत्संभवात् किंनिमित्तमननुष्ठानम् VīraMi.(Paribhāṣā.) 28.25.

अनुपसंहरत् (an-upasaṁharat) *adj.* not completing or concluding परस्याः पूजाया अपरपूजापरापरपूजे प्रत्यङ्गत्वं मन्यमानः परपूजामनुपसंहरन्नेवापरां पूजां परां च पूजां तन्त्रेणाह SetuBa. 277.2.

अनुपसंहर्तृ (an-upasaṁhartṛ) *m.* one who does not club together (many attributes in Brahman) युक्त एव ब्रह्मादीनां बहुगुणोपसंहारः । बहुगुणोपसंहारेण तेषामनुपसंहर्तृभ्यो विलक्षणफलसद्भावात् TattvPrakā. 166A.13 (*on* iii. 3.11)

अनुपसंहार (an-upasaṁhāra) *m.* **1Ai** non-inclusion (of all members of a class), non-comprehension 'पृथिवी धातुः कतमः' इत्यधिकृत्याह 'केशा रोमाणी'ति । सन्ति च तत्रान्येऽपि रूपादयः । एवमत्रापि यथाप्रधानं निर्देशः स्यात् । अनुपसंहार एषः AbhidhKoBh. 136.21 (*on* 3.28); **1Aii** (Log.) absence of inclusion (or of knowledge of negative invariable concomitance leading to a type of fallacy) व्यतिरेकव्याप्तिग्रहविरोधी दोषः अनुपसंहारः MaṇiKa. 50.1; cf. **अनुपसंहारिन् ii**; **1B** not combining together, absence of bringing together, non-reconciliation (यागविषये स्वर्गस्य) निमित्तत्वे च यावज्जीवश्रुत्युपसंहारे तदानर्थक्यम्, अनुपसंहारे त्वेतस्याः (कामश्रुतेः आनर्थक्यम्) BhāvanāVi. 72.4; वीर्यसंभृत्यादीनां शाण्डिल्यविद्यादिषु अनुपसंहारः BrahmSūBh.(Śaṅ.) 652.15 (*on* iii. 3.23); तस्मात् क्रियान्तरविशिष्टस्य (स्वस्य) अनुपसंहारादकृत्स्नो हि सः (जीवात्मा) BṛĀraUBh. 104.7 (*on* i. 4.7); तत्रानुपसंहारोऽश्रुतत्वात् BrahmSūBh.(Bhā.) 179.2 (*on* iii. 3.10); VedāntKau. 306.13 (*on* iii. 3.10); युज्यते चोपसंहारोऽनुपसंहारश्च योग्यताविशेषात् BrahmSūBh.(Ma.) 53B.9 (*on* iii. 3.10); 'आत्मेत्येवोपासीते'त्यनुपसंहारे प्रमाणम् BrahmSūBh.(Ma.) 54A.11 (*on* iii. 3.16); विद्याभेदे सत्यनुपसंहार उक्तः PrakaVi. 847.16; VedāntKau. 313.13 (*on* iii. 3.21); न च निषेधानन्त्यादनुपसंहारः VedāntKa. 446.17 (*on* iii. 3.33); आत्मेत्येवोपासीतेत्युपसंहारवदनुपसंहारस्यापि विहितत्वात् TattvPrakā. 165A.10 (*on* iii. 3.7); न च सर्वगुणोपसंहारे विधिरस्तीत्युक्तमिति । अनुपसंहारेऽपि मोक्षप्राप्तेरुक्तत्वात् TattvPrakā. 167B.11 (*on* iii. 3.15); ब्रह्मस्वरूपनिरूपकधर्मव्यतिरिक्तानां तत्तद्विद्याप्रतिनियतगुणानाम् … विद्यासु परस्परमनुपसंहारः PāñcRāRa. 8.14; अन्येषामनुपसंहारे हेत्वन्तरमप्याह AṇuBh. 220.3 (*on* iii. 3.15); 224.23 (*on* iii. 3.21); तृतीयपादे संजातशिवप्राप्तिकुतूहलस्योपासकस्य गुणोपसंहारानुपसंहारादिर्निरूपितः ŚivārkaMaDī. ii. 196.17 (*on* iii. 1.1); कर्मणाम् … तेषां कल्पसूत्रकारैरनुपसंहारेण … एकैकस्य कर्मणो द्वौ द्वौ प्रयोगाविष्टावेव SetuBa. 201.7; **2** non-accomplishment (of a rite) वर्त्माद्यधिकरणता …। साहवनीय उपादीयमाने नोपसंह्रियेत । अनुपसंहारे च प्रयोगवचनो बाध्येत ŚābaBh. 2071.7 (*on* x. 8.16); **3A** absence of withdrawal (into the self) वागादिप्रकृतौ प्राणशब्दो घ्राणेऽवगम्यते । (प्राणस्य) मुख्यस्यानुपसंहारान्न तद्वाचक इष्यते BṛĀraUBhVā. ii. 1.259; **3B** absence of withholding (a general statement), non-restriction or non-limitation यज्ञे निमित्ते अर्वागपि संवत्सरात्प्राप्त्यर्थोऽयम् (नियमः) इति केचित् । अन्ये तु पूर्वस्यैव राजश्रोत्रिययोरुपसंहारमाहुः । अनुपसंहारे हि न त्वयज्ञ इति नोपपद्यते ManuBh. i. 258.17 (*on* 3.110); 'यत्किञ्चित्प्राचीनमग्नीषोमीयात्तेनोपांशु चरन्तीति' सामान्यतोऽग्नीषोमीयात्प्राचीनेषु उपांशुत्वविधेरपि … उपसन्मात्र उपसंहारः प्रसज्येत । न च यत्किंचिदिति वीप्सानुसारेण अनुपसंहारः UpaParā. 30.22.

अनुपसंहारप्रमाण (anupasaṁhāra-pramāṇa) *n.* (textual) authority, i.e. evidence for not combining together उपसंहारानुपसंहारप्रमाणमाह । आध्यानाय प्रयोजनाभावात् BrahmSūBh.(Ma.) 54A.6 (*on* iii. 3.15)

अनुपसंहारप्रमाणत्वानुपपत्ति (anupasaṁhārapramāṇatvānupapatti) *f.* non-justification of the state of being the (textual) authority for not combining together आत्मशब्दोक्तगुणानां सर्वोपास्यत्वाभावादनुपसंहारप्रमाणत्वानुपपत्तिः TattvPrakā. 169A.2 (*on* iii. 3.18)

अनुपसंहारप्रमाणत्वोक्ति (anupasaṁhārapramāṇatvokti) *f.* statement regarding the state of being the authority for not combining together आत्मशब्दोक्तगुणानां सर्वोपास्यत्वाभावादनुपसंहारप्रमाणत्वोक्तिरयुक्ता TattvPrakā. 170A.9 (*on* iii. 3.22)

अनुपसंहारप्रमाणोक्ति (anupasaṁhārapramāṇokti) *f.* statement regarding the authority for not combining together अन्यथानुपसंहारप्रमाणोक्तिर्व्याहन्यते TattvPrakā. 168B.11 (*on* iii. 3.17)

अनुपसंहारसिद्ध्यर्थम् (anupasaṁhārasiddhyartham) *adv.* for the sake of establishing non-combination अन्यत्रानुपसंहारसिद्ध्यर्थं मन्त्रकर्मणाम् ।… विद्याङ्गत्वं निरस्यते VedāntKa. 421.2 (*on* iii. 3.25)

अनुपसंहाराभिप्राय (anupasaṁhārābhiprāya) *m.* [Inst.] with the intention of not combining together, i.e. non-reconciliation वार्त्तिके … संमार्गः, सिद्धान्ते त्वाहवनीयादीनां सर्वेषामिति प्रयोजनमुक्तम्, तत् …

कल्पसूत्रकारवचनमूलभूतश्रुत्या ··· अनुपसंहाराभिप्रायेण MīmāKau. iii(2). 80.7 (*on* ii. 1.12)

अनुपसंहारार्थकत्व (anupasaṁhārārthaka-tva) *n.* the state of having non-combination as the purport अतद्धर्मत्वबोधनस्यानुपसंहारार्थकत्वे कानुपपत्तिः AṇuBh. 212.6 (*on* iii. 3.3)

अनुपसंहारार्थम् (anupasaṁhārārtham) *adv.* for the sake of non-combination उक्तन्यायेनान्यत्रापि तदुपसंहारस्य वक्तुं शक्यत्वात् । न चानुपसंहारार्थमेवातद्धर्मत्वं बोध्यत इति वाच्यम् AṇuBh. 212.3 (*on* iii. 3.3)

अनुपसंहारित्व (anupasaṁhāri-tva) *n.* the state of being (a fallacious reason called) *anupasaṁhārin* सपक्षविपक्षवृत्तित्वमुभयव्यावृत्तत्वमनुपसंहारित्वं चानुमितिविरोधि TattvCin. ii(1) 802.2; स हेत्वभिमतोऽनुपसंहारी, स च अन्वयेन व्यतिरेकेण वा सर्वस्य पक्षत्वे दृष्टान्ताभावात् ··· साध्यसाधनसाहचर्याज्ञानात्तस्य विरुद्धत्वाज्ञानदशायामनुपसंहारित्वेनेष्टत्वात् TattvCin. ii(1). 839.1; सर्वपक्षकत्वम् अनुपसंहारित्वम् Tarkāmṛ. 19.12.

अनुपसंहारित्वप्रतिसंधान (anupasaṁhāritva-pratisandhāna) *n.* ascertainment of the state of being *anupasaṁhārin* अनुपसंहारित्वप्रतिसंधाने यदि व्याप्तिग्रहस्तदा अनुमितिरेव TattvCin. ii(1). 841.1 (comm. अनुपसंहारित्वस्य दोषरूपस्य 'प्रतिसंधाने' निश्चये)

अनुपसंहारिन् (an-upasaṁhārin) *adj.* (used as noun) inconclusive (name of one of the three varieties of *savyabhicāra* or *anaikāntika hetvābhāsa* 'discrepant reason') **i** which has neither positive nor negative pervasion or example (हेत्वाभासाः) अनैकान्तिकाः ··· मुख्यतः षडेव ··· अन्तिमस्तु पक्षमात्रधर्मत्वात् अनुपसंहार्येव NyāyVār. 171.4 (*on* i. 2.45); अनुपसंहारी पक्ष एवोभयसाहचर्येण कोटिद्वयोपस्थापकः TattvCin. ii(1). 797.2 (comm. सर्वमनित्यं प्रमेयत्वादित्यनुपसंहारीत्यर्थः); व्याप्तिग्रहानुकूलैकधर्म्युपसंहाराभावो यत्र स हेत्वभिमतोऽनुपसंहारी स चान्वयेन व्यतिरेकेण वा सर्वस्य पक्षत्वे दृष्टान्ताभावात् ··· साध्यसाधनसाहचर्याज्ञानात् तस्य विरुद्धत्वाज्ञानदशायामनुपसंहारित्वेनेष्टत्वात् TattvCin. ii(1). 838.3; वस्तुमात्रपक्षकोऽनुपसंहारी TarkKau. 14.3; 13.14; अन्वयव्यतिरेकदृष्टान्तरहितोऽनुपसंहारी TarkSaṁ.(A.) 45.3; **ii** which has unnegatable property (as its *sādhya*) and has no negative pervasion or example अनुपसंहारी ··· केवलान्वयिधर्मावच्छिन्नपक्षको वा TattvCin. ii(1). 838.3; ii(1). 834.3; तृतीयोऽनुपसंहारी Upask. 157.4 (*on* iii. 1.15) (Vṛtti व्यतिरेकव्याप्त्यभावश्चानुपसंहार्यम्); तथैवानुपसंहारी केवलान्वयिपक्षकः BhāṣāPa. 74; 72; अनुपसंहारी चात्यन्ताभावाप्रतियोगिसाध्यकादिः । अनेन व्यतिरेकव्याप्तिज्ञानप्रतिबन्धकः क्रियते SiddhāMu. 42.9 (*on* 72); व्यतिरेकव्याप्तिग्रहविरोधी दोषः अनुपसंहारः, तद्वान् अनुपसंहारी MaṇiKa. 50.2; 48.8.

अनुपसंहारिपूर्वपक्ष (anupasaṁhāripūrvapakṣa) *m.* name of a section of Tattvacintāmaṇi dealing with *prima facie* view regarding *anupasaṁhārin* अथानुपसंहारिपूर्वपक्षः TattvCin. ii(1). 832.1; ii(1). 837.4.

अनुपसंहारिभेद (anupasaṁhāri-bheda) *m.* a type of the discrepant reason, viz. *anupasaṁhārin* सव्यभिचारस्त्रिविधः – साधारणासाधारणानुपसंहारिभेदात् Tarkāmṛ. 19.9; TarkSaṁ.(A.) 44.20.

अनुपसंहारिसिद्धान्त (anupasaṁhārisiddhānta) *m.* name of a section of Tattvacintāmaṇi dealing with the established view regarding *anupasaṁhārin* अथानुपसंहारिसिद्धान्तः TattvCin. ii(1). 838.1; ii(1). 841.5.

अनुपसंहार्य (an-upasaṁhārya) *adj.* (used as noun) **A** (Log.) not to be concluded अथ स्वावयवेनासंयोगित्वात् सोऽप्यनुपसंहार्यः नास्यान्वयो न व्यतिरेक इति NyāyVār. 235.1 (*on* ii. 1.31); ईदृश एव चासाधारणो हेतुः वैश्चिवैयायिकैः अनुपसंहार्य इत्युक्तम् DharmoPra. 222.18; अनुपसंहार्यस्यापि सपक्षविपक्षशून्यत्वात् KhaṇḍanKhā. 852.19; अनुपसंहार्यो नासत्सपक्षविपक्षः सिद्ध्यसिद्धिविरोधात् TattvCin. ii(1). 832.2; ii(1). 835.2; cf. **अनुपसंहारिन् i**; **B** not to be combined तृतीयाध्यायस्य···तृतीये तु (पादे) ब्रह्मोपासनैकत्वनानात्वपूर्वकमुपासनेषूपसंहार्यानुपसंहार्यगुणविशेषाः प्रपञ्चिताः VedāntDī. 9.14 (*on* i. 1.0); ब्रह्मस्वभावभूतोपसंहार्यधर्मचिन्तानन्तरमस्वभावस्यानुपसंहार्यस्याप्यर्थादिपरत्वरूपधर्मस्य ब्रह्मप्रतिपत्त्युपायत्वचिन्तनादवान्तरसंगतिः VedāntKa. 409.16 (*on* iii. 3.14)

अनुपसंहार्यत्व (anupasaṁhārya-tva) *n.* the state of not being fit to be combined कोऽत्रानुपसंहार्यत्वशङ्कावकाशः ŚivārkaMaDī. ii. 299.18 (*on* iii. 3.10); अनुपसंहार्यत्वेन यत्कथनं तत्तु ··· ब्रह्माप्येवंभूतमेवेति ज्ञापनाय AṇuBh. 226.14 (*on* iii. 3.23)

अनुपसंहार्यव्याप्ति (anupasaṁhāry-avyāpti) *f.* non-pervasion of *anupasaṁhārin* अनुपसंहारिहेतौ अव्याप्तिः — नापि सपक्षविपक्षगतसर्वसपक्षविपक्षव्यावृत्तान्यतरत्वं, व्यर्थविशेषणत्वात् अनुपसंहार्यव्याप्तेश्च TattvCin. ii(1). 809.1.

अनुपसंहित (an-upasaṁhita) *adj.* who is not connected, i. e. independent सहायाननुरक्तांस्तु यतेतानुपसंहितान् । परस्परमसंत्रुष्टान् MahāBhā. xii. 112.23.

अनुपसंहृत (an-upasaṁhṛta) *adj.* **A** not drawn together, i. e. not referred to, not included उपनयं चान्तरेण साध्येऽनुपसंहृतः साधको धर्मो नार्थं साधयेत् NyāyBh. 51.9 (*on* i. 1.39); अन्यगता गुणाः ··· प्रयोगवचनेनानुपसंहृता नाङ्गं भवन्तीति नानुष्ठेयाः TantrVā. 648.6 (*on* ii. 4.20); एकैकं प्राणं चक्षुरिति वा विशिष्टमनुपसंहृतेतरविशिष्टक्रियात्मकम्, मनसा अयमात्मेत्युपास्ते ··· न स जानाति ब्रह्म BṛĀraUBh. 105.8 (*on* i. 4.7); यदि परिपूर्णेऽपि प्रयोगेऽभ्युदयाय गुणान्तरोपसंहारः, नित्यवत्करणं त्वनुपसंहृतैरप्युपपन्नमित्यविरोधः BālaKrī. i. 11.16 (*on* 1.4–5); **B** not withheld नैमित्तिकविधिभिः सामान्यतो विहितानामुपसंहारः । अनुपसंहृतानां तु पक्षाणां सर्वकर्मसु सर्वेषां विकल्पः BhāṭṭCan. 113.22 (*on* xvi. 3.2)

अनुपसंहृतत्व (anupasaṁhṛta-tva) *n.* the state of not being drawn (i. e. absorbed) within (one's own self) गिरिनद्यादिकं च परमेश्वरेणानुपसंहृतत्वाद्यथापूर्वमवतिष्ठमानं सत् सर्वैरन्यैः प्राणिभिर्विस्पष्टमवलोक्यते JīvanVi. 16.8.

अनुपसंहृतवाक्यशेषा (anupasaṁhṛta-vākyaśeṣā) *adj.* (*f.*) who has not withheld the remaining sentence नववधूः ···। आलीजनेष्वनुपसंहृतवाक्यशेषा भर्तुश्चकार सविशेषकुतूहलत्वम् HarVi. 26.80; Subhāṣi. 2054.

अनुपसंहृति (an-upasaṁhṛti) *f.* non-inclusion 'नैकत्र कात्स्न्र्यं धर्मस्ये'ति, तद् वैतानिकानेककर्मकलापानभिधानात् ···। अखिलपरोक्षार्थाश्रयित्वेन कात्स्न्र्यमिति चेत्, तदपि कर्मवेधाद्यनुपसंहृतेरसिद्धम् BālaKrī. i. 11.9 (*on* 1.4-5)

अनुपसंहृतोक्ति (anupasaṁhṛtokti) *adj.* who has not completed the speech इति ब्रुवाणेऽनुपसंहृतोक्तौ निशाचरे तत्र निशाचरेन्द्रः ।··· बभाण Rāgh. 9.52.

अनुपसंह्रियमाण (an-upasaṁhriyamāṇa) *adj.* **A** which is not being withdrawn (from applying) पुरुषप्रधानः संस्कारो न शक्नोत्यनुपसंह्रियमाणस्तस्याधिकारं व्यावर्तयितुम् ŚābaBh. 1379.2 (*on* vi. 1.32); **B** which is not being included आख्यातार्थे पुनः प्रधाने न तस्याकृतिलक्षितेन संबन्धः । तत्र तदाकृतिकान्तरेऽनुपसंह्रियमाणेऽपि कृतमेव प्रधानम् ŚābaBh. 1442.2 (*on* vi. 4.23); **C** which is not being accomplished वर्त्मादिहोमसंबन्धोऽत्र विधीयते । स च प्रधानभूतः, न होमः । तस्मिन्ननुपसंह्रियमाणे न यथाश्रुतं कृतं स्यात् ŚābaBh. 2072.5 (*on* x. 8.16)

अनुपसंक्रम्य (an-upasaṅkramya) *ger.* not having reached, i. e. connected with सविशेषणौ च विधिनिषेधौ न कथञ्चिद्विशेषणमनुपसंक्रम्य स्याताम् KhaṇḍanKhā. 347.3.

अनुपसंक्रान्त (an-upasaṅkrānta) *adj.* not transferred to न च तेऽपि (गुणाः) द्रव्यान्तरवर्तिनो द्रव्यान्तरेऽनुपसंक्रान्ता विशिष्टप्रत्ययानुत्पादयन्ति Kiraṇā. 123.3.

अनुपसंख्यातत्व (anupasaṅkhyāta-tva) *n.* the state of not being reckoned with सादृश्यं न तावद् द्रव्यगुणकर्मणामन्यतमम्, पदार्थपण्डितैस्तेष्वनुपसंख्यातत्वात् Kāśi. iii. 142.24 (*on* 5(6).17)

अनुपसंख्यान (an-upasaṅkhyāna) *n.* non-mention, absence of description अस्तिक्षीरा समासश्च तेन सद्धाचिनेष्यते । अस्तिक्षीरा गौरिति तिङन्तसमासत्वेनानुपसंख्यानात् TantrVā. 252.21 (*on* i. 3.26)

अनुपसंगृह्य (an-upasaṅgṛhya) *ger.* not having taken together with प्रणीताः ··· स्फ्येनोपसंगृह्य हरत्यनुपसंगृह्य वा BhārŚS. i. 18.6.

अनुपसंग्रह (an-upasaṅgraha) *m.* **A** non-inclusion येषु देवताशब्दो मन्त्रब्राह्मणे श्रूयते, अग्निर्देवता, वातो देवता ··· इत्येवमादिषु ··· तत्राप्यहरादीनामनुपसंग्रह एव ŚābaBh. 1927.12 (*on* x. 4.23); प्रयोगवचनेनानुपसंग्रहात् तल्लक्षण एव बाधः NyāyRaMā. 179.12; 180.11; परस्परप्रतिषेधरूपत्वात्तयोः ··· भावाभावयोः स्वरूपस्यानुपसंग्रहे प्रत्येकमव्याप्तिर्मिलितस्यासंभव एव KhaṇḍanKhā. 849.10; प्रतियोगिन्यवच्छिन्ने न स्यादनुपसंग्रहः NyāyKu. 180.15; धर्मस्य च चतुर्दशेति संख्यानिर्देशः ··· उपलक्षणमात्रतया ···। अन्यथा रामायणशिष्टाचारादीनामप्यनुपसंग्रहादप्रामाण्यापत्तेः VīraMi.(Paribhāṣā.) 24.1; **B** non-collection कर्तारः ··· संगृहीतसाधनाः ··· दृश्यन्ते, ब्रह्म चासहायं तवाभिप्रेतम्, तस्य साधनान्तरानुपसंग्रहे सति कथं स्रष्टृत्वमुपपद्येत BrahmSūBh.(Śaṅ.) 330.10 (*on* ii. 1.24)

अनुपसंजातबाधभ्रम (anupasañjātabādha-bhrama) *m.* delusion of the sublation which has not (yet) arisen बाधकाभावश्चानुपसंजातबाधभ्रमे समानः NyāySu.(Ja.) 43B.6 (*on* i. 1.1); प्रमाणानाम् ··· याथार्थ्यलक्षणम् ··· किं वा विसंवादाभावेन ··· न ··· अनुपसंजातबाधभ्रमेष्वपि प्रामाण्यनिश्चयापातात् Vādā. 121.5.

अनुपसंजातविरोधावस्था (anupasañjātavirodhāvasthā) *f.* condi-

tion wherein contradiction has not emerged न केवलमनुपसंजातविरोधावस्थायां श्रुतत्वादयमुपक्रमे(?मो)ऽनुग्राह्यः NyāySu.(So.) 1501.6 (*on* iii. 4.35)

अनुपसंजातविरोधित्व (anupasañjātavirodhi-tva) *n.* the state of having contradiction which has not arisen बलवच्चोपक्रमे यद्विज्ञानमनुपसंजातविरोधित्वात् BrahmSūBh.(Bhā.) 48.7 (*on* i. 2.24); अनुपसंजातविरोधित्वेन पूर्वबलीयस्त्वात् पत्न्येव गृह्णाति Subodhi. 69.21 (*on* 2.136); प्रत्यक्षस्य जात्यैव प्राबल्यम् …। उपक्रमाधिकरणन्यायेनोपसंहारादुपक्रमस्यैवानुपसंजातविरोधित्वाच्च Nyāyāmṛ. 100B.7; 267A.8; भेदश्रुतिरेव प्रबला अनुपसंजातविरोधित्वात् Nyāyāmṛ. 588B.11; अनुपसंजातविरोधित्वात् पूर्वनिमित्तकमनुष्ठेयम् UpaParā. 5.21; लोकप्रसिद्धेरेव प्राबल्यम् ।… अनुपसंजातविरोधित्वेन लौकिक्येव बलीयसी MīmāKau. i. 74.15 (*on* i. 3.9); एकवाक्यत्वाद्यभावान्नानुपसंजातविरोधित्वादिकमपि BhāṭṭDī. iv. 2.1 (*on* x. 5.1); अनुपसंजातविरोधित्वात् मुख्यधर्मस्य प्राबल्यम् MayūMāli. 863.7 (*on* xii. 2.7)

अनुपसत्ति (an-upasatti) *f.* non-attendance समासादः । पर्षदुपस्थानम् ।… अनुपसत्तिः पर्षदनुपस्थानम् BālamBha. iii. 159.8 (*on* 3.262)

अनुपसदम् (anupasadam) *adv.* without the *iṣṭi*-rite called *upasad* अनुपसदमग्निं चिनोति द्व्यहम् ĀpaŚS. xvi. 35.8; xxiii. 11.4 (*but* VIŚVA. अनूपसदम्, also GARBE's Index); आहत्यविधानादनुपसदमेवाग्निश्चेयः स्यात् SaṅkarKāBh. 69.1 (*on* ii. 1.49); केषांचिदनुपसदमग्निचयनम् ŚivārkaMaDī. ii. 366.24 (*on* iii. 3.45)

अनुपसंतानर्गावानम् (anupasantānaṛgāvānam) *adv.* without continuity (of one *ṛc* with another) and reciting the (entire) *ṛc* in one breath (with no stop in the middle) प्रगाथान्तेषु चानुपसंतानर्गावानमेकपदाः शंसेत् ĀśvaŚS. II. ii. 2.20.

अनुपसन्न (an-upasanna) *adj.* **A** who has not approached or sat near (the teacher for instruction) 'सर्वेषामेव शर्म भवानी(v. l. °नि)ति'। ते तथेत्युक्त्वा तूष्णीमतिष्ठन्नानुपसन्नेभ्य इति GopBr. i. 1.28 (20.12); नैकपदानि निर्ब्रूयात् । .. नानुपसन्नाय Nir. 2.3 (46.1); ते (महर्षयः) तथेत्युक्त्वा तूष्णीमतिष्ठन्नानुपसन्नेभ्य इत्युपोपसीदामेति नीचैर्बभूवुः PraṇU². 36.9; ŚāṭyāU. 33; तच्च अनुपसन्नाय न वक्तव्यम् BṛĀraUBh. 228.12 (*on* ii. 1.14); अधीयानेनानुपसन्नेन यदि नाशितम् ManuBh. i. 133.9 (*on* 2.110); **B** who is not closely connected अनुपसन्ने समानग्रामिणे संनिहिते एकाहः ।… सद्यःशौचम् BālamBha. iii. 75.23 (*on* 3.74)

अनुपसन्नशूद्राभिप्राय (anupasannaśūdrābhiprāya) *adj.* intended in the case of a *śūdra* who has not (duly) approached यत्तु … शूद्रस्य व्रतोपदेशनिषेधपरं वचनं, — तदनुपसन्नशूद्राभिप्रायम् Mitā. 451.6 (*on* 3.262)

अनुपसमुह्य (án-upasamuhya) *ger.* not having contracted (the wings) प्रजापतिः … स एतं वयोविधमात्मानमपश्यदग्निं तं व्यधत्त सोऽनुपसमुह्यानुपाधायोदपिपतिषत् ŚatBr. X. ii. 1.1.

अनुपसंपन्न (an-upasampanna) *adj.* **i** unordained यः पुनर्भिक्षुरनुपसंपन्नाय पुद्गलाय पदशो धर्मं वाचयेत् पायन्तिका PrātiSū. 20.17; MahāVyu. 261.58 [DBHS.]; **ii** who has not (yet) completed (Vedic study) मातुलो मातुः सोदर्यः श्रोत्रियश्चानुपसंपन्नः, अनाश्रितप्रातिवेश्यादिः BālaKrī. ii. 8.17 (*on* 3.22)

अनुपसंप्राप्त (an-upasamprāpta) *adj.* unapproached तत्तु सूर्योदयं यावत्सर्वं परिसमुत्सुकम् । तस्थावनुपसंप्राप्तं किंस्विदित्युपशङ्कितम् Rāmā. ii. 1503*(4)

अनुपसरणीय (an-upasaraṇīya) *adj.* unapproachable अनासाद्यं दानैरनुपसरणीयं च तपसा । भवन्तं पश्यन्तः … कृतार्था जाताः स्मः NīlaVi. 43.9.

अनुपसर्ग (an-upasarga) *adj.* **1** devoid of any addition (of cakes to other deities) अथ सवकारीयाग्नेय एवाष्टाकपालोऽनुपसर्गः (पुरोडाशः) ĀpaŚS. xix. 27.13; HirŚS. xxii. 6.23 (792.2); **2A** devoid of a prefix (mainly a verb-root) अनुपसर्गात्षकारः APrāti. 205; अनुपसर्गाद्वा P. i. 3.43; SaraKaṇṭhā.(Gr.) ii. 4.35; अनुपसर्गाज्ज्ञः P. i. 3.76; SiddhaHe. iii. 3.96; अनुपसर्गाज्जानातेः कर्त्रभिप्राये क्रियाफले आत्मनेपदं भवति KāśiVṛ. *on* i. 3.76; यसोऽनुपसर्गात् P. iii. 1.71 = ŚākaṭāVyā. iv. 3.24 = SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 3.114; गदमदचरयमश्चानुपसर्गे P. iii. 1.100; Kātan. iv. 2.13; ŚākaṭāVyā. iv. 3.69; SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 3.142; SiddhaHe. v. 1.30; मिश्रं चानुपसर्गमसंधौ P. vi. 2.154; iii. 1.138; iii. 1.142; iii. 3.75; viii. 2.55; (समानशब्दाप्रतिषेधोऽर्थवद्ग्रहणात्) अनुपसर्गाद्वा Vār. 4 *on* P. i. 1.20; Vār. 2 *on* P. viii. 4.16; Vār. 1 *on* P. iii. 1.100; Vār. 2 *on* P. iii. 1.135; Vār. 1 *on* P. iii. 2.135; चिण्णमुलोरनुपसर्गस्य (धातोः) Vār. 1 *on* P. vii. 1.69; Vār. 1 *on* P. vi. 2.47; अनुपसर्गस्य षष्ठ्यां प्राप्तायामिदं वचनम् KāśiVṛ. *on* ii. 3.60; क्रमोऽनुपसर्गात् ŚākaṭāVyā. i. 4.21 = SiddhaHe. iii. 3.47; क्त्योरनुपसर्गस्य ŚākaṭāVyā. iv. 1.127 = SiddhaHe. iv. 1.92; ज्वलह्वलह्मलनमोऽनुपसर्गा वा SaraKaṇṭhā.(Gr.) i. 1.202; SiddhaHe. iv. 2.32; DhātuPra. 1.822 (58.22); PrakriKau. ii. 324.1; पष अनुपसर्गे । पषयति । उपसर्गात्तु प्रपषति DhātuPra. 10.305 (148.9); अपवादः समीपमेवानुपसर्गे कं बाधते PariVṛ.(Sī.) 89.19; अनुपसर्गाद्यसो वा श्यन् स्यात् कर्तरि सार्वधातुके ।… अनुपसर्गात् किम् । प्रयस्यति PrakriKau. ii. 246.7; ii. 324.3; एतेषां नित्यमित्त्वं प्राप्तम् अनुपसर्गाणां विकल्प्यते Prasā. ii. 324.12; श्रिणीभुवोऽनुपसर्गः इति विधानादनुपसर्गाद्भूधातोः घञ्प्रत्ययेन भाव्यम् ŚivārkaMaDī. i. 126.24 (*on* i. 1.2); ग्लास्नावनुवमां च । अनुपसर्गादेषां मित्त्वं वा स्यात् SiddhāKau. 378A.3 (*on* vii. 4.68) (Tattvabodhinī अनुपसर्गादिति तु षष्ठ्यर्थे पञ्चमीत्येवं क्लेशेन व्याख्येयमिति भावः); 483A.7 (*on* iii. 1.106); आदन्ताद्धातोरनुपसर्गात् कर्मण्युपपदे कः स्यान्नाण् । आतो लोपः, गोदः SiddhāKau. 491A.6 (*on* iii. 2.3); पणबन्धेनैकार्थ्यं संधिस्तत्रागम्यमाने 'मिश्र' इत्युत्तरपदमनुपसर्गं तृतीयान्तात्परमन्तोदात्तम् LaŚabdeŚe. ii. 5.4; **2B** devoid of a prefix (an object, i.e. action indicated by a verb-root) सोपसर्गं कर्मेति चेत् कर्मविशेषकत्वादुपसर्गस्यानुपसर्गं कर्म Vār. 2 *on* P. iii. 1.7; **3** free from any trouble or obstacle यथैवेश्वरः पुरुषः शुद्धः प्रसन्नः केवलोऽनुपसर्गस्तथायमपि बुद्धेः प्रतिसंवेदी पुरुषः YogBh. 34.10 (*on* 1.29); निर्मृष्टनिखिलप्रपञ्चजालमनुपसर्गमपराधीनप्रकाशमात्मज्योतिः सिद्धं भवति Bhām. 222.10 (*on* i. 3.19); अत एवानुपसर्गः । उपसर्गा जात्यायुर्भोगाः TattvVai. 34.22 (*on* 1.29); गुहायाम् … ब्रह्म … स्वयंप्रकाशमनावरणमनुपसर्गं प्रद्योतते TattvVai. 206.12 (*on* 4.22); *m.* **A** absence of a prefix आतोऽनुपसर्गे कः P. iii. 2.3; iii. 3.24; iii. 3.61; iii. 3.67; इगुपधेभ्य उपसर्गे कविधिर्भेषाद्यर्थः । न वा बुधादीनां दर्शनादनुपसर्गेऽपि Vār. 2 *on* P. iii. 1.135; MahāBh. ii. 92.2 (*on* iii. 1.135); **B** other than a prefix यद्यपि तावदयं पराशब्दो दृष्टापचार उपसर्गश्चानुपसर्गश्चायं तु खलु विशब्दोऽदृष्टापचार उपसर्ग एव MahāBh. i. 279.10 (*on* i. 3.19); उपेत्युपसर्गोऽत्र प्रधानं न । तेनोपसर्गान्तरादप्यनुपसर्गादपि भवति Prasā. ii. 579.13.

अनुपसर्गग्रहण (anupasarga-grahaṇa) *n.* **Ai** assumption (by *anuvṛtti*) of *anupasarga* (absence of preposition) वदः सुप्यनुपसर्गग्रहणम् Vār. 1 *on* P. iii. 1.106; MahāBh. ii. 83.19 (*on* iii. 1.106); ii. 107.22 (*on* iii. 2.61); अनुपसर्गग्रहणानुवृत्तिमन्तरेणैवोपसर्गनिवृत्तेः सिद्धत्वादनुवृत्तिप्रदर्शनमपि न युज्यते Pradī. iii. 172A.21 (*on* iii. 2.61); 'अहीने द्वितीया' इति सूत्रादनुपसर्गग्रहणमत्रानुवर्तते LaŚabdeŚe. ii. 1048.6; **Aii** mention of (the word) *anupasarga* (in an aphorism indicating absence of preposition) उत्तरसूत्रे पुनरनुपसर्गग्रहणात् तन्निवृत्तौ तत्संबद्धं विभाषाग्रहणमपि निवृत्तम् Prasā. ii. 503.21; मिश्रग्रहणे सोपसर्गस्यापि ग्रहणम् 'मिश्रं चानुपसर्गमसंधौ' इत्यत्रानुपसर्गग्रहणात् SiddhāKau. 168A.10 (*on* ii. 1.31); उप समीपे उच्चारितं पदमुपपदम् । सामीप्यं च … न त्वानुपूर्व्येव्यवधानम् … 'आतोऽनुपसर्गे' इत्यत्रानुपसर्गग्रहणात् LaŚabdeŚe. ii. 60.7; **Bi** acceptance of the absence of a prefix अनुपसर्गग्रहणे चेह क्रियमाणे प्रवृद्धादिषु खट्वारूढशब्दो न पठितव्यः Pradī. v. 191B.16 (*on* vi. 2.47); **Bii** acceptance of (a word) not having any preposition यदयं 'मिश्रं चानुपसर्गमसंधौ' इत्यनुपसर्गग्रहणं करोति PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. ii. 1.31.

अनुपसर्गता (anupasarga-tā) *f.* the state of not being a prefix येन क्रियापदाक्षेपः स कारकविभक्तिभिः । युज्यते विधिथा तस्य लिखावनुपसर्गता VākyaPa. 2.202.

अनुपसर्गत्व (anupasarga-tva) *n.* the state of not being a prefix न वानुपसर्गत्वात् Vār. 6 *on* P. viii. 3.65; (पर्यागतः कार्श्येन परिकृशः) गम्यमानार्थत्वादप्रयोग एव लोपस्तत्र गमिं प्रति परिरुपसर्गो न तु कृशिमित्यनुपसर्गत्वात्परेर्निष्ठान्त एव कृशशब्दः Pradī. vii. 125.13 (*on* viii. 2.55); LaŚabdeŚe. ii. 786.19; सुसिक्तम् । सुस्तुतम् । अनुपसर्गत्वान्न षः SiddhāKau. 139B.13 (*on* i. 4.94); ऋषभस्य समीपमुपर्षभं तदिच्छति उपर्षभीयतीत्यत्र तु न वृद्धिः । उपेत्यस्यानुपसर्गत्वात् LaŚabdeŚe. i. 105.8.

अनुपसर्गमिश्र (anupasarga-miśra) *n.* word *miśra* without any prefix मिश्रं च । तृतीयान्तादुत्तरपदमनुपसर्गमिश्रमन्तोदात्तम् LaŚabdeŚe. ii. 1083.2 (better read अनुपसर्गं मिश्रम्)

अनुपसर्गवेदिनी (an-upasargavedinī) *adj.* (*f.*) **1** not knowing (i.e. not used to) any trouble या (अमरावती) … अनुपसर्गवेदिनीभिः … अपरशाब्दिकीभिरिवाकालप्रत्याख्यायिनीभिः वेशविलासिनीभिर्विलासदेवताभिरिव संचरन्तीभिः … अमरभवनभित्तिचित्रेष्वादर्शयति दिव्यसीमन्तिनीजनम् AvantiKa. 7.3; **2** (anupasarga-vedinī) proclaiming or announcing (even) without prefixes or affixes, AvantiKa. 7.3.

अनुपसर्गार्थ (anupasargārtha) *adj.* **i** meant for the absence of a prefix अन्तः । अस्मात्परं वनमन्तोदात्तम् । अन्तर्वणो देशः । अनुपसर्गार्थमिदम् SiddhāKau. 654B.13 (*on* vi. 2.179); **ii** meant for a non-preposition

'सुपि स्थः' इत्यतोऽनुवर्तमानं सुब्ग्रहणं 'सत्सूद्विष —' इति सूत्रस्थोपसर्गग्रहणेनानुपसर्गार्थमिति ज्ञापितम् Prasā. i. 6.3.

अनुपसर्जन (an-upasarjana) *n.* **A** non-subordinate or principal nominal stem, other than *upasarjana* (subordinate) अनुपसर्जनात् P. iv. 1.14; MahāBh. i. 87.25 (*on* i. 1.27); ii. 205.7 (*on* iv. 1.14); अकारान्तकारौ शिष्यमाणावनुपसर्जनस्य द्रष्टव्यौ। यद्येवमतियुष्मत् अत्यस्मदिति न सिध्यति। प्रश्लिष्टनिर्देशोऽयम् MahāBh. i. 87.26 (*on* i. 1.27); एवमप्यौपगवी म.णविका अनुपसर्जनादितीकारो न प्राप्नोति। मा भूदेवमण्योऽनुपसर्जनमिति अणन्तादनुपसर्जनादित्येवं भविष्यति MahāBh. ii. 249.15 (*on* iv. 1.93); स्वशब्दस्त्वनुपसर्जनमात्मीयवाची अकजर्हः SiddhāKau. 115B.5 (*on* vii. 3.47); अनुपसर्जनादित्यनुवृत्तमप्यत्र न संबध्यते LaŚabdeŚe. i. 374.8; **B** non-subordination, principal sense उपसर्जनमिति नायं संबन्धहेतुः तथा अनुपसर्जनमित्यपि Bṛha. 92.1 (*on* i. 1.5); युवतीनां स्मरणमलंकार्यस्यान्यस्याभावादनुपसर्जनम् RasGaṅ. 293.17; तस्य च संख्याबोधकशब्दपरत्वात् ··· अनुपसर्जनस्यैव ग्रहणेनोपसर्जने षट्त्वमेव न LaŚabdeŚe. i. 304.9; ननु उपसर्जनमनुपसर्जनमिति नायं संबन्धहेतुः BālamBha. i. 203.25 (*on* 1.89); *adj.* which is not subordinate नैवं विज्ञायते अस्त्यस्मात्पतिशब्दात्पूर्वः सोऽयं सपूर्वः सपूर्वात्पतिशब्दादनुपसर्जनादिति MahāBh. ii. 214.22 (*on* iv. 1.34); ii. 215.1 (*on* iv. 1.34); नैवं विज्ञायते करणं पूर्वमस्मात्क्रीतशब्दात्सोऽयं करणपूर्वस्तस्मात्करणपूर्वात्क्रीतशब्दादनुपसर्जनादिति MahāBh. ii. 221.10 (*on* iv. 1.50); iii. 20.21 (*on* vi. 1.13); अनुपसर्जनात्रित इतीकारो यथा स्यात्। दितोऽनुपसर्जनाद्भवत्युगित उपसर्जनाच्चानुपसर्जनाच्च MahāBh. iii. 237.21 (*on* vii. 1.1); संप्रसारणाभावार्थमनुपसर्जनस्त्रीप्रत्ययविषयस्तदादिनियमप्रतिषेधः Pradī. ii. 55A.33 (*on* i. 2.48); न स्त्रीप्रत्यये चानुपसर्जने इति लभ्यते PariVṛ. (Sī.) 51.10; टिदादिभ्योऽनुपसर्जनेभ्यः स्त्रियां ङीप् स्यात् PrakriKau. i. 334.6; वर्णवाची योऽनुदात्तान्तस्तोपधस्तदन्तादनुपसर्जनात्प्रातिपदिकाद्वा ङीप् स्यात् SiddhāKau. 122A.13 (*on* iv. 1.39); स्त्रीप्रत्यये चानुपसर्जने न PariVṛ.(Nī.) 15.12; LaŚabdeŚe. i. 374.8.

अनुपसर्जनग्रहण (anupasarjana-grahaṇa) *n.* acceptance of being other than *upasarjana* (subordinate) अनुपसर्जनग्रहणमनर्थकं प्रातिपदिकेन तदन्तविधिप्रतिषेधात् Vār. 1 *on* P. iv. 1.14; MahāBh. ii. 205.11 (*on* iv. 1.14); तस्मादण एव अनुपसर्जनग्रहणं विशेषणम् Pradī. iv. 130A.13 (*on* iv. 1.93)

अनुपसर्जनता (anupasarjana-tā) *f.* the state of not being subordinate (in sense) अर्थसंबन्धे हि यस्मादर्थात्काङ्क्षैव हेतुः, नोपसर्जनता अनुपसर्जनता वा Bṛha. 92.6 (*on* i. 1.5); अनुपसर्जनतया पदेनोपस्थितत्वात् तेनैवान्वयः MayūMāli. 73.4 (*on* i. 4.6)

अनुपसर्जनत्व (anupasarjana-tva) *n.* the state of not being *upasarjana* (subordinate) न वा समासस्यानुपसर्जनत्वाज्जातिवाचकत्वाच्च शब्दस्य सामान्येन ङीब्विधानम् Vār. 7 *on* P. iv. 1.14; Vār. 5 *on* P. iv. 1.14; समासस्यानुपसर्जनत्वात्तस्य च जातिवाचकत्वाच्छब्दस्य सामान्येन ङीष् भविष्यति MahāBh. ii. 207.1 (*on* iv. 1.14); ii. 206.25 (*on* iv. 1.14); एवं चानुपसर्जनत्वादभेदोपचारेण प्रमेयवृत्तित्वादप्राप्तो ह्रस्व इति इत्त्वं विधीयते Pradī. ii. 59B.11 (*on* i. 2.50); अनुपसर्जनत्वं चाप्रथमानिर्दिष्टत्वादनेकविभक्तित्वाच्च PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. ii. 4.2; उत्तरपदावयवत्वस्य भाष्यासंमतत्वेन टितोऽनुपसर्जनत्वान्ङीप् LaŚabdeŚe. ii. 71.6.

अनुपसर्जनभाव (anupasarjana-bhāva) *m.* the nature of being non-subordinate ये गुणाः स्वशब्दैर्द्रव्यं प्रति अनुपसर्जनभावापन्ना एव प्रत्याय्यन्ते तैः सह षष्ठी समस्यते Nyās. i. 383.7 (*on* ii. 2.9)

अनुपसर्जनलक्षण (anupasarjana-lakṣaṇa) *adj.* characterised by what is not subordinate यदि तर्ह्युपसर्जनान्यप्येवंजातीयकानि भवन्ति तित्तिरिकल्माषी कुम्भकपाललोहिनी अनुपसर्जनलक्षण ईकारो न प्राप्नोति MahāBh. i. 397.16 (*on* ii. 1.55); LaŚabdeŚe. i. 394.18; i. 408.10; इह तर्हि पालाशी समिदित्यनुपसर्जनलक्षण ईकारो न प्राप्नोति। मा भूदेवमण्योऽनुपसर्जनमिति। अणन्तादनुपसर्जनादित्येवं भविष्यति MahāBh. ii. 325.12 (*on* iv. 3.155)

अनुपसर्जनष्यङन्त (anupasarjanaṣyaṅ-anta) *adj.* (word) ending with *ṣyaṅ* which is not subordinate उपसर्जने ष्यङि न संप्रसारणम्।··· अनुपसर्जनष्यङन्तस्य तु स्यादेव Prasā. i. 657.19.

अनुपसर्जनादि (anupasarjanādi) *adj.* non-subordinate etc. न ह्यनुपसर्जनादीनामाधानेनैकवाक्यता संभवति TantrVā. 599.9 (*on* ii. 3.4)

अनुपसर्जनाधिकार (anupasarjanādhikāra) *m.* (Gr.) governing rule about *anupasarjana* (other than subordinate) अनुपसर्जनाधिकारे जातेर्ङीब्विधाने सुपर्ण्या उपसंख्यानम् Vār. 6 *on* P. iv. 1.14; विभक्त्युदात्तार्थं तद्वचनमिति चेत् किं गौरादिषु पाठेन प्रयोजनम्। अनुपसर्जनाधिकाराच्चातिमहतीत्यत्र गौरादिङीषभावादुगिल्लक्षणो ङीप् कर्तव्यः Pradī. iv. 32B.14 (*on* iv. 1.1); v. 161B.13 (*on* vi. 1.173); गौरादिङीषोऽप्यनुपसर्जनाधिकारात् Pradī. v. 297B.23 (*on* vi. 4.22); अजादिभ्य इति व्याख्यानेऽमहत्पूर्वग्रहणेनानुपसर्जनाधिकारेण च ··· तदन्तविधिसंभवः LaŚabdeŚe. i. 367.9; i. 399.11.

अनुपसर्जनार्थ (anupasarjanārtha) *adj.* **1** which is for the sake of non-subordination टित्करणमनुपसर्जनार्थम् Vār. 8 *on* P. vii. 1.1; **2** having the sense which is not subsidiary, i.e. pre-eminent भावशब्दोऽनुपसर्जनार्थः PramāMī. 18.22 (*on* i. 1.23)

अनुपसर्जनावस्थ (anupasarjanāvastha) *adj.* which is in the state of not being subordinate बहुव्रीहिणैकदेशस्योपसर्जनस्यापि 'कस्य' इति साकाङ्क्षस्यानुपसर्जनावस्थस्य वाक्यभेदाद्विशेष्यता NayaVi. 116.1 (*on* i. 1.5)

अनुपसर्जनीकार्य (an-upasarjanīkārya) *adj.* not fit to be made subordinate (आक्षेपः) विवक्षितस्य प्राकरणिकत्वादनुपसर्जनीकार्यस्य अशक्यवक्तव्यत्वमतिप्रसिद्धत्वं वा विशेषं वक्तुं निषेधो निषेध इव यः KāvyPra. 654.3.

अनुपसर्जनीभूत (an-upasarjanībhūta) *adj.* which has not become *upasarjana* (i.e. not subordinate) अपरे त्वाश्रयाद्विभक्तं द्रव्यं प्रति अनुपसर्जनीभूतं गुणमाहुर्यथा चन्दनस्य गन्धः Nyās. i. 383.5 (*on* ii. 2.9)

अनुपसर्पण (an-upasarpaṇa) *n.* absence of moving to यथा मरुमरीचिकानिचये समुपजातसलिलविभ्रमस्य पुंसोऽनुपसर्पणात्सलिलस्वभावविविक्तमरुस्थलीनिर्भासि ज्ञानं नोपजायते TattvSaṁPañ. 791.13 (*on* 3018)

अनुपसर्पत् (an-upasarpat) *adj.* **A** not moving near, i.e. running away जयति परिमुषितलक्ष्मा भयादनुपसर्पतेव हरिणेन। इह केसरिकरजाङ्कुरकुटिला हरमौलिविधुलेखा AnargharRā. 7.51 (comm. अनुपसर्पतेव पलायमानेनेव); **B** not moving near (openly) विराटः ··· हायनमेकमनुपसर्पद्भिः स्वैः स्वैर्वेषैः ··· समुपास्यमानस्य युधिष्ठिरस्य चरणनलिनयोः पलितंभावुकेन मौलिना मरालयुवकेलिमुल्लयांचकार BhārCam. 7.70.3)

अनुपसाद्य (án-upasādya) *ger.* not having put down सोऽनुपसाद्य पूर्वामाहुतिं जुहोति ŚatBr. II. iii. 1.17; ŚatBr.(K.) I. iii. 1.10.

अनुपसृत (an-upasṛta) *adj.* not gone together, i.e. not combined समूढः पुञ्जिते मुग्धे सद्योजातेऽनुपप्लुते (v.l. °सृते) ŚabdaRaSaK. 103.4.

अनुपसृत्य (an-upasṛtya) *ger.* not having approached मृगयां गच्छतामुना नीतः ··· लज्जया पित्रोरन्तिकमनु(प)सृत्य तीर्थयात्राप्रसङ्गेन दिगन्तराण्यभ्रमत् AvantiKa. 10.8.

अनुपसृष्ट (an-upasṛṣṭa) *adj.* [*f.* -ā] **1A** free from *upasarga* (liturgically interpolated or added syllables in the original *ṛc* while chanting) अथापि शश्वदेना अनुपसृष्टा आथर्वणिका अधीयते NidāSū. 39.22 (2.12); **1B** not having a prefix (generally a verb-root) इणोऽनुपसृष्टस्य Kātan. iii. 4.71 (Vṛtti इणो धातोरनुपसृष्टस्यैवाशिषि ये दीर्घो भवति); अनुपसृष्टयोगेतिनिवृत्तौ धारणे च शक्तिरभिव्यज्यते NyāyRa. 925.21 (*on* 7.287); YuktiSneha. 159.8 (*on* i. 1.7); अध्याद्युपसृष्टशीङ्प्रभृतीनामेव च तादृशार्थे निरूढलक्षणा, न त्वनुपसृष्टानाम् VyutpaVā. 144.8; (धातोः) अनुपसृष्टस्य तु मित्त्वविकल्पो वक्ष्यते SiddhāKau. 376B.1 (*on* vii. 4.68); 492A.4 (*on* iii. 2.8); **2Ai** not brought in contact, not affected भग्निकर्दमाख्यौ (विसर्पौ) पुनरनुपसृष्टे मर्मणि ··· साधारणक्रियाभिः ··· प्रशान्तिमापद्येयाताम् CaraS. vi. 21.42 (1941 Ed.); **2Aii** not touched, not disturbed दस्युव्यालमृगरोगादिभिरनुपसृष्टपूर्वेणनगरनिगमजनपदानाम् ··· विषयाणां पतिना ··· सेतुं विधाय ··· दर्शनतरं कारितम् EI. viii. 43.10; **2B** not possessed of any flaw or blackness, pure लौगाक्षिः — 'अनुपसृष्टं सुवर्णं धारयेत्'। अनुपसृष्टं कालिकारहितम् Aparā. 176.19 (*on* 1.133)

अनुपसेचन (an-upasecana) *adj.* not having any onpouring स य ओदनस्य महिमानं विद्यात्। नाल्प इति ब्रूयान्नानुपसेचन इति AV. xi. 3.24 (Sāy. अनुपसेचनः उपसिच्यते अनेनेति उपसेचनं क्षीराज्यदध्यादि तद्रहितः); AV.(P.) xvi. 54.10.

अनुपसेवत् (an-upasevat) *adj.* not waiting upon, not serving चलचित्तस्य वै पुंसो वृद्धाननुपसेवतः।··· अध्रुवो मित्रसंग्रहः MahāBhā. v. 36.37.

अनुपसेवन (an-upasevana) *n.* **A** absence of the act of practising स्नानाभ्यङ्गोत्सादनादीनाम् ··· सर्वशोऽनुपसेवनमयोगः CaraS. i. 11.37; **B** non-indulgence धर्मार्थकामानामहितानामनुपसेवने ··· प्रयतितव्यम् CaraS. i. 11.46; (क्रिमीणाम्) चिकित्सितम् ··· निदानोक्तानां भावानामनुपसेवनम् CaraS. iii. 7.14.

अनुपसेवमान (an-upasevamāna) *adj.* not indulging in शरीरम् ··· अनुवर्तते यावदायुःसंस्कारात्। संस्कारमहितमनुपसेवमानस्य CaraS. i. 11.35.

अनुपसेवित (an-upasevita) *adj.* [*f.* -ā] **A** not made use of पश्य भल्लातकान्फुल्लान्नरैरनुपसेवितान् Rāmā. ii. 50.7; **B** not resorted to अतः परमिमां प्रज्ञां प्राज्ञैरनुपसेविताम्।··· नाभिगन्तुं त्वमर्हसि Rāmā. ii. 2237*(11)

अनुपसेविन् (an-upasevin) *adj.* not waiting upon, not serving

चलचित्तस्य वै पुंसो वृद्धाननुपसेवतः (v.l. °सेविनः)।… अध्रुवो मित्रसंग्रहः MahāBhā. v. 36.37.

अनुपसेव्य (an-upasevya) *ger.* **1** not having stayed at or resorted to अनुपोष्य त्रिरात्राणि तीर्थान्यनभिगम्य (v.l. अनुपसेव्य) च।… दरिद्रो नाम जायते MahāBhā. iii. 80.39; **2** not having served न हि धर्ममविज्ञाय वृद्धाननुपसेव्य च। धर्मो वै वेदितुं शक्यः MahāBhā. iii. 149.26; न वै श्रुतमविज्ञाय वृद्धाननुपसेव्य च। धर्मार्थौ वेदितुं शक्यौ MahāBhā. v. App. I. 1(12); युगक्षये…। सर्वः सर्वं विजानाति वृद्धाननुपसेव्य च HariVaṁ. 116.31; BrahmP. 230.32.

अनुपस्कार (an-upaskāra) *adj.* not having any addition, non-elliptical साकाङ्क्षमनुपस्कारम् … व्याकुर्यात्कः प्रियं वाक्यम् Kirātā. 11.38 (Malli. अध्याहारदोषरहितम्)

अनुपस्कारम् (anupaskāram) *adv.* in the manner which is bereft of addition देवी …। नृपं प्रसन्ना रभसादुपस्कुर्वाणानुपस्कारमिदं बभाषे DvyāśraKā. 10.72.

अनुपस्कृत (an-upaskṛta) *adj.* [*f.* -ā] [P. vi. 1.139; MugdhaBo. 15.4(120.15)] **1Ai** blameless न हीदानीं सहाया मे परीप्सन्त्यनुपस्कृताः। श्रेयो हि पाण्डून् मन्यन्ते MahāBhā. vii. 125.26; देवी स्मितज्योतिरुपस्कृतेनोपस्कुर्वती द्यामनुपस्कृतं तम्।… बभाषे DvyāśraKā. 10.72; **1Aii** doubtless सुव्रताः सत्यवादिनः। लोकस्य गुरवो भूत्वा ते भवन्त्यनुपस्कृताः MahāBhā. xii. 11.25 (BhārBhāDī. निःसंशयाः); **1Aiii** flawless एषोऽनुपस्कृतः प्रोक्तो योधधर्मः सनातनः ManuSm. 7.98 (*but* ManvaVi. अनुपस्कृतोऽधुनासंस्कृतः परंपरागतः इदानीमपि तदवस्थ एव वर्तमानः); ManuBh. ii. 32.25 (*on* 7.98); **1Aiv** not tarnished, genuine सवर्णायामनन्यपूर्वायां शास्त्रतोऽधिगतायां धर्मोऽर्थः पुत्राः … अनुपस्कृता रतिश्च KāmSū. 190.10 (3.1); अनुपस्कृता रतिरकृत्रिमा। विश्वासातिशययोगात् JayaMa. 190.17 (*on* 3.1); अनुपस्कृता रतिः स्यात्पक्षाधिक्यं च जायते तस्मात् KandaCū. iii. 1.9; **1Bi** not cultivated प्रादेशमात्रं भूमेस्तु यो दद्यादनुपस्कृतम् MahāBhā. xiii. 65.25; **1Bii** not prepared (by cooking or boiling) मुन्यन्नानि … मांसं यच्चानुपस्कृतम्।… प्रकृत्या हविरुच्यते ManuSm. 3.257; क्षीरमनुपस्कृतं मात्रावच्छीतं काले काले पिबेत् CaraS. iv. 8.32 (1941 Ed.); अनुपस्कृतं कार्यान्तरार्थत्वेनापक्वम् Aparā. 500.28 (*on* 1.239); ManvaVi. 433.4 (*on* 3.257); **1Biii** not refined, not decorated भाण्डमद्भिरेव विशुध्यति … राजतं चानुपस्कृतम् ManuSm. 5.112; (काञ्चनम्) अनुपस्कृतं ताम्रादिना यन्न संस्पृष्टम् Aparā. 254.9 (*on* 1.183); भज वत्स … राज्यसंपदम् …। भवतश्चिराय विरहार्तिमज्जै रनुपस्कृतानुपचितैर्व्यनक्ति या Surath. 14.25; अनुपस्कृतमनुत्कीर्णकाञ्चनाब्जादि ManvaVi. 664.10 (*on* 5.112); राजतमनुपस्कृतं रेखादिगुणान्तराधानरहितम् ManvaMu. 217.24 (*on* 5.112); **1Biv** who is not prepared or treated with अविरेचनीयाः स्नेहादिभिर्ये त्वनुपस्कृताः SuśruS. iv. 33.30; न च द्रागौषधं दद्यात् स्नेहस्वेदानुपस्कृते BhelaS. 24.4 (1.14); न विरेचनीयाः स्नेहादिभिर्ये त्वनुपस्कृताः SiddhYo. 74.25; **1C** free from defilement (decay etc.) 'अनुपस्कृतम्' अविकृतम्। अप्रशस्तविकाररहितम्, अप्रतिषिद्धं च CaturCin. iii(1). 541.22; अनुपस्कृतमविकृतं पूतिगन्धादिरहितं मांसम् ManvaMu. 137.6 (*on* 3.257); VīraMi.(Āhnika.) 326.2; **2A** not expecting any reward, selfless, unrequited ब्राह्मणार्थे गवार्थे वा देहत्यागोऽनुपस्कृतः ManuSm. 10.62; ViṣṇuSm. 16.18; अनुपस्कृतो धनमगृहीत्वा ManuBh. ii. 347.22 (*on* 10.62); अनुपस्कृतः स्वकीयदृष्टकार्याभिसंधिरूपोपस्कारशून्यः ManvaVi. 1309.26 (*on* 10.62); **2B** undifferentiated, pure अर्धमात्रा तु या दिव्या मकारोत्था प्रकाशिनी। वासुदेवमयीं शक्तिं विद्धि तामनुपस्कृताम् AhirbuS. 51.33 [not requiring any evident object, APTE]

अनुपस्कृतविद्य (an-upaskṛtavidya) *adj.* whose knowledge has not been influenced ततोऽनन्तरमाचार्यं परीक्षेत, तद्यथा … अनुपस्कृतविद्यमनहंकृतम् CaraS. iii. 8.4; iii. 8.17.

अनुपस्कृति (anupaskṛti) *n.* (Dramat.) name of a type of side-glance विकारा दृष्टिसंश्रयाः।… अनुल्बणमसंभ्रान्तमव्याजमनुपस्कृति। … वीरस्यैते प्रकीर्तिताः BhāvPra.(Śā.) 119.14(5); प्रौढरागारुणापाङ्गं यत्स्यात्तदनुपस्कृति BhāvPra.(Śā.) 124.6(5)

अनुपस्कृत्य (an-upaskṛtya) *ger.* not having supplemented or added वृत्तिस्तत्राजहत्स्वार्था जहत्स्वार्थापि वर्तताम्। प्रधानमनुपस्कृत्य न तदर्थो निव(? वं)र्तते SaraKaṇṭhā. 563.16.

अनुपस्तब्धा (an-upastabdhā) *adj.* (*f.*) not based, not supported तस्य हि समाधौ वशित्वम्। क्लेशैश्चानुपस्तब्धा संततिः AbhidhKoBh. 44.6 (*on* 2.10)

अनुपस्तीर्ण (an-upastīrṇa) *adj.* not spread over, not bestrewn अनुपस्तीर्णे शय्यासने HirŚS. xxvii. 4.154 (208.7) = ĀpaDS. ii(9). 22.23; यद्यनुपस्तीर्णे स्थण्डिले उपविशेत्तदनुमन्त्रयते BhārGS. 2.29 (63.3)

अनुपस्तीर्णशायिन् (anupastīrṇa-śāyin) *adj.* sleeping on what is not bestrewn, i.e. on bare ground तं वै सदा कामचरमनुपस्तीर्णशायिनम्।… प्रशंसन्ति दिवौकसः MahāBhā. xii. 170.13; अनुपस्तीर्णशायिनम्।… तं देवा ब्राह्मणं विदुः MahāBhā. xii. 261.29.

अनुपस्तीर्णासनशायिन् (anupastīrṇāsanaśāyin) *adj.* sitting or having a bed, i.e. sleeping on what is not bestrewn कृष्णं चेदनुपस्तीर्णासनशायी स्यात् HirŚS. xxvi. 1.76 (15.2)=ĀpaDS. i(1). 3.4.

अनुपस्तीर्य (án-upastīrya) *ger.* not having spread below अनुपस्तीर्य वाज्यं द्विर्हविषोऽवदायोपरिष्टादाज्यमभिघारयति ŚatBr.(K.) II. vii. 2.9.

अनुपस्तृणत् (an-upastṛṇat) *adj.* not spreading (clarified butter) below प्राशित्रम् …। अनुपस्तृणन्नभिघार्य … सादयति VārāŚS. I. iii. 5.2.

अनुपस्थकृत (an-upasthakṛta) *adj.* not seated with a particular position of lap, i.e. cross-leggedly आचार्यमुपासीत …। अनुपस्थकृतः HirŚS. xxvi. 2.37 (30.9)=ĀpaDS. i(2). 6.14.

अनुपस्थातृ (an-upasthātṛ) *adj.* who does not present himself क्रियाद्वेषिणोऽनुपस्थातुश्च हीनतायास्तेनैव (कात्यायनेन) विवरणं कृतम् VīraMi. (Vyavahāra.) 73.2.

अनुपस्थान (an-upasthāna) *n.* **1** absence of praying or worshipping अनुपस्थानं वा प्रातः ŚāṅkhāŚS. ii. 13.9; अथ धिष्ण्यानुपतिष्ठेरन् … अनुपस्थानं शाण्डिल्यः LāṭyāŚS. ii. 7.3; DrāhyŚS. v. 3.4; **2** non-acceptance, refusal सोऽयं माम(v.l. ममा)नुपस्थानाद्व्यक्तं नैराश्यमागतः Rāmā. vi. 80.43; **3A** not approaching i.e. non-attainment पञ्च तं नाभ्यवर्तन्त विपरीतेन कर्मणा। वेदो धर्मः क्षमा सत्यं श्रीश्च नारायणाश्रया। स तेषामनुपस्थानात् सक्रोधो दानवेश्वरः HariVaṁ. 38.2; MatsyaP. 178.2; PadmP. v. 38.246; **3Bi** not presenting (oneself) निवेदितस्याकथनमनुपस्थानमेव च। पक्षार्थिदोषौ BṛhaspaSm. 41.36; आह्वानादनुपस्थानात् सद्य एव प्रहीयते KātySm. 199; SmṛtiCan. iii. 107.1; VīraMi.(Vyavahāra.) 73.5; अङ्गिरसः प्राप्तपापस्य परिषदोऽनुपस्थानात्पूर्वं भोजनं निषिद्धम् BālamBha. iii. 203.34 (*on* 3.327); **3Bii** absence of being present or referred to, i.e. not known भावना त्वनुपस्थानाद्विद्यमानावधार्यते TantrVā. 621.17 (*on* ii. 3.24); ŚāstrDī. 175.3 (*on* ii. 3.11); कार्यस्यात्र — बोधकेनानुपस्थानात् NyāyKu. 5.21; **3C** absence, not being present कोटिद्वयस्य चादृष्टस्यानुपस्थाने कः संदेहार्थः NyāyKuA. i. 66.6; इतरत्र पुरुषार्थपक्षे क्रतुवैगुण्याभावात् क्रतोश्चानुपस्थानात्तत्समाधानापेक्षा नास्ति TantrRa. 18.7; श्रूयमाणं च पदं नान्विताभिधायकम्। तदानीं प्रतियोगिनोऽनुपस्थानात् TantrRaha. 35.16; साधारणधर्मस्योपमाप्रयोजकत्वसंभवात्तद्वारणाय पाण्डुरत्वादिधर्मो वाच्यतां नीयते।… न नीयते च क्वचित्, वक्तुरन्यस्यानुपस्थानात् RasGaṅ. 295.5; **4** non-application अथ निमित्तसप्तम्यामप्यस्यां कस्मादेव व्यवहितस्य प्रतिषेधो लभ्यते। तत्र तस्मिन्नित्यादिकायाः परिभाषाया अनुपस्थानात् Nyās. i. 46.9 (*on* i. 1.5); तिङ्भाविनः (लकारस्य) कृत्संज्ञानिषेधात् कर्तरि कृदित्यस्यानुपस्थानात् स्वार्थे भावे विधानं प्राप्नोति Pradī. iii. 273B.23 (*on* iii. 4.69); Prasā. ii. 6.8; Pradī. vi. 47.8 (*on* vii. 1.37); सर्वेषां च स्वरूपेणानुक्रियमाणत्वात् लक्षणप्रतिपदोक्तयोर्निरनुबन्धकेति च परिभाषयोरनुपस्थानम् PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. i. 1.20; *on* P. i. 2.29; एवं च सति सन्नियोगपरिभाषाया अनुपस्थानान्नकारादेशो न निवर्तते PariVṛ.(Sī.) 133.6; यत्र कार्यविधौ अचोरानन्तर्येणाश्रयणम्, तत्र निषेधादनुपस्थानं परिभाषायाः PāṇiTaVāNaMā. 27.7; 69.23; 116.22; **5** name of a variety of (nine) expiations (*lit.* non-presentation) (prescribed for one to be debarred from observing the *mahāvratas*) प्रमादबहुदृष्टापराधप्रत्यनीकवृत्तिविरुद्धदृष्टीनां यथाक्रमं छेदमूलभूम्यनुपस्थापन(v. l. °स्थानं)-पारञ्चिकविधानं क्रियते TattvāRāVār. ix. 22.10; cf. **अनवस्थाप्य** *n.*, **अनुपस्थापन B** (*but* JainaL. one of the two types of *parihāra* 'expiation')

अनुपस्थानादिदोषप्रसङ्ग (anupasthānādidoṣa-prasaṅga) *m.* undesired occasion of the defects, viz. not being present etc. ननु च महाप्रलयसर्जने नैव पण्डितैरिष्येते स्रष्टुरनुपस्थानादिदोषप्रसङ्गादिति वदद्भिः BālaKrī. ii. 33.8 (*on* 3.60(? 70))

अनुपस्थानीय (an-upasthānīya) *adj.* not to be worshipped सत्यपीन्द्राभिधानसामर्थ्ये वचनाभावादनुपस्थानीय इन्द्र इत्येव गम्यते ŚābaBh. 844.15 (*on* iii. 3.14)

अनुपस्थापकत्व (anupasthāpaka-tva) *n.* the state of not being that which causes (something) to be present, i.e. known ननु होमत्वसामान्यस्यातिप्रसङ्गादनुपस्थापकत्वेऽपि विधीयमानानां होमविशेषाणामेवोपस्थापकत्वमस्तु MayūMāli. 696.16 (*on* x. 4.1); 697.1 (*on* x. 4.1)

अनुपस्थापन (an-upasthāpana) *n.* **A** non-presentation (अतिचाराः) अनादरः। स्मृत्यनुपस्थापनं च स्मृताः सामायिकव्रते YogŚā. 3.115; अनादरः स्मृत्यनुपस्थापनं चेति पोषधे YogŚā. 3.117; न च नाम तत्संनिधापयति अन्यत्र

जुहोतीत्याख्यातेन पूर्वापरीभूततयोक्तस्य सिद्धार्थबोधिना नाम्नानुपस्थापनात् VedāntKa. 8.7 (*on* i. 1.0); यानि वशीकार्याण्यपेक्ष्य परमेश्वरसर्वोत्तरावधित्वं प्रदर्शयिषितं तेषा(? षां) सर्वेषामनुपस्थापनेन तदपेक्षं तत्प्रदर्शयितुं न शक्यम् ŚivārkaMaDī. i. 514.14 (*on* i, 4.3); भावक्तां तु नङ्वादीनां प्रयोगसाधुत्वमात्रं, धात्वर्थातिरिक्तस्य भावक्ता अनुपस्थापनादिति Tarkāmṛ. 24.2; न च मासपदेन ··· °विशेषधर्मप्रकारेणानुपस्थापनेऽपि ··· मासपदार्थस्याभावेऽन्वयोपगमात् VyutpaVā. 146.6; 169.24; **B** name of a variety of (nine) expiations (*lit.* non-presentation) (prescribed for one to be debarred from observing the *mahāvratas*) अपकृष्टयाचार्यमूले प्रायश्चित्तग्रहणमनुपस्थापनम् TattvāRāVār. ix. 22.10 (*but* JainaL. name of one of the two types of *parihāra* 'expiation'); cf. **अनुपस्थान 5.**

अनुपस्थापयत् (an-upasthāpayat) *adj.* [*f.* -ntī] **A** not causing to be present, i. e not producing ऋणिष्वप्रतिकुर्वत्सु प्रत्यये वापि हापिते। प्रतिभूस्तदृणं दद्यादनुपस्थापयंस्तथा NāraSm. 80.119; SmṛtiCan. iv. 349.12; VīraMi.(Vyavahāra.) 249.18; अनुपस्थापयन्मूलं क्रयं वाप्यविशोधयन्। यथाभियोगं धनिने धनं दाप्यो दमं च सः (राजा) KātySm. 619; Mitā. 266.16 (*on* 2.170); SmṛtiCan. iv. 504.18; VīraMi.(Vyavahāra.) 296.17; VyavaMa. 197.6; अनुपस्थापयन् इति कथंचिदधमर्णगृहीतबन्धोपस्थानप्रतिभूविषयम् SmṛtiCan. iv. 349.14; अनुपस्थापयन्नृणिनमदर्शयन्नृणिनः सकाशादाधिमृणं पर्याप्तं तद्धनं वोत्तमर्णायानर्पयन् VīraMi.(Vyavahāra.) 249.21; अनुपस्थापयन्निति। अप्रदर्शयन्नित्यर्थः BālamBha. ii. 284.27 (*on* 2.170); **B** not causing to be present, not making known शब्दलिङ्गविकल्पा हि साधारणं रूपमनुपस्थापयन्तो न तृणकुब्जीकरणेऽपि समर्था इत्यविवादं बाह्यार्थस्थितौ स्थिरास्थिरविचारात् ĀtmaTaVi. 275.17; (वर्णाः) ते पदरूपमेकमसंस्पृशन्तस्तादात्म्येनात एवानुपस्थापयन्त आविर्भूतास्तिरोभूताः TattvVai. 140.24 (*on* 3.17); (अद्वितीयपदस्य) द्वितीयनिषेधवत्त्वं च धर्मं ब्रह्मण उपस्थापयन्त्यां वृत्तौ ··· अनुपस्थापयन्त्यां च कथंतरां नास्त्यर्थसंबन्धे यस्येति विग्रहः ŚatDū. 218.18.

अनुपस्थापित (an-upasthāpita) *adj.* **A** not caused to be present, not made known व्रीह्यादिशब्दैरनुपस्थापितोऽप्युपकारः प्रयोजकः कल्प्येत TantrVā. 682.16 (*on* iii. 1.10); अनुभवस्यैव स्मृतिहेतुत्वसंभवे संस्कारकल्पनावैयर्थ्यमिति चेन्न निरन्वयप्रध्वस्तस्यानुपस्थापितस्याकारकत्वात् NyāyKa. 119.14; **B** not caused to be deposited स (आश्विनः) एवोपस्थापितो गृह्यते (ग्रहः) नानुपस्थापितोऽग्नीषोमीयः TantrRa. 257.7.

अनुपस्थापितत्व (anupasthāpita-tva) *n.* **A** the state of not being caused to be present कालान्तरे तु पृषदाज्यग्रहणमाज्यपृषदाज्यमन्त्रौ ब्राह्मणपाठश्च न पर्युपस्थापयति। तस्मादनुपस्थापितत्वात् न कालान्तरे ग्रहीतव्यम् TantrRa. 314.6; **B** the state of not being made known एकदेशमात्रोपस्थापकैर्हस्तादिशब्दैरेकदेशिनोऽनुपस्थापितत्वेन ··· सामानाधिकरण्यमयुक्तम् ŚrutaPra. iB. 72.24 (*on* i. 1.1); सक्रमाणामेव पदार्थानां चोदकेनातिदेशात्। व्युत्क्रमे सति पूर्वेण पदार्थेनोत्तरपदार्थस्य बुद्धावनुपस्थापितत्वादनुष्ठानमेव लुप्येत NyāyMāVi. 273.11 (*on* v. 1.12)

अनुपस्थापितपरामर्शवत् (anupasthāpitaparāmarśa-vat) *adv.* as in the case of consideration regarding what is not made known तदानुपस्थापितपरामर्शवत् अन्यत्वस्य स्वरूपभेदत्वे आत्माश्रयः KhaṇḍanKhā. 1186.19.

अनुपस्थाप्य (an-upasthāpya) *ger.* not having caused (the word) to be present, not having made known ते (वर्णाः) पदमसंस्पृश्यानुपस्थाप्याविर्भूतास्तिरोभूताश्चेति प्रत्येकमपदस्वरूपा उच्यन्ते YogBh. 140.4 (*on* 3.17)

अनुपस्थाय (an-upasthāya) *ger.* not having prayed or worshipped अनुपस्थाय प्रसर्गे प्रतिदिशमुपस्थानम् ŚāṅkhāŚS. iii. 21.7; अनुपस्थाय प्रव्रजितस्येति। यत्र स्मरेत्परोऽ्ं तत एनं नित्येनोपतिष्ठेत BaudhŚS. iii. 49.13; यद्यनुपस्थाय प्रवसेदेतयैवोपतिष्ठेत (ऋचा) ĀpaŚS. vi. 25.2; VaikhāŚS. 2.10; अनुपस्थाय प्रवसन् प्रवत्स्यदुपस्थानेन प्रतिदिशमुपतिष्ठेत KāṭhŚSsaṅkalana 21.

अनुपस्थायिता (anupasthāyi-tā) *f.* the state of not being present (वादी) क्रियाद्वेषितयानुपस्थायितया च हीनस्तेनैव (कात्यायनेन) निरूपितः SmṛtiCan. iii. 106.18.

अनुपस्थायिनी (an-upasthāyinī) *adj.* (*f.*) not coming near, not approaching, not presenting oneself (संवत्सरं प्रतीक्षेत द्विषन्तीं योषितं पतिः) द्विषन्तीं संभोगाद्यर्थमनुपस्थायिनीम् ManvaVi. 1155.14 (*on* 9.77) [अनुपस्थायिन् distant, MW.; APTE]

अनुपस्थित (án-upasthita) *adj.* [*f.* -ā] **1** not complete, i. e. unending तदेतदनुपस्थितमग्निहोत्रं तस्यानुपस्थितिमन्वनुपस्थिता इमाः प्रजाः प्रजायन्तेऽनुपस्थितो ह वै श्रिया प्रजया प्रजायते य एवमेतदनुपस्थितमग्निहोत्रं वेद ŚatBr. II. iii. 1.13 (Sāy. अनुपस्थितः अपरिसमाप्तः सर्वदा तद्युक्तः); ŚatBr.(K.) I. iii. 1.7; IV. vii. 2.7; **2Ai** not present, absent (सदसः) द्वार्ये संमृश्यैवमपरानुपतिष्ठन्ते। उपस्थितांश्चानुपस्थितांश्चाप्यपश्यन्तो व्यनीक्षमाणाः ĀśvaŚS. I. v. 3.20 (comm. उपस्थिता आदित्यादयः। अनुपस्थिताः सदस्याः होत्रीयादयः); **2Aii** not present, not arrived सद्योऽनुपस्थिते तु स्वामिनि वर्षत्रयं राजा तमपेक्षेत DaṇḍaVi. 273.4; न भुञ्जीतानुपस्थित इति। अनुपस्थितः पर्षदमनुपस्थितः BālamBha. iii. 204.20 (*on* 3.327); **2Aiii** not present, not apparent अनुपस्थितस्य गुरुशरीरस्य चात्र मुखविकासानुमितेश्च हर्षे व्यभिचारकारणत्वकल्पनायोगात् ŚivārkaMaDī. i. 173.21 (*on* i. 1.4); सर्वसाधारण्येन तत्तन्मन्त्रपाठकालोत्पन्नप्रयोजनाकाङ्क्षावेलायामनुपस्थितेन वाचस्तोमवाक्येन बाधायोगात् ··· युक्तस्तत्र लिङ्गेन विनियोगः MīmāKau. ii. 256.20 (*on* iii. 2.20); BhāṭṭDī. iv. 269.16 (*on* xii. 3.11); **2B** not present or occurred (in mind), not recollected, not known संबध्यमानं च पुनश्चित्तेन कुत उत्पद्येत। ये चास्यानुपस्थिता भागास्ते चास्य न स्युरेवं नास्ति पृष्ठमित्युदरमपि न गृह्येत YogBh. 200.3 (*on* 4.16) (TattvVai. अनुपस्थिता अज्ञाताः); प्रथमं विमुक्त्यायतनम्। यत्र स्थितस्य भिक्षोर्वा भिक्षुण्या वा अनुपस्थिता स्मृतिरुपतिष्ठते। असमाहितं चित्तं समाधीयते Sphuṭā. i. 62.16 (*on* 1.27); इष्यमाणत्वेन पदादनुपस्थितस्य साधनाकाङ्क्षाविरहेण ··· तदन्वयासंभवात् GuruCandr. i. 318.16; LaCandr. 377.40; GuruCandr. i. 474.13; 'त्रिवृद्बहिष्पवमानम्' ··· 'नवभिः स्तुवन्ती'ति ··· न हि तत्रानुपस्थितेन संभवद्विप्लवेनावयवार्थशक्तिग्रहसापेक्षेण च लोकव्यवहारेण झटिति त्रैगुण्यार्थकत्वावगतिर्भवति MīmāKau. i. 75.16 (*on* i. 3.9); अनुपस्थितज्योतिष्टोमातिरिक्ततत्तत्प्रकरणाम्नातयज्ञेषु नियमव्यावर्तनफलकल्पकत्वापेक्षाया उपस्थितज्योतिष्टोमविषयप्रतिनिधिप्रतिषेधार्थकत्वस्यैव न्याय्यत्वात् MīmāKau. i. 129.19 (*on* i. 3.27); शक्त्या स्वरूपत उपस्थिताया जातेः समानपदोपात्तधर्मिण्याश्रयतासंबन्धेनान्वयस्यैव व्युत्पन्नत्वात्, न चान्वयितावच्छेदकरूपेणानुपस्थिताया जातेरन्वयो विरुध्यते ŚaktiVā. 215.8; कामुकादेश्च पदादनुपस्थितस्यापि चुम्बनादिना व्यञ्जितस्य व्यवहारविशेषणत्वम् RasGaṅ. 502.16; (नीलो घट इत्यादौ स्ववृत्तिनीलत्वादिः) संसर्गज्ञानस्य विशिष्टबुद्धावहेतुत्वेनानुपस्थितस्यापि संसर्गतया भानसंभवेन संसर्गतामतेऽनुपपत्त्यभावात् VyutpaVā. 34.3; नन्वेवमतश्शब्देनैव ब्रह्मजिज्ञासाहेतुसिद्धौ किमथशब्देन। न। सर्वथैवानुपस्थितेऽतःशब्दवृत्त्यसंभवेन हेतुत्वप्रत्ययायोगात् SiddhāSi. i. 14.1; स्मृतिमूलभूतवेदोऽनुपलब्धिबाधितः, कथंचिदनुपलभ्यमानस्यापि सद्भावेऽप्यनुपस्थितस्य तस्यार्थज्ञापकाभावात् स्मृतिमूलत्वं दूरापास्तमिति शङ्कते MayūMāli. 21.7 (*on* i. 3.1); **2Ci** not present (i. e. which has not yet happened) यथा हि चित्रपटयामतिवाहितानामनुपस्थितानां वर्तमानानां च वस्तूनामालेख्याकाराः साक्षादेकक्षण एवावभासन्ते, तथा संविद्भित्तावपि TattvPradī.(A.) 50.8 (*on* 1.37); **2Cii** not occasioned, absent वृद्धिश्राद्धादिहीनस्तु यश्श्राद्धान्यपकर्षति। सः ··· नरके घोरे ··· मज्जति।··· अनुपस्थितायां वृद्धौ प्रेतश्राद्धं नापकर्षयेदित्यर्थः SmṛtiCan. vi. 144.14; CaturCin. iii(2). 536.19; (वर्णाश्रमधर्माणां भगवद्धर्माणामुभयोः) तयोर्युगपत्करणेऽनुपस्थितेऽपि यदि पूर्वं भगवद्धर्मकरणमुच्येत तदा त्वदुक्तं स्यात् AṇuBh. 248.8 (*on* iii. 3.41); **3** not applied उभयत्र विभाषेयमिति। उपस्थिते प्राप्तेऽनुपस्थिते चाप्राप्ते इत्यर्थः LaŚabdeŚe. i. 116.7; *n.* a word which is not *upasthita* (the word *iti* or the word preceding *iti* in the Padapāṭha of Cpds.) अनुपस्थिते प्राप्त्यर्थमित्युभयत्र विभाषेयम् KāśiVṛ. *on* vi. 1.130; cf. **अनुपस्थितप्राप्त्यर्थ.**

अनुपस्थितकल्पन (anupasthita-kalpana) *n.* assumption of what is not present (in mind) or known उपस्थितपरित्यागेनानुपस्थितकल्पने मानाभावात् LaŚabdeŚe. i. 436.3; ii. 413.18.

अनुपस्थितजल (anupasthita-jala) *adj.* to whom (the meaning) water has not occurred 'पयो रमणीयमिति' ··· अनुपस्थितजलाः प्रकरणज्ञा जलतात्पर्यं निषेधेयुः RasGaṅ. 139.14.

अनुपस्थितता (anupasthita-tā) *f.* the state of not being present (in mind) or known (स्वर्गस्य) स्वरूपस्य प्रदेशान्तरे क्लृप्तत्वेऽपि तस्यात्रानुपस्थिततया स्वरूपोपस्थितिरवश्यं कल्प्या MayūMāli. 383.13 (*on* iv. 3.8)

अनुपस्थितत्यागादिक्रिया (anupasthita-tyāgādikriyā) *f.* action of (announcing sacrifice after) the offering etc. which is not present (in mind) or known 'श्राद्धं कुर्यात्' इत्यादौ ···। क्रियापरत्वेन साक्षादन्वये संभवति अनुपस्थितत्यागादिक्रियाद्वारा परंपरान्वयस्यानौचित्यात् VīraMi.(Śrāddha.) 6.25.

अनुपस्थितत्व (anupasthita-tva) *n.* **A** the state of not being present (in mind) or known स्पृहानुपस्थितत्वाद्बोधिसत्त्वाः कामां न प्रतिसेवन्ति MaVastuAva. i. 153.11; व्रीहिशास्त्राभावे तु व्रीहीणामपूर्वसाधनत्वस्य प्रागनुपस्थितत्वेन ··· व्रीहीणामपूर्वसाधनत्वम् ··· विशेषयितुं शक्यम् VidhiRa. 9 (64.10); तादृशविशेषस्य प्राकरणिकत्वेन शीघ्रोपस्थितत्वादन्यहोमस्य तथानुपस्थितत्वाच्च तादृशहोममात्रपरत्वनिर्णयात् LaCandr. 356.43; वाजिनद्रव्यस्य स्वसमानजातीयामिक्षाद्रव्यान्वयबोधसहकृतत्वेन तादृशावच्छेदकत्वाभावात्। आमिक्षायां तु नैवम्, वाजिनोऽन्वयस्य तदा अनुपस्थितत्वात् VedāntPari. 192.1; स्वतःप्रमाणभूता हि श्रुतिः। सा येन यदा या श्रुता तदर्थावधारणे द्वितीयस्या अनुपस्थितत्वान्न लाघवगौरवतद्विचारावसरः AṇuBh. 332.18 (*on* iv. 3.1); अन्यगतमुख्यविशेष्यत्वस्यानुपस्थितत्वेन विशेषण-

ज्ञानाभावात् MīmāKau. iii(2). 39.13 (*on* ii 1.5); न चेतरान्वितघटस्य वाक्यप्रतिपाद्यतया शाब्दबोधात् प्राक् शक्तिग्रह एव दुर्घटोऽनुपस्थितत्वादिति वाच्यम् ŚaktiVā. 31.10; 143.3; न च योग्यताज्ञानस्य … पदादनुपस्थितत्वेऽपि द्रव्यत्वादौ तादृशप्रत्यासत्त्या … तादृशशाब्दबोधापत्तिः VyutpaVā. 51.3; अखिलपदार्थविशिष्टाखण्डोपकारातिदेशे उपकारात्पृथग्भावेन पदार्थानां स्वातन्त्र्येणानुपस्थितत्वान्नियोजनस्य स्वरूपेण बुद्धौ विपरिवृत्तिर्नास्ति MayūMāli. 11.12 (*on* i. 2.2); वेदबोधितमपूर्वमुद्दिश्य पुरुषप्रवृत्तिरुपपद्यत इति … नेष्टसाधनत्वं विध्यर्थः।… स्वर्गसाधनत्वेन वा शक्तिः।… स्वर्गादेः प्रागनुपस्थितत्वेन शक्त्यग्रहाच्च VaiyāBhū. 80.18 (*on* 22); 85.14 (*on* 22); 129.6 (*on* 26); पार्ष्ठिकोक्थेतरक्रतूनामनुपस्थितत्वेन पर्युदासस्यायुक्तत्वात् BhāṭṭCan. 88.14 (*on* xv. 3.4); **Bi** the state of not being present or relevant प्रत्यक्षधूमे वह्निसंबन्धस्य गृहीतत्वादन्यधूमस्य चानुपस्थितत्वाद् धूमो वह्निव्याप्यो न वेति संशयानुपपत्तेः SiddhāMu. 34.29 (*on* 65); **Bii** the state of not being present or occasioned स्वोपलब्धपुत्रजन्मन इव प्रियान्तरस्यानुपस्थितत्वात्।… पुत्रजन्मज्ञानस्यैव हर्षकारणत्वेन कल्पनौचित्यात् ŚivārkaMaDī. i. 173.18 (*on* i. 1.4); प्राकृतं सौमिकं वा प्रणयनमिति प्राप्ते, न सौमिकम्, अनुपस्थितत्वात् GuruCandr. i. 453.8.

अनुपस्थितदोष (anupasthita-doṣa) *adj.* in whom the disorder (of humours) is not apparent (रोगिणाम्) अनुपस्थितदोषाणां वमनं तरुणे ज्वरे CaraS. vi. 3.147 (1941 Ed.)

अनुपस्थितध्यानादि (anupasthita-dhyānādi) *adj.* reflection etc. which are not directly at hand न च गौणार्थस्मारकाकाङ्क्षाया ध्यानाद्युपायान्तरेण निवृत्तिः। आकाङ्क्षायाः तात्पर्यग्राहकत्वमात्रेणाप्युपपत्तावनुपस्थितध्यानाद्याक्षेपकत्वे प्रमाणाभावात् MīmāKau. ii. 225.9 (*on* iii. 2.1); ii. 225.22 (*on* iii. 2.1)

अनुपस्थितपरता (anupasthitapara-tā) *f.* the state of referring to that which is not present or relevant (in the context) उपस्थितपूर्वोक्तसंगतिसंभवेऽनुपस्थितपरतया व्याख्यानस्यानौचित्यात् BālamBha. ii. 109.31 (*on* 2.99)

अनुपस्थितपरिपन्थिन् (an-upasthitaparipanthin) *adj.* not having any enemy who is present (in front) अनुपस्थितपरिपन्थिभिः पार्थिवैर्द्विरदयूथपतयो नाद्रियेरन् Kiraṇā. 4.7.

अनुपस्थितप्रयोगार्थ (anupasthitaprayogārtha) *adj.* meant for the performance which is not referred to नन्वनुपस्थितप्रयोगार्थमपि यूपच्छेदनवदिदमस्तु MayūMāli. 831.7 (*on* xi. 4.2)

अनुपस्थितप्रहर्ष (anupasthita-praharṣa) *adj.* not having the erection (of the male organ) नानुपस्थितप्रहर्षः … नारहसि व्यवायं गच्छेत् CaraS. i. 8.22 (comm. अजातध्वजोच्छ्रायः)

अनुपस्थितप्राप्त्यर्थ (anupasthitaprāpty-artha) *adj.* meant for the obtainment of what is other than *upasthita* (word *iti* in the Padapāṭha of Cpds.) आचार्यग्रहणमुपस्थितनिवृत्त्यर्थमनुपस्थितप्राप्त्यर्थमित्युभयत्र विभाषार्थम् Prasā. i. 84.7.

अनुपस्थितफलान्तरकल्पन (anupasthitaphalāntara-kalpana) *n.* assumption of another result which is not referred to उपहोमानामक्लृप्तोपकारकतया … नारिष्ठानां प्राप्त्युपपत्तेः। अत एवोपहोमादीनां वैकृतानामन्यतराकाङ्क्षयैव ग्रहणम् अनुपस्थितफलान्तरकल्पने गौरवात् BhāṭṭDī. iii. 270.17 (*on* x. 4.1)

अनुपस्थितलौकिकग्रहण (anupasthitalaukika-grahaṇa) *n.* acceptance of the worldly (i.e. non-Vedic) factor which is not present वैदिकस्य तु कर्मणः कथंभावापेक्षाया वैदिक एवेत्थंभावः शीघ्रमुपतिष्ठते। तदतिक्रमेणानुपस्थितलौकिकग्रहणमयुक्तम् ŚāstrDī. 547.1 (*on* vii. 4.1)

अनुपस्थितविषयकत्व (anupasthitaviṣayaka-tva) *n.* the state of having an object which is not present (in mind) or recollected रजतादिभ्रमे यथा दृष्टं तद्विपरीता व्यावहारिकभ्रमस्थले एकस्यैवाध्यास उत्पत्तिश्चेति कल्पनानुपस्थितविषयकत्वेन गुर्वी LaCandr. 46.14.

अनुपस्थितविहारदेश (anupasthita-vihāradeśa) *m.* region of fire-sanctuary which is not referred to शाखाया वृक्षावयवत्वादुपस्थितस्य वृक्षस्यैवावधित्वं न्याय्यं न त्वनुपस्थितविहारदेशस्य MayūMāli. 367.16 (*on* iv. 2.2)

अनुपस्थितसामान्य (anupasthita-sāmānya) *n.* common (ritualistic) detail which is not mentioned or recollected न हि प्रकृतौ येन केनचित्संबन्धेनापूर्वसंबन्धिबर्हिष्ट्वमुद्देश्यतावच्छेदकम् … संबन्धविशेषग्राहकप्रमाणबलेन तावद्विशेषाणामेव प्रवेशेनानुपस्थितसामान्यस्योद्देश्यतावच्छेदककोटावप्रवेशात् BhāṭṭDī. ii. 75.15 (*on* iii. 8.16)

अनुपस्थितस्वर्गकल्पन (anupasthitasvarga-kalpana) *n.* assumption of heaven (as result) which is not mentioned or referred to आर्थवादिकं प्रतिष्ठाख्यं फलम् इत्युक्तं विश्वजिदधिकरणन्यायेनानुपस्थितस्वर्गकल्पने तस्य प्रकृतसंबन्धकल्पने गौरवात् MīmāNyāPra. 216.5.

अनुपस्थितस्वास्तित्वकाल (anupasthita-svāstitvakāla) *adj.* for which the time for own existence has not (yet) arrived ये खलु विषयविषयिसंनिपातलक्षणमिन्द्रियार्थसंनिकर्षमधिगम्य क्रमोपजायमानेनेहादिकप्रक्रमेण परिच्छिन्दन्ति, ते किलातिवाहितस्वास्तित्वमनुपस्थितस्वास्तित्वकालं वा (अर्थम्) यथोदितलक्षणस्य ग्राह्यग्राहकसंबन्धस्यासंभवतः परिच्छेत्तुं न शक्नुवन्ति TattvPradī.(A.) 53.6 (*on* 1.40)

अनुपस्थिताग्नि (anupasthitāgni) *adj.* who has not worshipped or prayed to the sacred fires अनुपस्थिताग्निश्चेत्प्रवासमापद्येत।… प्रतिदिशमग्नीनुपस्थाय ĀśvaŚS. I. ii. 5.7; BhārŚS. vi. 5.5; MānŚS. 38.16; HirŚS. vi. 7.4 (542.14)

अनुपस्थितान्वितज्ञानमात्र (anupasthitānvitajñāna-mātra) *n.* knowledge in general connected with what is not relevant प्रवृत्तिकारणतयोपस्थितं कार्यान्वितज्ञानमपहायानुपस्थितान्वितज्ञानमात्रे शक्तिकल्पनमयुक्तं हेत्वभावादुपस्थित्यन्तरे च गौरवात् TattvCin. iv(2). 473.4.

अनुपस्थितापूर्वकल्पन (anupasthitāpūrva-kalpana) *n.* assumption of the *apūrva* (unseen) which is not mentioned or referred to एतेन तृप्त एवैनमिन्द्रः प्रजया पशुभिश्च तर्पयतीत्यर्थवादोपात्तस्य देवताप्रसादस्यैव रात्रिसत्त्रन्यायेन द्वारत्वोपपत्तेर्नानुपस्थितापूर्वकल्पनं युक्तमिति वेदान्तिमतमपि प्रत्युक्तम् MīmāKau. iii(2). 47.22 (*on* ii. 1.6)

अनुपस्थितार्थ (an-upasthitārtha) *adj.* not meant for *upasthita* (the word *iti*) अनुपस्थितार्थोऽयमारम्भः MahāBh. iii. 91.12 (*on* vi. 1.130)

अनुपस्थितार्थम् (anupasthitārtham) *adv.* for the sake of the absence of *upasthita* (the word *iti*) ई ३ चाक्रवर्मणस्येत्यनुपस्थितार्थम् Vār. 1 *on* P. vi. 1.130.

अनुपस्थिति (án-upasthiti) *f.* **1** endlessness, incompleteness प्रातर्हुत्वा वेद पुनः सायꣳ होष्यामीति तदेतदनुपस्थितमग्निहोत्रं तस्यानुपस्थितिमन्वनुपस्थिता इमाः प्रजाः प्रजायन्ते ŚatBr. II. iii. 1.13; ŚatBr.(K.) I. iii. 1.7; **2Ai** non-presence (in mind), non-recollection, absence of knowledge स न तावत् प्रत्यक्षेण, तत्कालमन्तिमबुद्धेरनुपस्थितेः KhaṇḍanKhā. 175.16; विशेष्यावृत्त्यप्रकारकत्वादेर्विशेषणस्य प्रागनुपस्थितौ तद्वैशिष्ट्यस्य ज्ञातुमशक्यत्वात् TattvCin. i. 127.3; प्रथमं कस्यापि स्वार्थे प्रामाण्यानुमानं न स्यात्, प्रामाण्यनिषेधरूपस्य परकीयव्याघातस्य तदा अनुपस्थितेः TattvCin. i. 251.5; i. 370.4; i. 521.4; ii(1). 686.6; यत्रान्वयव्यतिरेकगम्या कारणता … तत्र व्यतिरेकभागस्य गुरुत्वेनानुपस्थितेः … न व्यभिचारः Upask. 5.10 (*on* i. 1.1); शाब्दघटज्ञानाद् भेदज्ञानाभावप्रसङ्गात् तस्य घटशब्दादनुपस्थितेः BhedaDhi. 83.6; न च ब्राह्मणमातापितृसम्बन्धस्य ब्राह्मणत्वजात्यभिव्यञ्जकस्यानुपस्थितेर्न क्षतिरिति वाच्यम् MīmāKau. iii(1). 9.2 (*on* i. 2.2); कलायोपस्थितावपि तद्वाचकपदस्योद्बोधकाभावादनुपस्थितौ प्रश्नोपपत्तिरिति वैषम्यम् MīmāKau. iii(2). 135.17 (*on* ii. 1.50); iii(2). 250.24 (*on* ii. 2.21); आख्याताभिहिता संख्या न कारकान्तरेण संबध्यते। तस्य प्रथममनुपस्थितेः MīmāNyāPra. 209.22; यूपस्यैव भाव्यत्वौचित्यात्, संनिधानाच्च यूपोद्देशेनैवौदुम्बरत्वविधिः न तु फलोद्देशेन कामशब्दाद्यभावेन फलत्वस्य तथानुपस्थितेः BhāṭṭDī. i. 25.12 (*on* i. 2.2); तेन रूपेण ज्ञानस्यानुपस्थितावपि साधनान्वये बाधकाभावः LaCandr. 377.41; घटत्वस्य शक्त्या स्वातन्त्र्येण अनुपस्थित्या तादृशोपस्थित्यर्थं घटपदस्य घटत्वे लक्षणा VedāntPari. 207.2; पदार्थान्तरस्य … वृत्तिज्ञानादनुपस्थितौ तस्य शाब्दबोधविषयत्वासंभवात् ŚaktiVā. 31.21; न हि नञः फलीभूतज्ञानविषयेणाभेदेनान्वयो युक्तः, एतदन्वयवेलायां तस्यानुपस्थितेः RasGaṅ. 320. 1; उत्कर्षप्रयोजकधर्मस्यात्रानुपस्थितेः RasGaṅ. 478.5; व्रीहित्वजातेः स्वरूपत एव व्रीह्यादिपदशक्यतावच्छेदकतयान्वयितावच्छेदकरूपेणानुपस्थितेः VyutpaVā. 14.2; ननु कर्तुरनुपस्थितौ धर्मिज्ञानाद्यभावात् कथं संशयः VaiyāBhū. 10.16 (*on* 2); 221.8 (*on* 50); **2Aii** non-occurrence (in mind), unintendedness 'केलीमन्दिरमागतस्य … ममाधीयत' … न चात्र तृतीयभेदः शङ्क्यः, व्यजनवीजनसमये … तदुपेयकुचस्पर्शादिफलान्तरस्यानुपस्थितेः RasGaṅ. 680.18; **2B** (physical) absence भर्तुः कस्याश्चित्पत्न्या रजोयोगादिना अनुपस्थितावपि पत्न्यन्तरेण यज्ञनिष्पत्तिः ManvaMu. 225.25 (*on* 5.155); **2C** non-presence मेषीयागे चित्रत्वविधिरप्यनुपस्थितेर्निरस्तः BhāṭṭCin. ii. 50.9 (*on* i. 4.2); **3** non-application लकारवाच्य एव हि कर्ता कर्मवत् … भावे प्रत्यये च कर्तुर्लकारेणानुपस्थितेः SiddhāKau. 468B.2 (*on* iii. 1.87); च्व्यन्ता निपाता इत्यस्यानुपस्थितिरेतत्परिभाषावशात् LaŚabdeŚe. i. 118.12; 'परश्च' इत्यस्यानुपस्थितौ तत्संनियोगशिष्टप्रत्ययसंज्ञाया अप्रवृत्तिः LaŚabdeŚe. i. 170.12; ii. 262.1.

अनुपस्थितिदोष (anupasthiti-doṣa) *m.* fault of non-presence सर्वस्यापि पदार्थस्य भगवत्त्वान्नानुपस्थितिदोषः संकेतग्रहेऽपि AṇuBh. 90.1 (*on* i. 3.28)

अनुपस्थितिरूप (anupasthiti-rūpa) *adj.* of the form of non-presence यत्पुनरर्थस्य पूर्वकर्मणोऽनुपस्थितिरूपं प्रकरणान्तरं भेदकारणमुक्तं, तदपि …

प्रत्युक्तम् MīmāKau. ii. 122.2 (*on* ii. 4.18)

अनुपस्थितिसंभव (anupasthiti-sambhava) *m.* possibility of the absence of knowledge or non-presence सतोऽपि (अभावस्य) तस्यातीन्द्रियत्वेनानुपस्थितिसंभवात् LaCandr. 336.23.

अनुपस्थित्यभाव (anupasthity-abhāva) *m.* absence of (contextual) non-presence कालरूपानुपादेयगुणसत्त्वेऽपि अनुपस्थित्यभावात् न कर्मान्तरविधिः MīmāKau. ii. 100.12 (*on* ii. 4.1)

अनुपस्थीयमान (an-upasthīyamāna) *adj.* not being attended upon or revered वैश्रवणो राजा रम्भासक्तमुवाच ह । अनुपस्थीयमानो मां संक्रुद्धो व्याजहार Rāmā. iii. 3.21.

अनुपस्निग्ध (an-upasnigdha) *adj.* not treated with oily substance क्रूरकोष्ठोऽनुपस्निग्धोऽल्पेनौषधेन मृदुना ... (प्रति)श्यायानाहकफप्रसेकाः KāśyaS. 157A.6; 166B.19.

अनुपस्पर्शनक (an-upasparśanaka) *adj.* devoid of touching (of water) इह तु न द्वौ प्रयोगौ । सोपस्पर्शनकोऽनुपस्पर्शनकश्च । यत्रानुपस्पर्शनके स्पर्शप्रतिषेधोऽङ्गं स्यात् ṬupṬ. 220.2 (*on* ix. 3.9)

अनुपस्पशान (anu-paspaśāná) *adj.* [P. vi. 1.163] watching, looking along परेयिवांसं प्रवतो महीरनु बहुभ्यः पन्थामनुपस्पशानम् ।... यमं राजानं हविषा दुवस्य ṚV. x. 14.1; AV. xviii. 1.49; MaiS. iv. 14.16 (iv. 243.6); BaudhPiMe. i. 2.1 (CALAND's Ed.); Nir. 10.20 (179.20); यः प्रथमः प्रवतमाससाद बहुभ्यः पन्थामनुपस्पशानः AV. vi. 28.3.

अनुपस्पाशयमान (anu-paspāśayamāna) *adj.* showing बहुभ्यः पन्थानमनुपस्पाशयमानम् ।... यमम् ... दुवस्य Nir. 10.20 (180.2)

अनुपस्पृशत् (an-upaspṛśat) *adj.* **A** not touching, not having any contact with योऽस्य प्रियः स्यात्तमनुपस्पृशन्नक्षं प्रोहेत्प्राणा वै द्रोणकलशः प्राणानेवास्य कल्पयति PañcBr. vi. 5.15; पशुं हरन् पार्श्वतो हृदयशूलं धारयत्यनुपस्पृशन्नात्मानमितरांश्च ĀpaŚS. vii. 23.10; vii. 27.15; प्राशित्रम् ... अङ्गुष्ठेनोपमध्यमया च प्राश्नात्यनुपस्पृशन्दन्तान् VārāŚS. I. i. 5.17; KātyŚS. ii. 2.18; VaitāSū. 3.11; अश्वप्रभृतीन् ... अनुपस्पृशन्नुत्क्रमयत्येनान् KātyŚS. xvi. 2.10; xvii. 1.23; **B** not touching (the water), i. e. not bathing न स्रवन्तीमतिक्रामेदनुपस्पृशन् GobhiGS. iii. 2.22 (comm. अनुपस्पृशन् स्नानमकुर्वन्)

अनुपस्पृश्य (an-upaspṛśya) *ger.* **A** not having touched (परिधिम्) अनुपस्पृश्य द्वितीयां समिदसीति (आदधाति समिधम्) KātyŚS. ii. 8.3; न राजानमालभ्यानुपस्पृश्याप आज्यमालभेरन् LāṭyāŚS. i. 11.7; DrāhyŚS. iii. 3.14; **B** not having touched (water), i. e. not having bathed नानुपस्पृश्य भोजनं प्रातः GobhiGS. iii. 2.9; JaimiGS. 1.16 (15.5); नोत्तरेदनुपस्पृश्य PadmP. i. 55.74.

अनुपस्मृत (an-upasmṛta) *adj.* not recollected यद्यनुपस्मृतात् कुत इदमजनीति भूर् भुवस् स्वस् स्वाहा इत्याहवनीये जुहवाथ । सैव ... प्रायश्चित्तिः JaimiBr. 1.358; अथ यद्यनुपस्मृतात् कुत इदमजनीति ब्रह्मणे प्रब्रूतेत्येवाहुः JaimiUBr. iii. 17.1.

अनुपहत (an-upahata) *adj.* [*f.* -ā] **1** not impaired, not made up for or corrected **2A** not trodden over **B** not defiled **Ci** not damaged, not affected, efficient **ii** not eradicated, not uprooted **iii** not afflicted **iv** not contradicted **Di** not infected **ii** not mixed **iii** not vitiated **3A** unobstructed **Bi** not disrupted, uninterrupted **ii** not bound (by restriction) **4A** not used (by washing or beating), new **B** not broken, intact **1** not impaired, not made up for or corrected अथ कश्चिच्छस्त्रे वानुवचने वा प्रमत्तः ... उपहतमनुपहतं कृत्वानन्तर्यात् प्रयोगः स्याद् वृत्तान्तादिति मीमांसन्ते KauṣīBr. 26.3 (121.5); **2A** not trodden over अथास्यावकाशं जोषयते ... अनूषरमनुपहतम् BaudhPiMe. i. 6.1; HirPiMe. i. 1.1; ĀgniveGS. 144.3 (iii. 5.5); **2B** not defiled श्वचण्डालानुपहते देशे विसर्जनं पिण्डस्य VaikhāGS. 85.16 (5.13); त्रय्याम् ... तत्त्वज्ञानं तावदग्निहोत्रादिसाधनानां स्वागतादिपरिज्ञानमनुपहतादिपरिज्ञानं च NyāyVār. 23.10 (*on* i. 1.1); (शुचिं देशम्) शुचिर्भस्मास्थिकपालकाद्यनुपहतः ManuBh. i. 295.25 (*on* 3.196); अनुपहते देशे प्राङ्मुख उदङ्मुखो वोपविश्य ... आचामेत् Aparā. 37.8 (*on* 1.18); गन्धपुष्पादिभिः प्रेतमलंकृत्य शुचावनुपहतायां भूमौ निदध्युः Aparā. 870.4 (*on* 3.1–2); अनुपहतायां भूमौ स्थिताः काश्चिदुदकमात्राः शुद्धाः CaturCin. iii(1). 973.2; **2Ci** not damaged, not affected, efficient ये अग्नय इति क्रव्यादनुपहत इति पालाशं बध्नाति KauśiSū. 43.16; अनुपहतमदीनं कामकारेण दैवं नयति पुरुषकारः संचितस्तत्र तत्र MahāBhā. xiii. 6.47; धर्मद्वारविहितैश्च ... कर्मभिर्भिरनुपहतसत्त्वबुद्धिप्रचारैः पूर्वैः पूर्वतरैः महर्षिभिः CaraS. i. 11.29; i. 11.3; सर्वारम्भसिद्धिं ह्यावहत्यनुपहता बुद्धिः CaraS. iii. 8.67; (इन्द्रियेषु) अनुपहतेषु हि सम्यग्ज्ञानम् । इन्द्रियमनोऽर्थसंनिकर्षो हि सम्यग्ज्ञानस्य हेतुः ŚābaBh. 27.10 (*on* i. 1.5); कृष्णसारं भौतिकं, तस्मिन्ननुपहते रूपोपलब्धिः NyāyBh. 176.2 (*on* iii. 1.32); NyāyVār. 375.19 (*on* iii. 1.30); आलोचयति ... अयमात्मा शरीरस्थ इन्द्रियैरनुपहतैः KāśyaS. 67B.10; विज्ञानकारणं पठ्यते । चक्षुरिन्द्रियमनुपहतं भवति Sphuṭā. i. 94.12 (*on* 1.42); बाल्यवार्द्धक्यादिभिरनुपहतः प्राण आविर्बभूव ŚatŚlo. 45; 52; अनुपहते श्रोत्रे शब्दप्रतीतिरुपजायते PrakaPañ. 210.16; संयमी गृहाश्रमी वा यस्याविद्यातृष्णाभ्यामनुपहतं चेतः NītiVā. 26.60; योऽविद्ययानुपहतोऽपि दशार्धवृत्त्या निद्रामुवाह BhāgP. iii. 9.20; BhaviP. 895B.18 (iv. 205.56); गहनम् । धनम् । अनुपहतम् MahāVyu. 245.948; अथ कथयत्यध्यायं तृतीयमात्मत्रयीस्फुरन्मार्गः । नेत्रत्रयीव शंभोरनुपहतार्थत्रयी यस्य KandaCū. iii. 3.1; **2Cii** not eradicated, not uprooted दोषाणां च द्रुमाणां च मूलेऽनुपहते सति । रोगाणां प्रसवानां च गतानामगतिर्ध्रुवा CaraS. i. 16.21; **2Ciii** not afflicted (मोक्षाधिकृतः) ज्योग्जीवति व्याधिभिरनुपहतो यावद्ब्रह्मप्राप्ति जीवति BrahmSūBh.(Rā.) 252.9 (*on* i. 2.15); शीतोदकस्नानासमर्थस्य उष्णोदकस्नानम् । तच्चानुपहतस्याप्रतिषिद्धेषु दिवसेष्वेव PāñcRāRa. 105.10; **2Civ** not contradicted ग्रहणवता प्रातिपदिकेन तदन्तविध्यभावात् उच्यते अन्य इति अर्थग्रहणम् ।... तदर्थयोगोऽनुपहत इति रक्षितः DurghVṛ. *on* ii. 3.29; **2Di** not infected भल्लातकान्यनुपहतान्यनामयानि ... संगृह्य ... निधापयेत् CaraS. vi. 1(2).13; vi. 1(2).11; प्रशस्तदेशजातमनुपहतम् ... असितमुष्ककमधिवास्य SuśruS. i. 11.11 (comm. कृमिदवाग्निगराद्यनुपहतम्); iv. 6.17; iv. 10.13; AṣṭāSaṁ. i. 190.12 (1.39); **2Dii** not mixed सप्तरात्रं रक्तशाल्यन्नम्, अनुपहतं भुञ्(ी)नं(त) BhelaS. 95.12 (4.8); **2Diii** not vitiated तत्र भेषजसंपत् ... अग्नितोयजन्तुविण्मूत्रजरादिभिरनुपहतम् KāśyaS. 37B. 40; भैषज्यम् — यदनुपहतमनुपदिग्धमनुपतप्तमपुराणम् । इति विज्ञेयं प्रशस्तम् Hastyāyur. 400.24 (3.6); **3A** unobstructed विविधमशितं पीतं लीढम् ... अनुपहतसर्वधातूष्ममारुतस्रोतः केवलं शरीरमुपचयबलवर्णसुखायुषा योजयति CaraS. i. 28.3 (1941 Ed.); **3Bi** not disrupted, uninterrupted सुखमनुपहतमेकचारितायां नायिकानुरागं च वर्णयेत् KāmSū. 227.14 (3.5); JayaMa. 228.11 (*on* 3.5); कार्यान्तरान्तरायैरनुपहतं यातु यौवनं युवयोः KuṭṭaMa. 372; धर्मसंततिरनुपहता रतिः...दारकर्मणः फलम् NītiVā. 31.30; विवेकादावानन्तर्यं ब्रह्मजिज्ञासायामप्यस्माकमप्यनुपहतम् SiddhāSi. i. 14.11; **3Bii** not bound (by restriction) परीक्षाकालाच्चोर्ध्वं क्रीतं विक्रीतं वा स्यात् यत् तदनुपहतम् BālaKrī. i. 264.5 (*on* 2.181); **4A** not used (by washing or beating), new सदानुपहते वस्त्रे ... बिभृयात् ViṣṇuP. iii. 12.2; अनुपहतमतिधवलं दुकूलयुगलं वसानां विलासवतीं ददर्श Kād. 68.23; ब्रह्मचारी तु तां रात्रिं स्वप्यात् ...। बिभ्रद्वासोऽनुपहतम् BhaviP. 286B.16 (i. 193.17); स्नातोऽनुपहतशुचिधवलाम्बरकुसुमगन्धधारी ... स्यात् ĪśānŚiPa. i. 20.26; (पिण्डौ) मृद्भाण्डकेऽनुपहते स्थाप्यौ चानुपलक्षितौ Mitā. 215.4 (*on* 2.113); 503.7 (*on* 3.295); नवैः पात्रैः अनुपहतैः पाकोपयोगिभिर्भाण्डैः SmṛtiCan. ii. 201.17; **4B** not broken, intact अक्षतैर्बिल्वपत्रैः ... अक्षतैः अनुपहतैः ... अक्षतैरपृथक्कृतैः CaturCin. ii(1). 466.8; (मृद्भाण्डके) अनुपहते अभग्नादौ BālamBha. ii. 121.28 (*on* 2.113) [Kośas give *anupahata* as the meaning of *śuci*, Vaija. 237.85; AnekāSaṁ. 2.59; ViśvaPra. 30.6; DharK. 391; NānārthāSaṁ. i. 161.1395; AnekāNā.(Dha.) 23; MediK. 29.11; AnekāTi. 2.306; NānārthMa. 350; ViśvaLoK. 62.12; ŚabdaRaSaK. 72.5]

अनुपहतकर्णेन्द्रिय (anupahata-karṇendriya) *adj.* whose organs of hearing are unimpaired आयतभ्रूः ।... समकर्णः । अनुपहतकर्णेन्द्रियः MahāVyu. 18.70.

अनुपहतकर्णेन्द्रियता (anupahatakarṇendriya-tā) *f.* the state of being one whose organs of hearing are unimpaired, pw.

अनुपहतकाल (anupahata-kāla) *m.* unvitiated time प्रीतिर्मनःप्रसादोऽनुपहतकालसमयश्च ... पुरुषोत्तममवतारयन्ति NītiVā. 24.67 (Ṭīkā निरुपहतवेला धूलिकादिभिर्दोषैः)

अनुपहतक्रुष्ट (anupahata-kruṣṭa) *adj.* whose organs of hearing are unimpaired सर्वार्थसिद्धः कुमारः ... व्यपगतगण्डदोषश्च अनुपहतक्रुष्टश्च LaliVi. 7.54(145)

अनुपहतगति (anupahata-gati) *adj.* **A** having unimpaired access (to all the *śāstras*) सामान्यः सर्वशास्त्रेष्वनुपहतविधिः (v.l. °गतिः) श्रेयसामेष पन्थाः ŚatTrayī. 3; **B** whose movement is unobstructed स हि सर्वत्रानुपहतगतिः ... प्राणो विचारी Hastyāyur. 100.2 (1.14)

अनुपहतगन्धवर्णरस (anupahata-gandhavarṇarasa) *adj.* (the fruit of *Emblic myrobalan*) whose smell, colour and juice are unvitiated आमलकानाम् ... कालजानामनुपहतगन्धवर्णरसानाम् ... साधयेदाढकम् CaraS. vi. 1(2).4.

अनुपहतचक्षुस् (anupahata-cakṣus) *adj.* whose eyesight has

not weakened प्रतिभासन्ते … तिमिरादिदोषापगमेऽनुपहतचक्षुषां दर्शने न केशादयः TattvSaṁPañ. 865.15 (*on* 3318-3319)

अनुपहतजवव्यापिनी (anupahatajava-vyāpinī) *adj.* (*f.*) consisting of unimpeded speed रक्षःपतिः … असौ … यात्रामनुपहतजवव्यापिनीमालम्बे JānaHa. 10.90.

अनुपहतजात्याद्याश्रयण (anupahatajātyādy-āśrayaṇa) *n.* recourse to unvitiated class etc. 'वसन्ते ब्राह्मणमुपनयीत ग्रीष्मे राजन्यं शरदि वैश्यम्' इत्यादिनानुपहतजात्याद्याश्रयणेनैवोपनयनात् Aparā. 28.12 (*on* 1.12)

अनुपहततनु (anupahata-tanu) *adj.* whose body is not damaged भीतैः क्रव्यादवृन्दैरनुपहततनुः कुञ्जरेन्द्रोपधानः शेते यौधप्रधानः SūktiMu. 92.50.

अनुपहतत्व (anupahata-tva) *n.* the state of not being defiled विशुद्धेनार्जनेन होमसाधनस्य द्रव्यस्य प्राप्तिः स्वागतम्।… श्वमार्जारादिभिरनुपघातोऽनुपहतत्वम् TātpaṬ.(Vā.) 69.19 (*on* i. 1.1)

अनुपहतत्वच् (an-upahatatvac) *adj.* not influenced or not applied to the entire skin (i.e. applied to a particular spot of the skin of the body) चन्दनेऽवस्थितिवैशेष्यमनुपहतत्वचि सम्यक्तया अवस्थानम् (व्यापनसामर्थ्यस्य) AṇuBh. 148.9 (*on* ii. 3.24)

अनुपहतदर्शन (anupahata-darśana) *adj.* whose public appearance is not shabby (*lit.* not spoiled) उदारवेषश्च स्वयमनुपहतदर्शनश्च स्यात् (नायकः) KāmSū. 211.15 (3.3); अनुपहतदर्शन इति। अस्योपाय उदारवेषत्वम् (स्यात्) JayaMa. 213.22 (*on* 3.3)

अनुपहतदेश (anupahata-deśa) *m.* undefiled spot दक्षिणाग्रान् दर्भान् अनुपहतदेशस्य पूर्वभागे पश्चाद्भागे च पृथक्पृथक् संस्तीर्य … आपो निनयेत् SmṛtiCan. v. 383.18.

अनुपहतदेशस्थ (anupahatadeśa-stha) *adj.* being or falling on an undefiled spot (आचमनबिन्दुभिः) भौमिकैरनुपहतदेशस्थैरित्यर्थः SmṛtiCan. ii. 266.5.

अनुपहतदेशोपलक्षणार्थ (anupahatadeśopalakṣaṇārtha) *adj.* meant for indicating an undefiled region आहरेन्मृत्तिकां प्राज्ञः कूलात् …। कूलग्रहणमनुपहतदेशोपलक्षणार्थम् SmṛtiCan. ii. 241.18.

अनुपहतपराक्रम (anupahata-parākrama) *adj.* whose strength is unimpaired शिष्या ऊचुः। वयमुपाध्याय जरयानुपहतपराक्रमाः JātaMā. 78.9 (12.7(3))

अनुपहतपार्श्वा (anupahata-pārśvā) *adj.* (*f.*) whose sides are unimpaired राज्ञश्च शुद्धोदनस्य माया नाम देवी … अनुपूर्वग्रीवा … अनुपहतपार्श्वा LaliVi. 3.0(217)

अनुपहतप्रभाव (anupahata-prabhāva) *m.* efficacy which is not affected अनन्तरं स्मृतिर्भवति। तदाभोगसदृशसंबन्धिसंज्ञादिमतोऽनुपहतप्रभावाद् आश्रयविशेषशोकव्याक्षेपादिभिः AbhidhKoBh. 472.16 (*on* 9.0)

अनुपहतबीजभाव (anupahatabīja-bhāva) *m.* state of an undamaged seed अनिर्दग्धबीज आश्रयेऽनुपहतबीजभावे वा Sphuṭā. ii. 66.11 (*on* 2.36)

अनुपहतबुद्धि (anupahata-buddhi) *adj.* whose intelligence is not impaired को हि नामानुपहतबुद्धिः प्राप्तममृतमपीत्वा तृषितो मृगतृष्णामनुधावेत् BrahmSūBh.(Bhā.) 82.9 (*on* i. 4.21)

अनुपहतमति (anupahatamati) *m.* name of a Bodhisattva अमोघदर्शी।… अनुपहतमतिः MahāVyu. 23.76 [DBHS.]

अनुपहतमनस् (anupahata-manas) *adj.* whose mind is not affected सम्यक् विरिक्तं चैनम् (पुरुषम्) … अनुपहतमनसमभिसमीक्ष्य … कामेष्ववसृजेत् CaraS. i. 15.18 (1922 Ed.)

अनुपहतमानस (anupahata-mānasa) *adj.* whose mind is not affected तं पुरुषं स्नेहस्वेदोपपन्नमनुपहतमानसमभिसमीक्ष्य … मदनफलकषायमात्रां पाययेत् CaraS. i. 15.9 (1922 Ed.); अथ साधारणे काले सम्यक् स्निग्धस्विन्नमनुपहतमानसं सुच्छर्दयितव्यमिति (जानीयात्) AṣṭāSaṁ. i. 139.1 (1.27)

अनुपहतरेतस् (anupahata-retas) *adj.* possessed of unimpaired sperm पुरुषस्यानुपहतरेतसः स्त्रियाश्च … यदा भवति संसर्गः … तदा गर्भोऽभिनिर्वर्तते CaraS. iv. 3.3.

अनुपहतवस्त्र (anupahata-vastra) *n.* unwashed (*lit.* unbeaten), i.e. brand new garment पुरुषं स्नेहस्वेदोपपन्नम् … शिरःस्नातम् … अनुपहतवस्त्रसंवीतम् … मदनफलकषायमात्रां पाययेत् CaraS. i. 15.9; i. 15.18 (1922 Ed.)

अनुपहतवासस् (anupahata-vāsas) *adj.* whose clothes are unwashed (*lit.* unbeaten), i.e. brand new सद्वृत्तमखिलेनोपदेक्ष्यामः … तद्यथा … नित्यमनुपहतवासाः सुमनाः सुगन्धिः स्यात् CaraS. i. 8.18.

अनुपहतविग्रह (anupahata-vigraha) *adj.* whose body is free from injury यः पुरा विनष्ट इति शोचितः सुचिरमासीत्स संप्रति कुमारहरिवाहन उत्सङ्गदेशादनुपहतविग्रहो गृहादिव विनिर्गतो गन्धर्वकः TilaMañ. 377.6.

अनुपहतविधि (anupahata-vidhi) *adj.* having unimpeded application (in respect of all the *śāstras*) प्राणाघातान्निवृत्तिः … सत्यवाक्यम् … सामान्यः सर्वशास्त्रेष्वनुपहतविधिः श्रेयसामेष पन्थाः ŚatTrayī. 3; YaśasCam. ii. 99.7; SūktiRa. 7.19.

अनुपहतविधिशक्ति (anupahata-vidhiśakti) *adj.* whose injunctive power is not impaired दशदशैकैकमित्यस्याप्यनुपहतविधिशक्तेः (शास्त्रवाक्यस्य) … अनुवादत्वम् TantrVā. 1068.22 (*on* iii. 5.53)

अनुपहतवीर्य (anupahata-vīrya) *adj.* whose efficacy is not impaired प्रशस्तदेशजातमनुपहतवीर्यमचिरस्थितम् (गुग्गुलुद्रव्यम्) Hastyāyur. 666.7 (4.20)

अनुपहतव्रज्य (anupahata-vrajya) *adj.* whose wandering is not obstructed जीवन्मुक्तो मुनिश्रेष्ठः … अयम्। यथानुपहतव्रज्यस्तथायं मर्त्यवास्यपि SkandP. ii(2). 22.8.

अनुपहतशष्कुलीक (anupahataśaṣkulī-ka) *adj.* whose auditory passage is not damaged or infected नन्वनुपहतशष्कुलीकेऽपि देहे बधिरात्मा वसति NyāyRa. 750.13 (*on* 6.76)

अनुपहतसंचाररभस (anupahata-sañcārarabhasa) *adj.* whose speed of transit is not obstructed ममापि खल्वेष स्वरसंयोगो बन्धुजनबहुमानमावहति। एष हि … कलः कण्ठे वक्षस्यनुपहतसंचाररभसः Prati. 4.7.

अनुपहतसत्त्व (anupahata-sattva) *adj.* whose mental faculty is not impaired इह खलु पुरुषेणानुपहतसत्त्वबुद्धिपौरुषपराक्रमेण हितम् … समनुपश्यता तिस्र एषणाः पर्येष्टव्या भवन्ति CaraS. i. 11.3; धर्मद्वारावहितैश्च … कर्मविद्भिरनुपहतसत्त्वबुद्धिप्रचारैः … पूर्वतरैः महर्षिभिः … दृष्ट्वोपदिष्टः पुनर्भवः CaraS. i. 11.29.

अनुपहतसंदर्शन (anupahata-sandarśana) *adj.* whose public appearance is not shabby (*lit.* not spoiled) स्यादयमुदारवेषोऽनुपहतसंदर्शनश्चैव (कामी) KandaCū. iii. 3.26.

अनुपहतसूक्ष्मक्षौम (anupahata-sūkṣmakṣauma) *n.* unwashed (*lit.* unbeaten), i.e. brand new fine silk उपनिन्ये च तेभ्यः … अनुपहतसूक्ष्मक्षौमकल्पितोत्तरासङ्गम् … आत्मजम् TilaMañ. 79.4.

अनुपहताकाङ्क्ष (anupahatākāṅkṣa) *adj.* whose desire is not impaired न च तर्हि काम्याङ्गमेवास्तूपवीतम्। तेषां फलवत्त्वेनानुपहताकाङ्क्षाणामुज्जीवनार्थम् … संदंशानपेक्षणात् MīmāKau. ii. 204.16 (*on* iii. 1.21)

अनुपहताचार (anupahatācāra) *adj.* whose conduct is not spoiled, i.e. not impure (गौरः शुच्याचारः) शुच्याचारः — अनुपहताचारः Pradī. iv. 287B.10 (*on* v. 1.115); इति लक्षितो गौरः शुच्याचारोऽनुपहताचारः BālamBha. i. 279.19 (*on* 1.90)

अनुपहतात्मक (anupahatātma-ka) *adj.* possessed of mind which is not affected (by passions etc.) चण्डालोऽपि स तत्रैव गङ्गातीरे महीभुजः। गृहे जातिस्मरो जज्ञे धीरोऽनुपहतात्मकः KathāSaSāg. vi. 1.130.

अनुपहति (an-upahati) *f.* absence of loss (गण्डूषः) तावच्च धार्यो यावत् … भेषजस्य वानुपहतिः कफेन AṣṭāSaṁ. i. 161.11 (1.31)

अनुपहतेन्द्रिय (anupahatendriya) *adj.* whose sense-organs are not damaged ये उपहतेन्द्रियास्ते अन्ये, ये चानुपहतेन्द्रियास्ते चान्ये MāṭhVṛ. 32.2 (*on* 18); प्रत्यक्षेण तु पदस्वरूपमेकमनौपाधिकं संहितापाठमात्रेण व्युत्पन्नानामितरेषां चानुपहतेन्द्रियाणामविशेषेण प्रकाशेत NyāyRaMā. 74.11.

अनुपहत्य (an-upahatya) *ger.* **Ai** not having damaged अन्येषामपि सारानुरूप्येणानुपहत्य धर्मं प्रकल्पयेत् BaudhDS. i. 10.15; सारानुरूपेण धर्ममनुपहत्य शुल्कं कल्प्यम् Aparā. 833.28 (*on* 2.261); अनुपहत्येत्यनेन वणिजो द्रव्योपघातो न कार्य इत्युक्तम् DaṇḍaVi. 95.1; **Aii** not having injured नानुपहत्य भूतान्युपभोग इत्येष हिंसादोषः SāṁkhyaKāBh. 28.17 (*on* 50); ŚvetāUBh. 79.19 (*on* 1.4); SāṁkhyaTaKau. 435.4 (*on* 50); TattvVai. 105.19 (*on* 2.30); परं चानुपहत्येह दानं दत्त्वा विचक्षणः।… प्रेत्य वै लभते धनम्। 'अनुपहत्य' पीडामनुत्पाद्य CaturCin. i. 89.2; **B** not having affected यावद्ध्यस्याशनमशितमनुपहत्य प्रकृतिं यथाकालं जरां गच्छति तावदस्य मात्राप्रमाणं वेदितव्यं भवति CaraS. i. 5.4 (1941 Ed.)

अनुपहन्यमान (an-upahanyamāna) *adj.* not being impaired, i.e. being made up, being corrected समृद्ध एव यज्ञ उपासितव्यः। यदधीयन्ननुपहन्यमानः करोति तत् स्वर्ग्यम् JaimiBr. 2.40.

अनुपहरणीय (an-upaharaṇīya) *adj.* not (fit) to be donated खगानां के मेघाः क इह विहगा वा जलमुचाम् अयाच्यो नार्तानामनुपहरणीयो न महताम् ŚatTrayī. 516; अयाच्यो नार्तानामनुपकरणीयो (v.l. °हरणीयो) न महताम् SubhāRaK. 40.30; SaduktiKa. 270.24.

अनुपहरत् (án-upaharat) *adj.* **A** not upholding, not using (the *mantra*) यद्येषोखा भिद्येत ।··· अथ मृदमाहृत्य । उखां चोपशयां च पिष्ट्वा सꣳसृज्योखां करोत्येतयैवावृतानुपहरन् यजुः ŚatBr. VI. vi. 4.9; VI. vi. 4.10; **B** not bringing or giving out (the truth) (सत्यम्) अनवहरतां (v.l. अनुपहरतां KANGLE's Ed.) सप्तरात्रादूर्ध्वं द्वादशपणो दण्डः त्रिपक्षादूर्ध्वमभियोगं दद्युः ArthŚā. ii. 69.6 (3.11)

अनुपहवम् (anupahavam) *adv.* without any invitation अथेतरान् दीर्घवंशेनान्तर्गृह्णीयात् । तेषामेवानुपहवमनु द्विषन्नस्य भ्रातृव्यः पराभवति JaimiBr. 2.150.

अनुपहसनीयता (anupahasaniya-tā) *f.* the state of not being ridiculed '··· अभिनवो दण्डपादो भवान्याः' इत्यत्र ··· न च ··· काव्यमात्रविषयं दूषणमिति वाच्यम् ··· मदीयदाररतानामिति ··· प्रागुक्तवाक्यप्रयोक्तुरनुपहसनीयतापत्तेः RasGaṅ. 613.10.

अनुपहित (an-upahita) *adj.* [*f.* -ā] **1Ai** not elevated स एतद्देवयजनकल्पं जोषयते पुरस्तादुदकमनूषरमनुपहितम् BaudhŚS. iii. 232.11; देवयजनमध्यवस्यति···अनूषरम् ···अनुपहितम् HirŚS. x.1.21 (1011.25); **1Aii** not having anything elevated, i.e. pillow नानास्तीर्णमनुपहितमविशालमसमं वा शयनं प्रपद्येत CaraS. i. 8.19; **1Bi** not kept, not stale यवानां म(मो)दनं (? यवानामोदनं) सर्पिःसंयुक्तं सप्तर(? रा)त्रमनुपहितं भुञ्जीत BhelaS. 95.3 (4.8); **1Bii** not deposited or laid न च अनुपहिताभिरिष्टकाभिः स्थण्डिलं निर्वर्तयितुं शक्यते PūrvottaVāNaMā. 15.16; **1Biii** not deposited with, not containing अवददियमनन्विता इवार्थैरनुपहिता इव याः कथाः सखीभिः । कथमपि परमोपदेशदृष्ट्या जगृहुरिमा मुनयः ŚivLī. 7.14; **2** unconditioned, undelimited (इमम्) अनुपहितमपि परिणामिनमपरे प्रतिपेदिरे । अपरिणामिनमपि ··· प्रतिपन्नविश्वतैजसप्राज्ञभावं तमेकमेव चेतनमितरे रोचयन्ते ĀtmaSi. 4.5; अनुपहितशुद्धस्वभावब्रह्मप्रदर्शनपरौ मन्त्रौ पठति Bhām. 96.21 (*on* i. 1.4); TattvVai. 38.13 (*on* 1.32); स्वभावतः स्वस्मादभिन्नं जीवं किमनुपहितं जगत्कारणं ब्रह्म जानाति वा न वा BrahmSūBh.(Rā.) 452.21 (*on* ii. 1.21); VedāntDī. 90.4 (*on* ii. 1.21); VedāntTaSā. 73.5; उपाधिकृतभेदव्यवस्थितजीवगता दोषा अनुपहिते परे ब्रह्मणि न संबध्यन्ते VedāSaṁ. 103.15; ŚrutaPra. ii. 385.24 (*on* ii. 3.52); अनुपहिते हि लक्षणामेव वदसि ŚatDū. 50.27; 98.20; प्रपञ्चतद्बाधकप्रत्ययाभ्यामुपहितानुपहितादिवेषेण ब्रह्मणोऽपि दृश्यत्वादनैकान्त्यम् NyāySiA. 228.8; अनुपहितः केवलः साक्षी तुरीयाख्योऽहमस्मि SiddhāBi. 141.3; AdvaiSi. 240.1; LaCandr. 240.19; विश्वयोने ।··· अनुपहितो वर्तिताहे त्वमेव Nārāy. xi. 95.1.

अनुपहितचैतन्यरूप (anupahitacaitanya-rūpa) *adj.* of the nature of unconditioned consciousness एतदज्ञानमज्ञानोपहितं चैतन्यं चेश्वरादिकमेतदाधारभूतानुपहितचैतन्यरूपं तुरीयब्रह्ममात्रं भवति VedāntSā.(Sa.) 21.10.

अनुपहितत्व (anupahita-tva) *n.* the state of not being conditioned or delimited ब्रह्मणोऽनुपहितत्वात् ··· पुनरकृताभ्यागमादिप्रसङ्गो दुर्वारः ŚrutaPra. ii. 360.4 (*on* ii. 3.18); GuruCandr. i. 125.10.

अनुपहितत्वविशिष्ट (anupahitatva-viśiṣṭa) *adj.* characterised by the state of not being conditioned उपहितत्वशून्यब्रह्मनिष्ठाभावप्रतियोगितारूपेण स्वप्रकाशत्वं न ज्ञायते ··· अस्वप्रकाशत्वज्ञानमनुपहितत्वविशिष्टविशेष्यकं न LaCandr. 244.3.

अनुपहितधर्म (anupahita-dharma) *m.* attribute of the unconditioned अनुपहितधर्माणामुपहिते संभवाद् वैपरीत्यस्यासंभवात् NyāySu.(Ja.) 146B.13 (*on* i. 1.7)

अनुपहितनित्यचैतन्य (anupahitanitya-caitanya) *n.* undelimited and eternal consciousness अनुपहितनित्यचैतन्ये कर्तृत्वाभावात् VedāntKa. 107.7 (*on* i. 1.5)

अनुपहितप्रकाश (anupahita-prakāśa) *m.* unconditioned, i.e. direct knowledge धूमाद् गम्यमानो वह्निः परोक्षः ··· अनुपहितप्रकाशस्तु प्रत्यक्षेणाव्यवहितवह्निस्वरूपप्रकाशः स हि साक्षात्कारः TātpaṬ.(Vā.) 107.21 (*on* i. 1.3)

अनुपहितप्रतीति (anupahita-pratīti) *f.* cognition of the unconditioned अनुपहितप्रतीतिः साक्षाद्धीरिति चेन्न KhaṇḍanKhā. 604.2.

अनुपहितब्रह्मप्रदेश (anupahitabrahma-pradeśa) *m.* region of the unconditioned Supreme Self उपाधिसंबन्धिब्रह्मप्रदेशादनुपहितब्रह्मप्रदेशो भिद्यतेऽतो व्यवस्थेति चेन्न । उपाधिषु गच्छत्सु पूर्वमनुपहितब्रह्मप्रदेशस्यान्तर्भावात् VedāntDī. 131.16 (*on* ii. 3.52)

अनुपहितब्रह्मविषयत्व (anupahitabrahmaviṣaya-tva) *n.* the state of having the unconditioned Supreme Self as object निर्दोषमङ्गलगुणकत्वश्रुतीनामनुपहितब्रह्मविषयत्वं हि पराभ्युपेतम् ŚrutaPra. iB. 161.32 (*on* i. 1.4)

अनुपहितरूप (anupahita-rūpa) *n.* unconditioned nature अनुपहितरूपस्योपहितदशायामपि सत्त्वान्नोपहितस्योक्तशून्यता LaCandr. 240.19.

अनुपहितवधूजन (anupahita-vadhūjana) *adj.* whose group of beloveds is not associated, i.e. is detached (from worldly dealings) (कृष्णस्य) अनुपहितवधूजनस्य रक्षां नियमयतः ··· प्रणतजनेषु परस्य पारतन्त्र्यम् Yādavā. 24.73.

अनुपहितविभाग (anupahita-vibhāga) *m.* distinction as unconditioned वस्तुनि स्वतोंऽशभेदाभावेन उपहितानुपहितविभागानुपपत्तेः ŚrutaPra. ii. 385.24 (*on* ii. 3.52)

अनुपहितशायिन् (anupahita-śāyin) *adj.* sleeping without a pillow अनुपहितशायिनः ··· वातः प्रकुपितः ··· स्रोतांसि प्रतिश्यायति KāśyaS. 130A.38.

अनुपहितस्वरूप (anupahita-svarūpa) *n.* unconditioned nature अनुपहितस्वरूपे सर्ववासनासंबन्धे भोगसंकरश्च स्यात् ŚrutaPra. ii. 360.4 (*on* ii. 3.18); नाप्यनुपहितस्वरूपं प्रति उपहितस्वरूपस्यांशत्वम् ŚrutaPra. ii. 385.23 (*on* ii. 3.52); शुद्धेऽपि कर्तृत्वाध्यासात् उपहितकर्तुरनुपहितस्वरूपेऽपि कर्मत्वादर्शनात् LaCandr. 775.42.

अनुपहितहिरण्या (anupahita-hiraṇyā) *adj.* (*f.*) wherein gold is not placed अनुपहितहिरण्यायां पृथिव्यामग्निर्न चेतव्यो न पुनर्न चेतव्य एव तस्याम् NyāyMañ i. 260.17.

अनुपहिताकार (anupahitākāra) *m.* unconditioned form उपहितं ब्रह्म शास्त्रवेद्यमिति चेन्न ··· तत्प्रतिक्षेपकेणापि केनचिद् उपहितरूपेण अनुपहिताकारेण वा ब्रह्मस्वरूपस्पर्शनस्यावर्जनीयत्वात् ŚatDū. 111.20.

अनुपहिताकाश (anupahitākāśa) *m., n.* unconditioned ether वनवृक्षतदवच्छिन्नाकाशयोराधारानुपहिताकाशवदनयोरज्ञानतदुपहितचैतन्ययोराधारभूतं यदनुपहितं चैतन्यम् VedāntTaSā. 42.4; VedāntSā.(Sa.) 7.20.

अनुपहिताभिन्न (anupahitābhinna) *adj.* not different from the unconditioned अनुपहिताभिन्ने तस्मिन्नबाध्यतद्भेदासंभवात् BhedaDhi. 52.3.

अनुपहितेश्वर (anupahiteśvara) *m.* unconditioned God औपाधिकस्य ह्यनौपाधिकेश्वरनियम्यत्वमभ्युपेतं नानुपहितेश्वरस्य नियन्त्रन्तरापादकम् VedāntKa. 141.22 (*on* i. 2.18)

अनुपहूत (án-upahūta) *adj.* [*f.* -ā] **Ai** (mainly divinity) not invited सोमो नानुपहूतेन पेयः MaiS. ii. 4.1 (ii. 38.10); इन्द्रो वै त्वष्टुस्सोममनुपहूतोऽपिबत् ··· सोमो नानुपहूतेन पातवै KāṭhS. 11.1 (i. 143.11); 12.10 (i. 172.14); इन्द्रः ··· अनुपहूत एव यो द्रोणकलशे शुक्र आस तं भक्षयां चकार ŚatBr. I. vi. 3.7; V. v. 4.8; स त्वष्टा चुक्रोध । कुविन्मेऽनुपहूतः सोममभक्षदिति ŚatBr. I. vi. 3.8; ŚatBr (K.) II. vi. 1.5; स हेन्द्रः ··· अनुपहूत एव द्रोणकलशाच्छुक्रं भक्षयां चकार ŚatBr.(K.) II. vi. 1.4; VII. v. 1.3; इन्द्रो यज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहा सोममपिबत् ··· तस्मात् सोमो नानुपहूतेन पातव्यः GopBr. ii. 5.6 (232.11); अनुपहूतोऽच्छावाको निवर्तध्वमिति ŚāṅkhāŚS. vii. 6.8; **Aii** (priest) who is not given consent (to partake) मानुपहूतेन सोमः पातवै ĀpaŚS. xii. 24.14 (comm. परस्परानुज्ञापनं उपहवः); VaikhāŚS. 15.31; सोमो नानुपहूतेन पेयः ··· उपह्वानं चानुज्ञापनम् ŚābaBh. 1011.14 (*on* iii. 5.40); नानुपहूतेन सोमः पातव्यः ŚāstrDī. 292.6 (*on* iii. 5.40); BhāṭṭDī. ii. 14.18 (*on* iii. 5.12); **B** which is not invoked upon (इडाम्) यत् प्रत्यक्षं न प्राश्नाति नेदनुपहूतां प्राश्नामि ŚatBr. I. viii. 1.16; ŚatBr.(K.) II. vii. 3.10; तमयमिन्द्रं सोमः ··· अनुपहूतोऽहिनोत् JaimiBr. 2.156.

अनुपहूयमान (án-upahūyamāna) *adj.* not being invited इन्द्रो वै त्वष्टुः सोममपिबदनुपहूयमानः MaiS. ii. 2.13 (ii. 26.2)

अनुपहृतभागधेय (anupahṛta-bhāgadheya) *adj.* to whom the share (of kingship) is not given हीरनृपालः··· अनुपहृतभागधेयम् ··· त्वज्जननीसहोदरम् ··· त्वत्पितृहन्तारम् ··· नासरकासरं निरस्य ··· आदवन्तीं नाम नगरीमवाप ĀnandRa. 6.15(5) (comm. अदत्तराज्याधिकारम्)

अनुपहृतसुत (anupahṛta-suta) *adj.* who has not snatched or brought back, i.e. saved the (future) son (from the demon) पार्थः ··· नवमसुतमृतौ विप्रवर्यप्ररोदं श्रुत्वा चक्रे प्रतिज्ञामनुपहृतसुतः संनिवेक्ष्ये कृशानुम् Nārāy. x.88.5 (comm. अदत्तजनिष्यमाणकुमारः)

अनुपहृत्य (an-upahṛtya) *ger.* not having brought or offered शिरोभिस्ते दिग्भ्यो बलिमनुपहृत्यैव किमहं निवर्तेयम् MahāvīC. 6.22; स्वामिने किमप्यनुपहृत्य न युक्तमस्माभिरियदासेवितुम् NīlaVi. 115.2.

अनुपह्वास्यमान (an-upahvāsyamāna) *adj.* who is not likely to be invited उत नो गाव उपहूता उतोपहूत इत्युपह्वास्यमानः । उत नो गाव उपहूता इत्यातोऽनुपह्वास्यमानः (अच्छावाकः) ŚāṅkhāŚS. vii. 6.7.

अनुपह्वे (an-upahve-) I. P. not to invite or call upon यस्मा अमात्या अन्तेवासिनः प्रेष्या वीह्वयेयुस्तान्परिक्रोशो अनुपौ(? वो VIŚVA.)ह्वदनुपह्वयेन्निवर्तो यो न्यवीवृधः HirGS. i. 14.4.